[illegible]

C. Hardwick,
1846

JOH. CASPARI SUICERI,

SS. Linguarum in Schola Tigurina Professoris Publici

THESAURUS ECCLESIASTICUS, E PATRIBUS GRÆCIS

ORDINE ALPHABETICO

exhibens

Quæcunque Phrases, Ritus, Dogmata, Hæreses, & hujusmodi alia spectant.

Insertis infinitis penè vocibus, loquendique generibus Græcis, hactenus à Lexicographis vel nondum vel obiter saltem tractatis.

Opus Viginti annorum indefesso labore adornatum.

EDITIO SECUNDA,

Priori Emendatior, Elegantior & longe Auctior.

TOMUS SECUNDUS.

Cum Indicibus necessariis.

AMSTELÆDAMI,
Apud R. & J. WETSTENIOS & GUL. SMITH.
MDCCXXVIII.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

JOH. CASPARI SUICERI

THESAURUS ECCLESIASTICUS

EX

PATRIBUS GRÆCIS

ORDINE ALPHABETICO CONCINNATUS.

TOMUS ALTER.

K.

Καβιδάριος.

Καβιδάριος vox barbara, *lapidarium* ſignificans. Græcis λατόμος. Gloſſæ Græco-Latinæ: Καβιδάριος, *Cabidarius.* Palladius Hiſt. Lauſ. in Macario ſeniore: Ἦν γὰρ ἐν νεότητι αὐτοῦ λιθουργὸς, ὃν λέγουσι καβιδάριον. *Erat enim in juventute ſua lapidarius, quem vocant cabidarium.*

Κάγκελα. Κάγκελοι, & Κάγκελλοι.

Voces barbaræ, quæ *cancellos* ſignificant. Loca ex Etymologico M. & Heſychio produximus in Δρύφακτον, ubi vide. Ita vocantur in Templis Græcorum ſacra adyta, velis, cancellis, & *feneſtratis*, ut Caſſiodorus loquitur, *januis* obvelata, quibus indigni ab aditu arceantur. Cyrillus Scythopolitanus, in vita Euthymii: Τῆς τοίνυν ἀναφορᾶς ἐπιτελουμένης, Τερέβων ὁ Σαρακηνὸς πλησίον ἱστάμενος τοῦ θυσιαστηρίου ἔχων τὰς χεῖρας ἐπεστηριγμένας τῷ καγκέλῳ τοῦ ἱερατείου, θεωρεῖ αἰφνίδιον, ὅτι πῦρ οὐρανόθεν κατελθὸν ἐπάνω ἡπλώθη τοῦ θυσιαστηρίου. *Cùm itaq; ſancta oblatio conficeretur, Terebo Saracenus, proximè ſtans altari, habens manus innixas Cancello Hieratii, intuetur, derepente ignem de cœlo demiſſum, ſuper altare expanſum fuiſſe.* Ibidem: Καὶ ἀπὸ τότε οὐκέτι προσέθετο [ὁ Τερέβων] ἐπιστηρίζεσθαι τῷ καγκέλῳ τοῦ ἱερατείου. *Ex eo tempore nunquam animum induxit Terebo, cancello Hieratii inniti.* Et in vita Sabæ: Καὶ ἔμεινα νυκτὸς καὶ ἡμέρας κλαίων ἐπὶ τῶν καγκέλων τοῦ θυσιαστηρίου. *Et manſi per diem & noctem, plorans, penès cancellos tabernaculi.* Apud Athanaſium in Epiſt. ad Orthod. t. I. pag. 646. ubi de Arianorum furore, ſcribitur κάγκελοι. Τὸν οἶνον, πολὺν ὄντα, ἢ ἔπινον, ἢ ἐξεκένουν, ἢ ἀπέφερον τὸ ἀποκείμενον, ἔλαιον ἥρπαζον, τὰς θύρας καὶ τοὺς καγκέλους, ὡς σκύβαλα, ἕκαστος ἐβάσταζε. *Vinum, quod multum erat, vel bibebant, vel effundebant, vel auferebant reſiduum, oleum rapiebant, januas & cancellos, veluti retrimenta, quiſque ferebat.* Quid myſticè denotent, explicat Germanus Conſtantinop. in Hiſt. Eccleſ. pag. 148. Κάγκελλά εἰσι, τῆς προσευχῆς τόπον δηλοῦντα, ἐν οἷς σημαίνει, τὴν μὲν ἔξωθεν τοῦ λαοῦ εἴσοδον, τὴν δὲ ἔσωθεν τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ὑπάρχουσαν καὶ μόνοις τοῖς ἱερεῦσιν οὖσαν ἐπίβατον. Ἔστι δὲ καὶ ἀληθῶς εἰς τὸ ἅγιον μνῆμα κάγκελλα χαλκᾶ, διὰ τὸ μηδένα εἰσιέναι ἐν αὐτῷ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε. *Cancelli locum orationis deſignant, quouſq; extrinſecus populus accedit: intrinſecus autem ſunt ſancta ſanctorum, ſolis ſacerdotibus pervia, ſunt autem revera ad piam memoriam cancelli ænei, ne quis ſimpliciter & temere ingrediatur.* Conſule Gloſſarium Meurſii.

Καθαιρέω. Καθαίρεσις.

Hæ voces apud Scriptores Eccleſiaſticos duas præcipuè ſignificationes, diligenter obſervandas, habent.

I. Significant *metaphoricè dejicere, deponere: ab officio removere:* & de Clericis uſurpantur. Can. XVII. Concilii Nicæni de eo, qui τόκους λαμβάνει ἐκ μεταχειρήσεως, *uſuras ſumit ex mutuo, &c.* Καθαιρεθήσεται τοῦ κλήρου, καὶ ἀλλότριος τοῦ κανόνος ἔσται. *E clero deponetur, & alienus à Canone exiſtet.* Canon III. Antiochenus de eo, qui parœciâ ſuâ relictâ, in aliam abit, ſi vocanti Epiſcopo ſuo, & ad parœciam ſuam redire monenti non obtemperet: Εἰ ἐπιμένοι τῇ ἀταξίᾳ, παντελῶς αὐτὸν καθαιρεῖσθαι τῆς λειτουργίας, ὡς μηκέτι χώραν ἔχειν ἀποκαταστάσεως. *Si in perverſitate perdurat, omnino à miniſterio deponatur, ita ut nequaquam locum reſtitutionis inveniat.* Καθαιρέσει καθυποβάλλειν τινὰ frequenter legitur in Canonibus Conciliorum. Vide Cod. X. XI. XII. Concilii in Templo Apoſtolorum. Διὰ τῆς καθαιρέσεως κολάζεσθαι, *depoſitione puniri*, id eſt, διὰ ἐκπτώσεως τῆς προσούσης ἱερᾶς διακονίας κολάζεσθαι, *remotione à miniſterio, in quo quis conſtitutus eſt, puniri:* ſunt verba Balſamonis ad Can. LI. Baſilii ad Amphilochium, pag. 986. ubi καθαίρεσις appellatur ἔκπτωσις τῆς ὑπηρεσίας, *remotio à miniſterio.* Clericorum eſſe pœnam, docet Zonaras ad Can. LXXXVI. Concilii in Trullo, pag. 195. Ἀντὶ πάσης ἑτέρας τιμωρίας, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τοῖς κεκληρωμένοις ἀρκεῖν νενομοθέτηται ἡ καθαίρεσις. *Sancitum eſt, clericis loco omnis alius pœnæ, ut plurimùm, ſufficere depoſitionem.* Rectè additum, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. Aliquando enim, propter delicti enormitatem, non tantùm καθαιρέσει, ſed etiam ἀκοινωνησίᾳ puniuntur. Docet hoc Zonaras ad Can. XI. Apoſtol. Τῶν καθαιρουμένων τινὲς μὲν μόνης ἱερουργίας κωλύονται, οὐ μέν τοι καὶ κοινωνίας, ἢ τοῦ συνεκκλησιάζειν· οἱ δὲ, τῇ καθαιρέσει καὶ ἀκοινώνητοί εἰσι, καὶ ἀφωρισμένοι. *Eorum, qui deponuntur, alii quidem à ſolo arcentur ſacrificio, à communione verò non item, quæ vocatur Eccleſiaſtica: alii verò, non tantùm deponuntur, ſed etiam communione Eccleſiaſtica privantur, ſeu excommunicantur.* Confer vocem Ἀκοινώνητος, num. II. 1. & Ἀφορισμὸς, num. II. ad lit. *a.* Atque hæc καθαίρεσις, quæ cum ἀκοινωνησίᾳ conjuncta eſt, in Jure Græco-Romano; ut eſt in Nomoc. Photii, tit. XIII. Cap. II. pag. 1083. vocari videtur τελεία καθαίρεσις, *plena ejectio*, è ſacerdotio ſcilicet. Quomodo καθαίρεσις indicata fuerit τῷ καθῃρημένῳ, patet ex Actis Synodi Epheſinæ, pag. 135. ubi Synodus ad Neſtorium: Γίνωσκε σεαυτὸν διὰ τὰ δυσσεβῆ σου κηρύγματα, καὶ τὴν πρὸς τοὺς κανόνας ἀπείθειαν, κατὰ τὰ δοκοῦντα τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς θεσμοῖς, Ἰουνίου μηνὸς τοῦ ἐνεστῶτος δευτέρᾳ καὶ εἰκάδι, παρὰ τῆς ἁγίας Συνόδου καθῃρῆσθαι, καὶ παντὸς ἐκκλησιαστικοῦ βαθμοῦ ὑπάρχειν ἀλλότριον. *Scias, te propter impia dogmata tua, & propter contumaciam erga Canones, juxta conſtitutiones Eccleſiaſticas, vigeſimo ſecundo Junii die, à ſancta Synodo depoſitum eſſe, & ab omni Eccleſiaſtico gradu alienum eſſe.* Καθαιρεῖσθαι, ſive καθαιρέσεως ἐπιτίμιον, aliis etiam exprimitur verbis Can. LXIX. ad Amphilochium, pag. 777. τῆς ὑπηρεσίας παύεσθαι, *à miniſterio ceſſare.* Can. ſequenti, τῆς λειτουργίας ἐπισχεῖσθαι, *à miniſterio prohiberi.* Can. XII. τῆς ὑπηρεσίας ἀποκλείειν, *à miniſterio excludere.*

II. Καθαιρεῖν ὀφθαλμοὺς eſt *oculos comprimere.* Chryſoſtomus lib. II. de Provid. Cap. X. loquens de Jacobo, ob odium Eſavi exule: Ὅτε δὲ ἔμελλε τελευτᾷν ἐκείνη, τί ἄρα οὐκ εἶπε; τί δὲ οὐκ ἐφθέγξατο; ἃ καὶ λίθον τῆξαι ἱκανὰ, οὐχ ὁρῶσα τὸν παῖδα παρεστῶτα καὶ δακρύοντα

οντα καὶ καθαιροῦντα ὀφθαλμοὺς, καὶ συλλαμβάνοντα στόμα, καὶ περιστέλλοντα, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐπιμελούμενον, ἅπερ αὐτοῦ τοῦ θανάτου πικρότερα τοῖς γεγεννηκόσιν εἶναι δοκεῖ. Hæc incertus Interpres ita Latinè reddidit: *Cùm vero illa* (Rebecca) *moritura esset, quid non dixit? quid non locuta est? Etiam lapides ea ipsius verba liquefacere potuisse puto: cùm non videret prope astantem filium, atq; illacrymantem, oculosq; sibi excæcantem, atq; mœrore suffusa ora contrahentem, atq; alia omnia agentem, quæ parentibus morte ipsa videntur graviora.* Satis imperitè, *καθαιρεῖν ὀφθαλμοὺς*, putavit significare *oculos sibi excæcare, eripere*, vel *pessundare*: Chrysostomus enim ad illum respexit morem, quo propinqui solebant mortuorum oculos comprimere, & os contrahere, seu componere. Locus igitur ita vertendus, *oculos comprimentem, & os contrahentem atq; componentem; aliaq; omnia curantem, &c.* Eadem locutio apud eundem legitur Epist. IV. ad Olympiadem, ubi de Jobo, liberis suis simul tristi casu privato, ita scribit: *Οὐδὲ εἶδεν ἐν κλίνῃ κειμένους, οὐδὲ ἐφίλησε χεῖρας, οὐδὲ ἐσχάτων ἤκουσε ῥημάτων, οὐδὲ ποδῶν ἥψατο καὶ γονάτων, οὐ στόμα συνεῖλεν, οὐδὲ καθεῖλεν ὀφθαλμοὺς μελλόντων αὐτῶν τελευτᾷν.* *Neque enim jacentes in lecto vidit, nec manus exosculatus est, nec extrema verba audivit, nec pedes & genua tetigit, nec os contraxit, nec oculos moribundorum compressit.* Idem Homil. de Paralytico, quæ est LXII. tom. V. Paris. pag. 940. *Σὺ ἄνθρωπε καὶ παρηκολούθησας ἀῤῥωστοῦντι τῷ παιδὶ, καὶ κατακλινόμενον ἐπὶ τῆς κλίνης εἶδες, καὶ ἔσχατα φθεγγόμενον ῥήματα ἤκουσας, καὶ τὰς τελευταίας ἀναπνέοντι παρέστης ἀναπνοὰς, καὶ καθεῖλες ὀφθαλμοὺς, καὶ συνέκλεισας στόμα.* *Tu homo ægrotanti filio adfuisti, decumbentem in lecto vidisti, postrema verba proferentem audivisti, & extremum halitum exhalanti adstitisti, compressisti oculos, & os clausisti.* Et Homil. I. in II. ad Corinthios, p. 547. *Ὅταν ἴδῃς τοὺς ὀφθαλμοὺς καθῃρημένους, καὶ τὸ στόμα συνηρημένον, καὶ τὸ σῶμα ἀκίνητον, μὴ τοῦτο ἐννόει, ὅτι τοῦτο τὸ στόμα οὐκέτι φθέγγεται, οὗτοι οἱ ὀφθαλμοὶ οὐκέτι βλέπουσιν, οὗτοι οἱ πόδες οὐκέτι βαδίζουσιν, ἀλλ' εἰς φθορὰν πάντα οἴχεται· μὴ ταῦτα λέγε, ἀλλὰ τ' ἀναντία τούτων.* *Cùm compressos oculos, atq; contractum os, & corpus motu carens videris, cave hoc tibi in mentem veniat, quòd os istud non jam loquitur, oculi isti non jam cernunt, pedes isti non jam ambulant, sed omnia in corruptionem abierunt: verùm his contraria.* Homil. XX. ad populum Antiochenum conjungit itidem *ὀφθαλμοὺς καθελεῖν, στόμα συνελεῖν καὶ συνέχειν.* *Oculos comprimere, os contrahere & comprimere.* Eusebius, hist. Eccles. lib. VII. Cap. XXII. pag. 77. ex Epistola Dionysii, inter ritus circa mortuorum sepulturam observari solitos recenset *καθαιρεῖν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ στόματα συγκλείειν*, *oculos comprimere & ora claudere.* Idem ritus aliter quoque exprimitur. *Τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῖς δακτύλοις περιστέλλειν.* Philostorgius Hist. Eccles. lib. IX. Cap. VI. pag. 124. narrat, Aëtium Constantinopoli obiisse, Eunomiumque extrema ei officia præstitisse: *Εὐνομίου τό, τε στόμα συνελθόντος*, (legendum *συνελόντος*) *καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῖς δακτύλοις περιστείλαντος.* *Eunomio os ei occludente oculosq; obnubente vel comprimente.* *Ὀφθαλμοὺς ἀποκλείειν.* Chrysostomus Homil. CLVII. tom. V. pag. 953. Parentes mortuorum liberorum *χεῖρας ἀποτείνουσιν, ὀφθαλμοὺς ἀποκλείουσι, τοὺς πόδας ἀποτείνουσι, τὴν κεφαλὴν διορθοῦσι*, *manus extendunt, oculos claudunt, pedes extendunt, caput componunt.* *Τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπανορθοῦν.* Nyssenus de Macrina sorore in vita ejus, tom. II. pag. 195. *Οὐδὲ γὰρ τῶν ἐπανορθούντων οἱ ὀφθαλμοὶ προσεδέοντο.* *Neq; enim oculi iis indigebant, qui eos componerent, vel comprimerent.* Ejusdem ritus etiam apud Gentiles expressa exstant vestigia. Homerus Il. λ'. v. 452.

Ἆ δείλ', οὐ μὲν σοίγε πατὴρ καὶ πότνια μήτηρ
Ὄσσε καθαιρήσουσι θανόντι περ. -- --
Ah miser, non quidem tibi pater & honoranda mater
Oculos compriment mortuo. -- --

Ad quæ vetus Scholiastes: *Ὄσσε καθαιρήσουσι· τοὺς ὀφθαλμοὺς καλακαλύψουσιν.* *Oculos compriment: oculos obnubent, obtegent.* Idem, Odyss. λ'. v. 425.

Χερσὶ κατ' ὀφθαλμοὺς ἑλέειν, σύν τε στόμ' ἐρεῖσαι.
Manibus oculos comprimere, atq; os componere.

Iterum Scholiastes: *Ἑλέειν· καθελεῖν, συγκλεῖσαι. Ἐρεῖσαι· ἁρμόσαι, ἢ ἐπικλεῖσαι.* *Comprimere, claudere. Componere, vel claudere.* Euripides in Hecuba:

Καὶ θανούσης ὄμμα συγκλείσει τὸ σόν.
Et mortuæ tibi comprimet oculum.

Virgilius in Æneid.

-- -- *Nec te tua funera mater*
Produxi, pressive oculos, aut vulnera lavi.

Ovidius in Epist. Penelopes:

Ille meos oculos comprimat, ille tuos.

Lilius Gyraldus lib. de vario sepeliendi ritu, & Johannes Ursinus Analect. sacr. lib. I. Cap. XXVII. citant locum ex Plinii lib. XI. Cap. XXXVII. *Morientibus oculos operire rursusq; in rogo patefacere Quiritium magno ritu sacrum est: ita more condito, ut neq; ab homine eos supremum spectari fas sit, & cœlo non ostendi nefas.* Vide Ursinum. Apud Judæos eundem ritum solennem fuisse, patet ex Genes. XLVI. 4. ubi Lyranus: *Mos erat antiquorum, quo persona perdilecta claudebat oculos defuncti.*

Καθαίρω. Κάθαρσις.

Harum vocum usus tantùm Ecclesiasticus hîc observabitur. In Narthece, tertia Ecclesiæ parte, locum habebat infimus inter Christianos ordo, qui *καθαιρομένων*, *sese expurgantium*, appellabatur. Erant autem illi, qui vel fidem Christianam non recepissent, vel quòd, etiamsi recepissent, novis contractis culpis, piaculares essent facti, vel à dæmonibus obsessi, pacatam vivendi rationem, sævis dæmonum tempestatibus, amiserant, eo tamen obsequio ducerentur, ut vel fidem amplecti, vel culpas exosas abjicere, vel à dæmonum noxa liberari, submisso animo, dolenteque corde perambirent. Hi, quoniam sordibus expurgabantur, *καθαιρόμενοι* appellabantur. Dionysius Areopagita Cap. VI. de Eccles. Hierarchia, Sect. V. pag. 335. *Καθαιρομένη δὲ τάξις, ἡ τῆς ἱερᾶς ἐποψίας καὶ κοινωνίας ἀμέτοχος, ὡς ἔτι καθαιρομένη.* *Ordo autem, qui expiatur, est, qui sancti aspectus & communionis est expers, utpote qui adhuc expiatur.* Locus illis; ut docet Allatius de Narthece Ecclesiæ veteris; in Narthece erat constitutus, ut sacris, quibus tamen liceret, interessent, postmodum præconis voce dimissi, extra Ecclesiæ portas se reciperent, facultasque fieret piis Christianis preces reliquas continuare, consecrationi munerum interesse, tum demum corporis & sanguinis Christi participes fieri. *Καθαιρομένων* ergo, vel *se purgantium*, genera tantùm tria apud Patres observantur; Catechumenorum, Energumenorum, Pœnitentium. Primò *τῶν τελειούντων*, *perficientium*; secundò, *τῶν τελουμένων*, *perfectionem acquirentium*; tertiò, *καθαιρομένων*, *sese purgantium.* Perficientium, primus Hierarcha, secundus Presbyter, tertius Minister: Perfectionem acquirentium, primi Monachi, secundi pii fideles, tertii Pœnitentes consistentes: sese Purgantium primi Catechumeni, secundi Energumeni, tertii Pœnitentes. *Ἱεραρχῶν* est *καθαίρειν.* Vide in *Ἱεράρχης*, Præcedit Baptismum. S. Maximus in Cap. III. Areopa-

reopagitæ de cœlesti Hierachia, pag. 14. Σημείωσαι τὴν τάξιν καὶ τὸ τῆς ἱεραρχίας ἀποτέλεσμα, καὶ ὅτι τοὺς προσιόντας δεῖ πρῶτον καθαίρεσθαι τῇ διδασκαλίᾳ τῶν διαιρετικῶν τῆς ἁμαρτίας συμφύρσεων· εἶτα φωτίζεσθαι τῇ γνώσει τῶν θεοπνεύστων γραφῶν τὰ περὶ θεογνωσίας δόγματα, καὶ τότε τελεοῦσθαι τῷ τῆς παλιγγενεσίας λουτρῷ. *Nota ordinem & Hierarchiæ perfectionem, & quòd accedentes oportet primò purgari doctrinâ eorum, quæ dissolvere queant peccati commixtiones: deinde illustrari per cognitionem à Deo inspiratarum scripturarum in decretis de Dei cognitione, & tum perfici regenerationis lavacro.* Κάθαρσις apud Dionysium Areopagitam, Cap. VII. de cœl. Hierarch. Sect. III. pag. 73. de Angelis est divinæ scientiæ participatio. Κάθαρσίς ἐστι, καὶ φωτισμὸς, καὶ τελείωσις, ἡ τῆς θεαρχικῆς ἐπιστήμης μετάληψις, &c. *Divinæ scientiæ participatio est purgatio, & illuminatio, atq; perfectio.* Vide ad hoc Pachymerem, pag. 87. Apud Greg. Nazianzenum, Orat. XL. pag. 648. *Baptismus* κάθαρσις vocatur. Τῇ καθάρσει σφραγίσθητι. *Baptismo consignare.* Idem, Orat. XI. de Baptismo sororis suæ Gorgoniæ, pag. 188. ita scribit: Αὐτῇ μὲν οὖν ὑπέγγυον τὸ τῆς καθάρσεως καὶ τελειώσεως ἦν ἀγαθὸν, ἣν κοινὴν δωρεὰν, καὶ δευτέρου βίου κρηπῖδα παρὰ Θεοῦ πάντες λαβόντες ἔχομεν. *Nam quod ad purgationis & initiationis bonum attinet, (quod commune donum, & secundæ vitæ fundamentum à Deo omnes acceptum habemus) recens id acceperat.*

Καθάπτομαι.

Verbi hujus significatio ex vulgatis Lexicis satis nota est. Hìc illud tantùm excutere lubet, an in historia Pauli Actor. XXVIII. 3. in his verbis: Ἔχιδνα ἐκ τῆς θέρμης ἐξελθοῦσα καθῆψε τῆς χειρὸς αὐτοῦ, rectè legatur καθῆψε, an potiùs scribendum καθήψατο? Nemo meliùs hoc dubium, meo quidem judicio, solverit quàm doctissimus Bochartus, parte II. de Animalibus, lib. III. Cap. II. cujus verba, insertis nonnunquam, ubi opus fuerit, aliis, excerpere non pigebit. *Pauli manui*, inquit, hæc vipera *se illigavit*, καθῆψε τῆς χειρὸς αὐτοῦ, nempe ut infenso dente morderet. Vulgatus, Erasmus, Castalio, Beza, reddunt *invasit manum ejus*, Æthiops, *pependit è manu ejus:* Syrus, & uterque Arabs, *momordit manum ejus.* In qua ipsa sententia videntur fuisse nonnulli Patrum. Ita enim Tertullianus in Scorpiaco, de Paulo, *Morsum viperæ sprevit.* Et Ambrosius in Hexaëmeron lib. VI. Cap. VI. *Paulum momordit vipera.* Et Prudentius:

Quæ, postquam intepuit fomite fumeo,
Laxavitq; ferox colla rigantia,
Jam flecti facilis rettulit ad manum,
Vibrato capite, spicula dentium,
Hærentem digiti vulnere mordicùs,
Pendentemq; gerens Paulus inhorruit.

Et Arator lib. II. Hist. Apostolicæ:

-- -- -- *Cui vipera fixit,*
Dæmonis arma ferens, surgentibus obvia flammis,
Antiqua feritate manum, gelidiq; veneni
Vulnus in igne dedit. -- --

Oecumenius quoque, Ἡ ἔχις, τῇ τοῦ Ἀποστόλου χειρὶ ὀδόντας ἐμβαλοῦσα. *Vipera, injectis manui Apostoli dentibus.* Nec aliter versio in linguam vulgarem, quæ pro, καθῆψε τῆς χειρὸς αὐτοῦ, habet, καὶ ἐδάγκασε τὸ χέρι του. *Et momordit manum ejus.* Ego eundem Deum, qui, misso Angelo suo, conclusit ora leonum, ne Prophetam morsu læderent, Daniel VI. 22. puto viperam cohibuisse, ne in Apostoli manum noxios dentes defigeret. Quod videntur palàm docere hæc verba Lucæ, ἔπαθεν οὐδὲν κακὸν, *nihil mali passus est.* Nam qui à vipera fuisset morsus, non diceretur fuisse immunis ab omni malo. Neque verò καθάπτειν *mordere* significat, quod quidem sciam, ut neque *pendere*, aut *invadere*, sed *illigare*, ut simplex ἅπτειν. Xenophon in Cynegetico: Ἐκ τῶν τριμμῶν εἰς τὰ συμφέροντα καθάπτων τὰς περιδρόμους ἐπὶ τὴν γῆν. *Ex tramitibus ad loca commoda humi plagas alligans.* Anonymus in Venerem armatam Anthologiæ lib. IV. Cap. XII.

Τίπτε μόθων ἄτλητε, Ἐνυαλίοιο λέλογχας
Κύπρι; τίς ὁ ψεύσας γυῖα καθάψε μάταν.

Cur, cùm pugnas tolerare non possis, Martis arma sortita es, ò Venus? Quis mendax molesta hæc frustrà adalligavit? Ita etiam περικαθάπτειν *circumalligare:* ut lib. V. Dioscoridis, Cap. de Hydrargyro: Περικαθάπτουσιν ἄμβικα περιαλείψαντες πηλῷ, *Calicem luto illitum circumalligant.* Et Nomen καθαπτὸς, *alligatus.* Sic in veteri proverbio apud Hesychium, Καθαπτὰ λύεις, vel, ut alii, κάθαμμα (malè in Suida κάθαρμα) id est, *ligata, vel nodos solvis, quæq; aliis sunt* ἄλυτα, *insolubilia.* Itaque in Lucæ verbis καθῆψε τῆς χειρὸς αὐτοῦ, Stephanus supplet ἑαυτὴν, & reddit, *alligavit se ejus manui.* Quomodo dixit Basilius, eandem historiam referens Homil. IX. in Hexaëmeron, Φρυγανιζομένῳ τῷ Παύλῳ ἐνάψας ὁ ἔχις, supple ἑαυτὸν, *Sarmenta colligenti Paulo cùm vipera se illigâsset.* Tamen alii *pependit* reddunt; quia ἀφάπτειν, & ἐξανάπτειν, est *appendere*, aut *suspendere;* & statim sequitur, ὡς δὲ εἶδον οἱ βάρβαροι κρεμάμενον τὸ θηρίον ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ, *cùm autem barbari vidissent bestiam pendentem è manu ejus.* Alii rursus *momordit*, quasi legerint καθήψατο. Nam καθάπτεσθαί τινος est *aliquem mordere*, non tamen *dentibus*, sed *cavillis* & *dicteriis.* Sic Chrysostomus de Virginitate, Cap. XXXIX. σφόδρα αὐτῶν καθήψατο τοῖς ὀνείδεσι, *vehementer eos conviciis mulctavit.* Et verò idem Chrysostomus in præsentem locum pro καθῆψε legit καθήψατο. Quod tamen aliter sumit, nempe pro simplici ἥψατο, id est, *invasit.* Is enim ita habet in sequenti expositione, Homil. LIV. in Acta: Εἶτα ἔχιδνα ἐκ τῆς θέρμης ἐξελθοῦσα, τῆς χειρὸς αὐτοῦ ἅπτεται, καὶ ὅτι ἥψατο, δῆλον ποιεῖ τοῦτο ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. *Deinde vipera, è calore egressa, manum ipsius invadit: invasisse enim palàm facit ex sequentibus.* Ita omnino reddendum. Ita καθῆψε, vel, siquidem ipse quoque eandem secutus sit lectionem, quam Chrysostomus, καθήψατο, pro simplici ἥψατο sumsit Theodoretus Serm. V. περὶ προνοίας, pag. 376. Οὕτω τοῦ μακαρίου Παύλου τῶν ξύλων τὸν φάκελον τροφὴν προσφέροντος τῇ πυρᾷ, καὶ τὸ τοῦ ἀέρος κρυμῶδες κεραννύντος τῇ τοῦ πυρὸς ἐπικουρίᾳ, ὁ τοῖς ξύλοις ἐγκεκρυμμένος ἔχις, ἔφυγε μὲν τὸ πῦρ ὡς ὀλέθριον, ἥψατο δὲ τῆς ἀποστολικῆς χειρὸς, ὥσπερ ἀμυνόμενος ὑπὲρ ὧν ἔμελλε πάσχεσθαι. *Sic cùm beatus Paulus lignorum fasciculum accensæ pyræ alimenti loco inferret, & aëris rigorem ignis auxilio temperaret, in lignis delitescens vipera, ignem quidem, utpote sibi noxium, fugit, manum autem Apostoli invasit, tanquam ulciscens se de iis, quæ passura erat.* Illud ἥψατο τῆς χειρὸς reddendum omnino, *invasit manum.* Etenim ἅπτεσθαι ἀνθρώπου est *hominem invadere*, ut ex Platone, Thucydide, & Plutarcho probat Stephanus. Unde factum, quòd à multis καθῆψε τῆς χειρὸς reddatur, *invasit manum;* quasi καθῆψε, vel καθήψατο sit idem, quod ἥψατο. Sed nihil opus quidquam mutare, nec usitato verbo inusitatæ notiones affingendæ, cùm apprimè id conveniat, ut dicatur *vipera* Pauli *manui se alligâsse.* Nam id *ligare* dicitur serpens, quod spiris suis complectitur. Sic apud summum Poëtam angues duo Laocoontem

Corripiunt, spirisq; ligant ingentibus. -- --

Et in Plutarchi libro *Utra anim.* draco Ætolæ puellæ, quam amabat, ſubiratus, τῷ μὲν ἄλλῳ σπειρήματι τὰς χεῖρας αὐτῆς ἔδησε πρὸς τὸ σῶμα, τῷ δὲ ἀπολήγοντι τῆς οὐρᾶς ἐμαστίγου τὰς κνήμας, *reliquo quidem volumine manus ejus corpori adalligavit, dum extremâ caudâ crura flagellabat.* Et Leo Byzantius in Bœoticis apud Plutarchum libro *de fluviis*, de Cythærone puero: Ὁ δὲ ὄφις, τοῖς κόλποις περισφίγξας, αὐτὸν ἀνεῖλε. *Serpens verò eum, nexibus ſuis conſtrictum, interemit.* Et Cicero de Roſcio, lib. I. de Divinatione; *Noctu lumine appoſito experrecta nutrix animadvertit puerum dormientem circumplicatum ſerpentis amplexu.* Et lib. II. *De ipſo Roſcio poteſt quidem eſſe falſum, ut circumligatus fuerit angui.*

Καθαροποιέω.

Afferunt hanc vocem Lexica ex Heſychio, apud quem, Καθαροποιεῖ, σαίρει. Metaph. uſurpatur à Gregentio, in Diſputatione cum Judæo, pag. 227. Τρανώσας τὴν προφητείαν, μᾶλλον δὲ καθαροποιήσας. *Vaticinium explanans, imò verò purum & clarum reddens.* Et mox Judæus dicit, καθαροποιῶν τὴν ἀλήθειαν, *veritatem explanans*, clarè eam proponens.

Καθαρός.

I. *Moraliter*, ſeu *ſpiritualiter* καθαρὸς, *purus*, eſſe dicitur per Spiritum ſanctum regeneratus. Atque ita intelligi poteſt illud I. Timoth. I. 5. ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς καρδίας, *charitas de corde puro.* Poſſet tamen commodè etiam accipi *de charitate ſincera, minimè ficta.* Atque hoc ſenſu accepit Theophylactus, ad præſentem locum, pag. 744. ſcribens: Ἀγάπην ἀπαιτεῖ τὴν εἰλικρινῆ, τὴν οὐ μέχρι ῥημάτων, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ καρδίας, καὶ ταύτης καθαρᾶς καὶ μὴ τῇ ὑποκρίσει συνεσκιασμένης, ἀλλὰ τὴν ἐκ διαθέσεως καὶ τοῦ συναλγεῖν συνισταμένην. *Charitatem ſinceram poſtulat, non eam quæ in verbis eſt, verùm quæ ex corde, eoq; puro, & ſimulatione minimè tecto promanat: quæ ex affectu & condolentia conſtat.* Similiter Matth. V. 8. μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, *beati mundo corde*, ſunt *vel* illi, qui, ut Chryſoſtomus exponit Homil. XV. in Matth. καθολικὴν ἀρετὴν, *omnem virtutem poſſident*, καὶ μηδὲν ἑαυτοῖς συνειδότες πονηρὸν, *quiq; nullius mali ſibi conſcii ſunt*: *vel* ſunt σώφρονες οὐ μόνον τῷ σώματι, ἀλλὰ καὶ τῇ καρδίᾳ. Τοῦ ἁγιασμοῦ γὰρ, ἤτοι τῆς σωφροσύνης χωρὶς, οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον. Ὥσπερ γὰρ τὸ κάτοπτρον ἐὰν ᾖ καθαρὸν, τότε δέχεται τὰς ἐμφάσεις, οὕτω καὶ ἡ καθαρὰ ψυχὴ δέχεται ὄψιν Θεοῦ, καὶ τὴν τῶν γραφῶν γνῶσιν, *Caſti non tantùm corpore, ſed etiam corde. Nam absq; ſanctificatione, hoc eſt, caſtitate, nullus videbit Dominum. Sicut ſpeculum, ſi fuerit mundum, recipit imagines: ita etiam anima pura accipit viſionem Dei, & Scripturarum notitiam*: Sunt verba Theophylacti in Cap. V. Matthæi, pag. 27. *Vel* tandem καθαροὶ opponuntur τοῖς διψύχοις, unde Jacobi IV. 8. Ἁγνίσατε καρδίας, δίψυχοι. *Purificate corda, vos duplices animo.* Vide etiam in Καρδία, num. II. ad lit. *d.*

II. Καθαρὸς eſt *innocens.* Sic Paulus Actor. XX. 26. Καθαρὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων. *Purus ſive inſons ego ſum ſanguinis omnium.* Obſervandus in hac locutione pleonaſmus præpoſitionis ἀπὸ Hebræis uſitatus. Græci dicunt καθαρὸς αἵματος. Chryſoſtomus, βασκανίας καθαρὸν ποιεῖν τὴν ψυχὴν, *animam ab invidia liberare.* Idem Cap. II. in Catena in Jobum, pag. 64. de Jobo: Καθαρὰ μὲν ἡ διάνοια βλασφημίας ἦν, καθαρὰ δὲ ἡ γλῶσσα πονηρῶν ῥημάτων. *Mens quidem pura erat blaſphemiæ, lingua verò à verbis improbis aliena.* Eodem modo conſtruitur verbum καθαρεύειν. Nyſſenus: Ὁ Θεὸς πάσης συνθέσεως καθαρεύει. Deus *ab omni compoſitione immunis eſt.* Chryſoſtomus, ὀργῆς καθαρεύειν, *ab ira immunem eſſe.* Iſidorus Peluſiota, πονηρῶν λογισμῶν καθαρεύειν, *à malis cogitationibus immunem eſſe.* De hoc loquendi modo videatur Philologiæ ſacræ Joh. Vorſtii, part. I. Cap. XIX.

III. Hæretici quidam ſe ipſos vocârunt Καθαροὺς, *Catharos*; de quibus Epiphanius hæreſi LIX. p. 214. Καθαροί τινες λεγόμενοι ἐφύησαν ἀπὸ Ναβάτου τινὸς, ὡς πολὺς ᾄδεται λόγος. Οὗτος ὁ Ναβᾶτος ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων ὑπῆρχεν ἐν καιρῷ τοῦ διωγμοῦ τοῦ πρὸ Μαξιμίνου γενομένου πρώτου· τάχα οἶμαι Δεκίου τότε ἦν, ἢ Αὐρηλιανοῦ. Ἀπὸ δὲ τῆς προφάσεως, τῆς ἐν τῷ διωγμῷ παραπεσόντων, ἐπάρματι ἀρθεὶς ἅμα τοῖς ἑπομένοις αὐτῷ, μὴ θελήσας κοινωνῆσαι τοῖς μετανοοῦσιν ἀπὸ τοῦ διωγμοῦ, εἰς αἵρεσιν ταύτην τέτραπται, λέγων μὴ εἶναι σωτηρίαν, ἀλλὰ μίαν μετάνοιαν· μετὰ δὲ τὸ λουτρὸν μηκέτι δύνασθαι ἐλεεῖσθαι παραπεπτωκότα. *Cathari quidam, ſic nominati à Novato quodam pullulârunt, ut vulgò dicunt. Hic Novatus ſub imperio Romano exſtitit, tempore perſecutionis ante Maximinum primæ: exiſtimo autem eam vel à Decio, vel ab Aureliano excitatam fuiſſe. Hoc autem prætextu in hanc prolapſus eſt hæreſin: ſuperbiâ elatus unâ cum ſectatoribus ſuis, noluit communicare cum iis, qui in perſecutione lapſi erant, etiamſi poſt perſecutionem reſipiſcerent, dicens, non eſſe ſalutem, ſed unam tantùm pœnitentiam: poſt Baptiſmum verò nullam miſericordiæ ſpem lapſo relictam eſſe.* Vide de hoc in Ἀναβάπτισις, num. I. ad lit. *A.* item in voce Μετάνοια. De iisdem Auguſtinus Cap. XXXVIII. de Hæreſibus: *Cathari, qui ſeipſos iſto nomine, quaſi propter mundiciem, ſuperbiſſimè atq; odioſiſſimè nominant: ſecundas nuptias non admittunt*: (vide in Διγαμία, num. II. 3.) *pœnitentiam denegant, Novatum ſectantes hæreticum. Unde etiam Novatiani appellantur.* Memorabile eſt Conſtantini M. ad Aceſium, Novatianorum Epiſcopum, dictum, apud Socratem, lib. I. Cap. X. pag. 180. Θὲς, ὦ Ἀκεσίλαε, κλίμακα, καὶ μόνος ἀνάβηθι εἰς τὸν οὐρανόν. *Erigito tibi ſcalam: ò Aceſilae, & ad cœlum ſolus aſcendito*; hoc dicto innuens, ſicut obſervat Sozomenus, lib. I. Cap. XXII. pag. 18. b. homines non debere exiſtimare, quemadmodum falsò exiſtimabant Novatiani, ſe eſſe ἀναμαρτήτους. Quem Socrates *Aceſilaum* appellat, eum Sozomenus loco dicto, Nicephorus hiſt. Eccleſ. lib. VIII. Cap. LII. pag. 661. Acta Concilii Nicæni I. parte II. Cap. XXX. pag. 170. & Suidas *Aceſium* conſtanter vocant. De *Catharis* verò accuratam habes narrationem apud Danæum, ad Cap. XXXVIII. Auguſtini de Hæreſibus: quò etiam Lectorem ablegamus.

Καθάρσιος. Καθάρσιον.

Καθάρσιος *purgatorius*, vel *purgativus*, *purgandi vim habens*; ut ex Lexicis notum. *Aqua in Baptiſmo* vocatur καθάρσιον ὕδωρ. Gregorius Nazianzenus Orat. XL. quæ eſt in ſanctum Baptiſma, pag. 643. ita exhortatur nos ad ſuſcipiendum Baptiſmum: Μετάσχωμεν καθαρσίων ὑδάτων, ὑσσώπου ῥυπτικωτέρων, αἵματος νομικοῦ καθαρωτέρων, σποδοῦ δαμάλεως ἱερωτέρων ῥαντιζούσης τοὺς κεκοινωμένους, καὶ πρόσκαιρον ἐχούσης σώματος κάθαρσιν, οὐ παντελῆ τῆς ἁμαρτίας ἀναίρεσιν. *Luſtralium aquarum participes ſimus, quæ & hyſſopum extergendi facultate ſuperant, & legalem ſanguinem puritate, & vitulæ cinerem ſanctitate, inquinatos homines aſpergentis, ac brevem corporis purgationem afferentis, non autem peccatum prorſus de medio tollentis.* Καθάρσιον, ſubſtantivè poſitum, notat κάθαρσιν, vel καθαρμὸν, *expiationem*, *luſtrationem*, vel *piaculum.* Vide Theſaurum Stephani, & Suidam in hac voce. Chryſoſtomus Epiſt. CXVII. Καὶ μέγα καθάρσιον ἁμαρτημάτων ἡ εἰς τὸν πλησίον φιλοφροσύνη. Ἐὰν γὰρ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις, φησὶ, τὰ παραπτώμα-

πλώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος. *Benignitate quippe erga proximum peccata commodissimè expiantur. Si enim, inquit Christus, remiseritis hominibus delicta sua, remittet & vobis pater vester cœlestis.* Idem, Homil. LXXVIII. tom. VI. Λουτρόν ἐστι καὶ καθάρσιον ἁμαρτημάτων τὰ δάκρυα. *Lavacrum & quasi purificatorium peccatorum sunt lacrymæ.* Et Hom.III.in II.ad Cor. IV. 13. tom. V. Paris. p.363. Οἱ κίνδυνοι τοῖς μετ' εὐχαριστίας αὐτοὺς φέρουσι, καθάρσιον ψυχῆς εἰσι μέγιστον. *Pericula iis, qui illa cum gratiarum actione perferunt, purgatio animæ haud vulgaris sunt.* Apud eundem, Homil. XCI. tom. VI. pag. 853. *Baptismus* vocatur μυστικὸς καθαρμὸς καὶ καθάρσιον, *mystica purificatio & expurgatio.*

Καθέδρα.

Καθέδρα aliquando *impropriè* sumitur, & tribuitur,

I. *Deo.* Theophylactus in Cap.X. Marci, pag.249. Κἂν πολλαχοῦ τῆς γραφῆς καθέδραν ἀκούσῃς, μὴ καθέδραν νόει, ἀλλὰ τιμὴν ὑπερβάλλουσαν. *Etsi sæpe in Scriptura cathedram audias, ne cathedram intelligas, sed excellentem dignitatem. Sessio Christi ad dexteram Dei Patris* vocatur ἡ ἐκ δεξιῶν καθέδρα, à Chrysostomo, Homil. XXXIV. tom. V. quæ, ut Theophylactus in Cap. XII. ad Hebræos explicat, τὸ πρὸς τὸν πατέρα ἰσότιμον δηλοῖ, *æqualitatem cum Patre significat.* Vide etiam in Δεξιά, num. II. 2. & in Θρόνος, num. I. 1.

II. *Hominibus.* Ita Ps. I. 1. Μακάριος ἀνὴρ, ὃς ἐπὶ καθέδρᾳ λοιμῶν οὐκ ἐκάθισε. *Beatus vir, qui in cathedra pestilentium non sedit.* Ad quem locum S. Basilius in Psal. I. pag. 134. Ἆρα ταύτας λέγει τὰς καθέδρας, ἐφ' ὧν ἀναπαύομεν ἡμῶν τὰ σώματα; καὶ τίς ἡ ἀπὸ ξύλου πρὸς ἁμαρτίαν μετάδοσις, ὥστε με τὴν ὑπὸ τοῦ ἁμαρτωλοῦ προκαταληφθεῖσαν καθέδραν ὡς βλαβερὰν ἀποφεύγειν; ἢ νομίζειν ἡμᾶς χρὴ καθέδραν λέγεσθαι τὴν ἑδραίαν καὶ μόνιμον ἐν τῇ κρίσει τῆς κακίας διατριβήν; ὃ φυλακτέον ἡμῖν, διότι τὸ φιλοτίμως προσδιατρίβειν ταῖς ἁμαρτίαις ἕξιν τινὰ δυσκίνητον ταῖς ψυχαῖς ἐμποιεῖ. Παλαιωθὲν γὰρ πάθος ψυχῆς, καὶ κακοῦ μελέτη χρόνῳ βεβαιωθεῖσα δυσίατός ἐστιν ἢ καὶ ἀνίατος παντελῶς, εἰς φύσιν, ὡς τὰ πολλὰ, τοῦ ἔθους μεθισταμένου. *An dicit* cathedras, *in quibus nostra conquiescere facimus corpora? Quænam est ligni cum peccato communicatio, ut ipse cathedram à peccatore præoccupatam, ceu exitialem & noxiam, fugere debeam? An putare debemus,* cathedram *dici stabilem & firmam in judicio pravo conversationem? quæ nobis prorsus vitanda est, quod diuturna exercitatio peccatorum, præsertim studio si fit & certa destinatione, animabus solet habitum ingenerare vix unquam desiturum & ægerrimè mobilem. Animæ enim morbus, ubi jam inveteravit, mali item studium diuturnitate confirmatum vix ullam admittit medelam, aut certè prorsus fit immedicabile: cùm in his ut plurimùm, consuetudo in naturam abeat.* Quemadmodum *sedes* magnarum urbium Episcopales vocantur θρόνοι, ut vidimus in Θρόνος, num. II. 2. ita etiam καθέδρα, *cathedra* satis frequenter pro *Episcopatu* sumitur. Greg. Turonensis lib.III. Histor. Cap. I. *Dinifius cathedram Pontificalem ascendit.* In Martyrologio XV. Kal.Februarii: *Cathedra S. Petri, id est, Episcopatus.* Sidonius multus est in hac locutione. De Saturnino Tolosatum Episcopo lib. IX. Epist. XVI. *Qui Tolosatum tenuit cathedram.*

Καθεύδω.

I. *Propriè* καθεύδειν est κοιμᾶσθαι, ὑπνοῦν, *dormire, somnum capere;* ut Hesychius exponit, Chrysostomus; βαθὺν καθεύδειν ὕπνον, vel, ut idem loquitur, βαθέως καθεύδειν, *altum dormire.* Theodoretus: Ἐπ' ἀμφω καθεύδειν, *in utramvis aurem dormire.* Nota hæc significatio.

II. *Impropriè* accipitur. Sic

1. καθεύδειν est *peccati caligine premi*, ad Ephesios V. 15. Ἔγειραι ὁ καθεύδων. *Expergiscere qui dormis.* Apud Athanasium, quæst. CXIII. de Parabolis, tom. II. pag. 429. hic locus ita exponitur: Καθεύδοντα λέγει τὸν ἐν ἁμαρτίαις κείμενον· καὶ γὰρ ὁ ἐν ἁμαρτίαις ζῶν, νεκρὸς λέγεται εἶναι· καὶ ὥσπερ ὁ νεκρὸς ἀκίνητός ἐστιν· οὕτω καὶ ὁ ταῖς ἁμαρτίαις νενεκρωμένος, πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀκίνητος μένει. Dormientem *eum appellat, qui in peccatis jacet. Qui enim in peccatis vivit, mortuus esse dicitur. Quemadmodum enim mortuus, immobilis est: ita etiam in peccatis mortuus, ad bonum immobilis est.* Photius apud Oecumenium in præsentem locum, pag. 643. Καθεύδοντα καὶ νεκρὸν, τὸν ἐν ἁμαρτίαις λέγει. Καὶ γὰρ ἀνενέργητός ἐστι πρὸς τὸ ἀγαθὸν, ὡς ὁ νεκρὸς, καὶ φαντασιοῦται ὡς ὁ καθεύδων, καὶ εἰδεχθής ἐστι καὶ δυσωδίας γέμει, ὡς ὁ νεκρὸς πάλιν. Dormientem *& mortuum, in peccatis mortuum appellat. Is enim ineptus est ad bonum, ut mortuus, & varia sibi conjecturâ informat, ut ille, qui dormit, & deformis est atq; fœtore plenus, iterum ut mortuus.* Chrysostomus Homil. XVIII. in Epist. ad Ephesios, pag. 851. Καθεύδοντα καὶ νεκρὸν, τὸν ἐν ἁμαρτίαις φησί. Καὶ γὰρ δυσωδίας πνεῖ, ὡς ὁ νεκρὸς, καὶ ἀνενέργητός ἐστιν, ὡς ὁ καθεύδων, καὶ οὐδὲν ὁρᾷ, ὡς ἐκεῖνος, ἀλλ' ὀνειρώττει καὶ φαντάζεται. Dormientem *& mortuum eum dicit, qui in peccatis est. Etenim tetrum odorem spirat, ut mortuus, & non potest operari, ut qui dormit, neq; quidquam videt, ut ille, sed somniat & varia sibi fingit.* His gemina, pro more, affert Theophylactus ad eundem locum, pag. 552. Similis locus est I. Thessal. V. 6. 7. ubi iterum τὸ καθεύδειν de iis, qui in peccatis dormiunt, sumitur. Ubi Oecumenius, pag. 723. Καθεύδειν φησὶ, τοὺς ἀνενεργήτως ἔχοντας πρὸς τὴν τῶν καλῶν ἐργασίαν, τουτέστι, τοὺς ἁμαρτάνοντας. Dormire *dicit eos, qui nullis præditi sunt viribus ad bona facienda, id est, peccantes.* Theophylactus ad eundem locum, pag. 707. Καθεύδοντας, τοὺς ἐν κακίᾳ φησὶν, ὡς ἀνενεργήτους πρὸς ἀρετὴν, καὶ πάντα φαντασιουμένους. Dormientes *vocat eos, qui in malitia dormiunt, ceu ad virtutem nullis præditi viribus, atq; omnia veluti per somnium fingentes.* Et Theodoretus, pag. 379. Τοὺς τῇ δυσσεβείᾳ δουλεύοντας, *impietati servientes*, dormire dicit. Vide ad eundem locum Chrysostomum. Confer enim Ὕπνος.

2. Καθεύδειν, est *mori.* Atque hoc sensu sumitur Marci V. 39. Lucæ VIII. 52. ubi Christus de mortua filia Jairi dicit, Οὐκ ἀπέθανεν, ἀλλὰ καθεύδει. Eodem modo Matth. IX. 24. ad quem locum Theophylactus, pag. 49. Καθεύδειν λέγει αὐτὴν, διότι παρ' αὐτῷ ὁ θάνατος ὕπνος ἦν, δυναμένῳ εὐκόλως ἀναστῆσαι. Dormire *dicit illam, eò quòd sibi mors somnus esset, utpote qui facilè suscitare poterat.* Confer verbum Κοιμάομαι, voces item Κοίμησις & Ὕπνος.

Καθηγουμένη.

Καθηγουμένη est *Præfecta Monasterii*, vulgò *Abbatissa.* Can. XLVI. Concilii in Trullo decernit, *ne Moniales ex Monasteriis suis egrediantur:* Εἰ δέ τις ἀπαραίτητος αὐτὰς ἀνάγκη πρὸς τοῦτο ἕλκοι, μετ' εὐλογίας καὶ ἐπιτροπῆς τῆς προεστώσης τοῦτο πραττέτωσαν. Καὶ τότε μὴ μόναι καθ' ἑαυτὰς, ἀλλὰ μετά τινων πρεσβυτίδων καὶ πρωτευουσῶν ἐν τῷ μοναστηρίῳ, μετ' ἐντολῆς τῆς καθηγουμένης. *Si qua autem inevitabilis necessitas eas ad hoc trahat, cum benedictione & permissione ejus, quæ præest, hoc agant. Et tunc etiam non solæ, sed cum aliquibus vetulis, & quæ in Monasterio primæ sunt, cum mandato præfectæ.* Eadem aliàs Ἡγουμένη vocatur. Vide suo loco.

Καθηγούμενος.

Καθηγούμενοι appellantur *Monasteriorum præfecti.* Can.

Can. XLVI. Concilii in Trullo: Ἄνδρες οἱ τὸν μονήρη μετερχόμενοι βίον, χρείας ἐπειγούσης, καὶ αὐτοὶ μετ' εὐλογίας τοῦ τὴν ἡγουμενείαν ἐμπεπιστευμένου προϊέτωσαν. *Viri, qui monasticam vitam sectantur, necessitate urgente, ipsi quoq; cum benedictione ejus, cui praefectura concredita est, egrediantur.* Balsamon ad hunc Canonem, pag. 416. Τῆς μονῆς ἐξέρχεσθαι μετ' εὐλογίας καὶ προτροπῆς τοῦ καθηγουμένου. *E' Monasterio egredi cum benedictione & permissione praefecti.* Idem, ad Can. XIX. Concilii Nicaeni secundi, pag. 541. duo eorum facit genera: Εἰς δύο διαιροῦνται οἱ καθηγούμενοι, εἰς ἱερωμένους καὶ ἀνιέρους. *In duo genera dividuntur Monasteriorum praefecti, in eos, qui sacris sunt initiati, & eos, qui iis non sunt initiati.* In ipso Canone vocantur ἡγούμενοι, & ἀνίεροι dicuntur ἡγούμενοι μὴ ἔχοντες χειροτονίαν πρεσβυτέρου, *praefecti, qui non habent ordinem Presbyteri.* Vocantur alias Ἡγούμενοι. Vide suo loco.

Κάθημαι.

I. Κάθημαι per ἀνθρωποπάθειαν de Deo usurpatur. Quid verò notet, veteres audiamus. Chrysostomus Homil. CVI. tom. V. pag. 692. Ἐὰν ἀναγνῶς καὶ ἀκούσῃς περὶ Θεοῦ, ὅτι κάθηται, τὸ ἑδραῖον καὶ ἀσάλευτον ἐκλάμβανε τῆς μακαρίας φύσεως. *Quando legis & audis de Deo, quòd sedeat, stabilitatem & immutabilitatem divinae & beatae illius naturae intellige.* Greg. Nyssenus Orat. in S. Stephanum, tom. III. pag. 365, dicit eum, qui afferat τὸ θεῖον καθῆσθαι, *Numen divinum sedere*, indicare hoc loquendi modo, καθιδρύσθαι ἀμεταθέτως τὸ θεῖον ἐν τῷ ἀγαθῷ, *immutabiliter constitutum & in bono fundatum esse numen divinum.* Vide ibidem plura. Cyrillus Alex. in Cap. VI. Jesajae, pag. 102. Ἡ κάθισις ἡ ἐπ' αὐτοῦ (Θεοῦ) τὴν οἱονεὶ βεβαιότητά τε καὶ ἐν ταυτότητι τῶν ἀγαθῶν ἵδρυσίν τε καὶ διαμονὴν ἔοικεν ὑποδηλοῦν. *Sessio de Deo usurpata, quasi stabilitatem, & eandem in bonis constitutionem & perennitatem subindicare videtur.* Eadem repetuntur ab eodem in Cap. XII. Johannis, pag. 710.

II. Κάθημαι in N. T. *habitare* significat, ad exemplum verbi Hebraei ישׁב. Exemplum est Matth. IV. 16. Λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει. *Populus, qui in tenebris habitat.* Ibidem: Καθημένοις ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου. *Habitantibus in regione & umbra mortis.* Vide etiam Lucae I. 79. Cap. XXI. 35.

Καθιέρωσις.

Habent Lexica, sed sine autoritate. Veteres Glossae: Καθιέρωσις, *sacratio.* A' καθιερόω, quod, interprete Hesychio, Θεῷ ἀνατίθημι, *consecro, Deo dico.* Can. VI. Cod. Ecclesiae Africanae: *In praeteritis conciliis statutum meminimus esse, ut chrisma, vel reconciliatio poenitentium, nec non & puellarum consecratio, à Presbyteris non fiant.* Versio Graeca, *puellarum consecrationem*, reddit κορῶν καθιέρωσιν. Quid verò sit, exponit Balsamo ad hunc Canonem, pag. 603. Κορῶν καθιέρωσις, οὐχὶ διακονισσῶν χειροθεσία ἐστίν, ἀλλ' ἔθος ἦν, κόρας προσάγεσθαι τῇ ἐκκλησίᾳ παρθενίαν ὁμολογούσας, καὶ ταύτας οἱ ἐπίσκοποι δι' εὐχῶν καθιέρουν, ὡς ἀνατεθείσας τῷ Θεῷ. *Puellarum consecratio, non est Diaconissarum ordinatio, verùm solebant puellae Ecclesiae adduci, quae virginitatem profitebantur: atq; has Episcopi per preces consecrabant, ut Deo dicatas.* Desumta sunt haec ex Zonara, qui eadem ad hunc Canonem, pag. 397. observat.

Καθίζησις.

Non habent Lexica. Idem quod κάθησις, *sessio.* Legitur apud Greg. Nyssenum, Orat. in S. Stephanum, tom. III. pag. 365. Ὥσπερ ὁ προφήτης Δαυίδ, καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος τὴν τοῦ μονογενοῦς καθέδραν ἐν τοῖς καθ' ἑαυτὸν ἑκάτερος λόγοις διηγούμενοι, οὐκ ἔδωκαν νοεῖν, ὅτι τοῦ Πατρὸς ἑστῶτος, ὁ υἱὸς ἐν καθέδρᾳ ἐστί, καίτοιγε μόνης μνησθέντες τῆς τοῦ υἱοῦ καθιζήσεως· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τοῦ Στεφάνου, τοῦ υἱοῦ τὴν στάσιν ἀκούσας, οὐκέτ' ἂν εὐλόγως περὶ τῆς τοῦ πατρὸς καθέδρας ἀπονοήσειας. *Quemadmodum Propheta David*, (nempe Ps. CX. 1.) *& Apostolus Paulus* (ad Hebraeos I. 3.) *in suis uterq; scriptis Unigeniti sessionem memorantes, non indicârunt, quòd Patre stante Filius in sede sit, licèt solius sessionis Filii mentionem fecerint: eodem modo, cùm etiam in Stephani historia stationem Filii audiveris, nulla de caussa nec rectè de Patris sessione suspicatus fueris.*

Κάθισμα.

Psalterium, cujus frequens apud Graecos in sacris officiis usus est, meros continet Psalmos Davidicos, non mutato ordine, sed uti in sacris habentur Bibliis, in certas tamen classes, plures vel pauciores Psalmos, pro Psalmorum longitudine, continentes, distinctos. Atque has sectiones Graeci καθίσματα vocant, quasi diceres *sessiones*: & viginti tantummodo numerant. Ut Psalmi disponantur, expressit Cl. Meursius in Glossario suo. Καθίσματα singula in tres partes subdividunt, quas hymno illo Δόξα πατρὶ καὶ Υἱῷ, &c. terminant, aliter ac fit in Ecclesia Latina, quae dictum hymnum post omnes Psalmos recitat. Κάθισμα decimum septimum, ob prolixitatem Psalmi, Μακάριοι ἄμωμοι, *Beati immaculati*, uno tantùm Psalmo completur, quem etiam in tria tmemata, addito hymno jam dicto *Gloria Patri*, dividunt. Divisiones καθισμάτων appellant στάσεις, *stationes* nimirum: stantes enim recitant, vel quòd lectionem finientes stent, & quasi respirent. Ideò verò καθίσματα vocata existimat Balsamon, quòd Laodiceni Concilii decreto, in unoquoque Psalmo interjecto spatio lectio fieret, ne, dum Psalmi uno contextu legerentur, laboris pertaesi homines, qui in Ecclesiam convenerant, neglectis officiis, ad alia animum adverterent. Ejus verba ad Can. XVII. dicti Concilii, pag. 853. haec sunt: Τῶν ψαλμῶν ἀναγινωσκομένων διὰ μιᾶς ὑφῆς κατὰ παλαιὰν παράδοσιν, καὶ τοῦ συναγομένου λαοῦ ἀποκναιομένου, κἀντεῦθεν ἀκηδιῶντος ἀπὸ τοῦ κόπου, καὶ ἐξερχομένου τῆς ἐκκλησίας· ὥρισαν οἱ πατέρες, μὴ συναπτῶς ἐν ταῖς συνάξεσιν ἐκφωνεῖσθαι τοὺς ψαλμοὺς, ἀλλὰ διὰ μέσου γίνεσθαι καὶ ἀναγνώσεις ἐπὶ τῷ ἀναπαύεσθαι τὸν λαὸν πρὸς μικρὸν, καὶ πάλιν ψάλλειν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ εἰς καθίσματα διάφορα τὸ ἱερὸν κατεμερίσθη ψαλτήριον. *Cùm Psalmi uno contextu ex antiqua traditione legerentur, & populus, qui congregabatur, & molestiâ afficeretur, & labore propterea confectus, nullam ejus curam gereret, & ab Ecclesia exiret, statuerunt Patres, non esse Psalmos in Ecclesiasticis congregationibus uno contextu dicendos, sed interjiciendas esse lectiones, ut aliquantulum quiescat populus, & rursus canat. Propterea enim & in diversa* καθίσματα, *sessiones sacrum distributum est Psalterium.* Hoc sublatum fuisse, ordine etiam rerum Ecclesiasticarum immutato, notat Zonaras ad eundem Canonem: Ἔθους ἦν καὶ τοῦτο παλαιοῦ, ὅπερ ἐσχόλασεν, εἰς ἄλλην κατάστασιν καὶ τάξιν ἐλθούσης τῆς ἐκκλησίας. *Fuit hoc quoq; antiquae consuetudinis, quae quidem alio nunc rerum Ecclesiasticarum ordine instituto, sublata est.* Hoc praeterea observandum, καθίσματα ista Psalmorum diversa esse, eaque, pro materiae diversitate, nunc ἀναπαύσιμα, nunc ἀναστάσιμα, nunc κατανυκτικὰ, nunc μαρτυρικὰ, nunc ἀποστολικὰ nuncupari, ut ex Typico Sabae, Triodio, Euchologio, & Horologio patet.

Κάθοδος.

Κάθοδος, ut veteres Glossae exponunt, est *Descensus*,

ſus deſcenſio. Apud Scriptores Eccleſiaſticos Incarnatio Filii Dei hoc nomine venire ſolet. Athanaſius orat. de Incarnatione Verbi, pag. 56. Ἡ ἡμῶν αἰτία ἐκείνῳ (vitioſè imprimitur ἐκείνων) γέγονε πρόφασις τῆς καθόδου. *Filius Dei propter nos deſcendit.* Vocatur Θεοῦ κάθοδος οὐρανόθεν, *Dei è cœlo deſcenſus*, ab Euſebio, Demonſtr. Evangel. l. VI. pag. 160. Ἐξ οὐρανοῦ εἰς ἀνθρώπους κάθοδος, *è cœlo ad homines deſcenſus*, lib. eod. pag. 167. & lib. VII. pag. 192. Εἰς ἀνθρώπους κάθοδος, ibid. lib. VIII. pag. 252. Ita etiam appellatur *miſſio Spiritus ſancti*, à Chryſoſtomo Homil. XII. in Acta, Cyrillus Alexandr. ad v. 32. Cap. I. Joh. Ἐν σημείου γνωρίσματος τάξει δεδεῖχθαί φησιν ἑαυτῷ τὴν τοῦ πνεύματος κάθοδον ὁ μακάριος Βαπτιστής. *Per modum indicii ac ſigni, Spiritûs ſancti deſcenſionem ſibi manifeſtam beatus Baptiſta profitetur.* Eodem nomine frequenter ab aliis inſignitur.

Καθολικιανός.

In Collect. Conſtitut. Eccleſ. ex lib. I. Cod. tit. III. ſect. IV. in Biblioth. Juris Canon. pag. 1253. Ἐὰν οἱ ταξεῶται ἢ οἱ καθολικιανοὶ, καταλιπόντες τὴν ὑπουργίαν τοῦ δρόμου καὶ τοῦ πριμιπίλου, χρεωστήσαντες τῷ δημοσίῳ γένωνται κληρικοὶ, ἀποδίδονται τῇ ἰδίᾳ τύχῃ. *Si officiales, vel catholiciani, relicto miniſterio curſus & primipili, contractis erga fiſcum debitis, clerici facti fuerint, conditioni ſuæ reſtituuntur.* Catholiciani ſunt officiales procuratores Cæſaris, qui catholicus & rationalis dicitur, Baſilica ad I. ult. D. *De interrog. in ju. fac.* Gloſſæ veteres: Καθολικὸς, *rationalis.* Ælius Capitolinus in Gord. *Quidam rationalis ſibi ultra procurationem omnia vindicans.* A' Catholico Catholiciani, à rationali rationales dicti. Vide Briſſonium in *rationales.* Vide Gloſſarium Meurſii, & vocem ſequentem, num. II. 2.

Καθολικός.

Duplicem hujus vocis ſignificationem obſervamus:

I. *Generalem.* Atque ita καθολικὸς eſt *univerſalis.* Onomaſticon vetus: *Univerſale.* καθολικόν. Hoc ſenſu Chryſoſtomus in Pſal. CX. dicit, ἀπὸ τῶν καθολικῶν ἐπὶ τὰ μερικὰ μετάγειν τὸν λόγον, *ab univerſalibus ad particularia orationem traducere.* Ita *reſurrectio mortuorum* noviſſimo die futura vocatur καθολικὴ ἀνάστασις. Vide in Ἀνάστασις, num. II. ad lit. *B. Sacrificium Chriſti* vocatur θυσία καθολική. Vide in voce θυσία, num. I. 2.

II. *Specialem:* quæ iterum duplex eſt:

A. *Politica.* Poſt diœceſeon rationem à Conſtantino inſtitutam, non ſolùm uni diœceſi Rector impoſitus, qui vice Præfecti prætorio jus diceret, ſed etiam procurator nomine Cæſaris, qui univerſas ejus rationes in tota diœceſi tractaret. Atque is καθολικὸς appellatus eſt, quem *rationalem* Latini interpretantur, ut ſub præcedenti voce jam vidimus. In epiſtola Conſtantini ad Euſebium Cæſarienſem apud Socratem, lib. I. Cap. IX. pag. 179. a. Ἀπέσταλται δὲ γράμματα παρὰ τῆς ἡμετέρας ἡμερότητος πρὸς τὸν τῆς διοικήσεως καθολικόν. *Miſſæ autem ſunt literæ à manſuetudine noſtra ad rationalem diœceſeos.* Ita etiam exponendus *Africæ Catholicus* apud Euſebium lib. X. Cap. VI. pag. 114. b. in Epiſtola ejuſdem Conſtantini Cæcilianum Carthaginenſem: Ἔδωκα γράμματα πρὸς Οὖρσον τὸν διασημότατον καθολικὸν τῆς Ἀφρικῆς, καὶ ἐδήλωσα αὐτῷ ὅπως τρισχιλίους φόλεις τῇ σῇ στερρότητι ἀπαριθμῆσαι φροντίσῃ. *Literas dedi ad Urſum, illuſtriſſimum rationalem Africæ, eique ſignificavi, ut gravitati tuæ tria teruntianorum millia numerari curet.* De *Catholico*, ſive *univerſali rationali* Africanæ diœceſeos intelligendum eſſe, ſatis apparet. Idem Euſebius lib. VII. hiſt. Eccleſ. Cap. X. pag. 73. b. καθολικὸν interpretatur, τὸν ἐπὶ τῶν καθόλου λόγων, *qui ſupra rationes univerſas Principis, procurator à rationibus univerſis.* Ita apud Athanaſium, tom. II. pag. 29. ſcholiaſticus quidam ad Jovianum Imperatorem dixit: Ὁ καθολικὸς τὰς οἰκίας μου ἦρεν. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· εἰ ὁ καθολικὸς τὰς οἰκίας σου ἦρε, τί κακὸν Ἀθανασίῳ; *Rationalis meas mihi eripuit ædes. Imperator dixit: ſi Rationalis tuas tibi eripuit ædes, quid hoc ad Athanaſium?*

B. *Eccleſiaſtica:* cujus multiplex uſus.

1. Καθολικοὶ, *Catholici*, ſi ad ipſa vocis hujus incunabula, & antiquiſſimum aſcendamus uſum, vocantur *Chriſtiani Orthodoxi*, atque ita diſcernuntur à Chriſtianis hæreticis. Patet hoc ex Cod. lib. I. tit. I. Juſtin. de ſumma Trin. & fide Cathol. *Cunctos. Hanc Legem* (np. *qui ſecundùm Apoſtolicam diſciplinam, Evangelicamque doctrinam, Patris & Filii, & Spiritus ſancti unam deitatem ſub pari majeſtate & ſub pia Trinitate, credunt*) *ſequentes, Chriſtianorum Catholicorum nomen jubemus amplecti.* Baſilica: Τὸ τῶν χριστιανῶν καθολικὸν ὄνομα κελεύομεν ἐνδύσασθαι. *Chriſtianorum Catholicum nomen jubemus amplecti.* Legendum καθολικῶν, *Catholicorum.* Sunt igitur Chriſtiani quidam, qui non ſunt *Catholici*, quales hæretici. B. Auguſtinus in Pſal. LXVII. *Egerunt legibus publicis, ad judices venerunt, dixerunt ſe Catholicos, ut poſſent excludere hæreticos. Quare te dicis Catholicum, ut excludatur hæreticus, & non potiùs es catholicus, ne ſis excluſus hæreticus?*

2. Καθολικὴ ἐκκλησία, *Eccleſia Catholica;* quæ triplici modo ſic appellatur.

a. *Catholica Eccleſia* eſt, quæ per totum terrarum orbem eſt diſperſa; de qua jam actum in voce Ἐκκλησία num. IV. 2. Hîc ſequentia addimus. Cyrillus Jeroſol. Catecheſi XVIII. Illuminat. pag. 170. Καθολικὴ καλεῖται, διὰ τὸ κατὰ πάσης εἶναι τῆς οἰκουμένης, ἀπὸ περάτων γῆς ἕως περάτων· καὶ διὰ τὸ διδάσκειν καθολικῶς καὶ ἀνελλειπῶς, ἅπαντα τὰ εἰς γνῶσιν ἀνθρώπων ἐλθεῖν ὀφείλοντα δόγματα, περί τε ὁρατῶν καὶ ἀοράτων πραγμάτων, ἐπουρανίων τε καὶ ἐπιγείων ὑποτάσσειν, ἀρχόντων τε καὶ ἀρχομένων, λογίων τε καὶ ἰδιωτῶν· καὶ διὰ τὸ καθολικῶς ἰατρεύειν μὲν καὶ θεραπεύειν ἅπαν τὸ τῶν ἁμαρτιῶν εἶδος, τῶν διὰ ψυχῆς καὶ σώματος ἐπιτελουμένων, κεκτῆσθαι ἐν αὐτῇ πᾶσαν ἰδέαν ὀνομαζομένης ἀρετῆς, ἐν ἔργοις τε καὶ λόγοις καὶ πνευματικοῖς παντοίοις χαρίσμασι. Catholica *vocatur, quia per univerſum terrarum orbem diffuſa eſt, à finibus terræ ad fines. Et quia docet catholicè, & ſine ullo defectu vel differentia omnia dogmata, quæ debent venire in cognitionem, de rebus viſibilibus & inviſibilibus, cœleſtibus & terreſtribus: & quia omne genus hominum piè ſubjugat, principes & ſubditos, eruditos & idiotas: & quia in univerſum curat omne genus peccatorum, & quæ per animam & quæ per corpus patrantur: habeturque in illa omne genus; quocunque nomine vocetur; virtutis, in factis & dictis, & omnigenis ſpiritualibus donis.*

b. *Quævis Eccleſia particularis*, ſiquidem orthodoxa eſt, vocatur καθολική. Ita Eccleſia Alexandri appellatur *Catholica.* Apud Athanaſium eſt inſcriptio epiſtolæ, tom. I. pag. 779. Κωνσταντῖνος μέγιστος σεβαστὸς, τῷ λαῷ τῷ κατὰ Ἀλεξάνδρειαν καθολικῆς ἐκκλησίας. *Conſtantinus maximus, Auguſtus, populo Catholicæ Eccleſiæ Alexandrinæ:* Ibidem pag. 797. Epiſcopi Ægyptii Tyri congregati ſcribunt: Καὶ γὰρ πολλὴν ὑπὲρ Μελετιανῶν ὁρῶμεν σπουδὴν γινομένην, κατὰ δὲ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Αἰγύπτῳ, δι' ἡμῶν ἐπιβουλήν. *Animadvertimus namque, multa in gratiam*

tiam Meletianorum, multa rursus ad insidias Catholicæ in Ægypto Ecclesiæ, sub nostris nominibus agitari. Ita Leo Papa se appellat *Episcopum Ecclesiæ Romanæ universalis*, *Episcopum Ecclesiæ Catholicæ*, Epist. LXII. *Episcopum Ecclesiæ Catholicæ urbis Romæ*, vel *Ecclesiæ Catholicæ Romanæ*, Epist. XII. Item Symmachus, Concil. I. & III. in subscript. quoque, Vigilius Epist. XV. Pelagius primus in Epist. ad Childeberdum, & secundus in Epist. ad Episc. Istriæ, Martinus I. ab Epist. IV. ad XIV. Nicolaus primus Epist. I. & XXXIX. se nominant *Episcopos Ecclesiæ Catholicæ & Apostolicæ urbis Romæ*. Ecclesia Smyrnensis se *catholicam* vocat, scribens ad Ecclesiam apud Philomelium, & ad reliquas Ecclesias Ponticas, eas appellat ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας παροικίας, *sanctæ Catholicæ Ecclesiæ paroecias*; apud Euseb. hist. Ecclef. lib. IV. Cap. XV. pag. 37. a. Similia exempla passim sunt obvia.

c. Quam hodie *matrem*, *& magistram Ecclesiam dicimus*, principalem ac præcipuam civitatis intelligentes, eam Græci καθολικὴν ἐκκλησίαν appellant. Can. LIX. in Trullo vetat Baptisma celebrari ἐν εὐκτηρίῳ οἴκῳ ἔνδον οἰκίας τυγχάνοντι, *in oratorio*, *quod domi est*; additque, Ἀλλ' οἱ μέλλοντες ἀξιοῦσθαι τοῦ ἀχράντου φωτίσματος, ταῖς καθολικαῖς προσερχέσθωσαν ἐκκλησίαις. *Sed qui digni volunt haberi ab omnibus sordibus aliena illuminatione, ad Catholicas accedant Ecclesias.* Καθολικὰς ἐκκλησίας Latinè reddere liceat *matrices Ecclesias.* Hæ sunt, quæ *Baptismales Ecclesiæ* dicuntur in Concilio Toletano Decret. Causa XVI. quæst. I. *Plures baptismales Ecclesiæ in una terminatione esse non possunt, sed una tantummodo cum suis capellis.* Καθολικαὶ ἐκκλησίαι sunt Synodo in Trullo, qua notione iidem Græci etiam καθολικοὺς nominârunt genus quoddam Metropolitanorum principalium, qui nullis subditi erant Patriarchis, & multos sub se habuere Metropolitanos.

3. Πίστις καθολικὴ, *fides catholica.* Ita autem appellatur, *quòd sit ubiq; diffusa*, ut ait Optatus II. de Schismat. Donat. καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἕως περάτων τῆς γῆς διεσπαρμένη, *per universum orbem usq; ad fines terræ disseminata*, ut inquit Irenæus lib. I. adv. Hæreses, Cap. II. & iisdem ferè verbis Cyrillus Jerosol. Catechesi XVIII. ut suprà vidimus; quanquam ibi de Ecclesia potiùs, quàm de fide sit sermo. Tit. I. ex lib. I. Cod. Collect. Constitut. Ecclef. est περὶ τῆς ἀνωτάτω τριάδος καὶ τῆς καθολικῆς πίστεως, *de summa Trinitate, & fide Catholica.* Barlaam de principatu Papæ, Cap. XV. Πίστις καθολική ἐστιν, ἣν ἅπαντες οἱ ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ ὁμολογοῦσιν, ὅπουπερ ἂν τυγχάνοιεν. *Fides catholica est, quam omnes orthodoxi Christiani profitentur, ubicunq; tandem versentur.*

4. Καθολικὴ ἐπιστολὴ, *epistola catholica. Catholicæ epistolæ* dicuntur epistola Jacobi, utraque Petri, prima Johannis, & epistola Judæ, quòd uni alicui vel homini, vel civitati, vel regioni non sint scriptæ. Hieronymus in catalogo Scriptor. Ecclef. & vulgares inscriptiones, *secundam* etiam & *tertiam Johannis catholicas* appellat, quæ tamen nonnisi ἀκύρως catholicis annumerari possunt, quia ad singulares scriptæ sunt personas. Oecumenius in Cap. I. Jacobi, pag. 115. de Epistolis catholicis sic scribit: Καθολικαὶ λέγονται αὗται, οἱονεὶ ἐγκύκλιοι· οὐ γὰρ ἀφωρισμένως ἔθνει ἑνὶ ἢ πόλει, ἀλλὰ καθόλου τοῖς πιστοῖς, *Hæ dicuntur* catholicæ, *universales, quasi publicæ: neq; enim privatim uni alicui genti vel civitati, sed omnibus in universum fidelibus scriptæ sunt.* Confer vocem Ἐγκύκλιος. Cæsarius quæst. I. pag. 6. priorem Petri vocat ἔγγραφον καθολικὴν ἐπιστολήν. Ita enim ille: Τοῦ δὲ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων διὰ ἐγγράφου καθολικῆς παρεγγυῶντος, ἕτοιμον ὑπάρχειν πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ πυθομένῳ περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος. *Principe autem Apostolorum in catholica literis mandata epistola monente, ut quisq; paratus sit ad respondendum cuilibet interroganti de spe, quæ in nobis est.* Perperam scriptum πειθομένῳ. Apostolus habet αἰτοῦντι, epist. I. Cap. III. v. 15.

5. Καθολικοὶ ἐπίσκοποι. *Metropolitani* olim jus ordinandorum Episcoporum provincialium habebant, cui juri connexum fuit & alterum jus provocationis. Nam qui ordinationem habebat, eidem etiam provocatio in caufis Ecclesiasticis ab Episcopis provinciæ porrecta competebat. Hujusmodi sui juris ac suæ ditionis Metropolitanos, quales omnes Concilii Nicæni temporibus fuerunt, posterior ætas Græciæ καθολικοὺς vocavit. Hoc nomine etiam *Exarchi* totius diœceseos, sive *Patriarchæ*, appellati fuerunt. Sic eos vocat Nilus, lib. II. de primatu Papæ: Εἰ μὲν τὰ κλίματα τῆς γῆς ἑκάστῳ τῶν καθολικῶν ἐπισκόπων διανενεμημένα. *Siquidem climata terræ unicuiq; catholicorum Episcoporum distributa.* Episcopus καθολικὸς, *universalis* Latinè dici potest. Ita *catholicè* Cassiano idem quod *in universum.* Sic enim ille lib. I. de Habitu Monachi, Cap. III. pag. 23. *Quicquid enim inter famulos Dei præsumitur ab uno vel paucis, nec catholicè per omne corpus fraternitatis tenetur, aut superfluum, aut elatum est.* Καθολικὸς igitur ἐπίσκοπος non alius, quàm qui τὴν καθόλου ἐπισκοπὴν sibi creditam habet, ut loquitur Clemens in Constitutionibus. Quæ significatio *Catholici* congruit cum *œcumenici* appellatione. Non igitur solus Constantinopolitanus οἰκουμενικὸς appellatus, sed omnes alii Patriarchæ, quibus nomen καθολικῶν additum constat. Tenendum tamen, notionem καθολικοῦ in hoc sensu restringendam esse ad universam diœcesin, cui præsidet. Ita cùm Carthaginensis Episcopus, qui primus erat Africanæ diœceseos, asserit, *se cunctarum Ecclesiarum solicitudinem sustinere*, καθολικὸν se esse totius Africanæ diœcesis indicat, non omnium orbis Ecclesiarum rectorem. Sic enim loquitur Aurelius in Concilio Carthaginensi Can. LV. Codicis Ecclesiæ Africanæ: *Ego enim cunctarum Ecclesiarum, dignatione Dei, ut scitis fratres, solicitudinem sustineo.* Intelligere debes cunctarum per Africam constitutarum, quarum se καθολικὸν Episcopum esse significat. Hinc, ne omnes per totum orbem Ecclesiæ intelligi videantur, translatio Græca, pro *cunctarum Ecclesiarum*, habet πολλῶν ἐκκλησιῶν, *multarum Ecclesiarum.* Procopius de Persarum Patriarcha, lib. II. de bello Persico: Τόν τε χριστιανῶν ἱερέα Καθολικὸν καλοῦσι τῇ ἑλλήνων φωνῇ, ὅτι δὴ ἐφέστηκεν εἷς ὢν ἅπασι τοῖς ταύτης χωρίοις. *Et Christianorum Sacerdotem linguâ Græcorum* Catholicum *appellant, quòd nimirum, unus cùm sit, omnibus præsit ejus regionibus.* Quòd unus amplissimæ præesset diœcesi, plurimosque regeret. Otto Frisingensis ait, Armenios Metropolitanum suum *Catholicum vocare, id est, universalem, & ampliùs quàm mille Episcopos sub se habere.* Patet hoc ipsum ex Theoriani Legat. Armen. ubi per totum tractatum Theorianus & Armeniorum καθολικὸς colloquuntur: ac proinde Meursius in Glossario suo hanc appellationem ad dignitatem politicam malè refert. Versio Græca donationis falsæ Constantini tribus aut quatuor locis καθολικὸν ἐπίσκοπον, & καθολικὸν Πάπαν appellat Pontificem Romanum pro *universali*: Τῷ μακαρίῳ Σιλβέστρῳ, καὶ

καὶ πατρὶ ἡμῶν τῷ μεγάλῳ ἐπισκόπῳ, καὶ καθολικῷ πάπᾳ τῆς πόλεως Ῥώμης. *Beato Silvestro, & patri nostro, magno Episcopo & universali Papæ urbis Romæ.* Et paulò pòst: Τῷ προγεγραμμένῳ μακαριωτάτῳ ἐπισκόπῳ ἡμῶν καὶ πατρὶ Σιλβέστρῳ καθολικῷ πάπᾳ παραδιδόαμεν. *Antè scripto beatissimo Episcopo nostro & patri Silvestro universali Papæ tradimus.* Item sub finem, Τῷ πατρὶ ἡμῶν, τῷ ἁγίῳ καὶ καθολικῷ ἐπισκόπῳ καὶ πάπᾳ. *Patri nostro, sancto & universali Episcopo & Papæ.* Quemadmodum καθολικοὶ ἐπίσκοποι sunt *universales Episcopi*, ita καθολικοὶ ἱερεῖς sunt *universales Metropolitani*, apud Nilum de caussis dissensionum lib. I. pag. 22. & 25.

Καθοσιόω.

Καθοσιόω, ut ex Lexicis notum, est *sanctum sceleris*q; *purum reddo:* item *expio: sacrifico; consecro, dico.* Postremam significationem etiam agnoscunt Hesychius & Suidas, qui καθωσιωμένος interpretantur ἀνακείμενος, *dedicatus, consecratus.* Veteres Glossæ: *Devovet*, ἀνατίθησι, καθοσιοῖ. *Devotus*, καθωσιωμένος. Aliæ: Καθοσιόω, *dedico, devoveo, voveo.* At Canone XVIII. Concilii Sardicensis aliam videtur habere significationem, ubi de Episcopo, qui vim perpessus est, & iniquè expulsus, ἢ διὰ τὴν ἐπιστήμην ἢ διὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἢ διὰ τὴν τῆς ἀληθείας ἐκδικίαν, καὶ φεύγων τὸν κίνδυνον, ἀθῷος καὶ καθωσιωμένος ὢν εἰς ἑτέραν ἔλθοι πόλιν, μὴ κωλυέσθω ἐκεῖ ἐπὶ τοσοῦτον διάγειν, ἕως ἂν ἐπανέλθῃ, &c. *vel propter notitiam, vel propter confessionem catholicæ Ecclesiæ, vel propter veritatis defensionem, effugiens periculum, innocens & tamen supplicio destinatus ad aliam venerit civitatem, non prohibeatur ibi tam diu commorari, donec redeat.* Hìc καθωσιωμένος est *supplicio destinatus:* Zonaras enim ad hunc Canonem, pag. 381. exponit, ἀφωρισμένος εἰς κόλασιν, *devotus, supplicio destinatus.* In malam ergo partem, quemadmodum apud Latinos *devotio, devotus.* Sic enim veteres Glossæ: *Devotio*, καθοσίωσις, κατάρα.

Καθώς.

Aurea est regula Cyrilli Alex. ad v. 23. Cap. V. Johannis, de particulæ hujus usu. Ὅταν μὲν ἐφ' υἱοῦ καὶ πατρὸς φέρηται τὸ Καθὼς, τὸ ἀπαράλλακτον δείκνυσιν· ἐπὶ γὰρ τῶν ὁμοίων κατὰ τὴν φύσιν τότε τάττεται τὸ Καθώς. Ὅταν δὲ ἐπὶ τῶν ἀνομοίων, οὐ πάντως ἀπαράλλακτον ἡμῖν εἰσφέρει τὴν ἰσότητα, ὁμοιότητα καὶ εἰκονισμόν. *Quando particula* sicut *de Patre Filio*q; *profertur, identitatem insinuat: illud enim* sicut *tunc de iis dicitur, quæ ejusdem naturæ sunt. Quando autem de rebus dissimilibus secundùm naturam effertur, tunc non omnimodam æqualitatem, sed similitudinem infert.* His gemina sunt illa Euthymii in Cap. XVII. Johannis, Καθὼς, *& similia, de sancta Trinitate dicta, æqualitatem significant; de Deo verò & hominibus similitudinem quandam.* I. Joh. III. 3. dicit Johannes: Καὶ πᾶς ὁ ἔχων τὴν ἐλπίδα ταύτην ἐπ' αὐτῷ, ἁγνίζει ἑαυτὸν, καθὼς ἐκεῖνος ἁγνός ἐστιν. *Et omnis, qui habet hanc spem in eo, sanctificat se, sicut & ille sanctus est.* Sensus est: Componit formatque se ad exemplum puritatis ejus: non quasi æquare id possit, sed ut imitetur illud. Καθὼς enim hoc loco, ut Matth. V. 48. ὥσπερ, in non dissimili argumento, non paritatem innuit, sed similitudinem. Intelligitur enim Θεοῦ ὁμοίωσις κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἀνθρώπου φύσει, *similitudo cum Deo, quatenus natura humana ejus capax est;* ut loquitur Nyssenus, Orat. I. in verba Dei, *Faciamus hominem*, tom. I. pag. 150. Confer vocem Τέλειος, num. II. 2.

Κάϊν. Καϊανοί.

Cain est filius Adami & Evæ primogenitus, qui dictus est קין, id est, *acquisitus*, vel *acquisitio*, seu *possessio*, à קנה, *acquirere, possidere*, Genes. IV. 1. ubi expressè hujus nominis ratio exstat. Josephus, ἀρχαιολογ. lib. I. Cap. III. pag. 6. scribit Καϊς, non Κάϊν, & addit, κλῆσιν δὲ τοῦτο σημαίνει μεθερμηνευόμενον τὸ ὄνομα. *Possessionem verò denotat hoc nomen, si interpreteris.* Erant ergo, qui deducunt à קין, *lamentari*, & *lamentationem* exponunt: & qui interpretantur *invidiam*, quasi à קנא, *invidere;* quod facit Eusebius Præparationis Evangel. lib. XI. pag. 304. Ὁ παρ' Ἑβραίοις Κάϊν, ζῆλος παρ' Ἕλλησι μεταλαμβάνεται. Τούτου δ' ἠξιώθη τοῦ προσρήματος ὁ δηλούμενος, διὰ τὸ ζηλῶσαι τὸν ἀδελφὸν τὸν Ἄβελ. *Qui apud Hebræos dicitur Cain, is apud Græcos exponitur æmulatio vel invidia. Hoc autem illi nomen propterea impositum fuit, quia Abelem fratrem invidiâ prosecutus fuit.* Eodem inclinare videtur Chrysostomus Homil. CXV. tom. VI. dum *Cainum* appellat ζήλου ἀρχηγὸν, *invidiæ ducem.* Archontici, teste Theodoreto hæret. fab. lib. I. Cap. XI. pag. 202. dixerunt, *Cainum & Abelem*, esse τοῦ διαβόλου παῖδας, *Diaboli filios.* A' Caino orti sunt hæretici, quos Theodoretus lib. I. hæret. fabul. Cap. XV. pag. 206. Καϊνοὺς, *Cainos* appellat: alii *Cainianos:* alii *Cainæos*, ut Tertullianus: alii *Caianos*, uti Epiphanius hæresi XXXVIII. his verbis: Καϊανοί τινες ὀνομάζονται, ἀπὸ τοῦ Κάϊν εἰληφότες τὴν ἐπωνυμίαν τῆς αἱρέσεως. *Caiani quidam nominantur, à Caino hæreseos appellationem nacti.* Epiphanium secutus est Augustinus de Hæresibus, Cap. XVIII. At hæc nominis formatio, ut rectè observat Danæus, minimè probanda. A' *Cain* enim juxta nullas Grammaticorum regulas dici potest *Caianus*, sed potiùs *Cainus*, vel *Cainianus*. Alii namque sunt *Caiani*, qui, ut scribit Johannes Damascenus, etiam *Aphthardocitæ* sunt appellati, à Caiano Alexandrino, & Juliano Halicarnasseo profecti. Dicti autem sunt *Caini* vel *Cainiani* non ab autore sectæ, sed ab argumento erroris, quem sunt secuti, quia Cainum illum, de quo Genes. IV. tanquam primum & principem bonorum omnium, quæ homines sentiunt, autorem colunt. Vide Theodoretum & Epiphanium locis citatis, Irenæum lib. I. Cap. XXXV. Tertull. de præscriptione adv. Hæret. Cap. XLVII. Hieronymum adversus Vigilantium: imprimis L. Danæum ad Cap. XVIII. Augustini de Hæresibus: & suprà in voce Θεὸς ad num. VIII. sub litera *a*.

Καινοποιέω.

Καινοποιέω, ut veteres Glossæ habent, est *novo*. Hinc καινοποιὸς, *novator.* Eleganter usurpatur *de regeneratione* apud Justinum M. Apol. II. Ὃν τρόπον δὲ καὶ ἀνεθήκαμεν ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ, καινοποιηθέντες διὰ τοῦ Χριστοῦ, διηγησόμεθα. *Quo verò modo Deo quoq; nos dedicaverimus, per Christum renovati, jam exponemus.* Tales per Christum καινοποιηθέντες ab Apostolo ad Rom. VI. 4. dicuntur ἐν καινότητι ζωῆς περιπατεῖν, *in nova ambulare vita*, id est, interprete Theodoreto ad hunc locum, καινήν τινα βιοτεῦσαι ζωὴν, καὶ συμβαίνουσαν ἐκείνῳ, ᾧ τῆς ἀναστάσεως κεκοινώνηκας, *novam quandam vitam vivere, & ei convenientem, cujus tu resurrectionis fuisti particeps.* Est ἀνανεοῦσθαι τῷ πνεύματι τοῦ νοὸς, *renovari spiritu mentis*, ad Ephes. IV. 23. ubi Apostolus vult, ἀνανεοῦσθαι ἡμᾶς πνευματικὴν ἀνανέωσιν ἐν τῷ νοὶ ἡμῶν, ἀλλ' οὐ σωματικὴν καὶ ἐν σώματι γινομένην, *renovari nos spirituali renovatione in mente nostra, at non corporali, & in corpore facta:* Sunt verba Theophylacti ad præsentem locum. Est ἐνδύσασθαι τὸν νέον ἄνθρωπον τὸν ἀνακαινούμενον κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτὸν, *induere novum illum hominem, qui renovatur secundùm imaginem ejus, qui creavit illum,* ad

ad Coloss. III. 10. De *novo homine* vide in Ἄνθρωπος, num. I. 2. ad lit. *bb.* δ.

Καινουργία.

Καινουργέω idem quod καινοποιέω & καινοτομέω, id est, καινὸν ποιέω, *innovo, novum facio.* Hinc καινουργία, vox à Lexicographis omissa, idem quod καινούργημα & καινοτόμημα, *innovatio, rerum novatio: metaphoricè de regeneratione* usurpatur. Cyrillus Alex. in Cap. LIV. Jesajæ, pag. 771. Καινουργίαν λαχεῖν τὴν διὰ Χριστοῦ. *Innovationem per Christum sortiri.* Et paulò pòst: Κρείττους ἐχθρῶν, οἱ καινουργίαν λαχόντες τὴν διὰ Χριστοῦ, γενήσονται. Οὗτοι δέ εἰσιν οἱ ἀναμορφούμενοι πρὸς ἁγιασμὸν ἐν πνεύματι. *Hostibus erunt superiores, qui innovationem per Christum sortiti sunt. Tales verò illi sunt, qui reformantur ad sanctimoniam in spiritu.*

Καιρός.

I. Καιρὸς notat *opportunitatem temporis.* Severianus inter χρόνον & καιρὸν ita distinguit, ut χρόνον dicat esse μῆκος, *spatium temporis;* καιρὸν verò, εὐκαιρίαν, *opportunitatem.* Hoc sensu Theodoretus in Ἀτρέπτῳ. Ὁ ἀπόστολος εἰς καιρόν ἐστιν, ὅτε κέχρηται τῷ εἴδει. *Apostolus nonnunquam opportunè hoc genere loquendi usus est.* Ita ad Ephes. V. 16. quando jubemur ἐξαγοράζεσθαι τὸν καιρὸν, *redimere tempus,* sensus est, τῷ παρόντι καιρῷ εἰς δέον χρηστέον, *præsenti tempore, ut par est,* utendum esse; juxta Theodoretum. Non negligendum esse καιρὸν, οὐ πάλιν τυχεῖν ἀμήχανον; *opportunitatem, quæ semel elapsa revocari nequit, non esse negligendam,* monente Nazianzeno. Vide etiam in Χρόνος, num. II.

II. Notat *vitam præsentem & futuram.* Hinc Chrysostomus Homil. XIX. tom. V. pag. 120. *præsentem vitam* vocat καιρὸν τοῦ σταδίου, *tempus stadii seu curriculi: futuram* verò, καιρὸν τοῦ στεφάνου, *tempus coronæ.*

III. Καιρὸς notat *tempus novi Testamenti,* quod Apostolus II. Corinth. VI. 2. vocat καιρὸν δεκτὸν, *tempus acceptum.* Ad quem locum Theophylactus, pag. 369. Ποῖος καιρὸς εὐπρόσδεκτος; ὁ τῆς χάριτος, ἐν ᾧ ἄφεσις ἁμαρτημάτων, καὶ δικαιοσύνης χορηγία· οὗτος ὁ δεκτὸς καιρὸς, ἐν ᾧ δέχεται ἡμᾶς ὁ Θεὸς, καὶ ἐπακούει ἡμῶν, καὶ σώζει. Ἐν γὰρ τῷ τῆς κρίσεως καιρῷ οὔτε ἐπακούσεται, οὔτε βοηθήσει, οὔτε σώσει. Ἐν τῷ τῆς χάριτος οὖν καιρῷ ἀγωνίζεσθαι ὀφείλομεν· εὐκόλως γὰρ ἐπιτευξόμεθα τῶν βραβείων. *Quodnam tempus acceptum? Gratiæ, in quo est remissio peccatorum, justitiæque subministratio. Istud est,* tempus acceptum, *in quo nos Deus recipit, exaudit & servat. Judicii enim tempore neque exaudiet, neque juvabit, neque servabit. In hoc itaque gratiæ tempore certare debemus; facilè namque assequemur præmia.* Oecumenius ad eundem locum, pag. 529. Καὶ ποῖός ἐστιν ὁ εὐπρόσδεκτος καιρὸς, καὶ ἡ ἡμέρα τῆς σωτηρίας; Ἡ τῆς δωρεᾶς, ἡ τῆς χάριτος. Ὁ νῦν φησιν, ὑπάρχων καιρὸς, ἐν ᾧ ἁμαρτημάτων μὲν ἄφεσις πρόκειται, ἡ δὲ δικαιοσύνη δωρεὰν δίδοται. *Et quodnam est* tempus acceptum, *& dies salutis? Dies doni & gratiæ. Tempus præsens, inquit, in quo peccatorum quidem proposita est remissio, justitia verò ex gratia confertur.* Idem tempus vocatur καιρὸς διορθώσεως ad Hebræos IX. 10. *tempus correctionis;* quod est tempus τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, τοῦ μέλλοντος διορθώσασθαι ταῦτα, καὶ τὴν ἀληθινὴν καὶ πνευματικὴν λατρείαν ἐπεισαγαγεῖν, *adventus Christi, qui hæc emendaturus erat, ac verum & spiritualem Dei cultum introducturus;* ut exponit Theophylactus, pag. 959. Ad eundem locum Oecumenius, pag. 841. καιρὸν διορθώσεως, dicit esse τὸν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας, *tempus adventus Salvatoris.*

Κακανδρία.

Ex solo Sophocle hanc vocem afferunt Lexica. Suidas exponit per δειλίαν, *ignaviam:* Hesychius, ἐπὶ κακὰ δύναμιν, *ad res malas potentiam.* Prior significatio longè usitatior, ut subjecta docent exempla. Cyrillus Alex. in Cap. I. Amosi, pag. 250. Ἠθετηκότες οἱ Σύροι, βραχὺ πολιορκοῦντος Σαμάρειαν τοῦ Ἄδερ, πρόφασιν ἐποιοῦντο τῆς κακανδρίας οὐκ ἀληθῆ, λέγοντες, Θεὸς ὀρέων Θεὸς Ἰσραὴλ, καὶ οὐχὶ Θεὸς κοιλάδων. *Fracti Syri, ad breve tempus Samariam obsidente filio Ader, ignaviam suam malè excusârunt, dicentes, Deus montium Deus Israëlis, non verò vallium.* Idem in Cap. II. Nahumi, pag. 500. de Ninevitis: Ἀλλ' ἦν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ὁ καὶ δειλίαις αὐτῶν καταφορτίζων τὸν νοῦν, καὶ κατακομίζων εἰς κακανδρίαν, καὶ παραλύων τὸ μάχιμον. *At erat universorum Deus, qui & timoribus eorum animos oneraret, & in ignaviam ageret, & spiritus bellicos debilitaret.* Ibid. p. 503. καταπτοεῖν τινα εἰς κακανδρίαν, *aliquem ad ignaviam consternare.*

Κακία. Κακός.

Hæ voces usurpantur,

I. *Propriè,* & notant *peccata, improbitatem, scelera:* item *improbos & sceleratos homines.* De hac significatione Chrysostomus Homil. LXVI. tom. VI. Ἔστι κακία, ἡ ὄντως κακία, πορνεία, μοιχεία, πλεονεξία, καὶ τὰ μυρία δεινὰ τὰ τῶν ἐσχάτων ὄντα ἐγκλημάτων ἄξια καὶ τιμωριῶν. *Est malitia, quæ verè malitia est, scortatio, adulterium, avaritia, & infinita mala alia maximis reprehensionibus & pœnis digna.* Idem, Homil. LXXXVI. tom. VII. Κακία ἐστὶ, τὸ ἀντικείμενον τῇ ἀρετῇ, φθόνος καὶ κλοπὴ, καὶ φόνος, καὶ πόλεμος, καὶ ὅσα κακὰ λέγεται καὶ ἔστι. *Malitia est, quidquid virtuti contrarium est, nempe invidia, furtum, cædes, bellum, & quæcunque mala dicuntur & sunt.* Quicquid virtuti contrarium. Greg. Nyssenus de vita Mosis, tom. I. pag. 248. Πέφυκε πᾶσα κακία ἢ κατ' ἔλλειψιν, ἢ καθ' ὑπέρπτωσιν ἀρετῆς ἐνεργεῖσθαι. *Vitium omne ad virtutem collatum, aut deficit, aut excedit.* Postea subjicit exempla, οἷον ἐπὶ τῆς ἀνδρείας, ἔλλειψίς τίς ἐστιν ἀρετῆς ἡ δειλία· ὑπέρπτωσις δὲ τὸ θράσος, &c. *verbi causâ, si audaciam confers cum fortitudine, est excessus quidam: si timorem, defectus, &c.* Huc etiam faciunt sequentia veterum. Basilius in regulis fusiùs disputatis, Interrogat. II. tom. II. pag. 414. Οὗτός ἐστι κακίας ὅρος, ἡ πονηρὰ καὶ παρ' ἐντολὴν τοῦ Χριστοῦ χρῆσις τῶν ἐπ' ἀγαθῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομένων ἡμῖν. *Hæc est vitii definitio, pravus & à præceptis Domini abhorrens earum facultatum usus, quæ boni caussâ nobis à Deo datæ sunt.* Theophylactus in Cap. III. ad Romanos, pag. 36. Ἡ κακία οὐδὲν ἀλλ' ἢ παρατροπή ἐστι τῆς φυσικῶν πρὸς τὸ καλὸν κινήσεων. *Malitia nihil aliud est, quàm perversio naturalium erga bonum motuum.* Damascenus contra Manichæos, pag. 256. Οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἡ κακία, εἰ μὴ τὸ παρὰ φύσιν καὶ νόμον κεχρῆσθαι ταῖς φυσικαῖς δυνάμεσι. *Vitium nihil aliud est, quam facultatibus naturalibus contra naturam & legem uti.* Idem, lib. II. orthod. fidei, Cap. XXX. pag. 164. Ἡ κακία οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, εἰ μὴ ἀναχώρησις τοῦ ἀγαθοῦ. *Vitium nihil aliud est, quàm recessio à bono.* Et lib. IV. Cap. XX. pag. 364. dicit κακίαν aliquando denotare τὸ τῇ φύσει κακὸν, ὅπερ ἐναντίον ἐστὶ τῇ ἀρετῇ, καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ θελήσει, *id quod naturâ malum est: quod contrarium est virtuti & voluntati Dei.* Greg. Nyssenus Orat. Catechet. magna, Cap. VIII. tom. III. pag. 63. Ἐκεῖνο μόνον κακὸν, ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἀλλοτρίωσις. *Illud solum malum est, ab eo quod est bonum abalienatio.* Theophylactus in I. Corinth. V. pag. 202. Κακὸς πᾶς ὁ τὸ κακὸν πράττων. *Omnis ille malus est, qui malum facit.* Damascenus contra Manichæos, pag. 258. Κυρίως κακόν ἐστι καὶ λέγεται, τὸ παρὰ τὸν νόμον τοῦ κτίσαντος γενόμενον. *Propriè malum est & dicitur, quicquid contra legem*

gem Creatoris factum est. Origenes lib. VI. contra Celsum, pag. 313. Κυρίως, κατὰ τὰς θείας γραφὰς, ἀγαθὰ εἰσιν αἱ ἀρεταὶ, καὶ αἱ κατὰ ταύτας πράξεις· ὥσπερ κυρίως κακὰ, τὰ ἐναντία τούτοις. *Propriè juxta divinas Scripturas* bona *sunt virtutes, & quæ juxta eas sunt operationes: quemadmodum propriè* mala, *quæ his sunt contraria.* Hîc verò illud probè tenendum, κακίαν & κακὰ non esse substantias, sed privationes, quod veteres contra Manichæos frequenter & diligenter inculcant. Gregorius Nyssenus de Anima & Resurrect. tom. III. pag. 223. Ἡ κακία ἐν τῷ μὴ εἶναι τὸ εἶναι ἔχει. Οὐ γὰρ ἄλλη τίς ἐστι καὶ κακίας γένεσις, εἰ μὴ τοῦ ὄντος στέρησις. Τὸ δὲ κυρίως ὂν ἡ τοῦ ἀγαθοῦ φύσις ἐστίν. Ὃ οὖν ἐν τῷ ὄντι οὐκ ἔστιν, ἐν τῷ μὴ εἶναι πάντως ἐστί. *Vitium in eo, quod non est, suum esse habet. Non enim ulla alia vitii generatio est, quàm ejus, quod est, privatio. Quod autem propriè est, boni natura est. Quod igitur in ente non est, in eo, quod non est, prorsus est.* Damascenus contra Manichæos, pag. 322. dicitur κακίαν aliquando denotare τὴν τῆς ἀρετῆς στέρησιν, *virtutis privationem.* Idem, lib. II. Orthod. fidei, Cap. IV. pag. 77. Οὐδὲν ἕτερόν ἐστι τὸ κακὸν, εἰ μὴ τοῦ ἀγαθοῦ στέρησις. *Malum nihil aliud est, quàm boni privatio.* Et lib. ejusd. Cap. XXI. pag. 367. Τὸ κακὸν οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, εἰ μὴ στέρησις τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸ παρὰ φύσιν παραδρομή· οὐδὲν γὰρ κακὸν κατὰ φύσιν. *Malum nihil aliud est, quàm boni privatio, & ex eo, quod secundùm naturam, ad id, quod contra naturam, prolapsio: secundùm naturam enim nihil malum.* Greg. Nyssenus Serm. contra Manichæos, tom. III. pag. 180. Οὐδὲν κατ' οὐσίαν κακόν· τῷ τὸ κακὸν ποιὸν εἶναι. Οὐδὲν δὲ ποιὸν οὐσία· τὸ ἄρα κακὸν οὐκ οὐσία. *Nihil secundùm substantiam malum est; quòd malitia sit qualitas. Nulla porrò qualitas est substantia: malum igitur non est substantia.* Vide præterea Athanasium Orat. contra Gentes, tom. I. pag. 6. Dionysium Areopag. Cap. IV. de div. Nominib. pag. 499. & 501.

II. Καταχρηστικῶς *malum* dicitur id, quod opponitur bono, utili, commodo. Hoc sensu κακία & κακὰ dicuntur *afflictiones, miseriæ, ærumnæ: pœnæ* etiam: quod *malum* vulgò *malum pœnæ* dicitur. Damascenus contra Manichæos, pag. 322. dicit κακίαν aliquando denotare τὴν τῆς χαρᾶς, τουτέστι, τοῦ ἐπιθυμουμένου στέρησιν, *privationem gaudii, id est, rei desideratæ & expetitæ.* Idem, lib. IV. orthod. fidei, Cap. XX. pag. 364. docet, κακίαν aliquando significare τὸ πρὸς τὴν ἡμετέραν αἴσθησιν κακὸν καὶ ἐπίπονον, ἤγουν τὰς θλίψεις καὶ ἐπαγωγὰς, *id; quod nobis videtur malum & laboriosum, ut sunt afflictiones & tentationes.* S. Maximus in Cap. IV. Dionysii Areop. de divinis Nominibus, pag. 167. Ἐν τοῖς προφήταις, ἡ κακία παιδεία λέγεται. *Apud Prophetas malitia, dicitur castigatio.* Basilius Cæsar. in Orat. quòd Deus non sit autor mali: Κακὸν λέγομεν, τὸ ἡμῖν ἐπίπονον καὶ ὀδυνηρὸν πρὸς τὴν αἴσθησιν. *Malum dicimus, quod nobis molestum & acerbum esse videtur.* Damascenus contra Manichæos, pag. 320. Κακὸν λέγεται, τὸ κατ' αἴσθησιν· ὡς αἱ θλίψεις, αἱ κατὰ τοὺς πειρασμούς. *Malum dicitur, quod tale videtur: cujusmodi sunt afflictiones, quæ in tentationibus inferuntur.* Eandem τοῦ κακοῦ significationem idem ibidem inculcat pag. 258. Atque hujus notionis exempla satis in Scriptura obvia. Illustre occurrit Matth. VI. 34. ubi Salvator noster: Ἀρκετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς. *Sufficit diei suum malum.* Hîc κακία nihil aliud notat, quàm *vexationem, afflictionem, nimiam solicitudinem.* Hinc Chrysostomus Homil. LXVI. tom. V. κακίαν hoc loco dicit esse κάκωσιν, ταλαιπωρίαν, *vexationem, miseriam.* Et Homil. XXVII. tomi ejusd. interpretatur μόχθους, ἱδρῶτας, ταλαιπωρίαν, *molestias, sudores, miseriam.* Item Homil. XXII. in Matth. ταλαιπωρίαν, συντριβὴν, *miseriam, afflictionem.* Theophylactus in Cap. VI. Matth. pag. 38. Κακίαν ἡμέρας, τὴν συντριβὴν καὶ τὴν κάκωσιν λέγει. Οἷον, ἀρκετόν σοι ὅτι συντρίβῃ ὑπὲρ τοῦ σήμερον, εἰ δὲ καὶ ὑπὲρ τοῦ αὔριον μεριμνήσεις, πότε σχολάσεις τῷ Θεῷ, ἀεὶ συντρίβων σεαυτὸν ὑπὲρ τῶν σωματικῶν; Malitiam diei, *afflictionem & vexationem vocat. Quasi dicat: sufficit tibi, quòd propter hodiernum diem affligeris: quod si etiam pro crastino solicitus fueris, quando vacabis Deo, semper temetipsum crucians pro corporalibus?* Greg. Nyssenus Orat. IV. in Orat. Dominicam, tom. I. pag. 749. κακοπάθειαν, *malorum passionem,* interpretatur. Lyranus etiam scopum feliciter ferit, quando præsentem locum ita illustrat: *Sufficit diei malitia sua, id est, cuilibet tempori solicitudo sua: quæ quidem solicitudo dicitur* malitia, *quia est quoddam malum pœnæ: in statu enim innocentiæ non indiguisset homo tali solicitudine.* A' scopo aberrat Oecumenius, qui in Cap. V. ad Ephesios, pag. 644. κακίαν ἡμέρας vult esse τὰ ἐν αὐτῇ κακὰ παρ' ἡμῶν γινόμενα, *mala, quæ in illo à nobis fiunt.* Ad compendium rem referimus, & Christi mentem esse dicimus, Quodvis tempus alioqui suam secum afferre calamitatem, ut non sit necessarium, quotidianam molestiam nova accessione, & solicitudine ista anxia ac inutili conduplicare. Atque ad hanc Christi sententiam illustrandam, multa etiam ex profanis Autoribus afferri possent monita. Pauca delibâsse sufficiet. Propertius interrogat:

Quis furor est atram bellis accersere mortem?
Imminet, & tacito clàm venit illa pede.

Seneca Epist. XIII. *Etiamsi futurum est malum, quid juvat dolori suo occurrere? Satis citò dolebis, cùm venerit: interim tibi meliora propone.* Et Epist. XXIV. *Quid necesse est mala accersere, & satis citò cùm advenerint patienda, præsumere?* Item Epist. XCVIII. *Quæ ista dementia est, malum suum antecedere?* Non prætereundus Tertullianus, qui lib. II. adv. Marcionem, Cap. XXIV. pag. 653. dicit, *Nam & apud Græcos interdum* malitiæ *pro vexationibus & læsuris, non pro malignitatibus ponuntur.* Huc etiam referri debent illa Scripturæ loca, quæ κακίαν & κακὰ à Deo esse pronunciant. Talis est locus Jesajæ XLV. 7. ubi Deus de seipso, Ἐγὼ ὁ κτίζων κακὰ, *ego creo mala.* Ad quæ Theodoretus, in hoc caput Jesajæ, pag. 109. Τὰ δοκοῦντα κακὰ, σκότος ὠνόμασε. Κακὰ δὲ αὐτὰ κέκληκεν, οὐχ ὡς φύσει κακά· ἀλλ' ὡς οὕτως ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων νομιζόμενα. Εἰώθαμεν γὰρ λέγειν, κακὴν εἶδον σήμερον ἡμέραν· οὐκ ἐπειδὰν ἡ ἡμέρα εἰς ἑτέραν τινὰ μετεβλήθη φύσιν, ἀλλ' ἐπειδὰν ἐν αὐτῇ συνέβη τὰ λυπηρά. *Quæ* mala *videntur, tenebras nuncupavit.* Mala *autem illa dixit, non quasi naturâ sint mala, sed quòd ab hominibus talia æstimentur. Solemus enim dicere,* Malam hodie vidi diem, *non quòd dies in alteram quandam transierit naturam, sed quòd tristia in illa contigerint.* Chrysostomus Homilia XXII. in Matth. pag. 159. ad præsentem locum: Οὐ κακίαν φησὶν, ἀλλὰ τοὺς λοιμοὺς, καὶ τοὺς λιμοὺς, τὰ δοκοῦντα εἶναι κακὰ παρὰ τοῖς πολλοῖς. *Non intelligit malitiam, sed pestilentiam & famem, quæ multis mala esse videntur.* Basilius M. Interrogat. CCLXXVI. regul. brev. Κακὰ κτίζει ὁ Θεὸς, οὐχ ὑπὲρ ὧν κολαζόμεθα, ἀλλὰ δι' ὧν παιδευόμεθα. Τὰ δὲ παιδεύοντα καὶ διὰ τῆς κακώσεως εἰς ἐπιστροφὴν ἄγοντα, γίνεται εἰς ἀγαθόν. Deus creat mala, *non propter quæ plectimur, sed per quæ castigamur. Porrò quæ nos corrigunt, & aversos vexatione sua ad meliorem vitam revocant, ea vertuntur in bonum.* Iterum Chrysostomus Homil. XXVII. t. V. Ποῖα κακά; αἰχμαλωσίαν, δουλείαν, καὶ ὅσα τοιαῦτα· οὐ πορνείαν καὶ ἀσέλγειαν, καὶ πλεονεξίαν, οὐδὲ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν. *Quænam mala? Captivitatem, servitutem, &*

quæ sunt alia his similia: non scortationem & lasciviam, avaritiamve, neq; aliud quidquam horum. Origenes lib. VI. contra Celsum, pag. 314. pluribus à cavillis Celsi hunc locum vindicat, & tandem concludit, κτίζει τὰ σωματικὰ, ἢ τὰ ἐκτὸς κακὰ, καθαίρων ἢ παιδεύων τοὺς μὴ βουληθέντας παιδευθῆναι λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ ὑγιεῖ. *Creat mala corporis & externa, repurgans & castigans eos, qui nolunt verbis sanaq; doctrinâ castigari* .Cyrillus Alex. in Cap. XLV. Jesajæ, pag. 602. κτίζει κακὰ, τουτέστι, κακωτικὰ, ἤτοι πάσης κακώσεως ἐμποιητικά. Creat mala, *id est, malè affligentia, vel omnem vexationem afferentia.* Alius, huic similis, locus est Amosi III. 6. Εἰ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἣν Κύριος οὐκ ἐποίησεν; *Estne malitia in urbe, quam Dominus non fecit?* Ad hæc Theodoretus, pag. 773. in hunc Prophetam: Ἀδύνατον μὴ βουλομένου Θεοῦ τιμωρίαν ἐπενεχθῆναί τινα. Κακίαν γὰρ τὴν τιμωρίαν κέκληκε τῷ κοινῷ ἔθει χρησάμενος. Κακὰ γὰρ καλεῖν εἰώθαμεν καὶ τὰς νόσους, καὶ τὰς παιδείας, καὶ τοὺς ἀώρους θανάτους, καὶ λιμοὺς, καὶ πολέμους, καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια, οὐκ ἐπειδὰν φύσει ταῦτα κακὰ, ἀλλ' ἐπειδὰν τῶν ἀνθρώπων κακωτικὰ, καὶ λύπην προξενοῦντα, καὶ πένθος. *Fieri non potest, ut nolente Deo pœna aliqua infligatur.* Malitiam *enim pœnam vocavit, pervulgata usus consuetudine.* Mala *enim vocare solemus morbos, castigationes, immaturas mortes, pestes, bella, atq; his similia: non quia naturâ hæc mala sunt, sed quia homines malis afficiunt, tristitiamq; & luctum advehunt.* Chrysostomus Homil. XXVII. tom. V. itidem per κακίαν dicit intelligi τοὺς λιμοὺς, τὰς νόσους, τὰς θεηλάτους πληγὰς, *fames, morbos, plagasq; à Deo inflictas.* Et Homil. XXII. in Matth. Κακίαν οὐχὶ ἁρπαγὰς λέγει, οὐδὲ πλεονεξίας, οὐκ ἄλλο τι τῶν τοιούτων οὐδὲν, ἀλλὰ τὰς ἄνωθεν ἐπιφερομένας πληγάς. Malitiam *non appellat rapinas, neq; avaritiam, aut aliud quid his simile, sed cœlitus immissas plagas.* Dorotheus Doctr. XIV. pag. 836. Κακίαν λέγει πάντα τὰ κακωτικά· οἷον εἰ τὰ θλιβερὰ τὰ γινόμενα πρὸς παίδευσιν ἡμῶν διὰ τὴν κακίαν ἡμῶν· ἅτινά ἐστι, λιμὸς, σεισμὸς, ἀβροχία, νόσοι, πόλεμοι. Malum *dicit omnia noxia: cujusmodi sunt afflictiones, quæ fiunt ad castigationem nostri propter malitiam nostram: ut sunt fames, terræmotus, siccitas, morbi, bella.* Cyrillus Alex. in Caput VIII. Hoseæ, pag. 118. Κακίαν λέγει τὴν κάκωσιν. Τὰ μὲν γὰρ τῶν πραγμάτων αὐτὸς καθ' ἰδίαν ἐργάζεται γνώμην, τὰ δὲ καὶ γίνεσθαι συγχωρεῖ, κολάζων τινὰς, κἂν εἰ πράττοιτό πως ἀνεθελήτως αὐτῷ. Malitiam *dicit vexationem. Alia enim opera secundùm propriam operatur voluntatem, alia verò fieri permittit, puniens quosdam, etiamsi hoc eo quasi nolente fiat.* Idem in Cap. III. Habacuci, pag. 570. Οὐκ αὐτὸς ποιεῖ τὴν κακίαν, συμβῆναι δὲ μᾶλλον ταῖς τῶν πόλεων πλημμελούσαις ἐπιτρέπει πολλάκις. *Non ipse* (Deus) *facit mala, sed potiùs permittit: ut ea civitatibus peccantibus sæpe eveniant.* Iterum alius locus est Jonæ III. 10. Καὶ μετενόησεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τῇ κακίᾳ, ᾗ ἐλάλησε τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐποίησεν. *Et pœnituit Deum malorum, quæ locutus fuerat ut faceret eis, & non fecit.* Ad quem locum Theodoretus, pag. 806. Κακίαν τὴν ἀπειλὴν προσηγόρευσεν, οὐχ ὡς φύσει κακὴν οὖσαν· πῶς γὰρ ἂν εἴη κακὴ, ἡ κακίας μὲν παῦλαν, ἀρετῆς δὲ καὶ εὐνομίας κτῆσιν εἰσαγαγοῦσα; τοῖς δὲ παρ' ἡμῖν πολιτευομένοις ὀνόμασιν ἡ θεία κεχρημένη γραφὴ, κακίαν ὠνόμασε τῆς τιμωρίας τὴν ἀπειλὴν, ὡς κακοῦν καὶ ἀνιᾶν δυναμένην. Malitiam *vocavit minas, non quòd naturâ malæ sint: nam quomodo malæ essent, quæ malitiam prohibent, virtutisq; & justitiæ possessionem inducunt; At nominibus, quæ à nobis usurpari solent, sacra Scriptura usa,* malitiam *vocavit pœnæ minas, ut quæ vexare & fatigare possint.* Cyrillus Alexandrinus in eundem Prophetam, pag. 385. Κακίαν ὅταν λέγῃ, μὴ φαυλότητα νόει, τὴν κακωτικὴν δὲ μᾶλλον ὀργήν· οὐ γάρ ἐστι τῶν κακῶν ἐργάτης ὁ φιλάρετος ἡμῶν Θεός. *Quando* malitiam *dicit, ne improbitatem intelligas, sed potiùs iram punientem: neq; enim mala efficit Deus noster, qui virtutis studiosus est.* Huc tandem referri debet illustris illa sententia Theophylacti ad v. 2. Cap. XII. Epist. ad Romanos, pag. 118. Πολλὰ θέλει ὁ Θεὸς, τὰ μὲν πρὸς εὐεργεσίαν ἡμῶν· ἃ καὶ ἀγαθὰ λέγονται, ὡς ἀγαθότητος γέμοντα· τὰ δὲ, διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν θέλει ὀργιζόμενος· ἃ καὶ κακὰ λέγονται, ὡς κάκωσιν ἐμποιοῦντα, καί τοι καὶ τούτων τὸ τέλος ἀγαθόν. *Multa vult Deus, alia quidem ad beneficentiam nostram; quæ etiam bona dicuntur, ceu bonitate referta: alia verò vult, propter peccata nostra iratus; quæ &* mala *dicuntur, ut quæ nos affligant, etiamsi horum quoq; finis bonus sit.*

III. Κακία, *malitia* per antiphrasin ponitur pro *innocentia* I. Corinth. XIV. 20. ubi jubemur νηπιάζειν τῇ κακίᾳ, *infantes esse malitiâ:* hoc est, innocentiâ similes esse infantibus, atque adeò expertes esse malitiæ, ut infantes, in quos propter teneram ætatem non cadit malitia, qualis reperitur in adultis. Chrysostomus ad hunc locum, seu Homil. XXXVI. in I. ad Corinth. pag. 482. dicit, νηπιάζειν τῇ κακίᾳ, esse τὸ μηδὲ εἰδέναι τὸ ποτέ ἐστι κακία, *ne scire quidem quid sit malitia.* Et Theophylactus in eandem Epist. pag. 284. Νηπιάζει τῇ κακίᾳ, ὁ μηδένα κακοποιῶν, ἀλλ' ὥσπερ νήπιον, ἄκακος. *Infans est malitiâ, qui neminem malo afficit, verùm infantis in morem innocens est.* Photius apud Oecumenium in hoc ipsum Caput, pag. 473. Νηπιάζειν ἐστὶ τὸ μὴ εἰδέναι κακοποιεῖν, ἢ ἁμαρτάνειν. *Infantem esse, est nescire nocendi artes, vel peccandi.* Theodoretus vult, Apostolum jubere Corinthios οὐ τὴν παίδων τὴν ἄνοιαν, ἀλλὰ τὴν ἀκακίαν ζηλοῦν, τὴν δὲ τελείων μὴ τὴν πονηρίαν, ἀλλὰ τὴν ἀγχίνοιαν ἔχειν, *non puerorum ignorantiam, sed innocentiam imitari: perfectorum autem non improbitatem, sed solertiam retinere.*

Κακόξενος.

Habent Lexica, sed sine autore. *Qui malè se gerit erga hospites seu peregrinos.* Basilius Cæsar. Homil. VIII. in Hexaëm. pag. 104. postquam dixisset cornices ciconias advolantes, & rursus avolantes δρυφορεῖν καὶ παραπέμπειν, *veluti lictores satellitesq; eas comitari & deducere,* subjicit, Ἀκουέτωσαν οἱ κακόξενοι, καὶ τὰς θύρας κλείοντες, καὶ μηδὲ στέγης ἐν χειμῶνι, καὶ νυκτὶ τοῖς ἐπιδημοῦσι μεταδιδόντες. *Audiant hæc homines illi, qui hospitio neminem excipiunt, januasq; suas occludunt, & neq; hyeme, neq; noctu, solo tecto peregrinos suscipiunt.*

Κακοπιστία.

Non habent Lexica. Significat *perfidiam.* Dionysius Alexandrinus in Epist. adv. Paulum Samosat. Τοῦτό σου τὴν κακοπιστίαν ἐμφράττει, *hoc perfidiam tuam convincit.*

Κακόπιστος.

Non habent Lexica. Dionysius Alexandr. in Epist. contra Paulum Samosat. Judæos vocat κακοπίστους, *perfidos.* Marcus Eremita de Baptismo: Δίδοται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῖς βεβαιοπίστοις· τοῖς δὲ ἀπίστοις, ἢ κακοπίστοις, καὶ μὴ βαπτισθεῖσιν οὐ δίδοται. *Spiritus sanctus datur firmiter credentibus: infidelibus autem, aut malè credentibus, ac non baptizatis non confertur.*

Κακοσυμβουλία.

Non habent Lexica. *Pravum consilium.* Legitur in Prato spirituali Joh. Moschi, Cap. XLV. pag. 1073.

Κακοσχολεύομαι.

Non habent Lexica. *Malis artibus vaco.* Cyrillus Alexandr. lib. IV. adv. Julianum, pag. 125. Κακοσχολεύεσθαι καὶ τωθάζειν, καὶ ἐμποδίζειν, πολλάκις τοῖς εἰς ἀρετὴν

ἀρετὴν ἀφικνουμένοις. *Malis artibus vacare, ac ludificari, & impedimento sæpius esse ad virtutem contendentibus.* Et statim de Porphyrio: Κακοσχολεύεσθαί φησιν αὐτοὺς, καὶ τοῖς κατορθοῦν ἐθέλουσι τὴν ἀρετὴν ἀντανίστασθαι. *Malis artibus eos* (dæmones) *vacare dicit, & virtuti studere volentibus resistere.*

Κακούβιον.

Legitur hæc vox apud Epiphanium hæresi XXX. quæ est κατὰ Ἐβιωναίων, pag. 64. Καὶ ὕδωρ κελεύσας ἐνεχθῆναι ἐν ἀγγείῳ, ἐν καμψάκῃ φημὶ, κακούβιον δὲ τοῦτο οἱ ἐπιχώριοι καλοῦσι. *Cumque jussisset aquam afferri in vase, in vase olearum dico, quod incolæ* κακούβιον *vocant.* Cl. Meursius monet rescribendum esse κακάβιον. Quid si potiùs κάκαβον? Quid κάκαβος sit, ex Lexicis satis notum.

Καλιρρημοσύνη.

Non habent Lexica. *Eloquentia, suavitas verborum.* Legitur apud Olympiodorum, in Cap. XII. Ecclesiastæ.

Καλλιμάρτυς.

Καλλιμάρτυρας Græci plerunque vocant fœminas, quæ pro Religione Christiana mortem oppetunt. In Constitut. quadam Man. Comneni: Διὰ τὴν καλλιμάρτυρα Βαρβάραν. *Propter præclaram Martyrem Barbaram.* Et mox: Ὅτι τὴν καλλιμάρτυρα Εὐφημίαν πανηγυρίζομεν. *Quoniam diem festum celebramus Martyris Euphemiæ.*

Κάλλος.

Κάλλος, *pulchritudo*, tribuitur

I. *Deo*, qui vocatur κάλλος. Cur hoc fiat, explicat Dionysius Areopagita Cap. IV. de div. Nominib. num. VII. pag. 470. Τὸ ὑπερούσιον καλὸν, κάλλος λέγεται, διὰ τὴν ἀπ' αὐτοῦ πᾶσι τοῖς οὖσι μεταδιδομένην οἰκείως ἑκάστῳ καλλονὴν, καὶ ὡς τῆς πάντων εὐαρμοστίας καὶ ἀγλαΐας αἴτιον, δίκην φωτὸς ἐναστράπτον ἅπασι τὰς καλλοποιοὺς τῆς πηγαίας ἀκτῖνος αὐτοῦ μεταδόσεις, καὶ ὡς πάντα πρὸς ἑαυτὸ καλοῦν (ὅθεν καὶ κάλλος λέγεται) καὶ ὡς ὅλα ἐν ὅλοις εἰς ταὐτὸ συνάγον. *Pulchrum superessentiale* pulchritudo *appellatur propter illam pulchritudinem, quam rebus omnibus pro cujusque modulo communicat, in quantum est caussa omnis pulchritudinis ac venustatis, dum rebus omnibus pulchrificas fontalis sui radii distributiones, lucis in morem afflat, omniaque ad se* καλεῖ, id est, *vocat*, (*unde &* κάλλος, id est, *pulchritudo, dicitur*) *& tota in totis quasi in se colligit.*

II. *Hominibus*; quæ duplex est.

1. *Corporis*; quam Greg. Nyssenus Orat. de Anima, tom. II. pag. 97. ita describit: Ἡ συμμετρία τῶν μελῶν μετὰ τῆς εὐχροίας, τὸ κάλλος ποιεῖ τοῦ σώματος. *Membrorum & artuum moderata proportio cum bonitate coloris, pulchritudinem corporis facit.* Basilius Cæsar. in Psal. XLIV. pag. 255. Κάλλος ἐστὶ τὸ ἐν τῇ συνθέσει τῶν μελῶν εὐάρμοστον, ἐπανθοῦσαν αὐτῷ τὴν χάριν ἔχον. *Pulchritudo consistit in concinna membrorum compositione, ex se efflorescentem gratiam obtinens.* De eodem Chrysostomus Homil. XVIII. tom. V. pag. 112. Τί ἐστι κάλλος σώματος; ὀφρὺς ἐκτεταμένη, ὀφθαλμὸς μειδιῶν, παρειὰ ἐρυθραινομένη, χείλη φοινικίζοντα, τράχηλος ἀνεστηκὼς, κόμη κραδαινομένη, δάκτυλοι εὐμήκεις, ἡλικία ἀνεστηκυῖα, λευκότης ἐπανθοῦσα. *Quid est pulchritudo corporis? Supercilium elatum, oculus placitus, maxilla purpurea, labia rubentia, cervix erecta, coma crispa, digiti prælongi, statura erecta, albedo emicans.* Hæc verò pulchritudo est momentanea: est; ut eleganter Greg. Nazianzenus Orat. XXXI. pag. 503. νόσου καὶ χρόνου παίγνιον, *morbi & temporis ludibrium*, concinit Owenus:

Quid fidis formæ, populat quam morbus & ætas?
Multis causa mali candida forma fuit.

2. *Animæ.* Basilius in Cap. V. Jesajæ, pag. 973. Κάλλος ψυχῆς, τὸ καθ' ἀρετὴν σύμμετρον. *Animæ pulchritudo est consentanea ejus proportio secundùm virtutem.* Chrysostomus Homil. XVIII. tom. V. pag. 112. Τί ἐστι κάλλος ψυχῆς; Σωφροσύνη, ἐπιείκεια, ἐλεημοσύνη, ἀγάπη, φιλαδελφία, φιλοστοργία, ὑπακοὴ Θεοῦ, νόμου πλήρωσις, δικαιοσύνη, συντριβὴ διανοίας. *Quænam est animæ pulchritudo? Temperantia, æquitas, eleemosyna, charitas, fraternus amor, mutuus parentum & liberorum amor, obedientia erga Deum, impletio legis, justitia, contritio cordis.* Greg. Nazianzenus Orat. XIX. pag. 291. Ἓν κάλλος, τὸ τὴν θείαν εἰκόνα ἢ συντηρεῖν, ἢ ἀνακαθαίρειν εἰς δύναμιν. *Una animæ pulchritudo est, divinam imaginem vel tueri, vel pro viribus repurgare.* Clemens Alexandr. Pædag. lib. III. Cap. XI. pag. 248. Κάλλος ἄριστον, τὸ ψυχικόν· ὅταν ἡ κεκοσμημένη ψυχὴ ἁγίῳ πνεύματι, καὶ τοῖς ἐκ τούτου ἐμπνεομένη φαιδρύμασι, δικαιοσύνῃ, φρονήσει, ἀνδρίᾳ, σωφροσύνῃ, φιλαγαθίᾳ τε καὶ αἰδοῖ, ἧς οὐδὲν εὐανθέστερον χρῶμα ἑώραταί πώποτε. *Pulchritudo optima, animæ pulchritudo est, quando fuerit sancto Spiritu, & iis, quæ ab eo oriuntur, ornata ornamentis, justitiâ, prudentiâ, fortitudine, temperantiâ, bonorum amore & pudore, quo nullus color nitidior unquam visus est.*

Καλόγηρος.

Καλόγηρος est *Monachus.* Corona preciosa: Καλόγηρος. *Monachus.* Gerasimus Vlachus in suo Thesauro scribit καλόγερος. Hæc enim apud illum leguntur: Καλόγερος, *Monachus*: μοναχὸς, ἐρημότης, μονήρης, &c. Καλογραὰ, *Monacha*, μονάστρια, ἀσκήτρια. Corona verò preciosa scribit καλογρία. Καλογερεύομαι, *Monachus fio*, μονάζω, ἐρημάζω. Palladius Hist. Laus. in Innocentio: Δακρύσας οὖν ὁ καλόγηρος, καὶ σπλαγχνισθεὶς ἐπ' αὐτοὺς, λαβὼν τὸν νεανίσκον εἰσῆλθεν εἰς τὸ μαρτύριον ἑαυτοῦ. *Cùm lacrymatus esset Monachus, & misericordiâ erga nos fuisset commotus, assumto juvene in suum ingressus est Martyrium.* In hist. Concilii Florentini sect. VI. Cap. IV. pag. 146. Τί δὲ οὐκ εἰσὶ καλόγηροι; *Cur verò non sunt Monachi?* Cap. VII. ejusd. sect. pag. 152. semel atque iterum repetitur. Ita autem vocabant Monachos & Monachas ætatis provectioris, à pulchra senectute: mox verò nomen ad quosvis extendi cœpit, nulla ætatis habita ratione. Vide plura in Gl. Meursii.

Καμελαύχιον.

Καμελαύχιον est *pilei genus.* Suidas: Καμηλαύκιον. Ῥωμαίων ἡ λέξις· ῥηθείη δ' ἂν καὶ Ἑλληνιστὶ, παρὰ τὸ καῦμα ἐλαύνειν. *Camelaucium. Romanorum vox est. Græcè tamen etiam dici potest; ab abigendo æstu.* Falsum, Latinam vocem esse. Aristophanes in Acharnensibus, pag. 280. v. 13.

Τὸ πιλίδιον περὶ τὴν κεφαλὴν, τὸ Μύσιον.

Ibi scholiastes: Τὸ πιλίδιον, τὸ νῦν καμελαύκιον καλούμενον. Dicetur ergo quasi καμελαύνιον, παρὰ τὸ καῦμα ἐλαύνειν. Ita namque Etymolog. M. Καυσία εἴρηται μὲν καμελαύκιον, παρὰ τὸ ἐλαύνειν τὸ καῦμα. *Causia dicitur camelaucion, quòd prohibeat calorem.* Iterum Suidas: Κίδαρις· περίθεμα κεφαλῆς, ἢ ἐκ τῆς τριχὸς ὕφασμα· ἤτοι εἶδος καμηλαυχίου, ὃ καὶ τιάρα νοεῖται. *Cidaris. Capitis tegmen: vel ex pilis textum. Vel genus Camelauchii: quod ex tiara intelligitur.* Hesychius: Τίαρις λόφος τῆς περι-

περικεφαλαίας περιθέμενος κεφαλῇ καμελαύκιον. *Crista galeæ: apex seu crista galeæ imposita capiti: camelaucion.* Euchologium pag. 158. Ἐνδύει αὐτὸν χιτῶνα, καὶ καμιλαύχιον. *Induit eum tunicâ & camelaucio.* Ipsa scriptionis varietas satis innuit recentiorum Græcorum vocem esse. Vera si est origo, quam vidimus, καμελαύνιον omnino scribendum foret: ad quod proximè accederent Glossæ Basil. in quibus καμηλάννιον, facili lapsu, pro καμελαύνιον. Reliqua ex Gloss. Meursii, & Adverf. de La Cerda, Cap. XXXVI. num. VIII. peti poterunt, siquidem operæ precium videatur ματαιοπονεῖν.

Κάμηλος.

I. *Etymon* vocis consideramus. Artemidorus lib. Onirocritic. Cap. V. Κάμηλος οἱονεὶ κάμμηρος, ὥς φησιν Εὔηνος εἰς Εὔνομον Ἐρωτικοῖς. *Camelus dicitur quasi* κάμμηρος, *ut inquit Evenus in Eroticis ad Eunomum.* Ita Græcorum plures *camelum* dici volunt quasi κάμμηρον, quia μέσους κάμπτει τοὺς μηροὺς, *media femora* inter incedendum *inflectit.* Ægyptii, referente Horo, lib. II. Cap. XCV. ut tardum hominem, designarent, camelum pingebant; quia ἐκείνη μόνη τῶν ἄλλων ζώων τὸν μηρὸν κάμπτει, *omnium animalium solus camelus femur inflectit.* Nempe, ut observat Herodotus lib. III. Cap. III. & ex illo Ælianus, Hist. lib. X. Cap. III. Κάμηλος ἐν τοῖς ὀπισθίοις σκέλεσιν ἔχει τέτταρας μηροὺς, καὶ μέντοι καὶ γόνατα τοσαῦτα. *Camelus in posterioribus cruribus quatuor habet femora, & totidem genua:* id est, quatuor articulos, cum totidem ossibus interjectis. Per eos articulos, quos in femore habet solus camelus, medium femur illi flectitur. Etymologus verò κάμηλον dictum vult, ὅτι χαμαὶ καθημένη αἴρει τὸ φορτίον, *eò quòd humi sedens onus attollit.* Eandem originem etiam tradit Isidorus libro XII. Cap. I. Verùm utrumque hoc etymon ridiculum planè & falsum esse, jam olim observârunt Viri docti. *Camelus* enim Hebræis est גמל, *gamal.* Qua voce usi sunt Job & Moses, antequam *camelus* Græcis vel de nomine notus esset. Neque enim Græcum animal est camelus, sed Asiaticum & Africanum. Et Hebræorum nomen æmulantur Samaritani, Syri, Chaldæi, Arabes, Ægyptii & Æthiopes. Rectè igitur Varro, lib. IV. de lingua Latina: *Camelus sub nomine Syriaco in Latium venit.* Et Hesychius: Γαμάλη, κάμηλος παρὰ Χαλδαίοις. Josephus etiam lib. IV. de Bello, *Gamalon urbem, & montem* dicit εἰκάσθαι καμήλῳ τὸ σχῆμα, παρ' ἣν ὠνόμασαι, *cameli speciem habere, unde nominatur.* Quamvis autem consentiant in eo viri docti, *camelum* dici ab Hebræo גמל, in eo tamen dissentiunt, à qua verbi illius significatione deducatur. Nempe cùm Hebræum גמל duas diversissimas significationes habeat, nempe *ablactare*, & *retribuere*, vel *rependere*, Schindlerus, & alii, à prima significatione *camelum* dici volunt, atque sic propriè significari *camelum nuper ablactatum.* Alii cùm גמל significet camelum quemvis, non nuper ablactatum, summæ eruditionis Bochartus, *Camelum à retribuendo* dictum asserit. Ejus verba, ex II. parte de Animalibus, lib. II. Cap. I. adscribo: *Causa sic cur appellatus sit* camelus *tam est obvia, ut non possim non mirari, doctos id fugisse hactenus. Hebraicè* גמל *quandoq; est* bonum, *quandoq; est* malum rependere, *uno verbo* μνησικακεῖν, *ut Græci reddunt Joëlis III. 4. Inde* Camelus *meritò* גמל gamal *dictus est; quia nullum est animal, quod vel acceptæ injuriæ memoriam conservet tenaciùs, vel ultionem persequatur acriùs. Unde Basilius Homil. VIII. in Hexaëmeron, pag.* 98. *quo loco animalia terrestria marinis confert, & præfert,* Τὸ δὲ τῶν καμήλων μνησίκακον, καὶ βαρύμηνι, καὶ διαρκὲς πρὸς ὀργὴν, τί ἂν μιμήσασθαι τῶν θαλαττίων δύναιτο; Camelorum autem animum injuriarum memorem, & gravem, & diurnam iram quis unquam marinorum piscium imitari queat? *Item:* Πάλαι ποτὲ πληγεῖσα κάμηλος, μακρῷ χρόνῳ ταμιευσαμένη τὴν μῆνιν, ἐπειδὰν εὐκαιρίας λάβηται, τὸ κακὸν ἀντιδίδωσιν. Olim verberibus cæsus camelus, irâ longo pòst tempore reconditâ, cùm commodum tempus nactus fuerit, malum rependit. *Malum rependit Hebraicè esset* גמל הרעה. *Chrysostomus in sermone* περὶ αὐχμοῦ, *tom. VII. pag.* 353. Ἵπποι θηλυμανεῖς γεγονότες, ὅ φησιν ἡ γραφὴ, καὶ λύκοι ἅρπαγες, καὶ μνησικακοῦντες ὡς κάμηλοι. *Facti ut equi furentes in fœminas, juxta Scripturam, & lupi rapaces, & injuriarum memores ut cameli. Isidorus Pelusiota lib. II. Epistolâ CXXXV.* Ὅταν γάρ τις σκιρτᾷ μὲν ὡς ταῦρος, λακτίζῃ δὲ ὡς ὄνος, χρεμετίζῃ δὲ ἐπὶ γυναιξὶν ὡς ἵππος θηλυμανὴς, καὶ γαστριμαργῇ ὡς ἄρκτος, πιαίνῃ δὲ τὸ σῶμα ὡς ἡμίονος, μνησικακῇ δὲ ὡς κάμηλος. Cùm quis ut taurus subsultat, ut asinus calcitrat, ut salax equus in fœminas hinnit, ut ursus ventri indulget, ut mulus corpus saginat, & ut camelus memor est injuriarum. *Eustathius in Hexaëm. pag.* 39. Θερμὸς ὁ ἵππος πρὸς ἐπιθυμίαν τοῦ θήλεος, νωθρὸς ὁ ὄνος, μνησίκακον κάμηλος. Equus in fœminam libidine ardet, tardus est asinus, camelus acceptæ injuriæ memor est. *Leo Africanus lib. IX.* Sub veris initium in Venerem propensi, non modò se mutuò offendunt, verùm homines, à quibus injuriâ olim affecti fuere, leviorum etiam ictuum reminiscentes, capitaliter infestantur. *Olearius Itineris Persici lib. V.* Cameli in ultionem valde proni sunt, & acceptæ injuriæ memóriam diutissimè servant. Ita ut in Perside *ira cameli* in proverbium abierit, cùm de odio implacabili res est. *Quo œstro percitum camelum ita describit Greg. Nazianzenus Jambico XXI. pag.* 236.

Τί δ' ἂν κάμηλος φυσικῆς ἐξ ὕβρεως,
Βροντῶσα λαιμῷ κ' αὐχέν' ἐκτείνασά σοι
Στήσῃ παλαίων, ἢ τὸ φεύγειν σώφρονος;
Quid? si camelus quispiam ferox tonet
Gutture, tibique tendat infestum caput,
Stabisne pugnans? nonne qui sapit, fugit?

Reliqua ex ipso Bocharto peti poterunt.

II. *Proverbia*, de camelo in N. Testamento usurpata, duo sunt.

1. Legitur Matth. XIX. 24. Marci X. 25. & Lucæ XVIII. 25. Εὐκοπώτερόν ἐστι κάμηλον διὰ τρυπήματος ῥαφίδος διελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν. *Facilius est, ut camelus pertranseat foramen acûs, quàm ut dives in Dei regnum ingrediatur.* In his Christi verbis multi existimant non agi *de camelo animali*, sed *de camelo*, vel *camilo, fune nautica.* Nam κάμιλον vocari τὸ παχὺ σχοινίον, ᾧ χρῶνται οἱ ναῦται πρὸς τὸ ῥίπτειν τὰς ἀγκύρας, *crassum rudentem, quo nautæ utuntur, ad jaciendas ancoras;* inquit Theophylactus in Cap. XIX. Matthæi, pag. 113. Eodem modo Phavorinus in Κάμηλος. Iterum Theophylactus in Cap. X. Marci, pag. 246. Κάμηλον νόει, ἢ αὐτὸ τὸ ζῶον, ἢ σχοῖνον τινὰ παχεῖαν, ᾗ τὰ μέγιστα τῶν πλοίων χρῶνται. *Per* camelum *intellige vel animal, vel crassum funem, quo nautæ in maximis navibus utuntur.* Eadem repetit ad Cap. XVIII. Lucæ, pag. 481. Scholiastes Aristophanis Vespis, pag. 349. & Suidas etiam intelligunt τὸ παχὺ σχοινίον, in eo tamen differunt, quòd κάμηλον volunt esse *animal*, κάμιλον verò *funem nauticum.* Frustrà suspicatur Drusius, eos non scripsisse κάμιλον, sed κάβιλον, ut Græca vox conveniat cum Belgico

gico *cabel.* Uterque enim disertè affirmat, hoc solo differre κάμιλον à κάμηλος, *camelus*, quod illud per *Jota*, hoc per η scribatur. Neque opus erat Græcam vocem cudere, unde Belgica oriretur, cùm Hebræi, Chaldæi, Syri, Æthiopes, Arabes funem nauticum חבל *chebel*, vel *chabal* vocent, ut docet Bochartus lib. suprà citato, Cap. V. Interim tamen nihil impedit, quò minùs per κάμηλον vel *animal*, vel *funis nauticus* intelligatur. *Animal* intelligendum suadet vocis acceptio usitatior, & Talmudicorum proverbium à Caninio pridem usurpatum, de eo, qui rem impossibilem effecturum se profitetur, *Fortè ex urbe Pomboditha es, ubi immittunt elephantem per foramen acûs.* Christus pro elephante camelum; ut animal Judæis notius, usurpare voluit. Sed agi de *rudente* potiùs suadet analogia major inter rudentem, & filum, quod solet per foramen acûs induci. Tum quòd גמל, & κάμηλος tam à Syris & Hellenistis, quàm ab Arabibus potuit pro rudente usurpari. Itaque Syri & Arabes non *animal*, sed *rudentem* hîc intelligunt. Et Talmudicos ne quis objiciat, habent & ipsi adagium de rudente per foramen angustum, quale est foramen acûs. Vide Buxtorfium in פיסורין.

2. Occurrit Matth. XXIII. 24. Οἱ διϋλίζοντες τὸν κώνωπα, τὸν δὲ κάμηλον καταπίνοντες. *Excolantes culicem, camelum verò deglutientes.* His Pharisæos & Scribas ferit Christus, eò quòd, cùm in minimis essent superstitiosi & anxii, interim ea negligebant, quæ majoris erant momenti. Theophylactus ad præsentem locum, pag. 139. Τὸν κώνωπα διϋλίζοντας τούτους ὀνομάζει, ὡς τὰ μὲν μικρὰ ἁμαρτήματα παραφυλαττομένους· τὸν δὲ κάμηλον, ἤτοι τὰ μεγάλα, καταπίνοντας καὶ παρορῶντας. *Culicem excolantes eos nominat, ut parva quidem peccata observantes: camelum autem, hoc est, magna, deglutientes & despicientes.* Huc facit illud Senecæ, lib. in sup. non cod. injur. *Sic invenies servum, qui flagellis quàm colaphis cædi malit: & qui mortem ac verbera tolerabiliora credit, quàm contumeliosa verba.* Culicem excolare, & camelum deglutire, est, sicut exponit Hilarius, *peccata levia vitare, & grandia devorare.*

Καμίσιον.

Καμίσιον est simile indusio vestimenti genus, consutum clausumque in summitate, ac relicto foramine, quod caput admitteret, quoties indueretur. *Indusium* propriè subinduitur ad cutem, lineæ vestes sub laneis: at καμίσιον laneis exterius superinjiciebatur: unde καμίσια à Codino dicta sunt ἐπιρριπτάρια. Concil. Florent. Sect. VI. Cap. XXII. pag. 176. Ἐτέτακτο δὲ καὶ εἷς ἐκ τῶν Λατίνων καμίσιον λευκὸν ἐνδεδυμένος. *Ordinatus verò fuit unus ex Latinis indusio amictus albo.* Plura vide in Gl. Meursii.

Κάμνω.

Illustris & satis vexatus est locus apud S. Jacobum, Cap. V. v. 15. Ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα. *Oratio fidei salvabit infirmum.* Extremæ unctionis Patroni hoc verbo abutuntur. Bellarm. lib. I. de extrema unctione, Cap. III. §. *Et hoc idem voluisse Jacobum, &c.* Κάμνειν significat *deficere*, & etiam *mori*, unde etiam κάμνοντες dicuntur *mortui.* Verùm κάμνειν dicuntur illi, qui in deteriore quidem statu, sed à desperato distincto sunt constituti. Chrysostomus ἔκαμεν ὁρῶν τῷ ὀφθαλμῷ, *laborat videns oculo.* Appianus civilium tertio, Δέκιμος ἔκαμνεν ὑπὸ λιμοῦ. *Decimus Brutus fame laborabat.* Quàm graviter? ut voles: ut nondum tamen gravissimè: nam paulò pòst, cùm jam Hirtius esset cæsus, Μουτίνην τε εἰς ἔσχατον ἀφῖχθαι λιμοῦ: *Mutinam venisse ad extremum famis.* Polybius lib. I. Οἵ τε Ῥωμαῖοι καὶ Καρχηδόνιοι κάμνοντες ἤδη τοῖς πόνοις διὰ τὴν συνέχειαν τῶν κινδύνων εἰς τέλος ἀπήλγουν. *Romani quoque ac Carthaginenses laboribus jam defatigati propter continua pericula, tandem desperabant.* Nota priùs κάμνειν, postea demùm ἀπαλγεῖν. Hîc ergo non de desperato usurpatur statu. Ita verbum κάμνειν tum de sanabilibus morbis, tum de iis, qui salutis spem non admittunt, adhibetur. Utramque significationem agnoscit Hesychius: Καμεῖν, κοπιάσαι, ἢ ὀκνῆσαι, νοσῆσαι, ἀποθανεῖν. Καμεῖν, id est, *laborare, vel pigrescere, ægrotare, mori.* Item: Κάμνει, νοσεῖ, ἐργάζεται, κοπιᾷ, ὀργίζεται, ἀποθνήσκει. Κάμνει, id est, *ægrotat, operatur, laborat, irascitur, moritur.* Suidas eodem modo: Κάμνειν, ἐπὶ τοῦ ποιεῖν καὶ ἐργάζεσθαι, καὶ ἐπὶ τοῦ νοσεῖν. Λέγεται δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀποθανόντων. *Κάμνειν ponitur pro facere & operari, & pro morbo laborare, ægrotare. Dicitur etiam de mortuis.* Imprimis observanda, quæ subjungit; nimirum ἀποκάμνειν significare τὸ ἀπειπεῖν, καὶ ἀπαγορεῦσαι, καὶ ἀπογνῶναι· οἷον, Ἀπέκαμον νουθετῶν, *animum despondere ac desperare: ut, Admonendo sum defatigatus.* Et profectò hoc verbum de morbis quibusvis, etiam levioribus usurpari, ita est manifestum, ut mirum sit, homines reperiri, qui hoc in dubium vocare ausint. Non pigebit tamen unum alterumve exemplum ex scriptoribus afferre Ecclesiasticis; ex profanis Lexica producunt. Basilius Cæsar. Orat. XI. morali, quæ est de morte: Οὐδὲ γὰρ ἰατρὸν ἐπαινῶ τὸν ἀντὶ τοῦ βοηθεῖν τοῖς κάμνουσιν, ἑαυτὸν τῶν νοσημάτων ἀναπιμπλῶντα. *Neque medicum laudem, qui, cùm ægris auxilium ferre debeat, se ipsum morbis impleat.* In literis Imperatoris, quibus jubet transferri Synodum ex urbe Nicæa Chalcedonem, in Actorum ejus Concilii parte I. Ἔγνωμεν ἐκ τῶν γεγραμμένων παρὰ τῆς ὑμετέρας θεοφιλείας, ὅτι πλείους ἐξ ὑμῶν καὶ διὰ τοῦ σώματος ἀσθενεῖς, καὶ δι' ἑτέρας αἰτίας διαφόρους κάμνουσι. *Cognovimus ex his, quæ à vestra pietate scripta sunt, plurimos vestrûm tam corporis infirmitate, quàm aliis diversis de causis laborare.* Theodoretus Dial. II. Cap. IV. cùm dixisset, μισανθρωπίας ἔργον ἡ τῶν καμνόντων ὑπεροψία, *immanitatis opus est, ægrotantes negligere*, subjicit, προσήκει τοίνυν καὶ συναλγεῖν καὶ θεραπεύειν εἰς δύναμιν. *Danda est igitur opera, ut & socii simus ægritudinis, & quantum possumus morbis medeamur.* Rem tandem illustrat morborum aliquot inductione, cujusmodi sunt ὀφθαλμῶν ἐπίρροιαι, ἀκοῶν τραύματα, ὀδόντων ὀδύναι, &c. *Oculorum fluxus, aurium vulnera, dentium dolores, &c.* Non puto morbos hîc intelligi desperatos. Ita Greg. Nazianzenus dicit ἐξ ἀρρωστίας κάμνειν, *infirmitate laborare.* Item, ἔκαμνεν αὐτῇ τὸ σῶμα, *ægrotavit corpore.* Tandem, ut rem totam paucis demus confectam, Latinus Interpres, κάμνοντα apud Jacobum, ut vidimus, interpretatur *infirmum*, quod non potest de eo intelligi, qui desperato laborat morbo, sed de eo, qui ἀσθενεῖ, *infirmatur:* quod verbum idem Apostolus v. 14. de eodem, quem postea κάμνοντα vocat, usurpat.

Καμουχῖνος.

Satis obscura & barbara vox, quam Cl. Meursius omittit. Occurrit in Hist. Concilii Florentini, Sect. IV. Cap. XXV. pag. 101. ubi in descriptione suggestus & throni Papalis, Græci dicunt se vidisse, ἐν τῷ δεξιῷ μέρει κείμενον τὸν ἐπηρμένον θρόνον, ὑπερθεν μὲν οὐρανὸν καμουχῖνον εἰς ὕψος αἰωρούμενον ἔχοντα, *à dextera parte thronum in immensam sublimitatem erectum, at*

in altitudinem multò sublimiorem, tentorium orbiculare throno supereminens. Et Sect. VII. Cap. XV. pag. 214. de Imperatore Constantinop. per Florentiam eunte, Διήρχετο δὲ ὁ βασιλεὺς τὴν πόλιν οὕτω καταβρεχόμενος ἔχων ἑκατέρωθεν δύο Καρδηναλίους συνοδοιποροῦντας· ὕπερθεν δὲ οὐρανὸν καμουχεῖνον. Interpres: *Imperator autem totam civitatem pertransiit, his imbribus madefactus, & stipatus utrinque duobus Cardinalibus, supernè conopæo expanso munitus.* Καμουκᾶς, ut docet Gerasimus Vlachus, est *Damascena bombyx*, Δαμασκηνὸν σηρικὸν, juxta alios καμοῦχα. Hinc intelligitur, οὐρανὸν καμουχεῖνον notare *conopeum*, vel *cœlum ex Damascena bombyce factum.*

Κάμπος.

Rigaltius in libello de Verborum significatione: *Campus*, κάμπος, χωρίον. *Nicetas Choniat.* Κάμπος, πεδίον. *Est igitur campus, in quo fit bellum, & pugnatur acriter.* Vox igitur Latina *Campus*, ut docet Scaliger in Conjectaneis, notat omnia plana, quæ Poetæ *æquora terræ* appellant, ab eo, quod *circus*, sive *Hippodromus*, Siculis, Hesychio teste, καμπὸς vocaretur: nempe ἀπὸ τῆς καμπῆς, hoc est, *equorum flexu*; unde & metæ ipsæ, καμπτῆρες. Vide Etymolog. Vossii in Campus. Gerasimus Vlachus in Thesauro quadrilingui: Κάμπος. *Campus.* Πεδίον. Apud Athanasium, tom.II. pag.27. Πρώτη ἐντυχία, ἣν ἐποιήσαντο, ἀπερχομένου τοῦ Βασιλέως εἰς κάμπον, ἐν τῇ Ῥωμανησίᾳ πύλῃ. *Primus congressus factus est, abeunte Imperatore in campum, in porta Romanensium.* Et paulò post: Ἀκούσας ὁ βασιλεὺς ἐπτέρνισε τὸν ἵππον, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὸν κάμπον. *His auditis Imperator stimulavit equum, & in campum abiit.* In Epist. Acacii Constantinop. ad Petrum Fullonem, apud Zonaram in Can. pag. 530. Ἐν τῷ κάμπῳ τὰ πλήθη κατὰ δακρύων ἀνεβόων τὸ, Κύριε ἐλέησον. *In Campo tota frequentia cum lacrymis exclamavit, Domine miserere.* Eadem ibidem repetuntur, pag. 556. in Epist. Quintiani ad eundem Fullonem. Vide insuper Glossarium Meursii.

Καμψάριος.

Κάμψα apud Græcos recentiores ponitur pro κάψα, *capsa.* Hesychius: Κάμψα, θήκη, γλωσσοκομεῖον. *Capsa, theca, arcula.* Item: Καμψία, κανᾶ, κανίσκια, κανάβια κυνηγετικὰ, ὡς γύργαθοι ἢ ὑποδήματα ποιά. *Canistra, calceamenta venatoria, ut canistra, vel calceamenta quædam.* Καμψία Græcis dicuntur *vasa viminea* ex virgis inflexis & invicem implexis reticulatim contexta. Κάμψον quoque iidem appellaverunt arculam ex vimine plexo flexoque factam. Hinc Latinum capsa. Κάμψα, capsa, ut ἀνταμβάτης, andabata. Καμψίον ergo calcei genus, quod corrigiis & loris reticulatim cancellatimque implicitis adnecteretur. Καμψία, κανάβια κυνηγετικὰ interpretatur Hesychius. At κανάβια Polluci inter γυναικεῖα ὑποδήματα. Ἀ κάμψα est καμψάριος, *capsarius. Capsarii* autem dicti sunt, *qui mercede servanda in balneis vestimenta suscipiunt:* prout definit Paulus l. III. §. fin. ff. de offic. præfect. vig. Eamque descriptionem comprobant hæc verba Epiphanii, lib. II. Panarii, seu hæresi LII. pag. 200. dum Adamianorum pessimos ac nefandissimos mores describit, quos inter cætera nudis corporibus refert conventus habuisse in hypocaustis, & ad fores adstitisse ipsis quosdam *capsariorum* instar, qui eorum vestimenta susciperent ac custodirent. Verba ejus sunt: Πρῶτον γάρ φασι τοὺς τοιούτους τὰς αὐτῶν ἐκκλησίας ἤτοι φωλεοὺς καὶ σπήλυγγας ἐν ὑποκαύστοις οἰκοδομεῖσθαι. - - Ἐν δὲ τῷ εἰσιέναι ἱματιοφύλακές εἰσί τινες πρὸς ταῖς θύραις δίκην καμψαρίων, ὑπ' αὐτῶν ἐπιτεταγμένοι. Aliàs *capsarii* etiam dicuntur capsarum artifices: item, qui libros gestant & portant. Quo sensu apud Suetonium in Neron. Cap. XXXVI. *Constat quosdam cum pædagogis & capsariis uno prandio pariter necatos, alios diurnum victum prohibitos quærere.*

Κανάλιος.

Κανάλιος, *Canalis*, notat viam, per quam homines transeunt, quemadmodum aqua per canalem vel aquæductum fluit. Ita sumitur Can. XXI. Concilii Sardicensis, ubi hæc leguntur: Ἐὰν ἕκαστος ἡμῶν τῶν ἐν ταῖς παρόδοις, ἤτοι καναλίῳ ἐπισκόπων καθεστώτων θεασάμενος ἐπίσκοπον. *Si unusquisque nostrûm, qui in transitu seu canali constituti Episcopi, cùm viderit Episcopum.* Ad quæ Zonaras, pag. 383. Ἐν ταῖς παρόδοις interpretatur ἐν ταῖς δημοσίαις ὁδοῖς, ἤτοι καναλίῳ, δι' ὧν διέρχονται οἱ διοδεύοντες ἀδιακόπως, ὡς δίεισιν ἐν ὑδραγωγίῳ τὸ ὕδωρ. Κανάλις γὰρ ἀγωγὸς ὕδατος λέγεται· ἡ δὲ λέξις Ῥωμαϊκή. *In viis publicis seu canali, per quas transeant iter facientes sine impedimento, quemadmodum aqua per aquæductum transit.* Canalis *enim dicitur aquæductus: est autem vox Latina.* Eodem modo ad eundem Canonem Balsamon, pag. 876. *Canalicolæ*, sunt homines forenses; pauperes, qui circa canalem fori consistunt, ἀγοραῖοι Græcè. Galli hominem nauci, & fecem plebis vocant *Canaille*. Festus: *Canalicolæ forenses, homines pauperes dicti, quòd circa canales fori consisterent.* Ubi rectè pro *canales*, numero singulari *canalem* legit Scaliger. Plaut. Curcul. Act. IV. Sc. I.

In foro infimo boni homines, atque dites ambulant:
In medio propter canalem, ibi ostentatores meri.

Agellius lib. IV. Cap. XX. *Qui jurabat, cavillator quidam, & canalicola, & nimis ridicularius fuit.* Græci recentiores etiam dicunt Κανάλη, sive κανάλης, & κανάλος, item κανάλε & κανάλι. Corona preciosa: Κανάλη. *Aquæductus*, ὀχετός. Glossæ Basilicorum: Κανάλης, ἀγωγὸς ὕδατος. Glossæ Græco-Latinæ, Κανάλης, *cloaca*, Gerasimus Vlachus: Κανάλε. *Canalis.* Σωλήν. Κανάλι. *Alveus.* Vide etiam Glossarium Meursii.

Κανδήλα.

Κανδήλα, *candela.* Vox origine Latina, à *candeo:* ut à *loquor, loquela*; à *suadeo, suadela*; à *queror, querela.* Ineptit ergo Suidas, qui dicit, Κανδήλα, παρὰ τὸ καίειν δῆλα. *Candela dicta, quòd sit clara, lumenque clarum suppeditet, dum uritur.* Typicum Sabæ, Cap.II. Ἀπέρχεται, καὶ ἅπτει τὰς κανδήλας. *Abit, & incendit candelas.* Κανδήλα ἄσβεστος, lumen, quod semper in Ecclesia accensum. Cyrillus in vita Euthymii: Καὶ καθ' ἑσπέραν λαμβάνουσα ἁγίασμα ἀπὸ τῆς τοῦ ἁγίου θήκης, καὶ τὸ ὕδωρ τῆς ἀσβέστου κανδήλας πίνουσα οὕτως ἠλευθερώθη ἀπὸ τοῦ δαίμονος. *Et quotidie accipiens sacram aquam è sancti deposito, & aquam inextinguibilis lampadis bibens, sic liberata est à dæmone.* Anastasius Monachus, in Narrationibus de Patribus Sinaitis: Ὅπερ γέγονε, καὶ σώζεται ἕως τοῦ νῦν ὁ πίθος καὶ κανδήλα ἄσβεστος ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας Θεοτόκου κρέμαται καὶ ἅπτει ἐν αὐτῷ. *Quod factum est: & ad hunc diem servatur dolium, & lampas inextincta in honorem sanctæ Deiparæ pendet apud ipsum accensa.* Lumina illa vocantur etiam ἀκοίμητα, quòd nunquam obdormiant, nec somnum capiant, sed perpetuo lumine semper invigilent. Anonymus de locis Jerosolymitanis: Καὶ κρέμανται κανδῆλαι τέσσαρες ἀκοίμητοι. *Et pendent lampades quatuor, nunquam obdormiscentes.*

scentes. Neque *candelam* semper significat, sed etiam *vas* aliquod, cujus usus in Liturgia. Euchologium pag. 127. Ἰστέον, ὅτι ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ἀντὶ ὕδατος οἶνον εἰς τὴν κανδήλαν τοῦ εὐχελαίου βάλλουσιν. *Observandum est, in magna Ecclesia loco aquæ vinum infundi in candelam Euchelæi.* Epiphanius contra Meletianos, seu hæresi LXVIII. pag. 309. Μετὰ καί τινων τῶν ἀπὸ τοῦ λαοῦ κατεάξαι κανδήλαν, ὡς ἔχει ὁ λόγος. *Cum quibusdam etiam ex populo confregisse candelam, ut fama fert.* Et mox: Οἱ κατήγοροι οὖν προσῆλθον τῷ βασιλεῖ, σκεῦός τι μυστηρίων λέγοντες εἶναι, ὅπερ κανδήλαν τινὲς ἔφασαν. *Accusatores igitur accesserunt ad Imperatorem, vas aliquod mysteriorum esse dicentes, quod quidam, candelam appellârunt.* Scribitur etiam καντῆλα & καντῆλι. Gerasimus Vlachus: Καντῆλα. *Lampas.* Λυχνία, λύχνος, λυχνοῦχος. Καντῆλι. *Candela.* Δαδίον, λυχνίδιον. Consule Gl. Meursii.

Κανδηλάπτης.

Κανδηλάπτης, ὁ τὰς κανδήλας ἅπτων, *qui candelas accendit* in Ecclesia. Typicum Sabæ Cap. I. pag. 1. Πρὸ τοῦ δῦναι τὸν ἥλιον, ἤγουν περὶ ὥραν δεκάτην τῆς ἡμέρας ἀνέρχεται ὁ κανδηλάπτης. *Ante solis occasum, sive circa decimam diei horam, ascendit candelarum sive lampadum accensor.* Pentecostarium: Ἐναπομείνας ἐντὸς τοῦ ναοῦ μόνος ὁ κανδηλάπτης, ἅπτει τὰ κηρία πάντα καὶ τὰς κανδήλας. *Manens intra Templum solus candelarum accensor, accendit omnes cereos, & candelas.* Ejus quoque fuit verberare laminam, populumque congregare. Colligo ex Typico Sabæ: Κανδηλάπτης κρούει τὰς βαρέας καὶ τὸ σιδηροῦν, καὶ σημαίνει τὸ μέγα σήμαντρον. *Candelapses pulsat Vareas, & ferreum, & dat magnum signum.* Alia loca vide in Βαρέα. Hoc quidem propriè officium fuit λαοσυνάκτου: sed potuerunt duo officia uni committi: sæpius namque unus duo sibi adjuncta munia exercet.

Κανίσκιον.

Κανίσκια sunt *munera*, seu *donaria*, πρυτανεῖα olim Græcè, σπόρτουλα Latinè, quod etiam nomen in Græciam translatum est. In Concilii Florentini historia scribitur κανίσκια. Sect. III. Cap. II. pag. 44. Καὶ ἐκ τοῦ Ἰωάννου φλωρία λαμβάνει, καὶ ἐξόδους παρέχει τοῖς πρέσβεσι, ἢ κανίσκια πρὸς οὓς αἱ πρεσβεῖαι. *Et aliquot florenos à Johanne accipit, quibus legatos ad iter instruit, & munera transmittit iis, ad quos legationes erant destinatæ.* Sect. IV. Cap. XIV. pag. 85. Dux Venetiarum Patriarchæ Constantinop. misisse dicitur κανίσκιον σάχαρ Ἰνδικοῦ, *munus sacchari Indici.* Hodierni Græci dicunt κανίσκι. Patet ex Vlachi Thesauro, ubi sequentia: Κανίσκι. *Munus.* Γέρας· δώρημα· δωρεὰ· δῶρον. Κανίσκεμα. *Munerum oblatio.* Δωροφορία. Κανισκευτικός. *Munerarius.* Δωρηματικός. Κανισκαποδοῦχος. *Muneribus corruptus.* Δωρολήπτης. Δωροφάγος. Vide etiam in Gl. Meursii vocem Σπόρτουλλον, & infra Σπόρτουλον.

Κανονάρχης.

Κανονάρχης, *præfectus canonum*, qui monachos ad psallendos in vigiliis canones excitabat. Typicum Sabæ, Cap. V. pag. 5. Ψάλλονται δὲ εἰς τὸ μέσον, ποιοῦντος τοῦ κανονάρχου μετάνοιαν. *Canuntur autem in medio, canonarcha reverentiam faciente.* Pratum spirituale Joh. Moschi, Cap. XI. pag. 1061. Κρούσαντος τοῦ κανονάρχου τὸ ξύλον. *Cùm præfectus Canonum pulsaret lignum.* Erant plures numero, & ex ordine Lectorum, ut docet Meursius in hac voce. Codinus: Οὐ ψάλλεται μὲν ἐκ δευτέρου τὸ τροπάριον, ἀναγινώσκεται δὲ ὑπὸ τοῦ κανονάρχου. *Non canitur quidem secunda vice troparium, sed legitur à præfecto Canonum.* Ipse liber, qui ἀναγνώσματα continebat, voce Barbara appellatur Κανονάριον. In Bibliotheca Barberina prostat, Κανονάριον τῶν ἀναγνωσμάτων τοῦ εὐαγγελίου καθ᾽ ὅλον τὸν ἐνιαυτὸν, ὃν δὴ τρόπον δεῖ ἀναγινώσκεσθαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις. Vide Dissertat. I. Allatii de libris Eccles. Græcorum.

Κανονίζω.

Verbum hoc tres præcipuè significationes habet.

I. Κανονίζειν est *ad regulam dirigere, ad normam examinare.* Veteres Glossæ: Κανονίζω, *regulor.* Clemens Alex. Strom. VI. pag. 689. Οἱ μὴ ἐπιστάμενοι τὴν γνῶσιν, οὐδὲ κανονίζειν δύνανται τὴν ἀλήθειαν. *Qui cognitionem nesciunt, nec veritatem ad certam regulam examinare possunt.* Athenagoras Legat. pro Christianis: Οἷς ὁ βίος ὡς πρὸς στάθμην τὸν Θεὸν κανονίζεται. *Quorum vita ad Deum, veluti normam ac regulam, dirigitur.* Chrysost. πρὸς τοὺς σκανδαλισθέντας, Cap. VII. pag. 873. tom. V. Paris. Καθάπερ ὁ ἥλιος τὰς ὥρας τῆς ἡμέρας, οὕτω καὶ ἡ σελήνη τὰς τῆς νυκτὸς κανονίζει. *Quemadmodum sol diurnas, ita luna nocturnas horas dirigit.* Cyrillus Alexand. Cap. XVIII. contra Anthropomorph. pag. 387. Τὰ τῆς θείας φύσεως ἴδια καὶ ἐξαίρετα οὐ διὰ τῶν καθ᾽ ἡμᾶς μᾶλλον κανονίζεται, ἀλλ᾽ ἐν ἰδίοις εἰσὶ λόγοις, καὶ πίστει λαμβάνεται, καὶ περιεργοτέρων λογισμῶν οὐκ ἀνέχεται. *Quæ divina naturæ propria sunt & peculiaria, non ex nostra natura metienda sunt, sed propriam rationem obtinent, fideque suscipiuntur, neque curiosiores ratiocinationes admittunt.* Basil. Cæsar. in Psal. LIX. pag. 294. Τῇ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ἀκριβείᾳ κανονίζειν τὴν πολιτείαν. *Juxta exactam disciplinam Evangelicæ regulæ vitam suam moderari & dirigere.*

II. Κανονίζειν est *per certas regulas & canones constituere, sancire aliquid.* Hoc sensu legitur apud Socratem, hist. Eccles. lib. II. Cap. XVII. pag. 196. a. Ὁ Ἰούλιος τοῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ συναχθεῖσιν, ἀντιγράφων ἐμέμψατο. (Sic enim potiùs legendum, quàm ἐπέμψατο.) Πρῶτον μὲν οὖν τὸ ἐπαχθὲς τῆς ἑαυτῶν ἐπιστολῆς, ἔπειτα παρὰ κανόνας ποιοῦντας, διότι εἰς τὴν σύνοδον αὐτὸν οὐκ ἐκάλεσαν, τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κανόνος κελεύοντος, μὴ δεῖν παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης, κανονίζειν τὰς ἐκκλησίας. *Julius Antiochiæ congregatos reprehendit literis vicissim scriptis: primùm quidem eis exprobrando molestam epistolam, deinde, quòd contra canones agerent, eum ad Synodum non vocando, Ecclesiastico canone exigente, non oportere citra Romani Episcopi sententiam Canones Ecclesiis præscribere.* Ita namque reddenda illa, κανονίζειν τὰς ἐκκλησίας: non, ut Cassiodorus in tripartita lib. IV. Cap. IX. *Non oportere præter sententiam Romani Pontificis Concilia celebrari:* nec, ut Magdeburgenses, qui Centuriâ IV. Cap. VII. titulo de politia Ecclesiastica, interpretantur, *Ne qua canonicè dedicetur Ecclesia:* nec etiam, ut Christophorsonus apud Socratem Cap. V. *Non oportere absque sententia Episcopi Romani decreta Ecclesiis sancire,* Et Cap. XIII. *Ne decreta absque sententia Episcopi Romani sanciantur.* Canon VI. Concilii in Templo Apostolorum: Δῆλος ὡς ἅτινα περὶ μοναζόντων ἀνδρῶν ἡ ἁγία σύνοδος ἐκανόνισε, τὰ αὐτὰ καὶ περὶ μοναζουσῶν γυναικῶν κρατεῖν ἐδικαίωσε. *Manifestum est, quæcunque sancta Synodus de Monachis canonicè constituit, eadem de Monialibus observanda esse decrevisse.* Nilus de caussis dissensionum lib. I. pag. 19. loquens de Concilio Apostolorum: Γενομένων ἐν Ἱερουσαλὴμ, οὐ τὸ πρωτεῖον ἁρπάζει Πέτρος, οὐδ᾽ ἐμοί, φησι, κανονίζειν ἐφεῖται τάγε τοιαῦτα. *Cùm Apostoli Jerosolymis essent congregati, Petrus sibi primatum non vendicat, nec dicit, mihi permissum est in his talibus Canones præscribere.* Concilium Florentinum Sect. VI. Cap. VI. pag. 150. de eodem Concilio: Συνῆλθον οἱ ἀπόστολοι καὶ διωρίσαντο καὶ ἐκανόνισαν, καὶ ἐνομοθέτησαν ἀπέχεσθαι τοῦ

σταντο. Interpres: *Apostoli convenerunt, & determinarunt, & in Canonem Scripturarum digesserunt, & velut legem orbi Christiano proposuerunt, à suffocato abstinendum esse.* Ἐκανόνισαν minùs dextrè redditur, *in Canonem Scripturarum digesserunt*: potiùs vertendum, *hunc Canonem præscripserunt.* Johannes Antiochenus in Præfat. ad Collectionem Canonum, pag. 500. Καὶ Βασίλειος ὁ μέγας περὶ πολλῶν ἐκανόνισεν. *Et Basilius magnus de multis rebus Canones composuit.*

III. Κανονίζειν est *in Canonem Scripturarum referre.* Theodoretus præfat. in Canticum, pag. 984. contra eos, qui libri hujus autoritatem in dubium vocarunt: Ἐχρῆν μὲν ἐν αὐτοὺς συνιδεῖν, ὡς πολὺ λίαν αὐτῶν καὶ σοφώτεροι καὶ πνευματικώτεροι τυγχάνουσιν οἱ μακάριοι πατέρες, οἱ τοῦτο τὸ βιβλίον ταῖς θείαις γραφαῖς συντεταχότες, καὶ ἅτε δὴ πνευματικὰ κανονίσαντές τε αὐτὸ, καὶ ἐκκλησίᾳ πρέπειν ἀποφηνάμενοι. *Atqui debebant isti, se longè vel sapientia vel spiritu præstantiores agnoscere beatos Patres, qui librum hunc inter divinas Scripturas collocârunt, eumq; ut spiritu refertum in canonem receperunt, & Ecclesiâ dignum censuerunt.* Christianus, in Topographia Christiana, lib. VII. Οἱ κανονίσαντες τὰς ἐνδιαθήκους βίβλους. *Qui utriusq; Testamenti libros in Canonem retulerunt.* Hinc *libri Canonici* frequenter vocantur κεκανονισμένα, vel κανονιζόμενα βιβλία. Argumentum Epist. CCCLXIX. lib. I. apud Pelusiotam est, Ὅτι οὐδὲν τῶν ἐνδιαθήκων καὶ κεκανονισμένων βιβλίων δεῖ προτιμᾷν εἰς ἀνάγνωσιν. *Nibil lectioni Canonicorum librorum præferendum esse.* Athanasius in Synopsi Scripturæ, tom. II. pag. 55. Πᾶσα γραφὴ ἡμῶν Χριστιανῶν θεόπνευστός ἐστιν. Οὐκ ἀόριστα δὲ, ἀλλὰ μᾶλλον ὡρισμένα καὶ κεκανονισμένα ἔχει τὰ βιβλία. *Christianorum Scriptura tota divinitus inspirata est. Nec verò incertos, sed potiùs certos & in Canonem relatos continet libros.* Idem, in Epist. ad Rufinum, tom. II. pag. 38. Ἔδοξε κἀμοὶ προτραπέντι παρὰ γνησίων ἀδελφῶν, καὶ μαθόντι ἄνωθεν, ἑξῆς ἐκθέσθαι τὰ κανονιζόμενα, καὶ παραδοθέντα πιστευθέντα τε θεῖα εἶναι βιβλία. *Mihi quoq; utpote qui ad hoc à germanis incitatus sum fratribus, & qui jam olim didici, deinceps exponere, quinam libri sint Canonici, qui traditi, & pro divinis habiti, visum est.*

Κανονικός.

I. Κανονικὰ βιβλία sunt libri *Canonici*, aliâs κανονιζόμενα vel κεκανονισμένα, ut sub voce præcedenti, num. III. modò vidimus. Vide in Βίβλος, num. I. ad lit. *b.*

II. Κανονικὰ γράμματα & κανονικαὶ ἐπιστολαὶ, erant literæ, quas orthodoxi Episcopi, tanquam fidei suæ tesseras, invicem mittebant, ut earum commercio societatem ejusdem religionis, &, ut loquitur Tertullianus de Præscript. Cap. XX. *communionem pacis & contesserationem hospitalitatis* ostenderent. Id testatur Concilii Antiocheni epistola Synodica ad Dionysium Romanum, & Maximum Alexandrinum Episcopos, quæ apud Eusebium exstat lib. VII. Cap. XXX. ubi de depositione Pauli Samosateni, & Domni in ejus locum substitutione agitur: Ἐδηλώσαμέν τε ὑμῖν, ὅπως τούτῳ γράφητε, καὶ παρὰ τούτου τὰ κανονικὰ δέχησθε γράμματα. *Indicavimus etiam vobis, ut illi, Domno, scribatis, & ab eo literas Canonicas, vel communionis, accipiatis.* Ac proinde unitatem Ecclesiæ probari solitam tradit Optatus Milevitanus, lib. I. *Nobis*, inquit, *totus orbis commercio formatarum in una communionis societate concordat.* Et Augustinus, Epist. CLXII. *Unde factum est, ut etiam ad nonnullos Donatistarum primarios scriberemus, non communicatorias literas, quas jam olim propter suam perversitatem ab unitate catholica, quæ toto orbe diffusa est, non accipiunt: sed privatas tantùm.* Et Epist. CLXIII. de Eleusio & sociis ejus loquens: *Hic primò asserere conatus est, ubiq; terrarum esse communionem suam. Quærebam, utrum epistolas communicatorias, quas formatas dicimus, possent, quò vellent, dare, &c.* Harum epistolarum meminit Can. VIII. Concilii Antiocheni his verbis: Μηδὲ πρεσβυτέρους τοὺς ἐν ταῖς χώραις κανονικὰς ἐπιστολὰς διδόναι, ἢ πρὸς μόνους τοὺς γείτονας ἐπισκόπους ἐπιστολὰς ἐκπέμπειν. *Nec Presbyteri, qui sunt in regionibus, dent Canonicas epistolas, vel ad solos vicinos Episcopos epistolas mittant.* Et Can. XLI. Conc. Laod. Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικὸν ἢ κληρικὸν ἄνευ κανονικῶν γραμμάτων ὁδεύειν. *Quòd non oporteat Sacerdotem aut clericum sine canonicis literis proficisci.* Tales epistolæ, ut jam ex Milevitano & Augustino intelleximus, *formatæ* dicuntur passim in Conciliis, quoniam in illis τύπος seu *forma* signi Episcopalis impressa erat. Vigilius Papa in epistola ad Episcopos Galliæ: *Illud pari autoritate mandamus, ut quisquam sine prædicti fratris & Coëpiscopi nostri* formata *tuæ fraternitatis ad longinquiora loca audeat proficisci.* Et in Epist. ad Aurelianum Episc. Arelatensem: *Ne quis sine* formata *tuæ fraternitatis ad longinquiora loca audeat proficisci, sed ut consuetudinem illam debeant custodire, quam constat semper nostræ sedis habuisse vicarium, & à vobis* formatam *postulent, si causarum suarum necessitate compulsi ad longiora itinera destinare disponunt.* Vide plura apud Sirmondum ad Sidonium. Porrò, harum *canonicarum* sive *formatarum epistolarum* variæ erant ac distinctæ species & appellationes diversæ, quas passim in Conciliorum Actis & in universa historia Ecclesiastica observare licet. Generaliter autem κανονικῶν ἐπιστολῶν appellatione, εἰρηνικαὶ & συστατικαὶ, *pacificæ & commendatitiæ* significantur. Id docet Zonaras ad Can. VIII. Antioch. pag. 328. Κανονικὰς ἐπιστολὰς, τὰς συστατικὰς καὶ εἰρηνικὰς ὀνομάζει. *Canonicas epistolas, commendatitias & pacificas nominat.* Balsamon ad Can. XLI. Laodic. pag. 840. dicit per γράμματα κανονικὰ intelligi συστατικὰς καὶ ἀπολυτικὰς ἐπιστολὰς, *commendatitias & dimissorias epistolas.* Zonaras ad eundem Canonem, p. 356. Ἐπιστολὰς εἰρηνικὰς καὶ συστατικὰς, κανονικὰ γράμματα ἐνταῦθα ὠνόμασαν. *Epistolas pacificas & commendatitias, Canonicas literas hoc loco nominârunt.*

III. Κανονικοὶ vocantur *omnes illi, qui in Canone numerantur.* Basilius Can. VI. ad Amphilochium, p. 761. Τῶν κανονικῶν τὰς πορνείας εἰς γάμον μὴ καταλογίζεσθαι, ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ διασπᾷν αὐτῶν τὴν συνάφειαν. *Canonicorum fornicatio pro matrimonio non reputetur, sed eorum conjunctio omnino divellatur.* Qui hîc dicantur κανονικοὶ, Zonaras ad præsentem Canonem, pag. 59. & ex eo Balsamon, pag. 936. ita explicant: Κανονικοὺς, τοὺς ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζομένους φησὶν, ἤγουν κληρικοὺς, μοναχοὺς, μοναστρίας, καὶ τὰς παρθενίαν ἐπαγγειλαμένας. *Canonicos eos dicit, qui in Canone numerantur, scilicet Clericos, monachos, monachas, & quæ virginitatem professæ sunt.* Ita κανονικὴ γυνὴ est *mulier Deo consecrata.* Athanasius quæst. XCVI. ad Antiochum, tom. II. pag. 369. Φρικτὸν τὸ κρῖμα, τὸ κανονικῇ γυναικὶ καταπέρχεσθαι. *Terribile judicium* eum manet, *qui ad mulierem canonicam accedit.* Κανονικοὶ ψάλται, *canonici cantores.* Can. XV. Laodic. Περὶ τοῦ, μὴ δεῖν πλέον τῶν κανονικῶν ψαλτῶν τῶν ἐπὶ τὸν ἄμβωνα ἀναβαινόντων, καὶ ἀπὸ διφθέρας ψαλλόντων, ἑτέρους τινὰς ψάλλειν ἐν ἐκκλησίᾳ. *Quòd non oportet præter canonicos cantores, qui ambonem ascendunt, & ex codice canunt, alios quoslibet canere in Ecclesia.* Ut hanc hujus vocis significationem meliùs intelligas, vide in voce Κανὼν, num. V.

IV. Κανονικὸν est *tributum ordinarium.* In Constitut.

tut. Isaacii Comneni, apud Photium, in Nomocan. tit. I. Cap. XXXIV. in Scholiis, pag. 856. Biblioth. Juris Canonici: Τυποῖ δὲ ἡ βασιλεία μου, καὶ ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ τῶν ἱερέων, καὶ ἐπὶ τῷ κανονικῷ τὸν παλαιὸν ἐνεργεῖν τύπον. *Statuit verò Imperatoria mea majestas, ut etiam in ordinatione sacerdotum & canonariis* (tributis) *vetus forma autoritatem obtineat.* Et postea: Ὡσαύτως καὶ ὑπὲρ τοῦ κανονικοῦ, ἀπὸ τοῦ ἔχοντος χωρίου τριάκοντα καπνοὺς, νόμισμα ἐν χρυσοῦ ὅμοιον, &c. *Sic similiter pro canonario* (tributo) *à vico triginta infumibula habente, similem aureum unum, &c.* Vide etiam in Κανὼν, num. VI. Hinc Κανονικάριοι, *Canonicarii*, exactores collectoresque, in quos jus erat præposito sacri cubiculi. Adi Gl. Meursii in hac voce.

Κανών.

I. Κανὼν *propriè* notat *regulam*, quæ discernit rectum ab obliquo & curvo, quæque nec additionem nec detractionem admittit. Greg. Nyssenus Orat. IV. contra Eunomium, tom. II. pag. 552. Ἐπὶ κανόνος ἡ τελειότης οὔτε κοιλαινομένη τῷ λείποντι, οὔτε ἀνωμαλοῦσα τῷ πλεονάζοντι. *In regula seu norma perfectio est, quæ neq; cavatur sive vacuatur propter defectum, neq; inæqualis est propter redundantiam.* Basilius Cæsar. lib. I. adv. Eunom. pag. 9. Ὁ κανὼν καὶ ὁ γνώμων, ἕως ἂν μηδὲν ἐνδέῃ τοῦ κανὼν εἶναι καὶ γνώμων, οὐδεμίαν προσθήκην εἰς ἀκρίβειαν ἐπιδέχεται. Κατὰ γὰρ τὸ ἐλλεῖπον ἡ πρόσθεσις· ἀτελεῖς δὲ ὑπάρχοντες οὐδὲ τῶν προσηγοριῶν τούτων ὑγιῶς ἂν ἔτι τυγχάνοιεν. *Regula & amussis, in quantum nihil eis deest, quo exactiores fiant, nullam recipiunt accessionem. Nam cui aliquid deest, illi additio congruit: qui verò imperfecti sunt, nunquam rectè amussis ac regulæ appellabuntur nominibus.* Et Chrysostomus Homil. XII. in Epist. ad Philippenses, ad Cap. III. v. 16. pag. 70. Ὁ κανὼν οὔτε πρόσθεσιν, οὔτε ἀφαίρεσιν δέχεται, ἐπεὶ τὸ κανὼν εἶναι ἀπόλλυσι. *Regula neq; additionem, neq; ablationem recipit: alioqui enim regula non esset.* Eadem ad eundem locum habet Theophylactus, pag. 611. Varinus in voce Κανὼν consentit. Κανὼν ἐστὶ νόμος ἀπαράβατος, καὶ μέτρον ἀδιάψευστον, πᾶσαν πρόσθεσιν καὶ ἀφαίρεσιν μηδαμῶς ἐπιδεχόμενος. *Norma est lex perpetua, & mensura fallere ac falli nescia, nullam neq; additionem neq; ablationem ullo modo admittens.*

II. *Metaphoricè* doctrina in Verbo Dei tradita, seu in Scripturis sacris comprehensa vocatur Κανὼν à veteribus Ecclesiæ Doctoribus: imò ab ipso Apostolo non semel. Loca sunt ad Galat. VI. 16. Καὶ ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσουσιν. *Et quicunq; hanc regulam secuti fuerint.* Ad hæc Theodoretus pag. 289. Κανόνα ἐκάλεσε τὴν προκειμένην διδασκαλίαν, ὡς εὐθύτητι κοσμουμένην, καὶ μήτε ἔλλειπον τι, μήτε περιττὸν ἔχουσαν. Regulam *vocavit propositam doctrinam, ut quæ rectitudine ornetur & nihil habeat quod sit mancum, vel superfluum.* Ad eadem Oecumenius, pag. 609. dicit; Ὅσοι τῷ κανόνι, καὶ τῇ διδαχῇ ταύτῃ ἀρκεσθῶσι. *Quicunq; in hac regula & doctrina acquiescent.* Ad Philipp. III. 16. Τῷ αὐτῷ στοιχεῖν κανόνι. *In eadem permanere regula.* Hîc rursus Theodoretus, pag. 337. Κανόνα τὸ εὐαγγελικὸν ἐκάλεσε κήρυγμα. Ὁ δὲ κανὼν εὐθύτητος ὅρος οὐδενὸς προσδεόμενος. Regulam *appellavit prædicationem Evangelicam. Regula autem rectitudinis terminus nullo indigens.* Chrysostomus Homil. XII. in hanc Epist. pag. 70. & ex eo Theophylactus, pag. 611. Τῷ αὐτῷ κανόνι, explicant, τῇ αὐτῇ πίστει, τῷ αὐτῷ ὅρῳ. *Eodem fide, eodem termino.* De hoc sacræ Scripturæ Canone eodem modo sentiunt Patres etiam alibi. Clemens Alexandr. Strom. VI. pag. 676. Κανὼν ἐκκλησιαστικὸς, ἡ συνῳδία καὶ ἡ συμφωνία νόμου τε καὶ προφητῶν τῇ κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου παρουσίαν παραδιδομένῃ διαθήκῃ. *Regula ecclesiastica est concentus & consensio Legis & Prophetarum, convenienter Testamento, quod traditur per Domini adventum.* Chrysostomus Homil. LVIII. in Genesin docet eos in absurda quæque incidere, qui relicto Scripturarum Canone humanam sequuntur rationem. Ὁρᾷς, inquit, εἰς ὅσην ἀτοπίαν ἐκπίπτουσιν οἱ μὴ βουλόμενοι τῷ τῆς θείας γραφῆς κατακολουθεῖν κανόνι, ἀλλὰ τοῖς οἰκείοις λογισμοῖς ἅπαντα ἐπιτρέποντες; *Vides in quantam absurditatem illi incidant, qui divinæ Scripturæ canonem sequi recusantes, propriis ratiocinationibus omnia permittunt?* Idem, Homil. XXXIII. in Acta, ad objectionem dicentium, *Non possumus de Religione judicare*, dicit, ad Scripturam, tanquam ad Canonem esse recurrendum, tandemque concludit: Ὥσπερ εἰ κανών τις ἦν, πρὸς ὃν πάντα ἀπευθύνεσθαι ἐχρῆν, οὐ πολλῆς ἔδει σκέψεως, ἀλλὰ τὸν παραμετροῦντα εὔκολον ἦν λαβεῖν, οὕτω καὶ νῦν. *Sicut si regula esset, ad quam omnia dirigenda essent, non multo opus prætextu, sed malè metientem facilè deprehenderemus: ita etiam nunc.* Statim subjicit, quam regulam intelligat: Πειθώμεθα τοῖς τοῦ Θεοῦ νόμοις, καὶ πάντα πράττωμεν, κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν, καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ βούλησιν πολιτευσώμεθα. *Credamus divinis legibus, & omnia faciamus prout illi placet, & juxta ejus voluntatem vitam instituamus.* Isidorus Pelusiota Epist. CXIV. lib. IV. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, τὸν κανόνα τῆς ἀληθείας, τὰς θείας, φημὶ, γραφὰς κατοπτεύσωμεν. *Hæc autem ita se habere, adhibitâ veritatis normâ, sacras intelligo scripturas, age contemplemur.*

III. *Decretorum Synodalium capita vocantur* usitatissimè κανόνες, *regulæ.* Socrates lib. I. Cap. XIII. p. 181. a. Τότε οἱ ἐν τῇ συνόδῳ ἐπίσκοποι καὶ ἄλλα τινὰ ἐγγράψαντες, ἃ κανόνας ὀνομάζειν εἰώθασιν, αὖθις κατὰ πόλιν τὴν ἑαυτῶν ἐχώρησαν. *Tunc in Synodo congregati Episcopi, postquam etiam alia quædam conscripsissent, quæ Canones appellare consueverunt, iterum in civitatem suam secesserunt.* Sozomenus lib. I. capite XXIII. pag. 18. d. de eadem Synodo Nicæna loquens: Ἡ δὲ σύνοδος ἐπανορθῶσαι τὸν βίον σπουδάζουσα τῶν περὶ τὰς ἐκκλησίας διατριβόντων, ἔθετο νόμους, οὓς κανόνας ὀνομάζουσι. *Synodus verò, cùm vitam Ecclesiasticorum emendare studeret, leges posuit, quas Canones appellant.* Huc pertinent vulgò vocati Κανόνες τῶν ἁγίων ἀποστόλων, *Canones sanctorum Apostolorum*, quos Canon II. Concilii in Trullo recipiendos decernit, & quos Damascenus lib. IV. orthod. fidei, Cap. XVIII. pag. 348. libris N. Testamenti Canonicis adjicit, ut jam vidimus in voce Γραφὴ, num. VII. 2. Photius verò in Præfat. in Nomocanonem, etsi eosdem amplectatur, dissimulare tamen non audet, eos à quibusdam pro dubiis habitos esse: Εἰ καί τινες αὐτοὺς ἀμφιβόλους διά τινας αἰτίας ἡγήσαντο. *Quamvis nonnulli quibusdam causis moti pro dubiis eos habuerint.* Et revera supposititios esse jam olim agnovit Gelasius Pontif. Rom. distinct. XV. Can. *Sancta Romana. Liber*, inquit, *Canonum Apostolorum apocryphus est.* Et distinct. XVI. iidem autoritate Isidori rejiciuntur, his verbis: *Canones, qui dicuntur Apostolorum, seu quia eosdem nec sedes Apostolica recipit, nec sancti Patres illis assensum præbuerunt, pro eo quod ab hæreticis sub nomine Apostolorum compositi dignoscuntur, quamvis in eis utilia inveniantur, tamen ab autoritate Canonica atq; Apostolica, eorum gesta constat esse remota, atq; inter apocrypha reputata.* Plura petantur ex Critico Riveti, lib. I. Cap. I. ex Censura Roberti Coci *de Canonibus Apostolorum:* ex Magdeburgens. Cent. I. lib. II. Cap. VII. Huc imprimis pertinent *Canones Conciliorum;* cujusmodi sunt Concilii Nicæni, Oecumenici I. Canones XX. Concilii Ancyrani, XXV. Concilii Neocæsariensis, XIV. &c. de quibus Photius præfat. in Nomocanonem

[...] dicit, juxta Basilium M. & Gregorium, [...] κανόνας ἐκκλησιαστικοὺς ἐκείνους λέγειν τε καὶ κρίνειν, οὓς, [...]ον καθ' ἑαυτόν τις, ἀλλὰ πλείους ἅγιοι πατέρες εἰς ταὐ[τὸ] συνελθόντες, κοινῇ γνώμῃ, καὶ μεμεριμνημένῃ βασάνῳ διετάξαντο, *Canones Ecclesiasticos eos esse dicendos & habendos, quos non modò seorsum & privatim aliquis, sed plures sancti Patres in unum convenientes de communi sententia, cum accurata ac solicita perquisitione decrevissent.* Latiùs longè rem extendit Nicephorus Chartophylax in responsis ad Theodosium Monachum, his verbis: Κανόνας ἐκκλησιαστικοὺς παρὰ τῶν θεοφόρων πατέρων ἐκτεθέντας καὶ βεβαιωθέντας ἐκείνους εἶναι λέγομεν, οὓς οἵ τε ἅγιοι ἀπόστολοι, καὶ οἱ ἐν ταῖς ἑπτὰ μεγάλαις καὶ οἰκουμενικαῖς συνόδοις συνελθόντες ἅγιοι πατέρες ἐξέθεντο· πρὸς τούτοις καὶ τοὺς παρὰ τῶν τοπικῶν συνόδων γεγονότας, καὶ παρὰ τῶν κατὰ διαφόρους καιροὺς λαμψάντων φωστήρων τῆς ἐκκλησίας καὶ μεγάλων ἱεραρχῶν ἐκφωνηθέντας. *Canones Ecclesiasticos à divinis Patribus editos & confirmatos esse dicimus eos, quos tum ipsi sancti Apostoli, tum sancti Patres in septem magnis & œcumenicis Synodis congregati ediderunt. Præterea etiam eos, quos Synodi locales vel provinciales fecerunt, & quos diversis temporibus quæ claruerunt Ecclesiæ luminaria & magni Pontifices promulgârunt.* Hic tamen illud diligenter observandum, ἐκκλησίας κανόνα, & κανόνα ἐκκλησιαστικὸν passim vocari, cùm in scriptis Patrum, tum in antiquis Conciliis, non solùm quidquid pro regula fidei, ut scripto sancitum, tenendum est; sed etiam omne id, quod in veterato Ecclesiæ more, disciplina custodiendum sanxit, quodque vicem regulæ tenet, etiam in his, quæ ad fidem non pertinent. Ita Can. IX. Concilii Antiocheni ἀρχαῖος κανὼν πατέρων, *antiquus Patrum canon*, vocatur antiqua consuetudo Patribus recepta, & pro regula in Ecclesia observata. Hinc etiam sæpe occurrit in Conciliis, aliquid fieri aut usurpari præter ἐκκλησιαστικὸν κανόνα. In epistola Dionysii ad Philemonem, Romanum Presbyterum, apud Eusebium, hist. Eccles. lib. VII. Cap. VII. pag. 72. b. Τοῦτον ἐγὼ τὸν κανόνα καὶ τὸν τύπον παρὰ τοῦ μακαρίου Πάπα ἡμῶν Ἡρακλᾶ παρέλαβον. *Hanc ego regulam & formam à sancto Papa nostro Heracla accepi.* Et in Epist. Cornelii Papæ ad Fabium, quæ habetur apud eundem Eusebium, lib. VI. Cap. XLIII. pag. 70. a. Οὐ μὴν οὐδὲ τῶν λοιπῶν ἔτυχε, διαφυγὼν τὴν νόσον, ὧν χρὴ μεταλαμβάνειν κατὰ τὸν τῆς ἐκκλησίας κανόνα. *Neq; etiam reliqua consecutus est, cùm morbum effugisset, quorum juxta Ecclesiæ canonem*, id est, consuetudinem, *participem fieri oportet.* Tertullianus multis in locis *regulam* vocat. Vetus versio Canonum Concilii Nicæni, à Dionysio Exiguo adornata, Can. II. *regulam* quoque appellat. *Quoniam plura, aut per necessitatem, aut aliàs cogentibus hominibus, adversus Ecclesiasticam facta sunt regulam.* In Græco est, παρὰ τὸν κανόνα τὸν ἐκκλησιαστικόν. Leoni Papæ in Epistola ad Rusticum Narbonensem XC. *Consuetudo Ecclesiastica* dicitur: *Alienum est à consuetudine Ecclesiastica.* &c. Canone II. Concilii Constantinopol. non tantùm semel atque iterum κανὼν, sed etiam συνήθεια τῶν πατέρων vocatur: τὰς δὲ ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἔθνεσι τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, οἰκονομεῖσθαι χρὴ κατὰ τὴν κρατήσασαν συνήθειαν τῶν πατέρων. *Ecclesias autem Dei, quæ sunt in barbaricis gentibus, gubernari oportet secundùm eam quæ obtinuit Patrum consuetudinem.* In aliis Conciliis ἐκκλησιαστικοὶ θεσμοὶ sunt. Concilia Latina sæpe vocant *Ecclesiasticum ordinem.*

IV. Κανὼν est *Psalmus & canticum*, certis diebus ordinariè, & quasi ex regula cani solitum. Zonaras ad Can. Anastas. Damasceni: Κανὼν λέγεται, ὅτι ὡρισμένον καὶ τετυπωμένον ἔχει τὸ ἔμμετρον ἐννέα ᾠδαῖς συντελούμενον. *Canon appellatur, quoniam certum & formatum habet metrum, quod novem odis absolvitur.* Varii verò sunt hi *Canones*, & plures, quàm observavit Meursius. Est κανὼν ὁ τῆς ὑψώσεως, apud Etymologici autorem, qui canebatur in festo τῆς ὑψώσεως τοῦ σταυροῦ, *exaltationis crucis*, nempe XIV. septembris, ut patet ex Constitutione Manuelis Comneni. Est κανὼν νεκρώσιμος, quem canebant in sabbato passionis. Menologium in Martio: Ψάλλεται δὲ τὰ τετραῴδια τῆς ἡμέρας ἐν τῷ νάρθηκι, ἀντὶ τοῦ νεκρωσίμου κανόνος. *Canitur verò tetraodium diei in Narthece, loco canonis in die passionis cani soliti.* Pentocostarium: Οἱ νεκρώσιμοι κανόνες τῶν ὅλων σαββάτων τῆς πεντηκοστῆς ἐν τοῖς ἀποδείπνοις τῆς παρασκευῶν ὀφείλουσι ψάλλεσθαι. Idem etiam vocatur κανὼν σταυρώσιμος, *canon passionalis*, in Paracletice. Est κανὼν τῆς μεγάλης ἑβδομάδος, qui in magna, id est, hebdomade Paschæ proximè antecedente canebatur. Meminit etiam τοῦ μεγάλου κανόνος Codinus, & Cantacuzenus. Menologium in Martio: ψάλλεται ὁ μέγας κανών. *Canitur magnus Canon.* Triodium: Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ψάλλομεν τὴν τοῦ μεγάλου κανόνος ἀκολουθίαν. *Eodem die*, nempe feriâ quintâ quintæ hebdomadis Quadragesimæ, *canimus magni canonis officium.* Ejus autor erat Andreas Jerosolymitanus, Archiepiscopus Cretensis; ut ibidem docetur. Cur vocetur μέγας, ratio quoque subjicitur, Ὅτι τῶν λοιπῶν κανόνων ἀνὰ τριάκοντα, καὶ μικρόν τι πρὸς, τροπαρίων ἐχόντων, οὗτος εἰς διακόσια καὶ πεντήκοντα πρόεισι. *Quia, cùm reliqui canones tantùm triginta, & paulò plura troparia habeant, hic ad ducenta & quinquaginta progrediatur.* Erant etiam κανόνες ἀναστάσιμοι, qui in die resurrectionis Christi canebantur, atque illi quidem in octoecho. Typicum Sabæ Cap. XV. p. 26. Καὶ οἱ κανόνες τῆς ὀκτωήχου, οἱ ἀναστάσιμοι. Menologium in Martio: Ἀναστάσιμος κανών. Erant κανόνες σταυροαναστάσιμοι. Eorum frequens mentio in Paracletice. Euchologium pag. 22. Καὶ ἀρχόμεθα τῶν κανόνων, τοῦ ἀναστασίμου, σταυροαναστασίμου, τῆς θεοτόκου. Invenio κανόνας τοῦ μηνιαίου καὶ τριῳδίου, *Canones cantici certo mense cani soliti, & Triodii.* Menologium in Aprili: Οἱ κανόνες τοῦ μηναίου, καὶ τοῦ τριῳδίου. Est κανὼν κατανυκτικὸς, sæpe in Paracletice. Κανὼν παρακλητικός. Breviarium Græcorum: Κανὼν παρακλητικὸς εἰς τὴν ὑπεραγίαν θεοτόκον. Est κανὼν ἱκετήριος. Pentecostarium: Ψάλλομεν ἐν τοῖς ἀποδείπνοις τὸν ἱκετήριον κανόνα τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου. Est κανὼν τῶν ἀσωμάτων. In Paracletico: ἕτερος κανὼν τῶν ἀσωμάτων. Item, ἕτερος κανὼν εἰς τοὺς ἀσωμάτους. Est κανὼν τριαδικὸς in Paracletice, *Canon, sive hymnus in S. Trinitatem.* Horum autem Canonum quidam scripti erant carmine Jambico, ut ex Cedreno docet Meursius in voce Κανών: quidam etiam carmine Heroico. Colligo ex Menologio ad XI. Martii, ubi; Ὁ κανὼν τοῦ ἁγίου, οὗ ἡ ἀκροστιχίς,

Σωφροσύνης μέλπω τὸν ἐπώνυμον αἴσιμα ῥέζων.

V. Κανὼν notat *ordinem clericorum* Can. XVI. Concilii Nicæni, Ὁ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενος, *qui in Canone censetur.* Et Can. XVII. Οἱ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενοι, *qui in Canone recensentur.* Zonaras ad hunc Canonem, pag. 62. exponit, οἱ ἐν κλήρῳ τεταγμένοι, *qui in clerum cooptati sunt.* Apud Athanasium de Virginitate, tom. I. pag. 1052. Οὐαὶ παρθένῳ, τῇ μὴ οὔσῃ ὑπὸ κανόνα. *Væ virgini, quæ non manet in ordine suo.* Et mox: Μακαρία παρθένος, ἡ οὖσα ὑπὸ κανόνα. *Beata virgo, quæ manet in ordine suo.* Hinc etiam Can. XVII. Concilii Nicæni de eo, qui turpi deditus est lucro, Καθαιρεθήσεται τοῦ κλήρου, καὶ ἀλλότριος τοῦ κανόνος ἔσται.

E cle-

E clero deponatur, & alienus à Canone existat. Confer num. III. in voce Κανονικός.

VI. Κανὼν notat *tributum, anniversariam pensitationem præstationemq́.* Ita *Canon frumentarius, Canon metallicus, Canon vestium, Canon nauli, &c.* Unde etiam *Canonicæ vestes*, & *Canonici equi: Canonica pensitatio.* Vide Brissonium de Verborum significationibus lib. III. & in Appendice. Antiochus monachus in Pandecte Homil. CV. Ὥσπερ ὁ γεωργὸς, ἐὰν μὴ δοίη πλήρη ϗ καλὸν τ̃ κανόνα αὐτȢ̃, εἰς φυλακὴν ἐμβάλλεται. *Quemadmodum agricola, si plenum & bonum non det Canonem suum, in carcerem conjicitur.* S. Athanasius Apol. II. Ὡς ἐμȢ̃ κανόνα τοῖς Αἰγυπτίοις ἐπιβάλλοντος. *Quasi ego Canonem Ægyptiis imposuerim.* Sozomenus lib. II. Cap. XXI. de re eadem, ὡς φόρον ἐπιθεὶς Αἰγυπτίοις, dixit. Elegans locus est Alcuini Abbatis Homiliâ de Zizaniâ: *Rara avis in terris hodie Canonicus à Canone vitæ. Unde ergo? Audi unde. Est namq́; Canon vitæ, ut dictum est, & est Canon pecuniæ, videlicet alicujus pensionis certæ. Unde solet dici, Solve mihi canonem meum, id est, pensionem meam. Eja ergo, ò Canonice, inveniamus Canonem tuum, à quo derivaris, id est, à Canone pecuniæ, non à Canone vitæ; id est, à Canone regionis, non à Canone religionis.* Confer num. IV. in voce Κανονικός.

Καπηλεύω.

Græcis veteribus, si Grammaticis fides, *vinum* πηλὸς dictum, unde κάπηλος fit *caupo*. Hesychius: Πηλὸς, οἶνος, Ἴωνες· ὅθεν ϗ κάπηλος, ὁ τ̃ οἶνον πωλῶν. Πηλὸς *apud Iones est vinum: unde etiam* κάπηλος, *qui vinum vendit.* Et Suidas: Καπηλίς. παρὰ τὸ κακύνειν τ̃ οἶνον. Πηλὸς δὲ ὁ οἶνος. Καπηλὶς, *caupona, cauponatrix. Sic dicta, quòd vitiet vinum.* Πηλὸς *enim vinum.* Quanquam idem mox, quomodo & Etymologus, πηλὸν negat esse οἶνον. Verùm, ut jam observavit doctissimus Gatakerus, apud utrumque corrupta est lectio; quæ tamen Henr. Stephano & Æmylio Porto imposuit. Suidas dicit: Κάπηλος. Μεταβολεὺς, πραγματευτής. - - Κάπηλος, ἐν ἀνθ' ἑνός τινες οἴονται εἶναι, οἶον ἐκ τȢ̃ παρὰ Σοφοκλεῖ. Ἐνεπίφορος ἐς τ̃ πηλόν. Ὁ μέν τοι οἶνος Ȣ̓κ ἔςι πηλός. - - Καὶ γὰ ἕτερόν ἐςιν οἰνοπώλης, ϗ ἕτερον κάπηλος. Κάπηλος. *Caupo, institor, propola: rerum permutator, negotiator.* - - Κάπηλος. *Quidam putant* κάπηλον *&* μεταβολέα *esse unum pro uno*, id est, Synonyma, *ex illo apud Sophoclem: Proclivis in vinum. Vinum tamen non est* πηλός - - *Aliud enim est* οἰνοπώλης, *vini venditor, & aliud* κάπηλος, *rerum permutator, negotiator.* Etymologus: Κάπηλος, ὁ μεταβολος, ϗ οἰνοπώλης. Παρὰ τὸ χέειν τ̃ πηλὸν, ἤγȢν τὸν οἶνον. Τινὲς οἴονται ἐν ἀνθ' ἑνὸς εἶναι· οἷον ἐκ τȢ̃ παρὰ Σοφοκλεῖ,

Πολὺς δὲ πηλὸς ἐκ πίθων τυρβάζεται;

Ὁ μὲν Ȣ̓̃ν Σοφοκλῆς, Ἐνεπίφορος εἰς τ̃ πηλόν· ὁ μέν τοι οἶνος, &c. ut suprà Suidas. Existimavit uterque vir doctissimus, verbis illis, ἐν ἀνθ' ἑνὸς, indicari, eundem esse κάπηλον & μεταβολον, & μεταβολέα, quia ea scilicet τȢ̃ κάπηλος interpretatio præcesserat apud Suidam, sed seorsim. Portus etiam Etymologo dictum, hoc colligi ex Sophocle, apud quem in Philoctete mercator ejusmodi introducitur. Cùm ibi tamen τȢ̃ καπήλȢ nomen nusquam compareat; tum, κάπηλον etiam significare illum, qui est ad vinum proclivis. Cæterùm ista à scriptorum mente aliena sunt. Exciderat Suidæ codicibus notatio vocis κάπηλος, quæ πηλὸν includeret: ea apud Etymologum extat aliqua. Huic explicandæ subjungitur utrobique, quosdam existimare, ἐν ἀνθ' ἑνὸς εἶναι, (πηλὸν ϗ) οἶνον. Ita enim supplendum & restituendum, inducto οἷον, quod spurium est: id adstruere nitebantur ex Sophocle, qui πηλὸν pro *vino*, loco non uno, posuerit; hæc utriusque mens genuina. Verùm, ut rectè V. C. Casaubonus, πηλὸν, *non merum ac sincerum, sed mistum & mangonisatum* vocabant *vinum.* Reliqua ex Cap. V. Advers. Cl. Gatakeri poterunt peti. Sed redeamus ad vocem κάπηλος. Veteres Glossæ: Κάπηλος. *Cauponarius, Copo.* Aliæ: *Copo & Caupo*, κάπηλος. Hesychius: Κάπηλος, μεταπράτης· ὁ τὰ πρὸς τὴν κάπην πιπράσκων· κάπη δὲ ἡ τροφή. Κάπηλος, cocio: *qui ad cibum necessaria vendit:* κάπη *enim est alimentum, cibus.* Κάπη verò à κάπτω, quod Hesychius interpretatur ἀποδέχεσθαι, ἐσθίειν, *capere, edere.* Ab hoc ergo fonte potiùs, quàm παρὰ τὸ κακύνειν τ̃ οἶνον, κάπηλος, *caupo*, quòd hospitibus præbeat cibum. Et καπηλεύω, eodem Hesychio interprete, μεταπωλῶ, οἰνοπωλῶ, ϗ τὰ πρὸς τὰς τροφὰς ϗ πόσεις. *Revendo, vinum vendo; ea* vendo, *quæ ad cibum & potum* faciunt. *Metaphorica* hujus verbi significatio est II. Corinth. II. 17. ubi Apostolus: Οὐ γάρ ἐσμεν, ὡς οἱ πολλοὶ, καπηλεύοντες τ̃ λόγον τȢ̃ ΘεȢ̃, ἀλλ' ὡς ἐξ εἰλικρινείας ἐν Χριςῷ λαλȢ̃μεν. *Non enim, ut pleriq́; cauponamur sermonem Dei, sed ut ex sinceritate de Christo loquimur.* Sunt, qui existimant *metaphoram deductam esse à cauponibus*, qui, ut quæstum faciant, nihil non adulterant, vinum præcipuè, aquam ei affundentes. Ita Theodoretus ad hunc locum, pag. 221. quando dicit, Apostolum de adversariis suis scribere: Ἐκεῖνοι τ̃ θεῖον καπηλεύȢσι λόγον, μῦθον αὐτὸν ἐργαζόμενοι, ϗ τȢ̀ς οἰκείȢς λογισμȢ̀ς ἀναμιγνῦντες τῇ χάριτι, καθάπερ οἱ τȢ̃ οἴνȢ τὸ ἀκραιφνὲς τῷ ὕδατι κεραννῦντες, κατὰ τ̃ προφητείαν τ̃ λέγȢσαν, Οἱ κάπηλοί σȢ μίσγȢσι τ̃ οἶνον ὕδατι. *Illi autem divinum sermonem cauponantur, eum fabulam efficientes, & sua cogitata gratiæ admiscentes: quemadmodum qui vinum purum aqua miscent, juxta prophetiam dicentem*, Jes. I. 22. *Caupones tui vinum aquâ miscent.* Alii, in genere illud καπηλεύοντες interpretantur de iis, qui lucrum sectantur, qui quæstui serviunt, prædicationem Evangelii quæstui habent: qui διδάσκȢσιν ἃ μὴ δεῖ, αἰσχρȢ̃ κέρδȢς χάριν, *ea docent, quæ non oportet, turpis lucri gratiâ*, ad Tit. I. 11. qui, ut Theophylactus ad Joh. X. de Judæorum rectoribus, Οὐκ ἐζήτȢν τȢ̃ λαȢ̃ τὴν ὠφέλειαν, ἀλλὰ τὴν ἐκ τȢ̃ λαȢ̃ αἰσχροκέρδειαν. *Non quærebant populi utilitatem, sed turpe à populo lucrum.* Atque ita Grammaticorum doctissimus, Hesychius, hunc ipsum Apostoli locum interpretari volens, dum scribit. Καπηλεύοντες, πραγματευόμενοι. Eodem inclinat Theophylactus ad eundem locum, pag. 345. Apostolum ita loquentem introducens: Τῷ Θεῷ τὸ πᾶν ἀνέθηκα, διότι Ȣ̓κ εἰμὶ, ὡς οἱ ψευδαπόςολοι, καπηλεύων ϗ νοθεύων τὴν δωρεὰν τȢ̃ ΘεȢ̃. Αἰνίττεται δὲ αὐτȢ̀ς ϗ τὴν διδασκαλίαν δολȢ̃ντας τοῖς τ̃ ἔξω σοφίσμασι, ϗ χρημάτων πωλȢ̃ντας ὅπερ δωρεὰν ἔδει διδόναι. *Deo totum retuli acceptum, quòd non sum sicut falsi Apostoli, cauponans & adulterans donum Dei. Innuit autem, quòd ipsi Evangelii etiam doctrinam depravent humanæ sapientiæ ratiocinationibus; ac pecuniâ divendere conentur, quod gratis impertiendum erat.* Eadem significatione hoc verbo non semel usus Ignatius. In Epist. ad Trallianos, pag. 7. de planis quibusdam, qui jura omnia, divina præsertim, venalia habebant, ita alloquitur: Εἰσὶ γάρ τινες ματαιολόγοι ϗ φρεναπάται, Ȣ̓ χριςιανοὶ, ἀλλὰ χριςέμποροι, ἀπάτη (fortè legendum ἀπατῆ, ubiq́;) περιφέροντες τὸ ὄνομα ΧριςȢ̃, ϗ καπηλεύοντες τ̃ λόγον τȢ̃ εὐαγγελίȢ, ϗ τὸν ἰὸν προσπλέκοντες τ̃ πλάνης τῇ γλυκείᾳ προσηγορίᾳ, ὥσπερ οἰνομέλιτι κώνειον κεραννῦντες, ἵνα ὁ πίνων τῇ γλυκύτητι τȢ̃ κλαπεὶς ποιότητι τὴν γευςικὴν αἴσθησιν, ἀφυλάκτως τῷ θανάτῳ περιπαρῇ. *Sunt nonnulli vaniloqui & seductores, non Christiani*

stiani, sed Christi institores, vel Christivenduli, fraude circumferentes illius nomen, & adulterantes verbum Evangelii, & erroris venenum allinentes dulci illi appellationi, velut mulso aconitum miscentes, ut bibentis decipiatur gustus illo suavissimo sapore, & incautè morte conficiatur. En hîc χριστέμποροι & καπηλεύοντες τὸν λόγον conjunguntur. Et in Epist. ad Magnesios, pag. 58. Οἱ χριστέμποροι, τὸν λόγον καπηλεύοντες, καὶ τὸν Ἰησοῦν πωλοῦντες. *Sub Christi nomine & prætextu mercaturam exercentes; verbum Dei quæstui habentes, & Jesum vendentes.* Chrysostomus Homil. V. in II. ad Corinthios utramque significationem metaphoricam in verbis Apostoli locum habere posse his verbis indicat: Εἰ γὰρ καὶ μεγάλα φθεγγόμεθα, ἀλλ' οὐδὲν ἡμέτερον ἔφαμεν εἶναι κατόρθωμα, ἀλλὰ τὰ πάντα τοῦ Χριστοῦ. Οὐδὲ γὰρ μιμησόμεθα τοὺς ψευδαποστόλους, τοὺς τὰ πολλὰ αὐτῶν εἶναι λέγοντας. Τοῦτο γάρ ἐστι καπηλεῦσαι, ὅταν τις νοθεύῃ τὸν οἶνον, ὅταν τις χρημάτων πωλῇ, ὅπερ δωρεὰν ἔδει δοῦναι. Ἐνταῦθα γὰρ καὶ εἰς χρήματα αὐτοὺς σκώπτειν μοι δοκεῖ, καὶ ὅπερ εἶπον αἰνίττεσθαι πάλιν, οἷον, ὅτι τὰ αὐτῶν ἀναμιγνύουσι τοῖς θείοις. Ὅπερ καὶ Ἡσαΐας ἐγκαλῶν ἔλεγεν, Οἱ κάπηλοί σου μίσγουσι τὸν οἶνον ὕδατι. Εἰ γὰρ καὶ περὶ οἴνου τοῦτο εἴρηται, οὐκ ἄν τις ἁμάρτοι καὶ εἰς διδασκαλίαν αὐτὸ ἐκλαμβάνων. *Nam etsi magna quædam proloquimur; tamen nihil nostrâ industria confectum fuisse, sed omnia Christi esse diximus. Neque enim falsos imitabimur Apostolos, qui pleraque sua esse dicunt. Hoc enim est* cauponari, *cùm quis vinum adulterat: cùm quis pecuniâ id vendit, quod gratis dare debebat. Hoc enim loco & de quæstu eos lepidè perstringere videtur, & rursus id, quod dixi, significare, nempe, quòd sua illi divinis admisceant. Quod etiam Jesajas objiciebat, dicens,* Caupones tui vinum aquâ miscent. *Nam etsi de vino hoc dictum sit, non tamen aberrârit, qui de doctrina hoc quoque intellexerit.*

Καρδία.

I. *Subjectum* καρδίας, *cordis*, est

1. *propriè animal*, nempe *tum bestia, tum homo.* De posteriori deinceps maximè agetur.

2. *Metaphoricè*,

a. *Angeli.* Quid autem eis tributum *cor* notet, docet Dionysius Areopagita, Cap. XV. de cœlesti Hierarchia, pag. 167. *Dicimus,* τὴν καρδίαν εἶναι σύμβολον τῆς θεοειδοῦς ζωῆς, τῆς τὴν οἰκείαν ζωτικὴν δύναμιν ἀγαθοειδῶς εἰς τὰ προνοούμενα διασπειρούσης, *cor esse Symbolum vitæ deiformis, quæ vim vitalem suam deiformiter in ea, quibus consulit, dispertit.* Hæc Pachymeres, pag. 182. ita παραφράζει. Ἡ καρδία σύμβολόν ἐστι τῆς θεοειδοῦς ζωῆς· ὡς γὰρ ἐκ τῆς καρδίας διασπείρονται αἱ δυνάμεις τῷ σώματι, οὕτως ἐκ τούτων ἡ ζωτικὴ δύναμις εἰς τὰ προνοούμενα διαδίδοται. *Cor Symbolum est vitæ deiformis: sicut enim ex corde vires corpori distribuuntur, sic ex his vitalis vis in ea, quæ providentiâ reguntur, distribuitur.*

b. *Terra.* Ita καρδία τῆς γῆς, *cor terræ*, Matth. XII. 40. est *sepulchrum.* Id agnoscit Chrysostomus Homil. XLIII. in Matthæum: Οὐ γὰρ εἶπεν, ἐν τῇ γῇ, ἀλλ' ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς· ἵνα καὶ τὸν τάφον δηλώσῃ, καὶ μηδεὶς δόκησιν ὑποπτεύσῃ. *Non enim dixit,* in terra, *sed* in corde terræ: *ut & sepulchrum denotet, & nemo apparentiam fuisse suspicetur.* Nec his contrarius Theophylactus ad eundem locum, pag. 69. quando scribit, ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς, τῷ κατωτάτῳ λέγω τόπῳ, τῷ ᾅδῃ δηλονότι καταβὰς, τριήμερος ἀνέστη. *Postquam* in cor terræ, *in infimum inquam locum, infernum scilicet descendit, tertio die resurrexit.* Ἅδης enim notat statum animæ post mortem corporis, ut in voce ᾅδης videre est. Ignatius in Epist. ad Trallianos de Christo: Τὸ σάββατον ὑπὸ γῆν μένει ἐν τῷ μνημείῳ. *Sabbato sub terra manet in sepulchro.* Isidorus Pelusiota Epist. CXIV. lib. I. Τῶν τριῶν τῆς ταφῆς τοῦ Κυρίου ἡμερονυκτίων αὕτη ἐστὶν ἡ διασάφησις. Γέγραπται, ὥσπερ ἦν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας· οὕτως καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔσται ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας. Ὁ τοίνυν ἐπαγγειλάμενος τὸν τύπον πληροῦν Ἰωνᾶ, ἀκριβῶς αὐτὸν ἐπιστάμενος· ἐπειδὴ καὶ παρῆν Ἰωνᾷ, καὶ ῥιπτουμένῳ εἰς τὸν βυθὸν, καὶ ἐκβρασσομένῳ ἐκ τοῦ βυθοῦ. Τοῦτον ἐπλήρωσεν ἀσφαλῶς, τοσοῦτο ἐν τῷ τάφῳ διατρίψας, ὅσον Ἰωνᾶς ἐν τῷ κήτει. *Trium Domini in sepulchro exactorum dierum hæc est explanatio. Scriptum est:* Quemadmodum Jonas fuit in ventre ceti, &c. *Is igitur, qui se Jonæ typum expressurum receperat, cùm eum exactè nôsset; quippe qui etiam Jonæ adesset, cùm in profundum præceps ageretur, atque è profundo ejiceretur; eum quoque haud dubiè explevit, tanto nimirum temporis spatio in sepulchro commoratus, quanto Jonas in ventre ceti.* Vide Cl. Ravanellum in voce *Cor*, num. IV.

II. *Proprietates cordis* sunt,

1. *quòd membrum præstantissimum.* Chrysostomus Homil. XI. de Statuis: Τὸ κυριώτατόν ἐστι τῶν μελῶν ἐν ἡμῖν καρδία, καὶ τῆς ζωῆς ἡμῶν ἁπάσης αὐτῇ τὸ κῦρος ἐγκεχείρισται, καὶ τὸ τυχὸν πληγείσης αὐτῆς θάνατος γίνεται. *Cor membrorum nostrorum præcipuum est, & totius vitæ nostræ firmitas ipsi tradita est, & ipso quomodocunque læso mors sequitur.*

2. *quòd sedes & origo cogitationum.* Hinc Chrysostomo dicitur ῥίζα ἐνθυμημάτων, πηγὴ λογισμῶν. *Radix cogitationum, fons rationum.* A Theodoreto in Cap. II. Danielis, pag. 563. τῶν λογισμῶν ταμεῖον, *rationum penu.*

3. *quòd divinæ gloriæ speculum.* Theodoretus ad v. 18. Cap. III. Epist. II. ad Corinthios, pag. 225. Ὥσπερ τὸ διαφανὲς ὕδωρ ἐκματτεται τῶν εἰσορώντων τὰς ὄψεις, καὶ αὐτοῦ τοῦ ἡλίου τὸν κύκλον, καὶ τῶν οὐρανῶν τὰ κύτη· οὕτως ἡ καθαρὰ καρδία τῆς θείας δόξης οἷόν τι ἐκμαγεῖον καὶ κάτοπτρον γίνεται. *Quemadmodum limpida aqua, eorum vultum qui inspiciunt, & ipsius solis arculum, & cœlorum convexa repræsentat: ita etiam cor purum fit divinæ gloriæ veluti quoddam speculum & effigies.*

Hinc καρδία *Metonymicè* sumitur *pro affectibus & appetitibus:* quò referri debet,

a. *Cor lapideum & carneum.* De eo sic Isidorus Epist. CLX. lib. IV. pag. 503. Τὸ μὲν, Ἐκσπάσω ἐξ αὐτῶν (δῆλον δὲ ὅτι τῶν ἑκουσίως προσιόντων τῇ θείᾳ παιδεύσει) τὴν λιθίνην καρδίαν· τὴν ἀναίσθητον καὶ ἀνάλγητον τῆς ψυχῆς μηνύει ἕξιν, τὴν τοῖς θείοις ἀντιπράττουσαν νόμοις. Τὸ δὲ, καὶ δώσω αὐτοῖς καρδίαν σαρκίνην, τὴν εὔεικτον καὶ πειθήνιον, καὶ τοῖς πνευματικοῖς εἴκουσαν θεσμοῖς. *Dictum illud:* Auferam ab ipsis (*videlicet qui divinæ institutioni sponte obsequuntur, seseque accommodant*) cor lapideum: *indicat habitum animæ sensus ac doloris omnis expertem, planeque stupidum, divinis legibus repugnantem. Quod autem sequitur.* Et dabo ipsis cor carneum, *significat* (habitum animi) *facilè cedentem atque obsequentem, & spiritualibus sanctionibus se submittentem.* Ad eundem locum, nempe Ezech. XI. 19. Theodoretus, pag. 350. in Ezechielem: Καὶ οὐδεὶς ἂν τῶν ἐχεφρόνων φύσιν λίθου τὴν λιθίνην ὑπολάβοι καρδίαν, ἀλλὰ τὴν ἀπειθῆ, καὶ ἀτεράμονα, καὶ εἴκειν Θεῷ μὴ βουλομένην· σαρκίνην δὲ πάλιν, τὴν εὐπειθῆ καὶ εὐήκοον. *Et nemo eorum, qui prudentes sunt, opinetur* lapideum cor *esse lapidis naturam, sed quod renuit obedire, atque est inexorabile, quodque Deo non vult cedere;* carneum *verò rursus, obediens, & quod facilè cedit.* Idem ad v. 26. Cap. XXXVI. Ezech. pag. 501. Λιθίνην καρδίαν καλεῖ τὴν ἀντίτυπόν τε καὶ ἀπειθῆ· σαρκίνην δὲ, τὴν εὐπειθῆ τε καὶ εὐήκοον, καὶ τῶν θείων γραμμάτων δέξασθαι δυναμένην τοὺς τύπους. Lapideum cor *vocat adversarium & rebelle:* carneum *verò, obediens, & dicto parens, quodque divina-*

rum

rum literarum figuras possit excipere. Tale autem *Cor lapideum* non est à Deo, sed ab hominis pravitate. Origenes Philocaliæ Cap. XXI. pag. 58. ad Matth. XIII. 5. Ἄυτη ἡ πέτρα ἀνθρωπίνη ψυχή ἐστι, διὰ τὴν ἀμέλειαν σκληρυνθεῖσα, καὶ διὰ τὴν κακίαν ἀπολιθωθεῖσα· λιθίνη γὰρ οὐδενὶ ἔκτισαι ὑπὸ Θεοῦ καρδία, ἀλλ' ἀπὸ τῆς πονηρίας τοιαύτη γίνεται. *Hæc* Petra *humana est anima, negligentiâ indurata propter malitiam in lapidem conversa: nulli enim creavit Deus* cor lapideum, *sed tale ab improbitate fit.*

b. *Cor rectum.* Psal. VII. 10. εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ, *recti corde.* Ad quod Basilius Cæsar. in hunc ipsum Psalmum pag. 146. Εὐθύς ἐστι τῇ καρδίᾳ ὁ τὸν λογισμὸν μὴ ἔχων ῥέποντα πρὸς ὑπερβολὴν μηδὲ ἔλλειψιν, ἀλλ' ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸ μέσον τῆς ἀρετῆς. Rectus corde, *is est, qui animum retinet neutrobi vergentem, sic ut neque in excessu neque in defectu peccet: sed qui ad medium virtutis dirigitur.*

c. *Cor contritum.* Psal. LI. 19. dicit David, Καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει. *Cor contritum & humiliatum Deus non despiciet.* Quid verò hoc sit, docet iterum Basilius in Psalm. XXXIII. pag. 230. Συντριμμὸς καρδίας ἐστὶν ὁ ἀφανισμὸς τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν. Ὁ καταφρονήσας τῶν τῆδε, καὶ ἀποδεδωκὼς ἑαυτὸν τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐμπαρέχων ἑαυτοῦ τὸ ἡγεμονικὸν τοῖς ὑπὲρ ἄνθρωπον καὶ θειοτέροις νοήμασιν, οὗτος ἂν εἴη συντετριμμένην ἔχων τὴν καρδίαν, καὶ ποιήσας, αὐτὴν θυσίαν οὐκ ἐξουδενωμένην ὑπὸ τοῦ Κυρίου. Contritio cordis *abolitio est humanarum cogitationum. Quicunque enim præsentia despexerit, seq; verbo Dei addixerit, & suam ipsius mentem iis tradiderit intelligendis, quæ supra hominem & diviniora sunt, hic demum* contritum cor *habet, sacrificiumq; obtulit, quod minimè despicietur à Domino.*

d. *Cor purum.* David precatur Psal. LI. 12. Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ Θεός. *Cor mundum crea in me Deus.* Basilius Cæs. in Orat. Quòd Deus non sit autor mali, pag. 424. Οὐχὶ νῦν δημιούργησον, ἀλλὰ τὴν ἐκ τῆς κακίας παλαιωθεῖσαν ἀνακαίνισον· καὶ ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον. Τὸ κτίσῃ οὐχ ἵνα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παραγάγῃ, ἀλλ' ἵνα τοὺς ὄντας μετακοσμήσῃ. *Non dicit: Nunc crea, sed in malitia inveteratum renova: & ut duo creet in unum novum hominem, non ut ex non existente producat, dicit* creet, *sed ut existentes mutet ac renovet.* Greg. Nazianzenus Orat. XLIII. p. 698. Ἐπιζητεῖ ὁ θεῖος Δαυὶδ καρδίαν καθαρὰν ἐν ἑαυτῷ κτιζομένην, καὶ πνεῦμα εὐθὲς τοῖς ἐγκάτοις ἐγκαινιζόμενον· οὐχ ὡς οὐκ ἔχων. Τίς γὰρ εἰ μὴ Δαυὶδ ὁ τοσοῦτος; ἀλλ' ὡς καινὸν γινώσκων τὸ νῦν ἀεὶ προστιθέμενον. *Divinus David* cor mundum in se creari *ac spiritum rectum in visceribus innovari postulat, non quòd non habeat, (quis enim habere possit, si tantus vir eo careat?) sed quòd pro novo id ducat, quod nunc quotidie accrescit.* Chrysostomus in Biblioth. Photii Cod. CCLXXVII. pag. 1557. Δαυὶδ παρακαλεῖ τὸν Θεὸν, καὶ λέγει· Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ Θεός, οὐχ, ὅτι πρότερον οὐκ εἶχε καρδίαν, οὐδὲ περὶ τῆς οὐσίας τῆς καρδίας λέγει· ἀλλὰ περὶ τῆς κοσμούσης αὐτὴν ἀρίστης πολιτείας. *David Deum rogat, dicens:* Cor mundum crea in me Deus: *non quòd priùs cor non habuerit, nec de cordis substantia loquitur: sed de optima vivendi ratione cor exornante.* Ita autem orabat, ut ibidem Chrysostomus, Ἐπειδὴ ἡ καρδία αὐτοῦ ἐρρυπώθη τῇ μοιχείᾳ καὶ τῷ φόνῳ, καὶ πρὸς φθορὰν κατεφέρετο. *Quia cor ejus sordibus adulterii & homicidii contaminatum erat, & ad corruptionem ferebatur.* De eadem cordis puritate S. Macarius Homil. XV. pag. 190. Ἄυτη ἐστὶν ἡ καθαρότης τῆς καρδίας, ἵνα ἰδὼν τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ἢ ἀσθενεῖς, συμπαθήσῃς, καὶ εὔσπλαγχνος ἔσῃ ἐπ' αὐτοῖς γένῃ. *Hæc cordis puritas est, ut, si videas peccatores vel infirmos, commiseratione tangaris, & misericors erga eos sis.* Plura *de puritate cordis* jam supra habes in voce Καθαρὸς, num. I.

e. *Verum Cor.* Ad Hebræos X. 22. dicit Apostolus: Προσερχώμεθα μετὰ ἀληθινῆς καρδίας. *Accedamus cum vero corde.* Hîc μετὰ ἀληθινῆς καρδίας est μετὰ εἰλικρινοῦς διαθέσεως, *cum sincera affectione*; ut ad hunc locum Theodoretus, pag. 441. Vel, juxta Theophylactum, pag. 979. Μετὰ καρδίας ἀδόλου, ἀνυποκρίτου πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς, ἢ ἀδιστάκτου, μηδὲν ἀμφιβαλλούσης, μηδὲν ἐνδοιαζούσης περὶ τῶν μελλόντων, καὶ διὰ τοῦτο μικροψυχούσης. *Cum corde doli experte, non fucato erga fratres, vel nihil hæsitante, nihil ambigente, nihil dubitante de futuris, ac propterea in pusillanimitatem recidente.* Et Oecumenius, pag. 849. exponit, *Accedamus* τῇ πίστει τοῦ Χριστοῦ μετὰ ἀληθείας, μηδὲν νόθον ἢ ὕπουλον ἔχοντες, *ad fidem in Christum cum veritate, nihil spurii aut subdoli habentes.*

f. *Cor novum.* Ezechiel. XXXVI. 26. promittit Deus: Καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν καινὴν, καὶ πνεῦμα καινὸν δώσω ὑμῖν. *Et dabo vobis cor novum, & spiritum novum dabo vobis.* Ad quæ Theodoretus, pag. 500. Διὰ τούτων τὴν φρονήματος ἐναλλαγὴν ἐσήμανεν. Ἐπὶ γὰρ τὰ ἀμείνω φησὶ ῥέψει ὑμῶν ἡ καρδία, οὐκέτι κατὰ τὴν προτέραν συνήθειαν τὴν ἐπὶ τὰ χείρω ῥοπὴν ἔχουσα· τὸ δὲ δώσω, οὐδαμῶς τῷ αὐτεξουσίῳ λυμαίνεται· λόγοις γὰρ καὶ ἔργοις, καὶ τοῖς μυρίοις χρησάμενος θαύμασιν, οὐκ ἐκείνους μόνους, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ ἔθνη τῇ εὐσεβείᾳ προσελθεῖν ἔπεισεν, οὐκ ἠνάγκασεν· ἀλλ' ὅμως καὶ μὴ ἀναγκάσας, ἀλλὰ πείσας αὐτὸς λέγει δεδωκέναι ταῖς ψυχαῖς τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω ῥοπὴν, ὡς αὐτὸς αἴτιος τούτου, δι' ὧν εἶπέ τε καὶ ἔδρασε, γεγονώς. *Per hæc mentis mutationem significavit. Ad meliora enim cor vestrum inclinabit, non item secundum pristinam consuetudinem ad deteriora propendens. Illud verò* dabo, *nequaquam liberum lædit arbitrium: verbis enim & operibus, & infinitis adhibitis miraculis, non illis solis, sed etiam omnibus gentibus, ut ad pietatem accederent, suasit, non coëgit: & tamen quamvis non coëgerit, sed suaserit, se ait dedisse animis ad meliora propensionem: quippe ipse autor hujusce rei, tum his quæ dixit, & quæ fecit, factus est.*

Καρδιογνώστης.

Καρδιογνώστης, *qui corda novit, cordium scrutator*: epitheton, quod soli Deo competit, & bis in actis legitur, nempe Cap. I. 24. & XV. 8. Ita autem vocatur, ὅτι πάντα ἔγνωσται καὶ ὥρισται παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ πρὸ τῶν ἐνθυμήσεων ἡμῶν. *Quoniam omnia nota & definita apud Deum, etiam ante cogitationes nostras:* inquit Oecumenius in Cap. I. Actorum, pag. 8. Clemens Alexandrinus Strom. VI. pag. 665. Καρδιογνώστην τὸν Θεὸν παρειλήφαμεν, οὐκ ἐκ κινήματος ψυχῆς τεκμαιρόμενον, καθάπερ ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι· ἀλλ' οὐδὲ ἐκ τοῦ ἀποβαίνοντος· γελοῖον γὰρ οὕτως νοεῖν, οὐδὲ, ὡς ὁ ἀρχιτέκτων γενόμενος τὸ ἔργον ἐπήνεσεν, καὶ ὁ Θεὸς οὕτως ποιήσας τὸ φῶς, ἔπειτα ἰδὼν, καλὸν εἶπεν, ὁ δὲ, καὶ πρὶν ἢ ποιῆσαι, οἷον ἔσται εἰδὼς, τοῦτο ἐπήνεσεν, ὃ ἐγένετο, δυνάμει ποιοῦντος καλὸν ἄνωθεν διὰ τῆς ἀνάρχου προθέσεως τὸ ἐσόμενον ἐνεργείᾳ καλόν· αὐτίκα τὸ ἐσόμενον ἤδη προεῖπεν εἶναι καλὸν, τῆς φράσεως ὑπερβατῷ κρυψάσης τὴν ἀλήθειαν. *Deum accepimus scrutatorem cordium, non qui conjicit ex motu animi, sicut nos homines: sed neq; eventu (ridiculum enim esset sic cogitare:) neq; ut architectus laudavit opus factum, sic quoq; Deus cùm fecisset lucem, deinde eam vidisset, dixit bonam. Ille autem priusquam fecisset, sciens qualis esset futura, eam laudavit, quæ facta est, ut qui potestate ab alto bonum faceret per principio carens propositum, id quod actu futurum erat bonum: & quod futurum erat, jam prædixit esse bonum, dictione hyperbato celante veritatem.* Sunt in scriptura etiam aliæ locutiones, quæ Deum καρδιογνώστην esse demonstrant. Apocal. II. 23. ὁ ἐρευνῶν νεφροὺς καὶ καρδίας. Jobi VII. 20. ὁ ἐπιστάμενος τὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων. Quod Olympiodorus in Catena, pag. 193. exponit per, ταῖς ἐννοίαις ἐμβατεύων.

Cui aditus est ad intimas cogitationes. Alia his gemina loca produximus in verbo Ἐρευνάω. Philo in lib. περὶ φιλανθρωπίας. Τὸν ἀοράτου ψυχῆς ἔφορον, ὃς διάνοιαν ἀκριβῶς θεωρεῖ. *Invisibilis animæ inspectorem, qui mentem exactè contemplatur.* Nazarius in Panegyrico: *Quamvis humanæ mentes profundos gerant cogitationum recessus, insinuat tamen se totam scrutatura divinitas.*

Καρδιοπονέω.

Non habent Lexica. *Ex animo laboro, cor affligo.* Marcus Eremita de Baptismo: Καρδιοπονεῖν βουλόμενος. *Ex animo laborare cupiens.* Mox: Οὐ δύναται μὴ καρδιοπονεῖν ὁ προσεκτικὸς τῶν λογισμῶν μετεωρισμῶν. *Nequaquam potest cor non affligere, qui jactationibus conceptis animum attendit.*

Καρτεροψυχία.

Omittunt hanc vocem Lexica. Significat *animorum fortitudinem.* Legitur apud Basilium Cæsariens. Epist. CCXCVIII. pag. 1066. Πλουσίαν καὶ ἀκμαιοτέραν τὴν ὑπὲρ τῆς ἀληθοῦς πίστεως καρτεροψυχίαν ἐπιδαψιλεύεσθαι. *Ditiorem & vividam magis animorum fortitudinem pro vera fide largissimè demonstrare.*

Κάστανος.

Κάστανος est *colorem habens castaneæ.* Nicephorus, Episcopus Constantinop. in Actis Concilii Ephesini, pag. 313. Φαινόλιον κάστανον. *Pallium castanei coloris.* Apud Meursium eadem significatione legas καστανάτος, ex Glossis Græco barbaris, in quibus: Μέλανα οἶνον· κρασὶν μαῦρον, ἤγουν καστανάτον. In Thesauro Vlachi: Κάστανον, *castaneum.* Κάστανος· ἡ διὸς βάλανος.

Καταβαπτίζω.

Afferunt quidem Lexica hoc verbum, nullis tamen autorum exemplis ejus illustrant significationem. *Propriè* idem quod καταβάπτω, id est, juxta Hesychium, ποντίζω, *demergo. Metaphoricè* frequenter usurpatur à Patribus. Chrysostomus Epist. CV. Παρακαλῶ ὑμᾶς, μήτε πρὸς τὰ φαιδρὰ τοῦ παρόντος κεχηνέναι βίου, μήτε ὑπὸ τῶν λυπηρῶν καταβαπτίζεσθαι· ἀλλ' ἓν μόνον σκοπεῖν, ὅπως εἰς τὴν κοινὴν ἁπάντων ἡμῶν πατρίδα μετὰ πολλῆς παραγενέσθαι τῆς παῤῥησίας. *Rogo vos atque obsecro, ut nec præsentis vitæ rebus jucundis inhietis, nec à molestiis deprimamini: verùm hoc unum spectetis, quonam pacto ad communem omnium nostrûm patriam cum ingenti fiducia perveniatis.* Idem dicit, πολλῷ καταβαπτίζεσθαι τῷ τῶν ὀφλημάτων βυθῷ. *Multitudine debitorum obrui, demergi.* Item: Ὑπὸ τῶν τῆς λύπης κυμάτων καταβαπτίζεσθαι. *Tristitiæ fluctibus obrui.* Item: Ὑπὸ τῆς τῶν πειρασμῶν ἐπαγωγῆς καταβαπτίζεσθαι. *Tentationibus obrui.* Basilius Cæsar. Orat. de Jejunio, pag. 331. Λύπη μέθη ἐστὶ καταβαπτίζουσα τὴν διάνοιαν. *Tristitia est temulentia sensum hominis obruens ac demergens.* Greg. Nyssenus, Τῇ ἀπάτῃ τοῦ βίου καταβαπτίζεσθαι. *Vitæ fraude immergi.*

Καταβαπτιστήριον.

Non habent Lexica. Opponitur βαπτιστηρίῳ. Act. V. Concilii sub Menna, pag. 649. Ἀληθῶς ἀντίχριστοι τοῖς οἴκοις ἐπεισῆλθον, καὶ ἀλλότριοι ἤγειραν θυσιαστήρια, καὶ καταβαπτιστήρια ᾠκοδόμησαν ἐξεναντίας τοῦ ἀληθινοῦ θυσιαστηρίου, καὶ τῆς ἁγίας κολυμβήθρας. *Revera antichristi in ædes irrepserunt, & alieni erexerunt altaria, & catabaptisteria exstruxerunt è regione veri altaris, & sanctæ piscinæ.*

Καταβαπτιστής.

Greg. Nazianzenus Orat. XL. pag. 670. καταβαπτιστὴν opponit βαπτιστῇ, quando eum, qui SS. Trinitatem confiteri renuit, etiam baptizare recusat, ita allocutus eundem: Εἰ μὴ καταδέχῃ τὸ τέλειον τῆς θεότητος, ζήτει τὸν βαπτίσοντα, ἢ καταβαπτιστήν. Ἐμοὶ δὲ οὐ σχολὴ τέμνειν θεότητα, καὶ νεκρόν σε ποιεῖν, ἐν καιρῷ τῆς ἀναγεννήσεως. *Si perfectam* deitatem non admittis, quære qui te tingat, vel *potiùs extinguat. Mihi enim non vacat deitatem secare, atque in regenerationis tempore tibi mortem inferre.*

Κατάβασις.

Eusebius Demonstrat. Evang. lib. VI. pag. 170. *Incarnationem* Filii Dei vocat Θεοῦ λόγου ἐξ οὐρανῶν κατάβασιν, *Dei Verbi è cœlis descensum.* Κατάβασις εἰς ᾅδου est *descensus ad inferos*, apud Chrysostomum Homil. XL. in I. ad Corinthios. Vide integrum locum in voce Ἅδης, num. II. 1.

Καταβολικός.

Spiritus, qui energumenos vexabant, dicebantur *catabolici.* Tertullianus lib. de Anima, Capite XXVIII. pag. 491. *Scimus etiam Magos elicere explorandis occultis catabolicos & paredros, & pythonicos spiritus.* Hîc malè quidam *cathabolicos* scribunt. Unde verò καταβολικοὶ, *catabolici* dicti? An ἀπὸ τῆς καταβολῆς, quando *calumniam* significat in illo Cleobuli Jambico,

Ψευδὴς καταβολὴ τὸν βίον λυμαίνεται.
Mendax calumnia vitæ nocet?

An verò καταβολῆς, quatenus *sacrificium vel victimam* significat? quòd scilicet victimis & sacrificiis elicerentur? Hesychius: Καταβολή, θυσία, τελετή. Græci etiam dicunt καταβάλλειν ἱερεῖον, *mactare hostiam.* Hinc κατάβολοι *victimarii*, vel *confectores victimarum.* Sed verò longè similius est, *catabolicos* dictos eos Spiritus, qui per arreptitios & energumenos futura prædicebant, quos plerumque raptabant, dejiciebant, & solo affligebant. Hinc ergo καταβολικοὶ dicti. Nam & καταβολὴ, dæmonis ἐπίπνοιαν & κατοχὴν significat, ut patet ex Polluce lib. I. Cap. XVIII. *Catabolici* itaque dicti illi dæmones ac spiritus, quòd dejicerent & affligerent, prosternerentque, quos numine suo implebant, ἀπὸ τοῦ καταβάλλειν, vel ἀπὸ τῆς καταβολῆς, quæ *accessionem & afflationem* cum impetu significat, quòd derepente irruerent scilicet, & vates suos corriperent, spirituque fatidico implerent. Nam καταβολὴ ἐπίπνοιαν Θεοῦ καὶ κάθοδον significat, ut docet Pollux loco suprà laudato. Cyrillus Alex. lib. XI. de Adorat. pag. 404. missionem Spiritûs sancti vocat τοῦ παναγίου πνεύματος εἰς ὑμᾶς καταβολήν. Sic καταβολὴ πυρετοῦ apud medicos accessio febris.

Καταβραβεύω.

Occurrit hoc verbum ad Coloss. II. 18. Μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω. Vulgatus: *Nemo vos seducat.* Beza: *Nullus voluntarius moderator de vobis statuat.* Illyricus: *Ne quis vobis palmam intervertat.* Erasmus καταβραβεύειν exponit, *in brabeis, aut præmiis fraudare.* Hieronymus in quæst. ad Algasiam, quæst. X. *Nemo adversum vos præmium accipiat.* Versio Tigurina: *Ne quis præmium vobis intercipiat.* Optimè. Eadem in margine, Καταβραβεύειν *dicitur, cùm penes alium est victoria, penes alium præmium.* Prorsus ex mente Chrysostomi, qui Homil. VII. in hanc Epist. pag. 122. Καταβραβευθῆναί ἐστιν, ὅταν παρ' ἑτέρῳ μὲν ἡ νίκη ᾖ, παρ' ἑτέρῳ δὲ τὸ βραβεῖον, ὅταν ἐπηρεάζῃ νικήσας. Καταβραβευθῆναι *est, quando penes alium quidem victoria est, penes alium verò brabeum, quando victoriam consecuto insultatur.* Eodem modo Theophyl. p. 654. Μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω, τουτέστιν, ἐπηρεαζέτω. Καταβραβεύειν γάρ ἐστιν, ὅταν ἕτερος μὲν νικᾷ, ἕτερος δὲ

ϱ@ δὲ λαμβάνῃ τὸ βραβεῖον. *Nemo vos damno afficiat. Nam* καταβραβεύειν *est, quando alter quidem victoriam obtinet, alter verò victoriæ præmium accipit.* Nec alienus ab hac expositione Theodoretus, qui pag. 355. ad Apostoli locum: Βραβευτὰς καλεῖ τοὺς τῶν ἀγωνιζομένων κριτάς. Οὗτοι γὰρ τοῖς νικῶσι τῆς νίκης τὴν ψῆφον ὀρέγουσι· καταβραβεύειν δέ ἐστι, τὸ ἀδίκως βραβεύειν. Ἐπειδὰν τοίνυν καὶ οἱ τὰς νομικὰς παρατηρήσεις τῷ εὐαγγελίῳ παραμιγνῦντες ἀπὸ τῶν κρειττόνων αὐτοὺς ἐπὶ τὰ ἐλάττω μετέφερον, εἰκότως ἔφη, Μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω. *Brabeutas appellant judices eorum,qui decertant in certaminibus. Hi enim vincentibus dant calculum victoriæ.* Καταβραβεύειν *autem est injustè adjudicare victoriam. Quoniam ergo qui legis observationes admiscebant Evangelio, à præstantioribus eos traducebant ad deteriora, jure dixit,* Ne quis præmium vobis intercipiat. Suidas, in mente habens hunc ipsum Apostoli locum, inquit: Καταβραβευέτω (ita enim cum Apostolo scribo, non καταβραβευέσθω) καταλογιζέσθω. Κατακρινέτω. Καταγωνιζέσθω. Τὸ ἄλλου ἀγωνιζομένου ἄλλον στεφανοῦσθαι, λέγει ὁ ἀπόστολος καταβραβεύεσθαι. *Recenseat. Contemnet. Devincat. Cùm alio certante alius coronatur, Apostolus hoc vocat* καταβραβεύεσθαι, hoc est, *justo debitoq; victoriæ præmio fraudari.* Et Hesychius: Καταβραβεύεται, κατακρίνεται, καταγωνίζεται. *Condemnatur: in lucta & prælio vincit.* Photius apud Oecumenium in Epist. ad Colossenses, pag. 697. Μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω· μηδεὶς ὑμᾶς κατακρινέτω. *Nemo vos condemnet*, nimirum debito præmio vos fraudando. Victis ergo brabeum negabatur, victori verò concedebatur. Si negaretur, καταβραβεύεσθαι dicebatur. Quod verò brabeum nostrum? Ipse Christus. Καταβραβεύεται, qui eo, aut fiduciâ illius spoliatur. Hoc agebant, ut rectè ad Can. XXXV. Concilii Laodiceni, pag. 351. Zonaras notat, qui docebant, ὅτι οὐ δεῖ τὸν Χριστὸν ἐπικαλεῖσθαι εἰς βοήθειαν, &c. Totum locum, & alia huc pertinentia habes in voce Ἄγγελος, num. 5. ubi *de Angelorum divisione*, ad lit. ε. num. 2. De ipsa verbi hujus significatione Zonaras ibidem addit: Καταβραβεύειν ἐστὶ, τὸ μὴ τὸν νικήσαντα ἀξιοῦν τοῦ βραβείου, ἀλλ' ἑτέρῳ διδόναι αὐτὸ, ἀδικουμένου τοῦ νικήσαντος. Καταβραβεύειν *est, non eum qui vicit brabeo dignari, sed alii illud conferre, injuriâ affecto victore.*

Κατάδυσις. Καταδύω.

Frequens harum vocum usus, ad significandam *immersionem* in S. Baptismo: de quibus jam satis fusè actum in Ἀναδύω & Ἀνάδυσις: ubi vide.

Καταθέσιον.

Καταθέσιον est *repositorium, conditorium.* Palladius Hist. Lauf. in Ammonio, pag. 29. Τὰ καταθέσια τῶν ἁγίων. *Repositoria sanctorum.* Et mox: Ἐν αὐτοῖς τοῖς καταθεσίοις ἀποδέχεται τὸν Ῥουφῖνον ὁ ἅγιος ἀπὸ τοῦ ἀχράντου βαπτίσματος. *In ipsis repositoriis sanctus ille è sacro Baptismate suscipit Rufinum.* Notat locum, ubi reponitur panis & vinum in usu S. Cœnæ. Germanus in hist. Eccles. pag. 163. Ὅπερ ἐστὶν ἀντίτυπον τοῦ ἁγίου μνήματος ἐκείνου, τὸ θυσιαστήριον, καὶ τὸ καταθέσιον, δηλαδὴ ἐν ᾧ ἐτέθη τὸ ἅγιον καὶ πανάχραντον σῶμα, ἡ ἁγία τράπεζα. *Quod*, nimirum novum ex petra excisum Christi monumentum, *exemplar est sancti monumenti illius, altare & repositorium, in quo positum est sanctum & omnino immaculatum corpus, quæ est sancta mensa.* In Menologio καταθέσια sunt festa depositionis sacrarum vestium & Zonæ beatæ Virginis. In mense Julio: Εἰς τὴν δευτέραν τὰ καταθέσια τῆς τιμίας ἐσθῆτος τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου ἐν Βλαχέρναις. *Secundo die festum depositionis sacræ vestis sanctissimæ Deiparæ, quæ in Blachernis colitur.* In mense Augusto: Εἰς τὴν λα' τὰ καταθέσια τῆς τιμίας ζώνης τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου. *Trigesimo primo die festum depositionis venerabilis zonæ sanctissimæ Deiparæ.*

Κατακλαστόν.

Ita vocatur *frustum panis benedicti.* Typicum Sabæ Cap. XIV. pag. 22. Ὁ εὐλογηθεὶς ἄρτος, ἤτοι τὸ κατακλαστὸν δίδοται. *Datur panis benedictus, sive* τὸ κατακλαστόν. Cap. XI. pag. 11. Εἶτα δίδοται συνήθως τὸ κατακλαστόν. *Tum datur pro more frustum panis benedicti.* Menologium ad 2. Februarii, καὶ δίδοται τὸ κατακλαστόν. Nicephorus Constantinop. Cap. XIX. Τοὺς ὄντας ἐν ἐπιτιμίοις μοναχοὺς χρὴ συνεσθίειν καὶ συνεύχεσθαι, μετέχειν δὲ καὶ εὐλογίας, ἤγουν κατακλαστοῦ. *Oportet Monachos, qui pœnis sunt subjecti, simul edere & orare; participes verò etiam fieri eulogiæ, sive frusti panis benedicti.* Demetrius Chomatenus in responsis ad Constantinum Cabasilam eadem voce utitur. Ibi quæritur, *An Græcus sacerdos Latino qui sacris interfuisset, debet* μεταδοῦναι κατακλαστοῦ, *dare partem panis benedicti?* Responsio est: Καὶ προθύμως προσερχομένοις τούτοις μεταδώσει κατακλαστοῦ. *Etiam illis*, sacerdotibus Latinis, *siquidem promto accedant animo, dabit partem panis benedicti.* Dicitur etiam simpliciter κλαστόν. In Menologico: Καὶ λαμβάνουσιν οἱ ἀδελφοὶ κλαστόν. *Et accipiunt fratres panem benedictum.* Κατακλαστὸν verò, vel etiam κλαστὸν vocatur propter fractionem, quam videntur in eo dividendo observâsse, sicut observabatur in Eucharistiæ distributione.

Κατάκλειστος.

Græci κατάκλειστον vocant *virginem intactam, integram à viro, pudicam*, quæ omnino virum ignorat: *conclusam*, non quòd religionis causâ inclusæ essent, ut hodie Moniales, quæ Græcis ἔγκλειστοι dicuntur, ut vult Baronius. Sed κατάκλειστος erat honestiorum virginum epitheton, ut Grammatici vocant, perpetuum. Virgines enim domi continebantur in propriis œcis, ac ædium recessibus, quos Græci appellabant παρθενῶνας, *cellas virginales.* Patet hoc ex sequentibus. Mentio κατακλείστων II. Maccab. III. 19. ubi describitur tumultus, cujus occasionem profanus ille Heliodorus præbuit. Narrat ibi autor inter alia, *Virginum quoq; quæ conclusæ erant (αἱ κατάκλειστοι τῶν παρθένων) alias ad vestibulum & portas concurrisse, alias ad parietes per fenestras exerto collo prospectâsse.* Ad quæ Glossa ordinaria: *Virgines, quæ conclusæ erant: id est, de domibus parentum non exibant, ratione verecundiæ & pudicitiæ virginalis: tamen in illa turbatione exibant præter morem solitum currentes ad Oniam.* Similis locus extat III. Maccab. I. 15. ubi in tali quoque urbis ἀγωνίᾳ, Philopatore videlicet ingressum in sanctum sanctorum improbè & audacter adornante, narrat autor τὰς κατακλείστους παρθένους ἐν θαλάμοις, *inclusas in thalamis virgines cum matribus erupisse.* Huc facit Poëtæ Lyrici fragmentum apud Hephæstionem:

Ἡ παῖς ἡ κατάκλειστος,
Τὴν οἱ φασὶ τεκόντες
Εὐναίους ὀαρισμοὺς
Ἔχειν ἶσον ὀλέθρῳ.

Puella inclusa, cujus dicunt parentes in lecto colloquia perniciem coarguere. Plura petantur ex Casauboni Exercitat. I. ad Annales Baronii, numero XXIII. & ex Adversar. sacr. Fesselii lib. II. Cap. XVI. qui sua ex Casaubono habet.

Κατακλυσμός.

Κατακλυσμὸς est *proluvies, illuvies, seu illuvio.* Peculiariter etiam *diluvium*, quod nobis in sacris commemo-

ratur literis. Vide Matth. XXIV. 38. 39. Lucæ XVII. 27. II. Petri II. 5. Chrysostomus κατακλυσμὸν vocat, τὸ κοινὸν τῆς οἰκουμένης ναυάγιον, *commune totius orbis naufragium.* Item, κατακλυσμὸν παγκόσμιον. Photius Epist. LXXXII. pag. 129. Τὸ κοινὸν τῶν ἀνθρώπων ναυάγιον. *Commune hominum naufragium.* Basilius Cæsar. in Psal. XXVIII. pag. 180. Κατακλυσμός, ὕδατός ἐστιν ἐπίκλυσις ἐξαφανίζοντος πᾶν τὸ ὑποκείμενον. *Diluvium, aquæ inundatio est, omne subjectum delentis.*

Κατακοινόω.

Non habent Lexica. Significat *impertio, communico.* Legitur apud Oecumenium in Cap. I. Actorum, pag. 4. *Christus* νῦν καὶ Σαμαρεῦσι καὶ τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι τὸ κήρυγμα κατακοινεῖ, *nunc etiam Samaritanis & reliquis gentibus Evangelii prædicationem impertit.*

Καταλεαίνω.

Lexica afferunt ex Hesychio, apud quem Καταλεάναντες, κατατρίψαντες, *Levigantes, conterentes.* In veteri Lexico καταλεαίνω exponitur *Explano, contero, deleo, lituras induco.* Cyrillus Alexandr. in Cap. II. Haggæi, pag. 646. Θεοῦ οὐ κατευθύνοντος, καὶ τὴν τῶν πρακτέων ἡμῖν οὐ καταλεαίνοντος ὁδὸν, εἰκαία που πάντως καὶ ἀνόνητος ἡ ἐφ' ὁτῳοῦν ἀνθρώπου σπουδή. *Deo non dirigente, & actionum nostrarum viam non complanante, inanis est prorsus & inutilis hominis in quacunque re susceptus labor.*

Καταλευκαίνω.

Non habent Lexica. Metaph. significat *explano, expono, declaro.* Cyrillus Alexandrinus in Cap. I. Sophoniæ, pag. 582. Καταλευκαίνει τὸ ἀμυδρῶς εἰρημένον. *Obscurè dictum explanat.*

Καταλλάσσω. Καταλλαγή.

Ut harum vocum usum in Canonibus Conciliorum faciliùs & feliciùs intelligamus, observandum est, *duo* præcipuè fuisse *genera* κοινωνίας, *communionis,* unam *minimam,* alteram *majorem.* *Minima* fuit, quæ omnium rerum societatem & communionem; excepto Eucharistiæ & oblationum usu potestateque; concessit: contrà *major,* quæ omnium rerum, atque adeò ipsius etiam Eucharistiæ usum permisit. Hinc colligitur, *duas* etiam fuisse καταλλαγάς, *reconciliationes.*

I. Καταλλαγή, *reconciliatio* erat, quâ pœnitentes absolvebantur, & ablatum primæ communionis jus recuperabant: atque hæc *reconciliatio minima* fuit. De ea intelligendus Can. XLV. Cod. Ecclesiæ Africanæ: *Ut scenicis, atque histrionibus, ceterisque hujusmodi personis reconciliatio non negetur.* In Græco est: Ὥστε τοῖς σκηνικοῖς καὶ μίμοις, καὶ τοῖς λοιποῖς τοιουτοτρόποις προσώποις, ἢ ἀποστάταις, μετανοοῦσι καὶ ἐπιστρέφουσι πρὸς τὸν Θεὸν, χάριν ἢ καταλλαγὴν μὴ ἀρνεῖσθαι. Balsamon ad hunc Canonem, pag. 659. καταλλαγὴν dicit esse λύσιν τῶν ἐπιτιμίων, *absolutionem à pœnis, solutionem pœnarum.* Et Zonaras, pag. 432. Καταλλαγὴν, τὴν λύσιν τῶν ἐπιτιμίων λέγει· λύεται γὰρ τοῦ δεσμοῦ ὁ ἐπιτιμηθεὶς, ὅτε συνίδῃ ὁ δεσμήσας αὐτὸν ὡς καταλλαγέντος αὐτῷ τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν ἐπιτιμίων. *Reconciliationem vocat pœnarum solutionem: vinculo enim solvitur pœnæ subjectus, quando ille, qui eum ligavit, intellexit, eum per pœnas Deo reconciliatum esse.*

II. Καταλλαγή, *reconciliatio* erat, quâ pœnitentes adipiscebantur jus communionis integrum, & ad Eucharistiæ participationem admittebantur: atque hæc *reconciliatio major* fuit, & ultima. In ea pœnitentes dicuntur τελείως δεχθῆναι, *perfectè recipi,* Cap. VIII. Ancyrano. Vide in verbo Δέχομαι. Cap. IX. τοῦ τελείου μετέχειν, *perfectionem consequi.* Can. IV. ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ τέλειον, *ad perfectionem accedere.* Can. XX. τοῦ τελείου τυχεῖν, *perfectionem assequi.* Vide in Τέλειος. Dicuntur Canone VII. Carthag. *reconciliari divinis altaribus:* versio Græca habet, καταλλαγῆναι τοῖς ἱεροῖς μυστηρίοις. Editio verò Tigurina vitiosè, τοῖς ἱεροῖς μοναστηρίοις. Balsamon legit, τοῖς ἱεροῖς θυσιαστηρίοις, & explicat pag. 605. Καταλλαγῆναι, ἢ παραχωρηθῆναι εἰς μετάληψιν τῶν ἁγίων ἁγιασμάτων μετὰ ἐξομολόγησιν. *Reconciliari, vel potestatem accipere communicandi sacramentis, post exomologesin,* id est, ut in Ἐξομολόγησις, num. III. explicatum, post integram pœnitentiæ actionem. Zonaras ad eundem Canonem, pag. 398. καταλλαγῆναι τοῖς ἱεροῖς θυσιαστηρίοις exponit, δεκτὸν γενέσθαι εἰς τὴν θείαν μετάληψιν. *Recipi ad divinam communionem,* scil. Eucharistiæ.

Quid sit καταλλάσσειν εἰς δημοσίαν λειτουργίαν, docetur in voce Λειτουργία.

Καταμανθάνω.

Veteres Glossæ: Καταμανθάνω. *Considero, condisco.* Καταμάθησις. *Consideratio.* Aliæ: *Considerat,* κατανοεῖ, καταμανθάνει. Synesius: Ἑαυτὸν καταμανθάνειν. *Seipsum considerare.* Chrysostomus, ἀκριβῶς καταμανθάνειν τί. *Aliquid accuratè considerare.* Idem quod κατανοεῖν, ut ex Glossis vidimus. Patet etiam ex collatione locorum Matth. VI. 28. & Lucæ XII. 27. Apud Matthæum est, Καταμάθετε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ. Apud Lucam, Κατανοήσατε τὰ κρίνα. Utrobique Vulgatus: *Considerate lilia.* Minùs aptè Beza: *Discite.* Non malè etiam reddas, *Cognoscite.* Donatus enim in Terentium, *Cognoscere, est diligenter & attentè considerare.* Hac ipsa significatione usurpatur καταμανθάνειν Genes. XXIV. 21. ubi de servo Abrahami, Rebeccam considerante: Ὁ δὲ ἄνθρωπος κατεμάνθανεν αὐτήν. Et Cap. XXXIV. 1. de Dina, Ἐξῆλθε καταμαθεῖν τὰς θυγατέρας τῶν ἐγχωρίων. Job XXXV. Κατάμαθε δὲ νέφη, ὡς ὑψηλὰ ἀπὸ σοῦ. Sirach. IX. 5. Παρθένον μὴ καταμάνθανε, quâ voce Isidorus Pelusiota Epist. LXVI. lib. III. ait indicari τὴν ἐκ μελέτης κατανόησιν, τὴν περίεργον ὄψιν, τὴν μετ' ἐπιθυμίας θεωρίαν, *accuratam & diligentem considerationem, contemplationem, curiosum aspectum, cum cupiditate conjunctam contemplationem.* Eodem Cap. V. 8. μὴ καταμάνθανε κάλλος ἀλλότριον. Quod apud Isidorum est, τὰς εὐμόρφους ὄψεις πολυπραγμονεῖν. Nilus, Paræneticorum Cap. CXXVII. Εἰ θέλεις πάσης ἁμαρτίας ἀνώτερος εἶναι, πράξεις ἀλλοτρίας μὴ καταμάνθανε. *Si omni peccato vis esse superior, in actiones alienas ne curiosè inquirito.*

Καταμεθύω.

Vulgata Lexica interpretantur, *Inebrio, ebrium facio.* Ita sumitur apud Dion. Cassium. Vide Lexicon meum. Alias etiam observo significationes. Athanasius Orat. III. contra Arianos, tom. I. pag. 395. de Arianis: Οὐκ ἐρυθριῶσιν οὕτω καταμεθύοντες τῆς ἀληθείας. *Non erubescunt ita contra veritatem debacchari.* Cyrillus Alexandr. Τοῖς τῶν ἰδίων ἡδονῶν καταμεθύει κύμασι. *Propriarum voluptatum fluctibus inebriatur.* Apud eundem, lib. VII. de Adoratione, pag. 221. in bonam partem: Τὸν τοῦ νόμου φύλακα γνήσιον, καὶ ὧν ἂν βούλοιτο Θεὸς ἄπληστον ἐραστὴν ταῖς τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν ἀφθονίαις καταμεθύειν εἰκός. *Germanum legis observatorem, & eorum, quæ Deo placent, cupidissimum amatorem, bonorum cœlestium abundantiâ inebriari par est.*

Κατανδρίζομαι.

Henricus Stephanus: Κατανδρίζεσθαι, *Hesychio est* κατα-

καταπαλαῖσαι, *vincere, superare. Sonat potiùs Viribus & virilitate prævalere.* Significat omninò, *viriliter & fortiter superare.* Sic enim Cyrillus Alexand. in Cap. II. Nahumi pag. 497. *metaphoricè*: ἑτοίμως τε καὶ ἐπιτηδείως ἔχειν πρὸς τοὺς τῆς ὁδοιπορίας πόνους, καὶ παντὸς ὄκνου καταδρίζεσθαι. *Promtum & aptum esse ad sufferendos itineris labores & molestias, omnemq; torporem viriliter superare.*

Καταν εανιεύομαι.

Καταν εανιεύομαι, *Juveniliter glorior*: vel etiam *juvenili robore prævaleo: animosè supero.* Sic etiam Hesychius, Καταν εανιευόμενος, κατακαυχώμενος, κατισχύων. *Qui adversus aliquem gloriatur; qui prævalet, superat.* Et Suidas: Καταν εανιεύεται, κατισχύει, ἢ καυχᾶται. Cyrillus Alexand. Lib. III. in Joh. Cap. II. pag. 257. πάντα τοῖς εὐσεβέσιν οἰστὰ τὰ δεινὰ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν ἀγάπησιν, κἂν ὡς ὄρος ἡ θλίψις ἐγείρηται, παντὸς ἐκεῖνοι κινδύνου καταν εανιεύσονται, καὶ τῆς πρὸς Θεὸν φιλίας τὴν γνώμην οὐκ ἀποστήσουσι. *Piis omnia adversa portatu facilia sunt propter amorem erga Christum, etiamsi afflictio montis instar excitetur, omne illi periculum animosè superabunt, & à dilectione Dei non recedent.* Idem in Cap. II. Nahumi, pag. 498. τῆς σαρκὸς μὴ ποιεῖσθαι πρόνοιαν εἰς ἐπιθυμίαν, καταν εανιεύεσθαι δὲ παθῶν, καὶ ὄκνου παντός. *Carnis curam non habere, ad* explendam *cupiditatem, sed animosè passionibus & cuivis languori resistere.*

Κατανεύσιμος.

Non habent Lexica. Cyrillus Alexand. lib. IV. adv. Julianum, pag. 136. παναλκὲς τὸ θεῖον, καὶ οὐδὲν ἀνήνυτον αὐτῷ, κἂν ἢ κατανεύσιμον. *Omnipotens est Deus, nec quidquam est, quod ab illo vel solo nutu perfici nequeat.*

Κατανυκτικόν.

Ut intelligas, quid sit κατανυκτικὸν, vide vocem κάθισμα, ubi docetur καθίσματα Psalmorum varia fuisse. Typicum Sabæ, pag. 6. τῇ κυριακῇ ἑσπέρας, ἀναστάσιμον ἓν κατανυκτικὸν ἓν, sc. κάθισμα.

Καταπατέω.

Καταπατέω impropriè est, *aliquam personam aut rem contemnere & probrosè tractare.* Ad quam significationem referri debet, quod ait Apostolus de iis, *qui conculcant Filium Dei*, ad Hebr. X. 29. Ὁ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας, quod Theodoretus exponit per ἀτιμάζων, *qui despicatui habet.* Pluribus locum explicat Chrysostomus, Homil. XX. in Epist. ad Hebræos, quando ad interrogationem, Καὶ πῶς καταπατεῖ τις τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ; *Et quomodo conculcat quispiam Filium Dei?* respondet, Ὅταν ὁ μετέχων αὐτοῦ ἐν τοῖς μυστηρίοις, ἁμαρτίαν ἐργάζηται, εἰπέ μοι, οὐχὶ κατεπάτησεν αὐτόν; οὐχὶ κατεφρόνησεν αὐτοῦ; καθάπερ γὰρ τῶν καταπατουμένων οὐδένα λόγον ἔχομεν, οὕτω καὶ οἱ ἁμαρτάνοντες, τοῦ Χριστοῦ οὐδένα λόγον ἔχουσι, ὅθεν καὶ ἕτως ἡμάρτον· γέγονας σῶμα Χριστοῦ, καὶ δίδως σαυτὸν τῷ διαβόλῳ, ὥστε καταπατεῖν σε; *Quando qui est ejus particeps in mysteriis, peccatum fecerit, nonne, dic mihi, eum conculcavit? nonne eum despexit? Quemadmodum enim eorum, quæ conculcatur, nullam habemus rationem: ita etiam qui peccant, nullam Christi habent rationem, unde etiam sic peccant. Factus es corpus Christi, & das te diabolo conculcandum?* Eadem ab eo repetuntur Homil. CXXIII. tom. V. pag. 808. Theophylactus sequitur Chrysostomum ad præsentem locum, p. 983. Et Oecumenius pag. 851. Πῶς τις καταπατεῖ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ; Ὅταν αὐτοῦ παρακούῃ· ὅταν αὐτοῦ μεταλαμβάνων, ἁμαρτίας ἐργάζηται· τοῦτο γὰρ καταπατῆσαι, τὸ καταφρονῆσαι. *Quomodo quis Filium Dei conculcat? Quando ei non obtemperat: quando cùm ejus particeps sit, peccata operatur: illud enim est conculcare, id est, despicere.* Ita etiam apud Latinos *calcare*, est prorsus contemtui habitum velut pedibus conterere. Claudianus: *Eripe calcatis non prospera cingula Musis.* Petronius: *Versum timuerunt calcare.* Ammianus lib. XXVII. Sapor calcata fide sub Joviano pactorum. Usus verò istius verbi à more victorum ductus: apud eos enim olim solenne erat, eorum, quos devicerant, colla pedibus conculcare. Ad id allusit Claudianus de VI. Honorii consulatu, paulò antè finem libri:

Colla triumphati proculcat Honorius Istri.

Et Tzetzes Grammaticus Chil. VII. Hist. CXLIII.

Πῶς τὸν Ῥωμαίων ἄνακτα ἡττήσουσιν οἱ Πέρσαι,
Τραχήλῳ τε πατήσουσιν, οἷα δεδουλωκότες.
Quomodo Romanum regem vincent Persæ,
Super colloq; calcabunt, velut servituti addicentes.

Apertè verò Michaël Glycas, sive is Theodorus Metochita est, parte IV. Annal. de Diogene: *Sed, ὁ occasum infelicem, in hostium deniq; potestatem venit, & vinctus ad Sultanum deducitur: ille verò solio suo desiliens, pro more calcata Diogenis cervice, mox eum de terra erigit, & amanter complexus: Formidinis, inquit, expers esto Imperator,* &c. Alia exempla vide apud Ravanellum in verbo *Conculcare.*

Καταπέτασμα.

Καταπέτασμα, *velum*, sumitur,

I. *Propriè*, & notat

1. καταπέτασμα *Templi Solomonici*, quod Israëlitis distinctionem faciebat ἀναμέσον τοῦ ἁγίου καὶ ἀναμέσον τοῦ ἁγίου τῶν ἁγίων, *inter sanctum & inter sanctum sanctorum*, Exodi XXVI. 33. *Hoc velum*, Christo in cruce exspirante, *à summo ad imum usq;* in duas partes *scissum est*, Matthæi XXVII. 51. Marci XV. 38. Lucæ XXIII. 45. de quo, quid notaverit, & cur scissum fuerit, non erit ἀπροσδιόνυσον veterum audire meditationes. Chrysostomus Homil. LXXXVIII. in Matthæum, pag. 541. dicit, rupturam veli notâsse, ὅτι τὰ ἄβατα ἔσται λοιπὸν βατὰ, καὶ ὁ οὐρανὸς ἀνοιγήσεται, καὶ πρὸς τὰ ἀληθινὰ ἅγια τῶν ἁγίων τὰ πράγματα μεταστήσεται, *inaccessa deinceps fore pervia, & cœlum apertum iri, & ad vera sancta sanctorū translatum.* Idem, Homil. LXVI. tom. V. dicit, velum illud fuisse figuram corporis Christi. Τὸ καταπέτασμα εἰκὼν τοῦ σώματος. Ὥσπερ γὰρ τὸ καταπέτασμα ἐμεσολάβει τῷ τόπῳ, καὶ διεῖργε τὴν ἔξωθεν ὄψιν τῆς ἔσωθεν μυσταγωγίας· οὕτω τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου καταπέτασμα ἦν τῆς θεότητος, μὴ συγχωροῦν ταῖς ὄψεσι ταῖς θνηταῖς ἐνατενίζειν τῇ ὄψει τοῦ ἀθανάτου. *Velum imago est corporis. Quemadmodum enim velum medium erat inter utrumq; locum, & aspectum externum ab interioribus sacris arcebat: ita corpus Domini velum erat deitatis, non permittens mortalibus oculis intueri vultum immortalis.* Quid velum illud fuerit, & cur in morte Christi scissum, clariùs exponit Theophylactus in Cap. XXVII. Matth. p. 177. Τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ, ὀθόνη τις ἦν μέσον κρεμαμένη τοῦ ναοῦ καὶ ἀποτειχίζουσα τὰ ἔσω πρὸς τὰ ἔξω, οἷόν τι μεσότοιχον, Σχίζεται τοίνυν τοῦτο, δεικνῦντος τοῦ Θεοῦ, ὅτι ὁ ναὸς ὁ ἄβατος, ὁ ἀθέατος, οὗ τὰ ἐσώτατα ἀπετείχιζε τὸ καταπέτασμα, οὕτω χυδαιωθήσεται καὶ βεβηλωθήσεται, ὥστε πᾶσιν εἶναι βατὸς καὶ θεατός. *Velum Templi erat linteum quoddam in medio Templi pendens, discernensq; ab his quæ intra, ea quæ extra, ut interstitium. Scinditur igitur hoc, demonstrante Deo, quòd Templum inaccessum & nunquam visum, cujus intima velamen secludebat, commune sit futurum, & profanandum, ita ut omnibus sit accessibile & visibile.* Similem ferè rationem idem repetit in Cap. XV. Marci, pag. 286. Ἐσχίσθη τὸ καταπέτασμα, δηλοῦντος τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἡ χάρις τοῦ πνεύματος ἀπέστη ἀπὸ τοῦ ναοῦ, καὶ ὅτι τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, πᾶσι θεατὰ καὶ βάσιμα καταστήσονται.

σονται. *Scissum est velum, per hoc manifestante Deo, quòd gratia Spiritûs à templo recesserit, & sancta sanctorum omnibus conspicua & pervia sint futura.* Eandem rationem inculcat Photius epist. CXXV. pag. 165. Διὰ τοῦτο διεπετάνυτο τὸ ὕφασμα, ὥστε ἀθέατα μὲν φυλάττειν τὰ τίμια τῷ λαῷ, μόνοις δὲ τοῖς ἱερεῦσιν εἶναι ὁρατά· οὗ δὴ περιῤῥαγέντος, ἀνεπετάσθη μὲν δηλονότι πᾶσιν ἡ ὄψις αὐτῶν, κοινὰ δὲ γέγονεν, εἰς κοινὴν ἀπενεχθέντα θέαν καὶ βεβήλωσιν, τὰ τέως ἅγια καὶ φρικτά· δι' ὧν προοιμιάσθη καὶ τῶν ἄλλων αὐτοῖς ἁπάντων θεσμῶν, καὶ τῆς νομικῆς λατρείας ἡ παντελὴς ἀναίρεσις καὶ σχολή. *Ideò extendebatur illud velum, ut veneranda illa mysteria à vulgi oculis remota custodirentur, & solis videnda paterent sacerdotibus: velo autem dirupto, patebant ea omnium oculis, & communia fiebant, quæ eò usque sacra & sancta fuerunt, in omnium producta conspectum & profanationem: & hæc quasi proœmia ipsis contingebant universalis illius sublationis, quæ leges ipsorum, & legalem cultum in æternum cessare fecit.* Scissum velum, ad denotandum, retecta esse mysteria, seu arcana salutis, ut jam sub Evangelio clariùs ea cernere liceat, quàm olim sub veteri Testamento, atque, ut loquitur Hieronymus, *omnia legis revelata esse mysteria, ut quæ priùs recondita tenebantur, universis gentibus proderentur:* vel, ut habet Theophylactus ad Cap. XXVII. Matth. pag. 177. Ἐσήμαινε τὸ καταπέτασμα σχιζόμενον, τὴν τοῦ γράμματος τοῦ νομικοῦ περιαίρεσιν, καὶ ὅτι ἀποκαλυφθήσεται πάντα τὰ νομικά, ἃ πρότερον τῷ γράμματι οἱονεί τινι καταπετάσματι συνεκρύπτοντο, καὶ τὰ πρὶν ἀσαφῆ καὶ αἰνιγματώδη, φανερωθήσεται νῦν εἰς τὸν Χριστὸν ἐκβάντα. *Scissum velum significabat literæ legalis sublationem, & quòd revelanda sint omnia legalia, quæ priùs literâ, ut velamento quodam, erant cooperta: & quæ priùs obscura erant, ac plena ænigmatibus, sint manifestanda nunc in Christo impleta.* Scissum velum, quemadmodum Judæi, auditâ blasphemiâ, vestes lacerabant. Ita Theophylactus ibidem: Ἔθος ἦν τοῖς Ἰουδαίοις ἐπὶ ταῖς κατὰ Θεοῦ βλασφημίαις περιῤῥήγνυσθαι τοὺς χιτῶνας· καὶ νῦν οὖν ὁ θεῖος ναός, ὥσπερ δυσχεραίνων ἐπὶ τῷ τοῦ Θεοῦ θανάτῳ, περιεῤῥήξατο τὴν ἑαυτοῦ ἐσθῆτα, τὸ καταπέτασμα. *Sicut erat mos Judæis in blasphemiis contra Deum lacerare vestes: ita nunc quoque divinum templum quasi ægrè ferens Dei mortem, disrupit vestem suam, hoc est, velum.* Alias præterea rationes affert Photius epistolâ citatâ. Dicit, veli rupturam fuisse θεομηνίαν, καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς μιαιφονίας ἀπαράγραπτον ἔλεγχον, *à divino furore, & adversus homicidium à Judæis profectum indelebilem convictionem.* Fuisse indicium & præsagium futuræ destructionis Templi. Σύμβολον αὐτὸ καὶ προμήνυμα ἐγένετο τῆς μεθ' ὅσα ἔτη καταστροφῆς τε καὶ ἐξερημώσεως τοῦ τε περιωνύμου ναοῦ, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ Ἰουδαϊκῶν τελετῶν τε καὶ ὀργίων. *Symbolum & prædesignatio extitit illius ruinæ, subversionis & desolationis, quæ non post multos annos celeberrimum illud Templum, & quæ in Templo erant sacra solennia, orgia Judaica sequebatur.* Denotâsse, doctrinam de Deo non ampliùs Judææ finibus inclusam mansuram; Ὅτι τῶν Ἰουδαίων ἡ περὶ τὸ θεῖον γνῶσις καὶ λατρεία, εὐπεριγράπτῳ μὲν τόπῳ, τῇ τε Ἰουδαίᾳ καὶ τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἐναπεκλείετο· τύπων δὲ ὅμως καὶ παραχαραγμάτων τάξιν ἀνεπλήρου τῆς χάριτος. Ἐπεὶ οὖν ἔδει τὴν εἰς στενὸν κομιδῇ περιγεγραμμένην λατρείαν καὶ γνῶσιν ἀργῆσαι, τὴν εἰς τὰ πέρατα δὲ τῆς οἰκουμένης διὰ τοῦ σωτηρίου πάθους ἐξαπλοῦσθαι, μέλλουσαν εἰς ἀρχὴν καταστῆναι· διὰ τοῦτο δὴ ῥήγνυται τὸ προμετωπίδιον ὕφασμα ἐκεῖνο· δι' οὗ τὰ τῶν ἁγίων ἅγια, ὡς ἐν ἀποῤῥήτῳ καὶ ἀψαύστῳ περιεστέλλετο χωρίῳ, μονονουχὶ τοῖς ἔργοις βοῶν καὶ προκαλούμενον ἅπαντας εἰς τὴν τῶν ἀθεάτων καὶ θείαν ἐποψίαν τε καὶ ἐπίγνωσιν, καὶ ὡς οὐκέτι μέρει τινὶ τῆς οἰκουμένης καὶ εὐαριθμήτῳ ἔθνει ἡ εὐσέβεια συγκλεισθήσεται, ἀλλ' ἅπαντα τὰ ἔθνη καὶ τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, τῶν τοῖς Ἰουδαίοις ἀπροσίτων καὶ ἀνεφίκτων ἐν ἀπολαύσει γενήσεται. *Quoniam Judæorum de Deo cognitio, & cogniti Numinis cultus conclusus erat loco circumscripto, hoc est, Judææ & Jerosolymorum finibus, quæ tamen omnia typorum & prædesignationum gratiæ locum obtinebant. Quocirca, cùm in angustum conclusa illa cognitio & Dei cultus cessare deberet, cultus autem per salutarem passionem erat patefaciendus, & usque ad terminos orbis disseminandus, & in eorum locum subintroducendus; ob eam causam dirumpitur hoc, velut fronti superinductum, velum, per quod sancta illa sanctorum in obscuro & intacto loco concludebantur: ita ut tantùm non clara voce pronuncietur per ipsa opera, Venite omnes vos ad videnda invisibilia, ad divinum intuitum & cognitionem, nec adhuc ut olim parte quadam orbis terræ & una natione non ita numerosa, cultus divinus concludetur, sed gentes universæ, & fines terræ illis fruentur, ad quæ Judæi ipsi accedere non poterant.* Indicâsse cœlum antea occlusum, jam reseratum esse. Ἡ κιβωτὸς μετὰ τῶν ἄλλων ἀποῤῥήτων, ἐν τῷ ναῷ ἀπεκρύπτετο, διειργομένη τῷ καταπετάσματι, καὶ πρόσοδον αὐτῆς πλὴν ὅσα τοῖς ἱερεῦσιν, οὐδενὶ ἀνθρώπων ἐμπαρέχουσα. Ἐδήλου δὲ ἄρα τοῦτο καὶ ὑπέγραφε τὴν εἰς οὐρανὸν εἴσοδον, ἀνθρώποις ἄβατον συντετηρῆσθαι τέως, καὶ μηδέ τινα μηδὲ τῶν τῆς νομικῆς λατρείας ἐραστῶν, ταύτης ἀξιωθῆναι τῆς λήξεως. Ῥήγνυται οὖν τοῦτο, τοῦ δεσπότου σταυρουμένου, τὴν εἰς οὐρανοὺς εἴσοδον πᾶσιν ἡμῖν ὑποσαλπίζον καὶ εὐαγγελιζόμενον. Καὶ γὰρ δὴ διὰ τοῦ ζωοποιοῦ θανάτου αὐτοῦ, τὴν εἰς οὐρανοὺς εἴσοδον, παντὶ τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει, ἐνεκαίνισεν ὁ διὰ τοῦτο κενωθείς, καὶ σάρκα τὴν ἡμετέραν προσλαβών, καὶ πάντα παθὼν ὑπὲρ ἡμῶν, Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν. *Arca, unâ cum aliis occultatis, in templo abscondebatur, velo interducto exclusa, neque accessus cuiquam, præterquam sacerdotibus, permittebatur. Declarabat, ascensum in cœlum hominibus hucusque impervium custoditum fuisse, nec quenquam ex iis, qui legalis cultus amatores fuerant, ad hanc dignitatem fuisse admissum. Quocirca hoc rumpitur velum crucifixo Domino, & tubâ clarius significatur & prædicatur, introitum in cœlos nobis omnibus patere. Etenim is, qui ob hoc ipsum exinanitus fuit, & carnem nostram assumsit, & omnia pro nobis passus est, Christus ille Deus noster, per vivificantem mortem suam universo mortalium generi ingressum in cœlos restauravit.* Quòd dicit, πλὴν ὅσα τοῖς ἱερεῦσι, lapsus est memoriâ, nec enim, ἱερεῦσι, sed soli ἀρχιερεῖ patebat sanctum sanctorum, idque semel tantum in anno. Plura de hac *veli ruptura* vide apud Cl. Ravanellum in voce *Velum*.

2. Καταπέτασμα *templi Christianorum.* De eo Cyrillus Alexandr. ad v. 24. Cap. II. Joh. pag. 81. in Catena in Johannem: Οὐκ ἀσφαλὴς ἡ γνώμη τῶν ἄρτι πεπιστευκότων, ἀλλ' οὐδὲ ἱδρυμένος ὁ νοῦς ἐπὶ νεαροῖς τοῖς θαύμασι. Μανθανέτωσαν τοίνυν διὰ τούτων οἱ τῶν τοῦ Σωτῆρος μυστηρίων ταμίαι, μὴ πρόωρον τῶν ἱερῶν καταπετασμάτων εἴσω ποιεῖσθαι τὸν ἄνθρωπον, μηδὲ νεοφύτοις ταῖς θείαις ἐπιτρέπειν προσιέναι τραπέζαις. *Non est stabilis sententia eorum, qui nuper crediderunt, sed neque mens illorum recentibus miraculis satis confirmata. Discant igitur omnes, quibus Salvatoris mysteria concredita sunt, neminem adhuc immaturum intra velum sacrum admittere, neque neophytos divinis adhibere mensis.* Aliàs ἀὴρ est, seu *sudarium*, quo sacerdos in Liturgia utitur. Germanus in Hist. Ecclesiast. p. 153. Τὸ καταπέτασμα ἤτουν ὁ ἀὴρ ἐστι καὶ λέγεται ἀντὶ τοῦ λίθου οὗ ἠσφαλίσατο τὸ μνημεῖον ὁ Ἰωσήφ, ὅπερ ἐσφράγισεν ἡ πλὰξ τῆς κουστωδίας. *Velum sive aër est & dicitur esse vice lapidis, quo munivit monumentum Joseph, quod obsignavit tabella custodiæ.* Vide in Ἀήρ, num. II. 2.

II. *Tropicè*, & notat *cælum tertium*, cujus typus erat sanctuarium, quod velo separabatur à reliquis taber-

tabernaculi seu templi partibus. Ita sumitur ad Hebræos VI. 19. ubi *spes Christiana* vocatur *ancora animæ* (vide in Ἄγκυρα,) εἰσερχομένη εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος, *incedens usque ad interiora velaminis.* Ad quem locum Theodoretus, pag. 422. Καταπέτασμα τὸν οὐρανὸν ἐκάλεσε· τὴν γὰρ τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ὑπέσχετο δώσειν τοῖς εἰς αὐτὸν πεπιστευκόσιν ὁ Κύριος. *Vocavit velamen cœlum. Regnum enim cœlorum se daturum iis, qui in ipsum crediderint, pollicitus est Dominus.* Chrysostomus etiam, Homil. XI. in epist. ad Hebræos, εἰσερχομένην εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος, interpretatur διϊκνουμένην εἰς τὸν οὐρανὸν, *quæ pervadit usque in cœlum.* Et Homil. LV. tom. V. pag. 370. propterea dicit καταπέτασμα hîc notare *cœlum*, ὅτι καθάπερ τὸ καταπέτασμα ἀπὸ τῆς ἔξω σκηνῆς διεῖργε τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, οὕτω δὴ καὶ ὁ οὐρανὸς οὗτος, ὥσπερ καταπέτασμα, μέσος τῆς κτίσεως παρεμβεβλημένος ἀπὸ τῆς ἔξω σκηνῆς, τουτέστι, τοῦ κόσμου τούτου τοῦ βλεπομένου διείργει τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, τὰ ἄνω λέγων, καὶ τὰ ὑπὲρ αὐτῶν, ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθε Χριστός. *Quia, sicut velum ab exteriore parte tabernaculi dirimebat sancta sanctorum: ita cœlum istud tanquam velum medium inter creaturam objectum, ab exteriore tabernaculo, hoc est, mundo hoc, quem videmus, dirimit sancta sanctorum, videlicet ea, quæ supra se sunt, quò præcursor pro nobis ingressus est Christus.* Theophylactus ad eundem locum, pag. 931. Ὥσπερ ἐν τῇ παλαιᾷ τὸ καταπέτασμα διεῖργε τὸ ἅγιον ἀπὸ τῆς λοιπῆς σκηνῆς, οὕτω καὶ ὁ οὐρανὸς ἡμῖν καταπέτασμα, διείργων τὰ κάτω ἀπὸ τῶν θειοτέρων καὶ ὑπερουρανίων. *Quemadmodum in veteri Testamento velamen disjunxit Sanctum à reliquo tabernaculo: ita cœlum nobis velamen est, disjungens inferiora à divinioribus & supercœlestibus.*

Καταπωλέω.

Omittunt hoc compositum Lexica. Idem quod πωλέω, *vendo, venale propono.* Cyrillus Alexandr. in Cap. VII. Micheæ, pag. 455. Πολλοὶ πολλάκις τῶν εἰς ἀρχὴν τεταγμένων, γεγόνασι μὲν ἀνόσιοι καὶ φιλοκερδέστατοι, καὶ καταπωλοῦντες εὐκόλως τὰς ἑαυτῶν γνώμας τοῖς παραφθείρειν ἐθέλουσι. *Multi eorum, penes quos imperium est, sæpe homines sunt nefarii & lucri cupidissimi, faciléque suffragia sua iis proponunt venalia, qui eos corrumpere satagunt.*

Κατάρα.

Κατάρα est *execratio, maledictio.* Ponitur pro *exitio.* Olympiodorus, in Cap. X. Ecclesiastæ, pag. 668. Κατάρα ἐστὶν αἴτησις κακῶν, ἢ ἑαυτῷ, ἢ τῷ πλησίον. *Imprecatio est, cùm quis vel sibi ipsi, vel proximo mala precatur.* ad Gal. III. 10. Et v. 13. Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα. *Christus nos redemit ab execratione legis, dum pro nobis factus est execratio.* Dicitur autem factus κατάρα, quia peccata nostra, eorumque pœna, ac proinde reatus noster, ira Dei, & damnatio, quam commerueramus, in eum à Deo translata sunt: ὅτι τὴν καθ' ἡμῶν κατάραν εἰς ἑαυτὸν ἀνέλαβε, *quia nobis intentatam execrationem in se ipsum assumsit*, inquit Chrysostomus Homil. CVI. tom. V. vel, ut idem habet Homil. XI. in Joh. pag. 598. Γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα· οὐ τοῦτό φησιν, ὅτι ἡ οὐσία αὐτοῦ τῆς οἰκείας ἀποστᾶσα δόξης, εἰς κατάραν οὐσιώθη, (τοῦτο γὰρ οὐδ' ἂν δαίμονες ἐννοήσαιεν·) ἀλλ' ὅτι τὴν καθ' ἡμῶν κατάραν δεξάμενος, οὐκ ἀφίησιν ἡμᾶς ἐπαράτους εἶναι λοιπόν. Factus pro nobis execratio: *non eò hoc dicit, quòd substantia ipsius, gloriam suam deserens, in execrationem conversa sit, (id enim ne ipsi quidem dæmones cogitent:) sed quia execrationem adversum nos suscipiens, non sinit nos ampliùs maledictos esse.*

Theodoretus ad locum Apostoli, pag. 274. in epist. ad Galatas: Ταῖς ἀραῖς τοῦ νόμου πάντων ὑποκειμένων, τὸν κατὰ τὸν νόμον ἐπάρατον αὐτὸς κατεδέξατο θάνατον, ἵνα τῆς ἀρᾶς πάντας ἀνθρώπους ἐλευθερώσῃ, καὶ τὴν ἐπηγγελμένην πᾶσιν εὐλογίαν δωρήσηται. *Cùm legis execrationibus omnes essent obnoxii, eam quæ ex lege execranda erat mortem subiit, ut omnes homines liberaret ab execratione, & promissam omnibus benedictionem largiretur.* Et Theophylactus, pag. 464. Ἐδέξατο κατάραν τὴν ἀπὸ τοῦ κρεμασθῆναι, καὶ ἔλυσε κατάραν, τὴν ἀπὸ τοῦ μὴ πληροῦν τὸν νόμον ἡμῖν ἐπικειμένην, αὐτὸς μὴ ὑποκείμενος ταύτῃ· τόν τε γὰρ νόμον ἐπλήρωσε, καὶ ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησε. *Suscepit maledictionem suspensioni debitam, dissolvitque maledictionem, quæ nobis, quòd legem non impleremus, erat imposita, ipse qui ei non erat obnoxius. Legem enim implevit, & peccatum non fecit.* Greg. Nazianzenus Orat. XXXVI. pag. 580. Κατάρα ἤκουσε δι' ἐμὲ, ὁ τὴν ἐμὴν λύων κατάραν. *Propter me vocatus est execratio, qui execrationem meam solvit.* Epiphan. hæresi XLII. p. 137. Οὐκ ἔστι Χριστὸς κατάρα ἀλλὰ τῆς κατάρας λύσις, εὐλογία δὲ πᾶσι τοῖς εἰς αὐτὸν ἀληθῶς πεπιστευκόσι. *Christus non est execratio, sed execrationis solutio, benedictio verò omnibus, qui in eum verè crediderunt.* Et hæresi LXXVII. pag. 424. Οὐκ αὐτὸς, κατάρα γέγονεν, ἀλλὰ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνεδέξατο κατάραν. *Ipse non est factus maledictio, sed maledictionem pro nobis suscepit.* Eodem modo Eusebius Demonstrat. Evangel. lib. X. pag. 290. ubi vide.

Καταῤῥαΐζω.

Non habent Lexica. Simplex ῥαΐζω significat ῥᾴων εἰμὶ, *convalesco, meliusculè valeo, recreor ex morbo.* Hesychius: Ῥαΐζεται, ὑγιαίνει. *Rectè valet.* Ῥαΐσαι, ἐκ νόσου ἀναλαβεῖν. *Ex morbo recreari.* Hinc ἀναῤῥαΐζω idem significans. Iterum Hesychius: Ἀναῤῥαΐσαι, παύσασθαι ὀδυνᾶσθαι, *dolore affici desino.* Καταῤῥαΐζω verò actionem significat transeuntem, *sedo dolorem*, &c. Cyrillus Alexandr. lib. X. in Joh. pag. 841. de Christi discipulis, ob ejus in cælum ascensum tristibus. Καταῤῥαΐζει ἀκμαιοτάτην ἐν τοῖς μαθηταῖς τὴν λύπην εὑρών. *Sedat vehementissimam, quam in discipulis invenit tristitiam.* Et pag. 847. Τὴν ἐν τοῖς μαθηταῖς καταῤῥαΐσαι λύπην. *Discipulorum sedare tristitiam.*

Καταργέω.

Frequens verbum in N. Test. apud Paulum præcipuè. Significat autem,

I. *Inutilem reddo, inutiliter occupo.* Ita sumitur Lucæ XIII. 7. ubi de ficu infrugifera, ἔκκοψον αὐτὴν, ἵνατί καὶ τὴν γῆν καταργεῖ; Vulgatus: *Succide illam, ut quid etiam terram occupat?* Beza: *Terram inutilem reddit*, Vir summus, *Quid terram impedit?* Apulejus de dolio quodam supervacuum locum detinente: *Præter impedimentum conversationis nostræ nihil ampliùs præstat.* Τὴν γῆν καταργεῖν ea dicitur ficus, quæ, ut loquitur Theophylactus in Cap. XIII. Lucæ, pag. 424. Οὔτε αὐτὴ καρποφορεῖ, καὶ ἄλλην ἐμποδίζει δυναμένην καρποφορεῖν, *nec ipsa fructum fert, & aliam impedit quæ fructum ferre posset.* Est ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης, *inutile pondus terræ*, apud Homerum, il. σ. v. 104. ubi vetus scholiastes, μάταιον βάρος τῆς γῆς.

II. *Libero.* Ita sumitur ad Romanos VII. 6. κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου, *liberi sumus à Lege:* id est, interprete Theodoreto ad hunc locum, pag. 52. ἀργὸς ἡμῖν ἐστιν, οὐκέτι κατ' ἐκεῖνον πολιτευόμεθα. *Nobis otiosa facta est, neque enim ex illa ampliùs vitam instituimus.* Juxta Theophylactum, pag. 62. Κατηργήθημεν ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ νόμου, ὅ ἐστιν, ἀπελύθημεν, ἠλευθερώθημεν, ἀποθανόντες, καὶ νεκροὶ, καὶ ἀκίνητοι γενόμενοι πρὸς ἐκεῖνο τὸ πρᾶγμα

πρᾶγμα, ἐν ᾧ κατειχόμεθα, ὅπερ ἦν ἡ ἁμαρτία. *Nos liberi sumus à Lege, quod est, absoluti sumus, liberati sumus, defuncti vitâ & mortui, & immobiles facti ad illam rem, in qua detinebamur; quæ erat peccatum.* Apud Oecumenium, p. 297. Κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου, τουτέστιν, ἀπολελύμεθα καὶ λελυτρώμεθα. *Liberi sumus à lege, id est, liberi sumus & liberati.* Eandem significationem habet ad Rom. VII. 2. ubi de vidua, κατήργηται ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἀνδρὸς, *liberata est à lege viri,* id est, ἀπολέλυται, ἠλευθέρωται, *soluta est, liberata est;* juxta Oecumenium, pag. 297. ἀπήλλακται τῆς ἐξουσίας τοῦ νόμου, *liberata est à potestate legis;* juxta Theophylactum, pag. 61.

III. *Ab aliquo separo.* Ita ad Galatas V. 4. de iis, qui per legem justificari volunt, κατηργήθητε ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ. *Evacuati estis Christo, facti estis inanes Christi.* Id est, interprete Theophyl. p. 480. Οὐδεμίαν κοινωνίαν ἔχετε μετὰ τοῦ Χριστοῦ, οἵτινες, ὡς ὑπολαμβάνετε, ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε· τῆς χάριτος ἐξεπέσατε τῆς ἀληθῶς δικαιούσης. *Nullam societatem habetis cum Christo, qui, ut opinamini, in lege justificamini: à gratia verè justificante excidistis.* Oecumenius explicat, pag. 603. Ἀπεκόπητε, ἀπεπέσατε ἀπ' αὐτοῦ, ἀνωφελῆ ὑμῖν λοιπὸν τὰ κατὰ τὸν Χριστὸν ἅπαντα. *Abscissi estis, ab eo excidistis, inutilia vobis deinceps omnia, quæ Christi sunt.*

IV. *Aboleo, abrogo, cessare facio.* Ad Rom. III. 3. Μὴ ἡ ἀπιστία αὐτῶν τὴν πίστιν τοῦ Θεοῦ καταργήσει; *Numquid incredulitas eorum fidem Dei evacuabit?* Beza, *Inanem reddet?* Hîc καταργεῖν Oecumenius pag. 264. explicat per ματαιοποιεῖν, *inanem reddere:* & Photius apud eundem per μάταιον ἀπελέγχειν. Ad Rom. IV. 14. Εἰ οἱ ἐκ νόμου κληρονόμοι, κατήργηται ἡ ἐπαγγελία. *Si qui ex lege, hæredes sunt, abolita est promissio:* id est, ψευδεῖς, καὶ οὐκ ἀληθεῖς, αἱ πρὸς τὸν Ἀβραὰμ ὑποσχέσεις παρὰ τοῦ Θεοῦ γεγενημέναι. *Falsæ sunt, & non veræ, quæ Abrahamo facta sunt à Deo promissiones.* Photius apud Oecumenium, ad præcedentem Theodoreti expositionem accedens, dicit, pag. 277. Κατήργηται ἡ ἐπαγγελία· οἷον ἄχρηστος καὶ ἀτελὴς γεγένηται. *Abolita est promissio: quasi inutilis & infecta fuit.* Mox: Ἄπρακτος γέγονε. *Irrita facta est.* I. Corinth. II. 6. eodem sensu οἱ ἄρχοντες τοῦ αἰῶνος τούτου dicuntur καταργούμενοι, *qui abolentur:* ubi Theophylactus, pag. 178. dicit, eos vocari καταργουμένους, τουτέστι, παυομένους, καὶ οὐκ αἰωνίζοντας, *cessantes, & non in secula durantes.* Eadem significatione hoc verbum usurpatur II. Thessal. II. 8. ubi καταργήσει, Gennadio apud Oecumenium pag. 734. interprete, est παύσει, ἀπολέσει, *cessare faciet, perdet:* ad Rom. VI. 6. I. Corinth. I. 28. Cap. VI. 13. Cap. XIII. 8. Cap. XV. 24. 26. & alibi.

Καταρτίζω.

Καταρτίζω in N. Testamento significat *perficere,* & quidem vel

I. *Opus inceptum absolvendo & consummando.* Atque ita sumitur I. Thessal. III. 10. Καταρτίσαι τὰ ὑστερήματα τῆς πίστεως, *quæ desunt fidei complere:* ubi Theophylactus, pag. 696. Καταρτίζεσθαι ἐκεῖνο λέγομεν, ᾧ ὀλίγον τι λείπει. *Illud compleri dicimus, cui pusillum quid deficit.* Et Theodoretus, pag. 373. explicat, τὰ ἐλλείποντα πληρῶσαι, *ea, quæ deficiunt, implere.* Ad Hebr. XIII. 21. precatur Apostolus; Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης καταρτίσαι ὑμᾶς ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ, *Deus verò pacis perficiat vos in omni opere bono.* Ad hæc Theophylactus, pag. 1030. Δείκνυσιν ὅτι ἤρξαντο τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ἐδέοντο δὲ τοῦ τελειωθῆναι ἐν αὐτοῖς· ὃ καὶ ἐπεύχεται αὐτοῖς. *Innuit, quòd opera quidem bona sint exorsi, opus autem habebant in ipsis consummari: id quod ipsis optat.* Oecumenius ad eundem locum, pag. 873. καταρτίσαι, οἷον πληρῶσαι, τελειῶσαι, *quasi implere, perficere.* Eandem significationem hoc verbum obtinet II. Corinth. XIII. 11. Καταρτίζεσθε. *Perfecti estote:* id est, juxta Theodoretum, ἀναπληρώσατε τὰ ἐλλείποντα. *Ea quæ desunt supplete.* Et juxta Theophylactum, pag. 434. Καταρτίζεσθε, ἀντὶ τοῦ, τέλειοι γίνεσθε ἔν τε δόγμασι, καὶ ἐν βίῳ, καὶ ἀναπληροῦτε τὰ λείποντα ὑμῖν. *Perfecti estote, hoc est, integri estote & in doctrina, & in moribus, ac replete, quæ desunt vobis.* Eodem modo ad v. 10. κατάρτισιν interpretatur. Sic enim illa Apostoli, *Hoc autem etiam precor,* τὴν ὑμῶν κατάρτισιν, *vestram perfectionem:* Οὐ μόνον, φησὶ, βούλομαι τοῦτο, ἀλλὰ καὶ εὔχομαι τὸ εἶναι ὑμᾶς ἀλήπτους καὶ κατηρτισμένους, τουτέστι, τετελειωμένους, μηδεμίαν λαβὴν παρέχοντας. *Non solum, inquit, hoc volo, sed precor etiam esse vos irreprehensibiles & integros, hoc est, perfectos, nullam ansam præbentes.* Apud Oecumenium, pag. 574. ad hunc ipsum locum sequentia leguntur: Καταρτίζεσθε, οἱονεὶ τέλειοι γίνεσθε, ἀναπληροῦτε τὰ λείποντα, ἐν ἀρετῇ τελειοῦσθε, καὶ τ' ἄλλα πράττετε. *Integri estote, quasi perfecti fiatis, ea quæ desunt repleatis, in virtute perficiamini, atq; reliqua faciatis.*

II. *Quod ruptum ac dissolutum erat, connectendo & coagmentando.* Ita Matth. IV. 21. καταρτίζειν τὰ δίκτυα, *sarcire retia.* Eodem modo Marci I. 19. Hîc καταρτίζειν est συῤῥάπτειν, *reparare, consuere;* ut Theophylactus exponit ad Matth. IV. pag. 24.

III. *Membrum luxatum reconcinnando,* sive loco suo reponendo, & adaptando, rursus componendo. Et apud Galenum Καταρτισμὸς, μεταγωγὴ τῶν ὀστῶν ἐκ τοῦ παρὰ φύσιν τόπου εἰς τὸν κατὰ φύσιν. *Luxatorum ossium compositio restitutioq; ad naturalem positionem situmq; legitimum.* Eleganter transfertur ad animum. Basilius Homil. IX. in Hexaëm. statim post initium, pag. 112. Δοξάσω τὸν μὴ ἀπασχολήσαντα τὸν νοῦν ἡμῶν ἐπὶ τὰ μάταια, ἀλλὰ πάντα εἰς οἰκοδομὴν καὶ καταρτισμὸν τῶν ψυχῶν ἡμῶν γραφῆναι οἰκονομήσαντα. *Glorificabo eum, qui non sivit mentem nostram irretiri evanidæ istius & inanis philosophiæ dogmatis: sed ea duntaxat conscribi voluit, quæ ad ædificationem & instructionem animorum faciunt.* Ita I. Corinth. I. 10. hortatur Apostolus Corinthios, *ut sint* κατηρτισμένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοΐ, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ, *coagmentati eadem mente & sententia.* Ad hæc Theophylactus, pag. 167. Κατηρτισμένοι, τουτέστι, τέλειοι ἐν πᾶσι πράγμασιν ὁμονοοῦντες. *Coagmentati, id est, perfecti, in omnibus rebus idem sentientes.* Ad Gal. VI. 1. *Etiamsi præoccupatus fuerit homo in aliqua offensa,* ὑμεῖς οἱ πνευματικοὶ καταρτίζετε τὸν τοιοῦτον, *Vos spirituales instaurate hujusmodi hominem.* Καταρτίζετε, inquit Theophylactus, μὴ κολάζετε, ἀλλὰ διορθοῦσθε. *Instaurate, non punite, sed corrigite,* Et Theodoretus, pag. 286. Καταρτίζετε, ἀντὶ τοῦ, διορθοῦσθε, στηρίζετε, τὸ ἐλλεῖπον ἀναπληροῦτε. *Instaurate, pro, corrigite, confirmate, quod deficit supplete.*

IV. *Aptè aliquid concinnando, componendo, adoptando.* Ita ad Hebræos XI. 3. ubi de apta concinnatione, & artificiosa constructione mundi usurpatur: Πίστει νοοῦμεν κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι Θεοῦ. *Per fidem intelligimus constructum fuisse mundum verbo Dei.* Theophylactus exponit per τὸ γενέσθαι, Theodoretus per δημιουργηθῆναι. Neuter verbi vim exhausit. Lucæ VI. 40. *Non est discipulus super magistrum:* κατηρτισμένος δὲ πᾶς ἔσται ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ. Id est, quicunque bene, ac prout decet, instructus fuerit, non gravabitur eam subire sortem, quam & subiit magister ejus: hoc enim est, εἶναι ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ. Κατηρτισμένος hîc est, qualis II. Timoth. III. 17. ἄρτιος καὶ ἐξηρτισμένος. Vide in Ἄρτιος. Matth. XIII. 52. μαθητευθείς. In Glossis: Κατηρτισμένος *constructus, instructus.* Apud Lucam κατηρτισμένος μαθητὴς, est τετελειωμένος, *perfectus;*

fectus; ut exponit Theophylactus. Eandem significationem habet verbum καἰαρἰίζω ad Rom. IX. 22. Σκεύη ὀργῆς καἰηςἰισμένα εἰς ἀπώλειαν, *vasa iræ coagmentata ad interitum.* Theodoretus ad hunc locum, pag. 79. dicit ita vocari τὰς αὐθαιρέτῳ γνώμῃ τοῦτο γεγενημένους, *eos qui sua sponte tales facti sunt.* Et Theophylactus p. 97. Καἰηςἰισμένος εἰς ἀπώλειαν, id est, ἀπηςἰισμένος παρ' ἑαυτοῦ καὶ οἴκοθεν, *à se ipso proprioq; ingenio aptatus.* Huc etiam referri queat illustris ille locus ad Hebræos X. 5. ubi Messias dicit, Σῶμα κατηρἰίσω μοι. *Corpus aptâsti*, id est, interprete Theophylacto, pag. 974. Τὸ σῶμά μου κατηρἰισμένην καὶ τελείαν θυσίαν ἀφωρίσας γενέσθαι. *Corpus meum consummatum & perfectum sacrificium ut fieret separâsti, segregâsti.* Idem ille Psal. LXVIII. 9. ubi David de hæreditate populi Israëlitici: Σὺ κατηρἰίσω αὐτήν. *Tu eam perfecisti.* Gl. Græco-Latinæ: Καἰαρἰίζω, *struo, instruo, construo, perficio.* Hesychius, ex hoc Psalmi loco, Κατηρἰίσω, ἐποίησας, ἐτελείωσας. *Fecisti, perfecisti.* Pricæus legendum putat, στερεὰν ἐποίησας, ἐτελείωσας. Idem alibi, Καἰαρἰίσαι, καἰασκευάσαι, τελειῶσαι, στερεῶσαι. *Perficere, adornare, consummare, firmare.* Suidas, ad eundem respiciens locum: Καἰηρτίσω, ἐτελείωσας. *Perfecisti.*

Καἰασαρκόω.

Habent Lexica, sed sine autore. Significat *obesum, corpulentum reddo.* Basilius Homil. V. in Hexaem. pag. 56. Εὐθαλὴς τῷ σώμαἰι, καἰασεσαρκωμένος ὑπὸ τρυφῆς. *Corpore florens, propter delicias obesus.* Idem, Homil. de Jejunio I. pag. 329. Σὺ ὑπερπιαίνων σεαυτὸν καὶ καἰασαρκῶν, οὐκ ἀνίης. *Tu supra modum saginandi te ipsum obesumq; reddendi, nullum finem facis.* Et Homil. II. de Jejunio, pag. 333. Τοὺς τὰ τακἰικὰ μελεἰῶντας, καὶ τοὺς ἐν παλαίστραις διαπονουμένους, ἀκόλουθόν ἐστι τῇ δαψιλείᾳ τῆς τροφῆς καἰασαρκοῦν ἑαυἰοὺς, ὡς ἂν εὐτονώτερον τῶν πόνων ἀντιλαμβάνοιντο. *His, qui bellicis in rebus exercentur, quiq; in palæstris luctando desudant, convenit, ut copia ciborum reddant seipsos corpulentos & obesos, quò validioribus nervis labores queant capessere.* Apud Theophylactum verò in Cap. XII. Lucæ, pag. 409. Καἰασαρκοῦν τὴν ψυχὴν, est, *animam carni subdere*, id est, voluptatibus carnis subjicere.

Καἰασκεδάζω.

Lexica interpretantur, *Dispergo, dissipo:* Hesychius verò Καἰασκεδάσαι, καἰαχέαι, *offundere.* Optimè: ita enim satis frequenter apud Chrysostomum reperitur usurpatum. Homil. XXVII. in Genesin: Ἵνα μὴ καὶ αὐτὸ τοῦτο πάλιν πολλὴν αὐτῷ καἰασκεδάσῃ τὴν ἀθυμίαν. *Ne hoc ipsum rursus multum animi mœrorum ei offundat.* Homil. VII. in Genesin: Αἰσχύνη τις καἰασκεδάζεται τῆς ἡμετέρας ψυχῆς. *Confusio quædam animæ nostræ offunditur.* Idem adv. vituperatores vitæ Monast. lib. III. Cap. XV. Τί δεῖ λέγειν τὰς ἄλλας ἀνάγκας τῶν παίδων, τῆς οἰκίας τὰς φροντίδας, οἳ πᾶσαν προθυμίαν ἱκανοὶ ἀμβλῦναι, καὶ πολλὴν τῆς ψυχῆς καἰασκεδάσαι νάρκην; *Quid me prosequi necesse est educandorum liberorum summas necessitates, curasq; reliquas rei familiaris? quæ profectò tantæ sunt, ut omnem animi alacritatem obtundere, summamq; segnitiem ac stuporem animis offundere queant.* Lib. III. de Providentia, Cap. II. Τοσαύτη κατεσκεδάσθη τοῖς ἁπάντων ὀφθαλμοῖς ἀθυμίας ἀχλύς. *Tanta oculis omnium offusa erat mœroris nebula. Dissipandi* tamen & *dispergendi*, significatio etiam apud eundem occurrit Homil. XXX. in Genesin: Κατεσκέδασε τὴν ἀτιμίαν. *Ignominiam depulit.*

Καἰασοβαρεύομαι.

Non habent Lexica. Σοβαρὸς, juxta veteres Glossas, *severus, tetricus.* Hesychius: Σοβαρὸς, ὑπερήφανος, αὐθάδης, σεμνὸς, ἀπὸ τοῦ σέβας· ἢ συβαρὸς καὶ πλούσιος, ἀπὸ Συβαριτῶν. *Superbus, arrogans, jactabundus:* deductum à σέβας, *reverentia, stupor præ admiratione: vel* συβαρὸς, *dives, à Sybaritis.* Posteriora etiam Suidas habet; quem vide. Iterum Hesychius: Σοβαρεύεται, ἐπαίρεται. *Sese effert, se arroganter ostentat.* Cyrillus Alexandr. ad Joh. IX. 29. Ἐπ' ἀθραύστοις ἀναισχυντίαις σοβαρευόμενοι, τὸ ἡμεῖς οἴδαμεν ἀναφθέγγονται. *Præfractâ impudentiâ tumidi,* Nos scimus, *inclamant.* Hinc καἰασοβαρεύομαι, *insolenter me adversus aliquem effero.* Cyrillus Alex. lib. X. in Joh. ad Cap. XV. v. 20. pag. 899. Μὴ ζητείσθω παρ' ἡμῶν τὸ μεῖζον ἀκαίρως, μηδὲ τοῦ τοῦ Κυρίου καἰασοβαρευέσθε μέτρου. *Nolite altum intempestivè sapere, nec Domini mediocritatem superbè despicite.*

Καἰασοφίζομαι.

Καἰασοφίζομαι est *circumvenio, dolosè ago, callidè ago.* Hoc sensu in veteri & novo Testamento reperitur. Exodi I. 10. Δεῦτε, καἰασοφισώμεθα αὐτούς. *Agite, circumveniamus eos.* Quò respiciens Suidas: Καἰασοφισώμεθα· τεχνασώμεθα· μηχανῇ τινι κακώσωμεν. *Circumveniamus, moliamur* aliquid contra eos: *arte aliqua vexemus: callidè decipiamus.* Idem: Καἰασοφισθεῖσα, χλευασθεῖσα. Circumventa, derisa, decepta, callide delusa. Hesychius: Καἰασοφισθεῖσα, χλευασθεῖσα, τεχνασθεῖσα. Heinsius mavult legere, καἰαχλευασθεῖσα, καἰατεχνασθεῖσα. Idem: Κατεσοφίσθη, ἐπλανήθη. *Seductus, in errorem inductus fuit.* Nec aliter τὸ κατεσοφίσατο accipiendum Judith. V. 11. ubi emendatiora exemplaria habent: Καὶ ἐπανέστη αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς Αἰγύπἰου, καὶ κατεσοφίσατο αὐτοὺς, καὶ ἐταπείνωσεν αὐτοὺς ἐν πόνῳ καὶ ἐν πλίνθῳ, καὶ ἔθετο αὐτοὺς εἰς δούλους. *Et insurrexit eis rex Ægypti, & circumvenit eos, & humiliavit eos in labore & in latere, & eos fecit servos.* Cap. X. 20. Οἱ ἀφεθέντες δυνήσονται καἰασοφίσασθαι πᾶσαν τὴν γῆν. *Qui dimissi poterunt decipere omnem terram.* In novo Test. semel legitur, Act. VII. 19. ubi S. Stephanus eadem narrans, quæ habentur Exodi I. 10. & Judith. V. 11. de Pharaone dicit: Οὗτος καἰασοφισάμενος τὸ γένος ἡμῶν, ἐκάκωσε τοὺς πατέρας ἡμῶν. *Hic circumveniens genus nostrum, afflixit patres nostros:* ita vulgata & Tigurina versio. Nec malè. Sensus namque est: obliquis artibus & consiliis genus nostrum extinguere moliebatur, φορτία δυσβάστακἰα imponendo nobis, imò graviora quàm quæ ferre poteramus, ut sic sine vi aperta ad perniciem redigeremur. Ezechiel Tragicus apud Clementem Alex. Strom. I. p. 344. de re eadem:

Ἰδὼν γὰρ ἡμῶν γένναν ἅλις ηὐξημένην,
Δόλον καθ' ἡμῶν πολὺν ἐμηχανήσατο
Βασιλεὺς Φαραώ. -- -- --
Nostrum videret nam genus cùm crescere,
Est machinatus in nos plus satis doli
Rex Pharao. -- -- --

Philo in hac eadem historia, de eodem: Τὴν ἰσχὺν αὐτῶν ἀφαιρεῖν ἐπινοίαις ἀνοσιουργοῖς ἐμηχανᾶτο. *Robur ipsis adimere artibus nefandis moliebatur.* Basilius M. Homil. I. de Jejunio, pag. 331. itidem hoc verbo *fallendi, fucum faciendi* significatu utitur. Μὴ ὡς ἀμυνόμενος τὰς ἡμέρας, μὴ ὡς καἰασοφιζόμενος τὸν νομοθέτην, τῶν πέντε ἡμερῶν τὴν κραιπάλην προαποτίθεσο. *Ne, velut ulciscens jejunii dies, neu veluti fucum facturus legis autori, in hos quinq; dies crapulæ thesaurum reponito.* Idem in principium Prov. p. 468. Καλὴ πανουργία τῶν Ἑβραίων καἰασοφισαμένων τοὺς Αἰγυπἰίους, καὶ τόν τε μισθὸν τῆς ἐργασίας τῶν πόλεων ἀπολαβόντων, καὶ ὕλας ἑαυτοῖς πρὸς τὴν σκηνὴν συμποριζαμένων. *Pulchra admodum fuit Hebræorum astutia Ægyptios decipientium, ac pro opere ædificatarum urbium præmium accipientium, materiamq; ad condendum tabernaculum sibi-*

sibi ipsis comparantium. Adjungi etiam potest locus è Luciano, Dial. Promethei & Jovis, ubi Jupiter Prometheum in hunc alloquitur modum: Κατασοφίζῃ με, ὦ Προμηθεῦ. *Callidè*, sive *dolosè mecum agis, ô Prometheu.* Illud κατασοφίζῃ sic exponendum esse, patet ex iis, quæ ibidem Prometheus subjungit: Καὶ τί πλέον ἕξω; οὐ γὰρ ἀγνοήσεις αὖθις ἔνθα ὁ Καύκασός ἐστιν, οὐδ' ἀπορήσεις δεσμῶν ἤν τι τεχνάζων ἁλίσκωμαι. *Et quid mihi proderit? Non enim rursus ubi sit Caucasus latebit te, neq; deerunt tibi vincula, si callidè aliquid moliens deprehendor.* Lubens, ubi operæ videtur precium, novi Testamenti versionem in linguam consulo vulgarem. Illa Act. VII. 19. pro οὗτος κατασοφισάμενος τὸ γένος ἡμῶν, habet ἐτοῦτος ἐκατατέχνευσε τὸ γένος μας. Tandem non omittenda verba Oecumenii ad eundem locum, pag. 39. Οὗτος κατασοφισάμενος, τουτέστι, πανούργοις ἐπινοίαις αὐτῶν περιγενέσθαι βουλευσάμενος. Σοφισμὸς γάρ ἐστι βεβιασμένη ἐξήγησις· διὸ ὧδε ἡ ἔμφασις λέγει, τὸ βιαίως αὐτοῖς ἐπιθέσθαι δηλονότι. Ὅθεν καὶ σοφιστὰς τοὺς γόητας καλοῦσιν, ὡς ἀληθὲς διὰ ἀπάτης καὶ σοφισμῶν κρύπτοντας. Κατασοφισάμενος, *hoc est, id agens, ut versutis illos consiliis superaret.* Σοφισμὸς *enim est callida & coacta interpretatio: unde hîc emphaticè dictum est, quòd* Pharao *violenter eos sit aggressus. Unde etiam* σοφιστὰς *vocant versutos, impostores, ut qui veritatem per fallaciam & callidas interpretationes occultent.*

Κατασπιλάζω.

Hesychius: Κατασπιλάζων, μολύνων. *Commaculans.* Atque ita deducendum à σπίλος, *labes, inquinamentum,* quo sensu occurrit in Epist. Judæ, v. 12. De quo tamen loco aliquid monemus in Σπιλάς. Etymolog. verò M. Καὶ φιλεπίδημον φόνον κατασπιλάζοντες, exponit κατακρύπτοντες, *occultantes*, additque, ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ὑφάλων πετρῶν, αἵτινες ὑπὸ ὕδατος καλυπτόμεναι, τοῖς ἀπροόπτως προσπελάζουσι κίνδυνον ἐπιφέρουσι. *Metaphora deductâ à petris sub mari latentibus, quæ ab aqua occultatæ iis, qui ex improviso appropinquant, periculum creant.* Sunt omnino σπιλάδες *saxa sub aquis latentia.* Σπίλας etiam, juxta veteres Glossas, est *procella*: ad quam significationem accedit κατασπιλάζω apud Cyrillum Alex. lib. VI. adv. Julianum, pag. 187. Οὐχ οὕτω πνεύματος λαύρου κατασπιλάζοντος ἀγριαίνεται θάλασσα, ὡς ἀνδρὸς ψυχὴ παθοῦσα τὸ δύσοργον καὶ τὸ ἀχάλινον εἰς θυμούς. *Non sic mare sævit, cùm ventus vehemens procellas excitat, ut mens hominis iracundiæ vi & impotentia agitata.*

Κατάστασις.

Quàm varias hæc vox significationes habeat apud autores profanos, ex vulgatis haberi potest Lexicis. Nos observamus insuper unam & alteram apud Scriptores Ecclesiasticos obviam.

I. Notat *ordinationem ad officium.* Can. XIX. Concilii Antiocheni decernit, *Episcopum non esse ordinandum absq; Synodo & præsentia Metropolitani provinciæ: quodsi omnes adesse non possint, plures omnino adesse oportere,* ἢ διὰ γραμμάτων ὁμοψήφους γενέσθαι, καὶ οὕτως μετὰ τῆς τῶν πλειόνων ἤτοι παρουσίας ἢ ψήφου γίνεσθαι τὴν κατάστασιν, *aut certè per literas unà cùm illis suffragium ferre, & sic cum plurium præsentia aut suffragio ordinationem fieri.* Et mox: Εἰ δὲ κατὰ τὸν ὡρισμένον κανόνα γίγνοιτο ἡ κατάστασις, *Si autem juxta præfinitum canonem ordinatio facta fuerit.* Zonaras ad hunc Canonem, pag. 334. dicit τὴν κατάστασιν *esse* ψῆφον τὴν καθιστῶσαν τόν δε εἰς τήν δε τὴν πόλιν ἐπίσκοπον, *suffragium, quo aliquis ordinetur Episcopus in hac vel illa urbe.* In Epist. Julii apud Athanasium, tom. I. pag. 743. Τοῦτο δὲ οὐδὲ αὐτοὶ οἱ περὶ Μαρτύριον ἀντέλεγον, οὐδὲ ἠρνοῦντο τὸν Πιστὸν ὑπὸ Σεκούνδου ἐσχηκέναι τὴν κατάστασιν. *Huic autem neq; Martyrii fautores contradicebant, neq; negabant, Pistum à Secundo ordinationem habuisse.* Et mox: Ἀδύνατον τὴν κατάστασιν Σεκούνδου τοῦ Ἀρειανοῦ, ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ἰσχύσαι, *Fieri nequit, ut ordinatio Secundi Ariani in Ecclesia catholica rata habeatur.* Pag. 747. Πάντες ἐπίσκοποι γράφοντες διεβεβαιώσαντο καὶ τὴν κατάστασιν αὐτοῦ ἔννομον γεγονέναι. *Omnes Episcopi datis literis confirmabant, etiam ordinationem ejus legitimam fuisse.*

II. Κατάστασις apud recentiores Græcos *non est statio, sed ipsa hominis conditio, ritus, ordo, constitutio, & mores:* hinc hominem dicunt ἀκατάστατον, non qui non stat, sed qui improbis insulsisque moribus est. Sic, cùm vident aliquem nulla discretione præditum, quasi admiratione ducti, dicunt, ἴδε κατάστασιν, quod alii σύστασιν. Chrysostomus Homil. CXXI. tom. V. pag. 793. Ἡ εὐαγγελικὴ κατάστασις πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἄγεται κατάστασιν. *Evangelica constitutio*, vel *Evangelici mores ad veteres deducuntur mores.* Nec aliter apud Cyrillum Scythopolitanum in vita Sabæ: Ἔχων μετ' αὐτοῦ δευτερεύοντα τῆς τῶν κοινοβιακῶν καταστάσεως φροντίδων. *Habens secum secundum cœnobiacarum curarum præfectum.* Hinc ὁ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς καταστάσεως, *præfectus moderandis moribus*, vel *dirigendis ritibus sacris, & constitutionibus.* Græci, ut juventutis impetus compescerent, & immoderatos juvenum mores frenarent, ac turbis rixisque modum ponerent, τὸν ἐπὶ τῆς ἱερᾶς καταστάσεως in Bemate constituerunt, qui juvenes inquietos, sua autoritate sedatos, ab injuriis & contentionibus, & indecoris actibus ad bonam frugem reducerent. Potest etiam dici *rebus sacris dirigendis* præfectus; id namque illi incumbebat, ut ex præscripto, & sanctorum Patrum sancitis, res divina perageretur, caveretque, ne quis extra præscriptos limites pedem efferret.

Κατάστημα.

Legitur hæc vox in N. Test. Cap. II. v. 3. ad Titum, ubi Apostolus vult πρεσβύτιδας, *anus*, esse ἐν καταστήματι ἱεροπρεπεῖς. Vulgatus, *in habitu sancto.* Tigurina: *In habitu, qui religionem deceat.* Beza, *in habitu, qui sanctimoniam deceat.* Theodoretus κατάστημα ἱεροπρεπὲς interpretatur τὴν τῆς σεμνότητος εὐκοσμίαν, *honestum ornatum.* Theophylactus dicit, γραΐδας λέγει, ἃς καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ σχήματος καὶ τῆς καταστολῆς δεῖ κοσμίας φαίνεσθαι. *Anus intelligit, quas & ab ipso habitu & ornatu honestas videri oportet.* Oecumenius per κατάστημα intelligit τὰ περιβόλαια, *vestes*: & vulgaris versio Græca, ἐνδύματα. Hi ergo omnes putârunt, κατάστημα hîc idem esse, quod I. Tim. II. 9. καταστολή. Alii, & quidem convenientiùs, latiùs vocem existimant sumendam, ut non tantùm amictum, sed & gestum, incessum, &c. complectatur. Porphyrius in περὶ ἀποχῆς δ'. de Ægyptiorum sacerdotibus, Τὸ δὲ σεμνὸν αὐτῶν καὶ ἐκ τοῦ καταστήματος ἑωρᾶτο, πορεία γὰρ ἦν &c. εὔτακτος, καὶ βλέμμα καθεστηκός. *Morum severitas ex ipso etiam patebat habitu, incessus enim erat &c. ordinatus, & aspectus modestus.* Basilius de vita Solitaria: Τὸ γὰρ ἱλαρὸν καὶ ἄλυπον τῆς ψυχῆς κατάστημα αἱ τῶν ὕμνων παρηγορίαι χαρίζονται. *Lætum enim & tranquillum animæ statum consolationes, quæ ex hymnis capiuntur, suppeditant.* Eodem sensu κατάστασις apud eundem in Psal. XXXIII. p. 228. Ζήτησον εἰρήνην λύσιν τῶν τοῦ κόσμου τούτου θορύβων, κτῆσαι γαληνιῶντα νοῦν, ἀκύμονά τινα καὶ ἀτάραχον κατάστασιν τῆς ψυχῆς. *Quære pacem, nimirum solutionem à tumultuariis mundi hujus curis: para tibi mentem tranquillam, statumq; animæ ab omni fluctuatione ac turbela sejunctum.* Hinc βλέμματι καὶ κινήματι καταστηματικὸς, *vultu & motu sedatus*, Plutarchus in Gracchorum vita. Ergo καταστήματι ἱεροπρεπεῖς, *quarum probata est conversatio, sermo moderatus, sancta verecundia:* ut & de provectioris ætatis feminis locutus D. Hieron.

Epist.

Epist. ad Demetriadem. Idem lib. IV. Epist. *Quorum habitus, sermo, vultus, incessus, doctrina virtutum est.* Græcè contractiùs dicas, ὧν αὐτὸ τὸ κατάστημα μαθητεία ἐστὶν, ut de Trallensium Episcopo S. Ignatius dixit: cujus verba Hieronymus videtur imitatus. Ambrosius III. de Virgin. in laudibus B. Mariæ: *Nihil torvum in oculis, nihil in verbis procax, nihil in actu inverecundum: non gestus fractior, non incessus solutior, non vox petulantior: ut ipsa corporis species simulacrum fuerit mentis, figura probitatis.* Cassianus Collat. XI. Cap. II. pag. 362. de quibusdam in Ægypto anachoretis: *Quorum ita & antiquitas in corporibus jam curvatis, & sanctitas in ipso etiam fulget aspectu, ut vel sola contemplatio eorum magnam intuentibus posset conferre doctrinam.* Clemens Alex. Pæd. lib. III. Cap. XI. pag. 246. etiam de mulieribus, κατάστημα σεμνὸν vocat.

Καταστολή.

Hesychius: Καταστολήν, περιβολήν. *Amictum.* Suidas: Καταστολή, ἡ στολή. *Amictus, stola.* I. Tim. II. 9. vult Apostolus, ut mulieres se ornent ἐν καταστολῇ κοσμίῳ, *in habitu ornato.* Theodoretus ad hunc locum interpretatur περιβολή. Καὶ αὐτῇ τῇ περιβολῇ μηνυούσῃ τῶν ψυχῶν τὴν σεμνότητα. *Ipso etiam amictu indicante animarum honestatem.* Theophylactus verò, pag. 759. Chrysostomum imitatus: Καταστολὴν λέγει, τὸ πάντοθεν περιεσταλῆναι, καὶ συγκεκαλύφθαι, ἀλλὰ μὴ ἀνακεκαλύφθαι ἀναισχύντως. Καταστολὴν *dicit, undiq; vestiri & contegi, nec impudenter detegi.* Vult Apostolus, ut idem loquitur, mulieres ἐστολίσθαι κοσμίως, καὶ μὴ περιέργως, *vestiri honestè, non curiosè.* Ἐν καταστολῇ κοσμίῳ, est ἐν στολῇ κοσμίῳ· στολῇ ἀπεριέργῳ καὶ εὐσχήμονι, *in vestitu honesto: vestitu non exquisito vel supervacaneo, sed honesto;* ut Clemens Alexandr. Pædag. lib. III. Cap. XI. Basilius ad Gregorium: Μήτε ἐν χρώματι τὸ ἀνθηρὸν διωκέσθω, μήτε ἐν τῇ καταστολῇ τὸ λεπτὸν καὶ μαλακόν. *Neq; colorem sectetur purpureum, neq; amictum subtilem & mollem.* Vulgatus in loco Apostoli καταστολὴν interpretatur *habitum.* Rectè, ut monet Cl. Pricæus: *Habitus enim,* inquit Servius ad Virgilium: *apud veteres dicebatur tam corporis, quàm eorum, quæ propter corpus sunt.* Quæ καθ' ὑστερολογίαν intelligenda. Isidorus de Clericis offic. Ecclesiast. II. 2. *Pudorem ac verecundiam mentis simplici habitu -- ostendant.* Cassianus Institut. lib. I. Cap. IV. ab initio, de Monachis Ægyptiis: *Sunt præterea quædam in ipso Ægyptiorum habitu, non tantum ad curam corporis, quantum ad morum formulam congruentia; quò simplicitatis & innocentiæ observantia etiam in ipsa vestitus qualitate teneatur.* Can. III. Ancyranus de iis, qui coacti thus offerebant, statuit, ut dolorem suum semper testentur τῇ πάσῃ καταστολῇ καὶ τῷ σχήματι, καὶ τῇ τοῦ βίου ταπεινότητι, *& amictu, & habitu, & vitæ humilitate.* Ad quæ Zonaras, pag. 288. Καταστολὴ τὸ μέτριον καὶ κατεσταλμένον τοῦ ἤθους ἐστίν· ἢ τὰ περιβλήματα, καὶ ἡ στολή. Καταστολή, *sunt modesti & humiles mores: vel etiam amictus & stola.* De moribus etiam usurpat Clemens Alex. Strom. VI. pag. 659. Ἅπτεον μουσικῆς, εἰς κατακόσμησιν ἤθους καὶ καταστολήν. *Attingenda est Musica ad mores ornandos & componendos.*

Καταστρηνιάω.

Καταστρηνιάω à simplici στρηνιάω, quod apud Hesychium metaphoricè inter alia significat, διὰ πλοῦτον ὑβρίζω καὶ βαρέως φέρω, *propter divitias contumeliosè tracto, insolens sum, insulto, & graviter fero.* Suidæ στρηνιῶ est ἀτακτῶ, *immodestè vivo: deliciis nimium indulgeo.* Varinus ex Etymolog. Στρηνιᾷν παρὰ τὸ στερεῖν καὶ ἀποσπᾷν τὰς ἡνίας· ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ἀλόγων ζώων. Στρηνιᾷν dicitur *à* στερεῖν *&* ἡνία, *ab auferenda & avellenda habena: metaphora à brutis* deductâ. Legitur Apoc. XVIII. 7. & 9. ubi de Babylone: Ὅσα ἐδόξασεν ἑαυτὴν καὶ ἐστρηνίασε. *Quantum extulit sese & luxuriata est.* Et de regibus, *qui cum illa scortati sunt,* οἱ μετ' αὐτῆς πορνεύσαντες καὶ στρηνιάσαντες, *& luxuriati.* Primitivum est στρῆνος, de quo Suidas: Στρῆνος· εἰς τὴν παλαιὰν τοῦτο κεῖται· Τὸ στρῆνός σου ἀνέβη ἐν τοῖς ὠσί μου. *Hoc* vocabulum *est in veteri* Testamento, nempe II. Reg. XIX. 28. *Tumultuatio tua ascendit ad aures meas.* At Apocal. XVIII. 3. ubi iterum de Babylone, *& mercatores terræ* ἐκ τῆς δυνάμεως τοῦ στρήνους αὐτῆς ἐπλούτησαν, *opibus deliciarum ejus divites facti sunt:* hìc ergo *delicias* notat: unde versio in linguam vulgarem pro eo ponit, ἀσωτία, *luxuria, lascivia,* & pro ἐστρηνίασε v. 7. ἀσώτησε, *luxu diffluxit:* item v. 9. pro στρηνιάσαντες, ἐκαλοπάθησαν, *in luxu vixerunt & deliciis.* Hinc tandem compositum καταστρηνιάω, quo utitur Apostolus I. Timoth. V. 11. Νεωτέρας δὲ χήρας παραιτοῦ· ὅταν γὰρ καταστρηνιάσωσι τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν θέλουσιν. Beza: *Porrò juniores viduas recusa: postquam enim lascivire cæperint adversus Christum, nubere volunt.* Vulgatus: *Cùm luxuriatæ fuerint in Christo.* Sine dubio legendum, *in Christum.* Ὅταν καταστρηνιάσωσι τοῦ Χριστοῦ, pro ὅταν στρηνιάσωσι κατὰ τοῦ Χριστοῦ. Sic Jacobi II. 13. κατακαυχᾶται ἔλεος κρίσεως, id est, καυχᾶται κατὰ κρίσεως. Idem usus verbi κατασοβαρεύομαι. Illud vide. Chrysostomus Homil. XV. in I. ad Timoth. pag. 311. Ὅταν καταστρηνιάσωσιν, interpretatur ὅταν ἀκκισθῶσιν, ὅταν θρύπτωνται. Καθάπερ ὅταν ἐπὶ ἀνδρός τις ἐπιεικοῦς λέγῃ, Ἄφες αὐτήν, ὅτι ἑτέρου γέγονε. *Cùm in lasciviam deliciasq; fuerint resolutæ. Quemadmodum si quis de viro bono diceret: Dimitte illam, alterius enim fuit.* Theophylactus ad eundem locum, pag. 781. itidem exponit, Ὅταν ἀκκισθῶσιν, ὅταν θρύψωνται, ὅταν καθυπερηφανεύσωνται τοῦ Χριστοῦ, μὴ καταδεχόμεναι αὐτὸν νυμφίον, ἐκπίπτουσι λοιπὸν εἰς τὸ γάμον. Hoc est, *Quando lascivierint, & deliciatæ fuerint, ac quando superbierint adversus Christum, ipsum in sponsum non admittentes, in nuptias deinceps excidunt.* Apud Oecumenium, pag. 758. Ὅταν καταβλακευθῶσιν, ὅταν καταθρυφθῶσι. *Cùm deliciatæ fuerint adversus* sc. Christum. Eodem sensu Hieronymus ad Gerontiam interpretatur, *Fornicari in injuriam viri sui Christi, hoc enim Græcus sermo significat.* Non dissimili nec sensu nec figura Clemens Alex. Strom. II. pag. 373. ἀποσκιρτᾷν τῆς ἀληθείας, *à veritate resilire:* Irenæus lib. III. Cap. XLIV. *in deliciis ac luxuriis versari adversus Dei benevolentiam:* Lactantius lib. V. Cap. XXIII. *aberrare à disciplina Legis, & vincula abrumpere.* Itaque καταστρηνιᾷν τοῦ Χριστοῦ, est, abjecto Christi fræno, seu, contra legem & præscriptum Christi, verbis, gestibus, habitu gerere se immodestiùs, vel, vitam agere molliorem & solutiorem, quàm par sit.

Κατασφενδονάω.

Non habent Lexica. Σφενδονάω est *funda utor, fundam torqueo.* Suidas: Σφενδονᾶσθαι, ἀποῤῥίπτεσθαι. *Fundâ projici.* Κατασφενδονάω, *fundam torqueo adversus.* Cyrillus Alex. in Cap. II. Nahumi, pag. 499. Τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ταῖς ἀθυροστομίαις κατασφενδονῶντες. *Oris petulantiâ, ceu funda, gloriam Dei appetentes.*

Κατατομή.

Veteres Glossæ: Κατατομή, *concisio, decisio.* Usus hac voce Apostolus ad Phil. III. 2. Βλέπετε τὴν κατατομήν. *Cavete concisionem.* Ad περιτομὴν allusisse Apostolum, ex sequenti patet versu. Ἡμεῖς γάρ ἐσμεν ἡ περιτομή. *Nos enim circumcisio,* nempe *vera sumus.* Περιτομή, ut alibi sæpe, pro περιτετμημένοις, *circumcisis:* quos hìc Apostolus notat, utpote qui circumcisione sua pluri-

mùm gloriabantur, tum & sub salutis necessitate ritum hunc agebant, & ab aliis exigebant. At Apostolus κατατομῆς potius, quàm περιτομῆς nomine istos voluit insignitos. Appellationis rationem non unam omnes reddunt. Camerarius, κατατομὴν, inquit, καθ' ὑπαλλαγὴν vocat, id est, *recisos*, sive *concisos, quia jam tantùm lacerarent, secando corpora sua, sublata, post Christi adventum, circumcisione legitima.* In quo præeuntem habet Chrysostomum, Homil. X. in Epist. ad Philippenses, pag. 59. Οὐδὲ τοῦ ὀνόματος ἐκείνης τῇ περιτομῇ μεταδέδωκεν· ἀλλὰ τί φησιν; ἡ περιτομὴ ἐκείνη κατατομή ἐστιν. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο ποιοῦσιν, ἢ τὴν σάρκα κατατέμνουσιν· ὅταν γὰρ μὴ ᾖ νόμιμον τὸ γινόμενον, οὐδὲν ἄλλο, ἢ σαρκὸς τομή ἐστι, καὶ κατατομή. *Sed ne nomine quidem circumcisionem impertit. Sed quid inquit? Circumcisio illa, concisio est. Nihil enim aliud faciunt, quàm carnem concidunt. Quando enim quod fit, legitimum non est, nihil aliud quàm carnis sectio est, & concisio.* Eodem idem refert, quod dixit, βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας, *cavete malos operarios:* καὶ ἡμεῖς δὲ κατατομὴν λέγομεν, ἐπὶ τῶν εἰκῇ καὶ ἁπλῶς καὶ ἄνευ τέχνης τοῦτο ποιούντων. *Etiam nos concisionis nomine utimur de iis, qui temere, perfunctoriè, & sine arte hoc faciunt,* id est, aliquid concidunt. Propiùs ad Camerarii mentem Theophylactus, pag. 604. Μέγα καὶ τίμιον ἦν ποτε παρὰ Ἰουδαίοις ἡ περιτομὴ, ὅπου γε καὶ τὸ σάββατον διὰ ταύτην ἐλύετο. Ἐπεὶ οὖν νῦν ἤργησεν, οὐδὲν ἄλλο ἢ κατατομή ἐστιν. Ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἔστι νόμιμον τὸ γενόμενον, τὴν σάρκα μόνον κατατέμνουσι. *Magna quondam & preciosa res erat apud Judæos circumcisio, siquidem vel sabbatum propter eam solveretur. At postquam nunc irrita facta est, nihil aliud est quàm concisio. Cùm enim non sit legitimum quod fit, carnem tantummodo concidunt.* In eandem planè sententiam Oecumenius: quem vide. Facit eodem, quòd Beza suspicatur, alludi ad *profanas* illas *incisiones* prohibitas Levit. XIX. 28. XXI. 5. ut non alio loco haberi velit horum *circumcisionem*, quàm quo *profanam incisionem* illam. Aliam etiam appellationis illius rationem afferunt Chrysostomus, Theodoretus & Theophylactus, ὅτι τὴν ἐκκλησίαν ἐπειρῶντο κατατέμνειν, *quoniam Ecclesiam concidere conabantur*; vel, τῆς ἐκκλησίας τὸ σῶμα τέμνειν, *corpus Ecclesiæ scindere.* Vide Adversar. Gatakeri, Cap. XXXVIII. Alia est sententia Heinsii, qui in Exercitationibus suis: *Frustra nobis esse videntur, qui ad* impias incisiones *aut* profanas, *quarum mentio in Lege, referendum id existimant. Quid enim hoc ad* שרט, *sive* ἐντομίδα, *de qua Moses? Quid autem* κατατέμνειν *sit, ut vulgò usurpatur, nemo nescit. Quomodo, & qui ex viris, cùm secantur, non viri evadunt. Ita Judæorum* περιτομὴ, *cùm hodie carnalis sit,* κατατομὴ, *per* εὐτελισμὸν, *& contemtum, eleganter ac urbanè dici potest. Ut cùm Magnus Basilius, Judæum* τῆς κατατομῆς ἄνθρωπον, *ad secundum Esajæ, Catenâ nondum editâ, non sine caussa, & venustè, ex hoc loco dixit.* Ἐρώτησαν τὸν τῆς κατατομῆς ἄνθρωπον, τὸν κατὰ σάρκα Ἰουδαῖον, περὶ ποίου νόμου λέγει, καὶ περὶ ποίου λόγου. *Jam autem, quemadmodum* περιτομὴ *carnalis, ita quæ* κατατομὴ *primò fuit, tandem &* ἀποτομὴ *evasit. Abscissi enim sunt Judæi, ut insererentur alii. Neq; præter rem Homil. CXIV. Chrysologus:* Judæe, quid habes quod non perdidisti? Si autem perdidisti, quid gloriaris quasi non perdideris? ubi est Templum? ubi sacerdos? ubi sacrificium? ubi incensum? ubi purificationes tuæ? ubi solennitatum tuarum non omittenda devotio? sed ut his Judæus meritò circumcideris, quia bonis omnibus abscissus es suprà dictis. *Quo sensu idem Basilius,* τὸν Ἰσραὴλ ἀπὸ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ἀποτμηθέντα, *Homil. de Humilitate dixit, ut quemadmodum* λαλεῖν *&* καταλαλεῖν, *ita* τέμνειν *&* κατατέμνειν *dicatur, unde* κατατομὴ, *quemadmodum nec ignoro,* κατατομὴν *&* unionem, *nonnunquam ab antiquis opponi. Asceticorum autor.* Τοῦτο τὸ κεφάλαιον τῆς τοῦ Σωτῆρος κατὰ σάρκα οἰκονομίας· ἵνα τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, πρὸς ἑαυτούς τε καὶ ἑαυτὸν συναγάγῃ, καὶ τὴν πονηρὰν κατατομὴν ἐξελὼν, τὴν ἀρχαίαν ἀνακαλέσηται ἕνωσιν. Hæc Servatoris nostri secundum carnem dispensationis summa est, ut humanæ participes naturæ inter se & secum conjungat, perversaque disjunctione semel sublata, antiquam unionem revocet. Hactenus ille.

Καταφατικός.

Vide de hac voce in Ἀποφατικός.

Καταφωτίζω.

Καταφωτίζειν est *illuminare, illustrare.* Τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι καταφωτίζειν, est *baptizare.* Methodius in vita Dionysii Areopagitæ, pag. 381. de Dionysio Parisiis degente: Καὶ λαὸν νέον ἐν τῇ ἀληθείᾳ τοῦ εὐαγγελίου δεδιδαγμένον τῷ ἁγίῳ αὖθις ἐκεῖ βαπτίσματι κατεφώτισε. *Novumq; populum in Evangelii veritate eruditum sancto baptismo postea illic illuminavit.*

Καταψιλόω.

Καταψιλόω Lexicographis est *denudo, deglabro*, seu *connudo, compilo.* Apud Hesychium: Καταψιλωθήσεται, ψιλὸν γενέσθαι. Eodem modo Varinus. Omnino scribendum γενήσεται. *Rarum, tenue, subtile fiet.* Metaphoricè, *complano.* Cyrillus Alexandr. in Cap. XI. Hoseæ, pag. 159. Ἰσραὴλ κεκληρονόμηκε τῆς ἐπαγγελίας τὴν γῆν, Θεοῦ πάντ' αὐτοῖς καταψιλοῦντος τὸ ἄναντες, καὶ τὸ δύνασθαι κατευμεγεθεῖν τῶν ἐχθρῶν ἀπονέμοντος. *Israël sortitus est terram promissionis, Deo omne arduum illis complanante, & ut hostes superare possent largiente.*

Κατέλευσις.

Non habent Lexica: idem quod κάθοδος vel κατάβασις *descensus.* Eusebius in vita Constantini, pag. 166. a. incarnationem Filii Dei vocat κατέλευσιν τοῦ Σωτῆρος, *descensum servatoris.*

Κατεπάνος. Κατεπανικός. Κατεπανίκιον.

Multa de his vocibus Cl. Reinesius, var. lect. lib. III. Cap. I. Præcipua hic exstare volumus. *Catapanum* è Magistratibus minoribus Neapoli appellârunt eum, ad quem cura, carnis, salis, olei, vini, obsoniorum, panis, omnisque adeò annonæ studium pertinebat, ut & suppeteret civibus, & incorrupta esset, & justo precio venderetur; ejusdem fuit ponderibus & mensuris attendere, iniqua corrigere, minores frangere. Olim qui panis & cæterarum rerum venalium in urbe & municipiis sollicitudinem haberent jussu decurionum *Episcopi* appellabantur. Vide in Ἐπίσκοπος, num. I. Græcis ἀγορανόμοι, οἱ κατὰ τὴν ἀγορὰν ὤνια διοικοῦντες ἄρχοντες. A potiori verò parte curæ, nimirum frumento in panem, Neapolitani videntur *Catapanum* vocâsse, qui aliâs *annonarius.* Eo ipso vocabulo *catapani* ducem Imp. in Italia vicarium, quem olim Exarchum dixerant, ab Italis significatum fuisse, additò etiam etymo, *quòd super omnia constitutus esset,* παρὰ τὸ πᾶν, tradit J. C. Capacius lib. II. Hist. Neapol. Verùm à πᾶν *Catapanus* fieri nequit. In historiis Italicis, lingua vulgari scriptis, *Catapanus* is appellatur, qui Imperatoris Constantinop. vices gerit, vel rei gerendæ causâ ab eodem in Italiam mittitur; sed vocabulum hoc sive è Græco κατεπάνος,

ν@, de cujus significatione & etymo postea, sive è Latino *Capitaneus* vulgus corrupit. Cl. Meursius in Glossario suo, in Constitut. quadam Alexii Comneni junioris, κατεπάνες interpretatur *redemtores tributorum & vectigalium.* At intelligi *magistratus in provincia*, docet Reinesius: ac proinde χρείαν πρακτορικὴν *officium quæstoris*, χρείαν κατεπανικὴν, cujus etiam meminit Balsamon ad Can. XII. Concilii Nicæni II. pag. 518. officium præfecti annonæ, & omnem utriusque caussam & sustentationem esse, quæ in stipendiis seu annonis & capitationibus à Provincialibus præstari solet. In verbis verò Johannis Curopalatæ, quæ etiam producit Meursius, ὁ κατεπάνω τῆς Ἰβηρίας ὁ Ἰσσίτης, regulus, præfectus, seu domicellus, Iberiæ est, voce vel è Slavocino PAN, vel è Latino *Capitaneus* à Græcis, per corruptelam ab Italico vulgo factam, formata. Balsamon, loco ubi suprà, pag. 519. meminit τῶν πραιτόρων, καὶ πρακτόρων, καὶ κατεπάνων. Occurrit κατεπανίκιον apud Nicetam in Man. Comneno, lib. II. Vide Gl. Meursii.

Κατευμεγεθέω.

De hoc verbo sic Henr. Stephanus: Κατευμεγεθεῖν in v. I. *superiorem esse, dominari, sub imperio suo habere.* Suidas καταδυναστεύειν exponit, genitivo jungi tradens. Hæc ille. Legitur etiam apud Hesychium, qui exponit καταδυναστεύειν, ὑπερβάλλειν, νικᾶν, *sub potestatem redigere, superare, vincere.* Frequentissimum apud Cyrillum Alexandrinum. In Cap. XIII. Jesajæ, pag. 224. de sanctis ita scribit: Κατευμεγεθοῦσι δὲ τῶν ἀνθεστηκότων οἱονεὶ στρατηγοῦντος Χριστοῦ, καὶ συνασπιζόντων ἁγίων ἀγγέλων. *Superiores verò evadunt adversariis, utpote duce Christo, & defendentibus Angelis sanctis.* In Cap. XV. Jesajæ, pag. 249. de Moabitis: Δεινοὶ καὶ ἀγέρωχοι Μωαβῖται γεγόνασι, καὶ ταῖς τῶν δαιμονίων ἀπάταις ἐπιθαρσήσαντες, καὶ διὰ μάγου τέχνης κατευμεγεθήσειν οἰόμενοι τῶν ἁπάντων χειρός. *Moabitæ terribiles & insolentes fuerunt dæmoniorũ imposturis confidentes, se omnium potentiam magica arte superaturos existimabant.* In idem C. p. 252. Ψυχὴ τῷ θείῳ φόβῳ τετειχισμένη, ἰσχυρά τέ ἐστι καὶ δυσάλωτος, καὶ τῶν μαχομένων αὐτῇ κατευμεγεθοῦσα χειρός. *Anima divino timore munita, fortis & captu difficilis est, & manum eorum, qui eam oppugnant, superat.* Aliud Exemplum vide sub Καταψιλόω.

Κατήνα.

Κατήνα, *Catena.* Glossæ Græco-Latinæ: Κατήνα, *catella.* Isidorus Pelusiota epist. CCCCLXXXV. lib. I. pag. 122. Ἄξιοι ὄντες ταῖς οἰκείαις δεδέσθαι κατήναις. *Qui merentur, ut suis vinciantur catenis.* Act. IV. Concilii sub Menna, pag. 615. Κατίναν εὕρομεν ταῖς θύραις ἐμβεβλημένην. *Domum invenimus clausam.* Pag. 616. τὰς θύρας τοῦ αὐτοῦ οἴκου ἠσφαλισμένας εὑρόντες ἔξωθεν διὰ κατίνας. *Cùm fores ejusdem domûs extrinsecus catenâ munitas invenissent.* Invenitur etiam κατήνιον. Vide Gl. Meursii.

Κατηχέω.

Verbum hoc duplici modo præcipuè sumitur:

I. *Generaliter*, & significat *audire aliquid ex aliorum sermone.* Ita sumitur Actor. XXI. 21. & 24. Κατηχήθησαν δὲ περὶ σοῦ. Vetus: *Audierunt autem de te.* Sic etiam Erasmus. Beza & Piscator, *Audierunt autem de te ex aliorum sermone.* Chrysostomus, Κατηχήθησαν, inquit, τουτέστιν, ἐδιδάχθησαν, καὶ ἐπίστευσαν. *Edocti sunt, & crediderunt.* Posterius addit Chrysostomus velut ἐξ ἐπιμέτρου, cùm alioqui satis fuisset dixisse, ἐδιδάχθησαν. Nam paulò pòst, pro κατήχηνται nihil aliud explicationis loco ponitur, nisi ἐδιδάχθησαν. Optimè. Videtur enim κατηχήθησαν plùs esse, quàm ἤκουσαν. Nam non solùm audiverunt, sed etiam sic audiverunt, ut simul admonerentur de periculo quodam, & juberentur cavere sibi, ne deciperentur. Versu 24. Ὅτι ὧν κατήχηνται περὶ σοῦ, οὐδέν ἐστι, *quòd nihil sit eorum, quæ de te edocti sunt:* vel, *quæ de te acceperunt:* vel, *quæ monentibus quibusdam de te acceperunt.* Observabis in his duobus locis κατηχηθῆναι περί τινος, & τινὸς κατηχηθῆναι περί τινος, cum duplici genitivo, rei scil. & personæ, media præpositione, rariore significatu, sed satis elegante.

II. *Specialiter*, & significat, *audire ex aliorum sermone aliquid, quod pertineat ad mysteria salutis.* Ita Lucæ I. 4. Ἵνα ἐπιγνῷς περὶ ὧν κατηχήθης λόγων τὴν ἀσφάλειαν. Vulgatus: *ut cognoscas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem.* Tigurina versio, *de quibus edoctus es.* Beza, *earum, quas auditione accepisti.* Theophylactus ad hunc locum, pag. 298. hunc sensum esse vult: Πρότερον μὲν ἀγράφως σε κατήχησα, ὦ Θεόφιλε, νῦν δὲ ἐγγράφως σοι παραδίδους τὸ εὐαγγέλιον, ἀσφαλίζομαι τὸν σὸν λογισμὸν, ἵνα μὴ ἐπιλάθηται τῶν ἀγράφως παραδεδομένων. *Priùs te sine scriptis docui, ô Theophile, nunc tibi scriptum trado Evangelium: atq; ita mentem tuam munio, ut ne obliviscatur eorum, quæ sine scriptis tradita sunt.* Tolerari potest interpretatio: incertum interim, an Theophilus ab ipso quoque Luca ἀγράφως fuerit doctus, prout ἐγγράφως in Evangelio.

Hoc verò sensu verbum Κατηχέω iterum duplici modo sumitur:

1. *Latiùs*, pro *instituere in cognitione mysteriorum religionis.* Hanc significationem habet ad Romanos II. 18. κατηχούμενος ἐκ τοῦ νόμου, Vulgatus, *Instructus per legem.* Beza, *Institutus ex lege.* Hesych. vel ad hunc, vel ad locum ad Gal. VI. 6. respiciens, κατηχούμενος interpretatur διδασκόμενος, παιδευόμενος, *doctus, institutus.* Versio in linguam vulgarem hoc loco itidem διδασκόμενος. Nec aliter Theodoretus, qui τούτων γάρ σοι ἐκεῖνος (ὁ νόμος) διδάσκαλος γεγένηται. *Illa (lex) enim hæc te docuit.* Ita I. Corinth. XIV. 19. ἵνα καὶ ἄλλους κατηχήσω, *ut & alios instruam.* Et ad Galat. VI. 6. Κοινωνείτω δὲ ὁ κατηχούμενος τὸν λόγον τῷ κατηχοῦντι. *Communicet autem qui instituitur in sermone, ei qui instituit:* ubi Oecumenius, pag. 608. κατηχούμενος exponit per διδασκόμενος: Theodoreto est μαθητευόμενος, & κατηχῶν est διδάσκαλος. Eodem sensu Greg. Nyssenus Homil. XV. in Canticum, tom. I. pag. 691. de Nathanaele: *Illo sapienter lætum hunc nuncium accipiente*, διὰ τὸ μετὰ πάσης ἀκριβείας κατηχεῖσθαι παρὰ τῆς προφητείας αὐτὸν τὸ περὶ τοῦ Κυρίου μυστήριον, *quòd peraccuratè ex libris vaticiniorum de Domini mysterio edoctus esset.* Chrysostomus serm. VI. de Paulo: ὁ Παῦλος τοὺς δεσμώτας κατήχησε. *Paulus vinctos doctrinâ Christianâ imbuit.* Idem, Homil. I. in v. 3. Cap. XVI. ad Romanos, de Priscilla: Αὕτη λαβοῦσα τὸν Ἀπολλὼ, κατήχησε τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ διδάσκαλον ἀπηρτισμένον ἐποίησεν. *Hæc cùm assumsisset Apollo, docuit viam Dei, & perfectum magistrum reddidit.*

2. *Strictiùs*, pro *instituere viva voce in cognitione primorum capitum fidei, seu doctrinæ Christianæ;* Actor. XVIII. 25. de Apollo: Οὗτος ἦν κατηχημένος τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου. *Hic erat edoctus viam Domini*, Huc enim illud exemplum etiam commodè referri queat. Et sic, κατήχησις est familiaris, per vivam vocem facta institutio in elementis Christianæ religionis; quam instituendi rationem ipsis Apostolorum temporibus in Ecclesia viguisse, patet ex Hebr. V. 12. ubi denotatur per στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ, ele-

elementa initii eloquiorum Dei. Vide Στοιχεῖον: ex Hebr. V. 1, 2. ubi denotatur per *sermonem, qui in Christo rudes inchoat.* Eandem rationem post Apostolorum quoque tempora aliquot seculis in Ecclesia obtinuisse, ex multis veterum scriptis catecheticis patet. Qui verò ita instituebantur, κατηχούμενοι appellabantur. Theophylactus in Cap. I. Johannis, pag. 564. ad v. 12. Πολλοὶ λαμβάνουσι μὲν αὐτὸν διὰ τοῦ πιστεῦσαι μόνον, οἷοί εἰσιν οἱ λεγόμενοι Κατηχούμενοι, οὔπω δὲ ἐγένοντο τέκνα Θεοῦ, ἐξουσίαν μέντοι γε ἔχουσιν, εἰ βούλοιντο βαπτισθῆναι, καὶ ταύτης καταξιωθῆναι τῆς χάριτος, τῆς υἱοθεσίας φημί. *Multi recipiunt quidem eum per hoc, quòd solùm credunt, quales sunt, qui dicuntur* Catechumeni, *non autem facti sunt filii Dei, potestatem autem tunc habent, cùm voluerint baptizari, & hanc gratiam consequi, adoptionem inquam in filios.* Balsamon ad Can. XIX. Laodicenum, pag. 836. Κατηχούμενοι λέγονται, οἱ πρὸς τὸ βάπτισμα ἑτοιμαζόμενοι. *Catechumeni dicuntur, qui ad Baptismum præparantur.* Dicuntur in vestibulo salutis esse constituti. Nazianzenus orat. XL. pag. 647. Ἕως εἶ κατηχούμενος, ἐν προθύροις εἶ τῆς εὐσεβείας, εἴσω γενέσθαι σε δεῖ, τὴν αὐλὴν διαβῆναι, τὰ ἅγια κατοπτεῦσαι, εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων παρακύψαι, μετὰ τῆς Τριάδος γενέσθαι. *Quamdiu in Catechumenorum numero es, in pietatis vestibulo es. Intrare te oportet, atrium pertransire, in sancta sanctorum introspicere, cum Trinitate conjungi.* Huc facit illud Nysseni, orat. de Baptismo, tom. II. pag. 216. Ἔξω τοῦ παραδείσου τυγχάνεις ὁ κατηχούμενος, κοινωνῶν τῆς ἐξορίας τῷ Ἀδὰμ τῷ προπάτορι. *Es extra Paradisum, Catechumene: socius exilii Adam, primi nostri parentis.* Hinc πιστοὶ & κατηχούμενοι opponuntur. Vide in πιστός. In quibus maximè fuerint instituti, etiam docent veteres. Patet maximè ex Constitut. Apostol. lib. VII. Cap. XL. pag. 991. & 992. Ὁ μέλλων κατηχεῖσθαι τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας, παιδευέσθω πρὸ τοῦ βαπτίσματος τὴν περὶ τοῦ ἀγεννήτου γνῶσιν· τὴν περὶ υἱοῦ μονογενοῦς ἐπίγνωσιν· τὴν περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος πληροφορίαν. Μανθανέτω δημιουργίας διαφόρου τάξιν, προνοίας εἱρμόν· νομοθεσίας διαφόρου δικαιωτήρια· παιδευέσθω διατί κόσμος γέγονε· καὶ δι' ὃ κοσμοπολίτης ὁ ἄνθρωπος· ἐπιγινωσκέτω τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, οἷα τις ὑπάρχει· παιδευέσθω, ὅπως ὁ Θεὸς τοὺς πονηροὺς ἐκόλασεν ὕδατι καὶ πυρὶ, τοὺς δ' ἁγίους ἐδόξασε καθ' ἑκάστην γενεὰν, &c. Προσκυνείτω δὲ ὁ χειροθετῶν αὐτὸν τὸν Θεὸν τῶν ὅλων δεσπότην, εὐχαριστῶν ὑπὲρ τοῦ πλάσματος, ὅτι κατέπεμψε τὸν υἱὸν αὐτοῦ, &c. Καὶ μετὰ τὴν εὐχαριστίαν ταύτην παιδευσάτω αὐτὸν τὰ περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως· τά τε περὶ τοῦ πάθους αὐτοῦ, καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως καὶ ἀναλήψεως. *Qui docendus est sermonem pietatis, instituatur ante Baptismum in cognitione ingeniti, in cognitione Filii unigenæ: in plena perceptione mysterii de Spiritu sancto. Discat creationis variæ ordinem: providentiæ seriem: legislationis variæ judicia. Erudiatur, cur mundus factus: & cur mundi incola constitutus homo. Agnoscat suam ipsius naturam, qualis ea est. Erudiatur, quomodo Deus pravos punierit aqua & igne, sanctos verò in singulis generationibus glorificaverit,* &c. *Qui verò manus ei imponit, adoret Deum, universorum Dominum, gratias agens pro creatura, quòd miserit Filium suum,* &c. *Et post hanc gratiarum actionem, doceat eum ea, quæ ad Domini incarnationem spectant: ea, quæ ad passionem ejus, ad resurrectionem à mortuis, & ad ascensionem.* In ipso Baptismi tempore; ut lib. eod. Cap. XLI. pag. 993. Ὁ κατηχηθεὶς μανθανέτω τὰ περὶ τῆς ἀποταγῆς τοῦ διαβόλου, καὶ τὰ περὶ τῆς συνταγῆς τοῦ Χριστοῦ. De hoc ritu vide in Ἀποτάσσομαι· Theodorus Anagnosta Eclog. II. docet, Catechizandis symbolum fuisse expositum. Αὐτοῦ μὴ δεχομένου τὸ σύμβολον, ἅπαξ τοῦ ἔτους λεγόμενον πρότερον ἐν τῇ ἁγίᾳ παρασκευῇ τοῦ θείου πάθους τῷ καιρῷ τῶν γενομένων ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου κατηχήσεων. *Si ipse non recipiat symbolum, quod semel in anno recitatur in sancta Parasceve divinæ passionis, eo tempore, quo Catecheses ab Episcopo fiunt.* Nec symbolum tantùm, sed etiam Orationem Dominicam. Clarè hoc docet Ferrandus Diaconus in epist. ad Fulgentium, de Æthiope catechizando, *Universa quoque religionis Catholicæ veneranda mysteria cognoscens atq; percipiens, celebrato solenniter scrutinio, per exorcismum contra diabolum vindicatur: cui se renunciare constanter, sicut hîc consuetudo poscebat, auditurus symbolum profitetur. Ipsa insuper sancti symboli verba memoriter in conspectu fidelis populi clara voce pronuncians, piam regulam Dominicæ orationis accepit.* Neque hoc tantùm; sed & principia quatuor Evangeliorum. Beda de Tabernac. lib. II. Cap. XIII. *Pulcher in ipsa Ecclesia mos antiquitus inolevit, ut his, qui catechizandi, & Christianis sunt sacramentis initiandi, quatuor Evangeliorum principia recitentur, ac de figuris & ordine eorum in apertione aurium suarum solenniter erudirentur: quo sciant exinde, ac meminerint, qui & quot sint libri, quorum verbis maximè in fide veritatis debeant erudiri.*

Catechumenorum verò *duo* erant *genera.*

A. *Unum* eorum, qui audiebant verbum Dei, & Christiani fieri volebant, sed Baptismum nondum petierant, atque hi dicebantur *Audientes*, sive *Auditores.* Loca *de Audientibus* produximus ex Patribus Latinis in verbo Ἀκροάομαι, num. II. Horum meminit Can. XIV. Concilii Nicæni primi: Περὶ τῶν κατηχουμένων καὶ παραπεσόντων ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ὥστε τριῶν ἐτῶν αὐτοὺς ἀκροωμένους μόνον, μετὰ ταῦτα εὔχεσθαι μετὰ τῶν κατηχουμένων. *De Catechumenis lapsis placuit sanctæ & magnæ Synodo, ut ii tribus annis audientes tantùm sint,* μετὰ ταῦτα εὔχεσθαι μετὰ τῶν κατηχουμένων, *postea orent cum Catechumenis:* hæc ad alterum genus, de quo mox, referenda. Alexius Aristinus in Can. XIV. Ancyranum: Δύο εἴδη τῶν κατηχουμένων· οἱ μὲν γὰρ ἄρτι προσέρχονται, οἱ δὲ γεγόνασι τελεώτεροι ἐφ' ἱκανὸν τὰ τῆς πίστεως μαθητευθέντες. *Duæ erant species Catechumenorum; quidam enim recenter adveniunt; alii perfectiores, satisq; rebus fidei instructi.* Matthæus Blastarius itidem duos recenset ordines. Εἰς δύο τάξεις οἱ κατηχούμενοι πάλαι ἐτέθειντο, *In duos ordines Catechumeni apud veteres dividebantur.* Ordinem, de quo sermo hoc loco, sic describit: Εἰς τοὺς ἄρτι προσελθόντας, οἳ καὶ ἀτελέστεροι μετὰ τὴν ἀκρόασιν τῶν θείων εὐαγγελίων ἐξήρχοντο. *In eos, qui recens advenerant, qui etiam imperfectiores erant, & post auditionem divinorum Evangeliorum exibant.* Duplicis hujus ordinis etiam meminit Canon V. Neocæsariensis. Κατηχούμενος - - ἁμαρτάνων, ἐὰν μὲν γόνυ κλίνων, ἀκροάσθω, μηκέτι ἁμαρτάνῃ, ἐξωθείσθω. *Catechumenus, - - si peccat: si genu quidem flectens, audiat, non ampliùs peccans: sin autem etiam audiens peccet, expellatur.* Balsamon ad hunc Canonem, pag. 789. Δύο τάξεις τῶν κατηχουμένων εἰσί. *Duo Catechumenorum sunt ordines.* De priori sic loquitur: Οἱ μὲν γὰρ ἄρτι προσέρχονται, καὶ ὡς ἀτελέστεροι, μετὰ τὴν ἀκρόασιν τῶν γραφῶν καὶ τῶν εὐαγγελίων, εὐθὺς ἐξίασιν. *Alii quidem recens accedunt, & ut imperfectiores, post auditionem scripturarum & Evangeliorum, statim egrediuntur.* De iisdem Zonaras ad eundem Canonem, pag. 305. Οἱ δὲ ἄρτι προσελθόντες καὶ ἀτελέστεροι ὄντες, τῶν ἁγίων γραφῶν ἤκουον, καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ εὐαγγελίου ἀπῄεσαν. *Illi verò, qui nuper admodum accesserunt, cùm imperfectiores sint, sanctas scripturas audiebant, & post lectionem Evangelii abibant.*

B. *Alterum* eorum, qui jam pridem accesserant,

rant, & in fide rectè instituti, Baptismum petebant, & præscripto tempore exspectabant. Hi dicebantur συναιτῦντες, *competentes.* Horum meminit Augustinus lib. de cura pro mort. hab. Cap. XII. *Pascha appropinquante, dedit nomen inter alios* competentes. Et Homil. XLIX. *Quod dico* competentibus *& fidelibus, audiant pœnitentes.* Et lib. de fide & operibus, Cap. VI. *Cùm fontis illius sacramenta peteremus, atq; ab hoc* competentes *etiam vocaremur.* Ambrosius lib. V. epist. XXXIII. *Symbolum aliquibus* competentibus *in Baptisteriis tradebam Basilicæ.* Isidorus lib. I. de offic. Eccles. Cap. XXVII. & lib. II. Cap. XXI. & lib. VII. orig. Cap. XIV. Competens *vocatur, qui post instructionem fidei competit gratiam: unde & à petendo,* competens *vocatur.* Concilium Agathense, Can. XIII. *Symbolum etiam placuit publicè in Ecclesia* competentibus *prædicari.* Leo I. P. R. decret. Cap. XI. & XII. *electos* vocat. *In baptisandis in Ecclesia* electis *hæc duo tempora de quibus locuti sumus, esse legitima, dilectionem vestram monemus.* De hoc genere Alexius Aristenus in Can. XIV. Ancyranum: cujus verba sub primo genere produximus. Eos vocat τελεωτέρες ἐφ' ἱκανὸν τὰ τῆς πίστεως μαθητευθέντας. Matthæus Blastarius eos appellat ἤδη τελεωτέρες, τὴν πίστιν εἰσδεξαμένες, ὑπερτιθεμένες δὲ τὸ βάπτισμα, *jam perfectiores, ut qui fidem exceperant, sed Baptismum differebant.* Addit etiam, οἱ καὶ μέχρι τῆς τῶν κατηχεμένων εὐχῆς ἐν τῷ Κυριακῷ παρέμενον καὶ ταύτης μυστικῶς λεγομένης, τὸ γόνυ ἔκλινον, ἐκφωνηθέντ@ δὲ τε, ὅσοι κατηχέμενοι προέλθετε, ἐξήρχοντο. *Qui ad Catechumenorum usq; prædicationem manebant in Dominico; quæ cùm secreto diceretur, ipsi genua flectebant: verùm cùm illud acclamaretur:* Quicunque Catechumeni estis *accedite, exibant.* Nec aliter Balsamon ad Can. V. Neocæsar. pag. 789. Οἱ δὲ ἤδη προσῆλθον, καὶ γεγόνασι τελεώτεροι, ὅθεν καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς κατηχεμένοις εὐχὴν ἀναμένοντες, τὸ γόνυ κλίνεσιν ἐν ταύτῃ· ὅταν δὲ ἐκφωνηθῇ τὸ, οἱ κατηχέμενοι προέλθετε, τότε ἐξέρχονται καὶ ἔτοι. *Alii verò jam accedebant, & perfectiores erant, unde preces super Catechumenos recitari solitas exspectantes, genu in illis flectunt. Quando verò illud acclamatur,* Qui Catechumeni estis accedite, *tunc etiam hi egrediuntur.* Zonaras ad eundem Canonem, pag. 305. Οἱ μὲν πιστοὶ ὄντες, ὑπερτιθέμενοι δὲ τὸ βάπτισμα, μετὰ τῶν κατηχεμένων ἵσαντο καὶ τῆς ἐπὶ τοῖς κατηχεμένοις εὐχῆς λεγομένης ἔκλινον τὸ γόνυ· ὅτε δὲ ἐξεφωνήθη τὸ, οἱ κατηχέμενοι προέλθετε, τότε ἐξήρχοντο. *Illi quidem, qui fideles erant, Baptismum verò differebant, cum Catechumenis stabant, & dum oratio super Catechumenis recitabatur, genu flectebant. Cùm verò illud acclamabatur,* qui Catechumeni estis accedite, *tunc exibant.* Quid κατηχεμένων εὐχὴ sit, jam docuimus in voce Εὐχὴ, num. VIII. ad lit. *h.* De formula illa, οἱ κατηχέμενοι προέλθετε, deinceps aliquid monendum. Eam Liturgia in Euchologio ex Chrysostomo, ita describit, pag. 38. Ὅσοι κατηχέμενοι προέλθετε· οἱ κατηχέμενοι προέλθετε· μή τις τῶν κατηχεμένων, ὅσοι πιστοὶ ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τε Κυρίε δεηθῶμεν. *Quicunq; Catechumeni estis accedite: Catechumeni accedite: nequis Catechumenorum, quicunq; fideles estis, adhuc & adhuc in pace Dominum oremus.* Eadem habet Liturgia Basilii, pag. 48. & Liturgia præsanctificatorum in Euchologio, pag. 76. Rem totam ut meliùs intelligamus, placet ritum universum, Catechumenos aliosque ab Ecclesia dimittendi, describere. Recitatis inter Missarum solennia lectionibus ex lege, Prophetis, Epistolis, Actis, & Evangeliis, pro more Ecclesiæ; Diaconus ex loco edito clamabat, ἐκήρυττε. *Nemo audientium, nemo infidelium adsit.* Licèt enim in sacerdote κηρύττειν, ὁμιλεῖν, & εὐαγγελίζεσθαι significet, in Diaconis illud ministerium declarat, quo, dato orarii signo, actionum sacrarum ritus & ordinem moderabantur. Vide verbum Κηρύττω. Matthæus Blastarius in Synopsi Canonum: Ὠράριον ἐξαρτῶντες διάκονοι τοῖς ἱερεργεσι παριστάμενοι, καὶ τὰς τῆς ἱερᾶς τελετῆς ἐπιτηρεντες εὐχὰς, καὶ τῷ ὠραρίῳ τοῖς ἐν τῷ ἄμβωνι σημαίνεσι διακόνοις τὸν καιρὸν τῆς ὀφειλέσης γίνεσθαι ἐκφωνήσεως τῶν τε κατηχεμένων, καὶ τῶν πιστῶν. *Diaconi, qui orarium gestant, Sacerdotibus assistentes, & sacri officii orationes observantes, per orarium eis, qui sunt in Ambone, Diaconis significant, quando oporteat vel ad Catechumenos, vel ad fideles, orationem flectere.* Chrysostomus Homil. XVII. in epist. ad Hebræos: Ὁ διάκον@ ὑψηλὸς ἑςὼς, μεγάλῃ τῇ φωνῇ, φρικτῇ τῇ βοῇ, καθάπερ τὶς κήρυξ τὴν χεῖρα αἴρων εἰς τὸ ὕψ@, τὲς μὲν καλεῖ, τὲς δὲ ἀπείργει· τὲς μὲν ἐκβάλλει, τὲς δὲ εἰσάγει. *Diaconus in altiori loco stans, magna voce, terribili clamore, veluti quidam præco, manus sustollens in altum, alios quidem vocat, alios prohibet, alios excludit, alios introducit.* Sic silentio facto, præcipit Catechumenis, ut pro se ipsis, hortaturque reliquos fideles, ut pro Catechumenis, orent: & supplicatione peracta, & illis inclinantibus capita, Episcopus benedicebat; tum demum Diaconus egressum indicabat: illis egressis, ad orationem Energumenos convocabat; post preces, illis dimissis, advocabat eos, qui in pœnitentia erant: quibus etiam post preces dimissis, fidelium Missam persequebantur. Id comprobat Laodiceni Concilii Can. XIX. Περὶ τε, δεῖν ἰδίᾳ πρῶτον μετὰ τὰς ὁμιλίας τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν κατηχεμένων εὐχὴν ἐπιτελεῖσθαι καὶ μετὰ τὸ ἐξελθεῖν τὲς κατηχεμένες τῶν ἐν μετανοίᾳ τὴν εὐχὴν γίνεσθαι, καὶ τέτων προσελθόντων ὑπὸ χεῖρα, καὶ ὑποχωρησάντων ἔτως τὰς εὐχὰς τῶν πιςῶν γίνεσθαι τρεῖς. *Quòd oportet, seorsum primùm, post sermones Episcoporum, Catechumenorum orationem peragi, & postquam exierint Catechumeni, pœnitentium orationem fieri; iisq; accedentibus accepta manuum impositione, & abscedentibus, sic fidelium tres orationes fieri.* Zonaræ expositionem, ad hæc hujus Canonis verba, producimus in voce Εὐχὴ, num. VIII. ad lit. *h.* Addimus hîc Alexii Aristeni ad eundem Canonem verba: Ὁ παρὼν κανὼν τὴν τάξιν διδάσκει τῶν εὐχῶν, ὅπως ὀφείλει γίνεσθαι. Καὶ φάσκει πρῶτον μὲν τὴν τῶν κατηχεμένων ἐπιτελεῖσθαι εὐχήν· εἶτα δὲ καὶ τὴν τῶν ἐν μετανοίᾳ προσάγεσθαι, καὶ μετὰ τετο τὴν τῶν πιςῶν· εἶτα τὴν εἰρήνην, καὶ τὸν ἀσπασμὸν γίνεσθαι, καὶ ἔτω τὴν ἁγίαν προσφορὰν ἐπιτελεῖσθαι. *Præsens Canon ordinem tradit precationum, quânam illæ ratione peragi debeant: traditq; primùm quidem Catechumenorum precationem peragendam esse; postea eorum, qui in pœnitentia sunt; deinceps pacem, & amplexum cum osculo; tum demum sanctam oblationem peragendam esse.* Hîc non notari ministerium lectionum, orationum, & aliorum id genus, quod celebratur in Ecclesia ante dimissionem Catechumenorum; sed fidelium preces super ipsos Catechumenos ad Deum, jam suprà in voce Εὐχὴ demonstratum est. His precibus recitatis, Episcopus Catechumenis benedicebat, dicens: Ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ ἀγέννητ@, ὁ ἀπρόσιτ@, & reliqua, quæ habentur in Constitut. Apostol. lib. VIII. Cap. VI. pag. 1007. Notanda Canonis adducti verba, καὶ τέτων προσελθόντων ὑπὸ χεῖρα, καὶ ὑποχωρησάντων, iisq;, Catechumenis nempe & pœnitentibus, *accedentibus sub manum,* hoc est, cervices suas ac capita manui & benedictioni Episcopi supponentibus, tum, cùm eorum oratio recitabatur, quod χειροθεσίαν & εὐχὴν Clemens in Constitut. vocavit; manuum namque impositione super eos, qui jam ante

ante eum inclinatis capitibus ſuccubuerant, deprecatur. Hinc formulæ illæ poſt lectum Evangelium, aliaque divinæ Scripturæ oracula: Ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε· οἱ κατηχούμενοι προέλθετε· ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε· μήτις τῶν κατηχουμένων· ὅσοι πιστοὶ ἔτι καὶ ἔτι τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Non ergo poſt Evangelium ingrediebantur Catechumeni, ſed egrediebantur. Id clarè docet Dionyſius Areopagita, Eccleſiaſt. Hierarchiæ Cap. III. Myſt. II. pag. 243. Ἑξῆς δὲ, διὰ τῶν λειτουργῶν ἡ τῶν ἁγιογράφων δέλτων ἀνάγνωσις ἀκολούθως γίνεται, καὶ μετὰ ταῦθα ἔξω γίνονται τῆς ἱερᾶς περιοχῆς οἱ κατηχούμενοι, καὶ πρὸς αὐτοῖς οἱ ἐνεργούμενοι, καὶ οἱ ἐν μετανοίᾳ ὄντες· μένουσι δὲ οἱ τῆς τῶν θείων ἐποψίας καὶ κοινωνίας ἄξιοι. *Per miniſtros exinde conſequenter ſacrarum Scripturarum lectio recitatur: quâ finitâ, ſacro ambitu arcentur Catechumeni, & cum iis Energumeni & Pœnitentes; illis, qui divinorum aſpectu & communione digni ſunt, remanentibus.* Et Maximus in Myſtagogia, Cap. XIV. Μετὰ τὴν θείαν τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου ἀνάγνωσιν, καὶ ἡ τῶν κατηχουμένων καὶ ἡ τῶν λοιπῶν, τῶν ἀναξίων τῆς θείας τῶν δειχθησομένων μυστηρίων θεωρίας, ἀπόλυσίς τε καὶ ἐκβολὴ διὰ τῶν λειτουργῶν, γίνεται. *Poſt divinam ſancti Evangelii lectionem, & Catechumenorum & reliquorum, qui divina oſtendendorum ſacramentorum contemplatione indigni ſunt, fit per ſacros miniſtros dimiſſio & ejectio.* Auguſtinus Serm. CCXXXVII. de Tempore, *Ecce*, inquit, *poſt ſermonem fit miſſa Catechumenis: manebunt fideles, venietur ad orationem.*

Κατηχούμενα. Κατηχουμενεῖα.

Κατηχούμενα & Κατηχουμενεῖα vocantur loca, in quibus Catechumeni ſtant, & ubi tabulæ quoque catecheticæ aſſervantur, quas in ſingulis haberi Eccleſiis mos eſt. Patet ex Novell. LXXIII. Leonis: Φημὶ δὲ τὸ ἐν τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν ὑπερῴοις, ἅπερ ὁ πολὺς ἄνθρωπος κατηχούμενα καλεῖν ἔγνω, συνοικεῖν τινὰς γυναιξί. *Dico autem in ſuperioribus Eccleſiarum locis, quæ vulgus* Catechumena *appellare ſolet, habitare quoſdam cum mulieribus.* Canon XCVII. Concilii in Trullo: Τοὺς ἢ γαμετῇ συνοικοῦντας, ἢ ἄλλως ἀδιακρίτως τοὺς ἱεροὺς τόπους κοινοποιοῦντας, καὶ καταφρονητικῶς περὶ αὐτοὺς ἔχοντας, καὶ οὕτως ἐν αὐτοῖς καταμένοντας, καὶ ἐκ τῶν ἐν τοῖς σεβασμίοις οἴκοις κατηχουμένων ἐξωθεῖσθαι προστάσσομεν. Interpres: *Qui cum uxore habitant, vel temere aliâs ſacra loca prophanant eaq; deſpiciunt, & ſic in ipſis diverſantur, ejiciendos ſancimus à penetralibus ædium ſanctarum.* Malim: *Eos ex ipſis etiam Catechumenis, quæ in ſanctis ædibus ſunt, ejiciendos ſancimus.* Canonis mentem minimè aſſecuti Alexii Ariſtini & Simeonis Logothetæ in Synopſi Canonum, Interpretes, dum ita contractum Canonem; ὁ ὑπογύναιος, καὶ καταφρονητικῶς μένων ἐν ἱερῷ, ἐξωθείσθω καὶ τῶν κατηχουμένων, interpretantur, *uxori addictus, ac per contemtum manens in templo, expellatur etiam è Catechumenorum ordine.* Κατηχούμενα ſunt quod dixi. Manifeſtum, quia Canon dicit, ἐκ τῶν ἐν τοῖς σεβασμίοις οἴκοις κατηχουμένων. Id agnoſcit Zonaras ad hunc Canonem, pag. 204. Ἱεροὺς τόπους οὐ τοὺς θείους ναοὺς ἐνταῦθα καλεῖ, ἀλλὰ τὰς περὶ αὐτοὺς κατοικίας, οἷά εἰσι τὰ λεγόμενα κατηχούμενα. *Sacra loca hîc non vocat divina templa, ſed circa ea habitationes, cujusmodi ſunt vulgò dicta Catechumena.* Diaconus in Conſtantino Copronymo: *Cùm Artavaſdo faveret, convocato populo apud* Catechumena *magnæ Eccleſiæ, & per jam dictum Athanaſium perſuaſit omnibus credere.* Uſitatius κατηχουμενεῖα. Balſamon ad adductum Can. Trullanum, pag. 486. Ἱεροὶ τόποι λέγονται οἱ ἀφωρισμένοι τῷ Θεῷ, ἤγουν οἱ θεῖοι ναοὶ, οἱ πρόναοι, τὰ κατηχουμενεῖα. *Sacra loca dicuntur loca Deo conſecrata, ut ſunt divina templa, templorum veſtibula, Catechumena.* In Edicto Michaëlis Patriarchæ: Ἐν τοῖς δεξιοῖς τῶν κατηχουμενείων. *Ad dextrum latus Catechumenorum.* Concil. Florentinum, Sect. II. Cap. XXV. pag. 22. Ἦλθε δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς, καὶ ἐκάθισε μετὰ τοῦ πατριάρχου ἐν τοῖς δεξιοῖς κατηχουμενείοις. *Venit etiam Imperator, & cum Patriarcha accubuit ad dextrum latus Catechumenorum.* Plura ex Meurſii Gloſſario haberi poſſunt.

Κατισχνόω.

Lexica ex Heſychio habent, apud quem, Κατισχνοῦν, καταλεπτύνειν, *attenuare, extenuare.* Frequens verbum apud Cyrillum Alexandrinum. Aliquot producimus exempla. Lib. I. adv. Julianum, pag. 301. Τῆς ἱστορίας πάχος κατισχνοῦν, καὶ τὴν ἀπόῤῥητον τῶν ἐννοιῶν περιεργάζεσθαι δύναμιν. Interpres: *Hiſtoriæ craſſitudinem attenuare, & arcanam vim notionum perveſtigare.* Mihi, τῆς ἱστορίας πάχος κατισχνοῦν, eſt id, *quod in hiſtoria craſſum nimis videtur, diligenter examinare: minutiſſima quæque perveſtigare.* Idem, lib. IX. adv. Julianum, p. 313. eodem ſenſu dixit, τῆς ἐν τῷ νόμῳ σκιᾶς τὸ πάχος καταλεπτύνειν: ubi iterum Interpres, *Extenuare craſſitudinem.* Annon potiùs, *id quod umbra legalis craſſiùs proponit, attenuare,* vel *ſubtiliter contemplari?* Eſt, quod apud eundem, lib. eod. pag. 316. Ἰσχνῇ διανοίᾳ τῶν ἐν τῷ νόμῳ κεκρυμμένων ἐννοιῶν τὸ βάθος καταθρεῖν, *ſubtili mentis acie arcanorum ſenſuum altitudinem in lege contemplari.* Ibid. pag. 317. Χρῆναι φημὶ τοὺς οἵπερ ἂν εἶεν τῶν ἀληθῶν δογμάτων ἐρευνηταὶ, οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ πλειστάκις ἄνω τε καὶ κάτω στρέφειν τὰς ἐφ᾽ ἑκάστῳ τῶν ἀπορουμένων ἐννοίας, καὶ οἷον ἀναμάσασθαι συχνῶς, καὶ οἷον ἀκαταλήκτοις ἀκριβείαις κατισχνοῦν ἐπείγεσθαι τὰ δυσέφικτα τῶν θεωρημάτων. Hic Interpres: *Verorum dogmatum indagatoribus, non ſemel, ſed multoties, ſusq; deq;* (omnino, *ultrò citroq;*) *verſandos eſſe quæſtionum ſenſus dico, & ruminandos identidem, ac indefeſſo ſtudio difficillimas res ſubtiliter examinandas.* Idem apud eundem eſt, lib. eod. pag. 324. Λεπτὸν ἐνιέναι τὸν ὀφθαλμὸν τοῖς ἐν γράμμασι νόμοις. *Leges in litera poſitas valde ſubtiliter diſpicere.*

Κατορθόω.

I. Quemadmodum κατόρθωμα eſt *virtutis cujusvis rectè factum,* vel *officium* aut *facinus ſucceſſu felici patratum:* ita κατορθοῦν eſt *feliciter & proſperè rem gerere.* Chryſoſtomus Homil. XIII. ad populum Antiochenum, κατορθῶσαι τὴν σωφροσύνην, *omnes temperantiæ partes implere: feliciter circa temperantiæ ſtudium verſari.* Et Homil. contra Gentiles: Κατορθοῦσθαι βούλονται τὰ πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν. *Feliciter perfici & præſtari volunt, quæ ad ſalutem hominum ſpectant.* Theodoretus lib. V. contra Græcos, τὸν ὀρθὸν κατώρθωσε βίον, *rectam vitam duxit.*

II. Κατορθοῦν eſt *efficere, perficere: implere: rei alicui ſtudere.* Baſilius M. regul. fuſiùs diſputat. reſp. X. pag. 437. Πάντα ἐπιμελείᾳ κατορθοῦται. *Omnia diligentiâ perficiuntur:* labor improbus omnia vincit. Ibidem reſp. V. pag. 423. Ἀδύνατον ἄλλως τὸ ἀκριβὲς τοῦ ἔργου κατορθωθῆναι. *Aliter fieri nequit, ut opus accuratè perficiatur.* Ita κατορθοῦν ἀρετὴν, *virtuti ſtudere, virtutem implere & perficere.* Chryſoſtomus in Cap. V. ad Galatas, pag. 757. Ὥσπερ οἱ τῶν ἵππων εὐήνιοι, καὶ ἀφ᾽ ἑαυτῶν πάντα πράττοντες, οὐκ ἂν δεηθεῖεν μάστιγος· οὕτω καὶ ψυχὴ κατορθοῦσα τὴν ἀρετὴν ἀπὸ πνεύματος, οὐ δεῖται τοῦ νουθετοῦντος νόμου. *Quemadmodum equi freno morigeri, omniaq; ex ſe facientes, non egent ſcutica: ſic etiam anima, quæ impulſu ſpiritus virtutem colit, non eget admonitionibus legis.* Homil. X. in Epiſt. ad Philipp. pag. 62. Εὐκολώτερον μᾶλλον διὰ τῆς πενίας ἡ ἀρετὴ κατορθοῦται. *Longè faciliùs per paupertatem,* id eſt, à pauperibus, *virtus colitur.* Idem, Homi-

Homiliâ XLIII. in Genesin, pag. 349. Οὐχ ὁ τόπος ἐστὶν ὁ τὴν ἀρετὴν κατορθῶν, ἀλλ' ἡ γνώμη, καὶ ὁ τρόπος. *Non locus virtutis studium vobis conciliat, sed voluntas & mores.* Κατορθοῦν ἐντολὰς, *mandata implere.* Chrysostomus Homil. CXX. t. V. pag. 787. Εἰ τοσαύτην σπουδὴν ποιεῖται ὁ Θεὸς, ὥστε μὴ ἁμαρτάνειν ἡμᾶς, καὶ τοσαῦτα πραγματεύεται, ὥστε κατορθοῦν ἡμᾶς τὰς ἐντολὰς, εὔδηλον ὅτι καὶ ἁμαρτάνοντας κολάζει, καὶ κατορθοῦντας στεφανοῖ. *Si tantum adhibet studium Deus, ut nos minimè peccemus, ac tantum elaborat, ut nos mandata impleamus, hoc quoque manifestum est, eum & peccantes punire, & rectè agentes coronare.* Κατορθοῦν νόμους, *leges implere.* Iterum Chrysostomus sub finem Homil. III. ad populum Antiochenum: Ἔδει μὲν ὑμῖν ὁλόκληρον ἐγχειρίζειν τὴν ἀρετὴν, ἀλλὰ τοῦτον ἄριστον ἡγοῦμαι τρόπον διορθώσεως, τὸ κατὰ μέρος λαμβάνοντας τοὺς νόμους κατορθοῦν, καὶ τότε ἐπὶ τοὺς ἄλλους ἰέναι. *Oportebat quidem omnem vobis mandare virtutem, sed hunc esse correctionis optimum modum puto, ut per partes legem acceptam impleamus, & tum ad alias pergamus.* Κατορθοῦν φιλίαν, *amicitiam colere.* Chrysostomus Hom. II. in I. ad Timoth. pag. 255. Οὐδὲν οὕτω λυμαίνεται τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ὡς τὸ φιλίας καταφρονεῖν, καὶ μὴ μετὰ πολλῆς αὐτὸν κατορθοῦν τῆς σπουδῆς. *Nihil æquè genus hominum labefactat & corrumpit, ut amicitiam spernere, eamque non summo studio excolere.*

III. Κατορθόω est *voti compos fio; obtineo, quod desidero, consequor.* Basilius in Psal. XXXII. pag. 197. Γνώρισον τὴν ὅλην τῶν δικαίων κατάστασιν, ὁμαλῶς καὶ ἀδιακόπως τὴν ἐπὶ τῷ Θεῷ εὐφροσύνην κατορθούντων. *Cognosce omnem justorum statum, quo illi æquabiliter nec intercisè lætitiam in Deo sunt consecuti.* Idem, Homil. I. de Jejunio, pag. 323. Ἡ ἐν παραδείσῳ διαγωγὴ νηστείας ἐστὶν εἰκὼν οὐ μόνον καθότι τοῖς ἀγγέλοις ὁμοδίαιτος ὢν ὁ ἄνθρωπος, διὰ τῆς ὀλιγαρκίας τὴν πρὸς αὐτοὺς ὁμοίωσιν κατώρθου, ἀλλ' ὅτι καὶ ὅσα ὕστερον ἡ ἐπίνοια τῶν ἀνθρώπων ἐξεῦρεν, οὔπω τοῖς ἐν τῷ παραδείσῳ διαιτωμένοις ἐπινενόητο. *Ipsa quondam in paradiso vita, jejunii imago est, non ob id modò, quod homo Angelorum ritu vivens, dum paucissimis contentus fuit, similitudinem cum illis consecutus est; verùm etiam, quòd, quæcunque postea hominum cogitatio commenta est, ea nondum erant excogitata in paradiso degentibus.*

IV. Νοσήματα κατορθοῦν, *morbos curare, sanare.* Chrysostomus Homil. LXII. quæ est in Paralyticum, t. V. Paris. pag. 330. Νόσημα οὐκ ἀνθρωπίνῃ τέχνῃ, ἀλλὰ θείᾳ κατορθούμενον χάριτι. *Morbus, qui non arte humana, sed gratiâ divinâ curatur.* Reliqua ex Lexicis petenda.

Κατόρθωμα.

I. Κατόρθωμα est *rectè factum, bonum opus.* Chrysostomus serm. περὶ τοῦ μὴ ἀπογινώσκειν, tom. VIII. pag. 77. Ἡ τῶν κατορθωμάτων μνήμη πρὸς ἀλαζονείαν ἡμᾶς ἐπαίρει, ἡ δὲ τῶν ἁμαρτημάτων μνήμη καταστέλλει τὴν διάνοιαν καὶ ταπεινοῖ. *Memoria bonorum operum arrogantes reddit: memoria verò peccatorum mentem deprimit & humiliat.* Ibid. Ἡ γραφὴ τὰ κατορθώματα λέγει τῶν δικαίων, καὶ τὰ ἐλαττώματα, ἵνα τὰ μὲν φύγωμεν, τὰ δὲ ζηλώσωμεν. *Scriptura bona opera & defectus justorum narrat, ut hos quidem fugiamus, illa verò imitemur.* Homil. XIII. ad populum Antiochenum: Ὅταν τὸ κατόρθωμα εὔκολον ᾖ. Brixianus reddit, *Cùm correctio sit facilis.* Vertendum, *Cùm bonum opus, cùm rectè factum facile sit.* Διόρθωσις, *Correctionem* significat, non κατόρθωμα. Chrysostomus Homil. eadem: Ἡ δὲ διόρθωσις λοιπὸν προαιρέσει καὶ σπουδῇ, καὶ πόνοις ἐγκεχείρισται. Ubi iterum Brixianus malè *bonam operationem* vertit. Est autem *emendatio, correctio.* Theodoretus in Cap. XVI. Ezechielis, p. 369. Αὕτη τῶν κακῶν ἡ ἀρχὴ, τὸ καταλιπεῖν μὲν τὴν θείαν ἐλπίδα, τοῖς δὲ οἰκείοις ἐναβρύνεσθαι κατορθώμασιν. *Hoc est malorum initium, abjecta spe divina, bonis suis gloriari operibus.* Eleganter Chrys. Homil. III. in Matth. p. 17. Ἀσφαλὲς ταμιεῖον κατορθωμάτων, λήθη κατορθωμάτων. *Tutissimum bonorum operum repositorium est bonorum operum non meminisse.* Et paulò post: Εἰ βούλει μεγάλα σου ποιῆσαι τὰ κατορθώματα, μὴ νόμιζε αὐτὰ εἶναι μεγάλα, καὶ τότε ἔσται μεγάλα. *Si tu vis bona opera tua facere magna, ne existimes ea magna esse, & tunc magna erunt.* Hic etiam illud observari potest, κατορθωμάτων apud Chrysostomum duo esse genera; quorum alia apud ipsos facientes consistant, eosque juvent & perficiant: alia foràs quoque porrigantur & aliorum utilitates augeant. Prioris generis sunt jejunium, humicubatio, virginitatis cultus, temperantia. Posterioris, eleemosynam dare, docere alios, & in summa, charitatis opera exercere. Atque hæc posteriora prioribus præferenda sunt. Patet hoc ex Chrysostomi Homil. LXXVII. in Matth. Ἴδωμεν, τί μὲν τῶν κατορθωμάτων μέχρις ὑμῶν ἵσταται, τί δὲ ἀφ' ἡμῶν καὶ εἰς ἑτέρους διαβαίνει. Οὐκοῦν τὸ μὲν νηστεῦσαι, καὶ χαμευνῆσαι, καὶ παρθενίαν ἀσκῆσαι, καὶ σωφρονῆσαι ταῦτα αὐτοῖς τοῖς ἐργαζομένοις φέρει τὸ κέρδος, τὰ δὲ ἀφ' ἡμῶν εἰς τὸν πλησίον διαβαίνοντα, ἐλεημοσύνη, διδασκαλία, ἀγάπη. *Videamus, quænam bona opera apud nos consistant, quæ autem à nobis ad alios quoque transeant. Jejunare igitur, humi cubare, virginitatem exercere, temperantiæ studere, hæc omnia ipsis, qui ea operantur, utilitatem afferunt. At à nobis ad proximum transeunt, eleemosyna, doctrina, charitas.* Comparationem verò hanc autoritate & calculo probat Apostolico, adductis locis I. Corinth. XIII. 3. Philip. I. 24. Post hæc addit exhortationem, ut posteriori maximè generi bonorum operum, inter quæ facilè principem locum obtinet misericordia, studeamus: quorum exercitium non nostram tantùm salutem, sed insuper etiam utilitates proximorum procurat ac promovet. Ταύτας φησὶ, ζητῶμεν τὰς ἀρετὰς, αἳ μετὰ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας καὶ τοὺς πλησίον τὰ μέγιστα ὠφελῆσαι δύναιντ' ἄν· τοιοῦτον ἡ ἐλεημοσύνη, τοιοῦτον ἡ εὐχή· μᾶλλον δὲ καὶ αὕτη παρ' ἐκείνης δυνατὴ καὶ ὑπόπτερος γίνεται· -- οὐκ εὐχὴ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ νηστεία ἐντεῦθεν τὰ νεῦρα ἔχει κἂν νηστεύῃς χωρὶς ἐλεημοσύνης, οὐδὲ νηστεία τὸ πρᾶγμα λογίζεται, ἀλλὰ γαστριζομένου καὶ μεθύοντος χείρων ὁ τοιοῦτος, καὶ τοσούτῳ χείρων, ὅσῳ τρυφῆς ὠμότης χεῖρον καὶ χαλεπώτερον. *Has*, inquit, *amplectamur virtutes, quæ nobis salutares, & proximo perutiles sunt. Tale quid eleemosyna est, tale oratio: imò verò etiam hæc ab illa vires & alas assumit. -- Non autem sola oratio verùm etiam jejunium inde corroboratur. Quippe si absque eleemosyna jejunes, nec jejunium quidem hoc reputatur: cùm ventris servo ac temulento, qui ita jejunat, deterior sit, tantoque pejor, quantò crudelitas deliciis nequior est.* Deinde & virginitatem, quæ tamen singulare Dei donum est, si eleemosyna careat, adeò nihil proficere ait ad salutem, ut etiam addicat suum cultorem æternæ damnationi, regnique cœlestis exsortem faciat. Quam severissimam & maximè terribilem sententiam repetit quoque Hom. seq. nempe LXXVIII. his verbis: Καὶ παρθενία, καὶ τὰ ἄλλα πάντα καλὰ τῶν ἀπὸ τῆς ἐλεημοσύνης καλῶν ἔρημος οὖσα, μετὰ τῶν πόρνων ἐκβάλλεται καὶ τῶν ἀπανθρώπων. *Etiam virginitas, & omnia alia bona, si destituantur elemosynâ, cum scortatoribus & crudelibus ejicitur.* Et eadem Hom. Οὐδὲν ἀμαυρότερον παρθενίας, ἐλεημοσύνην μὴ ἐχούσης. *Nihil ignobilius virginitate, quæ eleemosynâ destituitur.* Interpres satis insulsè vertit: *Nihil tenebrosius est, quàm virginitas oleo carens.* Hæc de duplici κατορθωμάτων genere notavit Cl. Rittershusius, sacrarum Lect. lib. III. Cap. XV. unde etiam pleraque excerpsimus.

II. Κατορθώματα vocantur *Dei* erga homines *beneficia.* Hoc sensu vocem usurpat Chrysost. Homil. XXV. in Matth. pag. 178. Τοῦ δεσπότου μεμνημένοι διηνεκῶς τῶν κατορθωμάτων τῶν εἰς ἡμᾶς, σπουδαιότεροι πρὸς

τὰς ἐντολὰς ἐκείνε ἐσόμεθα. *Beneficiorum Dei erga nos memores, studiosiores erimus ad mandata ejus servanda.* Καλορθώματα hic sunt εὐεργεσίαι. Patet ex iis, quæ continuò subjiciuntur. Διὰ τῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν. Εὐχάριστοι γίνεσθε. Φυλακὴ γὰρ εὐεργεσίας ἀρίστη ἡ τῆς εὐεργεσίας μνήμη, καὶ διηνεκὴς εὐχαριστία. *Propterea etiam Paulus dixit*, nempe ad Coloss. III. 15. *Grati estote. Optimus quippe beneficii custos est ipsa beneficii memoria, & perpetua gratiarum actio.*

Καυτηριάζω.

Καυτήριον est *cauterium*, quod urendi vim habet. Usurpatur tam pro medicamento, quod potestate urit, quàm pro ferro candente, cujus usus plerumque necessarius est, vel ad sistendum sanguinis profluvium, undecunque manaverit, vel ad intercipiendas defluxiones, vel ad ossa cariosa & maligna ulcera. Id ferrum, καυτῆρα Hippocrates appellavit. *Erat* autem, ut scribit Galenus, *æreus calamus perforatus in fundo, per quem parvum ferrum adurens demissum adurebat.* Hinc καυτηριάζω apud Apostolum I. Tim. IV. 2. *Quidam descíscent à fide, attendentes spiritibus seductoribus, & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi falsiloquorum*, κεκαυτηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν. Hoc quid sit, Doctores veteres variè exponunt, omnes eleganter. Chrysostomus Homil. XI. in hanc Epistolam: Τὸ συνειδὸς κεκαυτηριασμένοι, τυτέστι, πονηρῦ ὄντες βίυ. *Cauteriatâ conscientiâ, id est, vitâ flagitiosâ sunt.* Similiter etiam Theophylactus, pag. 771. qui explicat, πονηρῦ βίυ εἰσί· καὶ ἐπειδὰν συνίσασιν ἑαυτοῖς ἀκαθαρσίαν πολλὴν, διὰ τῦτο τὸ συνειδὸς αὐτῶν ἀνεξαλείπτυς ἔχει τὺς καυτῆρας τῦ ῥυπαρῦ βίυ, καὶ διαβάλλει τὸν γάμον, *pravæ sunt vitæ: & quia conscii sibi sunt multæ impuritatis, propterea conscientia eorum indelebiles notas sordidæ vitæ inustas habet, atq; adeò nuptias calumniatur.* Eodem ferè modo Suidas, ad præsentem locum respiciens: Κεκαυτηριασμένος· μὴ ἔχων ὑγιῆ τὴν συνείδησιν. *Cauterio notatus: non habens sanam conscientiam.* Et Hesychius: Κεκαυτηριασμένοι· μὴ ἔχοντες τὴν συνείδησιν ὑγιῆ. Theodoretus in hanc Epist. pag. 479. maluit intelligere *de extremo stupore.* Κεκαυτηριασμένυς τὴν ἰδίαν συνείδησιν αὐτὺς κέκληκε, τὴν ἐσχάτην αὐτῶν ἀναλγησίαν διδάσκων. Ὁ γὰρ τῦ καυτῆρος τόπος νεκρωθεὶς, τὴν προτέραν αἴσθησιν ἀποβάλλει. Οὕτως αὐτῶν τὴν διαφθορὰν τῶν δογμάτων δηλώσας, καὶ τὴν ἄλλων νομίμων βδελυρίαν προλέγει. Cauteriatam *eos* conscientiam *habere dixit, stuporem eorum extremum docens. Locus enim cauterii morte affectus, priorem sensum amittit. Ita postquam eorum dogmatum perniciem ostendit, quàm etiam execrandæ sint aliæ illorum leges, prædicit.* Ita versio in linguam vulgarem retinet quidem vocem Apostolicam, in margine tamen adjicit, pro κεκαυτηριασμένη συνειδήσεις, ἡ κεκαυμένη καὶ ἀναίσθητος γενομένη. Ambrosius: *Sicut cauterium corium corrumpit, & notam infligit; ita & fallacia conscientiam, quæ dolo malevolentiæ aliud scit, & aliud profitetur, denotat ad perditionem. Jam enim hos immutari negat, ut salventur: quia sicut cauterium immutari non potest, ita nec eorum animus emendari.* Remigius: *Cauter, vel cauterium est ferramentum Medici, à quo corrumpitur & uritur cutis & caro hominis. Ita, inquit, illorum mens, qui à fide recedunt, corrupta est pravâ doctrinâ, & perversâ opere.* Multa de *Cauterio*, & quæ ad Apostolici loci explicationem faciunt, Joh. Heinr. Ursinus Analect. sacr. l. I. c. LXII.

Κέδρος.

I. *Etymon.* Varias varii hujus vocis etymologias afferunt: quidam planè ridiculas. Quis non rideat, dictam κέδρον, quasi καιομένης δρυὸς ἔπον, *arboris humorem ardentis?* Isidor. l. XVII. Cap. VII. Alii dictam volunt à κέω, *uro:* & adducunt illud Virgilii lib. VII.

Urit odoratam nocturna in lumina cedrum.

Alii à κηώδης, quia *adoratam* Poëta vocet. Nam κηώδες est εὐῶδες, τεθυμιαμένον, ἀπὸ τῦ καίεσθαι, ut ait Hesychius. Vel, ut vult Vossius, est ab ארז, κατὰ πρόθεσιν καὶ ἐπένθεσιν τῦ Δ. quod idem notat. Alias conjecturas, vel etiam nugas, vide apud Etymologum. At ipse sonus vocabuli Hebræam originem indicat. קדר est *nigrescere, tenebrescere.* Hinc prope Jerosolymam, urbem inter & montem Oliveti, vallis ac torrens Cedron. Josephus vocat κεδρῶνα, ut Græcia ἐλαιῶνα, δαφνῶνα, πλατανῶνα, loca his arboribus consita. S. Johannes Cap. XVIII. 1. *torrentem* τῶν κέδρων appellat, à cedri abundantia, adeoque *ab obscuritate, & umbrarum densitate.* Vide Ursini Arboretum Biblicum, Cap. XIX. & Ravanellum in *Cedron.*

II. *Explicatio nominis.* Κέδρος, *Cedrus* accipitur

1. *Propriè*, pro arbore. De ea Basilius M. in Cap. II. Jesajæ, pag. 887. Αἱ κέδροι φυτόν ἐστιν ἀχρήστων καρπῶν, αἳ καὶ εἰς ὕψος μήκιστον αὐξανόμεναι, καὶ ἀεὶ ἐπιδιδῦσαι κατὰ τὴν προσθήκην τῦ χρόνυ, ὔτε γηρῶσαι ῥᾳδίως, ὔτε εὐκόλως κατασηπόμεναι. *Cedri sunt plantæ, inutiles ferentes fructus, in proceram altitudinem excrescentes, proq; temporis progressu semper se in sublime tollentes, quæ non facilè senium sentiunt, neq; facilè putrescunt.*

2. *Metaphoricè*, pro hominibus superbis, & robore ac potentia pollentibus. Basilius in Cap. IX. Jesajæ, pag. 1037. Οἱ ἐπαιρόμενοι ἐπὶ τῇ ψευδωνύμῳ γνώσει, καὶ φαντασιύμενοι ὡς τὰ μυστήρια τῦ ὑπεράνω Θεῦ καταληφότες, κέδροι λέγονται. *Qui falsò dictâ scientiâ efferuntur, sibiq; fingunt, se mysteria Dei jam comprehendisse, cedri dicuntur.* Et paulò antè: Τὰ σκληρὰ καὶ δύσκαμπτα ἤθη, τὰ ἐπαιρόμενα κατὰ τῆς γνώσεως τῦ Θεῦ, κέδρυς ἔγνωμεν λεγόμενα. *Mores hominum præfractos & per contumaciam flecti nescios, quibus se attollunt adversus scientiam Dei, novimus dici cedros.* Idem, in Psal. XXVIII. pag. 174. Ἡ κέδρος ὡς ἄκαρπον καὶ δυσκαμπὲς διαβάλλεται, ὡς καὶ εἰκόνα πληρῦν τῦ ἀσεβῦς. *Cedrus, ut infructuosa & flecti nescia, traducitur, ita ut etiam impii adimpleat similitudinem.* Iterum in Cap. II. Jesajæ, pag. 888. *Cedri* sunt τὰ ὑψώματα τῆς πονηρίας, τὰ ἐπαιρόμενα κατὰ τῆς γνώσεως τῦ Θεῦ, *altitudines nequitiæ, se attollentes adversus notitiam Dei.* Theodoretus in præfat. in Canticum, pag. 987. Τὺς ἐπὶ πλύτῳ βρυθομένυς, (legendum, βρενθυομένυς) καὶ ἐν ἀξιώμασι λαμπρυνομένυς, *homines divitiis & honoribus superbos atq; insignes,* cedros appellat Scriptura. Idem, ad v. 11. Psal. LXXXIX. pag. 720. dicit Davidem vocare *cedros Dei*, τὺς ὑψηλὺς ἄρχοντας, τὺς ὑπὸ τῦ Θεῦ τὸ ἄρχειν εἰληχότας, *sublimes principes, qui à Deo imperium sortiti sint.* Huc etiam referri possunt illa Suidæ: Κέδροι. Δένδρα ὑψίκομα καὶ ἄκαρπα· αἷς ἀπεικάζει Δαυὶδ τὴν εἰδωλολατρείαν. *Cedri. Arbores alticomæ & infrugiferæ: quibus David simulachrorum cultum comparat.*

III. *Proprietates* cedrorum sunt. quòd sint

1. arbores, *quarum lignum cariem non sentit.* Theodoretus in Cap. V. Cantici, pag. 1061. Ἄσηπτος ἐν ξύλοις ἡ κέδρος. *Inter arbores cedrus non putrescit.* Basilius in Psal. XXVIII. pag. 174. Ἡ κέδρος, ὡς μόνιμον καὶ σήψεως βέλτιον, καὶ εὐῶδες, καὶ σκέπην ἱκανὸν παρέχεσθαι παρὰ τῆς γραφῆς ἐπαινεῖται. *Cedrus, ut reliquis arboribus longævitate præstantior, & à putredine immunis, & odorata, & ad tegendum apta, à scriptura commendatur.* Hinc Theodoretus in Cap. XVII. Ezechielis, pag. 386. v. 22. per *cedrum* intelligit Christum: Κέδρον, αὐτὸν προσηγόρευσε τὸν Χριστὸν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον. Ἔχει δὲ καὶ ἄσηπτον ἡ κέδρος, ὥσπερ καὶ ὁ δεσπότης καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον τὸ ἀναμάρτητον ἔσχηκε. *Cedrum, ipsum vocavit Christum secundùm naturam humanam. Eaq; est cedri natura, ut num-*

ut nunquam putrescat, quemadmodum etiam Dominus secundum naturam humanam id habuit; ut peccare non posset. Quomodo præterea Christus sit cedrus, copiose & eleganter exponit Ursinus Cap. XX. Arboreti sui.

2. *arbores maximæ & procerissimæ*, atque robustissimæ, qua de causa denotantur per *cedros Dei*, Psal. LXXX. 10. Hinc Psal. XCII. 13. *cedro Libani* comparatur felicitas fidelium, his verbis: *Justus sicut cedrus Libani crescet*, vel, ut Vulgatus, *multiplicabitur.* Sedulius lib. IV. pag. 131.

Omnis enim, quicunq; Deo nil fertile nutrit,
Ceu sterilis truncus, lignis æquabitur ustis.
At justus palmæ similis florebit amœnæ,
Semper habens frondes, & tanquam Libana Cedrus
Multiplicandus adest, & vertice sidera tangit.

Apollinarius:

Τῆμος ἄρ ἀνθήσει ὅσιος βροτὸς οἷά τε φοίνιξ,
Ἶσά γε βριθόμενος χλοερῇ λιβανίτιδι κέδρῳ.
Tunc utiq; florebit sanctus mortalis velut palma,
Æquè abundans ut viridis Libani cedrus.

Ad hæc eadem hujus Psalmi verba Theodoretus, pag. 770. Οἱ μὲν ἁμαρτωλοὶ, χόρτῳ παραπλησίως ἀνθήσαντες, συντόμως ἀπέσβησάν τε καὶ διεφθάρησαν· ὁ δὲ δίκαιος τοῦ μὲν κέδρου τὸ δασὺ, καὶ θερμὸν, καὶ θρέψιμον, τοῦ δὲ φοίνικος μιμήσεται τὸ ὑψίκομόν τε καὶ κάρπιμον. Διαρκεῖ δὲ ἀμφότερα καὶ ἐπὶ πλεῖστον διαμένοντα χρόνον, χρόνου δὲ καὶ εἰς αὔξησιν δεῖται. Τοιαύτη καὶ ἡ τῆς ἀρετῆς φυτουργία, πόνῳ πολλῷ καὶ χρόνῳ φυομένη, ἀλλ' εἰς ὕψος αἰρομένη, ὥριμόν τε καὶ ἥδιστον φέρουσα τὸν καρπὸν, καὶ σκέπην ἱκανὴν τῷ κεκτημένῳ παρέχουσα. *Peccatores quidem fœni instar cùm floruissent, brevi extincti & corrupti sunt. Justus verò cedri densitatem, & calorem, & vim nutriendi, palmæ verò altas comas, & fertilitatem imitabitur. Utraq; autem diuturno tempore manent, & tempore ad crescendum indigent. Talis etiam est virtutis plantatio, quæ multo labore & tempore nascitur: sed in altitudinem erecta, tempestivum dulcissimumq; fert fructum, copiosamq; umbram possessori præbet.* Ambrosius Serm. IV. in Psal. CXVIII. *Sicut cedrus non putrescit, ita nec majorum gloria ullâ vetustate corrumpitur.* Jansenius in paraphrasi: *Pii semper in bono proficiunt se ipsis semper altiores, donec cœlos ipsos attingant, ad quos cedrorum more semper nituntur.* Beza similiter;

At justi ad usq; nubila,
Ceu palma, tollent verticem,
Et celsa, tanquam Libani
Cedrus, gravant cacumina.

Buchananus:

Ceu palma, justus germinabit interim,
Aut cedrus in Libani jugo,
Quam non procellæ, non calor, non frigora
Honore nudant frondium.

Haymo quoque non malè: *Justus multiplicabitur ineffabili gloria æternitatis: sicut Cedrus Libani, quæ altior crescit aliis cedris, & est imputribilis, &c.*

Κειμήλιον.

I. *Propriè* κειμήλιον,

1. est *supellex preciosa*, quam quis possidet. Hesychius: Κειμήλια, τὰ ἀπόθετα χρήματα, ἀπὸ τοῦ κεῖσθαι, καὶ τὰ ἐν παραθέσει. *Opes repositæ, à* κεῖσθαι; *& quæ reconditæ sunt.* Suidas: Κειμήλια· κτήματα, ἢ ἀποκείμενα χρήματα. *Possessiones, vel reconditæ pecuniæ.* Κειμήλιον ergo omne immobilium bonorum genus; suppellex, quæ immobilium bonorum nomine comprehenditur. Cum eo conjungitur ab Homero πρόβασις, quo nomine censentur omnia bona mobilia. Odyss. β'. v. 75.

-- -- -- -- Ἐμοὶ δέ κε κέρδιον εἴη
Ὑμέας ἐσθέμεναι κειμήλιά τε πρόβασίν τε.
-- -- -- -- *Mihi verò satius esset*
Vos absumere quicquid preciosi est in ædibus, & omne pecus.

Vetus Scholiastes: Πρόβασιν, πρόσοδον, ἀπὸ τοῦ προβαίνειν. Ἐκ τούτου τὴν οὐσίαν. Πρόβασιν, τὴν τῶν τετραπόδων κτῆσιν. Πρόβασιν *vocat reditum, à* προβαίνειν. *Hinc etiam bona mobilia.* Πρόβασιν, *quadrupedum possessionem.* Ita Hesychius: Πρόβασις, ἡ τῶν βοσκημάτων κτῆσις. Eustathius verò ad Homeri locum notat, eum κειμήλια vocâsse τὰ κείμενα, id est, quæ ἀκίνητα, *immobilia*, appellantur: πρόβασιν verò ea, quæ αὐτοκίνητα, seu τὰ διὰ ποδῶν προβαίνοντα, *sese moventia, pedibus progredientia.* Il. ζ'. v. 47. Πολλὰ δ' ἐν ἀφνειοῦ πατρὸς κειμήλια κεῖται. *Multa vero in divitis patris* domo *res preciosæ reconditæ jacent.* Scholiastes: Κειμήλια· τὰ ἀργὰ καὶ ἀπόθετα χρήματα. *Otiosæ & reconditæ pecuniæ.* Hoc sensu legitur apud Asterium Amaseæ Episcopum Homil. in Avaros: Ὑπέρκυψον τῷ λογισμῷ εἰς τὸν ἑξῆς χρόνον, ὅτε οὐκ ἔσῃ, ὅτε μικρὰ γῆ καθέξει ζοῦ διαπλωμένον τὸ σῶμα ἀναίσθητον, πλὰξ δὲ ὀλίγων σπιθαμῶν καλύψει τὸ λείψανον. Ποῦ τότε ὁ πλοῦτος καὶ τὰ συναχθέντα κειμήλια; τίς ὁ τῶν καταλειφθέντων κληρονόμος; *Mitte cogitationem in futurum ævum, quando non eris, quando pauxilla terra corpus tuum exporrectum, omnisq; sensus expers continebit, & paucorum tabula palmorum reliquias tuas teges. Ubi tunc opes, & collecta cimelia? quis bonorum à te relictorum hæres.* Apud Chrysost. ἄσπιλον κειμήλιον, *incontaminatum cimelium.*

2. *in specie* κειμήλια, sunt *vasa aurea*, sive *vela*, & quicquid est in vestiario, seu Templi cubiculo, sanctum & preciosum. Anastasius vocat jam *cemelia*, jam *cimelia*, interdum *cemelias*, & *cimelias.* In Concilio Chalcedonensi, *Episcopus habens vasa argentea sacrata usq; ad libras ducentas, poculum gemmatum, quod donatum erat Ecclesiæ*, ἐν τοῖς κειμηλίοις τῆς ἐκκλησίας οὐκ ἀπέθετο. *in cimeliis Ecclesiæ non reposuit.* Chronicon Alexandr. de Constantino Imp. Ἀναθήματα πολλὰ καὶ κειμήλια χρυσᾶ -- προσήγαγε. *Donaria multa & cimelia aurea obtulit.* Evagrius lib. III. Cap. XXXI. pag. 154. a. de Anastasio Imperatore loquens: Τὴν ὁμολογίαν παρέθετο Μακεδονίῳ, τῷ τῶν σεπτῶν κειμηλίων παραφυλακὴν ἐμπεπιστευμένῳ. *Confessionem deposuit apud Macedonium, cui custodia credita erat venerandorum cimeliorum.* Cyrillus Can. II. Epist. ad Domnum; ut observat Balsamon ad Can. XII. Concilii Nicæni II. p. 514. ἀνεκποίητα εἶναι διορίζεται τὰ κειμήλια, ἤγουν τὰ ἱερὰ, καὶ τὰς ἀκινήτους κτήσεις τῶν ἐκκλησιῶν, *decernit cimelia, seu sacra, & immobiles Ecclesiarum possessiones non esse abalienandas.* Idem Balsamon ad Can. Cyrilli, pag. 1079. dicit κειμήλια τῶν ἐκκλησιῶν esse τὰ ἱερὰ, καὶ τὰ λοιπὰ ἀναθήματα, *sacra, & reliqua donaria.* Possunt tamen ad redimendos captivos alienari. Balsamon in Collect. Constitut. Eccles. lib. III. ex Novellis, p. 1346. Τὰ σεπτὰ κειμήλια ἐπὶ μόνῃ ἀναῤῥύσει αἰχμαλώτων ἐκποιείσθωσαν. *Religiosa cimelia duntaxat ad captivorum redemtionem alienantor.* Aliàs per Arrianos ablata vindicanda. Ibid. pag. 1350. Αἱ ἐκκλησίαι τῶν Ἀφρῶν ἐκδικείτωσαν τὰ ὑπ' αὐτῶν ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν ἀφαιρεθέντα κειμήλια, καὶ ἱερὰ ἐσθήματα. *Aphrorum Ecclesiæ cimelia, vestesq; sacras, ipsis per Arrianos ablatas, vindicanto.* Qui sacra hæc Ecclesiæ vasa custodiebat, dictus κειμηλιάρχης, vulgò *sacrista*: in Concilio Toletano I. *custos Ecclesiæ*: usitatissimè σκευοφύλαξ, de quo suo loco.

II. *Metaphoricè* de corpore usurpatur. Hesychius in hac voce: Μεταφορικῶς δὲ καὶ ἐπὶ σώματος τίθεται. *Metaphoricè verò etiam de corpore usurpatur.* Nonnus:

-- -- -- -- Ὄφρα φυλάξῃ
Σώματος ἡμετέρου κειμήλιον. -- --
Ut custodiat corporis nostri cimelium. Apud Ignatium in Epist.

Epist. ad Heronem, pag. 109. Παρθένους φυλάττετε, ὡς Χριστοῦ κειμήλια. *Virgines custodite, ut Christi cimelia.* Eodem modo ἀνάθημα nonnunquam usurpatur. Vide in Ἀνάθημα, ante finem vocis.

Κειρίαι.

Κειρίαι sunt *taeniae*, quibus mortui à capite ad pedes vinciebantur. Suidas: Κειρία· εἶδος ζώνης ἐκ σχοινίων, παρεοικὸς ἱμάντι· ᾗ δεσμοῦσι τὰς κλίνας. *Genus zonae ex funibus, loro simile: quâ lectos vinciunt.* Κειρίαι hic sunt *cunabula*, vel *incunabula*, seu *fasciae*, quibus colligantur infantes in cunis positi. Adducit postea Suidas locum ex Aristoph. Avibus, pag. 400. v. 8. ubi vide. In N. Test. nempe Joh. XI. 44. κειρίαι sunt *taeniae seu vincula*, quibus pollingebantur corpora mortuorum. Glossae veteres: *Taeniosus*, κιριάτης, pro κειριάτης, ut κίρω, pro κείρω, *tondeo*: & σιρά, pro σειρά. Apud Hesychium est Κηρείαις, ἐπιθανάτια ἐντετυλιγμένα. Quae verba manifestè mendosa, fortasse & confusa. Pricaeus legendum censet, Κειρίαις ἐντετυλιγμένοι, & pòst, pro ἐπιθανάτια, ἐπὶ τεθνηκότων ponendum. Κηρείαις, vel, quod ordini literarum magis conveniret, κηρίαις retinendum videtur: ἀπὸ τῆ κηρὸς, id est, *à morte*, quasi dicas mortuales fascias. Salmasius apud Hesychium legit: Κηρίαι, ἐπιθανάτια ἐντετυλιγμένα, quasi velit dicere, *quibus ii, qui fato functi sunt, involvuntur.* Hanc verò lectionem nemo facilè admiserit: placet magis altera Pricaei, modò pro κειρίαις, legatur κηρίαις. Κειρίαις δεδεμένος est *feralibus amiculis adstrictus atq; obditus*, ut loquitur Apuleius lib. X. *Linea sepulchrorum vincula* dixit Tertullianus. Nilus apud Photium Orat. I. in Pascha, Cod. CCLXXVI. paginâ 1529. de infante adhuc in utero latente, τοῖς παρὰ τῆς φύσεως ἐνειλημμένος σπαργάνοις προσέοικε νεκρῷ κειρίαις δεδεμένῳ. *Naturae fasciis involutus, similis est mortuo fasciis sepulchralibus involuto, ligato.* Κειρίας, quae propriè *mortuorum involucra* erant, etiam *pro incunabulis, & fasciolis*, quibus alligantur infantes, usurpârunt. Moschopulus; Κειρία, ὁ τῶν νηπίων δεσμὸς, ἤγουν ἡ κοινῶς φασκία, καὶ ᾗ δεσμοῦσι τοὺς νεκρούς. *Κειρία est infantum ligamen, sive communiter dicta fascia, & quâ ligant mortuos.* Κειρίαι Vulgato sunt *instita*, ut & Augustino. Onomasticum vetus: *Instita*, κειρίαι. Hinc *instito, mortuum involvo*, in Glossis Isidori.

Κελικόλαι.

In Collect. Constitut. Eccles. ex lib. I. Cod. in Paratit. ad Tit. V. Οἱ κελικόλαι ἐὰν μὴ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν μεταδιώξωσιν, ὡς αἱρετικοὶ τιμωροῦνται. *Caelicolae, nisi fidem orthodoxam sectati fuerint, tanquam haeretici puniuntur.* Veteres Glossae, Ὁ σέβων τὸν οὐρανόν. *Caelicola.* Chrysostomus Homil. I. ad populum Antiochenum refert, quosdam ἐκπλαγέντας τὸ μέγεθος τοῦ οὐρανοῦ καὶ θαυμάσαντας αὐτοῦ τὸ κάλλος, νομίσαι αὐτὸν εἶναι Θεὸν, *admiratos caeli magnitudinem, & ob ejus pulchritudinem obstupefactos, existimâsse illud esse Deum.* *Caelum* à Judaeis cultum fuisse, ut numen primarium, traditur. Petronius:

Et caeli summas advocet auriculas.

Juvenalis Satyr. XIV. de iisdem:

Nil praeter nubes & caeli lumen adorant.

Sic Strabo lib. XVI. pag. 523. ex Mosis doctrinâ, sed falsò, docet. Constat autem apud Hebraeos, ut monet doctissimus Seldenus, τὸ שמים, id est, *caelum*, saepe pro Deo Opt. Max. sumi. In N. Test. quoque οὐρανὸς eodem modo usurpatur. Vide Matth. XXI. 15. & Lucae XV. 18. Notum Militiae caeli aras in veteri Judaeorum superstitione dicatas: verùm, ea huc non trahenda. Malè intellectum Judaeorum idioma seu phrasin in caussa fuisse putavi, inquit Seldenus, cur summum iis Numen caelum esse impii calumniarentur; tametsi Christianorum Imperatorum edictis sub nomine *Caelicolarum* coërceri videantur. Qui enim Caelicolae in Codicis titulo *de Judaeis & Caelicolis* vocantur, Judaeos fuisse quis autumet, edoctus ex Codicis Theodosiani lib. XVI. tit. VIII. lib. 19. unde lex duodecima Justiniani sumta. Sed verò Honorius & Theodosius ibi: *Caelicolarum nomen inauditum quodammodo* novum crimen *superstitionis vindicavit.* Certè si Judaei intelliguntur, nomen tunc temporis non erat Romae inauditum; nec crimen novum. Judaei enim Caelicolae dicti, saltem re ipsa designati, etiam sub Augusto, uti ex Strabone liquet. Verùm, haec calumnia, ut aliae multae, in gentem à Deo primùm electam, ab imperitis & profanis fuit excogitata. De *Caelicolis* vide Josephum Scaligerum de emendatione temporum, pag. 22. contra Serrarium Elenchi Cap. ult. & Minerval Serrarii contra Scalig. & Drus. lib. V. Cap. ult.

Κελλικός.

Non habet Meursius in Glossario. Est *cubicularius.* In Concilio Florentino, Sect. IV. Cap. XXII. pag. 97. aliquoties legitur. Ἀνοιξάντων τῶν τοῦ Πάπα κελλικῶν κλειδοῦχων τὴν τοῦ τρικλίνου πύλην. *Aperientibus triclinii januam cubiculariis istis, quibus à Papa cubiculorum cura, ac clavium custodia fuit demandata.* Ἀνοιξάντων ἅμα τῶν κελλικῶν. *Reserantibus cubiculariis.* Μετὰ μικρὸν ἦλθον οἱ κελλικοί. *Paulò pòst venerunt cubicularii.*

Κελλίον.

I. *In genere quaevis cellula, quodvis cubiculum* vocatur κελλίον. Moschopulus: Κοιτὼν, κυρίως μὲν οἶκος ὁ περιέχων κοίτας πολλὰς, ὡς οἱ ξενῶνες· καταχρηστικῶς δὲ τὸ κοινῶς λεγόμενον κελλίον. Κοιτὼν, *propriè quidem domus est, quae continet multa cubilia, ut hospitia vel nosocomia: impropriè verò vulgò dictum* κελλίον. Chrysostomus Homil. XLV. in Acta: Ἔχε οἴκημα ἔνθα Χριστὸς παραγίνεται· εἰπὲ, τοῦτο τὸ κελλίον τοῦ Χριστοῦ· ἡ οἰκία αὕτη αὐτῷ ἀφώρισται. Κἂν κατώγεον ᾖ καὶ εὐτελὲς, οὐκ ἀπαξιοῖ. *Habe domum, in quam venit Christus. Dic: Haec cellula Christi est: domus ista ei segregata est. Etiamsi subterraneum sit ac vile, non despicit.*

II. *Propriè Monachorum cellula.* Typicum Sabae, Cap. V. pag. 5. Καὶ ψάλλουσιν οἱ ἀδελφοὶ ἐν τοῖς κελλίοις αὐτῶν. *Et canunt fratres in cellulis suis.* Balsamon ad Can. XXXV. Concilii Trull. pag. 400. Κελλία τῶν ἀρχιερέων. *Pontificum cellulae.* Ἀναχωρητικὰ κελλία. *Anachoreticae cellulae.* Vide in Ἡσυχαστήριον. Sozomenus lib. VI. Cap. XXXI. pag. 87. b. Ἕτερός ἐστι τόπος σχεδὸν ἑβδομήκοντα σταδίοις διεστὼς, ὄνομα κελλία. Ἐν τούτῳ δὲ σποράδην ἐστὶ μοναχικὰ οἰκήματα πολλὰ, καθὸ καὶ τοιαύτης ἔλαχε προσηγορίας. *Alius est locus septuaginta ferè stadiis distans, cui nomen* κελλία, *cellulae. In eo verò sparsim sunt casae monachorum multae, unde etiam hanc appellationem nactus est.* Vide Gl. Meursii.

Κελλιώτης.

I. Κελλιῶται; ut docet Meursius in Glossario, & ex eo Lud. De la Cerda Advers. Cap. CXXI. num. LXII. sunt ministri interioris conclavis Imperatoris ac Despotarum. Phranzes Chron. lib. II. Cap. I. *Mos & consuetudo vigebat in Imperatorum palatio, per quam patrum celliotis filiorum cellas, non contrà, filiorum ministris patrum frequentare licebat.* Et mox: *Hoc quoq; mos tenet,*

tenet, ut celliotæ Imperatoris ad ſepulchrum ejus usq; ad prima ſacra funeralia, ſive juſta perſeverent.

II. Quemadmodum κελλίον, prout modò vidimus, tam Monachi *cellulam*, quàm aliud aliquod *conclave* ſignificabat, ita κελλιῶται illi vocabantur Monachi, qui, cùm ad labores eſſent ineptiſſimi, & oneribus Monachorum impares, quietè tamen vivere exoptabant. Hi extra Monaſteria, quæ muris undique cinguntur, cellam, collatâ pecuniâ, cui Templum, vinea & campus annexa ſunt, quorum fructibus vivere poſſent, coëmebant, ſibique cum nonnullis ſociis vivebant. Diebus feſtis ad Monaſterium accedebant & officiis celebrandis aſſiſtebant: quibus finitis, ad Cellam regrediebantur, domeſtica negotia curabant, & precibus vacabant. Eorum meminit Dorotheus Doctr. XVI. Aliàs *Anachoretæ* dicti. Vide Ἀναχωρητής.

Κελλιωτικός.

Κελλιωτικὴ μονὴ, *cella monaſtica* apud Balſam. in Nomocan. Photii, tit. I. C. XXIV. p. 844. Πῶς οὖν ἐστιν ὁ ἀναδεχόμενος λαϊκὸς διοίκησιν εὐαγοῦς οἴκου, ἢ δουλείαν ἐκκλησιαστικὴν, ἢ κληρικὸς γινόμενος, ἢ ἐν κελλιωτικῇ μονῇ καταταττόμενος ἀδοτὶ, ἀγνοῶ. *Quisnam laicus citra dationem, aut procurationem ſacri loci, miniſteriúmve eccleſiaſticum ſuſcipiat, aut clericus fiat, aut in cellam monaſticam admittatur, ignoro.* Vide etiam Gl. Meurſii.

Κένανδρος.

Κένανδρος, eſt κενὸς ἀνδρῶν, *viris vacuus.* Cyrillus Alexandr. in Cap. X. Jeſajæ, pag. 180. de Aſſyrio Jeroſolymam obſidente, Καὶ σκοπὸς ἦν αὐτῷ, φείσασθαι μὲν οὐδενὸς, ἄρδην δὲ πᾶσαν ἀποκεῖραι τὴν χώραν, καὶ κένανδρον ἀποφῆναι, καὶ τῶν ἐνοικούντων ἔρημον. *Id intendebat, ut nemini quidem parceret, totam verò regionem funditus vaſtaret, hominibusq; deſertam, & incolis vacuam redderet.* Id. in Cap. XIX. Jeſajæ, pag. 291. Κένανδροι μεμενήκασιν οἶκοι καὶ κῶμαι. *Domus ac vici viris vacui manſerunt.* Et in Cap. LII. Jeſajæ pag. 735. de Jeroſolyma à Romanis expugnatâ: Κένανδρος ἦν ἡ ἁγία πόλις. *Sancta civitas viris vacua erat.* Suidas interpretatur κενὸς ἀνὴρ, *inanis, vanus, futilis vir.* Exempla hujus ſignificationis deſidero.

Κενεμβατέω.

Heſych. Κενεμβατεῖ, ματαίως πατεῖ. *Per inane graditur, fruſtra graditur.* Suidas: Κενεμβατεῖν· εἰς κενὰ βαίνειν, κενὰ ἐπιχειρεῖν. *In res inanes ire, per inania vadere. Inania ſuſcipere.* Baſilius Cæſar. Homil. XVI. quæ eſt in principium Evangelii ſecundùm Johannem, paginâ 504. Ἄφες σεαυτοῦ τὸν νοῦν δραμεῖν ὅσον βούλεται καὶ διαπταθῆναι ἐπὶ τὰ ἄνω· εἶτα εὑρήσεις αὐτὸν μυρία πλανηθέντα, καὶ πολλὰ κενεμβατήσαντα, εἰς πάλιν ἐπανιόντα πρὸς ἑαυτὸν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι κατωτέραν ἑαυτοῦ τὴν ἀρχὴν ποιῆσαι. *Dimitte tuam mentem, quantum ipſa cupit procurrere, & ad ſuperiora conſcendere: deinde ipſam reperies in infinitum errantem, & variè per inane gradientem, rurſus verò ad ſe ipſam redeuntem, quoniam antiquius ſe ipſa principium reperire nequit.* Idem, Homil. XXV. quæ eſt de generatione Chriſti, ſtatim poſt initium, pag. 585. Σοῦ δὲ μὴ κενεμβατείτω ὁ νοῦς εἰς αἰῶνας ὑπερβαίνων πρεσβυτέρους τοῦ Υἱοῦ, τοὺς οὔτε ὄντας οὔτε ἐσομένους. Interpres: *Mens tua in temporum ac ſeculorum cogitatione non evaneſcat, ut ea Filio priora exiſtimes, quæ nunquam fuerunt, aut erunt.* Pro, *non evaneſcat*, commodiùs dices, *ne per inane gradiatur, ne inania ſuſcipiat.* Occurrit etiam apud Plutarchum, ut ex Budæo Stephanus.

Κενοβουλία.

Non habent Lexica. *Inane, vanum, futile conſilium.* Cyrillus Alexandr. in Cap. II. Habacuci, pag. 546. Οἱ μάγοι τοὺς ψευδωνύμους Θεοὺς ἐκάλουν εἰς ἐπικουρίαν, θυσίας τε καὶ σπονδὰς τοῖς ἀναισθήτοις προσῆγον, ὅλην ἐπ' αὐτοῖς τοῦ σώζεσθαι θέμενοι τὴν ἐλπίδα· ἀλλ' ἦν ὕθλος ἐκεῖνα καὶ φενακισμὸς, ἀπάτη, καὶ κενοβουλία, καὶ ἕτερον οὐδέν. *Magi falsò appellatos Deos in auxilium vocabant, victimasq; & libationes inſenſibilibus offerebant, omni ſalutis ſpe in iis collocata: verùm iſta nugæ erant, illuſio, fraus, & futile conſilium, nihilq; præterea.*

Κενόδοξος. Κενοδοξία.

I. *Explicatio nominis.* Veteres Gloſ. Κενόδοξος, *Vanæ gloriæ* ſc. ſtudioſus. Κενοδοξία, *vana gloria.* Suid. Κενοδοξία· ματαία τὶς περὶ ἑαυτοῦ οἴησις. *Vana quædam de ſe opinio. Inanis gloria.* Heſych. Κενὴ δόξα, κενοδοξία. Iſidorus Peluſ. epiſt. CCCLXXXI. l. III. p. 402. Κενόδοξον κλητέον, τὸν ἐφ' οἷς μὴ πράττει δοξάζεσθαι βουλόμενον. *Ille κενόδοξος appellandus eſt, qui ob ea, quæ minimè agit, gloriam conſequi cupit.* Et epiſt. CCCCI. lib. V. pag. 682. Ὁ κενὸς ὢν ἔργων χρηστῶν, ἀντιποιούμενος δὲ δόξης, κενόδοξος ἂν δικαίως καλοῖτο. *Qui, cùm inanis ſit bonorum operum, gloriam nihilominus affectat*, κενόδοξος, id eſt, *inanis gloriæ cupidus meritò vocatur.* Apud Baſilium Cæſar. in Reg. brev. interrogat. LII. pag. 545. Κενόδοξός ἐστιν, ὁ ψιλῆς ἕνεκεν τῆς ἐν κόσμῳ δόξης, τῆς παρὰ τῶν ὁρώντων, ἢ ἀκουόντων ποιῶν τι καὶ λέγων. *Inanis gloriæ cupidus ille eſt, qui ſimplicis tantùm gloriæ mundanæ causâ, quæ vel à ſpectantibus, vel ab audientibus ipſi naſcitur, aliquid facit dicitve.*

II. *Varia* κενοδοξίας ſunt *mala.* Greg. Nazianzenus orat. I. pag. 22. Μέγα τοῖς ἀνθρώποις ἡ κενοδοξία πρὸς ἀρετὴν ἐμπόδιον. *Inanis gloriæ ſtudium hominibus magno ad virtutem impedimento eſt.* Scitè Bion, ut Laërt. lib. IV. τὴν οἴησιν, προκοπῆς ἐγκοπὴν, *animi elationem, profectûs impedimentum* dicebat. Apud Baſilium Conſtitut. Monaſt. Cap. X. varia κενοδοξίας recenſentur mala. Pag. 695. appellatur ἡ δυσάλωτος τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ἐπίβουλος, ἡ πρὸς ταῖς οὐρανίαις ἀψῖσι τοὺς καθ' ἡμῶν λόχους ἱδρύουσα, καὶ μέχρις οὐρανῶν στελεχωθείσας ἀρετὰς καταβαλεῖν φιλονεικοῦσα, *illa expugnatu difficilis & callida ſalutis noſtræ inſidiatrix, illa vel in ipſius cœli convexis inſidiarum adverſus nos collocatrix: virtutes ramis in cœlum usq; licèt expaſſis ac porrectis adornatas profligare ac deturbare pertinaciſſimè contendens.* Et pag. 696. κενοδοξία vocatur ὁ γλυκὺς σκυλευτὴς τοῦ πνευματικοῦ πλούτου, ὁ ἡδὺς τῶν ἡμετέρων ψυχῶν πολέμιος, ὁ σὴς τῶν ἀρετῶν, ὁ μεθ' ἡδονῆς τὰ ἡμέτερα καλὰ ληϊζόμενος, ὁ μέλιτι χρώσας τῆς οἰκείας ἀπάτης τὸ δηλητήριον, καὶ ταῖς διανοίαις τῶν ἀνθρώπων τὴν ὀλεθρίαν ὀρέγων κύλικα. *Dulcis ſpiritualium opum exſpoliatrix, jucundus animarum noſtrarum hoſtis, tinea virtutum, blandiſſima bonorum noſtrorum deprædatrix, mellis illitu fraudis ſuæ veneni coloratrix, & mortiferi hominum mentibus poculi porrectrix.* Pag. 697. Οὐ μόνον καθαιρετὴς καλῶν πράξεων, ἀλλὰ καὶ τῶν πονηρῶν ὁδηγός. *Non modò valet ad evertendas actiones honeſtas, ſed ad improbas etiam viam munit.* Chryſoſtomus Homil. XVII. in epiſt. ad Romanos, pag. 150. Μήτηρ γεέννης κενοδοξία, καὶ τὸ πῦρ ἀνάπτει σφοδρῶς ἐκεῖνο, καὶ τὸν σκώληκα τὸν ἰοβόλον. *Inanis gloria mater gehennæ eſt, ignemq; illum valde accendit, & vermem illum venenoſum.* Vide ibidem plura. Idem in orat. πρὸς νεωτέραν χηρεύουσαν, tom. VI. pag. 302. Ἡ κενοδοξία καὶ ἡ ἀπόνοια παντὸς ἄγους μᾶλλον τὰς τῶν ἀνθρώπων μολύνουσι ψυχάς. *Inanis gloria & ſuperbia omni ſcelere magis animas hominum contaminant.* Propterea verò, ut rectè Dama-

Damascenus contra Manichæos, pag. 254. κακὴ κενοδοξία, ἐ διὰ τὸ ἀγαπᾷν τὴν δόξαν· ἀλλὰ διὰ τὸ, μὴ τὴν ἐκ Θεȣ̃ δόξαν ἀγαπᾷν, *mala est inanis gloria, non quòd amet gloriam: sed ideò, quia non amat gloriam, quæ à Deo est.*

Κενοσπȣδία.

Habent Lexica ex Suida, apud quem: Κενοσπȣδία, ματαία σπȣδή. Καὶ κενόσπȣδ☉, ὁ ἐπὶ ματαίοις σπȣδάζων. *Inane studium. Et inanium rerum studio occupatus.* Clemens Alexandr. Pædag. lib. II. Cap. X. pag. 203. de Johanne Baptista: Ὁ τὴν ἀλαζονείαν τὴν πολιτικὴν, ἐκτραπεὶς, εἰς δὲ τ̃ ἔρημον τ̃ ἐρημίας, κατὰ γαλήνην Θεῷ συμπεπολιτευμέν☉, ἐκτὸς πάσης κενοσπȣδίας, ἀπειραγαθίας μικροπρεπείας. *Dùm in solitudinum quietes, tranquillè cum Deo versaturus se recepisset, ab omni inani studio, vanaq́; boni specie, sordidoq́; ac illiberali decore se removit.*

Κενοφωνέω.

Quid κενοφωνία sit, ex N. Testam. satis notum. Apostolus I. Timoth. VI. 20. discipulum suum jubet *devitare* τὰς βεβήλȣς κενοφωνίας, *profanas vocum novitates:* & II. Timoth. II. 16. idem monitum repetit. Ubi κενοφωνίας vocat κενȣ̀ς λόγȣς, *inanes sermones*, ut ad Ephes. V. 6. Vulgatus, quando interpretatur *vocum novitates:* καινοφωνίας legit. Hesychius ex his locis, Κενοφωνίας, ματαιολογίας. *Vaniloquentias, de rebus nihili curiosas disceptationes.* Et Suidas: Κενοφωνίας, ματαιοφωνίας, ἀσεβείας, ἤγȣν, αἱρετικάς. Ubi Portus rectè legendum censet, ἀσεβεῖς φωνὰς, ἤγȣν αἱρετικάς. *Inanes vanasq́; voces. Impias voces, hoc est, hæreticas.* Theodoretus in II. Timoth. II. κενοφωνίας interpretatur μυσαρὰ καὶ μάταια δόγματα, *execranda & inania dogmata.* Theophylactus ad eundem locum interpretatur ματαιολογίας. Κενοφωνέω, quod solus Suidas, sed sine interpretatione, affert, est κενολογέω, *inaniter loquor, inanes emitto voces, vana verba sono.* Legitur apud Cyrillum Alexandrinum. Loca jam produximus in vocibus Ἐκκαπηλεύω, & Ἐυσυνάρπασ☉, ubi vide.

Κενόω.

I. Κενόω significat, juxta veteres Glossas, *Vacuo, evacuo.* Ad Philipp. II. 7. de Christo, ἑαυτὸν ἐκένωσεν. *Ipse se exinanivit*, Hesychius, huc sine dubio, respiciens Ἐκένωσεν, ἐρήμωσεν. Eodem sensu Michaël Syngelus in vita Dionysii Areopagitæ, pag. 351. de Filio Dei: Κενȣ̃ται πρὸς βραχὺ τ̃ θεϊκῆς δόξης οἰκονομικῶς, ἵνα με πληρώσῃ τ̃ αὐτȣ̃ θεότητ☉, καὶ Θεὸς χάριτι γένωμαι. *Exinanitur ad breve tempus divinâ gloriâ ex dispensatione, ut suâ me impleret divinitate, ac dono illius Deus efficerer.* Exinanivit se, ut loquitur Augustinus lib. VII. de Trinitate, Cap. III. *non mutando divinitatem suam, sed nostram mutabilitatem assumendo.*

II. Κενόω est *inanem*, seu *inutilem reddo.* Ita ad Roman. IV. 14. κεκένωται ἡ πίστις, *inanis facta est fides:* id est, interprete Theophylacto ad hunc locum, pag. 44. κενὸν καὶ ἀχρεῖον πρᾶγμα εὑρίσκεται, *vana & inutilis esse res deprehenditur.* Vel, juxta Photium apud Oecumenium, pag. 276. Ὀυδέν ἐστι, καὶ αὐτῆς τὸ ὅλον ἠφάνισαι. *Nihil est, tota evanuit.* I. Corinth. I. 17. Ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σαυρὸς τȣ̃ Χριςȣ̃. *Ne inanis reddatur crux Christi.* Hesychius, huc respiciens: Κενωθῇ, μαται☉ ἀποφανθῇ. *Inanis reddatur, vana esse dicatur.* Theophylactus: Ἄχρησ☉ καὶ κενὸς εὑρεθῇ. *Inutilis & inanis inveniatur.* Similiter II. Corinth. IX. 3. Ἵνα μὴ τὸ καύχημα ἡμῶν κενωθῇ. *Ne gloriatio nostra inanis fiat,* Id est, rursus juxta Theophylactum, μάταιον καὶ κενὸν ἐλεγχθῇ τὸ καύχημά μȣ τὸ ὑπὲρ ὑμῶν. *Inanis & vana arguatur gloriatio mea de vobis.*

III. *Metaphoricè* est *omnia in aliquid impendere*, significatione usitatissima, à Lexicographis tamen non observata. Πάντα τὰ ὄντα εἰς τȣ̀ς πένητας κενȣ̃ν, *omnes opes suas in pauperes effundere*, Chrysostomus in Psal. XLI. Σπȣδὴν κενȣ̃ν. Chrysostomus serm. LVII. tom. V. Edit. Paris. pag. 762. de iis, qui contra se ipsos orant: Ὀυ γὰρ ὑπὲρ τ̃ οἰκείων ἁμαρτημάτων παρακαλȣ̃σι τ̃ Θεὸν, ἐδὲ συγγνώμην αἰτȣ̃σι τῶν πλημμεληθέντων αὐτοῖς, ἀλλὰ τὴν σπȣδὴν ταύτην κατὰ τ̃ ἐχθρῶν κενȣ̃σιν ἅπασαν. *Nam Deo preces offerunt non pro suis delictis, neq́; ut veniam peccatorum suorum petant, sed hoc studium omne conferunt adversus inimicos.* Item in Ecloga de Anima, tom. VI. ejusdem edit. pag. 742. Οἱ γὰρ ἅπασαν τὴν σπȣδὴν εἰς τ̃ καλλωπισμὸν κενȣ̃ντες τῆς ἑαυτῶν οἰκίας, ἐν τοῖς ἔξω πλȣτȣ̃ντες ἀμελȣ̃σι τ̃ ἔνδον. *Qui enim omne studium in ornatum suarum ædium conferunt, cùm in exterioribus divites sint, interiora negligunt.* Huc etiam referri queant sequentes locutiones. Chrysostomus: Πάντα θυμὸν κενȣ̃ν κατὰ τῆς τȣ̃ διαβόλȣ κεφαλῆς. *Omnem bilem in diaboli caput effundere.* Idem, Πάντα πόνον κενȣ̃ν. *Omnem impendere laborem.* Nazianzenus: Ἐν τοῖς παρέργοις κενῶσαι τ̃ ἰσχύν. *Omnes vires suas in accessoria conferre.*

Κένωσις.

Κένωσις, ut ex Lexicis notum, est *inanitas, evacuatio.* Apud Scriptores Ecclesiasticos notat *Christi exinanitionem & incarnationem.* Cyrillus Alexandr. Dial. V. de SS. Trinitate, pag. 571. Ἦν γὰρ φύσει καὶ ἀληθῶς Θεὸς καὶ πρὸ τ̃ τ̃ κενώσεως χρόνων. *Erat enim* (Filius Dei) *naturâ & verè Deus etiam ante tempora exinanitionis*, seu *incarnationis.* Et pag. 572. dicit, *Non oportuisse Christum* τοῖς τ̃ κενώσεως ἐμφιλοχωρῆσαι μέτροις, *in inanitionis conditione hærere.* Et mox: Γέγονεν ἄνθρωπ☉, καὶ καθῆκεν ἑαυτὸν εἰς κένωσιν. ***Factus est homo, & se ipsum demisit ad exinanitionem.***

Κεραία.

Vox hæc varia significat.

I. Idem quod κέρας, *cornu.* Aristot. hist. anim. lib. IV. Cap. II. de duplici caraborum genere, ἔχȣσιν ἀμφότερα κεραίας δύο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μεγάλας καὶ τραχείας, καὶ ἄλλα κεράτια ὑποκάτω λεῖα, *utriq́; cornua bina habent ante oculos longa & aspera, quibus alia minuta & læviora cornicula subjacent.* Hæc paulò pòst κέρατα appellat.

II. Utero tribuuntur κεραῖαι à Medicis, quæ sunt duæ uteri ἀποφύσεις exiguæ, à lateribus ad ilia, papillæ seu cornibus exorientibus similes. Id testatur Pollux, lib. II. τῆς δὲ μήτρας αἱ ἐπὶ τὰ ἄνω καὶ τὰ πλάγια ἐκφύσεις, κεραῖαι καλȣ̃νται καὶ πλεκτάναι.

III. Est *antenna*, ut κέρας, hoc est lignum in superiore mali parte per transversum collocatum, unde velum pendet: quæ voce composita ἱσοκεραία vocatur. Polyb. apud Suidam, καθελόμεν☉ τȣ̀ς ἱςȣ̀ς καὶ τὰς κεραίας, *cùm malos demisisset & antennas.* Phavorinus: Κεραία, τὸ κερατάριον, τὸ διὰ πλαγίȣ ξύλον τῷ ἱςῷ ἐπικείμενον, ὃ καὶ τὴν ὀθόνην ἐξάπτȣσι. h. e. Κεραία, *corniculatum, per transversum malo navis superpositum lignum, de quo & velum suspendunt.* Nomen κεραιτάριον non legi alibi. Theophr. hist. pl. lib. V. Cap. VI. Ὅμως δὲ ὅιγε ἱςοὶ καὶ αἱ κεραῖαι ἐξαιρεθείσης μήτρας, ἀχρεῖοι. *Mali tamen atq́; antennæ, medullâ exemptâ, inutiles.* Huc etiam commodè referri potest, quod legimus Matth. V. 18. & Lucæ XVI. 17. ubi

κεραία

κεραία haud incommodè *lineam*, vel *lineolam* significat. Etsi enim κεραία, *apicem, extremitatem, quæ instar cornu emineat*, denotet, de *linea* tamen quoque dicitur, quæ duobus utrinque cornibus & extremitatibus constat. Ita sumitur apud Hesychium, ad v. 6. Psal. XII. cujus hæc sunt verba, Τοῦτον τὸν στίχον δύο ζυγαὶ τῶν οϛ´ ἑρμηνευτῶν εἶπον. Διότι παράκειται τὸ σημεῖον τὸ διὰ τοῦ μέλανος, ὃ λέγεται λημνίσκος. Διὰ μὲν τῆς κεραίας τῆς μέσης σημαίνει τὸν στίχον· διὰ δὲ τῶν δύο στιγμῶν τῆς ἐπάνωθεν καὶ τῆς ὑποκάτω τὰς δύο ζυγὰς τῶν ἑρμηνευτῶν ᾐνίξατο. *Lemniscus* ita pingitur ÷, ut notat Cl. de Dieu, ad Matth. V. 18. Media ejus linea Hesychio vocatur κεραία, quæ suprà & infrà habet δύο στιγμὰς, hoc est, *duo puncta*. Consentit Greg. Nyssenus, Orat. I. in Resurrect. Christi, tom. III. pag. 398. sic scribens: Ἡ ἐγκάθετος γραμμὴ, ἡ ἄνωθεν ἐπὶ τὸ βάθος καθήκουσα, ἰῶτα λέγεται. Ἡ δὲ ἐγκαρσίως ἀγομένη διὰ πλαγίου κεραία ὀνομάζεται, καθώς ἐστι καὶ παρὰ τῶν ναυτιλλομένων τοῦτο μαθεῖν. Τὸ γὰρ ξύλον τὸ διὰ πλαγίου τῷ ἱστῷ ἐπικείμενον, ὃ καὶ τὴν ὀθόνην ἐξαπλοῦσι, κεραίαν λέγουσιν ἐκ τοῦ σχήματος ὀνομάζοντες. *Linea recta, è sublimi in imum descendens*, jota *dicitur. Obliquè autem ad latera pertingens* κεραία *nominatur, id quod ab ipsis navigantibus discere licet, qui lignum illud transversum malo adjacens, unde vela suspendunt, ex figura* κεραίαν *nominant*. Hoc intelligit Hesych. quando scribit, κεραία, ἐν τῷ πλοίῳ οὕτω τι καλεῖται. Sic Plutarchus in Numa, ubi de Peltis & Ancilibus: Ἐκτομὴν ἔχει γραμμῆς ἑλικοειδοῦς, ἧς αἱ κεραῖαι καμπὰς ἔχουσι. *Excisionem habet lineæ tortuosæ, cujus cornua* (item apices, vel extremitates utrinque) *flexuras habent*.

IV. Κεραῖαι sunt *ligna, quæ muro affigebant, ut inter illa suspenderent aut trabes, aut similia, cùm opus esset, demittenda*. Latini *cervos* appellant. Id artificium fusè describit Thucyd. in Platæensium obsidione. Appianus, lib. IV. de bell. civil. pag. 1016. Ἀλλ᾽ οἱ μὲν ἐσχεδίαζον κλίμακας, οἱ δὲ κεραίας τοῖς τείχεσι προστιθέντες, ὡς διὰ κλιμάκων ἐπεχείρουν. *Alii scalas faciebant ex tempore, alii cervos admoventes mœnibus pro scalis eis utebantur*. Exemplum videtur translatum à re navali, aut eò traductum: nam antiqui in suis ναυμαχίαις ad saxorum conjectionem antennis usi, quas κεραίας λιθοφόρους appellabant; ut est apud Diodorum Sicul. in descriptione pugnæ à Conone & Callicratida pugnatæ.

V. Κεραῖαι dicuntur etiam *eminentiæ, aut apices eminentes in aliqua re*, ut cornua ex cornigerorum capitibus. Oppian. lib. III. de Venat. v. 476. Παρὰ δ᾽ οὔατα μεσσόθι κόρσης ἀβληχραὶ κεραῖαι ἐπαντέλλουσι κεραῖαι. *Sed secundum aures in medio capitis molles supra tempora exoriuntur apices*.

VI. Per Κεραίας significari *Puncta vocalia*, & *Notas accentuum* in Hebræorum codicibus sacris, vel lege, ut vocant; non pauci Viri docti & celebres opinantur. Hanc verò sententiam suam probabilem reddunt verbis Domini Matth. V. 18. & Luc. Cap. XVI. 17. Τοῦ νόμου μίαν κεραίαν οὐ μὴ πεσεῖν. *Legis unum apicem non casurum*: id est, minimum præceptum legis non frustra periturum, Matth. V. 19. In adversam partem inclinârunt jam olim *Capnio, Zwinglius, Mansterus, Calvinus, Fagius, Mercerus, Jos. Scaliger, Masius, Drusius, Erpenius, &c.* Procul dubio, quia nusquam gentium, vel Κεραίας nomen pro notis vocalium vel accentuum Hebræorum legerunt; vel allegata verba Domini, à quoquam Doctorum Ecclesiæ antiquorum interpretata vidêre. Qui plura desiderat in hanc rem, consulat Doctissimi & Celeberr. *D. Friderici Spanhemii*, Part. III. Dub. Evang. CXXIX. & seqq. Summa est: *Certum existimo*, Puncta vocalia *hic non designata fuisse à Domino*.

Κέρας.

Κέρας, *cornu* in Scriptura S. frequenter *metaphoricè* usurpatur. Basilius in Cap. V. Jesajæ, pag. 936. Τὸ κέρας ὑψηλότερόν ἐστι τοῦ παντὸς σώματος καὶ στερρότερον, ὁμοῦ μὲν κόσμον παρέχον τῇ κεφαλῇ, ὁμοῦ δὲ καὶ ὅπλον ὑπάρχον ἀμυντήριον. *Cornu omni reliquâ corporis parte est eminentius ac solidius: simul quidem ornamentum affert capiti, simul verò præsens armatura est ad propulsandas injurias*. Atque hinc κέρας ponitur,

I. *In genere* pro potentia & robore: *in specie* pro gloria & potentia regia. Suidas: Κέρας· ἡ ἰσχὺς παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ, ἐκ μεταφορᾶς τῶν ζώων τῶν καθωπλισμένων τοῖς κέρασι, καὶ τούτοις ἀμυνομένων. *Cornu. Robur in sacra Scriptura, per translationem* ductam *ab animalibus cornibus armatis, & his vim propulsantibus*. Theodoretus ad v. 17. Psal. LXXXIX. pag. 753. Καὶ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ὑψωθήσεται τὸ κέρας ἡμῶν. *Et in justitia tua exaltabitur cornu nostrum*. Καὶ ἡμεῖς δέ φησι ταύτην ἔχομεν τὴν ἐλπίδα, καὶ τὴν σὴν ἐπικουρίαν προσμένομεν· διὰ ταύτην γὰρ κρείττους τῶν πολεμίων ἐσόμεθα. Κέρας γὰρ τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ κράτος ἐκάλεσεν, ἐκ μεταφορᾶς τῶν κερασφόρων ζώων, ἃ τοῖς κέρασι καθωπλισμένα τούτοις κέχρηται κατὰ τῶν ἐπιόντων. *Porrò nos, inquit, hanc spem habemus, tuamque opem præstolamur: propter hanc enim hostibus superiores erimus. Nam* cornu *robur & potentiam vocavit, metaphorâ desumtâ ab animalibus cornutis, quæ cornibus armata, iis adversus insurgentes utuntur*. Chrysostomus, Homil. XIV. tom. V. pag. 74. Scriptura *cornu* vocare solet τὴν δύναμιν, τὴν δόξαν, τὴν περιφάνειαν, ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ἀλόγων ζώων. Καὶ γὰρ ἐκείνοις ἀντὶ δόξης καὶ ὅπλου τὸ κέρας μόνον ἐνέθηκεν ὁ Θεὸς, *potentiam, gloriam & splendorem, metaphorâ desumtâ à brutis. Illis enim Deus loco gloriæ & armorum cornu tantùm dedit*. Aretas in Cap. V. Apocal. pag. 915. Κέρατα τὴν δύναμιν σημαίνει καὶ τὴν δόξαν. Cornua *potentiam & gloriam notant*. Theodoretus in Cap. XXIX. Ezech. pag. 462. Κέρας ἡ θεία γραφὴ ποτὲ μὲν καλεῖ τὴν εὐσέβειαν, ποτὲ δὲ τὴν δύναμιν, ποτὲ δὲ τὴν βασιλείαν. Cornu *divina Scriptura aliâs pietatem vocat, aliâs potentiam, aliâs regnum. De pietate* quoque exponit Suidas, respiciens ad v. 10. Psal. LXXV. Κέρας τοῦ δικαίου. Οὕτως ἐκάλεσε τὸ εὐσεβὲς φρόνημα. Τουτέστι, περίβλεπτος ἔσται. Cornu justi. *Sic vocavit pium animum, piam mentem. Hoc est, illustris erit*. Cyrillus Alex. in Cap. V. Jesajæ, pag. 78. Λαμβάνεται τὸ κέρας παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ εἰς ἰσχὺν καὶ εἰς δύναμιν, καὶ εἰς δόξαν τὴν βασιλικήν. Cornu *in divina Scriptura accipitur pro viribus, pro potentia, & pro gloria regia*.

II. Rursus *cornu in specie* sumitur,

1. pro *potentia & robore Dei*. Ita accipitur Habac. III. 4. Κέρατα ἐν χερσὶν αὐτοῦ ὑπάρχει αὐτῷ. *Cornua in manibus ejus sunt illi*. Ad quæ Theodoretus, p. 857. Κέρατα τὴν δύναμιν προσηγόρευσεν, ἐπειδὰν ὅπλα ταῦτα τῶν κεκτημένων ζώων. Τοιοῦτόν ἐστι τὸ ὑπὸ τοῦ μακαρίου Δαυὶδ εἰρημένον. Ἐν σοὶ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν κερατιοῦμεν. Cornua *vocavit potentiam, quoniam hæc arma sunt animalium, quæ hæc habent. Ejusmodi est, quod beatus David dixit*, Psal. XLIV. 5. *In te inimicos nostros ventilabimus cornu*. Κερατίζω juxta veteres Glossas, est *cornu peto*. Ad locum illum Psalmi iterum Theodoretus, pag. 563. Τὰ κερασφόρα ζῶα ὅπλον τὸ κέρας παρὰ τῆς φύσεως ἔλαβον· ἡμεῖς δὲ κέρας σωτηρίας, καὶ νικηφόρον ὅπλον, τὸ σὸν ἔχομεν ὄνομα, καὶ τούτῳ χρώμενοι τῶν πολεμίων περιεσόμεθα. *Animalia cornigera pro armis cornua à natura acceperunt: nos vero cornu salutis, victriciaq; arma tuum nomen habemus, & hoc utentes hostes superabimus*. Sumi-

tus

tur *potentia & robore Messiæ, seu Christi* Ps. CXXXII. 17. Ἐκεῖ ἐξανατελῶ κέρας τῷ Δαυίδ. *Illic producam cornu Davidi.* Ad hæc Theodoretus, pag. 930. Τὸ κέρας ἰσχυρόν τι δηλοῖ καὶ μόνιμον. Ἐπειδὰν δὲ τῷ Ζοροβάβελ οὐχ ἁρμόττει ἡ προφητεία, ὁ λόγος τὴν κατὰ σάρκα τοῦ Χριστοῦ γέννησιν προθεσπίζει. Cornu *fortitudinem & firmitatem indicat. Quoniam verò vaticinatio Zorobabeli minimè congruit, sermo Christi ortum secundùm carnem prædicit.* Eadem ex Theodoreto Suidas affert. Nec de alio, quàm de Messia hoc intelligendum esse disertè testatur Zacharias Lucæ I. 69. Καὶ ἤγειρε κέρας σωτηρίας ἡμῖν, ἐν τῷ οἴκῳ Δαυὶδ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ. *Et excitavit cornu salutis nobis in domo Davidis pueri sui:* ubi Theophylactus, pag. 311. Ἤγειρε κέρας σωτηρίας, τουτέστι, δύναμιν καὶ βασιλείαν σωτήριον. Τὸ γὰρ κέρας ἡ δύναμιν σημαίνει, (τὰ γὰρ κερασφόρα ζῶα ἐν τοῖς κέρασι τὴν δύναμιν ἔχουσιν) ἢ βασιλείαν· τῷ γὰρ κέρατι ἐχρίοντο οἱ βασιλεῖς. *Excitavit cornu salutis, hoc est, potentiam & regnum salutare.* Cornu *enim vel potentiam significat, (cornigera enim animalia in cornibus robur habent) vel regnum; ex cornu enim reges inungebantur.*

2. pro *potentia & robore piorum & Ecclesiæ*, quæ est corpus Christi. Psal. LXXV. 10. Ὑψωθήσεται τὰ κέρατα τοῦ δικαίου. *Exaltabuntur cornua justi.* De eo jam aliquid ex Suida, qui sua ex Theodoreto habet, sub num. I. Sic Ps. LXXXIX. 17. Ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου (Theodoretus legit, ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου) ὑψωθήσεται τὸ κέρας ἡμῶν. Vide iterum num. I. Psal. XCII. 10. Ὑψωθήσεται ὡς μονοκέρωτος τὸ κέρας μου. *Exaltabitur sicut unicornis cornu meum.* Ad quem locum Theodoretus, p. 769. Ἡμεῖς δὲ οἱ τὴν σὴν ἐπίγνωσιν ἔχοντες, τὴν τῶν ἐχθρῶν σου καταλύσιν θεασάμενοι, γαυριάσομεν ἐπὶ σοί, καὶ μεγαφρονήσομεν. *Nos verò, qui tui cognitionem habemus, tuorum hostium eversionem contemplati, in te gloriabimur, & exultabimus.* Psal. CXII. 9. de homine pio: Τὸ κέρας αὐτοῦ ὑψωθήσεται ἐν δόξῃ. *Cornu ejus exaltabitur in gloria.* Hìc iterum Theodoretus, pag. 858. Κέρας τὴν ἰσχὺν καλεῖ, ἐκ μεταφορᾶς τῶν ζώων τῶν καθωπλισμένων τοῖς κέρασι, καὶ τούτοις ἀμυνομένων τοὺς ἐπιόντας. Λέγει τοίνυν ὅτι καὶ δυνατὸς καὶ περίβλεπτος ἔσται ὁ τῆς ἀρετῆς κεκτημένος τὸν πλοῦτον. Cornu *robur vocat, translatione sumta ab animalibus, quæ cornibus armata sunt, & hisce aggredientes ulciscuntur. Dicit igitur, eum, qui virtutis divitias possidet, potentem, atque illustrem fore.* Psal. CXLVIII. 14. Καὶ ὑψώσει κέρας λαοῦ αὐτοῦ. *Et exaltabit cornu populi sui.* Ad hunc locum Basilius Cæsar. in Psal. XXVIII. p. 176. Τὸ κέρας ὑπὸ τῆς γραφῆς ἀντὶ τῆς δόξης πολλαχοῦ παρειλημμένον ἐστὶν εὑρεῖν, ὥς τὸ, ὑψώσει κέρας λαοῦ αὐτοῦ. Cornu *sæpe à Scriptura sacra pro gloria usurpatum reperitur, ut in illo,* Exaltabit cornu populi sui. Theodoretus verò de robore & potentia exponit. Sic enim in istum Psalmum, pag. 979. Ἄμαχόν φησι δείξει, καὶ περίβλεπτον τὸν οἰκεῖον λαόν. Κέρας γὰρ τὴν ἰσχὺν ἐκάλεσεν, ἐκ μεταφορᾶς τῶν κερασφόρων ζώων, ἃ τὴν ἰσχὺν ἔχειν ἐν ἐκείνοις σεμνύνεται. *Inexpugnabilem, ait, & illustrem reddet populum suum.* Cornua *enim robur vocavit, metaphorâ desumtâ ab animalibus cornutis, quæ robur in illis se habere gloriantur.*

3. pro *potentia impiorum* intra & extra Ecclesiam. Sic Psal. LXXV. 10. Καὶ πάντα τὰ κέρατα τῶν ἁμαρτωλῶν συγκλάσω. *Et omnia cornua peccatorum confringam.* Hoc Theodoretus interpretatur περὶ τῶν ἐπιστρατευσάντων Ἰουδαίοις μετὰ τὴν ἐπάνοδον πολεμίων, *de hostibus, qui eos post reditum* ex captivitate *bello lacessiti fuerunt:* de iis, *qui* ἐκ διαφόρων συλλεγέντες ἐθνῶν, τὸν κατ' αὐτῶν ἀνεδέξαντο πόλεμον, *ex variis gentibus collecti, bellum adversus ipsos susceperunt.* Ezech. XXXIV. 21. de impiis, τοῖς κέρασιν ὑμῶν ἐκερατίζετε, *cornibus vestris ventilabatis.* Theodoretus, pag. 488. dicit intelligi, τὴν ἐν δυνάμει τὴν ἄδικον δυναστείαν, *eorum qui in imperio constituti sunt, injustam potentiam.*

Κέρδος.

Hanc vocem ob solum illustrem locum Apostoli ad Philipp. I. 21. dignissimam putamus, quæ hic exstet. Dicit Apostolus: Ἐμοὶ γὰρ τὸ ζῆν, Χριστός, καὶ τὸ ἀποθανεῖν, κέρδος. Vulgatus: *Mihi vivere, Christus est: & mori, lucrum.* Tigurini: *Nam mihi vita Christus est: & mors lucrum.* Ita Erasmus, & alii. Qui sic interpretantur, volunt indicari, fidelium vitam esse Christum; & mortem pro eo oppetitam esse lucrum. Quò referri potest illud Greg. Nazianzeni: Βίου τὸ κέρδος ἐκβιοῦν καθ' ἡμέραν. *Vitæ lucrum, quotidie mori.* Item illud Nysseni in Basilii M. epitaphio: Χριστὸς ἦν ἀμφοτέροις τὸ ζῆν, καὶ ὁμοίως ἑκατέρῳ κέρδος ὁ θάνατος. *Christus utrique vita erat, & similiter utrique mors lucrum.* Eodem concedunt veteres. Theodoretus in hanc Epistolam, pag. 327. Ὀνησιφόρα μοι ἀμφότερα, καὶ ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος. Καὶ τὴν ζωὴν γὰρ τοῖς τοῦ Χριστοῦ νόμοις διακοσμῶ, καὶ τὸν θάνατον δι' αὐτὸν αἱροῦμαι μεθ' ἡδονῆς. *Utrumque mihi conducibile est, & vita, & mors. Nam & vitam legibus Christi exorno, & mortem propter ipsum libenter suscipio.* Theophylactus, ex Chrysostomo, pag. 586. Καινὴν ζωὴν ζῶ, καὶ ὁ Χριστός μοί ἐστι τὰ πάντα, καὶ πνοή, καὶ ζωή, καὶ φῶς. *Novam quandam vitam vivo, & Christus est mihi omnia, & spiritus, & vita, & lumen. De morte* verò idem paulò pòst: Τὸ δὲ ἀποθανεῖν, κέρδος, ὅτι αὐτῷ, φησι, τότε σαφέστερον συνέσομαι. Ὥστε κέρδος μοι προξενήσουσιν οἱ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ζωῆς ἐκβαλεῖν σπεύδοντες, τῷ Χριστῷ, ὅς ἐστιν ἐμὴ ζωή, παραπέμποντές με. *Mori autem lucrum est, quia tunc apertiùs cum ipso versabor. Lucrum itaque mihi præbebunt, festinantes me ex hujus mundi vita ejicere, Christo, qui est vita mea, me allegantes.* Quamvis hæc interpretatio non usque adeò sit ἀλλόκοτος, Beza tamen mentem Apostoli felicissimè videtur assecutus, quando reddidit: *Mihi enim est, Christus, & in vita & in morte lucrum.* Sensus est: Parùm pensi habeo, quid de me fiat, modò sive vita, sive morte mea Christo honos ullus accrescat: mihi siquidem, cùm in vita, tum & in morte quæstus est Christus, hoc est, quæstus omnis, sive merces omnis, quam ego mihi vel vivendo, vel moriendo propono, expetoque, Christus est; sive ea est; ut Christo deserviam.

Κεφαλάδες.

Κεφαλάδες Græcis dicuntur, qui vulgò *Capitanei*. Historia Concilii Florentini Sect. IX. Cap. IX. p. 266. hanc vocem habet. Et Sect. ejusd. Cap. XIII. p. 271. Λέγω οὖν πρὸς ὑμᾶς τοὺς κεφαλάδας, ἵνα προσέχητε. *Vobis igitur centurionibus vel capitaneis dico, ut attendatis, &c.* Vide Gl. Meursii.

Κεφάλαιον.

I. Κεφάλαιον notat *summam pecuniæ*. Artemidorus lib. I. Cap. XVIII. Τὰ χρήματα, κεφάλαια καλεῖται. *Glossæ*: Κεφάλαιον, ἐπὶ δανείου, *sors, summa*. Aliæ: *Summam*, ποσότητα, κεφάλαιον. Vetus Onomasticon: *Summa*, κεφάλαιον. Suidas: Κεφάλαια, τὰ χρήματα. *Pecuniæ.* Κεφάλαιον igitur est pecunia fœnori data, vel debita, quæ hodie *summa principalis* dicitur, & quæ à Græcis ἀρχαῖον quoque vocatur. Hesychius: Ἀρχαῖα, τῶν δανείων τὰ κεφάλαια. Vide etiam Suidam in Ἀρχαῖα & Ἀρχαῖον. Chrysostomus sub finem Homiliæ in Meretricem & Pharisæum, t. VI. Paris. p. 401. Ἀπὸ γὰρ τῶν πολλῶν ἀνομιῶν μου καὶ τὸ κεφάλαιον σὺν τόκῳ ἀνήλωσα· μὴ ἀπαιτήσῃς με, ἃ παρέσχες μοι, τῆς ψυχῆς τὸ κεφάλαιον, καὶ τῆς σαρκὸς τὸν τόκον. *Meis siquidem multis*

sceleribus sortem cum fœnore absumsi: ne, quæso, à me repetas, quæ mihi dedisti animæ sortem, & corporis fœnus. Idem Homil. XXI. quæ est in locum Jesajæ VI. I. t. V. Angl. pag. 128. Ὁ ἔμπορος διὰ τοῦτο καὶ πελάγη τέμνει, καὶ κινδύνων καταλμᾷ καὶ τόπους ἐκ τόπων μεταμείβει, καὶ ἀΰπνους πάσας διατελεῖ νύκτας, ἵνα τὰ τῆς εὐπορίας αὐτῷ πλεονάζῃ· ὡς εἴγε τοῦτο μὴ προσῇ, ἀλλὰ σὺν τῷ κέρδει καὶ ἡ τῶν κεφαλαίων αὐτῷ ἐπιγένηται ζημία, οὐδὲ ἀπαίρειν ἔξεστιν αὐτῷ, οὐδὲ τοὺς πολυπλόκους ἐκείνους ὑπομένειν κινδύνους. *Mercator propterea maria sulcat, & pericula aggredi audet, & loca ex locis mutat, & insomnes totas transigit noctes, ut mercaturam suam augeat: quódsi hoc ei non obtingat, sed cum lucro ipsius etiam sortis jacturam faciat, ne solvere quidem ei licet, neque varia illa subire pericula:* Idem alio in loco: πολλάκις ἐν τῷ κεφαλαίῳ τὴν ζημίαν ὑπέμειναν οἱ δανείσαντες. *Sæpè ipsius etiam sortis jacturam fecerunt fœneratores.* Greg. Nyssenus orat. contra Usurarios, t. II. pag. 228. Ὁρᾷς τὴν φιλοτιμίαν; βλέπεις τὴν ἀγαθότητα, ὁ σφόδρα ἀναίσχυντος δανειστὴς κάμνει, ἵνα διπλασιάσῃ τὸ κεφάλαιον· ὁ Θεὸς δὲ αὐθαιρέτως τῷ μὴ θλίβοντι τὸν ἀδελφὸν, τὸ ἑκατονταπλάσιον δίδωσι. Πείθου οὖν τῷ Θεῷ συμβουλεύοντι, καὶ λήψῃ τόκους ἀναμαρτήτους. Ἵνα τί μετὰ ἁμαρτίας μερίμναις σαυτὸν ἐκτήκεις τὰς ἡμέρας ἀριθμῶν, τοὺς μῆνας ψηφίζων. τὸ κεφάλαιον ἐννοῶν, τὰς προσθήκας ὀνειροπολῶν. φοβούμενος τὴν προθεσμίαν, μὴ ἄκαρπος παραγένηται, ὡς θέρος χαλαζωθέν. *Vides liberalitatem? cernis bonitatem? Impudentissimus quidem fœnerator laborat, ut alterâ tantâ sortem augeat: at Deus sponte sua & ultrò ei, qui fratrem suum non opprimit, centuplum reddit. Obtempera igitur Deo consilium danti, & usuras, quæ à culpa aberunt, accipies. Cur te cum scelere curis ipse conficis, dies numerans, menses ad calculos revocans, sortem cogitans, quæstum somnians, & metuens ne debitor moram nectat, neve dies solutioni destinatus sterilis fiat, eadem prorsus ratione, quâ æstas, quâ fruges grandine obtritæ fuerunt.* Sic Apostolum Actor. XXII. 28. sese civem Romanum profitentem, alloquitur Centurio: Ἐγὼ πολλοῦ κεφαλαίου τὴν πολιτείαν ταύτην ἐκτησάμην. *Ego multâ summâ civitatem istam acquivisi.* Versio in linguam vulgarem pro κεφάλαιον, ponit ἔξοδον, quod apud recentiores Græcos *sumtum* notat. Vide in Ἔξοδος, num. II. Quod Græci κεφάλαιον, id Latini *sortem* dixerunt. Plaut. Mostell. Act. III. sc. I.

Qui mihi neque fœnus: neque sortem argenti donant.

Terentius Adelph. Act. II. sc. II.

Etiam de sorte nunc venio in dubium miser!

Utramque vocem *sortis* & *capitis* conjunxit Ambrosius: *Una pecunia, inquit, à fœneratoribus datur, & quàm multa à debitoribus exiguntur? quanta sibi fecerunt vocabula? Nummus datur, & fœnus appellatur. Sors dicitur. Caput vocatur.*

II. Κεφάλαιον sumitur pro *summo rei*, vel *orationis capite:* sive, notat *summam ac præcipuam rem, de qua quæritur.* Hesychius: Κεφαλὴ, κεφάλαιον, ζήτημα ἄκρον. Latini *summa rerum capita*, & *capita rerum* vocant. Virgilius *fastigia*. Inde *summarium* appellatur, quo res per hujusmodi summa capita compendiosè signarentur potiùs, quàm explicarentur. Quod Græcis ἐν κεφαλαίῳ, ἐν ἐπιτομῇ, κεφαλαιωδῶς, Latinis *summatim*. Chrysostomus Homil. I. in Matth. hoc sensu usus, quando dicit: Ἐν τοῖς κεφαλαίοις καὶ συνέχουσιν ἡμῶν τὴν ζωὴν, καὶ τὸ κήρυγμα συγκροτοῦσιν, οὐδαμοῦ τις αὐτῶν οὐδὲ μικρὸν διαφωνήσας εὑρίσκεται. *In præcipuis capitibus, in quibus & vita nostra & prædicationis summa consistit, nusquam aliquis eorum* (Evangelistarum) *vel in minimo dissentire deprehenditur.* Id. lib. I. de Providentia, Cap. V. Πᾶσαν μὲν οὖν ἡ τοῦ Κυρίου τὴν εἰς ἡμᾶς ἀγαθότητα οὔτε μαθεῖν, οὔτε διηγήσασθαι δυνατόν· ὧν δὲ ἴσμεν, τὸ κεφάλαιον ἐρῶ. *Omnem itaque Dei in nos benignitatem neque cogitatione comprehendere, neque narrare possibile est: eorum tamen, quæ novimus, summam,* sive, *quod præcipuum est, dicturus sum.* Et lib. ejusdem Cap. IX. Τὸ κεφάλαιον ἠμέληται τῶν ἀγαθῶν, ἡ ταπεινοφροσύνη. *Summum omnium bonorum, humilitas, negligitur.* Huc etiam referri queat locus ad Hebræos VIII. 1. Κεφάλαιον δὲ ἐπὶ τοῖς λεγομένοις. *Cæterum eorum quæ dicimus, hæc summa, hoc præcipuum & maximum est.* Ita ex Oecumenio in hanc epist. pag. 834. exponit Suidas. Κεφάλαιον. Ὁ ἀπόστολος Παῦλός φησι· κεφάλαιον δὲ ἐπὶ τοῖς λεγομένοις. Κεφάλαιον ἀεὶ τὸ μέγιστον λέγεται. *Maximum quoque dicitur caput.* Et Theophylactus, pag. 947. adhuc clariùs. Κεφάλαιον ἀεὶ τὸ μέγιστον λέγεται· ὅταν τις ἐν ὀλίγῳ τὰ κυριώτερα παραλαβεῖν μέλλῃ, ἐν κεφαλαίῳ φησὶ ποιεῖσθαι τὸν λόγον· ὥσπερ καὶ ἡ κεφαλὴ μικρὰ οὖσα, τὸ κυριώτερόν ἐστι τοῦ σώματος· φησὶν οὖν καὶ νῦν ὁ ἀπόστολος, κεφάλαιον δὲ ἐπὶ τοῖς λεγομένοις, τουτέστιν, ἵνα εἴπω τὸ μέγιστον καὶ συνεκτικώτερον, Θεὸν ἔχομεν ἀρχιερέα. *Caput semper quod maximum est, dicitur: si quando quispiam, quod præcipuum est, se paucis comprehensurum dicit, in summa se verba facturum dicit: quemadmodum etiam caput, licèt parvum sit, præcipua tamen corporis pars est. Ait igitur etiam nunc Apostolus,* cæterùm eorum quæ dicimus, hæc summa est: *hoc est, ut dicam, quod maximum & præcipuum est, Deum habemus pontificem.*

III. Κεφάλαια sunt τμήματα, λόγοι, sive *partes majores*, in quas vel Autores ipsi, vel alii Libros diviserunt. Liber Aristotelis de Interpretatione divisus est in quinque τμήματα, sive λόγους. Hæ partes, inquam, τμήματα inscribuntur, & dicuntur, non solum in operibus Aristotelis, sed etiam in Commentariis interpretum Græcorum & Latinorum. Hæc etiam τμήματα Ammonius semper in Commentariis vocat κεφάλαια. Vide doctissimi Croii observat. in N. Testamentum.

IV. Κεφάλαιον sumitur pro *ipsa Pericope* sive *Sectione*. Athanasius ultimam partem Sermonis, quem die Pentecostes Petrus habuit, κεφάλαιον vocat. In Disputat. contra Arium, dicit, Ἀνάγνωθι τὸ κεφάλαιον ὅλον. *Lege totum caput.* Aliquando apud Patres Latinos *capitulum* eadem significatione usurpatur. Apud autorem Homiliæ II. de adventu Christi, quæ exstat inter opera Ambrosii, & Maximi Taurinensis Episcopi. *Superiori Dominica capitulum Evangelicum disserentes, partem quandam ex illo perstrinximus.*

V. Aliquando, ut iterum observat Croius, κεφάλαιον, & *capitulum* sumitur pro *partibus sectionum*, & pro *sententiis scripturæ sacræ*, quas Patres laudant ad eorum, de quibus agunt, confirmationem. Clemens Alex. Strom. lib. I. p. 341. ad Danielis XII. 12. Μακάριος ὁ φθάσας εἰς ἡμέρας χιλίας τριακοσίας τριάκοντα πέντε. *Beatus, qui pervenerit ad dies mille trecentos triginta quinque;* sequentia habet: Μέχρι γὰρ τούτων τῶν ἡμερῶν ὁ πόλεμος ἦν· μετὰ δὲ ταῦτα ἐπαύσατο. Δείκνυται δὲ καὶ οὗτος ὁ ἀριθμὸς ἐκ τοῦ ὑποτεταγμένου κεφαλαίου ἔχοντος ὧδε. Καὶ ἀπὸ καιροῦ παραλλάξεως τοῦ ἐνδελεχισμοῦ· καὶ δοθῆναι βδέλυγμα ἐρημώσεως ἡμέρας χιλίους. διακοσίους ἐννενήκοντα. Μακάριος ὁ ὑπομένων, καὶ φθάσας εἰς ἡμέρας ᾳ' τ' λ' ε'. *Demonstratur autem hic numerus à subjecto* capitulo, *quod sic habet: Et à tempore immutationis perennitatis, ex quo data fuerit abominatio desolationis dies mille ducenti nonaginta. Beatus, qui sustinuerit, & pervenerit ad dies mille trecentos triginta quinque.* Tertullianus lib. II. ad uxorem, Cap. II. p. 280. *Numquid, inquam. de illo* Capitulo *sibi blandiuntur, prima ad Corinth. ubi scriptum est: si quis frater infidelem habet uxorem, &c.* Idem in lib. de Pudicitia, sub finem C. XVI. p. 1010.

Sed est hoc solenne perversis, & idiotis, & Hæreticis, jam & Psychicis universis, alicujus Capituli *ancipitis occasione, adversus exercitum sententiarum Instrumenti totius armari.* Ita etiam Hieronymus & Augustinus, ex quibus loca quoque producit Cl. Croius. Hæc sunt κεφάλαια, quæ Suidas distinguit à *Titulis*, sive *sectionibus majoribus*, quando scribit: Τίτλος διαφέρει κεφαλαίου. Καὶ ὁ μὲν Ματθαῖος ἔχει τίτλους ξή. Κεφάλαια τνέ. Ὁ δὲ Μάρκος τίτλους μή. Κεφάλαια λς'. Ὁ δὲ Λουκᾶς τίτλους πγ'. Κεφάλαια τμή. Ὁ δὲ Ἰωάννης τίτλους ιή. Κεφάλαια σλβ'. *Titulus differt à Capite. Nam Matthæus quidem habet Titulos LXVIII. Capita verò CCCLV. Marcus verò Titulos XLVIII. Capita, XXXVI. Lucas verò, Titulos LXXXIII. Capita, CCCXLVIII. Et Johannes, Titulos XVIII. Capita, CCXXXII.* Corrigenda hæc Suidæ verba aliquot locis. Marcus plura *capita* habet, quàm XXXVI. alioqui enim plures haberet *Titulos*, quàm *capita:* ac proinde pro λς'. ponendum σλς'. aut σλέ. ut sint *Capitula* CCXXXVI. vel CCXXXV. Patet ex Hieronymo, vel potiùs ex Commentariis, qui ejus nomine inscribuntur: in quorum fine hæc leguntur verba: *Ducentesimo tricesimo quinto Capitulo Marcus signa credentium, cum Matthæo & Luca concordans, enarrat.* Lucas habet Capitula CCCXLIII. Ita namque Ammonius, qui Evangelia in Pericopas & Capita divisit: Matthæum nimirum in Capitula CCCLV. Marcum in Capitula CCXXXV. Lucam in Capitula CCCXLIII. & Johannem in Capitula CCXXXII. Quatuor igitur Evangelistarum libri habent Capitula MCLXV. vel etiam MCLXII. Juxta calculum Cæsarii, Dial. I. Interrogat. XXXIX. habent Capitula MCLXII. Τέσσαρα ἡμῖν ὑπάρχει εὐαγγέλια, κεφαλαίων χιλίων ἑκατὸν ἑξήκοντα δύο. Epiphanius totidem recenset in Ancorato: Τέσσαρά εἰσιν εὐαγγέλια, κεφαλαίων χιλίων ἑκατὸν ἑξήκοντα δύο. Hinc constat singulas sectiones in aliquot divisas fuisse Capitula: cùm enim CCXVII. tantùm sint περικοπαὶ, sive sectiones: Capitula verò MCLXII. aut paulò plura, quis non videat, necesse esse, ut sectiones singulæ in aliquot Capitula distinctæ fuerint?

VI. Tandem κεφάλαια sunt majores & prolixiores illæ partes, in quas denique distincti fuerunt Libri novi Fœderis, & quibus hodie utimur in laudandis Scripturæ sacræ locis atque sententiis. De quibus fusè idem Cl. Croius ibidem, Cap. VII.

Κεφαλή.

Aliquot *Capitis proprietates* consideramus.

I. *Proprietas* capitis est, quòd sit membrum in supremo ac altissimo corporis loco situm. Theodoretus Orat. III. de providentia, pag. 349. jubet illud aspicere ὥσπερ ἀκρόπολίν τινα τῆς τοῦ σώματος πόλεως ἐν ὕψει καθημένην, καὶ οἷόν τινα πλοῦτον καὶ θησαυρὸν ἐν ἰσχυροτάτῳ φρουρίῳ φυλάττουσαν τὸν ἐγκέφαλον, *arcis instar in summo civitatis hujus, humani nimirum corporis, fastigio situm, in quo opulentissimus quoq; hominis thesaurus, nempe cerebrum, quasi in munitissimo castro custoditur.* Et Greg. Nyssenus de opificio Hominis, Cap. XII. tom. I. pag. 67. κεφαλὴν, *caput* vocat ἀκρόπολιν τοῦ παντὸς σώματος, *arcem totius corporis.* Hinc *caput* ponitur,

1. *pro eo, qui primas tenet.* Sic Christus dicitur Coloss. II. 10. κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας, *caput omnis imperii & potestatis:* ubi Apostolus, monente Theodoreto, τὸ κεφαλὴ ἀντὶ τοῦ ἀρχὴ τέθεικε, *caput posuit pro principatu.* I. Cor. XI. 3. παντὸς ἀνδρὸς κεφαλὴ, *omnis viri caput.* Ad quem locum Theophylactus. pag. 251. Ἡμῶν κεφαλὴ ὁ Χριστὸς, καὶ ὡς δημιουργὸς καὶ ὡς σώματος αὐτοῦ ὄντων ἡμῶν. *Caput nostrum est Christus, & quatenus est creator noster, & quatenus nos sumus corpus ejus.* Quid Theodoretus sentiat, proposuimus in voce Ἐκκλησία, num. II. ad lit. *a.* Photius apud Oecumenium ad præsentem locum, pag. 448. Κεφαλὴ ἡμῶν τῶν πιστῶν ἐστιν ὁ Χριστὸς, ὡς συσσώμων καὶ συμμετόχων αὐτῷ γεγενημένων, διὰ τῆς κοινωνίας τοῦ σώματος καὶ αἵματος αὐτοῦ· δι' αὐτῶν γὰρ ἅπαντες ἓν σῶμα χρηματίσαντες, κεφαλὴν ἔχομεν αὐτόν. *Caput nostrum, qui fideles sumus, Christus est, utpote qui ejusdem corporis consortes & ejus participes facti sumus, per communionem corporis & sanguinis illius: per ea namq; omnes unum corpus appellati, ipsum caput habemus.* Ibid. paulò pòst: Τῶν ἀνθρώπων κεφαλὴ ὁ Χριστὸς, διὰ τὸ δημιουργικόν. *Hominum caput Christus est propter creationem.* Vide plura in Ἐκκλησία, num. II. ad lit. *a.* Ita *vir* dicitur κεφαλὴ γυναικὸς, iterum I. Corinth. XI. 3. Ad quem locum Photius apud Oecumenium: Κεφαλὴ γυναικὸς ὁ ἀνὴρ, ὅτι αὐτὸς γεννήτωρ αὐτῆς καὶ προβολεὺς, καὶ ὁμοούσιος ὑπάρχει αὐτῇ. *Caput mulieris vir est, quia ipse genitor & productor ejus, & ejusdem cum ipsa essentiæ est.* Verior ibidem subjicitur ratio: Κεφαλὴ γυναικὸς ὁ ἀνὴρ, διὰ τὸ κατάρχειν καὶ ἐξουσιάζειν αὐτῆς. *Caput mulieris vir est, quia dominium & potestatem in eam habet.* Theophylactus itidem: Διὰ τὸ κατάρχειν αὐτῆς. *Deus* etiam, eodem in loco, dicitur esse *caput Christi*, ὡς γεννήτωρ καὶ προβολεὺς καὶ ὁμοούσιος αὐτοῦ, *ut qui eum genuit, & ejusdem cum eo essentiæ est;* ut habet Photius apud Oecumenium ad præsentem locum. Ibidem: Χριστοῦ κεφαλὴ ὁ πατὴρ διὰ τὸ αἴτιον. *Christi caput Pater, quia caussa.* Cyrillus Alexandr. in Actis Ephesini Concilii, pag. 148. Ἔχει κεφαλὴν αὐτὸς, ὡς φύσει Θεὸς, τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατέρα· γεγένηται γὰρ ἐξ αὐτοῦ, κατὰ φύσιν Θεὸς ὢν Λόγος. *Habet ipse* (Christus) *caput, ut naturâ Deus, Patrem in cœlis: ex eo enim genitus est, secundum naturam Deus existens Sermo.* Theodoretus verò ad hunc locum, pag. 172. rectiùs asserit, *Deum esse caput Christi* κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, *secundum naturam humanam.* Quam sententiam οὐδὲν ἀσεβὲς ἔχειν etiam Theophylactus agnoscit: Ἐπεὶ, inquit, καὶ Θεὸς ὁ πατὴρ λέγεται τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον. Ἐπεὶ γὰρ ἡμῖν ὁμοιωθῆναι κατεδέξατο, καὶ ἀδελφὸς ἡμῶν ἐχρημάτισε καὶ κεφαλὴ, οὐδὲν καινὸν εἰ καὶ τὰ τῆς ταπεινώσεως ὀνόματα καταδέχεται, καὶ τὸν κατὰ τὴν θεότητα πατέρα ἔχει κεφαλὴν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ὡς ἄρχοντα αὐτοῦ, καὶ ὡς Θεὸν αὐτοῦ. *Quandoquidem & Deus Pater Christi dicitur secundùm humanitatem, quia enim nobis assimilari dignatus est, & frater noster, & caput nostrum audiit, nihil novum est, si & humiliationis nomina recipiat, ac eum, qui juxta divinitatem Pater est, caput habeat secundùm humanitatem suam, tanquam principem & Deum suum.* Mavult tamen, *Patrem esse caput Christi*, ὡς αἴτιον αὐτοῦ, *ceu caussam ipsius.* Nec alteram tamen expositionem rejicit Theodoretus, quæ Patrem vult esse caput Christi respectu naturæ divinæ, dummodo sano accipiatur sensu, non juxta Arrianos & Eunomianos, qui inde inferre studebant, Filium esse κτίσμα καὶ ποίημα, *creaturam & opificium.* Vide ipsum Theodoretum.

2. *pro eo, quod est in qualibet re præcipuum.* Sic κεφαλὴ γωνίας, *caput anguli*, est lapis præcipuus, qui totius ædificii juncturam sustinet in angulo, Psal. CXVIII. 22. Λίθον, ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας. *Quem lapidem reprobârunt ædificantes, is factus est caput anguli.* Hoc de Christo intelligendum. Rationem appellationis docet Theodoretus in hunc Psal. pag. 876. Ὁ δεσπότης Χριστὸς τοὺς δύο τοίχους τοὺς ἀπ' ἀλλήλων ἐσώτας ἐκ διαμέτρου, τοὺς ἐξ Ἰουδαίων φημὶ, καὶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν πεπιστευκότας, τοὺς μὲν δυσσεβείᾳ δουλεύοντας, τοὺς δὲ τοῦ

δὲ τῷ νόμῳ τὸ ζυγὸν ἕλκοντας καὶ εἰς ἓν συναγαγὼν τὰ διεςῶτα συνέζευξε, καὶ μίαν ἐξ ἀμφοτέρων συνήρμοσεν ἐκκλησίαν, γωνίαν τινὰ μιμησάμενος δύο τοίχους συνδέουσαν, καὶ πρὸς ἀλλήλους συνάπτουσαν. *Dominus Christus duos parietes, à se invicem ex diametro distantes, eos, inquam, qui ex Judæis, & eos, qui ex Gentibus crediderunt: hos quidem impietati servientes, illos verò Legis jugum ferentes, & in unum cogens, quæ disjuncta erant conjunxit, & unam ex utrisque conflavit Ecclesiam, angulum quendam imitatus, duos muros colligantem, & inter se copulantem.* Hic idem lapis intelligitur Jes. XXVIII. 19. per λίθον πολυτελῆ, lapidem preciosum: ubi Theodoretus, p. 83. Ἀκρογωνιαῖος λίθος ὁ δεσπότης Χριςὸς, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἓν, ὁ ἐν ἑαυτῷ τοὺς ἐξ ἐθνῶν καὶ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ συνάψας, καὶ ἕνα λαὸν ἀποφήνας. *Lapis angularis est Dominus Christus, qui fecit utraque unum, qui eos, qui sunt ex Gentibus, & qui ex Israël, in se ipso copulavit, & unum populum fecit.* Per *lapidem ab ædificantibus rejectum*, Christum esse intelligendum, ipse Salvator noster docet Matth. XXI. 42. Marci XII. 10. Lucæ XX. 17. Theophylactus in Cap. XXI. Matth. pag. 127. Αὐτὸς ἐκ νεκρῶν ἀναςὰς, ἐτέθη εἰς κεφαλὴν γωνίας, τουτέςι, κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας ἐγένετο, συνάπτων τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς ἐθνικοὺς εἰς μίαν πίςιν· ὥσπερ γὰρ ὁ λίθος ὁ τὴν γωνίαν ἐν τῇ οἰκοδομῇ ποιῶν, συνέχει τὸν ἔνθεν καὶ τὸν ἐκεῖθεν τοῖχον, οὕτω καὶ ὁ Χριςὸς εἰς μίαν πίςιν πάντας συνέδησεν. *Ipse* (Christus) *cùm surrexisset ex mortuis, positus est in caput anguli, hoc est, caput Ecclesiæ factus, conjungens Judæos & Gentiles in unam fidem. Sicut enim lapis angulum in ædificio faciens, continet hac & illac murum: sic etiam Christus omnes in unam fidem colligavit.* Eadem repetit in Cap. XII. Marci, pag. 256. Hoc ipsum vaticinium de Christo explicat Petrus Actor. IV. 11. ubi Oecumenius, pag. 23. Εἰς κεφαλὴν γωνίας τοῦ τῆς πίςεως γέγονεν οἴκου, ἀμφοτέρους συνάπτων τοὺς τοίχους, τὸν ἐξ Ἰουδαίων λαὸν, καὶ τὸν ἐξ ἐθνῶν εἰς μιᾶς πίςεως συμφωνίαν. *In caput anguli, id est, fidei factus est ædificii, utrumque murum conjungens, nempe populum ex Judæis & ex Gentibus in ejusdem fidei consensum.* Plura vide in Ἀκρογωνιαῖος, num. II. & in λίθος, num. II. 2.

II. *Caput est membrum; ex quo motus, sensus, vigor, & vita defluit in membra corporis:* unde totum corpus regitur. Hinc à Greg. Nazianzeno, orat. XL. pag. 666. vocatur τῶν αἰσθήσεων ἐργαςήριον, *sensuum domicilium & officina.* Eleganter etiam Chrysostomus Homil. V. in II. ad Thessalonicenses, pag. 246. Καθάπερ κυβερνήτης ἅπαν τὸ σῶμα εὐθύνει· ἐν γὰρ τῇ κεφαλῇ καὶ οἱ τοῦ σώματος καὶ οἱ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοί. Ἐκεῖθεν ἐπιῤῥεῖ τούτοις τὸ διορατικὸν, ἐκεῖθεν τὸ ἡγεμονικόν· καὶ τὸ μὲν λοιπὸν τάττεται εἰς διακονίαν, αὐτὴ δὲ εἰς τὸ ἐπιτάττειν κεῖται· πᾶσαι αἱ αἰσθήσεις ἐκεῖθεν ἔχουσι τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν πηγήν· τὰ φωνητικὰ ὄργανα ἐκεῖθεν ἀναπέμπεται, τὸ διορατικὸν, τὸ ὀσφρητικὸν, ἡ ἁφὴ πᾶσα· ἡ γὰρ τῶν νεύρων ῥίζα καὶ τῶν ὀςῶν ἐκεῖθεν συνέςηκε. Caput, *tanquam gubernator aliquis, totum corpus regit ac dirigit. In capite enim & corporis & animæ sunt oculi. Illinc ad eos affluit vis perspiciendi, illinc vis regendi, quæ tenet principatum. Et reliquum quidem corpus constituitur ad ministrandum, hoc verò ad imperandum collocatum est. Omnes sensus illinc habent principium & fontem: illinc instrumenta emittuntur vocalia, facultas videndi, facultas odorandi, tactus universus: illinc enim est radix nervorum & ossium.* Hic interpres τὸ ἡγεμονικὸν interpretatur, *vis regendi, quæ tenet principatum.* Minùs consideratè. Τὸ ἡγεμονικὸν enim est *cor*, pars animæ præcipua, unde ratio proficiscitur. Hesych. Ἡγεμονικὸν, ὁ νοῦς. *Mens.* Suid. Ἡγεμονικὸν, ὁ νοῦς· ἢ τὸ κυριώτατον τῆς ψυχῆς· ἐν ᾧ αἱ φαντασίαι καὶ αἱ ὁρμαὶ γίνονται· καὶ ὅθεν ὁ λόγος ἀναπέμπεται, ὅπερ εἶναι (ἐςὶν) ἐν τῇ καρδίᾳ. Ἡγεμονικόν. *Mens, vel præcipua animæ pars, in qua sunt imaginationes, & affectiones, & unde ratio, vel oratio emanat, ac emittitur, quod in corde est.*

III. Alia etiam *proprietas* est, quòd caput sit membrum totius corporis nobilissimum & dignissimum. Hinc κεφαλὴ pro *toto corpore* ponitur in dicto illo Christi protestantis, dum in his terris versaretur, se *non habere ubi reclinaret caput*, Matth. VIII. 20. Lucæ IX. 58. Est locutio proverbialis, ultimam egestatem indicans. Simile illud Aristophanis, Ἐκκλησ.

Γεωργεῖν τῷ μὲν πολλὴν (γῆν,) τῷ δὲ εἶναι μηδὲ ταφῆναι. *Alius quidem multam habet terram, quam colat; alius verò ne quidem habet ubi sepeliatur;* μηδὲ τοῦ ταφῆναι. Et illud Ciceronis Philipp. XIII. *Vestigium ubi imprimam non habeo.* Idem ad Atticum: *Is ubi consistat uspiam, non habet.* Agapetus Diaconus Cap. XVI. Καὶ οἱ μὲν (πλούσιοι) κατέχουσι τοῦ κόσμου τὰ πέρατα· οἱ δὲ (πένητες) οὐκ ἔχουσι ποῦ ςῆσαι τὰ πέλματα. *Et divites quidem occupant ultimos mundi terminos: pauperes verò non habent, ubi plantas pedum figant.* Salvianus lib. IV. contra Avaritiam: *Sunt quidam, quibus etsi vestimenta desunt, alimenta non desunt: multi sanè hospitio egent, vestibus non egentes: multi domo carent, sed non substantiâ: sunt denique quibus etsi desunt multa, non desunt omnia; Christus tantummodo solus est, cui nihil est, quod in omni humano genere non desit.*

Κεφαλίς.

Suidas: Κεφαλὶς βιβλίου· ὅπερ τινὲς εἴλημά φασιν. Ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ. *Capitulum libri, caput, quod quidam vocant volumen. In capite libri scriptum est, de me.* Respicit ad Psal. XL. 8. ubi Theodoretus, pag. 550. dicit: Aquilam & Symmachum τὴν κεφαλίδα τὰς θείας γραφὰς μέχρι καὶ τήμερον Ἰουδαῖοι κατασκευάζειν εἰώθασι. *Sic autem scripturas divinas in hodiernum usque diem Judæi concinnare solent.* Idem, in Cap. III. Ezechielis, pag. 319. Κεφαλίδα καλεῖ τὰ εἰλητὰ βιβλία· οὕτω γὰρ οἱ πάλαι τὴν τῶν συγγραμμάτων ἐφύλαττον μνήμην. Ἰουδαῖοι δὲ μέχρι τοῦ παρόντος ἐν τοιούτοις εἰλήμασι τὰς θείας ἔχουσι γραφάς. Κεφαλίδα *autem vocat libros convolutos. Sic enim prisci scripta monumenta servabant. Judæi verò ad hoc usque tempus in hujuscemodi voluminibus divinas habent scripturas.* Locus ex Psalmo XL. adducitur etiam in N. Test. ad Hebræos X. 7. Hieronymus putat, *in capite libri*, idem esse, ac, *in principio Geneseos*, videturque respicere ad id, quod exstat initio Genes. Ἐν ἀρχῇ *fecit Deus cælum & terram:* nam plerique veterum per ἀρχὴν intellexerunt *Filium Dei*, ut monuimus suprà, in voce Ἀρχὴ, num. I. 3. ad lit. α. Theophylactus verò in epist. ad Hebræos, pag. 974. hoc refert ad id, quod exstat Genes. I. 26. his verbis: Κεφαλίδι βιβλίου, τὴν ἀρχὴν τῆς παλαιᾶς βιβλίων λέγει· καὶ γὰρ ἐν τῷ πρώτῳ τοῦ Μωϋσέως βιβλίῳ τῷ τῆς Γενέσεως, ὅταν λέγῃ· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, τὴν γνῶσιν τῆς θεότητος τοῦ Χριςοῦ προανοίγει. *Caput libri, principium veteris Testamenti librorum dicit. Etenim in primo Mosis volumine, in Genesi, cùm dicit,* Faciamus hominem ad imaginem nostram, *cognitionem divinitatis Christi statim prædicit ac revelat.* Verùm longè convenientiùs ille ibidem, per κεφαλίδα βιβλίου generaliter intelligit τὸ εἰλητάριον τοῦ νόμου, ἤτοι τὸ τῆς παλαιᾶς βιβλίον, *Legis volumen, seu veteris Testamenti librum.* Vide Miscell. Fulleri lib. II. Cap. X.

Κηρόβουλλον.

Κηρόβουλλον. *Cerea bulla.* Balſamon in Photii Nomocan. Tit. IX. Cap. I. pag. 103. ex Conſtitut. Alexii Comneni, Κἂν διὰ κινναβάρεως ὑποσεσημασμένε τυγχάνῃ, κἂν τὴν κηρόβουλλον σφραγῖδα φέρῃ. *Tametſi cinnabari ſubſignatum ſit, tametſi cereæ bullæ ſigillum habeat.* Erant autem bullæ quadruplices, aurea, argentea, cerea, & plumbea: quæ omnia ex Cl. Meurſii Gloſſario peti poſſunt.

Κηρόχυτος.

Non habent Lexica. *Ex cera fuſilis.* Chryſoſtomus Serm. de uno Legiſlatore, tom. VI. Pariſ. p. 14. Ἐγὼ καὶ τὴν κηρόχυτον γραφὴν ἠγάπησα εὐσεβείας πεπληρωμένην. *Ego etiam picturam ex cera fuſilem adamavi, pietate refertam.* Κηροχυτέω, quod Lexica ex Ariſtophane afferunt, eſt *ceram fundo & liquo*, κηρὸν διατήκω.

Κήρυγμα.

I. Κηρύγματα aliquando notant *doctrinam fidei, ſive capita illa Religionis Chriſtianæ, quæ ſunt catholica & perpetua*, & differunt *à dogmatibus.* De eo autem jam actum in voce Δόγμα, num. II. 2.

II. Κήρυγμα notat ipſam *Evangelii prædicationem, doctrinam Evangelicam.* Poniturque

a. *vel ſimpliciter* ſine epithetis. Ita accipitur I. Corinth. I. 21. Cap. II. 4. Cap. XV. 14. II. Timoth. IV. 17. Ad Titum I. 3. Eodem modo ſatis frequenter apud Patres. Theodoretus ad v. 7. Cap. I. ad Philippenſes, pag. 324. Μυρίες ὑπὲρ τε κηρύγματος κινδύνες ὑπομένειν. *Pro prædicatione innumerabilia ſufferre pericula.* Baſilius Cæſar. in Pſal. XLV. Ἐν ὀλίγῳ τῷ χρόνῳ πᾶσαν σχεδὸν τὴν οἰκεμένην διῆλθε τὸ κήρυγμα. *Brevi tempore prædicatio totum pene terrarum orbem pervaſit.* Chryſoſtomus Homil. XXXV. in Acta, de Timotheo: Τισὶ δοκεῖ μετὰ τὸ κήρυγμα αὐτὸν τεχθῆναι. Ἀλλ' ἐκ ἔςι τάχα τοῦτο· ἀπὸ βρέφες γάρ, φησι, τὰ ἱερὰ γράμματα οἶδας. *Quidam exiſtimant: eum poſt prædicationem natum eſſe: verùm res fortaſſe ita ſe non habet. Dicit enim, A puero ſacras literas noviſti.* Zonaras ad hunc Can. XII. Ancyranum, pag. 294. Τὸ παλαιὸν, τὸ μὲν κήρυγμα ἐδέχοντο οἱ πλεῖες, καὶ ἐπίςευον τῷ Χριςῷ, βαπτίζεσθαι δὲ ὑπερετίθεντο. *Olim plures quidem prædicationem ſuſcipiebant, & in Chriſtum credebant, Baptiſmum verò differebant.*

b. *vel cum epithetis.* Κηρύγματα εὐαγγελικά. Cyrillus Alexandr. in Cap. XXVI. Jeſajæ, pag. 361. Ἐν τοῖς εὐαγγελικοῖς κηρύγμασι γυμνὸν καὶ διαφανὲς τὸ τῆς ἀληθείας ἐκφαίνεται κάλλος. *In Evangelica prædicatione nuda & perſpicua apparet veritatis pulchritudo.* Et in Cap. LV. pag. 774. Ἐν τοῖς εὐαγγελικοῖς κηρύγμασι γνῶσις ἀληθὴς τε κατὰ φύσιν Θεε. *In prædicatione Evangelica vera eſt cognitio ejus, qui eſt naturâ Deus.* Concilium Conſtantinopolit. in Trullo vocat Ζωηφόρον τῆς ἀληθείας κήρυγμα, *vivificans veritatis prædicatio.* A' Michaële Syngelo in vita Dionyſii Areopagitæ, pag. 346. vocatur σωσίκοσμον καὶ φερέσβιον κήρυγμα, *præconium, à quo mundus ſalutem & vitam accepit.*

Κηρύσσω.

Κηρύσσειν; ut doctiſſimus obſervat Juſtellus ad Can. II. Ancyranum, & nos jam ſuprà monuimus in verbo Κατηχέω, num. II. ad lit. *B.* Diaconis tributum, non ſignificat *verbum prædicare*, ſed illud declarat miniſterium, quo dato Orarii ſigno, actionum ſacrarum ritus & ordinem moderabantur. Docet id Matthæus Blaſtarius, cujus verba in Κατηχέω laudavimus. Ita ſumitur Can. II. Ancyrano, ubi *Diaconi, qui immolaverint, jubentur ceſſare ab omni ſacro miniſterio*, λειτεργίας, τε τὸν ἄρτον ἢ ποτήριον ἀναφέρειν, ἢ κηρύσσειν, *ſive panem, vel calicem offerendi, vel prædicandi.* Socrates lib. II. Cap. XI. pag. 194. de Athanaſio loquens: Καὶ προςάξας διακόνῳ κηρύξαι εὐχὴν, αὖθις ψαλμὸν λέγεσθαι παρεσκεύασε. *Cùm præcepiſſet Diacono, ut orationem prædicaret, poſtea Pſalmum recitari curavit.* Eadem de Athanaſio refert autor incertus in vita ipſius, operum ejus tom. II. in Appendice, pag. 45. Σημαίνει εὐχὴν κηρύξαι τῷ διακόνῳ. *Signo dato monet Diaconum, ut orationem prædicet.* Hinc frequentes illæ Diaconorum acclamationes in Liturgiis: Εὔξασθε οἱ κατηχέμενοι· οἱ πιςοὶ ὑπὲρ τῶν κατηχεμένων δεηθῶμεν· ὅσοι κατηχέμενοι, &c. Vide in Κατηχέω paulò ante finem: & in Εὐχὴ, num. VIII. ad lit. *b.* Eodem ſenſu σύναξιν κηρύττειν, *conventum prædicare, indicere.* Act. V. Concilii ſub Menna, pag. 686. Τὴν σύναξιν τῶν πατέρων ἄρτι κήρυξον, τῶν ἐν Χαλκηδόνι πατέρων τὴν σύναξιν αὔριον ποίησον. Ἐκηρύχθη ἡ σύναξις διὰ Σαμεὴλ διακόνε. *Conventum Patrum nunc prædica, Patrum Chalcedonenſium conventum cras inſtitue. Prædicatus eſt conventus per Samuelem Diaconum.* Ibidem frequenter, τὴν σύναξιν κήρυξον. In Judæorum etiam Synagogis, legem è pulpito recitanti aderat aliquis manu ſudarium tenens, qui populo ſignum daret, ut *amen* diceret, obſervante Caſaubono ad Vopiſcum.

Κιβώριον.

Κιβώρια ſunt *loculi fabarum.* Ab eorum ſimilitudine κιβώριον Græcis *poculi genus*, Scypho ſimile, quod ab inferiore parte in anguſtum contrahatur, ut *ciborium* fabæ Ægyptiæ. Heſychius diſertè, Κιβώριον, Αἰγύπτιον ὄνομα, ἐπὶ ποτηρίε. Vox eſt Græcæ originis. Nam κίβα apud Ætolos, *pera*, vel *ſacculus.* Apud Heſychium: Κίβα, πήρα, Αἰτωλοί. Unde κίβησις pro eodem Cypriis, eodem teſte. Athenæus lib. XI. ex Didymo κιβώρια vocat σκυφία. *Ciborium* ergo primò notat *fabam Ægyptiam.* Hinc *poculum ex faba Ægyptia.* Denique *poculum alius materiæ, quòd fabam Ægyptiam referat.* Obtinet etiam *ciborii* appellatio in Eccleſia vaſis, quibus altaria ornata. Anaſtaſius in Leone tertio: *Ciborium ex argento puriſſimo.* In Leone quarto: *Ciborium miræ pulchritudinis obtulit, ex argento puriſſimo, aureo ſuperinductum colore, cum gemmis praſſinis, & hyacinthinis penſans libras trecentas tredecim & ſemis.* Meminit Flodoardus lib. IV. Hiſt. Remenſ. Cap. XIX. *Ciborium quoque ſuper altare ſanctæ Mariæ argento aggreſſus eſt operire.* Chryſoſtomus Homil. XLII. in Acta, ad v. 24. Cap. XIX. Interrogat. πῶς ἦν ναὲς ἀργυρες γενέσθαι; *qui fieri poſſunt delubra argentea?* Et reſpondet, Ἴσως ὡς κιβώρια μικρά. *Fortaſſe ut parva ciboria.* Vide Bezam ad præſentem locum. Aliâs, ut notat Meurſius, κιβέργιον, ſive κιβέριον, aut κιβέριν apud Græcos recentiores eſt *Templum*, *Monumentum.* Gloſſæ Græco-barbaræ: Ἄγεα, τεμένη, κιβέργια, μνήματα. Et mox: Ἀγέεσσι, τεμένεσσι, εἰς τὰ κιβέργια. Iterum alibi, μνῆμα, ἢ τάφον, ἢ κιβέριν. Vlachus verò in Theſauro ſuo ſcribit κηβέρι, *buſtum.* Σῆμα, τύμβος, θήκη, σορὸς, κενοτάφιον. Quid κιβώριον in Templis myſticè notet, ita exponit Germanus Conſtantinop. in Hiſt. Eccleſ. pag. 147. Τὸ κιβώριόν ἐςιν ἔνθα ἐςὶν ὁ ςαυρωσις, ἀντὶ τε τόπε ὅπε ἐςαυρώθη ὁ Χριςός. Ἐγγὺς γὰρ ὁ τόπος, καὶ ὑπόβαθρος, ὅπε ἐτάφη. Ἀλλὰ διὰ τὸ ἐν συντομίᾳ ἐμφέρεσθαι τὴν ςαύρωσιν, καὶ τὴν ταφὴν, καὶ τὴν ἀνάςασιν Χριςε, ἐν ἐκκλησίᾳ τέτακται. Ἔςι δὲ καὶ κατὰ τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης Κυρίε, ἐν ᾗ λέγεται ἅγια ἁγίων καὶ ἁγίασμα αὐτε, &c. *Ciborium eſt, ubi eſt crucifixio, vice loci ubi crucifixus eſt Chriſtus. Vicinus enim erat locus & funda-*

fundamentum habebat subjectum, ubi sepultus fuit. Verùm quia compendio inducitur crucifixio, sepultura & resurrectio Christi, in Ecclesia collocatur. Est etiam secundùm arcam illam Testamenti Domini, in qua dicuntur sancta sanctorum & ejus sanctificatio, &c. Commentum est, quòd addit, τὸ κιβ, ἐςι κιβωτὸς, τὸ δὲ ὤριον, φωτισμὸς κυρίου, ἢ φῶς Θεοῦ. Cib, *est arca*, orium *illuminatio Domini, aut lumen Dei.* Quantopere fallatur, argumento est, quòd Strabo, Horatius, alii, meminere: ut ipso Christiano nomine antiquior ea vox sit: ut ad Athenæi undecimum notavit Casaubonus. Vide Etymolog. Vossii in *Ciborium*.

Κιβώτιον.

Veteres Glossæ: Κιβώτιον, *arcula*. Suidas: Κίβος, τὸ κιβώτιον. *Arcula, capsula, cista.* Chrysostomus Homil. XXXII. in Matthæum inter vasa, quæ in Christianorum Templis longè præstantiora sunt, quàm in Templo Solomonis, numerat κιβώτιον. Verba ejus: Κιβώτιον, ἐκείνου τοῦ κιβωτίου πολλῷ βέλτιον, καὶ ἀναγκαιότερον· οὐ γὰρ ἱμάτια, ἀλλ' ἐλεημοσύνην ἔχει συγκεκλεισμένην. *Arca hæc longè præstantior illa, & magis necessaria: non enim vestes, sed eleemosynam inclusam continet.* Idem, Homil. XLIII. in I. ad Corinthios, pag. 533. monet, ut quilibet domi suæ habeat κιβώτιον, in quod oraturus pro pauperibus aliquid conjiciat. Κιβώτιον, inquit, πενήτων ποιῶμεν ἐπὶ τῆς οἰκίας, καὶ παρὰ τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἕστηκας εὐχόμενος, ἐκεῖ κείσθω, καὶ ὁσάκις ἂν εἰσέλθῃς εὔξασθαι, καταθεὶς πρῶτον τὴν ἐλεημοσύνην, καὶ τότε ἀνάπεμπε εὐχήν. Καὶ ὥσπερ οὐκ ἂν ἕλοιο χερσὶν ἀνίπτοις εὔξασθαι, οὕτω μηδὲ ἐλεημοσύνης χωρίς. Καὶ γὰρ τοῦ εὐαγγέλιον κρέμασθαι παρὰ τὴν κλίνην οὐκ ἔλαττον τὸ ἐλεημοσύνην κεῖσθαι. Εὐαγγέλιον μὲν γὰρ ἐὰν κρεμάσῃς μηδὲν ποιῶν, οὐδὲν τοσοῦτον ὠφεληθήσῃ. Τοῦτο δὲ ἔχων τὸ κιβώτιον, ὅπλον ἔχεις κατὰ τοῦ διαβόλου. - - Παρὰ τοῦτο καὶ τῇ κλίνῃ κείσθω τὸ κιβώτιον, καὶ ἀφαντασίαστος ἔσται ἡ νύξ. *Pauperum arculam domi faciamus, & juxta locum in quo stas orans sita sit: & quoties ad orandum fueris ingressus, depone primùm eleemosynam, & tunc emitte precationem: & sicut non facilè illotis manibus ad orandum accederes, sic neq; absq; eleemosyna. Etenim non minus est, eleemosynam esse sepositam, quàm Evangelium esse ad lectum suspensum. Nam si Evangelium quidem suspenderis nihil faciens, non adeò magnam accipies utilitatem. Hanc autem habens arculam, arma habes contra diabolum. - - Ideo & juxta lectum sita sit arcula, noxq; nullis perturbabitur visis & insomniis.* Et paulò superiùs, eadem Homiliâ, pag. 530. ad v. 2. Cap. XVI. Τέως δὲ παρὰ σαυτῷ τίθει, φησὶ, καὶ ποίησόν σου τὴν οἰκίαν, ἐκκλησίαν· τὸ κιβώτιον, γαζοφυλάκιον. *Interim autem, inquit, apud te sepone, & domum tuam, fac Ecclesiam: arculam, gazophylacium.*

Κιβωτός.

Κιβωτὸς, *arca*,

I. alia *propriè* dicta est: quæ iterum

1. *communis*: cujusmodi est

a. *in qua reponuntur corpora mortuorum.* Hesychius: Κιβωτὸς, λάρναξ ξυλίνη, ἢ σορός. *Arca, capsa lignea, vel loculus.*

b. *in qua reponuntur, vestes & pecuniæ.* Suidas: Κιβωτὸς καὶ κίστις διαφέρει· ὅτι ἡ μὲν κίστις εἰς ὑποδοχήν ἐστιν ἐδεσμάτων· ἡ δὲ κιβωτὸς, ἱματίων καὶ χρημάτων. *Κιβωτὸς & κίστις differunt: quia cista quidem est* parata *ad recipiendos cibos: arca verò ad* servandas *vestes & pecunias.* Quòd ait κιβωτὸν esse *cistam vestiariam*, id confirmatur loco Dioscoridis, lib. III. Cap. XXVI. de absinthio: Δοκεῖ δὲ καὶ περιπατούμενον εἰς τὰς κιβωτοὺς, ἄβρωτα τηρεῖν τὰ ἱμάτια. *Videtur verò etiam in arcas inspersum vestes ab erosionis vitio vindicare.* Et Clementis Alexandr. lib. III. Pædag. Cap. VII. pag. 235. Πῶς δὲ συναγείρουσι τῶν ἐσθήτων τὰς κιβωτοὺς; *Quorsum verò congregant vestium arcas?* Ita etiam Plinius de hoc ipso, lib. XXVII. Cap. VII. *Vestibus insertum tineas arcet.*

c. *quæ posita fuit in porta domûs Dei*, & in quam injiciebatur pecunia, ad instaurandum Templum collecta, II. Regum XII. 9. ubi κιβωτὸς appellatur: at II. Chron. XXIV. 8. 10. 11. γλωσσόκομον.

2. *sacra*, nempe κιβωτὸς τῆς διαθήκης, *arca fœderis*: de qua notanda sunt:

A. *Nomen.* Appellatur autem,

α. Ἡ κιβωτὸς διαθήκης Κυρίου πάσης τῆς γῆς, *arca fœderis Domini totius terræ*, Josuæ III. 11. 13. & alibi: quia erat pignus fœderis, quod Deus cum Israëlitis contraxerat.

β. Ἡ κιβωτὸς τοῦ ἁγιάσματος τοῦ Κυρίου. *Arca sanctificationis Domini*, Psal. CXXXII. 8. Ratio: Ἐπειδὰν ἐν τοῖς ἁγίοις τῶν ἁγίων ἡ κιβωτὸς ἔκειτο τὰς πλάκας ἔχουσα τοῦ νόμου. *Quoniam in sanctis sanctorum arca stabat tabulas legis habens:* inquit Theodoretus in hunc Psalmum, pag. 928.

B. *Adjuncta arcæ*: qualia sunt ea, quæ erant intra arcam. Sunt autem, qui asserunt, tria fuisse in arca, *urnam mannæ, virgam Aaronis, & tabulas fœderis*, ex Hebr. IX. 4. At duo priora non intra arcam, sed coram ea collocata erant, ut ex Exodi XVI. 33. 34. Numer. XVII. 10. *Solæ* autem *tabulæ* in ea inclusæ; ut habetur I. Reg. VIII. 9. 21. II. Chron. V. 10. Dicendum igitur, illud ἐν ᾗ ad Hebræos IX. 4. non ad κιβωτὸν, sed ad σκηνὴν referendum esse, habetur autem σκηνὴ v. 3. vel, ἐν, *in*, poni pro *ad*, seu *juxta*, quemadmodum aliquando ב Hebræorum. Theophylactus autem ad Apostoli locum primùm refert, tantùm Tabulas fœderis in arca fuisse: deinde verò, Apostolum ex traditione scivisse, reliqua in eandem fuisse reposita. Verba ejus sunt: Ζητήσεις δὲ, πῶς ἐν μὲν ταῖς βασιλείαις γέγραπται, ὅτι οὐκ ἦν ἄλλο τι ἐν τῇ κιβωτῷ, εἰ μὴ αἱ πλάκες, νῦν δὲ καὶ τὴν στάμνον φησὶν ὁ Ἀπόστολος, καὶ τὴν ῥάβδον Ἀαρὼν ἐν ταύτῃ ἀποτεθεῖσθαι; *Quæras autem, Qui ergo in libris Regum scriptum sit, quòd non aliud quiddam fuerit in arca, præter tabulas: nunc verò & urnam Apostolus, & virgam Aaronis in ea repositam fuisse asserat?* Ad hoc dubium respondet Theophylactus: Ἴσως οὖν, ἅτε ἄριστα παιδευθεὶς τὰ Ἑβραϊκὰ ὑπὸ τοῦ Γαμαλιὴλ, ἐκ παραδόσεως ἂν εἶχε τοῦτο· ἐπεὶ καὶ νῦν οἱ Φαρισαΐζοντες τῶν Ἑβραίων συντίθενται τοῦτο οὕτως ἔχειν. Πλὴν οὐκ ἐξ ἀρχῆς, ἀλλ' ὅτε ἔμελλε κρυβῆναι ἡ κιβωτὸς ἐπὶ Ἱερεμίου, ἴσως ἀπετέθησαν ἄν, φασι, καὶ ταῦτα ἐν αὐτῇ. *Fortasse, utpote qui optimè institutus erat, in rebus Hebraicis à Gamaliele, ex traditione hoc habebat: quandoquidem nunc etiam Hebræi, qui Pharisæos sectantur, istud ita se habere assentiuntur. Verumtamen non ab initio, verùm quando arca temporibus Jeremiæ occultanda erat, forsan, inquiunt, & hæc tum ibi reposita erant.* Verùm, hæc traditio nullo nititur solido fundamento, & ejus ne vestigia quidem in Scriptura ostendi possunt.

II. *Alia est impropriè* dicta: nempe ea, quæ vulgò vocatur *arca Noachi*, & Dei mandato fuit exstructa. *Ejus reliquias* suis adhuc temporibus fuisse visas, refert Epiphanius adv. Hæref. lib. I. Hæresi XVIII. pag. 23. Ἔτι καὶ δεῦρο τὰ λείψανα τῆς τοῦ Νῶε λάρνακος δείκνυται ἐν τῇ τῶν καρδυέων χώρᾳ. *Etiamnum reliquiæ arcæ Noachi ostenduntur in Cardyeorum regione.* Josephus scribit Καρδυαίων, antiq. lib. I. Cap. IV. Theophilus Antioch. lib. III. ad Autol. *arcæ hujus reliquiæ*, inquit, *adhuc durare perhibentur* ἐν τοῖς Ἀραβικοῖς ὄρεσιν, *in Arabicis montibus, ibiq; ostendi.* Philostorgius Hist. Eccles. lib. III. tm. VIII. pag. 32. Ἔνθα τὸ ὄρος Ἀραράτ, ἐφ' οὗ καὶ

καὶ τὴν κιβωτὸν ἱδρυνθῆναί φησιν ἡ γραφὴ, ἧς ἄχρι καὶ νῦν εἶναί φασιν οὐ μικρὰ λείψανα τῶν τε ξύλων, καὶ τῶν ἥλων ἐκεῖσε σωζόμενα. *Ubi eſt mons Ararat, ubi & arcam conquieviſſe ait ſcriptura, in quo etiamnum eſſe ajunt haud parva lignorum & clavorum fragmina, quæ ibi reliqua facta ſunt.* Arca eſt typus Eccleſiæ. Chryſoſtomus Homil. LXV. tom. VI. pag. 675. Καθάπερ ἡ κιβωτὸς ἐν μέσῳ τοῦ πελάγους διέσωζε τοὺς ἔσω ὄντας, οὕτω καὶ ἡ ἐκκλησία διασώζει τοὺς πλανωμένους ἅπαντας. Ἀλλ' ἡ μὲν κιβωτὸς τὰ ἄλογα ἔλαβε, καὶ ἔσωζεν ἄλογα· ἔλαβεν ἡ ἐκκλησία ἀλόγους ἀνθρώπους, καὶ οὐ σώζει μόνον, ἀλλὰ καὶ μεταβάλλει· ἔλαβεν ἡ κιβωτὸς κόρακα καὶ κόρακα ἔπεμψε· λαμβάνει ἡ ἐκκλησία κόρακα καὶ ἐκπέμπει περιστεράν· λαμβάνει λύκον, καὶ ἐκπέμπει αὐτὸν πρόβατον· ὅταν γὰρ εἰσέλθῃ ἐνταῦθα ἄνθρωπος ἁρπάζων, πλεονεκτῶν, ἀκούσῃ δὲ τῶν θείων λογίων τῆς διδασκαλίας, μεταβάλλει τὴν γνώμην, καὶ ἀντὶ λύκου γίνεται πρόβατον. *Quemadmodum in medio mari ſervabat eos arca, qui intus erant; ſic etiam omnes qui errant, ſervat Eccleſia. Sed arca quidem rationis expertes accepit animantes, & rationis expertes animantes ſervavit: rationis expertes homines accipit Eccleſia, nec ſervat tantùm, ſed etiam immutat. Corvum accepit arca, & corvum emiſit: Eccleſia corvum accipit, & columbam emittit, accipit lupum, & ovem illum emittit. Cùm enim ingreſſus hìc fuerit homo rapax & fraudator, ubi divinorum doctrinam eloquiorum audiverit, mutat mentem, & pro lupo fit ovis.* In eandem ſententiam ſcribit idem, Homil. LXXIX. tom. VI. pag. 784. Οὐκ ἄν τις ἁμάρτοι τῆς κιβωτοῦ τὴν ἐκκλησίαν μείζονα προσειπών. Ἡ μὲν γὰρ κιβωτὸς παρελάμβανε τὰ ζῶα, καὶ ἐφύλαττε ζῶα· ἡ δὲ ἐκκλησία παραλαμβάνει τὰ ζῶα καὶ μεταβάλλει· οἷόν τι λέγω· εἰσῆλθεν ἐκεῖ ἱέραξ, εἰσῆλθε λύκος, καὶ ἐξῆλθε λύκος· εἰσῆλθέ τις ἱέραξ ἐνταῦθα, καὶ ἐξέρχεται περιστερά· εἰσέρχεται λύκος, καὶ ἐξέρχεται πρόβατον· εἰσέρχεται ὄφις, καὶ ἐξέρχεται ἀρνίον, οὐ τῆς φύσεως μεταβαλλομένης, ἀλλὰ τῆς κακίας ἐλαυνομένης. *Non peccaverit, qui Eccleſiam arcâ præſtantiorem dixerit. Arca namque accepit quidem animalia, & animalia cuſtodivit: Eccleſia verò animalia accipit & mutat. Exempli gratia: illic ingreſſus eſt corvus: ingreſſus eſt lupus, & egreſſus eſt lupus. Si quis hìc corvus fuerit ingreſſus, egreditur columba: ingreditur lupus, & egreditur ovis: ingreditur ſerpens, & egreditur agnus, non mutatâ naturâ, ſed malitiâ expulsâ.* Plura vide apud Ravanellum in voce *Arca*.

Κιγκλίς.

I. *Cancelli* in veterum ædibus fuerunt fores cancellatæ & translucidæ, ex lignis reticulatim compoſitis textæ. Δικτυωτὰς θύρας Græci appellant, hoc eſt, *reticulatas fores.* Κιγκλίδας una voce veteres appellant: recentiores καγκέλους. Vide in Κάγκελα. Heſychius: Κιγκλίδες, θύραι, ἃς ἡμεῖς καγκελωτὰς λέγομεν. In tribunalibus ſepta, quibus arcebantur turbæ, *cancellos* dicebant: Græci δρύφακτα, de quo ſuo loco. Pollux lib. VIII. τὴν κιγκλίδα καὶ τὸν δρύφακτον partes eſſe vult τοῦ δικαστηρίου. Τῶν δὲ, inquit, τοῦ δικαστηρίου μερῶν, ἐστὶ καὶ ἡ κιγλὶς καὶ δρύφακτος. Δρύφακτος igitur & κιγκλὶς differebant. Δρύφακτος enim propriè dicebatur totum fori judicialis conſeptum, quod ex tabulis compactum erat, & pluteis undiquaque munitum. Κιγκλίδες autem erant reticulatæ, vel cancellatæ fores τοῦ δικαστηρίου. Heſychius: Κιγκλὶς, ὁ τοῦ δικαστηρίου κάγκελος. Ergo κιγκλίδες propriè ſunt *cancelli.* Onomaſticon vetus: *Cancelli*, κιγκλίδες. Suidas: Κιγκλίδες, αἱ τῶν δικαστηρίων θύραι, ὁ κάγκελος. Dicaſteriorum fores: cancellus. Chryſoſtomus orat. II. de Lazaro, tom. V. Pariſ. p. 49. Καθάπερ, οἱ τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦντες, ἀεὶ μὲν ἐν κατηφείᾳ καὶ ὀδύναις εἰσὶ, μάλιστα δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καθ' ἣν ἂν μέλλωσιν ἐξάγεσθαι, καὶ παρ' αὐτὰς τὰς τοῦ δικάζοντος ἄγεσθαι θύρας· καὶ πρὸ τῶν κιγκλίδων ἑστῶτες καὶ τῆς τοῦ κρίνοντος φωνῆς ἔνδοθεν ἀκούοντες, ἀποπνίγονται (malè editur, ἀποπήγνυνται) τῷ φόβῳ, καὶ τῶν νεκρῶν οὐδὲν ἄμεινον διάκεινται· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ μάλιστα μὲν καὶ ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τῆς ἁμαρτίας ὀδυνᾶται καὶ στενοχωρεῖται, πολλῷ δὲ πλέον ὅταν ἐντεῦθεν ἀποσπασθεῖσα ἀπάγεσθαι μέλλῃ. *Quemadmodum qui tenentur in carcere, ſemper quidem dejecti mœrentesque ſunt, maximè tamen ſub illum diem, quando ſunt educendi, & ad ipſas judicii fores protrahendi, ac pro cancellis fori ſtantes judicis vocem intus audiunt, exanimantur metu, nec meliori ſunt ſpecie, quàm mortui: ſic etiam anima, maximè quidem ipſo peccati tempore cruciatur & angitur, multò tamen magis, cùm hinc avulſa abducenda eſt.* Eadem repetuntur in Eclogis ex Chryſoſtomi orationibus, orat. de Anima, tom. VI. Pariſ. pag. 743. ubi iterum ἀποπήγνυνται τῷ φόβῳ, *obrigeſcunt metu.* Sed omnino ſcribendum eſſe ἀποπνίγονται, nulli dubium eſſe poterit, qui verbi ἀποπνίγω uſum habuerit perſpectum; de quo ſuo actum loco.

II. In Templis vocantur κιγκλίδες, quæ aliâs ἅγιαι θύραι, ἅγια θύρια, κάγκελοι vel κάγκελα. Cantacuzenus: Αὐτὸς δὲ μόνος εἰσερχόμενος τὴν σωλέα, τὸν πατριάρχην ἐπὶ ταῖς ἱεραῖς κιγκλίσιν ἑστηκότα εὑρίσκει. *Ipſe verò ſolus, tranſito ſoleâ, reperit Patriarcham in portulis ſanctis ſtantem.* Plura vide in Δρύφακτον.

Κίνδυνος.

I. *Bonum* aliquando periculum. Clemens Alex. in Protreptico, pag. 59. Καλὸς ὁ κίνδυνος, αὐτομολεῖν πρὸς Θεόν. *Pulchrum eſt periculum, ad Deum transfugere.* Greg. Nazianzenus epiſt. XIX. pag. 779. Κρείττων ἀσφαλείας κίνδυνος, καὶ συμφορὰ εὐημερίας αἱρετωτέρα. *Periculum ſecuritate, & calamitas rebus ſecundis potior, magisque expetenda.*

II. *Nemo* tamen *ſe ipſum periculis temere objiciat.* Greg. Nazianzenus orat. X. pag. 168. dicit, *legem Chriſtianorum eſſe*, ἐνστάντος μὲν καιροῦ, διακινδυνεύειν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, καὶ μὴ προδιδόναι δειλίᾳ τὴν εὐσέβειαν· ἕως δ' ἂν ἐξῇ, μὴ προκαλεῖσθαι τοὺς κινδύνους, εἴτε δέει τῶν ἡμετέρων ψυχῶν εἴτε φειδοῖ τῶν ἐπαγόντων τὸν κίνδυνον, *jubentem, ut urgente quidem tempore pro veritate periculum adeamus, nec pietatem per ignaviam prodamus: quando autem licet, pericula ipſa nec provocemus; ſive animarum noſtrarum metu, ſive ut iis conſulatur, qui periculum nobis inferunt.* Chryſoſtomus Homil. XXVI. in epiſt. ad Hebræos, pag. 563. ad quæſtionem, cur Moſes ex Ægypto fugerit, eleganter reſpondet, ὥστε μὴ εἰς πρόὔπτον ἑαυτὸν κίνδυνον ἐμβαλεῖν· τοῦτο γὰρ λοιπὸν πειράζοντος ἦν, τὸ ἅλλεσθαι εἰς μέσους κινδύνους, καὶ λέγειν, ἴδω εἰ σώζει με ὁ Θεός. Τοῦτο καὶ τῷ Χριστῷ εἶπεν ὁ διάβολος· ῥίψον σεαυτὸν κάτω· ὁρᾷς ὅτι τοῦτο διαβολικόν ἐστι, τὸ εἰκῇ καὶ μάτην ῥίπτειν ἑαυτοὺς εἰς κινδύνους, καὶ πειράζειν εἰ σώζει ὁ Θεός; *Ne in manifeſtum ſe conjiceret periculum. Hoc enim jam erat tentantis, in media proſilire pericula, & dicere, videamus an me ſervet Deus. Hoc etiam Chriſto dixit diabolus, projice te deorſum. Vides, hoc eſſe diabolicum temere & inconſideratè ſe in pericula conjicere, & tentare, an Deus conſervet.* Idem, Homil. XXXIV. tom. V. pag. 220. Ἐπεὶ ἐκέλευσεν εὔχεσθαι, μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμὸν, τοῦτο αὐτὸ διδάσκει αὐτοὺς δι' αὐτοῦ τοῦ πράγματος λέγων, Πάτερ, εἰ δυνατὸν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο, παιδεύων ἅπαντας τοὺς ἁγίους μὴ ἐπιπηδᾷν τοῖς κινδύνοις, μηδὲ ἐπιῤῥίπτειν ἑαυτοὺς, ἀλλ' ἀναμένειν μὲν ἐπιόντας, καὶ ἀνδρείαν πᾶσαν ἐπιδείκνυσθαι, μὴ μὴν αὐτοὺς προπηδᾷν, μηδὲ πρώτους ὁμόσε τοῖς δεινοῖς ἰέναι. *Quoniam orare juſſit, ne nos inducas in tentationem, iſtud*

ipſum

ipſum re ipſa docet illos dicens, Pater, ſi fieri poteſt, tranſeat à me calix iſte, docens ſimul ſanctos omnes, ne periculis ſeſe objiciant, neq; ſe præcipitent, ſed inſultum adverſariorum exſpectent, omnemq; fortitudinem præ ſe ferant: non tamen ut ipſi proſiliant, ſeq; priores malis objiciant. Vide ibidem plura. Greg. Nyſſenus Orat. III. contra Eunomium, tom. II. pag. 549. Συγγνωστὸν τὸ ἀτύχημα, ὅταν ἀκούσιον ᾖ, τὸ δ' ἐκ προνοίας τινὸς καὶ σπουδῆς τοῦ κακοῦ τὴν πεῖραν ἐφέλκεσθαι, μὴ ἀγνοοῦντα τὴν συμφορὰν, πᾶσαν ὑπερβολὴν δυστυχημάτων παρέρχεται. *Veniâ dignum infortunium, ſi non ſit voluntarium: ſed conſultò & datâ operâ ad mali experientiam pertrahi, non ignorantem calamitatem, omnem infortuniorum exſuperantiam excedit.* Theophylactus in Cap. IV. Matthæi, pag. 23. ad v. 12. Ἀναχωρεῖ ὁ Ἰησοῦς, παιδεύων ἡμᾶς μὴ ἐπιῤῥίπτειν ἑαυτοὺς τοῖς κινδύνοις. *Secedit Jeſus, docens nos, ne temerè periculis nos ipſos objiciamus.* Idem, ad v. 23. Cap. X. Matthæi, pag. 55. Κελεύει δὲ φεύγειν διωκομένους· τὸ γὰρ προδήλως ῥίπτειν ἑαυτὸν εἰς κίνδυνον, καὶ αἴτιον γίνεσθαι καταχρίσεως τοῖς φονευταῖς, ἢ ζημιοῦν τοὺς μέλλοντας ὠφελεῖσθαι διὰ κηρύγματος, διαβολικόν ἐστι. *Jubet fugere eos, qui perſecutionem patiuntur. Periculo namq; ſe temerè objicere, & autorem fieri condemnationis homicidis, & damno eſſe his, quibus prædicatio prodeſſe poſſet, diabolicum eſt.* Et in Cap. XII. Matth. pag. 65. Τὸ γὰρ ῥιψοκίνδυνον, οὐ θεάρεστον. *Temerè enim ſe periculo objicere, Deo non eſt gratum.* In Cap. XI. Joh. pag. 731. Εἰς κατάκριμα τῶν Ἰουδαίων ἀναχωρεῖ ὁ Κύριος, οὐ δειλιῶν, ἅμα δὲ καὶ ἡμᾶς διδάσκων, μὴ ἐπιῤῥίπτειν ἑαυτοὺς εἰς κινδύνους, κἂν ὑπὲρ εὐσεβείας ὦσιν, ἀλλὰ καταλαμβανομένους μὲν ἵστασθαι γενναίως, μὴ καταληφθέντας δὲ εἰς ἐθελούσιον κίνδυνον μὴ παραβάλλεσθαι, διὰ τὸ τῆς ἐκβάσεως ἄδηλον. *In condemnationem Judæorum ſecedit Dominus, non ex metu, ſed ſimul nos docens, ne nos temerè periculis objiciamus, ne quidem pro pietate: ſed ſtemus quidem fortiter deprehenſi: non deprehenſi autem ne in voluntarium periculum, propter incertum eventum irruamus.* Vide eundem ad v. 27. C. XI. epiſt. ad Hebræos, pag. 1000.

Κιόνια.

Κίων, ut ex Lexicis notum, eſt *columna*. Inde κιόνιον, vel κιονὶς & κιονίσκος, eſt μικρὰ κίων, *parva columna, columella.* Quid verò apud Dioſcoridem ſint κιόνια, Lexica quoque docent. In templis Græcorum, ut docet Germanus Conſtantinop. in Theoria Eccleſiaſt. pag. 148. Κιόνια, ἤτοι τὰ στήθεα τὰ διαχωρίζοντα τὸ βῆμα ἀπὸ τοῦ λοιποῦ ναοῦ, εἰσὶν ἃ δηλοῦσι τὸν μὲν ἔξωθεν τοῦ βήματος ναὸν, τὴν εἴσοδον καὶ παράστασιν τοῦ λαοῦ τοῦ εἰσερχομένου εἰς προσευχήν. *Columellæ ſive thoraces ſeparantes Bema à reliquo templo, monſtrant quidem templum extra Bema, introitum, & ubi ſtat populus qui ingreditur ad orationem.*

Κλάσις.

Κλάσις τοῦ ἄρτου, *fractio panis.* Ita *Euchariſtiam* appellari, patet ex Interprete Syro, qui verba Actor. II. 42. Τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου, vertit, *in fractione Euchariſtiæ.* Ita etiam intellexit Chryſoſtomus Homil. XXVII. in I. ad Corinth. pag. 422. ad hunc ipſum locum reſpiciens: Οὐκ ἤκουσας, πῶς καὶ οἱ τρισχίλιοι, οἱ τῆς κοινωνίας ἀπολαύοντες, διαπαντὸς ἦσαν προσκαρτεροῦντες τῇ διδασκαλίᾳ. *Non audiviſti, quomodo etiam illi ter mille, qui communionis erant participes, perduraverint in oratione & doctrina?* Per κοινωνίαν hîc omnino intelligendam eſſe *S. Cœnæ participationem*, antecedentia & conſequentia ἀναντιῤῥήτως evincunt. Agit enim de S. Cœna. Eodem modo intellexit verſio Græca N. Teſt. in linguam vulgarem, quæ ad marginem notat: Εἰς τὴν κοινωνίαν τοῦ δείπνου καὶ ἀρίστου τὰ ὁποῖα δεῖπνα ἐκάλουν ἀγάπας· καὶ εἰς αὐτὰς ἐκοινώνουν καὶ τὴν εὐχαριστίαν, *In communione Cœnæ & prandii, quæ convivia vocârunt Agapas; in quibus etiam Euchariſtiam accipiebant.* Iterum Syrus interpres de eadem Euchariſtia intellexit v. 46. capitis ejusdem. Vertit enim: *Frangebant munus benedictum, & accipiebant cibum.* Nec aliter intellexit Walafridus Strabo, lib. de Ritibus Eccleſiæ, Cap. XX. ſed Nicolao Lyrano; quem in Notis imitatur Cl. Beza; locus ille ancipitem habere ſententiam videtur: ſcribit enim; *Communicatione fractionis panis, tum quòd quotidie communicabant, tum quòd communes cibos, ſicut & cætera, ſumebant.* Ac Chryſoſtomus, contra ſententiam, quam jam ex illo audivimus, ſui oblitus, per *fractionem* itidem indicari cenſet aliud, nempe *temperantiam & victus tenuitatem.* Ita enim ad Actor. II. 46. Homil. VII. in Acta, pag. 647. Τὸν ἄρτον μοι δοκεῖ λέγων, καὶ τὴν νηστείαν ἐνταῦθα σημαίνειν, καὶ τὸν σκληρὸν βίον· τροφῆς γὰρ, οὐ τρυφῆς μετελάμβανον. *Dum panem nominat, videtur mihi etiam jejunium hîc indicare. & duram vitam: cibum enim, non delicias accipiebant.* Ad eundem locum eodem modo Oecumenius, pag. 15. Τὸ κλῶντες ἄρτον εἶπεν, ἵνα τὸ εὐτελὲς καὶ αὐτόσκευον ὑπεμφήνῃ αὐτῶν τῆς διαίτης· ἄρτον γὰρ κλῶντες, μετελάμβανον τροφῆς, ἀλλ' οὐκ ἐτρύφων. *Frangentes panem dixit, ut frugalitatem & ſimplicem eorum innueret cibum: panem enim frangentes panem accipiebant, at non in deliciis vivebant.* Verùm hæc minùs ſolida. Certè ἄρτον κλᾷν multi de S. Cœna ſunt interpretati. Sunt etiam tum è veteribus, tum ex recentioribus, qui verba Lucæ Cap. XXIV. 35. ubi tamen non de *Cœna ſacramentali*, ſed de *communi* ſermo eſt; de *Sacramento* acceperunt. Id fecit Theophanes Orat. XXXII. pag. 238. Ἀποκαλύπτεται αὐτοῖς ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου, ἐν τῇ μεταλήψει δηλαδὴ φρικτῶν μυστηρίων. *Revelatur iis (diſcipulis) in fractione panis: hoc eſt in communione tremendorum myſteriorum.* Auguſtinus Serm. CXL. de tempore: *Ubi voluit Dominus agnoſci in fractione panis: ſecuri ſumus: panem frangimus, & Dominum agnoſcimus.* Vide Caſaubonum Exercitat. XVI. ad Annales Baronii, num. XXXVIII. & Ravanellum in verbo *Frango*, diſt. II. num. 2.

Κλείς.

Uſus clavium eſt ad aperiendum & claudendum: in quem uſum *claves* habere dicuntur.

I. *Is, qui Dominus* eſt: quo reſpectu *per claves* denotatur metonymicè poteſtas abſoluta & ſuprema. Sic Chriſtus dicitur habere τὴν κλεῖδα τοῦ Δαυΐδ, *clavem Davidis*, hoc eſt, poteſtatem omnem adminiſtrationis & gubernationis in Eccleſia; quæ per *domum illam Davidis* adumbratur; atque adeò poteſtatem abſolutam & ſupremam, tanquam abſolutus Dominus & princeps Eccleſiæ, Apocal. III. 7. ubi Andræas Cæſarienſis de *clavi* dicit, ἐξουσίας σύμβολον *poteſtatis ſymbolum.*

II. *Miniſtri Domini*, ſeu *œconomi:* quo reſpectu *clavium* nomine metonymicè etiam ſignificatur poteſtas & adminiſtratio. Huc pertinent *claves regni cœlorum*, id eſt, miniſterialis poteſtas gubernandi Eccleſiam, de quibus Matth. XXI, 19. Quam poteſtatem,

1. *Alii ſoli Petro* datam exiſtimant. Ita Eulogius in Bibliotheca Photii, Cod. CCLXXX. paginâ 1600. Ὅτι διὰ τοῦτο οὔτε πρὸς Ἰωάννην, οὔτε πρὸς ἕτερόν τινα τῶν μαθητῶν ἔφη ὁ Σωτὴρ τό. Καὶ δώσω σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ τὰ ἑξῆς· ἀλλ' ἢ πρὸς

Πέτρον,

Πέτρον, ὃς ἔμελλε τῷ τῆς ἀρνήσεως περιπίπτειν ὀλισθήματι καὶ διὰ δακρύων καὶ μετανοίας ἀπονίπτειν τὸ ἁμάρτημα, ἵνα τῷ καθ' ἑαυτὸν ὑποδείγματι πρὸς τοὺς ἐξαμαρτάνοντας φιλανθρωπότερον διατίθοιτο. Οἱ γὰρ ἄλλοι ἀπείραστοι μεμενηκότες, τάχα ἂν ἀποτομύτερον αὐτοῖς διεκέχρηντο. *Ideò nec Johanni, nec alteri cuiquam discipulorum dixit Salvator: Tibi dabo claves regni cœlorum, &c, Sed soli Petro, qui in abnegationis vitium prolapsurus erat, & peccatum lacrymis atque pœnitentiâ abluturus, ut suo ipsius exemplo erga peccatores humanior esset. Alii enim non tentati, forsan severiùs cùm peccatoribus egissent.*

2. *alii* verò statuunt, etsi Christus solum Petrum fuerit allocutus, *in persona* tamen *Petri cæteris* quoque *Apostolis*, ac proinde *omnibus & singulis Ecclesiæ Pastoribus*, legitimè vocatis, sese *claves regni cœlorum* daturum promisisse. Ita sentit Photius, qui verbis Eulogii, modo adductis, continuò subjicit: Τοῦτο μὲν φησὶν ὁ Εὐλόγιος, πιθανώτερον μᾶλλον ἢ ἀληθέστερον λέγων. Εἰ γὰρ καὶ πρὸς Πέτρον εἴρητο· ἀλλ' οὖν ἐν προσώπῳ τοῦ κορυφαίου, καὶ τοῖς λοιποῖς τῶν μαθητῶν ἡ τοιαύτη ἐξουσία ἐδέδοτο, ὅπου γε καὶ τοῖς ἀπ' ἐκείνων τὸ ἀρχιερατικὸν κατὰ διαδοχὴν περιβεβλημένοις ἀξίωμα, τὴν αὐτὴν προσεῖναι τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν ἐξουσίαν πιστεύομεν. *Hoc quidem Eulogius verisimiliùs magis quàm veriùs dicit. Etsi enim Petro dictum est, verumtamen in persona coryphæi etiam cæteris Apostolis talis potestas data est: quandoquidem etiam illis, qui per successionem ab iis sacerdotalem dignitatem acceperunt, eandem solvendi ligandiq; potestatem adesse credimus.* Optimè. Nam, ut Ambrosius in Psal. XXXVIII. Quod Petro dicitur, Apostolis dicitur. Petrus enim non suo tantùm, sed & collegarum nomine confessionem illam ediderat, *Tu es Christus, Filius ille Dei viventis*: Sicut ex eo colligitur, quòd Christus, non Petrum, in singulari, sed discipulos, in communi, interrogaverat, Matth. XVI. 15. Unde quod Petro hîc promittit, id Apostolis postea omnibus promisisse legitur Matth. XVIII. 18. & post resurrectionem reapse contulisse Joh. XX. 21. 23. ut agnoscit Theophylactus in Cap. XVI. Matth. 94. Κλεῖδας νοήσεις, τὰς δεσμούσας καὶ λυούσας τὰς τῶν σφαλμάτων ἢ συγχωρήσεις, ἢ ἐπιτιμήσεις. Ἔχουσι γὰρ ἐξουσίαν ἀφιέναι καὶ δεσμεῖν, οἱ μετὰ Πέτρον τῆς ἐπισκοπικῆς ἀξιωθέντες χάριτος. Εἰ γὰρ καὶ πρὸς Πέτρον μόνον εἴρηται τὸ, δώσω σοι, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἀποστόλοις δέδοται. Πότε; ὅτε εἶπεν, Ἂν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται. Claves *intelliges, quæ ligant & solvunt, hoc est, delictorum vel remissiones, vel pœnas. Habent enim potestatem remittendi & ligandi, qui sicut Petrus, episcopatus gratiam consecuti sunt. Quamvis enim soli Petro dictum sit*, Tibi dabo, *omnibus tamen Apostolis datæ sunt. Quando? Cùm dixit:* Si quorum remiseritis peccata, remittuntur. Imò idem verba Christi Matth. XVIII. 18. ad omnes extendit fideles. Sic enim ad illa, pag. 106. Ἐὰν σὺ ὁ ἀδικηθεὶς ἔχῃς ὡς τελώνην καὶ ἐθνικὸν τὸν ἀδικοῦντα, ἔσται καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ τοιοῦτος. Ἐὰν δὲ λύσῃς αὐτὸν, τουτέστι, συγχωρήσῃς, ἔσται καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ συγκεχωρημένος· οὐ γὰρ μόνον ὅσα λύουσιν οἱ ἱερεῖς, εἰσὶ λελυμένα, ἀλλ' ὅσα καὶ ἡμεῖς οἱ ἀδικηθέντες ἢ δεσμοῦμεν ἢ λύομεν κἀκεῖνα ἔσται δεδεμένα ἢ λελυμένα. *Si tu offensus, habes eum, qui te injuriâ affecit sicut Publicanum & Gentilem, erit ille etiam in cælo talis. Si autem solveris eum, hoc est, ignoveris, erit ei etiam in cælo condonatum. Non enim solùm, quæ solvunt Sacerdotes, sunt soluta; sed quæcunq; etiam nos injuria affecti vel ligamus, vel solvimus, ipsa etiam erunt ligata, vel soluta.* Cyprianus quoque de simplic. Prælat. ex Joh. XX. 23. colligit, *Christum Apostolis omnibus, post resurrectionem suam, parem potestatem tribuisse.* In quam etiam sententiam Hieronymus, lib. I. adv. Jovinian. ait; *Cuncti* (Apostoli) *claves regni cœlorum accipiunt, & ex æquo super eos Ecclesiæ fortitudo solidatur.* Chrysostomus in prologo in Evangelium Johannis, in Catena, de Johanne Evangelista, Ὁ στύλος τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησιῶν, ὁ τὰς κλεῖς ἔχων τοῦ οὐρανοῦ. *Ecclesiarum orbis columna, qui claves cœli habet.* Eandem sententiam, de clavibus omnibus fidelibus Ecclesiæ Pastoribus datis, sequuntur alii ex veteribus. Dionysius Areopagita Hierarch. Eccles. Cap. VII. num. VII. pag. 358. Τῷ τὰς θείας ἀποκαλύψεις τοῦ παναγεστάτου πατρὸς ἐλλαμπομένῳ τὰ λόγιά φησιν, ὃ ἐὰν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ ὃ ἐὰν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ὡς ἐκείνου καὶ παντὸς τοῦ κατ' αὐτὸν ἱεράρχου, κατὰ τὰς ἐν αὐτῷ γενομένας τῶν πατρικῶν δικαιωμάτων ἀποκαλύψεις, ἐκφαντορικῶς καὶ διαπορθμευτικῶς τούς τε θεοφιλεῖς προσιεμένου, καὶ τοὺς ἀθέους ἀποκληροῦντος. *Ei qui divinas revelationes à supremo Patre didicerat, dicitur:* Quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum & in cœlis: & quodcunque solveris super terram, erit solutum & in cœlis, *ita ut ille, omnisq; Pontifex illi similis, juxta revelationes paternarum justificationum sibi indultas, quasi interpres ac portitor Dei charos admittat, & impios excludat.* Apud Basilium M. Constit. Monast. Cap. XXII. pag. 718. Ὁ καθηγούμενος οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ ὁ τοῦ Σωτῆρος ἐπέχων πρόσωπον, καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ ἱερουργῶν τῷ Θεῷ τὴν τῶν πειθομένων αὐτῷ σωτηρίαν. Καὶ τοῦτο παρ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ παιδευόμεθα, Πέτρον ποιμένα μεθ' ἑαυτὸν τῆς ἐκκλησίας ἑαυτοῦ καθιστῶντος, Πέτρε γάρ, φησι, φιλεῖς με πλέον τούτων; ποίμαινε τὰ πρόβατά μου. Καὶ πᾶσι δὲ τοῖς ἐφεξῆς ποιμέσι καὶ διδασκάλοις, τὴν ἴσην παρέχοντος ἐξουσίαν· καὶ τούτου σημεῖον, τὸ, δεσμεῖν ἅπαντας ὁμοίως, καὶ λύειν ὥσπερ ἐκεῖνος. *Nihil est aliud antistes, quàm personam Salvatoris sustinens, & mediator inter Deum & homines, sacrificans Deo eorum qui ei subsunt salutem. Et hoc ab ipso Christo docemur, Petrum post se Ecclesiæ suæ pastorem constituente.* Petre *enim, inquit,* amas me plus his? Pasce oves meas. *Sed & omnibus deinceps Pastoribus ac magistris eandem tribuit potestatem: cujus quidem rei signum est, quod omnes similiter atque ille, & ligent, & solvant.* Alia insuper Patrum testimonia producit Chamierus Panstratiæ tom. II. lib. XI. de Oecum. Pontifice Cap. IX. & Ravanellus in voce *Clavis.*

Κλέπτης.

Κλέπτης, *fur.* Hæc vox sumitur

I. *Propriè.* Ita, juxta Balsamonem ad Can. IX. Gregorii Thaumaturgi, pag. 915. Κλέπτης ἐστὶν, ὁ τὸ ἀλλότριον πρᾶγμα ψηλαφῶν παρὰ γνώμην τοῦ δεσπότου, ἐν εἰδήσει τοῦ λυπῆσαι αὐτόν. *Fur est, qui rem alienam, invito domino, cùm sciat se eum hæc ratione læsurum, contrectat.* Suidas: Κλέπτης, ὁ τὰ ἀλλότρια ἀφαιρούμενος. *Fur est, qui res alienas clàm aufert.*

II. *Impropriè.* Sic *fures* appellantur *falsi doctores*, Joh. X. 1. 8. quia homines clam, seu fraudulenter & callidè abripiunt à Deo: vel quia furantur hominibus bona spiritualia & cœlestia, animasque eorum in exitium æternum præcipitant. Clemens Alex. Strom. I. pag. 311. ad Joh. X. 8. Πάντες οἱ πρὸ Κυρίου κλέπται καὶ λησταί· οὐχ ἁπλῶς πάντες ἄνθρωποι, πάντες δὲ οἱ ψευδοπροφῆται, καὶ πάντες οἱ μὴ κυρίως ὑπ' αὐτοῦ ἀποσταλέντες. *Omnes, qui fuerunt ante Dominum, fures & latrones: non absolutè autem omnes homines, sed omnes falsi prophetæ, & omnes, qui non propriè ab ipso missi sunt.* Isidorus Pelusiota, Epist. CXIX. lib. III. pag. 304. Οὐ περὶ τῶν προφητῶν καὶ τοῦ νόμου εἴρηται, ἀλλὰ περὶ τῶν ψευδοπροφητῶν περὶ ὧν αὐτὸς ἔφη. Οὐκ ἀπέστελλον αὐτοὺς, καὶ αὐτοὶ ἔτρεχον. Οὐ γὰρ εἶπε, πάντες, ὅσοι ἀπεστάλησαν, ἀλλ' ὅσοι ἦλθον. Οἱ μὲν γὰρ προφῆται ἀπεστάλησαν. *Non de Prophetis & Lege dictum est, verùm de falsis prophetis, de quibus ipse dixit,*

xit. Non mittebam eos, & ipsi currebant. *Non enim dixit, omnes, qui missi sunt: sed, qui venerunt. Nam Prophetæ quidem missi sunt.* Vide ibidem plura. In eandem sententiam Theophylactus ad v. 8. Cap. X. Joh. pag. 707. sua ab Isidoro mutuatus: Τὸ δὲ, πάντες ὅσοι ἦλθον, οὐ περὶ τῶν προφητῶν λέγει, ὡς οἱ Μανιχαῖοι παρανοοῦσιν· ἐκεῖνοι γὰρ δεῖξαι βουλόμενοι, τὴν παλαιὰν διαθήκην ἀλλοτρίαν οὖσαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς προφήτας μὴ ἐκ Θεοῦ ἀπεστάλθαι, χρῶνται τῷ ῥητῷ τούτῳ. Ἰδοὺ γάρ, φασιν, ὁ Κύριος εἶπεν, ὅτι πάντες ὅσοι ἦλθον, κλέπται εἰσὶ καὶ λησταί. Οὐκ οὖν περὶ τῶν προφητῶν τοῦτό φησιν, ἀλλὰ περὶ Θευδᾶ καὶ Ἰούδα, καὶ τῶν ἄλλων στασιαστῶν. *Hoc verò*, omnes qui venerunt, *non de Prophetis dicit, ut Manichæi delirant. Nam illi volentes ostendere, vetus Testamentum non esse à Deo, & Prophetas non esse missos à Deo, utuntur hoc dicto. Ecce enim, inquiunt, Dominus dixit*, omnes qui venerunt, fures sunt & latrones. *Non igitur de Prophetis hoc dicit, sed de Theuda & Juda, aliisq; seditiosis.* Chrysostomus in Catena, ad v. 1. Cap. X. Johan. pag. 261. Ἐνταῦθα καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ αἰνίττεται, καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν ἐσομένους, τόν τε ἀντίχριστον καὶ τοὺς ψευδοχρίστους, τόν τε Ἰούδαν καὶ Θευδᾶν, καὶ εἴ τινες ἕτεροι τοιοῦτοι γεγόνασιν. *Hîc & qui fuerunt ante ipsum, & qui post eum futuri sunt notat, & Antichristum & falsos christos, Judam etiam & Theudam, & si alii ejusmodi fuerunt.* Et mox, sequenti paginâ: Κλέπτην καὶ λῃστὴν ἀποκαλεῖ, καὶ ἀλλαχόθεν ἀναβαίνοντα, τὸν τὴν μὴ δοθεῖσαν αὐτῷ τιμὴν δύνασθαι λαβεῖν οἰόμενον, περὶ ὧν φησιν ὁ προφήτης. Ἐβασίλευσαν, καὶ οὐ δι' ἐμοῦ· ἦρξαν, καὶ οὐ διὰ πνεύματός μου. *Furem ac latronem, & aliunde ascendentem vocat, qui sibi non concessum honorem arrogat: de quibus Propheta*, Regnaverunt, *inquit*, & non ex me: principes extiterunt, & non per Spiritum meum. Ammonius ibidem: Κλέπτης ἐστὶν, ὁ μὴ τῇ νενομισμένῃ ἀπὸ τῶν γραφῶν χρώμενος διδασκαλίᾳ, ἀλλὰ διὰ ἑτέρας μὴ νενομισμένης ἐρχόμενος. *Fur est, qui non utitur legitima scripturarum doctrina, sed aliam quampiam illegitimam spuriamq; amplectitur.* Et Theod. Mopsvestenus in eadem Catena, pag. 263. Κλέπτης καὶ λῃστής, ὁ ἁπλῶς ἐπεισπηδήσας τῇ εἰσόδῳ καὶ τῷ ἀξιώματι, καὶ τὰ ἐπὶ λύμῃ τῶν προβάτων ἐργασάμενος. *Fur & latro, qui temerè insiliendo ad dignitatem grassatur, & ovium perniciem machinatur.* Apolinarius ibid. per *furem & latronem* intelligit πονηρὸν διδάσκαλον καὶ πρὸς πονηρίαν ἀπὸ νόμου μετατιθέντα, *pravum doctorem, & à pietate ad impietatem traducentem.* Cyrillus Alexandr. lib. VI. in Joh. pag. 637. Κλέπτην καὶ λῃστὴν ἀποκαλεῖ ἀλλαχόθεν ἀναβαίνοντα, τὸν ἐκ βίας καὶ τυραννίδος τὴν οὐ δοθεῖσαν αὐτῷ τιμὴν δύνασθαι λαβεῖν οἰόμενον. *Furem & latronem appellat aliunde ascendentem, qui per vim & tyrannidem se rapere posse putat honorem sibi non datum.*

III. *Proprietas furis* est venire nocte, & quidem ex improviso, nobis non animadvertentibus. Matth. XXIV. 43. *Pater familiâs* nescit ποίᾳ φυλακῇ ὁ κλέπτης ἔρχεται, *quâ vigiliâ fur venturus sit.* Hinc ei comparatur dies seu adventus Christi, qui repentinus futurus est. I. Thessal. V. 2. Αὐτοὶ ἀκριβῶς οἴδατε, ὅτι ἡ ἡμέρα Κυρίου, ὡς κλέπτης ἐν νυκτὶ, οὕτως ἔρχεται. *Ipsi accuratè scitis, diem illum Domini ut furem in nocte, ita venturum esse.* Ad hunc locum Theodoretus, p. 378. Τὸ αἰφνίδιον τῆς δεσποτικῆς παρουσίας ἀπείκασε κλέπτῃ· καὶ γὰρ οὗτος πειρᾶται λαθεῖν, ἀλλ' ὁ φυλάττων τὴν οἰκίαν, τῆς τοῦ κλέπτου παρουσίας αἰσθάνεται· ὁ δὲ ὀλιγωρῶν καὶ καθεύδων ἀποσυλᾶται· οὕτως ὁ νήφων τῆς δεσποτικῆς ἐπιφανείας τὰ σημεῖα γινώσκει. *Repentinum Domini adventum furi comparavit. Is enim conatur latere, sed qui domum custodit, furis adventum præsentit: qui autem negligens est & dormit, ei domus diripitur. Ita qui vigilat, Dominici adventus signa percipit.* Oecumenius dicit, pag. 722. in hanc Epist. Apostolum his verbis declarare τὸ λαθραῖον καὶ αἰφνίδιον, adventum *occultum & repentinum.* Eodem modo II. Petri III. 10. Ἥξει ἡ ἡμέρα Κυρίου ὡς κλέπτης ἐν νυκτί. *Veniet sicut fur in nocte dies ille Domini.* Ad quæ Oecumenius, pag. 184. Τὸ ἄδηλον τῆς ἐφόδου τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας καὶ τὸ ἀπροσδόκητον, διὰ τοῦ κλέπτου καὶ τῆς νυκτὸς τὸ ἄδηλον· ἄδηλα γὰρ πάντα τὰ ἐν νυκτί. Διὰ δὲ τοῦ κλέπτου, τὸ ἀπροσδόκητον· οὐδεὶς γὰρ κλέπτην προσδοκῶν κλαπήσεται, ἀλλ' οἱ ἀπροσδόκητοι τούτου, ἐκεῖνοι κλαπήσονται. *Incertum & improvisum impetum adventus Domini, per noctem & furem declaravit.* Per noctem *quidem, incertitudinem: omnia enim nocturno tempore incerta.* Per furem *verò, quod ex improviso fit: nemo enim, qui furem exspectat, spoliabitur: sed qui eum non observant, illi spoliabuntur.*

Κλῆμα.

Quid κλῆμα sit, ex vulgatis notum Lexicis. Ælius Spartianus de Adriano Cæsare, *vitem* pro *centurionatu* posuit, his verbis: *Nulli vitem, nisi robusto & bonæ famæ daret.* Græci hoc κλῆμα vocant. Eusebius hist. Eccles. lib. VII. Cap. XV. pag. 751. b. Τιμή τίς ἐστι παρὰ Ῥωμαίοις τὸ κλῆμα, οὗ τοὺς τυχόντας φασὶν ἑκατοντάρχους γίνεσθαι· τόπου σχολάζοντος ἐπὶ τοῦτο προκοπῆς τὸν Μαρῖνον ἡ τοῦ βαθμοῦ τάξις ἐκάλει. *Vitis nomen militaris dignitatis apud Romanos, quam qui obtinent, centuriones esse dicuntur. Hujusmodi locus cùm vacaret, ad ejus promotionem Marinúm gradûs ordo vocabat.* Eadem Nicephorus lib. VI. Cap. XIII. pag. 404. ita narrat: Ἐκάλει αὐτὸν ἡ τοῦ βαθμοῦ τάξις ἐπί τινα, κατὰ τὸ ἔθος Ῥωμαίοις, ἀξιώματος προκοπὴν κλῆμα τοῦτο ἐκάλουν, ἑκατοντάρχου τόπον ἐπέχον. *Vocabat eum disciplinæ militaris ordo ad honorem, Romanorum more, majorem, gradumq; dignitatis altiorem: vitem hanc vocabant, & eam qui consequebatur, centurionis locum obtinebat. Ordine*, inquit Cl. Salmasius in Notis ad Spartianum, *ut notum est, in militia Romana promotiones fiebant, & in orbem quendam. Marinus iste, cujus apud Eusebium mentio, cùm is Centurio, quem proximus impellebat, vel decessisset, vel in altiorem militiæ gradum promotus esset, locum eum maximè vacantem, jure sibi ac promotionis ordine debitum ubi obire velle cœpit, intercessit quidam, & Christianum ista dignitate potiri posse negavit, eumq; hoc nomine accusavit, quòd Christianus esset. Hic sensus verborum Eusebii, hæc vera distinctio. Qui Centuriones autem fiebant, vel ordine promotionis ad hunc gradum perveniebant, ut ille Marinus apud Eusebium, Scæva apud Lucanum,*

-- Ibi sanguine multo
Promotus Latinam longo gerit ordine vitem:

Vel beneficio Imperatoris, aut Ducis ad hunc honorem promovebantur, quibus vitis *scilicet dabatur ab Imperatore, ut hoc loco.*

Κληρικός. Κλῆρος.

I. Κλῆρος *propriè* significat *sortem.* Veteres Glossæ: Κλῆρος, *hæc sors.* Hesychius: Κλῆρος, τὸ βαλλόμενον εἰς τὸ λαχεῖν. *Quòd ad sortiendum projicitur.* Suidas: Κλῆρος· τόπος, κτῆμα, οὐσία, ἢ λαχμός. *Locus, possessio, substantia, vel sors.*

II. *Metonymicè* significat *hæreditatem*, quia hæreditas in plures sorte plerunque dividitur. Suidas: Κλῆρος, καὶ ἡ κληρονομία. Κλῆρος *etiam hæreditas* vocatur. Sic

1. *Ecclesia metaphoricè* appellatur κλῆρος, seu *hæreditas Dei*, quia Deo chara est, ut chara solet esse homini hæreditas, quæ ei sorte obtigit. Ita Petrus I. Epist. V. 3. κλήρους, *hæreditates Domini* vocat Ecclesias singu-

singulas quibus singuli Pastores præficiuntur, atque adeò nomen istud populo Christiano tribuit, quemadmodum populus Israeliticus eodem insigniebatur nomine, & *κληρονομία* vocabatur. Psal. XXXIII. 12. *Beatus populus, quem elegit Deus εἰς κληρονομίαν ἑαυτῷ in hæreditatem sibi.* Ubi Theodoretus, pag. 519. Ἐκλεκτὸς λαὸς κληρονομία Θεοῦ προσαγορευόμενος, πάλαι μὲν ὁ Ἰουδαϊκὸς, μετὰ δὲ ταῦτα, ὁ ἐκ τῶν ἐθνῶν ἐκλεγεὶς, καὶ τὰς τῆς πίστεως τὰς ἀκτῖνας δεχόμενος. *Populus electus, Dei hæreditas nominatus, olim quidem populus Judaicus erat: postea verò qui ex gentibus electus fidei radios recepit.* Ita alibi passim. Sed redeamus ad locum Petri. Oecumenius in illam Epist. pag. 165. Κλῆρον τὸ ἱερὸν σύστημα καλεῖ, ὥσπερ καὶ νῦν ἡμεῖς. *Clerum vocat sacrum cœtum, quemadmodum etiam nos.* Per ἱερὸν σύστημα intelligit *Ministros Ecclesiasticos*, quemadmodum etiam Pontificii. At hoc falsum esse, vel inde patet, quòd Apostolus non opponit cleris ποιμνίον, sed posterius hoc nomen subjungit, tanquam prioris ἐξηγητικόν. Ita Theophanes Homil. XII. pag. 70. auditores suos vocat κλῆρον, quando eos ita alloquitur: Ἡμεῖς δὲ ὦ κλῆρος ἐμὸς, τὰς αὐτῶν ὁρμὰς ἐκκλίνοντες, φέρε πάλιν τῶν ἱερῶν τοῦ εὐαγγελίου λόγων ἀκούσωμεν. *Nos verò, ô clere mi, eorum impetus declinantes, age rursus sacra Evangelii verba audiamus.* Haud tamen diffiteor, Christianos omnes jam olim distinctos fuisse in κλῆρον, seu κληρικοὺς, & λαϊκοὺς, in *Clerum*, seu *Clericos*, & *Laicos*: verùm non aliam ob caussam ministri Ecclesiæ primùm dicti fuerunt *clerici*, quàm quòd sorte seu sortitione ex popularibus selecti essent ad obeundam sacri ministerii functionem. Colligo ex Pachym. in Cap. V. Dionysii Areopagitæ de Ecclesiast. Hierarch. p. 327. Ἐγὼ λέγω, σύμβολόν τι ἐξ ἀποκαλύψεως, ἢ ἐνεργήματος τοῦ παναγίου πνεύματος πίπτον ἐπὶ τὸν κληρούμενον, ὁ κλῆρος ἦν. *Ego dico, sortem fuisse signum aliquod revelationis vel afflationis sanctissimi spiritûs, quod cadebat super eum, qui in clerum cooptabatur.* Respiciunt hæc verba ad electionem Matthiæ Act. I. Quid verò κλῆρος sit, docet Suidas: Λέγεται κλῆρος καὶ τὸ σύστημα τῶν διακόνων καὶ πρεσβυτέρων. *Dicitur etiam clerus Diaconorum & Presbyterorum cœtus.* Hunc primus instituit Hyginus Pontifex temporibus Antonini Pii. Anastasius in vita ejus: *Hic clerum composuit, & distribuit gradus.* Quadruplex verò erat in Imperio Orientali: primus Imperatoris, secundus Imperatricis, tertius patriarchæ sive Ecclesiæ, quartus Exocatacœlorum. Constabat autem ex Presbyteris sexaginta, Diaconis viris centum, fœminis quadraginta, Subdiaconis nonaginta, Lectoribus centum decem, Psaltis viginti quinque, & Ostiariis centum. Ita enim constitutus est numerus à Justiniano. Novellâ III. Reliqua ex Glossario Meursii in voce Κλῆρος, petenda. Balsamon in Nomoc. Photii, Tit. I. de Fide, Cap. XXXI. pag. 31. *Clericos* dicit *appellari* τοὺς πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους, καὶ ὑποδιακόνους, καὶ ἀναγνώστας, καὶ ψάλτας, *Presbyteros, & Diaconos, & Subdiaconos, & Lectores, & Psaltas.* Isidorus lib. II. de officiis Eccles. Cap. I. ita de hac voce: *Cleros autem vel Clericos hinc appellatos Doctores nostri dicunt, quia Matthias sorte electus est, quem primum per Apostolos legimus ordinatum. Sic & omnes, quos illis temporibus Ecclesiarum principes ordinabant, sorte eligebant. Nam κλῆρος sors interpretatur, unde & hæreditas Græcè κληρονομία appellatur, & hæres κληρονόμος. Proinde ergo clericos vocari ajunt, eò quòd in sortem hæreditatis Domini dentur, vel pro eo quòd ipse Dominus sors eorum sit, sicut de eis scriptum est, loquente Domino: Ego hæreditas eorum.*

2. Κλῆρος, & frequentiùs κληρονομία, ex Hebræorum idiotismo, accipitur pro præmio seu retributione, piis à Deo gratuitò collata. Sic *vita æterna* vocatur κληρονομία Psal. LXI. 6. *Tu dedisti κληρονομίαν timentibus nomen tuum.* Ad quæ Theodoretus, pag. 631. Κληρονομία ἀληθὴς, ἡ αἰώνιος ζωὴ, περὶ ἧς ἔφη ὁ δεσπότης Χριστὸς τοῖς ἐκ δεξιῶν ἀμνοῖς. Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου· κληρονομήσατε τὴν ἑτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν πρὸ καταβολῆς κόσμου. Ταύτην τὴν κληρονομίαν τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν δώσειν ὁ δεσπότης ὑπέσχετο. *Vera hæreditas est vita æterna, de qua Dominus Christus agnis ad dextram ait:* Venite benedicti Patris mei, hæredes estote regni, quod paratum est vobis ante mundi constitutionem. *Hanc hæreditatem Dominus timentibus eum se daturum promisit.* Ad Ephes. I. 14. *Spiritus S.* dicitur ἀῤῥαβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν, *arrhabo hæreditatis nostræ.* Ad Coloss. I. 12. Apostolus hortatur Colossenses, *ut Deo gratias agant*, τῷ ἱκανώσαντι αὐτοὺς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων, *qui eos idoneos fecit ad participandam sortem sanctorum.* Ad quem locum aurea sunt illa Chrysostomi Homil. II. in hanc Epist. pag. 98. quæ etiam leguntur apud Theophylactum, pag. 632. Διὰ τί κλῆρον καλεῖ; Δεικνὺς ὅτι οὐδεὶς ἀπὸ κατορθωμάτων οἰκείων βασιλείας τυγχάνει· ἀλλ' ὥσπερ ὁ κλῆρος ἐπιτυχίας μᾶλλόν ἐστιν, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα· οὐδεὶς γὰρ τοιαύτην ἐπιδείκνυται πολιτείαν ὥστε βασιλείας ἀξιωθῆναι, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ δωρεᾶς ἐστι τὸ πᾶν. Διὰ τοῦτό φησιν, ὅταν πάντα ποιήσατε, λέγετε ὅτι δοῦλοι ἀχρεῖοί ἐσμεν· ὃ γὰρ ὠφείλομεν ποιῆσαι, πεποιήκαμεν. *Cur sortem appellat? Ostendere volens, neminem bonis operibus suis regnum consequi: sed quemadmodum sors* (hîc rectè addit Theophylactus, οὐκ ἀνθρωπίνης ἐστὶ σπουδῆς, ἀλλὰ, *non est humanæ diligentiæ, sed*) *fortunæ potiùs: ita etiam hoc loco. Nemo enim adeò vivit accuratè & piè, ut regno dignus habeatur, sed gratiæ ejus totum est. Propterea dicit, Cùm omnia perfeceritis, dicite quòd inutiles servi simus: quod enim debuimus facere, fecimus.* Oecumenius ad eundem locum, pag. 688. dicit Apostolum optimè dicere κλῆρον οἱονεὶ κληρονομίαν τινὰ καὶ δωρεὰν, *sortem, quasi hæreditatem quandam & donum. Vitam* verò *æternam dari ex gratia*, jam probavimus in voce Ζωὴ, num. II. 3. ad lit. *c.*

Κληρόω.

Observanda illa hujus verbi significatio, quâ apud scriptores Ecclesiasticos κληρόω est *Clericum facio, in clerum adscribo*: & κληροῦσθαι, *clero adscribi.* Balsamon in Nomocan. Photii, Tit. I. de Fide, Cap. X. pag. 15. Κανόνος διοριζομένου, μὴ κληροῦσθαί τινα, εἰ μὴ ποιήσῃ Χριστιανοὺς πάντας τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. *Cùm Canon decernat, ne quis fiat clericus, nisi omnes, qui in domo ipsius sunt, Christianos fecerit.* Et pag. 16. Διὰ τοῦτο οὐ παραχωρεῖ αὐτὸν κληρωθῆναι, *propterea non permittit ut Clericus fiat.* Idem, ad Can. LXI. Carthag. pag. 686. pro eodem ponit ἐν κλήρῳ τάττεσθαι, & κληρωθῆναι. Apud Zonaram, ad Can. LXXXVI. Trullanum, pag. 195. κεκληρωμένοι sunt *Clerici, clero adscripti.* Locum producimus in Καθαιρέω, num. I. Quod Can. VIII. Concilii Neo-Cæs. est, ὁ τοιοῦτος εἰς ὑπηρεσίαν ἐλθεῖν οὐ δύναται, *talis ad ministerium venire non potest*; id Aristinus in Synopsi Canonum simpliciter effert, οὐ κληροῦται, *non adscribitur in Clerum.* Theodorus Presbyter de Incarnatione Domini, pag. 233. de Nestorio: Κληροῦται ἐν Ἀντιοχείᾳ, *in clerum adscriptus est Antiochiæ.* Id ita vertendum esse, ex Theodoreto patet, qui lib. IV. Hæret. fabul. Cap. XII. pag. 244. velut paraphrasi aliqua, quod hîc dicitur κληροῦται ἐν Ἀντιοχείᾳ, interpretaturus, ita de Nestorio illo scribit: Ἐν ταύτῃ (τῇ μεγάλῃ τῶν Ἀντιοχέων πόλει) τῇ ἐκ-

κλησίᾳ

κλησία τȣ Θεȣ πρoϊὼν (malo, προσιὼν) εἰσεφθάρη, καὶ τῷ καταλόγῳ τ͂ πρεσβυτέρων ἐναρίθμιος γεγονὼς, τόν τε τȣ Θεȣ λαὸν διδάσκειν πεπιςευμένος, ἔδειξεν εὐθὺς ἐν προοιμίοις, οἷος παρὰ πάντα τ͂ βίον γενήσεται. *In hac (magna Antiochenorum civitate) in Ecclesiam Dei se ingessit, & in numerum Pesbyterorum relatus est, docendiq́ populi Dei munere imposito, statim in principio ostendit, qualis totâ vitâ esset futurus.*

Κλήρωσις.

Κλήρωσις apud profanos autores est *sortio*. Veteres Glossæ: Κλήρωσις, *sortitus*. Isocrates Areopag. de electione magistratuum, quæ sorte fit, ἐν μὲν γὰρ τῇ κληρώσει τὴν τύχην βραβεύειν. Apud Scriptores Eccles. *clericatum* notat, Can. CV. Cod. Eccles. Africanæ: *Quicunq́ non communicans in Africa, in transmarinis ad communicandum obrepserit, jacturam Clericatus excipiat.* Græcè, τὴν ζημίαν τῆς κληρώσεως ἀναδέξεται, Zonaras, pag. 493. exponit, Ἐκπεσεῖται τȣ κλήρȣ, καὶ τῆς διὰ τȣ κληρικὸς εἶναι τιμῆς. *Excidet clero, & honore, quem clericus habet.* Eodem modo ibid. Can. LVII. Μὴ ὀφείλειν ἐμποδίζεσθαι εἰς τάξιν κληρώσεως. *Non debere munus clericatus impedire.*

Κλῆσις. Καλέω. Κλητός.

Vocatio maximè *duplex:*

I. *Ad munus.* Hæc intelligitur I. Corinth. VII. 20. Ἕκαςος ἐν τῇ κλήσει, ᾗ ἐκλήθη, ἐν ταύτῃ μενέτω. *Unusquisq́ in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat.* Ad hæc Theophylactus, pag. 218. Ἐν οἵῳ ἰδίῳ, καὶ ἐν οἵῳ τάγματι καὶ πολιτεύματι ὢν ἐπίςευσεν ἐν τȣτῳ μενέτω. *Quocunq́ in vitæ genere, vel ordine vel conditione quispiam crediderit, in hoc perseveret.* Hoc respectu Paulus se vocat κλητὸν ἀπόςολον, *vocatum Apostolum.* Rom. I. 1. ubi Theophylactus, pag. 4. Ταπεινοφροσύνης τὸ ῥῆμα· δείκνυσι γὰρ ὅτι ȣ̓κ αὐτὸς ζητήσας εὗρεν, ἀλλὰ κληθεὶς παρεγένετο. *Humilis & modesti animi hoc verbum est. Indicat enim, quod non ipse quærendo invenerit, sed vocatus accesserit.* Et Theodoretus. Κλητὸν ἑαυτὸν ὀνομάζει, τὴν ἄνωθεν αἰνιττόμενος κλῆσιν. *Se* vocatum *appellat, supernam vocationem innuens.* Eodem nomine se insignit I. Corinth. I. 1. ubi iterum Theophylactus, pag. 163. Ἐκλήθην, φησὶν, ȣ̓κ αὐτὸς εὗρον, ȣ̓δὲ οἰκείᾳ σοφίᾳ κατέλαβον. *Vocatus sum, inquit, non ipse inveni, neq́ propriâ sapientiâ apprehendi.* Chrysostomus autem hoc refert *ad vocationem ad salutem;* ut mox videbimus.

II. *Ad salutem & gratiam,* quæ est ex gratuita Dei dilectione. Theophylactus ad Rom. I. 6. p. 7. Κλητοὶ ἐςε καὶ αὐτοὶ χάριτι προληφθέντες, ȣ̓κ ἀφ' ἑαυτῶν προσελθόντες. *Vocati estis & ipsi, gratiâ anticipati, non propria virtute accedentes.* Cur Paulus se vocet κλητὸν ἀπόςολον, docet Chrysostomus, Homil. XLIX. tom. VI. Paris. pag. 666. Edit. verò Etoniensis, tom. VIII. pag. 107. Τί ȣ̓̃ν ἡμᾶς βȣ́λεται διδάξαι διὰ τȣ κλητὸν ἑαυτὸν καλέσαι; ὅτι ȣ̓κ αὐτὸς τῷ δεσπότῃ προσῆλθε πρῶτος, ἀλλὰ κληθεὶς ὑπήκȣσεν· ȣ̓κ αὐτὸς ἐζήτησε καὶ εὗρεν, ἀλλ' εὑρέθη πλανώμενος· ȣ̓κ αὐτὸς πρὸς τὸ φῶς ἀνέβλεψε πρῶτος, ἀλλὰ τὸ φῶς τὰς οἰκείας ἀκτῖνας πρὸς τὰς ὄψεις ἀφῆκε τὰς ἐκείνȣ, καὶ τȣ̀ς ἔξω πηρώσας ὀφθαλμȣ̀ς, ȣ̔́τω τȣ̀ς ἔνδοθεν ἤνοιξε. Βȣλόμενος ȣ̓̃ν ἡμᾶς παιδεῦσαι ὅτι τῶν κατορθωμάτων αὐτȣ πάντων ȣ̓δὲν ἑαυτῷ λογίζεται, ἀλλὰ τῷ κεκληκότι Θεῷ, κλητὸν ἑαυτὸν καλεῖ. *Quid ergo docere nos vult, cùm se ipsum* vocatum *appellat? se nimirum priorem ad Dominū non accessisse, verùm vocatum obedivisse: non ipsum quæsivisse & invenisse, sed cùm aberrâsset, inventum esse: non ipsum ad lucem suspexisse primùm sed lucē radios suos in ejus palpebras vibrâsse, & exterioribus oculis orbato, interiores deinde esse reseratos. Cùm igitur docere nos vellet, se nullum ex bonis operibus suis omnibus sibi ipsi tribuere, sed Deo, qui vocavit, se ipsum* vocatum *appellat.* Et mox: Τὸ κλητὸς ὄνομα, ȣ̓δενός ἐςιν ἔνδειξις ἑτέρȣ, ἢ τὸ μηδὲν οἰκεῖον νομίζει, εἶναι Παῦλον τ͂ οἰκείων κατορθωμάτων, ἀλλὰ πάντα ἀνατιθέναι τῷ δεσπότῃ Θεῷ. *Nomen illud* vocatus, *nihil aliud indicat, nisi Paulum nihil ex suis bonis operibus sibi proprium arbitrari, sed omnia Domino Deo accepta referre.* Oecumenius in epist. Judæ, pag. 225. fideles propterea dicit appellari κλητȣ̀ς, ὅτι ȣ̓κ ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλ' ἀπὸ τȣ πατρὸς ἔχȣσι διὰ τȣ ἑλκύσθαι καὶ τὸ κεκλῆσθαι, *quòd vocationem non à se ipsis habeant, sed à Patre, à quo sint tracti.* Chrysostomus Homil. LXIX. in Matth. χάριτος ἦν ἡ κλῆσις. -- Τὸ κληθῆναι ȣ̓κ ἀπὸ τ͂ ἀξίας γέγονεν, ἀλλ' ἀπὸ τ͂ χάριτος. *Gratuita erat vocatio. Vocatio non erat à dignitate, sed à gratia.* Photius apud Oecumenium in Cap. XI. ad Romanos, pag. 337. Οὐδὲ γὰρ οἱ προσελθόντες, διὰ ἔργα προγενόμενα ἀξιόχρεοι πρὸς τὴν κλῆσιν ἔδοξαν, ἀλλὰ χάρις Θεȣ ἐςὶ τὸ πᾶν. *Neq́ enim qui accesserunt, propter opera præcedentia digni videbantur vocatione, sed gratiæ Dei omnia in solidum adscribenda.* Theodoretus ad v. 9. Cap. I. epist. II. ad Timoth. Κέκληκεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς, ȣ̓κ εἰς τ͂ ἡμέτερον ἀποβλέψας βίον, ἀλλὰ διὰ μόνην φιλανθρωπίαν. *Vocavit nos Deus non ad vitam nostram respiciens, sed propter solam benevolentiam & humanitatem suam.* Chrysostomus Homil. I. in I. ad Corinth. pag. 245. Ἐπειδὰν τῷ Θεῷ ἔδοξεν, ἐκλήθημεν, ȣ̓κ ἐπειδὰν ἄξιοι ἦμεν. *Quia Deo placuit, vocati sumus, non quòd digni fuerimus.* Homil. II. in eandem epist. pag. 251. Ἐκλήθητε, ȣ̓κ αὐτοὶ προσήλθετε. *Vocati estis, non ipsi accessistis.* Theophylactus in Cap. XXII. Matth. pag. 130. Χάριτι μόνῃ πάντες ἐκλήθημεν, ἀγαθοί τε καὶ πονηροί. *Gratiâ solâ vocati sumus omnes, boni & mali.* Idem in II. ad Corinthios Cap. V. ad v. 18. pag. 367. Οὐ γὰρ ἡμεῖς αὐτῷ προσεδράμομεν, ἀλλ' αὐτὸς ἡμᾶς ἐκάλεσε διὰ τȣ θανάτȣ τȣ ὑȣ. *Non enim nos ipsi accurrimus, sed ipse nos vocavit per mortem Filii.*

Κλινηφόρος.

Non habent Lexica. Est *lectum ferens.* Chrysostomus Homil. in Publicanum & Pharisæum, tom. VI. Edit. Paris. pag. 570. Ταῦτα ὁ Χριςὸς ἐν τοῖς θείοις εὐαγγελίοις προτέθεικε τὰ χαρίσματα, ἐν οἷς τȣ̀ς δικαίȣς δείκνυσιν ὑπὲρ τ͂ ἥλιον λάμποντας, μέλη παρειμένων νευρȣ́μενα, κλινηφόρȣς παραλύτȣς τρέχοντας, &c. *Ista Christus in divinis Evangeliis dona spectanda proposuit, in quibus justos ostendit fulgore solem superantes, corroborata membra languidorum, lectos ferentes paralyticos currentes,* &c.

Κλινικός.

I. *In genere Clinicus,* κλινικὸς, est ita morbo affectus, ut surgere è lecto nequeat, nullaque ampliùs de salute ejus spes est; quem Latini *deploratum & expositum* vocant. Plinius lib. XXV. C. V. *Medetur etiam morbis comitialibus, vertigini, melancholicis, stomachicis, spasticis, clinicis.* Hieronymus in Epitaphio Fabiolæ: *Quem nudum & clinicum non Fabiolæ vestimenta texerunt?* Idem in Epitaphio Paulæ? *Quis inopum moriens non illius vestimentis obvolutus est? quis clinicorum non ejus facultatibus sustentatus est?* Dicuntur etiam *clenici.* In actis passionis Cornelii Papæ: *Protinus erexit se Sallustia clamans & dicens, verè Christus est Deus, Dei Filius. Et dicebat ad beatum Cornelium Papam, Baptiza me, per Christum te conjuro: & currens quæ erat clenica implevit vas aqua, & attulit ei.* Idem in passione Callixti Papæ: *Veniens autem ad eum quidam Felix nomine, cujus uxor clenica jacebat annis quatuor, & misit se ad pedes Palmatii,* &c. Græcis sunt κλινήρεις & κατακλινεῖς. Qui ita decumbunt, Latinis dicuntur *morbo lectuali ægrotare.* Ælius Spartianus de Hadriano: *In morbum incidit lectualem.* Per *lectualem morbum* intelligit longum & diuturnum, difficilemque ac tabi-

tabificum morbum, quem contraxerat Hadrianus ex eo, quòd in summis caloribus atque frigoribus capite intecto semper iter facere solitus esset. *Lectuales* ejusmodi *morbos* Latini vocârunt, quòd diu in lecto detinerent ægrotantes.

II. *In specie Clinici* vocantur, qui in lecto, ob morbum, ne sine Baptismo morerentur, aqua affundebantur, vel aspergebantur. Hoc indicat Cyprianus lib. IV. Epist. VII. quæ est ad Magnum, pag. 210. ubi multa de eorum Baptismo. De eodem verba Cornelii, urbis Romanæ Episcopi, habemus in literis ejus ad Fabium, Episcopum Antiochenum, quæ apud Eusebium exstant, lib. VI. Cap. XLIII. pag. 70. Καταλιπὼν γὰρ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾗ πιστεύσας κατηξιώθη τοῦ πρεσβυτερίου, κατὰ χάριν τοῦ ἐπισκόπου τοῦ ἐπιθέντος αὐτῷ χεῖρας εἰς πρεσβυτερίου κλῆρον, ὃς διακωλυόμενος ὑπὸ παντὸς τοῦ κλήρου, ἀλλὰ καὶ λαϊκῶν πολλῶν· ἐπεὶ μὴ ἐξὸν ἦν τὸν ἐν κλίνῃ διὰ νόσον περιχυθέντα, ὥσπερ καὶ οὗτος, εἰς κλῆρόν τινα γενέσθαι, ἠξίωσε συγχωρηθῆναι αὐτῷ τοῦτον μόνον χειροτονῆσαι. Novatus, imò Novatianus, *Ecclesiam Dei reliquit, in qua, post fidem receptam, Presbyterii honore donatus fuit, favore Episcopi, qui illi manus ad sortem Presbyterii imposuit; qui quidem Episcopus ab omni Clero, imò etiam à multis laicis impeditus, (quoniam minimè licebat quenquam in lecto propter morbum baptizatum, quemadmodum etiam huic contigerat, in clerum assumi) petiit, ut hunc solum ordinare permitteretur.* Ita baptizatorum etiam meminit Can. XII. Neo-Cæsar. Ἐὰν νοσῶν τις φωτισθῇ, εἰς πρεσβύτερον ἄγεσθαι οὐ δύναται. *Si quis in morbo constitutus, baptizatus fuerit, ad honorem Presbyterii promoveri non potest.* Canon XLVII. Laodic. Ὅτι δεῖ τοὺς ἐν νόσῳ παραλαμβάνοντας τὸ φώτισμα, καὶ εἶτα ἀναστάντας, ἐκμανθάνειν τὴν πίστιν, καὶ γινώσκειν ὅτι θείας δωρεᾶς κατηξιώθησαν. *Quòd oportet eos, qui in morbo baptismum accipiunt, & postea convaluerunt, fidem ediscere, & nôsse, quòd divino beneficio digni habiti sunt.* Vide etiam Can. XLV. Eccles. Africanæ.

Horum autem *Clinicorum duo* sunt *genera.*

1. *Unum* tum Catechumenorum, tum Gentilium sese convertentium, qui in extremis constituti, καὶ ἐν τῇ κλίνῃ, in lecto decumbentes, baptizabantur. Horum meminit Epiphanius, hæresi XXVIII. quæ est Cerinthianorum, pag. 54. Verba ejus adduximus in voce Βάπτισμα, num. V. ad lit. א. 1. *c.* β. Ita Arinthæus Prætor, ab uxore redditus Christianus, in fine vitæ baptizatus est, referente Basilio Magno, Epistol. CCCLXXXVI. quæ est consolatoria ad conjugem ejus. Verba ejus, pag. 966. sunt: Μέγας μὲν ἐν τῷ παρόντι βίῳ, μέγας δὲ ἐν τῷ μέλλοντι, μηδὲν ἐκ τῆς παρούσης λαμπρότητος πρὸς ἐλπιζομένην δύναμιν ζημιωθεὶς, διὰ τὸ πᾶσαν κηλῖδα τῆς ψυχῆς, πρὸς ταῖς ἐξόδοις τοῦ βίου, τῷ λουτρῷ τῆς παλιγγενεσίας ἀποκαθήρασθαι, ὧν αὐτὴ πρόξενος αὐτῷ καὶ συνεργὸς γενομένη, μεγίστην ἔχε τὴν παραμυθίαν. *Magnus quidem in præsenti hac vita, magnus verò etiam in futura, nec ex præsenti splendore damni quicquam in sperata gloria expertus, propterea quòd in ipso vitæ exitu cunctam animæ maculam lavacro regenerationis accepto detersit: cujus rei cùm ei conciliatrix & cooperatrix fueris, maximam inde consolationem cape.*

2. *Alterum genus Clinicorum*, illorum fuit, qui Christiani quidem erant professione, sed studio Baptismum differebant, simul & baptizari & mori volentes, ne post acceptum Baptismum rursus peccarent, decepti malè intellecto loco ad Hebræos VI. 4. unde cum Novatianis colligebant, nullam, post Baptismum delinquentibus, veniæ spem reliquam esse. Ita Constantinus Imp. extremo vitæ suæ tempore ab Eusebio, Nicomediensi Episcopo, baptizatus est, ut, præter Eusebium lib. IV. de vita ejus, Cap. LXII. pag. 155. b. alii etiam Hist. Eccles. Scriptores tradiderunt; nempe Socrates, lib. I. Cap. XXXIX. pag. 190. b. Theodoretus, lib. I. Cap. XXXII. pag. 295. a. Sozomenus, lib. II. Cap. ult. pag. 35. b. & Nicephorus lib. VIII. Cap. LIV. p. 66. &c. Etiam Constantini Filius, Constantius, moriens voluit baptizari, ἀποθνήσκων ἔδοξε βαπτίζεσθαι, ut docet Athanasius de Synodis Arimini & Seleuciæ. Idem de Theodosio M. tradit Ambrosius Orat. de obitu ejus, & Socrates lib. V. Cap. VI. pag. 244. a. Hic Baptismus eleganter vocatur ἐντάφιον βάπτισμα à Greg. Nysseno, sub finem orationis πρὸς τοὺς βραδύνοντας εἰς τὸ βάπτισμα, *adversus eos, qui Baptismum differunt*, tom. II. pag. 224. quando monet: Ἀπόθεσθε οὖν τὴν ματαίαν γνώμην, οἱ ἐντάφιον τηροῦντες τὸ βάπτισμα. *Deponite ergo inanem vestram sententiam, qui Baptismum ad exequias reservatis.* Hunc Clinicorum morem acriter reprehenderunt orthodoxi Patres, inque hanc Baptismi differendi consuetudinem graviter sunt invecti. Unum & alterum audivisse sufficiet. Plurima habet Greg. Nazianzenus Orat. XL. quæ est in S. Baptisma. Pauca excerpamus. Pag. 643. dicit: Βαπτισθῶμεν σήμερον, ἵνα μὴ αὔριον βιασθῶμεν· καὶ μὴ ἀναβαλώμεθα τὴν εὐεργεσίαν ὡς ἀδικίαν, μηδὲ ἀναμείνωμεν πλεῖον γενέσθαι κακοὶ, ἵνα πλεῖον συγχωρηθῶμεν, μηδὲ γενώμεθα χριστοκάπηλοι καὶ χριστέμποροι, μηδὲ φορτισθῶμεν πλέον ἢ δυνάμεθα φέρειν, ἵνα μὴ αὐτάνδρῳ τῇ νηῒ βαπτισθῶμεν, καὶ τὸ χάρισμα ναυαγήσωμεν, ἀνθ' ὧν τὸ πλεῖον ἠλπίσαμεν, τὸ πᾶν ἀπολέσαντες. Ἕως ἔτι τῶν λογισμῶν κύριος εἶ, [illegible] τῷ δωρήματι, καὶ τὰ ἑξῆς. *Baptizemur hodie, ne cras vi aliqua cogamur. Ne beneficium, tanquam injuriam differamus, nec exspectemus, donec pejores fiamus, ut plura nobis condonentur: nec Christo, tanquam caupones & negotiatores, abutamur: nec graviori sarcina oneremur, quàm vires nostræ ferre queant, ne unâ cum navi demergamur, ac Gratiam per naufragium amittamus, dumque plura spe atque animo concepimus, omnia perdamus. Quamdiu mentis adhuc compos es, ad donum accurre, &c.* Chrysostomus Homil. I. in Acta, pag. 615. Μὴ καιρὸν ἀναμένωμεν, μή ποτε μέλλοντες καὶ ἀναβαλλόμενοι, ἀπέλθωμεν κενοὶ καὶ ἔρημοι τοιούτων ἀγαθῶν. Πῶς οἴεσθε ὀδυνῶμαι, ὅταν ἀκούσω, ὅτι ἀμύητός τις ἀπηνέχθη ἐντεῦθεν, τὰς ἀφορήτους ἐννοῶν κολάσεις ἐκείνας, τὴν ἀπαραίτητον τιμωρίαν; πῶς δάκνομαι πάλιν, ὅταν ἑτέρους ἴδω πρὸς τὰς ἐσχάτας φθάνοντας ἀναπνοὰς, καὶ μηδὲ ἐντεῦθεν σωφρονιζομένους; Διά τοι τοῦτο πολλὰ τῆς δωρεᾶς ταύτης ἀνάξια γίνεται. *Ne tempus exspectemus, ne quando fiat, ut, dum cunctamur & procrastinamus, discedamus hinc inanes, tantisque bonis vacui. Quomodo creditis me discruciari animo, quoties aliquis nondum initiatus ex hac vita abreptus fuerit, mecum reputantem intolerabiles illos cruciatus, & supplicium inevitabile? Rursus, quos æstus pectoris sentio, quoties alios video sub extremum halitum festinantes ad initiationem*, (ita quidem Interpres, sed parùm accuratè, ego reddiderim, *quoties alios video ad extremos spiritus pervenisse*, vel, *in agone constitutos*, seu, *extremos spiritus ducere*) *nec hinc puriores fieri?* (Ita rursus Interpres: ridiculè. Reddendum, *nec tamen inde sapientiores reddi?*) *Hinc multa tanto dono indigna fiunt.* Idem, Homil. XXIII. in Acta, pag. 746. Τί τὰς ἐσχάτας ἀναπνοὰς ἀναμένεις ὡς δραπέτης, ὡς κακοῦργος, ὡς οὐκ ὀφείλων τῷ Θεῷ ζῆσαι; τί ὡς πρὸς ἀπηνῆ τινὰ καὶ ὠμὸν τρέχων δεσπότην οὕτω διάκεισαι; τί ψυχρότερον; τί ταλαιπωρότερον τοῦ τότε λαβόντων τὸ φώτισμα; *Cur extremos exspectas spiritus sicut fugitivus, sicut malefactor, & quasi Deo vivere non deberes? Quare sic afficeris, quasi ad inhumanum & crudelem quendam Dominum curreres? Quid frigidius? quid miserabilius tunc demùm*

Baptismum

Baptismum accipientibus? Contra eosdem integram scripsit Orationem Gregorius Nyssenus, quæ extat tomo II. pag. 215. & seqq. Quædam ex ea adduximus Observat. nostrarum Cap. III. pag. 72. ubi vide. Pag. 220. narrat exemplum Juvenis cujusdam nobili loco nati, cui Archias nomen, qui à Barbaris vulneratus, & morti jam vicinus, ὡς εἶχε δυνάμεως ἀνεβόα· καὶ γὰρ ἦν τῶν ἀμυήτων. Ὄρη καὶ νάπαι βαπτίσατε, δένδρα καὶ πέτραι, καὶ πηγαὶ δότε τὴν χάριν, *quàm maxima poterat voce: nondum enim erat Baptismi sacramento initiatus; exclamabat: Montes & sylvæ baptizate; arbores, rupes & fontes conferte gratiam!* Qui plura *de Clinicis* desiderat, doctissimas adeat Cl. Justelli Notas ad Can. XII. Concilii Neo-Cæsariensis, & Vossii Disputationem XII. de Baptismo, Thesi quinta.

Κλοπή.

Hîc illud tantùm observamus, esse *furtum* aliquod *laudabile*. Talis κλοπὴ veteribus mulieris profluvio sanguinis laborantis, quæ Matth. IX. 20. προσελθοῦσα ὄπισθεν, ἥψατο τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου τοῦ Ἰησοῦ, *accedens à tergo, tetigit fimbriam vestimenti Jesu.* De quo ejus facto sic Chrysostomus, Homil. CXXV. tom.V. pag.818. Ὦ κλοπῆς, ἣν αὐτὸς ἐπῄνεσεν ὁ τὰς κλοπὰς τιμωρούμενος· ὦ κλοπῆς τὴν κλαπέντα τερπούσης· ὦ σύλων στεφανουμένων ἐκ δικαστοῦ. *O furtum, quod ipse laudavit, à quo furta vindicantur! ô furtum, quod eum delectat, qui furtum est passus! ô prædationem à judice coronatam!* Et Theophanes, Homil. X. pag. 60. Οὐκ ἔλαθε τὸν καρδίας καὶ νεφροὺς ἐμβατεύοντα ἡ τῆς γυναικὸς ἐπαινουμένη κλοπὴ, οὔτε μὴν καλύπτει ταύτην σιγῇ. *Non latuit eum, qui corda & renes scrutatur, laudabile mulieris furtum, neq; tamen id silentio celat.* Idem Homil. XXIII. pag. 146. Πίστει ἡ θαυμαστὴ αἱμόῤῥους εἰργάσατο τὴν ἐπαινουμένην κλοπήν. *Fide laudabilem illa sanguinis profluvio laborans admiranda mulier furtum fecit.* Sic etiam *furti* non fuerunt rei Israëlitæ, qui Ægyptios spoliârunt: Οὐ διὰ φιλοχρηματίαν, ὡς οἱ κατήγοροί φασιν· οὐδὲ γὰρ ἀλλοτρίων αὐτοὺς ἀνέπεισεν ἐπιθυμεῖν ὁ Θεός· ἀλλὰ πρῶτον μὲν, ὧν παρὰ πάντα τὸν χρόνον ὑπηρέτησαν τοῖς Αἰγυπτίοις, μισθὸν ἀναγκαῖον κομιζόμενοι. Ἔπειτα δὲ καὶ τρόπον τινὰ ἠμύναντο, ἀντιλυποῦντες ὡς φιλαργύρους Αἰγυπτίους, τῇ τῆς λείας ἐκφορήσει, καθάπερ ἐκεῖνοι τοὺς Ἑβραίους τῇ καταδουλώσει. Εἴτ' οὖν, ὡς ἐν πολέμῳ, φαίη τις τοῦτο γεγονέναι, τὰ τῶν ἐχθρῶν φέρειν ἠξίουν νόμῳ τῶν κεκρατηκότων, ὡς κρείττονες ἡττόνων· καὶ τὰ ἑξῆς. *Non propter avaritiam, ut dicunt accusatores: (neq; enim Deus eis aliena persuasit concupiscere) sed primùm quidem, earum, quas omni tempore Ægyptiis præbuerunt, operarum ac servitiorum necessariam mercedem referentes: deinde etiam quodammodo se ulti sunt, Ægyptiis ut avaris par pari referentes prædæ exportatione, sicut illi Hebræis priùs molestiam attulerant, redigendo eos in servitutem. Sive ergo ut in bello quis hoc factum esse dixerit: res hostium victoriæ jure auferre volebant, ut potentiores inferiorum, &c.* Sunt verba Clementis Alexand. Strom. I. pag. 345. Eadem est sententia Greg. Nazianzeni Orat. XLII. quæ est II. in Pascha, pag. 690. Χρῆσαι παρ' Αἰγυπτίων σκεύη χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ· μετὰ τούτων ὅδευσον, ἐκ τῶν ἀλλοτρίων ἐφοδιάσθητι, μᾶλλον δὲ τῶν σῶν. Χρεωστεῖταί σοι μισθὸς τῆς δουλείας καὶ τῆς πλινθείας, σόφισαί τι καὶ σὺ περὶ τὴν ἀπαίτησιν, καλῶς ἀποστέρησον. *Vasa aurea & argentea ab Ægyptiis commodato accipe: cum his te itineri committe: ex alienis facultatibus viaticum tibi para, imò ex tuis potiùs: servitutis enim ac confectorum laterum merces tibi detur. Callidè tu quoq; aliquid circa mercedis flagitationem comminiscere: pulchrè frauda.* Chrysostomus Homil. XX. in Epistol. ad Hebræos dicit Israelitas ex Ægypto *egressos esse* χρυσία λαβόντας, τὸν μισθὸν τῆς οἰκοδομῆς, *aureis acceptis, mercede ædificationis.* Theodoretus, quæst. XXIII. in Exodum, pag. 89. Πολὺν ἐν Αἰγύπτῳ χρόνον ὑπέμεινεν ὁ λαὸς, πλινθουργῶν, καὶ τειχοποιῶν, καὶ πόλεις οἰκοδομῶν. Ἠθελήθη τοίνυν μισθὸν αὐτοὺς τῶν πόνων λαβεῖν ὁ δεσπότης Θεός. *Diutissimè laboravit in Ægypto populus* Israëliticus, *conficiendis lateribus, & construendis muris ac civitatibus. Quamobrem voluit Dominus Deus illos laborum mercedem recipere.* Idem, ad v. 37. Psal. juxta Hebræos CV. pag. 822. Ἐπειδὴ οὐδὲ τὰ οἰκεῖα λαβεῖν οἱ Αἰγύπτιοι τοῖς Ἑβραίοις ἐπέτρεπον, πρὸς τοῖς οἰκείοις ἔλαβον καὶ τῶν Αἰγυπτίων τὸν πλοῦτον, οἷόν τινα μισθὸν τῆς χαλεπῆς δουλείας κομισάμενοι τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον. Οὐ γὰρ ἀδίκως τοῦτο γενέσθαι προσέταξεν ὁ Θεὸς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀδικοῦντας παιδεύων, καὶ τοὺς ἀδικηθέντας ψυχαγωγῶν. *Quoniam Ægyptii nec res suas proprias Hebræos accipere permittebant, præter proprias, Ægyptiorum etiam opes acceperunt, velut quandam acerbæ servitutis mercedem, aurum & argentum reportantes. Non enim injustè hoc fieri Deus præcepit, sed ut injuriæ autores plecteret, & injuriâ affectos consolaretur.* Plura vide apud Ravanellum in voce *Fur*, num. I. 1.

Κνήθω.

Verbum hoc accipitur

I. *Propriè*, & significat, juxta veteres Glossas, *scalpo*. Idem quod κνᾶν. Sic enim Hesychius: Κνᾶν, κνήθειν.

II. *Tropicè*. Sic *pruritus aurium*, sumitur pro perversa ac insana cupiditate ex ore falsorum doctorum audiendi, atque adeò cognoscendi & amplectendi novam doctrinam: *metaphorâ* desumtâ à scabiosis, quibus cutis prurit, adeò ut scalpendi libidine ardeant, & ex frictione ingentem voluptatem percipiant, sed quam insequi solet dolor non mediocris. Hoc sensu damnantur II. Timoth. IV. 3. κνηθόμενοι τὴν ἀκοὴν, *prurientes auribus*. Hesychius, ad hunc locum respiciens: Κνηθόμενοι τὴν ἀκοὴν, ζητοῦντές τι ἀκοῦσαι καθ' ἡδονήν. *Prurientes auribus, quærentes aliquid audire quod oblectet.* Ad eundem locum Chrysostomus, Homil. IX. in hanc Epist. pag. 371. κνηθόμενοι τὴν ἀκοὴν interpretatur, τῆς ἡδονῆς χάριν λέγοντας καὶ τέρποντας τὴν ἀκοὴν ἐπιζητοῦντες, *quærentes voluptatis gratiâ loquentes, & auditum oblectantes.* Et Theophylactus, pag. 828. τερπόμενοι τὴν ἀκοὴν, καὶ γαργαλιζόμενοι, καὶ ἀεὶ ἐπιθυμοῦντες τὰ πρὸς χάριν ἀκούειν. *Oblectati auribus, ac titillati, semper concupiscentes audire quæ placeant.* Eodem modo Oecumenius, pag. 780. Optimè Theodoretus ad præsentem locum, pag. 504. Τὸ κνηθόμενοι τὴν ἀκοὴν, ἀντὶ τοῦ τερπόμενοι τέθεικεν· ἐπειδήπερ ἡδονήν τινα τῆς ἀκοῆς ἡ κνῆσις ἐργάζεται. Τοιαῦτα δὲ καὶ τὰ μυθώδη παιδεύματα, τέρψιν οὐκ ὄνησιν ἔχοντα. *Prurientes auribus, posuit pro eo quod est, delectati, quia voluptatem aliquam parit aurium perfricatio. Hujusmodi autem sunt etiam fabulosæ doctrinæ, quæ delectationem habent, non utilitatem.* Quid sit, etiam intelligitur ex verbis Balsamonis ad Can. LVII. Cod. Ecclesiæ Africanæ, pag. 669. Κνήθοντες τὰς ἀκοὰς καὶ κολακεύοντες, ἀντὶ τοῦ λόγοις ἀπατηλοῖς τὰς ἀκοὰς αὐτῶν ἡδύνοντες, καὶ γαργαλίζοντες. Τοῦτο ἐκ μεταφορᾶς τῶν ζώων εἴληπται. Τὰ γὰρ ζῶα καταψώμενα καὶ κνηθόμενα χερσὶν ἀνθρώπων, γαργαλίζονται, καὶ χειροήθη γίνονται. *Auribus pruritum facientes, & adulantes, pro verbis fallacibus aures eorum oblectantes & titillantes. Hoc sumtum est ex metaphora animalium. Animalia enim demulsa & manibus titillata hominum, voluptate quadam afficiuntur, & cicurantur.* Κνηθόμενοι τὴν ἀκοὴν, sunt tales, de quibus Lactantius lib. V. Cap. I. *Nihil audire, &c. nisi expeditum ac disertum volunt, nec quicquam inhæret animis eorum, nisi quod aures blandiore sono permulcet.* Et paulò pòst: *Nil verum putant, nisi quod auditu suave est; nihil*

credibile, nisi quod incutere potest voluptatem. Hieronymus ad illa Ezechielis XXXIII. 32. *Factus es iis quasi carmen Musicum: Tales sunt usq; hodie multi in Ecclesiis, qui ajunt, venite, audiamus illum & illum mirâ eloquentiâ prædicationis sua verba volventem.* Sunt, *qui* Actor. XVII. 21. Εἰς οὐδὲν ἕτερον εὐκαίρουν ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον, *ad nihil aliud vacabant nisi aut dicere aut audire aliquid novi.* Sunt ad II. Thessal. III. 11. μηδὲν ἐργαζόμενοι, ἀλλὰ περιεργαζόμενοι, *nihil operis facientes, sed curiosè agentes.* Plinius lib. I. epist. XIX. *Aures hominum novitate lætantur.*

Κοιλία.

Κοιλία, *venter*, aliquando in sacris notat

I. *Gulam*, id est, ingluviem, voracitatem, nimiumque ciborum appetitum. Ita juxta veteres, sumitur 1. Corinth. VI. 13. Τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ, καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασιν. *Esca ventri, & venter escis.* Chrysostomus Homil. XVII. in hanc Epist. pag. 348. Κοιλίαν ἐνταῦθα, οὐ τὴν γαστέρα, ἀλλὰ τὴν γαστριμαργίαν λέγει, ὡς ὅταν λέγῃ· ὧν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία· οὐ περὶ τοῦ μέλους λέγων, ἀλλὰ περὶ τῆς ἀδδηφαγίας. *Ventrem hoc loco, non dicit ventrem, sed gulam: ut cùm dicit,* Quorum Deus venter: *non de membro loquens, sed de inexplebili edendi cupiditate.* Apud Athanasium, quæst. CII. de Parabolis scripturæ, tom. II. pag. 425. Κοιλίαν, τὴν γαστριμαργίαν λέγει, οὐχὶ τὴν γαστέρα. *Κοιλίαν appellat gulam, non ventrem.* Et Theophylactus in I. Corinth. pag. 208. Κοιλίαν, τὴν γαστριμαργίαν φησὶν, οὐ τὸ μέλος ἡμῶν. *Ventrem, gulositatem dicit, non membrum nostrum.* Eodem modo sumitur γαστὴρ, ut suo loco monuimus, num. II. in illa voce. Ita ad Roman. XVI. 18. per κοιλίαν, juxta Theodoretum, intelligitur γαστριμαργία, & qui ei serviunt vocantur κοιλιόδουλοι. Sunt tamen, qui I. Corinth. VI. 13. per κοιλίαν intelligunt non γαστριμαργίαν, sed *usum ventris*, adeoque volunt, nos non debere solicitos esse nimiùm de cibis. Ita Theodoretus ad locum Apostoli, pag. 145. Διὰ τὴν κοιλίαν ἐδημιουργήθη τὰ βρώματα· προσήκει μέντοι εἰδέναι σε, ὅτι καὶ ταῦτα λήψεται τέλος· μετὰ γὰρ τὸν τάφον, περιττὰ τοῖς ἀνθρώποις τὰ βρώματα· καὶ ὁ μέλλων δὲ βίος ἔχει τούτων οὐδέν. *Propter ventrem cibi creati sunt. Sciendum autem est tibi, hos quoq; finem accepturos. Post sepulchrum enim cibi hominibus sunt superflui: porrò autem vita quoq; futura horum nihil habet.* Huc facit consilium Greg. Nazianzeni, orat. XL. pag. 667. Καλὸν ταύτην (κοιλίαν) μὴ θεοποιεῖν ἐκ τρυφῆς, καὶ τῆς καταργουμένης βρώσεως· ἀλλὰ καθαίρειν ὅτι μάλιστα, καὶ ποιεῖν λεπτοτέραν, ὥστε τὸν λόγον Κυρίου ἐν μέσῃ δέχεσθαι. *Præclarum est cavere, ne eum (ventrem) per luxum & diffluentes cibos deum efficiamus: quin potiùs accuratissimè purgemus & extenuemus, ut verbum Domini intimo sinu suscipiat.* Quia verò κοιλία notat *gulam*, hinc *venter* illorum dicitur *deus*, ad Philipp. III. 19. qui immersi sunt deliciis & voluptatibus mundanis: Λατρεύουσι γὰρ ὡς Θεῷ ταύτῃ, καὶ πᾶσαν θεραπείαν προσάγουσι. *Serviunt enim huic tanquam Deo, omnemq; ei cultum exhibent;* inquit Theophylactus ad hunc locum, pag. 612. Et Photius apud Oecumenium, pag. 677. Ὡς δεσποίνῃ γὰρ, μᾶλλον δὲ ὡς Θεῷ δουλεύουσιν αὐτῇ. *Tanquam dominæ enim, imò potiùs tanquam Deo, serviunt illi.* Chrysostomus Homil. XXI. in Matth. ad eundem locum respiciens, κοιλίαν dicit *vocari Deum*, οὐκ ἀπὸ τοῦ τῆς δεσποίνης ἀξιώματος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τῶν δουλευόντων ἀθλιότητος, *non propter dominæ dignitatem, sed propter servientium miseriam.*

II. *Cor, animum,* seu *mentem.* Ita sumitur Joh. VII. 38. ubi *ex ventre illius*, qui præstantissimis Spiritûs S. donis copiosè ornatur, dicuntur *effluere* ποταμοὶ ὕδατος ζῶντος, *flumina aquæ vivæ.* Ubi Theophylactus, pag. 671. Κοιλίαν μὲν τροπικῶς ὀνομάζει τὴν καρδίαν, ὡς καὶ ὁ Δαυὶδ, καὶ τὸν νόμον σου ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας μου, τουτέστι, τῆς καρδίας μου· ποταμοὺς δὲ ῥεῦσαι ἔφη, καὶ οὐ ποταμὸν, ὕδατος ζῶντος, τὴν τοῦ πνεύματος ἄφθονον χάριν, καὶ τὴν δαψίλειαν αἰνιττόμενος. Τοιοῦτον γάρ ἐστι τὸ πνεῦμα, εἰς οἵαν ψυχὴν εἰσέλθοι, καὶ ἐν ᾧ ἂν ἱδρυνθείη, ποιοῦν αὐτὴν ἀναβλύζειν πάσης πηγῆς ἀφθονώτερον. Ventrem *quidem tropicè* cor *nominat, sicut etiam David*, Et legem tuam in medio ventris mei, *hoc est, cordis mei.* Flumina *autem fluere dixit, & non* flumen, aquæ vivæ, *Spiritûs liberalem gratiam & largitatem insinuans. Talis enim est Spiritus, ut in quamcunq; animam introierit, & in qua resederit, faciat illam scaturire quovis fonte uberius.* Locus, quem innuit, legitur Psal. XL. 8. ubi LXX. habent τῆς καρδίας μου, Theodoretus verò itidem τῆς κοιλίας μου, & dicit, Davidem ita loqui *ex metaphora* τῶν εὖ περί τινα διακειμένων, καὶ ἔνδον ἐφιεμένων ἐμβολεῖν τὸν ποθούμενον, *eorum, qui aliquem amore prosequuntur, & desiderant illum intra viscera sua conjicere.* Ita κοιλία quoque sumitur Jobi XV. 35. Ἡ δὲ κοιλία αὐτοῦ ὑποίσει δόλον. *Venter verò ejus sustinebit dolum.* Ad quæ Olympiodorus in Catena, pag. 298. Κοιλίαν, ὅλον τὸ ἐντὸς χωρίον φησὶ, καὶ αὐτὴν τὴν ψυχήν. *Ventrem vocat regionem omnem corporis internam, & animam ipsam.* Ita Cap. XXX. 27. idem per κοιλίαν intelligit ψυχὴν, καρδίαν, *animam*, cor. Gregorius M. ad v. 35. Cap. XV. Jobi: *Ventris vel uteri nomine in sacro eloquio mens solet intelligi. -- Et quidem uteri nomine rectè mens accipitur; quia sicut proles in utero concipitur, sic cogitatio in mente generatur: & sicut in ventre cibi, ita continentur in mente cogitationes.*

Κοιλιόδουλος.

Habent Lexica, sed sine Autore. *Ventris servus, ventri deditus.* Legitur apud Palladium, hist. Lausiacæ Cap. XXI. pag. 53.

Κοιλόσταθμος.

Non habent Lexica. Legitur apud LXX. Interpretes Haggæi I. 4. ubi Deus Judæis per Prophetam exprobrat, quod habitent ἐν οἴκοις κοιλοστάθμοις, *in domibus concavis.* Quod Cyrillus Alexandr. in hunc Prophetam, pag. 630. ita exponit: Κοιλοστάθμους οἴκους φησὶν, ὧν ἂν αἱ φλιαὶ, ἤτοι τῶν θυρῶν οἱ σταθμοὶ σιδήρῳ διακοιλαίνοιντο, περιορυττόντων οἶμαι τοῦ τεκτόνων αὐτοὺς, καὶ τὰ ἀπό γε τῆς σφῶν εὐτεχνίας ἐγχαραττόντων δαιδάλματα. *Domos concavas nominat, quarum antepagmenta sive postes portarum ferro sculpti, opificum solertiâ circumcirca emblematis mira varietate, & artificio elaboratis exornantur.* Σταθμοὶ, apud Hesychium inter alia, sunt τὰ ἑκατέρωθεν τῶν θυρῶν ξύλα, ἃ νῦν πήγματα καλοῦμεν, *ligna, quæ ex utroq; januarum latere sunt, quæ nunc pegmata*, id est, machinas cum suis simulachris, *appellamus.* Suidas: Σταθμῶν τῶν παραστάδων τῆς θύρας. *Januæ antepagmentorum.* Lignorum, vel lapidum, qui utrinque ostii latus muniunt. A' κοιλόσταθμος apud eosdem septuaginta est verbum κοιλοσταθμέω I. Reg. VI. 9. ubi de templo Solomonis, καὶ ἐκοιλοστάθμησε τὸν οἶκον κέδροις. Occurrit etiam v. 15. Cap. ejusdem. In Hebræo est ספן, quod significat *operuit, obduxit, laqueavit, tabulavit, contignavit:* & ספון, *tectus, tabulatus.*

Κοιμάομαι.

Verbum hoc in scriptura sacra *impropriè* sumtum, frequentissimè significat *morior*, ut doctè observat Cl. Vor-

Cl. Vorstius Philologiæ sacræ Cap. VI. Exemplum est Jobi III. 13. Νῦν ἂν κοιμηθεὶς ἡσύχασα, ὑπνώσας δὲ ἀνεπαυσάμην μετὰ βασιλέων. *Nunc utique dormiens quiescerem, somnum autem capiens requiescerem cum regibus.* Ad hæc Apolinarius in Catena in Jobum, pag. 126. Κοίμησιν καὶ ὕπνον, τὸν θάνατον λέγει, ἀπὸ τοῦ σχήματος τὴν προσηγορίαν θέμενος, ἢ οὕτως ὀνομάζων, διὰ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως. *Dormitionem & somnum, mortem dicit, ab imagine & forma nomen mutuatus; vel propter resurrectionis spem, sic appellans.* Matth. XXVII. 52. σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων, *corpora defunctorum sanctorum.* Hîc indicatur ἡ τῶν νεκρῶν ἔγερσις ἡ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου γενομένη, *mortuorum resurrectio, quæ facta est tempore passionis Domini;* inquit Theophylactus, pag. 178. Alii, sed περιεργότερον, ut ibidem Theophylactus monet, per κεκοιμημένους intelligunt τοὺς νενεκρωμένους ταῖς ἁμαρτίαις, *mortuos peccatis.* Joh. XI. 11. *Lazarus amicus noster* κεκοίμηται, *dormit.* Κοιμᾶσθαι autem, sive *dormire* vel *quiescere* Lazarum ait Christus, non quòd non mortuum sciret, sed ob rationes aliquot, juxta Theophylactum pag. 720. *a.* Διὰ τὸ ἀκόμπαστον, οὐ γὰρ ἠβούλετο φαίνεσθαι κομπαστής, ἀλλὰ κεκρυμμένως τὴν ἀνάστασιν ἐξυπνισμὸν ὠνόμασε. *Quia à fastu erat alienus: nolebat enim ostentator videri, sed occultè resurrectionem excitationem à somno nominavit.* *b.* Ἵνα δείξῃ ἡμῖν, ὅτι καὶ πᾶς θάνατος ὕπνος καὶ ἀνάπαυσις. *Ut ostendat nobis, omnem mortem somnum esse & requiem.* *c.* Εἰ καὶ τοῖς ἄλλοις θάνατος ἦν ἡ τοῦ Λαζάρου τελευτὴ, ἀλλ' αὐτῷ γε τῷ Ἰησοῦ τῷ ὅσον οὔπω μέλλοντι αὐτὸν ἀναστῆσαι, ὕπνος ἐλογίζετο. Καὶ ὥσπερ ἡμῖν τὸν κοιμώμενον διϋπνίσαι ῥᾴδιον, οὕτως ἐκείνῳ, μᾶλλον δὲ μυριοπλασίως εὐχερέστερον τὸ ἀναστῆσαι τὸν θανόντα. *Quamvis aliis mors fuerit, Lazari obitus: ipsa tamen Jesu somnus existimabatur, eò quòd eum statim resuscitaturus erat. Et sicut nobis facile est excitare dormientem, ita illi, imò innumeris modis facilius est resuscitare mortuum.* Ultima ratio optima & certissima. Sic etiam D. Chrysologus sermone XXXIV. *Verè apud Deum mors somnus est, quia velociùs mortuum ad vitam suscitat, quàm de somno dormiens ab homine suscitatur.* Euthymius ad Marci V. in narratione non dispari, *Illis quidem mortua erat, sibi autem dormiebat: illi namque suscitare eam non poterant, ipse verò perfacilè.* Ita Actor. VII. 60. de Stephano, Καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐκοιμήθη. *Et cùm hoc dixisset, obdormivit.* Cap, XIII. 36. de Davide, ἐκοιμήθη. Eodem sensu frequenter in Epistolis Paulinis, nempe I. ad Corinth. & I. ad Thessal. semel apud Petrum, II. Epist. III. 4. I. Corinth. XV. 18. Οἱ κοιμηθέντες ἐν Χριστῷ. Quid præpositio ἐν hîc denotet, monemus in verbo Ἀποθνήσκω. Hîc tantùm, promissorum memores, Patrum expositionem afferimus. Theodoretus ad illum locum, pag. 198. κοιμηθέντες ἐν Χριστῷ ἀπώλοντο, exponit, ἀνῃρέθησαν ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν Χριστὸν ὁμολογίας, *pro Christi confessione interfecti sunt.* Theophylactus, pag. 297. Οἱ διὰ τὸν Χριστὸν ἀποθανόντες καὶ μαρτυρήσαντες, ἀπώλοντο, εἰ μή ἐστιν ἀνάστασις, καὶ πάντες δὲ ἁπλῶς, οἱ ἐν τῇ κατὰ Χριστὸν πίστει καὶ διαγωγῇ τῇ στενῇ καὶ τεθλιμμένῃ κοιμηθέντες, ἀπώλοντο, τῶν τερπνῶν τοῦ κόσμου στερηθέντες, καὶ μηδὲ μετὰ ταῦτα μέλλοντές τινος ἀγαθοῦ ἀπολαῦσαι, εἴπερ ἀνάστασις οὐκ ἔσται. *Qui propter Christum mortui sunt & martyrium obierunt, perierunt, si non est resurrectio. Cuncti præterea simpliciter Christiani, qui in fide in Christum, & via angusta & arcta obdormiverunt, interierunt, mundanis voluptatibus orbati, neque posthac aliquo bono fruituri, si resurrectio non erit.* Apud Dionysium Areopagitam Cap. VII. Eccl. Hierarch. p. 347. agit περὶ τῶν ἐπὶ τοῖς κεκοιμημένοις τελουμένων, *de iis, quæ fiunt circa defunctos.* In ipso Capite subinde hoc sensu legitur. Palladius hist. Lausiacæ Cap. VII. pag. 23. de Ammon. Ἐν τῷ μονήρει βίῳ ἐτελεύτησε, μᾶλλον δὲ ἐκοιμήθη. *In vita solitaria obiit, vel potiùs obdormivit.* Plura vide in Ἀποθνήσκω, in Καθεύδω, in Κοίμησις, & in Ὕπνος.

Κοίμησις.

Quemadmodum præcedens Κοιμάομαι *impropriè de morte* usurpatur; ita etiam κοίμησις, quod propriè *dormitionem* significat; ut videre est Joh. XI. 13. frequenter *mortem* notat. Chrysostomus: Μεθ' ὑπομονῆς καὶ εὐχαριστίας ὑποφέρειν τὴν τέκνων τὴν κοίμησιν. *Patienter & cum gratiarum actione liberorum mortem ferre.* Idem, Homiliâ XXIX. in Genesin: Οὔτε ὁ θάνατος, θάνατός ἐστι λοιπὸν, ἀλλὰ ὄνομα μόνον ἔχει θανάτου· μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα ἀφῃρέθη· οὐκέτι γὰρ οὐδὲ θάνατον αὐτὸν προσαγορεύομεν, ἀλλὰ κοίμησιν καὶ ὕπνον. *Neque mors, ampliùs mors est, sed nomen tantùm mortis habet: imò verò ipsum etiam nomen sublatum est: neque enim ampliùs mortem appellamus, sed dormitionem, & somnum.* Basilius Cæsar. Epist. IV. ad Greg. Nazianzenum, pag. 289. Ἐπὶ τῇ κοιμήσει τοῦ μακαρίου Εὐσεβίου τοῦ ἐπισκόπου φόβος ἡμᾶς κατέλαβεν οὐ μικρός. *Propter beati Eusebii Episcopi obitum timor nos invasit haud mediocris.* Dionysius Areopagita Cap. VII. Eccles. Hierarchiæ, pag. 348. Ἐν τούτοις μὲν οὖν ἡ τῶν ἱερῶν ἐστι κοίμησις ἐν εὐφροσύνῃ καὶ ἀσαλεύτοις ἐλπίσιν εἰς τὸ τῶν θείων ἀγώνων ἀφικνουμένη πέρας. *Hinc fit, ut sanctorum obdormitio sit in lætitia certisque spebus, dum ad certaminum divinorum finem venit. Festum dormitionis* B. Virginis vocatur ἑορτὴ τῆς κοιμήσεως. Concilium Florentinum Sect. XI. Cap. I. pag. 313. Ἐν κυριακῇ τῆς πρώτης ἑορτῆς τῆς κοιμήσεως. *Die Dominico, quo prima solennitas in Dormitionem B. Virginis cœpit celebrari.* Est dies decimus quintus Augusti, quo tam Romana, quàm Orientalis Ecclesia hoc festum celebrat. Latini sæpiùs *Assumtionem* vocant, Græci κοίμησιν, *Dormitionem:* quòd eodem die mortuam & assumtam in cœlos B. Virginem credebant, vel saltem utrumque ad eundem diem referebant. Vide Hospinianum de Orig. Fest. Christianorum *de Festo Assumtionis B. Virginis.*

Κοιμητήριον.

I. Κοιμητήριον, *dormitorium*, locus in quo dormitur. Athenæus lib. IV. Cap. V. ex Dosiadis lib. IV. τῶν Κρητικῶν refert, apud Cretenses in singulis civitatibus ædes quasdam fuisse publicas, in quibus peregrini dormire solebant, unde etiam κοιμητήρια appellabantur: Εἰσὶ δὲ πανταχοῦ κατὰ τὴν Κρήτην οἶκοι δύο, ὧν τὸν μὲν καλοῦσιν ἀνδρεῖον, τὸν δὲ ἄλλον, ἐν ᾧ τοὺς ξένους κοιμίζουσι, κοιμητήριον προσαγορεύουσι. *Sunt autem per totam Cretam binæ domus, quarum aliam quidem appellant* ἀνδρεῖον, *aliam verò, in qua hospites dormire faciunt,* κοιμητήριον *appellant.*

II. Christiani, quia mortuorum resurrectionem credunt, & *mortem* ὕπνον potiùs & κοίμησιν, quàm θάνατον appellandam esse volunt: *Sepulchra* vocant κοιμητήρια, quasi *dormitoria*, seu loca ad quietem & somnum comparata. Chrysostomus Homiliâ LXXXI. tom. V. pag. 563. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ τόπος κοιμητήριον ὠνόμασται, ἵνα μάθῃς ὅτι οἱ τετελευτηκότες καὶ ἐνταῦθα κείμενοι οὐ τεθνήκασιν, ἀλλὰ κοιμῶνται καὶ καθεύδουσι. *Propterea ipse etiam locus cœmeterium appellatum est, ut discas, mortuos & hîc repositos non esse mortuos, sed dormire.* Solebant autem ad sepulchra suorum Martyrum, quorum sacro-sancta erat memoria, præcipuè convenire, ibique sacra celebrare. Cassiodorus hist. Tripartitæ lib. V. Cap. III. *Populus jejunans est egressus ad cœmeterium, orationis causâ.* Hinc frequens κοιμητηρίων mentio apud priscos historiæ Ecclesiasticæ scri-

cæ ſcriptores. Æmilianus Ægypti Præſes ſic Chriſtianorum Epiſcopos alloquitur apud Euſebium lib. VII. Cap. XI. pag. 74. a. Οὐδαμῶς δὲ ἐξέσται οὔτε ὑμῖν, οὔτε ἄλλοις τισὶν, ἢ συνόδους ποιεῖσθαι, ἢ εἰς τὰ καλούμενα κοιμητήρια εἰσιέναι. *Nullatenus verò licebit neq; vobis, neq; ullis aliis, vel conventus celebrare, vel in ſic appellata cœmeteria ingredi.* Canon IX. Concilii Laodiceni: Περὶ τοῦ, μὴ συγχωρεῖν εἰς τὰ κοιμητήρια, ἢ εἰς τὰ λεγόμενα μαρτύρια πάντων τῶν αἱρετικῶν ἀπιέναι τοὺς τῆς ἐκκλησίας, εὐχῆς, ἢ θεραπείας ἕνεκα. *Non concedendum eſſe in cœmeteria, vel in ea quæ dicuntur martyria quorumvis hæreticorum, eos qui ſunt Eccleſiæ, accedere orationis vel curationis gratiâ.* Pontius Paulinus in actis paſſionis Cypriani, de Valeriani edicto contra Chriſtianos loquens: *Juſſum eſt ut nulla conciliabula faciant, neq; cœmeteria ingrediantur.* Vide Juſtellum ad Can. IX. Concilii Laodiceni, & Meurſium in Κοιμητήρια.

Κοινίσκια.

Κοινίσκια ſunt, quæ pertinent ad uſum, utique ad Cœnam. Uſurpat hanc vocem Balſamon ad Can. IV. Apoſtol. pag. 235. Ὅπως δὲ τὰ ἐπὶ ταῖς μνήμαις τῶν ἁγίων, καὶ τῶν κατοιχομένων προσφερόμενα καὶ κοινίσκια λεγόμενα, &c. *Quomodo autem, quæ in memoriis ſanctorum & mortuorum offeruntur, & cœniſcia appellantur, &c.*

Κοινοβιακός.

Non omnes Monachi eodem vitæ inſtituto vivunt. Sunt enim qui κοινοβιακοὶ, & qui ἰδιόρρυθμοι nuncupantur. Κοινοβιακοὶ ſunt, non tantùm qui ſimul habitant, ſed communi habitatione ex uno veſtiario veſtiuntur, & ex uno cellario paſcuntur, & iiſdem exercitiis ſubjacent, & celebrandis officiis, iiſdem legibus, adſunt. Inter eos nonnulli ſunt τοῦ μεγάλου σχήματος καὶ ἀγγελικοῦ, *magni habitus atq; Angelici*, & μεγαλόσχημοι dicuntur, perfectiori vitæ inſtituto addicti, alii, iique majori numero, τοῦ μικροῦ, *parvi*, qui & μικρόσχημοι. Atque hi κοινοβιακοὶ ſunt. Eorum meminit Theophylactus in Cap. XIII. Matthæi, pag. 72. Οὐ μὴν ἐπ' ἴσης καρποφοροῦσι πάντες οἱ δεξάμενοι τὸν λόγον, ἀλλ' ὁ μὲν, ἑκατὸν· τυχὸν ὁ ἀκτημοσύνην τελείαν ἔχων καὶ ἄκραν ἄσκησιν, ὁ δὲ, ἑξήκοντα, ὁ κοινοβιακὸς τυχὸν μοναχὸς καὶ ἔτι πρακτικός. Ὁ δὲ, τριάκοντα, ὁ γάμον σεμνὸν ἑλόμενος, καὶ τὰς ἀρετὰς ὡς ἐγχωρεῖ σπουδαίως μετερχόμενος. *Non enim æqualem fructum ferunt omnes, qui verbum ſuſcipiunt: ſed alius quidem centuplum, fortè paupertatem perfectam habens, & ſummam exercitationem. Alius autem ſexagenum, ut cœnobiacus forte monachus & adhuc operans. Alius verò tricenum, ut qui honeſtas nuptias ſelegit, & virtutem pro virili amplexatur.* Ἰδιόρρυθμοι verò ſuo more vivunt. Antequam enim habitum induant, certa pecunia corrogata, ad ſui neceſſarios uſus ſibi per monaſterium ſubminiſtrandos, cellam obtinent, & quotidie panem & vinum, quæ aliis etiam tradi ſolent à Cellario, ad victum accipiunt. Vide L. Allatium de Eccleſiæ Conſenſu, lib. III. Cap. VIII. num. VIII.

Κοινοβιάρχης.

Vetus Onomaſticon: *Abbas*, κοινοβιάρχης. Typicum Sabæ, Cap. XIX. pag. 37. Τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Θεοδοσίου τοῦ κοινοβιάρχου. *Sancti patris noſtri Theodoſii Abbatis.*

Κοινόβιον.

Κοινόβιον, *cœnobium*, communis Monachorum habitatio. Juſtinianus Novell. V. Τοὺς ἄλλους, ὅσοις εἰς πλῆθος ἡ ἄσκησίς ἐστιν, ἐν τοῖς καλουμένοις κοινοβίοις εἶναι βουλόμεθα. *Alios, quibus magno numero exercitatio ſeu vita monaſtica eſt, in ſic dictis cœnobiis eſſe volumus.* Balſamon ex Juſtiniano ad Can. XLVII. Carthag. p. 657. Ἐν τοῖς μοναστηρίοις, ἅπερ κοινόβια καλοῦνται. *In monaſteriis, quæ cœnobia vocantur.* Ibid. κοινόβια, μοναστήρια. Theophylactus in Cap. IV. Marci, pag. 209. Οἱ μέν εἰσι παρθένοι καὶ ἐρημικοί· ἄλλοι μιγάδες καὶ ἐν κοινοβίῳ· ἕτεροι, λαϊκοὶ καὶ ἐν γάμῳ. *Alii quidem ſunt virgines, & ſolitarii: alii, mixti & in cœnobio: rurſus alii, laici & in conjugio viventes.* Primus ea inſtituit Baſilius. Lectionale de eo: *Primus cœnobia excogitavit, ritumq; illum monachorum agreſtem ad formulam qnandam religioni propiorem reduxit.*

Κοινοβουλία.

Non habent Lexica. *Commune conſilium, voluntatis communio.* Cyrillus Alexandrinus ad v. 18. Cap. X. Johannis, pag. 661. dicit *Filium habere* κοινοβουλίαν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πατέρα, *communionem conſilii cum Deo & Patre.* Idem, Dial. IV. de SS. Trinitate, pag. 516. ad verba Dei, *Faciamus hominem*: Κοινοβουλία τε, καὶ ἰσουργία, καὶ ἡ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν ὁμοιότης γέγραπται διὰ Μωσέως. *Voluntatis communio, & in operando æqualitas, & omnimoda ſimilitudo à Moſe conſignata eſt literis.*

Κοινολαΐτης.

Κοινολαΐτης eſt εἷς τοῦ κοινοῦ λαοῦ, *aliquis è vulgo.* Balſamon ad Can. XXVI. Apoſtol. pag. 252. Σημείωσαι οὖν, πῶς τιμωρεῖται ὁ κλῆρος διὰ τὴν ἀπαιδευσίαν τῶν κοινολαϊτῶν. *Obſerva igitur, quomodo Clerus propter vulgi inſolentiam puniatur.* Idem, ad Can. XXIII. Concilii in Trullo, pag. 384. Οὐ πιπράσκεται, οὐδὲ χρήμασιν ὁ ἁγιασμὸς μεταδίδοται, ἀλλὰ δῶρον τοῖς ἀξίοις τὰ ἅγια δῶρα διανέμεται. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἁγία δωρεὰ κατὰ κοινολαΐτας λέγεται τὰ ἅγια. *Non venditur, neq; ob pecunias S. Cœna datur, ſed donum ſanctis ſancta dona diſtribuuntur. Propterea etiam ſanctum donum à vulgo vocatur* ἅγια, *ſancta.*

Κοινοποιέω.

Κοινοποιέω & κοινοποιέομαι, *commune facio, communico.* Clemens Alexandr. Strom. lib. V. pag, 574. de Gentilium Philoſophis: Ἤδη γοῦν οὐδὲ τοῖς τυχοῦσιν ἤθελον ἀναίδην ἐκκεῖσθαι πάντα· οὐδὲ κοινοποιεῖσθαι τὰ σοφίας ἀγαθὰ, τοῖς μηδ' ὄναρ τὴν ψυχὴν κεκαθαρμένοις. *Jam ergo nec quibuslibet volunt omnia exponi temere, nec communicari bona ſapientiæ, iis qui ne in ſomnis quidem ſunt animâ expurgati.* Et lib. VI. pag. 641. Δημοσίας γὰρ βίβλους, εἴτε τὰς Ἰουδαϊκὰς λέγει γραφὰς, εἴτε τὰς τῶν φιλοσόφων· κοινοποιεῖ τὴν ἀλήθειαν. *Libros autem communes, ſive Judaicas, ſive Philoſophorum dicit ſcripturas: communem facit veritatem.*

Κοινωνέω.

I. *In genere* κοινωνεῖν eſt *communicare*, ſeu *rei alicujus participem fieri.* Baſilius, καμάτων κοινωνεῖν, *laborum participem eſſe.* Oecumenius in I. Joh. IV. Μηδὲν εἰς φύσιν τῷ Θεῷ κοινωνοῦμεν. *Nihil cum natura divina commune habemus.* Theophylactus, Ἀνομίαις ἀλλοτρίαις κοινωνεῖν. *Alienis communicare iniquitatibus*, dixit, eodem ſenſu, quo Apoſtolus I. Timoth. V. 22. κοινωνεῖν ταῖς ἁμαρτίαις ἀλλοτρίαις, *communicare peccatis alienis*, id eſt, peccata aliena imitari: Euthymius ad Marci III. de Chriſto: *Pernoctabat in oratione ad Deum, inſtruens nos ut, ſi quando aliquem electuri ſumus, in oratione pernoctemus, quò is, qui dignus eſt, innoteſcat, ne communicemus peccatis alienis.* Ἀλλοτρίων ἁμαρτημάτων κοινωνεῖν, dixit etiam Artemidorus. Sic ad Epheſ. V. 11. τοῖς τοῦ σκό-

τους

τοῖς ἔργοις συγκοινωνεῖν. II. Joh. v. 11. τοῖς πονηροῖς ἔργοις κοινωνεῖν. Clemens Alexandr. Strom. VII. pag. 728. Σφαλερὸν τοῖς ἑτέρων ἁμαρτήμασι συνεπιγράφεσθαι. *Lubricum ac periculosum est aliorum peccatis communicare.*

II. *In specie* de S. Cœna usurpatur, & significat

1. *Communicare*, id est, S. Cœnæ participem fieri, ad S. Cœnam accedere. Chrysostomus Homil. LXXIV. inter alia, περὶ τῶν ἀναξίως κοινωνούντων, *de iis, qui indignè communicant*, seu *S. Cœnam accipiunt.* Basilius Cæsar. epist. CCLXXXIX. Τὸ κοινωνεῖν καθ᾽ ἑκάστην τὴν ἡμέραν καλὸν καὶ ἐπωφελές· ἡμεῖς τέταρτον καθ᾽ ἑκάστην ἑβδομάδα κοινωνοῦμεν. *Bonum & utile est, singulis communicare diebus: nos quater singulis hebdomadis communicamus.* Philostorgius lib. III. hist. Eccles. tm. XIV. pag. 47. μυστικῆς κοινωνεῖν θυσίας, *mystico communicare sacrificio.* Aristinus in Synopsi Canonum Concilii Nicæni, Can. XVI. pag. 679. Οἱ ἐξοδευόμενοι, κοινωνείτωσαν. *Qui vitâ excedunt, communicent.* Pro eo Can. XIII. Nicænus habet μετασχεῖν εὐχαριστίας, *Eucharistiæ participem fieri.* Quid sit χωρὶς προσφορᾶς κοινωνεῖν, docetur in voce προσφορά.

2. *Ad S. Cœnam admittere*, S. Cœnam alicui administrare. Chrysostomus epist. CXLIII. Λέγουσιν, ὅτι τινὰς ἐκοινώνησα μετὰ τὸ φαγεῖν αὐτούς. *Ajunt, me quibusdam S. Cœnam, postquam illi edissent, administrâsse.* Ita etiam ad Gal. VI. 6. in re quidem alia, sed eadem significatione, dixit Apostolus, Κοινωνείτω δὲ ὁ κατηχούμενος τὸν λόγον τῷ κατηχοῦντι, ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς. *Communicet autem qui instituitur in sermone, ei qui se instituit, omnia bona.* Eusebius Præparat. Evangel. lib. I. pag. 10. Τῶν ὑπαρχόντων ἀπόροις καὶ ἐνδεέσι κοινωνεῖν. *Opus communicare inopibus & egenis.* Basilius Cæsar. Ἑτέροις σοφίαν κοινωνεῖν. *Cum aliis sapientiam communicare.*

Κοινωνία.

Hæc vox, inter alia, significat in sacris,

I. *Beneficentiam, eleemosynam & officia charitatis.* Ita sumitur ad Rom. XV. 26. κοινωνίαν τινὰ ποιήσασθαι. *communicationem aliquam facere*, sive *collationem*, id est, conferre aliquid in pauperes: ubi Theodoretus per εὐποιΐαν explicat τὴν κοινωνίαν. Disertè Theophylactus ad eundem locum, pag. 151. Πανταχοῦ κοινωνίαν καλεῖ τὴν ἐλεημοσύνην, ὡς κοινοῦ τοῦ κέρδους ὄντος, καὶ τῶν διδόντων, καὶ τῶν λαμβανόντων. *Ubiq; eleemosynam communicationem vocat, quòd lucrum commune sit cùm dantium tum accipientium.* Quod dicit Apostolum *ubique eleemosynam appellare* κοινωνίαν, id ita intelligendum, quòd, quoties mentionem faciat beneficentiæ erga pauperes, nunquam utatur voce ἐλεημοσύνη, sed voce κοινωνία. Aliàs κοινωνία apud illum alias quoque habet significationes, ut videre est I. Corinth. I. 9. X. 16. II. Corinth. VI. 14. XIII. 13. & alibi. Redimus ad locum Rom. XV. 26. Ad eum etiam Oecumenius, pag. 374. Κοινωνίαν καλεῖ τὴν ἐλεημοσύνην, καθὸ αὐτοὶ μὲν χρήματα πέμπουσιν, οἱ δὲ ἅγιοι τὴν πρὸς Θεὸν παῤῥησίαν συνεισφέρουσι. Communicationem *vocat eleemosynam, quatenus illi quidem pecunias mittunt, sancti verò libertatem cum Deo loquendi conferunt.* II. Corinth. VIII. 4. eodem sensu, Μετὰ πολλῆς παρακλήσεως δεόμενοι ἡμῶν τὴν χάριν καὶ τὴν κοινωνίαν τῆς διακονίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους. *Cum multa exhortatione obsecrantes nos gratiam & communicationem ministerii.* Theodoretus dicit hîc intelligi τὴν τῶν ἁγίων θεραπείαν, *curam erga sanctos.* Addit: χάριν δὲ καὶ κοινωνίαν, τὴν τοιαύτην θεραπείαν ἐκάλεσε· διὰ ἀμφοτέρων διδάσκων ὡς τοῦ μεταδιδόντος τὸ κέρδος· κοινωνοὶ γὰρ τῶν θεραπευομένων οἱ θεραπεύοντες. Gratiam *autem &* communicationem *vocavit ejusmodi subventionem: per utramque docens, lucrum ejus esse, qui impertit. Qui enim subveniunt, erunt eorum, quibus subvenitur socii & participes.* Oecumenius ad eundem locum, pag. 541. Κοινωνίαν καλεῖ τὴν ἐλεημοσύνην, δεικνὺς, ὅτι οἱ μὲν χρήματα διδόασιν, οἱ λαμβάνοντες, τὴν παρὰ Θεοῦ βοήθειαν αὐτοῖς συνεισφέρουσι. Communicationem *vocat eleemosynam, ostenditq;, alios quidem pecunias dare; eas verò accipientes, ipsis Dei auxilium conciliare.* Ad Hebr. XIII. 16. Τῆς δὲ εὐποιΐας καὶ κοινωνίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε. *Beneficentiæ verò & communicationis nolite oblivisci.* Ubi Theophylactus, ἐλεημοσύνην, κοινωνίαν ὀνομάζει. *Eleemosynam nominat communicationem.* Et Theodoretus, pag. 471. dicit εὐποιΐαν meritò κοινωνίαν vocari, & subjicit, Κοινωνία τοίνυν ἐστὶ καὶ ἀντίδοσις· ὁ μὲν γὰρ δίδωσι χρήματα, ὁ δὲ ἀντιδίδωσιν εὐλογίαν, καὶ ἔστι τοῦ δεομένου τὰ μείζονα. Communicatio *ergo est & remuneratio. Hic enim dat pecunias, ille verò reddit benedictionem, & ejus qui indiget sunt potiora.*

II. *Participationem*, seu *communionem.* Ita appellatur.

1. *S. Cœna*, appellatione ex I. Corinth. X. 16. Τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας ὃ εὐλογοῦμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου ἐστίν, ὁ ἄρτος ὃν κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου ἐστί; *Poculum benedictionis, quod consecramus, nonne communio sanguinis Domini est? Panis, quem frangimus, nonne communio corporis Domini est?* Ita autem vocatur à Dionysio Areopagita, apud quem Hierarch. Eccles. Cap. III. pag. 242. sect. II. hic præfigitur titulus, Μυστήριον συνάξεως, εἴτουν κοινωνίας. *Mysterium Synaxeos: seu communionis.* Mox ibidem vocatur θεαρχικὴ κοινωνία, *divina communio.* A' Chrysostomo, Homil. X. in Johannem, πνευματικὴ καὶ φρικτὴ τῶν μυστηρίων κοινωνία, *spiritualis & tremenda mysteriorum communio.* Idem, Homil. I. tom. V. Paris. pag. 19. Μηδὲν οὕτω σπουδάζωμεν, ὡς ὀργῆς καθαρεύειν, καὶ τοὺς πρὸς ἡμᾶς ἀηδῶς ἔχοντας καταλλάττειν, εἰδότες ὅτι οὔτε εὐχὴ, οὔτε ἐλεημοσύνη, οὔτε νηστεία, οὔτε κοινωνία μυστηρίων, οὔτε ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδὲν, ἐὰν μνησικακῶμεν, δυνήσεται ἡμῶν προστῆναι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. *Nihil ita studeamus, quam ut irâ vacemus, & nobis infensos reconciliemus, probe scientes, nullam nec orationem, nec eleemosynam, nec jejunium, nec mysteriorum participationem, aut aliud quippiam, si memores offensarum simus, nobis in illa die patrocinari posse.*

Vocatur autem *S. Cœna* κοινωνία

a. *Propter unionem nostram cum Christo, & fidelium inter se.* Ita Damascenus Orthod. fidei lib. IV. Cap. XIV. pag. 319. Κοινωνία λέγεταί τε καὶ ἔστιν ἀληθῶς διὰ τὸ κοινωνεῖν ἡμᾶς δι᾽ αὐτῆς τῷ Χριστῷ, καὶ μετέχειν αὐτοῦ τῆς σαρκός τε καὶ τῆς θεότητος· κοινωνεῖν δὲ καὶ ἑνοῦσθαι ἀλλήλοις δι᾽ αὐτῆς· ἐπεὶ γὰρ ἐξ ἑνὸς ἄρτου μεταλαμβάνομεν οἱ πάντες, ἓν σῶμα Χριστοῦ καὶ ἓν αἷμα, καὶ ἀλλήλων μέλη γινόμεθα, σύσσωμοι Χριστοῦ χρηματίζοντες. Communio *dicitur, & revera est, quia per eam Christo communicamus, ejusq; carnis & divinitatis participes simus, quia etiam per illam inter nos communionem habemus & unimur. Nam quia unius panis participes simus omnes, unum Christi corpus & unus sanguis, & alii aliorum membra efficimur ejusdem cum Christo corporis existentes.* Vide in Σύναξις, num. V. 2. sub lit. *b.* num. 1.

b. *Quia nos cum Christo non tantùm unit, sed etiam regni ejus participes reddit.* Ita Isidorus Pelusiota l. 1. epist. CCXXVIII. Κοινωνία κέκληται ἡ τῶν θείων μυστηρίων μετάληψις, διὰ τὸ τὴν πρὸς Χριστὸν ἡμῖν χαρίζεσθαι ἕνωσιν, καὶ κοινωνοὺς ἡμᾶς τῆς αὐτοῦ ποιεῖν βασιλείας. *Divinorum Sacramentorum perceptio idcirco* Communio *appellata est, quia nobis conjunctionem cum Deo largitur nosq; regni ipsius consortes reddit.* Consentit Metroph. Critop. in Confess.

Ecclef. Orient. C. V. pag. 73. Ἡ ἁγία κοινωνία, σύμβολον τῆς συσσωματώσεως καὶ ἐγκεντρίσεως ἡμῶν πρὸς τ̄ ἐνανθρωπήσαντα υἱὸν καὶ λόγον τ͂ Θεοῦ, δι᾽ ἧς ἐγκεντρίσεως δὲ λυτρούμεθα τοῦ αἰωνίου θανάτου· τῆς ῥίζης γὰρ ὑγιαινούσης καὶ ἀειθαλλούσης, οὐκ ἔσθ᾽ ὅπως μὴ καὶ τοὺς κλάδους συνυγιαίνειν ταύτῃ καὶ συνθάλλειν διαπαντός. *Sancta communio Symbolum corporationis & insitionis nostræ est in incarnatum Filium & Dei verbum, per quam insitionem liberamur ab æterna morte: cùm enim radix ipsa sana sit & semper florens, fieri nequit, ut non etiam rami unà cum ea sani sint & semper floreant.*

c. *Quia omnes ejus fiunt participes.* Ita Pachymeres vult in Cap. III. Areopagitæ de Ecclef. Hierarch. pag. 265. *S. Cœnam* vocari κοινωνίαν, διὰ τὸ τότε κοινωνεῖν τοὺς ἀξίους πάντας τ̄ μυστηρίων, *quia in ea omnes digni, mysteriorum participes fiant.* Sic igitur vocabitur, quia est κοινὸν δεῖπνον *communis Cœna*, ad quam omnes fideles admitti debent. Hoc urget Chrysostomus Homil. XXVII. in I. ad Corinth. pag. 419. Δεῖπνον κυριακὸν, τουτέστι, τὸ δεσποτικὸν, ὀφείλει κοινὸν εἶναι· τὰ γὰρ τοῦ δεσπότου οὐχὶ τοῦδε μέν ἐστι τοῦ οἰκέτου, τοῦδε δὲ οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ κοινῇ πάντων· τὸ οὖν κυριακὸν τοῦτό φησι τὸ κοινὸν, εἰ γὰρ τοῦ δεσπότου σοῦ ἐστιν, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστιν, οὐκ ὀφείλεις ὡς ἴδια ἀποσπᾶν, ἀλλ᾽ ὡς τοῦ κυρίου καὶ τοῦ δεσπότου ὄντα, κοινῇ πᾶσι προτιθέναι· τοῦτο γάρ ἐστι κυριακόν. *Dominica, id est, Domini Cœna debet esse communis: nam quæ sunt Domini, non hujus quidem sunt famuli, illius verò non sunt, sed communiter omnium. Dominicam ergo dicit hanc esse communem: Si enim Domini tui est, quemadmodum omnino est, non debes eam, tanquam privatam avellere, sed tanquam quæ sit Domini communiter omnibus proponere: ea enim est Dominica.* Integra Homilia lectu dignissima. Ex ea sequentia quoque sunt hujus loci. Ὁ Χριστὸς πᾶσιν ἐξ ἴσης ἔδωκε λέγων· λάβετε, φάγετε. Ἐκεῖνος τὸ σῶμα ἐξ ἴσης ἔδωκε, σὺ δὲ οὐδὲ τ̄ κοινὸν ἄρτον δίδως ἐξ ἴσης; καὶ γὰρ ὑπὲρ ἁπάντων ὁμοίως ἐκλάσθη, καὶ σῶμα γέγονεν ὑπὲρ ἁπάντων ἐξίσης. *Christus omnibus ex æquo dedit, dicens:* Accipite, edite: *Ille corpus ex æquo dedit; tu verò ne panem quidem communem ex æquo distribuis? Etenim pro omnibus similiter est fractus, & ex æquo factus est corpus pro omnibus.* Idem, Homil. LI. tom. V. pag. 349. Ἡ αὐτὴ τράπεζα, τὸ αὐτὸ ποτήριον, ἡ αὐτὴ τροφὴ ἅπασι πρόκειται τοῖς ἐνταῦθα εἰσιοῦσιν. *Eadem mensa, idem poculum, idem cibus omnibus huc introëuntibus propositus est.* Theodoretus quæst. LII. in I. Regum, pag. 253. Οὐχ οἱ ἱερώμενοι μόνοι μεταλαμβάνουσι τοῦ δεσποτικοῦ σώματός τε καὶ αἵματος, ἀλλὰ πάντες οἱ τετυχηκότες τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. *Non soli Sacerdotes Dominici corporis & sanguinis fiunt participes, sed omnes, qui sanctum sunt consecuti Baptismum.* Vide Casaubonum Exercit. XVI. adv. Baronium, Sect. XXX.

2. Κοινωνία extra usum S. Cœnæ; quæ duplex præcipuè est,

a. *Ecclesiastica*; cujus tot sunt species, quot depositionum genera; quæ cùm fuerint plurima, hujus etiam *communionis* jus & participatio variis modis concedi & imminui poterat. Illud unum monendum est, cùm quis omnimoda depositione, quæ τελεία καθαίρεσις & perpetua puniretur, hoc est, cùm quis tam à gradus honore, quàm functione removeretur, eum jus integrum *communionis Ecclesiasticæ* amisisse, & inter Laicos fuisse relegatum, cum quibus communione Laica non minùs quàm cæteri Laici fruebatur. Vide in Καθαιρέω, num. I. in Ἀκοινωνησία & Ἀκοινώνητος, nec non in Ἀφορισμός.

b. *Laica.* De qua jam actum in Ἀκοινώνητος, num. II. 2. in Ἀφορισμὸς, num. II. 1. ad lit. *b.* Agetur etiam in voce Σύστασις, num. IV.

Κοινωνικός.

I. Κοινωνικὸς est, *qui sua cum aliis libenter communicat; facilis & liberalis.* Hoc sensu accipienda videtur hæc vox I. Timoth. VI. 18. ubi Apostolus vult *divites* εἶναι εὐμεταδότους, κοινωνικοὺς, *faciles ad impertiendum, ad communicandum*; vel, juxta Bezam, *facilis convictus.* Ita; ut doctissimus Pricæus observat; μεταδιδόναι & κοινωνεῖν junxit Philo in lib. de septenario numero. Hinc apud Clementem Alexandr. Pædag. lib. II. Cap. XII. pag. 211. εὐμετάδοτος κοινωνία, in his: Ἔσω οὖν ἐπὶ μὲν καρποῖς τ̄ χειρῶν ὑμῶν κόσμος ἅγιος, εὐμετάδοτος κοινωνία, καὶ ἔργα οἰκουρίας. Ὁ γὰρ διδοὺς πτωχῷ, δανείζει Θεῷ. *Sit ergo*; ita mulieres compellat; *in vestrarum manuum carpis sanctus ornatus, quæ facilè impertitur communicatio, & familiæ administrandæ opera. Qui enim dat pauperi, fœneratur Deo.* Ibid. lib. III. Cap. VII. pag. 236. μετάδοσις κοινωνοῦσα. Verba ejus sunt: Ἡ μετάδοσις, ἀγαθὴ φιλανθρωπίας ὑπάρχουσα πηγὴ, κοινωνοῦσα τοῖς διψῶσι τοῦ ποτοῦ, αὔξεται πάλιν καὶ πίμπλαται. *Elargitio quæ est bonus fons benignitatis, potum sitientibus communicans, rursus augetur & repletur.* Ut apud Apostolum κοινωνικοὶ juncti εὐμεταδότοις, ita ad Hebr. XIII. 16. εὐποιΐα καὶ κοινωνία. Theodoretus hoc loco, per κοινωνικοὺς intelligit, τοὺς ἄτυφον ἦθος ἔχοντας, *eos, qui moribus sunt à superbia alienis:* Theophylactus verò, τοὺς ὁμιλητικοὺς, τοὺς προσηνεῖς, *societatis amantes & humanos;* & Oecumenius, pag. 764. κοινωνικοὺς, inquit, τουτέστι, πρᾴους, προσηνεῖς, ἀτύφους, συγκαταβατικούς. Κοινωνικοὺς, *id est, mansuetos, humanos, à superbia alienos, qui sese demittunt.* Ita fortè interpretati, quia v. 17. præcedit, μὴ ὑψηλοφρονεῖν. Malim tamen cum Beza intelligere eos, qui sunt *facilis convictûs*, & supplere, τῆς τραπέζης. Vide Lucæ XIV. 13. Apulejus lib. VIII. *Cœnâ poculoq; communi charior chariorq; factus.* Plautus: *Communicabo te semper mensâ meâ.* Potest tamen Paulus etiam generaliùs hac voce usus esse. Philo περὶ φιλανθρωπίας, de Mose spicilegium relinqui præcipiente, Τοὺς εὐπόρους μεγαλόφρονας καὶ κοινωνικοὺς κατασκευάζων. *Divites largos & ad impertiendum promptos reddens.* Sic ἄνδρα τ̄ ὄντων κοινωνικὸν, *virum, qui bonorum suorum alios libenter facit participes*, dixit Lucianus. Et apud Pollucem ἀνὴρ κοινωνικὸς opponitur τῷ τ̄ πλοῦτον θησαυρίζοντι. Huc etiam referri queat illud Clementis Alex. lib. II. Cap. XII. pag. 207. Παρήγαγε δὲ τὸ γένος ἡμῶν ἐπὶ κοινωνίᾳ ὁ Θεὸς, αὐτὸς τ̄ ἑαυτοῦ πρότερον μεταδοὺς καὶ κοινὸν πᾶσιν ἀνθρώποις τ̄ ἑαυτοῦ ἐπιχορηγήσας λόγον, πάντα ποιήσας ὑπὲρ πάντων· κοινὰ οὖν, πάρεσί μοι, καὶ πλεονάζει μοι, διὰ τί μὴ τρυφήσω; οὐκ ἀνθρώπινον, οὐδὲ κοινωνικόν· ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἀγαπητικὸν πάρεσί μοι, διὰ τί μὴ μεταδῶ τοῖς δεομένοις; *Produxit autem genus nostrum Deus ipse ad communicationem, cùm ipse prior verbum suum impertiit, & omnibus commune subministravit, & fecit omnia pro omnibus: sunt ergo omnia communia, ne plura quàm alii sibi vendicent divites. Hoc ergo, adsunt mihi, & supersunt, cur non in deliciis vivam? non est humanum, neque ad communicandi promtitudinem pertinet. Illud autem magis charitatem arguit, adsunt mihi, cur non impertiar egenis?*

II. Κοινωνικὸν illud dicitur, *quo nostram cum aliis communionem testamur fraternam.* Cyrillus Alexandr. in Actis Ephesinis, pag. 280. Ἐὰν ὑπογράψῃ ὁ θεοσεβέστατος ἐπίσκοπος τ̄ Ἀντιοχέων Ἰωάννης καὶ δέξησθε τοῦτον, τότε ἀπόδοτε τὰ κοινωνικά. *Siquidem religiosissimus Johannes Episcopus Antiochenus, subscripserit, eumq; receperitis, tunc ei date dexteras communionis, vel, eum in communionem vestram recipite.* Ibid. pag. 282. γράμματα κοινωνι-

νωνικά, *literæ, quibus nostram cum alio communionem testamur.* Πέπομφα γράμματα πρός τε τὴν θεοσέβειαν αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἄλλους ἐπισκόπους κοινωνικά· καὶ συνήχθημεν εἰς ὁμόνοιαν. *Misi literas, tum ad pietatem ejus, tum ad alios Episcopos, communionis testes: & ad concordiam adducti fuimus.*

III. Κοινωνικὴ vocatur *uxor, quæ omnia cum marito communia habet.* Macarius Homil. VII. pag. 101. Ἐάν τις ὡραιοτέρα κόρη καὶ σοφωτέρα καὶ πλουσιωτέρα ὑπὲρ πάσας, λάβῃ ἄνδρα πενιχρὸν, ταπεινὸν καὶ δυσειδῆ, ἐνδεδυμένον ῥακώδη, καὶ ἀποδύσῃ αὐτὸν τὰ ῥυπαρὰ ἐνδύματα, καὶ ἐπιθῇ αὐτῷ διάδημα, καὶ γένηται αὐτῷ κοινωνική, λοιπὸν ἄρχεται πτωχὸς ἐκεῖνος πτοεῖσθαι, καὶ λέγειν, ἐμοὶ τῷ ταλαιπώρῳ καὶ πενιχρῷ, καὶ πτωχῷ καὶ μετρίῳ καὶ ταπεινῷ τοιαύτη ἐδόθη κοινωνική. *Si virgo quædam omnes alias formâ, prudentiâ & divitiis antecellens, viro nupserit pauperi, humili loco nato & deformi, vestibus laceris induto, eumque exuerit vestimentis sordidis, eique imposuerit diadema, ejusque facta fuerit socia: pauper ille animo consternatur, & dicit: Mihi misero, vili, pauperculo, mediocri & humili talis data est socia.*

IV. Κοινωνικὸς est, *qui ad S. Cœnam admittitur, non excommunicatus.* Photius in Nomocan. tit. XII. Cap. II. Ἡ δὲ α΄ διάταξ. τοῦ γ΄ τίτ. τῶν νεαρῶν αἱρετικοὺς λέγει τοὺς μὴ ὄντας κοινωνικούς. *Constitut. I. tit. III. Novellarum, hæreticos dicit, qui communicare non possunt.* Quid hic κοινωνικοὶ sint, ita explicat Balsamon. pag. 1061. Bibl. Juris Canonici: Λέγει δὲ αἱρετικοὺς εἶναι πάντας τοὺς μὴ μεταλαμβάνοντας τῶν ἁγιασμάτων ἀπὸ τῶν ἱερέων κατὰ τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ. *Dicit autem hæreticos esse, quicunque in sancta Dei Ecclesia per Sacerdotes participes non fiunt Sacramentorum.*

V. Κοινωνικὸν est *troparium* seu *hymnus*, qui dici vel cani solebat sub administratione S. Cœnæ, donec omnes fideles ejus fuissent facti participes. Meursius existimat, *post communionem, sublato sacro pane cani solitum hymnum sic fuisse vocatum.* Sed fallitur. Apparet enim ex verbis, quæ ex Liturgia Chrysostomi producit, chorum cecinisse κοινωνικὸν, postquam Sacerdos manum admovisset sacro pani, πρὸ τοῦ ποιῆσαι τὴν ἁγίαν ὕψωσιν. Fiebat autem ὕψωσις ista; ut in Ὕψωσις docetur; ante Sacerdotis ac cleri participationem seu sumtionem, ac populo distributionem. Verba Liturgiæ adscribo, quæ leguntur pag. 103. Ὅταν δὲ ἴδῃ ὁ διάκονος τὸν ἱερέα ἐκτείνοντα τὰς χεῖρας, καὶ ἀπτόμενον τοῦ ἁγίου ἄρτου πρὸς τὸ ποιῆσαι τὴν ἁγίαν ὕψωσιν, ἐκφωνεῖ· πρόσχωμεν· καὶ ὁ ἱερεύς· τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις. Ὁ χορός· εἷς ἅγιος, εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς δόξαν Θεοῦ πατρός ἀμήν· εἶτα ψάλλει ὁ χορὸς τὸ κοινωνικὸν τῆς ἡμέρας ἢ τοῦ ἁγίου. *Quando verò Diaconus videt sacerdotem manus extendentem, & sanctum panem attingentem ad faciendam sanctam elevationem, exclamat:* Attendamus. *Et sacerdos:* Sancta sanctis. *Chorus:* Unus sanctus, unus Dominus Jesus Christus, in gloriam Dei Patris: amen. *Postea canit chorus Cœnonicon diei vel sancti.* In Latina versione Liturg. Chrysostomi, quam Leoni Thusco adscribunt, ita est. *Hac oratione dicta, dicit Diaconus:* Attenti simus. *Et sacerdos se inclinans suscipit portionem, quæ est in sancta patena, & modicum sustollens, dicit:* Sancta sanctis. Peracta communione nihil restabat de sacro pane, quod tolli oporteret, ut Cl. Meursio visum; & tùm hoc canebatur Troparium: Πληρωθήτω τὸ στόμα ἡμῶν αἰνέσεως, Κύριε, ὅπως ἀνυμνήσωμεν τὴν δόξαν σου, ὅτι ἠξίωσας τῶν ἁγίων σου μετασχεῖν μυστηρίων· τήρησον ἡμᾶς ἐν τῷ σῷ ἁγιασμῷ ὅλην τὴν ἡμέραν μελετῶντας τὴν δικαιοσύνην. Ἀλληλούϊα. *Repleatur os nostrum laude, ut celebremus gloriam tuam, quod nos sancta tua mysteria participare dignatus es. Conserva nos in sanctificatione tua toto die meditantes justitiam tuam. Alleluja.* Typicum Sabæ, p. 7. κοινωνικὸν τοῦ ἁγίου. Occurrit sæpe in Ritualibus Græc.

Κολάζω. Κόλασις.

Κόλασις est τιμωρία, *pœna.* Sunt autem *pœnæ duplices*:
I. *Temporales:* de quibus observandum,

1. *Eas justè à Deo peccatoribus immitti.* Nempe ut Chrysostomus, Homil. LXV. tom. VI. τῆς κολάσεως ὑπόθεσις ἡ ἁμαρτία, *Caussa pœnæ peccatum est.* Clemens Alex. Pædag. lib. I. Cap. VIII. pag. 116. Τὴν κόλασιν ὁ Θεὸς οὐχ ὑπὸ ὀργῆς, ἐπιφέρει, ἀλλὰ τὸ δίκαιον σκοπεῖ· ὡς οὐ συμφέρει παραλειφθῆναι τὸ δίκαιον δι' ἡμᾶς· αἱρεῖται δὲ ἕκαστος ἡμῶν τὰς τιμωρίας, αὐτὸς ἑκὼν ἁμαρτάνων, αἰτία δὲ ἑλομένου· ὁ Θεὸς ἀναίτιος. *Deus non ex ira irrogat supplicium, sed quod justum est, considerat, nempe quòd propter nos non expediat prætermitti quod justum. Unusquisque autem nostrûm supplicium eligit, cùm sponte peccat: in Deum autem culpa conferri nequit.* Huc etiam facit illud Theodoreti in Cap. XXI. Ezech. pag. 408. Θεὸς οὐχ ἑκὼν κολάζει ἀλλ' ὑπὸ τῆς τοῦ λαοῦ παρανομίας ἀναγκαζόμενος. *Deus non libens punit, sed populi scelere coactus.*

2. *Eas utiles esse & necessarias.* Eleganter Chrysostomus Homil. VI. ad populum Antiochenum, dicit ἁμαρτίαν εἶναι σηπεδόνα, *peccatum esse ulcus*; κόλασιν verò σίδηρον ἰατρικὸν, *ferrum medicum.* Idem, Homil. III. de Lazaro, seu Homil. XXXVII. tom. V. p. 247. Οὐχ ἡ κόλασις κακὸν, ἀλλ' ἡ ἁμαρτία κακόν. Αὕτη μὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ διΐστησιν, ἐκείνη δὲ συνάγει ἡμᾶς πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ καταλύει τὴν ὀργήν. *Pœna non est mala, sed peccatum malum est. Hoc enim à Deo separat: illa verò nos ad Deum aggregat, iramque tollit.* Theodoretus in Cap. VI. Ezech. p. 334. Ἰατρικῶς ὁ φιλάνθρωπος κολάζει δεσπότης, ἵνα παύσῃ τὸν ἀσεβείας τὸν δρόμον. *Clemens Dominus ita punit, ut medici more sanitatis habeat rationem, & impietatis cursum impediat.* Clemens Alex. Strom. VII. p. 762. itidem de Deo: Κολάζει πρὸς τὸ χρήσιμον καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ τοῖς κολαζομένοις. *Castigat & communiter & privatim ad utilitatem eorum, qui puniuntur.* Et paulò antè dicit, ὡς πρὸς τοῦ διδασκάλου ἢ τοῦ πατρὸς οἱ παῖδες, οὕτως ἡμεῖς πρὸς τῆς προνοίας κολαζόμεθα. *Sicut à magistro vel patre pueri, ita nos castigamur à providentia.* Stromate IV. p. 536. Κόλασις τὸν ἁμαρτήσαντα οὐκ ὠφελεῖ εἰς τὸ μὴ πεποιηκέναι, ἀλλ' εἰς τὸ μηκέτι ἁμαρτάνειν, μηδὲ μὴν ἄλλον τινὰ τοῖς ὁμοίοις περιπεσεῖν. *Punitio non juvat eum qui peccavit ad hoc ut non fecerit, sed ad hoc ut non peccet ampliùs, neque ullus alius incidat in similia.* Strom. VI. p. 664. Κόλασις τὸ μὲν κολαζομένῳ διορθώσεως αἰτία· τοῖς δὲ διορᾶν πόρρωθεν δυναμένοις, παράδειγμα γίνεται, δι' οὗ τὸ συνεμπίπτειν τοῖς ὁμοίοις ἀνακόπτουσι. *Pœna, ei quidem, qui punitur, est caussa correctionis: iis autem, qui possunt eminus perspicere, fit exemplum, per quod cavent, ne ampliùs in similia incidant.* Idem, Pædag. lib. I. Cap. VIII. pag. 117. Ἡ κόλασις ἐπ' ἀγαθῷ καὶ ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ κολαζομένου· ἔστι γὰρ ἐπανόρθωσις ἀντιτείνοντος. *Castigatio est bono & utilitati ejus, qui castigatur: est enim ejus qui resistit correctio.* Lib. III. Cap. VIII. pag. 239. Διὰ τοῦτο αἱ κολάσεις καὶ αἱ ἀπειλαὶ, ἵνα δείσαντες τὰς δίκας, τοῦ ἁμαρτάνειν ἀποσχώμεθα. *Pœnæ ac minæ propterea sunt, ut timentes pœnas, à peccatis abstineamus.* Theodoretus in Cap. LII. Jeremiæ, pag. 275. Θεὸς κολάζων ἐλεεῖ, καὶ παιδείαν ἐπάγων ψυχαγωγεῖ, καὶ τοῦ δικαίου τὴν ψῆφον τῇ φιλανθρωπίᾳ κιρνᾷ. *Deus puniens miseretur, & castigatione utens consolatur: justitiæque sententiam clementiâ temperat.*

II. *Æternæ.* Cur pœna infernalis vocetur αἰώνιος κόλασις, docet Damascenus lib. II. Orthod. fidei, C. I. pag. 65, 66. Αἰώνιος κόλασις τὸ ἀτελεύτητον τοῦ μέλλοντος αἰῶνος δηλοῖ· οὐδὲ γὰρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἡμέραις καὶ

νυξὶν ὁ χρόνος ἀριθμηθήσεται· ἔςαι δὲ μᾶλλον τοῖς ἁμαρτωλοῖς νὺξ βαθεῖα ἀπέραντος. *Æterna pœna, declarat futurum seculum sine fine fore: neque enim post resurrectionem tempus diebus & noctibus numerabitur: sed potiùs peccatoribus nox profunda erit* & finis expers. Chrysostomus Orat. in verba Christi Matth. VII. 13. seu Homil. IX. tom. V. Paris. pag. 141. Ὅπερ μιᾶς νυκτὸς ὄναρ, τοῦτο ἅπας ὁ παρὼν βίος πρὸς τὴν διαδεξαμένην ἡμᾶς κόλασιν καὶ τιμωρίαν. *Quod unius noctis est somnium, hoc tota præsens est vita, si cum ea, quæ nos exceptura est, punitione & pœna comparetur.* Idem, Homil. in Timoth. V. 9. seu XXV. tomi ejusd. pag. 445. Τὸν ἁμαρτίᾳ συζῶντα, ἀμήχανον σωθῆναί ποτε, ἀλλ' ἀνάγκη πάντως ἢ ἐνταῦθα ἐπονείδιςον εἶναι, καὶ ἀπελθόντα ἐκεῖ, ἀθάνατα πάλιν κολάζεσθαι. *Eum qui peccatis vivit addictus, impossibile est unquam salvum fieri, sed planè necesse est & hic ignominiosum esse, & mortuum, rursus illic immortali supplicio affici.* Alia habes in voce Ἅδης, num. II. 3. ad lit. *b. aa.* ubi etiam eorum consideratur sententia, qui pœnarum infernalium finem statuerunt.

III. Observanda hìc diligenter verbi κολάζω significatio, quando est *Reprimo, coërceo, moderor:* seu, *quod nimium est reprimo, freno.* Glossæ veteres: Κολάζω, -- *coherceo.* Theodoretus dicit, τὸ ἄγαν ψυχρὸν κολάζομεν τῷ θερμῷ, *Nimis frigidum calido temperamus.* Greg. Nazianzenus, περιβολὴ τύφον κολάζουσα, *Amictus fastum coërcens.* Isidorus Pelusiota, lib. III. Epist. CCCLXXXIV. Ἡ φιλανθρωπία κολάζει τὴν ὠμότητα. *Humanitas ac mansuetudo crudelitatem coërcet.* Idem dicit, τὰς ἐπιθυμίας κολάζειν, *cupiditates frenare*: τῇ αὐταρκείᾳ τὴν ἀμετρίαν κολάζειν. *Sufficientiâ immoderationem coërcere:* τὴν ἀμετρίαν τῆς χαρᾶς κολάζειν, *nimium reprimere gaudium.* Basilius Cæsar. Can. IV. ad Amphilochium, pag. 761. de τριγάμοις dicit, eorum conjugium vocari πολυγαμίαν, μᾶλλον δὲ πορνείαν κεκολασμένην, *polygamiam, vel potiùs castigatam fornicationem.* Zonaras, pag. 58. explicat, ἤγουν οὐκ ἐκκεχυμένην καὶ ἀδιάφορον, ἀλλὰ συνεςαλμένην καὶ περιγεγραμμένην μιᾷ γυναικί, *id est, non effusam & indifferentem, sed contractam & una uxore contentam.* Quid κεκολασμένος sit, optimè explicat Philosophus Eth. Nicom. lib. III. Cap. XII. Τὸ δὲ τοιοῦτον (τὸ μετρίας εἶναι καὶ ὀλίγας τὰς ἐπιθυμίας, καὶ τῷ λόγῳ μηδὲν ἐναντιοῦσθαι) εὐπειθὲς λέγομεν καὶ κεκολασμένον. *Hoc verò; nempe cupiditates esse moderatas & paucas, nec rationi contrarias; tractabile dicimus & castigatum.* Hinc δίαιτα κεκολασμένη, *accurata & exquisita victûs ratio,* apud Plutarchum in Lycurgo, & Lucian. in Hermat. Vide Thesaurum Stephani; qui etiam docet, metaphoram esse desumtam à stirpibus vitibusque, quibus cùm flagella luxuriantia, aut sarmenta superflua demuntur, κολάζεσθαι, id est, *castigari,* perhibentur. Apud Latinos etiam *castigatum* dicitur, quicquid immodica omni luxurie atque exuberante redundantia immune, intra decori limites justos coërcetur & consistit. Ita *pectus castigatum,* Ovid. in Amor. lib. I. Eleg. V.

Quàm castigato planus sub pectore venter?

Frons castigata, Statio Sylv. lib. II. poëm. I.

Et castigatæ collecta modestia frontis.

Carmen castigatum, Flacco in Arte:

-- -- *Carmen reprehendite, quod non*
Multa dies & multa litura coërcuit: atque
Perfectum, decies non castigavit ad unguem.

Ambitiosa nimirum *recidendo ornamenta;* uti idem ibidem.

Κολακεύω. Κολακεία.

I. Κολακεύω, juxta veteres Glossas, est *Blandio, adulo, adsector.* Est *adulationibus capio.* Ignatius in Epist. ad Romanos, pag. 246. Σῖτός εἰμι τοῦ Θεοῦ, καὶ δι' ὀδόντων θηρίων ἀλήθομαι, ἵνα καθαρὸς ἄρτος Θεοῦ εὑρεθῶ. Μᾶλλον κολακεύσατε τὰ θηρία, ἵνα μοι τάφος γένωνται, &c. *Frumentum sum Dei, dentibus ferarum molar, ut mundus panis Dei inveniar. Imò blanditiis demulcete potiùs feras, ut mihi sepulchrum fiant.* Et mihi pag. 247. Ὀναίμην τῶν θηρίων τῶν ἐμοὶ ἡτοιμασμένων, ἃ καὶ εὔχομαι σύντομά μοι εὑρεθῆναι, ἃ καὶ κολακεύσω συντόμως με καταφαγεῖν. *Utinam fruar bestiis mihi paratis, quas opto veloces mihi inveniri, quas & blanditiis demulcebo, ut protinus me devorent.* Chrysostomus Homil. XIV. in II. ad Corinth. p. 628. Φιλανθρωπίας ἐςὶ, τὸ μὴ πανταχοῦ χαρίζεσθαι τοῖς κάμνουσι, μηδὲ κολακεύειν τὰς ἀτόπους αὐτῶν ἐπιθυμίας. *Humanitatis est, ægrotis non ubique indulgere, nec præposteris eorum cupiditatibus adblandiri.* Ita κολακεία, ut idem, Homil. V. in Epist. ad Philippenses, pag. 30. est, Ὅταν τις θεραπεύῃ τινὰς ἐπὶ μηδενὶ τῶν δεόντων, ἀλλὰ θηρώμενός τι τῶν βιωτικῶν. *Assentatio est, cuivis inservire, non ob eas res, quæ opus sunt, sed aliquid, quod ad hanc vitam faciat, captantem.*

II. Est *seduco.* Ita verbum hoc accipiendum esse docet Can. CXX. Cod. Eccles. Africanæ, Zonaras, pag. 504. in his: Καὶ μὴ ἑαυτόν τις κολακεύσῃ. *Nec sibi quisquam blandiatur.* Ἀντὶ τοῦ, ἀπατήσῃ· ἡ γὰρ κολακεία ἀπάτη ἐςὶν, οὐδὲν ὑγιὲς τοῦ κολακεύοντος λέγοντος, ἀλλὰ πάντα πρὸς χάριν καὶ θεραπείαν τοῦ κολακευομένου. *Pro, seducat:* κολακεία *enim est fraus, deceptio, cùm adulator nihil sani dicat, sed omnia ad gratiam & delinimentum ejus, quem adulationibus demulcet.* Suidas: Κολακεία· ἡ ἀπάτη. *Fraus, deceptio.* Veteres Glossæ: Κολακία. -- *Deceptio.*

Κολαφίζω.

Hoc verbum unum est ex iis vocibus, quas Attici & Hellenistæ non admittunt. Thomas Magister asserit, hoc verbum, & nomen, unde oritur, ut & illud, quod ab eo deducitur, non esse Attica. Κολαφίζω, καὶ κολαφισμὸς, καὶ κόλαφος, ἀνάττικα. Id quoque observat Eustathius, in Odyss. lib. XVII. & scribit κόλαφον ab Atticis κόνδυλον dici. Ἀττικοὶ δὲ τὸν κόλαφον, κόνδυλον φασὶ διὰ τοῦ δ. Refert tamen Epicharmum usum esse voce κόλαφος, & Pausaniam verbo κολαφίζειν. Ἐκεῖθεν δὲ καὶ κόλαφος παρὰ Ἐπιχάρμῳ, καὶ τὸ ἐκολάφισαν, ἐντεῦθεν Παυσανίας φησίν. Hac voce usum fuisse Epicharmum in duabus Comœdiis, Ἀγρωςίνῳ scilicet, id est, *Rustico,* & Παιδοτρίβαις, id est, *Ludimagistris,* docet Hesychius: Κόλαφος, κόνδυλος· Παρὰ δὲ Ἐπιχάρμῳ ἐν Ἀγρωςίνῳ καὶ Παιδοτρίβαις ὄνομα. Autor Etymologici Magni, annotat hanc vocem esse Græcam apud Epicharmum, & illius verba refert: Τὸ δὲ ὄνομα Ἑλληνικὸν παρὰ Ἐπιχάρμῳ.

Ὡς ταχὺ κόλαφος περιπατεῖ δεινός.
Ut velociter colaphus ambulat gravis.

Aliquoties occurrit in N. Testamento. In historia passionis Dominicæ, Matth. XXVI. 67. & Marci XIV. 65. ubi respicitur ad Jesajæ L. 6. Τὸν νῶτόν μου ἔδωκα εἰς μάςιγας· τὰς δὲ σιαγόνας μου εἰς ῥαπίσματα. *Dorsum meum dedi ad flagella, & genas meas ad alapas:* ad quæ Theodoretus, pag. 114. Ταῦτα πάντα διδάσκει τῶν θείων εὐαγγελίων ἡ ἱςορία. Ὁ μὲν γὰρ τοῦ ἀρχιερέως οἰκέτης ἐπὶ κόρρης αὐτὸν ἐπάταξεν· οἱ δὲ ἐκολάφιζον αὐτόν. *Hæc omnia docet Divinorum Evangeliorum historia. Nam famulus quidem Pontificis genam ejus percussit: alii verò colaphis eum cædebant.* Theophylactus ad Matth. XXVI. pag. 169. Κολαφίζειν ἐςὶ τὸ διὰ τῶν χειρῶν πλήττειν, συγκαμπτομένων τῶν δακτύλων. Καὶ ἵνα ἀφελέςερον εἴπω, διὰ τοῦ γρόνθου κονδυλίζειν. Κολαφίζειν *est manibus percutere,* incur-

incurvatis, seu in pugnum contractis digitis. Et ut simplicius dicam, pugno cædere. Non malè. Γρόνθος enim, juxta veteres Glossas, *pugnus.* Pro quo recentiores Græci γρόθος. Vlachus in Thesauro suo: Γρόθος, *colaphus,* κόλαφος, πυγμή. Γροθίζω, *pugnis cædo,* κονδυλίζω. Γροθοκόπημα, *ictus pugna,* κονδυλισμός. Γροθοκοπῶ. *Alapis percutio,* κολαφίζω. Γροθομάχομαι. *Pugnis decerto,* πὺξ παίω. Et Hesychius; Κονδυλίζει, κολαφίζει. Veteres Glossæ: Κόνδυλος, *colaphus.* I. Corinth. IV. 11. Κολαφιζόμεθα. *Colaphis cædimur.* Theophylactus exponit per τυπτόμεθα. *Verberamur.* II. Corinth. XII. 7. Ἵνα με κολαφίζῃ, *ut me colaphis cædat.* Chrysostomus ad hunc locum, Homil. CXXII. tom. V. pag. 802. Τὸ κολαφίζειν τινὲς ἐπὶ κεφαλῆς ἔλαβον μόνον. Κολαφισμὸς δὲ λέγεται κάκωσις, ταπείνωσις. Ἐκολάφισεν αὐτὸν ἐχθρὸς αὐτοῦ, ἐταπείνωσε. Τόδε πρᾶγμα ἐκολάφισεν, ἀντὶ τοῦ, ἐταπείνωσεν· οὐ μόνον γὰρ ἐπὶ κεφαλῆς λέγεται· καὶ αὐτὸς κέχρηται τῇ λέξει πάλιν. Ἐπειδὰν γὰρ ἰδιώτης ἦν, τῇ συνήθει λέξει κέχρηται εἰς παράστασιν τῶν νοημάτων. Μέχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινῶμεν, καὶ διψῶμεν, καὶ γυμνητεύομεν, καὶ κολαφιζόμεθα, καὶ ἐπηρεαζόμεθα παρὰ τῶν ἐχθρῶν, ἐπιβουλευόμεθα, κωλυόμεθα, ἐμποδιζόμεθα, ἀδικούμεθα, τουτέστι, κολαφιζόμεθα, κακουχούμεθα, μαστιγούμεθα, δεινὰ πάσχομεν, ἐν δεσμωτηρίῳ ἐμβαλλόμεθα, ἀπαγόμεθα, ἐξοριζόμεθα, λιμῷ παραδιδόμεθα. Ὅλην οὖν ταύτην τὴν κάκωσιν, κολαφισμὸν ἐκάλεσε καὶ ταπείνωσιν. *Verbum* κολαφίζειν *quidam de pulsatione capitis tantùm acceperunt. Atqui* κολαφισμὸς *dicitur afflictio, oppressio, dejectio. Inimicus ejus ipsum colaphizavit, afflixit; hæc res* colaphizavit, *afflixit. Neque enim de capite tantùm dicitur. Et ipse Paulus eodem verbo rursus usus est. Nam cùm ille esset idiota, usitato quodam verbo sententiam suam explicare voluit usque ad præsentem horam & esurimus & sitimus, & nudi sumus, &* colaphizamur, *& omni contumeliarum genere ab hostibus afficimur, insidiæ nobis struuntur, impedimur, injuriis afficimur, hoc est,* colaphizamur, *affligimur & malè habemur, flagellis cædimur, misera sustinemus, in carcerem conjicimur, deportamur, exterminamur, fami objicimur. Totum igitur hoc afflictionis genus* κολαφισμὸν, *appellavit, & oppressionem.* Atque ex his, quæ hactenus attulimus, patet, verbum κολαφίζω duplicem maximè significationem habere,

a. *propriam,* & esse *colaphis cædo.* Ita sumitur apud Matthæum & Marcum, ubi Christus colaphis cæsus fuisse dicitur. Vide Sedulium operum Paschal. lib. V. Cap. VI. dicentem, *per illos colaphos,* Christo impactos, *habemus capitis sospitatem -- his alapis libertatem sumus consecuti perpetuam*; quam sententiam lib. IV. versiculis istis exprimit:

Namque per hos colaphos caput est sanabile nostrum,
His alapis nobis libertas maxima plausit.

Et Juvencus:

Tunc sanctam Christi faciem sputa undique complent,
Et palmæ in malis, colaphiq́; in vertice crebri
Insultant.

b. *impropriam* seu *metaphoricam,* pro *duriter aliquem affligo, & contumeliosissimè, indignissimè, & ignominiosissimè eum tracto.* Sic Mich. V. 1. Ἐν ῥάβδῳ πατάξουσιν ἐπὶ σιαγόνα τὰς φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ. *In virga percutient super maxillam tribus Israël.* Ad quæ Theodoretus, p. 823. Πάσῃ παροινίᾳ κατὰ τῶν ἐνοικούντων χρήσεσθαι προσδοκήσαντες· τοῦτο γὰρ εἶπε, ῥάβδῳ πατάξουσιν ἐπὶ σιαγόνα, ὡς τῆς τοιαύτης πληγῆς μείζονα τὴν ἀτιμίαν ἐχούσης. *Omni in habitatores insolentia se usuros sibi pollicentes: hoc enim est, quod dixit,* in virga percutient super maxillam, *quod ejusmodi plaga majorem ignominiam inurat.* Suidas: Ἐκολάφισαν, ἐβασάνισαν. *Cruciârunt, tormentis torserunt.* Atque hoc ipso modo commodissimè accipi possunt ista, quando Apostolus refert, *se* à persecutoribus & à Satana *colaphis cæsum fuisse,* locis paulò antè citatis Ratio autem hujus metaphoræ est, quòd *colaphis cædi* servile erat: servi enim colaphis cædebantur à dominis adversus ipsos iratis, ut patet ex I. Petri II. 20. ubi per κολαφίζεσθαι, *synecdochicè* intelligi potest *quibusvis plagis & injuriis affici.* De servo colaphis à domino cæso extat exemplum apud Senecam in ludo Claudii, ubi dicitur: *Apparuit subitò C. Cæsar, & petere illum in servitutem cœpit: producit testes qui illum viderent ab illo flagris, ferulis, colaphis vapulantem; adjudicatur C. Cæsari.*

Κολλάομαι.

Veteres Glossæ: Κολλῶμαι, *hæreo.* Lucæ XV. 15. de filio prodigo: Καὶ πορευθεὶς ἐκολλήθη ἑνὶ τῶν πολιτῶν τῆς χώρας ἐκείνης. *Et abiit, & adhæsit uni civium regionis illius.* Ubi doctissimus Pricæus:

Jam sibi servitium videt, ah! Dominumq́; paratum.
Heu, heu, libertas illa paterna vale.

Ἐκολλήθη, ut solent nempe, quibus nullum vitæ subsidium relictum. Terentius:

-- Tum ille egens fortè applicat
Primùm ad Chrysidis patrem, &c.

Vulgatus, *Adhæsit uni civium:* ut & Jesajæ LVI. 3. *Filius advenæ, qui adhæret Domino.* LXX. ὁ προσκείμενος πρὸς Κύριον. Ita Plinius lib. VII. Epist. XXVII. de Curtio Rufo, *Tenuis adhuc, & obscurus obtinendi Africam hæserat.* Suetonius de Nicia Grammatico, *Hæsit Cn. Pompeio & Caio Memmio.* Terentius in Eunucho:

-- -- Ut hæream in parte aliqua tandem apud Thaidem.

Ad quem locum Donatus: Τὸ hæream, *ultimum genus beneficii est.* In veteri Onomastico, *Adhæreo,* προσκολλάομαι. Plautus Menechm. planè ad verbum Græcum,

-- -- Se applicant, agglutinant.

In veteri Glossario, προσκολλῶ, *applico, agglutino.* Ita Act. V. 13. Τῶν δὲ λοιπῶν οὐδεὶς ἐτόλμα κολλᾶσθαι αὐτοῖς. *Cæterorum autem nemo audebat se conjungere illis. Conjungere* vel *adjungere,* προστίθεσθαι, quod legitur versu sequenti, προσετίθεντο πιστεύοντες τῷ Κυρίῳ. Vulgatus per *augebatur* exponit; malim, *Adjungebantur* sc. αὐτοῖς. Ut hîc προστίθεσθαι idem sit, quod modò κολλᾶσθαι. Oecumenius pag. 28. illud, οὐδεὶς ἐτόλμα κολλᾶσθαι αὐτοῖς, exponit, οὐδὲ προσεγγίζειν τις αὐτοῖς ἐτόλμα. *Ne appropinquare quidem ad eos quisquam audebat.* Ita etiam Act. II. 41. Vetus Onomasticon: *Adjungo,* προστίθημι. Cap. IX. 26. de Paulo, ἐπειρᾶτο κολλᾶσθαι τοῖς μαθηταῖς, *tentabat se jungere discipulis.* Id est, *Applicare se,* vel *adjungere*: eorum societate uti. Eodem modo Cap. X. 28. & XVII. 34. sic Plutarchus περὶ παίδων ἀγωγῆς, τοῖς ἐντυγχάνουσι μὴ ῥᾳδίως κολλᾶσθαι. *Obviis haud facilè se applicare,* vel *adjungere.* Ad Rom. XII. 9. Κολλώμενοι τῷ ἀγαθῷ. *Adhærentes bono.* Ad quæ Theodoretus, pag. 97. Οὐχ ἁπλῶς εἶπε, μεταδιώκειν· ἀλλὰ τῇ τῶν ἀγαθῶν ἐργασίᾳ συνῆφθαι λίαν προσέταξεν, οἷόν τινι κόλλῃ τῇ διαθέσει χρωμένους. *Non dixit simpliciter,* persequi: *sed bonorum operationi valde adhærere præcepit, affectione tanquam glutine aliquo utentes.* Et Theophylactus, pag. 123. explicat, Διάθεσιν πρὸς αὐτὸ ἀγαπητικὴν ἔχοντες. Οὕτω καὶ ὁ Θεὸς συνάπτων οἰκειότερον τὸν ἄνδρα τῇ γυναικὶ, ἔλεγε, Προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα. *Affectum charitatis erga ipsum habentes. Hunc ad modum Deus maritum uxori familiariùs copulans, Agglutinabitur, inquit, uxori suæ.* I. Corinth. VI. 17. Ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ, ἓν σῶμά ἐστιν· ὁ δὲ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ,

ρίῳ, ἓν πνεῦμά ἐστι. *Qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur: qui autem adhæret Domino, unus ſpiritus eſt.* Ad quem locum Theodoretus, pag. 146. Τῇ πόρνῃ κολλώμενος, μέλη πόρνης, τὰ μέλη ποιεῖς· τῷ δὲ Κυρίῳ διὰ τοῦ πνεύματος συναπτόμενος, μέλη Χριστοῦ τὰ μέλη ποιεῖς. *Meretrici adhærens, membra tua facis membra meretricis: Domino autem per ſpiritum conjunctus, membra Chriſti membra facis.* Ita Athanaſius tom. II. pag. 298. Ἄνθρωπος Θεῷ διὰ πίστεως κολληθεὶς καὶ χάριτος, ἓν λέγεται πνεῦμα. *Homo Deo per fidem & gratiam conjunctus, unus dicitur ſpiritus.*

Κολλυβιστής.

Optimæ Gloſſæ: Κολλυβιστής. *Nummularius.* Aliæ: *Nummularius.* Κολλυβιστής, τραπεζίτης. Heſychius: Κολλυβιστής, τραπεζίτης· κόλλυβος γὰρ εἶδος νομίσματος, καὶ ὁ ἐν τῷ χαλκῷ κεχαραγμένος βοῦς. Κολλυβιστής *eſt menſarius:* κόλλυβος *enim eſt ſpecies numiſmatis, & æri impreſſus bos.* Ita etiam Theophylactus in Cap. XXI. Matth. pag. 121. Κολλυβισταί εἰσιν οἱ παρ' ἡμῖν λεγόμενοι τραπεζῖται· κόλλυβος γὰρ εἶδός ἐστι νομίσματος εὐτελοῦς, ὥσπερ ἔχομεν τυχὸν ἡμεῖς τοὺς ὀβολοὺς, ἢ τὰ ἀργύρια. *Collybiſtæ ſunt, qui apud nos dicuntur menſarii: collybus enim ſpecies eſt vilis numiſmatis, ſicut & nos habemus obolos, vel etiam minuta.* Idem, in Cap. XI. Marci, pag. 254. Κολλυβισταὶ ἦσαν, οἱ τὰ νομίσματα ἀλλάσσοντες· κόλλυβος γὰρ εἶδος λεπτοῦ νομίσματος χαλκοῦ. *Collybiſtæ fuerunt, qui nummos permutabant: collybus enim eſt ſpecies minimi ærei numiſmatis.* Et tandem in Cap. II. Joh. pag. 589. Κολλυβισταί εἰσιν, οἱ τὰ λεπτὰ νομίσματα πωλοῦντες, ἤτοι τοὺς νούμμους. Κόλλυβος γὰρ λέγεται τὸ λεπτὸν νόμισμα παρ' Ἕλλησιν, ὃ Ῥωμαῖοι νοῦμμον ὀνομάζουσι. *Nummularii ſunt, qui minuta æra vendunt. Collybus enim apud Græcos minutum numiſma eſt, quod Romani* nummum *vocant.* Zonaras ad Can. LXXVI. in Trullo, pag. 189. Κολλυβισταί εἰσιν οἱ τὰ λεπτὰ νομίσματα πωλοῦντες, ἤτοι τοὺς νούμμους. Κόλλυβος γὰρ λέγεται παρ' Ἕλλησι τὸ λεπτὸν νόμισμα, ὃ παρὰ Ῥωμαίοις νοῦμμος καλεῖται, καὶ κέρμα δὲ τὸ νόμισμα λέγεται. *Collybiſtæ ſunt, qui minuta æra vendunt, vel nummos. Collybus enim apud Græcos minutum eſt numiſma, quod apud Romanos* nummus *vocatur. Numiſma verò etiam æs appellatur.* Rectè collybiſtæ definiuntur, οἱ τὰ λεπτὰ νομίσματα πωλοῦντες, *qui vendunt minuta æra,* pro alia pecunia ſcilicet, accepto collybo. Collybiſtæ argentarii ſunt, vel potiùs nummularii, non abſimiles argentariis, quos ſive ars, ſive longus uſus tractandarum & permutandarum pecuniarum ita erudivit, ut auri, argenti, æris qualitatem hi ſoli probè nôſſe exiſtimentur. Qua de cauſſa ad eos eunt frequenter, quaſi peritiſſimos nummorum æſtimatores, qui de quantitate nummorum ambigunt, puta, quanti ſit nummus, aut ſolidus aliquis, cujus auri, an probus: an ſubæratus: an ponderis æqui: an lacuna in eo ſit aliqua: nam hæc curioſè homines inquirunt. Adde etiam Ariſtophanis Scholiaſten Pace, pag. 479. qui κόλλυβον dicit eſſe εἶδος εὐτελοῦς νομίσματος. Ad illud etiam, quod Heſychius dicit, κόλλυβον eſſe ἐν τῷ χαλκῷ κεχαραγμένον βοῦν, facit, quod vetus Homeri Scholiaſtes ad Iliad. β'. v. 449. annotat. Ἑκατόμβοιος, inquit, ἑκατὸν βοῶν τιμῆς ἄξιος, ὅ ἐστιν ἑκατὸν χρυσῶν νομισμάτων· οἱ γὰρ ἀρχαῖοι, τιμῶντες τὸ ζῶον τοῦ βοὸς, διὰ πολλὰ μὲν, καὶ ὅτι δὲ ἱερόν ἐστιν, ἐνεχάραττον, τῷ μὲν ἑνὶ μέρει τοῦ νομίσματος, βοῦν, τῷ δὲ ἑτέρῳ, τὸ τοῦ βασιλέως πρόσωπον. *Centum nummorum, id centum boum precio dignus, quod eſt centum aureorum numiſmatum: veteres enim, cùm bovem multas ob cauſſas in precio haberent, maximè etiam quòd ſacer eſſet, imprimebant, alteri quidem numiſmatis parti, bovem, alteri verò, Imperatoris faciem.* Vide plura in Τραπεζίτης, in Etymologico Voſſii in *Collybus*; apud Ravanellum in *Collybiſta, Numiſma, Menſarii & Trapezitæ.*

Κολόβιον. Κολοβίων.

Gloſſæ Græco-Latinæ: Κολόβιον, *colobium. Subucula.* Quid ſit, ex Papia colligitur: *Colobium genus veſtis dictum, quia longum eſt, & ſine manicis: hoc antiquitus utebantur, ſed quia nuditas brachiorum culpabatur, uſus colobiorum in dalmaticas eſt mutatus.* Colobia igitur olim abſque manicis; poſtea manicatæ, ad eum modum, quo dalmaticæ; de quibus in Δαλματική. Itaque *colobium* dictum à κολοβὸς, *curtus, mutilus, truncus.* Servius Æneid. IX. ad illud,

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ,

inquit, *Tunicæ veſtræ habent manicas, quod etiam Cicero vituperat dicens,* manicatis & talaribus tunicis, *nam colobiis utebantur antiqui.* Hæc totidem verbis refert Hieronymus in Hebraicis quæſtionibus. Nicetas Theſauri orthod. lib. I. Cap. XXXIX. *Dalmatica, quæ nunc colobia dicuntur, purpuraque prætexuntur, induti, phylacteria ſua oſtentabant, breves nimirum chartulas, quibus inſcripta lex erat, quas illi precioſis faſciis ornatas, auroque diſtinctas, tanquam Judæorum magiſtri, deferebant.* Epiphanius Hæreſi XV. pag. 20. Ἐπειδὴ στολὰς, &c. Habes locum in Δαλματική. Codinus in Orig. Conſtantinop. Ὁσάκις δὲ ἤρχετο εἰς θεωρίαν, ἐφόρει λευκὸν κολόβιον, καὶ ῥάβδον λευκὴν κατεῖχε τῇ χειρί. *Quoties verò in conſpectum prodibat, geſtabat album colobium, & baculum album manu tenebat.* Reliqua ex Gloſſario Meurſii, & ex Adverſ. ſacr. Lud. de la Cerda, Cap. XXII. num. I. peti debent.

Κολοβόω.

I. *Impropriè.* Quemadmodum κολοβὸς eſt ὁ μέρος τοῦ σώματος ἀφῃρημένος, *mutilus, truncus,* ut exponunt veteres Gloſſæ; & κολοβὸν, juxta Suidam, τὸ ἐλλεῖπον, *cui aliquid deeſt;* vel, juxta Heſychium, κολοβὸς, κονδὸς, σμικρὸς, ὀλιγοστὸς, ἢ ἐστερημένος, *curtus, parvus, exiguus, vel privatus:* ita κολοβόω, juxta veteres Gloſſas, eſt *verebio,* id eſt, *mutilo, decurto, detrunco, amputo.* Hinc κεκολωμένοι πόδες, *pedes curti,* id eſt, *truncati, amputati.* Ita II. Samuel IV. 12. κολοβοῦσι τὰς χεῖρας αὐτῶν, καὶ τοὺς πόδας αὐτῶν. Amputant manus eorum & pedes eorum.

II. *Impropriè* eſt *decurto, abbrevio,* de rebus aliis, quàm de corporeis. Matth. XXIV. 22. Καὶ εἰ μὴ ἐκολοβώθησαν αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σάρξ· διὰ δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς κολοβωθήσονται αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι. *Et niſi contracti fuiſſent dies illi, periret omnis caro: ſed propter electos contrahentur dies illi.* Eadem leguntur Marci XIII. 20. Chryſoſt. Homil. LXXVI. in Matthæum, illud, εἰ μὴ ἐκολοβώθησαν, explicat, εἰ ἐπὶ πλέον ἐκράτησεν ὁ πόλεμος Ῥωμαίων ὁ κατὰ τῆς πόλεως, ἅπαντες ἂν ἀπώλοντο οἱ Ἰουδαῖοι. *Si diutius Romanorum adverſus civitatem bellum duraviſſet, nemo Judæorum omnino evaſiſſet.* Ita etiam Theophylactus in Matth. pag. 145. at in Cap. XIII. Marci, pag. 265. Εἰ μὴ ἐκολόβωσεν ὁ Θεὸς, τουτέστι, συντόμως κατέλυσε τὸν πόλεμον τῶν Ῥωμαίων, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σάρξ, τουτέστιν, Ἰουδαῖος οὐκ ἂν ὑπελείφθη. *Niſi abbreviaſſet Deus, id eſt, citiùs Romanorum bellum diſſolviſſet, nulla caro ſervata fuiſſet, hoc eſt, Judæus non fuiſſet relictus.* Vide Ravanellum in *Decurtare.* Cyrillus Alexandr. in Cap. XVIII. Jeſajæ, pag. 280. Παιδεύοντος μὲν (Θεοῦ) τοὺς προσκρούοντας, κολοβοῦντος δὲ πλεισάκις τὰς δίκας, καὶ οὐκ εἰς ἅπαν ἐῶντος ἀπόλλυσθαι τοὺς παιδευομένους. *Caſtigante quidem* (Deo) *peccantes, abbreviante verò ſæpiùs pœnas, nec prorſus eos, qui caſtigantur perire permittente.*

Κολοφών.

Hesychius: Κολοφὼν ἐπὶ παθῶν ἢ συμφορῶν λαμβάνεται, κεφάλαιον καὶ τὸ τέλος ἤγουν τὸ πέρας τοῦ πράγματος. *Colophon de calamitatibus usurpatur: caput & finis rei.* Suidas: Κολοφὼν, τὸ πέρας. Τὸ μέγα καὶ ὑψηλὸν ἀκρωτήριον. Λαμβάνεται δὲ καὶ ἐπὶ μεγάλων κακῶν. *Colophon. Finis. Magnum & excelsum promontorium. Sumitur autem etiam pro magnis malis.* Frequentissima significatio, quâ usurpatur *de calamitatibus & malis maximis.* Chrysostomus de Juda proditore, Εἰς τὸν κολοφῶνα τῶν κακῶν ἐξεπήδησεν. *In verticem seu fastigium malorum proruit.* Idem lib. II. de Providentia, Cap. IV. Κἂν οὕτω διακείμενος ᾖς, ταχέως καὶ τὸν κολοφῶνα τοῦτον ἀποκρούσῃ τῶν κακῶν. *Quodsi hoc animo fueris, citò supremum hunc malorum verticem abs te arcebis.* Et lib. eod. Cap. XII. de Rachelem lugente Jacobo: Τότε αὐτῷ τῶν κακῶν ἐπῆλθεν ὁ κολοφὼν ὁ τῆς ἐρωμένης θάνατος, ἄωρός τε ὁμοῦ καὶ βίαιος ὤν. *Tunc supremus eum* (Jacobum) *malorum omnium vertex invasit, mors scilicet charissimæ, immatura simul & violenta.* Idem in Psal. CXXIV. Οὐχὶ θάνατός ἐστι τῶν κακῶν ὁ κολοφών; *Nonne mors est malorum vertex, vel extremum?* Isidorus Pelusiota lib. II. Epist. CXXVII. pag. 180. Εἰρήσεται τῶν κακῶν ὁ κολοφὼν, καὶ τῆς τραγῳδίας τὸ κεφάλαιον. *Dicetur, quod malorum ab ipsis commissorum summum est, totiusq; tragœdiæ caput.*

Κόλπος.

I. Κόλπος *metaphoricè* usurpatur, quando per ἀνθρωποπάθειαν Deo tribuitur. Suidas: Κόλπος ἐπὶ Θεοῦ, ὁ τῶν ἀγαθῶν θησαυρός. Χεὶρ δὲ, ἡ ἐνέργεια. Ἵνα τί ἀποστρέφεις τὴν χεῖρά σου ἐκ μέσου τοῦ κόλπου σου; *Sinus, cùm de Deo dicitur, idem valet, ac Bonorum thesaurus. Manus verò, est ipsa efficacitas. Cur avertis manum tuam à medio sinus tui?* Adducit verba Psal. LXXIV. 11. & expositionem, quam ibi habet Theodoretus, pag. 691. Addi merentur, quæ præterea apud eum leguntur. Τέθεικε δὲ αὐτὸ ἐκ μεταφορᾶς τῶν πεπληρωμένον ἐχόντων τὸν κόλπον, καὶ αἰτουμένων μὲν, δοῦναι δὲ μὴ βουλομένων, ἀλλ᾽ ἐπιστρεφόντων εἰς τοὐπίσω τὴν χεῖρα. *Hoc autem posuit ex translatione eorum, qui plenum sinum habent, & cùm orantur ut dent, largiri nolunt, sed manum retro trahunt.* Ita Joh. I. 18. Filius dicitur esse εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, *in sinu Patris.* Quod Chrysostomus Homil. XV. in Joh. pag. 614. ita exponit: Τίθησιν, ὁ ὢν ἐν κόλπῳ τοῦ πατρὸς, ἵνα νοῆται καὶ Υἱὸς ἐξ αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ φυσικῶς· ἀντὶ τῆς οὐσίας, τὸν κόλπον εἰπὼν, ὡς ἐκ παραδείγματος σωματικοῦ. Τύποι γάρ εἰσί πως τῶν νοητῶν τὰ ἐμφανέστερα. *Posuit,* Qui est in sinu Patris, *ut cognoscatur Filius ex ipso, & in ipso naturaliter; cùm pro substantia, sinum posuit, exemplo nimirum corporeo utens. Res namq; manifestiores, rebus spiritualibus explicandis conducunt.* Idem, Homil. IV. de Incomprehensibili, tom. VI. pag. 413. Quando Filius dicitur esse ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς, ἀπὸ τῆς τοῦ κόλπου προσηγορίας τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα ἐγγύτητα, καὶ τὴν παρρησίαν ἐκλάμβανε, *in sinu Patris, sinûs vocabulo intellige unigeniti propinquitatem cum Patre & familiaritatem.* Vide ibid. plura, ubi mox: Ἐκ τῆς ῥήσεως ταύτης τῆς λεγούσης, ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς, τὸ ἀϊδίως εἶναι ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς δυνατὸν ἐκλαβεῖν. *Ex hac dictione, quæ dicit,* Qui est in sinu Patris, *eum æternùm in sinu Patris esse, intelligi potest.* Theophylactus in Cap. I. Joh. pag. 571. Κόλπους ἀκούων πατρικοὺς, μηδὲν ὑποπτεύσῃς σωματικὸν ἐπὶ Θεοῦ. Τὴν γὰρ γνησιότητα καὶ τὸ ἀχώριστον, καὶ συναΐδιον δεῖξαι βουλόμενος τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα ὁ Εὐαγγελιστὴς, τούτου τοῦ ὀνόματος ἐμνήσθη. *Sinum audiens paternum, non suspiceris aliquid corporale de Deo. Evangelista enim volens ostendere, Filium Patri esse coæternum, verum ac inseparabilem, hujus nominis mentionem fecit.*

II. Cum ea *sinu excipiantur, quæ dantur, & quæ charissima* sunt, hinc

1. Κόλποι τῆς διανοίας, *memoria* est. Chrysostomus: Ἁπλώσαντες τοὺς κόλπους τῆς διανοίας οὕτω δέξασθε τοὺς περὶ τῆς νηστείας λόγους. *Pandite sinus mentis vestræ, atque ita sermones de jejunio excipite.* Idem, Homiliâ XLIII. in Genesin, tom. I. pag. 348. Εἰς τοὺς κόλπους τῆς διανοίας τὰς τῶν δικαίων ἀρετὰς ἐναποτιθέναι. *In sinum mentis justorum virtutes reponere.*

2. *In sinum Abrahami asportandi* dicuntur *fideles*, qui moriuntur, Lucæ XVI. 22. id est, in locum quietis, solatii & gaudii recipiendi, nempe in Paradisum cœlestem. Ita explicant veteres. Gregor. Nyssenus de Anima & Resurrectione, tom. III. pag. 218. Ἡ ἀγαθὴ τῆς ψυχῆς κατάστασις, ἐν ᾗ τὸν τῆς ὑπομονῆς ἀθλητὴν ἀναπαύει ὁ λόγος, κόλπος τοῦ Ἀβραὰμ ὀνομάζεται. *Bonus animæ status, in quo patientiæ athletam sermo requiescere facit, sinus Abrahæ nominatur.* Dionysius Areopagita Eccles. Hierarch. Cap. VII. num. III. Contemplat. III. pag. 353. Ἡ μὲν οὖν εὐχὴ θεαρχικῆς ἀγαθότητος δεῖται, πάντα μὲν ἀφεῖναι τὰ δι᾽ ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν ἡμαρτημένα τῷ κεκοιμημένῳ, κατατάξαι δὲ αὐτὸν ἐν φωτὶ καὶ χώρᾳ ζώντων, εἰς κόλπους Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, ἐν τόπῳ οὗ ἀπέδρα ὀδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμός. *Rogat itaq; precatio divinam bonitatem, ut defuncto peccata omnia remittat, quæ per humanam infirmitatem commissa sunt, eumq; in lucem ac vivorum regionem transferat, & collocet in sinu Abrahæ, Isaaci & Jacobi, in loco, à quo dolor & tristitia gemitusq; aufugiunt.* Continuò subjicit, pag. 354. Ταῦτα μὲν οὖν, ὡς οἶμαι, δῆλα τὰ τῶν ἁγίων μακαριώτατα γέρα. *Hæc utique perspicua, ut arbitror, beatissima sanctorum præmia sunt.* Tum definit: Κόλποι δέ εἰσιν, ὡς οἶμαι, τῶν μακαρίων πατριαρχῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων πάντων, αἱ θειόταται καὶ μακαριώταται λήξεις, αἱ τοὺς θεοειδεῖς ὑποδεχόμεναι πάντας εἰς τὴν ἐν αὐταῖς ἀγήρω καὶ μακαριωτάτην τελείωσιν. Sunt *autem, meâ quidem sententia, sunt beatorum Patriarcharum cæterorumq; sanctorum divinissimæ beatissimæq; quietis sedes, quæ viros omnes deiformes excipiunt in consummationem, quæ in iis est, immortalem & beatissimam.* Ita exponit Pachymeres in Paraphrasi, pag. 367. Basilius Cæsar. Orat. in XL. Martyres, hos ipsos hunc in modum seipsos ad constantiam exhortantes inducit, pag. 531. Δριμὺς ὁ χειμὼν, ἀλλὰ γλυκὺς ὁ παράδεισος· ἀλγεινὴ ἡ πῆξις, ἀλλ᾽ ἡδεῖα ἡ ἀπόλαυσις· μικρὸν ἀναμείνωμεν, καὶ ὁ κόλπος ἡμᾶς θάλψει τοῦ πατριάρχου. *Acris est hyems, sed dulcis Paradisus: affligens glacies, sed delectabilis fruitio:* (an potiùs, ἀνάπαυσις, *requies?*) *brevi tempore perferamus, & sinus Patriarchæ nos fovebit.* Chrysostomus, Homil. XL. in Genesin: Πάντες οἱ δίκαιοι ἐξ ἐκείνου μέχρι νῦν, καὶ μέχρι τῆς συντελείας αὐτῆς, εὐχῆς ἔργον ποιοῦνται εἰς τοὺς κόλπους τοῦ πατριάρχου καταντῆσαι. *Omnes justi ab illo tempore usque nunc, & usque ad consummationem temporum, id maximè in votis habent, ut ad sinum Patriarchæ perveniant.* Idem, Homil. XXVII. in Matthæum: Κόλπους Ἀβραὰμ ἀντὶ τῆς βασιλείας εἶπε. *Sinum Abrahami pro regno dixit.* Et Homil. XIII. in II. ad Corinthios: Πένης ὁ Λάζαρος ἦν, καὶ σφόδρα πένης· πλούσιος δὲ ὁ παρατρέχων ἐν τῷ πυλῶνι κείμενον τοῦτον. Τίς οὖν εἰσῆλθεν εἰς τὴν βασιλείαν, καὶ τοῖς κόλποις ἐνετρύφα τοῦ Ἀβραάμ; Τίς δὲ ἀπετηγανίζετο, καὶ οὐδὲ σταγόνος ἦν κύριος; *Pauper erat Lazarus, & valde pauper: dives contrà is, qui pro foribus jacentem præteribat. Uter igitur in regnum cœlorum ingressus est, atq; in suavissimo Abrahæ sinu requievit? Uter rursus flammis excruciabatur, ac ne unicam quidem aquæ guttam consequi potuit?* Aretas in Cap. VI. Apocal. ex Andrea, de sanctis cœli-

litibus, Εἰκότως εὐφραίνονται τοῖς κόλποις Ἀβραὰμ ἀναπαυόμενοι. *Meritò gaudent in sinu Abrahæ quiescentes.* Eusebius Præparat. Evangel. libro XIII. pag. 387. Ἐκδημοῦντες ἀπὸ τοῦ σώματος, ἐνδημοῦμεν τῷ Κυρίῳ, ὡς καὶ πᾶσι τοῖς εἰς αὐτὸν ἠλπικόσιν ἐπήγγελται εἰς κόλπους Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ ἀναπαύσεσθαι, μετά τε τῶν ἄλλων παρ' Ἑβραίοις θεοφιλῶν προφητῶν τε καὶ δικαίων ἐν μακαρίᾳ ζωῇ τὸν μακρὸν αἰῶνα διάξειν. *Migrantes è corpore, ad Dominum imus habitatum, sicut etiam omnibus in eum sperantibus promissum est, eos in sinu Abrahæ, Isaaci & Jacobi requieturos, cumq; aliis apud Hebræos Dei amantibus Prophetis & justis in beata vita longum ævum acturos.* Gregorius Nazianzenus Orat. X. pag. 170. de Cæsario fratre scribit: Σὺ ἡμῖν οὐρανοὺς ἐμβατεύοις, ὦ θεία καὶ ἱερὰ κεφαλὴ, καὶ ἐν κόλποις Ἀβραὰμ, οἵτινες δή ποτέ εἰσιν, ἀναπαύσαιο, καὶ ἀγγέλων ἐποπτεύοις χορείαν, καὶ μακαρίων ἀνδρῶν δόξας τε καὶ λαμπρότητας. *Tu, divinum & sacrum caput, cœlum penetres, atq; in Abrahæ sinu, quicunq; tandem ille sit, conquiescas, & Angelorum choream, ac beatorum virorum gloriam & splendorem spectes.* Theophylactus in Cap. XVI. Lucæ, pag. 461. Κόλπους Ἀβραὰμ ἔφασαν τὴν περιοχὴν τῶν ἀγαθῶν τῶν ἀποκειμένων τοῖς δικαίοις, τοῖς ἀπὸ ζάλης εἰς λιμένας καταντήσασιν οὐρανίους. Ἐπεὶ καὶ ἐν θαλάσσῃ κόλπους εἰώθαμεν καλεῖν τοὺς λιμενοειδεῖς καὶ ἀναπαυτηρίους τόπους. Sinum Abrahæ *dixerunt esse complexum bonorum, quæ justis reposita sunt, qui à tempestate ingressi sunt in portus cœlestes, quoniam etiam in mari sinus appellare solemus loca portubus & quieti apta.* Theophanes Homil. VIII. pag. 49. postquam dixisset, sinum Abrahæ non esse σωματικῶς accipiendum, addit: Ἀλλὰ τὴν ἀγαθὴν κατάστασιν τῆς ψυχῆς, ἐν ᾗ τοὺς δικαίους ἀναπαύει ὁ λόγος, κόλπον Ἀβραμιαῖον ὠνόμασε. Πρῶτος γὰρ οὗτος ὁ πατριάρχης διὰ πίστεως τῆς ἐλπιζομένης εὐκληρίας μετὰ τὴν πολλὴν κακοπάθειαν ἔτυχε. Τὴν γοῦν τῶν ἀμετρήτων ἀγαθῶν ἔνδειξιν τῷ τοῦ κόλπου διασημαίνει ὀνόματι, ὧ πάντες δι' ἀρετῆς τὸν παρόντα διαπλέοντες βίον, ὅταν ἐντεῦθεν ἀπάρωσιν, ὡς ἐν ἀκλύσῳ λιμένι τὰς ψυχὰς ἐνορμίζονται. *Sed bonum animæ statum, in quo Verbum justos reficit ac recreat*, Sinum Abrahæ *vocavit. Hic enim Patriarcha primus per fidem, quam speramus hæreditatem, post multas molestias consecutus est. Itaque immensorum bonorum demonstrationem* sinus *nomine indicat, ad quem omnes, qui vitæ hujus navigationem cum virtute conficiunt, postquam hinc solverunt, velut ad tranquillum portum animas appellunt.*

Κολυμβήθρα.

Veteres Glossæ: Κολυμβήθρα. *Piscina, natura.* Est locus ubi natare possumus, seu nos mergere. Apud Scriptores Ecclesiasticos satis frequenter *de Baptismo* usurpatur. A' Basilio Seleuciensi, Orat. XXVII. pag. 149. Christiani vocantur οἱ τῆς τοῦ πνεύματος κολυμβήθρας υἱοὶ, *spiritualis piscinæ filii.* A' Chrysostomo Homil. XC. tom. V. pag. 714. *Baptisterium* vocatur φοβερὰ καὶ ποθεινὴ κολυμβήθρα, *terribilis & desiderabilis piscina.* Ab eodem in Cap. IV. ad Galatas, κολυμβήθρα τῶν ὑδάτων, *piscina aquarum.* A' Michaële Syngelo, in vita Dionysii Areopagitæ, pag. 350. Ἡ τοῦ ζωοποιοῦ βαπτίσματος ἀναγεννητικὴ κολυμβήθρα. *Lavacrum baptismatis, quo regeneramur, vitamq; recipimus.* Κολυμβήθρα τοῦ βαπτιστηρίου. Vide in Βαπτιστήριον. Apud Justinum M. quæstione CXXXVII. ad Orthodoxos: Ἡμεῖς τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ ἐν τῷ βαπτίσματι τελοῦμεν τὰ σύμβολα πῶς πρῶτον μὲν ἐλαίῳ χριόμεθα, ἔπειτα δὲ τὰ προλεχθέντα ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ τελέσαντες σύμβολα, τῷ μύρῳ σφραγιζόμεθα ὕστερον; *Nos in baptismo passionis & resurrectionis ejus* (Christi) *symbola celebramus: quomodo primùm quidem oleo ungimur, deinde verò in sacro lavacro, quæ dicta sunt, symbolis peractis, post illa unguento consignamur?*

Κομβίνα. Κομβίνευμα. Κομβινεύω.

Significationem & usum harum vocum placet proponere ex Cl. Salmasio Notis ad Historiæ Augustæ Scriptores, pag. 124. Diplomata, inquit, passim apud veteres, quæ recentioribus *evectiones*, *tractoriæ* & *combinæ*: quorum trium vocabulorum eadem pene ratio. Nam *combinæ* sunt literæ, quæ dabantur à Principe ad combinanda publica animalia, & cursum usurpandum. *Combina* pro combinatione. *Combinare* autem propriè est κατὰ δύο ζευγνύειν. Ut *conquaternare*, κατὰ τέσσαρα. Optimæ Glossæ: *Combinat*, ζευγνύει, συνάπτει. *Conquaternat*, ζευγνύει κατὰ τεσσάρων. *Combina* igitur pro combinatio, est evectio, vel combinandorum animalium publicorum & jungendorum ad currum copia & facultas. Vel sic potiùs, *Combina* est σύνθεμα. Nam *combinare* est συνδυάζειν, Hinc κομβίνα συνδυασμός. Ἀπὸ συνδυασμοῦ aliquid facere, idem est, quod ἀπὸ συνθέματος, *ex compacto, ex composito.* Hinc κομβίνα, *combina*, σύνθεμα. Eustathius Antecessor de Temp. Intervall. Τρακτωρεῖαι ἐλέγοντο αἱ κελεύσεις αἱ παρὰ τῶν ἐπάρχων προφάσει ζώων δρομικῶν γενόμεναι, ἃς καὶ κομβίνας ἡ αὐτὴ γλῶσσα καλεῖ Ῥωμαίων, τουτέστι σύνθεμα. *Tractoriæ dicebantur mandata, quæ cursu publico iter facientibus dabantur à Præfectis Prætorio, quas etiam Combinas eadem Romanorum lingua appellat, id est*, σύνθεμα. Glossæ: Σύνθεμα, *sigillum, evectio.* Ἀπὸ τῆς κομβίνας verbum κομβινεύειν, *ordinare, disponere* in rebus circensibus apud Chrysostomum Orat. de Circo. Nam & κομβίνα etiam dicebatur *signum* vel *mappa*, quam mittebat Prætor committendis ludis. Hinc, ut dixi, κομβινεύειν de circensibus usurpatum Chrysostomo, tom. VI. Edit. Paris. pag. 490. Locus hodie corruptus, sic legendus est: Μὴ τρεπέτω ζητεῖν τὰ πρὸ ἱππικοῦ κομβινεύματα, ἵνα μὴ καταλάβῃ ζητεῖν τὰ πρὸ κρίσεως κινδυνεύματα. Εἰ βούλει κομβινεύειν καὶ διατάσσεσθαι, δύνασαι τοῦτο ποιεῖν μᾶλλον ἐν θεωρήματι πνευματικῷ. Vulgò legitur τὰ προϊππικὰ κομβινεύματος. Vir illustris in Notis ad Sphæram barbaricam Manilii, τὰ προϊππικὰ κομβινεύματος, ex illo Chrysostomi loco, etsi Chrysostomi non meminit, interpretabatur *præmissionem combinatorum*, sive *desultorum*. Nam *equi desultorii*, missus exituros in circensi spectaculo denunciabant. Sed κομβινεύειν propriè est *signum emittendis quadrigis dare*, & κομβίναν mittere, hoc est, *signum* vel *mappam*. Vide Gl. Meursii in Κομβίνα, & inferiùs Τρακτωρεία.

Κομεντάριον. Κομεντάριος.

Κομεντάριον, vel pluraliter κομεντάρια, *commentaria*, notant aliquando *carcerem*, ut colligitur ex Athanasii Apol. ad Constantinum, Imperat. tom. I. pag. 691. Γέγραπται, ὥστε Φρουμέντιον τὸν Ἐπίσκοπον ἐκεῖθεν ἀχθῆναι, καὶ ἐμὲ μὲν μέχρι τῶν Βαρβάρων ζητεῖσθαι, καὶ εἰς τὰ λεγόμενα κομεντάρια τῶν ἐπάρχων παραπέμπεσθαι, τοὺς δὲ λαοὺς καὶ τοὺς κληρικοὺς πάντας ἀναγκάζεσθαι κοινωνεῖν τῇ Ἀρειανικῇ αἱρέσει. *Scriptum est, ut Frumentium Episcopum inde ducerent, ac me quidem ubicunque, etiam apud Barbaros perquirerent, & ad custodias Præfectorum, quæ commentaria nominantur, deportarent, laicos verò* (legendum enim, λαϊκοὺς) *& clericos omnes cogerent Arianorum communicare hæresi.* Hinc etiam κομεντάριος, *commentariensis*, carceris præfectus, in Synodi Alexandrinæ apologia pro Athanasio, apud Athanasium tom. I. pag. 728. de Arianis: Πῶς σύνοδον ὀνομάζειν τολμῶσιν,

τολμῶσιν, ἧς Κόμης πρεκάθητο, καὶ παρῆν σπεκελάτωρ· καὶ κομενταρίσι@ ἡμᾶς εἰσῆγεν ἀντὶ διακόνων τῆς ἐκκλησίας; *Quomodo Synodum nominare audent, cui Comes præfuit, & adfuit speculator; & commentarienfis nos introduxit loco Diaconorum Ecclesiæ?* Pro κομεντάρι@, sine dubio legendum κομενταρίσι@. Hæc enim vox hoc sensu usitata. Suidas: Κομενταρίσι@, ὄνομα κύριον. Hesychius clarè: Κομενταρίσι@, τὰς ἐγγραφὰς τῶν ἐγκλημάτων δεχόμεν@. *Commentarienfis, qui accusationum acta subnotat.* Vide Gl. Meursii in Κομενταρίσι@. *Commentarienses* ergo carcerum præfecti, sic fortè appellati, quòd in commentarios eorum, qui carcere concluderentur, nomina referrent. *Commentarienses* etiam appellantur, quorum manu acta subnotantur, quoties apud fiscum agitur.

Κόμης.

Hesychius: Κόμης, ἄρχων, ἡγεμών. *Comes, princeps, dux.* Suidas: Κόμης· ὁ λαοῦ ἄρχων· καὶ κλίνεται κόμητ@. *Comes, populi princeps. Et declinatur,* κόμητ@, *Comitis, Comites* in Pandectis appellantur, qui proconsules, præsides, procuratorésve in provincias euntes comitabantur & in officio eorum erant. In constitutionibus Impp. recentiorum *varia*, pro administrationum varietate, *Comitum nomina* inveniuntur. Aliquot subjicere placet; reliqua vide apud virum in literis maximum, Barnabam Brissonium, de Verb. significat. lib. III.

1. Κόμης τ. πριϐάτων, vel πριϐάτων. Philostorgius hist. Eccles. lib. III. tm. XII. pag. 45. de Eustachio: Ὃς κόμης ἦν τῶν λεγομένων πριϐάτων. *Qui comes erat rerum privatarum.* Hic patrimonium Principis & res ejus privatas curabat, vacantiaque bona occupabat: &, ut Cassiodorus scribit, per rationalium curam privatam Principum gubernabat substantiam. Philostorgius lib. VII. tm. X. pag. 96. de Elpidio sub Juliano: Ἐλπίδι@ τῆς βασιλικῆς οἰκίας προεςὼς (κόμητας πριϐάτων ἡ Ῥωμαίων γλῶσσα καλεῖ) *Elpidius domus Imperatoriæ propositus; Comites rerum privatarum Romanâ linguâ vocantur.* De eodem Theodoretus hist. Eccles. lib. III. Cap. VIII. pag. 646. Ἐλπίδι@ τῶν ἰδίων τοῦ βασιλέως χρημάτων τε καὶ κτημάτων τὴν ἡγεμονίαν πεπιςευμέν@· κόμητα δὲ πριϐάτων τὸν τοιοῦτον Ῥωμαῖοι προσαγορεύειν εἰώθασιν. *Elpidius privatarum Imperatoris facultatum & pecuniæ curator, quem Comitem rerum privatarum appellare Romani solent.*

2. Κόμης ἐξκουβιτόρων, *Comes excubitorum* in Fastis Siculis, in Chronico Eusebii, pag. 294.

3. Κόμης λαργιτιώνων. *Comes largitionum.* Λαργιτίωνες, *largitiones.* Thesaurus & ærarium Imperatoris, è quo sumtus in publicum impendi soliti. Huic præfectus Comes. Theodoretus hist. Eccles. lib. IV. Cap. XIX. pag. 689. Καὶ ὁ τῶν κομητατησίων ἦν, λαργιτιώνων κόμης. *Comitatensium verò, largitionum Comes.* Cap. eod. pag. 694. Δορυφόρῳ πρὸς ἀδικίαν τῷ τῶν λαργιτιώνων χρώμενοι κόμητι. *Satellite ad injuriam utentes Comite largitionum.* Salmasius in Notis ad hist. Augustæ Scriptores: Posteriorum Imperatorum ævo pro *ærario sacro*, *largitiones sacras* dixerunt, & *præfectum ærarii sacri*, *Comitem sacrarum largitionum*. Magnifico planè vocabulo, quasi ad nullam aliam rem ærarium Princeps haberet, quàm ad largiendum. Sic res etiam privatæ Principis, *largitiones* dicebantur. Atque hæ non tantùm in auro argentoque, gemmis & vestibus, ac reliquis mobilibus consistebant: Sed etiam in domibus palatiisque, prædiis ac possessionibus, rebusque soli erant positæ. Ut olim igitur *duo æraria, publicum & privatum Principis*; Sic sub posterioribus Imperatoribus *duæ largitiones, sacræ & privatæ*. Nam *sacræ largitiones*, & *sacrum ærarium* idem: ut *privatæ largitiones*, & *privatum ærarium*. Publicum ærarium, quod erat olim populi, etiam Principis factum est. Itaque tam publicum quàm privatum, vocabatur *Principis ærarium*. Glossæ apud Suidæ Etymologicum: Πρίϐατα, τὰ τῇ βασιλείᾳ ἰδιαζόντως διαφέροντα· ἄλλα δέ ἐςι τὰ δημόσια, ὅσα τελεῖ ὑπὸ τὸ κόμητα τῶν λαργιτιώνων ταῖς δημοσίαις ὑπουργοῦντα χρείαις· λαργιτιῶνε δέ εἰσὶ δύο· τὰ σάκρα καὶ τὰ πρίϐατα· δύο γάρ εἰσι βασιλικοὶ θησαυροὶ οἱ ἰδιάζοντες τῆς βασιλείας· οἷον ὁ τῶν λαργιτιώνων, καὶ ὁ δημόσι@ ὁ τοῦ φίσκου. Idem ergo planè munus & officium sacrarum largitionum præfecti, & sacri ærarii præpositi: imò res omnino eadem nomen tantùm diversum. Claudianus de Comite sacrarum largitionum:

Huic sacræ mandantur opes; orbisq; tributa.
Possessi quicquid fluviis evolvitur auri, &c.

Consule insuper Gl. Meursii in Κόμης.

Κομιτάτον.

Κομιτάτον, *Comitatus.* Can. XCIII. Cod. Ecclesiæ Africanæ: *Illud prætereà cunctis nobis placuit: ut literæ de cœtu nostro ad gloriosissimos Imperatores, & eminentissimas potestates dirigantur: quibus instruantur nostro omnium consensu ad beatissimum comitatum legatos à nobis esse directos.* Græca sic habent: Κἀκεῖνο δὲ πρὸς τούτοις ἤρεσεν, ἵνα γράμματα ἐκ τῆς ἡμετέρας συνελεύσεως πρὸς τοὺς ἐνδοξοτάτους βασιλέας καὶ τὰς ὑπερεχούσας ἀξίας ἀποςαλῶσι, δι' ὧν πληροφορῶνται ὡς τῇ συναινέσει πάντων ἡμῶν ἐπὶ τὸ εὐτυχέςατον κομιτάτον τοὺς τοποτηρητὰς παρ' ἡμῶν εἶναι ἀποςαλέντας. Ibid. Can. CVI. aliquoties occurrit. Act. I. Concilii sub Menna, pag. 591. Παραγενόμενοι εἰς τὸ κομιτάτον τοῦ γαληνοτάτου ἡμῶν βασιλέως. *Cum venissemus ad comitatum serenissimi Imperatoris nostri.* Alia loca affert Meursius; quem vide. Quid sit, docet Balsamon ad Can. CVI. Carthag. pag. 728. Εἰς τὸ κομιτάτον, ἤγουν ἔνθα ἐςὶν ὁ κόμης ἤτοι ὁ βασιλεύς. *Ad comitatum, sive ubi est Comes vel Imperator.* Zonaras ad idem Concilium, pag. 483. interpretatur παλάτιον, *palatium.* Ita igitur appellata est *Imperatoris aula & domus.* Possidonius in vita S. Augustini: *Apud Mediolanum, ubi tunc temporis Valentiniani junioris comitatus erat.* Ausonius ad Symmachum: *In comitatu, inquam, qui frontes hominum aperit, frontes tegit.* Interdum vocantur ςρατόπεδον, ut suo docebimus loco.

Κομμονητόριον.

Κομμονητόριον. *Commonitorium.* Annotationem & scripturam conventionis significat. Suidas: Κομμονητόριον, ἐπιςολὴ προςακτικὴ ἀποςελλομένη εἰς χώρας. *Commonitorium, epistola mandata continens, in regiones ab Imperatore missa.* Frequenter legitur in Cod. Canonum Ecclesiæ Africanæ. Aurelius Episcopus in eo dicit: *Proferatur commonitorium, quod fratres & consacerdotes nostri in actis nuper allegaverunt, & cætera, quæ acta sunt, vel agenda sunt subsequenter.* In Græco est κομμονητόριον. Balsamon ad hujus Concilii Canones. pag. 593. Κομμονητόριον, ἤτοι τὸ ἔγγραφον ὑπόμνημα τῶν πραχθέντων ἢ λαληθέντων· (ἔθ@ γὰρ ἐν ταῖς συνελεύσεσι τὰ λαλούμενα καὶ τυπούμενα, καὶ ὅσα ἐπράχθησαν, γράφεσθαι·) ἢ κομμονητόριον, τὴν ἐντολήν τοῦ πάπα φησί, δι' ἧς ἐνετείλατο ἐγγράφως, τίνα ὤφειλον ζητηθῆναι, ὡς ἂν γινώσκωσι ταῦτα, καὶ μηδὲν λανθάνῃ αὐτῶν, ὅπερ μᾶλλον ἐοικὸν εἶναι. Commonitorium, *vel scriptum appellat commentarium factorum & dictorum, (solent enim in conventibus dicta & decreta, & quæcunque acta sunt, scribi:) vel* commonitorium *dicit, mandatum Papæ, quo literis consignato præcepit, quæ*

erant interroganda, ut ea cognoscerent, neque quidquam eorum lateret, quod vero videtur similius. Desumta hæc sunt ex Zonara, qui eadem habet ad Can. I. hujus Codicis, paginâ 386. Gloss. Basil. Κομμονητόριον, ἐπιϛολὴ ἀποϛελλομένη μετὰ προςάξεως. *Commonitorium, epistola cum mandato missa.* Ita hæc vox accipitur Can. XCIII. Conc. Carthag. & apud Augustinum epist. CXXIX. & CLVIII. Commonitorii formulam vide apud Cassiodorum lib. VII. Variarum, Cap. XXII. Vincentius Lirinensis lib. adv. profan. novat. *Me verò sublevandæ recordationis, vel potiùs oblivionis meæ gratiâ commonitorium mihimet parâsse suffecerit.* Symmachus etiam *Monitorium* pro eodem usurpâsse videtur. Vide etiam Gl. Meursii.

Κομψοεπής.

Lexica non habent. *Facetus.* Cyrillus Alex. in Cap. III. Nahumi, pag. 506. Γύναια ἑταιριζόμενα τότε δὴ μάλιϛα δοκοῦσι πολὺ τὸ ἐπίχαρι μελετᾷν ὅτε φαίνοιντο ϛωμύλα καὶ κομψοεπῆ. *Mulierculæ meretricam facientes tum præcipuè multùm se commendare, & gratias reddere videntur, cùm garrulas & facetas sese præstiterint.*

Κονδῖτον.

Κονδῖτον. *Conditum.* Potionis genus. Vide quæ Cl. Meursius in Glossario suo habet: quibus adde, οἶνος κονδῖτος, *vinum conditum.* Athanasius Dial. I. de SS. Trinitate, sub finem, tomi II. pag. 183. Cùm Orthodoxus dixisset: ὁμοούσιον εἶναι πατέρα, καὶ υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα, *eandem esse essentiam Patris, Filii & Spiritûs sancti,* Anomœus objecit, θέλεις οὖν εἰπεῖν, ὅτι ὥσπερ κονδῖτος οἶνος κεραϛθεὶς, οὕτως ἐϛὶ πατὴρ, υἱὸς, καὶ ἅγιον πνεῦμα; *Vis igitur dicere, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum esse instar vini conditi misti?* Respondet Orthodoxus: Οὐδὲ οἶδας, ὅτι σὺ τοῦτο λέγεις; *An ignoras, te hoc affirmare?* Anomœus: Πῶς; *Quomodo?* Orthodoxus: Ὅτι ἄλλην φύσιν λέγεις τοῦ πατρὸς, καὶ ἄλλην τοῦ υἱοῦ, καὶ ἄλλην τοῦ ἁγίου πνεύματος· ὡς οἴνου, καὶ μέλιτος, καὶ πεπέρεως. Ἡμεῖς δὲ λέγομεν, ἐὰν ᾖ ὁ πατὴρ οἶνος εὐφραίνων καρδίαν, καὶ ὁ υἱὸς οἶνος εὐφραίνων καρδίαν, καὶ τὸ πνεῦμα οἶνος εὐφραίνων καρδίαν ἐϛὶν, ᾗ ὁ πατὴρ ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον. Ὑμεῖς ἄρα, καὶ οὐχ ἡμεῖς, κονδίτῳ παρεβάλετε τὸν πατέρα, καὶ υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, οἱ ἀνομοίους τὰς φύσεις εἰσηγούμενοι. *Quia aliam naturam dicis Patris, & aliam Filii, & aliam Spiritûs sancti: ut vini, & mellis, & piperis. Nos verò dicimus, si Pater est vinum lætificans cor, etiam Filius vinum lætificans cor, & Spiritus sanctus vinum lætificans cor, quatenus Pater dulcedine superat mel & favum. Vos igitur, non nos, condito similem dixistis Patrem, Filium & Spiritum sanctum, ut qui dissimiles naturas esse docetis.*

Κονιάω.

Veteres Glossæ: Κονιῶ, *decalco, albo.* Est τοὺς τοίχους τῇ κονίᾳ ἤγουν τιτάνῳ καὶ ἀσβέϛῳ παραχρίω, *opus albarium facio, calce induco.* In N. Test. *de hypocritis* usurpatur. Matth. XXIII. 27. dicit Salvator, *Scribas & Pharisæos similes esse* τάφοις κεκονιαμένοις, οἵτινες ἔξωθεν μὲν φαίνονται ὡραῖοι, ἔσωθεν δὲ γέμουσιν ὀϛέων νεκρῶν καὶ πάσης ἀκαθαρσίας. *Sepulchris dealbatis, quæ à foris parent hominibus speciosa, intus verò plena sunt ossibus mortuorum & omni spurcitia.* Rationem versu sequenti subjicit idem. Ad quæ Theophylactus, pag. 140. Ἐσπούδαζον τὴν μὲν ἔξωθεν κατάϛασιν σεμνοὶ φαίνεσθαι, ὥσπερ οἱ τάφοι οἱ κεκονιαμένοι, τουτέϛι, τῇ γύψῳ καὶ τῇ ἀσβέϛῳ λελευκασμένοι· τὰ ἔσω πάσης ἀκαθαρσίας, καὶ νεκρῶν καὶ σεσηπότων ἔργων ἦσαν πλήρεις. *Dabant operam, ut exteriori habitudine decori viderentur, sicut sepulchra dealbata, utpote gypso & calce dealbata: intus autem immundicia mortuorum & putridorum operum erant pleni.* Lucianus de Philosophorum nomen ementientibus, Σεμνοὶ τὰ ἔξω καὶ τὰ δημόσια φαινόμενοι. *Graves extrinsecus, & eorum respectu, quæ in oculos incurrunt, videntur.* Seneca: *Nec habemus itaque ista oculiferia, nec emtorem decipimus, nihil inventurum cùm intraverit, præter ea, quæ in fronte suspensa sunt.* Comparationem à sepulchris etiam alii afferunt. Laberius:

Sepulchri similis, nil nisi nomen retineo.

Ovidius:

Et sæpe in tumulis sine corpore nomina legi.

Clemens Alexandr. Pædag. lib. II. Cap. III. pag. 160. Γελοίως σχηματισθῆναι, καθάπερ ἐν ταῖς πομπαῖς ὁρῶνταί τινες, ἔξωθεν κεχρισμένοι καταπληκτικῶς εἰς σεμνότητα, τὰ ἔνδον ἄθλιοι. *Habitum ac figuram quampiam ridiculè præ se ferre, quemadmodum in pompis videntur nonnulli extrinsecus ita uncti & obliti ad gravitatem, ut stuporem & admirationem afferant, intus autem sunt planè miseri.* Ita Act. XXIII. 3. Paulus vocat Ananiam τοῖχον κεκονιαμένον, *parietem dealbatum.* Sic autem vocat hominem exteriore apparatu tumentem, idque & verè & eleganter. Seneca, epist. CXV. pag. 746. *Miramur parietes tenui marmore inductos, cùm sciamus quale sit, quod absconditur, oculis nostris imponimus: & cùm auro tecta perpendimus, quid aliud quàm mendacio gaudemus? Scimus enim sub illo auro fœda ligna latitare. Nec tantùm parietibus aut lacunaribus ornamentum prætenditur: omnium istorum, quos incedere altos vides, bracteata felicitas est: inspice, & disces sub ista tenui membrana dignitatis quantum mali lateat.* Theophylactus ad præsentem locum: Τοῖχον κεκονιαμένον αὐτὸν καλεῖ, ἐπειδὴ λαμπρὰν μὲν εἶχε τὴν ὄψιν, ὡς νόμου ἔκδικος, καὶ νόμῳ δικάζων· ἡ δὲ διάνοια ἀνομίας ἐνεπλήρωτο. *Vocat illum parietem dealbatum, quia splendidum habebat aspectum, ut legis vindex, & is, qui ex legis præscripto judicaturum se profitebatur: mens verò iniquitate repleta erat.* Augustinus in Psal. CIII. *Quæ est ista, quæ ascendit dealbata? Quid est dealbata? Illuminata: non dealbata, sicut fucata, quemadmodum se dealbant fœminæ, quæ volunt videri, quod non sunt: non dealbata sicut paries dealbatus: destruetur enim, sicut dicit Apostolus, paries dealbatus, hypocrisis & simulatio. Paries dealbatus, foris tectorium, intus lutum.*

Κοντάκιον.

Κοντάκιον est *tomus, volumen.* Moschopulus: Τόμος, τὸ κοντάκιον. Typicum Sabæ, Cap. II. pag. 4. Καὶ ἀνάγνωσις ἀφ' ἕκτης ᾠδῆς κοντάκιον τοῦ ἁγίου, εἰ ἔχει· εἰ δ' οὐκ ἔχει, λέγομεν κοντάκιον τῆς θεοτόκου. Cap. V. p. 5. ψάλλει τοίνυν καὶ τὸ κοντάκιον τοῦ ἁγίου. Menologium ad 4. Febr. Κοντάκιον τῆς ἑορτῆς. In Liturgia Chrysostomi, pag. 109. Μετέπειτα (np. post ἀπολυτίκιον) λέγει τὸ κοντάκιον. De eorum autore & occasione sic fabulatur Menologium sub primo Octobris die: Μνήμη τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ῥωμανοῦ τοῦ ποιητοῦ τῶν κοντακίων. *Memoria sancti patris nostri Romani, contaciorum autoris.* Sub Anastasio Imperatore vixit. Constantinopoli mansit ἐν τῷ ναῷ τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου· ἔνθα καὶ τὸ χάρισμα τῆς συντάξεως τῶν κοντακίων ἔλαβεν, ἐπιφανείσης αὐτῷ τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου κατ' ὄναρ, καὶ τόμον χάρτου ἐπιδούσης καὶ κελευσάσης αὐτὸν καταφαγεῖν· ἔδοξεν οὖν ἀνοῖξαι τὸ ϛόμα, καὶ καταπιεῖν τὸν χάρτην· ἦν δὲ ἡ ἑορτὴ τῆς Χριϛοῦ γέννων· καὶ εὐθέως ἐξυπνος γενόμενος, ἀναβὰς ἐν τῷ ἄμβωνι, ἤρξατο ψάλλειν, Ἡ παρθένος σήμερον τὸν ὑπερούσιον τίκτει· καὶ ποιήσας καὶ τῶν λοιπῶν ἑορτῶν τὰ κοντάκια, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν ἐπισήμων ἁγίων, ὡς εἶναι τὸ πλῆθος τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων κοντακίων ὑπὲρ τὰ χίλια, *in Templo sanctissimæ Deiparæ, ubi etiam donum conficiendi contacia accipit,*

pit, apparente ei ſanctiſſimâ Deiparâ per ſomnium, & volumen chartæ tradente, illudq; deglutire jubente. Exiſtimat igitur, ſe os aperuiſſe & chartam deglutiviſſe: erat autem feſtum Nativitatis Chriſti. Et ſtatim experrectus, ambonem conſcendit, & canere cœpit, Virgo hodie ſupereſſentialem parit: *fecitq; reliquorum etiam feſtorum contacia, celebrium quin etiam ſanctorum, ita ut multitudo contaciorum ab eo factorum numerum excedant millenarium.* Vide Gloſſarium Meurſii in Κοντάκιον.

Κοπέλιν.

Κοπέλιν apud recentiores Græcos eſt *ſpurius*. In hiſtoria Concilii Florentini, ſect. IX. Cap. VI. pag. 257. ubi Epheſius Patriarcha ad Nicænum, Ὅτι σὺ ὑπάρχεις κοπέλιν, καὶ ἐποίησας ὡς κοπέλιν. *Tu ſpurius es, & feciſti ut ſpurius.* Aliâs iisdem κόπελος eſt *ſpurius*, ut Meurſius docet.

Κοπιάτης.

Κοπιάτης eſt *veſpillo*. Gloſſæ Græco-latinæ: *Biſpelliones.* Νεκροθάπται, κοπιάται. Epiphanius in compendiaria doctrina de Fide, pag. 465. Κοπιάται, οἱ τὰ σώματα περιστέλλοντες τῶν κοιμωμένων. *Qui mortuorum corpora curant.* Juſtin. Novell. LIX. ὥστε μέντοι μὴ ἐλάττους εἶναι τοὺς δεκανοὺς, ἤτοι κοπιάτας, τῶν ὀκτακοσίων τῶν ἀπονεμηθέντων τοῖς θεοφιλεστάτοις ἐκδίκοις. Vide pag. 173. & in Δεκανὸς, num. II. 4. item Gl. Meurſii in hac voce.

Κοπιάω.

I. Verbum hoc in ſcriptura aliquando *impropriè* ſumitur pro *afflictione, moleſtia, & dolore*, quem peccatorum nobis exprimit conſcientia. Huc referri poteſt illuſtris ille locus Matth. XI. 28. Δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis: & ego reficiam vos.* Ad quem locum Baſilius Cæſar. in Pſal. XLVI. pag. 272. Πατρικὴ ἡ φωνὴ ἡπλωμέναις ἀγκάλαις πρὸς ἑαυτὸν καλοῦντος τοὺς τέως ἀφηνιάζοντας. *Patris eſt hæc vox paſſis ulnis ad ſe invitantis adhuc rebelles & contumaces.* Baſilius Seleucienſis orat. XXIX. pag. 158. Νεύσατε μόνον πρὸς ἐμὲ, καὶ τὴν θεραπείαν κομίσασθε· παρ' ὑμῖν τὰ τραύματα· παρ' ἐμοὶ τὰ φάρμακα· παρ' ὑμῖν τὰ ἁμαρτήματα· παρ' ἐμοὶ τὰ ἰάματα. Μετάνοιαν ἐπιζητῶ μόνον, καὶ θεραπεύεται ἕλκος. Δείξατέ μοι τὴν τοῦ τρόπου μεταβολὴν, καὶ κομίσασθε τὴν τοῦ λυποῦντος ἀπαλλαγήν. *Ad me tantùm reſpicite, & ſanationem recipite. Apud vos vulnera, apud me medicamenta. Apud vos peccata, apud me remedia. Solùm requiro pœnitentiam, & ſano ulcus. Oſtendite mihi morum mutationem, & reportate liberationem ab eo, quod vos triſtitiâ afficit.* Origenes lib. III. contra Celſum, pag. 150. Πάντες ἄνθρωποι, διὰ τὴν τῆς ἁμαρτίας φύσιν κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καλοῦνται ἐπὶ τὴν παρὰ τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ ἀνάπαυσιν. *Omnes homines, ob innatam ad peccandum proclivitatem laborantes & onerati, vocantur à verbo Dei ad quietem capeſſendam.* Chryſoſtomus Homil. XXXVIII. in Matth. pag. 259. Οὐχ ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα, ἀλλὰ πάντες οἱ ἐν φροντίσιν, οἱ ἐν λύπαις, οἱ ἐν ἁμαρτίαις. Δεῦτε, οὐχ ἵνα ἀπαιτήσω εὐθύνας, ἀλλ' ἵνα λύσω τὰ ἁμαρτήματα. Δεῦτε, οὐκ ἐπειδὰν δέομαι ὑμῶν τῆς δόξης, ἀλλ' ἐπειδὰν δέομαι ὑμῶν τῆς σωτηρίας· ἐγὼ γάρ, φησιν, ἀναπαύσω ὑμᾶς· οὐκ εἶπε, σώσω μόνον, ἀλλὰ καὶ, ὃ πολλῷ πλέον ἦν, ἐν ἀδείᾳ καταστήσω πάσῃ. *Non hic, aut ille, ſed omnes qui curis, qui doloribus, qui peccatis vexamini. Venite, non ut pœnas luatis, ſed ut ego peccata ſolvam. Venite, non quòd gloria veſtra indigeam, ſed quia ſalutem veſtram maximè ſitio. Ego enim, inquit, reficiam vos: non dixit, ſervabo tantùm, ſed, quod majus eſt, in omni ſecuritate conſtituam.* Idem, Homil. V. de incomprehenſibili, tom. VI. pag. 424. Κοπιῶντας interpretatur τοὺς ἐκ τοῦ βάρους τῶν ἁμαρτημάτων κεκοπιωμένους, *ex onere peccatorum laborantes.* Theophylactus verò pag. 62. & ex eo Theophanes Homil. LIV. pag. 367. per κοπιῶντας intelligit Judæos, ὡς παρατηρήματα νομικὰ βαρέα μετερχομένους, καὶ κοπιῶντας ἐν τῇ ἐργασίᾳ τῶν ἐντολῶν τοῦ νόμου, *ut in gravibus legis traditionibus occupatos, & in operatione mandatorum legis laborantes.* Interpres, quando reddit, *ut facientes traditiones legis graves,* Græca non aſſequitur. Sed verior eorum expoſitio, quæ vult, hîc agi de iis, qui onere peccatorum ſuorum premuntur.

II. Κοπιῶντες ſunt, qui aliâs κοπιάται, *veſpillones, libitinarii.* Apud Ignatium in epiſt. ad Antiochenos, pag. 96. hæc leguntur ſuppoſititia: Ἀσπάζομαι ὑποδιακόνους, ἀναγνώστας, ψάλτας, πυλωροὺς, τοὺς κοπιῶντας, ἐπορκιστὰς, ὁμολογητάς. *Saluto ſubdiaconos, Lectores, Cantores, Janitores, Libitinarios, Exorciſtas, Confeſſores.* Videantur Notæ Vedelii ad hunc locum.

Κορρίκτωρ.

Κορρίκτωρ, *Corrector.* Sæpe legitur apud Iſidorum Peluſiotam. Lib. I. Epiſt. CXVI. pag. 36. ſcribit Αὐσονίῳ κορρίκτορι, *Auſonio correctori.* Item epiſt. CCCXCV. lib. ejusdem, pag. 102. Et epiſt. XXV. lib. II. Epiſt. XV. Σεραπίωνι κορρίκτορι. Munus ejus explicat Epiſt. CXVI. lib. I. quæ talis eſt ad Auſonium Correctorem: Σοφὸν ἔχων ἀληθείας ἐξεύρημα τὸ πολυειδὲς τῶν βασάνων μηχάνημα, χρῆσαι τῷ φόβῳ πρὸς τὴν κρίσιν, ἐπειδὴ φόβον σε τοῖς κακοῖς ὁ θεῖος νόμος ὡρίσατο. *Cùm ſapiens veritatis inventum habeas multiplicem tormentorum machinam, timore ad judicium utere: quandoquidem te terrorem improbis divina lex conſtituit.* Et epiſt. CCXXVIII. lib. V. pag. 629. quæ ad eundem Auſonium ſic habet: Πρέπει τῇ σῇ ἀνδρίᾳ, τῇ τῶν νόμων ὡπλισμένῃ ἰσχύϊ, ἀναγκάζειν ἀπέχεσθαι τοῦ ἀδικεῖν, τοὺς ὅθεν οὐ χρὴ κερδαίνειν ἐπιχειροῦντας, κατὰ τῶν ἀσθενεστέρων ὁπλίζοντας τὴν δεξιάν. *Generoſitati tuæ convenit, legum robore armatæ cogere ut ab injuria abſtineant, qui unde non oportet aliquid lucrari conantur, quiq; dextram adverſus imbecilliores armant.* Tandem epiſt. CCLXIII. lib. III. pag. 363. Καλῶς ἂν, ὦ ἐλλογιμώτατε, διοικήσειας τὴν ἀρχὴν, εἰ τοῦ μὲν δικαίου φύλαξ ἀκλινὴς γένοιο, ἴσον δ' ἀπέχοιο ἀπεχθείας ἀδίκου καὶ χάριτος· τὸ δὲ ξίφος, ἄχραντον, ὡς ἐνδέχεται τηρήσειας, ταῖς ἀπειλαῖς τὰ πταίσματα προαναστέλλων. *Commodè, vir ſummâ doctrina & eloquentiâ prædite, imperium adminiſtrâris, ſi æquitatis quidem firmus cuſtos fueris, ac peræquè & ab iniquo odio, & à gratia & favore te ipſum removeas: ac denique immaculatum, quoad ejus fieri queat, gladium conſervâris, minis videlicet flagitia, antequam committantur, coërcens & reprimens.* Erant autem *Correctores* in oriente bini: in occidente tres. Et videtur Cl. Meurſio nata hæc dignitas mox poſt Cæſares, declinante imperio. Primùm invenitur temporibus Aureliani. Eutropius in ejus rebus geſtis, lib. IX. *Qui quidem Tetricus corrector Apuliæ poſtea fuit, ac privatus diutiſſimè vixit.* Vide Gl. Meurſii & Barnabæ Briſſonii lib. III. de Verborum Significatione, in voce *Correctores.*

Κορταλῖνοι.

Κορταλῖνοι, ſic ſcribere malo, quàm cum Meurſio κορτελῖνοι, *cohortalini*, vilis conditionis milites. Gloſſæ Baſilic. Κορτελῖνοι· εὐτελεῖς· θυρωροὶ τοῦ πραιτωρίου. *Cohortalini: viles, abjecti, oſtiarii Prætorii.* In Photii Nomocanone, tit. XII. Cap. II. ex tit. V. lib. I. Cod. pag. 1062. Biblioth. Juris Canonici, hæc aſt-

afferuntur de Manichæis & Donatistis: Οὐ γίνονται ἀξιωματικοὶ, ἢ συνήγοροι, ἢ ἔκδικοι, ἢ πρεσβύτεροι πόλεως, γίνονται δὲ κορταλῖνοι. *Non consequuntur honores, neque patroni causarum, aut defensores, aut civitatum seniores, sed viles & abjecti fiunt.* Balsamon in Constitut. Ecclesiast. Collect. ex lib. I. Cod. tit. V. de Hæreticis, num. XII. *Non habeant potestatem* ἐπηρεάζειν ἢ δικάζειν χριστιανοῖς ἢ ἐπισκόποις, ἢ στρατεύεσθαι, πλὴν τῶν ἐκ γένους κορταλίνων, *injuriis afficiendi, vel judicandi Christianos aut Episcopos, vel etiam militandi, extra quam si genere cohortalini sint.*

Κορυφαῖος.

Vide in voce Πέτρος, num. I. 2.

Κοσμικός.

I. Κοσμικὸς est *secularis*: quisquis extra clerum est. Veteres Glossæ, Κοσμικὸς, *secularis.* Typicum Sabæ Cap. V. Ἵνα μὴ ἐῶσι ἐρχομένους εὐχῆς χάριν μοναχοὺς εἴτε κοσμικοὺς εἰσέρχεσθαι ἐν τῷ ναῷ ψαλλούσης τῆς ἐκκλησίας. *Ne sinant accedentes orationis gratiâ monachos vel seculares ingredi in Templum canente Ecclesia.* Vide Gl. Meursii.

II. Κοσμικὸς est *rebus mundanis deditus.* Clemens Alexand. Strom. II. pag. 378. Ξένος, ὧν ξένα τὰ κοσμικά. Κοσμικοὺς δὲ, τοὺς εἰς γῆν ἐλπίζοντας καὶ τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας, ἐξακούομεν. *Hospites sunt, quorum sunt externa, quæ sunt mundana.* S. Maximus Cent. II. de Charitate, Cap. LIII. Κόσμον λέγει ἡ γραφὴ, τὰ ὑλικὰ πράγματα· καὶ κοσμικοί εἰσιν, οἱ τούτοις τὸν νοῦν ἐναπέχοντες. *Mundum scriptura vocat res terrenas: mundani verò sunt, qui in hisce rebus mentem habent occupatam.* Macarius Homil. XV. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ γευσάμενοι τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, καὶ μέτοχοι ὄντες τοῦ πνεύματος, ἐὰν μὴ σφαλίσωνται, κατασβέννυνται, καὶ γίνονται χείρους οὗ ἦσαν κοσμικοὶ ὄντες. *Ipsi etiam illi, qui gratiam Dei gustârunt, & participes facti sunt Spiritûs, nisi confirmentur, extinguuntur, & deteriores fiunt, quàm erant, cùm rebus adhuc dediti essent mundanis.*

III. Κοσμικὸν notat id, *quod est externum, & visibile, aut caducum.* Huc pertinet ἅγιον κοσμικὸν, *mundanum sanctuarium*, id est, sanctuarium typicum, terrenum, externum, visibile, de quo ad Hebr. IX. 1. ubi Chrysostomus, Homil. XV. in hanc Epist. Ἅγιον κοσμικὸν λέγει, ἐπειδὰν πᾶσιν ἠφίετο ἐπιβαίνειν, καὶ δῆλος ἦν ὁ τόπος ἐν τῷ αὐτῷ οἴκῳ, ἔνθα οἱ ἱερεῖς εἱστήκεισαν, ἔνθα οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ προσήλυτοι, οἱ Ἕλληνες, οἱ Ναζωραῖοι. Ἐπεὶ οὖν καὶ Ἕλλησι βατὸν ἦν, κοσμικὸν αὐτὸ καλεῖ. Mundanum sanctuarium *dicit, quoniam permittebatur omnibus ingredi: & manifestus erat locus in eadem domo, ubi stabant sacerdotes, ubi Judæi, proselyti, Græci, Nazarei. Quoniam ergo ad id patebat aditus etiam gentibus, ipsum vocat* mundanum. Eadem Theophylactus repetit in Cap. IX. ad Hebræos, pag. 955. Oecumenius, pag. 838. dicit appellari ἅγιον κοσμικὸν, διὰ τὸ πᾶσιν ἐξεῖναι εἰσιέναι, *mundanum sanctuarium, quia omnibus ingredi liceat.*

Κόσμιος.

Veteres Glossæ: Κόσμιος, *decorus, ornatus.* Hesychius: Κοσμίους, ἀνεπιλήπτους. *Inculpatos.* I. Timoth. II. 9. ἐν καταστολῇ κοσμίῳ, *in habitu ornato..* Vide in Καταστολή. I. Timoth. III. 2. Apostolus vult Episcopum esse κόσμιον. Hic κόσμιος ad mores pertinet. Eò refert Theodoretus ad præsentem locum, pag. 475. Κόσμιον καὶ φθέγματι, καὶ σχήματι, καὶ βλέμματι, καὶ βαδίσματι· ὥστε καὶ διὰ τοῦ σώματος φαίνεσθαι τὴν τῆς ψυχῆς σωφροσύνην. *Ornatum & locutione, & habitu, & aspectu, & incessu: ut etiam per corpus appareat animæ moderatio.* Vulgatus ornatum reddit. Beza, *compositum.* Ita Seneca Cap. VIII. de vita beata, *Compositum & ordinatum fore talem virum*: & Epist. CXIV. de Animo loquens: *Si ille sanus est, si compositus, gravis, temperans, ingenium quoque siccum ac sobrium est.* Posses etiam *gravem* vertere, ut Theophylactus, qui interpretatur σεμνοπρεπῆ. Greg. Nazianzenus in Epist. ad Dioclem: Κόσμιος, ἡ σεμνότης. *Gravitas.* Hesychius: Ἐν κόσμῳ, ἐν σεμνότητι.

Κοσμογένεια & Κοσμογονία.

Utramque vocem omittunt Lexica. Clemens Alex. Strom. VI. pag. 683. Ἡ κοσμογένεια ἐν ἓξ περαιοῦται ἡμέραις. *Creatio mundi sex diebus absolvitur.* Theodoretus θεραπευτ. Serm. IV. sub finem: Τῶν προφητῶν ὁ κορυφαῖος Μωϋσῆς, ὁ τὴν κοσμογενίαν ξυγγράψας. *Prophetarum princeps Moses, qui mundi genituram conscripsit.* In prologo scribitur κοσμογένεια. Serm. II. Μωϋσῆς ὁ τὴν κοσμογένειαν ξυγγράφων. Cyrillus Alexand. lib. I. adv. Julianum, pag. 21. Genesin vocat βιβλίον κοσμογονίας, *librum genituræ mundi.* Clemens Alexand. Strom. IV. pag. 475. Ἡ κατὰ τὸν τῆς ἀληθείας κανόνα γνωστικῆς παραδόσεως φυσιολογία, μᾶλλον δὲ ἐποπτεία, ἐκ τοῦ περὶ κοσμογονίας ἤρτηται λόγου. *Quæ est ex veritatis regula, gnosticæ traditionis naturæ contemplatio, vel potiùs superna quædam speculatio, dependet ex ea oratione, quæ traditur de ortu mundi.*

Κοσμοκράτωρ.

Κοσμοκράτωρ est *mundi imperium obtinens*, vel *princeps mundi.* Veteres Glossæ: Κοσμοκράτωρ, *mundi rector.* Ad Ephes. VI. 12. Πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου. Vetus Interpres reddidit: *Adversus mundi rectores tenebrarum harum.* Alii, *Adversus mundi dominos,* rectores *tenebrarum seculi hujus.* Tertullianus autem lib. I. de Resurrectione carnis, sub finem Cap. XXII. pag. 575. κοσμοκράτορας vertit *mundi potentes*: alibi, *munditenentes.* Ita autem vocantur *mali angeli*, ὡς τῶν πονηρῶν πράξεων καθηγεμόνες, *ut malarum actionum autores*; ut explicat Oecumenius ad hunc locum; pag. 648. De iisdem exponit Theodoretus, pag. 318. Κοσμοκράτορας αὐτοὺς ὠνόμασεν, οὐχ ὡς παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν δὲ τὴν ἀρχὴν δεξαμένους, ἀλλ' ὡς τῶν ῥαθυμίᾳ συζώντων γνώμῃ τὴν δουλείαν ἀσπασαμένων. *Nominavit eos,* nempe malos dæmones, *mundi rectores, non quòd hunc à Deo principatum acceperint, sed quod qui vivunt in socordia, servitutem sua sponte amplectantur.* Et Theophylactus, pag. 566. Οὐχὶ τοὺς τοῦ κόσμου, ἤγουν τῆς κτίσεως κρατοῦντας· ἀλλ' οἶδε κόσμον ἡ γραφὴ τὰς πονηρὰς πράξεις λέγειν, καὶ τοὺς ταύτας μετιόντας. Τούτων οὖν κρατοῦσιν οἱ δαίμονες αὐθαιρέτως ὑποδουλωθέντων αὐτοῖς. *Non quòd in mundum, seu creaturam dominentur: sed scriptura* mundum *vocat prava opera, & qui ea perpetrant. In hos igitur sponte in ipsorum servitutem redactos imperium exercent dæmones.* Confer quæ dicta sunt in voce Αἰών, num. V. & in Ἄρχων, num. I. 2. ad literas *b.* & *c.*

Κοσμοπολίτης.

Κοσμοπολίτης est *mundi civis.* Ita vocatur *homo.* Constitut. Apostol. lib. VII. Cap. XXXV. pag. 985. Τέλος τῆς δημιουργίας τὸ λογικὸν ζῶον τὸν κοσμοπολίτην τῇ σῇ σοφίᾳ διαταξάμενος κατεσκεύασας. *Finem creationis animal rationale, mundi civem, sapientiâ tuâ præparâsti.* In Liturgia Jacobi ibid. lib. VIII. Cap. XII. pag. 1016. Σὺ οὐ μόνον τὸν κόσμον ἐδημιούργησας, ἀλλὰ καὶ τὸν κοσμοπολίτην ἄνθρωπον ἐν αὐτῷ ἐποίησας κόσμου κόσμον αὐτὸν ἀναδείξας. *Tu non tantùm mundum creâsti, sed etiam mundi civem hominem in eo fecisti, eumque mundi ornatum constituisti.* Ita apud Laërtium interrogatus Diogenes, cujas sit? respon-

spondet, se esse κοσμοπολίτην, apud Lucianum autem κόσμου πολίτην divisim.

Κόσμος.

Κόσμος, *mundus* notat

I. *Ornatum*. Hesychius: Κόσμος, καλλωπισμὸς, κατασκευὴ, τάξις, κατάστασις, στρατηγὸς, κεκοσμημένος, κάλλος. *Ornamentum, compositio, ordo, magistratus, ornatus, pulchritudo.* Veteres Glossæ: Κόσμος. *Decus, ornatus.* Κόσμος γυναικός. *Ornamentum.* Hoc sensu legitur I. Petri III. 3. Chrysostomus in Psal. XI. Κόσμος ἀληθὴς ὁ περὶ ψυχήν· ὁ δὲ ψευδὴς, ὁ περὶ σῶμα. *Verus ornatus, est ornatus animæ: falsus verò, ornatus corporis.* Greg. Nazianzenus Orat. XII. pag. 199. Κόσμος ἐστὶν ὅπερ λέγεται καὶ κάλλος ἀπρόσιτον. *Mundus est, ut appellatur, incomparabilis pulchritudo.* Theophanes Homil. LVI. pag. 380. Κόσμος ἡ τοῦ κάλλους ἁρμονία καὶ διακόσμησις. *Κόσμος est pulchritudo ex partium proportione consurgens, & quidam ornatus.* Suidas εὐπρέπειαν, *ornatum* significare dicit.

II. *Totam rerum creatarum universitatem.* Suidas: Κόσμος σημαίνει τόδε τὸ πᾶν. *Notat hoc universum.* Idem: Κόσμος, τὸ ἐξ οὐρανοῦ, καὶ γῆς, καὶ τῶν ἐν μέσῳ σύγκραμα. *Mundus est compages, & temperamentum ex cœlo & terra, & iis, quæ sunt in horum medio.* Eadem leguntur apud Nazianzenum, Orat. XLII. pag. 679. nisi quòd pro σύγκραμα & σύγκριμα, quemadmodum etiam legendum ex Philone de Mundo, unde hæc Mundi definitio petita. Eandem repetit Theophanes Homil. LVI. pag. 380. Basilius de Spiritu S. Cap. XXII. Κόσμος ἐστὶ τὸ ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς σύστημα. *Mundus est compages ex cœlo & terra.* Hac autem definitione cœlum & terra comprehenduntur. Macarius Homil. XLV. Δύο κόσμους ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς, τὸν μὲν ἄνω τοῖς λειτουργικοῖς πνεύμασι, καὶ τὴν πολιτείαν ἐκεῖ ἔχειν διετάξατο· τὸν δὲ κάτω τοῖς ἀνθρώποις ὑπὸ τὸν ἀέρα τοῦτον. *Duos mundos creavit Deus: superiorem quidem spiritibus ministratoriis, qui ibi vitæ statum habent, inferiorem verò hominibus sub hoc aëre, assignavit.* Atque hoc sensu

1. *caussa efficiens Mundi Deus est.* Chrysostomus Homil. IX. ad populum Antiochenum: Θεὸς μέγαν καὶ θαυμαστὸν τὸν κόσμον ἐποίησεν, ὑπὲρ φύσεως ἀκολουθίαν αὐτὸν συνέπηξεν, ἐξ ἐναντίων αὐτὸν συνέστησε, θερμοῦ καὶ ψυχροῦ, καὶ ξηροῦ καὶ ὑγροῦ, πυρὸς καὶ ὕδατος, γῆς καὶ ἀέρος. *Deus magnum & mirabilem fecit mundum, supra naturæ consequentiam ipsum compegit, ex contrariis ipsum constituit, ex calido & frigido, sicco & humido, terra & aëre.* Greg. Nazianzenus Orat. XL. pag. 671. Πίστευε τὸν σύμπαντα κόσμον ὅσος τε ὁρατὸς, καὶ ὅσος ἀόρατος, ἐξ οὐκ ὄντων παρὰ Θεοῦ γενόμενον, καὶ προνοίᾳ τοῦ ποιήσαντος διοικούμενον, δέξασθαι τὴν εἰς τὸ κρεῖττον μεταβολήν. *Crede mundum universum, tam qui oculis cernitur, quàm qui oculorum obtutum fugit, à Deo ex nihilo creatum esse, & Creatoris providentiâ gubernari, foreq; aliquando, ut in præstantiorem statum immutetur.* Nec solus Pater, sed etiam Filius & Spiritus causa creationis primaria. Hoc voluit Basilius Cap. XVI. de Spiritu sancto: Προκαταρκτικὴ αἰτία τῶν γενομένων ὁ πατὴρ, ἡ δημιουργικὴ ὁ υἱὸς, ἡ τελειωτικὴ τὸ πνεῦμα. Gravissimè ergo lapsi sunt,

a. qui *Mundum genitum* esse somniârunt. Atque hoc fuit impium Simonis Magi delirium, qui, referente Theodoreto hæret. fab. lib. I. Cap. I. pag. 192. asseruit κόσμον γεννητὸν εἶναι, γεγενῆσθαι δὲ ἐκ τῆς φαινομένης τοῦ πυρὸς ἐνεργείας, *Mundum genitum esse, genitumq; ex operatione ignis, quæ cernebatur.*

b. qui *Mundum ab Angelis creatum* dixerunt. Eundem errorem Simoni quoque tribuit Theodoretus loco citato. Dixit ὑπὸ τῶν ἀγγέλων δημιουργηθῆναι τὸν κόσμον. De eodem Epiphanius hæresi XXI. p. 30. Οἱ ἄγγελοι τὸν κόσμον ἔκτισαν, καὶ τοὺς ἀνθρώπους. *Angeli Mundum & homines crearunt.* Eadem fuit impia Menandri sententia, referente Theodoreto ibidem. Carpocrates, ut habet Athanasius Orat. II. contra Arianos, tom. I. pag. 363. Ἀγγέλους τοῦ κόσμου δημιουργοὺς εἶναί φησιν. *Angelos mundi creatores esse dicit.* Vide etiam Epiphanium, hæresi XXVII. pag. 49. eadem de eo referentem. Saturnilus docuit τὸν κόσμον ὑπ' ἀγγέλων γεγενῆσθαι, Epiphanius hæresi XXIII. pag. 32. De eodem Theodoretus hæret. fabul. lib. I. Cap. III. pag. 194. Ἑπτά τινας ἐκ τῶν ἀγγέλων τὸν κόσμον ποιῆσαι ἔφησε. *Septem ex horum numero Angelorum mundum condidisse dixit.* Idem delirium Cerinthianis tribuit Epiphanius hæresi XXVIII. pag. 53. Basilides docuit τοὺς τὸν οὐρανὸν τὸν ἔσχατον, τὸν ὑφ' ἡμῶν ὁρώμενον, οἰκοῦντας ἀγγέλους δημιουργῆσαι τὸν κόσμον, *ultimum cœlum, quod à nobis cernitur, inhabitantes Angelos mundum condidisse.* Theodoretus hæret. fabul. lib. I. Cap. IV. pag. 195. Vide etiam Ravanellum in voce *Mundus*, num. II. 1.

c. *Qui plures mundos somniârunt.* Id fecerunt Anaximander, Anaximenes, Archelaus, Xenophanes, Diogenes, Leucippus, Democritus, Epicurus, ejusque discipulus Metrodorus. Opheos hæreticos similiter desipuisse docet Augustin. hæresi LXXVII. Vide Vossii Disputat. I. de Creatione thesi XI. His omnibus opponimus illud Athanasii Orat. contra Gentes, tom. I. pag. 43. Οὐχ ὅτι εἷς ἐστιν ὁ δημιουργὸς, διὰ τοῦτο καὶ εἷς ἐστιν ὁ κόσμος· ἠδύνατο γὰρ καὶ ἄλλους κόσμους ποιῆσαι ὁ Θεὸς, ἀλλ' ὅτι εἷς ἐστιν ὁ κόσμος ὁ γενόμενος, ἀνάγκη καὶ τὸν τούτου δημιουργὸν ἕνα πιστεύειν εἶναι. *Non quia unus est Creator, propterea etiam unus est Mundus: potuisset enim etiam alios mundos condere Deus: sed quoniam unus conditus est mundus, necessariò etiam credendum, ejus creatorem unum esse.*

2. *Materia*, ex qua mundus creatus fuerit nulla est. Hinc κτίσις vocatur ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγὴ, *è nihilo in aliquid productio*, à Chrysostomo, tom. VIII. pag. 148. Homil. in II. Corinth. V. 17. Eadem habet Basilius M. Epistolâ CXLI. Vide in Κτίσις. Damnamus ergo omnes illos, qui Mundum quidem à Deo factum agnoscunt, sed ex præexistente materia. Ita sensisse *Marcionem*, testatur Tertullianus lib. V. adv. Marcionem, Cap. XIX. *Hermogenem*, teste eodem contra Valentinum Cap. XVI. & contra Hermogenem Cap. I. & de Præscript. Cap. XXXIII. Theodoreto item hæret. fab. lib. I. Cap. XIX. pag. 207. qui de illo sic scribit: Ἐξ ὑποκειμένης ὕλης καὶ συναγεννήτου τὸν Θεὸν ἔφη δημιουργῆσαι τὰ πάντα. *Ex subjecta materia & coingenita Deum dixit omnia creâsse.* Ἀδύνατον γὰρ ὑπέλαβεν ὁ ἐμβρόντητος καὶ τῷ Θεῷ τῶν ὅλων, ἐκ μὴ ὄντων δημιουργεῖν. *Impossibile enim esse stolidus homo existimabat etiam Deo universorum, ut ex nihilo crearet.* Idem statuerunt Manichæi, de quibus Chrysostomus Homil. I. tom. V. Τὴν ὕλην, τὴν ἐξ οὐκ ὄντων, τὴν φθειρομένην, τὴν ῥέουσαν, τὴν ἀλλοιουμένην τοῖς τῆς ἀγεννησίας πρεσβείοις ἐτίμησαν. *Materiam, quæ è nihilo est, corruptioni obnoxiam, fluidam, mutationis capacem, ingenitam dixerunt.* Theodoretus, hæret. fab. lib. I. Cap. XXVI. docuerunt, τὰ τοῦ κόσμου μέρη οὐ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τῆς ὕλης εἶναι ποιήματα, *mundi partes non Dei, sed materiæ opera esse.* Vide etiam Epiphanium hæresi LXVI. p. 271. Greg. Nyssenum de Opificio hominis, Cap. XXIII. tom. I. pag. 105. 106. & Augustinum de hæresibus Cap. XLVI. Eleganter Athanasius Orat. de Incarnatione Verbi, tom. I. pag. 55. *Scriptura docet*, οὔτε αὐτομάτως, διὰ τὸ μὴ ἀπρονόητα εἶναι, οὔτε ἐκ προϋποκειμένης ὕλης, διὰ τὸ μὴ ἀσθενῆ εἶναι τὸν Θεὸν, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄν-

τῶν, καὶ μηδαμῶς ὑπάρχοντα τὰ ὅλα εἰς τὸ εἶναι πεποιηκέναι τὸν Θεὸν διὰ τοῦ λόγου, *neque fortuitò, quia divinam providentiam non effugiunt, neque ex præexistente materia, quia Deus non est impotens, sed ex nihilo, etiam prorsus non existentia, universa Deum per Verbum creâsse.*

3. *Finis Mundi* a. κατὰ θέσιν est *gloria Dei.* Hinc Mundus elegantissimè à Gregor. Nazianzeno Orat. XLIII. pag. 699. vocatur μέγας καὶ θαυμαστὸς τῆς μεγαλειότητος τοῦ Θεοῦ κῆρυξ, *magnus & admirabilis majestatis divinæ præco.* Ex Mundi opificio cognoscitur Deus. Hinc Chrysostomus Homil. V. in I. ad Corinthios, Ἔδωκεν ἀντὶ δέλτου τὸν κόσμον. *Deus Mundum dedit loco libri.* Greg. Nyssenus Orat. II. in verba, *Faciamus hominem*, tom. I. pag. 155. *mundum* appellat βιβλίον ἔγγραφον. Locum produximus in voce Βίβλος, num. II. 3. ubi etiam alia, quæ huc faciunt. Vide imprimis in Θεὸς, num. III. 3. ubi pluribus docetur, ipsam rerum omnium creationem Dei existentiam probare.

b. κατ' ἄρσιν. *Non est adorandus.* Clemens Alexand. in Protreptico, pag. 42. Μή τις ὑμῶν τὸν κόσμον ἐκθειαζέτω, ἀλλὰ τὸν κόσμου δημιουργὸν ἐκζητησάτω. *Nemo vestrûm mundum Deum faciat, & ut Deum colat, sed mundi quærat opificem.*

4. *Accidentia Mundi.* Inter ea est *interitus* ejus, quem veteres summo consensu non κατ' οὐσίαν, sed κατὰ ποιότητας futurum dicunt. Hæc fuit sententia Irenæi lib. IV. Cap. VI. cujus autoritate eandem defendit Andreas Cæsariensis ad Cap. VI. Apocal. Idem sensit, qui sub Justini Martyris nomine sese venditat, Resp. V. ad Græcos, pag. 196. Edit. Græco-Lat. ubi futura dicitur novissimo die τῶν ὄντων εἰς τὸ κρεῖττον μεταποίησις κατὰ τὴν πίστιν τῶν ὀρθοδόξων, *rerum creatarum in melius mutatio secundùm fidem orthodoxorum.* Vide etiam Resp. XCIII. XCIV. & XCV. ad Orthodoxos. Hanc sententiam clarè imprimis & fusè tractat Proclus apud Epiphanium hæresi LXIV. pag. 234. & seqq. Eusebius præparat. Evang. lib. XI. Cap. XVII. pag. 328. agit, Περὶ τῆς ἀλλοιώσεως καὶ μεταβολῆς τοῦ κόσμου. *De mutatione & restauratione mundi.* Et lib. III. Demonstrat. Evang. pag. 69. Συντέλεια καὶ μεταβολὴ ἡ ἐπὶ τὰ κρείττω τοῦδε τοῦ παντός. *Consummatio & mutatio totius hujus universi in melius.* Cyrillus Jerosol. Catech. XI. Illuminat. pag. 111. Ὁ γενητὸς οὗτος ὁ κόσμος πάλιν ἀνακαινοποιεῖται, &c. *Creatus hic mundus rursus renovatur.* Basilius M. Orat. I. in Hexaëm. pag. 5. post verba Apostoli I. Corinth. VII. 31. Παράγει τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου, & illa Matthæi XXIV. 35. Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, scribit: Προαναφώνησις τῶν περὶ συντελείας δογμάτων καὶ περὶ τῆς τοῦ κόσμου μεταποιήσεως. *Prædictio dogmatum de consummatione, & de mundi innovatione.* Et paulò pòst, pag. 6. Ἀνάγκη μεταποιηθῆναι τὸν κόσμον, εἰ μέλλοι καὶ ἡ τῶν ψυχῶν κατάστασις πρὸς ἕτερον εἶδος ζωῆς μεταβάλλειν. Ὥσπερ γὰρ ἡ παροῦσα ζωὴ συγγενῆ ἔσχε τοῦ κόσμου τούτου τὴν φύσιν· οὕτω καὶ ἡ μέλλουσα τῶν ψυχῶν ἡμῶν διαγωγὴ οἰκείαν τῇ καταστάσει ὑποδέξεται τὴν λῆξιν. *Necesse est, mundum hunc immutari, siquidem status animarum in aliam vitæ speciem reformabitur ac permutabitur. Quemadmodum enim præsens vita cognatam obtinuit & huic mundo conformem naturam: ita etiam secuturæ illius vitæ ratio sortem conditionémve exceptura est animarum nostrarum statui convenientem.* Chrysostomus ad eos, qui offenduntur, Cap. VII. Ὁ κόσμος ἀμείνων διὰ σὲ ἔσται· ὅτι γὰρ ἀμείνων ἔσται, καὶ τοῦτο διὰ σὲ, ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος. Καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται. &c. *Mundus præstantior propter te erit: eum verò præstantiorem fore propter te, audi quid dicat Paulus: Ipsæ etiam res creatæ liberabuntur, &c.* ad Romanor. VIII. 21. Theodoretus ad v. 16. Cap. I. ad Coloss. pag. 347. Propheta dicit: Ἔσται ὁ οὐρανὸς καινὸς, καὶ ἡ γῆ καινή. Καὶ Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά. Ἐν ἐλπίσι δὲ ἔχομεν τὴν τούτων μεταβολήν. *Erit cœlum novum & terra nova. Item, Vetera transierunt, ecce nova facta sunt omnia. In spe autem habemus horum mutationem.* Æneas Gazæus in Theophrasto, pag. 38. Καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀναβιώσεται, οὐχ ὥστε πάλιν τεθνάναι, οὐδὲν γὰρ ἔσται θνητόν· ἀλλὰ πάντα καινὰ καὶ ἀθάνατα, καὶ ὁ πᾶς οὗτος κόσμος καὶ ὁ ἄνθρωπος. *Omnino reviviscet homo, non ut iterum moriatur, nihil enim erit mortale: sed omnia nova & immortalia erunt, etiam totus hic mundus & homo.* Greg. Nazianzenus Orat. X. pag. 174. Ἀναμένω τὴν τοῦ ἀρχαγγέλου φωνὴν, τὴν ἐσχάτην σάλπιγγα, τὸν οὐρανοῦ μετασχηματισμὸν, τῆς γῆς μεταποίησιν, τὴν τῶν στοιχείων ἐλευθερίαν, τὴν κόσμου παντὸς ἀνακαίνισιν. *Exspecto Archangeli vocem, extremam tubam, cœli transformationem, terræ immutationem, elementorum libertatem, totius mundi renovationem.* Idem, Orat. XXI. pag. 388. *mundi mutationem*, in extremo Christi adventu futuram, vocat μεταποίησιν καὶ μετάθεσιν εἰς τὸ ἀκίνητον καὶ ἀσάλευτον, *immutationem, atque in tranquillum statum, & ab omni motu & agitatione liberum, translationem.* Theophylactus ad v. 18. Cap. V. Matth. Ὁ κόσμος παρέρχεται καὶ μετασχηματίζεται. *Mundus præterit & transfiguratur.* Idem ad v. 12. Cap. I. ad Hebræos, pag. 884. Μεῖζόν τι τῆς δημιουργίας ᾐνίξατο, τὴν μετασχημάτισιν τοῦ κόσμου. Ἀλλαγήσονται γὰρ πάντα ἀπὸ τῆς φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν, καὶ οὕτως εὐκόλως, ὥσπερ ἂν εἴ τις περιβόλαιον ἑλίξει. *Majus quiddam quàm sit creatio, hîc innuit Apostolus, transfigurationem videlicet Mundi. Mutabuntur enim omnia à corruptione ad incorruptibilitatem: & adeò facilè, ut si quis amictum circumvolvat.* Damascenus lib. II. Orthod. fidei Cap. X. pag. 111. Καὶ αὐτὴ ἡ (γῆ) παρελεύσεται καὶ ἀλλαγήσεται. *Ipsa etiam terra præteribit & mutabitur.* Oecumenius in II. Petri III. 7. pag. 182. Οὐ παντελῶς πρὸς φθορὰν ὁ κόσμος χωρήσει, ἀλλὰ πρὸς ἀνακαινισμόν. *Mundus non prorsus corrumpetur, sed renovabitur.* Gemina sunt, quæ Aretas habet in Cap. X. Apocal. pag. 939. Οὐκ εἰς ἀνυπαρξίαν χωρήσει ὁ νῦν κόσμος, ἀλλ' εἰς ἀνακαινισμόν. *Non prorsus interibit præsens mundus, sed renovabitur.* Eadem est sententia Patrum qnoque Latinorum, Hilarii in Psal. CXVIII. ad lit. Lamed. Hieronymi in Cap. LXV. Jesajæ: aliorum. Vide Vossii Disputat. XVIII. *de Mundi fine*, Thesi III. & in Παλιγγενεσία, num. III.

III. Ex secunda hac κόσμου significatione variæ oriuntur *significationes impropriæ.* Ita κόσμος *Mundus* notat,

1. *Imperium Romanum.* Gelasius Cycizenus in exordio lib. I. Actor. Concilii Nicæni, pag. 1. hoc sensu vocem usurpat, quando ait, Synodum Nicænam coactam fuisse ἐκ πασῶν τῶν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κόσμου ἐπαρχιῶν, *ex omnibus Romani Mundi provinciis:* vel, ut Balforeus: *Ex omnibus Romani orbis provinciis.*

2. *Terram, in qua homines* vivunt. Ita satis frequenter in sacris. Vide in I. Timoth. I. 15. Ad Hebr. X. 5. Jacobi II. 5. I. Timoth. VI. 7. Οὐδὲν εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον· δῆλον ὅτι οὐδὲ ἐξενεγκεῖν τι δυνάμεθα. *Nihil intulimus in hunc mundum: haud dubium, quòd nec auferre quid possumus.* Vide quæ ad hunc locum notavimus in voce Γυμνὸς, num. 3.

3. *Homines, qui in Mundo vivunt.* Cyrillus Alex. lib. X. in Joh. ad v. 22. Cap. XIV. pag. 829. Κόσμον ἔθος ἐστὶν ἡμῖν ὀνομάζειν, κατά γε τὸν ἐντριβῆ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι προκείμενον λόγον, τοὺς ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ τυχὸν, ὥσπερ εἴ τις καὶ πόλιν λέγοι, τοὺς ὅλην οἰκοῦντας τὴν πόλιν. Mundum, *juxta obviam & omnibus notam rationem, appellare solemus omnes, qui in universo sunt mundo; quemadmodum si quis dicat civitatem eos, qui totam aliquam urbem*

urbem incolunt. Idem, ad v. 8. Cap. XVI. Johannis, pag. 921. Ἡ τοῦ κόσμου προσηγορία σημαίνει τοὺς ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ διεσπαρμένους τε καὶ κατῳκηκότας. Mundi *vox denotat in universo mundo dispersos & habitantes.*

4. *Reprobos, infideles, non regenitos, rebusq; tantùm mundanis addictos.* Vide Joh. I. 10. Cap. VII. 7. Cap. XII. 31. & alibi. Augustinus Tract. II. in Johannem: *Amando mundum, dicti sunt* mundus; *ipsi enim corde habitant in mundo: nam qui non diligunt mundum, carne versantur in mundo, sed corde inhabitant cœlum. Sic*, per malam domum, *inhabitantes malos*; per bonam domum, *inhabitantes bonos intelligimus.* Chrysostomus Homil. VIII. in Joh. ad v. 1. Cap. X. Ἐνταῦθα τὸν κόσμον τὸ πλῆθός φησι τὸ διεφθαρμένον, καὶ τοῖς γηΐνοις προστετηκὸς πράγμασι, τὸν χυδαῖον καὶ ταραχώδη, καὶ ἀνόητον λαόν. *Hoc loco* mundum *appellat corruptam multitudinem, & rebus terrenis addictam: confusum, tumultuosum & stultum populum.* Et paulò pòst: Ὁ κόσμος, τουτέστιν, οἱ τῷ κόσμῳ μόνῳ προσηλωμένοι, καὶ τὰ τοῦ κόσμου φρονοῦντες ἄνθρωποι. Mundus, *id est, qui soli mundo affixi sunt, & ea, quæ mundi sunt, sapiunt.* Ammonius Catenâ in Cap. I. Joh. pag. 25. Ὧδε κόσμον λέγει τοὺς τὰ τοῦ κόσμου φρονοῦντας, καὶ αὐτῷ προσηλωμένους. Mundum *hîc vocat eos, qui ea quæ mundi sunt sapiunt, illiq; affixi sunt.* Cyrillus Alexandr. lib. IV. Cap. V. in Joh. pag. 401. ad Joh. XV. 19. Κόσμον ἐν τούτοις οὐ τὴν ὁρωμένην κτίσιν ἀποκαλεῖ, μᾶλλον δὲ τοὺς φρονοῦντας τὰ ἐν κόσμῳ. Mundum *hîc non visibilem vocat creaturam, sed potiùs mundana sapientes homines.* Idem, ad v. 8. Cap. XVI. Joh. pag. 921. Σημαίνει ἡ τοῦ κόσμου προσηγορία, τὸν ταῖς φιληδονίαις ἀκαταλήκτως ἐγκαλινδούμενον, καὶ τῆς διαβολικῆς βδελυρίας οὐκ ἐξιστάμενον. *Vocabulum* mundi *denotat eum, qui in voluptatibus indesinenter volutatur, nec unquam à diabolicis abominationibus recedit.* Ita etiam Theophylactus in Cap. I. Joh. pag. 563. in Cap. VIII. Joh. pag. 679. & in Cap. XIV. Joh. pag. 770. per *mundum* dicit intelligi, τοὺς τὰ κοσμικὰ, τὰ τοῦ κόσμου φρονοῦντας. Oecumenius ad Jacobi I. 27. pag. 122. Κόσμον ἐνταῦθα τὸν δημώδη καὶ συρφετὸν ὄχλον ἀκουστέον, τὸν κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης αὐτοῦ φθειρόμενον. *Per* mundum *hoc loco intelligi debet vilis plebecula, fæx plebis, quæ deceptricibus ejus cupiditatibus corrumpitur.* Theophanes Homil. LVI. pag. 380. Ἔστιν ὅτε καὶ ἡ κοσμικὴ κακία, καὶ ἡ δελεάζουσα ἡδονὴ, καὶ ἡ πρὸς τὴν ὕλην ἀνάφυρσις, καθ᾽ ὃ τοὺς ἐν αὐτοῖς βιοῦντας, κοσμικοὺς ὀνομάζομεν. *Aliquando etiam mundi malitia, & voluptatis illecebra, & ipsa rerum in materia concretarum colluvio* mundus dicitur; *unde mundanos appellamus eos, qui his dediti vitam agunt.*

5. *Res terrenas.* Theophylactus ad v. 14. Cap. VI. ad Galatas, pag. 493. Δι᾽ οὗ ἐμοὶ ὁ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ τῷ κόσμῳ. Κόσμον τὰ βιωτικὰ πράγματα λέγει, δόξαν, πλοῦτον, τρυφήν. *Per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Mundum, *hujus seculi res & negotia dicit, gloriam, divitias, voluptates.* S. Maximus, Cent. II. de charitate, Cap. LIII. Κόσμον λέγει ἡ γραφὴ τὰ ὑλικὰ πράγματα. Mundum *scriptura appellat res terrenas.* Oecumenius ad superiorem Apostoli locum, pag. 609. Κόσμον φησὶ, τὰ βιωτικὰ πράγματα, τὸν παρὰ ἀνθρώπων ἔπαινον, τὴν δόξαν. Mundum *dicit, res mundanas, laudem & gloriam ab hominibus profectam.*

6. *Multitudinem seu turbam.* Theophanes Homil. LVI. pag. 380. Κόσμος· ἡ τοῦ λαοῦ πληθύς. Mundus *dicitur populi multitudo.* Atque ita sumi dicit Joh. XII. 19. ubi Pontifices de Christo dicant, Ἴδε, ὁ κόσμος ἀπῆλθεν ὀπίσω αὐτοῦ. *Ecce, mundus eum sequitur.* Vide etiam Joh. VII. 4.

Homo vocatur μικρὸς κόσμος. Vide in Μικρόκοσμος.

Κοσμοσωτήριος.

Non habent Lexica. *Mundum salvans.* Balsamon ad Photii Nomocan. tit. II. Cap. II. pag. 41. nomen Christi vocat τὸ γλυκὺ καὶ κοσμοσωτήριον ὄνομα, *dulce & mundo salutare nomen.*

Κουβικουλάριος.

Κουβικουλάριος. *Cubicularius.* Codinus in Chronico Constantinop. Ἀβριλιανὸς ἐσφάγη ὑπὸ κουβικουλαρίου. Menologium mense Augusto, ad diem quartum: Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ὁ ἅγιος Ἐλευθέριος ὁ κουβικουλάριος ξίφει τελειοῦται. *Eodem die sanctus Eleutherius cubicularius gladio percutitur.* Vide Gl. Meursii.

Κουβουκλείσιος.

Hæc etiam vox *Cubicularium* significat, à claudendis & obserandis cubiculis. Epist. CIV. apud Photium, pag. 149. inscripta est Γεωργίῳ Διακόνῳ καὶ Κουβουκλεισίῳ. *Georgio Diacono & Cubiculario.* Κουβουκλίσιος vocatur in Historia Concilii Florentini Sect. IX. Cap. IX. pag. 264. Ἀκουβουκλεῖον, quod *conclave, cubiculum* significat. Chrysostomus Homil. de Pœnitentia & Virginitate; tom. I. Edit. Paris. pag. 831. Κόρη προσαγορεύεται ὁ ὀφθαλμὸς, ἵνα ὡς ἐκείνη διὰ δύω βλεφάρων, ὡς ἔν τινι κουβουκλείῳ ἀποκέκλεισαι, οὕτω καὶ ἡ παρθένος διαμείνῃ. *Pupilla appellatur oculus, & sicut ille duabus palpebris velut in quodam conclavi clausus est, ita & virgo permaneat.* Vide Gl. Meursii.

Κουκούλλιον.

Scribitur etiam κουκούλιον. *Cuculla.* Sozomenus hist. Eccles. lib. III. Cap. XIV. pag. 41. a. de Monachis Ægyptiis agens: Τὸ δὲ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σκέπασμα, ὃ κουκούλιον καλοῦσι. *Capitis verò integumentum, quod cucullam vocant.* Euchologium pag. 175. Ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν ἐνδύεται τὸ κουκούλιον τῆς ἀκακίας. *Frater noster induitur cucullâ innocentiæ.* Et pag. 176. Τὸ κουκούλιον, τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου. *Cucullam, galeam salutarem.* Cassianus lib. I. Cap. IV. pag. 24. de Monachis Ægyptiis: *Cucullis namque perparvis usque ad cervicis humerorumq; demissis confinia, quibus tantùm capita contegant, indesinenter diebus utuntur ac noctibus, scilicet ut innocentiam & simplicitatem parvulorum jugiter custodire etiam imitatione ipsius velaminis commoneantur.* Mysticam significationem ex Germano Constantinop. & ex Dorotheo etiam tradit Meursius in Glossario; ubi vide. Erat verò *cuculla* vestis quoque. Cæsarius lib. III. Cap. XXV. *Ad quod verbum Abbas evigilans, experiri volens, utrum visio erat vera, vel, sicut sæpe evenit, fantastica, cucullam supra pectus suum palpavit, quam totam invenit madidam, lacrymarumq; stillicidiis perfusam & respersam.* Vide Advers. De la Cerda Cap. XLIV. num. XII.

Κοῦπα.

Κοῦπα. *Cupa.* Gerasimus Vlachus in Thesauro suo. Κοῦπα. *Cratera.* Κάλπη. Concil. Florent. Sect. V. Cap. XI. pag. 127. Ἔχω δὲ κούπας τρεῖς, καὶ δίδωμι ἐξ αὐτῶν τὰς δύο. *Habeo verò doliola tria, & ex iis duo trado.* Sect. VI. Cap. IV. pag. 147. Καὶ οἶδα ὅτι εἷς ἐξ ἐκείνων διεπράσατο κοῦπαν. *Novi unum ex iis, qui capsulam vendiderit.*

Κούρσωρ.

Κούρσωρ. *Cursor.* Philostorg. Hist. Eccles. lib. II. tm. IV. pag. 10. Κἀκείνην δὲ πάλιν φωραθεῖσαν τινὶ τῶν κουρσώρων μοιχωμένην. *Eam verò pariter delatam, quòd cum quodam ex cursoribus stuprum admisisset.* Cæsarius, quæst. XLV. pag. 86. stellam, quæ Magis apparuit, vocat θεῖον κούρσωρα, *divinum cursorem.* Chrysostomus

mus Orat. III. de Jobo, quæ CLIX. tom. V. pag. 958. Οὐκ εἶδες καὶ τοὺς παρ' ἡμῖν ἄρχοντας, ὅταν μὲν μετὰ τιμῆς τινὰ καλῶσι, πῶς ἀποστέλλουσι τοὺς δρομεῖς, κούρσωρας καλουμένους Ῥωμαϊστί? *Nonne & eos, qui apud nos sunt Principes, vidisti quomodo cum honore quidem quosdam ad se vocari jubent, Cursores Romanâ linguâ vocatos, mittunt?*

Κούρτη.

Non habet Meursius. Gerasimus Vlachus in Thesauro suo: Κούρτη. *Aula.* Italicè, *Corte.* Αὐλή, παλάτιον. Hist. Concilii Florentini, Sect. II. Cap. XXI. pag. 17. dicit, Concilium Basiliense fuisse congregatum μάλιστα ἐπὶ τῇ συστολῇ καὶ ὑποτυπώσει τοῦ Πάπα τε, καὶ τῆς κούρτης αὐτοῦ, *maximè ut Papæ potentia deprimeretur, ejusq; curia coërceretur.* Sect. V. Cap. IV. pag. 116. Ὁ διδάσκαλος τῆς κούρτης Ἰωάννης ὁ Ἱσπανός. *Doctor aulæ Johannes Hispanus.* Aliquoties ibidem legitur. Vide Sect. VI. Cap. XIV. p. 162. & Sect. ejusd. Cap. XXIII. pag. 177.

Κουφέτα.

Habet quidem Cl. Meursius, sed quid significet, non explicat. Est autem vox Latina, *confecta*, id est, *bellaria.* Concil. Florent. Sect. VI. Cap. II. pag. 143. Καὶ ἔφερον ἡμῖν κουφέτα δαμασκηνά, καὶ οἶνον. *Et attulerunt nobis bellaria dulciariorum arte confecta, pruna Damascena, & vinum.*

Κουφοδοξία.

Non habent Lexica. *Vana opinio.* Palladius in hist. Lausiaca, pag. 8. Ἐπὶ τοσοῦτον ἤλασαν κουφοδοξίας ἀκολασία, &c. *Eò vanæ eos perduxit opinionis intemperantia, &c.*

Κράκτης.

Est apud Græcos liber musicalis, in quo varia Troparia, & Psalmi, & alia, quæ in Matutinis, & in aliis officiis, & Liturgiis potissimùm cantari solent in varia argumenta, cum musicis notis. Ex iis quædam vocantur κεκραγάρια, quasi diceres *clamatoria*, & est Psalmus, qui incipit, *Domine clamavi, exaudi me*, videnturque sic dicta, quòd in primo versiculo bis verbi κράζω fiat mentio. Dicit enim Κύριε ἐκέκραξα πρὸς σέ, εἰσάκουσόν μου· πρόσχες τῇ φωνῇ τῆς δεήσεώς μου ἐν τῷ κεκραγέναι με πρὸς σέ. *Domine clamavi ad te, exaudi me, attende voci orationis meæ, cùm clamavero ad te.* Eo etiam nomine cantica cum modulatione decantata inferuntur. Unde etiam κράκται *Cantores* sunt, *non Lectores.* Codinus de off. aulæ Constantinop. Cap. XVIII. Οἵτε πρωτοψάλται, καὶ οἱ ἀναγνῶσαι, οὓς ἐξ ἔθους παλαιοῦ κράκται ἐν ταῖς τοιαύταις ὀνομάζουσι πανηγύρεσι, καὶ τελεταῖς. Ψάλλουσιν ᾄσματά τινα συντελοῦντα καὶ ἡρμοσμένα εἰς τὰ τοιαῦτα. *Quas occupant Protopsaltæ, Domestici, & Lectores, quos veteri more in ejusmodi panegyricis festis, & initiationibus* clamatores *vocant; qui carmina quædam & cantica canunt huc facientia & accommodata.* Eadem ferè habet Cantacuzenus hist. lib. I. Cap. XLI. *Protopsaltæ, qui & Domestici vocantur, & cæteri ordinis Ecclesiastici, qui cantare nôrunt, quos in talibus sacris* κράκτας *appellare mos est, cantica quædam de industria ad hujus diei festi celebritatem confecta modulantur.*

Κρανίον.

Κρανίον est *calvaria.* Locus, ubi Christus fuit crucifixus, vocatur κρανίον Lucæ XXIII. 33. κρανίου τόπος, Matth. XXVII. 33. Marci XV. 22. & Joh. XIX. 17. Sunt qui censent, hunc locum sic dictum fuisse, quòd esset colliculus, rotunditate speciem *cranii* referens: alii, ut Hieronymus ad Cap. XXVII. Matth. quòd in eo multa essent *crania*, quia in hoc loco damnati supplicio afficiebantur. Plerique tandem Patres Græci volunt sic appellatum esse hunc locum, quia in eo Adam fuerit sepultus. Sic Epiphanius hæresi XLVI. pag. 172. Ἐπεὶ τοῦ πρωτοπλάστου ἐκεῖ τὸ κρανίον εὕρηται, καὶ ἐκεῖ τὸ λείψανον ἐναπέκειτο, τούτου ἕνεκα κρανίου τόπος ἐπεκέκλητο, ἐφ' οὗ σταυρωθεὶς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. *Quoniam Adami ibi inventa est calvaria, ibiq; reliquiæ repositæ erant, propterea calvariæ locus cognominabatur, in quo crucifixus Dominus noster Jesus Christus.* Athanasius de cruce & passione Domini, tom. I. pag. 1003. Οὐδὲ ἀλλαχοῦ πάσχει, οὐδὲ εἰς ἄλλον τόπον σταυροῦται, ἢ εἰς τὸν κρανίου τόπον, ὃν Ἑβραίων οἱ διδάσκαλοι φασὶ τοῦ Ἀδὰμ εἶναι τάφον. *Neque alibi patitur, neque alio in loco crucifigitur, quàm in calvariæ loco, quem Hebræorum doctores Adami sepulchrum esse dicunt.* Basilius Seleuciensis Orat. XXXVIII. pag. 199. Κατὰ τὰς τῶν Ἰουδαίων παραδόσεις, τὸ κρανίον τοῦ Ἀδὰμ ἐκεῖσε εὑρέθη, καὶ τοῦτο διεγνωκέναι τὸν Σολομῶντα διὰ τῆς ὑπερβαλλούσης αὐτῷ σοφίας. Τούτου χάριν, φασί, καὶ κρανίου τόπος ἐκλήθη ὁ τόπος ἐκεῖνος. *Juxta Judæorum traditiones, calvaria Adami ibi inventa est, idq; per summam sapientiam suam cognovisse Solomonem. Propterea, dicunt, locus calvariæ locus ille vocatus est.* Theophylactus in Cap. XIX. Joh. pag. 822. Κρανίου τόπον, ἔλεγον τὸν τόπον· καὶ γὰρ λόγος κατεῖχεν, ὅτι ἐκεῖ τέθαπται ὁ Ἀδάμ, ἵνα ὅπου ἡ ἀρχὴ τοῦ θανάτου, ἐκεῖ ἡ πτῶσις αὐτοῦ γένηται. *Calvariæ locum, dicebant locum illum: narratio enim prodit, ibi sepultum esse Adamum, ut ubi principium mortis, illic & casus ejus fieret.* Vide plura in voce Ἀδάμ, paulò antè num. VI. Ridiculum est, quod Basilius Seleuciensis loco suprà citato dicit: Ἐκάλουν κρανίου τόπον, ἐν ᾧ ἔτεκέ τις γυνὴ παιδίον ἔχον κέρατα. *Vocabant calvariæ locum, in quo mulier quædam infantem peperit cornua habentem.*

Κράσπεδον.

Veteres Glossæ: Κράσπεδον, *fimbria, lacinia.* Hesychius: Κράσπεδα, τὰ ἐν τῷ ἄκρῳ τοῦ ἱματίου κεκλωσμένα ῥάμματα, καὶ τὸ ἄκρον αὐτοῦ. Κράσπεδα, *sunt limbi, qui adsuuntur ad extremas oras vestimenti, & extremitas ejus.* Suidas: Κράσπεδον· τὸ ἱμάτιον τοῦ ἱερέως· παρὰ τὸ εἰς πέδον ἐγγίζειν. *Sacerdotis vestimentum: quòd ad solum accedat.* Imò non notat vestimentum, sed limbum, oram vestimenti, extremam ac imam vestimenti partem: τὸ ἄκρον τοῦ ἱματίου, ut rectè Theophylactus in Cap. IX. Matthæi. Scribæ & Pharisæi, qui omnia opera sua ad ostentationem faciebant, ut spectarentur ab hominibus, *fimbrias suas producebant*, id est, eas quàm longissimas faciebant, ut tantò magis conspicuæ essent, Matth. XXIII. 5. ubi de hypocritis illis, μεγαλύνουσι τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων αὐτῶν, *producunt fimbrias palliorum suorum.* Epiphanius hæresi XV. pag. 20. de Scribis: Habent κράσπεδά τινα σημαντικὰ τῆς αὐτῶν πολιτείας, εἰς ἐπίδειξιν κόμπου καὶ ἔπαινον τῶν θεωμένων, *fimbrias quasdam, quæ vivendi eorum rationem designabant, ad ostendendum fastum & ad laudem captandam à spectatoribus.* Ibidem ad locum Matthæi: Ῥοΐσκους γάρ τινας ἐπὶ τὰ τέσσαρα πτερύγια τοῦ τρίβωνος ἕκαστος εἶχεν ἐξ αὐτοῦ τοῦ στήμονος δεδεμένους ἐν ᾧ χρόνῳ ἐνεκρατεύετο, ἢ παρθενίαν ἤσκει. *Corymbos enim quosdam ad quatuor alas pallii unusquisque habebat alligatas ex ipso stamine, eo tempore, quo sese continebat, vel virginitatem exercebat.* Ad eundem locum Theophylactus, p. 138. Τὰ κράσπεδα ἐποίουν ἐπὶ τῶν ἄκρων τῶν ἱματίων, ὑακίνθιά τινα ἢ κόκκινα κλώσματα, οἷον κροσσούς. *Fimbrias faciebant in extremis vestibus, violaceis & coccineis limbis.* Consentit, Hieronymus itidem ad præsentem locum: *Jusferat*

ferat quoque, inquit, *aliud Moses, ut in quatuor angulis palliorum hyacinthinas fimbrias facerent, ad Israëlis populum dignoscendum: ut quomodo in corporibus circumcisio signum Judaicæ gentis daret, ita & vestis haberet aliquam differentiam. Superstitiosi magistri, captantes auram popularem, atque ex mulierculis sectantes lucra, faciebant grandes fimbrias, & acutissimas in eis spinas ligabant; ut, videlicet, ambulantes, & sedentes interdum pungerentur: & quasi hac admonitione retraherentur ad officia Domini, & ministeria servitutis ejus.* Confer vocem Φυλακτήριον.

Κρείσσων, vel Κρείττων.

I. Κρείσσων est *melior.* Veteres Glossæ hanc significationem tradunt: Κρείσσων, *melior, potior, præstantior.* Κρεῖσσον. *Melius, potius.* Hesychius: Κρεῖσσον, κρεῖττον, βέλτιον, κάλλιον. *Melius, præstantius.* Usitatissima hæc significatio in N. Test. I. Cor. XII. 31. Ζηλοῦτε δὲ τὰ χαρίσματα τὰ κρείττονα. *Ambite verò dona potiora.* Theophylactus exponit, τὰ ὠφελιμώτερα, *utiliora, præstantiora.* Theodoretus, eodem sensu, τὰ μείζονα, *majora, excellentiora.*

II. *Viribus præstantior, potentior, superior.* Isidorus Pelusiota Epist. CXLII. lib. I. pag. 44. Πταῖσμα κρεῖσσον μεταγνώσεως. *Peccatum, quod superat resipiscentiam.* Idem, Epist. XVII. lib. II. pag. 132. Ὁ τῇ ἱερᾷ ἀγκύρᾳ ὀρθούμενος, πάντων ἐστὶ κρείττων τῶν λυπηρῶν. *Qui sacrâ anchorâ recreatur & erigitur, omnes molestias superat.* Chrysostomus: Κρείττων παντὸς ῥύπου. *Omni labe superior,* id est, *immunis ab omni macula.* Greg. Nyssenus de Mose: Κρείττων ἦν θυμοῦ τε καὶ ἐπιθυμίας. *Superavit iram & concupiscentiam.* Greg. Nazianzenus: Τῶν ἁμαρτημάτων στῆσαι τὴν φορὰν κρεῖσσον ἢ καθ' ἡμᾶς. *Peccatorum sistere cursum, vires nostras superat.* Cyrillus Alex. in Actis Ephesinis, pag. 160. Ὥσπερ διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, κρείττους ἡμεῖς γεγόναμεν τῆς φθορᾶς· οὕτω διὰ τῆς ἐν τῷ πειράζοντι νίκης, πάλιν ἡμεῖς κεκρατήκαμεν. *Quemadmodum per resurrectionem Christi à mortuis, nos superiores evasimus corruptione: ita per ejusdem victoriam à tentatore reportatam, nos iterum superiores facti sumus, vicimus.* Homerus eadem notione non semel tantùm. Il. α'. v. 80. Κρείσσων γὰρ βασιλεὺς ὅτε χώσεται ἀνδρὶ χέρηϊ. *Potentior enim Rex quando irascitur viro inferiori.* Vetus Scholiastes: Κρείσσων· ἐπικρατέστερος. *Fortior, potentior.* Il. γ'. v. 71. - - Κρείσσων τε γένηται. *Superiorque fuerit.* Idem Scholiastes: Κρείσσων, ἰσχυρότερος, ἐπικρατέστερος. *Fortior, potentior.* Vide etiam. Il. ead. v. 92. Il. π'. v. 688.

III. Κρείσσων *de Deo* dicitur. Athanasius Orat. contra Gentes, tom. I. pag. 31. Συγγνώμην δὲ ὁ λόγος ἐχέτω παρ' αὐτοῦ τοῦ κρείττονος. *Sed pace Numinis sit venia dicto.* Ita apud Platonem, Plutarchum, & alios, ut ex vulgatis haberi potest Lexicis.

Κρεωδοτέω & Κρεωλογέω.

Lexica hæc verba omittunt. Κρεωδοτέω est *carnes do seu distribuo:* κρεωλογέω, *carnem colligo.* Utrumque legitur in Constitut. Apostolicis. Loca producimus in Μαννοδοτέω.

Κρεωνομέω.

Nec hoc verbum Lexica habent. Significat *Dilanio.* Cyrillus Alex. in Cap. XI. Zachariæ, pag. 770. Πολεμήσει τοῖς ἁγίοις ὁ τῆς ἀνομίας υἱὸς, καὶ ἀχάλινον αὐτοῖς ἐπαφεὶς τὴν ὀργὴν, μονονουχὶ καὶ κρεωνομήσει. *Filius iniquitatis sanctos oppugnabit, & irâ indomitâ eos invadens, propemodum dilaniabit.*

Κρεωφαγέω. Κρεωφάγος.

Κρεωφαγέω *carnes voro, edo: carnibus vescor.* Habent Lexica, sed sine autore. Isidorus Pelusiota Epist. CCCCLXXIV. lib. I. pag. 119. Εἰ νομίμως ἀσκεῖτε, νηστεύοντες μὴ τυφοῦσθε. εἰ δ' ἐπὶ τούτῳ αὐχεῖτε, μᾶλλον κρεωφαγεῖτε. *Si Monasticam vitam legitimè colitis, jejunantes à fastu alienos vos præbete. Sin autem hoc nomine insolescitis, carnes potiùs edite.* Idem eodem verbo *impropriè* utitur Epist. CCCCXLVI. lib. ejusd. pag. 113. ad Palladium scribens: Εἰ νηστεύεις ἀπὸ βρωμάτων, τί κρεωφαγεῖς λοιδορίας; καλὸν γὰρ ἐκείνων ἐμφορεῖσθαι, ἢ ταύταις βεβηλοῦσθαι. Εἰ δὲ τῶν μὲν ἀπέχῃ, ταῖς δὲ μολύνῃ, ἔοικας τινὶ μικρὰ προσευχομένῳ, καὶ πλεῖστα βλασφημοῦντι. *Si à cibis abstines, quid conviciis & maledictis tanquam carnibus vesceris? Præstiterat enim illis ingurgitari, quàm his contaminari. Quòd si ab illis abstinens, his inficeris & conspurcaris, ei similis es, qui parùm precatur, sæpissimè autem Deum impiis & contumeliosis vocibus incessit.* Κρεωφάγος est *carnivorus, qui carnibus vescitur, carnium vorator.* Ita etiam vocatur tempus post Quadragesimam, quo carnibus iterum vesci licebat. Codinus de Offic. Καὶ ποιῶν εὐχὴν ἐπὶ τῆς βασιλικῆς τραπέζης, ἐπὶ τὸ τὴν τεσσαρακοστὴν παρελθεῖν, ἀρχὴν δὲ τῆς κρεωφάγον λαβεῖν, λαμβάνει ἄρτον καὶ μίνσον, καὶ ἀπέρχεται. *Et orationem recitans ad Imperatoris mensam, quia Quadragesima præteriit, & carnibus vesci rursus licet, accipit panem & ferculum, atque discedit.*

Κρινόχρους.

Non habent Lexica. Κρινόχρους, ad formam ἁπαλόχρους, est, *qui floridum habet corpus, floridam cutem lilii instar.* Usus hac voce Chrysostomus Homil. de Josepho, tom. VI. Edit. Paris. pag. 135. ubi de Josepho: Λευκοὺς ἔχων ὀδόντας ὡς γάλα, πυρίζων τοῖς χείλεσιν, ὀφρύας ἔχων ἡπλωμένας ὑπὸ κρινοχρόῳ μετώπῳ δασύτητι τῶν τριχῶν ἀλλήλαις συνεζευγμένας. *Candidos instar lactis dentes habens, labia igneo colore rubentia, expansa florida sub fronte supercilia pilorum inter se densitate connexa.*

Κρίνω. Κρῖμα. Κρίσις.

I. Κρίνειν, *judicare,* est

1. *caussas discutere & cognoscere.* Hesychius κρίναι etiam explicat per δοκιμάσαι, *perpendere, explorare, exquirere.* Basilius M. in Psal. VII. pag. 141. Τὸ κρίνεσθαι ἐπὶ τοῦ δοκιμάζεσθαι ὑπὸ τῆς γραφῆς παραλαμβάνεται. *Judicari pro explorari, probari à Scriptura sumitur.* Addit exemplum ex Psal. VII. 9. Ὡς τὸ, Κρινόν με κύριε, ὅτι ἐγὼ ἐν ἀκακίᾳ μου ἐπορεύθην. Ἐπάγει γὰρ ἐκεῖ, Δοκίμασόν με Κύριε, καὶ πείρασόν με. *Ut in illo, Judica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum. Ibi enim subjungit: Proba me Domine, & tenta me.* Vide ad eundem locum Theodoretum. Huc referri potest, locus Joh. VIII. 15. ubi κατὰ σάρκα κρίνειν, est ἀδίκως κρίνειν, *injustè judicare*; ut exponit Chrysostomus Homil. LII in Johannem: quod illi faciunt, qui ad terrena tantùm respiciunt, & secundum illa judicant: Οἱ μόνα θαυμάζοντες τὰ ἐπίγεια, inquit Cyrillus Alex. lib. V. Cap.IV. in Joh. pag. 512. τῶν μὲν οὐρανίων ἀγαθῶν ὁρῶσιν οὐδὲν, εἰς μόνην δὲ τὴν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ λαμπρότητα βλέποντες, τὸν πλοῦτον θαυμάζουσιν, ἤτοι τὴν ἑτέροις, τισὶ δοξαρίοις ἐπικομπάζοντα. *Qui solas res terrenas admirantur, neque ad bona cœlestia respiciunt, sed ad solum in hoc mundo splendorem: divitiis affluentem admirantur, vel ob aliam aliquam gloriolam sese jactitantem.* Vel, ut idem paulò pòst: Κρίνουσι κατὰ τὴν σάρκα, οἱ μὴ βλέποντες εἰς ἁγιότητα, μὴ πολιτείαν, μὴ τρόπους εἰωθότες δοκιμάζειν, ἀλλ' εἰς μόνα τὰ ἐπίγεια τὴν οἰκεῖον παρατρέποντες νοῦν, καὶ παντὸς ἀξιοῦντες θαύματος τὸν ἐν πλούτῳ καὶ τρυφῇ τεθραμμένον. *Juxta carnem judicant, qui non respiciunt ad sanctitatem; qui non solent explorare vivendi rationem, non mores: sed ad terrena tantùm men-*

tem suam convertunt, omniq; admiratione eum judicant dignum, qui in divitiis & deliciis enutritus est. Ita Oecumenius pag. 163. κρῖμα exponit I. Petri IV. 17. per ἐξέτασιν, ἔρευναν, ἐκλογισμὸν, *explorationem, inquisitionem, accuratam examinationem.* Quanquam hîc potiùs, ut idem etiam agnoscit, θλίψεις, *afflictiones*, intelligantur. Eodem sensu dicit Chrysostomus lib. II. de Providentia, Cap. X. Τὰ κατορθώματα οὐ τῷ μέτρῳ τῶν πειρασμῶν, ἀλλὰ τῇ τῶν πραττομένων δυνάμει κρίνεται. *Rectè facta non tam tentationum numero & magnitudine, quàm rerum virtute æstimantur.*

2. *Sententiam ferre.* Sic Joh. VII. 24. Μὴ κρίνετε κατ' ὄψιν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνετε. *Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate.* Ad quæ Chrysostomus Homil. XLIX. in Joh. Μὴ ἐπειδὰν Μωϋσῆς μείζονα παρ' ὑμῖν ἔχει τὴν δόξαν, ἀπὸ τοῦ τῶν προσώπων ἀξιώματος φέρετε τὴν ψῆφον, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ δικαίως κρῖναι. *Non propterea, quòd Moses apud vos majoris est autoritatis, secundum personæ dignitatem sententiam pronunciate, sed ab ipsa rerum natura: hoc enim est justè judicare.* Et Theophylactus, pag. 666. in Johannem: Μὴ κατ' ὄψιν κρίνετε, ἀντὶ τοῦ, δικαίως καὶ ἀπροσωπολήπτως ψηφίσασθε. *Nolite judicare secundum faciem, id est, justè & absq; personarum acceptione judicate.* Atque hoc sensu τὸ κρίνειν, *judicare & judicium* tribuitur

a. *Deo.* Psal. IX. 9. Καὶ αὐτὸς κρινεῖ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, κρινεῖ λαοὺς ἐν εὐθύτητι. *Et ipse judicabit orbem terræ in justitia, judicabit populos in rectitudine.* Ad quem locum Theodoretus, pag. 430. Οὐ γὰρ μόνον κατὰ τὸν παρόντα βίον τὴν οἰκείαν δύναμιν ἔδειξεν, ἀλλὰ κἂν τῷ μέλλοντι τὸ φρικῶδες αὐτοῦ δείξει κριτήριον, πᾶσιν ἀνθρώποις δικάζων, καὶ τὰ πρὸς ἀξίαν ἀπονέμων ἑκάστῳ. *Non enim tantùm in præsenti vita propriam potentiam ostendit, verùm etiam in futura terribile judicium suum demonstrabit, omnibus hominibus jus reddens, & pro dignitate unicuique retribuens.*

b. *Christo.* Joh. V. 30. Καὶ ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δικαία ἐστίν. *Et judicium meum justum est.* Item: Καθὼς ἀκούω, κρίνω. *Sicut audio, judico.* Greg. Nyssenus Homil. VII. in Canticum, tom. I. pag. 571. hunc locum explicans, scribit: Οὗτος γὰρ ὁ ἀκρότατος τῆς δικαίας κρίσεως ὅρος, τὸ μὴ ἀφ' ἑαυτοῦ κατά τινα προσπάθειαν ἀπόκρισιν τοῖς κρινομένοις νέμειν· ἀλλὰ πρῶτον ἀκούειν τῶν ὑποδίκων τῇ κρίσει· εἶθ' οὕτως τὴν ἐπ' αὐτοῖς ψῆφον ἐκτίθεσθαι. *Hæc enim est justi judicii accuratissima definitio, non ex se aliqua affectione dare responsum iis, qui in judicio contendunt: sed primùm audire eos, qui subeunt judicium, & deinde in eos ferre sententiam.*

c. *Apostolis.* Matth. XIX. 28. & Luc. XXII. 30. *Apostoli* dicuntur *judicaturi duodecim tribus Israëlis.* Theophylactus in Cap. XXII. Lucæ, pag. 516. κρίνοντες exponit per κατακρίνοντες, *condemnantes*, ἐκ τῶν δώδεκα φυλῶν τοὺς ἀπιστήσαντας, *eos, qui ex duodecim tribubus increduli sunt futuri.* Dicuntur autem potiùs *judicaturi*, quia calculo suo justissimam Judicis sententiam sunt approbaturi, vel, quia eorum prædicatio omnes eos, qui eam protervè rejecerunt, est condemnatura. Theophylactum imitatur Theophanes Homil. XLI. pag. 294. Τὸ κρίνοντες οὐ δηλοῖ τὸ δικάσαντες, ἀλλ' οἱονεὶ κατακρίνοντες. *Illud* judicaturi, *non significat eos laturos esse sententiam, sed quasi condemnaturos.*

d. *Sanctis.* I. Corinth. VI. 2. 3. Οὐκ οἴδατε ὅτι οἱ ἅγιοι τὸν κόσμον κρινοῦσι; οὐκ οἴδατε ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν; *An nescitis quoniam sancti de hoc mundo judicabunt? An nescitis quoniam Angelos judicabimus?* Dicuntur autem *sancti mundum*, id est, cœtum malorum, & *Angelos*, id est, spiritus malos *judicaturi*, quatenus Christo in novissimo die sententiam ferente, sententiam etiam ferent Apostoli & alii fideles, qui Christo adjuncti erunt, tanquam assessores ejus, & impios condemnaturi. Chrysostomus Homil. XVI. in hanc Epist. pag. 342. Οἱ ἅγιοι τὸν κόσμον κρινοῦσι. Κρινοῦσι δὲ, οὐχὶ αὐτοὶ καθήμενοι καὶ λόγον ἀπαιτοῦντες, ἀλλὰ κατακρινοῦσιν. -- Ὅταν γὰρ τὸν αὐτὸν ἥλιον ὁρῶντες, καὶ τῶν αὐτῶν μετέχοντες πάντων, ἡμεῖς μὲν εὑρεθῶμεν πιστεύσαντες, ἐκεῖνοι δὲ ἠπιστηκότες, οὐ δυνήσονται εἰς ἄγνοιαν καταφυγεῖν· κατηγορήσομεν γὰρ αὐτῶν ἡμεῖς δι' αὐτῶν, ὧν ἐπράξαμεν. Sancti mundum judicabunt. *Judicabunt autem non ipsi sedentes, & rationem exigentes, sed condemnabunt. -- Quando enim eundem solem videntes, & earundem rerum omnium participes, nos quidem inventi fuerimus credidisse, illi autem non credidisse, non poterunt ad ignorantiam confugere: eos enim nos accusabimus per ea quæ fecimus.* Theodoretus ad eundem locum, pag. 143. Τὸ κρινοῦσιν, ἀντὶ τοῦ κατακρινοῦσι τέθεικεν. Οὕτως ἄνδρες Νινευῖται, καὶ βασίλισσα νότου κατακρινεῖ τὴν γενεὰν ἐκείνην. Οὕτως οἱ δώδεκα Ἀπόστολοι κρινοῦσι τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ, τουτέστι, κατακρινοῦσι. Κατακρινοῦσι δὲ, ὡς ἐξ αὐτῶν ὄντες, καὶ τῷ Κυρίῳ πιστεύοντες, καὶ μυρία θανάτων εἴδη ὑπομεμενηκότες, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν οὐκ ἀρνησάμενοι πίστιν, Οὕτω πάλιν οἱ ἐκ τῶν ἐθνῶν πεπιστευκότες τοὺς μὴ πιστεύσαντας κατακρινοῦσιν εἰς τὸ σωτήριον κήρυγμα. Judicabunt *posuit pro* condemnabunt. *Sic viri Ninivitæ, & regina Austri condemnabit generationem illam. Sic duodecim Apostoli judicabunt duodecim tribus Israëlis, id est, condemnabunt. Condemnabunt autem, ut qui sunt ex ipsis, & Domino credunt, & innumerabilia mortis genera subierunt, & fidem in eum non negaverunt. Ita rursus qui ex gentibus crediderunt, eos condemnabunt, qui non crediderunt salutari prædicationi.* Eadem est sententia Theophylacti, pag. 204. qui Chrysostomi verba repetit. Quomodo *sancti Angelos* dicantur *judicaturi*, jam docuimus in voce Ἄγγελος, sub titulo, *Angelus malus*, ad lit. β. Possent tamen hæc ipsa commodè etiam ad sequentem referri significationem.

II. Κρίνειν est κατακρίνειν, *Condemnare.* Sic sumitur Matth. VII. 1. Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε. *Ne judicate, ut ne judicemini.* Greg. Nyssenus de Pœnitentia, tom. II. pag. 170. ad hunc locum: Οὐ τὴν κρίσιν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην ἐκβάλλει· κρίσιν δὲ ὀνομάζει τὴν τραχυτέραν κατάκρισιν. *His verbis non aufertur nobis facultas humanè benigneq; judicandi, sed interdicitur, ne graviùs & asperiùs judicando condemnemus.* Theophylactus ad eundem locum, pag. 38. in Matth. Οὐχὶ τὸ ἐλέγχειν κωλύει, ἀλλὰ τὸ κατακρίνειν. Ὁ μὲν γὰρ ἔλεγχος, ἐπὶ ὠφελείᾳ ἐστὶν, ἡ δὲ κατάκρισις, ἐπὶ ὀνειδισμῷ καὶ ἐξουδενώσει. *Non prohibet reprehensionem, sed condemnationem. Nam reprehensio utilis est, condemnatio autem probrosa & despectûs plena.* De hac significatione Basilius M. in Psal. VII. pag. 141. Τὸ κρίνεσθαι ἐπὶ τοῦ κατακρίνεσθαι ὑπὸ τῆς γραφῆς παραλαμβάνεται, ὡς τό. Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα. Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς διεξητάζομεν, φησιν, οὐκ ἂν κατακρίσει ὑπεβαλλόμεθα. Judicari *in Scriptura sumitur pro condemnari; ut in illo*, I. Corinth. XI. 31. ubi διεκρίνομεν, *Si nos ipsos dijudicaremus, non utiq; judicaremur. Si enim nos ipsos perscrutaremur, utiq; condemnationi non subjiceremur.* Vide ibidem alia exempla. Locum Apostoli eodem modo accipit Theodoretus pag. 176. in I. ad Corinthios: Εἰ τὰ βεβιωμένα λογίζεσθαι ἠθέλομεν, καὶ δικαίαν καθ' ἡμῶν αὐτῶν ἐξεφέρομεν ψῆφον, οὐκ ἂν παρὰ τοῦ Θεοῦ κολαστικὴν ἐδεξάμεθα ψῆφον. *Si vellemus vitæ nostræ rationes inire, & justam in nos ferremus sententiam, non ferret in nos Deus, quâ nos puniret sententiam.* Et Theophylactus, paginâ 261. Οὐκ εἶπεν, εἰ ἑαυτοὺς ἐκολάζομεν. ἀλλὰ μόνον, εἰ ἐκρίνο-

ἐκρομεν καὶ καταγινώσκομεν ἑαυτῶν, οὐκ ἂν οὐδὲ ἐνταῦθα κατεκρινόμεθα παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ᾽ ἐξεφεύγομεν ἂν καὶ τὰς ἐνταῦθα κολάσεις, καὶ τὰς ἐκεῖ. *Non dixit, si nos ipsos puniremus, sed tantùm,* si judicaremus *& condemnaremus nos ipsos, ne hîc quidem condemnaremur à Deo, verùm & præsentia & futura supplicia effugeremus.* Ita Jacobi V. 11. Κρίνει τὸν νόμον. *Judicat legem.* Id est, juxta Oecumenium ad h. l. pag. 132. Καταχρίνει, καταφρονεῖ· ὁ γὰρ καταχρίνων, ἀπὸ καταφρονήσεως τοῦτο ποιεῖ. *Condemnat, despicit. Qui enim condemnat, ex contemtu hoc facit.* Joh. 3. 18. Ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, οὐ κρίνεται· ὁ δὲ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται. *Qui credit in eum, non judicatur: qui autem non credit, jam judicatus est.* Cyrillus Alexandr. lib. II. in Joh. Cap. LIII. ad hunc locum: Προτίθησι τοίνυν, τῷ μὲν πιστεύοντι γέρας, τὸ μὴ καλεῖσθαι πρὸς κρίσιν· τῷ δὲ ἀπειθοῦντι κόλασιν. *Hoc itaque credenti præmium proponit, quòd minimè vocandus sit ad judicium; non credenti autem supplicium intentat.* Ammonius in Catena ad eundem locum, pag. 98. Σημειωτέον καθολικῶς, ὅτι πᾶς ὁ μὴ πιστεύων εἰς τὸν Χριστὸν, κατάκριτός ἐστι τῇ κολάσει ἀποδοθησόμενος. *Universim tenendum est, omnem, qui non credit in Christum, condemnatum, supplicio tradendum esse.* Vide etiam Theophylactum ad eundem locum, pag. 598. item alia loca num. I. 2. ad lit. *c. d.* Quemadmodum κρίνω aliquando est κατακρίνω, ita etiam κρῖμα nonnunquam denotat *condemnationem.* Joh. IX. 39. dicit Christus: Εἰς κρῖμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἦλθον. *In judicium ego in hunc mundum veni,* id est, interprete Theophylacto, p. 704. εἰς μείζονα κόλασιν καὶ κατάκρισιν, *ad majorem punitionem & condemnationem.* Ita etiam Ammonius in Catena in Joh. p. 260. εἰς μείζονα κόλασιν. 1. Cor. XI. 34. Ἵνα μὴ εἰς κρῖμα συνέρχησθε. *Ut non in judicium conveniatis,* id est, εἰς βλάβην ὑμῶν, εἰς κατάκρισιν, *ad detrimentum vestrum, ad condemnationem,* ut inquit Theophylactus. Rom. XIII. 2. Ἑαυτοῖς κρῖμα λήψονται, id est, κατάκρισιν τὴν παρὰ Θεοῦ ἑαυτοῖς ἐπισπῶνται, *condemnationem à Deo sibi attrahunt;* juxta Oecumenium in hanc Epist. pag. 354. Κρίσις quoque *condemnationem* nonnunquam denotat. Joh. V. 24. de credente in Christum, εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται, *in judicium non venit.* Chrysostomus in Catena in Joh. pag. 157. explicat: Οὐ κολάζεται. *Non punitur.* Theophylactus in Johan. pag. 631. εἰς κόλασιν οὐκ ἔρχεται, *in supplicium non venit.*

III. Κρίσις notat *justitiam, justum judicium.* Cyrillus Alexandr. lib. XI. de Adoratione, pag. 383. Κρίσιν ὀνομάζειν ἔθος τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ, τὴν ὀρθότητα καὶ δικαιοκρισίαν. *Scriptura solet* judicium *appellare rectitudinem & justum judicium.* Exempli loco subjicit verba Psal. CVI. 3. Μακάριοι οἱ φυλάσσοντες κρίσιν, καὶ ποιοῦντες δικαιοσύνην ἐν παντὶ καιρῷ. *Beati qui custodiunt judicium, & faciunt justitiam in omni tempore.* Idem ad v. 8. Cap. XXVI. Jesajæ, pag. 360. Ἡ γὰρ ὁδὸς Κυρίου κρίσις, τουτέστι, δικαιοσύνη, ἔθος γὰρ τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ τῷ τῆς κρίσεως ὀνόματι τὴν δικαιοσύνην ὑποδηλοῦν· καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ, τιμὴ φησι, βασιλέως κρίσιν ἀγαπᾷ, τουτέστι, τὴν δικαιοσύνην, ἐν τιμῇ γὰρ τῇ παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις πᾶσά ἐστι βασιλεία φιλοῦσα δικαιοσύνην. *Via enim Domini judicium, id est, judicia. Solet enim divinitus inspirata scriptura* judicii *nomine justitiam declarare: prout etiam beatus David dicit, Honor regis judicium amat, id est, justitiam: apud Deum enim & apud homines in honore est omne regnum, quod justitiam amat.*

IV. Κρίματα sunt *præcepta, mandata.* Ita vox sumitur Psal. XIX. 10. τὰ κρίματα κυρίου ἀληθινά. *Judicia Domini vera.* Ad quem locum Theodoretus p. 468. dicit, *Lex* vocatur κρίματα, ὡς τὰς θείας ψήφους ὑποδεικνὺς, καὶ διδάσκων τίνων ὁ μὲν φυλάττων τεύξεται ἀγαθῶν, τίσι δὲ ὁ παραβαίνων τιμωρίαις παραδοθήσεται, *tanquam divinas sententias ostendens, atque edocens, quibus bonis perfruetur, qui eas custodit, quibusque suppliciis plectetur, qui transgreditur.* Apud Justinum M. resp. XCII. ad Orthod. p. 271. Ἡ γραφὴ κρίματα λέγει τοὺς λόγους τοὺς διαστείλαντας τῶν οὐ πρακτέων τὰ πρακτέα, καὶ τιμὴν μὲν τὴν ἐπὶ τῇ ὑπακοῇ, ἀτιμίαν δὲ ἐπὶ τῇ παρακοῇ ὡρισμένους. Ita legendum, non ὡρισμένας. *Scriptura* judicia *vocat sermones facienda à non faciendis discernentes, honoremque & præmium obedientiæ, ignominiam verò & pœnas inobedientiæ constituentes.*

V. Κρίσις notat *judicium universale* seu *extremum.* Ubi

1. *Explicatio nominis.* Varia hujus judicii nomina & epitheta habes in voce Ἡμέρα, num. I. 15.

2. *Caussa efficiens* Deus: hinc II. Petri III. 12. Ἡ τοῦ Θεοῦ ἡμέρα, *dies Dei:* Apocal. XVI. 14. ἡ μεγάλη ἡμέρα τοῦ Θεοῦ τοῦ παντοκράτορος, *magnus ille dies Dei omnipotentis.* Tatianus in Exhortat. ad Græcos: Δικάζουσι δὲ ἡμῖν οὐ Μίνως, οὐδὲ Ῥαδάμανθος, - - δοκιμαστὴς δὲ αὐτὸς ὁ ποιητὴς Θεός. *Apud nos autem judicandi munus obit non Minos, neque Rhadamantus, - - censor verò ipse creator Deus. Communiter* ergo tota *SS. Trinitas: singulariter* verò *Christus* θεάνθρωπος. Joh. V. 22. Οὐδὲ ὁ πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Υἱῷ. *Neque Pater judicat quenquam, sed omne judicium dedit Filio.* Non tamen excluditur Pater. Ad quem locum Greg. Nyssenus orat. VI. contra Eunomium, t. II. pag. 591. Ὁ πατὴρ τὴν κρίσιν πᾶσαν ἔδωκε τῷ υἱῷ, αὐτὸς κρίνων οὐδένα, οὐ τῷ μὴ δύνασθαι ἢ σῶσαι τὸ ἀπολόμενον, ἢ κρῖναι τὸ ἁμαρτήσαντα, διὰ τοῦ υἱοῦ ταῦτα ποιῶν· ἀλλὰ τῷ διὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως, δι᾽ ἧς τὰ πάντα ἐργάζεται, καὶ ταῦτα ποιεῖν. Δύναμις δὲ τοῦ πατρός ἐστιν ὁ υἱός· ἐκεῖνοι διὰ τοῦ υἱοῦ σωθέντες, τῇ δυνάμει τοῦ πατρὸς ἐσώθησαν· καὶ οἱ παρὰ τούτου κρινόμενοι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ τὴν κρίσιν ὑπέχουσι· Χριστὸς γάρ ἐστιν ἡ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνη. *Pater omne judicium dedit Filio, ipse neminem judicans, non quòd non possit vel servare, quod perierat, vel judicare eum qui peccaverat: sed quia per suam potentiam, per quam omnia operatur, hæc etiam faciat: potentia autem Patris est Filius. Quare qui per Filium salvi facti sunt, potentiâ Patris servati sunt: & qui ab hoc judicantur, Dei justitiâ judicium subeunt: Christus enim est justitia Dei.* Et t. III. tractatu, *Quòd non sint tres dii,* p. 22. eundem locum exponens, scribit: Ὥσπερ μαθόντες περὶ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων τῆς γραφῆς λεγούσης, κρίνειν αὐτὸν πᾶσαν τὴν γῆν, κριτὴν τοῦ παντὸς αὐτὸν εἶναι διὰ τοῦ υἱοῦ φαμέν· καὶ πάλιν ἀκούσαντες, ὅτι ὁ πατὴρ κρίνει οὐδένα, οὐχ ἡγούμεθα μάχεσθαι πρὸς ἑαυτὴν τὴν γραφήν· ὁ γὰρ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν διὰ τοῦ υἱοῦ, ᾧ πᾶσαν δέδωκε τὴν κρίσιν, τοῦτο ποιεῖ καὶ πᾶν τὸ παρὰ τοῦ μονογενοῦς γινόμενον, εἰς τὸν πατέρα τὴν ἀναφορὰν ἔχει, ὥστε καὶ κριτὴν αὐτὸν τοῦ παντὸς εἶναι, καὶ κρίνειν μηδένα διὰ τὸ πᾶσαν, ὡς εἴρηται, τὴν κρίσιν τῷ υἱῷ δεδωκέναι, καὶ πᾶσαν τὴν τοῦ υἱοῦ κρίσιν τοῦ πατρικοῦ μὴ ἀπηλλοτριῶσθαι βουλήματος. *Quemadmodum de Deo universorum docti scriptura dicente, quòd judicet omnem terram judicem eum universarum rerum per Filium esse dicimus: ac rursus, ubi audiverimus, quòd Pater neminem judicet, non existimamus secum pugnare scripturã. Nam qui judicat omnem terram per Filium, cui omne dedit judicium, hoc facit: ac quicquid per unigenitum fit, ad Patrem relationem habet, ut & ipse judex universarum rerum sit, & neminem judicet, quippe cùm, ut dictum est, judicium omne Filio dederit, & omne judicium Filii à Patris voluntate diversum non sit.* Theophylactus ad eundem locum p. 630. Κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ· τοῦτο οὕτω νόησον· ὅτι κριτὴν αὐτὸν ἐγέννησεν, ὥσπερ ἀκούεις καὶ τὸ, ζωὴν ἔδωκεν αὐτῷ, καὶ νοεῖς, ὅτι ζῶντα αὐτὸν ἐγέννησεν· ἐπεὶ γὰρ ὁ πατήρ ἐστιν αἴτιος τῷ υἱῷ τοῦ εἶναι, τὰ πάντα, ὅσα ἔχει ὁ υἱός,

υἱὸς, λέγεται λαβεῖν παρὰ τοῦ πατρὸς, ὡς ἐξ αὐτοῦ φυσικῶς ταῦτα ἔχων. Καὶ τὴν κρίσιν οὖν ἔχει ἐκ τοῦ πατρὸς οὕτως, ὡς ἔχει αὐτὴν ὁ πατήρ. *Omne judicium dedit Filio: sic intellige hoc, quòd judicem eum genuerit. Sicut etiam cùm audis, quòd vitam dederit illi, intelligis, quòd viventem illum genuerit. Quia enim Pater autor est Filio ut sit, omnia quæcunq; habet Filius, dicitur accepisse à Patre, eò quòd ex illo naturaliter hæc habeat. Igitur & judicium habet à Patre, sicut illud habet Pater.* Damascenus Orthod. fidei lib. I. Cap. XVIII. pag. 60. Ὁ πατὴρ οὐδένα κρίνει, τὴν δὲ κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ. Ἔκρινε γὰρ ὁ πατὴρ δηλονότι, καὶ ὁ υἱὸς, ὡς Θεὸς, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Αὐτὸς δὲ ὁ υἱὸς, ὡς ἄνθρωπος σωματικῶς καταβήσεται, καὶ καθίσεται ἐπὶ θρόνου δόξης· σώματος γὰρ περιγράπτου ἡ κατάβασις καὶ ἡ καθέδρα. *Pater nullum judicat, judicium autem omne dedit Filio. Judicavit enim Pater videlicet, & Filius, ut Deus, & Spiritus sanctus. Ipse verò Filius, ut homo, corporaliter descendet, & sedebit in throno gloriæ: corporis enim circumscripti est descensio & sedes.*

3. *Materia*, atque adeò *objectum*, seu *subjectum* sunt *omnes homines*. Isidorus Pelus. Epist. CCXXII. lib. I. pag. 64. ad interrogationem, *Quomodo Christus dicatur venturus ad judicandum vivos & mortuos?* triplici modo respondet. *a*, Τὸ κρίνεσθαι ζῶντας καὶ νεκροὺς, τοῦτό ἐστι, τὸ καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα εἰς κρίσιν ἐλεύσεσθαι, καὶ οὔτε ἐν θατέρου κεχωρισμένον, ἀλλ' ὥσπερ κοινὴν τὴν ἐνταῦθα συνάφειαν ἐποιήσαντο, οὕτω καὶ τὴν ἐκεῖθεν δίκην ἡνωμένως ὑφέξουσιν. *b*. Ζῶντας, τοὺς ἀείζωον βίον καὶ θεοφιλῆ μετελθόντας, καὶ νεκρωθέντας τοῖς ἁμαρτήμασι, καὶ τὸ δοθὲν αὐτοῖς τάλαντον, ὡς ἐν τάφῳ τῇ ἑαυτῶν καταχώσαντας ῥαθυμίᾳ, καὶ ἀμύνασθαι αὐτοὺς τιμωρίᾳ. *c*. Κρῖναι τοὺς τότε ζῶντας καταλειφθέντας, καὶ τοὺς ἤδη πρὸ αὐτῶν κοιμηθέντας. *α*. *Per id, quòd* vivos & mortuos judicandos *esse ait Scriptura, illud significatur, fore, ut anima & corpus simul in judicium veniant, nec alterum ab altero sejungatur, verùm quemadmodum in hac vita communem conjunctionem habuerunt, sic etiam futurum judicium subeant. β. Vivos, hoc est, eos, qui æternam vitam & Deo gratam consectati sunt; & eos, qui peccatis immortui sunt, datumq; sibi talentum in sua socordia, perinde atq; in sepulchro defoderunt, judicare atq; cruciatu afficere. γ. Judicare eos, qui tum vivi relicti fuerint, & eos, qui ante ipsos vitam cum morte commutârunt.* Postremam tantùm expositionem scripturæ consentaneam esse, nemo est qui ambigat. Disertis hoc docet verbis Apostolus I. Thessal. IV. 15. 16. 17. Ad quem locum monet Theophylactus, pag. 704. Methodium quoque per ζῶντας intellexisse ψυχὰς, & per νεκροὺς, intellexisse σώματα. Itidem ἀπροσδιονύσως. Veram expositionem illud etiam confirmat, quòd Christus Act. X. 42. appellatur ὁ ὡρισμένος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν, *constitutus à Deo judex vivorum & mortuorum:* quia idem II. Tim. IV. 1. judicaturus dicitur ζῶντας καὶ νεκροὺς. Hîc per ζῶντας rursus intellige eos, *Qui tunc in terris fuerint, atq; ævum agitabunt:* qui I. Thess. IV. 15. οἱ εἰς τὴν τοῦ Κυρίου παρουσίαν περιλειπόμενοι dicuntur. Νεκροὺς, omnes tanta seculorum serie præmortuos: κεκοιμημένους, & κοιμηθέντας dicto ad Thessalonicenses loco. Ita rectè Theodoretus ad II. Timoth. IV. 1. pag. 503. Νεκρῶν καὶ ζώντων κριτὴν τὸν κύριον κέκληκεν, ἐπειδὰν καὶ τοὺς νεκροὺς ἀνίστησι, καὶ εἰς τὸ κριτήριον ἄγει, καὶ τοὺς κατὰ τὸν τῆς συντελείας καιρὸν εὑρισκομένους ἐνδύων τὴν ἀφθαρσίαν, ἀπαιτεῖ τὰς εὐθύνας. *Mortuorum & vivorum judicem* *Dominum appellavit, quoniam & mortuos suscitat, & ducit ad judicium, & eos, qui in tempore consummationis inveniêntur, induens incorruptione, rationem ab iis exiget.* Et Theophylactus ad eundem locum, pag. 826. triplicem affert expositionem, quemadmodum paulò antè Isidorus, quarum intermedia tantùm vera. ζῶντας καὶ νεκροὺς, ἢ ἁμαρτωλοὺς λέγει καὶ δικαίους, ἢ τοὺς ἤδη ἀπελθόντας, καὶ τοὺς τότε καταλειφθησομένους ζῶντας. Τινὲς δὲ καὶ ψυχὰς καὶ σώματα ἐνόησαν. *Viventes & mortuos, vel peccatores dicit & justos; vel qui jam abierunt ex hoc seculo, & qui tum relinquentur vivi. Quidam autem & animas & corpora intellexerunt.*

4. *Ad Circumstantias* pertinet *tempus*. Instituetur judicium *in adventu Christi*, II. Timoth. IV. 1. vel, *ultimis diebus*, Jacobi V. 3. At, quo anno, & quo die judicium sit futurum, solus Deus novit. Voluit autem sapientissimus Deus, tempus illud nos latere, ut in singula momenta simus parati ad recipiendum Sponsum cœlestem. Basilius M. lib. IV. adv. Eunomium, pag. 101. Διὰ τὸ μὴ συμφέρειν τοῖς ἀνθρώποις ἀκοῦσαι τὸν καιρὸν τῆς κρίσεως, ἀπεσιώπησεν. Ἡ μὲν γὰρ ἀεὶ προσδοκία θερμοτέρους περὶ τὴν εὐσέβειαν ἀπεργάζεται· ἡ δὲ τοῦ πολὺν τὸν μεταξὺ χρόνον ἔσεσθαι γνῶσις, ὀλιγωροτέρους ἂν περὶ τὴν εὐσέβειαν ἐποίησεν, ἐλπίδι τοῦ καὶ ὕστερον μεταβαλλομένους δυνηθῆναι σωθῆναι. *Quoniam non conducebat hominibus judicii tempus audire, idcirco reticuit* Christus. *Nam exspectatio quidem perpetua ferventiores ad pietatem reddit: cognitio verò, multum adhuc temporis interjectum esse, negligentiores circa pietatem fecisset, quia sperâssent, se vitâ in melius mutatâ postea salvari posse.* Chrysostomus Homil. XLV. in Johannem, pag. 743. hanc reddit rationem, cur ultimi judicii tempus nos lateat, ἵνα διαπαντὸς ὦμεν ἐναγώνιοι, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀσφαλείᾳ μὴ θαρρῶμεν, *ut semper anxii atq; soliciti simus, & ne in ipsa quidem securitate sine metu vivamus.* Idem Homil. XXIII. in Acta: Φοβήθητι τὸ τοῦ μέλλοντος ἄδηλον. Ὡς κλέπτης ἐν νυκτὶ, οὕτως ἔρχεται ὁ θάνατος. Οὐδὲ ἁπλῶς ὡς κλέπτης, ἀλλὰ καθευδόντων ἡμῶν ἐπιτίθεται, καὶ ῥαθυμοῦντας λαβὼν ἄπεισι. Διὰ τοῦτο ἄδηλον ἐποίησε τὸ μέλλον ὁ Θεὸς, ἵνα ἀεὶ τῷ τῆς προσδοκίας ἀδήλῳ ἐν ἀρετῇ διάγωμεν. *Time, quoniam incertum est futurum tempus. Sicut fur in nocte, ita venit mors. Neq; simpliciter sicut fur, sed dormientibus nobis insidiatur, desidesq; apprehensos abducit. Idcirco futurum tempus incertum voluit esse Deus, ut exspectatione incerta virtuti semper studeamus.* Isidorus Pelusiota Epist. CXVII. lib. I. pag. 36. Τὴν ἡμέραν τοῦ τέλους ἀγνοεῖν συμφέρει, ἵνα πᾶσαν ἡμέραν ἐκείνην εἶναι νομίζοντες, ἕτοιμοι πρὸς ταύτην τυγχάνωμεν γρηγοροῦντες, καὶ τὸν κύριον ἡμῶν περιμένοντες. *Diem finis mundi ignorare conducit, ut omnem diem illum existimantes esse, parati ad eum simus, vigilantes, ac Dominum nostrum exspectantes.* Vide pluribus in eandem sententiam differentem Chrysostomum Homil. IX. in I. ad Thessalonicenses, pag. 204. 205. Temerarii ergo sunt, quicunque certum tempus secundo Christi adventui assignant. Id facit Synaxarium Græcorum; quod, etiamsi asserat, Christum abscondisse discipulis diem adventus sui, tandem determinat, licèt ex aliorum sententiâ, post septem annorum millia futurum, pag. 16. Πότε μέντοι γενήσεται ἡ αὐτοῦ παρουσία, οὐδεὶς οἶδε, τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Κύριος τοῖς ἀποστόλοις ἀπέκρυψε. Τέως γε μὴν σημεῖα τινὰ ἐνέφηνε προηγήσασθαι, ἅ τινες τῶν ἁγίων καὶ πλατύτερον διεσάφησαν. Λέγεται δὲ ὅτι μετὰ τὴν τῶν ἑπτὰ χιλιάδων χρόνων παρέλευσιν ἔσται. *Quando verò illius adventus erit, nemo scit, hoc enim & Dominus Apostolis abscondit. Nihilominus signa nonnulla præcessura manifestavit, quæ pleriq; sanctorum fusiùs exposuere. Fama verò est, post septem annorum millia exacta futurum.* Hîc verò solvendum venit dubium, quomodo Christus Matth. XXIV. 36. & Marci XIII. 32. asserat, *Nemini notum esse diem ultimi judicii, ne ipsi quidem Filio?* Hoc enim priscis temporibus Ariani, & deinceps Agnoetæ ad Filii unigeniti naturam divinam imminuendam arripiebant; de quo aliquid in Ἀγνοηταί. Variis

riis ergo modis heterodoxis illis ab orthodoxis occurritur. Videamus eorum sententias distinctè.

a. Euthymius in Matth. vult apud Matthæum dici, *Neminem nôsse, nec Angelos ipsos, nisi Patrem solum*; apud Marcum verò, *ubi Filii fit mentio, exclusivam omitti*: ut sensus sit, *neque Filius scit, nisi Pater*, videlicet, *sciat*: quia verò scit Pater, scit utique & Filius. Nimis hoc argutum est. Tale tamen quippiam ex orthodoxi antiquioris sententia refert Greg. Nazianzenus Orat. IV. adv. Eunomium, quæ est secunda de Filio, ordine XXXVI. pag. 588. Ὅτι οὐδὲ ὁ Υἱὸς ἄλλως οἶδε τὴν ἡμέραν, ἢ τὴν ὥραν, ἢ ὡς ὅτι ὁ πατήρ. Ἐπειδὰν ὁ πατὴρ γινώσκει, διὰ τοῦτο καὶ ὁ υἱός. *Non aliter nôsse Filium, nisi eâ ratione, quâ Pater novit diem, vel horam. Quoniam Pater novit, etiam Filius.* Hoc autem Basilii esse notat Elias Cretensis: sed frustrà. Iste enim, ut mox videbimus, in diversum concedit. In disceptatione etiam illa, quam in Synodo Nicæna cum Ario habuisse fertur Athanasius, reperiuntur eadem ferè cum illis, quæ Euthymius attulit, & Gregorius attigit: verba enim ejus sunt: Γιγνώσκων γὰρ ἑαυτὸν μὴ διεστῶτα ἀπὸ τοῦ πατρὸς κατ᾽ οὐσίαν, ἀλλ᾽ ἡνωμένον τῇ θεότητι τῷ Θεῷ πατρὶ αὐτοῦ, τὴν ἑαυτοῦ πρόγνωσιν ἐν τῇ τοῦ πατρὸς προγνώσει ἐσήμανε. *Cùm nôsset, se à Patre secundum essentiam nihil distare, sed deitatis ratione unum cum Patre existere, proinde præcognitionem suam sub Patris præcognitione subindicavit.* Eodem inclinat Basilius M. Epist. CCCXCI. pag. 1169. Πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ἐμά ἐστιν, ἓν δὲ ὧν ἔχει, καὶ ἡ γνῶσίς ἐστι τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας. Παρασιωπήσας τοίνυν, ὡς ὁμολογούμενον, τὸ ἑαυτοῦ πρόσωπον ἐν τῇ λέξει τοῦ Ματθαίου ὁ κύριος, τοὺς ἀγγέλους εἶπεν ἀγνοεῖν, εἰδέναι δὲ τὸν πατέρα μόνον· τὴν τοῦ πατρὸς γνῶσιν κατὰ τὸ σιωπώμενον καὶ ἑαυτοῦ εἶναι λέγων, διὰ τὸ καὶ ἐν ἄλλοις εἰρηκέναι. Καθὼς γινώσκει με ὁ πατὴρ, κἀγὼ γινώσκω τὸν πατέρα. Omnia, quæ Pater habet, mea sunt: *inter illa autem, quæ Pater possidet, omnino recensetur illius diei & horæ cognitio. Suam igitur personam silentio transmittens Dominus, veluti rem in confesso positam, in illa Matthæi sententia*, Angelos *dixit* ignorare, solum Patrem cognoscere: *Scientiam illam Patris, & suam esse statuens per reticentiam, eò quòd alibi dixerit, Quemadmodum Pater me cognoscit, ad eundem modum Patrem ego cognosco.* Vide integram epistolam. Photius etiam, Epist. CCXXVIII. postquam tres alias præmisisset expositiones, pag. 342. hanc subjicit quartam: Οὐδὲ ὁ υἱὸς ἂν ᾔδει, εἰ μὴ ὁ πατήρ. Τουτέστιν, ἐκεῖθεν πηγάζεται τῷ υἱῷ ἡ γνῶσις, ὅθεν αὐτῷ καὶ τῆς γεννήσεως ἡ αἰτία· οὐδὲ γὰρ ἄναρχος καὶ ἀναίτιος, ὥσπερ ὁ πατήρ, ἀλλ᾽ εἰς ἀρχὴν ἀναφέρεται καὶ συμφυὲς αἴτιον τὸν γεγεννηκότα· οὐδὲ ὁ υἱὸς ἂν ᾔδει, εἰ μὴ ὁ πατήρ. *Neque Filius sciret, nisi Pater revelaret. Hoc est, ab eo fonte flueret cognitio, unde & generationis caussa: nam non est Filius sine principio & causa, ac est Pater; sed in principium refertur, & causam congenerem, nempe Patrem: Nec Filius sciret, nisi priùs Pater.*

b. In eadem disceptatione Athanasii cum Ario, de qua suprà, subjunguntur quædam *de filio altero*, ex parabolis Matth. XXI. 29. & Lucæ XV. 24. *qui Ecclesiæ Christianæ in Synagogæ Judaicæ locum suffectæ typum gerat: hunc enim omni honore gratiaque reliqua à Patre, qui suffecerat, affectum, præterquam quod hoc unum illum celatum voluerit.* Quæ ὀρθῶς εἰρῆσθαι Arius ipse concedens introducitur. Ab Origene istud Gatakero sumtum videtur, qui in Matth. Orat. XXX. *Quamdiu corpus ejus in terris positum, quod est Ecclesia, ignorat, tam diu & ipse ignorare perhibetur.* Quod etiam Hieronymus, sed ὑποβολιμαῖος, licèt à mente Euangelistæ Christique ipsius remotissimum, suis in Marcum Commentariis inseruit: nec admittere dedignatus est Eulogius Alexand. referente Photio in Biblioth. Cod. CCXXX. pag. 881.

c. Nimis etiam coactum, quod Epiphanius hæresi LXIX. pag. 328. & in Ancorato, pag. 478. *duplicem* dicit esse *cognitionem*, sive εἴδησιν, alteram ὁράσεως ἢ ἐννοίας, *visionis* seu *notionis* tantùm, alteram γνώσεως καὶ χρήσεως, ἤτοι πράξεως, *notitiæ & usus, sive actionis* etiam, Gen. IV. 1. illâ *nôsse* Christum diem judicii, istâ *nôsse* quidem *Patrem*, *Filium* verò *non item*: quia *nondum quenquam judicat*, Joh. V. 22. Eodem concedit Photius Epistolâ CCXXVIII. pag. 337. quando dicit, se sene quodam, in rebus Theologicis apprimè versato, usum esse magistro, eumque de hac quæstione ita differentem audivisse: Τὸ εἰδέναι διττὸν ἔλεγεν εἶναι· τὸ μὲν ἐπιστήμῃ, τὸ δὲ τῇ πείρᾳ· κατὰ μὲν οὖν ἐπιστήμην ὁμοίως εἰδέναι τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ὥραν· κατὰ πεῖραν δὲ οὐκέτι. Τὸν μὲν γὰρ πατέρα καὶ εἰς πεῖραν ἐλθεῖν, καὶ προσλαβεῖν τὴν τοιαύτην γνῶσιν, ἡνίκα πᾶσαν ἐδεδώκει τῷ υἱῷ τὴν κρίσιν· ἐκεκρίκει γὰρ τότε ὁ πατὴρ τὴν κρίσιν ἅπασαν ἐγχειρίσαι τῷ υἱῷ, καὶ ὅσον ἧκεν εἰς ψήφους τὰς αὐτοῦ ἐνεργῆσαι τὴν ἰδίαν κρίσιν καὶ συμπεραίνεσθαι· ὁ δέ γε υἱὸς, δῆλον ὡς οὔπω κέκρικεν, οὐδ᾽ εἰς ἔργον πρᾶξιν, ἧς αὐτὸν ὁ πατὴρ ἀνεῖπε κύριον, ἤγαγεν. Οὐκοῦν ὁ μὲν πατὴρ καὶ πείρᾳ τὴν ὥραν οἶδεν· ὁ δὲ υἱὸς, εἰ καὶ κατ᾽ ἐπιστήμην, ὥσπερ ὁ πατήρ· ἀλλ᾽ οὖν οὔπω δὲ καὶ πείρᾳ εἴσεται δὲ, ἐπειδὰν δηλονότι τὴν κρίσιν, οἴσῃ, τῆς κατ᾽ ἐπιστήμην εἰδήσεως εἰς τὴν κατὰ πεῖραν γνῶσιν προελθούσης. Scire *duplex esse dicebat, unum, per experientiam, alterum per scientiam. Secundum scientiam quidem, æquè ac Patrem nôsse Filium diem illam & horam: non autem secundum experientiam: Patrem enim experientiâ cognovisse, & talem notitiam assumsisse, quando omne judicium Filio tradiderit: judicabat enim tunc Pater convenire, ut judicium omne Filio tradat, & quantum ipsius suffragium attinebat, proprium judicium suum consummâsse & perfecisse. At constat Filium actu nondum judicâsse, nec in effectum rem illam, cui ipsum præfecit Pater, duxisse. Quocirca Pater quidem ipsâ etiam experientiâ horam novit: Filius, licèt ut Pater secundum scientiam novit, nondum tamen experientiâ novit: sciet autem tum, cùm judicium feret, cognitione, quæ est per scientiam, in cognitionem per experientiam transeunte.* Hanc tamen expositionem Photius non censet per omnia veram esse. Verùm istæ peculiares quorundam opiniones sunt. Aliò abeunt Interpretes plerique; ut deinceps videbimus.

d. Nonnulli ideò ajunt *de Filio dici, quòd diem illum nesciat*, quia etiamsi sciat, alios tamen id celet. Isidorus Pelusiota Epist. CXVII. lib. I. pag. 30. Σαφηνίζειν τὰ ἀνωφελῆ παρῃτεῖτο προβλήματα. *Inutiles quæstiones explicare recusabat.* Item: Τῆς εἰκαίας ἐρωτήσεως τὴν ἀπόφασιν οὐκ ἐδήλωσε. *Vanæ percunctationis explicationem ac sententiam minimè declarandam duxit.* Basilius M. Epist. CXLI. pag. 929. Διά σε τὴν ὥραν καὶ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως ἀγνοεῖ· καί τοι οὐδὲν ἐλάνθανε τὴν ὄντως σοφίαν. Πάντα γὰρ δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο. Οὐδεὶς δὲ ἀνθρώπων πώποτε ὃ πεποίηκεν, ἀγνοεῖ· ἀλλὰ τοῦτο οἰκονομεῖ διὰ τὴν σὴν ἀσθένειαν, ἵνα μήτε τῷ στενῷ τῆς προθεσμίας οἱ ἁμαρτήσαντες τῇ ἀθυμίᾳ καταπέσωσιν, ὡς οὐχ ὑπολελειμμένου καιροῦ μετανοίας, μηδ᾽ οὖν πάλιν οἱ πολεμοῦντες μακρὰν τῇ ἀντικειμένῃ δυνάμει διὰ τὸ μῆκος τοῦ χρόνου λειποτακτήσωσιν. Ἑκατέρους τοίνυν διὰ τῆς προσποιητικῆς ἀγνοίας οἰκονομεῖ. *Propter te horam & diem judicii ignorat: quanquam nihil latet veram illam sapientiam. Nam per illam omnia sunt condita. Nemo autem hominum unquam opus suum, quod fecit, ignorat. Verùm id ita dispensat Christus propter tuam infirmitatem, ne vel ii, qui deliquerunt, per angustiam præscripti temporis adigantur ad desperationem, tanquam non relicto resipiscentiæ tempore: vel rursus ii, qui in militia Christiana decertant, per temporis prolixitatem ad deserendam* aciem

aciem impellantur, si viderint sibi bellum esse diuturnum cum adversaria potestate. Itaq; utrisq; per ignorantiæ prætextum consulit. Photius epist. CCXXVIII. pag. 336. *Si quis dixerit,* Τὸ μὴ βούλεσθαι τοῖς μαθηταῖς εἰπεῖν ἅπερ αὐτοῖς οὐκ ἦν τέως συμφέρον μαθεῖν, οὐδὲ τοῦτο τῆς φιλανθρώπου προνοίας ἡ μέθοδος παραιτεῖται· μεθοδεύοιτο δ' ἄν, ἐξ οἰκονομίας σχηματιζομένη τὴν ἄγνοιαν, καὶ τὸ μᾶλλον δόξαι μὴ εἰδέναι, ὑπὲρ τοῦ μὴ λυπεῖν τοὺς μαθητὰς τὸ ἐγνωσμένον μαθεῖν ζητοῦντας, οὐκ ἐκδιδάσκοντα, *noluisse eum discipulis dicere, quæ iis scitu nondum erant utilia, ne hæc quidem ratio à providentia Dei erga homines abhorret: prudenter enim per dispensationem præ se fert ignorantiam, & potiùs videri vult ignorare, ne mœrore discipulos afficeret, qui desiderabant id, quod ignorabant, intelligere.* Chrysostomus Homil. LXXVII. in Matth. Τῷ μὲν εἰπεῖν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι, ἐπεστόμισεν αὐτοὺς, ὥστε μὴ ζητῆσαι μαθεῖν, ὅπερ ἐκεῖνοι οὐκ ἴσασι· τῷ δὲ εἰπεῖν, οὐδὲ ὁ υἱὸς, κωλύει μὴ μόνον μὴ μαθεῖν, ἀλλὰ μηδὲ καὶ ζητῆσαι. *Quòd dixit,* neque Angeli, *repressit eos, ne discere vellent, quod Angeli nesciunt. Eo verò, quòd dixit,* neque Filius, *non solùm à discendo, sed etiam à quærendo prohibuit.* Mox: Πῶς, εἰ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, τὴν ἡμέραν ἠγνόησε; *Quomodo is, per quem omnia facta, & sine quo nihil factum, diem ignoravit?* Vide ibidem plura. Theophylactus in Cap. XXIV. Matthæi, pag. 147. Ἐν τῷ εἰπεῖν, ὅτι οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδεν εἰ μὴ ὁ πατὴρ μόνος, κωλύει αὐτοὺς ζητεῖν· ὥσπερ καὶ πατέρες πολλάκις κατέχοντές τι ἐν ταῖς χερσὶν, εἶτα ζητούμενοι τοῦτο ὑπὸ τῶν παίδων, καὶ μὴ θέλοντες δοῦναι, κρύπτουσιν αὐτὸ, λέγοντες· οὐκ ἔχομεν ὃ ζητεῖτε· καὶ οὕτω παύονται τὰ παιδία κλαυθμυριζόμενα· οὕτω καὶ ὁ Κύριος, ἵνα παύσῃ τοὺς ἀποστόλους θέλοντας μαθεῖν περὶ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας, εἶπεν ὅτι οὐδὲ ἐγὼ οἶδα εἰ μὴ ὁ πατὴρ μόνος· ὅτι γὰρ γινώσκει καὶ αὐτὸς τὴν ὥραν καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, δῆλον μὲν καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν· πάντα γὰρ ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, τοῦ υἱοῦ εἰσι· καὶ τὴν γνῶσιν δὲ ἔχει τῆς ἡμέρας, καὶ ὁ υἱὸς ἄρα ἔχει ταύτην. *Cùm dicit,* neque Filius novit nisi Pater solus, *prohibet ne inquirant: sicut etiam patres sæpe continent quid in manibus, deinde autem id à filiis rogati, & dare recusantes, illud occultant, dicentes: Non habemus, quod quæritis: & sic plorantes filios compescunt. Ita etiam Dominus, ut compescat Apostolos ne discere velint de die illo & hora, dixit,* Neque ego scio, nisi Pater solus. *Scit enim & ipse & horam & diem illum: id quod ex multis aliis est manifestum. Omnia enim, quæcunq; habet Pater, Filii sunt: notitiam autem habet diei illius,* proinde & Filius illam habet. Cyrillus Alexandr. in Thesauro lib. XXII. Οἰκονομεῖ γάρ ποι Χριστὸς, μὴ εἰδέναι λέγων τὴν ὥραν ἐκείνην, καὶ οὐκ ἀληθῶς ἀγνοεῖ. *Dispensatione quadam utitur Christus, nescire se dicendo horam illam, cùm verè non ignoret.* Et rursus: Οἶδε γὰρ τὰ πάντα ὁ υἱὸς, κἂν οἰκονομῶν ἀγνοεῖν τι λέγῃ. *Novit enim cuncta Filius, etiamsi per dispensationem quandam aliquid nescire se dicat.* Eodem modo Hilarius lib. IX. de Trinitate: *Dispensatio est potiùs absconditæ scientiæ, quàm natura nesciendi; cùm Filius idcirco nescire se dicat, ne & alii sciant; & Patrem solùm dicat scire, & ne ipse non nesciat.* Thomas etiam adv. Gentes lib. IV. Cap. VIII. *Non ignoravit; sed ad ignorantis modum se habuit, quia discipulis non revelavit.* Eodem ferè concedit Camero in Myrothecio Evangelico. Nôsse, inquit, *idem hìc valet, atq;* docere; *qua significatione* sciendi *vocabulum à Paulo sumitur I. Corinth. II. 2.* Cæterùm nec hic sensus; ut Cl. Gatakerus rectè observat; licèt magnos autores fautoresque habeat, solidus satis videtur. Siquidem, ut Calvinus in Harm. Evang. monet, *Communis Christo cum Angelis aliisq; etiam, ignorantia istic tribuitur: at illos ignorare simpliciter quiq; intelligunt.* Quin & tam *Pater* ipse hoc sensu: non minùs quàm *Filius, diei istius nescius* dici poterit, si *nôsse* pro *celare* sumatur; cùm eosdem quos Christus, ipse pariter hoc idem non doceat, sed celet.

e. Quidam volunt, Christum hominem non prorsus quidem tempus novissimi diei ignorâsse sed ideo ignorâsse dici, quia scientiam illam, quâ id nôrat, non à se, sed à natura divina, nescia alioqui hac in parte futura, mens humana habuerit. Ita Gregorius I. Romanus in Registro, lib. VIII. epist. XLII. *In natura quidem humanitatis diem novit: sed tamen hunc non natura humanitatis novit: ergo quod in ipsa novit, non ex ipsa novit.* Eodem inclinat Cyrillus Alexandr. in Thesauro, Assert. XII. pag. 223. Εἰδὼς ὡς Θεὸς λόγος, δύναται ὡς ἄνθρωπος ἀγνοεῖν· ἵνα κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῇ. *Cùm nôrit, ut Deus sermo, potest tamen ignorare, quâ homo, ut secundùm omnia similis sit fratribus.* Et paulò latiùs ad Calosyr. Cap. XIV. Καθὸ μὲν νοεῖται Θεὸς, οἶδε πάντα ὅσα καὶ πατήρ· καθόγε μὴν ἄνθρωπος καὶ αὐτὸς, οὐκ ἀποσείεται καὶ ἀγνοῆσαι δοκεῖν, διὰ τὸ πρέπειν τῇ ἀνθρωπότητι. *Secundùm quod Deus esse intelligitur, novit omnia quæcunq; & Pater: idem tamen secundùm quod homo est, nec nescium videri se renuit, quia humanæ naturæ istud convenit.*

f. Eorum simplicissima est sententia, qui statuunt, Christum, quatenus homo est, tunc temporis, quo id proferebat, prorsus ignorâsse horam novissimi diei. Id ipsum fortasse vult Cyrillus, non tantùm locis modò citatis, sed etiam sequentibus in Actis Synodi Ephesinæ, pag. 151. Κἂν ἀγνοεῖν ἀνθρωπίνως λέγηται, ἀλλ' οἶδε θεϊκῶς. *Etiamsi secundùm naturam humanam ignorare dicatur, novit tamen secundùm divinam.* Idem in Thesauro, Assert. XXII. pag. 218. Ἣν ἡμέραν ἀγνοεῖν ἔφησεν οἰκονομικῶς, ἀποσώζων πάλιν τῇ ἀνθρωπότητι τὴν αὐτῇ πρέπουσαν τάξιν· ἀνθρωπότητος γὰρ ἴδιον τὸ μὴ εἰδέναι τὰ μέλλοντα. *Quem diem ignorare se dixit secundùm dispensationem, servans rursus ordinem naturæ humanæ convenientem: naturæ enim humanæ propriū est, nescire futura.* Pag. 221. Εἶδε μὲν ὡς σοφία καὶ λόγος ὢν ἐν πατρί· μὴ εἰδέναι δέ φησι δι' ἡμᾶς καὶ μεθ' ἡμῶν ὡς ἄνθρωπος. *Scivit quidem tanquam sapientia & sermo in Patre existens: se autem nescire dicit propter nos & nobiscum ut homo.* Et in Cap. XIV. Zachariæ, pag. 800. ᾗ μὲν νοεῖται καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, οὐκ ἂν εἰδείη τὰ ἐν τῷ πατρί· ᾗ δέ ἐστι φύσει Θεὸς, καὶ ἐξ αὐτοῦ πεφηνὼς, οἶδέ που πάντως καὶ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν, κἂν εἰ λέγοι μὴ εἰδέναι διὰ τὸ ἀνθρώπινον. *Quatenus ut homo nobis similis consideratur, nescit ea, quæ in Patre sunt: quatenus verò naturâ Deus est, & ex eo genitus, omnino etiam novit ultimum diem, etiamsi dicat, se ignorare secundùm naturam humanam.* Ephræmius apud Photium Cod. CCXXIX. pag. 796. Ὁ αὐτὸς πάντα προγινώσκει, ἔστι γὰρ φύσει Θεός· καὶ πάλιν ἀγνοεῖν τὴν ἐσχάτην ἡμέραν διὰ τὸ ἡμέτερον λέγεται φύραμα. *Idem prænoscit omnia, est enim naturâ Deus: & rursum ignorare dicitur extremum diem propter carnem nostram.* Chrysostomus Homiliâ CXVII. tom. V. pag. 755. Τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ λαμβάνεται καὶ εἰς τὸ τῆς θεότητος ἀξίωμα, καὶ εἰς τὸ τῆς οἰκονομίας σχῆμα· ἀγνοεῖ τοίνυν κατὰ τὸ σχῆμα τῆς ἀνθρωπότητος ὁ γινώσκων τὰ πάντα κατὰ τὴν δύναμιν τῆς θεότητος. *Nomen* Filii *usurpatur & de deitatis dignitate, & de dispensatione. Ignorat igitur secundùm naturam humanam, qui omnia novit secundùm deitatis potentiam.* Athanasius epist. ad Serapionem, tom. I. pag. 172. Ἀνθρωπίνως τοῦτο εἴρηκε· καὶ τὸ αἴτιον τοῦ οὕτως εἰρηκέναι ἔχει τὸ εὔλογον· ἐπειδὰν γὰρ ἄνθρωπος γέγονεν, ἀνθρώπων δὲ ἴδιον τὸ ἀγνοεῖν, ὥσπερ τὸ πεινᾶν, καὶ τὰ ἄλλα· διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἄγνοιαν τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἄνθρωπος γεγονὼς, ἐπιδείκνυται,

ἵνα δείξῃ, ὅτι ἀληθῶς ἀνθρώπινον ἔχει σῶμα. *Humano more hoc dixit*, np. neque Filium diem illum, & illam horam ſcire; *atq; cauſſa, cur ita locutus ſit, ratione non caret. Cùm enim homo factus ſit, hominum verò proprium ignorare, quemadmodum eſurire, & alia: propterea etiam hominum ignorationem, ut homo factus, oſtendit, ut demonſtret, ſe verè humanum habere corpus.* Idem, orat. IV. contra Arianos, tom. I. pag. 494. Τίνος χάριν γινώσκων ἔλεγεν, ὅτι οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδεν, οὐδένα τῶν πιστῶν ἀγνοεῖν οἶμαι· ὅτι καὶ τοῦτο οὐδὲν ἧττον διὰ τὴν σάρκα ὡς ἄνθρωπος ἔλεγεν· οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἐλάττωμά ἐστι τοῦ λόγου, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἐστὶ φύσεως ἴδιον καὶ τὸ ἀγνοεῖν. *Cur, cùm ſciverit, dixerit, neq; Filium ſcire, neminem fidelium ignorare puto: quoniam hoc nihilominus propter carnem, tanquam homo, dixit. Neq; hoc Verbo quidquam detrahit, ſed naturæ humanæ proprium eſt etiam ignorare.* Et paulò pòſt: Δῆλον ἐστιν, ὅτι καὶ τὴν τοῦ παντὸς τέλους ὥραν, ὡς μὲν λόγος, γινώσκει· ὡς δὲ ἄνθρωπος, ἀγνοεῖ· ἀνθρώπου γὰρ ἴδιον τὸ ἀγνοεῖν. *Manifeſtum eſt, tanquam verbum, finis univerſorum horam ſcire: tanquam hominem verò, ignorare: homini enim propria eſt ignorantia.* Theodoretus ad IV. Cyrilli anathematiſmum, tom. IV. pag. 713. Εἰ οὔτε ψεύδεται ἡ ἀλήθεια, οὔτε ὁ Θεὸς λόγος ἀγνοεῖ τὴν ἡμέραν, ἣν αὐτὸς ἐποίησεν, ἣν αὐτὸς διώρισεν, ἐν ᾗ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην· ἀλλ' ἔχει τοῦ πατρὸς τὴν γνῶσιν, ὡς εἰκὼν ἀπαράλλακτος· οὐκ ἄρα τοῦ Θεοῦ λόγου ἡ ἄγνοια, ἀλλὰ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς, τῆς τοσαῦτα κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ γινωσκούσης, ὅσα ἡ ἐνοικοῦσα θεότης ἀπεκάλυψε. *Si veritas non mentitur, neq; Deus verbum diem ignorat, quem fecit, quem præfinivit, in quo judicaturus eſt orbem: ſed habet Patris cognitionem ut imago incommutabilis. Non igitur Dei verbi eſt ignorantia, ſed formæ ſervi, quæ tanta illo tempore ſciebat, quanta Deitas inhabitans revelabat.* Greg. Nazianzenus orat. XXXVI. pag. 588. Γινώσκει μὲν ὡς Θεὸς, ἀγνοεῖν δὲ φησιν ὡς ἄνθρωπος. *Scit quidem tanquam Deus, ſe autem ignorare dicit, quatenus homo eſt.* Photius Epiſt. CCXXVIII. pag. 335, 336. Ὡς μὲν δημιουργὸς ἁπάντων καὶ Θεὸς, ἅπαντα τῷ πατρὶ συνῄδει· ὡς ἄνθρωπος δὲ, οὐδὲ τὴν ἀνθρώποις πρέπουσαν ἄγνοιαν, οὐ μὲν οὖν οὐκ ἠθέτει. Ὃς γὰρ δὴ τὸ ὅλον εἵλετο λαβεῖν, πῶς ἕν τι τῶν περὶ ἐκεῖνο παρῃτήσατο μὴ λαβεῖν, ἢ μὴ πιστεῦσθαι ὅτιπερ ἔχοι λαβών; *Certè, ut conditor omnium ac Deus omnia cum Patre ſciebat; at tanquam homo, humanam à ſe ignorantiam non rejecit. Nam qui totum dignus eſt recipere, quomodo unum aliquid eorum abnegaret, nec reciperet, aut ubi accepiſſet, accepiſſe non crederetur?* Damaſcenus Orthod. fidei lib. III. Cap. XXI. pag. 260. Δεῖ γινώσκειν, ὅτι τὴν μὲν ἀγνοοῦσαν καὶ δούλην ἀνέλαβε φύσιν. Καὶ γὰρ δούλη ἐστὶν ἡ ἀνθρώπου φύσις τοῦ ποιήσαντος αὐτὴν Θεοῦ, καὶ οὐκ ἔχει τὴν τῶν μελλόντων γνῶσιν. *Scire oportet, quòd ignorantem & ſervam aſſumſerit naturam. Nam & hominis natura ſerva Dei eſt, qui fecit illam & non habet futurorum cognitionem.* Cùm igitur veteres tanto conſenſu ſtatuant, Filium ſecundùm naturam humanam ultimi diei tempus ignorare, verè dictum à Leontio de ſectis, act. ultima, pag. 546. Ἰστέον, ὅτι οἱ πολλοὶ τῶν πατέρων, σχεδὸν δὲ πάντες, φαίνονται λέγοντες αὐτὸν ἀγνοεῖν· εἰ γὰρ κατὰ πάντα λέγεται ἡμῖν ὁμοούσιος, ἀγνοοῦμεν δὲ καὶ ἡμεῖς· δηλονότι καὶ αὐτὸς ἠγνόει. *Scire oportet, multos ex Patribus, imò ferè omnes, affirmare, eum ignorare. Si enim juxta omnia nobis dicitur factus ſimilis, nos verò etiam ignoramus, ipſe quoq; ignorabat.* Vide inſuper in Ἀγνοηταί.

g. Dilutum tandem nimis eſt; ut hoc quoque addamus; quod Photius epiſt. CCXXVIII. pag. 336. affert, Chriſtum propterea ſoli Patri notitiam ultimi diei vendicare, ut eum hac ratione honoraret. Verba ejus ſunt: Τρίτον δ' ἂν εἴδοι τις κἀκεῖνο, ὡς τῷ πατρὶ δίδωσιν ὁ υἱὸς, ὡς αἰτίῳ, τὰ πρεσβεῖα. Πρέπει γὰρ υἱῷ φιλοπάτορι, πάσης τε φύσεως καὶ εὐταξίας δημιουργῷ καὶ νομοθέτῃ, καὶ τοῖς τῆς αἰτίας προνομίοις τιμᾶν τὸν πατέρα, καὶ τὴν τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας γνῶσιν, ὥσπερ δὴ καὶ ἄλλα πολλὰ, ἐκείνῳ προσανατίθησιν· οὐχ ἑαυτὸν (ἄπαγε) ταύτης ἀποστερῶν, ὅτι μηδ' ἄλλου τινὸς τῶν τιμίων τε καὶ καλῶν, ἀλλ' ἐκεῖνον κἀν ταύτῃ προτιμῶν. *Tertium conſideret quis & illud, quod cùm Patri, tanquam cauſæ, Filius prærogativam adſcribat: convenit enim Filio, qui patrem ſuum diligit, utpote totius naturæ & ordinationis creatori & diſpenſatori, cauſſæ præeminentiis honorare Patrem, ac ſic diei illius & horæ cognitionem, ut & alia multa, eidem adſcribere, non, id enim nefas eſt, ſeipſum illa ſcientia privare, ut nec alio aliquo digno & honorando munere, verùm illum ſibi præferre.*

5. *Finis* judicii ultimi eſt

a. Ut patefiat *juſtitia Dei*. Hinc Chryſoſtomus Homil. II. in epiſt. ad Coloſſ. pag. 101. Εἰ κρίσις οὐκ ἔστιν, οὐκ ἔστι δίκαιος ὁ Θεὸς, (κατ' ἄνθρωπον λέγω·) εἰ δίκαιος οὐκ ἔστι ὁ Θεὸς, οὐδὲ Θεὸς ἐστιν· εἰ Θεὸς οὐκ ἔστιν, ἁπλῶς πάντα φέρεται. *Si judicium non eſt, nec Deus juſtus eſt, (humano more loquor) ſi Deus non eſt juſtus, neq; Deus eſt: ſi Deus non eſt, omnia temerè feruntur.* Alium locum ex Juſtini Martyris apologia ad Senatum Rom. produximus in voce Ἅδης num. II. 3.

b. *Ut ejus conſideratione ad pietatem accendamur.* Baſilius Seleucienſis orat. V. pag. 25. Μοὶ δοκεῖ τῶν μελλόντων κριτηρίων, καὶ τῆς ἐσχάτης καὶ φρικώδους ἡμέρας εἰς τὴν πίστιν, καὶ μνήμην ἀγαγεῖν ὁ Θεὸς τοὺς ἀνθρώπους βουλόμενος, τὸν πάνδημον ἐκεῖνον εἰργάσατο κίνδυνον, ἵν' ἡ ὄψις μαρτυροῦσα τοῖς πάθεσι, φυλάττῃ τὸν φόβον εἰς σωτηρίας ἐφόδιον· ἵνα τοσαύτης κολάσεως τὴν ἀσέβειαν μητέρα γινώσκοντες οἱ ἄνθρωποι, δέει τῆς τιμωρίας τὴν φυγὴν πραγματεύωνται. *Ego exiſtimo, Deum, cupientem homines eò adducere, ut futurum judicium credant, ejusq; memoriam nunquam deponant, univerſale illud judicium & metum ejus omnibus incuſſiſſe, ut ipſe viſus teſtimonium perhibens affectibus, metum illum cuſtodiat ad ſalutem obtinendam: ut homines, tantæ punitionis cauſſam agnoſcentes impietatem, metu pœnæ eam effugere ſtudeant.* Baſilius M. epiſtolâ CCLXXXIII. pag. 1050. Μακαρία ἐστὶν ἡ ψυχὴ, ἡ νυκτὸς καὶ ἡμέρας μηδεμίαν ἄλλην μέριμναν στρέφουσα, ἢ πῶς ἐπὶ τῆς μεγάλης ἡμέρας, καθ' ἣν πᾶσα ἡ κτίσις περιστήσεται τὸν κριτὴν, τὰς εὐθύνας τῶν πεπραγμένων ἀποδιδοῦσα, καὶ αὐτὴ δυνηθῇ κούφως ἀποθέσθαι τὸν λόγον τῶν βεβιωμένων. Ὁ γὰρ ἐκείνην τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν πρὸ ὀφθαλμῶν τιθέμενος, καὶ ἀεὶ μελετῶν τὴν ἐπὶ τοῦ ἀπαραλογίστου κριτηρίου ἀπολογίαν, ὁ τοιοῦτος ἢ οὐδὲν, ἢ παντελῶς ἐλάχιστα ἁμαρτήσεται. *Beata illa anima, quæ noctes diesq; nullam aliam curam verſat, præter unam illam, ut in die illa magna, cùm judicem ſuum creatura omnis circumfuſa ambiverit, rationem redditura operum ſuorum, facilem ipſa atq; expeditam vitæ transactæ rationem poſſit inire. Qui enim diem atq; horam illam ante oculos perpetuò poſuerit, quiq; defenſionem agendæ cauſæ ſuæ apud juſtiſſimum illud tribunal meditabitur, is vel nulla, vel leviſſima pauciſſimaq; peccata commiſſurus eſt.* Idem, in Pſal. VII. pag. 141. Πολλαχοῦ τῆς γραφῆς ὁ περὶ τῆς κρίσεως ἐγκατέσπαρται λόγος, ὡς ἀναγκαιότατος καὶ συνεκτικώτατος εἰς διδασκαλίαν εὐσεβείας τοῖς εἰς Θεὸν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ πεπιστευκόσι. *Multis in locis Scripturæ ſermo de judicio interſperſus eſt, ut neceſſarius maximè, & ad conſervandam pietatis Doctrinam opportunus valde apud eos, qui in Deum per Jeſum Chriſtum crediderunt.* Huc etiam facit, quòd Chryſoſtomus Homil. XLV. in Joh. pag. 742. monet, λέγωμεν πρὸς ἀλλήλους τε ἀεὶ καὶ πρὸς ἑαυτοὺς, ἀνάστασίς ἐστι, καὶ δικαστήριον ἡμᾶς μένει φοβερόν. *Dicamus & alii ad alios ſubinde, & ad nos ipſos, Reſurrectio*

rectio est, & judicium nos exspectat terribile. Et pag. 743. Συνεχῶς καὶ πρὸς ἑαυτοὺς φθεγγώμεθα καὶ πρὸς ἄλλους· Ἀνάστασίς ἐστι, καὶ κρίσις, καὶ εὐθύναι τῶν πεπραγμένων. *Subinde & ad nos ipsos & ad alios dicamus: Resurrectio est, & judicium, & rationes factorum.*

Κριοκρούω.

Non habent Lexica. Idem quod κριοκοπέω, *ariete pulso, ariete tundo, ariete percutio, arieto.* Cyrillus Alex. orat. de excessu animæ, pag. 416. Ἐὰν τὸν φόβον ἔχωμεν ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ τὴν μνήμην τοῦ θανάτου ἐν τῇ ψυχῇ περιφέρωμεν, πάντες οἱ δαίμονες καθ' ἡμῶν ὁπλίζονται· ἀλλ' ὥσπερ κριοκρούοντες, ὡς τεῖχος ἡμᾶς ἐρήσουσι. *Siquidem metum in corde habeamus, memoriamque mortis animo circumferamus, omnes dæmones contra nos armantur: sed hi nos, tanquam arietibus pulsantes, velut mœnia deprehendent.*

Κριός.

Κριὸς *propriè* est *aries*, τετράπουν καὶ βληχητικὸν ζῶον, *quadrupes & balatile animal*, inquit Basilius M. in Psal. XXVIII. pag. 167. Et pag. seq. Ὁ κριὸς ἡγεμονικόν ἐστι ζῶον· καθηγούμενος τῶν προβάτων ἐπί τε νομὰς τροφίμους καὶ ἀναπαύσεις ὑδάτων, καὶ πάλιν ἐπὶ σηκοὺς καὶ ἐπαύλεις. *Aries est animal imperium tenens ac princeps, & viam præit ovibus ad edulem & pascuam pabulationem, ad aquarum peramœnam refocillationem, ad stabulum insuper & caulas.* Hesychius: Κριὸς, ὁ τῶν προβάτων ἄρσην. *Aries, ovium mas est.* Sumitur deinde *metaphoricè*, & notat *ducem gregis Dominici*, seu *Pastorem*. Id observat Basilius loco citato, quando præcedentibus continuò subjicit: Τοιοῦτοι καὶ οἱ τῆς ποίμνης τοῦ Χριστοῦ προεστῶτες· προάγοντες μὲν ἐπὶ τὰς εὐανθεῖς καὶ εὐώδεις τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας τροφὰς, καὶ ὕδατι ζῶντι τῇ ἐπιχορηγίᾳ τοῦ πνεύματος ἄρδοντες καὶ ὑψοῦντες καὶ πρὸς καρποφορίαν ἐκτρέφοντες· ὁδηγοῦντες δὲ πρὸς ἀνάπαυσιν, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἐπιβουλευόντων ἀσφάλειαν. *Tales etiam ovilis Christi præsides sunt, præitantes gregi Dominico sese conferenti ad carpenda spiritualis doctrinæ florulenta & odoratissima pabula, qui sibi creditas oves rigent, suppeditante illis aquam vivam Spiritu Sancto, & eas adolescere faciant, atque ad proferendos ex se fructus enutriant, qui viam præmonstrent ad requiem perennem contendentibus, easdemque ab insidiantium imposturis præmuniant ac tueantur.*

Κριτής.

Hoc nomen tribuitur,

I. *Deo.* Chrysostomus in Psal. L. Ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, τὸ κριτὴς ἀντὶ τοῦ δίκαιος εἴληπται. *De Deo vox* judex, *pro* justus *sumitur.* Vocatur II. Timoth. IV. 8. Ὁ δίκαιος κριτὴς, *justus judex.* Ille justus, qui coronas, quod solet populus, ad immeritos non defert; nec, ut ludicrorum spectaculorum judices, aut ambitu aut gratiâ vincibilis. Augustinus in Psal. IX. illud, *judicabit populos cum justitia*, explicat, *Non quemadmodum judicant homines, - - à quibus plerumque deteriores absolvuntur, quàm condemnantur.* Theodoretus ad Apostoli locum, pag. 504. οἶδα αὐτὸν δίκαιον· οἶδα δὲ καὶ κριτήν. καὶ θαρρῶ τῇ κρίσει, καὶ προσμένω τὴν ψῆφον. *Novi ipsum justum, novi etiam judicem. In judicio confido, & exspecto sententiam.* Psal. VII. 11. Ὁ Θεὸς κριτὴς δίκαιος. *Deus est Judex justus.* De eodem Maccab. lib. II. Cap. XII. 6. τὸν δίκαιον κριτήν. I. Petri II. 22. Τῷ δικαίως κρίνοντι.

II. *Hominibus.* De judicis officio Isidorus Pelusiota epist. CLXXV. lib. III. pag. 316. χρὴ τὸν κριτὴν καὶ συνετὸν εἶναι καὶ ἀδέκαστον, καὶ χρημάτων καὶ αἰδοῦς, καὶ κολακείας καὶ φόβου κρείττονα. *Judicem oportet esse & sagacem, & integrum, pecuniâ, pudore, blanditiis & metu superiorem.* Apud Basilium M. in Appendice, Conc. I. περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας, pag. 4. ὥσπερ ὁ τοξότης πρὸς τὸν σκοπὸν ἀπευθύνει τὸ βέλος, οὔτε ὑπερβολαῖς, οὔτε ἐλλείψεσιν, οὔτε ταῖς ἐφ' ἑκάτερα παρατροπαῖς ἀποπλανῶν τὴν τοξείαν· οὕτως ὁ κριτὴς ὀφείλει τοῦ δικαίου καταστοχάζεσθαι· οὔτε πρόσωπα λαμβάνων· γνωρίζειν γὰρ πρόσωπον ἐν κρίσει οὐ καλόν· οὔτε ποιῶν κατὰ πρόσκλισιν, ἀλλ' εὐθείας καὶ ἀδιαστρόφους ἐκφέρων τὰς κρίσεις· καὶ δύο κρινομένων παρ' αὐτῷ, τοῦτε πλεονεκτοῦντος, καὶ τοῦ τὸ ἔλαττον ἔχοντος, ὀφείλει αὐτὸς ἰσάσαι ἐπανισῶν αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους, καὶ τοσοῦτον ἀφαιρῶν τοῦ ὑπερέχοντος, ὅσον ἐλαττούμενον εὑρίσκει τὸν ἀδικούμενον. *Quemadmodum sagittarius rectà ad scopum sagittam dirigit, neque altiùs, neque demissiùs, aut hac aut illa parte inclinata manu ab eo aberrat: sic judex tota mentis acie ad id, quod justum est debet contendere nullius personam respiciens: nam in judicando personam agnoscere non est æquum: neque in alteram partem propensus incumbens, sed rectam minimeque distortam sententiam ferens. Duobus autem apud ipsum de jure disceptantibus, tum qui vim intulit, tum qui passus est, sic litem inter ipsos componat, ut utrumque ad æqualitatem reducat, tantum certè potentiori detrahens, quantum læsum esse viribus inferiorem deprehenderit.* Scriptum est κατὰ πρόκλησιν, quod Interpres vertit, *precibus condonans & precariò faciens.* Omnino scribendum existimo κατὰ πρόσκλισιν· quod quid sit, in πρόσκλισις exponetur. Πρόσκλισις, ut veteres Glossæ exponunt, est *provocatio*. Est, juxta Hesychium, κλῆσις ἐπὶ δίκης, *postulatio in judicio.* Clariùs adhuc Suidas: Πρόκλησις, εἰώθεσαν ὁπότε δικάζοιντό τινες, ἐξαιτεῖν, ἐνίοτε θεραπαίνας, ἢ θεράποντας εἰς βάσανον, ἢ εἰς μαρτυρίαν τοῦ πράγματος. Καὶ τοῦτο ἐκαλεῖτο προκαλεῖσθαι. Τὸ δὲ γραμματεῖον τὸ περὶ τούτου γραφόμενον, ὠνομάζετο πρόκλησις. *Provocatio, postulatio, Solebant, cùm aliqui in judicio litigabant, postulare interdum ancillas, aut servos ad quæstionem, aut ad rei testimonium. Et hoc vocabatur,* προκαλεῖσθαι, id est, *provocare, vel postulare. Tabella verò hac de re scripta, vocabatur* πρόκλησις, id est, *provocatio, sive postulatio.* Manifestum ergo, hanc vocem in Basilii dicto locum habere non posse. Et, si vel maximè locum haberet, interpres sensum ejus minimè fuisset assecutus. Sed in viam. Qui κατὰ πρόσκλισιν judicat, Lucæ XVIII. 2. appellatur κριτὴς ἀδικίας, id est, κριτὴς ἄδικος, *injustus judex.* Theophylactus, qui ad præsentem locum, pag. 474. *judicem* hunc appellat πάσης κακίας πεπληρωμένον, καὶ πρὸς Θεὸν, καὶ πρὸς ἀνθρώπους ἀπαναισχυντισάμενον, *omni malitiâ repletum, neque Deum neque homines reverentem*, testatur, quosdam adeò ἀλληγορομανεῖν, ut per κριτὴν ἀδικίας intelligant ipsum Deum, τὸν καταχρίνοντα τὴν ἀδικίαν, ὃς οὔτε Θεὸν φοβεῖται· αὐτὸς γὰρ Θεὸς μόνος, καὶ οὐκ ἔχει ὃν φοβηθήσεται ἕτερον· ἀλλ' οὔτε ἄνθρωπον αἰσχύνεται, Θεὸς γὰρ πρόσωπον ἀνθρώπου οὐ λαμβάνει, *condemnantem injustitiam, qui neque Deum timet. Ipse enim Deus solus non habet quem timeat alium. Sed neque hominem reveretur. Deus enim personam hominis non recipit.* Profana hæc allegoria reperitur apud Athanasium, quæst. XXX. de Parabolis Scripturæ, tom. II. p. 400. Τίς ἐστιν ὁ κριτὴς τῆς ἀδικίας, ὁ μήτε τὸν Θεὸν φοβούμενος, μήτε ἄνθρωπον ἐντρεπόμενος; Et respondet, ὁ Θεὸς οὔτε γὰρ Θεὸν ἔχει ὃν φοβηθήσεται, οὔτε ἄνθρωπον ἐντραπήσεται. *Deus: neque enim Deum habet, quem timeat, neque hominem, quem revereatur.* Non sine causa hanc παρερμηνείαν, Titus Bostrorum Episcopus, vel potiùs alius, qui Expositionem in Lucam scripsit, in C. XVIII. pag. 822. tanquam rem stupore dignam, notavit. Πῶς οὖν, inquit, μετὰ τοιαύτας ἐμφανεῖς ἀποδείξεις οὐ φρίττουσί τινες, κἂν ὅλως εἰς ἔννοιαν λαμβάνειν, μήτιγε καὶ παρρησίᾳ λαλεῖν, αὐτὸν τὸν Θεὸν εἶναι κριτὴν ἀδικίας; ἐκπλήττεσθαι χρή. *Quomodo igitur, post tam manifestas demonstrationes, non horreant,*

reant quidam, vel in animum admittere, ne dicam profiteri palàm, ipſum Deum injuſtum eſſe judicem? ſtupore dignum eſt. Κρίτης ergo ille ἀδικίας eſt *ſpernens ſuperos hominesq́ ſimul.* Vel, ut Theognis,

-- Ἄδικος, καὶ ἀτάσθαλος, ὄυτε τι ἀνδρῶν,
Οὔτε τι ἀθανάτων μῆνιν ἀλυόμενος.
Temnens humanum genus & mortalia jura,
Deſpiciensq́ Deum memorem fandi atq́ nefandi.

Nec mirum homines non reveritum fuiſſe, qui nec Deum timebat. Θεοῦ καταφρονήσας οὐδ' ἄλλου ἄν τινος προτιμήσειε, Mæcenas apud Dionem dixit. *Neq́ Deum neq́ homines timere*, proverbiale eſt, inquit Cl. Pricæus, ad conſummatiſſimam & poſtremiſſimam improbitatem denotandam. Vide quæ idem elegantiſſima ad præſentem locum ex variis Autoribus affert.

Κρότος. Κροτέω.

Ut harum vocum uſum pleniùs intelligamus, placet plurimas, easque doctiſſimas obſervationes Iſaci Caſauboni in Notis ad Avidium Caſſium Vulcatii Gallicani, pag. 89. huc referre, & inſertis ſubinde aliis ex Antiquitate autoritatibus illuſtrare. Mos acclamandi, qui è theatris in fora primùm penetravit, (is locus eſt ἀγωνιςηρίων λόγων) deinde etiam in Senatum, ex aliis ſcriptoribus notus eſt, ſed ipſas acclamationum formulas, & earum exempla non invenias apud vetuſtiorem alium Capitolino, ac cæteris hiſtoriæ Auguſtæ ſcriptoribus hiſce. Ejus rei cauſſa, quòd omnes quæ in his libris proferuntur acclamationes, ex Actis publicis deſcriptæ ſunt ab autoribus. Lampridius in Alexandro Severo: *Addam acclamationes Senatus, quibus id decretum eſt, ex Actis urbis a. d. prid. Nonas Martias.* Non ſunt autem acclamationes Senatus in acta publica ceptæ referri ante Trajani tempora: ejus honori primùm hoc fuit delatum. Plinius in Panegyrico, pag. 438. *Ante orationes principum tantùm ejusmodi genere monimentorum mandari æternitate ſolebant; acclamationes quidem noſtræ parietibus curiæ claudebantur. Erant enim, quibus nec Senatus gloriari, nec Principes poſſent: has verò & in vulgus exire, & poſteris prodi cùm ex utilitate, tùm ex dignitate publica fuit.* Poſt illa igitur tempora etiam hiſtorici factas cuique Principi acclamationes ceperunt in literas referre: id verò vides quo ſtudio, quâ diligentia ab iſtis autoribus ſit factum: quas equidem non dubito pleraſque deſcripſiſſe è libris Marii Maximi, & aliorum vetuſtiorum, quàm ipſi ſint. Græci vocant ἐπιβοήματα, vocem Latinam vertentes: nam ea notione vetus Græcia id verbum ignoravit. Dicunt & κρότους, & *acclamare* κροτεῖν, ἐπιβοᾷν, vel ἐκβοᾷν, & ἐπιφημίζειν & ἐπικραυγάζειν Evagrius, atque ἐπικράζειν. Non malè ſanè: clamabant enim ad ravim usque, & ut Victor loquitur, usque ad vocis defectum. Nam ubi ſemel mos hic theatrorum in cœtum illum graviſſimorum patrum, contra veterem diſciplinam, eſt admiſſus, nullus eſt modus ſervatus: ſed quicquid in theatricis acclamationibus fieri ſolitum, idem & in iſtis. Non temerè autem quid quisque vellet acclamabant: ſed, ut in choris, erat aliquis, cujus vox cæteris præiret: hic formulam acclamationis concipiebat: reliqua turba nil niſi acceptas ab eo voces reddebat. Ars verò adhibita & in concipiendis acclamationibus, quas ideo Plinius ſecundus *cantica* appellat: & in acclamando; modulatione enim quadam utebantur: canentibus non diſſimiles. Atque ut in ruſticis quibusdam cantilenis fieri videmus, ut idem repetatur ſæpius; ſic qui acclamabant, non ſemel aut iterum, ſed ſæpius eadem verba reſonabant. Semper autem in Actis adnotatum, quoties quidque fuiſſet repetitum. Quod nec hiſtorici quidam neglexerunt: nam leges ſæpius in iſtis libris, *dictum quinquies, dictum decies, dictum vicies*, & ſimilia. Trebellius verò in Claudio etiam *ſexagies* atque *octuagies* idem acclamatum obſervat. Adeò illa tempeſtate mos acclamandi invaluerat: quem non dubitamus ægrè initiò, & paucis autoribus, modicè ac verecundè à conſcriptis Patribus fuiſſe admiſſum. Res enim erat, ut nobis quidem videtur, indecora prorſus, & à gravitate tam venerandi conſeſſus alieniſſima. Sed ubi acceſſit uſus & conſuetudo, per quam ſæpe τὰ μὴ καλὰ, καλὰ πέφανται, facilè vetuſtas ipſa omnem deformitatis hujus ſenſum in hominum vel ſapientiſſimorum animis extinxit. Igitur ſemel receptus mos crevit indies, neque ſolùm in Senatu, aut aliis civilibus cœtibus id ſervatum; ſed & in omnibus Eccleſiaſticis conventibus idem olim factitatum. Vetus enim Eccleſia & acclamandi morem uſurpavit, & illas ipſas etiam formulas retinuit, quas habent autores iſti diverſis locis. His populus in ſacris conventibus utebatur; his & Patres ipſi in Synodis ſuis. Atque ut Senatorum acclamationes in Acta publica relatæ, numero etiam annotato, quoties quidque dictum fuiſſet: ſic & vetus Eccleſia cùm in Acta Synodica (πράξεις ipſi & πεπραγμένα vocant,) tum in alia geſta Eccleſiaſtica habitas acclamationes per notarios ſuos pari diligentia referebat. Proferam exempla aliquot, ut ſtudioſi lectores cum iis conferant, quæ paſſim in his vitis leguntur. In Actis ordinationis Eradii, cùm illum beatiſſimus Auguſtinus jam Senex apud Clerum & populum ſucceſſorem ſibi dixit: poſt iſta Auguſtini verba, *Presbyterum Eradium mihi ſucceſſorem volo*, ſequuntur iſta: *A populo acclamatum eſt: Deo gratias, Chriſto laudes:* dictum eſt vicies ter. *Exaudi Chriſte, Auguſtino vita:* dictum eſt ſexies decies. *Te Patrem, Te Epiſcopum:* dictum eſt octies: *Cumq́ reticeretur, Auguſtinus Epiſcopus dixit: Non opus eſt, &c.* Mox, *A notariis Eccleſiæ, ſicut cernitis, excipiuntur quæ dicimus; excipiuntur, quæ dicitis: & meus ſermo, & veſtræ acclamationes in terram non cadunt. Apertiùs ut dicam, eccleſiaſtica nunc geſta conficimus: ſic enim hoc eſſe quantum ad homines confirmatum volo.* A populo acclamatum eſt trigeſies ſexies, *Deo gratias, Chriſto laudes: Exaudi Chriſte. Auguſtino vita:* dictum eſt tredecies. Et ſub finem, *Hic mihi reſponſione veſtra opus eſt: teneam reſponſionem veſtram: de hac aſſertione aliquid acclamate. A populo acclamatum eſt, Fiat, fiat:* dictum vicies quinquies. *Dignum eſt, juſtum eſt:* dictum vicies octies, *Fiat, fiat;* dictum quater decies. *Olim dignus, olim meritus:* dictum vicies quinquies. *Judicio tuo gratias agimus:* dictum tredecies. *Exaudi Chriſte, Eradium conſerva:* dictum octies decies. Planè hæc gemina ſunt iis, quæ in Claudium Senatores dixerunt, cùm illi imperium deferrent: *Auguſte Claudi, dii te nobis præſtent:* dictum ſexagies, &c. quæ habes apud Trebellium. Synodicæ acclamationes in Actis Conciliorum multæ. In Actis Synodi Epheſinæ Oecumenicæ tertiæ, Celeſtino & Cyrillo, duobus Chriſtianæ fidei columinibus ita acclamatur venuſtiſſimè: Αὕτη δικαία πίςις· νέῳ Παύλῳ Κελεςίνῳ, νέῳ Παύλῳ Κυρίλλῳ. Κελεςίνῳ τῷ ὁμοψύχῳ τῇ συνόδῳ. Κελεςίνῳ ἐυχαριςεῖ πᾶσα ἡ σύνοδος. Κελεςίνῳ τῷ φύλακι τῆς πίςεως· εἷς Κελεςῖνος, εἷς Κύριλλος· μία πίςις τῆς

συνόδυ· μία πίςις τῆς οἰκυμένης. *Hæc vera fides: novo Paulo Celestino, novo Paulo Cyrillo, Celestino cum Synodo consentienti. Celestino gratias agit tota Synodus. Celestino custodi fidei. Unus Celestinus, unus Cyrillus: una fides Synodi: una fides totius orbis.* Non dissimiles acclamationes istis, quas in alia Synodo habitas refert Evagrius lib. II. Cap. XVII. Ἅγιε Κύριε, σὺ αὐτὸν ἐκδίκησον· ὀρθόδοξε βασιλεῦ, σὺ αὐτὸν ἐκδίκησον. Λέοντος πολλὰ τὰ ἔτη· τῦ πατριάρχυ πολλὰ τὰ ἔτη. *Sancte Domine, tu ipsum defende: orthodoxe Imperator, tu ipsum defende, Leonis multi anni: Patriarchæ multi anni.* Tales acclamationes plurimæ occurrunt in Actis Concilii sub Menna, Act. V. Iterum apud Evagrium, loco citato, non multò aliter in Dioscorum acclamatur, quàm apud Lampridium in mortuum Commodum: Ἀνάθεμα Διοσκόρῳ, Διόσκορον ὁ Χριςὸς καθεῖλε· τῦτυς ἔξω βάλλε· ἆρον βίαν τῆς συνόδυ· ἆρον ὕβριν τῆς συνόδυ· ἆρον βίαν τῆς συνόδυ· ἆρον αἶσχος τῆς συνόδυ. *Anathema Dioscoro. Dioscorum Christus deposuit: hos ejice: tolle ignominiam Synodi: tolle vim Synodi: tolle opprobrium Synodi.* Earum etiam *acclamationum*, quibus excipere, atque adeò interpellare soliti Episcopos concionantes, & in scriptis Patrum, & in eorum vitis frequens mentio. Ac videtur admirandæ sanctitatis vir, B. Augustinus, eum morem non tulisse invitus, atque adeò non improbâsse: quod ex lib. IV. de doctrina Christiana, Cap. XXVI. aliisque locis licet intelligere. Gregorius etiam Nazianzenus, qui orat. IV. pag. 130. Ἀναλάβωμεν ὕμνυς ἀντὶ τυμπάνων, ψαλμῳδίαν ἀντὶ τῶν αἰσχρῶν λυγισμάτων καὶ ᾀσμάτων, κρότον εὐχαριςήριον ἀντὶ κρότων θεατρικῶν. *Hymnos pro tympanis assumamus, psalmodiam pro fœdis modulationibus & cantibus, plausum grati animi indicem pro theatricis acclamationibus.* Easdem acclamationes non damnat Chrysostomus, modò sint signa quædam attenti & benevoli animi, & cum illis facta jungantur. Sic enim Homil. XVI. in epist. ad Romanos: Μὴ μέχρι τῶν ἐπαίνων ὦμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπιτελέσωμεν τὰ εἰρημένα. *Ne laudibus tantùm seu acclamationibus contenti simus, sed dicta etiam faciamus.* Et Homil. XXVII. in Genesin: Χαίρω καὶ εὐφραίνομαι, ὁρῶν ὑμᾶς μεθ' ἡδονῆς ἀκύοντας τὰ λεγόμενα καὶ διὰ τῦ κρότυ δεικνύντας, ὅτι ἕτοιμοι γίνεσθαι σπυδάζετε, καὶ εἰς ἔργον ἀγαγεῖν τὴν δεσποτικὴν ταύτην παραίνεσιν. *Gaudeo & lætor, quoties video vos cum voluptate dicta excipere, & acclamatione demonstrare, vos paratos esse ad exhortationem dominicam in effectum deducendam.* Alibi tamen idem Chrysostomus hunc morem improbavit damnavitque. Exstant integræ illius Homiliæ, quibus id unum agitur, ut plausus omnes & acclamationes de Concionibus sacris tollantur. Homil. II. ad populum Antiochenum: Τί μοι τῶν κρότων ὄφελος τύτων; *Quid mihi prosunt acclamationes istæ?* Homil. V. ad eundem: Ταύτας ἡμῖν παρατίθημι τὰς ἱςορίας, ὐχ ἵνα ἐπαινῆτε τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ ἵνα μιμῆσθε τὴν ἀρετήν. *Has vobis historias appono, non ut dicta laudetis, sed ut virtutem imitemini.* Homil. eâdem: Ἐπῃνέσατε τὸ εἰρημένον, ἀλλ' ὅπως καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων δείξατε τὸν ἔπαινον. *Laudâstis dicta, verùm & factis laudem demonstrate.* Idem περὶ ἀκαταλήπτυ, circa finem orat. III. Ἐπῃνέσατε τὰ εἰρημένα; μετὰ πολλῦ θορύβυ καὶ κρότυ τὴν παραίνεσιν ἐδέξασθε; ἀλλ' ὕτως ἡμῖν ἐπὶ τῶν ἔργων ἐπιδείξησθε τὺς ἐπαίνυς· ἐκεῖνον ζητῶ τὸν ἔπαινον, ἐκεῖνον τὸν κρότον, τὸν διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν. *Laudâstis quæ dixi? magno cum tumultu & plausu admonitionem suscepistis? sed velim curam quoque adhibeatis, ut facto vestra approbatio ostendatur. Illam quæro laudem, illum plausum, quem ipsa comitantur opera.* Homil. XVII. in Matthæum: Ἐπῃνέσατε τὰ εἰρημένα· ἀλλ' ἐμοὶ κρότων ὐ δεῖ, ὐδὲ θορύβων, ὐδὲ ἠχῆς· ἓν βύλομαι μόνον, μεθ' ἡσυχίας καὶ ἐπιςήμης ἀκύοντας ποιεῖν τὰ λεγόμενα. *Dicta laudâstis: sed nequaquam ego plausu indigeo, neque tumultu, vel etiam sono: id unum requiro, ut sedato & discendi cupido animo attendatis, & dicta faciatis.* Homil. XXXI. in Acta: Καὶ πολλάκις ἐνενόησα θεῖναι νόμον τὸν κωλύοντα τὺς κρότυς, καὶ πείθοντα μετὰ σιγῆς ὑμᾶς ἀκροᾶσθαι, καὶ τῆς προσηκύσης εὐταξίας. *Et sæpius cogitavi ponere legem plausus prohibentem, & suadentem, ut cum silentio & convenienti decentia audiatis.* Homil. in Matth. VII. 13. t. V. Paris. pag. 137. Ποία λοιπὸν προσδοκία τῶν αὐτῶν ἁψόμεθα πόνων, καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῖς ταύτην τὴν πνευματικὴν παραθήσομεν, ὁρῶντες μηδὲν πλέον αὐτὺς ἐντεῦθεν καρπυμένυς, ἀλλ' ἁπλῶς συνηθείᾳ τινὶ κατακολυθῦντας, καὶ κροτῦντας μὲν τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα, καὶ δεικνῦντας ἡμῖν, ὡς μεθ' ἡδονῆς δέχονται τὺς ἡμετέρυς λόγυς, &c. *Qua tandem exspectatione lactati redibimus ad eosdem labores, & hanc illis doctrinam spiritualem apponemus, cùm nullum eos inde fructum percepisse videamus, sed consuetudini cuidam temere obsequentes cum acclamatione, quæ dicebantur à nobis, excepisse, nobisque significationem dedisse voluptatis ejus, quam ex nostris sermonibus capiebant.* Isidorus Pelusiota Epist. CCI. lib. V. Οὐκ εἰς ὠφέλειαν ὁ λόγος, καὶ ἔργων ἐπίδειξιν, ἀλλ' εἰς κρότον μόνον τελευτᾷ. *Oratio sibi non habet conjunctam utilitatem operumque demonstrationem, sed solam acclamationem.* Idem, epist. CXXX. lib. IV. Πρὸς χάριν τῶν λεγόντων κροτῦσιν, ὥσπερ ἡνιόχων ἢ ὀρχηςῶν τυγχάνοντες ἐραςαί. *Ad gratiam eorum, qui dicunt, plausum excitant, perinde ac si aurigarum & saltatorum essent amatores.* Tales ergo favores, plausus & acclamationes aucupari & ambitiosè consectari minimè decet: quod vitium in Paulo Samosateno reprehensum est, scribit Eusebius hist. Eccles. lib. VII. Cap. XXX. pag. 80. b. Καὶ τοῖς μὴ ἐπαινῦσι, μηδὲ ὡς ἐν τοῖς θεάτροις κατασείυσι ταῖς ὀθόναις, μηδ' ἐκβοῶσί τε καὶ ἀναπηδῶσι κατὰ τὰ αὐτὰ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ςασιώταις ἀνδράσι τε καὶ γυναίοις ἀκόσμως ὕτως ἀκροωμένοις· τοῖς δ' ὖν ὡς ἐν οἴκῳ Θεῦ σεμνοπρεπῶς καὶ εὐτάκτως ἀκύυσιν, ἐπιτιμῶν καὶ ἐνυβρίζων. *Et qui, cùm eum audirent concionantem non laudibus extollerent, non, ut in theatris fieri solet, oraria moverent, nec acclamarent, atque itidem ut qui circa ipsum stabant factionis ejus viri ac mulieres exsilirent, & indecorè admodum audirent: eos igitur, ut in domo Dei modestè, graviter atque decenter audientes, graviter increpavit & contumeliosis verbis excepit.* Eadem refert Nicephorus lib. VI. Cap. XXX. p. 424. & Ruffinus lib. VII. C. XXVI. his verbis: *Ab auditoribus verò non favorem, neque plausum sperare solùm, sed theatrali more oraria moveri sibi exspectabat, & vocem tanquam de caveis dari.* Ὀθόνας, seu tenues fascias lineas, *oraria* vocabant, quas, dum favorem significabant, & applausum, movebant atque jactabant, ut & manus & vestes, quod est ἀνασείειν τὴν χεῖρα καὶ ἐσθῆτα. Unde Vopiscus in Aureliano, *Ipsumque primum donâsse oraria populo R. quibus uteretur populus ad favorem.* De iisdem concionatoribus, qui eloquentiâ suâ auram captant popularem, Chrysostomus Homil. XXX. in Acta, pag. 784. Τῦτο πάσχομεν καὶ ἡμεῖς, κάλλη λέξεων περιεργαζόμενοι, καὶ συνθήκας καὶ ἁρμονίας, ὅπως ἠσῶμεν, ὐχ ὅπως ὠφελήσωμεν· ὅπως θαυμασθῶμεν, ὐχ ὅπως διδάξωμεν· ὅπως τέρψωμεν, ὐχ ὅπως κατανύξωμεν· ὅπως κροτηθῶμεν, καὶ ἐπαίνυ τυχόντες ἀπέλθωμεν, ὐχ ὅπως τὰ ἤθη ῥυθμίσωμεν· πιςεύσατέ μοι, ὐκ ἄλλως λέγω· ἐπειδὰν λέγων κροτῶμαι· παρ' αὐτὸν μὲν τὸν καιρὸν ἀνθρώπινόν τι πάσχω· τί γὰρ ὐκ ἄν τις εἴποι τὸ ἀληθές; καὶ γάννυμαι, καὶ διαχέομαι· ἐπειδὰν δὲ ἀπελθὼν οἴκαδε ἐννοήσω τὺς κροτήσαντας ὐδὲν ὠφεληθέντας, ἀλλ' εἴ τις καὶ ὠφεληθῆναι ἔδει ὑπὸ τῦ κρότυ, καὶ τῶν ἐπαίνων ἀπολελωκότας, ὀδυνῶμαι, καὶ ςένω, καὶ δακρύω, καὶ ὡς εἰκῆ πάντα εἰρηκὼς, ὕτω διάκειμαι,

κειμαι, καὶ πρὸς ἐμαυτὸν λέγω· τί μοι τὸ ὄφελ⊙ τῶν ἱδρώτων, τ͂ ἀκόντων ἐκ ἐθελόντων καρπȣ͂σϑαί τι παρὰ τῶν λόγων τ͂ παῤ ἡμῶν; *Hoc etiam nobis accidit. Flosculos verborum, & compositionem, & harmoniam curiosius sectamur, ut exhilaremus* (interpres imperitè, *ut canamus*, quasi esset ab ᾄδω, cùm sit ab ἥδω) *non ut prosimus: ut simus in admiratione, non ut doceamus: ut oblectemus, non ut compungamus: ut plausu & laudibus obtentis abeamus, non ut mores componamus. Credite mihi, non dicerem alioquin, quoniam quando inter dicendum plausum excito, per illud quidem tempus, humanum quiddam mihi accidit. Cur enim verum quis non dicat? Et lætor, & gaudio perfundor:* (hîc rursus interpres, καὶ γάννυμαι καὶ διαχέομαι pessimè reddit, *& distrahor, & diffindor.*) *ubi autem domum redeo, & intelligo plaudentes sine fructu abiisse, & si fructum accipere poterant, à plausu & laudibus periisse: ploro, & gemo, & lacrymor, & quasi frustra omnia dixerim sic afficior, mihiq; ipsi dico: Quæ sudorum meorum utilitas, si auditores è verbis meis nullum fructum accipere volunt?* Vide ibidem plura. Confer etiam vocem Ἄξι⊙, ubi de *Acclamationibus in electione Imperatorum*, & *ordinatione Clericorum*. De *applausu* etiam & *acclamationibus in conventibus Ecclesiasticis* agit Rittershusius sacr. Lection. lib. III. Cap. XXII.

Κρυφιομύςως.

Non habent Lexica. Legitur apud Gregentium in Disputatione cum Judæo: pag. 244. Τῶν χριςιανῶν βάπτισμα κρυφιομύςως ὁ Θεὸς διὰ τȣ͂ προφήτȣ ἠνίξατο. *Christianorum baptisma occulto mysterio Deus per Prophetam innuit.*

Κτηνοπρεπής.

Habent quædam Lexica, sed sine autore. *Quem decent ea, quæ jumentis conveniant, jumentis seu brutis similis, stolidus.* Cyrillus Alexandr. lib. III. adv. Julianum, pag. 89. Τὸ ὁλοτρόπως ἀγνοεῖν τί μέν ἐςι τὸ ἀγαθὸν, τί δὲ δὴ καὶ τὸ ἀνάπαλιν, κτηνοπρεπὲς ἂν εἴη, καὶ λίθῳ μᾶλλον ἢ ξύλῳ προσπεφυκός. *Prorsus ignorare, quid bonum sit, quidq; secus, pecuinum est, & lapidi potius aut trunco conveniens.*

Κτίζω. Κτίσις.

Κτίσις notat

I. *Creationem*, & sumitur

1. *Propriè, pro productione rerum ex nihilo.* Chrysostomus Homil. in II. Corinth. V. 17. quæ habetur tomo VIII. pag. 148. & ex qua sequentia etiam affert Photius Cod. CCLXXVII. pag. 1557. Κτίσις ἐν τῇ γραφῇ λέγεται ἡ ἐκ τȣ͂ μὴ ὄντ⊙ εἰς τὸ εἶναι παραγωγή. Ἔκτισεν ὁ Θεὸς τ͂ ȣ᾽ρανόν· τȣτ᾽ ἔςιν, ἐκ τȣ͂ μὴ ὄντ⊙ ἐργάσασϑαι. *Creatio in scriptura dicitur è nihilo in aliquid productio. Creavit Deus cœlum, hoc est è nihilo producere*, Basilius epist. CXLI. eodem modo, Μία καὶ πρώτη κτίσις ἐςὶν, ἡ ἀπὸ τȣ͂ μὴ ὄντ⊙ εἰς τὸ εἶναι παραγωγή. Et Basilius orat. IV. contra Eunomium, t. II. pag. 543. πρώτην τ͂ κτίσεως ἡμῶν τὴν φύσιν, *primam creationis nostræ naturam* dicit esse, καϑ᾽ ἣν ἐπλάσϑημεν, *secundùm quam formati sumus.* Vide etiam in Κόσμ⊙, num. I. 2.

2. *Impropriè:*

a. *Pro regeneratione.* Chrysostomus loco suprà citato: Κτίσις ἐν τῇ γραφῇ λέγεται ἡ ἐκ τȣ͂ ὄντ⊙ ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολή· κτίζει ὁ Θεὸς, ὅταν τ͂ πονηρὸν ἄνθρωπον, καλὸν ἀπεργάσηται· ἐνταῦϑα τὸ κτίζειν, πραγμάτων ἐςὶν ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολή. *Creatio in scriptura dicitur ex aliquo in melius immutatio. Creat Deus, quando malum hominem, bonum reddit. Hic creatio est mutatio in melius.* Etiam Basilius loco citato: Δευτέρα κτίσις ἐςὶν, ἡ ἀπὸ τȣ͂ χείρον⊙ εἰς τὸ κρεῖττον ἀλλοίωσις. *Altera creatio est, è deteriori in melius immutatio.* Nyssenus itidem ubi suprà, *secundam* κτίσιν dicit esse, καϑ᾽ ἣν ἀνεπλάσϑημεν, *per quam reformati fuimus.* Hæc est καινὴ κτίσις, *nova creatio*, vel *nova creatura*, de qua Apost. II. Cor. V. 17. & Gal. VI. 15. Greg. Nyssenus de scopo Christiani, t. III. p. 304. Καινὴν κτίσιν ἐκάλεσε τὴν ἐν καϑαρᾷ καὶ ἀμώμῳ καρδίᾳ, καὶ πάσης ἀπηλλαγμένῃ κακίας καὶ πονηρίας, καὶ αἰσχύνης, ἐνοίκησιν τȣ͂ ἁγίȣ πνεύματ⊙. Ὅταν γὰρ μισήσῃ μὲν ἡ ψυχὴ τὸ ἁμαρτάνειν, οἰκειώσῃ δὲ αὐτὴν κατὰ δύναμιν τῇ τ͂ ἀρετῆς πολιτείᾳ, καὶ δέξηται μεταποιηϑεῖσα τῷ βίῳ τ͂ τȣ͂ πνεύματ⊙ εἰς ἑαυτὴν χάριν, καινὴ γέγονεν ὅλη, καὶ ἀνεκτίσϑη. *Novam creaturam appellavit Spiritus sancti inhabitationem in puro & inculpato corde, omniq; malitia ac improbitate & dedecore libero. Nam quando animus peccatum odio fuerit prosecutus, ac seipsum pro viribus virtutis studio consecraverit, & cum vita commutatus spiritûs in se gratiam acceperit, novus effectus est totus, & reparatus atq; instauratus.* Basilius M. l. IV. contra Eunomium, t. II. p. 105. Εἴρηται καινὴ κτίσις, ȣ᾽χ ὡς ἄλλης κτίσεως γενομένης, ἀλλὰ τ͂ φωτιζομένων ἐπὶ βελτίοσιν ἔργοις καταςκευαζομένων. *Dicitur nova creatura, non quòd alia creatura factus sit, sed quoniam illuminati ad meliora opera præparantur.* Athanasius de communi essentia trium personarum, t. I. p. 224. Λέγεται καινὴ κτίσις, ἡ τ͂ ἐξ ἁμαρτιῶν διαπεπτωκότων ἐπὶ τὸ βέλτιον μετακόσμησις. *Appellatur nova creatura, eorum, qui in peccata prolapsi sunt, in melius transformatio.* Macarius Homil. XLIV. p. 502. Ἐν Χριςῷ καινὴ κτίσις. Καὶ γὰρ ὁ Κύρι⊙ ἡμῶν Ἰησȣ͂ς Χριςὸς διὰ τȣ͂το παραγέγονεν, ὥςε τὴν φύσιν ἀλλάξαι καὶ μεταλλάξαι, καὶ ἀνακαινίσαι, καὶ ἀνακτίσαι τὴν ψυχὴν ταύτην τ͂ κατεςραμμένην τοῖς πάϑεσι διὰ τὴν παράβασιν, κεράσας τῷ ἰδίῳ αὐτȣ͂ πνεύματι τ͂ ϑεότητ⊙· καινὸν νȣ͂ν, καὶ καινὴν ψυχὴν, καὶ καινȣ͂ς ὀφϑαλμȣ͂ς, καινὰ ὦτα, καινὴν γλῶτταν πνευματικὴν, καὶ ἁπαξαπλῶς καινȣ͂ς ἀνϑρώπȣς τȣ͂ς πιςεύοντας αὐτῷ, ἦλϑεν ἀπεργάσασϑαι. *In Christo nova creatura. Dominus enim noster Jesus Christus propterea venit, ut naturam mutaret, renovaret, & animam hanc, affectibus propter transgressionem perversam reformaret, miscens proprio Spiritu suo deitatis: novam mentem, novam animam, novos oculos, novas aures, novam spiritualem linguam, & simpliciter, venit, ut sibi credentes novos efficeret homines.* Chrysostomus in C. VI. ad Galatas, p. 762. Καινὴν κτίσιν ταύτην καλεῖ, τὴν καϑ᾽ ἡμᾶς πολιτείαν, διά τε τὰ γεγενημένα, διά τε τὰ ἐσόμενα· γεγενημένα μὲν, ὅτι ἡ ψυχὴ ἡμῶν παλαιωϑεῖσα ἐν γήρᾳ τῆς ἁμαρτίας, ἀϑρόως διὰ τȣ͂ βαπτίσματ⊙ ἀνενεώϑη, ὡσανεὶ ἀνακτισϑεῖσα πάλιν, διὸ καινὴν καὶ ȣ᾽ρανίαν ἀπαιτȣ͂μεϑα πολιτείαν. Διὰ τὰ ἐσόμενα δὲ, ὅτι καὶ ὁ ȣ᾽ρανὸς, καὶ ἡ γῆ, καὶ πᾶσα ἡ κτίσις εἰς ἀφϑαρσίαν μεταςήσεται μετὰ τ͂ σωμάτων τ͂ ἡμετέρων. *Hanc appellat novam creaturam, nostrum vivendi institutum, tum ob ea quæ facta sunt, tum ob ea quæ futura. Ob facta quidem, quòd nostra natura, quæ inveteraverat senio peccati, repentè baptismi lavacro renovata est, non aliter quàm si denuo esset creata: quapropter etiam nova & cœlestis à nobis exigitur vivendi ratio. Ob futura verò, quòd & cœlum & terra, & omnis deniq; creatura, in incorruptibilitatem transferetur unà cum corporibus nostris.* Interpres, γεγενημένα malè interpretatur *nata*. Sunt *facta*, seu *præterita*: nam γεγενημένα & ἐσόμενα conjunguntur. Theodoretus ad II. Corinth. V. 17. pag. 232. Προσήκει τοίνυν τȣ͂ς τῷ Χριςῷ πεπιςευκότας, ὡς ἐν καινῇ τινι πολιτεύεσϑαι κτίσει· νεκρωϑέντες γὰρ διὰ τȣ͂ παναγίȣ βαπτίσματ⊙ τὸ τῆς ἁμαρτίας ἀπεδυσάμεϑα γῆρας. *Oportet ergo eos, qui Christo crediderunt, tanquam in nova aliqua creatione vitam instituere: per sanctissimum enim Baptismum renovati, peccati senium exuimus.* Theophylactus ad eundem locum, p. 367. Εἴ τις ἐπίςευσε τῷ Χριςῷ, εἰς ἑτέραν δημιȣργίαν ἦλϑε, καὶ νέα κτίσις ἐγένετο. *Si quis cre-*

dedit Christo, in aliam planè creationem venit, & nova creatura factus est. Idem ad Gal. VI. 15. pag. 494. Καινὴ κτίσις ἡ κατὰ Χριστὸν ζωὴ, διότι νῦν αἱ ψυχαὶ ἡμῶν, παλαιωθεῖσαι τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀνηνεώθησαν τῷ βαπτίσματι. *Nova creatura est vita secundùm Christum, propterea quòd nunc animæ nostræ inveteratæ peccato, renovatæ sunt per Baptismum.* Jobius Monachus in Bibliotheca Photii, Cod. CXXII. pag. 593. ad locum Apostoli ad Ephes. II. 10. Αὐτοῦ ἐσμὲν ποίημα, κτισθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ποίημα καὶ κτίσμα, δηλονότι τὴν ἀνάπλασιν ἡ ἀποστολικὴ φωνὴ καλεῖ. *Ipsius sumus opus, conditi in Christo Jesu*, &c. *Opus & creaturam vocat Apostolus reformationem.* Vide ad eundem locum Theodoretum & Theophylactum.

b. *Pro instauratione & renovatione cœli & terræ*, quæ fiet in fine mundi *& rerum omnium mutatione.* Vide Jes. LXV. 17. & LXVI. 22. Ὁ οὐρανὸς καινός. *Cœlum novum:* ubi Theodoretus, pag. 44. Ἅπασαν τὴν ὁρωμένην μεταβαλὼν κτίσιν καινὴν ἀπεργάσομαι. *Visibilem omnem creaturam immutans, novam efficiam.* Basilius M. Epist. CXLI. τρίτην κτίσιν dicit esse, τὴν ἐξανάστασιν τῶν νεκρῶν, *mortuorum resurrectionem.* Theodoretus in Cap. VI. ad Galatas, pag. 288. ad v. 15. Καινὴν κτίσιν κυρίως καλεῖ τὴν ἐσομένην μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν τῶν πραγμάτων μεταβολήν· τότε γὰρ καὶ ἡ κτίσις τῆς ἐπικειμένης ἐλευθεροῦται φθορᾶς, καὶ τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις τὴν ἀθανασίαν ἐνδύεται. *Novam creaturam propriè appellat futuram post mortuorum resurrectionem rerum mutationem. Tunc enim & creatura liberatur ab imminenti corruptione, & hominum natura immortalitatem induit.* Ad eundem locum Theophylactus, pag. 494. postquam dixisset, ut sub litera præcedenti vidimus, *vitam secundùm Christum esse novam creaturam, quia animæ per Baptismum renoventur*, hanc etiam addit rationem, καὶ ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι τῇ ἀφθαρσίᾳ καὶ δόξῃ τιμηθησόμεθα, καὶ τὰ σώματα καινισθέντες, καὶ ἀφθαρτισθέντες, *quoniam in futuro seculo incorruptibilitate & gloria honorabimur, corporibus innovatis incorruptibilibusque redditis.*

II. *Creaturam.* Veteres Glossæ: Κτίσις. *Creatura.* Hîc sequentia observamus:

1. *Propriam significationem*, quâ denotat *rem creatam.* Ita sumitur ad Rom. VIII. 38. ad Coloss. I. 15. ubi Christus vocatur πρωτότοκος πάσης κτίσεως. Cujus loci explicationem, contra Hæreticorum παρερμηνείας & impias depravationes, afferimus in voce πρωτότοκος, num. I. 2. sub lit. *a.* Alter illustris & vexatissimus locus Proverb. VIII. 22. Κύριος ἔκτισέ με, &c. explicatur in voce Υἱός, num. III. 4. sub lit. *c.* Eodem modo sumitur ad Hebr. IV. 13. Καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον αὐτοῦ. *Et non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus.* Ad quæ Theophylactus, pag. 909. Οὐ μόνον, φησὶν, ἀνθρώπων ἐτάζει καὶ ἐρευνᾷ καρδίας, ἀλλὰ κἂν ἀγγέλους, κἂν ἀρχαγγέλους, κἂν χερουβὶμ καὶ σεραφὶμ, πάντα δῆλά ἐστιν ἐκείνῳ· οὐδέν ἐστιν ὃ λαθεῖν ἐκείνου τὸν ὀφθαλμὸν δύναται. *Non solùm, inquit, hominum corda explorat & scrutatur, verùm etiamsi Angelos dicas, etiamsi Archangelos, etiamsi Cherubim & Seraphim; omnia illi sunt perspicua. Nihil est, quod oculum ejus latere possit.*

2. *Impropriam*: quâ usurpatur

a. *Pro tota rerum creatarum universitate.* Basilius Seleuc. orat. I. quæ est de creatione Mundi, pag. 4. κτίσεως ἔδαφος. *Mundi pavimentum.* Et Orat. XXXVI. quæ est de duobus cœlis: Ὅπερ γὰρ ἥλιος ἐν τῇ κτίσει, τοῦτο ὀφθαλμὸς ἐν τῷ σώματι. *Quod enim sol in mundo est, hoc oculus in corpore.* Ita sumitur ad Rom. VIII. 19, 20. &c. Ἡ ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται. Expectatio creaturæ revelationem filiorum Dei exspectat. Ubi Theodoretus, np. ad v. 19. pag. 695. Οὐχ ὁρᾶτε, φησὶν, οὐρανὸν, γῆν, θάλατταν, ἀέρα, ἥλιον, σελήνην, πᾶσαν τὴν ὁρωμένην κτίσιν, καὶ πρὸς τούτοις ἀόρατα, ἀγγέλους, ἀρχαγγέλους, δυνάμεις, ἐξουσίας, κυριότητας, ταῦτα πάντα τὴν ὑμετέραν προσμένει τελείωσιν. *Non videtis, inquit, cœlum, terram, mare, aërem, solem, lunam, & omnem quæ oculis cernitur creaturam, & quæ præterea sub visum non cadunt, Angelos, Archangelos, virtutes, principatus, dominationes? Hæc omnia vestram perfectionem exspectant.*

b. *Pro toto genere humano.* Marci XVI. 15. Κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει. *Prædicate Evangelium omni creaturæ*, id est, πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, *omnibus gentibus*, ut est Matth. XXVIII. 19. & Lucæ XXIV. 47. Ita Coloss. I. 23. de eodem Evangelio Apostolus, τοῦ κηρυχθέντος ἐν πάσῃ τῇ κτίσει τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανόν. *Quod prædicatum est in universa creatura, quæ sub cœlo est.*

c. *Pro homine regenito.* Vide suprà num. I. 2. ad lit. *a.*

d. *Pro ordinatione politica.* Ita sumitur I. Petri II. 13. Ὑποτάγητε οὖν πάσῃ ἀνθρωπίνῃ κτίσει διὰ τὸν Κύριον. *Proinde subjecti estote cuivis humanæ ordinationi propter Dominum.* Ad hunc locum Oecumenius, pag. 149. in hanc epistolam: Κτίσιν ἀνθρωπίνην τὰς ἀρχὰς λέγει τὰς χειροτονητὰς ὑπὸ τῶν βασιλέων, ἢ καὶ αὐτοὺς τοὺς βασιλεῖς· καθότι καὶ αὐτοὶ ὑπὸ ἀνθρώπων ἐτάχθησαν, ἤτοι ἐτέθησαν· οἶδε γὰρ ἡ γραφὴ τὴν θέσιν, κτίσιν καλεῖν. Κτίσιν ἀνθρωπίνην *vocat magistratus à regibus ordinatos, vel etiam ipsos reges: quoniam illi quoque ab hominibus ordinati vel constituti sunt. Solet enim scriptura* ordinationem *vocare* κτίσιν.

3. *Divisionem creaturarum.* Chrysostomo est κτίσις ἡ ἄνω, ἡ κάτω, αἰσθητὴ, νοερὰ, ἡ ἐν σώματι, καὶ ἀσώματος. *Creatura, quæ suprà, quæ infrà: quæ sensu comprehenditur, quæ intelligentiâ percipitur: corporea & incorporea.* Idem in Psalmum CXLIX. Ἔστι κτίσις αἰσθητὴ, νοητὴ, ὁρατὴ, ἀόρατος, ἡ μὲν σωμάτων ἐμπέπλησται, ἡ δέ ἐστιν ἀσώματος. *Est creatura sensilis, intelligibilis, visibilis, invisibilis: alia quidem corporea, alia verò incorporea.* In eundem Psal. Theodoretus, pag. 975. Κτίσις νοητὴ καὶ αἰσθητὴ, λογικὴ καὶ ἄλογος, ἔμψυχος καὶ ἄψυχος. *Creatura, quæ sub intelligentiam, & quæ sub sensum cadit: rationis compos, & rationis expers, animata & inanima.* Greg. Nyssenus orat. IV. in orat. Dominicam, t. I. pag. 743. Μεμέρισται πᾶσα ἡ λογικὴ κτίσις εἴς τε τὴν ἀσώματον καὶ τὴν ἐνσώματον φύσιν· ἔστι δὲ ἀγγελικὴ μὲν ἡ ἀσώματος· τὸ δὲ ἕτερον εἶδος ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι. *Omnis creatura rationalis partim in incorpoream, partim in corpoream naturam divisa est. Est autem angelica quidem incorporea: altera verò species, nos homines sumus.* Idem, orat. in Baptismum Christi, t. III. p. 381. Κτίσις ἡ ἐγκόσμιος καὶ ὑπερκόσμιος· *Creatura mundana & supramundana.* Greg. Nazianzenus in Apologetico: Κτίσις ὁρατὴ, καὶ κτίσις ὑπὲρ τὴν αἴσθησιν. *Creatura visibilis; & creatura, quæ sub sensum non cadit.*

Κτισματολατρεία.

Non habent Lexica. Significat *creaturarum cultum.* Usus hoc voce Theophylactus ad v. 6. Cap. II. ad Romanos, p. 21. Εἶπεν ἄνω ὅτι ἡ ἀντιμισθία τῆς πλάνης, καὶ τῆς κτισματολατρείας, ἐν αὐτοῖς οἷς ἠσέλγαινον, ἀπεδίδωτο τοῖς φαύλοις. *Suprà dixit, quòd merces erroris, & creaturarum cultûs, impiis per illa ipsa, in quibus lasciviebant, reddebatur.* Arianis potest tribui κτισματολατρεία, ipsique meritò appellantur κτισματολάτραι, quia Filium Dei dixerunt esse κτίσμα, eundem tamen coluerunt. Huc facit illud Athanasii orat. contra Arianos, tom. II. pag. 22. Ὁ μὲν ἀπόστολος αἰτιᾶται τοὺς Ἕλληνας ὅτι κτίσματα σέβουσι, λέγων· ὅτι ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα Θεόν. Οὗτοι δὲ κτίσμα λέγοντες

εἶναι

εἶναι τὸν Κύριον, καὶ ὡς κτίσματι λατρεύοντες αὐτῷ, τί διαφέρουσιν ἑλλήνων; *Apostolus igitur accusat Græcos, quòd creaturas colant, quando dicit:* Servierunt creaturæ potiùs quàm creatori *Deo. Hi verò, dicentes Dominum esse creaturam, & ei tanquam creaturæ servientes, quid à Græcis differunt?* Et, quod Theodoretus scribit ad eundem Apostoli locum, ad Rom. I. 25. p. 19. Ταύταις ὑπόκεινται ταῖς κατηγορίαις καὶ οἱ τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ υἱὸν κτίσμα μὲν ἀποκαλοῦντες, ὡς δὲ Θεὸν προσκυνοῦντες. *In easdem reprehensiones incidunt etiam illi, qui unigenitum Dei Filium creaturam quidem vocant, & tanquam Deum tamen adorant.* Ob eandem causam Arianis tribuitur ἀνθρωπολατρεία, illi appellantur ἀνθρωπολάτραι, & dicuntur ἀνθρωπολατρεῖν. Vide in vocibus Ἀνθρωπολατρεία, Ἀνθρωπολατρέω, & Ἀνθρωπολάτρης.

Κτισματολάτρης.

Non habent Lexica. *Creaturarum cultor.* Legitur in sententiis de Imaginibus, in Biblioth. Patrum, tom. XI. pag. 727.

Κυβεία. Κυβευτής.

Quid κυβεία & κυβευτὴς *proprie* significent, ex Lexicis satis notum est. Nos *metaphoricam* hîc observamus significationem, quæ occurrit apud Apostolum ad Ephes. IV. 14. Ἵνα μηκέτι ὦμεν νήπιοι, κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας, ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης. Beza vertit: *Ut ne simus ampliùs pueri, qui fluctuemus & circumferamur quovis vento doctrinæ, in hominum alea, veteratoria ad insidiosè fallendum versutia. In alea hominum*, id est, incertis illis casibus, quibus jactantur homines. Aliæ editiones habent, *in aleatoria ludificatione*, id est, astutia seu sophistica falsorum doctorum: metaphora ab aleatoribus, inter quos multæ sunt fallendi artes, & imponit alter alteri quibuscunque potest modis, eumque circumvenit. Vetus interpres reddit *Nequitia*, Erasmus *versutia.* Theodoretus ad hunc locum, pag. 308. Κυβείαν τὴν πανουργίαν καλεῖ. Πεποίηται δὲ ἀπὸ τοῦ κυβεύειν τὸ ὄνομα. Ἴδιον δὲ τῶν κυβευόντων τὸ τῇδε κἀκεῖσε μεταφέρειν τὰς ψήφους, καὶ πανούργως τοῦτο ποιεῖν. Κυβείαν *appellat versutiam seu calliditatem. Nomen ductum est à verbo* κυβεύειν, *tesseris ludere. Proprium est autem ludentium tesseris, ut calculos huc & illuc transferant, & callidè hoc faciant.* Theophylactus ad eundem locum, pag. 537. Κυβευταὶ λέγονται οἱ τοῖς πεσσοῖς κεχρημένοι. Τοιοῦτοί εἰσιν οἱ ψευδοδιδάσκαλοι, μετατιθέντες τοὺς ἀφελεστέρους, ὥσπερ πεττοὺς, ὡς βούλονται. Κυβευταὶ *dicuntur, qui talis utuntur. Hujusmodi sunt falsi doctores, transponentes simpliciores, ceu talos, prout voluerint.* Chrysostomus Homil. XI. in Epist. ad Ephesios, pag. 821. Κυβευταὶ λέγονται, οἱ τοῖς πεττοῖς κεχρημένοι. Τοιοῦτοί εἰσιν οἱ πανοῦργοι, ἐπειδὰν ἀφελεστέρους τινὰς λάβωσι. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι μετατιθέασι καὶ μεταφέρουσιν ἅπαντα. Κυβευταὶ *dicuntur, qui talis utuntur. Tales sunt homines vafri & astuti, si in simpliciores quosdam incidant. Illi enim omnia transponunt & transferunt.* Oecumenius in Cap. IV. ad Ephesios, pag. 635. Κυβευταὶ λόγων λέγονται, οἱ ποτὲ μὲν τοῦτο, ποτὲ δὲ ἐκεῖνο διδάσκοντες, καὶ μεταβαίνοντες ἀεὶ ἀπὸ τούτου εἰς τοῦτο πανούργως. Τοιοῦτοι οἱ αἱρετικοί. *Aleatores sermonum dicuntur, qui modò hoc, modò illud docent, & ab alio ad aliud callidè & astutè deflectunt. Tales sunt hæretici.* De hac Hæreticorum natura vide in Αἱρετικὸς, num. III. ad literas β, γ. Suidas quoque κυβείαν interpretatur πανουργίαν, *astutiam, calliditatem, nequitiam.* Clemens verò Alexandr. Strom. I. pag. 290. ad ματαιοπονίαν refert. Τοιοῦτοι δὲ, inquit, οἱ ἐριστικοὶ οὗτοι, εἴτε αἱρέσεις μετίοιεν, εἴτε καὶ διαλεκτικὰ συνασκοῖεν τεχνύδρια. Οὗτοι οἱ τὰ κατάρτια καταππῶντες, καὶ μηδὲν ὑφαίνοντες, φησὶν ἡ γραφή· ματαιοπονίαν ἐζηλωκότες, ἣν κυβείαν ἀνθρώπων ὁ ἀπόστολος ἐκάλεσε, καὶ πανουργίαν, πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης ἐπιτήδειον. *Tales autem sunt litigiosi isti, sive sectas sectentur, sive artes nescio quas exerceant Dialecticas. Isti sunt, qui funiculos trahunt, inquit Scriptura, & nihil texunt, inanem laborem plurimi facientes, quem imposturam & astutiam ipse vocavit Apostolus, aptam ad erroris insidias.* Epiphanius in Manich. *vanas & ineptas subtilitates* κυβευτικὴν διδασκαλίαν vocat.

Κυβερνήτης.

Κυβερνήτης, ut habet Suidas, *propriè* ὁ τοῦ πλοίου ἡγεμὼν, *navis dux, rector, gubernator:* ἄρχων τῶν ναυτῶν, *nautarum dux*, ut Plato Polit. I. *Metaphoricè* Apostoli vocantur κυβερνῆται. Chrysostomus Homil. I. de Pentecoste, seu LXXXVIII. tom. V. *Apostoli vocantur* κυβερνῆται, ἐπειδὰν τὸ κλυδώνιον τῆς πλάνης ἔπαυσαν, *gubernatores, quoniam æstum erroris sedàrunt.* Idem, Homilià CXLIII. tomi ejusdem: Vocantur κυβερνῆται, ὅτι τὴν οἰκουμένην ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν ἐχειραγώγησαν, *quoniam orbem è terra in cœlum manu duxerunt.* Ita στρατηγὸς dicitur κυβερνήτης τῆς πόλεως, *gubernator seu administrator aut rector alicujus civitatis*, ut Cicero pro Rab. Posth. dicit *Custos, gubernatorq; Reipublicæ.*

Κύκλος.

Variæ hujus vocis significationes ex Lexicis, imprimis ex Thesauro Stephani, peti possunt. Eleganter res humanæ. ob inconstantiam, à veteribus appellantur κύκλος. Greg. Nazianzenus Orat. XVII. quæ est ad cives Nazianzenos ob Præsidis offensionem dejectos, pag. 268. Κύκλος τίς ἐστιν, ἀδελφοὶ, τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. -- Περιχωρεῖ γὰρ τὰ πάντα ῥᾳδίως καὶ μεταχωρεῖ, καὶ ἀντικαθίσταται, ὡς αὔραις εἶναι μᾶλλον πιστεύειν, καὶ γράμμασι τοῖς καθ' ὕδατος, ἢ ἀνθρώπων εὐημερίᾳ. *Res humanæ, fratres, velut orbe quodam volvuntur. -- Omnia enim facilè in orbem feruntur, atq; in diversum migrant, sibiq; invicem adversantur: ut ventis tutiùs, aut literis in aqua scriptis fides haberi posse videatur, quàm hominum felicitati.* Ad hæc notat Elias Cretensis, Gregorium ex Herodoto sumsisse, cujus verba sint, *Orbis est quidam rerum humanarum, qui circumagitans eodem semper uti statu rerum prospero non patitur.* Idem, Orat. XVI. quæ est περὶ φιλοπτωχίας, pag. 250. Φύσει οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων βέβαιον, οὐδὲ ὁμαλὸν, οὐδὲ αὔταρκες, οὐδὲ ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἱστάμενον· ἀλλὰ κύκλος τις τῶν ἡμετέρων περιτρέχει πραγμάτων, ἄλλοτε ἄλλας ἐπὶ μιᾶς ἡμέρας πολλάκις, ἔστι δ' ὅτε καὶ ὥρας, φέρων μεταβολάς. *Naturà nihil in rebus humanis firmum & æquabile ac diuturnum, atq; eodem statu constanter permanens: verùm rerum nostrarum velut orbis quidam volvitur, aliâs alio tempore, sæpe etiam uno eodemq; die, atq; etiam interdum eâdem horâ, mutationes ferens.* Vide ibidem plura. Agapetus in Parænesi Cap. XI. Κύκλος τις τῶν ἀνθρωπίνων περιτρέχει πραγμάτων, ἄλλοτε ἄλλως φέρων αὐτὰ, καὶ περιφέρων· καὶ τούτοις ἀνισότης ἐστὶ, τὸ μηδὲν τῶν παρόντων ἐν ταυτότητι μένειν. *Circulus quidam humanarum rerum revolvitur, qui modò sic, modò aliter ipsos agitat, & circumfert: atq; in his inæqualitas est, eò quòd nihil ex præsentibus in eodem statu maneat.* Hinc Cicero Orat. in Pisonem: *Ne tum quidem, cùm illum suum saltatorium versaret orbem, fortunæ rotam pertimescebat.* Tibullus lib. I. Eleg. V.

Versatur celeri fors levis orbe rotæ.

De inconstantia rerum humanarum plura exhibemus in voce Βίος, num. I. sub lit. *b.*

Κῦμα.

Κύματα *propriè*, juxta Hesychium, sunt ὑδάτων ἐπιδρομαὶ βίαιοι, *violentæ aquarum excursiones. Metaphoricè* fre-

frequenter uſurpatur. Κύματα κακίας, *vitiorum fluctus.* Chryſoſtomus Homil. IX. tom. V. Pariſ. pag. 142. de divite Lucæ XVI. Διηνεκῶς στερεὰν καὶ ἰσόπεδον ὁδεύων, οὕτω τ̃ παρόντα βίον διέδραμε, καθ᾽ ἑκάστην τ̃ ἡμέραν ὑπὸ τ̃ κυμάτων τ̃ κακίας καταποντιζόμενος, καὶ οὐ λαμβάνων αἴσθησιν. *Quaſi per ſolidam & planam regionem perpetuò iter faciens, ita præſentis vitæ ſpatia decurrebat; quotidie vitiorum fluctibus mergebatur, neq; ſentiebat.* Κύματα ὀργῆς, *iracundiæ fluctus.* Idem, Homil. IV. de laudibus Pauli, tomo eod. pag. 591. Καταστέλλων αὐτοῦ τὴν μανίαν ἐκείνην, πρῶτον κατευνάζει τὰ κύματα τ̃ ῥαγδαίας ὀργῆς ἐκείνης διὰ τ̃ πηρώσεως, καὶ τότε αὐτῷ διαλέγεται, δεικνὺς τ̃ σοφίας αὐτοῦ τὸ ἀπρόσιτον, καὶ τὸ τ̃ γνώσεως ὑπερέχον. *Furorem ejus* (Pauli) *comprimit* (Chriſtus:) *concitatos & præcipites illius iracundiæ fluctus, cæcitatis beneficio ſedat, & tunc demum cum eo colloquitur, oſtendens inacceſſibilem ſapientiam ſuam, & ſupereminentem cognitionem.* Κύματα ἡδονῆς, *libidinis fervor.* Idem, Homil. in Samaritanam, tom. VI. Pariſ. pag. 416. Ἐκείνη μὴ φέρουσα χαλινῶσαι τ̃ ἡδονῆς τὰ κύματα, λαθραίως εἶχε λοιπὸν τ̃ πορνεύοντα μετ᾽ αὐτῆς. *Illa, cùm libidinis cohibere fervorem non poſſet, clàm deinceps eum habebat, cum quo ſcortabatur.* Κύματα παθῶν, *perturbationum fluctus.* Idem, in Eulogis, Homil. de Jejunio & Temperantia, pag. 709. Πολλάκις ἡμῶν τὴν διάνοιαν κύματα καταλαμβάνει παθῶν, τ̃ θαλαττίων ἀγριώτερα, καὶ πολλὴν αὐτῇ ἐμποιοῦντα τὴν σύγχυσιν. *Sæpe perturbationum fluctus, marinis æſtibus immaniores, mentem noſtram obruunt, atque ingentem ei inferunt confuſionem.* Eodem modo *fluctus* apud Latinos. Cicero pro Muræna: *Et quidem cæteras tempeſtates & procellas in illis duntaxat concionum fluctibus ſemper putavi Miloni eſſe ſubeundas.* Silius: *Inſanos curarum comprime fluctus.* Lucretius: *Volvere curarum triſtes in pectore fluctus.* Idem dixit, *Irarum fluctus.*

Κυπριανά.

Κυπριανὰ, feſtum in memoriam B. Cypriani à Carthaginenſibus inſtitutum. Nautæ ita quoque tempeſtatem appellabant, quæ ordinaria circa illud feſtum. De feſto Cypriani in Eccleſiis Africis circa annum Chriſti CCCCXXX. obſervato, extat Auguſtini teſtimonium in lib. de Gratia novi Teſtamenti, Cap. V. Memorat etiam Evagrius lib. IV. hiſt. Eccleſ. Cap. XVI. pag. 162. b. ex Procopio, Vandal. lib. I. circa finem, his verbis: Κυπριανὸν ἅγιον ἄνδρα μάλιστα πάντες Καλχηδόνιοι σέβονται, καὶ αὐτῷ νεών τινα λόγου πολλοῦ ἄξιον πρὸ τ̃ πόλεως ἱδρυσάμενοι περὶ τὴν τ̃ θαλάσσης ἠϊόνα, τά τε ἄλλα ἐξοσιοῦνται, καὶ ἄγουσιν ἐνιαύσιον ἑορτὴν, ἣν δὴ Κυπριανὰ καλοῦσι, καὶ ἀπ᾽ αὐτοῦ τὸν χειμῶνα οἱ ναῦται, οὗπερ ἐγὼ ἀρτίως ἐμνήσθην, ὁμωνύμως τῇ πανηγύρει προσαγορεύειν εἰώθασιν· ἐπεὶ εἰς τὸν καιρὸν ἐπισκήπτειν φιλεῖ, ἐφ᾽ οὗ ταύτην οἱ Λίβυες ἄγειν εἰς ἀεὶ τὴν ἑορτὴν νενομίκασι. *Cyprianum virum ſanctum maximè univerſi Carthaginenſes venerantur, eiq; Templum magnificum pro urbis mœnibus ad littus maris ſtatuerunt. Atq; præter cultus alios, quos ei exhibent, feſtum quoq; anniverſarium diem celebrant, quem* Cypriana *nominant. Et eodem, quo feſtum eum conventum, nomine, tempeſtatem quandam procelloſam appellare ſolent nautæ: quandoquidem in id tempus incidere conſuevit, quo tempore Libyes feſtum hunc diem ſemper celebrandum lege conſtituerunt.* De tempeſtate verò ibidem hæc leguntur: Οἱ δὲ ναῦται οὐκ ἐπείθοντο· τήν τε γὰρ ἐκείνῃ ἀκτὴν ἀλίμενον ἔφασκον εἶναι, καὶ χειμῶνα ἐπίσημον αὐτίκα μάλα γενήσεσθαι ἐπίδοξον εἶναι, ὃν δὴ οἱ ἐπιχώριοι Κυπριανὰ καλοῦσι. *Nautæ verò non parebant: littus enim illic portu carere dixerunt, & tempeſtatem inſignem ſtatim maximè futuram videri, quam indigenæ Cypriana vocant.* Eadem ex Procopio narrat Nicephorus hiſt. Eccleſ. lib. XVII. Cap. XII. pag. 751.752. Vide etiam Gl. Meurſii.

Κυριακή.

I. *In genere* primus dies hebdomadæ, vocatur κυριακή. Ita appellatur à Nazianzeno Orat. XLIII. pag. 700. Ignatius in Epiſt. ad Magneſ. pag. 57. hunc diem vocat τ̃ κυριακὴν, τ̃ ἀναστάσιμον, τ̃ βασιλίδα, τ̃ ὕπατον πασῶν τ̃ ἡμερῶν, *diem Dominicam, diem reſurrectioni conſecratam, reginam & principem omnium dierum.* Vocatur etiam κυριώνυμος. Georgius Pachymeres Hiſt. lib. IV. Ἡμέρα δὲ ἦν, καθ᾽ ἣν ταῦτ᾽ ἐπράττετο, κυριώνυμος. *Dies autem erat, quâ hæc peragebantur, à Domino nomen habens.* Et lib. VIII. Καὶ ἀπονάρκησας τοῖς ὅλοις ἐν μιᾷ τ̃ κυριωνύμων ἡμερῶν ὁμιλίαν λαλήσας πρὸς τ̃ λαόν. *Et deſperatis omnibus, uno ex diebus, qui à Domino nomen ſibi vendicant, homiliâ habitâ ad populum.* Balſamon ad Can. XXIX. Laodic. pag. 839. Τὸ μὴ ἐργάζεσθαι κατὰ τ̃ κυριώνυμον οὐκ ἀναγκαστικῶς ἐπέτρεψαν. *Ne quis laboret eo die, qui à Domino nomen habet, non præcisè mandârunt.* In N. Teſt. Apocal. I. 10. vocatur κυριακὴ ἡμέρα. De hoc autem feſto die ſequentia obſervanda veniunt:

1. *Antiquitas.* Κυριακὴ, vel ἡμέρα κυριακὴ, *Dominicus dies*, ab antiquiſſimo tempore hoc nomine inſignitus fuit. Nicephorus lib. VII. Cap. XLVI. p. 515. tradit, *Conſtantinum M. diem illum, quem Judæi primum numerârunt, & Græci ſoli dicârunt, Dominicum appellâſſe.* Ἣν Ἑβραῖοι πρώτην εἶχον ἡμέραν, Ἕλληνες δ᾽ ἡλίῳ ἀνέθεντο, κυριακὴν κατωνόμασε. Nicephorum ſecutus eſt Angelus Politianus Miſcellan. Cap. VIII. *Nec illud omiſerim, mutata dierum iſtorum nomina, in quæ nunc à Chriſtianis uſurpantur, auctore Conſtantino Principe, ſicut in illius Græca laudatione meminit Nicephorus.* Hoc falſum eſſe evincunt teſtimonia Patrum Conſtantino antiquiorum. Ignatium in Epiſt. ad Magneſ. audivimus, ut & ipſum in Apocalypſi Johannem. Sunt tamen, qui exiſtimant, Nicephorum id tantùm velle; Conſtantinum appellationem hanc non tam inveniſſe, quàm jam non nihil deſitam in publicum uſum reduxiſſe: ita ut, ſicut ipſe Chriſtianiſmus ſub Conſtantino de integro refloruit, ita & appellatio Dominici diei quaſi renata ſit, ut & vacatio ab omni opere ſervili. Atque hoc veriſimile videtur ex iis, quæ de re eadem refert Sozomenus hiſt. Eccleſ. lib. I. Cap. VIII. pag. 13. a. Τὴν δὲ κυριακὴν καλουμένην ἡμέραν, ἣν Ἑβραῖοι πρώτην τ̃ ἑβδομάδος ὀνομάζουσιν, Ἕλληνες δὲ ἡλίῳ ἀνατιθέασι, καὶ τ̃ πρὸ τ̃ ἑβδόμης ἐνομοθέτησε δικαστηρίων καὶ τῶν ἄλλων πραγμάτων σχολὴν ἄγειν πάντας, καὶ ἐν εὐχαῖς καὶ λιταῖς τὸ θεῖον θεραπεύειν. *Sancivit autem ut omnes vacarent à judiciis & ab aliis operibus, & precibus atq; ſupplicationibus Deum colerent, eo die, qui Dominicus appellatur, quem Hebræi primum hebdomadæ vocant, Græci verò ſoli dicârunt, & eo, qui ſeptimum antecedit.* Manifeſta ſunt verba. Non dicit, à Conſtantino appellatam κυριακὴν, ſed jam antè ſic vocatam, feriatam eſſe decrevit. Colligitur etiam ex ipſo Nicephoro, qui lib. IV. Cap. VIII. paginâ 293. ex Epiſtola Dionyſii Corinthii ad Soterem, Pontificem Romanum, illa quoque inter alia refert: Τὴν σήμερον οὖν κυριακὴν ἁγίαν διηγάγομεν· ἐν ᾗ ἀνέγνωμεν ὑμῶν τὴν ἐπιστολήν· ἣν καὶ ἕξομεν ἀεί ποτε ἀναγινώσκοντες νουθετεῖσθαι. *Hodiernum transegimus ſacrum Dominicum diem, quo epiſtolam veſtram legimus: quam etiam deinceps ſemper cohortationis inſtitutioniſq; noſtræ gratiâ legimus.* Id ipſum etiam colligit Meurſius ex Theodoſiano Codice, in I. Solis, XIII. de Exact. *Solis die, quem Dominicum ritè dixere majores, omnium omnino litium & negotiorum quieſcat intentio:*

intentio: item ex veteri Inscriptione sub Alexandro Severo, quae talis est:

ΕΤΕΙ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. ΚΑΙ CΑΡΟC
ΤΩ. Α. ΑΡΧΗ
ΑΙ ΚΥΡΙΑΚΑΙ. ΤΟΥ. ΠΑΣΧΑ.
ΚΑΤΑ. ΕΤΟC.

2. *Ratio nominis.* Hunc diem κυριακὴν ἡμέραν dici, διὰ τὸ ἐν αὐτῇ ἀναστάντα Κύριον, *quia Dominus ea die resurrexit*, inquit Chrysostomus in Psal. CXIX. Vide in Ἡμέρα, ad num. I. 1. Augustinus de verbis Apostoli Serm. XV. *Dominicus hic dies idcirco dicitur, quia eo die Dominus resurrexit: vel, ut ipso nomine docerent, illum totum Domino consecratum esse debere.* Huc etiam faciunt illa Balsamonis ad Can. LXVI. Apostol. pag. 267. Τὴν κυριακὴν πανηγυρίζομεν, διὰ τὴν τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παγκόσμιον χαρὰν καὶ ἀνάστασιν. *Dominicam celebramus, propter Domini & Salvatoris nostri Jesu Christi universale gaudium & resurrectionem.*

3. *Ejus celebratio.* Edicto Constantini fuisse sancitum, ut omnes hunc diem feriarentur, jam audivimus. Idem refert Pollux in Chronico de Constantino: Τὴν δὲ παρασκευὴν, καὶ τὴν κυριακὴν τιμᾶσθαι προσέταξε, τὴν μὲν διὰ τὸν σταυρὸν τοῦ Κυρίου, τὴν δὲ διὰ τὴν ἀνάστασιν. *Feriam sextam, & Dominicam, honorari jussit: illam quidem propter Crucem Christi, hanc verò propter Resurrectionem.* Hinc tamen non rectè infertur, hunc diem antea à Christianis non fuisse celebratum; multa enim Imperatores & Principes, quae jam olim in usu fuerant, suis etiam sanctionibus observari jusserunt: ut de hoc eodem die Leo Magnus, Imperator post Marcianum, ἐνομοθέτησε τὴν κυριακὴν παρὰ πᾶσιν ἀργεῖσθαι, ἄπρακτόν τε εἶναι, καὶ σεβασμίαν, *statuit, ut Dominica die otium servaretur ab omnibus, nec quicquam operis in illa fieret, sed venerabilis esset*: ut legitur in Eclogis ex Hist. Eccles. Theodori Lectoris, p. 350. Lex etiam habetur in Codice Justinianeo: *Omnes Judices urbanaeque plebes, & cunctarum artium officium, venerabili die solis quiescant.* Leo postea Imperator, Nov. LIV. decernit, ipsos quoque agricolas die Dominico debere otiari, & post Leonem Manuel Imperator, Edicto de hac re edito, Mense Martio, Indictione XIV. anno Christi cIↃ CLXI. Neque propterea argumentari quis possit, ante hos Imperatores hoc eodem die non fuisse feriatum, cùm id expressè sanciatur, ante hos omnes, Canone XXIX. Concilii Laodiceni, Δεῖ Χριστιανοὺς τὴν κυριακὴν προτιμῶντας, εἴγε δύναιντο, σχολάζειν. *Oportet Christianos, diem Dominicum praeferentes, otiari, si modò possint.* Illud, εἴγε δύναιντο, non respicit arbitrium Christianorum; nempe si velint, ferientur; cùm id omnino exequi debeant; sed necessitatem & ἀδυναμίαν; nimirum id agant, dummodo necessitas aliud non cogat. Hinc Balsamon ad hunc Canonem, pag. 839. Οἱ πατέρες τὸ μὴ ἐργάζεσθαι κατὰ τὴν κυριώνυμον, οὐκ ἀναγκαστικῶς ἐπέτρεψαν, ἀλλὰ προσέθεντο, εἴγε δύναιντο οἱ πιστοί. Εἰ γὰρ ἐκ πενίας, ἢ ἄλλης τινὸς ἀνάγκης καὶ κατὰ τὴν κυριώνυμον ἐργάσαιτό τις, οὐ προκριματισθήσεται. *Patres die Dominico non operari, non necessario mandârunt, sed adjecerunt,* si possint fideles. *Si enim propter inopiam, vel aliquam aliam necessitatem, etiam die Dominico aliquis fuerit operatus, praejudicium ei non afferetur.* Zonaras verò ad eundem Canonem, p. 349. Ὁ μὲν κανὼν, εἰ δύναιντο, προσέθετο. Ὁ δὲ τῆς πολιτείας νόμος, ἀπαραίτητον τὴν ἀργίαν ἐν τῇ κυριακῇ ἀπαιτεῖ, ἄνευ τῶν γεωργῶν· ἐκείνοις γὰρ καὶ ἐν κυριακῇ ἐργάζεσθαι ἐφίησιν, ὅτι ἴσως τῶν ἔργων κατεπειγόντων, οὐχ εὑρήσουσιν ἄλλην ἡμέραν οὕτως αὐτοῖς εἰς τὰ ἔργα αὐτῶν συμβαλλομένην. *Canon quidem,* si possint, *addit. Lex verò politica inevitabile otium in die Dominica exigit, exceptis agricolis: illis enim etiam die Dominica laborem permittit, si fortè, laboribus cogentibus, non aliam inveniant diem laboribus suis aequè aptam.* Sic Constantinus lib. III. de Feriis, ubi die solis omnes quiescere statuit, opera tamen rustica, in quibus vel mora, vel procrastinatio magnum haberet periculum, prudenter excipit: *Ruri positi,* inquit, *agrorum culturae libenter licenterque inserviant: quoniam frequenter evenit, ut non aptiùs alio die frumenta sulcis, aut vineae scrobibus mandentur.* Harmenopulus in Enchirid. Ἐν τῇ κυριακῇ, καὶ ταῖς λοιπαῖς ἑορταῖς, καὶ οἱ δικασταὶ καὶ πάντες ἀργείτωσαν, πλὴν τῶν γεωργῶν. *Die Dominico caeterisque festis diebus tam judices quàm reliqui otientur, solis exceptis agricolis.* Ita etiam alibi. Vide Biblioth. Juris Canonici, pag. 1242. & 1251. Leo tamen Imperator lege lata jussit σχολάζειν κατὰ τὴν κυριακὴν καὶ τοὺς γεωργοὺς, *etiam agricolas die Dominico otiari.* Nec quiescendum tantùm statuerunt veteres hoc die, verùm etiam, ut diem celebriorem redderent, *nec genubus flexis orabant, nec jejunabant.* De quo vide in Γόνυ, num. 3. *Iter non faciebant.* Nicephorus Constantinop. Can. VIII. Οὐ δεῖ ὁδοιπορεῖν ἄνευ ἀνάγκης, ἢ βίας ἐν κυριακῇ. *Die Dominico sine necessitate vel vi iter non est faciendum.* Die eodem *spectacula theatrorum & ludorum amovenda.* Can. LXI. Carthag. *Nec non & illud petendum, ut spectacula theatrorum caeterorumque ludorum, die Dominica, vel caeteris Religionis Christianae diebus celeberrimis amoveantur.* Die Dominico *instrumenta Musica conticescant.* Eusebius in Epitome temporum, pag. 291. de Leone Magno: Ὁ αὐτὸς θειότατος βασιλεὺς τὰς κυριακὰς ἀπράκτους ἐκέλευσε γίνεσθαι, ἐκφωνήσας περὶ τούτου αὐτοῦ νόμον, ἵνα μήτε αὐλὸς, ἢ κιθάρα, ἢ ἄλλο τι μουσικὸν λέγειν ἐν κυριακῇ, ἀλλὰ πάντα ἀργεῖν. *Idem divinissimus Imperator dies Dominicos festos esse jussit, divina lege de hoc lata, ut nec tibia, nec cithara, aut aliud aliquod instrumentum Musicum die Dominico audiatur, sed omnia cessent.*

II. *In specie* omnes Dominicae per totum annum certas sortitae sunt appellationes; quas hic ordine, in gratiam Antiquitatis studiosorum, subjicere non pigebit.

1. Est Κυριακὴ τοῦ Λουκᾶ· τοῦ τελώνου καὶ τοῦ Φαρισαίου. Latinis, *Dominica tertia post Epiphaniam.* In hanc exstat Homilia XVI. Theophanis, pag. 92. Sic autem appellata, quòd ea parabola de Publicano & Pharisaeo ex Cap. XVIII. Lucae recitetur. Appellatur etiam Προσφωνήσιμος & Ἀρτζιβούριος, ut suis monemus locis.

2. Κυριακὴ τοῦ ἀσώτου, *Dominica filii prodigi.* Latinis, *Dominica septuagesimae.* In hanc exstat Homil. XVII. apud Theophanem, pag. 100. Sic dicta, quòd eâ parabola de filio prodigo ex Cap. XV. Lucae legatur. Hebdomada illa ἀπόκρεως à subsequente Dominica nomen habet; cùm carnis comedendae finem faciunt. Vide in Ἀπώκρεως.

3. Κυριακὴ τῆς ἀποκρέω. Latinis, *Dominica Sexagesimae*; quâ carnis comedendae finem faciunt. Vide in Ἀπόκρεως.

4. Κυριακὴ τῆς τυροφάγου. Latinis, *Dominica Quinquagesimae.* Graecis *à casei esu* nomen habet. Vide in Τυροφάγος.

5. Κυριακὴ πρώτη τῶν νηστειῶν, ἤτοι τῆς ὀρθοδοξίας, *Dominica prima jejuniorum, sive orthodoxiae.* Dominica prima Quadragesimae, quae Latinis eadem est, & dicitur *Invocavit.* Vide in voce Ὀρθοδοξία.

6. Κυριακὴ δευτέρα τῶν νηστειῶν, *Dominica secunda jejuniorum.* Dominica secunda Quadragesimae, Latinis

nis *Reminiscere*, à cantu sumto ex Psal. XXV. Pachymeres lib. XI. Καὶ ἡ δευτέρα τ̃ δευτέρας τ̃ νηςειῶν ἑβδομάδ@ νεκρὰν τὴν ἄνασσαν εἶδεν. *Et secunda Feria secundæ jejuniorum Hebdomadis mortuam Imperatricem conspexit.*

7. Κυριακὴ τρίτη τ̃ νηςειῶν, *Dominica tertia jejuniorum.* Dominica tertia Quadragesimæ. Latinis *Oculi*, à cantu desumto ex Psal. XXV. dicitur etiam *Dominica* τ̃ Σταυροπροσκυνήσεως, *adorationis crucis.* Vide in Σταυροπροσκύνησις.

8. Κυριακὴ τετάρτη τ̃ ἁγίων νηςειῶν, *Dominica quarta sanctorum jejuniorum.* Dominica quarta Quadragesimæ. Latinis *Lætare*, à cantione, ex Cap. LXVI. Jesajæ desumta. Dicitur etiam μέση τ̃ νηςειῶν, *media jejuniorum*, & μεσότης τ̃ νηςειῶν, *medietas jejuniorum*; ita enim est: & uno verbo μεσονήςιμ@, de quo suo loco. Cedrenus in Leone Copronymi F. Τῇ μέσῃ ἑβδομάδι τ̃ νηςειῶν εὗρεν ἐν τῷ προσκεφαλαίῳ Εἰρήνης τ̃ γυναικὸς αὐτȣ̃ εἰκόνας δύο. *Mediâ jejuniorum hebdomadâ* Imperator *duas imagines invenit in pulvinari uxoris suæ Irenes.* Auctor de inventione Capitis S. Johannis Baptistæ: Κατά τινα νύκτα τ̃ μέσης ἑβδομάδ@ τ̃ νηςειῶν. *Quadam nocte, mediæ jejuniorum hebdomadis.*

9. Κυριακὴ πέμπτη τ̃ ἁγίων νηςειῶν, *Dominica quinta sanctorum jejuniorum.* Dominica quinta Quadragesimæ, seu Passionis. Latinis *Judica*, à cantu desumto ex Psal. XLIII. Hujus hebdomadis feriâ quintâ canitur *magnus Canon*, de quo in Κανών, num. IV. Eadem hebdomade, Sabbato in matutinis, ἀκάθιςον ὕμνον sanctæ Deiparæ celebrant. Vide in Ἀκάθις@.

10. Κυριακὴ τ̃ βαΐων, *Dominica palmarum.* Vide in Βαΐον. Vocatur etiam βαιοφόρ@, de quo itidem suo loco.

11. Κυριακὴ τȣ̃ πάσχα, *Dominica resurrectionis Domini nostri Jesu Christi.* Hæc Hebdomas, ob mysteria, quæ in ea per totam celebrantur, vocatur μεγάλη ἑβδομάς, *magna hebdomas.* Vide in Ἑβδομάς. Aliâs dicitur ἑβδομὰς τȣ̃ σωτηρίȣ πάθȣς, Σταυρώσιμοι ἡμέραι. Παθημάτων ἡμέραι. Vide ibidem, & in voce Πάσχα. Alias ejus appellationes habes in Ἡμέρα, num. I. 5. In Typico Sabæ, pag. 8. vocatur ἁγία καὶ μεγάλη κυριακή, *sancta & magna Dominica.* Suidas: Κυριακὴ μεγάλη· περὶ τ̃ τριημέρȣ ἀναςάσεως τȣ̃ Χριςȣ̃. *Magna Dominica: de triduana Christi resurrectione.* Diaconus in Leone Constantini F. *In crastinum, quando videlicet magnus Dominicus dies Paschæ celebratus est.*

12. Κυριακὴ τȣ̃ ἀντιπάσχα, ἤτοι τȣ̃ Θωμᾶ, *Dominica Paschæ opposita, seu Thomæ.* Vide in Ἀντιπάσχα. Typicum: Καὶ σχολάζει ἀπὸ τ̃ μεγάλης πέμπτης μέχρι τȣ̃ σαββάτȣ τȣ̃ ἀντιπάσχα. *Et non dicitur à magna Feria quinta usq; ad Sabbatum Antipaschæ.* Latinis dicitur *Dominica in albis*, nempe depositis, ut in Missa Ambrosiana scribitur: pridie namque à baptizatis albæ, sive alba vestimenta, deponebantur. Alcuinus de offic. Eccles. Cap. de Sabbato in albis: *Hodie albati, qui in Sabbato sancto baptizati fuerant, vestibus albis exuuntur.* Græcis etiam dicitur καινὴ ἡ νέα κυριακή. *Nova Dominica.* Orat. XLIII. Nazianzeni est εἰς τὴν καινὴν κυριακήν. Can. LXVI. Concilii in Trullo: Ἀπὸ τ̃ ἁγίας ἀναςασίμȣ Χριςȣ̃ τȣ̃ Θεȣ̃ ἡμέρας, μέχρι τῆς καινῆς κυριακῆς, &c. Locum jam produximus in voce Ἀναςάσιμ@, num. I. Theodorus Balsamon in expos. Can. XXVII. Basilii ad Amphilochium: Ἄρχεται δὲ ἀπὸ τ̃ τȣ̃ πάσχα ἑορτῆς κυριακῆς, καὶ καταντᾷ εἰς τ̃ ἑτέραν κυριακὴν τὴν καινήν, καὶ ἐξ ἐκείνης αὖθις εἰς τὴν ἐφεξῆς κυριακήν. *Incipit enim à Dominica Paschæ, & in novam aliam Dominicam redit, & ex illa rursus in sequentem Dominicam.* Nicephorus Blemmida in vita Pauli Latrensis: Ἔθ@ τῷ μακαρίῳ τὴν μετὰ τὸ ἅγιον πάσχα κυριακήν, νέαν αὐτὴν καλεῖν εἰώθαμεν, λαμπρότατα ἑορτάζειν. *Beatus ille vir Dominicam, quæ Paschati succedit, nos eam* Novam *nuncupamus, quàm splendidissimo apparatu celebrare solitus erat.* Typicum Sabæ, Cap. X. pag. 8. Τῇ νέᾳ κυριακῇ, ἤτοι τȣ̃ Θωμᾶ. *Nova Dominicâ, sive Thomæ.* Vocatur etiam κυριακὴ τȣ̃ Θωμᾶ, seu ψηλάφησις τȣ̃ ἁγίȣ ἐνδόξȣ ἀποςόλȣ Θωμᾶ, quòd eo die legatur Evangelium de Thoma Apostolo, qui, ut scribit Oecumenius in Cap. I. Actor. pag. 6. ἰάθη τὴν ἀπιςίαν τῇ ψηλαφήσει τ̃ χειρῶν τραυμάτων, καὶ τῆς πλευρᾶς, *incredulitatem sanavit contrectatione sauciarum manuum & lateris.* Pentecostarium: Δεῖ γινώσκειν, ὅτι ἀπὸ τ̃ κυριακῆς τȣ̃ Θωμᾶ, ἤγȣν τȣ̃ ἀντιπάσχα εἰ συμβῇ εἶναι τ̃ Μάϊον μῆνα. *Sciendum est, à Dominica Thomæ, hoc est, Antipaschæ, si acciderit esse mensem Majum.*

13. Κυριακὴ τρίτη ἀπὸ τȣ̃ πάσχα, ἤτοι τ̃ μυροφόρων, *Dominica tertia à Paschate, sive unguenta ferentium.* Typicum, Cap. X. pag. 8. Τῇ κυριακῇ τῶν μυροφόρων. Pentecostarium: Κυριακῇ τρίτῃ ἀπὸ τȣ̃ πάσχα, τ̃ ἁγίων μυροφόρων γυναικῶν, καὶ Ἰωσὴφ τȣ̃ δικαίȣ. *Dominica tertia à Paschate, sive sanctarum unguenta ferentium mulierum, & Josephi justi*, qui fuerat ex Arimathæa. Latinis est *Dominica secunda post Pascha.* Neque mirum; Græci enim ipsam etiam Dominicam Paschatis in annumeratione ponunt: Latini, *à Dominica in albis*, Dominicarum numerum sumunt. Invenio tamen etiam in Pentecostario, *secundam* appellari: Τὴν τῶν ἁγίων γυναικῶν μυροφόρων ἑορτὴν ἑορτάζομεν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ κυριακῇ δευτέρᾳ μετὰ τὸ πάσχα. *Sanctarum unguenta ferentium mulierum festum celebramus eâdem die Dominicâ secundâ post Pascha.* De mulieribus unguenta ferentibus vide in Μυροφόρ@ & Ἀρωματοφόρ@.

14. Κυριακὴ τετάρτη τȣ̃ παραλύτȣ, *Dominica quarta Paralytici.* Typicum, Cap. X. pag. 8. Τῇ κυριακῇ τȣ̃ παραλύτȣ. *Dominicâ Paralytici.* Quarta Dominica, & sequens Hebdomas, vocatur κυριακὴ τετάρτη ἀπὸ τȣ̃ πάσχα, ἤτοι τȣ̃ παραλύτȣ. Cujus officium canitur Dominicâ, ac Feriâ secundâ & tertia finit. Quarta enim, à matutino, festum mediæ Pentecostes, Græci μεσοπεντηκοςὴν, de quo suo loco, nominant, incipitur. Synaxarion: Τῇ τετάρτῃ τȣ̃ παραλύτȣ τ̃ τ̃ μεσοπεντηκοςῆς ἑορτάζομεν ἑορτὴν, διὰ τ̃ τιμὴν τ̃ μεγάλων δύο ἑορτῶν, τȣ̃ πάσχα λέγω καὶ τῆς πεντηκοςῆς, ὡς ἑκατέρας ἐνȣ̃σάν τε καὶ συνδȣ̃σαν. *Feriâ quartâ Paralytici, mediæ Pentecostes solennitatem celebramus in honorem magnarum duarum festivitatum, Paschatis nimirum & Pentecostes, tanquam ea, quæ utrasq; unit & colligat.*

15. Κυριακὴ πέμπτη τ̃ Σαμαρείτιδ@, ἤτοι τῆς μεσοπεντηκοςῆς, *Dominica quinta Samaritanæ, sive mediæ Pentecostes.* Typicum, Cap. X. Τῇ κυριακῇ τῆς Σαμαρείτιδ@. *Dominicâ Samaritanæ.* Est Dominica quinta à Paschate, sive Samaritanæ, à qua nomen subsequens Hebdomas habet; etsi nonnisi die Dominico, & à feria quinta usque ad aliam Dominicam officia sibi vendicet: partem enim hujusce priorem, quemadmodum & antecedentis posteriorem, mediæ Pentecostes festum occupavit. Typicum Cap. XL. Δεῖ γινώσκειν, ὅτι ἡ ἀκολȣθία τῆς μεσοπεντηκοςῆς ψάλλεται ἡμέρας ὀκτώ. *Sciendum est, officium Mesopentecostes celebrari per dies octo:* aliter ac factum fuit in Mesonestimo, nempe medio jejuniorum tempore. Nam Mesonestimus integram occupat, Mesapentecoste duas mutilat, primam caudâ, alteram capite; ut tradit L. Allatius de Dominicis Græcorum. Hinc; addit idem;

idem; corrigendum Triodion, κυριακὴ πέμπτη τῆς Σαμαρείτιδος, *Dominica quinta Samaritanæ.* Legitur τετάρτη, quarta. Et Synaxarium Callisti: Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ κυριακῇ πέμπτῃ μετὰ τὸ πάσχα τὴν τῆς Σαμαρείτιδος ἑορτὴν ἑορτάζομεν. *Eodem die Dominica quinta post Pascha, diem festum Samaritanæ celebramus.* Legitur τετάρτη, *quarta*, idque ex Evangelio, Typico, aliisque Græcorum Ritualibus libris, & ex ipsa à Paschate Dominicarum numeratione. Latinis est, *Dominica quarta post Pascha.*

16. Κυριακὴ ἕκτη ἀπὸ τοῦ πάσχα, ἤτοι τοῦ τυφλοῦ. *Dominica sexta à Paschate, sive cæci.* Hîc rursus corrigendum Triodion, quod habet πέμπτη, *quinta.* Et Callisti Synaxarion: Τῇ αὐτῇ κυριακῇ ἕκτῃ ἀπὸ τοῦ πάσχα, τὸ εἰς τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν ἑορτάζομεν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ θαῦμα. *Hâc eâdem sextâ Dominicâ à Paschate, in cæcum à nativitate, Domini, & Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi miraculum celebramus.* Legitur πέμπτη.

17. Κυριακὴ ἑβδόμη ἀπὸ τοῦ πάσχα, ἤτοι τῶν ἁγίων τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ θεοφόρων πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ. *Dominica septima à Paschate sanctorum trecentorum decem & octo Deiferorum Patrum, qui Nicææ convenerunt.* Latinis est, *Dominica infra octavam ascensionis Christi.*

18. Κυριακὴ τῆς ἁγίας πεντηκοστῆς, *Dominica sanctæ Pentecostes.* Dominica octava à Paschate Spiritus sancti est, & à dierum numero, qui inter Pascha & eam excurrunt, *Pentecostes* nomen sortita est. Callistus in Synaxario: Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ κυριακῇ ὀγδόῃ ἀπὸ τοῦ πάσχα τὴν ἁγίαν πεντηκοστὴν ἑορτάζομεν. *Eadem die Dominica octava à Paschate sanctam Pentecosten celebramus.*

19. Κυριακὴ πρώτη μετὰ τὴν πεντηκοστὴν, ἤτοι τῶν ἁγίων πάντων, ἤτοι τοῦ Ματθαίου. *Dominica prima post Pentecosten, vel sanctorum omnium, seu Matthæi.* Observabis, post Pentecosten sequi Hebdomadas & Dominicas, quæ Matthæi, quòd in illis Evangelium Matthæi per sectiones inter officia legatur, dicantur; nec à præcedente Dominica, sed à subsequente numerentur. Vide L. Allatium de Dominicis Græcorum, num. XXXI.

20. Κυριακὴ δευτέρα τοῦ Ματθαίου περὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ. *Dominica secunda Matthæi de doctrina Christi.* Latinis, *Dominica secunda post Pentecosten.*

21. Κυριακὴ τρίτη τοῦ Ματθαίου. *Dominica tertia Matthæi.* Latinis, *Dominica tertia post Pentecosten.*

22. Κυριακὴ τετάρτη τοῦ Ματθαίου, περὶ τοῦ ἑκατοντάρχου. *Dominica quarta Matthæi, de Centurione.* Latinis, *Dominica quarta post Pentecosten.*

23. Κυριακὴ πέμπτη τοῦ Ματθαίου, περὶ τῶν δύο δαιμονιζομένων. *Dominica quinta Matthæi, de duobus vexatis à Dæmone.* Latinis, *Dominica quinta post Pentecosten.*

24. Κυριακὴ ἕκτη τοῦ Ματθαίου, περὶ τοῦ παραλυτικοῦ. *Dominica sexta Matthæi, de Paralytico.* Latinis, *Dominica sexta post Pentecosten.*

25. Κυριακὴ ἑβδόμη τοῦ Ματθαίου, περὶ τῶν δύο τυφλῶν. *Dominica septima Matthæi, de duobus cæcis.* Latinis, *Dominica septima post Pentecosten.*

26. Κυριακὴ ὀγδόη τοῦ Ματθαίου, περὶ τῶν πέντε ἄρτων, καὶ τῶν δύο ἰχθύων. *Dominica octava Matthæi, de quinque panibus & duobus piscibus.* Latinis, *Dominica octava post Pentecosten.*

27. Κυριακὴ ἐννάτη τοῦ Ματθαίου, περὶ τοῦ ἐν θαλάσσῃ περιπάτου. *Dominica nona Matthæi, de ambulatione in mari.* Latinis, *Dominica nona post Pentecosten.*

28. Κυριακὴ δεκάτη τοῦ Ματθαίου, περὶ τοῦ σεληνιαζομένου. *Dominica decima Matthæi, de Lunatico.* Latinis, *Dominica decima post Pentecosten.*

29. Κυριακὴ ἑνδεκάτη τοῦ Ματθαίου, περὶ τῆς παραβολῆς τοῦ βασιλέως. *Dominica undecima Matthæi, de Parabola Regis.* Latinis, *Dominica undecima post Pentecosten.*

30. Κυριακὴ δωδεκάτη τοῦ Ματθαίου, περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος τὸν Ἰησοῦν πλουσίου. *Dominica duodecima Matthæi, de interrogante Jesum Divite.* Latinis, *Dominica duodecima post Pentecosten.*

31. Κυριακὴ δεκάτη τρίτη τοῦ Ματθαίου, περὶ τῆς παραβολῆς τοῦ ἀμπελῶνος. *Dominica decima tertia, de parabola vineæ.* Lat. *Dominica decima tertia post Pentecosten.*

32. Κυριακὴ δεκάτη τετάρτη τοῦ Ματθαίου, περὶ τῶν κεκλημένων εἰς τὸν γάμον. *Dominica decima quarta, de vocatis ad nuptias.* Latinis, *Dominica decima quarta post Pentecosten.*

33. Κυριακὴ δεκάτη πέμπτη τοῦ Ματθαίου, περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος τὸν Ἰησοῦν νομικοῦ. *Dominica decima quinta Matthæi, de interrogante Jesum Legis interprete.* Latinis, *Dominica decima quinta post Pentecosten.* Dominica hæc mutat nomen, & à festo exaltationis sanctæ Crucis vocatur κυριακὴ πρὸ τῆς ὑψώσεως, *Dominica ante exaltationem*, quâ ex Johannis Evangelio legitur; quemadmodum & quæ sequitur, κυριακὴ μετὰ τὴν ὕψωσιν, *Dominica post exaltationem*; & legitur ex Evangelio Marci. Vide in voce Ὕψωσις. Hucusque *Dominicæ Matthæi*: sequuntur *Dominicæ Lucæ.*

34. Sæpe est κυριακὴ πρὸ τῆς ὑψώσεως. *Dominica ante exaltationem.* Latinis, *Dominica decima sexta post Pentecosten.*

35. Κυριακὴ μετὰ τὴν ὕψωσιν. *Dominica post exaltationem.* Latinis, *Dominica decima septima post Pentecosten.*

36. Κυριακὴ πρώτη τοῦ Λουκᾶ, περὶ τῆς ἄγρας τῶν ἰχθύων. *Dominica prima Lucæ, de captura piscium.* Latinis, *Dominica decima octava post Pentecosten.*

37. Κυριακὴ δευτέρα τοῦ Λουκᾶ, περὶ τῆς τῶν ἐχθρῶν ἀγάπης. *Dominica secunda Lucæ, de amandis inimicis.* Latinis, *Dominica decima nona post Pentecosten.*

38. Κυριακὴ τρίτη τοῦ Λουκᾶ, περὶ τοῦ υἱοῦ τῆς χήρας. *Dominica tertia Lucæ, de filio viduæ.* Latinis, *Dominica vigesima post Pentecosten.*

39. Κυριακὴ τετάρτη τοῦ Λουκᾶ, περὶ τῆς παραβολῆς τοῦ σπόρου. *Dominica quarta Lucæ, de parabola seminis.* Latinis, *Dominica vigesima prima post Pentecosten.*

40. Κυριακὴ πέμπτη τοῦ Λουκᾶ, περὶ τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ Λαζάρου. *Dominica quinta Lucæ, de Divite & Lazaro.* Lat. *Dominica vigesima secunda post Pentecosten.*

41. Κυριακὴ ἕκτη τοῦ Λουκᾶ, περὶ τοῦ ἔχοντος τὸν λεγεῶνα. *Dominica sexta Lucæ, de habente legionem.* Latinis, *Dominica vigesima tertia post Pentecosten.*

42. Κυριακὴ ἑβδόμη τοῦ Λουκᾶ, περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγώγου καὶ τῆς αἱμοῤῥοούσης. *Dominica septima Lucæ, de filia præfecti Synagogæ, & de sanguinis profluvio laborante.* Lat. *Dominica vigesima quarta post Pentecosten.*

43. Κυριακὴ ὀγδόη τοῦ Λουκᾶ, περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος τὸν Κύριον Νομικοῦ. *Dominica octava Lucæ, de interrogante Dominum Legis interprete.* Latinis, *Dominica vigesima quinta post Pentecosten.*

44. Κυριακὴ ἐννάτη τοῦ Λουκᾶ, περὶ οὗ εὐφόρησεν ἡ χώρα πλουσίου. *Dominica nona Lucæ, de divite, cujus regio exuberavit.* Latinis, *Dominica vigesima sexta* & ultima *post Pentecosten.*

45. Κυριακὴ δεκάτη τοῦ Λουκᾶ, περὶ τῆς ἐχούσης πνεῦμα ἀσθενείας. *Dominica decima Lucæ, de muliere habente spiritum infirmitatis.* Latinis, *Dominica prima Adventus.*

46. Κυριακὴ ἑνδεκάτη τοῦ Λουκᾶ, περὶ τῶν κεκλημένων εἰς τὸ δεῖπνον. *Dominica undecima Lucæ, de vocatis ad Cœnam.* Latinis, *Dominica secunda Adventus.*

47. Κυριακὴ δωδεκάτη τοῦ Λουκᾶ, περὶ τῶν δέκα λεπρῶν. *Dominica duodecima Lucæ, de decem leprosis.* Latinis, *Dominica tertia Adventus.*

48. Κυριακὴ πρὸ τῆ Χριςῦ γεννήσεως. *Dominica ante nativitatem Christi.* Latinis, *Dominica quarta Adventûs.*

49. Κυριακὴ μετὰ τ Χριςῦ γέννησιν. *Dominica post nativitatem Christi.* Latinis, *Dominica infra octavam Nativitatis.*

50. Κυριακὴ πρὸ τῶν φώτων. *Dominica ante Lumina.* Latinis, *Dominica infra octavam Circumcisionis.* Vide in voce Φῶς.

51. Κυριακὴ μετὰ τὰ φῶτα. *Dominica post Lumina.* Latinis, *Dominica infra octavam Epiphaniæ*; quæ est prima post Epiphaniam.

52. Κυριακὴ δεκάτη πέμπτη τῦ Λυκᾶ, περὶ τῦ Ζακχαίυ. *Dominica decima quinta Lucæ, de Zacchæo.* Latinis, *Dominica secunda post Epiphaniam.* Reliqua ex L. Allatio petenda.

III. Κυριακὴ notat *Templum.* Cedrenus: Τότε καθιςᾷ Κωνςαντῖνος τὺς ἰδίυς παῖδας καίσαρας, καὶ κυριακὰς πρὸς ἐπιςροφὰς τ ἐθνῶν κατὰ τόπυς εἰς τιμὴν τῦ Θεῦ ποιεῖ. *Tunc constituit Cæsares filios suos, & Dominicas ad convertendas gentes singulis locis, in honorem Dei, exstruit.* Usitatior hac notione vox Κυριακόν. Vide sequentia. Fortè tamen pro κυριακὰς legendum κυριακὰ ut est apud Euseb. de Epit. temporum in eadem historia.

Κυριακόν.

I. Usitatissimè notat *Templum.* Can.V.Neo-Cæs. Κατηχύμενος, ἐὰν εἰσερχόμενος εἰς τὸ κυριακὸν, ἐν τῇ τ κατηχυμένων τάξει ςήκῃ. *Catechumenus si in Dominicum ingrediens, in ordine Catechumenorum steterit.* Can.XIII.ejusd. Concilii: Ἐπιχώριοι πρεσβύτεροι ἐν τῷ κυριακῷ τ πόλεως προσφέρειν ὐ δύνανται, παρόντος ἐπισκόπυ ἢ πρεσβυτέρων πόλεως. *Regionarii Presbyteri, in Dominico civitatis offerre non possunt, præsente Episcopo, vel Presbyteris urbis.* Can. XXVIII. Laodic. Ὅτι ὐ δεῖ ἐν τοῖς κυριακοῖς ἢ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, τὰς λεγομένας ἀγάπας ποιεῖν. *Quòd non oportet in Dominicis, aut Ecclesiis agapen facere.* Eadem repetuntur Can. LXXIV. in Trullo; ad quem Balsamon, pag. 451. Πᾶς τόπος τῷ Κυρίῳ ἀνατεθειμένος, κυριακὸς λέγεται: κἂν μὴ ἐκκλησία ἐςὶν, ἀλλὰ πρόναος τυχὸν, ἢ ἕτερόν τι ἱερόν. *Omnis locus Domino consecratus, Dominicus dicitur, etiamsi non sit Ecclesia, sed vel vestibulum Templi, vel aliud quid sacrum.* Zonaras verò ad eundem, p.187. Πολλαχῦ τὸ τῦ κυριακῦ ὄνομα εὕρηται ἐν τοῖς κανόσιν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας λαμβανόμενον, μόνος δ', ὁ κανὼν ὗτος διαςέλλει τάχα τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ κυριακόν. Οἶμαι δὲ τὸ, ἢ, ἐνταῦθα μὴ διαζευκτικῶς κεῖσθαι, ἀλλ' ὡς ἑρμηνευτικὸν, καὶ ἀντὶ τῦ, ἤτοι. *Multis in locis nomen κυριακὸν reperitur in Canonibus pro Ecclesia usurpatum: solus verò præsens Canon fortè distinguit Ecclesiam & Dominicum. Existimo autem illud, ἢ, vel, non disjunctivè positum esse, sed explicandi vim habere, & pro ἤτοι, videlicet, scilicet, poni.* Placet omnino hæc sententia. Hinc Aristinus & Symeon Logotheta verba Canonis illius ita exprimunt: Ἀκκύβιτα καὶ ἀγάπαι ἐπ' ἐκκλησίαις ὐ γίνονται. *Accubitus & agapæ in Ecclesiis non fiunt.* In edicto Maximini pro Christianis, cujus exemplum legitur apud Eusebium, lib. IX. Cap. X. pag. 106. a. Καὶ τὰ κυριακὰ δὲ τὰ οἰκεῖα ὅπως κατασκευάζοιεν, συγχωρεῖται. *Quin & Dominica sua exstruere conceditur.* Eusebius in Epitome Temporum, pag. 280. de Constantino: Κατὰ αὐτὸν δὲ τ καιρὸν κατὰ τ πολεμίων τ τ Χριςιανῶν πίςεως ςρατεύσας, ὑπηγάγετο τῇ εὐχῇ τ νίκην. Διὸ καὶ κυριακὰ πρὸς ἐπιςροφὴν τ ἐθνῶν κατὰ τόπυς εἰς τιμὴν τῦ ἐπὶ πάντων σωτῆρος Χριςῦ τῦ Θεῦ ἡμῶν πεποίηκε. *Cùm sub idem tempus bellum inferret hostibus fidei Christianæ, precibus victoriam est consecutus. Propterea etiam Dominica ad Gentilium conversionem singulis locis in honorem omnium Salvatoris Christi, Dei nostri, exstruxit.* Vide eundem in vita Constantini. Cyrillus Jerosol. Catech. Illum. XVIII. pag. 173. Κἂν ποτε ἐπιδημῇς ἐν πόλεσι, μὴ ἁπλῶς ἐξέταζε πῦ τὸ κυριακόν ἐςι· καὶ γὰρ αἱ λοιπαὶ τ ἀσεβῶν αἱρέσεις, κυριακὰ τὰ ἑαυτῶν σπήλαια καλεῖν ἐπιχειρῦσι. *Quodsi fortè veneris in civitates, ne simpliciter inquire, ubi sit Dominicum: nam & reliquæ impiorum hæreses, speluncas suas, Dominica appellare non dubitant.* Apud Athanasium in populi Alexandrini protestatione, tom. I. pag. 866. Τὰ ἐν τῷ κυριακῷ ὅπλα τε καὶ τόξα κέκραγε τ παρανομίαν. *In Dominico arma & tela iniquitatem clamitârunt.* Pag. 867. Ἀγρυπνύντων ἡμῶν ἐν τῷ κυριακῷ, καὶ ταῖς εὐχαῖς σχολαζόντων. *Vigilantibus nobis in Dominico, & precibus vacantibus.* Et mox: Διάκονοι ἐν αὐτῷ τῷ Κυριακῷ κατεκόπτοντο πληγαῖς. *Diaconi in ipso Dominico plagis cædebantur.* Ita apud eundem in vita S. Antonii, tom.II. pag. 452. Constitut. Apostol. lib. II. Cap.LIX. pag. 883. Ἑκάςης ἡμέρας συναθροίζεσθε ὄρθρυ καὶ ἑσπέρας, ψάλλοντες καὶ προσευχόμενοι ἐν τοῖς κυριακοῖς. *Quotidie mane & vesperi congregemini, psallentes & orantes in Dominicis.* Latini etiam dicunt *Dominicum*, vel *Dominica domus.* Apud Hydatium: *His Consulibus dedicatum est Constantinopoli Dominicum XV. Kal. Martias.* Autor Itinerarii Jerosolymam Burdegalâ: *Ibidem modò jussu Constantini Imp. Basilica facta est, id est, Dominicum miræ pulchritudinis.* Hieronymus in Chronico: *In Antiochia Dominicum, quod vocatur Aureum, ædificari cœptum.* Mox: *Antiochiæ Dominicum Aureum dedicatur.* Salvianus lib. VI. de Gubernat. *Ita ergo nos forsitan facimus, atq; humanis saltem cum Deo nostro retributionibus agentes, cùm ab eo bona accepimus, bona reddimus; ad domos videlicet statim Dominicas recurrimus, corpora humi sternimus, mistis cum fletu gaudiis supplicamus.*

II. Κυριακὰ sunt *bona Dominica vel Ecclesiastica*, Ita hanc vocem accipi vult Balsamon Canone XV. Ancyrano, pag. 776. Ἀκίνητα ἐπισκοπικὰ, λεγόμενα τὰ καὶ κυριακὰ, ὡς τῷ Κυρίῳ ἀνατεθειμένα. *Immobilia Episcopalia, quæ & Dominica appellantur, & quæ Domino sint dedicata.* Verba Canonis hæc sunt: Περὶ τ διαφερόντων τῷ κυριακῷ, ὅσα ἐπισκόπυ μὴ ὄντος πρεσβύτεροι ἐπώλησαν, ἀνακαλεῖσθαι τὸ κυριακόν. *De his, quæ pertinent ad Dominicum, quæcunq; cùm Episcopus non esset, Presbyteri vendiderint, Dominicum revocare.* Hic κυριακὸν notat *Dominicum*, seu *Dominicam domum*: & τὰ διαφέροντα τῷ κυριακῷ, sunt *quæ pertinent ad Dominicum.* Ita etiam Symeon Logotheta, qui verba Canonis, περὶ τῶν διαφερόντων τῷ κυριακῷ, reddit, τὸ τ ἐκκλησίας, *quod ad Ecclesiam pertinet.* Constitut. Apostol. lib. II. Cap. XXIV. pag. 651. Αὐτάρκη ἐχέτω τροφὴν καὶ ἀμφιασμὸν ὁ ἐπίσκοπος, τ τῇ χρείᾳ καὶ τῇ σεμνότητι προσήκοντα· μὴ τοῖς κυριακοῖς ὡς ἀλλοτρίοις κεχρήσθω, ἀλλὰ μεμετρημένως. *Sufficientem habeat victum & amictum Episcopus, necessitati & honestati convenientem: ne Dominicis, seu bonis Ecclesiasticis ut alienis utatur, sed modicè.*

III. Κυριακὸν, pro κυριακὸν δεῖπνον, notat *Cœnam Dominicam.* Κυριακὸν ἐπιτελεῖν, pro *rem sacram facere*, sæpe in Actis Martyrum. Desumta appellatio ex I. Corinth. XI. 20. Ita *Dominicum* apud Latinos. Cyprianus Epist. LXIII. ad Cæcilium, pag. 147. a. *Numquid ergo Dominicum post Cœnam celebrare debemus, ut sic mixtum calicem frequentandis Dominicis offeramus?* In actis Saturnini Martyris: *In collecta fui, & Dominicum cum fratribus celebravi.* Vide Adverf. sacr. Lud. de la Cerda Cap. XXXII. num. X.

Κυριοκτονέω.

Non habent Lexica. Significat, *Dominum occido.* Cyrillus Alex. ad Cap. VIII. Jes. v. 9. & 10. p. 139. Judæos ita compellat: Εἰ καὶ νενομίκατε ἰσχῦσαι κυριοκτονήσαντες, ἀλλ' ὖν ἡττήθητε λοιπόν. *Etsi existimaveritis, vos, siqui-*

siquidem Dominum interficeretis, prævalituros: nihilominus victi estis.

Κυριοκτόνος.

Κυριοκτόνος, *Domini interfector.* Judæi frequenter vocantur κυριοκτόνοι, quia Dominum Jesum Christum interfecerunt. Ignatius in Epist. ad Trall. p. 15. eos vocat θεομάχους, κυριοκτόνους, προφητοκτόνους, *Dei hostes, Domini interfectores, Prophetarum occisores.* Vide alia loca in Ἰουδαῖος, num. I.

Κυριολεκτέω. Κυριολογέω. Κυριολογία.

I. Κυριολεκτεῖν & κυριολογεῖν significant *propriè loqui, propriis uti verbis.* Passivè etiam nomen seu vocabulum aliquod κυριολογεῖται, *propriè dicitur, propriè usurpatur.* Clemens Alex. lib. V. Strom. pag. 556. de Symbolica Ægyptiorum: Τῆς συμβολικῆς, ἡ μὲν κυριολογεῖται μετὰ μίμησιν, ἡ δ', ὥσπερ τροπικῶς γράφεται· ἡ δὲ, ἄντικρυς ἀλληγορεῖται κατά τινας αἰνιγμούς. *Symbolicæ, una quidem propriè loquitur per imitationem, alia verò scribitur veluti tropicè, alia verò contrà sumitur allegoricè per quædam ænigmata.* Ibid. κυριολογούμενον εἶδος, *forma, quæ propriè dicitur.* Justinus in Parænesi ad Græcos, pag. 19. Οὐδὲν ὄνομα ἐπὶ Θεοῦ κυριολογεῖσθαι δυνατόν. *Fieri non potest, ut Deo proprium aliquod nomen tribuatur.* Et hæc significatio ex Lexicis nota.

II. Est *Dominum dico, Domini titulo decoro.* Ignorant Lexica hanc significationem, in doctrina de SS. Trinitate satis usitatam. Epiphan. hæresi LXXIV. pag. 377. de Spiritu S. dicit, σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ κυριολεκτεῖται, *cum Patre & Filio Domini titulo decoratur.* Eusebius Demonstrat. Evang. lib. V. pag. 149. negat, Angelum, qui Jacobo apparuit Genes. XXXII. esse Angelum creatum, ἀπὸ τοῦ κυριολεκτεῖσθαι καὶ θεολογεῖσθαι τὸν δηλούμενον· καὶ γὰρ Θεὸν αὐτὸν ἡ θεία γραφὴ διαῤῥήδην ἀναγορεύει, καὶ κύριον ἀποκαλεῖ, *quia Dominus appellatur, eique Deitas attribuitur: & enim divina Scriptura ipsum disertè Deum & Dominum prædicat & appellat.* Justinus M. in Dialogo cum Tryphone, pag. 277. θεολογεῖν καὶ κυριολογεῖν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, *Spiritum sanctum Deum & Dominum dicere.* Apud Basilium M. lib. V. contra Eunomium, τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κυριολογεῖν μὴ βουλόμενοι, *Spiritum Dei appellatione Domini ornare nolentes* dicuntur Eunomiani. Eodem sensu συγκυριολογεῖσθαι dixit Athanasius Dial. III. de S. Trinitate, tom. II. pag. 221. Τὸ πνεῦμα συμπροσκυνεῖται καὶ συγκυριολογεῖται τῷ υἱῷ. *Spiritus sanctus simul cum Filio adoratur & Dominus appellatur.* Ita κυριολογία est *appellatio vel titulus Domini.* Athanasius Orat. contra Sabellii gregales, tom. I. pag. 655. ad Matth. VII. 21. Τίς ὁ ταῦτα λέγων, Οὐ πᾶς ὁ λέγων, Κύριε, κύριε, &c. οὐκ ἀνθρώπου τὸ ῥῆμα, ἀλλὰ Θεοῦ δεικνύντος τὴν γνησίαν ἀπὸ πατρὸς γέννησιν, καὶ διὰ τοῦτο τὴν κυριολογίαν οὐκ ἀρνουμένου τὴν περὶ ἑαυτοῦ. *Quis, qui hæc dicit,* Non omnis, qui dicit, Domine, Domine, &c. *non hominis hoc dictum, sed Dei ostendentis genuinam à Patre generationem, ac proinde Domini titulum non recusantis.*

Κυριολέκτως.

Non habent Lexica. Significat *propriè,* & legitur apud Olympiodorum, in fine Commentarii in Cap. IV. Ecclesiastæ, pag. 633.

Κύριος.

Nomen hoc Κύριος, *Dominus* tribuitur

1. *Deo,* & idem quod Θεὸς notat. Chrysostomus Homil. XIV. in Genesin: Κἄν τε Κύριον ἀκούσωμεν, κἄν τε Θεὸν, οὐδεμία ἐν τοῖς ὀνόμασιν ἐστὶ διαφορά. *Sive* Dominum *audiamus, sive* Deum, *nulla in nominibus differentia est.* Theodoretus quæst. II. in Deuteron. p. 170. Τὸ κύριος καὶ Θεὸς, τῆς θείας ἐστὶ φύσεως, οὐ τῆς τῶν προσώπων διαιρέσεως δηλωτικά· ὁ δὲ πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τῶν ἰδιοτήτων σημαντικά. *Nomina,* Dominus *&* Deus, *naturam divinam, non personarum distinctionem significant: voces verò,* Pater, Filius *&* Spiritus sanctus *proprietates indicant.* Deus autem appellatur κύριος, διὰ τὸ κυριεύειν αὐτὸν τῶν ὅλων, *Dominus, quia universis dominatur;* inquit Theophilus lib. I. ad Autolycum, pag. 245. In appendice ad Typicum Sabæ, pag. 139. Κύριος λέγεται, ὅτι κυριεύει πάσης τῆς γῆς, καὶ πάσης ἀναπνοῆς, ἤγουν πάσης τῆς κτίσεως, οὗ ἡ κυρεία ἀπέραντος. *Dominus dicitur, quia toti dominatur terræ, & omnibus respirantibus, id est, omnibus rebus creatis, cujus dominium infinitum est.* Ita omnium Dominus: fidelium verò duplici respectu. Hoc docet Chrysost. in Psal. VIII. Τῶν ἄλλων τῶν οὐ πιστευόντων εἰς αὐτὸν, ἑνὶ τρόπῳ κύριός ἐστιν, ἡμῶν δὲ διπλῶ· τῷ τε ἐξ οὐκ ὄντων ποιῆσαι, τῷ τε γνωσθῆναι παρ' ἡμῶν. *Aliorum, qui in eum non credunt, uno modo Dominus est: noster verò duplici; tum, quia nos ex nihilo produxit, tum, quia à nobis agnoscitur.*

2. *Filio Dei.* Greg. Nazianzenus Orat. XXIII. pag. 420. Ὁρίζου δὲ καὶ τὴν ἡμετέραν εὐσέβειαν, διδάσκων, ἕνα μὲν εἰδέναι Θεὸν ἀγέννητον τὸν πατέρα· ἕνα δὲ γεννητὸν Κύριον, τὸν υἱὸν, Θεὸν μὲν, ὅταν καθ' ἑαυτὸν λέγηται προσαγορευόμενον. Κύριον δὲ, ὅταν μετὰ πατρὸς ὀνομάζηται· τὸ μὲν διὰ τὴν φύσιν, τὸ δὲ διὰ τὴν μοναρχίαν. *Quin pietatis nostræ doctrinam præscribe, sic nos instituens, ut Deum unum ingenitum agnoscamus, hoc est, Pater: unum item genitum* Dominum, *Filium videlicet, qui Deus quidem appellatur, cùm de eo separatim sermo habetur,* Dominus *autem, quando cum Patre nominatur; illud propter naturam, hoc propter unicum divinitatis principatum, &c.* Vide voces præcedentes ad num. II.

3. *Spiritui sancto.* Hinc Basilius M. lib. V. contra Eunomium dicit, *Spiritum S.* τῷ κυρίου καὶ Θεοῦ δοξάζεσθαι ὀνόματι, *Domini & Dei nomine glorificari.* Et Nazianzenus, Orat. XXXVII. pag. 610. dicit eum esse αὐτοκύριον, *ipsum Dominum.* Oecumenius in II. Cor. III. pag. 518. Κύριος τὸ πνεῦμα, καὶ ὁμόθρονον, καὶ ὁμοπροσκύνητον, καὶ ὁμοούσιον πατρὶ καὶ υἱῷ. *Dominus est Spiritus, ejusdem throni, ejusdem adorationis, ejusdem essentiæ cum Patre & Filio compos.* Vide verba præcedentia ad num. II.

4. *Patri & Filio* simul. Id fit Psal. CX. 1. Gen. XIX. 24. & II. Timoth. I. 18. ut docet Chrysostomus Homil. III. in II. ad Timoth. pag. 341. Δῴη αὐτῷ ὁ Κύριος εὑρεῖν ἔλεος παρὰ Κυρίου. Δύω κύριοι; οὐδαμῶς· ἀλλ' ἡμῖν εἷς κύριος Χριστὸς Ἰησοῦς, καὶ εἷς Θεός. Ἐνταῦθα οἱ τὰ Μαρκίωνος νοσοῦντες ἐπιπηδῶσι τῷ εἰρημένῳ· ἀλλὰ μανθανέτωσαν, ὡς ἔθος τῇ γραφῇ τοῦτο, καὶ πολλαχοῦ ἐστιν εὑρεῖν ταύτῃ τῇ συνηθείᾳ τὴν γραφὴν κεχρημένην, ὡς ὅταν λέγῃ, Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ κυρίῳ μου. Καὶ πάλιν· Ἔβρεξε κύριος παρὰ κυρίου· τοῦτο δὲ προσώπων ἐστὶ παραστατικὸν ὁμοουσίων, οὐ φύσεως διαιρετικόν· οὐ γὰρ ἵνα δύο οὐσίας διαφερούσας ἀλλήλων, ἀλλ' ἵνα δύο πρόσωπα νοήσωμεν τῆς αὐτῆς ὄντα οὐσίας ἑκάτερα, τοῦτο λέγει. Det illi Dominus invenire misericordiam apud Dominum. *Duo igitur Domini? Nequaquam: sed nobis unus est Dominus Christus Jesus, & unus Deus. Hîc, qui Marcionis laborant morbo, huic dicto insultant. Sed discant, usitatum esse in Scripturis hoc dicendi genus, easque sæpe hoc loquendi genere uti; ut cùm dicit:* Dixit Dominus Domino meo. *Et rursus:* Pluit Dominus à Domino. *Quæ quidem personas consubstantiales esse demonstrant, non naturæ diversitatem indicant: hoc enim dicit, non ut duas substantias inter se differentes, sed ut duas personas unius ejusdemque substantiæ utrasque intelligamus.* Ita etiam Eusebius histor. Eccles. lib. I. Cap. II. pag. 2. vult Genes. XIX. 24. Patrem & Filium intelli-

telligi, Τὸν λόγον δεύτερον μετὰ τὸν πατέρα καὶ κύριον σαφέστατα Μωϋσῆς ἀναγορεύει, λέγων. Ἔβρεξε Κύριος παρὰ Κυρίου. *Sermonem secundum à Patre etiam Dominum prædicat clarissimè Moses, dicens: Pluit Dominus à Domino.* Potest etiam illud παρὰ κυρίου, exponi *à se ipso*, ut sit Hebraismus emphaticus. Utramque expositionem ad locum Apostoli affert Theophylactus, pag. 807. Ἔθος τῇ γραφῇ οὕτω κεχρῆσθαι τῷ λόγῳ, ὡς τὸ, Ἔβρεξε κύριος παρὰ κυρίου, τουτέστι, παρ' ἑαυτοῦ. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα. Εἰ δὲ καὶ τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν δηλοῦσθαι ἐνταῦθα δέξῃ, οὐδὲ τοῦτο ἄτοπον. Καὶ ὁ Πατὴρ γὰρ Κύριος, καὶ ὁ Υἱὸς Κύριος, καὶ τὸ πνεῦμα Κύριος· ἀλλ' εἷς κύριος ταῖς τρισὶν ὑποστάσεσιν ἐμφαινόμενος. *Solet Scriptura sic loqui, ut,* Pluit Dominus à Domino, *id est, à se ipso. Hunc ad modum etiam hîc. Quodsi & Patrem & Filium hîc significari admiseris, nec hoc absurdum erit: nam & Pater Dominus est, & Filius Dominus: & Spiritus Dominus: at unus Dominus in tribus personis indicatur.*

5. *Messiæ.* Psal. CX. 1. Quem locum de Messia intelligendum esse, agnoscit Theodoretus, quando pag. 849. in Psalmos, dicit, Davidem Κύριον ἑαυτοῦ καλεῖν τὸν δεσπότην Χριστὸν, *Dominum suum vocare Christum:* indeque rectè concludit, eum *verum esse Deum:* Οὐκ ἄρα μόνον ἄνθρωπος κατὰ τὴν Ἰουδαίων ἄνοιαν, ἀλλὰ καὶ Θεὸς, ὡς τοῦ Δαυὶδ δημιουργός τε καὶ κύριος. Καὶ τὸ κοινὸν δὲ τῶν ὀνομάτων τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας δηλοῖ. Κύριος γὰρ Κυρίῳ λέγει, καὶ οὐ κύριος κτίσματι, οὐδὲ κύριος ποιήματι. *Propterea profectò non solùm est homo, secundum Judæorum insaniam; sed etiam Deus, quippe Davidis conditor & Dominus. Caterùm communio nominum identitatem substantiæ ostendit. Dominus enim Domino dicit, & non Dominus creaturæ, neq; Dominus figmento.* Est autem Messias *naturâ Dominus*, juxta illud Cyrilli Jerosol. Catech. Illumin. X. pag. 100. 101. Κύριος κατ' ἀλήθειαν, οὐκ ἐκ προκοπῆς τὸ κυριεύειν λαβὼν, ἀλλ' ἐκ φύσεως τὸ τῆς κυριότητος ἔχων ἀξίωμα· καὶ οὐ καταχρηστικῶς, ὡς ἡμεῖς, κύριος καλούμενος, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ κύριος ὢν, ἐπειδὰν νεύματι πατρὸς κυριεύει τῶν οἰκείων δημιουργημάτων. *Verè Dominus est; non progressione aliqua dominationem accepit, sed naturâ dominationis dignitatem habet. Nec abusivè ut nos, Dominus vocatur, sed verè Dominus existit, quoniam nutu Patris suis dominatur creaturis.* V. ibid. plura. Denotatur etiam per Κύριον τῆς δόξης, *Dominum gloriæ* I. Cor. II. 8. ubi Apostolus *de principibus hujus seculi* dicit, *eos sapientiam Dei occultam non cognovisse:* εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. *Nam si cognovissent, nequaquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Quem locum explicans Greg. Nyssenus Orat. VI. contra Eunomium, tom. II. p. 596. sic scribit: Ἡ τοῦ θανάτου πεῖρα ἐπὶ τὸν κεκοινωνηκότα τῆς ἐμπαθοῦς φύσεως ἀναφέρεται διὰ τὴν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς αὐτὸν ἕνωσιν, καὶ τὰ ὑψηλά τε καὶ θεοπρεπῆ τῶν ὀνομάτων ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον καταβαίνει· ὡς καὶ κύριον τῆς δόξης τὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ φανέντα κατονομάζεσθαι, τῇ τῆς φύσεως αὐτοῦ πρὸς τὸ ταπεινὸν ἀνακράσει, καὶ τῆς τῶν ὀνομάτων χάριτος ἐκ τοῦ θείου πρὸς τὸ ἀνθρώπινον συμμετελθούσης. *Mortis experimentum ad eum, qui particeps factus est naturæ patibilis, refertur, propter hominis secum unionem: atq; illa excelsa & Deo convenientia nomina in hominem descendunt: ita ut* Dominus gloriæ *is, qui in cruce visus est, nominetur, propter temperationem naturæ ipsius cum eo quod est humile, & quòd gratia nominum ex divino ad humanum simul transeat.* Theodoretus ad locum Apostoli, pag. 129. Κύριον δόξης τὸν ἐσταυρωμένον ἐκάλεσεν, οὐ τῇ θεότητι περιάπτων τὸ πάθος, ἀλλὰ τῆς τῶν ἡμαρτηκότων παρανομίας δεικνὺς τὴν ὑπερβολήν. Dominum gloriæ *crucifixum appellavit, nequaquam divinitati passionem tribuens, sed summum eorum, qui peccârunt, scelus ostendens.* Et Theophylactus, pag. 179. Κύριον δόξης ἐνταῦθα ὠνόμασε τὸν Χριστόν. Διότι γὰρ ἀδοξία ἐδόκει ὁ σταυρὸς, δείκνυσιν ὅτι οὐδὲν εἰς δόξαν παρέβλαψεν ἐκ τοῦ σταυροῦ, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐδοξάσθη, ὡς ἐκ τούτου μᾶλλον φανεὶς φιλάνθρωπος. Dominum gloriæ *hîc appellavit Christum. Quia enim crux pro infamia ducebatur, ostendit, illam gloriam ex cruce nihil detrimenti accepisse, quin potiùs inde glorificatum esse, ut qui ex hoc humanæ salutis studiosior apparuit.* Κύριος δόξης, usitatissimo Hebraismo, est κύριος δεδοξασμένος, *Dominus gloriosus*, ut Act. VII. 2. ὁ Θεὸς τῆς δόξης. Vide in Δόξα, num. I. 1. Quidquid autem sit, duæ hîc observandæ naturæ, & una persona, quia & Deus gloriæ, & passus, & quia passio Domino gloriæ tribuitur, quæ alioqui propria humanæ naturæ est. Quando Actor. II. 36. in concione sua Petrus, ὅτι Κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐποίησε, vox κύριος non denotat οὐσίαν, sed ἐξουσίαν, ut Orthodoxi contra Hæreticos rectè observârunt, & nos ex iis docemus in verbo Ποιέω. Etiam hoc observandum, *nomen* κύριος, Lat. *Dominus*, frequentissimè *pro Christo* usurpari. Loca ex novo Testamento, quia ubique obvia, non adducimus. Paucissima ex Antiquitate sufficient. Chrysostomus Homil. IX. in Epistol. ad Coloss. pag. 139. Ἡμεῖς τῶν ἐπιστολῶν προτάσσομεν τὸ ὄνομα κυρίου. Ἔνθα γὰρ ἂν ᾖ τὸ ὄνομα Κυρίου, πάντα αἴσια. *Nos Epistolis præfigimus nomen* Domini: *ubi enim nomen Domini fuerit, ibi omnia auspicata, læta, prospera.* Præfigebant autem nomen κύριος, in formula ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Chrysostomus ad Innocentium, Episcop. Rom. Epist. CXXII. Τῷ δεσπότῃ μου τῷ αἰδεσιμωτάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ, - - Ἰωάννης ἐν Κυρίῳ χαίρειν. *Reverendissimo & Dei amantissimo Domino meo, Episcopo, - - Johannes in Domino gaudere.* Eodem modo Basilius M. Epist. LXIX. & alii passim. Eusebius hist. Eccles. lib. VI. Cap. XLI. pag. 68. b. ex Dionysio: Οἱ δὲ στερροὶ καὶ μακάριοι στῦλοι τοῦ Κυρίου, κραταιωθέντες ὑπ' αὐτοῦ, καὶ τῆς ἰσχυρᾶς ἐν ἑαυτοῖς πίστεως ἀξίαν καὶ ἀνάλογον δύναμιν καὶ καρτερίαν λαβόντες, θαυμαστοὶ γεγόνασιν αὐτοῦ τῆς βασιλείας μάρτυρες. *Firmæ autem & beatæ columnæ Domini, ab eo roboratæ, & fidei firmitati, quæ in ipsis erat, vires & tolerantiam aptè respondentem adeptæ, admirabiles regni ejus testes factæ sunt.* Salvianus lib. III. de Gubern. *Numquid deliravit Dominus, qui præcepit, omnis enim, inquit per Apostolum suum, clamor auferatur à vobis cum omni malitia?* Huc etiam referri debet usitata in N. Test. locutio ἐν κυρίῳ, quæ significat

a. *in iis, quæ pertinent ad Dominum* Christum. Ita sumitur I. Corinth. IV. 17. *Misi Timotheum*, πιστὸν ἐν Κυρίῳ, *fidelem in Domino:* id est, interprete Theophylacto, οὐκ ἐν βιωτικοῖς, ἀλλ' ἐν τοῖς κατὰ Χριστὸν πράγμασι, *non in rebus temporariis, sed in iis, quæ ad Christum pertinent.*

b. *piè, sanctè, religiosè, castè, cum timore.* Ita I. Corinth. VII. 39. de muliere, cujus maritus obiit, ἐλευθέρα ἐστὶν ᾧ θέλει γαμηθῆναι· μόνον ἐν Κυρίῳ, *libera est, ut cui vult nubat: modò in Domino.* Chrysostomus Homil. XIX. in hanc Epist. Ἐν Κυρίῳ, τουτέστι, μετὰ σωφροσύνης, μετὰ κοσμιότητος· ταύτης γὰρ πανταχοῦ χρεία, καὶ δεῖ ταύτην διώκειν· ἄλλως γὰρ οὐκ ἔστιν ἰδεῖν τὸν Θεόν. In Domino, *id est, cum temperantia, cum honestate & modestia: ea enim ubiq; necessaria, eamq; sectari oportet: aliter enim Deus videri nequit.* Theophylactus, etiam exponit μετὰ σωφροσύνης, μετὰ κοσμιότητος, sed addit, Ἐπὶ παιδοποιΐα καὶ προστασίᾳ, μὴ ἐμπαθείᾳ ἐπιθυμίας. *Ad liberorum procreationem & curam, non cum libidinis affectione.* Rectè etiam Epiphanius hæresi LIX. pag. 216. Ἐν Κυρίῳ, exponit, μὴ ἐν πορνείᾳ, μὴ ἐν μοιχείᾳ, μὴ ἐν κλεψιγαμίᾳ, ἀλλ' ἐν παρρησίᾳ, ἐν σεμνῷ γάμῳ. *Non in fornicatione, non in adulterio, non in furtivo conjugio, sed palàm,*

palàm, & in honesto conjugio. Balsamon ad Can. XLI. Basilii ad Amphilochium, pag. 977. dicit: Ἐν Κυρίῳ συνάπτει γάμον, ἡ μετὰ ὀρθοδόξου, οὐ μὴν μετὰ αἱρετικοῦ συναφθεῖσα. *In Domino nuptias contrahit, quæ cum orthodoxo, non certè quæ cum hæretico copulatur:* atque hoc dicit esse illud Apostoli, μόνον ἐν Κυρίῳ. Hausta hæc interpretatio ex veteribus: illi enim ferè volunt, Apostolum per illud, μόνον ἐν Κυρίῳ, prohibere, ne quis fidelis cum infideli matrimonium contrahat. Ita Theodoretus, qui pag. 156. ἐλευθέρα ἐστὶν ᾧ θέλει γαμηθῆναι, μόνον ἐν Κυρίῳ, τουτέστιν, ὁμοπίστῳ, εὐσεβεῖ, σωφρόνως, ἐννόμως, *libera est, ut cui vult nubat, modò in* Domino *hoc est, ejusdem fidei, pio, honestè, legitimè.* Ita etiam Tertull. lib. V. adv. Marcion. de Epist. ad Corinth. lib. II. ad uxor. & de Corona Militis.

c. *Domini causâ,* vel, *propter Dominum.* Ita sumitur ad Rom. XVI. 2. ubi Apostolus vult, Phœben recipi ἐν Κυρίῳ, *in Domino:* hoc est, διὰ τὸν Κύριον, *propter Dominum;* ut Theophylactus exponit.

d. *Secundùm Dominum, prout Dominus vult.* Ad Ephes. VI. 1. Τὰ τέκνα, ὑπακούετε τοῖς γονεῦσιν ὑμῶν ἐν Κυρίῳ. *Filii, obedite parentibus vestris in Domino.* Theophylactus: Ἐν Κυρίῳ, τουτέστιν, ὅταν κατὰ Κύριον ᾖ τὰ προστάγματα. In Domino, *hoc est, quando secundum Dominum fuerint mandata.* Oecumenius, pag. 646. in hanc Epist. exponit, κατὰ Κύριον, ἐν οἷς μὴ βλάπτεται εὐσέβεια. *Secundum Dominum, in iis, quibus pietas non læditur.* Theodoretus: Κατὰ τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον. *Juxta legem Dei.*

6. *Hominibus.* Act. XXV. 26. *Imperator Romanus* vocatur Κύριος. Augustus tamen, teste Suetonio, *Domini* appellationem abhorruit, & edicto vetuit, quia Romanis nomen *domini* & *regis* exosum esse noverat. *Tiberius;* inquit Suetonius; *Dominus appellatus à quodam, denunciavit, ne se ampliùs contumeliæ causâ nominaret.* Judas Galilæus, de quo Actor. Cap. V. docuit; ut scribit Theophylactus in Cap. XIII. Lucæ, pag. 422. μηδένα ἀνθρώπων μηδὲ μέχρι στόματος ἀνέχεσθαι λέγειν Κύριον, μηδὲ κατά τινα τιμὴν καὶ φιλοφροσύνην, μηδ' αὐτὸν βασιλεύοντα, *non ferendum ullum omnino hominem Dominum dici, neque honoris, vel modestiæ gratiâ, & ne Regem quidem ipsum.* Addit Theophylactus: Ὅθεν καὶ πολλοί γε αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ μὴ εἰπεῖν Κύριον τὸν Καίσαρα, χαλεπῶς ᾐκίζοντο. *Unde & multi ipsorum, propterea quòd Cæsarem non dicerent* dominum, *graviter feriebantur.* Vide etiam Joseph. lib. VII. de bello Judaico, Cap. XXIX. unde sua Theophylactus habet. Plura de hoc themate suppeditat Ravanellus in voce *Dominus*, num. XIV. Huc etiam referri potest illud Salvatoris Matth. VI. 24. Οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν. De eo autem jam actum in verbo Δουλεύω, num. III. 4.

Κυριώνυμος.

Non habent Lexica. Est *A Domino nomen habens.* Ita appellatur *dies Dominica.* Loca aliquot produximus in voce Κυριακὴ, statim ab initio, num. I.

Κύων.

Impropriam tantùm, & quidem *in malam partem* sumtam, *Canis* significationem hîc examinamus. Atque ita *Canes* sumuntur

I. Pro *abjectis & vilissimis hominibus.* *Canis* nomen per contemtum solet adhiberi. Quod etiam Augustinus monet quæst. XXXVII. *Canis* certè *pro vilissimo animali* habetur: unde παροιμιῶδες illud Eccles. IX. 4. Ὁ κύων ὁ ζῶν αὐτὸς ἀγαθὸς ὑπὲρ τὸν λέοντα τὸν νεκρόν. *Canis vivus præstantior est leone mortuo.* Hebræi etiam, quò rei alioqui per se vilis satis, vilitatem vehementiùs exprimant, *mortuum* appellant *canem:* de se David ad Saulem I. Reg. XXIV. 15. Ὀπίσω κυνὸς τεθνηκότος, καὶ ὀπίσω ψύλλου ἑνὸς καταδιώκεις. *Canem mortuum insectaris & pulicem.* Juxta Hebræos habentur I. Samuel. XXIV. 15. Ad Davidem Mephiboseth II. Sam. IX. 8. Ἐπέβλεψας ἐπὶ τὸν κύνα τὸν τεθνηκότα τὸν ὅμοιον ἐμοί. *Respexisti ad canem mortuum, similem mihi.* Et de Simæo Abisæus Cap. XVI. 9. Ἱνατί καταρᾶται ὁ κύων ὁ τεθνηκὼς οὗτος τὸν κύριόν μου τὸν βασιλέα; *Cur maledicit canis iste mortuus Domino meo regi?* Vide Ravanell. in voce *Canis*, num. I. 1.

II. Pro *hominibus, infidelibus, seu pro hominibus profanis & alienis à fœdere Dei.* Matth. XV. 26. & Marci VII. 27. Christus *mulierem Cananæam* vocat κυνάριον, *canem* vel *catellum* διὰ τὸ τοὺς ἐθνικοὺς ἀκάθαρτον βίον ἔχειν καὶ περὶ τὰ αἵματα τῶν εἰδωλοθύτων ἀναστρέφεσθαι, *quòd gentiles impuram agerent vitam, & in sanguine idolis immolatorum versarentur;* inquit Theophylactus in Cap. XV. Matthæi, pag. 88. Idem, in Cap. VII. Marci, pag. 226. Κυνάρια ὀνομάζει τοὺς ἐθνικοὺς, ὡς μιαροὺς δοκοῦντας τοῖς Ἰουδαίοις. *Canes nominat Gentiles, tanquam exosos Judæis habitos.* Chrysostomus autem Homiliâ CXIX. tom. V. pag. 773. vult Christum hac appellatione hujus mulieris *in precibus constantiam* significare voluisse: Οἶμαι καὶ πιστεύω, ὅτι ἐν τῇ ὕβρει ταύτῃ ἐνέθηκε τῆς εὐνοίας τὴν εἰκόνα, δεικνὺς τὸ εὐνοϊκὸν τοῦ ζώου. Κύων μυρία πάσχων, τῆς δεσποτικῆς οἰκίας οὐκ ἀφίσταται· κύων ὅτε εἴδη τὰ δεσποτικὰ βήματα, σιωπᾷ· ὅταν δὲ δούλους δεσποτικοὺς, ἡσυχάζει· ὅταν δὲ εἴδη ἀλλοτρίους, σπαράττεται, ὑλακτεῖ, οὐχ ἡσυχάζει, πρὸς οὐδένα τῶν ἄλλων βλέπων. Ἰουδαῖοι πῶς ὁρῶσι κατὰ Θεοῦ μυρίας βλασφημίας, καὶ οὐ ταράττονται; βλέπε Χριστιανὸν ἀκούοντα βλασφημίας αἱρετικῆς ἢ ἑτέρας πλάνης, καὶ εὐθέως θορυβούμενον, ὑλακτοῦντα, βοῶντα κατὰ τῶν ἐναντίων. Οὐ φέρει Χριστιανὸς ἰδεῖν ἀλλοτρίαν ὄψιν, ἀλλ' ὡς κύων περὶ τὸν δεσποτικὸν πυλῶνα ὑλακτεῖ· καὶ οἱ ἔξω τῆς πίστεως φιλόσοφοι τὴν τῶν κυνῶν προσηγορίαν ἠσπάσαντο, διὰ τὸ εὐνοϊκὸν τοῦ ζώου, καὶ οὐκ ᾐδέσθησαν τὸ ὄνομα, ἀλλ' ἀπέβλεψαν εἰς τὴν εὔνοιαν τῆς φύσεως. Ὅτι δὲ ἀποδέχεται ὁ Θεὸς τὸν ὑλακτοῦντα ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας, καὶ μέμφεται τῷ σιωπῶντι, καὶ μὴ ὑλακτοῦντι ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, λέγει περὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν, πάντες κύνες εἰσὶν, οὐ δυνάμενοι ὑλακτεῖν. Κύων καλεῖται ψυχὴ εὐνοοῦσα τῷ δεσπότῃ, καὶ ὑπὲρ τοῦ δεσπότου ὑλακτοῦσα, οὐχ ὑβριζομένη. Κύων, ὅταν μανῇ, τοῦτο μόνον ἔχει σημεῖον τῆς μανίας, ὅταν κατὰ τοῦ δεσπότου τοὺς ὀδόντας ἐπάρῃ. *Ego existimo & credo, Christum, Cananæam mulierem probroso canis nomine appellando, benevoli affectus imaginem nobis proponere voluisse, atque blandos canis mores ostendere. Canis, etiamsi infinita sufferat mala, domini tamen sui ædes non deserit. Canis, si heri videat vestigia, silet: si verò domini servos, quiescit: sin peregrinos videat, commovetur, latrat, non quiescit, ad neminem reliquorum respiciens. Quomodo Judæi innumerabiles adversus Deum blasphemias vident, nec tamen commoventur? Vide Christianum, qui, si hæreticorum, aut aliorum errorum patronorum blasphemiam audiat, statim perturbatur, latrat & clamat adversus hostes. Non sustinet Christianus alienum videre vultum, sed tanquam canis circa Dominicas fores latrat. Et à fide alieni Philosophi à canibus denominationem sunt amplexi, propter animalis istius blandos mores, nec illud nomen sunt aversati, sed respexerunt ad benevolum naturæ affectum. Quoniam verò Deus eum recipit, qui pro pietate canum instar latrat, & tacentem reprehendit, eumque qui pro veritate non latrat, de Israëlitis dicit,* Jes. LVI. 10. Omnes canes sunt, qui non possunt latrare. *Canis vocatur anima, quæ benevolo est erga Dominum affectu, & pro Domino latrat, non afficitur contumeliis. Canis, cùm furit, illud tantùm furoris signum habet, quando contra Dominum dentes effert.* Quòd dicit, *Philosophos quosdam*

dam à canibus denominari voluiſſe, *Cynicos* intelligit, eamque appellationem in laude ponit. Alii tamen aliter. Quibusdam ſic appellati à gymnaſio Cynoſarge, in quo philoſophatus fuit Antiſthenes: aliis à canina mordacitate, aliis denique, quòd canum more in propatulo coirent. Audire placet Lactantium. *Quid loquar*, inquit, *de Cynicis, quibus in propatulo coire cum conjugibus mos fuit? Quid mirum ſi à canibus, quorum vitam imitantur, etiam vocabulum & nomen traxerunt? κύων enim Græcis eſt canis.* Rem ita ſe habuiſſe, indicat etiam Apuleius Florid. II. cùm de Cratete ſic loquitur: *Duxit Cynicus puellam in porticum. Ibidem loco celebri, coràm, luce clariſſima accubuit, coramq; virginem imminuiſſet paratam pari conſtantia, ni Zeno, procinctu palliaſtri circumſtantis coronæ obtutu magiſtrum in ſecreto defendiſſet.* À *mordacitate* tamen dictos eſſe confirmat Diogenes, qui interrogatus, *cur canis appellaretur?* reſpondit: *Quia iis, qui dant, blandior; qui non dant, oblatro, malos autem mordeo.* De eorum *impudentia* vide etiam Auguſtinum lib. XIV. de Civitate Dei, Cap. X. Valerium lib. I. Cap. XV.

III. Pro *profanis contemtoribus verbi Dei*, & in ſervos Dei, qui illud ipſis annunciant, crudeliter ſævientibus. Ita accipitur Matth. VII. 6. ubi Chriſtus: Μὴ δῶτε τὸ ἅγιον τοῖς κυσί. *Nolite dare ſanctum canibus.* De talibus Seneca Epiſt. XXIX. *Nulli niſi audituro dicendum eſt.* Quintilianus VI. Declamat. *Labori incumbere oportet, ubi effectus promittitur: ſtulta cura eſt, quæ ſpem non habet.* Feſtus Avienus:

-- -- *Cur inefficaciter*
Secreta rerum in non tenacem effunderem?
In non ſequacem quis profunda ogganniat?

Ælianus: Τί μοι κωφοῖς ϰ ἀνοήτοις συμβουλεύειν τὰ λυσιτελέστατα; *Quid ego ſurdis & dementibus optima ſuaderem?* Salvianus: *Infructuoſus eſt & inanis labor, ubi non recipit probationem pravus auditor.* Cyprianus contra Demetrianum: *Labor irritus, & nullius effectûs, offerre lumen cæco, ſermonem ſurdo, ſapientiam bruto.* In eundem ſenſum Arnobius: *An tibi aſpernanti fugientiq; infundenda in gremium eſt divinæ benevolentiæ gratia? vis ſumere quod offertur, atq; in tuos uſus convertere? conſulueris tibi.* Leo Imper. Conſt. LXXXVI. pag. 490. Οἱ τὴν παρὰ τοῦ παναγίου πνεύματος διδομένην αὐτοῖς τιμὴν περιυβρίζοντες, καὶ, τὸ ἑαυτῶν μέρος, τὸ ὕψος ταπεινοῦντες τῆς χάριτος, δικαίως, οἷα τῆς εὐεργεσίας ἀνάξιοι, ἧς τὸ μέγεθος οὐκ αἰσθάνονται, τὴν ἀφαίρεσιν καταδικάζονται. *Qui honorem ſibi à ſanctiſſimo Spiritu datum contumelioſè tractant, &, quantum in ipſis eſt, gratiæ magnitudinem deprimunt, meritò, utpote beneficio hoc indigni, cujus præſtantiam non ſentiunt, ejus ablatione mulctantur. Canes* hìc vocat Chriſtus; ut propiùs ad rem accedamus; quales Paulus II. Timoth. IV. 3. τοὺς τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας οὐκ ἀνεχομένους, *qui ſanam doctrinam non tolerant:* Lucas Actor. XIX. 9. σκληρυνθέντας, καὶ ἀπειθοῦντας, καὶ τὴν ὁδὸν κακολογοῦντας, *qui indurati, parere nolunt, & de via* Domini *malè loquuntur.* Clemens Alexandrinus Strom. II. pag. 361. dicit intelligi φθονεροὺς καὶ τεταραγμένους, ἀπίστους τε ἔτι ἤθεσιν, εἰς ὑλακὴν ζητήσεως ἀναιδεῖς, *invidioſos & perturbatos, & adhuc infidelibus & impudentibus moribus præditos ad latrandum adverſus inquiſitionem.* Chryſoſtomus Homil. XXIII. in Matth. Κύνας ἐνταῦθα, τοὺς ἐν ἀσεβείᾳ ζῶντας, ἀνιάτῳ, καὶ μεταβολῆς τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον οὐκ ἔχοντας ἐλπίδα ἠνίξατο. *Per* canes *hìc innuit homines in impietate viventes inſanabili, ſpemq; converſionis in melius omnino non habentes.* Homil. I. in Matth. pag. 7. dicit notari τοὺς μὴ τίμια ταῦτα ἡγουμένους καὶ σεμνὰ, *qui hæc*, nempe verba Chriſti, *non habent pro precioſis & venerandis.* Theophylacto in Cap. VII. Matthæi *Canes* ſunt ἄπιστοι, *infideles.* Photius Epiſt. LIV. pag. 107. Κύνες, καὶ τῶν αἱρετικῶν, καὶ τῶν ἀπίστων, ὅσοι πολλάκις τὸν τῆς εὐσεβείας κατηχηθέντες λόγον, οὐ μόνον οὐδὲν ἄμεινον διετέθησαν, ἀλλὰ καὶ τὴν λύσσαν αὐτῶν κατὰ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν θρησκείας, ἐμμανέστερον κυνῶν ὑλακτούντων, ἐπεδείξαντο. Canes *ſunt & Hæretici & Pagani, qui cùm ſæpe religionis prima rudimenta infuſa audiverint, non tantùm meliori ſtatu non ſunt, ſed & rabiem ſuam produnt, multò quidem furioſiùs ipſis canibus contra ſacram religionem noſtram latrantes.* Vide etiam Iſidorum Peluſiotam Epiſt. CLXXXI. lib. IV. pag. 516.

IV. Pro *execrandis & ſceleratiſſimis hominibus.* Apocal. XXII. 15. à civitate ſancta, Jeroſolyma cœleſti, excludendi perhibentur οἱ κύνες καὶ οἱ πόρνοι, quod Interpretes conſtanter reddunt, *Canes & ſcortatores*, cùm πόρνοι potiùs ſint *cinædi, pueri meritorii.* Heſychius: Κίναιδος, ἀσελγὴς, πόρνος. *Cinædus, laſcivus, puer meritorius.* Quis ſit πόρνος, & unde ſic dicatur, apertè docet Xenophon Memoral. lib. I. Τὴν ὥραν ἐάν τις ἀργυρίου πωλῇ τῷ βουλομένῳ, πόρνον αὐτὸν ἀποκαλοῦσι. *Qui ætatis florem mercede proſtituerit, hunc* πόρνον *appellant.* Apud Ariſtophanem, παῖδες πόρνοι, *pueri meritorii.* Veteres Gloſſæ: Πόρνος, *ſcortus.* Huc facit illud Chryſoſtomi Homil. IV. ad Cap. I. v. 27. Καὶ ἵνα μάθῃς ἡλίκον τοῦτό ἐστιν, εἴ τις ἐλθὼν ἐπηγγέλλετο ἐξ ἀνθρώπου κύνα ποιεῖν σε, ἆρα οὐκ ἂν ὡς λυμῶνα ἔφυγες; ἀλλ' ἰδοὺ, οὐ κύνα ἐξ ἀνθρώπου σαυτὸν ἐποίησας, ἀλλὰ τὸ τούτου ζῶον ἀτιμώτερον. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ εἰς χρῆσιν ἐπιτήδειον, ὁ δὲ ἑταιρηκὼς οὐδαμοῦ χρήσιμος. Τί δὲ, εἰπέ μοι, εἴ τις ἠπείλει ποιεῖν τίκτειν ἄνδρας καὶ λοχεύεσθαι, οὐκ ἂν ἐπλήσθημεν θυμοῦ; ἀλλ' ἰδοὺ νῦν χαλεπώτερα ἑαυτοὺς κατειργάσαντο οἱ τὰ τοιαῦτα λυττῶντες. Οὐ γάρ ἐστιν ἴσον εἰς γυναικείαν μεταβαλεῖν φύσιν, καὶ μένοντα ἄνδρα γενέσθαι γυναῖκα, μᾶλλον δὲ μήτε τοῦτο, μήτε ἐκεῖνο. *Et ut diſcas, quàm grande hoc flagitium ſit: ſi quis ex homine canem facere te profiteatur, annon, ut peſtiferum, averſeris & fugias? Ecce autem, non canem ex homine te ipſum feciſti, ſed quoddam cane etiam vilius animal: canis enim ad uſum aliquem idoneus eſt, ſcortus autem nullibi utilis. Quòd autem, quæſo, ſi quis minetur, facturum ſe ut viri parturiant ac pariant, annon animi nobis adverſus talem bile turgerent? At graviora ſibi infligunt iſti, rabie ejusmodi perciti. Neq; enim par ſcelus eſt, in muliebrem naturam migrare, ac virum manentem mulierem fieri: quin potiùs neq; hoc, neq; illud fuerit.* Propudia ergo iſta *canibus* confert, & canibus quidem rabioſis. Reſpectu autem hujus impuritatis, *canem & porcum* ſæpiùs conjungi deprehendas. Sic Chriſtus Matth. VII. 6. ut ſub numero præcedenti vidimus, *Nolite dare ſanctum canibus: neq; mittatis margaritas veſtras ante porcos.* Et II. Petri II. 22. Κύων ἐπιστρέψας ἐπὶ τὸ ἴδιον ἐξέραμα· Καί· Ὗς λουσαμένη, εἰς κύλισμα βορβόρου. *Canis reverſus ad ſuum ipſius vomitum: &, Sus lota, ad volutabrum cœni.* Ad hunc locum Heriveus Archiepiſcopus Rhemenſis Epiſt. ad Witonem: *Æquè ut ante Baptiſmum juxta Paganiſmi morem, quemadmodum ſues, ſunt reverſi ad volutabrum, & canes ad vomitum, ludicras voluptates, nefando Paganorum ritu, exercuere.* Cyrillus Alexandr. lib. VIII. de Adoratione, pag. 261. Κύνα τὸν ἀναιδῆ καὶ ἀκάθαρτον ἄνθρωπον ὀνομάζειν ἔθος τῇ θείᾳ γραφῇ. *Solet divina Scriptura impudentem & impurum hominem, nominare canem.* Greg. Nyſſenus in Pſal. Cap. XVI. ad v. 6. Pſal. LIX. tom. I. pag. 366. Τῆς μὲν πόλεως οἰκήτωρ ἐστὶν, τὸ μέγα καὶ τίμιον χρῆμα, ὁ ὄντως ἄνθρωπος, καὶ τὸν ἐξ ἀρχῆς ἐπιβληθέντα χαρακτῆρα τῇ φύσει διὰ τοῦ βίου μεμορφωμένον ἔχων. Ὁ δὲ περὶ τὰ ἔξω τῆς πόλεως ἀναστρεφόμενος κύων ἐστὶ, καὶ οὐκ ἄνθρωπος, ὥστε φανερὸν εἶναι παντὶ, πῶς χρὴ διακρίνειν τοὺς κύνας ἀπὸ τῶν κατὰ φύσιν ἀνθρώπων, οὐκ ἐκ τοῦ σχήματος λέγω τῆς

τῆς τοῦ σώματος διαπλάσεως, ἀλλ' ἐκ τῆς κατὰ τὸν βίον διαφορᾶς. Ὁ γὰρ τῆς ἐναρέτου πόλεως ἔνοικος, ἀληθῶς ἐστιν ἄνθρωπος. Εἰ δέ τις περὶ τὴν δυσώδη ἀκολασίαν, ἢ τὴν περιττωματικὴν πλεονεξίαν, ἣν κυρίως ἄν τις ὀνομάσειε κόπρον, ἢ περὶ τὰ ἄλλα τῆς κακίας εἴδη τὴν σπουδὴν ἔχοι, ἔξω τοῦ κύκλου τῆς πόλεως ἐκείνης πλανώμενός τε καὶ περιέπων, βοᾷ καθ' ἑαυτοῦ τὸ κύων εἶναι, μεταπλασθείσης ἀπὸ τῆς εἰς τὸν Θεὸν ὁμοιότητος, ἐπὶ τὸ κυνῶδες τῆς φύσεως. *Civitatis incola eximium quiddam est & venerandum, verè homo, eumque, quem ab initio naturæ impressum accepit characterem, ipsâ vitâ suâ expressum circumferens. At qui sese in iis, quæ extra civitatem sunt, occupat, canis est, non homo: ut proinde omnibus planum sit, qua ratione discernere oporteat canes ab illis, qui naturâ sunt homines: non enim discrimen hoc ex efficta corporis forma petendum est, sed ex differentia vitæ quam vivunt. Nam qui civitatis virtute prædita incola est, ille verè homo est. Quod si quis circa fœtidam intemperantiam, aut circa superfluam cupiditatem, quam quis propriè nominaverit cœnum, vel in aliis improbitatis generibus studium & industriam collocat, extra ambitum civitatis illius oberrans, is de se ipso clara voce testatur, se canem esse, transformatâ illâ, quam cum Deo habebat, similitudine in caninam naturam.*

V. Pro *doctoribus, & aliis impudentibus hominibus.* Hinc Hesychius: Κυναῖος, ἀναιδής. *Caninus, canis instar impudens.* Ita etiam Suidas. Iterum Hesychius: Κύνες, -- ἀναιδεῖς. *Canes, impudentes.* Idem, Κύων, δηλοῖ τὸν ἀναιδῆ. *Canis denotat impudentem.* Confer, quæ ad numerum præcedentem dicta. Chrysostomus Homil. XII. ad populum Antiochenum: Ἀναίσχυντον ὁ κύων. *Impudens est canis.* Ita Jesajæ LVI. 10. falsi doctores canibus comparantur, quia eo impudentiæ prorumpunt, ut hostibus quidem veritatis blandiantur, Dominum autem, & gregem ejus, turpis scilicet lucri causâ, negligant. Hoc observat Theodoretus, ad locum illum, pag. 122. sic scribens: Κατὰ μὲν γὰρ τῶν δαιμόνων οὐχ ὑλάκτουν, ἀλλὰ περισαίνοντες τοὺς πολεμίους, ὡς εὐεργέτας ἐδέχοντο· κατὰ δὲ τοῦ τροφέως, καὶ σωτῆρος ὑλάκτουν. *Contra dæmones enim non latrabant, sed circumblandientes inimicis, eos velut benefactores excipiebant: adversus nutricium autem & servatorem latrabant.* Nec aliter usurpâsse videtur Apostolus ad Philippenses III. 2. cùm dixit, Βλέπετε τοὺς κύνας, *cavete canes.* Ubi tamen, *cur falsi doctores, canes nominentur,* non una omnium sententia. Sunt qui id factum putant *propter impietatem*, quòd à Christo sint alieni, quomodo *exteri canes* dicti Matth. XV. 26. Vide suprà num. II. Vel *propter ingratitudinem*, quòd etiam largientem & benefactorem allatrent. Alii *propter maledicendi studium*, quòd in Apostolum inveherentur, unde *canina facundia* in diverbium abierit. Alii *ob impudentiam.* Theodoretus ad Apostoli locum, pag. 334. Ἴδιον τῶν κυνῶν ἡ ἀναίδεια· ἐπειδὴ τοίνυν πολλάκις διελεγχθέντες οὗτοι, ὡς κακῶς τὸ κήρυγμα διαφθείροντες, ἐπέμενον τῇ μοχθηρίᾳ τῆς γνώμης, εἰκότως αὐτοὺς προσηγόρευσε κύνας. *Canum propria est impudentia. Quoniam ergo ii sæpe convicti, quòd prædicationem corrumperent, in sua improbitate perseverabant, meritò eos* canes *vocavit.* Theophylactus, pag. 603. *Canes vocantur Judæi,* ὡς ἰταμοί, καὶ πρὸς τὸ φῶς ἀληθείας ἀναισχυντοῦντες, καὶ κατὰ πάντων ὑλακτοῦντες, *tanquam impudentes, & ad lumen veritatis impudenter sese gerentes, ac omnes allatrantes.* Alii *ob turpis lucri studium.* Hæc est sententia Chrysostomi, Homil. X. in Epist. ad Philipp. pag. 58. Ἐνταῦθα ἦσάν τινες, οὓς ἐν πάσαις ταῖς ἐπιστολαῖς αἰνίττεται, Ἰουδαῖοι μιαροὶ καὶ κατάπτυστοι, αἰσχροκερδεῖς καὶ φίλαρχοι, οἳ βουλόμενοι τῶν πιστῶν πολλοὺς παρασπάσαι, ἐκήρυττον, καὶ τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τὸν Ἰουδαϊσμὸν, παραφθείροντες τὸ εὐαγγέλιον. *Hîc erant aliqui, quos in omnibus Epistolis significat, Judæi, impuri, execrandi, turpis lucri & principatûs cupidi, qui cùm multos ex fidelibus ad se allicere vellent, & Christianismum & Judaismum prædicabant, corrumpentes Evangelium.* Subjicit tamen, eum τὸ ἀναιδὲς αὐτῶν καὶ τὸ ἰταμὸν, *impudentiam eorum & audaciam*, etiam proponere voluisse. Alii, *propter impuritatem*, quia canis instar ad vomitum reverterentur. Vide supra sub num. IV. Alii tandem, διὰ τὸ λαθραιόδηκτον, vel λαθρόδηκτον, *quòd clanculum admorderent:* unde nisi sedulò observarentur, incautioribus nocumentum haud contemnendum accresceret. Ita Photius apud Oecumenium in hanc Epistol. pag. 671. *Judæi vocantur canes* ἢ διὰ τὸ ἀναίσχυντον, ἢ ὥσπερ ἐπιστρέφοντες εἰς τὸ ἴδιον ἐξέραμα, ἢ διὰ τὸ λαθραιόδηκτον, *vel propter impudentiam, vel ut revertentes ad vomitum suum, vel quòd clanculum admorderent.* Ita in Epist. ad Ephesios, quæ Ignatii nomen præfert, p. 220. de falsis Doctoribus: Οὓς δεῖ ὑμᾶς, ὡς θηρία ἐκκλίνειν· -- εἰσὶ γὰρ κύνες ἐνεοὶ, οὐ δυνάμενοι ὑλακτεῖν, λυσσῶντες, λαθροδῆκται. *Quos oportet vos, tanquam feras, declinare: sunt enim canes muti, non valentes latrare, rabidi, qui clanculum mordent.* Oecumenius in Cap. IV. ad Ephesios, pag. 640. Τῶν κυνῶν οἱ λαθροδῆκται. *Canes clanculum mordentes.* Atque hanc sententiam omnibus aliis præfert Cl. Gatakerus Advers. Miscell. Cap. XXXVIII. ubi notatu dignissima quære. Aliâs, *homines ob depravatos mores cum bestiis comparari*, jam docuimus in Ἀλώπηξ, & in Γέννημα, num. II. Vide etiam in Χοῖρος.

Κώδιον.

Quid Κώδιον sit, docuimus in voce Ἔνδυμα, ubi vide.

Κῶμος.

Variæ hujus vocis significationes ex Thesauro Stephani peti possunt. Veteres Glossæ: Κῶμος, *comisatum, comisacio.* Latinis *comissatio* propriè dicebatur *convivium, quod post cœnam fiebat in multam noctem.* Ita usus Livius, lib. XL. apud quem Demetrius jam *cœnatus* ad comites ait: *Quin comissatum ad fratrem imus?* Utitur & hoc pacto Suetonius in Domitiano, Cap. XXI. pag. 475. *Convivabatur frequenter ac largè, sed pæne raptim: certè non ultra solis occasum, nec ut postea comissaretur. Nam ad horam somni nihil aliud quàm secretò solus deambulabat.* Sed plus est κῶμος quàm *comissatio:* notat namque κῶμος *omnem amatorum lasciviam ac proterviam, seu vino saucii sint, seu non sint.* Quidam deducunt à κῶμα, quod Hesychius interpretatur κοίμησμα, ὕπνος λιθώδης, καταφορὰ ὕπνου βαθέος. *Sopor altus, profundus somnus, cùm quis lapidis instar sine sensu cubat, soporis vehementis impetus.* Commodiùs legas ληθώδης. Vossius in Etymologico suo mavult deducere à כמוש *Chamos*, qui *Moabitarum deus;* videtur enim conviviis à Moabitis cultus, indeque ortum quòd κῶμος à Græcis haberetur *temulentiæ deus.* Nec displicet, inquit idem, opinio Casauboni, ut quemadmodum à מום est μῶμος, ita à קום sit κῶμος. קום notat *surgere:* ut κῶμος sit *lascivia eorum, qui à convivio surrexerunt.* Ita κῶμος propriè erit ἀνάστασις ἀπὸ τοῦ δείπνου, hoc est, *cùm surgitur à mensa,* inque publicum proditur. *Lasciviarum eruptionem* vocat Tertullianus, adversus gentes, cùm ait *Æquè oratio convivium dirimit: inde disceditur, non in catervas cæsionum, neque in classes discursationum, neque in eruptiones lasciviarum.* Hesychius: Κῶμοι, ἀσελγῆ ᾄσματα καὶ πορνικά· συμποσιακαὶ ᾠδαί. Κῶμοι sunt *lasciviæ & meretriciæ cantilenæ: convivales cantiones.* Hinc apud eundem:

Καμά-

Κωμάζει, κῶμον ᾄδει, ὑβρίζει μετὰ μέθης. *Comessationem canit*: vel, *Comum, comessationum nocturnarumque saltationum præsidem celebrat. Insolenter & petulanter cum ebrietate se gerit.* Ita etiam Suidas, apud quem Κῶμος, ἡ μέθη, καὶ ὁ ὀρχισμός. Κῶμός ἐστι μεθυστικὸς αὐλὸς ἐγχρονίζοντος τοῦ οἴνου, ἐρεθίζων τὴν ἡδυπάθειαν, καὶ θέατρον ἀσχήμον ποιῶν τὸ συμπόσιον, κυμβάλοις τισὶ καὶ ὀργάνοις καταθέλγων τοὺς δαιτυμόνας. Κῶμος, *ebrietas, temulentia: & saltatio.* Κῶμος etiam *est tibia ad ebrietatem conciliandam apta, potatione diutius producta, & faciens convivium turpe theatrum ac fœdum spectaculum, cymbalis, crepitaculis quibusdam, & musicis instrumentis convivas demulcens.* Ter legitur hoc vocabulum in N. Testamento: ad Rom. XIII. 13. *Sicut in die honestè ambulemus*, μὴ κώμοις καὶ μέθαις, *non in comessationibus & ebrietatibus*: ubi, ad vocis significationem alludens Theodoretus, p. 102. Κωμάζειν τινὲς εἰώθασιν ἐν συμποσίοις, καὶ αἰσχροῖς ᾄσμασι καταμολύνειν τὴν γλῶτταν. *Solent nonnulli in conviviis lascivire, & linguam turpibus cantilenis polluere.* Et Theophylactus ad eundem locum, ex Photio apud Oecumenium in Cap. XIII. ad Romanos: Κῶμός ἐστι τὰ μετὰ μέθης καὶ ὕβρεως ᾄσματα· ὁ καὶ παροινία λέγεται. Κῶμοι *sunt cantilenæ, quæ in ebrietate cum petulantia fiunt: quod & temulentia dicitur.* Ad Galatas V. 21. Φθόνοι, φόνοι, μέθαι, κῶμοι. *Invidiæ, homicidia, ebrietates, comessationes.* Ubi iterum Theophylactus, pag. 486. Κῶμοι τὰ τῶν μεθυόντων μεθ' ὕβρεων ᾄσματα. Κῶμοι *sunt temulentorum ebriosorumque lasciva & contumeliosæ cantilenæ.* Adde illud Zonaræ ad Can. IV. Concilii in Templo Apostol. pag. 243. Κωμάζειν ἐστὶ, τὸ μετὰ αὐλῶν καὶ κιθάρας καὶ ᾠδῶν τὸν οἶνον πίνειν. Κωμάζειν *est cum tibiis, cithara, & cantilenis vinum bibere.* Vide insuper I. Petri IV. 3.

Κωφός.

Κωφὸς non tantùm est *mutus*, sed etiam *surdus*. Hesychius: Κωφὸς, οὔτε λαλῶν, οὔτε ἀκούων ἐννεός. Κωφὸς est, *qui neque loquitur, neque audit, mutus.* Pindari Scholiastes in Pyth. Od. IX. pag. 305. Ἀπὸ κοινοῦ τὸ κωφός ἐστιν, ὁ μὴ ἀκούσας, οὐδὲ εἰπεῖν δύναται. Veteres Gl. Latino-Græcæ: *Mutus*, ἄλαλος, ἐνεὸς, καὶ κωφός. Eædem: *Surdus*, κωφός. Et Græco-Lat. Κωφὸς, *surdus.* Theophylactus ad v. 14. Cap. XI. Lucæ, pag. 392. Κωφὸς λέγεται μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὁ μὴ λαλῶν· λέγοιτο δ' ἂν καὶ ὁ μὴ ἀκούων· κυριώτερον δὲ, ὁ μήτε ἀκούων, μήτε λαλῶν· καὶ οἵγε ἐκ γενετῆς μὴ ἀκούοντες, οὐδὲ λαλοῦσιν. Ἐξ ἀνάγκης γὰρ τοῦτο συμβαίνει αὐτοῖς· ἐκεῖνα γὰρ λαλοῦμεν, ὅσα διὰ τοῦ ἀκούειν μανθάνομεν δηλαδή. Κωφὸς *quidem ut plurimùm mutus dicitur: dicitur autem etiam, qui non audit: propriè verò, qui neque audit, neque loquitur. Et sanè qui à nativitate non audiunt, iidem nec loquuntur: illud enim iis necessariò evenit. Illa namque loquimur, quæ per auditum didiscimus.* Κωφὸς significat *mutum* Matth. IX. 32. 33. Cap. XII. 22. Cap. XV. 30. 31. & alibi. *Surdum* denotat Matth. XI. 5. Marci VII. 37. Lucæ VII. 22. Imò apud Latinos quoque *surdus* pro *muto.* Julianus, Archiepiscopus Toletanus contra Judæos: *Tu ergo, fili David, qui ad nos in carne venisti, clave crucis tuæ secreta cordis mei adaperi, mittens unum de Seraphim, per quem candens carbo ille, de altari tuo sublatus, surdentia labra mea depurget.* Sunt *surdentia labra* mutis non imparia, Græca imitatione, qui *mutum & surdum*, ut vidimus, eadem voce exprimunt. Vetus Onomasticon: *Surdeo*, κωφοῦμαι. *Surdo*, κωφόω. *Surdus*, κωφός. Eodem sensu capiendum apud Plautum Milite proverbium, *surdum verberare*, quod sanè multò magis congruum; qui quocunque etiam furore verberatus, non potest indicium rei facere eloquendo.

Λ.

Λάβαρον.

Labarum vexillum erat ingens, quod Imperatori præferri, ac à militibus adorari solebat, circiterque Adriani tempora usurpari cœptum. Id in crucem commutavit Constantinus, cùm ei per somnium apparuisset, his verbis inscriptis, ἐν τούτῳ νίκα, *in hoc vince.* Putârunt quidam; scribit Vossius in Etymologico; olim sic vocatum ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, hoc est, *à pietate*, cujus erat signum. Verùm obstat, quòd hoc nomen non Constantini demum tempore occepit. Sanè meminit quoque ejus Tertullianus in Apologetico, Cap. XVI. ubi videri possunt Pamelii notæ ad num. 244. 245. Alii putant à λαβεῖν, *à capiendo* dici. Sunt etiam ex antiquis, quibus vocabulum origine Latinum videtur, *à labore*, quia, ut est apud Nazianzenum στηλιτευτ. α. καμάτων λυτήριον, *laborum solutio*, vulgò diceretur. Λάβωρον certè scribitur apud Sozomenum lib. I. Cap. IV. ab initio, pag. 11. a. Ἐκέλευσεν ἄνδρας ἐπιστήμονας χρυσῷ καὶ λίθοις τιμίοις εἰς σταυροῦ σύμβολον μετασκευάσαι τὸ παρὰ Ῥωμαίοις καλούμενον λάβωρον. Σημεῖον δὲ τοῦτο πολεμικὸν τῶν ἄλλων τιμιώτερον. *Jussit viros eruditos ex auro & lapidibus preciosis in signum crucis transformare, quod apud Romanos vocatur laborum. Signum verò hoc militare aliis præstantius.* Ita etiam scribitur apud Nicephorum hist. Eccles. lib. VII. Cap. XXXVII. pag. 496. ubi hoc ipsum quoque narratur. *Laborum* itidem apud Aldhelmum de laudibus Virginitatis: *Præmisso Christi* laboro *tutus, & Christi vexillo armatus, nec venenata draconum detrimenta tremebundus extimuit.* Sed obstat huic etymo mediæ syllabæ quantitas, quam Prudentius corripit, cùm de Constantino ait:

Christus purpureum gemmanti textus in auro
Signabat labarum summis crux addita cristis.

Apud Chrysostomum Homil. III. in I. ad Timoth. pag. 260. λάβουρον scribitur: Οἱ βαστάζοντες τὸ σημεῖον τὸ βασιλικὸν ἐν πολέμῳ (τὸ λεγόμενον τῇ συνηθείᾳ λάβουρον) πολλῆς δέονται τῆς ἰσχύος, καὶ τῆς ἐμπειρίας, ὥστε αὐτὸ μὴ προδοῦναι τοῖς πολεμίοις. *Qui in bello regium signum circumferunt; quod vulgò laborum dicitur; magnis egent viribus, maximaque peritiâ, ut ne id hostibus prodant.* Interpres quid esset ignoravit; unde hæc verba, τὸ λεγόμενον τῇ συνηθείᾳ λάβουρον, vertit, *ut moris est, magnis laboribus indigent.* Verisimilius videtur etymon, quod Fullerus lib. IV. Miscell. Cap. XII. affert, dum censet *labarum* esse à λάφυρον, υ in α abeunte, ut à κύλιξ, *calix.* Nempe quia primitus laborum fuerit λάφυρον, hoc est, *exuviæ seu spolia hosti vivo detracta.* Puta paludamentum imperatorium, quod vexilli loco gestabatur. Figuram ejus si nôsse vis, adi Eusebium in primo de vita Constantini, & Niceph. hist. Eccles. lib. VII. Cap. XXIX. Ex recentioribus multa de eo Fullerus loco citato, & lib. II. Cap. I. Gyraldus Dialogismo XXV. Alciatus in XII. lib. Cod. tit. de Præpositis *laborum*: Mekerchus de pronunciat. Ling. Gr. Cap. XXXIV. Cujacius ad lib. XII. Tit. XVIII. Lipsius ad lib. III. de Cruce, Cap. XV. & Observat. lib. XI. Cap. XX. Meursius in Glossario sub voce Λάβαρον: Vossius lib. III. de Vitiis sermonis, Cap. XVIII. & in Etymologico ad vocem *Labarum.*

Λάβρα.

Λάβρα nihil aliud est, quàm λαῦρα, nam υ & β sæpissimè

piſſimè permutantur: & λάβρ@- idem quod λαῦρ@-, teſtibus Lexicographis & Grammaticis. Heſychius: Λαῦρα ῥύμη, δι' ἧς ὁ λαὸς εἰσέρχεται. *Vicus, vel via publica, per quam populus ingreditur.* Eſt ῥύμη ὁδὸς δι' ἧς οἱ λαοὶ ῥέουσι. *Vicus, via, per quam populus fluit ſeu commeat.* Eſt etiam ῥύμη στενὴ ἢ στενωπὸς, *vicus anguſtus aut angiportus:* ἔνθα πᾶσα ἀκαθαρσία, ἢ ῥυπαρὸς τόπ@-. *Ubi omnes ſunt ſordes, vel ſordidus locus,* inquit Suidas. Τόπ@- πρὸς ὑποχώρησιν ἀνειμέν@-, *locus ad ventrem ibi exonerandum vacuus relictus.* Epiphanius hæreſi LXIX. pag. 311. Καθ' ἰδίαν ταύταις (ἐκκλησίαις) ἐπιτεταγμένοι εἰσὶ πρεσβύτεροι διὰ τὰς ἐκκλησιαστικὰς χρείας τῶν οἰκητόρων, πλησίον ἑκάστης ἐκκλησίας ὄντων, [καὶ] ἀμφόδων, ἤτοι λαύρων ἐπιχωρίως καλουμένων ὑπὸ τῶν Ἀλεξανδρέων κατοικούντων πόλιν. *Seorſum Eccleſiis iſtis præpoſiti ſunt Presbyteri, propter eccleſiaſticos uſus incolarum, qui proximi ſunt cuique Eccleſiæ, atque etiam platearum, vel Labrarum more patrio dictarum iis, qui Alexandrinorum urbem incolunt.* Ad ſimilitudinem verò *Labrarum* in urbibus exſtructa Monachorum domicilia, idem nomen ſunt ſortita. Teſtis Suidas, apud quem hæc quoque leguntur: Καὶ λαῦρα ἡ στενὴ κατοικία τῶν Μοναχῶν. *Laura etiam anguſta Monachorum habitatio.* Balſamon ad Can. I. Concilii Conſtantinopolitani in templo Apoſtolorum: Κελλία δὲ, ἢ τὰς καλουμένας λάβρας ἐν ἐρήμοις οἰκοδομεῖν. *Cellulas verò, & ſic vocatas Lauras in locis deſertis exſtruere.* Idem, ad Can. XII. Concil. II. Nicæni, pag. 517. Παρὰ τῶν ἄνωθεν ἀριθμηθέντων μοναστηρίων, ἢ καὶ ἡσυχαστηρίων, ἢ καὶ ἀναχωρητικῶν κελλίων, καὶ λαβρῶν, καὶ ἁπλῶς κατοικητηρίων μοναχικῶν. *A ſuprà enumeratis Monaſteriis, vel Heſychaſteriis, vel etiam anachoreticis cellulis, & lauris, & ſimpliciter domiciliis monachalibus,* Vide etiam in λαῦρα.

Λάζαρ@-.

I. *Etymon.* De Etymologia nominis Lazari multa habet Fullerus Miſcell. lib. I. Cap. X. Nos rem totam ad compendium referimus. Exiſtimant viri docti. *Lazarum* eundem eſſe, quem Hebræi *Eleazarum* appellant: unde interpretantur, *Dei adjutorium.* Hieronymus verò in interpret. Nom. Hebr. exponit ſimpliciter, *Adjutum.* Eodem modo Theophanes, Homil. VIII. pag. 48. Τάχα δὲ καὶ πᾶς πτωχὸς, ἅτε βοηθείας ὑπὸ τῶν ἐχόντων δεόμεν@-, Λάζαρός ἐστι, τὸ γὰρ ὄνομα τοῦτο προσβοηθούμεν@- ἑρμηνεύεται. *Forſan quilibet pauper, utpote divitum auxilii indigus, Lazarus eſt. Hoc enim nomen exponitur, Adjutus,* ſed in utroque etymo eſt quod deſideres. Nam lingua Hebræa nunquam patitur, ut vox אל deperdat literam א, in hujusmodi nominum compoſitione. Nec poteſt ſignificare *adjutum*: id enim ſignificaret עזור. Doctiſſimus ergo Fullerus vult, negandi particulam Syriacam eſſe לא: Nomen autem participiale, Syrorum more formatum, eſſe עזר, id eſt, *auxiliares* vel *auxiliator*, ut עוזר Hebræum: quem verò *deſtitutum auxilio* Latini dicant, Hebr. nominare לא עוזר לו Syros לא עזר לה & א in vocali ſua longa ſub ל quieſcere: ac proinde Syris לעזר eſſe, qui Latinis *inops.* Græcis ἀβοήθητ@-, qua voce uſus Juſtinus in epiſt. ad Zenam: Μήτις ἀθλίους ὑμᾶς καὶ ἀβοηθήτους ὑπολάβῃ. *Ne quis nos miſeros, & aliorum auxilio deſtitutos eſſe ſuſpicetur.* Et Baſilius in Cap. III. Jeſajæ, p. 927. Ἡλικία ἀβοήθητ@-, εὔκολός ἐστι πάντα παθεῖν, ὥσπερ ἂν δοκῇ τοῖς πολεμίοις. *Ætas auxilio deſtituta, ad omnia mala toleranda eſt facilè expoſita, quæ illi ingerere viſum fuerit hoſtibus.* Hoc etymon ſuo etiam calculo probat Lud. de Dieu in Cap. XVI. Lucæ.

II. Hiſtoria Evangeliſtarum *duos* nobis proponit Lazaros: de quibus diſtinctè agemus.

1. *Prioris* fit mentio Lucæ Cap. XVI. Hîc quæritur, *Utrum narratio iſta de divite prodigo, & de Lazaro, hiſtoria ſit, an parabola?* Tres verò ſunt maximè ſententiæ; quas ordine conſiderabimus.

a. *Quidam parabolam eſſe volunt.* Ita ſentit Clemens Alex. Strom. IV. pag. 486. Τί βούλεται ἡ τοῦ Λαζάρου παραβολὴ τῷ Κυρίῳ, πλουσίου καὶ πένητ@- εἰκόνα δεικνῦσα; *Quid ſibi vult Lazari parabola Domino, divitis & pauperis ſimilitudinem oſtendens?* Idem cenſet Theophylactus in Cap. XVI. Lucæ, pag. 458. Παραβολὴ τοῦτο, ἀλλ' οὐχ, ὥς τινες ἀνοήτως ἂν οἰηθεῖεν, πρᾶγμα ἐστιν ἤδη γεγονὸς, οὐδέπω γὰρ οὔτε τοῖς δικαίοις τῶν ἀγαθῶν, οὔτε τοῖς ἁμαρτωλοῖς τῶν ἐναντίων ἡ ἀποκλήρωσις. *Parabola eſt, ſed non, ut quidam inſipienter exiſtimare poſſent, hiſtoria vel res jam geſta: nondum enim neque juſtis bona, neque peccatoribus contraria aſſignata ſunt. Parabolam* quoque appellat Theophilus Antiochenus lib. IV. Allegoriarum, t. I. Biblioth. Patrum, pag. 889. Eucherius Quæſt. in Lucam. Chryſoſtomus quatuor Homiliis de Lazaro. Homil. I. quanquam dixiſſet, ἡ τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ Λαζάρου καὶ τῶν ἑκατέροις συμβάντων ἱστορία, *hiſtoria de divite & Lazaro, & de iis, quæ utrique acciderunt:* ſtatim tamen ſubjicit, ἄνωθεν ὑμῖν αὐτὴν ἀναγνώσομεν τὴν παραβολήν. *à principio vobis ipſam parabolam legemus.* Mox: Τίς ἐστι τῶν Εὐαγγελιστῶν, ὁ τὴν παραβολὴν ταύτην εἰρηκέναι τὸν Χριστὸν εἰπών; *Quis Evangeliſtarum dixit, hanc parabolam à Chriſto fuiſſe propoſitam?* In principio Homil. III. Οὐ τὰ τυχόντα ὑμᾶς ὤνησεν ἡ κατὰ τὸν Λάζαρον παραβολὴ, πλουσίους καὶ πένητας. *Haudquaquam mediocrem nobis utilitatem attulit de Lazaro parabola, tum divitibus tum pauperibus.* Et ab initio Homil. IV. Τῆς τοῦ Λαζάρου παραβολῆς τὸ τέλ@- ἀνάγκη τήμερον ἀποδοῦναι. *Quod ſupereſt de Lazari parabola, neceſſum eſt, ut perſolvamus hodie.* Aſterius etiam, homil. de Divite & Lazaro, pag. 570. παραβολὴν vocat, & δραματικῶς omnia dicit proponi. Et pag. 571. Οἶμαι τὴν αἰσθητὴν παραβολὴν νοητῆς εἶναι θεωρίας αἴνιγμα. Parabolam eſſe, non hiſtoriam, docet Expoſitio in Cap. XVI. Lucæ, pag. 816. quæ Tito Boſtrenſi adſcribitur.

b. *Pro hiſtoria habent alii.* Id facit Irenæus Lib. II. Cap. LXII. Tertullianus lib. de Anima, Cap. VII. pag. 479. ubi inter alia, *Et quid illic Lazari nomen, ſi non in veritate res eſt?* Ita etiam Ambroſius Comment. Lib. VIII. in Lucæ XVI. Hieronymus ad Marcellam de exitu Leæ; & ad Paulam de abitu Blæſillæ: Hilarius in Pſal. CXXII. Gregorius in Dialogis lib. IV. Cap. XXXIII. & tomi II. Homil. XL. in Evangelia: Auguſtinus lib. XXI. de Civit. Dei, Cap. X. & Epiſt. XCIX. ad Evodium: Euthymius & alii in Cap. XVI. Lucæ. Ipſe etiam Chryſoſtomus Homil. de Lazaro & Divite, tomo VI. Edit. Pariſ. pag. 564. rem totam, tanquam hiſtoriam, ac proinde verè geſtam, tractat: & circa finem, *Lazarum* appellat λαμπρότατον, *clariſſimum.* Appellat etiam ἱστορίαν Homil. I. de Lazaro; ut modò vidimus. Idem Homil. VI. in II. ad Corinthios: πόθεν δυνήσομαι μαθεῖν ὅτι ψυχὴν ἔχεις ἀνθρώπου; Βούλεσθε δείξω νεκρὰν ψυχὴν, καὶ ζῶσαν; ἄγωμεν τὸν λόγον πάλιν ἐπὶ τοὺς ἀρχαίους ἄνδρας ἐκείνους, καὶ, εἰ δοκεῖ, τὸν πλούσιον εἰς μέσον καταθώμεθα τὸν ἐπὶ τοῦ Λαζάρου, καὶ εἰσόμεθα τί ποτέ ἐστι ψυχῆς νέκρωσις. *Unde diſcere potero, te humanâ præditum eſſe animâ? Vultis vobis mortuam ac viventem animam oſtendam? Ad priſcos illos viros ſermonem conferamus, ac, ſi placet, divitem illum, qui Lazari tempore erat, in medium producamus: atque quidnam tandem mors animæ ſit, intelligemus.* Et Homil. VI. adv. Judæos hoc ipſum haud obſcurè innuit, his verbis: Ὁ δὲ Λάζαρ@- λιμῷ

λιμῷ καὶ νόσῳ καὶ ἐρημίᾳ πάντα τὸν χρόνον ἐπάλαισεν, οὐ τριακοντακτὼ ἔτη ἔχων μόνον, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν ζωήν· οὕτω γοῦν καὶ ἐξέπνευσεν, ἐν τῷ πυλῶνι κείμενος τοῦ πλουσίου, καταφρονούμενος, χλευαζόμενος, λιμώττων, τοῖς κυσὶ βορὰ προκείμενος. Οὕτω γὰρ αὐτοῦ τὸ σῶμα παρεῖτο, ὡς μηδὲ ἀποσοβεῖν δύνασθαι τοὺς κύνας ἐπιόντας, καὶ τὰ τραύματα λιχμωμένους. Ἀλλ᾽ ὅμως οὐκ ἐπαοιδὸν ἐζήτησεν, οὐ πέταλα περιῆψεν, οὐ μαγγανείας ἐκίνησεν, οὐ γόητας πρὸς ἑαυτὸν ἐκάλεσεν, οὐκ ἄλλο τι τῶν κεκωλυμένων ἐποίησεν, ἀλλ᾽ εἵλετο μᾶλλον τοῖς κακοῖς ἐναποθανεῖν ἐκείνοις, ἢ τῆς εὐσεβείας μικρόν τι προδοῦναι μέρος. *Lazarus autem cum fame, cum morbo, cum ſolitudine per omnem vitam colluctatus eſt, non triginta & octo annos tantùm in his verſatus, ſed per omne vitæ tempus. Sic igitur & exſpiravit in divitis veſtibulo jacens, contemtus, irriſus, eſuriens, canibus objectus pabulum. Sic enim illius corpus debilitatum erat, ut nec canes irruentes, ulceraq; illius lingentes poſſet abigere. Haud tamen quærebat incantatorem, non petala circumligavit, non adhibuit incantationes, non veneficos ad ſe vocavit, nec aliud quicquam vetitorum tentavit, ſed malis iſtis immori maluit, quàm ulla ex parte pietatem deſerere.* Eodem manifeſtè inclinat Homil. IV. de Fato & Providentia, ſtatim poſt initium Orationis, tom. I. Edit. Pariſ. pag. 729. Juvat hanc ſententiam, quòd, ut eſt apud Scriptorem reſp. ad orthod. Juſtino adſcriptarum, reſp. LX. *Parabola ſit* λόγος ὁμοιότητα περιέχων τοῦ γεγονότος πράγματος πρὸς τὸ ἐσόμενον, *oratio rei præteritæ, cum ea, quæ futura eſt, ſimilitudinem continens:* iſthæc verò ὁμοιότης ſumi ſoleat ab iis, quæ in oculos incurrunt, non illis, quæ in altera geruntur vita: cujusmodi cùm minùs nota ſint, plurimùm rei tenebras magis afferant, quàm lucem.

c. Tertia adhuc reſtat ſententia, inter primam & ſecundam media, quæ non ἁπλῶς hiſtoriam eſſe putat, ſed ſic ſtatuit; ut inter Comœdiam & Tragœdiam eſt, quam Tragicomœdiam vocat Plautus: ita hanc narrationem eſſe quidem hiſtoriam rei geſtæ, ſed tamen παραβολικῶς ſive ἀλληγορικῶς tractatam. Atque huc inclinant recentiores, non tantùm Calvinus, ſed etiam Pontificii, Maldonatus, Salmero. Olim etiam nonnulli. Autor reſp. ad orthodoxos apud Juſtinum, reſp. LX. pag. 258. Τὸ κατὰ τὸν Λάζαρον καὶ πλούσιον διήγημα, οὔτε παραβολή ἐστιν, οὔτε ἱστορία. - - Ἔστι δὲ ὑποτύπωσις λόγου διδασκαλίαν ἔχοντος τοῦ μὴ δύνασθαι μετὰ τὴν ἐκ τοῦ σώματος ἔξοδον τῆς ψυχῆς κατὰ πρόνοιάν τινα ἢ σπουδὴν ὠφελείας τινὸς τυχεῖν τοὺς ἀνθρώπους. *Narratio de divite & Lazaro, neq; parabola eſt, neq; hiſtoria. Eſt autem evidens & illuſtris repræſentatio, doctrinam illam habens, poſt exitum animæ ex corpore, non poſſe homines utilitatem aliquam conſequi providentiâ & ſtudio ullo.* Eadem eſt ſententia Theophanis, Homil. VIII. quæ eſt de Divite & Lazaro, p. 48. Ὁ Σωτὴρ τὴν παροῦσαν παραβολὴν συντάττει τῷ ἱστορικῶς γενομένῳ δραματικὸν συμπλέξας διήγημα. *Salvator præſentem componit parabolam cum eo quod revera fuit, poëticam narrationem intexens.* Chryſoſtomus etiam Homil. I. de Lazaro; ut ſub lit. *a.* vidimus; eadem penè periodo, nunc *hiſtoriam*, nunc *parabolam* appellat. Nempe non parabola, ſed hiſtoria eſt, quatenus Lazarum & Divitem fuiſſe dicit, ac illum poſt mortem delatum narrat in Abrahæ ſinum, & ibi refrigerium conſequi; hunc in inferno ſepultum, atque inibi torqueri: at non hiſtoria, verùm parabola eſt, quatenus dicitur dives oculos levâſſe, & cum Abrahamo locutus, atque ab eo poſtulâſſe, ut aquæ guttâ linguam ſuam refrigeraret: quæ omnia, ut optimè Theophilus Antiochenus lib. IV. Alleg. *Secundùm eos affectus loquitur* Chriſtus: *quos anima aliquando pro neceſſitate corporis geſſerat.*

Qui plura de hac Quæſtione deſiderat, videat Cl. Voſſii Diſputationem V. quæ eſt *de ſtatu Animæ à corpore ſeparatæ*; & Chamierum Panſtratiæ tom. III. lib. VIII. *de uno Mediatore*, Cap. III.

2. *Poſterioris* hiſtoria nobis deſcribitur, Joh. Cap. XI. Erat autem è Bethania, amicus Chriſti, frater Marthæ & Mariæ, & quem Chriſtus mortuum ſuſcitavit. *Lazarus mortuus lapſi Adami Symbolum* fuit. Sic enim Macarius Homil. XXX. pag. 416. Λάζαρος, ὃν ὁ Κύριος ἀνέστησεν, ὁ πολλῆς δυσωδίας γέμων, ὥστε μηδένα δύνασθαι τῷ μνήματι προσεγγίσαι, σύμβολον ἦν τοῦ Ἀδὰμ τοῦ πολλὴν δυσωδίαν ἐν τῇ ψυχῇ προσλαβόντος, καὶ μελανίας καὶ σκότους πληρωθέντος. *Lazarus, quem Chriſtus ſuſcitavit, qui multo fœtore adeò fuit repletus, ut nemo ad ſepulchrum ejus appropinquare potuerit, Symbolum erat Adami, qui multum fœtorem in animam admiſit, & nigredine atq; tenebris eam replevit.* Quoto ætatis anno fuerit ſuſcitatus, & quoto rurſus mortuus. Epiphanius Hæreſi LXVI. pag. 281. Ἐν παραδόσεσιν εὕρομεν, ὅτι τριάκοντα ἐτῶν ἦν τότε ὁ Λάζαρος, ὅτε ἐγήγερται· μετὰ δὲ τὸ ἀναστῆσαι αὐτὸν, ἄλλα τριάκοντα ἔτη ἔζησε, καὶ οὕτω πρὸς Κύριον ἐξεδήμησε κοιμηθείς. *In traditionibus invenimus, Lazarum triginta annos habuiſſe, cùm fuiſſet ſuſcitatus: poſtquam verò reſurrexiſſet, eum alios triginta annos vixiſſe, atq; ſic, poſtquam obdormiviſſet, ad Dominum migrâſſe.* Ibi, ubi ſepultus fuit, exſtructum Templum. Chryſoſtomus Homil. XCII. tom. VII. ἐπιγραφομ. Ἡ θήκη Λαζάρου γέγονεν ἐκκλησία· πάντες γὰρ ἐπείγονται αὐτόθι προσεύξασθαι, ὅπου Ἰησοῦς προσηύξατο. *Sepulchrum Lazari factum eſt Eccleſia: omnes enim illic precari adnituntur, ubi Chriſtus precatus fuit.* Agnoëtæ ex eo, quòd Chriſtus Joh. XI. 34. interrogavit, *Ubi poſuiſtis eum?* impiè collegerunt, eum juxta divinam naturam quædam ignorâſſe. At optimè Athanaſius in Epiſt. ad Maximum Philoſophum, tom. I. pag. 164. Πυνθάνεται ἀνθρωπίνως ποῦ Λάζαρος κεῖται, ἐγείρει δὲ τοῦτον θεϊκῶς. *Juxta naturam humanam interrogat, ubi poſitus ſit Lazarus; eundem verò juxta naturam divinam ſuſcitat.* Chryſoſtomus in Catena ad præſentem locum, pag. 229. Καὶ εἶπε, ποῦ τεθείκατε αὐτόν; Οὐδὲ γὰρ βούλεται αὐτὸς ἐπιρρίπτειν, ἀλλὰ πάντως παρ᾽ ἐκείνων παρακαλούμενος ποιεῖν, ὥστε πάσης ὑποψίας ἀπαλλάξαι τὸ σημεῖον. *Et dixit*, Ubi poſuiſtis eum? *Non enim vult ipſe ſe ingerere, ſed omnia ab iis rogatus facere, ut miraculum omni ſuſpicione liberaret.* Theodorus Mopsveſtenus ibidem: Ἐρωτᾷ, ποῦ τεθείκατε; οὐκ ἀγνοῶν, (πῶς γὰρ ὁ πόρρωθεν εἰπὼν, ὅτι τετελεύτηκεν;) ἀλλ᾽ ὥστε δοκεῖν τάξιν τινὰ τῷ πράγματι διδόναι, καὶ μὴ μετ᾽ ἐπιδείξεως τὸ θαῦμα ἐργάζεσθαι. *Rogat*, ubi poſuiſtis? *non ut ignorans, (quomodo enim, qui dicebat eum mortuum, cùm adhuc procul eſſet?) ſed ut certo quodam ordine, & non ad oſtentationem, miraculum hoc facere videretur.* Et Ammonius: Ἐρωτᾷ δὲ τοῦτο, ἵνα καὶ προφάσει τοῦ ὑποδεῖξαι τὸν τόπον ἔλθωσι, καὶ ἴδωσι τὸ σημεῖον· ὡς ἀφιλόκομπος τοῦτο εἶπε, καὶ ἀγνοεῖν σχηματίζεται, διὰ τὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ταπεινὸν, ὁ πάντα εἰδὼς ὡς Θεὸς, ἵνα πολλοὺς ἑλκύσῃ εἰς τὸν τόπον. *Hoc autem interrogat, ut prætextu loci oſtendendi plures eò convenirent, atq; miraculum cernerent. Tanquam minimè jactabundus id dixit, & propter humanæ naturæ humilitatem, ſe ignorare ſimulabat, cùm ut Deus omnia ſciret, quò plures ad eum locum alliceret.* À Lazaro mortuo; ut illud quoque ex Cl. Meurſio obſervemus; *homo recens mortuus* vocatur Λάζαρος, & *veſtis emortualis* Λαζάρωμα. Triodium; Ἀπὸ τούτου καὶ πᾶς ἄνθρωπος ἄρτι θανὼν Λάζαρος λέγεται, καὶ τὸ ἐντάφιον ἔνδυμα πάλιν Λαζάρωμα καλεῖται, αἰνιττομένου τοῦ λόγου εἰς μνείαν τοῦ πρώτου Λαζάρου ἔρχεσθαι. *Ab hoc etiam omnis homo recens mortuus*

Laza-

Lazarus *dicitur, & sepulchrale vestimentum vocatur* λαζάρωμα, *ut hac ratione nobis in memoriam revocemus primum Lazarum.*

Λαθρογαμία.

Non habent Lexica. Significat *clandestinum matrimonium.* Legitur Can. I. Concilii Laodiceni: *Oportet* τοὺς ἐλευθέρως καὶ νομίμως συναφθέντας δευτέροις γάμοις, μὴ λαθρογαμίαν ποιήσαντας, *eos, qui liberè & legitimè binis nuptiis juncti sunt, neque clandestinum matrimonium inierunt, ad communionem recipi.*

Λαθροδήκτης.

Habent quidem Lexica, sed sine autore. Est *clanculum mordens.* Exempla produximus in voce Κύων, sub finem num. V. ubi vide.

Λαϊκός.

Populi Christiani distinctionem in κληρικοὺς & λαϊκοὺς satis antiquam esse, jam supra in voce Κληρικὸς monuimus, num. II. 1. Quis verò ejusdem fuerit usus, ibidem docuimus. De voce præsenti aliquot videamus testimonia. Ignatius in Epist. ad Magnesios, pag. 55. Ὥσπερ ἄνευ τοῦ πατρὸς ὁ Κύριος οὐδὲν ποιεῖ· οὕτω καὶ ὑμεῖς ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου, μηδὲ πρεσβύτερος, μὴ διάκονος, μὴ λαϊκός. *Quemadmodum Dominus sine Patre nihil facit: sic & vos sine Episcopo, nec Presbyter, nec Diaconus, nec laicus.* Hæc autem excerpta sunt ex Constit. Clement. lib. II. Cap. XXVI. XXX. XXXI. XLIV. In Canonibus Apostolorum aliquoties legitur. Can. XIII. Εἴ τις κληρικὸς ἢ λαϊκός. *Si quis clericus aut laicus.* Can. XXIV. Λαϊκὸς ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσας, ἀφοριζέσθω ἔτη τρία. *Laicus qui se ipsum mutilavit, separetur annos tres.* Vide etiam Can. LXV. LXXII. LXXXIV. LXXXV. Apud Justinum M. resp. XCVII. ad quæst. orthod. Τὴν θυγατέρα τοῦ ἱερέως πορνεύουσαν, διὰ πυρὸς ἀναλίσκει· τὴν δὲ τοῦ λαϊκοῦ ἀνδρὸς, διὰ λίθου. *Filiam sacerdotis fornicantem, igne comburit: viri verò laici, lapidibus enecat.* Justinianus Imp. ad Epiphanium Constantinop. Μὴ εὐθὺς λαϊκὸς εἰς ἐπίσκοπον παραγέσθω. *Laicus non statim ad Episcopatum traducitor.* Theophylactus in Cap. IV. Marci, pag. 209. Οἱ μέν εἰσι παρθένοι καὶ ἐρημικοί· ἄλλοι, μιγάδες καὶ ἐν κοινοβίῳ· ἕτεροι, λαϊκοὶ καὶ ἐν γάμῳ. *Alii quidem sunt virgines & solitarii: alii in cœnobiis & congregationibus vivunt: alii laici & conjugati.* Λαϊκὴ ἀπιστία apud Clementem Alexandr. Strom. V. pag. 562. Τὸ κάλυμμα, κώλυμα λαϊκῆς ἀπιστίας. *Operculo arcebatur populi infidelitas.*

Λαμβάνω.

Verbi hujus significationes pleræque satis notæ: nos duas tantùm, minus obvias, hîc observamus.

I. Notatu dignissima sunt, quæ doctissimus Gatakerus ad II. Cor. XI. 20. Adversf. sacr. Cap. XXVII. observat. Dicit Apostolus: Ἀνέχεσθε γὰρ, εἴ τις ὑμᾶς καταδουλοῖ, εἴ τις κατεσθίει, εἴ τις λαμβάνει, εἴ τις ἐπαίρεται, εἴ τις ὑμᾶς εἰς πρόσωπον δέρει. Non videntur assecuti Interpretes, quid τὸ λαμβάνει velit. Vetus interpres jejunè & exiliter nimis, *si quis accipit:* Beza, *si quis stipendium accipit:* voce ὀψώνιον ex commatio 8. suppletâ. Castellio: *Si quis dona accipit.* Erasmus & Tig. ut vetus. Atqui cum reliqua omnia, quæ Apostolus istic loquitur, atrocioris, gravioris saltem, sint criminis, vocis vim nihil horum satis exprimere videtur. Præterea neque magnum, aut insolens est, pati aliquem, qui vel muneris obiti mercedem aliquam, vel etiam sponte data accipere velit. Accessit propiùs paulò Primasius; *Si quis devorat, si quis accipit, id est, substantias vestras accipiendo, vel rapiendo consumit.* Ut *accipere* hoc loco pro *diripere* sit. Gregorius itidem in Job. lib. XXXIII. Cap. XVI. *Si quis accipit, id est, si quis rapit: accipere enim aliquando dicimus auferre; unde & aves illæ, quæ sunt rapiendis avibus avidæ, accipitres vocantur.* Quæ eadem Isidorus habet, Orig. lib. XII. Cap. VII. Inde de Antiocho Seleuci fratre: *Hierax est cognominatus; quia non hominis, sed accipitris ritu, in alienis eripiendis, vitam sectaretur.* Quanquam *accipere & rapere* opponi solent plerumque. Julianus Imp. apud Marcellinum, lib. XVI. *Rapere, non accipere, sciunt agentes in rebus.* Verùm ita טרף Hebr. reddidit vetus interpres Hoseæ IV. 14. *Ego capiam:* & Cap. VI. 1. *ipse cepit:* pro *rapiam, & rapuit.* Quod & Drusius observavit Miscell. lib. II. Cap. LXXV. Quin & λαμβάνειν ἀντὶ τοῦ ἀφαιρεῖν usurpatur. Quod & Brightmannus monuit, Apocal. III. 11. Ἵνα μηδεὶς λάβῃ τὸν στέφανόν σου. *Ne quis coronam tibi auferat.* Et Cap. VI. 4. Λαβεῖν τὴν εἰρήνην ἀπὸ τῆς γῆς. *Pacem tollere de terra.* Ita potest reddi, εἴ τις λαμβάνει, *si quis tollit:* quemadmodum etiam versio in vulgarem linguam Græcam, pro λαμβάνει, ponit παίρνει, quod significat ἀφαιρεῖ. Verùm optimè Dunæus; λαμβάνει, *quæstum facit;* id enim etiam τὸ λαμβάνειν, unde λῆμμα & λῆψις, *quæstus.* Aristoteles Ethic. lib. IV. Cap. I. Ἐλευθεριότης ἐστὶ μεσότης περὶ δόσιν καὶ λῆψιν. *Circa largitionem & quæstum.* Æschini objicit Demosthenes, quòd sit ἐπὶ τὸ λῆμμα ῥέπων, *ad quæstum,* iniquum, scil. quo corrumpatur, *pronus.* Vide Lexica in voce λῆμμα, Demosthenes etiam τὸ λαβεῖν eodem sensu absolutè usurpavit. Περὶ τριηραρχίας. Παντελῶς τ' ἄλλα περίεργα πρὸς τὸ λαβεῖν νομίζουσι. *Superflua reliqua omnia, præterquam quæstum facere, reputant.* Idem Olynthiacâ I. Μίαν σύνταξιν εἶναι τὴν αὐτὴν, τοῦ τε λαμβάνειν, καὶ τοῦ ποιεῖν τὰ δέοντα. *Unam eandemq; rationem esse debere & quæstum faciendi, & quæ opus sunt exequendi.* Quin & in eadem oratione τὸ καρποῦσθαι & τὸ λαμβάνειν pro eodem planè adhibentur verbis illis: Ἤκουον δ' ἔγωγέ τινων, ὡς οὐδὲ τοὺς λιμένας, καὶ τὰς ἀγορὰς, ἔτι δώσειν αὐτῷ καρποῦσθαι· τὰ γὰρ κοινὰ τὰ Θετταλῶν, ἀπὸ τούτων δέοι διοικεῖν, οὐ Φίλιππον λαμβάνειν. *Ego verò audivi quosdam non concessuros, ut è foris & portubus fructus percipiat: oportere enim ex istis quæ opus sunt confiant, non ut Philippus quæstum faciat.* Itaque, εἴ τις λαμβάνει, sic potest παραφράζεσθαι, *si quis per technas calidas quæstum faciendo emungit vos.* Hoc autem ampliùs est multò, quàm *dona accipere,* quod est spontaneæ largitionis, aut *stipendium* etiam, quod est justæ mercedis; & cum reliquis, quæ hoc loco congessit Apostolus, apprimè convenit; isti enim personati Apostoli & prædicatores ἀδόκιμοι, non tantùm prædicationis precium à Corinthiis sumebant, sed εἰς τὰς οἰκίας ἐνδύνοντες, ut alibi Apostolus, ipsos etiam exedebant. Reliqua apud Gatakerum vide.

II. Illustris planè, sed satis difficilis est locutio Christi Joh. XVI. 14. 15. ubi de Spiritu S. bis dicit, ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, *de meo accipiet.* In ejus explicatione non consentiunt Veteres.

1. *Alii* enim *volunt* hac locutione *significari unitatem Filii ac Spiritus sancti.* Ita Chrysostomus ad præsentem locum, seu Homiliâ in Joh. LXXVIII. pag. 881. Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, τουτέστιν, ἅπερ ἂν εἶπον ἐγὼ, ταῦτα κἀκεῖνος ἐρεῖ. Ὅταν δὲ εἴπῃ, Οὐδὲν ἀφ' ἑαυτοῦ λαλήσει, οὐδὲν ἐναντίον, οὐδὲ ἴδιον παρὰ τὰ ἐμά. Ὥσπερ οὖν περὶ ἑαυτοῦ λέγων, ὅτι ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ, τοῦτό φησιν, ὅτι οὐδὲν παρεκτὸς τοῦ Πατρὸς, οὐδὲν ἴδιον παρ' ἐκεῖνον, καὶ ἀλλότριον· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ πνεύματος. Τὸ δὲ, ἐκ τοῦ ἐμοῦ, ἐξ ὧν ἐγὼ οἶδα, ἐκ τῆς ἐμῆς γνώσεως· μία γὰρ ἐμοῦ καὶ τοῦ

τοῦ πνεύματος γνῶσις. Ipſe de meo accipiet, *hoc eſt, quæ ego dixi, eadem ipſe quoque dicet.* *Cùm verò dicit*, nihil à ſe ipſo loquetur, *nihil contrarium, nihil aliud à meis dictis.* *Quemadmodum itaque de ſe ipſo loquens*, Quia à me ipſo non loquor, *id dicit, nihil præter Patris voluntatem, nihil ab ipſo alienum : ita etiam de Spiritu ſancto. Illud autem*, de meo, *ex iis, quæ ego ſcio, ex mea cognitione : una enim eſt mea & Spiritûs cognitio.* Theophylactus imitatur, pro more, Chryſoſtomum, quando pag. 790. in Joh. ſcribit : Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, τουτέστιν, ἐξ ὧν αὐτὸς οἶδα, ἐκ τῆς ἐμῆς γνώσεως· ἢ καὶ ἄλλως τὸ ἐκ τοῦ ἐμοῦ, τουτέστιν, ἐκ τοῦ ἐμοῦ θησαυροῦ, ὅπερ ἐστὶ τοῦ πατρός. Ἐπεὶ γὰρ πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμά ἐστι, καὶ ἐμὸς πλοῦτος, καὶ ὁ Παράκλητος δὲ ἐκ τοῦ πατρὸς λαλήσει, εἰκότως λέγω, ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, τουτέστι, θησαυροῦ, καὶ πλούτου, καὶ τῆς γνώσεως. Ipſe de meo accipiet, *hoc eſt, ex his quæ novi, ex mea cognitione. Vel etiam aliter*, de meo, *hoc eſt, ex meo theſauro, qui ſcilicet Patris eſt. Cùm enim omnia quæcunque Pater habet, mea ſint, meæ etiam ſint divitiæ, Paracletus verò ex Patre loquetur, meritò dico, quod de meo accepturus ſit, hoc eſt, theſauro, & divitiis, & cognitione.* Eodem modo explicat Metrophanes in Confeſſ. Eccleſ. Orient. Cap. I. pag. 28. Τὸ, ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, αὐτὸς ὁ ἀρχιδιδάσκαλος ἡμῶν ἤδη ἐσαφήνισεν, ἐπαγαγὼν εὐθὺς τὸ, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν· μονονουχὶ λέγων, οὐκ ἄλλα μὲν ἐγὼ ἀνήγγειλα ὑμῖν, ἄλλα δ' ἐκεῖνος ἀναγγελεῖ, ἀλλὰ ταυτὰ ἐμοὶ κἀκεῖνος ἀναγγελεῖ· ἅπερ γὰρ ὁ πατήρ εἴρηκέ μοι, ἐκ τούτων καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα λῃψόμενον ἀναγγελεῖ ὑμῖν· δεικνὺς ἀναντιῤῥήτως κἂν τούτοις κοινὴν εἶναι τὴν τῆς ὁμοουσίου Τριάδος περὶ τὰ ἔξω ἐνέργειαν. *Illud*, ipſe de meo accipiet, *ipſe ſummus magiſter noſter, jam explicavit, quando ſtatim adjecit*, Et annunciabit vobis, *tantum non dicens : Non ego alia annunciavi vobis, & alia ille annunciabit ; ſed eadem quæ ego & ille annunciabit : quæ enim Pater mihi dixit, ex his etiam Spiritus S. ſumet & annunciabit vobis : demonſtrans ſimul etiam per hæc citra contradictionem, communem eſſe conſubſtantialis Trinitatis ad extra operationem.*

2. *Alii exiſtimant*, verbis, ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, *proceſſionem Spiritus S. ex Filio indicari.* Epiphanium hac locutione, πνεῦμα πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ τοῦ υἱοῦ λαμβάνον, proceſſionem Spiritûs ex Patre & Filio ſignificare, docuimus in voce Ἐκπόρευσις, num. II. 2. ad lit. *a*. Eodem concedit Cyrillus Alex. in Catena in Cap. XVI. Joh. pag. 395. ubi de Spiritu ſancto: Ἐπειδὴ ὁμοούσιόν ἐστι τῷ υἱῷ, πρόεισι θεοπρεπῶς καὶ δι' αὐτοῦ, τὴν ἐφ' ἅπασι τελειοτάτην ἔχων ἐνέργειάν τε καὶ δύναμιν· διὰ τοῦτό φησιν, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται. *Cùm Filio ſit conſubſtantialis, ab ipſo quoq; Deo congruenti modo, procedit, & per ipſum perfectiſſimam in omnibus operandi vim atq; efficacitatem habet; propterea dixit, Quia de meo accipiet.* Perſpicuus imprimis in hac re Apolinarius in eadem Catena, pag. 396. Εἰς ἐμὴν ἔσται δόξαν ἡ τοῦ πνεύματος ἐνέργεια καὶ διδασκαλία, ὅτι καὶ παρ' ἐμοῦ τὸ πνεῦμα ὁρμᾶται. Τὸ δὲ, παρ' ἐμοῦ λέγων, δηλῶ καὶ τὸ παρὰ πατρὸς, ἐμὰ γάρ ἐστι τὰ πατρῷα. *Spiritus efficacitas atq; doctrina in meam cedet gloriam, quoniam à me Spiritus procedit. Dicens autem*, à me, *ſignifico etiam à Patre, Patris enim etiam mea ſunt.* Poſtea illud, ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, negat *de cognitione* intelligi debere : tandemque concludit, ὥστε ἀντὶ τοῦ λέγειν, ὅλον παρ' ἑαυτοῦ τὸ πνεῦμα ὁρμᾶσθαι, εἴρηκε τὸ, ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται. *Pro eo itaque quod diceret, totum à ſe Spiritum promanare, ait, Ille de meo accipiet.* Nonnus in ſua paraphraſi itidem de proceſſione intellexit, ſed cùm proceſſionem Spiritûs ex Filio negaret, illud ἐκ τοῦ ἐμοῦ, temerario auſu mutavit, & pro eo poſuit ἐκ τοῦ πατρός. Sic enim v. 14. παραφράζει :

Οὗτος ἰὼν παρὰ πατρὸς, ἀνυψώσει με γεραίρων.
Ὅττι κεν ἡμετέροιο δεδεγμένος ἐκ γενετῆρος
Ὑμῖν συμμιγέεσσι προώρια θέσφατα φαίνει
Ὅσσα περ ἔσσεται ὔμμι. -- -- --
Hic exiens à Patre, exaltabit me honorans :
Quia noſtro recipiens à Patre
Vobis promiſcuis tempus præoccupantia oracula oſtendet,
Quæcunque evenient vobis. -- -- --

Et v. 15.

Οὗ χάριν ὔμμιν ἔειπον ὅτι ζαθέοιο τοκῆος
Λέγμενος ἡμετέροιο προαγγέλλει τέλος ἔργων.
Propter quod vobis dixi, quòd divino à Patre
Recipiens noſtro prænunciabit finem operum.

Vide Danièlis Heinſii Exercitationes Sacras ad Nonnum, Cap. XXVI.

Λαμπήνη.

Quid λαμπήνη ſit, docet Suidas, quando ſcribit : Λαμπήνη, ἅμαξα βασιλική. Ἴρδιον περιφανές· ὅ ἐστιν ἅρμα σκεπαστόν. Λαμπήνη *eſt currus regius, regia lectica : rheda inſignis, id eſt, currus tectus.* Ἴρδιον corruptè ſcriptum pro ῥαίδιον. Veteres Gloſſæ : Ῥαίδιον, *rheda.* Unde etiam Heſychius reſtituendus, apud quem : Λαμπήνη, εἶδος ἁμάξης, ἐφ' ἧς ὀχοῦνται. Ἔνιοι, ἀπήνη, ἢ ἅρμα ἁμάξης περιφανοῦς βασιλικῆς, ἢ ῥαβδίον περὶ κεφαλὴν ἐστιν ἅρμα σκεπαστόν. Ultima omnino ſic legenda, ἢ ῥαίδιον περιφανὲς, ὅ ἐστιν ἅρμα σκεπαστόν. Legitur Jeſajæ LXVI. 20. ἐν λαμπήναις ἡμιόνων, *in rhedis mulorum.* In Hebræo eſt, *in rhedis & in mulis.* Ἐν δια δυοῖν. Dicitur etiam λαπήνη. Suidas : Λαπήνη, ἡ ἅμαξα. *Rheda, currus.* Et I. Samuël. XXVI. 5. 7. Græcæ verſionis una editio Saulem dormientem deſcribit ἐν λαμπήνῃ, altera ἐν λαπήνῃ. Porrò, ut λείβειν, obſervante incomparabili Bocharto, factum eſt ex εἴβειν, λάχνη ex ἄχνη, λαιψηρὸς ex αἰψηρὸς, ita λαπήνη ex ἀπήνη. Et ἀπήνη propriè eſt *mulare vehiculum.* Heſychius : Ἀπήνη, ἅμαξα· ἡ δὲ ζεῦγος ἡμιόνων. *Apene, currus : aliis eſt mulorum jugum.* Et Suidas : Ἀπήνη, ἡ ἅμαξα. Homerus Odyſſ. ζ'. v. 73.

Οἱ μὲν ἄρ' ἐκτὸς ἅμαξαν ἐΰτροχον ἡμιονείην
Ὅπλεον, ἡμιόνους θ' ὕπαγον, ζεῦξάν θ' ὑπ' ἀπήνῃ.
Illi quidem extra currum velocem à mulis agitatum
Inſtruebant, mulos verò ſubegerunt, junxeruntq; ſub curru.

Vetus Scholiaſtes ad v. 75. ejusd. Od. ἀπήνην interpretatur ἅμαξα. Il. ώ. v. 324.

Πρόσθε μὲν ἡμίονοι ἕλκον τετράκυκλον ἀπήνην.
Ante quidem muli trahebant quatuor-rotarum currum.

Hìc rurſus exponitur per ἅμαξα. Odyſſ. ζ'. v. 88.

Ἔνθ' αἵγ' ἡμιόνους μὲν ὑπεκπροέλυσαν ἀπήνης.
Ibi illæ mulos quidem ſolvebant à curru.

Odyſſ. ή. v. 5. 6.

Οἵ ῥ' ἀπ' ἀπήνης
Ἡμιόνους ἔλυον.
Qui ſanè à curru
Mulos ſolvebant.

Pindari Scholiaſtes, Olympiâ V. pag. 40. Ἀπήνη δέ ἐστιν ἅρμα ἐξ ἡμιόνων ζευχθέν. *Apene eſt currus mulis junctus.* Itaque id ipſum fuit λαμπήνη, vel λαπήνη. Hinc Theodoretus hæc vocabula, quæſt. LX. in I. Reg. pag. 258. inter ſe confert tanquam ἰσοδύναμα. Λαμπήνη, inquit, εἶδός ἐστιν ἁρμαμάξης, ὥσπερ αὖ καὶ ἀπήνη. *Lampene, carrucæ genus eſt, ſicut etiam apene.*

Λαμπρός.

Dies reſurrectionis Chriſti aliquando, nullo alio addito nomine, vocatur λαμπρά. Pentecoſtarium :

Οἱ

Οἱ κανόνες τῆς λαμπρᾶς μετὰ τῶν εἱρμῶν. *Canones splendidi cum hirmis.* Aliis dicitur λαμπρὰ ἡμέρα. Georgius Acropolita in Histor. Καὶ τὴν λαμπρὰν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμέραν προεορτάσας. *Et splendida resurrectionis die ante celebrata,* iterum aliis λαμπρὰ κυριακή. Pentecostarium; Τὸν κανόνα τῆς λαμπρᾶς κυριακῆς, *Canonem splendidi Dominici.* Demetrius Chomatenus in Resp. λαμπρὰ κυριακὴ τοῦ πάσχα. *Splendida Dominica Paschatis.*

Λαμπροφορέω.

Non habent Lexica. Duas autem ejus observavi significationes:

I. *Splendeo.* Apud Athanasium, quæst. XXVII. ad Antiochum, tom. II. pag. 341. Ὅσον διαφέρει τῆς σελήνης ὁ ἥλιος· τοσοῦτον ὑπερέχει καὶ λαμπροφορεῖ ἡ τῶν ἀγγέλων οὐσία τῆς οὐσίας τῶν ψυχῶν τῶν ἀνθρώπων. *Quantum sol à luna differt: tantum superat & splendet supra essentiam animarum humanarum essentia Angelorum.*

II. *Candidam vestem gero.* In veteri Ecclesia in Baptismo veste candida induebantur, ut videre est in vocibus Ἔνδυμα, num. II. & Ἐσθής. Illi dicebantur λαμπροφορεῖν Jobius apud Photium, Cod. CCXXII. pag. 595. Οἱ φωτιζόμενοι ἐπὶ ζ' ἡμέρας λαμπροφοροῦσι. *Baptizati septem diebus candidati incedunt.* Rationem habes ibidem, pag. 597. Τὸ μέντοι λαμπροφορεῖν τοὺς βαπτιζομένους, τῆς τῶν ἀγγέλων ἐστὶ σύμβολον λαμπρότητος, τὸ καθαρὸν ἐκείνοις τοῦ νοῦ, καὶ ἀμιγὲς τῆς ὕλης καὶ τῶν παθῶν διατυπούσης· ὧν χρὴ καὶ τὸν φωτισθέντα, ἐν μεθέξει τῆς χάριτος γεγονότα, ἐν τοῖς λαμπρότητος χαρίσμασι συντηρεῖν ἑαυτόν. *Quòd autem qui baptizantur candidam vestem gerunt, signum illud est Angelici splendoris, qui puritatem mentis illis, sine mixtione materiæ ac passionum, exhibet: quorum quidem gratiæ cùm illuminatus sit particeps effectus, in splendoris accepti donis se ipsum conservare debet.* Plura vide in Ἀπέκδυσις & Ἱμάτιον; item observat. nostrarum Cap. III. ad appellationem Baptismi XI. pag. 81.

Λαμπροφορία.

Λαμπροφορία est *candidæ vestis gestatio.* Gregorius Nazianzenus orat. XXIII. pag. 409. de Angelis: Ἀγγελικὸν ἡ λαμπροφορία, καὶ ἡ φαιδρότης, ὅταν τυπῶνται σωματικῶς, σύμβολον οἶμαι τοῦτο τῆς κατὰ τὴν φύσιν αὐτῶν καθαρότητος. *Angelicum est candidæ vestis gestatio, & splendor, cùm corporeâ formâ pinguntur, ad designandam, ni fallor, naturalem ipsorum puritatem:* Can. CII. Concilii in Trullo: Πρὸς τὴν ἄνω λαμπροφορίαν καλούμενος ἄνθρωπος. *Homo ad claritatem illam supernam vocatus.*

Λαμπροφόρος.

Candidam vestem gerens. Dies resurrectionis Christi vocatur λαμπροφόρος ἡμέρα. Pentecostarium: Ἀρχόμεθα δὲ ἀναγινώσκειν ἀπ' αὐτῆς δηλονότι τῆς λαμπροφόρου ἡμέρας. *Incipimus verò legere, ab ipsa nempe die splendorifera.* Paracletice: Πρώτη ὑπάρχει ἡμερῶν καὶ κυρία, ἡ λαμπροφόρος αὕτη, ἐν ᾗ ἀγάλλεσθαι ἄξιον. *Prima existit & præcipua dierum, hæc splendorifera, in qua exsultare decet.* Nicolaus Patriarcha ad Anastasium Abbatem Sinaitam: Ἰδοὺ λοιπὸν ἐφέστηκεν ἡμέρα λαμπροφόρος, ἡ τοῦ Χριστοῦ ἀνάστασις, πιστῶν ἡ εὐφροσύνη. *Ecce denique instat dies splendorifera, Christi resurrectio, credentium lætitia.* Theophanes sub finem orat. XXVI. pag. 187. Προετοιμασθῶμεν ὑπαντῆσαι Χριστῷ, κατὰ τὴν λαμπροφόρον ἀνάστασιν καθαραῖς ἐλλαμπόμενοι πράξεσιν. *Ad occursum Christi nos præparemus, tempore splendoriferæ resurrectionis, puris actionibus prælucentes.* Resurrectionis autem Christi dies ita vocatur, non solùm quòd mentes hominum illustraret, & de splendidæ vitæ æternitate commonefaceret; sed etiam quòd luminibus omnia cereisque accensis illuminarentur, ut colligitur ex Gregorii Nazianzeni orat. XLII. quæ est II. in Pascha, pag. 676. Πάσχα, Κυρίου πάσχα, καὶ πάλιν ἐρῶ πάσχα τιμὴ τῆς τριάδος· αὕτη ἑορτῶν ἡμῖν ἑορτὴ, καὶ πανήγυρις πανηγύρεων, τοσοῦτον ὑπεραίρουσα πάσας, οὐ τὰς ἀνθρωπικὰς μόνον καὶ χαμαὶ ἐρχομένας, ἀλλ' ἤδη καὶ τὰς αὐτοῦ Χριστοῦ καὶ ἐπὶ αὐτῷ τεκουμένας, ὅσον ἀστέρας ἥλιος· καλὴ μὲν καὶ ἡ χθὲς ἡμῖν λαμπροφορία καὶ φωταγωγία, ἣν ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ συνεστησάμεθα πᾶν γένος ἀνθρώπων μικροῦ δεῖν, καὶ ἀξία πᾶσα, δαψιλεῖ τῷ πυρὶ τὴν νύκτα καταφωτίζοντες, καὶ τοῦ μεγάλου φωτὸς ἀντίτυπος· ὅσον τε οὐρανὸς ἄνωθεν φρυκτωρεῖ, κόσμον ὅλον αὐγάζων τοῖς παρ' ἑαυτοῦ κάλλεσι καὶ ὅσον ὑπερουράνιον, ἔν τε ἀγγέλοις τῇ πρώτῃ φωτεινῇ φύσει μετὰ τὴν πρώτην τῷ ἐκεῖθεν πηγάζεσθαι, καὶ ὅσον ἐν τῇ τριάδι, παρ' ἧς φῶς ἅπαν συνέστηκεν ἐξ ἀμερίστου φωτὸς μεριζόμενον καὶ τιμώμενον· καλλίων δὲ ἡ σήμερον καὶ περιφανεστέρα, ὅσῳ χθὲς μὲν πρόδρομον ἦν τοῦ μεγάλου φωτὸς ἀνισταμένου τὸ φῶς, καὶ οἷον εὐφροσύνη τὶς προεόρτιος· σήμερον δὲ τὴν ἀνάστασιν αὐτὴν ἑορτάζομεν, οὐκ ἔτι ἐλπιζομένην, ἀλλ' ἤδη γεγενημένην, καὶ κόσμον ὅλον ἑαυτῇ συνάγουσαν. *Pascha, Domini Pascha, iterumque Pascha dicam: honor sacro-sanctæ Trinitatis. Hoc est festum festorum, & celebritas celebritatum, tantum reliquis omnibus, non humanis tantùm, & ab hominibus profectis, sed ipsis Christi festis diebus, clarius, quantum sol stellas superat claritate. Illustris quidem nobis & hesterna lux, plena luminum & lucernarum, quam privatim publiceque omnes prope mortales, & omnes omnium dignitatum ordines, pulsa crebris ignibus nocte, peregimus; lux, inquam, magnum illud lumen referens: quantò cœlum altius totum terrarum orbem suis ornamentis illustrat, quantoque clarius illud lumen, quod supracœleste est, & in Angelis veluti prima lucida natura, post principem & increatam naturam, etiam ipsa Trinitate, à qua omnis lux producta est, ab indivisibili lumine divisum atque honoratum, oritur tanquam ex fonte. Præclarior verò lux hodierna, quòd hesterna hodiernæ quasi nuncia fuerit, & veluti nascens primum jubar, & ante solennitatem ipsam lætitia: hodierna verò die ipsam resurrectionem celebramus, non ampliùs in spe positam & exspectatam, sed præsentem, totumque ad se mundum attrahentem.* Alium locum sub verbo λευχειμονέω producimus ex Ignatio Diacono. Hic verò etiam illud probè tenendum, quòd, etiamsi ista λαμπροφορία & φωταγωγία jam olim in Ecclesiam fuerit introducta, ipse tamen Greg. Nazianzenus alibi morem istum reprehenderit potiùs, tanquam à Gentibus mutuatum, quàm commendarit. En tibi verba ejus ex orat. IV. quæ est II. in Julianum, pag. 129· Πρῶτον μὲν ἀδελφοὶ, πανηγυρίσωμεν, μὴ φαιδρότητι σώματος, μηδὲ ἐσθῆτος ἐναλλαγαῖς, καὶ πολυτελείαις, μηδὲ κώμοις καὶ μέθαις, ὧν κοίτας καὶ ἀσελγείας τὸν καρπὸν ἐμάθετε· μηδὲ ἄνθεσι στέψωμεν ἀγυιάς, μηδὲ μύρων αἰσχύναις τραπέζας, μηδὲ πρόθυρα καλλωπίσωμεν· μὴ τῷ αἰσθητῷ φωτὶ καταλαμπέσθωσαν οἰκίαι, μηδὲ συναυλίαις καὶ κρότοις ἀσχημονείτωσαν· οὗτος μὲν γὰρ ἑλληνικῆς ἱερομηνίας ὁ νόμος· ἡμεῖς δὲ μὴ τούτοις τὸν Θεὸν γεραίρωμεν, μηδὲ τὸν παρόντα καιρὸν ἐπαίρομεν, οἷς οὐκ ἄξιον, ἀλλὰ ψυχῆς καθαρότητι, καὶ διανοίας φαιδρότητι, καὶ λύχνοις τοῖς ὅλον τὸ σῶμα φωτίζουσι τῆς ἐκκλησίας· θείοις λέγω θεωρήμασι καὶ νοήμασιν ἐπί τε τὴν ἱερὰν λυχνίαν ἐγειρομένοις, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην καταλάμπουσιν. *Ac primùm quidem, fratres, festum celebremus non corporis nitore, non vestitûs mutatione ac magnificentiâ, non comessationibus & ebrietatibus, quarum fructum cubilia, & impudicitias esse didicistis: nec floribus vicos cingamus, unguentorum turpitudine mensas & vestibula ornemus: nec externo lumine splendescant domus, nec tibicinum cantu plausi-*

plausibusque personent: hoc enim more Gentiles novæ Lunæ festum celebrant. At nos ne committamus, ut ad hunc modum Deum honoremus, ac præsens tempus iis rebus, quæ minimè decent, extollamus: verùm animi puritate & mentis hilaritate, & lucernis totum Ecclesiæ corpus illustrantibus, hoc est, divinis contemplationibus & cogitationibus, quæ super sanctum candelabrum excitentur, atque universum terrarum orbem luce perfundant.

Λαοηγησία.

Non habent Lexica. Est *populi ducatus*, vel, ut ita dicam, *ductio*. Legitur apud Justinum Mart. in Dialogo cum Tryphone, ubi Josua dicitur διαδέξασθαι τὴν λαοηγησίαν μετὰ Μωσέα, *Mosi successisse in populo ducendo.*

Λαοπλάνος.

Hæc etiam vox à Lexicographis omittitur. Est *populi seductor*. Idem Justinus, Dial. eodem, de Judæis Christum calumniantibus, Καὶ μάγον εἶναι αὐτὸν ἐτόλμων λέγειν, καὶ λαοπλάνον. *Magum eum & populi seductorem nominare audebant.* Vide Joh. VII. 12.

Λαοσυνάκτης.

Inter officia & dignitates magnæ Ecclesiæ Constantinopolitanæ erat officium *Laosynactarum*, qui Diaconos congregabant, & intonabant, ne quis ex ipsis abesset; convocabant etiam Principes & populum in Ecclesiam. Vide in ψάλτης.

Λαοσυναξία.

Est *conjuratio*. In quæstionibus ad Nicetam, Metropolitanum Thessalonicensem: Ὁ λαοσυναξίας ἐκμελετῶν, τίνι ἆρα ἐπιτιμίῳ ὑπόκειται; *Qui conjurationes meditatur, cuinam pœnæ subest?* Quod in quæstione est λαοσυναξία, id in responsione appellatur συνωμοσία & φρατρία, *conjuratio, conspiratio.*

Λαργιτίωνες.

De hac voce sufficienter actum in Κόμης, ad num. 3. ubi vide, ut in Gl. Meursii.

Λάρμα.

Non habet Meursius in Glossario suo. Est *conclamatio ad arma*. In hist. Concilii Florentini, sect. VII. Cap. V. pag. 192. Δραμὼν τὶς ἐξ αὐτῶν λάρμα διὰ τοῦ κώδωνος ἐσήμανε. *Accurens eorum aliquis per campanam ad arma convocavit.* Mox: Ἐσήμανε λάρμα παρὰ γνώμην τῶν λοιπῶν. *Præter reliquorum voluntatem ad arma convocavit.*

Λατρεία.

I. *Latè* sumitur hæc vox, & denotat quicquid fit in honorem & cultum Dei. Theodoretus ad v. 9. Cap. I. ad Romanos, pag. 13. Εἴδη λατρείας πολλά· Καὶ γὰρ ὁ προσευχόμενος, Θεῷ λατρεύει, καὶ ὁ νηστείᾳ χρώμενος, καὶ ὁ τοῖς θείοις προσέχων λογίοις, καὶ μέντοι καὶ ὁ τῆς τῶν ξένων θεραπείας ἐπιμελούμενος. *Multa divini cultûs sunt genera. Qui enim precatur, Deum colit, & qui jejunio utitur, & qui divinis vacat eloquiis: & is etiam, qui recipiendorum hospitum curam gerit.* Eadem ad eundem locum habet Oecumenius, pag. 247. Apud Chrysostomum in Psal. XLI. ἐπιτελεῖν λατρείαν de eo dicitur, qui pietatem exercet in canendis ad mensam communem Psalmis. Joh. XVI. 2. dicit Christus ad discipulos suos: Ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, ἵνα πᾶς ὁ ἀποκτείνας ὑμᾶς, δόξῃ λατρείαν προσφέρειν τῷ Θεῷ. *Sed venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo.* Ita vulgatus: malim cum Beza *cultum* interpretari, vel *officium*, *rem gratam*. Ita intellexit Theophylactus, qui pag. 786. interpretatur, θεάρεστον ἔργον νομίσει καὶ εὐσεβὲς διαπράξασθαι. *Existimabit se rem piam Deoque gratam facturum.* Et Ammonius in Catena in Joh. pag. 388. Ὅτι λατρείας θεοφιλοῦς δύναμιν εἶναι νομίζουσι τὸ σφάξαι ὑμᾶς. *Existimant se Deo gratum exhibere cultum, si vos occidant.* Oratio sive invocatio Dei vocatur λατρεία. Chrysostomus Homil. I. περὶ προσευχῆς, conjungit εὐχὴν καὶ λατρείαν, & disertè hanc pro illa ponit. Verba ejus sunt: Ὅταν ἴδω τινὰ τῆς τοῦ Θεοῦ λατρείας ἀκορέστως ἐχόμενον, καὶ τὸ μὴ προσεύχεσθαι συνεχῶς, ἐν ταῖς μεγίσταις ἀριθμοῦντα ζημίαις, τεκμαίρομαι τὸν τοιοῦτον πάσης ἀρετῆς ἀσκητὴν εἶναι βέβαιον, καὶ τοῦ Θεοῦ ναόν· εἰ γὰρ στολισμὸς ἀνδρὸς, καὶ βῆμα ποδὸς, καὶ γέλως ὀδόντων ἀναγγέλλει τὰ περὶ αὐτοῦ, κατὰ τὸν σοφὸν Σολομῶντα· πολλῷ μᾶλλον εὐχὴ καὶ λατρεία σημεῖόν ἐστι δικαιοσύνης ἁπάσης. *Ubi quem conspexero insatiabiliter adhærentem latriæ Dei, &, si non continenter oraverit, id in maximis detrimentis deputantem, hunc ego conjicio omnes virtutes solidè exercere, Deique esse templum. Nam si vestitus hominis, si pedum incessus, si risus dentium, juxta sapientem Solomonem, declarat qualis homo sit: multò magis Oratio & Latria Dei signum est omnigenæ justitiæ.* Et Homil. eadem: Χρὴ καὶ τῆς κλίνης ἀπανισταμένους φθάνειν ἀεὶ τὸν ἥλιον τῇ τοῦ Θεοῦ λατρείᾳ, καὶ τραπέζης ἁπτομένους, καὶ καθεύδειν μέλλοντας· μᾶλλον δὲ καὶ καθ' ἑκάστην ὥραν μίαν εὐχὴν τῷ Θεῷ προσφέροντας, ἴσον τῇ ἡμέρᾳ δρόμον τρέχοντας· ἐν δέ γε τῇ τοῦ χειμῶνος ὥρᾳ καὶ τῆς νυκτὸς τὸ πλεῖστον μέρος εἰς προσευχὰς ἀναλίσκοντας, καὶ τὰ γόνατα κάμπτοντας σὺν πολλῷ τῷ φόβῳ τῇ δεήσει προσέχοντας, μακαρίζοντας ἑαυτοὺς ἐπὶ τῇ τοῦ Θεοῦ λατρείᾳ. *Oportet & stratis relictis Dei latriâ prævenire solis exortum, & cùm ad mensam accedimus, & cùm cubitum ituri sumus: quin potiùs singulis horis unam precationem offerre Deo, æqualem diei cursum decurrentes: hyberno verò tempore etiam noctis maximam partem precibus consumentes, & genua flectentes multo cum timore precibus intentos, beatos prædicantes nos ipsos ob Dei latriam.* Hìc non incommodè quæritur, An distinctio λατρείας & δουλείας, qualem urgent Pontificii, dum volunt λατρείαν esse cultum soli Deo debitum; δουλείαν verò cultum, quem fas sit religiosè tribuere creaturis, aliquo nitatur scripturæ fundamento? Nos illud negamus; ratio evidentissima est, quia hæ voces sine discrimine usurpantur, & ejusdem sunt significationis, tam apud profanos autores & Grammaticos, quam apud Græcos V. Test. Interpretes, & N. Test. scriptores θεοπνεύστους. Agnoscit hoc Laurentius Valla ad v. 10. Cap. IV. Matthæi; Ludovicus Vives in Augustini lib. X. de Civit. Dei, Cap. I. & alii. Veteres Glossæ: Λατρεύω, *servio. Servio*, δουλεύω. Hesychius: λατρεύει, δουλεύει. Item, λατρευτὸν, δουλικόν. Et, λατρεύω, σέβω, δουλεύω. Tandem, λατρεία, δουλεία. Suidas: λατρεία, δουλεία ἐπὶ μισθῷ. *Servitus mercedis caussâ.* Phavorinus: λατρεύειν, κυρίως τὸ δουλεύειν. Λατρεύειν *propriè est servire.* Theophylactus illud ad Rom. I. 9. ᾧ λατρεύω, exponit per δουλεύω. LXX. interpretes per λατρείαν non modò exprimunt cultum soli Deo debitum, verùm etiam illum, qui tribuitur creaturis, ut Levit. XXIII. 7, 8, 21. Numer. XXVIII. 18. ubi *opus servile*, quod Lex faciendum vetat in sabbato, vocatur ἔργον λατρευτόν. Et Deuteron. XXVIII. 48. habetur, λατρεύσεις τοῖς ἐχθροῖς σου. *Servies inimicis tuis:* iidem voce δουλείας utuntur passim; cùm agitur de Deo, & de cultu, qui soli Deo tribuitur, & עבר modò per δουλεύειν, modo per λατρεύειν interpretantur. Idem ex N. T. patet: nam Matth. VI. 24. Act. XX. 19. Rom. VI. 6. & XII. 11. & XIV. 18. & XVI. 18. Ephes. VI. 7.

Coloss.

Coloss. III. 24. cultus qui Deo tribuitur, per verbum δȣλεύειν exprimitur: at Matth. IV. 10. Rom. I. 9. & alibi frequenter, idem cultus per verbum λατρεύειν indicatur. Sed de hoc Theologi pluribus & accuratè agunt. Hæc verò λατρεία Deo debita, *duplex* est:

1. *Legalis.* Hunc cultum Eusebius hist. Eccles. lib. I. Cap. IV. pag. 3. b. ob varios typos & figuras, vocat λατρείαν συμβολικὴν, *cultum allegoricum, ænigmaticum*: Cyrillus Alexandr. lib. I. Glaph. in Exodum, pag. 263. Παιδαγωγικὴν λατρείαν. Ἀπρόσιτος ὁ Χριστὸς, inquit, τοῖς ἐν νόμῳ, καὶ τῇ παιδαγωγικῇ λατρείᾳ. *Illis, qui sub lege & pædagogico erant cultu, Christus aditu erat difficilis.* Ita etiam vocat Oecumenius in Cap. VII. Act. pag. 42. Nempe, ut iterum Cyrillus Alexand. lib. X. in Johannem, pag. 835. Προγύμνασμα τῆς ἀληθȣ̃ς, καὶ ἐν πνεύματι λατρείας τὰ διὰ Μωσέως. *Quæ per Mosen tradita, sunt præexercitatio quædam veri & spiritualis cultûs.* Hinc ad Gal. III. 24. vocatur παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν. Vide in Νόμος. Vocatur ἀρχαία λατρεία. Apud Justinum Mart. quæst. I. Orthod. τὴν ἀρχαίαν λατρείαν ἀνεῖλεν ὁ Θεός. *Veterem cultum Deus sustulit.*

2. *Evangelica.* Hic *cultus*, eodem apud Justinum loco vocatur ἡ τῶν χριστιανῶν λατρεία, *Christianorum cultus*: νέα λατρεία, *novus cultus.* Ab Apostolo ad Rom. XII. 1. vocatur λογικὴ λατρεία. De ratione hujus appellationis sic Cyrillus Alex. Homil. Paschali XXII. pag. 273. Λογικὴν λατρείαν τὴν τȣ̃ ἀνθρώπȣ καλεῖ καθιέρωσιν, ἀντιπαρεξάγων τὸ χρῆμα ταῖς κατὰ νόμον θυσίαις· ȣ̓ γὰρ λογικὴ λατρεία τὸ δρώμενον ἦν· βȣθυσίαι δὲ μᾶλλον ὡς ἐν σκιᾷ καὶ τύποις τῆς ἀληθείας τὸ κάλλος ὠδίνȣσαι. *Cultum rationalem, hominis consecrationem appellat, idq; legalibus sacrificiis vicissim opponit: id enim, quod fiebat, non erat cultus rationalis: sed mactationes potiùs boum: quæ in umbra & figura veritatis pulchritudinem designarent.* Chrysostomus Homil. XX. in epist. ad Romanos: Λογικὴ λατρεία, ἡ πνευματικὴ διακονία, ἡ πολιτεία ἡ κατὰ Χριστὸν, ȣ̓δὲν ἔχȣσα σωματικὸν, ȣ̓δὲν παχὺ, ȣ̓δὲν αἰσθητόν. *Cultus rationalis, spiritualis servitus: vita juxta Christum instituta, quæ nihil corporei habet, nihil crassi, nihil quod sit sensibile.* Theodoretus in Cap. XII. ad Romanos, pag. 94. Ἁγίαν, καὶ λογικὴν, καὶ εὐάρεστον τὴν θυσίαν ταύτην ὠνόμασε, ταῖς τῶν ἀλόγων ἱερȣργίαις παρεξετάζων, καὶ δεικνὺς ταύτῃ τὸν δεσπότην Θεὸν ἀρεσκόμενον. *Sanctam, & rationalem, atq; Deo placentem hanc hostiam nominavit, eam cum ratione carentium sacrificiis comparans, & hanc Domino Deo gratam esse ostendens.* Iterum Chrysostomus Homil. XI. in epist. ad Hebræos, p. 492. Τί ἐστιν ἡ λογικὴ λατρεία; τὰ διὰ ψυχῆς, τὰ διὰ πνεύματος· ὅσα μὴ δεῖται σώματος, ὅσα μὴ δεῖται ὀργάνων, μὴ τόπȣ· τὰ δέ ἐστιν, οἷον ἐπιείκεια, σωφροσύνη, ἐλεημοσύνη, ἀνεξικακία, μακροθυμία, ταπεινοφροσύνη. *Quid est* cultus rationalis? *Quæ per animam offeruntur, quæ per spiritum, quæ non opus habent corpore, non instrumentis, non loco. Sunt verò ista, modestia, temperantia, eleemosyna, tolerantia, lenitas & patientia.* Theophylactus in Cap. XII. ad Romanos, pag. 116, 117. Λογικὴ λατρεία, ȣ̓ μόνον ἡ διὰ λόγον πρὸς Θεὸν γινομένη, ἀλλὰ καὶ ἡ μετὰ Χριστὸν πολιτεία, ὅταν μηδὲν ἄλογον πάθος ἐν ἡμῖν κρατῇ, ἀλλὰ ὁ λόγος τὰ πάντα διοικῇ· καὶ ὥσπερ ἀρχιερεὺς ἕκαστος ἑαυτȣ̃ γίνεται, ἀποσφάττων τὰς ἔνδον κακίας, καὶ δοκῶν ἀεὶ παρεστάναι τῷ Θεῷ, καὶ κατὰ πᾶσαν πρᾶξιν καὶ ῥῆσιν ȣ̔́τω φρίττων· ὡς ὁ ἀρχιερεὺς, ὅταν θείῳ θυσιαστηρίῳ παρίσταται. *Rationalis cultus est, non solùm qui verbis ad Deum factis præstatur, verùm etiam vita & conversatio secundùm Christum, & quando nullus irrationalis affectus in nobis regnat, sed ratio omnia gubernat: & tanquam pontifex quisq; sui ipsius factus fuerit, interiorem malitiam jugulans, seq; existimans semper coram Deo stare, ac in omni opere & verbo instar Pontificis divinæ aræ adsistentis perhorrescens.* Vide in Θυσία, num. II. 2. ad lit. b.

II. *Strictè* Eucharistiæ celebrationem denotat. Chrysostomus appellat λατρείαν καθημερινήν. *Liturgiam matutinam & vespertinam.* Eusebius lib. IV. de vita Constantini, ἐπὶ τὴν λατρείαν τȣ̃ Θεȣ̃ παρεῖναι dicit, pro *convenire ad Synaxin, vel S. Cœnæ celebrationem.* Cyrillus in Epist. ad Nestorium, Actorum Concilii Ephesini pag. 80. Καταγγέλλοντες τὸν κατὰ σάρκα θάνατον τȣ̃ μονογενȣ̃ς υἱȣ̃ τȣ̃ Θεȣ̃, τὴν ἀναίμακτον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τελȣ̃μεν λατρείαν. *Annunciantes mortem secundùm carnem unigeniti Filii Dei, incruentum in Ecclesia cultum peragimus.* Sic Greg. Nyssenus de scopo Christiani, tom. III. pag. 299. Δεῖ τὸν μέλλοντα ψυχὴν καὶ σῶμα κατὰ τὸν τῆς εὐσεβείας νόμον προσάγειν Θεῷ, καὶ τὴν ἀναίμακτον αὐτῷ καὶ καθαρὰν ἀποδιδόναι λατρείαν, &c. *Par est, ut is, qui animum & corpus juxta pietatis legem adducere Deo cogitat, atque incruentum & purum ipsi cultum exhibere,* &c. Apud Eusebium quoque demonstrat. Evangel. lib. I. pag. 16. vocatur ἄναιμος καὶ καθαρὰ λατρεία, *incruentus & purus cultus.*

Λαῦρα.

Λαῦρα. *Laura. Monasterium.* Idem quod λάβρα, de quo suprà. Evagrius lib. I. Cap. XXI. pag. 129. b. de Eudocia, ὥστε καὶ εὐαγῆ δείμασθαι φροντιστήρια, καὶ τὰς καλȣμένας λαύρας. *Ut etiam sancta exstruxerit monasteria, & sic vocatas Lauras.* Vide Gl. Meursii.

Λεγατάριος.

Λεγατάριος. *Legatarius.* Glossæ Latino-græcæ: *Legator.* Λεγατάριος. Scribitur etiam ληγατάριος. Suidas: Ληγατάριος, εἶδος ἄρχοντος παρὰ Ῥωμαίοις. *Legatarius. Apud Romanos est Magistratus species.* Menologium mense Novembri: Ἰωάννης ὁ ἀπὸ λεγαταρίων. Inepta sunt, quæ habet Pachymerius in Paraphrasi in Cap. XV. Dionysii Areopagitæ de cœlesti Hierarchia, pag. 183. Λῆξιν τὴν κληρονομίαν οἱ παλαιοὶ ἔλεγον· ὅθεν καὶ ληγάτα, καὶ ληγατάριοι, καὶ ληξιαρχικὸν γράμμα, τὸ διδόμενον, τοῖς ὑπὲρ τὰ δέκα ὀκτὼ ἔτη τῶν κληρονόμων, εἰς τὸ ἄρχειν τῆς οἰκείας κληρονομίας, διὰ τὸ τῆς ἡλικίας τέλειον. *Antiqui* λῆξιν, id est, *sortem, appellabant hæreditatem: unde etiam legata, & legatarii, scriptumq; legatarium, quod hæredibus datur, qui jam decimum octavum annum excesserant, ut hæreditatis suæ administrationem ac gubernationem propter ætatis perfectionem adeant.* Vide Gl. Meursii.

Λεγατεύω.

Λεγατεύειν, *legare.* Longè frequentiùs scribitur ληγατεύειν. Photius in Nomoc. tit. II. Cap. II. Ἐάν τι ληγατευθῇ. *Si quid legatum fuerit.* Item, ἐπὶ τοῖς τῷ Θεῷ ληγατευομένοις. *In iis, quæ Deo legata sunt.* Sæpius ibidem occurrit. Suidas: Ἐληγάτευσεν, ἀπένειμε. *Legavit, distribuit.*

Λεγάτον.

Λεγάτον, vel ληγάτον, idque frequentiùs, *legatum.* Epiphanius de fide Ecclesiæ, pag. 457. de Kethura, pellice Abrahami: Δώματα δὲ ἔλαβεν, ὡς ληγάτȣ χάριν. *Dona verò accepit, quasi legati loco.* Zonaras ad Can. XXV. Carthag. pag. 413. Μηδὲ κατὰ κληρονομίαν ἢ ληγάτον, ἢ ἄλλως πως καταλιμπάνειν τι τοῖς αἱρετικοῖς ἢ ἀπίστοις ὀρθοδόξȣς χριστιανȣ̀ς, καὶ τοῖς πολιτικοῖς ἀπηγόρευται νόμοις. *Legibus etiam politicis vetitum est, ne Christiani orthodoxi neq; hæreditatis, neque legati nomine, vel alio quocunque modo hæreticis vel infidelibus aliquid relinquant.*

Photius

Photius in Constitut. Eccles. Collect. l. III. ex Novellis: Τὰ εὐαγέσιν οἴκοις, ἢ ἐκκλησίαις ἢ συστήμασι καταλειφθέντα ληγάτα εἴσω μηνῶν ἓξ τῆς ἐμφανείας τῆς διαθήκης καταβαλλέσθω. *Quæ religiosis domibus, aut ecclesiis, aut collegiis, relicta sunt legata; sex intra menses à publicatione tabularum testamenti solvuntor.*

Λεγάτος.

Λεγάτος, vel ληγάτος, *legatus.* In Actis Synodi Ephesinæ, p. 185. Τῶν ἀπὸ τῆς μεγάλης Ῥώμης ἀπεσταλμένων ληγάτων, ἢ τοποτηρητῶν. *Ex magna Roma missorum legatorum, vel vicariorum.* Balsamon ad Can. XXVIII. Concilii Chalced. Περὶ τῶν Λεγάτων τοῦ Πάπα Ῥώμης, *De legatis Papæ Romani.* Vide Gl. Meursii.

Λειτουργέω.

Verbi hujus significationes, apud profanos Autores obvias, Lexica exhibent. Quando *de rebus* usurpatur *divinis*, duplicem maximè habet significationem:

I. *Latiorem & impropriam*, & de quocunque pietatis officio usurpatur. Sic sumitur ad Rom. XV. 27. λειτουργεῖν ἐν τοῖς σαρκικοῖς; *ministrare in rebus carnalibus*, id est, subsidia pauperibus administrare. Ita interpretatur Theodoretus, qui ad hunc locum, pag. 113. Τὴν μετάδοσιν τῶν χρημάτων ἄνω μὲν κοινωνίαν, κάτω δὲ λειτουργίαν ἐκάλεσε· τῇ μὲν κοινωνίᾳ τὴν ἀντίδοσιν ὑποφαίνων, τῇ δὲ λειτουργίᾳ τὸν ὀφειλόμενον φόρον. *Pecuniarum distributionem superiùs quidem*, nempe versu 26. *communionem, inferiùs autem ministerium appellavit: communione quidem retributionem, ministerio autem debitum tributum subindicans.* Et Theophylactus, pag. 151. Ὀφείλουσιν οὖν πάλιν μεταδοῦναι αὐτοῖς τῶν σαρκικῶν ἀγαθῶν οἱ ἐξ ἐθνῶν. Οὐκ εἶπε δὲ κοινωνῆσαι, ἀλλὰ, λειτουργῆσαι· ἐν τάξει γὰρ διακόνων αὐτοὺς κατέστησε. *Debent itaque gentes carnalia sua bona eis impertiri. Non autem dixit*, communicare, *sed*, ministrare: *in ordine enim ministrorum eos collocavit.* Eodem sensu dixit Aristoteles, λειτουργεῖν ταῖς οὐσίαις, *inservire præbendâ pecuniâ.* Confer voces sequentes Λειτουργία & Λειτουργός.

II. *Angustiorem & propriam*: & significat

1. *In genere* sacram in Ecclesia functionem obire. Ita sumitur de Sacerdotibus V. Test. ad Hebr. X. 11. Πᾶς ἀρχιερεὺς ἕστηκε καθ' ἡμέραν λειτουργῶν, *omnis Sacerdos præstò est quotidie ministrans.* Et de ministris Ecclesiæ Christianæ Act. XIII. 2. Λειτουργούντων δὲ αὐτῶν τῷ Κυρίῳ, *ministrantibus autem illis Domino.* Cotonus vult reddendum esse, *sacrificantibus illis.* Pessimè. Repugnat versio vulgata, quæ habet, *ministrantibus illis.* Lyranus exponit: *Ministrantibus autem illis Domino, id est, in bonis operibus secundùm suos gradus & officia.* Latiorem hìc significationem locum habere vult: sed angustior magis convenit. Nam λειτουργεῖν significat *publico munere fungi*: hìc verò agitur de Ministris Ecclesiæ, unde rectè versio Gallica, *illis sacram suam functionem obeuntibus*, nempe functionem docendi & prophetandi, ut bene censet ipse Cajetanus; & patet ex collatione cum v. 1. ubi Ministri illi dicuntur fuisse doctores & prophetæ. Unde etiam Chrysostomus Homil. XVII. in Acta, & Oecumenius λειτουργούντων interpretantur κηρυττόντων, *prædicantibus*: nam λειτουργεῖν, inquit Beza, restrinxerunt ad publicas preces propter adjunctam jejunii mentionem. Eandem significationem verbum λειτουργεῖν sæpe etiam in Canonibus Conciliorum obtinet. Can. I. Ancyrano, de Presbyteris qui immolaverunt, sed postea reluctati sunt: Τούτους ἔδοξε τῆς μὲν τιμῆς τῆς κατὰ τὴν καθέδραν μετέχειν, προσφέρειν δὲ αὐτοὺς, ἢ ὁμιλεῖν, ἢ ὅλως λειτουργεῖν τι τῶν ἱερατικῶν λειτουργιῶν μὴ ἐξεῖναι. *Visum est, eos honorem quidem sedis retinere: offerre autem illis, aut sermonem conferre, vel omnino sacro aliquo ministerio fungi non licere.* Aristinus in Synopsi, illud λειτουργεῖν τι τῶν ἱερατικῶν λειτουργιῶν, exprimit per τῶν ἁγίων ἐπιτελεῖν τι. *Aliquid sanctorum mysteriorum peragere.* Eodem modo Symeon Logotheta. Dionysius Exiguus interpretatur, *sacerdotalibus officiis fungi.* Zonaras ad eundem Canonem, pag. 286. exponit, ἐνεργεῖν τι τῶν ἱερατικῶν δικαίων, *sacerdotale munus quodcunque obire.* Can. XII. Concilii Sardicensis, λειτουργεῖν significat εὔχεσθαι. Ita enim Zonaras ad illum, pag. 377. Τὸ λειτουργεῖν ἐνταῦθα, οὐχὶ τὸ ἱερουργεῖν καὶ προσφέρειν τὴν ἀναίμακτον θυσίαν νοητέον, ἀλλὰ τὸ εὔχεσθαι, καὶ τοὺς συνήθεις ὕμνους τῷ Θεῷ ἀναπέμπειν. *Verbum* λειτουργεῖν *hoc loco non ita intelligendum est, quasi significet sacrificare, & incruentum offerre sacrificium, sed orare, & consuetos hymnos Deo offerre.* Per εὔχεσθαι etiam exponit Balsamon ad eundem Can. pag. 869. Ita Greg. Nazianzenus orat. IX. p. 159. λειτουργῶμεν Θεῷ τὴν αἴνεσιν, *laudem Deo ministremus*, vel *offeramus.*

2. *In specie*, sacram administrare Cœnam, seu celebrare corpus Christi. Patet ex iis, quæ modò ex Zonara adduximus. Vide sequentes voces.

Λειτουργία.

Easdem hujus vocis significationes observamus, quas verbi præcedentis esse diximus.

I. *Latiori & impropria significatione* usurpatur de quocunque pietatis officio, etiamsi à privato præstetur. *De beneficentia* erga pauperes usurpatur II. Corinth. IX. 12. & ad Philipp. II. 30. de Epaphrodito, Ἵνα ἀναπληρώσῃ τὸ ὑμῶν ὑστέρημα τῆς πρός με λειτουργίας. *Ut suppleret defectum vestri erga me officii.* Per λειτουργίαν intelligitur σωματικὴ διακονία, inquit Theophylactus: & addit, Τοῦτο οὖν, ὃ ὑστερήσατε ὑμεῖς, τὴν διὰ τῆς χειρὸς καὶ τοῦ σώματος λειτουργίαν, αὐτὸς ἀνεπλήρωσεν, ἀντὶ πάντων ὑμῶν διακονήσας μοι. *Hoc igitur, quod vobis defuit, nimirum, quod corpore manuq; mihi non ministraveritis, ipse supplevit, omnium vestrûm loco mihi inserviens.* De quovis fideli vitam piè instituente. Chrysostomus Homil. III. in Annam, quæ est XIII. t. V. pag. 70. patres monet, dent operam, ut filii sui fiant cives civitatis cœlestis, ἵνα τῆς ἄνω πολιτείας μετασχεῖν δυνηθῶσι, καὶ τὴν ἐκεῖ λειτουργίαν ἀξιωθῶσιν ἐπιτελεῖν, *quo digni reperiantur, qui functiones obeant illius civitatis.*

II. *Angustiori & propria significatione* notat

1. *In genere*, omne ministerium, quod ad sacra pertinet. Eusebius hist. Eccles. lib. IV. Cap. I. p. 33. b. Τέταρτος ἀπὸ τῶν ἀποστόλων τὴν τῆς αὐτόθι λειτουργίαν κληροῦται πρῖμος. *Quartus ab Apostolis Ecclesiæ Alexandrinæ ministerium sortitur.* Nicephorus hist. Eccles. lib. III. Cap. XXV. pag. 258. pro eo habet, τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παροικίας τὸν θρόνον κληροῦται. *Paroeciæ Alexandrinæ thronum sortitur.* Id. ibidem de eodem: Τρίτῳ τῆς ἡγεμονίας ἔτει Ἀδριανοῦ· δωδεκάτῳ δὲ τῆς λειτουργίας αὐτοῦ ἐκπληρώσαντα, διαδέχεται Ἰοῦστος. *Ei, cùm duodecim annos ministerium obiisset, Adriano tertium imperante annum, Justus est surrogatus.* Pro δωδεκάτῳ, malim legere δώδεκατον. Ibidem aliquoties hoc sensu occurrit, ubi etiam pro λειτουργία ponitur κλῆρος τῆς ἐπισκοπῆς, *Episcopatus*, vel ἐπισκοπὴ simpliciter: Προστασία, *administratio*: ἱερατικὰ ἡνίαι, *sacræ habenæ.* Ita τὰ τῆς λειτουργίας πράττειν, *ea, quæ ad cultum sacrum spectant, peragere*, Can. IV. Antiocheno: ubi hæc leguntur: Εἴ τις ἐπίσκοπος ὑπὸ συνόδου καθαιρεθεὶς,

ρεθεὶς, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, τολμήσειέ τι πρᾶξαι τῆς λειτουργίας. *Si quis Episcopus à Synodo depositus, vel Presbyter aut Diaconus à proprio Episcopo, ausus fuerit aliquid de ministerio agere.* Zonaras ad hunc Canonem, pag. 325. Λειτουργίαν ἐνταῦθα οὐ τὴν ἱερουργίαν καὶ τὴν τελετὴν τῆς ἀναιμάκτου θυσίας φησὶ μόνην, ἀλλ' ἅπαν ἀρχιερατικὸν δίκαιον. Liturgiam *hoc loco, non sacrorum modò & incruenti sacrificii celebrationem, sed omnes summi sacerdotii functiones dicit:* quod ibi Balsamo pag. 814. ἱερατικόν τι ἐνεργῆσαι, *sacra peragere: aliquid quod ad cultum sacrum pertinet, peragere.* Sumitur etiam pro toto cultu sacro Canone VI. Cod. Eccles. Africanæ, *reconciliare in publica missa,* Græcè redditur καταλλάξαι εἰς δημοσίαν λειτουργίαν. Quid hoc sit, explicat Balsamon ad hunc Can. pag. 603, 604. Τὸ καταλλάξαι εἰς δημοσίαν λειτουργίαν, τοιοῦτόν ἐστιν. Οἱ ἐπιτιμηθέντες, καὶ τῆς ἐκκλησίας εἰργόμενοι, οὐ παραχωροῦνται συνίστασθαι μετὰ τῶν πιστῶν, καθ' ἑαυτοὺς δὲ ὑμνεῖν τὸν Θεὸν οὐ κωλύονται· ὅτε δὲ τοῦ ἐπιτιμίου λυθῶσι, τότε συνίστανται τοῖς πιστοῖς, καὶ δημοσίᾳ ἤγουν φανερῶς ὑμνοῦσι τὸν Θεὸν μετὰ τοῦ δήμου. Reconciliare in publica missa, *hoc est: Qui puniuntur, & ab Ecclesia arcentur, iis non conceditur cum fidelibus consistere: non prohibentur autem seorsim Deum laudare: quando verò pœnâ fuerint soluti, tunc cum fidelibus consistunt, & publicè seu manifestè Deum cum populo laudant.* Desumta hæc sunt ex Zonara, apud quem ad hunc Can. eadem leguntur, pag. 397. in fine tantùm sequentia adduntur: Ἤγουν μετὰ τοῦ δήμου τῶν πιστῶν, τοῦ πλήθους δηλαδὴ λειτουργοῦσιν, ἀντὶ τοῦ, φανερῶς ὑμνοῦσι τὸ θεῖον, καὶ λατρεύουσι τῷ Θεῷ· ἐξείληπται γὰρ τὸ λειτουργεῖν καὶ ἐπὶ λατρείας καὶ ὕμνου. *Hoc est, cum fidelium populo, multitudine scilicet* λειτουργοῦσι, *pro, manifestò & publicè Numen laudant, & Deo serviunt:* λειτουργεῖν *enim accipitur etiam de cultu & laude.* Quemadmodum autem res divina; ut doctissimus Casaubonus, Exercitat. XVI. num. XLI. docet; vetustissimo Christianorum instituto, dividitur in cultum matutinum & vespertinum: ita Patrum libris fit mentio *Liturgiæ matutinæ & vespertinæ.* In Actis Concilii Ephesini, pag. 295. ex epistola Synodi ad Imperatorem, de Cyrillo Alex. & Memnone: Καὶ μήτε τῆς ἁγίας πεντηκοστῆς τὴν πανήγυριν ἐπιτελέσαι συγχωρησάντων, μήτε τὰς ἑσπερινὰς, ἢ τὰς ἑωθινὰς λειτουργίας. *Et qui neque sanctæ Pentecostes celebritatem celebrare concesserunt, neque vespertinas aut matutinas liturgias.*

2. *In specie,* omne illud ministerium, quod circa sacram peragitur mensam, seu circa S. Cœnæ celebrationem. Cathol. apud Theorianum, Legat. Armen. 148. Ἡ λειτουργία ἁγιάζει οἶνον, καὶ γίνεται αἷμα Χριστοῦ. *Liturgia sanctificat vinum, & fit sanguis Christi.* Et p. 152. Οἱ διδάσκαλοι ἡμῶν μόνην τὴν θείαν λειτουργίαν ἔνδον τοῦ θείου ναοῦ ἐπιτελεῖν διωρίσαντο, μόνου τοῦ ἱερέως εἰσιόντος εἰς αὐτὸν, τοῦ λαοῦ παντὸς ἔξω ἱσταμένου. *Doctores nostri divinam Liturgiam intus in divino templo peragendam esse decreverunt, solo sacerdote in illud ingrediente, & universo populo foris stante.* Theodoretus epist. CXLVI. pag. 1032. dicit verba Apostoli II. Corinth. XIII. 13. Ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τῆς μυστικῆς εἶναι λειτουργίας προοίμιον, *in omnibus Ecclesiis mysticæ liturgiæ proœmium esse.* Hinc nomen acceperunt λειτουργίαι, quæ sunt descriptiones quædam ordinis servandi in S. Cœnæ celebratione: cujusmodi sunt, quæ hodie circumferuntur sub titulis partim veris, partim falsis Petri, Jacobi, Andreæ, Basilii, Chrysostomi, & similes. Latini vocant *Ordinem agendi,* vel *Officium,* Græci aliquando etiam ἀκολουθίαν. Constant non tantùm precibus, sed etiam scripturæ lectione, & S. Communione. Justinianus novellâ VII. pag. 36. ubi de abalienatis agit Monasteriis, Ἐν οἷς μοναστήριόν τε καθιδρύθη καὶ ἱερὰ γέγονε λειτουργία, ὁποίαν εἰωθός ἐστιν ἐν ταῖς ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις γίνεσθαι, τῶν τε θείων ἀναγινωσκομένων γραφῶν, τῆς τε ἱερᾶς καὶ ἀῤῥήτου μεταδιδομένης κοινωνίας. *Inter quæ Monasterium fuit constitutum, & sacra Liturgia instituta, qualis in sanctissimis Ecclesiis fieri consuevit, lectis partim divinis scripturis, partim verò sacra & ineffabili Communione distributa.*

Λειτουργός.

Magnam hæc quoque vox cum præcedentibus affinitatem habet.

I. Λειτουργὸς dicitur *de ministerio & functione publica,*

1. *Angelorum,* qui ad Hebr. I. appellantur λειτουργοὶ Θεοῦ; & v. 14. πνεύματα λειτουργικά. Vide in voce Ἄγγελος, num. 5. ad lit. C.

2. *Magistratuum,* qui itidem appellantur λειτουργοὶ Θεοῦ, ad Rom. XIII. 6. Θέλει γὰρ ὁ Θεὸς εἰρήνην ἐμπολιτεύεσθαι καὶ ἀρετὴν, καὶ κακίαν ἀπελαύνεσθαι. Καὶ εἰς τοῦτο οἱ ἄρχοντες λειτουργοῦσι τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ, πονοῦντες ὑπὲρ τῆς κοινῆς καταστάσεως, καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο προσκαρτεροῦντες, ἵνα ἡμεῖς ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀταραξίᾳ διάγωμεν. *Vult enim Deus pacem ac virtutem in republica versari, vitium autem profligari: atque in hoc Principes ministrant voluntati Dei pro communi statu laborantes, inque id ipsum perseveranter incumbentes, ut nos in pace ac tranquillitate vitam transigamus:* Sunt verba Theophylacti ad præsentem locum, pag. 130. Ad eundem locum Oecumenius, pag. 355. Vocantur λειτουργοὶ Θεοῦ, id est, ὑπουργοὶ Θεοῦ καὶ λειτουργοῦντες Θεῷ εἰς τὸ φροντίζειν ἡμῶν ὡς Θεός. Θεοῦ γὰρ πληροῦσι θέλημα. *Ministri Dei sunt, & ministrant Deo, dum nostri curam gerunt ut Deus: Dei enim voluntatem faciunt.*

3. *Ministrorum Ecclesiæ.* Hìc autem observandum venit.

a. Apud Dionysium Areopagitam eos dici λειτουργοὺς, qui aliàs appellantur διάκονοι, sic enim Eccles. Hierarch. Cap. II. part. II. num. VI. pag. 216. Ὁ Ἱεράρχης, αὐτῶν ἀπογραψαμένων, εὐχὴν ἱερὰν ποιεῖται· καὶ ταύτην ἁπάσης αὐτῷ τῆς ἐκκλησίας συμπληρωσάσης, ὑπολύει μὲν αὐτὸν, καὶ ἀπαμφιέννυσι διὰ τῶν λειτουργῶν. *Sacrorum præses adscriptis illis,* np. viro & susceptore, *sacram infit precationem: quâ unà cum ipso ab universa congregatione completâ, illum distinguit, & per ministros exuit.* Hìc per λειτουργοὺς intelliguntur *diaconi:* hoc enim circa Baptismum eorum erat officium, ut patet ex iis, quæ diximus in voce Διάκονος, num. II. 2. ad lit. β'. Testatur etiam S. Maximus, qui ad præsentem locum, pag. 61. disertè. Τῶν λειτουργῶν. Λειτουργοὺς λέγει τοὺς διακόνους. *Liturgos vocat diaconos.* Iterum Dionysius ibid. num. VII. pag. 217. Καὶ τελείως ἀπαμφιεσάντων αὐτὸν τῶν λειτουργῶν, κομίζουσιν οἱ ἱερεῖς τὸ τῆς χρίσεως ἅγιον ἔλαιον. *Dum verò ministri penitus eum exuunt, sacrum unctionis oleum afferunt sacerdotes.* Et Cap. III. de Eccles. Hierarch. parte II. pag. 243. Ἑξῆς δὲ, διὰ τῶν λειτουργῶν ἡ τῶν ἁγιογράφων δέλτων ἀνάγνωσις ἀκολούθως γίνεται. *Per ministros exinde consequenter sacrarum scripturarum lectio recitatur.* Pachymerius ad locum, pag. 266. Διὰ τῶν ἀναγνωστῶν (τούτους γὰρ λέγει λειτουργοὺς) τῶν θείων γραφῶν, τῶν προφητειῶν, τοῦ ἀποστόλου, τοῦ θείου εὐαγγελίου ἡ ἀνάγνωσις γίνεται. *Per Lectores (hos enim Liturgos vocat) divinarum scripturarum, ut Prophetiarum, Apostoli, & Evangelii divini lectio recitatur.* Aliquoties ibid. apud Dionysium λειτουργῶν mentio: & διακόνους intelligi ait S. Maximus. Nulla tamen inter eum & Pachymerium pugna: διάκονοι enim olim etiam ἀναγνῶσαι.

Vide in Διάκονος loco citato.

b. Apud Basilium, Greg. Nazianzenum & Nyssenum, Chrysostomum, & cæteros Patres, omnes Ecclesiæ Ministros, præsertim verò Presbyteros & Episcopos vocari λειτουργοὺς τοῦ Θεοῦ, vel τοῦ θυσιαστηρίου,

ρίε, vel τῆς καινῆς διαθήκης, vel τοὺς τὴν λειτουργίαν τοῦ θυσιαστηρίου πεπιστευμένους. Eusebius lib. IV. de vita Constantini, Cap. XXXVII. de Constantino scribit: Οἷά τις κοινὸς ἐπίσκοπος ἐκ Θεοῦ καθιστάμενος, συνόδους τῶν τοῦ Θεοῦ λειτουργῶν συνεκρότει. *Tanquam communis Episcopus à Deo constitutus, ministrorum Dei cogebat Synodos.*

Λειψανδρία.

Lexica afferunt ex Hesychio, cui λειψανδρία est λεῖψις ἀνδρῶν, *virorum penuria.* Cyrillus Alexandr. in Cap. XLIX. Jesajæ pag. 768. Ἀποστήσαντος τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ αὐτῷ τὰς χεῖρας ἐπενεγκόντος Χριστῷ, πεπόρθηται πᾶσα τῶν Ἰουδαίων ἡ χώρα, ἐνεπρήσθη δὲ τοῖς Ἱεροσολύμοις ὁμοῦ καὶ αὐτὸς ὁ νεὼς, καὶ τοσαύτη λειψανδρία κατέσχε τὴν Ἰουδαίαν, ὥστε τὸν μακάριον προφήτην Ἡσαΐαν αἰνιγματωδῶς αὐτὸ δὴ τοῦτο καταμηνύσαι πλειστάχοῦ. *Cùm Israël ad incredulitatem fuisset prolapsus, & ipsi Christo manus intulisset, tota regio Judaica fuit vastata, simul autem cum Jerosolymis ipsum templum fuit incensum, & tantâ virorum penuriâ laboravit Judæa, ut beatus propheta Jesajas hoc ipsum pluribus in locis ænigmaticè indicârit.*

Λείψανον.

Latè sumta hæc vox, notat κατάλειμμα, residuum, reliquias, quales tandem illæ sint. Chrysostomus epist. CXIV. Τὰ λείψανα τῆς ἀῤῥωστίας εὐχαῖς ταῖς σαῖς ἀπεθέμεθα, καὶ ἐν ὑγείᾳ διάγομεν νῦν. *Infirmitatis reliquias, tuis adjuti precibus, deposuimus, & nunc bene valemus.* Eadem locutione etiam alibi utitur. Ab Herodiano urbis dirutæ *reliquiæ* vocantur λείψανα.

II. *Strictè* sumitur, & notat *reliquias*

1. *Sacras*, vel certè sic dictas. Dicuntur λείψανα τῶν ἁγίων, *reliquiæ sanctorum*, à Chrysostomo, Hom. LXV. tom. V. Vocem Græcam Latini quoque retinent. Qui vitam Gundulæ scripsit. *Prope lipsanas sacræ Virginis ire religiosum duxit.* Idem: *Erat namque cernere, prope lipsanas sacræ Virginis se admisisse, & sub tanta protectrice à strepitu prosequentium jam securum procubuisse.* Per hæc autem λείψανα intelligebantur.

a. Ipsa *Martyrum corpora*, quæ à Christianis solebant conquiri, & honestè sepeliri, ut apparet ex epist. Smyrnensis Ecclesiæ de martyrio Polycarpi, apud Eusebium hist. Eccles. lib. IV. Cap. XV. pag. 39. ubi fideles dicunt. Ἡμεῖς ἀνελόμενοι τὰ τιμιώτερα λίθων πολυτελῶν καὶ δοκιμώτερα ὑπὲρ χρυσίον ὀστᾶ αὐτοῦ, ἀπεθέμεθα ὅπου καὶ ἀκόλουθον ἦν. *Nos collecta ossa ejus, lapidibus pretiosis præstantiora, & auro probatiora, quo decuit loco reposuimus.* Atque hæc corpora appellabantur λείψανα. In Constitut. Apostol. lib. VI. Cap. ult. Τῶν παρὰ Θεῷ ζώντων οὐδὲ τὰ λείψανα ἄτιμα, *Eorum, qui apud Deum vivunt, ne reliquiæ quidem sunt inhonoratæ.* Apud Nazianzenum orat. in Cyprianum, quæ est XVIII. p. 284. Τὸ σῶμα ἀφανὲς ἦν. *Corpus nusquam apparebat.* Loquitur de corpore Cypriani, quod paulò pòst rursus σῶμα vocat: illud ipsum autem eodem loco appellat, ἅγια λείψανα, sacras reliquias.

b. Alia etiam. Nam à corporibus deinceps ad alia ventum, Damascenus Orthod. fidei lib. IV. Cap. XII. p. 307. Πάντα τὰ Θεῷ ἀνακείμενα προσκυνοῦμεν, αὐτῷ τὸ σέβας προσάγοντες. Interpres: *Omnia, quæ Deo adjacuerunt, adoramus, ipsi cultum exhibentes.* Ἀνακείμενα sunt *dicata, consecrata.* Vide in Ἀνάκειμαι. Præmiserat autem Τὸ τοῦ σταυροῦ ξύλον, τοὺς ἥλους, τὴν λόγχην, τὰ ἐνδύματα, καὶ τὰ ἱερὰ αὐτοῦ σκηνώματα, ἅ τινά εἰσιν ἡ φάτνη, τὸ σπήλαιον, ὁ Γολγοθᾶς, ὁ ζωοποιὸς τάφος, ἡ Σιὼν, τῶν ἐκκλησιῶν ἡ ἀκρόπολις, καὶ τὰ ὅμοια. *Lignum crucis, clavos, lanceam, indumenta, & sacra ipsius tabernacula, quæ sunt præsepe, spelunca, Golgatha, sepulchrum vivificum, Sion, Ecclesiarum propugnaculum, & similia.* De his verò reliquiis jam quæritur, *An sint adorandæ?* Ad hanc quæstionem ut faciliùs respondeamus, primùm κατὰ θέσιν ex Antiquitate proponemus, *quem reliquiis honorem veteres Christiani tribuendum putârint,* vel, *cur eas nobis datas crediderint?* Eleganter Chrysostomus Homil. XCII. t. V. pag. 626. Ἐμερίσατο ὁ Θεὸς πρὸς ἡμᾶς τοὺς μάρτυρας, τὰς ψυχὰς λαβὼν αὐτὸς, τὰ σώματα ἡμῖν ἔδωκεν, ἵνα ἔχωμεν ὑπόμνησιν ἀρετῆς διηνεκοῦς τὰ ἅγια τούτων ὀστέα. *Deus nobiscum partitus est Martyres: ipse animas sumsit, nobis verò corpora dedit, ut habeamus perpetuum ad virtutem incitamentum, sancta eorum ossa.* Idem Homil. LXV. t. eod. pag. 456. dicit Deum propterea τὰ τῶν ἁγίων λείψανα nobis reliquisse, ἵνα παρακαλέσῃ ἡμᾶς πρὸς ἀρετὴν, *ut nos ad virtutem excitent.* Vide ibidem multa in hanc sententiam. Et t. ejusd. Homil. LXX. p. 504. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων εἴασεν ἡμῖν ὁ Θεὸς, βουλόμενος ἡμᾶς πρὸς τὸν αὐτὸν ἐκείνοις χειραγωγῆσαι ζῆλον. *Propterea sanctorum etiam reliquias nobis reliquit Deus volens nos ad similem ipsis zelum quasi manuducere.* Deinde κατ' ἄρσιν. *Noluerunt veteres vel Martyres, vel eorum reliquias esse adorandas.* De hoc vide in voce Μάρτυς. Non negamus tamen, quosdam intempestivo abreptos zelo, aliter de sanctorum reliquiis statuisse. Nicephorus Constantinop. in epist. ad Leonem, P. Rom. quæ habetur in Actis Ephesinis, p. 310. Προσκυνῶ καὶ περιπτύσσομαι τὰ σεβάσμια τῶν ἁγίων λείψανα, ὡς ἰατρεῖον ψυχικῶν τε καὶ σωματικῶν παθημάτων τυγχάνοντα. *Adoro & complector venerandas sanctorum reliquias, ut medicinas spiritualium & corporalium affectuum.* Photius, epist. I. p. 17. Καὶ ναοὺς ἁγίων, καὶ τάφους, καὶ λείψανα, πιστοῖς βρύοντα ἰάσεις, πιστῶς προσκυνοῦμεν, τὸν αὐτοὺς δοξάσαντα Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν μεγαλύνοντες καὶ ἀνευφημοῦντες. *Et sanctorum templa, & sepulchra, & reliquias, fidelibus curationes emittentes, fideliter veneramur; Christum nimirum Deum nostrum, qui sic eos glorificavit, honorantes & laudibus prosequentes.* Vide etiam Damascenum Orthod. fidei lib. IV. Cap. XVI. p. 316.

2. *Reliquias S. Cœnæ.* Germanus in Historia Eccles. pag. 179. Ἡ δὲ ἄρσις τῶν καταλειφθέντων θείων λειψάνων, τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν ὑπαινίττεται. *Sublatio autem relictarum sanctarum reliquiarum, assumtionem Domini ac Dei nostri subinnuit.* Vocantur aliàs περισσεύματα, ut suo docetur loco. Hesychius: Λείψανα, περισσεύματα. Vocantur etiam εὐλογίαι περισσεύσασαι, & εὐλογίαι μυστικαί. Vide in Εὐλογία, num. IV. 1. Etiam apud alios Autores λείψανα interdum significant *conviviorum reliquias*, ut docet Cl. Rittershusius Lect. sacr. lib. VI. Cap. XVIII.

Λεξιθήρας & Λεξιθηρέω.

Omittunt has voces Lexicographi. Placet hoc loco præmittere, quæ de his vocibus doctissimus observat Reinesius Var. Lectionum lib. I. Cap. VI. *Isaacus Casaubonus,* inquit, *producit anim. ad Athen. lib. III. Cap. XVIII. voculam* λεξιθὴρ, *ex Epiphanio L. II. Panarii Cap. de Arianis, pro eo* qui undique voculas sententiasque *ad dogmatis sui confirmationem, sive aptæ, sive ineptæ eæ sint,* aucupatur, *eamq; ceu verè Græcam adprobat: & Cap. XIX. verbum* λεξιθηρεῖν, *eadem significatione apud eundem Epiphanium sæpe reperiri observat. Idem facit J. Sirmondus lib. II. propempt. ad Salmas. Cap. VI. an ab isto edoctus, nescio: sed utrumq; deceptum esse, id verò scio. Cùm enim in casu accusandi* πληθυντικῶς *legisset alicubi* λεξιθῆρας, *quintæ declinationis eam terminationem esse opinatus est; aliter si à simplice* θήρα, θηράω, θηρεύω *deducta & composita introspexisset, sensurus. Voces* μιξόθηρ *&* μιξόθηροι, *illa apud Lycophr. quæ Scillam monstrum cum sex capitibus* κάμπης, κυνὸς, λέοντος, γοργόνης, φαλαίνας, ἀνθρώπου *& duodecim pedibus; hæc apud Athenagoram orat. de resurr. mort. quâ homines belluinis moribus adpellat, in exemplum* τοῦ λεξιθὴρ *trahi nequeunt; sunt*

sunt enim à vocabulo primiformi θὴρ, θηρός; λεξιθὴρ *verò à derivativis* θήρα, θηράω: *à quibus quæ deducuntur masculina omnia, primæ declinationis esse tot exemplis doceri potest.* Ὀνοματοθήρας, nominum captator: *Athen. lib. IV. habet vocandi casum,* καλὲ ὀνοματοθήρα, & λογοθήρας, sermonum sublegulus: *Hesychius* θηρολέξης. Ὀρνιθοθήρας, auceps, *apud Aristoph.* Φυγαδοθήρας *cognomen Archiæ Thurii, quòd exules Athenis persequeretur & inquireret, apud Plutarchum in vita Demosth. & Hyper.* Κογχοθήρας, *de purpura, apud Athen. lib. III. Epicharm. in Nuptiis Hebes.* Σπογγοθῆραι, qui spongias piscantur, spongiarii, *apud Pollucem.* Μετεωροθῆραι, *accipitrum genus à prædatura in sublimi dictum, apud Aristot. lib. IX. animal. Cap. XXXVI.* Σωληνοθῆραι, qui solenas capere solerent, *apud Athen. lib. III.* ὑοθῆραι, *nomen dramatis Stesichorii apud Athen. ib. id est,* Venatores. Μωμοθήρας, *titulus fabulæ Platonis junioris, quam laudat Hesychius in* παλινδορία. Ταγηνοκνισσοθήρας, *à scriptore anonymo vetere Rom. hist.* adulator *appellatur, quòd Sartaginum nidores sectetur, & culinarum ferventium fumos.* Μυοθῆραι, *serpentum genus muribus tantùm infestum: ii Nicandro* μύαγροι *ob id dicti.* Therotheræ, θηροθῆραι, θῆρας θηρῶντες, ferarum, leonum venatores; *gentes Troglodytarum ita dictas fuisse à venatu miræ velocitatis, è Jubæ historiis scribit Plinius lib. VI. Cap. XXIX. ita enim apud hunc emendandum esse conjecto voculam* Therothoas, *quæ apud Jubam, qui sc. Græcè scripsit, fuerit* θηροθοὰς, *q. d.* in venatione, in feris persequendis pernicies, *quæ adpellatio gentis, non est præ mea ista probabilis. Analogia igitur poscente docenteq;,* λεξιθήρας *verum Græcum nomen est, non* λεξιθὴρ, *expungendusq; propterea etiam, quem Lexici eadem infelicitate commenti sunt,* μυοθὴρ ὄφις. *De verbo* λεξιθηρεῖν, *quod & Cl. Salmasius, sed maximè invitis Musis Gratiisq; Gellio, apud quem lib. II. Cap. IX. hactenus fuit* λέξεις τηρεῖν, *quod est* observare dictiones, *Plin. Exerc. f. 1267. supposuit, idem omnino sentiendum est: repugnare isti formationi analogiam; nisi verbum* θηράω *inter ea esse, quæ ad duas conjugationes pertinere observant Grammatici, doceant, quod fortasse nunquam poterunt: Nos interea hoc labore entia præter necessitatem multiplicata civitate Attica ejiciendi bellè sic defuncti erimus.* Hactenus vir longe doctissimus. In his pleraque nos quoque probamus: quibusdam tamen calculum nostrum nondum addimus. Omnino dicendum λεξιθήρας in casu nominativo. Hoc confirmat Vox ἰχθυοθήρας, quam suprà habes suo loco; & Δολιοθήρας, de qua itidem suo loco. Item σπογγοθήρας apud Plutarchum; de qua voce videantur Lexica. En tibi exempla clarissima. Isidorus Pelusiota epist. CCLVIII. lib. V. pag. 637. Ὁ φίλος ὁ σὸς ὁ μεγαλογόρος καὶ λεξιθήρας. *Amicus ille tuus jactabundus & verborum venator.* Idem epist. CCXLV. lib. ejusd. pag. 633. Ψυχρόν ἐστιν, εἰ καὶ μὴ τοῖς λεξιθήραις δοκεῖ, τὸ σμικρολογεῖν, καὶ περὶ τούτων ποιεῖσθαι τὴν ἅμιλλαν. *Frigidum & absurdum est, etiamsi verborum venatoribus vel sublegulis non videatur, de rebus levissimis verba facere, & de iis contendere.* Tales à Chrysostomo appellantur λέξεων θηραταί. Vide in θηρολεκτέω. A' Clemente Alex. Strom. I. pag. 279. Λεξειδίων θηράτορες, *dictiuncularum venatores.* Οἱ δέ τινες, σφᾶς αὐτοὺς ἐπαίροντες, διαβολὰς τοῖς λόγοις ἐξευρίσκειν βιάζονται, ζητήσεις ἐριστικὰς ἐκπορίζοντες, λεξειδίων θηράτορες, ζηλωταὶ τεχνυδρίων. *Aliqui autem alii, seipsos extollentes, calumnias verbis invenire contendunt, contentiosas comparantes quæstiones, dictiuncularum venatores, pusillarum artium quarundam æmulatores.* De verbo λεξιθηρεῖν, cum bona doctissimi Reinesii venia, aliter sentimus. Verissimum quidem, apud Gellium scribi λέξεις τηρεῖν, interim tamen nondum propterea verbum λεξιθηρέω civitate Attica ejiciendum: illo enim usos deprehendo Origenem & Cyrillum Alex. Ille in Philocalia, Cap. XXI. pag. 60. de v. 12. Cap. IV. Marci scribit: Σημειωτέον ἐστὶ τὸν τόπον πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους, λεξιθηροῦντας μὲν τὰ ἀπὸ τῆς παλαιᾶς διαθήκης, &c. *Notandus est locus adversus hæreticos, qui è veteri Testamento dicta quædam aucupantur vel sublegunt.* Hic Dial. III. de SS. Trinitate, p. 485. itidem de Hæreticis: Λεξιθηροῦσι καὶ τριποθήτως ἁρπάζουσι πᾶν ὅπερ ἂν φαίνοιτο τῇ τοῦ υἱοῦ τιμῇ τε καὶ δόξῃ καθεστηκὸς ἐναντίον. *Ex syllabis & vocibus avidissimè captant & arripiunt, quodcunq; videtur Filii honori & gloriæ contrarium.* De hac hæreticorum natura vide in Αἱρετικὸς, num. III. ad lit. δ. Pro λεξιθηρέω Græci etiam dicunt θηρολεκτέω, ὀνόματα θηρεύειν, &c.

Λεπρός.

Pauca de hac voce, Canon. XVII. Ancyranus sic habet: Τοὺς ἀλογευσαμένους καὶ λεπροὺς ὄντας, ἤτοι λεπρώσαντας, τούτους προσέταξεν ἡ ἁγία σύνοδος εἰς τοὺς χειμαζομένους εὔχεσθαι. *Eos qui irrationabiliter versati sunt, & qui leprosi sunt, vel fuerunt, præcepit sancta Synodus inter eos orare, qui spiritu periclitantur immundo.* Canone præcedente cum brutis commixtio damnata fuerat longissimâ & durâ pœnitentiâ, quæque juxta reorum ætatem producta fuerat. Eorum autem nullus ad fletum, vel auditionem pulsus fuerat, non misericordiæ caussâ, sed severitatis. Quod enim tempus aliâs in Fletu & Auditione; Græci πρόσκλαυσιν vocant & ἀκρόασιν; transigere debuerunt, illud omne in substratione transigunt, quæ stationum durissima est; imò in qua sola opera durissima imperantur. Hoc igitur decimo septimo Canone addunt, si ejusmodi homines leprosi fuerint, ad hyemantes, id est, extra omnem Ecclesiæ ambitum εἰς ὑπαίθριον καὶ τὰ τοῦ ναοῦ προαύλια esse submovendos, ne scilicet sui corporis contagio cæteros inficerent, ut ibi pœnitentiam, quæ Canone præcedenti definita fuerat, peragant. Mosaica lege; Levit. XIII. 46. Numer. V. 2. leprosi à reliquo cœtu prohibentur, qui mos in Europa viget, non religionis, sed sanitatis caussâ. Testatur Balsamon Commentario in epist. Athanasii ad Ammun, pag. 920. in oriente hoc non observari. Οἱ λέπραν νοσήσαντες inquit, παρὰ μὲν τῷ παλαιῷ νόμῳ, ὡς ἀκάθαρτοι ἀπεπέμποντο· μεθ' ἡμῶν δὲ καὶ ἐκκλησιάζουσι καὶ συνεύχονται, ἀπὸ τῆς νόσου μηδὲν ἐμποδιζόμενοι, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ οἰκειούμενοι. *Qui leprâ laborârunt, in veteri quidem Lege, ut impuri rejiciebantur: nobiscum verò & Ecclesiam adeunt, & precantur, nec à morbo suo impediuntur, sed potiùs amicè tractantur.* Sed alia fuit in Ancyrana provincia consuetudo: ubi tamen per λεπροὺς alii intelligunt eos, qui κτηνοβατείας vitio cæteros infecerunt: alii simpliciter pollutos, vitiis inquinatos. Sed hæ sententiæ à vero alienæ.

Λεπτηγορέω.

Non habent Lexica. Idem quod λεπτοεπέω & λεπτομυθέω, *minutissima quæque recenseo.* Cæsarius, Dial. I. Interrogat. XXVIII. Μὴ λεπτηγορούσης τῆς γραφῆς τὰ φυσικὰ ἡμῶν ὄργανα. *Cùm non quævis minuta naturæ nostræ organa recenseat scriptura.*

Λεπτοβόης.

Non habent Lexica. Idem quod λεπτόφωνος, *exilem & gracilem vocem habens.* Cyrillus Alex. lib. III. in Joh. C. II. p. 258. de lege: Ὁ λεπτοβόης τε καὶ σμικροκήρυξ νόμος εἰς μόνην τὴν Ἰουδαίων ἠκούσθη χώραν. *Lex, gracilis ille ac tenuis præco in sola Judæa auditus est.*

Λεπτοεπέω.

Non habent Lexica. Idem quod λεπτολογέω & λεπτομυθέω, *subtiliter dissero, minutissima quæque tracto.* Cyrillus Alexandr. Dial. V, de SS. Trinitate, pag.

567. Ἡμᾶς ἀνάγκη λεπτοεπεῖν ᾑρημένας, ἀνακαλεύειν τὰ κεκρυμμένα. *Nobis, quibus subtiliter disputare constitutum est, operæ precium est, occulta scrutari, retegere.*

Λεπτομυθέω.

Nec hoc verbum Lexica exhibent. Cyrillus Alex. lib. III. in Joh. Cap. III. pag. 267. Τί γὰρ ἄν τις τοῖς τοιούτοις ἐπιδιατρίψαι λεπτομυθῶν, καὶ τὰ μηδαμόθεν δυσχερῆ κατακερματίζων εἰς οὐκ εὐκαίρους πολυλογίας; *Cur istiusmodi subtilitatibus explicandis quispiam immoretur, & intempestiva prolixitate, quæ nihil difficultatis in se habent in minutas quodammodo partes secet?* Idem, lib. XII. in Joh. ad v. 25. Cap. XIX. pag. 1064. Τί οὖν ἄρα τὸ λεπτομυθεῖν ἀναπεῖσαν τὸν μακάριον εὐαγγελιστὴν, ὡς καὶ τῆς τῶν γυναικῶν διαμεμνῆσθαι παραμονῆς; *Quid igitur beatum Evangelistam impulit, ut minuta quæque narraret, atque adeò permansionis mulierum mentionem faceret?*

Λευίτης.

Levitæ, seu *filii Levi* accipiuntur *synecdochicè* modò pro sacerdotibus, qui oriundi erant ex tribu Levi: modò, & quidem frequentiùs, pro reliquis ex hac tribu oriundis, qui in sacro Dei cultu obeundo sacerdotibus ministrabant: à quibus sumtâ metaphorâ *Levitæ* appellantur veri Dei cultores sub Novo Testamento, seu illi, quos Deus ex gentibus per prædicationem Evangelii convertit, ut sibi ministrent, atque cultum spiritualem exhibeant; & specialiter illi ex gentibus, quos ad sacri ministerii functionem obeundam Deus vocavit. Vide Jesajæ LXVI. 21. Jerem. XXXIII. 22. collato cum v. 18. 21. ubi Theodoretus, pag. 235. Ἅπασα γῆ καὶ θάλαττα πλήρεις ἀρχιερέων, καὶ τὴν λευϊτικὴν λειτουργίαν πληρούντων διακόνων. *Terra universa, & mare, plena sunt pontificibus, & diaconis Levitico munere fungentibus.* Hinc ergo Levitarum appellatio ministris Ecclesiæ Christianæ, & nominatim *Diaconis*, olim tribuebatur. Can. III. Cod. Ecclesiæ Africanæ, *Condecet sacros antistites, ac Dei sacerdotes, nec non & Levitas, vel qui sacramentis divinis inserviunt, continentes esse in omnibus.* Zonaras ad hunc Canonem, pag. 393. Λευΐτας, τουτέστι, διακόνους, τοὺς ὑπουργοῦντας τοῖς θείοις καθιερώμασιν, ἤτοι τῇ ἀναιμάκτῳ θυσίᾳ, τῇ καθιερουμένῃ τῷ Θεῷ. *Levitas, id est, Diaconos inservientes divinis consecrationibus, sive incruento sacrificio, quod Deo consecratur.* Synesius Epist. LVIII. pag. 35. Ὁ δὲ τοιοῦτος, εἴτε Λευΐτης ἐστὶν, εἴτε πρεσβύτερος, εἴτε ἐπίσκοπος, παρ' ἡμῖν ἐν Ἀνδρονίκου μοίρᾳ τετάξεται. *Atque hic, sive Levita, sive Presbyter, sive Episcopus sit, apud nos eodem, atque Andronicus loco censebitur.*

Λευκός.

Λευκὸς aliquando est *clarus, apertus, perspicuus*; metaphorâ *à limpidis* desumtâ *aquis*. Cæsarius quæst. XXIII. pag. 46. Περὶ ἧς λευκότερον μικρὸν ὕστερον διαλέξομαι. *De qua*, nempe sanguinis profluvio laborante, *clariùs paulò post loquar.* Athanasius Orat. III. contra Arianos, tom. I. pag. 443. Λευκότερον φωτὸς ἀποδείκνυται καὶ ἐκ τούτων, ὅτι οὐκ ἔστι κτίσμα ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, ἀλλ' υἱὸς ἀληθινός. *Ipsa luce clarius demonstratur etiam hisce, Dei Verbum non esse creaturam, sed verum Filium.* Cyrillus Jerosol. Catechesi XII. Καὶ λευκότατά φησιν οὕτως, καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν βασιλέων ἐκείνων ἀναστήσει ὁ Θεὸς τὴν οὐρανοῦ βασιλείαν. *Et clarissimè sic dicit, & in diebus illorum regum eriget Deus regnum cæli.*

Λευκοφορέω.

Non habent Lexica. *Candidas fero vestes.* In Prato spirituali Joh. Moschi, Cap. LXVI. pag. 1081. Βλέπω ἄνδρας λευκοφοροῦντας. *Video viros, candido amictu vestitos.*

Λευχείμων. Λευχειμονέω.

Veteres Glossæ: Λευχείμων, *candidatus.* Hesychius: Λευχείμων, λευκὰ ἱμάτια φορῶν. *Albas vestes ferens.* Suidæ idem quod λευκοφόρος. Oecumenius in Cap. I. Actor. pag. 4. Δύο ἄνδρες λευχείμονες πιστοῦνται τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀποκατάστασιν τοῦ Κυρίου. *Duo viri albis induti confirmant Domini in cœlos restitutionem.* Epiphanius hæresi XLIX. pag. 182. de Pepuzianis scribit: Πολλάκις ἐν τῇ ἑαυτῶν ἐκκλησίᾳ εἰσέρχονται λαμπαδηφοροῦσαι ἑπτά τινες παρθένοι, λευχείμονες δῆθεν ἐρχόμεναι, ἵνα προφητεύσωσι τῷ λαῷ. *Sæpe in Ecclesiam eorum ingrediuntur lampades ferentes septem quædam virgines, albis videlicet indutæ accedentes, ut populo vaticinentur.* Dionysius Alex. in Epist. ad Basilidem, *Angelum*, qui in sepulchro Christi sedisse dicitur, vocat νεανίσκον λευχείμονα, *juvenem albis indutum.* Ita eundem etiam appellat Eusebius in Catena in Cap. XX. Joh. p. 451. Et Theophanes Homil. XXIX. pag. 221. de mulieribus ad sepulchrum Christi accedentibus: Θεάματι ἀπορωτέρῳ περιτυχοῦσαι ἐξεθαμβήθησαν νεανίου λευχείμονος ὀφθέντος αὐταῖς ἐν τοῖς δεξιοῖς. *Spectaculo ancipiti objecto obstupuerunt, viso juvene à dextris albis induto.* De eodem Germanus Constantinop. in hist. Eccles. pag. 167. Πρόεισι λευχειμονῶν ὁ ἄγγελος, τὸν λίθον τοῦ τάφου ἀποκυλίων τῇ χειρί. *Prodit Angelus albis indutus, & devolvit manu lapidem sepulchri.* Ammonius in Catena in Cap. XX. Joh. pag. 453. de duobus Angelis ad sepulchrum Christi apparentibus, λευχειμονοῦντες ἐφαίνοντο, *albis induti apparuerunt.* Theophanes Homil. XXXI. pag. 231. de iisdem, δύο λευχειμονοῦντες ὤφθησαν. *Duo albis induti visi sunt.* Et Homil. XXXIV. pag. 244. de Maria loquens: Δύο γὰρ αὐτῇ λευχειμονοῦντες ἐφάνησαν ἄγγελοι. *Duo enim albis induti Angeli apparuerunt illi.* Cyrillus Jerosf. Catechesi IV. Νεοφωτ. pag. 211. Χρὴ λευχειμονεῖν διὰ παντός. *Semper oportet albis indutos esse.* Ignatius, Diaconus & Scevophylax magnæ Ecclesiæ in vita Nicephori Patriarchæ: Ἡνίκα γὰρ βασιλεύς τε καὶ ἡ περὶ τὰ βασίλεια σύγκλητος ἐν τῷ μεγίστῳ ναῷ παρῆν, τὰ τῆς φρικτῆς ἀναστάσεως ἐπιτελέσοντες ὄργια· ἡνίκα τὸν ἱερὸν χῶρον ἐκεῖνον ἡ χρυσήλιος φωτοχυσία δαψιλῶς σελαγίζουσα τῆς ἐλπιζομένης ἀδιαδόχου λαμπρότητος τὰς μαρμαρυγὰς ὑπεκήρυττεν· ἡνίκα πᾶς ὁ τῆς ἐκκλησίας λευχειμονῶν συνέρρει ὅμιλος. *Cùm enim Imperator, & qui in Regia erant viri Senatorii, in maximo templo aderant, admirandæ resurrectionis mysteria completuri; cùm sacrum illum locum, luminum, ad instar solis, effusio abundè resplendens, indesinentis illuminationis, quæ speratur, splendores æquè ac præco evulgabat; cùm universus Ecclesiæ candidis indutus vestibus exercitus concurrebat.* In his omnibus λευχείμων idem quod λαμπροφόρος, & λευχειμονεῖν idem quod λαμπροφορεῖν. Et quia *albæ* seu *candidæ vestes* lætitiæ sunt signum, quemadmodum *nigræ seu atræ* tristitiæ & luctûs: hinc Chrysostomus Homil. in sancta & magna Parasceve recitata, tom. VI. Paris. pag. 403. verbo λευχειμονεῖν metaphoricam tribuit significationem, quando inquit: Ἐπειδὰν δὲ τοῖς εὐαγγελίοις ἐνέτυχον, καὶ ἐλαβόμην ταύτης τῆς ἡμέρας, ἀπώλεσά τε τὴν λύπην, καὶ λευχειμονῶ τῷ λόγῳ, καὶ λέγω ἐμαυτῷ καὶ ὑμῖν· Ἀπέδρα ὀδύνη, λύπη, στεναγμός. *Postea verò quàm in Evangelia incidi, & hunc diem consideravi, tum omnem abjeci tristitiam & sermone lætitiam præ me tuli, mihiq; ipsi & vobis dixi: Jam dolor recessit, tristitia, gemitus.*

Λέων.

I. *Explicatio vocis.* Isidorus lib. XII. Cap. II. falsò censet *leonem* à Græco nomine, significante *regem*, dici. Meliùs Græci λέοντα dici volunt à λεύσσω, vel λάω,

λάω, id eſt, *video*, unde & ἀλαὸς, *cæcus*. Ita Porphyrius, Euſtathius, Etymologus, & Grammaticorum alii, quia *leo* eſt ὀξυδερκέστατον θηρίον, *animal viſus acerrimi*, ut ſcripſit, monente Cl. Bocharto, Manethon Ægyptius in Notis ad Herodotum. Unde eſt, quòd tam lucidos habet oculos, ut aliorum animalium viſum fulgore ſuo perſtringat. Oppianus de leonibus Venat. lib. III.

Καὶ πυρὸς ἀστράπτουσιν ἀπ' ὀφθαλμῶν ἀμαρυγαί,

Et ſcintillæ ignis ab oculis fulgurant.

Et lib. IV. de equis:

-- -- Τρείουσι καὶ ἀγκλίνουσιν ὀπωπὰς

Δειμαίνοντες ἄνακτος ἐοῦ πυριλαμπέα κανθόν.

Tremunt, & avertunt oculos metuentes Regis ſui (id eſt, leonis) *fulgentem aſpectum.* Huc etiam pertinet, quòd ab Homero χαροποὶ vocantur & σμερδαλέοι. Sic enim in matrem Deorum:

-- Λύκων κλαγγή χαροπῶν τε λεόντων.

Luporum clangor, terribiliumq; leonum.

Et Odyſſ. λ'. v. 610.

Ἄρκτοι τ' ἀγρότεροί τε σύες, χαροποί τε λέοντες.

Urſiq; agreſteſq; apri, terribileſq; leones.

Χαροποὶ dicuntur, *qui glaucos & fulgidos*, atque ideo *truces habent oculos*. Heſychius, χαροπὸς, interpretatur non tantùm περιχαρὴς *perlætus*, ſed etiam γλαυκὸς, ξανθὸς, φοβερὸς, *glaucus, flavus, terribilis.* Emendandus Suidas, apud quem χαροπὸς eſt περιφερὴς, pro περιχαρής. Vetus Homeri Scholiaſtes ad proximum Homeri locum: Χαροποὶ, καταπληκτικοὶ, φοβεροί. *Horribiles, terribiles.* Iterum Homerus Il. σ'. v. 579.

Σμερδαλέω δ' ἢ λέοντε -- --

Horrendi verò leones.

Eſt autem σμερδαλέος, juxta Homeri Scholiaſtas, καταπληκτικὸς, vel, τῇ ὄψει καταπληκτικός. *Terribilis, viſu terribilis.* Heſychius: Σμερδαλέον, φοβερὸν, καταπληκτικόν.

II. *Proprietates leonum* præcipuæ ſunt,

1. *quòd ſint robuſtiſſimi.* Inſignem leonis fortitudinem diſertis verbis paſſim deprædicant ſcriptores ſacri. Judic. XIV. 18. *Quid leone fortius?* Proverb. XXX. 30. *In beſtiis leo fortiſſimus eſt.* II. Sam. XVII. 10. *Fortiſſimus quiſque, cujus cor erat ut cor leonis.* Græci θυμολέοντα, vel λεοντόθυμον dicunt. Vide Homer. Il. ἑ. v. 639. ή. v. 228. Odyſſ. δ'. v. 724. 814. λ'. v. 266. Vetus ejus Scholiaſtes interpretatur θυμολέοντα in adductis locis, λεοντόψυχον, γενναῖον, item ἀνδρεῖον, λεοντόθυμον. Vox λεοντόθυμος legitur apud hunc interpretem; quod non obſervant Lexicographi. Ariſtoteles hiſtor. animal. lib. I. Cap. I. Τὰ δὲ θηρία ἐλεύθερα, καὶ ἀνδρεῖα, καὶ εὐγενῆ, οἷον λέων. *Feræ quædam liberæ ſunt, & ſtrenuæ, & generoſæ, ut leo.* Vide Cl. Bochartum de Animalib. parte I. lib. III. Cap. II.

2. *quòd* non ſolùm robore & potentiâ, ſed etiam *dignitate & gloria inter beſtias excellant.* Omnino *leo*, propter eximias dotes, *Rex ferarum* eſſe putatur. Ita ſtatuit Oppianus Cyneg. lib. III. in quo leones,

Δώροισιν μετόπισθε Διὸς μέγα κοιρανέουσι θηρσὶν ὀρειαύλοις,

Donis Jovis poſtmodum potenter imperant feris montivagis.

Hinc idem ibid. vocat

κλυτὸν βασιλῆα λέοντα,

inclytum regem leonem.

Et Philes Cap. XXXI.

Θηρῶν τε βασιλεὺς ὁ θρασὺς ἄναξ λέων.

Et qui ferarum ſtrenuus Rex eſt leo.

Vide etiam Ælianum de Animal. l. XV. Cap. XVII. pag. 319. Suidam in voce Ἀρχή. Conſentiunt quoque Patres. Epiphanius, cui, hæreſi LXXVIII. *leo* eſt βασιλικώτατον γένος ἐπὶ τὰ ἄλλα ζῶα, *maximè regium genus ſupra reliqua animalia.* Macarius, Homil. I. dicit *leonem* βασιλεύειν τῶν ἀγρίων θηρίων, *imperium obtinere in beſtias.* Olympiodorus in Catena in Cap. X. Jobi, pag. 234. itidem *de leone*; Ἀρχικὸν τὸ ζῶον. *Eſt animal imperio præditum.*

III. *Cognata.* Leoni conferuntur

1. *in bonam partem*, ſeu in laudem,

a. *Deus* Opt. Maximus; qui ſive ſeveriùs caſtiget ſuos, ſive in impios atrociùs animadvertat, nobis proponitur ut leo, qui è luſtro ſuo prodiens, obvios diſcerpit, & dilacerat, nec quiſquam eſt, qui ei reſiſtat. Ita Jobi X. 16. Sanctus vir Deum compellat. *Cùm attollit ſeſe*, ſcil. caput meum, de quo verſu præcedente, *ut ferox leo venaris me.* LXX. Interpp. minùs commodè: Πλήρης γὰρ ἀτιμίας εἰμί· ἀγρεύομαι γὰρ ὥσπερ λέων εἰς σφαγήν. *Plenus enim ſum opprobrio, & capior ſicut leo ad occiſionem.* Jobum leoni volunt conferri, cùm tamen Deus illi conferatur. Hinc Olympiodorus in Catena, eorum interpretationem ſecutus, pag. 233. Ὥσπερ λέων εἰς σφαγὴν ἀγρευόμενος, οὕτω πανταχόθεν ταῖς τιμωρίαις βάλλομαι. Ἔοικε δὲ λέοντι ἑαυτὸν παρεικάσαι διὰ τὴν προτέραν εὐδαιμονίαν καὶ εὐσθένειαν. *Inſtar leonis venatione ad necem capti, ſuppliciis undique afficior. Propter priſtinam autem felicitatem, & virium integritatem, videtur leoni ſeipſum comparare.* Polychronius verò ibidem, commodiorem quærens interpretationem, ſcribit: Σαφέστερον δὲ ἔχει τὸ Ἑβραϊκὸν, Ἐάν τε γὰρ, φησιν, εὐσθενὴς ὦ ὡς λέων, πιάσεις με, τουτέστιν, ἐγὼ ὁ δυνατὸς καὶ γαῦρος, λέοντος δίκην, τῇ περισσῇ δόξῃ, καὶ ἀφθονίᾳ τοῦ πλούτου, ὥσπερ ἄρκυσι τοῖς δεινοῖς τεθήραμαι, οὐδεμίαν διάλυσιν τῶν δεινῶν εὑρίσκων. *Apertiùs autem Hebræus habet*, ſi robuſtus fuero ſicut leo, comprehendes me, *hoc eſt, Ego, qui gloriâ eximiâ & divitiarum affluentiâ, leonis inſtar valeo & efferor; ærumnis, quaſi retibus, implicatus ſum, & miſeriarum nullum finem invenio.* Clariſſima ſunt, quæ leguntur Thren. III. 10. & Jerem. XXV. 37. 38. Vide quid ipſe Deus dicat Hoſeæ V. 14. ubi Theodoretus, pag. 719. Ἔθος γὰρ καὶ τοῖς θηρίοις ἐκείνοις, ὅταν τι θηρεύσωσιν, εἰς τοὺς συνήθεις ἐπανιέναι τόπους, καὶ τὸν ἀπὸ τῆς θήρας ἐγγενόμενον διαναπαύειν πόνον· κἀγὼ τοίνυν, φησὶ, δίκην πάνθηρος καὶ λέοντος διὰ τῶν πολεμίων ὑμῖν ἐπελθὼν, κατ' ἐμαυτὸν λοιπὸν ἔσομαι, προνοίας ὑμᾶς οὐδεμιᾶς ἀξιῶν. *Quoniam mos eſt his feris, cùm quidpiam venatæ fuerint, in priſtina loca redire, ibiq; ſe recreare à labore, quem venando ſuſceperint: ego quoq;, inquit, more pantheris & leonis, cùm per hoſtes in vos irruero, apud me deinceps ero, nullam vobis curam impertiens.* Confer etiam Hoſeæ Cap. XIII. 7. 8. & vide, quæ ibidem Theodoretus notavit, pag. 743. Elegantiſſima ſunt, quæ ad eundem locum ſcribit Greg. Nazianzenus Jambico carmine XXI. pag. 233. 234.

Θεὸν δ' ἀκούων ἐν γραφαῖς χολούμενον,
Ἢ πάρδαλίν τιν', ἢ παροιστρῶσαν πόθῳ
Ἄρκτον, &c.
Καλῶς ἄκουε, μὴ κακῶς τοῦ πράγματος·
Πάσχει γὰρ οὐδὲν, ὧν ἐγὼ πάσχω Θεός.
Μή τις τοῦτ' εἴπῃ· καὶ γὰρ οὐδ' ἐξίσταται
Αὐτός ποθ' αὐτοῦ· ταῦτα γὰρ τοῦ συνθέτου,
Καὶ τῶν μάχεσθαι ἠργμένων ἐκ πλείονος.
Ὁ δ' ἐστὶ, τοῦτ' ἔνδηλον, ἄτρεπτος φύσις.
Πῶς οὖν τυποῦται ταῦτα; τῆς τροπῆς νόμοις.
Πῶς; δειματῶσαι τῶν ἁπλουστέρων φρένας.
Ὥσπερ τὰ πολλὰ τῶν λόγῳ δηλουμένων,

Ἀντιςροφὴν νόει, καὶ τὸ πᾶν ἔχεις.
Ἐπεὶ γὰρ αὐτοὶ πλήσσομεν χολούμενοι,
Χολὰν τὸ πλῆσσον τοὺς κακοὺς ἐγράψαμεν.
Irâ moveri porrò cùm legis Deum,
Pardumq́, amoris percitam aut œſtro velut
Urſum, &c.
Rem non ſiniſtrè, ſed bono ſenſu accipe.
Quæ patior, horum nîl Deus prorſum ſubit:
Hoc nemo dicat: non enim à ſe cœlitum
Rex erit unquam. Compoſitis hæc congruunt,
Cœpere dudum quæque jam bello premi.
Aſt ille; quis non hoc videt? verti negat.
Quînam ergo dantur hæc Deo? tropico modo,
Mentes ut ipſe terreat mage ſimplices,
Multa velut ex his, tropica quæ dicta indicant.
Antiſtrophen fac cogites: & totum habes.
Nam bile quoniam conciti aliquem cædimus,
Iram proinde, cùm ferit, damus Deo.

b. *Chriſtus.* Ita Apocal. V. 5. Ἰδοὺ ἐνίκησεν ὁ λέων, ὁ ὢν ἐκ φυλῆς Ἰούδα. *Ecce vicit leo ille ex tribu Juda.* De hac appellatione Chryſoſtomus Homil. XCVII. tom. V. pag. 644. Καλεῖ ἡ γραφὴ τὸν Σωτῆρα λέοντα, διὰ τὸ ἐκ βασιλικῆς εἶναι φυλῆς· ὥσπερ γὰρ τῶν τετραπόδων ὑπάρχει βασιλεὺς ὁ λέων, οὕτω καὶ τῶν Ἰουδαίων ἐβασίλευσεν ἡ Ἰούδα φυλὴ, ἐξ ἧς ὁ Σωτὴρ ἀνέτειλε. Καὶ μὴ νομίσῃς, ἀγαπητὲ, ἀνάξιον εἶναι τοῦ Χριςοῦ, τὸ, εἰκόνι λέοντος ἀπεικάζεσθαι· σχηματίζει γὰρ ἡ γραφὴ τὴν εἰκόνα ταύτην καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς θεότητος. Ἄκουε γοῦν οἷα ὁ προφήτης φησί. Λέων ἐρεύξεται, καὶ τίς οὐ φοβηθήσεται; κατὰ τὸ δυνατὸν τοίνυν, καὶ τὸ φοβερὸν, καὶ τὸ βασιλικὸν, λέοντι ἀπεικάζεται ὁ Χριςός. *Scriptura Salvatorem vocat leonem, eò quòd eſſet ex tribu regia: ut enim quadrupedum rex eſt leo, ſic inter Judæos tribus Juda regnabat, ex qua Salvator exortus eſt. Neque verò exiſtimes, chariſſime, Chriſto indignum eſſe, leonis imagini comparari: nam & eandem ipſi divinitati tribuit Scriptura. Audi ergo quid dicat Propheta:* Leo rugiet; quis non timebit? *Ergo ratione potentiæ, & quatenus terribilis eſt, ac regia majeſtate pollens, comparatur leoni Chriſtus.* Conſentit Cyril. Jeroſ. Catecheſi Illum. X. pag. 99. Λέων καλεῖται οὐκ ἀνθρωποβόρος, ἀλλὰ τὸ βασιλικὸν καὶ ςερρὸν καὶ πεποιθὸς τῆς ὑποςάσεως διὰ τῆς προσηγορίας ὥσπερ ἐνδεικνύμενος. Λέων δὲ καλεῖται ἀπεναντίας τῷ λέοντι τῷ ἀντιδίκῳ, ἦλθε γὰρ ὁ σωτὴρ, οὐ μεταβαλὼν τὸ πρᾶον τῆς φύσεως τῆς ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὡς λέων δυνατὸς ἐκ φυλῆς Ἰούδα, σώζων μὲν τοὺς πιςεύοντας, καταπατῶν δὲ τὸν ἀντίδικον. *Leo vocatur, non hominum vorator: ſed regium quiddam & ſolidum, atque confidentia perſonæ per illam appellationem indicatur. Leo autem vocatur ex adverſo leoni adverſario. Venit enim Salvator, non mutans naturæ ſuæ manſuetudinem, ſed tanquam leo fortis de tribu Juda, ſervans quidem credentes, conculcans autem adverſarium.* Iſidorus Peluſiota Epiſt. CLXXV. lib. II. pag. 208. dicit *Chriſtum vocari leonem* κατὰ τὸ βασιλικὸν καὶ ἄμαχον, *ob regiam amplitudinem & invictum robur.*

c. *Angeli.* Dionyſius Areopagita Cap. XV. de cœleſti Hierarchia, pag. 171. quid *leonis forma Angelis tributa* denotet, ita explicat: Τὴν λέοντος μορφὴν ἐμφαίνειν οἰητέον τὸ ἡγεμονικὸν, καὶ ῥωμαλέον, καὶ ἀδάμαςον, καὶ τὸ πρὸς τὴν κρυφιότητα τῆς ἀφθέγμονος θεαρχίας, ὅση δύναμις, ἀφομοιωτικὸν τῇ τῶν νοερῶν ἰχνῶν περικαλύψει, καὶ τῇ μυςικῶς ἀνεκπομπεύτῳ περιςολῇ τῆς κατὰ θείαν ἔλλαμψιν ἐπ' αὐτὴν ἀναγωγικῆς πορείας. *Leonis forma declarare putanda eſt vim illam principalem ac robuſtam atque indomabilem, quâ iſti occultiſſimo ineffabilis divini principatus arcano pro virili ſimiles evadere nituntur, ſpiritualium veſtigiorum cooperatione myſticeq́, ſupereſſe commeatu viæ, quæ ad ipſam per divinam illuſtrationem inducebat.* Vide ad hunc locum Pachymeræ paraphraſin, pag. 187. 188. Cl. Bochartus de Animal. parte I. lib. III. Cap. VI. vult, *per quatuor animalia*, quæ Ezechielis primùm Cap. I. & X. dein Johanni Apocal. IV. apparuerunt, totidem *denotari Angelos.* Eum vide.

d. *Fideles* in genere cum leonibus conferri docet Solomon Prov. XXVIII. 1. *Fugit impius nemine perſequente: ſed juſti, inſtar leunculi, confidunt.* Leonem, robore ſuo fretum, ubivis dormire, tanquam in tuto loco, neque mali quidquam ſuſpicari, ſatis notum, & patet ex iis, quæ *ſub prima ejus proprietate* adduximus. Ita cum bono viro agitur, qui conſcientiæ ſuæ theatro tutus, nihil timet. Id agnoſcit Iſidorus Peluſiota, qui Epiſt. CLXXV. lib. II. pag. 208. δίκαιον *leonem* vocari dicit κατὰ τὸ ἀδεὲς καὶ ἄφοβον, *ob intrepidum animum, ac nihil periculi metuentem:* & adducta Solomonis verba ſubjungit, δίκαιος γὰρ ὡς λέων πέποιθε. *Juſtus enim, ut leo, confidit.* Hinc apud Laërtium Brias interrogatus, Τί ἂν εἴη τῶν κατὰ τὸν βίον ἄφοβον; *Quid in vita eſſet metûs expers?* reſpondit, Ὀρθὴ συνείδησις, *Bona conſcientia.* Et Socrates quærenti, Τίνες ἀταράχως ζῶσι; *Quinam ſine perturbatione viverent?* regeſſit, Οἱ μηδὲν ἑαυτοῖς ἄτοπον συνειδότες. *Qui nullius peccati ſibi conſcii ſunt.* Poëta Chriſtianus:

Conſcia mens recti nullo commota pavore eſt.

Item:

Accuſent te mille licèt, mens conſcia recti
Stat tamen, & nunquam judicis ora timet.

2. *In malam partem* Leoni conferuntur

a. *Diabolus.* De eo Apoſtolus Petrus I. Epiſt. V. 8. Ὁ ἀντίδικος ὑμῶν διάβολος, ὡς λέων ὠρυόμενος, περιπατεῖ, ζητῶν τίνα καταπίῃ. *Adverſarius veſter diabolus, tanquam leo rugiens, obambulat, quærens quem devoret.* Chryſoſtomus Homil. XCVII. tom. V. p. 644. Καλεῖται ὁ διάβολος λέων, οὐχ ὡς δυνατὸς, οὐδ' ὡς φοβερὸς, ἀλλ' ὡς πλήκτης, ὡς τύραννος, ὡς ἀφανιςικός. *Diabolus vocatur leo, non ut potens, vel ut tremendus, ſed ut percuſſor, ut tyrannus, ut exterminator.* Atque hoc probat adducto Apoſtoli loco. Et Homil. VI. in Epiſt. ad Philipp. Ὅταν αὐτοῦ τὸ ἁρπακτικὸν ἡ γραφὴ βούληται δηλῶσαι, φησὶν, ὡς λέων ὠρυόμενος περιέρχεται, ζητῶν τίνα καταπίῃ. *Quando Scriptura illius* (diaboli) *rapacitatem declarare vult, dicit, Tanquam leo rugiens obambulat, quærens quem devoret.* Et Iſidorus Peluſiota, Epiſt. CLXXV. lib. II. pag. 208. Λέων κέκληται ὁ διάβολος κατὰ τὸ θηριῶδες καὶ αἱμοβόρον· ὡς λέων γὰρ περιπατεῖ, ζητῶν τίνα καταπίῃ. *Diabolus vocatus eſt leo ob feritatem cruorisq́, ſorbendi aviditatem: obambulat enim tanquam leo, quærens quem devoret.*

b. *Homines impii, & Dei aut fidelium hoſtes: tyranni.* Ita *leonis* nomen ſumitur Jeſajæ XXXV. ubi tamen Theodoretus, pag. 93. Λέοντα τὸν διάβολον, ὡς οἶμαι, καλεῖ. *Leonem, ut opinor, diabolum vocat.* Ita etiam Pſal. VII. 3. Μήποτε ἁρπάσῃ ὡς λέων τὴν ψυχήν μου. *Ne quando rapiat ut leo animam meam.* Hîc Theodoretus per *leonem* intelligit πολεμοῦντας, *hoſtes.* Et Pſal. XVII. 12. *Similis eſt leoni, qui rapere appetit, & leunculo, qui ſedet in latibulo.* De hoſtibus Davidis interpretatur Theodoretus, pag. 452. Τὸ λογικὸν τῆς φύσεως ἀπορρίψαντες, θηρία μιμοῦνται τροφῆς ἐφιέμενα, καὶ ταύτην περισκοποῦντα, καὶ ἐξαπιναίως ὁρμῶντα. *Abjecta naturali ratione, feras imitantur cibi avidas, & prædam obſervantes, & derepente aggredientes.* Pſal. X. 9. *Inſidiatur in latibulo, ſicut leo in luſtro ſuo, &c.* Iterum audire juvat Theodoretum, pag. 435. ſic ad hæc ſcribentem: Καθάπερ ὁ λέων τῇδε κἀκεῖσε μεταφέρει τὸ ὄμμα θήραν ἐπιζητῶν· οὕτως οὗτος νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἁρπαγῆς καὶ πλεονεξίας ἐπινοεῖ μηχανάς. *Quemadmodum leo huc & illuc transfert oculum, venatum quærens, ſic iſte dies noctesq́; rapinæ*

pinæ

Vinæ & avaritiæ artes excogitat. Pſal. XXXV. 17. Ῥῦσαι ἀπὸ λεόντων τὴν μονογενῆ μου. *Libera à leonibus unicam meam.* Ad quæ idem Theodoretus, pag. 528. Εἰρηκὼς ἄνω, Ἔβρυξαν ἐπ' ἐμὲ τοὺς ὀδόντας αὐτῶν· ἴδιον δὲ τῶν λεόντων ὁ βρυχμός. Εἰκότως αὐτοὺς καὶ λέοντας προσηγόρευσε, τὸ ὠμοβόρον καὶ θηριῶδες ἐξελέγχων τῆς γνώμης. *Cùm ſuperiùs dixiſſet*, Frenduerunt adverſus me dentibus ſuis, *propriumq; ſit leonum frendere, meritò ipſos etiam leones appellavit, animi crudelitatem feritatemq; redarguens.* Pſal. LVII. 5. Καὶ ἐῤῥύσατο τὴν ψυχήν μου ἐκ μέσου σκύμνων. *Et eripuit animam meam de medio catulorum leonum;* id eſt, juxta eundem Theodoretum, Δικαίας ἀπολαύσας φιλανθρωπίας, τῆς τῶν πολεμίων ἀπηλλάγην θηριωδίας. Λεόντων γὰρ δίκην ἐπέστησαν διασπάσασθαι βουλόμενοι, *Juſtam miſericordiam conſecutus, ab hoſtium feritate liber fui. Inſtar enim leonum me invaſerunt, diſcerpere cupientes.* Sic II. Timoth. IV. 17. verbis Apoſtoli, καὶ ἐῤῥύσθην ἐκ στόματος λέοντος, *& liberatus ſum de ore leonis*, Neronem intelligi volunt veteres Interpretes, qui, ut eſt Pſal. XXI. 14. aperuit ſuper illum os ſuum tanquam leo rugiens. Theodoretus ad Apoſtoli locum, pag. 506. Τὸν Νέρωνα λέοντα προσηγόρευσε, καὶ ὡς βασιλέα, καὶ ὡς ὠμότατον γεγενημένον. *Neronem appellavit leonem, ut qui & Imperator fuerit, & crudeliſſimus.* Oecumenius ad eundem locum, pag. 783. dicit itidem, Neronem vocari leonem διὰ τὸ ὠμὸν καὶ θηριῶδες, *propter crudelitatem & feritatem.* Euſebius etiam hiſt. Eccleſ. lib. II. Cap. XXII. pag. 18. etiam de Nerone exponit, eumque *leonem* appellari docet διὰ τὸ ὠμόθυμον, *propter animi crudelitatem.* Chryſoſtomus Homil. X. in hanc Epiſtolam, ita Neronem appellari tradit, non tantùm διὰ τὸ θηριῶδες, *propter feritatem*, ſed etiam διὰ τὸ ἰσχυρὸν τῆς βασιλείας αὐτοῦ, καὶ ἀκατάπληκτον, *propter imperii ejus robur & invictas vires.* Theophylactus poſteriorem tantùm affert rationem. Verùm ei non tam ob potentiam, quàm ob eximiam feritatem hoc cognomentum videtur inditum. Vide Pricæum ad præſentem locum.

Λήθη.

I. Quid λήθη ſit, ita explicat Damaſcenus lib. II. Orthod. fidei, Cap. XX. pag. 137. Λήθη ἐστὶ μνήμης ἀποβολή. *Oblivio eſt memoriæ amiſſio.*

II. *Deo tribuitur* ἀνθρωποπαθῶς. Theodoretus in Pſal. XLII. ad v. 11. pag. 560. Τὸ δὲ, ἐπελάθου μου, τουτέστι τῆς σῆς μοι προνοίας οὐ μεταδίδως. Λήθη γὰρ πάθος ἀνθρώπινον· ἴδιον δὲ Θεοῦ ἀπάθεια. *Hoc autem*, Oblitus es mei, *idem eſt ac, tui auxilii compotem me non feciſti. Oblivio enim humana affectio eſt: proprium autem Dei, ſine affectionibus eſſe.* Damaſcenus Orthod. fidei lib. I. Cap. XIV. pag. 51. Λήθην, καὶ ὕπνον, καὶ νυσταγμὸν τοῦ Θεοῦ ἐννοοῦμεν, τὴν ὑπέρθεσιν τῆς κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἀμύνης, καὶ τὴν τῆς συνήθους πρὸς τοὺς οἰκείους βοηθείας ἀναβολήν. *Per oblivionem, & ſomnum atque dormitationem intelligimus dilationem ultionis adverſus inimicos, & conſueti erga familiares auxilii procraſtinationem.*

Λῆξις.

I. Λῆξις, quatenus deſcendit à verbo λήγειν, *ceſſare*, notat *ceſſationem ac finem.* Veteres Gl. λῆξις, *terminatio.* Suidas: Λῆξις, παῦσις. *Ceſſatio.*

II. Quatenus deſcendit ab inuſitato λήχω, pro λαγχάνω, *ſortior, adipiſcor, ſum compos, obtineo*, frequentiſſimè ſignificat *ſortitionem*; *ſortem*, ſive *quod ſorte obvenit*, id eſt, *hæreditatem, portionem, conditionem.* Heſychius: Λήξεως, κληρονομίας, τελειώσεως, μερισμοῦ. *Sortitionis, hæreditatis, conſummationis, partitionis.* Item: Λῆξις, τελείωσις, ἀποκλήρωσις. *Sortitio, conſummatio, aſſignatio melioris portionis.* De eadem voce Suidas ſcribit eam ſignificare μερίδα, κληρονομίαν, *portionem, hæreditatem.* Exempla vide apud eundem. Eleganter & frequenter de felici fidelium in futura vita conditione uſurpatur. Chryſoſtomus Homil. XLII. in I. ad Corinthios: Οὐ γὰρ τοῦτο θαυμαστὸν μόνον, ὅτι σήπεται πρῶτον τὰ σώματα, καὶ τότε ἀνίσταται, οὐδ' ὅτι ἐπὶ πολλῷ μείζονα λῆξιν μεταβαίνει. *Non hoc tantùm mirabile eſt, quòd corpora primùm putreſcunt, & tunc demum reſurgunt, neq; quòd ad longè meliorem tranſeunt conditionem, &c.* Homil. X. in II. ad Corinthios: Τότε μάλιστα χαρήσῃ, καὶ ἥξεις ἐπὶ βελτίονα λῆξιν. *Tunc maximè gaudebis, & ad meliorem conditionem* ſeu *ſtatum pervenies.* Idem in Pſal. CXIII. Ἵνα ἐπ' ἐκείνην ἔλθωμεν τὴν λῆξιν, ἣν οὔτε λόγος, οὔτε νοῦς, οὔτε ἕτερον οὐδὲν παραστῆσαι δυνήσεται. *Ut ad eam perveniamus conditionem, quam neq; ſermo, neque mens, neque aliud quidpiam exprimere poterit.* Vocatur ἀμείνων λῆξις. Chryſoſtomus Homil. I. in II. ad Corinthios, pag. 547. Εἰς βελτίονα χῶρον μετέστη, καὶ πρὸς ἀμείνω λῆξιν ἀπεπήδησεν ὁ τελευτήσας. *In meliorem locum translatus eſt, & ad meliorem ſtatum tranſiit is, qui mortuus eſt.* Τῶν ἀγαθῶν λῆξις. Chryſoſtomus Homil. XXIII. in Matth. pag. 168. Οὐ γὰρ πατρὶ παιδίον οὕτω ποθεινόν ἐστι καὶ ἐπέραστον, ὡς τῶν ἀγαθῶν ἡ λῆξις, καὶ τὸ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι. *Neque enim patri filius adeò deſiderabilis & charus eſt, ut bonorum illa hæreditas, atque hinc migrare, & cum Chriſto eſſe.* Vocatur ἡ τῶν ἀγγέλων, vel ἀγγελικὴ λῆξις. Chryſoſtomus Homil. XXIV. in I. ad Corinthios: Τοὺς οὐρανοὺς ἐλπίζω ἀπολήψεσθαι, τὴν ἀθάνατον ζωὴν τὴν ἀγγέλων λῆξιν. *Spero me conſecuturum cœlos, immortalem vitam, Angelorum conditionem.* Idem, Homil. XLIV. tom. V. pag. 295. de Chriſto: Ἀνάστασιν ἐπηγγείλατο, καὶ ἀφθαρσίαν σωμάτων, καὶ λῆξιν μετὰ ἀγγέλων πάντα λόγον καὶ νοῦν ὑπερβαίνουσαν. *Promiſit reſurrectionem, & corporum immortalitatem, & conditionem Angelicam.* Et Homil. XXXI. in Matth. pag. 213. docet mortem infantis pii more Ethnico non eſſe deflendam: Καθεύδει τὸ παιδίον, οὐ τέθνηκεν· ἡσυχάζει, οὐκ ἀπόλωλεν· ἀνάστασις γὰρ αὐτὸ διαδέξεται, καὶ ζωὴ αἰώνιος, καὶ ἀθανασία, καὶ λῆξις ἀγγελική. *Dormit infans, non eſt mortuus: quieſcit, non periit, reſurrectio enim, & vita æterna atq; immortalitas, & ſors ſeu conditio Angelica illum excipiet.* Vocatur μακαρία λῆξις. Idem, Homil. de Philogonio: Πρὸς μακαρίαν καὶ ἀγήρω λῆξιν μετέστη. *Ad beatam & ſenii expertem conditionem tranſiit.* Nicephorus in Actis Epheſinis, p. 273. Εἰς τὴν ἄνω λῆξιν καὶ μακαρίαν ἐπείγονται. *Ad ſupernam & beatam adſpirant conditionem.* Chryſoſtomus Homilia XXXIX. in Joh. pag. 719. Μακάριοι, καὶ τρισμακάριοι, καὶ πολλάκις τοῦτο οἱ τῆς μακαρίας ἐκείνης ἀπολαύοντες λήξεως. *Beati, ter; quaterq; beati, qui beata illa conditione fruuntur.* Vocatur ἡ μετὰ Χριστοῦ λῆξις. Chryſoſtomus in Pſal. CXVII. Οὐ μέχρι τῶν γεγενημένων ἵσταται τὰ ἡμέτερα, ἀλλ' ἐφ' ἕτερα πρόεισι μείζονα, τὴν ἀνάστασιν, τὴν βασιλείαν, τὴν μετὰ Χριστοῦ λῆξιν. *Non in iis tantùm, quæ facta ſunt, res noſtræ conſiſtunt, ſed ad alia majora progrediuntur, ad reſurrectionem nimirum, ad regnum, ad hæreditatem cum Chriſto.* Vocatur ὑπερκόσμιος λῆξις. Iſidorus Peluſiota Epiſt. CCVII. lib. III. pag. 338. Ἡ ὑπερκόσμιος λῆξις ἡ τῶν ἀγαθῶν πάντων κατάῤῥυτος καὶ τοῖς λυπηροῖς ἅπασιν ἄβατος, ἡ ἀθυμίας ἄγονος, καὶ θυμηδίας ἁπάσης μήτηρ. *Cœleſtis illa conditio, illa inquam bonis omnibus perfuſa, moleſtiiſq; omnibus invia, illa mœroris expers, & lætitiæ omnis parens.* Θεία λῆξις. In Actis Epheſinis, pag. 273. Ὁ τῆς θείας λήξεως Κωνσταντῖνος. *Beatæ memoriæ Conſtantinus.*

III. Significat *regionem, locum*: *culmen* item, ſeu *faſtigium.* Greg. Nazianzenus Orat. XXVIII. quæ eſt in laudem Heronis, philoſophi Alexandrini, pag. 418. Τοῦτο

Τοῦτο τὸ δρᾶμα εἶδε μὲν ἑῴα λῆξις, ἐθρήνησε δὲ καὶ ἑσπέριος. *Hanc tragœdiam oriens quidem vidit, ac occidens quoq; deflevit.* Chryſoſtomus Homil. LVI. in Joh. pag. 786. Ὁ ὀφθαλμὸς ὥσπερ ἔν τινι βασιλικῷ χωρίῳ ἵδρυται, τὴν ἄνω λῆξιν λαχών, καὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων προκαθήμενος. *Oculus tanquam in loco quodam regio collocatus, ſuperiorem partem occupat, & reliquis ſenſibus præſidet.* Cyrillus Alexandr. in Cap. II. Jeſajæ, pag. 44. Δυσσεβείας εἰς τοῦτο προήκουσι μέτρον, ὡς παντὸς εἰς λῆξιν ἐλάσαι κακοῦ. *Ad eam impietatis menſuram procedunt, ut ad omnium malorum quaſi culmen pertigerint.* Idem, in Cap. III. Jeſajæ: Εἰς λῆξιν ἁπάσης ἀρετῆς ἀναβαίνειν. *Ad culmen omnium virtutum aſcendere.* Et in Cap. LIII. Jeſ. pag. 750. de Chriſto: Ἔργῳ τε καὶ λόγῳ πανάμωμος ἦν, καὶ εἰς λῆξιν ἁπάσης καθαρότητος διελήλακεν. *Operibus & verbis prorſus erat inculpatus, & ad culmen omnis puritatis pervenerat.*

Ληστής.

Pauca hîc ex antiquitate producere libet *de duobus* cum Chriſto crucifixis *latronibus*.

I. Quæritur, *quomodo* Matth. XXVII. 44. & Marci XV. 32. *uterque in Chriſtum blaſphemias effudiſſe dicatur, cùm* Lucæ XXIII. 39. *id uni tantùm tribuatur?* Reſp. Poteſt hoc per ſynecdochen de ambobus enunciari, quod alteri tantùm competebat. Veteribus tamen ea probatur ſententia, quæ utrumque ab initio hoc feciſſe, alterum verò poſtmodum converſum fuiſſe ſtatuit. Ita Chryſoſtomus Homil. LXXXVIII. in Matthæum: Καὶ γὰρ οἱ λησταὶ ὕβριζον αὐτὸν· ὠνείδιζον ἀμφότεροι· ὅμως οὖν ὁ Λουκᾶς φησιν, ὅτι ὁ εἷς ἐπετίμα, πλὴν ἀμφότερα γέγονε· πρότερον γὰρ ἀμφότεροι ὠνείδιζον, ὕστερον δὲ οὐκέτι. Ἵνα γὰρ μὴ νομίσῃς ἔκ τινος συνθήματος τὸ πρᾶγμα γεγενῆσθαι, ἢ μηδὲ εἶναι ληστὴν τὸν ληστήν, ἀπὸ τῆς ὕβρεως δείκνυσί σοι, ὅτι ἄνω ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ληστὴς ἦν καὶ ἐχθρός, ἀλλὰ ἀθρόον μετεβλήθη. *Etenim ipſi etiam latrones eum contumeliis afficiebant: ambo eum probris afficiebant. Nihilominus Lucas dicit, unum increpuiſſe alterum. Utrumq; profectò factum eſt. Primùm quidem uterq; probris afficiebat: deinceps verò non ampliùs. Nam ne quis ex compoſito rem factam fuiſſe exiſtimaret, nec latronem illum fuiſſe, qui latro fuit, ab ipſa contumeliâ etiam in cruce latro atque inimicus antea fuiſſe & repentè converſus oſtenditur.* Ita etiam idem Homil. LXXXIII. tom. V. pag. 572. Εἷς τις τῶν εὐαγγελιστῶν φησίν, ὅτι ἀμφότεροι ἐλοιδόρουν τὸν Ἰησοῦν. Καὶ τοῦτο δὲ ἀληθές, ὃ καὶ μάλιστα ἐπιτείνει τούτου τὴν εὐγνωμοσύνην· εἰκὸς γὰρ αὐτὸν λοιδορῆσαι παρὰ τὴν ἀρχήν, ἀθρόον δὲ τοσαύτην τὴν μεταβολὴν ἐπιδείξασθαι. *Unus ex Evangeliſtis dicit, utrumq; conviciis læſiſſe Jeſum. Hoc etiam verum eſt, quod etiam quàm maximè hujus candorem & probitatem commendat. Veriſimile enim eſt eum ab initio conviciis læſiſſe, repentè vero tantam mutationem demonſtrâſſe.* Idem, Homil. in Paralyticum, quæ eſt LXII. tom. V. edit. Pariſ. pag. 928. Ἐπὶ τῶν λῃστῶν, ὁ μέν φησιν, ὅτι οἱ δύο αὐτὸν ἐβλασφήμουν· ὁ δέ, ὅτι ὁ εἷς ἐπεστόμιζε τὸν κατηγοροῦντα. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἐναντίον. Διατί; ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἀμφότερα γέγονε· καὶ παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν ἀμφότεροι ἦσαν οἱ πονηρευόμενοι· μετὰ δὲ ταῦτα σημείων γενομένων, καὶ τῆς γῆς κλονουμένης, καὶ τῶν πετρῶν σχιζομένων, καὶ ἡλίου κρυπτομένου, θάτερος αὐτῶν μετεβλήθη, σωφρονέστερος γέγονε, καὶ τὸν ἐσταυρωμένον ἐπέγνω, καὶ τὴν βασιλείαν ὡμολόγησε τὴν ἐκείνου. *De latronibus ait duos ipſum blaſphemaſſe, alter alter verò unum compeſcuiſſe illum, qui accuſabat. Sed neq; hoc contrarium. Quid ita? Quoniam hic quoq; utrumq; accidit: atq; initio quidem uterque improbè ſe gerebat: poſtea verò cùm facta eſſent miracula, terra mota, petræ ſciſſæ, & ſol abſconditus, alter eorum converſus & prudentior eſt factus, crucifixum agnovit, ejusq; regnum confeſſus eſt.* Vide ibidem plura. Chryſoſtomum imitatur Theophylactus in Cap. XXVII. Matthæi, pag. 175. de iisdem latronibus: Ἀμφότεροι γὰρ παράνομοι, καὶ ὀνειδίζοντες τὸν Χριστόν· ὕστερον δὲ ὁ εἷς ἐπιγνοὺς αὐτόν, ὡμολόγησε βασιλέα. *Uterque enim prævaricatores erant, & Chriſtum probris afficiebant: poſtmodum verò unus eum agnovit, & regem confeſſus eſt.* Conſentiunt Origenes tract. XXXV. in Matth. Hieronymus in Cap. XXVII. Matthæi, & Titus Boſtrenſis in Cap. XXIII. Lucæ pag. 833. in Biblioth. Patrum, tom. XIII. Loca vide apud Ravanellum in voce *Latro*, num. I. 1.

II. *Mira eſt latronis converſio, & ſolatii plena.* Præclarè de ea Cl. Heinſius in Cap. XXIII. Lucæ: *Mihi quidem*, inquit, *tale hoc miraculum videtur, ut illuſtrius majusq; nullum alibi exſtare exiſtimem: nullum, quod afflictos peccatorum mole animos attollat magis. Ut Theophilum Alexandr. ſæpe admirer, qui in eleganti Diſſertatione, ſive Homilia, cujus inſcriptio,* Cui ſimilis ſit homo, *duos ſe imprimis ſeriò conſiderâſſe ait: hinc Adamum, generis autorem, qui à Deo tot tantisq; privilegiis donatus pariter ac bonis ſemel cecidit, ac omnibus repentè excidit. Quòd cùm cogito, à deſperatione parùm intereſt quin, inquit, obrui me ſentiam:* Ὅταν δὲ εἰς τὰ κατὰ τὸν ληστὴν τὸν νοῦν ἐπανάγω, καὶ γνῶ, ὅτι διὰ ἑνὸς λόγου σέσωσται, ἐξαλειφθέντων αὐτοῦ πάντων τῶν ἁμαρτημάτων, ἀναψύχω τῇ ἐλπίδι, καὶ προστρέχω τῇ μετανοίᾳ· ἐπειδὴ ἐκεῖνος τῷ ἔργῳ πέπτωκε, καὶ οὗτος διὰ ἑνὸς λόγου σέσωσται· ἐκεῖνος θαύματα ἐξαίσια εἶδε, καὶ παρήκουσεν· οὗτος οὐδὲν οἶδεν, εἰ μὴ τὸν Χριστόν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον καὶ ἠτιμωμένον, καὶ ἐπίστευσε. *Cùm ad ea autem, quæ latroni evenerunt, animum converto, videoq;, verbo unico, deletis omnibus criminibus, ſervatum, ſpe jam recreor reficiorq;: quin & ad reſipiſcentiam accurro. Siquidem re alter,* ſive, *agendo cecidit: alter verbo unico ſervatus eſt. Alter ſtupenda viderat miracula, & non obediit. Hic nihil præter Chriſtum, eumq; crucifixum & ignominiâ affectum, noverat, & credidit.* Vide plura apud eundem Heinſium. His gemina prorſus habet Chryſoſtomus Homil. VII. tom. V. pag. 26. Ἐξέβαλεν ὁ διάβολος τὸν Ἀδάμ, εἰσήγαγε τὸν ληστὴν ὁ Χριστός· καὶ σκόπει τὸ διάφορον· ἐκεῖνος οὐκ ἔχοντα ἁμαρτίαν τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ μίαν κηλίδα παρακοῆς, ἐξέβαλεν· ὁ Χριστὸς ληστὴν μυρία φορτία ἁμαρτημάτων βαστάζοντα οὕτως εἰσήγαγεν εἰς τὸν παράδεισον· ἄλλο δὲ οὐδέν. ἔστι καὶ ἄλλο μεῖζον εἰπεῖν· οὐ γὰρ ληστὴν εἰσήγαγε μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης, καὶ πρὸ τῶν ἀποστόλων· ἵνα μηδεὶς τῶν μετὰ ταῦτα ἀπογνῷ τὴν εἴσοδον, μηδὲ ἀπελπίσῃ τὴν σωτηρίαν τὴν ἑαυτοῦ, τὸν μυρίων γέμοντα κακῶν ἐν ταῖς βασιλικαῖς αὐλαῖς στρεφόμενον ὁρῶν· ἀλλ' ἴδωμεν μὴ πόνους ἐπεδείξατο καὶ κατορθώματα καὶ καρποὺς ὁ ληστής· οὐδὲ τοῦτό ἐστιν εἰπεῖν, ἀλλ' ἀπὸ ψιλοῦ ῥήματος, ἀπὸ πίστεως μόνης, πρὸ τῶν ἀποστόλων εἰσεπήδησεν εἰς τὸν παράδεισον, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐχ ἡ ἐκείνου εὐγνωμοσύνη τοσοῦτον ἴσχυσεν, ὅσον τοῦ δεσπότου ἡ φιλανθρωπία, &c. *Ejecit diabolus Adamum, introduxit latronem Chriſtus. Et conſidera differentiam. Ille hominem non habentem peccatum, ſed unicam inobedientiæ maculam ejecit. Chriſtus latronem multis peccatorum oneribus onuſtum, ita in paradiſum introduxit. An verò nihil præterea? Poteſt etiam aliquid majus dici. Neq; enim latronem tantùm introduxit, ſed etiam ante omnes orbis incolas, & ante Apoſtolos: ne quis poſthac de introitu deſperet, vel de ſalute ſua, videns infinitis refertum malis in aulis regiis verſantem. Sed videamus, num latro laborum, præclarè factorum, & fructuum aliquod ediderit ſpecimen. Neq; hoc dici poteſt, ſed ob ſolum verbum, ob ſolam fidem, ante Apoſtolos in paradiſum introivit, ut diſcas, ejus probitatem non tantam habuiſſe vim, quantam habuit Domini humanitas.* Occurrunt in eandem ibidem ſententiam plura.

III. Quæritur, *Num latro eo ipſo die, quo Chriſtus ei Paradiſum promiſit, in eum fuerit ingreſſus?* Non eadem

veterum

veterum est ad hanc quæstionem responsio. Eorum sententias enumerat Theophylactus in Cap. XXIII. Lucæ, pag. 534. & 535. & ex eo Theophanes Homil. XXVII. pag. 206, 207.

1. Est, per illud *σήμερον* notari *τὸ ἀδιάπτωτον τῆς ἐπαγγελίας*, *promissionis firmitatem*: ita Theophanes eorum proponit sententiam. Theophylactus verò, *Οὐδὲ ὁ λῃστὴς οὔπω ἔτυχε τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ διαγωγῆς, ἀλλ' ἐπειδὰν ἀμετάθετος καὶ ἀδιάψευστος ἡ τοῦ Κυρίου ὑπόσχεσις, διὰ τοῦτο εἴρηται τὸ, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ· ἔστι γὰρ καὶ τοιοῦτον εἶδος, φασὶν ἐν τοῖς τοῦ Κυρίου ῥήμασιν, ἐν οἷς περὶ τῶν ἔσεσθαι μελλόντων, ὡς ἤδη γενομένων διέξεισιν, ὡς ὅταν λέγῃ, ὁ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται.* *Neque latro adhuc sortitus est in paradiso conversationem: sed quia invariabilis est, & mentiri nequit Domini promissio, ideo dictum est.* Hodie mecum eris in Paradiso. *Est enim, inquiunt, & hæc species phraseos in verbis Domini, ut de futuris loquatur, tanquam de iis, quæ jam facta sunt: ut cùm dicit, Qui non credit, jam judicatus est.* Hoc ipsum etiam vult Chrysostomus; quanquam alibi, ut deinceps videbimus, sui oblitus, longè aliter sentiat; Homil. VII. t. V. pag. 28.

2. Alii contra omnium Codicum fidem, ita locum istum legunt, *Ἀμὴν λέγω σοὶ σήμερον, μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ.* *Amen dico tibi hodie, mecum eris in Paradiso.* Theophylacti verba sunt: *Ἄλλοι δὲ ἐκβιάζονται τὸ ῥῆμα, στίζοντες εἰς τὸ σήμερον, ἵν' ᾖ τὸ λεγόμενον τοιοῦτον, ἀμὴν λέγω σοὶ σήμερον, εἶτα τὸ, μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ, ἐπιφέροντες.* *Alii autem torquent dictum hoc, punctum facientes post* hodie, *ut is sit sensus,* Amen dico tibi hodie: *deinde* mecum eris in Paradiso, *adjicientes.* Eodem modo horum sententiam proponit Theophanes.

3. Rursus alii fingunt, *Paradisum non notare regnum cœlorum*, & affirmant, ut Theophylactus habet, *Τὸν λῃστὴν τοῦ μὲν παραδείσου τετυχηκέναι, τῆς δὲ βασιλείας οὐ τυχεῖν, τεύξεσθαι δὲ, ὅτε καὶ πάντες οὓς ἀπηριθμήσατο ὁ Παῦλος.* *Latronem paradisum quidem consecutum esse, non autem regnum cœlorum: consecuturum autem, quando etiam omnes, quos Paulus enumerârit*, nimirum ad Hebræos Cap. XI. 13.

4. Iterum alii statuunt; ut verbis Theophylacti utar; *Τὸν λῃστὴν μὲν εἶναι ἐν τῷ παραδείσῳ, ἤτοι τῇ βασιλείᾳ, καὶ οὐ μόνον αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ πάντας, οὓς ἀριθμεῖται ὁ Παῦλος· οὐ μέν τοι ἀπολαύειν τῆς τελείας τῶν ἀγαθῶν κληρουχίας,* *Latronem quidem esse in Paradiso, hoc est, in regno, & non ipsum solum, sed etiam omnes, quos enumeret Paulus: sed perfecta bonorum participatione non frui.* Atque huic sententiæ suum addit calculum Theophylactus, eamque simili explicat.

5. Alii tandem affirmant, *per Paradisum intelligi ipsum cœlum*, atque adeò ipsam vitam æternam, gloriamque & felicitatem cœlestem, Latronemque eò translatum fuisse. Hanc sententiam, utpote solam veram sequentibus ex ipsa Antiquitate rationibus probamus.

a. Dicunt *latronem in vitam æternam, in cœlum, ad salutem æternam ingressum esse.* Chrysost. postquam Homil. VII. t. V. p. 26. aliquoties dixisset, Latronem à Christo in Paradisum fuisse intromissum, & quidem ante ipsos Apostolos, addit, *Ἐν τῷ σταυρῷ μετὰ τὴν ἀπόφασιν σωτηρίας ἔτυχεν ὅρα τάχος· ἀπὸ σταυροῦ εἰς οὐρανὸν, ἀπὸ καταδίκης εἰς σωτηρίαν.* *In cruce, post latam sententiam salutem consecutus est: à cruce in cœlum: à condemnatione ad salutem.* Idem, Homil. X. de pœnitentia, t. I. edit. Paris. p. 635. *Ὁ λῃστὴς μετὰ τοσαύτην κακίαν, ἐπειδὰν μὴ ἀπέγνω, πρὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων εἰς τὸν παράδεισον εἰσῆλθε.* *Latro post tantam malitiam, quoniam non desperavit, ante omnes alios in Paradisum ingressus est.* At reliqui fideles omnes recipientur in cœlum, ergo eundem in locum receptus latro. Clariùs adhuc Johan. Jejunator Orat. de virginitate, quæ est LXXVII. tomi ejusd. p. 829. *Ὁ λῃστὴς ἐν ῥοπῇ ἐσώθη πιστεύσας, καὶ τὸν ἀδαπάνητον θησαυρὸν τῆς βασιλείας ἐκέρδανε.* *Latro in momento salvatus est, cùm credidisset, & incorruptum regni thesaurum lucratus est.* Iterum Chrys. Homil. de Cruce & latrone, quæ est XXXII. t. V. edit. Paris. pag. 491. dicit Christum latroni reddidisse *τὴν ἀρχαίαν πατρίδα*, *antiquam patriam*: ipsum eum introduxisse *εἰς τὴν πατρῴαν πόλιν*, *in paternam civitatem.* Consentiunt Latini Patres. Ambrosius in II. Corinth. Cap. XII. dicit Christum *Confessorem suum in regno Paradisi recepisse:* Hilarius lib. X. de Civitate, *subitò eum recepisse ad regnum.*

b. Dicunt *latronem in illum receptum fuisse Paradisum, in quem Christus.* Epiph. hæresi LXVI. p. 291. *Ὁρῶμεν τὸν λῃστὴν ἐπὶ κακουργίας ἁλόντα, καὶ κρεμασθέντα ἐπὶ ξύλου, καὶ ἐξομολογησάμενον, καὶ ἅμα τῷ Κυρίῳ ἐν τῷ παραδείσῳ εἰσεληλυθότα.* *Videmus latronem malitiæ convictum, & è ligno pendentem, & ingenuam confessionem edentem, & simul cum Domino in Paradisum ingressum.* In quem raptus fuit Paulus. Chrysost. de latrone in Cruce, t. VI. edit. Paris. p. 441. *Ἐν μέσῳ τηρεῖ πρῶτον τὸν παράδεισον εἰς ἐπαγγελίαν πρῶτον τῷ λῃστῇ· ὅταν γὰρ εἴπῃ Παῦλος· ἡρπάγην εἰς τὸν παράδεισον· ἀλλὰ μετὰ τὸν λῃστὴν τοῦτο ἐγένετο.* *Reservat in medio Paradisum, ut latroni primum promittatur. Licèt enim dixerit Paulus,* Raptus sum in Paradisum; *post latronem tamen hoc accidit.* Idem docet Homil. XXVI. in II. ad Corinth. p. 683. Vide Ravanel. in voce *Paradisus*, n. 7. Eleganter, ut hoc etiam addamus, Greg. Nyssen. Orat. V. in Resurrect. Christi t. III. p. 439. *Ἐθρήνει ἡ ἡμέρα τὰς Ἰουδαίων συμφορὰς, ὅτε μέσῳ λῃστῶν ἡ ζωὴ ἐκρέματο. τοῦ μὲν ὀνειδίζοντος καὶ καταλαλοῦντος, τοῦ δὲ τῇ μετανοίᾳ λῃστεύοντος τὸν παράδεισον.* *Dies ipse lamentabatur Judæorum ærumnas, cùm in medio latronum vita penderet: altero quidem conviciante & obloquente: altero verò per pœnitentiam Paradisum prædante.*

Λίβανος.

Λίβανος, ex consuetudine antiquissima, apud probatos Autores nunc *montem*, nunc *arborem* significat. Quando *arborem thuriferam* denotat, non *à monte Libano*, sed *à candore* nomen accepit, ut pluribus docet Cl. Bochartus Geograph. sacræ lib. I. Cap. XVIII. Λιβανωτὸς est *thus*, seu *concretus thuriferæ arboris liquor*. Hoc discrimen inculcat Hesychius: Λίβανος, τὸ δένδρον, καὶ τὸ ὄρος· λιβανωτὸς δὲ, ὁ καρπὸς αὐτοῦ, εἶδος θυμιάματος. *Λίβανος est arbor & mons: Λιβανωτὸς, verò, fructus ejus, species thymiamatis. Phrynichus de vocibus Atticis:* Λίβανον λέγε τὸ δένδρον· τὸ δὲ θυμιώμενον, λιβανωτόν. Et Aristophanis scholiastes in Pluto, ad verba: *Οὐ λιβανωτὸν γὰρ βδέω· Ἄλλο λίβανος, καὶ ἄλλο λιβανωτός. Λίβανος μὲν γὰρ αὐτὸ τὸ δένδρον· Λιβανωτὸς δὲ ὁ καρπὸς τοῦ λιβάνου· ἔστι δὲ καὶ ὄρος λίβανος καλούμενον.* *Neq; enim thus pedo. Aliud est λίβανος, & aliud λιβανωτός. λίβανος enim est ipsa arbor: λιβανωτὸς verò est fructus thuriferæ arboris. Est etiam mons, qui* Libanus *vocatur.* Interim tamen non apud Sophoclem tantùm, quod Prynichus observat, sed etiam apud Aristot. Meteorolog. lib. IV. cap. X. & apud alios Autores, imprimis verò apud LXX. Interpp. λίβανος significat λιβανωτόν. Apud Matth. Cap. II. 11. Magi Christo obtulisse dicuntur *χρυσὸν καὶ λίβανον, καὶ σμύρναν*, *aurum, & thus, & myrrham.* De quibus donis veteres audire juvat. Theodoretus in Cap. III. Cantici, pag. 1036. *Λίβανος μὲν Θεῷ κατὰ τὸν Μωσαϊκὸν ἀπονενέμηται νόμον· ἡ δὲ σμύρνα νεκρῶν ἐστι σωμάτων ἀλοιφή.* *Thus quidem Deo juxta legem Mosaicam tributum: myrrhâ verò condiuntur corpora defunctorum.* Et in Cap. IV. pag. 1044. *myrrham* in Chri-

sto denotare τὸν θάνατον, *mortem* : *thus* verò τὴν θείαν φύσιν, *naturam divinam*. Et pag. 1049. Θεολογίας σύμβολον ὁ λίβανος, ἐπειδὰν κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον Θεῷ προσεφέρετο. *Divinitatem indicat thus, quod Deo ex veteris Legis instituto offerebatur.* Clemens Alex. Pædag. lib. II. Cap. VIII. pag. 176. Χρυσὸν Χριστῷ γεννηθέντι, βασιλείας σύμβολον, προσεκόμισαν οἱ Μάγοι. *Aurum Christo nato, regni symbolum, Magi obtulerunt.* Basilius M. de humana Christi generatione: Ὡς μὲν βασιλεῖ τὸν χρυσὸν, ὡς δὲ τεθνηξομένῳ τὴν σμύρναν προσήνεγκαν, ὡς δὲ Θεῷ τὸν λίβανον. *Tanquam regi aurum, tanquam morituro myrrham, tanquam Deo thus offerebant.* Greg. Nazianzenus oratione XXXVIII. pag. 623. Δωροφοροῦσι χρυσὸν καὶ λίβανον καὶ σμύρναν ὡς βασιλεῖ, καὶ ὡς Θεῷ, καὶ ὡς διὰ σὲ νεκρῷ. *Offerunt dona, aurum, thus, & myrrham, ut Regi, ut Deo, & propter te mortuo.* Petrus Archidiaconus Alexandrinus, Can. XIII. Προσφέροντες αὐτῷ καιριώτερα καὶ πρεπωδέστερα δῶρα, χρυσὸν, καὶ λίβανον, καὶ σμύρναν, ὡς βασιλεῖ, καὶ Θεῷ, καὶ ἀνθρώπῳ. *Offerentes ei præcipua & maximè convenientia dona, aurum, thus, & myrrham, ut Regi, & Deo, & homini.* Amphilochius in Actis Ephesinis, pag. 254. Προσφέρουσιν οἱ Μάγοι χρυσίον γνωρίζοντες αὐτὸν εἶναι βασιλέα· προσφέρουσι λίβανον· Θεῷ γὰρ ἴσασι προσφέροντες· προσφέρουσι σμύρναν, διὰ τὴν ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ πάθους νέκρωσιν. *Offerunt Magi aurum, scientes ipsum esse Regem: offerunt thus, sciunt enim se Deo offerre: offerunt myrrham, propter mortificationem in mysterio passionis.* Origenes lib. I. contra Celsum, pag. 46. Φέροντες μὲν δῶρα, ἃ, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, συνθέτῳ τινὶ ἐκ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου θνητοῦ προσήνεγκαν σύμβολα μὲν, ὡς βασιλεῖ τὸν χρυσὸν, ὡς δὲ τεθνηξομένῳ τὴν σμύρναν, ὡς δὲ Θεῷ τὸν λιβανωτόν. *Ferentes dona composito, ut sic loquar, ex Deo & mortali homine, aurum in signum potestatis regiæ, ut morituro myrrham, ut Deo thus.* Theophylactus in Cap. II. Matthæi, pag. 14. Τὸν μὲν χρυσὸν προσήγαγον αὐτῷ ὡς βασιλεῖ· τῷ γὰρ βασιλεῖ χρυσὸν τελοῦμεν οἱ ὑπὸ χεῖρα· τὸν δὲ λίβανον, ὡς Θεῷ· τῷ γὰρ Θεῷ λίβανον θυμιῶμεν· τὴν δὲ σμύρναν, ὡς μέλλοντι γεύσασθαι θανάτου· μετὰ γὰρ τῆς σμύρνης ἐνταφιάζουσιν οἱ Ἰουδαῖοι, διὰ τὸ μένειν τὸ σῶμα ἄσηπτον· ἡ γὰρ σμύρνα, ξηρὰ οὖσα, ξηραίνει τὴν ὑγρότητα, καὶ οὐκ ἐᾷ σκώληκας γεννᾶσθαι. *Aurum quidem obtulerunt ei, ut regi: aurum enim subditi regibus pendimus. Thus autem, ut Deo: Deo enim thus adolemus. Myrrham verò, ut gustaturo mortem. Nam Judæi cum myrrha mortuos sepeliunt, ut corpus maneat incorruptum: myrrha enim, cùm sicca sit, exsiccat humiditatem, nec vermes generari sinit.* Ita igitur plerique volunt Magos significâsse *auro* Christum esse Regem, *thure* esse Deum, *myrrha* esse hominem, qui mortem esset perpessurus, & cujus corpus myrrhâ esset condiendum. Hinc versiculus ille, qui Claudiano Mamerco Viennensi adscribitur:

Myrrham homo, rex aurum, suscipe thura Deus.

Nec non ille Juvenci Presbyteri:

Aurum, thus, myrrham, Regique, Deoque, hominique
Dona ferunt.

Alia tamen sententia autoris de Stella & Magis apud Cyprianum, pag. 455. qui vult, *Magos in auro Regem, in thure sacerdotem, in myrrha incorruptibilem, quamvis passibilem professos esse.* Ambrosius statuit, *confessos esse in myrrha resurrectionem corporis, in thure Christum veneratos esse ut Deum, in auro Regis potentiam declarâsse.* Chrysostomus Homil. VIII. in Matthæum, pag. 50. dicit, Ἀνοίξαντες τοὺς θησαυροὺς. αὐτῶν δῶρα προσάγουσι· καὶ δῶρα, οὐχ ὡς ἀνθρώπῳ, ἀλλ' ὡς Θεῷ· ὁ γὰρ λιβανωτὸς καὶ ἡ σμύρνα τούτου σύμβολον ἦν. *Apertis thesauris suis, offerunt munera, & munera, non ut homini, sed ut Deo: thus enim & myrrha hujus symbolum erant.* Plura de his Magorum muneribus, & an hæc satis sint solida, vide apud Ravanellum in voce *Myrrha*, n. II. 3. Adhuc addimus Theophanem, qui Homil. XIV. pag. 87. jubet nos offerre ὡς χρυσὸν τὴν πίστιν, ὡς δὲ λίβανον τὰς πράξεις, ὡς δὲ σμύρναν τὴν τοῦ σώματος νέκρωσιν, *auri loco fidem, & actiones ut thus, & instar myrrhæ corporis mortificationem*: & Germanum Patriarcham, qui in hist. Eccles. pag. 157. jubet nos Christo, ad Magorum imitationem, offerre πίστιν, ἐλπίδα καὶ ἀγάπην, ὡς χρυσὸν καὶ λίβανον καὶ σμύρναν, *fidem, spem & charitatem, ut aurum, thus & myrrham.* Nec illud omittendum, frustra esse Grammaticos, qui λίβανον & λιβανωτὸν dici nugantur παρὰ τὸ λίαν βαίνειν ἢ παρὰ τὸ λείβειν, aut etiam à monte *Libano*. Etenim ex Hebræo לבונה factum Syriacum לבונתא, Arab. לבנאן, Gr. λίβανος & λιβανωτὸς, docente Cl. Bocharto, loco suprà laudato.

Λιβελλίσιος.

Λιβελλίσιος, *Libellensis*, qui conscribit libellos, vel A' *libellis.* Menologium mense Septembri de Theodota: Εἰ καὶ ὁ λιβελλίσιος εἰσέλθῃ μετ' ἐμοῦ, καὶ τοῦ πυρὸς κυριεύσῃ, θύσω κἀγὼ τοῖς θεοῖς σου. *Si etiam libellensis mecum ingrediatur, & in sua potestate ignem habeat, ego quoque diis tuis sacrificabo.* Aliquoties ibi occurrit, & semper scribitur λιβελλήσιος. Vide Gl. Meursii.

Λίβελλος.

Λίβελλος, *libellus.* Photius epist. I. pag. 11. Βιγίλιος ὁ τῆς Ῥώμης τὴν κοινὴν τῶν πατέρων πίστιν ἐπεκύρου λιβέλλῳ. *Vigilius Romanus communem Patrum fidem, libello dato, confirmavit.* Cùm Episcopi in Concilio Nicæno exhiberent λιβέλλους καὶ ἐγκλήματα, Constantinus M. δεξάμενος τοὺς λιβέλλους, σφραγίσας τε τῷ δακτύλῳ αὐτοῦ ἐκέλευσε φυλάττεσθαι, *acceptos libellos, & annulo suo obsignatos, servari jussit.* Mox: Καὶ κελεύσας ἐνεχθῆναι πῦρ, ἐμπρησθῆναι τοὺς λιβέλλους προσέταξεν. *Et cùm ignem afferri jussisset, libellos comburi mandavit.* In Actis Concilii Nicæni, lib. II. Cap. VIII. pag. 87, 88. Vide Gl. Meursii, Can. VII. Concilii Constantinop. *Arianos, & Macedonianos, & Sabbatianos*, &c. δεχόμεθα διδόντας λιβέλλους, καὶ ἀναθεματίζοντας πᾶσαν αἵρεσιν, μὴ φρονοῦσαν ὡς φρονεῖ ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία, *recipimus, dantes libellos & omnem hæresin execrantes, quæ non sentit ut sentit sancta Dei catholica & Apostolica Ecclesia.* De hac consuetudine pluribus jam actum in voce Αἱρετικὸς, num. IV. sub lit. *A.* Hac occasione paucis explicare libet, quinam apud veteres dicantur *Libellatici. Duo* eorum *genera* fuisse videntur:

1. Eorum, qui Christum negarent; ac libello dato, se non esse Christianos, affirmarent; ut hac ratione pœnas, quæ de Christianis sumebantur, quoquò modo effugerent. Horum mentio apud Cyprianum de Lapsis, pag. 244. *Nec sibi, quò minùs agant pœnitentiam, blandiantur, qui etsi nefandis sacrificiis manus non contaminaverunt, libellis tamen conscientiam polluerunt. Et illa professio denegantis, contestatio est Christiani, quod fuerat, abnuentis; fecisse se dixit; quicquid alius faciendo commisit.* Idem, epist. XXXI. pag. 57. *Sententiam nostram dilucida expositione protulimus adversus eos, qui se ipsos infideles illicita nefariorum libellorum professione prodiderant, quasi evasuri irretientes illos diaboli laqueos viderentur, quo non minùs, quàm si ad nefarias aras accessissent, hoc ipso quod ipsum contestati fuerant, tenerentur.*

2. Eorum est, qui Christum faterentur; pecuniâ verò redimerent, ne cogerentur diis sacrificare; quales libello á præsidibus accepto, periculum effugiebant. De iis iterum Cyprianus in epist. ad Antonianum, quæ est LII. seu II. lib. IV. *Cùm occasio libelli fuisset oblata, quem nec ipsum acciperem, nisi ostensa*

sa

sa fuisset occasio, ad magistratum veni, vel alio eunte, mandavi Christianum me esse, sacrificare mihi non licere, ad aras diaboli venire me non posse, dare me ob hoc præmium, ne, quod non licet, faciam. Epist. ead. pag. 97. *Quando multo & gravior, & pejor sit mœchi, quàm Libellatici causa, cùm hic necessitate, ille voluntate peccaverit; hic existimans, sibi satis esse, quòd non sacrificaverit, errore deceptus sit, ille matrimonii expugnator alieni,* &c. Vide Albaspinæum lib. I. observat. XXI. & Adversar. sacr. De la Cerda Cap. CXXXIX. num. II.

Λιθόλευστος.

Suidas Λιθόλευστος, λιθόβλητος. *Lapidatus, lapidibus obrutus,* Cyrillus Alexandr. in Cap. VI. Amosi, pag. 319. de Blasphemo Levitici XXIV. Τελευτᾷ λιθόλευστος. *Lapidibus obrutus moritur.* Legitur etiam apud Sophoclem, & exponitur per λιθόβλητος.

Λίθος.

I. *Propriè* sumitur. Hæc significatio occurrit apud Marcum, Cap. XIII. 2. & Lucæ XIX. 44. ubi Christus de urbis Jerosolymitanæ destructione: Ὀυ μὴ ἀφεθῇ λίθος ἐπὶ λίθῳ, ὃς οὐ μὴ καταλυθῇ. *Non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur.* Complementum hujus prædictionis agnoscit Theophylactus in Cap. XIII. Marci, pag. 263. Ἱστόρηται ὅτι ὁ Ἄιλιος Ἀδριανὸς κατέσκαψε τὴν πόλιν καὶ τὸ ἱερὸν ἐκ βάθρων αὐτῶν· ὥστε καὶ τοῦτο ἐπ᾽ αὐτοῦ πληρωθῆναι, τὸ, μηδὲ λίθον ὑπολειφθῆναι ἐπὶ λίθῳ. *Historiæ habent, quòd Ælius Hadrianus templum & civitatem à fundamentis effoderit: atq; ita sub illo impletum est, ne lapidem quidem super lapidem relictum iri.* Theodoretum, ut αὐτόπτην & oculatum veritatis hujus prædictionis testem audire juvat, qui serm. XI. de curandis Græcorum affectibus, pag. 659. sic scribit: Τὴν τῶν Ἱεροσολύμων ὁ δεσπότης Χριστὸς προεῖπε πολιορκίαν, καὶ ὡς ὁ νεὼς ἐκεῖνος ὁ περιβόητος ἄρδην καταλυθήσεται, καὶ ὡς εἰς ἅπασαν τὴν οἰκουμένην τὸ τῶν ἐσταυρωκότων αὐτὸν κατασπαρήσεται γένος· ἴδωμεν τοίνυν εἰ μὴ τὸ πέρας ὁ λόγος ἐδέξατο. Καὶ περὶ μὲν Ἰουδαίων οὐκ οἶμαι ὑμᾶς ἀμφισβητήσειν· ἐκείνης τε γὰρ τῆς πόλεως ἐξελήλανται, καὶ τῆς οἰκουμένης γεγένηνται μέτοικοι· τοῦ νεὼ δὲ καὶ τὴν ἐρημίαν, καὶ τὴν ἐκ βάθρων κατάλυσιν, οἱ μὲν τεθεαμένοι, φιλαλήθως ὁμολογήσατε, οἱ δὲ λοιποὶ, τοῖς διηγουμένοις πιστεύσατε· αὐτόπτης γάρ που κἀγὼ τῆς ἐρημίας ἐκείνης γεγένημαι, καὶ τὴν πρόῤῥησιν, ἣν ταῖς ἀκοαῖς ἐδεξάμην, ἐθεασάμην τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τὴν ἀλήθειαν ὕμνησά τε καὶ προσεκύνησα. *Urbis Jerosolymitanæ obsidionem eversionemq; prædixit Christus, Templumq; illud celeberrimum funditus evertendum, Judæos etiam, qui ipsum crucifixuri erant, extorres toto orbe dispergendos. Videamus igitur, an hæc prædictio ad eventum pervenerit. Ac de Judæis quidem vos dubitaturos non puto. Ex illa enim urbe expulsi sunt, & totius orbis facti inquilini. Templi verò solitudinem, & à fundamentis eversionem, qui ipsi vidistis, confitemini: reliqui verò narrantibus credite. Ego enim hisce oculis vidi solitudinem illam, & prædictionem, quam auditu acceperam, oculis sum intuitus veritatemq; laudavi atque adoravi.*

II. *Impropriè* accipitur: exempla in sacris sunt frequentissima: nobis pauca adduxisse satis fuerit.

1. *Lapides dicuntur gentes* à fœdere Dei alienæ Matth. III. 9. & Lucæ III. 8. de quo jam satis actum in voce Ἀβραάμ.

2. *Lapis* dicitur *Christus*, seu Messias, fundamentum Ecclesiæ, Zachar. III. 9. ubi Theodoretus, p. 895. dicit Zorobabelem quidem intelligi, sed Christum præfigurari: Λίθον αὐτὸν ὀνομάζει διὰ τὸ στεῤῥὸν, καὶ ἀκαταγώνιστον· ἄλλως τε καὶ τύπος ἦν τοῦ δεσπότου Χριστοῦ, ὃς λίθος ὑπὸ τῆς θείας πολλαχοῦ προσηγορεύθη γραφῆς. *Eum nominat* lapidem *propter firmitatem & inexpugnabile robur; aliàs etiam typus erat Domini Christi, qui in multis scripturæ divinæ locis* lapis *appellatus est.* Vocatur *lapis excisus sine manibus è monte,* Daniel. II. 34. Hunc *lapidem esse Christum* probat idem Theodoretus ad præsentem locum, pag. 565. adductis sequentibus scripturæ testimoniis Jes. XXVIII. 56. Psal. CXVIII. 22. Matth. XXI. 42. Actor. IV. 11. Ephes. II. 20. I. Corinth. X. 4. tandemque subjicit: Ὀυκοῦν ὑπὸ παλαιᾶς καὶ νέας διαθήκης διδασκόμεθα τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν προσηγορεῦσθαι λίθον· οὗτος γὰρ ἐτμήθη ἀπὸ ὄρους ἄνευ χειρῶν, γεννηθεὶς ἐκ παρθένου γαμικῆς κοινωνίας χωρίς· οἶδε πολλάκις καὶ τὴν παρὰ φύσιν γέννησιν, λατομίαν ἡ θεία προσαγορεύειν γραφή. Ἰουδαίους γὰρ τὴν παρὰ φύσιν Ἡσαΐας γενομένην τῷ Ἀβραὰμ παιδογονίαν ἀναμιμνήσκων, ἐμβλέψατε, ἔλεγεν, εἰς τὴν στερεὰν πέτραν, ἐξ ἧς ἐλατομήθητε. Ὀυκοῦν ὄρος μὲν ἡ Δαυιτικὴ φυλὴ, λίθος δὲ ὁ Χριστὸς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, οὐ κατὰ τὸν νόμον τῆς φύσεως τμηθείς· οὗτος δὲ πάλαι σμικρὸς φαινόμενος, δι᾽ ἣν περιέκειτο φύσιν, ἀθρόον ἐδείχθη ὄρος μέγιστον, πᾶσαν πληρώσας τὴν οἰκουμένην. *Docemur igitur tum à veteri, tum à novo Testamento, Dominum nostrum Jesum Christum* lapidem *fuisse appellatum. Hic enim excisus est à monte sine manibus, natus de Virgine absq; nuptiali commercio: consuevitq; sæpe ortum præter naturam* lapidis excisionem *divina scriptura nuncupare. Judæis in memoriam redigens Jesajas LI. 1. eam filii procreationem, quæ præter naturam Abrahamo obtigit.* Inspicite, *ajebat,* in solidam petram, ex quâ quasi excisi estis. *Igitur* mons *quidem Davidica tribus est,* lapis *autem Christus, qui, quantum ad naturam humanam attinet, non secundùm naturæ legem excisus est. Hic autem cùm parvus olim videretur, propter eam quam induerat naturam, confestim maximum se montem ostendit, qui universum complevit orbem terrarum.* Greg. Nyssenus ad Dan. II. 34. orat. in Baptismum Christi, t. III. pag. 374. Ἐτμήθη λίθος ἄνευ χειρός· τουτέστιν, ἐγεννήθη Χριστὸς ἄνευ ἀνδρός· ὡς γὰρ καινόν ἐστι καὶ παράδοξον, λίθον πέτρας ἀποτμηθῆναι ἄνευ λιθοτόμου καὶ ὀργάνων λιθουργικῶν· οὕτως παντὸς ἐπέκεινα θαύματος, ἐξ ἀνυμφεύτου παρθένου τόκον ὀφθῆναι. Excisus est lapis absque manu: *hoc est, natus est Christus absq; viro. Ut enim novum, inauditum & inusitatum est, lapidem ab rupe abscindi sine opera latomi atq; instrumentis latomicis: ita superat omne miraculum, videri partum ex virgine innupta.* Christus etiam vocatur κεφαλὴ γωνίας, *caput anguli:* de quo in Κεφαλὴ, num. I. 2. vocatur λίθος ἀκρογωνιαῖος, *lapis angularis:* de quo in Ἀκρογωνιαῖος, num. II. quibus hîc sequentia adhuc addimus. Ad Ephes. II. 20. *Fundamenti* vocabulo Christus intelligitur, & fundamenti istius λίθος ἀκρογωνιαῖος idem appellatur: tanquam in fundamento hoc ipso *lapis* ipse sit, vel *summus*, ut vulgatus interpres reddidit, eumque secuti veteres plerique, vel *imus*, ut Beza & Piscator reddiderunt: quæ videntur contraria, sed satis probè ab Hieronymo Zanchio conciliantur, cùm *lapidem angularem* ejusmodi designari existimat, *qui ab imo usq; ædificii fundo, ad summum ejusdem culmen pertingat.* Quò spectare videtur, quod Chrysostomus Hom. VI. in epist. ad Ephes. p. 790. quem & Theophylactus imitatur, pag. 521. in eandem Epistolam; Δηλοῖ ὅτι ὁ τὸ πᾶν συνέχων ἐστὶν ὁ Χριστός· ὁ γὰρ λίθος ὁ ἀκρογωνιαῖος καὶ τοὺς τοίχους συνέχει καὶ τοὺς θεμελίους. *Indicat eum, qui omnia continet Christum esse. Lapis enim angularis & parietes continet & fundamenta.* Chrysost. vestigia premit scholiastes Græcus: Ἀυτὸς ὁ καὶ τὸν θεμέλιον καὶ τὸ οἰκοδόμημα ἄνωθέν τε καὶ κάτωθεν, συνέχων καὶ συσφίγγων. *Ipse est, qui & ædificium, & fundamentum, tam superiùs, quàm inferiùs continet & constringit.* Vide doctissimi Gatakeri Cinnum Cap. XX. pluribus hoc ipsum exponentem. Cur Christus *lapis angularis* vocetur, hanc reddit rationem Epiphanius Hæresi LXIX. p. 324. Ἀκρογωνιαῖος λίθος, διὰ τὸ ἐπισφιγ-

ξαι παλαιὰν καὶ νέαν διαθήκην, περιτομήν τε καὶ ἀκροβυστίαν εἰς μίαν ἕνωσιν. *Lapis angularis, quia conjunxit & constrinxit vetus & novum Testamentum, circumcisionem & præputium in unam conjunctionem.* Isidor. Pelus. Epist. CCCCXCVII. lib. I. pag. 125. Ὃν τρόπον δύο σύνδεσμος τοίχων γωνιαῖός τις εὑρίσκεται λίθος, πρὸς ἀδιαίρετον ἕνωσιν ἑκατέρους συνδέων· οὕτω τοὺς δύο τῆς οἰκουμένης λαοὺς ἡ τοῦ δεσπότου ἡμῶν ἔνσαρκος οἰκονομία συνάψασα, καὶ εἰς ἓν σῶμα, καὶ ἓν πνεῦμα συναρμολογήσασα, εἰς κεφαλὴν γωνίας ἐγένετο ἀσάλευτον τὴν ἕνωσιν τῇ ἑαυτῆς μεσιτείᾳ φυλάξασα. *Quemadmodum angularis quidem lapis duorum parietum vinculum esse invenitur, ad arctissimam & firmissimam conjunctionem eos inter se devinciens: eodem modo Domini nostri incarnatio duobus orbis populis inter se copulatis, atq; in unum corpus & in unum spiritum compactis, in caput anguli effecta est, firmam ac minimè nutantem conjunctionem interpositu suo custodiens.* Apud Athanasium quæst. IV. de parabolis Scripturæ, tom. II. pag. 402. 403. duplici modo Christus dicitur esse *lapis angularis.* Priore quidem, διὰ τὸ συγκρατεῖν ἐν τῇ πίστει εἰς μίαν ὁμόνοιαν τὰ ἔθνη. Ἐπὰν γὰρ τὰ ἀπόγονα τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἰουδαίων πεπιστεύκασι τῷ Χριστῷ, διὰ τοῦτο γωνίᾳ ἀπεικάσθη καὶ ὁ Χριστὸς, ὅτι τοὺς γόνους ἐκείνων συνῆψεν ἐν τῇ πίστει, *quia in fide ad consensum continet gentes. Cùm enim & Græcorum & Judæorum posteri Christo crediderint, propterea angulo confertur Christus, quoniam filios eorum in fide conjunxit.* Posteriori verò, Ἐπειδὰν, ὅτε κτίζεται οἰκία, προστιθέασιν οἱ οἰκοδομοῦντες ἐν τῇ γωνίᾳ τοῦ τοίχου λίθον ἀκρογωνιαῖον, ἤτοι τὸν ἔχοντα γωνίαν ἐν τῇ ἄκρᾳ αὐτοῦ· πεσὼν δὲ ὁ τοιοῦτος ἐν τῇ ἄκρᾳ τοῦ τοίχου, συνάπτει καὶ κρατεῖ τοὺς δύο τοίχους ἐν τῷ ἅμα. Κατὰ οὖν τὸν τοιοῦτον τρόπον λέγεται καὶ ὁ Χριστὸς λίθος ἀκρογωνιαῖος, ὅτι συνῆψε τοὺς δύο λαοὺς ἐν τῷ ἅμα, τόν τε λαὸν τῶν Ἰουδαίων, καὶ τὸν ἐξ ἐθνῶν. *Quoniam quando domus exstruitur, ædificatores ad parietis angulum adjiciunt lapidem angularem, sive habentem angulum in summitate sua: talis verò in summitate parietis constitutus, conjungit & continet duos parietes in unum. Ad hunc igitur modum etiam Christus dicitur lapis angularis, quia duos populos simul conjunxit, populum nimirum ex Judæis & Gentibus collectum.* Christus autem est λίθος νοητὸς, *qui mente cernitur,* non αἰσθητὸς, *qui oculis corporeis videtur.* Ita eum appellat Greg. Nyssenus Orat. in Baptismum Christi, tom. III. pag. 374. Et Chrysostomus Homil. VI. adv. Anomœos: Ἐπὶ τοῦ Δαυὶδ οὐχ ὁ αἰσθητὸς, ἀλλ' ὁ νοητὸς λίθος τὴν βαρβαρικὴν ἐκείνην κατήνεγκε κεφαλήν. *Tempore Davidis non sensilis, sed ille, qui intelligentiâ percipitur, lapis barbarum illud caput dejecit.* Idem, Homil. de Pœnitentia & Virginitate, tom. I. edit. Paris. pag. 826. de Patriarcha Jacobo: Διὰ τὴν ψυχὴν ὁ ἀσκητὴς Ἰακὼβ λίθον πρὸς κεφαλῆς ἐτίθει κοιμώμενος, ἵνα τὸν νοητὸν λίθον καθ' ὕπνους θεάσηται. *Propter animam certator ille Jacob lapidem ad caput sibi posuit dormiens, ut lapidem illum, qui intelligentiâ percipitur, per somnos videret.* Non pigebit huc referre, quæ *de lapide angulari* Cl. Barthius habet, Adversar. lib. VIII. Cap. XII. *Notanda est,* inquit, *veterum opinio de quodam lapide, qui pinna olim magnificentissimi Templi fuit; eum enim sepositum velut, pro* lapide *illo* angulari *habebant, cujus similitudine de se Dominus, se nimirum ex seposito* lapidem *esse factum* angularem. *Unde religio nescio, an superstitio velut dicti quoddam testimonium lapidem quendam angulis conspicuum commonstrabat. Vides id ex Prudentio, & in Itinerario vetustissimo Burdigalensi, quod Petrus Pithæus olim edidit.* Ibi est Lapis angularis magnus, de quo dictum est, Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes. Item ad caput anguli & sub pinna turris ipsius sunt cubicula plurima, ubi Solomon palatium habebat. *Pertinet eodem, quòd fragmenta ejus Lapidis, quem* Revolutum *dicebant, cum Reliquiis S. pari veneratione colebantur, ut vides apud Guntherum Monachum in historia expugnatæ à Balduino Constantinopolis, quam tomo V. Antiquitatum edidit Henricus Canisius, Cap. XXIV. Verba Prudentii sunt in hoc opusculo:*

Excidio Templi veteris stat prima superstes.
Structus enim lapide ex illo manet angulus usque
In seclum secli, quem spernunt ædificantes,
Nunc caput est Templi, & lapidum compago novorum.

Quo loco meliùs ex emendatioribus libris legendum puto, - - Laterum compago duorum: *Faciet enim protuberantem Angelum duobus sibi junctis eminentior, unde &* Lapis offensionis *dicitur. Cæterùm tam alta in hac pinna superstitio duravit usque ad tempora nostra, quibus etiam ipsis pro singulari ejus dicti testimonio ostendebatur, ut scribit Petrus Bellonius in libris observationum Gallicis, & à Carolo Clusio Latinitate donatis. Cùm de seipso tamen à Prophetis ante multa secula præsignato loquatur Dominus, & de eodem in Actis Apostolus, &* vivum lapidem, *vivos lapides procreantem exponit ipsum Dei Filium Petrus Apostolus Epist. I. Cap. II. Sitq;* angularis lapis *per figuram Princeps populi ut ornamentum domûs, ut vides Jesajæ XIX. in pœnis Ægyptiorum.* Hactenus Barthius.

Christus insuper vocatur λίθος προσκόμματος, *Lapis offendiculi* ad Rom. IX. 32. 33. & I. Petri II. 8. *non causaliter*, ac si Christus esset causa offensionis & lapsus per se: cùm per se sit *Lapis angularis* in Sion erectus εἰς ἀνάστασιν, *in resurrectionem* omnium eorum, qui in cœno peccati demersi jacent, Lucæ II. 34. Jes. VIII. 14. sed *occasionaliter*, quia impii inde sumunt occasionem scandali & subsequentis lapsus. *Eventualiter*, quia per accidens ita solet evenire, ut offendantur impii in illo, qui venit propter eorum salutem & resurrectionem. Theodoretus in Cap. IX. ad Romanos, pag. 81. Προσπταίειν εἰώθασιν οἱ ἑτέρως τὴν διάνοιαν ἔχοντες, καὶ τὴν ὁδὸν προσκοπεῖν οὐκ ἐθέλοντες. Τοῦτο πεπόνθασιν Ἰουδαῖοι. Περὶ γὰρ δὴ τὰ περιττὰ τοῦ νόμου κεχηνότες, τὸν ὑπὸ τῶν προφητῶν προαγορευθέντα λίθον ἰδεῖν οὐκ ἠθέλησαν, καί τοι σαφῶς ἐκείνων προθεσπισάντων, ὡς ὁ τούτῳ πιστεύων μεγίστων τεύξεται ἀγαθῶν. *Solent offendere, qui mentem alio convertunt, & viam nolunt prospicere. Hoc Judæis accidit. Ad ea enim quæ supervacanea sunt legis inhiantes, lapidem à Prophetis prædictum videre noluerunt: licèt illi apertè prædixerint, quòd qui ei credit, sit maxima bona consecuturus.* Theophylactus ad eundem locum, pag. 99. 100. Ὁ προσκόπτων, ἐκ τοῦ πρὸς ἕτερα κεχηνέναι, καὶ μὴ προσέχειν τοῖς ἔμπροσθεν, προσκόπτει. Καὶ οἱ Ἰουδαῖοι οὖν ἐκ τοῦ πρὸς τὸν νόμον κεχηνέναι προσέκοψαν τῷ Χριστῷ, τουτέστιν, ἠπίστησαν. Λίθος δὲ προσκόμματος καὶ πέτρα σκανδάλου, ἀπὸ τοῦ τέλους καὶ τῆς ἐκβάσεως τῶν ἀπιστησάντων ὠνόμασαι ὁ Χριστός. Αὐτὸς γὰρ καθ' ἑαυτὸν θεμέλιος καὶ ἑδραίωμα ἐτέθη. *Qui impingit, propterea impingit, quòd aliis inhiet, non animadvertens quid pedibus sit obvium. Judæi itaq; legi inhiantes, in Christum impegerunt, id est, increduli fuerunt.* Lapis *autem* offensionis & petra scandali, *à fine & eventu eorum, qui non crediderunt Christus nominatus est. Ipse enim per se fundamentum basisq; positus est.* Chrysostomus Homil. XVI. in Epist. ad Romanos, pag. 146. Προσκόμματος λίθον καὶ πέτραν σκανδάλου φησὶν ἀπὸ τῆς γνώμης καὶ τοῦ τέλους τῶν μὴ πιστευσάντων. *Offensionis lapidem & petram scandali vocat à sententia & eventu eorum, qui non crediderunt.* Eleganter Gregorius Nazianzenus Orat. XVII. pag. 270. Εἷς ἥλιος, ἀλλὰ φωτίζει μὲν τὴν ὑγιαίνουσαν ὄψιν, ἀμαυροῖ δὲ τὴν ἀσθενοῦσαν. Βούλει τι καὶ τῶν ἡμετέρων εἴπω θαρρήσας; εἷς Χριστὸς,

χειστὸς, ἀλλ' εἰς πτῶσιν κεῖται καὶ ἀνάστασιν· πτῶσιν μὲν τοῖς ἀπίστοις, ἀνάστασιν δὲ τοῖς πιστεύουσι. Καὶ τοῖς μὲν ἐστι πέτρα προσκόμματος καὶ πέτρα σκανδάλου, ὅσοι μὴ ἔγνωσαν, οὐδὲ συνῆκαν, ἀλλ' ἐν σκότει διαπορεύονται, εἴτε εἰδώλοις θρησκεύοντες, εἴτε μέχρι τοῦ γράμματος διαβλέποντες, καὶ ὑπὲρ τοῦτο αὐγασθῆναι μὴ θέλοντες, μήτε ἰσχύοντες. *Unus est sol: & tamen ut sanis oculis splendorem affert, ita ægros & imbecilles obscurat. Vis ex nostra doctrina aliquid audacter proferam? Unus est Christus: idem tamen in ruinam positus est & in resurrectionem. In ruinam quidem incredulis, in resurrectionem verò credentibus: & aliis quidem* petra offensionis *est &* lapis scandali, *iis nempe, qui nesciverunt neque intellexerunt, sed in tenebris ambulant, quales illi sunt, qui vel idolis serviunt, vel ad literam tantùm respiciunt, nec quidquam præterea splendoris haurire vel cupiunt, vel possunt.* Postmodum addit, eundem aliis esse *lapidem angularem*; de quo in Ἀκρογωνιαῖος, & in superioribus.

Λιθοτράχηλος.

Lexica hanc vocem non habent. *Qui est lapidea cervice.* Julianus apud Cyrillum Alex. lib. VI. adv. Julianum, pag. 213. *Judæos* vocat σκληροκάρδιον καὶ λιθοτράχηλον λαὸν, *durum corde, & lapidea cervice populum.*

Λιθόω.

Habent Lexica, sed sine autore. Λιθόω est, *in lapidem verto, lapidem facio*: & λιθόομαι, *lapidesco, in lapidem vertor & induresco.* Apud Clementem Alex. in Protreptico, pag. 3. legitur οἱ εἰς τὴν ἀλήθειαν λελιθωμένοι, *qui adversus veritatem induruerunt*: prout locum illum satis exposuimus in voce Ἀβραάμ, paulò ante finem.

Λιμήν.

Quid λιμὴν *propriè* sit, satis notum: nos *improprias* aliquot significationes, easque apprimè venustas, hîc tantùm exstare volumus.

I. *S. Scriptura* vocatur λιμὴν, *portus*, quia ad illam in omnibus adversis, tanquam ad tutissimum portum confugere licet. Chrysostomus Homil. III. tom. V. pag. 9. Οὐκ ἔστι κυμάτων ταραχὴ ἐν τῷ πελάγει τῶν γραφῶν, ἀλλὰ παντὸς λιμένος εὐδιώτερον τοῦτο τὸ πέλαγος· οὐκ ἔστιν ἀνάγκη πρὸς τοὺς ζοφεροὺς τῆς ἀβύσσου κόλπους κατενεχθῆναι, οὐδὲ ὑδάτων ἀλόγων ῥύμῃ τῆς τοῦ σώματος ἐπιτρέψαι σωτηρίαν· ἀλλὰ πολὺ μὲν ἐνταῦθα τὸ φῶς, καὶ αὐτῶν τῶν ἀκτίνων φαιδρότερον, πολλὴ δὲ ἡ γαλήνη, πᾶσα δὲ ἐκποδὼν ταραχὴ, καὶ τῶν εὑρισκομένων τοσοῦτον τὸ κέρδος, ὅσον οὐδὲ λόγῳ παραστῆσαι δυνατόν. *Non reperiuntur fluctuum strepitus in mari Scripturæ, sed omni portu tranquillius & serenum magis hoc mare: non opus est, ut ad obscuros abyssi sinus deferamur, neque ut salutem corporis aquarum violentiæ committamus: verùm multa quidem hic lux est, & ipsis radiis solaribus clarior, magna verò tranquillitas, omnis hinc remotus tumultus, & eorum, quæ inveniuntur tantum lucrum, quantum ne verbis quidem exprimi potest.* Alium ex eodem Chrysostomo locum habes in voce Γραφὴ, sub num. VI. 5. Ita Cicero ad Curium, *In Philosophiæ portum se conferre.*

II. *Ecclesia est portus.* Chrysostomus Homiliâ LXXIV. tom. V. pag. 523. Λιμὴν ἐστιν ἁπάντων τούτων ἀπηλλαγμένος, λιμὴν ἐστι ψυχῶν πνευματικός. *Portus est ab his omnibus* (nempe hostium insidiis) *liber, portus est animarum spiritualis.* Si Cicero ad Brutum meritò dixit, *Et fugæ portus erat in tuis castris, & subsidium salutis in tuo exercitu*: longè potiori jure nos Ecclesiam, seu Templum portum appellamus, utpote in quo subsidia salutis nobis offeruntur, proponuntur.

III. *Apostoli* vocantur à Chrysostomo Homiliâ CXLIII. tom. V. Λιμένες, ὅτι τὰ κύματα τῆς ἀσεβείας κατέστειλαν, *portus, quia fluctus impietatis sedârunt.*

IV. *Mors est portus.* Chrys. Homil. XXXI. in Matth. pag. 213. Λιμὴν εὔδιος ὁ θάνατος. *Portus tranquillus mors est.* Greg. Nazianz. Orat. XIX. pag. 288. Ὅπερ ἐστὶ τοῖς πλέουσι λιμὴν εὔδιος, τοῦτο τοῖς ἐνταῦθα χειμαζομένοις ἡ ἐκεῖσε μετάστασις καὶ μετάθεσις. *Quod navigantibus tranquillus portus est, hoc iis, qui hujus vitæ procellis agitantur, migratio & translatio ad alteram vitam.* Hinc ipsa *vita æterna* ἀκύμαντος λιμὴν, *portus placidus & tranquillus.* Chrysostomus Homil. V. de laudibus, tom. V. edit. Paris. pag. 618. Μετὰ πολλῆς τῆς εὐπορίας εἰς τὴν ἀκύμαντον λιμένα καταπλεῖν, καὶ τῶν ἀκηράτων ἐπιτυχεῖν στεφάνων. *Cum maximis divitiis ad portum tutissimum pervenire, & incorruptas consequi coronas.* Idem, Homil. IX. in Matth. pag. 57. de infantibus ab Herode interemtis: Τί τοίνυν ἐβλάβη τὰ παιδία ἀναιρεθέντα ἐπὶ ὑποθέσει τοιαύτῃ, καὶ πρὸς τὸν ἀκύμαντον ταχέως ἀπενεχθέντα λιμένα; *Quid igitur infantes isti, ob caussam istam occisi, passi sunt mali, cùm statim ad tutissimum portum fuerint delati?* Ita *de morte* Cicero de Senectute: *Quò propiùs ad mortem accedo, quasi terram videor videre, aliquandoque in portum ex longa navigatione esse venturus.* Idem I. Tuscul. *Paratum nobis portum & perfugium mortem putemus, quò utinam velis passis provehi liceat!*

V. *Misericors & beneficus pauperis portus* est. Chrysostomus Epist. LXIV. Sopatrum, Armeniæ Præfectum, vocat κοινὸν τῶν πενήτων λιμένα, *communem pauperum portum.* Idem πρὸς τοὺς σκανδαλισθέντας, Cap. XII. tom. V. edit. Paris. pag. 900. de Jobo scribit: Καθάπερ κοινὸς ὢν ἁπάντων πατὴρ, οὕτω τὰς ἑκάστου συμφορὰς, τὰς μὲν διώρθου, τὰς δὲ ἐθρήνει, καὶ διὰ ῥημάτων, καὶ διὰ πραγμάτων, καὶ διὰ παντὸς τρόπου τοὺς ἐν συμφοραῖς ἀνέχων, καὶ κοινός τις ἁπάντων λιμὴν γινόμενος. *Tanquam communis omnium pater esset, ita singulorum calamitates alias sarciebat, alias lugebat, & verbis, & factis, & simul dolentis affectu, & lacrymis, & modis omnibus pressos calamitatibus erigebat, communis omnium portus factus.* Et Homil. XXIII. ejusd. tomi, pag. 337. Ὁ μὲν παρθενεύων καὶ νηστεύων ἑαυτῷ χρήσιμος. Ὁ δὲ ἐλεῶν, κοινός ἐστι τῶν ναυαγούντων λιμὴν, τὰς τῶν πλησίον διορθούμενος πενίας, καὶ τὰς ἑτέρων λύων ἀνάγκας. *Qui virginitatem servat, & jejunat, sibi quidem ipsi utilis est: qui verò miseretur, communis est naufragorum portus, proximorum paupertatem sublevans, & alienis necessitatibus succurrens.* Idem Homil. V. tom. V. pag. 28. Λιμὴν τοῖς πένησιν αἱ τῶν ἀντιλαμβανομένων χεῖρές εἰσι. *Portus pauperibus sunt manus succurrentium.* Tomi ejusd. Homil. XIX. pag. 116. Ὁ ἐλεήμων κοινὸς λιμὴν, πατὴρ πάντων, βακτηρία τῶν γεγηρακότων. *Misericors communis portus est, pater omnium, scipio senio confectorum.* Vide etiam Homil. XXXVI. tomi V. pag. 240.

VI. Ipsa *paupertas portus dicitur.* Chrysostomus Homil. XVIII. in Epist. ad Hebræos, pag. 528. Χειραγωγία τίς ἐστι τῆς πρὸς τὸν οὐρανὸν φερούσης ὁδοῦ, ἄλειμμα ἀθλητικὸν, γυμνασία τις μεγάλη καὶ θαυμαστὴ, λιμὴν εὐδιεινός. Paupertas *manu quasi ducit ad viam in cœlum, athleticum incitamentum, exercitatio quædam magna & admirabilis, portus tranquillus.*

VII. *Misericordia Dei est portus* pauperum spiritualium, id est, *peccatorum.* Chrysostomus Homil. XXXI. tom. V. pag. 190. mulierem Cananæam ita introducit loquentem: Ἐλέησόν με, οὐκ ἔχω κατορθώματα βίου, οὐκ ἔχω παῤῥησίαν πολιτείας· ἐπὶ ἔλεον καταφεύγω, ἐπὶ τὸν κοινὸν τῶν ἡμαρτηκότων λιμένα· ἐπὶ ἔλεον κατα-

καταφεύγω, ὅπȣ δικαςήριον ȣ̓κ ἔςιν, ὅπȣ ἀνεξέταςος ἡ σωτηρία. *Miserere mei, nulla habeo bona opera, vitæ meæ ratio nullam mihi conciliat fiduciam: ad misericordiam confugio, ad communem peccatorum portum: ad misericordiam confugio, ubi cessat judicium, ubi infallibilis salus est.*

VIII. *Conjugium est portus castitatis.* Chrysostomus de Virginitate, Cap. IX. tom. VI. pag. 248. Ὁ γάμος λιμήν ἐςι σωφροσύνης τοῖς βȣλομένοις αὐτῷ χρῆσθαι καλῶς, ȣ̓κ ἀφιεὶς ἀγριαίνειν τὴν φύσιν. Ἀντὶ γὰρ προβόλων προςήσας τὴν ἔννομον μίξιν, καὶ ταύτῃ τὰ τῆς ἐπιθυμίας δεχόμενος κύματα, ἐν γαλήνῃ πολλῇ καθίςησιν ἡμᾶς καὶ διατηρεῖ. *Matrimonium iis, qui eo rectè uti volunt, est continentiæ portus, naturam efferari non permittens. Nam legitimo coitu, quasi scopulis quibusdam objectis, eoq; sustinendis libidinis fluctibus, nos in summa tranquillitate collocat ac tuetur.*

Λιτοφαγία.

Non habent Lexica. Λιτόβορος Hesychio est εὐτελῶς τραφεὶς, *vili & tenui assuetus victui.* Λιτοδίαιτος pro eodem sumitur, dicere etiam queas λιτοφάγος. Hinc λιτοφαγία est, quod aliâs dicitur, τὸ λιτοδίαιτον, & τὸ λιτὸν τῆς διαίτης, *victus tenuis, frugalitas.* Thalassius, Cent. IV. Cap. XXXI. Ὡραία νηςεία, ἡ λιτοφαγίαν ἔχȣσα. *Pulchrum est jejunium, quod modico frugaliq; cibo gaudet.* Βραχυφαγία eodem sensu usurpatur.

Λογία.

Suidas de hac voce ita scribit: Λογία. Ὁ Χρυσόςομος ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῆς πρὸς Κορινθίȣς ἐπιςολῆς, λογίαν τὴν συλλογὴν καλεῖ, λέγων, περὶ δὲ τῆς λογίας τῆς εἰς τȣ̀ς ἁγίȣς. *Collectio, collecta, eleemosyna. Chrysostomus in interpretatione epist. ad Corinthios, λογίαν vocat collectam, dicens, de collecta verò in sanctos.* Verba Apostoli leguntur I. Corinth. XVI. 1. Chrysostomus verò Homil. XLIII. statim post initium, dicit Apostolum descendere ἐπὶ τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν, καὶ περὶ ἐλεημοσύνης λόγον ποιεῖσθαι, *ad caput bonorum, & de eleemosyna verba facere.* Paulò pòst: Λογίαν δὲ τὴν συλλογὴν καλεῖ, ἐκ προοιμίων εὐθέως κȣ̃φον τὸ πρᾶγμα ποιῶν. Ὅταν γὰρ ἐξ ἁπάντων συνεισφέρηται, ἑκάςῳ κȣ̃φον γίνεται τὸ ἐπίταγμα. Λογίαν *autem vocat collectionem, statim ab initio rem faciens levem. Nam si ab omnibus confertur, unicuique fit leve quod constituitur.* Et ad v. 2. Ἵνα μὴ, ὅταν ἔλθω, τότε λογίαι γίνωνται. Τȣτέςιν, ἵνα μὴ ἐν τῷ καιρῷ τῆς εἰσφορᾶς, τότε ἀναγκάζησθε συλλέγειν. *Ne cùm venero, tunc collectæ fiant. Hoc est, ne tempore collationis, necesse habeatis colligere.* Chrysostomum imitatur, pro more, Theophylactus ad eundem locum, pag. 315. Oecumenius quoque, pag. 492. λογίαν interpretatur συλλογήν. Theodoretus item, pag. 207. Λογίαν, τὴν συλλογὴν τῶν χρημάτων καλεῖ. Λογίαν *vocat pecuniarum collectionem.* Iterum Chrysostomus Homil. LXXXVI. tom. VI. dicit λογίαν ȣ̓δὲν ἕτερον εἶναι, ἀλλ' ἢ συλλογὴν καὶ ἔρανον παρὰ πάντων ἐπιδιδόμενον, λογίαν *nihil aliud esse, quàm collectionem, & collationem sive symbolum ab omnibus datum.*

Λογικεύομαι.

Lexica non habent. Est *ratiocinor.* Cyrillus Alexandr. lib. III. in Joh. Cap. I. pag. 248. Μετέχει ἡ κτίσις αὐτȣ̃, καὶ πᾶς ἔτι τȣ̃ τȣ̃ λογικεύεσθαι καὶ φρονεῖν ἐπάγεται δύναμιν, σκεῦος ὥσπερ ἐςὶν εἰς τὸ δύνασθαι θείȣ πληρȣ̃σθαι φωτός. *Creatura ejus* (scil. divini luminis) *particeps est, & quisquis ratiocinandi sapiendiq; vi præditus est, vas quodammodo est, ut divina luce impleri queat.*

Λόγιον.

I. Λόγιον est *oraculum, responsum divinum.* Veteres Glossæ: Λόγιον, ὁ χρησμός. *Oraculum.* Hesychius: Λόγια, θέσφατα, μαντεύματα, φητεύματα, (ego legendum censeo προφητεύματα) φῆμαι, χρησμοί. *Oracula, vaticinia, prædictiones, præsagia, omina, oracula.* Suidas: Λόγια· τὰ παρὰ Θεȣ̃ λεγόμενα καταλογάδην. Χρησμοὶ δὲ, οἵτινες ἐμμέτρως λέγονται θεοφορȣμένων τῶν λεγόντων. *Oracula: divina responsa oratione soluta.* Χρησμοὶ *verò oracula, quæ versibus constant, & ab iis proferuntur, qui numine divino sunt afflati.* De hoc discrimine consulatur Thesaurus Stephani.

II. Apud Scriptores Ecclesiasticos hæc vox *de oraculis divinis*, seu *de testimoniis Prophetarum & Apostolorum: de sacris literis* usurpatur: idque

1. vel *absolutè.* Dionysius Areopagita de cœlesti Hierarch. Cap. II. pag. 13. dicit cœlestes Hierarchias esse celebrandas κατὰ τὴν αὐτῶν ἐν τοῖς λογίοις ἐκφαντορίαν, *secundum earundem mysticam in oraculis explanationem.* Pachymeres, pag. 26. pro, ἐν τοῖς λογίοις, habet ἐν ταῖς ἁγίαις γραφαῖς, in sacris literis. Ignatius in Epist. ad Smyrnenses, pag. 164. Φασὶ τὰ λόγια· Οὗτος ὁ Ἰησȣ̃ς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν ȣ̓ρανὸν, &c. *Ajunt oracula: Hic Jesus, qui assumtus est à vobis in cælum, &c.*

2. *vel cum variis epithetis:* cujusmodi sunt,

a. Λόγια τȣ̃ Θεȣ̃, *eloquia Dei,* ad Rom. III. 2. Hebr. V. 12. & I. Petri IV. 11. Theodoretus ad Rom. intelligit νόμον, *legem:* Theophylactus, χρησμȣ̀ς ἄνωθεν κατενεχθέντας, *divina responsa cælitus demissa.*

b. Θεῖα λόγια. Justinus M. in Expositione fidei *Scripturam S.* vocat τὸ θεῖον λόγιον, *divinum eloquium.* Theodoretus θεραπευτ. Serm. II. Ταῦτα ȣ̓κ ἔνεςι μαθεῖν ἀκριβῶς, τῷ μὴ τοῖς θείοις ἐντετυχηκότα λογίοις, καὶ τὸ τῆς γνώσεως φῶς παρὰ τῆς θείας δεξάμενον χάριτος. *Hæc nequaquam accuratè quisquam percipiet, nisi divina legerit eloquia, ac nisi cognitionis lumen divinâ collatum gratiâ acceperit.* Chrysostomus Homil. XLVII. in Joh. pag. 748. Ὅταν περὶ πνευματικῶν διαλεγώμεθα, μηδὲν ἔςω βιωτικὸν ἐν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς, μηδὲν γήϊνον. ἀλλὰ πάντα ἀναχωρείτω, πάντα ἐξοριζέσθω τὰ τοιαῦτα, καὶ ὅλοι γινώμεθα τῆς τῶν θείων λογίων ἀκροάσεως μόνης. *Quando de rebus spiritualibus verba facimus, nihil quod præsenti vitæ inservit, nihil terrenum in nostris sit animis: sed omnia secedant, omnia expellantur talia, & toti divinorum eloquiorum auditioni tantùm vacemus.*

c. Ὑπερκόσμια καὶ ἱερώτατα λόγια, *supramundana & sacratissima eloquia:* apud Dionysium Areopagitam Cap. I. de Eccles. Hierarchia.

d. Θεοπαράδοτα & σεπτότατα λόγια, *divinitus tradita & veneranda eloquia.* Vide in Θεοπαράδοτος.

e. Ἱερὰ καὶ θεαρχικὰ λόγια, *sacra & divina oracula:* Dionysius Areopagita Cap. I. de divinis Nominibus, num. I. pag. 375.

f. Τὰ ἀψευδῆ τῆς γραφῆς λόγια. *Minimè fallacia Scripturæ eloquia.* Isidorus Pelusiota, Epist. CLXXIX. lib. V. pag. 608.

g. Θεόπνευςα λόγια. *Divinitus inspirata eloquia.* Eusebius lib. IV. de vita Constantini, pag. 150. a. de Constantino sic scribit: Μετὰ χεῖρας λαμβάνων τὰς βίβλȣς, τῇ τῶν θεοπνεύςων λογίων θεωρίᾳ προσανεῖχε τὸν νȣ̃ν. *Biblia sumsit in manus, & divinitus inspiratorum eloquiorum contemplationi mentem adhibuit.*

h. Ephræmius Syrus, aut qui de eo judicavit Photius, universum novum fœdus εἰς τὰ κυριακὰ λόγια, *in Dominica eloquia,* & εἰς τὰ ἀποςολικὰ κηρύγματα, *in prædicationes Apostolicas* divisit.

i. Μαιευτικὰ λόγια sunt *obstetricantia oracula.* Ita

Ita Dionysius Areopagita Eccles. Hierarch. C. V. P. III. & Cap. VI. P. I. 1. vocat Catechesin, seu doctrinam Christianam, in qua Catechumeni à Diaconis instituebantur, qui instar obstetricum illos fovebant, & ad Baptismum, spiritualemque in Christo nativitatem disponebant. Posteriori loco dicit Areopagita: Πρὸς τ̃ λειτȣργῶν τοῖς μαιευτικοῖς λογίοις πρὸς ζωτικὴν ἀπότεξιν μορφȣ̃σθαί τε καὶ διαπλάττεσθαι. *A Diaconis ad vitalem portum oraculis obstetricantibus formari atque fingi.* Vide ad hæc Pachymeræ paraphrasin pag. 339.

Λογισμός.

Pauca de hac voce observamus.

I. Λογισμὸς, quatenus *ratiocinationem* denotat, & πίστις sæpe apud Chrysostomum opponuntur. Homil. XIX. in Epist. ad Hebræos, pag. 530. Μηδὲν περιεργάζȣ, μηδὲ λογισμȣ̀ς ἀπαίτει· πίστεως δεῖται τὰ ἡμέτερα. *Nihil curiosiùs scruteris, neque rationes requirens: nostra fide egent.* Alia exempla quære in voce Πίστις, in *Proprietatibus*, sub lit. *f.*

II. Mediæ ætatis Græci hac voce utuntur pro ἐξομολόγησις, *confessio*: dicunt enim λογισμȣ̀ς δέχεσθαι, *ratiocinia excipere*, quod aliis est, *Confessiones audire*. Ita Balsamon ad Can. VI. Carthag. pag. 604. Σημείωσαι ὅτι οἱ χωρὶς ἐπιτροπῆς ἐπισκοπικῆς δεχόμενοι λογισμȣ̀ς ἀνθρώπων ἱερώμενοι μοναχοὶ κακῶς. *Observa, quòd qui sine Episcopali permissione suscipiunt hominum confessiones sacrati Monachi, malè faciunt.* Zonaras ad Can. VII. Carthag. pag. 398. Καὶ οἱ νῦν λογισμȣ̀ς δεχόμενοι μοναχοὶ, εἰ μὴ ἐξ ἀρχιερέων ἐπιτραπῶσι δέχεσθαι λογισμȣ̀ς, ȣ̓́τε δεσμεῖν, ȣ̓́τε λύειν ἔχȣσιν ἐξȣσίαν. *Et qui nunc confessiones audiunt Monachi, si non ab Episcopis habeant permissionem confessiones audiendi, nec ligandi, nec solvendi potestatem habent.* Nicephorus Gregoras hist. lib. IV. de Michaële Augusto dixit, Τῷ Ἰωσὴφ πατριάρχῃ τȣ̀ς λογισμȣ̀ς ἐξηγόρευε. *Josepho Patriarchæ peccata confessus est.*

Λογοθέσιον.

Mirum est, vocem hanc elegantem, & apud Patres satis usitatam, in vulgatis non exstare Lexicis. Optimæ Glossæ: Λογοθέσιον. *Ratiocinium.* Quemadmodum Græci dicunt λόγον θεῖναι πρὸς τ̃ οἰκέτην, *rationem exigere à servo,* Chrysostomus: Τιθέναι τ̃ λόγον μετὰ οἰκέτȣ, *rationem inire cum servo,* Clemens Alex. ita λογοθέσιον est *ratio.* Oecumenius in Epist. Judæ, pag. 228. Τὸ πᾶσιν ἀνθρώποις μετὰ τὴν ἀπὸ τȣ̃ σώματος ἔξοδον λογοθέσιον. *Ratio, quæ ab hominibus exigetur omnibus post exitum ex corpore.* Basilius Seleuciensis Orat. XXVII. pag. 150. Λογοθέσιον ἡμᾶς ἀπεκδέχεται, καὶ κρίσις ἀπαράτρεπτος, καὶ κριτὴς φοβερὸς, ἢ πρὸς βασιλείαν καλῶν, ἢ πρὸς γέενναν ἐκπέμπων. *Ratio exspectat, & judicium rectum, & terribilis judex, vel ad regnum vocans, vel in gehennam mittens.* Ultimi judicii dies à Chrysostomo Homil. XVIII. in Epist. ad Romanos, vocatur λογοθεσίȣ ἡμέρα, *dies, quo ratio exigetur.* Idem, Homil. I. in Ascensionem Domini, tom. VI. edit. Paris. pag. 450. Πρόκειται τ̃ βεβιωμένων λογοθέσιον, ἢ παγκόσμιον δικαστήριον. *De rebus omnibus, quæ in vita fuerint actæ, rationes nobis reddendæ proponuntur, & judicium universale constituitur.* Et in Psal. IV. tom. I. pag. 531. Καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐν ἑσπέρᾳ λογοθέσιον ἀπαίτει τὴν ψυχὴν, καὶ καταδίκαζε τ̃ ἡμαρτηκότα λογισμόν. *Singulis diebus vesperi rationem exige ab anima, & condemna sensum, qui peccavit.*

Λογοθέτης.

Veteres Glossæ: Λογοθέτης. *Ratiocinator, discussor, disputator. Cancellarius* Græcis λογοθέτης nuncupatur, autore Niceta. Sunt qui exponant *magistrum rationum, qui expensa & accepta computat.* Erat autem duplex, *Ecclesiasticus & Palatinus.* Palatini varii erant, De his fusè Meursius in Glossario, quò Lectorem ablegamus.

Λόγος.

I. *Explicatio Nominis.* Hæc vox sumitur

1. *Propriè,* & notat

a. Λόγον προφορικὸν, seu τ̃ ἔξωθεν, *externum, hominis* scilicèt, *cùm loquitur.* De quo Damascenus Orthod. fidei lib. II. Cap. XXI. pag. 138. Ὁ προφορικὸς λόγος, ἐν τῇ φωνῇ, καὶ ἐν ταῖς διαλέκτοις τὴν ἐνέργειαν ἔχει· ἤγȣν ὁ διὰ γλώσσης καὶ στόματος προφερόμενος λόγος. *Sermo externus, vel ore prolatus, in voce & in dialectis suam exerit vim: id est, per linguam & os prolata est oratio.* Addit, Ἔστι δὲ ἄγγελος νοήματος. *Est autem index mentis.* Ex Athanasio hæc desumta de Definitionibus, tom. II. pag. 53. Basilius M. Orat. in principium Evangelii Johannis, pag. 505. Ἔστιν λόγος ὁ διὰ τ̃ φωνῆς προφερόμενος, ὁ μετὰ τὸ προενεχθῆναι τῷ ἀέρι ἀπολλύμενος. *Est sermo per vocem prolatus, & aërem verberans, statimq; periens.* De eodem Greg. Nyssenus, Orat. XII. contra Eunomium, tom. II. pag. 852. Πᾶς λόγος, ὅγε ἀληθῶς λόγος, σημαντική τίς ἐστι τ̃ κατ' ἔννοιαν κινημάτων φωνή. *Omnis sermo, qui verè sermo est, significativa vox est motionum, quæ in mente fiunt.*

b. Λόγον ἐνδιάθετον, seu τ̃ ἔνδον, *sermonem internum:* quem Basilius M. loco suprà laudato, ita describit: Ἔστι λόγος ἐνδιάθετος, ἐνυπάρχων ἡμῶν ταῖς καρδίαις, ὁ ἐννοηματικός. *Est sermo internus, cordibus nostris insitus, seu mentalis.* Damascenus orthod. fidei lib. I. Cap. XVIII. pag. 61. ἐνδιάθετον λόγον dicit, τ̃ ἐν καρδίᾳ λαλȣ́μενον, *quem in corde loquimur, mentis conceptum.* Lib. II. Cap. XXI. pag. 138. Ἔστιν ἐνδιάθετος λόγος, κίνημα τ̃ ψυχῆς, ἐν τῷ διαλογιστικῷ γινόμενον ἄνευ τινὸς ἐκφωνήσεως. *Est sermo internus, motus animæ, in vi ratiocinandi factus sine ulla enunciatione.* Apud Athanasium de Definitionibus, tom. II. pag. 53. Λόγος ἐνδιάθετος, ὁ τ̃ ἀγγέλων, καὶ ὁ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ διανοίᾳ λαλȣ́μενος λόγος. *Sermo internus, Angelorum est, & quem, in mente nostra loquimur.*

2. *Impropriè,* & notat

A. Λόγον τεχνικὸν, ut vocat Basilius *artificiosam orationem.* Huc pertinet,

a. Λόγος ἠθικὸς, δογματικὸς, *oratio Ethica: dogmatica.* Chrysostomus: Τὸ πλέον τ̃ παραινέσεως εἰς τ̃ ἠθικώτερον ἀναλίσκειν λόγον. *Maximam exhortationis partem oratione morali consumere.* Idem conjungit λόγον δογματικὸν καὶ ἠθικὸν, *orationem moralem & dogmaticam:* eodem modo Oecumenius in I. Petri Cap. II. p. 149.

b. Λόγος παρακλήσεως, *sermo exhortationis* Act. XIII. 15. dicitur in eo esse, cui Deus concessit donum exponendi scripturas.

c. Λόγος γνώσεως, *sermo cognitionis,* & λόγος σοφίας, *sermo sapientiæ,* I. Corinth. XII. 8. Chrysostomus Homil. XXIX. in I. ad Corinthios, pag. 433. Τί ἐστι λόγος σοφίας; ὃν εἶχεν ὁ Παῦλος, ὃν εἶχεν Ἰωάννης ὁ υἱὸς τ̃ βροντῆς, λόγος δ̃ γνώσεως, ὃν εἶχον οἱ πολλοὶ τ̃ πιστῶν, γνῶσιν μὲν ἔχοντες, διδάσκειν δὲ ȣ̓ δυνάμενοι, ȣ̓δὲ εἰς ἕτερον εὐκόλως ἐξενεγκεῖν, ἅπερ ᾔδεσαν. *Quid est* sermo sapientiæ? *quem habuit Paulus, quem habuit Johannes filius tonitru:* sermo verò cognitionis, *quem multi fidelium habebant, cognitione quidem imbuti, ad alios verò docendos non apti, quiq; quæ sciverant, cum aliis haud facilè communicare poterant.* Eodem modo Theophylactus

ad præsentem locum. Et Theodoretus pag. 180. illis σύμψηφος, rem clarissimè proponit: Λόγον σοφίας, οὐ τὴν εὐγλωττίαν καλεῖ, ἀλλὰ τὴν ἀληθῆ διδασκαλίαν, ἧς καὶ αὐτὸς ὁ θεῖος Παῦλος τὴν χάριν ἐδέξατο, καὶ ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστής, καὶ ὁ θειότατος Πέτρος τῶν Ἀποστόλων ὁ κορυφαῖος, καὶ τῶν μαρτύρων ὁ πρῶτος ὁ μακάριος Στέφανος· οὐ γὰρ ἂν ἠδυνήθησαν ἄνδρες ἁλιεῖς καὶ ἀποχειροβίωτοι, καὶ γραμμάτων ἀμύητοι, καὶ δημηγορίας κατατολμῆσαι καὶ συγγραφῆς, καὶ δυνάμεως ὅτι μάλιστα πλείστης ἐμπλῆσαι τοὺς λόγους καὶ τὴν συγγραφὴν, εἰ μὴ παρὰ τοῦ θείου πνεύματος τὴν ἀληθῆ σοφίαν ἐδέξαντο· ἕτεροι δὲ τῶν πεπιστευκότων, τὴν μὲν γνῶσιν εἶχον τῶν θείων δογμάτων, δημηγορεῖν δὲ τούτοις ὁμοίως οὐκ ἴσχυον· καὶ τοῦτο μέντοι δῶρον ἦν τῆς τοῦ πνεύματος χάριτος. Sermonem sapientiæ *vocat, non eloquentiam, sed veram doctrinam, cujus ipse etiam divinus Apostolus gratiam acceperat, & divinus Johannes Evangelista, & divinissimus Petrus Apostolorum coryphæus, & Martyrum primus, beatus Stephanus. Neque enim potuissent homines piscatores, & manu sibi victum parantes, & literarum planè ignari, & conciones habere & scribere, & quæ dicebant, & scriptis mandabant vi maxima implere, nisi à divino Spiritu veram Sapientiam accepissent. Alii autem ex iis, qui crediderant, habebant quidem divinorum dogmatum cognitionem, sed non perinde ac illi concionari poterant: & tamen hoc quoque donum à gratia Spiritus erat.*

d. Τοῦτο λόγον ὑπερβαίνει. Chrysostomus Homil. III. in Genesin: Πάντα λόγον ὑπερβαίνουσα δημιουργία. Interpres: *Opificium, quod omnem rationem transcendit.* Idem, in Psal. XLI. Πάντα ὑπερβαίνων λόγον, πᾶσαν ἐκφεύγων διάνοιαν. Interpres: *Quæ omnem excedit rationem.* Verùm λόγος hìc non *rationem*, sed *orationem*, aut *sermonem* notat. Ita iterum Chrysostomus Homil. IV. ad populum Antiochenum. Τὸ θαῦμα πᾶσαν ὑπερβαίνει λόγων διήγησιν. *Miraculum omnem verborum narrationem transcendit.* Homil. XVII. in I. ad Corinth. Ἀνάστασις ἡ ἔνδοξος ἐκείνη, καὶ πάντα ὑπερβαίνουσα λόγον. *Gloriosa illa resurrectio, quæ omnem orationem excedit.* Evagrius lib. IV. Cap. XXX. de Templo Sophiæ. Τὸν ναὸν εὐπρεπῆ καὶ ἔξοχον καὶ λόγου δύναμιν ἐκβαίνοντα. *Templum speciosum, excellens, & omnem orationis vim excedens.* Basilius M. Homil. VIII. in Hexaëm. p. 109. Ἀλλ' αἰσθάνομαι τοῦ λόγου τὴν συμμετρίαν ἐκβαίνοντος. *At orationem nostram cancellos transgredi sentio mediocritatis.* Sed hoc non omnino hujus loci. Interim tamen Chrysostomus nonnunquam etiam *rationem* sive *mentis captum exsuperare* quædam dicit: sed tum λογισμοῦ potiùs, quàm λόγου voce utitur, ut Homil. XLII. in I. ad Corinthios: Ταῦτα καὶ τηλικαῦτα καὶ πάντα λογισμὸν καὶ νοῦν ὑπερβαίνοντα. *Hæc & tanta omnem & rationem & mentem excedunt.* Idem alibi, Θεὸς ὑπερβαίνει πολλῷ τῷ μέτρῳ τὸν ἡμέτερον λογισμόν. *Deus infinitis modis nostram excedit rationem.* Græci aliâs eodem sensu dicunt, τοῦτο τὴν ἡμετέραν διάνοιαν ὑπερβαίνει, Basil. M. τὴν αἴσθησιν ὑπερβαίνειν Greg. Nazian. Et quia λόγος denotat *orationem*, frequenter etiam sumitur

e. *Pro prædicatione Evangelii*, quæ à Chrysostomo Homil. XII. in I. ad Timoth. pag. 299. vocatur λόγος διδασκαλικὸς, *oratio ad instruendum & docendum apta.* Ita accipitur II. Timoth. II. 9. Ἀλλ' ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ οὐ δέδεται. *Sed verbum Dei non est alligatum.* Hic ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, est τὸ εὐαγγέλιον, ὑπὲρ οὗ καὶ ἐν ἁλύσει ἐπρέσβευεν, ad Ephes. VI. 20. Eleganter Theodoretus in II. ad Timoth. pag. 497. Τῶν γὰρ δὴ χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν δεδεμένων, ἡ γλῶττα κηρύττει τὸ εὐαγγέλιον. *Alligatis enim pedibus & manibus, lingua prædicat Evangelium.* Vide etiam Theophylactum, pag. 811. ad eundem locum. Chrysostomus Homil. XVI. ad Antiochenos de S. Paulo: Ὁ διδάσκαλος ἐδέδετο καὶ ὁ λόγος ἐπέτετο· ἐκεῖνος τὸ δεσμωτήριον ᾤκει, καὶ ἡ διδασκαλία πανταχόσε τῆς οἰκουμένης ἔτρεχε. *Doctor ligatus erat, & verbum volabat: ipse in carcere habitabat, & doctrina totum terrarum orbem peragrabat.* Vide Cl. Pricæum ad Apostoli locum. Huc jam etiam referri debet,

α. Λόγος ἀκοῆς, *sermo auditus*, vel *quem audivimus*, I. Thessal. II. 13. Vide in Ἀκοή, num. II. 3.

β. Λόγος σταυροῦ, *verbum crucis*, I. Corinth. I. 18. quod, interprete Theodoreto: pag. 125. est τὸ περὶ τοῦ σταυροῦ κήρυγμα, *prædicatio de cruce*: vel, ut Theophylactus, pag. 170. Τὸ κήρυγμα τοῦ σταυροῦ, ἤτοι τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐσταυρωμένου. *Prædicatio crucis, sive Christi crucifixi.*

γ. Θεόπνευστοι λόγοι, *verba divinitus inspirata.* Ita Constantinus M. apud Theodoretum, hist. Eccles. lib. I. Cap. VI. pag. 542. doctrinam Evangel. scripturis comprehensam, & ab Apostolis prædicatam nominat, quando Episcopos, in Concilio Nicæno congregatos, sic alloquitur: Εὐαγγελικαὶ βίβλοι καὶ ἀποστολικαὶ, &c. Vide locum integrum in Γραφή, num. III. 2. Clemens Alexandr. Strom. VII. pag. 762. Δόξης δὲ ἐπιθυμοῦσιν, ὅσοι τὰ προσφυῆ τοῖς θεοπνεύστοις λόγοις ὑπὸ τῶν μακαρίων Ἀποστόλων τε καὶ διδασκάλων παραδιδόμενα, &c. *Gloriæ autem tenentur desiderio, qui ea, quæ ex sua natura conveniunt, sermonibus divinitus inspiratis, tradita à beatis Apostolis & magistris, sua sponte fallaci sapientiæ simulatione corrumpunt.*

B. *Doctrinam.* Huc pertinet

α. Ὁ πιστὸς λόγος, *fidelis sermo*, I. ad Timoth. III. 1. ad Titum I. 9. III. 8. est λόγος ἀληθὴς, καὶ ἐκβησόμενος, *certus sermo, & implendus*; ut habet Oecumenius ad Titum III. 8. pag. 792. vel; ut idem ad Titum I. 9. pag. 787. Ὁ ἀληθὴς, ἢ ὁ διὰ πίστεως χορηγούμενος καὶ οὐκ ἀπὸ λογισμῶν. *Certus, verus, vel per fidem, non à rationibus suppeditatus.* Theodoretus ad I. Timoth. III. 1. exponit per ἀψευδὴς καὶ ἀληθὴς, *verus & à mendacio alienus.*

β. Ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος. *Per Angelos dictus sermo.* Hebr. II. 2. Theodoretus interpretatur νομικὰς διατάξεις, *constitutiones* legales, & subjicit: Τῇ γὰρ θέσει τοῦ νόμου ἄγγελοι διηκόνουν. *Ferendæ enim Legi Angeli ministrabant.* Clariùs Theophylactus ad præsentem locum, pag. 886, 889. ex Homilia III. Chrysostomi in eandem Epistolam: Λόγον δὲ ἀγγέλων λαληθέντα ἤτοι τὴν δεκάλογον νοητέον· καὶ γὰρ εἰκὸς ὅτι ἄγγελοι ἂν παρῆσαν τότε, οἱ τὸ ἔθνος ἐμπεπιστευμένοι, καὶ αὐτοὶ τὰς σάλπιγγας ἐποίουν, καὶ τἆλλα, τὸ πῦρ, τὸν γνόφον, ὡς ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας· Διαταγεὶς δὲ ἀγγέλων. Καὶ πάλιν· ἐλάβετε νόμον εἰς διαταγὰς ἀγγέλων. Ἢ λόγον, πάντα τὰ προστάγματα τὰ ἐν τῇ παλαιᾷ διὰ τῶν ἀγγέλων οἰκονομηθέντα. Per *sermonem per Angelos enunciatum, vel Decalogus intelligendus est. Verisimile enim est, Angelos tum adfuisse, quibus gens Hebræa commissa fuerat, atq; illi tubas faciebant, idq; genus alia, ut ignem, caliginem, perinde ac in Epist. ad Galatas III.* 19. Ordinata per Angelos. *Et iterum Actor. VII.* 53. Accepistis Legem per dispositiones Angelorum. *Vel per* sermonem *omnia jussa per Angelos in veteri Testamento dispensata, accipienda sunt.*

γ. *Doctrinæ respondeant facta.* Nilus in Capitibus paræneticis, Cap. XI. Λόγῳ μὲν τὴν ἀρετὴν δίδασκε, ἔργῳ δὲ αὐτὴν κήρυττε. *Verbis quidem virtutem doceto, operibus autem eandem declara.* Isidorus Pelusiota epist. CCVIII. lib. II. pag. 219. Οὐ τοσοῦτον ὁ λόγος, ὅσον ὁ τρόπος τῶν διδασκόντων παραθήγειν πέφυκε. *Non docentium doctrina perinde animos acuere solet, ut vita & mores.* Apud eundem epist. CCLXXV. lib. II. p. 247.

Βίος

Βίϛ. ἄνευ λόγϛ μᾶλλον ὠφελεῖν πέφυκεν, ἢ λόγ⊛ ἄνευ βίϛ. ὁ μὲν γὰρ καὶ σιγῶν ὠφελεῖ, ὁ δὲ καὶ βοῶν ἐνοχλεῖ. Εἰ δὲ καὶ λόγ⊛ καὶ βί⊛ συνδράμοιεν φιλοσοφίας ἁπάσης ἀποτελοῦσιν ἄγαλμα. *Vita sine doctrina magis prodesse solet, quàm doctrina sine vita. Nam illa etiam tacens prodest: hæc autem etiam clamans molestiam affert. At si & doctrina & vita concurrant & amicè conspirent, omnis philosophiæ simulacrum efficiunt.* Epist. CCCLXII. lib. III. pag. 398. Ὥσπερ λόγ⊛ ἄπρακτ⊛ ἀτελής· ἔτω ἢ πρᾶξις ἄλογος. Vide in Ἄπρακτ⊛, num. III. idem, Epist. XVIII. lib. IV. pag. 421. Ἅπας ὁ λόγ⊛ χηρεύων πραγμάτων, νεκρός ἐςι καὶ ἀχρεῖ⊛. *Omnis doctrina operibus destituta, mortua est & inutilis.* Vide in Διδάσκαλ⊛, num. I. ad lit. *A. β.* Adde etiam sequentia. Olympiodorus Catenâ in Jobum, Cap. XX. pag. 449. Ἔπαιν⊛ καὶ τϛ λέγοντ⊛, ὅταν ἐμπράκτϛς ἔχῃ τοὺς λόγϛς· καὶ τοῦ ἀκούοντ⊛, ὅταν μετὰ δίψης ἀκούῃ καὶ πόθϛ. *Et dicentis laus est, si sermones cum factis conjunctos habuerit; & auditoris, si cum siti & desiderio audierit.* Iterum Isidorus epist. XLVI. lib. I. Πρᾶττε λογικῶς, καὶ λέγε πρακτικῶς. *Da operam, ut & sermonem ad actionem & actionem ad sermonem adjungas.* Athanasius Homil. de Semente, tom. I. pag. 1064. Τί τὸ ὄφελ⊛, ἐὰν εὐσύνθετ⊛ μὲν ὁ λόγ⊛, κακοσύνθετ⊛ δὲ ὁ τρόπ⊛; *Quæ utilitas est, si oratio quidem apta sit & concinna, mores verò inepti & inconcinni?*

C. *Rationem*, id est, facultatem illam animæ præstantissimam, quâ præcipuè homines differunt à bestiis. De ea sic Greg. Nyssenus de Castigationibus, tom. III. pag. 311. Θεῖον ἀληθῶς, καὶ ἱερὸν χρῆμα ὁ λόγ⊛ Θεϛ, κτῆμα ἐξαίρετον, ἐκ ἄλλοθεν προσγενόμενον, ἀλλὰ συγκεκραμένον τῇ φύσει, ἀνθρώπῳ δῶρον τιμιώτατον παρὰ τϛ δημιεργήσαντ⊛ εἰς αὐτὸν ἐλθόν· διὸ καὶ καθ' ὁμοίωσιν Θεϛ γεγενῆσθαι λέγεται. *Ratio à Deo data verè divina res est & sacra, eximia possessio, non aliunde adnata, sed cum natura commixta, homini munus preciosissimum ab opifice in eum descendens.* Vide ibidem plura. Cydonius orat. de contemnenda morte, pag. 15. Ὁ ἄνθρωπον καὶ τ λοιπῶν διαχρεῖ, ὁ λόγ⊛ ἐςί, καὶ ὁ νϛς, ὥσπερ τις ἡγεμὼν ἐν μετεώρῳ καθήμεν⊛, καὶ πρὸς ἑαυτὸν, καὶ τὰ ἑαυτϛ, πᾶσι τοῖς περὶ τ ἄνθρωπον χρώμεν⊛, ὡς ἂν ἐν οἰκίᾳ δεσπότης πρὸς ὃν πάντα τέτακται, καὶ τὰ τ υἱέων, καὶ τὰ τ δούλων. *Quod hominem à reliquis distinguit, ratio est, & mens, instar principis in superiori loco sedens, tum ad se, tum ad suum usum cuncta humana accommodans, tanquam dominus ædium, ad quem & filii & servi omnes actiones suas referunt.*

D. Ὁ λόγ⊛ notat *secundam SS. Trinitatis personam*, Dominum nostrum Jesum Christum, qui est æternus Dei Filius, & Messias à Deo promissus. Is autem est λόγ⊛ ἐ ῥητὸς, ἀλλ' ἐσιώδης, *sermo non pronunciatus, sed substantialis*, ut loquitur Ignatius ad Magnesianos. Et Theodoretus θεραπευτ. serm. II. *Est* λόγ⊛ ἐκ εἰς ἀέρα χεόμεν⊛, ἀλλ' ἐνέσι⊛ λόγ⊛, *verbum, quod per aërem diffunditur; sed verbum, quod substantialiter inest.* Cyrillus Jerosol. Catech. Illuminat. IV. pag. 8. Πίσευε ὅτι ἑνὸς Θεϛ μονογενὴς εἷς ἐςιν υἱὸς, πρὸ πάντων τ αἰώνων Θεὸς λόγ⊛, ἐ λόγ⊛ προφορητικὸς εἰς ἀέρα διαχεόμεν⊛, ἔτε λόγοις ἀνυποςάτοις ἐξομοιούμεν⊛· ἀλλὰ λόγ⊛ υἱὸς, λογικῶν ποιητὴς, λόγ⊛ ἀκούων τϛ πατρὸς, καὶ λαλῶν αὐτός. *Crede unius Dei unigenitum esse Filium, ante omnia secula Deum verbum: verbum non quod prolatum in aërem diffundatur, neque quod cum verbis quæ per se subsistere nequeunt, similitudinem habet, sed verbum Filium, eorum creatorem, qui ratione utuntur, verbum Patrem audiens, & ipsum loquens.* Ἐνέσιον λόγον etiam vocat Athanasius de Definitionib. tom. II. p. 53. Damascenus Orthod. fidei l. I. Cap. XVIII. p. 61. vocat λόγον ἐσιωδῶς τῷ πατρὶ ἀεὶ συμπαρόντα, *Verbum Patri essentialiter semper præsens.* Hinc οἱ ἀπὸ τϛ λόγϛ vocantur *Christiani*, qui λόγον agnoscunt, apud Origenem lib. VI. contra Celsum, pag. 293. quemadmodum è contrario ibidem ἀλλότριοι τϛ λόγϛ, *à religione Christiana alieni.* Verba ejus sunt de Celso: *Videtur mihi fecisse idem, quod Judæi doctrinæ Christianæ initio, sparso rumore, quòd ejus sectæ homines mactati pueri vescerentur carnibus:* Καὶ πάλιν, ὅτι οἱ ἀπὸ τϛ λόγϛ, τὰ τϛ σκότϛς πράττειν βϛλόμενοι, σβεννύϛσι μὲν τὸ φῶς, ἕκας⊛ δὲ τῇ παρατυχέσῃ μίγνυται· ἥτις δυσφημία παραλόγως πάλαι μὲν πλείσων ὅσων ἐκράτει, πείθϛσα τϛς ἀλλοτρίϛς τϛ λόγϛ ὅτι τοιϛτοί εἰσι χριςιανοί. *Et quod, quoties eis libeat operam dare occultis libidinibus, extincto lumine constupret quam quisq; primam nactus fuerit, quæ falsa & iniqua opinio dudum valde multos à religione nostra alienos tenuit, persuasos, quòd tales sint Christiani.* Loca N. T. in quibus Dei Filius vocatur ὁ λόγ⊛, sunt Joh. I. 1. 14. I. Joh. V. 7. Apocal. XIX. 13. Eodem referri potest locus ad Hebr. IV. 12. Ζῶν ὁ λόγ⊛ τϛ Θεϛ, ἢ ἐνεργὴς, καὶ τομώτερ⊛ ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίσομον, &c. Non tamen in eo consentiunt veteres:

a. Alii enim λόγον προφορικὸν, *verbum prædicatum* intelligunt. Chrysost. Homil. CVI. tom. V. p. 691. Δίσομον καλεῖ τ μάχαιραν, ἐπειδὰν διπλῷ κέχρηται τῷ λόγῳ, τῷ μὲν ςηρίζοντι, τῷ δὲ καθαιρϛντι. Καθαιρϛντι μὲν τϛς ἐναντίϛς, ςηρίζοντι δὲ τοὺς οἰκείϛς τ πίςεως. *Ancipitem vocat gladium, quia duplicem rationem sacræ literæ sequuntur: aut enim confirmant & fulciunt bonos, aut refutant & subvertunt adversarios, & domesticos quidem fidei illæ confirmant & corroborant.* Ita quidem interpretatur Joh. Jacobus Beurerus: quæ si vera esset versio, omnino hæc verba non de Filio Dei, sed de scriptura sacra essent accipienda. In quam etiam ego sententiam, re nondum accuratiùs examinata, sum prolapsus: sed nunc demum ex antecedentibus evidenter colligo, Chrysostomum per λόγον, intelligere λόγον ἐνέσιον, ac proinde integrum locum sic reddo: *Ancipitem vocat hunc gladium, quia duplici utitur* (np. Filius Dei) *sermone, altero quidem fulciente, altero verò destruente. Destruente quidem adversarios, fulciente verò fidei domesticos.* Unum ergo, post accuratum examen, invenio Cyrillum Alex. qui hæc ad λόγον ἔγγραφον refert, cùm tamen alibi frequentissimè ad τὸν ἐνυπόςατον referat; verba ejus in Cap. XIV. Zachariæ, pag. 798. postquam egisset περὶ τϛ σωτηρίϛ κηρύγματ⊛ λόγϛ, *de verbo salutaris prædicationis*, sunt hæc ipsa Apostoli, Ζῶν γὰρ ὁ λόγ⊛ τϛ Θεϛ, καὶ ἐνεργὴς, καὶ τομώτατ⊛.

b. Alii verò summo consensu hæc non ad λόγον ἔγγραφον, sed ad τὸν ἐνυπόςατον, dispensatorem omnium, quæ olim in antiquo Fœdere gesta ac dicta sunt referre malunt. Quod & ipsa loci, inquit Cl. Heinsius, ratio postulare videtur: quale est, quòd κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας dicitur, aliaque ei tribuuntur, quæ parùm commodè de verbo scripto accipiuntur. Quis enim, ut nunc cætera omittam, verbum scriptum, καρδιογνώςην dicat? oculos quis illi tribuat? ut cùm sequitur, καὶ ἐκ ἔςι κτίσις ἀφανὴς, &c. Additur deinde, πρὸς ἡμῖν ὁ λόγ⊛; subjungitur, ἔχοντες ἐν ἀρχιερέα μέγαν, &c. Nam ut simul de Deo, τϛ ἐγγράφϛ λόγϛ autore, loquatur, quod nonnulli videntur velle, id prorsus ἄτοπον. Sed audiamus veteres. Hoc modo intellexit Chrysostomus Homil. VII. in epist. ad Hebræos: quamvis enim satis obscurè rem initiò proponat: tandem tamen dicit, Πάντα γυμνὰ, φησὶ, ἢ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτϛ, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγ⊛. *Omnia*

enim nuda & aperta sunt oculis ejus, ad quem nobis est sermo. Sed ad quem sermo? Ipse indicat paulò pòst, Εἶτα τοῦτο εἰπὼν, φοβερώτερον ἔτι τὸν λόγον ποιῶν, περὶ τοῦ Υἱοῦ διαλέγεται, καί φησι, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος. Ἀντὶ τοῦ, αὐτῷ μέλλομεν δοῦναι εὐθύνας τῶν πεπραγμένων. *Deinde, postquam hoc dixisset, adhuc terribiliorem efficit orationem deq; Filio loquitur, & dicit*, Ad quem nobis est sermo: *hoc est, cui reddemus rationem eorum, quæ gessimus.* Theodoretus ad præsentem locum, pag. 412. hæc de Judice omnium interpretatur. Οὐδὲν δύναται λαθεῖν ἐκεῖνον τὸν ἀδέκαστον δικαστὴν, πάντα δὲ ἀκριβῶς ἐπίσταται, καὶ αὐτῶν τῶν λογισμῶν τὰ κινήματα· οἶδε τὰ ἐν τῷ σκότει γινόμενα, οἶδε τὰ κρύβδην τολμώμενα. *Nihil potest latere illum judicem incorruptum: perfectè autem scit omnia, etiam ipsarum cogitationum motus. Novit quæ fiunt in tenebris, novit quæ clanculum perpetrantur.* Theophylactus, pag. 908. dicit λόγον illum vocari λόγον ζῶντα, partim ὅτι ζῇ ἀεὶ, *quia semper vivit*: partim, ἵνα μὴ λόγον ἀκούσας, ῥῆμα ἀνυπόστατον νομίσῃς, ζῶν ἐστί, φησι, τουτέστιν, ὑφεστὼς καὶ ἐνεργὴς, *ne, cùm verbum audis, verbum, quod subsistentia caret, existimes, vivum est, inquit, hoc est, subsistit & efficax est.* Hæc de Filio eum dicta velle, manifestum inde fit, quòd verbis Apostoli, καὶ κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν τῆς καρδίας, subjicit, τὴν θεότητα ἐνταῦθα δηλοῖ τοῦ λόγου. Θεοῦ γὰρ τὸ ἀνακρίνειν, τουτέστιν, ἐτάζειν καὶ εἰδέναι τὰς ἐνθυμήσεις. *Divinitatem verbi hîc innuit. Dei enim est judicare, hoc est, explorare ac novisse cogitationes.* Et mox: Ἵνα ἐναργέστερον δηλώσῃ πῶς εἰσι πάντα γυμνὰ καὶ φανερὰ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ λόγου, λέξει ἐχρήσατο ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ἐκδερομένων προβάτων. *Ut clarius patefaciat, quomodo sint omnia nuda & aperta coram Deo verbo, voce usus est per metaphoram sumtam ab ovibus, quibus pellis est detracta.* Nec hujus tantùm Epistolæ expositiones ita sentiunt: alii in suis scriptis eodem concedunt. Athanasius Orat. III. contra Arianos, tom. I. pag. 406. perspicuè, quando inter λόγον τοῦ Θεοῦ & λόγον ἀνθρώπων oppositionem hanc instituit: Θεὸς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ· καὶ Θεὸς γὰρ ἦν, φησιν ὁ λόγος· καὶ μὲν λόγοι τῶν ἀνθρώπων οὐδὲν εἰσιν εἰς ἐνέργειαν· διὸ καὶ οὐδὲ διὰ λόγων, ἀλλὰ διὰ χειρῶν ἄνθρωπος ἐργάζεται· ὅτι αὗται μὲν ὑπάρχουσιν, ὁ δὲ λόγος αὐτῶν οὐχ ὑφίσταται· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ λόγος, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, ζῶν ἐστιν ὁ λόγος, τοῦ Θεοῦ κλ. *Deus est imago Dei: Erat enim verbum illud, inquit, Deus. Et verba quidem hominum nihil sunt ad operationem: propterea neque per verba, sed per manus homo operatur: quoniam hæ quidem existunt, verbum verò eorum non existit. Dei autem verbum, ut Apostolus inquit, vivum est*, &c. Et orat. ead. pag. 442. *Dum scriptura Filium distinguit ab operibus,* δείκνυσιν ὅτι τῶν ἔργων δημιουργός ἐστιν ἡ σοφία, καὶ οὐκ ἔργον· ταύτῃ τῇ διαστολῇ καὶ ὁ Παῦλος κέχρηται γράφων Ἑβραίοις, ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, &c. Ἰδοὺ γὰρ τὰ μὲν γενητὰ, κτίσιν ὠνόμασε· τὸν δὲ υἱὸν λόγον οἶδεν τοῦ Θεοῦ, *ostendit operum creatorem esse sapientiam, non opus. Hac distinctione etiam Paulus usus est, ad Hebræos scribens*: Vivum enim est verbum Dei, &c. *Ecce enim facta quidem, vocavit creaturam: Filium verò verbum Dei esse novit.* Idem, de salutari adventu Christi contra Apollinarium, tom. I. pag. 645. Ὁ ἀπόστολος περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ λέγει, ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, κλ. *Apostolus de Deitate ejus* (Filii) *dicit: Vivum enim verbum Dei*, &c. Succedat Cyrillus Alexandr. qui præsentem locum passim de Filio Dei explicat. Id facit lib. IX. de Adoratione, pag. 300. Postquam enim hæc Cap. IV. ad Hebr. verba adduxisset, statim subjicit, φωτίζει δὴ οὖν καὶ ἐφορᾷ πάντα Χριστός. *Christus igitur omnia illuminat & intuetur.* Lib. XIII. de Adorat. pag. 459. postquam multis de Christo egisset, addit: Ἐστι μὲν γὰρ ὁμολογουμένως ζῶν τε καὶ ἐνεργὴς ὁ τοῦ πατρὸς λόγος, καὶ πρός γε τούτῳ ζωὴ, καὶ φῶς. *Est enim sine controversia vivum & efficax Patris verbum, & præterea etiam vita, & lux.* Idem, in Cap. XLI. Jesajæ, pag. 532. de Filio Dei: Μὴ ἀπ' ἐμοῦ κρυβήσεταί τι; καὶ γάρ ἐστιν ἀληθῶς ζῶν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνεργὴς, &c. *Num à me aliquid occultabitur? Est enim verè vivum Dei verbum & efficax.* Iterum in Cap. III. Zachariæ, pag. 678. Ὅτι δὲ μυρίοις ὄμμασιν ἐφορᾷ πάντα, καὶ ἐπισκέπτεται τὰ καθ' ἡμᾶς ἡ θεία τε καὶ ἀπόρρητος τοῦ υἱοῦ φύσις, οὐκ ἂν ἐνδοιάσειέ τις. Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνεργὴς, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν, &c. *Divinam & ineffabilem Filii naturam nostra omnia mille oculis intueri, & observare, nemo facilè dubitaverit: Vivum enim Dei verbum, & efficax, & penetrabilius omni gladio.* &c. Libro X. in Joh. ad v. 3. Cap. XV. pag. 871. Αὐτός ἐστιν ὁ ζῶν, καὶ τομώτατος αὐτοῦ λόγος, ὁ διικνούμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς, &c. *Ipse* (nempe Filius) *est vivum illud & acutissimum ejus* (Patris) *Verbum, pertingens usque ad divisionem animæ*, &c. Vide eundem lib. XV. de Adoratione, pag. 544. & in Thesauro. Assert. XV. p. 169. Eodem modo exponit Eusebius Pamphili in Actis Synodi Nicænæ, lib. II. Cap. XVIII. pag. 119. & Leontius, Cæsareæ Cappadociæ Episcopus, ibid. parte II. Cap. XX. pag. 138. Cæsarius quæst. ult. pag. 212.

De hoc autem λόγῳ distinctè sequentia veniunt considerenda:

א. *An rectius* Verbum *Latinè, an verò* sermo *reddatur?* Rectè Lactantius Institut. lib. IV. Cap. IX. *Sed melius Græci* λόγον *dicunt, quàm nos* verbum *sive* sermonem: λόγος *enim &* sermonem *significat &* rationem: *quia ille est vox & sapientia Dei.* Vetus interpres in hac materia adhibet, *Verbum*: Erasmus, Beza & Piscator, *sermo.* Primus fortè Erasmus veterem hoc nomine reprehendit, quòd λόγον *Verbum* verterit. Quòd si Patrum & antiquorum scriptorum testimonio standum sit, illi omnes multò frequentiùs & libentiùs, *Verbi*, quàm *sermonis* vocabulo utuntur. Occurrit quidem aliquoties apud eos *sermo*, pro λόγος, sed tamen frequentior *Verbi* usus. Interim non repudiandum est *Sermonis* vocabulum: at τὸν λόγον aptiùs & meliùs per *sermonem*, quàm per *verbum* exprimi, hoc verò ex Patribus ostendi nequit.

ב. *Cur secunda SS. Trinitatis persona* λόγος *vocetur* Respondetur,

a. κατ' ἄρσιν. Non ita vocatur, *quòd sit*: ut statuit Photinus, teste Zonara ad Canon. I. Concilii Constantinop. pag. 68. Λόγος προφορικὸς, καὶ θεῖόν τι πρόσταγμα ὑπουργοῦν τῷ Θεῷ εἰς τὴν παραγωγὴν τοῦ παντὸς, ὡς ὄργανόν τι μηχανικὸν, *verbum externum, & divinum quoddam mandatum subserviens Deo ad productionem totius universi, instar instrumenti mechanici.* Eadem Samosateni impietas fuit, qui teste Leontio de sectis, Act. III. pag. 436. Οὐκ ἔλεγε τὸν αὐθυπόστατον λόγον γεγενῆσθαι ἐν τῷ Χριστῷ, ἀλλὰ λόγον ἔλεγε τὴν κέλευσιν καὶ τὸ πρόσταγμα, τουτέστιν, ἐκέλευσεν ὁ Θεὸς διὰ ἐκείνου τοῦ ἀνθρώπου ὃ ἐβούλετο, καὶ ἐποίει. *Non dixit verbum per se subsistens in Christo fuisse, sed* λόγον *dixit esse jussum & mandatum: hoc est, jussit Deus per hominem illum quod volebat, & faciebat.*

b. Κατὰ θέσιν. Chrysostomus in Psal. XLV. Υἱός ἐστι λόγος, ἀλλ' οὐκ ἀνυπόστατος, ἀλλ' ἵνα τὸ πρὸς τὸν πατέρα συγγενὲς μάθωμεν. *Filius est verbum, sed non subsistentiam non habens, verùm ut discamus ejus cum Patre conjunctionem.* Damascenus Orthod. fidei lib. I. Cap. IX.

IX. pag. 31. Λόγος καὶ ἀπαύγασμα λέγεται, διὰ τὸ ἄνευ συνδυασμοῦ, καὶ ἀπαθῶς, καὶ ἀχρόνως, καὶ ἀῤῥεύστως, καὶ ἀχωρίστως γεγεννῆσθαι ἐκ τοῦ πατρός. *Vocatur verbum & effulgentia, propterea quod sine coitu. sine passione, sine temprre, sine corruptione, & inseparabiliter ex Patre genitus est.* Chrysostomus Homil. XVIII. tom. V. vocatur Λόγος, ὅτι ἀπὸ τοῦ πατρὸς ἐτέχθη· ὥσπερ γὰρ ὁ λόγος ὁ ἐμὸς ἀπὸ τῆς ψυχῆς μου γεννᾶται, οὕτω καὶ ὁ υἱὸς ἀπὸ τοῦ πατρὸς ἐτέχθη, *Verbum, quoniam à Patre genitus est. Quemadmodum enim verbum meum ex animo meo generatur, ita etiam Filius à Patre genitus est.* Theodoretus in Epitome divinorum Decretorum, Cap. II. pag. 256. Ὁ λόγος δηλοῖ τὸ ἀπαθὲς τῆς γεννήσεως· ἵνα γὰρ μὴ υἱὸν ἀκούοντες εἰς ἀνθρωπίνας καταπέσωμεν ἐννοίας, καὶ νομίσωμεν παραπλησίως ἡμῖν γεννηθῆναι τὸν τῶν ὅλων δημιουργὸν, λόγον αὐτὸν προσηγόρευσε· ταύτῃ διδάσκων ὡς ἡ γέννησις ἐκείνη πάθους παντὸς ἐλευθέρα· οὐδὲ γὰρ ὁ νοῦς ὁ ἡμέτερος, ὠδίνων τὸν λόγον, δεῖται τῆς τοῦ θήλεως κοινωνίας, ἢ ῥεῦσιν, ἢ τομήν τινα ὑπομένει· ἀλλὰ τέλειος ὢν, τέλειον ἀποτελεῖ τὸν λόγον. Verbum *impatibilem fuisse generationem significat. Ne enim filium audientes in humanas incideremus cogitationes & crederemus eodem quo nos modo genitum fuisse universorum opificem,* Verbum *illum appellavit: sic docens, generationem illam ab omni passione liberam fuisse. Nec enim mens nostra verbum parturiens opus habet conjunctione fœminæ, vel sectionem, fluxionemque aliquam patitur, sed sicut perfecta est, perfectum efficit verbum.* Gregorius Nyssenus orat. II. tom. II. pag. 27. eodem ferè modo rem proponit. Dicit enim; Γεννᾶται ὁ λόγος ἐν τῇ καρδίᾳ γέννησίν τινα ἀκατάληπτον καὶ ἀσώματον, καὶ μένει ἔνδον ἀχώριστος, καὶ γεννᾶται δευτέραν γέννησιν σωματικὴν διὰ χειλέων, καὶ τότε τοῖς πᾶσι γνωρίζεται· τῆς δὲ γεννησαμένης αὐτὸν ψυχῆς οὐ χωρίζεται, ἵνα διὰ τοῦ λόγου τῶν δύο ἡμῶν γεννήσεων σαφῶς τὰς δύο τοῦ Θεοῦ λόγου γεννήσεις κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν μάθωμεν· γεγέννηται γὰρ ἀοράτως καὶ ἀνερμηνεύτως, ἀκαταλήπτως ἐκ πατρὸς πρὸ τῶν αἰώνων· καὶ ἦν ἄγνωστος ὡς ἔν τινι ψυχῇ πρὸς τὸν πατέρα, ἕως ὥσπερ ἐκ καρδίας τινὸς τῆς ἁγίας παρθένου ἀφθόρως καὶ ἀσπόρως γεγέννηται κατὰ σάρκα, καὶ ἐνεφανίσθη τῷ κόσμῳ, μὴ χωρισθεὶς τῆς πατρικῆς κρυφίας οὐσίας τοῦ γεννήτορος Θεοῦ. *Generatur in corde verbum generatione quadam incomprehensibili atque incorporea, manetque intus incognitum, ac secunda generatione corporea per labia generatur, tuncque omnibus innotescit: ab anima tamen, quæ ipsum genuit, non avellitur; ut per duplicem verbi nostri generationem manifestè duas Dei verbi generationes secundùm imaginem & similitudinem ediscamus. Genitus enim est invisibili, & inexplicabili atque incomprehensibili ratione ex Patre ante secula: eratque incognitus, tanquam in anima quadam, apud Patrem: quousque tanquam ex corde quodam ex sancta Virgine, sine corruptione, sine semine, secundùm carnem generatus est, mundoque se prodidit, nihil ab occulta Dei genitoris paterna substantia separatus.* Basilius M. in initium Evangelii Johannis, pag. 506. Διὰ τί λόγος; ἵνα δειχθῇ ὅτι ἐκ τοῦ νοῦ προῆλθε. Διὰ τί λόγος; ὅτι ἀπαθῶς ἐγεννήθη. Διὰ τί λόγος; ὅτι εἰκὼν τοῦ γεννήσαντος, ὅλον ἐν ἑαυτῷ δεικνὺς τὸν γεννήσαντα, οὐδὲν ἐκεῖθεν ἀπομερίσας, καὶ τέλειος ὑπάρχων καθ' ἑαυτόν· ὡς καὶ ὁ ἡμέτερος λόγος ὅλην ἡμῶν ἀπεικονίζει τὴν ἔννοιαν· ἃ γὰρ κατὰ καρδίαν ἐνενοήσαμεν, ταῦτα τῷ ῥήματι προηνέγκαμεν· καὶ ἔστι τοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ νοήματος ἀπεικόνισμα τὸ λαλούμενον· -- λόγον οὖν εἶπεν, ἵνα τὴν ἀπαθῆ σοι γέννησιν τοῦ πατρὸς παραστήσῃ, καὶ τὴν τελείαν ὕπαρξίν σοι τοῦ υἱοῦ θεολογήσῃ, καὶ τὴν ἄχρονον συνάφειαν τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα διὰ τούτων ἐνδείξηται. *Cur* Verbum? *ut quod ex mente procedit, ostendatur. Cur* verbum? *Quoniam citra passionem genitum est. Cur* verbum? *Quoniam imago est genitoris, totum in se monstrans genitorem, nullam indè partem deducens, & perfectum in se existens: quemadmodum verbum nostrum, quod totius nostræ cogitationis imaginem refert. Quæ enim secundùm cor cogitavimus, hæc verbo proferimus, & quod loquimur, exemplar habet ejus, quod corde cogitamus.* - - Verbum *itaque dixit, ut passionis expertem Patris generationem ostendat, & perfectam Filii substantiam te doceat, & conjunctionem sine tempore Filii ad Patrem per hæc demonstret.* Vide ibidem plura. Chrysostomus Homil. CXVI. tom. V. pag. 747. Ἐπειδὰν ἀπαθὴς ἡ τοῦ λόγου γέννησις, λόγον λέγει, ἵνα ἀπὸ τῶν κατὰ σὲ τὰ ὑπὲρ σὲ παιδεύσῃ, ὅτι ὥσπερ ὁ νοῦς γεννῶν τὸν λόγον οὐ πάθει γεννᾷ, οὐ τέμνεται, οὐ ῥεῖ, οὔτε ἄλλό τι τῶν σωματικῶν ὑφίσταται· οὕτω καὶ ἡ θεία καὶ ἀπαθὴς γέννησις ἄφραστος, καὶ ἀκατάληπτος, οὐ τεμνομένη, οὐ μεριζομένη, ἀλλ' ὑπὸ μὲν τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀπίστων αἱρετικῶν τεμνομένη κακῶς, ὑπὸ δὲ τῆς εὐσεβείας ἑνουμένη καλῶς· διὰ τί τοῦτο παρῃτήσατο ὁ εὐαγγελιστὴς, καὶ οὐκ εἶπεν, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ υἱός; ἵνα μὴ ἡ τοῦ υἱοῦ προσηγορία πάθους γέννησιν εἰσαγάγῃ· ἀλλὰ λέγει αὐτὸν λόγον, ἵνα τὸ ἀπαθὲς παραστήσῃ τῆς γεννήσεως· καὶ ἵνα μὴ προφορικὸν λόγον νομίσῃς, ἐπήγαγε. Καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος· ἵνα ἀπὸ τοῦ μὲν λόγου τὸ ἀπαθὲς, ἀπὸ δὲ τοῦ Θεοῦ τὴν ἀξίαν νοήσῃς. *Quoniam verbi generatio omnis passionis est expers,* Verbum *appellat, ut ex iis quæ in te cernuntur, ea quæ longè à sensu tuo remota sunt, percipias. Nam quemadmodum mens nostra sermonem vel verbum generans, nulla id passione facit: non enim secatur, neque fluit, neque quidquam eorum, quæ corporeis rebus eveniunt, sustinet: sic etiam divina & passionis expers ineffabilis & incomprehensibilis generatio non secatur, non in partes distribuitur; sed ab impiis quidem & infidelibus hæreticis improbè discerpitur; à piis verò bene unitur. Quare verò eam loquendi rationem repudiavit, nec dixit,* In principio erat Filius? *Ne Filii appellatio cum passione quadam conjunctam generationem introduceret: sed eum appellat* verbum, *ut sine passione factam ostenderet generationem: & ne verbum ore prolatum existimares, subjecit.* Et verbum erat Deus, *ut ex vi* Verbi *perpessionis vacuitatem, ex voce verò* Deus *dignitatem ejusdem cognosceres.* Gregorius Nazianzenus orat. XXXVI. pag. 590.. tres reddidit rationes, cur Filius Dei λόγος vocetur. Prima est: Ὅτι οὕτως ἔχει πρὸς τὸν πατέρα, ὡς πρὸς νοῦν λόγος· οὐ μόνον διὰ τὸ ἀπαθὲς τῆς γεννήσεως, ἀλλὰ καὶ τὸ συναφὲς, καὶ τὸ ἐξαγγελτικόν. *Quia ita se habet ad Patrem, ut sermo ad mentem, non modò propter generationem passionis omnis expertem, verùm etiam propter conjunctionem ipsius cum Patre, vimque enunciatricem.* Secunda: Τάχα δ' ἂν εἴποι τις, ὅτι καὶ ὡς ὅρος πρὸς τὸ ὁριζόμενον, ἐπειδὰν καὶ τοῦτο λέγεται λόγος· ὁ γὰρ νενοηκώς φησι τὸν υἱὸν, τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ἑωρακὼς, νενόηκε τὸν πατέρα, καὶ σύντομος ἀπόδειξις καὶ ῥᾳδία τῆς τοῦ πατρὸς φύσεως, ὁ υἱός· γέννημα γὰρ ἅπαν τοῦ γεγεννηκότος σιωπῶν λόγος. *Fortasse etiam, quia eodem modo se ad Patrem habet, quo definitio ad definitum. Nam definitio quoque* λόγος *dicitur. Qui enim Filium cognovit, ait Christus (hoc enim significat,* Qui vidit) *Patrem quoque cognovit: ac brevis, & compendiosa facilisque paternæ naturæ declaratio, est Filius. Omne enim quod genitum est, genitorem suum tacita quadam voce definit.* Ad hæc verba sic Elias Cretensis: *Ut enim definitio naturam rei definitæ declarat, sic & subsistens Dei* verbum *naturam Patris demonstrat. Ajunt etiam Dionysius & Basilius ob eam causam Christum* λόγον *dici, quòd Patris imago sit, eumque totum in se repræsentet, quemadmodum & sermo totam nostram cogitationem.* Tertia: Εἰ δὲ καὶ διὰ τὸ ἐνυπάρχειν τοῖς οὖσι λέγοι τις, οὐχ ἁμαρτήσεται τοῦ λόγου· τί γάρ ἐστιν, ὃ μὴ λόγῳ συνέστηκε; *Quòd si quis etiam, quia rebus omnibus insit,* λόγον *vocari contendat, à ratione non aberrabit. Quid enim est, quòd non* Verbo *conditum sit?*

Theophylactus in Cap. I. Johannis, pag. 556. itidem tres affert caussas. Primam sic proponit: Λόγον αὐτὸν ἐκάλεσεν, ἵνα σὺ μάθῃς, ὅτι ὥσπερ ὁ λόγος γεννᾶται ἐκ τοῦ νοὸς ἀπαθῶς, οὕτω καὶ οὗτος ἐγεννήθη ἐκ τοῦ πατρὸς ἀπαθῶς. Verbum *ipsum vocavit, ut discas, quòd sicut verbum gignitur ex mente sine passione, ita & hic à Patre natus est absq; ulla passione.* Secunda est: Ἐπειδὰν τὰ τοῦ πατρὸς ἡμῖν ἀπήγγειλεν, ὥσπερ καὶ πᾶς λόγος τὰ τοῦ νοὸς ἀπαγγέλλει βουλεύματα. *Quia paterna nobis annunciavit, quemadmodum omne verbum mentis cogitationes annunciat.* Tertia: Ἵνα δείξῃ αὐτὸν συναΐδιον τῷ πατρὶ ὄντα. Ὥσπερ γὰρ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν νοῦν ὄντα ποτὲ χωρὶς λόγου, οὕτως οὐδὲ τὸν πατέρα καὶ τὸν Θεὸν χωρὶς υἱοῦ. *Ut ostendat coæternum esse Patri Filium. Sicut enim dici nequit, mentem aliquando esse absque verbo, ita neq; Patrem & Deum absq; Filio.* Eædem rationes afferuntur in Appendice ad Typicum Sabæ, pag. 139. Epiphanius hæresi LXXIII. pag. 366. Λόγος ὀνομάζεται ἐπειδὴ ἑρμηνεύς ἐστι τῶν τοῦ Θεοῦ βουλημάτων. Verbum *nominatur, quoniam Dei decreta nobis explicat.* Dionysius Areopagita Cap. VII. de div. Nominibus, num. IV. pag. 607. Λόγος ὁ Θεὸς ὑμνεῖται πρὸς τῶν ἱερῶν λογίων, οὐ μόνον ὅτι καὶ λόγου καὶ νοῦ καὶ σοφίας ἐστὶ χορηγὸς, ἀλλ' ὅτι καὶ τὰς πάντων αἰτίας ἐν ἑαυτῷ μονοειδῶς προείληφε, καὶ ὅτι διὰ πάντων χωρεῖ διϊκνούμενος. *Deus* Verbum *prædicatur à Scripturis, non solùm quia rationis & mentis & Sapientiæ largitor est, sed quia caussas omnium in se ipso uniformiter anticipavit; & quia per omnia meat.* Vide etiam Pachymeræ ad hunc locum paraphrasin, pag. 618. Isidorus Pelusiota Epist. CXLI. lib. III. pag. 312. Εἰκότως λόγος προσαγορεύεται, οὐχ ὅτι λόγος μόνον ἐστὶ, καὶ τοῦ πατρὸς ἑρμηνευτὴς, ὥς τινες οἴονται· ἀλλ' ὅτι καὶ θᾶττον ἢ λόγος δημιουργεῖ, καὶ ἀπαθῶς ἐτέχθη. Λόγος δ' ὢν, ἐνυπόστατός ἐστι, καὶ οἰκείαν ἰδιότητα ἔχει. *Meritò* Verbum *appellatur, non quòd verbum solùm sit, ac Patris interpres, ut quibusdam placet, verùm quia dicto etiam citiùs operatur, ac citra perpessionem ullam genitus est.* Verbum *autem cùm sit, subsistens quiddam est, ac peculiarem proprietatem habet.* Theodorus, Ancyræ Episcopus, in Actis Ephesinis pag. 262. Λόγος εἴρηται ὁ μονογενὴς, ἑρμηνευούσης τῆς θείας γραφῆς τὸ ἀπαθὲς αὐτοῦ τῆς γεννήσεως· ἐπειδὴ καὶ νοῦς ἀνθρώπων ἀπαθῶς τίκτει τὸν λόγον. Verbum *vocatur unigenitus* Dei Filius, *quia hac ratione divina Scriptura explicat generationem ejus sine passione factam: quoniam hominum quoq; mens citra passionem verbum progignit.* Atque hæc paulò fusiùs in honorem τοῦ λόγου proponere libuit: de cujus generatione æterna jam quædam attigimus in voce Γέννησις, sub numero IV.

ג. *Varia Filii Dei, quatenus* Verbum *appellatur, epitheta.* Quædam suprà produximus ad lit. *D.* Adjicimus hic insuper sequentia. Clementi Alex. in Admonit. ad Gentes, pag. 68. dicitur ὁ καθάρσιος, καὶ σωτήριος καὶ μειλίχιος, ὁ θεῖος λόγος, ὁ φανερώτατος ὄντως Θεὸς, ὁ τῷ δεσπότῃ τῶν ὅλων ἐξισωθείς. *Expurgans, salutare, benignum & clemens, Verbum divinum, quod revera Deus manifestissimus, universorum Domino exæquatus.* Et Pædag. lib. III. Cap. VIII. pag. 239. vocatur ὁ πανεπόπτης λόγος, ὃν οὐκ ἔστι λαθεῖν ἀνόσια δρῶντας· ὁ ἄγρυπνος τῆς ἀνθρωπότητος φύλαξ. *Verbum quod omnia videt, quod latere non possunt, qui nefaria perpetrant: vigilans humanæ naturæ custos.* Apud Justinum M. in Parænesi, pag. 31. vocatur λόγος ἀχώριστος δυνάμει τοῦ πατρὸς, *Verbum potentiâ à Patre indiscretum.* Apol. II. pro Christianis, pag. 161. λόγος πρωτότοκος τοῦ Θεοῦ, *primogenitum Dei Verbum.* In Dialogo cum Tryphone, pag. 102. λόγος ἀνδρωθεὶς, *Verbum incarnatum.* A' Chrysostomo Homil. CXXIV. tom. V. pag. 816. συνάναρχος τοῦ πατρὸς λόγος, *Verbum simul cum Patre principio carens,* vel *æternum.* A' Greg. Nazianzeno Orat. XXXVIII. pag. 620. Ὁ προαιώνιος λόγος, ὁ ἀόρατος, ὁ ἀπερίληπτος, ὁ ἀσώματος, ἡ ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀρχὴ, τὸ ἐκ τοῦ φωτὸς φῶς, ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀθανασίας, τὸ ἐκμαγεῖον τοῦ ἀρχετύπου κάλλους, ἡ μὴ κινουμένη σφραγὶς, ἡ ἀπαράλλακτος εἰκὼν, ὁ τοῦ πατρὸς λόγος καὶ ὅρος. *Illud seculis antiquius Verbum, illud invisibile, illud incomprehensibile, illud incorporeum, illud ex principio principium, illud ex lumine lumen, ille fons vitæ & immortalitatis, illa archetypi expressio, illud immotum sigillum, illa per omnia similis imago, illud Patris Verbum & terminus.* Ab Eusebio, hist. Eccles. lib. I. Cap. III. pag. 3. a. ὁ θεῖος καὶ οὐράνιος τοῦ Θεοῦ λόγος, *divinum & cœleste Dei Verbum.* Ibid. Cap. IV. pag. 3. b. ἔνθεος καὶ οὐράνιος λόγος, *divinum & cœleste Verbum.* Ab Isidoro Pelus. Epist. CCCXXIX. lib. III. pag. 384. ὁ πατρῷος λόγος, *Verbum paternum.* Ab Origene, lib. II. contra Celsum, pag. 63. ὁ ἔμψυχος λόγος, *Verbum animatum.* Facit hoc epitheton contra eos, qui negàrunt λόγον in Incarnatione assumsisse Ψυχήν; de quibus paulò pòst.

ד. Hîc commodè satis tractari potest *doctrina de tremendo Incarnationis mysterio,* quia Joh. I. 14. Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, *Verbum illud caro factum est.* Ubi observamus,

α. Varia ejus *nomina.* Appellatur Οἰκονομία, vel simpliciter, vel cum variis epithetis: Σάρκωσις, Ἐνανθρώπησις, Ἐνσωμάτωσις, Ἐπιδημία, Ἐνδημία, Παρουσία, Κάθοδος, Κατάβασις, Πάροδος, Εἴσοδος, Ἔλευσις, Κατέλευσις, Θεοπλασία, Ἀνδρικὴ Θεουργία, Γένεσις, Ἐπιφάνεια, Θεοφάνεια, &c. de quibus omnibus suis agitur locis.

β. *Cur* λόγος, seu secunda SS. Trinitatis persona, *carnem assumserit.* Vide in Υἱός.

γ. *Varias circa Incarnationem hæreses;* quas ad quatuor Classes referimus.

1. *Classis* eos comprehendit Χριστομάχους, qui de natura & veritate humanitatis Christi erràrunt; quorum,

a. *alii* carnem Christi non veram, sed putativam & phantasticam esse, adeoque Christum non verè passum esse asserebant. Ignatius in Epist. ad Tarsenses & Smyrnenses, docet, *quosdam dixisse, Christum* δοκήσει *tantùm genitum, &* δοκήσει *tantùm crucifixum esse.* De iisdem Chrysostomus Homil. IV. in Epist. ad Hebræos: Dixerunt, Christum δοκήσει παραγενέσθαι, καὶ οὐκ ἀληθείᾳ, *opinione tantùm venisse, non verè.* Iterum Ignatius in Epist. ad Trallianos, pag. 12. Τινὲς, ἄθεοι ὄντες, τουτ' ἔστιν, ἄπιστοι, λέγουσι τὸ δοκήσει γεγενῆσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον, οὐκ ἀληθῶς ἀνειληφέναι σῶμα· καὶ τῷ δοκεῖν τε τεθνηκέναι, πεπονθέναι οὐ τῷ ὄντι. *Quidam athei, id est, increduli, ajunt, ipsum sola opinione hominem natum esse, non autem revera corpus assumsisse: & opinione mortuum, non autem verè passum.* Hæresin hanc fovebant varii. Simon, Menander, Marcion, Valentinus, Basilides, Bardesanes, Cerdo, Manes ἠρνήθησαν ἄντικρυς τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ, *prorsus negàrunt humanam Christi naturam;* ut monet Theodoretus in Ἀσυγχύτῳ. Idem, Hæret. fabul. lib. V. Cap. XI. pag. 278. Cerdo, Marcion, & Manes ὡς ἄνθρωπον φανῆναι τὸν Χριστὸν ἔφασαν, οὐδὲν ἀνθρώπειον ἔχοντα, *Christum tanquam hominem apparuisse dixerunt, cùm humanum nihil haberet.* Idem, Epist. CIV. pag. 975. Simon, Basilides, Valentinus, Manes, Bardesanes, Marcion μόνον Θεὸν ἀποκαλοῦσι τὸν δεσπότην Χριστὸν, οὐδὲν ἀνθρώπειον ἔχοντα, ἀλλὰ φαντασίᾳ καὶ δοκήσει φανέντα τοῖς ἀνθρώποις ὡς ἄνθρωπον, *Deum tantummodo appellant Christum Dominum,*

minum, qui humani habeat nihil, sed phantasiâ & opinione velut homo apparuerit hominibus. Et Epist. CXLV. pag. 1024. de Simone, Menandro, Cerdone & Marcione, παντάπασιν ἀρνοῦνται τὴν ἐνανθρώπησιν, καὶ τὴν ἐκ παρθένου γέννησιν μυθολογίαν ἀποκαλοῦσι. *Penitus negant Incarnationem, nativitatemq; ex Virgine fabulam vocant.* Theorianus legat. Armen. pag. 180. Marcion, Manes, Valentinus docuerunt, δοκήσει καὶ φαντασίᾳ ψιλῇ Χριστὸν ὀφθῆναι ἄνθρωπον, οὐ μὲν ἀληθείᾳ καὶ κατὰ φύσιν ἄνθρωπον αὐτὸν γεγονέναι, *opinione tantùm & nuda phantasiâ hominem fuisse visum Christum, non autem verè & naturâ ipsum hominem fuisse.* Saturnilus quoque, referente Theodoreto hæret. fabul. lib. I. Cap. III. pag. 194. Τὸν σωτῆρα καὶ κύριον οὐκ ἀγένητον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀγέννητον ἔφησε, καὶ ἀσώματον, καὶ ἀνείδεον· φαντασίᾳ δὲ μᾶλλον, οὐκ ἀληθείᾳ τοῖς ἀνθρώποις ἐπιφανῆναι, *Salvatorem & Dominum non solùm non factum esse dixit, sed etiam ingenitum, & incorporeum, & informem: specie autem potiùs quàm rei veritate hominibus apparuisse.* De Marcionitis in specie hoc etiam testatur Theodoretus, hæret. fabul. lib. I. Cap. XXIV. pag. 210. 211. Ita de Basilide idem Theodoretus, hæret. fab. lib. I. Cap. IV. pag. 195. qui etiam hoc insuper addit: Παθεῖν δὲ τοῦτον οὐδαμῶς λέγει, ἀλλὰ Σίμωνα τὸν Κυρηναῖον ὑπομεῖναι τὸ πάθος, νομισθέντα εἶναι Χριστόν. *Hunc autem* (Christum) *minimè passum esse ait, sed Simonem Cyrenæum passionem sustinuisse, cùm Christus esse putaretur.* Id ipsum testatur Epiphanius hæresi XXIV. pag. 36. De Manichæis etiam in specie videri potest Theodorus Presbyter de Incarnatione Domini, pag. 230. Theodoretus hæret. fab. lib. I. Cap. XXVI. pag. 213. Socrates hist. Eccles. lib. I. Cap. XXII. pag. 185. a. Photius Epist. ultimâ, pag. 381. Leontius de Sectis, Act. III. pag. 434. De Cerdone videatur Epiphanius hæresi XLI. pag. 134. qui disertè asserit, eum docuisse, μὴ εἶναι τὸν Χριστὸν γεγεννημένον ἐκ Μαρίας, μηδὲ ἐν σαρκὶ πεφηνέναι, ἀλλὰ δοκήσει ὄντα, καὶ δοκήσει πεφηνότα, δοκήσει δὲ τὰ ὅλα πεποιηκότα, *Christum non esse natum ex Maria, neq; in carne apparuisse, sed opinione tantùm fuisse, & opinione apparuisse, opinione quin etiam omnia fecisse.* Huc quoque referri debent Gnostici, qui, referente eodem Epiphanio, hæresi XXVI. pag. 45. docuerunt, μὴ εἶναι Χριστὸν ἀπὸ Μαρίας γεγεννημένον, ἀλλὰ διὰ Μαρίας δεδειγμένον· σάρκα δὲ αὐτὸν μὴ εἰληφέναι, ἀλλ' ἢ μόνον δόκησιν εἶναι, *Christum non esse natum ex Maria, sed per Mariam ostensum: carnem verò ipsum non assumsisse, sed speciem tantùm fuisse*, seu illusionem. Vide etiam in voce Γνωστικὸς, num. II. 3. ad lit. *f*. De hac hæretica sententia ex Latinis Patribus videri possunt Tertull. de præscript. adv. Hæreticos, Cap. XLVI. Cap. LI. Augustinus lib. de Hæresibus ad Quodvultdeum, hæresi XLVI. Hi omnes propter hæresin suam à Theophylacto vocantur φαντασιοδοκῆται, de quo suo loco.

Christum autem *veram ex B. Virgine carnem assumsisse*, infinitis ex Antiquitate testimoniis probari facilè posset: uno & altero contenti erimus. Greg. Nazianzenus Orat. XXXVIII. pag. 613. eleganter: Ὁ ἄσαρκος σαρκοῦται, ὁ λόγος παχύνεται, ὁ ἀόρατος ὁρᾶται, ὁ ἀναφὴς ψηλαφᾶται, ὁ ἄχρονος ἄρχεται, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, υἱὸς ἀνθρώπου γίνεται. *Carnis expers incarnatur: Verbum crassescit: invisibilis cernitur: intactilis tangitur: tempore vacans initium sumit: Filius Dei, fit filius hominis.* Theophylactus in Cap. I. Joh. pag. 567. contra hos hæreticos ita scribit: Ἀκουέτωσαν, ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, οὐκ εἶπεν, ὅτι σὰρξ ἐφαντάσθη, ἢ ἔδοξεν, ἀλλ' ὅτι ἐγένετο ἀληθείᾳ, καὶ οὐσίᾳ, καὶ οὐ φαντασίᾳ. Ἄτοπον γὰρ καὶ ἀνόητον πιστεύειν, ὡς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀλήθεια ὢν καὶ λεγόμενος, ἐψεύσατο τὴν ἐνανθρώπησιν. *Audiant*, Verbum caro factum est, *non dicit quòd apparenter fuerit caro, sed quòd fuerit veritas & substantia, non verò phantasia. Absurdum enim & stultum esset credere, Filium Dei, qui veritas est & dicitur, incarnationem esse mentitum.* Idem etiam patet ex eo, quod veteres tradunt *de formatione corporis in utero B. Virginis*, quam plerique *successivam*, paucissimi *momentaneam* statuunt. *Successivam* fuisse docet Chrysostomus Homil. VIII. in Matth. pag. 52. Οὐδὲ ἁπλῶς ναὸς πλάττεται, ἀλλὰ καὶ κύησις γίνεται, καὶ ἐννεαμηναῖος χρόνος, καὶ ὠδῖνες, καὶ τόκος, καὶ γαλακτοτροφία. *Neq; simpliciter templum formatur, sed & tumor uteri cernitur, & novem mensium tempus volvitur, & ipse partus absolvitur cum dolore, & nutrimentum lactis adhibetur.* Ignatius in Epist. ad Trallenses, pag. 13. Ἐκυοφορήθη ὡς καὶ ἡμεῖς, χρόνων περιόδοις· καὶ ἀληθῶς ἐτέχθη, ὡς καὶ ἡμεῖς· καὶ ἀληθῶς ἐγαλακτοτροφήθη, καὶ τροφῆς κοινῆς καὶ ποτοῦ μετέσχεν, ὡς καὶ ἡμεῖς. *In utero gestatus est, ut & nos, certis temporum curriculis: & verè natus est, sicut & nos; & verè lacte nutritus est, & cibo potuq; communi usus est, sicut & nos.* Chrysostomus, Homil. XXXIV. tom. V. pag. 218. *Christus voluit* εἰς μήτραν ἐλθεῖν παρθενικὴν, καὶ ἐννεαμηναῖον κυοφορηθῆναι χρόνον, καὶ γαλακτοτροφηθῆναι, καὶ τὰ ἀνθρώπινα πάντα παθεῖν, *in uterum venire virginalem, & novem mensium spatio in utero gestari, & lacte nutriri, & humana omnia pati.* Sunt etiam, qui *momentaneam* statuunt. Ita Basilius M. Orat. de generatione Christi humana, pag. 589. ad illa Matth. I. 20. Τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ πνεύματός ἐστιν ἁγίου, ita scribit: Ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι οὐ κατὰ τὴν κοινὴν φύσιν τῆς σαρκὸς ἡ σύστασις ἐγένετο τῷ κυρίῳ· εὐθὺς γὰρ τέλειον ἦν τῇ σαρκὶ τὸ κυοφορούμενον, οὐ ταῖς κατὰ μικρὸν διαπλάσεσι μορφωθὲν, ὡς δηλοῖ τὰ ῥήματα. Οὐ γὰρ εἴρηται, τὸ κυηθὲν, ἀλλὰ, τὸ γεννηθέν. *Hinc manifestum est, non secundum communem modum carnis constitutionem Domino fuisse. Conceptum namq; illicò perfectum fuit, non per intervalla paulatim formatum; ut verba declarant: non enim dicitur, Quod in ea conceptum est, sed, quod in ea natum est.* Ita etiam Damascenus Orthod. fidei lib. III. Cap. II. pag. 177. dicit οὐ ταῖς κατὰ μικρὸν προσθήκαις ἀπηρτίσθαι τὸ σχῆμα, ἀλλ' ὑφ' ἓν τετελειῶσθαι, *non paulatim per additamenta figuram fuisse completam, sed simul absolutam.*

b. *Alii* dixerunt, Christum sideream & aëream carnem habuisse & de sideribus & de substantiis superioris mundi contextam. Hæc impia fuit doctrina *Apellis*, Marcionis discipuli, teste Tertulliano de Præscriptionib. Cap. LI. pag. 343. Hujus sequaces idem appellat *Apellitianos* lib. de carne Christi, Cap. VIII. Epiphanio Ἀπελληϊανοὶ, *Apellejani* dicuntur, hæresi XLIV. pag. 166. Ibid. pag. 167. hanc hæresin describit. De eodem sic Theodoretus hæret. fabul. lib. I. Cap. XXV. pag. 211. Τῷ Χριστῷ περιτέθεικε σῶμα, οὐκ ἀνθρώπειον, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ κόσμου οὐσίας. *Christo corpus attribuit, non humanum, sed de mundi substantia*: id est, ex quatuor elementis & siderea quadam materia compactum. Vide etiam Augustinum de hæresibus ad Quodvultdeum, Cap. XXIII. ubi *Apellitæ* vocantur.

c. *Alii* Christum in substantia corporis nostri non fuisse, sed spiritale nescio quod corpus de cœlo deferentem, quasi aquam per fistulam, sic per Mariam transmeâsse, nihil inde vel accipientem, vel mutuantem, docuerunt. Ita Valentinus & Valentiniani. Photius Epist. ult. pag. 381. de Valentino: Κενοφωνεῖ, οὐκ ἐκ τῶν παρθενικῶν καὶ ἀχράντων αἱμάτων τὴν ἑνωθεῖσαν τῷ λόγῳ σάρκα παγῆναι, κάτω δὲ τῆς εὐσεβείας πεσὼν, ἄνωθεν αὐτῷ πόθεν καταβιβάζει τὸ σῶμα. *Fatuè deblaterat, carnem Verbo unitam, non è purissimo Virginis sanguine solidatam, sed ipse deorsum à pietate recidens,*

cidens, *de cœlo sursum corpus ei deducit.* Epiphanius hæresi XXXI. pag. 79. *Docuerunt, Christum* ἄνωθεν κατενηνοχέναι τὸ σῶμα, καὶ ὡς διὰ σωλῆνος ὕδωρ, διὰ Μαρίας τῆς παρθένου διεληλυθέναι· μηδὲν δὲ ἀπὸ τῆς παρθενικῆς μήτρας εἰληφέναι, *sursum corpus attulisse, & quemadmodum aqua per fistulam transit, ita illud per Mariam transivisse: nihil verò ex utero virginali accepisse.* Theodoretus præfat. in Dial. I. qui ἄτρεπτος inscribitur, pag. 2. dicit *Valentinum & Bardesanem* τὴν ἐκ παρθένου μὲν γέννησιν ὁμολογεῖν, παροδικὴν δὲ ταύτην γενέσθαι λέγειν, καὶ μηδὲν ἐκ τῆς παρθένου τὸν Θεὸν λόγον λαβεῖν, *ex Virgine quidem nativitatem confiteri, sed eam trajectitiam fuisse dicere, nec Deum Verbum quicquam ex Virgine sumsisse.* Id ipsum de eodem testatur hæret. fab. lib. V. Cap. XI. pag. 278. Synodus verò Romana sub Papa Victore, anno Christi CCXLIX. celebrata, ut est in Libello Synodico, damnavit Valentinum, τὸ οὐράνιον τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ δογματίζοντα, *qui corpus Christi cœleste asserebat.* Eandem hæresin defendit *Eutyches*, de quo Theodorus Presbyter de Incarnatione Domini, pag. 235. quòd dixerit, ἐξ οὐρανοῦ κατηνέχθαι τοῦ Κυρίου τὸ σῶμα, καὶ ὡς διὰ σωλῆνος τῆς παρθένου παραδραμεῖν τὸν Θεὸν λόγον, οὐρανόθεν τοῦτο ἐνδιδυμένον, *è cœlo delatum fuisse corpus Domini, & tanquam per canalem per Virginem transmeâsse Deum Verbum, cœlitus eo indutum.* Thodoretus hæret. fab. lib. IV. Cap. XIII. pag. 246. de eodem, eum asseruisse, Christum τὴν πάροδον μόνην διὰ τῆς παρθένου ποιήσασθαι, *per Virginem tantummodo transivisse.* Eodem prolapsus Apollinaris. Sic namque de eo Greg. Nazianzenus Orat. XLVI. pag. 722. Διαβεβαιοῦται, πρὶν τοῦ κατελθεῖν αὐτὸν υἱὸν ἀνθρώπου εἶναι, καὶ κατελθεῖν ἰδίαν ἐπαγόμενον σάρκα, ἐκείνην, ἣν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἔχων ἐτύγχανε, προαιώνιόν τινα καὶ συνουσιωμένην. *Affirmat, eum, antequam descendisset, Filium hominis esse, ac descendentem carnem suam secum advexisse, eam nempe, quam in cœlis habuerit, antesecularem scilicet essentiæque suæ insitam.* Vide eundem Orat. LI. pag. 740. Clariùs adhuc Leontius de Sectis, Sect. IV. pag. 560. de eodem: *Dixit*, τὴν σάρκα ταύτην ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὸν Κύριον ἔχοντα, ὡς διὰ σωλῆνος, οὕτως ἐλθεῖν διὰ τῆς παρθένου, *hanc carnem è cœlo habentem Dominum, quasi per canalem, ita venisse per virginem.* In hanc improbam mentem, propterea se abduci passus fuit, quia Scriptura Christum vocat ἄνθρωπον & κύριον ἐξ οὐρανοῦ. Sed malè, ut docuimus in voce Ἐπουράνιος. Adde etiam sequentia. Cyrillus Jerosol. Catech. Illum. IV. & hanc, & primam hæresin ita refutat: Πίστευε, ὅτι οὗτος ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἐξ οὐρανῶν κατῆλθεν ἐπὶ τῆς γῆς, τὴν ὁμοιοπαθῆ ταύτην ἡμῖν ἀναλαβὼν ἀνθρωπότητα, καὶ γεννηθεὶς ἐξ ἁγίας παρθένου καὶ ἁγίου πνεύματος, οὐ δοκήσει καὶ φαντασίᾳ τῆς ἐνανθρωπήσεως γενομένης, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ· οὐδ' ὥσπερ διὰ σωλῆνος διελθὼν τῆς παρθένου· ἀλλὰ σαρκωθεὶς ἐξ αὐτῆς ἀληθῶς, φαγὼν ὡς ἡμεῖς ἀληθῶς· καὶ πιὼν ὡς ἡμεῖς ἀληθῶς. Εἰ γὰρ φάντασμα ἦν ἡ ἐνανθρώπησις, φάντασμα καὶ ἡ σωτηρία. *Crede hunc unigenitum Dei Filium, propter nostra peccata de cœlis in terram descendisse, assumta humanitate iisdem affectibus obnoxia, quibus nostra: ex sancta Virgine & Spiritu sancto natum esse, non opinione & phantasia hominem factum, sed revera: neque per Virginem, quasi per canalem transiisse, sed veram carnem ab ea habuisse, verè comedentem ut nos comedimus, verè bibentem ut nos bibimus. Nam si humanæ naturæ assumtio phantasma & imaginatio fuit, phantasma quoque salus est.* Eum non per Virginem, quasi per canalem, transivisse, etiam docet Chrysostomus Homil. IV. in Matth. pag. 22. dicit namque, Εἰ τοῦτο ἦν, τίς χρεία τῆς μήτρας; εἰ τοῦτο ἦν, οὐδὲν ἔχει κοινὸν πρὸς ἡμᾶς, ἀλλ' ἄλλη τίς ἐστιν ἐκείνη ἡ σάρξ, οὐ τοῦ φυράματος τοῦ ἡμετέρου· πῶς οὖν ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαί; πῶς δὲ ῥάβδος; πῶς δὲ υἱὸς ἀνθρώπου; πῶς δὲ μήτηρ ἡ Μαριάμ; πῶς δὲ ἐκ σπέρματος Δαυίδ; πῶς δὲ μορφὴν δούλου ἔλαβε; πῶς δὲ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο; πῶς δὲ Ῥωμαίοις φησὶν ὁ Παῦλος· ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεός; *Si ita res se haberet,* nempe si Christus per Mariam, tanquam per canalem transivisset, *qui ei opus fuisset utero Virginis? Si ita est, nihil nobiscum commune habet, sed alia est illa caro, non ex nostræ naturæ massa. Quomodo ergo ex radice Jesse? quomodo virga? Quomodo filius hominis? Quomodo mater est Maria? Quomodo ex semine Davidis? Quomodo formam servi accepit? Quomodo ad Romanos Apostolus ait, Ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus?* Greg. Nazianzenus Orat. LI. quæ est contra Apollinarem, pag. 738. Εἴ τις οὐ θεοτόκον τὴν Μαρίαν ὑπολαμβάνει, χωρίς ἐστι τῆς θεότητος· εἴ τις ὡς διὰ σωλῆνος τῆς παρθένου δραμεῖν, ἀλλὰ μὴ ἐν αὐτῇ διαπεπλάσθαι λέγοι θεϊκῶς ἅμα καὶ ἀνθρωπικῶς· θεϊκῶς μὲν, ὅτι χωρὶς ἀνδρός· ἀνθρωπικῶς δὲ, ὅτι νόμῳ κυήσεως, ὁμοίως ἄθεος. *Si quis Mariam Deiparam non credit esse, extra divinitatem est: si quis* Christum *per Virginem tanquam per canalem fluxisse putat, non autem in ea divino modo, quia absque viri opera: humano, quia juxta pariendi consuetudinem, formatum esse dixerit, æquè atheus est.* Vide insuper Macarium Homil. XI. pag. 142, 143. & Theophylactum in Cap. III. Joh. pag. 595. & in voce Συνουσιαστής, num. II.

d. *Alii* negarunt esse in carne Christi animam, saltem rationis participem. Hi *ab Apollinari*, Clerico Laodicensi, dicti sunt *Apollinaristæ.* Hanc hæresin Apollinaris ille palàm professus est tempore Valentis, ejusque successoris Gratiani, Impp. post primum Oecumenicum Concilium Nicænum. De Apollinari & ejus hæresi sic Theodoretus hæret. fab. lib. IV. Cap. VIII. pag. 240. Σαρκωθῆναι τὸν Θεὸν ἔφησε λόγον, σῶμα καὶ ψυχὴν ἀνειληφότα, οὐ τὴν λογικὴν, ἀλλὰ τὴν ἄλογον, ἣν φυσικὴν, ἤγουν ζωτικήν τινες ὀνομάζουσι. τὸν δὲ νοῦν ἄλλο τι παρὰ τὴν ψυχὴν εἶναι λέγων, οὐκ ἔφησεν ἀνειλῆφθαι, ἀλλ' ἀρκέσαι τὴν θείαν φύσιν εἰς τὸ πληρῶσαι τοῦ νοῦ τὴν χρείαν. *Incarnatum Deum Verbum dixit corpore assumto, & anima, non rationali, sed rationis experte, quam naturalem seu vitalem quidam vocant. Mentem quoque aliud esse statuens, quàm animam, minimè assumtam ait fuisse, sed divinam suffecisse naturam ad usum mentis explendum.* Idem, Epist. CIV. pag. 975. *Apollinaris* ἔμψυχον μὲν τὸ δεσποτικὸν σῶμα καλεῖ, τὸν δὲ νοῦν τῆς γεγενημένης σωτηρίας ἀποστερεῖ, οὐκ οἶδα πόθεν μαθὼν ψυχῆς καὶ νοῦ τὴν διαίρεσιν, *animatum quidem corpus dominicum vocat, sed mentem peractæ salutis exsortem facit, nescio unde animæ mentisque divisionem edoctus.* Hæret. fab. lib. V. Cap. XI. pag. 278 Ἔμψυχον μὲν ἔφησεν εἶναι τοῦ σωτῆρος τὸ σῶμα, οὐ μὴν τὴν λογικὴν ἐσχηκέναι ψυχήν. Περιττὸς γάρ φησιν ὁ νοῦς, τοῦ Θεοῦ λόγου παρόντος. *Animatum quidem Servatoris corpus esse ajebat, sed animam rationalem non habuisse. Mens enim supervacanea, inquit, ubi Deus Verbum adest.* Socrates hist. Eccles. lib. II. Cap. XLVI. pag. 215. b. de Apollinaristis: Πρότερον μὲν ἔλεγον ἀναληφθῆναι τὸν ἄνθρωπον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῆς ἐνανθρωπήσεως ψυχῆς ἄνευ. Εἶτα ὡς ἐκ μετανοίας ἐπιδιορθούμενοι, προσέθεσαν ψυχὴν μὲν ἀνειληφέναι· νοῦν δὲ οὐκ ἔχειν αὐτὴν, ἀλλ' εἶναι τὸν Θεὸν λόγον ἀντὶ νοῦ εἰς τὸν ἀναληφθέντα ἄνθρωπον. *Primò quidem dicebant, hominem à Deo Verbo in dispensatione incarnationis sine anima assumtum esse. Deinde verò, quasi pœnitentiâ ducti & errorem correcturi, addiderunt, animam quidem assumsisse: eam verò mentem non habere, sed esse Deum Verbum loco mentis in assumto homine.* Theorianus Legat. Armen. pag. 180. Apollinaris docuit, μὴ ἐσχηκέναι νοερὰν ψυχὴν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν,

ἀλλὰ

ἀλλὰ ζωτικὴν μόνον, *Dominum nostrum Jesum Christum non habuisse animam rationalem, sed tantùm vitalem.* Harmenopulus de Sectis, Sect. IV. pag. 558. Docuit, ἄνουν σάρκα καὶ ἄψυχον προσειληφέναι τὸν Κύριον· ὡς ἀντὶ νοῦ καὶ ψυχῆς ἀρκούσης αὐτῷ τῆς θεότητος, *carnem sine mente & sine anima Dominum assumsisse, quòd ei loco mentis & animæ suffecerit deitas.* Greg. Nazianzenus Orat. LII. pag. 746. de Apollinaristis: Τὰς μὲν λέξεις ὁμολογοῦσι, περὶ δὲ τὸν νοῦν κακουργοῦσιν, οὐκ ἄψυχον μὲν, οὐδὲ ἄλογον, οὐδὲ ἄνουν, οὐδὲ ἀτελῆ ὁμολογοῦντες τὸν ἄνθρωπον, ψυχὴν δὲ, καὶ λόγον, καὶ νοῦν αὐτὴν εἰσάγοντες τὴν θεότητα. *Voces quidem confitentur, verùm circa mentem dolos struunt, non quidem animæ, nec rationis, nec mentis expertem, nec imperfectum hominem confitentes, cæterùm animæ, & rationis, & mentis loco divinitatem inducentes.* Vide præterea Greg. Nazianzenum Orat. XLVI. pag. 722. Orat. LI. pag. 740. Balsamonem ad Can. I. Concilii Constantinopolit. pag. 304. Theodorum Presbyterum de Incarnatione Domini, pag. 231. Theophylactum in Cap. I. Joh. pag. 566. & ad v. 6. Cap. II. ad Ephesios, pag. 591. Leontium de Sectis, Act. IV. pag. 446. Damnata autem fuit hæc hæresis in secundo œcumenico Concilio, Constantinopoli celebrato, nec non in Concilio Romano, à Damaso Episcopo Romano, & Petro Episcopo Alexandrino, Athanasii magni successore, & ob Arianorum sævitiam profugo: ubi unà cum Apollinari anathematizatus est etiam Timotheus ejus discipulus; sicut legere est apud Theodoretum lib. V. hist. Eccles. Cap. VIII. IX. pag. 712. &c. Damnata etiam in Synodo Alexandrina ab Eusebio & Athanasio, ut est apud Socratem hist. Eccles. lib. III. Cap. VII. pag. 219. b. Ex allatis ergo patet, Apollinaristas primò docuisse, *Christum assumsisse carnem sine anima:* deinde verò, eum assumsisse quidem *animam, sed mente carentem.* Arius verò & Eunomius constanter docuerunt, Christum assumsisse σῶμα ἄψυχον. Theodoretus hæret. fab. lib. IV. Cap. I. pag. 232. de Ario: Σῶμα αὐτὸν ἄψυχον ἔφη εἰληφέναι, ἐνηργηκέναι δὲ τὰ τῆς ψυχῆς τὴν θεότητα, *Ipsum corpus inanimum assumsisse dicebat, animæque partes implevisse deitatem.* Idem Epist. CIV. de Ario & Eunomio, pag. 975. Σῶμα μόνον ἀνειληφέναι τὸν Θεὸν λόγον φασὶν, αὐτὸν δὲ τῆς ψυχῆς ἐν τῷ σώματι πληρῶσαι τὴν χρείαν. *Deum Verbum ajunt carnem duntaxat assumsisse, animæque vices ipsummet in corpore supplevisse.* Eadem de iisdem leguntur hæret. fab. lib. V. Cap. XI. pag. 278. & apud Chrysostomum Homil. CXXI. tom. V. apud Theorianum Legat. Armen. pag. 178. Theodoretus etiam in Psal. XV. pag. 450. Hanc hæresin pluribus refutat Chrysostomus, Homil. CXXI. tom. V. p. 797. Greg. Nazianzenus Orat. LI. pag. 742. Ὥσπερ σαρκὸς ἐδέησε διὰ τὴν σάρκα κατακριθεῖσαν, καὶ ψυχῆς διὰ τὴν ψυχὴν· οὕτω καὶ νοῦ διὰ τὸν νοῦν, οὐ πταίσαντα μόνον ἐν τῷ Ἀδὰμ, ἀλλὰ καὶ πρωτοπαθήσαντα. *Quemadmodum carne opus habuit propter carnem damnatam, & anima propter animam: ita etiam mente propter mentem, utpote quæ in Adamo non solùm peccaverit, sed & prima affecta fuerit.* Damascenus orthod. fidei lib. III. Cap. VI. pag. 197. Ὅλον ὅλος ἀνέλαβέ με, καὶ ὅλος ὅλῳ ἡνώθη, ἵνα ὅλῳ τὴν σωτηρίαν χαρίσηται. Τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον, ἀθεράπευτον. *Totum totus assumsit me: & totus toti unitus est, ut toti salutem largiretur. Nam quod assumtum non est, est incurabile.* Vide in Ἀπρόσληπτος.

2. *Classis* hæreticorum χριστομάχων eos comprehendit, qui veritatem humanæ Christi naturæ agnoscentes, errârunt tamen de ejusdem naturæ origine. Ita impius Carpocrates docebat, Christum non ex Virgine Maria natum, sed ex semine Josephi tantummodo hominem genitum. Theodoretus hæret. fab. lib. I. cap. V. pag. 196. *Carpocrates, genere Alexandrinus, dixit* τὸν κύριον Ἰησοῦν ἐκ τοῦ Ἰωσὴφ καὶ τῆς Μαρίας γεννηθῆναι τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις παραπλησίως, *Dominum Jesum ex Josepho & Maria cæterorum hominum more natum esse.* Epiphanius hæresi XXVII. pag. 49. de Carpocratis asseclis: *Docuerunt* Ἰησοῦν, τὸν κύριον ἡμῶν, ἀπὸ Ἰωσὴφ γεγεννῆσθαι, καθάπερ καὶ πάντες ἄνθρωποι ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἐγεννήθησαν, *Dominum nostrum Jesum à Josepho genitum esse quemadmodum omnes alii homines ex semine viri & mulieris nati sint.* Eandem impietatem Cerinthus defendit: docuit enim, ut refert Theodoretus hæret. fab. lib. II. Cap. III. pag. 219. *Jesum similiter Hebræis,* κατὰ φύσιν ἐξ ἀνδρὸς γεγεννῆσθαι καὶ γυναικὸς, τοῦ Ἰωσὴφ καὶ τῆς Μαρίας, *secundum naturam natum esse ex viro & fœmina, Josepho nimirum, & Maria.* Et lib. V. Cap. XI. pag. 278. Τὸν μὲν Ἰησοῦν ἐξ Ἰωσὴφ καὶ Μαρίας ἔφησε γεννηθῆναι κατὰ τὸν κοινὸν τῶν ἀνθρώπων νόμον, ἄνωθεν δὲ τὸν Χριστὸν κατεληλυθότα ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν. *Jesum quidem ex Josepho & Maria communi hominum lege genitum dixit, Christum autem è superis in Jesum descendisse.* Cerinthiani, teste Epiphanio, hæresi XXVIII. pag. 53. dixerunt, ἐκ Μαρίας καὶ ἐκ σπέρματος Ἰωσὴφ τὸν Χριστὸν γεγεννῆσθαι, *ex Maria, & ex semine Josephi Christum esse natum.* In eadem hæresi fuit Cerinthi successor, Ebion, de quo Theodoretus hæret. fab. lib. II. Cap. I. pag. 218. Τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἐξ Ἰωσὴφ καὶ τῆς Μαρίας ἔφησε γεγενῆσθαι. *Dominum Jesum Christum ex Josepho & Maria natum esse dixit.* Ita de eodem Epiphanius, hæresi XXX. pag. 59. & hæresi eadem, pag. 65. ubi de Ebionitis: Ἰησοῦν γεγεννημένον ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς λέγουσι. *Jesum ex semine viri natum dicunt.* Theodosiani quoque dixerunt, Christum esse ψιλὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς γεγεννῆσθαι, *nudum hominem, & ex semine viri natum fuisse.*

3. *Classis* eos exhibet hæreticos, qui errârunt de persona Christi, quamvis, de humanitatis ejus veritate & origine cum orthodoxis consenserint. Sub hac classe duæ præcipuè species sunt.

a. *Alii* affirmârunt, Christum nudum esse hominem: Deum autem eundem esse negârunt. Tales jam tempore Ignatii fuerunt, qui dixerunt, τὸν υἱὸν ψιλὸν ἄνθρωπον εἶναι, *Filium nudum esse hominem.* Tales erant Ebionitæ & Cerinthiani, nondum finito primo seculo Christiano, Johanne Apostolo adhuc superstite, qui contra illos suum conscripsit Evangelium; ut referunt Epiphanius hæresi LI. & Hieronymus de Scriptoribus Ecclesiasticis, *in Johanne.* Vide in Λόγος, num. II. De *Filii Deitate* agetur in voce Υἱός. Hanc hæresin secundo seculo renovavit Theodotus quidam Coriarius, ideoque à Victore I. Rom. Episcopo excommunicatus est, teste Eusebio, hist. Eccles. lib. V. Cap. ult. pag. 56. b. & Nicephoro, hist. lib. IV. Cap. XXI. pag. 316. Theodoreto item, hæret. fab. lib. II. Cap. V. pag. 220. Secutus Artemon. De utroque Theodoretus hæret. fab. lib. II. Cap. IV. & V. pag. 220. 221. agit. De Artemone scribit: Τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἄνθρωπον εἶπε ψιλὸν, ἐκ παρθένου γεγεννημένον, τῶν δὲ προφητῶν ἀρετῇ κρείττονα. *Dominum Jesum Christum nudum hominem esse dixit, natum ex Virgine, Prophetis virtute præstantiorem.* Nec hi tantùm, sed plures alii eandem defendebant hæresin. Catalogum eorum proponit Theodoretus Dial. II. pag. 52. *Artemon,* inquit, *Theodotus, Sabellius, Paulus Samosatenus, Marcellus & Photinus* ἄνθρωπον μόνον κηρύττουσι τὸν Χριστὸν, τὴν δὲ πρὸ τῶν αἰώνων ὑπάρχουσαν ἀρνοῦνται θεότητα, *hominem duntaxat prædicant Christum, æternam*

verò

verò divinitatem ejus negant. Samosateniani, ut inquit Chrysostomus in Psal. VIII. Χριστὸν ἐκ τότε φασὶν εἶναι, ἐξ οὗ ἀπὸ Μαρίας προῆλθε, *Christum ex eo tempore esse dicunt, ex quo ex Maria natus est.* Greg. Nazianzenus oratione XXV. pag. 441. de Photino: Dixit Christum ἀπὸ Μαρίας ἄρχεσθαι, *à Maria initium sumsisse.* Ita de eodem Balsamon ad Can. I. Concilii Constantinop. pag. 304. Epiphanius hæresi LXXI. pag. 353. De Ebionis, Theodoti, Artemonis & Photini asseclis Theodoretus hæret. fab. lib. V. Cap. XI. pag. 278. ψιλὸν ἄνθρωπον εἰρήκασιν ἐκ τῆς παρθένου τὸν Χριστὸν γεγενῆσθαι, *nudum hominem dixerunt ex virgine natum esse.* Chrysostomus Homil. LVI. tom. V. pag. 378. de Samosatenianis: Οἱ ἀπὸ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως τὴν αἰώνιον ὕπαρξιν, ἀναιροῦσι τοῦ μονογενοῦς. *Pauli Samosateni asseclæ æternam unigeniti existentiam tollunt.* Confer in voce τριὰς num. VI. 3.

b. *Alii* pro una Mediatoris θεανθρώπου persona, duas personas introduxerunt. Horum antesignanus fuit Nestorius Episcopus Constantinopolitanus. De eo Photius epist. I. pag. 8. Τὸν ἕνα κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, εἰς δύο τέμνειν καὶ διαιρεῖν ὑποστάσεις, Νεστόριος οὐ πεφρικὼς, τὸν μὲν ψιλὸν ἄνθρωπον, καὶ χωρὶς τοῦ προσλαβόντος λόγου, καθ' ἰδίαν ὑπόστασιν, ἔπλαττε, τὸν δὲ Θεὸν ἀνὰ μέρος, καὶ γυμνὸν τοῦ προσλήμματος. *Unum Dominum nostrum Jesum Christum Nestorius nihil veritus in duas hypostases dissecare & dividere, alteram merum & purum hominem confinxit in sua propria hypostasi subsistentem, separatim à Verbo assumente: alteram verò divisim Deum assumento omni corporeo denudatum.* Theodorus Pr. de Incarnatione Domini, pag. 234. Nestorius τὴν τῶν φύσεων κλῆσιν ἀντὶ προσώπων ἔλαβε, *naturarum appellationem pro personis accepit,* Leontius de sectis, Act. IV. pag. 450. Οὐκ ἔλεγεν ἕνωσιν τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ δύο ὑποστάσεις ἔλεγε, καὶ διαίρεσιν. *Non statuit unionem Dei Verbi cum homine, sed duas dixit hypostases & divisionem.* Plura vide in voce φύσις. Damnata hæc hæresis in Concilio Ephesino, anno Christi CCCCXXXI. ut ex Actis Ephesinis notum est. Vide Photium, Nilum & Autorem incertum de Synodis in Biblioth. Juris Canonici, pag. 1145. 1156. 1162. & ibid. pag. 1192. Libellum Synodicum, num. LXXXII. Imperator Justinianus, Constitut. de Orthodoxa fide, quæ habetur in eadem Bibliotheca, pag. 1235. Ἀναθεματίζομεν Νεστόριον τὸν ἀνθρωπολάτρην, τὸν διαιροῦντα τὸν ἕνα Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸν ἡμῶν, καὶ μὴ ὁμολογοῦντα κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν τὴν ἁγίαν καὶ ἔνδοξον ἀειπαρθένον Μαρίαν θεοτόκον, ἀλλὰ ἄλλον μὲν τὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ πατρὸς τὸν λόγον λέγοντα, ἄλλον δὲ τὸν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου Μαρίας, χάριτι δὲ καὶ οἰκειώσει τῇ πρὸς τὸν Θεὸν λόγον, Θεὸν αὐτὸν γεγενῆσθαι. *Anathemate damnamus Nestorium adoratorem hominis, dividentem unum illum Dominum nostrum Jesum Christum, Dei Filium, Deumq; nostrum, nec confitentem propriè ac secundum veritatem, quòd sancta, gloriosa, perpetuò Virgo Maria sit Deipara: sed tradentem, quòd alius sit ille natus ex Deo Patre Deus sermo, & alius ille natus ex sancta Virgine Maria, qui per gratiam & necessitudinem cum Deo sermone, factus sit Deus.* Confer vocem θεοτόκος. Greg. Nazianzenus epist. I. ad Cledonium, seu Orat. LI. pag. 739. Εἴ τις εἰσάγει δύο υἱοὺς, ἕνα μὲν τὸν ἐκ Θεοῦ καὶ πατρὸς, δεύτερον δὲ τὸν ἐκ τῆς μητρὸς, ἀλλ' οὐχὶ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν, καὶ τῆς υἱοθεσίας ἐκπέσοι τῆς ἐπηγγελμένης τοῖς ὀρθῶς πιστεύουσι. *Si quis duos introduxerit filios, alterum quidem ex Deo & Patre, alterum verò ex matre, non autem unum atq; eundem, is ab ea quoque filiorum adoptione excidat, quæ rectè credentibus promissa est.* In Christo nimirum non est ἄλλος καὶ ἄλλος sed ἄλλο καὶ ἄλλο. Vide in Ἄλλος. Leontius de sectis, pag. 396. Μία ὑπόστασις ἐκ τοῦ Θεοῦ λόγου, καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἀπετελέσθη ἀσυγχύτως δὲ, ὅτι μετὰ τὴν ἕνωσιν ἐφυλάχθη τὰ ἑνωθέντα, μηδὲν τῶν κατ' οὐσίαν μεταλλαξάντων. ἀδιαιρέτως δὲ, ὅτι μία ἐστὶν ἡ αὐτῶν ὑπόστασις. *Una persona ex Deo Verbo & corpore humano constituta est: at inconfusè, quoniam post unionem unita fuerunt custodita sine ulla substantiæ mutatione: at indivisibiliter, quia una est eorum persona.*

4. *Classis* eos comprehendit hæreticos χριστομάχους, qui de persona Christi cum Catholicis consentientes, errarunt tamen de naturarum in una illa persona & unione & proprietatibus: vel etiam de persona & naturis. Sub hac Classe sunt.

a. *Eutychiani*, ab Eutychete, Archimandrita Constantinopolitano denominati, aliâs etiam *Dioscoritæ* dicti *à Dioscoro*, Patriarcha Alexandrino, qui ambo in Concilio Chalcedonensi Oecumenico quarto damnati sunt, anno Domini CCCCLI. quia unam tantùm in Christo naturam post Incarnationem esse pertinaciter contendebant. Photius epist. I. pag. 9. de Eutychete & Dioscoro: Τὸν ἕνα κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος γνωριζόμενον, καὶ ἐν ταύταις ταῖς δυσὶ προσκυνούμενον φύσεσιν, εἰς μίαν φύσιν τολμηρῶς καὶ ἀφρόνως ἀνεκίρνων καὶ συνέχεον. *Unicum Dominum nostrum Jesum Christum, ex divina & humana natura agnitum, & in duabus hisce naturis adoratum, per summam audaciam & stultitiam in unam naturam commiscentes confuderunt.* Eutychetis sententiam ita proponit Evagrius hist. Eccles. lib. I. Cap. IX. pag. 126. b. Ὁμολογῶ ἐκ δύο φύσεων γεγενῆσθαι τὸν κύριον ἡμῶν πρὸ τῆς ἑνώσεως· μετὰ δὲ τὴν ἕνωσιν, μίαν φύσιν ὁμολογῶ. *Confiteor, Dominum nostrum ante unionem ex duabus naturis fuisse compositum: post unionem verò unam agnosco naturam.* Idem de eodem testatur Theodorus Presbyter de incarnatione Domini; pag. 234. De Eutychianis & Dioscoritis Harmenopulus de sectis, sect. V. pag. 560. Κατὰ φαντασίαν ἔλεγον τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον γεγονέναι, μίαν ἔχοντα φύσιν. *Secundùm phantasiam dicebant Filium Dei hominem esse factum, unam habentem naturam.* Vide etiam Leontium de sectis, Act. I. p. 400 Act. IV. p. 458.

b. *Aphtardocitæ.* De horum hæresi, ejusdemque refutatione satis luculenter actum in voce Ἀφθαρδοκῆται. Vide etiam Joh. Forbesii instruct. Historico-Theolog. lib. III. Cap. XVIII.

c. *Agnoëtæ.* Olim Ariani negantes æqualitatem Filii cum Patre quoad ipsam divinam naturam, abutebantur, inter alia his scripturæ locis, quibus Dominus noster *nescivisse diem judicii, & in sapientia profecisse,* atque *de sepulchro Lazari interrogâsse* dicitur, Marci XIII. 32. Lucæ II. 52. & Joh. XI. 34. Examinemus singula, & quæ Patrum fuerit sententia, dispiciamus. *Quomodo diem judicii ignorâsse* dicatur, fusè docuimus in verbo Κρίνω, num. V. 4. *De profectu Christi in sapientia* ita Greg. Nazianzenus orat. XX. pag. 343. Ἐκεῖνος προέκοπτεν ὥσπερ ἡλικίᾳ, οὕτω δὴ καὶ σοφίᾳ καὶ χάριτι· οὐ τῷ ταῦτα λαμβάνειν αὔξησιν, τί γὰρ τοῦ ἀπ' ἀρχῆς τελείου γένοιτ' ἂν τελειότερον; ἀλλὰ τῷ κατὰ μικρὸν ταῦτα παραγυμνοῦσθαι καὶ παρεκφαίνεσθαι. *Proficiebat ille ut ætate, ita etiam sapientiâ & gratiâ: non quòd hæc in illo incrementum caperent, (quid enim eo, quod à principio perfectum erat, perfectius esse posset?) sed quòd hæc paulatim detegerentur & elucerent.* Eodem modo explicat Theophylactus in Cap. II. Lucæ, pag. 321. Damascenus etiam Orthod. fidei lib. III. Cap. XXII. pag. 263. Προκόπτειν λέγεται σοφίᾳ, καὶ ἡλι-

καὶ ἡλικίᾳ, καὶ χάριτι, τῇ μὲν ἡλικίᾳ αὔξων· διὰ δὲ τῆς αὐξήσεως τῆς ἡλικίας, τὴν ἐνυπάρχουσαν αὐτῷ σοφίαν εἰς φανέρωσιν ἄγων, &c. *Proficere dicitur sapientia, ætate, & gratiâ: ætate quidem crescens: incremento verò ætatis insitam sibi sapientiam in apricum proferens*, &c. Titus Bostrorum Episcopus, sine dubio ex Chrysostomo, dicit Christum προκόπτειν ἡλικίᾳ καὶ σοφίᾳ, συμπροσάγοντα τῷ χρόνῳ τῆς ἡλικίας τὴν ἔκλαμψιν τῆς θεότητος. *Simul cum annis ac ætate Deitatem manifestando.* Nicephorus Callisti, προέκοπτε σοφίᾳ καὶ χάριτι, τῷ κατὰ μικρὸν αὐτὰ παραδείκνυσθαι, οὐ τῷ λαμβάνειν ἐπίδοσιν. *Crevisse sapientiâ & gratiâ* dicitur Christus, *quod paulatim ea in illo magis magisque elucesceret, non quòd incrementum aliquod acciperet.* Athanasius orat. IV. adv. Arianos: Οὐχ ὁ λόγος ἦν, ᾗ ὁ λόγος, ὁ προκόπτων· ἀλλὰ προκόπτοντος τοῦ σώματος, προέκοπτεν ἐν αὐτῷ καὶ ἡ φανέρωσις τῆς θεότητος τοῖς ὁρῶσιν· ὅσῳ δὲ ἡ θεότης ἀπεκαλύπτετο, τοσούτῳ πλέον ἡ χάρις ηὔξανεν ὡς ἀνθρώπῳ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις. *Sermo, quâ sermo, non proficiebat, sed proficiente corpore, profecit & divinitatis in eodem se exhibentis manifestatio, coram illis, qui eum intuebantur: quò autem magis sese exerebat divinitas, eò amplior utique homini apud homines gratia accrevit.* Hæc omnia coacta nimis, sicut & sequentia, quæ afferuntur ex Ammonio, in Catena ad v. 14. Cap. I. Joh. pag. 33. Εἰ πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας, ποίποτε προκόψει τὸ πλῆρες; ἢ ποίαν ὅλως ἐπιδέξηται προσθήκην, οὗ ἐπέκεινα μηδέν; Οὐκοῦν οὐχὶ λόγος ἐστὶ καὶ Θεὸς, ὃς προκόπτειν εἴρηται παρὰ τῷ μακαρίῳ Λουκᾷ, ἀλλ' ὅτι μειζόνως ἀεὶ θαυμαζόμενος, καὶ χαριέστερος παρὰ τοῖς ὁρῶσι διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων ἀνεδείκνυτο, προκοπτούσης (ὡς ἔστι μᾶλλον εἰπεῖν) ἀληθέστερον τῆς τῶν θαυμαζόντων ἕξεως, ἤπερ αὐτοῦ τοῦ τελείου πρὸς χάριν, ὡς Θεοῦ. *Si erat plenus gratia ac veritate, quomodo tandem profecerit plenitudo? vel quale sumserit omnino incrementum, quod nihil excedit? Non igitur Verbum vel Deus apud sanctum Lucam proficere dicitur, sed propter miracula, iis qui ipsum cernebant, in dies magis admirandus magisque gratus accidisse significatur: proficiente nimirum veriùs (uti potiùs dicendum est) admirantium affectione ad habitum gratiæ, quàm ipso jam perfecto, utpote Deo, ejus incrementum sumente.* Verùm, ut nec *scientiæ*, sic nec *sapientiæ* thesauros universos simul semelque Christo homini communicatos fuisse, Lucas verbis: Καὶ Ἰησοῦς προέκοπτε σοφίᾳ, docere voluit: alioqui, quomodo sapientiâ proficere posset, si sapientiæ omnis apicem perfectionemque summam jam fuisset assecutus? Siquidem, *ubi perfectio est, ibi nullus utique profectus est: cùm perfecto nihil addi possit*; inquit Bernhardus de Consid. lib. II. optimè ergo, omnibus aliis interpretationibus rejectis, asserimus, *Christum secundùm sapientiam divinam, hoc est, eam, quæ ei competit tanquam Deo, non profecisse: secundùm sapientiam autem humanam, hoc est eam, quæ ei ut homini competit, verè profecisse, hominis quidem more, sed tamen supra modum humanum.* Nec nova hæc videri debet explicatio. Ejus expressa in Antiquitate tibi ostendimus vestigia. Timotheus Jerosol. orat. de Simeone, tom. XIII. Bibliothecæ Patrum, pag. 847. Ἐκ τοῦ κατὰ μέρος προέκοπτε τῇ σωματικῇ ἡλικίᾳ, ὁ Ἰησοῦς· οὐχ ὑφ' ἓν ὁ Κύριος ἡδρύνθη. *Paulatim Jesus statura corporis proficiebat: non una vice & uno momento Dominus grandis evasit.* Cyrillus Alex. in Thesauro, Assert. XXVII. 1. pag. 249. Οὐ καθὸ λόγος ἐστὶ, προκόπτειν λέγεται, ἀλλὰ καθὸ γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ φύσιν πεφόρηκε τὴν τούτου δεκτικήν. *Non quatenus Verbum est, proficere dicitur, sed quatenus homo factus est, & naturam hujus capacem gestavit.* Theodoretus Dial. II. Ἡλικίᾳ μὲν τὸ σῶμα προκόπτει, σοφίᾳ δὲ ψυχή. *Ætate quidem corpus, sapientiâ verò anima proficit.* Greg. Nyssenus ad Eustachium, tom. III. pag. 658. Τὸ προκόπτειν ἡλικίᾳ καὶ σοφίᾳ, καὶ χάριτι, εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ἀληθῶς ἐν τῷ ἡμετέρῳ φυράματι γεγενῆσθαι τὸν Κύριον παρὰ τῆς γραφῆς ἱστόρηται· ὡς ἂν μή τινα χώραν ἔχοι τὸ τῶν ἀντὶ τῆς ἀληθοῦς θεοφανίας δόκησίν τινα γεγενῆσθαι δογματιζόντων, ἐν σωματικῇ μορφῇ κατεσχηματισμένην· διὰ τοῦτο ὅσα τῆς φύσεως ἡμῶν ἴδια, ἀνεπαισχύντως καὶ περὶ αὐτὸν ἱστορεῖ ἡ γραφὴ, τὴν βρῶσιν, τὴν πόσιν, τὸν ὕπνον, τὸν κόπον, τὴν τροφὴν, τὴν προκοπὴν τῆς σωματικῆς ἡλικίας, τὴν αὔξησιν· πάντα δι' ὧν ἡ ἡμετέρα χαρακτηρίζεται φύσις, πλὴν τῆς καθ' ἁμαρτίαν ὁρμῆς. Proficere ætate, sapientiâ, & gratiâ, *ideò commemoratur à scriptura; ut demonstretur, verè in massa nostra Dominum fuisse generatum, ne quis locus eorum relinquatur errori, qui tradunt, pro vera Dei apparitione, speciem duntaxat quandam esse genitam, quæ figuram assumserit humanæ formæ. Propterea non erubescit scriptura omnia de eo narrare, quæ sunt naturæ nostræ propria: esum, potum, somnum, lassitudinem, cibi sumtionem, progressum corporeæ staturæ, incrementum: omnia denique, per quæ naturæ nostræ character exprimitur, excepta propensione ad peccatum.* Epiphanius in Ancorato, sect. LXXVIII. Προέκοπτε σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ, οὐχ ἡ θεότης ἡλικίας ἐπιδεχομένη, (malim legere, ἐπιδεομένη) οὔτε σοφίας ὑστεροῦσα, ἡ οὖσα σοφία ὅλη· σοφίᾳ δὲ προέκοπτεν ἡ τοῦ σωτῆρος ἐνανθρώπησις. *Proficiebat sapientia & ætate, non deitas, quasi ætatis accessione egeat: sed nec quasi sapientiæ ea defectum ullum nôrit; quæ est tota sapientia: verùm sapientiâ proficiebat salvatoris nostri humanitas.* Proclus de Fide ad Armenios: Προκόψας σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ κατὰ σάρκα· ἔχει γὰρ ἀεὶ ἡ θεότης αὐτοῦ τὸ τέλειον. *Qui profecit sapientiâ & ætate secundùm carnem: ejus enim deitas semper perfectionem habet.* Leontius de sectis, actione postrema: Καὶ ἡ γραφὴ λέγει περὶ αὐτοῦ, ὅτι προέκοπτεν ἡλικίᾳ καὶ σοφίᾳ, δηλονότι, ἐκεῖνο μανθάνων, ὅπερ ἠγνόει. *Scriptura etiam de ipso dicit, eum profecisse ætate & sapientiâ, illud nimirum discens, quod ignorabat.* Vide insuper Cyrillum Alexandr. in Actis Ephesinis, pag. 151. & Epiphanium hæresi LXXVII. Hoc ergo vult Evangelista, Christum prout *ætate*, ita & *sapientiâ* pariter *crevisse*. Proinde & Codices quidam; ut Cl. Gatakerus monet; sic efferunt, προέκοπτεν ἡλικίᾳ καὶ σοφίᾳ, vel, ut Curcellæus in sua editione, προέκοπτεν ἐν τῇ ἡλικίᾳ καὶ σοφίᾳ. Ita Ambrosius de Incarnat. sacram. Cap. VII. *Jesus proficiebat ætate & sapientiâ: quomodo proficiebat sapientia Dei? Doceat te ordo verborum. Profectus ætatis, & profectus sapientiæ, sed humanæ est. Ideò ætatem antè præmisit, ut secundùm hominem crederes dictum. Ætas enim non divinitatis, sed corporis est. Ergo si proficiebat ætate hominis, proficiebat sapientiâ hominis.* Augustinus itidem Epist. III. hunc locum ob oculos habens; *Ille in suo corpore numeros temporum mensurasque servavit ætatum, qui sine ulla sui mutabilitate mutando contexuit ordinem seculorum: hoc enim crevit in tempore, quod cœpit ex tempore.* Locum Johan. XI. 34. ubi Christus interrogat, ubi posuistis eum? jam examinavimus in voce Λάζαρος, num. II. 2.

d. *Monothelitæ.* De eorum errore sufficienter actum est in voce θέλημα, num. II. 3.

Huic quartæ Classi pauca subjicimus. *De duabus in Christo naturis, & earum unione* agitur partim in Ἕνωσις, partim in φύσις. Λόγος *assumsit naturam humanam sine ulla mutatione* τοῦ λόγου, hanc naturam assumentis. Greg. Nazianzenus orat. XXXIX. pag. 631. Καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ δέχεται καὶ υἱὸς ἀνθρώπου γενέσθαι τε καὶ

κληθῆναι, οὐχ ὃ ἦν μεταβαλὼν, ἄτρεπτον γὰρ, ἀλλ' ὃ οὐκ ἦν προλαβών· φιλάνθρωπος γάρ· ἵνα χωρηθῇ ὁ ἀχώρητος διὰ μέσης σαρκὸς ὁμιλήσας ἡμῖν ὡς παραπετάσματος· ἐπειδὰν καθαρὰν αὐτοῦ τὴν θεότητα φέρειν οὐ τῆς ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ φύσεως· διὰ τοῦτο τὰ ἄμικτα μίγνυται. *Dei Filius, hominis quoq; filius & eſſe & vocari ſuſtinet, non, quod erat, immutans, (neq; enim mutatio in eum cadit) ſed pro ſuo erga homines amore, id, quod non erat aſſumens, ut qui naturâ ſuâ comprehendi non poteſt, comprehendatur, intermedia carne, tanquam velo quodam interjecto, nobiſcum verſans: quandoquidem procreata natura & interitui obnoxia imbecillior eſt quàm ut puram ipſius divinitatem ferre queat. Idcirco ea, quæ à mixtione aliena erant, miſcentur.* Chryſoſtomus Homil. XI. in Johannem, pag. 598. Ὅταν ἀκούσῃς, ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, μὴ θορυβηθῇς, μηδὲ καταπέσῃς· οὐδὲ γὰρ ἡ οὐσία μετέπεσεν εἰς σάρκα. τοῦτο γὰρ τῆς ἐσχάτης ἀσεβείας ἐστὶν ἐννοῆσαι, ἀλλὰ μένουσα ὅπερ ἐστὶν, οὕτω τὴν δούλου μορφὴν ἀνέλαβε. Τίνος οὖν ἕνεκεν τῷ, ἐγένετο, κέχρηται ῥήματι; τὰ τῶν αἱρετικῶν ἐμφράττων στόματα· ἐπειδὰν γάρ εἰσιν οἱ λέγοντες, ὅτι φαντασία τις ἦν καὶ ὑπόκρισις, καὶ ὑπόνοια τὰ τῆς οἰκονομίας ἅπαντα, ἄνωθεν αὐτῶν προαναιρῶν τὴν βλασφημίαν, τὸ ἐγένετο τέθεικεν, οὐ μεταβολὴν οὐσίας, ἄπαγε, ἀλλὰ σαρκὸς ἀληθινῆς ἀνάληψιν παραστῆσαι βουλόμενος. *Cùm audis,* Verbum carnem factum eſſe, *ne perturberis, neque dejiciaris. Non enim ſubſtantia tranſivit in carnem; nam hoc vel cogitare ſummæ eſſet impietatis; ſed permanens, quod eſt, ſic formam ſervi aſſumſit. Cur igitur hoc verbo,* factum eſt, *utitur? ut hæreticorum obturet ora. Cùm enim ſint qui dicant, imaginationem, & figmentum, ac vanam ſuſpicionem eſſe quicquid de Incarnationis myſterio dicitur, ab initio illorum blaſphemiam evertens, verbum,* factum eſt, *poſuit, non mutationem ſubſtantiæ, apage, ſed carnis veræ aſſumtionem demonſtrare, volens.* Vide eundem Homil. CVI. tom. V. pag. 696, 697, 698. ubi inter alia: Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. Τοῦτο οὐ μετάπτωσιν τῆς φύσεως μηνύει, ἀλλὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας. Verbum caro factum eſt. *Hoc non indicat naturæ immutationem, ſed infirmitatis noſtræ aſſumtionem.* Vide eundem Homil. CXXXIII. tomi ejuſdem pag. 846. Theophylactum in Cap. I. Joh. pag. 566. Iſidorus Peluſiota epiſt. CCCCXIX. lib. I. pag. 108. Ὁ Θεὸς ἐνανθρωπήσας οὐ τέτραπται, οὔτε συγκέχυται, οὔτε διῄρηται· ἀλλ' εἷς ἐστιν ἄναρχος καὶ ἀΐδιος υἱὸς, καὶ πρὸ σαρκώσεως καὶ μετὰ σάρκωσιν, οὕτω παρ' ἡμῶν προσκυνούμενος. *Deus humanitate ſuſcepta minimè mutatus, aut confuſus, aut diviſus eſt. Unus enim eſt ortus expers & æternus Filius, & ante ſuſceptam, & poſt ſuſceptam carnem, ſic à nobis adoratus.*

Duas autem *in Chriſto poſt Incarnationem eſſe naturas*, contra Eutychianos, probant veteres. Photius Epiſt. I. pag. 9. Εἰ μία ἡ τοῦ Χριστοῦ φύσις ἢ θεία πάντως, ἢ ἀνθρωπίνη ἔσται· ἀλλ' εἰ μὲν μόνη θεία, ποῦ τὸ ἀνθρώπινον; εἰ δὲ ἀνθρωπίνη μόνη, πῶς οὐκ ἔξαρνος τῆς θεότητος; εἰ δ' ἕτερόν τι παρὰ ταῦτα (τοῦτο γὰρ ὑπολείπεται, καὶ πρὸς τοῦτο μᾶλλον αὐτῶν νεύει τὸ φρόνημα) πῶς οὐχ ἑτεροφυὴς αὐτοῖς ὁ Χριστὸς καὶ τοῦ πατρὸς, καὶ ἡμῶν ἀναπλασθήσεται; οὐ τί ἂν δυσσεβέστερον ἢ ἀφρονέστερον; ἄνθρωπον γενέσθαι φάσκειν τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον τὸν Θεὸν, ἐπί τε φθορᾷ τῆς ἰδίας θεότητος, ἐπὶ ἀναιρέσει τῆς προσληφθείσης ἀνθρωπότητος; τοῦτο γὰρ ἕπεται πάντως τοῖς μηδετέρας φύσεως, ἀλλ' ἑτέρας παρὰ ταύτας, τὸν Χριστὸν εἰπεῖν τετολμήκασι. *Si una tantùm natura Chriſti, vel divina prorſus ea fuerit, vel humana. Sed ſi tantùm divina, ubi tunc humana? ſin tantùm humana fieri non poteſt quin negetur divina. Quòd ſi quid diverſum ab utraq; natura fuerit, (nam hoc in hac cauſa unicum iis relinquitur, & eò videntur propendere) quomodo non erit apud ipſos Chriſtus alterius cujusdam & diverſæ naturæ cùm à ſuo Patre, tum à nobis? quo quid magis impium aut delirum magis fingi poteſt? aſſerere nimirum verbum Dei, Deum, hominem factum eum in finem, ut cùm divinitas deſtrueretur propria, etiam aſſumta humanitas in nihilum redigeretur. Hoc enim ita planè conſequetur, ſi quis tueri auſus fuerit, Chriſtum non alterius iſtarum, ſed præter iſtas alius naturæ participem eſſe factum.* Eutychianorum & Diſcoritarum hæreſin damnavit Concilium Chalcedonenſe, anno Chriſti quadringenteſimo quinquageſimo primo celebratum, quod ſtatuit, ut Photius ibidem docet, Ἕνα τὸν Χριστὸν, ἤτοι μίαν αὐτοῦ τὴν ὑπόστασιν, καὶ δύο τὰς φύσεις, θεότητά τε καὶ ἀνθρωπότητα, ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως ἐνθεωρεῖσθαι, *unum Chriſtum, id eſt, unicam ejus hypoſtaſin, duas verò naturas, divinam nempe & humanam, ſine confuſione & ſine diviſione conſiderari.* Vide de eadem Synodo Evagrium lib. II. Cap. IV. pag. 134. & Juſtini Imp. programma apud eundem, lib. V. Cap. IV. pag. 170. b. 171. a. Vide etiam Chryſoſtomum Homil. XI. in Johannem, pag. 599. Gregor. Nazianzeni orat. LI. ſeu epiſt. I. ad Cledonium, p. 738, 739. Photium Epiſt. XXXV. pag. 95.

II. *Subjectum ſermonis* eſt,

1. *Propriè* dictum, homo. Hinc Clemens Alex. Strom. I. pag. 269. Οἱ μὲν παῖδες, σωμάτων· ψυχῆς δὲ ἔγγονοι οἱ λόγοι. *Filii quidem corporum ſunt progenies: animæ verò, ſermones ſeu verba.*

2. *Impropriè* dictum, cùm λόγος *metaphoricè* tribuitur *Deo*, notatque *mandatum Dei, vocem & verbum.* Clemens Alexandr. Strom. V. pag. 596. Καὶ τὸ σύνολον, Πυθαγόρας, καὶ Σωκράτης, καὶ Πλάτων, λέγοντες ἀκούειν φωνῆς Θεοῦ, τὴν κατασκευὴν τῶν ὅλων θεωροῦντες ἀκριβῶς ὑπὸ Θεοῦ γεγονυῖαν, καὶ συνεχομένην ἀδιαλείπτως· ἀκηκόασι γὰρ τοῦ Μωσέως λέγοντος, Εἶπε, καὶ ἐγένετο· τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἔργον εἶναι διαγράφοντος. *Ad ſummam, Pythagoras, & Socrates, & Plato, dicentes ſe audire vocem Dei, cùm contemplantur univerſorum conſtructionem, quæ à Deo accuratè & perfectè facta eſt, & ab eo perpetuò continetur, audiverunt Moſen dicentem,* Dixit, & facta ſunt, *qui hac ratione declarat, Verbum Dei eſſe opus.* Ad hæc verba Heinſius, in ſuis ad Clementem emendationibus: *Sanè hoc nusquam Moſes, nusquam ſcriptura, neq; quisquam dicat* τῶν ὀρθοδοξούντων, *Verbum Dei, hoc eſt, Chriſtum, eſſe opus. Hoc enim eſt,* τῶν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ εἰς κτίσμα ἀναγόντων: *quod Arrio, & à quibusdam Origeni objicitur. Nam quod Clemens alibi,* τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, *ait eſſe* ἐνέργειαν, *longè eſt aliud. Scribe,* τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, ἔργον εἶναι διαγράφοντος. *Hoc eſt, quod Evangeliſta ait.* Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέν. *Diſtinguunt enim veteres Theologi,* τὸν Θεοῦ λόγον, *qui &* Θεὸς λόγος, *&* τὸν θεῖον λόγον, *qui eſt* ὁ ἔγγραφος ὁ προφορικὸς, *denique* ὁ ἐνδιάθηκος, *non autem* ὁ ἐνδιάθετος λόγος. *Verbum Dei, ſacræ literæ.* Hactenus ille. Sed ſi Clementem legamus & relegamus, ejusque mentem ſcrutemur, patebit, hoc in loco, τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, & τὸ, εἶπε, καὶ ἐγένετο, idem prorſus ſonare. Ὁ λόγος τοῦ eſt φωνὴ Θεοῦ, *vox Dei*, ut ipſe Clemens dicit. Cùm Moſes ſcribit. *Deum dixiſſe, & id, quod dixit, factum fuiſſe,* docet vocem & mandatum Dei eſſe effectum. Ideo paulò antè dixit, Chriſtianos cedere, Deum verbo effectorem eſſe univerſitatis: Ἡμεῖς δὲ ποιητὴν μόνον αὐτὸν καλοῦμεν, καὶ λόγῳ ποιητήν. *Nos verò ipſum ſolum vocamus effectorem, & verbo effectorem.* Clemens ergo non loquitur de Λόγῳ ἐνδιαθέτῳ & æterno, ſed de προφορικῷ & προστακτικῷ, id eſt, *de voce ſive mandato.* Hinc quoque alibi dicit, tantam eſſe

Dei

Dei vim, tantumque numen, ut illius sola voluntas fuerit mundi creatio, illiusque voluntatem effectus comitetur, ac sequatur. Verba ejus in Protreptico ad Gentes, pag. 42. Ὅση γε δύναμις τοῦ Θεοῦ, μόνον αὐτοῦ τὸ βούλημα, κοσμοποιΐα· μόνος γὰρ ὁ Θεὸς ἐποίησεν, ἐπεὶ καὶ μόνος ὄντως ἐστὶ Θεός· ψιλῷ τῷ βούλεσθαι δημιουργεῖ, καὶ τῷ μόνον ἐθελῆσαι αὐτὸν, ἕπεται τὸ γεγενῆσθαι. *Tanta est autem Dei potentia, ut ipsius sola voluntas sit Mundi creatio. Solus enim Deus eum fecit, quoniam ipse quoque est solus verè Deus. Sola voluntate operatur, atque ejus solam voluntatem effectus consecutus est.* Ex his quoque verbis Mosis reliqui Patres eandem sententiam colligunt. Chrysostomus Homil. III. in Genesin: Θεός ἐστιν, ᾧ πάντα εἴκει, λόγῳ καὶ προστάγματι δημιουργῶν. *Deus est, cui cuncta cedunt, qui verbo & mandato creat.* Basilius Homil. II. in Hexaëm. pag. 25. Γενηθήτω φῶς· καὶ τὸ πρόσταγμα ἔργον ἦν. *Fiat lux: & mandatum fuit opus.* Greg. Nyssenus, lib. in Hexaëmeron, pag. 6. Ἐπὶ τῆς θείας φύσεως σύνδρομός ἐστι τῇ βουλήσει ἡ δύναμις, καὶ μέτρον τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ τὸ θέλημα γίνεται. *In natura divina cum voluntate ita concurrit potestas, ut Dei potestatis mensura sit ipsa voluntas.* Pag. 9. Ὁ δὲ κατὰ τὸν τῆς σοφίας λόγον, τῇ δυνάμει τοῦ πεποιηκότος ἐγένετο, ὡς λόγος Θεοῦ προσακτικὸς, παρὰ τοῦ Μωϋσέως ἐμνημονεύθη, τὸ, εἶπεν ὁ Θεὸς, γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς· ἐπὶ γὰρ τοῦ Θεοῦ κατά γε τὴν ἡμετέραν ὑπόληψιν, τὸ ἔργον λόγος ἐστί· διότι πᾶν τὸ γινόμενον, λόγῳ γίνεται. *Quod verò secundùm sapientiæ verbum*, sive *rationem, potestate Creatoris factum fuit, ut verbum Dei jubentis à Mose commemoratur, cùm scribit*, Dixit Deus, fiat lux, & facta est lux. *In Deo enim, juxta opinionem nostram, verbum opus est. Quicquid enim ab eo fit, verbo* seu *ratione fit.* Vide ibidem plura. Et Homil. V. in Canticum Cantic. Ὦ προστάγματος δύναμις, ὄντως φωνὴ δυνάμεώς ἐστιν ἡ φωνὴ τοῦ Θεοῦ, καθὼς ἡ ψαλμῳδία φησίν· ὅτι ἰδοὺ δώσει τὴν φωνὴν αὐτοῦ, φωνὴν δυνάμεως. Καὶ, αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν. *O vis mandati! Vox Dei est revera vox potentiæ, ut inquit Psalmista: Quoniam ecce dabit vocem suam, vocem potentiæ. Et, ipse dixit, & facta sunt: ipse imperavit, & creata sunt.* Huc etiam faciunt illa Chrysostomi Homil. LXI. t. VI. Τοιοῦτοι οἱ τοῦ Θεοῦ λόγοι, ἔργων δημιουργοὶ, ἔργων θαυμαστῶν καὶ παραδόξων. *Talia sunt Dei verba, opera producunt, opera mirabilia & inopinata.* Plura vide apud Croium in N. Testam. Cap. XXI. *Quomodo* φωνὴ *Deo tribuatur*, vide in φωνή. *Quomodo rebus inanimatis*, habes ibidem.

III. *Finis sermonis* est,

1. *Gloria Dei, & utilitas atque ædificatio auditorum.* Hinc,

A. *Commendantur*,

a. Λόγος τῆς χάριτος, Lucæ, IV. 22. ubi de Christo: Καὶ ἐθαύμαζον ἐπὶ τοῖς λόγοις τῆς χάριτος. *Et mirabantur in verbis gratiæ.* Est verò hypallage, pro, ἐπὶ τῇ τῶν λόγων χάριτι. Innuitur enim admiranda suavitas & gratia illa, quâ loquela Christi condita erat. Sirach. XXI. 19. Ἐπὶ χείλους συνετοῦ εὑρεθήσεται χάρις. *In labiis hominis intelligentis invenietur suavitas, gratia.* Vide C. Pricæum ad præsentem locum.

b. Λόγος ὑγιὴς, ἀκατάγνωστος. *Verbum sanum, irreprehensibile*, ad Titum II. 8. Τοιοῦτος δὲ ὁ τῇ πνευματικῇ κοσμούμενος χάριτι. *Tale autem est, quod ornatur spirituali gratiâ*; Ut loquitur Theodoretus ad hunc locum. Theoph. interpretatur λόγον ὀρθόδοξον, μηδὲν ἐπιλήψιμον ἔχοντα, *verbum rectæ fidei, quod nihil reprehensione dignum habeat.* Ἀκατάγνωστος idem quod ἀκατηγόρητος, quod in Glossario exponitur *inaccusabilis*. Ἀκαταγνώστως Hesychio est ἀνεπιλήπτως, *citra reprehensionem.*

c. λόγος ἅλατι ἠρτυμένος, *sermo sale conditus*, ad Coloss. IV. 6. Vide in Ἅλας, n. II. 2. sub lit. *A.*

B. *Damnatur*,

a. Λόγος σαπρὸς, *sermo malus.* Quid autem sit λόγος σαπρὸς, in voce Σαπρὸς exponetur.

b. Λόγος ἀργὸς, *verbum otiosum*, Matth. XII. 36. Suidas: Ἀργὰ ῥήματα, ὅσα ὄνησιν ψυχῆς οὐ φέρει. *Otiosa verba, quæ nullam animi ferunt utilitatem.* Theophylactus ad Matth. locum, pag. 68. λόγον ἀργὸν interpretatur λόγον ψευδῆ συκοφαντικὸν, ἢ καὶ ἄτακτον καὶ γελοιώδη, *sermonem mendacem, ad calumniam vergentem, vel etiam inordinatum & ridiculum.*

c. Λόγος κενὸς, *verbum inane.* Ad Ephes. V. 6. hortatur Apostolus, Μηδεὶς ὑμᾶς ἀπατάτω κενοῖς λόγοις. *Nemo vos seducat inanibus verbis.* Chrysostomus Homil. XVIII. in hanc epistolam: Κενοί εἰσιν οὗτοι λόγοι, οἱ πρὸς καιρὸν χάριν ἔχοντες, καὶ οὐδαμῶς ἐπὶ τῶν ἔργων δεικνύμενοι· ἀπάτη γὰρ τὸ πρᾶγμά ἐστιν. *Inania verba ista sunt, quæ ad tempus gratiam & suavitatem habent, nec operibus demonstrantur: impostura enim hoc est.* Eadem habet Theophylactus, pag. 550. Κενὸς λόγος est λόγος χωρὶς ἔργων προφερόμενος, *sermo sine operibus prolatus*, qui etiam ἀβέβαιός ἐστι, ἄπιστος, *inconstans est, nec fidem meretur*; inquit Didymus in Catena, in Cap. V. Jobi. pag. 179.

2. *Ut aliis animi nostri cogitationes revelemus.* Id docet Basilius in principio orationis in verba Mosis, *Attende tibi ipsi*, pag. 341. Τοῦ λόγου τὴν χρῆσιν δέδωκεν ἡμῖν ὁ κτίσας ἡμᾶς Θεὸς, ἵνα τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν ἀλλήλοις ἀποκαλύπτωμεν, καὶ διὰ τὸ κοινωνικὸν τῆς φύσεως, ἕκαστος τῷ πλησίον μεταδιδῶμεν, ὥσπερ ἔκ τινων ταμιείων, τῶν τῆς καρδίας κρυπτῶν, προφέροντες τὰ βουλεύματα. *Qui nos condidit Deus, in hoc impertivit sermonis usum, ut alius alii sui cordis arcana revelet, communisque naturæ intuitu suo quisque proximo ex abstrusissimo cordis recessu, quasi ex intimo quopiam conclavi, sua consilia cogitationesque depromat.* His gemina habes in voce Γλῶσσα, num. II. 1.

Λογόω. Λόγωσις.

Lexicographi has voces omittunt. Λογόω est *rationalem facio*, λογοῦσθαι *rationalem fieri.* Athanasius orat. IV. contra Arianos, tom. I. pag. 486. Ὥσπερ ἐκ γῆς ὄντες πάντες ἐν τῷ Ἀδὰμ ἀποθνήσκομεν· οὕτως ἄνωθεν ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος ἀναγεννηθέντες, ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιούμεθα. οὐκέτι ὡς γηΐνης, ἀλλὰ λοιπὸν λογωθείσης τῆς σαρκὸς διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον, ὃς δι᾽ ἡμᾶς ἐγένετο σάρξ. *Quemadmodum ex terra omnes existentes, in Adamo morimur; ita desuper ex aqua & spiritu regenerati, in Christo omnes vivificamur: non ampliùs terrena existente, sed rationali facta animâ propter Dei verbum, quod propter nos caro factum est.* Apud eundem etiam alibi hoc verbum legitur. Λόγωσις in libello de S. Trinitate, qui Cyrillo Alexandr. adscribitur, Cap. XXIV. pag. 30. semel atque iterum de Christo usurpatur. Ὅτε περὶ τῆς σαρκὸς τὸν λόγον ποιούμεθα, θέωσιν καὶ λόγωσιν, καὶ ὑπερύψωσιν, καὶ χρῖσιν φαμέν. *Cùm de carne verba facimus, deificationem, & verbificationem, & superexaltationem, atque unctionem dicimus.* His autem vocibus nihil aliud significari videtur, quàm fideles per regenerationem ad naturam τοῦ λόγου, *Verbi incarnati*, aliquo accedere modo, quemadmodum iidem dicuntur θεοῦσθαι & ἀποθεοῦσθαι, ut suo docemus loco.

Λόγχη.

Λόγχη est *cultri genus*, cujus usus in Liturgia. Euchologium

cholologium pag. 26. Εἶτα λαμβάνει ὁ ἱερεὺς ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ τὴν προσφορὰν, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ τὴν ἁγίαν λόγχην. *Postea sumit sacerdos sinistra quidem manu oblationem, dexterâ verò sacrum cultum.* In Liturgia Chrysostomi, pag. 72. eadem leguntur. Pag. 73. Καὶ αἴρων μερίδα μετὰ τῆς ἁγίας λόγχης. *Et tollens particulam sacro cultro.* Quid mysticè notet, docet Germanus in hist. Eccles. pag. 151. Ἡ δὲ λόγχη, ἀντὶ τῆς κεντησάσης τὴν πλευρὰν τοῦ κυρίου. *Culter verò est loco lanceæ illius, quæ latus Domini pupugit.* Item: Τὸ δὲ ἐν τῇ λόγχῃ ἀποκαθαίρεσθαι, σημαίνει τὸ, ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ τὰ ἑξῆς. *Lanceâ expurgari, significat illud, tanquam ovis ductus est ad mactationem, &c.* Pag. 152. Παρὰ τοῦ διακόνου, ὡς ἡ μεγάλη ἐκκλησία παρέλαβε, διατέμνεται σιδήρῳ τινὶ, ὅπερ καὶ λόγχην λέγουσιν. *A Diacono, ut magna accepit Ecclesia, dissecatur ferro quodam, quod lanceam appellant.* Hinc formatum verbum λογχεύω. Apud eundem Germanum, pag. 177. Τὰ δ' ἄλλα τῶν θείων δώρων οὐ λογχεύονται μετὰ τῆς λόγχης σαυροειδῶς. *Reliqua verò dona non dissecantur cultro, in modum crucis cultro adhibito.* Vide etiam Gl. Meursii.

Λοιμός.

I. *Propriè* notat *morbum contagiosum.* Hesychius: Λοιμὸς, πάθος τι ἀερῶδες φθοροποιὸν ζώων ἐκ τῶν τῆς γῆς φασὶν ἀναθυμιάσεων, καὶ τῆς τοῦ ἀέρος ἀταξίας γινόμενον. *Pestis, est, ut dicunt, corruptio quædam aëris ex terræ flatibus orta, & ex aëris intemperie, quâ animalia corrumpuntur.* Item: Λοιμὸς, φθορὰ, νόσος. Pestis, *corruptio, morbus.* Varinus: Λοιμὸς, νόσος μεταδοτικὴ, ἡ φθορά. *Pestis, morbus contagiosus, vel corruptio.* Vide Matth. XXIV. 7. Lucæ XXI. 11.

II. *Metaphoricè* notat hominem perditum, nefarium & perniciosissimum, qui sua tanquam contagione corrumpit & perdit cæteros. Hesychius: Λοιμῶν, φθοροποιῶν, ἢ ἁμαρτωλῶν τῶν τοῦ κόσμου ἐλιπαίκτων. *Pestilentium, exitiosorum, vel peccatorum, mundi irrisorum.* Respicit procul dubio ad Psal. I. 1. ubi ille prædicatur beatus, *qui* ἐπὶ καθέδρᾳ λοιμῶν οὐκ ἐκάθισεν, *in cathedra pestilentium non sedit.* Corruptum ἐλιπαίκτων. Rescribo ἐμπαικτῶν, quo Hebræum לצים optimè exprimitur. Unde in Aquilæ versione exstat χλευαστῶν. Ad hunc locum Theodoretus, pag. 400. Λοιμοὺς τῇ θείᾳ γραφῇ φίλον καλεῖν, τοὺς μὴ μόνον σφᾶς αὐτοὺς λυμαινομένους, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις τῆς λύμης μεταδιδόντας, κατὰ τὴν ἐπισκήπτουσαν καὶ ἀνθρώποις καὶ κτήνεσι νόσον, ἧς μεταλαγχάνουσιν οἱ τοῖς νοσοῦσι πελάζοντες. *Solet sacra Scriptura eos nominare* pestilentes, *qui non solùm seipsos labefactant, sed etiam cum cæteris labem communicant; instar morbi, qui & homines & pecudes invadit, cujus participes etiam fiunt, qui ægrotantibus appropinquant.* Ad eundem locum Basilius M. in Psal. I. pag. 134. 135. Φασὶ τὸν λοιμὸν, ἐπειδὰν ἑνὸς ἀνθρώπου, ἢ κτήνους ἅψηται κατὰ διάδοσιν ἐπὶ πάντας τοὺς ἐγγίζοντας διανέμεσθαι. Φύσιν γὰρ εἶναι τῆς νόσου τοιαύτην, τὸ ἐξ ἀλλήλων πάντας ἀναπιμπλάναι τῆς ἀρρωστίας. Τοιοῦτοι δέ τινες εἰσὶ καὶ οἱ ἐργάται τῆς ἀνομίας· ἄλλος γὰρ ἄλλῳ τῆς νόσου μεταδιδόντες συννοσοῦσιν ἀλλήλοις, καὶ συναπόλλυνται. *Dicunt pestem, si unius hominis vel jumenti corpus attingat, ad quosq; proximos per communicationem serpere: illam enim esse hujus morbi naturam, ut uno contaminato & corrupto, mox ad alium vis morbi perveniat. Tales itaq; sunt operarii iniquitatis: alius in alium suum transmittit morbum, proinde simul ægrotant, & simul etiam pereunt.* Id proximis ibidem verbis probat exemplo libidini meretriciæ addictorum. Idem in Cap. V. Jes. pag. 963. Λοιμοὶ, ὅσοι δίκην νόσου φθοροποιοῦ κατὰ διάδοσιν ἐπινεμομένης, τοὺς πλησιῶντας αὐτοῖς διαφθείροντες, ἤτοι ἐκ μοχθηρᾶς διδασκαλίας, ἢ ἐκ τοῦ κατὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐρεθισμοῦ, λοιμοὶ δικαίως προσαγορεύονται. Pestilentes, *qui instar mortiferi cujusdam morbi, per diffusionem invalescentis, vicinos quosvis & appropinquantes corrumpunt: atq; illud vel ob pravam doctrinam, vel lenocinando, & alliciendo ad peccatum: quocirca* pestilentes *meritò nominantur.* Iterum Theodoretus ad Hoseæ VII. 5. pag. 723. *Eos, qui sese muneribus corrumpi patiuntur, & cum perversis viris scelerumq; architectis vivunt,* λοιμοὺς προσαγορεύει, ὡς λύμης καὶ βλάβης αἰτίους. Καθάπερ γὰρ ὁ λοιμὸς εἰ προσάψαιτό τινος, καὶ τοὺς πελάζοντας διὰ τούτου λωβᾶται· οὕτως οἱ πονηρίᾳ συζῶντες τοῖς γνωρίμοις λυμαίνονται. Φθείρουσι γὰρ ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί, pestes *vocat, tanquam exitii & perniciei autores. Ut enim pestis contagio si quempiam invaserit, etiam propiùs accedentes per eundem corrumpit: sic scelerati familiaribus perniciem afferunt. Nam corrumpunt bonos mores colloquia prava.* Judæi quoque falsò asserebant Act. XXIV. 5. Paulum esse λοιμὸν ἄνδρα, *hominem pestiferum.* Demosthenes in Aristogeitonem: Ὁ φαρμακὸς, ὁ λοιμός. *Incantator ille, illa pestis.* Eodem sensu sæpe Cicero. Pro Rabir. perd. reo: *Pestis ac pernicies civitatis.* Pro Sestio: *Furia ac pestis patriæ.* Lib. I. de Oratore: *Cives pestiferi.* Adherbal apud Salustium de Carthaginensibus: *Postquam illa pestis ex Africa ejecta est.*

Λουκιανισταί.

Λουκιανισταὶ, *Lucianistæ*, sic dicti à *Luciano*, qui sub Constantio vixit; non sub Constantino, ut Epiphanius hæresi *Lucianistarum* XLIII. pag. 165. scribit; & ab Arianis pro martyre habitus fuit. Hujus Luciani discipuli se mutuò vocabant Συλλουκιανιστὰς, *Collucianistas*; quomodo Arius Eusebium Nicomediensem, qui teste Philostorgio hist. Eccles. lib. II. tm. III. pag. 10. & tm. XV. pag. 20. Luciani discipulus fuit, Συλλουκιανιστὴν compellat epistolæ suæ fine apud Epiphanium, hæresi Arianorum LXIX. p. 313. ubi tamen perperam legitur σὺν λουκιανιστᾷ, & apud Theodoretum hist. Eccles. lib. I. Cap. IV. pag. 537. ubi rectè, Ἐῤῥῶσθαί σε ἐν κυρίῳ εὔχομαι, μεμνημένον τῶν θλίψεων ἡμῶν, Συλλουκιανιστὰ ἀληθῶς Εὐσέβιε. *Bene te valere cupio in Domino, memorem ærumnarum nostrarum. Collucianista verè tui nominis Eusebi.* Philostorgius hist. Eccles. lib. II. tm. XVI. pag. 21. *tres Lucianistarum ordines* facit; nempe quosdam ἀπαράτρωτον τὴν εὐσέβειαν διασώσασθαι, *illibatam pietatem servâsse*: alios συναπαχθῆναι μὲν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ, ἀνενεχθῆναι δὲ τῆς μεταβολῆς, *ad Synodum quidem Nicænam abreptos, reversos verò ad frugem*: alios denique novarum opinionum autores fuisse, quas Philostorgius proscribit; Maria scilicet & Theognin docuisse, τὸν Θεὸν καὶ πρὸ τοῦ γεννῆσαι τὸν υἱὸν, *Deum antequam Filium generaret, Patrem fuisse,* ἅτε δὴ τὴν δύναμιν ἔχοντα τοῦ γεννῆσαι, *utpote vim habentem generandi.* De qua sententia etiam Sozomenus lib. VII. Cap. XVII. pag. 99. a. *Marinus* μὴ ὑφεστῶτος τοῦ υἱοῦ πατέρα ἀεὶ εἶναι, τὸν πατέρα ἐδόξαζε, *non existente Filio Patrem semper esse, Patrem sentiebat.* Vide etiam Socratem lib. V. Cap. XXIII. pag. 252. a. & Suidam in Ἀρειανοί. Asterium verò dixisse, idem Philostorgius inquit, *Filium* ἀπαράλλακτον εἰκόνα τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας εἶναι, *esse imaginem Patri per omnia similem.* Vide in Ἀπαράλλακτος, num. II. 2. sub lit. *b.*

Λουτήρ.

Veteres Glossæ: Λουτὴρ, *labrum.* Quia veteres de externa manuum ablutione, velut internæ puritatis indicio, antequam ad preces accederent, erant soliciti; ut docuimus in voce Εὐχὴ, num. VI. 1. sub lit.

lit. *B. b.* in hunc ipsum finem in Templorum atriis habebant λυτῆρας, *labra*; κρήνας, *fontes*; νιπτῆρας, *pollubra*; φρέατα, *puteos*. Euchologium pag. 149. Μετὰ τὸ εἰπεῖν τ̃ ἱερέα τὴν ὀπισθάμβωνον εὐχὴν, ἐξερχόμεθα πάντες ἐν τῷ λυτῆρι. *Postquam sacerdos recitavit orationem, post ambonem, omnes egredimur ad labrum.* Chrysostomus Homil. LXXXII. tom. VI. Ὥσπερ οἱ λυτῆρες ὕδατος πεπληρωμένοι ἑστήκασι πρὸ τῶν θυρῶν τῆς ἐκκλησίας, ἵνα νίψῃς τὰς χεῖράς σου· οὕτω τῆς ἐκκλησίας ἔξω καθέζονται οἱ πένητες, ἵνα πλύνῃς τὰς χεῖρας τῆς ψυχῆς τῇ ἐλεημοσύνῃ. *Quemadmodum labra aquis plena pro Ecclesiæ foribus constituta sunt, ut manus tuas abluas: ita extra Ecclesiam sedent pauperes, ut abluas animæ manus eleemosynâ.* Idem Homil. LVII. tom. V. pag. 390. Κρήνας εἶναι ἐν ταῖς αὐλαῖς τ̃ εὐκτηρίων οἴκων νενόμισαι, ἵνα οἱ μέλλοντες εὔχεσθαι τῷ Θεῷ, πρότερον ἀπονιψάμενοι τὰς χεῖρας, οὕτως αὐτὰς εἰς εὐχὴν ἀνατείνωσιν. *Ut in atriis domuum oratoriarum fontes sint, constitutum est, quò sic Deum oraturi priùs manus abluant, & tunc demum eas ad preces extendant.* Idem, Homil. CVIII. tom. VI. Δύο νιπτῆρές εἰσι πρὸ τῶν πυλῶν τῆς ἐκκλησίας· μία τοῦ ὕδατος, ἐν ᾗ νίπτεις τὰς χεῖρας, καὶ μία ἡ χεὶρ τοῦ πένητος, ἐν ᾗ ἀποσμήχεις τ̃ ψυχήν σου. *Duo pro Templi foribus malluvia sunt: alterum aquæ, in quo manus abluis: alterum manus pauperis, in quo animam tuam purgas.* Corruptus hic Chrysostomus: νιπτὴρ enim mascul. est. Vide etiam in Πένης. Codinus de Constantinopoli: Τὸ ἅγιον φρέαρ τοῦ ἁγίου Πέτρου, καὶ ὁ τύπος τοῦ ἄμβωνος. *Sanctus puteus sancti Petri, & locus ambonis.* Item: Τὸ φρέαρ τοῦ μαρτυρίου. *Puteus martyrii.* Eusebius hist. Eccles. lib. X. Cap. IV. pag. 110. b. ubi nobile illud à Paulino, Tyriorum Episcopo, exstructum describit Templum, dicit κρήνας, *fontes* ἄντικρυς εἰς πρόσωπον τοῦ νεὼ *ex adversa fronte Templi positos fuisse.* Latini vocant *Cantharos.* Paulinus Epist. ad Severum: *E' regione Basilicæ novæ supra medianum arcum hi versus sunt:*

Sancta nitens famulis interluit atria lymphis
Cantharus, *intrantumq; manus lavat omne ministro.*

Vocant *cisternas.* Idem in Natali IX. sancti Felicis:

Deniq; cisternas *adstruximus undique tectis*
Capturi fundente Deo de nubibus amnes, &c.

Vocant *Puteos.* Surius in vita Porphyrii: *Sunt* putei *infra sacrum ambitum, ex quibus unus ab occidentali parte sanctæ, quæ nunc est, Dei Ecclesiæ, non parùm profundus.* Externum verò illum ablutionis ritum, non accedente interna cordis puritate, Chrysostomus Homil. VI. in I. ad Timotheum vocat γέλωτα, καὶ λῆρον, παίγνια, καὶ παίδων ἀθύρματα, *risum, nugas, jocos, & puerorum ludicra.* Confer, quæ in Observationibus nostris, Cap. VI. pag. 153. de hoc ritu notavimus.

Λουτρόν.

I. Λουτρὸν, *lavacrum commune* est, in quo sordes externæ abluuntur. *De ejus usu & abusu* actum est in voce Βαλανεῖον, num. III. quibus adde sequentia Greg. Nysseni Homil. III. in Ecclesiasten, tom. I. pag. 401. Κἂν λουτρῶν ἐπιθυμῇς, ἐὰν θέλῃς, ἔχεις καὶ λουτρὸν κατοικίδιον, καὶ κρουνοὺς ἰδίους, δι' ὧν ἔστι τὰς κηλῖδας τῆς ψυχῆς ἀπονίψασθαι, ᾧ ἐκέχρητο καὶ ὁ μέγας Δαυΐδ, κατὰ νύκτα ἐντρυφῶν τῷ τοιούτῳ λουτρῷ. *Quodsi lavacra desideres, siquidem velis, habes etiam domi lavacrum, & fontes salientes, quibus sordes animæ possunt elui, quo etiam magnus David usus est, noctu in tali lavacro se oblectans.* Lacrymas intelligit, de quibus Psal. VI. 6. Hinc etiam Nilus Paræneticorum Cap. CXCV. Λουτὴρ ἀγαθὸς ψυχῆς, τῆς προσευχῆς τὸ δάκρυον. *Balneum bonum est animæ, orationis lacryma.*

II. Est *lavacrum mysticum*, seu *sacrum*, nempe *Baptismus.* Ita appellatur ad Ephes. V. 26. ubi λουτρὸν ὕδατος, *lavacrum aquæ;* quod Theophylactus, pag. 557. explicat per βάπτισμα. Chrysostomus Homil. XXI. ad populum Antiochenum: Τὰ ἁμαρτήματα ἀφανίζει τὸ λουτρόν. *Lavacrum peccata delet.* Ita autem vocatur *Baptismus*, ὅτι δι' αὐτοῦ τὰς ἁμαρτίας ἀπορρυπτόμεθα, *quia per eum peccata abstergimus*, ut loquitur Clemens Alexandr. Pædag. lib. I. Cap. VI. pag. 93. Et Greg. Nazianzenus Orat. XL. pag. 639. Λουτρὸν καλοῦμεν τὸ βάπτισμα, ὡς ἔκπλυσιν. *Baptismum vocamus lavacrum, tanquam ablutionem.* Vocatur λουτρὸν τ̃ μετανοίας, *lavacrum pœnitentiæ.* Justinus M. in Dialogo cum Tryphone: Λουτρὸν τ̃ μετανοίας, καὶ τ̃ γνώσεως τοῦ Θεοῦ, ὃ ὑπὲρ τ̃ ἀνομίας τ̃ λαῶν τοῦ Θεοῦ γέγονε. *Lavacrum pœnitentiæ, ac notitiæ Dei, quod propter iniquitates populorum Dei est institutum.* Vocatur λουτρὸν παλιγγενεσίας, *lavacrum regenerationis,* ad Titum III. 5. πνευματικὸν λουτρὸν, *spirituale lavacrum.* Can. II. Concilii Nicæni I. reprehenditur ἀνθρώπους ἀπὸ ἐθνικοῦ βίου ἄρτι προσελθόντας τῇ πίστει, καὶ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ κατηχηθέντας, εὐθὺς ἐπὶ τὸ πνευματικὸν λουτρὸν ἄγειν, *homines à gentili nuper vita accedentes ad fidem, & exiguo tempore eruditos, statim ad spirituale lavacrum ducere.*

Λοχεία.

Suidas: Λοχεία ἐπὶ γυναικὸς ὅτε τέξεται. *Puerperium, partus. De muliere dicitur, cùm parit.* Notat *nativitatem.* Catechumeni; ut est apud Chrysostomum Homil. CX. tom. V. pag. 715. in Oratione sua Deum ita invocant: Πιστεύομεν ὅτι δύνασαι τῶν ἁμαρτημάτων ἡμῶν ἀποπλῦναι τ̃ βόρβορον· πιστεύομεν, ὅτι δύνασαι τὴν ξένην λοχείαν ἐργάσασθαι. *Credimus, te posse peccatorum nostrorum sordes abluere: credimus, te posse novam illam nativitatem operari.* Intelligit *regenerationem.* Zonaras ad Canonem LXXIX. in Trullo, pag. 191. Λοχεία ἐστὶν ἡ μετ' ὠδίνων τοῦ βρέφους ἀπότεξις, καὶ ἡ τ̃ αἱμάτων ἀκόλουθος ῥύσις, ὧν μὴ πειραθῆναι τὴν θεοτόκον πιστεύομεν. *Est verò puerperium emissio fœtus, quam doloris sensus, & profluvium sanguinis comitantur: quibus quidem nullatenus Deiparam obnoxiam fuisse credimus.* Verùm λοχεία propriè hoc non est, sed *partus*, ut ex vulgatis notum Lexicis. Quæritur, *an* λοχείας *vox de partu Virgineo rectè usurpetur?* Affirmant quidam ex Græcis: alii negant. Paracletice affirmat, pag. 43. ubi *partus virginis* λοχεία vocatur. Κάμινος ποτὲ μὴ φλέξασα τοὺς παῖδας τ̃ σὴν λοχείαν προεικόνιζε παρθένε. *Caminus aliquando, quæ pueros non exussit, tuum, Virgo, partum præfigurabat.* Pag. 50. Μέγα καὶ φρικτὸν ὑπάρχει θεομήτορ τ̃ σῆς λοχείας τὸ μυστήριον. *Magnum & tremendum est, Dei mater, tui partus arcanum.* Pag. 84. Νόμου διετράνωσαν εἰκόνες τ̃ σὴν φρικτὴν λοχείαν θεονύμφευτε. *Legis manifestârunt imagines tuum tremendum partum, Deo desponsata.* Alii negant. Can. LXXIX. Concilii in Trullo ita decernit: Ἀλόχευτον τ̃ ἐκ τῆς παρθένου θεῖον τόκον ὁμολογοῦντες, ὡς καὶ ἀσπόρως συστάντα καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ κηρύσσοντες, τοὺς ἐξ ἀγνοίας πράττοντάς τι τ̃ οὐ δεόντων, διορθώσει καθυποβάλλονται. Interpres: *Absq; ullo dolore Virginis partum esse confitentes (ut qui sine semine constitutus sit) & universo gregi prædicantes, eos qui propter ignorantiam aliquid indecens faciunt, correctioni subjicimus.* Ἀλόχευτον τόκον hic Canon vocat eum partum, qui fit ἄνευ λοχίων, *sine purgamentis in utero post partum relictis*, ut sunt *secundæ:* quod ex iis, qui eodem Canone subjiciuntur, satis claret. Vide ad eum Zonaram & Balsamonem. Psellus in Canticum, pag. 741. dicit, Christum ex Virgine

gine natum eſſe ἄνευ λοχείας. At ſi rem paulò diligentiùs conſideremus, patebit λοχείαν de partu S. Virginis rectè uſurpari, & ἀλόχευτον τόκον non dici eum, qui fit ſine dolore, ſed qui ſine viri ſemine. De λοχείᾳ jam vidimus. Reſtat, ut de voce ἀλόχευτος quoque pauca addamus. Heſychio ἀλόχευτος eſt ἀγέννητος, *non natus, non generatus: non partus ab aliqua muliere.* Suidæ præterea eſt ἐξ ἀσπόρου, ἐξ ἀλοχεύτου προελθών. *Ex non ſato, ex non parto, ex non genito progreſſus.* Ἀλόχευτος ergo τόκος eſt, qui editur ἀσπόρως, *ſine ſemine, partus lectum non expertus*: prima enim ejus origo λέχος, *lectus.* Hinc ἄλοχος, *uxor, conjunx.* Heſychius: Ἄλοχος, εὐνή, γαμετή. *Lectus, coitus, conjunx.* Suidas: Ἄλοχος, γαμετή. *Conjux, uxor.* Atque talis τόκος omnino Chriſti eſt: Sola enim B. Virgo Filium peperit ἀπειρόγαμος, ἀπειρόζυγος, ἀπείρανδρος, ut vidimus in voce Λόγος, ubi variorum hæreticorum circa Incarnationem errores produximus. Hinc tamen nondum ſequitur, eam ſine dolore peperiſſe. Photius ſub initium Epiſt. XXX. pag. 80. Ὁ ἀσπασμὸς ἄνωθεν· ἡ σύλληψις ἄσπορος· κύησις ἄφραστος· ὠδῖνες ἀλόχευτοι· ἡ τῶν ὠδίνων διάλυσις. Montacutius reddit: *Salutatio de ſurſum: conceptio ſine ſemine: parturitio inexplicabilis: partus ſine obſtetrice: dolorum abſentia.* Potiùs *dolores partus ſine viri ſemine* ſunt ὠδῖνες ἀλόχευτοι. Sunt enim ὠδῖνες *dolores parturientium.* Et per διάλυσιν ὠδίνων malim intelligere *ſolutionem ſeu aperturam uteri*, quam quidam ex Patribus diſertis docent verbis. Theophylactus in Cap. II. Lucæ, pag. 318. Τοῦ δὲ νόμου λέγοντος, Πᾶν τὸ διανοῖγον μήτραν, ἅγιον τῷ κυρίῳ· εἰς Χριστὸν μόνον κυρίως ἐξέβη τοῦτο. Αὐτὸς γὰρ διήνοιξε τὴν μήτραν τῆς παρθένου· ἐπεί γε ταῖς ἄλλαις μητράσιν ὁ ἀνὴρ διανοίγει τὴν μήτραν. *Cùm autem lex dicat,* Omne adaperiens vulvam: *propriè ad Chriſtum ſolum pertinet. Ipſe enim aperuit vulvam virginis: cùm reliquis matribus vir vulvam aperiat.* Iſidorus Peluſiota Epiſt. XLIII. lib. I. negat de quoquam eundem locum nuncupatum, ἀλλὰ περὶ ἑνὸς ἐκείνου καὶ μόνου τοῦ ἐν τῷ τίκτεσθαι τὴν μήτραν ἀνοίξαντος. *Sed de uno ſoloque illo, qui in partu vulvam aperuit.* Epiphan. hæreſi LXXVIII. Οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ἀνοίγων μήτραν μητρός. *Hic ille eſt, qui verè aperuit vulvam matris.* Πάντες γὰρ ὅσοι ἐγεννήθησαν πρωτότοκοι οὐκ ἠδυνήθησαν τοῦτο πληροῦν, ἀλλ' ἢ μόνος ὁ μονογενὴς μήτραν παρθένου ἀνοίξας. Ἐν τούτῳ γὰρ μόνῳ τετελείωται, καὶ ἐν ἄλλῳ οὐδενί. *Quicunque enim geniti ſunt primogeniti, eorum nullus potuit hoc implere, præter unum iſtum unigenitum, qui aperuit vulvam Virginis. Nam in hoc ſolo impletum eſt, nec in ullo alio.* Vide etiam in voce Μαρία, num. III. 4.

Λύπη.

Duplicem nobis λύπην, *triſtitiam* proponit S. Apoſtolus II. Corinth. VII. 10.

I. eſt ἡ κατὰ Θεὸν λύπη, *triſtitia ſecundùm Deum*: de qua apud Baſilium in Regulis brevioribus, Interrogat. CXCII. pag. 600. Ἡ κατὰ Θεὸν λύπη ἐστίν, ὅταν ἐντολῆς Θεοῦ παροφθείσης, λυπηθῇ τις, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἀθυμία κατέσχε με ἀπὸ ἁμαρτωλῶν τῶν ἐγκαταλιμπανόντων τὸν νόμον σου. *Triſtitia ſecundùm Deum eſt, cùm quis ob neglectum Dei mandatum triſtitiâ afficitur, juxta illud quod ſcriptum eſt: Triſtitia me tenuit propter peccatores derelinquentes legem tuam.* Huc faciunt illa Cap. II. Actorum Synodi Nicænæ, pag. 13. Ποιεῖ οἰκείαν λύπην τοῖς φιλοθέοις ἀνδράσιν, ἡ τῶν ἀλλοτρίων πραγμάτων ἀδικία. *Viris Dei amantibus id triſtitiam afferre ſolet, ſi res injuſtè geri videant.* Theodoretus ad Apoſtoli locum, pag. 238. Τὸ ἐπὶ τοῖς ἐπταισμένοις ἀλγεῖν τὴν ἀληθῆ πραγματεύεται σωτηρίαν. *De peccatis dolere veram comparat ſalutem.* Mox: Οἱ τὴν ἁμαρτίαν ὀλοφυρόμενοι, κἂν ἀμέτρως θρηνήσωσιν, εὐφροσύνην καρποῦνται, μεταμέλειαν οὐ δεχόμενοι. *Qui peccatum deflent, etiamſi immoderatè luxerint, lætitiâ fruuntur, pœnitentiam non admittentes.* Illa tamen ἀμετρία vitanda, quæ hominem ad deſperationem adigere poſſet: nam, ut Chryſoſtomus rectè monet Homil. I. de Pœnitentia, ſeu LXXVII. tom. VI. Ἡ σωτήριος ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι λύπη, ὀλέθριος ὑπὸ τῆς ἀμετρίας γίνεται. *Salutaris de peccatis triſtitia, pernicioſa fit, ſi ſit immoderata.* Theophylactus in II. Corinth. VII. pag. 380. Διὰ τὰς ἁμαρτίας λυπεῖσθαί τις θέλων, κατὰ Θεὸν λυπεῖται. Τὸ γὰρ φάρμακον τοῦτο πρὸς ταύτην τὴν νόσον ἁρμόζει μόνην, σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργαζόμενον, (οὐδεὶς γὰρ ἑαυτοῦ καταγινώσκει ἐπὶ ἁμαρτίαις λυπηθέντος) καὶ ἁρπάζει ἐκ τοῦ ψυχικοῦ θανάτου τὸν ἄνθρωπον. *Propter peccata ſi quis libenter triſtatur, ſecundùm Deum contriſtatur. Medicina enim hæc ad hanc ægritudinem ſolam apta eſt, haud pœnitendam ſalutem efficiens, (nemo enim ſeipſum condemnat peccati nomine contriſtatum) hominemque à morte animæ eripit.* Talis triſtitia omni gaudio mundano præſtantior. Sic enim Gregorius Nazianzenus Orat. XVI. pag. 247. Ἔστι ποτὲ ἡδονῆς λύπη τιμιωτέρα, καὶ κατήφεια πανηγύρεως, καὶ γέλωτος οὐ καλοῦ δάκρυον ἐπαινούμενον. *Triſtitia nonnunquam voluptate, & mœſtitia lætitiâ, & laudabiles lacrymæ turpi atque obſcœno riſu præſtantiores ſunt.* Proinde admonitioni Chryſoſtomi, Homil. XV. in Epiſt. ad Philippenſes, pag. 88. locum dantes, λυπηθῶμεν, λύπην χαρᾶς μητέρα, καὶ μὴ ἡσθῶμεν χαρὰν λύπην τίκτουσαν. *Triſtemur triſtitiâ, quæ gaudium conciliet, nec lætemur lætitiâ, quæ triſtitiam pariat.*

II. eſt ἡ λύπη τοῦ κόσμου, *triſtitia ſecundùm mundum.* Hæc triſtitia, ut Baſilius loco ſuprà laudato, eſt, ὅταν τι ἀνθρώπινον καὶ τοῦ κόσμου ἄξιον ᾖ τὸ λυποῦν, *quando quis ex aliqua re humana, mundanave ægritudinem ſenſit.* Vel, juxta Chryſoſtomum Homil. XV. in II. ad Corinthios, Ἐὰν λυπηθῇς διὰ χρήματα, διὰ δόξαν, διὰ τὸν ἀπελθόντα. *Si triſteris propter pecunias, propter gloriam, propter mortuum.* Theophylactus ad Apoſtoli locum, pag. 380. eodem modo explicat. Et Theodoretus: Κόσμου λύπην ἐκάλεσε, τὴν ἐπὶ ζημίᾳ χρημάτων, τὴν ἐπὶ θανάτῳ παίδων ἢ γυναικῶν, ἧς ἡ ἀμετρία τὸν θάνατον οἶδεν ἐπάγειν. Mundi triſtitiam *vocavit, quæ pro pecuniæ jactura, pro filiorum vel uxorum morte ſuſcipitur, in qua immoderatus exceſſus mortem afferre ſolet.*

Λυχνικόν.

Λυχνικὸν vocatur tempus veſpertinum, quo lumen accenditur. Typicum Sabæ, Cap. II. pag. 1. Ὁ ἱερεὺς ἀπελθὼν λέγει τὰς εὐχὰς τοῦ λυχνικοῦ. *Sacerdos ubi abiverit recitat preces Lucernarii.* Can. XC. Concilii in Trullo: Μετὰ τὴν ἐν τῷ λυχνικῷ εἴσοδον αὖθις τὰ γόνατα κάμπτοντες, οὕτω τὰς εὐχὰς κυρίῳ προσάγομεν. *Poſt introitum ſub Lucernarium rurſus genua flectentes, ſic preces Domino offerimus.* Euchologium pag. 10. & ſeqq. Septem ponit εὐχὰς τοῦ λυχνικοῦ. Act. V. Concilii ſub Menna, pag. 708. Τὸν λυχνικὸν τῷ σαββάτῳ ἑσπέρας ἐν αὐτῷ εὐκτηρίῳ οἴκῳ τῆς ἁγίας θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας σὺν Θεῷ ποιούμεθα. *Lucernarium ſub veſperam Sabbati in eadem domo oratoria ſanctæ Deiparæ & ſemper Virginis Mariæ cum Deo facimus.* Latinis etiam dicitur *hora lucernaria*, cùm ad veſperam lucernæ accenduntur, quod Auguſtinus Reg. II. de Temp. Edendi, *Lucernarium* appellat. *Et poſtquam refecerint, ſive in horto, ſive ubicunque fuerint, faciant opus usque ad horam lucernarii.* Vide Gl. Meurſii.

Λῶρον & Λῶρος.

I. Λῶρος est *lorum*. Glossæ Græco-Latinæ: Λῶρος, *habena*. Hesychius: Ῥυτὴρ, ἡνίον, λῶρος. *Habena, frenum, lorum*. Scholiastes Homeri ad v. 371. Il. γ'. Ἱμὰς, λῶρος, ἅμμα. *Ligamen, lorum, copula*. Macarius Homil. XXXII. Ὅταν ᾖ πλούσιος παιδίον, καὶ ἔχῃ παιδαγωγὸν, τέως μὲν λώροις αὐτὸ βασανίζει. *Si fuerit divitis puer, & habeat pædagogum, tunc quidem eum loris cædit*. Vide Gl. Meursii.

II. Λῶρος est *vinculum capitis*, vel *diadema*, sive *fascia Imperatoria*. In donatione Constantini: Τὸν ὑπέρλαμπρον λῶρον, σημαίνοντα τὴν ἁγίαν ἀνάστασιν, τῇ ἁγίᾳ κεφαλῇ αὐτοῦ ἰδίαις χερσὶν ἐπεθήκαμεν. Donatio Latina sic habet: *Phrygium candido nitore splendidum ejus sacratissimo vertici manibus nostris imposuimus*. Posses etiam reddere: *Splendidum lorum resurrectionem Dominicam designans ejus sacro capiti nostris manibus imposuimus*. Observa, *Lorum* & *Phrygium* idem esse, & utrumque sumi pro vitta capitis, vel mitra, & tiara Imperiali. *Phrygium* enim adjectivum, absolutè sine substantivo positum est, ut in re vestiaria fieri amat. Subintelligitur autem *Phrygium pileum*, aut *Phrygium lorum*, aut aliquid tale. Vetustiores *Phrygiam mitram*, & *Phrygiam tiaram* dicebant, quod posteriores absolutè *Phrygium*, subaudiendo *lorum*, vel *pileum*. Vide Cl. Salmasium in Vopiscum.

Λώταξ.

Λώταξ est *mendicus*. Chrysostomus Homil. XIII. in Epist. ad Ephesios: Οὐχ ὁρᾷς τούτους τοὺς προσαιτοῦντας, οὓς λώταγας ἡμῖν ἔθος καλεῖν, πῶς περιΐασι, πῶς καὶ αὐτοὺς ἐλεοῦμεν; *Non vides hos mendicos, quos solemus vocare* λώταγας, *quomodo circumeant, quomodo etiam eorum misereamur?* Eustathius ad Il. β'. Καὶ δηλοῖ (λωτὸς) καλαμίσκον τινὰ, ἐξ οὗ καὶ λώταξ, ὁ περὶ τοιοῦτον λωτὸν πονούμενος. *Significat etiam* λωτὸς *parvam quandam arundinem, unde etiam* λώταξ *is appellatur, qui circa eam occupatus est*.

M.

Μαγιστεριανός. Μαγιστριανός.

Magistrianus. Glossæ Latino-Græcæ: *Agens in rebus*. Μαγιστριανός. Suidas: Μαγιστεριανός. Ὁ κανστρίσιος. Οὐράνιος ὁ καθωσιωμένος μαγιστριανὸς, γράμματα ἀποδέδωκε τῷ ἐπισκόπῳ. *Magisterianus. Canstrisius. Uranius consecratus Magistrianus, literas Episcopo tradidit*. Idem in Καθωσιωμένος. Ὁ καθωσιωμένος μαγιστριανὸς, εὐσεβῆ γράμματα ἀποδέδωκε τῷ ὁσιωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Καλενδίωνι. *Sanctus Magistrianus pias literas reddidit sanctissimo Archiepiscopo Calendioni*. Nestorius in Actis Ephesinis, pag. 145. Τοῦτο γὰρ αὐτῷ οἱ ἀποσταλέντες ὑπ' αὐτοῦ ἐδήλωσαν μαγιστριανοί. *Hoc enim ei ab illo missi indicârunt Magistriani*. Erant hi *Magistriani* vel *Magisteriani*, quibus cùm alia, tum etiam evectiones publici cursus commissæ erant. Hic magistratus institutus primùm à Constantino, quem Acta Abertii *Magisterianum*, Metaphrastes verò in vita Porphyrii Episcopi *Magistrianum* appellat. *Interim autem*, inquit *repurgatur locus, venit Magistrianus epistolas afferens Imperatorias semper memorandæ Eudoxiæ*. In passione quoque Processi & Martiniani ita legitur. *Eodem quoq; tempore nunciatum est Paulino viro clarissimo, magistro officiorum, quòd Processus & Martinianus Magistriani, Christiani effecti essent*. Hi suprà dicti sunt *magistri principes* in eodem contextu absolutè; dicit enim: *Erant autem custodientes eosdem beatissimos Apostolos milites multi, inter quos erant duo magistri principes Processus & Martinianus*. Et paulò pòst vocat *Magistrianos principes*, cùm ait: *Tunc baptizati sunt beati Processus & Martinianus magistriani principes*. Vide Gl. Meursii.

Μάγιστρος.

Philostorgius hist. Eccles. lib. XI. tom. II. pag. 146. meminit Eugenii, quem dicit fuisse μάγιστρον τὴν ἀξίαν, Ἕλληνα δὲ τὸ σέβας, *dignitate Magistrum, religione verò paganum*. Intelligit Eugenium tyrannum. Socrates l. V. c. XXIV. eum vocat ἀντιγραφέα τοῦ βασιλέως. Ubi Interpres malè vertit *Quæstorem*. *Magister scriniorum* intelligendus videtur, hic enim ἀντιγραφεὺς τοῦ βασιλέως. Eunapius in Nymphidiano *Magistrum scriniorum* ita quoque describit, ᾧ βασιλεὺς τὴν βασιλικὴν γλῶσσαν ἐπέτρεψε. Certè & antequam ad Palatium principis proveheretur, alio quoque sensu *Magister* fuerat Eugenius, nempe literarum & Oratoriæ, ut referunt Zosimus, lib. IV. pag. 775. & Socrates, lib. V. Cap. XXIV. Iterum apud Philistorgium, lib. XII. tom. I. pag. 159. μάγιστρος absolutè positum, notat *Magistrum officiorum*. Act. V. Concilii sub Menna, pag. 724. μάγιστρος τῶν θείων ὀφφικίων. *Magister divinorum officiorum*. Multa de hac voce Brissonius lib. XI. de Verbor. significatione. Præcipua indicâsse sufficiet. *Magistros* Paulus dici scribit, quibus præcipua cura rerum incumbit, & qui magis quàm cæteri diligentiam & solicitudinem rebus, quibus præsunt, debent. Ipsosque adeò magistratus per derivationem à magistris cognominari. l. 57. D. de verb. signif. Festus verò lib. XI. *Magistrare* ait, esse moderari: indeque *magistros* non solùm doctores artium, sed etiam pagorum, societatum, vicorum, collegiorum, equitum dici: quia omnes hi magis cæteris possunt. *Magister populi* olim dicebatur Dictator. *Magistri Militum*, qui στρατηλάται in Novellis, sæpe in Constitutionibus Impp. nominantur. Erant *Magistri scriniorum*, quibus suberant Magistri memoriæ, epistolarum, libellorum. Erant *Magistri census*, Græcis μαγιστρόκηνσοι. Glossæ Basil. Μαγιστρόκηνσος, ἄρχων τῆς ἀναγραφῆς. Alii divisis vocibus dicunt μάγιστρος τῶν κήνσων. Rursus alii μαστρόκηνσος, vel μαΐστρόκηνσος, à μάστρος vel μάϊστρος, pro μάγιστρος. Erant *Magistri officiorum*, in oriente unus, in occidente alter. Sub horum dispositione erant fabricæ: item scrinia memoriæ, scilicet Libellorum, Epistolarum & Dispositionum. Scholæ item scutariorum, armaturarum, seniorum, agentium in rebus, & deputatorum ejusdem Scholæ Admissionales item & Cancellarii. Cursus etiam publici potestas. *Magistri memoriæ* epistolis vel libellis præerant. *Magistri epistolarum*. Hi legationes civitatum, consultationes & preces tractabant. Erant & *Magistri epistolarum Græcarum*, qui eas epistolas, quæ Græcè solebant emitti, aut ipsi dictabant, aut Latinè dictatas transferebant in Græcum. Erat *Magister rei privatæ*, *Magister æris*, *Magistri vestium*, *Magister admissionum*. *Magistri* etiam appellantur, qui bonis debitoris distrahendis communi creditorum consensu præficiebantur. Vide etiam Gl. Meursii.

Μάγος.

Μάγος, *Magus*, vocem esse Persicam, eamque initio in laude fuisse usurpatam, ferè omnes consentiunt. Qui enim apud Persas Philosophica & Theologica tractabant studia, appellabantur *Magi*. Hesychius: Μάγον, τὸν θεοσεβῆ, καὶ Θεολόγον, καὶ ἱερέα οἱ Πέρ-

οἱ Πέρσαι λέγουσι. *Magum, pium, & Theologum & Sacerdotem appellant Persæ.* Suidas: Μάγοι παρὰ Πέρσαις οἱ φιλόσοφοι, καὶ φιλόθεοι. *Magi apud Persas Philosophi, & Philothei*, id est, sapientiæ & Dei amantes vocantur. De vocis origine videri potest Cl. Casaubonus Exercitat. II. ad Annales Baronii, num. II. X. Ravanellus in hac voce. Viri illi, qui ab oriente Jerosolymam venerunt, Christum recens natum adoraturi, vocantur *Magi* Matth. II. 1. 7. 16. Erant enim *ex Persia oriundi*, unde eos Chrysostomus Homil. VI. & VII. in Matth. sæpiùs appellat *Persas*, & *ex Perside venisse* ait. Cum eo consentit Basilius M. de humana Christi generatione, tom. I. pag. 591. Ἔθνος Περσικὸν οἱ μάγοι, μαντείαις καὶ ἐπαοιδίαις καὶ φυσικαῖς τισιν ἀντιπαθείαις προσέχοντες, καὶ περὶ τὴν τήρησιν τῶν μεταρσίων ἐσχολακότες. *Magi sunt populus Persicus, vaticiniis & incantationibus deditus, & observationi repugnantium proprietatum in rebus naturalibus: observationi item rerum cœlestium vacabant.* Eodem referri potest, quod Theodoretus habet hist. Eccles. lib. V. Cap. XXXVIII. pag. 752. Μάγους καλοῦσιν οἱ Πέρσαι τοὺς τὰ στοιχεῖα θεοποιοῦντας. *Magos Persæ eos vocant, qui elementa deos faciunt*, Alii tamen ex Patribus eos ex *Arabia in Judæam* deducunt. Et habet aliquam speciem illa ratio, quam plerique Patrum afferunt; extitisse memoriam inter istos prophetiæ à Balaamo editæ, ac proinde ab eo Magos originem traxisse. Sic Greg. Nyssenus in diem natalem Christi, tom. III. pag. 343. Ἀκούεις τοῦ οἰωνιστοῦ Βαλαὰμ ἐπιπνοίᾳ κρείττονι τοῖς ἀλλοφύλοις ἐπιθειάζοντας, ὅτι ἀνατελεῖ ἄστρον ἐξ Ἰακώβ· Ὁρᾷς τοὺς ἀπ' ἐκείνου τὸ γένος κατάγοντας μάγους, ἐπιτηροῦντας κατὰ τὴν πρόῤῥησιν τοῦ προπάτορος, τὴν τοῦ καινοῦ ἀστέρος ἀνατολὴν, ὃς παρὰ τὴν τῶν λοιπῶν ἀστέρων φύσιν μόνος καὶ κινήσεως μετέσχε, καὶ στάσεως, πρὸς τὴν χρείαν ἑκατέρων τούτων μεταβαίνων. *Audis hariolum Balaam meliori numine afflatum sic alienigenis prædicentem: Orietur stella ex Jacob. Ecce tibi, qui ab eo genus duxerunt, Magi ex prædictione ipsius novæ observant ortum stellæ, quæ præter aliarum stellarum naturam & motus & status est particeps, & ad utilitatem hac utitur vicissitudine.* Theophylactus in Cap. II. Matthæi, pag. 11. Λέγουσι τοὺς μάγους τοῦ Βαλαὰμ απογόνους εἶναι τοῦ μάντεως· Εὑρόντας δὲ τὸν ἐκείνου χρησμὸν, τὸ, Ἀνατελεῖ ἄστρον ἐξ Ἰακὼβ, νοῆσαι τὸ κατὰ Χριστὸν μυστήριον, καὶ διὰ τοῦτο ἐλθεῖν, θέλοντας ἰδεῖν τὸ τεχθέν. *Dicunt Magos illos fuisse Balaami auguris posteros: Cùm verò invenissent oraculum illius,* Orietur stella ex Jacob, *intellexisse mysterium Christi, & idcirco natum adire voluisse.* Sed respondent viri; si Balakus erat Arabs; at Balaamus fuit è Mesopotamia, ut constat ex Numer. XXIII. 7. Deuteron. XXIII. 4. Quando ad recens natum accesserint Messiam, ex Matthæo patet: qui dicit id factum esse τοῦ Ἰησοῦ γεννηθέντος, *Jesu nato*, id est, paulò antè nato. Hanc hujus locutionis vim esse, docet Casaubonus loco citato. Errat ergo Epiphanius, qui exacto demum biennio id factum affirmat lib. I. tom. I. pag. 26. Τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς αὐτοῦ γεννήσεως κατοπτευθεὶς ὑπὸ τῶν μάγων προσκυνεῖται δῶρα λαβών. *Secundo anno post nativitatem suam visus adoratur à Magis, & munera accipit.* Et hæresi LI. pag. 187. Ὅτε ἦλθον οἱ μάγοι δύο ἦν ἐτῶν ὁ παῖς γεγεννημένος. *Cùm venissent Magi duos jam annos natus erat puer genitus.* De eorum muneribus actum in voce Λίβανος. Eorum adventus Judæorum redarguit impietatem. Theophylactus in Cap. II. Matth. pag. 11. Πρὸς κατάκρισιν τῶν Ἰουδαίων ἔρχονται οἱ Μάγοι. Εἰ γὰρ οἱ μάγοι, ἄνθρωποι εἰδωλολάτραι, ἐπίστευσαν, ποία ἀπολογία λοιπὸν τοῖς Ἰουδαίοις; *Ad condemnationem Judæorum veniunt Magi. Nam si Magi, homines idolorum cultui dediti, crediderunt, quamdeinceps defensionem prætexent Judæi?* Venerunt, ut fama de nato Messia eò latiùs diffunderetur. Ἅμα δὲ καὶ ἵνα ἡ δόξα τοῦ Χριστοῦ πλέον ἐκλάμψῃ, μαρτυρούντων τῶν Μάγων, τῶν μάλιστα τοῖς δαίμοσιν ὑποκειμένων, καὶ ἐχθρῶν τοῦ Θεοῦ. *Alia causa est, ut gloria Christi magis effulgeret, testimonium perhibentibus Magis, qui maximè obnoxii erant dæmonibus, & hostes Dei.*

Magorum nomen, quod initio honestum erat, infame postea factum est, ita ut idem ei acciderit, quod nominibus *tyrannus, sophista, latro, &c.* Hesychius: Μάγον, τὸν ἀπατεῶνα, φαρμακευτήν. *Magum appellant seductorem, incantatorem.* Suidas: Μάγους ἐκάλουν τοὺς ψευδεῖς φαντασίας περιτιθέντας ἑαυτοῖς· ἀπὸ τούτου δὲ καὶ τοὺς φαρμακοὺς, μάγους ἔλεγον. *Magos vocabant, qui falsas imaginationes sibi affingebant. Hinc autem & veneficos vocârunt Magos.* Balsamon ad Can. XXXVI. Laodic. pag. 842. Μάγοι εἰσὶν οἱ προσερχόμενοι τῷ σατανᾷ διά τινα αἰτίαν. *Magi sunt, qui ob caussam aliquam ad satanam accedunt.*

Μάθημα.

I. Μάθημα est *disciplina, institutio, studium.* Veteres Glossæ: Μάθημα, *documentum, studium.* Suidas: Μάθημα, ἐπιτήδευμα, ἀσχόλημα. *Disciplina, studium.* Basilius in principium Proverb. pag. 460. Ἐπειδὰν ἡ τῶν μαθημάτων ἀνάληψις παιδεία λέγεται, κατὰ τὸ γεγραμμένον περὶ τοῦ Μωϋσέως, ὅτι ἐπαιδεύθη ἐν πάσῃ σοφίᾳ Αἰγυπτίων, τὸ μὴ τοῖς τυχοῦσιν ἑαυτὸν μαθήμασι περιβάλλειν, ἀλλὰ γνῶναι τὴν χρησιμωτάτην παιδείαν, οὐ μικρὸν πρὸς σωτηρίαν. *Quoniam doctrinarum perceptio & intelligentia disciplina dicitur: ut de Mose scribitur, quòd in omni disciplina & sapientia Ægyptiorum eruditus fuerit: certè non vulgaribus sese disciplinis imbuere, sed utilissimam doctrinam sibi comparare, non parùm confert ad salutem.* Eleganter Greg. Nyssenus Homil. VII. in Canticum, tom. I. pag. 581. de optimo in disciplinis ordine: Ἀρίστη τάξις ἐν τοῖς μαθήμασίν ἐστι πρῶτον διδάσκεσθαι καὶ τότε φθέγγεσθαι. Τὰ δὲ μαθήματα τῆς ψυχῆς βρώματα τις εἰπὼν εἶναι, τοῦ εἰκότος οὐχ ἁμαρτήσεται. Ὥσπερ γὰρ δὴ τὴν σωματικὴν τροφὴν τοῖς ὀδοῦσι καταλεάνοντες, κατάλληλον αὐτὴν τοῖς σπλάγχνοις γενέσθαι παρασκευάζομεν· κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐστί τις λεπτοποιητικὴ τῶν διδαγμάτων δύναμις ἐν τῇ ψυχῇ, δι' ἧς ὠφέλιμον γίνεται τῷ δεχομένῳ τὸ μάθημα. *Ordo in disciplinis optimus est, primùm doceri, ac deinde loqui. Disciplinas autem qui cibos animi esse dixerit, à vero non aberrabit. Ut enim corporeum alimentum dentibus comminuendo paramus, ut visceribus nostris idoneum fiat: eodem modo facultas quædam est in animo, quæ doctrinas comminuit, & per quam utilis illi fit doctrina, qui eam recipit.*

II. Notat *doctrinam Evangelicam.* Origenes lib. II. contra Celsum, pag. 86. Ἀρχῆθεν τοῦτο μάλιστα τοῦ Ἰησοῦ μάθημα ἐκρατύνετο παρὰ τοῖς ἀκούουσιν αὐτοῦ, διδάσκον καταφρονεῖσθαι μὲν τὸ ὑπὸ τῶν πολλῶν περιεπόμενον ζῆν, σπουδάζεσθαι δὲ τὸ παραπλήσιον τῷ ζῆν τοῦ Θεοῦ ζῆν. *Fuit jam inde à principio præcipua pars doctrinæ Evangelicæ, ut sectatores ejus vitam istam vulgò expetitam contemnerent, darentque operam ut quàm proximè ad divinam vitam accederent.* Lib. III. pag. 127. τὰ Ἰησοῦ μαθήματα, est *doctrina Evangelica*, vel *præcepta Christi:* quæ paulò pòst vocantur ὑποθῆκαι. Κατὰ τὰς Ἰησοῦ ὑποθήκας ζῶν. *Observator præceptorum Jesu.* Aliàs μάθημα εὐαγγελικόν. Cyrillus Alex. lib. V. Cap. V. in Johannem, pag. 534. ad v. 1. Cap. I. ad Hebræos: Οὐκοῦν αὐτουργὸς ἡμῖν εἰς διδασκαλίαν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς γέγονεν ὁ υἱός. Διά τοι τοῦτο λόγος αὐτοῦ κυρίως ὀνομασθήσεται μάθημα τὸ εὐαγγελικόν. *Factus igitur nobis est ipse doctor & magister Filius ultimis seculi temporibus. Propterea verbum ejus propriè vocabitur doctrina Evangelica.*

II. No-

II. Notat *doctrinam Evangelicam.* Origenes lib. II. contra Celsum, pag. 86. Ἀρχῆθεν τοῦτο μάλιστα τοῦ Ἰησοῦ μάθημα ἐκρατύνετο παρὰ τοῖς ἀκούουσιν αὐτοῦ, διδάσκον καταφρονεῖσθαι μὲν τὸ ὑπὸ τῶν πολλῶν περιεπόμενον ζῆν, σπουδάζεσθαι δὲ τὸ παραπλήσιον τῷ ζῆν τοῦ Θεοῦ ζῆν. *Fuit jam inde à principio præcipua pars doctrinæ Evangelicæ, ut sectatores ejus vitam istam vulgò expetitam contemnerent, darentq; operam ut quàm proximè ad divinam vitam accederent.* Lib. III. pag. 127. τὰ Ἰησοῦ μαθήματα, est *doctrina Evangelica,* vel *præcepta Christi:* quæ paulò pòst vocantur ὑποθῆκαι. Κατὰ τὰς Ἰησοῦ ὑποθήκας ζῶν. *Observator præceptorum Jesu.* Aliàs μάθημα εὐαγγελικόν. Cyrillus Alex. lib. V. Cap. V. in Johannem, pag. 534. ad v. 1. Cap. I. ad Hebræos: Οὐκοῦν αὐτουργὸς ἡμῖν εἰς διδασκαλίαν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς γέγονεν υἱός. Διά τοι τοῦτο λόγος αὐτοῦ κυρίως ὀνομασθήσεται μάθημα τὸ εὐαγγελικόν. *Factus igitur nobis est ipse doctor & magister Filius ultimis seculi temporibus. Propterea verbum ejus propriè vocabitur doctrina Evangelica.*

III. Notat *symbolum fidei Christianæ.* Libellus Synodicus, Synodo XXXIV. pag. 1175. Bibliothecæ Juris Canonici, de Symbolo Niceno: Ἥτις ἁγία σύνοδος ἐξέθετο κατὰ πάσης αἱρέσεως τὸ θεηγορὸν τῆς πίστεως μάθημα. *Quæ sancta Synodus exposuit contra omnem hæresin, divinum fidei symbolum.* In Epist. Justiniani ad Epiphanium, in Collectan. Constitut. Eccles. ex libro I. Cod. in eadem Bibliotheca, pag. 1240. Ὅρον τῆς πίστεως, τουτέστι, τὸ ἅγιον μάθημα, ἤτοι σύμβολον κρατοῦμέν τε καὶ φυλάττομεν, τὸ παρὰ τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ πατέρων ἐκτεθέν. *Fidei definitionem, hoc est sacrosanctum documentum sive symbolum, retinemus atq; custodimus, à sanctis Patribus CCCXVIII. expositum.* Et pag. sequenti: Ὁμοίως δὲ ἀνεθεμάτισαν καὶ τοὺς ἕτερον σύμβολον ἢ ἅγιον μάθημα παραδιδόντας, παρὰ τὸ ὑπὸ τῶν τιή. Πατέρων ἐκτεθέν. *Consimiliter & illos anathemati subjecerunt, qui aliud symbolum sacrumve documentum traderent, præter id, quod à CXVIII. Patribus expositum est.* S. Maximus in Cap. III. Dionysii Areopagitæ de cœlesti Hierarchia, pag. 68. Ὅτι καὶ τότε πίστεώς τι σύμβολον προελέγετο· μᾶλλον ὅπερ τότε παρελάμβανον μάθημα καὶ συμμάθημα τῆς πίστεως. *Tum etiam fidei symbolum quoddam antè dici solitum fuit: aut potiùs quam tum accipiebant doctrinam fidei.* Leontius de Sectis, Act. IV. pag. 448. Symbolum Constantinopolitanum vocat ὅρον ἤτοι μάθημα πίστεως, *definitionem seu documentum fidei.* Act. ead. pag. 462. de Patribus Concilii Chalced. Ἐκτίθενται μάθημα, πῶς δεῖ πιστεύειν. *Exponunt symbolum, quomodo credere oporteat.* Act. V. pag. 466. Symbolum Nicænum vocatur μάθημα τῆς ἐν Νικαίᾳ.

Μαθηματικός.

Qui sint μαθηματικοὶ, ex vulgatis notum est Lexicis. Nos hoc loco eos intelligimus, *qui existimant* τὰ οὐράνια σώματα ἔχειν τὴν τοῦ παντὸς κυριότητα, καὶ κατὰ τὴν κίνησιν τούτων διοικεῖσθαι τὰ καθ' ἡμᾶς, *corpora cœlestia rebus universis dominari, & secundùm eorum motum res nostras regi;* ut loquitur Balsamon ad Canon. XXXVI. Concilii Laodiceni, pag. 842. Tales dictus Canon in Ecclesia esse vetat. E civitatibus expelluntur, ni libros suos tradant exurendos, & fidem amplectantur. Tit. IV. Constit. X. Οἱ μαθηματικοὶ μὴ καίοντες ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων τὰς βίβλους αὐτῶν, καὶ τῇ ὀρθοδοξίᾳ προσιόντες, πάσης ἀπωθοῦνται πόλεως, εὑρισκόμενοι δὲ ἐν ταῖς πόλεσι, δεπορτεύονται. *Qui Mathematici coram Episcopis libros suos non concremant, neq; ad orthodoxam fidem accedunt: omnibus pelluntur civitatibus, inventi deportantur.* Lib. I. tit. IV. Constitut. X. cujus initium, Mathematicos. Οἱ μαθηματικοὶ τοῖς ἐπισκόποις τὰ βιβλία τῆς οἰκείας πλάνης παραδιδότωσαν, ἵνα ἐπ' ὄψεσιν ἐκείνων καυθῇ, καὶ οὕτως ἐκεῖνοι γένωνται Χριστιανοί. *Tradant Mathematici libros erroris sui Episcopis, ut in oculis eorum concrementur, atq; ipsi hoc modo Christiani fiant.* Ars mathematica prohibita. Vide Photii Nomocan. in Biblioth. Juris Canonici, Cap. XXV. pag, 976. & seqq. Confer vocem Ἀστρολόγος. Johannes Antiochenus ex Constitut. II. Cap. XVIII. lib. IX. Cod. tit. III. Ἡ μαθηματικὴ κατακέκριται καὶ ἀπαγορεύεται. *Mathematica condemnata est & prohibita.*

Μαθητεύω.

I. Μαθητεύω significat *sum discipulus, sum auditor.* Matth. XXVII. 57. de Josepho: Ὃς καὶ αὐτὸς ἐμαθήτευσε τῷ Ἰησοῦ. *Qui & ipse discipulus erat Jesu.* Ita Clemens Alexandr. in Protreptico, pag. 70. Χωρήσωμεν τὸ φῶς, ἵνα χωρήσωμεν τὸν Θεόν· χωρήσωμεν τὸ φῶς, καὶ μαθητεύσωμεν τῷ Κυρίῳ. *Capiamus lucem, ut Deum capiamus: capiamus lucem, ut Domini discipuli simus.* Idem, Strom. I. pag. 304. de Democrito: *Adiit Babylonem, Persidem & Ægyptum,* τοῖς τε μάγοις καὶ τοῖς ἱερεῦσι μαθητεύων, *Magorum & sacerdotum se præbens discipulum.* Eodem modo μαθητεύομαι reperitur usurpatum. Origenes lib. III. contra Celsum, pag. 128. Αἱ τοῦ Θεοῦ Χριστῷ μαθητευθεῖσαι ἐκκλησίαι. Interpres: *Ecclesiæ Dei pererudita.* Rectiùs vertas, *Ecclesiæ Dei, quæ Christi doctrinam susceperunt.* Justinus M. Apol. II. Οἳ ἐκ παίδων ἐμαθητεύθησαν τῷ Χριστῷ. *Qui à pueris disciplinâ Christi fuerunt imbuti,* vel *discipuli Christi fuerunt.* Ita Ignatius in Epist. ad Ephesios dicit: Εἰ καὶ δέδεμαι διὰ τὸ ὄνομα, οὔπω ἀπήρτισμαι ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ. Νῦν γὰρ ἀρχὴν ἔχω τοῦ μαθητεύεσθαι. *Quamvis vinctus sum propter nomen ejus, nec dum tamen perfectus sum in Jesu Christo. Nunc incipio discipulus esse.* Apud Stephanum legas, Ὁ ἅγιος Ἱερόθεος τῷ ἁγίῳ Παύλῳ ἐμαθητεύθη. *Sanctus Hierotheus Pauli discipulus fuit.*

II. Μαθητεύω est *doceo;* μαθητεύεσθαι, *doceri.* Matth. XXVIII. 19. Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. *Euntes docete omnes gentes.* Ad hunc locum respiciens Greg. Nyssenus Orat. II. in resurrect. Christi, tom. III. pag. 414. Ἐπιφέρει λοιπὸν τὰ ῥήματα, δι' ὧν ἔμελλον τὴν οἰκουμένην ὅλην σαγηνεύειν, καὶ ἐν οἷς ἐστιν ἅπαν τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον. Πορευθέντες γάρ, φησι, μαθητεύσατε, &c. *Ac deinde adjungit verba, quibus totum terrarum orbem capturi erant, & in quibus consistit universum pietatis mysterium. Euntes enim, inquit, docete, &c.* Et Epiphanius lib. I. tom. I. pag. 27. Μαθητεύσατε τὰ ἔθνη, τουτέστι, μεταβάλετε τὰ ἔθνη ἀπὸ κακίας εἰς ἀλήθειαν, ἀπὸ αἱρέσεων εἰς μίαν ἑνότητα. *Docete gentes, id est, transferte gentes à malitia ad veritatem, ab hæresibus ad unitatem.* Pro ἑνότητα potiùs legendum θεότητα. Sic enim apud eundem in Ancorato, pag. 524. ubi eadem repetuntur, & ponitur εἰς μίαν θεότητα. Matth. XIII. 52. Πᾶς γραμματεὺς μαθητευθεὶς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. *Omnis scriba doctus in regno cœlorum.* Justinus M. Apol. I. Μαθητευθῆναι εἰς τὰ θεῖα διδάγματα. *Divinam disciplinam doceri.* Item in Dialogo cum Tryphone: Μαθητευόμενοι εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. *Disciplinam in nomine Christi suscipientes.* Epist. XXVI. lib. II. apud Pelusiotam hæc est: Χρὴ τοὺς μαθητευομένους, καὶ ὡς πατέρας φιλεῖν τοὺς ὄντως διδασκάλους, καὶ ὡς ἄρχοντας δεδοικέναι, καὶ μήτε διὰ τὴν ἀγάπην ἐκλύειν τὸν φόβον, μήτε διὰ τὸν φόβον ἀμαυροῦν τὴν ἀγάπην. *Discipuli veros magistros, & ut patres amare, & ut principes timere debent: ac neque ob amorem metum discutere, neque ob metum benevolentiam obscurare.*

Μαθητής.

I. *Nomen.* Μαθηταὶ, *diſcipuli* ii *propriè* dicuntur, qui ſe alicui in diſciplinam tradunt, ut ab eo doceantur. Ita ſumitur in proverbio, Πολλοὶ μαθηταὶ κρείττονες διδασκάλων. *Multi diſcipuli præſtantiores magiſtris.*

II. *Accidentia propria* diſcipulorum : quæ ſunt,

1. *Credere doctori.* Chryſoſtomus Homil. I. in I. ad Timotheum, pag. 253. Μαθεῖν παρ' οὗ μαθεῖν χρὴ, πείθεσθαι οὐκ ἀμφισβητεῖν, πιστεύειν οὐ συλλογίζεσθαι. *Qui diſcere cupit, obtemperare debet, non dubitare : credere, non ratiocinari.* Καὶ τί λέγω ἐπὶ Θεοῦ; ἐπὶ ἀνθρώπου τοῦτο ἐποίουν γόητος καὶ μάγου, πυθαγόρου λέγω, Αὐτὸς ἔφα· καὶ ἐπὶ ναῶν ἡ σιγὴ ἄνωθεν ἐγέγραπτο, καὶ κατεῖχε τῷ δακτύλῳ τὸ στόμα, καὶ ἐπισφίγξασα τὰ χείλη, πᾶσι τοῖς παριοῦσι σιγᾶν παρῄνει. *Et quid dico de Deo? Homini tantum tribuerunt, & quidem præſtigiatori & mago, Pythagoræ inquam,* IPSE DIXIT. *Et in templis ſupernè ſilentium inſcriptum eſt, continebatq; digito os, & labia comprimebat, prætereuntes omnes ſilentii admonens.* Credulitati huic oppoſita eſt curioſitas, quam à diſcipulo procul abeſſe vult idem Chryſoſtomus Homil. XLVI. in Joh. Τοῦτο γὰρ μαθητοῦ, τὸ μὴ περιεργάζεσθαι τὰ τοῦ διδασκάλου, ἀλλ' ἀκούειν καὶ πείθεσθαι, καὶ τὸν προσήκοντα καιρὸν ἀναμένειν τῆς λύσεως. *Hoc enim diſcipuli eſt, non curioſè à magiſtro dicta ſcrutari, ſed audire & obtemperare, ſeu credere, & conveniens ſolutionis exſpectare tempus.*

2. *Optimè de Præceptore ſentire.* Gratia gratiam, & amor amorem parit. Ut ameris, amabilis eſto. Ita à Præceptore diſcipulum, ac viciſſim Præceptorem à diſcipulo amari convenit. Hinc Chryſoſtomus Homil. VI. in I. ad Timotheum : Οὐδὲν οὕτω πρὸς διδασκαλίαν ἐπαγωγὸν, ὡς τὸ φιλεῖν καὶ φιλεῖσθαι. *Nulla eſt res tam illex ad doctrinam homini inſtillandam, quàm diligere & diligi.* Idem, Homil. VI. in II. ad Timotheum : Δεῖ τὸν μέλλοντά τι τῶν χρησίμων μαθεῖν, πρὸ τῶν ἄλλων πάντων ἡδέως ἔχειν πρὸς τὸν διδάσκοντα. Τούτου δὲ μὴ προκατασκευασθέντος, οὐκ ἔνι γενέσθαι τι τῶν δεόντων, οὐδὲ τῶν χρησίμων. *Oportet eum, qui utile quid addiſcere vult, ante omnia bene velle præceptori. Niſi enim hoc præſtetur, nihil commodè, nihil utiliter fieri poterit.*

3. *Non omnia à Doctore exſpectare, ſed ipſum quoque à ſe præſtare, quæ oportet.* Etenim, ut iterum Chryſoſtomus Homil. X. in I. ad Theſſal. Οὐ δυνατὸν πάντα τὸν διδάσκαλον εἰπεῖν, *fieri non poteſt, ut à doctore omnia dicantur.* Præclarè idem Homil. III. in II. ad Theſſal. Ἐπὶ μὲν τῆς γῆς τὸ πᾶν τοῦ γεωργοῦ γίνεται· ἄψυχος γὰρ ἐκείνη ὑπόκειται πρὸς τὸ παθεῖν ἕτοιμος οὖσα μόνον. Ἐπὶ δὲ ταύτης τῆς γῆς πνευματικῆς οὐδαμῶς. Οὐ τῶν διδασκάλων ἐστὶ τὸ πᾶν· ἀλλ' εἰ μὴ τὸ πλέον, τὸ γοῦν ἥμισυ τῶν μαθητῶν. Ἐκείνων μὲν καταβαλεῖν ἐστι τὸν σπόρον, τούτων δὲ ποιεῖν τὰ λεγόμενα. *In terra quidem univerſum eſt agricolæ. Illa enim inanima jacet, tantùm ad patiendum parata : in hac autem terra ſpirituali nequaquam ſic res habet. Non enim univerſum pendet à doctoribus, ſed ſi non maxima pars, certè dimidia eſt diſcipulorum. Illorum eſt ſementem facere : horum eſt præſtare, quæ dicuntur.*

4. *Non tantùm ad doctorum doctrinam, ſed etiam ad eorundem opera reſpicere.* Hoc exigit Cyrillus Alex. in Cap. III. Jeſajæ, pag. 62. ita ſcribens : Ἐπαίνου δ' ἂν εἶεν ἄξιοι παντὸς οἱ τελοῦντες ἐν μαθηταῖς, εἰ μὴ ταῖς δόξαις τῶν διδασκόντων ἐνορῷεν ἁπλῶς, ἀλλὰ τῇ τῶν πραγμάτων φύσει, καὶ θαυμάζωσι μὲν τοὺς διδάσκοντας, εἴπερ τινες εἶεν ὀρθοὶ καὶ ἐπιστήμονες, καὶ τῶν ἀρίστων εἰσηγηταὶ, καταψέγωσι δὲ τοὺς οἷσπερ ἂν εἴη μὴ τοιοῦτος ὁ σκοπός. *Omni laude digni ſunt illi diſcipuli, qui non reſpiciunt ſimpliciter ad opiniones doctorum, ſed ad rerum naturam, & qui admirantur quidem doctores, ſiquidem ſint integri & eruditi, & optima doceant : reprehendant verò eos, quorum actiones ad hanc metam non tendunt.*

III. *Diviſio,* ſeu *Diſtinctio :* notandum in S. Scriptura alios dici *diſcipulos Moſis,* alios *Phariſæorum,* alios *Johannis,* alios denique *diſcipulos Chriſti.* Diſcipuli autem Chriſti vocantur :

1. *Duodecim illi,* qui etiam Apoſtoli dicti ſunt. Ita appellantur paſſim. Vide Matth. V. 1. VIII. 23.25. & alibi.

2. *Septuaginta illi,* quos Chriſtus miſit ad prædicandum Evangelium, Lucæ X. 1. 17. Eorum autem numero non comprehenduntur Apoſtoli, utpote quorum agmen ab illis erat ſeparatum. Vide præter alios Haymonem lib. I. hiſt. Eccleſ. Cap. XII. Patet hoc clariſſimè ex dicto Cap. X. Lucæ. De Apoſtolis enim peculiariter locutus erat Cap. IX. 1. Ipſi autem LXX. ſimul cum XII. Apoſtolis erant velut ſecretarii myſteriorum Chriſti, fuerantque cum eo jam inde ex quo à Johanne baptizatus fuit. Actorum I. 21. 22. Δεῖ οὖν τῶν συνελθόντων ἡμῖν ἀνδρῶν, &c. Et erant, cùm Matthias eligeretur, CXX. animæ prima N. Teſt. Eccleſia, ut eodem capite traditur, ſed acceſſerant mulieres, quæ congregationi illi indeſinenter aderant, ut ibidem traditur. Cæterùm chorus iſte inſtituebatur à Domino quotidianis exercitationibus ſalvificæ doctrinæ, quæ per eos regionibus vicinis, Domino præſente, diſpertiebatur. Nicephorus Calliſtus ex vetuſtioribus Eccleſiæ hiſtoricis, lib. I. Cap. XXI. pag. 92. 93. Καὶ αὖθις ἑτέρους ἐπιλέγεται ἑβδομήκοντα, οὓς καὶ αὐτοὺς ἀνὰ δύο ἐπὶ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν πρὸ προσώπου αὐτοῦ ἔπεμπεν, ὅπου δὴ καὶ αὐτὸς εἰς ὕστερον ἀπέρχεσθαι ἔμελλε. Τούτους δὴ τοὺς δώδεκά τε καὶ ἑβδομήκοντα ὁ Κύριος προσεταιρισάμενος, καὶ ἑαυτῷ προσήκειν κατ' ἐκλογὴν, ὑπηρέταις πιστοῖς ἐχρῆτο, καὶ συνεργοῖς τοῦ εὐαγγελίου· ἐκοινώνει τε τούτοις ἠρέμα τῶν ἀπορρήτων καὶ θεουργῶν τελετῶν, προβιβάζων εἰς τελειότητα· καί γε τούτοις ὡς οἰκείοις παισὶ χρώμενος, οὕτω διῄει πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν. *Inſuper verò alios quoq; allegit ſeptuaginta, quos & ipſos in civitatem & regionem omnem binos ante faciem ſuam, quò poſtea ipſe iturus fuerat, miſit. Hiſce duodecim & ſeptuaginta Dominus in ſocietatem arctiorem aſcitis atq; delectis, fidelibus utebatur miniſtris, Evangeliiq; cooperariis: ſenſimq; cum eis arcana, ineffabilia, deificaq; prorſus communicabat ſacra, magis magisq; eos ad perfectionem producens, ac non aliter atq; propriis filiis eis utens, omnem civitatem atq; regionem perambulabat.* Vocantur autem LXX. tantùm, minore numero demto, cùm *duos & ſeptuaginta* fuiſſe memorent alii, quos ſecutus vetus Interpres, Græcum contextum veluti caſtigavit Lucæ X. 1. 17. adjiciendo *duos,* de quibus conſtabat tum propter vicinitatem temporum meliùs. Et verò ipſi etiam Codices Græci quidam legunt ἑβδομήκοντα δύο. Sic cùm LXX. Interpretes nominantur, intelligendi ſunt LXXII. ſex nimirum de ſingulis tribubus, quarum duodecim fuiſſe nemini ignotum eſt. Mirificè autem ad hunc locum, numerosque iſtos quadrat. Cap. XV. Exodi de XII. fontibus & LXX. palmis, meritoque bona pars Chriſtianorum interpretum talia de veteri Teſtamento Novi hiſtoriis applicavit, ut fecit Theophylactus in Cap. X. Lucæ, pag. 377. ubi *de fontibus,* Εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ἀνατρέχοντες, εὑρήσομεν τὰς δώδεκα πηγὰς, τοὺς κορυφαίους λέγω δώδεκα ἀποστόλους· οἱ πηγαὶ πάσης διδασκαλίας γλυκύταται εἰσίν. *Aſcendentes ad Chriſtianiſmum, inveniemus duodecim fontes, præcipuos illos duodecim Apoſtolos dico, qui omnis doctrinæ dulciſſimi fontes ſunt. De palmis* verò, εὑρήσομεν δὲ καὶ τὰ ἑβδομήκοντα στελέχη τῶν φοινίκων, τοὺς ἑβδομήκοντα λέγω· οἱ πηγαὶ μὲν

οὐ λέ-

ἐ λέγονται φοίνικες δὲ, ὡς ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ἐκτρεφόμενοι καὶ διδασκόμενοι. *Inveniemus verò etiam septuaginta palmas, nimirum septuaginta discipulos, qui fontes quidem non dicuntur, palmæ tamen sunt, ut ab Apostolis educati & docti.*

3. *Propter duodecim Apostolos, & septuaginta discipulos istos,* μαθηταὶ χριστοῦ, *discipuli Christi* appellantur omnes, qui illum audiebant, ejusque doctrinam amplectabantur: *omnes* omnino *Christiani.* Chrysostomus Homil. XXI. in Acta, pag. 733. ad v. 26. Cap. IX. Μαθητὰς καλεῖ, καὶ τοὺς μὴ τελοῦντας εἰς τὸν χορὸν τῶν δώδεκα· διότι μαθηταὶ πάντες ἐκαλοῦντο τότε διὰ τὴν πολλὴν ἀρετήν. Ἦν γὰρ ἡ εἰκὼν τῶν μαθητῶν δήλη. *Discipulos vocat etiam eos, qui non erant in choro duodecim illorum, eo quòd omnes tum propter eximiam virtutem discipuli vocabantur. Erat enim manifesta eorum imago.* Idem in Catena in Joh. ad v. 3. Cap. VII. pag. 204. Τίνας ἐνταῦθα λέγουσι μαθητάς; Τὸν ὄχλον τὸν ἑπόμενον, οὐ τοὺς δώδεκα. *Quos hîc discipulos vocant? Turbam sequentem, non duodecim Apostolos.*

Μακάριος. Μακαριότης.

Vox μακάριος usurpatur,

I. *de Deo,* qui I. Timoth. I. 11. & Cap. VI. 15. ὁ μακάριος Θεὸς, & ὁ μακάριος. Theodoretus ad posteriorem locum, pag. 489. Θεοῦ τὸ ἄτρεπτον ἔδειξεν, μακάριον ὀνομάσας. Ὁ γὰρ φύσει μακάριος οὐδεμίαν τροπὴν ἐπιδέχεται. *Ostendit Dei immutabilitatem, cum* beatum *nominavit. Qui enim est naturâ beatus, nullam mutationem suscipit.* Ad eundem Theophylactus, pag. 793. Θεός ἐστιν αὐτομακαριότης, ἐν ᾧ οὐδὲν λυπηρὸν ἢ ἀηδές. *Deus est ipsa beatitudo, in quo nihil triste est aut injucundum.* De Deo Philo in de Legatione, Τὸ πρῶτον ἀγαθὸν καὶ καλὸν, καὶ εὐδαιμον, καὶ μακάριον. *Primum illud bonum & pulchrum, & felix, & beatum,* seu, *prima illa bonitas, pulchritudo, felicitas & beatitas.* Et de Victimis: Μακαριώτατος, καὶ πάσης εὐδαιμονίας ἀνάπλεως. *Beatissimus, & omni felicitate refertissimus.* Theodoretus in Psal. I. pag. 398. Τὸ δὲ μακάριος ὄνομα θεία ὑπάρχει προσηγορία. Καὶ μάρτυς ὁ θεῖος ἀπόστολος βοῶν, ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης, &c. *Nomen autem* beatus *divina appellatio est. Testis est divinus Apostolus, exclamans, Beatus, & solus potens, &c.* Greg. Nyssenus tract. I. in Psalmos, Cap. I. tom. I. pag. 258. Εἴ τις ἐρωτηθείη, τί ἐστι τὸ μακάριον, οὐκ ἂν τῆς εὐσεβοῦς ἀποκρίσεως ἁμάρτοι ἐπακολουθήσας τῇ Παύλου φωνῇ, καὶ εἰπὼν, ὅτι μακάριόν ἐστιν, ὃ κυρίως λέγεται καὶ πρώτως, ἡ τοῦ παντὸς ἐπέκεινα φύσις. *Si quis quærat, quid sit* beatitudo, *haud sanè à recta & pia responsione aberraverit, si vocem Pauli secutus, dicat,* Beatum, *quod propriè & primariò tale dicitur, esse naturam illam, quæ est supra omnia.* Mox: Τὸ ἀληθῶς ἀγαθὸν, ἤτοι τὸ ἐπέκεινα τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦτο μόνον ἐστὶ καὶ μακάριον καὶ ὀρεκτὸν τῇ φύσει, οὗ πᾶν τὸ μετέχον μακάριον γίνεται. *Verè bonum, seu id quod supra omne bonum est, solum beatum, naturaque appetendum, quo omne illud, quod ejus particeps est, beatum efficitur.* Idem, Orat. I. de Beatitudinibus, tom. I. pag. 764. Τὸ μακαριστὸν ἀληθῶς, αὐτὸ τὸ θεῖόν ἐστιν. ὅτι ποτὲ γὰρ αὐτὸ εἶναι ὑποθώμεθα, μακαριότης ἐστὶν ἡ ἀκήρατος ἐκείνη ζωὴ, τὸ ἄρρητόν τε καὶ ἀκατανόητον ἀγαθὸν, τὸ ἀνέκφραστον κάλλος, ἡ αὐτοχάρις, καὶ σοφία, καὶ δύναμις. *Quod verè beatum habendum, ipsum divinum Numen est. Nam quicquid id tandem esse ponamus: beatitudo est illa immortalis & incorrupta vita, ineffabile pariter & intellectu incomprehensibile bonum, inenarrabilis pulchritudo, ipsa gratia, & sapientia, & potentia.* Hoc ipsum Gentiles quoque agnoverunt. Hinc sæpe apud Homerum μάκαρες Θεοί. Vide Il. α. v. 406. δ'. v. 127. ξ'. v. 143. υ. v. 54. Cicero I. de Nat. Deorum: *Ea est Dei vita quâ nihil beatius excogitari potest.*

II. *De hominibus.* Hesychius: Μακάριος, ὁ πάντοτε ἐν ἀγαθῷ ὢν, εὐδαίμων. *Beatus, qui semper versatur in bono, felix, fortunatus.* Suidas: Μακάριος, ὁ ἐν ἀγαθοῖς πάντοτε ὤν. Λέγεται δὲ καὶ ὁ Θεὸς μακάριος. Μετέδωκε δὲ ὁ μεγαλόδωρος τοῦ ὀνόματος τοῖς εὐσεβῶς ζῶσι. *Beatus, qui perpetuò versatur in bonis. Dicitur autem & Deus beatus. Sed ille pro sua munificentia piè viventes fecit participes hujus nominis.* Gregorius Nyssenus tract. I. in Psalmos, Cap. I. pag. 258. Τὸ ἐν ἀνθρώποις μακάριον, τῇ μεθέξει τοῦ ὄντως ὄντος, ἐκεῖνο πως γίνεταί τε καὶ ὀνομάζεται, ὅπερ ἡ τοῦ μετεχομένου φύσις ἐστίν. Οὐκοῦν ὅρος ἐστὶ τῆς ἀνθρωπίνης μακαριότητος ἡ πρὸς τὸ θεῖον ὁμοίωσις. *Beatum quod inter homines reperitur, tale est communione ejus, quod verè est; quod multiplicatur, & varia nomina sortitur pro natura & conditione eorum, quæ per participationem ab alio derivantur. Definitio ergo humanæ beatitudinis est similitudo cum beatitudine divina.* Idem Orat. I. de Beatitudinibus, tom. I. pag. 764. Μακαριότης τίς ἐστι περίληψις πάντων τῶν κατὰ τὸ ἀγαθὸν νοουμένων, ἧς ἄπεστι τῶν εἰς ἀγαθὸν ἐπιθυμίαν ἡκόντων οὐδέν. *Beatitudo comprehensio quædam est omnium earum rerum, quæ nomine boni intelliguntur: à quâ nihil abest eorum, quæ pertinent ad bonorum desiderium atque cupiditatem.* Beatus est, qui humana despicit, & divina sperat. Theodoretus ad v. 5. Psal. XXXIX. p. 549. Ἐνταῦθα μακαρίζει τὸν τῶν μὲν παρόντων καταφρονήσαντα, τὴν ἐλπίδα δὲ τὴν θείαν ἀντὶ πάντων κτησάμενον. *Hîc eum judicat beatum, qui præsentia quidem despicit, divinam verò spem ante omnia habet.* Idem, ad v. 13. Psal. LXXXIII. pag. 735. Μακαρίζει καὶ ζηλωτὸν ὀνομάζει, τὸν πάσης βιωτικῆς εὐκληρίας καταφρονοῦντα, μόνῃ δὲ τῇ ἐπὶ τὸν Θεὸν ἐλπίδι θαῤῥοῦντα, καὶ τὴν ἐντεῦθεν φυομένην σωτηρίαν τρυγῶντα. *Beatum & felicem eum nuncupat, qui omnem præsentis vitæ felicitatem pro nihilo ducit, & soli spei, quam in Deo fixam habet, fidit: & manantem inde salutem decerpit.* Iterum ad v. 12. Psal. XXXI. pag. 519. Δεῖ μακαρίζειν, οὐ τοὺς πλούτῳ κομῶντας, ἀλλὰ τοὺς τῷ Θεῷ πεποιθότας, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ ῥοπῆς ἀπολαύοντας. *Oportet beatos prædicare, non eos, qui divitiis affluunt, sed qui in Deo spem suam collocant, & ejus auxilii compotes facti sunt.* Beatus est omnis pius. Idem Theodoretus ad v. 5. Psal. LXXXIII. pag. 733. Ἡμεῖς μακαρίους ἀποκαλοῦμεν τοὺς διηνεκῶς τῷ Θεῷ προσεδρεύοντας, καὶ τοῖς θείοις ἀγαθοῖς ἐντρυφῶντας. *Nos beatos nuncupamus eos, qui Deo continuò assistunt, divinisque bonis perfruuntur.* Ibidem ad v. 6. Μακαρίζει ὁ λόγος τὸν τῆς θείας ἀεὶ κηδεμονίας τυγχάνοντα, καὶ τῇ θείᾳ χάριτι τὸν νοῦν φωτιζόμενον, καὶ ἀεὶ τοὺς εὐσεβεῖς ἐν αὐτῷ στρέφοντα λογισμούς. *Beatum dicit esse eum, qui semper divinæ curæ est compos, quique divinâ gratiâ mentem habet illustratam, & semper pias cogitationes in ea revolvit.* Chrysostomus Homil. XVIII. ad populum Antiochenum: Οὐδένα χρὴ μακαρίζειν, ἀλλ' ἢ τὸν κατὰ Θεὸν ζῶντα μόνον. *Nemo beatus est prædicandus, nisi ille solus, qui secundùm Deum vivit.*

Μακαρισμός.

Μακαρισμοὶ sunt hymni ac troparia in commemorationem beatitudinis sanctorum. In Liturgia Chrysostomi: Εἰ δὲ καί ἐστι κυριακὴ, ψάλλει τοὺς μακαρισμοὺς καὶ τοῦ ἁγίου τῆς ἡμέρας. *Si verò etiam sit Dominica, canit beatitudines & sancti illius diei.* Sæpius occurrit in Græcorum Liturgiis. Palladius in hist. Lausiaca de Paësio & Esaja, pag. 32. Τούτων οὖν ἀμφοτέρων τελευτησάντων, διάφοροι μακαρισμοὶ ἑκατέρων ἐγένοντο παρὰ τῶν ἀδελφῶν, ὡς ἀμφοτέρων τελείων ἐν ἀρετῇ εὑρεθέντων. Ita etiam vocantur sex Psalmi Davidis incipientes à μακάριος, quales sunt I. XXXI. XL. CXI. CXVIII. CXXVII. Et in Evangelio Matthæi Cap. V. novem versiculi à tertio ad undecimum inclu-

inclusivè. Posterius ex Horologio & Menologio est observare; utrumque verò ex Theophylacto, qui ad Cap. V. Matthæi, pag. 26. Ἄρχεται δὲ ἀπὸ τῶν μακαρισμῶν, ὥσπερ καὶ ὁ Δαυὶδ ἀπὸ μακαρισμοῦ ἤρξατο. *Incipit autem à beatitudinibus, sicut & David à beatitudine incepit.* Singulis apud Matthæum μακαρισμοῖς subjiciebantur ista, Μνήσθητι ἡμῶν Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. *Domine, memento nostri, cùm veneris in regnum tuum.* In Pentecostario inveniuntur μακαρισμοὶ ἀναπαύσιμοι. Εἰς δὲ τὰ σάββατα, τοὺς ἀναπαυσίμους μακαρισμοὺς ψάλλομεν. Sed hi non sunt alii; inquit Cl. Meursius, ex quo hæc desumta sunt; quàm quos initiò dixi continuisse commemorationem beatitudinis sanctorum, quorum animæ jam requiescebant in pace.

Μακκαβαῖος.

Pauca hìc de Maccabæorum libris ex Antiquitate producimùs. Philostorgius lib. I. hist. Eccles. Cap. I. pag. 3. 4. quatuor Maccabæorum libros enumerat: quot etiam recensentur in Synopsi apud Athanasium, tom. II. pag. 91. ubi etiam inter ἀντιλεγόμενα βιβλία καὶ οὐ κανονιζόμενα omnes numerantur.

De I. Maccabæorum libro ita Philostorgius: Τὸ μὲν πρῶτον βιβλίον ἀποδοχῆς ἄξιον. *Primus quidem liber recipiendus seu approbandus.* Beatus quoque Augustinus de Civitate Dei lib. XVIII. Cap. XXXVI. scripsit, etsi Maccabæorum libri inter scripturas sanctas, quæ *Canonicæ* appellantur, non sint, & Judæi eos pro Canonicis non habeant, attamen *Ecclesiam eos pro Canonicis habere, &c.* Sed quatenus eos pro Canonicis haberi senserit, idem alibi explicat, lib. II. contra Gaudentium, Cap. XXI. *Scripturam* scilicet, *quæ appellatur Maccabæorum, non habere Judæos sicut legem & Prophetas, & Psalmos, quibus Dominus testimonium perhibet tanquam suis testibus, dicens*, oportebat impleri omnia, quæ scripta sunt in Lege, & Prophetis, & Psalmis de me: *Sed receptam ab Ecclesia non inutiliter, si sobriè legatur, vel audiatur.* Hieronymus etiam in Chronico suo disertè, *Maccabæorum libros inter divinas Scripturas non recipi* ait. Idem in Proverbia: *Maccabæorum libros legit quidem Ecclesia, sed eos inter Canonicas Scripturas non recipit: legit ad ædificationem plebis, non ad authoritatem Ecclesiasticorum dogmatum confirmandam.* Idem quoque in Prologo Galeato, Maccabæorum libros in Canone non esse satis testatur. Rufinus quoque in expositione Symboli, *Legi quidem in Ecclesiis voluerunt, non tamen proferri ad autoritatem confirmandam.* Sic ergo liquet, quatenus Maccabæorum libros ἀποδοχῆς ἀξίους, seu *recipiendos* Catholici quidem olim censuerint: etsi Philostorgius, de Ario & Eunomio totus, librum primum Maccabæorum ἀποδοχῆς πάσης ἄξιον censuisse videatur. Hujus porrò ἀποδοχῆς duas reddit caussas Philostorgius. 1. *Quod primus ille Maccabæorum liber prophetiis Danielis consentientia narret*, συνᾴδοντα διηγούμενον ταῖς τοῦ Δανιὴλ προφητείαις. 2. *Quod* λίαν προμηθῶς διέξεισιν, ὅπως τε ἀνδρῶν μοχθηρία τὰ Ἰουδαίων ἤλασεν ἐπ' ἐσχάτων κακῶν, ὅπως τε πάλιν ἀνδρῶν ἀνήνεγκεν ἀρετὴ, καὶ τότε κατὰ τῶν πολεμίων ἐπανείλαντο κράτ©, καὶ ὁ νεὼς τῶν ἑλληνικῶν ἀνεκαθάρθη μολυσμάτων, *accuratissimè edisserat, quomodo hominum malitia res Judæorum ad extrema deduxerit; quomodo viceversa virorum virtus eas erexerit, & adversus hostes prævaluerit, templumque Gentilium piaculis repurgatum fuerit.* Sic etiam Augustinus, dicto loco de Civitate Dei, Maccabæorum libros pro Canonicis ab Ecclesia haberi dicit, *propter quorundam Martyrum passiones vehementes atque mirabiles, qui antequam Christus venisset in carnem usque ad mortem pro Lege Dei certaverunt, & mala gravissima & horribilia pertulerunt.* Iterum contra Gaudentium, loco jam laudato, Maccabæorum Scripturam ab Ecclesia receptam non inutiliter affirmat, si sobriè legatur, vel audiatur, *maximè propter Maccabæos, qui pro Dei Lege sicut veri Martyres à persecutoribus tam indigna atque horrenda perpessi sunt.* Quomodo & Gregorius M. moral. in Job. lib. XIX. Cap. XVII. testimonium ex Maccabæorum libris proferens, disertè ait, *testimonium se proferre ex licèt non Canonicis, sed tamen ad plebis ædificationem editis.*

De II. Maccabæorum libro sic Philostorgium sensisse scribit Photius: Τὸ δὲ δεύτερον μὴ τὸν αὐτὸν φησιν ἐνδείκνυσθαι συγγραφέα, σύνοψιν δὲ εἶναι τῶν ὑπὸ Ἰάσον© τοῦ Κυρηναίου ἐν πέντε λόγοις ἀναγεγραμμένων, ἣ τὸν πόλεμον ἀπαγγέλλει, ὃν Ἰούδας ὁ Μακκαβαῖ© πρὸς Ἀντίοχόν τε τὸν ἐπιφανῆ, καὶ τὸν αὐτοῦ παῖδα, τὸν ἐπίκλην εὐπάτορα, διεπολέμησε. *Librum verò secundum ait non eundem præ se ferre autorem, verùm synopsin esse eorum, quæ à Jasone Cyrenæo quinque libris scripta fuerant, quibusque bellum narrabatur, quod Judas Maccabæus adversus Antiochum Epiphanem, & filium ipsius, cognomento Eupatorem, gessit.* De hoc secundo libro quid senserit Philostorgius hìc à Photio non exprimitur, num videlicet & eum ἀποδοχῆς ἄξιον censuerit: uterque certè inter Canonicos haberi cœpit, Concilio jam Carthaginiensi, Can. XXIV. Si fides habenda Latinæ editioni, nam Græci Codices nihil tale habent, nec editi, nec MSS. teste Justello ad hunc Canonem. Cresconius etiam in Collectione Canonum Maccabæorum libros non recenset. Eadem Philostorgii sententia fuisse videtur.

De III. Maccabæorum libro sententiam Philostorgii ita proponit Photius: Τὸ δὲ τρίτον ἀποδοκιμάζει, τερατῶδες καλῶν, καὶ οὐδὲν ὅμοιον τῷ πρώτῳ διεξερχόμενον. *Tertium autem rejicit, portentosum eum vocans, nihilque simile primo narrantem.* In Canonibus tamen Apostolorum, Can. LXXXIV. qui juxta Balsamonem est Canon. LXXXV. hic quoque tertius liber inter βιβλία σεβάσμια καὶ ἅγια, *libros venerabiles & sanctos* numeratur.

De IV. Maccabæorum libro ita Philostorgii sententiam proponit Photius: Τὸ μέν τοί γε τέταρτον ὑπὸ Ἰωσήπου γεγράφθαι καὶ αὐτὸς συνομολογῶν, οὐχ ἱστορίαν μᾶλλον ἢ ἐγκώμιον εἶναι φησὶ, τὸ περὶ τὸν Ἐλεάζαρον καὶ τοὺς ἑπτὰ παῖδας τοὺς Μακκαβαίους διηγούμενον. *Quartum denique à Josepho scriptum (& ipse aliis consentiens) ait, non tam historiam, quàm encomium esse, occupatum circa Eleazarum, ejusque septem filios.* Eusebius lib. III. hist. Eccles. Cap. X. pag. 25. a. hunc librum οὐκ ἀγεννὲς σπούδασμα, Hieronymus *valde elegantem* vocat. Quod dicitur, Philostorgium, hunc librum Josepho tribuentem, aliis consentire, non sine ratione additum. Hieronymus certè de scriptorib. Eccles. & lib. II. contra Pelagium, paulò laxiùs *Maccabæorum historiæ scriptorem Josephum ferri dixit.* Eusebius contrà, loco citato, hunc Josephi librum, qui & ipse Maccabæorum ab aliis inscribitur, & quartus inter Maccabaicos à Philostorgio nominatur, à libris Maccabæorum distinguit: cujus verus titulus est, περὶ αὐτοκράτορ© λογισμοῦ: cujus etiam meminit Gregorius Nazianzenus Orat. XXII. in Maccabæos. Illud verò certum est, in oriente Maccabæorum libros nondum habitos inter Canonicos seculo octavo: ut ex Damasceno discere est lib. IV. orthod. fidei, Cap. XVIII. pag. 348. qui enumerans libros S. Scripturæ, horum nullam facit mentionem. Confer quæ diximus in voce, Γραφὴ num. VII. 1.

Μακρο-

Μακροβίωσις.

Lexica hanc vocem omittunt. Idem significat quod μακροβιότης, *vitæ longitudo, longævitas.* Basilius M. Homil. in verba Mosis, *Attende tibi ipsi*, pag. 344. Μὴ τῇ σαρκὶ πρόσεχε· μηδὲ τὸ ταύτης ἀγαθὸν ἐκ παντὸς τρόπε δίωκε· ὑγείαν, καὶ κάλλ@, καὶ ἡδονῶν ἀπολαύσεις, καὶ μακροβίωσιν. *Ne attendas carni, neq; immodico studio ejus consecteris commoda, putà sanitatem, venustam pulchritudinem, multifariam voluptatum fruitionem & oblectationem, non longævitatem.* Legitur Baruch. III. v. 14.

Μακροζωΐα.

Non habent Lexica. *Longævitas*, μακροβίωσις. Cæsarius Interrog. CLXXVII. ἐπαγγελία τῆς μακροζωΐας, *promissio longævitatis.*

Μακροημέρευσις.

Non habent Lexica. Est *longitudo dierum, longævitas.* Descendit à verbo μακροημερεύω, quod apud Chrysostomum legitur, desumtum ex Sirach. Cap. III. 6. apud quem etiam legitur μακροημέρευσις, nempe Cap. I. 12. 20. XXX. 22. & significat *diu vivo.* Cyrillus Alexandr. in Cap. LVIII. Jesajæ, pag. 823. dicit, *nos* post resurrectionem κληρονομήσειν μακροημέρευσιν, δηλονότι καταργηθέντ@ θανάτε, *possessuros longitudinem dierum, abolita nimirum morte.* Idem, in Cap. X. Joh. pag. 666. Ζωὴν νοῦμεν αἰώνιον, ἐ τὴν μακροημέρευσιν, ἧς πάντες μέλλεσιν ἀπολαύειν μετὰ τὴν ἀνάστασιν, καλοί τε καὶ κακοί· ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν εὐθυμίᾳ διάγειν. *Per vitam æternam intelligimus, non longitudinem dierum, quâ post resurrectionem omnes fruentur, boni & mali: sed etiam vitam cum summa lætitia conjunctam.*

Μακρόθυμ@. Μακροθυμία. Μακροθυμέω.

I. *Explicatio vocis.* Veteres Glossæ: Μακροθυμία, *longanimitas.* Μακρόθυμ@, *longanimus.* Μακροθυμῶ, *duro.* Chrysostomus Homil. XXXIII. in I. ad Corinthios, pag. 458. Μακρόθυμ@ διὰ τῦτο λέγεται, ἐπειδὰν μακράν τινα καὶ μεγάλην ἔχει ψυχήν. Τὸ γὰρ μακρὸν καὶ μέγα λέγεται. *Lenis ac patiens propterea dicitur* μακρόθυμ@, *id est, longanimis, quòd longam quandam & magnam habeat animam. Nam quod longum est, etiam dicitur magnum.* Quòd dicit μακρὸν etiam dici μέγα, confirmari potest ex Hesychio, apud quem μακρὰ, μεγάλα. Item: Μακρῆσι, μεγάλαις. Theophylactus in Cap. V. ad Galatas, pag. 487. quid μακροθυμία sit, & quomodo differat à πραότητι, ita exponit: Μακροθυμία πραότητ@ ἐν τύτῳ δοκεῖ παρὰ τῇ γραφῇ διαφέρειν, τῷ τὸ μὲν μακρόθυμον πολὺν ὄντα ἐν φρονήσει, μὴ ὀξέως, ἀλλὰ σχολῇ ἐπιτιθέναι τὴν προσήκουσαν δίκην τῷ πταίοντι· τὸν δὲ πρᾶον ἀφιέναι παντάπασι. *Longanimitas à mansuetudine in hoc differre videtur in Scriptura, quòd longanimis multùm diuq; cogitet, nec celeriter, sed cum cunctatione convenientem peccanti pœnam imponat: mansuetus autem omnino noxam & supplicium remittat.* Idem ad v. 4. Cap. XIII. Epist. I. ad Corinth. pag. 274. Μακρόθυμ@, ὁ μακρὰν καὶ μεγάλην ἔχων ψυχήν. *Longanimis est, qui lento & magno est animo.*

II. *Subjectum* μακροθυμίας est,

1. *Deus*, qui passim *longanimis* dicitur, apud LXX. μακρόθυμ@. Vide Exodi XXXIV. 6. Numer. XIV. 18. Psal. LXXXVI. 14. Ei autem tribuitur μακροθυμία, quia pœnas peccatis debitas differt propter gloriam suam, & ut detur peccatoribus resipiscendi locus. Theodoretus ad v. 4. Cap. II. ad Romanos, pag. 22. Ἀνέχεται καὶ μακροθυμεῖ, τὴν σὴν ἀναμένων μετάνοιαν. *Sustinet, & diuturna lenitate utitur, tuam exspectans pœnitentiam.* Oecumenius in idem Caput, pag. 257. Διὰ τῦτο μακροθυμεῖ, ἐχ ἵνα τῇ μακροθυμίᾳ χρήσῃ εἰς ἀφορμὴν μείζον@ καταφρονήσεως, ἀλλ' ἵνα διάστημα μετανοίας λάβῃς. Deus *propterea multa lenitate utitur, non ut longanimitate ejus abutaris ad occasionem majoris contemtus, sed ut resipiscendi tempus habeas.* Illustris est locus Lucæ XVIII. 7. ubi Salvator, post allatam de injusto Judice parabolam, viduam tandem vindicante, hæc solatii plenissima subjungit: Ὁ δὲ Θεὸς ἐ μὴ ποιήσει τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἐκλεκτῶν αὐτῦ, τῶν βοώντων πρὸς αὐτὸν ἡμέρας καὶ νυκτὸς, καὶ μακροθυμῶν ἐπ' αὐτοῖς; *Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die ac nocte, & patientiam habebit in illis?* Ita vetus Interpres. Erasmus illa, καὶ μακροθυμῶν ἐπ' αὐτοῖς; *Etiam cùm patiens fuerit super illis?* Beza & Piscator, *Etiamsi iram differat super ipsis?* Placet huc transferre, quæ doctissimus Anglus, Joh. Boisius, ad præsentem notat locum. Ego, inquit, totum versum sic conor exprimere: *Deus autem non vindicabit electos suos* (Gr. *faciet vindictam electorum suorum clamantium ad ipsum*) *clamantes ad ipsum die ac nocte, quamvis lentè ad vindicandum ipsos procedat?* vel cum vetere Interprete, *quamvis patientiam habeat in ipsis?* Quæ locutio tametsi non adeò tersa sit pureque Latina, tamen sensum Evangelistæ non malè repræsentat, si rectè modò capiatur. *Patientiam* enim *habere in aliquo*, idem est quod *tardare*, sive *cunctari*, sicut percipi potest ex collatione hujus loci cum verbis istis Sirachidæ Cap. XXXV. 18. Καὶ ὁ Κύρι@ ἐ μὴ βραδύνῃ, ἐδὲ μὴ μακροθυμήσει ἐπ' αὐτοῖς ὁ κραταιός. Id est, ex versione veteris Interpretis: *Et Dominus non elongabit, & Fortissimus non habebit in illis patientiam:* vel, ut alii, *Non tardabit, neq; longanimis erit erga eos.* Sensus est, Dominus non insuper habebit preces humilium, neque justo diutiùs differet auxilium: (id quod homines malis oppressi, quâ sunt impatientiâ, fideique debilitate, plerumque metuunt) sed maturè illis subveniet, pergant modò ab ipso pendere, eique se totos committere. Non est ovum ovo similius, quàm locus iste Sirachidæ verbis Lucæ paulò antè memoratis, si diligenter examinentur. Apud Sirachidem, μακροθυμεῖν, est βραδύνειν. Et sic etiam apud Lucam: nec apud Lucam solùm, sed apud Petrum etiam, Epistolæ posterioris Cap. III. 9. ubi non negat Petrus Dominum βραδύνειν ἁπλῶς, sed sic βραδύνειν, nimirum ita, ut profani illi irrisores opinabantur. Illi promissiones de adventu Christi ad judicium, pro meris fabulis habebant, & quia eadem esset tunc quæ olim rerum ubique facies, ideo Christum nunquam putabant venturum. At persuasionem istam plùs quàm belluinam sic refellit Petrus, ut dicat Christum tardare quidem, sed non ita, ut illi somniabant. Quomodo igitur? Tarditate quadam utendo, ut sapientissimâ, ita saluberrimâ, quâ nimirum fiat, ut nulli eorum, quos Deus servare decrevit, ne illi quidem, qui multis pòst seculis nascentur, à salute æterna excludantur. Ut hoc significet, ἀντὶ τῦ βραδύνειν ponit aliud verbum, idem quidem propemodum significans, sed calumniis & cavillis irrisorum minùs aliquantò obnoxium, nimirum τὸ μακροθυμεῖν, in quo utique non est mihi dubium, quin prior pars compositionis quàm posterior, in his saltem locis, magis respicienda sit. Præterea sciendum est, nullam esse ἀντιλογίαν inter *tarditatem*, de qua loquitur Lucas v. 7. & inter *celeritatem*, quæ proximè v. 8. se-

quitur. Nam *tarditas* est κατὰ τὸ φαινόμενον, & ex opinione eorum, quibus etiam celeritas, ut dicitur, mora est: at *celeritas* est κατὰ τὸ ἀληθὲς, & ex rei veritate. Quæ enim; si rectè judicamus; tarditas esse potest in eo, qui nihil non tempestivè facit, disponitque omnia suaviter? Hac igitur distinctione adhibita, neque Sirachides cum Luca, neque Lucas cum seipso pugnabit: sed loca, quæ speciem aliquam dissidii habent, non dissidere ostendentur. Et cur eam certè non adhibeamus, cùm in ejus usu præeuntem habeamus Theophylactum, idque minimè dubiè aut obscurè? Verba Theophylacti, huc præcipuè spectantia, in Cap. XVIII. Lucæ, pag. 475. sunt ista: Ἐι οὗτος ὁ ἄνομος, καὶ πάσης κακίας πεπληρωμένος ᾤκτειρε (τὴν χήραν, id enim in Theophylacti exemplaribus desiderari videtur) τῇ συνεχείᾳ τῆς δεήσεως· πόσῳ μᾶλλον ὁ Θεὸς, ὁ πάσης δικαιοσύνης ἀρχηγὸς, ποιήσει τὴν ἐκδίκησιν ἐν τάχει, (excusi Cod. οὐ ποιήσει, & οὐ ποιήσειε, procul dubio mendosè) καί τοι μακροθυμῶν, καὶ φαινόμενος ἀνηκουστεῖν τῶν δεομένων αὐτοῦ νυκτὸς καὶ ἡμέρας. Id est, *si nefarius iste, omniq; malitia repletus non recusavit auxilium viduæ ferre, eò quod interpellare illum nunquam desisteret: quantò magis omnis Justitiæ princeps atque author Deus celeriter vindicabit (suos,) etiamsi lentus & longanimis sit, & eos, qui nocte dieq; supplices sunt, surda aure præterire videatur?* Observa hîc, καί τοι, pro καὶ, imprimis verò participium φαινόμενος observetur, ut cui distinctio suprà posita, tanquam fundamento, innitatur. Non revera ἀνηκουστεῖ τῶν δεομένων αὐτοῦ ὁ Θεὸς, sed φαίνεται ἀνηκουστεῖν. Ergo tarditas nulla est ex parte Dei, sed ex eo, quòd homines negligi se plerumque putent, nisi ad primum statim clamorem paratum sibi auxilium sentiant. Hactenus Boisius. Beza in annotationibus optimè eundem locum explicat. Dicit enim, Καὶ μακροθυμῶν ἐπ' αὐτοῖς. Id est, quamtumvis tardus videatur in ulciscendis ipsorum injuriis. Omnino enim accipitur καὶ pro κἂν: sive καίπερ, ut rectè explicat Theophylactus. Interim tamen versio ejus, *etiamsi iram cohibeat*, vel *differat super ipsis*, valde ambigua est: incertum enim, utrùm pronomen αὐτοῖς, ad electos, an ad electorum hostes referendum sit. Res tandem tota huc redit, ut dicamus καὶ μακροθυμῶν ἐπ' αὐτοῖς, esse, καίπερ ἀναμένει μακροθυμῶν ἐπ' αὐτοῖς, quamvis patienter exspectet in causa eorum. Quid verò patienter exspectabat? sustinuit & exspectavit, dum inimici electorum suorum, facinorum suorum mensuram implerent, ut ita demum graviùs & cumulatiùs punirentur. Magnam Lucæ verbis lucem afferre possunt ista, quæ leguntur II. Maccab. VI. 14. Ὀυ γὰρ, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ἀναμένει μακροθυμῶν ὁ δεσπότης, μέχρι τοῦ καταντήσαντας αὐτοὺς πρὸς ἐκπλήρωσιν ἁμαρτιῶν κολάσει, οὕτω καὶ ἐφ' ἡμῶν ἔκρινεν εἶναι, ἵνα μὴ πρὸς τέλος ἀφικομένων ἡμῶν τῶν ἁμαρτιῶν, ὕστερον ἡμᾶς ἐκδικᾷ. *Non enim, quemadmodum etiam in aliis gentibus, patienter exspectat Dominus, donec ipsi ad complementum peccatorum venientes puniantur, sic etiam de nobis faciendum esse judicavit, ut non ad finem pervenientibus nostris peccatis, postea nos ulciscatur.* Præclara sunt Augustini verba in Psal. XCI. *Quod tibi videtur longum, breve est,* &c. *Attendis ad dies paucos tuos, & in iis vis omnia impleri, ut damnentur impii, coronentur boni,* &c. *Implet ea Deus in tempore suo: quid tu tædium pateris, & facies? æternus est: tardat? longanimis est.*

2. *Homines*, qui dicuntur μακροθυμεῖν πρὸς ἐκείνους, οὓς δυνατὸν ἀμύνασθαι, *multa lenitate erga eos uti; de quibus pœnas sumere possent;* sunt verba Chrysostomi Homil. II. in Epist. ad Coloss. pag. 97. quæ etiam leguntur apud Oecumenium in Cap. V. Jacobi, pag. 135. Hæc autem virtus homini quàm commendatissima esse debet, quia est ῥίζα πάσης φιλοσοφίας, *radix omnis philosophiæ*, Christianæ nimirum, teste Theophylacto in I. Corinth. XIII. pag. 274. Omnia adversa superat. Chrysostomus Homil. XXXIII. in I. ad Corinthios, pag. 458. Πάντων αἴτιον τῶν ἀγαθῶν ἡ μακροθυμία· αὕτη τῆς φιλοσοφίας ἡ ῥίζα πάσης· -- ὅπλον ἐστὶν ἄμαχον, καὶ πύργος τις ἀῤῥαγὴς, πάντα διακρουομένη ῥᾳδίως τὰ λυπηρά. Καὶ καθάπερ εἰς ἄβυσσον σπινθὴρ ἐμπεσὼν ἐκείνην μὲν οὐδὲν ἔβλαψεν, αὐτὸς δὲ ἐσβέσθη ῥᾳδίως· οὕτως εἰς μακρόθυμον ψυχὴν ὅπερ ἂν ἐμπέσῃ τῶν ἀδοκήτων, τοῦτο μὲν ἀφανίζεται ῥᾳδίως, ἐκείνην δὲ οὐ ταράττει· καὶ γὰρ πάντων στεῤῥότερον μακροθυμία· κἂν στρατόπεδα εἴπῃς, κἂν χρήματα, κἂν ἵππους, κἂν τείχη, κἂν ὅπλα, κἂν ὁτιοῦν, οὐδὲν ἴσον μακροθυμίας ἐρεῖν. Ὁ μὲν γὰρ ἐκεῖνα περιβεβλημένος, ὑπὸ θυμοῦ κρατηθεὶς πολλάκις, καθάπερ μειράκιον εὐτελὲς, περιτρέπεται, καὶ πάντα θορύβου πληροῖ καὶ ζάλης· οὗτος δὲ ὥσπερ ἐν λιμένι καθήμενος, βαθείας ἀπολαύει γαλήνης, κἂν ζημίᾳ περιβάλῃς, οὐκ ἐνίκησας τὴν πέτραν, κἂν ὕβριν ἐπαγάγῃς, οὐκ ἔσεισας τὸν πύργον, κἂν πληγὰς προσρίψῃς, οὐκ ἔπληξας τὸν ἀδάμαντα. *Caussa omnium bonorum longanimitas est. Ea est radix totius philosophiæ. -- Est armatura inexpugnabilis, & turris quædam quæ dirui non potest, facilè propulsans quæcunq; sunt molesta. Et quemadmodum quæ in abyssum ceciderit scintilla, illam quidem non lædit, ipsa autem facilè extinguitur: ita quod in lenem animam inopinatum inciderit & inexspectatum, ipsum quidem facilè deletur & evanescit, ipsam autem non conturbat. Rebus enim omnibus validior ac fortior est longanimitas: etiamsi dicas castra, etiamsi pecunias, etiamsi equos, etiamsi muros, etiamsi arma, etiamsi quidlibet aliud, nihil dices, quod cum longanimitate possit comparari. Nam qui illis fuerit circumdatus, ab ira superatus. Sæpe tanquam vilis & ignavus adolescentulus, evertitur, tumultuq; & tempestate omnia implet. Hic autem, tanquam in portu sedens, profunda fruitur tranquillitate, & si in damnum eum conjeceris, non movebis rupem: & si contumeliâ affeceris, non labefactabis turrim, & si plagas infixeris, non feries adamantem.*

Μαλακός.

I. Veteres Glossæ: Μαλακὸς, *mollis*. Hesychius: Μαλακῷ, ἁπαλῷ, τρυφερῷ εἴδει. *Molli & delicata specie.* Idem: Μαλακὸν ἱμάτιον, τετριμμένον. Κῶοι δὲ εὐμετακόμιστον, ἢ πολυτελὲς, ἢ ἁπαλόν. *Molle vestimentum attritum. Coi verò* ita vocant *vestem portatu facilem, vel preciosam, aut mollem.* Tenuissimæ namque apud Coum insulam fiebant vestes ad ornamentum fœminarum. Huc pertinent μαλακὰ ἱμάτια Matth. XI. 8. Lucæ VII. 25. & τὰ μαλακὰ Matth. XI. 8. quod de veste serica, utpote mollissima, intelligendum videtur: nam de tenerrimis fœminis ita Juvenalis:

-- -- -- -- *quarum*
Delicias & panniculus bombycinus urit.

Et Rusticus Elpidius:

-- -- *non suavibus herbis*
Messis & emeritæ, non mollis vestis honore
Fulgida Sidonii quem polluit unda veneni.

Μαλακὰ apud Matthæum sunt quæ Ovidius *mollia velamina* vocat. Juvenalis,

-- -- -- *vestes*
Purpureas teneris quoq; Mæcenatibus aptas.

Apuleius: *Vestis textu tenuis, tactu mollis.* Onomasticon vetus: *Mollicina*, μαλακὸν ἱμάτιον. Diodorus Siculus l. XIII. de Agrigentinis: τὴν ἐσθῆτα καθ' ὑπερβολὴν μαλακὴν φοροῦντες. *Vestem mollissimam gestantes.* Produximus superiùs verba Hesych. μαλακῷ, ἁπαλῷ, τρυφερῷ εἴδει,

quæ

quæ nunc demum corrupta esse observamus. Respicit sine dubio ad illa Hom. Il. κ'. v. 2. ω. v. 678. & odyss. ο. v. 6.

Ἕυδον παννύχιοι, μαλακῷ δεδμημένοι ὕπνῳ. *Dormiebant per totam noctem molli domiti somno.* Vetus scholiastes: Μαλακῷ, προσηνεῖ, ἡδεῖ. *Molli, jucundo, dulci.* Apud Hesychium ergo repono, pro εἴδει, ἡδεῖ. Ita apud Homerum εὐνὴ μαλακὴ, id est, ἁπαλὴ, *mollis lectus,* Il. ι. v. 614. κ'. v. 75. χ'. v. 504. Odyss. χ'. v. 196. Odyss. υ. v. 58. -- Ἐν λέκτροισι καθεζομένη μαλακοῖσιν. *In lectis sedens mollibus.* Apud eundem μαλακὸς χιτὼν, *mollis tunica.* Il. β'. v. 42. -- Μαλακὸν δ' ἔνδυνε χιτῶνα. *Mollem autem induit tunicam.* Vetus scholiastes: Μαλακὸν, ἁπαλὸν, τρυφερόν. Odyss. α. v. 437. -- Μαλακὸν δ' ἔκδυνε χιτῶνα. *Mollem autem exuit tunicam.*

II. Μαλακοὶ, *molles,* antiquitus *maltæ* appellati. Lucilius lib. XXVII. Satyr.

Insanumq; vocant: quin malta ac fœmina dici Volt.

Hesychius: Μαλακός· μαλθακὸς, ἔκλυτος, γυναικοήθης. *Mollis, delicatus; languidus* vel *remissus, effœminatus.* Suidas: Μαλακὸν, ἀσελγές. *Molle, lascivum.* I. Corinth. VI. 9. μαλακοὶ è regno cœlorum excluduntur. Ubi Calvinus existimat latiori significatione denotari eos, qui tametsi se non prostituant vulgò ad libidinem, verborum tamen lenociniis effœminato gestu & vestitu, aliisque deliciis impudicitiam suam prodant. Alii speciatim eos intelligunt, qui prodigiosæ libidini serviunt, & turpia patiuntur, quique libidinum æstu ac pruritu, ceu face quadam, accensi, corpora sua nefaria seminis profusione commaculant. Hujus detestandi sceleris autor fuit Onan, Judæ Patriarchæ filius, ob id matura morte punitus, Genes. XXXVIII. 9. Μαλακία ista frequens erat olim apud Gnosticos, teste Epiphanio, hæresi XXV. Vide in Γνωστικὸς, II. 3. ad lit. *a.* Apud Manichæos etiam, ut docet Augustinus de hæresibus ad Quodvultdeum, Cap. XLVI. Tales apud Apostolum intelligi vult, Theophylactus, qui μαλακοὺς interpretatur τοὺς αἰσχροπαθοῦντας, *turpia patientes.*

Μαμπάριον.

Μαμπάριον est *mappa*, pro μαππάριον. *Mapparius* vocatus in Imperio Constantinopolitano, qui officium sustinebat mappæ mittendæ, ὁ μαμπάριος, vel μαππάριος. Μαμπαρίου σημεῖον, *signum* est, *quod mittit Mapparius.* Græcus Anonymus: Μαππάριος καλεῖται, ὁ ἐν τῷ μέσῳ ἱστάμενος, καὶ τοῦ δρόμου ἔχων τὸ σύνθημα. *Mapparius vocatur, qui in medio stat, & cursûs signum habet.* Et paulò pòst: Καὶ τὴν μάππαν ἀναλαμβανόμενος ὁ λεγόμενος μαππάριος, εὐθὺς τὸν ἀγῶνα ἐπετέλει. *Et is, qui dicitur Mapparius, sublatâ vel remotâ mappâ, statim certamen absolvebat.* Vide in Gl. Meursii Μαππάριος. Chrysostomus orat. de Circo, quæ est CXXII. tom. VI. Ἀμετεωρίστως ἀτένιζε εἰς τὸν τῷ ἀναγνώσματι τοῦ εὐαγγελίου διακονοῦντα μαμπάριον· μήτις με δόξῃ γελοιάζοντα λέγειν, οὐ ψεύδομαι· ὡς γὰρ ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ πάντων οἱ ὀφθαλμοὶ ἐπὶ τὸ μαμπάριον, πεπηγότος τοῦ σημάντρου ἀτενίζουσιν, &c. Interpres: *Animo minimè elato oculos dirige in eum, qui lectione Evangelii mappam ministrat. Ne quis me putet per ludum hæc dicere, seriò dico, nec mentior. Ut enim in circo omnium oculi in mappam signo fixo rectâ feruntur,* &c. Ἀμετεωρίστως non est, *animo minimè elato,* sed est *immotis & fixis oculis,* aliâs ἀμεταστρεπτὶ, *non retroversa facie.* Vide Ἀμετεώριστος. Μαμπάριος non est *mappa,* sed *mapparius,* qui mappam ministrat. Ut hæc meliùs intelligas, vide, quæ ad vocem Ὡράριον dicentur.

Μάνδρα.

Μάνδρα est *Monasterium.* Theodorus Anagnosta Ecloga I. Δανιὴλ ὁ θαυμάσιος, ἐκ τῆς Συμεῶνος μάνδρας ἐλθών. *Divinus* vel *admirabilis Daniel veniens ex Mandra Symeonis.* Metaphrastes in Theodosio Cœnobiarcha: *Et jam magnus quidam erat numerus discipulorum, spelunca autem exigua & planè minor, quàm ut posset eos capere: ipsi autem accedentes sollicitabant, ut excitaret monasterium, & ampliorem ejus faceret mandram ovium spiritualium.* Hîc *mandra* sumitur pro tota Monasterii capacitate. Adhelmus de Virginitate, Cap. XVII. dixit de Babyla Episcopo: *Mandras Ecclesiæ adversus truculentam tyrannorum rabiem solertia pastorali tuebatur.* Aliàs *mandra* est ovium, boum, aliarumque pecudum receptaculum & claustrum. Martialis lib. I.

Vixq; datur longas mulorum vincere mandras.

Juvenalis:

-- *Stantis convicia mandræ.*

Glossarium: *Mandra, hic septus.* Hesychius: Μάνδραι, ἕρκη, φραγμοὶ, σηκοὶ βοῶν καὶ ἵππων. *Mandræ, septa, sepimenta, stabula boum & equorum.* Hinc ἀρχιμανδρίτης, de quo suo loco. Dorotheus Doctr. XXIII. pag. 865. Μάνδρα λέγεται, τόπος περιπεφραγμένος, ἔνθα συνάγει ὁ ποιμὴν τὰ πρόβατα καὶ φυλάσσει, ἵνα μὴ διαρπαθῶσιν ὑπὸ λύκων, ἢ ὑπὸ λῃστῶν συληθῶσι. *Mandra dicitur locus circumseptus, ubi pastor oves congregat & custodit, ne discerpantur à lupis, vel à furibus abigantur.* Vide etiam Etymolog. Vossii in voce *Mandra.*

Μανιάκης. & Μανιάκιον.

Μανιάκης, *monile, torques.* Suidas: Μανιάκης· ὁ περιαυχένιος κόσμος. *Ornamentum, quo collum circumdatur. Torques. Monile collum ornans.* Glossæ Latino-græcæ: *Torques,* μανιάκης. Hesychius: Κλοιὸς, μέρος τι τῆς νεὼς, ἢ περιτραχήλιος δεσμὸς, κολλάριον, ἤτοι μανιάκης. Κλοιὸς, *pars quædam navis, vel collare, monile.* Vide eundem in Ὁρμίσκοι. Dicebant etiam μανιάκιον. Hesychius in μηνίσκοι, πέταλα, περιτραχήλια, μανιάκια, περιδέραια. *Monilia, laminæ, collaria, torques, monilia colli.* Menologium sub VII. octobris die de Sergio & Baccho martyribus: Ἀφῃρέθησαν τὰς ζώνας καὶ τὰ μανιάκια τὰ ἐπὶ τοῖς τραχήλοις αὐτῶν κείμενα. *Ablatæ fuerunt ipsis zonæ & monilia collis eorum imposita.* Vide Gl. Meursii.

Μάννα.

Hæc vox duplici modo in scriptura sumitur:

I. *Propriè*, pro cibo illo extraordinario quo Deus per quadraginta annos Israëlitas in deserto aluit. Vocatur autem *Manu* quia Israëlitæ, cùm primò vidissent cibum illum è cœlo demissum, & circa tabernacula ipsorum sparsum, ignorantes quid esset, dicebant alter alteri, מן הוא, *quid hoc est?* Exodi XVI. 15. Hanc appellationis rationem agnoscit Cyrillus in Catena in Exodi Cap. XVI. Μάννα· τί ἐστι τοῦτο; οὐ γὰρ ᾔδεισαν τί ἦν· ὅτι τὸ ὡς ἐν ζητήσει ῥηθὲν ὀνοματοποιοῦνται τῷ πράγματι, καὶ τῇ τῶν Σύρων ἀποκαλοῦσι γλώττῃ μάννα, ἀντὶ τοῦ τί ἐστι τοῦτο; *Manna: quid hoc est? nempe ignorabant, quid esset. Quoniam quasi per interrogationem dictum nomen fingunt rei, & Syrorum linguâ vocant* manna, *pro, quid hoc est?* Clariùs adhuc Theodoretus quæst. XXX. in Exodum, pag. 93. Διατί μάννα ἐκλήθη; εὐθὺς αὐτὸ θεασάμενοι ἀλλήλους ἠρώτων, τί τοῦτο; ἐπέθεσαν τοίνυν αὐτῷ προσηγορίαν τί τοῦτο; τοῦτο γὰρ ἑρμηνεύει τὸ μάννα. Τοῦτο δὲ καὶ ἡ ἱστορία διδάσκει. Ἰδόντες γάρ φησιν υἱοὶ Ἰσραὴλ, εἶπον ἕτερος τῷ ἑτέρῳ, τί ἐστι τοῦτο; οὐ γὰρ ᾔδεισαν τί ἦν· ἐγένετο τοίνυν ἡ ἐρώτησις ὄνομα. *Quare vocatum est* manna? *Cùm primùm Israëlitæ illud viderunt, à se mutuò quærebant,* quid est hoc? *Unde talem appellationem indiderunt,* Quid hoc? *Id enim significat* manna. *Hoc verò etiam historia docet.*

docet. Videntes enim, *inquit*, filii Iſraël, dixerunt alter ad alterum, Quid eſt? Ignorabant enim quid eſſet. *Unde in nomen verſa eſt interrogatio.* Apollinarius in Catena MS. in Cap. XI. Numer. Μὰν ὠνομάσθη ἀπὸ τοῦ τοὺς ἑβραίους πρῶτον θέαμα ξένον ὁρῶντας εἰπεῖν πρὸς ἀλλήλους τῇ πατρίᾳ γλώσσῃ μάν, τουτέστι, τί τοῦτο; Man *appellatum fuit, quia Hebræi, cùm primùm viderent rem novam, alii ad alios, dixerunt vernaculâ ſuâ,* man, *id eſt,* Quid hoc? Theophylactus in Cap. VI. Joh. pag. 647. Μάννα ἑρμηνεύεται, τί τοῦτο; Οἱ γὰρ ἑβραῖοι ἰδόντες αὐτὸ ἑκαςῳ πρὸ τῆς οἰκείας σκηνῆς σωρηδὸν κεχυμένον, καὶ τῷ ἀήθει καὶ ξένῳ τοῦ θεάματος καταπλαγέντες, ἠρώτων ἀλλήλους, τί τοῦτο; Manna *ſignificat*, Quid hoc? *Judæi enim viſo illo, quod cumulatim ſparſum erat ante cujusq; tabernaculum, obſtupefacti inſolito & peregrino ſpectaculo, interrogabant ſe invicem*, Quid hoc? Suidas: Μάννα· ἡ ἄνωθεν πίπτουσα τροφή. Σημαίνει δὲ, τί τοῦτο. Manna. *Eſt ſupernè decidens cibus. Significat autem*, Quid hoc? Hoc autem *Manna* aliàs vocatur

I. Ἄρτος οὐρανοῦ, *panis cœli*, Pſal. LXXVIII. 24. & CV. 40. Ἄρτος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, *panis è cœlo*, vel *cœleſtis*, Joh. VI. 31. tum, quia ex cœlis, hoc eſt, ex aëre depluebat; tum, quia cibus erat excellentiſſimus: ea enim, quæ ſunt & veniunt ex alto, præſtantiora & precioſiora eſſe ducimus. Vide in Ἄρτος, num. II. 2. ſub lit. *e*. Eodem reſpectu Greg. Nyſſenus de Baſilii laudibus, tom. III. pag. 494. Μάννα ἐςὶν ἄρτος οὐράνιος. *Manna eſt panis cœleſtis.* A Theodoreto in Catena in Cap. XXIII. Exodi ἀνήροτος καὶ ἄσπορος ἄρτος, *panis ſine aratione & ſatione datus.* Ἄρτος ἀχειρογεώργητος. Vide in Ἀχειρογεώργητος.

2. Ἄρτος, num. II. 2. ſub lit. *e*. Hîc ſequentia addimus. Suidas: Μάννα· ἡ ἄνωθεν χορηγουμένη τροφή. Καὶ Δαυίδ. Ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος, τουτέστι τοῦτο, ὃ καὶ ἄρτος ἀγγέλων λέγεται, ὡς ὑπ' ἀγγέλων χορηγούμενος. Manna. *Cibus ſupernè ſuppeditatus. Et David,* Panem Angelorum comedit homo. *Hoc eſt id, quod & panis Angelorum vocatur, ut ab Angelis ſuppeditatus.* Theodoretus quæſt. XXIX. in Exodum, pag. 93. eandem reddit rationem: *Vocatur panis Angelorum,* ὡς ἀγγέλων τῇ τούτου δωρεᾷ διακεκονηκότων, ἡ γὰρ ἀσώματος φύσις οὐ δεῖται τροφῆς· οὕτως ἄρτος οὐρανοῦ προσηγορεύθη, ἐπειδὰν ἄνωθεν κατηνέχθη, οὐκ ἐξ αὐτοῦ τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀέρος· οὕτω καὶ πετεινὰ οὐρανοῦ προσηγόρευται τὰ τὸν ἀέρα διαπερῶντα, *propterea quòd Angelorum miniſterio datus eſt. Nam incorporea natura cibo non indiget. Sic etiam appellatur* panis cœli, *quia de cœlo ſupernè veniebat, non ex ipſo cœlo, ſed ex aëre. Ita &* volucres cœli *dictæ ſunt, quæ per aërem volant.*

3. Βρῶμα πνευματικὸν, *cibus ſpiritualis*, I. Corinth. X. 3. Etſi enim erat cibus corporalis; attamen quia cauſſam non habebat naturalem, ſed miraculosè dabatur è cœlo, & ſpiritualem animarum noſtrarum cibum, nempe Chriſtum ſignificabat, propterea vocatur *eſca ſpiritualis.* Manna intelligi, docet Theodoretus ad hunc locum, pag. 166. quando dicit de Iſraëlitis, ὡς ἐν τύπῳ δέ τινι καὶ τὸ μάννα οὐρανόθεν ἐδέξαντο. *Porrò autem tanquam in figura aliqua manna quoq; acceperunt.* Theophylactus ad eundem locum, pag. 240. Ὥσπερ ἡμεῖς μετὰ τὸ βαπτισθῆναι, τὸ σῶμα ἐσθίομεν τὸ δεσποτικόν· οὕτω τὸ μάννα ἐκεῖνοι μετὰ τὴν θάλασσαν. Καὶ ὥσπερ ἡμεῖς τὸ αἷμα δεσπότου πίνομεν· οὕτως ἐκεῖνοι τὸ ἐκ τῆς ἀκροτόμου πέτρας ἀναβλύσαν ὕδωρ· πνευματικὰ δὲ ταῦτα λέγει, ἐπειδὰν εἰ καὶ αἰσθητὰ ἦσαν, ἀλλ' οὐ φύσεως ἀκολουθίᾳ ἐγίνοντο, ἀλλὰ χάριτι πνευματικῇ, τρέφοντα μετὰ τοῦ σώματος καὶ τὰς ψυχὰς, καὶ εἰς πίστιν ἐνάγοντα. *Perinde ac nos poſt baptiſma, corpus Dominicum manducamus; ſic manna ipſi poſt mare trajectum manducârunt. Et quemadmodum nos ſanguinem Domini bibimus; ſic illi è petra prædura aquam ſcaturientem biberunt.* Spiritualia *autem hæc dicit, quoniam etſi ſenſibilia fuerint, naturali tamen ordine facta non ſint, ſed gratiâ ſpirituali; utpote quæ unà cum corpore animas alebant, & ad fidem perducebant.*

II. *Impropriè*, pro Chriſto, quem *manna* ſignificabat & præfigurabat. Ammonius in Catena in Cap. VI. Joh. pag. 182. Ὁ Χριςὸς ἐςὶ τὸ μάννα, ὡς φύσει ζωὴ ὢν, καὶ τὰ πάντα ζωογονῶν, ὅς ἐςιν ἄρτος ὁ τρέφων ψυχὴν καὶ σῶμα. *Chriſtus manna eſt, ut qui naturâ ſuâ vita eſt omnia vivificans, & panis, qui animam & corpus nutrit.* A Macario Homil. XXV. pag. 330. vocatur μάννα τῆς ἀϊδίου τρυφῆς καὶ ζωοποιὸς πέτρα, *manna perpetuarum deliciarum, & vivifica petra.* Cur vocetur *Panis*, exponitur in voce Ἄρτος, num. II. 2. ſub lit. *f*.

Μαννοδοτέω.

Μαννοδοτέω eſt *Manna ſuppedito.* Conſtitut. Apoſtol. lib. VI. Cap. III. pag. 943. dicuntur Judæi *ignominiâ affeciſſe Moſen*, τὸν ἐξ οὐρανοῦ μαννοδοτήσαντα αὐτοῖς, καὶ ἐξ ἀέρος κρεωλογήσαντα, *qui iis è cœlo manna ſuppeditavit, & ex aëre carnem collegit.* Cap. XX. ejuſd. lib. pag. 957. Τὸν ἐξ οὐρανοῦ μαννοδοτήσαντα αὐτοῖς, καὶ ἐκ θαλάσσης κρεωδοτήσαντα ὀρτυγομήτραν. *Eum qui è cœlo ipſis Manna, & ex mari carnem coturnicum dedit.*

Μανουάλιον.

Μανουάλιον, *candelabrum.* Menologium menſe Decembri: Ἅψαντες μανουάλια ἐν μέσῳ τοῦ ναοῦ. *Cùm incendiſſent candelabra in medio Templo.* Pentecoſtarium: Εἰσοδευόντων τοῦ τε ἱερέως καὶ τοῦ διακόνου, προπορευομένων αὐτῶν καὶ λαμπάδων μετὰ μανουαλίων. *Ingredientibus & Sacerdote & Diacono, præeuntibus ipſis etiam lampadibus cum candelabris.* Euchologium, pag. 3. Οἱ ἀναγνῶσαι τιθέασι τὰ μανουάλια εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ παρ' ἑκάτερα τὰ μέρη. *Lectores collocant candelabra in medio Templo ad utrumq; latus,* vel *ex utraq; parte.* Plura vide in Gl. Meurſii.

Μαργαρίτης.

Μαργαρίτης, *Margarita* frequenter *impropriè* ſumitur, & notat

I. *Doctrinam Cœleſtem* verbo Dei comprehenſam, quæ in parabola *margaritæ* intelligitur per καλοὺς μαργαρίτας, & per πολύτιμον μαργαρίτην. Matth. XIII. 45. 46. Chryſoſtomus Homil. XLVII. in Matth. per *margaritam* dicit intelligi τὸ κήρυγμα, *prædicationem* Evangelii. Et Theophylactus in Cap. XIII. Matth. pag. 77. eodem modo explicat. Iſidorus Peluſiota, epiſt. CLXXXII. lib. I. p. 55. *Chriſtum* intelligi docet, quando ſcribit: Ὁ τὸν πολυτίμητον μαργαρίτην ζητήσας, καὶ πάντων αὐτῷ τῶν προόντων ἀντισταθμίσας, ὁ νέος ἐςὶ τοῦ Κυρίου λαὸς, τῆς πατρῴας, καὶ οὐσίας καὶ θρησκείας καταφρονῶν, καὶ τὸν κύριον τῆς δόξης ζητῶν, μαργαρίτης δὲ κέκληται, ἐπειδὴ τῷ βυθῷ τῆς θεότητος ἥνωται· καὶ μόνοις τοῖς ἁλιεῦσι καὶ τοῖς αὐτοῦ ὑποφήταις ἐγνώρισαι. *Is, qui ingentis precii margaritam quæſivit, eamq; omnibus ſuis facultatibus emit, novus eſt Domini populus, qui paternam & ſubſtantiam, & religionem contemnit, ac Dominum gloriæ quærit. Margarita autem idcirco appellatur, quia divinitatis profundo copulatus eſt, ſolisq; piſcatoribus atq; ipſius interpretibus cognitus.* Hoc ſenſu *margaritæ non ſunt projiciendæ porcis*, Matth. VII. 6. Chryſoſtomus Homil. XXIII. in Matth. per *margaritas* intelligit τελειότερα δόγματα, *perfectiora dogmata.* Dionyſius Areopagita Cap. II. de cœleſti Hierarchia, pag. 22. intelligit τὴν τῶν νοητῶν μαργαριτῶν ἀμιγῆ καὶ φωτοειδῆ καὶ καλλοποιὸν εὐκοσμίαν, *ſpiritu-*

spiritualium margaritarum purum illum, ac lucidum pulchrificumq; ornatum. Iterum, Chrysostomus Homil. I. in Johannem, pag. 557. Μαργαρίτας ταῦτα τὰ ῥήματα ἐκάλεσε, καίτοι πολλῷ τιμιώτερα τούτων ὄντα, ἐπειδὴ ταύτης τῆς ὕλης οὐκ ἔστιν ἑτέρα τιμιωτέρα. *Margaritas hæc verba*; nempe S. Scripturæ; *vocavit, quamvis illis longè sint præstantiora, quoniam hâc materiâ nulla alia præstantior vel preciosior reperitur.* Cyrillus Alexandr. Homil. Paschali V. pag. 58. dicit intelligi τὰ λελαμπρυσμένα καὶ διειδῆ τοῦ πνεύματος λόγια, *clara & perspicua Spiritûs oracula:* Theophylactus in Caput VII. Matth. pag. 39. μυστήρια, τοὺς λαμπροὺς καὶ μαργαρώδεις λόγους τοὺς περὶ θεολογίας, *mysteria, claros & margaritis similes sermones de Theologia.* Balsamon in epist. Nysseni ad Letoium, pag. 1049. dicit μαργαρίτας εἶναι τὸ ἅγιον σῶμα τοῦ Κυρίου καὶ τὸ τίμιον αἷμα, *margaritas esse preciosum sanguinem & sanctum corpus Domini.* Multa de his *margaritis* Photius epist. LIV. pag. 107. & seqq. ubi inter alia; Ἅγια καὶ μαργαρῖται, ὅ, τε τοῦ θείου κηρύγματος λόγος. καὶ τὸ δεσποτικὸν καὶ ἄχραντον χρηματίζει σῶμα. Sancta & margaritæ, *cùm divini verbi prædicatio est, tunt etiam immaculatum corpus Domini.* Methodius in Bibliotheca Photii, Cod. CCXXXV. pag. 952. docet, Origenem per *margaritas* intellexisse τὰ μυστικώτερα τῆς θεοσδότου θρησκείας ἐκλαμβάνοντας μυστήρια, *eos, qui sanctiora divinæ religionis mysteria capiunt.* Imò verò, non qui mysteria capiunt, sed ipsa intelliguntur mysteria: ea porcis non objicienda. Ἀπροσδιόνυσος etiam Methodii expositio, dicentis ibidem: Μαργαρίτας τὰς ἀρετὰς ἐκδέχεσθαι χρὴ, αἷς ὥσπερ πολυτίμοις μαργαρίταις ἡ ψυχὴ καθωραΐζεται. *Margaritæ pro virtutibus accipiendæ sunt, quibus veluti preciosis gemmis, anima exornatur.* Impia prorsus assertio est Basilidis, qui, teste Epiphanio, hæresi XXIV. pag. 36. dixit de se & asseclis suis: Ἡμεῖς ἐσμεν οἱ ἄνθρωποι, οἱ δὲ ἄλλοι πάντες ὗες καὶ κύνες. Καὶ διὰ τοῦτο εἶπε, Μὴ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων, &c. *Nos sumus homines, reliqui verò omnes sunt sues & canes. Propterea etiam dixit Christus: Ne projicite margaritas coram porcis,* &c. Totum Christi monitum Isidorus Pelusiota, epist. CLXXXI. pag. 516. ita interpretatur: Ἐπειδὰν ἅγιος καὶ μαργαρίτης ὄντως τιμαλφέστατος ὁ θεῖος λόγος, κύνες δὲ καὶ χοῖροι, οὐ μόνον οἱ περὶ τὰ δόγματα, ἀλλὰ καὶ οἱ περὶ τὰς πράξεις πταίοντες· καταπάτησις δὲ ἡ περὶ αὐτῶν ἔρις καὶ ζυγομαχία, τῶν μὲν τὴν ὀρθότητα τῶν δογμάτων ἀνατρέπειν πειρωμένων· τῶν δὲ τὴν ἀρίστην πολιτείαν ἐξυβριζόντων· ῥῆξις δὲ τῶν τὸν θεῖον λόγον πρεσβευόντων, καὶ τὰ ἄριστα συμβουλευόντων, ἡ τῶν οὐκ ὀρθῶς βιούντων καταφρόνησις καὶ ἀτιμία· μὴ ὡς εὔωνόν τινα καὶ εὐπόριστον ῥίπτετε τὸν λόγον, ἵνα μὴ καὶ αὐτὸς παροινηθείη, καὶ ὑμεῖς κωμῳδηθείητε παρὰ τῶν ὀρθῶς μηδὲν μήτε λεγόντων, μήτε πραττόντων. *Quia Verbum divinum est sacrosanctum, & margarita revera preciosissima: canes autem & porci sunt, non solùm qui circa dogmata Christianæ religionis, sed etiam qui circa actiones labuntur: conculcatio autem est contentio & concertatio de illis suscepta, dum alii dogmatum rectitudinem sinceritatemq; evertere conantur, alii optimam vivendi rationem contumeliâ afficiunt: laceratio denique eorum, qui divinum verbum tanquam legati annunciant, optimaq; dant consilia, est contemtus & ignominia, quâ eos afficiunt, qui non rectè vivunt. Hanc ob causam dixit: Ne tanquam rem aliquam vilem ac paratu facilem, projicite verbum, ne & ipsum contumeliâ afficiatur, & vos traducamini ac ludibrio habeamini ab iis, qui nihil rectè neq; dicunt, neque faciunt.*

II. Μαργαρίτης, *Margarita.* Ita appellabantur micæ, quæ à consecratione ex sacramento patinæ sive calici adhæsissent. Scilicet quia tam preciosæ essent. In Liturgia Chrysostomi, pag. 109. Εἰσέρχεται ὁ ἱερεὺς εἰς τὴν πρόθεσιν, καὶ μεταλαμβάνει τὸ ὑπολειφθὲν ἐν τῷ ἁγίῳ ποτηρίῳ προσεχῶς καὶ εὐλαβῶς, καὶ ἀποπλύνει τὸ ἅγιον ποτήριον τρὶς, καὶ ὁρᾷ μὴ μείνῃ τὸ λεγόμενον μαργαρίτης. *Ingreditur Sacerdos in Prothesim, & quod in sacro calice remanserat, attentè & reverenter absumit lavatq; sacrum calicem ter, prospicitq;, ne, quod dicitur* margarita, *remaneat.* Particula nempe illa, quam, ab hostia excisam, in calicem Sacerdos immiserat. Et Germanus in historia Ecclesiastica, pag. 147. Ἡ ἁγία τράπεζα ἐστὶν ἀντὶ τῆς τραπέζης τοῦ Χριστοῦ σὺν τοῖς μύσταις· καὶ οἱ ἐν αὐτῇ μαργαρῖται τὰ θεῖα δόγματα τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ πατρὸς πρὸς τοὺς μαθητὰς, *Sancta mensa est pro mensa Christi cum Mystis, &, quæ circa sunt* margaritæ, *divina dogmata doctrinæ Christi Patris ad discipulos.* Gregorius Nyssenus in epist. ad Letoium: Ὥσπερ γὰρ τὸ τοῖς χοίροις ῥίπτειν τὸν μαργαρίτην ἀπείργεται, οὕτω τὸ ἀποστερεῖν τοῦ τιμίου μαργαρίτου τὸν ἤδη ἄνθρωπον διὰ τῆς ἀπαθείας τε, καὶ καθαρότητος γενόμενον, τῶν ἀτόπων ἐστί. *Quemadmodum enim, porcis margaritam projicere, est vetitum, ita & preciosa margarita privare, qui jam, per alienationem à vitio, & purgationem, homo factus, absurdum est.* Verba Balsamonis ad hunc locum suprà habes. *Christus* enim verè *margarita* à veteribus appellatur. Ab Isidoro Pelusiota, ut vidimus: à Clemente Alexandr. Pædag. lib. II. Cap. XII. pag. 206. Ἐξὸν ἁγίῳ κοσμεῖσθαι λίθῳ, τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ, ὃν μαργαρίτην ἡ γραφὴ κέκληκέ που, τὸν διαυγῆ καὶ καθαρὸν Ἰησοῦν, τὸν ἐν σαρκὶ ἐπόπτην ὀφθαλμὸν, τὸν λόγον τὸν διαφανῆ, δι' ὃν ἡ σὰρξ τιμία ὕδατι ἀναγεννωμένη· καὶ γὰρ τὸ ὄστρεον ἐκεῖνο ἐν ὕδατι γινόμενον, περιστέγει τὴν σάρκα· ἐκ δὲ ταύτης ὁ μαργαρίτης κυΐσκεται. *Licet sanctâ ornari gemmâ, nempe Verbo Dei, quod utiq; Scriptura appellavit* margaritam, *pellucidum & purum Jesum, qui est in carne contemplator oculus, qui est Verbum perspicuum, per quem caro est preciosa, quæ aquâ regeneratur. Illud enim ostreum in aqua natum, carnem contegit: ex ea autem margarita concipitur.*

III. Eleganter Ignatius in epist. ad Ephesios, pag. 226. *vincula* sua *margaritas* vocat. Ἐν ᾧ (Χριστῷ) τὰ δεσμὰ ἀπὸ Συρίας μέχρι Ῥώμης περιφέρω, τοὺς πνευματικοὺς μαργαρίτας, ἐν οἷς γένοιτό μοι τελειωθῆναι. *In quo (Christo) à Syria Romam usq; hæc vincula circumfero, spirituales margaritas: in quibus contingat mihi consummari.*

Μαργέλλιον.

Recentiores Græci extrema vestium ornamenta vocant μαργέλλια. *Margum & marginem*, quamvis extremitatem Latini dixerunt: *margus* autem & *margum* illis usurpata pro *margine.* Atque ita reperitur scriptum in optimis exemplaribus apud Valerium Maximum. Glossæ veteres: *Margo & margus*, κρηπίς. *Margum*, τέρμα, τοῖχος. A *margum* diminutivæ formæ, *margulum & margellum*; quòd μαργέλλιον Græci, ut *sacellum* σακέλλιον, & alia infinita. Μαργέλλιον igitur est *ora*, vel *margo vestis.* Μαργέλλιον igitur *non* est *fimbria è margella, sive corallio*, sed simpliciter *margo vestis.* Hoc apertissimè demonstrat Moschopulus his verbis: Λῶμα τὸ ἐπ' ἄκρου τινὸς ἐκτεταμένον, καὶ οἱονεὶ ὁρίζον αὐτὸ, ὡς τὸ κοινῶς λεγόμενον μαργέλλιον. *Margo, extremitas alicujus rei, & eam quasi finiens, ut quod vulgò dicitur* μαργέλλιον, *margellum.* Balsamon ad Can. XXVII. Concilii in Trullo pag. 390. Ἀλλὰ τὰ πολυτελῆ χρυσοΰφαντα ἐπιβλήματα, τὰ δημοτικῶς λεγόμενα μαργέλλια, γράμματα

καὶ ἀντίπανα. *Sed preciosa auro intertexta signa, vulgò dicta* margella, *lora & limbi.* Scribendum ῥάμματα. Nam μαργέλλια, ῥάμματα & ἀντίπανα idem significant. Ῥάμματα & ῥαμματώδη dicebantur illa *lora*, vel *zonæ*, *limbi*, qui assuebantur ad extremas vestimentorum oras. Vide etiam Gl. Meursii.

Μαρία.

I. *Explicatio Nominis.* Plerique ex Græcis dicunt, *Maria* significare κυρία, *Domina.* Ita Theophylactus in Cap. I. Lucæ, pag. 306. Μαριὰμ ἑρμηνεύεται, κυρία. *Maria significat Dominam.* Et in Cap. X. Lucæ, pag. 388. Μαρία, κυρία ἑρμηνεύεται. Damascenus Orthod. fidei lib. IV. Cap. XV. pag. 328. Τίκτει ἡ χάρις (τοῦτο γὰρ ἡ Ἄννα ἑρμηνεύεται) τὴν κυρίαν. Τοῦτο γὰρ τῆς Μαρίας σημαίνει τὸ ὄνομα. *Parit gratia (hoc enim Anna significat) Dominam. Hoc enim Mariæ nomen significat.* Qui ita sentiunt, deducunt vocem à Syriaco מָרָא, quod *Dominam* significat. Aliis φωτισμὸν significat. Gregorius Thaumaturgus Serm. II. de Annunciat. pag. 21. Μαρία ἐκέκλητο, ὅπερ δὴ φωτισμὸς ἑρμηνεύεται. *Maria vocata fuit, quod illuminationem significat.* Significat φωτισμὸς hîc sumatur *pro doctrina* seu *institutione*, descendet à Rabb. מָר, quod *doctorem* notat. Aliis Μαριὰμ est *gutta maris*, vel *doctrix populi.* Illud ex מַר *gutta*, & יָם *mare*, hoc ex מָר *doctor*, & עַם *populus.* Verùm descendit potiùs à verbo מרר *amarus fuit.* Hinc מרה *amara.* Vide Lexicon Pasoris. Theophylactus in Cap. Joh. pag. 826. dicit *quatuor Marias* in Evangeliis celebrari. Πρώτη ἡ θεοτόκος, ἣν καὶ Ἰακώβου καὶ Ἰωσῆ μητέρα ὀνομάζουσιν· οὗτοι γὰρ παῖδες μὲν ἦσαν τοῦ Ἰωσὴφ, ἐκ τῆς προτέρας αὐτοῦ γυναικὸς γεννηθέντες, τάχα τῆς τοῦ Κλοπᾶ γυναικός· λέγεται δὲ ἡ θεοτόκος μήτηρ αὐτῶν ὡς μητρυιὰ, γυνὴ γὰρ ἐλογίζετο τοῦ Ἰωσήφ· δευτέρα ἡ Μαγδαληνὴ, ἀφ᾽ ἧς ἐκβεβλήκει ἑπτὰ δαιμόνια ὁ Ἰησοῦς. Τρίτη ἡ τοῦ Κλοπᾶ· καὶ τετάρτη ἡ τοῦ Λαζάρου ἀδελφή. *Prima Deipara, quam & Jacobi & Joses matrem nominant. Illi enim filii fuerunt Josephi, ex priori uxore ei nati, fortasse uxore Cleopæ. Dicitur autem Deipara mater eorum, ut noverca: uxor enim habebatur Josephi. Secunda est Maria Magdalene, è qua ejecit septem dæmonia Jesus. Tertia Cleopæ: & quarta Lazari soror.* In his quædam satis intricata. Labitur Theophylactus, quando vult, Jacobum & Josen fuisse filios Josephi ex priori uxore, Maria Clopæ: quam tamen postea tertiam facit Mariam. Qui hæc Maria uxor esse potuisset Josephi prior, cùm tamen adhuc vixerit in crucifixione Christi, & ei adstiterit Joh. XIX. 25. Quòd dicit, Jacobum & Josen fuisse filios Josephi, ex priori uxore ei natas, id à vero non est prorsus alienum; prout in voce Ἀδελφὸς, sub n. II. ex Antiquitate vidimus. Alii *has quatuor Marias* aliter nobis proponunt. *Prima*, est Virgo Deipara: *secunda*, soror Marthæ & Lazari: *tertia*, Maria Magdalene: *quarta*, Jacobi minoris & Jose mater. Addunt *quintam*, Mariam Cleophæ, vel Cleopæ, uxorem vel filiam. Nos deinceps tantùm agemus *de Maria θεοτόκῳ*, & considerabimus,

II. Varia *Deiparæ epitheta & elogia.* Vocatur,

1. Θεοτόκος, *Deipara.* Vide in θεοτόκος.

2. Ἀειπαρθένος, *semper Virgo.* Vide suo loco.

3. Θεομήτωρ, *Dei mater.* Vide suo loco.

4. Παρθενομήτωρ, *virgo mater.* Vide itidem suo loco.

5. Ἀπειρόγαμος μήτηρ, *mater nuptias non experta.* Aretas in Cap. I. Apocal. p. 890. Ἄγαμος νύμφη, *cælebs sponsa*, à Chrysostomo. Θεογεννήτρια, quæ Deum peperit, in Menologio, sub 4. Februarii. À Cyrillo Alexandr. in Actis Ephesinis, pag. 33. Ἡ ζωοτόκος, ἡ καλλιτόκος, ἡ μεγαλοτόκος, ἡ φαεσφόρος, ἡ παρθένος μήτηρ. *Quæ vitam peperit, quæ pulchritudinem peperit, quæ magnum peperit, quæ lucem attulit, Virgo mater.* Ab eodem ibid. pag. 221. Τὸ σεπτὸν κειμήλιον ἁπάσης τῆς οἰκουμένης· ἡ λαμπὰς ἡ ἄσβεστος· ὁ στέφανος τῆς παρθενίας· τὸ σκῆπτρον τῆς ὀρθοδοξίας· ὁ ναὸς ὁ ἀκατάλυτος· τὸ χωρίον τοῦ ἀχωρήτου· ἡ μήτηρ καὶ παρθένος, *Sanctum illud cimelium totius orbis terrarum: lampas illa inextinguibilis: corona virginitatis: sceptrum orthodoxiæ: templum illud indissolubile: locus illius, qui comprehendi nequit: mater & virgo.* À Gregorio Thaumaturgo Serm. I. in Annunciat. Mariæ, pag. 12. Ὁ λειμὼν τῆς εὐωδίας· ἡ ἄμπελος ἡ ἀειθαλής· ἡ ἀγεώργητος καλλίκαρπος ἄρουρα. *Pratum illud odoris suavissimi, vitis illa semper florens: arvum illud incultum & tamen fertile.* Pag. 16. Δοχεῖον οὐρανίου εὐφροσύνης. *Receptaculum cœlestis lætitiæ.* Pag. 18. Ὁ ἀειθαλὴς τῆς ἀφθαρσίας παράδεισος· παρθένων τὸ καύχημα· μητέρων τὸ ἀγαλλίαμα· φωτὸς ἔνδυμα, καὶ ἀρετῆς ἐφέστιον. *Semper florens integritatis paradisus: virginum gloria: matrum exultatio: lucis amictus, & virtutis pallium.* Sermone III. de Annunciat. pag. 25. Ἔμψυχον τοῦ βασιλέως τῶν ἀγγέλων παλάτιον. *Vivum regis angelorum palatium.* Pag. 28. Ἔμψυχος ναὸς τοῦ Θεοῦ οὐρανοῦ καὶ γῆς ἰσόρροπον οἴκημα· τῆς ἀχωρήτου φύσεως χωρίον εὐρύχωρον. *Vivum Dei templum: cœlo terræque æquiparandum domicilium: locus amplus & spatiosus incomprehensibilis naturæ.*

III. *Aliquot* de eadem *quæstiones.*

1. Quæritur, *An Maria sit appellanda* Θεοτόκος, *Deipara?* Nestorius noluit, eam appellandam esse Θεοτόκον. Sic enim de illo Photius, epist. I. pag. 8. Τὴν τοῦ Χριστοῦ κατὰ σάρκα μητέρα, τὴν παναγίαν παρθένον, τὴν κυρίως καὶ ἀληθῶς τὸν Θεὸν λόγον σεσαρκωμένον τεκοῦσαν, οὐδὲ ταύτην θεοτόκον καλεῖν ἠνέσχετο· ἀλλ᾽ ὥσπερ τὸν υἱὸν ἀπεστέρει τῆς θεότητος· οὕτως ἠλλοτρίου καὶ τὴν γεννησαμένην τῆς θεοτόκου κλήσεως. *Pati noluit, matrem Christi secundùm carnem, sanctissimam nempe Virginem, quæ propriè & verè Deum verbum incarnatum pepererat, Deiparam nominari: sed uti Filium privârat Deitate, ita matrem ejus à titulo Deiparæ alienam fecit.* Anastasius Presbyter, referente Socrate, hist. Eccles. lib. VII. Cap. XXXI. pag. 275. a. Ἐπ᾽ ἐκκλησίας διδάσκων ἔφη, θεοτόκον τὴν Μαρίαν καλείτω μηδείς· Μαρία γὰρ ἄνθρωπος ἦν· ὑπὸ ἀνθρώπου δὲ Θεὸν τεχθῆναι ἀδύνατον, *in Ecclesia docens dixit, Nemo Mariam vocet Deiparam: Maria enim homo erat: ab homine autem Deum pari impossibile est.* Eadem leguntur apud Evagrium, lib. I. Cap. II. pag. 124. a. Docet tamen Socrates, lib. VII. Capite XXXIV. Nestorium tandem in Concilio Ephesino concessisse, eam θεοτόκον esse appellandam. Ἐκ μεταμελείας θεοτόκον τὴν Μαρίαν ἐκάλει, λέγων· λεγέσθω, φησὶν, καὶ θεοτόκος ἡ Μαρία, καὶ παυσάσθω τὰ λυπηρά. *Pœnitentiâ ductus, Mariam vocabat Deiparam, dicens: Dicatur & Deipara Maria, & cessent molestæ contentiones.* Voluit dicendam esse χριστοτόκον, ut in illa voce docemus. Θεοτόκον verò esse, probatur in θεοτόκος.

2. *Quomodo conceperit?* Nempe sine viro, virtute Spiritûs sancti. Justinus M. Apol. ad Antoninum Pium, pag. 148. Οὐ συνουσιασθεῖσα ἡ παρθένος συνέλαβεν· εἰ γὰρ ἐσυνουσιάσθη ὑπὸ ὁτουοῦν, οὐκέτι ἦν παρθένος· ἀλλὰ δύναμις Θεοῦ ἐπελθοῦσα τῇ παρθένῳ, ἐπεσκίασεν αὐτὴν, καὶ κυοφορῆσαι παρθένον οὖσαν πεποίηκε. *Virgo absque consuetudine venerea concepit: si enim cum quoquam consuevisset, non ampliùs virgo fuisset. Verùm virtus Dei super-*

superveniens virgini, illam inumbravit: & virgo cùm esset, ut fœtum gravida in utero ferret, effecit. Ibidem: Ἐπισκιάσαν τὸ πνεῦμα οὐ διὰ συνουσίας, ἀλλὰ διὰ δυνάμεως ἐγκύμονα κατέστησεν. *Inumbrans Spiritus non per consuetudinem veneream, sed potentiâ prægnantem fecit.* Vide verbum Ἐπισκιάζω. Pachymeres in Cap. II. Areopagitæ de cœlesti Hierarchia, pag. 33. ἄσπορος ἐκ τῆς παρθένου σύλληψις, *ex virgine sine semine conceptio.* Contrarium docuerunt hæretici quidam, de quibus in voce Λόγος, sub II. Classe hæreticorum χριστομάχων actum. Inepta est sententia eorum, qui statuerunt B. Virginem per aures concepisse. Ita Gregorius Thaumaturgus orat. in Annunciat. Deiparæ III. pag. 28. Ὁ τοῖς Σεραφὶμ ἀθεώρητος, ὁ πάσαις ταῖς οὐρανίαις δυνάμεσιν ἀκατανόητος, ἰδικὴν συντυχίαν ἐπαγγέλλεται κόρῃ, αὐτοπρόσωπον παρουσίαν μηνύει, μᾶλλον δὲ εἴσοδον διὰ ἀκοῆς ὑπισχνεῖται· καὶ ὁ τὴν Εὔαν καταδικάσας, τὴν αὐτῆς θυγατέρα τοσοῦτον δοξάζειν ἐπείγεται· λέγει γὰρ ἑτοίμασαί μοι τῆς ἀκοῆς τὰς εἰσόδους. *Quem Seraphim intueri nequeunt, quem cunctæ virtutes cœlestes comprehendere intellectu non valent, is suum promittit congressum puellæ, suæque ipsius personæ adventum denunciat imo verò ingressum per auditum pollicetur. Et qui Evam condemnavit, ejus filiam tantopere glorificare contendit; ait enim, paret mihi auditûs ingressum.* Cyrus, Episcopus Cotyæi in Phrygia, apud Nicephorum Callistum hist. Eccles. lib. XIV. Cap. XLVI. pag. 545. ad Smyrnæos in Ecclesia talia verba fecit: Ἄνδρες φίλοι, ἡ γέννησις τοῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ σιωπῇ τιμάσθω, ὅτι ἀκοῇ καὶ μόνῃ συνελήφθη ἐν τῇ ἁγίᾳ παρθένῳ ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος. *Viri amici, nativitas Dei & Servatoris nostri Jesu Christi silentio honoretur, quoniam auditu etiam solo in sancta virgine conceptum est Dei verbum.* Proclus, Patriarcha Constantinop. de Incarnatione Domini: Ὅτε ἡ μὲν ἁγία παρθένος τὴν γαστέρα ἐκίχρα, ὁ δὲ λόγος διὰ ἀκοῆς εἰσεπήδα, τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸν ναὸν ἐζωοπλάστει. *Quando sancta quidem Virgo suum commodavit uterum, Verbum verò per aurem est illapsum, & Spiritus S. vivum efformavit templum.* Felix Papa Romanus ad Petrum Antiochenum: Ὁ γὰρ τοῦ πατρὸς ἐνυπόστατος καὶ Θεὸς λόγος διὰ ἀκοῆς εἰσπηδήσας τῆς ἁγίας παρθένου μυστικῶς τὴν κυοφορίαν εἰργάσατο. *Patris enim intimum substantiale Verbum ac Deus per sanctæ Virginis aures illapsum, conceptionem ineffabiliter operatum est.*

3. *An semper Virgo manserit?* Eunomius & Eudoxius docuerunt, τὸν Ἰωσὴφ μετὰ τὴν ἄφρασον κυοφορίαν συνάπτεσθαι τῇ παρθένῳ, *Josephum post partum ineffabilem conjunctum fuisse Virgini*: ut refert Photius in hist. Eccles. Philostorgii, lib. VI. tm. II. pag. 82. *Hoc ut de Aëtio, Eunomio & Eudoxio nuspiam alibi proditum est, ita Dimoeritarum & Antidicomarianitarū hæreseos id extitit, cujus autorem quidam Apollinarem seniorem, vel ejus Discipulos faciebant, teste Epiphanio hæresi LXXVII. & Helvidianorum, apud Augustinum de hæresibus Cap. LXXXIV.* Sunt verba Clariss. Gothofredi ad Philostorgium. Interim non solus Photius de Eunomio hoc refert: idem facit Basilius M. lib. IV. contra Eunomium, tom. II. pag. 104. Eunomianorum verba sunt: Εἰ πρωτότοκος ὁ υἱὸς, οὐκέτι μονογενής· ἀλλ᾽ ὀφείλει καὶ ἄλλος εἶναι, οὗ πρωτότοκος λέγηται. *Si primogenitus filius, non ampliùs unigenitus: sed alius quoque esse debet, cujus primogenitus dicatur.* Dimœritæ, ut est apud Epiphanium, hæresi LXXVII. pag. 435. dicebant, *Mariam,* μετὰ τὸ γεγεννηκέναι τὸν Χριστὸν, ἐπισυνῆφθαι ἀνδρὶ τῷ Ἰωσὴφ, *postquam Christum peperisset, cum Josepho consuetudinem habuisse.* Idem docebant Antidicomarianitæ, eodem Epiphanio teste, hæresi LXXVIII. pag. 436. De Helvidianis Augustinus, loco suprà dicto, sic: *Helvidiani exorti ab Helvidio ita virginitati Mariæ contradicunt, ut eam post Christum alios etiam filios de viro suo Joseph peperisse contendant.* Hanc verò opinionem suam maximè ex Matth. I. 25. stabilire sunt conati; cujus explicationem, & vindicias produximus in particula Ἕως, num. 4. inde etiam, quia vocetur πρωτότοκος. Quomodo verò *primogenitus* dicatur, in πρωτότοκος pluribus docetur. Beatam autem Virginem, semper mansisse Virginem, veteres magno docent consensu. Chrysostomus Homil. CXLII. tom. V. Ἡ παρθένος καὶ μετὰ τὸ τεκεῖν παρθένος ἔμεινεν, ἐκ τοῦ τεκεῖν μὴ ζημιωθεῖσα τὴν παρθενίαν. *Virgo etiam postquam peperisset virgo mansit, nec ex partu ejus læsa fuit virginitas.* Epiphanius hæresi XXVIII. pag. 55. hoc ipsum fusè probat, tandemque concludit: Οὐδὲ γὰρ ὅτι κέχρηται τῇ παρθένῳ, ὅλως εὑρίσκεται μετὰ τὸ γεγεννηκέναι ἡ παρθένος ἄχραντος. *Neque enim omnino reperitur, Josephum rem habuisse cum B. Virgine postquam inviolata virgo peperisset.* Menologium in Januario: Ἁγνὴ πρὸ τοῦ τόκου, καὶ ἐν τῷ τόκῳ, καὶ μετὰ τὸν τόκον ἀληθῶς. *Casta ante partum, & in partu, & post partum verè.* Non omittendum tamen, quod Basilius M. docet, doctrinam istam, Mariam post partum non mansisse Virginem, pietati nihil officere: interim tamen præstare, perpetuam ejus asserere virginitatem. Ita enim ille Homil. de humana Christi generatione, tom. I. pag. 590. Ἡμεῖς δὲ, εἰ καὶ μηδὲν τῷ λόγῳ τῆς εὐσεβείας παραλυμαίνεται (μέχρι γὰρ τῆς κατὰ τὴν οἰκονομίαν ὑπηρεσίας ἀναγκαία ἡ παρθενία, τὸ δ᾽ ἐφεξῆς ἀπολυπραγμόνητον τῷ λόγῳ τοῦ μυστηρίου καταλείψωμεν·) ὅμως διὰ τὸ μὴ καταδέχεσθαι τῶν φιλοχρίστων τὴν ἀκοὴν, ὅτι ποτὲ ἐπαύσατο εἶναι παρθένος ἡ θεοτόκος, ἐκείνας ἡγούμεθα τὰς μαρτυρίας αὐτάρκεις. *Nos verò, licèt nihil hoc doctrinæ pietatis officeret,* nempe Mariam post natum Messiam non mansisse Virginem; (*nam donec dispensabatur Christi generatio, necessaria erat virginitas. Quid verò postea sit factum ad mysterii hujus doctrinam, non anxiè inquirendum est.*) *Verumtamen ne hoc eorum, qui Christum amant, ferre cogantur aures, quod Deipara aliquando desierit esse virgo, has rationes sufficere putamus.*

4. *An clauso pepererit utero?* Affirmant quidam ex veteribus: ut Chrysostomus Homil. CXLII. tom. V. pag. 891. Ὁ Χριστὸς προῆλθεν ἐκ μήτρας, καὶ ἄλυτος ἔμεινεν ἡ μήτρα· ὁ γὰρ ἄνευ σπέρματος ἐν τῇ παρθένῳ ἐμψυχώσας ἑαυτῷ ναὸν, αὐτὸς καὶ ἄλυτον διετήρησε τὴν μήτραν, ὡς Θεός. *Christus ex utero prodiit, & non apertus fuit uterus: qui enim sine semine in virgine sibi ipsi templum animavit, ipse etiam indissolubilem servavit uterum, ut Deus.* Hesychius, Presbyter Jerosolymitanus, in Biblioth. Photii, Cod. CCLXXV. pag. 1529. dicit, παρθένος τίκτουσα κεκλεισμένων τῶν ὀργάνων τῆς φύσεως. *Virgo pariens clausis naturæ organis.* Arnulfus Lexoviensis:

Nec reserat partus signati claustra pudoris
Absque viro genitus, editus absque via.

Alii concedunt, eam aperto peperisse utero. Vide aliquot testimonia in voce Λοχεία. Hîc addimus sequentia. Methodius Homil. de Simeone & Anna: Ἀνέβη ἐπὶ τὸ ἱερὸν ἡ ἱερὰ μήτηρ, ἐμφανίσαι τῷ νόμῳ ξένον θαῦμα, καὶ τὸν ζητούμενον τόκον, τὸν διανοίξαντα μήτραν παρθενίας, καὶ κλεῖθρα παρθενίας μὴ διαρρήξαντα. *Ascendit in templum sancta Mater, ut ostenderet Legi insolitum miraculum, & quæsitum partum, qui uterum virginitatis aperuit, & claustra virginitatis non disrupit.*

5. *An sine dolore pepererit?* Plerique affirmant. Damascenus Orthod. fidei lib. IV. Cap. XV. p. 329. *Maria peperit* ἀνωδίνως ὑπὲρ θεσμὸν γεννήσεως, *sine*

dolore supra legem generationis. Balsamon ad Canon. LXXX. Trullanum, pag. 456. dicit *Mariam peperisse* τὸν Θεὸν λόγον σαρκὶ ἄνευ ὠδίνων μητρικῶν, *Deum Verbum in carne sine doloribus uteri.* Apud Pachym. in Epist. IV. Dionysii Areopagitæ, pag. 257. *Christus dicitur ex Maria* ἀνωδίνως ἀποτεχθῆναι, *sine ullo dolore esse natus.* Negat Aretas, qui in Cap. XII. Apocal. pag. 951. scribit, *Mariam* ἀληθῶς ὠδινῆσαι καὶ τεκεῖν, ἀλλ᾽ οὐ φαντασίᾳ, *verè doloribus partûs tentatam fuisse & peperisse, non per phantasiam.* Chrysostomus Homil. VIII. in Matth. pag. 52: de partu virgineo sic scribit: Καὶ κύησις γίνεται, καὶ ἐννεαμηνιαῖος χρόνος, καὶ ὠδῖνες, καὶ τόκος, καὶ γαλακτοτροφία. *Tumor uteri cernitur, & novem mensium tempus volvitur, & ipse partus absolvitur cum dolore, & nutrimentum lactis adhibetur.*

6. *Quomodo dicatur* γυνὴ, *uxor Josephi.* De eo jam diximus in voce Γυνὴ, num. III. Addimus hîc alia. Chrysostomus Homil. IV. in Matth. pag. 24. Γυναῖκα τὴν μνηστὴν λέγει ἡ γραφὴ, ὥσπερ καὶ γαμβροὺς εἴωθε λέγειν καὶ πρὸ τοῦ γάμου τοὺς μνηστῆρας. *Uxorem scriptura vocat sponsam, quemadmodum & generos appellare solet etiam ante nuptias, sponsos.* Sponsam conjugem vocari notat Servius ad illa Virgilii,

Conjuge prærepta. -- --

Idem ad ea,

Et gener auxilium Priamo Phrygibusque ferebat:

Secundùm spem illius dictum est. Gener *dicitur & qui est, & qui esse vult.* Origenes in Catena, ad v. 12. Cap. II. Joh. pag. 75. Καθ᾽ ὁμολογίας, γυνὴ αὐτοῦ ἡ Μαριὰμ ἐχρημάτισε. Corderius interpretatur: *Communi æstimatione Maria illius* (Josephi) *uxor habebatur.* Imperitè. Καθ᾽ ὁμολογίας est *secundùm pactum, assensum, stipulationem.* Vult ergo Origenes, Mariam propterea Josephi uxorem fuisse appellatam, quia jam sponsalia intercesserant. Photius Epist. CLXXXII. pag. 271. Γυναῖκας ἔθος ἦν καλεῖν παλαιὸν, καὶ ἃς μόνος ὁ τῆς μνηστείας δεσμὸς συνεδέσμει· κἂν ὁ τῆς ὁμιλίας αὐταῖς οὐκ ἐγινώσκετο νόμος. *Uxores vocare ab antiquo usu est etiam eas, quas vinculum sponsale solum colligabat: licèt congressus lex non fuerit observata.*

7. *An Maria fuerit mortua?* Epiphanius hæresi LXXVIII. pag. 440. dubitanter loquitur, quando dicit in Scriptura non reperiri οὔτε θάνατον Μαρίας, οὔτε εἰ τέθνηκεν, οὔτε εἰ μὴ τέθνηκεν, οὔτε εἰ τέθαπται, οὔτε εἰ μὴ τέθαπται, *neque mortem Mariæ, neque num mortua sit, neque annon sit mortua, neque an sit sepulta, vel non sepulta.* Paulò pòst: Οὐ πάντως δὲ ὁρίζομαι τοῦτο; καὶ οὐ λέγω, ὅτι ἀθάνατος ἔμεινεν, ἀλλ᾽ οὔτε διαβεβαιοῦμαι εἰ τέθνηκεν. *Verùm illud non omnino definio, neque dico, eam mansisse immortalem* seu *à morte immunem, neque verò etiam affirmo, eam esse mortuam.* Alii tamen disertè affirmant, eam esse mortuam. Dionysius Areopagita Cap. III. de div. Nominibus, sectione II. pag. 452. asserit, Apostolos, cum aliis discipulis, exequiis B. Virginis interfuisse. Ἡνίκα καὶ ἡμεῖς, ὡς οἶσθα, καὶ αὐτὸς, καὶ πολλοὶ τῶν ἱερῶν ἡμῶν ἀδελφῶν, ἐπὶ τὴν θέαν τοῦ ζωαρχικοῦ καὶ θεοδόχου σώματος συνεληλύθαμεν, παρῆν δὲ καὶ ὁ ἀδελφόθεος Ἰάκωβος, καὶ Πέτρος, ἡ κορυφαία καὶ πρεσβυτάτη τῶν θεολόγων ἀκρότης, εἶτα ἐδόκει μετὰ τὴν θέαν ὑμνῆσαι τοὺς ἱεράρχας ἅπαντας, ὡς ἕκαστος ἦν ἱκανὸς, τὴν ἀπειροδύναμον ἀγαθότητα τῆς θεαρχικῆς ἀσθενείας. *Cùm & nos, ut nôsti,* (ita Hierotheum compellat) *& ipse, plurimique sanctorum fratrum nostrorum, ad corpus illud, quod dedit principium vitæ, Deumque susceperat, contuendum venissemus; aderat autem & frater Domini Jacobus, & Petrus, suprema ista atque antiquissima summitas Theologorum, placuissetque post contuitum Antistitibus omnibus, pro virili cuique sua, infinitâ potentiâ præditam divinæ imbecillitatis bonitatem collaudare.* Pachymeres in Paraphrasi, pag. 459. dicit, hæc περὶ τῆς κοιμήσεως τῆς παναγίας δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου, *de obdormitione sanctissimæ Dominæ nostræ Deiparæ* intelligenda esse. Modestus, Archiepiscopus Jerosol. orationem scripsit, quæ continet ἐγκώμιον εἰς τὴν κοίμησιν τῆς παναγίας θεοτόκου, *Encomium in obdormitionem sanctissimæ Deiparæ;* cujus meminit Photius in Bibliotheca sua, Cod. CCLXXV. pag. 1528. Vide etiam, quæ in voce Κοίμησις, dicta sunt.

8. Gravissima restat quæstio, *Num B. Virgo sit adoranda?* Collyridiani, ut patet ex Epiphanio, hæresi LXXVII. & LXXVIII. B. Virginem Mariam divino honore colebant. Quam eorum hæresin sanctus Pater fortissimis oppugnat argumentis. Extiterant quidem in Arabia, Virginitati Mariæ adeò infensi, ut assererent, eam post natum Christum; ut vidimus quæst. tertia: viro suo Josepho commixtam fuisse. Atqui hi ob assertionis illius pertinaciam, hæretici sunt habiti, & appellati Ἀντιδικομαριανῖται. Contra eorum hæresin Epiphanius epistolam scripsit ad Christianos Arabas, quæ exstat hæresi LXXVIII. pag. 436. In ea epistola, prope finem, mentionem facit oppositi erroris Collyridianorum, itidem in Arabia, ad alteram extremitatem prolabentium. Τὸ ἕτερον, inquit, pag. 444. τεθαυμάκαμεν πάλιν ἀκηκοότες· ἄλλους γὰρ πάλιν ἀφραίνοντας εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς αὐτῆς ἁγίας ἀειπαρθένου ὑπόθεσιν, ἀντὶ Θεοῦ ταύτην παρεισάγειν ἐσπουδακότας, καὶ σπουδάζοντας, καὶ ἐν ἐμβροντήσει τινὶ καὶ φρενοβλαβείᾳ φερομένους, &c. *Admirati sumus, cùm aliud rursus audivissemus, alios nimirum rursus ita desipere, ut in tractatione de ipsa sancta semper-Virgine, pro Deo hanc introducere studuerint, & adhuc studeant, & furore quodam & amentiâ ducantur, &c.* Pag. 445. Ἤτοι γὰρ ἀπέθανεν ἡ ἁγία παρθένος, καὶ τέθαπται, ἐν τιμῇ αὐτῆς ἡ κοίμησις, καὶ ἐν ἁγνείᾳ ἡ τελευτὴ, καὶ ἐν παρθενίᾳ ὁ στέφανος, ἤτοι ἀνῃρέθη, καθὼς γέγραπται. Καὶ τὴν ψυχὴν αὐτῆς διελεύσεται ῥομφαία· ἐν μάρτυσιν αὐτῆς τὸ κλέος, καὶ ἐν μακαρισμοῖς τὸ ἅγιον αὐτῆς σῶμα, δι᾽ ἧς. φῶς ἀνέτειλε τῷ κόσμῳ· ἤτοι δὲ ἔμεινε· καὶ γὰρ οὐκ ἀδυνατεῖ τῷ Θεῷ πάντα ποιεῖν, ὅσαπερ βούλεται. Τὸ τέλος γὰρ αὐτῆς οὐδεὶς ἔγνω. Πέρα τοῦ δέοντος οὐ χρὴ τιμᾶν τοὺς ἁγίους, ἀλλὰ τιμᾶν τὸν αὐτῶν δεσπότην. Παυσάσθω τοίνυν ἡ πλάνη τῶν πεπλανημένων. Οὔτε γὰρ Θεὸς ἡ Μαρία, οὔτε ἀπ᾽ οὐρανοῦ ἔχουσα τὸ σῶμα, ἀλλ᾽ ἐκ συλλήψεως ἀνδρὸς καὶ γυναικός. *Sive enim mortua est sancta Virgo & sepulta, in honore ipsius dormitio, & in castitate mors, & in virginitate corona; sive interfecta est, velut scriptum est,* Animam ipsius pertransibit gladius: *inter martyres est ipsius gloria, & in beatitudinibus sanctum ipsius corpus, per quam lux exorta est mundo: sive mansit: nam non est impossibile Deo omnia facere quæ vult: finis enim ipsius nemini notus est. Non convenit colere sanctos ultra decorum, sed honorare ipsorum Dominum. Cesset itaque error seductorum. Neque enim Deus est Maria, neque è cœlo habet corpus, sed ex conceptione viri & mulieris.* Eandem Collyridianorum hæresin rursum oppugnat Epiphanius, hæresi LXXIX. ubi pag. 447. Ναὶ μὴν ἅγιον ἦν τὸ σῶμα τῆς Μαρίας, οὐ μὴν Θεός· ναὶ δὴ παρθένος ἦν ἡ παρθένος καὶ τετιμημένη, ἀλλ᾽ οὐκ εἰς προσκύνησιν ἡμῖν δοθεῖσα, ἀλλὰ προσκυνοῦσα τὸν ἐξ αὐτῆς σαρκὶ γεγεννημένον, ἀπὸ οὐρανῶν δὲ ἐκ κόλπων πατρῴων παραγενόμενον. *Revera sanctum erat corpus Mariæ, non tamen Deus. Revera virgo erat ipsa, Virgo, & honorata, sed non ad adorationem nobis data: sed ipsa adorans eum, qui ex ipsa, carne genitus est; de cœlis verò ex sinibus paternis accessit.* Pag. 448. Ποία δέ τις γραφὴ διηγήσατο περὶ τούτου; ποῖος προφητῶν ἐπέτρεψεν ἄνθρωπον προσκυνεῖσθαι, οὐ μὴν γυναῖκα λέγειν; ἐξαίρετον μὲν γάρ ἐστι τὸ σκεῦος, ἀλλὰ γυνὴ, καὶ οὐδὲν τὴν φύσιν παρηλλαγμένη, τὴν δὲ γνώμην καὶ τὴν αἴ-

σθησιν

ϑῆσιν ἐν τιμῇ τετιμημένη, ὥσπερ τὰ σώματα τῶν ἁγίων, &c. *Quæ verò Scriptura de hoc narravit? quis Prophetarum permisit hominem adorari, nedum mulierem? Eximium equidem est vas, sed mulier, & nihil à natura immutata, verùm & intellectu & sensu in honore honorata, velut corpora sanctorum, &c.* Pag. 449. Ἐν τιμῇ ἔσω, ὁ δὲ πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα προσκυνείσθω, τὴν Μαρίαν μηδεὶς προσκυνείτω. Οὐ λέγω γυναικὶ, ἀλλ' οὐδὲ ἀνδρὶ, Θεῷ προσέτακται τὸ μυστήριον. *Sit in honore Maria: Pater, & Filius, & Spiritus sanctus adoretur. Mariam nemo adoret. Non dico mulieri, imò neque viro: sed uni Deo debetur hoc mysterium.* Item: Καὶ εἰ καλλίστη ἡ Μαρία, καὶ ἁγία, καὶ τετιμημένη, ἀλλ' οὐκ εἰς τὸ προσκυνεῖσθαι. *Etsi pulcherrima est Maria, & sancta, & honorata, at non ad adorationem.* Pag. 450. Ἡ Μαρία ἐν τιμῇ, ὁ Κύριος προσκυνείσθω. *Maria in honore sit, Dominus adoretur.* Vide ibidem longè plura. Nec obest, quòd vocatur δέσποινα ἡμῶν, *Domina nostra.* Nam seculo septimo, & sexto etiam inoleverat consuetudo sic loquendi de hominibus mortalibus, quamvis neque eorum adorationem aut invocationem, neque servitutis debitum importaret hæc locutio. Actiones omnes Synodi Constantinopolitanæ sub Menna celebratæ hoc inchoantur exordio. Post consulatum: Προκαθεζομένου τοῦ δεσπότου ἡμῶν, τοῦ ἁγιωτάτου καὶ μακαριωτάτου ἀρχιεπισκόπου καὶ πατριάρχου, Μηνᾶ, ἐν τῷ Μεσαύλῳ τῷ δυτικῷ τοῦ σεβασμίου οἴκου τῆς δεσποίνης ἡμῶν, τῆς ἁγίας ἐνδόξου θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, &c. *Præsidente Domino nostro, sanctissimo ac beatissimo Archiepiscopo & Patriarcha Menna, in Mesaulio dytico* (seu meditullio aulæ occiduo,) *venerabilis domûs Dominæ nostræ, sanctæ & gloriosæ Deiparæ, semper Virginis Mariæ, &c.* Cyrus etiam, Patriarcha Alexandrinus, Sergium Patriarcham Constantinopolit. vocat ἴδιον δεσπότην, *Dominum suum.* Quis autem primus statuerit, B. Virginis in precibus mentionem esse faciendam, non consentiunt autores. Methodius in Chronico, pag. 80. id tribuit Martyrio, Episcopo Antiocheno, qui tempore Zenonis vixit, vel Leonis minoris: Πρῶτον ἐπενόησεν, ἐν ἑκάστῃ εὐχῇ τὴν θεοτόκον ὀνομάζεσθαι. *Primùm excogitavit, in quavis precatione Deiparam nominari.* Nicephorus verò Callistus hist. Eccles. lib. XV. Cap. XXVIII. pag. 634. id Petro Gnapheo, homini hæretico, Templi sanctæ Bassæ martyris apud Chalcedonem Bithyniæ Presbytero, qui eodem tempore vixit, tribuit his verbis: Ἐπενόησεν, ἐν πάσῃ εὐχῇ, τὴν θεοτόκον κατονομάζεσθαι, καὶ ταύτης τὴν θείαν κλῆσιν ἐπικαλεῖσθαι. *Excogitavit, ut in omni precatione Deipara nominaretur, & divinum ejus nomen invocaretur.* Dignus scilicet Μαριολατρείας autor, quem Ecclesia imitetur orthodoxa.

Μάρτυς.

I. *Stricta significatione Martyr* est *Christus*, qui Apocal. I. 5. vocatur ὁ μάρτυς ὁ πιστὸς, *fidus ille testis.* Hoc agnoverunt Martyres Lugdunenses & Viennenses, qui noluerunt vocari Μάρτυρες, sed ὁμολόγοι, ut patet ex epistola fidelium Lugdunensium apud Eusebium, hist. Eccles. lib. V. Cap. II. pag. 48. a. Οὔτ' αὐτοὶ μάρτυρας ἑαυτοὺς ἀνεκήρυττον, οὔτε μὴν ἡμῖν ἐπέτρεπον τούτῳ τῷ ὀνόματι αὐτοὺς προσαγορεύειν αὐτούς. Ἀλλ' εἴ ποτέ τις ἡμῶν δι' ἐπιστολῆς, ἢ διὰ λόγου μάρτυρας αὐτοὺς προσεῖπε, πικρῶς ἐπέπλησσον. Ἡδέως γὰρ παρεχώρουν τὴν τῆς μαρτυρίας προσηγορίαν τῷ Χριστῷ, τῷ πιστῷ καὶ ἀληθινῷ μάρτυρι, καὶ πρωτοτόκῳ ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀρχηγῷ τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπεμιμνήσκοντο τῶν ἐξεληλυθότων ἤδη μαρτύρων, καὶ ἔλεγον, ἐκεῖνοι ἤδη μάρτυρες, οὓς ἐν τῇ ὁμολογίᾳ ὁ Χριστὸς ἠξίωσεν ἀναληφθῆναι, ἐπισφραγισάμενος αὐτῶν διὰ τῆς ἐξόδου τὴν μαρτυρίαν· ἡμεῖς δὲ ὁμολόγοι μέτριοι καὶ ταπεινοί. *Neque se ipsi martyres vocabant, neque nobis permittebant, ut eos nomine isto compellaremus. Quod si quis nostrum per epistolam, vel in sermone martyres eos nominâsset, acriùs id reprehendebant. Libenter enim martyrii appellationem cedebant Christo, fido & vero testi, & primogenito ex mortuis, & duci autorique vitæ Dei; faciebant quoque mentionem martyrum jam defunctorum, dicebantque, illos jam esse martyres, quos Christus in confessione dignatus sit ad se recipere, obsignato eorum per mortem martyrio: se verò confessores viles & abjectos.* Eadem leguntur apud Nicephorum Callistum, hist. Eccles. lib. IV. Cap. XVIII. pag. 312. Chrysostomus Homil. CLXVI. tom. V. Εἰ θέλεις καὶ σὺ τιμῆσαι τὸν μάρτυρα, τίμησον τὸν ὑπὸ τοῦ μάρτυρος μαρτυρηθέντα. *Si etiam tu vis honorare Martyrem, honora eum, qui sub Martyre* (Christo) *martyrium subiit.* Hinc Greg. Nazianzenus Orat. XVIII. pag. 276. *Christum* vocat πρῶτον μάρτυρα, *primum Martyrem.*

II. *Latiori significatione* vocantur *Martyres*, qui cruciatus acerbissimos, atque adeò mortem ipsam pro nomine Dei & Christi sunt perpessi: *qui*, ut loquitur Eusebius præfat. in histor. Eccles. pag. 1. a. τὸν δι' αἵματος καὶ βασάνων ὑπὲρ θείου λόγου διεξῆλθον ἀγῶνα, *subierunt certamen per sanguinem & varios cruciatus pro Dei verbo.* Vel, ut describuntur apud Ammianum lib. XXII. *qui deviare à religione compulsi, pertulere cruciabiles pœnas, ad usque gloriosam mortem intemerata fide progressi.* Augustinus lib. X. de Civit. Dei, Cap. XXI. *Hos*, inquit, *multò eloquentiùs, si Ecclesiastica loquendi consuetudo pateretur,* nostros Heroas *vocaremus.* Constitut. Apostol. lib. V. Cap. IX. pag. 923. Ὁ ἐν μαρτυρίῳ ἐξελθὼν ἀψευδῶς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, οὗτος ἀληθινὸς μάρτυς ἀξιόπιστος ἐν οἷς συνηγωνίσατο τῷ λόγῳ τῆς εὐσεβείας διὰ τοῦ οἰκείου αἵματος. *Qui per martyrium pro veritate sine omni fallacia vitam finit, hic verus Martyr fide dignus, quia pro verbo pietatis, proprio sanguine effuso, certavit.* Talis in Veteri Testamento *Abel*, qui hinc πρωτομάρτυς vocatur à Chrysostomo, ut habes in voce Ἄβελ. Tales multi *Prophetæ & Johannes Baptista*, de quibus Augustinus in Psal. CXL. *Prophetæ & Johannes Baptista Martyres sunt, qui, si non pro nominis Christi confessione, tamen pro veritate occisi sunt.* Tales, ut infinitos alios omittam, *infantes Bethlehemitici* Matth. II. Quanquam enim ἀκύρως nimis & καταχρηστικῶς *Martyres* dicantur; utpote *in quibus interfectio fuit, confessio non fuit*; quique *in præmium regni sine conscientia pervenere martyrii*; ut Eucherius, an quis alius Eusebii Emesseni nomine emissus, ad populum Conc. XI. *Martyrum* tamen & illi nomine ab antiquis frequenter insigniuntur. Nam illi quoque occisi sunt propter Christum: hinc *in honorem martyrum receptos, commendat Ecclesia*, ait Augustinus de lib. arbitrorum lib. III. Cap. XXIII. Et Prudentius:

Salvete flores martyrum,
Quos lucis ipso in limine
Christi insecutor sustulit,
Ceu turbo nascentes rosas.

Tertullianus adv. Valentin. Cap. II. *Infantes testimonium Christi sanguine litaverunt.* Cyprianus lib. IV. Epist. VI. *Christi nativitas à martyriis infantium statim cepit, ætas necdum habilis ad pugnam, idonea extitit ad coronam.* Et Petrus Ravennas, qui & Chrysologus dictus, Serm. CLIII. *Verè gratiæ Martyres; confitentur tacentes, nescientes pugnant, vincunt inscii, moriuntur inconscii, ignari tollunt palmas, coronas rapiunt ignorantes, infantia passionis ignara, martyrii palmas rapuit & coronas.* Cyrillus autem Jerosol. Catechesi Illum. XI. pag. 127. eos propriè *Martyres* censet appellandos, qui sub An-

Antichristo mortem sint perpessuri. Ὑπὲρ πάντας μάρτυρας ἐγὼ φημὶ εἶναι τοὺς τότε μάρτυρας· οἱ μὲν γὰρ πρὸ τούτου, μόνοις ἀνθρώποις ἐπάλαισαν, οἱ δὲ ἐπὶ τοῦ ἀντιχρίστου, αὐτῷ τῷ σατανᾷ αὐτοπροσώπως πολεμήσουσιν. *Ego omnes martyres superare dixerim eos, qui tunc martyres erunt: nam qui antea fuerunt, cum hominibus tantùm certârunt: qui verò tempore Antichristi patientur, cum ipso pugnabunt satana.* Suos quoque se *Martyres* habere dixerunt *Marcionitæ.* Sic enim de illis Eusebius hist. Eccles. lib. V. Cap. XVI. pag. 52. b. Πρῶτοι οἱ ἀπὸ τοῦ Μαρκίωνος αἱρέσεως Μαρκιωνισταὶ καλούμενοι, πλείστους ὅσους ἔχειν Χριστοῦ μάρτυρας λέγουσιν· ἀλλὰ τὸν Χριστὸν αὐτὸν κατὰ ἀλήθειαν οὐχ ὁμολογοῦσι. *Primi ab hæresi Marcionis Marcionitæ dicti, plurimos se Christi Martyres habere dicunt: verùm ipsum Christum non verè confitentur.*

De veris autem *Martyribus* sequentia notamus:

1. *Alia* eorum *nomina & epitheta.* Chrysostomus Homil. XXIII. tom. V. vocat ἀθλητὰς καὶ στεφανίτας, *pugiles & athletas coronatos.* Idem Homil. de Barlaam, quæ est Homil. LXIX. tom. ejusd. ἀθλητὰς τῆς εὐσεβείας, *pietatis athletas:* item ἀγωνιστὰς τῆς ἀληθείας, *propugnatores veritatis.* Eusebius hist. Eccles. lib. VIII. Cap. X. pag. 87. a. χριστοφόρους μάρτυρας, *martyres Christi notas in corpore ferentes.*

2. *Martyres non sunt adorandi, sed imitatione honorandi.* Chrysostomus Homil. XCI. tom. V. pag. 619. Τιμὴ μάρτυρος, μίμησις μάρτυρος. *Honor martyris, imitatio martyris.* Idem, Homil. CLXVI. tom. V. Τιμὴ μάρτυρος, ἡ φυλακὴ τῆς πίστεως. *Ille martyrem honorat, qui fidem retinet.* Isidorus Pelusiota Epist. CLXXXIX. lib. I. pag. 56. Καλὸν μὲν τὸ τιμᾶν τοὺς μάρτυρας τῆς εὐσεβείας τοῖς ἀναθήμασι· κρεῖττον δὲ τὸ θεραπεύειν αὐτοὺς οἷς ἐποίησαν κατορθώμασι. *Pulchrum quidem est, martyres donariis honorare: at præstantius est, eos, per ea, quæ cum virtute ac laude gesserunt, colere.* Iterum Chrysostomus in Biblioth. Photii, Cod. CCLXXIV. pag. 1520. Ἐγκωμιάζονται μάρτυρες, οὐχ ἵνα αὐτοὶ τὸν ἔπαινον λάβωσιν, ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς διὰ τῶν ἐπαίνων διαναστῶμεν πρὸς τὴν μίμησιν. *Celebrantur martyres, non ut ipsi laudem accipiant, verùm ut nos per eorum laudes ad imitationem accendamur.* Cùm apud Eusebium, hist. Eccles. lib. IV. Cap. XV. pag. 39. a. Judæi & Gentiles impedire conarentur, ne Polycarpi corpus fidelibus Smyrnensibus traderetur, hoc usi sunt argumento: Μὴ ἀφέντες τὸν ἐσταυρωμένον, τοῦτον ἄρξωνται σέβειν. *Ne relicto crucifixo, hunc colere incipiant.* Quid ad hæc Smyrnenses? Simpliciter negant fieri posse, ut alium præter Christum colant, Martyres verò à se amari profitentur. Ἀγνοοῦντες ὅτι οὔτε τὸν Χριστόν ποτε καταλιπεῖν δυνησόμεθα, τὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ παντὸς κόσμου τῶν σωζομένων σωτηρίας παθόντα, οὔτε ἕτερόν τινα σέβειν. Τοῦτον μὲν υἱὸν ὄντα τοῦ Θεοῦ, προσκυνοῦμεν. Τοὺς δὲ μάρτυρας, ὡς μαθητὰς τοῦ Κυρίου, καὶ μιμητὰς ἀγαπῶμεν ἀξίως, ἕνεκα εὐνοίας ἀνυπερβλήτου τῆς εἰς τὸν ἴδιον βασιλέα καὶ διδάσκαλον. Christophorsonus, homo Papista, ita interpretatur: *Illud quidem miseri penitus ignorabant, nimirum nos non aliquando in animum posse inducere, ut Christum deseramus, qui pro salute omnium, qui in toto mundo salvi sint futuri, crucis tormenta perpessus sit; vel alium quempiam aliquando colamus ut Deum. Illum enim, qui verè Dei Filius est, adoramus. Martyres autem, ut discipulos & imitatores Domini, propter incredibilem eorum benevolentiam, quam in proprium Regem & Magistrum declaraverunt, meritò amplexamur.* Non potuit concoquere, quòd Christiani negarent, sese præter Christum quempiam adorare sive colere religiosè, itaque mollivit, addens, *ut Deum:* quod in Græco contextu prorsus non apparet. Chrysostomus Homil. LXIX. tom. V. quæ est de Martyre Barlaam: Εἴ τις βούλοιτο ἐπαινεῖν μάρτυρας, μιμείσθω μάρτυρας· εἴ τις βούλεται ἐγκωμιάζειν τοὺς ἀθλητὰς τῆς εὐσεβείας, ζηλούτω τὸν ἐκείνων πόνον. *Si quis vult laudare martyres, imitetur martyres: si quis vult honorare pietatis athletas, eorum æmuletur laborem.* Plura vide in voce Λείψανον.

III. *Latissima significatione* vocantur *Martyres,*

1. qui ob nomen Christi in carcere moriuntur, vel in fuga, aut in solitudine à latronibus, aut bestiis occiduntur, vel ob rerum necessariarum inopiam intereunt, vel quacunque correpti ægritudine extinguuntur. Cyprianus Epist. XXXVII. seu lib. III. Epist. VI. pag. 68. *Corporibus etiam omnium, qui etsi torti non sunt in carcere, tamen glorioso exitu mortis excedunt, impertiatur & vigilantia, & cura propensior. Neque enim virtus eorum aut honor minor est, quò minùs ipsi quoque inter beatos martyres aggregentur.* Idem Epist. LVI. seu lib. IV. Epist. VI. pag. 126. *Non moveatur ad fugæ illius horrorem, nec recedens & latens deserti loci solitudine terreatur. Solus non est, cui Christus in fuga comes est. Solus non est, qui templum Dei servans, ubicunque fuerit, sine Deo non est. Et si fugientem in solitudine ac montibus latro oppresserit, fera invaserit, fames aut sitis aut frigus afflixerit, vel per maria præcipiti navigatione properantem tempestas, ac procella submerserit. Spectat militem suum Christus ubicunque pugnantem, & persecutionis causâ pro nominis sui honore morienti præmium reddit, quod daturum se in persecutione promisit. Nec minor est martyrii gloria, non publicè & inter multos periisse; cùm pereundi caussa sit propter Christum perire. Sufficit ad testimonium martyrii sui, testis ille qui probat martyras & coronat.*

2. qui propter veram pietatem, aut Christi nomen, ea subierunt supplicia, per quæ mori eos necesse erat, nisi divino miraculo conservarentur, etiamsi, divinâ eos providentiâ miraculosè protegente, non morerentur. Hoc sensu Athanasius in Synopsi Scripturæ, dicit Danielem narrare περὶ τοῦ μαρτυρίου, *de martyrio, Sadrach, Mesach & Abednego.* Et de iisdem loquens, Orat. III. contra Arianos: Οἱ ἐν Βαβυλῶνι γενόμενοι μάρτυρες, *martyres illi Babylonii,* nempe, *Ananias, Azarias, Misaël.* Huc etiam referri possunt *Confessores,* ὁμολογηταὶ, qui tempore persecutionis, propter Christi nomen tormenta perpessi erant, mori parati, etsi postea superstites manerent. De talibus Chrysostomus in Psal. XCVI. Τὸ μαρτύριον οὐ τῇ ἀποβάσει κρίνεται μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ προθέσει· οὐκ ἐπειδὰν ἀποτμηθῇ ὁ μάρτυς, τότε γίνεται μάρτυς, ἀλλ' ἀφ' οὗ ἂν τὴν πρόθεσιν ἐπιδείξηται τῆς ὁμολογίας, μάρτυς ἐστὶ, κἂν μὴ πάθῃ τὰ μάρτυρος. *Martyrium non tantùm judicatur ex eventu, sed etiam ex proposito. Non si truncetur Martyr, tum fit Martyr, sed ex quo propositum confessionis demonstrârit, Martyr est, etiamsi Martyris tormenta non sustineat.* Idem, Homil. VI. contra Judæos, tom. VI. pag. 364. Πόσοι πολλάκις μαρτυρίου στέφανον ἐπεθύμησαν λαβεῖν; τοῦτο ἀπηρτισμένος ἐστὶ μαρτυρίου στέφανος, οὐ γὰρ τὸ κελευσθῆναι θῦσαι, εἶτα ἑλέσθαι μᾶλλον ἀποθανεῖν ἢ θῦσαι, ποιεῖ μάρτυρα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτιοῦν φυλάττοντα μόνον, δυνάμενον θάνατον ἐπισπάσασθαι, μαρτύριόν ἐστι σαφές. *Quàm multi frequenter optârunt martyrii coronam accipere? Hæc est perfecta martyrii corona: Non enim id modò facit martyrem si quis jussus est sacrificare, & deinde malit mori quàm sacrificare; sed etiam, si quis servet quodcunque, quod mortem potest accersere, manifestum est martyrium.* Postea subjecit exemplum *Abelis, & Johannis Baptistæ,* qui mortui sunt, uterque propter veram erga Deum pietatem. Hoc tamen dicto vult Chrysostomus, eos etiam vocandos esse *Martyres,* qui, etiamsi mortem non subeant, ea tamen, amore nimirum Dei incitati,

pati, faciunt, quæ eos in vitæ discrimen præcipitare possent. Athanasius Orat. I. contra Arianos, tom. I. pag. 303. Οὐ μόνον τὸ μὴ θύσαι λίβανον, δείκνυσι μάρτυρας, ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ ἀρνήσασθαι τὴν πίστιν ποιεῖ τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως λαμπρόν. *Non tantùm non offerre thus, martyris indicium est, sed etiam non negare fidem conscientiæ testimonium clarissimum reddit.* Patriarcha Constantinop. in Concilio Florentino, Sect. III. Cap. XVI. pag. 60. dicit: Καὶ ἢ μαρτυρικῶς τελειωθησόμεθα, ἢ μάρτυρες ἐσόμεθα τῇ προαιρέσει. *Atq; vel moriemur Martyres consummati, vel Martyres erimus proposito & voluntate.* Ita Greg. Nazianzenus Orat. XX. pag. 319. *voluntate Martyres*, appellat ζῶντας μάρτυρας, *vivos Martyres*, ubi de Maximini persecutione sic scribit: Τοῦτον πολλοὶ μὲν ὑπερέσχον τῶν ἡμετέρων ἀγωνιστῶν, καὶ μέχρι θανάτου διηγωνισμένοι, καὶ πρὸ θανάτου μικρὸν, τοσοῦτον ἀπολειφθέντες, ὅσον ἐπιβιῶναι τῇ νίκῃ, καὶ μὴ συναπελθεῖν τοῖς παλαίσμασιν· ἀλλ' ὑπολειφθῆναι τοῖς ἄλλοις, ἀλεῖπται τῆς ἀρετῆς, ζῶντες μάρτυρες, ἔμπνοοι στῆλαι, &c. *Hunc athletarum quidem nostrorum multi superârunt, & ad mortem usq; decertantes, & pene usq; ad mortem; hactenus videlicet relicti, ut victoriæ suæ superstites essent, nec cum ipsis certaminibus abscederent, sed aliis virtutis aliptæ, vivi Martyres, spirantes columnæ, &c.* Talis Martyr Johannes Evangelista, de quo Martyrologium Romanum, ad diem sextum Maji: *Romæ sancti Johannis ante portam Latinam, qui ab Epheso jussu Domitiani vinctus Romam perductus, & judicante Senatu, ante eandem portam in olei ferventis dolium missus, purior & vegetior inde exiit, quàm intravit.* Vide plura in voce Ἰωάννης, num. I. 2. Quomodo verò vaticinium Christi Matth. XX. 23. de ejus Martyrio impletum sit, cùm solus Apostolorum morte naturali fuerit defunctus, & sine cæde ac sanguine ad cœlestia translatus perhibeatur, paucis expediendum. Theophylactus in Caput XX. Matth. pag. 117. dicit, Ἰωάννην Τραϊανὸς κατεδίκασε μαρτυροῦντα τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας. *Johannem Trajanus condemnavit testimonium perhibentem verbo veritatis.* Et, *Animum non defuisse martyrio*, Hieronymus. *Aliud est* autem *martyrio animum deesse, aliud animo defuisse martyrium:* Cyprianus Orat. de mortalit. Certè, quemadmodum Tertullianus de fuga in persecut. Cap. V. pag. 970. *Si negaturus es, jam negâsti.* Ita, juxta Cyprianum Epist. XXXVII. quæ est VI. lib. III. pag. 68. *Qui se tormentis & morti sub oculis Dei obtulit, passus est, quidquid pati voluit. Non enim ipse tormentis, sed tormenta ipsi defuerunt.* Ita de se Paulus I. ad Corinth. XV. 31. καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω, *quotidie morior*, τῇ προθέσει nimirum, id est, *proposito*, non actu. Vide in verbo Ἀποθνήσκω. Evagrius, hist. Eccles. lib. VI. Cap. XX. pag. 180. a. *vivæ* cujusdam *martyris* mentionem facit his verbis: Τότε καὶ Γολανδοὺχ μάρτυς ζῶσα παρ' ἡμῖν ἦν, ἡ διὰ πολλῶν μὲν πόνων τὸ μαρτύριον διενέγκασα τῶν μάγων περσῶν αὐτὴν αἰκιζομένων, μεγάλων δὲ τεραστίων ἐργάτις γενομένη. *Tunc etiam Gondaluch viva martyr apud nos erat, quæ per multas molestias martyrium sustinuit, à Persarum Magis flagris cæsa, & magna miracula edidit.* Athanasius etiam in Epist. ad solitariam vitam agentes, tom. I. pag. 816. refert, Potammonem Episcopum, *duplex* subiisse *martyrium.* Verba ejus de eo sunt: Ariani τὸν ὁμολογητὴν ἀπολέσαντα τὸν ὀφθαλμὸν ἐν τῷ διωγμῷ, οὕτω κατέκοψαν ταῖς κατὰ τὸν αὐχένιοις πληγαῖς, ὡς μὴ πρότερον παύσασθαι, πρὶν ἂν νομισθῆναι τὸν ἄνθρωπον νεκρόν· οὕτω γοῦν ἐρρίφη, καὶ μόγις μετὰ ὥρας θεραπευόμενος καὶ διαρριπιζόμενος ἀνέπνευσε, τοῦ Θεοῦ δεδωκότος τὸ ζῆν, ἀλλὰ μετὰ χρόνον ὀλίγον, ἐκ τοῦ πόνου τῶν πληγῶν ἀπέθανεν, ἔχων ἐν Χριστῷ τὸ καύχημα δευτέρου μαρτυρίου, *confessorem, qui in persecutione oculum amiserat, ita plagis circa cervicem concidebant ut non cessarent priùs, quàm homo putaretur mortuus. Ita igitur projectus, vix post horas aliquot, sanatus & refocillatus, respiravit, vitam ei Deo largiente. Sed paulò post ex plagarum dolore moriebatur, in Christo consecutus gloriam iterati martyrii.* De Confessoribus vide in voce Ὁμολογητής.

3. *Qui fratres ægrotos visitabant.* De iis Dionysius Alexandr. apud Eusebium hist. Eccles. lib. VII. Cap. XXII. pag. 77. a. Morbo pestifero & lethali per Ægyptum grassante, Christiani quidam *eximia charitate flagrantes, nec vitæ suæ parcentes*, δι' ὑπερβάλλουσαν ἀγάπην καὶ φιλαδελφίαν ἀφειδοῦντες ἑαυτῶν, fratres ægrotos visitabant, eisque, propter Christi amorem, sedulò atque intrepidè ministrabant, & in eo pietatis charitatisque officio, τὴν νόσον ἐφ' ἑαυτοὺς ἕλκοντες ἀπὸ τῶν πλησίον, *morbum ex vicinis ad se trahentes*, mortem oppetiverunt, lætantes de tam beato exitu. Quorum aliqui erant Presbyteri, aliqui Diaconi, & aliqui de populo. Ὡς καὶ τοῦ θανάτου τοῦτο τὸ εἶδος μηδὲν ἀποδεῖν μαρτυρίου δοκεῖν. *Ita ut hæc mortis species nihil à Martyrio distare videatur.*

4. *Qui Martyres in carcere visitabant.* Constitut. Apostol. lib. V. Cap. I. pag. 912. Οὐκ ὀφείλετε ἐπαισχυνθῆναι ἀπιέναι πρὸς αὐτοὺς ἐν ταῖς φυλακαῖς. Τοῦτο γὰρ ποιησάντων ὑμῶν, μαρτύριον ὑμῖν λογισθήσεται. Ὅτι ἐκείνοις μὲν πεῖρα τὸ μαρτύριον ὑπῆρξεν, ὑμῖν δὲ ἑτέρως, προθυμία, ὡς κοινωνοῖς τῆς ἀθλήσεως αὐτῶν. *Ne pudeat vos adire eos in carceribus. Hoc enim si feceritis, Martyrium vobis reputabitur. Ipsis enim ipsâ experientiâ Martyrium est, vobis autem aliter, nempe affectu vel proposito, utpote qui certaminis eorum facti estis participes.*

5. *Qui veram fidem confitentur, & apud quos lucet vitæ sanctitas, vera pœnitentia, patientia Christiana, & constans charitas.* De talibus sic Clemens Alex. Strom. IV. non longè post initium, pag. 480. Εἰ τοίνυν ἡ πρὸς Θεὸν ὁμολογία μαρτυρία ἐστί, πᾶσα ἡ καθαρῶς πολιτευσαμένη ψυχὴ μετ' ἐπιγνώσεως τοῦ Θεοῦ, ἡ ταῖς ἐντολαῖς ἐπακηκοῦα, μάρτυς ἐστὶ καὶ βίῳ καὶ λόγῳ, ὅπως ποτὲ τοῦ σώματος ἀπαλλάττηται· οἷον αἷμα τὴν πίστιν ἀνὰ τὸν βίον ἅπαντα, πρὸς δὲ καὶ τὴν ἔξοδον, προχέουσα. *Si igitur confessio Dei, est testimonium: quæcunq; enim anima se purè & sincerè gessit cum agnitione Dei, & quæ præceptis paruit, & vita & sermone est Martyr, quomodocunq; liberetur à corpore, fidem, tanquam sanguinem, per totam vitam, & etiam in exitu, profundens.* Paulò antè, pag. eadem: Τελείωσιν τὸ μαρτύριον καλοῦμεν, οὐχ ὅτι τέλος τοῦ βίου ὁ ἄνθρωπος ἔλαβεν, ὡς οἱ λοιποί, ἀλλ' ὅτι τέλειον ἔργον ἀγάπης ἐνεδείξατο. *Consummationem vocamus martyrium, non quòd vitæ finem homo acceperit ut reliqui, sed quòd perfectum opus ostenderit charitatis.* Et eod. libro rursus: Ὅσοι δὲ τὰς ἐντολὰς τοῦ Σωτῆρος ἐπιτελοῦσι, καθ' ἑκάστην πρᾶξιν μαρτυροῦσι. *Quicunq; autem Servatoris mandata exsequuntur, in una quaq; actione sunt Martyres*, seu *testes*. Hinc, qui carnem cum affectibus suis crucifigunt, etiam vocantur *Martyres* à Chrysostomo, Homil. XI. in Epistol. ad Hebræos, pag. 493. Τὸ ἐξεῖναι, inquit, μετὰ τρυφῆς καὶ πολυτελείας διάγειν, τὸν δὲ ἐπίμοχθον αἱρεῖσθαι βίον, καὶ τὸ σῶμα νεκροῦν, οὐχὶ ὁλοκαύτωσίς ἐστι; νέκρωσόν σου τὸ σῶμα, καὶ σταύρωσον, καὶ λήψῃ καὶ αὐτὸς τοῦ μαρτυρίου τούτου τὸν στέφανον. Ὅπερ γὰρ ἐκεῖ τὸ ξίφος ἐργάζεται, τοῦτο ἐνταῦθα ἡ προθυμία ποιείτω. *Si, cui liceret delicatè, lautè & splendidè vivere, laboriosam & acerbam vitam eligat, & corpus mortificet, annon est oblatio holocausti? Mortifica corpus tuum, & crucifige, & ipse quoq; accipies hujus martyrii coronam. Nam quod illic operatur ensis, hoc hîc faciat promta animi alacritas.*

6. *Qui bonorum temporalium privationem patienter ferunt.* Sic Chrysostomus Homil. I. in Epist. II. ad Corin-

Corinthios, pag. 546. Καὶ τί πάθω, ὅτι μαρτυρίου καιρὸς οὐ πάρεστι νῦν; Τί φῄς; οὐ πάρεστι μαρτυρίου καιρός; οὐδέ ποτε μὲν οὖν ἔτος ἄπεστιν, ἀλλ' ἀεὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἐστὶ τῶν ἡμετέρων, ἐὰν νήφωμεν. Οὐδὲ γὰρ τὸ ἐπὶ ξύλου κρέμασθαι μόνον, τοῦτο ποιεῖ μάρτυρα· ἐπεὶ εἰ τοῦτο ἦν, ἐκτὸς τῶν στεφάνων τούτων ὁ Ἰὼβ ἦν· οὔτε γὰρ δικαστηρίῳ παρέστη, οὔτε δικαστοῦ φωνῆς ἤκουσεν, οὐ δήμιον εἶδεν· οὐ γὰρ ἀνηρτημένος ἐπὶ ξύλου, καὶ μετέωρος ὤν, κατεξαίνετο τὰς πλευράς· ἀλλ' ὅμως πολλῶν μαρτύρων χαλεπώτερα ἔπαθε, καὶ αἱ φωναὶ τῶν ἐπαλλήλων ἀγγέλων ἐκείνων πάσης πληγῆς δριμύτερον ἔπληττον, καὶ ἐκέντουν πάντοθεν αὐτὸν, καὶ μυρίων δημίων πικρότερον τῶν σκωλήκων ἐκείνων τὰ στόματα πάντοθεν αὐτὸν κατήσθιε. Τίνος οὖν οὐκ ἀντάξιος μάρτυρος ἦν; *Et quid faciam, dixerit aliquis, quando martyrii tempus nunc haudquaquam est? Quid audio? Martyrii tempus nunc non adest? Nunquam illud abest: sed semper ob oculos nostros versatur, siquidem vigilemus & diligentes simus. Neque enim in ligno tantùm pendere, martyrem facit. Nam si ita res haberet, coronarum hujusmodi Job expers esset: neque enim ad tribunal adductus est, nec judicis vocem audivit, nec carnificem vidit, non enim è ligno sublimis pendens excarnificabatur: & tamen multis martyribus acerbiora passus est, ac voces illæ nunciorum, qui alii aliis succedebant, eum quavis plagâ acriùs acerbiusque vulnerabant, atque undique lancinabant, vermiumque illorum ora omni ex parte ipsum immaniùs, quàm sexcenti carnifices, corrodebant. Ecquem igitur martyrem hic non æquet?* Paulò pòst: Πολλοὶ πληγὰς μὲν ἤνεγκαν, ζημίαν δὲ χρημάτων οὐκ ἤνεγκαν, ἀλλὰ καὶ μαστίζεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν εἵλοντο, καὶ μυρία πάσχειν δεινὰ μᾶλλον ἢ ἐκείνων τι προέσθαι, καὶ μείζων αὐτοῖς ἐφάνη ἡ πληγὴ αὕτη, ἡ τῆς ζημίας τῶν χρημάτων. Ὥστε καὶ οὗτος ἕτερος πάλιν μαρτυρίου τρόπος τῷ φέροντι γενναίως τὴν τούτων ἀπώλειαν. *Multi plagas quidem æquo animo tulerunt, qui tamen opum jacturam minimè ferre potuerunt: verùm earum caussâ flagris potiùs concidi, atque innumeris calamitatibus affici, quàm aliquam earum partem projicere maluerunt, gravioremque illam plagam æstimârunt, quæ ex opum jactura capitur. Ita hoc quoque aliud martyrii genus est, cùm quis earum jacturam forti animo perfert.*

7. *Qui mori, quàm magicis artibus ad recuperandam valetudinem, uti malunt.* Chrysostomus Homil. VI. contra Judæos, tom. I. edit. Paris. pag. 482. Ἂν διακρούσῃ τὰς ἐπῳδὰς, καὶ τὰς φαρμακείας, καὶ τὰς μαγγανείας, καὶ ἀποθάνῃς τῇ νόσῳ, μάρτυς ἀπηρτισμένος εἶ, ὅτι ἀπαλλαγὴν μετὰ ἀσεβείας ἐπαγγελλομένων ἑτέρων, εἵλου θάνατον μετὰ εὐσεβείας μᾶλλον. *Si repuleris incantamenta, veneficia, ac magicas artes, etiamsi ex morbo moriaris, martyr perfectus es, quia aliis promittentibus à morbo liberationem cum impietate, mavis mori cum pietate.*

Μαρτυρέω.

Μαρτυρέω frequenter apud Scriptores Ecclesiasticos significat *sum martyr, martyrium subeo.* Chrysostomus Homil. XI. in Epist. ad Ephesios, pag. 822. testatur quendam docuisse, *schisma in Ecclesia excitare tantum esse scelus,* ὥστε οὐδὲ μαρτυρίου αἷμα ταύτην δύνασθαι ἐξαλείφειν τὴν ἁμαρτίαν, *ut neque martyrii sanguis hoc peccatum delere possit.* Postea interrogat Chrysostomus: Εἰπὲ γάρ μοι, τίνος ἕνεκεν μαρτυρεῖς; οὐ διὰ τὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ; ὁ τοίνυν τὴν ψυχὴν προϊέμενος ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, πῶς τὴν ἐκκλησίαν πορθεῖς; *Dic enim mihi, cur martyrium subis? annon propter gloriam Christi? Qui igitur vitam pro Christo impendis, quomodo Ecclesiam vastas?* Idem, Homil. XXIV. tom. IV. pag. 146. de matre septem filiorum in libris Maccabæorum: Οὐχὶ εἱστήκει καθ' ἕκαστον αὐτῶν μαρτυροῦσα, καὶ μήτηρ μαρτύρων, καὶ ἑπτάκις ἐμαρτύρησε; Βασανιζομένων γὰρ ἐκείνων αὐτὴ τὴν πληγὴν ἐδέχετο. *Nonne stabat, & cum unoquoque eorum martyrium subibat, mater martyrum erat, & septies martyrium sustinebat? Cùm enim illi torquerentur, ipsa plagam accipiebat.* Ejusdem Orat. LXXVI. tom. V. hanc habet inscriptionem: Εἰς τοὺς ἁγίους μάρτυρας Ἰουβεντῖνον καὶ Μαξιμῖνον, τοὺς μαρτυρήσαντας ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ ἀποστάτου. *In sanctos Martyres, Juventinum & Maximinum, qui sub Juliano apostata martyrium sunt passi.* Apud eundem est Homilia εἰς τοὺς ἁγίους πάντας, τοὺς ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ μαρτυρήσαντας. *In sanctos omnes, qui in toto terrarum orbe martyrium sunt passi.* Basilius M. Homil. XXVIII. quæ est de Pœnitentia, pag. 618. Πόσοι οὐκ ἀπὸ καλοῦ βίου ἐμαρτύρησαν; Cornarius interpretatur: *Quot, à non bona vita testimonium præbuerunt?* Vertendum: *Quot sunt, qui, cùm priùs improbè vixissent, martyrium passi sunt?* In protestatione populi Alexandrini apud Athanasium, tom. I. pag. 868. dicunt Alexandrini: Εἰ οὖν πρόσταγμά ἐστι διώκεσθαι ἡμᾶς, ἕτοιμοι πάντες μαρτυρῆσαι. *Si mandatum est, ut persecutionem subeamus, parati sumus ad martyrium subeundum.* Ita apud alios satis frequenter. Basilides, ut refert Epiphanius hæresi XXIV. pag. 36. docuit, Martyrium nemini subeundum esse: Διδάσκει, μὴ δεῖν μαρτυρεῖν· ὁ γὰρ μαρτυρῶν, ἄμισθος εὑρεθήσεται, μαρτυρῶν ὑπὲρ τοῦ πεποιηκότος τὸν ἄνθρωπον, μαρτυρεῖ γὰρ ὑπὲρ ἐσταυρωμένου Σίμωνος. *Docet, martyrium non esse subeundum: qui enim martyrium subit, nullam habebit mercedem, quia martyrium subit pro eo, qui creavit hominem: subit enim martyrium pro crucifixo Simone.* Simon quoque Magus negabat *Martyria esse facienda,* teste Tertulliano lib. de Præscript. Cap. XLVI. pag. 340. Eadem aliorum quoque sententia fuit, teste Forbesio Instruct. historico-Theolog. lib. III. Cap. XX. num. XXXVIII. Vide in Ὁμολογέω, num. I.

Μαρτυρία.

I. Est *Testimonium.* Ita sumitur in codice sacro. Illustris est locus Joh. V. 31. ubi Christus de se ipso: Ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθής. *Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum.* Chrysostomus Homil. XL. in Joh. pag. 720. ex Judæorum opinione hæc dicta vult. Ἔμελλον λέγειν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι, Ἐὰν σὺ μαρτυρῇς περὶ σεαυτοῦ, ἡ μαρτυρία σου οὐκ ἔστιν ἀληθής. Διὰ τοῦτο ταῦτα προλαβὼν εἶπεν, ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν. Ἴσως ἐρεῖτέ μοι, ὅτι σοὶ οὐ πιστεύομεν. Οὐδεὶς ἑαυτῷ μαρτυρῶν ἀξιόπιστός ἐστιν ἐν ἀνθρώποις. Τὸ οὖν, οὐκ ἔστιν ἀληθής, οὐχ ἁπλῶς ἀναγνωστέον, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐκείνων ὑπόνοιαν, οἷον, ὅτι ὑμῖν οὐκ ἔστιν ἀληθής. Οὐ τοίνυν πρὸς τὴν ἀξίαν τὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ πρὸς τὴν ὑπόνοιαν τὴν ἐκείνων ἐφθέγγετο ταῦτα. *Judæi dicturi erant illi: si tu testimonium perhibeas de teipso, testimonium tuum non est verum. Idcirco præoccupavit, quasi dixisset: Fortasse dicetis mihi, Tibi non credimus. Nemo de seipso perhibens testimonium, apud homines fidem meretur. Istud igitur, Non est verum, non simpliciter legendum, sed juxta eorum opinionem, quasi diceret, Vobis non videtur verum. Non igitur ad suam respiciens autoritatem, sed ad eorum opinionem, ista dicebat.* Epiphanius verò in Ancorato, pag. 470. existimat, eum hac ratione refellere voluisse eos, qui magnificè de seipsis sentiunt. Ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου οὐδέν ἐστιν, ἐπειδὴ πολλοὶ δοξάζουσιν ἑαυτοὺς, καὶ μαρτυροῦσι περὶ ἑαυτῶν, ἵνα ἐκκόψῃ τῶν καυχωμένων τὴν καύχησιν, καὶ τῶν ἑαυτοὺς συνιστώντων· ὅταν δὲ εἴπῃ, κἂν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου ἀληθής ἐστι, δείκνυσιν ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνη αὐτοῦ ἡ μαρτυρία, ἀλλὰ Θεός ἐστιν ἀληθεύων τῇ ἑαυτοῦ μαρτυρίᾳ. *Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum nihil est, quia multi magnificè de seipsis sentiunt, & de seipsis testimonium perhibent, ut gloriantium gloriam tolleret, eorumque: qui se ipsos commendant, jactantiam,* hoc dixit. Quan-

Quando verò dicit, etiamsi de me ipso testimonium perhibeam, testimonium meum verum est, *ostendit testimonium suum non esse humanum, sed se Deum esse, ac proinde de seipso testimonium perhibentem, vera dicere.* Photius, epist. CLXXX. p. 268. verba ista, *si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum*, νόμῳ φύσεως τῆς ἀνθρωπίνης, ὥσπερ καὶ πολλὰ ἕτερα, *secundum leges humanæ naturæ, ut multa alia*, intelligenda docet: οὐδεὶς γὰρ ἀνθρώπων εἰς τὴν αὐτὸς αὐτοῦ μαρτυρίαν ἀξιόπιστος. *Nemo enim hominum de se ipso testimonium perhibens, testis fide dignus est:* Ista verò, *si ego testimonium de me perhibeo, testimonium meum verum est*, ἀξιώματι καὶ ἐξουσίᾳ τῆς θεότητος, *secundum dignitatem & potentiam Deitatis*, accipienda esse. Ita νόμος vocatur μαρτυρία, ὡς τοὺς ἁμαρτάνοντας διαμαρτυρόμενος, καὶ τῆς παραβάσεως τὴν τιμωρίαν ὑποδεικνύς, *veluti peccantes testificans, & transgressionis vindictam ostendens:* Theodoretus in Psal. XIX. pag. 468.

Cùm de testimonio agamus, non fuerit ἀπροσδιόνυσον monere, testimonio hostium fidem minimè derogandam esse. Ita sentiunt veteres. Chrysostomus in Psal. XLV. Καὶ ἐν τοῖς δικαστηρίοις, καὶ πανταχοῦ τότε μάλιστα ἀνύποπτος ἡ μαρτυρία τῶν πραγμάτων γίνεται, ὅταν παρὰ τῶν ἐχθρῶν αὕτη φέρηται. *Et in judiciis, & ubique alibi tunc testimonium minimè suspectum est, si illud ab hostibus proficiscatur.* Idem, Homil. XXXVIII. in Matth. ubi agitur de elogiis Christi in Johannem Baptistam: πρῶτον μὲν τὴν ψῆφον τίθησι τὴν Ἰουδαϊκήν. ἥπερ μεγίστη γένοιτ' ἂν ἀπόδειξις, ὅταν παρ' ἐχθρῶν ἡ μαρτυρία φέρηται. *Primùm quidem Judæorum ponit sententiam: quæ maximam demonstrandi vim habet, siquidem ab hostibus testimonium proferatur.* Basilius M. Homil. de nativitate Christi: Αἱ παρὰ τῶν ἐχθρῶν μαρτυρίαι ἀξιοπιστότεραί εἰσι. *Testimonia hostium fide digniora sunt.* Isidorus Pelusiota lib. II. epist. CCXXVIII. Σεμνὴ καὶ ἡ παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἡ μαρτυρία. *Grave atque autoritatis plenum hostium testimonium est.* Eodem modo epist. CCCXXXV. lib. III. Et lib. IV. epist. CCXXV. Καὶ Ἕλλησι καὶ βαρβάροις καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἡ τῶν ἐχθρῶν μαρτυρία εἰκότως δοκεῖ ἀξιόχρεως εἶναι. *Jure meritoque omnibus hominibus quà Græcis, quà Barbaris, ita videtur, testimonium hostium idoneum ac fide dignum esse.* Greg. Nyssenus de Anima, t. II. pag. 112. Ἰσχυραί εἰσιν αἱ τῶν ἐχθρῶν μαρτυρίαι ὑπὲρ ἡμῶν, ὅταν μηδεμίαν ἀντιλογίαν ὦσιν ἐπιδεχόμεναι. *Hostium testimonia pro nobis valida sunt, si nullam omnino contradictionem habeant.* Idem, orat. III. contra Eunomium, tomo eod. pag. 529. Ἰσχυροτέρα πρὸς τὴν ἀληθείας σύστασιν ἡ τῶν ἐχθρῶν μαρτυρία. *Ad veritatis commendationem & confirmationem adversariorum firmius est testimonium.* Vide Cl. Rittershusii sacr. lect. lib. III. Cap. XIII.

II. Μαρτυρία est *Martyrium*. Ita accipitur à Clemente Alex. Strom. IV. pag. 451. ubi de hæreticis quibusdam dicit, eos docere μαρτυρίαν ἀληθῆ εἶναι τὴν τοῦ ὄντως ὄντος γνῶσιν Θεοῦ· ὅπερ καὶ ὑμεῖς ὁμολογοῦμεν· φονέα δὲ εἶναι αὐτὸν ἑαυτοῦ, καὶ αὐθέντην, τὴν διὰ θανάτου ὁμολογήσαντα, *verum martyrium esse, ejus qui vere Deus est, cogitationem; quod quidem nos quoque fatemur; eum autem esse sui occisorem, & sibi mortem consciscere, qui per mortem fuerit confessus*, Greg. Nazianzenus orat. XX. pag. 319. Νόμος μαρτυρίας μήτε ἐθελοντὰς πρὸς τὸν ἀγῶνα χωρεῖν, φειδοῖ τῶν διωκόντων καὶ τῶν ἀσθενεστέρων, μήτε παρόντος ἀναδύεσθαι· τὸ μὲν θράσους, τὸ δὲ ἀνανδρίας ἐστί. *Lex martyrii hæc est, ut nec nos ultrò ad certamen accedamus, hac nimirum ratione tum persecutoribus, tum imbecillioribus athletis consulentes: nec, cùm præsens est, certamen detrectemus: illud quippe temeritatis, hoc timiditatis & ignaviæ esset.*

Μαρτυρικόν.

Μαρτυρικὸν erat κάθισμα. Quid verò κάθισμα sit, suo loco docemus. Typicum Sabæ, pag. 6. Τῇ κυριακῇ ἑσπέρας, ἀναστάσιμον ἕν, κατανυκτικὸν ἕν, μαρτυρικὸν ἕν, Ibid. sæpiùs legitur. In Paracletice, καθίσματα μαρτυρικά. Erant numero quatuor. Triodium: Εἰς τὸν στίχον δ' μαρτυρικὰ τοῦ ἤχου. Vide Gl. Meursii.

Μαρτύριον.

Præcipuas aliquot hujus vocis significationes perpendemus.

I. Μαρτύριον notat *doctrinam, præceptum, mandatum* ex idiotismo linguæ Hebrææ, in qua עדות non raro hac notione sumitur, & à LXX. interpp. μαρτύριον redditur. Zonaras ad Can. I. Concilii Nicæni II. p. 211. Μαρτύρια λέγονται αἱ τοῦ Κυρίου διαταγαί, αἱ διαμαρτυρούμεναι, καὶ παριστῶσαι, πῶς δεῖ βιοῦν ἡμᾶς, καὶ ὅπως οἱ παραβάται τῶν τῷ Θεῷ διατεταγμένων τιμωρηθήσονται. Μαρτύρια *dicuntur Domini ordinationes sive præcepta, quæ testantur, & demonstrant, quomodo nos vivere oporteat, & quomodo transgressores mandatorum Dei punientur.* Balsamon verò ad eundem Can. p. 495. Μαρτύρια λέγονται τὰ τῶν ἁγίων παραγγέλματα, ὡς διαμαρτυρόμενα καὶ ὑποτυποῦντα, πῶς χρὴ πολιτεύεσθαι τοὺς πιστούς. Μαρτύρια *vocantur sanctorum præcepta & hortamenta, ut quæ testantur & tradunt, quomodo fideles vivere oporteat.* Vide etiam Suidam in voce Δικαιώματα. Notare *doctrinam* docet Cl. Heinsius ad I. Timoth. II. 6. ubi Apostolus de Christo, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων, τὸ μαρτύριον καιροῖς ἰδίοις, *qui dedit semet ipsum redemtionem pro omnibus, testimonium temporibus suis.* Veteres Græcorum Theologi τὸ μαρτύριον, ad τὸ πάθος τὸ σωτήριον retulerunt, quia ἀντίλυτρον præcedat. Ita Theodoret. ad præsentem locum, pag. 471. Μαρτύριον τὸ πάθος ἐκάλεσε, πρῶτον μὲν διὰ ἄδικον τῆς σφαγῆς· ἔπειτα δὲ διὰ τὸ πάντας ἔχειν μάρτυρας τοὺς προφήτας. Testimonium *appellavit passionem, primùm quidem propter cædis iniquitatem, deinde etiam eò quòd omnes habeat testes Prophetas.* Et Theophyl. p. 757. Τὸ μαρτύριον· τουτέστι, διὰ τοῦ μαρτυρίου ἐγένετο ὁ υἱὸς ἀντίλυτρον· ὃ ἑρμηνεύων, τοῦτό φησι νῦν, ὅτι ἀντίλυτρον τὸ μαρτύριον λέγει, τοῦτ' ἔστι, τὸ πάθος. Testimonium, *hoc est, per martyrium Filius factus est precium redemtionis quod interpretans, hoc nunc dicit, se redemtionis precium martyrium dicere, id est, passionem.* At Heinsius μαρτύριον & μαρτυρίαν dicit esse voces Hellenisticas, quæ *doctrinam* notent, quibus illi Hebræorum עדות, cùm de doctrina usurpatur, expresserint. Neque aliter non raro SS. Patres, μαρτυρίαν θεόπνευστον, *scripturam sacram* dicunt. Nyssenus contra Eunomium, Ἐπειδὴ γὰρ κριτήριον ἀσφαλὲς τῆς ἀληθείας ἐπὶ παντὸς δόγματος ἡ θεόπνευστός ἐστι μαρτυρία. *Quoniam indicium veritatis certum in omni dogmate divinitus inspirata doctrina est:* exemplo Mosis ut & Davidis, cæterorumque, apud quos à LXX. φυλάσσειν τὰ μαρτύρια dicuntur pii. Theodoretus in Psal. CXIX. p. 879. Μαρτύρια καλεῖ τὸν νόμον, ὡς διαμαρτυρόμενον, καὶ δεικνῦντα οἵαις ὑποβληθήσονται τιμωρίαις οἱ παραβαίνοντες. Testimonia *vocat* legem, *ut contestantem, & demonstrantem, quibus suppliciis obnoxii sint, qui eam transgrediuntur.* Quomodo idem Apost. I. Cor. I. 6. Καθὼς τὸ μαρτύριον τοῦ Χριστοῦ ἐβεβαιώθη ἐν ὑμῖν. Ubi τὸ μαρτύριον τοῦ Χριστοῦ non est τὸ ἑκούσιον καὶ σωτήριον πάθος, *voluntaria & salutaris passio*, ut interpretatur Photius apud Oecumenium, p. 384. sed est *doctrina*, seu *prædicatio Evangelii*, est τὸ τοῦ Χριστοῦ κήρυγμα, *Christi prædicatio* ut exponit Theodor. p. 122. & Theophyl. p. 165.

II. Μαρτύριον notat *accusationem, redargutionem.* Ita sumitur, quando in N. Test. aliquid dicitur fieri εἰς μαρτύριον, ut Matth. VIII. 4. X. 18. Marci, I. 44. VI. 11. XII. 19. Lucæ V. 14. XXI. 13. Ita exponit Chrysostomus Hom. X. in Matth. ad C. XXIV. 14.

pag. 66. εἰς μαρτύριον, id est, εἰς κατηγορίαν, εἰς ἔλεγχον, εἰς κατάκρισιν τῶν μὴ πιστευσάντων, *in accusationem, in reprehensionem, in condemnationem eorum, qui non crediderunt.* Et Theophylactus ad Matth. X. 18. εἰς μαρτύριον, τουτέστιν, εἰς ἔλεγχον αὐτῶν μὴ πιστευόντων. Ita idem in Cap. XXIV. Matth. pag. 143.

III. Notat *Martyrium.* Clemens Alexandr. Strom. IV. pag. 503. Ἔοικε τὸ μαρτύριον ἀποκάθαρσις εἶναι ἁμαρτιῶν μετὰ δόξης. *Videtur Martyrium esse expurgatio peccatorum cum gloria.* Chrysostomus. Homil LXXXIII. tom. V. pag. 578. dicit Stephanum πρῶτον ἀνοῖξαι τοῦ μαρτυρίου τὰς θύρας, *primum aperuisse Martyrii fores.* In Epist. Synodi Sardicensis pro Athanasio, apud Athanasium, tom. I. pag. 758. Ἡ θλίψις ἀντὶ χαρᾶς ὑμῖν ἔστω· τὰ γὰρ τοιαῦτα παθήματα, μέρος ἐστὶ μαρτυρίου. *Afflictio gaudii loco vobis sit: tales enim afflictiones sunt pars quædam Martyrii.* Constitut. Apostol. lib. V. Cap. V. pag. 915. Δεῖ προσεύχεσθαι μὲν ἡμᾶς, ἵνα μὴ εἰσέλθωμεν εἰς πειρασμόν· ἐὰν δὲ κληθῶμεν εἰς μαρτύριον, μετὰ ἐνστάσεως ὁμολογεῖν τὸ τίμιον ὄνομα. *Oportet quidem nos precari, ne in tentationem ingrediamur: si verò ad Martyrium vocemur, oportet magna cum constantia venerandum illud nomen* Christi *confiteri.* Vide plura in voce Βάπτισμα, num. I. 7. ubi explicatur, quid sit τὸ διὰ μαρτυρίου καὶ αἵματος βάπτισμα.

IV. *Martyrium* vocatur Templum sive sacellum, in Martyris alicujus honorem & memoriam ædificatum. Walafridus Strabo de reb. Eccles. Cap. VI. *Martyria vocabantur Ecclesiæ, quæ in honorem aliquorum Martyrum fiebant.* Can. IX. Concilii Laodiceni: Μὴ συγχωρεῖν εἰς τὰ κοιμητήρια ἢ εἰς τὰ λεγόμενα μαρτύρια πάντων τῶν αἱρετικῶν ἀπιέναι τοὺς τῆς ἐκκλησίας, εὐχῆς ἢ θεραπείας ἕνεκα. *Non concedendum esse in cœmeteria, vel in ea, quæ dicuntur martyria quorumvis hæreticorum, eos qui sunt Ecclesiæ, accedere orationis vel curationis gratiâ.* Balsamon ad hunc Canonem, pag. 832. Μαρτύρια παρὰ αἱρετικῶν λέγονται τὰ κοιμητήρια. Ἐν γὰρ τῷ καιρῷ τοῦ διωγμοῦ τινες αἱρετικοὶ χριστιανοὺς ἑαυτοὺς ὀνομάζοντες, μέχρι θανάτου ἐτιμωρήθησαν· διὸ καὶ μάρτυρας τούτους ἐκάλουν οἱ ὁμοδοξοῦντες αὐτοῖς. *Martyria ab hæreticis vocantur cœmeteria. Tempore enim persecutionis hæretici quidam, sese Christianos nominantes, ad mortem usque cruciabantur: unde etiam martyres eos appellabant qui ejusdem cum ipsis opinionis erant.* Chrysostomus Homil. I. ad populum Antiochenum: Ὁ δεῖνα εἰς μαρτύριον ἀπεδήμησεν, *ad Martyrium peregrinatus est.* Eusebius, lib. IV. Cap. XL. de vita Constantini, voluisse, inquit, Imperatorem Episcopis vocatis τοῦ μαρτυρίου τὴν ἀφιέρωσιν ποιήσασθαι, *Martyrium consecrare.* Quod ipsum Theodoretus narrans, lib. I. Cap. XXIX. pag. 581. hist. Eccles. appellat τοὺς ὑπ' αὐτοῦ δομηθέντας καθιερῶσαι νεὼς, *ab ipso ædificata consecrare templa.* Athanasius Apol. II. tom. I. p. 801. *Salutare Christi monumentum,* σωτήριον μαρτύριον, appellat *Templum resurrectionis Domini*, quando dicit, Ἐπὶ ἀφιερώσει τοῦ σωτηρίου μαρτυρίου. *In consecratione salutaris Martyrii.* Et in Epist. ad Solitarios, tom. I. pag. 834. Ἀπελθὼν εἰς τὸ μαρτύριον Πέτρου τοῦ ἀποστόλου. *Cùm abivisset in Templum Apostoli Petri.* In Concilio Ephesino Act. I. Τὰς ἐκκλησίας, καὶ τὰ ἅγια μαρτύρια. *Ecclesias, & sancta Martyria.* Synodus Jerosolymitana apud eundem Athanasium, de Synodis Ariminensi & Seleuciensi, tom. I. pag. 890. Ἐπὶ τῇ ἀφιερώσει τοῦ σωτηρίου μαρτυρίου. *In dedicatione Martyrii Salvatoris.* Socrates hist. Eccles. lib. IV. Cap. XVIII. pag. 234. a. Θωμᾶ τοῦ ἀποστόλου μαρτύριον. *Thomæ Apostoli Martyrium.* Idem locus statim vocatur Εὐκτήριος τόπος. Addimus observationem Scaligeri ex Animadversionibus in Chronicon Eusebii. *Martyrium,* inquit, *propriè est altare impositum Martyris cineribus, quod Latinè* confessio *dicitur. Nam qui* Μάρτυρες, *ii Latinis initio* Confessores *vocabantur. Postea discrimen constitutum inter* Martyres *&* Confessores. *In loquendo plus potest consuetudo, quàm ratio. Nam* μαρτύριον *est* Confessorium, *non* Confessio, *quum illud sit* μαρτυρία. *Ecclesia igitur cum altari cineribus Martyris alicujus superstructo dicebatur* Martyrium *&* Confessio, *quod sumtum est ex Apocalypsis VI. 9. quò allusit Hieronymus in Vigilantium.* Ais enim vel in sinu Abrahæ, vel in loco refrigerii, vel subter Aram Dei animas Apostolorum, & Martyrum consedisse. *Vide etiam Tertullianum in Scorpiaco, Cap. XII. Postea omnis Ecclesia titulo cujusvis sancti vocata est* Martyrium. *Hieronymus in Hilarione:* Caussam occultandi juxta præceptum Antonii fuisse referentes, ne Pergamus, qui in illis locis ditissimus erat, sublato ad villam suam Sancti corpore Martyrium fabricaret. *Itaque Ecclesia vocata est* Martyrium, *quia* λειψάνων ἄνευ τῶν ἁγίων τὸν ναὸν καθιεροῦν *non licebat. Canon XXVII. in Trullo. Item præcipitur* πᾶν θυσιαστήριον καταστρέφεσθαι, ἐν ᾧ οὔτε σῶμα, οὔτε λείψανον ἀπόκειται μάρτυρος, ut omne altare evertatur, in quo nullum corpus, aut reliquiæ Martyris conditæ sunt. Hactenus ille, cujus postrema sunt ex Canone LXXXIII. Carthaginensi. Adi, si lubet, Gloss. Meursii in Μαρτύριον, & Advers. sacra De la Cerda, Cap. XIX. num. I.

Μάταιος. Ματαιότης.

Paucis ex veteribus explicabimus, quid hæc voces significent. Chrysostomus in Psal. IV. Μάταιον λέγεται τὸ κενὸν, ὅταν ὄνομα μὲν ᾖ, πρᾶγμα δὲ μὴ ᾖ. *Mátaιον dicitur inane, ubi nomen quidem adest, res verò non apparet.* Greg. Nyssenus Homil. I. in Ecclesiast. tom. I. pag. 376. Μάταιον νοεῖται τὸ ἀνυπόστατον, ὃ ἐν μόνῃ τῇ τοῦ ῥήματος προφορᾷ τὸ εἶναι ἔχει· Ἄλλη ματαιότης λέγεται τῶν κατά τινα σπουδὴν πρὸς οὐδένα σκοπὸν γινομένων ἡ ἀχρηστία, ὡς τὰ τῶν παιδίων ἐν ψάμμῳ οἰκοδομήματα, &c. *Vanum intelligitur, quod non potest consistere, quod in sola verborum prolatione suam habet essentiam. Alia est vanitas eorum, quorum nullus usus, quæ magno studio & contentione facta sunt nullo scopo proposito: qualia sunt puerorum in arena ædificia, &c.* Mox: Ἔστι δὲ πολλάκις κἀκεῖνο μάταιον ἐν τῇ συνηθείᾳ λεγόμενον, ὅταν πρός τινα σκοπόν τις ὁρῶν, καὶ ὥς τι λυσιτελὲς τῶν προκειμένων κατὰ σπουδὴν μετιὼν, ἕκαστα πράττῃ, εἶτά τινος ἐναντίου γεγενημένου, εἰς ἀνόνητον περιέλθῃ ὁ πόνος. *Est autem hoc quoque sæpe positum in consuetudine, ut vanum dicatur, quando quispiam ad scopum aliquem respiciens, & tanquam utile quidpiam ex iis, quæ sunt proposita, studio vehementi persequens, agit singula: deinde cùm aliquid contrarium evenerit, labor fuerit irritus.* Iterum: Ματαιότης ἐστὶν, ἢ ῥῆμα ἀδιανόητον, ἢ πρᾶγμα ἀνόνητον, ἢ βουλὴ ἀνυπόστατος, ἢ σπουδὴ πέρας οὐκ ἔχουσα, ἢ καθόλου τὸ ἐπὶ παντὶ λυσιτελοῦντι ἀνύπαρκτον. *Vanitas est vel verbum, quod non cadit sub cogitationem & intelligentiam; vel res inutilis; vel consilium, quod non potest consistere; vel studium, quod non pervenit ad finem; vel, ut in summa dicam, id, quod in quavis re utili non potest consistere,* Theodoretus in Psal. CXVIII. pap. 886. Μάταιόν ἐστι τὸ ἀκερδὲς καὶ ἀνόνητον. *Vanum est, quod inutile & sine lucro est.*

Ματαιοσπουδία.

Habent Lexica, sed sine auctore. *Inane studium.* Οὐδὲν ὀνείρων διαλλάττουσιν αἱ τῶν ἀνθρώπων ματαιοσπουδίαι. *Irrita hominum studia nihil differunt à somniis.*

Ματαιοφιλοτιμέομαι.

Non habent Lexica. Significat *frustrà largus sum:*

ſum : fruſtrà glorior, vel mihi placeo. Chryſoſtomus Homil. in Matth. VI. 1. tom. VI. edit. Pariſ. pag. 525. Ἀλλ' ἐκείνους μὲν ἀφήσωμεν δαπανᾶσθαι, καὶ λοιδορεῖσθαι, καὶ ματαιοφιλοτιμεῖσθαι· μάθωμεν δὲ πῶς χρὴ δαπανᾷν εὐσεβῶς τὰ χρήματα. *Atq; illos quidem ſumtus facere & probris lacerari, vaniſq; largitionibus opes profundere ſinamus: quo verò pacto pecuniæ piè ſint expendendæ diſcamus.*

Ματρίκιον. Μάτριξ.

Μάτριξ, *matrix. Matrix Eccleſia* propriè ea dicebatur, in qua Epiſcopus ipſe cum Presbyterio ſuo, quod nunc *Capitulum Canonicorum* dicitur, reſidebat, *cathedralis* hodie vocatur. Parochiæ verò, quibus Presbyteri præſidebant ſinguli, quæ & parochianæ Eccleſiæ, eæ *Titulorum* nomine appellabantur. Hinc in Codice Eccleſiæ Africanæ, Can. XXXIII. ita *matrix Eccleſia* Epiſcopi nuncupatur, ut *Titulus* Presbyteri, nempe Parœcia, cui præſidet Presbyter: *Non habenti ergo neceſſitatem, nec Epiſcopo liceat matricis Eccleſiæ, nec Presbytero rem Tituli ſui uſurpare.* Quo loco perperam magnus Cujacius ad tit. præſcript. lib. II. Decret. *matricem* pro matricula, ſive catalogo, vel deſcriptione locorum, quæ illi Diœceſi reſpondent, accepit. Nihil profectò minùs. Sed Græci interpretes illum in hanc ſententiam videntur adduxiſſe, qui vertunt, μηδὲ ἐπισκόπῳ ἐξεῖναι καταχρήσασθαι πράγματι ἐκ τοῦ τίτλου τῆς ἐκκλησιαστικῆς μάτρικος. Ubi ἐκκλησιαστικὴν μάτρικα perſpicuum eſt ſumi pro *Eccleſiaſtica matricula*: unde *Matricularii.* Id docet Zonaras ad hunc Can. pag. 422. Ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ μάτρικι, ἤτοι τῇ ἀπογραφῇ. *In Eccleſiaſtica matricula, ſive deſcriptione.* Sed Canones illi diſtinguunt *matriculam* à *matrice.* Sic enim & *matrix cathedra* Can. CXXIII. ejusd. Codicis: *Si in matricibus Cathedris Epiſcopus negligens fuerit adverſus hæreticos, conveniatur à vicinis Epiſcopis.* Rurſus perperam interpres: Ἐν τοῖς ματρικίοις, ἤγουν ἐν ταῖς καθέδραις. Ματρίκιον eſt *matricula*, non *matrix. Matrix* etiam abſolutè pro Eccleſia, cui præſidet Epiſcopus præcipuus, ſumitur Can. CXIX. in eodem Codice: *Si autem non fuit, non præjudicetur matrici, ſed liceat, cùm locus acceperit Epiſcopum, quem non habebat, ex ipſo die intra triennium repetere.* Hic interpres: μὴ προκριματισθῇ ἐν τῇ μάτρικι. Vide etiam Can. LVI. ibidem. Sic *matrices Eccleſiæ.* Tertulliano de primis & Apoſtolicis, ex quibus cæteræ propagatæ. Libro de Præſcriptionibus Cap. XXI. pag. 334. *Si hæc ita ſunt, conſtat proinde omnem doctrinam, quæ cum illis Eccleſiis Apoſtolicis matricibus & originalibus fidei conſpiret, veritati deputandam.* Ita alibi paſſim *matricis* vocem uſurpat de re quacunque, ex qua aliquid natum eſt, aut emanavit. In libro adverſus Judæos, Cap. II. pag. 136. *Primordialis lex data Adæ & Evæ in paradiſo, quaſi matrix omnium præceptorum Dei.* Et adverſus Hermogenem: *Si materia utrumque, videbitur materia etiam boni matrix.* Idem adv. Valentianos: *Prima quadriga defenditur Valentinianæ factionis, matrix & origo cunctorum.* Ita Cyprianus Epiſt. XLV. pag. 81. *Eccleſiæ catholicæ matrix & radix.* Quod perperam quidam de Eccleſia Romana ideo putant dictum, quòd ſit mater & radix omnium per totum terrarum orbem: cùm ſic appelletur reſpectu Novatianorum, qui eam malitiosè deſeruerant. Aliás inter omnes conſtat, Eccleſiam Romanam fundatam eſſe poſt Jeroſolymitanam, Cæſarienſem, Antiochenam, Damaſcenam, & alias. *Matrix* autem hoc ſenſu paulò minùs *matrem* ſignificat. Gloſſæ: *Matrix*, μήτηρ, σημεῖον, καὶ ὀνομάτων κατάλογος. Hinc & *matrices* dixit iterum Tertullianus pro *matriculis* in libro de Fuga Cap. XIII. pag. 974. *Cùm in matricibus Beneficiariorum, & Curioſorum, inter tabernarios & lanios, & fures balnearum, & aleones, & lenones, Chriſtiani quoq; vectigales continentur.* Græci quoque à *matrice* ſuum ματρίκιον fabricârunt, pro *matricula.* Gloſſæ Græcorum: Ἀρχαῖοι ἐν ταῖς σανίσιν ἔγραφον, ὅθεν μέχρι τοῦ νῦν ἔνθα γράφονται τὰ τῶν στρατιωτῶν ὀνόματα, ματρίκιον ὀνομάζεται, ὃ σημαίνει τὸ πλατὺ καὶ παχὺ ξύλον. *Veteres in tabulis ſcribebant unde etiamnum id, cui militum inſcribuntur nomina,* ματρίκιον, *matricula nominatur, quod denotat latum & craſſum lignum.* Hinc *matricarii* ξυλουργοί. Zonaras ad Can. XCIII. Carthag. pag. 473. ματρίκιον dicit eſſe ἀπογραφὴν, *deſcriptionem.* Et ad CXXXVII. pag. 507. Ματρίκια, ἤγουν ἀπογραφαί. *Matriculæ, ſive deſcriptiones.*

Μαφόριον.

Μαφόριον eſt *muliebre tegumentum capitis, colli ac humerorum.* Velum puta de capite in humeros defluens. Uſitata vox apud Græcos recentiores. Chronicon Conſtantinop. Ἐκεῖ ἀπόκειται ἥ τε ζώνη καὶ ἡ ἐσθὴς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου· τὸ δὲ ἅγιον μαφόριον ἐν Βλαχέρναις κεῖται. *Ibi repoſita eſt ſanctiſſimæ Deiparæ zona & veſtis: ſanctum verò maforium repoſitum eſt in Blachernis.* Apud Athanaſium de Virginitate, tom. I. pag. 1050. Τὸ μαφόριον ἄκροσσον. *Maforium non fimbriatum.* Numeratur inter veſtes muliebres. Suidas: Κρήδεμνον, κεφαλοδέσμιον, ἢ μαφόριον. *Ricinium, capitis vinculum, vel maforium.* Euſtath. Il. χ'. κρήδεμνον δὲ τὸ μαφόριον. Dicitur autem μαφόριον pro μαφόρτιον. Nam *mavorte*, aut *mafortium* idem erat, quod prioribus *ricinium.* Nonius Marcellus: *Ricinium, quod nunc mafortium dicitur, femineum palliolum breve.* Nec in uſum tantùm mulierum, ſed etiam Monachorum. Caſſianus lib. I. de habitu Monachi, Cap. VII. *Poſt hæc anguſto pallio, tam amictus humilitatem, quàm vilitatem precii, compendiumq; ſectantes, colla pariter atque humeros tegunt: quod mafortes tam ipſorum, quam noſtro nuncupatur eloquio.* Vide plura in Gl. Meurſii, apud Voſſium de vitiis ſermonis, lib. III. Cap. XXII. in Adverſ. de Lacerda, Cap. XXII. num. III. Cap. CXLI. num. CXLVII.

Μάχαιρα.

I. Μάχαιρα ponitur pro *verbo Dei*, & vocatur ad Epheſ. VI. 17. μάχαιρα τοῦ πνεύματος, *gladius Spiritûs*, id eſt, ſpiritualis. Ad quem locum Theodoretus, p. 320. Μάχαιραν τοῦ πνεύματος, τὴν τοῦ πνεύματος ἐνέργειαν κέκληκε, τὴν δὲ ἐνέργειαν τοῦ πνεύματος, ῥῆμα Θεοῦ προσηγόρευσε. Gladium ſpiritûs, *vocavit operationem Spiritus: operationem autem ſpiritûs appellavit verbum Dei.* Et Theophylactus, pag. 570. 571. Ἤτοι τὸ πνεῦμα αὐτό φησι μάχαιραν πνεύματος περιφραστικῶς, ἢ τὴν πνευματικὴν πολιτείαν, δι' ἧς ἡ κεφαλὴ τοῦ δράκοντος τέμνεται· ἢ ἁπλῶς μάχαιραν πνεύματος, τὴν ἐν πνεύματι σοφίαν. Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, &c. *Vel Spiritum ipſum dicit* gladium Spiritûs *periphraſticè, vel ſpiritualem vitam, per quam caput draconis abſcinditur. Vel ſimpliciter* gladium Spiritûs, *ſpiritualem ſapientiam vocat.* Vivus enim ſermo Dei, &c. Oecumenius, pag. 650. Ἢ τὸ πνεῦμα περιφραστικῶς εἴρηκε, διὰ τὸ τομὸν καὶ μεριστικὸν τῶν ἐναντίων ἕξεων· ἢ τὴν πνευματικὴν ζωὴν καὶ πολιτείαν, ἥ τις ὡς μάχαιρα ἐνεργήσει, φησὶ, κατὰ τῶν νοητῶν ἐχθρῶν. Gladium Spiritûs *vel ipſum ſpiritum periphraſticè dixit, propter ſcindendi & dividendi vim, quam habet erga contrarios affectus: vel ſpiritualem vitam & converſationem, quæ inſtar gladii operabitur, inquit, adverſus ſpirituales hoſtes.* Cyrillus Alexandr. in Cap. XI. Hoſeæ, pag. 161. Μάχαιρα τοῦ πνεύματος, ἐστὶ ῥῆμα Θεοῦ. Μάχαιραν δὲ νοήσεις, καὶ τῆς διανοίας ἡμῶν οἱονεὶ τὴν μαχιμωτάτην τε, καὶ φιλοθεωτάτην κίνησιν, ἣν τοῖς πάθεσιν ἀντεξάγοντες, καὶ τοῖς διαβολικοῖς κακουργήμασιν ἀντιτάτ-

τοντες, τ̀ εὐσεβῆ καὶ ἀμώμητον διατρέχομεν (ita legendum, non διαλάττομεν) τρίβον, καὶ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας ταῖς ἑαυτῶν κεφαλαῖς ἀνάπτομεν τὰ αὐχήματα. Gladius spiritus, *est verbum Dei. Gladium autem intelliges, mentis nostræ bellicosissimum & Dei studiosissimum motum, quem adversus affectus in aciem deducentes, & diabolicis fraudibus opponentes, piam & inculpatam decurrimus semitam, & evangelicæ vitæ prærogativas capitibus nostris alligamus.*

II. Μάχαιρα notat *pœnam, vindictam, ultionem.* Talis *gladius* Deo metaphoricè tribuitur Jes. XXVII. 1. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐπάξει ὁ Θεὸς τὴν μάχαιραν τ̀ ἁγίαν. *In illa die inducet Deus gladium sanctum*, id est, interprete Theodoreto ad præsentem locum, pag. 82. τὸν τιμωρητικὸν λόγον, *vindicem sermonem.* Cap. XXXI. 8. idem dicit μάχαιραν esse ἀόρατον πληγὴν, *invisibilem plagam.* Ita ad Rom. XIII. 4. *gladius* Magistratui attributus, notat potestatem, quâ sceleratos coërcet & punit. Sic enim ibi Theophylactus, pag. 129. Ἡ μάχαιρα τῦ ἄρχοντος, τυτέσιν, ἡ κολασικὴ αὐτῦ δύναμις. Οὐ γὰρ μάτην περιέζωσαι τὴν σπάθην ὁ ἄρχων, ἀλλ᾽ ἵνα κολάζῃ, φησὶ, τὺς πονηρύς. *Principis gladius, id est, coërcendi potestas. Magistratus enim non frustrà gladio cingitur, sed ut sceleratos puniat.*

Μαχλάω.

Afferunt Lexica ex Hesychio & Suida, apud quos, μαχλῶντες, πορνεύοντες. *Scortantes.* A' μάχλος, quod apud Hesychium ἀκρατὴς, καταφερὴς, πόρνος. *Incontinens, lascivus, in venerem proclivis, scortator.* Apud Suidam, ἀσελγὴς, ἄσωτος, *lascivus, intemperans.* Legitur autem hoc verbum apud Cyrillum Alexandr. lib. VI. Glaphyr. in Genesin, pag. 202. ubi de Josepho: Ὁ δὲ καὶ αὐτὸ τὸ ἱμάτιον ἀφεὶς μαχλώσης ἀγρίας ἀπηλλάττετο, καὶ ἀνάλωτος ἦν τῷ πάθει. *Ipse verò relicto etiam pallio effugiebat à vesana mulieris libidine, neq; poterat ulla tali affectione expugnari.* Et paulò pòst: Καθάπερ καὶ τ̀ Ἰωσὴφ ἐμίσει ἡ μαχλῶσα γυνή. *Quemadmodum Josephum etiam odio prosequebatur lasciva illa mulier.* Clemens Alexandr. in Protreptico, pag. 10. *Non enim Cyprius insularis Cinyras παραπείσει ποτ᾽ ἂν, τὰ περὶ τὴν Ἀφροδίτην μαχλῶντα ὄργια, mihi unquam persuaserit, libidinosa, quæ circa Venerem fiebant orgia.*

Μεγαλοδύναμος.

Habent Lexica, sed sine autore. *Præpotens.* Gregentius in Disputat. cum Judæo Christum vocat ἰσχυρὸν καὶ μεγαλοδύναμον, *fortem & præpotentem.*

Μεγαλομάρτυρ.

Græci *viros Martyres* plerumque vocabant μεγαλομάρτυρας, ut fœminas καλλιμάρτυρας. Constit. Man. Comneni: Τὸν μεγαλομάρτυρα στρατηλάτην Θεόδωρον. *Magnum martyrem, ducem militarem Theodorum.* Simocatta Histor. Mauric. lib. V. Cap. XIV. pag. 280. Τῷ μεγαλομάρτυρι Σεργίῳ Χοσρόης βασιλεὺς βασιλέων. *Magno Martyri Sergio, Chosroës rex regum.* Marcus Eremita de Pœnitentia, tres socios Danielis vocat μεγαλομάρτυρας, *insignes Martyres.*

Μεγαλωφελής.

Non habent Lexica. *Valde utilis.* Clemens Alex. Pædag. lib. I. Cap. IX. pag. 126. de Christo: Μεγαλωφελὴς καὶ φιλάνθρωπος, ὅτι καὶ ἄνθρωπος, ἐξὸν εἶναι κύριον, ἀδελφὸς εἶναι βεβύληται. *Valde est hominibus utilis, & in eos benignus, quòd homo voluit esse frater, cùm posset esse Dominus.*

Μέγας.

Quomodo *Deus* dicatur μέγας, *magnus*, vide in voce Θεὸς, num. II. 2. Quomodo Christus dicat Joh. XIV. 28. ὁ πατήρ μείζων μύ ἐσί. *Pater major me est*, explicatur in voce Υἱὸς, num. III. 4. sub lit. *c.* Can. VIII. Concilii Laodiceni statuit, *eos, qui ab eorum hæresi, qui Phryges dicuntur, convertuntur*, εἰ καὶ ἐν κλήρῳ νομιζομένῳ παρ᾽ αὐτοῖς τυγχάνοιεν, εἰ καὶ μέγισοι λέγοιντο, *licèt sint in clero, qui apud eos esse creditur, sive* maximi *dicantur, hujusmodi cum omni diligentia catechisandos & baptizandos esse ab Ecclesiæ Episcopis & Presbyteris.* Qui hìc μέγισοι vocentur, ita explicat Zonaras ad hunc Canonem, pag. 342. Ἦσαν παρ᾽ ἐκείνοις τινὲς τ̀ ἄλλων προέχοντες, ὡσανεὶ διδασκάλων κληρῦντες τάξιν, οἳ καὶ μέγισοι ἐκαλῦντο. *Erant apud illos quidam reliquis præstantiores & excellentiores, & doctorum quasi sortiti ordinem, qui etiam* maximi *vocabantur.* Can. X. Concilii Nicæni II. Εἴ τις φωραθείη τ̀ λεγομένων μειζοτέρων τὴν φροντίδα ἐπέχων, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρείσθω. *Si aliquis eorum, qui* Majores *nominantur, deprehensus fuerit curam habere, aut cesset, aut deponatur.* Balsamon ad hunc Canonem, pag. 511. & Zonaras, pag. 224. μειζοτέρυς vocari dicunt τὺς κυράτορας τ̀ ἀγροικικῶν προασείων, *Curatores rusticanorum suburbiorum.* Hoc etiam obiter monemus, Psalmum CXIX. vocari κατ᾽ ἐξοχὴν, τ̀ μέγαν, scil. ψαλμὸν, apud Palladium, hist. Lausiacæ Cap. XXXIX. pag. 81. Locum adduximus in verbo Ἀποσηθίζω.

Μέθεξις.

Suidas: Μέθεξις· μετοχὴ, κοινωνία. *Participatio, communicatio.* Hesychius: Μέθεξιν, κοινωνίαν. Frequens hujus vocis usus apud Canonistas in doctrina de Pœnitentia. Expletis nimirum quatuor Pœnitentium stationibus, succedebat μέθεξις, quæ inter partes Pœnitentiæ numeranda non est, cùm sit fructus pœnitentiæ. Per μέθεξιν enim Pœnitentes in gratiam cum aliis fidelibus redeuntes, ad communionem corporis & sanguinis Christi admittebantur. Puerilis est lapsus Bellarmini, qui lib. I. de Pœnitentia, Cap. XXII. tom. III. pag. 1182. μέσωσιν appellat, quod μέθεξις, vel τελείωσις dici debuisset. Greg. Thaumaturgus Epist. Canonicâ, Can. ult. vocat μέθεξιν τῶν ἁγιασμάτων, *participationem sacræ Cœnæ.* Basilius M. Can. XXII. pag. 769. κοινωνίαν τῦ ἀγαθῦ, *boni communionem.* Nam ἀγαθὸν est ipsa Eucharistia, ut suo loco docemus. Can. LVI. pag. 775. μετέχειν τ̀ ἁγιασμάτων, *S. Cœnæ participem fieri.* Can. LVII. εἰς τὰ ἅγια δεχθῆναι. Can. LIX. δεχθῆναι εἰς κοινωνίαν. Vide in Δέχομαι. Can. LXXV. καταξιωθῆναι τ̀ τῦ ἀγαθῦ κοινωνίας. Can. IV. & VI. Concilii Ancyrani ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ τέλειον. Can. IX. τῦ τελείυ μετέχειν. Can. XVI. τ̀ κοινωνίας τυγχάνειν. Can. XX. τῦ τελείυ τυχεῖν. Vide etiam in Τέλειος, & in Καταλλαγὴ, num. II.

Μέθη.

I. *Explicatio Nominis.* Vocabulum μέθη nonnullis videtur derivatum esse à μέθυ, quod à Poëtis *pro vino* usurpatur, eò quòd ebrietas vino maximè committitur. Athenæus, Eustathius, & alii eandem utriusque nominis notationem afferunt, ἀπὸ τῦ μεθιέναι, *eò quòd vinum immoderatè sumtum hominis mentem de statu suo deturbet.* Quò facit Philonis testimonium lib. περὶ φυτυργίας Νῶε, *Quidam*, inquit, *volunt*, μέθην *dictam*, ὅτι τ̀ μεθέσεως τ̀ ψυχῆς αἰτία γίγνεται, *quia caussa est relaxationis ac remissionis animi.* Huc facit illud Greg. Nysseni Homil. X. tom. I. pag. 625. Πᾶσα μέθη ἔκσασιν εἴωθε ποιεῖν τ̀ διανοίας, τ̀ κεκρατημένης ὑπὸ τῦ οἴνυ. *Omnis ebrietas solet efficere, ut mens à vino superata excessum patiatur.* Illud etiam Chrysostomi, Homil. LXXXIV. tom. V. Οὐδὲν ἕτερόν ἐσι μέθη, ἀλλ᾽ ἡ ἔκσασις τῶν κατὰ φύσιν φρενῶν, παρατροπὴ λογισμῶν, ἐρημία διανοίας,

νοίας, πενία συνέσεως. *Ebrietas nihil aliud est, nisi mentis commotio, eversio rationis, destitutio intellectus, absentia intelligentiæ.* Ita iterum loquitur Homil. V. contra Judæos, tom. VI. pag. 354. Alii verò deducunt ἀπὸ τοῦ μετὰ τὸ θύειν, *post sacrificationem*, & μέθην ac μεθύειν volunt denominari ideò, quòd peractis in deorum honorem sacris olim liberaliori potui indulgere fas esse existimabant; teste Athenæo lib. II. p. 40. & Suidâ, qui in Μέθη verba Athenæi exscripsit. Idem etiam Philo refert loco paulò antè laudato: ubi docet, prisci seculi homines, nonnisi peractis votis, & sacrificiis placato numine, post purificationem corporum & animarum, aquis ablutos, & sacrarum legum cognitione imbutos, lætitiæ genioque indulsisse. Etymologus μέθην vult dictam παρὰ τὸ μὴ θεῖν, quoniam οἱ μεθυσθέντες sæpe sunt ἀκίνητοι, *immobiles*, donec ἀμεθυσθῶσιν, *exhalaverint crapulam.* Sumitur autem μέθη, *ebrietas* in S. Literis,

1. *propriè*, idque

A. *in malam partem*, & denotat,

a. *nimium & immoderatum vini, vel alterius potûs inebriantis usum.* Clemens Alexandrinus Pædag. lib. II. Cap. II. pag. 154. Μέθη ἐστὶν, ἀκράτου χρῆσις σφοδροτέρα. *Ebrietas, est usus vini vehementior.*

b. *repetitam & continuatam ebrietatem*, quam *ebriositatem* vocant, quæ propriè vitiosus est habitus, cùm quis libenter, sæpe, citò, & facilè fit ebrius. Ita accipitur Matth. XXIV. 49. *Edere & bibere* μετὰ τῶν μεθυόντων, *cum ebriosis.* Ita Vulgatus. Beza, *cum ebriis.* Meliùs ille, quia certum est, de iis hìc agi, qui ex habitu peccant, & ebrietati dediti sunt.

B. *in bonam partem*, & denotat *Ebrietatem saturitatis & hilaritatis* ex sufficiente, imò largiore vini, aut alius potûs usu, non temulentiam, sed moderatam cordis exhilarationem inducentem, ita ut μεθύεσθαι sit *affatim bibere*, & vino, aut alio potu, citra tamen ebrietatem, se explere, ita ut non modò sitis restinguatur, sed & cor exhilaretur. Ita accipitur Genes. XLIII. 34. ubi de fratribus Josephi dicitur, καὶ ἐμεθύσθησαν μετ' αὐτοῦ, *& inebriaverunt se cum illo*, sc. Josepho, Hìc tantùm significatur, eos *liberalioribus epulis lætitiæ caussâ indulsisse.* Vide etiam Ezech. XXXIX. 19. Hagg. I. 6. Chrysostomus Homil. XXIX. in Genesin, ebrietatem Noachi excusaturus, dicit, τὸ τῆς μέθης ὄνομα ἐπὶ τῆς ἁγίας γραφῆς οὐ πανταχοῦ ἐπὶ τούτου εἴρηται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πλησμονῆς. *Ebrietatis nomen in S. Scriptura non ubiq; de hoc, nempe* de ebrietate *dicitur, sed etiam de saturitate.* Ad confirmandam sententiam suam adducit locum ex Psal. XXXVI. 9. Μεθυσθήσονται ἀπὸ πιότητος οἴκου σου. *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ.* Verùm quidem μέθην *de saturitate* sumi, at nec Noachi exemplum, nec locum ex Psalmo adductum huc transferri posse, apud omnes constat. Vera namque fuit ebrietas ejus, ex nimio vini usu profecta. Agnoscit hoc Clemens Alexandr. Pædag. lib. II. Cap. II. pag. 159. his verbis: Διὰ τοῦτο ἀνάγραπτος ἡ τοῦ Νῶε παροινία γεγένηται, ἵνα ὡς ὅτι μάλιστα τὴν μέθην φυλαττώμεθα, ἐμφανῆ καὶ ἔγγραπτον τὴν εἰκόνα τοῦ παραπτώματος ἔχοντες· δι' ἣν οἱ σκεπάσαντες τὴν ἀσχημοσύνην τῆς μέθης, εὐλογοῦνται παρὰ Κυρίῳ. *Propterea Noachi vinolentia descripta est, ut ebrietatem quàm maximè vitemus, manifestam scriptis mandatam lapsûs imaginem habentes: propter quam qui ebrietatis texerunt turpitudinem, benedicuntur à Domino.*

2. *Impropriè*, sive *metaphoricè*, & notat *copiam* vel *abundantiam*,

a. vel *bonorum.* De hac ebrietate multa leguntur apud Greg. Nyssenum, Homil. X. in Canticum, tom. I. pag. 625. Μεθύουσι, καθὼς ἡ προφητεία φησὶν, οἱ τὴν πιότητα τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ πίνοντες, καὶ τῷ χειμάῤῥῳ τῆς τρυφῆς ποτιζόμενοι. *Inebriantur, ut dicit prophetia* Psal. XXXV. 9. *qui bibunt ex ubertate domûs, & potantur torrente delitiarum.* Ita inebriatum fuisse dicit Davidem, ὅτε ἐκβὰς αὐτὸς ἑαυτοῦ, καὶ ἐν ἐκστάσει γενόμενος, εἶδε τὸ ἀθέατον κάλλος, καὶ τὴν ἀοίδιμον ἐκείνην φωνὴν ἐξεβόησεν· ὅτι πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης· λόγῳ τῶν ἀφράστων θησαυρῶν ἐπιτρέπων τὴν ἑρμηνείαν, *qui, cùm à se excessisset, & fuisset in ecstasi, vidit pulchritudinem, quæ sub aspectum non cadit, insignemq; & celebrem illam exclamavit vocem:* omnis homo mendax: *orationi thesaurorum ineffabilium permittens interpretationem.* Ita dicit inebriatum fuisse Paulum, ὅτε ἐν ἐκστάσει ἐγένετο λέγων· Εἴτε γὰρ ἐξέστημεν, Θεῷ· πρὸς ἐκεῖνον γὰρ αὐτὸν ἡ ἔκστασις ἦν· εἴτε σωφρονοῦμεν, ὑμῖν, *quando in ecstasi fuit dicens: sive enim excessimus, Deo; ad illum enim erat excessus; sive sobrii sumus, vobis.* Subjicit etiam exemplum Petri: Οἶδα δὲ τὸν μακάριον Πέτρον ἐν τῷ τοιούτῳ τῆς μέθης εἴδει πρόσωπον τε ὄντα ὁμοῦ καὶ μεθύοντα. Πρὶν γὰρ τὴν σωματικὴν τροφὴν προσενέγκασθαι, ὅτε ἐγένετο πρόσπεινος καὶ ἤθελε γεύσασθαι παρασκευαζόντων αὐτῷ τῶν ἰδίων τὴν τράπεζαν, γίνεται αὐτῷ ἡ θεία τε καὶ νηφάλιος μέθη, δι' ἧς ἐξίσταται αὐτὸς ἑαυτοῦ, καὶ θεωρεῖ τὴν εὐαγγελικὴν ὀθόνην, τέσσαρσιν ἀρχαῖς ἄνωθεν καθιεμένην, &c. *Novi etiam beatum Petrum in hoc genere ebrietatis, simul & esurientem, & ebrium. Priusquam enim corporale esset ei allatum nutrimentum, cùm esuriret, & vellet edere, suis ipsi parantibus mensam, obtingit illi divina & sobria ebrietas, per quam ipse à seipso excedit, & Evangelicum contemplatur linteum, quatuor extremitatibus è cœlo in terram demissum, &c.* Talis ebrietas hìc dicitur θεία καὶ νηφάλιος μέθη. Alibi ab eodem, nempe Orat. in ascensionem Christi, tom. III. pag. 442. μέθη νήφουσα. A' Paulo, Episcopo Emes. in Actis Ephesinis, pag. 277. μέθη, σωφροσύνης μήτηρ, *ebrietas, temperantiæ mater.* Μεθύσαι μέθην, σωφροσύνης μητέρα. *Ebrium esse ebrietate, quæ temperantiæ mater est.* A' Theophane Homil. LI. pag. 350. μέθη σώφρων. Μέθην μεθυσθῆναι τὴν σώφρονα, *temperanti ebrietate inebriari.* De hac ebrietate eleganter Basilius Seleuciensis, Orat. XXXVII. pag. 189. Μέθη σωφροσύνης μήτηρ, μέθη ἀγνοίας διδάσκαλος, μέθη ἄγρυπνον τηροῦσα τὸ βλέμμα τοῦ νοῦ, μέθη ἀληθείας φῶς ἐναποτιθεμένη ταῖς ἀεὶ πληρουμέναις ψυχαῖς· μέθη οὐ παραφόρους ἐργαζομένη, οὐδὲ ἀσθενεῖς ἐκ τοῦ κόρου ἐκπίπτοντας, ἀλλὰ μᾶλλον τὰ μέλη κρατύνουσα, καὶ τοῖς τῆς δικαιοσύνης ὅπλοις κατὰ τῆς ἁμαρτίας ὁπλίζουσα· μέθη, ἧς ὁ τῶν ἀποστόλων ἐνεπλήσθη χορός. *Ebrietas, quæ est temperantiæ mater: ebrietas, quæ ignorantiam corrigit & dispellit: ebrietas, quæ oculos mentis vigiles conservat: ebrietas, quæ veritatis lucem semper plenis infundit animis: ebrietas, quæ non reddit animi impotes, neq; debiles, crapulâ exhalatâ, sed potiùs membra firmat, & justitiæ armis adversus peccatum munit: ebrietas, quâ Apostolorum chorus fuit impletus.* Macarius, Homil. L. pag. 565. Εἰ εἰς τὴν σκιὰν τοσοῦτον ἐξεχύθη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, πόσῳ μᾶλλον εἰς τὴν καινὴν διαθήκην, εἰς τὸν σταυρὸν, εἰς τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ, ὅπου ἐγένετο ἡ ἔκχυσις καὶ ἡ μέθη τοῦ πνεύματος; *Si in umbram*; nempe in vetus Testamentum; *tantâ copiâ effusus fuit Spiritus sanctus, quanto magis in novum Testamentum, in crucem, in adventum Christi, ubi facta est effusio & ebrietas Spiritus?* Huc facit monitum Apostoli, ad Ephes. V. 18. *Nolite inebriari vino, sed implemini Spiritu sancto.* Ad quæ Theodoretus, pag. 314. Τὴν μέθην ἐκβαλὼν τὴν ἐπιβλαβῆ, τὴν πνευματικὴν ἀντεισήγαγε. Τοῦτο γὰρ εἶπε, πληροῦσθε ἐν πνεύματι, ἀντὶ τοῦ, τὸν Θεὸν ἐνδελεχῶς ὑμνοῦντες, καὶ πρὸς ἑαυτοὺς νεύοντες, καὶ τὸν λογισμὸν ἀεὶ διεγείροντες. *Damnosa ebrietate ejecta, in ejus*

ejus locum spiritalem introduxit. Hoc enim est quod dixit, Implemini Spiritu, *Deum scilicet perpetuò laudantes, & in vos ipsos intenti, & cogitationem semper excitantes.* Et Chrysostomus, Homil. LXXXIV. tom. V. pag. 583. ad eundem locum respiciens: Μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ, ἐν ᾧ ἐστιν ἀσωτία· ἀλλὰ πληροῦσθε ἐν πνεύματι· αὕτη ἡ καλὴ μέθη, κάρωσόν σου τὴν ψυχὴν τῷ πνεύματι, ἵνα μὴ καρώσῃς τῇ μέθῃ· προκατάλαβε τὴν διάνοιαν καὶ τοὺς λογισμοὺς, ἵνα μὴ εὕρῃ χώραν ἐκεῖνο τὸ πάθος τὸ ἀναίσχυντον· διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, μετέχετε πνεύματος, ἀλλὰ πληροῦσθε πνεύματος, ἕως ἄνω τὴν διάνοιαν καθάπερ ποτήριον τοῦ πνεύματος πλήρωσαν, ἵνα μηδὲν ἐμβαλεῖν δυνηθῇ λοιπὸν ὁ διάβολος. Nolite inebriari vino, in quo est luxuria, sed implemini Spiritu: *Præclara est hæc ebrietas: hac spiritûs crapulâ animam tuam sopora, ne ebrietate sopores: præoccupa mentem & cogitationes, ne locum impudens ille morbus inveniat. Propterea non dixit*, participes estote spiritus, *sed* implemini spiritu: *ad summum usque mentem tanquam calicem imple spiritu, ne quicquam deinceps injicere possit diabolus.* Mox: Ἔστιν ἡμῖν ποτήριον μέθης καλὸν, ἔστι ποτήριον μέθης σωφροσύνην ποιοῦν, οὐ παράλυσιν. ποῖον δὲ τοῦτο; τὸ ποτήριον πνευματικὸν, τὸ ποτήριον τὸ σωτήριον, τὸ ποτήριον τὸ ἄχραντον τοῦ αἵματος τοῦ δεσποτικοῦ. *Præclarus est nobis ebrietatis calix; est calix ebrietatis, qui temperantiam gignit, non paralysin. Quis verò ille? Calix spiritualis, calix salutaris, calix impollutus Dominici sanguinis.* Hæc ergo de copia & abundantia beneficiorum spiritualium sunt intelligenda, de qua Psal. XXXVI. 9. juxta Græcos XXXV. est; *Filii hominum* μεθυσθήσονται ἀπὸ τῆς πιότητος τοῦ οἴκου σου, *inebriabuntur pinguedine domûs tuæ.* Ad quæ Theodoretus, pag. 532. Καταφεύξεται δὲ πρός σε τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις, ἀναβλαστάνουσαν ἐν τῷ οἴκῳ σου τῶν ἀγαθῶν τὴν φορὰν θεωροῦσα· αἰνίττεται δὲ διὰ τούτων, οὐ μόνον τῆς θείας διδασκαλίας τὰ νάματα, ἀλλὰ καὶ τῆς μυστικῆς τροφῆς τὴν ἀπόλαυσιν. *Ad te autem hominum natura confugiet, contemplans bonorum affluentiam, quæ in domo tua germinat. Per hæc autem innuit non solùm divinæ doctrinæ flumina, sed & mystici cibi perceptionem.* Sensus est beatos largiter reficiendos esse bonis cœlestibus, tanquam cibis pinguissimis, & immensis ac ineffabilibus gaudiis, ceu nectare dulcissimo, replendos. Psal. XXIII. 5. τὸ ποτήριόν σου μεθύσκον με, *calix tuus inebrians me*, denotat, eodem Theodoreto, pag. 482. interprete, τὴν κρατύνουσαν, ἀλλ' οὐ διαλύουσαν μέθην· καὶ τὴν μυστικὴν τροφὴν, ἣν προτίθησιν ἡμῖν ὁ πρὸς τῷ ποιμαίνειν καὶ νυμφίος γινόμενος, *ebrietatem confortantem, sed non dissolventem; atque mysticum cibum, quem nobis proponit is, qui propter pastoris officium sponsus factus est.* Ita interpres: at πρὸς τῷ ποιμαίνειν non significat *propter pastoris officium*, verùm, *præter pastoris officium*, ut sit sensus, eum & pastorem: & sponsum fuisse Jerem. XXXI. 14. dicit Deus: Μεθύσω τὴν ψυχὴν τῶν ἱερέων. *Inebriabo animam sacerdotum.* Id est; ut interpretatur Theodoretus, pag. 227. ἀγαθῶν ἐμπλήσω παντοδαπῶν. *Omnibus bonis cumulabo.* Singularis est locutio, quæ apud Macarium, Homil. XV. bis legitur, μεμεθυσμένοι εἰς τὴν θεότητα. Pag. 224 dicit: Οἱ μεμεθυσμένοι εἰς τὴν θεότητα, καὶ πεπληρωμένοι καὶ δεδεμένοι πνεύματι ἁγίῳ. Possis reddere, *Ebrii erga Deitatem*, id est, *amore Dei perfusi, & repleti atque vincti Spiritu sancto.*

b. Vel *malorum:* ut calamitatum gravissimarum, &c. Ita Jesajæ LI. 21. Ecclesia dicitur μεθύουσα οὐκ ἀπὸ οἴνου. *Ebria non à vino*, id est, omnis generis malis obruta. Theodoretus minùs convenienter intelligit τῆς ἀσεβείας τὴν μέθην, *impietatis ebrietatem*, id est, summam impietatem. Patet inde, quia eodem versu vocatur *afflicta*: & quia v. 22. Deus promittit, populum suum non ampliùs bibiturum *poculum excandescentiæ suæ*, &c. Hujusmodi autem ebrietas vocatur ἄοινος μέθη, *temulentia absque temeto.* Plutarchus Sympos. lib. VII. Cap. X. Ὥσπερ τὰ κουρεῖα Θεόφραστος εἴωθε καλεῖν ἄοινα συμπόσια· οὕτως ἄοινος ἀεὶ μέθη τῶν ἀπαιδεύτων ψυχαῖς ἐνοικεῖ, ὑπὸ ὀργῆς τινος, ἢ δυσμενείας, ἢ φιλονεικίας, ἢ ἀνελευθερίας. *Quemadmodum Theophrastus tonstrinas symposia abstemia nuncupare solitus est: ita imperitorum animos occupat jugiter temulentia quædam abstemia, ab iracundia, vel malevolentia, vel litigandi studio, vel illiberalitate profecta.* Chrysostomus Homil. V. contra Judæos, tom. VI. pag. 354. Ἔστι καὶ χωρὶς οἴνου μεθύειν, καὶ νήφοντα παροινεῖν· - - μέθη γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἡ ἔκστασις τῶν ὀρθῶν λογισμῶν, καὶ παραφροσύνη, καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν ὑγιείας ἀναίρεσις. *Est & absque temeto temulentia quædam, & quædam etiam in sobrietate ebrietas, ab ira, à libidine, ab ambitione, ab avaritia. Ebrietas enim nihil est aliud nisi è recto rationis usu excessus, & desipientia, & sanæ mentis amissio.* Idem, Homil. adv. Ebrietatem, & de Resurrectione Christi tom. V. edit. Paris. pag. 523. Ἔστι καὶ μὴ πίνοντα οἶνον μεθύειν, καὶ πίνοντα οἶνον σωφρονεῖν· καὶ ὅτι ἐστὶν ἄνευ οἴνου μέθη, ἄκουσον τοῦ προφήτου λέγοντος· οὐαὶ οἱ μεθύοντες ἄνευ οἴνου. Καὶ πῶς ἐστιν ἄνευ οἴνου μεθύειν; ὅταν τὸ ἄκρατον τῶν παθῶν μὴ κεράσῃς εὐσεβεῖ λογισμῷ. *Potest quis non bibendo vinum ebrius esse, & vinum bibendo sobrius esse. Atque ebrietatem esse absque vino, audi Prophetam dicentem:* Væ qui ebrii estis absque vino. *Et quomodo fieri potest, ut absque vino quis inebrietur? Cùm perturbationum merum religiosa ratione, pia cogitatione minimè temperâris.* Basilius M. orat. I. de Jejunio, pag. 331. Οὐαὶ οἱ μεθύοντες οὐκ ἀπὸ οἴνου· θυμὸς μέθη ἐστὶ τῆς ψυχῆς, ἔκφρονα αὐτὴν ποιῶν ὡς ὁ οἶνος· λύπη μέθη ἐστὶ καὶ αὐτὴ καταβαπτίζουσα τὴν διάνοιαν· φόβος ἑτέρα μέθη· ὅταν ἐφ' ἃ μὴ δεῖ γίνεται· καὶ ὅλως ἕκαστον τῶν παθημάτων ἐκστατικὸν διανοίας ὑπάρχον, μέθη ἂν δικαίως προσαγορεύοιτο· ἐννόησόν μοι τὸν ὀργιζόμενον, ὅπως μεθύει τῷ πάθει. *Væ his, qui ebrii sunt non à vino. Iracundia animi temulentia quædam est, insanum eum reddens, ut vinum solet. Mœstitia quoque temulentia est, mentem mergens. Rursus alia temulentia metus est, quoties ad ea fertur, ad quæ non oportet. Omnis denique in universum affectus; qui mentem sede sua dimovet, temulentia meritò dicitur. Considera mihi hominem irâ percitum, quàm temulentus sit eo morbo.* Chrysostomus Homil. IV. in II. ad Corinthios, ubi de Davide tres totos dies in cinere sedente agit, οὐχ ὑπὲρ τῆς ἁμαρτίας ἐποίει, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ παιδίου μεθύων ἔτι τῷ πάθει, *non propter peccatum faciebat, sed propter filiolum adhuc temulentus erat tristitiâ.* Idem, Homil. in Petrum & Eliam, tom. I. edit. Paris. pag. 793. Ἐμέθυεν ὁ Ἠλίας τῷ ζήλῳ. *Ebrius erat zelo.* Quod in bonam partem dictum. Eadem orat. de eodem, μεθύων ἀπὸ τοῦ φόβου. *Ebrius timore.* Idem orat. I. adv. Judæos, μεθύειν ὑπὸ τῆς ὀργῆς, *irâ ebrium esse.* Idem orat. de Pelagia, ὑπὸ τῆς ἡδονῆς μεθύοντες. *Voluptate ebrii.* Ita apud Latinos *ebrius curis.* Lucretius, lib. III.

Ebrius urgeris multis miser undique curis.

II. *Effecta ebrietatis.* Tanta ex ebrietate malorum oritur seges, ut, si omnia recensere vellemus, lectori potiùs molesti, quàm grati videremur. Quædam ergo enumerâsse, alia tantùm indicâsse sufficiet. Μέθη τῶν πονηρῶν ἐπιθυμιῶν ὑπέκκαυμα. *Malarum cupiditatum fomes;* inquit Greg. Nyssenus orat. de Baptismo, t. II. 2221. Basil. M. orat. XIV. quæ est κατὰ μεθυόντων. p. 489. Μέθη, ὁ αὐθαίρετος δαίμων, ἐξ ἡδονῆς ταῖς ψυχαῖς ἐμβαλλόμενος· μέθη, κακίας μήτηρ, ἀρετῆς ἐναντίωσις, τὸν ἀνδρεῖον δειλὸν ἀποδείκνυσι, τὸν σώφρονα ἀσελγῆ, δικαιοσύνην οὐκ οἶδε, φρόνησιν ἀναιρεῖ· *Ebrietas dæmon est voluntarius*

luntarius, *ex voluptate animabus nostris inditus. Ebrietas malitiæ mater est, virtutis inimica, fortem virum reddit ignavum, ex temperante facit lascivum, justitiam ignorat, prudentiam extinguit.* Plurima alia tota suppeditat oratio illa, dignissima, quæ attentè legatur. Idem in Psal. CXXXIV. ebrietatem vocat λογισμῶν ὄλεθρον, ἰσχύος διαφθορὰν, γῆρας ἄωρον, ὀλιγοχρόνιον θάνατον, *rationis perniciem, roboris corruptionem, senectutem immaturam, exigui temporis mortem.* Chrysostomo Homil. XXVII. in I. ad Corinth. dicitur ἀθυμίας μήτηρ, ἡ τοῦ διαβόλου χαρὰ, ἡ μυρία τίκτουσα κακὰ, *desperationis mater, diaboli gaudium, infinitorum malorum caussa & origo*, Id. Homil. LXXXIV. tom. V. quæ est κατὰ μεθυόντων, pag. 582. plurima ebrietatis incommoda recenset. Quædam excerpimus. Μέθη ἑκούσιος μανία, μέθη προδοσία λογισμῶν, μέθη συμφορὰ καταγελωμένη, νόσημα χλευαζόμενον, δαίμων αὐθαίρετος, καὶ παραφροσύνης χαλεπωτέρα. *Ebrietas est spontaneus furor. Ebrietas est proditio cogitationum: ebrietas ridicula calamitas, morbus sannis expositus, voluntarius dæmon, & ipsâ molestior insaniâ.* Deinde ostendit, μεθύοντα τοῦ δαιμονῶντος εἶναι χείρονα, *ebrium dæmoniaco deteriorem esse:* τῶν ἀλόγων ἀλογώτερον, *ratione carentibus à ratione alieniorem:* τῶν νεκρῶν ἀθλιώτερον, *mortuis miseriorem.* Multa de Ebrietatis incommodis collegit Cl. Stuckius, Antiquitatum Convivalium lib. III. Cap. VIII.

Μεθοδεία.

Μεθοδεία est *occulta & fraudulenta circumventio.* Bis legitur in N. Test. in epist. ad Ephesios, Cap. IV. 14. πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης. *Ad insidiosè fallendum versutia.* Theodoretus hîc μεθοδείαν interpretatur μηχανὴν, *machinationem.* Theophylactus verò dicit; Μεθοδεία τῆς πλάνης est, πρὸς ὅπερ ἡ πλάνος αὐτῶν μεθοδεία βούλεται, πρὸς ἐκεῖνο μετατιθέμενοι καὶ περιφερόμενοι, διὰ οὐδὲν γὰρ ἄλλο πάντα μεθοδεύουσι καὶ τεχνάζονται, ἢ τὸ πλανᾷν. *Ad quodcunque deceptrix eorum circumventio voluerit, ad hoc transpositi & circumacti.* Alter locus est C. VI. v. 11. πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου, *adversus insidias diaboli.* Suidas, ad præsentem locum respiciens, μεθοδείας, τέχνας, ἢ δόλους. *Technas, malas artes, vel dolos.* Ita etiam apud Hesychium pro μεθοδίτας, scribe μεθοδείας, τέχνας. Oecumenius in Cap. VI. ad Ephes. pag. 648. Πρὸς τὰς μεθοδείας, οἷον πρὸς τὰς ἐπιβουλὰς, πρὸς τὰς ἐνέδρας, πρὸς τοὺς δόλους. *Adversus insidias, id est, adversus occultas fraudes, adversus insidias, adversus dolos.* Luculenter maximè Chrys. Homil. XXII. in epist. ad Ephes. p. 879. Οὐκ εἶπε πρὸς τὰς μάχας, οὐδὲ πρὸς τοὺς πολέμους, ἀλλὰ πρὸς τὰς μεθοδείας· οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς, οὐδὲ φανερῶς ἡμῖν ὁ ἐχθρὸς πολεμεῖ, ἀλλὰ μεθοδείᾳ· τί ἐστι μεθοδεία; μεθοδεῦσαί ἐστι τὸ ἀπατῆσαι, καὶ διὰ μηχανῆς ἑλεῖν, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν τεχνῶν γίνεται, καὶ ἐν λόγοις καὶ ἐν ἔργοις, καὶ ἐν παλαίσμασιν ἐπὶ τῶν παραγόντων ἡμᾶς· οἷον τι λέγω· οὐδέποτε φανερὰ προτίθησι τὰ ἁμαρτήματα, εἰδωλολατρείαν οὐ λέγει, ἀλλ' ἑτέρως αὐτὸ κατασκευάζει μεθοδεύων, τουτέστι, πιθανὸν κατασκευάζων τὸν λόγον, ἐπικαλύμμασι κεχρημένος. *Non dixit, adversus pugnas, neque adversus bella, sed adversus insidias. Neque enim incautè & apertè nobiscum bellum gerit inimicus, sed ex insidiis, quæ dicuntur* μεθοδεία. *Quid est autem* μεθοδεία? Μεθοδεῦσαι *est decipere, & compendiaria via ac ratione capere ac superare: quod quidem fit & in artibus, & in orationibus, & in factis, & in luctâ in iis, qui nos seducunt. Ut, exempli caussâ; Nunquam aperta proponit peccata: non dicit idololatriam, sed alia ratione id astruit, astutè agens, hoc est, probabilem reddens orationem, & verborum utens involucris.* Theophylactus eodem modo, pag. 566. Οὐκ εἶπε μάχας, ἢ πολέμους, ἀλλὰ μεθοδείας· μεθοδεία γάρ ἐστι τὸ ἀπατῆσαι καὶ διὰ μηχανῆς ἑλεῖν. Οὐ γὰρ φανερὰ προτίθησιν ὁ ἐχθρὸς τὰ ἁμαρτήματα· οἷον, εἰδωλολατρεῖν φανερῶς οὐ παραινεῖ, ἀλλ' ἑτέρως αὐτὸ κατασκευάζει μεθοδεύων, τουτέστι, πιθανὸν τὸν λόγον ποιῶν, καὶ ἐπικαλύμματι χρώμενος. *Non dixit, pugnas aut bella, sed insidias: insidiæ enim sunt decipere, ac per fraudem capere. Non enim manifesta proponit hostis peccata: exempli gratiâ, ad idololatriam apertè non hortatur, sed alia quadam ratione rem aggreditur, insidias struens, hoc est, verisimilia verba faciens, velamentoque utens.* Consentit etiam Theodoretus, cujus verba ad hunc locum, pag. 318. sunt; Μεθοδείας, τὰς μηχανὰς ἐκάλεσε· πολλάκις γὰρ καὶ διὰ τῆς ἀρετῆς εἰδῶν κατασκευάζει κακίαν· καί ἐστιν ὅτε καὶ τῇ νηστείᾳ, καὶ τῇ προσευχῇ, καὶ τῇ τῶν δεομένων ἐπιμελείᾳ τὴν κενὴν ἀναμίγνυσι δόξαν, καὶ μέν τοι καὶ τῇ σωφροσύνῃ τοῦ τύφου τὸν μῶμον ἐντίθησι. Μεθοδείας *insidias vocavit & machinationes. Sæpe enim etiam per virtutis species vitium astruit: & nonnunquam jejunio, & orationi, & egenorum subventioni inanem gloriam admiscet, continentiæque itidem arrogantiæ labem aspergit.* Μεθοδεία est, *via, ratio.* Chrysostomus Homil. IV. in Genesin: Πολλαὶ αἱ τοῦ διαβόλου μεθοδεῖαι, τοῦτ' ἔστιν, ὁδοὶ, δι' ὧν ὑποσκελίζειν ἐπιχειρεῖ τοὺς ῥᾳθυμοτέρους. *Multæ sunt diaboli μεθοδεῖαι, id est, viæ, rationes, quibus decipere conatur securos & incautos.*

Μέλι.

I. *Mellis duo* sunt *genera: domesticum* unum, ex apibus, quæ domi aluntur: & alterum *sylvestre*, quali legitur Johannes in deserto vixisse, Matth. III. 4. ἡ τροφὴ αὐτοῦ ἦν μέλι ἄγριον. Et Marci I. 6. Ἐσθίων μέλι ἄγριον. Cùm μέλι ἄγριον disertè scribant Evangelistæ duo, mirum quosdam esse, qui μελαγρίαν, *herbæ genus in deserto crescentis*, faciant. Suidas: Μελαγρία, εἶδος βοτάνης φυομένης ἐν ἐρήμῳ. *Melagria: genus herbæ crescentis in deserto.* Alii τὰ μέλαγρα scribunt, Theophylactus in Cap. III. Matth. pag. 18. Τινὲς λέγουσι βοτάνας εἶναι τὰς ἀκρίδας, ἃς καὶ μέλαγρα καλοῦσι. *Acridas quidam herbas esse ajunt, quas etiam* melagra *vocant.* Quæ, utut concederentur, tamen extra rem essent. Neque enim legitur Johannes comedisse μελαγρίαν aut μέλαγρα, sed μέλι ἄγριον. Nec etiam illa probantur, quæ affert Beda in libro de locis sanctis, & Thomas in Matthæum ex Arnulpho, in deserto Johannis arbores fuisse latis & rotundis foliis, lactei coloris, & mellei saporis, quæ naturâ fragilia manibus confricentur, atque edantur, & hoc dici μέλι ἄγριον, *mel sylvestre.* Hîc ergo intelligitur mel sylvestre seu agreste, quod in sylvis conficitur ab apibus feris & incultis, estque minùs sapidum quàm mel domesticum. Ita Theophylactus in Caput III. Matthæi: Μέλι ἄγριον, τὸ ὑπὸ ἀγρίων μελισσῶν γεωργούμενον, ἐν δένδροις εὑρισκόμενον καὶ πέτραις. *Mel agreste, quod à feris apibus conficitur, & in arboribus ac petris invenitur.* Hoc autem mel non in Judæa tantùm, sed in aliis etiam regionibus abundâsse, atque ubertim provenisse, etiam in agris & sylvis, probat Cl. Bochartus de Animalib. parte II. lib. IV. Cap. XII. Pauca inde huc transferimus. Notum est illud Solomonis Proverb. XXV. 16. Μέλι εὑρὼν φάγε τὸ ἱκανόν. *Si mel inveniſti, comede quantum satis est.* Hoc haud dubiè pertinet ad *sylvestre mel*, quod in agris passim reperiebatur. Ita cùm in agro Samson in leonem incidisset, eumque dilacerâsset, anno sequente *mel* reperit, quod in ejus cadavere apes elaboraverant, Judic. XIV. 8. Quale etiam est, de quo I Sam. XIV. 25, 26. Nec Judææ hoc fuit peculiare. De Scythia hoc ipsum testatur Ælianus lib. XVII. Cap. XXXV. pag. 358. ubi docet, loca quædam trans

trans Istrum olim fuisse inaccessa, quia apes illa sic occuparent, ut non liceret ulteriùs progredi. Paulus Jovius in libro de legatione Moschovitarum: *Certissima Moschoviæ messis in cera & melle consistit. Regio enim tota fœcundissimis apibus plena est: quæ non in manufactis agrestium alvearibus, sed in ipsis arborum cavis probatissima mella conficiunt.* Et Maldonatus in Matthæum refert: se pauperes homines in Bœtica vidisse, qui mel ex sylvis colligerent, eoque vendendo quæstum factitarent. Itaque apum, quæ vel in cavis arborum, vel in arundinetis, aut in antris nidificant, frequens apud Poëtas mentio: apud alios etiam scriptores. Hesiodus Theogoniæ, v. 2301. ita Bochartus memoriâ lapsus: neque enim tot in Theogonia reperiuntur versus, neque ibi leguntur, quæ adducit, sed operum lib.I. v. 230.

-- -- -- -- Ὄυρεσι δὲ δρῦς
Ἄκρη μέν τε φέρει βαλάνους, μέσση δὲ μελίσσας.

In montibus autem summa quidem quercus fert glandes, media autem apes. Nempe ἐν τοῖς κοιλώμασι τῶν στελέχων, *in truncorum cavis*; ut ibi scholiastes. Phocylides in Νουθετικῷ v. 160.

Κάμνει δ' ἠερόφοιτος, ἀριστοπόνος τε μέλισσα,
Ἠὲ πέτρης κοίλης κατὰ χηραμὸν, ἢ δονάκεσσιν,
Ἢ δρυὸς ὠγυγίης κατὰ κοιλάδος. --

Operatur quoque aëria & laboriosa apis, aut in antro cavæ petræ, aut in arundinibus, aut in antiquæ quercûs cavitate. De Hybla monte Siciliæ Martialis lib. XI.

Mella jubes hyblæa tibi, vel hymettia nasci.

Virgilius lib. IV. Georgicorum:

Sæpe etiam effossis; si vera est fama; latebris
Sub terra fodére larem, penitusque repertæ,
Pumicibusque cavis, exesæque arboris antro.

Plinius scribit, *Sabæos esse ditissimos sylvarum fertilitate odorifera, auri metallis agrorum, rigui mellis ceræque proventu.*

Si igitur non tantùm in Judæa, sed in aliis etiam regionibus magna mellis copia, quidni à Johanne Baptista quoque in cibum potuisset adhiberi? Multis videtur vulgare mel lautior esse cibus, quàm ut Johanni conveniret in tali abstinentia. Proinde μέλι ἄγριον, de quo Evangelistæ, amarum fuisse volunt, & gustui prorsus ingratum. Sic Isidorus Pelusiota epist. CXXXII. lib. I. pag. 40. illud definit μέλι ὄρειον, ὑπὸ μελισσῶν ἀγρίων γινόμενον πικρότατον ὂν, καὶ πάσῃ γεύσει πολέμιον, *mel montanum, quod ab agrestibus apibus conficitur, summeque amarum est, & gustatui omni infestum atque inimicum.* Et Euthymius: *Mel agreste in petrarum scissuris ab agrestibus apibus conficitur: sed amarum est, ac insuave.* Sed hæc sine sufficienti ratione dicuntur, nec scripturæ satis consonant, quæ Judæam à melle non tantopere commendaret, si mel in agris proveniens insuave & amarum esset. In certis quidem locis mel amarum progeneratur, ut Sardoum & Corsicum: at in Judæa mel amarum gigni, ne per somnium quidem auditum est. Quin Genes. XLIII. 11. mel est ex iis, quæ in terra Canaan laudantur, & decantantur. Et blasphemus ille Rabsake Assyriam ex eo commendat, quòd, instar terræ Canaan, oleæ sit & mellis ferax, II. Reg. XVIII. 32. Sic apud Josephum lib. V. de Bello, Cap. IV. agri Hierichuntini laudum hæc una, quòd est μελιττοτρόφος ἡ χώρα, *apibus alendis apta regio.* Hinc mel è Judæa in alias terras deferebatur. Ut ad Tyriorum nundinas, Ezech. XXVII. 17. & in Ægyptum, Genes. XLIII. 11. Quamvis ipsa etiam Ægyptus melle abundâsse legatur, Num. XVI. 13. Nec est, quòd quis hæc sibi fingat non nisi de domestico melle dici. Agreste enim fuit mel illud, cujus dulcedinem Samson tam illustribus verbis deprædicavit Jud. XIV. 14. Et mel aliud, quo degustato, Jonathanis oculi aperti sunt I. Sam. XIV. 29. Agreste etiam erat mel petræ, id est, ex petrarum fissuris manans, in quibus feræ apes mellificabant. Tamen id censetur in deliciis, quas populo suo Deus obtulit, Deuteron. XXXI. 20. Psal. LXXXI. 17. Itaque tam in sylvestri, quàm domestico melle fuit, quod palato saperet.

II. *Mel inter ea, quæ vitæ maximè sunt necessaria, posuerunt Hebræi veteres.* Ut Sirachides Cap. XXXIX. v. 21. Ἀρχὴ πάσης χρείας εἰς ζωὴν ἀνθρώπου, ὕδωρ, πῦρ, καὶ σίδηρος, καὶ ἅλας, καὶ σεμίδαλις πυροῦ, καὶ μέλι, καὶ γάλα, &c. *Principium omnis necessitatis ad vitam hominis* (id est, primas tenent inter ea, quæ ad vitam maximè requiruntur) *aqua, ignis, ferrum, sal, frumenta, simila, mel, lac,* &c. Infantili quoque ætati convenire hunc cibum, probatur ex celebri Jesajæ loco de Emmanuele Cap. VII. 15. Βούτυρον καὶ μέλι φάγεται πρὶν ἢ γνῶναι αὐτὸν ἢ προελέσθαι πονηρὰ, ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν. *Butyrum & mel comedet, antequam sciat eligere mala, & eligere bonum.* Basilius, Παιδικῇ τροφῇ χρῆται ὁ Ἐμμανουὴλ διὰ τὴν σάρκα, βουτύρῳ καὶ μέλιτι. *Puerili alimento utitur Emmanuel propter carnem, butyro nempe & melle.* Hæc apud eum leguntur in Cap. VII. Jesajæ, pag. 1006. Cyrillus ad eundem locum, Τροφὴν αὐτῷ γεγενῆσθαι λέγων τὴν νηπίοις πρέπουσαν, βούτυρον τε καὶ μέλι. *Cibum ei fore dicens parvulis convenientem, butyrum & mel.* Hieronymus, *Cibis utitur infantiæ, Butyrum comedet, & mel.* Bernhardus de Adventu serm. II. *Butyrum, inquit, & lac comedet, ac si dicat, parvulus erit, & vescetur infantilibus alimentis.* Inde est, quòd in Baptismo, in quo fideles renascuntur, *lac & mel* prægustandum dabant veteres. Tertullianus de Corona militis Cap. III. *Inde suscepti lactis & mellis concordiam prægustamus.* Quò alludens Hieronymus adversus Luciferianos Cap. IV. è lavacro egressos dicit *lactis & mellis prægustare concordiam ad infantiæ significationem.* De hoc ritu vide in voce Βάπτισμα, n. VIII. sub. lit. *o.* maximè in voce Σύναξις, num. V. 1. sub lit. *b.*

Μελίζω.

Μελίζω, à μέλος *membrum*, significat *membratim concido, trunco.* Hesychius: Μελιοῦσι, κατακόπτουσι. Lege κατακόψουσι. *Membratim concident.* Respicit ad Levit. I. 6. ubi, Καὶ ἐκδείραντες τὸ ὁλοκαύτωμα, μελιοῦσιν αὐτὸ κατὰ μέλη. Aliquoties legitur apud LXX. interpretes, etiam in Græcorum Liturgiis de pane Eucharistico. In Liturgia Jacobi, pag. 34. Καὶ εὐθέως ἄρχεται μελίζειν. *Et statim incipit dividere,* nempe dimidiam panis partem, quam dextera tenet. Pag. 35. Γεύσασθε καὶ ἴδετε ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος, ὁ μελιζόμενος καὶ μὴ μεριζόμενος, καὶ τοῖς πιστοῖς μεταδιδόμενος, καὶ μὴ δαπανώμενος. *Gustate & videte quòd benignus est Dominus, qui in partes distributus, nec divisus, & fidelibus impertitus, nec consumtus est.* In Liturgia Chrysostomi pag. 103. Μέλισον δέσποτα τὸν ἅγιον ἄρτον. Ὁ δὲ ἱερεὺς μελίζων αὐτὸν εἰς τέσσαρα, μετὰ προσοχῆς καὶ εὐλαβείας λέγει· Μελίζεται καὶ διαμερίζεται ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς, ὁ μελιζόμενος καὶ μὴ διαιρούμενος, &c. *Divide Domine sanctum panem. Sacerdos verò dividens eum in quatuor, cum attentione & reverentia dicit: Dividitur & distribuitur agnus Dei, Filius Patris, qui dividitur, sed non distrahitur,* &c. De eodem usurpatur μελισμὸς in Liturgia Basilii, p. 103.

Μελιττοτροφέω.

Non habent Lexica. *Melle alo.* Psellus in Canticum, pag. 726. de Christo sic scribit:

Τοὺς

Τοὺς μὲν γὰρ γαλακτοτροφεῖς τοὺς δὲ νηπιεστέρους,
Τοὺς δ' αὖ γε μελιτοτροφεῖς, τουτέστι, τοὺς τελείους.

Nam imbecilliores quidem lacte pascis, melle autem perfectiores.

Μελιτοτροφία.

Non habent Lexica. *Nutrimentum, nutricatio, quæ fit melle.* Legitur apud Psellum in Canticum, p. 731.

Μέλιττα.

I. Cùm *apes* vindictæ sint cupidissimæ, & velociter ac confertim invadant eos, à quibus læsæ fuerint: hinc *per apes metaphoricè* denotantur hostes crudelissimi, velocissimi & confertissimi. Vide Jesajæ, VII. 18. *Sibilabit Dominus* μυίαις καὶ τῇ μελίσσῃ, *muscis & api.* Ad quæ Theodoretus, pag. 35. Μελίττας τοὺς Ἀσσυρίους καλεῖ· σφοδρότερον γὰρ τῆς μελίττης τὸ κέντρον. *Apes Assyrios appellat, quoniam apis acrior est stimulus.* Ps. CXVIII. 12. Psaltes de hostibus suis dicit: Ἐκύκλωσάν με ὡσεὶ μέλισσαι κηρίον. *Circumdederunt me sicut apes favum.* Theodoretus, pag. 874. Καθάπερ φησὶ μέλιτται κηρίον εὑροῦσαι τὴν τοῦ μέλιτος ἐκμυζῶσιν ἰκμάδα. οὕτως οὗτοι τὴν ἐνοῦσάν μοι γλυκύτητα τῆς εὐσεβείας ἀφελεῖν ἐπειράθησαν. *Quemadmodum, inquit, apes favum invenientes mellis humorem sugunt: sic isti pietatis dulcedinem, quæ in me est, mihi eripere sunt conati.*

II. *In apibus observanda est sedulitas & prudentia.* Prov. VI. 8. apud LXX. post locum notissimum *de formica*, hæc leguntur: Πορεύθητι πρὸς τὴν μέλισσαν, καὶ μάθε ὡς ἐργάτις ἐστὶ, τήν τε ἐργασίαν ὡς σεμνὴν ποιεῖται· ἧς τοὺς πόνους οἱ βασιλεῖς καὶ ἰδιῶται πρὸς ὑγίειαν προσφέρονται· ποθεινὴ δέ ἐστι πᾶσι καὶ ἐπίδοξος, καίπερ οὖσα τῇ ῥώμῃ ἀσθενὴς, τὴν σοφίαν τιμήσασα προήχθη. *Apem adi, & disce quàm operosa sit, quamque augustum opus exerceat; cujus laboribus & reges & privati vescuntur salubriter: eaque omnibus est amabilis & illustris. Et quamvis viribus infirma sit, tamen sapientiæ studio promovit.* Etsi hæc nec in contextu Hebræo, nec in Chaldæa, nec in Syra, nec in Romana versione occurrant, eorum tamen multi veterum meminere. Id facit Clemens Alex. Strom. I. pag. 287. Ἴθι πρὸς τὸν μύρμηκα, ὦ ὀκνηρέ· καὶ γενοῦ ἐκείνου σοφώτερος· ὃς πολλὴν καὶ παντοδαπὴν ἐν τῷ ἀμήτῳ παρατίθεται πρὸς τὴν τοῦ χειμῶνος ἀπειλὴν τὴν τροφήν. ἢ πορεύθητι πρὸς τὴν μέλισσαν, καὶ μάθε ὡς ἐργάτις ἐστί· καὶ αὐτὴ γὰρ πάντα τὸν λειμῶνα ἐπινεμομένη, ἓν κηρίον γεννᾷ. Vade ad formicam, ó piger, & efficere illa sapientior, *quæ multum & omnis generis nutrimentum recondit tempore messis adversus minas hyemis:* aut vade ad apem, & disce quàm operosa sit. *Ipsa enim omne pratum depascens, unum favum generat.* Ita etiam Origenes l. IV. contra Celsum, p. 217. ubi inter alia dicit, apum exemplum propterea hominibus à Deo proponi, ἵνα κατανοοῦντες μελίσσας πείθωνται μὲν ἡγεμονίαις, διαιρῶνται δὲ τὰ χρήσιμα τῆς πολιτείας ἔργα πρὸς σωτηρίαν τῶν πόλεων, *ut apes considerando discant parére magistratibus & ad publicam incolumitatem conservandam dispensare inter cives functiones & opera.* Basil. quoque Cæsar. Hom. VIII. in Hexaëmeron, p. 102, 103. multa notatu dignissima de apibus proponit: inter quæ etiam ista: Ἀκουέτωσαν χριστιανοὶ, οἷς πρόσταγμά ἐστι μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόναι, ἀλλὰ νικᾷν ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν· μίμησαι τῆς μελίσσης τὸ ἰδιότροφον, ὅτι οὐδενὶ λυμαινομένη, οὐδὲ καρπὸν ἀλλότριον διαφθείρουσα τὰ κηρία συμπήγνυται. *Audiant Christiani, quibus lege sancitum est, nemini unquam homini pro malo reddere malũ sed malum vincere bono. Imitare mores apis peculiares* (ita interpres, rectè, si scriptum esset ἰδιότροπον· at ἰδιότροφον aliud innuit; ἰδιότροφα sunt, *quæ peculiaribus sibi nutrimentis utuntur,*) *quæ nemini prorsus officiens, nec alienos ullos fructus corrumpens, favos exstruit ac compingit.* Mox addit: Καλῶν καὶ πρεπόντων αὕτη τῶν ἐπαίνων παρὰ τῆς παροιμίας τετύχηκε, σοφὴ καὶ ἐργάτις ὀνομασθεῖσα· οὕτω μὲν φιλοπόνως τὴν τροφὴν συναγείρουσα (ἧς τοὺς πόνους, φησὶ, βασιλεῖς καὶ ἰδιῶται πρὸς ὑγείαν προσφέρονται) οὕτω δὲ σοφῶς φιλοτεχνοῦσα τὰς ἀποθήκας τοῦ μέλιτος, ὡς τὸ πυκνὸν τῆς τῶν μικροτάτων πρὸς ἄλληλα δέσεως, ἔρεισμα γίνεσθαι τῷ παντί. *Pulchra decoraque laude à Proverbiorum autore prædicata est apis, sapiens & operosa nuncupata; adeò pabulum diligenter elaborateque congerens; cujus labores, inquit, tam reges quàm privati homines ad tuendam sanitatem edunt; adeò exacta miraque arte apothecas mellis exstruens atque fingens, ut ipsarum adeò minutarum inter sese vinculi densitas universo operi sit munimentum.* Cum prioribus Basilii verbis consonant sequentia Chrys. Homil. XII. ad populum Antiochenum, tom. VI. p. 540, 541. ubi postquam superiora ex Proverbiis adduxisset, hanc subjicit exhortationem: Ἀπὸ τῆς μελίττης καὶ τὸ φιλόπονον μάνθανε, καὶ τὸ φιλάλληλον· καὶ γὰρ ἐκείνη οὐχ ἑαυτῇ μᾶλλον ἢ ἡμῖν πονεῖ καὶ ταλαιπωρεῖται καθ' ἑκάστην ἡμέραν· ὃ μάλιστα ἴδιον χριστιανῷ τὸ μὴ τὰ ἑαυτοῦ ζητεῖν, ἀλλὰ τὰ τῶν ἑτέρων· ὥσπερ οὖν ἐκείνη πάντας περιίπταται τοὺς λειμῶνας, ἵνα ἑτοίμην ἑτέρῳ παρασκευάσῃ τράπεζαν· οὕτω καὶ σὺ ποίησον ἄνθρωπε, κἂν χρήματα συλλέγῃς, εἰς ἑτέρους δαπάνησον· κἂν λόγους διδασκαλίας ἔχῃς, μὴ κατορύξῃς, ἀλλὰ πρόθες εἰς μέσον τοῖς δεομένοις· κἂν ἕτερον ἔχῃς πλεονέκτημα, γενοῦ χρήσιμος τοῖς δεομένοις τῶν σῶν ἀπολαύειν πόνων. Οὐχ ὁρᾷς ὅτι διὰ τοῦτο μάλιστα τῶν ἄλλων ἐστὶν ἐντιμοτέρα ζώων ἡ μέλιττα, οὐκ ἐπειδὰν πονεῖ, ἀλλ' ἐπειδὰν ἑτέροις πονεῖ; ἐπεὶ καὶ ὁ ἀράχνης πονεῖ, καὶ ταλαιπωρεῖται καὶ λεπτὰ διατείνει κατὰ τοὺς τοίχους ὑφάσματα πᾶσαν γυναικὸς σοφίαν ὑπερβάλλοντα, ἀλλ' ἔστιν ἄτιμον τὸ ζῶον, ἐπειδὰν τὸ ἔργον ἡμῖν οὐδαμοῦ χρήσιμον· τοιοῦτοί εἰσιν οἱ ἑαυτοῖς κάμνοντες καὶ ταλαιπωρούμενοι. *Ab ape munditiam, & solertiam disce, atque charitatem. Etenim illa non magis sibi ipsi quàm nobis laborat, & quotidie fatigatur: quod maximè Christiano proprium est, non sua quærere, sed & quæ sunt aliorum. Sicut igitur illa omnia circumvolitat prata, ut promtam alteri præparet mensam: sic & tu fac homo, sive pecunias colligas, in alios expende: sive doctrinæ verba habeas, ne defodias, sed proponas indigentibus in medium: sive aliam prærogativam habeas, indigentibus laborum tuorum utilis sias. Non vides, quòd propterea animalium gloriosissima est apis, non quia laborat, sed quia aliis laborat? Quoniam & aranea laborat, & fatigatur, & tenues per parietes extendit texturas, omnem mulieris sapientiam excedentes, sed est ignobile animal, quoniam opus ejus nobis nullatenus est utile: tales sunt sibi laborantes, & se defatigantes.* Ibidem: Καθάπερ ἡ μέλιττα τοῖς λειμῶσιν ἐφιπταμένη οὐ πάντα ἐκλέγει, ἀλλὰ τὰ χρήσιμα λαβοῦσα, τὰ λοιπὰ ἀφίησιν· οὕτω καὶ σὺ ποίησον. *Quemadmodum apis per prata volitans non omnia colligit, sed utilibus collectis, reliqua relinquit: ita tu quoque fac.* Ad apes quoque nos ablegat Greg. Nazianz. orat. XLIII. p. 703. Ἄρτι μὲν ἡ φίλεργος μέλισσα τὸ πτερὸν ἑλκύσασα, καὶ τῶν σίμβλων ἀπαναστᾶσα, τὴν ἑαυτῆς σοφίαν ἐπιδείκνυται, καὶ λειμῶνας ἐφίπταται, καὶ συλᾷ τὰ ἄνθη· καὶ ἡ μὲν ποιεῖ τὰ κηρία, τὰς ἑξαγώνους καὶ ἀντιθέτους σύριγγας ἐξυφαίνουσα, καὶ τὰς εὐθείας ταῖς γωνίαις ἐναλλάττουσα, ἔργον ὁμοῦ κάλλους καὶ ἀσφαλείας· ἡ δὲ μέλι ταῖς ἀποθήκαις ἐναποτίθεται καὶ γεωργεῖ τῷ ξενίζοντι καρπὸν γλυκὺν καὶ ἀνήροτον· ὡς ὄφελόν γε καὶ ἡμεῖς οἱ Χριστοῦ μελισσῶν καὶ τοιοῦτο λαβόντες σοφίας καὶ φιλοπονίας ὑπόδειγμα. *Nunc sedulæ apes, solutis pennis, & relictis alvearibus, sapientiæ suæ documentum præbent, atque ad prata convolant, floresque diripiunt: ac partim cellulas elaborant, sex angulas & inter oppositas fistulas attexentes, rectasque angularibus alternantes, non minùs ad operis elegantiam, quàm ad securitatem: partim mel in horrea recondunt, atque hospiti suo dulcem fructum & inaratum proferunt: quemadmodum utinam nos quoque qui Christi apiarium sumus, ac tale partim sapientiæ, partim industriæ & laboris exemplum accepimus.* Locum ex Proverbiis etiam adducit Greg. Nyssenus Homil. IX. in Can-

ticum, tom. I. pag. 604. & quid exemplo apum Deus nos docere velit, ita exponit: Συμβουλεύει δὲ διὰ τῶν εἰρημένων μηδενὸς ἀπέχεσθαι τῶν ἀγαθῶν μαθημάτων, ἀλλὰ τῷ λειμῶνι τῶν θεοπνεύστων ἐφιπτάμενον λόγων, ἀφ' ἑκάστου τὶ πρὸς τὴν κτῆσιν τῆς σοφίας ἀπανθιζόμενον, κηροπλαστεῖν ἑαυτῷ τὸ κηρίον, οἷον ἐν σίμβλῳ τινὶ τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ τὴν φιλεργίαν ταύτην ἀποτιθέμενον. ὥσπερ τινὰς ἐν κηρίῳ σύριγγας, τῶν πολυειδῶν μαθημάτων ἀσυγχύτους ἐν τῇ μνήμῃ τὰς θήκας διημιουργήσαντα· καὶ οὕτω κατὰ μίμησιν τῆς σοφῆς ἐκείνης μελίσσης, ἧς ἡδὺ μὲν τὸ κηρίον, ἄπληκτον δὲ τὸ κέντρον, τὴν σεμνὴν ταύτην τῶν ἀρετῶν ἐργασίας διαπαντὸς ἐμπορεύεσθαι. Ἐμπορεύεται γὰρ ὡς ἀληθῶς, τὰ ἀγαθὰ τὰ αἰώνια τῶν τῆδε πόνων διαμειβόμενος, καὶ τοὺς ἰδίους πόνους εἰς ψυχικὴν ὑγίειαν βασιλεῦσί τε καὶ ἰδιώταις νέμων· ὥστε ποθεινὴν τῷ νυμφίῳ τὴν τοιαύτην γενέσθαι ψυχὴν, καὶ τοῖς ἀγγέλοις ἐπίδοξον, ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦσαν τὴν δύναμιν διὰ τὴν τῆς σοφίας τιμήν. *Consulit autem per ea quæ dicta sunt, à nulla bona abstinere disciplina, sed pervolantem pratum inspiratorum à Deo eloquiorum, colligendo aliquid tanquam florem ex unoquoque eorum ad procreationem sapientiæ, sibi fabricari ceram in corde suo, tanquam alveari quodam, reponendo hanc industriam & laborem multiplicium disciplinarum inconfusis in memoria loculis, tanquam quibusdam in favo mellis fistulis fabricatis: & sic instar sapientis illius apis, cujus favus quidem est dulcis, non pungens autem stimulus, perpetuò nundinari hanc præclaram virtutum operationem. Verè enim ille nundinatur, qui bona æterna laboribus, qui hîc suscipiuntur, permutat, & suos labores ad sanitatem animæ distribuit regibus & privatis: adeò ut sponso fiat hæc anima desiderabilis, claraq; & insignis angelis, dum in infirmitate perficit virtutem propter honorem sapientiæ.* Vide insuper Theodoretum orat. V. de Providentia, statim post initium, tom. IV. p.365.

Μελογραφέω.

Verbum hoc à Lexicographis omittitur. Significat *membra alicui attribuo*, & usurpatur de Anthropomorphitis hæreticis, Deo membra humana tribuentibus. Cæsarius, quæst. LXXVII. pag. 180. Τί οὖν; μελογραφεῖς (perperam editum μελογροφεῖς) τὸ θεῖον πρὸς τὴν ἡμετέραν εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν, ὦτα, καὶ βραχίονας, καὶ σκέλη ἔχειν αὐτὸ δηλῶν; *Quid igitur? num Numini membra attribuis ad nostram imaginem & similitudinem, docens illud habere aures, brachia, & crura?* Idem, Interrog. CLVI. Τί μελογραφεῖς τὸ ἁπλοῦν, καὶ ἀσύνθετον, καὶ ἀσχημάτιστον; *Cur membra attribuis simplici, & incomposito, & figurâ carenti?* Apud eundem, Interrogat. CLXIX. est μελογράφειν τὸ θεῖον, *membra Deo adscribere.* Severinus orat. V. de Creatione: Ἔστιν αἵρεσις ἕως σήμερον, ἀνθρωπόμορφον λέγουσα τὸ θεῖον. Ἐπειδὰν γὰρ ἤκουσαν οἱ ὀφθαλμοὶ Κυρίου, καὶ τὰ ὦτα Κυρίου, καὶ ὠσφράνθη Κύριος, καὶ τὸ στόμα Κυρίου ἐλάλησε, καὶ ἡ χεὶρ Κυρίου ἐποίησε, καὶ οἱ πόδες τοῦ Θεοῦ ἔστησαν, ἐμελογράφησαν τὸ ἀσώματον, ἀγνοοῦντες τὴν ἄτοπον ἔννοιαν. *Est hæresis in hunc usq; diem, quæ Deum humanam formam habere dicit. Cùm enim audirent.* Oculi Domini, & aures Domini, & odoratus est Dominus, & os Domini locutum est, & Manus Domini fecit, & Pedes Dei steterunt, *membra tribuerunt incorporeo, ignorantes absurdam hanc cogitationem.*

Μελοκοπέω.

Non habent Lexica. *Membra amputo.* Dorotheus Doctr. XXIII. pag. 862. Οἱ ἅγιοι μάρτυρες ζῶντες κατετέμνοντο τὰς σάρκας ξεόμενοι, βασανιζόμενοι, μελοκοπούμενοι. Hilarion Veroneus sic reddit: *Sancti martyres viventes conciderunt carnes suas, excoriati, secti, cruciati, multis laboribus & tormentis afflicti.* Malè, & contra sensum. Vera interpretatio est: *Martyrum viventium carnes, vel corpora vulneribus & ictibus concidebantur, dilaniabantur, torquebantur, membra eorum amputabantur.* Hinc μελοκοπία, *membrorum amputatio.*

Μέλος.

Μέλος, *Membrum*, sumitur

I. *Propriè*, & notat μέρος τοῦ σώματος, *partem corporis*, ut loquitur Hesychius. Idem Μέλη, τὰ γυῖα. *Membra.* Ita vox accipitur frequentissimè in sacris. Unum & alterum locum adduxisse sufficiet. Matth. V. 29. dicit Christus: Συμφέρει γάρ σοι ἵνα ἀπόληται ἓν τῶν μελῶν σου, καὶ μὴ ὅλον τὸ σῶμά σου βληθῇ εἰς γέενναν. *Expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum mittatur in gehennam.* Similis locutio Joh. XI. 50. Συμφέρει ἡμῖν ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ, &c. καὶ μὴ ὅλον τὸ ἔθνος ἀπόληται. At hæc ad locutionem: ad sensum Philo lib. Quòd deter. insid. pot. Ἐξευνουχισθῆναι ἄμεινον, ἢ πρὸς συνουσίας ἐκνόμους λυττᾶν. *Satiùs est castrari, quàm insaniâ quadam in sceleratos ferri concubitus.* Cicero III. de officiis: *Amputantur membra quædam, si - - nocent reliquis partibus corporis.* Idem in Philippicis: *In corpore si quid ejusmodi est, quod reliquo corpori noceat, uri secariq; patimur, ut membrum aliquod potiùs, quàm totum corpus intereat.* I. Corinth. XII. 17,18,19,20. &c. multa de membris Apostolus. v. 17. dicit: Εἰ ὅλον τὸ σῶμα ὀφθαλμὸς, ποῦ ἡ ἀκοή; εἰ ὅλον ἀκοή, ποῦ ἡ ὄσφρησις; *Si totum corpus oculus, ubi auditus? si totum auditus, ubi odoratus?* Chrysostomus Homil. X. in I. ad Corinth. p.304. Παντὸς ἐστι σώματος, καὶ ἑνὸς ἑκάστου μέλους ἡ διακονία· ὅταν δὲ ἑνὸς μόνου μέλους γίνηται, καὶ τὴν ἰδίαν ἀπόλλυσιν ἐνέργειαν. *Totius est corporis, & uniuscujusq; membri ministerium, si autem fuerit unius solius membri, etiam propriam perdit operationem.* Versu 18. Ὁ Θεὸς ἔθετο τὰ μέλη, ἓν ἕκαστον αὐτῶν ἐν τῷ σώματι, καθὼς ἠθέλησε. *Deus posuit membra, unum quodque eorum in corpore sicut voluit.* Theodoretus ad hunc & præcedentem versum, pag. 182. Εἰ ἔμελλεν ἅπαν τὸ σῶμα ἓν ἔχειν μέλος τὸ τιμιώτατον, ἄχρηστον ἂν ἦν παντελῶς, τῶν λοιπῶν ἐστερημένον μελῶν. - - Εἰ ὁ Θεὸς τοῖς τοῦ σώματος μορίοις τὰς ἐνεργείας ἀπένειμεν, ὁ μὴ τοῖς κειμένοις ὅροις ἐμμένων, ἀντικρὺ ἀντιτείνει τῷ τεθεικότι τοὺς ὅρους. *Si totum corpus haberet unicum membrum, idq; præstantissimum, esset penitus inutile, reliquis membris destitutum. - - Si Deus corporis partibus officia & actiones distribuit, qui non stat iis, quæ definita sunt, apertè repugnat ei, qui definiit.* Quintilianus lib. VII. C. I. *Et, si quam in corporibus nostris aliorúmve animalium partem permutes & transferas, licèt habeant eadem omnia, prodigium fit tamen.* V. 22. Ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον, τὰ δοκοῦντα μέλη τοῦ σώματος ἀσθενέστερα ὑπάρχειν, ἀναγκαῖά ἐστι. *Sed multò magis quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt.* Theod. ad hunc locum, p.183. Ἀσθενέστερα τῶν μορίων, καὶ ἀναγκαιότερα, τὸ ἧπαρ καὶ ὁ ἐγκέφαλος· τούτων γὰρ τὰ ὀστᾶ στεγανώτερα· ἀλλ' ὅμως πλείονος ἀσφαλείας τετύχηκε παρὰ τοῦ ποιητοῦ. *Ex partibus imbecilliores & magis necessariæ sunt jecur & cerebrum: ossa enim his firmiora sunt & validiora: majorem tamen securitatem ab effectore consecutæ sunt.* Clemens in epist. ad Corinthios: Καὶ τὰ ἐλάχιστα μέλη τοῦ σώματος ἡμῶν ἀναγκαῖά εἰσιν ὅλῳ τῷ σώματι. *Et minima corporis nostri membra toti corpori necessaria sunt.* Photius Epist. CCXLI. p.384. de κνήμῃ & ἀντικνημίῳ· ταῦτα τῷ σώματι τοῦ ζώου βραχύτερα πολλῶν μελῶν ὄντα, ὅμως ὑποστηρίζει καὶ ἀναβαστάζει τὸν ὅλον τοῦ συγκρίματος ὄγκον. *Ista in corpore breviora sunt, quàm multa alia membra, tamen sustinent & suffulciunt molem totius compositi.* v. 25. Τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσι τὰ μέλη. *Id ipsum pro invicem solicita sunt membra.* v. 26. Καὶ εἴτε πάσχει ἓν μέλος

μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη, &c. *Et ſive patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra*, &c. Theophylactus ad hæc verba, pag. 270. Ἀκάνθης ἐμπεσούσης, καὶ τῇ πτέρνῃ ἐμπαγείσης, ὅλον τὸ σῶμα αἰσθάνεται καὶ μεριμνᾷ· κεφαλὴ κύπτει, νῶτος συγκάμπτεται, γαστὴρ καὶ μηροὶ συστέλλονται, ὀφθαλμοὶ ὁρῶσι μετὰ πολλῆς τῆς φροντίδος: χεῖρες ἐξαιροῦσι τὸ παγέν. Ἡ γὰρ ἀκριβὴς ἕνωσις κοινὰς ποιεῖται τὰς συμφορὰς, καὶ τὰς εὐδοκιμήσεις· οὕτω γοῦν, ὡς εἴπομεν, τῆς πτέρνης πλαγείσης πάντα συμπάσχει· πάλιν, εἰ στεφανῦται ἡ κεφαλὴ καὶ τοῖς λοιποῖς μέλεσι δόξα καὶ χαρὰ, ὀφθαλμοί εἰσι καλοὶ, καὶ τὸ πᾶν σῶμα δοκεῖ καλόν. *Spinâ incidente, calcaneoq; infixâ, totum corpus ſentit & ſolicitum eſt: caput ſe inclinat, dorſum inflectitur, venter & femora contrahuntur, oculi multa cum ſolicitudine intuentur, manus, quod infixum erat, eximunt. Exacta enim conjunctio communes facit calamitates & glorias. Proinde, ut jam diximus, calcaneo vulnerato, totum corpus ſimul patitur & dolet: rurſum, ſi caput coronetur, reliquis inde membris & gloria & gaudium emergit, oculi ſunt pulchri, ac totum corpus formoſum apparet.* Deſumta ſunt hæc ex Homil. XXXI. pag. 446. Chryſoſtomi in I. ad Corinthios; ubi plura in eandem ſententiam. Theodoretus ad præſentem locum, pag. 183. Τοῦ ποδὸς προσπταίοντος, ἅπαν ἀνιᾶται τὸ σῶμα, καὶ ὄνυχος πέρα τῆς χρείας τεμνομένου, πάντοσε χωρεῖ τῆς ὀδύνης ἡ αἴσθησις· καὶ γλώττης βλασφημούσης ἢ ψευδομένης, δακρύουσιν ὀφθαλμοί· καὶ οὖ πάλιν ῥητορευούσης μειδιῶσι, τὴν εὐφροσύνην ὑποσημαίνοντες. *Si pedes offendantur, totum corpus moleſtiâ afficitur: & ſi unguis plùs quàm opus ſit ſecetur, per totum corpus pervadit ſenſus doloris: & ſi lingua maledicat, vel mentiatur, flent oculi, & rurſus ſi oratoriè loquatur, ſubrident, gaudium ſignificantes.* Vide etiam Chryſoſtomum Homil. V. & XIV. in epiſt. ad Epheſios. Ambroſius offic. lib. III. cap. III. *In uno membro totum corpus violatur.* Item: *Sic naſcimur, ut conſentiant membra membris, & alterum alteri adhæreat, & obſequantur ſibi mutuo miniſterio: quòd ſi unum deſit officio ſuo, impediantur & cætera.* Auguſtinus in Pſal. LXXXVI. *Linguâ ſolet dicere, calcato pede, Quid me calcas? linguam nullus tetigit, compaſſione clamat, non attritione.* Vide elegantiſſima apud Cl. Pricæum in Cap. XII. epiſt. I. ad Corinthios.

II. *Impropriè*, & notat *internas animæ facultates.* Ita intelligendus Macarius, quando Homil. II. pag. 22. dicit; Ὁ ἄρχων ὁ πονηρὸς οὐκ ἀφῆκεν οὔτε ἓν μέλος τῆς ψυχῆς ἐλεύθερον ἀπ' αὐτοῦ, οὐ λογισμοὺς, οὐ νοῦν, οὐ σῶμα, ἀλλ' ἐνέδυσεν αὐτὴν πορφυρίδα σκότους. *Princeps, malignus ille nullam omnino animæ partem reliquit intactam, non cogitationes, non mentem, non corpus, ſed eam induit veſte purpurea tenebrarum.* Homil. eadem, pag. 25. Παρακαλέσωμεν τὸν Θεὸν ἵνα διαχωρίσῃ καὶ παύσῃ ἀπὸ τῆς ψυχῆς τὴν ἁμαρτίαν, τὴν κατοικοῦσαν ἐν τοῖς μέλεσι τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἡμῶν. *Rogemus Deum, ut ſeparet & depellat ab anima peccatum habitans in membris animæ & corporis noſtri.* Idem, Homil. VII. Μέλη ψυχῆς εἰσι πολλὰ, νοῦς, συνείδησις, θέλημα, λογισμοὶ κατηγοροῦντες καὶ ἀπολογούμενοι. *Multa ſunt animæ membra, mens, conſcientia, voluntas, cogitationes accuſantes & excuſantes.* Quemadmodum autem ei *membra* tribuit, ita etiam *corpus*: quo verò ſenſu, docebimus in voce ψυχή.

Μελχισεδὲκ.

Melchiſedech, ut docet Apoſtolus ad Hebr. VII. 2. primùm quidem ex interpretatione dicitur βασιλεὺς δικαιοσύνης, *rex juſtitiæ*: deinde verò βασιλεὺς Σαλὴμ· ὅ ἐστι βασιλεὺς εἰρήνης, *rex Salem: quod eſt rex pacis.* Vide *de ejus ſacerdotio.* Geneſ. XIV. 18. Pſal. CX. 4. ad Hebr. VII. 1. V. 6. VII. 11, 15, 17, 22. Occurrit Abrahamo revertenti à cæde regum Geneſ. XIV. 18. Hebr. VII. 2. & tanquam Rex Abrahamum & milites ejus convivio excipit & reficit: Ἐξήνεγκεν ἄρτους καὶ οἶνον, *protulit panes & vinum.* Joſephus, Antiquitat. lib. I. Cap. XI. pag. 18. Ἐχορήγησε δὲ οὗτος ὁ Μελχισεδέκης τῷ Ἀβράμου στρατῷ ξένια, καὶ πολλὴν ἀφθονίαν τῶν ἐπιτηδείων παρέσχε. *Hic Melchiſedecus milites Abrahami hoſpitaliter habuit, nihil eis ad victum deeſſe paſſus.* Cyrillus Alex. lib. II. Glaphyr. in Geneſin, p. 62. dicit illum οἶνόν τε καὶ ἄρτους παρασχεῖν, *vinum & panes exhibuiſſe* ſc. Abrahamo. Et mox: Ἄρτους καὶ οἶνον ἐξεκόμιζε, *panes & vinum exportabat.* Nihil *de oblatione*, quamvis interpres Pontific. id inde exſculpere conetur, reddendo ἐξεκόμιζε, *obtulit.* Interim tamen negari non debet, quoſdam ex Patribus ſtatuiſſe, hac ratione præfiguratam fuiſſe S. Cœnam; ut videre eſt apud Epiphanium hæreſi LV. pag. 205. & apud Chryſoſtomum Homil. XLV. tom. VII. pag. 372. Ad Hebræos VII. 3. dicitur ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος· μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχων. *Sine patre, ſine matre, ſine genere: nec initium dierum, neq; vitæ finem habens.* Ex his verbis multi occaſionem arripuerunt varia comminiſcendi & de Melchiſedecho, & curioſè inquirendi quiſnam fuerit: de quibus diſtinctè agemus.

I. *Quidam exiſtimârunt, eum non fuiſſe hominem, ſed virtutem Dei*, &c. Hic fuit error *Melchiſedechianorum*, Teſte Auguſtino de Hæreſibus, Cap. XXXIV. Ita autem fuerunt appellati à materia, circa quam deliri homines iſti & inſani errârunt, non autem ab erroris autore. Ejus enim primus autor; ut tradit Theodoretus hæret. fab. lib. II. Cap. VI. pag. 221. fuit *Theodotus* ἀργυραμοιβὸς τὴν τέχνην, *arte argentarius*, Theodoti Byzantini coriarii diſcipulus & ſectator. Vixiſſe autem videtur Theodotus iſte ſub Zepherino P. Rom. & Severo Imp. circa annum à Chriſto paſſo CLXXIV. quia proximè Theodotianis hæreticis ſucceſſit, quorum errorem à ſe auctum & multiplicatum in aliis capitibus ſecutus eſt vir audax & impius. De Melchiſedechianorum errore ſic Theodoretus loco ſuprà dicto. Τοὺς δὲ μελχισεδεκιανοὺς, τμῆμα μὲν εἶναι τούτων φασὶ, καθ' ἓν δὲ μόνον διαφωνεῖν, τὸ τὸν Μελχισεδὲκ δύναμίν τινα καὶ θείαν καὶ μεγίστην ὑπολαμβάνειν, κατ' εἰκόνα δὲ αὐτοῦ τὸν Χριστὸν γεγενῆσθαι. *Melchiſedechianos autem iſtorum* (Theodotianorum) *partem eſſe tradunt, & in una tantùm re diſſentire, quòd Melchiſedechum potentiam quandam & divinam & maximam eſſe putant, ad ejusq; imaginem Chriſtum eſſe factum.* Autor etiam de quæſt. ex Nov. Teſt. apud Auguſtinum, quæſt. CIX. conatur oſtendere, *Melchiſedechum non fuiſſe hominem.* Idem cenſuit Hierax, qui voluit *Melchiſedechum eſſe ipſum Spiritum ſanctum.* Sic namque de eo Epiphanius hæreſi LV. pag. 205. Ὁ μὲν Ἱέραξ τοῦτον νομίζει Μελχισεδὲκ εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. *Hierax quidem exiſtimat hunc Melchiſedechum eſſe Spiritum ſanctum.* Et hæreſi LXVII. p. 304. de eodem, *Docuit* περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Μελχισεδὲκ, *de Spiritu ſancto, eum eſſe Melchiſedechum.* Ita etiam Cyrillus, non nominato tamen autore, lib. II. Glaphyr. in Geneſin, pag. 57. refert, quoſdam docuiſſe, ὡς ἄνθρωπος μὲν οὐκ ἦν ὁ Μελχισεδὲκ· τὸ πνεῦμα δὲ μᾶλλον τὸ ἅγιον· ἤγουν ἑτέρα τὶς δύναμις τῶν ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ, τὴν λειτουργικὴν ἔχουσα τάξιν. *Melchiſedechum quidem non fuiſſe hominem, ſed potiùs Spiritum ſanctum; vel aliam aliquam potentiam ſupernam & cœleſtem ex ordine miniſtratorio.* De *Angelo* etiam Auguſtinus lib. I. quæſt. ſuper Geneſ. quæſt. LXXII. *Melchiſedechi enim tanta fuit excellentia, ut à nonnullis dubitetur, utrum homo an Angelus fuerit.* Quidam etiam *in Eccleſia*, ut loquitur Epiphanius hæreſi LV. pag. 206. νομίζουσι φύσει τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐν ἰδέᾳ ἀνθρώπου τότε τῷ Ἀβραὰμ πεφηνέ-

πεφηνέναι, existimant, eum, qui naturâ Filius Dei est, tunc Abrahamo apparuisse. Alii rursus, ut testatur Chrysostomus Homil. XLV. tom. VIII. pag. 371. dixerunt, eum μείζονα εἶναι τοῦ Χριστοῦ, majorem esse Christo, quia Scriptura dicat, Christum esse sacerdotem secundum ordinem Melchisedechi. Refutationem videre licet ibidem.

II. *Samaritæ* concesserunt, eum fuisse hominem, & quidem *Sem*, *filium Noachi*. Sic enim de iis Epiphanius hæresi LV. pag. 205. Τοῦτον νομίζουσιν εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ Σήμ. Hanc sententiam rejicit Epiphanius: & Theodoretus dicit Dial. II. pag. 59. Ἡ τῆς ἀρχαιογονίας ἱστορία τὸν Μελχισεδὲκ ἔκ τινος τῶν Νῶε παίδων κατάγειν τὸ γένος οὐκ ἐδίδαξε. *Primæ originis historia non docuit Melchisedechum ab aliquo ex Noachi posteris genus deducere.* Vult autem Epiphanius eum fuisse *ex genere Sidoniorum*, seu *Chananæorum*; quod accepisse videtur ex Josepho, qui eundem *Chananæorum dynastam* vocat; quanquam ita dictus potiùs videri queat, quòd apud Chananæos regnaret. Vide Epiphan. hæresi LXVII. p. 306. Ita etiam Theodoret. Interrog. LXIV. in Genesin, pag. 50. Εἰκὸς αὐτὸν ἐκ τῶν ἐθνῶν ἐκείνων εἶναι τῶν τὴν Παλαιστίνην οἰκούντων. Ἐκείνων γὰρ καὶ βασιλεὺς καὶ ἱερεὺς ἐτύγχανεν ὤν. *Verisimile est, illum esse ex illis gentibus, quæ Palæstinam incolebant. Nam illarum tum rex, tum sacerdos erat.* Suidas in voce Μελχισεδὲκ, nescio unde, refert, *eum fuisse Ethnicum, genus ducentem à Side, filio regis Ægyptiorum & Libyæ.*

III. Tutissimum autem & certissimum est, dicere, Melchisedechum fuisse quidem ex hominum genere, sed qua stirpe & quibus majoribus ortus fuerit, ignotum esse, unique cognitum Deo. Quemadmodum igitur traditionem illam, in qua Epiphanius, hæresi LXVII. pag. 307. scribit, se reperisse patrem Melchisedechi vocatum fuisse Eraclam: matrem verò ejus dictam fuisse Astaroth vel Asteriam, tanquam fabulosam repudiamus: ita verissimam putamus ejusdem Epiphanii sententiam, qui censet hæresi LV. pag. 204. eum ἀπάτορα, & ἀμήτορα dici, οὐ διὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτὸν πατέρα ἢ μητέρα, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ κατὰ τὸ φανερώτατον ἐπωνομάσθαι, *non quòd non habuerit patrem aut matrem, sed quòd in divina Scriptura non manifestè nominentur.* Consentiunt alii; Theodoretus imprimis Dialogo II. qui Ἀσύγχυτος inscribitur, pag. 58.59.&c. ubi, post multam cum Eraniste suo de hoc ipso themate disputationem, tandem concludit: Οὐκοῦν κατὰ τὴν ἱστορίαν, οὔτε ἀρχὴν ἡμερῶν, οὔτε ζωῆς τέλος ἔχει· κατὰ δὲ τὴν ἀλήθειαν, ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ υἱὸς, οὔτε ἤρξατο τοῦ εἶναι, οὔτε λήψεται τέλος. *Quare secundum historiam, nec initium dierum, nec vitæ finem habet* Melchisedech: *at secundum veritatem, unigenitus Dei Filius nec cœpit esse, nec finem habiturus est.* Eo igitur respectu ἀπάτωρ & ἀμήτωρ dicitur, quia Scriptura neque patris neque matris Melchisedechi meminit. Id ipsum clarissimis proponit verbis ad v. 3. Cap. VII. Epist. ad Hebræos, pag. 424. Τοῦ Μελχισεδὲκ οὔτε τὸν πατέρα, οὔτε μὴν τὴν μητέρα, οὔτε τὸ γένος ἐδίδαξεν ἡ θεία γραφή· καὶ οὔτε πόσον ἐβίωσε χρόνον, οὔτε πότε τοῦ βίου τὸ πέρας ἐδέξατο· κατὰ τοῦτο τοίνυν οὗτος ἀπάτωρ, καὶ ἀμήτωρ, καὶ ἀγενεαλόγητος, οὔτε ἀρχὴν ἡμερῶν ἐσχηκώς, οὔτε ζωῆς τέλος ἔχων. Οὐδὲν γὰρ τούτων ἡμᾶς ἐδίδαξεν ἡ θεία γραφή. *Melchisedechi nec patrem, nec matrem, nec genus docuit divina Scriptura: & neq; quanto tempore vixerit, neque quando vitæ finem ceperit. Hac ergo is ratione sine patre, & sine matre, & sine genealogia, neque initium dierum, nec vitæ finem habens. Divina namque Scriptura nihil horum nos docuit.* Eadem est sententia Cyrilli Alex. lib. II. Glaphyr. in Genesin, pag. 63. Chrysostomus Homil. XII. in Epist. ad Hebræos, pag. 496. Πῶς ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ; πῶς μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχων; πῶς; τῷ μὴ ἐμφέρεσθαι τῇ γραφῇ· καὶ τί τοῦτο; ὅτι ὥσπερ οὗτος ἀπάτωρ τῷ μὴ γενεαλογεῖσθαι, οὕτως ὁ Χριστὸς αὐτῇ τῇ φύσει τοῦ πράγματος. Ἰδοὺ τὸ ἄναρχον, ἰδοὺ τὸ ἀτελεύτητον. Ὥσπερ τούτου οὐκ ἴσμεν οὔτε ἀρχὴν ἡμερῶν, οὔτε ζωῆς τέλος, διὰ τὸ μὴ γεγράφθαι. Οὕτως οὐκ ἴσμεν οὐδὲ τοῦ Ἰησοῦ, οὐ διὰ τὸ μὴ γεγράφθαι, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ εἶναι· ἐκεῖνο μὲν γὰρ τύπος· καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ μὴ γεγράφθαι· τοῦτο δὲ ἀλήθεια, καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ μὴ εἶναι. - - Ἀφωμοιωμένος δὲ, φησὶ, τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ποῦ ἡ ὁμοιότης; ὅτι καὶ τούτου κἀκείνου τὸ τέλος ἀγνοοῦμεν, καὶ τὴν ἀρχήν· ἀλλὰ τούτου μὲν παρὰ τὸ μὴ γεγράφθαι, ἐκείνου δὲ παρὰ τὸ μὴ εἶναι· ἐνταῦθα ἡ ὁμοιότης· Εἰ δὲ πανταχοῦ ἔμελλεν ἡ ὁμοιότης εἶναι, οὐκέτι τύπος ἦν καὶ ἀλήθεια, ἀλλὰ τύπος τὰ ἀμφότερα. *Quomodo sine patre, & sine matre? quomodo neque initium dierum, neq; finem vitæ habens? Quomodo? Quia non exhibetur in Scriptura. Et quid hoc est? Quòd, quemadmodum hic sine patre, quia genus ejus non recensetur, ita Christus ipsâ rei naturâ. Ecce quomodo initium non habeat, ecce quomodo non habeat finem. Sicut hujus non novimus neq; dierum initium, neque vitæ finem, propterea quòd non scripta sint: ita etiam non novimus Jesu, non quòd non scripta sint, sed propterea quòd non sint. Nam ille quidem typus est, atq; ideo ex eo, quòd nec de initio, nec de fine vitæ quidquam scriptum est, talis dicitur: hic verò veritas, & ideò talis dicitur, quia nec initium, nec finem vitæ habet.* - - Assimilatus autem, *inquit*, Filio Dei. *Ubi est similitudo? Quòd & hujus & illius finem ignoramus & initium. Sed hujus quidem, ex eo quòd non sint scripta: illius verò, ex eo quòd non sint. Hic est similitudo. Si autem ubiq; futura esset similitudo, non utique essent typus & figura, sed ambo essent typus.* Idem, Homil. XLV. tom. VII. pag. 371. Ἐπειδὰν τύπος ἦν τοῦ Χριστοῦ ὁ Μελχισεδὲκ, καὶ εἰκόνα ἔφερε τοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦτο ἡ γραφὴ παρέλιπε τὸν πατέρα, καὶ τὴν μητέρα, καὶ ἀγενεαλόγητον αὐτὸν διηγήσατο, ἵνα ἐν ἐκείνῳ, καθάπερ εἰκόνι, τὸν ἀληθῶς ἀπάτορα καὶ ἀμήτορα καὶ ἀγενεαλόγητον τὸν Χριστὸν ἐνοπτριζώμεθα. *Quoniam typus erat Christi Melchisedech, ejusq; imaginem ferebat, propterea Scriptura patrem & matrem ejus omisit, eumq; sine genere esse narravit, ut in illo, tanquam in imagine, eum, qui verè sine patre, & sine matre, & sine genere est, Christum contemplemur.* Theophylactus in Cap. VII. ad Hebræos, pag. 934. Ὁ Μελχισεδὲκ ἀπάτωρ ἐστὶ καὶ ἀμήτωρ, οὐχ ὅτι οὐκ εἶχε πατέρα ἢ μητέρα (εἶχε γὰρ καὶ αὐτὸς, ὡς εἷς τῶν ἀνθρώπων) ἀλλ᾽ ὅτι οὐκ ἐγενεαλογήθη παρὰ τῇ γραφῇ, οὐδὲ ἐμφαίνεται ὄνομα τῶν γονέων αὐτοῦ. *Melchisedech sine patre est & sine matre, non quòd non habuerit patrem, aut matrem (habebat enim ipse, ut mortalium unus) sed quia genealogia ejus non extat in Scriptura, neque parentum ejus nomen apparet.* Facessant ergo illi, qui temerè asserunt,

vel propterea Melchisedechum vocari ἀπάτορα, καὶ ἀμήτορα, καὶ ἀγενεαλόγητον, quia fuerit filius scorti. Ita Judæi sentiunt, de quibus Epiphanius hæresi LV. pag. 206. Ἰουδαῖοι φάσκουσι, τὸν Μελχισεδὲκ δίκαιον μὲν εἶναι, καὶ ἀγαθὸν, καὶ ἱερέα τοῦ ὑψίστου· διὰ δὲ τὸ υἱὸν εἶναι πόρνης φασὶ, τὴν μητέρα αὐτοῦ μὴ γεγράφθαι, μηδὲ τὸν πατέρα αὐτοῦ γινώσκεσθαι. *Judæi dicunt, Melchisedechum justum quidem esse, & bonum, & sacerdotem altissimi: quia verò filius sit scorti, dicunt matrem ejus non esse literis consignatam, nec patrem ejus sciri.* Idem de iis refert Chrysostomus Homil. XLV. tom. VII. eorumque sententiam eo refutat, quòd Solomon & Abimelech, filius Gedeon, ἀπὸ πορνείας γεννηθέντες γενεαλογοῦνται, *ex scortatione nati cum suo genere recensentur.*

vel, quòd parentes ejus indigni essent, quorum nomina in Scriptura extarent. Ita sensit Eustathius Archi-

Archiepiſc. ut eſt in Catena MS. in Geneſin, in Cap. XII. pag. 70. Οὐ γενεαλογεῖται Μελχισεδὲκ ὡς οὐκ ἀξίων τῶν προγόνων τῆς ἀρετῆς τοῦ δικαίου. *Genealogia Melchiſedechi non exſtat, quòd parentes ejus non eſſent digni virtute hujus juſti.* Eandem cauſſam etiam legas apud Suidam in voce Μελχισεδέκ. Fabuloſa denique narratio de vita & origine Melchiſedechi habetur tom.II. operum Athanaſii, pag. 7. 8. 9.

Μεμβράνη.

Μεμβράνη, *membrana*, ut φελόνη, è Græco in Latinum tranſiit. Suidas: Περγαμηναὶ, αἱ μεμβράναι, αἱ δέῤῥεις. *Membranæ: pelles.* Pergamenæ. II. Timoth. IV. 13. Apoſtolus ſibi afferri petit τὰς μεμβράνας, *membranas*, in quibus ſcripſerat fortè, quæ in uſum ſuum ex Lege, Prophetis, imò & ſcriptoribus Ethnicis excerpſerat. Scholiaſtes MS. ut notat Cl. Pricæus, ad hunc locum in Medic. Bibliotheca: Μεμβράνας, ἐχούσας τὸν νόμον ἐν αὐταῖς γεγραμμένον. *Membranas, habentes Legem in iis ſcriptam.* Frequens temporibus iis, ut & ſecutis, membranarum uſus: unde & *membranas*, res à ſe in membranis ſcriptas nonnulli vocaverunt. Theodoretus ad Apoſtoli locum, pag. 505. Μεμβράνας τὰ εἰλητὰ κέκληκεν· οὕτω γὰρ Ῥωμαῖοι καλοῦσι τὰ δέρματα. Ἐν εἰλητοῖς δὲ εἶχον πάλαι τὰς θείας γραφάς. οὕτω δὲ καὶ μέχρι τοῦ παρόντος ἔχουσιν οἱ Ἰουδαῖοι. Membranas *appellavit volumina: ſic enim pelles appellant Romani. Divinas autem Scripturas olim habebant in voluminibus: atque ita etiam in præſentem diem habent Judæi.* Theophylactus verò in genere vult intelligi *membranas*, quæ ὠφελιμώτερά τινα περιεῖχον, *utiliora quædam continebant.* Theodoretus videtur ſtatuere, vocem eſſe Latinam. Sunt tamen autores graviſſimi, qui Græcam potiùs exiſtimant. Nimirum, ut pro μέλομαι dixere Poëtæ μέμβλομαι, ita fortè & *membrum* Latini fecerunt à μέλος, quod idem ſignificat. Ita à *melos* fit, *melibrum*, inde *membrum*, poſteaque *membrana*. Vide Etymolog. Voſſii, & Becmanum de Originibus Latinæ linguæ. Pro μεμβράνα, recentiores dicunt βεμβράνα, de quo ſuo loco.

Μεμψίμοιρος.

Heſychius: Μεμψίμοιρος, μεμφόμενος τὸ ἀγαθὸν, ἢ φιλεγκλήμων, ἢ φιλαίτιος. *Querulus*, qui de ſua portione conqueritur, quaſi cæteris ſit deterior: *qui bonum accuſat: vel criminandi ſtudioſus, aut contentioſus, litigioſus.* Suidas: Μεμψίμοιρος, φιλεγκλήμων. Legitur in Epiſt. Judæ, v. 16. & redditur à veteri Interprete, *querulosus*. Malim ego, *querulus*: ſic enim veteres Gloſſæ Græco-Latinæ: Μεμψίμοιρος, *querulus*, vel, *queribundus*, ut in veteri Onomaſtico exponitur. Oecumenius in Epiſt. Judæ, pag. 230. Μεμψίμοιρος, ὁ πάντα καὶ ἀεὶ σκώπτειν ἐπιτηδεύων. *Id eſt* μεμψίμοιρος, *qui omnia & ſemper cavillari ſtudet.* Μεμψίμοιροι ſunt *triſtes, omnia deplorantes, quibus nulla non cauſa in querelas placet*; ut loquitur Seneca Cap. VII. de animi tranquillitate.

Μερίς.

Olim in Eccleſia panis euchariſticus fidelibus dividendus frangebatur in partes minutas, quas vocârunt è re κλάσματα, & μερίδας potiùs, ſeu *particulas*, quàm μέρη, *partes*, quia *non multum panis & vini acceperunt, ſed parum; ut intelligerent, non ad ſatietatem illa capi, ſed ad ſanctificationem.* Evagrius, lib. IV. Cap. XXXVI. pag. 167. a. docet Conſtantinopoli has μερίδας à pueris fuiſſe abſumtas. Ἔθος παλαιὸν βούλεται ἀνὰ τὴν βασιλεύουσαν, ὅταν πολύ τι χρῆμα τῶν ἁγίων μερίδων τοῦ ἀχράντου σώματος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐναπομείνοι παῖδας ἀφθόρους μεταπέμπτους γίνεσθαι περὶ τῶν ἐς χαμαιδιδασκάλους φοιτώντων, καὶ ταῦτα κατεσθίειν. Vide Caſaubonum Exercitat. XVI. num. L. pag. 505. Aliàs μερίδες etiam vocantur *particulæ*, quæ à conſecratione ex Sacramento patinæ, ſive calici adhærent. Euchologium: Καὶ τίθησι τὴν μερίδα ἐν τῷ ἁγίῳ ποτηρίῳ. *Et ponit particulam in ſacrum calicem.* Communiori vocabulo vocatur μαργαρίτης, ut ſuo loco habes.

Μεσάζων.

Ὁ μεσάζων, quem *ſequeſtrum* interpretari poſſumus, erat in aula Conſtantinopolitana eximia & illuſtris dignitas, Imperatori ſemper præſens, ut loquitur Cruſius, διοικητὴς, μεσεύων, μελεδωνός. Machmetes cùm regnum Trapezunticum diriperet, duos tantùm primores in navem conjectos Byzantium deportavit, Protoveſtiarium, ſeu Imperatorii fiſci præfectum, & μέγαν μεσάζοντα, quaſi in illis duobus tota regni ſecuritas, & gloria ante eam cladem recumberet. Hic μεσάζων cauſſas componebat, quæ ad vulgaria judicum fora non pertinerent: idque ſine litigio: maximè in quibus autoritas Imperatoris aut Patriarchæ ambigua, in ſenſum dubium vocabatur. Sub initium hiſt. Concilii Florentini: Ἐλθὼν ὁ μεσάζων εἰς τὸ πατριαρχεῖον. *Cùm ſequeſter veniſſet ad Patriarcham.* Mox: Παραγίνεται πάλιν ὁ μεσάζων εἰς τὸ πατριαρχεῖον. *Sequeſter iterum venit ad Patriarcham.* Vide Gl. Meurſii.

Μεσίτης.

I. Μεσίτης vocatur, qui eſt *medius inter duo.* Ita *Johannes Baptiſta*, quia medius fuit inter vetus & novum Teſtamentum, à veteribus μεσίτης appellatur. Greg. Nazianzenus Orat. XXXIX. pag. 633. de eo: Ὁ παλαιᾶς καὶ νέας μεσίτης. Interpres; *Inter vetus & novum Teſtamentum interjectus.* Eodem modo appellatur à Theophylacto in Cap. III. Matthæi. Iterum Nazianzenus Orat. XXI. pag. 375. Ὁ πρὸ τοῦ μεσίτου μεσίτης, μεσίτης παλαιᾶς διαθήκης καὶ νέας. *Medius ante Mediatorem, medius inter vetus & novum Teſtamentum.* Baſilius Seleucienſis Orat. XVIII. pag. 105. Ὁ τῆς ἀρχαίας ὁμοῦ καὶ τῆς νέας διαθήκης μεσίτης· ὁ νόμος γὰρ καὶ οἱ προφῆται ἄχρις Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. *Veteris ſimul & novi Teſtamenti mediator*, ſeu *medius inter vetus & novum Teſtamentum: lex enim & Prophetæ usque ad Johannem Baptiſtam.* Ita etiam verbum μεσιτεύειν non tantùm eſt *Mediatorem ago.* Sed etiam *in medio eſſe*, *interjectum eſſe inter.* Suidas: Μεσιτεύειν, ἀνὰ μέσον κεῖσθαι. *In medio ſitum eſſe.* Damaſcenus: Εἶτα ἡ θερινὴ τροπὴ διαδέχεται, μεσιτεύουσα τῷ τε ἔαρι καὶ τῷ μετοπώρῳ. *Poſtea ſuccedit ſolſtitium, interjectum ſeu medium inter ver & autumnum.*

II. Μεσίτης eſt *internuncius.* Ita Moſes appellatur μεσίτης ad Gal. III. 19. quia perferebat mandata Dei ad populum, & referebat ad Deum obſequium, quod ſe Deo præſtiturum ſpondebat populus. Ad hunc locum Theodoretus, pag. 276. Ὁ νόμος ἐτέθη ἀγγέλων ὑπουργούντων, καὶ τῇ τούτου θέσει Μωϋσέως διακονοῦντος· αὐτὸν γὰρ μεσίτην ἐκάλεσε. *Lata eſt lex adminiſtrantibus Angelis, & ad eam ferendam Moſe deſerviente.* Hinc Baſilius M. Cap. XIV. de Spiritu S. dicit, *Moſen figuram geſſiſſe Chriſti, ac perſonam repræſentâſſe*, τὰ πρὸς τὸν Θεὸν τῷ λαῷ μεσιτεύοντα, *quando inter Deum & populum intermedius extiterit.* Multi tamen tam ex veteribus, quàm ex recentioribus Theologis cenſent, per μεσίτην non intelligendum eſſe *Moſen*, ſed *Chriſtum*, cu-

jus autoritate lex data fuit Mosi in monte, ubi Christus stipatus erat satellitio Angelorum. Hæc est sententia Chrysostomi in Cap. III. ad Galatas: Μεσίτην ἐνταῦθα τ̃ Χριςόν φησι, δεικνὺς ὅτι προῆν, καὶ τ̃ νόμον αὐτὸς ἔδωκε. *Mediatorem hîc appellat Christum, declarans quòd is ante Legem fuerit, ipseq; legem dederit.* Eadem est sententia Theophylacti in eandem epistolam, pag. 466. Ea autem confirmatur ex collatione cum Deuter. XXXIII. 2. Act. VII. 38. 52. & ex scopo Apostoli, cui propositum est, dignitatem Legis commendare: magis autem comendatur Legis dignitas, si per Christum ipsum data fuisse dicatur. Confer, quæ dicta sunt in voce Διαταγὴ sub num. I.

III. Μεσίτης est, *qui dissidentes reconciliat.* Suidas: Μεσίτης, ὁ εἰρηνοποιός. *Pacificator.* Latini vocant *mediatorem, sequestrum.* Optimæ Glossæ Græcolat. Μεσίτης, *sequester, mediator.* Aliæ: *Sequester,* μεσίτης. Tertull. lib. de carnis resurrectione, de Christo loquens: *Hic sequester Dei & hominum fuit.* Lactantius Institut. lib. IV. Cap. XXV. *Fuit Deus & homo, inter Deum atq; hominem medius constitutus; unde illum Græci* μεσίτην *vocant.* Christus ergo est μεσίτης, *mediator*, non, ut hæretici quidam, teste Cyrillo Alexandr. Dial. I. de SS. Trinitate, pag. 410. asseruerunt, τὸν ἀμφοῖν ἀναμέσον, Θεȣ̃ τε καὶ κτίσεως, μεσίτην κεκλῆσθαι, *quòd medius sit inter duo, Deum videlicet & creaturam, vocatum esse mediatorem:* sed quia Deum iratum hominibus placat, hominesque Deo reconciliat. Theophylactus ad v. 20. Cap. III. ad Galatas, pag. 466. Ὁ Χριςὸς δύο τινῶν ἐςι μεσίτης, Θεȣ̃ δηλαδὴ καὶ ἀνθρώπων. Ἐμεσίτευσε γὰρ ἀμφοτέροις, εἰρήνην ποιήσας, καὶ τ̃ πόλεμον λύσας, ὃς ἦν τοῖς ἀνθρώποις πρὸς τὸν Θεόν. Ἀφ' ȣ̃ γὰρ ἥνωσεν ἑαυτῷ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἔκτοτε τὴν εἰρήνην ἐποίησε, τῇ θείᾳ φύσει τὴν ἐχθρὰν διὰ τ̃ ἁμαρτίας σάρκα παραδόξως ἀνακεράσας. Malim, διὰ τὴν ἁμαρτίαν, vel διὰ τὰς ἁμαρτίας. *Christus duorum mediator est, Dei videlicet ac hominum. Mediatorem autem egit inter utrosq;, pacem faciendo, ac bellum dirimendo, quod homines cum Deo gesserunt. Ex quo enim sibi ipsi univit humanam naturam, ex eo tempore pacem fecit, carnem ob peccata inimicam divinæ naturæ mirandum ad modum commiscens.* Hanc ob caussam illum ibid. vocat διαλλακτὴν, *reconciliatorem.* Oecumenius in Cap. III. ad Galatas, pag. 593. Μεσίτην τὸν Χριςὸν καλεῖ διὰ τὸ μεσιτεῦσαι τῷ πατρὶ καὶ τοῖς ἀνθρώποις, οἷον πρὸς φιλίαν καὶ ἀποκαταλλάξαι ἡμᾶς πρὸς τὸν Θεὸν, ἐκπεπολεμωμένȣς. *Mediatorem* Apostolus *vocat Christum, quia mediatorem egit inter Patrem & homines, ut eos quasi ad amicitiam adduceret: & quia nos, qui hostes eramus, Deo reconciliavit.* Cyrillus Alex. Dial. I. de SS. Trinitate, pag. 405. Μεσίτης νοεῖται τὰ πολὺ διωκισμένα κατὰ τ̃ φύσιν, καὶ ἀμέτρητον ἔχοντα τὸ μεσολαβȣ̃ν, τȣτέςι, θεότητά τε καὶ ἀνθρωπότητα, συνενεχθέντα τε καὶ ἡνωμένα δεικνύων ἐν ἑαυτῷ, καὶ συνείρων ἡμᾶς δι' ἑαυτȣ̃ τῷ Θεῷ καὶ πατρί. *Mediator esse intelligitur, quia naturâ plurimùm à se divulsa, & immenso intervallo disjuncta, id est, divinam & humanam naturam, conjuncta & unita in se ipso ostendit, & nos per seipsum Deo & Patri conjungit.*

Hîc autem consideramus,

1. *Subjectum* hujus *meditationis*; quod est *totus Christus*, & *totum Christi*, adeoque θεάνθρωπος, secundum utramque nimirum naturam, non tantùm secundum humanam, ut volunt Pontificii. Probatur autem hoc;

A. *Quia Deo toti Christo in redemtione humana suæ fuerunt partes:* nam propter salutem nostram Filius Dei carnem assumsit. Agnoscit hoc Athanasius de Incarnatione Verbi: Ἡ ἡμῶν παράβασις τȣ̃ λόγȣ τ̃ φιλανθρωπίαν ἐξεκαλέσατο, ὥςε καὶ εἰς ἡμᾶς φθάσαι καὶ φανῆναι τὸν Κύριον ἐν ἀνθρώποις. Τῆς γὰρ ἐκείνȣ ἐνσωματώσεως ἡμεῖς γεγόναμεν ὑπόθεσις, καὶ διὰ τ̃ ἡμῶν σωτηρίαν ἐφιλανθρώπευσατο, καὶ ἐν ἀνθρωπίνῳ γενέσθαι καὶ φανῆναι σώματι. *Transgressio nostra Verbi charitatem in homines excitavit, ut ad nos usque veniret Dominus, interq; homines appareret. Siquidem ejus incorporationis occasionem nos præbuimus, ac propter nostram salutem affectavit fieri atque apparere in humano corpore.* Plura vide in voce Υἱός, num. III. §. 5.

B. *Mediator perfectè justus esse debuit: at sola humanitas hanc justitiæ perfectionem ad nos justificandos habere non potuit.* Iterum Athanasius de Incarnatione Verbi contra Paulum Samosatensem: Ἀδύνατον ἑτέρως τὸ καθαρὸν καὶ ἀναμάρτητον ἐπ' ἀνθρωπίνης φύσεως παραδειχθῆναι, εἰ μὴ Θεὸς ἐν σαρκὶ πιςεύοιτο εἶναι, ὁ τὴν ἀναμάρτητον δικαιοσύνην εἰς τὸν κόσμον εἰσαγαγὼν, ἧς μετέχοντες σωζόμεθα. *Impossibile est aliter puritatem & innocentiam in humana natura exhiberi, nisi Deus credatur in carne fuisse, qui justitiam omni peccato liberam in mundum introduxit: cujus quia participes redditi sumus, salvamur.*

C. *Tertium argumentum deducitur ab effectis mediationis in nos redundantibus*, cujusmodi sunt,

a. *Remittere peccata.* Athanasius Dial. V. de SS. Trinitate hoc disertè docet. Objicit Apollinarista: Πᾶς ἄνθρωπος μέρος κόσμȣ· καὶ ȣ̓δὲν μέρος κόσμȣ αἴρει τὴν ἁμαρτίαν τȣ̃ κόσμȣ, ὑφ' ἣ καὶ αὐτὸς κεῖται. Χριςὸς δὲ αἴρει. Οὐκ ἄρα ἄνθρωπος ὁ Χριςός. *Omnis homo est pars mundi: & nulla pars mundi tollit peccatum mundi, cui peccato ipse etiam mundus subest. At Christus tollit. Non est igitur homo Christus.* Orthodoxus respondet: Διὰ γὰρ τȣ̃το, ἐπειδὴ ȣ̓δὲν μέρος κόσμȣ αἴρει τ̃ ἁμαρτίαν τȣ̃ κόσμȣ, ὁ δημιȣργὸς τȣ̃ κόσμȣ μορφὴν ἔλαβε μέρȣς κόσμȣ, ἵνα τῷ μέρει τȣ̃ κόσμȣ, σφαγεὶς ὡς μέρος κόσμȣ, ἄρῃ τὴν ἁμαρτίαν τȣ̃ κόσμȣ, ὡς δημιȣργὸς τȣ̃ κόσμȣ. *Enimverò propterea quòd nulla pars mundi tollit peccatum mundi, idcirco mundi opifex formam accepit partis mundi, ut quatenus pars erat mundi, occisus tanquam pars mundi, tolleret mundi peccatum, ut opifex mundi.* Rursus, cùm objiceret hæreticus, eum, qui servat à peccato, superiorem esse Christo, atque adeò Christum non esse hominem, quia homo inferior peccato sit. Christum autem servare à peccato: respondet Orthodoxus: Οὐ γὰρ ἄνθρωπος ψιλὸς ὁ Χριςός. Οὐδὲ γὰρ ἦν Χριςὸς αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τȣ̃ κόσμȣ, εἰ ψιλὸς ἦν ἄνθρωπος. Διὰ δὲ τȣ̃το ὁ αἴρων τ̃ ἁμαρτίαν τȣ̃ κόσμȣ Χριςὸς, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς λόγος μορφὴν δȣ́λȣ λαβὼν ἐγένετο Χριςὸς ἄνθρωπος. *Non est sanè Christus nudus homo. Neq; enim si duntaxat homo fuisset, sustulisset peccatum mundi. Per hoc autem Christus sustulit peccatum mundi, quòd Deus Sermo, assumtâ servi formâ, factus est Christus homo.*

b. *Fideles salvare.* Athanasius Dial. V. de SS. Trinitate hæretico objicienti, Neminem, qui morti obnoxius sit, abolere mortem: at omnem hominem morti obnoxium esse: Christum verò abolere mortem: itaque non esse hominem: respondet: Διὰ γὰρ τȣ̃το, ἐπειδὴ ȣ̓δεὶς ἀνθρώπων καταργεῖ θάνατον ὑπὸ θάνατον ὢν, ὁ ἀθάνατος τȣ̃ Θεȣ̃ υἱὸς, λόγος ὢν, καὶ Θεὸς, ἕνωσεν ἑαυτῷ τὸ ὑπὸ θάνατον, ἵνα ἐν τῷ θανάτῳ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τȣ̃ θανάτȣ καταργήσῃ. *Quoniam nullus hominum, ut qui morti subsit, mortem abolet, idcirco immortalis Filius Dei, sermo simul & Deus, sibi ipsi univit id quod morti subest, ut in morte aboleret eum, qui mortis imperium habet.* Plura habes in voce Υἱός.

c. *Deo nos conjungere.* Id autem, nisi θεάνθρωπος esset, præstare non potuisset. Theodoretus Dialogo II. pag. 56. Αὐτὸ τȣ̃ μεσίτȣ τὸ ὄνομα θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος ὑπάρχει δηλωτικόν· ȣ̓ γὰρ, μόνον ὑπάρχων Θεὸς, ἐκλήθη μεσίτης, πῶς γὰρ ἂν ἐμεσίτευσεν ἡμῖν καὶ Θεῷ,

Θεῷ, μηδὲν ἔχων ἡμέτερον; ἐπεὶ δὲ ὡς Θεὸς συνῆπλαι τῷ πατρὶ τὴν αὐτὴν ἔχων ἐξουσίαν, ὡς δὲ ἄνθρωπος, ἡμῖν, ἐξ ἡμῶν γὰρ ἔλαβε τὴν τοῦ δούλου μορφὴν, εἰκότως μεσίτης ὠνόμασαι, συνάπλων ἐν ἑαυτῷ τὰ διεστῶτα τῇ ἑνώσει τῶν φύσεων, θεότητα λέγω καὶ ἀνθρωπότητα. *Ipsum mediatoris nomen & divinitatem & humanitatem significat. Neque enim, si Deus solùm esset, vocaretur mediator. Quomodo enim inter nos & Deum mediatoris munus exsequeretur, si nostri nihil haberet? Sed quia ut Deus Patri conjunctus est, eandem habens substantiam, & ut homo nobis copulatur, quia ex nobis servi formam accepit, rectè mediator nuncupatur, ea quæ disjuncta erant in seipso conjungens unione naturarum, divinitatis inquam & humanitatis.* Præclarè etiam Chrysostomus Homil. VII. in I. ad Timoth. pag. 276. Ὁ μεσίτης ὀφείλει ἀμφοτέροις κοινωνεῖν, ὧν ἐστι μεσίτης. Μεσίτου γὰρ τοῦτό ἐστι, τὸ ἑκατέρων ἐχόμενον, ὧν ἐστι μεσίτης, κοινωνεῖν. Ἐὰν δὲ τοῦ μὲν ἑνὸς ἔχηται, τοῦ δὲ ἑνὸς ἀπεσχοινισμένος ᾖ, οὐκέτι μεσίτης ἐστίν. Εἰ τοίνυν μὴ ἔχεται τῆς τοῦ πατρὸς φύσεως, οὐκ ἔστι μεσίτης, ἀλλ' ἀπεσχοίνισται· ὥσπερ γὰρ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἔχεται φύσεως, ἐπειδὰν πρὸς ἀνθρώπους ἤρχετο, οὕτω καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὰν παρὰ Θεοῦ ἤρχετο. Ἐπειδὰν γὰρ δύο φύσεων μέσος γέγονεν, ἐγγὺς τῶν δύο φύσεων εἶναι αὐτὸν δεῖ. Ὥσπερ γὰρ τὸ τόπου τινὸς μέσον, ἑκατέρων ἐστὶ τῶν τόπων ἐγγὺς, οὕτω καὶ τὸ τῶν φύσεων μέσον ἑκατέρων ὀφείλει εἶναι τῶν φύσεων ἐγγύς. Ὥσπερ οὖν ἄνθρωπος γέγονεν, οὕτω καὶ Θεὸς ἦν. Ἄνθρωπος οὐκ ἂν ἐγένετο μεσίτης· ἔδει γὰρ καὶ τῷ Θεῷ διαλέγεσθαι. Θεὸς οὐκ ἂν ἐγένετο μεσίτης· οὐ γὰρ ἂν ἐδέξαντο αὐτὸν οἷς ἐμεσίτευσε. *Mediator utrisque debet societate conjungi, quorum mediator est. Id quippe mediatoris est proprium, utrorumque participem fieri, quorum fuerit mediator. Quod si unum quidem societate contingat, ab alio verò fuerit separatus, mediator jam dici non potest. Nisi igitur consors sit paternæ naturæ, mediator non est, cùm à Patris substantia sit separatus. Quemadmodum enim humanæ naturæ consortium accepit, quando ad homines venit: ita etiam naturæ divinæ particeps est, quoniam à Deo venit. Nam quia inter duas naturas medius fuit, ambarum oportuit esse participem. Quemadmodum enim loci alicujus medium, ab utroque loco propè abest: ita & naturarum ambarum medium oportuit utramque naturam contingere. Ut igitur homo factus est, ita etiam Deus erat. Homo utique non fuisset mediator: oportebat enim hujusmodi. mediatorem cum Deo colloqui. Deus etiam mediator non fuisset: non enim eum suscepissent illi, quorum mediator erat futurus.* Idem, Homiliâ CXXXIV. tom. V. pag. 860. Ὁ μεσίτης, ἐὰν μὴ ἔχῃ συγγένειαν πρὸς τὰ μεσιτευόμενα, μεσίτης εἶναι οὐ δύναται. Ἐπεὶ οὖν μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων Χριστὸς, ἐχρῆν αὐτὸν δειχθῆναι συγγενῆ τοῦ Θεοῦ, καὶ συγγενῆ τῶν ἀνθρώπων, καὶ φανῆναι ὥσπερ οἰκονομίαν τινὰ μέσην, καὶ Θεῷ συναπτομένην κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ἀνθρώποις ἡνωμένην κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. *Mediator, nisi habeat conjunctionem quandam & cognitionem cum iis, quorum mediator esse debet, mediator esse non potest. Cùm igitur Christus sit mediator Dei & hominum, oportebat eum declarari conjunctum Deo, & conjunctum hominibus, & apparere quandam quasi dispensationem mediam, & Deo conjunctam secundum deitatem, & hominibus unitam secundum humanitatem.* Vide etiam Theophylactum in I. ad Timoth. Cap. II. pag. 756. 757.

2. *Proprietatem præcipuam*, quæ est, quòd solus & unicus Christus sic mediator est. Hoc disertè testatur Apostolus I. Timoth. II. 5. Εἷς μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς. Ad quem locum Theodoretus, pag. 470. Εἷς τῆς εἰρήνης ὁ πρύτανις, ὁ ἐν ἑαυτῷ τὰ διεστῶτα συνάψας. *Unus est conciliator pacis, qui ea, quæ erant disjuncta, in seipso conjunxit.* Vide ibidem plura. Ignatius in Epist. ad Antiochenos: Οἱ ἀπόστολοι εἰπόντες, ὅτι Θεὸς εἷς ἐστιν, εἶπον οἱ αὐτοὶ, ὅτι εἷς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. *Apostoli, qui dixerunt, unum esse Deum, iidem etiam dixerunt, unum quoque mediatorem esse Dei & hominum.* Origenes lib. VIII. contra Celsum, pag. 382. Ἀναβέβηκε πρὸς τὸν ἐπὶ πᾶσι Θεὸν ὁ ἀσχίστως καὶ ἀδιαιρέτως καὶ ἀμερίστως αὐτὸν σέβων διὰ τοῦ μόνου προσάγοντος ἐκείνῳ υἱοῦ, τοῦ Θεοῦ λόγου καὶ σοφίας ἐν τῷ Ἰησοῦ θεωρουμένου, τοὺς παντὶ τρόπῳ πειρωμένους ἑαυτοὺς οἰκειῶσαι διὰ ἐξαιρέτων λόγων, καὶ πράξεων, καὶ διανοημάτων, καὶ νοημάτων τῷ τοῦ παντὸς δημιουργῷ Θεῷ. *Ascendit ad summum Deum is, qui eum inseparabiliter, & indivisibiliter colit per Jesum Dei Filium, cujus solius ductu ad Patrem perveniunt, qui per verbi Dei & sapientiæ contemplationem, tam doctrinâ, quàm operibus & cogitationibus, Deo, rerum omnium conditori modis omnibus annituntur conciliari.* Vide eod. lib. pag. 386. & 395. Cyrillus Alex. de Adorat. lib. IX. pag. 295. Αὐτὸς τὸ ἱλαστήριον· δι' αὐτοῦ γὰρ ἡμῖν ἵλεως ὁ πατὴρ, καὶ εἰς αὐτὸν καταλήγει πᾶν πέρας εὐχῆς, καὶ δι' αὐτοῦ προσίμεν, οὐχ ἑτέρως ὄντες δεκτοί. Τοιγάρτοι φησὶν, ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς, ἐγώ εἰμι ἡ θύρα. Καὶ, Οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ. *Ipse est propitiatorium: per eum enim nobis propitius Pater, & in eum desinit omnis precatio, & per eum accedimus, nec aliter accepti sumus. Proinde dicit,* Ego sum via, ego sum ostium. *Item,* Nemo venit ad Patrem, nisi per me.

IV. Μεσίτης, *Intercessor* dicitur, qui vacante Episcopatu mittebatur ad omnes impediendos tumultus. De eo Can. LXXIV. Cod. Ecclesiæ Africanæ: *Item constitutum est, ut nulli intercessori licitum sit cathedram, cui intercessor datus est, quibuslibet populorum studiis, vel seditionibus retinere, sed dare operam, ut intra annum eisdem Episcopum provideat: quod si neglexerit, anno exempto interventor alius tribuatur.* Quem Canon *interventorem* dicit, eum interpres Græcus μεσίτην interpretatur: ita etiam *intercessorem*. Zonaras ad hunc Canonem, pag. 464. Ἔθος ἦν πάλαι, εἴποτε ἐπισκόπου ἐχήρευσεν ἐκκλησία, στέλλεσθαί τινα ἐν αὐτῇ, ὃν ὠνόμαζον μεσίτην, καθιστῶντα τὸν λαὸν στασιάζοντα ἴσως, ἢ καὶ δι' ἄλλας αἰτίας. *Mos obtinebat olim, si quando Ecclesia careret Episcopo, ut aliquis in eam mitteretur, quem appellabant* μεσίτην, intercessorem, *vel* interventorem, *qui populum regeret seditiosè fortè dissidentem, vel etiam ob alias caussas.* Ad eundem Canonem; qui apud eum est LXXVII. apud Zonaram verò LXXX. Balsamon, pag. 701. Τὸ παλαιὸν χηρευσάσης ἐπισκοπῆς, ἐστέλλετό τις χάριν τοῦ εἰρηνεύειν τὸν λαὸν, ὃν καὶ ὠνόμαζον μεσίτην. *Olim, vacante Episcopatu, mittebatur aliquis, qui populum in pace contineret, quem etiam* μεσίτην, intercessorem *appellabant.*

Μεσονήσιμος.

Hebdomas quarta Quadragesimæ, cujus Dominica vulgò *Lætare*, vocatur μεσονήσιμος, aliâs μέση τῶν νηστειῶν, *media jejuniorum*, & μεσότης τῶν νηστειῶν, *medietas jejuniorum*, ut vidimus in Κυριακή, sub num. II. 8. Legitur hoc tempore homilia Chrysostomi ἐν τῇ μεσονησίμῳ, *in mediam Quadragesimam*; Theophylacti Bulgariæ Archiepiscopi λόγος εἰς τὴν προσκύνησιν τοῦ τιμίου σταυροῦ ἐν τῇ μεσονησίμῳ. *Oratio in adorationem venerandæ Crucis, medio jejuniorum tempore.* Vide Gl. Meursii.

Μεσονυκλικόν.

Μεσονυκλικὸν est hymnus, quem media nocte canebant. Typicum Sabæ, Cap. V. pag. 5. Καὶ ψάλλουσιν οἱ ἀδελφοὶ ἐν τοῖς κελλίοις αὐτῶν μεσονυκλικὸν, τὸν ἄμωμον. Paracletice: Τῇ κυριακῇ εἰς τὸ μεσονυκτικὸν, κανὼν τριαδικός. Eo autem tempore canebant, quia Christus dixit: Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε, ὅτι οὐκ οἴδατε ποίᾳ ὥρᾳ ὁ Κύριος ἡμῶν ἔρχεται. Item, ὅτι περὶ τὸ

ρ᾽ τὸ μεσονύκτιον κραυγὴ γέγονεν. Ἰδοὺ, ὁ νυμφίος ἔρχεται.

Μεσοπεντηκοστή.

Mesopentecoste solennitas est, quæ per dies octo celebratur, & incipit ab hebdomadæ quartæ post Pascha feria quarta, & desinit in feriam quartam quintæ hebdomadæ: quam postea sequuntur Samaritanæ, cujus etiam hebdomas est, officia. Typicum: Δεῖ γινώσκειν ὅτι ἡ ἀκολουθία τῆς Σαμαρείτιδος ψάλλεται τῇ κυριακῇ, τῇ πέμπτῃ, καὶ τῇ παρασκευῇ, καὶ τῷ σαββάτῳ· τῇ δὲ δευτέρᾳ, τρίτῃ, καὶ τῇ τετράδι ψάλλεται ἡ ἀκολουθία τῆς μεσοπεντηκοστῆς. *Sciendum est, officium Samaritanæ cani die Dominico, feriâ quintâ, sextâ, & Sabbato: nam feriâ secundâ, tertiâ, & quartâ, officium fit mediæ Pentecostes.* Chrysostomus Homil. V. de Anna, tom. II. Paris. pag. 1000. Ὥσπερ τῆς μεσοπεντηκοστῆς παρούσης, ἄκαιρον ἦν τῆς ἀκολουθίας τῆς προτέρας ἔχεσθαι. *Quemadmodum Mesopentecoste præsente, intempestivum erat priorem adhuc sequi rationem.* Confer, quæ diximus in Κυριακή, num. II. 14. 15.

Μεσσαλιανοί.

De *Messalianis* satis fusè actum in voce Εὐχῖται, ubi vide.

Μεσώριον.

Μεσώριον est *intervallum*, ac veluti *pausa* horarum Canonicarum. Typicum Sabæ Cap. V. pag. 5. Πρὸ τοῦ τὸν ἥλιον δῦναι, καὶ πρὸ τοῦ λυχνικοῦ μικρὸν ταχύτερον, ὁ κανδηλάπτης σημαίνει τὸ σιδηροῦν, καὶ ψάλλουσιν οἱ ἀδελφοὶ ἐν τοῖς κελλίοις αὐτῶν τὴν θ' ὥραν, μετὰ τοῦ μεσωρίου αὐτῆς. *Ante solis occasum, & paulò ante lucernarium, qui candelas accendit pulsat ferreum, & canunt fratres in cellulis suis horam nonam, cum ejus intervallo, seu pausa.* Vide Gl. Meursii.

Μετάβασις.

Μετάβασις satis frequenter *de morte* usurpatur, quia per eam fideles ad æternam vitam transeunt. Greg. Nyssenus in vita Ephræm, tom. III. pag. 615. de morte fidelium: Οὐ θάνατος ὁ τοιοῦτος, ἀλλὰ μετάστασις μᾶλλον, καὶ πρὸς τὰ κρείττω μετάβασις. *Talis mors non est mors, sed potius migratio, & ad meliora transitus.* Basilius in Psal. CXVI. mortem dicit esse μετάβασιν πρὸς τιμὴν, *transitum ad honorem.* Id ipsum etiam agnovit Cicero, qui Tuscul. I. 1. *mortem, migrationem* dicit. Et Seneca sub finem Epist. LXV. *Mors quid est? aut finis est, aut transitus. Nec desinere timeo, idem est enim quod non cœpisse: nec transire, quia nusquam tam angustè ero.* Imò *non est finis, sed transitus*, inquit Cyprianus de Mortal. Quòd verò *mors* vocatur μετάβασις, id ex illis petitum locis, in quibus μεταβαίνειν de morte usurpatur: ut Joh. V. 24. Cap. XIII. 1. Εἰδὼς ὁ Ἰησοῦς, ὅτι ἐλήλυθεν αὐτοῦ ἡ ὥρα, ἵνα μεταβῇ ἐκ τοῦ κόσμου πρὸς τὸν πατέρα. *Cùm sciret Jesus, horam suam venisse, ut transiret ex hoc mundo ad Patrem.* Ad hunc locum Chrysostomus: Μεγαλοφώνως ὁ Εὐαγγελιστὴς μετάβασιν αὐτοῦ τὸν θάνατον καλεῖ. *Disertè hîc ac clarè Evangelista* transitum *ejus*, mortem *appellat.* Et Theophylactus, pag. 750. Μετάβασιν ὀνομάζει τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ διὰ τὴν ἐξ ἀναστάσεως ἀνάληψιν. Transitum *nominat* mortem *Christi, propter assumtionem ex resurrectione.* Confer quæ diximus in Ἀνάλυσις, num. III.

Μεταβολή.

Hæc vox *metaphoricè* usurpata reperitur *de regeneratione.* Greg. Nyssenus Orat. Catechet. tom. III. pag. 108. Cap. XL. Τὸ ἐπὶ ἀνακαινισμῷ καὶ τῇ μεταβολῇ τῆς φύσεως ἡμῶν τὴν σωτήριον παραλαμβάνεσθαι γέννησιν, παντὶ δῆλόν ἐστι. *Quòd ad renovationem & mutationem nostræ naturæ salutaris assumatur generatio, cuivis est perspicuum.* Et paulò pòst, ἡ διὰ τοῦ βαπτίσματος πρὸς τὸ κρεῖττον μεταβολὴ, *per Baptismum in melius mutatio.*

Μεταγλωττιστής.

Lexica hanc vocem non habent. Est *interpres.* In historia Conc. Florentini, Sect. II. Capite XXVIII. p. 27. Καὶ ὁ φρὰ Μανουὴλ ὁ μεταγλωττιστής. *Et frater Manuel, communis omnium interpres.* Et Sect. IV. Cap. XXII. p. 98. Ὁ Χριστοφόρος παρίστατο ὡς μεταγλωττιστής. *Christophorus adstabat, quasi communis interpres.*

Μετάθεσις.

I. Quemadmodum μετάβασις, ut vidimus, de morte usurpatur: ita etiam μετάθεσις. Hesychius: Μετάθεσις, μετάβασις. *Transpositio, transitus.* Apud Athanasium de Virginitate, tom. I. pag. 1056. Οὐκ ἔστι παρὰ τοῖς δικαίοις θάνατος, ἀλλὰ μετάθεσις· μετατίθεται γὰρ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου εἰς τὴν αἰώνιον ἀνάπαυσιν. *Non est apud justos mors, sed transpositio, translatio: transfertur enim ex hoc mundo in æternam requiem.*

II. Μετάθεσις notat *ex una parœcia in aliam translationem.* Balsamon in fragmentis ad Can. XV. Concilii Nicæni, pag. 1110. Μετάθεσίς ἐστιν ἡ ἀπὸ παροικίας εἰς παροικίαν μετάνεξις, ὅταν τυχὸν ἐπίσκοπος παντοίᾳ σοφίᾳ κεκοσμημένος μετακληθῇ παρὰ πλήθους ἐπισκόπων εἰς μείζονα ἐκκλησίας χηρευούσης βοήθειαν, κινδυνευούσης περὶ τὴν εὐσέβειαν, *Translatio est ex una parœcia in aliam transpositio, quando fortè Episcopus omnigenâ sapientiâ ornatus vocatur à multitudine Episcoporum ad majus Ecclesiæ Episcopo destitutæ auxilium, quæ pietate periclitatur.*

Μετακόσμησις.

Non habent Lexica. Est *mutatio, transformatio.* Asterius, Homil. in festum Kalendarum, pag. 591. de Resurrectionis Christi die scribit: Τὴν ἀφθαρσίαν ἡμῖν καὶ τὴν πρὸς τὸ κρεῖττον δηλοῖ μετακόσμησιν. *Immortalitatem nobis, & ad meliorem statum mutationem indicat.*

Μεταλαμβάνω.

Verbum hoc, ut alias ejus significationes prætereamus, *de S. Cœnæ participatione* usurpatur. Theophylactus in Cap. XIV. Matthæi: Οὐδεὶς ἀβάπτιστος μεταλαμβάνει. *Nullus non baptizatus communicat.* Philostorgius hist. Eccles. lib. II. Sect. XIV. pag. 20. Ἀχράντου θύματος μεταλαβεῖν. *Incontaminatum sacrificium participare.* Theodoretus quæst. LII. in I. lib. Regum, Τοῦ δεσποτικοῦ σώματος καὶ αἵματος μεταλαμβάνειν. *Dominicum corpus & sanguinem participare.* Hinc μετάληψις de eodem: ut suo loco videbimus.

Μεταλαμπαδεύομαι.

Non habent Lexica. Significat *Lampadem vicissim in manus trado.* Clemens Alex. Stom. II. pag. 421. Πλάτων μὲν οὖν ἐν τοῖς ἐκτὸς ἀγαθοῖς τάττει τὸν γάμον, ἐπισκευάσας τὴν ἀθανασίαν τοῦ γένους ἡμῶν, καὶ οἱονεὶ διαμονήν τινα παισὶ παίδων μεταλαμπαδευομένην. *Plato ergo matrimonium collocat in bonis externis, adstruens nostri generis immortalitatem, & quandam perpetuitatem, quâ posteritas posteritati lampadem quasi vicissim in manus tradit.*

Μεταληπτῶς.

Hanc etiam vocem omittunt Lexicographi. Descen-

scendit ab adjectivo, μεταληπτὸς, *cujus participatio esse potest, cujus particeps aliquis fieri potest.* Est autem μεταληπτῶς, *per participationem.* Cyrillus Alexandrinus lib. II. in Joh. Cap. III. pag. 169. de Filio Dei: Οὐ μικράν τινα μοῖραν ἔχει τοῦ πνεύματος, καὶ τοῦτο μεταληπτῶς. *Neq;* (nempe ut homines) *partem quandam exiguam spiritûs habet, idq; per participationem.* Idem, lib. II. in Joh. in argumento Cap. IV. pag. 170. Ὅτι οὐ μεταληπτῶς ἐν υἱῷ τὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ἴδια, ἀλλ' οὐσιωδῶς κατὰ φύσιν. *Quòd ea, quæ Dei & Patris propria sunt, non sint in Filio per participationem, sed essentialiter secundum naturam.*

Μετάληψις.

I. Vox hæc usurpatur *de participatione S. Cœnæ*, idque

1. *simpliciter, sine ullo epitheto.* Chrysostomus Homil. III. in Epist. ad Ephesios: Οὐκ εἶ τῆς θυσίας ἄξιος, οὐδὲ τῆς μεταλήψεως; οὐκοῦν οὐδὲ τῆς εὐχῆς. *Non es dignus sacrificio, neq; communione? ergo neq; oratione.* Idem, Homil. XVII. in Epist. ad Hebræos: Τῆς μεταλήψεως μετέχειν. *Communionis participem fieri.* Constitut. Apost. lib. VII. Cap. XXVII. pag. 980. Μετὰ τὴν μετάληψιν οὕτως εὐχαριστήσατε· Εὐχαριστοῦμέν σοι ὁ Θεὸς, &c. *Post communionem ita gratias agite: Gratias tibi agimus, ô Deus, &c.* In Liturgia Præsanctificat. in Euchologio, pag. 79. Τῆς μεταλήψεως τελειωθείσης, καὶ τῶν ἁγίων λειψάνων ἀπὸ τῆς ἱερᾶς ἀρθέντων τραπέζης, ἐπεύχεται ὁ ἱερεύς. *Communione absoluta, & sanctis reliquiis è mensa sublatis, precatur sacerdos.*

2. *Addito participationis objecto, vel* etiam *epithetis.* Atque ita dicitur,

a. Μετάληψις ἁγιασμάτων, *participatio rerum sanctificatarum,* id est, Eucharistiæ. Vide in Ἁγίασμα, num. II. sub lit. *b.*

b. Μετάληψις μυστηρίων. *Sacramentorum participatio.* Ita Anonymus in vita Chrysostomi.

c. Μετάληψις εὐχαριστίας. *Participatio Eucharistiæ.* Can. II. Concilii Antiocheni: Πάντας τοὺς εἰσιόντας εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ἱερῶν γραφῶν ἀκούοντας, μὴ κοινωνοῦντας δὲ εὐχῆς ἅμα τῷ λαῷ, ἢ ἀποστρεφομένους τὴν μετάληψιν τῆς εὐχαριστίας κατά τινα ἀταξίαν, τούτους ἀποβλήτους γίνεσθαι τῆς ἐκκλησίας, &c. *Omnes qui ingrediuntur in Ecclesiam Dei, & sacras Scripturas audiunt, nec communicant in oratione cum populo, aut aversantur participationem Eucharistiæ, per quandam perversitatem, hos ab Ecclesia ejici oportet, &c.*

d. Ἁγία μετάληψις, *sacra communio.* Canon X. Apostol. Πάντας τοὺς εἰσιόντας πιστοὺς, καὶ τῶν γραφῶν ἀκούοντας, μὴ παραμένοντας δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ ἁγίᾳ μεταλήψει, ὡς ἀταξίας ἐμποιοῦντας τῆς ἐκκλησίας, ἀφορίζεσθαι χρή. *Omnes introëuntes fideles, & Scripturas audientes, non perseverantes autem in oratione & sancta communione, veluti perturbationum Ecclesiæ autores, excommunicari oportet.* Balsamon ad Can. XX. Synodi Ancyranæ, p. 783. τοῦ τελείου τυχεῖν, exponit τῆς ἁγίας μεταλήψεως ἀξιοῦσθαι, *sancta communione dignum haberi.* Idem ad Can. II. Antiochenum, pag. 812. Οἵτινες τῆς ἐκκλησίας ἐξέρχονται πρὸ τῆς ἁγίας μεταλήψεως, καὶ οὐ καρτεροῦσιν ἰδεῖν τὴν τῶν ἁγίων μυστηρίων θείαν μετάληψιν. *Qui ex Ecclesia egrediuntur ante sanctam communionem, neq; perseverant, ut videant sanctorum mysteriorum divinam communionem.*

e. Μυστικὴ μετάληψις. *Mystica communio.* Cyrillus Alex. Catenâ in Cap. XVII. Joh. pag. 416. Ἑνούμεθα αὐτῷ τε τῷ Χριστῷ καὶ ἀλλήλοις, διὰ τῆς μυστικῆς μεταλήψεως. Εἰ γὰρ οἱ πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου μετέχομεν, ἓν οἱ πάντες ἀποτελούμεθα σῶμα. *Unimur etiam ipsi Christo, atq; inter nos per mysticam communionem. Nam si omnes ex uno pane manducamus, unum omnes corpus efficimur.* Theophylactus in Cap. VI. Joh. pag. 651. Φανερῶς ἐνταῦθα περὶ τῆς μυστικῆς μεταλήψεως τοῦ σώματος αὐτοῦ φησι. *Manifestè hic de mystica communione corporis sui dicit.* Cur verò Eucharistia μετάληψις vocetur, Damascenus orthod. fidei lib. IV. Cap. XIV. pag. 319. his docet verbis: Μετάληψις λέγεται· δι' αὐτῆς γὰρ Ἰησοῦ θεότητος μεταλαμβάνομεν. *Participatio dicitur: nam per ipsam Jesu divinitatem participamus.* Propterea autem dicit, nos per S. Cœnam τῆς θεότητος μεταλαμβάνειν, quia plures ex Patribus finem sacramentorum statuebant θέωσιν, & fideles per ea *deos fieri* dicebant. Vide in Θεόω, n. II.

II. Μετάληψις ponitur *pro ipso pane, qui in S. Cœna sumitur.* Inter epistolas Zonaræ ἀνεκδότους una est, sicut testatur Casaubonus, qui vidit, cujus argumentum est: Εἰ φθαρτή ἐστιν ἡ ἁγία τοῦ Χριστοῦ μετάληψις, εἴτε καὶ ἄφθαρτος. *Num corruptibilis est sancta Christi participatio, an verò incorruptibilis?* Hîc μετάληψις ponitur ἀντὶ τοῦ μεταλαμβανομένου ἄρτου.

Μεταλλεύω.

Μεταλλεύω non tantùm est *metalla eruo*, seu *effodio:* sed etiam *metaphoricè scrutor, diligenter quæro.* Hesychius: Μεταλλεύει, ζητεῖ. *Scrutatur, quærit.* Suidas: Μεταλλεύεις, ἀντὶ τοῦ ἐρευνᾷς, πολυπραγμονεῖς. *Metalla scrutaris, pro, scrutaris, inquiris, accuratè & curiosè quæris.* Chrysostomus Homil. XXXI. in Epist. ad Romanos, pag. 232. Πειρασώμεθα δὲ καὶ σήμερον τὸ αὐτὸ πάλιν τοῦτο μεταλλεῦσαι τὸ χωρίον. Ἔστι γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν ὀνομάτων ψιλῶν μέγαν εὑρεῖν θησαυρόν. *Conemur verò etiam hodie eundem rursus locum* (nempe de salutationibus & nominibus propriis, quæ habentur Cap. XVI. ad Romanos) *diligenter scrutari. In nudis etenim nominibus nonnunquam magnum invenire licet thesaurum.* Apud eundem legitur, τοῦ Σωτῆρος τὰς ἀρετὰς μεταλλεύειν. *Salvatoris virtutes scrutari.*

Μεταλλίζω.

Μεταλλίζειν est *in metallum damnare.* Photius in Nomocan. tit. II. Cap. II. Μεμετρημένη ποινή ἐστι τὸ θηρίοις παραδοθῆναι τὸν νυκτερινὸν ἱερόσυλον· τὸν ἡμερινὸν δὲ μέτριόν τι ἱεροσυλοῦντα μεταλλίζεσθαι. *Moderata pœna est, bestiis tradi sacrilegum nocturnum: diurnum verò, qui modicum aliquod sacrilegium committat, in metallum damnari.* In Collect. Constitut. Eccles. ex lib. I. Cod. tit. V. Sect. V. Ὁ δεδωκὼς τὸ πῶμα πρὸς φίλτρον ἢ ἀμβλωθρίδιον, κἂν χωρὶς δόλου· εὐτελὴς μὲν ὤν, μεταλλίζεται· τίμιος δὲ ἐξορίζεται μετὰ μερικῆς δημεύσεως. *Qui poculum dederit amatorium, vel abortionis, licèt absq; dolo; siquidem vilis est conditionis, in metallum damnatur: sin honorato loco natus, parte bonorum publicata relegatur.* Idem: Δοῦλοι μαστίζονται, ἢ μεταλλίζονται. *Servi flagris cæduntur, vel in metallum damnantur.* Μεταλλίζεσθαι aliàs est εἰς μέταλλον καταδικάζεσθαι.

Μεταμέλεια. Μεταμελέομαι & Μεταμέλομαι.

I. Existimant viri docti, hæc verba tantùm declarare, *post rem aliquam factam solicitum & anxium esse*, nec propriè complecti vitæ & consilii mutationem in melius. At cùm verba valeant usu, ut nummi, confidenter asserimus, eadem *de vera* etiam usurpari *pœnitentia.* Aliquot exemplis res fiet clarissima. Theodoretus in Cap. IV. Jeremiæ, pag. 161. Ὑμεῖς μόνοι δύνασθε σβέσαι μεταμελούμενοι· ὑμῶν δὲ μεταμελείᾳ μὴ κεχρημένων, οὐδεὶς ἱκανὸς ἀπαλλάξαι τῆς τιμωρίας. *Vos soli pœnitendo* ignem iræ divinæ *extinguere potestis: qui, nisi resipiscentia utamini, nullus ad vos à pœna liberandos sufficiens est.* Idem ad vers. 21. Psalmi L. Deum ita loquentem introducit:

Ἐγὼ ταῦτα ὁρῶν ὑπὸ σοῦ τολμώμενα, μακροθυμίᾳ χρώμενος, ἀναμένω τὴν μεταμέλειαν. *Ego hæc à te patrata videns, multa æquanimitate usus, resipiscentiam exspecto.* Idem in Cap. XVIII. Ezechielis, pag. 390. de Manasse: Μεταμελείᾳ χρησάμενος, τῆς σωτηρίας ἀπήλαυσε. *Resipiscentia usus, salutem consecutus est.* Iterum in Cap. IV. Jeremiæ, pag. 334. Χρήσιμος ἡ ὑπὸ Θεοῦ ἐπιφερομένη παιδεία· μεταμελείας γὰρ μήτηρ. *Utilis, quæ à Deo infertur castigatio: resipiscentiæ enim mater est.* Greg. Nyssenus Orat. de Pœnitentia, tom. II. pag. 167. Johannem Baptistam vocat μετανοίας κήρυκα, μεταμελείας εἰσηγητήν, *pœnitentiæ præconem & suasorem.* Sozomenus hist. Eccles. lib. I. Cap. III. pag. 11. a. Φιλάνθρωπος ὢν ὁ Θεὸς συγγνώμην νέμει τοῖς ἐπταικόσιν, εἰ μεταμεληθῶσι, καὶ ἔργοις ἀγαθοῖς μεταμέλειαν βεβαιώσωσι. *Misericors cùm sit Deus, lapsis veniam dat, siquidem resipiscant, & resipiscentiam per bona opera confirment.* Can. XI. Concilii Nicæni: Ὅσοι γνησίως μεταμέλονται. *Qui verè pœnitentiâ ducuntur:* quod Balsamon. pag. 291. exponit, γνησίως, ἤτοι ἀληθῶς μετανοεῖν. Photius epistolâ LXVI. pag. 119. dicit Davidem lapsum surrexisse πόνοις, καὶ μεταμελείᾳ, καὶ τῇ ἄλλῃ ἀρετῇ, *per labores, per pœnitentiam & alias virtutes.* Oecumenius in Cap. II. Actor. pag. 11. dicit Petrum προοδοποιῆσαι Ἰουδαίοις τὴν ἐπιστροφὴν καὶ μεταμέλειαν, *stravisse Judæis viam ad conversionem & pœnitentiam.* Ammonius in Catena in Cap. XIV. Joh. pag. 353. Οὐ πάντες, φησὶ, μέλλετέ με ἀρνήσασθαι, καὶ ἡ ἄρνησις τοῦ Πέτρου διὰ τῆς μεταμελείας καὶ ὁμολογίας ἐξαλειφθήσεται. *Non omnes, inquit, me negabitis; sed & ipsa Petri negatio per pœnitentiam & confessionem delebitur.* Alia insuper & ex profanis, & ex Ecclesiasticis autoribus collecta; quibus nostra confirmatur sententia; exhibet Cl. Gatakerus Advers. sacror. Cap. XXIX. quem inspicere imprimis operæ precium fuerit. Hesychius à nobis stat, apud quem: Μεταμέλειαν, μετάνοιαν. Suidas: Μεταμέλεται, μετανοεῖ, μετάμελος γίγνεται. *Pœnitentiâ ducitur, resipiscit: pœnitens est.* Etymologus: Μεταμέλομαι, τὸ μετανοῶ, καὶ μεταγινώσκω.

II. Μεταμέλεια *per* ἀνθρωποπάθειαν *Deo tribuitur.* Suidas: Μεταμέλεια πάθος ἀνθρώπινον. Τὸ γὰρ θεῖον μεταμελείας ἀμύητον. Μεταβολαῖς δὲ συγχωρεῖ περιπίπτειν, ὥσπερ οἰκονομικῶς· ὥσπερ τὴν Ἰουδαίων ἱερωσύνην κατέπαυσε, καὶ τὴν βασιλείαν Ἀσσυρίων, καὶ Βαβυλῶνος, καὶ Μακεδόνων. *Pœnitentia est affectus humanus. Nam Numen divinum pœnitentiæ est expers.* Res verò humanas, *per certam dispensationem, in mutationes incidere sinit: sicut Judæorum sacerdotium abolevit, & Assyriorum regnum, & Babylonis & Macedonum imperium.* Chrysostomus ad v. 45. Psal. CVI. Οὐ πάθος Θεοῦ μεταμέλεια, παιδείας δὲ παῦσις. *Pœnitentia non est affectus in Deo, sed pœnæ cessatio.* Ad eundem locum Theodoretus in Psalmos, pag. 830. Μεταμέλειαν καλεῖ τῆς παιδείας τὴν παῦλαν. Ὁ γὰρ Θεὸς τῆς μεταμελείας οὐκ ἔχει τὸ πάθος, οὐδὲ νῦν μὲν τούτοις, νῦν δὲ ἐκείνοις ἀρέσκεται, ἀλλὰ σοφῶς ἅπαντα πρυτανεύων, καὶ παιδείας ἐπάγει, καὶ φιλανθρωπίαν ὀρέγει. *Pœnitentiam nuncupat pœnæ cessationem. Pœnitentiæ enim affectus in Deum non cadit, neq; modò his, modò illis delectatur: sed omnia sapienter moderans, & supplicia infligit, & benignitatem porrigit.* Idem, quæst. XXXVII. in Genesin, pag. 32. Οὐδὲν ἐκ μεταμελείας εἴωθε ποιεῖν ὁ τῶν ὅλων Θεός· τοῦτο γὰρ δὴ τὸ πάθος ἴδιον τῶν τρεπτὴν ἐχόντων τὴν φύσιν, καὶ νῦν μὲν τούτοις, νῦν δὲ ἐκείνοις ἀρεσκομένων, καὶ τὸ μέλλον ἔσεσθαι παντάπασιν ἀγνοούντων. Ὁ δὲ τῶν ὅλων Θεὸς ἄτρεπτον μὲν ἔχει τὴν φύσιν. Οἶδε δὲ, ὡς ἤδη γεγενημένα, τὰ μήπω γεγενημένα. *Universorum Deus nihil per pœnitentiam agere solet: hic enim affectus proprius est eorum, qui mutabilem habent naturam, & nunc quidem his, nunc verò illis delectantur, & quæ futura sunt, penitus ignorant. At universorum Deus immutabilis est naturæ: quæ verò nondum facta sunt, perinde novit, ac si jam facta essent.* Et quæst. L. in Genesin, pag. 41. & 42. cur Deus diluvio homines deleverit. Dicit id non esse ab eo factum, ὀργῇ τινι καὶ μεταμελείᾳ, *per iram quandam aut pœnitentiam;* & subjicit: Ταῦτα γάρ τοι ἀνθρώπινα πάθη, ἡ δὲ θεία φύσις ἐλευθέρα παθῶν. Ἄλλως τε ἡ μεταμέλεια τοῖς μετὰ τὴν πεῖραν μανθάνουσι τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν κατάλληλος, ἀγνοοῦντες γὰρ τὸ ἐσόμενον, προβουλεύονται. Εἶτα τῇ πείρᾳ μανθάνοντες, ὡς οὐκ ὀρθῶς ἐβουλεύσαντο, μεταμέλονται. Ὁ δὲ Θεὸς οὕτως ὁρᾷ τὰ μετὰ πολλὰς ἐσόμενα γενεὰς, ὡς ἤδη γεγενημένα. Ὡς προορῶν τοίνυν καὶ προγινώσκων, οὕτως ἅπαντα πρυτανεύει. Τί δήποτε τοίνυν μεταμέλεται, ἅπαντα πρὸς τὴν πρόγνωσιν τὴν οἰκείαν οἰκονομῶν; Οὐκοῦν ἐπὶ Θεοῦ μεταμέλεια οἰκονομίας ἐστὶ μεταβολή. Μεταμεμέλημαι γάρ φησιν, ὅτι κέχρικα τὸν Σαοὺλ εἰς βασιλέα, ἀντὶ τοῦ, ἐδοκίμασα μὲν παῦσαι τοῦτον, ἕτερον δὲ χειροτονῆσαι. Οὕτω κἀνταῦθα, ἐνεθυμήθην ὅτι ἐποίησα τὸν ἄνθρωπον, ἐδοκίμασα διολέσαι τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος. *Hi enim sunt affectus humani, à quibus natura divina prorsus est libera. Maximè cùm pœnitentia conveniat iis, qui periculo facto rerum conditionem didicerunt. Ignorantes enim quod futurum est, antea consultant: tum periculo facto discentes quòd non rectè deliberaverint, pœnitentiâ ducuntur. Deus autem perinde videt ea, quæ post multas generationes futura sunt, ac si jam evenissent. Hinc fit ut tanquam prævidens & præsciens omnia dispenset. Quomodo ergo pœnitentia cadat in eum, qui suâ præscientiâ regit universa? Quare pœnitentia Dei nihil aliud est, quàm mutatio dispensationis ejus.* Pœnitet me, *inquit*, quòd constituerim Saul regem, *pro eo quod est, statui illum deponere, alium verò creare. Sic & in hoc loco,* pœnitet me fecisse hominem, *hoc est, decrevi perdere hominum genus.* Vide etiam Damascenum contra Manichæos, p. 376. & in Μετάνοια, num. V.

Μεταμοσχεύω.

Afferunt Lexica ex Hesychio, apud quem legitur, Μετεμόσχευσε, μετεφύτευσε. *Transplantavit.* Simplex est μοσχεύω, *surculis ex arbore demtis sero: ramis tenerrimis ex arbore avulsis planto.* Suidas: Μοσχεύων, μεταφυτεύων. *Transplantans.* Vide vulgata Lexica. Verbo Μεταμοσχεύω usus Chrysostomus Homil. III. de Anna, tom. II. Edit. Paris. pag. 979. Καθάπερ οἱ φιλόπονοι τῶν γηπόνων πρότερον σπέρματα εἰς τὴν γῆν καταβάλλουσι κυπαρίττων, καὶ ἑτέρων τοιούτων, εἶτα ἐπειδὰν ἴδωσι τὸ σπέρμα δένδρον γενόμενον, οὐκ ἀφιᾶσιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς γῆς, ἀλλὰ ἀνασπάσαντες ἐκεῖθεν, ἐφ᾽ ἑτέραν μεταμοσχεύουσι χώραν, &c. *Quemadmodum industrii agricolæ priùs semina in terram mittunt cupressorum, & aliarum hujusmodi arborum, deinde verò, postquam viderint ex semine factam arborem, eam in eadem terra non relinquunt, verùm inde evulsam in aliud transferunt solum, &c.* Μεταμοσχεύων καὶ μεταφυτεύων conjungit Clemens Alex. sub finem lib. VII. Strom. pag. 767. Idem, lib. VI. pag. 617. conjungit μεταλιθεύειν & μεταμοσχεύειν. Ἡ γνῶσις ἡμῶν καὶ ὁ παράδεισος ὁ πνευματικὸς, ὁ σωτὴρ ἡμῶν ὑπάρχει εἰς ὃν καταφυτευόμεθα, μετατεθέντες καὶ μεταμοσχευθέντες εἰς τὴν γῆν ἀγαθὴν, ἐκ βίου τοῦ παλαιοῦ. *Nostra cognitio & hortus spiritalis, noster Salvator est: in quem implantamur, transpositi & transplantati in terram bonam ex vita veteri.* Metaphoricè usurpatur à Cyrillo Alexandrino, lib. I. in Joh. Cap. IX. pag. 90. Ἐντρυφήσει τὰ ἔθνη τοῖς ἐκ πίστεως ἀγαθοῖς, λαμπρὰ τῆς ὑπακοῆς εὑρήσει τὰ γέρα, καὶ πρὸς τὸν ἐκείνου μεταμοσχευθήσεται τόπον. *Fidei bonis gentes perfruentur, luculenta obsequii sui præmia consequentur, & in ejus locum transplantabuntur.* Et lib. II. in Joh. Cap. V. paginâ 201. Δικαίως ἀπορρίπτεται τῆς ἐλπί-

ἐλπίδος ὁ Ἰσραὴλ, μεταμοσχεύονται δὲ οἱ ἀλλογενεῖς ἐπ' αὐτήν. *Meritò Israël spe sua deturbatur, alienigenæ verò in eam transplantantur.*

Μετανοέω. Μετάνοια.

I. Μετάνοια notat *pœnitentiam*

A. *Efficacem*, quâ ubi quis errorem suum resciverit, ab agnito jam recedit, & cum mente mutata, vitæ quoque rationem atque institutum simul mutat. Ita Lactantius lib. VI. Cap. XXIV. *Resipiscit, quem errati piget, & se ipsum castigat dementiæ, & confirmat ad rectiùs vivendum.* Hoc innuit verbum μετανοεῖν, quod est *pòst cogitare*, seu *secundò cogitare*: μεταλίθησι γὰρ τὸν νοῦν ἀπὸ τοῦ κακοῦ πρὸς τὸ ἀγαθόν. Ita in quæstionibus, quæ Athanasio adscribuntur, quæst. CXXXIII. de Parabolis, tom. II. pag. 435. Μετάνοιά ἐστιν, οὐχ ἡ τῶν γονάτων κλίσις· ἀλλ' ἡ ἀποχὴ τοῦ κακοῦ· καὶ τὸ πονεῖν, καὶ θρηνεῖν, καὶ δέεσθαι τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῆς τῶν προημαρτηκότων ἀφέσεως. Διὰ τοῦτο γὰρ λέγεται μετάνοια, ὅτι μεταλίθησι τὸν νοῦν ἀπὸ τοῦ κακοῦ πρὸς τὸ ἀγαθόν. *Pœnitentia non est genuflexio: sed abstinentia à malo, & seipsum angere, lamentari, & Deum priorum peccatorum remissionem rogare. Hinc enim dicta est μετάνοια, quia mentem à malo ad bonum transfert.* Chrysostomus Homil. X. in Matth. pag. 67. Μετάνοιαν λέγω, οὐ τὸ τῶν προτέρων ἀποστῆναι κακῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἄμεινον, ἐπιδείξασθαι καλά. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ εἰς ὑγείαν ἡμῖν τὸ βέλος ἐξελεῖν μόνον, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὸ τραύματι φάρμακα ἐπιθεῖναι. *Pœnitentiam voco, non tantùm à prioribus abstinere malis, sed etiam, quod longè præstantius est, bona facere. Etenim ad recuperandam sanitatem non sufficit solùm extrahere telum, oportet vulneri etiam applicare medicamenta.* Aretas in Cap. III. Apocal. pag. 903. Μετάνοιά ἐστι μετάστασις ἀπὸ τῶν χειρόνων, καὶ μεταβολὴ ἐπὶ τὸ βέλτιον. *Resipiscentia est mutatio à pejoribus in melius.* Damascenus orthod. fidei lib. II. Cap. XXX. pag. 165. Μετάνοιά ἐστιν ἐκ τοῦ παρὰ φύσιν, εἰς τὸ κατὰ φύσιν, καὶ ἐκ τοῦ διαβόλου πρὸς τὸν Θεὸν ἐπάνοδος δι' ἀσκήσεως καὶ πόνων. *Resipiscentia est ex eo, quod contra naturam est, ad id, quod secundum naturam est, & à Diabolo ad Deum reditus, per exercitia pietatis & labores.* Iterum Chrysostomus in Psal. IV. Οὐκ ἀρκεῖ ἡ ἀποχὴ τῶν κακῶν, ἀλλὰ δεῖ προσεῖναι καὶ τὴν ἐργασίαν τῶν ἀγαθῶν· καὶ γὰρ ἡ ἀργία τῆς ἀρετῆς κόλασιν οἶδε προξενεῖν, οὐχ ἡ ἐργασία τῆς πονηρίας μόνον. *Non est satis à rebus malis abstinere, sed bonorum quoque operationem adesse oportet: etenim virtutis etiam neglectus pœnam conciliare solet, non tantùm malitiæ operatio.* Idem locus adducitur etiam in Catena in Cap. I. Jobi, pag. 9. Homil. XXXII. in Johannem, pag. 694. Ἔστι μετάνοια, τὸ μηκέτι τὰ αὐτὰ ποιεῖν· ὁ γὰρ τοῖς αὐτοῖς ἐπιχειρῶν, ἔοικε τῷ κυνὶ τῷ πρὸς τὸν ἴδιον ἔμετον ἐπανιόντι. *Pœnitentia est, eadem non ampliùs patrare: qui enim eadem aggreditur, similis est cani ad vomitum suum redeunti.* Basilius M. vel potiùs Eustathius Sebastiensis, in Moralibus, Cap. IV. tom. II. p. 280. Τοῖς μετανοοῦσιν οὐκ ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν ἡ ἀναχώρησις μόνη τῶν ἁμαρτημάτων· χρεία δὲ αὐτοῖς καὶ καρπῶν ἀξίων τῆς μετανοίας. *Resipiscentibus ad salutem non sufficit, ut tantùm à peccato recedant: sed ipsis etiam necessarii sunt fructus pœnitentia digni.* Theodoretus in Psal. LXXXIV. pag. 737. Ἡ πρὸς τὸν Θεὸν τῆς καρδίας ἐπιστροφὴ, τοῦ πταίειν ἀπαλλαγὴ, καὶ τῆς δικαιοσύνης ἀρχή. *Cordis ad Deum reditus, est liberatio à peccatis, & justitiæ principium.* Non ergo satis accuratè *pœnitentiæ efficacis* naturam explicant, qui in hac mentis mutatione, omisso termino ad quem, termini tantùm à quo meminerunt. Id fecit Greg. Nyssenus de Pœnitentia, tom. II. pag. 175. his verbis: Τοῦτο ἡ μετάνοιά ἐστι, λύσις καὶ ἀφανισμὸς τῶν πρώην ἢ κατὰ πρᾶξιν ἐνεργουμένων, ἢ κατὰ διάθεσιν νοουμένων. *Resipiscentia nihil aliud est, nisi solutio & abolitio præteritorum, quæ vel actione, vel cogitatione admissa sunt.* Zonaras etiam ad Can. XXXIX. Basilii M. pag. 90. Μετάνοιά ἐστι τὸ μεταμέλεσθαι τὸν ἁμαρτήσαντα ἐφ' οἷς ἥμαρτε καὶ δάκνεσθαι ἐπ' αὐτοῖς. *Resipiscentia est, quando qui peccavit pœnitentiâ ducitur, & ob admissa peccata luget.* Hanc autem μετάνοιαν Chrysostomus ἀνόθευτον, *minimè fucatam*, appellat: Anonymus in vita Chrysostomi μεριμνημένον καὶ καθαρὰν, *solicitam & puram*: Petrus, Archiepiscopus Alexandr. Can. VIII. τελειοτάτην καὶ ὁλοκάρδιον, *perfectissimam, & ex toto corde profectam.* Alii μετάνοιαν γνησίαν, *pœnitentiam genuinam* vocant, eò quòd de peccato, quatenus est peccatum, Deique offensa, homo doleat: nam sub ratione alia fieri potest, ut admissi pœniteat, nec ab eo tamen recedatur: at ubi hoc nomine admissorum pœnitentiâ quis tangitur, οὐχ ὅτι κολάζεσθαι μέλλει· ἀλλ' ὅτι (τῷ Θεῷ) προσέκρουσε, δεσπότῃ τῷ οὕτως ἡμέρῳ, οὕτως ἀγαθῷ, *non quia pœnas iis commeritus sit, unde supplicii malum sibi accersere possit: sed quia ea in se & ex se mala sunt, quæque Dei opt. max. quem sanctè veretur, offensam contrahunt*, ut Chrysostomus Homil. IV. in II. ad Corinthios inquit, fieri non potest, quin ut mentem sic mutatam etiam novum vitæ institutum ex necessitate consequatur. Inde Favorinus: Μετάνοια γνησία, ἀπὸ πταισμάτων ἐπὶ τὸ ἐναντίον ἀγαθὸν ἐπιστροφή. *Pœnitentia genuina, à peccatis ad contrarium bonum conversio.* Tertullianus etiam hanc *pœnitentiam maturam* vocat, lib. de Pudicitia, Cap. X. pag. 1005. *Quid enim ex pœnitentia maturescit, quàm emendationis effectus? Sed & si venia potiùs est pœnitentiæ fructus, hanc quoque consistere non licet sine cessatione delicti. Ita cessatio delicti radix est veniæ, ut venia sit pœnitentiæ fructus.* Hanc ob caussam Clemens Alexandr. Strom. lib. II. pag. 386. dixit δόκησιν μετανοίας, οὐ μετάνοιαν, τὸ πολλάκις αἰτεῖσθαι συγγνώμην, ἐφ' οἷς πλημμελοῦμεν πολλάκις, *pœnitentiæ simulationem esse, non pœnitentiam, sæpe petere veniam eorum, quæ sæpe peccamus.* Hanc *pœnitentiam efficacem* etiam respiciunt illa Chrysostomi Homil. XXI. ad populum Antiochenum: Ὁ μετανοῶν οὐκέτι τῶν αὐτῶν ἅπτεται πραγμάτων, ἐφ' οἷς μετενόησε. *Qui resipiscit, non ampliùs ea sectatur opera, quorum eum pœnituit.* Clemens Alexandrinus Stromat. VI. pag. 663. Ἡ μετάνοια δισσή· ἡ μὲν κοινὴ, ἐπὶ τῷ πεπλημμεληκέναι· ἡ δὲ τὴν φύσιν τῆς ἁμαρτίας καταμαθοῦσα, ἀφίστασθαι τοῦ ἁμαρτάνειν αὐτοῦ κατὰ προηγούμενον λόγον πείθει, ᾧ ἕπεται, τὸ μὴ ἁμαρτάνειν. *Duplex est pœnitentia: una quidem communis, propterea quòd peccaverit: altera verò, cùm peccati naturam didicerit, persuadet ab ipso desistere peccato per principalem rationem, cui est consequens ut non peccet.*

Circa hanc *efficacem pœnitentiam* sequentia insuper notamus:

1. *Caussam efficientem*

a. *principalem*, quæ Deus est. Docet hoc Chrysostomus Homil. II. de Pœnitentia, quæ est tom. VI. Homil. LXXVIII. Δεξώμεθα παρὰ Θεοῦ τὴν μετάνοιαν ἰατρεύουσαν ἡμᾶς· οὐ γὰρ ἡμεῖς αὐτῷ ταύτην προσάγομεν, ἀλλ' αὐτὸς ἡμῖν ταύτην ἐχορήγησε. *Accipiamus à Deo pœnitentiam nos sanantem: neque enim nos illi eam offerimus, sed ipse nobis illam largitus est.*

b. *instrumentalem*, quæ multiplex est. Mandati divini mentionem facit Clemens Alex. Strom. II. pag. 375. Μετάνοιαν ἐντολὴ ποιεῖ, κωλυτικὴ μὲν τῶν μὴ ποιητέων, ἐπαγγελτικὴ δὲ τῶν εὐεργεσιῶν. *Pœnitentiam efficit præceptum, quod ea quidem prohibet, quæ non sunt facienda, benefacta autem profitetur.*

2. *Effecta.* Chrysostomus Homil. CVII. tom. VI. Διὰ μετανοίας ὁ Χριστὸς εἰς τὴν βασιλείαν χειραγωγεῖ. *Per*

pœnitentiam Christus in regnum cœlorum introducit. Homil. CXIII. tomi ejusdem: Μετάνοιά ἐστι βασιλείας οὐρανῶν πρόξενος, καὶ εἴσοδος παραδείσου, καὶ τρυφῆς αἰωνίου ἀπόλαυσις. Μετάνοια τῶν ἁμαρτημάτων λυτήριον, τῶν σπιλωμάτων καθαρτήριον. Μετάνοια σωτηρίας μήτηρ, διαβόλου σκελισμὸς, παθῶν ἀφανισμός. *Pœnitentia regni cœlorum conciliatrix, introitus in Paradisum, & deliciarum æternarum usus. Pœnitentia peccata solvit, maculasque abstergit. Pœnitentia salutis mater est, Diaboli supplantatio, affectuum sublatio.* Et paulò pòst: Μετάνοια πάντων τῶν ἀπεγνωσμένων ψυχαγωγία καὶ παραμύθιον. Μετάνοια πάσης ψυχικῆς καὶ σωματικῆς ἀσθενείας ἰατρεῖον καὶ σωτήριον φάρμακον. *Pœnitentia eorum omnium, quos desperatio cepit, recreatio & solatium est. Pœnitentia omnis & spiritualis & corporalis infirmitatis medicina & salutare medicamentum.* Confer *primam proprietatem.*

3. *Proprietates:* quarum præcipuæ sunt,

a. *quòd pœnitentia donum Dei præstantissimum.* Chrysostomus Homil. II. de Pœnitentia, quæ est LXXVIII. tom. VI. Ἰατρεῖόν ἐστιν ἀναιρετικὸν τῆς ἁμαρτίας ἡ μετάνοια· δῶρόν ἐστιν οὐράνιον, δύναμις θαυμαστὴ χάριτι νικῶσα τὴν τῶν νόμων ἀκολουθίαν. *Medici officina pœnitentia est, tollens peccatum: donum cœleste est, potentia admirandâ gratiâ vincens legum cursum & ordinem.* Ibidem: Χωνευτήριόν ἐστι τῆς ἁμαρτίας ἡ μετάνοια. *Conflatorium quoddam peccati pœnitentia est.* Idem, Homil. IV. de Pœnitentia, quæ est LXXX. tom. VI. Ἡ μετάνοια φάρμακον τῶν πλημμελημάτων, δαπάνημα τῶν παρανομιῶν, ἀνάλωμα τῶν δακρύων, παῤῥησία πρὸς Θεὸν, ὅπλον κατὰ τοῦ διαβόλου, μάχαιρα ἀποτέμνουσα αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν, σωτηρίας ἐλπὶς, ἀπογνώσεως ἀναίρεσις. *Pœnitentia est medicina errorum, consumtio iniquitatum, lacrymarum impensa, fiducia erga Deum, arma adversus Diabolum, gladius amputans ejus caput, salutis spes, desperationis sublatio.* Infinita alia omittimus.

b. *quòd ei in hac tantùm vita locus.* Chrysostomus Homil. XCV. tom. VI. Τῆς μετανοίας προθεσμία ἡμῖν μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν ἐκκόπτεται. *Postquam hinc migraverimus omnis nobis pœnitentiæ gratia præciditur.* Idem, Homil. XX. in Matth. pag. 149. Οὐκ ἔστιν ἐντεῦθεν ἀπελθόντας οὔτε ἔλαιον πρίασθαι λοιπὸν, οὔτε δεηθέντας ἐπιτυχεῖν συγγνώμης, κἂν Ἀβραὰμ ὁ παρακαλῶν ᾖ, κἂν Νῶε, κἂν Ἰὼβ, κἂν Δανιήλ. *Fieri nequit, ut, postquam hinc discesserimus, vel oleum emamus deinceps, vel orantes remissionem consequamur, etsi Abraham pro nobis deprecaretur, etsi Noachus, etsi Job, etsi Daniel.* Basilius M. procemio in præceptiones latiùs disputatas: Νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, νῦν ἡμέρα σωτηρίας. Οὗτος ὁ αἰὼν τῆς μετανοίας, ἐκεῖνος τῆς ἀνταποδόσεως· οὗτος τῆς ἐργασίας, ἐκεῖνος τῆς μισθαποδοσίας· οὗτος τῆς ὑπομονῆς, ἐκεῖνος τῆς παρακλήσεως. *Nunc est tempus acceptum, nunc est dies salutis. Hoc præsens tempus, pœnitentiæ tempus est; illud retributionis: hoc operationis, illud mercedis persolutionis: hoc patientiæ, illud consolationis.* Damascenus lib. II. Orthod. fidei, Cap. IV. pag. 78. Μετὰ τὴν ἔκπτωσιν οὐκ ἔστι τοῖς ἀγγέλοις μετάνοια· ὥσπερ οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις μετὰ τὸν θάνατον. *Angelis post lapsum nullus pœnitentiæ datur locus: quemadmodum nec hominibus post mortem.* Theophylactus in Cap. XXV. Matth. pag. 151. Μεταμελείας καὶ ἐργασίας καιρὸς οὐκ ἔστι μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀποβίωσιν. *Post hanc vitam non est tempus operandi & resipiscendi.* Chrysostomus, Homil. V. de Pœnitentia, tom. VI. pag. 792. Οὐκ ἔστι μετὰ τὴν πάροδον τοῦ βίου πραγματεύσασθαι· οὐκ ἔστι μετὰ τὴν τοῦ θεάτρου ἀπόλυσιν στεφανωθῆναι. Οὗτος ὁ καιρὸς μετανοίας, ἐκεῖνος κρίσεως. Οὗτος ὁ καιρὸς τῶν ἀγώνων, ἐκεῖνος τῶν στεφάνων. Οὗτος κόπου, ἐκεῖνος ἀνέσεως· οὗτος καμάτου, ἐκεῖνος ἀνταποδόσεως. *Nemo post hanc vitam negotiari potest: nemo potest soluto theatro coronari. Hoc tempus, pœnitentiæ tempus est, illud judicii. Hoc tempus, certaminum tempus est, illud coronarum. Hoc laboris, illud relaxationis: hoc defatigationis, illud retributionis.* Vide insuper Damascenum contra Manichæos, pag. 362. Epiphanium hæresi LIX. pag. 218. Chrysostomum Homil. XXXV. in Matth. pag. 248. & Homiliâ LXXVIII. in Matth. pag. 488. Theophylactum in Cap. XXII. Matth. pag. 131.

c. *quòd non sit procrastinanda.* Basilius M. in Appendice operum, Homil. VIII. quæ est de Pœnitentia, pag. 70. Εἴ τις ἰατρῶν ἐπηγγέλλετό σοι, μηχαναῖς τισι καὶ ἐπινοίαις νέον ποιήσειν ἐκ γέροντος, οὐκ ἂν ἐπεθύμησας ἐλθεῖν εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ σεαυτὸν ὁρᾷν ἔμελλες πρὸς ἀκμὴν ὑποστρέφοντα; Ἐπειδὰν δὲ τὴν ψυχήν σου ἀναθηλήσειν ἐπαγγέλλεταί σοι ἡ μετάνοια, ἣν σὺ ἐπαλαίωσας, καὶ ῥυσὴν αὐτὴν ἐκ τῶν ἀνομιῶν καὶ ἐσπιλωμένην ἀπέδειξας, καταφρονεῖς τοῦ εὐεργέτου, καὶ οὐ προστρέχεις τῷ ἐπαγγέλματι; Οὐκ ἐπιθυμεῖς ἰδεῖν, τί τὸ μέγα θαῦμα τῆς ὑποσχέσεως; πῶς ἄνευ μητρὸς ἀναγεννᾶται ἄνθρωπος; πῶς ὁ παλαιούμενος καὶ φθειρόμενος κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης σφριγᾷ πάλιν καὶ ἀνηβᾷ, καὶ εἰς τὸ ἀληθινὸν ἄνθος τῆς νεότητος ἐπανέρχεται, &c. *Si quis medicus polliceretur, se artibus quibusdam senem te juvenilibus annis restituturum, nonne summo illius diei desiderio tenereris, quo te constanti ætati redditum cerneres? Cùm verò effecturam se pœnitentia polliceatur, ut animus tuus, quem vetustate confecisti, quemque sceleribus rugosum & commaculatum reddidisti, repullulet & reflorescat, beneficium respuis, & ad promissum non accurris? Non percupis videre, quodnam ingens illud pollicitationis miraculum? quomodo sine matre regeneratur homo? quomodo senio confectus & vitiorum libidinibus perditus, viget rursum ac repubescit, atque in verum juventutis florem revertitur? &c.* Alia, quæ hujus loci sunt, habes in voce Θάνατος, num. I. 5. ubi, cur mortis hora incerta: & in voce Κρίσις, num. V. 5. sub lit. *b.* Quid ἀμεταμέλητος μετάνοια sit, vide in Ἀμεταμέλητος.

4. *Opposita,* Ad opposita eorum referri potest sententia, qui pacem Ecclesiasticam pœnitentibus negabant. Tales fuerunt Montanistæ, Novatiani, Meletiani & Apostolici: & quoad Episcopos & Clericos lapsos etiam Luciferiani. De iis distinctè & breviter agemus.

a. *Montanistæ.* Vergente secundo seculo Christiano, in Ardaban pago, in Mysia Phrygiæ, quidam τῶν νεοπίστων, nomine *Montanus*, spiritu quodam maligno abripi, & nefarias voces jactare cœpit: cui adjunxit postea idem seductor spiritus duas eodem furore correptas mulieres, *Priscillam* & *Maximillam*. Et Montanum quidem Paracletum, mulieres autem illas Prophetistas Montani appellabant: ut memorant Eusebius hist. Eccles. lib. V. Cap. XIV. & XVI. pag. 51. b. & Theodoretus lib. III. hæret. fab. Cap. II. pag. 227. Sectatores hujus hæreseos à Montano *Montanistæ*, à provincia Phrygia *Cataphryges*, à Pepuza, Phrygiæ civitate, *Pepuziani* dicti sunt; teste Theodoreto, loco dicto. Vide etiam Augustinum de hæresibus Cap. XXVI. XXVII. Tertullianus hos blasphemis accensuit hæreticis, lib. de Præscriptionib. Cap. LII. postea tamen eorum laqueis miserabiliter implicitus, contra orthodoxam Ecclesiæ de pœnitentia doctrinam, à se ipso priùs defensam, scripsit librum de pudicitia, ubi ex Montani schola promit ac tuendum sibi suscipit crudele hoc dogma; *Non posse Ecclesiam baptizatis, & post baptismum in mœchiam & fornicationem, homicidium, idololatriam, aut negationem fidei, aut in simile crimen prolapsis, etiamsi postea pœnitentiam egerint, veniam & pacem concedere. Nos*, inquit Cap. I. illius libri, pag. 1000. de Montanistis;

nistis; *digamos foris sistimus, eundem limitem liminis mœchis quoque & fornicatoribus figimus, jejunas pacis lacrymas profusuris, nec amplius ab Ecclesia, quàm publicationem dedecoris relaturis.* Hieronymus, Epist. ad Marcellam, de Montanistis ita scribit: *Illi ad omne pene delictum Ecclesiæ obserant fores.*

b. *Novatiani* eundem errorem imbiberunt, latiusque postea sparserunt. Hi autem dicti à *Novatiano*, non à *Novato*, ut ostendimus in voce Ἀνάβαπτισις, num. I. sub lit. *A.* ubi de eorum hæresi jam quædam produximus; ut & in voce Καθαρὸς, num. III. De iis Theodoretus hæret. fab. lib. III. Cap. V. p. 229. Παντελῶς τὸν τῆς μετανοίας τῶν οἰκείων συλλόγων ἐξορίζουσι λόγον. *Pœnitentiæ mentionem prorsus à suis conventibus exterminant.* Socrates, hist. Eccles. lib. V. Cap. XXII. pag. 250. a. Ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας τοὺς μετὰ τὸ βάπτισμα ἡμαρτηκότας ἐξωθοῦσι τῆς κοινωνίας, ὡς οἱ Ναυατιανοί. Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ Μακεδονιανοὶ ἐν Ἑλλησπόντῳ ποιοῦσι, καὶ οἱ ἐν Ἀσίᾳ Τεσσαρεσκαιδεκατῖται. *In Cæsaria Cappadociæ post acceptum baptisma peccantes à communione expellunt, ut Novatiani. Id ipsum etiam Macedoniani in Hellesponto faciunt, & in Asia Quartodecimani.* Vide insuper Euseb. hist. Eccles. lib. VI. Cap. XLIII. p. 69. a. b. & Zonaram ad Can. VIII. Concilii Nicæni, pag. 56.

c. *Meletiani* eundem errorem secuti fuerunt, qui, autore *Meletio* Episcopo quodam Ægyptio, turbabant Ecclesiam eo tempore, quo Arius; ut patet ex epistola Concilii Nicæni apud Socratem, lib. I. hist. Eccles. Cap. VI. & ex Theodoreto, hæret. fab. lib. IV. Cap. VII. pag. 239. De iis ita Augustinus hæresi XLVIII. *Melitiani à Melitio nuncupati, nolentes orare cum conversis, id est, eis qui in persecutione ceciderunt, vel schisma fecerunt. Nunc autem dicuntur Arianis esse conjuncti.* Vide de iisdem Epiphanium hæresi LXVIII. & Theodoretum histor. Eccl. lib. I. Cap. VIII. p. 546.

d. *Apostolici*, hæretici; de quibus vide in voce Ἀποστολικὸς, num. III. eundem defendebant errorem: Οὔτε γὰρ παραπεπτωκότος τινὸς εἴσδεξις (perperam in autore εἴσδειξις) ἔτι γίνεται. *Neque enim lapsi alicujus amplius susceptio apud eos est:* inquit Epiphanius, hæresi LXI. pag. 220.

e. *Luciferiani* pœnitentiam Clericis post ordinem in Ecclesia & gradum acceptum, lapsis denegant, Laicis autem lapsis, nullo tempore spem veniæ & reconciliationis adimunt, quòd graviori pœna Clericos castigandos esse censerent. Hoc patet ex Hieronymi Dialogo adversus Luciferianos.

Lapsos autem, siquidem pœnitentiam egerint, recipiendos esse, constanter docuit Ecclesia orthodoxa. Ignatius in Epist. ad Philadelphienses, pag. 92. Παρακαλῶ ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ, ὅσοι ἂν μετανοήσαντες ἔλθωσιν ἐπὶ τὴν ἑνότητα τῆς ἐκκλησίας, προσδέχεσθε αὐτοὺς μετὰ πάσης πρᾳότητος, ἵνα διὰ τῆς χρηστότητος, καὶ τῆς ἀνεξικακίας ἀνανήψαντες ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, ἄξιοι Ἰησοῦ Χριστοῦ γενόμενοι, σωτηρίας αἰωνίου τύχωσιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ. *Obsecro vos, quotquot pœnitentiâ ducti redierint ad unitatem Ecclesiæ, suscipite illos cum omni mansuetudine, ut per bonitatem & patientiam vestram evigilantes ex Diaboli laqueo, digni Christo facti, salutem consequantur æternam in regno Christi.* Gregorius Nazianzenus Orat. XXXIX. pag. 635. Novatianum ita alloquitur: Οὐ δέχῃ μετάνοιαν; Οὐ δίδως ὀδυρμοῖς χώραν; Οὐ δακρύεις δάκρυον; μὴ σύ γε τοιούτου κριτοῦ τύχοις. Οὐκ αἰδῇ τὸ Ἰησοῦ φιλάνθρωπον, τοῦ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν λαβόντος, καὶ τὰς νόσους βαστάσαντος; τοῦ μὴ δικαίοις ἐλθόντος, ἀλλ᾽ ἁμαρτωλοῖς εἰς μετάνοιαν; τοῦ ἔλεον θέλοντος μᾶλλον ἢ θυσίαν; τοῦ ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ συγχωροῦντος τὰ ἁμαρτήματα; ὡς μακάριόν γε τὸ ὑψηλὸν εἰ καθαρότης ἦν, ἀλλὰ μὴ τῦφος, νομοθετῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον, καὶ λύων τῇ ἀπογνώσει τὴν ἐπανόρθωσιν. Ὁμοίως γάρ ἐστι κακὸν, καὶ ἄνεσις ἀσωφρόνιστος, καὶ κατάγνωσις ἀσυγχώρητος· ἡ μὲν ὅλην ἐφιεῖσα τὴν ἡνίαν, ἡ δὲ τῷ σφοδρῷ κατάγχουσα. *Pœnitentiam non admittis? Luctibus locum negas? Lacrymas lacrymis non prosequeris? utinam talem tibi judicem experiri non contingat! Benignitate JESU non moveris, qui infirmitates nostras suscepit, & morbos nostros portavit; qui non venit vocaturus justos, sed peccatores ad pœnitentiam; qui misericordiam mavult quàm sacrificium, qui septuagies septies, peccata condonat? Quàm beata esset sublimitas tua, si puritas ea esset, ac non fastus, leges supra hominis captum instituens, ac morum correctionem per desperationem tollens. In eodem enim vitio sunt, indulgentia omnino animadversionis expers, & condemnatio venia omni carens: illa omnes habenas laxans, hæc ob vehementiam strangulans.* Ibidem plura in eandem leguntur sententiam. Theodoretus in epitome divinorum decretorum, Cap. XXVIII. pag. 316. postquam multis probâsset, post baptismum lapsos & resipiscentes, esse recipiendos, tandem concludit: Ἰάσιμα τοίγαρουν καὶ τὰ μετὰ τὸ βάπτισμα τραύματα γενόμενα. *Itaque sanari possunt, quæ post baptismum fiunt vulnera.* Idem Eusebius, hist. Eccles. lib. IV. Cap. XXIII. pag. 41. ex Dionysio, Corinthiorum Episcopo, probat; dicit enim eum docuisse, τοὺς ἐξ οἵας δ᾽ οὖν ἀποπτώσεως, εἴτε πλημμελείας, εἴτε μὴν αἱρετικῆς πλάνης ἐπιστρέφοντας, δεξιοῦσθαι δεῖν, *ex quocunque lapsu, vel errore, aut etiam hæretica perversitate reversos, recipiendos esse.* Nec sententiam hanc labefactat locus ad Hebræos VI. v. 4. 5. 6. quem Novatiani, & alii, malè intellectum, suo patrocinari existimant errori. Vide quæ pro eo vindicando attulimus in vocibus Ἀνάβαπτισις, num. II. 1. sub lit. *b.* & Ἀνασταυρόω, num. II. De hac hæresi imprimis consuli potest Forbesius, Instruct. hist. Theolog. lib. XII. Cap. X.

B. *Inefficacem*, ubi quis resipiscit, id est, ad erroris sui notitiam perducitur, à quo tamen recedere vel animus non est, vel revertendi etiam, reique jam peractæ in integrum restituendi facultas non exstat ampliùs. Nemini hæc assertio imprudens vel temeraria videri debet. Non me præterit, autores gravissimos, & de studiis ad stuporem meritos, μετάνοιαν & μεταμέλειαν sic à se invicem distermínare, ut doceant μετάνοιαν nunquam nisi in bono, μεταμέλειαν verò in vitio usurpari: illam σωφρονισμὸν, sive *cordis immutationem vitæque emendationem*, semper habere conjunctam; hanc *non mutationem in melius*, sed δυσαρέστησιν meram designare. At μεταμελείας vocem etiam *de vera* usurpari *pœnitentia*, suo loco docuimus. Μετάνοιαν nonnunquam *inefficacem*, seu *inanem & frustraneam* notare *pœnitentiam*: nunc etiam paucis demonstrandum est. Jam suprà sub lit. A. paulò ante caussam efficientem duo ex Clemente adduximus loca, quæ hoc evincunt. Idem insuper patet ex Homil. LXXXVIII. tom. VII. Chrysostomi, p. 513. ubi: Μετενόησεν ὁ μακάριος Πέτρος, καὶ ὁ ἄθλιος Ἰούδας. *Pœnitentiâ ductus fuit beatus Petrus, & miser Judas.* Idem Chrysostomus, in Psal. VI. de Divite in Evangelio: Καὶ ὁ πλούσιος ἐξωμολογεῖτο, καὶ μετενόει, ἀλλ᾽ οὐδὲν ὠφελεῖτο διὰ τὴν ἀκαιρίαν. *Etiam dives confitebatur, & eum pœnitebat, sed sine utilitate, quia intempestivè hoc faciebat.* Et Homil. II. de Lazaro, tom. V. Paris. pag. 50. de eodem Divite: Ὁ πλούσιος ἐκεῖνος, εἴ τινα εἶχε τοιαῦτα αὐτῷ παραινοῦντα, ἀλλὰ μὴ κόλακας τοὺς πρὸς χάριν ἅπαντα συμβουλεύοντας, καὶ εἰς τρυφὴν ἕλκοντας, οὐκ ἂν εἰς τὴν γέενναν ἦλθεν ἐκείνην, οὐκ ἂν τὰς βασάνους ὑπέμεινε τὰς ἀφορήτους, οὐκ ἂν ἀπαρηγόρητα μετὰ ταῦτα μετενόησε. *Dives ille si quem habuisset, qui*

illum hæc talia monuisset, ac non potiùs adulatores omnia ad gratiam consulentes, ac ad delicias trahentes, nequaquam venisset in illam gehennam, nequaquam cruciatus sustinuisset intolerabiles, nequaquam postmodum insolabiliter eum pœnituisset. Clemens Alex. Strom. lib. IV. p. 489. Τῦ μετανοῦντος τρόποι δύω, ὁ μὲν κοινότερος, φόβος ἐπὶ τοῖς πραχθεῖσιν. ὁ δὲ ἰδιαίτερος, ἡ δυσωπία ἡ πρὸς ἑαυτὴν τῆς ψυχῆς ἐκ συνειδήσεως· εἴτ' οὖν ἐνταῦθα, εἴτε καὶ ἀλλαχῆ· ἐπεὶ μηδεὶς τόπος ἀργὸς εὐποιίας Θεοῦ. *Duo sunt modi pœnitentis: unus quidem communior, timor propter ea quæ facta sunt; alter autem magis proprius, animæ apud se ipsam verecundia ex conscientia: sive ergo hîc, sive etiam alibi: quoniam nullus locus vacat Dei misericordiâ.* Minùs convenienter, si etiam apud inferos misericordiam locum habere putat. Vide suprà, num. I. 3. sub lit. *b.* Sed saniùs idem in Protreptico: Τὸ γὰρ ἔθος πονηρὸν μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀπαλλαγὴν, μετάνοιαν κενὴν ἅμα τῇ τιμωρίᾳ προσρίβεται. *Consuetudo namque perversa post discessum ex hac vita, pœnitentiam inanem simul cum supplicio conciliat.* Idem, lib. II. Strom. pag. 385. Αἱ συνεχεῖς καὶ ἐπάλληλοι ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι μετάνοιαι, οὐδὲν τῶν καθάπαξ μὴ πεπιστευκότων διαφέρουσιν, ἢ μόνῳ τῷ συναισθάνεσθαι ὅτι ἁμαρτάνουσι. *Continuæ & se vicissim excipientes propter peccata pœnitentiæ, nihil differunt ab iis, qui omnino non crediderunt, præterquam in eo solo, quod se peccare senserunt.* In libro sapientiæ, Cap. V. 3. de reprobis in inferno constitutis: Ἐροῦσιν ἑαυτοῖς μετανοοῦντες. *Apud se dicent pœnitentiâ tacti.* Plura, etiam ex profanis Autoribus excerpta, Cl. Gatakerus suppeditat, Advers. sacr. Cap. XXIX.

II. Μετάνοια notat *pœnitentiam eorum, qui ob delicta sua in Ecclesia* ἐπιτιμίοις ἐσωφρονίζοντο, ut Zonaras loquitur ad Can. V. Concilii Antiocheni, pag. 327. quique dicebantur οἱ ἐν μετανοίᾳ ὄντες. Chrysostomus, Homil. III. in epist. ad Ephes. in S. Cœnæ communione clamabat κῆρυξ, ὅσοι ἐν μετανοίᾳ, ἀπέλθετε πάντες, *Quicunque pœnitentes estis, omnes abite.* Can. XIX. Laod. τῶν ἐν μετανοίᾳ εὐχὴ, *pœnitentium oratio.* Ita passim in Canonibus Conciliorum. Vocantur οἱ μετανοοῦντες, *pœnitentes.* Can. I. Neocæs. ἄγεσθαι εἰς μετάνοιαν, *ad pœnitentiam redigi.* Zonaras p. 302. explicat, εἰς μετανοοῦντος ἄγεσθαι τόπον, *in pœnitentis stationem deduci.* Τόποι autem τῶν ἐπιτιμίων, *stationes pœnitentium,* ut Zonaras ad Can. XXI. Concilii Ancyrani appellat, erant *quatuor:* Πρόσκλαυσις, sive ὁ τοῦ προσκλαίοντος τόπος. Ἀκρόασις, sive ὁ τοῦ ἀκροωμένου τόπος. Ὑπόπτωσις, sive ὁ τοῦ ὑποπίπτοντος τόπος. Et Σύστασις, sive ὁ τοῦ συνεστῶτος βαθμός. De his verò stationibus suis agitur locis. Commodè hîc docetur, quinam olim vocati οἱ ἐπὶ τῆς μετανοίας πρεσβύτεροι, *Presbyteri pœnitentiarii:* cur instituti, & rursus abrogati. Originem *pœnitentiarii Presbyteri,* confessionisque ei faciendæ, ad eos referunt Episcopos, qui post Decianam persecutionem, anno Domini nostri CCLIII. concitatam, vivebant. Docet hoc Socrates hist. Eccles. lib. V. Cap. XIX. pag. 248. a. *Cùm Novatiani* τοῖς ἐπτωκόσιν ἐν τῷ ἐπὶ Δεκίου διωγμῷ κοινωνῆσαι, *cum lapsis in persecutione à Decio excitata communicare nollent,* οἱ ἐπίσκοποι τῷ ἐκκλησιῶν κανόνι τὸν πρεσβύτερον τὸν ἐπὶ τῆς μετανοίας προσέθεσαν ὅπως ἂν οἱ μετὰ τὸ βάπτισμα πταίσαντες, ἐπὶ τοῦ προβληθέντος τούτου πρεσβυτέρου ἐξομολογῶνται τὰ ἁμαρτήματα, *Ecclesiarum Episcopi Canoni,* seu veteris Ecclesiæ regulæ & praxi, *addiderunt Presbyterum pœnitentiarium, ut qui post Baptismum essent lapsi, coram hoc Presbytero peccata confiterentur.* Vide etiam Sozom. hist. Eccles. lib. VII. Cap. XVI. pag. 98. a. & Nicephorum Callisti lib. XII. Cap. XXVIII. pag. 279. *Nectarius* verò, Episcopus Constantinop. qui circa annum Christi CCCLXXX. vixit, privatam hanc confessionem, τῷ ἐπὶ τῶν μετανοούντων πρεσβυτέρῳ fieri solitam, abrogavit, eumque secuti sunt omnes ferè Episcopi Orientis; ut autores suprà laudati testantur. Et Nicephorus suo adhuc tempore in oriente constitutioni illi Nectarii obtemperatum fuisse, testis est. Hoc certè neque fecissent Orientales, neque tam patienter spectâssent occidentales, si ejusmodi confessionem divini juris esse, & simpliciter necessariam credidissent. Sed hæc, ὡς ἐν παρόδῳ, hîc monuisse sufficiat. *De confessione* actum in voce Ἐξομολόγησις.

III. Μετάνοια aliquando notat ὑπόπτωσιν, *subjectionem,* sive *substrationem,* quæ tertius erat Pœnitentium gradus. Ita accipitur à Basilio Can. XXII. pag. 769. Χρὴ τῷ πρώτῳ ἔτει ἐκβάλλεσθαι τῶν προσευχῶν, καὶ προσκλαίειν αὐτοὺς τῇ θύρᾳ τῆς ἐκκλησίας· τῷ δευτέρῳ δεχθῆναι εἰς ἀκρόασιν· τῷ τρίτῳ εἰς μετάνοιαν· τῷ τετάρτῳ εἰς σύστασιν μετὰ τοῦ λαοῦ, ἀπεχομένους τῆς προσφορᾶς. *Oportet eos anno primo expelli à precibus & deflere ad fores Ecclesiæ: secundo autem ad Auditionem admitti: tertio ad Pœnitentiam: quarto ad congregationem cum populo, abstinentes ab oblatione.* Zonaras ad Canonem LXXX. Basilii, pag. 109. dicit μετανοεῖν aliquando esse ἐν ὑποπτώσει εἶναι, καὶ μετὰ τῶν κατηχουμένων ἐξιέναι, *in substratione esse, & cum Catechumenis exire.* Vide ejusdem Basilii Can. V. VII. LXXXII. LXXXIV. &c. Hunc autem gradum ideo fortè μετάνοιαν vocârunt, quia in eo pœnitentia sese, per prostrationem & supplicationem pœnitentis in cœtu publico, maximè exerebat.

IV. Μετάνοια in Liturgicis Græcorum libris sæpe notat *inclinationem, humilem quandam salutationem, quæ cum corporis incurvatione præstatur;* vulgus *reverentiam* vocat. Typicum Sabæ Cap. I. pag. 1. Ποιεῖ μετάνοιαν τῷ προεστῶτι. *Sese inclinat coram Præside.* Ibidem: Ποιεῖ μετάνοιαν τῷ ἡγουμένῳ. *Inclinat se coram Hegumeno.* Rursus: Ποιεῖ μετανοίας γ' ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρῶν. *Ter se inclinat ante sacras fores.* Concilium Florentinum sect. X. Cap. X. pag. 295. Εἶτα οἱ ἡμέτεροι ἀρχιερεῖς, κατὰ τάξιν σὺν δύο προσερχόμενοι, καὶ μετάνοιαν ποιοῦντες, ἠσπάζοντο τὴν χεῖρα τοῦ Πάπα. *Deinde nostri Præsules per singulos binos in seriem collocati, & inclinatis reverenter corporibus, Papæ manum exosculati sunt.*

Fuit autem hæc μετάνοια duplex, μεγάλη & μικρά. Μεγάλη μετάνοια erat, *cùm quis toto corpore, sine tamen genuum flexione, se ferè ad terram usque antrorsum inclinabat.* Μικρὰ μετάνοια erat, *cùm quis tantùm cervicem inclinabat, & caput aliquousque.* Typicum Sabæ Cap. V. pag. 5. Ποιοῦμεν δὲ μετανοίας γ' μεγάλας, μικρὰς δὲ ιβ'. *Facimus autem reverentias tres magnas, parvas verò duodecim.* Marcus Hieromonachus de Dubiis Typici, Cap. XXXIX. pag. 113. Εἰς τὸ τρισάγιον μετανοίας τρεῖς, καὶ ὕστερον τὰς μεγάλας γ' καὶ τὰς ιβ' μικράς· καὶ εἰς τὸ ὕστερον τρισάγιον τὰς τρεῖς μεγάλας μετανοίας. Horologium: Λέγει δὲ ταύτην ἐκ τρίτου, ποιῶν μετανοίας μεγάλας μὲν τρεῖς, μικρὰς δὲ δώδεκα. Quod his est μετάνοιαν ποιεῖν, id in Liturgia Jacobo adscripta, κλίνειν τὸν αὐχένα, *cervicem inclinare,* ἐπικλίνεσθαι, *incurvari.* In Liturgia Basilii κλίνεσθαι, *incurvari:* κλίνειν τὴν κεφαλὴν, *inclinare caput:* μικρὸν τὴν κεφαλὴν κλίνειν, *caput parùm inclinare;* quod fiebat in μικρᾷ μετανοίᾳ. Dicitur etiam προσκυνεῖν, προσκύνησις, & προσκύνημα: de quibus suo loco. Verbum etiam μετανοέω eodem usurpatur sensu. Dorotheus Doctr. VII. dicit Ἐγὼ μετανοήσω αὐτοῦ, legendum αὐτῷ. *Ego ei reverentiam exhibebo.* Et mox; Πρὸ τοῦ αὐτὸν μετανοῆσαί μοι.

V. Μετάνοια ut & μεταμέλεια, quemadmodum in illa voce docuimus, num. II. *impropriè* & per ἀνθρωποπάθειαν *Deo tribuitur.* Theodoretus in Cap. III, Jonæ,

Jonæ, pag. 806. Ὁ Θεὸς οὐχ ὁμοίως ἡμῖν μεταvοεῖ· οὐ γὰρ νῦν μὲν τοῦτο νῦν δὲ ἐκεῖνο βούλεται ὁ Θεός· ἀλλὰ τὴν μεταβολὴν τῆς ἀπειλῆς μετάνοιαν προσαγορεύει. *Deus non eodem modo pœnitentiâ ducitur, quo nos: neq; enim modo hoc, modò illud vult Deus; sed minarum mutationem, pœnitentiam vocat.* Chryſoſtomus Homil. XVIII. tom. V. Ὀργίζεται ὁ Θεός, ζηλεύει Θεός, μετανοεῖ Θεός. τὰ ῥήματα ταῦτα ἀνθρώπινα, ἀλλὰ τὰ νοήματα θεοπρεπῆ. *Iraſcitur Deus, æmulatur Deus, pœnitentiâ ducitur Deus. Humana ſunt hæc verba, ſed Deo convenienter intelligenda.* Eruditè Calvinus, Inſtit. lib. I. Cap. XVII. ſect. XII, XIII. *De pœnitentia ſic habendum, non magis illam in Deum cadere, quàm vel ignorantiam, vel errorem, vel impotentiam. Quid ergo ſibi vult* pœnitentiæ *nomen? Nempe quod aliæ omnes loquendi formulæ, quæ Deum humanitus nobis deſcribunt. Quia enim ad ejus altitudinem non pertingit noſtra infirmitas, quæ nobis traditur ejus deſcriptio, ad captum noſtrum ſubmittenda eſt, ut à nobis intelligatur. Hæc eſt porrò ſubmittendi ratio* (συγκατάβασις *Græcis Patribus frequentiſſimè appellata,) ut ſe talem nobis figuret, non qualis in ſe eſt, ſed qualis à nobis ſentitur.*

Μεταξυλογέω.

Non habent Lexica. Significat *inter dicendum multa interpono, interjicio*, quæ quaſi per parentheſin dicuntur. Oecumenius in Cap. II. epiſt. II. Petri, pag. 179. Μεταξυλογήσας πολλά, ἐπανέλαβε πάλιν τὸν περὶ τῶν ἀκαθάρτων Γνωστικῶν λόγον. *Cùm multa interjeciſſet verba, rurſus agreſſus eſt orationem de impuris Gnoſticis.* Μεταξυλογία eſt *interlocutio*, ſeu *interfatio*. Suidas: Μεταξυλογία. τὸ πρὸς βραχὺ παραλιπόντα τὴν παροῦσαν ὑπόθεσιν, περὶ ἑτέρας κινῆσαι τὸν λόγον. *Interlocutio: cùm pauliſper intermiſſo præſenti propoſito de re alia movetur quæſtio.*

Μεταποίησις.

I. Significat *mutationem, inſtaurationem*, & à Juſtino Martyre uſurpatur de inſtauratione rerum omnium noviſſimo die futura. Quæſt. XXIX. ad Græcos: Ἀπιστεῖν τῷ Θεῷ ἐπὶ τῇ μεταποιήσει τῶν φθαρέντων. *Deo non habere fidem de corruptorum inſtauratione.* Quæſt. I. ad eosdem: Ὧν τῆς μεταποιήσεως ὁ Θεὸς οὐκ ἔχει τὴν δύναμιν, τούτων οὐδὲ τῆς ποιήσεως ἔχει. *Quarum rerum inſtaurationis non obtinet Deus poteſtatem, earum quoq; conſtitutionis non habet virtutem.* Idem ibid. Θεὸς τὸν οὐρανὸν ἔταξε τῷ οἰκείῳ ὅρῳ ἐν ἀφθαρσίᾳ διαμένειν, ἕως τοῦ καιροῦ τῆς τῶν ὄντων εἰς τὸ κρεῖττον μεταποιήσεως κατὰ τὴν πίστιν τῶν ὀρθοδόξων. *Deus cœlum, ut intra finem ſuum in incorruptibilitate permaneat, uſq; ad tempus rerum exiſtentium in melius mutationis ſecundùm orthodoxorum fidem ordinavit.*

II. Notat *regenerationem*. Greg. Nyſſenus Orat. Catechet. Cap. XL. tom. III. pag. 108. Ἡ διὰ τῆς ἀναγεννήσεως γινομένη τῆς ζωῆς ἡμῖν μεταποίησις, οὐκ ἂν εἴη μεταποίησις, εἰ ἐν ᾧ ἐσμεν διαμένοιμεν. *Quæ per regenerationem noſtræ fit vitæ tranſmutatio, non fuerit transmutatio, ſi in eo, in quo fuimus, permaneamus ſtatu.*

Μετάστασις.

I. Notat *tranſitum* ſeu *migrationem è loco in locum*, & uſurpatur de fidelium morte, quemadmodum μετάβασις. Chryſoſtomus Homil. VII. ad populum Antiochenum: Οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ὁ θάνατος, ἀλλ' ἢ ὕπνος, καὶ ἀποδημία, καὶ μετάστασις. *Mors nihil aliud eſt, quàm ſomnus, & migratio, atq; tranſitus.* Idem, Homil. XXXVI. in Geneſin: Θάνατος μετάστασίς τίς ἐστι τοῖς ἐναρέτως βιοῦσιν ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ βελτίω, ἀπὸ τῆς προσκαίρου ζωῆς ἐπὶ τὴν διηνεκῆ καὶ ἀθάνατον, καὶ πέρας οὐκ ἔχουσαν. *Mors tranſitus quidam eſt iis, qui in virtute vitam traduxerunt, à deterioribus ad meliora, à vita temporali ad perpetuam, immortalem, & finem non habentem.* Alia exempla ex eodem vide in Ἀποδημία, num. II.

II. Uſurpatur *de regeneratione*. Greg. Nyſſenus orat. Catechet. Cap. XL. pag. 108. Τῶν πονηρῶν γνωρισμάτων ἐξαλειφθέντων τῆς φύσεως ἡμῶν, ἡ πρὸς τὸ κρεῖττον μετάστασις γίνεται. *Malis notis & ſignis ex anima noſtra deletis fit tranſitus ad id quod melius eſt.*

Μεταστοιχειόω. Μεταστοιχείωσις.

Vix obiter harum vocum meminerunt Lexicographi, quamvis earum uſus apud Scriptores Eccleſiaſticos ſatis ſit frequens, ad eas mutationes exprimendas ſpirituales, quæ ſubſtantiarum & formarum inter ſe transmutationes minimè denotant. Patebit hoc ex iis, quæ deinceps de earum uſu dicemus.

I. Hæ voces uſurpantur *de regeneratione.* Cyrillus Alexandr. lib. XVII. de Adoratione, pag. 611. de Chriſto dicit, Ὁ πάντα πρὸς καινότητα μεταστοιχειῶν. *Qui omnia ad novitatem commutat & transfert.* Id. lib. I. Glaphyr. in Geneſin, pag. 11. de Chriſto: Ἵνα τὸ τῇ φθορᾷ κάτοχον εἶδος ἀποφήνας, μεταστοιχειώσῃ πρὸς ζωήν. *Ut ſpeciem morti obnoxiam oſtendens, ad vitam transferret.* Idem lib. Glaphyr. in Numeros, pag. 409. iterum de Chriſto: Γέγονε καθ' ἡμᾶς, οὐχ ἵνα μεθ' ἡμῶν ὁρῷτο πονηρός, ἀλλ' ἵνα ἡμᾶς ἀγαθοὺς ἐργάσηται, τῷ ἁγίῳ μεταστοιχειώσας πνεύματι πρὸς πᾶν εἶδος ἀρετῆς. *Nobis factus eſt ſimilis, non ut nobiſcum videretur malus, ſed ut nos bonos efficeret, poſtquam nos per Spiritum S. regeneravit ad omnem virtutis ſpeciem.* Idem in C. LIV. Jeſajæ, p. 760. Μεταστοιχειούμεθα ἐν Χριστῷ εἰς καινότητα ζωῆς ἁγίας καὶ εὐαγγελικῆς, ἀναβαίνοντες εἰς ἐνμορφίαν αὐτοῦ διὰ πνεύματος, ὥστε καὶ ἑτέρους ἡμᾶς ἐξ ἑτέρων ὁρᾶσθαι λοιπόν. *Transmutamur in Chriſto ad novitatem ſanctæ Evangelicæ vitæ, aſcendentes ad præcellentem ejus formam in Spiritu, ut deinceps alii ex aliis videamur.* Greg. Nyſſenus epiſt. Can. t. II. pag. 114. Οἱ ἐκ παλιγγενεσίας μεταστοιχειούμενοι. *Qui ex regeneratione transmutati ſunt.* Idem, orat. II. contra Eunomium, tom. II. pag. 431. Ἡ ἀπὸ τοῦ θνητοῦ πρὸς τὸ ἀθάνατον τῆς φύσεως ἡμῶν μεταστοιχείωσις. *A mortali ad immortale naturæ noſtræ transformatio.* Cyrillus Alexandr. in Catena in Cap. I. Joh. pag. 52. dicit Deum per Spiritum S. μεταστοιχειοῦν πάλιν εἰς τὴν ἀρχαίαν εἰκόνα τὴν ἀνθρωπότητα, *humanam naturam ad priſtinam ſuam formam reformare.*

II. Uſurpantur *de inſtauratione Mundi.* Nicephorus, Epiſcopus Conſtantinop. in Actis Epheſinis, pag. 309. Πιστεύω σαρκὸς ἀνάστασιν, ἡνίκα ἡ τοῦ κόσμου μεταστοιχείωσις γένηται. *Credo reſurrectionem carnis, poſtquam mundi inſtauratio facta fuerit.* S. Maximus in Cap. V. Dionyſii Areopagitæ de divinis Nominibus, pag. 183. Ἡ τοῦ παντὸς μεταστοιχείωσις. *Totius univerſi inſtauratio.*

III. Significat *mutare, immutare.* Iſidorus Peluſiota epiſt CCCCXXXI. lib. V. pag. V. pag. 687. Ὁρᾷ τὰς μεταβολάς, τὰς ἐν μιᾷ πολλάκις ἡμέρᾳ πρὸς τἀναντία τὰ πράγματα μεταστοιχειῶσαι δυναμένας. *Vide mutationes, quæ uno ſæpe die res in contrarium mutare poſſunt.* Theophanes in fine Homil. XXXIV. pag. 247. Ἀνάστασίς ἐστιν ἡ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατάστασις· ἣν καὶ ἡμεῖς ἀπεκδεχόμεθα ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ λαβεῖν, χάριτι τοῦ μεταστοιχειώσαντος δι' ἑαυτοῦ καὶ ἀφθαρτίσαντος τὴν φύσιν ἡμῶν. *Reſurrectio in priſtinum ſtatum eſt reſtitutio: quam & in regeneratione conſequi exſpectamus, gratiâ ejus, qui per ſeipſum immutavit & incorruptibilitate donavit naturam noſtram.* Cyrillus Alexandr. lib. II. de Adorat. pag. 70. de vir-

de virga vel baculo Mosis dicit, Μετεστοιχειοῦτο ὁλοκλήρως εἰς ῥάβδον ὁ ὄφις. *Serpens prorsus in baculum mutatus fuit.*

IV. Usurpantur *de Sacramentis.*

a. *De Baptismo.* Cyrillus Alexandr. in Catena in Cap. III. Joh. pag. 86. Ὅνπερ τρόπον τὸ ἐν τοῖς λέβησιν ἐκχεόμενον ὕδωρ, ταῖς τοῦ πυρὸς ὁμιλῆσαν ἀκμαῖς, τὴν ἐξ αὐτοῦ δύναμιν ἀναμάττεται· οὕτω διὰ τῆς τοῦ πνεύματος ἐνεργείας, τὸ αἰσθητὸν ὕδωρ, πρὸς θείαν τινὰ καὶ ἀπόῤῥητον μεταστοιχειοῦται δύναμιν, ἁγιάζει τε λοιπὸν τοὺς ἐν οἷς ἂν γένοιτο. Corderius interpretatur: *Quemadmodum infusa lebetibus aqua flammæ radiis admota, fervorem ejus concipit: ita etiam isti, quæ sensu percipitur, aquæ, Spiritus efficacitate divina quædam vis imprimitur, quæ nequeat explicari, omnesque, quibus affusa fuerit, repente sanctos efficit.* Vox ἀκμαῖς omnino suspecta: neque enim Græci πυρὸς dicunt ἀκμὰς, sed ἀκτῖνας, φλόγας, vel etiam φλογὰς, à φλογή. *Divina quædam vis imprimitur*, πρὸς θείαν τινὰ μεταστοιχειοῦται δύναμιν. Rectiùs interpreteris, *in divinam quandam transit virtutem.* Eodem modo Theophanes Homil. XXVIII. p.218 Καθάπερ τὸ ὕδωρ τὸ ἐν τῷ λέβητι τῆς τοῦ πυρὸς μεταλαμβάνει θερμότητος· οὕτως τὸ ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ ὕδωρ τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ πνεύματος, εἰς θείαν μεταστοιχειοῦται δύναμιν. *Sicut ignis fervorem concipit aqua, quæ in lebete continetur; sic & ea, quæ in lavacro est aqua, per operationem Spiritûs in divinam quandam transit virtutem.*

b. *De S. Cœna.* Greg. Nyssenus in Orat. Catechetica de Sacramentis loquens, Ταῦτα δὲ δίδωσι τῇ τῆς εὐλογίας δυνάμει πρὸς ἐκεῖνο μεταστοιχειώσας τῶν φαινομένων τὴν φύσιν. *Hæc autem largitur benedictionis virtute in illud immutans eorum quæ videntur substantiam* seu *naturam.* Theophylactus in Cap. XIV. Marci, pag.272. Διὰ τοῦτο συγκαταβαίνων ἡμῖν ὁ φιλάνθρωπος. τὸ μὲν εἶδος ἄρτου καὶ οἴνου φυλάττει· εἰς δύναμιν δὲ σαρκὸς καὶ αἵματος μεταστοιχειοῖ. *Idcirco misericors Deus nostræ infirmitati condescendens, speciem quidem panis & vini servat, in virtutem autem carnis & sanguinis mutat.* Hinc *transsubstantiationem* ejus patroni exsculpere conantur, existimantes, μεταστοιχειοῦσθαι esse μετουσιοῦσθαι, *transsubstantiari.* At malè. Qui baptizatur, & qui Eucharistiæ communicat, μεταστοιχειοῦσθαι dicitur absque ulla substantiæ humanæ mutatione, sed per adjectionem gratiæ, quâ ex peccatore homo fit justus: atque per hanc gratiam solus animi habitus transmutatur, eodem prorsus modo, quo qui doctus ex indocto evadit, prorsus etiam μεταστοιχειοῦται auditione doctrinæ, quæ alium habitum animi induit, non aliam substantiam inducit: & quo Chrysostomus in Catena ad v. 27. Cap. XII. Johannis, pag. 311. de Christo dicit: Ἀλλὰ διὰ τοῦτό, φησιν, ἐπέτρεψα τῇ σαρκὶ δειλιάσαι, ἵνα μεταστοιχειώσω αὐτὴν πρὸς εὐτολμίαν. *Sed idcirco, inquit, permisi carnem meam timore configi, ut eam ad tolerantiam informarem:* quod iterum non potest intelligi de substantiæ mutatione, vel quadam transelementatione, sed de animi habitu. Per Baptismum itaque & per Eucharistiam cùm detur ἄφεσις ἁμαρτιῶν, & justitia homini peccatori per gratiam acquiratur, citra substantiæ mutationem, sed cum μεταστοιχειώσει, quæ non est eadem cum *Transsubstantiatione.* Cùm enim ea gratia, quæ per Baptismum & per Eucharistiam confertur, hominem dicitur μεταστοιχειοῦν, *in alium animi habitum mutare,* non *transsubstantiare*; ipsis speciebus, quibus sacramenta Baptismi & Eucharistiæ constant, ita eadem adjicitur, ut nec aquæ, nec vini, nec panis substantiam mutet, quamvis eam dicatur μεταστοιχειῶσαι. Nam οὐσία μεταστοιχειοῦται in materia sacramentorum, dum usus ejus mutatur, & ex profana fit sacra, ut ex aqua communi ad lavandum corpus, aqua salutaris ad animum purgandum: ex pane signum corporis Christi, id est, sacramentum passionis & mortis ejus: ex vino similiter sanguinis Symbolum, quem pro redemtione nostra effudit. De aqua Baptismi, ut vidimus, Patres dicunt eam μεταστοιχειοῦσθαι in virtutem divinam, quam satis constat non transsubstantiari. Ergo cùm de Sacramentis Dominici corporis & sanguinis idem verbum usurpant, non aliter debent intelligi, nec ullo id modo potest de substantiæ in substantiam mutatione accipi. In loco, quem ex Nysseno adduximus, φύσις nihil aliud significat, quàm ipsam substantiam; ut etiam accipitur apud Theodoretum in his verbis ex Dial. II. Τὰ ὁρώμενα σύμβολα τῇ τοῦ σώματος καὶ αἵματος προσηγορίᾳ τετίμηκεν, οὐ τὴν φύσιν μεταβαλὼν, ἀλλὰ τὴν χάριν τῇ φύσει προστεθεικώς. Idem dicit quod Nyssenus. φύσιν, id est, substantiam panis & vini, quæ sunt τὰ ὁρώμενα σύμβολα corporis & sanguinis Christi, negat mutari in corpus & sanguinem Christi, quamvis honorentur appellatione corporis & sanguinis. Idem Theodoretus eod. Dialogo: Οὐδὲ μετὰ τὸν ἁγιασμὸν τὰ μυστικὰ σύμβολα τῆς οἰκείας ἐξίσταται φύσεως· μένει γὰρ ἐπὶ τῆς προτέρας οὐσίας, καὶ τοῦ σχήματος, καὶ τοῦ εἴδους, καὶ ὁρατά ἐστι, καὶ ἁπτὰ, οἷα καὶ πρότερον ἦν· νοεῖται δὲ ἅπερ ἐγένετο, καὶ πιστεύεται, καὶ προσκυνεῖται, ὡς ἐκεῖνα ὄντα, ἅπερ πιστεύεται. *Neque post sanctificationem mystica Symbola propriam naturam amittunt, manent enim in priori substantia, & figura, & specie, & videri tangique possunt, qualia etiam priùs erant: intelliguntur autem ea esse, quæ facta sunt, & creduntur, & adorantur, ut quæ illa sint, quæ creduntur.* At Nyssenus cùm dicit φύσιν panis & vini μεταστοιχειοῦσθαι, in corpus & sanguinem Christi, substantiam quidem intelligit μεταστοιχειοῦσθαι, id est, auctione gratiæ in alium habitum & usum transmutari, manente nimirum eadem substantia, quæ μεταστοιχειοῦται, non verò μετουσιοῦται. Nam μεταστοιχειοῦν nihil minùs significat, quàm *substantiam convertere.* Errant ergo, qui verbum hoc Græcum *transelementare* reddunt: non enim ex nomine στοιχεῖον, quod est *elementum*, sed ex simplici verbo στοιχειοῦν, addita præpositione, fit. Ut sciatur igitur, quid sit μεταστοιχειοῦν, quærendum, quid propriè significet simplex στοιχειοῦν. Græci στοιχειοῦν exponunt τυποῦν, σχηματίζειν, διατάξασθαι, etiam διδάσκειν. Unde στοιχείωσις *prima institutio*, vel *literatura*, vel διατύπωσις. Vide Στοιχείωσις, & Στοιχειόω. A' simplici igitur verbo compositum μεταστοιχειοῦν, idem est quod μετατυποῦν, μετασχηματίζειν, μεταπλάττειν. Quin & στοιχεῖα non solùm *elementa sunt*, sed etiam *imagines, figuræ, typi, moduli.* Vide in Στοιχεῖον. Non mirum ergo, si μεταστοιχειοῦν apud Suidam exponitur μετασχηματίζειν, μεταπλάττειν, sed & cùm διδάσκειν simplex στοιχειοῦν significet; unde apud Hesychium στοιχειούμεθα, διδασκόμεθα κατὰ τάξιν, *ordine docemur*: & στοιχειουμένοις, διδασκομένοις, *doctis*; hinc μεταστοιχειοῦσθαι, idem est, quod μεταδιδάσκεσθαι. Dum autem aliquid novi addiscitur, aut quod quis perperam doctus est, dediscit, alium animi habitum sic induit, & μεταστοιχειοῦται. Qui discit, quod ante ignoravit, is μεταστοιχειοῦται. Qui pravam doctrinam, aut mores melioribus mutat, hunc etiam μεταστοιχειοῦσθαι dicere possumus, Qui ex σαρκικῷ fit πνευματικὸς, ex carnali spiritualis, ex improbo probus, ex injusto justus, μεταστοιχειοῦται. Res etiam ipsæ μεταστοιχειοῦνται, quæ naturam suam & substantiam suam non exuunt, nec mutant, sed habitum, usum, modulum, modum & speciem.

Panis

Panis Eucharistiæ, qui ex pane simplici fit sacramentum corporis Christi, hoc modo planè μεταστοιχειοῦται, quamvis non excidat suâ naturâ, nec substantiâ; sed quia alium assumit usum, per gratiam, quæ ex virtute divina, & Spiritus sancti efficacia ei inditur. Græci Patres ad exponendam μεταβολὴν quæ fit in symbolis panis & vini, cùm in sacramenta corporis & sanguinis Dominici μεταστοιχειοῦνται, eodem sensu utuntur verbis μεταῤῥυθμίζεσθαι, μεταποιεῖσθαι, μεταβάλλεσθαι. Chrysostomus Homil. CXXX. tom. V. pag. 560. Τοῦτό μοῦ ἐστι τὸ σῶμα, φησί. Τοῦτο τὸ ῥῆμα μεταῤῥυθμίζει τὰ προκείμενα. *Hoc est corpus meum, inquit. Hæc verba mutant proposita,* nempe panem & vinum. Damascenus lib. IV. Orthod. fidei, Cap. XIV. pag. 317. Ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος μεταποιοῦνται εἰς σῶμα καὶ αἷμα Θεοῦ. *Panis & vinum mutantur in corpus & sanguinem Dei.* Theophylactus in Cap. VI. Joh. pag. 652. Μεταποιεῖται ἀῤῥήτοις λόγοις ὁ ἄρτος οὗτος διὰ τῆς μυστικῆς εὐλογίας, καὶ ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος, εἰς σάρκα τοῦ Κυρίου. *Mutatur arcanis verbis panis ille per mysticam benedictionem, & accessionem sancti Spiritus, in carnem Domini.* Idem in Cap. XIV. Marci, pag. 272. Ὁ ἄρτος εἰς αὐτὸ μεταβάλλεται τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. *Panis in ipsum corpus Christi mutatur.* Designant autem hæc verba mutationem non substantiæ, sed habitûs & figuræ. Sed de his alia etiam in voce Σύναξις.

Μεταστοιχίζω.

Non habent Lexica. Eodem modo de regeneratione usurpatur, quo præcedens μεταστοιχειόω. Cyrillus Alex. lib. XI. de Adorat. pag. 405. Κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος ἀπεφορτισάμεθά τε τὴν φθορὰν, καὶ εἰς καινότητα ζωῆς ἐν Χριστῷ μετεστοιχίσμεθα. *Juxta multam ejus misericordiam onus corruptionis excussimus, & ad novitatem vitæ in Christo renovati sumus.*

Μετασχηματίζω. Μετασχημάτισις. Μετασχηματισμός.

Veteres Glossæ: Μετασχηματίζω, *transfiguro.* Est etiam *transformo, in alium habitum traduco; muto.* Ad Philipp. III. 21. Ὃς μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν. *Qui reformabit corpus humilitatis nostræ.* Ad hunc locum Theodoretus in hanc Epist. pag. 338. Τὸ δὲ μετασχηματίσει, οὐκ ἐπὶ τῆς μεταποιήσεως τοῦ σχήματος τέθεικεν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀπαλλαγῆς τῆς φθορᾶς. *Illud autem* reformabit, *non posuit pro mutatione figuræ, sed pro liberatione ab interitu.* Idem in Epitome div. Decretorum, Cap. XIX. pag. 295. Μετασχηματισμὸν κέκληκεν, οὐ τὴν εἰς ἕτερον εἶδος ἐναλλαγὴν, ἀλλὰ τὴν ἐκ φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν μεταβολήν. *Transformationem appellavit, non mutationem in aliam formam, sed mutationem ex corruptione in incorruptionem.* Theophylactus in Cap. III. ad Philipp. pag. 612. Μετασχηματισθήσεται, τουτέστι, τὸ αὐτὸ μένον ἐνδύσεται ἀφθαρσίαν· μετασχηματισμὸν γὰρ, τὴν ἀπὸ φθορᾶς ἀλλαγὴν νόησον. Transfigurabitur, *id est, idem permanens induet incorruptibilitatem. Per transformationem enim à corruptione mutationem intellige.* Μετασχημάτισις & μετασχηματισμὸς vocantur interitus mundi καταποιότητας futurus. Chrysostomus serm. II. ad Theodorum lapsum: Λόγισον τῆς κτίσεως ἁπάσης τὸν μετασχηματισμόν. *Considera omnium rerum creatarum transfigurationem.* Chrysostomus ad v. 11. Cap. I. ad Hebræos, pag. 443. Τὴν μετασχημάτισιν τοῦ κόσμου παρεδήλωσε λέγων, ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, &c. *Mundi transfigurationem significavit, dicens: Ut vestimentum veterascent.* Alia ex Patribus loca, ubi hæc duo nomina eodem sensu usurpantur, habes in voce Κόσμος, sub num. II. 4.

Μετατώριον, vel Μιτατώριον.

Μιτατώριον, sive μιτατώριον est, quod aliâs vocatur Διακονικὸν, item Ἀσπαστικὸν, de quibus suis egimus locis. Euchologium: Κατέρχεται ὁ ἁγιώτατος Πατριάρχης ἐν τῷ μετατωρίῳ, ἤγουν διακονικῷ, καὶ ἐξέρχεται εἰς τὸ ἅγιον θυσιαστήριον ἐκ τοῦ μέρους τοῦ δεξιοῦ. *Descendit sanctissimus Patriarcha in Metatorium, Diaconicum scilicet, & egreditur in sancta sanctorum ex parte dextra.* Nec aliud fortasse fuerit, quam Theodoreti Lectoris μιτατώριον Eclog. II. Οἱ ἐπίβουλοι Εὐφημίου τινὶ ὑποθέμενοι παρεσκεύασαν ἔμπροσθεν τοῦ μιτατωρίου ξίφος κατ' αὐτοῦ γυμνῶσαι, καὶ κατὰ τῆς κεφαλῆς Εὐφημίου ὁρμῆσαι. *Qui Euphemio insidiabantur, quendam subnotârunt, qui nudato gladio coram Mitatorio caput illius peteret.* Cedrenus in Leone, Basilii filio: Διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν ὁ πατριάρχης εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσέρχεσθαι ἐκώλυε τὸν βασιλέα· ὅθεν διὰ τοῦ δεξιοῦ μέρους διήρχετο εἰς τὸ μιτατώριον. *Atq; hanc ob caussam Patriarcha ei introitu Templi cùm interdiceret, per dextram partem in Mitatorium intrabat.* Corruptum autem videri possit hoc vocabulum, pro μινσατώριον, *à mensa,* quæ ibi ad res reponendas erecta erat; unde etiam μινσάλια apud Græcos, & ἀντιμίνσια, sive à μίνσος, quod *ferculum* notat. Johannes Episcopus Citri in Responsis: Ἡ προσηγορία δὲ αὕτη παράγεται ἀπὸ τοῦ μίνσου, τοῦ καθ' Ἕλληνας μὲν τὸ κανοῦν δηλοῦντος, κατὰ δὲ τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν τὸ πεπραγματευμένον τοῖς ὀψοποιοῖς ἐδεσμόν. *Appellatio autem ipsa deducitur à Minso, quod secundùm Græcos significat canistrum, secundùm Italicam verò linguam venale propinatorum edulium.*

Μεταχαλκεύω. Μεταχάλκευσις.

Non habent Lexica has voces. Μεταχαλκεύω idem quod ἀναχαλκεύω, de quo suo loco. *Refingo, reformo. Metaphoricè* usurpatum reperio. Cyrillus Alexandr. lib. III. de Adorat. pag. 83. Διὰ μακρᾶς ὥσπερ, καὶ οὐκ εὐθείας ὁδοῦ, τῆς κατὰ τὸ γράμμα λατρείας παιδαγωγὸς ἦν ὁ νόμος· Χριστὸς δὲ οὐχ οὕτω· παρέδειξε γὰρ ἡμῖν τὴν εἰς εὐθὺ, καὶ ἀγχοῦ, τουτέστι, τὴν διὰ πίστεως μεταχαλκεύων εἰς εὐτολμίαν. *Quasi per ambages & viarum flexus, nempe per cultum secundùm literam, lex erat pædagogus: Christus verò non sic; ostendit enim nobis viam rectam & compendiosam, id est, eam, quæ per fidem est, fingens nos ad animi præsentiam & fiduciam.* De regeneratione usurpantur. Idem Cyrillus in Cap. XLV. Jes. pag. 610. Τί τὸ παράδοξον, εἰ τὴν τοῦ ἀνθρώπου διάνοιαν μεταχαλκεύει πρὸς τὸ δοκοῦν, ὁ ἰδίᾳ χειρὶ στερεώσας τὸν οὐρανόν. *Quid mirum, si, qui sua manu cœlum firmavit, hominis mentem ad arbitrium suum fingat & reformet?* Ita μεταχάλκευσις est *reformatio, renovatio.* Cyrillus Alexandr. lib. II. de Adorat. pag. 59. postquam sacrificiorum V. T. abrogationem ex Prophetis docuisset, subjicit: Συνίης δὴ οὖν, ὅτι μονονουχὶ μεταχάλκευσίν τινα καὶ ἀναπλασμὸν ἱερωσύνης τε ἅμα καὶ θυσιῶν ἔσεσθαί φησιν; *Intelligis igitur, novam propemodum quandam eum dicere futuram esse recusionem ac reformationem tum sacerdotii, tum sacrificiorum?*

Μεταχαράττω.

Non habent Lexica. Simplex χαράσσω significat *sculpo, insculpo, inscribo:* item, juxta Hesychium, τυπόω, *figuro.* Μεταχαράσσω ergo est *denuò sculpo, de novo insculpo: & metaphoricè refingo,* idem quod μεταστοιχειόω, μεταχαλκεύω, ἀναστοιχειόω. *De regeneratione* usurpat Cyrillus Alexand. in Cap. II. Nahumi, pag. 496. Μέτοχοι γεγονότες τοῦ ἁγίου πνεύματος, εἰς τὸ ἀρχαῖον τῆς φύσεως ἀναστοιχειούμεθα κάλλος, καὶ εἰς εἰκόνα τὴν

τὴν πρώτην νοητῶς μεταχαραττόμεθα· μορφοῦται γὰρ ἐν ἡμῖν διὰ τοῦ πνεύματος ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. *Spiritus sancti participes facti ad pristinam naturæ pulchritudinem transmutamur, & ad primam imaginem spiritualiter refingimur; formatur enim in nobis per Spiritum Dominus noster Jesus Christus.*

Μεταχειρισμός.

Cùm Actor. XXIII. 5. Ananias Pontifex, nulla processus judiciarii ratione habita, comparentem coram se Paulum, citra caussam, cædi jubet, Paulus verò dixit, τύπτειν σε μέλλει ὁ Θεὸς, τοῖχε κεκονιαμένε. Hoc nomine reprehensus, respondet Paulus: *Nesciebam, fratres, esse Pontificem.* Quomodo hoc dicat, multa & varia afferuntur; quæ studiosè collegit Cl. Gatakerus, in Cinno suo, Cap. VI. Quidam dissimulanter locutum volunt, ac ne animos illorum irritaret ampliùs, ejus rei ignorantiam præ se tulisse, quam probè tamen novisset. Ita Oecumenius ad illum locum, pag. 96. Ὥσπερ μεταμεληθεὶς, οὐκ ᾔδειν, λέγει, καί τοι εἰδώς· ἀλλὰ προσποιεῖται ἄγνοιαν, οὐ βλάπτουσαν, ἀλλ' οἰκονομοῦσαν· ἔστι γὰρ μεταχειρισμῷ χρήσασθαι ἰσχυροτέρῳ παῤῥησίας· πολλάκις γὰρ παῤῥησία μὲν ἄκαιρος ἔβλαψε τὴν ἀλήθειαν· μεταχειρισμὸς δὲ εὔκαιρος κατώρθωσε τὸ προκείμενον. *Tanquam si increpationis pœniteret,* Nesciveram, *inquit, cùm sciret tamen, sed ignorantiam præ se fert, non noxiam tamen, sed dispensatoriam. Retractatio siquidem* (sive etiam *tractatio commoda*) *quandoque adhibita, oratione liberiore plùs valet: oratio enim liberior intempestivè adhibita veritati sæpenumero obfuit; cùm retractatio, sive commoda tractatio tempestivè usurpata, quod agebatur negotium probè constituerit.* Μεταχειρισμὸν Budæus vertit *retractationem,* sive *rei emendationem.* Joh. Hentenius autoris mentem minimè est assecutus, quando ita vertit: *Contingit enim ut quis graviori dispensatione liberæ locutionis utatur. Frequenter enim intempestiva loquendi libertas veritati nocuit; tempestivus autem usus, quod propositum erat, correxit.* Μεταχειρισμὸν ad παῤῥησίαν refert, & antithesin inter παῤῥησίας ejusdem usum tempestivum atque intempestivum constituit. At Oecumenius μεταχειρισμὸν τῇ παῤῥησίᾳ disertè opponit, eumque tempestivè adhibitum plus παῤῥησίᾳ pollere affirmat. Ita, inquit, μεταχειρισμῷ est uti, ut efficacior sit quàm παῤῥησία. Proinde μεταχειρισμοῦ vocabulum; pro quo Hippocrates χειρισμὸς dixit; à re chirurgica tractum existimat Gatakerus, in qua scita commodaque loci affecti tractatio plurimùm valet, laborantemque molestia graviore dum liberat, curationis admittendæ reddit patientiorem. Χειρισμοῦ igitur nomine Scholiastes artificium quoddam designavit, quo cùm adstantium, tum &confidentium animos, increpatione acriori jam exulceratos, ignorantiæ, sed simulatæ illius excusatione, quasi tractatione leniori, adhibita, mitigare atque delinire conabatur. Verùm hoc, quòd ab indole Apostoli prorsus sit alienum, meritò plerique rejiciunt atque respuunt.

Μετεγκεντρίζω.

Non habent Lexica. Quid ἐγκεντρίζω significet, tum ex Lexicis, tum ex Cap. XI. epist. ad Romanos notum est. Μετεγκεντρίζω eandem habet significationem, & est *insero.* Photius epist. II. pag. 49. Ἀλλά γε δὴ, καὶ Βουλγάρων ἔθνος βάρβαρικὸν, καὶ μισόχριστον, εἰς τοσαύτην μετέκλινεν ἡμερότητα, καὶ θεογνωσίαν, ὥστε τῶν δαιμονίων καὶ πατρῴων ἐκστάντες ὀργίων, καὶ τῆς ἑλληνικῆς δεισιδαιμονίας ἀποσκευασάμενοι τὴν πλάνην, εἰς τὴν τῶν χριστιανῶν παραδόξως μετενεκεντρίσθησαν πίστιν. *Sed & insuper barbara Bulgarorum gens, & Christo invisa & infesta, in tantam mansuetudinem & Dei cognitionem convertitur, ut à patriis diabolicisque orgiis recedentes, & Paganicæ superstitionis errorem excutientes, præter omnem exspectationem in fidem Christianam insiti transierint.*

Μετενδέομαι.

Non habent Lexica. Clemens Alexandr. Strom. lib. III. pag. 432. de Platone & Pythagoreis scribit: Κατάγουσιν ἐνταῦθα τὴν ψυχὴν, θείαν οὖσαν, καθάπερ εἰς κολαστήριον τὸν κόσμον· ἀποκαθαίρεσθαι δὲ ταῖς ἐνσωματουμέναις ψυχαῖς προσήκει κατ' αὐτούς· καὶ ἔστι τὸ δόγμα τοῦτο οὐ τοῖς ἀπὸ Μαρκίωνος ἔτι, τοῖς δὲ ἐνσωματοῦσθαι καὶ μετενδεῖσθαι καὶ μεταγγίζεσθαι τὰς ψυχὰς ἀξιοῦσιν, οἰκεῖον. *Animam, quæ est divina, in hunc mundum deducunt, tanquam in locum supplicii. Oportet autem animas in corpus immissas expiari ex eorum sententia. Non convenit autem ampliùs hoc dogma Marcionitis, sed iis, qui censent in corpora intrudi, & iis alligari, & quasi ex vase in vas aliud transfundi animas.* Hinc μετένδεσις ψυχῆς, *transmigratio animæ,* quam idem Clemens Strom. lib. VII. pag. 717. Pythagoræ & ejus asseclis tribuit. Est *è corpore in corpus ceu carcerem illigatio:* quæ & μετεμψύχωσις, μετενσωμάτωσις, & μεταγγισμὸς dicitur. Vide Ἐνσωμάτωσις.

Μετενσωματόω.

Non habent Lexica. Ἐνσωματόω, ut suo loco docuimus, est *corporeâ naturâ induo;* item, *in corpus immitto.* Ita μετενσωματόω est vel *corporeâ naturâ induo, corpus tribuo:* vel *ex corpore in corpus immitto.* Utriusque significationis exempla apud Patres leguntur. Athanasius de communi essentia trium personarum, tom. I. pag. 217. Ὁ Θεὸς ἡμῶν ἀπερίγραφός ἐστι φύσει· περιγράφεσθαι δὲ δοκεῖ, μετενσωματούμενος. *Deus noster naturâ incircumscriptus est: circumscribi autem videtur, quando ei corpus,* vel *membra humana tribuuntur.* Clemens Alexandr. lib. IV. Stromat. pag. 507. Ἀλλὰ πρὸς μὲν τὰ δόγματα ἐκεῖνα, εἰ μετενσωματοῦται ἡ ψυχὴ, καὶ περὶ τοῦ διαβόλου, κατὰ τοὺς οἰκείους λεχθήσεται καιρούς. *Sed ad illa quidem dogmata, an à corporibus in corpora migret anima, & de Diabolo, dicetur suo tempore.* Theodoretus θεραπευτ. serm. XI. Ἔστιν εὑρεῖν αὐτὸν λέγοντα, τὰς τὴν πολιτικὴν ἀρετὴν ἠσκηκότων τὰς ψυχὰς, εἰς μελίττας μετενσωματουμένας καὶ σφῆκας καὶ μύρμηκας, ἢ εἰς γε τὸ ἀνθρώπειον γένος. *Invenitur affirmâsse* Plato, *animas eorum qui virtutem politicam exercuerunt, apicularum corpora vesparúmve ac formicarum & hominum subituras.* Atque hæc est illa μετενσωμάτωσις, de qua consuli possunt Lexica.

Μετέχω.

Verbum hoc apud Scriptores Ecclesiasticos de participatione S. Cœnæ satis frequenter usurpatur. Chrysostomus Homil. XVII. in epist. ad Hebræos, pag. 523. Ἐκεῖνοι (nempe ἐν τῇ ἐρήμῳ καθεζόμενοι, seu Monachi) ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μετέχουσι, πολλάκις δὲ καὶ διὰ δύο ἐτῶν. *Illi semel in anno communicant, sæpius verò toto biennio.* Id Homil. III. in Epist. ad Ephesios, ἁπλῶς μετέχειν, *sine præparatione communicare.* Ibidem, ὁ μετέχων, *qui communicat:* & μετέχειν τῆς τραπέζης, *mensæ participem fieri.* Homil. XVIII. in II. ad Corinthios, τῆς ἱερᾶς μετέχειν τραπέζης, *sacræ mensæ participem fieri.* Homil. XXXII. in Matth. Δεσποτικοῦ σώματος μετέχειν, *Corporis Dominici participem fieri.* Homil. III. in epist. ad Ephesios, τῶν μυστηρίων μετέχειν, *mysteriorum participem fieri.* Homil. XVII. in epist. ad Hebr. τῆς μεταλήψεως μετέχειν, *communionis participem fieri.*

Μετεωρίζω, & Μετεωρισμός.

I. Μετεωρίζω, præter alias significationes ex Lexicis petendas, *metaphoricè* non tantùm significat, ut notat Stephanus in Thesauro, *inflo, elatum reddo*; sed etiam *elatus sum, superbio, insolenter me gero*. Chrysostomus Homil. IV. de Anna: Πῶς δυνήσῃ τὸν νέον ἄκοσμον ὄντα καὶ ἀσελγαίνοντα σωφρονίσαι, αὐτὸς ἐν πολιᾷ τοιαῦτα μετεωρίζων; *Quomodo tu poteris juvenem, qui petulans est, & insolenter atq; improbè agit, refrenare & compescere, cùm ipse in senectute adeò insolenter geras?* Huc pertinet, quòd μετεωρισμὸς apud Suidam redditur ὑπερηφανία, *animi elatio, superbia.*

II. Μετεωρίζεσθαι, vel, ἐν μετεώρῳ εἶναι, dicebantur illæ naves, quæ uni vel etiam pluribus ancoris innixæ, nunc sursum, nunc deorsum ferebantur pro undarum impetu. Polybius apud Suidam in τενάγη. Τὰ δὲ δὴ πλείω τῶν πλοίων μετέωρα διὰ τὰ τενάγη ἀπεσάλευε. *Pleræq; verò naves in illis stagnis in ancoris fluctuabant.* Suidas in Μετέωρος. Μετεώρους νῆας παρὰ Θουκυδίδῃ ἀντὶ τοῦ πελαγίους, καὶ μὴ ἐπ' ἀγκυρῶν ἱσταμένας, ἀλλ' ἀπεχούσας τῆς γῆς. Id est, μετεώρους νῆας, *apud Thucydidem* lib. I. *pro navibus in pelago versantibus, & fluctuantibus, & quæ non stant in ancoris*, id est, quæ nullis ancoris firmantur: *sed à terra sunt remotæ.* Hæc leguntur apud scholiast. Thucydidis, pag. 11. sed & apud illum, & apud Suidam mendo non carent: legendum enim, καὶ ἐπ' ἀγκυρῶν ἱσταμένας. Patet ex eodem Scholiaste, qui ad hæc Thucydidis verba lib. IV. Καὶ τῶν νεῶν οὐκ ἐχουσῶν ὅρμον, αἱ μὲν σῖτον ἐν τῇ γῇ ᾑροῦντο κατὰ μέρος, αἱ δὲ μετέωροι ὥρμουν. *Quædam navium, quæ stationem non habebant, per vices commeatum in terra sumebant, quædam ad ancoras stabant:* ista notat: Αἱ δὲ μετέωροι, ἤγουν ἐπ' ἀγκυρῶν. Ita Longus Pastoral. lib. II. pag. 53. Τὰς ναῦς ἐπ' ἀγκυρῶν μετεώρους διορμίσας. *Cùm naves ad ancoras stabilivisset.* Hesychius ad Poetæ illud:

Ὕψι δ' ἐπ' εὐναίων ὡρμήσαμεν. --
Μετέωρον αὐτὴν ἐπὶ τῶν ἀγκυρῶν ὡρμίσαμεν.

Moschopulus: Σαλεύειν κυρίως ἐπὶ νηὸς λέγεται, ὅταν ἐπ' ἀγκύρας κινῆται καὶ ἀστατῇ ὑπὸ τῶν κυμάτων ταραττομένη. Σαλεύειν propriè de navi dicitur, quando in ancora movetur & fluctuat à fluctibus agitata. Hic σαλεύειν nihil aliud est quàm μετεωρίζεσθαι. Augustinus in Psal. LIV. *Fluctuat* (id est, μετεωρίζεται) *navis in ancoris.* Idem in Psal. LXIV. *De navi, quæ in ancoris est, rectè dicimus, quod in terra sit, adhuc tamen fluctuat:* id est, σαλεύει, μετεωρίζεται. Basilius M. Homil. VII. in Hexaëm. pag. 94. de marino echino: Ὅταν προίδῃ ταραχὴν ἐξ ἀνέμων, ψηφῖδα τινὰ ὑπελθὼν γενναίαν, ἐπ' αὐτῆς, ὥσπερ ἐπ' ἀγκύρας βεβαίας σαλεύει, κατεχόμενος τῷ βάρει, πρὸς τὸ μὴ ῥᾳδίως τοῖς κύμασιν ὑποσύρεσθαι. *Cùm ventorum perturbationem præsenserit, calculum haud exiguum subit, atq; illi non secus ac firmæ cuidam ancoræ innixus fluctuat, ejusq; pondere detinetur, ne facilè à fluctibus abstrahatur.* Pollux lib. I. Cap. IX. sect. XII. Ἐπ' ἀγκυρῶν ὡρμισάμεθα, μετέωροι ὡρμισάμεθα, ἀπεσαλεύομεν. Synesius epistola IV. pag. 163. Edit. Paris. ἡ ναῦς ἐπὶ μετεώρου ἐσάλευεν, & pòst, ἐσάλευεν ἐπὶ μιᾶς ἀγκύρας, *navis in una ancora fluctuabat.* A jactationibus hujusmodi metaphorâ sumtâ, μετεωρίζεσθαι dicuntur illi, qui mente fluctuant. Vide quæ annotavimus in voce Ἀμετεώριστος. Hinc II. Maccab. V. 17. de Antiocho: τὴν διάνοιαν ἐμετεωρίζετο, *elevatus est mente*, quemadmodum fluctus elevantur. Cap. VII. 34. ad eundem Antiochum: Μὴ μάτην μετεωρίζου, φρυαττόμενος ἀδήλοις ἐλπίσι. *Ne frustra extollaris, fremens incertis exspectationibus.* Idem verbum de elatione animi seu superbia usurpatur à LXX. Interpp. Vide Psal. CXXX. 1. Abdiæ v. 4. De elevatione in sublime frequentiùs. Vide Mich. IV. 1. Ezech. X. 16, 17, 19. Apud Suidam: Ἦσαν μετέωροι ταῖς ψυχαῖς, καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἔτι σαλεύοντες. *Erant animis suspensis, & ob incertum rerum futurarum eventum adhuc fluctuabant.* Cicero lib. XV. ep. XIV. ad Atticum: *Ita sum* μετέωρος, *& magnis cogitationibus impeditus.* Hinc etiam *salo cogitationum fluctuare*, apud Apulejum. Huc referri debet exhortatio Christi Lucæ XII. 29. Μὴ μετεωρίζεσθε. Beza: *Ne suspenso animo estote.* Vetus: *Nolite in sublime tolli.* Piscator, *ne in sublime tollimini.* Commodissimè duo posteriores. *In sublime* nempe *tolli* ut fluctus; unde Jac. I. 6. ὁ διακρινόμενος ἔοικε κλύδωνι θαλάσσης. Μὴ μετεωρίζεσθε, subaudi ταῖς ψυχαῖς. Nonnus v. 1. Cap. XIV. Johannis:

Μὴ νόος ὑμείων δεδονημένος ἄστατος εἴη.
Ne mens vestra turbata instabilis sit.

Palpitantibus ne vivite præcordiis, ut locutus Seneca Epist. LXXIV. Τὸ μετεωρίζεσθαι ergo ex sensu Christi; ut Cl. Pricæus, ex quo multa huc translata; non malè vertas, *in futurum prominere*, vel, *ex futuro suspendi.* Cic. II. de Legibus: *suspensus & incertus obscura spe, & cæca exspectatione pendeo.* Quæst. Tuscul. I. *Exspectando & desiderando pendemus animis, cruciamur, angimur.* Sic, *pavidis mentibus pendere*, Lucretius dixit, & Seneca Epist. V. *pendentem animum futuriq; exspectatione solicitum.* Idem epist. CI. pag. 648. *Quomodo effugiemus hanc volutationem? Uno, si vita nostra non prominebit, si in se colligetur. Ille enim ex futuro suspenditur, cui irritum est præsens.* Et alibi: *In spem toti prominent, semper instabiles mobilesq;, quod necesse est accidere pendentibus.* Quin & Plinius cùm lib. VI. epistolarum dixit, *Pendeo, & exerceor spe, atq; afficior metu*, circumlocutus est, quod uno verbo Græcè μετεωρίζομαι dicas.

Μετέωρος.

I. Μετέωρος est *sublimis, editus.* Veteres Gl. Μετέωρος, ὑψηλός. *Sublimis, excelsus.* Suidas: Μετέωρα, ὑψηλά. *Sublimia, excelsa.* Hinc μετέωρον καὶ ὑψηλὸν, conjunguntur Jes. II. 12, 13. LVII. 7. Chrysostomus in Psal. CXXXVIII. Μετέωρα λέγεται τὰ ὑψηλὰ παρὰ τὸ μεταίρεσθαι. Μετέωρα *dicuntur sublimia, à* μεταίρεσθαι, *in sublime tolli.* Idem lib. I. de sacerdotio, Cap. I. Οὐκέτι ἡμῖν ὁ ζυγὸς ἦν ἴσος· ἀλλ' ἡ ἐκείνου πλάστιγξ ἐκουφίζετο μετέωρος. *Nondum erat nobis par eademq; statera: nam illius lanx sublimis, ut quæ levior esset, ferebatur.*

II. Μετέωρον usurpatur de eo, quod *nondum est certum, sed exspectatione suspensos hominum animos tenet.* Veteres Glossæ: Μετέωρος, ὁ μὴ σταθερὸς τὸν νοῦν. *Jactans.* Confer, quæ sub præcedenti verbo diximus. Chrysostomus Cap. XVII. de Virginitate: Μεριμνᾷν δὲ ἀνάγκη καὶ φροντίζειν ἅπαντα· οὔπω γὰρ ὄντος τοῦ κληρωθησομένου δήλου, ἀλλ' ἔτι τῆς ἐλπίδος μετεώρου μενούσης, πάντα ἡ ψυχὴ δέδοικε καὶ τρέμει. *De omnibus solicitum esse, & omnia curare necesse est. Cùm enim nondum certum sit, quem acceptura sit virum, sed suspensus adhuc & incertus obscura spe pendeat animus, omnia metuit ac formidat.* Interpres minùs convenienter, *Sed adhuc spe tanquam è sublimi imminente.* Idem, libro II. de Providentia, Caput XII. Ἡ μὲν οὐκ ἔχουσα προσδοκίαν διορθώσεως συμφορὰ, εἰ καὶ σφοδρὰς φέρει τὰς ἀθυμίας,

ἡμῖν, ἀλλ' ὅμως ταχέως αὐτὰς ἐξωθεῖ, εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβαλοῦσα τὸν λογισμόν· ἡ δὲ ἔτι μετέωρος οὖσα οὐκ ἀφίησιν ἀναπαύσασθαι τὴν ψυχὴν, τῇ τῶν ὄντων ἀδηλίᾳ ἐπιτείνουσα ἀεὶ, καὶ ἀνανεοῦσα τὴν ἀγωνίαν ἡμῖν. *Ea calamitas, quæ meliorum spe & exspectatione caret, si vehementiori dolore nos cruciat, ille tamen ipse dolor protinus lenitur, dum animo desperatio hujus calamitatis corrigendæ ingeritur: quæ verò adhuc incerta est, animum requiescere non sinit, futurorum incerto anxietatem jugiter nobis augens & renovans.*

III. Dicitur etiam aliquis esse μετέωρος ad rem quampiam, pro ejus desiderio erectus esse. Autor anonymus apud Suidam, ex Diod. Siculi l. 17. pag. 563. Μετέωρος ἦν πρὸς πᾶσαν καινοτομίαν. *Erectus erat ad omnem rerum innovationem.* Chrysostomus: Διανάστησον σοῦ τὴν διάνοιαν, μετέωρον ποίησον τὴν ἀκοήν. *Excita mentem tuam, arrige aures tuas,* vel *erectæ sint aures tuæ.*

Μετριότης.

Hac voce utebantur Patriarchæ & Episcopi de se loquentes, aut scribentes. Episcopi Arimini congregati ad Constantinum Imp. ut est apud Athanasium de Synodis, tom. I. pag. 930. Ἀξιοῦμεν τοίνυν ὅπως γαληναίᾳ τῇ προσόψει τὰ νῦν γράμματα τῆς ἡμετέρας μετριότητος κελεύσῃς ἀναγνωσθῆναι. *Rogamus itaque, ut serena fronte præsentes mediocritatis nostræ literas legi jubeas.* Theodosius Patriarcha: Ἠξίωσε τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ ἱερὰν ἀδελφότητα. *Rogavit mediocritatem nostram & sanctam fraternitatem.* Eodem modo antiqui Galliarum reges. Ludovicus Pius apud Ansegisum lib. II. Cap. II. *Quoniam complacuit divinæ providentiæ nostram mediocritatem constituere.* Vide Gl. Meursii.

Μηλοσφαγέω.

Omittunt hoc verbum Lexica. Significat *pecora macto.* Cyrillus Alex. in Cap. LI. Jesajæ, pag. 702. Πάλαι ὁ Μωϋσέως νόμος βουθυτεῖν ἐκέλευε, καὶ μηλοσφαγεῖν. *Olim lex Mosis jubebat immolare boves, & pecora mactare.*

Μηλωτή.

Veteres Glossæ: Μηλωτὴ, *pellis.* Hesychius: Μηλωτὴ, διφθέρα. *Pellis.* Suidas: Μηλωτὴ, ζώνη ἐκ δέρματος. *Zona ex ovina pelle confecta.* Dicitur de quavis pelle. Sic Hesychius in Μῆλον. Πᾶσα βύρσα, ὅ ἐστι πᾶν δέρμα, μηλωτὴ λέγεται. *Omne corium, omnis pellis vocatur* μηλωτή. Ita etiam Etymologus & Eustathius. Theophylactus ad v. 37. Cap. XI. ad Hebræos: Μηλωτὴ, τὸ τοῦ μήλου, ἤτοι τοῦ προβάτου δέρμα. *Melote, ovis vel pecudis est pellis.* Chrysostomus Homil. II. ad populum Antiochenum de Elia: Εἰ μεγάλα τὰ παρόντα ἐνόμιζεν εἶναι, οὐκ ἂν μηλωτὴν ἐκτήσατο μόνην. *Si præsentia magna existimâsset, non solam meloten possedisset.* Et Orat. Πρὸς τοὺς ἀπολειφθέντας τῆς συνάξεως, tom. I. Edit. Paris. pag. 373. de eodem: Ἠλίαν ζητῶν, ἄνθρωπον οὐδὲ καταγώγιον ἔχοντα, οὐδὲ ἱμάτιον, ἀλλ' ἢ μηλωτὴν μόνην. *Eliam quærens, hominem qui neq; diversorium, neque vestem habebat, sed meloten solam.* Homil. LVII. in Matth. Οὔτε γὰρ Μωϋσῆς τι ἐκέκτητο, οὔτε Ἠλίας· τί γὰρ εἶχε πλέον τῆς μηλωτῆς; *Nam neq; Moses quicquam possidebat, neq; Elias: quid enim præter meloten habebat?* Item Homil. XVIII. in Epist. ad Hebræos: Ὁ πλὴν μηλωτῆς μηδὲν ἔχων. *Qui præter pellem ovillam nihil habebat.* Vox usurpata a LXX. Interpp. I. Reg. XIX. 13. Καὶ ἐπεκάλυψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν τῇ μηλωτῇ αὐτοῦ. *Et cooperuit faciem suam in melote sua.* Vulgatus, *Operuit vultum suum pallio.* II. Reg. II. 14. Καὶ ἔλαβε τὴν μηλωτὴν Ἠλιοῦ. *Et sustulit meloten Eliæ.* Vulgatus, *pallium.* Vox Hebræa notat *pellem*, & Mich. II. 8. vertitur δορά. Sonat & *pallium*, ut Jonæ III. στολήν. Huc respexisse videtur Apostolus ad Hebr. XI. 27. περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασι. Quod vetus interpres reddidit, *Circumierunt in melotis in pellibus caprinis.* Videmus hîc opponi μηλωτὰς & αἴγεια δέρματα. Sæpe tamen *melotæ* etiam *de caprinis pellibus* usurpantur, quia μῆλον etiam *capram* notat apud Homerum Odyss. ξ'. v. 105. Apud Latinos quoque nunc generatim *pelliceam tunicam*, nunc particulatim *ovillam*, vel *caprinam* denotat. B. Hieronymus Eliæ pallium, *meloten* appellat Epist. XXVIII. ad Lucinium, in quo secutus est LXX. Interpp. Ejusdem Hieronymi est Epist. LXV. *Tanta erat deformitas in melotis.* Similiter regula Pachomii, in vita ejus: *Habeant singuli meloten, id est, pellem caprinam confectam albam; sine qua neque comedant, neque dormiant.* Cassianus lib. I. de habitu Monachi, Cap. VIII. pag. 25. *Ultimus est habitus eorum* (monachorum) *pellis caprina, quæ melotes, vel pera appellatur.* Isidorus Hispalensis: *Melote, quæ etiam pera vocatur, pellis est caprina à collo pendens præcincta usque ad lumbos.* Fronto Ducæus existimat, pro *pera* legendum esse *diphthera* apud utrumque: & pro *pelle caprina, pellem ovillam,* quia μῆλον *ovem,* non *capram* significet. At μῆλον utrumque significare jam vidimus. *Pera* etiam, more seculi, ponitur pro *penula.* Glossarium Camberonense: *Melota, lauuta & pera vocatur.* Clemens Alex. lib. II. Cap. X. pag. 203. Μηλωτῇ δὲ ἐχρῆτο Ἠλίας ἐνδύματι, καὶ ζώνῃ τὴν μηλωτὴν κατέσφιγξεν ἐκ τριχῶν πεποιημένῃ. *Ovina autem pelle Elias utebatur indumento, & ovinam pellem stringebat zona facta ex pilis.* Lapsus est memoriâ: non enim ex pilis ea zona, sed pellicea II. Reg. I. 8. ubi LXX. ζώνη δερματίνη.

Μηναῖον, vel Μηνιαῖον.

Μηναῖον vel μηνιαῖον vocatur apud Græcos liber Ecclesiasticus, pro numero mensium duodecim voluminibus comprehensus. Typicum: Ἰστέον ὅτι, εἰ ἑορτάζεται ὁ ἅγιος τοῦ μηναίου, καὶ δευτεροῦμεν τὰ ἐν τῷ μηναίῳ στιχηρὰ τοῦ ἁγίου. Sæpe legitur apud Græcos recentiores. Menses singuli singula explent volumina, singulis diebus unius vel plurimum sanctorum ἀκολουθία, officium, quorum solennitas eo die celebratur, digeritur. Non debent *Menæa* confundi cum *Menologiis*, quæ diversa fuisse, ex sequentibus patebit.

Μηνολόγιον.

Menologia apud Græcos non alia sunt, quàm quæ Latinis Martyrologia, vel Calendaria. Nec aliud in illis habetur nisi vel sanctorum vitæ quolibet die per totum annum summatim expositæ, vel quorum vitæ non habentur, commemoratio, nullaque ibi aut officii ordinandi, aut recitandi series continetur. Hoc *Menologium* apud Græcos non unum est, sed pro opportunitate temporis variam quoque faciem induit: aliud quippe est, quod Latinè tantùm ex versione Cardinalis Sirleti, Canisius in antiquis lectionibus repræsentavit: aliud, quod separatim hinc inde manuscriptum adhuc in Bibliothecis, & Barberina potissimùm, quod & antiquissimum est, asservatur: quæ nec per omnia sibi invicem respondent: aliud quod in Menæis Græcorum insertum est: aliud, quod post divinas Horas, Evangelium, Apostolum, aliosque libros legitur. Menologium ex Menæis Græcorum erutum, & in linguam Græcorum vernaculam versum à Maximo Margunio, Cytherorum Episcopo, edidit Antonius Pinellus

lus Venetiis anno 1529. in quarto. Hæc, & plura alia de Menologiis habet L. Allatius Differtat. I. de libris Ecclesiast. Græcorum.

Μήνυμα.

Μήνυμα est *vocatio, renunciatio.* In historia Concilii Florentini, Sect. XII. Cap. V. pag. 336. in renunciatione Patriarchæ ter legitur. *Stabat autem procinctus jam Cyzicenus,* καὶ ἐδέξατο τὸ μήνυμα, *& accipiebat renunciationem: quin & Trapezuntinum & Heracleensem accersiverat* παραγενέσθαι ἐν τῷ μηνύματι, *ut renunciationi adessent.* Παρῆμεν δὲ καὶ ἡμεῖς, καὶ ἐν τῷ μηνύματι, καὶ ἐν τῇ προβλήσει, καὶ προεπέμπομεν αὐτὸν εἰς τὸ πατριαρχεῖον. *Nos utrique & renunciationi adfuimus, & inaugurationi, eumque in Patriarchale palatium deduximus.* Erat autem in Patriarchæ creatione duplex μήνυμα, unum μικρὸν, alterum μέγα. Malaxus in historia Patriarch. Καὶ ὡς ἔδωκαν αὐτῷ τὸ μικρὸν μήνυμα, διὰ νὰ τὸν ἐκάμουν πατριάρχην. *Et cùm parvam ejus dedissent renunciationem, per quam eum creabant Patriarcham.* Et postea: Καὶ στανικῶς αὐτοῦ ἔκαμαν αὐτὸν πατριάρχην, δώσαντες αὐτοῦ καὶ τὸ μέγα μήνυμα. *Et ipso invito creabant eum Patriarcham, data etiam magna renunciatione.* Vide Glossarium Meursii.

Μήτηρ.

Baptisterium vocatur μήτηρ τῆς υἱοθεσίας, *mater adoptionis* à Dionysio Areopagita, Cap. II. de Eccles. Hierarchia, pag. 217. Ad quem locum Pachymeres in Paraphrasi, pag. 235. Ἐπὶ τὴν μητέρα τῆς υἱοθεσίας, τὴν κολυμβήθραν, ἔρχεται. *Ad adoptionis matrem sive Baptisterium accedit.* Et S. Maximus, pag. 61. Μητέρα τῆς υἱοθεσίας (vitiosè editum ἱεροθεσίας) τὴν κολυμβήθραν καλεῖ. *Matrem adoptionis Baptisterium vocat.*

Μητρόθεος.

Est epitheton B. Virginis apud Theophanem, Homil. XI. pag. 64. ubi vocatur μητρόθεος δέσποινα. *Dei parens Domina.* Usitatiùs θεομήτωρ vocatur; quod suo loco habes.

Μητροπάρθενος.

Ita iterum vocatur B. Virgo. In Pentecostario legitur carmen Joh. Damasceni, sive Joh. Ardæ in Pentecosten ad ipsam Virginem:

Χαίροις ἄνασσα μητροπαρθένων κλέος.
Salve regina Matrivirginum gloria.

Aliquoties eodem modo repetitur, ut error typographicus esse nequeat. Summa ergo ἀβλεψία eorum, qui editioni Pentecostarii præfuerunt. Sola B. Virgo μητροπάρθενος, *Matrivirgo,* vel *mater & virgo* simul. Rectè Græci in Paracletice canunt: Ὢ θαύματος καινοῦ πάντων τῶν πάλαι θαυμάτων; Τίς γὰρ ἔγνω μητέρα ἄνευ ἀνδρὸς τετοκυῖαν; *O miraculum novum omnium veterum miraculorum! Quis enim novit matrem, quæ sine viro pepererit?* Et: Ποία μήτηρ ἠκούσθη παρθένος; ποία δὲ παρθένος μήτηρ ἐγνωρίσθη; *Quæ mater audita est virgo? quæ verò virgo mater agnita est?* Item: Δέσποινα ἐν μήτρᾳ τὸν νομοδότην, καὶ βασιλέα Χριστὸν συλλαβοῦσα μόνη μητροπάρθενε. *Domina in utero legum datorem, & Regem Christum concipiens, sola mater & virgo.* Et: Ἐκ σοῦ γὰρ ἐσαρκώθη ὁ λυτρωτὴς τοῦ κόσμου, μόνη γὰρ ὑπάρχεις μήτηρ καὶ παρθένος. *Ex te enim carnem assumsit redemtor mundi, sola etenim es mater & virgo.* Omnino ergo Johannes ille scripsit, Χαίροις ἄνασσα μητροπάρθενον κλέος. *Salve regina matrivirginalis gloria.* Ipsa enim sola μητροπάρθενος. Et in editionibus Aldina, Basiliensi, Parisiensi habetur μητροπάρθενον κλέος. Eandem lectionem agnoscit Gregorius Metropolita Corinthi, & Eustathius Thessalonicensis, qui carmina illa exposuerunt. Nec non Marcus Eugenius in Paraphrasi: Χαίροις, ὦ δέσποινα, κλέος καὶ ἄκουσμα μητροπάρθενον.

Μητροπολίτης.

Ut hanc vocem & dignitatem intelligamus, res paulò altiùs repetenda. Quemadmodum ordo politicus in imperio Romano quasdam urbes supra alias evehebat, honorans alias ut capita provinciarum; & alias ut capitales Diœcesium, ad quas provinciæ pertinebant, primumque dignitatis gradum Romæ tribuebat, quæ hanc ipsam ob caussam *caput mundi* vocata. Ita etiam Ecclesia simile quid observavit: plures enim provinciæ pro metropoli Ecclesiastica eam agnoscebant urbem, quæ primum tenebat in politia gradum; & ubi id locum non habebat, ut in Africa, ibi primaria Diœcesis urbs, tanquam caput & Metropolis honorata fuit. Ita Concilium Nicænum I. Can. VI. inter *Metropoles* numerat omnes eas urbes, quibus antiqua consuetudo singularia quædam privilegia tribuebat: *Mediolanum* à Socrate, lib. II. Cap. XXXVI. pag. 206. b. Ἰταλῶν μητρόπολις, à Sozomeno, lib. IV. Cap. IX. pag. 49. a. Ἰταλίας μητρόπολις, *Italiæ metropolis.* Antiochia vocatur à Chrysostomo, Homil. III. ad populum Antiochenum, τῶν πόλεων τῶν ὑπὸ τὴν ἕω κειμένων κεφαλὴ καὶ μήτηρ, *civitatum sub Oriente positarum caput & mater.* Et Homil. XVII. aliquoties vocatur μητρόπολις. A Greg. Nazianzeno, Orat. XX. pag. 325. Οὐχ ἧττον λόγων μητρόπολις, ἢ τῶν πόλεων ὧν ὑπέρκειται, *non minùs literarum atque doctrinæ, quàm urbium quibus præcellit & dominatur, metropolis,* vocatur Cæsarea. Ita autem vocabantur hæ civitates, & aliæ his similes, quia erant quasi matres Diœcesium, & non solùm capita provinciarum. Hinc jam μητροπολῖται sunt *Episcopi Metropolitani,* qui primas tenebant inter reliquos, quorum etiam creandorum jus habebant, sicut ipsi à Patriarcha loci creabantur. Barlaam de Papæ primatu, Cap. VI. Τῆς μὲν γὰρ χειροτονίας τῶν ἐπισκόπων τοὺς ἐν ἑκάστοις μητροπολίτας ἔχειν τὸ κῦρος· τούτους δὲ ὑπὸ τῶν πατριαρχῶν χειροτονεῖσθαι, ὑφ' ὃν ἕκαστος ἀνήγετο θρόνος, οἱ νόμοι ἐθέσπισαν, *Leges sanciverunt, ordinationis quidem Episcoporum jus habere Metropolitas: hos verò à Patriarchis ordinari, quibus eorum thronus seu sedes subest.* Balsamon ad Can. CII. Cod. Eccles. Africanæ, pag. 723. Ὁ μητροπολίτης ἐστὶν ὁ πρωτεύων τῆς ἐπαρχίας. *Metropolita est, qui in provincia primas tenet.* Et ad Can. XXI. ejusd. Cod. pag. 630. Οἱ μητροπολῖται, οἵτινες λέγονται καὶ πρῶτοι τῶν ἐπαρχιῶν. *Metropolitæ, qui etiam vocantur primates provinciarum.* Qui plura de *Metropolitanis* desiderat, videat Bibliothecam Juris Canonici.

Μιαροφαγέω.

Μιαροφαγέω est *pollutos cibos edo, contaminatis cibis vescor.* Apud Greg. Nazianzenum Oratione XXII. quæ est in laudem Maccabæorum, pag. 402. fratres alloquuntur Antiochum: Οὐ μιαροφαγήσομεν, οὐκ ἐνδώσομεν. *Impuris cibis non vescemur, non dabimus manus.* In editione Parisina malè ἐκδώσομεν. Vide Thesaurum Stephani. Eodem verbo utitur Balsamon ad Can. XLVII. Apostol. pag. 257.

Μικρόκοσμος.

Usurpatur de homine, qui est compendium totius universi. Ita autem vocatur vocibus divisis. Gregor. Nyssenus de Anima & Resurrect. tom. III. pag.

pag. 188. Παρὰ τῶν σοφῶν μικρός τις εἶναι κόσμος ὁ ἄνθρωπος λέγεται, ταῦτα περιέχων ἐν ἑαυτῷ τὰ στοιχεῖα, οἷς τὸ πᾶν συμπεπλήρωται. *Homo à sapientibus parvus quidam mundus esse dicitur, qui in sese hæc elementa contineat, ex quibus rerum universitas constat atque completa est.* Ita idem lib. de homine, Cap. V. & Basilius M. Orat. in verba Mosis, πρόσεχε σεαυτῷ. Greg. Nazianzenus Orat. XXXIV. pag. 553. Damascenus lib. II. orthod. fidei, Cap. XII. pag. 119. *Deus hominem creavit* οἷόν τινα κόσμον δεύτερον, ἐν μεγάλῳ μικρὸν, *quasi mundum quendam secundum, in magno parvum.* Isidorus Pelusiota Epist. CCLIX. lib. I. pag. 71. Κόσμος σύντομος ὁ ἄνθρωπός ἐστι, πάντων τῶν τοῦ κόσμου συμπληρωτικῶν μετέχων στοιχείων. *Brevis ac contractus mundus homo est, ut qui omnium elementorum, ex quibus mundus velut omnibus suis numeris absolutus est, particeps sit.*

Μικροψυχέω.

Afferunt quidem hoc verbum Lexica, sed sine autore. Cyrillus Alex. in Cap. IV. Jonæ, pag. 386. de Jona: Μικροψυχεῖ ὡς ἄνθρωπος. *Pusillanimis est ut homo.* Idem, lib. IX. in Joh. ad v. 38. Cap. XIII. pag. 759. de Petro: Σοὶ τὸ μικροψυχῆσαι λίαν, καὶ οὐχ ἑκόντι, συμβήσεται. *Tibi vel nolenti pusillanimitas continget.*

Μίλιον.

Μίλιον, *milliare.* Excerpta ex veteri Lexico Græco-Latino: *Decimus lapis.* Δέκατον μίλιον. Suidas: Μίλιον, μέτρον γῆς. *Milium, mensura terræ.* Oecumenius in Cap. I. Actor. pag. 5. Μίλιον ἓν ἡ τοῦ σαββάτου ὁδὸς, ὥς φησιν Ὠριγένης ἐν τῷ πέμπτῳ Στρωματεῖ, δισχιλίων πηχῶν ὑπῆρχε. *Milium unum iter Sabbati est, ut inquit Origenes lib. V. Stromat. duo millia cubitorum habebat.* Septem continebat stadia. Hesychius: Μίλιον, μέτρον ὁδοῦ σταδίων ἑπτά· οἱ δὲ ζ' ὑποδῶν δ'. Corruptus locus, quem eodem modo exscripsit Varinus, ita videtur restituendus, οἱ δὲ ζ' καὶ ποδῶν δ'. *Milium, mensura viæ stadiorum septem: vel, juxta alios, stadiorum septem, & quatuor pedum.* Suidas ei octo stadia tribuit. Τὰ δέκα μίλια ἔχουσι στάδια π'. *Decem milia,* sive milliaria, *habent octoginta stadia.* Chrysostomus Homil. LXI. in Johannem: Εἰ δὲ ἀπὸ δεκαπέντε σταδίων ἦν ἡ Βηθανία, ὅπερ ἐστὶ μίλια δύο, πῶς τεταρταῖος ὁ Λάζαρος; *Quodsi quindecim stadiis aberat Bethania, quæ duo millia passuum efficiunt, quomodo erat quatriduanus Lazarus?* Vide Gl. Meursii.

Μίνσος.

Μίνσος, vel μίσος, *missus, ferculum.* Legitur hæc vox apud Balsamonem ad Can. XXXI. Concilii in Trullo, pag. 393. Locum produximus in Ἀντιμίνσιος, sub num. III. Concilium Florentinum Sect. VI. Cap. II. pag. 143. Καὶ διεκόμιζον τοὺς μίνσους ἐκ τοῦ δομεστικίου. *Et portabant fercula ex officina Seneschalli coquinaria.* Plura suppeditat Gloss. Cl. Meursii.

Μισάλληλος.

Habent Lexica, sed sine autore. Stephanus de hac voce: Μισάλληλος, *vel potiùs* μισάλληλοι, *mutui osores, mutuo odio se prosequentes.* Reperitur etiam in singulari numero positum. Cyrillus Alexandr. Homil. VII. Paschali, pag. 86. Πρὸς τὴν τῶν ἀτιθάσσων θηρίων ἀγριότητα κατολισθαίνειν, καὶ ἀντὶ τῆς ἀγάπης εἰς μισάλληλον παραθήγεσθαι τρόπον. *Ad intractabilium bestiarum feritatem delabi, ac pro charitate odia invicem exercere.* Τὸ μισάλληλον, pro μισαλληλία, *mutuum odium.*

Μισθός.

Hoc tantùm hîc observamus, quia alibi promissum, *mercedem operibus bonis promissam non esse debitam, sed gratuitam.* Chrysostomus Homil. II. in I. ad Thessal. pag. 171. eleganter docet, Deum promittendo mercedem, benignum imitari patrem, qui promissa mercede filios ad obedientiam alliciat. Aurea sunt ejus verba, ac proinde dignissima, quæ hîc legantur. Μισθὸν ἡμῖν δίδωσιν, ἵνα φιλῶμεν ἀλλήλους. Φίλει γάρ, φησι, καὶ λάβε μισθὸν, ὑπὲρ οὗ μισθὸν ὀφείλομεν πράγματος. Εὖξαι, φησι, καὶ λάβε μισθὸν, ὑπὲρ οὗ μισθὸν ὀφείλομεν. Ὅτι αἰτοῦμεν τὰ ἀγαθά· ὑπὲρ οὗ αἰτεῖς, φησι, λάβε μισθόν. Νήστευσον, καὶ λάβε μισθόν· γενοῦ ἐνάρετος, καὶ λάβε μισθὸν, καίτοι μισθὸν ὀφείλων. Ἀλλ' ὥσπερ οἱ πατέρες, ὅταν ἐναρέτους ποιήσωσι τοὺς παῖδας, τότε καὶ αὐτοῖς μισθὸν διδόασιν. (ὀφειλέται γάρ εἰσιν, ὅτι αὐτοὺς ἐν ἡδονῇ κατέστησαν) οὕτω καὶ ὁ Θεός. Μισθόν, φησι, λάβε, ἂν ἐνάρετος γένῃ. Εὐφραίνεις γὰρ τὸν πατέρα, καὶ τούτου σοὶ ὀφείλω μισθόν. *Nobis dat mercedem, ut alii alios diligamus. Ama enim, inquit, & accipe mercedem, pro qua re mercedem debemus. Ora, inquit & accipe mercedem, pro quo mercedem debemus, quòd bona petimus. Pro eo, quod petis, inquit, accipe mercedem. Jejuna, & accipe mercedem. Virtuti studeas, & accipe mercedem, etiamsi mercedem debeas. Sed sicut parentes, si fecerint ut filii virtuti studeant, tunc etiam illis dant mercedem; sunt enim debitores, quoniam eos hac ratione alacres reddiderunt; ita etiam Deus. Mercedem, inquit, accipe, si virtuti studeas. Nam Patrem lætitiâ afficis, & pro hoc tibi debeo mercedem.* Idem, Homil. II. in Epist. ad Philemonem, pag. 420. Μὴ χάριν ἴσμεν τοῖς οἰκέταις ἡμῶν διακονουμένοις ἡμῖν; Οὐδαμῶς. Ἀλλ' ὁ Θεὸς ἡμῖν οἶδε χάριν οὐκ αὐτῷ διακονουμένοις, ἀλλὰ τὸ ἡμῖν συμφέρον ποιοῦσι. Πλὴν ἀλλὰ μὴ οὕτω διακεώμεθα, ὡς χάριν εἰδότος αὐτοῦ, ἵνα μᾶλλον εἰδῇ, ἀλλ' ὡς ὀφειλὴν ἐκπληροῦντες. Καὶ γὰρ ὄντως ὀφειλὴ τὸ πρᾶγμα, καὶ ὀφειλῆς ἐστι πάντα ἅπερ ἂν πράττωμεν. Εἰ γὰρ ἀργυρίου παῖδας ὠνούμενοι, πάντα ἡμῖν αὐτοὺς ζῆν βουλόμεθα, καὶ ὅσα ἂν ἔχωσιν ἡμῖν ἔχειν, πόσῳ μᾶλλον ὁ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν, ὁ μετὰ ταῦτα τιμίῳ αἵματι ἡμᾶς πριάμενος, τιμὴν κατέβαλεν ὑπὲρ ἡμῶν, ὅσην οὐδεὶς οὐδὲ ὑπὲρ τέκνου καταβαλεῖν ἂν ἀνάσχοιτο, τὸ αἷμα ἐξέχεε τὸ ἑαυτοῦ. Ἂν οὖν μυρίας ἔχοντες ψυχὰς ταύτας πάσας καταθώμεθα, ἆρα τὴν ἴσην ἀποδώσομεν; Οὐδαμῶς. Διατί; Ὅτι αὐτὸς οὐκ ὀφείλων ἡμῖν τοῦτο πεποίηκεν, ἀλλὰ τὸ πᾶν χάριτος γέγονεν, ἡμεῖς δὲ λοιπὸν ὀφείλομεν. *Numquid gratias habemus servis nostris ministrantibus nobis? Nequaquam. At verò Deus nobis gratias habet, non servientibus sibi, sed quod expedit nobis agentibus. Verumtamen ne ita simus affecti, quasi nobis ille gratias habeat, ut magis gratias habeat, sed ut debitum persolventes. Nam revera omnia, & hoc ipsum etiam, debita sunt, quæcunque agimus. Nam si cùm servos pecuniâ emimus, semper illos nobis vivere volumus, & juris nostri esse, quæ habuerint omnia: quantò magis is, qui nos ex nihilo condidit, qui postmodum precioso sanguine nos redemit, tantumque pro nobis precium persolvit, quantum nemo ne pro filio quidem persolveret, sanguinem suum effudit. Si igitur mille haberemus animas, easque pro illo poneremus omnes, putasne nos par pari relaturos esse? Nequaquam. Cur? Quia cùm ille nihil deberet nobis, hoc fecit, sed omnia ex gratia sunt facta: nos autem illi propterea debitores sumus.* Idem Homil. III. in Epist. ad Romanos, pag. 35. Δεῖ πάντα διὰ τὸν Χριστὸν ποιεῖν, οὐ διὰ τὸν μισθόν· καὶ γὰρ καὶ γέενναν, διὰ τοῦτο ἠπείλησε, καὶ βασιλείαν ἐπηγγείλατο, ἵνα φιλῆται παρ' ἡμῶν. *Omnia propter Christum facere oportet, non propter mercedem: etenim & gehennam propterea minatus est, & regnum promisit, ut à nobis diligatur.* Theophylactus in Cap. XI. ad Romanos, pag. 115. Ὁ Θεὸς πάντων τῶν ἀγαθῶν πηγή ἐστι, καὶ ὅσα δίδωσιν, οὐχ ὡς ἀμοιβὴν ὀφείλων δίδωσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν οἰκείαν ἀγαθότητα. *Deus omnium bonorum*

fons

fons est, & quæcunque dat, non quasi retributionem debens dat, sed ob propriam bonitatem. Isidorus Pelusiota Epist. CLXXXIV. lib. II. pag. 212. Μείζων ἔσαι ὁ μισθὸς, τῷ μὴ διὰ μισθὸν ποιοῦντι. *Major ei constituta erit merces, qui non mercedis caussa aliquid boni efficit.* Multa in eandem sententiam leguntur apud Marcum Eremitam in capitibus contra eos, qui putant ex operibus se justificari. Pauca tantùm excerpimus. Οὐκ ἔσι μισθὸς ἔργων ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· ἀλλὰ χάρις δεσπότου, πισοῖς δούλοις ἡτοιμασμένη. *Regnum cœlorum non est merces operum, sed gratia Domini fidelibus servis præparata.* Εἰ Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε κατὰ τὰς γραφὰς, καὶ οὐ ζῶμεν ἑαυτοῖς, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι, δηλονότι δουλεύειν αὐτῷ κεχρεωσήκαμεν. Πῶς οὖν ὀφειλομένην τὴν υἱοθεσίαν λογισόμεθα; *Si Christus pro nobis mortuus est secundum Scripturas, nec nobis ipsis vivimus, sed ei, qui pro nobis mortuus est & resurrexit, utique ei servire debemus. Quomodo igitur filiorum adoptionem nobis deberi putabimus?* Ὅταν ἀκούσῃς τῆς γραφῆς λεγούσης, ὅτι ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, οὐκ ἔργα λέγει γεέννης, ἢ βασιλείας ἀντάξια· ἀλλ' ἔργα τῆς ἑαυτοῦ ἀπισίας ἢ πίστεως ἀποδίδωσιν ἑκάστῳ. *Quando audieris scripturam dicentem, quòd redditurus sit unicuique secundum opera sua, non dicit opera gehenna aut regno digna, verùm unicuique suæ incredulitatis aut fidei opera redditurus est.* Vide ejusdem commatis alia in voce Ἔργον, num. II. 3. In voce Ζωὴ, num. II. 3. sub lit. *c.* & in Κλῆρος, num. II. 2.

Μισθωτός.

Scriptura *impropriè* μισθωτὸν, *mercenarium* pastorem vocat, qui videns lupum venientem fugit, & oves deserit: quique in obeundo munere non Dei gloriam & populi salutem, sed proprium tantùm spectat quæstum. Talem nobis describit Christus Joh. X. 12. 13. Basilius M. Homil. in Martyrem Mamantem, pag. 598. Μισθωτοὺς ποιμένας τότε μὲν πρὸς τοὺς τότε ἀποστρεφόμενος ὁ Κύριος ἔλεγεν (fine dubio legendum, τότε μὲν τοὺς τότε ἀποστρεφομένους) Εἰσὶ δὲ καὶ οἱ νῦν, ὡς οὐκ ὄφελον, οἱ τὴν προσηγορίαν τῶν μισθωτῶν οἰκειούμενοι. Τότε ἀρχιερεῖς ἐκδείκνυντο, καὶ Φαρισαῖοι, καὶ πᾶν ἐκεῖνο τὸ κόμμα τὸ Ἰουδαϊκόν. Ἐκείνους μισθωτοὺς ἔλεγε ποιμένας, τοὺς οὐ διὰ τὸ ἀληθὲς, ἀλλὰ διὰ τὸ αὐτῶν χρειῶδες τὴν τοῦ ποιμαίνειν ἐξουσίαν λαβόντας. Οἱ ἐπὶ προφάσει ματαίᾳ προσευχόμενοι, ἵνα κατεσθίωσι τὸν ἄρτον τῶν χηρῶν καὶ τῶν ὀρφανῶν, οὗτοι μισθωτοὶ οἱ τὴν χρείαν θεραπεύοντες· οἱ τὸ παρὸν διώκοντες, οὐ πρὸς τὸ μέλλον ἀτενίζοντες, μισθωτοὶ, καὶ οὐ ποιμένες εἰσί. *Tunc quidem mercenarios pastores Dominus eos vocavit, qui tunc degeneraverant. Sunt verò & nunc, atque utinam non essent, quibus propriè mercenariorum appellatio convenit. Tunc principes sacerdotum notabantur, & Pharisæi, & omnis illa Judaica secta. Illos dixit mercenarios esse pastores, qui non veritatis, sed quæstûs sui gratiâ pascendi potestatem usurpârant, qui vano prætextu precationibus instabant, ut panem comederent viduarum & orphanorum. Mercenarii sunt, qui proprium compendium curant. Qui præsentia sectantes ad futura non respiciunt, mercenarii sunt, non pastores.* Theophylactus in Cap. X. Joh. pag. 709. *Mercenarii sunt Judæorum principes*, ἀμελοῦντες δηλαδὴ τοῦ λαοῦ, καὶ πρὸς μόνον τὸ, μισθοὺς λαβεῖν ἐξ αὐτοῦ βλέποντες. Οὐ γὰρ ἐζήτουν τοῦ λαοῦ τὴν ὠφέλειαν, ἀλλὰ τὴν ἐκ τοῦ λαοῦ αἰσχροκέρδειαν, *negligentes scilicet populum, & ad solam mercedem respicientes. Non enim quærebant populi utilitatem, sed ex eo turpe lucrum.* Vide etiam Ammonium in Catena in Cap. X. Joh. pag. 266.

Μισοξενία.

Odium peregrinorum, inhospitalitas. In Expositione in Cap. XVI. Lucæ, quæ Tito Bostrensi tribuitur, pag. 817. cur Dives Lazarum viderit in sinu Abrahæ, hæc redditur ratio: Ἐπειδὰν φιλόξενος ἦν ὁ Ἀβραὰμ, ἵν' ὁ ἔλεγχος αὐτοῦ γένηται τῆς μισοξενίας, διὰ τοῦτο αὐτὸν μετ' ἐκείνου ἔβλεπε. *Quia Abraham hospitalis erat, ut illius inhospitalitatem redargueret, propterea eam cum illo vidit.*

Μισοπάτωρ.

Non habent Lexica. *Qui patrem odit.* Cyrillus Alexandrinus lib. X. in Joh. ad v. 21. Cap. XV. pag. 903. Μισοπάτωρ ὁμολογουμένως, ὁ χρῆναι δεῖν ἀτιμάζειν οἰόμενος τὸν υἱὸν, οὐχ ὡς εἰς ἑτέραν δὲ δηλονότι πλημμελήσας φύσιν, ἀλλ' εἰς αὐτὸ τὸ τῆς κατὰ φύσιν θεότητος ἐμπαροινῶν ἀξίωμα. *Ille profectò patris osor est, qui existimans Filium esse ignominiâ afficiendum, non tamen in aliam peccat naturam, sed ipsam naturæ divinæ dignitatem probro afficit.*

Μῖσος. Μισέω.

Hæ voces accipiuntur

I. *Propriè.* Hoc sensu *odium duplex* est,

1. *Justum & laudandum.* Sic *odisse* debemus *peccatores*, eo nomine quòd tales sint, id est, propter peccata seu vitia ipsorum. Psal. CXXXIX. 21. 22. dicit David, *Nonne qui oderunt te Domine oderam, & super inimicos tuos tabescebam?* Τέλειον μῖσος ἐμίσουν αὐτοὺς, *perfecto odio oderam illos.* Theodoretus ad hæc, pag. 949. Τῆς σῆς ἐξήρτημαι ἀγάπης, ὦ δέσποτα. Ταῦτά σοι (non ταῦτά σοι) βούλομαι καὶ φιλεῖν καὶ μισεῖν· διά τοι τοῦτο τοὺς μὲν τῆς σῆς ἀντεχομένους θεραπείας, καὶ φιλῶ καὶ γεραίρω· τοὺς δὲ μισοῦντάς σε, οὐ μόνον μισῶ, ἀλλὰ καὶ ἀνιώμενος ἐπ' αὐτοῖς, καὶ τηκόμενος διατελῶ. Μισῶ μὲν γὰρ ὡς παρανόμους, οἰκτείρω δὲ ὡς ἀνθρώπους· καὶ πενθεῖν μὲν αὐτοὺς διὰ τὴν φυσικὴν συμπάθειαν ἀναγκάζομαι· βδελύττομαι δὲ πάλιν αὐτοὺς διὰ τὴν πολλὴν πονηρίαν. *A tuo amore, Domine pendeo, & eadem, quæ tu, & diligere & odio habere volo. Propterea tuo cultui adhærentes amo, & honoro: odio verò habentes te, non modò odio prosequor, verùm etiam propter eos mœreo, & contabesco. Odi enim ut impios, eorum verò me miseret, ut hominum, & ob naturalem cognationem eos deplorare cogor: detestor autem rursus ipsos ob maximam pravitatem.* Chrysostomus Homil. XXXIII. in I. ad Corinthios, pag. 462. ad quæstionem, *Annon inimicos & Gentiles odisse debeamus*, respondet, Μισεῖν μὲν δεῖ, οὐκ ἐκείνους δὲ, ἀλλὰ τὸ δόγμα, οὐ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὴν πονηρὰν πρᾶξιν, τὴν διεφθαρμένην γνώμην, ὁ μὲν γὰρ ἄνθρωπος ἔργον Θεοῦ, ἡ δὲ πλάνη ἔργον τοῦ διαβόλου· μὴ τοίνυν ἀναμίξῃς τὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ τοῦ διαβόλου. *Odisse quidem oportet, at non illos, verùm dogma: non hominem, sed pravam actionem, corruptam sententiam. Homo namque Dei opus est, error verò opus Diaboli: ne igitur ea, quæ Dei sunt, cum iis confundas, quæ sunt Diaboli.* Gregorius Nyssenus in Epist. ad Eustathiam, tom. III. pag. 656. Μίαν ἔχθραν ἐνομοθέτησεν ἡμῖν ὁ τῆς ζωῆς ἡμῶν νομοθέτης, τὴν πρὸς τὸν ὄφιν λέγω· πρὸς οὐδὲν ἄλλο τὴν τοῦ μισεῖν δύναμιν ἐνεργεῖσθαι προστάξας, εἰ μὴ πρὸς τὴν ἀποστροφὴν τῆς κακίας. *Unum odium lege sua sanxit vitæ nostræ legislator: odium dico cum serpente: neque ullam aliam ad rem exercere vim illam per quam odimus nos jussit, nisi ad aversandum malum.*

2. *Injustum*, seu *vituperandum.* Tale est odium τῶν θεοστυγῶν, de quibus Rom. I. 30. Vide in Θεοστυγής.

II. *Impropriè*, seu *metonymicè.* Ita μισεῖν significat *minùs diligere, minùs curare, postponere, posthabere.* In dilectione & in cultu alicujus dantur certi quidam gradus. Possumus minùs & magis diligere: possumus minùs & magis colere. Quem verò minùs diligimus, aut minùs colimus ac curamus, hunc non

con-

continuò etiam odio prosequimur. Et sunt ista non parùm diversa. . Idem tamen verbum μισεῖν habet & alteram istam significationem. Exemplum est Lucæ XIV. 26. *Si quis venit post me,* καὶ ὐ μισεῖ *patrem suum, &c. non potest meus discipulus esse.* Hîc τὸ μισεῖν non significat, *odio prosequi, aliquem aversari, malè alicui velle*; sed tantummodò *posthabere, minùs diligere, minusq; curare,* ut Matth. VI. 24. de quo loco actum in Δουλεύω, num. III. 4. Est ex animo secum dicere,

Et soror, & mater valeant, chariq; propinqui:
Quicquid & est animæ pars adamata meæ.

P. Chrysologus Serm. V. *Gubernator prudens à littore cùm navem solvit, &c. domûs, patriæ, pignorum curas deponit.* Clemens Alex. lib. III. Stromat. pag. 467. ad præsentem ex Lucâ locum: Οὐ τὸ γένος μισεῖν παρακελεύεται· ἀλλὰ μὴ ἀπάγου, φησὶν, ἀλόγοις ὁρμαῖς, μηδὲ μὴν πολιτικοῖς ἔθεσι. *Non jubet odisse genus: sed ne abducaris, inquit, à ratione alienis appetitionibus: sed neq; cum civilibus moribus conjungaris.* Basilius M. lib. I. de Baptismo, pag. 641. ad eundem locum, dicit μῖσος intelligi, οὐ μελέτην ἐμποιοῦν ἐπιβουλῆς, ἀλλ᾽ ἀρετὴν θεοσεβείας ἐν παρακοῇ τῶν ἀφελκόντων, *odium, non quod insidiandi studium generat, sed pietatis virtutem, ut non obediatur ab illa seducentibus, affert.* Chrysostomus Homil. XXXIV. in Matth. pag. 240. Οὐχ ἁπλῶς μισῆσαι κελεύει, ἐπεὶ τοῦτο σφόδρα παράνομον, ἀλλ᾽ ὅταν βούλησαι πλέον ἐμοῦ φιλεῖσθαι, μίσησον αὐτὸν κατὰ τοῦτο. *Non simpliciter odisse jubet, hoc enim valde impium, sed si voluerit plùs amari quàm ego, ob id ipsum eum odio prosequaris.* Theophylactus in Cap. XIV. Lucæ, pag. 439. Οὐκ ἀπανθρωπίαν διδάσκει ὁ φιλάνθρωπος, οὐδὲ διαχειρίζεσθαι ἑαυτοὺς νουθετεῖ, ἀλλὰ τόν γε γνήσιον αὐτοῦ μαθητὴν βούλεται τότε μισεῖν τοὺς κατὰ γένος οἰκείους, ὅτε πρὸς θεοσέβειαν αὐτῷ ἐμποδίζοιεν, καὶ διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς σχέσιν κωλύοιτο αὐτὸς τὸ καλὸν μετιέναι. *Non inhumanitatem & crudelitatem docet misericors, neque sibi ipsi manum inferre monet, sed proprium suum discipulum vult tunc odio habere cognatos suos, quando ad pietatem ei obstaculo sunt, & propter necessitudinem à bonis operibus prohibetur.* Vide ibidem plura. Μισεῖν autem in illo Lucæ loco significare *posthabere, minùs diligere, minusq; curare,* optimè intelligitur ex Matth. X. 37. ubi eadem sententia proponitur. Verba sic habent: Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος. *Qui diligit patrem, aut matrem super me,* id est, plùs quàm me, *non est me dignus.* Secundum priora, μισητέον ἐστὶ τὸν πατέρα, hoc est, ut posteriora explicant, οὐ φιλητέον τὸν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ Χριστὸν, sive, quod idem est, τὸν πατέρα ἢ μητέρα ἧττον φιλητέον Χριστοῦ. Plura suppeditat Cl. Vorstius Philologiæ sacræ Cap. V.

Μιτάτον.

Μιτάτον seu *metatum* vocant hospitium, quod militibus præbetur à provincialibus. Sexta Synod. Constant. act. XI. ἐν ἑνὶ μιτάτῳ, vetus interpres, *in uno mitato.* Synodus Nicæna II. ex Sermone quodam S. Athanasii, act. IV. ἐπεζήτησε μιτάτον μεῖζον. Anastasius vertit,. *mansionem majorem.* In Collect. Constitut. Eccles. ex lib. I. Cod. tit. III. Sect. I. Οἱ κληρικοὶ καὶ τὰ ἀνδράποδα αὐτῶν οὐχ ὑπόκεινται καιναῖς εἰσφοραῖς, ἢ μιτάτοις. *Clerici, & eorum mancipia, novis collationibus, aut metatis subjecti non sunt.* Vide Gl. Meursii. Μιτάτωρ, *metator* est, qui præcedens locum eligit castris, item qui diversoriorum & hospitiorum designat loca. Suidas: Μιτάτωρ, ὁ προαποστελλόμενος ἄγγελος. πρὸς τοῦ ἄρχοντος. *Metator: nuncius, qui à Principe præmittitur,* ut castra, vel alia loca metetur. Vide Brissonium de verb. significat. lib. XI. in *Metatores.*

Μιταλώριον.

Vide suprà Μεταλώριον.

Μνῆμαι.

Μνῆμαι sunt *memoriæ, exequiæ.* Basilic. Eclog. IV. Ἀλλὰ μηδὲ προφάσει τῶν περὶ τὴν ὁσίαν τραττομένων, ἃς δὴ μνήμας καλοῦσιν. *Anniversarios* etiam *sanctorum dies,* ad colendam eorum memoriam institutos, ita vocabant. Codinus: Κατὰ τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου Δημητρίου. Et, κατὰ τὴν τοῦ μεγάλου Χρυσοστόμου μνήμην. Optatus contra Parmenianum, lib. II. *Reatum putas memoriis Apostolorum & sanctorum omnium communicâsse.* Can. LI. Laodic. Ὅτι οὐ δεῖ ἐν Τεσσαρακοστῇ μαρτύρων γενέθλια ἐπιτελεῖν, ἀλλὰ τῶν ἁγίων μαρτύρων μνήμας ποιεῖν ἐν τοῖς σαββάτοις καὶ ἐν ταῖς κυριακαῖς. *Quòd non oportet in Quadragesima martyrum natalitia celebrare, sed sanctorum martyrum commemorationes facere in sabbatis & Dominicis.* Aristinus in hoc Canone, ut & Symeon Logotheta, habet μνείας μαρτύρων τελεῖν, *memorias martyrum celebrare.* Legebantur in his passiones Martyrum, idque ex decreto Synodi Carthaginensis. Ejus Canon XLVI. hic est: Ἐξέστω ἔτι μὴν ἀναγινώσκεσθαι τὰ πάθη τῶν μαρτύρων, ἡνίκα αἱ ἐτήσιαι αὐτῶν ἡμέραι ἐπιτελοῦνται. *Liceat etiam legi passiones martyrum, cùm anniversarii dies eorum celebrantur.* Ad hunc Canonem Zonaras: Ἐν κδ΄ κανόνι ἡ σύνοδος αὕτη ἀπηριθμήσατο, τίνα δεῖ ἀναγινώσκεσθαι ἐν ἐκκλησίᾳ βιβλία τῆς παλαιᾶς γραφῆς, καὶ τῆς νέας· τὰ δ᾽ ἐκτὸς τῶν ἀπηριθμημένων ἐκώλυσεν ἀναγινώσκεσθαι. Νῦν δὲ τοῖς ἀναγνωστέοις προστίθησι καὶ τὰ ὑπομνήματα τῶν μαρτυρικῶν παθημάτων ἐν ταῖς ἐτησίοις μνήμαις αὐτῶν ἀναγινώσκεσθαι ὀφείλοντα. *Canone XXIV. hæc Synodus enumeravit, quinam libri veteris & novæ Scripturæ in Ecclesia legi debeant: præter enumeratos autem alios legi prohibuit. Nunc verò legendis etiam addit monumenta passionum Martyrum, quæ in anniversariis eorum memoriis legi debeant.* Lud. Dela cerda, Adversar. sacr. Cap. LXXXVII. num. 18. tradit, *Memorias Martyrum,* esse *Ecclesias Martyrum,* & adducit Augustinum de Civit. Dei lib. XXII. Cap. X. de Gentilibus ita loquentem: *Denique illi talibus diis suis, & templa ædificaverunt, & statuerunt aras, & sacerdotes instituerunt, & sacrificia. fecerunt. Nos autem Martyribus nostris non templa sicut diis, sed* memorias *sicut hominibus mortuis, quorum apud Deum vivunt spiritus, fabricamus.* In libro de Romanis Pontificibus de Anacleto Papa hæc leguntur: *Hic* memoriam *beati Petri construxit & composuit, dum Presbyter factus fuisset à beato Petro, seu alia loca, ubi Episcopi reconderentur sepulturæ.*

Μνημόσυνον.

Quemadmodum μνῆμαι interdum *exequias,* notant, ita enim μνημόσυνον. In historiâ Concilii Florentini, Sect. XI. Cap. IV. pag. 318. Μετὰ ταῦτα ἐπετέθη τῷ βασιλεῖ ὁ μέγας πρωτοσυγκελλος, ἵνα ποιήσῃ μνημόσυνον τῷ πατριάρχῃ. *Posthac Primicerius ab Imperatore impetravit, ut commemorationem defuncto Patriarchæ funebrem, & exequias juberet parentari.* Pag. 319. Καὶ ἐποίησε μνημόσυνον. *Exequias fecit.*

Μοιχεία.

I. Μοιχεία, *adulterium propriè* est violatio matrimonii. Gregorius Nyssenus Epist. Canon. tom. II. pag. 118. μοιχείαν dicit esse ἐπιβουλήν τε καὶ ἀδικίαν τοῦ ἀλλοτρίου, *insidias & injuriam, quæ alteri affertur.* Ad hæc verba Balsamon, pag. 1048. Μοιχεία, ἡ πρὸς γυναῖκα ἀνδρὶ συνοικοῦσαν εἴσελευσις. *Adulterium est introitus*

ad

ad mulierem viro junctam. Idem ad responsa Canonica Timothei Alex. pag. 1066. Μοιχεία ἐςὶ, τὸ ἔτι συνιςαμένε τε γάμε ἑτέραν ἀγαγέσθαι τ ἄνδρα εἰς συμβίωσιν. *Adulterium est, quando vir, durante adhuc matrimonio, aliam ducit ad contubernium seu vitæ consuetudinem.* Chrysostomus Homil. περὶ τε μὴ ἀπογινώσκειν τινὰς ἑαυτῶν, tom. VIII. pag. 79. Μοιχεία ἐςὶ, τὸ τ προτέραν γυναῖκα ἀφεῖναι. *Adulterium est, priorem deserere uxorem.* Apud Athanasium quæst. XCIV. ad Antiochum, tom. II. pag. 368. Μοιχεῖαί εἰσι δύο. Καὶ γὰρ γυνὴ ἡ ὕπανδρ☉, ὅπε κἂν πορνεύσῃ, μοιχεία. Καὶ πάλιν, ὁ ἀνὴρ ὁ ἔχων γυναῖκα, ὅπε κἂν πορνεύσῃ, μοιχεία ἐςὶ τ ἰδίας γυναικός. *Duæ adulterii species sunt. Mulier enim viro subjecta siquando scortetur, adulterium est. Et rursus, si vir uxorem habens scortetur, est adulterium adversus propriam uxorem.* His verbis Athanasius docet, μοιχείαν etiam illud esse, quando uxor maritum habens, rem habet cum cœlibe: & quando maritus, qui uxorem habet, rem habet cum alia, quæ etiam extra conjugium vivit. Hoc ipsum clare docet Chrysostomus Homil. V. in I. ad Thessal. pag. 187. Οὐ τοῦτο μόνον ἐςὶ μοιχεία, ὅταν ἀνδρὶ σὺνεζευγμένην διαφθείρωμεν γυναῖκα, ἀλλὰ κἂν ἀφετὴν καὶ λελυμένην, αὐτὸς δεδεμέν☉ γυναικὶ, μοιχεία τὸ πρᾶγμά ἐςι. *Non hoc tantum adulterium est, quando viro conjunctam corrumpimus mulierem, sed etsi liberam & solutam ipsi alligati uxori, ea res adulterium est.* Vide ibid. plura.

II. Μοιχεία *improprie* sumitur, idque

1. *synecdochicè*, & notat inordinatam cupiditatem, quæ vocatur *adulterium internum*, cùm quis mulierem, sive nuptam, sive innuptam libidinosè aspicit, concupiscens eam. Chrysostomus Homil. LXXXVIII. tom. VI. Μοιχεία ἐςὶν, ε συμπλοκὴ μόνον, εδὲ ὁμιλία σώματ☉, ἀλλὰ καὶ ὄψις ἀκόλας☉. *Adulterium est, non tantùm coitus venereus, vel commixtio corporalis, sed etiam impudicus & libidinosus aspectus.* Testatur hoc ipse Salvator Matth. V. 28. Πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτε. *Omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo.* Βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς. Per oculos enim cor concipit cupidinem. Τὸ ἐπιθυμητικὸν διὰ τ ὀφθαλμῶν εἰσάγεται. *Libido per oculos introducitur*, inquit Philostorgius in vita Apollonii. Seneca: *Huic oculi adulterium monstrant, huic incestum, &c.* Clemens Alex. Pædag. lib. III. Cap. XI. pag. 251. Κλαδαραὶ ὄψεις, καὶ τὸ ἐνιλλώπτειν, ὃ διὰ τ ὀφθαλμῶν βλεφαρίζειν ἐςὶν, εδὲν ἀλλ' ἢ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν μοιχεύειν ἐςὶν, ἀκροβολιζομένης τ ἐπιθυμίας δι' αὐτῶν· πρὸ γὰρ τε παντὸς σώματ☉, διαφθείρονται οἱ ὀφθαλμοί. *Lascivi aspectus, & versatilibus ac tanquam conniventibus oculis intueri, nihil est aliud, quàm oculis mœchari, cùm per eos cupiditas ineat primæ pugnæ prœludia. Ante totum enim corpus corrumpuntur oculi.* Βλέπειν πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, ut Cl. Pricæus observat, est quod *hiantibus videre oculis*, Plautus in Mercatore vocat; *oculos libidinosè impingere*, Tertullianus; *adjicere oculos*, Apulejus, *deponere putres oculos*, Horatius. Sirach. IX. 8. καταμανθάνειν, κάλλ☉ ἀλλότριον. Sequitur in dicto Christi, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτήν. Nempe ἁμαρτία, Jacobi I. 15. ex ipsa ἐπιθυμίας συλλήψει τίκτεται. Salvianus lib. VI. *Ipsa rei turpis cupiditas pro actione damnatur.* Ibidem: *Hoc ipso quòd quis rem obscœnam cupit, dum ad immunda properat, immundus est.* Basilius M. de legendis Gentilium libris, tom. I. pag. 577. Ὁ ἐμβλέψας πρὸς ἡδονὴν γυναικὶ, κἂν μὴ τῷ ἔργῳ τ μοιχείαν ἐπιτελέσῃ, ἀλλὰ τῷ γε τ ἐπιθυμίαν τῇ ψυχῇ παραδέξασθαι, εκ ἀφίεται τε ἐγκλήματ☉. *Qui mulierem ob lasciviam aspexerit, etsi adulterium opere non compleverit, ob id tamen quòd concupiscentiam animo conceperit, à culpa vacuus non est.* Justinus M. in Epist. ad Serenum, pag. 514. Ἔςι δὲ καὶ ἡ πλησίον γυνὴ, σὰρξ ἐν ἡμῖν, ἐφ' ἣν ε χρεμετιςέον. Χρεμετίζει δὲ καὶ ὁ μηδέπω πεποιηκὼς τὴν ἐπιθυμίαν, ἀναθυμιωμένης αὐτῷ τ ὀρέξεως· κἂν μὴ λαμβάνῃ τὸ τέλ☉. *Est verò etiam proxima mulier, caro in nobis, ad quam non hinniendum. Adhinnit verò etiam, qui animi sui libidinem non explevit, concupiscentiâ tantummodo ejus appetitionem exhalante, quamvis ea finem suum non capiat.* Clemens Alex. in Protreptico, pag. 68. Οὐκ ἐπιθυμήσεις· ἐπιθυμίᾳ γὰρ μόνῃ μεμοίχευκας. *Non concupisces: solâ enim concupiscentiâ admisisti adulterium.* Ambrosius lib. I. de Officiis: *Adulterium non solùm facti colluvione, sed & aspectûs attentione committitur.*

2. *Metaphoricè* μοιχεία est, relicta veritate ad errores declinare, & idololatriam amplecti. Clemens Alex. lib. VI. Strom. pag. 687. Μοιχεία ἐςὶν, ἐάν τις καταλιπὼν τὴν ἐκκλησιαςικὴν καὶ ἀληθῆ γνῶσιν, καὶ τ περὶ Θεε διάληψιν, ἐπὶ τ μὴ προσήκεσαν ἔρχηται ψευδῆ δόξαν, ἤτοι θεοποιῶν τι τ γεννητῶν, ἢ καὶ ἀνειδωλοποιῶν τι τ μὴ ὄντων, εἰς ὑπέρβασιν, μᾶλλον δὲ ἔκβασιν γνώσεως. *Adulterium est, si quis relicta ecclesiastica & recta cognitione, & de Deo persuasione accedat ad falsam, quæ non convenit, opinionem, aut in deos referens aliquid ex iis, quæ sunt create, & alicujus ex iis quæ non sunt, simulachrum constituens aliquod, ad transiliendum cognitionem, vel potiùs ab ea desiliendum.* De hoc spirituali adulterio & scortatione frequenter loquuntur Prophetæ. Vide in Πορνεία.

Μοναρχία.

Suidas: Μοναρχία, μονοκρατορία. *Monarchia, unius imperium, unius principatus.* Frequenter notat *unius Dei numen.* Illustrem locum produximus in voce Ἕλλην, num. IV. Ita etiam sumitur apud Philonem, qui τ μοναρχίαν τῇ πολυαρχίᾳ, *unius Dei numen, deorum multitudini opponit.* l. de Charitate: Πάντας ἔν, ὅσοι τ κτίςην καὶ πατέρα τε παντὸς, εἰ καὶ μὴ ἐξ ἀρχῆς σέβειν ἠξίωσαν, ἀλλ' ὕςερον μοναρχίαν ἀντὶ πολυαρχίας σέβειν ἀσπασάμενοι, φιλτάτες καὶ συγγενεςάτες ὑποληπτέον, τὸ μέγιςον εἰς φιλανθρωπίαν καὶ οἰκειότατον παρασχομένες θεοφιλὲς ἦθ☉. *Itaque omnes, quotquot conditorem parentemque universitatis vel seriùs agnoscunt, malentes unum quàm plures deos colere, habendi sunt pro amicissimis & cognatione proximis, cùm nihil æquè ac communis pietas conciliet mutuam benevolentiam.* Eadem opponit Eusebius præparat. lib. I. pag. 8. Θείας καὶ ἀποῤῥήτε δυνάμεως ἦν, τὸ ἅμα τῷ αὐτε λόγῳ, καὶ σὺν τῇ περὶ μοναρχίας ἑνὸς τε ἐπὶ πάντων Θεε προβεβλημένῃ τῇ διδασκαλίᾳ αὐτε, ὁμε καὶ τῆς πολυπλανες καὶ δαιμονικῆς ἐνεργείας, ὁμε καὶ τ τ ἐθνῶν πολυαρχίας ἐλεύθερον καταςῆσαι τὸ τ ἀνθρώπων γέν☉. *Divinæ & ineffabilis potentiæ erat, quòd Christus verbo suo, & doctrinâ de uno Numine* unius *universorum Dei propositâ, simul ab erronea & diabolica efficacia, & à pagana deorum multitudine genus hominum liberavit.* Ita etiam loquitur Nicephorus Constantinop. in Actis Ephesinis, pag. 308. Εἷς Θεὸς παρ' ἡμῖν προσκυνεῖται· τριαδικῶς μὲν κατὰ τ ὑπόςασιν, μοναδικῶς δὲ κατὰ τὴν ἐσίαν· καὶ μοναρχία παρ' ἡμῖν τὸ τιμώμενον, ε πολυαρχία. *Unus Deus apud nos adoratur: tres quidem personæ secundum hypostasin, unus verò Deus secundum essentiam: & unus apud nos honoratur Deus, non plures dii.* Apud Athanasium quæst. I. ad Antiochum, tom. II. pag. 331. μοναρχία opponitur τῇ πολυθεΐα. Εἰ ἕνα προσκυνεμεν Θεὸν, εὔδηλον ὡς εἰς μοναρχίαν πιςεύοντες, Ἰεδαΐζομεν· εἰ δὲ τρεῖς θεὲς, πρόδηλον ὅτι ἑλληνίζομεν, πολυθεΐαν εἰσάγοντες, καὶ εχ ἕνα μόνον Θεὸν εὐσεβῶς προσκυνεντες. *Si unum adoramus Deum, manifestum est, nos unum Deum credentes, Judæos imitari: si verò tres deos adoramus, certum est nos Gentiles imitari, deorumque multitudinem introducere, non verò unum tantùm Deum piè adorare.* Basilius M. de Spiritu sancto

Cap. XVIII. pag. 188. docet, πῶς ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῶν τριῶν ὑποστάσεων τὸ εὐσεβὲς τῆς μοναρχίας δόγμα διατηροῦμεν, *quomodo in confessione trium personarum pium monarchiæ, seu de uno Deo dogma servemus.* In ipso capite, pag. ead. dicit: Θεὸν καὶ ἐκ Θεοῦ προσκυνοῦντες, καὶ τὸ ἰδιάτον τῶν ὑποστάσεων ὁμολογοῦμεν, καὶ μένομεν ἐπὶ τῆς μοναρχίας, εἰς πλῆθος ὑπεσχισμένον τὴν θεολογίαν μὴ σκεδαννύντες. *Deum enim ex Deo adorantes, & proprietatem profitemur personarum, & manemus in fide de uno Deo, non dividentes divinæ naturæ rationem in multitudinem subdivisam.*

Μονάς.

Vide in Μονότης.

Μοναστήριον.

Μοναστήριον, *Monasterium*, est locus, ubi οἱ μονάζοντες, *homines solitarii* degunt: quod à recentioribus etiam *claustrum* appellatur, quod eo claudantur, qui solitariam degunt vitam. Philo de Monachis Ægypti, Ἐν ἑκάστῃ δὲ οἰκίᾳ ἐστὶν οἴκημα ἱερὸν, ὃ καλεῖται σεμνεῖον καὶ μοναστήριον, ἐν ᾧ μονούμενα τὰ τοῦ βίου σεμνοῦ μυστήρια τελοῦνται. *In qualibet autem domo est, ædicula sacra, quæ vocatur semneum & monasterium, in quo solitariæ vitæ honestæ mysteria peragunt.* Socrates hist. Eccles. lib. IV. Cap. XXIII. pag. 235. a. narrat, in Ægypto multa fuisse μοναστήρια, quæ etiam ἀσκητήρια appellat, eaque exemplo Ammun Ægyptii, monasticam vitam amplectentis, brevi multiplicata fuisse, & in magnum excrevisse numerum. Idem refert Nicephorus Callisti, lib. VIII. hist. Eccles. Cap. XLI. pag. 625. *Monasteriorum* etiam meminit Can. VI. Chalced. Canon XXC. Cod. Africani. Sunt autem duplicia μοναστήρια, vel ἀνδρεῖα seu ἀνδρῷα, *monasteria virorum*, vel γυναικεῖα, *mulierum*. Can. XVIII. Concilii Nicæni II. decernit, ὅτι οὐ δεῖ γυναῖκας ἐνδιαιτᾶσθαι ἐν ἐπισκοπείοις, ἢ ἐν ἀνδρείοις μοναστηρίοις, *non oportere mulieres inhabitare domos Episcopales, vel monasteria virorum.* Balsamon ad Can. XLI. Concilii in Trullo, pag. 411. γυναικεῖα μοναστήρια καὶ ἀνδρῷα. *Virorum monasterium* etiam vocatur ἀνδρικὸν μοναστήριον ab eodem ad Can. XLVII. Trullanum, pag. 417. Sunt etiam κοινοβιακὰ & κελλιωτικὰ μοναστήρια: illa sunt, in quibus monachi unâ habitant: hæc, in quibus separatas habent cellulas. Can. XX. Concilii Nicæni II. mentionem facit διπλῶν μοναστηρίων, *duplicium monasteriorum*, & decernit διπλοῦν μοναστήριον non esse faciendum. Quid *duplex Monasterium* sit quæritur. Respondet Balsamon ad hunc Canonem, pag. 546. Διπλᾶ μοναστήρια εἶπόν τινες λέγεσθαι, οὐ τὰ ἔχοντα ἐν ταυτῷ καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας, ἀλλὰ τὰ πλησίον καὶ ἡνωμένως κτισθέντα, καὶ λογιζόμενα ἐν ὡσανεὶ διὰ τὴν πολλὴν ἑνότητα. Ἀπὸ δὲ τοῦ κανόνος ἀναφαίνεται, μὴ λέγεσθαι διὰ τοῦτο διπλᾶ μοναστήρια, ἀλλ' ὅτι ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ μοναστηρίῳ κατῴκουν ποτέ, ὡς ἔοικεν, ἄνδρες καὶ γυναῖκες. *Quidam dixerunt* duplicia monasteria *vocari, non ea, quæ in eodem loco continent viros & mulieres, sed quæ propè sunt & conjuncta, quæque propter viciniam unum quasi esse putantur. Ex hoc autem Canone patet, non propterea duplicia dici monasteria, sed quòd in uno eodemque monasterio olim, ut videtur, habitabant viri & mulieres.*

Μονάστρια.

Μονάστρια, *monacha*, solitariæ vitæ dedita. Canon XX. Conc. Nicæni II. Μὴ διαιτάσθωσαν ἐν ἑνὶ μοναστηρίῳ μοναχοὶ καὶ μονάστριαι. *In uno monasterio ne versentur monachi & monachæ.* Item: Μὴ ἐχέτω μοναχὸς παῤῥησίαν πρὸς μονάστριαν, ἢ μονάστρια πρὸς μοναχὸν ἰδίᾳ προσομιλεῖν. *Ne habeat monachus licentiam cum monacha, vel monacha cum monacho privatim colloquendi.* Constitut. Eccles. Collect. lib. III. ex Novellis: Μονάστρια μὴ ἀφελκέσθω τοῦ μοναστηρίου. *Monastria ne abstrahitor à monasterio.* Ex lib. I. Cod. tit. III. Μὴ συνδιαγέτωσαν ἀλλήλοις μοναχοὶ καὶ μονάστριαι. *Non cohabitent unâ monachi & monastriæ.*

Μοναχός.

Veteres Glossæ: Μοναχὸς, *solitarius, singularis, Monachus.* S. Maximus Cent. II. de Charitate, Cap. LIV. Μοναχός ἐστιν, ὁ τῶν ὑλικῶν πραγμάτων τὸν νοῦν ἀποχωρίσας, καὶ διὰ ἐγκρατείας καὶ ἀγάπης, καὶ ψαλμῳδίας, καὶ προσευχῆς προσκαρτερῶν τῷ Θεῷ. *Monachus est, qui mentem suam à rerum terrenarum amore segregatam habet, atque per temperantiam, & charitatem, & psalmodiam, precationemque à Deo assiduè pendet.* Tempore Apostoli Pauli nulli erant. Chrysostomus Homil. XXV. in Epist. ad Hebræos: Οὐδὲ γὰρ ἴχνος τότε μονάζοντος ἦν, ἀλλὰ πάντα πρὸς κοσμικοὺς διελέγετο ὁ μακάριος οὗτος. *Neque enim vel vestigium Monachi tunc erat, sed omnia ad mundanos beatus ille tunc differebat,* nempe I. Corinth. V. 11. *De Monachorum origine* agit Sozomenus hist. Eccles. lib. I. Cap. XII. pag. 15. & dicit, *alios Eliam* facere autorem vitæ monasticæ, & *Johannem Baptistam*: *alios Judæorum optimos*: *alios* verò dicere, & verissimè quidem, αἰτίαν ταύτῃ τῇ φιλοσοφίᾳ παρασχεῖν τοὺς κατὰ καιρὸν τῇ θρησκείᾳ συμβάντας διωγμοὺς, *huic vitæ rationi occasionem & ansam præbuisse variis temporibus excitatas persecutiones.* Addit, Ἐπεὶ γὰρ φεύγοντες ἐν ὄρεσι καὶ ἐρημίαις καὶ νάπαις τὰς διατριβὰς ἐποιοῦντο ἐθάδες τοῦ βίου τούτου ἐγένοντο. *Cùm enim fugerent, & in montibus, solitudinibus atque sylvis vitam degebant, atque huic vivendi rationi assuescebant.* Id ipsum confirmat Nicephorus Callisti, hist. Eccles. lib. VIII. sub finem Cap. XXXIX. tom. I. pag. 621. ubi de monachorum origine ita scribit: Εἰσὶ δὲ οἵ φασι καὶ τοὺς κατὰ καιρὸν διωγμοὺς ταύτην σχεδιάσαι πρώτους τὴν ἀγωγήν. Τῆς γὰρ θρησκείας ἐκπεπολεμωμένης, φεύγοντες, ἐν ὄρεσιν ἀγρίοις καὶ νάπαις τισὶ διητῶντο· οἷς μὴ ἁλῶναι ταῖς πλάναις διὰ σπουδῆς ἐποιοῦντο. Ἐθάδες δὲ τοῦ βίου γενόμενοι, κατὰ μικρὸν ἀποπληρῶσαι τῇ διαίτῃ τὸν βίον εἰς μέγα τ' ἐπιδοῦναι, πολλῶν κατὰ ζῆλον ὑποδυομένων τὴν πολιτείαν. *Sunt verò qui dicunt, persecutionum tempora huic instituto derepentè primùm caussam præbuisse. Cùm enim à tyrannis religio exagitaretur, qui sibi fugâ consulebant, & in montibus incultis & in saltibus quibusdam versabantur: in quibus ne deprehensi caperentur, de industria errabundi sedes mutabant. Et cùm ei vitæ assuevissent, paulatim deinceps institutum illud ad mortem usque producebant: & ad magna incrementa, multis per æmulationem conversationem talem & vitam subeuntibus, transmittebant.* Pro ταῖς πλάναις, legendum existimo τὰς πλάνας. Monachorum & Monasteriorum tempore Chrysostomi descriptionem, vitam, actiones, &c. habere licet ex Chrysostomi Homil. XIV. in I. ad Timotheum, pag. 307, 308. &c. Vide etiam Sozomenum hist. Eccles. lib. I. Cap. XII. lib. III. Cap. XIV. & Evagrium lib. I. Cap. XXI. De ritibus instituendi Monachos agit Euchologium pag. 158. & seqq. Eorum *habitus* erat duplex: primus, τὸ μικρὸν σχῆμα dicebatur, sive τοῦ μανδίου: alter, τὸ μέγα, & ἀγγελικόν. Patet ex dicto Euchologio, loco eodem, ubi utriusque ἀκολουθία traditur. Meminit τοῦ μεγάλου Phranzes lib. III. Cap. XXX. *In tam gravem morbum, quod non putâram, incidi, ut perfectè monachus* μεγάλου σχήματος *factus sim.* Ex hoc ordine qui erant, μεγαλόσχημοι appellabantur. Arsenius in Synopsi Canonum, Can. CVI. Οὐ δεῖ ἀποκείρεσθαι μοναχὸν τέλειον, τουτέστι μεγαλόσχημον, εἴσω τριετίας, χωρὶς μεγάλης προσπεσούσης νόσου, θάνατον ἀπειλούσης. *Non oportet perfectum monachum, hoc est, magnum habitum gerentem, attonderi intra triennium, nisi gravis morbus, qui mortem minetur,*

tur, inciderit. Ib. Can. CVIII. Εἰ δὲ τέλειός ἐστι μεγαλόσχημος, ἐν δέκα πέντε ἔτεσιν ἐπιτιμᾶται. *Si autem perfectus sit monachus magnum habitum gerens, quindecim annis punitur.* Qui verò ex ordine τοῦ μικροῦ σχήματος erant, vocabantur μικρόσχημοι. Nicetas Metropolitanus Heracleæ in responsis: Εἰ δεῖ τὸν ἀποστολικὸν μοναχὸν ἀποκείρειν ἕτερον, καὶ ποιεῖν μεγαλόσχημον; *Num oportet alium tondere Apostolicum monachum, & facere magnum habitum gerentem?* Resp. Ὃ μὴ ἔχει τις, οὐ δύναται ἑτέρῳ δοῦναι, ὁ μικρόσχημος ὤν, πῶς ἂν δῷ τινι μέγα σχῆμα; *Quod quis non habet, non potest alii dare. Qui parvum gerit habitum, quomodo alicui magnum conferret habitum?* Johannes Jejunator in libro pœnitentiali meminit etiam μικροσχήμου καὶ μεγαλοσχήμου μοναστρίας, *monachæ parvum & magnum habitum gerentis.* Consule etiam Gl. Meursii in Μοναχὸς, & confer voces Ἀναχωρητὴς & Ἐρημίτης. Vide etiam Suidam.

Μονή.

Μονὴ est *monasterium.* Aliquot loca produximus in vocibus Ἡγούμενος & Καθηγούμενος, ubi vide.

Μονογαμέω.

Non habent Lexica. Vide in Πολυγαμέω.

Μονογαμία. Μονόγαμος.

Μονόγαμος, qui *unicas nuptias contraxit, unicam habens uxorem.* Origenes lib. III. contra Celsum, pag. 141. Paulus I. Timoth. III. 2. Μονόγαμον μᾶλλον διγάμου αἱρεῖται εἰς ἐπισκοπήν. *Unius uxoris maritum iteranti matrimonium præfert in Episcoporum delectu.* Vide in Δίγαμος. Μονογαμία est, cùm quis vel eodem tempore una contentus vivit uxore, vel, priori mortua, non ducit aliam. Epiphanius in doctrina compend. de Fide, pag. 465. de Diaconissis loquens, utraque voce utitur: Καὶ αὗται δὲ μονόγαμοι ἐγκρατευσάμεναι, ἢ χηρεύσασαι ἀπὸ μονογαμίας. *Et illæ quidem unius viri uxores, quæ se continent, vel in viduatu vivunt, postquam in uno vixerunt conjugio.* Vide in Διακόνισσα, num. II. Talis μονογαμία, quá viduæ à secundis abstinebant nuptiis, ut commodiùs precationi & jejuniis vacarent, olim erat usitatissima. Id refert Ambrosius in Cap. V. Epist. I. ad Timoth. Patet idem exemplis *Marcellæ*, de qua Hieronymus in Epitaphio ejus; *Julianæ & Socrus ejus*, de quibus Augustinus, sive Autor libri de bono viduitatis, Cap. XIX. *Publiæ* de qua Theodoretus hist. Eccles. lib. III. Cap. XIV. pag. 652. quæ τοῦ γάμου τὸν ζυγὸν πρὸς ὀλίγον δεξαμένη καιρὸν, *cùm modico tempore matrimonii jugo adstricta fuisset*, peperit Johannem, postea Presbyterorum Antiochiæ principem. Hinc fœminæ, quæ non iterabant conjugium, commendabantur, ut mater Augustini, apud Augustinum lib. IX. Confess. Cap. IX. Apud Ethnicos etiam fœminæ quædam; ut loquitur Tertullianus de exhortat. ad Castitat. *ob univiratus obstinationem, famam consecutæ sunt.* Vide Cl. Ravanellum in voce *Nuptiæ.* Hanc etiam μονογαμίαν commendant Patres. Vide in Δίγαμος n. II. 2. διγαμίαν tamen, contra Hæreticos, defendebant. Vide in eadem voce, num. II. 3. Epiphanius hæresi XLVIII. pag. 178. dicit Christum τὴν μονογαμίαν τιμᾶν, *univiratum honorare, &* τοὺς ἀπὸ μονογαμίας ἐγκρατευομένους, *eos, qui post primum conjugium se continent.* Addit verò, Εἰ δέ τις κατὰ ἀσθένειαν ἐπιδεηθείη μετὰ τὴν τελευτὴν τῆς ἰδίας γαμετῆς, συναφθῆναι δευτέρῳ γάμῳ, οὐκ ἀπαγορεύει τοῦτο ὁ κανὼν τῆς ἀληθείας, τουτέστι, τὸν μὴ ὄντα ἱερέα. *Si verò quis ob infirmitatem necesse habeat, post mortem propriæ uxoris, secundis jungi nuptiis, hoc non prohibet canon veritatis, siquidem non sit sacerdos.*

Μονογενής.

I. *Explicatio nominis.* Veteres Glossæ: Μονογενὴς, *unicus, singularis.* Aliæ: *Unicus & unigena,* μονογενής. Vetus Lexicon: *Unicus,* μονογενής. Onomasticon vetus: *Unigenitus,* μονογενής. Severianus: Μονογενής ἐστιν ὁ μόνος ἔκ τινος γεννηθείς. *Unigena est, qui solus ex aliquo natus est.* Basilius lib. II. adversus Eunomium, tom. II. pag. 59. Μονογενὴς οὐχ ὁ παρὰ μόνου γενόμενος, ἀλλ' ὁ μόνος γεννηθεὶς ἐν τῇ κοινῇ χρήσει προσαγορεύεται. *Unigena non qui à solo natus, sed qui solus genitus, in communi consuetudine appellatur.*

II. *Æternus æterni Patri Filius* vocatur μονογενὴς in Symbolo Apostolico, Nicæno, & passim. Greg. Nyssenus Orat. V. in Resurrect. Christi, tom. III. pag. 437. *Filium Dei* vocat μονογενῆ Θεὸν, *unigenitum Deum.* Ita autem appellatur juxta naturam divinam. Theodoretus in Psal. XXI. pag. 478. Μονογενής ἐστι, καὶ τοῦτο ἁρμόττει ὡς Θεῷ καὶ κυρίῳ· ᾗ γὰρ Θεὸς, μόνος γεγέννηται, καὶ μονογενὴς ὀνομάζεται. *Unigenitus est: atque hoc ut Deo & Domino convenit. Nam ut Deus, solus genitus est, & unigenitus vocatur.* Et in Psal. LXXXIX. pag. 755. Μονογενής ἐστιν ὡς Θεός· μόνος γὰρ ἐκ πατρὸς ἐγεννήθη. *Unigenitus est ut Deus, solus enim ex Patre genitus est.* Et ad Rom. VIII. 29. Μονογενής ἐστιν ὡς Θεός· οὐκ ἔχει γὰρ ἀδελφοὺς ὡς Θεός. *Unigenitus est, quatenus Deus: non enim habet fratres ut Deus.* Greg. Nazianzenus Orat. XXXVI. pag. 590. Vocatur μονογενὴς, οὐχ ὅτι μόνος ἐκ μόνου καὶ μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ μονοτρόπως, οὐχ ὡς τὰ σώματα, *unigenitus, non quia solus ex solo, & solum: sed quia peculiari quodam modo, ac non ut corpora.* Epiphanius hæresi LXXIII. pag. 362. Κυρίως, *propriè vocatur* μονογενὴς, ὡς μόνος ἐκ μόνου ὅμοιος κατ' οὐσίαν ἐκ τοῦ πατρὸς, *unigenitus, ut solus ex solo similis secundum essentiam ex Patre.* Cyrillus Alex. in Thesauro, Assert. XXV. pag. 236. Vocatur μονογενὴς καθὸ λόγος ἐστὶν ἐκ πατρὸς, ἀδελφοὺς κατὰ φύσιν οὐκ ἔχων, οὐδὲ ἑτέρῳ τινὶ συνταττόμενος, *unigenitus, quatenus est Verbum ex Patre, fratres naturâ nullos habens, neque alteri cuipiam annumeratus.* Idem in Act. Concilii Ephesini, pag. 43. Μονογενὴς κατὰ φύσιν, ὁ ἐκ Θεοῦ πατρὸς ὠνόμασται λόγος, ὅτι μόνος ἐκ μόνου γεγέννηται τοῦ πατρός. *Unigenitus secundum naturam ex Deo Patre nominatur Verbum, quoniam solus ex solo Patre genitus est.* Et Dial. VIII. qui est de Incarnatione, pag. 688. *Credimus eum esse* μονογενῆ, ὡς ἐκ Θεοῦ πατρὸς λόγον, καὶ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ πεφηνότα, *unigenitum, tanquam ex Deo Patre Sermonem, & ex ejus essentia genitum.* Harmenopulus de Sectis, Sect. I. pag. 558. Ἡμεῖς μονογενῆ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ φαμὲν, ὡς μόνον ἀῤῥήτως ἐξ αὐτοῦ πρὸ τῶν αἰώνων ἁπάντων γεγεννημένον. *Nos Filium Dei unigenitum dicimus, ut qui solus ineffabiliter ex eo ante omnia secula sit genitus.* Damascenus lib. I. orthod. fidei, Cap. IX. pag. 31. Μονογενὴς λέγεται, ὅτι μόνος ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς μόνως ἐγεννήθη· οὐδὲ γὰρ ὁμοιοῦται ἑτέρα γέννησις τῇ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ γεννήσει· οὐδὲ γάρ ἐστιν ἄλλος υἱὸς τοῦ Θεοῦ. *Unigenitus dicitur, quia solus ex solo Patre, singulariter est genitus: neque enim assimilatur alia generatio generationi Filii Dei: neque enim est alius Filius Dei.* Quòd Greg. Nazianzenus suprà dixit, Filium Dei vocari μονογενῆ, *non quia solus ex solo*, ita est accipiendum, ut sensus sit, eum non hanc ob caussam tantùm dici μονογενῆ, sed etiam quia μονοτρόπως, *peculiari modo*, id est, qui comparationem nullam admittat cum illis qui corporaliter procreantur. Nam genitus est ἀχρόνως, ἀρεύστως, ἀπαθῶς. Facessant ergo *Ariani*, qui impiè asserunt, Filium propterea dici μονογενῆ, quia solus à Patre sit creatus, reliqua vero ab ipso. Id de iis testatur Theophylactus in Cap. III. Joh. pag. 597. Οἱ Ἀρειανοὶ λέγουσιν,

ὅτι μονογενὴς λέγεται, διότι αὐτὸς μόνος γέγονε, καὶ ἐκτίσθη ὑπὸ Θεοῦ, τὰ δ᾽ ἄλλα πάντα ὑπ᾽ αὐτοῦ. *Ariani dicunt, eum unigenitum dici, quòd solus ipse factus sit, & conditus à Deo, omnia autem alia ab illo.* Ammonius in Catena ad v. 16. Cap. III. Joh. pag. 97. Οἱ Ἀρειανοὶ λέγουσιν, ὅτι διὰ τοῦτο καλεῖται ὁ Υἱὸς μονογενὴς, ὅτι μόνος ἐκ Θεοῦ γέγονεν. *Ariani idcirco dicunt Filium vocari unigenitum, quòd solus à Deo factus sit.* Idem de iis testatur Harmenopulus de Sectis, Sect. I. pag. 556.

Μονοείμων.

Habent Lexica, sed sine autore. *Qui una & simplici indutus est veste.* Asterius, Homil. in Avaritiam, de Elisæo: Ἄοικος, ἀνέστιος, μονοείμων. *Sine domo certisque sedibus, veste una ac simplici utens.*

Μονόζωνος.

Μονόζωνος *unicam zonam habens.* Hesychius: Μονόζωνοι, οἱ τῶν πολεμίων κατάσκοποι, ἢ μάχιμοι, οὓς ἡμεῖς μονομάχους. *Unicam zonam habentes, hostium speculatores, aut bellicosi, quos nos* μονομάχους, *gladiatores* vocamus. Suidas ex Olympiodoro in Cap. XX. Jobi, pag. 450. vel hic ex Suida: Μονόζωνοί εἰσιν οἱ τίμιοι τῶν στρατιωτῶν, οἱ μὴ τὸ αὐτὸν τοῖς ἄλλοις ζωστῆρα φοροῦντες· ἢ οἱ ἀσύντακτοι, καὶ ὡσανεὶ λησταί. *Accincti vocantur milites, qui alios honore antecellunt, & qui diversam ab aliis zonam gestant: vel qui ordine nullo continentur, & quasi latrones sunt.* Isidorus ibidem: Οἱ μονόζωνοι στρατιωτικὰ τάγματα μηνύουσιν, ἢ βαρβαρικὰ στίφη, ἢ λῃστρικὰ συγκροτήματα. *Accincti, cohortes militares, vel turmas barbaricas, vel prædonum agmina innuunt.* Vocabulum est apud Græcos Bibl. interpretes usitatum. Hieronymus ubique vertit *latrunculos.*

Μονοθελῆται.

Μονοθελῆται erant hæretici, quia unam Christo tribuebant θέλησιν, sic vocabantur. De iis sufficienter actum in voce Θέλημα, num. II. 3. De iisdem fusè agit Forbesius Instruct. Historico-Theolog. lib. II. Cap. IV. num. 5. lib. V. Cap. I. X. XIII. XXVI. XXIX. XXX.

Μονομερής. Μονομέρεια.

Posteriorem vocem omittunt Lexica, priorem vix tangunt. Duæ sunt in foro agendi formæ: altera, utraque parte præsente, quod est cognitionaliter, sive κατὰ διάγνωσιν: altera, unâ tantùm parte præsente, quod est κατὰ μονομέρειαν, sive μονομερῶς. Testium productiones, quæ absente altera parte fiunt, μονομερεῖς appellantur. In vita Athanasii ex Metaphraste, in appendice tom. II. pag. 66. Ἐκ μονομεροῦς πρᾶξιν ὑπομνημάτων ποιήσασθαι. *Ab una parte caussæ patrocinari.* Et paulò pòst: Ποιήσαντες ἐκ μονομεροῦς ὑπομνήματα. Constitut. Apostol. lib. II. Cap. LI. pag. 874. Οὐ χρὴ μονομερεῖς τὰς κρίσεις ποιεῖσθαι. *Ne fiant judicia altera parte absente.* Apud Athanasium, tom. I. pag. 791. Ταύτην ὑμῖν ἐπιδίδομεν τὴν ἐπιστολὴν, μαρτύριον ἐσομένην εἰς ἀληθινὴν σύνοδον, ἵνα γνωσθῇ πᾶσιν, ὅτι κατὰ μονομέρειαν ἅπερ ἠθελήσατε, ἐπράξατε. *Hanc vobis tradimus epistolam, quæ futura est testimonio in vera Synodo, ut omnibus innotescat, vos inaudita altera parte fecisse, quæcunque voluistis.* Ibid. pag. 799. Ὅτι τὰ πραττόμενα κατὰ μονομέρειαν οὐδεμίαν ἔχει δύναμιν, οὐδεὶς ἐστιν ὃς ἀγνοεῖ τῶν πάντων ἀνθρώπων. *Ea, quæ inaudita altera parte decernuntur, nullam habere vim, nemo mortalium ignorat.* Eadem vox apud eundem in scriptis Apologeticis satis frequenter occurrit.

Μονοούσιος.

Affert Stephanus ex veteri Lexico. *Cujus substantia sola est,* id est, solus in suo genere, & nihil substantiæ suæ simile habens: ut sol, luna, cœlum. Cæsarius Dial. I. Interrog. XLIII. Spiritum S. vocat πνεῦμα μονοειδὲς, μονότροπον, μονοούσιον, *spiritum unius formæ, unius modi, unius substantiæ.*

Μονότης.

Non habent Lexica. Usurpatur de Deo, & *unitatem* significat. Ea sic usus Epiphanius, hæresi Arianorum, quæ est LXIX. pag. 335. Τὸ δὲ βούλημα ἦν τοῦ πατρὸς, τὸ τὴν οἰκονομίαν οὕτω πληρωθῆναι, τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ παραιτίων ἑαυτοῖς ὄντων τῆς τοῦ υἱοῦ προδοσίας, καὶ οὐχ ὑπὸ Θεοῦ ἀναγκαζομένων. Καὶ οὐχ ἕτερον βούλημα ἦν τὸ υἱοῦ παρὰ τὸν πατέρα· ἀλλ᾽ ἔδει αὐτὸν καὶ ἐν τούτῳ ταῦτα δεικνύειν, ἵνα τὸ πᾶν τῆς μονότητος ἐπὶ τὸν πατέρα ἀνάγοι, πρὸς τὸ μὴ μερισθῆναί τι τῆς μιᾶς ἑνώσεως καὶ οἰκονομίας. Hæc Petavius ita vertit: *Porrò hæc erat Patris voluntas, ut hoc modo administrarentur omnia, cùm proditionis Filii caussa sibimet ipsis Israëlitæ forent neque à Deo cogerentur. Nec Filii voluntas erat à paterna diversa; sed in hoc demonstranda ab ipso illa fuerunt, ut singularitatem omnem ad Patrem, velut ad principium referret, ne unitas illa & administratio aliqua ex parte divideretur.* Nova atque inusitata hujus vocis, *singularitas*, in hoc argumento significatio. Legimus quidem apud Lactantium, *Deum singularem* esse, id est, unum: sed an Patres Latini, & ii, qui purè loquuntur, hac voce ad hanc rem sint usi, id nondum observatum. Quam hîc μονότητα dicit Epiphanius, eam tum ipse, tum alii μονάδα usitatissimè vocant. Epiphanius hæresi eadem: Ἵνα μὴ διέλῃ τὴν μονάδα, *ne unitatem divideret.* Autor expositionis fidei, quæ Justino tribuitur, pag. 176. Μονὰς ἐν τριάδι νοεῖται, καὶ τριὰς ἐν μονάδι γνωρίζεται. *Unitas in Trinitate intelligitur, & Trinitas in unitate cognoscitur.* Greg. Nazianzenus, Orat. XII. pag. 204. Μονὰς ἐν τριάδι προσκυνουμένη, καὶ τριὰς εἰς μονάδα ἀνακεφαλαιουμένη. *Unitas in Trinitate adoranda, & Trinitas in unitatem collecta.* Et Orat. XXIII. pag. 422. Νῦν δὲ δίδασκε τοσοῦτον εἰδέναι μόνον, μονάδα ἐν τριάδι, καὶ τριάδα ἐν μονάδι προσκυνουμένην, παράδοξον ἔχουσαν καὶ τὴν διαίρεσιν, καὶ τὴν ἕνωσιν. *Nunc verò doce, ut hoc duntaxat sciamus, nempe Trinitatem in unitate, & unitatem in Trinitate adorandam, cujus & divisio & conjunctio planè admirabilis sit.* Eulogius in Photii Bibliotheca, Cod. CCXXX. pag. 864. Μονὰς ἀληθῶς ἡ τριὰς, καὶ τριὰς ἡ μονάς. Οὔτε διότι μονὰς, τὴν τριάδα συστέλλουσα· οὔτε διότι τριὰς, τὴν μονάδα τέμνουσα. *Unitas verè est Trinitas, & Trinitas unitas. Nec, quia unitas est, idcirco contrahit Trinitatem: nec, quia Trinitas, dividit unitatem.* Basilius Seleuciensis Orat. XXXIX. pag. 208. Τριὰς ἐν μονάδι γινωσκομένη, καὶ μονὰς ἐν τριάδι προσκυνουμένη. *Trinitas in unitate cognita, & unitas in Trinitate adorata.* Alia exempla hujus significationis habes in voce Τριάς. Sed redeamus ad propositum. Illustris est locus Hilarii, lib. X. de Trinitate, qui Epiphanium eleganter illustrat. *Deinde rogat, ne voluntas sua fiat, & quod vult effici, id ipsum concedi sibi non vult: ait enim, sed tamen, non sicut ego volo, sed sicut tu vis. Ut voluntate calicis deprecandi, humanæ in se sollicitudinis significans consortium, sententiam à se unitæ sibi, communisque cum Patre non discerneret voluntatis.* Eadem mens Hilarii atque Epiphanii. *Unita communisque voluntas*, de qua loquitur Hilarius, est μονότης καὶ ἕνωσις. Est unitas non tantùm voluntatis, sed etiam essentiæ. Deinde μονότης aliquando *singularitatem*, id est, *vitam cœlibem* notat. Epiphanius hæresi XLVIII. quæ est Montanistarum: Ἡ δὲ ἁγία ἐκκλησία καὶ παρθενίαν δοξάζει, καὶ μονότητα, καὶ ἁγνείαν, καὶ χηροσύνην ἐπαινεῖ, καὶ γάμον σεμνὸν

ζεμνὸν τιμᾷ καὶ δέχεται. *At sancta Ecclesia & virginitatem prædicat, & cœlibem vitam, ac castimoniam, viduitatemq; laudat, & honestas nuptias colit & approbat.* Et hæresi LXIII. quæ est Origenianorum: Οὐδεμίαν αἰτίαν ἀμπλακημάτων κἂν ὑπονοηθῆναι ἡ μονότης ἐνδέχεται. *Nullam ne minimam quidem suspicionem solitarium vitæ genus,* sive *singularitas, admittit.* Nota est inscriptio tractatus illius, qui falsò Origeni, vel Cypriano tribuitur, *De singularitate Clericorum*, id est, de vita singulari seu solitaria sine consortio fœminæ: ubi sæpissimè hæc vox hoc sensu occurrit.

Μονοφυσῖται.

Μονοφυσῖται appellati sunt hæretici, qui unam tantùm naturam in Christo Mediatore post incarnationem agnoverunt. De iis Nicephorus Callisti hist. Eccles. lib. XVIII. Cap. XLV. pag. 868. *Eodem tempore,* sub Zenore nimirum & Anastasio, *Acephali, quorum dux Severus Antiochenus fuit, unam Verbi & carnis naturam malè prædicantes: & præterea Jacobitarum, Theodosianorum, Julianistarum, & plurimorum aliorum catervæ, Ecclesiæ insultarunt:* οἱ καὶ μονοφυσῖται ἐκλήθησαν, ἅτε δὴ μίαν φύσιν τοῦ λόγου καὶ τῆς σαρκὸς μετὰ τὴν ἄῤῥητον ἕνωσιν πρεσβεύοντές τε καὶ δογματίζοντες, *qui Monophysitæ appellati sunt, quòd unam Verbi & carnis naturam post ineffabilem unionem esse sentiant & doceant.* Vide de iisdem plura ibidem, & Cap. XLVI. περὶ τῶν δύο φύσεων κατὰ μονοφυσιτῶν, *de duabus naturis contra Monophysitas,* integrum scripsit caput Damascenus, quod est III. lib. III. de Orthodoxa fide. De his jam actum in voce Ἀκέφαλος, & in Λόγος, num. I. sub 4. classe hæreticorum χριστομάχων, sub lit. *a.* De duabus in Christo naturis vide etiam in φύσις.

Μονοχίτων.

Μονοχίτων, *unâ tantùm indutus tunicâ*, seu *simplici amictus tunicâ.* Suidas, sine expositione, μονοχίτωνος. Portus interpretatur: *Unicam tunicam habens,* quasi sit terminatio casûs recti, cùm sit genitivi, *unicam tunicam habentis.* Hesychius in Οἰοχίτων, δίχα ἱματίου, ἡ μονοχίτων. *Unicam tunicam habens, vel sine pallio.* Chrysost. in Hom. XLVII. tom. I. pag. 654. Πῶς οὐ μέγας βασιλεὺς ὁ Χριστὸς, ὁ πένητας ἁλιεῖς, ἀγραμμάτους, ἰδιώτας, ἕνδεκα τὸν ἀριθμὸν, ἀσήμους, ἀπόλιδας, ἰχθύων ἀφωνοτέρους, μονοχίτωνας, ἀνυποδέτους, γυμνοὺς πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀποστείλας; *Quomodo non magnus rex Christus, qui pauperes piscatores, indoctos, idiotas, undecim numero, obscuros, extorres, piscibus magis mutos, unicam tunicam habentes, discalceatos, nudos, in universum terrarum orbem emisit?* Idem, Homil. XVII. tom. V. Paris. pag. 255. Πάντων αὐτοὺς ἐγύμνωσε, καὶ μονοχίτωνας ἀπέστειλε, καὶ χωρὶς ὑποδημάτων ἐκέλευσε βαδίζειν. Christus *eos*, sc. Apostolos, *omnibus nudatos, & unâ tantùm tunicâ amictos misit, & absque calceis ambulare jussit.* Respicit Chrysostomus ad Matth. X. 10. Marci VI. 9. Lucæ IX. 3. ubi Apostoli prohibentur, δύο χιτῶνας, *duas tunicas* habere. In Concilio Florentino, sect. IX. Cap. XII. pag. 268. de Episcopo quodam, καὶ μονοχίτων περιήρχετο μέχρι τινὸς ὡς παράφρων καὶ πλανώμενος. *Aliquantisper simplici tunica amictus, tanquam fatuus & erro, circumibat.*

Μονοχιτωνέω.

Non habent Lexica. *Unicam habeo tunicam.* Theodorus Abucara, μονοχιτωνεῖν κελευσθεὶς, *unicam habere tunicam jussus.*

Μορφή.

I. *Explicatio nominis.* Hesychius: Μορφή, ἰδέα, εἶδος. *Forma, idea, species.* Suidas: Μορφή, εἶδος, ἰδέα, πρόσοψις. *Forma, species, idea, aspectus.* Item: Μορφὴ καὶ εἶδος ταυτόν ἐστι· καὶ μορφὴ μὲν, ἐμψύχων· εἶδος δὲ, ἐπὶ ἀψύχων. *Forma, & species, idem est. Et forma quidem, de animatis; species verò, de inanimatis* dicitur.

II. *Subjectum* μορφῆς, *formæ,*

1. *Deus.* Sic ad Philippenses II. 6. μορφὴ Θεοῦ, *forma Dei* significat naturam seu essentiam Dei, sed proprietatibus suis, nempe divina gloria & majestate, velut vestitam. Theodoretus ad hunc locum, Dial. I. pag. 29. Ἡ μορφὴ τοῦ Θεοῦ φύσις νοεῖται Θεοῦ. *Per formam Dei, natura Dei intelligitur.* Et paulò pòst: Μορφὴ τοῦ Θεοῦ, οὐσία τοῦ Θεοῦ. *Forma Dei, essentia Dei.* Greg. Nyssenus orat. IV. contra Eunomium, tom. II. pag. 566. Μορφὴ τοῦ Θεοῦ ταυτὸν τῇ οὐσίᾳ πάντως ἐστίν· ὡς γὰρ ἐν μορφῇ τοῦ δούλου γενόμενος, τῇ οὐσίᾳ τοῦ δούλου ἐνεμορφώθη, οὐ ψιλὴν ἀναλαβὼν ἐφ' ἑαυτοῦ τὴν μορφὴν, οὐδὲ τῆς οὐσίας διεζευγμένην, ἀλλ' ἡ οὐσία τῇ μορφῇ συσσημαίνεται· οὕτως πάντως ὁ εἰπὼν αὐτὸν ἐν μορφῇ Θεοῦ εἶναι, τὴν οὐσίαν διὰ τῆς μορφῆς ἐνεδείξατο. *Forma Dei idem quod essentia omnino est. Ut enim in forma servi factus est: in essentia servi formatus est; non nudam & simplicem in se ipso formam assumsit, & ab essentia disjunctam, sed essentia simul cum forma significatur: sic prorsus qui dixit ipsum in forma Dei esse, per formam essentiam indicavit.* Idem de perfecta Christiani forma, t. III. pag. 284. Μορφὴν Θεοῦ λέγει τὸν κύριον· οὐ κατασμικρύνων τῇ τῆς μορφῆς ἐννοίᾳ τὸν κύριον· ἀλλὰ τὸ μέγεθος τοῦ υἱοῦ διὰ τῆς μορφῆς ἐνδεικνύμενος, ᾗ ἐνθεωρεῖται τοῦ πατρὸς ἡ μεγαλειότης, οὐδαμοῦ τῆς ἰδίας μορφῆς ὑπερπίπτουσα, οὐδὲ ἔξω τοῦ περὶ αὐτὴν χαρακτῆρος εὑρισκομένη· ἄμορφον γὰρ καὶ ἀκαλλὲς περὶ τὸν πατέρα οὐδὲν, ὃ μὴ τῇ ὡραιότητι τοῦ μονογενοῦς ἐπαγάλλεται. *Formam Dei, Dominum vocat, formæ notione non imminuens Dominum, sed per formam ostendens magnitudinem Filii, quâ intelligitur Patris amplitudo seu majestas quæ propriam formam non excedit, neque extra figuram, quæ circa ipsam est, invenitur. Nihil enim informe, nihil non pulchrum in Patre, nihil, quod non unigeniti declaret pulchritudinem.* Theophylactus ad locum Apostoli, pag. 591. Μορφὴ Θεοῦ ἡ οὐσία λέγεται. *Forma Dei essentia dicitur.* S. Maximus in Cap. II. Dionysii Areopagitæ de cœlesti Hierarch. pag. 7. Ὅταν ἀκούσῃς περὶ τοῦ ὑπερουσίου, ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, τὸ ἀπαράλλακτον πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα νόησον· τοῦτο γὰρ δηλοῖ καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου. *Quando audieris de supersubstantiali,* qui cùm in forma Dei esset, *eum per omnia similem & æqualem esse patri suo intellige: hoc enim declarat &* imago invisibilis Dei. Athanasius de adventu Christi adversus Apollinarium, tom. I. pag. 634. Ἡ μορφὴ τοῦ Θεοῦ, τὸ πλήρωμα τῆς τοῦ λόγου θεότητος νοεῖται. *Per formam Dei intelligitur plenitudo Deitatis Verbi.* Chrysostomus Homil. II. in epist. ad Hebræos, pag. 437. Ὥσπερ ἡ μορφὴ τοῦ δούλου οὐδὲν ἄλλο ἐμφαίνει, ἢ ἄνθρωπον ἀπαράλλακτον· οὕτως ἡ μορφὴ τοῦ Θεοῦ οὐδὲν ἄλλο ἐμφαίνει, ἢ Θεόν. Interpretationem vide in voce Ἀπαράλλακτος, n. I. Immeritò igitur ab hæreticis reprehensus Leo primus, quòd voce μορφὴ pro οὐσία esset usus. Idem enim & ante & post eum multi fecerunt alii, ut ex Photio docet Heinsius in Aristarcho suo, Cap. XIX.

2. *Homines.* Sic μορφὴ accipitur pro natura hominis, eaque non nuda, sed abjecta & infirma: quomodo Christus ad Philipp. II. 7. dicitur suscepisse μορφὴν δούλου, *formam servi,* id est, hominis abjectam & infirmam naturam, ac servilem conditionem. Damascenus Orthod. fidei lib. III. Cap. XXI. p. 261. de Christo: Προσηγορικῶς λέγεται δοῦλος, οὐκ αὐτὸς ὢν τοῦτο, διὰ ἡμᾶς δὲ δούλου μορφὴν εἰληφὼς, καὶ δοῦλος μεθ' ἡμῶν κεκλημένος. *Appellationem* servi *subit, non quòd ipse*

ipse sanè hoc sit, sed quòd propter nos formam servi accepe-rit, & servus nobiscum vocetur. Athanasius Orat. II. contra Arianos, tom. I. pag. 350. Δούλου μορφὴν ἔλαβεν, ἐνδυσάμενος τὴν δουλωθεῖσαν σάρκα τῇ ἁμαρτίᾳ. Servi formam *accepit, quia induit carnem peccato obnoxiam factam.* Theodoretus Dial. I. pag. 29. dicit μορφὴν δούλου denotare οὐσίαν δούλου, φύσιν δούλου, *naturam servi, substantiam servi.* Ita etiam in epist. ad Philippenses, pag. 331. Clemens Alex. Pædag. lib. III. C. I. pag. 215. Δούλου μορφὴν, τὸ σαρκικὸν ἐπὶ Κυρίου φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ὅτι ἐκένωσεν ἑαυτὸν, μορφὴν δούλου λαβών· τὸν ἐκτὸς ἄνθρωπον, δοῦλον προσειπὼν, πρὶν ἢ δουλεῦσαι καὶ σαρκοφορῆσαι τὸν Κύριον. *Quod carneum est, servi formam de Domino dicit Apostolus: quòd se ipsum exinanivit servi formâ acceptâ, externum hominem servum appellans priusquam serviisset, & carnem suscepisset Dominus.* Theophylactus in Cap. II. ad Philippenses: Μορφὴ δούλου, ἡ φύσις τοῦ δούλου. *Forma servi, natura servi.*

Μορφοποιέω.

Non habent Lexica. Significat *conformo.* Justinus M. Apol. II. pro Christianis: Τί γὰρ δεῖ εἰδόσιν ἡμῖν λέγειν, τὴν ὕλην οἱ τεχνῖται διατιθέασι, ξέοντες καὶ τέμνοντες, καὶ χωνεύοντες, καὶ τύπτοντες, καὶ ἐξ ἀτίμων πολλάκις σκευῶν διὰ τέχνης τὸ σχῆμα μόνον ἀλλάξαντες καὶ μορφοποιήσαντες θεοὺς ἐπονομάζουσι; *Quid enim opus est, apud vos, qui scitis commemorare, quomodo artifices materiam tractent, polientes eam & incidentes, & conflantes, & pulsantes, & ex inhonestis sæpenumero vasis, figuram tantùm mutantes & conformantes, atque exinde deos cognominantes?* Photius apud Oecumenium in Cap. VI. ad Romanos, pag. 291. Καταργεῖται καὶ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, ἐν ᾗ ἐστηρίζετο, καὶ ὑφ' ἧς ἐμορφοποιεῖτο ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος. *Aboletur etiam corpus peccati, in quo stabiliebatur, & à quo formam accipiebat vetus noster homo.* Idem, apud eundem, in Cap. II. ad Philip. pag. 667. Αὐτός ἐστιν ὁ τελειῶν καὶ οἱονεὶ μορφοποιῶν τὴν ἡμετέραν καὶ θέλησιν καὶ ἐνέργειαν. *Ipse est qui perficit, & quasi format nostram voluntatem & actionem.*

Μορφόω.

Μορφόω significat *formo, figuro.* Clemens Alexand. Strom. lib. VI. pag. 635. de Gentilibus: Μορφώσαντες ξύλα καὶ λίθους, καὶ χαλκὸν καὶ σίδηρον, χρυσὸν καὶ ἄργυρον. *Formantes ligna & lapides, æs & ferrum, aurum & argentum.* Ferè passiva forma usitata est. Justinus M. Apol. II. pag. 56. Οὐ γὰρ μόνον Ἕλλησι διὰ Σωκράτους ὑπὸ λόγου ἠλέγχθη ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ἐν βαρβάροις ὑπ' αὐτοῦ τοῦ λόγου μορφωθέντος καὶ ἀνθρώπου γενομένου, καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ κληθέντος. *Non modo enim apud Græcos per Socratem à ratione hæc sunt reprehensa, sed apud Barbaros quoque ab ipsomet verbo informato & homine facto, atque Jesu Christo dicto.* Ad Gal. IV, 19. Τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur in vobis Christus.* Theophylactus ad hunc locum, pag. 475. Διεφθείρατέ, φησὶ, τὴν μορφὴν τοῦ Χριστοῦ, ἣν εἴχετε ἐν ὑμῖν αὐτοῖς ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος, καὶ δέεσθε πάλιν ἑτέρας ἀναγεννήσεως καὶ ἀναπλάσεως, ἵνα πάλιν ἐν ὑμῖν ἡ μορφὴ τοῦ Θεοῦ γένηται, ὥστε ἐξ αὐτοῦ χαρακτηρίζεσθαι ὑμᾶς. *Corrupistis, inquit, formam Christi, quam habebatis in vobis ipsis & baptismo, estque vobis opus alia regeneratione atque reformatione, ut rursus forma Christi in vobis sit, adeò ut ex eo characterem accipiatis.* Mox: Τοὺς Γαλάτας Παῦλος πάλιν ὠδίνει καὶ ἀναμορφοῖ. *Galatas Paulus rursus parturit & reformat.* Chrysostomus, Homil. CXIV. tom. V. pag. 736, 737. elegantissimè: Γενέσθω πᾶσα ψυχὴ μήτηρ Χριστοῦ κατὰ διάθεσιν· πῶς μήτηρ Χριστοῦ; πᾶσα ψυχὴ ὠδίνει ἐν αὐτῇ τὸν Χριστόν· ἐὰν δὲ μὴ μεταμορφωθῇ τῇ εὐσεβείᾳ, μήτηρ Χριστοῦ καλεῖσθαι οὐ δύναται. Ὅταν λάβῃς λόγον Χριστοῦ, καὶ πλάσῃς αὐτὸν ἐν τῇ διανοίᾳ σου, καὶ ὥσπερ ἐν μήτρᾳ τῷ λογισμῷ μεταμορφώσῃς, καλῇ μήτηρ αὐτοῦ. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι ἐν ἑκάστῳ Χριστὸς μορφοῦται καὶ μήτηρ Χριστοῦ γίνεται, λέγω δὴ τοῦ λόγου τοῦ Χριστοῦ ἑκάστου ἡμῶν ἡ ψυχὴ, λέγει Παῦλος· τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. Εἰργάσω δικαιοσύνην; ἐμόρφωσας ἐν τῇ ψυχῇ Χριστόν· ἐπέδωκας ἐλεημοσύνην; ἐμόρφωσας τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀληθείας· οὐχ ὅτι καθ' ἕκαστον Χριστὸς μορφοῦται· Χριστὸν γὰρ καλεῖ τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας, δι' οὗ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀληθείας ἀναλαμβάνομεν. Ἐπέδωκας ἐλεημοσύνην; ἐμόρφωσας Χριστόν· ἐποίησας δικαιοσύνην; ἐμορφώθη ὁ χαρακτὴρ τῆς ἀληθείας. *Fiat omnis anima mater Christi secundum affectum. Quomodo mater Christi? omnis anima in seipsa Christum parturit: nisi verò pietate fuerit transformata mater Christi vocari non potest. Cùm exceperis verbum Christi, & illud in tua mente formaris, ac tanquam in utero ratiocinatione transformâris, ipsius mater appellaris. Atque ut intelligas in unoquoque formari Christum, & matrem Christi verbi inquam nimirum Christi animam cujusque nostrûm fieri; sic ait Apostolus,* Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. *Operatus es justitiam? in anima Christum formâsti. Eleemosynam impertisti? figuram veritatis formâsti: non quòd in singulis Christus formetur, Christum enim verbum pietatis appellat, cujus operâ figuram recipimus veritatis. Dedisti eleemosynam? formâsti Christum. Operatus es justitiam? formatus est character veritatis.* Cyrillus Alexandr. in Cap. XLIV. Jesajæ, pag. 591. Μορφοῦται ἐν ἡμῖν ὁ Χριστὸς, ἐνιέντος ἡμῖν τοῦ ἁγίου πνεύματος θείαν τινὰ μόρφωσιν δι' ἁγιασμοῦ καὶ δικαιοσύνης. *Formatur in nobis Christus, quando Spiritus sanctus, per sanctificationem & justitiam, divinam quandam formam nobis imprimit.* Idem, adv. Antropomorph. Cap. III. pag. 370. Μορφοῦται ἐν ἡμῖν ὁ Χριστὸς δι' ἁγιασμοῦ, τοῦ διὰ πνεύματος, διὰ κλήσεως τῆς ἐν πίστει τῆς εἰς αὐτόν. *Formatur in nobis Christus per sanctificationem, quæ est à Spiritu, per vocationem in fide in ipsum.* Ibid. Cap. V. pag. 373. Ὅταν ἑαυτοὺς πιστοὺς καὶ ἁγίους τηρήσωμεν, τότε ὁ Χριστὸς ἐν ἡμῖν ὁρᾶται μορφούμενος, καὶ ταῖς ἡμετέραις διανοίαις τοὺς ἑαυτοῦ χαρακτῆρας ἐναστράπτων. *Si nos ipsos fideles & sanctos servemus, tunc Christus in nobis conspicitur formatus, ipseque mentibus nostris characteres suos, tanquam aliquem splendorem immittit,* Μορφοῦσθαι idem quod εἰδοποιεῖσθαι, εἰκονοποιεῖσθαι: de quibus suo loco. Vide Cl. Heinsium in Cap. IV. ad Galatas.

Μόρφωνες.

Non habent Lexica. Μόρφωνες sunt *personati,* μόρφωσιν ἔχοντες, *speciem & larvam præ se ferentes.* Legitur apud Ignatium in epist. ad Magnesios, pag. 53. Τί με καλεῖτε κύριε, κύριε, καὶ οὐ ποιεῖτε ἃ λέγω, οἱ γὰρ τοιοῦτοι οὐκ εὐσυνείδητοι, ἀλλ' εἴρωνές τινες καὶ μόρφωνες εἶναί μοι φαίνονται. *Quid me vocatis Domine, Domine, & non facitis quæ dico? Tales enim, non bonâ conscientiâ mihi præditi esse videntur, sed esse simulatores & personati.*

Μόρφωσις.

Hesychius: Μόρφωσιν, σχηματισμὸν, εἰκόνα. *Formam, larvam, imaginem.* Eodem modo Suidas. Uterque respicit vel ad Rom. II. 20. vel ad II. Timoth. III. 5. Priori loco dicit Apostolus, Ἔχοντα τὴν μόρφωσιν τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ. *Habentem formam scientiæ & veritatis in lege.* Duplicem interpretationem affert Theophylactus, pag. 28. Ἔχεις τὴν μόρφωσιν τῆς γνώσεως, καὶ τῆς ἀληθείας, οὐκ ἐν ταῖς πράξεσι καὶ τοῖς κατορθώμασιν, ἀλλ' ἐν τῷ νόμῳ, πεποιθὼς αὐτῷ, ὡς μορφοῦντι τὴν ἀρετήν. *Habes formam scientiæ & veritatis, non in operibus & officiis, sed in lege, confidens ipsi ceu formanti virtu-*

virtutem. Hanc ipse sequitur. Eadem Theodoreti est, pag. 25. scribit enim, Τούτων γάρ σοι πάντων τοὺς χαρακτῆρας ὁ θεῖος προσέφερε νόμος. *Eorum enim omnium characteres tibi divina lex obtulit.* De altera interpretatione sic Theophylactus: Τινὲς δὲ μόρφωσιν ἐνόησαν, τὴν ἐπίπλαστον εἰκόνα τῆς γνώσεως. Οὐ τὴν ἀληθῆ γάρ φησι, γνῶσιν καὶ εὐσέβειαν ἔχεις, ἀλλ᾽ ἐπίπλαστόν τινα καὶ ἐπικεχρωσμένην. *Sunt qui per* formam *illam intellexerunt fictam atque adumbratam imaginem cognitionis. Non veram, inquit, notitiam & pietatem habes, verùm fucatam quandam & coloratam.* Ita Oecumenius in Cap. II. ad Romanos, pag. 260. *Dicit eos habere* ἐπίπλαστον εἰκόνα τινὰ, σχῆμα μὲν ἔχουσαν ἀληθείας, οὐκ οὖσαν δὲ, *fictam quandam imaginem, speciem quidem veritatis habentem, cùm tamen talis non sit.* Posteriori loco inquit Apostolus; Ἔχοντες μόρφωσιν εὐσεβείας. *Habentes speciem pietatis.* Μετασχηματίζονται; ut illi II. Corinth. XI. 14. εἰς φωτὸς ἀγγέλους, *transfigurant se in Angelos lucis.* Ἐπιμορφάζουσι τὴν εὐσέβειαν. Vide in Ἐπιμορφάζω. Μόρφωσις idem quod προσωπεῖον, *larva.* Vide suo loco. Theodoretus in II. Timoth. III. 5. Τὸ τῆς εὐσεβείας περικείμενοι πρόσχημα, τὸ τῆς πονηρίας διὰ τῶν ἔργων κατασκευάζουσιν εἴδωλον. *Pietatis speciem præ se ferentes, improbitatis simulachrum per opera construunt.* Chrysostomus Homil. VIII. in hanc epistolam dicit μόρφωσιν, ἄψυχον καὶ νεκρὸν, καὶ σχῆμα μόνον καὶ τύπον καὶ ὑπόκρισιν δηλοῦν, *formam, rem inanimatam, ac mortuam, & figuram tantùm, typum & simulationem notare.* Clarissimè Theophylactus, p. 820. Σχηματίζονται μόνον τὴν εὐσέβειαν καὶ ὑποκρίνονται. *Speciem tantùm pietatis præ se ferunt, ac simulant.* Oecumenius, pag. 777. Ἐξ ὧν λέγουσιν, εὐσεβεῖς εἰσιν, ἐξ ὧν δὲ πράττουσιν, ἐναντίοι τῶν λόγων εὑρίσκονται καὶ ἐλέγχονται. *Verbis pietatem præ se ferunt; opera vero evincunt, eos verbis contraria facere.*

Μοτόω.

Lexica ex solo Hesychio afferunt: apud quem, μοτοῖ, τιτρώσκει, ταράττει. *Vulnerat, turbat.* Ita etiam Suidas. Iterum Hesychius: Μοτώσει, ἰάσεται διὰ ὀθονίων. *Per lintea cruda sanabit.* Cyrillus Alexandr. lib. Glaphyr. in Numeros, pag. 379. Τὴν τοῦ τὰ δίκαια κρίνοντος εἰσκομίζει φιλανθρωπίαν, μὴ μέχρι παντὸς μηδὲ ἀπέραντόν τινα τὴν ὀργὴν τοῖς πλημμελοῦσιν ἐπάγοντος· ἀλλὰ μοτοῦντος κατὰ τὸ πλῆξαι, σώζοντός τε καὶ ὑγιάζοντος. *Justè judicantis humanitatem introducit, qui non semper, neque sine fine iram in peccantes effundit: sed qui etiam, postquam percussit, sanat & servat.* Μοτὸς ὠμολίνου apud Hippocratem est *linamentum ex linteo crudo.* Vide Thesaurum Stephani. Apud LXX. Hoseæ VI. 1. Αὐτὸς πατάξει, καὶ μοτώσει ἡμᾶς. *Ipse percutiet, & sanabit nos.* Ad hunc locum respexit, sine dubio, Hesychius, unde omnino μοτόσει scribendum videtur. Malè etiam Kircherus in Concordantiis μοτόω interpretatur *vulnero.*

Μουλτάριοι.

Μοῦλτον, ut Meursius in Glossario suo docet, notat *tumultum.* Hinc μουλτάριοι, *tumultuarii, seditiosi.* Balsamon in præfat. ad Canones Concilii Gangrensis, pag. 800. Χάριν τοῦ ἀναθεματίζεσθαι τοὺς ἀποστάτας, καὶ μουλταρίους, καὶ τῶν βασιλέων ὅπλα ἐγείροντας, καὶ τυραννίδα μελετῶντας. *Ad anathemate percutiendos apostatas & tumultuarios, adversus Imperatores arma sumentes, & tyrannidem meditantes.* Interpres vocem *multarii* retinet, & in margine addit: Μουλτάριοι. *Puto hoc vocabulum deductum à Latino vocabulo* multi, *& eos significare, qui cogunt multitudinem.* Sed potiùs vox corrupta est ex Latina *tumultuarius.* Tales μουλτάριοι aliâs vocantur *Bagaudæ,* vel etiam *Bacaudæ,* id est, factiosi, rebelles, & latrones. *Bagauda* verò, vel *bacauda,* ipsum est latrocinium, tumultus popularis. Notum vocabulum primùm in Gallia. Vide Rittershusium in Salvianum, pag. 165. Qui ergo Gallis *Bagaudæ,* vel *Bacaudæ,* illi Constantinopolitanis μουλτάριοι. Polonis *Cosaki:* in Pyrenæis montibus *Bandolieri:* in montanis *Martolossi.*

Μοῦσα.

Μοῦσα est tesserula ex spongia, & ea quidem densissima, & prelo compressa, ut obstruantur foramina facta: cujus ex una parte brachiolum sericeo ligamine eminet, quo digitis deprehenditur, & in eam operam usurpatur. Ejus mentio in Euchologio, p. 29. Καὶ λαβὼν τὴν μοῦσαν, συστέλλει τὰς ἐν τῷ δίσκῳ μερίδας ὑποκάτω τοῦ ἁγίου ἄρτου, ὥστε εἶναι ἐν ἀσφαλεῖ, καὶ μὴ ἐκπεσεῖν τι. Vide Gloss. Meursii.

Μυέω.

Veteres Glossæ: Μυῶ, *initio, imbuo.* Longè usitatior est forma passiva, μυοῦμαι, *initior sacris, instituor doctrinâ, quæ ad res sacras pertinet.* Hesychius: Μυούμενος, τελούμενος, μυσταγωγούμενος. Veteres Glossæ: Μεμυημένος, *imbutus.* Μεμύηται, *initiata est.* Dionysius Areopagita Cap. IV. de cœlesti Hierarchia, num. 4. p. 49. Τὸ θεῖον τῆς Ἰησοῦ φιλανθρωπίας μυστήριον ἄγγελοι πρῶτον ἐμυήθησαν. *Divinum humanitatis Jesu mysterium Angeli primùm edocti sunt.* Can. II. Concilii Nicæni II. Ὁρίζομεν, πάντα τὸν προάγεσθαι μέλλοντα εἰς τὸν τῆς ἐπισκοπῆς βαθμὸν, πάντως τὸν ψαλτῆρα γινώσκειν, ἵνα ὡς ἐκ τούτου, καὶ πάντα τὸν κατ᾽ αὐτὸν κλῆρον οὕτω νουθετῇ μυεῖσθαι. *Decernimus, omnem qui ad Episcopalem gradum est evehendus, Psalterium omnino nôsse, ut ex eo omnem quoque clerum suum ita initiari moneat.* Zonaras μυεῖσθαι hoc loco explicat per μανθάνειν, *discere.* Universam doctrinam Christianam veteres distinguebant in τὰ ἔκφορα, id est, ea, quæ apud omnes enunciari poterant, & τὰ ἀπόρρητα, arcana temerè non vulganda: de quibus neque in familiaribus colloquiis, neque in Catechesibus, neque in concionibus temere verba faciebant coram Paganis, Catechumenis, aut quibusvis aliis non initiatis. Basilius distinguit in κήρυγμα & δόγματα, ut docuimus in voce Δόγμα, num. II. 2. Δόγματα vocat, quæ aliâs τὰ ἀπόρρητα appellantur. Quoties ergo τῶν ἀπορρήτων, seu τῶν δογμάτων incidebat mentio, sermonem quasi abrumpentes, & arcana illa evulgare nolentes, frequentissimè hac utebantur formula ἴσασιν οἱ μεμυημένοι. Paucissima afferimus exempla: plura suppeditat Cl. Casaubonus Exercitat. XVI. ad Annales Baronii, n. XLIII. Chrysostomus Homil. XXVII. in Genesin: Ἂν τοῦτο κατορθώσωμεν, δυνησόμεθα μετὰ καθαροῦ συνειδότος καὶ τῇ ἱερᾷ ταύτῃ καὶ φρικτῇ τραπέζῃ προσελθεῖν, καὶ τὰ ῥήματα ἐκεῖνα τὰ τῇ εὐχῇ συνεζευγμένα μετὰ παῤῥησίας φθέγξασθαι· ἴσασιν οἱ μεμυημένοι τὸ λεγόμενον. *Hoc si præstiterimus, purâ conscientiâ etiam ad hanc sacram & tremendam mensam accedere, & verba illa orationi conjuncta cum libertate pronunciare poterimus: nôrunt, qui mysteriis sunt initiati, quid dicam.* Homiliâ XXX. tom. V. Edit. Paris. pag. 462. Ἴσασιν οἱ μεμυημένοι τὰ λεγόμενα. Ibi iterum de sacra Cœna agitur. Aliis eodem sensu utitur formulis. In Psal. CXL. de lingua loquens: Ἐννόησον, ὅτι τοῦτό ἐστι τὸ μέλος, δι᾽ οὗ τὴν θυσίαν ὑποδεχόμεθα· ἴσασιν οἱ πιστοὶ τὸ λεγόμενον. *Cogita hoc illud esse membrum, quo tremendum sacrificium excipimus: sciunt fideles quid dicam.* Homil. XV. in Joh. Ἴσασιν οἱ συμμύσται τὸ λεγόμενον. *Sciunt symmystæ quid dicatur.* Reliqua ex Ca-

Casaubono petenda. Μεμυημένος etiam *baptizatum* significat, ut ex Sozomeno sub sequenti voce patet. Addimus tantùm locum Apostoli, qui ad Philipp. IV. 12. dicit: Ἐν παντὶ, καὶ ἐν πᾶσι μεμύημαι. Vulgatus: *Ubiq; & in omnibus institutus sum.* Beza: *Initiatus sum.* Theodoretus interpretatur πεῖραν ἔλαβον. *Expertus sum.* Eodem modo Theophylactus. Photius apud Oecumenium, pag. 682. Πεῖραν ἁπάντων ἔχω. *Omnia sum expertus.* Hesychius ad eundem locum respiciens: Μεμύημαι, πεπείραμαι, *expertus sum.*

Μύησις.

Hanc vocem obiter tantùm Lexica tractant.

I. *Initiatio, doctrina.* Veteres Glossæ: Μύησις, μυσταγωγία. *Disciplina sacrorum.* Suidas & significationem & originem vocis tradit his verbis: Μύησις, μάθησις, κατήχησις, ἐπιστήμη. Εἴρηται δὲ παρὰ τὸ τὰ μυστήρια, καὶ ἀπόῤῥητα τελεῖσθαι ἢ διὰ τὸ μύοντας τὰς αἰσθήσεις, καὶ ἐπέκεινα σωματικῆς φαντασίας γενομένους, τὰς θείας εἰσδέχεσθαι ἐλλάμψεις. *Initiatio, disciplina, institutio, scientia. Dicta autem est* μύησις *à mysteriis & arcanis rebus, quæ fiebant, cùm quis* initiabatur. *Vel, quòd homines clausis sensibus, & ultra corpoream phantasiam evecti, divinas illuminationes admittant.* Dionysius Areopagita sub finem Cap. II. de cœlesti Hierarchia, pag. 22. Σὺ δὲ, ὦ παῖ κατὰ τὴν ὁσίαν τῆς καθ' ἡμᾶς ἱεραρχικῆς παραδόσεως θεσμοθεσίαν, ἱεροπρεπῶς ἄκουε τῶν ἱερῶς λεγομένων, ἔνθεος ἐνθέων, ἐν μυήσει γινόμενος. *Tu verò, fili, juxta sanctam hierarchicæ nostræ traditionis sanctionem, prout sancta decet audi, quæ sacrosanctè proferuntur, ipsemet divinus divinâ doctrinâ factus.* Ita etiam *institutionem Catecheticam* notat, quæ Baptismum præcedit, in Constitut. Apostol. ubi lib. VII. titulus est: Περὶ πολιτείας, καὶ εὐχαριστίας, καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν μυήσεως. *De vivendi ratione, gratiarum actione, & institutione, quæ est secundùm Christum.*

II. Μύησις notat *Baptismum.* Quemadmodum ἀμύητος aliquando, *non baptizatus*, ut sub illa voce, num. I. docemus: ita μύησις apud Sozomenum hist. Eccles. lib. I. Cap. III. pag. 11. a. *Baptismum* significat. Episcopi Constantinum M. docent, εἶναι καὶ τοῖς ἐνταῦθα πλημμελήμασιν ἀφορμὴν σωτηρίας, καὶ καθαρμὸν ἁμαρτημάτων ἀμυήτοις μὲν μύησιν κατὰ τὸν νόμον τῆς ἐκκλησίας· τοῖς δὲ μεμυημένοις, τὸ μὴ πάλιν ἁμαρτεῖν, *etiam in hoc mundo peccatis rationem superesse salutis, & purgationem à peccatis: non baptizatis quidem baptismum juxta legem ecclesiasticam: baptizatis verò, non ampliùs peccare.* At cùm hoc παντελῶς ὀλίγων καὶ θείων ἀνδρῶν sit, docuerunt δεύτερον καθαρμὸν τετάχθαι ἐκ μετανοίας, *secundam purgationem ordinatam esse, nempe pœnitentiam.*

Μύρον.

Vide vocem χρίσμα.

Μυροφόρος.

Μυροφόροι vocantur tres Mariæ, quæ coëmtis aromatibus ad sepulchrum Christi accesserunt, ut eum ungerent. Pentecostarium: Μυροφόροι ἐκλήθησαν διότι τοῦ πάσχα ἐνισταμένου διὰ τὴν παρασκευὴν, ὅτι μεγάλη ἦν ἡ ἡμέρα τοῦ σαββάτου ἐκείνου, ἐπεὶ ἔσπευδον καὶ θάψαι τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, Ἰωσὴφ καὶ Νικόδημος, οἳ κατὰ τὸ Ἰουδαϊκὸν ἔθος μύροις αὐτὸ ἤλειψαν, -- ὡς μαθήτριαι μύρα πολυτελῆ ὠνησάμεναι νυκτὸς παρεγένοντο. *Unguenta ferentes vocatæ sunt, quia instante Paschate propter parasceven, quoniam magna dies erat sabbati illius, quandoquidem festinabant sepelire corpus Domini Josephus & Nicodemus, qui juxta consuetudinem Judaicam illud unguentis unxerant, -- ut discipulæ unguenta preciosa emerunt, & tempore nocturno accesserunt.* Ibidem sequentes recensentur μυροφόροι, Maria Magdalena, Salome, Joanna mulier Chuzæ, Maria & Martha, Sorores Lazari, Maria Cleophæ, & aliæ plures. Confer Lucæ XXIV. 1. Chrysostomi Homil. CXV. tom. V. scripta est εἰς τὰς μυροφόρους γυναῖκας. Theophanes, Homil. III. pag. 15. Τὸ πρὸς τὴν μυροφόρον ῥηθὲν, οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα μου, τὴν σωματικὴν ἐδήλου ἀνάβασιν. *Dictum illud ad unguentiferam*, Nondum enim ascendi ad Patrem meum, *corporalem designabat ascensionem.* Idem, Homil. XXXI. pag. 232. Αἱ μυροφόροι εὐαγγελίστριαι καὶ κήρυκες τῆς ἐγέρσεως, *unguentiferæ nunciæ & præcones resurrectionis.* Dominica tertia post Pascha vocatur ἡ κυριακὴ τῶν μυροφόρων. Vide in Κυριακὴ, num. II. 13. Vocantur aliàs ἀρωματοφόροι & ἀλαβαστροφόροι, de quibus suo loco. Apud Theophanem, Homil. XXXI. pag. 230. vocantur μυροκομίστριαι, *unguenta portantes.* Αὗται δὲ εἰσὶν αἱ περὶ τὴν Μαγδαληνὴν Μαρίαν μυροκομίστριαι. *Hæ verò sunt Magdalena ejusq; comites unguenta portantes.*

Μυσταγωγός. Μυσταγωγία. Μυσταγωγέω.

I. *Explicatio vocum.* Veteres Glossæ: Μυσταγωγὸς, *initiator.* Hesychius: Μυσταγωγὸς, ἱερεὺς ὁ τοὺς μύστας ἄγων. Μυσταγωγὸς, *sacerdos, qui sacris initiatos ducit.* Suidas: Μυσταγωγὸς ἱερεὺς, μυστηρίων διδάσκαλος. *Sacerdos, mysteriorum doctor.* Amat vocem Dionysius Areopagita Ecclesiast. Hierarch. Cap. I. sect. I. Mysticæ Theologiæ Cap. I. sect. I. Ejus interpres S. Maximus: Μυσταγωγία, μυστηρίων ἀγωγὴ, διδασκαλία καὶ μετουσία· ἢ μυήσεως ἀγωγὴ καὶ μετάληψις δηλαδὴ θεία. *Mysteriorum adductio, doctrina & communio: vel doctrinæ sacræ deductio & participatio scilicet divina.* Μυσταγωγέω est *mysteria doceo, sacris initio, ad sacra deduco.* Hesychius: Μυσταγωγεῖ, μυστήριον ἄγει. Suidas: Μυσταγωγεῖ, αἰτιατικῇ· μυστήρια ἐπιτελεῖ ὡς μυστήρια ἄγει ἢ ἐκδιδάσκει. *Accusativo: mysteria peragit: ut mysteria ducit vel edocet.* Greg. Nazianzenus orat. XL. pag. 659. Χριστὸς μυσταγωγεῖ τοὺς μαθητὰς τὸ πάσχα. *Christus Paschatis mysteria discipulis tradit.* Ammonius in Catena in Cap. XX. Joh. p. 453. de Maria ad Christi sepulchrum flente: Μυσταγωγοῦσιν αὐτῇ (lego αὐτὴν) τὸ τῆς ἀναστάσεως μυστήριον, ὡς μὴ εἰδυῖαν τὴν γραφὴν κατὰ τοὺς μαθητάς. *Mysterium resurrectionis illi explicant, utpote quæ scripturam ignorabat, uti & discipuli.* Ejusdem significationis exempla habes ex Cyrillo Alex. in voce Ἰουδαῖος, num. III. 1.

I. Hæ voces *usurpantur de Sacramentis.*

1. *De baptismo.* Chrysostomus: Καθαρθεὶς διὰ τῆς τοῦ βαπτίσματος μυσταγωγίας. *Purgatus per Baptismi initiationem.* Idem, Homil. XCIX. tom. V. postquam de Sacramentis fuisset locutus, subjicit: Εἰ μὴ ὑπὸ τῆς τριάδος ἐκτίσθημεν, πῶς καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι ἐπιγράφεται ἡ μυσταγωγία; *Si non sumus à S. Trinitate creati, quomodo Spiritui sancto etiam adscribitur Baptismus?* Sensus est, Quomodo in Spiritus sancti nomine baptizamur? Illustris locus Severiani, Homil. V. de Creatione: Πῶς βαπτιζόμεθα; ἐν ὀνόματι πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος. ποία μείζων ἡ ἀναγέννησις, ἡ τῆς δημιουργίας, ἢ ἡ τῆς μυσταγωγίας; Ἐκεῖ ἀρχὴ ζωῆς εἰς θάνατον· ὧδε ἀρχὴ θανάτου εἰς ζωήν. *Quomodo baptizamur? In nomine Patris, Filii & Spiritûs sancti. Quænam major generatio, (* omnino enim γέννησις legendum*) quæ per creationem facta, an quæ per Baptismum? Ibi initium vitæ ad mortem; hîc initium mortis ad vitam.* Theodoretus in Cap. I. Cantici: Ἐν τῇ ἱερᾷ μυσταγωγίᾳ οἱ τελούμενοι μετὰ τὴν ἄρνησιν τοῦ τυράννου καὶ τὴν τοῦ βασιλέως ὁμολογίαν, οἱονεί τινα σφραγίδα βασιλικὴν δέχονται τοῦ πνευματικοῦ μύρου τὸ χρῖσμα. *In sacro initiationis Sacramento, qui perficiuntur, post abne-*

abnegationem tyranni, & Regis confessionem, quasi sigillum quoddam regium accipiunt spiritualis unguenti, unctionem. Chrysostomus Homil. XXI. ad populum Antiochenum fœminam, quam à superbia dehortatur, ita alloquitur: Ἀναμνήσθης τῆς φωνῆς ἐκείνης, ἣν ἀφῆκας μυσαγωγυμένη, Ἀποτάσσομαί σοι, σατανᾶ, &c. *Vocis illius recorderis, quàm, dum sacris initiabaris, nempe* in baptismo, *emisisti: Abrenuncio tibi, Satana,* &c. Vide in Ἀποτάσσομαι, num. I. Iterum, Homil. I. in Acta, pag. 615. de Baptismo ita loquitur: Πολλὰ τῆς δωρεᾶς ταύτης ἀνάξια γίνεται· δέον γὰρ εὐφραίνεσθαι καὶ χορεύειν, καὶ χαίρειν, καὶ στεφανοῦσθαι ἑτέρου μυσαγωγυμένου. *Multa hoc dono indigna fiunt: oportet enim lætari, exsultare, gaudere, & coronari, dum alius initiatur,* id est, baptizatur. Idem, Homil. LI. tom. V. Τοῦτό ἐστι μάλιστα τὸ μέγιστον τῆς περὶ ἡμᾶς εὐγενείας τεκμήριον, ὅτι ὁμοίως καὶ τὸν προσαίτην, καὶ τὸν τὴν ἁλουργίδα ἔχοντα μυσαγωγοῦμεν, καὶ οὐδὲν πλέον οὗτος ἐκείνου κατὰ τὸν τῶν μυστηρίων ἔχει λόγον. *Illud maximum nobilitatis nostræ indicium est, quòd similiter & mendicum, & purpurâ vestitum baptizamus, & quòd hic, sacramentorum respectu, nullam præ isto prærogativam habet.*

2. *De S. Cœna.* Can. XIV. Concilii in Templo Apostolorum, Ἀναφέρειν ὄνομά τινος ἐν τῇ θείᾳ μυσαγωγίᾳ. *Nomen alicujus in celebratione Cœnæ recitare.* Eodem modo sumitur Canone sequenti. *S. Cœna* vocatur ἱερὰ μυσαγωγία à Chrysostomo, Homil. LXXII. tom. V. κρατὴρ τῆς μυσαγωγίας, *calix S. Cœnæ,* Chrysostomus Homil. CI. tom. V. pag. 659. Vide Casauboni Exerc. XVI. ad Annales Baronii n. XLIII.

Μυστήριον.

I. *Vocis etymon.* Nolumus ea persequi, quæ alii accuratè tractant. De vocis hujus etymo agit Clemens Alexandr. in Protreptico, pag. 10. & ex eo Eusebius, lib. II. præparat. Evangel. pag. 40. Apud utrumque triplex est: *Unum* est μύσος, quod est μίασμα, scelus, unde μυσὸς & μυσαρὸς, hoc est, μιαρὸς, μεμιασμένος, ut exponit Hesychius. Caussam etymi innuunt esse, quòd in generatione ac nece Dionysii sive Bacchi; cujus *sacra* μυστήρια dicebantur; multum fuerit abominationis & execrationis. *Alterum* affertur ex Apollodoro, qui μυστήρια dicta voluit ἀπὸ Μυοῦντός τινος Ἀττικοῦ, *à Myonte quodam Attico,* qui interierit in venatione. *Tertium* iis est à μῦθος id est, *fabula,* & θηρεύειν, quod est *venari*: à venatu nempe fabularum, quibus plena gentilium mysteria. Sed; ut doctè in Etymologico suo observat, Cl. Vossius; ut secundum etymon vanum, ita primum & tertium nihil aliud est quàm allusio. Nempe non ea mens Clementi aut Eusebio fuit, ut verum etymon adducerent, sed ut allusiones quasdam afferrent maximè aptas ad irridenda Gentilium sacra. Vera autem origo est à μύω, *claudo*, quia, ut ait Eustathius, oportebat τοὺς μύστας μύειν τὸ στόμα, καὶ μὴ ἐκφαίνειν ἃ μεμύηνται, *mysteriorum peritos claudere os, nec ea patefacere, quæ docti erant.* Et profectò, mihi verisimile videtur, μυστήριον ejusdem esse originis ac μύστης, quomodo Hesychio vocatur ὁ τῶν μυστηρίων μεταλαβὼν, *mysteriorum factus particeps:* unde συμμύστης, *consecraneus.* Est autem μύστης à μύω. Etymolog. M. Μύστης, παρὰ τὸ μύω, τὸ καμμύω· μύοντες γὰρ τὰς αἰσθήσεις, καὶ ἔξω τῶν σαρκικῶν φροντίδων γινόμενοι, οὕτω τὰς θείας ἀναλάμψεις ἐδέχοντο. *Μύστης dicitur à μύω, quod est καμμύω,* (ita etiam Hesychius interpretatur) *oculos claudo: suos enim sensus quasi claudentes,* id est, obstruentes, *& ab omnibus curis carnalibus liberi, ita divinas accipiebant illustrationes.* Vel, quæ Cl. Casauboni l. I. de satyra, C. II. sententia est, μυστήριον est ab Hebræo מסתור, *mistor*, seu *mistur*, quod *rem*, aut *locum absconditum* significat. Qui plura de hujus vocis etymo desiderat, adeat Vossii Etymologicum, & Casauboni Exercitat. n. XLIII.

II. Μυστήριον varia significat.

1. *Rem occultam & arcanam*, non omnibus notam. Chrysostomus Homil. VII. in I. ad Corinthios, Μυστήριον, τὸ ἀπόρρητον. *Mysterium, res arcana, latens, obscura*, vel etiam *ineffabilis.* Idem, Homil. XIX. in epist. ad Romanos: *Mysterium* dicitur τὸ ἀγνοούμενον καὶ ἀπόρρητον, καὶ πολὺ μὲν τὸ θαῦμα, πολὺ δὲ τὸ παράδοξον ἔχον, *quod ignoratur & arcanum est, quodque summopere mirandum, & insolens est atque inopinatum.* Theodoretus in Cap. XI. ad Romanos: Μυστήριόν ἐστι, τὸ μὴ πᾶσι γνώριμον, ἀλλὰ μόνοις τοῖς θεωρουμένοις. *Mysterium est, quod non omnibus notum, sed iis solis, qui contemplantur.* Et in Cap. XV. epist. I. ad Corinth. Μυστήριον λέγεται τὸ μὴ πᾶσι δηλούμενον, ἀλλὰ μόνοις τοῖς φίλοις θαρρούμενον. *Mysterium dicitur, quod non omnibus declaratur, sed solis amicis creditur.*

2. *Rem occultam seu arcanam sacram*, quæ naturaliter rationi humanæ incognita est, nec scitur nisi ex revelatione & patefactione Dei: sic μυστήρια I. Corinth. XIII. 2. appellantur capita religionis Christianæ, quæ etiam denotantur per μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, Matth. XIII. 11. per μυστήριον τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, Marci IV. 11. Lucæ VIII. 10. per μυστήρια Θεοῦ, I. Corinth. IV. 1.

Sic *in specie* μυστήριον, *mysterium* appellatur

a. *Incarnatio Christi*, quæ I. Timoth. III. 16. vocatur μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον, *magnum pietatis sacramentum.* Chrysologus serm. LII. ad ea, *Natus ex Maria virgine; Videatur hoc perfidis vile, magnum est credentibus sacramentum.* Isidor. Pelus. epist. CXCII. l. II. p. 214, 215. Μέγα τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, οὐχ ὡς ἀγνοούμενον παντάπασιν, ἀλλ' ὡς οὐδενὶ ἐφικτὸν· πάντος γὰρ ἐπέκεινα καὶ λόγου καὶ νοῦ καθέστηκεν· εἰ γὰρ γάμου καρπὸς τὸ παιδίον, πῶς ἡ παρθένος καρπὸν γάμου ἔδειξε; πῶς ἡνώθη τὸ φθαρτὸν τῷ ἀφθάρτῳ; πῶς ἐν τῷ περιγραπτῷ νοεῖται τὸ ἀπερίγραπτον, οὔτε τῆς θείας καὶ ἀκηράτου ἐλαττουμένης φύσεως, καὶ τοῦ θνητοῦ ἀφράστῳ τινὶ λόγῳ, καὶ ἑρμηνείας κρείττονι τὴν τιμὴν δεχομένου; πῶς ὁ παθὼν ἔσωσε, καὶ ὁ ἀποθανὼν ἤγειρε, καὶ ὁ ὑβρισθεὶς τετίμηκε τῇ ἀνωτάτῳ τιμῇ, καὶ ὁ σαυρωθεὶς κατάρας ἐξήρπασε, μᾶλλον δὲ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὸν θάνατον ἐσαύρωσε; *Magnum pietatis sacramentum est, non quòd omnino incognitum sit, sed quòd à nemine comprehendi queat. Omnem quippe & sermonis & mentis vim excedit. Nam si puerulus matrimonii fructus est, quónam pacto virgo matrimonii fructum edidit? Quónam pacto id, quod interitui obnoxium est, cum eo, quod interitum nescit, copulatum est? Quónam pacto in eo, quod circumscriptum est, id, quod à circumscriptione alienum est, intelligitur, sic inquam ut nec divina & labis omnis expers natura decrementi quicquam patiatur, & quod mortale est, modo quodam, qui nullis verbis exprimi potest, omnemque interpretationis vim superat, honorem accipiat? Quónam pacto, qui passus est, salutem attulit: qui mortem oppetiit, excitavit; qui contumeliis affectus est, summo honore condecoravit: qui cruci affixus est, ab execratione eripuit: vel, ut rectiùs loquar, peccatum ac mortem in cruce sustulit?* Similia ad præsentem locum leguntur apud Theophyl. pag. 769. vocatur ab Apostolo μέγα μυστήριον, atque adeò amplificatur comparatione, quòd *magnum*, id est, *maximum*; μέγα pro μέγιστον, ut μεγάλη ἐντολὴ, pro μεγίστη, Matth. XXII. 36, 38. *mysterium* fit. Id autem allusione ad ritus gentilitios, ubi non Numina tantùm quædam μεγάλα dicta, seu *magni dii*, & in ipsis Athenis μεγάλη Diana, Act. XIX. 27. Ceres & Proserpina, quæ in Eleusiniis mysteriis cultæ, μεγάλαι θεαί. Verùm etiam, quod huc proximè facit, varia sacra solennia,

lennia, *majora* dicta, ἱερὰ μεγάλα, ut apud Lucianum, initio de dea Syria. Ita festa Liberalia, seu Dionysia Athenis *majora* quædam dicta, quæ & Anthesteria & antiquiora è tribus, de quibus Thucydides, lib. II. Panathenæa item alia majora, minora alia, μεγάλα καὶ μικρὰ fuére. Dædala etiam apud Bœotios μεγάλα alia, alia μικρὰ, teste Pausania in Bœotic. pag. 287. Tandem Eleusinia, quod maximè huc facit, μυστήρια μεγάλα omnino inter alia fuére, utpote quæ maxima omnium toto orbe habita sunt. Imò Eleusiniorum ipsorum quædam *magna* sunt seu *majora mysteria*, μεγάλα, alia μικρὰ, *minora*, Agræ videlicet & Alimunte: quæ inter se in plurimis rebus differebant. Inter alia, illis initiari initio ξένους fas non fuit: his minoribus initiati quoque ξένοι: magna Cereri propriè dicata erant: minora Proserpinæ: alio quoque tempore ea celebrata. In majoribus plenè initiari mos fuit, seu δευτέρᾳ μυήσει plenè de omnibus doceri, περὶ συμπάντων, teste Clemente Alex. Strom. VI. In minoribus prælustrari tantùm, arcanaque doctrinæ fundamenta prima edoceri mos erat, ac præparari ad præceptionem majorum: unde τὰ προτέλεια dicta. In majoribus ideo ἐπόπται dicti & ἔφοροι, indeque & ἐποπτεύειν & ἐποπτικὰ sacra dicta in minoribus, μύσαι tantùm: majora denique μυστήρια, μεγάλαι νύκτες dictæ. Hac igitur allusione, *Mysterium incarnationis* Christi *magnum mysterium* dicitur, non modò, quia fictitiis omnibus religionibus falsisque mysteriis majus certiusque est, utpote cùm de vero Deo sit, qui ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ad Roman. IX. 5. μέγας Θεὸς, ad Titum II. 13. sed & quia in eo tota justaque & absoluta consistit religio, doctrina, cognitio pietatis, atque inde salutis humanæ: & quidem mysterium, omnibus gentibus, etiam ξένοις, propositum: & cùm antea velut minoribus mysteriis, adumbratum id fuisset, suo tempore plenissimè revelatum fuit: sic ut omnes Christiani, sint jam non nudi tantùm ἐπόπται seu ἔφοροι, *spectatores* hujus mysterii, sed & ἱερεῖς planè ac *sacerdotes*. Hæc, & alia plura accuratissima exhibet magnus Gothofredus Exercitatione II. quæ est *de incarnatione Christi*. Pergimus ad alia. Ad Coloss. I. 26. *incarnatio* vocatur τὸ μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον, &c. Ad hæc Theodoretus, p. 350. Μυστήριον ἐκάλεσε τῆς οἰκονομίας τὸ κήρυγμα, ὡς παρὰ πάντων ἀγνοούμενον πάλαι, μόνῳ δὲ τῷ Θεῷ γινωσκόμενον. *Mysterium vocavit dispensationis prædicationem, utpote omnibus olim hominibus ignotam, soli verò Deo notam.* Hic tamen locus commodè *ad prædicationem Evangelii*, quæ ipsa quoque, ut mox videbimus, *mysterium* appellatur, referri potest. Ipsa autem *incarnatio* à Dionysio Areopagita, Cap. IV. de cœlesti Hierarchia, sect. IV. pag. 49. vocatur τῆς Ἰησοῦ φιλανθρωπίας μυστήριον, *humanitatis Jesu mysterium*: quod Pachymeres, pag. 58. explicat, τῆς ἐνσάρκου καὶ φιλανθρώπου τοῦ Ἰησοῦ οἰκονομίας μυστήριον, *incarnationis & humanitatis Jesu mysterium*. Christi in utero formatio ab eodem Dionysio, ibidem, vocatur θεαρχικὸν τῆς ἀφθέγκτου θεοπλασίας μυστήριον, *divinum ineffabilis Dei formationis mysterium*. Cyrillus Alexandr. lib. III. adv. Nestorium, pag. 94. Σκιὰ μὲν ὁμολογουμένως ὁ νόμος ἦν, πλὴν ὑποτύπωσιν ἔχει μυστηρίου τοῦ κατὰ Χριστὸν, καὶ τῆς ἀληθείας ὠδίνει τὴν μόρφωσιν. *Umbra quidem profectò lex erat: verùm continet expressam formam mysterii Christi veritatisque parit formam.*

b. *Spiritualis Christi cum Ecclesia conjunctio*, ad Ephes. V. 32. ubi Apostolus, Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. *Mysterium hoc magnum est: loquor autem de Christo & de Ecclesia.* Theodoretus ad hunc locum, pag. 316. dicit Apostolum loqui περὶ πνευματικοῦ γάμου, de conjugio spirituali, & addit, Καὶ αὐτὸς τὸν ἄνω πατέρα καταλιπὼν, τῇ ἐκκλησίᾳ συνήφθη· καταλιμπάνειν δὲ ἔδοξε τῷ τῆς ἐνανθρωπήσεως λόγῳ. *Ipse enim* (Filius Dei) *superno Patre relicto, conjunctus est Ecclesiæ: relinquere autem visus est ratione susceptæ humanitatis.* Et Theophylactus, pag. 560. Καὶ αὐτὸς ἀφῆκε τὸν πατέρα, οὐ τοπικῇ μεταβάσει, ἀλλὰ τῇ πρὸς τὴν σάρκα συγκαταβάσει, καὶ ἦλθε πρὸς τὴν νύμφην, τὴν πάντοτε αὐτὸν ἀγνοήσασαν, καὶ ἐγένετο αὐτῇ εἰς πνεῦμα ἕν. *Ipse etiam reliquit Patrem, non locati transitu, sed condescensione ad carnem, venitque ad sponsam quæ ipsum nunquam agnoverat, factusque est cum ipsa unus spiritus.* Greg. Nyssenus Homil. IV. in Canticum, t. I. pag. 522. Ὁ μέγας ἀπόστολος ἁρμόζεται τῷ Χριστῷ τὴν παρθένον ἡμᾶς, καὶ νυμφοστολεῖ τὴν ψυχὴν, καὶ τὴν προσκόλλησιν τῶν δύο εἰς ἑνὸς σώματος κοινωνίαν τὸ μέγα μυστήριον εἶναι λέγει τῆς τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἑνώσεως.

c. *Doctrina Evangelica*, quæ vocatur ad Coloss. IV. 3. τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ, *mysterium Christi*, & intelligitur, ut monet Theodoretus, τὸ κήρυγμα, *prædicatio*. Vocatur I. Cor. II. 7. σοφία ἐν μυστηρίῳ, *sapientia in mysterio*. Theophylactus, pag. 179. in hanc Epistolam: Μυστήριον καλεῖ τὸ κατὰ Χριστὸν κήρυγμα· εἰ γὰρ καὶ κήρυγμά ἐστιν, ἀλλὰ καὶ μυστήριόν ἐστι, καθὸ οὐδὲ ἄγγελοι ᾔδεσαν αὐτὸ πρὶν γενέσθαι, καὶ καθὸ ἄλλο βλέποντες, ἄλλο νοοῦμεν. Mysterium *vocat, de Christo prædicationem. Nam etiamsi prædicatio sit, attamen etiam mysterium est, quatenus neque Angeli noverant priusquam fieret, & quatenus aliud videntes, aliud intelligimus.* Vocatur ad Coloss. I. 26. Τὸ μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν, *mysterium, quod fuit absconditum à seculis & generationibus.* Ad hunc locum Theodoretus, pag. 350. Μυστήριον ἐκάλεσε τῆς οἰκονομίας τὸ κήρυγμα, ὡς παρὰ πάντων ἀγνοούμενον, μόνῳ δὲ τῷ Θεῷ γινωσκόμενον. Mysterium *appellavit prædicationem dispensationis, ut quæ olim omnibus esset ignota, & à solo Deo cognosceretur.* Ita Gregorius Nyssenus in vita Thaumaturgi, tom. III. pag. 567. Evangelii doctrinam vocat μυστηρίου κήρυγμα, *mysterii prædicationem.* Eodem modo Cyrillus Alexandr. totam *doctrinam Evangelii* frequenter appellat μυστήριον. Lib. XVI. de Adoratione, pag. 583. dicit Apostolum eos reprehendere, qui μετὰ τὸ Χριστοῦ μυστήριον Circumcisionem aliquo loco habuerint. Proclus Constantinop. in epist. de Fide, *Religionem Christianam* vocat μυστήριον. Ἡ ἀγάπη, inquit, τοῦ καθ' ἡμᾶς μυστηρίου ἐστὶ τὸ κεφάλαιον. *Charitas Religionis nostræ caput est.*

3. *Rem arcanam, sacram, symbolicam*: quo sensu *mysterii* nomen tribuitur typis, cerimoniis, parabolis, & quibuscunque rebus sacris, aliud sensui, aliud menti exhibentibus. Atque ita,

A. *Omnia sacramenta* vocantur μυστήρια, *mysteria*: à Damasceno, lib. IV. orthod. fidei, Cap. XIV. pag. 314. ἅγια καὶ ἄχραντα μυστήρια, *sancta & impolluta mysteria*. Talia in Novo Testamento duo, *Baptismus & S. Cœna*. Hæc tantùm agnoscit Chrysostomus ad Johann. XIX. 34. seu Homil. LXXXV. in Johann. pag. 915. Ἐξῆλθεν ὕδωρ καὶ αἷμα· οὐχ ἁπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχεν αὗται ἐξῆλθον αἱ πηγαί· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐξ ἀμφοτέρων ἡ ἐκκλησία συνέστηκε, καὶ ἴσασιν οἱ μυσταγωγούμενοι δι' ὕδατος μὲν ἀναγεννώμενοι, δι' αἵματος δὲ καὶ σαρκὸς τρεφόμενοι· ἐντεῦθεν ἀρχὴν λαμβάνει τὰ μυστήρια. *Exivit aqua & sanguis. Non casu & simpliciter hi fontes scaturierunt, sed quoniam ex ambobus Ecclesia constituta est. Sciunt hoc initiati per aquam quidem regenerati, sanguine verò & carne nutriti: hinc sacramenta initium sumunt.*

Idem

Idem, Homil. CXVIII. tom. V. Ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ ἐν ἀληθείᾳ τοῦ πεσόντος, εἰς τύπον τῶν μυστηρίων. *Ex latere ejus sanguis & aqua revera exivit ex moriente, ut ita præfigurarentur mysteria*, id est, Sacramenta. Et Homil. CXXXIV. tomi ejusdem, dicit τὴν πλευρὰν τοῦ Χριστοῦ προφέρειν ἡμῖν τὰ μυστικὰ δῶρα, ὕδωρ καὶ αἷμα, ὧν τὸ μὲν ἐστι τοῦ λουτροῦ σύμβολον, τὸ δὲ τῶν μυστηρίων ἐνέχυρον, *latus Christi proferre nobis mystica dona, aquam & sanguinem, quorum illa quidem lavacri sit symbolum, hic verò S. Cœnæ pignus.* Theophylactus in Cap. XIX. Johannis, pag. 828. Οὐχ ἁπλῶς ταῦτα γίνεται, ἀλλ᾽ ἐπεὶ τῇ ἐκκλησίᾳ ἡ ζωὴ διὰ τούτων τῶν δύο γίνεται καὶ συνίσταται, διὰ ὕδατος μὲν γεννώμεθα, διὰ αἵματος δὲ καὶ σώματος τρεφόμεθα. *Non simpliciter hæc fiunt, sed quia Ecclesiæ vita per duo ista & fit & consistit. Nam per aquam quidem generamur, per sanguinem autem & corpus pascimur.* Leo Allatius de ecclesf. occident. & orient. consensu lib. III. Cap. XVI. temerè affirmat, Græcos omnes, qui de Sacramentis scripserint, tum antiquos, tum recentiores, septem Sacramenta Christianæ legis uno consensu omnes affirmare. At, si hoc verum, cur nòn ex antiquitate producit testimonia? Maluit recentiorum, qui à prima puritate deflexerunt, niti autoritate, quia nullum assertionis suæ fundamentum in antiquitate reperiebat. Adi ipsum autorem, & ejus miraberis impudentiam.

B. *Baptismus* vocatur μυστήριον. Hinc Gregorius Nazianzenus, orat. XXXIX. pag. 632. eos, qui Baptismum conferunt, vocat οἰκονόμους τοῦ μυστηρίου, *mysterii dispensatores.*

C. *S. Cœna* vocatur μυστήριον, idque

a. Ἑνικῶς, *singulariter.* Greg. Nazianzenus orat. XLIV. pag. 713. Ἰησοῦς ἐν ὑπερῴῳ κοινωνεῖ τοῦ μυστηρίου. *Jesus in cœnaculo mysterii fit particeps.* Athanasius in Synopsi scripturæ, tom. II. pag. 124. Ἐλέγχει τὸν Ἰούδαν ὁ Χριστός· παραδίδωσι τὸ μυστήριον ἔνθα λέγει. Οὐ μὴ πίω ἐκ τοῦ ἀμπέλου ταύτης. *Christus Judam redarguit: tradit mysterium, quando dicit:* Non ampliùs bibam ex hac vite. Vocatur ἅγιον μυστήριον. Canon VII. Concilii Laodiceni, certos quosdam hæreticos, si conversi fuerint, statuit, tum demum esse admittendos, ubi omnem damnaverint hæresin, καὶ τότε λοιπὸν ἐκμανθάνοντας τὰ τῆς πίστεως σύμβολα χρισθέντας τε τῷ ἁγίῳ χρίσματι, οὕτω κοινωνεῖν τῷ μυστηρίῳ τῷ ἁγίῳ, *& tunc demum fidei symbola discentes, & sancto chrismate unctos sancto mysterio communicare.*

b. Πληθυντικῶς, *pluraliter.* Chrysostomus Homil. III. in epist. ad Ephesios, μετέχειν τῶν μυστηρίων, *mysteriorum participem fieri.* Et Homil. CXXXIV. tom. V. prævidit Deus τὰ μυστικὰ δῶρα, ὕδωρ καὶ αἷμα· ὧν τὸ μὲν ἐστι τοῦ λουτροῦ σύμβολον, τὸ δὲ τῶν μυστηρίων ἐνέχυρον. Interpretationem vide paulò superiùs. Socrates, hist. Ecclesf. lib. II. Cap. XXXVIII. pag. 210. de Macedonio refert, quòd à sua hæresi alienos vi ad Sacramenti hujus participationem adegerit: Ξύλῳ διαιροῦντες τὰ σώματα (legendum, τὰ στόματα,) τῶν ἀνθρώπων, τὰ μυστήρια ἐνετίθεσαν. *Ligno ora hominum diducentes, Sacramentum ingesserunt.* Vocantur θαυμαστὰ μυστήρια, *admirabilia sacramenta*, à Chrysostomo, Homil. XI. ad populum Antiochenum. Ζωοποιὰ μυστήρια, *vivifica sacramenta*, ab Anonymo in vita Chrysostomi. Φρικτὰ μυστήρια, *tremenda sacramenta*, à Chrysostomo, Homil. X. t. V. & alibi frequentissimè. Ἄχραντα μυστήρια, *impolluta mysteria*, à Theophylacto in Cap. XIV. Matthæi. Imò ἄχραντον simpliciter positum, notat S. Cœnam. Vide in Ἄχραντος, num. II. Ἅγια μυστήρια, *sancta mysteria.* Balsamon ad Can. XX. Concilii Carthag. p. 629. Οὗτοι (οἱ τὰ ἔσχατα πνέοντες) ἐφοδιάζεσθαι ὀφείλουσι διὰ τῆς τῶν ἁγίων μυστηρίων μεταλήψεως. *Hi qui in agone versantur, viatico sunt instruendi per sanctorum mysteriorum participationem.* Θεῖα μυστήρια, *divina mysteria.* Τῶν θείων ἅπτεσθαι μυστηρίων, *divina contrectare mysteria*, dicit Chrysost. Homil. LXXI. t. V. τῶν θείων μυστηρίων μεταλαμβάνειν, *divinorum mysteriorum participem fieri*, dicit Zonaras ad Can. LXIII. Concilii Carthag. p. 451. Τελεστικὰ μυστήρια, *mysteria vim perficiendi habentia.* Dionysius Areop. C. II. de Hierarch. Ecclesf. sect. 8. p. 224. Ἐν τέλει δὲ πάντων ὁ ἱεράρχης ἐπὶ τὴν ἱερωτάτην εὐχαριστίαν καλεῖ τὸν τετελεσμένον, καὶ τῆς τῶν τελεστικῶν μυστηρίων αὐτῷ μεταδίδωσι κοινωνίας. *Demum omnibus peractis, sacerdos eum, qui initiatus est, ad sanctissimam Eucharistiam vocat, & mysteriorum perficiendi vim habentium communionem illi largitur.*

III. *De Sacramentis in genere* duo adhuc sequentia notamus.

1. *Hæretici quidam sacramentum Baptismi & S. Cœnæ rejecerunt.* De iis jam actum in voce Βάπτισμα, num. X. 2.

2. *Sacramentorum efficacia non dependet, à vita vel intentione Ministri ea conferentis.* Id docet Chrysostomus, Homil. LXXXVI. in Johannem, pag. 922, 923. pluribus, tandemque concludit, Οὐ δίκαιον ἦν διὰ τὴν ἑτέρου κακίαν εἰς τὰ σύμβολα τῆς σωτηρίας ἡμῶν τοὺς πίστει προσιόντας παραβλάπτεσθαι. *Non erat justum, eos, qui per fidem accedunt, propter alterius malitiam quidquam detrimenti accipere à symbolis salutis nostræ.* Vide eundem Homil. VIII. in II. ad Corinthios, pag. 291. Homil. II. in II. epist. ad Timotheum, pag. 338, 339. Greg. Nazianzenum, orat. XL. pag. 656. Isidorus Pelusiota epist. CCCXL. lib. III. pag. 390. Οὐδὲν παραβλάπτεται ὁ δεχόμενος, εἰ καὶ ὁ διδοὺς ἀνάξιος εἶναι δοκοίη, οὐδὲ τὰ ἄχραντα χραίνεται μυστήρια, εἰ ὁ ἱερεὺς πάντας ἀνθρώπους εἰς κακίαν παρελάσειεν. *Nullo detrimento is, qui accipit, afficitur, etiamsi is, qui tribuit, indignus esse videatur: neq; incontaminata mysteria conspurcantur, etiamsi sacerdos omnes mortales improbitate superet.* Integram lege epistolam. Idem epist. CXX. lib. I. Εἴ τις ἁμαρτίαις ἀπότροφος πᾶσι κατεστιγμένος μολυσμοῖς τε καὶ πταίσμασι, θυσιαστηρίων ἅπτεται Θεοῦ, καὶ χειρίζει ἀνάγνως τὰ ἅγια, αὐτὸς μὲν ὑφέξει κρίμα, τὸ δὲ θεῖον βῆμα ταῖς ἐκείνου πράξεσιν οὐ κοινοῦται. *Si quis in sceleribus educatus, atq; omni sordium & peccatorum genere compunctus & injustus, Dei aras attingit, ac sancta profanè tractat, ipse quidem pœnas luet: divinum autem sacrarium improbis ipsius actionibus minimè contaminatur.* Idem inculcat epist. XXXVII. lib. II. ubi præter Bileami vaticinantis affert etiam exemplum Cajaphæ, & corvi, impuræ avis, cujus ministerio tamen Deus sanctissimum virum Eliam pasci voluit. De hoc ipso themate agit Cl. Rittershusius integro Cap. XXI. lib. IV. sacrarum lectionum.

Μυωπάζω.

Legitur hoc verbum II. Petri I. 9. ubi apostolus, ᾧ γὰρ μὴ πάρεστι ταῦτα, τυφλός ἐστι, μυωπάζων. Hîc ipsa sermonis series docet, μυωπάζων ferè idem esse, quod τυφλὸς, *cæcus.* Operæ precium fuerit excerpere potiora, quæ de hoc loco & verbo eruditissimè notavit magnus Bochartus, part. I. de Animalibus, l. I. C. IV. Quadruplex loci Apostolici est interpretatio.

1. Vulgati interpretis, in quo μυωπάζων est *manu tentans.* Hunc sequitur Erasmus, qui reddit *manu viam tentans*: deductâ, inquit, à muribus metaphorâ, qui parietem, aut tabulam, aut si quid aliud obvium fuerit, sequi solent, donec cavum nacti fuerint. Hujus sententiæ autores, contra veterum exemplarium fidem, μυοπάζων per ο μικρὸν scribunt, quasi ἀπὸ τῆς ὀπῆς τῶν μυῶν, *à murium latibulo.*

2. Eorum eſt, quibus μυωπάζων eſt *cæcutiens*, vel *planè cæcus*, ut vox præcedens τυφλός. In qua fuere ſententia Syrus & Arabs. Suidas etiam & Phavorinus, apud quos pro Μυωπάζω, τὸ φυλάττω, repono Μυωπάζω, τυφλώττω. Quomodo ſcribendum eſſe docet Oecumenii nota in Apoſtoli locum, pag. 171. Μυωπάζειν δὲ τὸ τυφλώττειν εἴρηται, ἀπὸ τῶν ὑπὸ τὴν γῆν μυῶν τυφλῶν εἰς ἅπαν διατελούντων. Ubi per mures cæcos qui ſub terra degunt, à quibus dici vult τὸ μυωπάζειν, talpas ſignificari palàm eſt, quas & alii muribus adſcribunt. Sic Ariſtophanis Scholiaſtes in Acharn. pag. 296. σκάλωπας dicit eſſe μύας τινὰς, οὓς φαμὲν σπάλακας, *mures quosdam, quos talpas vocamus*. Et Heſychio λὼτ eſt ἀσπάλαξ *talpa*, vel μῦς τυφλὸς ὁ τὴν γῆν τρυπῶν, *mus cæcus terram excavans*. Idem Heſychius per μυωπάζοντα etiam intelligere videtur *cæcutientem*, quando, præſentem reſpiciens locum, μυωπάζων interpretatur ὀφθαλμιῶν. Eſt enim ὀφθαλμιῶ, juxta veteres Gl. *lippeo, oculos doleo*. Suidas, inter alia interpretatur, τοὺς ὀφθαλμοὺς πάσχειν *oculorum morbo laborare*.

3. Eorum eſt, quibus μυωπάζων idem qui μύωψ. Porrò μύωψ neque eſt μείωψ, *minus videns*, ut vult Varro, neque νυκτάλωψ, *lusciosus*, aut qui veſperi parùm videt, ut Gellius, lib. IV. Cap. I. perperam interpretatur, ſed qui proxima tantùm videt, & quæ ferè ſunt ſub oculis. Ita Beza, & Budæus ex Philoſopho, à quo dicuntur μυωπάζειν οἱ ἐκ γενετῆς τὰ μὲν ἐγγὺς βλέποντες, τὰ δὲ ἐξ ἀποστάσεως οὐχ ὁρῶντες, *qui ab ortu primo proxima quidem vident, remota verò non item*. Tamen viri docti judicant eo loco mendum eſſe in verbo μυωπάζειν, & legendum μυωπιάζειν. Et paulò pòſt, Ἐναντία δὲ πάσχουσιν οἱ γέροντες τοῖς μυωπιάζουσι. Quia vitium illud oculorum μυωπίαν & μυωπίασιν vocant Medicorum filii. Unde ἐμυωπίασεν apud Suidam, quamvis ille aliter ſumat. Nec ſatis cohærerent apud D. Petrum τυφλὸς μυωπάζων, ſi ſic redderentur, *cæcus qui ſolùm proxima videt*. Neque enim cæcus dici poteſt is, cui tantùm proxima patent.

4. His conſideratis, Bochartus præfert quartam interpretationem eorum, quibus μυωπάζειν apud Petrum eſt *oculos claudere, nictare, connivere*. Quo ferè modo accipiunt veteres Grammatici. Heſychius: Μυντιζόμενος, μυωπάζων, παρακαμμύων. Suidas in Ἐμυωπίασεν, Μυωπάζω γὰρ τὸ καμμύω. Καμμύω, per poëticam Syncopen, frequentem tamen apud Scriptores ſacros. Sic Jeſ. VI. 10. Matth. XIII. 15. Actor. XXVIII. 27. Τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν, *oculos ſuos clauſerunt*, vel, ut Beza, *oculis ſuis conniverunt*. Jeſ. XXIX. 10. Καμμύσει τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, *oculos eorum claudet*. Cap. XXXIII. 15. Καμμύων τοὺς ὀφθαλμοὺς, *claudens oculos*. Thren. III. 44. Ἐπεσκέπασας νεφέλην καμμύσαι με. *Operuiſti nube, ut oculos mihi clauderes*. Veteres Gloſſæ, καμμύω, cohibeo. Simplex etiam μύειν eodem ſenſu paſſim uſurpatum legitur. Heſychius, Μύω, καμμύω. Ita etiam Suidas. Veteres Gloſſæ: Μύω, *cohibeo*. Aliæ: *Conniveo*, μύω, καμμύω. *Cohibet*, καταμύει. Apud Alexandrum Aphrodiſæum lib. I. Problemat. Μύουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς, *connivent oculis*. In S. Lucæ vita apud Metaphraſten, Πρὸς δὲ τὴν ἀληθινὴν διδασκαλίαν τὰ τῆς διανοίας ἔμυον ὄμματα. *Ad veram autem doctrinam mentis oculos claudebant*. Ita Nazianzenus τὰς αἰσθήσεις μύειν· jam verò μυωπάζειν id ipſum eſſe, etiam origo verbi docet. Quid enim aliud μυωπάζειν, quam μύειν τοὺς ὦπας, *oculos claudere?* Τυφλὸς igitur μυωπάζων is dicitur, qui ideo cæcus eſt, quia ſponte claudit oculos, ut ne videat, aut qui videre ſe diſſimulat quod vel invitus cernit. Hoc ſenſu Ariſtides Orat. ſiculâ: Μηδὲ ἐξαπατήσατε ὑμᾶς αὐτοὺς ὥσπερ οἱ τοὺς ὀφθαλμοὺς συγκλείοντες, ὅπως μὴ ὁρῶσιν ἃ μὴ θέλουσι. *Neque vos ipſos ſeducatis, quemadmodum qui oculos claudunt, ne ea videant, quæ videre nolunt*. Lactantius lib. V. Cap. I. *Obſtrepunt igitur & intercedunt, ne audiant; & oculos ſuos opprimunt, ne lumen, quod offerimus, videant*. Nec aliter locum Apoſtoli intellexit, qui novi Teſtamenti verſionem in linguam vulgarem nobis dedit; vertit enim participium μυωπάζων, σφαλίζει τὰ μάτια του, id eſt, *claudit oculos ſuos*. Nempe σφαλίζω, ut interpretatur Geraſimus Vlachus in Theſauro ſuo, eſt *claudo*, ἀποκλείω, καμμύω. Μάτια, juxta eundem, ſunt *oculi*, ὄμματα. Μυωπάζειν autem ſic uſurpari à Dionyſio Areopagita, poſt Budæum, obſervavit Stephanus, licèt neuter locum indicet. Is autem occurrit in Eccleſ. Hierarch. Cap. II. in Theoria, num. 3. pag. 219. Ibi, poſtquam dixit, Deum beneficos lucis ſuæ radios largè diffundere ἐπὶ πάσας τὰς νοερὰς ὄψεις, *in omnes oculos intelligibiles*, id eſt, in omnes omnium hominum mentes, hæc addit, Εἴτ᾽ οὖν ἀποσταίη τοῦ νοητοῦ φωτὸς ἡ τῶν νοερῶν αὐθαίρετος αὐτεξουσιότης, κακίας ἔρωτι συμμύσασα τὰς φυσικῶς ἐνεσπαρμένας αὐτῇ πρὸς τὸ φωτίζεσθαι δυνάμεις, ἀπήρτηται τοῦ παρόντος αὐτῇ φωτὸς, οὐκ ἀποστάντος, ἀλλ᾽ ἐπιλάμποντος αὐτῇ μυωπαζούσῃ, καὶ ἀποστρεφομένῃ προστρέχοντος ἀγαθοειδῶς. *Si igitur ab intelligibili lumine recedat eorum, qui intelligentiâ præditi ſunt, libera poteſtas, vitii amore repreſſis iis facultatibus, quæ ei à natura inſitæ ſunt, ut iis illuſtretur, à præſenti lumine divulſa eſt, quòd ab ea non receſſit, ſed eam oculos claudentem illuminat, atque averſanti benignè prorſus occurrit*. Ob id ipſum μύωπες Græcè vocantur, qui ἀσθενῆ ἔχοντες τὴν ὄψιν, συνάγουσι τὰ βλέφαρα εἰς μικρόν· ἀθρόα γὰρ ἐξιοῦσα ἡ ὄψις μᾶλλον ὁρᾷ, ἀναπεπταμένου δὲ τοῦ ὄμματος, διασπᾶται, *cùm viſu infirmi ſint, palpebras in anguſtum cogunt; viſus enim cùm prodit confertus, magis videt, at diducto oculo diſtrahitur*. Ita Philoſophus Problem. Sect. XXXI. Et *aſilus*, culicis genus, quo boves infeſtantur; οἶστρον, & βούτυπον, & *tabanum* alii vocant: μύωψ nonnullis ab effectu dicitur, quia in boum oculos involans, μύειν συνεχῶς τοὺς ὦπας ποιεῖ, *ad continuas oculorum nictationes eos adigit*, ut obſervat Etymologus.

Μωραίνω.

Veteres Gloſſæ: Μωραίνω, *fatuor*. Heſychius: Μωραίνει, ἀφραίνει, περικόπτει, μαίνεται. *Fatuatur, deſipit, delirat, inſanit*. Pro περικόπτει, legendum παρακόπτει. Μωραίνω ſignificat μωρὸν ποιῶ, I. Corinth. I. 20. Οὐχὶ ἐμώρανεν ὁ Θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου; *Nonne infatuavit Deus ſapientiam mundi hujus?* Id eſt, ut loquitur Chryſoſtomus, Homil. IV. in I. ad Corinth. pag. 262. Μωρὰν ἔδειξεν οὖσαν πρὸς τὴν τῆς πίστεως κατάληψιν. *Stultam eſſe declaravit ad comprehendendam fidem*. Theodoretus ad præſentem locum, pag. 125. Ταύτην ἐλεγχθῆναι λέγει, καὶ μωρὰν ἀποφανθῆναι. *Hanc convictam & ſtultam oſtenſam eſſe dicit*. Theophylactus, pag. 171. Ἀνενέργητον οὖσαν ἔδειξε, καὶ ἤλεγξε μωρὰν, ὡς μὴ ἰσχύσασαν εὑρεῖν τὸ ἀληθές. *Inefficacem eſſe demonſtravit, ac convicit eſſe ſtultam, ut quæ non potuerit invenire verum*.

Μωρία. Μωρός.

I. Μωρία ſumitur pro privatione ſpiritualis ac veræ ſapientiæ, ſeu ſalutaris Dei rerumque divinarum cognitionis; unde etiam μωρὸς pro eo, qui deſtitutus vera ac ſalutari Dei cognitione, in ignorantiæ tenebris verſatur. Ita I. Corinth. III. 19. Ἡ σοφία τοῦ κόσμου τούτου, μωρία παρὰ τῷ Θεῷ ἐστι. *Sapientia hujus mun-*

mundi, est stultitia apud Deum. Tales enim, de quibus Apostolus loquitur, κἂν πανοῦργοι ὦσι καὶ σοφοὶ, ὡς μωροὶ καὶ ἀνόητοι ἐλέγχονται· οἷον, ἐνόμιζον ἐκεῖνοι μὴ δεῖσθαι Θεοῦ, ἀλλὰ πάντα οἴκοθεν νοεῖν, Ἔδειξεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς διὰ αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ὅτι ἡ δεινότης καὶ ἡ πανουργία οὐδὲν αὐτοῖς ἐλυσιτέλησεν, ἀλλὰ μάλιστα αὐτοὶ δέονται τοῦ Θεοῦ, οἱ δοκοῦντες μὴ δεῖσθαι, *etiamsi astuti & sapientes fuerint, tanquam stulti tamen & insipientes arguuntur. Exempli gratiâ; arbitrabantur illi, se Deo non indigere, sed omnia per se posse intelligere. At Deus monstravit illis per res ipsas, quòd eloquentia & astutia nihil illis profuerit; sed maximè divino auxilio illi egeant, qui existimabant se non indigere:* sunt verba Theophylacti ad hunc locum, pag. 189. Suidas: Μωροὺς. Τοὺς τοῦ κόσμου σοφοὺς, καλεῖ μωρούς. *Stultos. Hujus mundi sapientes* Scriptura sacra *stultos vocat.*

II. Μωρία & μωρὸν de eo dicitur, quod non verè, sed hominum tantùm opinione tale esse putatur. Ita I. Corinth. I. 21. Deus dicitur διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας, *per stultitiam prædicationis servare credentes.* Hîc observandus venit Hebraismus, quo duo conjunguntur substantiva, quorum prius pro adjectivo ponitur. Μωρία ergo κηρύγματος, est κήρυγμα μωρὸν, *prædicatio stulta.* Vocatur autem μωρία, non quòd sit *stultitia*, sed quia ἐνομίσθη μωρία, *existimabatur stultitia:* ὅτι ἐκλήθη παρὰ τοῖς ἀνοήτοις μωρία, *quia à stultis stultitia vocata est;* ut explicat Theodoretus præsentem locum, pag. 125. Theophylactus ad eundem, pag. 172. per μωρίαν τοῦ κηρύγματος intelligit τὴν ἰδιωτείαν τοῦ κηρύγματος, ἥτις δοκεῖ μὲν εἶναι μωρία, οὐκ ἔστι δὲ, *prædicationis simplicitatem, quæ videtur quidem esse stultitia, sed non est.* Chrysostomus Homil. IV. in hanc Epist. pag. 262. dicit intelligi μωρίαν οὐκ οὖσαν, ἀλλὰ τὴν εἶναι δοκοῦσαν, *stultitiam, non quæ talis sit, sed esse videatur.* Cyrillus Alex. apud Oecumenium, pag. 388. Μωρίαν τοῦ κηρύγματος, τὴν τῶν λέξεων ἁπλότητά φησι. *Stultitiam prædicationis, dictionum simplicitatem dicit.* Idem, in Cap. LV. Jesajæ, pag. 774. Μωρίαν τοῦ κηρύγματος, τὴν κοινότητα τῆς λέξεως τῆς ἐνούσης τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ φησι. *Stultitiam prædicationis vocat simplicitatem orationis, quæ in divinitus inspirata Scriptura reperitur.* Eodem sensu I. Corinth. IV. 10. Paulus de se, & reliquis Apostolis: Ἡμεῖς μωροὶ διὰ Χριστόν. *Nos stulti propter Christum.* Ratio est, ut inquit Theodoretus, ὅτι τὴν παρὰ τοῖς ἀπίστοις ὑπειλημμένην μωρίαν κηρύττομεν, *quia eam, quam infideles reputant, stultitiam prædicamus.* Suidas, ad præsentem locum respiciens: Μωρία (legendum μωροὶ) διὰ Χριστόν. Ὅταν τοὺς οἰκείους λογισμοὺς ἐλαττοῦντες ἀκαίρως (lego εὐκαίρως) καταστέλλομεν. Ὅταν ἔρημον καὶ κενὴν τὴν ἡμετέραν διάνοιαν, τῆς ἔξωθεν ποιῶμεν παιδεύσεως, ἵν', ὅταν δέῃ τὰ τοῦ Χριστοῦ δέχεσθαι, σχολάζουσαν, καὶ σεσαρωμένην αὐτὴν πρὸς ὑποδοχὴν τῶν θείων λόγων παρέχωμεν. *Stulti propter Christum. Cùm nostras cogitationes reprimimus, eas opportunè minuendo. Cùm nostram mentem externâ profanaque doctrinâ nudatam, & vacuam reddimus, ut, cùm ea, quæ Christi sunt, recipere oportet, eam otiosam & purgatam, ad divinorum oraculorum susceptionem, præbeamus.* Ad eundem locum Chrysostomus Homil. II. de Incomprehensibili, tom. VI. pag. 396. multa habet; unde etiam sua excerpsit Suidas, quæ nunc demum ita ex Chrysostomo restituimus, ὅταν τοὺς οἰκείους λογισμοὺς λυττῶντας ἀκαίρως, καταστέλλωμεν, *quando nostras efferas cogitationes, & intempestivè furentes animi appetitiones compescimus.* De *hac stultitia* dicit ibidem Chrysostomus πάσης σοφίας αὕτη ἡ μωρία φρονιμωτέρα· ἃ γὰρ οὐκ ἴσχυσεν ἡ ἔξωθεν εὑρεῖν σοφία, ταῦτα κατώρθωσεν ἡ μωρία ἡ κατὰ Χριστόν· αὕτη τὸ σκότος τῆς οἰκουμένης ἀπήλασεν, αὕτη τὸ φῶς τῆς γνώσεως ἐπανήγαγεν. *Hæc stultitia omni sapientia prudentior est. Quæ enim externa sapientia reperire non potuit, hæc stultitia, quæ est secundum Christum, efficere potuit: hæc tenebras orbis terrarum dispulit; hæc lucem cognitionis revocavit.* Iterum hac significatione I. Corinth. I. 25. τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ, σοφώτερον ἀνθρώπων, *quod stultum est Dei, sapientius hominibus* esse dicitur. Veteres id *de cruce Christi* interpretantur. Chrysostomus Homil. IV. in I. ad Corinth. pag. 263. Περὶ τοῦ σταυροῦ λέγει τὸ μωρὸν καὶ τὸ ἀσθενὲς, οὐκ αὐτὸ ὄν, ἀλλὰ τὸ δοκοῦν. Πρὸς γὰρ τὴν ἐκείνων ὑπόληψιν ἀποκρίνεται· Ὃ γὰρ οὐκ ἴσχυσαν οἱ φιλόσοφοι διὰ τῶν συλλογισμῶν ποιῆσαι, τοῦτο ἡ δοκοῦσα εἶναι μωρία κατώρθωσε. *De cruce enunciat* stultum & infirmum, *non quòd sit, sed quòd esse videatur: ad eorum enim respondet opinionem. Quod enim Philosophi suis efficere non potuerunt syllogismis, id, quæ videbatur stultitia, præstitit.* Theodoretus, pag. 127. Μωρὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀσθενὲς τοῦ σταυροῦ καλεῖ τὸ μυστήριον, κατὰ τὴν τῶν ἀπίστων δόξαν. Δείκνυσι δὲ τοῦτο καὶ τῶν σοφῶν καὶ ἰσχυρῶν περιγεγενημένον. Stultum Dei & infirmum *vocat crucis mysterium ex stolidorum sententia. Ostendit autem hoc & sapientes & fortes superasse.* Theophylactus pag. 173. Τὸν σταυρὸν ὀνομάζει μωρὸν, ὡς οὕτω δοκοῦντα· σοφώτερον μέν τοι τῶν ἀνθρώπων ἐστίν. Οἱ μὲν γὰρ φιλόσοφοι περὶ ψυχρὰ καὶ ἀνόητα ἠσχολήθησαν· ὁ δὲ σταυρὸς τὸν κόσμον ἔσωσε. *Crucem stultam vocat, ut quæ sic videatur: sapientius tamen hominibus est. Nam Philosophi frigidis & inutilibus rebus incubuerunt: crux autem mundum servavit.* Dionysius Areopagita, Cap. VII. de div. Nominibus, num. I. pag. 601. Τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων φησὶν, οὐ μόνον ὅτι πᾶσα ἀνθρωπίνη διάνοια πλάνη τίς ἐστι, κρινομένη πρὸς τὸ σταθερὸν καὶ μόνιμον τῶν θείων καὶ τελειοτάτων νοήσεων· ἀλλ' ὅτι καὶ σύνηθές ἐστι τοῖς θεολόγοις, ἀντιπεπονθότως ἐπὶ Θεοῦ τὰ τῆς στερήσεως ἀποφάσκειν. Οὕτω ἀόρατόν φησι τὰ λόγια τὸ παμφαὲς φῶς, &c. Quod stultum est Dei, sapientius est hominibus, *inquit: non solùm quòd omnis humana cogitatio error quidam sit, si cum divinarum absolutissimarumque intelligentiarum firmitate stabilitateque comparetur; verùm etiam, quia solemne est Theologis, ut in Deo ea, quæ sunt privationis, contrario sensu dicant. Sic lucem splendidissimam Scripturæ vocant invisibilem, &c.* Vide etiam Pachymeræ paraphrasin, pag. 611.

Μωϋσῆς.

I. *Etymon vocis.* Suidas: Μῶυ· τὸ ὕδωρ παρ' Αἰγυπτίοις· ἐξ οὗ καὶ Μωϋσῆς. *Apud Ægyptios aqua* vocatur μῶυ. *Unde & Moses dictus est.* Hesychius etiam μῶυ, τὸ ὕδωρ. Ita etiam Clemens Alex. Strom. I. pag. 343. Τίθεται τῷ παιδίῳ ὄνομα ἡ βασιλὶς Μωϋσῆν, ἐτύμως, διὰ τὸ ἐξ ὕδατος ἀνελέσθαι αὐτό. Τὸ γὰρ ὕδωρ μῶυ ὀνομάζουσιν Αἰγύπτιοι. *Puero imponit nomen regina,* Moses, *aptâ etymologiâ, eò quòd eum ex aqua sustulisset. Aquam enim Ægyptii vocant.* Moy: Josephus, Antiquitat. lib. II. Cap. V. pag. 56. Τὸ ὕδωρ, μῶ οἱ αἰγύπτιοι καλοῦσιν· ὑσῆς δὲ, τοὺς ἐξ ὕδατος σωθέντας. *Aquam Ægyptii vocant* Mo, *ex aqua verò servatos* yses. Paulò aliter Greg. Nyssenus, Orat. XII. contra Eunomium, tom. II. pag. 789. Ἡ θυγάτηρ τοῦ Φαραὼ ἐκ τοῦ συμβάντος οὕτως ἐπωνόμασεν αὐτόν· Μωϋσῆς γὰρ τὸ ὕδωρ λέγεται τῇ τῶν Αἰγυπτίων φωνῇ. *Filia Pharaonis eum ex eventu nominavit:* Moyses *enim Ægyptiorum linguâ dicitur aqua.* Fallitur: Μῶυ enim, ut vidimus, *aquam* denotat. Nec huic etymologiæ obest, quòd Exodi II. 10. legitur, *Et vocavit nomen ejus* משה, *ac dixit, quia ex aquis* משיתהו, *extraxi eum:* nam quod filia Pharaonis Ægyptiacè protulit, id Moses Hebraicè expressit.

II. *Epitheta & varia Mosis elogia* paucis indicamus. Vocatur *Deus Aaronis & Pharaonis.* Vide in Θεὸς, num.

num. II. ſub lit. A. C. Vocatur à Chryſoſtomo, Homil. LXXXVII. tom. VI. πύργος τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ προφητῶν, *turris veteris Teſtamenti Prophetarum.* Ab eodem Epiſt. II. ad Olympiad. Τῶν προφητῶν τὸ κεφάλαιον, ὁ γνήσιος τῷ Θεῷ φίλος. *Caput Prophetarum, germanus Dei amicus.* A' Theodoreto, θεραπευτ. Serm. II. Ὁ τῆς θεολογίας ὠκεανὸς, ἐξ ὅπερ πάντες ποταμοὶ καὶ πᾶσα θάλαττα. *Theologiæ oceanus, unde omnes fluvii, & omne mare.* A' Clemente Alex. Strom. I. pag. 350. Νόμος ἔμψυχος, τῷ χρηστῷ λόγῳ κυβερνώμενος. *Lex animata, quæ ratione bona, ſeu bono verbo gubernabatur.* Iterum à Chryſoſtomo, Homil. CLX. tom. V. pag. 966. Ὁ μέγας καὶ θεῖος τῦ Θεῦ νομοθέτης, ὁ τὰς πλάκας τὰς ἱερὰς δεξάμενος, ὁ πρῶτος εἰσηγητὴς τῶν συμφερόντων τῷ βίῳ. *Magnus ille & divinus Dei legiſlator, qui ſacras accepit tabulas, quiq; primus rerum vitæ humanæ utilium autor fuit & ſuaſor.* Eadem repetuntur Homil. CXXIX. tom. V. pag. 831. ubi etiam ſequentia adduntur: Ὁ τῦ Θεῦ θεράπων, τὸ κεφάλαιον τῶν προφητῶν, ὁ τῆς θαλάσσης ὁδοιπόρος, ὁ τῦ ἀέρος ἡνίοχος, ὁ τῦ μάννα τραπεζοποιός. *Servus ille Dei, caput Prophetarum, qui per mare ambulavit, aëris auriga, qui manna procuravit.* Aſterius, Homil. de Divortio, p. 597. Μωϋσῆς, ὁ τῦ Θεῦ θεράπων. A' Greg. Naz. Orat. IV. p. 137. Θεὸς Φαραὼ, καὶ τῦ Ἰσραὴλ προστάτης καὶ νομοθέτης, καὶ τῆς νεφέλης εἴσω χωρῶν, καὶ θείων μυστηρίων ἐπόπτης τε καὶ μυσταγωγὸς, καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς τεχνίτης, ἣν ἔπηξεν ὁ Κύριος, καὶ ὐκ ἄνθρωπος. *Pharaonis Deus, & Iſraëlitarum antiſtes atque legiſlator, & nubem ingrediens, & divinorum myſteriorum ſpectator & doctor, tabernaculi illius veri fabricator, quod à Deo, non ab homine conſtructum eſt.* Ab Euſebio, lib. IV. Præparat. Evangel. pag. 98. Προφήτης καὶ Θεολόγος, *Propheta & Theologus.* Cæſario, Interrogat. CLIV. vocatur ὁ θεῖος συγγραφεὺς τῆς κτίσεως, *divinus creationis deſcriptor.*

III. *De ejus nativitate & educatione* in Ægypto, *ſtudiis* item, multa habet Clemens Alexandr. lib. I. Stromat. pag. 343, 344.

IV. Quidam Hæretici ſolos Moſis libros receperunt, de quibus in Γραφή, num. IX. 4. ſub lit. A. b.

V. De libro, qui vocatur Ἀνάληψις Μωϋσέως, actum in voce Ἀνάληψις, num. III.

N.

Ναοποιέω.

VErbum hoc Lexica non habent. Significat *templum exſtruo.* Quia fideles ſunt templum Spiritûs ſancti, ut docemus in voce πνεῦμα, ſub probationibus ſpecialibus, quibus Spiritûs ſancti deitas aſſeritur, lit. α. hinc Greg. Nazianzenus Orat. XLIV. pag. 712. eum vocat πνεῦμα ναοποιῦν ἑαυτῷ. Verba ejus ſunt: Πνεῦμα εὐθὲς, ἡγεμονικὸν, κύριον, ἀποστέλλον, ἀφορίζον, ναοποιῦν ἑαυτῷ, ὁδηγῦν, ἐνεργῦν ὡς βύλεται. *Spiritus rectus, principalis, dominus, mittens, ſegregans, templum ſibi exſtruens, viam monſtrans, arbitratu ſuo operans.* Et Orat. XXXVII. pag. 610. Πνεῦμα ναοποιῦν, θεοποιῦν, τελειῦν. *Spiritus qui templa efficit, deificat, perficit.* Notat Elias Cretenſis, per illud ναοποιῦν alludi ad locum Apoſtoli I. Corinth. III. 16.

Ναός.

I. *Explicatio Nominis.* Vox ναὸς ſumitur

1. *propriè,* & notat Templum in honorem & cultum veri Dei exſtructum & conſecratum. Ita *Templum Jeroſolymitanum* peculiari quodam jure vocabatur ὁ ναὸς τῦ Θεῦ, Lucæ I. 9. ubi Zacharias dicitur *ingreſſus* εἰς τὸν ναὸν τῦ Κυρίυ, *in Templum Domini.* Matth. XXI. 12. vocatur τὸ ἱερὸν τῦ Θεῦ, *Templum Dei.* Philo lib. de legat. ad Gajum: Ἐν ᾗ (de Jeroſolyma loquitur) τῦ ὑψίστυ Θεῦ νεὼς ἅγιος ἵδρυται. *In qua altiſſimi Dei ſanctum Templum exſtructum eſt.* Et in lib. in Flaccum: Καθ' ἣν (πόλιν) ὁ τῦ ὑψίστυ Θεῦ νεὼς ἅγιος. Appellationis ratio, quia Deus αὐτὸν κατοικεῖν dicitur, Matthæi XXIII. 21. & *nomen ibi ſuum poſuiſſe,* II. Reg. XXI. 7. Hegeſippus lib. V. Cap. XLIII. de Templo iſto, *Quia tantùm non quaſi ſummi Dei crederetur domicilium eſſe.* Unde etiam vocatur οἶκος Θεῦ. Vide in Οἶκος.

2. *Impropriè,* idque

A. *Synecdochicè,* pro quavis domo, vel pro quovis loco, ubi cultus Dei peragitur. Heſychius: Ναὸς, οἶκος ἔνθα Θεὸς προσκυνεῖται. Ναὸς, *Templum, eſt domus, ubi Deus adoratur.* Sic tabernaculum Pſal. XVIII. 7. vocatur ναὸς ἅγιος, *templum ſanctum.* Quod tamen *de cœlo* etiam intelligi poteſt. Sic enim Theodoretus ad locum illum, pag. 455. Ναὸν ἐνταῦθα, ὐ τὸν χειροποίητον λέγει, ὐδὲ γὰρ ᾠκοδόμητο τηνικαῦτα, ὁ Σολομὼν γὰρ αὐτὸν ἐδείματο μετὰ ταῦτα· ἀλλὰ τὸν ὐρανὸν προσηγόρευσεν ὕτω. Templum *hîc non manufactum dicit, nec enim tunc temporis erectum fuerat, quia Solomon ipſum poſtea conſtruxit: ſed cœlum ſic appellavit.*

B. *Metaphoricè.* Sic

a. Ναοῦ, *Templi* nomine Chriſtus vocat *corpus ſuum,* atque adeò *naturam ſuam humanam:* Sic enim ipſe de ſe Joh. II. 19. Λύσατε τὸν ναὸν τῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. *Solvite templum hoc, & in tribus diebus ſuſcitabo illud.* Hoc de corpore Chriſti intelligendum eſſe, docet Johannes ibid. v. 21. Ἐκεῖνος δὲ ἔλεγε περὶ τῦ ναῦ τῦ σώματος αὐτῦ. *Ille autem dicebat de templo corporis ſui.* Ad præſentem locum reſpiciens Greg. Nyſſenus Orat. II. contra Eunomium, tom. II. pag. 484. ſcribit: Ὥσπερ ἡμεῖς διὰ ψυχῆς καὶ σώματος, ναὸς γινόμεθα τῦ ἐνοικῦντος ἐν ἡμῖν καὶ ἐμπεριπατῦντος· ὕτω καὶ ὁ κύριος ναὸν ὀνομάζει τὸ συναμφότερον, ὗ ἡ λύσις τῆς ψυχῆς ἐκ τῦ σώματος σημαίνει διάλυσιν. *Quemadmodum nos per animam & corpus, templum efficimur Dei in nobis habitantis & inambulantis: ſic etiam Dominus templum nominat, quod ex utroq; conflatum eſt, cujus ſolutio animæ à corpore diſſolutionem ſignificat.* Theophylactus propterea dicit, Chriſtum vocare corpus ſuum, ναὸν, ἐπειδὰν ἐν αὐτῷ κατῴκει πᾶσα ἡ θεότης τῦ μονογενῦς, *quoniam in ipſo habitabat omnis divinitas unigeniti,* ut eſt ad Coloſſ. II. 9. Afferri etiam poteſt alia cauſſa; quia humana Chriſti natura figurata fuit per Templum Jeroſolymitanum. Hanc cauſſam agnoſcit Chryſoſtomus Homil. CLXVI. tom. V. Ὥσπερ ἐν τῷ ναῷ ἐκείνῳ τὰ μὲν πᾶσιν ἑωρᾶτο, τὰ δὲ μόνῳ τῷ ἀρχιερεῖ· ὕτω καὶ ἐν τῇ τῦ σωτῆρος οἰκονομίᾳ ἡ θεότης, καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς θεότητος, ὅσα μὲν ἐν κρυφῇ, εἰργαζομένη δὲ ἐν τῷ φανερῷ. *Quemadmodum in Templo illo alia quidem ab omnibus, alia verò à ſolo ſummo ſacerdote videbantur: ita etiam in Salvatoris diſpenſatione ſeu incarnatione deitas, & deitatis operatio, in occulto quidem latebat, in aperto autem operabatur.* Humanam etiam naturam per *Templum Meſſiæ* denotari vult Theodoretus Malachiæ III. 1. his verbis: Καὶ ἐξαίφνης ἥξει εἰς τὸν ναὸν αὐτῦ Κύριος. *Et ſubitò veniet ad Templum ſuum Dominus.* Verba Theodoreti ſunt: Ναὸν τὴν ἀνθρωπείαν ὠνόμασε φύσιν, ἣν ὁ Θεὸς λόγος ἀνέλαβεν· οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ δεσπότης Χριστὸς πρὸς Ἰυδαίυς ἔφη. Λύσατε τὸν ναὸν τῦτον, &c. Templum *humanam dixit naturam, quam Deus verbum ſuſcepit. Sic enim & ipſe Dominus ad Judæos dixit.* Solvite templum hoc, &c. Ita Baſilius Seleu-

cien-

ciensis Orat. XXII. pag. 124. naturam Christi humanam vocat ναὸν τοῦ Θεοῦ λόγου, quando scribit de Christo Matth. VIII. 24. in mari dormiente, Καθεύδει ὁ τοῦ Θεοῦ λόγου ναὸς, δι' οὗ Θεὸς παρεῖναι πιστεύεται. *Dormit templum Dei Verbi, per quod Deus adesse creditur.* Paulò pòst: Ἰδοὺ σοι τὸν ἐμαυτοῦ δεικνύω καθεύδοντα ναόν. *Ecce tibi ostendo dormiens templum meum.*

b. *Templum Dei* vocatur *cœlum*, quia *cœlum* dicitur esse *habitaculum Dei*, in quo ille habitat sicut in templo suo, ut docebitur in voce Οὐρανός. Ita accipi potest Psal. XVIII. 7. Vide sub lit. *A.* Theodoretus ad v. 20. Cap. II. Habac. pag. 855. Ὁ ἡμέτερος δεσπότης ἔχει οἷόν τινα ναὸν τὸν οὐρανόν. *Dominus noster cœlum instar Templi cujusdam habet.*

c. *Templum Dei* appellatur *Ecclesia*, quia etiam in ea, tanquam in Templo, Deus habitare dicitur. Hoc *Templum*, *magnum* vocat *Templum* Clemens Alexandr. Strom. VII. pag. 748. Ναὸς δέ ἐστιν, ὁ μὲν, μέγας, ὡς ἡ ἐκκλησία· ὁ δὲ, μικρὸς, ὡς ὁ ἄνθρωπος ὁ τὸ σπέρμα σώζων τοῦ Ἀβραάμ. *Templum autem, unum quidem est magnum, ut Ecclesia: alterum verò parvum, ut homo, qui servat semen Abrahæ.* Magnum hoc Templum intelligitur II. Thessal. II. 4. ubi Antichristus dicitur sessurus εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, *in Templo Dei.* Ita intellexerunt veteres Scripturæ interpretes. Theodoretus ad hunc locum, pag. 386. Ναὸν δὲ Θεοῦ τὰς ἐκκλησίας ἐκάλεσεν, ἐν αἷς ἁρπάσει τὴν προεδρείαν, Θεὸν ἑαυτὸν ἀποδεικνῦναι πειρώμενος. Dei Templum *appellavit Ecclesias, in quibus primatum arripiet, se ipsum conans Deum ostendere.* Plura testimonia produximus in voce Ἀντίχριστος, num. III. 5. Falluntur ergo illi, qui in dicto Apostoli loco per *Dei Templum* intelligunt *Templum Jerosolymitanum*: illud enim nunquam restituendum est. Id agnoscit Chrysostomus Homil. LXXVI. in Matthæum: Εἰ οὐκ ἔσται μεταβολὴ λοιπὸν, οὐδὲ ὁ ναὸς στήσεται, εὔδηλον ὅτι καὶ νόμος παυθήσεται. *Si nulla deinceps mutatio in melius futura est, nec rursus Templum unquam condetur, manifestum est legem etiam omnino cessaturam esse.* Idem, Homil. III. adv. Judæos ex Prophetis fusè probat, Templum Jerosolymitanum nunquam esse restaurandum. Prophetarum vaticiniis hæc præmittit verba: Ἐπὶ τοὺς προφήτας τρέψομαι, οἷς μάλιστα δοκοῦσι πιστεύειν· καὶ ἀπ' ἐκείνων ποιήσομαι φανερὸν, ὅτι οὔτε τὴν πόλιν, οὔτε τὸν ναὸν λοιπὸν ἀπολήψονται. Καίτοιγε οὐδεμίαν εἶχον ἀνάγκην ἀποδεῖξαι, ὅτι οὐκ ἀναστήσεται. Οὐδὲ ἐμὸν τοῦτο ἦν, ἀλλ' ἐκείνων, δεῖξαι τοὐναντίον, ὅτι ἀναστήσεται. *Ad Prophetas me converto, quibus etiam maximè videntur* (Judæi) *credere: atque ex his perspicuum faciam, neque civitatem, neque Templum unquam posthac restituendum esse. Quanquàm nihil erat mihi necesse demonstrare, quòd non restaurabitur. Neque enim hoc meum erat, sed illorum, demonstrare contrarium, illud restauratum iri.* Vide ejusdem Orat. II. adv. Judæos: Sozomenum hist. Eccles. lib. V. Cap. ult. pag. 72. a. b. Hieronymum in Cap. XXXII. Jes. in Cap. XXIII. Jerem. in Cap. VII. Ezechielis.

Hìc satis commodè tractari potest illa quæstio, *An temporibus Apostolicis jam ædificata fuerint Templa?* Respondemus, celebrâsse quidem Apostolos suo tempore συνάξεις, hoc est, *conventus Ecclesiasticos* propter auditum verbi Dei, usum Sacramentorum & preces communes, in locis & ædificiis certis; sed ea, pro illorum temporum conditione, non ubique eadem fuisse. Nam conventus egerunt, cùm in Templo Jerosolymitano, tum in Synagogis Judæorum, tum etiam in privatis fidelium ædibus. Assertionem hanc ex antiquitate facilè probamus. Origenes, qui tertio post Christum natum vixit seculo, testatur Christianos suo tempore caruisse Templis. Patet hoc ex lib. ejus, VIII. contra Celsum, pag. 389. ubi Celsus hoc ipsum Christianis exprobrat: Μετὰ ταῦτα καὶ ὁ Κέλσος φησὶν, Ἡμᾶς βωμοὺς καὶ ἀγάλματα καὶ νεὼς ἱδρύσθαι φεύγειν, &c. *Post hæc Celsus etiam ait, Nos aras, & simulachra, & delubra defugere, quò minùs fundentur, &c.* Hoc Origenes non negat, sed agnoscit, & scribit: Εἰ δὲ καὶ ναοὺς ναοῖς δεῖ παραβαλεῖν, ἵνα παραστήσωμεν τοῖς ἀποδεχομένοις τὰ Κέλσου, ὅτι νεὼς μὲν ἱδρύεσθαι τοὺς πρέποντας τοῖς εἰρημένοις ἀγάλμασι καὶ βωμοῖς οὐ φεύγομεν, ἐκτρεπόμεθα δὲ τῷ πάσης ζωῆς χορηγῷ ἀψύχους καὶ νεκροὺς οἰκοδομεῖν νεώς· Ἀκουέτω ὁ βουλόμενος, τίνα τρόπον διδασκόμεθα, ὅτι τὰ σώματα ἡμῶν ναὸς τοῦ Θεοῦ ἐστι, &c. *Quodsi etiam templa templis conferenda sunt, ut discant Celsi fautores, non obstare nos, quo minùs templa condantur convenientia jam dictis aris & statuis, cavere tamen, ne omnis vitæ largitori templa struamus exanima & mortua: audiat qui vult nostram doctrinam, quòd corpora nostra templum Dei sunt*, &c. Quales intelligat βωμοὺς, *aras*, vide in voce Βωμός. Paulò pòst, pag. 391. Πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας ἡμῖν, ἐπεὶ μὴ νομίζομεν δεῖν σέβειν τὸ θεῖον παρ' ἀναισθήτοις ναοῖς, ἀντιπαραλαμβάνομεν τοὺς καθ' ἡμᾶς ναοὺς, καὶ δείκνυμεν τοῖς γε μὴ ἀναισθήτοις, μηδὲ παραπλησίους τοῖς ἀναισθήτοις θεοῖς αὐτῶν, ὅτι οὐδεμία σύγκρισίς ἐστιν, οὔτε τῶν παρ' ἡμῖν ἀγαλμάτων πρὸς τὰ ἀγάλματα τῶν ἐθνῶν, οὔτε τῶν παρ' ἡμῖν βωμῶν, καὶ (ἵν' οὕτως ὀνομάσω) θυμιαμάτων πρὸς τοὺς ἐκείνων βωμοὺς καὶ τὰς παρ' αὐτοῖς κνίσσας καὶ αἵματα· ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἀποδεχομένων ναῶν πρὸς τοὺς ναοὺς τῶν ἀναισθήτων, ὑπὸ ἀναισθήτων ἀνθρώπων θαυμαζομένων, καὶ μηδὲ φαντασιωθέντων τὴν θείαν αἴσθησιν, ᾗ αἰσθάνεταί τις Θεοῦ, καὶ τῶν τούτου ἀγαλμάτων καὶ ναῶν καὶ βωμῶν, πρεπόντων Θεῷ. Οὐκ εἰς τὸ πιστὸν οὖν ἀφανοῦς καὶ ἀπορρήτου κοινωνίας, καὶ τὸ τοιοῦτο σύνθημα, φεύγομεν βωμοὺς καὶ ἀγάλματα καὶ νεὼς ἱδρύεσθαι· ἀλλ' ὅτι εὑρόντες, διὰ τὴν Ἰησοῦ διδασκαλίαν, τὸν τρόπον τῆς εἰς τὸ θεῖον εὐσεβείας φεύγομεν τὰ φαντασίᾳ εὐσεβείας ἀσεβεῖς ποιοῦντα τοὺς ἐσφαλμένους ἀπὸ τῆς διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εὐσεβείας, ὅς ἐστι μόνος ὁδὸς εὐσεβείας, ἀληθῶς λέγων τὸ, Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωή. *Objicientibus nobis, quòd non colamus Numen in templis sensu carentibus, nos vicissim nostra templa jactamus ostentamusque; & docemus eos, modò non ipsi quoque more suorum deorum sensu careant, quòd nullo pacto conferri debeant vel nostra simulachra cum simulachris gentium, vel altaria nostra suffitusque cum ipsorum cruentis aris & nidoribus, ac ne templa quidem nobis probata cum sensu carentibus templis insensatorum hominum, ea templa admirantium; quibus ne in mentem quidem venit, quid sentiendum sit de Deo, de statuis, templis, aut altaribus, quæ eidem conveniunt. Itaque non,* ut occulti fœderis fidem sanciamus hac ceu tesserâ, *abhorremus à dicandis aris, templis, statuis, sed quia, per Jesu doctrinam inventa vera pietate, vitamus fucatas istas religiones, quæ impios faciunt, quotquot aberrant à religione Jesu Christi, qui solus est via pietatis, vereque dixit*, Ego sum via, & veritas, & vita. Eodem tempore vixit Minutius Felix, in cujus Octavio Cœcilius idem Christianis objicit: *Cur nullas aras habent? templa nulla? nulla nota simulacra?* Hìc expressè Octavius fatetur: *Delubra & aras non habemus.* Post hos vixit Arnobius Afer, post annum CCC. apud quem rursus Gentiles Christianis templorum defectum objiciunt, lib. VI. adv. Gent. *In hac consuevistis parte crimen nobis maximum impietatis affligere, quòd neque ædes sacras venerationis ad officia exstruamus, non deorum alicujus simulacrum constituamus aut formam: non altaria fabricemus, non aras.* Hìc etiam agnoscit Arnobius, nulla à Christianis exstrui templa: sed crimen, quod in eo collocabant Gentiles, amolitur. Circa annum CCCXVII. vixit Lactantius,

tius, qui lib. II. de falsa Religione Cap. II. Gentes accusat, quòd templa, aras, simulacra haberent: *Cur igitur*, inquit, *oculos in cœlum non tollitis? & advocatis deorum nominibus in aperto sacrificia celebratis? Cur ad parietes, & ligna, & lapides potissimùm quàm illos spectatis? ubi eos esse creditis. Quid sibi templa? quid aræ volunt? quid deniq; ipsa simulacra; quæ aut mortuorum, aut absentium monumenta sunt?* His verbis etsi idololatrica templa Ethnicorum perstringit: tamen haud obscurè indicat, Christianos etiam tum templa omnia fugisse. Etenim quod Origenes in genere dixerat, Christianos, ne in impietatem delaberentur, templis abstinuisse, id Lactantius jam in specie declarat, indicans, quid impietatis Christiani evitârint: scilicet existimâsse eos sacrificia in aperto celebranda: ad parietes non esse spectandum, sed in cœlum: adeoque, quia Deus ubique sit, templis opus non esse. Qui plura desiderat, videat Nicolai Vedelii Exercitat. in Epist. Ignatii ad Ephesios Cap. IV. Apostolorum temporibus Templa non fuisse, disertè insuper docet Isidorus Pelusiota Epist. CCXLVI. lib. II. Locum producimus in voce Ἐκκλησιαστήριον. Polydorus Vergilius lib. V. de Invent. rerum, Cap. VI. testatur, *tantum fuisse ut circa hæc tempora aliquod templum à Christianis publicè ædificaretur, ut etiam omnia essent occulta, & sacella potiùs, atque eadem abdita, & plerumque subterranea, quàm apertis in locis ac publicis fierent.* Verissimè hæc dicuntur: nam post Apostolorum tempora, everso jam Templo Jerosolymitano, & deleta gente Judaica, Christianis non modò nulla templa magnifica, sed ne mediocria quidem, ob tyrannorum sævitiam, & vulgi rabiem, condere licebat. Testantur etiam historiæ, illorum temporum Christianos ut plurimùm convenisse in cœmeteriis, hoc est, locis sepulturæ martyrum destinatis, ibique conventus Ecclesiasticos celebrâsse. Ita in persecutione sub Georgio Alexandriæ, cùm adversarii pietatis prævalerent, Templaque obtinerent, Christiani in Cœmeteriis ad orationem convenire cogebantur, teste Theodoreto, hist. Ecclesf. lib. II. Cap. XI. Vide in Κοιμητήριον, num. II. Dissimulari tamen non debet, post trecentesimum à Christo nato annum Christianos Templa & Orationum domus; Græci εὐκτήρια, & οἴκους εὐκτηρίους vocant; majores magnificentioresque, quàm hactenus illis licuerat, condere primum cœpisse. Id testatur Eusebius hist. Eccles. lib. VIII. Cap. I. pag. 84. a. *Πῶς δ᾽ ἄν τις διαγράψειε τὰς μυριάνδρους ἐκείνας ἐπισυναγωγάς, καὶ τὰ πλήθη τῶν κατὰ πᾶσαν πόλιν ἀθροισμάτων, τάς τε ἐπισήμους ἐν τοῖς προσευκτηρίοις συνδρομάς, ὧν δὴ ἕνεκα μηδαμῶς ἔτι τοῖς πάλαι οἰκοδομήμασιν ἀρκούμενοι, εὐρείας εἰς πλάτος ἀνὰ πάσας τὰς πόλεις ἐκ θεμελίων ἀνίστων ἐκκλησίας. Ταῦτα δὲ τοῖς χρόνοις προϊόντα, ὁσημέραι τε εἰς αὔξησιν καὶ μέγεθος ἐπιδιδόντα, οὐδεὶς ἀνεῖργεν φθόνος, οὐδέ τις δαίμων πονηρὸς οἷός τε ἦν βασκαίνειν, οὐδ᾽ ἀνθρώπων ἐπιβουλαῖς κωλύειν εἰς ὅσον ἡ θεία καὶ οὐράνιος χεὶρ ἔσκεπέ τε καὶ ἐφρούρει, οἷον δὴ ἄξιον ὄντα τὸν ἑαυτῆς λαόν.* *Quomodo verò quis numerosas illas aggregationes, & multitudines cœtuum per singulas civitates, insignesq; concursus ad oratoria describat? quorum gratia priscis ædificiis non contenti, in singulis civitatibus spatiosas & amplas ex ipsis fundamentis exstruxerunt Ecclesias. Hæc autem progressu temporis proficientia, & quotidie in magnitudinem & amplitudinem crescentia, nulla potuit invidia prohibere, neque malus aliquis dæmon fascinare, nec homo quispiam insidiis impedire, quamdiu divina ac cœlestis manus populum suum, adhuc dignum existentem, invisebat & custodiebat.* Hæc de suis temporibus scribit Eusebius, quibus adhuc integra erant Templa sub Alexandro Severo, Gallieno, & aliis exstructa. Eadem refert Nicephorus hist. Eccles. lib. VII. Cap. II. Hæc verò felicitas non fuit diuturna: Diocletiano enim persecutionem adversus Christianos movente, violentissima promulgantur edicta de funditus evertendis ac solo æquandis Christianorum Templis, ut iterum refert Eusebius hist. Eccles. lib. VIII. Cap. II. Constantino autem Magno ad imperium promoto, cœperunt ubique locorum vel Gentilium templa in Christianorum usum converti, vel nova ex fundamentis magnificentissimè exstrui, idque jussu & mandato ipsius Constantini, ut videre est apud Eusebium in vita Constantini lib. II. apud Theodoretum hist. Eccles. lib. I. Cap. I. pag. 522. Consule Hospinianum nostrum de origine Templorum Cap. VI.

d. *Templum Dei* vocantur *fideles*: iidem vocantur *templum spiritus sancti*. I. Corinth. III. 16. 17. ναὸς Θεοῦ appellantur *fideles*: ubi Theodoretus, *Ναοὺς Θεοῦ προσηγόρευσε τοὺς ἔνοικον ἔχοντας τὴν τοῦ πνεύματος χάριν.* *Templa Dei appellavit eos, qui inhabitantem Spiritûs habent gratiam.* Ignatius in Epist. ad Ephesios: *Πάντα οὖν ποιῶμεν, ὡς αὐτοῦ ἐν ἡμῖν κατοικοῦντος, ἵνα ὦμεν αὐτοῦ ναοὶ, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν Θεός.* *Omnia igitur faciamus, ut illo in nobis habitante, ut ejus templa simus, & ipse in nobis Deus.* Pulcherrimè, & peculiari quadam sua dulcedine Paulinus Epist. XII.

Corpore, mente, fide, castissimus incola Christi,
Condidit ista Deo tecta Severus ovans:
Totus ut ipse Dei templum viget hospite Christo,
Gaudentemq; humili corde gerit Dominum.

Cyprianus Epist. I. ad Donatum, pag. 5. *Jam tibi auro distincta laquearia, & preciosi marmoris crustis vestita domicilia sordebunt; cùm scieris te excolendum magis, te potiùs ornandum, domum tibi hanc esse potiorem, quam Dominus insedit templi vice, in qua Spiritus sanctus cœpit habitare. Pingamus hanc domum pigmentis innocentiæ, illuminemus luce justitiæ.* Idem, Commentario in Orat. Dominicam, Cap. VIII. *Conversemur quasi Dei templa, ut Deum in nobis constet habitare; qui spirituales esse cœpimus, nonnisi spiritualia cogitemus.* Eleganter etiam Basilius Cæsar. Epist. I. pag. 785. *Τοῦτό ἐστι τοῦ Θεοῦ ἡ ἐνοίκησις, τὸ διὰ τῆς μνήμης ἔχειν ἐνιδρυμένον ἐν αὐτῷ τὸν Θεόν. Οὕτω γινόμεθα ναὸς Θεοῦ, ὅταν μὴ φροντίσι γηΐναις τὸ συνεχὲς τῆς μνήμης διακόπτηται, μηδὲ τοῖς ἀπροσδοκήτοις πάθεσιν, ὁ νοῦς ἐκταράττηται, ἀλλὰ πάντα ἀποφυγὼν ὁ φιλόθεος ἐπὶ Θεὸν ἀναχωρῇ, ἐξελαύνων τὰ προκαλούμενα ἡμᾶς εἰς ἀκρασίας πάθη, καὶ τοῖς πρὸς ἀρετὴν ἄγουσιν ἐπιτηδεύμασιν ἐνδιατρίβῃ.* *Est Dei inhabitatio, insidentem intus Deum memoriâ complecti. Hacq; nos ratione templum Dei efficimur, quando nec terrenis curis perpetuus tenor memoriæ interpellatur, nec improvisis perturbationibus intellectus tumultuatur: sed hæc omnia effugiens homo amore Dei præditus, ad Deum ipse secedit, tum affectus expellens, qui ad intemperantiam provocant, tum in iis studiis libenter versans, quæ ad virtutem ducunt.*

II. *Forma Templorum.* Eorum apud Græcos quinque potissimùm formæ sunt.

1. *Alia* fuerunt τρουλλωτὰ, seu κυλινδρωτὰ, seu θολωτὰ, seu κυκλοειδῆ. Τρουλλωτὰ sunt, quæ τὴν ὀροφὴν τρουλλωτὴν ἔχουσι, *summam sui partem trullatam habent*, quæ nempe in supremo sui fastigio in arcum rotundata, ambitu decrescente arcuantur, à *Trulla*; aliis *Trullon*, vel *Trullos* est; quæ fornicem & concamerationem notat. Unde Trulla magna Ecclesiæ, confecta à Justiniano, & reparata, ut tradit Codinus de Originibus Constantinopolitanis. Johannes Phocas in libello de locis Palæstinæ, Cap. XII. Νῦν

δὲ

δὲ ὁ τοιοῦτος τόπος γέγονε ῥωμαϊκὸν μοναστήριον· ὑπάρχει οὖν ὁ ναὸς τῆς τοιαύτης μονῆς τρουλλωτός. *Nunc verò locus ille Latinorum monasterium est: est autem templum hujus Monasterii trullatum.* Cap. XIV. Ὁ δὲ τοιοῦτος ναός ἐστι περικαλλέστατος, τρουλλωτὴν ἔχων τὴν ὀροφήν. *Hoc porrò templum quàm pulcherrimum est; tectum in Trullæ formam desinit.* Trullam Zonaras σφαῖραν, ob similitudinem, in Justiniano nuncupavit: Πεσεῖν τὴν μεγάλην σφαῖραν τοῦ ναοῦ. Qui ibidem, Τροῦλλος πεσοῦσα καὶ κιβώριον τῆς ἁγίας τραπέζης συνέτριψεν. *Trullus casu suo ciborium sacræ mensæ contrivit.* Trullata parùm differebant ἀπὸ τῶν κυλινδρωτῶν, quæ ad formam cylindri à subjecta basi circulari ad æqualem parallelum æqualiter erigebantur; & ἀπὸ τῶν κυκλοειδῶν, quæ à circulari figura sibi nomen vindicabant; & ἀπὸ τῶν θολωτῶν, in quibus trabes omnes medio in tecto coire solebant, & in tholo, quasi in scuto, seu umbilico, affixæ adhærebant; quæ fuerit erectior testudo Templorum, altius crescens, & rotunda forma in fastigiatum cacumen desinens. Magnum Etymologicum: Θόλος, περιφερὲς οἰκοδόμημα ἀπὸ τοῦ περιθεῖν. Θόλος τόπος τὶς ἐν τοῖς ἀρχείοις κληθεὶς διὰ τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς· ἦν γὰρ λιθοειδὴς (legendum θολοειδὴς) καὶ ὀροφὴν εἶχε περιφερῆ, οἰκοδομητὴν, οὐχὶ ξυλίνην, ὥστε τὰ ἄλλα οἰκοδομήματα. Λέγεται θηλυκῶς ἡ θόλος. *Tholus domus est rotunda, dicta* ἀπὸ τοῦ περιθεῖν, *à circumcurrendo, item locus quidam in Tabulariis, seu Archivis, à fabricæ ratione sic dictus: erat enim ad modum tholi constructus, & fastigium habebat rotundum, structura non è ligno, ut cætera ædificia, constans. Dicitur genere fœmineo hæc tholus.* Vide etiam Hesychium, Suidam & Varinum. Isidorus lib. XIX. Cap. XIX. *Tholus propriè est veluti scutum breve, quod in medio tecto est, in quo trabes coëunt.* Isidorus hanc vocem scribebat absque spiritu: unde & lib. XI. Cap. I. ait: *Talus dictus à tolo. Nam tolus est eminens rotunditas: unde & fastigium templi tolus vocatur.* Sed omnino scribendum *tholus*, cùm Græcè sit θόλος. Hanc appellationem volunt esse ἀπὸ τοῦ θέειν, quia ob rotunditatem possimus *circumcurrere.* Aliqui etiam idcirco ex θέω & ὅλος conflatum putant. At est ab Hebræo תלה, hoc est, *suspendo.* Quam sententiam confirmat hoc Maronis, IX. Æneid.

Si qua tuis unquam pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit, si qua ipse meis venatibus auxi,
Suspendive tholo, aut sacra ad fastigia fixi.

Ubi sic Servius: *Tholus propriè est veluti scutum breve, quod in medio tecto est, in quo trabes coëunt, ad quod dona suspendi consueverant. Quæ tam diu dona dici poterant, quàm diu non profana fierent, sicut in libris Sacrorum refertur. Alii tholum ædium sacrarum dicunt genus fabricæ Vestæ & Pantheræ. Alii tectum sine parietibus columnis subnixum. Ædes autem rotundas tribus diis dicunt fieri debere, Vestæ, Dianæ, Herculi, vel Mercurio.* Corruptum Servii locum sic emendat Vossius: *Tholum ædium sacrarum dicunt genus fabricæ Vestæ & Panthei.* De *Vestæ templo* apertum ex versibus Ovidii, lib. VI. Fast.

Par facies templi, nullus procurrit in illo
Angulus, à pluvio vindicat imbre tholus.

Pantheum verò apud Romanos fuisse θολοειδὲς, disertim à Dione scriptum est, lib. LIII. Johannes Phocas in libello suprà laudato, Cap. XVIII. Μέσον δὲ ταύτης ἵσταται ὁ ναὸς κυλινδρωτὴν καὶ οὗτος ἔχων τὴν ὀροφήν. *In medio templum assurgit, tecto in modum cylindri directo.* Cap. XXIV. Καὶ ὁ ναὸς μέσον αὐτῆς ἐγχόρηγος τρουλλωτὸς ἵδρυται, ἐν κυλινδρωτοῖς θόλοις ἐπικαθήμενος· τούτῳ συνέζευκται ἐν τῷ δεξιῷ μέρει ναὸς ἕτερος θολωτὸς, πάνυ σμικρότατος, ἐν τοῖς χρόνοις, ὡς λέγεται, τῶν ἀποστόλων ἀνεγερθείς. *Et in ejus medio Templum capax, trullatum assurgit, tholis cylindri instar fabrefactis insidens; cujus in dextera parte Templum aliud adnectitur, tholo æquè constans, pusillum admodum, & ævo Apostolorum, ut traditio est, ædificatum.*

2. Alii fuerunt καμαρωτὰ, quæ in fornicem desinebant, & arcuato opere, ac tecto conflexo contegebantur, ad similitudinem pergularum hortensium, quæ ad ambulationes opacandas, vario arborum virgultorumque genere reptantibus flagellis, & capreolis innitentibus, concamerantur. Est namque *Camera* propriè testudo, seu fornix, & ipsa pars superior, item tectum devexum, & recurvum ad formam testudinis, quod annotavit Servius ad eum locum III. Georg.

-- *Et camuris hirtæ sub cornibus aures.*

Καμάρα scitè H. Stephanus dictum vult παρὰ τὸ κάμνειν τῷ βάρει. Quomodo nempe *fornicem* dici arbitrantur, quia *ferendo nitatur.* Non minùs tamen veri similis est conjectura doctissimi Martinii, qui ab Oriente originem petit. Nam Chaldaicum est קמר, *cingere*, à quo קמור, *cingulum, zona.* Hesychius: Καμάραι, ζῶναι στρατιωτικαί. *Zonæ militares* dicuntur καμάραι. Cinguli namque formam habent loca fornicata. Vel à Rabb. קמר, *clausit*, unde קמר, *arca.* Quippe camera locum supernè claudit. Vel ab Arabico קמר, *luna, media lunatio.* Hujus enim formam camera interdum habet: de quo Philander ad Vitruvium, lib. VII. Cap. III. De Camera Trulliana Sallustius: *Eum muniunt undique, parietes atque insuper Camera, lapideis fornicibus juncta, sed inculta tenebris.* Anastasius in Leone: *Fecit cameram Basilicæ Constantinianæ, & alteram Cameram B. Petri ornavit.* Alia tamen etiam significat, integrum nempe ædificium, parietes scilicet cum fornice. De Templis Johannes Phocas Cap. XIV. Ὑπάρχει οὖν ὁ τοιοῦτος ναὸς τετρακάμαρος, τρουλλωτός. *Templum quatuor fornices & Trullam habet.* Et: Ὁ δὲ ναὸς ὁ ἐπάνω τοῦ Γολγοθᾶ ἐστὶ τετρακάμαρος θολωτός. *Templum super Golgotha quatuor fornicibus, & tholo assurgit.* Cap. XXVII. Ὁ τῆς Ῥαχὴλ τάφος ὑπὸ τετρακαμάρου θολωτοῦ σκεπόμενος κτίσματος. *Rachelis sepulchrum quatuor fornicibus, tholi instar, in fastigiatum cacumen desinentibus opertum.* Et Plinius lib. XXXIV. Cap. XIV. *Eodem lapide Dinocrates Architectus Alexandriæ Arsinoës templum concamerare inchoaverat.*

3. Alia sunt σταυροειδῆ, sive σταυρωτὰ, quæ crucis formam referunt, & extensis utrinque brachiis, Ecclesiæ partem, in qua altare collocatur, ab ea, quæ ducit ad ostia, subdividunt. Zonaras in Justino juniore: Καὶ τὰς ἀψῖδας ἀμφω τῷ ναῷ τῷ ἐν Βλαχέρναις προσέθετο ἐκ καινῆς, ὡς εἶναι τοῦτον σταυροειδῆ. *Et utrumque fornicem Templo Blachernio addidit, ut formam crucis referret.* Cedrenus de eodem: Προσέθηκε δὲ καὶ εἰς τὸν ναὸν τῶν Βλαχερνῶν τὰς δύο ἀψῖδας, καὶ ἐποίησεν αὐτὴν σταυρωτήν. *Addidit & templo, quod est in Blachernis, duos fornices, effecitque, ut formam crucis referret.* Phocas Cap. XXVII. Καὶ ναὸς ἐπὶ τοῖς τοῦ σπηλαίου νώτοις ἐπικαθήμενος βλέπεται ἐπιμήκης, καὶ πάμμεγας σταυροειδῶς ἐξ ἀσήπτων ξύλων σκεπόμενος. *Et Templum speluncæ humeris insidens, prælongum prægrandeque, ad formam crucis ex non putrescentibus lignis contextum.* Talia pleraque Romæ cernuntur.

4. Alia sunt δρομικὰ, quæ formâ quadratâ, lateribus paribus, vel imparibus, substructa sunt; quorum in culmine asseres, seu trabes cantheriis colligantur, & tegulis superpositis conteguntur; adeò ut Templi parietes projecturis asserum te-

gantur. Cur autem δρομικὰ vocentur, explicatu non est facile: si quid tamen conjecturæ dandum, videntur à deambulatione, quâ per tabulas super trabibus expansis à facie templi ad sanctuarium ipsum progrediuntur, nomen habere: ex iis enim inferius templi spatium universum hac atque illac percurrebatur. Sic dicta à δρόμος, quod *cursum & pervagationem* significat. Eorum meminit Phocas Cap. XXIX. Ἔνθα καὶ ὁ ἱερὸς τάφος ὑπάρχει αὐτοῦ, ὁ δὲ ναὸς ἐστὶ δρομικός. *Ubi & sacrum illius sepulchrum, & Templum dromicum est.* Et Codinus in Originibus nondum editis: Ἐν δὲ τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ δρομικῇ τὸ πρότερον οὔσῃ, εἰς εἰδωλεῖον τελούσῃ, τετρακόσιαι εἴκοσι ἑπτὰ στῆλαι ἵσταντο. *In magna autem Ecclesia sanctæ Sophiæ, quæ prius Dromica erat, & idolorum cultui dicata, septem & viginti supra quadringentas columnæ stabant.* Auctor Turco-Græciæ, ex Theodosio Zygomala: Νάρθηξ τὸ ἔξω τοῦ ναοῦ δρομικὸν δίκην νάρθηκος. Οὗτος ναρθηκοφόρος, ὁ ῥάβδον φέρων ἐκ νάρθηκος. Πᾶν δρομικὸν νάρθηξ λέγεται. *Narthex extra Templum Dromicum instar narthecis. Sic Narthecophorus, qui baculum gestat è narthece. Omne Dromicum, narthex dicitur.*

5. Tandem *mixta* erant *Templa*, quæ ex præcedentibus generibus immixtis conflabantur. Johannes Phocas Cap. XV. Ὁ δὲ τοιοῦτος ναὸς ἐστὶν ὁ πᾶς θολωτὸς, ἐπιμήκης, κυλινδρωτὸς, καὶ μέσον αὐτοῦ δίκην ἄμβωνος ἵσταται ὁ τάφος αὐτῆς λελατομημένος ἐκ πέτρας ἐν σχήματι τετρακαμάρῳ. *Templum hoc totum in tholum desinit, prælongum, æqualiter orbiculatum, in Templi medio instar Ambonis sepulchrum Virginis ex saxo excisum est, ad modum ædificii, quatuor fornicibus structi.* Cap. XXII. Καὶ περὶ τὸ χεῖλος ὡσεὶ λίθου βολῆς ἀπωθέν ἐστι τετράπλευρον θολωτόν. *Et circa oram non longè lapidis jactu ædificium est, quatuor lateribus constans, & tholo assurgens:* id σταυροθολοκτισμένον dixit autor barbarus de locis sacris. Et quemadmodum *Camerarum* diversa genera sunt; quædam namque curvantur in testudines, aliæ in hæmisphæria, aliæ complusculis arcubus constant, & ex his pleræque compositæ, quas *mixtas & incertas* vocat Philander in Vitruvium lib. VII. Cap. II. ita & genera Templorum, earum variatione, diversimodè camerantur. Sed Templa recentia Græcorum, cùm non ad fastum exstruantur, ferè omnia dromica cernuntur esse, tanquam quæ, dummodo non introspiciantur, domesticarum ædium imaginem præ se ferunt. Atque hæc de variis Templorum formis, pleraque, ex Allatio de Templis Græcorum attulisse sufficiat.

III. *Partes Templorum.* Ecclesia Græcorum in quinque partes dividitur.

1. est ἅγιον βῆμα, *sanctum tabernaculum.* Vide in voce Βῆμα.

2. est ἱερατεῖον, *sacrarium*, vel *chorus*; locus clero & cantoribus assignatus. Vide suo loco.

3. est ἄμβων, *pulpitum*, ubi recitantur Evangelia & Epistolæ, & verba fiunt ad populum. Vide in Ἄμβων.

4. est ναὸς, *Templum*, seu *navis Ecclesiæ*, ubi populus orat. In qua viri à mulieribus sejuncti sunt per tabulata.

5. est βαπτιστήριον, *Baptisterium*, propè πρόναον, propè vestibulum templi, ubi hærent Pœnitentes. Vide in voce Βαπτιστήριον.

IV. *Divisio Templorum.* Huc referri possunt ναοὶ ἀργυροῖ Act. XIX. 24. ubi Vulgatus *ædes argenteas*, Beza, *templa argentea* interpretatur, & existimat, Demetrium hunc templa argentea Dianæ solitum procudere, id est, aut in numis, aut aliis imagunculis celeberrimi illius Templi typum repræsentare, ac peregrinis adventantibus divendere. Hæc quidem sententia inquit Casaubonus, probabilis est, tamen quia horum numorum, qui ναοὶ appellarentur, nemo veterum meminit: non dubito equidem ναοὺς vocari hoc loco ædiculas ex argento vel auro factas, in quas recondebantur Dianæ parva simulachra, quæ vulgò ab illis emebantur, qui Dianam Ephesinam visebant. Et fortasse referebant istæ ædiculæ templi Ephesini artificium. Porrò autem ναῶν istiusmodi mentio apud Græcos autores fit non semel. Strabo quidem lib. XIV. ναΐσκους & πινακοθήκας commemorat. Dionis autem verba sunt lib. XXXIX. Ἔν τε γὰρ τῷ Ἀλβανῷ νεὼς Ἥρας βραχὺς ἐπὶ τραπέζης τινὸς, πρὸς ἀνατολῶν ἱδρυμένος, πρὸς τὴν ἄρκτον μετεστράφη. Hactenus ille. In eadem credo, etiam Chrysostomum fuisse sententia, qui κιβώρια μικρὰ esse dicit. Vide in Κιβώριον, ut & Boisium, Salmasium, Pricæum ad præsentem locum apud Balduinum Walæum. Eodem pertinent ναοὶ χειροποίητοι, *templa manu facta*, Act. XVII. 24. ubi Paulus, *Deus qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt, hic cœli & terræ cùm sit Dominus,* οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ, *non in manu factis templis habitat.* Nimirum, ut Lactantius, *Non indiget templo, cujus domicilium mundus est: non indiget simulachro, qui est oculis & mente incomprehensibilis.* Seneca eidem citatus, *Non templa ei congestis in altitudinem saxis struenda sunt, &c.* Minutius in Octavio, *Templum quod ei exstruam, cùm totus mundus ejus opere fabricatus eum capere non possit? & cum homo laxiùs maneam, intra unam ædiculam vim tantæ majestatis includam?*

V. *Adjuncta Templorum.* Talia sunt,

1. *Pauperes*, qui olim ad Templorum fores mendicabant. Vide in voce Πένης.

2. *Fontes, labra*, in quibus veteres abluebant manus suas. Vide in voce Λουτήρ.

Νάρδος.

I. *Explicatio nominis.* Suidas: Νάρδον, μυρεψικὸν ἔλαιον, θηλυκῶς. *Nardum, genere fœmineo, unguentarium oleum.* Theodoretus in Cap. IV. Cantici, pag. 1050. Ἡ νάρδος, ἄρωμα εὐῶδες, ἀφ' οὗ πάλιν ἔλαιον ὁμώνυμον γίνεται, καὶ αὐτὸ θερμὸν, καὶ εἰς θεραπείαν σωμάτων ἐπιτήδειον. *Nardus est aromatis genus odoratum, unde oleum fit ejusdem nominis, idem quoque calidum, & corporum curationibus accommodatum.* Vox est origine Hebræa, נרד enim ejusdem est notionis.

II. Νάρδος, seu *unguentum nardinum* adhibebatur olim in unctionibus: nam in conviviis eo perfundebantur convivæ, ut patet ex Marci XIV. v. 3. & Joh. XII. 3. ubi Christus in convivio dicitur fuisse perfusus νάρδῳ πιστικῇ πολυτελεῖ. Quid sit νάρδος πιστική, non eadem omnium sententia est. Vetus interpres πιστικὴν interpretatur *spicatam*. Rationes, cur ita interpretari voluerit, nobis magna ex parte ignotæ sunt. Suspicantur tamen viri docti τὸ πιστικῆς depravatè dictum, pro σπικάτης, id est, *spicata*, Latina voce. At dura videtur, & planè intolerabilis illa literarum transpositio, longeque durior & insolentior, quàm in φελόνη, pro φενόλη. Beza πιστικὴν interpretatur *liquidam*: atque ita ei descendit à πίνω. At conjecturâ tantùm nititur hæc sententia, quia, quod sciam, vetustioris alicujus autoritate roborari nequit. Ejusdem cum Bezâ sententiæ fuit olim doctissimus Casaubonus, aut saltem eò inclinavit: sed postea, cùm animadvertisset, apud Eusebium, & alios Græcos Scriptores, τὸ πιστικὸς sæpe ita sumi, ac si à πείθω deduceretur, & id

id declararet, quod πιστός, hoc est, *fidelis*, sententiam suam mutâsse videtur. Quin πιστικὸς Græcæ sit originis, dubitari non debet: nec etiam, quin à πείθω potiùs, quàm à πίνω descendat. Nam deductio à πίνω durior est, nec facilè probati alicujus scriptoris autoritate defendi potest. Deinde πιστὸς à πίνω, non significat ὑγρὸς in genere, sed πότιμος. Sunt quidem omnia πότιμα, ὑγρὰ, sed non vice versa. Qui igitur πιστὸν, sive πιστικὸν, *liquidum* interpretantur, quia omnia potabilia sunt liquida, perinde facere videntur, ac si quis βασίλισσαν, *mulierem*, redderet, quia omnes reginæ sunt mulieres, aut σοφὸν *venerandum*, quia omnes sapientes sunt αἰδέσιμοι. Tandem τὸ πιστικὸς à πείθω potiùs deducendum, quia hoc idem divo Hieronymo, & aliis summi judicii viris placuit. Hieronymus in Cap. XXVI. Matthæi: *Alius*, inquit Evangelista, *pro alabastro unguenti preciosi (quod genus est marmoris) nardum pisticam posuit, hoc est, veram & absque dolo, ut fidem Ecclesiæ & gentium demonstraret.* Atque hæc Hieronymi interpretatio sola videtur amplectenda, quæ etiam Theophylacti est, qui in Caput XIV. Marci, pag. 269. per νάρδον πιστικὴν dicit intelligi τ̀ ἄδολον νάρδον, καὶ μετὰ πίστεως κατασκευασθεῖσαν, *nardum sinceram, non adulteratam, & cum fide confectam*: quomodo apud Artemidorum πιστικὴ γυνὴ est *fida uxor*. Est ergo πιστικὴ νάρδος, *nardus pura & sincera*, minimè adulterata, Græcè δόκιμος dici posset, respondetque phrasi Hebraicæ מור עובר Cantici V. 6. & 14. ubi LXX. reddiderunt σμύρναν πλήρη, *myrrham plenam*: malè. Reddi debuit δόκιμον, quomodo Genes. XXIII. 16. ἀργύριον δόκιμον. Hanc interpretationem etiam inde confirmare licet, quia veteres Græci omne aroma, quod sincerum & inculpatum esset, ἄμωμον vocabant. Hesychius: Ἄμωμον, ἐν ταῖς ὀνομασίαις ὁ λίβανωτός. Eodem sensu πιστικὴ νάρδος. Potest etiam, quod eodem redit, *præcipua, cæterisq; potior*, ac *prior* dici. Nam Græci illos servos πιστικοὺς appellârunt, quibus totius domus cura ac administratio à domino tradita fuit. Inde & πιστικὸς in navi. Et qui gregibus ovium pastor præest, πιστικός. Ex eo fortasse Syrus interpres πιστικὴν νάρδον vertit רישא, id est, præcipuam, quæ quasi caput sit. Versio Græca in linguam vulgarem, πιστικὴν reddit ἄκρατον, id est, ἄδολον.

Νάρθηξ.

Νάρθηξ est locus in Ecclesia, etsi alii extra Ecclesiam ponant: cujus frequens mentio in libris Ecclesiasticis Græcorum. Triodion in Sabbato sancto: Ἡ δὲ πρώτη ὥρα ψάλλεται ἐν τῷ νάρθηκι ὁμοίως, καὶ αἱ λοιπαὶ λιταὶ ψάλλονται ὁμοίως ἐν τῷ νάρθηκι. *Prima hora canitur in Narthece similiter; & reliquæ supplicationes canuntur similiter in Narthece.* Pentecostarium in Dominica Resurrectionis: Καὶ ἐξερχόμεθα ἅπαντες ἐν τῷ νάρθηκι διὰ τοῦ βορείου μέρους κρατοῦντες καὶ τὰ κηρία ἡμμένα, *Et egredimur omnes ad Narthecem, per partem borealem, tenentes accensas candelas.* Typicum, Cap. XXV. Καὶ ποιοῦμεν ἐν τῷ νάρθηκι παννυχίδα εἰς τοὺς κοιμηθέντας. *Et vigilamus tota nocte in Narthece, mortuorum caussâ.* Pleræque autem Ecclesiæ non uno tantùm Narthece contentæ erant, sed secundum etiam adjungebant. Locus iste, in urbibus mulieribus destinatur, in Monasteriis, Monachis, qui nondum ad sacros Ordines promoti sunt, quibus non licet, dum res divina peragitur, in interiorem Ecclesiæ partem ingredi, ibique diutiùs immorari. Patet hoc ex sequentibus Typici verbis: Δεῖ δὲ καὶ τὸν ἐκκλησιάρχην περὶ τούτου φροντίζειν πάντοτε, καὶ παραγγέλλειν τοῖς ἐν τῷ νάρθηκι ἱσταμένοις ἀδελφοῖς, ἵνα μὴ ἐῶσι τοὺς ἐρχομένους εὐχῆς χάριν ποιῆσαι μοναχοὺς, εἴτε κοσμικοὺς εἰσέρχεσθαι ἐν τῷ ναῷ ψαλλούσης τ̀ ἐκκλησίας, ὅπερ ἐστὶν ἀτοπίας σημεῖον, ἀλλ᾽ ὀφείλουσιν ἐν τῷ νάρθηκι προσκαρτερεῖν ἄχρι τ̀ ἀπολύσεως. *Oportet Ecclesiarcham de hoc quoq; curam gerere continuò, & iis, qui in Narthece commorantur, fratribus inculcare, ne Monachi, sive etiam Laici, qui orandi gratiâ adveniunt, dum in choro canitur, in Ecclesiam ingrediantur; quod est signum indecentiæ: sed debent in Narthece persistere quousque officium absolvatur.* Defunctorum quoque cadavera, antequam sepulturæ mandentur, dum illis justa persolvuntur, in eodem loco retinentur. Euchologium, pag. 199. Καὶ μετὰ τοῦτο αἴροντες οἱ ἀδελφοὶ τὸ λείψανον, ἀποκομίζουσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ εἰ μὲν ἱερεύς ἐστιν ὁ ἐκδημήσας ἀδελφὸς, τίθεται τὸ τούτου λείψανον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ, εἰ δὲ ἰδιώτης, ἐν τῷ νάρθηκι. *Et postea sustollentes fratres cadaver, in Ecclesiam deferunt: &, si, qui fato cessit, sacerdos est, cadaver illius in medio templi ponitur; sin idiota, in Narthece.* In Narthece omnes supplicationes & Rogationes fiebant. Patet ex Typico passim. Caussam tradit Simeon Thessalonicensis ibidem: Τότε μὲν οὖν ἐν τῷ νάρθηκι ποιούμεθα τὰς λιτὰς, ὅτι κάτω καὶ εἰς τὴν ἡμῶν ἐσχατιὰν ἐλήλυθεν ὁ Σωτὴρ, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ αὐτὸν ἱλεώμεθα, καὶ ὡς πρὸς τ̀ οὐρανίων πυλῶν τῶν τοῦ ἱεροῦ ναοῦ ἑστῶτες καθικετεύομεν· οὐ γὰρ ἄξιοι ἀτενίσαι εἰς τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ, εἰ μὴ ἐπανελθόντες βοήσομεν, ἡμάρτομεν. Ὅτε καὶ αὐτὸς ἐξελθὼν πρὸς ἡμᾶς, καὶ προσαπαντήσας εὐσπλάγχνως ἐπαγκαλίζεται. *Tunc itaq; in Narthece supplicationes peragimus, quod infrà, & ad nostram extremitatem, descendit Salvator, ut in eo quoq; eum propitium reddamus, &, veluti ante portas cœlestes, in portis sacri templi stantes, exoremus: neque enim digni sumus ad sublimitatem cœli oculos dirigere, nisi reversi clamemus, peccavimus. Tum cùm & ipse exiens, ad nosq; perveniens, maxima cum commiseratione amplectatur.* Ibi etiam stabant Pœnitentes. Theorianus in Legatione Armeniorum, pag. 154. Ὁρᾷς, ὅτι τοὺς τηλικούτῳ παραπεσόντας πτώματι τρία μόνα ἔτη ἀκροᾶσθαι διακελεύεται ὁ κανὼν, ἤγουν ἔξω τῆς ἐκκλησίας ἵστασθαι ἐν τῷ νάρθηκι, καὶ τῶν θείων ἀκούειν γραφῶν. *Vides eos, qui in tale delictum prolapsi sunt, ut tres tantùm annos Auscultantium munus obire Canon præcipiat, extra nempe Ecclesiam stare in Narthece, & sacras audire Scripturas.* Theorianus Narthecem extra Ecclesiam ponit; non quòd extra Ecclesiam sit locus separatus sic dictus, sed quòd ab Ecclesia propriè dicta, in qua sacerdotes locum habent, separetur. Ἀκροωμένους constitutos fuisse ἔνδοθι τῆς πύλης ἐν τῷ νάρθηκι, patet ex iis, quæ ex Greg. Thaumaturgo, & Gabriele, Philadelphiæ Metropolita, sub voce Ἀκρόασις adduximus. An verò Narthex antiquis temporibus extra Ecclesiam fuerit, nunc non disputo. Potuit etiam extra Ecclesiam dici, quia à loco, qui verè Ecclesia est, & Ecclesia nuncupatur, diversus. Quare de nostrorum temporum Narthece, Gabriel Corinthius rectè dixit: Νάρθηξ λέγεται, ὅπου αἱ γυναῖκες ἐν τῷ ἱερῷ ἵστανται. *Narthex dicitur, ubi mulieres in Ecclesia stant,* ἐν τῷ ἱερῷ, quod sub Ecclesiæ etiam nomine intelligitur; quamvis verè Ecclesia non sit, contiguus tamen Ecclesiæ, nec ab eo sejunctus. Aliâs, quomodo, qui extra Ecclesiam erant, Scripturas, quæ intra Ecclesiam prope Bema legebantur, audire potuissent? Placet subjicere, quæ Morinus de Narthece habet, lib. VI. Cap. I. de administrat. Pœnitentiæ. *Nusquam apud antiquos autores*, inquit, *Narthecis mentio fit. Antiqui enim Græci, ut & Latini, Ecclesias in duas tantùm partes distinxerunt*, in Aulam *sive* A-

trium Laicorum, & Sanctuarium, *in quo consistere Episcopis, Presbyteris & Diaconis tantùm licebat.* Sanctuarium *non modò* ἱερατεῖον, *sed sæpissimè* βῆμα *vocârunt, ut &* ἅγιον τῶν ἁγίων, *quandoque etiam* ἄδυτα, ἀνάκτορον *&* ἱλαστήριον. *Usurpari cœpit* Νάρθηξ *in Typicis & Euchologiis post annos à Christo nato quingentos. Tum enim Orientales Monachi cœperunt Ecclesias in tres partes dividere,* ἱερατεῖον, ναὸν, *&* νάρθηκα. *Pertinebat ad Episcopos, Presbyteros, & Diaconos* ἱερατεῖον: *ibi erat altare, ibi Liturgia celebrabatur.* Ναὸς *sive* Templum *ad cæteros Clericos & Monachos pertinebat: ibi sedebant & cantabant Monachi, & præcipua officia celebrabant: nonnulla enim in Narthece peragebant.* Narthex *autem dicebatur, quicquid Ecclesiæ supererat ad portas usq; exteriores, quas etiam complectebatur. Ideò nonnulli duplicem fecerunt* νάρθηκα, *interiorem & exteriorem. In interiore Monachorum idiotarum, Laicorum fidelium; & in inferiori parte usq; ad Narthecem exteriorem, erat Catechumenorum & Pœnitentium substratorum locus. Ut autem* Sanctuarium *à Templo, tabulato aliquo, aut etiam muro dividebatur, in quo erant portæ, ab illis,* Sanctæ *dictæ; ita Templum à Narthece, in quo similiter portæ erant, quas* ὡραίας, speciosas, *vocant, quibus Templum cum Narthece communicabat.* Vide præterea Cl. Salmasii Exercitationes in Solinum.

Νατάλιον.

Νατάλια sunt *natales.* Balsamon ad Nomocanonem Photii, tit. VII. Cap. IV. pag. 84. Νατάλια δὲ εἰσι τὰ τῶν βασιλέων γενέθλια, καὶ ἡ τούτων ἀναγόρευσις. *Natalia autem sunt Imperatorum natalitia, eorumq; designatio.* Photius ipse ibid. Εἰ φθάσῃ βασιλέως νατάλιον ἐν κυριακῇ ὑπερτίθεται τὸ θεώριον. *Si natalis Imperatoris in diem Dominicam incidat, differtur spectaculum.* Vide Gl. Meursii. Vocatur aliàs γενέθλιον. Vide in Γενέθλιον, num. II. 2.

Ναυάγιον.

Ναυάγιον *propriè* est *naufragium: impropriè* de generali illa eluvione terrarum frequenter usurpatur. Photius apud Oecumenium, in Cap. V. ad Romanos, pag. 284. κατακλυσμὸν vocat κοινὸν ναυάγιον, *commune naufragium.* Basilius Seleuciensis, Orat. XIV. idem diluvium appellat οἰκουμενικὸν ναυάγιον, *universale naufragium.* Et Chrysostomus, Homil. XII. in Matth. pag. 78. κοινὸν ναυάγιον, *commune naufragium,* ut etiam loquitur Claudianus.

Νεκρολατρεία.

Non habent Lexica. Est *mortuorum cultus.* Cyrillus Alex. in Cap. XL. Jesajæ, pag. 515. Νεκρολατρεία τοῦτο, καὶ ἕτερον οὐδέν. *Mortuorum cultus est, ac præterea nihil:* nempe ἐπιγράφειν ἀνθρώποις τὸ θεῶν ὄνομα, *deorum nomen hominibus tribuere.*

Νεκρός.

I. *Propriè* sumitur, & notat eum, cujus anima separata est à corpore, ita ut in hoc mundo vivere desierit. Hoc sensu legitur I. Thessal. IV. 16. Καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ, ἀναστήσονται πρῶτον, &c. *Et qui sunt mortui in Christo, resurgent primùm.* Ita enim potiùs vertendum, quàm cum Beza, *qui mortui fuerint in Christo,* οἱ ἀποθανόντες. Hos enim intelligit, qui in mortis statu & conditione tunc deprehendentur Christiani. Vulgata versio: *Mortui qui sunt in Christo,* οἱ νεκροὶ οἱ ἐν Χριστῷ. Huc omnino pertinet, quod Augustinus de Civit. Dei lib. XX. Cap. IX. dicit, *fideles etiam defunctos ad Christi corpus pertinere.* Nec malè Castellio, *mortui in Christo,* id est, Christiani. Sic enim Oecumenius & Theophylactus, Οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ, τουτέστιν, οἱ πιστοί. *In Christo mortui, id est, fideles.* Et Theodoretus ad præsentem locum, pag. 377. Νεκροὺς τοὺς πιστοὺς λέγει, οὐ μόνον τοὺς τῷ εὐαγγελίῳ πεπιστευκότας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν νόμῳ, καὶ τοὺς πρὸ νόμου διαλάμψαντας· τοῦτο γὰρ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἔφη, Καὶ οὗτοι πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως, &c. Mortuos *fideles dicit, non eos solùm, qui crediderunt Evangelio, sed eos etiam, qui ante legem & sub lege claruerunt: nam & hos fidei testimonio comprobatos dicit in epistola ad Hebræos, &c.* Confer quæ sub verbo Ἀποθνήσκω de eodem loco habentur.

II. *Impropriè.* Ita vox accipitur Matth. VIII. 22. & Lucæ IX. 60. ubi Christus juveni, patrem suum priùs sepelire cupienti, Ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς. *Sine mortuos sepelire mortuos suos. Qui de pietatis generibus scripserunt,* inquit Servius ad Æneid. VI. *primum locum in sepultura esse voluerunt,* Officii ergo id genus erga patrem maximè pium est, at cùm hunc juvenem hoc ipsum à regno gratiæ abstraxisset, Christus eum non quidem objurgat, sed levi responso officii sui admonet. Vult patris funus posthaberi, dum eodem tempore melioris longeque majoris negotii opportunitas daretur. Hinc ei dicit, Ἄφες τοὺς νεκρούς, &c. Consentiunt illa veterum, Τὴν γῆν τῇ γῇ καταλείπων, τὸν οὐρανὸν μεταρσίῳ γνώμῃ περιπόλει. *Relictâ terrâ, in sublime elata mente cœlum intuere & lustra.* Τοῖς θνητοῖς τὰ θνητὰ καταλείψωμεν. *Mortalibus mortalia relinquamus.* Sed quomodo νεκροὶ νεκροὺς sepelire possunt?

a. Chrysostomus, Homil. XXVIII. in Matthæum, interroganti, *Cur Christus noluerit patrem à filio sepeliri?* respondet, Ὅτι καὶ οἱ ἐκεῖνο πληρώσαντες ἦσαν, καὶ οὐκ ἔμελλεν ἄταφος μένειν· καὶ τοῦτον τῶν ἀναγκαιοτέρων ἀπάγεσθαι οὐκ ἐχρῆν. *Quoniam neque pater insepultus jacuisset, cùm sepeliendi munus etiam alii quàm filius subire possent, & filium à rebus magis necessariis abduci non oportebat.*

b. Alii per νεκροὺς intelligunt τοὺς ἀπίστους, *infideles.* Ita idem Chrysostomus ibid. Εἰπὼν τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς, δείκνυσιν ὅτι οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ νεκρός· καὶ γὰρ τῶν ἀπίστων, ὡς ἔγωγε οἶμαι, ἦν ὁ τετελευτηκώς. *Cùm* suos *dixit* mortuos, *ostendit non fuisse suum hunc mortuum: unde, meâ quidem sententiâ, infidelium quendam illius patrem fuisse, significatur.* Ita etiam Theophylactus: Ἄφες τοὺς νεκρούς, τουτέστι, τοὺς ἀπίστους, θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς. *Sine mortuos, hoc est, infideles, sepelire mortuos suos.*

c. Alii per νεκροὺς intelligunt *in peccatis mortuos,* qui dicuntur νεκροὶ τοῖς παραπτώμασι, *mortui in offensis,* ad Ephes. II. 1. & Coloss. II. 13. qui; ut inquit Photius apud Oecumenium in Cap. II. ad Ephes. pag. 622. νεκροί, ὅσον πρὸς ἐνέργειαν ἀγαθοῦ τινος, *mortui sunt, quantum ad operationem boni attinet.* Ad quem locum etiam Theophylactus, pag. 510. Νέκρωσιν οὐ τὴν σωματικήν, τὴν ἐκ Θεοῦ Ἀδὰμ ἀρξαμένην, ἀλλὰ τὴν ψυχικήν, τὴν ἐξ ἡμῶν αὐτῶν συνισταμένην, τὴν τῶν ἁμαρτιῶν, *mortem non corporalem ex Adamo propagatam, sed animæ, à nobis ipsis conflatam, nempe peccatorum* intelligit. De morte impiorum spirituali actum in voce Θάνατος, num. II. 1. sub lit. *b.* De hac morte verba Christi accipit Cyrillus Alexand. lib. XVI. de Adoratione, pag. 580. Ἄφες νεκροὺς θάπτειν τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς, νεκροὺς οἶμαι λέγων, τοὺς τὰ ἐν κόσμῳ φρονεῖν ἑλομένους, καὶ τῶν τῆς νεκρότητος ἔργων οὐκ ἀπεσχημένους. *Sine mortuos sepelire mortuos suos, mortuos, ut existimo, appellans eos, qui mundana sapiunt, & ab operibus mortuis non abstinent.*

d. Longè nimis petita est Theophylacti expositio, qui in Cap. IX. Lucæ, pag. 376. per θάψαι intelligit γηροτροφῆσαι ἄχρι καὶ ταφῆς, *nutrire in senectute usq;*

usque ad sepulturam. Τὸ ἐπιμελείας ἀξιῶσαι ἄχρι καὶ τῆς ταφῆς, *curam gerere usque ad sepulturam.* Rationem hanc addit: Ἐπεὶ καὶ ἐν τῇ κοινῇ ὁμιλίᾳ οὕτως εἰώθαμεν λέγειν. Ὁ δεῖνα υἱὸς ἔθαψε τὸν πατέρα αὐτοῦ· οὐ τοῦτο λέγοντες, ὅτι μόνον ἔθαψεν αὐτὸν, ἄλλο δὲ οὐδὲν ἀγαθὸν ἐποίησεν, ἀλλ' ὅτι ἐπεμελήσατο αὐτοῦ ἄχρι καὶ τῆς τελευτῆς, καὶ ταφῆς. *Quia etiam in communi sermone ita dicere solemus: Ille filius sepelivit patrem suum: non hoc dicentes, quòd eum tantùm sepeliverit, & nihil boni aliud ei fecerit, sed quòd diligentem ejus curam habuerit usque ad mortem & sepulturam.*

NOTA. Qui dicantur Apocal. XIV. 13. νεκροὶ ἐν Κυρίῳ, explicatur in verbo Ἀποθνήσκω. Quid sint νεκρὰ ἔργα, exponitur in voce Ἔργον, n. II. 3.

Νεκροτοκέω.

Non habent Lexica. *Fœtum mortuum enitor, pario.* Cæsarius Dial. II. interrog. CII. Νεκροτοκοῦσαι ὀλοφύρονται. *Fœtum mortuum enixæ lugent, plorant.*

Νεκροςόλος.

Νεκροςόλος est *elator funerum, pollinctor, libitinarius,* aliàs νεκροθάπτης. Oecumenius in Cap. V. Actor. pag. 28. Ἐπισημαντέον ἀπὸ τῆς ἐκφορᾶς τῶν νεκρῶν Ἀνανίου καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ διὰ τῶν αὐτῶν νεκροςόλων. *Notandum ab elatione mortuorum, nempe Ananiæ & uxoris ejus per eosdem pollinctores.*

Νεκρώσιμος.

Νεκρώσιμος reddi queat *emortualis.* Euchol. pag. 209. Ἀκολουθία νεκρώσιμος εἰς ἱερέα τελευτήσαντα. *Officium emortuale,* vel *funebre in mortuum sacerdotem.* Τὸ νεκρώσιμον in Typico, pag. 7. est *Canticum in sabbato passionis cani solitum*: aliàs vocatur κανὼν νεκρώσιμος. Vide in Κανών, num. IV.

Νέκρωσις.

Chrysostomus Homil. XI. in epist. ad Romanos, pag. 84. aliquot νεκρώσεως species enumerat.

I. *Propriè* νέκρωσις est ἡ τοῦ σώματος, καθ' ἣν ὁ Ἀβραὰμ νεκρὸς ὢν, οὐκ ἦν νεκρός. *Mortificatio corporis, juxta quam cùm Abraham mortuus esset, non erat mortuus,* Matth. XXII. 32. ubi *Deus* dicitur *Deus* ζώντων, οὐ νεκρῶν, *viventium non mortuorum,* Mortuus est Abraham secundùm corpus, vivit secundùm animam.

II. *Impropriè.* Ita νέκρωσις est

1. Τῆς ψυχῆς, *animæ,* de qua Matth. VIII. 22. Ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς. De hoc loco actum in voce Νεκρός, num. II. De hac *mortificatione* idem Chrysostomus Homil. XVIII. in epist. ad Ephesios, pag. 852. Ὥσπερ τὸ σῶμα τότε νεκροῦται, ὅταν ἔρημον αὐτὸ καταλίπῃ τῆς οἰκείας ἐνεργείας ἡ ψυχή· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ τότε νεκροῦται, ὅταν ἔρημον αὐτὴν καταλίπῃ τῆς οἰκείας ἐνεργείας. *Quemadmodum corpus tunc mortificatur, quando illud propria operatione destitutum relinquit anima: ita etiam anima tunc mortificatur, si eam propria operatione destitutam deserit.* Isidorus Pelusiota epist. CLXXIX. lib. V. pag. 608. Νέκρωσιν χρὴ νοεῖν ψυχῆς τὴν κακοπραγίαν, οὐ τὴν εἰς τὸ μὴ εἶναι ἀφανισμόν. *Per mortificationem animæ intelligi debet malitia, non ejus interitus & destructio.* Vide etiam in Θάνατος, num. II. sub lit. *b.* & in Καθεύδω, num. II. 1.

2. Ἄλλη, καὶ ἐπαινετὴ νέκρωσίς ἐστιν ἡ διὰ τῆς φιλοσοφίας γινομένη. *Alia, & quidem laudabilis mortificatio est, quæ fit per philosophiam,* de qua ad Coloss. III. 5. Νεκρώσατε τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. *Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram,* id est, ut interpretatur Theodoretus, τὴν ἐπὶ τὰ χείρω τοῦ φρονήματος ῥοπήν. ἀντὶ τοῦ, μηκέτι τὸ σῶμα ἐνεργείτω τὴν ἁμαρτίαν, *Mentis inclinationem ad deteriora: pro eo quod est, corpus amplius peccatum non operetur.* Idem ad eundem locum in C. VII. Cantici, pag. 1081. Νεκροῦν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς προσετάγμεθα, οὐχ ἵνα αὐτὰ τὰ μέλη παραδῶμεν τῷ θανάτῳ, ἀλλ' ἵνα νεκρὰ ταῖς κακαῖς ἀποφήνωμεν ἐνεργείαις. *Mortificare membra quæ sunt super terram jubemur, non ut ea morte afficiamus, sed ut mortua malis actionibus reddamus.*

3. *Quartam* tandem subjicit *speciem*, ex qua præcedens fluat, nempe τὴν ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, *eam quæ fit in Baptismo:* de qua ad Rom. VI. & ad Coloss. II. 12. Vide in Ἀνάστασις, num. II. 3. *b.* in Βάπτισμα, num. V. 1. *b.*

4. *Quintam* addere licet, quæ vocatur II. Corinth. IV. 10. νέκρωσις τοῦ Κυρίου, *mortificatio Domini.* Ad quem locum Chrysostomus Homil. IX. in II. ad Corinth. pag. 597. Τί ἐστιν ἡ νέκρωσις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ἣν περιέφερον; οἱ θάνατοι οἱ καθημερινοὶ, δι' ὧν καὶ ἡ ἀνάστασις ἐδείκνυτο· εἰ γάρ τις ἀπιστεῖ, φησὶν, ὅτι ἀπέθανεν Ἰησοῦς, καὶ ἀνέστη, ἡμᾶς ὁρῶν τοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀποθνήσκοντας καὶ ἀνισταμένους, πιστευέτω λοιπὸν τῇ ἀναστάσει. *Quid est mortificatio Domini Jesu, quam circumferebant? Quotidianæ mortes, per quas etiam resurrectio commonstrabatur. Si enim quis, inquit, non credit Jesum mortuum esse, & resurrexisse, cùm nos quotidie morientes & resurgentes videt, credat deinceps resurrectionem fore.* Eadem, pro more Theophylactus habet, pag. 358. Apud Cyrillum Alexandr. lib. XI. de Adoratione, pag. 407. Palladius interrogat, *quid mortificatio Domini Jesu sit?* Cyrillus respondet, Τὸ ἐκτεθνάναι μὲν κόσμῳ καὶ ἁμαρτίαις, ἱερὰν τε καὶ ἁγίαν καὶ τὴν ὅτι μάλιστα φιλαιτάτην Θεῷ διαβιῶσαι ζωήν. *Mortuum quidem esse mundo & peccatis, divinam verò & sanctam, Deoque maximè gratam vivere vitam.*

Νεοβάπτιςος.

Non habent Lexica. *Recèns baptizatus:* idem quod νεοφώτιςος. Legitur apud Theophylactum ad I. Timoth. III. 6. Locum producimus in Νεόφυτος, num. II. 1.

Νεοκατήχητος.

Non habent Lexica. Est autem νεοκατήχητος, *catechesi recèns imbutus, novitius.* Theophylactus ad v. I. Cap. I. epist. I. ad Thessalon. pag. 680. ex Homil. I. Chrysostomi in eandem epistolam, dicit Paulum se neque *Apostolum, neque servum* appellare, διότι νεοκατήχητοι ἦσαν, καὶ οὐδέπω αὐτοῦ ἱκανὴν πεῖραν ἔλαβον, *eò quòd novitii erant,* nempe Thessalonicenses, *necdum sufficientem ejus experientiam acceperant.* Tales Clemens Alexandr. Pædag. lib. I. Cap. VI. pag. 98. vocat νεωςὶ κατηχουμένους, καὶ νηπίους ἐν Χριςῷ, *qui recèns erant catechumeni, & adhuc infantes in Christo.*

Νεόκτιςος.

Νεόκτιςος *propriè* est, interprete Hesychio, νεοκαθίδρυτος, ἢ νεωςὶ κατεσκευασμένος, *recèns ædificatus, vel recèns conditus.* Deinde *impropriè* notat νεοφώτιςον, *recèns baptizatum* apud Nazianzenum, orat. X. pag. 169. νεόκτιςος ψυχή, ἣν τὸ πνεῦμα διὰ ὕδατος ἀνεμόρφωσεν. *Anima recèns creata,* id est, baptizata, *quam Spiritus per Baptismum reformavit.*

Νεόπλουτος.

Suidas: Νεόπλουτος, ὁ νεωςὶ πλουτῶν. *Nuper ditatus.* Vide Lexica vulgata. Est *dives ex paupere factus.* Hujus autem generis hominum major est pecuniarum cupiditas, quàm aliorum, quibus est ἀρχαῖος καὶ πατρῷος

τροπαράδοτος πλοῦτος, ut ex ipſa notum eſt experientia, & indicat etiam Baſilius Cæſarienſis, Homil. VI. in Eclogis, pag. 43. eleganti hac utens comparatione: Ὥσπερ τοῖς μεθύουσιν ἀφορμὴ τοῦ πίνειν ἡ προσθήκη τοῦ οἴνου γίνεται· οὕτω καὶ οἱ νεόπλουτοι πολλὰ κτησάμενοι πλειόνων ἐπιθυμοῦσι, τῷ ἀεὶ προστιθεμένῳ τὴν νόσον τρέφοντες· καὶ περιτρέπεται αὐτοῖς ἡ σπουδὴ πρὸς τὸ ἐναντίον· οὐ γὰρ εὐφραίνει αὐτοὺς τὰ προσόντα τοσαῦτα ὄντα, ὅσον λυπεῖ τὰ ἐνδέοντα, ἅπερ ἂν αὐτοὺς ἐλλείπειν ὑπόθωνται· δέον γὰρ αὐτοὺς εὐφραίνεσθαι καὶ χάριν ἔχειν, τοσούτων ὄντας εὐπορωτέρους οἱ δὲ διαφοροῦσι, καὶ ὀδυνῶνται, ὅτι ἑνός που ἢ δευτέρου τῶν ὑπερπλουτούντων ἀπολιμπάνονται. *Ut temulentos ad bibendum provocat frequens vini hauſtus; ſic & recèns ditati cùm multa acquiſierint, pluribus inhiant, eo ſemper quod additur morbum foventes. Eorum itaque ſtudium eis in contrarium vergit. Non enim adeò ipſos exhilarant ea, quibus abundant, ac triſtitiâ afficiunt illa, quæ ſibi deeſſe cenſent: lætari enim ipſos atque gratias agere cùm oporteret, quòd plurimis ſe cernant ditiores, iniquo animo ferunt, quòd uno vel altero è ditiſſimis inferiores relinquantur.*

Νεότευκτος.

Νεότευκτος, interprete Heſychio, eſt νεοποίητος, *nuper fabricatus, recens factus.* Apud Proclum de Fide, νεότευκτος καὶ καινὴ βλασφημία, *nuper fabricata & nova blasphemia.*

Νεότης.

I. *Juventus ad peccandum proclivis eſt.* Chryſoſtomus Homil. IX. in I. ad Timoth. pag. 284. Ἄγριον ἡ νεότης πολλῶν δεομένη τῶν ἐπιστατούντων διδασκάλων, παιδαγωγῶν, ἀκολούθων, τροφέων· ἀγαπητὸν γὰρ μετὰ τοσαῦτα κατασχεθῆναι αὐτήν· καθάπερ τις ἵππος ἀδάμαστος, καθάπερ τι θηρίον ἀτίθασσον, τοιοῦτόν ἐστιν ἡ νεότης. *Juventus fera eſt, plurimisque indiget inſtitutionibus, magiſtris, pædagogis, aſſeclis, atque nutritoribus. Votique res eſt, poſt adeò exactam diligentiam, eam continere poſſe, non ſecus quàm equus quidam indomitus, veluti fera bellua: talis juventus eſt.* Idem Homil. I. ad populum Antiochenum, tom. VI. pag. 451. Χαλεπὸν ἡ νεότης, εὐρίπιστον, εὐεξαπάτωτον, εὐόλισθον καὶ σφοδροτέρου δεῖται τοῦ χαλινοῦ· πυρὰ γάρ τις τῶν ἔξωθεν ἐπιλαμβανομένη ῥᾳδίως, καὶ ἐκκαιομένη ταχέως. *Difficilis res eſt juventus, inſtabilis, deceptu facilis, lubrica, & vehementiori indiget fræno: pyra enim quædam eſt exteriora apprehendens omnia, facileque ac celeriter ſuccendens.* Idem in laudatione Theclæ: Εὐκατάπρηστος ἡδοναῖς ἡ νεότης, ὡς ἐλαιωδεστέρα πρὸς ἔξαψιν, ὡς πρὸς πόνους σωφροσύνης τρυφερωτέρα. *Facilè voluptatibus juventus incenditur, quippe quæ pinguior olei in morem & aptior ſit ad inflammationem, ut ad temperantiæ labores delicatior.* Iterum Homil. LIX. in Geneſin, Ἡ νεότης καὶ καθ' ἑαυτὴν εὐόλισθόν ἐστι πρᾶγμα καὶ ὀξύῤῥοπον πρὸς κακίαν. *Juventus naturâ ſuâ res lubrica eſt, & ad malitiam propenſa.* Theodoretus ad v. 9. Pſal. CXIX. pag. 881. Εὐρίπιστος ἡ νεότης, καὶ πρὸς κακίαν ὀξύῤῥοπος· διαφόροις γὰρ παθημάτων περικλύζεται κύμασι. *Volubilis eſt juventus & ad malum prona: variis enim perturbationum undis circumfunditur.*

II. *Juventus res eſt contemtui expoſita.* Herodianus de Marco Imperatore, Ὑπώπτευε μὴ τῆς ἡλικίας αὐτοῦ καταφρονήσαντες, ἐπιθῶνται αὐτῷ. *Metuebat, ne ætatem ejus;* Commodi filii ſui; *contemnentes inſidias ei ſtruerent.* Anonymus de anonymo apud Suid. in Ὑποκατακλίνεται. Καταφρονηθεὶς ὡς παῖς ἔτι τὴν ἡλικίαν. *Contemtus, ut adhuc ætate puer.* Suetonius de Domitiano, *Sperni -- juventam ſuam videns.* Juſtinus lib. XXX. *Contemta parvula filii ejus ætate.* At monet Apoſtolus I. Timoth. IV. 12. Μηδείς σου τῆς νεότητος καταφρονείτω. *Nemo adoleſcentiam tuam contemnat.*

Haud dum provectos fac penſes laudibus annos,
Flore ævi juvenis, ſis gravitate ſenex.

Ita gere te, ut cum Hæmone Sophocleo dicas,

-- -- -- Εἰ δ' ἐγὼ νέος,
οὐ τὸν χρόνον χρὴ μᾶλλον ἢ τἄργα σκοπεῖν.

Etſi autem ego ſim juvenis, non ad tempus potiùs quàm ad opera reſpiciendum. Theodoretus ad Apoſtoli locum, pag. 481. Θέλεις μὴ καταφρονεῖσθαι κελεύων, ἔμψυχος γενοῦ νόμος· δεῖξον ἐν σαυτῷ τὸ τῶν νόμων κατόρθωμα, ἔχε τὸν βίον μαρτυροῦντα τῷ λόγῳ. *Si non vis contemni ſic præcipias, animata lex eſto: perfectum legis opus exhibe in te ipſo: vitam age, quæ ſermoni ferat teſtimonium.* Et Theophylactus pag. 775. Ἐπειδὴ ἡ κοινὴ πρόληψις εὐκαταφρόνητον πρᾶγμα ἡγεῖται τὴν νεότητα, φησὶν αὐθεντικώτερον παράγγελλε, καὶ μηδείς σου καταφρονείτω· δεῖ γὰρ καὶ ἀκαταφρόνητον εἶναι τὸν διδάσκαλον. *Quia communis opinio contemtibilem rem putat adoleſcentiam, præcipe, inquit, majori cum autoritate, oportet enim non contemtibilem eſſe præceptorem.* Ex hoc Apoſtoli loco Ignatius ad Magneſios, pag. 50. Καὶ ὑμῖν δὲ πρέπει μὴ καταφρονεῖν τῆς ἡλικίας τοῦ ἐπισκόπου, - - οὐ πρὸς τὴν φαινομένην ἀφορῶντας νεότητα, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐν Θεῷ φρόνησιν. *Et vos decet non contemnere ætatem Epiſcopi -- non reſpicientes ad eam, quæ videtur, adoleſcentiam, ſed ad prudentiam, quam habet in Deo.* Rationem addit, Ἐπείπερ οὐχ οἱ πολυχρόνιοί εἰσι σοφοί, οὐδὲ οἱ γέροντες ἐπίστανται σύνεσιν, ἀλλὰ πνεῦμα ὅ ἐστι ἐν βροτοῖς. *Nec enim annoſi, ſapientes continuo ſunt, neque ipſi ſenes intelligentiam poſſident, ſed ſpiritus, qui in hominibus eſt.* Huc pertinet illud Anonymi:

Mente ſenex eſto, docili florente juventa.

Et illud Ovidii:

Acta ſenem faciunt: hæc numeranda tibi.

Menander:

Οὐχ αἱ τρίχες ποιοῦσιν αἱ λευκαὶ φρονεῖν,
Ἀλλ' ὁ τρόπος ἐνίων ἐστὶ τῇ φύσει γέρον.

Non cani faciunt ſapientem, ſed quorundam mores naturâ ſenes ſunt:

Plautus:

Non ætate, verùm ingenio adipiſcitur ſapientia.

D. Ambroſius offic. lib. II. Cap. XX. de B. Johanne Evangeliſta: *Juvenem ſua voce, licèt meritis & ſapientiâ nulli fuerit ſeniorum ſecundus: erat enim in eo ſenectus venerabilis morum, & cana prudentia.* Idem III. de Virgin. *Certè Theclam non ſenectus, ſed virtus probavit, &c. Omnis ætas habilis Deo, perfecta Chriſto eſt: denique non virtutem ætatis appendicem dicimus, ſed virtutis ætatem.* Chryſoſtomus in Pſal. LI. Πολιὰ οὐ τρίχες λευκαί, ἀλλὰ ψυχῆς ἀρετή. *Canicies non ſunt cani, ſed animæ virtus.* Vide etiam in Νεόφυτος, num. II. 1.

Νεότρωτος.

Afferunt Lexica ex Etymolog. *Recèns, ſeu nuper vulneratus.* Baſilius Cæſar. Homil. I. in Pſalmos, pag. 125. de libro Pſalmorum: Τά τε παλαιὰ τραύματα τῶν ψυχῶν ἐξιᾶται, καὶ τῷ νεοτρώτῳ ταχεῖαν ἐπάγει τὴν ἐπανόρθωσιν. *Vulnera animarum perſanat, quantalibet vetuſtate occalluerint: vulneri recèns inflicto celerem affert medelam.*

Νεοττοκομέω.

Non habent Lexica. Eſt autem νεοττοὺς κομέω, *pullos alo*, vel *curo.* Pro eo Græci etiam dicunt νεοττοτροφέω. Cyrillus Alexandr. in Cap. XXXI. Jeſajæ, pag. 439. Νεοττοκομοῦσιν ἐν τοῖς ὄρεσιν πτηνά. *Volucres pullos ſuos curant in montibus.*

Νεουργέω.

Non habent Lexica. Eſt à νεουργὸς, quod præter alia, juxta Suidam, νεωστὶ εἰργασμένος, *recèns factus.* Ipſum verbum uſitatum Theodoreto *de regeneratione.*

Ad v. 2. Cap. XII. ad Romanos, pag. 95. νεουργεῖν τὸν λογισμόν, *rationem renovare.* Ad v. 13. Cap. XII. epist. I. ad Corinthios, pag. 181. Ὑφ' ἑνὸς ἅπαντες ἐνεουργήθημεν πνεύματος, τῆς αὐτῆς ἅπαντες ἐν τῷ βαπτίσματι δωρεᾶς ἀπελαύσαμεν. *Omnes ab uno Spiritu renovati sumus, idem omnes in Baptismo accepimus.* Et ad v. 5. Cap. III. ad Titum, pag. 514. Φιλανθρωπίᾳ χρησάμενος ὁ δεσπότης, διὰ τοῦ μονογενοῦς τῶν προτέρων ἡμᾶς κακῶν ἠλευθέρωσε, τῷ μὲν σωτηρίῳ βαπτίσματι τὴν τῶν ἁμαρτημάτων ἡμῖν χαρισάμενος ἄφεσιν, καὶ ἀνακτίσας ἡμᾶς καὶ νεουργήσας, καὶ τῆς τοῦ πνεύματος δωρεᾶς ἀξιώσας, τὴν δὲ τῆς δικαιοσύνης ἐπιδείξας ὁδόν. *Benignitate usus Dominus, per unigenitum nos à malis prioribus liberavit, per salutarem quidem Baptismum nos denuo creans ac renovans, & Spiritûs dono impertiens, viam autem justitiæ ostendens.*

Νεοφανής.

Non habent Lexica. Est νεωστὶ φαινόμενος, *nuper ortus.* Theophylactus in Cap. VIII. Marci, pag. 230. *de Herodianis:* Διδάσκαλοί τινες νεοφανεῖς, οἵτινες ἔλεγον ὅτι ὁ Ἡρώδης ἐστὶν ὁ Χριστός, καὶ ὅτι τούτῳ δεῖ πιστεύειν. *Erant doctores quidam nuper orti, dicentes Herodem esse Christum, & illi esse credendum.*

Νεόφυτος.

I. Νεόφυτος est *recens plantatus, nuper insitus.* Suidas: Νεόφυτον, τὸ νεωστὶ φυτευθέν. *Recens, vel nuper plantatum, insitum.* Veteres: Νεόφυτον, *novellum.* Νεόφυτος, *novellus, novella.* Aliæ: *Novelletum,* νεόφυτον. Ita etiam vetus Onomasticon. Νεόφυτον δένδρον, *planta novella,* apud Chrysostomum Homil. LXI. tom. V. Edit. Paris. pag. 813.

II. *Metaphoricè* νεόφυτος est

1. *Novitius;* is, qui ad fidem recens conversus est. Ita sumitur ab Apostolo I. Timoth. III. 6. ubi vult non esse eligendum Episcopum νεόφυτον. Vetus interpres vocem Græcam retinet: Erasmus & Beza *novitium* reddunt. Verba Apostoli adducit Canon II. Concilii Nicæni, qui prohibet, eum protinus fieri Episcopum, qui nuper ex Gentilismo Christianam religionem sit amplexus, per Baptismum Ecclesiæ Dei insitus, inque doctrina nondum satis confirmatus, nec in vita sufficienter probatus. Idem prohibet Justinianus Novell. CXXIII. Cap. I. ne forte objiciatur illud Gregorii Nazianzeni in orat. funebri Athanasii Alexandriæ Episcopi; Ὁμοῦ τε μαθηταὶ καὶ διδάσκαλοι τῆς εὐσεβείας, χθὲς ἱερόσυλοι, καὶ σήμερον ἱερεῖς· χθὲς τῶν ἁγίων ἔξω, καὶ μυσταγωγοὶ σήμερον. *Simul discipuli & præceptores pietatis, heri sacrilegi, hodie sacerdotes: heri extra sacra, hodie præsules mysteriorum.* Et illud Hieronymi, *Heri catechumenus, hodie Pontifex.* Intelligi autem apud Apostolum *recens ad fidem Christianam conversum,* docent uno ore veteres. Chrysostomus Homil. X. in I. ad Timotheum: Οὐ τὸν νεώτερον ἐνταῦθα λέγει ἀλλὰ τὸν νεοκατήχητον. *Non juniorem natu dicit, verùm eum, qui nuper in fide est institutus.* Eodem modo Theophylactus, qui addit: Ἐπειδὴ γὰρ ἐξ Ἑλλήνων προσήεσαν καὶ ἐβαπτίζοντο, μὴ εὐθέως, φησί, νεοβάπτιστος εἰς τὴν τηλικαύτην ἀρχὴν ἀγέσθω. *Quia enim ex Græcis ad fidem accedebant, & baptizabantur, non statim, inquit, recens baptizatus ad tantum principatum ducatur.* Ita etiam Oecumenius, pag. 750. Et versio in vulgarem linguam Græcam pro νεόφυτος, habet νεοκατήχητος. Testatur Pricæus, Glossas MSS. ad hunc Pauli locum in Medic. Biblioth. habere, Νεόφυτον, πρόσηλυτον. *Novitiolam paraturam,* de recens factis Christianis, Tertullianus Cap. XLVII. Apologetici dixit. Iterum Chrysostomus in Cap. III. Jesajæ: Apostolus νεόφυτον vocat οὐ τὸν νέον τὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ τὸν νεωστὶ φυτευθέντα, τουτέστι, κατηχηθέντα· φυτεῦσαι γὰρ τὸ κατηχῆσαί φησι καὶ διδάξαι· ὥσπερ ὅταν λέγῃ, ἐγὼ ἐφύτευσα, &c. *non juvenem ætate, sed nuper plantatum, id est, in religione institutum:* plantare *enim dicit pro in religione instituere, & docere: ut cùm dicit.* I. Corinth. III. 7. *Ego plantavi,* &c. Theodoretus ad Apostoli locum, pag. 476. Νεόφυτον τὸν εὐθὺς πεπιστευκότα καλεῖ. Ἐγὼ γάρ, φησιν, ἐφύτευσα· οὐ γάρ, ὥς τινες ὑπέλαβον, τὸν νέον τῆς ἡλικίας ἐκβάλλει· καὶ γὰρ ὁ μακάριος Τιμόθεος, πρὸς ὃν ταῦτα γέγραφε, νέος ὢν ἔτι τοὺς νόμους τούτους ἐδέχετο. Νεόφυτον *appellat eum, qui jam primùm credidit. Ego enim, inquit, plantavi. Non enim, ut existimant nonnulli, teneram ætatem excludit. Beatus enim Timotheus, ad quem hæc scripsit, adhuc adolescens has leges accepit.* Vide ibidem plura. Balsamon ad Can. X. Sardicensem, pag. 866. Νεόφυτος παρὰ τῷ ἀποστόλῳ ὁ νεοφώτιστος λέγεται. *Apud Apostolum* νεόφυτος *dicitur recens baptizatus.* Ad eundem Canonem Zonaras pag. 374. Ὁ κλεινὸς ἀπόστολος Παῦλος νεόφυτον, τὸν ἄρτι ἐξ ἀγριελαίου τῆς ἀπιστίας, πρὸς καλλιέλαιον μετεγκεντρισθέντα, τὴν πίστιν δηλαδὴ τὴν ὀρθόδοξον λέγει. *Inclytus Apostolus Paulus* νεόφυτον *illum appellat, qui nuper admodum ex oleastro incredulitatis, in veram oleam, fidem nimirum orthodoxam, insitus est.* Huc etiam facit illud Chrysostomi lib. II. de Sacerdotio, tom. VI. pag. 14. Οὐ χρὴ τὴν σύνεσιν ἡλικίᾳ κρίνειν, οὐδὲ τὸν πρεσβύτην ἀπὸ τῆς πολιᾶς δοκιμάζειν, οὐδὲ τὸν νέον πάντως ἀπείργειν τῆς τοσαύτης διακονίας· ἀλλὰ τὸν νεόφυτον· πολὺ δὲ ἀμφοτέρων τὸ μέσον. *Non oportet prudentiam ætate metiri, neq; senem canitie probare, neq; juvenem arcere ab hujusmodi ministerio, sed novitium. Maximum est autem inter utrumq; discrimen.* Confer, quæ sub voce Νεότης, num. II. notata sunt, & adde hæc Ignatii ex epist. ad Magnesios, p. 51. Οὐ τὸ νέον εὐκαταφρόνητον, ὅταν Θεῷ ἀνακείμενον ᾖ, ἀλλ' ὁ τὴν γνώμην μοχθηρός, κἂν πεπαλαιωμένος ᾖ ἡμερῶν κακῶν. *Adolescentia non est contemnenda, quando Deo dedita consecrataq; fuerit; verùm is contemnendus, qui pravo est animo, tametsi malorum dierum plenus consenuerit.* Hic tamen nec illud prætereundum, D. Ambrosium, ne quidem νεόφυτον, necdum baptismo initiatum, sed adhuc Catechumenum, à profana præfectura ad Episcopatum, communi populi Mediolanensis suffragio electum fuisse, ejusque electionem totius Ecclesiæ judicio, & Valentiniani Imp. consensu approbatam fuisse, ut scribit Ruffinus lib. II. Hist. Eccles. Cap. XI. & Theodoretus lib. IV. pag. 666. Sed hæc Ambrosii electio divinæ potiùs, quàm humanæ jussioni tribuenda est, ut testatur Nicolaus I. P. R. in epistola ad Photium Patriarch. Const. quæ inter Acta Concilii VIII. Oecumenici exstat: Ἀμβρόσιον, inquit, τὸν ἐκ κατηχουμένου θείᾳ ἀποκαλύψει πρὸς ἐπισκοπὴν ἀναχθέντα οὐ χρὴ προσφέρειν ὑμᾶς· ἀρκεῖ γὰρ ἐκεῖ ἡ θεία, καὶ οὐκ ἀνθρωπίνη κέλευσις. *Ambrosium ex catechumeno divina revelatione ad Episcopatum promotum, nihil est quòd exempli causâ proferatis, etenim ibi sufficit divina, non humana jussio.* Sic Valentinianus Imp. hanc electionem confirmans, apud Ruffinum loco citato, ait, *Dei esse, quòd discordantem populi fidem & animos dissidentes conversio sub ita in unum consensum, atq; in unam sententiam revocaret:* aut, ut refert Theodoretus, παντὸς κανόνος ἀκριβεστέρας τὰς ψήφους, καὶ θείαν εἶναι τὴν ψῆφον ἐκ τῆς τῶν τἀναντία φρονούντων συμφωνίας, *ipsa suffragia omni canone certiora, divinumq; esse suffragium ex dissidentium concordia.* Sic Synesius Epist. LXVII. Χάριτος θείας ἐστὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐξομιλῆσαι. *Gratiæ divinæ est homines in eandem trahere sententiam.* Atque illud ipsum est, quod ait Canon LXXX. qui dicitur Apostolorum: Τὸν ἐξ ἐθνικοῦ βίου προσελθόντα καὶ βαπτισθέντα,

θέντα, ἐ δίκαιόν ἐςι παραυτίκα προχειρίζεσθαι ἐπίσκοπον· ἄδικον γὸ, τὸν μηδέπω πεῖραν ἐπιδειξάμενον, ἑτέρων εἶναι διδάσκαλον· εἰ μὴ πε κατὰ θείαν χάριν τῦτο γένηται. *Eum qui è vita gentili accesserit & baptizatus fuerit, protinus Episcopum fieri æquum non est. Iniquum namque est eum, qui nullum sui documentum dederit, aliorum esse doctorem. Nisi fortè hoc divinâ gratiâ fiat.*

2. Νεόφυτος is dicitur, qui, etsi Christianus sit, tamen statim Episcopus creatur, etiamsi reliquos ordines nunquam administrârit. Ita vox sumitur Can. X. Concilii Sardicensis, ubi Osius Episcopus dicit, Καὶ τῦτο ἀναγκαῖον εἶναι νομίζω, ἵνα μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ ἐπιμελείας ἐξετάζοιτο, ὥςε ἐάν τις πλέσιος ἢ σχολαςικὸς ἀπὸ τ̃ ἀγορᾶς ἀξιοῖτο ἐπίσκοπος γίνεσθαι, μὴ πρότερον καθίςασθαι, ἐὰν μὴ καὶ ἀναγνώςε καὶ διακόνε καὶ πρεσβυτέρε ὑπηρεσίαν ἐκτελέσῃ. *Et hoc necessarium arbitror, ut diligentissimè & accuratissimè examinetur, si fortè dives aut scholasticus de foro Episcopus fuerit postulatus, ut non priùs ordinetur, nisi antè & Lectoris munere, & officio Diaconi aut Presbyteri fuerit perfunctus.* Ratio: ὅτω γὸ ἂν εἰκότως νεόφυτος νομισθείη. *Ita enim meritò neophytus censeretur.* Ad hunc Canonem Balsamon, pag. 866. Νεόφυτος λέγεται, ὁ ἀπὸ πλέσιε ἢ σχολάζοντος εἰς ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα προβιβαζόμενος.

3. Νεόφυτος πίςις, est *Religio seu fides recèns plantata.* Chrysostomus orat. in inscriptionem Actor. Apostol. Homil. XII. tom. V. Edit. Paris. pag. 172. Ὅτε νεόφυτος ἦν ἡ πίςις, ὅτε ἁπαλὴ ὑπῆρχεν, ἐπιμελείας ἠξιῦτο πάντοθεν. *Cùm nuper admodum esset plantata fides, cùm tenera adhuc esset, omni ex parte multa in eam cura impendebatur.* Idem, Homil. LXI. tomi ejusdem, pag. 813. *Petrus* τὴν πίςιν νεόφυτον ἔσαν ἔμενε παγῆναι καλῶς ἐν ταῖς τ̃ ἀκεόντων ψυχαῖς, ἵνα ῥιζωθείσης ἐκείνης, μετὰ ἀδείας λοιπὸν τ̃ Ἰεδαϊκὴν ἀνέλῃ πρόληψιν ἅπασαν. *Recèns plantatam fidem defigi in auditorum mentibus sinebat, ut cùm altas egisset radices, confidenter deinde omnem Judaicam anticipatam opinionem exstirparet.*

Νεοφώτιςος.

Non habent Lexica. Est *recèns baptizatus.* Quem Canon III. Laodicenus vocat προσφάτως φωτισθέντα, *recèns baptizatum*, eum Aristinus in Synopsi appellat νεοφώτιςον. Ita Pachymeres in Cap. II. Dionysii Areopagitæ de Eccles. Hierarchia, pag. 235. *recèns baptizatum* vocat νεοφώτιςον. Cyrillus Jerosolymitanus aliquot scripsit Catecheses ad νεοφωτίςες. Chrysostomus Homil. LXXI. tom. VI. Νεοφωτίςες λέγω, ἐχὶ τὲς πρὸ δύο καὶ τριῶν, ἐδὲ πρὸ δέκα ἡμερῶν φωτισθέντας μόνον, ἀλλὰ καὶ τὲς πρὸ ἐνιαυτε, καὶ τὲς πρὸ πλείονος χρόνε. *Neophotistos appello, non eos, qui ante duos & tres, neque eos, qui ante decem dies baptizati fuerunt tantùm, sed etiam illos, qui ante annum, & eos, qui diu antè.* Contrarium est ἀφώτιςος, ἀβάπτιςος, de quibus suis locis. Confer φωτίζω, φώτισμα.

Νεῦμα.

Vix attingunt hanc vocem Lexica, cujus tamen usus apud Scriptores Ecclesiasticos & elegans & frequens est. Veteres Glossæ: Νεῦμα, *nutus.* Chrysostomus epist. I. ad Olympiadem: Οὐκ ἀπογινώσκω τῆς χρηςοτέρας ἐλπίδος, τὸν κυβερνήτην τῦδε τῦ παντὸς ἐννοῶν ὃς ἐ τέχνῃ περιγίνεται τῦ χειμῶνος, ἀλλὰ νεύματι λύει τὴν ζάλην. *Meliorum rerum spem haudquaquam despondeo, hujusce universitatis gubernatorem considerans, qui non arte tempestatem superat, verùm nutu solo procellam frangit.* Idem, Homil. CV. tom. V. pag. 680. Ὁ Θεὸς φθέγγεται, καὶ τὰ πράγματα συντρέχει, καὶ τὸ τῦ Θεῦ ῥῆμα νεῦμά ἐςιν ἐράνιον. *Deus loquitur, & res simul concurrunt: & Dei verbum cœlestis est nutus.* Athanasius orat. contra Gentes, tom. I. pag. 47. Ὑπὸ μιᾶς ῥοπῆς νεύματός τινος τῦ Θεῦ λόγε, ὁμῦ τὰ πάντα διακοσμεῖται, καὶ τὰ οἰκεῖα παρ' ἑκάςε γίνεται. *Unico momento, ad nutum Dei verbi, omnia simul dispensantur, & quæ cujusque sunt propria, fiunt.* Cyrillus Alexand. in Cap. XIII. Jesajæ, pag. 222. Πάντα τῇ ὑπερτάτῃ συντρέχει βελῇ, καὶ ἐδέν ἐςι τ̃ ὄντων, ὃ μὴ τοῖς θείοις νεύμασι καὶ ἀβελήτως παραχωρεῖ. *Omnia cum supremo concurrunt consilio, neque quidquam est, quod divino, etiam invito animo, non cedat nutui.* Idem ad vers. ult. Cap. XIV. Jesajæ, pag. 247. Ἀπολέσει ἐδεὶς τ̃ τοῖς θείοις νεύμασιν ἐπικερέμενον, καὶ ταῖς ἄνωθεν εὐμενείαις εὖ μάλα τετειχισμένον. *Nemo eum perdet, qui divino adjuvatur nutu, & qui divinâ benevolentiâ quàm optimè munitus est.* Eadem ratione *nutus* apud Latinos usurpatur. Cicero in Catil. *Hæc deorum immortalium nutu atque consilio gesta esse videntur.*

Νέφος.

Νέφος sæpe *multitudinem* denotat. Postquam Apostolus, integro Cap. XI. epistolæ ad Hebræos, fidelium sub veteri Testamento exempla enumerâsset, exhortationem ad perseverantiam, v. 1. Cap. XII. his orditur verbis: Τοιγαρῦν καὶ ἡμεῖς τοσῦτον ἔχοντες περικείμενον ἡμῖν νέφος μαρτύρων. *Proinde & nos cùm tantam habeamus circumstantem nos testium nubem.* Hoc loco νέφος μαρτύρων, *nubem testium* παροιμιωδῶς dictum censet Cl. Drusius Class. II. lib. III. Proverb. CLIX. *Nubes testium*, inquit, *multitudo, frequentia, densitas*: nam עבים *nubes à densitate*: & Servius quidem ad Æneid. l. V. *Nubes est aëris densitas.* Et Cicero de nat. deor. lib. II. *Cogitur in nubem aër concretus.* Ita erit νέφος μαρτύρων, quod μαρτυριῶν ἑσμὸς, *testimoniorum examen*, apud Greg. Nazianzenum. Eandem in mentem Augustinus de Pec. Mer. & Rem. lib. I. Cap. XXVII. *Tanto aggere testimoniorum, cujus adversus veritatem Dei elatio non prematur?* *Aggerem* dixit quod *examen* ille. Hieronymus etiam adversus Jovinian. lib. I. *Utriusq; Testamenti nube opprimam*, hoc est, testimoniis confertissimis ex utroque Testamento depromtis. Virgilius lib. VII. Æneid.

Insequitur nimbus peditum. --

Quod ex Homero ad verbum, qui Il. δ'. v. 274.

-- Ἅμα δὲ νέφος εἵπετο πεζῶν.

Simulq; nubes peditum sequebatur.

Ubi vetus Scholiastes: Νέφος· πύκνωμα, πλῆθος. Ὁ τρόπος μεταφορὰ ἀπὸ τῦ ἀθροίσματος τ̃ νεφῶν. *Nubes: densitas, confertum agmen, multitudo. Metaphoræ tropo à congregatione nubium.* Eustathius ad eundem locum dicit *nubis* nomine, τὴν πυκνότητα, καὶ ἐκ πυκνώσεως πολλῆς μελανίαν τινὰ, *multitudinem confertam*, sive *densitatem*, & ex densitate multa *nigredinem* quandam indicari. Iterum Il. ψ. v. 133. Πρόσθε μὲν ἱππῆες, μετὰ δὲ νέφος εἵπετο πεζῶν. *Ante quidem equites, ponè autem nubes sequebatur peditum.* Ubi iterum vetus Scholiastes: Νέφος· πλῆθος νῦν. *Nubes hic multitudinem* significat. Ita etiam Livius lib. V. de bello Macedonico, densam confertamque militum copiam, *peditum equitumq; nubem* dixit. Et Annibal Q. Fabium Maximum apud eundem hist. Rom. dec. III. lib. II. Cap. XXXI. Cunctatorem, confertis militum copiis, quas cunctando conservaverat, stipatum, *Nubem* appellavit, *quæ postquam in jugis montium diu sedisset*, procellâ sollicitâ imbrem dederit. Silius lib. VI. *Nubem Laconum*: & lib. VII. de Afr. *Marmoricam nubem* dixit. Quin & Homerus Il. ρ'. v. 243. πολέμοιο νέφος, Virgilius, lib. X. Æneid. v. 809. *nubem belli*, Claudianus de laudib. Serenæ v. 196. *bellicam nubem*, copiarum confligentem impetum dixere; & Statius lib.

lib. IV. Thebaid. v. 849, 850. & l. V. Sylvar. Carm. I. v. 133. *Nubem armorum, & pulveream bellorum nubem*, ob armorum, armatorumque copiam, bellum nuncupavit. Sic *Nubes sagittarum* apud Heliodorum lib. IX. & *Nubes telorum* apud Silium lib. IX. Apud Chrysostomum, Homil. XLIV. tom. V. pag. 292, νέφος βελῶν. Verba ejus sunt: Ὁ στρατιώτης τραύματα φέρει, καὶ νέφη βελῶν ἀποδέχεται, καὶ λιμὸν ὑποφέρει, &c. *Miles fert vulnera, jaculorum nubem excipit, famem tolerat*, &c. Non omittendus Hesychius, apud quem: Νέφος, σκότος, ἀχλὺς, ἄθροισμα, πλῆθος, ἀὴρ πεπυκνωμένος. *Nubes, tenebræ, caligo, agmen, multitudo, aër concretus*. Sed redeamus ad locum Apostoli. In illum doctè Calvinus: *Nubis nomine sanctorum multitudo metaphoricè designatur. Densum enim raro opponitur. Si pauci essent numero, tamen suo exemplo incitare nos deberent: sed ubi ingens est turba, acriores stimulos addere nobis debet.* Optimè Piscator, Νέφος μαρτύρων, *tantum agmen testium, quod est velut densa Nubes.* Et Erasmus: *Nubem vocat ingentem multitudinem & turbam testium.* Bullingerus: *Nubem vocavit ingentem vim & copiam.* Ita ex veteribus Theodoretus, pag. 453. in Epist. ad Hebræos: Πάντοθεν ἡμῖν, φησι, τὰ τῆς εὐσεβείας ἀρχέτυπα πρόκειται, καὶ πλῆθος τοσοῦτον, νέφος μιμούμενον τῇ πυκνότητι, μαρτυρεῖ τῇ δυνάμει τῆς πίστεως. *Pietatis*, inquit, *exempla nobis undique sunt proposita; & tanta multitudo, nubem æquans densitate, fert fidei potentiæ testimonium.* Argutius est paulò, quod Chrysostomus, Homil. XXVIII. in Epist. ad Hebræos scribit: Πολλαχοῦ ἡ γραφὴ τὴν παραμυθίαν λαμβάνει τὴν ἐν τοῖς κακοῖς ἀπὸ τῶν συμβαινόντων πραγμάτων· ὡς ὅταν λέγῃ ὁ προφήτης, ἀπὸ καύματος καὶ ἀπὸ σκληρότητος, καὶ ὑετοῦ ῥύσεταί σε. - - Τοῦτο γοῦν καὶ ἐνταῦθα λέγει, ὅτι ἡ μνήμη τῶν ἁγίων ἐκείνων, ὥσπερ νέφος τὸν φλεγόμενον ὑπὸ ἀκτῖνος θερμοτέρας σκιάζει· οὕτω τὴν ὑπὸ τῶν κακῶν καταπεπονημένην ἀνίστησι καὶ ἀνακτᾶται ψυχήν. *Scriptura sæpe accipit consolationem in malis è rebus quæ accidunt: ut quando dicit Propheta,* Ex æstu & duritie, & imbribus eruet te. - - *Hoc igitur etiam hìc dicit, quod illorum sanctorum recordatio, sicut nubes eum, qui uritur à calidiore radio, opacat: ita excitat & recreat animam, quæ malis laborat. Propterea non dixit* ὑπεραιωρούμενον ἡμῶν, *supernè expansam super nos,* ἀλλὰ περικείμενον ἡμῖν, *sed undique circumjectam nobis,* ὥστε δηλῶσαι διὰ τούτου, ὅτι περικειμένον κύκλῳ, ἐν μείζονι ἀδείᾳ εἰκότως εἶναι ποιήσει, *ut per illud ostenderet, quòd nos undique cingeret, ut simus magis securi.* Et Theophylactus: Ἐπεὶ καύσωμα εἶχον αὐτοὶ τῶν θλίψεων, ὥσπερ τις νεφέλη, φησίν, μνήμη τῶν μαρτύρων ἀναψύξει ὑμᾶς πάντοθεν περιέχουσα. *Quoniam ipsi afflictionum æstu premebantur, testium, inquit, memoria instar nubeculæ cujusdam undique ambientis vos refocillabit.* Verùm hæc minimè quadrant. *Nubes* enim, vel *nebula* potiùs sive *caligo*, undique circumfusa, tantùm abest ut majorem præstent securitatem, ut periculo potiùs erroris exponant, & latronum ferarumque vel insidiis, vel incursibus objiciant. Alia exempla tum profana, tum sacra qui desiderat, consulat Adverf. sacror. Gatakeri Cap. II. & Fesselii lib. I. Cap. XIV.

Νήπιος.

I. *Explicatio Nominis.* Νήπιος, *infans* sumitur *impropriè*, & notat

Hominem imperitum: quales à superbis Judæis habebantur cæteræ gentes, ad Rom. II. 20. Ubi Theophylactus: Ὅταν λέγει, ὁδηγὸν τυφλῶν, διδάσκαλον νηπίων, καὶ τὰ λοιπά, τὸν τῦφον αὐτῶν καταλέγει. Οὕτω γὰρ ἐκάλουν ἑαυτοὺς, ὁδηγοὺς, φῶς, καὶ παιδευτάς· τοὺς δὲ ἐξ ἐθνῶν προσηλύτους, ἐν σκότει, καὶ νηπίους, καὶ ἄφρονας. *Cùm dicit*, ducem cæcorum, magistrum infantium, *idq; genus alia, fastum eorum recenset, Ita enim vocabant semetipsos, duces, lumen & eruditores: istos autem, qui ex gentibus ad Judaismum accesserant, in tenebris agentes, & infantes, & amentes appellabant.* Ita apud Homerum νήπιος ponitur *pro homine imperito*, qui nullo pollet judicio, Il. β'. v. 38.

Νήπιος· οὐδὲ τὰ ᾔδη, ἅ ῥα Ζεὺς μήδετο ἔργα.

Stultus: neq; ea sciebat quæ Jupiter moliebatur opera. Ad hæc vetus Scholiastes: Νήπιος· ἄφρων, ἀνόητος. *Infans: amens, stultus.* Et Il. ε. v. 406.

Νήπιος οὐδὲ τόγ' οἶδε κατὰ φρένα Τυδέος υἱός.

Nec animo complectitur hoc parùm prudens Tydei filius. Hìc rursus Scholiastes νήπιον, interpretatur ἄφρονα, ὀλιγόφρονον, *amentem, parùm callentem.* Vide etiam Odyss. δ'. v. 31, 371, 818. Ita νήπιος ad Hebr. V. 13. notat *rudem in cognitione mysteriorum salutis*: Πᾶς ὁ μετέχων γάλακτος, ἄπειρος λόγου δικαιοσύνης· νήπιος γάρ ἐστι. *Cui cum lacte res est is rudis est sermonis justitiæ: infans enim est.* Ad hæc Theophyl. Ὁ μετέχων ταπεινῶν καὶ περὶ τῆς σαρκώσεως λόγων, τοὺς ὑψηλοὺς καὶ ἀξίους Χριστοῦ λόγους οὐ δέχεται, οἷα νήπιος καὶ τούτων ἀπαράδεκτος. *Qui particeps est humilium de incarnatione sermonum, verba sublimia Christoq; digna non admittit, utpote qui infans est, atq; ista capere nequit.* Ad Galatas IV. 3. dicit Apostolus, ὅτε ἦμεν νήπιοι, *cum essemus parvuli.* Ubi, ut interpretatur Theophylactus, νήπιοι, οὐ τῇ ἡλικίᾳ, ἀλλὰ τῇ περὶ Θεοῦ γνώσει. *Parvuli, non ætate, sed Dei cognitione.* Νήπιοι notant eos, qui mundanæ & carnalis sapientiæ expertes sunt, Matth. XI. 25. & Lucæ X. 21. Theophylactus ad posteriorem locum, pag. 382. Νηπίους ὀνομάζει τοὺς οἰκείους μαθητὰς ὁ Κύριος, οἷα μὴ νομομαθεῖς ὄντας, ἀλλὰ τοὺς πλείους ἐκ τοῦ ὄχλου καὶ τῶν ἁλιέων συνηρανισμένους· ἀλλὰ μὴν καὶ ὡς ἀκακοι, νήπιοι ἂν κληθεῖεν. Parvulos *nominat Dominus suos discipulos, utpote qui in lege docti non erant, sed plerique ex turba & piscatoribus congregati. Verùm tamen* parvuli *etiam dici potuerunt, ob puerilem simplicitatem.* Ad posteriorem interpretationem referri possunt illa Augustini in Psal. LXXVII. qui de Lege Dei loquens, *Quod infunditur*, inquit, *concavo humilitatis excipitur, eminentiâ tumoris expellitur.* Euthymii item ad Angeli Lucæ II. ea, Annuncio vobis gaudium: *Scribis & Pharisæis non annunciavit hoc gaudium: cùm enim perversi essent & invidi, non erant credituri: sed pastoribus, qui versutiâ & invidia carebant.* Vide notata ad verbum Ἀποκρύπτω. Adde etiam Hesychium, apud quem, Νήπιος, ἀνόητος, ἄφρων. *Infans, amens, stultus.* Eadem apud Suidam leguntur. Huc etiam faciunt verba Clementis Alexandrini Pædag. lib. I. Cap. VI. pag. 96. Νηπίους ἡμᾶς ὁ παιδαγωγὸς καὶ διδάσκαλος ἀποκαλεῖ, τοὺς τῶν ἐν κόσμῳ σοφῶν ἐπιτηδειοτέρους εἰς σωτηρίαν. Infantes *nos pædagogus & magister appellat, qui sapientibus, qui sunt in mundo, sumus aptiores ad salutem.* Et mox: Ἄρα εἰκότως οἱ παῖδες τοῦ Θεοῦ, οἱ τὸν μὲν παλαιὸν ἀποθέμενοι ἄνθρωπον, καὶ τὸν κακίας ἐκδυσάμενοι τὸν χιτῶνα, ἐπενδυσάμενοι δὲ τὴν ἀφθαρσίαν τοῦ Χριστοῦ, ἵνα καινὸς γενόμενος λαὸς ἅγιος ἀναγεννηθέντες, ἀμίαντον φυλάξωμεν τὸν ἄνθρωπον· καὶ νήπιος μὲν ὡς βρέφος τοῦ Θεοῦ κεκαθαρμένος πορνείας καὶ πονηρίας. *Meritò Dei sumus pueri, qui veterem quidem hominem deposuerunt, & vitii tunicam exuerunt, Dei autem incorruptionem induerunt, ut novus facti populus sanctus, regenerati impollutum hominem custodiamus. Et infans quidem est, tanquam Dei puellus, qui à fornicatione & improbitate est expurgatus.*

II. *Proprietates* infantium sunt,

1. *Quòd infantes & pueruli rerum omnium sint ignari*: unde denotantur per *eos, qui non nôrunt discrimen inter dextram suam & sinistram suam.* Jonæ IV. 11. Ad quem locum Theodoretus notat, p. 808. *quosdam* ἐπὶ ἁπλότητος ταῦτα ἐξειληφέναι, *de simplicitate hæc accepisse*: ἐμοὶ δὲ δοκεῖ

δοκεῖ τὸ πλῆθος τῶν ἐνοικούντων νέων αἰνίττεσθαι. *Mihi verò multitudinem inhabitantium juniorum innuere videtur.* Dicit intelligi eos, οἷς διὰ τὸ νέον τῆς ἡλικίας οὐ τῆς δεξιᾶς καὶ ἀριστερᾶς χειρὸς ἡ γνῶσις ἐνετέθη. *Qui per ætatem nec sinistram manum, nec dextram nôrunt.* Οὐκ οἴδασιν ἀγαθὸν ἢ κακὸν, *nesciunt discernere bonum, aut malum*, Deuteron. I. 39. discernere enim bonum & malum, adultorum est, ad Hebr. V. 14. Vide in Αἰσθητήριον, n. II. Telemachus apud Homerum Odyss. υ'. v. 310.

-- Ἤδη γὰρ νοέω καὶ οἶδα ἕκαστα,
Ἐσθλά τε καὶ τὰ χέρεια· πάρος δ' ἔτι νήπιος ἦα.
-- *Jam enim intelligo, & scio singula,*
Bonáque, & pejora: antea autem infans eram.

Atque adeò *infantes* dicuntur, *qui loquuntur, sentiunt, ratiocinantur, ut infantes; sed, postquam facti sunt adulti, abjiciunt ea, quæ sunt infantis*, I. Corinth. XIII. 11. Theodoretus ad hunc locum, pag. 187. Οἱ μετὰ τὴν τελείαν ἡλικίαν ἀγχινοίᾳ καὶ συνέσει κοσμούμενοι, τῆς μειρακιώδους οὐ προσδέονται γνώσεως· ἀπείκασε τοίνυν τὴν μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου διδομένην ἡμῖν γνῶσιν τῇ τῶν νηπίων γνώσει, τὴν δέ γε προσδοκωμένην, τῇ τῶν τελείων ἀνδρῶν. *Qui post perfectam ætatem ingenii subtilitate & prudentiâ exornantur, puerili cognitione non indigent. Assimilavit ergo cognitionem, quæ nobis in præsenti vita data est, puerorum cognitioni: eam autem quæ exspectatur, cognitioni virorum perfectorum.* At Clemens Alexandr. Pædag. lib. I. Cap. VI. pag. 97. per νήπιον intelligit legali doctrinæ adhærentem, per ἄνδρα verò, doctrinam Christi amplexum. Verba ejus sunt: Νηπίους μὲν τοὺς ἐν νόμῳ λέγει, οἳ τῷ φόβῳ, καθάπερ οἱ παῖδες τοῖς μορμολυκείοις, ἐκταράττονται· ἄνδρας δὲ τοὺς λόγῳ πειθηνίους καὶ αὐτεξουσίους κέκληκεν. Infantes *quidem dicit eos, qui sunt in lege, qui non secus ac larvis pueri, timore perturbantur. Viros autem, qui verbo parent, & sui arbitrii sunt, vocavit.* Paulò antè: Τὸ, ὅτε ἤμην νήπιος, ἐφρόνουν ὡς νήπιος, ἐλάλουν ὡς νήπιος, τὴν κατὰ νόμον ἀγωγὴν αἰνίττεται, καθ' ἣν οὐχ ὡς ἁπλοῦς ἤδη, ἀλλ' ὡς ἔτι ἄφρων, νήπια μὲν φρονῶν, ἐδίωκε, νήπια δὲ λαλῶν, ἐβλασφήμει τὸν λόγον. *Illud,* Quando eram infans, cogitabam ut infans, loquebar ut infans, *quam sub lege egit vitam significat, in qua non ut jam simplex, sed ut adhuc insipiens, puerilia quidem animo cogitans persequebatur: puerilia autem loquens, blasphemiis & maledictis Verbum incessebat.* Item mox: Ὅτε ἤμην νήπιος, τουτέστιν, ὅτε ἤμην Ἰουδαῖος· Ἑβραῖος γὰρ ἄνωθεν ἦν· ὡς νήπιος ἐφρόνουν, ἐπειδὰν εἱπόμην τῷ νόμῳ· ἐπεὶ δὲ γέγονα ἀνὴρ, οὐκέτι τὰ τοῦ νηπίου, τουτέστι, τὰ τοῦ νόμου, ἀλλὰ τὰ τοῦ ἀνδρὸς φρονῶ, τουτέστι, τὰ τοῦ Χριστοῦ, ὃν μόνον ἄνδρα ἡ γραφὴ καλεῖ. Quando eram infans, *hoc est, quando eram Judæus, (erat enim à prima sua origine Hebræus) cogitabam ut infans, quoniam sequebar legem: postquam autem factus sum vir, non amplius quæ sunt infantis, hoc est, quæ sunt legis, sed quæ sunt viri, cogito: hoc est, quæ sunt Christi, quem solum* virum *scriptura vocat.* Quamvis autem hæc expositio non sit prorsus rejicienda, prior tamen, (quæ etiam Chrysostomi & Theophylacti est, cum scopo Apostoli, & verbis sequentibus longè meliùs consentit. Præclarè Bullingerus: *Puerili ætati & intelligentiæ confertur scientia mortalium. Illa auctibus subinde crescit donec assurgat ad plenam intelligentiam. Prudentiæ autem senili omnibus numeris, quantum apud mortales perfici potest, absolutæ comparatur illa futura rerum divinarum perfectissima cognitio.*

2. *Quòd infantes se decipi, & huc atque illuc impelli facilè patiantur*, ad Ephes. IV. 14. Ἵνα μηκέτι ὦμεν νήπιοι, κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας. *Ut jam non simus amplius infantes, & circumferamur omni vento doctrinæ.* Ἴδιον τῶν ἔτι νηπίων, inquit ad hunc locum Theodoretus, pag. 308. Τὸ τῆς γνώμης ὀξύῤῥοπόν τε καὶ κοῦφον. *Puerorum propria est levitas & mobilitas animi.* Τοιοῦτοι, φησι, πρὸ τῆς κλήσεως ἦμεν, τῇ δὲ κἀκεῖσε, καθάπερ ὑπὸ κυμάτων, φερόμενοι, καὶ τοῖς ἐξαπατῶσι πειθόμενοι. *Tales, inquit, eramus ante vocationem, ut qui huc & illuc, instar fluctuum, impellebamur, & seductoribus credebamus.* De juventutis levitate aliquid habes in voce Νεότης, num. I.

3. *Quòd infantes expertes sint ambitionis*, Matth. XVIII. 3, 4. de quo loco agitur in voce παιδίον. *Malitiæ, & aliorum vitiorum*, I. Corinth. XIV. 20. Vide in Κακία, num. III.

Νηπιοφανής.

Non habent Lexica. Timotheus Jerosol. orat. de Simeone, tom. XIII. Biblioth. Patrum, pag. 844. de Simeone Christum in ulnas recipiente: Τῆς τοῦ σώματος φυλακῆς παρεκάλεσεν ἀνεθῆναι, δουλικῷ στόματι πρὸς τὸν νηπιοφανῆ πάντων δεσπότην κράζων, νῦν ἀπολύεις, καὶ τὰ ἑξῆς. *Ut ex corporis custodiâ dimitteretur, rogavit, servili ore ad eum, qui puer infans apparebat, Dominum omnium clamans:* Nunc dimittis, &c. Et pag. seq. Ὁ Σιμεὼν τὸν νηπιοφανῆ Κύριον ἐν ταῖς ἑαυτοῦ ἀγκάλαις κατέχων. *Dominum qui in habitu infantis conspiciebatur, Simeon in ulnis suis tenens.*

Νηστεία.

I. *Explicatio & origo vocis.* Abstinentia à cibo in genere à Græcis appellatur Νηστεία, ἀ νη *particula* στερητικῇ, & στεῦμαι, *validus, firmus sum;* quòd jejunio corporis vires enerventur. Sive, ut alii volunt, *à* νη *particula extensiva*, quod abstinentia à cibo res quædam sit firma atque robusta: quoniam is, qui ea utitur, dolorem perpeti, quàm ab hoc suo proposito discedere mavult. Sunt qui νηστείαν & νηστεύειν à particula νη, & ἐσθίειν, sive σιτεῖσθαι dici volunt. Unde νῆστις, teste Suida, ὁ ἄσιτος, *jejunus, impastus.* Addit, παρὰ τὸ νη στερητικὸν μόριον, καὶ τὸ ἐσθίειν· ἢ παρὰ τὸ νη στερητικὸν, καὶ τὸ σιτίον.

II. *Divisio.* *Jejunium duplex* est:

A. *Internum & spirituale*, nempe abstinentia à vitiis & peccatis. Atque hoc jejunium veteres imprimis commendant. Chrysostomus Homil. III. ad populum Antiochenum: Τιμὴ νηστείας, οὐχ ἡ σιτίων ἀποχὴ, ἀλλὰ ἁμαρτημάτων ἀναχώρησις. *Honor jejunii, non abstinentia à cibis, sed secessus à peccatis.* Ibidem: Νηστείαν λέγω, οὐ ταύτην τὴν τῶν πολλῶν, ἀλλὰ τὴν ἀκριβῆ νηστείαν, οὐ τὴν τῶν βρωμάτων ἀποχὴν μόνον, ἀλλὰ τὴν τῶν ἁμαρτημάτων. *Jejunium dico, non hoc vulgare, sed accuratum jejunium: non tantùm ciborum abstinentiam, sed & peccatorum.* Johannes Jejunator. apud Chrysost. Οὐκ ἀποχὴ βρωμάτων, ἀλλὰ ἀποχὴ ἁμαρτημάτων ἐργάζεται τὴν νηστείαν. *Non abstinentia ciborum, sed abstinentia peccatorum jejunium facit.* Basilius Cæsar. Homil. I. περὶ νηστείας, pag. 331. Μὴ ἐν τῇ ἀποχῇ μόνῃ τῶν βρωμάτων, τὸ ἐκ τῆς νηστείας ἀγαθὸν ὁρίζου· νηστεία γὰρ ἀληθὴς ἡ τῶν κακῶν ἀλλοτρίωσις· λῦε πάντα σύνδεσμον ἀδικίας· ἄφες τῷ πλησίον τὴν λύπην· ἄφες αὐτῷ τὰ ὀφλήματα· μὴ εἰς κρίσεις καὶ μάχας νηστεύετε· κρέων οὐκ ἐσθίεις; ἀλλ' ἐσθίεις τὸν ἀδελφόν· οἴνου ἀπέχῃ; ἀλλ' ὕβρεων οὐ κρατεῖς· τὴν ἑσπέραν ἀναμένεις εἰς μετάληψιν; ἀλλὰ δαπανᾷς τὴν ἡμέραν εἰς δικαστήρια. *Cave ne jejunii utilitatem solâ escarum abstinentiâ metiaris. Verum enim jejunium est, ab omnibus vitiis alienum esse. Solve omne vinculum iniquitatis; condona proximo, si te tristitiâ affecit: remitte illi debita. Nolite ad contentiones & lites jejunare. Carnes non edis? sed comedis fratrem tuum. A vino abstines? sed ab injuriis tibi non temperas. Exspectas vesperam, ut cibum capias, sed diem totum absumis apud tribunalia.* Idem, Homil. II. de jejunio, p. 340. Ἀληθὴς νηστεία ἡ τοῦ κακοῦ ἀλλοτρίωσις, ἐγκράτεια γλώσσης, θυμοῦ ἐποχὴ, ἐπιθυμιῶν χωρισμὸς, καταλαλιᾶς, ψεύδους, ἐπιορ-

ἐπιορκίας· ἡ τούτων ἔνδεια, νηστεία ἐστὶν ἀληθής· ἐν τούτοις μὲν οὖν ἡ νηστεία καλόν. *Verùm jejunium est à vitiis alienum esse, continentia linguæ, iræ cohibitio, concupiscentiarum amputatio, obtrectationis, mendacii, perjurii. Ab his abstinere verum est jejunium. In his igitur bonum & honestum est jejunium.* Idem, Homil. VIII. in Hexaëmeron: Τί τὸ ὄφελος νηστεύειν τῷ σώματι, τὴν δὲ ψυχὴν μυρίων κακῶν ἐμπεπλῆσθαι; *Quid juvat corpore quidem jejunare, animâ verò infinitis malis impleri?* Isidorus Pelusiota Epist. CCCCIII. lib. I. pag. 104. Οὐδὲν νηστεία βρωμάτων ὀνίνησι τοὺς μὴ πάσαις νηστεύοντας αἰσθήσεσιν· ὁ γὰρ ἀγωνιζόμενος, πάντα ἐγκρατεύεται. *Ciborum jejunium nihil iis utilitatis affert, qui omnibus sensibus minimè jejunant. Nam qui in agone certat, ab omnibus se abstinet.* Apud Athanasium de Virginitate, tom. I. pag. 1048. Οὐχ ὁ νηστεύων ἀπὸ βρωμάτων, μόνος ἐκεῖνος κατώρθωσεν, ἀλλ' ὁ ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος, τούτῳ λογίζεται ἡ νηστεία. *Non qui à cibis abstinet, ille solus præclarè egit, sed qui ab omni malo negotio abstinet, ille jejunare existimatur.* Cyrillus Alexandr. in Cap. I. Joëlis, pag. 209. Οὐ προσήκει ταῖς μὲν ἀσιτίαις κατατήκεσθαι τὸ σαρκίον, δρᾷν δὲ αὐτοὺς νενηστευκότας τὰ ἐφ' οἷς ἂν παροτρύνοιτο Θεός. *Non decet jejuniis quidem macerari corpus, ea verò jejunantes facere, quibus Deus ad iram provocatur.* Idem, orat. Paschali I. pag. 7. Οὗτος ἀληθῶς τῆς νηστείας ὁ τρόπος· ἐν τούτοις ἡ τῶν ἀρίστων ἔργων ἐπίδειξις· μὴ τρέφε τὸν νοῦν ἀκολάστοις ἡδοναῖς· ἀργείτω παρά σοι τῆς πορνείας τὸ κέντρον· φεῦγε τῶν ἀκαθάρτων τὴν κοινωνίαν. *Hæc vera jejunii ratio est: in his optimorum est demonstratio operum. Ne nutrias mentem immoderatis voluptatibus: cesset apud te scortationis stimulus: ab affectibus libera sit mens: fuge impurorum communionem.* Hinc etiam Theodoretus in Cap. III. Jonæ de Ninevitarum jejunio, Οὐ τῇ νηστείᾳ προσέσχεν ὁ Θεὸς ἀλλὰ τῇ ἀποχῇ τῶν κακῶν. *Deus non ad jejunium, sed ad abstinentiam malorum respexit.* Vide præterea Chrysostomum Homiliâ LXXXIV. tom. V. quæ est κατὰ μεθυόντων, pag. 581, 582. Homil. CXXVI. tomi ejusd. pag. 820. Cyrillum Alex. in Cap. LVIII. Jesajæ, pag. 815.

B. *Externum & corporale*, nempe abstinentia à cibo & potu: circa quod sequentia maximè veniunt observanda.

1. *Ciborum delectus.* Eum lege divina, sub N. Test. non esse sancitum, ex antiquitate jam probavimus in voce Βρῶμα, num. I. 2. Adde Can. II. Gangrensem: Εἴ τις ἐσθίοντα κρέα, χωρὶς αἵματος, καὶ εἰδωλοθύτου καὶ πνικτοῦ, μετ' εὐλαβείας καὶ πίστεως, κατακρίνει, ὡς ἂν διὰ τὸ μεταλαμβάνειν ἐλπίδα μὴ ἔχοντα, ἀνάθεμα ἔστω. *Si quis carnem edentem, absque sanguine, & idolis immolato & suffocato, cum pietate & fide, condemnat, uti spem non habentem, propter hujusmodi perceptionem, anathema sit.* Et illa Basilii Cæsar. ex II. epist. Canonica: Can. XXVIII. pag. 770. Ἐκεῖνό γε μὴν γελοῖόν μοι κατεφάνη, τὸ εὔξασθαί τινα ὑείων ἀπέχεσθαι κρεῶν· ὥστε καταξίωσον διδάξαι αὐτοὺς, τῶν ἀπαιδεύτων προσευχῶν, καὶ ἐπαγγελιῶν ἀπέχεσθαι· τὴν μέν τοι χρῆσιν ἀδιάφορον εἶναι συγχώρησον· οὐδὲν γὰρ κτίσμα Θεοῦ ἀπόβλητον μετ' εὐχαριστίας λαμβανόμενον· ὥστε ἡ εὐχὴ καταγέλαστος, οὐχ ἡ ἀποχὴ ἀναγκαία. *Illud quidem mihi visum est ridiculum, vovisse aliquem à carnibus suillis abstinere. Quamobrem digneare eos docere, ut ab ineptis votis & promissis abstineant; & usum quidem indifferentem permitte. Nulla enim Dei creatura est rejicienda, quæ cum gratiarum actione sumitur. Quare votum est ridiculum, non abstinentia necessaria.* Abstinebant quidem veteres aliquando in jejuniis à vino & carnibus, non tamen superstitione quadam adducti, sed ut discerent, terrena spernere, & ad cœlestem cibum adspirare. Id docet Cyrillus Jerosolymitanus Cathechesi IV. Illuminat. pag. 23. Νηστεύομεν οἴνου τε καὶ κρεῶν ἀπεχόμενοι, οὐχ ὡς βδελύγματα μισοῦντες, ἀλλὰ τὸν μισθὸν προσδοκῶντες, ἵνα αἰσθητῶν ὑπεριδόντες, ἀπολαύσωμεν πνευματικῆς καὶ νοητῆς τραπέζης· καὶ ἵνα νῦν σπείραντες ἐν δάκρυσιν, ἐν ἀγαλλιάσει θερίσωμεν, ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. *Jejunamus, à vino carnibusque abstinentes, non ea quasi abominationes abhorrentes, sed mercedem exspectantes, ut, dum sensibus grata contemnimus, spiritali cœlestique mensa fruamur, utque nunc seminantes cum lacrymis, cum exsultatione in venturo seculo metamus.* Idem autem continuò subjicit: Μὴ τοίνυν καταφρόνει τῶν ἐσθιόντων, καὶ διὰ τὴν τῶν σωμάτων ἀσθένειαν μεταλαμβανόντων· μηδὲ ψέγε τοὺς ὀλίγῳ οἴνῳ χρωμένους, διὰ τὸν στόμαχον καὶ τὰς πυκνὰς ἀσθενείας· μήτε ὡς ἀλλότρια μίσει τὰ κρέα· οἶδε γάρ τινας τοιούτους ὁ ἀπόστολος λέγων· Κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων, &c. *Ne igitur despicias eos, qui vescuntur, & ob corporum imbecillitatem sumunt; neque culpes eos, qui modico vino utuntur, propter stomachum & crebras infirmitates: neque carnes ut alienas oderis: cujusmodi nonnullos noverat Apostolus, cùm diceret: Prohibentium nuptias* præcipientium *abstinere à cibis*, &c.

2. *Jejunii tempora.* Ut verò de iis distinctiùs agamus, considerabimus

a. *In genere* tempora jejuniorum. Ignatius in epist. ad Philippenses, pag. 45. Τὰς ἑορτὰς μὴ ἀτιμάζετε· τὴν τεσσαρακοστὴν μὴ ἐξουθενεῖτε· μίμησιν γὰρ περιέχει τῆς τοῦ Κυρίου πολιτείας· καὶ τὴν τοῦ πάθους ἑβδομάδα μὴ παρορᾶτε, τετράδα καὶ παρασκευὴν νηστεύοντες, πένησιν ἐπιχορηγοῦντες τὴν περισσείαν· εἴ τις κυριακὴν, ἢ σάββατον νηστεύει, πλὴν ἑνὸς σαββάτου τοῦ πάσχα, οὗτος χριστοκτόνος ἐστί. *Festivitates ne dehonestetis, Quadragesimale jejunium ne spernatis, continet enim imitationem conversationis Dominicæ. Et passionis Dominicæ hebdomadam jejunare quartis & sextis feriis ne negligatis, ciborum reliquias pauperibus elargientes. Si quis Dominicam diem aut Sabbatum, uno excepto Paschatis sabbato, jejunârit, hic Christi interfector est.* His respondent illa, in lib. V. Constitut. Apostol. Cap. XII. Τὰς ἡμέρας τῶν ἑορτῶν φυλάσσετε, &c. μεθ' ἃς ὑμῖν φυλακτέα ἡ νηστεία τῆς τεσσαρακοστῆς, μνήμην περιέχουσα τῆς τοῦ Κυρίου πολιτείας καὶ νομοθεσίας. *Dies festivitatum observate*, &c. *post quas vobis observandum jejunium Quadragesimale, memoriam continens conversationis Dominicæ & legislationis.* Et Cap. ult. Μετὰ δὲ τὴν ἑβδομάδα τῆς νηστείας, πᾶσαν τετράδα καὶ παρασκευὴν προστάττομεν ὑμῖν νηστεύειν, καὶ τὴν περισσείαν ὑμῶν τῆς νηστείας πένησιν ἐπιχορηγεῖν· πᾶν μέντοι σάββατον, ἄνευ τοῦ ἑνὸς, καὶ πᾶσαν κυριακὴν, ἐπιτελοῦντες συνόδους, εὐφραίνεσθε· ἔνοχος γὰρ ἁμαρτίας ἔσται ὁ τὴν κυριακὴν νηστεύων, ἡμέραν ἀναστάσεως οὖσαν. *Post hebdomadam autem jejunii*; quæ Pentecosten scilicet proximè sequebatur; *omnes quartas & sextas ferias jejunare præcipimus, & jejunii vestri reliquias pauperibus elargiri. Omni quinetiam sabbato, uno excepto, & omni Dominica, conventus celebrantes, lætamini. Peccati enim reus erit, quicunque die Dominico, qui resurrectionis dies est, jejunârit.* De quo jejunio, feriis quidem quartis & sextis injuncto, Sabbatis verò omnibus; unicâ Dominicæ Paschatis vigiliâ exceptâ; interdicto, videri potest earundem Constitut. lib. V. Cap. XIV. & lib. VII. Cap. XXIV. item ea, *quæ in specie de jejuniorum temporibus* dicentur. At quæ hìc de jejuniis traduntur sanctiones, commentitium esse utrumque, & Clementem & Ignatium, satis arguunt. Nam primò *quibus diebus non oporteat jejunare, & quibus oporteat, præcepto Domini vel Apostolorum non invenio definitum:* dicebat olim August. epist. LXXXVI. ad Casulanum. Et Socrates lib. V. C. XXII. p. 249. b. Ἐπειδὰν οὐδεὶς περὶ τούτου ἔγγραφον ἔχει δεῖξαι παράγγελμα,

δῆλον ὡς καὶ περὶ τούτου τῇ ἑκάστου γνώμῃ καὶ προαιρέσει ἐπέτρεψαν οἱ ἀπόστολοι· ἵνα ἕκαστος μὴ φόβῳ μηδὲ ἐξ ἀνάγκης τὸ ἀγαθὸν κατεργάζοιτο. *Quandoquidem ea de re nemo ullum scriptum præceptum ostendere potest, manifestum est id unuscujusque sententiæ & arbitrio reliquisse Apostolos: ut unusquisque, neque ex timore, neque necessitate adactus bonum operetur.* Hæc certè illi non ita scripsissent, si Apostolicas ejusmodi constitutiones, ab ipsis Apostolorum discipulis, Clemente & Ignatio, literis fuisse traditas cognovissent. Præsertim cùm in quinto Constitut. libro, Cap. XIV. se à Domino accepisse mandatum profiteantur his verbis: Παρήγγειλεν ἡμῖν αὐτὸς νηστεύειν τὰς ἓξ ἡμέρας ταύτας· τετράδα δὲ καὶ παρασκευὴν προσέταξεν ἡμῖν νηστεύειν. *Ipse non jussit sex hos dies jejunare. Quartas autem & sextas ferias nobis præcepit jejunare.* Deinde jejuniorum leges primus, post Clementis & Ignatii tempora, instituisse Montanus dicitur: de quo Apollonius, ejusdem temporis scriptor, apud Eusebium, hist. Eccles. lib. V. Cap. XVIII. pag. 53. a. Ἀλλὰ τίς ἐστιν οὗτος ὁ πρόσφατος διδάσκαλος, τὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ ἡ διδασκαλία δείκνυσιν· οὗτός ἐστιν ὁ διδάξας λύσεις γάμων, ὁ νηστείας νομοθετήσας. *Sed quis sit ille novus magister, ejus monstrant opera & doctrina. Is ille est, qui docuit solvere matrimonia, qui jejunia legibus sancivit*; vel, ut interpretatur Ruffinus. *Qui jejuniorum leges primus imposuit.* De eodem Theodoretus, hæret. fabul. lib. III. C. II. p. 227. Οὗτος καὶ γάμον διαλύειν ἐνομοθέτησε, καὶ νηστείας καινὰς παρὰ τὸ τῆς ἐκκλησίας ἐπεισήγαγεν ἔθος. *Hic & matrimonium solvi legibus sancivit, & nova jejunia, præter Ecclesiæ consuetudinem, introduxit.* Et in Catholica sanè Ecclesia, primis illis temporibus, non una lex communis, sed variæ à variis consuetudines in jejunii ratione observatæ sunt, ut patet ex Irenæo in epist. ad Victorem, apud Eusebium lib. V. Cap. XXVI. pag. 55. b. Johanne Cassiano, Collat. XXI. C. XXIV. XXVII. XXX. Sozomeno, lib. VII. Cap. XIX. pag. 100. a. & Socrate lib. V. Cap. XXII. aliis XXI. De his verò deinceps. Addimus Epiphanium, qui in compendiaria doctrina de Fide, pag. 466. de temporibus jejuniorum ita scribit: Δι᾽ ὅλου μὲν τοῦ ἔτους ἡ νηστεία φυλάττεται ἐν τῇ αὐτῇ ἁγίᾳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, φημὶ δὲ τετράδι καὶ προσαββάτῳ, ἕως ὥρας ἐννάτης· δίχα μόνης τῆς πεντηκοστῆς ὅλης τῶν πεντήκοντα ἡμερῶν, ἐν αἷς οὔτε γονυκλισίαι γίνονται, οὔτε νηστεία προστέτακται· ἀντὶ δὲ τῶν πρὸς τὴν ἐννάτην συνάξεων τετράδων καὶ προσαββάτων, ὡς ἐν ἡμέρᾳ κυριακῇ κατὰ τὰς πρωϊνὰς, αἱ συνάξεις ἐπιτελοῦνται· ἔτι δὲ ἐν ταῖς ν΄ ἡμέραις, αἷς προείπον, τῆς πεντηκοστῆς οὐκ ἔστιν οὔτε νηστεία, οὔτε ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῶν ἐπιφανίων, ὅτε ἐγεννήθη ἐν σαρκὶ ὁ κύριος, ἔξεστι νηστεῦσαι, κἄν τε περιτύχῃ τετρὰς ἢ προσάββατον· προαιρέσει δὲ ἀγαθῇ οἱ αὐτῆς ἀσκηταὶ διαπαντὸς χωρὶς κυριακῆς καὶ πεντηκοστῆς νηστεύουσι καὶ ἀγρυπνίας διαπαντὸς ἐπιτελοῦσι· τὰς δὲ κυριακὰς ἁπάσας τρυφερὰς ἡγεῖται ἡ ἁγία αὕτη καθολικὴ ἐκκλησία, καὶ συνάξεις ἀφ᾽ ἕωθεν ἐπιτελεῖ, οὐ νηστεύει· ἀκόλουθον γάρ ἐστιν ἐν κυριακῇ νηστεύειν. (Legendum, οὐ νηστεύειν·) τὴν δὲ τεσσαρακοστὴν τὴν πρὸ τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν τοῦ ἁγίου πάσχα, ὡσαύτως φυλάττειν εἴωθεν ἡ αὐτὴ ἐκκλησία, ἐν νηστείαις διατελοῦσα· τὰς δὲ κυριακὰς οὐδ᾽ ὅλως, οὔτε ἐν αὐτῇ τῇ τεσσαρακοστῇ. *Per totum quidem annum jejunium servatur in eadem sancta Catholica Ecclesia, quartâ inquam feriâ & prosabbato, usque ad horam nonam: excepta sola Pentecoste, per totos quinquaginta dies, in quibus neque genua flectuntur, neque jejunium imperatum est. Cæterùm pro communionibus, quæ quartâ feriâ & prosabbato, ad horam nonam fiunt, in die Dominica, horis matutinis communiones fiunt. Insuper verò in quinquaginta diebus Pentecostes, de quibus dixi, non est jejunium, neque in die Epiphaniorum, quando in carne natus est Dominus, jejunare licèt, etiamsi sit feria quarta, aut prosabbatum. Verùm ex bono proposito, pietatis exercitatores semper jejunant, excepta Dominica & Pentecoste: semper item vigilias agunt. Dominicas verò omnes lautas ducit sancta hæc catholica Ecclesia, & communiones manè perficit, & non jejunat. Conveniens enim est, die Dominica non jejunare. Porro Quadragesimam ante septem dies sancti Paschatis, similiter servare solet eadem Ecclesia, in jejuniis perseverans: Dominicis verò diebus prorsus non, ne in ipsa quidem Quadragesima.* Græci olim singulis hebdomadibus feriâ quartâ & sextâ jejunârunt; si ferias illas excipias, quæ hebdomadibus, quas vocant ἀπολελυμένας, continentur: tunc enim omnibus, quibus & aliis hebdomadis diebus uti solebant, vescebantur. Præterea alia quatuor habebant jejunia, præter Quadragesimale, & quidem dierum septem. Primum erat sanctorum Apostolorum, secundum Nativitatis Christi, tertium transformationis Christi, quartum dormitionis sanctæ Deiparæ. Hoc docet Balsamon in Resp. Ἐξ ἀνάγκης προηγοῦνται νηστεῖαι πρὸ τῶν τεσσάρων τούτων ἑορτῶν, ἤγουν πρὸ τῆς ἑορτῆς τῶν ἁγίων ἀποστόλων, τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ τῆς κοιμήσεως τῆς ἁγίας θεοτόκου· πλὴν ἑπταήμεροι· μία γὰρ τεσσαρακονθήμερος νηστεία ἐστὶν ἡ τοῦ ἁγίου καὶ μεγάλου πάσχα. *Necessariò jejunia præcedunt quatuor has festivitates, sive festivitatem sanctorum Apostolorum, Nativitatis Christi, transformationis Christi & Dei nostri, & dormitionis sanctæ Deiparæ: verùm septem sunt dierum: unum enim jejunium quadraginta dierum est, nempe sancti & magni Paschatis.* Erat etiam jejunium mensis Augusti: sed hoc mutatum est, ne concurreret cum jejuniis paganorum, quæ in illud tempus incidebant. Nihilominùs tamen à quibusdam observabatur. Patet ex Balsamone, loco citato. Ἡ ἐν κωνσταντινουπόλει ἁγία σύνοδος ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἁγιωτάτου ἐκείνου πατριάρχου ἐρωτηθεῖσα, εἰ χρὴ τὴν ἐν τῷ αὐγούστῳ νηστείαν ἐπιτελεῖν, ἀπελογήσατο, ὡς αὕτη ἡ νηστεία μετετέθη, διὰ τὸ μὴ περιπίπτειν ταῖς κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον γινομέναις ἐθνικαῖς νηστείαις· πλὴν καὶ ἔτι πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ταύτην νηστεύουσι. *Sancta Synodus Constantinopolitana in diebus sanctissimi illius Patriarchæ interrogata, num jejunium illud mensis Augusti celebrandum sit, respondit, hoc jejunium mutatum esse, ne incideret in jejunia paganorum, quæ illo tempore celebrari solent. Verùm etiamnum multi hoc jejunium observant.* Hodierni verò Græci; ut docet Metrophanes Critopulus in Confessione Ecclesiæ orientalis, Cap. XVIII. tantùm observant jejunium Quadragesimale, & jejunium diei quarti & sexti omnium anni hebdomadum, nisi festum aliquod Dominicum in dies jam dictos incidat, tum enim non jejunant.

b. *In specie,*

α. *Jejunium Quadragesimale.* Usitatissimè à Græcis vocatur τεσσαρακοστὴ, item τεσσαρακονθήμερος νηστεία. Hoc jejunium ab ipsis Apostolis quidam existimant institutum, & Eccl. traditum fuisse: idque probant ex Can. LXVIII. Apost. ubi, Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὑποδιάκονος, ἢ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης, τὴν ἁγίαν τεσσαρακοστὴν οὐ νηστεύσοι, - - καθαιρείσθω· *Si quis Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, aut Hypodiaconus, aut Lector, aut Cantor, sanctam Quadragesimam non jejunârit, - - deponitor.* Ex Can. L. Laodiceno, qui decernit, Δεῖ πᾶσαν τὴν τεσσαρακοστὴν νηστεύειν ξηροφαγοῦντας. *Oportet totam quadragesimam jejunare aridis vescentes.* Ex Hieronymo ad Marcellam adv. Montanum: *Nos unam Quadragesimam, secundùm traditionem Apostolorum, toto anno, tempore nobis congruo, jejunamus.* Et serm. VI. Leonis de Quadragesima: *Ut Apostolica institutio, quadraginta dierum jejuniis impleatur.*

At multa contrà excipi possunt.

*. Si

א. Si Quadragesima ab ipsis fuisset instituta Apostolis, ejus certè aliquod in Scriptura exstaret vel vestigium, vel indicium. At non exstare perspicuè docet Cassianus Collat. XXI. c. XXX. Verba ejus adscribo: *Sciendum sanè hanc observantiam Quadragesimæ, quamdiu Ecclesiæ illius primitivæ perfectio inviolata permansit, penitus non fuisse. Non enim præcepti hujus necessitate, nec quasi legali sanctione constricti, arctissimis jejuniorum terminis claudebantur, qui totum anni spatium æquali jejunio concludebant. Verùm, cùm ab illa Apostolica devotione discedens quotidie credentium multitudo suis opibus incubaret, nec eas usui cunctorum secundum Apostolorum instituta divideret, sed privatim impendiis suis consulens, non servare tantùm, sed etiam augere contenderet, Ananiæ & Sapphiræ exemplum non contenta sectari, id tunc universis sacerdotibus placuit, ut homines curis secularibus illigatos, & pene, ut ita dixerim, continentiæ vel compunctionis ignaros, ad opus sanctum canonica jejuniorum indictione revocarent, & velut legalium decimarum necessitate compellerent.*

ב. Si ab Apostolis instituta esset Quadragesima, ipsum etiam Paschatis festum ad eandem originem revocari deberet. At hoc non esse, ex iis patebit, quæ sub voce Πάσχα dicentur.

ג. Si Apostolos haberet autores Quadragesimale jejunium, ejus observatio eadem ubique fuisset. At ex antiquitate ἀναντιῤῥήτως habetur, magnam fuisse diversitatem in dierum numero, trium, vel sex, vel septem hebdomadarum: in continuatione, vel relaxatione jejunii, unius, pluriumve dierum: in generibus ciborum: non tantùm in publico discrimine pro variis regionibus; sed etiam in privato; quia nimirum quisque jejunavit pro arbitrio; non tantùm pro viribus. Hæc omnia nullo demonstrantur negotio. Irenæus apud Eusebium hist. Eccles. lib. V. Cap. XXVI. pag. 55. b. Οὐδὲ γὰρ μόνον περὶ τῆς ἡμέρας ἐστὶν ἡ ἀμφισβήτησις, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ εἴδους αὐτοῦ τῆς νηστείας. Οἱ μὲν γὰρ οἴονται μίαν ἡμέραν δεῖν αὐτοὺς νηστεύειν· οἱ δὲ, δύο· οἱ δὲ, καὶ πλείονας· οἱ δὲ, τεσσαράκοντα· ὥρας τε ἡμερινὰς καὶ νυκτερινὰς συμμετροῦσι τὴν ἡμέραν αὐτῶν, καὶ τοιαύτη μὲν ποικιλία τῶν ἐπιτηρούντων, οὐ νῦν ἐφ' ἡμῶν γεγονυῖα, ἀλλὰ καὶ πολὺ πρότερον ἐπὶ τῶν πρὸ ἡμῶν, τῶν παρὰ τὸ ἀκριβὲς, ὡς εἰκὸς, κρατούντων τὴν καθ' ἁπλότητα καὶ ἰδιωτισμὸν συνήθειαν εἰς τὸ μετέπειτα πεποιηκότων. Christophorsonus interpretatur: *Non enim de die Paschatis solùm, sed etiam de jejunii ratione & modo est ista constituta controversia. Quidam namque unum diem se jejunare oportere existimant: alii duos: non pauci plures: multi quadraginta: atque diurnis nocturnisque horis omnibus numeratis, diem suum metiuntur ac statuunt. Atque ejusmodi eorum, qui hæc observant jejunia, varietas ac discrepantia, non jam nostra ætate cœpta est, verùm etiam longè antè apud majores nostros, qui, ut conjecturâ assequi licet, non accuratè consuetudinem eorum, qui vel simplicitate quadam, vel privata autoritate, aliquid in posterum tempus statuissent, observârunt.* Socrates lib. V. Cap. XXII. pag. 249. b. longè latiùs hanc diversitatem exsequitur. Αὐτίκα τὰς πρὸ τοῦ πάσχα νηστείας, ἄλλως παρ' ἄλλοις φυλαττομένας ἐστὶν εὑρεῖν. *Jejuniorum rationem, quæ ante Pascha fiunt, aliter ab aliis observatam fuisse, facilè est reperire.* Deinceps sigillatim diversitatem demonstrat. *De iis, qui sunt Romæ,* scribit; Τρεῖς πρὸ τοῦ πάσχα ἑβδομάδας, πλὴν σαββάτου καὶ κυριακῆς, συνημμένας νηστεύουσι. *Tres hebdomadas ante Pascha, sabbato & Dominica exceptis, simul jejunant.* De iis, *qui in Illyria, tota Græcia, & Alexandria* habitant: Πρὸ ἑβδομάδων ἕξ, τὴν πρὸ τοῦ πάσχα νηστείαν νηστεύουσι, τεσσαρακοστὴν αὐτὴν ὀνομάζοντες. *Ante sex hebdomadas jejunium, quod ante Pascha est, jejunant, illud Quadragesimam nominantes.* His sequentia subnectit: Ἄλλοι πρὸ ἑπτὰ τῆς ἑορτῆς ἑβδομάδων τῆς νηστείας ἀρχόμενοι, καὶ τρεῖς μόνας πενθημέρους ἐκ διαλημμάτων νηστεύοντες, οὐδὲν ἧττον καὶ αὐτοὶ τεσσαρακοστὴν τὸν χρόνον τοῦτον καλοῦσι. Καὶ θαυμάσαι μοι ἔπεισι, πῶς οὗτοι περὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν διαφωνοῦντες, τεσσαρακοστὴν αὐτὴν ὀνομάζουσιν. *Alii septem hebdomadas ante illud festum jejunandi initium facientes, quamvis quindecim dies solùm, quibusdam intervallis interpositis, jejunent, nihilominus tempus illud, Quadragesimam vocant.* Postmodum indicat, non tantùm circa numerum dierum, sed etiam circa ipsos cibos differentiam esse: Οἱ μὲν γὰρ, πάντη ἐμψύχων ἀπέχονται· οἱ δὲ τῶν ἐμψύχων, ἰχθῦς μόνους μεταλαμβάνουσι. Τινὲς δὲ σὺν τοῖς ἰχθύσι, καὶ τῶν πτηνῶν ἀπογεύονται, ἐξ ὕδατος καὶ αὐτὰ, κατὰ τὸν Μωϋσέα, γεγενῆσθαι λέγοντες· οἱ δὲ καὶ ἀκροδρύων, καὶ ᾠῶν ἀπέχονται· τινὲς δὲ καὶ ξηροῦ ἄρτου μόνου μεταλαμβάνουσιν· ἄλλοι δὲ οὐδὲ τούτου. Ἕτεροι δὲ ἄχρις ἐννάτης ὥρας νηστεύοντες, διάφορον ἔχουσι τὴν ἑστίασιν. *Nam alii quidem omnino ab omni animantium genere abstinent: alii verò inter animata pisces solos comedunt: alii cum piscibus volucres etiam manducant, easque ex aquis, ut est apud Mosen; nasci asserunt: alii à fructibus, duris integumentis involutis, & ab ovis abstinent: alii arido pane solo vescuntur: alii ne illo quidem. Sunt qui, cùm ad horam nonam jejunaverint, variis ciborum generibus utuntur.* Similia leguntur apud Sozomenum lib. VII. Cap. XIX. p. 100. & apud Nicephorum, lib. XII. Cap. XXXIV. & XXXV. De eadem diversitate Augustinus contra Faustum lib. XXX. Cap. V. *Catholici, edomandi corporis caussâ, propter animam ab irrationalibus motibus ampliùs humiliandam, non quòd illa esse immunda credant, non solùm à carnibus, verùm à quibusdam etiam terræ fructibus abstinent: vel semper, sicut pauci, vel certis diebus atque temporibus, sicut per Quadragesimam ferè omnes, quantò magis quisque, vel minùs, seu voluerit, seu poterit.* In rationes autem, cur Quadragesimale jejunium observetur, si inquirere lubeat, aliquot inveniemus apud Metrophanem Critopulum, in Confess. Eccles. Orient. Cap. XVIII. Prima est, ὅτι τῇ κυριακῇ ἧς τῇ ἐπαύριον ἀρχόμεθα ταύτης τῆς νηστείας, μνήμην ποιούμεθα τῆς τῶν πρωτοπλάστων ἐκ τοῦ παραδείσου ἐξορίας. *Quoniam die isto Dominico, postridie cujus jejunium illud inchoamus, mentionem facimus exilii primorum parentum è paradiso.* Secunda: Πένθος ἐστὶν ὁ τοιοῦτος χρόνος ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ ἐκπεσόντος τῆς θείας δόξης διὰ τὴν εἰς τὸν Μεσσίαν παροινίαν καὶ ἀσέβειαν. Νηστεύομεν οὖν καὶ πενθοῦμεν, δεόμενοι τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῆς ἐκείνου ἀνακλήσεως, ἣν καὶ ἐλπίζομεν ἐν τάχει ἔσεσθαι σὺν Θεῷ. *Tempore isto lugemus Israëlem, eò quòd gloriâ divinâ, propter contumeliam atque impietatem in Messiam exciderit. Jejunamus itaque & lugemus, invocantes Deum pro illius revocatione; quam etiam mox cum Deo futuram speramus.* Tertia, eaque præcipua, Ἐπειδὴ ἐπὶ θύραις τὸ τοῦ Κυρίου ὑπὲρ ἡμῶν πάθος. συσταυρούμεθα, καὶ συννεκρούμεθα τῷ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ σταυρωθέντι καὶ νεκρωθέντι, ἵνα καὶ συναναστῶμεν αὐτῷ καὶ συνδοξασθῶμεν ἤδη ἀναστάντι καὶ παρὰ πάντων δοξαζομένῳ. *Quoniam Domini pro nobis passio tunc instat. Unâ cum eo, qui pro nobis crucifixus & mortuus, nos crucifigimur & morimur, ut unâ cum eo, qui jam tum resurrexit atque ab omnibus celebratur, etiam nos resurgamus & celebremur.*

β. *Jejunium feriæ quartæ, sextæ, & Sabbati.* Feriarum jejunia trium celebrantur apud veteres, Quartæ, Sextæ, & Sabbati: quorum cùm ne vestigia quidem ulla appareant in sacris literis, mirum non est, in usu Ecclesiæ consuetudinem quoque circa illa variâsse. Constantior illa quidem in feria sexta: sed in reliquis alia atqua alia. In antiquissimis autoribus ea reperiuntur, quæ satis apertè declarant, Sabbato non fuisse jejunatum, sed dunta-

xat quartâ sextaque feriâ, id est, Mercurii & Veneris diebus. Ignatius in Epist. ad Philippenses: Μὴ παρορᾶτε τετράδα καὶ παρασκευὴν νηστεύοντες. *Jejunare quartâ & sextâ feriâ ne negligatis,* Clemens Alexandr. Strom. VII. pag. 744. agens περὶ τοῦ ἀληθῶς γνωστικοῦ, inquit, οἶδεν αὐτὸς καὶ τῆς νηστείας τὰ αἰνίγματα τῶν ἡμερῶν τούτων, τῆς τετράδος καὶ τῆς παρασκευῆς λέγω· ἐπιφημίζονται γὰρ ἡ μὲν Ἑρμοῦ, ἡ δὲ Ἀφροδίτης. *Novit ille etiam ænigmata jejunii harum feriarum, quartæ, inquam, & sextæ, quæ dicuntur illa Mercurii, hæc Veneris.* Epiphanius in Compendiaria doctrina, pag. 466. Locum produximus num. I. 2. sub lit. *a.* Disertissimus est Canon LXVIII. Apostol. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὑποδιάκονος, ἢ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης τὴν ἁγίαν τεσσαρακοστὴν οὐ νηστεύοι, ἢ τετράδα, ἢ παρασκευὴν, καθαιρείσθω· ἐκτὸς εἰ μὴ δι' ἀσθένειαν σωματικὴν ἐμποδίζοιτο· Ἐὰν δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω. *Si quis Episcopus aut Presbyter, aut Diaconus, aut Hypodiaconus, aut Lector, aut Cantor sanctam Quadragesimam non jejunârit, vel quartam, vel sextam feriam, deponitor: præterquam si corporis debilitate impediatur: sin fuerit laicus, segregetur.* Apud Philostorgium, hist. Eccles. lib. X. tm. XII. pag. 143. Ὅτι τῆς τετράδος καὶ παρασκευῆς τὴν νηστείαν ὁ Φιλοστόργιός φησιν, οὐκ ἐν μόνῃ τῶν κρεῶν ἀποχῇ περιορίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ μηδὲ τροφῆς ὅλως ἅπτεσθαι μέχρι τῆς ἑσπέρας, κανονίζεσθαι. *Ait Philostorgius, quartæ feriæ & Parasceves jejunium non in sola carnium abstinentia consistere, verùm canonibus definiri, Ne omnino alimenti quidquam ad vesperam usque sumatur.* Jejunium istud, initio quidem non sub lege præcepti erat, seu κατὰ διάταξιν, verùm ex arbitrio & potestate munus istud obibatur, ut apud Tertullianum de jejunio Cap. II. pag. 982. Catholici ajunt: etsi autoritatem ejus Epiphanius, in expositione fidei ad Apostolos referat, ut suprà vidimus, num. II. 2. *a.* quod tamen Socrates negat, lib. V. Cap. XXII. pag. 249. ut itidem suprà ex eo docuimus. *De jejunio feriæ quartæ & sextæ, caussis item instituti illius jejunii,* ita Metrophanes Critopulus in Confess. Cap. XVIII. Ἡ δὲ νηστεία τῆς τετάρτης καὶ ἕκτης πασῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἑβδομάδων ἐπινενόηται, ὅτι ἐν ταύταις μεγάλα πράγματα διεπράχθη. Τῇ μὲν γὰρ τετάρτῃ ἐπράθη ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ καὶ προδότου ὁ βασιλεὺς τοῦ κόσμου· τῇ δὲ ἕκτῃ τῷ σταυρῷ ἐκρέματο ὁ μετέωρον τὴν γῆν κρεμάσας. Θέλοντες οὖν συναλγῆσαι τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀλγήσαντι, νηστείαν ἄγομεν κατὰ ταύτας τὰς δύο ἡμέρας τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ, λύπης καὶ ἄλγους πρόξενον οὖσαν. *Jejunium autem quartæ & sextæ feriæ omnium anni hebdomadum propterea institutum est, quoniam illis diebus res magnæ fuerunt peractæ. Etenim quarto rex mundi à discipulo & proditore est venundatus: sexto autem in cruce pependit is, qui terram in sublimi suspendit. Vicem ergo ejus, qui pro nobis passus est, dolituri, jejunium, quod mœstitiam doloremq́ conciliat, istis duobus per totum annum diebus, celebramus.* De quarta feria sic Theophylactus in Cap. XIV. Marci, pag. 269. Τῇ τετράδι τὸ συμβούλιον συνέστη· καὶ διὰ τοῦτο νηστεύομεν καὶ ἡμεῖς τὰς τετράδας. *Feriâ quartâ concilium convenit* adversus Christum: *& propterea jejunamus etiam nos quartis feriis.* Quodsi in dictos illos dies festum aliquod incidat Dominicum, jejunium non observatur. Id docet Metrophanes Critopulus loco citato: Ἑορτῆς δὲ δεσποτικῆς ἐμπεσούσης τινὶ τῶν ῥηθεισῶν ἡμερῶν, οἷον γενεθλίων Χριστοῦ, ἢ ὀνομαστηρίων εἴτ' οὖν περιτομῆς, ἢ βαπτιστηρίων, ἢ ἧστινος οὖν ἄλλης, εἰ μόνον εἴη δεσποτική, καταλύεται ἡ τῆς ἡμέρας ἐκείνης νηστεία. *In dies autem jam dictos si festum Dominicum incidat, exempli gratiâ Nativitatis Christi, vel Nominalium, id est, Circumcisionis, vel Baptismi, vel cujuscunque alterius, modò Dominicum sit, cessat illius diei jejunium.* De Sabbati jejunio jam videamus.

Illud olim severè prohibitum fuit. Ignatius in Epist. ad Philippenses: Εἴ τις κυριακὴν ἢ σάββατον νηστεύει, πλὴν ἑνὸς σαββάτου, οὗτος Χριστοκτόνος ἐστί. *Si quis Dominicam diem aut Sabbatum, uno excepto, jejunârit, hic Christi interfector est.* Can. LXVI. Apostol. Εἴ τις κληρικὸς εὑρεθῇ τὴν κυριακὴν ἡμέραν νηστεύων, ἢ τὸ σάββατον, πλὴν τοῦ ἑνὸς μόνου, καθαιρείσθω· εἰ δὲ καὶ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω. *Si quis Clericus inveniatur die Dominico jejunans, aut Sabbato, præter unum solum, deponatur: si verò etiam Laicus, segregetur.* Clemens Constitut. lib. VII. Cap. XXIV. Sabbatum vult esse festum, propter memoriam creationis. Τὸ σάββατον μέντοι καὶ τὴν κυριακὴν ἑορτάζετε, ὅτι τὸ μὲν δημιουργίας ἐστὶν ὑπόμνημα, ἡ δὲ ἀναστάσεως. Ἓν δὲ μόνον σάββατον ὑμῖν φυλακτέον ἐν ὅλῳ τῷ ἐνιαυτῷ, τὸ τῆς τοῦ Κυρίου ταφῆς, ὅπερ νηστεύειν προσήκεν, ἀλλ' οὐχ ἑορτάζειν. *Sabbatum tamen & Dominicum festos dies agitate, quòd ille quidem dies recordatio sit creationis mundi, hic verò resurrectionis. Unum verò tantummodo Sabbatum vobis toto anno observandum est, Sabbatum scilicet sepulturæ Christi, quo quidem jejunare deceat, non autem celebrare festum.* Can. LV. Trullanus repetit Can. LXVI. Apostolicum. Romæ tamen is Orientalis Ecclesiæ mos non placuit: constat enim ex hist. Eccles. Socratis lib. V. Cap. XXII. pag. 250. a. Sabbato fuisse jejunatum: Ἐν Ῥώμῃ πᾶν σάββατον νηστεύουσι. *Romæ omne Sabbatum jejunant.* Patet etiam ex Augustini epistola ad Casulanum: & ex epistolæ primæ Innocentii I. Cap. IV. *Sabbato,* inquit, *jejunandum esse ratio evidentissima demonstrat.* Idem constat ex Canone LV. Trullensi, eam ob rem condito, ut cogerentur Romani concordare reliquis, *Quoniam intelleximus* τοὺς ἐν τῇ Ῥωμαίων πόλει, *eos qui Romæ sunt, in sanctis Quadragesimæ diebus & jejuniis, in ejus Sabbatis jejunare,* παρὰ τὴν παραδοθεῖσαν ἐκκλησιαστικὴν ἀκολουθίαν, *præter Ecclesiæ traditam consuetudinem, sanctæ Synodo visum est, ut in Romanorum Ecclesia Canon inconcussè obtineat:* nimirum Apostolicus, quem paulò antè produximus. Ecclesiæ Romanæ consuetudinem etiam exagitat Photius Epist. II. pag. 50. & pag. 56. contra eam affert Can. LV. Trullanum, & LXVI. Apostolorum. Balsamon ad Can. LXVI. Apostol. pag. 267. Τὸ σάββατον οὐ νηστεύομεν, ἵνα μὴ δόξωμεν ἰουδαΐζοντες· κατὰ δὲ μόνον τὸ μέγα σάββατον, καθ' ὃ τὸ κυριακὸν σῶμα ἐν τῷ τάφῳ ἄπνουν ἔκειτο, νηστεύειν προσετάχθημεν. *Sabbato non jejunamus, ne judaizare videamur. Solo autem magno Sabbato, quo corpus Dominicum mortuum in sepulchro jacebat, jejunare sumus jussi.*

γ. *Jejunium diei Dominicæ.* Hoc die non esse jejunandum, modò ex Ignatio, ex Can. Apostol. ex Constitut. etiam Clementis probavimus. Hic sequentia insuper addimus veterum testimonia. Canon XVIII. Gangrensis inquit: Εἴ τις διὰ νομιζομένην ἄσκησιν ἐν τῇ κυριακῇ νηστεύοι, ἀνάθεμα ἔστω. *Si quis, ob eam quæ existimatur pietatis exercitationem, Dominico die jejunat, anathema sit.* Constitut. Apostol. lib. V. Cap. XIX. pag. 936. Ἔνοχος ἁμαρτίας ἔσται, ὁ τὴν κυριακὴν νηστεύων, ἡμέραν ἀναστάσεως οὖσαν, ἢ τὴν πεντηκοστὴν, ἢ ὅλως ἡμέραν ἑορτῆς κυρίου κατηφῶν. Εὐφρανθῆναι γὰρ δεῖ ἐν αὐταῖς, ἀλλ' οὐ πενθῆσαι. *Peccati reus erit, qui die Dominico jejunat, cùm sit dies resurrectionis, vel qui in Pentecoste, aut omnino in festo die Dominico tristitiam præ se fert, Illis enim diebus lætari, non verò lugere decet.* Tertullianus lib. de Corona militis, Cap. III. pag. 289. *Die Dominico jejunium nefas ducimus.* Hinc eodem die genu flectere non licebat. Vide in Γονυκλισία, num. 3. De hoc die non jejunando consulatur Nicolai Vedelii Exercitatio in Epist. Ignatii ad Philippenses, Cap. V.

3. *Je-*

3. *Jejunii effecta & varia elogia.* Chrysostomus Homil. CXII. tom. VI. Νηστεία Θεοῦ χάρισμα, νηστεία ἀγγέλων τροφή· νηστεία παρθένων συνόμιλος, νηστεία οἴκων αὔξησις, νηστεία μετανοούντων συνήγορος, νηστεία προσευχῆς ὁμόζυγος, νηστεία πλούτου ἀρχή, νηστεία πενήτων παράκλησις, νηστεία καταπονουμένων βοηθὸς, νηστεία ὕπνον ἐλαύνουσα, καὶ ὕμνον ἐπάγουσα, νηστεία ὕδατι ὑμᾶς ποτίζουσα, καὶ ἀθανασίας πηγὴν ἡμῖν καταρτίζουσα. *Jejunium Dei donum est: jejunium Angelorum cibus: jejunium virginum sodalis: jejunium familiarum incrementum: jejunium resipiscentiū advocatus: jejunium orationis compar: jejunium divitiarum initium: jejunium pauperum solatium: jejunium oppressorum auxiliator: jejunium somnum abigit, & Dei laudem adducit: jejunium aquâ nos reficit, & immortalitatis fontem nobis præparat.* Vide Homiliâ eadem, ut & sequenti, plura. Idem, Homil. I. in Genesin, *jejunium* appellat λιμένα ἡμετέρων ψυχῶν, *portum animarum nostrarum.* Et Homil. XXXI. in Acta, pag. 787. καθάρσιον ἡμετέρων ψυχῶν, *animarum nostrarum expiationem.* Greg. Nyssenus Orat. in principium Jejuniorum, tom. II. pag. 248. Νηστεία ἐστὶν εἰρήνη κοινὴ ψυχῆς καὶ σώματος, ἀτάραχος ζωή, εὐσταθὴς πολιτεία, βίος Θεὸν εὐφραίνων, καὶ λυπῶν τὸν ἐχθρόν. *Jejunium est pax communis animæ & corporis, vita sine perturbatione, constans agendi & conversandi ratio, vita quæ Deum lætificat, inimicum autem mœrore afficit.* Multa præclarè Basilius Cæsar. duabus de Jejunio Homiliis. Ex posteriore sequentia damus. Pag. 336. 337. Νηστεία φυλάσσει νήπια, σωφρονίζει τὸν νέον, σεμνὸν ποιεῖ τὸν πρεσβύτην. Αἰδεσιμωτέρα γὰρ πολιὰ νηστείᾳ κεκοσμημένη. Γυναιξὶ κόσμος ἁρμοδιώτατος, ἀκμαζόντων χαλινὸς, συζυγίας φυλακτήριον, παρθενίας τροφός. *Jejunium custodit parvulos, sobrium reddit juvenem, venerabilem facit senem. Venerabilior enim est canicies jejunio decorata. Jejunium fœminis ornatus est congruentissimus; ætate ac robore vigentibus pro freno est: matrimonii custodia est, virginitatis nutritius.* Pag. 338. Νηστεία, ἡ τῶν ἀγγέλων ὁμοίωσις, ἡ τῶν δικαίων ὁμόσκηνος, ὁ τοῦ βίου σωφρονισμός. *Jejunium similitudo est hominum cum Angelis, justorum contubernalis, vitæ sobrietas.* Cyrillus Alex. Orat. Paschali I. pag. 8. Νηστεία τῆς ἰσαγγέλου πολιτείας τὸ μίμημα, σωφροσύνης πηγή, ἐγκρατείας ἀρχή, λαγνείας ἀναίρεσις. *Jejunium vitæ Angelicæ imitamentum, temperantiæ fons, continentiæ origo, immodicæ libidinis sublatio.*

4. *Connexa sunt Eleemosyna & Oratio.* Hinc Chrysostomus Homil. XCIX. tom. VI. Ἡ νηστεία, ἐὰν μὴ ἔχῃ τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς, τὴν ἐλεημοσύνην, οὐκ ἀναβαίνει εἰς τὸν οὐρανόν· ξυνωρὶς γὰρ αὐτῆς ἐστι, καὶ οὐ μόνον ξυνωρὶς, ἀλλὰ καὶ ὄχημα. *Si jejunium non adjunctam habeat sororem suam, eleemosynam, non ascendit in cœlum: ejus enim compar est; nec compar tantùm, sed etiam vehiculum.* Severianus dicit, νηστείαν, δύο πτερὰ ἔχειν, προσευχὴν καὶ ἐλεημοσύνην, ὧν ἄνευ τρέχειν οὐ δύναται, *jejunium duas habere alas, orationem & eleemosynam, sine quibus currere non possit.*

5. *Pugnantia.* Messaliani jejunium omne prorsus rejecerunt. De iis Epiphanius, hæresi LXXX. pag. 451. Νηστείαν οὐδ' ὅλως οἴδασι. *Jejunium omnino ignorant,*

Νηφάλιος.

Vetus Onomasticon: *Sobrius*, νήφων, νηφάλιος. Veteres Glossæ: *Sobriis*, νηφαλίοις. Beza νηφάλιον *vigilantem* vertit. Eo autem nomine reprehenditur à Cl. Pricæo, qui νήφοντα, non νηφάλιον, hoc significare vult. At immeritò reprehenditur. Νήφων enim & νηφάλιος idem. Hesychius: Νηφάλιοι, νήφοντες. *Vigilantes.* Consentiunt veteres Interpretes. Theodoretus ad I. Timoth. III. 2. pag. 475. Νηφάλιον, διεγηγερμένον, καὶ προσκοπεῖν τὸ πρακτέον δυνάμενον. *Vigilantem, quiq; prospicere possit quid agendum.* Idem, ad Titum II. 2. pag. 511. Πρεσβύτας νηφαλίους εἶναι· ἐγρηγορέναι καὶ νήφειν ἀεὶ, καὶ σύνεσιν ἔχειν τῇ ἡλικίᾳ κατάλληλον. *Vigilantes sint senes: semper vigilent, & prudentiam habeant ætati convenientem.* Theophylactus ad I. Timoth. III. 2. pag. 763. *Episcopum oportet esse* νηφάλιον, id est, ὀξὺν, διορατικὸν, ἀγχίνουν, μηδὲ ὑπὸ φροντίδων καὶ ἀθυμιῶν καταβαπτιζόμενον, ἀλλ' ἀεὶ διυπνισμένον, ὥστε πάντα βλέπειν, καὶ πᾶσιν ἐφίστασθαι, *acutum, perspicacem, solertem, qui curis & mœrore non obruatur, sed semper expergefactum, ut omnia videat, omnibusq; adstet.* Idem, ad v. 11. Cap. III. pag. 767. *Mulieres oportet esse* νηφαλίους, id est, διεγηγερμένας. Ἐπειδὰν γὰρ κοῦφον καὶ εὐεξαπάτητον τοῦτο τὸ γένος, δεῖ, φησιν, αὐτὰς διυπνισμένας εἶναι καὶ ἀγχίνους *vigilantes. Quoniam enim levis est iste sexus, facileq; seduci potest, oportet eas, inquit, vigiles esse & solertes.* Theodoretus tamen hoc loco νηφάλιον interpretatur, *sobrium*, quando scribit: Ὥσπερ διακόνοις ἐνομοθέτησε μὴ οἴνῳ πολλῷ προσέχειν, οὕτω καὶ γυναῖκας ἐκέλευσε νηφαλίους εἶναι. *Sicut diaconos præcepit non esse multo vino deditos, ita etiam mulieres jussit esse sobrias.* Νήφω etiam & νῆψις non tantum de sobrietate, sed & de vigilantia usurpantur. Chrysostomus Homil. contra Anomœos, tom. VI. pag. 425. Κἂν μυριάκις ὁ λέγων νήφῃ, οἱ δὲ ἀκούοντες μὴ τὴν αὐτὴν ἀγρυπνίαν ἐπιδείκνυνται, καταποντισθεὶς ἡμῶν ὁ λόγος οἰχήσεται οὐχ εὑρὼν διάνοιαν τὴν ὑποδεξαμένην αὐτόν· διὸ χρὴ νήφειν καὶ ἐγρηγορέναι. *Etiamsi diligentissimè vigilet Concionator, nisi vigilantiam eandem exhibeant auditores, demersus sermo noster peribit, neque mentem ullam, à qua possit excipi, nanciscetur: quapropter sobrios esse ac vigilantes oportet.* Ita etiam Plutarchus νήφειν καὶ ἀγρυπνεῖν conjungit. Chrysostomus dicto loco: Ἐπὶ τῶν πλεόντων κἂν ἅπαντες καθεύδωσιν, ὁ δὲ κυβερνήτης ἐγρηγορὼς ᾖ μόνος, οὐδεὶς ἐστι κίνδυνος, τῆς νήψεως τοῦ ἐκείνου καὶ τῆς τέχνης ἀντὶ πάντων ἀρκούσης τῷ πλοίῳ. *Inter eos, qui navigant, licèt dormiant omnes, si solus vigilet gubernator, nullum est periculum, dum illius vigilantia & ars navigio pro omnibus sufficit.*

Νικόδημος.

Nicodemus, Pharisæus, ex prioribus Judæorum, qui noctu ad JESUM venit, ut in fundamentis Religionis Christianæ institueretur, Joh. III. à Gregorio Nysseno, Orat. IV. contra Eunomium, tom. II. pag. 532. vocatur νυκτερινὸς Νικόδημος, *nocturnus Nicodemus*: à Greg. Nazianzeno, Orat. XLII. pag. 693. Νυκτερινὸς θεοσεβής. *Nocturnus Dei cultor*: à Theophane, Homil. III. pag. 14. Νυκτερινὸς μαθητής. *Nocturnus discipulus.* Iterum Nazianzenus Orat. XVI. pag. 265. eum vocat, τὸν ἐξ ἡμισείας φιλόχριστον, *qui Christum ex parte tantùm amavit.* At cùm Christum etiam publicè defenderit adversus Pharisæos, Joh. VII. 50. &c. & sepulturæ adfuerit, Joh. XIX. 39. etiam ἡμερινὸς dici potest. Chrysippus, Jerosol. Presbyter in historia de Gamaliele & Nicodemo, in Biblioth. Photii, Cod. CLXXI. pag. 384. Νικόδημον τὸν νυκτερινὸν φίλον καὶ ἡμερινὸν γεγονότα, καὶ μαρτυρίῳ τελειωθέντα. *Nicodemum nocturnum quondam amicum, diurnum etiam redditum, martyrioq; coronatum.*

Νιπτήρ.

Græci lotionem pedum, à Christo Joh. XIII. discipulis adhibitam, imitantur. Ejus descriptionem exhibet Typicum, Cap. XLII. pag. 82, 83. Titulus capitis est: Εἴδησις τοῦ νιπτῆρος τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλη

λη πέμπτη. Duodecim, secundum ordinem dispositi, lavantur: ipsa Christi verba recitantur, & ab ipso usurpatæ ceremoniæ iterantur, certis precibus additis: quæ, cùm satis sint longæ, ex ipso peti possunt Typico. Præ foribus etiam Templorum erant Νιπτῆρες, de quibus actum in voce Λουτήρ.

Νιφάς.

I. *Propriè* νιφὰς est *nix acervatim seu confertim & cum vehementi impetu decidens; imber nivalis.* Homerus Il. ό. v. 170.

Ὡς ὅταν ἐκ νεφέων πτῆται νιφὰς ἠὲ χάλαζα.

Velut cùm ex nubibus volat nix, aut grando.

Ubi vetus Scholiastes: Νιφὰς, ψεκὰς, ἡ χιών. *Nix, minutula pluvia, vel nix.* Il. μ'. v. 156.

-- -- Νιφάδες δ' ὡς πίπτον ἔραζε.

Grana nivis autem velut cadebant in terram.

Vide etiam v. 278. Il. τ'. v. 357. Il. γ'. v. 222. Hesychius: Νιφὰς, ἡ τοῦ χιόνος κατ' ὀλίγον ἀπόῤῥοια. Νιφάδες δ' ὡς πίπτον ἔραζε. Τὰς γὰρ ψεκάδας, ψιάδας· φησὶ γάρ. Αἱματοέσσας δὲ ψιάδας κατέχευεν ἔραζε. Νιφὰς *est nivis paulatim decidentis fluxus. Grana nivis autem velut cadebant in terram. Etenim* ψεκάδας vocat ψιάδας, *guttas. Dicit enim: Cruentas autem guttas defudit in terram.* Sunt verba Homeri Il. π'. v. 459. Ubi vetus Scholiastes: Ψιάδας, ψεκάδας, δρόσους.

II. *Metaphoricè* frequenter usurpatur *de multitudine,* ut νέφος, de quo suprà. Νιφάδες πειρασμῶν, *ingens tentationum multitudo,* apud Oecumenium in II. Corinth. XII. pag. 568. Ita Chrysostomus Orat. I. de laudibus Pauli: Νιφάδας πειρασμῶν ὑπομένων. *Tentationes mille perferens.* Νιφάδες κινδύνων, *mille pericula.* Chrysost. πρὸς τοὺς σκανδαλισθέντας, Cap. XX. Παῦλος τὰς νιφάδας ὁρῶν τῶν κινδύνων τὰς ἐπαγομένας αὐτοῖς. *Cùm Paulus ingentem numerum periculorum illis cerneret imminere.* Νιφάδες λίθων, *lapidum imbres.* Chrysostomus Homil. de Martyribus, quæ est LXV. tom. V. Edit. Paris. pag. 974. Ὁ μακάριος Στέφανος, ἐπειδὴ τὸν Χριστὸν ἑώρα τοῖς τῆς πίστεως ὀφθαλμοῖς, διὰ τοῦτο τῶν λίθων τὰς νιφάδας οὐκ εἶδεν, ἀλλ' ἀντ' ἐκείνων τὰ βραβεῖα, καὶ τοὺς στεφάνους ἠρίθμει. *Beatus Stephanus, quia Christum oculis fidei videbat, propterea lapidum imbres non respiciebat, sed illorum loco præmia & coronas numerabat.* Sic apud Ciceronem, lib. I. de Divinat. *Sæpe lapidum, sanguinis nonnunquam, terræ interdum, quondam etiam lactis imber defluxit.* Lib. II. de Divinat. *Lapideus & sanguineus imber.* Νιφάδες βελῶν, *telorum imbres.* Theodoretus Orat. de Charitate, tom. IV. pag. 690. Ἀρετὴ καὶ φιλοσοφία, μόνη μένει ἀγαθῶν· νικᾷ γὰρ καὶ λῃστοῦ χεῖρας, καὶ συκοφάντου γλῶσσαν, καὶ πολεμικῶν βελῶν καὶ δοράτων νιφάδας. *Virtus & philosophia stabile est bonum ac permanens. Vincit enim & prædonum manus, & calumniatorum linguas, & hostilium telorum hastarumque tempestates.* Ita Virgilius:

Tempestas telorum, & ferreus ingruit imber.

Νιφάδες φροντίδων, *infinita curarum multitudo.* Chrysostomus Homil. LXXXI. in Matth. pag. 509. Ἐν τῇ τῶν ἀνδρῶν ἡλικίᾳ τὰ τῆς οἰκονομίας ἐπίκειται, ὅτε γυνὴ, καὶ γάμος, καὶ παιδοποιΐα, καὶ οἰκίας προστασία, καὶ αἱ πολλαὶ τῶν φροντίδων νιφάδες· τότε δὲ μάλιστα καὶ φιλαργυρία ἀνθεῖ καὶ βασκανία. *In ætate virili, quæ ad rem familiarem spectant, tractanda: quando uxor, & conjugium, & liberorum procreatio, & domûs administratio, & infinita curarum multitudo ingruit: tunc maximè avaritia quoque & invidia viget* atque dominatur. Νιφάδες κολάσεων, *pœnarum tempestates.* Chrysostomus Serm. II. ad Theodorum lapsum, tom. VI. pag. 69. de inferiis scribit: Πολλὰ ἐκεῖ τὰ βασανιστήρια, καὶ νιφάδες πάντοθεν κολάσεων ἐπάγονται τῇ ψυχῇ. *Multi ibi cruciatus, & undique pœnarum tempestates animæ impendent.* Νιφάδες κακῶν, *tempestates malorum.* Chrysostomus Homil. XIV. tom. V. Paris. pag. 202. Πανταχόθεν νιφάδων πυκνότερα περιειστήκει τὰ κακά. *Undique mala imbribus densiora circumstabant.* Νιφάδες γραμμάτων, *frequentes literæ.* Chrysostomus Epist. XLVII. Ἓν σοι λοιπὸν ἀπολογίας λείπεται εἶδος, τὸ, νιφάδας ἡμῖν πέμπειν γραμμάτων, δυναμένων τὴν ἐκ τῆς μακρᾶς σιγῆς παραμυθήσασθαι αἰτίαν. *Una ratio, quâ te ipsum defendas, superest, nimirum ut frequentissimas literas ad nos mittas, quæ diuturni silentii culpam deprecari possint.* Τῶν λόγων νιφάδες, *multa verba.* In Actis Synodi Nicænæ, lib. II. Cap. XIII. pag. 88. Καὶ ὑπὲρ τούτων τῶν μιαρῶν δογμάτων Ἀρείου πολὺς ἦν αὐτῷ ὁ ἀγὼν, καὶ αἱ τῶν λόγων νιφάδες. *Atque hæc scelesta Arii dogmata* Philosophus *quidam magna animi contentione & orationis flumine propugnabat,* Eodem modo usurpatur νιφετὸς à Chrysostomo, lib. de Virginitate, Cap. LXXI. Εἰ τὰ δοκοῦντα εἶναι ζηλωτὰ τοσαύτων γέμει κακῶν, καὶ τοσοῦτον τῇ ψυχῇ καὶ τῷ σώματι τὸν νιφετὸν ἐπάγει τῶν νοσημάτων, ποῦ τὰ λυπηρὰ θήσομεν; *Quòd si quæ præclara videntur, tot malis referta, tantas & animo & corpori morborum quasi nives accersunt, quo loco acerba illa erunt habenda?*

Νοέω.

I. Νοέω significat *intelligo.* Veteres Glossæ: Νοῶ, *intelligo.* Item *animadverto, animo concipio.* Hesychius: Νοήσει, ἐνθυμεῖται. Malim, ἐνθυμιεῖται, ab ἐνθυμίζομαι, vel ἐνθυμήσεται, ab ἐνθυμέομαι. *Animadvertet, animo concipiet.* Idem: Νόει, συλλογίζου, σκόπει. *Cogita, considera.* Sine dubio ex loco Apostoli II. Timoth. II. 7. ubi, Νόει, ἃ λέγω· δῴη γάρ σοι ὁ Κύριος σύνεσιν ἐν πᾶσιν. *Intellige quæ dico: dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum.* Huc pertinent illa Antonini, Νοοῦσιν ὃ λέγω. Hesychius: Συνίημι, νοῶ. D. Hieronymus (nisi imitari, certè respicere, quàm vertere hunc locum maluit) legit, νοεῖς, & pòst δέδωκεν. In quadam enim ad Paulinum epistola sic scribit, *Intelligis quid loquor, dedit enim tibi Dominus, &c.* Et in Epist. ad Demetriadem, *Intelligis quid loquor.* Sic Lactantius Cap. V. de Opificio Dei, *Intelligis quid loquor.* D. Augustinus in Psalmum LXXXIII. *Dicimus, fratres, quod nostis:* & ad eundem Augustinum idem Hieronymus, *scit quid dicam prudentia tua:* item alibi, *scis quid taceam, & quid tacendo loquar.* Recepta tamen lectio νόει potiùs sequenda. *Intellige,* inquit, vel *considera, quod loquor.* Sic sæpissimè in Psalmos Augustinus, *Intelligat charitas vestra:* quod loquor nempe, vel, quod dicturus sum. Idem in Psal. XCIX. *Deus det mihi intelligere quod dicam, & vos intelligere quod auditis.* Simile I. Corinth. X. 5. Κρίνετε ὅ φημι. Et XIV. 37. Ἐπιγινωσκέτω ἃ γράφω.

II. Νοούμενα sunt, *quæ mente percipiuntur,* seu *intelligentiâ comprehenduntur: quæ sub intelligentiam cadunt:* atque τοῖς ὁρωμένοις opponuntur. Eusebius Pamphili ad Philosophum in Concilio Nicæno, parte II. Cap. XIX. pag. 125. Ὁ υἱὸς τῇ βουλῇ τοῦ πατρὸς καὶ ἑαυτοῦ δεδημιούργηκε πᾶσαν τὴν κτίσιν, τήν τε ἐπουράνιον καὶ ἐπίγειον, τήν τε ὁρωμένην, καὶ νοουμένην. *Filius Patris & sua sententia,* vel *consilio omnem creavit creaturam, tum cœlestem tum terrestrem, tum eam quæ sub aspectum cadit, & eam quæ intelligentiâ percipitur.* Leontius Episcopus ibid. parte II. Cap. XXI. pag. 142. Ἀσύγκριτα πάντα τάτε ὁρώμενα, τάτε νοούμενα. *Dissimilia sunt omnia, tum quæ videntur, tum quæ intelligentiâ percipiuntur.* Chrysostomus Homil. contra Anomœos, tom. I. Edit. Paris. pag. 699. Ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων οὐχ ἡ φύσις τῆς ὁρωμένης πέτρας,

ἀλλ' ἡ δύναμις τῆς νοουμένης τοὺς ποταμοὺς ἠφίει τῶν ὑδάτων. *Apud Judæos non natura visibilis petræ, sed virtus spiritualis petræ aquarum emittebat flumina.* Confer vocem Αἰσθητὸς, & vide paulò pòst in Νοητός.

Νόημα.

I. Νοήματά ἐστιν, inquit Clemens Alexandr. Stromat. VIII. pag. 781. ὁμοιώματα καὶ ἐκτυπώματα τῶν ὑποκειμένων, ὅθεν ἅπασι καὶ τὰ νοήματα τὰ αὐτά ἐστι, διὰ τὸ τὴν αὐτὴν ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων ἅπασιν ἐγγίνεσθαι τύπωσιν. *Cogitata sunt, quæ res subjectas referunt & exprimunt. Unde sunt omnibus eadem cogitata, propterea quod ex rebus subjectis eadem forma & typus ingeneretur omnibus.* Pachymeres in Cap. VIII. Dionysii Areopagitæ de cœlesti Hierarchia, pag. 98. Τὸ νόημα, κίνησις ψυχῆς ἐστιν ἀνυπόστατος. *Cogitatio motus est animæ, qui non subsistit.*

II. Νοήματα sunt *machinationes, commenta.* Suidas: Νόημα, ἐφεύρημα. *Consilium, inventum.* Homerus Il. η. v. 456.

Ἄλλος κέν τις τοῦτο θεῶν δείσειε νόημα,
Alius aliquis deorum hoc reformidaret commentum.

II. Corinth. II. 11. Οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν. *Non enim ignoramus ipsius* (Satanæ) *cogitationes.* Chrysostomus Homil. IV. in hanc Epist. pag. 571. Σφόδρα καταγέλαστον, καὶ τῆς ἐσχάτης αἰσχύνης, διὰ τῶν ἡμετέρων φαρμάκων τὰ τραύματα αὐτὸν κατασκευάζειν, διὰ τοῦτο ἔλεγεν, Οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν, τὸ ποικίλον, τὸ δολερὸν, τὸ κακομήχανον, τὸ κακοῦργον, τὸ ἐπὶ προσχήματι εὐλαβείας ἐπηρεαστικὸν ἐμφαίνων. *Perquàm ridiculum & summè pudendum illud est, quòd per medicamenta nostra, ipse vulnera efficiat. Propterea dixit,* Non enim ipsius cogitationes ignoramus: *hoc est, quàm multiplex, quàm vafer, quàm veteratorius, ac versutus sit, quàm deniq; sub pietatis obtentu infestum se nobis hostem præbeat.* Ad eundem locum Theophylactus, pag. 342. Νοήματα ἐκάλεσε τοῦ διαβόλου, τὴν κακουργίαν αὐτοῦ καὶ τὴν δολιότητα, καὶ ὅπως ἐν προσχήματι εὐλαβείας ἀπόλλυσιν. Οὐ γὰρ μόνον ἐκ πορνείας ὑποσκελίζει, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀμέτρου λύπης. Diaboli cogitationes *malitiam ejus & imposturam vocavit, & quomodo sub pietatis specie perdat. Non solùm enim per fornicationem supplantat, verùm etiam per immodicam tristitiam.*

III. Notat *sensum Scripturæ,* & opponitur τῷ γράμματι. Severianus Orat. V. de Creatione, dicit, quando Deo membra humana adscribantur, νοήματα ταῦτα εἶναι μᾶλλον, ἢ ῥήματα, *ad sensum potius respiciendum esse, quàm ad verba.* Theophanes, Homil. IV. pag. 23. dicit μετάγειν τὸ γράμμα ἐπὶ τὸ νόημα, *literam ad sensum in ea latentem transferre.* Idem, Homil. V. p. 29. ἱστορίαν & νοήματα opponit, dum scribit: Προτρέπει καὶ ἡμᾶς ὁ λόγος ἐπαναγαγεῖν τὴν ἱστορίαν ἐπὶ τὸ βάθος τῶν νοημάτων, καὶ χαλάσαι τοῦ λόγου τὸ δίκτυον εἰς ἄγραν τῆς θεωρίας. *Nos etiam ipsa adhortantur verba, ut in altum sententiarum pelagus provehamus historiam, & ad capiendum altiorem intellectum rete orationis nostræ demittamus.* Quid Βάθος νοημάτων sit, explicatur etiam in voce Βάθος.

Νοητός.

Νοητὸν illud dicitur, *quod mente percipitur: quod sub intelligentiam cadit:* & opponitur τῷ ὁρατῷ atque αἰσθητῷ. Hesychius: Νοητὸν, τὸ νοούμενον. Illud dicitur νοητὸν, *quod mente percipitur.* Idem: Νοητὰ, τὰ μὴ ὁρώμενα. *Intelligibilia, quæ non cernuntur.* Suidas: Νοητὰ, τὰ μὴ ὁρατὰ· καὶ ἁπλῶς τὰ μὴ αἰσθητά. *Intelligibilia, quæ non cernuntur: & simpliciter, quæ non sunt sensilia.* Greg. Nyssenus Homil. VI. in Canticum, tom. I. pag. 555. Νοητὸν λέγομεν, τὸ ὑπερπῖπτον τὴν αἰσθητικὴν κατανόησιν. *Illud* νοητὸν *dicimus, quod omnem superat sensûs perceptionem.* Angeli vocantur νοηταὶ ἀκρότητες, *summitates, quæ mente percipiuntur,* à Dionysio Areopagita, Cap. I. de mystica Theologia, num. III. pag. 710. Ad quæ Pachymeres pag. 728. Νοητὰς ἀκρότητας, τὰς οὐρανίας καὶ νοερὰς οὐσίας καλεῖ, τὰς περὶ Θεὸν οὔσας. *Summitates, quæ mente percipiuntur, vocat cœlestes & intellectuales essentias, quæ circa Deum sunt.* Chrysost. Homil. LXXXVIII. tom. V. Νοητὴ χάρις, καὶ πίστει μόνη θεωρουμένη. *Gratia spiritualis, & quæ sola fide cernitur.* Ibidem: Ἡ κάθαρσις τῶν ἁμαρτημάτων νοητή δωρεά τίς ἐστιν, ὀφθαλμοῖς οὐ δυναμένη σώματος γενέσθαι φανερά. *Ablutio à peccatis spirituale quoddam donum est, quod oculis corporeis cerni non potest.* Sic νοητὰ & ὁρώμενα opponuntur. Cyrillus Alex. lib. I. de Adoratione, pag. 4. Εὐπρεπεστάτη λίαν ἡ ἐκκλησία, κόσμον ἔχουσα τὸν νοητὸν, οὐ τοῖς τῆς σαρκὸς ὁρώμενον ὀφθαλμοῖς. *Valde decora est Ecclesia, ornatum habens spiritualem, qui oculis corporeis non videtur.* Christus vocatur λίθος νοητὸς, non αἰσθητός. Chrysostomus Homil. contra Anomœos, t. I. Edit. Paris. pag. 699. Ἡμεῖς τὸν λίθον ἐκεῖνον μεταχειρισώμεθα, ἀκρογωνιαῖον λέγω, τὸν νοητόν. *Nos lapidem illum in manus accipiamus, angularem illum dico & spiritualem.* Et mox: Καὶ ἐπὶ τοῦ Δαυὶδ οὐχ ὁ αἰσθητὸς, ἀλλ' ὁ νοητὸς λίθος τὴν βαρβαρικὴν ἐκείνην κατήνεγκε κεφαλήν. *Tempore etiam Davidis non sensibilis, sed spiritualis lapis barbaricum illud caput dejecit.* Johannes Jejunator Homil. de Pœnitentia, tomo eod. pag. 826. Διὰ τὴν ψυχὴν ὁ ἀσκητὴς Ἰακὼβ λίθον πρὸς κεφαλῆς ἐτίθει κοιμώμενος, ἵνα τὸν νοητὸν λίθον καθ' ὕπνους θεάσηται. *Propter animam asceta ille Jacob lapidem ad caput suum posuit dormiens, ut spiritualem per somnos lapidem videret.* Confer vocem Αἰσθητὸς, & num. II. sub verbo Νοέω.

Νοθεύω.

Verbi hujus significationes ex vulgatis Lexicis satis notæ sunt. Singularis, nec à Lexicis observata locutio est Basilii Seleuciensis, qui Orat. VI. pag. 37. dicit, Ἵνα μή τις νοθεύῃ τὸν φόβον, ταῖς τοῦ χειμῶνος ὥραις τὸν κατακλυσμὸν λογισάμενος. *Ne quis formidinem adulteret, hyberni temporis horis eluvionem assignando.* Hîc τὸν φόβον νοθεύειν, est eluvioni assignando caussam naturalem, non divinum numen, rem suâ naturâ formidabilem, minùs formidabilem facere. Pari elegantia, apud eundem, Orat. II. in Adamum, serpens, cùm Evam abducit à timore supplicii à Deo intentati, dicitur νοθεύειν τὴν τιμωρίαν, *adulterare pœnam,* id est, pœnæ gravitatem elevare. Et Orat. de vocatione Apostolorum: *Opulentos non elegit ministros,* ἵνα μὴ νοθεύσῃ τὸ θαῦμα, *ne rem tam admirandam adulteraret,* sive rei tam admirandæ gratiam detereret. Eodem ferè modo Chrysostomus Homil. de Pseudoprophetis, tom. VI. Paris. pag. 486. Μὴ νοθεύσῃς τὴν ἀρετὴν, μὴ περιφύγῃς τὸν κόπον, ἵνα μὴ στερηθῇς τῶν στεφάνων. *Ne adulteres virtutem: ne fugias laborem, ne priveris corona.*

Νομίμως.

Veteres Glossæ: Νομίμως, *legitimè.* II. ad Tim. II. 5. dicit Apostolus: Ἐὰν δὲ καὶ ἀθλῇ τις, οὐ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ. *Nam & qui decertat in agone, non coronatur nisi legitimè certaverit.* Νομίμως, id est, πάντα τὸν τῆς ἀθλήσεως νόμον φυλάττων, *certaminis lege omni observata,* inquit Chrysostomus Homil. IV. in hanc Epist. Τῷ μηδὲ μικρὸν μὲν παριέναι τῶν διατεταγμένων, οὕτως δὲ ἕκαστον ποιῆσαι, ὡς προσετάγμεθα. *Ut ne minimum quidem omittatur eorum, quæ præcipiuntur, & ita singula perficiantur, prout præceptum est.* Theophylactus ad eundem locum, p. 809. Οὐκ ἐὰν εἰς τὸν ἀγῶνα εἰσέλθῃ, ἀρκεῖ τοῦτο, οὐδὲ ἐὰν ἀλείψηται, οὐδὲ ἐὰν συμπλακῇ, ἀλλ' ἐὰν μὴ καὶ τοὺς περὶ βρωμάτων ἢ πομάτων καὶ σωφροσύνης ἀθλητικοὺς νό-

μους φυλάξῃ, καὶ τοὺς ἐν τῷ τρόπῳ τῆς πάλης. *Non si certamen inierit, hoc satis est: neq; si inunctus fuerit, neq; si manus conseruit, nisi & de cibo potuq; ac temperantia athletis præscriptas leges observârit, atque eas, quæ luctæ modum referunt.* Et Theodoretus, pag. 496. Καὶ ἡ ἀθλητικὴ νόμους ἔχει τινὰς, καθ᾽ οὓς προσήκει τοὺς ἀθλητὰς ἀγωνίζεσθαι· ὁ δὲ παρὰ τούτους παλαίων, τῶν στεφάνων διαμαρτάνει. *Habet etiam ars athletica leges quasdam, ex quibus oportet athletas decertare: qui autem præter eas luctatur, coronas non assequitur.* Postea dicit, τὸν ἐννόμως ἀγωνιζόμενον, ἐννόμως στεφανοῦσθαι, *eum qui legitimè certaverit, legitimè etiam coronari.* Athanasius quæst. CXX. de Parabolis Scripturæ, tom. II. pag. 431. ad præsentem locum respiciens: Ἐὰν γάρ τις στρατεύεται, καὶ εἰς πόλεμον εἰσέρχεται, οὐδὲ οὕτως στεφανοῦται, ἐὰν μὴ συμπλακῇ μετὰ τοῦ ἀντιπάλου, καὶ κρούσῃ μετὰ τοῦ ξίφους, καὶ ἀποκτείνῃ αὐτόν· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ νομίμως ἀθλῆσαι. *Si enim quis militet, & in bellum se conferat, neq; ita coronatur, nisi cum hoste congrediatur, eumq; gladio percutiat & interficiat. Hoc enim est legitimè certare.* Basilius Cæsar. in proœm. ad præcept. latiores: Ἀθλητικῷ νόμῳ δεῖ σε πολιτεύεσθαι· εἰ δὲ μή, οὐ στεφανοῦσθαι. *Juxta legem athleticam oportet te vivere: sin minùs, neque coronari.* Νόμῳ ἀθλητικῷ, est νομίμως, quo vocabulo in eodem argumento usus est Galenus ad Hippocr. aphorisf. XVIII. Φυλάττονται δὲ αὐτὸ μάλιστα καὶ οἱ γυμνασταὶ, καὶ οἵγε νομίμως ἀθλοῦντες. *Hoc autem maximè etiam exercitatores observant, & legitimè certantes.* Iterum Basilius loco citato: Αἱ τιμαὶ, καὶ οἱ στέφανοι τῶν νενικηκότων εἰσί. Τίς στεφανοῖ τὸν μηδὲ ἀποδύντα πρὸς τὸν ἀντίπαλον, ὁπότε οὐ νικῆσαι δεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ νομίμως ἀθλῆσαι, κατὰ τὸν ἀπόστολον. *Honores & coronæ victorum sunt. Quis coronat eum, qui ne accinctus quidem fuerit adversus hostem, quando non tantùm vincere oportet, sed etiam legitimè certare, juxta Apostolum.* Huc etiam faciunt illa Greg. Nazianzeni Orat. in Pentecosten, Ἵνα μὴ ἀθλῆτε μόνον, ἀλλὰ καὶ νομίμως, ἐξ οὗ καὶ ὁ στέφανος. *Ut non tantùm certetis, sed etiam legitimè, unde quoque corona.* Τὸν ἔξω τοῦ κανόνος αὐτῷ δοθέντος τρέχοντα, διὰ τὸ ἄτακτον, ἄναθλον γίνεσθαι, *eum, qui extra ordinem & regulam sibi præscriptam currit, quia ordines in certamine inito non servet, victoriæ præmio excidere*, dicit Justinus in Epist. ad Zenam. Habuit igitur, ut videmus, leges suas ἡ σωματικὴ γυμνασία· habet & suas illa, quæ est πρὸς εὐσέβειαν, inter præcipuas quarum est ἡ κακοπάθεια, legitima Christi pugilum decertatio. Photius Epist. CCI. pag. 297. Οὐ δεῖ τρυφᾷν τὸν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἐπιζητοῦντα, καὶ τὸν ἐκεῖσε κλῆρον διώκοντα· οὐ δεῖ τὸν ἀθλητὴν ἡσυχάζειν, οὐδὲ τὸν ἀγωνιστὴν ὑπὸ σκιαῖς καὶ δένδροις καὶ παραδείσοις ἀνακεκλῖσθαι καὶ ἀναπαύεσθαι, ἀλλ᾽ ἐν μέσοις τοῖς ἀγῶσιν, ἐν αὐτοῖς τοῖς πειρασμοῖς, ἐν μέσῳ τῶν διωκόντων μιαιφονίας δοκιμάζεσθαι, καλὸν ἐμφανισθῆναι τῷ ἀγωνοθέτῃ, ἱδρῶσιν ἀθλητικοῖς ἔτι περιστάζόμενον· μακάριον ὀφθῆναι τῶν δρόμων καὶ καμάτων ἀσθμαίνοντα. Τοῦτο τῶν στεφάνων ἐγὼ φημι μακαριώτερον. *Non deliciis affluere decet ad regnum cœlorum anhelantem, & illam ibi hæreditatem adire volentem: luctatorem non decet otio torpere, nec certamini destinatum sub umbra, sub arboribus & in paradisis recubare, ac dulcem somnum capere: sed inter certamina, in ipsis tentationibus, inter persequentium gladios explorari, & sic approbari ab Agonotheta, sudore madentem è colluctatione, & sic de cursu, laboribus anhelum, felicem prædicari: id quod ego coronis prætulerim.* Augustinus in Psal. LX. *Nemo -- coronari potest, nisi vicerit; nec potest vincere, nisi certaverit.* Primasius ad Philipp. I. *Vult* Deus *suos probatos coronari.* Ambrosius offic. lib. I. Cap. X. *Qui legitimo luctandi certamine coronam petunt, quotidiano usu palæstræ durantes membra, nutrientes patientiam, labori assuescunt.* P. Chrysologus Serm. CXLII. *Quis præter viam ad ullam pervenit mansionem?* Propert.

Quis priùs infecto deposcit præmia cursu,
Septima quàm metam triverit arte rota?

Νομοθεσία.

Veteres Glossæ: Νομοθεσία, *Jurisdictio, legislatio, promulgatio, sanctio.* Suidas: Νομοθεσία, θέσις νόμου. *Legislatio.* Liber Psalmorum vocatur νομοθεσία apud Athanasium, Orat. contra Gentes, tom. I. pag. 29. in his: Ἡ φησιν ἡ θεία νομοθεσία· Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ. &c. *Prout divina legislatio dicit: Cœli enarrant gloriam Dei.* Decalogus appellatur eodem nomine. Damascenus lib. I. Orthod. fidei, Cap. V. pag. 15. Φησὶ γὰρ ὁ Κύριος ἐν τῇ τῆς νομοθεσίας ἀρχῇ. Ἐγώ εἰμι κύριος ὁ Θεός σου, ὁ ἐξαγαγών σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ. *Dicit enim Dominus in principio legislationis: Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te è terra Ægypti: non erunt tibi dii alii præter me.*

Νομοΐστωρ.

Apud Suidam, qui ex Hesychio habet, νομοΐστορες exponitur νομομαθεῖς, *legum periti, jurisconsulti.* Legitur apud Cyrillum Alexandr. in Caput XLIII. Jesajæ, pag. 577. Οἱ πρὸς ἱερουργίαν ἐξειλεγμένοι σοφοί τε καὶ νομοΐστορες, καὶ παιδαγωγεῖν εἰωθότες τοὺς ὑπὸ χεῖρα λαοὺς, πατέρες ἂν λέγοιντο τῶν ὑπεζευγμένων ἄρχοντές τε καὶ ἡγέμενοι. *Qui ad ministerium electi erant, & sapientes & legisperiti, & populum sibi commissum erudire solebant: eorum, qui jugo suberant, patres & principes, & duces appellari poterant.*

Νομομάθεια.

Νομομαθής, ut ex Lexicis notum, est *legisperitus.* Chrysostomus: Παῦλος ὁ μέγας καὶ ὀνομαστὸς, ὁ νομομαθής. *Magnus ille Paulus & celebris, legis ille peritus.* Sic sæpe Paulum appellat, quia legem sub Gamaliele didicerat. Cyrillus Alex. in Cap. LXI. Jesajæ, pag. 861. Γεγόνασι κατὰ καιροὺς παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἄνδρες ἅγιοι καὶ νομομαθεῖς, καὶ προφητικῶν κηρυγμάτων ἐρευνηταὶ, καὶ ἐπιστήμονες. *Fuerunt diversis temporibus apud Judæos viri sancti & legis periti, & Propheticarum prædicationum scrutatores ac gnari.* Hinc substantivum νομομάθεια, *legis cognitio.* Vox à Lexicographis omissa. Cyrillus Alex. lib. II. in Joh. Cap. I. pag. 149. Νομομαθείας ὑπόληψιν ἠμφιεσμένοι γυμνήν. *Nuda opinione doctrinæ legis redimiti.* Et lib. III. in Joh. Cap. I. pag. 251. Πολὺ λίαν τῆς ἀκριβοῦς νομομαθείας ἐξῳκισμένοι. *Ab exacta legis cognitione multùm remoti.* Et pag. 480. de Pharisæis: Νομομαθείᾳ καὶ ἐπιστήμῃ τῶν ἱερῶν γραμμάτων μόνας τὰς ἑαυτῶν καταστέφοντες κεφαλάς. *Peritiæ legis & divinarum literarum scientiæ coronam sibi solis arrogantes.*

Νόμος.

Νόμος, *Lex*, sumitur,

I. *Impropriè*: idque

1. *pro secta*, seu professione aut Religione; qualem hodie Monachi *ordinem & regulam* vocant; ad Philipp. III. 5. ubi Apostolus dicit, quod fuerit κατὰ νόμον Φαρισαῖος, *secundum legem Pharisæus.* Αὕτη γὰρ, inquit ad hunc locum Theodoretus, κρείττων ἡ αἵρεσις ἦν. *Hæc enim erat melior secta.* Quod Apostolus νόμον appellat, id Theodoretus αἵρεσιν vocat. Ita etiam Theophylactus.

2. *pro jure, autoritate, & imperio.* Rom. VII. 3. Ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρα ἐστὶν ἀπὸ τοῦ νόμου. *Si autem mortuus fuerit vir, libera est à lege.* Hìc intelligitur ὁ τοῦ γάμου νόμος, *lex matrimonii*, juxta quam uxor marito subjecta est, maritusque jus, autoritatem & imperium in eam habet. Notat ergo νόμος vim ad aliquid impellentem. Hinc,

Νόμος,

Νόμος ἐν τοῖς μέλεσι, *lex in membris*, ad Rom. VII. 23. Damascenus orthod. fidei lib. IV. Cap. XXIII. p. 371. Λέγεται καὶ ἡ ἐναποκειμένη τῷ σώματι ἡμῶν ὀσμὴ καὶ αἴσθησις τῆς ἁμαρτίας, ἤτοι ἐπιθυμία καὶ ἡδονὴ τοῦ σώματος, νόμος ἐν τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς ἡμῶν. *Dicitur etiam inhærens corpori nostro odor & sensus peccati, id est, concupiscentia & voluptas corporis, lex in membris carnis nostræ.* Theophylactus ad hunc locum, pag. 70. Νόμος, ὁ ὢν ἐν τοῖς μέλεσι, τουτέστιν, ἡ φιλαμαρτήμων προαίρεσις, καὶ ἡ πρὸς τὸ κακὸν σχέσις, διὰ τῆς συνηθείας ἐνσκιρρωθεῖσα ἡμῖν. *Lex, quæ est in membris nostris, id est, amans peccati voluntas, & habitudo ad malum, quæ nobis per consuetudinem veluti callum obduxit, & induruit.*

Νόμος τῆς ἁμαρτίας, *lex peccati*, Rom. VII. 23, 25. Theophylactus hîc *per legem peccati* intelligit τὴν δύναμιν, τὴν τυραννίδα τῆς ἁμαρτίας, *potentiam, tyrannidem peccati.* Theodoretus, simpliciter τὴν ἁμαρτίαν. Cyrillus Alex. in Thesauro, Assert. XXXIV. pag. 354. Νόμον ἁμαρτίας τὰ ἐν τῇ σαρκὶ πρὸς τὰς ἐκτόπους ἡδονὰς κινήματα λέγει. *Legem peccati vocat in carne motus ad inordinatas voluptates.* Idem, Epist. I. ad Succensum de fide, pag. 139. Νόμον ἁμαρτίας καλεῖ τὸ ἐν ἡμῖν ἔμφυτον κίνημα. *Legem peccati vocat insitum nobis motum*, id est, ad peccatum inclinationem.

Νόμος τοῦ νοός, *lex mentis*, Rom. VII. 23. Oecumenius in Cap. VII. ad Romanos, pag. 305. Νόμος τοῦ νοός ἐστιν ὁ τῇ φύσει ἡμῶν ἐγκατασπαρεὶς παρὰ τοῦ δημιουργοῦ, ἐπὶ τὰ τῷ Θεῷ φίλα παροτρύνων. *Lex mentis est naturæ nostræ à creatore insita lex, quæ ad ea incitat, quæ Deo grata sunt.* Est νόμος φυσικός, *lex naturalis*, ut ad eundem locum Theophylactus. De hac lege Chrysostomus Homil. XII. ad populum Antiochenum: Ἐξ ἀρχῆς πλάττων ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, νόμον αὐτῷ φυσικὸν ἐγκατέθετο. Καὶ τί ποτέ ἐστι νόμος φυσικός; Τὸ συνειδὸς ἡμῖν διήρθρωσε, καὶ αὐτοδίδακτον ἐποίησε τὴν γνῶσιν τῶν καλῶν, καὶ τῶν οὐ τοιούτων. *Ab initio Deus hominem formans, legem ipsi naturalem indidit. Et quæ tandem est lex naturalis? Conscientiam nobis expressit, & à natura inditam esse voluit bonorum & his contrariorum notitiam.* Et Homil. XIII. Φυσικὸς ἡμῖν ἔγκειται νόμος τῶν καλῶν καὶ τῶν οὐ τοιούτων. *Naturalis nobis est insita lex bonorum & his contrariorum.* Theodoretus in Psal. XIX. dicit, esse νόμον δίχα γραμμάτων διὰ τῆς κτίσεως καὶ τῆς φύσεως τοῖς ἀνθρώποις δοθέντα, *esse legem sine literis per creaturam & naturam hominibus datam.* Gregorius Nazianzenus Orat. XVI. pag. 256. νόμον φυσικὸν vocat ἄγραφον τῶν πραττομένων ἐξεταστήν, *non scriptum eorum quæ geruntur censorem.* Origenes in Philocalia, Cap. IX. pag. 35. Λέγεται νόμος ὁ κατὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας ἐνεσπαρμένος τῇ ψυχῇ, καί, ὡς ὀνομάζει ἡ γραφή, ἐγγεγραμμένος τῇ καρδίᾳ λόγος, προστακτικὸς μὲν ὧν ποιητέον, ἀπαγορευτικὸς δὲ ὧν οὐ ποιητέον. Καὶ τοῦτο δὲ δηλοῦται ἐν τῷ, ὅταν γὰρ ἔθνη, τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῶσιν, &c. *Lex dicitur, quæ secundum communem sensum animæ insita est, &, ut loquitur scriptura*, inscripta cordi, *imperans quæ facienda, & vetans quæ non facienda: quod & his verbis declaratur*, Cùm enim gentes, quæ legem non habent, naturâ quæ legis sunt faciant, &c. Rom. II. 14. Oecumenius in I. Joh. II. pag. 193. Φαμὲν ὡς καὶ τούτοις γέγραπται ὁ πρὸς τοὺς πλησίον νόμος ὁ περὶ ἀγάπης. Ποῦ, καὶ πῶς; Ἐν τῷ τῆς καρδίας πυξίῳ φυσικαῖς ἐννοίαις ἐγγεγραμμένος. *Dicimus etiam illis* (Gentibus) *legem de charitate proximorum præscriptam esse. Ubi, & quomodo? In cordis tabula, in naturalibus animi notionibus inscripta.* Eadem lex vocatur νόμος ἔμφυτος. Oecumenius in Cap. VII. ad Rom. pag. 305. Νόμος νοός, ἐστιν ὁ ἔμφυτος. *Lex mentis, est lex à naturâ insita.* Theophyl. in Cap. VI. Lucæ, pag. 345. Νόμος ἔμφυτος ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἐγγεγραμμένος. *Lex naturalis cordibus nostris inscripta.* Constit. Apost. lib. VIII. Cap. XII. p. 1016. Νόμον δέδωκας ἀνθρώπῳ ἔμφυτον, ὅπως οἴκοθεν καὶ παρ' ἑαυτοῦ ἔχοι τὰ σπέρματα τῆς θεογνωσίας. *Legem homini dedisti insitam & naturalem, ut apud seipsum haberet semina cognitionis divinæ.* Chrysostomus πρὸς τοὺς σκανδαλισθέντας, ab initio Cap. VIII. Διὰ τοῦτο καὶ νόμον γράψας ἔδωκε δι' ἡμᾶς, καὶ προφήτας ἀπέστειλε, καὶ θαύματα εἰργάσατο, καὶ πρὸ τούτων ἁπάντων ὁμοῦ πλάσας τὸν ἄνθρωπον, διδάσκαλον αὐτῷ τὸν ἔμφυτον ἐναπέθετο νόμον. *Propterea quoque legem à se scriptam dedit propter nos, & Prophetas misit, ac miracula edidit, & ante hæc omnia, simul atque hominem finxit magistrum à natura insitam legem indidit.* Idem, Homil. in Protomart. Stephanum, t. VI. Edit. Paris. pag. 336. de Jobo: Ἔχων τὸν ἔμφυτον νόμον, οὐκ ἐδεήθη τοῦ γραπτοῦ. *Cùm haberet insitam naturâ legem, scriptâ non indigebat.* Vide Suidam, & vocem Ἔμφυτος.

Νόμος τοῦ θανάτου, *lex mortis*, Rom. VIII. 2. Quemadmodum νόμος τῆς ἁμαρτίας est *ipsum peccatum*, ita etiam νόμος τοῦ θανάτου est *ipsa mors*, ut explicat Theophyl.

Νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς, *lex spiritûs vitæ*: quæ nihil aliud est, quàm τὸ ζωοποιὸν πνεῦμα, *vivificus Spiritus*, juxta Theodoretum. Theophylactus: Νόμον πνεύματος, τὸ ἅγιον πνεῦμα καλεῖ. Ζωῆς δὲ νόμον τοῦτόν φησι, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ τῆς ἁμαρτίας νόμου, τοῦ καὶ τὸν θάνατον προξενήσαντος. Ἡ χάρις γὰρ τοῦ Θεοῦ ἐθανάτωσε μὲν τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὸν θάνατον· κοῦφον δὲ ἡμῖν τὸν ἀγῶνα ποιήσασα, οὕτως ἐπὶ τὰ παλαίσματα εἰσήγαγε. *Legem Spiritus, Spiritum sanctum vocat* Apostolus ad Rom. VIII. 2. *Vitæ autem legem hanc appellat, ut opponat eam legi peccati, quæ & mortem nobis conciliavit. Etenim gratia Dei occidit peccatum & mortem: cumque certamen nobis leve reddidisset, ad conflictus ita nos perduxit.* Eodem modo Oecumenius ad præsentem locum, pag. 307.

II. *Propriè*, pro ordinatione sancita à superiori, seu lata ab eo, penes quem est jus & autoritas imperandi: quæ aliquid agendum præcipit aut prohibet, & obedientibus quidem præmium, refractariis verò pœnam statuit. Chrysostomus in Psal. CXIX. Ἔστι νόμος κοινὸν παράγγελμα ἐπὶ πᾶσιν ἀνθρώποις· ἄρχουσιν, ἀρχομένοις· δούλοις, δεσπόταις· πλουσίοις, πένησιν. εἴρηται δὲ παρὰ τὸ νέμειν. *Lex est commune mandatum omnibus hominibus præscriptum: magistratui & subditis: servis & dominis: divitibus & pauperibus. Dicitur autem à* verbo νέμειν, *distribuere.* Basilius Cæsar. in Jesajam, t. I. pag. 828. Ὁ νόμος κανὼν δικαίων ἐστὶ καὶ ἀδίκων, προστακτικὸς μέν, ὧν ποιητέον, ἀπαγορευτικὸς δέ, ὧν οὐ ποιητέον. *Lex est regula justorum & injustorum, ea quidem imperans, quæ agenda sunt, his contrà interdicens, quæ non sunt facienda.* Hoc sensu etiam Damascenus contra Manichæos, pag. 308. Ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ, θέλημα αὐτοῦ ἐστιν· οὐδεὶς γὰρ ἐντέλλεται, ὃ οὐ θέλει. *Lex Dei, ejus voluntas est: nemo enim id præcipit, quod non vult.* Eusebius Præparat. Evangel. lib. VII. pag. 184. Νόμος πρακτικὸς τῶν ποιητέων, καὶ τῶν οὐ ποιητέων ἀπαγορευτικός. Malim, προστακτικός. *Lex præcipit facienda, & vetat non facienda.* Quatenus autem *Lex divina* intelligitur, vocabulum νόμου sumitur,

1. *pro omni doctrina à Deo profecta & patefacta*, quæ aliquid præscribit aut interdicit; qua ratione *Evangelium* vocatur *lex* Jesajæ II. 3. Ἐκ γὰρ Σιὼν ἐξελεύσεται νόμος. *Nam ex Sion prodibit lex.* Ad quæ Theodoretus, p. 13. Εὔδηλον, ὡς τὴν καινὴν αἰνίττεται διαθήκην, ἐκεῖ μὲν πρώτοις δοθεῖσαν τοῖς ἀποστόλοις, δι' ἐκείνων δὲ πᾶσι παραδοθεῖσαν τοῖς ἔθνεσι. Διά τοι τοῦτο οὐ μόνον νόμον, ἀλλὰ καὶ λόγον ἐκεῖθεν ἐξελεύσεσθαι προθεσπίζει· οὕτω δὲ τὸ εὐαγγελικὸν ὀνομάζεται κήρυγμα. *Manifestum est novum innui Testamentum, quod primis ibi datum est Apostolis, per hos deinde omnibus exhibitum gentibus. Propterea non solùm* legem, *verùm etiam* sermonem *exiturum inde vaticina-*

cinatur, *Evangelicam prædicationem sic appellans.* Ita Mich. IV. 2, Ἐκ Σιὼν ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ. *Ex Sion prodibit lex, & verbum Domini ex Jerosolyma.* Ubi iterum Theodoretus, pag. 819. Ὁ εὐαγγελικὸς νόμος, καὶ ἀποστολικὸς λόγος ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλήμ, οἷον ἀπό τινος πηγῆς ἀρξάμενος, πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διέδραμε, τοῖς μετὰ πίστεως προσιοῦσι τὴν ἀρδείαν προσφέρων. *Lex Evangelica & sermo Apostolicus, cùm ab Jerusalem, velut à fonte quopiam, incepisset, per omnem terrarum orbem pervasit, cum fide accedentibus irrigationem afferens.* Eodem respectu *Evangelium* vocatur νόμος πίστεως, *lex fidei*, id est, doctrina, quæ salutem promittit sub conditione fidei, quemadmodum Lex sub conditione perfectæ obedientiæ; ad Rom. III. 27. ubi Apostolus interrogat: Ποῦ οὖν ἡ καύχησις; ἐξεκλείσθη. Διὰ ποίου νόμου; τῶν ἔργων; οὐχί· ἀλλὰ διὰ νόμου πίστεως. *Ubi igitur est gloriatio? Exclusa est. Per quam legem? factorum? Non; sed per legem fidei.* Theophylactus ad hunc locum: Διὰ ποίου νόμου ἐξεκλείσθη; ἆρα τοῦ τῶν ἔργων νόμου, τουτέστι, τοῦ λέγοντος, Ὅτι ὁ ποιήσας ταῦτα ζήσεται ἐν αὐτοῖς; (τοῦτο γὰρ ἔλεγεν ὁ Μωσαϊκός.) Οὐχί, φησιν, ἀλλὰ τοῦ νόμου τῆς πίστεως, ἥτις χάριτι δικαιοῖ, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων. Ἰδοὺ καὶ τὴν πίστιν νόμον καλεῖ, διὰ τὸ τοῦ ὀνόματος παρὰ Ἰουδαίοις τίμιον. *Per quam legem exclusa est? numquid per legem operum, hoc est, per legem dicentem,* Qui fecerit hæc, vivet in iis? *(Id enim dixit Lex Mosaica.) Haudquaquam inquit, sed per legem fidei, quæ gratiâ justificat, & non ex operibus. Ecce fidem* legem *etiam vocat, ob nominis apud Judæos reverentiam.*

2. *pro præscripto & mandato Dei.* Sic ad Gal. VI. 2. νόμος τοῦ Χριστοῦ, *lex Christi* dicitur mandatum charitatis, quia à Christo peculiariter traditum & expositum est, ut apparet ex Matth. V. 44. VII. 12. XXII. 36. Joh. XV. 12. propter quam etiam caussam appellatur καινὴ ἐντολή, Joh. XIII. 34. Vide in Ἐντολή. Theodoretus ad Gal. VI. 2. Νόμον Χριστοῦ τὴν ἀγάπην ἐκάλεσεν· αὐτοῦ γάρ ἐστι φωνή· Ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. *Legem Christi appellavit charitatem: ejus enim vox est: Mandatum novum do vobis, ut alii alios diligatis.*

3. *pro mandatis & admonitionibus Dei.* Hinc ποιηταὶ νόμου, *factores legis*, ad Rom. II. 13. Οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιωθήσονται. *Non enim auditores legis justi apud Deum, sed factores legis justificabuntur.* Οὐ γὰρ δή, inquit Theodoretus, τούτου χάριν ἡμῖν ἐτέθη νόμος, ἵνα τὰς ἡμετέρας ἀκοὰς καταθέλγῃ, ἀλλ' ἵνα ποδηγήσῃ πρὸς τὴν πρᾶξιν τῶν ἀγαθῶν. *Non enim lex ideo nobis data est, ut aures nostras demulceat, sed ut ad bonorum actionem deducat.*

4. *pro Scriptura veteris Testamenti*; idque

a. *generaliter.* Sic Rom. III. 19. Οἴδαμεν ὅτι ὅσα ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ. *Scimus, quòd quæcunque lex loquitur, iis qui in lege sunt loquitur:* ubi Theophylactus: Νόμον λέγει, πᾶσαν τὴν παλαιάν, οὐ μόνον τὰ Μωσαϊκά. *Legem appellat totum vetus Testamentum, non solum Mosaica.* I. Corinth. XIV. 21. Ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται, &c. *In lege scriptum est.* Ad illa Theodoretus, pag. 191. Προφητικὴ μέν ἐστι φωνή· νόμον δὲ τὴν παλαιὰν γραφὴν προσηγόρευσε. *Vox quidem est Prophetica: legem autem appellavit veterem Scripturam.* Et Theophylactus, pag. 285. Νόμον τὴν παλαιὰν πᾶσαν εἴωθε καλεῖν. *Legem, universum vetus Testamentum appellare consuevit.* Idem ad Galat. IV. 21. pag. 475. Ἔθος αὐτῷ πᾶσαν τὴν παλαιὰν νόμον καλεῖν. *Est illi* (Paulo) *in more, totum vetus Testamentum legem appellare.*

b. *specialiter* pro Pentateucho. Vide Matth. XI. 13. XII. 5. Lucæ II. 23. 24. X. 26. & alibi passim. Origenes in Philocalia, Cap. IX. pag. 35. Σημαίνεται καὶ ἡ παρὰ Μωσεῖ ἀναγεγραμμένη ἱστορία, ἀπὸ τῆς νόμος φωνῆς. *Legis etiam nomine significatur historia apud Mosen descripta.*

c. *specialissimè* pro Psalmis, vel Prophetis. Iterum Origenes Philocaliæ Cap. IX. pag. 35. Οἶδα καὶ τοὺς ψαλμοὺς ὀνομαζομένους νόμον, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ, ἵνα πληρωθῇ ὁ λόγος ὁ ἐν τῷ νόμῳ αὐτῶν γεγραμμένος, ὅτι ἐμίσησάν με δωρεάν. Ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ Ἡσαΐου προφητεία νόμος παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ λέγεται φάσκοντι, Ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται, Ἐν ἑτερογλώσσοις καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ, &c. *Scio & Psalmos* legem *appellari, ut planum est ex iis,* Joh. XV. 25. Psal. XXXV. 19. & LXIX. 5. *Ut impleatur sermo, qui in ipsorum lege scriptus est, Oderunt me immeritò. Sed & Jesajæ vaticinium lex vocatur ab Apostolo dicente* I. Corinth. XIV. 21. *In lege scriptum est, In aliis linguis & labiis aliis loquor populo huic,* &c.

5. *pro lege, quam Deus per Mosen tradidit Israëlitis;* quæ lex vocatur νόμος γραπτός, *lex scripta*, ut distinguatur ab illa lege, quæ dicitur νόμος φυσικός, & νόμος ἔμφυτος. Vocatur Νόμος γραπτὸς à Nazianzeno Orat. XL. pag. 639. ab Oecumenio in Cap. VII. ad Romanos, pag. 305. ab Isidoro Pelusiota, Epist. IX. lib. IV. pag. 417. Οἱ μὲν τὴν ἔμφυτον εἶχον, οἱ δὲ καὶ τὸν γραπτὸν ἐδέξαντο νόμον. *Illi quidem naturâ insitam habuerunt, hi verò etiam scriptam legem acceperunt.* De hac autem Lege notanda veniunt sequentia.

I. *Nomen.* Sumitur autem,

1. *Latè*, quatenus omnes Legis partes complectitur. Apud Justinum M. quæst. XCII. ad Orthod. pag. 271. Νόμον ἡ γραφὴ λέγει τὴν ἔγγραφον περίληψιν πάσης τῆς Ἰουδαϊκῆς λατρείας τε καὶ πολιτείας. *Legem Scriptura appellat comprehensionem scriptam totius Judaici cultus & politiæ.* Eodem referri potest illud Theophylacti in Cap. XV. Joh. pag. 784. Νόμον οὐ μόνον τὸν Μωσαϊκόν, ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν προφητῶν βίβλους λέγει ἡ γραφή. *Scriptura non tantùm legem Mosaicam, legem appellat, sed etiam Prophetarum libros.* Sic,

a. Τέλος νόμου Χριστός, *legis finis Christus*, ad Rom. X. 4. Τέλος, id est, συμπλήρωμα, *impletio*, ut inquit Chrysostomus Homil. II. in I. Epist. ad Timotheum. Vel, ut Theophylactus in Cap. IV. Joh. pag. 617. Τέλος νόμου Χριστός, ὡς πάντα τὰ ἐν τῷ νόμῳ τελούμενα καταπαύσας, καὶ ἀπὸ τῆς σωματικῆς λατρείας ἐπὶ τὴν πνευματικὴν ταῦτα μεταγαγών. *Finis legis Christus, quoniam cessare fecit omnia, quæ in lege fiebant, & à corporali cultu ad spiritualem ea transtulit.* Eusebius Demonstrat. Evangel. lib. I. pag. 19. itidem de Christo: Γέγονε πληρωτὴς τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, τὰς περὶ ἑαυτοῦ προρρήσεις εἰς πέρας ἀγαγών· καὶ μέχρι μὲν αὐτοῦ στήσας τὸν πρότερον νόμον, ἀρχηγὸς δὲ ἀναφανεὶς δευτέρου τοῦ τοῖς πᾶσιν ἔθνεσι κατηγγελμένου τῆς καινῆς διαθήκης νόμου, ὡς ὁμοῦ νόμου καὶ ἀρχῆς αἴτιον καταστῆναι τῶν δυεῖν ὑποθέσεων, Ἰουδαϊσμοῦ λέγω καὶ Χριστιανισμοῦ. *Factus est consummator legis & Prophetarum, quatenus prædictiones de se ipso implevit & ad finem perduxit: prioremque legem in se ipso finivit, dux & autor factus legis novi Testamenti omnibus gentibus annunciatæ, ut simul legis & principii caussa fuerit duplicis instituti, Judaismi dico & Christianismi.* Cyrillus Alexand. lib. I. de Adoratione, pag. 5. Τέλος νόμου Χριστός· πλήρωμα νόμου καὶ προφητῶν εἴη ἂν· εἰς αὐτὸν οἶμαι που ὁρῶντος καὶ τετραμμένου προφητικοῦ τε καὶ νομικοῦ θεσπίσματος. *Finis legis Christus: id est, impletio legis & Prophetarum: quatenus nimirum ad eum respiciunt & conversa sunt oracula prophetica & legalia.* Theophylactus in Cap. V. Matthæi, pag. 28. tres affert caussas, ob quas Christus legem implevisse dicatur. Prima; Ὅτι, ὅσα εἶπον περὶ αὐτοῦ οἱ προφῆται, ἐποίησε. *Quia omnia*

per-

perfecit, quæ de eo prædixerunt Prophetæ. Secunda; Ὅτι τὰς τοῦ νόμου ἐντολὰς πάσας ἐπλήρωσε. *Quia omnia legis mandata implevit.* Tertia; Ὅτι ἐπλήρωσε τὸν νόμον, τουτέστιν, ἀνεπλήρωσεν· ὅσα γὰρ ἐκεῖνος ἐσκιαγράφησε, ταῦτα οὗτος τελείως ἐζωγράφησε. *Quia implevit legem, hoc est, denuò implevit: quæcunque enim illa adumbravit, ea hic perfectè depinxit.* Idem, ad v. 4. Cap. X. ad Romanos, pag. 101. Τέλος νόμου ὁ Χριστός. Ὃ γὰρ ἠβούλετο μὲν ὁ νόμος, οὐκ ἐτελείωσε δὲ, τοῦτο ἐτελείωσεν ὁ Χριστὸς, τὸ δικαιῶσαι τὸν ἄνθρωπον. *Finis legis Christus est. Quod enim voluit quidem lex, non autem perfecit, hoc Christus perfecit, justificare nempe hominem.*

b. *Lex* dicitur fuisse *pædagogus ad Christum*, ad Gal. III. 24. Theodoretus ad hunc locum, p. 276. Ἀναγκαίως ὁ νόμος ἐδόθη. Παιδαγωγοῦ γὰρ ἡμῖν ἐπλήρωσε χρείαν· καὶ τῆς μὲν προτέρας ἡμᾶς ἠλευθέρωσεν ἀσεβείας, θεογνωσίαν δὲ παιδεύσας, οἷόν τινι σοφῷ διδασκάλῳ προσφέρει τῷ δεσπότῃ Χριστῷ, ἵνα τέλεια παρ' αὐτοῦ παιδευθῶμεν μαθήματα, καὶ τὴν διὰ τῆς πίστεως δικαιοσύνην κτησώμεθα. *Necessario lex data est. Nobis enim pædagogi officio functa est: & à priore nos quidem impietate liberavit, Dei autem imbutos cognitione, velut ad sapientem quendam magistrum nos duxit Christum Dominum, ut perfectas disciplinas ab eo discamus, & justitiam, quæ est per fidem, acquiramus.* Ad eundem locum Theophylactus, pag. 468. Ὥσπερ ὁ παιδαγωγὸς πάσης κακίας ἀπαλλάττει τὸν νέον, καὶ τὰ μαθήματα παρὰ τοῦ διδασκάλου δέχεσθαι μετὰ πάσης ἐπιμελείας καὶ προσοχῆς παρασκευάζει· οὕτω καὶ ὁ νόμος ἀρετήν τε σύμμετρον ἐπαίδευε τοὺς ὑπ' αὐτὸν, καὶ πρὸς τὸν Χριστὸν, ὅς ἐστιν ὁ διδάσκαλος, ἀπῆγε, διὰ τοῦ ἐλέγχειν καὶ ἀποδεικνύναι τὰ ἁμαρτήματα προθυμοτέρους ποιῶν εἰς τὸ ζητῆσαι τὸν τὴν ἄφεσιν διδόντα, καὶ δικαιοῦντα ἐκ πίστεως. *Ut pædagogus ab omni malitia liberat adolescentem, ac ut disciplinas à præceptore suscipiat cum omni cura atque attentione parat: hunc ad modum lex alumnos suos congruentem sibi docebat virtutem, & ad Christum doctorem atq; præceptorem abducebat, per reprehensionem & ostensionem peccatorum promtiores faciens & alacriores ad quærendum eum, qui peccatorum remissionem impertiretur, ac ex fide justificaret.* Oecumenius in Cap. III. ad Galatas, pag. 595. *Lex dicitur* παιδαγωγὸς, προοδοποιῶν δηλαδὴ τῇ εἰς Χριστὸν πίστει, διὰ τοῦ γνωρίζειν μὲν ἡμῖν τὰ ἁμαρτήματα, κατεπιθύμους δὲ ποιεῖν, φανείσῃ τῇ πίστει προσδραμεῖν καὶ τῇ ἀφέσει, *pædagogus, quoniam viam sternit fidei in Christum, dum nobis quidem peccata patefacit, deinde etiam alacres reddit ad amplectendum fidem & remissionem.* Cyrillus Alex. lib. I. de Adoratione, pag. 4. Παιδαγωγεῖ ὁ νόμος καὶ ἀποφέρει καλῶς εἰς τὸ ἐπὶ Χριστῷ μυστήριον. *Pædagogus est lex, & optimè perducit ad Christi mysterium.* Idem, lib. II. de Adoratione, pag. 56. Παιδαγωγὸς ἦν ὁ νόμος, τουτέστι, τῶν ἔτι νηπίων ὁ παιδευτής· καὶ τοῖς οὔπω συνιέναι δυναμένοις τί τὸ ἀληθῶς ἀγαθὸν καὶ ποῖον ἂν εἴη τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ τέλειον καὶ εὐάρεστον, δι' αἰνίγματος ὑποδηλῶν, καὶ ὡς ἐν παχέσιν ἔτι κατασημαίνων τύποις. *Pædagogus erat lex, hoc est, eorum, qui adhuc infantes erant, doctor: iisq; qui nondum intelligere poterant, quodnam verè esset bonum illud: & quæ voluntas Dei perfecta & placens, per ænigma declarabat, & per crassos quosdam typos significabat.* Et lib. IX. in Joh. ad v. 34. Cap. XIII. pag. 750. de Lege sic scribit: Εἰσκεκόμικεν ἡμῖν, εἰ καὶ μὴ τελείως τὸ ἀγαθὸν, ἀλλ' οὖν γε παιδαγωγὸς ἐπὶ τὴν τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας εὑρίσκεται μάθησιν, καὶ δι' αἰνιγμάτων καὶ τύπων εἰκόνας τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας εἰσφέρων, ἐνεχάραξέ πως ταῖς ἡμετέραις διανοίαις τὴν διὰ Χριστοῦ παιδεύσεως τὴν σκιάν. *Attulit nobis, si non perfectè bonum, saltem pædagogus fuit ad comprehendendam evangelicæ vitæ disciplinam, adduxitq; nobis per ænigmata & typos imaginem veræ pietatis, insculpendo quodammodo mentibus nostris umbram institutionis Christianæ.* Hinc lex dicitur παιδαγωγικὴ λατρεία. Vide in Λατρεία, num. I. 1.

2. *Minùs latè*, quatenus complectitur duas tantùm Legis partes, nempe legem moralem & ceremonialem. Sic *per legem* dicitur esse *agnitio peccati*, ad Rom. III. 20. Theodoretus ad hunc locum, pag. 31. Ἀκριβεστέραν ὁ νόμος τοῖς ἀνθρώποις ἐπίγνωσιν τῆς ἁμαρτίας ἐντέθεικε, καὶ σφοδροτέραν τὴν κατ' αὐτῆς κατηγορίαν πεποίηται. *Lex perfectiorem peccati cognitionem hominibus indidit, & ut vehementiùs accusaretur effecit.* Cyrillus Alex. lib. II. de Adoratione, pag. 52. Δεικτικὸς τῆς ἁμαρτίας ὁ νόμος. *Lex peccatum ostendit.* Idem, lib. III. Glaph. in Genes. pag. 95. Ἔλεγχος ἦν ὁ νόμος τῆς τῶν παιδαγωγουμένων ἀσθενείας παραδεικτικὸς δὲ μᾶλλον πταισμάτων καὶ ἁμαρτίας. *Lex eorum, qui sub pædagogo erant, infirmitatem arguebat: vel potiùs lapsus & peccata ostendebat.*

3. *Strictè*, quatenus sumitur *pro lege morali* seorsum, adeoque *pro Decalogo*. Hic non negligenda distinctio legis, quæ occurrit in Constitut. Apostol. lib. VI. Cap. XX. pag. 956. & Cap. XXI. item Cap. XXII. ubi lex distinguitur in νόμον φυσικὸν, & νόμον ἐπείσακτον. Φυσικὸς est Decalogus, ἐπείσακτος est lex de ceremoniis & sacrificiis. Capitis XXII. titulus est: Ὅτι ἐπείσακτος ὁ ἐπὶ θυσιῶν νόμος. *Decalogum* κατ' ἐξοχὴν νόμον vocari, patet ex verbis Theodoreti ad v. 10. Psal. LXXXI. pag. 725. ubi dicit, hæc verba, Ἐγώ εἰμι κύριος ὁ Θεός σου, ὁ ἀναγαγών σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, esse τοῦ νόμου τὸ προοίμιον, *legis exordium.*

II. *Caussa efficiens* duplex est:

1. *principalis*, nempe Deus: unde vocatur νόμος Κυρίου, *lex Domini*, Lucæ II. 23, 24. Hinc in Disputatione Gregentii, pag. 194. vocatur θεόσδοτος νόμος, *lex à Deo data.*

2. *Instrumentalis*; quæ itidem duplex:

a. *Angeli*, horum enim opera & ministerio Deus in promulgatione Legis usus est. Unde Apostolus ad Gal. III. 19. dicit νόμον διαταγέντα δι' ἀγγέλων, *legem ordinatam esse per Angelos*: & Stephanus Act. VII. 53. dicit Judæos legem accepisse εἰς διαταγὰς ἀγγέλων, *juxta ordinationes Angelorum*: ad Hebræos etiam Cap. II. 2. lex vocatur ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος, *sermo per Angelos dictus.* De quo fusè actum in voce Διαταγὴ, num. I.

b. *Moses.* Chrysostomus in Psal. CXIX. dicit Davidem vocare νόμον, τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ θεσπεσίου Μωϋσέως δεδομένον, *legem, à Deo per divinum Mosen datam.* Plura vide in voce Μεσίτης, num. II. Adde hæc Clementis Alex. Pædag. lib. I. Cap. VII. pag. 112. Ὁ νόμος διὰ Μωϋσέως ἐδόθη· οὐχὶ ὑπὸ Μωϋσέως, ἀλλὰ ὑπὸ μὲν τοῦ λόγου, διὰ Μωϋσέως δὲ τοῦ θεράποντος αὐτοῦ· διὸ καὶ πρόσκαιρος ἐγίνετο. *Lex per Mosen data est: non à Mose, sed à Verbo quidem, verùm per Mosen servum ejus: & ideo fuit ad tempus.*

III. *Finis.* Lex data est, *ut esset* παιδαγωγία παίδων δυσηνίων, *pædagogia puerorum insolentium, qui habenis non facilè retinentur*, ut inquit Clemens Alexandr. Pædag. lib. I. Cap. XI. pag. 132. Eusebius Demonstrat. Evangel. lib. I. pag. 12. Νόμος οἷά τις νηπίων καὶ ἀτελῶν ψυχῶν ἐπίτροπος καὶ οἰκονόμος, ἢ καὶ ἰατρός. *Lex quasi tutor quidam est & œconomus, vel etiam medicus imbecillarum & imperfectarum animarum.* Lex data est, ut à peccatis advocatos ad virtutem traduceret. Clemens Alex. Strom. III. pag. 445. Τρυφῆς καὶ πάσης ἀκολασίας ἡμᾶς ὁ νόμος ἐξάγειν προῄρηται, καὶ τοῦτό ἐστιν αὐτοῦ τέλος, ἐκ τῆς ἀδικίας ἡμᾶς εἰς δικαιοσύνην ὑπάγειν. *Vult lex nos à deliciis omniq; probro & decore educere. Et hic est ejus finis, ab injustitia ad justitiam nos deducere.* Gregorius Nyssenus Orat. II. in verba Dei, *Faciamus hominem,*

nem, tomo I. pag. 159. postquam docuisset, Mosen accepisse Legem subjicit: Μεταβολὴ βίου· ἀνομίας ἀνάλυσις· δικαιοσύνης εἴσοδος· Θεοῦ ἐπιδημία· ἐνταξία εἰς κόσμον· νομοθέτησις τῶν πρακτέων. *Mutatio vitæ*, sc. per legem: *solutio iniquitatis, ingressus justitiæ, Dei peregrinatio, constitutio ordinata mundi, rerum faciendarum præscriptio.* Theophylactus in C. III. ad Philippenses, pag. 606. Ἀληθῶς κέρδος ἐστὶν ὁ νόμος, θηριωδίας ἀπαλλάττων τοὺς ἀνθρώπους καὶ δεισιδαιμονίας, καὶ οἷον κλίμαξ γενόμενος, καὶ ἀναγαγὼν ἡμᾶς ἐπὶ τὴν κατὰ Χριστὸν ζωήν. *Revera Lex est lucrum, à belluina natura & superstitione homines liberans, ac veluti scalarum loco facta, & ad vitam Christo dignam nos perducens.* Huc facit, quod ad Gal. III. 19. *Lex* dicitur *addita* τῶν παραβάσεων χάριν, *transgressionum gratiâ*; ἵνα ἀντὶ χαλινοῦ ᾖ τοῖς Ἰουδαίοις, κωλύων παραβαίνειν τινάς γοῦν τῶν ἐντολῶν, εἰ μὴ καὶ πάσας. *Ut pro fræno sit Judæis, prohibens ne aliqua saltem mandata violentur, licet non omnia:* sunt verba Theophylacti ad præsentem locum, pag. 466.

IV. *Divisio*, secundum quam Lex distinguitur

1. *In* νόμον ἠθικὸν, *in legem moralem*, quæ sic dicitur, quia est regula morum non tantùm externorum, sed etiam, & quidem potissimùm, internorum, seu affectuum cordis, atque adeò regula piè justeque vivendi. De ea observanda,

1. Varia ejus *nomina*. Appellatur enim

a. Τὸ νομοθετικόν. Clemens Alex. Strom. I. p. 354. Ἡ κατὰ Μωσέα φιλοσοφία τετραχῇ τέμνεται, εἴς τε τὸ ἱστορικὸν καὶ τὸ κυρίως λεγόμενον νομοθετικόν· ἅπερ ἂν εἴη ἴδια τῆς ἠθικῆς πραγματείας· τὸ τρίτον δὲ, εἰς τὸ ἱερουργικὸν, ὅ ἐστιν ἤδη τῆς φυσικῆς θεωρίας· καὶ τέταρτον ἐπὶ πᾶσι, τὸ θεολογικὸν εἶδος, ἡ ἐποπτεία. *Mosaica philosophia quadriparitò dividitur, & in partem historicam, & in eam quæ propriè vocatur legalis, quæ quidem fuerint propria morum tractationis: tertiam autem eam, quæ pertinet ad sacrificia, quod quidem est naturalis contemplationis: & postremò quartam speciem theologicam, quæ est suprema contemplatio.*

b. Ἐντολὴ, *mandatum.* Theodoretus in Psal. XIX. pag. 468. Νόμος vocatur ἐντολὴ, ὡς τὸ πρακτέον ἐντελλόμενος καὶ κελεύων δεσποτικῶς, *eò quod quid agendum sit præcipiat, atque Domini more imperet.*

c. Προστάγματα, *præcepta.* Theodoretus in Cap. XX. Ezechielis, pag. 397. *Lex* vocatur Προστάγματα, ὡς παρὰ Θεοῦ καὶ δεσπότου γραφέντα, καὶ φυλάττεσθαι κελευσθέντα, *tanquam à Deo & Domino scripta, & à Deo servari jussa.*

d. Νόμος δικαιοσύνης, *lex justitiæ*, Rom. IX. 31. Est autem νόμος δικαιοσύνης, ὁ ἐξ ἔργων, *quæ est ex operibus*; interprete Theophylacto. Vide in Δικαιοσύνη, num. I. 2.

e. Γράμμα, *litera*, & quidem γράμμα, ὃ ἀποκτείνει, II. Corinth. III. 6. Vide in Γράμμα, num. II. 4.

f. Διακονία θανάτου, *ministerium mortis.* Vide in Διακονία, num. I.

g. Δύναμις τῆς ἁμαρτίας, *vis peccati*, I. Corinth. XV. 56. Ἁμαρτία γὰρ οὐκ ἐλλογεῖται μὴ ὄντος νόμου. *Peccatum enim non imputaretur, si lex non esset*, inquit Theodoretus ad hunc locum, pag. 207. Et Theophylactus, pag. 314. Ὅτι τοῦ νόμου μὲν μὴ ὄντος, ἐν ἀγνοίᾳ ἁμαρτάνοντες, οὐχ οὕτω κατεκρινόμεθα· ὁ δὲ νόμος φανερώσας αὐτὴν, κατέκρινε μᾶλλον ἡμᾶς, ὡς ἐν γνώσει ἁμαρτάνοντας· καὶ ἰσχυρὰν αὐτὴν ἐποίησεν, οὐ παρὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν ἀλλὰ παρὰ τὴν ἡμετέραν ῥαθυμίαν, τῶν μὴ καλῶς χρησαμένων τῷ δοθέντι φαρμάκῳ. *Quoniam si lex non esset, per ignorantiam peccantes non sic condemnaremur. Lex autem illud manifestans, nos magis condemnavit, quippe qui scientes delinquamus: forteq; peccatum fecit, non per ipsius naturam sed ob nostram socordiam, qui non rectè usi sumus dato nobis remedio.* Eodem modo Oecumen. pag. 491. in hanc Epistolam: Ὅτι ἐκτὸς νόμου ἀσθενὴς ἦν ἡ ἁμαρτία κατὰ ἀγνωσίαν γινομένη· ὁ δὲ νόμος αὐτὴν φανερώσας, κατέκρινε μᾶλλον ἡμᾶς, καὶ ἐνεργὸν καὶ ἰσχυρὸν ἐποίησε καθ' ἡμῶν οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἡμῶν κακίαν. *Quoniam extra legem infirmum erat peccatum per ignorantiam admissum. Postquam autem lex illud manifestavit, nos magis etiam condemnavit, & efficax atq; forte contra nos reddidit, non per propriam naturam, sed ob malitiam nostram.*

h. Νόμος ἅγιος, ἀγαθὸς, καλὸς, *lex sancta, bona*, ad Rom. VII. 12. I. Timoth. I. 8. Theodoretus ad priorem locum; Ἅγιος μὲν, ὡς τὸ δέον διδάξας· ἀγαθὸς δὲ, ὡς ζωὴν τοῖς φυλάττουσιν εὐτρεπίζων. *Sancta quidem, quòd id docuerit, quod decebat. Bona verò, quòd iis, qui illam servant, vitam præparet.* Idem ad posteriorem locum: Οὐ τῷ νόμῳ μέμφομαι, ἀλλὰ τοῖς κακοῖς διδασκάλοις τοῦ νόμου, οἶδα γὰρ τὸν νόμον ὠφέλιμον τοῖς φυλάττειν προαιρουμένοις τὸν τούτου σκοπόν. Τὸ γὰρ, ἐάν τις αὐτῷ νομίμως χρῆται, τοῦτο δηλοῖ, ἐάν τις ἀκολουθῇ αὐτοῦ τῷ σκοπῷ· σκοπὸς γὰρ τῷ νόμῳ, προσαγαγεῖν ἡμᾶς τῷ δεσπότῃ Χριστῷ μετὰ τὴν ἐκείνου παρουσίαν μηκέτι κρατεῖν. *Non reprehendo legem, sed malos legis doctores. Scio enim legem esse utilem iis, qui volunt ejus scopum servare. Hoc enim significat illud*, si quis ea legitimè utatur, *id est, si quis ejus scopum sequatur. Legis autem scopus est, ut nos ad Christum Dominum adducat: post illius autem adventum, non ampliùs dominatum obtineat.* Ad eundem locum Theophylactus, pag. 745. *Scimus autem quòd bona sit lex, si quis ea legitimè utatur.* Hoc est, Ἐάν τις μὴ μόνον ἐξηγῆται αὐτὸν διὰ ῥημάτων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἔργων τελειοῖ. Ὁ γὰρ τὰ τοῦ νόμου διδάσκων μὲν, μὴ ποιῶν δὲ, ἀνόμως κέχρηται τῷ νόμῳ. *Si quis eam non solùm per verba explicet, sed per opera etiam perficiat. Nam qui docet quæ legis sunt, nec facit interim, illegitimè usus est lege.* Vel aliter: Νομίμως χρῆται τῷ νόμῳ ὁ δι' αὐτοῦ εἰς Χριστὸν ποδηγούμενος· ὁ νόμος γὰρ μὴ ἰσχύων ποδηγῆσαι, ἤτοι δικαιῶσαι, παραπέμπει ἐπὶ Χριστὸν, καὶ τοῦτο σκοπὸς αὐτῷ· ὥστε τῷ νόμῳ χρᾶται νομίμως, τουτέστιν, ὡς αὐτὸς ὁ νόμος κελεύει, ὃς τὸν Χριστὸν προτιμᾷ τοῦ νόμου. *Legitimè utitur lege, qui per eam ad Christum ducitur. Lex enim cùm non possit nos ducere rectè, seu justificare, ad Christum nos remittit, atq; hic est ipsi scopus. Quocirca lege utitur legitimè, hoc est, quemadmodum ipsa lex jubet, qui Christum legi præfert.* Est quidem Lex bona, quamvis & ἀνόμως quis utatur eâ: est itaque positivè hoc accipiendum, etsi hypotheticè enunciatum. Similem locutionem II. Timoth. II. 13. habemus. Νομίμως χρῆσθαι, est, οὐ ματαιολογεῖν, non λέγειν καὶ οὐ ποιεῖν, ut Matth. XXIII. 2. doctores illi, sed moribus & usu vitæ vim Legis comprobare. Salvianus lib. VI. de Gubernat. de Lege Christi, quam Catholicam vocat. *Quod bona est, nostrum non est; quod autem malè vivimus, nostrum est: est nihil utique nobis quod Lex bona est, si vita & conversatio nostra non est bona.* Cyrillus Alex. in Cap. V. Amosi, pag. 301. Ὅσιος λόγος ὁ νόμος ἦν, ὅτι καὶ Θεοῦ, καὶ δικαιοσύνης πρύτανις, καὶ παιδαγωγὸς εἰς εὐσέβειαν, καὶ τοῦ φύσει τε καὶ ἀληθῶς Θεοῦ δεικτικός. *Sanctus sermo Lex erat, quoniam & Dei & justitiæ dispensatrix, & pædagogus ad pietatem, & naturâ suâ vereq; Deum existentem ostendebat.*

i. Πνευματικὸς, *spiritualis*, ad Rom. VII. 14. Oecumenius ad hunc locum, pag. 302. Νόμος πνευματικὸς, hoc est, δῶρον τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ ὥσπερ ὑπαγόρευσις· ἢ πνευματικὸς, ὅτι τὰ τοῦ πνεύματος βούλεται, καὶ τὰ συμφέροντα ζητεῖ τῆς ψυχῆς. *Donum Spiritus sancti, & quasi præceptio. Vel spiritualis est, quia ea, quæ spiritus sunt, vult, eaq; quærit, quæ animæ salutaria sunt.* Theophylactus propterea *Legem spiritualem* vocari dicit,

quia

quia διδάσκαλος ἀρετῆς ἐστι καὶ κακίας πολέμιος, *virtutem docet, & vitii inimica est.* Theodoretus verò, ὅτι θείῳ ἐγράφη πνεύματι, *divino spiritu scripta est.*

2. *Epitome,* quæ est *Decalogus.* Vide vocem Δεκάλογος.

3. *Convenientia & discrimen Legis & Evangelii.* Chrysostomus in Psal. XLIX. Ὁ νόμος ἐν μιᾷ γωνίᾳ τῆς οἰκουμένης τὸ ἔθνος ἐπαίδευσεν· ὁ λόγος δὲ τοῦ κηρύγματος, πανταχοῦ τῆς γῆς ἐξηχεῖτο, καὶ ἑαυτὸν ἐξέτεινε, τοσαύτην ἐπελθὼν χώραν, ὅσην καὶ ὁ ἥλιος ἔπεισιν. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ παιδαγωγία τις ἦν, καὶ εἰσαγωγή, καὶ διακονία κατακρίσεως καὶ θανάτου· ταῦτα δὲ χάρις καὶ εἰρήνη. *Lex in uno angulo terræ unam gentem docebat; sermo autem prædicationis ubique terrarum personabat, seq; extendebat, tantamq; regionem pervadebat, quantam ipse sol pervadit. Illa enim pædagogia quædam erant, & elementaris institutio, nec non ministerium condemnationis & mortis : hæc verò gratia & pax.* Photius epist. L. pag. 103. Οὐδ᾽ ἡ χάρις τῷ νόμῳ ἀντίκειται· χειραγωγία δὲ καὶ προάγγελος, συμφωνία τε καὶ προκατασκευή, καὶ ὁδὸς ὑπάρχει καὶ παρασκευή, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ὁ νόμος τῆς χάριτος· τελέωσις μὲν γάρ ἐστιν ἡ χάρις· πάντα δὲ, ὅσα τῆς τελειώσεως, προϋφέστηκεν ὑπηρετούμενος ὁ νόμος· ἐδείχθη τῇ χάριτι· ἐχειραγώγησε, προεκήρυξε, προητοίμασεν· Ὁδὸς καὶ τύπος ἐγένετο, ἐν ἑαυτῷ σχηματίζων καὶ ὑποδεικνὺς τὴν ἀλήθειαν· οὐδὲν τῶν προπαρασκευαζόντων ὑστέρησεν, &c. *Neq; gratia legi contrariatur. Certè lex manuductio quædam est, præannunciatio, consonantia, præparatio, via & apparatus, & si quæ alia sunt, ad gratiam. Est enim gratia consummatio : quæ pertinent ad consummationem, omnia necesse est præextitisse. Demonstratur Legem subvenire gratiæ: manuduxit, præannunciavit, viam ipsi stravit. Via, forma, & expressa imago fuit, seipsa figurans & subindicans veritatem. Nihil planè abfuit eorum, quæ ad præparationem spectabant.* Cum Chrysostomo consentit Cyrillus Alexandr. lib. III. in Joh. Cap. II. pag. 258. Ἐξεφωνήθη μὲν ὁ νόμος παρὰ Θεοῦ, πλὴν οὐ συντόνως ἐν ἀρχῇ διὰ τὴν τῶν παιδαγωγουμένων ἀσθένειαν, ἀλλ᾽ ἰσχνοφώνως, ἵν᾽ οὕτως εἴπω, καὶ οὐχ ὅλην ἔχων τὴν τοῦ σαλπίζοντος δύναμιν· διὸ δὴ καὶ βραδύγλωσσον ἑαυτὸν ὠνόμαζεν ὁ Μωσῆς. Προβαίνοντος δὲ τοῦ καιροῦ, καὶ ἐκ τῆς κατὰ τὸ γράμμα σκιᾶς εἰς πνευματικὴν ἀναφέροντος λατρείαν τοὺς πιστεύοντας εἰς Χριστὸν, ἰσχυρότεραι σφόδρα τῆς θείας σάλπιγγος ἐξέδραμον αἱ φωναὶ, τοῦ σωτηρίου τε καὶ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος πᾶσαν τρόπον τινὰ περιηχοῦντος τὴν οἰκουμένην· οὐ γὰρ, καθάπερ ὁ λεπτοβόης τε καὶ σμικροκήρυξ νόμος εἰς μόνην τὴν Ἰουδαίων ἠκούσθη χώραν, ἢ καὶ ἀπὸ Δὰν ἕως Βηρσαβεὲ κατηγγέλλετο, μᾶλλον δὲ εἰς πᾶσαν ἐξῆλθε τὴν γῆν ὁ φθόγγος αὐτοῦ, καθὰ γέγραπται. *Promulgata quidem fuit lex à Deo, verùm non confestim in principio, propter eorum, qui in primis instituebantur elementis, imbecillitatem, sed, ut ita dicam, exili quadam voce, nec habens omnem tubâ clangentis vim, propterea etiam Moses seipsum nominabat tardiloquum. Successu verò temporis, cùm ex literali umbra credentes in Christum ad spiritualem traducti fuissent cultum, fortiores valde divinæ tubæ currebant clangores, salutari & Evangelica prædicatione toto quasi terrarum orbe personante. Neq; enim tantùm, ut lex gracilis ille ac tenuis præco in sola Judæa, audita est, vel etiam à Dan usque ad Bersaba annunciabatur, sed potiùs in omnem terram exivit sonus ejus, ut scriptum est.* Sed de his distinctè actum in Διαθήκη, num. II. sub lit. *b.*

2. *In* νόμον ἱερατικὸν, *legem ceremonialem.* Clemens Alexandr. Strom. I. pag. 354. ut suprà vidimus, hanc legis partem vocat τὸ ἱερουργικόν. Constitutiones Apostolicæ, ut itidem jam monuimus, vocant νόμον ἐπείσακτον. *De hac* autem *Lege* notanda sequentia.

1. *Nomen.* Denotatur,

a. *Per* τὸ καθ᾽ ἡμῶν χειρόγραφον, *chirographum, quod erat adversum nos,* Coloss. II. 14. *Sic vocantur,* inquit Beza, ceremoniæ legales, *quòd illis, tanquam chirographo quodam manu nostra exarato, ipsi reatum nostrum adversum nos obsignabamus: ritus enim ceremoniales, quatenus erant non Evangelii sacramenta, sed Legis nos arguentis appendices, quid aliud erant, quàm publica miseræ hominum conditionis professio, & solennis quædam obligatio?* Circumcisio *quidem ita usurpata, nativam pollutionem;* ablutiones, *peccatorum sordes;* victimæ *deniq;, capitalem reatum publicè testabantur.* Veterum de hoc chirographo variantes sunt sententiæ. Theodoretus in epist. ad Coloss. pag. 554. fatetur quidem, quosdam per χειρόγραφον intelligere τὸν νόμον, *legem* μετὰ γὰρ τὴν τούτου ἀρὰν, inquit, εἶπεν ὁ λαὸς, πάντα ὅσα εἶπε Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν ποιήσομεν, καὶ ἀκουσόμεθα. *Post ejus enim execrationem dixit populus.* Quæcunque dixit Dominus Deus noster faciemus, & audiemus. Hanc expositionem rejicit, hac addita ratione : Ἀλλὰ τῶν Ἰουδαίων χειρόγραφον ἦν, οὐ πάντων ἀνθρώπων. *Sed hoc erat Judæorum chirographum, non omnium hominum.* Ipse existimat, τὸ σῶμα ἡμῶν καλεῖσθαι χειρόγραφον, *corpus nostrum appellari chirographum.* Ratio : Διὰ τούτου γὰρ πᾶσαν παράνομον τολμῶμεν πρᾶξιν, &c. *Per hoc enim omnem nefariam actionem suscipimus,* &c. Ὁ τοίνυν Θεὸς λόγος, ἡμετέραν φύσιν ἀναλαβὼν, πάσης αὐτὴν ἁμαρτίας ἐλευθέραν ἐφύλαξε, καὶ ἐξήλειψε τὰ κακῶς ὑφ᾽ ἡμῖν ἐν αὐτῇ γενόμενα τῶν ὀφλημάτων γράμματα. Ταύτην δὲ συγχωρήσας τῷ σταυρῷ προσηλωθῆναι, τὸ πάντων ἡμῶν ἐξέτισε χρέος· καὶ τὸν νόμον πεπληρωκὼς, ἐκεῖνον μὲν ἔπαυσεν, ὡς Ἰουδαίοις μὲν πάλαι μόνοις γενόμενον χρήσιμον, ἡμῖν δὲ οὐδαμῶς ἐπιτήδειον. Ἔδωκε δὲ ἡμῖν τὰ εὐαγγελικὰ δόγματα, ἐν τῇ τούτων φυλακῇ τὴν σωτηρίαν ἡμῖν ἐπαγγειλάμενος. *Deus ergo verbum susceptâ nostrâ naturâ, eam ab omni peccato liberam custodivit, maleq; à nobis in eo conscriptas debitorum tabulas delevit. Hanc autem cruci affigi cùm permisisset, exolvit omnium nostrûm debitum: & legem implens, cessare eam fecit, ut quæ solis olim Judæis utilis fuisset, nobis autem nullo modo conveniret. Nobis verò decreta dedit Evangelica, in eorum observatione salutem nobis pollicitus.* Theophylactus, postquam & ipse docuisset per χειρόγραφον intelligi posse legem in genere, addit, fœdus Dei cum Adamo initum eodem referri posse. Ἢ τὴν συνθήκην νοήσωμεν, ἣν ἐποίησεν ὁ Θεὸς πρὸς τὸν Ἀδὰμ, εἰπών· Ἧ ἂν ἡμέρᾳ φάγῃ, ἀποθανῇ. Ταύτην γὰρ κατεῖχεν ὁ διάβολος, ὡς χειρόγραφον, καὶ αὐτὴ ἀνθίστατο ἡμῖν, μὴ ἐῶσα ἀνακύψαι· τὸ δίκαιον γὰρ εἶχε· τοῦτο ἐξήλειψεν ὁ Χριστὸς τοῖς δόγμασι, τουτέστι, τῇ πίστει· οὐ γὰρ ἔργοις, ἀλλὰ τοῖς τῆς πίστεως δόγμασι λέλυται τοῦτο. *Vel fœdus intelligemus, quod pepigit Deus cum Adamo,* Quocunque, *inquiens,* die ederis, morieris. *Hoc enim veluti chirographum retinebat diabolus, atque hoc ipsum nobis restitit, non sinens nos emergere: jus enim habebat. Hoc delevit Christus per* decreta, *hoc est, per fidem: non enim per opera, verùm per fidei dogmata hoc solutum est.* Eadem leguntur apud Oecumenium in eandem Epistolam, pag. 696. Hoc ipsum etiam fœdus cum Adamo initum intelligit autor quæstionum apud Athanasium, quæst. CXII. de Parabolis scripturæ, tom. II. pag. 428, 429. Vide etiam Δόγμα, num. I. 2.

b. *Per* νόμον ἐντολῆς σαρκικῆς, *legem mandati carnalis,* ad Hebr. VII. 16. quia de ritibus caducis, hoc est, aliquando abrogandis & externis præcipiebat. Agnoscit quidem Theophyl. per τὸ σαρκικὸν intelligi τὸ πρόσκαιρον, interim tamen in præcedentibus de carnalibus interpretatur mandatis, qualia sint, περίτεμε τὴν σάρκα, καὶ τεύξῃ ἀγαθῶν σαρκικῶν. *Circumcide carnem, & consequeris bona carnalia.* Hanc ipsam expositionem etiam

etiam apud Theodoretum reperias. Idem tamen distingui putat inter sacerdotium Christi, quod æternum; & sacerdotium veteris Testamenti, quod mutationi obnoxium. Καθάπερ ἐκεῖνος, inquit, τῆς ἱερωσύνης διαδόχους οὐκ ἔσχεν· οὕτως οὐδὲ οὗτος εἰς ἕτερον παραπέμψει· σαρκικὴν γὰρ ἐντολὴν τοῦτο κέκληκεν, ὡς τοῦ νόμου διὰ τὸ θνητὸν τῶν ἀνθρώπων κελεύοντος, μετὰ τὴν τοῦ ἀρχιερέως τελευτὴν τὸν ἐκείνου παῖδα τὴν ἱερωσύνην λαμβάνειν. *Quemadmodum ille* (Melchisedech) *non habuit successores sacerdotii, ita neque hic* (Christus) *suum ad alios transmittet. Carnale enim mandatum hoc vocavit, lege nimirum, propterea quod homines sunt mortales, præcipiente, ut post mortem Pontificis, illius filius excipiat sacerdotium.*

2. *Finis, seu usus:*

a. Ut leges ceremoniales discernerent Israëlitas, tanquam populum Deo sanctum, ab aliis profanis gentibus: ad Ephesios II. 14. Christus dicitur τὰ ἀμφότερα ἓν ποιῆσαι, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λῦσαι, *utraque unum fecisse, & medium parietem maceriæ solvisse.* Ad quæ Theodoretus, pag. 301. Αὐτὸς καὶ τοὺς ἐξ ἐκείνων καὶ τοὺς ἐξ ὑμῶν πιστεύοντας εἰς ἓν τελεῖν παρεσκεύασε σῶμα καὶ τὸν νόμον ἔπαυσεν, ὃς τοῖχόν τινα μιμούμενος, ἀπ' ἀλλήλων ὑμᾶς διείργει. *Ipse efficit, ut qui ex illis,* Judæis nempe, *& ex vobis,* gentibus, *credebant, in unum corpus redigerentur: & fecit ut lex cessaret, qui instar cujusdam muri vos invicem dirimebat.* Chrysostomus Homil. XXXI. tom. V. cur lex dicatur φραγμὸς, ita explicat: Ὥσπερ ἀμπελῶσι φραγμὸς περίκειται, οὕτω καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ὁ νόμος, ἵνα μὴ ὑπερβάντες ἀναμιγῶσι τοῖς χαναναίοις. *Quemadmodum vineæ sepimento circumdantur; ita Judæi lege, ne limites transgressi Cananæis misceantur.* Idem in Psal. CXXXIX. Διὰ τοῦτο φραγμὸς ὁ νόμος ἐλέγετο, ἅτε πανταχόθεν Ἰουδαίοις περικείμενος τὰς πρὸς τοὺς πονηροὺς ἀναστέλλων συνουσίας. *Lex propterea sepes dicebatur, ut quæ undique Judæos cingebat, eosque à pravo consortio arcebat.* Alii τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ accipiunt de inimicitia gentium & Judæorum adversus Deum, ex peccatis nostris orta. Ita Theophylactus ad Apostoli locum; quem vide. Chrysostomus, Homil. V. in epist. ad Ephesios, pag. 786. sui ipsius fortè oblitus, eorum sententiam rejicit, qui *legem* intelligunt, *quæ non sinebat* τοὺς Ἰουδαίους πρὸς τοὺς ἕλληνας ἀναμίγνυσθαι, *Judæos cum gentibus misceri; & peccatum* ab Apostolo sic appellari pertendit. Τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ μεσότοιχον λέγει, τῷ κοινὸν εἶναι διάφραγμα ἀπὸ Θεοῦ διατειχίζον ἡμᾶς, καθὼς ὁ προφήτης φησίν. Οὐχὶ αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν διϊστῶσιν ἀνὰ μέσον ὑμῶν καὶ ἐμοῦ; *Inimicitiam in carne medium parietem dicit, quòd sit commune interseptum à Deo nos separans, quemadmodum Propheta inquit:* Nonne peccata vestra separant inter vos & me?

b. Ut leges ceremoniales, vel ipsæ ceremoniæ & sacrificia, essent *symbola, figuræ, typi, &, adumbrationes Messiæ futuri,* rerum ab eo implendarum, & bonorum spiritualium, quæ nobis collaturus erat. Macarius Homil. XLVII. pag. 546. Σκιὰ ἐστι καὶ εἰκὼν ἡ παλαιὰ λατρεία τῆς νῦν λατρείας, καὶ ἡ περιτομὴ, καὶ ἡ σκηνὴ, καὶ ἡ κιβωτὸς, καὶ ἡ στάμνος, καὶ τὸ μάννα, καὶ ἱερατεία, καὶ τὸ θυμίαμα, καὶ τὰ βαπτίσματα, καὶ ἁπαξαπλῶς πάντα ὅσα γέγονεν ἐν τῷ Ἰσραὴλ, καὶ ἐν νόμῳ Μωσέως, ἢ ἐν τοῖς προφήταις, διὰ τὴν ψυχὴν ταύτην γέγονε, τὴν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγενημένην, καὶ πεσοῦσαν ὑπὸ ζυγὸν δουλείας, καὶ ὑπὸ βασιλείαν σκότους. *Umbra est & imago vetus cultus illius, qui nunc obtinet, & circumcisio, & tabernaculum, & arca, & urna, & manna, & sacerdotium, & suffitus, & ablutiones, & simpliciter omnia, quæcunque in Israële, & in lege Mosis, vel in Prophetis, propter hanc animam facta sunt, quæ ad imaginem Dei creata postmodum sub jugum servitutis, & regnum tenebrarum abiit.* Idem, Hom. XXXII. p. 431. Ὥσπερ ἡ σκιὰ τοῦ σώματος ἐξ αὐτοῦ τοῦ σώματός ἐστιν, ἀλλὰ διακονίαν σαρκικὴν πληρῶσαι οὐ δύναται· σκιὰ γὰρ τραύματα ἐπιδῆσαι οὐ δύναται, τροφὴν δοῦναι, ἢ λαλῆσαι· ἐξ αὐτοῦ δέ ἐστι τοῦ σώματος, καὶ προλαμβάνουσα δηλοῖ τὴν παρουσίαν τοῦ σώματος· οὕτω καὶ ὁ νόμος ὁ παλαιὸς σκιά ἐστι τῆς καινῆς διαθήκης. *Quemadmodum umbra corporis ab ipso corpore procedit, interim tamen nullum corporale ministerium præstare potest. Umbra enim neque vulnera alligare, neque cibum suppeditare, neque loqui potest: ab ipso autem corpore procedit, præcedensque corporis præsentiam indicat: ita etiam vetus lex est umbra novi fœderis.* Cyrillus Alexandr. lib. I. de Adoratione, pag. 3. Τύπος ὁ νόμος καὶ σκιὰ, καὶ τῆς εὐσεβείας ἡ μόρφωσις ὡς ἐν ὠδῖσιν ἔτι, καὶ κεκρυμμένον ἐν ἑαυτῇ τὸ τῆς ἀληθείας ἔχουσα κάλλος. *Lex typus & umbra est, atque forma pietatis tanquam adhuc parturiens, habensque occultam in se veritatis pulchritudinem.* Idem, lib. III. Glaphyr. in Exodum, pag. 326. Προεισβολὴ ὥσπερ ὁ νόμος τῶν τελειοτέρων, στοιχεῖά τε καὶ προαγόρευσις τῶν διὰ Χριστοῦ παιδευμάτων. *Lex veluti quædam prægressio est perfectiorum, rudimentaque & prædictio doctrinæ Christi.* Idem, lib. XII. in Joh. ad v. 30. Cap. XIX. pag. 1070. Προεισβολὴ ὥσπερ τις, καὶ ἵν' οὕτως εἴπω, προαύλιόν ἐστι τῆς εὐαγγελικῆς παιδεύσεώς τε καὶ πολιτείας ἡ νομική. *Introitus veluti quidam, atque ut ita dicam, vestibulum disciplinæ ac conversationis Evangelicæ, legalis est.* Hinc apud eundem, lib. II. de Adoratione, pag. 58. *Lex* dicitur νηπιοπρεπὴς μελέτησις, τὴν τῆς ἀληθείας ἔχουσα μόρφωσιν, *infantibus conveniens meditatio, veritatis formam habens.* A' Nazianzeno, orat. 19. στοιχειώδης νόμος, ταῖς ἐναίμοις θυσίαις σκιαγραφῶν τὰ μέλλοντα. *Rudis lex, per cruenta sacrificia futurum adumbrans.* Plura de hoc ipso jam allata sunt in voce Θυσία, num. I. sub lit. *A. b.*

3. *Abrogatio.* De ea jam aliquid dictum n. II. ubi sub *Nomine*, num. I. lit. *a. Christus* dicitur *finis legis.* Pauca addimus ex epist. L. Photii, pag. 104. Κατήργηται ὁ νόμος, τῆς χάριτος ἐπιστάσης, καὶ οὐ καταλέλυται· καὶ πέπαυται, καὶ οὐ διαβέβληται, καὶ πεπλήρωκεν αὐτὸν ὁ Χριστὸς μηδεμίαν κεραίαν λύσας ἐξ αὐτοῦ, καὶ ὅλον ἠφάνισε, τελειώσας αὐτόν· οὐκέτι γὰρ τοῦ παιδαγωγοῦντος χρεία, αὐτοῦ παρόντος τοῦ διδασκάλου· καταλῦσαι μὲν γὰρ ἐστι καὶ διαβολῆς ἔνοχον ἐλέγξαι, τὸ ἐκ βάθρων αὐτὸν ἀνατρέψαι, μηδενὶ τῶν αὐτοῦ δικαιωμάτων προσχρησάμενον. Παῦσαι δὲ καὶ ἀργῆσαι μόνον, μετὰ τῆς πρεπούσης εὐφημίας· τὸ διακονῆσαι μὲν, οἷς ἐκεῖνος ἐνομοθέτει, ἐπαγαγεῖν δὲ τὴν χάριν, καὶ διὰ τοῦ τελείου τὸ ἀτελὲς ἀποκρύψασθαι. Καὶ καταλύει δὲ, οὐχ ὁ μὴ παραβαίνων τοὺς τοῦ νόμου νόμους, ἀλλ' ὁ παραβαίνων· παραβαίνει δὲ, οὐχ ὁ σχολάζειν αὐτοὺς καὶ ἀργεῖν ὀφείλοντας εἰδώς· ἀλλ' ὁ μηδὲ τοῦτο εἰδώς. - - Καὶ οὐχ ὁ μετὰ τὴν σχολὴν καὶ τὴν χάριν ἀχρήστους εἰδὼς, ἀλλ' ὁ πρὸ τῆς χάριτος, καὶ ἐν αὐτῷ τῆς ἐνεργείας τῷ καιρῷ, ὡς βεβήλους ἀποστρεφόμενος. Ἅγιος οὖν ὁ νόμος, καὶ δίκαιος, καὶ ἀγαθός· ἀγαθοῦ γὰρ ὡς ἀληθῶς, καὶ ὑπεραγίου, καὶ πᾶσαν δικαιοσύνην ὑπερφυῶς τελεσαμένου ὑπῆρχε προάγγελος· ἄχρηστος δὲ, καὶ σχολάζει καὶ πέπαυται· ἐφεστῶτος γὰρ τοῦ κυρίου, ἡσυχάζειν δεῖ τὰ τοῦ ἐπιτρόπου· καὶ οὐδεὶς μετὰ τὴν καθαρὰν ὑγίειαν ἐπὶ τὰ φάρμακα τρέχει· οὐδὲ στερεᾶς τροφῆς ἀπολαύων, τὴν θηλάζουσαν περιεργάζεται, &c. Lex, *adventante gratia, evacuata est, non tamen abolita; cessavit, sed non improbata est: & Christus eam implevit, qui nec apicem illius solvit, sed totam semovit, ubi eam impleverat. Neque enim amplius pædagogo opus est, ubi ipsemet advenit informator. Solvere quidem eam, & tanquam justæ obnoxiam criminationi funditus subruere, est illius, qui nulla ex parte ejus usus fuerit justificationibus. Facere autem ut interquiescat, & inanis reddatur, nonnisi cum congruenti laudatione fieri potest. Inservire iis, quæ lege sanciuntur, gratiam*

tiam subinferre tamen, & imperfectum sub perfecto abscondere. Solvit quidem, non qui nequaquam legis sancita transgreditur, sed qui transgreditur, Transgreditur porrò, non qui novit oportere illa cessare & otiosa esse; sed qui ne istud quidem novit. -- Et non qui post cessationem & gratiam inutilia agnoscit, sed qui ante gratiam, dum adhuc obtinebant operationem suam, tanquam profana aversatur. Sancta igitur lex est, justa, & bona, à verè bono profecta, summè sancto, & omnimodam justitiam perfectissimè operante; cujus etiam extitit prænuncia. At nunc inutilis est, quiescit, & cessavit. Præsente enim Domino, procuratoris officium cessare debet. Nec post confirmatam valetudinem ad medicamenta quispiam se conferet: nec qui cibo uti potest fortiori, de nutrice solicitus est, &c. Tota Epistola hanc quæstionem tractat. Theophylactus in Cap. VII. ad Hebræos, pag. 942. Ὥσπερ τὸ γάλα τοῖς μὲν βρέφεσιν ὠφέλιμον κατὰ τοὺς ἐνδεχομένους καιροὺς, τοῖς δὲ τελείοις ἀνωφελές· οὕτω καὶ ὁ νόμος τοῖς μὲν ἀτελέσιν Ἰουδαίοις ὠφέλιμος, ἐξάγων (malim, ἀπάγων) αὐτοὺς ἀπὸ τῶν εἰδώλων, καὶ τῷ Θεῷ προσάγων, καὶ ἐντολὰς συμμέτρους παραδιδοὺς· τοῖς δὲ τελειοτέρων δεομένοις, οὐκέτι· σαρκικὰς γὰρ ἐνετέλλετο θυσίας καὶ καθάρσεις, ὧν οἱ πνευματικοὶ οὐ δέονται. Διὰ τοῦτο ἠθετήθη νῦν. Quemadmodum lac infantibus quidem, pro temporum ratione, utile est, adultis autem & perfectis inutile: haud secus lex imperfectis Judæis erat utilis, abducens eos ab idolis, & Deo adducens, convenientiaq; mandata eis tradens. Perfectiorum autem indigentibus non ita. Carnales enim præcipiebat cùm victimas, tum purificationes, quibus spirituales non indigent. Propterea nunc reprobata est.

3. *In* νόμον πολιτικὸν, *legem judicialem*, seu *forensem*, quæ complectebatur varia statuta à Deo Israëlitis per Mosen tradita, secundum quæ politia ipsorum administranda erat. Hæc etiam vocatur νόμος, ὡς τὴν ἀρίστην πολιτείαν ῥυθμίζων, καὶ διατάττων, *tanquam optimum reipublicæ statum dispensans atq; ordinans*; inquit Theodoretus in Psal. XIX. pag. 468.

V. *Opposita*. Basilides docuit, referente Theodoreto Hæret. fabul. lib. I. Cap. IV. pag. 185. Τὸν νόμον ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος τεθῆναι τῶν Ἰουδαίων, *legem esse latam à principe Judæorum*. Per ἄρχοντα autem intelligit *Angelum* quendam Judæis imperantem. Cerinthiani docuerunt, Τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας ὑπὸ ἀγγέλων δεδόσθαι, καὶ τὸν δεδωκότα νόμον ἕνα εἶναι τῶν ἀγγέλων τῶν τὸν κόσμον πεποιηκότων, *Legem & Prophetas ab Angelis datos esse, eumq; qui dederit legem, unum esse ex iis Angelis, qui Mundum condiderint*: ita de illis Epiphanius, hæresi XXVIII. pag. 53. Simon Magus dixit, μὴ εἶναι τὸν νόμον Θεοῦ, ἀλλ' ἀριστερᾶς δυνάμεως, *legem non esse à Deo, sed à sinistra quadam potentia profectam*; ut iterum Epiphanius, hæresi XXI. pag. 31. *Alii legem & Prophetas rejecerunt*, de quibus egimus in voce Γραφή, n. IX. 4. sub lit. *a*. Ebionitæ docuerunt, Legis ceremonialis observationem etiamnum necessariam esse, quia fides in Christum ad consequendam salutem non sufficiat. Δεῖν πάντως αὐτοῖς τῆς νομικῆς θρησκείας, ὡς μὴ ἂν διὰ μόνης τῆς εἰς τὸν Χριστὸν πίστεως, καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν βίου σωθησομένοις; ut loquitur Eusebius, hist. Eccles. lib. III. Cap. XXVII. pag. 28. b.

Νονὶς & Νόννα.

Νονὶς est *Monialis*. Νόννα idem significat. Apud Palladium in hist. Lausiaca, Cap. XLVI. pag. 108. Εἶπον τῇ παρθένῳ, ὅτι μονάζων τις ἀναγκαίως σοὶ θέλει συντυχεῖν· δέδωκε δὲ αὐτῷ ἀπόκρισιν ἡ νονὶς, ὅτι ἐκ πολλῶν ἐτῶν οὐδενὶ συντετύχηκεν. *Dic virgini, Monachum quendam necessariò cum ea colloqui velle. At Monialis ei respondit, se à multis annis cum nullo collocutam esse.* Xiphilinus in Domitiano: Πολλάκις δὲ καὶ τοὺς ἀγῶνας νύκτωρ ἐποίει, καὶ ἔστιν ὅτε καὶ νόννας καὶ γυναῖκας συνέβαλε. *Sæpe etiam nocturno tempore certamina instituebat, & nonnunquam Moniales & uxores committebat.* Hieronymus ad Eustochium: *Maritorum expertæ dominatum viduitatis præferunt libertatem, castæ vocantur, & nonnæ.* Vide Gl. Meursii, & Advers. sacr. Lud. De la Cerda C.LXVI. num. III.

Νόσος.

I. *Explicatio Nominis.* Νόσος, *morbus* accipitur

1. *Propriè* pro privatione sanitatis. Theophylactus in Cap. IV. Matth. pag. 25. Νόσος ἐστὶν ἡ χρονία κακοπάθεια. *Morbus est diuturna mala valetudo.* Huc pertinet ἱερὰ νόσος, *morbus sacer*, sic dictus, ut ejus designetur magnitudo. *Sacrum* enim apud antiquos significat *magnitudinem*. Veteres Glossæ: Ἱερὰ νόσος, *sacer morbus, morbus sonticus, morbus comitialis.* Anonymus in vita Chrysostomi, Cap. LXXVIII. dicit ἱερὰν νόσον sic dici, ὅτι πᾶσαν ἀνθρωπίνην συμφοράν τε καὶ ἀλγηδόνα νικᾷ· οὕτω γὰρ καὶ τοῖς ἔξω τὸ ἱερὸν ἀντὶ μεγάλου παρείληπται· ἱερὸν γὰρ ἰχθὺν, τὸν μέγαν φασὶ, *quod omnem humanam calamitatem & ægritudinem superet: sic enim apud scriptores etiam profanos* ἱερὸν, *sacrum, pro magno sumitur: sacrum enim piscem, magnum dicunt.* Quod de pisce dicit, confirmat Hesychius: Ἱερὸς ἰχθύς· τὸν μέγαν καὶ ἄνετον λέγει· ἱερὸν γὰρ τὸ μέγα. *Sacer piscis: magnum & liberum dicit: sacrum enim* vocatur *magnum*. Suidas: Ἱερὸν ἰχθῦν. Ὅμηρος τὸν ἄνετον καὶ αὐτεξούσιον λέγει, οὐ τὸν κάλλιχθυν, ἢ τὸν πομπίλον, ὥς τινες. *Sacrum piscem. Homerus liberum & sui juris piscem, ita vocat, non autem pulchrum piscem, aut pompilum, ut quidam* putant. Uterque respicit ad Il. π'. v. 407.

-- -- -- Ἱερὸν ἰχθὺν
Ἐκ πόντοιο θύραζε λίνῳ καὶ ἤνοπι χαλκῷ.
-- -- -- *Piscem sacrum*
Ex ponto foras trahit *lino & splendido ferro.*

Ad hæc vetus Scholiastes: Ἱερὸν ἰχθὺν, ἤτοι μέγαν. Huc etiam pertinent sequentia Hesychii; Ἱερή, μεγάλη. Ἱερὴν, ἱερὰν, μεγάλην· ἱερὸν, μέγα.

2. *Impropriè* pro animi morbo, id est, pro peccato. Hoc sensu David Psal. CIII. 3. dicit, *Deum sanare* πάσας τὰς νόσους ἡμῶν, *omnes morbos nostros.* Hi morbi longè graviores morbis corporis. Sic enim Nazianzenus orat. XVI. pag. 250. Τί νοσοῦμεν καὶ αὐτοὶ τὰς ψυχὰς νόσον, πολὺ τῆς τῶν σωμάτων χαλεπωτέραν; ὅσῳ τὴν μὲν ἀκούσιον οἶδα, τὴν δὲ ἐρχομένην ἐκ προαιρέσεως, καὶ τὴν μὲν τῇ ζωῇ ταύτῃ συγκαταλυομένην, τὴν συναπιοῦσαν ἡμῖν μεθισταμένοις· καὶ τὴν μὲν ἐλεουμένην, τὴν δὲ μισουμένην, τοῖς γε νοῦν ἔχουσι. *Quid nos quoq; animorum morbo tenemur, hoc est morbo longè graviori, quam quo corpora premuntur? Hic etenim præter voluntatem existit, ille à voluntate manat. Atq; hic unà cum hac vita extinguitur: ille, cùm hinc migramus, nobiscum abscedit. Hic deniq; miserationi, ille odio est, apud eos quidem, qui mentis sunt compotes.*

II. *Finis*, propter quem morbi à Deo immittuntur, est, *ut puniantur peccata, & peccatores emendentur.* Basilius Cæsar. in Psal. XLVI. Ἔστι πολλάκις ἡ νόσος ὠφέλιμος, ὅταν παιδαγωγεῖν μέλλῃ τὸν ἁμαρτάνοντα· καὶ ἡ ὑγίεια βλαβερὰ, ὅταν ἐφόδιον γίνηται πρὸς ἁμαρτίαν τῷ ἔχοντι. *Morbus sæpenumero utilis est, siquidem peccantem castigat: & sanitas noxia, cùm ei, qui eam possidet, occasionem suppeditat ad peccandum.* Greg. Nazianzenus Epist. LXVI. Κρείττων εὐημερίας ἀχαλινώτου, νόσος φιλόσοφος. *Præstabilior est morbus cum sapientia conjunctus effrenata prosperitate.* Et Epist. LXX. Δεῖ ἡγεῖσθαι τὴν νόσον παιδαγωγίαν πρὸς τὸ συμφέρον. *Oportet existimare, morbum nihil aliud esse, quàm utilem quandam disciplinam.* Apud

Basilium M. in Regulis fusiùs disputatis, Interrog. LV. pag. 502. Πολλάκις μάστιγες ἁμαρτημάτων εἰσὶ τὰ ἀῤῥωστήματα εἰς ἐπιστροφὴν προσαγόμενα· ὃν γὰρ, φησιν, ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει. *Morbi sæpenumero sunt flagella peccatorum, quibus nihil aliud agitur, nisi ut vitam nostram in melius commutemus. Quem enim, inquit, Dominus diligit, castigat.* Theophylactus ad Cap. VIII. Matthæi, pag. 43. Αἱ σωματικαὶ νόσοι, στρατιῶται καὶ ἔκδικοί εἰσι τοῦ Θεοῦ. *Corporales morbi, milites sunt & ultores Dei.*

Νοτάριος.

Notæ speciatim dicta compendia τῶν ταχυγράφων, qui etiam inde *Notarii* appellati. Glossæ veteres: *Notarius*, ταχυγράφος. Item, *Notarius*, σημειογράφος. Suidas: Νοτάριος, ὁ γραμματεύς. Νότα γὰρ τὰ γράμματα. Ῥωμαῖοι ὁ ὑπογραφεύς. *Notarius. Scriba. Nota enim litera* vocatur. *Latinè* sic appellatur, qui Græcè dicitur ὑπογραφεύς. q. d. *subscriba*. In Concilio Carthag. Δανιὴλ νοτάριος ἀνέγνω κομμονιτόριον. *Daniel notarius legit commonitorium.* Julianus in epist. ad Ecdicium: Ἡγεμὼν δὲ τῆς ζητήσεως ἔστω σοι ταύτης ὁ νοτάριος Γεώργιος. Notariorum primò duo genera fuisse observat Cl. Meursius. Hi ipsam artem factitabant; illi profitebantur, & adolescentes docebant, atque νοτάριοι παιδοδιδάσκαλοι dicebantur. Et hi festum sanctorum Notariorum celebrabant, cum larvis per forum cursitantes, quod postea Lucas Patriarcha sustulit. Balsamon ad Can. LXII. Concilii in Trullo, pag. 437. Τὰ μέν τοι γινόμενά ποτε ἀπρεπῆ παρὰ τῶν νοταρίων παιδοδιδασκάλων κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν ἁγίων νοταρίων, μετὰ προσωπείων σκηνικῶν διερχομένων τὴν ἀγορὰν, πρὸ χρόνων τινῶν κατηργήθησαν καθ' ὁρισμὸν τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου κυροῦ Λουκᾶ. *Quæ autem aliquando fiebant indecora à Notariis puerorum informatoribus in festo sanctorum Notariorum, cum larvis per forum cursitantibus, ante aliquot annos abrogata sunt, sanctissimi illius Patriarchæ Domini Lucæ decreto.* Eorum verò, qui artem factitabant, tria rursus erant genera. Hi palatio inserviebant, isti militiæ, illi Ecclesiæ, & πατριαρχικοὶ nuncupabantur; fitque eorum mentio in Synodico Michaëlis Anchiali: item in altero Alexii Patriarchæ: Εἰ καὶ δεήσει γενέσθαι, τῇ ἡμῶν ἀναφέρειν μετριότητι, ἢ καὶ τῷ θεοφιλεστάτῳ χαρτοφύλακι, καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν εὐλαβεστάτοις διακόνοις, καὶ πατριαρχικοῖς νοταρίοις. *Quòd si etiam oportebit referre ad mediocritatem nostram, vel etiam ad religiosissimum Chartophylacem, & pientissimos ejus Diaconos, & Patriarchales Notarios.* Et hi chartophylacibus operam navabant. Apparet ex verbis proximè prolatis. Erantque numero duodecim. Balsamon de Chartophyl. & Protecd. Τὸ δὲ προκαθῆσθαι τοῦτον (τὸν χαρτοφύλακα) δωδεκάδος πατριαρχικῶν νοταρίων αὐτοπιστίαν ἐχόντων ποῦ θήσεις ἀκροατὰ συνετώτατε; *Præsidere autem hunc (chartophylacem) duodecim Patriarchalibus Notariis per se fide dignis ubi pones auditor prudentissime?* Primitus autem septem tantùm erant ex institutione Clementis. Anastasius in vita ejus: *Fecit septem regiones dividi Notariis fidelibus Ecclesiæ, qui gesta Martyrum solicitè & curiosè unusquisque per regionem suam diligenter perquirerent.* Hi dicebantur *Regionarii*. Atque hos exstimulabant totidem subdiaconi, in eam rem instituti à Fabiano Pontifice. Idem Anastasius in vita ejus: *Fecit septem subdiaconos, qui septem Notariis imminerent, ut gesta Martyrum in integro colligerent.* Tamen etiam primum Fabiano tribuit Lectionale, ubi de eo: *Hic regiones divisit diaconibus, & septem subdiaconos, qui septem Notariis imminerent, ut gesta Martyrum fideliter in integro colligerent.* Jam eorum, qui in militia Notarii erant, munus satis clarè percipimus ex istis Cantacuzeni, lib. I. Cap. XXXV. *Notarios legere, qui in indices referrent, quantum militum indigenarum ad reditus capiendos destinatum esset.* Sozomenus lib. IV. Cap. X. p. 50. a. Μετὰ δὲ ταῦτα βασιλικὸς ταχυγράφος ἐκ τοῦ τάγματος τῶν καλουμένων νοταρίων ἀποσταλεὶς, &c. *Post hæc autem regius scriba ex ordine eorum, qui Notarii vocantur, missus fuit.* Palatini autem erant illi, quos nos hodie *publicos* appellamus, interque hos dignitate primus ὁ πρωτονοτάριος. Codinus: Πρωτονοτάριος δῆλος καὶ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος, πρῶτος γὰρ τῶν νοταρίων. Hic ἄρχων vocatur τῶν ὑπογραφέων, ab Achmete Onirocrit. Cap. LXII. Et πρωτοστάτης τῶν βασιλικῶν ὑπογραφέων, à Socrate, lib. VII. Cap. XXIII. Plura vide in Gl. Meursii, unde etiam hæc excerpta.

Νούμερα.

Νούμερα. *Numeri. Cohortes.* Suidas: Σπεῖραι, πλήθη στρατευμάτων· φάλαγγες· νούμερα· λεγεών. *Exercituum copiæ. Phalanges. Numeri. Legio.* Chrysostomus Homil. XXII. in Acta: Σπεῖρά ἐστιν, ὃ καλοῦμεν νυνὶ νούμερον. *Spira est, quod nunc numerum vocamus.* Eadem leguntur apud Oecumenium in Cap. X. Actorum. Glossarium: Σπεῖρα, τάξις στρατιωτική, cohors. Hesychius respiciens ad v. 1. Cap. X. Actorum: Ἐκ σπείρης, ἐκ τάγματος, ἐκ νουμέρου. Vide Gl. Meursii.

Νοῦς.

Vox νοῦς variè accipitur. Sumitur enim

I. *Pro ratione*, seu pro præstantissima illa animi facultate, quâ intelligimus, cogitamus, & ratiocinamur, atque adeò pro τῷ ἡγεμονικῷ, apud Philosophos tantopere decantato. Vocatur à Chrysostomo, Homil. LXIX. in Matth. βασιλεὺς τοῦ σώματος, *rex corporis*. Greg. Nyssenus de Virginitate, Cap. XXII. tom. III. pag. 172. eodem sensu dicit, τὸν ἡμέτερον νοῦν τὰς τοῦ σώματος ἡνίας ἐφ' ἑαυτὸν ἔχειν, *mentem nostram corporis habenas in se habere.* Vocatur ὀφθαλμὸς ψυχῆς, oculus animæ, à Macario, Homil. VII. Auriga animæ. Idem Macarius, Homil. XL. pag. 479. Ὁ νοῦς ἡνίοχός ἐστι καὶ ζευγνύει τὸ ἅρμα τῆς ψυχῆς, κατέχων τὰς ἡνίας τῶν λογισμῶν. *Mens auriga est, & jungit currum animæ, tenens habenas cogitationum.*

II. *Pro proposito, vel consilio.* Sic I. Corinth. II. 16. Τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου; ἡμεῖς δὲ νοῦν Κυρίου ἔχομεν. *Quis novit mentem Domini? Nos autem mentem Domini habemus.* Chrysostomus Homil. VII. in hanc epist. ad præsentem locum, νοῦν Χριστοῦ interpretatur τὸν πνευματικὸν, τὸν θεῖον, οὐδὲν ἀνθρώπινον ἔχοντα, *spiritualem, divinam, nihil humani habentem.* Ita etiam Theophylactus. Epiphanius, ad eundem locum respiciens, hæresi LXXVII. p. 433, 434. Τῷ μὲν ὄντι πᾶς θεοσεβὴς οὐ κατὰ τὸν νοῦν τὸν ἀνθρώπινον πολιτεύεται, ἀλλὰ κατὰ τὸν τοῦ Χριστοῦ τὸν ὑπὸ Χριστοῦ πληρούμενον τῇ συνέσει, τὸν κατὰ τὸν Χριστὸν λογιζόμενον ἐν δικαιοσύνῃ, τὸν ἐν Χριστῷ πεπολιτευμένον τῇ ὁμολογίᾳ, τὸν διὰ Χριστὸν σωζόμενον ἐν τῇ δικαιοπραγίᾳ· οὗτος γάρ ἐστιν ὁ νοῦς Χριστοῦ, ὁ ἐν ἡμῖν δυνάμενος εἶναι καὶ ἐν τόπῳ περιεκτικῷ τὸν Χριστὸν μὴ κατέχειν. *Revera enim omnis pius non secundùm mentem humanam vitam agit, sed secundum mentem Christi, quæ à Christo impletur intelligentiâ, quæ secundum Christum reputatur in justitia, quæ in Christo conversatur per confessionem, quæ per Christum servatur in justis operibus. Hæc enim est mens Christi, quæ in nobis esse potest, & in loco detentivo Christum non detinere.* Quidam per νοῦν Χριστοῦ, *deitatem* intellexerunt, quos Nazianzenus refutat Orat. LII. pag. 747. Τὸ, ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν, παρεξηγοῦνται κακῶς καὶ λίαν εὐήθως, νοῦν Χριστοῦ τὴν θεότητα λέγοντες, οὐχ ὅπερ ἡμεῖς ὑπολαμβάνοντες, ὅτι οἱ τὸν ἑαυτῶν νοῦν καθήραντες μιμήσει νοὸς ἐκείνου, ὃν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ σωτὴρ ἀνεδέξατο, καὶ πρὸς αὐτὸν ῥυθμι-

ῥυθμι-

ῥυθμίζοντες, ὡς ἐφικτὸν, ἤτοι νοῦν Χριστοῦ ἔχειν λέγονται. *Illud,* Nos autem mentem Christi habemus, *pravè ac perquàm stolidè interpretantur, nimirum per Christi mentem divinitatem significari contendentes, non autem hunc locum more nostro exponentes, nempe, quòd ii, qui mentem suam ad illius mentis, quam salvator pro nobis assumsit, imitationem purgarunt, atque ad eam, quantum fieri potest, composuerunt, mentem Christi habere dicuntur.*

III. *Pro sensu mystico,* & opponitur literali. Apud Athanasium in Fragmentis in Psalmos (quæ Nicetæ potiùs, qui Catenam in Psalmos collegit, esse videntur) frequenter est locutio πρὸς νοῦν, *sensu mystico.* Pag. 528. ad verba Psalmi LXIV. v. 3. Οἵτινες ἠκόνησαν ὡς ῥομφαίαν τὰς γλώσσας αὐτῶν, hæc leguntur: Πρὸς δὲ νοῦν ταυτά φησι, διὰ τὸ βλασφημοῦντας αὐτοὺς τὸν Ἰησοῦν λέγειν τοῖς ἀποστόλοις, οὐ παραγγελίᾳ παρηγγείλαμεν ὑμῖν μηδενὶ λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτῳ; Τοὺς μέντοι λόγους τῆς διαβολῆς ῥομφαίαν ἠκονημένην ὠνόμασε. *Sensu autem secretiore seu mystico hæc dicit, quoniam illi blasphemantes Jesum, dicunt Apostolis,* Nónne etiam atque etiam denunciavimus vobis, ne doceretis in nomine isto? *Sermones igitur cum calumnia conjunctos romphæam acutam vocavit.* Ibidem pag. 529. ad v. 4. Psal. LXV. Πρὸς νοῦν, ἀγαθὰ τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ τὰ τοῦ πνεύματος διάφορα χαρίσματα. *Sensu mystico*, bona domus Dei *sunt varia Spiritûs dona.* Adv. 11. ejusdem Psalmi, πρὸς νοῦν & κατὰ τὸ ῥητὸν opponuntur, pag. 532. Κατὰ μὲν οὖν τὸ ῥητὸν, ἐνιαυτὸν χρηστότητος, τὸν τῆς εὐθηνίας ὠνόμασε, πρὸς δὲ νοῦν, &c. *Juxta literam quidem,* annum benignitatis, *annum nominavit fertilem; sensu verò mystico,* &c. Quod hîc est πρὸς νοῦν, id ibid. pag. 533. est πρὸς πνευματικὴν ἐκλήψιν, & pag. 535. κατὰ πνευματικὴν ἐκδοχήν. Usitatum etiam eodem sensu πρὸς διάνοιαν, de quo in Διάνοια.

IV. *Deus* vocatur νοῦς ἀκήρατος, *mens intemerata.* Cyrillus Alexandr. præfat. in Habakukum, pag. 518. de Judæis: Ἐκτετιμηκότες τὴν ἔξω νόμου, καὶ ἐκτοπωτάτην ζωὴν, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν κατεψεγμένων ἀπονενευκότες οὐ διαλελοίπασιν ἐφ' ἑαυτοῖς παραθήγοντες τὸν ἀκήρατον νοῦν. *Cùm vitam à lege alienam, & rationi etiam atq; etiam adversantem amplexati fuissent, & in omnia reprehensioni obnoxia declinavissent, in seipsos exacuere mentem intemeratam non desinebant.*

V. *Angeli* vocantur νόες, *mentes.* Dionysius Areopagita Cap. I. de cœlesti Hierarchia, pag. 4. *Scriptura* ταῖς αἰσθηταῖς εἰκόσι τοὺς ὑπερουρανίους ἀνεγράψατο νόας, *super cœlestes illas mentes sensilibus imaginibus descripsit.* Ad hæc Pachymeres, pag. 10. Θείας δυνάμεις νόας λέγει, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν αἰσθήσει ζώντων ἡμῶν. *Divinas virtutes* mentes *appellat, ad nostri differentiam, qui sensu vivimus.* Et S. Maximus, pag. 2. Νόας καλοῦσι καὶ οἱ παρ' Ἕλλησι φιλόσοφοι τὰς νοερὰς, ἤτοι ἀγγελικὰς δυνάμεις· ἐπειδὴ τὸ πᾶν, νοῦς ἐστιν ἕκαστος αὐτῶν, καὶ τὴν οὐσίαν ἅπασαν νοῦν ζῶντα εἰς τὸ εἶδος τὸ ἑαυτῶν οὐσιωμένον ἔχει. Νόες καλοῦνται, πρὸς τὸ εὐφωνότερον τῆς κλίσεως γενομένης. Νόας *vocant etiam Gentiles Philosophi, intelligentes seu Angelicas virtutes: quandoquidem omnino, unusquisq; ipsorum, sit mens, & universam substantiam mentem viventem, in speciem suam substantialem habeat.* Νόες *autem vocantur propter meliorem declinationis factæ sonum.*

Νυμφαῖον.

Νυμφαῖον est apparatus Nympharum, quem in templorum adytis effinxere, ut inde aquam funderent, & ingredientes templum lavarentur. Anastasius in Hilario Papa: *Nymphæum, & triporticum ante oratorium sanctæ Crucis, ubi sunt columnæ miræ magnitudinis, quæ dicuntur hecatonpendæ, lacus & conchas strictas cum columnis porphyreticis radiatis foratis, aquam fundentes, & in medio lacum porphyreticum cum concha assita in medio aquam fundentem circumdatam à dextris & sinistris. In medio cancellis æreis & columnis cum fastigiis & epistyliis, undique ornatam ex musivo & columnis Aquitanicis, & tripolicis, & porphyreticis.* Strabo lib. VII. pag. 219. testatum reliquit in Apolloniatarum finibus Nymphæum appellari saxum quoddam ignem egerens, sub quo fontes sint tepido fluentes bitumine. Verba ejus sunt: Ἐν δὲ τῇ χώρᾳ τῶν Ἀπολλωνιατῶν καλεῖταί τι Νυμφαῖον· πέτρα δ' ἐστὶ πῦρ ἀναδιδοῦσα· ὑπ' αὐτῇ δὲ κρῆναι ῥέουσι χλιαροῦ ἀσφάλτου, καιομένης ὡς εἰκὸς τῆς βώλου τῆς ἀσφαλτίδος. *In Apolloniatarum finibus autem Nymphæum appellatur saxum quoddam ignem egerens, sub quo fontes sunt tepido fluentes bitumine, gleba (ut apparet) bituminosæ terræ ardente ibi.* Nymphæum Apolloniæ accuratè & eleganter describit Dio Cassius, Rom. hist. lib. XLI. pag. 195, 196. Vide etiam Æliani descriptionem non minùs elegantem libro Var. Hist. XIII. Cap. XVI. pag. 501. Describitur & à Plutarcho in Sylla. Pindarus Ode XII. Olymp. Θερμὰ νυμφῶν λουτρὰ, vocat *lavacra Nympharum calida.* Cedrenus in Valente, pag. 255. Καὶ ὁ τότε τῆς πόλεως ἔπαρχος τὴν ἐκ τοῦ γεγονότος τῇ πόλει χαρὰν ἐπιδεικνὺς, νυμφαῖον κατασκευασάμενος ἐν τῷ Ταύρῳ, τῷ μεγέθει τῆς πόλεως ἄξιον, ἱερομηνίαν ἐπετέλεσεν, εὐωχήσας ἅπαντα τὸν λαόν. *At tunc præfectus urbis, gaudium ejus beneficii caussâ obortum ut ostenderet, Nymphæum condidit in Tauro magnitudine urbis dignum, diemq; festum egit, ac universum populum convivio excepit.* Idem in Leone I. August. pag. 286. ait Nymphæum id Constantinopoli deflagrâsse, καὶ τὸ νυμφαῖον, ἐν ᾧ περ οἱ γάμοι ἐγίνοντο, &c. Apud Anastasium autem Nymphæa loca sunt aquæ salientes ante vestibula templorum conchâ septi, ut ingredientes in Ecclesiam manus lavent. Vide in Λουτήρ.

Νυμφίος.

Vox νυμφίος satis frequenter *impropriè,* seu *metaphoricè* accipitur; atque sic *sponsus* dicitur.

I. *Deus fidelium.* Greg. Nazianzenus, Orat. XX. pag. 358. Μόνος Θεὸς τῶν καθαρῶν ψυχῶν ἐστι νυμφίος, καὶ τὰς ἀγρύπνους ἑαυτῷ συνεισάγει ψυχὰς, ἐὰν μετὰ λαμπρῶν τῶν λαμπάδων καὶ δαψιλοῦς τῆς τοῦ ἐλαίου τροφῆς αὐτῷ ἀπαντήσωσι. *Solus Deus purarum animarum sponsus est, atque insomnes animas, si modò cum claris lampadibus & copiosa olei alimonia obviam ipsi prodierint, secum introducit.* Atque hoc ipsum ipse de se testatur Deus apud Hoseam Cap. II. 19. 20. Καὶ μνηστεύσομαί σε ἐμαυτῷ εἰς τὸν αἰῶνα, μνηστεύσομαι ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ἐν κρίματι, καὶ ἐν ἐλέῳ, καὶ ἐν οἰκτιρμοῖς, &c. *Et sponsabo te mihi in æternum, & sponsabo in justitia, & in judicio, & in misericordia, & in miserationibus,* &c. Ad quæ Theodoretus p. 711. Ὅτι οὐ τὴν Ἰουδαίων συναγωγὴν εἰς τὸν αἰῶνα ἐμνηστεύσατο, ἀλλὰ τὴν ἐξ Ἰουδαίων καὶ ἐξ ἐθνῶν συλλεγεῖσαν ἐκκλησίαν, τὰ πράγματα μαρτυρεῖ· ἡ μὲν γὰρ ἀπεβλήθη, ἡ δὲ τῷ μνηστῆρι συνέζευκται, προσδεχομένη τὰ ἀγαθὰ τὰ αἰώνια. *Quòd Judæorum Synagogam non in æternum sponsavit, sed ex Judæis & gentibus collectam Ecclesiam, res ipsæ testantur. Illa enim abjecta est, hæc cum sponso conjuncta exspectat bona æterna.*

II. *Christus Ecclesiæ.* Theophylactus in Caput III. Joh. pag. 602. Οὐδεὶς ἄλλος ἐστὶ νυμφίος, εἰ μὴ μόνος ὁ Χριστὸς, πάντες δὲ οἱ διδάσκοντες νυμφαγωγοί εἰσιν, ὥσπερ οὖν καὶ ὁ πρόδρομος. Οὐδεὶς γὰρ ἄλλος δοτήρ ἐστι τῶν ἀγαθῶν εἰ μὴ ὁ Κύριος, οἱ δὲ ἄλλοι πάντες μεσῖται, καὶ τῶν παρὰ τοῦ Κυρίου δεδομένων ἀγαθῶν διάκονοι. *Nullus alius sponsus, quàm solus Christus: omnes autem docentes pronubi sunt, sicut*

quoque præcursor. *Nullus enim alius dator est bonorum, quàm solus Dominus: alii autem omnes sunt mediatores, & ministri bonorum, quæ à Domino dantur.* Ammonius in Catena in Cap. III. Joh. pag. 108. Διὰ τῦ βαπτίσματος νυμφεύεται ὁ Χριςὸς τὴν ἐκκλησίαν ἀναγεννηθεῖσαν. Ἡ συζυγία αὕτη πνευματικὴ διὰ τῦ διδασκαλικῦ λόγυ συνάπτει Θεῷ. Παρθένος δ᾽ ἐςὶ καὶ ἁγνὴ ἡ νύμφη, διὰ τὴν τ̃ δογμάτων ὀρθότητα· ἡ αὐτὴ καὶ γυνὴ ἐςὶ τῦ Χριςῦ, ὡς ἀγαθὰς γεννῶσα πράξεις, ὀκ ἀφ᾽ ἑαυτῆς, ἀλλὰ διὰ τῦ ἐνσπείροντος ἐν αὐτῇ Χριςῦ. Ἧς ὀδεὶς τ̃ γενητῶν δύναται εἶναι νυμφίος, ἐπείπερ πρωτοτύπως ὀδεὶς αὐτῶν ἐςὶ δοτὴρ ἀγαθῶν· πᾶσα ὖν λογικὴ φύσις, ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων, νύμφη ἐςί· νυμφίος ἐςὶν ὁ Χριςός· καὶ ἡ ἐκκλησία νύμφη, καὶ ὁ νυμφὼν, ὁ τόπος τῦ βαπτίσματος, ἔνθα γίνεται ἡ πνευματικὴ συνάφεια, ἐπειδὴ πάντα φαιδρὰ, καὶ χαρᾶς ἀνάμεςα καὶ εὐφροσύνης. *Christus per Baptismum regeneratam sibi desponsat Ecclesiam. Hoc autem conjugium spiritale per verbum doctrinæ conjungit Deo. Sponsa verò & virgo est, & casta, propter dogmatum sinceritatem: quæ & ipsa uxor est Christi, ut quæ probas parit actiones, non quidem à semetipsa, sed ex Christi inspiratione. Cui nullus potest esse creatus sponsus, cùm nulli creaturæ competat primitivum esse bonorum largitorem. Omnis itaq; natura prædita ratione, sive Angelorum, sive hominum, sponsa est, Christus verò sponsus: & sponsa quoque Ecclesia, thalamusq; nuptialis, Baptismi locus, ubi spiritualis ista conjunctio perficitur, quandoquidem ibi omnia illustria sunt, & gaudio lætitiaq; plena.* Basilius M. Cap. VIII. de Spiritu sancto, pag. 159. de Christo ita scribit: Ὅταν τὴν ἄμωμον ψυχὴν, τὴν μὴ ἔχυσαν σπίλον ἢ ῥυτίδα, ὡς ἁγνὴν παρθένον ἑαυτῷ παραςήσηται, νυμφίος προσαγορεύεται. *Cùm sibi animam innocentem, non habentem maculam aut rugam, quasi castam virginem adjungit, sponsus appellatur.* Chrysostomus Homil. XVIII. t. V. *Christus vocatur* νυμφίος, *sponsus,* ὅτι νύμφην με ἡρμόσατο, *quia sponsam me præparavit.*

Νύξ.

I. *Explicatio Nominis.* Νὺξ, *nox* sumitur

1. *Propriè*, & est σκίασμα γῆς ἀποκρυπτομένυ ἡλίυ γινόμενον, *umbra terræ, quæ diei, sole se occultante, succedit,* inquit Basilius Cæsar. Homil. II. in Hexaëm. pag. 26. Sic κυριακὴ νὺξ vocatur ea nox, quâ Dominus resurrexit, apud Nyssenum orat. II. in Resurrect. Christi, tom. III. pag. 400. Nox, quâ idem Salvator proditus fuit, vocatur ἱερὰ νὺξ à Chrysostomo, Homil. πρὸς Ἀνομοίυς, tom. VI. pag. 430. Δεῖπνον ἐγένετο κατὰ τ̃ ἱερὰν νύκτα ἐκείνην, καθ᾽ ἣν παραδίδοσθαι ἔμελλεν· ἱερὰν γὰρ αὐτὴν καλῶ ἐγὼ, ἐπειδὰν τὰ μυρία ἀγαθὰ, ἃ κατὰ τὴν οἰκυμένην ἐγένετο, τὴν ἀρχὴν ἐκεῖθεν ἐλάμβανε. *Cœna instituta fuit sacra illa nocte, quâ prodendus erat: sacram enim illam ego appello, quoniam innumera bona, quæ per universum terrarum orbem fiebant, initia inde sumserunt.*

2. *Impropriè.* Sic *nox* sumitur

a. Pro ignoratione Dei, verbique Dei & voluntatis ejus, ac impietate, quæ hanc ignorantiam sequitur: ad Rom. XIII. 12. Ἡ νὺξ προέκοψε. *Nox processit.* Theodoretus ad hunc locum: Νύκτα καλεῖ τὸν τῆς ἀγνοίας καιρόν. Noctem *vocat tempus ignorantiæ.* Reliqui interpretes ferè per noctem intelligunt præsentem vitam. Ita Chrysostomus Homilia LVI. in Joh. ad præsentem locum respiciens: Ὁ Παῦλος νύκτα, τὸν παρόντα βίον καλεῖ, διὰ τὸ ἐν σκότει εἶναι τὰς ἐν κακίᾳ διατρίβοντας καὶ ἀπιςίᾳ. *Paulus* noctem *vocat præsentem vitam, quia in tenebris versantur, quicunque in malitia & incredulitate vivunt.* Ita etiam Theophylactus, pag. 132. Νύκτα καλεῖ τ̃ ἐνεςῶτα αἰῶνα, διὰ τὸ ἐν σκότει τὰς πολλὰς εἶναι, καὶ διὰ τὸ συγκεκαλύφθαι τὰς βίυς ἑκάςων. Noctem *præsens seculum appellat quòd plerique in tenebris sint, & quòd cujusq; vita caligine contegatur.* Et Oecumenius, pag. 357. Νύκτα τ̃ παρόντα καλεῖ βίον· ὀδὲν γὰρ ὀνειράτων διαφέρει τὰ ἐν αὐτῷ. Noctem *vocat præsentem vitam: quæcunq; enim in ea sunt à somniis nihil differunt.* Eodem modo accipitur I. Thessal. V. 5. ubi Apostolus: Οὐκ ἐσμὲν νυκτὸς, ὀδὲ σκότυς. *Non sumus noctis, neq; tenebrarum.* Hic νυκτὸς υἱοί, interprete Oecumenio, pag. 723. sunt ἁμαρτίας υἱοί, *filii peccati,* id est, peccatores. Ita etiam Theophylactus.

b. Pro tempore post hanc vitam, ubi pœnitentiæ nullus ampliùs locus. Ita locum Joh. IX. 4. Ἔρχεται νὺξ ὅτε ὀδεὶς δύναται ἐργάζεσθαι, *venit nox, quando nemo potest operari,* interpretatur Chrysostomus Homil. LVI. in Johannem: Ἔρχεται νὺξ, τυτέςιν, ὁ μέλλων καιρὸς, ὅτε ὀδεὶς δύναται ἐργάζεσθαι, τυτέςιν, ὅτε ὀκέτι πίςις ἐςὶν, ὄτε πόνοι, ὄτε μετάνοια. Venit nox, *hoc est, futurum tempus,* quando nemo potest operari, *hoc est, quando non ampliùs fides est, neque labores, neque pœnitentia.* Item: Νύκτα τ̃ μέλλοντα καλεῖ καιρὸν, διὰ τὸ τῶν ἁμαρτωλῶν ἀνενέργητον. *Tempus futurum* noctem *appellat, quia tum peccatores nihil operari poterunt.* Commodiùs tamen hoc loco *per noctem* intelligas obscurationem doctrinæ cœlestis.

c. Pro doctrina veteris Testamenti, quæ obscura est respectu doctrinæ in novo Testamento comprehensæ. Ita locum adductum ex C. XIII. 12. ad Rom. exponit Cyrillus Alex. ut vidimus in voce Ἡμέρα, num. II. 3.

d. Pro afflictione & calamitate gravissima, metaphorâ ductâ ab horrore & terrore, quem noctis obscuritas incutit. Theodoretus ad v. 6. Psal. III. pag. 409. Νύκτα τὰς συμφορὰς πολλάκις ἡ θεία καλεῖ γραφή· ἐπειδὰν ὡς ἐν σκότει διάγειν νομίζυσιν οἱ τοῖς ἄγαν ἀνιαροῖς περιπίπτοντες. Noctem *sæpiùs calamitates vocat divina scriptura: quia velut in tenebris vivere se existimant illi, qui in res admodum tristes incurrunt.*

II. *Finis* noctis est duplex;

1. *Respectu Dei* est gloria ipsius, quam nox indicat. Psal. XIX. 3. Νὺξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γνῶσιν. *Nox nocti indicat scientiam.* Theodoretus ad integrum versum ita commentatur: Ἡ τεταγμένη νυκτὸς καὶ ἡμέρας διαδοχὴ, τὰς ὑπὸ τῦ δημιυργῦ τεθέντας ὑποδείκνυσιν ὅρυς, ὓς παραβαίνειν ἡ ἄψυχος ὀκ ἀνέχεται κτίσις· πρὸς γὰρ τ̃ χρείαν τῶν ἀνθρώπων ἡμέρα καὶ νὺξ αὐξανόμεναί τε καὶ μειύμεναι, καὶ παρ᾽ ἀλλήλων τ̃ χρόνον δανειζόμεναι, καὶ πάλιν ἀλλήλαις τὸ χρέος ἐκτιννύυσαι, τὴν ἐφεςῶσαν αὐταῖς ὑποδεικνῦσι προμήθειαν· τὸ δὲ ἐρεύγεται ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ῥῆμα, καὶ ἀναγγέλλει γνῶσιν, καὶ διηγῦνται δόξαν, ὀκ ἔμψυχα εἶναι διδάσκει τὰ ὁρώμενα· ἀλλὰ προσωποποιΐα τις ἐςὶ, παιδεύυσα πάντας ἀπὸ τ̃ ὁρωμένων ἐπὶ τ̃ ἀόρατον ποδηγεῖσθαι Θεὸν, κἀκείνῳ προσφέρειν τ̃ ὑμνῳδίαν. *Ordinata successio noctis & diei terminos à conditore positos demonstrat, quos hæc inanimata mundi machina transscendere non potest. Cùm enim nox atq; dies ad hominum utilitatem crescunt atq; decrescunt, & à se invicem tempus mutuantur, & rursus debitum sibi ultro citroq; reddunt, providentiam, quæ ipsis inest, ostendunt. Hoc autem,* Dies diei eructat verbum, & indicat scientiam, & enarrant gloriam, *non animata esse, quæ videntur, docet: verùm est quædam prosopopœia, omnes docens, ab his, quæ videntur, ad opificem, qui minimè cernitur, pervenire, & illi hymnorum cantilenam offerre.* Chrysostomus Homil. XXVII. tom. V. quæ est Jesajæ XLV. 7. hoc ipsum pluribus persequitur: præcipua hîc inde damus excerpta. Ὅταν ἴδῃς τ̃ εὐταξίαν τ̃ καιρῶν τύτων, καὶ πῶς τὸ οἰκεῖον ἀπαρτίσασα μέτρον ἡ ἡμέρα, ὀ φιλονεικεῖ τ̃ νύκτα ἐξῶσα τ̃ οἰκείων ὅρων, ὀδὲ πλεονεξίαν τινὰ ἐπιδείκνυται, ὀδὲ, ἐπειδὰν φαιδροτέρα ἐςὶν αὐτῆς, τὸν ἅπαντα βιάζεται κατασχεῖν χρόνον, ἀλλ᾽

ἀλλ' ἀναχωρεῖ καὶ ἡ νὺξ τὸ αὐτὸ πάλιν, ἀπαρτίσασα τὸν αὐτῆς δρόμον, παραχωρεῖ τῇ ἡμέρᾳ, καὶ τοῦτο ἐπὶ τοσούτοις ἔτεσι γέγονε, καὶ οὐδεμία σύγχυσις, οὔτε ταραχὴ, καὶ οὔτε αὕτη ἐξώθησεν ἐκείνην, οὔτε ἐκείνη ἐπλεονέκτησε ταύτην (καίτοι ἡ μὲν φαιδροτέρα, ἡ δὲ ζοφωδεστέρα) πάλιν τὴν εὐταξίαν θαυμάσας, οὐ δόξαν ἀναπέμψεις Θεῷ; Καὶ καθάπερ ἀδελφαὶ δύο οἰκείως πρὸς ἀλλήλας διακείμεναι, πατρῷον διανειμάμεναι κλῆρον ἐν σταθμοῖς καὶ ζυγοῖς, οὐδὲ τὸ τυχὸν ἑτέρα τὴν ἑτέραν πλεονεκτεῖ· οὕτω δὴ καὶ νὺξ καὶ ἡμέρα τὸν χρόνον ἅπαντα διελόμεναι, τοσαύτην διατηροῦσιν ἰσότητα· οὐδὲ τὸ τυχὸν ἀλλήλας πλεονεκτοῦσαι, ὅσην ἴστε διὰ τῆς πείρας αὐτῆς μαθόντες. *Quando videris horum temporum ordinem, & quomodo dies suam perficit dimensionem, neq; contendit noctem suis ejiciens terminis, nec ullam ostendit avaritiam, nec etiam, quoniam nocte clarior est, totum sibi vendicat tempus, sed identidem nox recedit, suumq; absolvendo cursum diei cedit. Atq; hoc tot annorum decursu jam factum est, sine ulla confusione, sine ullo tumultu, neq; hæc illam expulit neq; illa plus habuit quàm hæc (cùm tamen dies sit clarior, nox verò obscurior.) Hæc, inquam, si videris, quomodo, ordinem hic quoq; admiratus, Deo non tribueres gloriam? Et quemadmodum duæ sorores amicè conspirantes, patrimonium dividentes justo pondere, neutra defraudat alteram: eodem planè modo nox atque dies omne tempus inter se dividentes, talem observant æqualitatem, quæ vobis ex ipsa experientia nota est, neque alia plus sibi vendicat quàm altera.* Et paulò pòst: Οὕτω τοίνυν ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύγεται ῥῆμα, καὶ νὺξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γνῶσιν, οὐ φωνὴν ἀφιεῖσαι, ἀλλὰ διὰ τῆς εὐταξίας, καὶ τοῦ ῥυθμοῦ, καὶ τῆς ἰσότητος, καὶ τῶν ἀπαρεμποδίστων μέτρων, σάλπιγγος λαμπρότερον, τὸν δημιουργὸν ἀνακηρύττουσαι· οὐκ ἐν μιᾷ τῆς οἰκουμένης γωνίᾳ, ἀλλ' ὅσην ὁ ἥλιος ἐφορᾷ γῆν, αὗται γὰρ αἱ φωναὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης φέρονται, ἐπειδὰν πανταχοῦ ὁ οὐρανὸς, καὶ πανταχοῦ ἡμέρα, καὶ πανταχοῦ νὺξ, καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ ἐκτείνουσι καὶ ἐν γῇ καὶ ἐν θαλάττῃ. *Sic igitur dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam, non emittentes vocem, sed per concinnum ordinem, per proportionem & æqualitatem, & nunquam interruptas dimensiones, tubâ clariùs Creatorem declarantes, non in uno orbis angulo, sed in toto terrarum ambitu. Hæ enim voces ubiq; terrarum personant, quoniam ubiq; cælum, ubique dies, ubique nox, doctrinamq; ejus extendunt terra mariq;.*

2. *respectu hominum* est quies ipsorum. Chrysostomus πρὸς τοὺς σκανδαλισθέντας, Cap. V. Νὺξ πόνων ἀνάπαυσις, φροντίδων ἀπαλλαγὴ, νοσημάτων παραμυθία, φόβων καὶ κινδύνων οὐ μικρὰ ἀναψυχή· νεαρὸν ποιεῖ τὸ σῶμα, ἀκμάζουσαν τὴν διάνοιαν, ἀναπαύει τὴν σάρκα πεπονηκυῖαν. *Nox laborum est relaxatio, liberatio à curis, morborum solatium, à metu ac periculis requies non mediocris: juvenile reddit corpus, mentem vividam, membra laboribus fatigata recreat ac reficit.* Idem, Homil. XXVII. tom. V. pag. 168. Οὔτε τὴν νύκτα διαβλητέον, οὐδὲ τὸ σκότος. Τί γὰρ, εἰπέ μοι, φαῦλον ἔχει τὸ σκότος; Οὐχὶ πόνων ἐστὶν ἀνάπαυσις; Οὐχὶ φροντίδων ἄνεσις; οὐχὶ λύπης ἀναίρεσις; οὐχὶ ἰσχύος προσθήκη; *Neque noctem, neque tenebras accusare decet. Quid enim, dic quæso, tenebræ mali habent? Nonne laborum sunt relaxatio? nonne à curis liberatio? nonne tristitiam tollunt? nonne vires augent?* Idem, Homiliâ ad Stelechiam de Compunctione, tom. VI. Ὁ Θεὸς τῆς ἡμέρας ἡμῖν οὐχ ἧττον τὴν νύκτα χρησιμωτέραν εἰργάσατο, ἀνάπαυσιν καὶ ἰσχὺν ἀπὸ τοῦ ὕπνου παρέχουσαν. *Deus noctem non minùs utilem fecit atq; diem, utpote quæ requiem præbet, & somno vires recreat.* Vide ibidem plura. Nox meditationi rerum sacrarum aptissima. Sic enim Cyrillus Jerosol. Catech. Illum. IX. pag. 86. Τί δὲ νυκτὸς πρὸς σοφίαν χρησιμώτερον; Ἐν ταύτῃ μὲν γὰρ πολλάκις τὰ περὶ Θεοῦ φανταζόμεθα· ἐν αὐτῇ δὲ ἀνάγνωσιν καὶ θεωρίαν τῶν θείων λογίων ποιούμεθα. Πότε δὲ μᾶλλον εἰς ψαλμωδίαν καὶ προσευχὴν συντέταται ἡ διάνοια ἡμῶν; ἆρα οὐκ ἐν νυκτί; πότε πολλάκις τῶν οἰκείων ἁμαρτιῶν ἤλθωμεν εἰς ὑπόμνησιν· οὐκ ἐν νυκτί; *Quid verò nocte ad sapientiam utilius? Nam in ea sæpe de Deo cogitamus; in ea divinorum oraculorum lectionem & contemplationem meditamur. Quandonam majori mens nostra contentione psalmos canit, aut preces fundit? nonne noctu? quandonam sæpiùs ad nostrorum peccatorum recordationem venimus? nonne noctu?* Huc etiam respexerunt veteres, quando noctem appellârunt εὐφρόνην. Hesychius: Εὐφρόνη, νύξ. Suidas: Νύξ· εὐφρόνη. Rationem reddit Clemens Alexandr. Strom. IV. pag. 530. Veteres εὐφρόνην vocârunt τὴν νύκτα, ἐπειδὰν τηνικάδε ἡ ψυχὴ πεπαυμένη τῶν αἰσθήσεων, συννεύει πρὸς αὐτὴν, καὶ μᾶλλον μετέχει τῆς φρονήσεως. Διὰ ταῦτ' οὖν καὶ αἱ τελεταὶ γίνονται νυκτὸς μάλιστα, σημαίνουσαι τὴν ἐν νυκτὶ τῆς ψυχῆς συστολὴν ἀπὸ τοῦ σώματος, *quoniam anima tunc cessans à sensibus, convertitur ad seipsam, & est magis prudentiæ particeps. Propterea ergo sacra quoq; mysteria maximè noctu fiunt, significantia eam quæ noctu fit animæ à corpore contractionem.* De noctis utilitatibus multa leguntur apud Theodoretum Oratione I. de Providentia, quæ huc transferre nimis longum foret.

Νωβελλίσιμος.

Νωβελλίσιμος. *Nobilissimus.* Philostorgius hist. Eccles. lib. VIII. Sect. VIII. pag. 112. de Joviano Imperatore, ad annum D.CCCLXIV. refert, eum Constantinopolim proficiscentem, Ancyræque constitutum, alterum è filiis suis Varonianum κομιδῇ νέον ὄντα ἐπιφανέστατον (ὃ παρὰ Ῥωμαίοις τὸ Νωβελλίσιμον δύναται) ἀναγορεῦσαι, *juvenem admodum adhuc existentem* ἐπιφανέστατον (*quod* Nobilissimum *valet apud Romanos*) *renunciâsse.* Alia exempla suppeditat Glossarium Meursii. Summa eorum dignitatis fuit magnitudo. Patet inde, quòd cùm crearentur, ad instar Imperatoris ac Cæsaris coronarentur, etsi alio sine dubio coronæ genere. Zonaras in Constantino Copronymo: Καὶ τοὺς μὲν δύο Καίσαρας ἔστεψε, τὸν δὲ Νικήταν ἔστεψε νωβελλίσιμον. *Et duos quidem Cæsares coronavit, Nicetam verò coronavit Nobilissimum.* Vestis illorum, quoque purpurea & aureo limbo ornata. Zosimus lib. II. de Constantio, & Anaballiano: Ἐσθῆτι χρώμενοι κοκκοβαφεῖ καὶ περιχρύσῳ, τῆς τοῦ λεγομένου νωβελλισίμου παρ' αὐτοῦ Κωνσταντίνου τυχόντες ἀξίας. *Veste utentes purpurea & aureo limbo ornata, Nobilissimi dicti dignitatem ab ipso Constantino consecuti.* Et erat ipsorum quoque Cæsarum titulus. Nazarius in Panegyrico Constantini: *Nobilissimorum quoq; Cæsarum laudes exequi velle studium quidem dulce, sed non & cura mediocris est.* Incepit hoc nomen Constantini & Licinii temporibus. Itaque in Fastis Capitolinis exstat: *Fl. Valerius Crispus Nobilissimus Cæsar.* Filiæ quoque *Nobilissimæ* dicebantur. In Rescripto Impp. Arcadii; Honorii & Theodosii, quod habetur Cod. Theod. lib. X. Tit. XXV. *Ad omnem fraudem amputandam, procuratores per singulas quasque provincias nobilissimarum puellarum filiarum mearum, &c.* Ipsæ quoque Augustæ ita indigitabantur. Amalarius in Epist. ad Ludovicum Pium: *Judith orthodoxæ nobilissimæ atq; prudentissimæ Augustæ salus per multos annos.*

Νῶε.

Νῶε, Hebraicè נוח, idem quod, נחמן, à נחם, *consolatus fuit:* literâ מ abjectâ: aut quòd *consolatio* sit *quies, recreatio.* Genes. V. 29. *Vocavit nomen ejus* נוח, *dicens:*

dicens: *Ipſe* נחמנו *conſolabitur nos ab opere noſtro.* Rectè igitur Heſychius: Νῶε, ἀνάπαυσις. Ita etiam Cyrillus Alex. lib. II. in Glaph. in Geneſ. pag. 27. Et Chryſoſtomus Homil. IX. tom. V. pag. 38. Τοῦτο τὸ ὄνομα Ἑβραϊκῇ λέγεται γλώττῃ, καὶ ἑρμηνεύεται ὁ ἀναπαύων· τὸ γὰρ νιὰ τῇ Σύρων φωνῇ ἀνάπαυσίς ἐστιν. *Hoc nomen linguâ dicitur Hebraicâ, & ſignificat* recreantem: *νιὰ enim linguâ Syriacâ eſt* requies, recreatio. Ratio verò, quam addit, impertinens eſt. Ἐπειδὰν ἔμελλεν ἐπ' αὐτοῦ ὁ κατακλυσμὸς γίνεσθαι, ὁ δὲ κατακλυσμὸς θάνατος ἦν· θάνατος δὲ ἀνδρὶ ἀνάπαυσις, διὰ τοῦτο τὸν ἄνδρα, ἐφ' οὗ γέγονεν ὁ κατακλυσμὸς, τὸν ἀναπαύοντα ἐκάλεσε. *Quoniam ejus tempore futurum erat diluvium, diluvium autem mors erat: mors autem viro requies: propterea virum, ſub quo fuit diluvium,* recreantem *vocavit.* Ridiculum prorſus eſt etymon, quod apud Suidam legitur. Νῶε· ὄνομα κύριον παρὰ τὸ νῶ τὸ κολυμβῶ. *Noë: nomen proprium, à verbo* νῶ, *no, nato,* quòd nimirum in arca concluſus, in mediis aquis natârit. Varia ejus obſerva epitheta. A' Chryſoſtomo, Homil. CX. tom. V. pag. 711. vocatur ὁ τῆς ναυαγησάσης φύσεως καλὸς κυβερνήτης, *naufragium facientis naturæ bonus gubernator.* A' Nazianzeno, Orat. XVIII. pag. 297. τοῦ δευτέρου τούτου κόσμου πατὴρ, *ſecundi hujus mundi parens.* A' Baſilio Seleucienſi Orat. V. pag. 29. ὁ τῶν τῆς κτίσεως λειψάνων ταμίας, *cuſtos reliquiarum creaturæ.* A' Chryſoſtomo, Homil. LXV. tom. VI. & à Theodoreto in Pſalmum XC. σπινθὴρ τοῦ γένους τοῦ ἡμετέρου, *generis noſtri ſcintilla.* Iterum à Theodoreto, Orat. V. de Providentia, Ὁ δεύτερος τῶν ἀνθρώπων φύλαρχος, ὁ παντὸς τοῦ γένους σπινθὴρ, ὁ μακάριος Νῶε. *Secundus humani generis princeps, totius generis ſcintilla & fomes, beatus Noë.*

Ξ.

Ξενίζω.

I. Ξενίζω ſignificat *Hoſpitio excipio, peregrè advenientem hoſpitio recipio.* Suidas: Ξενίζειν, ξενίας χάριν ὑποδέχεσθαι. *Hoſpitalitatis gratiâ aliquem ſuſcipere.* Chryſoſtomus Homil. XLV. in Acta, pag. 861. Τάχα τις ὑμῶν ἐρεῖ· εἴ τις κἀμοὶ ἔδωκε Παῦλον ξενίσαι, ἑτοίμως ἂν καὶ μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας τοῦτο ἐποίησα. Ἰδοὺ τοῦ Παύλου δεσπότην ἔξεστί σοι ξενίσαι, καὶ οὐ βούλει. Ὁ γὰρ δεχόμενός, φησιν, ἕνα τῶν ἐλαχίστων, ἐμὲ δέχεται. Ὅσῳ ἂν ἐλάχιστος ᾖ ὁ ἀδελφὸς, τοσούτῳ μᾶλλον ὁ Χριστὸς δι' αὐτοῦ παραγίνεται. Ὁ μὲν γὰρ τὸν μέγαν δεχόμενος, πολλάκις καὶ διὰ κενοδοξίαν ποιεῖ· ὁ δὲ τὸν μικρὸν, καθαρῶς διὰ τὸν Χριστόν. Ἔξεστί σοι καὶ τὸν πατέρα ξενίσαι τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐ βούλει. Ξένος γὰρ ἤμην, φησὶ, καὶ συνηγάγετέ με. Καὶ πάλιν, ἐφ' ὅσον ἑνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων ἐποιήσατε, ἐμοὶ ἐποιήσατε. Κἂν μὴ Παῦλος ᾖ, πιστὸς δὲ καὶ ἀδελφὸς, κἂν ἐλάχιστος ᾖ, ὁ Χριστὸς δι' αὐτοῦ παραγίνεται. Ἄνοιξον τὴν οἰκίαν, ὑπόδεξαι. Ὁ δεχόμενος προφήτην, φησὶ, μισθὸν προφήτου λήψεται. Οὐκοῦν καὶ ὁ Χριστὸν δεχόμενος, λήψεται μισθὸν τοῦ Χριστὸν ξενίζοντος. *Forſan quis veſtrûm dicet, ſi quis & mihi Paulum daret hoſpitem, ſuſciperem promtè magnaq; cum alacritate. Ecce Pauli Dominum licet tibi hoſpitio ſuſcipere, & non vis. Nam, qui ſuſcipit unum ex minimis, me ſuſcipit. Quantò minor fuerit frater, qui ſuſcipitur, tantò magis per illum Chriſtus advenit. Qui enim magnum ſuſcipit, id ſæpe vanæ gloriæ ſtudio facit: qui autem parvum, is illum purè propter Chriſtum. Licet tibi etiam Patrem Chriſti hoſpitio excipere, & non vis. Peregrinus enim eram, inquit, & collegiſtis me. Et iterum: in quantum uni minimorum feciſtis, mihi feciſtis. Licèt non ſit Paulus, fidelis tamen eſt ac frater, etiamſi minimus ſit, Chriſtus per illum advenit. Aperi domum, ſuſcipe. Qui ſuſcipit Prophetam, inquit, mercedem Prophetæ recipiet. Igitur qui & Chriſtum ſuſcipit, recipiet mercedem ejus, qui Chriſtum ſuſcipit.* Eadem ſignificatio in N. Teſt. ſatis obvia. Vide Actor. X. 6. 18. 23. 32. XXI. 16. XXVIII. 7. Hebr. XIII. 2.

II. Ξενίζειν neutraliter uſurpatur, & ſignificat, juxta Heſychium, ξένῃ χρῆσθαι φωνῇ, *peregrina uti lingua,* ἢ ξενικοῖς χρῆσθαι ἐπιτηδεύμασι, *peregrinis uti ſtudiis,* ut Suidas interpretatur. Eſt, τὰ ξένα φρονεῖν καὶ φθέγγεσθαι, *peregrina ſapere & loqui.* Hoc ſenſu Chryſoſtomus conjungit καινοτομεῖν καὶ ξενίζειν, Homil. VII. in I. ad Corinth. pag. 286. Οὐδὲν οὕτω θορυβεῖ ψυχὴν, κἂν ἐπὶ χρησίμῳ τινὶ γίνεται, ὡς καινοτομεῖν τι καὶ ξενίζειν, καὶ μάλιστα ὅταν περὶ λατρείας, καὶ περὶ τῆς Θεοῦ δόξης τοῦτο γίνεται. *Nihil adeò conturbat animam, etiamſi id ob rem fiat utilem, ut res novas moliri & à conſuetudine alienas, & maximè quando hoc fit circa cultum & gloriam Dei.* Sic Actor. XXVII. 20. Epicurei & Stoici Philoſophi ad Paulum dicunt: Ξενίζοντά τινα εἰσφέρεις εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν. *Peregrina quædam infers auribus noſtris.* Ξενίζοντα, id eſt, διδαχὴν ξένην, *doctrinam novam,* ut Hebr. XIII. 9. Heſychius: Ξενίζουσα, ἀλλόφυλος, ἀήθης, καινή. *Peregrina, inuſitata, inſolens, nova.* Ξενίζουσαι λέξεις. *Novæ, inuſitatæ, voces.* Athanaſius de Concilio Nicæno, tom. I. pag. 267. Τὸ εὐσεβεῖν, ὅσιον παρὰ πᾶσιν ὡμολόγηται· κἂν ξενιζούσαις λέξεσί τις χρήσηται, ἕως μόνον ὁ λέγων εὐσεβὲς ἔχοι τὸ φρόνημα. *Pium eſſe, omnes fatentur ſanctum eſſe: etiamſi quis inuſitatis utatur vocibus, dummodo qui iis utitur, piè ſentiat.*

III. Ξενίζω uſurpatur activè pro *peregrina novitate turbo, rei novitate quaſi peregrina obſtupefacio,* vel *deterreo & alieno.* Hinc ξενίζεσθαι paſſivè eſt *in admirationem & ſtuporem adduci ob rei novitatem.* Titus Boſtrorum Epiſcopus, ſeu quicunque autor eſt brevis in Lucam Commentarii, ad Cap. VII. Lucæ. Λέγω σοὶ, ἀφέωνται αἱ ἁμαρτίαι αὐτῆς αἱ πολλαί. Ἔδειξεν, inquit, ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι καὶ ἕτεροι ἦσαν συνανακείμενοι, οὓς ἐξένισεν ὁ λόγος. Interpres: *Per hæc Evangeliſta oſtendit, alios quoq; accubuiſſe, ad quos Chriſti verbum ſpectabat.* Reddendum: *Mirum, ſive novum iis viſum, qui unà accumbebant, quod à Domino dicebatur.* Apud Athanaſium quæſt. CX. ad Antiochum, tom. II. pag. 374. Τοῦτο ἡμᾶς οὐκ ὀφείλει ξενίζειν. *Hoc nos minimè terreat.* Oecumenius in I. Petri Cap. I. Τοῦτο ξενίζει τὴν ἀκοήν. *Hoc novitate ſua aures perturbat.* Longe uſitatiùs ξενίζεσθαι. I. Petri IV. 4. Ἐν ᾧ ξενίζονται, μὴ συντρεχόντων ὑμῶν εἰς τὴν αὐτὴν τῆς ἀσωτίας ἀνάχυσιν, βλασφημοῦντες. Vetus: *In quo peregrinantur, non convenientibus vobis in eandem luxuriæ confuſionem, blaſphemantes.* Eraſmus: *Atque id abſurdum illis videtur, quòd non accurratis unà cum ipſis in eandem luxûs refuſionem, qui de vobis malè loquuntur.* Beza: *Quamobrem illi, non concurrentibus vobis ad eandem luxûs profuſionem, peregrinari ſibi videntur, blaſphemantes.* Senſus eſt: Olim unà cum gentibus omni laſciviarum, cupiditatum, aliarumque voluptatum generi nos dedimus. Quæ feciſſe ſatis ſit: Nunc divortium ab illis feciſtis. Id mirantur illi: quòd non ampliùs, videlicet, in eandem luxûs confuſionem, vos dedatis, ac ſecum verſemini: unde & maledicunt vobis. Igitur, ἐν ᾧ ξενίζονται, eſt, *quod mirantur, tanquam novum & peregrinum.* Scholiaſtæ Græci, τὸ ξενίζονται, ἀντὶ τοῦ θαυμάζουσι, κεῖται. Statim Cap. eod. v. 12. Ἀγαπητοὶ, μὴ ξενίζεσθε τῇ ἐν ὑμῖν πυρώσει πρὸς πειρασμόν. Hîc rurſus in varia abeunt divortia Interpretes. Vetus: *Nolite peregrinari in fervore, qui ad tentationem vobis fit:* quaſi *in fervore peregrinari,* id ſit quod voluit Apoſtolus. Apud Fulgentium III. ad Thraſimundum, *Nolite expaveſcere in fervorem.* Minùs accuratè,

curatè, ξενίζεσθαι est, quod diximus: aliàs ξενοπαθεῖν, *re aliqua, ut nova, percelli.* Apostoli ergo verba sic reddenda: *Ne, ut re nova, exploratione vestri, quæ fit ad tentationem vobis, perturbemini.* Nihil etiam magis obvium, quàm hoc ipsum isto sensu apud Patres verbum. Basilius Homil. ult. in Hexaëm. Μὴ ξενίσῃ σε ἡ φαντασία σου. *Ne in admirationem, ut insolitæ rei, phantasia tua te abducat.* Chrysostomus Homil. I. in Epist. ad Hebræos: Μὴ ξενισθῇς τὸν λόγον, ἀγαπητέ. *Ne hic sermo, dilecte, tanquam novus & inauditus, te in admirationem adducat.* Idem, Homil. XLV. tom. V. pag. 301. ad Actor. XVI. 17. *Cur Apostoli spiritum, vera loquentem, expulerint?* respondet: Μὴ ξενισθῇς, ἀγαπητέ· καὶ τοῦτο γὰρ τῆς συνέσεως ἦν τῆς ἀποστολικῆς, καὶ τὸ τοῦ πνεύματος χάριτος. *Ne mireris, dilecte: nam etiam hoc Apostolicæ prudentiæ erat, & Spiritûs sancti donum.* Idem, Homil. LXXXIII. tomi ejusdem, pag. 567. de Christi cruce: Μὴ ξενισθῇς, εἰ τοῦ πράγματος σκυθρωποῦ τυγχάνοντος, ἡμεῖς ἑορτάζομεν. *Ne, ut re insolita percellaris, si nos in re tristi diem festum celebramus.* Homil. CXXII. ejusd. tomi, pag. 806. Ταῦτα λέγω, ἵνα μηδεὶς ταῖς περὶ ἡμᾶς ἐπιβουλαῖς ξενίζηται. *Hæc propterea dico, ne quis insidiis nobis intentatis, velut re nova, percellatur, & in admirationem adducatur.* Paulò pòst: Μηδέποτε ξενίζου θλῖψιν· συγκεκλήρωται τῷ εὐαγγελίῳ ἡ θλῖψις. *Ne unquam afflictione, tanquam re nova, perturberis: cum Evangelio conjuncta & sociata est afflictio.* Idem, Homil. XXXV. in Genesin, tom. I. pag. 286. ad illa Hebr. VII. 3. de Melchisedecho, ἦν ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ. Ἤκουσας, ὅτι τύπος ἦν· μὴ τοίνυν ξενίζου, μηδὲ πάντα ἀπαίτει ἐν τῷ τύπῳ· οὐδὲ γὰρ, ἂν εἴη τύπος, εἰ μέλλοι πάντα ἔχειν τὰ τῇ ἀληθείᾳ συμβαίνοντα. *Audivisti, eum typum fuisse: ne igitur mireris, neq; omnia in typo requiras: nec enim esset typus, siquidem omnia haberet, quæ cum veritate congruunt.* Homil. LXIII. in Genesin, pag. 489. Μὴ ξενιζώμεθα, μηδὲ δυσχεραίνωμεν, ἀλλὰ μετὰ πάσης ἀνδρείας καὶ ὑπομονῆς τὰ ἐπαγόμενα φέρωμεν, μὴ πρὸς τὰς θλίψεις ἀφορῶντες, ἀλλὰ πρὸς τὸ κέρδος, τὸ ἡμῖν ἐντεῦθεν συλλεγόμενον. *Ne, tanquam re insolita percellamur, neq; indignemur, sed animo forti & patienter inflictas feramus plagas, non respicientes ad afflictiones, sed ad utilitatem inde manantem.* Athanasius de decretis Concilii Nicæni, tom. I. pag. 271. Μὴ ξενιζέσθω τις, ἀκούων ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ. *Ne quis miretur, si audiat Filium Dei esse ex substantia Dei.* Macarius Homil. XV. pag. 193. 194. Ὅπου ἐστὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐκεῖ ἐπακολουθεῖ ὁ διωγμὸς καὶ ἡ πάλη· διὸ οὐκ ὀφείλουσιν οἱ Χριστιανοὶ ξενίζεσθαι, ἀλλ' ἀνάγκη διώκεσθαι τὴν ἀλήθειαν. *Ubi Spiritus sanctus est, ibi etiam sequitur persecutio & lucta: propterea Christianos non oportet tanquam re nova perturbari, necesse enim est veritatem persecutione premi.* Homil. ead. pag. 211. Οἱ ἀνατραφέντες εἰς θάλασσαν, ἔμαθον κολυμβᾷν, καὶ ὅταν ἐπαναστῶσι κλύδωνες καὶ κύματα, οὐ ξενίζονται. *In mari enutriti, didicerunt natare, & quando procellæ atque fluctus insurgunt, non percelluntur.* Homil. XVI. Ὅταν πειρασμοῖς ποικίλοις περιπέσῃ ἡ ψυχὴ, οὐ ξενίζεται, οὔτε ἀπελπίζει, ἐπειδὰν οἶδεν, ὅτι κατὰ συγχώρησιν ἀφίεται δοκιμασθῆναι. *Si anima in varias incidat tentationes, non perturbatur tanquam re insolita, neq; desperat, quoniam compertum habet, secundum permissionem fieri ut probetur.* Singularis locutio est in illis Chrysostomi, Homil. XLVII. tom. V. pag. 315. Ἡμεῖς πρὸς τὰ ὀνόματα τῶν ἐπιστολῶν ξενιζόμεθα, καὶ ταῦτα καθ' ἑκάστην κυριακὴν ἐνταῦθα συλλεγόμενοι, καὶ θείας ἀπολαύοντες ἀκροάσεως. *Nobis nomina Epistolarum* Pauli *nova videntur & inaudita, etiamsi singulis Dominicis hîc congregati divinum Verbum audiamus.* Item in istis Origenis lib. VII. contra Celsum, p. 348. Χρὴ μὴ ξενίζεσθαι ταῖς περὶ τῶν τροφῶν καὶ ἐνδυμάτων τὴν ψυχὴν φροντίσιν. *Anima non est distendenda variis de cibo & cultu solicitudinibus.*

Ξενισμός.

Ξενισμὸς inter alia significat *mutationem seu perturbationem, quæ fit peregrina & insolita rei novitate.* Greg. Nyssenus adv. Eunomium: Φρίττειν ποιεῖ τῷ ξενισμῷ τὸν ἀκούοντα. *Peregrinæ rei novitate, aut admiratione, horrorem incutit auditori.* Idem, in Orat. Catechet. Cap. XXV. tom. III. pag. 83. Τὸ ἐν τῇ φύσει ἡμῶν γενέσθαι τὴν θεότητα, τοῖς μὴ λίαν μικροψύχοις κατανοοῦσι τὰ ὄντα, οὐδένα ἂν ἐκ τοῦ εὐλόγου ξενισμὸν ἐπαγάγοι. *Quòd in nostra natura extiterit divinitas, iis qui non pusillo & abjecto animo ea quæ sunt considerant, id nequaquam dictu novum videbitur & alienum.* Ignatius Epist. ad Ephesios, pag. 231. de Stella, quæ Magis apparuit: Ἀστὴρ ἐν οὐρανῷ ἔλαμψεν ὑπὲρ πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ, καὶ τὸ φῶς αὐτοῦ ἀνεκλάλητον ἦν, καὶ ξενισμὸν παρεῖχεν ἡ καινότης αὐτοῦ τοῖς ὁρῶσιν αὐτόν. *Stella in cœlo fulsit, splendore superans omnes quotquot antè fuerant, & lux illius ineffabilis erat, & stuporem incutiebat omnibus aspicientibus eam rei novitas.*

Ξενοδοχεῖον.

Suidas: Ξενοδοχεῖον. Τὸ τοὺς ξένους ὑποδεχόμενον. *Xenodochium. Publicus locus hospitibus recipiendis, atque suscipiendis destinatus.* Veteres Gl. Ξενοδοχεῖον, *Hospitalium. Xenodochia* sunt domus Dei, in quibus advenæ inopes hospitio excipiuntur: sunt loca, πρὸς κοινὴν ὑποδοχὴν τῶν ξένων κατεσκευασμένα. Can. X. Calched. mentionem facit μαρτυρίων, ἢ πτωχείων, ἢ ξενοδοχείων, *martyriorum, vel ptochiorum, vel xenodochiorum.* In Collect. Constitut. Eccles. ex lib. I. Cod. tit. II. num. XV. itidem mentio fit ξενοδοχείων, νοσοκομείων, καὶ πτωχείων. Augustinus in Johannem Tract. XCVII. *Xenodochia & monasteria postea sunt appellata novis nominibus, res tamen ipsæ & ante nomina sua erant, & religionis veritate firmantur.* Basilius Epist. CCCLXXI. pag. 1147. vocat καταγώγια τῶν ξένων. Verba ejus sunt: Τίνα δὲ ἀδικοῦμεν, καταγώγια τοῖς ξένοις οἰκοδομοῦντες τοῖς κατὰ πάροδον ἐπιφοιτῶσι, καὶ τοῖς θεραπείας τινὸς διὰ τὴν ἀσθένειαν δεομένοις; *Quem verò injuriâ afficimus, dum receptacula ædificamus peregrinis in transitu ad nos accedentibus, & iis, quibus opus est curatione propter infirmitates suas?* Chrysostomus Homil. XLV. in Acta, pag. 862 vocat κοινὸν οἴκημα ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἀφωρισμένον, *commune domicilium ab Ecclesia segregatum*, & κελλίον Χριστοῦ. Vide in Κελλίον, num. I. Idem Chrysostomus ibidem vocat ξενῶνα. Suidas: Ξενὼν. Δόμος ὑποδεχόμενος τοὺς ξένους καὶ ἀῤῥωστοῦντας. *Domus recipientis hospites & ægrotantes.* Talia Xenodochia etiam Julianus exstrui jubet, ut ibi inopes sine discrimine excipiantur, in Epist. XLIX. ad Arsacium. De quo Theophanes in Chronographia: Τὰς δὲ Χριστιανῶν εὐποιΐας ὁ ἀχρηστος καὶ παραβάτης μιμούμενος, ξένοις τε καὶ πτωχοῖς τὰ πρὸς τὴν χρείαν χορηγεῖσθαι ἐκέλευσεν, ἀπαιτῶν τοὺς ἀπλουστέρους. *Christianorum verò beneficentiam imitatus ille nefarius & prævaricator, peregrinis & egenis res necessarias suppeditari jussit.*

Ξενοδοχέω.

Habent Lexica, sed sine autore, & interpretantur, *Hospites excipio, hospitio excipio.* Usus hoc verbo Apostolus I. Timoth. V. 10. de vidua, εἰ ἐξενοδόχησεν, *si hospitio recepit. Metaphoricè* eodem usus Clemens Alexand. in Protreptico, pag. 54. Τί ἔτι τὴν χάριν εἰς ὀργὴν μεταλλάσσομεν, καὶ οὐχὶ ἀναπεπταμέναις ταῖς ἀκοαῖς καταδεχόμενοι τὸν λόγον, ἐν ἁγίαις ξενοδοχοῦμεν ταῖς ψυχαῖς τὸν Θεόν? *Cur gratiam adhuc mutamus in iram, &*

non patentibus auribus Verbum suscipientes, in castis animis Deum hospitio excipimus.

Ξενοκȣρίτης.

Non habent Lexica. Est autem *alibi tonsus.* Usus hac voce Balsamon ad Can. XXI. Concilii Nicæni, pag. 547. Τῷ ὀνόματι δὲ τῆς ξενοδοχείας μὴ εἴπῃς ἐπὶ πολὺν καιρὸν τὸν ξενοκȣρίτην μοναχὸν διάγειν εἰς ἀλλοτρίαν μονήν. *Hospitii autem nomine ne dicas, monachum qui alibi tonsus est, diu debere versari in alieno monasterio.* Mox: Οἱ ξενοκȣρῖται κολάζονται, καὶ οἱ τȣ́τȣς δεχόμενοι. *Puniuntur, qui alibi tonsi sunt, & qui eos suscipiunt.*

Ξενοφωνέομαι.

Nec hoc verbum Lexica exhibent. Ξενόφων@ est *peregrina voce utens,* & ξενοφωνία *peregrina vox,* vel *peregrinum & inusitatum loquendi genus.* Hinc ξενοφωνέομαι *linguâ peregrinâ utor.* Ita Cyrillus Alex. in Cap. XXIV. Jesajæ, pag. 343. Ταράττονται ξενοφωνȣ́μενα, καὶ τῆς μὲν ἀρχαίας ἀπαίροντα πλάνης, μεθορμιζόμενα δὲ πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν. *Turbantur autem, linguam peregrinam sonantes, & à pristino errore discedentes, & ad veritatis cognitionem transeuntes,* significat etiam *inusitata voce, aut oratione percellor.* Hoc sensu legitur apud Greg. Nyssenum lib. de Fato, tom. II. pag. 64. Ἐμȣ̃ δὲ πρὸς τȣ̃τον ξενοφωνȣμένȣ τὸν λόγον, καί τι σαφέστερον ἀξιȣ̃ντ@ μαθεῖν. *Cùm verò ego sermonis novitate fuissem obstupefactus, & aliquid clarius discere cupivissem.*

Ξηρός.

Vocis hujus significatio propria ex Lexicis satis nota est: metaphorica non item, quâ κατὰ ξηρȣ̃ τὰς λέξεις ἐκλαμβάνειν est *nudæ literæ adhærere: juxta nudas literas aliquid interpretari,* quod Germani eodem sensu vocant den dürren Buchstaben. Athanasius de communi essentia trium Personarum, tom. I. pag. 235. ad Matth. XII. 31. *Quodvis peccatum & blasphemia remittetur,* &c. Πολλὰ τῶν θείων γραφῶν ἐὰν κατὰ τὸ γράμμα νοήσωμεν, εἰς ἀθέσμȣς βλασφημίας περιπίπτομεν· οἷόν ἐστι καὶ τὸ προκείμενον ἡμῖν τȣ̃ Κυρίȣ λόγιον· ὅπερ, ἐὰν κατὰ ξηρȣ̃ τὰς λέξεις ἐκλάβωμεν, ȣ̓ μόνον εἰς ἀθεμίτȣς ἐννοίας περιπεσȣ́μεθα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον ἐναντιȣ́μενον ἑαυτῷ εὑρήσομεν. *Multa sunt in divinis Scripturis, quæ si juxta literam intelligamus, in impias incidimus blasphemias: quale etiam est propositum nobis Domini oraculum: cujus voces si juxta nudam accipiamus literam, non tantùm in impias incidemus cogitationes, sed etiam ipsum Dominum sibi contrarium deprehendemus.* Hic κατὰ τȣ̃ ξηρȣ̃ & κατὰ τὸ γράμμα sunt ἰσοδυναμȣ̃ντα.

Ξηροφαγέω. Ξηροφαγία.

Ξηροφαγέω *arida epulor: comedo quæ siccandi habent vim: cibis siccioribus utor.* Canon L. Laodic. Δεῖ πᾶσαν τὴν τεσσαρακοστὴν νηστεύειν, ξηροφαγȣ̃ντας. *Oportet totam quadragesimam jejunare, aridis vescentes.* Balsamon ad hunc Canonem, pag. 847. Ὑπέξελέ μοι τὰ σάββατα καὶ τὰς κυριακὰς τῆς τεσσαρακοστῆς· ἐν ταύταις γὰρ ξηροφαγεῖν ȣ̓κ ἀναγκαζόμεθα, ὡς ἐν ταῖς λοιπαῖς ἡμέραις τῆς νηστείας. *Excipe mihi sabbata & dies Dominicos quadragesimæ: in iis enim aridis vesci non cogimur, ut in reliquis jejunii diebus.* Ξηροφαγία olim sex diebus majoris hebdomadæ Christianis imperata fuit. Epiphanius in Compendio doctrinæ Catholicæ: Τὰς δὲ ἓξ ἡμέρας τȣ̃ πάσχα ἐν ξηροφαγίᾳ διατελȣ̃σι πάντες οἱ λαοί, φημὶ δὲ ἄρτῳ καὶ ἁλὶ καὶ ὕδατι τότε χρώμενοι πρὸς ἑσπέραν. *Per sex autem dies Paschatis, omnes populi in siccorum esu perseverant, pane, inquam, & sale, & aqua tunc utentes ad vesperam.* Et post pauca: Καὶ ȣ̔́τως ἀπολύει μενόντων ἐν τῇ αὐτῇ ξηροφαγίᾳ. *Sic permanentibus ipsis in eodem siccorum esu.* Balsamon ad Can. LXIX. Apostol. pag. 269. *non solùm in Quadragesima, sed etiam quarta & sexta feria ait oportere* ξηροφαγεῖν, adeò ut ne ægrotis aliud, quàm pisces administrari fas sit, etiam in vitæ periculo. Ejusdem ξηροφαγίας etiam meminit Socrates lib. V. Cap. XXI. ubi de varia diversaque jejuniorum observatione ac dissonantia agit, τινὲς δὲ καὶ ξηρȣ̃ ἄρτȣ μόνȣ μεταλαμβάνȣσι. *Quidam verò sicco pane solo vescuntur.* Græcus Scholiastes Harmenopuli Sect. V. tit. III. Τὸν πόρνον ὁ νηστευτὴς ἐπὶ διετίαν καταδικάζει, εἰ μόνον μέχρις ἑσπέρας καθ' ἑκάστην νηστεύει, καὶ ξηροφαγεῖ. *Scortatorem jejunator ad biennium condemnat, si duntaxat usque ad vesperam quotidie jejunat, & siccis vescitur.* Apud Athanasium quæst. XLIV. de Parabola, tom. II. pag. 404. eodem sensu, τῇ ξηρότητι ἑαυτȣ̀ς δαμάσαντες, *siccis seipsos domantes.* Cassianus de Institut. Renunciant. seu lib. IV. Cap. XXII. pag. 58. *Non enim magno labore corporis fatigatur, quia nec tanta cura inter eos parandorum ciborum, vel coctionis impenditur, quippe qui maximè xerophagiis, vel homophagiis utuntur, &c.* Scribendum *omophagiis,* quia Græcè ὠμοφαγία, *rerum crudarum & earum, quæ igne non mollita, usus est.* Tertullianus adv. Psychicos, Cap. I. pag. 982. *Arguunt nos, quòd jejunia propria custodiamus, quòd stationes plerumque in vesperam producamus, quòd etiam xerophagios observemus, siccantes cibum ab omni carne & omni jurulentia & uvidioribus quibusque pomis, ne quid vinositatis vel edamus vel potemus; lavacri quoque abstinentiam convenientem arido victui.* Vide ibid. Cap. XIII. pag. 987. & alibi sæpiùs.

Ξύλον.

Varias hujus vocis acceptiones consideramus.

I. *Impropriè* sumitur, idque

1. *Metonymicè* pro *arbore* in Codicibus N. Testamenti. Exemplum est Apocal. XXII. 2. Ξύλον ζωῆς, ποιȣ̃ν καρπȣ̀ς δώδεκα, καὶ τὰ φύλλα τȣ̃ ξύλȣ εἰς θεραπείαν τῶν ἐθνῶν. *Arbor vitæ, afferens fructus duodecim: & folia arboris ad sanitatem gentium.* Significat autem *arborem,* quia Hebræum עץ & *lignum* & *arborem* notat. Hinc factum est, ut Græca vox ξύλον, quæ priore modò significatu cum Hebræa congruit, altero quoque significatu congruere sit jussa. Fecerant sic jam antè Græci quoque Interpretes. Exempla sunt in principio Geneseos: Ξύλον κάρπιμον, ποιȣ̃ν καρπόν. Ἐξανέτειλεν ἐκ τῆς γῆς πᾶν ξύλον. Sunt verò *arbores duplicis* maximè *generis:*

a. aliæ *communes;* de quibus passim.

b. aliæ *sacramentales;* quales fuere duæ sub veteri Testamento: nempe

α. Ξύλον γνωστὸν καλȣ̃ καὶ πονηρȣ̃, *arbor scientiæ boni & mali,* Genes. II. 9. sic dicta metonymicè ab eventu, quia primi parentes, si gustarent fructum illius, experturi erant, quantum bonum amitterent, & in quantum malum inciderent. Ita exponit Theodoretus Quæst. XXVI. in Genesin, pag. 26 ubi dicit, διὰ τὸν θεῖον ὅρον, *propter divinam sententiam* arborem hanc sic appellatam esse, διὰ τὸ περὶ αὐτὸ γενέσθαι τῆς ἁμαρτίας τὴν αἴσθησιν, *quia per ipsam sentiri cœpit peccatum.* Et mox: Διὰ τὴν περὶ τȣ̃το γεγενημένην αἴσθησιν τῆς ἁμαρτίας. Οὐδέπω γὰρ πεῖραν εἰληφότες τῆς ἁμαρτίας, εἶτα τȣ̃ ἀπειρημένȣ μετειληφότες καρπȣ̃, ὡς παραβεβηκότες τὴν ἐντολήν, τὰς τȣ̃ συνειδότ@ ἀκίδας ἐδέξαντο. *Quòd inde cœpit esse sensus peccati. Cùm enim peccati periculum necdum fecissent, ac deinde vetitum fructum gustassent, tanquam præcepti transgressores, conscientiæ stimulos senserunt.* Greg. Nyssenus de opificio hominis, Cap. XX. pag. 98. tom. I. Ita dictam dicit, ὅτι κατὰ τὴν τῶν δηλητηρίων κακίαν τῶν παραρτυθέντων τῷ μέλιτι, καθὸ μὲν

κατὰ

καταγλυκαίνει τ̃ αἴσθησιν, καλὸν εἶναι δοκεῖ· καθὸ δὲ φθείρει τ̃ προσαπτόμενον, κακȣ̃ παντὸς ἔσχατον γίνεται. *Quia, perinde atq; venena melle condita, quæ sensui ob dulcedinem grata sunt, bonum quiddam esse: quâ verò utentem interimunt, malorum omnium extrema censentur.* Chrysostomus Homil. XVI. in Genesin, pag. 103. Οὐκ ἐπειδὰν αὐτὸ τὴν γνῶσιν παρεῖχεν, ὅτως ἐκαλεῖτο, ἀλλ' ἐπειδὰν περὶ αὐτὸ γέγονεν ἡ παράβασις τ̃ ἐντολῆς καὶ ἐξ ἐκείνȣ λοιπὸν τ̃ ἁμαρτίας ἐπεισῆλθεν ἡ γνῶσις καὶ ἡ αἰσχύνη, διὰ τȣ̃το ὅτως ἐκέκλητο. Ἔθ☉ γὰρ τῇ θείᾳ γραφῇ ἀπὸ τ̃ συμβαινόντων πραγμάτων καὶ τ̃ ὀνομασίαν τοῖς τόποις ἐπιτιθέναι, ἔνθα ἂν συμβαίνῃ αὐτὰ τὰ πράγματα. Διὰ τȣ̃το ȣ̃ν καὶ τὸ ξύλον γνωστὸν καλȣ̃ καὶ πονηρȣ̃ ὠνόμασεν ἡ θεία γραφὴ, ἐπειδὴ περὶ αὐτὸ ἦν ἡ φυλακὴ τ̃ ἐντολῆς. *Non quòd scientiam suppeditârit, sic vocabatur, sed quia circa illam transgressio mandati facta, atq; inde peccati cognitio & ignominia orta, propterea sic vocata est. Solet namq; divina scriptura ex eventu nomina imponere locis ubi ipsæ res factæ sunt. Propterea igitur etiam* arborem scientiæ boni & mali *nominavit divina Scriptura, quia circa illam erat transgressio & observatio mandati.* His simillima leguntur apud eundem, Homiliâ VII. tom. V. pag. 25. ubi ex professo hæc quæstio tractatur, *Cur arbor hæc vocetur Arbor scientiæ boni & mali?* Ibid. pag. 24. hæc habentur: Τίν☉ ἕνεκεν γνωστὸν καλȣ̃ καὶ πονηρȣ̃ καλεῖται τὸ ξύλον; καὶ πρότερον εἰ δοκεῖ, τί ποτέ ἐστι καλὸν καὶ πονηρὸν ἐπισκεψώμεθα. Τί ȣ̃ν ἐστι καλόν; ἡ ὑπακοή. Τί δὲ πονηρόν; ἡ παρακοή. -- Διὰ τȣ̃το ȣ̃ν γνωστὸν καλȣ̃ καὶ πονηρȣ̃ καλεῖται τὸ ξύλον, ἐπειδὰν ἡ ἐντολὴ, ἡ γυμνάζȣσα τ̃ ὑπακοὴν καὶ τ̃ παρακοὴν, περὶ τὸ ξύλον ἐγένετο. Ἤδει μὲν γὰρ καὶ πρὸ τȣ́τȣ ὁ Ἀδὰμ, ὅτι καλὸν μὲν ἡ ὑπακοὴ, πονηρὸν δὲ ἡ παρακοή· ἔμαθε δὲ ὕστερον σαφέστερον δι' αὐτῆς τ̃ πραγμάτων τ̃ πείρας. *Quam ob caussam vocatur* arbor scientiæ boni & mali? *Priùs, si placet, consideremus, quid* bonum, *& quid* malum *sit. Quid igitur est* bonum? *Obedientia. Quid verò* malum? *Inobedientia. -- Propterea igitur* arbor scientiæ boni & mali *vocatur, quia præceptum, exercens obedientiam & inobedientiam, de arbore fuit latum. Sciebat quidem Adamus etiam priùs, obedientiam quidem bonam, inobedientiam verò malam esse: sed deinceps clariùs adhuc didicit per ipsam rerum experientiam.* Ibidem: Τὸ ξύλον γνωστὸν καλȣ̃ καὶ πονηρȣ̃ καλεῖται, ȣ̓κ ἐπειδὰν αὐτὸ εἶχε γνῶσιν, ἀλλ' ἐπειδὰν περὶ αὐτȣ̃ ἐγένετο ὁ ἔλεγχ☉ τ̃ γνώσεως τȣ̃ καλȣ̃ καὶ τȣ̃ πονηρȣ̃. Arbor scientiæ boni & mali *vocatur, non quòd illa scientiam habuerit, sed quia circa illam arguebatur cognitio & scientia boni & mali.* Damascenus lib. II. orthod. fidei, c. XI. p. 113. & Greg. Naz. Orat. XXXVIII. p. 619. Τὸ ξύλον τ̃ γνώσεως ἀπόπειράν τινα καὶ δοκιμὴν, καὶ γυμνάσιον τ̃ τȣ̃ ἀνθρώπȣ ὑπακοῆς καὶ παρακοῆς· διὸ καὶ ξύλον τȣ̃ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν κέκληται, ἢ ὅτι δύναμιν ἐδίδȣ γνωστικὴν τοῖς μεταλαμβάνȣσι τ̃ οἰκείας φύσεως, ὅπερ καλὸν μὲν τοῖς τελείοις, κακὸν δὲ τοῖς ἀτελεστέροις ἔτι, καὶ τ̃ ἔφεσιν λιχνοτέροις ὥσπερ στερεὰ τροφὴ τοῖς ἁπαλοῖς ἔτι, καὶ δεομένοις γάλακτος. *Deus plantavit* arborem scientiæ, *ad experientiam quandam, probationem & exercitium obedientiæ & inobedientiæ hominis. Quapropter arbor scientiæ boni & mali dicitur, aut quia virtutem cognoscendæ propriæ naturæ conferebat, quod quidem bonum erat perfectis, sed malum infirmioribus adhuc, atq; appetitu avidiori præditis, quemadmodum solidus cibus adhuc debilibus & lacte indigentibus.* Et pag. 114. dicit ita vocari τ̃ αἰσθητὴν καὶ ἐνήδονον βρῶσιν, τ̃ τῷ δοκεῖν γλυκαίνȣσαν, τῷ ὄντι δὲ ἐν μετȣσίᾳ κακῶν τ̃ μετέχοντα καθιστῶσαν, *sensibilem & voluptarium cibum, qui opinione quidem dulcis est, revera autem malis subjectum reddit comedentem.*

β. Ξύλον ζωῆς, *arbor vitæ*; sic dicta phrasi sacramentali, quia erat typus immortalitatis, quam homo consecutus fuisset, si in obedientia perstitisset. De ea Theodoretus, Interrogat. XXVI. in Genesin, pag. 26. Οἷόν τι ἔπαθλον προὔκειτο τετηρηκότι τ̃ ἐντολήν. *Veluti quoddam præmium proponebatur observanti mandatum.* Damascenus Orthod. fidei lib. II. Cap. XI. p. 113. Τὸ τ̃ ζωῆς ξύλον, ἦν ξύλον ἔχον ἐνέργειαν ζωῆς παρεκτικὴν, ἢ τοῖς τ̃ ζωῆς ἀξίοις, καὶ τῷ θανάτῳ ȣ̓χ ὑποκειμένοις μόνοις ἐδώδιμον. *Arbor vitæ, erat arbor vitam largiens, aut de qua illi soli comedere poterant, qui vita digni, nec morti subjecti.*

2. *Metaphoricè.* Sic

a. Ξύλον ὑγρὸν καὶ ξηρὸν, *lignum viride & aridum.* Ὑγρὸν ξύλον de Christo exponit Theophylactus, quem etiam sequitur: ξηρὸν autem de Judæis. Sic enim ille ad Lucæ XXII. 31. pag. 532. Εἰ ἐν ἐμοὶ τοιαῦτα ἐπεδείξαντο οἱ Ῥωμαῖοι, ἐν ἐμοὶ τῷ ὑγρῷ ξύλῳ, τῷ ἐγκάρπῳ καὶ ἀειθαλεῖ, καὶ ἀειζώῳ διὰ τ̃ θεότητα, καὶ διὰ τῶν καρπῶν μȣ τ̃ διδασκαλίας τρέφοντι πάντας, ἐν ὑμῖν, τῷ λαῷ φημι, τῷ ξηρῷ ξύλῳ, τῷ πάσης δικαιοσύνης ζωοποιȣ̃ ἐστερημένῳ, καὶ μηδένα καρπὸν φέροντι, τί ȣ̓κ ἂν ἐπιδείξαιντο; εἰ μὲν γὰρ εἴχετε ζωτικήν τινα ἐνέργειαν τȣ̃ ἀγαθȣ̃, ἴσως ἂν φειδȣ̃ς ἠξιώθητε μετρίας γȣ̃ν, νῦν δὲ ὡς ξηρὸν ξύλον εἰς καῦσιν καὶ εἰς διαφθορὰν ἔσεσθε. *Si in me talia fecerunt Romani, in me ligno viridi, feraci & semper virenti, & semper vitali propter deitatem, & per doctrinam fructuum meorum alente omnes: in vobis, populo inquam arido, ligno sterili ab omni vivifica justitia, & nullum fructum afferente, quid non facient? Si enim quandam vitalem operationem boni haberetis, fortassis digni essetis, quibus quodammodo parceretur: nunc autem quasi lignum aridum in combustionem & corruptionem eritis.* Sic Psal. I. 3. vir pius arbori virenti assimilatur, impii arboribus bis mortuis à B. Judâ comparantur v. 12. Apuleius ad Æmilianum quendam; *Tu verò, & id genus homines qualis tu es, tanti revera estis quantum habetis: ut arbor infœcunda & infelix, &c. tanti est in precio, quanti lignum ejus in trunco.* Est autem, ut observat Cl. Pricæus, hoc dictum Christi proverbiale, cujus formæ & illud Catulli,

Quid facient crines, cùm ferro talia cedunt?

Illud item Terentianum:

Nam si illum objurgas vitæ qui auxilium tulit,
Quid facies illi, qui dederit damnum & malum?

Seneca de V. B. Cap. XIX. *Si illi, qui virtutem sequuntur, avari, libidinosi, ambitiosiq; sunt, quid vos estis, quibus ipsum nomen virtutis odio est?* Lactantius Institut. lib. V. Cap. I. de Cypriano, quem scurræ quidam Coprianum vocârunt: *Quod si accidit hoc ei, cujus eloquentia non insuavis est, quid tandem putemus accidere illis, quorum sermo jejunus est & ingratus? qui neq; vim persuadendi, neq; subtilitatem argumentandi, neq; ullam prorsus acerbitatem ad revincendum habere potuerunt?* Similes locutiones vide Matth. X. 25. Hebr. II. 2. 3. XII. 25. I. Petri IV. 17. 18.

b. Ξύλον, χόρτ☉, καλάμη, *lignum, fœnum, stipula*, I. Cor. III. 12. dicitur doctrina curiosa, inutilis, futilis, supervacanea. Clem. Alex. Strom. lib. V. p. 558. Καλάμη, τὰ τ̃ αἱρέσεων ἐπαναθήματα, καὶ ξύλα, καὶ χόρτ☉. *Stipula sunt quæ offeruntur & dedicantur ab hæresibus, & ligna & fœnum.* Alii hoc non tam ad doctrinam, quam ad auditorum vitam referunt. Photius, Epist. II. p. 21. intelligit εὔφλεκτον τ̃ ἁμαρτίας ὕλην, καὶ πρὸς καῦσιν μόνην, πρὸς ȣ̓δὲν δὲ χρησιμεύȣσαν ἕτερον, *materiem peccati combustibilem, ac conflagrationi tantùm, nulli autem usui præterea inservientem.* Theodoret. ad præsent. locum, p. 134. dicit innui τὰ ἐναντία τ̃ ἀρετῆς, *ea, quæ virtuti sunt contraria.* Pergit: Ταῦτα δὲ ȣ̓ τ̃ τῶν διδασκάλων κακίας, ἀλλὰ τ̃ τῶν μαθητῶν ἐξήρτηται προαιρέσεως, οἱ μὲν γὰρ, προσφέρȣσι τὰ θεῖα παιδεύματα· τῶν δὲ ἀκȣόντων τινὲς ῥαθυμίᾳ συζῶντες, τῶν ξύλων, καὶ τȣ̃ χόρτȣ, καὶ τ̃ καλάμης μιμȣ̃νται τὸ εὔπρηστον, τὴν κακίαν αἱρȣ́μενοι. *Hæc autem non à vitio doctorum, sed à discipulorum instituto de-*

pendent. Illi enim divinas quidem doctrinas exhibent: ex iis autem qui audiunt quidam in socordia vitam agentes, lignorum, & fœni, & stipulæ facilem exustionem imitantur, vitium eligentes. Eandem sententiam sequitur Theophylactus ad eundem locum, pag. 186.

II. Ξύλον ponitur *pro equuleo,* quo rei fidiculis vincti torquebantur; vel *pro lignea pedica, pro palo, & aliis tormenti generibus.* Actor. XVI. 24. de Paulo & Sila, *Custos* ἠσφαλίσατο τοὺς πόδας αὐτῶν εἰς τὸ ξύλον, *pedes eorum adstrinxit numellâ*: ita Beza. Vetus, *ligno.* Melius Hieronymus, qui *in nervum.* Cyprianus Epist. XXXIV. *Quamvis ligati pedes in nervo essent.* Tertullianus, *Nil crus sentit in nervo, cùm animus in cœlo est.* Isidorus lib. IX. Orig. *Vinculum ferreum, quo pedes vel cervices impediuntur, nervus est.* Agellius lib. XI. Cap. ult. hanc affert sententiam Catonis, quâ dicere solebat, *Fures privatorum furtorum, in nervo atque in compedibus ætatem agunt: fures publici in auro atque in purpura.* Sozomenus lib. V. Cap. XI. Αἰκίζεσθαι ἠβούλετο, καὶ δημοσίᾳ προαγαγὼν πρὸς τὸ βασανιστήριον ξύλον αἰωρεῖσθαι προσέταττε. *Cædere volebat verberibus, atque publicum in locum ad equuleum deducens sublimem suspendi jubebat.* Eusebius lib. V. Cap. I. Τὰς κατὰ τὴν εἱρκτὴν ἐν τῷ σκότει καὶ τῷ χαλεπωτάτῳ χωρίῳ συγκλείσεις, καὶ τὰς ἐν τῷ ξύλῳ διατάσεις τῶν ποδῶν ἐπὶ πέμπτον διατεινομένων τρύπημα. *Ut in carcerem conjecti interdum in locis horrida caligine obsitis & plenis molestiarum miserè jacerent, nonnunquam illorum pedes in ligno extensi distinerentur, & ad quintum usque foramen distraherentur.* Basilius Homil. in Gordium, pag. 521. Ἐπὶ τροχοῦ κατατεινέσθω, ἐπὶ τοῦ ξύλου στρεβλούσθω. *In rota extendatur, in equuleo torqueatur.* Idem, Homil. in Barlaam, pag. 513. Κολαστήριον ξύλον ὡς σωτήριον ἀσπαζόμενος. *Lignum tormento deputatum velut salutiferum complexus.* Chrysostomus Homil. V. in Acta, pag. 638. Ἴδωμεν, τίνες μάλιστα τὰς πόλεις ὠφελοῦσιν, οἱ τὰς ἑορτὰς ταύτας ἄγοντες, καὶ τὰς θαλίας, καὶ τὰς τραπέζας τὰς πολυτελεῖς, καὶ τὰς τέρψεις τὰς ποικίλας· ἢ οἱ πάντα ἐκεῖνα συστείλαντες, καὶ τὸ ξύλον ἐπιφερόμενοι, καὶ μάστιγας, καὶ δημίους, καὶ στρατιώτας φοβερούς. *Videamus, quinam maximè urbibus prosint, num ii, qui publica convivia, & festa, & mensas, & delicias exhibent: an ii, qui omnibus his sublatis, equuleos inferunt, & flagella, & lictores, & terribiles milites.* Idem, Homil. XLII. tom. V. de variis fidelium tormentis: Οὐδεὶς παρελιμπάνετο κολάσεως τρόπος· πῦρ καὶ σίδηρος, καὶ θηρίων ὀδόντες, καὶ κρημνοὶ, καὶ καταποντισμοὶ, καὶ βάραθρον, καὶ ξύλον, καὶ σταυρὸς, καὶ κάμινος, καὶ πάντα, ὅσα ὤφθη πώποτε βασανιστήρια εἰς μέσον ἐφέροντο. *Nulla pœnæ species omittebatur: ignis, ferrum, dentes ferarum, præcipitia, submersiones, barathrum, equuleus, crux & fornax, & omnia quæ unquam visa sunt tormenta, in medium proferebantur.* Homiliâ LVII. tomi ejusd. pag. 384. Πᾶν εἶδος κολάσεως καὶ τιμωρίας ἐπενοεῖτο· ὅθεν ὑπαρχόντων ἁρπαγαὶ καὶ δημεύσεις, καὶ ἀπαγωγαὶ, καὶ θάνατοι καθημερινοὶ, καὶ στρεβλώσεις, καὶ δεσμωτήρια, καὶ πῦρ, καὶ σίδηρος, καὶ θηρία, καὶ ξύλον, καὶ τροχὸς, καὶ βάραθρα, καὶ κρημνοὶ, καὶ πάντα τὰ εἰς ἐπίνοιαν πρὸς τὴν τῶν πιστῶν ὄλεθρον ἐκινεῖτο. *Omnia suppliciorum genera excogitabantur. Inde facultatum rapinæ & confiscationes, & carceres ac mortes quotidianæ, tormenta, vincula, ignis, ferrum, bestiæ, patibula, rotæ, barathra, præcipitia, & quicquid in perniciem fidelium excogitari poterat.* Diximus paulò antè, ξύλον in Actis commodissimè per *nervum* reddi. Hanc sententiam egregiè confirmat Chrysostomus, qui Homil. XXXV. in Acta, pag. 808. ad v. 24. dicti Cap. sic scribit: Ἠσφαλίσατο, φησὶν, εἰς τὸ ξύλον, ὡς ἂν εἴποι τις, εἰς τὸ νεῦρον. *Diligenter asservavit in ligno, quasi dicat quis, in nervo.*

III. Sacerdotes Græci jam inde ab iis temporibus, quibus sub Turcica tyrannide esse cœperunt Ecclesiæ Græcæ, ligneo instrumento, quod ξύλον vocant, ad Græcos in Ecclesiam convocandos, utuntur. Illud ita describit L. Allatius de Templis: *Est lignum binarum decempedarum longitudine, duorum digitorum crassitudine, latitudine quatuor, quàm optimè dedolatum, non fissum, aut rimosum; quod manu sinistra medium tenens Sacerdos, vel alius, dextrâ malleo ex eodem ligno, cursim hinc inde transcurrens, modò in unam partem, modò in alteram, propè vel eminus ab ipsa sinistra, ita lignum diverberat, ut ictum nunc plenum, nunc gravem, nunc acutum, nunc crebrum, nunc extentum edens, perfectâ musices scientiâ auribus suavissimè moduletur.* Et hoc σημαντήριον nuncupatur, magisque propriè χειροσήμαντρον, quòd manibus teneatur, iisque pulsetur; ad differentiam alterius magni, quod μέγα σήμαντρον dicitur. Vide in Σήμαντρον. *Hujus ligni* meminit Theodorus Petreorum Episcopus, in vita Theodori Archimandritæ. Μοναχοί τινες ἐκ τοῦ οἰκείου θεασάμενοι μοναστηρίου, οἵ τινες τοῦ Σευήρου τοῦ ματαιόφρονος ἐνόσουν αἵρεσιν, πρὸς κνίσμα καὶ ἔριν τῶν μακαρίων ἐκείνων ἀνδρῶν ἀναιδῶς τῷ ξύλῳ ἔκρουον παρὰ τὴν εἰωθυῖαν παντελῶς ὥραν. *Monachi quidam ex proprio intuiti monasterio, qui Severi stultissimi hæresi laborabant, ad vellicationem & dissidium beatorum illorum hominum impudenter* lignum *pulsabant, præter solitam propemodum horam.* Paulò pòst: Οὔπω γὰρ ἦν δευτέρα τῆς ἡμέρας ὥρα, τοῦ οἰκείου προκύψας θαλάμου κρούειν τὸ ξύλον ἐκέλευσε τῷ τὴν πνευματικὴν ταύτην ἐπιτετραμμένῳ λειτουργίαν. *Nondum enim erat secunda diei hora, & proprio erumpens thalamo pulsare* lignum *præcepit, cui spirituale id munus incumbebat.* Apud Nicephorum Blemmydem, in vita Pauli Latrensis: Μέχρι ὅτου καὶ τὸ ξύλον σημαίνει τὴν τῶν μοναχῶν ἀθροῖσιν. *Donec* lignum *pulsaret Monachorum collectionem.* Menologium mense Septembri: Καὶ παρευθὺς τὸ ξύλον ἔκρουσεν. *Et statim* lignum *pulsavit.* Vide plura apud Allatium de Templis, Epist. I.

O.

Ὄγκος.

AD Hebr. XII. 1. Apostolus dicit, Ὄγκον ἀποθέμενοι πάντα. Multa de his verbis Cl. Gatakerus Adversf. miscell. Cap. III. Præcipua, quæ ad nostrum faciunt propositum, excerpimus. Græci ὄγκον hîc exponunt βάρος. Scholiastes: Τὸ βάρος τῶν βιωτικῶν πραγμάτων. *Onus rerum ad hujus vitæ usum pertinentium.* Theophylactus, pag. 1007. Τὸ βάρος τῶν γηΐνων πραγμάτων, καὶ τῶν ἐπ᾽ αὐτοῖς φροντίδων. *Onus rerum solicitudinumq; secularium ac terrestrium.* Latini plerique, tam antiquiores, quàm recentiores, *pondus* reddidere. Commodiùs reddi queat *onus,* vel *moles.* Alludit enim Apostolus, quod Petrus Faber monuit, agonist. lib. II. Cap. III. *ad molem massamq; carnium & corporis saginati athleticam:* quam etiam ὄγκον appellare solent. Galenus ad Hippocratis aphoris. Comment. I. aphorisf. III. Τῆς τῶν ἀθλητῶν εὐεξίας, οὐ μικρὸν τοῦτό ἐστιν ἔγκλημα, τὸ περιβάλλεσθαι πειρᾶσθαι μέγεθος ὄγκου κατὰ τὸ σῶμα, καὶ δηλονότι καὶ πλῆθος χυμῶν. -- Ὥστε εἰς ὄγκον ἀρθῆναι τοῦ δέοντος μείζονα τὰ σώματα. *Hoc nomine reprehensionem meretur haud exiguam habitudo athletica, quòd corpori molem ingentem humorumq; redundantiam comparare contendit. --Unde fit ut mole justo majora corpora evadant.* Verùm *cursum* Apostolus, *non pugillatum,* hîc respexit. Siquidem pugiles, quidem & pancratiastæ molem corporis illam cumprimis affectabant; utpote qui, non viribus tantùm, artificiove, sed & mole ipsa ac pondere adversarium elidere nitebantur; unde apud Nasonem fabul. l. IX. Achelous de Hercule,

-- -- -- *Tergoq; onerosus inhæsit.*

Et,

Et, -- -- *Imposito pressus mihi monte videbar.*

Molem ergo *corpoream & πολυσαρκίαν*, qui pugilata pancratioque certabant, acquirere sibi satagebant; at qui cursu contendebant, è contrario ὄγκον omnem καὶ βάρος demere sibi studio habebant, quò ad cursum expeditiores existerent, minusque inter currendum laborarent: hos ergo cùm respiceret Apostolus, (οὐ γὰρ εἶπε, πυκτεύωμεν, οὐδὲ παλαίωμεν, ἀλλὰ τρέχωμεν, *non enim dixit, pugnemus, neque luctemur, sed curramus,* inquit Chrysostomus Homil. XXVIII. in Epist. ad Hebræos) ὄγκον πάντα, *molem omnem, onus omne, pondus omne,* quicquid deprimere, degravare, retardare, remorari, delassare in cursu possit, sive id corporis sagina, sive rerum secularium solicitudo fuerit (isto enim utroque βαρύνεσθαι assolent αἱ καρδίαι, Lucæ XXI. 34.) deponi prorsus abjicique jubet. Acque sic etiam intellexit Theodoretus, qui ad Apostoli locum, pag. 453. Κοῦφοι περὶ τὸν δρόμον γενώμεθα, καὶ τὸν τῶν περιττῶν φροντίδων ἀποῤῥίψωμεν ὄγκον. *In cursu celeres evadamus, & supervacanearum curarum molem abjiciamus:* Et Bullingerus noster: *Fideles ceu in stadio & certamine quodam sudantes Apostolus alloquitur: cùm revera hominis vita super terram nihil aliud sit; teste Job; quàm militia. Solent autem qui in stadio currunt, omnia impedimenta oneraq; abjicere, ut hoc expeditiùs currant. Eò ergo allusit Paulus, qui hortatur fideles, ut socordiâ & curis hujus mundi, reliquisq; id genus cupiditatibus, naturâ nobis insitis, & quæ à sancto retrahunt instituto, abjectis, in veritate Evangelica per patientiam currant.* Quòd per ὄγκον non tantùm intelligit *curas hujus mundi*, sed etiam *socordiam*, id fecit, imitatus Chrysostomum, qui ὄγκον interpretatur, τὸν ὕπνον, τὴν ὀλιγωρίαν, & Scholiastem, qui ὀλιγωρίαν καὶ ῥαθυμίαν, hoc est, *somnolentiam, pigritiam, negligentiam, segnitiem.* Sed hoc minùs placet. *Socordia* namque non est ὄγκος, sed ea, quæ hominem deprimunt, degravant, &c. Ὄγκον apud Apostolum, non *onus, pondus,* aut *sarcinam,* sed *fastum* reddidit Castellio: quod ratione duplici potest intelligi; duplici modo sumserunt viri οἱ πάνυ; siquidem vir eruditissimus Andr. Dunæus, in Notis ad Chrysostomum editionis Savilianæ, ὄγκον interpretatur, quam Johannes Epist. I. Cap. II. 16. vocat τὴν ἀλαζονείαν τοῦ βίου, *vitæ fastum; quam opponere*, inquit, *videtur* τῇ εὐτελείᾳ τῶν περιελθόντων ἐν μηλωταῖς καὶ αἰγείοις δέρμασιν, id est, *tenuitati illorum, quos oberravisse dixerat ovillis caprinisq; pellibus indutos,* Cap. XI. 37. *istud enim quasi moles & pondus deprimens, nostrum in stadio vitæ cursum impedit.* Accersit huc illud ex Euripidis Phœnissis, Ἔχει τιν' ὄγκον Ἄργος Ἑλλήνων πάρα. Sed & Pauli illud, quod βάρος δόξης dixit II. Corinth. IV. 17. Maronem denique, qui Æneid. lib. I.

-- -- -- *Ingenti mole Latinus*
Quadrijugo vehitur curru. -- --

Ubi Servius, *pompâ, ambitione. Vult ergo,* ut ipse opinatur, *Apostolus, Christianos, non opes, non potentiam, non gloriam, nihil deniq; affectare terrenum, aut περιβάλλεσθαι, quæ cursum eorum ad cœlestia retardent; sed hæc omnia abjicere, ut sint expediti ad stadium hoc decurrendum.* Hoc illi. Verùm, angustis nimis terminis ὄγκον, de quo Apostolus circumscribit, & coërcet, qui ad τὴν τοῦ βίου ἀλαζονείαν restringit; cùm πάντα ὄγκον Apostolus abjiciendum moneat, hoc est, *quicquid oneri esse potest*: multaque sint alia præter *fastum* illum cum varia ejusdem paratura, quæ cursum Christianum nihilominus impediant: inter quæ nec postremum *divitiis* assignandum locum, docent illa Domini verba ex viri divitis occasione prolata, de difficili talium aditu ad regnum cœlorum. Matth. XIX. 23.24. Reliqua ex Gatakero haberi possunt.

Nec illud prætereundum, ὄγκον non tantùm *onus, pondus, gravitatem,* sed etiam *dignitatem* notare. Chrysostomus Homil. XXXII. tom. V. p. 201. Ὁ τὴν ἐπισκοπὴν λαχὼν, ὅσῳ πρὸς μείζονα ὄγκον ἀναβέβηκε, τοσούτῳ πλείονα ἀπαιτηθήσεται λόγον. *Qui Episcopatum adeptus est, quantò ad majorem ascendit dignitatem, tantò majorem reddet rationem.* Sic in linguis insignioribus, affinitatem ac vicinitatem deprehendas inter vocabula ea, quæ *dignitatem*, quæque *gravitatem* designant. Sic Hebræis כבוד *gloriam* significat, & כבד *gravitatem.* Græcis τιμὴ *honorem, & pœnæ* etiam ac *supplicii gravitatem* designat. *Honos* autem & *onus* quàm alludant invicem, satis docent crebræ istæ apud Autores haud ignobiles παρονομασίαι. Naso:

Non honor est, sed onus, species læsura ferentes.
-- -- -- -- *Vero nomine pœna,*
Non honor est.

Alludit ad Græcum τιμὴ, quo utrumque denotatur. Ibidem:

Mistoq; oneri gaudebat honore.

Ausonius Idyll. IV.

Accessit tamen ex nobis honor inclytus: hunc tu
Effice ne sit onus.

Anonymus:

Ecquid honos? onus est, & nil nisi sarcina quædam,
quæ nulla quenquam commoditate beat.

Salvianus Epist. VII. *Non tam credi poterat, vos amico voluisse honorem negare, quam onus noluisse imponere.* Augustinus in Psal. CXVIII. Conc. XI. *Qui legis meminit, nec eam diligit; memoria ejus lapis illi est, non quo adornetur, sed quo prematur; pondus oneris, non titulus honoris.* Sic etiam apud alios passim.

Notat denique *fastum, arrogantiam* metaphoricè. Hesychius: Ὄγκος, φύσημα, ὑπερηφανία, μέγεθος. *Tumor, superbia, elatio, magnitudo, amplitudo, majestas.* Christiani etiam vates *superbiam* designant *tumoris* nomine. Prudentius:

Lictor, tribunal, & trecenta insignia,
Quibus tumetis, moxq; detumescitis.

Marius Victor, lib. III. in Genesin:

Jam descendamus, tumefactaq; corda superbo
Consensu, varii turbemus vocibus oris.

Owenus:

Et humili licèt ortus homo tellure, tumescit;
Sit licèt ex nihilo nata, tumescit humus.
Sic homo, sicut humus, supra se tollitur ipsum:
Mente superbit humus; Mente superbit homo.

Suidas de Mauricio Imp. Συνεκέρασεν ἐν ἑαυτῷ ἄμφω τὰ ἐναντίως ἔχοντα ἀλλήλοις· ὄγκον φρονήματος, καὶ πρᾳότητος. *In se contemperavit hæc duo, quæ inter se contraria sunt summam animi magnitudinem, & clementiam.* Chrysostomus Epist. LXXIX. Εἰώθασιν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἡνίκα ἂν μείζονος ἀρχῆς ἐπιλάβωνται, καὶ ἐν ὄγκῳ φρονήματος γίνεσθαι μείζονι. *Solent pleriq; mortales, cùm ad majorem dignitatem pervenerint, animos quoq; simul attollere, ac majores spiritus sumere.* Veteres Gl. Ὄγκος, *tumor.* Et, ὀγκάομαι, *turgeo.* Plutarchus, ὄγκου καὶ φρονήματος γέμοντας, *tumore & opinione de se plenos.*

Ὁδός.

I. *Propriè* sumitur *pro loco, per quem habemus iter.* Ita ὁδὸς βασιλικὴ, est *via regia, trita.* Clemens Alex. Strom. VII. pag. 743. Αὕτη ἡ ὁδὸς λέγεται βασιλικὴ, ἣν τὸ βασιλικὸν ὁδεύει γένος. *Hæc dicitur via regia, quam ingreditur regale genus.* Quanquam hîc *impropriè* potiùs accipiatur. *Viæ regiæ* mentio Num. XX. 17. Ὁδῷ βασιλικῇ πορευσόμεθα. *Per viam regiam proficiscemur.* Ita etiam c. XX. 22. Con-

Contrarium, est τραχεῖα, ἀνάντης καὶ χαλεπὴ ὁδὸς, *aspera, ardua & difficilis via*, apud Chrysostomum. Ἀτριβὴς ὁδὸς, *via non trita*, apud eundem. Ἄνοδος ὁδὸς, *invia via*, apud Athanasium, Orat. contra Gentes.

II. *Impropriè.* Sic *Via* vocatur

1. *Christus*, ad Patrem nempe, & ex consequenti ad vitam æternam, Joh. XIV. 6. Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς. - - Οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ. *Ego sum via. - - Nemo venit ad Patrem, nisi per me.* Ammonius in Catena ad hunc locum, pag. 356. Ὁδός ἐστιν, ὅτι δι' αὐτοῦ ἤρχοντο, καὶ αὐτὸς κύριος ἦν τοῦ ἀνάγειν πρὸς τὸν πατέρα. *Via est, quia per ipsum veniebant, & ipse potens erat eos ad Patrem adducere.* Clemens Alex. in Protreptico, pag. 63. ad quæstionem, Πῶς ἀνέλθω εἰς οὐρανούς. *Quomodo cœlos conscendam?* respondet: Ὁδός ἐστιν ὁ Κύριος· στενὴ μὲν, ἀλλ' ἐξ οὐρανῶν· στενὴ μὲν, ἀλλ' εἰς οὐρανοὺς ἀναπέμπουσα· στενὴ, ἐπὶ γῆς ὑπερορωμένη· πλατεῖα, ἐν οὐρανοῖς προσκυνουμένη. *Via est Dominus: angusta quidem, sed ex cœlis: angusta quidem, sed quæ mittit ad cœlos: angusta, quæ despicitur in terra: lata, quæ adoratur in cœlis.* Greg. Nyssenus Orat. X. contra Eunomium, tom. II. p. 673. ὁδὸς vocatur, ὅταν πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τῆς πλάνης χειραγωγήσῃ, *quando ab errore ad veritatem quasi manu ducit.* Chrysostomus, Homil. CXLIII. tom. V. Βαδίσαι ἠθέλησας; ἐγένετό σοι ὁδός. Δι' ἐμοῦ ἐάν τις εἰσέλθῃ καὶ ἐξέλθῃ, νομὴν εὑρήσει. *Incedere voluisti? Tibi factus est via. Per me si quis introierit, & egressus fuerit, pascua inveniet.* Idem, Homil. XVIII. tom. V. Vocatur ὁδὸς, ἵνα μάθῃς, ὅτι δι' αὐτοῦ πρὸς τὸν πατέρα ἀνερχόμεθα, *via, ut discas, nos per eum ad Patrem ascendere.* Greg. Nazianzenus Orat. XXXVI. pag. 592. Christus vocatur ὁδὸς, ὡς δι' ἑαυτοῦ φέρων ἡμᾶς, *ut per se nos ducens.* Epiphanius hæresi LXIX. pag. 324. Ὁδὸς λέγεται, ἐπειδὴ δι' αὐτοῦ βαδίζομεν. *Via dicitur, quoniam per eum ambulamus.* Clarius adhuc in Ancorato, pag. 488. Ὁδὸς, ὅτι δι' αὐτοῦ βαδίζομεν πρὸς τὴν βασιλείαν, πρὸς αὐτὸν καὶ τὸν πατέρα. *Via est, quia per eum contendimus ad regnum, imò ad ipsum etiam Patrem.* Cyrillus Jerosol. Catechesi Illuminat. X. pag. 98. Ὁδὸς καλεῖται, οὐ ποσὶ πατουμένη, ἀλλ' ὁδηγοῦσα πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα. *Via vocatur, non quæ pedibus calcatur, sed quæ ducit ad Patrem in cœlis.* Cyrillus Alex. lib. IX. in Joh. ad v. 4. Cap. XIV. pag. 767. Ὁδὸς ἡ πρὸς τὴν ἄνω πόλιν κομίζουσα, μόνος ἐστὶν ὁ Χριστός. *Via, quæ ad civitatem deducit supernam, solus Christus est.* Confer vocem Θύρα, num. II. 1. Atque hanc ipsam ob caussam Christus nobis dicitur *viam*, id est, facilem aditum ad Deum, vel ad thronum gratiæ Dei, seu ad præsentiam Dei gratiosam, *dedicâsse*, id est, aperuisse, ostendisse & patefecisse, passione & morte sua, ad Hebr. X. 20. ubi vocatur ὁδὸς πρόσφατος καὶ ζῶσα, *via recens & viva.* Theodoretus ad hunc locum, pag. 441. Πρόσφατον καὶ ζῶσαν ἐκάλεσε τὴν ὁδόν. Πρόσφατον μὲν, ὡς τότε πρῶτον φανεῖσαν· ζῶσαν δὲ, ὡς τοῦ θανάτου πεπαυμένου. Τοὺς γὰρ τῆς ἀναστάσεως τετυχηκότας ἀδύνατον πάλιν θανάτῳ περιπεσεῖν. Recentem & vivam *vocavit* viam. *Recentem quidem, ut quæ tunc primùm apparuerit: vivam autem, eò quòd mors cessaverit. Qui enim resurrectionem consecuti sunt, fieri non potest ut in mortem rursus incidant.* Theophylactus ad eundem locum, pag. 978. Πρόσφατον, ἀντὶ τοῦ, νέαν, καὶ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων χρόνων φανεῖσαν. Ζῶσαν δὲ, διότι ἡ πρώτη ὁδὸς θανατηφόρος ἦν, ἡ εἰς τὰ νομικὰ δηλαδὴ ἅγια. Οὐκέτι γὰρ χώραν ἔχει ἐκείνη, ἀλλὰ τοῖς αὐτὴν παραδεχομένοις θανάτου αἰτία καθίστατο. Αὕτη δὲ τοσοῦτον εἰς ζωὴν φέρει, ὅτι καὶ αὐτὴ ζῇ, καὶ διαιωνίζει. Ἢ τὸ, ζῶσαν, ὁμοίως νόησον τῷ, πρόσφατον, ἀντὶ τοῦ, νέαν καὶ θάλλουσαν, ὡς πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς εἰς τὰ παλαιὰ ἅγια εἰσόδου· ἐκείνη γὰρ νενέκρωται. Recentem, *pro nova, dixit, & quæ nostris temporibus apparuerit. Vivam autem, quòd prima via mortifera erat, ad Sancta videlicet Legis ducens. Illa enim ampliùs locum non habet, sed suscipientibus ipsam mortis causa extitit. Hæc autem adeò ad vitam ducit, ut & ipsa vivat & æterna sit. Vel,* vivam *perinde intellige atq; recentem, pro viva & florente ad discrimen introitus ad vetera Sancta: ille enim mortuus est.*

2. Εὐρύχωρος ὁδὸς, *spatiosa via*, & τεθλιμμένη ὁδὸς, *stricta via*, Matth. VII. 13. 14. Per duplicem hanc viam describitur duplex vitæ studium, nempe studium pietatis & impietatis. Idem notat στενὴ πύλη & πλατεῖα πύλη, ibidem. Clemens Alex. Strom. V. pag. 561. Στενὴ καὶ τεθλιμμένη ὁδὸς, ἡ κατὰ τὰς ἐντολὰς καὶ ἀπαγορεύσεις περιεσταλμένη· ἡ δὲ ἐναντία, ἡ εἰς ἀπώλειαν φέρουσα, πλατεῖα καὶ εὐρύχωρος, ἀκώλυτος ἡδοναῖς τε καὶ θυμῷ. *Angusta & stricta via, quæ contracta est in præceptis & prohibitionibus: altera verò contraria, quæ ad perditionem ducit, lata & spatiosa, libera & expedita ad voluptatess & ad iram.* Στενὴ πύλη & τεθλιμμένη ὁδὸς notat vitam sanctam, quæ cum multis conjuncta est molestiis, & quam proinde pauci sectantur. Ita explicat Greg. Nazianzenus, Orat. XXXIII. pag. 534. Hæc *porta* στενὴ vocatur διὰ τοὺς ἱδρῶτας, καὶ τὸ μὴ πολλοῖς εἶναι βατὴν, ὡς πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ἐναντίων, καὶ ὅσοι διὰ κακίας ὁδεύουσι, *propter sudores, & quia non à multis teritur, siquidem multitudinem eorum cogites, qui contrario itinere per vitium gradiuntur.* Theophylactus in Cap. VII. Matth. Στενὴν πύλην λέγει τοὺς πειρασμοὺς· τούς τε ἑκουσίους, οἷον νηστείαν, καὶ τ' ἄλλα· καὶ τοὺς ἀκουσίους, οἷον δέσμα, διωγμούς. Angustam portam *vocat tentationes, tum voluntarias, veluti jejunium, & alia: tum præter voluntatem nostram evenientes, ut vincula, persecutiones.* Cyrillus Alexandr. lib. III. Glaphyr. in Exodum, pag. 308. Στενὴν πύλην, καὶ τεθλιμμένην εἰσβολὴν τὸ τληπαθὲς ὀνομάζει, καὶ τὴν τοῦ λόγου παντὸς ἀξίαν ὑπομονήν. Angustam portam & strictam viam *nominat miseriam, & omni commendatione dignam patientiam.* Idem, Homil. Paschali XVI. pag. 219. Ἔστιν, ἔστιν ὁμολογουμένως οὐχὶ τοῖς τυχοῦσιν ἁπλῶς βάσιμος ἡ ἀρετὴ, δυσπρόσιτος δὲ καὶ ἀνάντης. *Non cuilibet profectò è multis pervia & facilis, sed laboriosa prorsus atque ardua ad virtutem via.* Eodem pertinent, quæ habet Homil. Paschali XIX. pag. 250. Τραχεῖα μὲν καὶ ἀνάντες ἡ ὁδὸς ἡ εἰς ἀρετὴν ἀναφέρουσα, καὶ οὐ βάσιμος τοῖς πολλοῖς εἴη δ' ἂν μόνοις εὐστιβὴς τοῖς, οἵγε διάτλειν ἐπείγονται, κατορρωδοῦντες οὐδένα· ἀνταποδυόμενοι δὲ τοῖς πόνοις καὶ τοῖς ἱδρῶσιν ἀνταγωνισάμενοι. *Aspera quidem & ardua est via, quæ ad virtutem deducit, neq; multis pervia: iis verò solis trita & facilis est, qui per eam contento cursu pergunt, neque quidquam metuentes, sed cum laboribus luctantur, ipsiq; se sudoribus sponte objiciunt.* Πλατεῖα verò πύλη & εὐρύχωρος ὁδὸς notat vitam mundanam, quæ jucunda est carni, & quam multi sectantur; atque adeò facilem ad exitium æternum aditum. Repete hîc, quæ proximè ex Clemente Alexand. allata. Apud Plutarchum in Artaxerxis vita: Λεία ἡ πορεία καὶ κατάντης ἐπὶ τὸ χεῖρον. *Planum & proclive ad malum iter est.* Diodorus lib. XII. Κατάντης ἡ πρὸς τὸ χεῖρον ὁδὸς, ῥᾳδίαν ἔχουσα τὴν ὁδοιπορίαν. *Prona est ad malum via, facile habens iter.* Seneca de vita beata Cap. I. pag. 334. *Tritissima quæq; via & celeberrima maximè decipit*, id est, vel in errorem, vel perniciem deducit. Nam,

Molle ostentat iter via lata, sed ultima meta
Præcipitat miseros, volvitq; per ardua saxa.

Atque hanc viam omnes illi calcant, qui spretis admonitionibus divinis, in varia scelera, omni excusso pudore, præcipites ruunt, seque omnibus voluptatibus constringendos tradunt. Sunt, ut scribit Chry-

Chrysostomus Homil. XXIX. tom. V. pag. 177. Οἱ ἐπὶ τὰς ἱπποδρομίας ἀναβαίνειν σπεύδοντες, καὶ τὰς ἄλλας τὰς σατανικὰς θεωρίας, καὶ τῆς σωφροσύνης ἀμελοῦντες, καὶ τῆς ἀρετῆς οὐδένα λόγον ποιούμενοι, καὶ ἀσελγαίνειν βουλόμενοι, καὶ οἱ τῇ τρυφῇ καὶ τῇ γαστριμαργίᾳ ἑαυτοὺς ἐκδιδόντες, καὶ περὶ τὴν τῶν χρημάτων μανίαν καὶ λύτταν καθ' ἑκάστην ἡμέραν δαπανώμενοι, καὶ πρὸς τὰ τοῦ παρόντος βίου πράγματα κεχηνότες· οὗτοι διὰ τῆς πλατείας πύλης βαδίζουσι καὶ εὐρυχώρου ὁδοῦ. *Qui ad ludos Circenses, & ad alia diabolica festinant spectacula, qui temperantiam negligunt, & virtutis nullam rationem habent: qui lasciviæ & deliciis atque gulæ se totos dedunt: qui insano pecuniarum amore quotidie macerantur: qui præsentis vitæ rebus inhiant: hi per latam ingrediuntur portam & per spatiosam viam.* Grata hæc via mundo, & rebus mundanis mancipatis: ipsis enim facile videtur ad peccatum iter; sed non considerant, quàm difficilis inde sit exitus. Non cogitant, peccatum altera quasi manu speciem boni ostentare, alterâ verò perniciem gestare occultam. Rectè Cyrillus Alexandr. Homil. Paschali II. pag. 21. Γλυκεῖα μὲν εἶναι δοκεῖ ἡ ἐφ' ἑκάστῳ τῶν ἁμαρτημάτων ἡδονή, καὶ χολῆς ἔχει τὸ τέλος. *Dulcis quidem esse videtur in quolibet peccato voluptas, sed fellis finem habet.* Et Chrysostomus Homil. VII. tomi VII. Γλυκεῖά ἐστιν ἡ ἡδονή, εἰς ὄλισθον ἁμαρτίας τοὺς ἐγγίζοντας αὐτῇ καταῤῥηγνῦσα· γλυκεῖά ἐστιν ἐν τῇ γεύσει, πικρὰ δὲ μετὰ τὴν πρᾶξιν. *Dulcis quidem est peccati voluptas, in perniciem ei appropinquantes præcipitans: dulcis est gustui, amara autem post factum.* Ergo,

Quid lætare miser? peccati est nulla voluptas:
Gaudia plus aloës, quàm tua mellis habent.

Item:

Sirenes procul esto, procul fuge blanda voluptas.
Desine nos cantu perdere velle tuo.
Gaudia non nobis quòd primùm ostendis & offers,
Id facis, ut miseris causa sit ista necis.

Utut autem periculosum, imò perniciosum atque exitiale sit iter, quod per latam & spatiosam voluptatum mancipia deducit viam: multi tamen cum multis æternum perire, quàm cum paucis perpetua felicitate frui malunt. Nam, ut Seneca de vita beata, Cap. II. *Non tam bene cum rebus humanis agitur, ut meliora pluribus placeant, Argumentum pessimi turba est.* Hinc infelix Ratboldus, Dux Frisiorum; teste Sigeberto in Chronico ad annum Christi DCCXVIII. prædicatione Vulfcanni Episcopi ad hoc adductus, ut baptizari deberet, cùm uno pede in lavacrum intrasset, altero pede retracto interrogavit, *Ubinam plures majorum suorum essent, in inferno, an in Paradiso?* & audiens, plures esse inferno, intinctum pedem extrahens, *Satius est*, inquit, *ut plures, quam pauciores sequar.*

3. Ὁδοὶ Θεοῦ dicuntur via & ratio, quâ Dei providentia omnia regit & gubernat. Ad Romanos XI. 33. Ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ τοῦ Θεοῦ. *Impervestigabiles viæ Dei.* Ad hæc Theodoretus, pag. 93. Ὑπερβαίνει τὸν νοῦν τὸν ἀνθρώπινον τῶν θείων οἰκονομιῶν ὁ λόγος, οὐδὲ ταῖς ἀοράτοις δυνάμεσιν ἐφικτὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων ἡ προμήθεια. *Divinarum dispensationum ratio mentis humanæ captum superat: & invisibiles ipsæ potestates Dei universorum providentiam assequi non possunt.* Theophylactus, pag. 115. Αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ, τουτέστιν, αἱ οἰκονομίαι. *Viæ ejus, hoc est, dispensationes.* Ita Psal. XVIII. 20. Ἄμωμος ἡ ὁδὸς αὐτοῦ. *Impolluta via ejus.* Theodoretus, pag. 459. ad hæc: Δικαίως ἰθύνεις τὰ σύμπαντα. *Justè dirigis omnia.* Psal. XCV. 10. dicit Deus, Οὐκ ἔγνωσαν τὰς ὁδούς μου. *Non cognoverunt vias meas*, id est, τὰς οἰκονομίας, *gubernationes vel dispensationes*, juxta eundem Theodoretum. Psal. CXV. 17. Δίκαιος κύριος ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ. *Justus Dominus in omnibus viis suis.* Hîc iterum Theodoretus: Ἐν ἁπάσαις δὲ σου οἰκονομίαις διαλάμπει τὸ δίκαιον. Ὁδοὺς γὰρ τὰς οἰκονομίας ἐκάλεσε. *Porrò in omnibus tuis dispensationibus justitia splendet.* Vias *enim dispensationes vocavit.*

4. Ὁδός, *via*, est ratio seu modus agendi, atque adeò cogitationes, consilia, instituta, mores, studia, conatus, actiones. Sic Psal. XXXVII. 5. dicit Psaltes, Ἀποκάλυψον πρὸς κύριον τὴν ὁδόν σου. *Revela Domino viam tuam*: id est, interprete Theodoreto, τῷ Θεῷ καὶ σαυτόν, καὶ τὰς σὰς πράξεις ἀνάθου. *Deo te ipsum, & tuas actiones consecra, offer.* Sic ad Psal. XLIX. 14. ὁδὸν idem interpretatur τρόπον καὶ πονηρὰς πράξεις, *mores & malas actiones.* Sic I. Corinth. IV. 17. αἱ ὁδοὶ αἱ ἐν Χριστῷ, *viæ* Pauli *in Christo*, sunt ratio & regula, quam ille observabat in docendis passim Ecclesiis. Theophylactus ad hunc locum, pag. 197. Ὁδοὺς λέγει, τὰς ἐν τῷ κηρύγματι οἰκονομίας, τοὺς κανόνας, τὰ ἔθη, τοὺς νόμους τοὺς θείους. *Vias dicit, prædicationis verbi dispensationem, regulas, consuetudines, leges divinas.* Eadem apud Oecumenium leguntur, pag. 406. Theodoretus πράξεις intelligit.

5. Ὁδὸς est ratio colendi Deum, ac proinde religio, quam quis sequitur, seu profitetur. Ita accipitur Actor. IX. 2. ubi Oecumenius, pag. 51. Ὁδὸν ἐκάλουν, τὴν εἰς Χριστὸν τὸν ἀληθῆ Θεὸν ἡμῶν πίστιν· καὶ μάλα εἰκότως. δι' αὐτῆς γὰρ εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, καὶ οὐ δι' ἄλλης τινὸς εἰσερχόμεθα. Viam *vocabant, fidem in Christum, verum Deum nostrum. Et meritò quidem: per hanc enim in regnum cœlorum ingredimur, non per aliam.* Vel: Ὁδὸν, τὴν κατὰ Χριστὸν πολιτείαν ἀκουστέον. *Per* viam *intelligi debet vita Christo digna.* Eodem modo etiam accipitur Cap. XIX. 23. XXII. 4. XXIV. 14. 23.

6. *Præsens vita* vocatur ὁδός, *via.* Vide in Ἀποδημία, num. I. & in Βίος.

Ὀθόνη. Ὀθόνιον.

Veteres Glossæ: Ὀθόνη. *Linteamen.* Ὀθόνιον. *Linteamen.* Hesychius: Ὀθόναι, τὰ περιβόλαια πάντα. *Omnia involucra* vocantur ὀθόναι. Item: Ὀθόνη· σινδών, ζώνη, τελαμών, γυναικεῖον, ὀθόνιον λεπτόν, καὶ πᾶν τὸ ἰσχνόν, κἂν μὴ λινοῦν ᾖ. *Sindon, cingulum, fasciola, tenue linteolum muliebre, & omne* telæ genus *tenue, quamvis non sit lineum.* Item: Ὀθόνια, λινᾶ ἱμάτια. *Vestimenta linea.* Suidas: Ὀθόναις, λεπτοῖς ὑφάσμασι. Καὶ πᾶν τὸ ἰσχνόν, κἂν μὴ λινοῦν ᾖ. *Velis. Tenuibus telis textis. Et omne* telæ genus *tenue, quamvis non sit lineum.* Item: Ὀθόνη, πᾶν τὸ λεπτὸν ὕφασμα. *Omne tenue textum. Omnis tenuis tela.* Homerus Il. ς', v. 595.

Τῶν δ' αἱ μὲν λεπτὰς ὀθόνας ἔχον· οἱ δὲ χιτῶνας.

Horum autem hæ quidem tenues vestes gerebant: hi verò tunicas. Scholiastes: Ὀθόνας, διαφανεῖς ἐσθῆτας, λαμπράς. *Vestes tenues & splendidas.* Iterum Hesychius: Ὀθόνῃσι, (sic enim scribendum) λεπτοῖς ἱματίοις. *Tenuibus vestibus.* Respicit ad Il. γ'. v. 141. Αὐτίκα δ' ἀργεννῇσι καλυψαμένη ὀθόνῃσι. *Confestim autem candidis cooperta sindonibus.* Scholiastes: Ὀθόνῃσιν· ὀθόναις· λέγει δέ, ὑφάσμασι λινοῖς. *Dicit autem, tenuibus telis textis.* Balsamon ad Can. LXXIII. Apostol. pag. 271. Τῷ ὀνόματι τῆς ὀθόνης πᾶν ὕφασμα δηλοῦται. Ὀθόνης *nomine quicquid est textile significatur.* Lucæ Cap. XXIV. 12. Ὀθόνια sunt, quæ Apuleius lib. X. *feralia amicula* vocavit. Lactantius lib. IV. Cap. X. *Exuvias, quibus involutum corpus ejus incluserant.* Sunt κειρίαι, de quibus suo loco actum. Diaconi ὀθόνην gerebant. Quid notârit, docet Isidorus Pelusiota, lib. I. Epist. CXXXVI. pag. 41. Ἡ ὀθόνη, μεθ' ἧς λειτουργοῦσιν ἐν τοῖς ἁγίοις οἱ διάκονοι, τῆς τοῦ

τοῦ κυρίου ἀναμιμνήσκει ταπείνωσιν, νίψαντος τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, καὶ ἐκμάξαντος. *Linteum illud, cum quo Diaconi, in sanctis mysteriis munus suum obeunt, humilitatem Domini, qui discipulorum pedes lavit, & extersit, nobis in memoriam redigit.* Eadem habet Germanus Patriarcha Constantinopol. in Hist. Eccles. pag. 150. Ὀθόναι etiam sunt *oraria*. Eusebius hist. Eccles. lib. VII. Cap. XXX. pag. 8. b. de Samosateno: Τοῖς μὴ ἐπαινοῦσι, μηδὲ ὡς ἐν τοῖς θεάτροις κατασείουσι ταῖς ὀθόναις - - ἐπιτιμῶν καὶ ἐνυβρίζων. *Qui eum laudibus non extollerent, nec, ut in theatris fieri solet, oraria moverent, eos reprehendit, & contumeliosis verbis excepit.* Hunc ipsum locum jam produximus in Κρότος, ubi etiam alia, quæ huc faciunt.

Ὀιακοστροφέω.

Afferunt Lexica ex Hesychio & Suida, quorum uterque interpretatur per κυβερνῶ, *guberno*. Propriè est οἴακα στρέφω, *gubernaculum manu verso*. Cyrillus Alexandr. Præfat. in lib. III. in Joh. pag. 247. Τῷ ἀγαθῷ καὶ φιλανθρώπῳ Θεῷ τὰ καθ' ἡμᾶς οἰακοστροφεῖν ἐπιτρέπωμεν. *Bono & benigno Deo nos gubernandos tradamus.*

Ὀιακοστρόφος.

Hesychius: Οἰακοστρόφος, κυβερνήτης. *Gubernaculum vertens: gubernator.* Ita etiam Suidas. Cyrillus Alex. in Cap. IV. Amosi, pag. 295. eleganter de Deo usurpat, quando dicit: Ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ποιητὴς, καὶ ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς, καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἀνημμένος τὴν ἐξουσίαν, καὶ διοικεῖ πῶς τῶν ἀνθρωπίνων οἰακοστρόφος. *Universorum Deus, creator, & universorum conditor, potestatem in nos habens, & rerum humanarum gubernator.*

Ὀιηματίας.

Ὄιημα est *opinio animo concepta*, & plerumque de arroganti & stulta opinione, quam aliquis de se concepit, usurpatur. Hinc οἰηματίας est, *qui arrogantem de se opinionem concepit*, seu *superbus & insolens*. Suidas interpretatur ἐπηρμένος, *elatus, inflatus, superbus*. Cyrillus Alexandr. in Collectaneis in II. Regum, pag. 50. Ἀβεσσαλώμ ἐστι, πᾶς οἰηματίας καὶ ὑπερήφανος. *Absalom est, omnis arrogans & superbus.*

Ὀιησίσοφος.

Non habent Lexica. *Falsa sapientiæ opinione inflatus.* Thalassius cent. IV. Cap. XXVI. Νεφέλη ἐστὶν ἄνυδρος νοῦς οἰησίσοφος, ὑπὸ τῶν τῆς κενοδοξίας καὶ ὑπερηφανίας πνευμάτων παραφερόμενος. *Mens opinione sua sibi sapiens visa, nubes est sine aqua, à spiritu inanis gloriæ & superbiæ agitata.*

Ὀιησίφρων.

Lexica non habent. Est *falsa sapientiæ opinione inflatus*. Cyrillus Alex. lib. III. in Joh. Cap. I. pag. 249. dicit, οἰησίφρονας Φαρισαίους. *Falsa sapientiæ opinione inflatos Pharisæos.*

Ὀικειότης.

Veteres Glossæ: Οἰκειότης, *familiaritas*. Est etiam *domesticus usus & consuetudo; amicitia, necessitudo.* Eleganter à Scriptoribus Ecclesiasticis usurpatur de conjunctione fidelium cum Deo. Cyrillus Alexandr. lib. II. de Adoratione, pag. 58. Ἀπολισθεῖν τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος. *A Dei conjunctione dilabi.* Idem in Cap. XLIX. Jesajæ, pag. 659. de Judæorum resurrectione: Ἐκβέβληνται τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος, ἐξώσθησαν τοῦ εἶναι λαὸς Θεοῦ, ἀμέτοχοι γεγόνασι τῆς παρ' αὐτοῦ σωτηρίας, ἄγευστοι μεμενήκασι τῆς τῶν ἁγίων ἐλπίδος. *Expulsi sunt à conjunctione cum Deo, non amplius fuerunt populus Dei, expertes facti sunt salutis ejus, exsortes manserunt spei sanctorum.* Idem, in Cap. LXVI. Jesajæ, pag. 909. Διὰ τῆς εἰς λῆξιν μακροθυμίας σαγηνεύειν εἰς οἰκειότητα πνευματικὴν τοὺς ἀνανεύοντας καὶ παραιτουμένους τὴν πρὸς αὐτὸν κοινωνίαν. *Summâ patientiâ ad spiritualem conjunctionem inescare renuentes & recusantes cum eo communionem habere.* Eodem sensu usurpatur οἰκείωσις, de quo suo loco.

Ὀικειόω.

Οἰκειόω, *familiarem reddo, concilio.* Chrysost. Homil. XXXVIII. in Acta, pag. 824. Μέγα τοῦτο δύναται πρὸς τὸ οἰκειοῦν ἡμᾶς τῷ Θεῷ. *Illud plurimùm potest ad nos Deo conciliandos:* nempe, si consideremus, Τί μὲν ἡμάρτομεν ἡμεῖς εἰς Θεὸν, τί δαὶ αὐτὸς ἀγαθὸν εἰς ἡμᾶς εἴργασται, *quid nos quidem in Deum peccaverimus, quid verò ipse boni nobis præstiterit.* Idem, Homil. XLIX. in Acta, de uxore Potipharis Josephum injustè accusante: Ἐξεπολέμωσεν αὐτῷ τὸν δεσπότην· ἀλλὰ κατήλλαξε τὸν Θεὸν, οἰκειότερον αὐτὸν κατέστησε τῷ ὄντως δεσπότῃ, τῷ ἀληθινῷ· ἐξέβαλε τῆς ἐπιστασίας τῆς ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἀλλ' ᾠκείωσε τῷ δεσπότῃ. *Inimicum illi fecit dominum, sed conciliavit Deum: familiariorem ipsum reddidit vero Domino: privavit eum administratione seu curâ domûs, sed Domino conciliavit.* Synesius epist. XXVI. pag. 176. Πάντως γε ἡ τοῦ Θεοῦ σοι προσέσται χάρις, ᾧ σαυτὸν οἰκειοῖς τῇ κοινωνίᾳ τῆς εὐεργετικῆς προαιρέσεως. *Omnino divina tibi non deerit gratia, cui te ipsum bene merendi studio conjungis & consocias.* Chrysostomus, Αἱ θλίψεις ἡμᾶς οἰκειοῦσι τῷ δεσπότῃ. *Afflictiones nos Deo conjungunt.* Idem Homil. LXXXIII. tom. V. de cruce Christi sic scribit: Οὗτος ἡμᾶς ἐν σκότει καθημένους ἐφώτισεν, οὗτος ἡμᾶς ἐκπεπολεμωμένους κατήλλαξεν, οὗτος μακρὰν ὄντας ἐγγὺς εἶναι πεποίηκεν, οὗτος ἀπηλλοτριωμένους ὄντας ᾠκείωσεν, οὗτος ξένους γεγονότας, οὐρανοῦ πολίτας κατεσκεύασεν. *Hæc nos in tenebris sedentes illuminavit: hæc nos, qui inimici eramus, reconciliavit: hæc nos, qui procul eramus, propinquos fecit: hæc abalienatos familiares & conjunctos reddidit: hæc peregrinos factos, cives cœli constituit.* Passivè οἰκειοῦμαι, *familiaris reddor, adjungor, concilior.* Chrysostomus, Homil. X. tom. V. pag. 41. Ὁ μακάριος Μωϋσῆς, ὁ τοῖς κατ' εὐσέβειαν ἔργοις οἰκειωθεὶς τῷ Θεῷ. *Beatus Moses, qui per opera pietatis Deo conjunctus fuit.* Basilius M. in Psal. XXIX. pag. 189. Οὐ πάντων Θεὸς ὁ Θεὸς, ἀλλὰ τῶν οἰκειωθέντων αὐτῷ διὰ τῆς ἀγάπης. *Non omnium Deus est Deus, sed eorum propriè, qui per charitatem ei sunt conjuncti.* Frequentiùs οἰκειοῦμαι activè sumitur, & significat *mihi vendico*, ἰδιοποιοῦμαι. Hesychius: Οἰκειώσαντο, ἰδιοποιήσαντο. *Sibi vendicârunt.* Chrysostomus Homil. IV. in I. ad Timotheum, pag. 266. de Deo: Πάντα οἰκειοῦται τὰ ἡμέτερα, ἵνα κἂν οὕτως ἡμᾶς ἐφελκύσηται, καὶ τὰς τιμὰς, καὶ τὰς ὕβρεις, ἵνα κἂν οὕτως φοβηθῶμεν. *Deus omnia nostra sibi vendicat, ut vel sic nos attrahat, & honores & contumelias, ut vel sic timeamus.* Idem, Homil. LXV. in Genesin: Ὁ Θεὸς οἰκειοῦται τὰ εἰς τοὺς αὐτοῦ θεράποντας γινόμενα. *Deus ea sibi vendicat, quæ in servos ipsius fiunt.* Et mox: Ὥσπερ τὰ τῆς τιμῆς οἰκειοῦται, οὕτω καὶ τὰ τῆς καταφρονήσεως. *Quemadmodum honorem sibi vendicat, ita etiam contemtum.*

Ὀικείωσις.

Οἰκείωσις est *familiaritas, conjunctio.* Eodem sensu usurpatur, quo οἰκειότης. Chrysostomus Homil. VIII. in epist. ad Romanos, pag. 59. Ὥσπερ ὁ Θεὸς πατήρ ἐστιν οὐ κατὰ τὴν φυσικὴν συγγένειαν, ἀλλὰ κατ' οἰκείωσιν πίστεως, οὕτω καὶ αὐτός· ἡ γὰρ ὑπακοὴ ποιεῖ πατέρα πάντων ἡμῶν. *Quemadmodum Deus Pater est, non ob naturalem quandam cognationem, sed quòd fides Deum sibi vendicet: ita etiam*

ipse

ipse Abrahamus: *obedientia enim facit patrem omnium nostrûm.* Idem, Homil. XVII. in I. ad Timoth. pag. 321. ad v. 11. Cap. VI. Locum jam produximus in Βασιλεία, num. I. 2. Et Homil. XVI. in epist. ad Hebræos, pag. 519. Ὁ Θεὸς λέγεται εἶναι ἐν τῷ οὐρανῷ. Διατί; οὐ τόπῳ ἐναποκλειόμενος· μὴ γένοιτο· οὐδὲ τὴν γῆν ἐρημῶν τῆς αὐτοῦ παρουσίας ἀφείς, ἀλλὰ τῇ σχέσει καὶ οἰκειώσει τῇ πρὸς τοὺς ἀγγέλους. *Deus dicitur in cœlo esse. Cur? Non loco conclusus: absit: neque terram suâ præsentiâ destitutam relinquens, sed propter familiaritatem & conjunctionem cum Angelis* Cyrillus Alex. in Cap. XLIII. Jesajæ, pag. 567. de Deo: Σώζειν ἀκονητὶ δυνάμενος, τοὺς τὴν πρὸς ἐμὲ διψῶντας οἰκείωσιν. *Qui sine labore servare possum eos, qui meam familiaritatem sitiunt.* Huc facit duplex regnum Dei, alterum κατ᾽ οἰκείωσιν, alterum κατὰ δημιουργίαν. Chrysostomus Homil. XXXIX. in I. ad Corinth. pag. 509. Βασιλείας τοῦ Θεοῦ δύο οἶδεν ἡ γραφή, τὴν μὲν κατ᾽ οἰκείωσιν, τὴν δὲ κατὰ δημιουργίαν. Βασιλεύει μὲν γὰρ ἁπάντων, καὶ Ἑλλήνων, καὶ Ἰουδαίων, καὶ δαιμόνων, καὶ τῶν ἀντιτεταγμένων, κατὰ τὸν τῆς δημιουργίας λόγον, βασιλεύει δὲ τῶν πιστῶν καὶ ἑκόντων καὶ ὑποτεταγμένων, κατὰ τὸν τῆς οἰκειώσεως. *Duo regna novit Dei scriptura, alterum quidem secundùm conjunctionem & familiaritatem, alterum verò respectu creationis. Dominatur namque omnibus, & Græcis & Judæis, & dæmonibus, & iis, qui sese opponunt, ratione creationis: dominatur vero fidelibus, qui sua sponte subjecti sunt, ratione conjunctionis.* Vide plura in Βασιλεία, num. I. 2.

Οἰκήσιμος.

Afferunt quidem Lexica, sed sine autore. Est *habitabilis.* Ita usurpat Cyrillus Alexandr. Homiliâ Paschali XXV. pag. 299. Οἱ ἀκάθεκτοι πρὸς πλεονεξίαν, ἀεὶ τοῖς οὖσι προστιθέναι σπουδάζοντες, τὰ οὐκ αὐτοῖς μᾶλλον, τοῖς δὲ πέλας προσήκοντα, τάχα που καὶ μόνοι τὴν γῆν οἰκήσιμον ἔχειν ἐπείγονται, γειτόνων οὐκ ἀπεχόμενοι. *Perdito avaritiæ amore flagrantes, & opibus suis subinde plures adjicere studentes, ea, quæ non sua, sed proximorum sunt, & quodammodo soli terram habitare conantur, à vicinis sibi minimè temperantes.*

Οἰκονομέω.

Suidas: Οἰκονομῶ· τὰ ἐν οἴκῳ διοικῶ. *Rem familiarem administro, res domesticas dispenso.* Vetus Glossarium: οἰκονομῶ, *villico.* Ita vulgatus Lucæ XVI. 2. reddidit, Οὐ γὰρ δυνήσῃ ἔτι οἰκονομεῖν. *Jam enim non poteris villicare.* Augustinus in Psal. XLVIII. vertit, *Non potes agere mihi:* hinc & *actores* dicti. Οὐ δυνήσῃ ἔτι οἰκονομεῖν, est, οὐκέτι οἰκονομεῖν μέλλεις. Marci II. 19. οὐ δύνανται νηστεύειν, id est, οὐ νηστεύουσι. I. Corinth. III. 1. Οὐκ ἐδυνήθην λαλῆσαι, est, οὐκ ἐλάλησα. Ita pro eo, quod Marci VI. 5. Οὐκ ἠδύνατο ἐκεῖ οὐδεμίαν δύναμιν ποιῆσαι, Matthæus habet, οὐκ ἐποίησεν. Cujus formæ nec pauca invenire est apud Latinos. Significat etiam *dispenso, rego, dispono.* Macarius Homil. XV. Ἔστι τινὰ πράγματα ἃ οἰκονομεῖ ὁ κύριος, ἵνα μὴ ἀμάρτυρον ἑαυτὸν ποιήσῃ τῆς θείας χάριτος· -- καὶ ἔστι τινὰ πράγματα, ἃ οὕτως οἰκονομεῖ κατὰ παραχώρησιν, ἵνα δοκιμασθῇ καὶ γυμνασθῇ ὁ ἄνθρωπος. *Sunt res quædam, quas Dominus dispensat, ne divina gratia testimonii sit expers: - - & sunt res quædam, quas ita dispensat permittendo, ut homo probetur & exerceatur.* Chrysost. Hom. XLIX. in Joh. p. 757. Τὰ ἀνθρωπίνως ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ οἰκονομούμενα, οὐ διὰ τοῦτο μόνον οἰκονομεῖται, ἵνα τὴν σάρκωσιν βεβαιώσηται, ἀλλ᾽ ἵνα καὶ ἡμᾶς παιδεύσῃ πρὸς ἀρετήν. *Humano more à Christo dispensata non propterea tantùm dispensata sunt, ut incarnationis veritatem assereret, sed etiam ut nos ad virtutem erudiret.* Idem, Homil. XIV. in epist. ad Philipp. pag. 79. Ὁ Θεὸς πάντα ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος οἰκονομεῖ, κἂν ἡμεῖς μὴ εἰδῶμεν· καὶ τοῦτο τοῦ σφόδρα συμφέρειν ἡμῖν ἐστι τεκμήριον τὸ ἡμᾶς μὴ εἰδέναι. *Omnia ad nostram utilitatem dispensat, tametsi id nos ignoremus. Atque magnam illa nobis afferre utilitatem id argumento est, quod ignoramus.* Idem, Homil. VI. in I. ad Timoth. pag. 272. Πρὸς τὸ ἀγαθὸν ὁ Θεὸς ἡμῖν ἅπαντα οἰκονομεῖ. *Ad nostrum bonum Deus omnia dispensat, regit, gubernat.* Singularis structura occurrit apud Macarium, Homil. XXVII. Εἰδὼς ὁ Θεὸς τὴν ἀσθένειαν, οἰκονομεῖ σε εἰς θλίψεις, ἵνα ταπεινὸς γένῃ, καὶ σπουδαιότερος τοῦ ἐπιζητεῖν τὸν Θεόν. *Cùm tuam Deus sciat infirmitatem, ita res tuas dispensat, ut in afflictiones incidas, adeoque humilis fias, majorique studio Deum quæras.* Vide num. II. in Οἰκονομία.

Οἰκονομία.

Quatuor maximè hujus vocis significationes, apud Scriptores sacros satis obvias, examinare lubet.

I. *Ministerium Evangelii* vocatur οἰκονομία τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, *dispensatio gratiæ Dei,* Ephes. III. 2. Οἰκονομία τοῦ Θεοῦ, *dispensatio Dei,* Coloss. I. 25. ubi intelligitur τῆς οἰκονομίας τὸ κήρυγμα, *prædicatio dispensationis,* juxta Theodoretum. Consentit Theophylactus, qui inter alia, Apostolum οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ hoc vocare, ὅτι ἀναληφθεὶς αὐτὸς ἡμᾶς ἀφῆκε κηρύττειν, *quod ipse* Christus *in cœlum assumtus nos hîc reliquerit ad prædicandum verbum.* Vocatur simpliciter οἰκονομία I. Corinth. IX. 17. οἰκονομίαν πεπίστευμαι. *Dispensatio mihi credita est.* Hic Theophylactus οἰκονομίαν dicit esse τὸ κήρυγμα, *prædicationem Evangelii.* Hinc *præcones verbi* vocantur οἰκονόμοι. Vide suo loco. Vocatur οἰκονομία τοῦ μυστηρίου à Greg. Nysseno, orat. Catech. Cap. XXV. tom. III. pag. 83. Τί ἐπαισχύνονται ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ μυστηρίου, τὸν Θεὸν ἐν ἀνθρώποις γεγενῆσθαι διδάσκοντος, τὸν οὐδὲ νῦν ἔξω τῶν ἀνθρώπων εἶναι πεπιστευμένον; *Cur eos pudet, quod mysterium in dispensatione doceat Deum extitisse inter homines, qui ne nunc quidem creditur esse extra hominem?* Vocatur κήρυγμα τῆς οἰκονομίας, *prædicatio dispensationis.* Theodoretus ad Cap. I. ad Titum, v. 3. pag. 508. κατεπίστευσεν ἐμοὶ τῆς οἰκονομίας τὸ κήρυγμα. *Mihi credidit dispensationis, vel incarnationis prædicationem.* Idem, ad v. 26. Cap. I. Coloss. pag. 350. Μυστήριον ἐκάλεσε τῆς οἰκονομίας τὸ κήρυγμα. Mysterium *appellavit dispensationis prædicationem.* Vocatur οἰκονομίας λόγος, *prædicatio de incarnatione,* vel potiùs *toto redemtionis mysterio.* Chrysostomus Homil. I. in Acta: Τὸ πνεῦμα παρασκευάζον αὐτοὺς τῷ τῆς οἰκονομίας ἐνδιατρίβειν λόγῳ. *Spiritus præparans illos,* Apostolos, *ut in dispensando verbo Dei versarentur.* Ita Erasmus. Minùs accuratè. Etenim τῷ τῆς οἰκονομίας ἐνδιατρίβειν λόγῳ, est *versari,* vel *occupatum esse in prædicatione mysterii redemtionis.*

II. *Providentia & numen,* quo Dei sapientia omnia moderatur, atque ad finem, quem sibi proponit adducit, vocatur οἰκονομία. Epiphanius hæresi LXIII. Καὶ οὐκ οἴδασι Θεοῦ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν ἀγαθότητα, οὔτε τὴν οἰκονομίαν τῆς Θεοῦ σοφίας. *Non nôrunt Dei potentiam, neque bonitatem, neque ipsius sapientiæ gubernationem.* Greg. Nyssenus orat. Catechet. magnâ, Cap. XII. tom. III. pag. 67. Εἰς τὸ πᾶν ἀφορῶντες, καὶ τὰς κατὰ τὸν κόσμον οἰκονομίας ἐπισκοποῦντες, καὶ τὰς εὐεργεσίας τὰς θεόθεν κατὰ τὴν ζωὴν ἡμῶν ἐνεργουμένας, ὑπερκεῖσθαί τινα δύναμιν ποιητικὴν τῶν γιγνομένων, καὶ συντηρητικὴν τῶν ὄντων καταλαμβάνομεν. *Universitatem intuentes, & mundi gubernationem considerantes, atque beneficia, quibus divinitus afficitur vita nostra, comprehendimus aliquam esse summam virtutem, eorum quæ fiunt effectionem, & quæ ea, quæ sunt, conservat.* Chrysostomus lib. I. de Provid. Cap. VII.

Τὸ

Τὸ ἀκατάληπτον τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ καὶ οἰκονομίας ἐξηγούμενος. *Cùm incomprehenſibilem Dei ſapientiam & gubernationem enarrat.* Idem, Homil. IX. in Matth. pag. 58. Εἴωθεν ἀεὶ Θεὸς διὰ τῶν ἐναντίων τὰς οἰκονομίας τὰς ἑαυτοῦ πληροῦν, μεγίστην ἐντεῦθεν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως παρεχόμενος ἡμῖν ἀπόδειξιν. *Semper ſolet Deus per contraria, decreta ſuæ providentiæ implere, maximum hoc modo potentiæ ſuæ argumentum nobis ſuppeditando.* Idem, Homil. II. in epiſt. ad Romanos, pag. 14. Τοῦτο πίστεως μάλιστα, τὸ καὶ ἀγνοοῦντα τὸν τρόπον τῆς οἰκονομίας, δέχεσθαι τὸν περὶ προνοίας λόγον. *Id fidei maximè proprium eſt, adminiſtrationis modum ignorantem, providentiæ rationem admittere.* Id. Homil. XLIX. in Acta: Τοιαῦται αἱ τοῦ Θεοῦ οἰκονομίαι δι᾽ ὧν βλαπτόμεθα, διὰ τούτων ὠφελούμεθα. *Ea eſt providentiæ divinæ ratio, per ea ipſa, quibus lædimur, utilitatem capimus.* Hîc ſatis opportunum fuerit conſiderare, quænam κατ᾽ οἰκονομίαν fieri dicantur. Κατ᾽ οἰκονομίαν igitur fieri aliquid dicitur, cùm aliud quidpiam ſpecie-tenus geritur, quàm quod vel intenditur, vel revera ſubeſt. Hinc fit, ut quædam mali ſpeciem præ ſe ferant quæ tamen, cùm alio fine, aliaque ratione peragantur, quàm primo videri poſſit aſpectu, omnino prorſus culpa carere cenſentur. Talis *œconomia* fuit, quod Jehu, Rex Iſraëlis, ſimulavit ſe Baalis colendi cupidum, cùm ejusdem cultorum comprehendendorum & interficiendorum conſilia apud ſe coqueret, II. Reg. X. 19. quòd Solomon de infante in partes ſecando ſententiam tulit, I. Reg. III. 25. Nec deſunt ex antiquis Patribus, qui Patriarcharum, aliorumque piorum lapſus, in ſacris literis proditos, hacce οἰκονομίας ſpecie eunt excuſatum. De quibus videantur aureæ Cl. Gatakeri Notæ ad lib. XI. Marci Antonini, pag. 400, 401. Chryſoſtomus Homil. LXI. tom. V. Pariſ. pag. 814. poſt verba Actor. XXI. 20, 21. de Paulo ita ſcribit: Ἐκεῖνος τοίνυν συγκαταβῆναι ἀναγκαζόμενος ἰουδάϊζεν· ἀλλ᾽ οὐχὶ τῆς γνώμης. ἀλλὰ τῆς οἰκονομίας τὸ γινόμενον ἦν. *Ille itaque cùm condeſcendere cogeretur, judaizabat: ſed non ex animi ſui ſententia, ſed ſecundum diſpenſationem id agebat.* Ita Deus etiam multa κατ᾽ οἰκονομίαν facere dicitur. Suidas: Ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια κατὰ τρεῖς τρόπους γίνεται· κατ᾽ οἰκονομίαν, κατ᾽ εὐδοκίαν, κατὰ συγχώρησιν. *Dei providentia tribus modis adminiſtratur; per diſpenſationem, per bonam voluntatem, per conceſſionem.* Chryſoſtomus Homil. LXXV. in Matth. pag. 472. interrogat, πόθεν ὁ δεῖνα πλουτεῖ; *Quid cauſæ ſubeſt, cur ille dives ſit?* & reſpondet, Οἱ μὲν τοῦ Θεοῦ διδόντος, πολλοὶ δὲ συγχωροῦντος, ἄλλοι δι᾽ ἄλλης ἀπορρήτου τινὸς οἰκονομίας πλοῦτον ἐκτήσαντο. *Alii quidem divitias poſſederunt Deo eas dante, alii permittente, alii per aliquam ineffabilem diſpenſationem.* Idem de Divite in Evangelio epiſt. CXXV. Ἐπειδὰν ψιχίων οὐ μετέδωκε τῷ πτωχῷ, σταγόνα ὕδατος οὐ λαμβάνει· τῷ χειμῶνι οὐκ ἔσπειρεν ἔλεος· ἦλθε τὸ θέρος, καὶ οὐκ ἐθέρισε· καὶ τοῦτο τοῦ δεσπότου οἰκονομία, ὅτι ἐξ ἐναντίας ἐποίησε τὴν κόλασιν τοῖς ἀσεβέσι, καὶ τὴν ἀνάπαυσιν τοῖς δικαίοις, ἵνα βλέπωσιν ἀλλήλους, καὶ γνωρίζωσιν ἀλλήλους. Καὶ γὰρ ἕκαστος τότε μάρτυς τὸν ἴδιον τύραννον ἐπιγνώσεται καὶ ἕκαστος τύραννος τὸν ἴδιον μάρτυρα, ὃν ἐκόλασε. *Quoniam micas pauperi non fuit impertitus, aquæ guttam non accipit. Hiemi non ſevit miſericordiam: venit æſtas, nec meſſuit. At hæc eſt Domini diſpenſatio, quod è regione paravit pœnam impiis, & requiem juſtis, ut alii alios videant, & agnoſcant. Etenim quivis Martyr tunc ſuum agnoſcet Tyrannum, & quivis Tyrannus Martyrem, quem punivit.* Hoc ipſo ſenſu verbum οἰκονομέω uſurpatur. Exempla aliquot occurrunt in verbo Κρίνω, num. V. 4. ſub lit. *d.* ubi, *quomodo Chriſtus noviſſimum diem ignoret.* Ita etiam οἰκονομικῶς. Quod vide.

III. *Ipſa Chriſti* ἐνανθρώπησις, ſive *naturæ humanæ aſſumtio,* uſitatiſſimè οἰκονομία vocatur: idque

1. *Simpliciter, ſine epitheto.* Theodoretus Dialogo II. Cap. IX. tom. IV. pag. 62. Τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Θεοῦ λόγου, καλοῦμεν οἰκονομίαν. *Incarnationem Dei verbi, œconomiam* vel *aſſumtam humanitatem vocamus.* Chryſoſtomus Homil. XXXI. tom. V. ad illa Matth. XV. 21. Κύριε, υἱὲ Δαυίδ, ἐλέησόν με, notat: Εὐαγγελίστρια γίνεται ἡ γυνή, καὶ τὴν θεότητα, καὶ τὴν οἰκονομίαν ὁμολογεῖ. *Evangelium prædicat mulier, & Deitatem, & aſſumtam humanam naturam confitetur.* Id per οἰκονομίαν intelligi, ſtatim explicat, addendo, τῆς σαρκὸς τὴν ἀνάληψιν, *carnis aſſumtionem.* Idem ſermone de Nominum mutatione, ſeu Homil. LXIV. tom. V. Pariſ. pag. 970. Ὥσπερ περὶ τοῦ Ἀδὰμ ἀκούων, ὅτι χοϊκὸς ἦν, οὐκ ἔρημον τῆς ψυχῆς τὸ σῶμα ὑποπτεύεις· οὕτως ἀκούων, ὁ κύριος ἐξ οὐρανοῦ, μὴ ἀθέτει τὴν οἰκονομίαν διὰ τὸ προσκεῖσθαι, ἐξ οὐρανοῦ. *Quemadmodum, ſi de Adamo audis,* quòd terrenus fuerit, *non exiſtimas corpus animâ deſtitutum fuiſſe: ita ſi audis.* Dominus è cœlo, *ne rejicias incarnationem, quia additum eſt,* è cœlo. Euſebius in prooemio hiſt. Eccleſ. pag. 1. narrationem de humana Chriſti natura incepturus, dicit, οἰκονομίας ἀναγκαῖον ἂν εἴη κατάρξασθαι, *neceſſarium fuerit ab incarnatione initium facere.* Atque hoc ſenſu οἰκονομία opponitur τῇ θεότητι. Chryſoſt. Homil. I. in Matth. pag. 3. de Johanne Evangeliſta: Ἐπειδὰν τοῖς τρισὶν ἡ σπουδὴ γέγονε τῷ τῆς οἰκονομίας ἐνδιατρίψαι λόγῳ, καὶ τὰ τῆς θεότητος ἐκινδύνευσεν ἀποσιωπᾶσθαι δόγματα, τοῦ Χριστοῦ κινήσαντος αὐτόν, οὕτως ἦλθεν ἐπὶ τὴν εὐαγγελικὴν συγγραφήν. *Quoniam tribus,* np. prioribus Evangeliſtis, *curæ fuit, ut de incarnatione diſſererent, adeoq; periculum erat, ne doctrina de Deitate ſilentio involveretur, Johannes à Chriſto incitatus, ad Evangelium conſcribendum ſe accinxit.* Idem, Hom. XXXIX. in I. ad Corinth. Cap. XV. v. 28. pag. 506. Τίς ἡ τοῦ Παύλου γνώμη, καὶ τί τὸ ἔθος; Ἄλλως, ὅταν περὶ τῆς θεότητος μόνης διαλέγηται, καὶ ἑτέρως, ὅταν εἰς τὸν τῆς οἰκονομίας ἐμπέσῃ λόγον. *Quæ ſententia, & quæ conſuetudo Pauli? Alia, quando de ſola Deitate loquitur; alia, quando in ſermonem de incarnatione incidit.* Idem, Homil. XVIII. tom. V. pag. 107. de Chriſto: Εἰς μήτραν κυοφορεῖται, αὔξεται κατὰ μικρόν, καὶ ἔρχεται τὴν ὁδὸν τῆς ἡλικίας τῆς ἐμῆς. Τίς; ἡ οἰκονομία οὐχ ἡ θεότης· ἡ τοῦ δούλου μορφή, οὐχ ἡ τοῦ δεσπότου. *In utero geſtatur, paulatim creſcit, & meam imitatur ſtaturam. Quis? Incarnatio, non Deitas, forma ſervi, non Domini.* Οἰκονομία etiam opponitur τῇ θεολογίᾳ. Vide in Θεολογία n. III. Tandem opponuntur οἰκονομία & οὐσία. Baſilius Seleucienſis orat. XXXII. p. 171. ad Joh. XIV. 28. Ὁ πατήρ μου, ὁ πέμψας με μείζων μου ἐστί. Τὸ πεμφθὲν περιγράφεται τόπῳ· περιέχεται χώρῳ· ὁ δὲ υἱός, Θεὸς ὤν, ἀπερίγραπτος· σαρκὸς οὖν ἡ περιγραφή, οὐ θεότητος· πρὸς τὴν οἰκονομίαν, οὐ τὴν οὐσίαν βλέπει τὰ ῥήματα. *Pater meus, qui miſit me, major me eſt. Miſſum circumſcribitur loco: continetur ſpatio: Filius autem, cùm ſit Deus, incircumſcriptus eſt: carnis ergo eſt circumſcribi, non Deitatis: verba reſpiciunt ad naturam humanam, non ad eſſentiam.* Eodem planè ſenſu diſtinguunt veteres inter οὐσίαν & ἐπιδημίαν. Origenes in Catena in C. I. Joh. pag. 45. Ταῦτα τῆς οὐσίας τοῦ λόγου εἰπών, συνάπτει ἑξῆς καὶ τὰ περὶ τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ λέγων· ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος. *Cùm hæc,* nempe μέσος δὲ ὑμῶν ἕστηκεν, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε, *de ſubſtantia Verbi protuliſſet, adjicit deinceps, quæ adventui ejus,* id eſt, Incarnationi, *conveniunt, dicens: Qui poſt me venturus eſt.*

2. *Cum variis epithetis.* Vocatur enim

a. Ἔνδοξος οἰκονομία, *glorioſa Incarnatio.* Photius in enumeratione librorum Theodoreti contra Hæreticos, Cod. XLVI. pag. 32. dicit, *quartum continere*

tinere διδασκαλίας τῆς ἁγίων πατέρων περὶ τῆς ἐνδόξου οἰκονομίας τοῦ δεσπότου ἡμῶν Χριστοῦ, *sanctorum Patrum doctrinam de gloriosa Incarnatione Domini nostri Jesu Christi.*

b. Ἡ κατὰ σάρκα οἰκονομία, à Nysseno contra Apollinarem, tom. III. pag. 255. Ita etiam ab Oecumenio in Acta, pag. 1. & ab aliis passim.

c. Ἡ μετὰ σαρκὸς οἰκονομία, à Cyrillo Alex. in Cap. X. Jesajæ, pag. 189. & alibi passim.

d. Ἔνσαρκος οἰκονομία, à Theophylacto in Cap. I. Johannis: à Maximo, Cent. IV. de Charitate, Cap. LXXVII. ab Oecumenio in Cap. I. ad Ephesios, pag. 619. ab Epiphanio, hæresi LI. pag. 188. ab Eusebio, Demonstrat. Evangel. lib. VII. pag. 194. à Chrysostomo Homil. CV. tom. V. pag. 682. ab Athanasio, tom. I. pag. 225. à Theodoreto in Cap. I. Ezechielis, pag. 315. & ab aliis frequentissimè. Phavorinus: Ἐπιφάνεια, ἡ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔνσαρκος οἰκονομία.

e. Ἔνσαρκος καὶ θεία οἰκονομία, à Chrysostomo, Homil. CV. tom. V. pag. 681.

f. Οἰκονομία τοῦ λόγου. *Incarnatio Verbi*, ab autore Exposit. Fidei apud Justinum Mart. pag. 177.

g. Οἰκονομία τῆς σαρκώσεως, à Basilio Cæsariensi, epist. XLV.

h. Οἰκονομία τῆς σαρκὸς, à Chrysostomo Homil. XXXI. in Johannem: Δυνατὸς μὲν ἦν ἐπελθόντας ἐπισχεῖν, ἀλλ' οὐκ ἐβούλετο συνεχῶς τοῦτο ποιεῖν, ὥστε μὴ ἀπιστεῖσθαι τῆς σαρκὸς τὴν οἰκονομίαν. *Potuisset omnino* Christus *invasores suos reprimere, sed noluit id semper facere, ne Incarnationis veritas in dubium vocaretur.*

i. Ἀνθρωπίνη οἰκονομία, à Chrysostomo Homil. CII. tom. V. pag. 664. Οὔτε ἐπιδημήσας τῇ γῇ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην οἰκονομίαν, τοὺς οὐρανοὺς ἐκένωσε τῆς ἑαυτοῦ ἀξίας, οὔτε νῦν ἀναληφθεὶς κατὰ τὴν τῆς σαρκὸς ἀνάληψιν, τὴν γῆν ἔρημον κατέλιπε τῆς ἰδίας ἐπιστασίας. *Neque, cùm in terram venisset secundùm incarnationem, dignitate sua cœlos exinanivit, neque nunc assumtus secundùm assumtam carnem, terram suæ curæ vacuam reliquit.*

k. Πολυύμνητος καὶ σωτήριος οἰκονομία, *laudatissima & salutaris Incarnatio.* Chrysostomus Homil. CVI. pag. 689. Τὸ εὐαγγέλιον εὐαγγελίζεται ἡμᾶς τὴν πολυύμνητον τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίαν, ὅτι ὁ Θεὸς ἐν ἀνθρώποις ἐγένετο διὰ φιλανθρωπίαν, οὐ τὴν προαιώνιον ἀξίαν προαποθέμενος, ἀλλὰ τὴν σωτήριον οἰκονομίαν ἐνδυσάμενος. *Evangelium nobis annunciat laudatissimam Salvatoris incarnationem, quod Deus inter homines, ob bonitatem sit versatus, dignitatem, quam ante secula habebat, non deponens, sed salutarem incarnationem induens.*

l. Ἡ τῆς ἐνσάρκου τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ παρουσίας οἰκονομία, in Actis Synodi Nicænæ, pag. 5. In hac materia οἰκονομίαν vertimus *incarnationem*, non, ut ab aliis minùs rectè factum observamus, *dispensationem*, vel *administrationem*, vocibus ad hoc mysterium exprimendum minùs aptis. Nec tamen quis existimet, nos etiam extra hanc materiam hanc vocem sic interpretandam velle. Ineptum enim prorsus, quando *de Spiritu sancto* usurpatur, vel *de providentia Dei*, *incarnationem* interpretari. Sic, quando Cyrillus Alexandr. in Thesauro suo, Assert. XXXIV. pag. 343. de Spiritu S. sic scribit; Οἱ τέλειον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ οὐδὲν ἀτελὲς ἐν αὐτῷ· κἂν γὰρ φέρηταί τινα περὶ αὐτοῦ παρὰ ταῖς θείαις γραφαῖς, ὑπεμφαίνοντά τι τοιοῦτον, τῆς οἰκονομίας ἕνεκα τῆς δι' ἡμᾶς εἰρῆσθαι φάσκομεν; Sine ulla ratione cum interprete vertas, *propter incarnationem nostra de caussa susceptam dicta esse censebimus.* Οἰκονομία namque hoc loco, cùm de Spiritu S. sit sermo, nihil minùs quàm incarnationem significat. Totus ergo locus sic vertendus: *Perfectus est Spiritus sanctus, nec quicquam in eo imperfecti est: etiamsi enim quædam divinæ Scripturæ de eo habeant, quæ tale quid subinnuunt, ea propter dispensationem quandam & condescensum propter nos factum, dicta censebimus.*

IV. Tandem οἰκονομία *non tantùm incarnationis, sed etiam totius redemtionis mysterium, & passionis Christi sacramentum denotat.* Epiphanius hæresi LXIX. quæ est contra Ariomanitas, hoc sensu usurpat, quando scribit: Ὁ ἀπόστολος δὲ γράφων, ἵνα δείξῃ, μηδὲν ἄνευ θελήματος πατρὸς ἐν τῇ τῆς σωτηρίας οἰκονομίᾳ γεγενῆσθαι, ἔφη, ὁ Θεὸς ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. *Apostolus verò, ut demonstraret, nihil in salutis nostræ mysterio sine Dei voluntate factum esse, dixit, Deus suscitavit illum è mortuis.* Et paulò post: Διὰ τὴν τοιαύτην οἰκονομίαν, τὴν εὐδοκίαν Πατρὸς σημαίνων ὁ ἀπόστολος, ἔφη. *Et ob hanc redemtionis nostræ rationem, Patris voluntatem ac decretum significare volens Apostolus, dixit.* Ita Basilius M. Epist. CXLI. pag. 927. Πρόκειται γὰρ αὐτῷ τελειώσαντι τὴν οἰκονομίαν, μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν, ἐπιτρέψαι αὐτοῖς κηρύσσειν αὐτὸν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν. *Propositum enim illi erat, post absolutum redemtionis mysterium, ac resurrectionem à mortuis, inque cœlos assumtionem, tum demum mandare illis, ut prædicarent, ipsum esse Jesum Christum.* Theodoretus θεραπευτ. serm. X. tom. IV. pag. 641. Ἐνανθρωπήσας, καὶ τὴν οἰκονομίαν τελέσας, εἰς ἅπασαν τὴν οἰκουμένην τοὺς ἀποστόλους ἐξέπεμψεν. *Homo factus, & toto salutis nostræ mysterio perfecto, in totum terrarum orbem Apostolos emisit.* Chrysostomus in Psal. CXIII. Ὁ μονογενὴς τὴν οἰκονομίαν τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην καὶ φρικτὴν ἐπλήρωσεν. *Unigena admirabile illud & tremendum redemtionis mysterium implevit.* Greg. Nyssenus orat. V. contra Eunomium, tom. II. pag. 580. ἡ κατὰ τὸ πάθος οἰκονομία. *Dispensatio passionis.* Chrysostomus Homil. LXXXI. in Matth. de Juda proditore: Οὐκ ἐγένετο ὑπηρέτης οἰκονομίας. *Nihil ad redemtionem nostram contulit.* Basilius de humana Christi generatione, Homil. XXV. tom. I. pag. 587. de B. Virgine: Ἐπιτηδεία πρὸς τὴν τῆς οἰκονομίας διακονίαν ἐκρίθη, ἵνα καὶ ἡ παρθενία τιμηθῇ, καὶ ὁ γάμος μὴ φαυλισθῇ. Vetus interpres ineptè: *Apta conjugali officio obeundo putata.* Tu reddes: *Ad hujus dispensationis mysterium apta judicata est, ut & virginitas honoraretur, nec matrimonium contemneretur.* Basilius Seleuciensis: Τῷ δὲ ιη΄ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ, πληρώσας τὴν οἰκονομίαν ὁ σωτὴρ, σταυρωθεὶς καὶ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, ἀνελήφθη. *Anno autem decimo octavo regni ipsius, postquam Salvator redemtionis opus absolvisset, & ex mortuis resurrexisset, in cœlum assumtus fuit. Dispensationem* hoc sensu dicit Hilarius lib. IX. de Trinitate: *Oblitus es*, inquit, *Mediatoris dispensationem, & in ea partum, cunas, ætatem, passionem, crucem, mortem?*

Οἰκονομικῶς.

Quemadmodum Deus ea, quæ κατ' οἰκονομίαν dixisse vel fecisse dicitur, dicitur οἰκονομεῖν, ita eadem οἰκονομικῶς dicere vel facere pronunciatur. Quæcunque Christus ignorare dicitur, ea οἰκονομικῶς ignorare dicitur. Chrysostomus Homil. LXXVII. in Matth. pag. 483. ad sequentia scripturæ loca, Genes. III. 9. XVIII. 20. 21. Matth. XXIV. 3. 6. Joh. XXI. 15. XI. 34. Lucæ XX. 13. sic scribit: Ἅπερ ἅπαντα ἀγνοίας ῥήματα ἦν· ἀλλ' οὐκ ἀγνοῶν ταῦτα ἔλεγεν, ἀλλ' οἰκονομῶν τὰ αὐτῷ πρέποντα. Ἐπὶ μὲν τοῦ Ἀδὰμ, ἵνα αὐτὸν ἐμβάλῃ εἰς ἀπολογίαν τῆς ἁμαρτίας· ἐπὶ δὲ τῶν Σοδομιτῶν, ἵνα ἡμᾶς παιδεύσῃ μηδέποτε ἀποφαίνεσθαι πρὶν ἂν αὐτοῖς παραγενώμεθα τοῖς πράγμασιν· ἐπὶ δὲ τοῦ προφήτου, ἵνα μὴ δοκῇ ἡ πρόῤῥησις παρά τισ ἀνοήτοις ἀναγκαστική τις εἶναι τῆς πράξεως· ἐπὶ δὲ τῆς παραβολῆς τοῦ εὐαγγελίου, ἵνα δείξῃ ὅτι ὤφειλ...

τοῦτο ποιῆσαι καὶ ἐντραπῆναι τὸν υἱόν. *Quæ omnia ignorantiæ verba erant: verùm hæc dixit, non quòd ignoraret, sed sibi convenientia ita dispensans. De Adamo quidem, ut eum ad excusandum impelleret peccatum: de Sodomitis verò, ut nos doceret, à sententia pronuncianda abstinendum esse, donec rebus ipsis interfuerimus: de Propheta, ne videretur prædictio rudioribus & imperitioribus ad inobedientiam quenquam impulisse. De parabola tandem Evangelica, ut ostenderet ipsos oportuisse hoc facere & filium revereri.* Vide in verbo Κρίνω, num. V. 4. sub lit. *d.* Eodem sensu usurpatur adverbium οἰκονομικῶς, & significat *Non sine mysterio & certa ratione*, & prout res, quæ geritur, postulat. Damascenus de Christo, lib. III. Orthod. fidei, C. XXIII. pag. 266. Εἰ καὶ οἰκονομικῶς ἑαυτὸν συνέστελλε πολλάκις, οὐ γὰρ ἠγνόει τὸν καιρόν. *Etiamsi sæpe Judæis malè cogitantibus se subduxit, quando ita mysterium futuræ passionis poscebat, cujus tempus nondum venisse sciebat.* Quando Christus rogavit Joh. XI. 34. *ubi repositus sit Lazarus:* item Marci V. 30. *à quo tactus fuerit*, id οἰκονομικῶς factum fuisse dicit Cæsarius, quæst. XXX. pag. 60. Οἰκονομικῶς ἀγνοεῖν ὑπεκρίνετο, πάσης ἅμα κτίσεως γινώσκων ἀπόρρητα, ὅπως διὰ τῆς πεύσεως πλῆθος συνεγερθῆναι πρὸς τὴν ὑπόδειξιν, καὶ παρὰ τῶν ἐχθρῶν μαρτυρηθῆναι μᾶλλον τὸ παράδοξον. *Non sine certa ratione se ignorare simulabat, qui omnium creaturarum occulta habet cognita, ut per interrogationem turba excitaretur ad* Lazarum *ostendendum, & ut rei novitati ipsi etiam hostes eò magis testimonium præberent.* Idem quæst. XXXI. p. 62. de eadem quæstione: Οἰκονομικῶς τῇ πεύσει κέχρηται. *Secundum dispensationem & ob certam rationem quæstione usus est.* Cyrillus Alex. in Thesauro, Assert. XXII. pag. 218. Ἣν ἡμέραν ἀγνοεῖν ἔφησεν οἰκονομικῶς, ἀποσώζων πάλιν τῇ ἀνθρωπότητι τὴν αὐτῇ πρέπουσαν τάξιν· ἀνθρωπότητος γὰρ ἴδιον τὸ μὴ εἰδέναι τὰ μέλλοντα. *Quem diem ignorare se dixit secundùm dispensationem & certam rationem, servans rursus ordinem naturæ humanæ convenientem: naturæ enim humanæ proprium est ignorare futura.*

Οἰκονόμος.

I. Οἰκονόμος est *propriè* is, *qui res familiares patris familias curat & administrat.* Hesychius: Οἰκονόμος, ὁ τὸν οἶκον νεμόμενος. *Qui domum administrat.* Veteres Glossæ: οἰκονόμος, *dispensator*, *œconomus.* Unde sic dicatur, etiam docet Isidorus Pelusiota epist. CCCI. lib. V. pag. 651. Οἰκονόμος εἴρηται παρὰ τὸ ἑκάστῳ τὸ οἰκεῖον νέμειν, ἢ παρὰ τὸ ἑκάστῳ τῶν ἐν τῷ οἴκῳ τὸ πρὸς ἀξίαν νέμειν. *Oeconomus inde dictus est, quòd unicuique suum tribuat: vel, quòd singulis in domo pro merito suum tribuat.* Adeo requiritur, ut sit πιστὸς, *fidelis*, Lucæ XII. 42. I. Corinth. IV. 2. Ζητεῖται ἐν τοῖς οἰκονόμοις, ἵνα πιστός τις εὑρεθῇ. *Requiritur in dispensatoribus ut fidus quisque inveniatur.* Ad hæc Theodoretus, pag. 136. Οὐχ ἵνα τοῦ δεσπότου τὴν ἀξίαν ἁρπάσῃ, ἀλλ' ἵνα τῷ δεσπότῃ τὴν εὔνοιαν φυλάξῃ. *Non ut Domini dignitatem rapiat, sed ut domino benevolentiam conservet.* Et Theophylactus, pag. 191. Ἵνα πιστὸς εὑρεθῇ, τουτέστιν, ἵνα μήτε τὰ δεσποτικὰ σφετερίζηται, ἵνα μὴ ὡς δεσπότης τὰ πράγματα μεταχειρίζηται, ἀλλ' ὡς ἀλλότρια καὶ δεσποτικὰ οἰκονομῶν· οὐκ οἰκεῖα λέγων εἶναι τὰ δεσποτικὰ, ἀλλὰ τοὐναντίον, τὰ οἰκεῖα δεσποτικά. Ut fidus inveniatur, *hoc est, ut herilia bona sibi non vendicet, ut non veluti dominus res tractet, sed veluti aliena & herilia dispenset: non sua dicens esse, quæ heri sunt, sed è diverso, quæ sua sunt, heri esse.*

II. In ordine publico οἰκονόμοι sunt, *qui rerum publicarum curam gerunt*, rationesque reddunt acceptorum & expensorum. De iis Aristoteles Polit. lib. V. Cap. XI. pag. 161. Οὕτω γὰρ ἄν τις διοικῶν, οἰκονόμος, ἀλλ' οὐ τύραννος εἶναι δόξει. *Ita si quis rem administret, dispensator, non tyrannus esse videbitur.* Ita Rom. XVI. 23. *Erastus* vocatur οἰκονόμος τῆς πόλεως. Vetus *arcarium* interpretatur. Vetus Onomasticon: *Arcarius*, οἰκονόμος. In Pandectis dicitur *arcarius, qui publicam vel privatam asservat pecuniam.* In Cod. Theodos. *qui pecunias arcis publicis includendas reciperet, receptasque adservaret.* Glossæ Isidori: *Arcarius, dispensator, actor.* Glossæ veteres: *Arcarius*, ὑποδέκτης χρυσοῦ. Erasmus vertit, *quæstor ærarii*: Beza, *procurator urbis.* Theodoretus ad Apostoli locum, pag. 118. Οὐ τῆς ἐκκλησίας αὐτὸν οἰκονόμον καλεῖ, ἀλλὰ τῆς πόλεως, ὡς κηδεμονίαν τινὰ πάντως πεπιστευμένον. *Non appellat eum Ecclesiæ œconomum, sed urbis, ut cui curatio quædam prorsus credita fuerat.* Theophylactus, pag. 159. exponit, ὁ διοικητὴς, ὁ προνοητὴς τῆς πόλεως Κορίνθου. *Gubernator, procurator urbis Corinthi.*

III. *Ministri & Pastores Ecclesiæ* vocantur οἰκονόμοι μυστηρίων Θεοῦ, *dispensatores mysteriorum Dei*, I. Corinth. IV. 1. Notanda Theophylacti ad hæc verba, pag. 190. Οἰκονόμους ὀνομάσας μυστηρίων τοὺς ἀποστόλους καὶ διδασκάλους, ἔδειξεν ὅτι οὐκ ἀνοικονομήτως πᾶσι χρὴ τὸν λόγον χορηγεῖν, ἀλλ' οἷς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ, καὶ ὡς δεῖ· ἄλλως τε καὶ μυστήρια ὄντα, οὐ πᾶσιν ὀφείλουσιν ἀνακεκαλύφθαι· τοῦτο γὰρ οὐ φρονίμου οἰκονόμου. Dispensatores mysteriorum *vocans Apostolos ac doctores, monstravit quòd non omnibus sine prudenti dispensatione verbum suppeditare oporteat, sed quibus opus est, & quando convenit, & sicut oportet: præsertim cùm mysteria sint, non debent quibusvis revelari: hoc enim non est prudentis œconomi.* Vocantur Θεοῦ οἰκονόμοι, *Dei dispensatores*, ad Titum I. 7. Καλοὶ Θεοῦ χάριτος οἰκονόμοι, *boni dispensatores gratiæ Dei*, I. Petri IV. 10. quanquam hoc potiùs ad omnes fideles referendum sit, qui dona accepta in commodum aliorum referre debent. Vocantur Pastores à Greg. Nazianzeno, orat. XXXII. pag. 518. τῶν ψυχῶν οἰκονόμοι, καὶ τοῦ λόγου ταμίαι, *animarum curatores & verbi promicondi:* & orat. XXXIX. οἰκονόμοι τοῦ μυστηρίου, *dispensatores mysterii.*

IV. Οἰκονόμοι vocantur, *quibus res Ecclesiasticæ gubernandæ mandabantur, quique curam pauperum habebant.* De talis Oeconomi officio Isidorus, epist. ad Leudefredum Episc. Cordubensem: *Ad œconomum pertinet reparatio Basilicarum atque constructio: actiones Ecclesiæ in judiciis vel in proferendo. Tribuit quoque accepta & rationes eorum, quæ inferuntur. Cura & agrorum, & cultura vinearum, caussa possessionum & servitiorum, stipendia Clericorum, viduarum & devotarum pauperum, dispensatio vestimenti, & victus domesticorum Clericorum, servitiorum quoque & artificum. Quæ omnia cum jussu & arbitrio Episcopi ab eo implentur.* Concilium Toletanum IV. Cap. XLVIII. *Eos, quos œconomos Græci appellant, hoc est, qui vice Episcoporum res ecclesiasticas tractant*, &c. Frequens ejus mentio. Can. II. Calched. *Episcopus, qui* προβάλλοιτο ἐπὶ χρήμασιν οἰκονόμον, ἢ ἔκδικον, &c. κινδυνευέτω περὶ τὸν οἰκεῖον βαθμὸν, *propter pecunias promoverit œconomum, vel defensorem, &c. sui gradus periculum subeat.* Ejusdem Concilii Can. XXV. decernit, πρόσοδον τῆς χηρευούσης ἐκκλησίας σώαν παρὰ τῷ οἰκονόμῳ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας φυλάττεσθαι, *viduæ Ecclesiæ reditum integrum apud ejusdem Ecclesiæ Oeconomum custodiri.* Omnis Ecclesia, quæ Episcopum habet, etiam Oeconomum habeat. Ita vult ibid. Can. XXVI. Ἔδοξε πᾶσαν ἐκκλησίαν ἐπίσκοπον ἔχουσαν, καὶ οἰκονόμον ἔχειν ἐκ τοῦ ἰδίου κλήρου, οἰκονομοῦντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ κατὰ γνώμην τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου. *Placuit omnem Ecclesiam Episco-*

pum

pum habentem, habere etiam Oeconomiam de Clero proprio, qui diſpenſet res Eccleſiaſticas ſecundùm ſententiam proprii Epiſcopi. Singulis, vel ſaltem alternis menſibus, apud arcarios rationes conficere tenentur. Balſamon in Conſtitut. Eccleſ. Collect. ex lib. I. Cod. tit. I. Δεῖ τοὺς οἰκονόμους κατὰ μῆνα, ἢ τὸ μήκιστον ὑπὲρ δύο, λόγον ποιεῖν πρὸς τοὺς ἀρκαρίους, ἐπεὶ κινδυνεύουσιν. *Oportet œconomos ſingulis menſibus, aut ad ſummum pro binis rationes arcariis reddere: nam alioqui periculum incurrunt.* A` cura pauperum ſic dicti. Iſidorus Peluſ. epiſt. CCLXIX. l. I. p. 73. Οἰκονόμος εἴρηται παρὰ τὸ οἰκεῖα νέμειν τοῖς πένησιν. Οἰκεῖα δὲ αὐτῶν, εἰκότως τὰ ἐκκλησιαστικά. *Oeconomus hinc dictus eſt, quòd pauperibus, quæ ipſorum ſunt, tribuat. Propria autem meritò ſunt eccleſiaſtica bona.* Κατ' ἐξοχὴν μέγας οἰκονόμος, *magnus œconomus,* qui à dextris ſacræ menſæ adſtat, cùm Antiſtes ſacrum facit; redituum & expenſarum Epiſcopalium rationem habet, & reliquæ ſupellectilis, & poſſeſſionum curam gerit, notatque res omnes, quæ ad Epiſcopatum veniunt, biſque in anno Antiſtiti rerum adminiſtratarum rationem reddit; judiciis quoque inſervit: à morte etiam Epiſcopi, uſquedum alius ſuffectus fuerit, Epiſcopatûs res adminiſtrat, primuſque ſuffragium eligendo Epiſcopo dat, & quæ ex Epiſcopatu aliis ſuggerenda ſunt, diſtribuit. Ejusdem munus ita deſcribit Codinus: Ὁ μέγας οἰκονόμος, κρατῶν πάντα τὰ κτήματα τῆς ἐκκλησίας, καὶ πᾶν τὸ εἰσοδιαζόμενον ἐξ αὐτῶν, καὶ οἰκονομεῖ τῷ ἀρχιερεῖ καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ. *Magnus œconomus omnia bona Eccleſiaſtica in ſua poteſtate habet, omneſque eorum reditus: & miniſtrat Antiſtiti atque Eccleſiæ.* Pachymerius: Μέγας οἰκονόμος, ὁ πᾶσαν οἰκονομίαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἔχων. *Magnus œconomus, qui adminiſtrationem habet omnium negotiorum eccleſiaſticorum.* Alia ſuppeditat Gl. Meurſii in hac voce.

Οἰκοποιέω.

Non habent Lexica. *Domum exſtruo.* Cæſarius, Dial. I. Interrog. XXX. Ὁδοποιεῖν ἑαυτοὺς τῷ Κυρίῳ παιδευόμεθα, καὶ οἰκοποιεῖν δι' ἐναρέτου πολιτείας, μονὴ καὶ ναὸς αὐτοῦ γινόμενοι. *Viam nos ipſos Domino parare docemur, domúmque facere per ſanctam vivendi rationem, manſio & templum ipſius facti.*

Οἶκος.

I. Οἶκος Θεοῦ notat *Templum,* I. Timoth. III. 15. Quæ quidem appellatio cùm alibi ſæpe occurrat, alluſione procul dubio ad templum Jeroſolymitanum, hoc loco ei non opponitur, verùm Ædibus ſeu templis Gentilium ſeu Græcorum, quibus illi potiſſimùm gloriabantur. Quâ ipsâ ἀντιθέσει idem Apoſtolus II. Corinth. VI. 16. Τίς συγκατάθεσις ναῷ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων: Hîc igitur alluſio ad templa Gentilium eſt: ita ſcilicet apud Ethnicos pariter Templa deorum οἶκοι Θεῶν, ſeu *œci* paſſim dicebantur. Heſychius: Ναὸς, οἶκος ἔνθα Θεὸς προσκυνεῖται. *Templum; domus, ubi Deus adoratur.* Et quidem οἶκος propriè *cella, ſacellum, delubrum, ſacrarium Dei,* ubi imago ejus ſtabat: quomodo & aliâs idem Heſychius οἶκον, ὀλίγην οἰκίαν explicat. Nominatim verò D. Paulus iſtud oppoſitum voluit templo cellæque Dianæ Epheſinæ, de quo οἴκῳ Ariſtophanes quoque: ac maximè Cereris Eleuſiniæ. Templum certè vel ſacellum, delubrum Eleuſinium, in quo myſteria agitabantur, dicitur οἶκος Ariſtidi, in orat. Eleuſinia: οἶκος μυστικὸς, Dioni Chryſoſtomo, orat. XII. ut & οἴκημα ibidem: μυστοδόκος δόμος, Ariſtophani in Nubibus: μυστικὸς σηκὸς. Straboni, lib. XIX. Οἶκος apud Scriptores Eccleſiaſticos paſſim *de Templo.* Can. V. Gangrenſis: Εἴ τις διδάσκει τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ εὐκαταφρόνητον εἶναι, καὶ τὰς ἐν αὐτῷ συνάξεις, ἀνάθεμα ἔστω. *Si quis docet domum Dei contemnendam eſſe, & conventus, qui in ea celebrantur, anathema ſit.* Zeno Veronenſis ſerm. de Pſal. CXXVI. *Conventus quidem Eccleſiarum, quos ad ſecretam ſacramentorum religionem ædificiorum ſepta concludunt, conſuetudo noſtra* domum Dei *ſolita eſt nuncupare.* Euſebius hiſt. Eccleſ. lib. VIII. Cap. ult. οἴκους ἐν οἷς συνήγοντο οἱ χριστιανοὶ, *domos, in quas conveniebant Chriſtiani.* Libro etiam IX. Cap. IX. οἴκους ἐκκλησιῶν οἰκοδομεῖν, *domos Eccleſiarum ædificare.* Tertullianus de Idololatria: *De adverſaria officina in domum Dei venire.* Chryſoſtomus Homil. XCV. tom. VI. Οἶκός ἐστι δεσποτικὸς ἡ ἐκκλησία. *Eccleſia eſt domus Dominica.* Aliâs vocatur οἶκος εὐκτήριος, *oratorium.* Vide in εὐκτήριος. Οἶκος προσευχῆς, ſemel atque iterum in N. Teſtamento.

II. Οἶκος eſt *lectio in Eccleſia uſitata.* Gennadus περὶ τῆς ἀπολαύσεως τῶν ἁγίων, Cap. IV. Καὶ ἰδιόμελα, καὶ κοντάκια καὶ οἶκος, καὶ συναξάρια. Typicum Sabæ, C. XXXV. pag. 76, 77. Καὶ ἀναγινώσκομεν ἀπὸ τῶν οἴκων ἕξ· ἱστάμεθα οὖν εἰς τὴν τούτων ἀνάγνωσιν. οἱ αὐτοὶ δὲ οἶκοι εἰσὶ κατὰ α', β', ἤγουν κδ'. καὶ λέγονται παρὰ τοῦ ἱερέως· ἄγγελος πρωτοστάτης. καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἕξ οἴκων, πάλιν τὸ κοντάκιον. Vide Gl. Meurſii.

Οἰκουμένη.

Οἰκουμένη aliquando notat *Imperium Romanum.* Lucæ II. 1. de deſcriptione Imperii Romani ab Auguſto imperata, Ἐξῆλθε δόγμα, ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. *Exiit edictum, ut deſcriberetur univerſus orbis.* Caſſiodorus lib. III. Var. Cap. LII. *Auguſti temporibus orbis Romanus agris diviſus, cenſuque deſcriptus eſt. Imperium mundi noſtratis,* id eſt, Romani, lib. XI. Apuleius dixit. Anonymus de hoc ipſo Auguſti edicto apud Suidam in Ἀπογραφή. Ὁ Καῖσαρ Αὔγουστος, ὁ μοναρχήσας, εἴκοσιν ἄνδρας τοὺς ἀρίστους τὸν βίον, καὶ τὸν τρόπον ἐπιλεξάμενος, ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν τῶν ὑπηκόων ἐξέπεμψε. *Cæſar Auguſtus monarcha, cùm delegiſſet viginti viros probatiſſimæ vitæ, & optimis moribus inſignes, eos in omnes ſubditorum provincias emiſit.* Apuleius in Floridorum fragmentis de Alexandro M. *Edixit univerſo orbi ſuo,* &c. Act. V. Concilii ſub Menna, pag. 672. Juſtinus & Euphemia dicuntur δεσπόται τῆς ὅλης οἰκουμένης. *Domini univerſi orbis.* Ulpianus l. XVII. de ſtatu hominum: *In orbe Romano, qui ſunt ex conſtitutione Imperatoris Antonini, cives Romani effecti ſunt.* Juſtinianus lib. I. C. de raptu Virg. *Per diverſas noſtri orbis regiones ſimile ſtudium cum magna ſollicitudine adhibeant.* Idem lib. II. Cod. de jurejur. propt. calumn. *Omnis orbis, qui imperio Romano ſuppoſitus eſt.* Conſtantinus lib. I. de Eunuchis: *Si quis poſt hanc ſanctionem in orbe Romano Eunuchos fecerit.* Et ſic in libris Codicis ſæpius. Optatus Afer lib. III. *Non ergo in illius montis Sion Eſajas aſpicit vallem, ſed in monte Sion, qui eſt Eccleſia, qui per omnem orbem Romanum caput tulit.*

Οἰκουρός.

Heſychius: Οἰκουρὸς, ὁ φροντίζων τὰ τοῦ οἴκου καὶ φυλάττων· οὖρος γὰρ ὁ φύλαξ λέγεται. Οἰκουρὸς, *qui rem familiarem curat & cuſtodit: οὖρος enim cuſtos dicitur.* Suidas: Οἰκουρός. οἰκονομικὸς, ἢ οἰκοφύλαξ· οὖρος γὰρ ὁ φύλαξ. Οἰκουρός. *Rei familiaris adminiſtrandæ peritus, vel domûs cuſtos.* Οὖρος *enim eſt cuſtos.* S. Paulus ad Titum II. 5. juvenculas uxores inter alia vult eſſe οἰκουροὺς, *domus curam habentes,* ut Vulgatus vertit: vel, *domi manentes,* ut Beza. Theophyl. conjungit οἰκουροὺς ἀγαθὰς, & interpretatur οἰκονομικὰς, *rei familiaris adminiſtrandæ peritas.* Eodem modo Oecum. p. 789. Henricus etiam

Stephanus scribit: *Vidi, qui vocem ἀγαθὰς conjungerent ei, quæ proximè præcedit, legerentq́, ablatâ ἀποσιγμῆς notâ, οἰκουροὺς ἀγαθάς.* *Malim ego*, inquit Cl. Pricæus, *disjunctim legi, &, si faverent MSS. codices, φιλαγάθους scribi, ut suprà Cap. I. 8. Imò & Clemens Alexandrinus inter alias nuptarum dotes φιλαγαθίαν ponit, Pædag. lib. III. Cap. VIII.* Quando autem Apostolus οἰκουροὺς esse vult, tales intelligit, quæ cum testudine dicant, - - Οἶκος φίλος, οἶκος ἄριστος. *Domus amica, domus optima.* Euripides Heraclidis:

> Γυναικὶ γὰρ σιγή τε καὶ τὸ σωφρονεῖν
> Κάλλιστον, εἴσω δ' ἥσυχον μένειν δόμων.

Uxori enim taciturnitas & castitas maximè convenit, & ut quieta domi maneat. Lib. XXXI. Cod. de procurat. *Mulieres vagari non possunt sine contumelia, aut læsione & nota matrimonialis pudoris.* Proverb. VII. 11. Ἐν οἴκῳ δὲ οὐχ ἡσυχάζουσιν οἱ πόδες αὐτῆς· χρόνον γάρ τινα ἔξω ῥέμβεται, &c. Talis Epicharmo apud Stobæum φιλέξοδος, Theognidi περίδρομος. Artemidorus: Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἰκουροῦσιν αἱ γυναῖκες. *Ut plurimùm mulieres domum custodiunt, domi se continent.* Apud eundem habemus γυναῖκας οἰκουρούς.

Οἰνοδυνάστης.

Lexica non habent. Isidorus Pelusiota, quos Paulus I. Timoth. III. 8. Οἴνῳ πολλῷ προσέχοντας vocat, eos appellat οἰνοδυνάστας, *vino potentes.* Verba ejus sunt: Τί τοὺς οἰνοδυνάστας ἐρεθίζεις; *Quid vino potentes irritas?*

Οἰνοποσία.

Habent Lexica, sed sine Autore. *Vini potio*, seu *potatio.* Palladius in hist. Lausiaca, pag. 7. Ἄμεινον ἡ μετὰ λόγου οἰνοποσία τῆς μετὰ τύφου ὑδροποσίας. *Meliùs est vinum cum ratione bibere, quàm aquam cum fastu.*

Οἶνος.

Multa sub hac voce afferri possent. Malumus autem brevitati studere, & sequentia tantùm considerare:

I. *Quinam ex hæreticis vini usum prorsus rejecerint.* Id fecit *Tatianus*, de quo Theodoretus, hæret. fab. lib. I. Cap. XX. pag. 208. τὴν τοῦ οἴνου μετάληψιν βδελύττεται, *vini usum respuit.* Id habet à Saturnilo & Marcione, ut idem ibidem refert. Pergit: Τοῦτον ἔχουσιν ἀρχηγὸν οἱ λεγόμενοι Ὑδροπαραστάται καὶ Ἐγκρατῖται. *Hunc habent ducem, qui Hydroparastatæ & Encratitæ dicuntur:* de quibus suis vide locis. *De Marcionitis* Basilius M. Can. XLVII. ad Amphilochium, pag. 773. Ἀποστρέφονται τὸν οἶνον. *Vinum aversantur. De Encratitis* Epiphanius, hæresi XLVII. pag. 174. Οἶνον ὅλως οὐ μεταλαμβάνουσι, φάσκοντες εἶναι διαβολικόν· καὶ τοὺς πίνοντας, καὶ τοὺς χρωμένους, ἀνόμους εἶναι καὶ ἁμαρτάδας. *Vino prorsus non utuntur, dicentes illud à Diabolo esse: & bibentes, atq́ utentes, sceleratos esse & peccatores. Severiani* etiam ἀπέχονται οἴνου παντελῶς, *prorsus à vino abstinent*, inquit Epiphanius, hæresi XLV. pag. 170. Photius Biblioth. Cod. CLXXIX. pag. 404. de Agapio: Τὸν οἶνον, οἷα δὴ μεθυστικὸν, ἀποστρέφεται. *Vinum, velut ebrietatis caussam, aversatur.*

II. Impiæ horum sententiæ veteres sese masculè opposuerunt. Can. LI. Apostol. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ, οἴνου, οὐ δι' ἄσκησιν, ἀλλὰ διὰ βδελυρίαν ἀπέχεται, - - ἢ διορθούσθω, ἢ καθαιρείσθω, καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀποβαλλέσθω· ὡσαύτως καὶ λαϊκός. *Si quis Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, aut quisquis de Cleri numero, non ob pietatis exercitationem, sed per detestationem à vino abstinet, - - aut se corrigat, aut deponatur, & ex Ecclesia ejiciatur: similiter & laicus.* Et Can. LIII. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν ἑορτῶν οὐ μεταλαμβάνει κρεῶν καὶ οἴνου, βδελυσσόμενος, καὶ οὐ διὰ ἄσκησιν, καθαιρείσθω, ὡς κεκαυτηριασμένος τὴν ἰδίαν συνείδησιν, καὶ αἴτιος σκανδάλου πολλοῖς γινόμενος. *Si quis Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus in diebus festorum non sumserit carnes & vinum, execrans, & non ob pietatis exercitationem, deponatur, ut inustam cauterio habens conscientiam, multisq́ factus autor scandali.* Chrysostomus, Homil. I. ad populum Antiochenum, tom. VI. pag. 452. eos, qui dicunt, μὴ ἔστω οἶνος, ita compellat: Μὴ ἔστω μέθη· οἶνος μὲν γὰρ ἔργον Θεοῦ, μέθη δὲ ἔργον διαβόλου· οὐχ ὁ οἶνος ποιεῖ τὴν μέθην, ἀλλ' ἡ ἀσωτία ποιεῖ τὴν μέθην· μὴ διάβαλλε τοῦ Θεοῦ τὸ δημιούργημα, ἀλλὰ κατηγόρει τῆς τοῦ συνδούλου μανίας. Σὺ δὲ τὸν ἁμαρτάνοντα ἀφεὶς κολάζειν καὶ διορθοῦσθαι, τὸν εὐεργετοῦντα ὑβρίζεις· ὅταν τοίνυν ἀκούσωμέν τινων ταῦτα λεγόντων, ἐπιστομίζωμεν αὐτούς· οὐ γὰρ ἡ χρῆσις, ἀλλ' ἡ ἀμετρία τὴν μέθην ποιεῖ. *Ne sit ebrietas. Vinum enim Dei, ebrietas autem diaboli opus est: non vinum ebrietatem facit, sed luxuria ebrietatem facit. Ne Dei creaturam accuses, sed conservi insaniam argue. Tu verò peccantem punire & corrigere omittens, benefactorem afficis contumeliâ. Cùm igitur quosdam hæc dicentes audierimus, iis os occludamus: non enim usus, sed intemperantia ebrietatem facit.* Idem, Homil. XXIX. in Genesin: Οὐχ ὁ οἶνος πονηρὸν, ἀλλ' ἡ παρὰ τὸ δέον χρῆσις. *Non vinum est malum, sed immoderatus ejus usus.* Vide eundem fusè Homil. LVII. in Matth. pag. 369. Theodoretus in C. I. Joëlis, pag. 749. Οὐ τὸ πίνειν οἶνον κακὸν, ἀλλὰ τὸ ἀμέτρως πίνειν ἐπιβλαβές. *Non est malum bibere vinum, sed intemperanter bibere perniciosum.* Photius loco suprà laudato: Οὐχ ὁ οἶνός ἐστι μεθυστικὸς, ἀλλ' ἡ ἄμετρος καὶ παρὰ τὸ πρέπον χρῆσις. *Non vinum ebrietatis caussa est, sed immoderatus indecensq́ usus ejus.* Chrysost. Homil. XCI. t. V. p. 619. Οὐ κωλύω πίνειν, ἀλλὰ κωλύω μεθύειν· οὐ γὰρ ὁ οἶνος φαῦλον, ἀλλ' ἡ ἀμετρία πονηρόν. Ὁ μὲν γὰρ οἶνος τοῦ Θεοῦ δῶρον, ἡ δὲ ἀμετρία τοῦ διαβόλου εὕρημα. *Non prohibeo bibere, sed prohibeo inebriari: non enim vinum est malum, sed intemperantia flagitiosa. Vinum namq́ Dei donum est, intemperantia autem diaboli inventum.* Propterea Apostolus I. Timoth. III. 8. Diaconos non vult οἴνῳ πολλῷ προσέχειν: & V. 23. Timotheum jubet οἴνῳ ὀλίγῳ χρῆσθαι. Plutarchus quæst. Roman. Οὐ θεμιτὸν τῷ ἱερεῖ μεθύσκεσθαι. *Nefas est sacerdotem inebriari.* Tobiæ IV. 15. Οἶνον εἰς μέθην μὴ πίῃς. *Ne vinum ad ebrietatem bibas.*

Οἶστρος.

Οἶστρος, Latinè *asilus*, ex vetustissimis Poëtarum fabulis jam olim fuit celebris. De Bellerophonte Homeri scholiastes, atque alii memorant, αὐτὸν ἐπαρθέντα ἐφ' οἷς ἔπραξε, θελῆσαι μετὰ τοῦ Πηγάσου τὸν οὐρανὸν κατοπτεῦσαι, τὸν δὲ Δία μηνίσαντα, οἶστρον ἐμβαλεῖν τῷ Πηγάσῳ, ὅθεν ἐκπεσεῖν τὸν Βελλεροφόντην, *illum rerum gestarum gloriâ elatum, voluisse cum Pegaso cœlum intueri propiùs; sed ex eo delapsum esse, cùm iratus Jupiter Pegaso œstrum immisisset.* Io, Inachi filia, in vaccam scilicet mutata, œstri ab irata Junone immissi aculeis ad extrema terrarum fuit pulsa. Hinc Sophocles, Electræ statim initio, pag. 79.

> Τὸ γὰρ παλαιὸν Ἄργος οὐπόθεις, τόδε
> Τῆς οἰστροπλῆγος ἄλσος Ἰνάχου κόρης.

Hoc est antiquum Argos, quo tendis; hic lucus œstro percitæ Inachi filiæ. Vide scholia ad hunc locum. Virgilius lib. III. Georg.

> *Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras*
> *Inachiæ Juno pestem meditata juvencæ.*

Vide Natalis Comitis Mytholog. lib. VIII. Cap. XVIII.

XVIII. fed ad ipfam vocem. In genere, οἶςρ@, *œftrum*, el *œſtrus*, Græcè dicitur mufcæ majoris genus, quæ on pungit poftica parte, ut apes, vefpæ, crabrones, tc. fed antica, id eft, ore, vel promufcide, ut fanguinem xfugat. Fit autem οἶςρ@ ἀπὸ τοῦ οἴω, τουτέςι φέρω· ὁρμῇ ς φέρεται, *à ferendo, quia cum impetu fertur.* Ita Etymologus. Indidem οἰςὸς, *fagitta*, cujus fummus eft inetus. Latinum nomen *afilus* ex his Virgilii Georg. II. notiffimum:

Eſt lucos Silari circa, ilicibusq; virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen aſilo
Romanum eſt, œſtrum Græci vertere vocantes.

Afilus videtur dictus voce ὀνοματοποιητικῇ, à fono, uem edit inter volandum. Alias etymologias afert Voffius in Etymologico fuo. Οἶςρ@, *afilus*, & ύωψ, *tabanus*, à plerisque fcriptoribus pro fynonynis habentur. Hinc Plinius lib. XI. Cap. XXVIII. *Quibusdam aculeus in ore, ut afilo, five tabanum dici placet.* Hieronymus in Cap. IV. Hofeæ: *Pro lafciviente vacca LXX. tranftulerunt* παροιςρῶσαν, *quæ œſtro afiloq; percuffa fit, quem vulgò tabanum vocant.* Servius: *Oeſtrum Græcum eſt, Latinè afilus, vulgò tabanus vocatur.* Ita etiam Ifidorus lib. XII. Originum. Optimæ Gloffæ: *Tabanus*, μύωψ τὸ ζῶον, οἶςρ@. Aliæ Gloffæ: *Tabanus*, οἶςρ@. Gloffæ Philoxeni: Μύωψ, *tabanus*; *vefpa*, *afilio.* Item: Οἶςρ@, ὁ μύωψ, *tabanus*, *afilio.* Hefychius: Οἶςρ@, εἶδ@ πτηνοῦ, ὑφ' οὗ κεντριζόμεναι αἱ βόες τκιρτῶσιν, ὁ μύωψ καλεῖται. *Oeſtrum, volucris genus, quo ictæ boves faliunt, quod myops*, id eft, tabanus, *vocatur.* Apollonii Scholiaftes: Μύωψ, εἶδ@ μυίας κατὰ τὸ θέρ@ γινόμενον, ἥ τις λαγόσι τῶν βοῶν ἐπικαθιζομένη δάκνει αὐτὰς, καὶ εἰς μανίαν ἄγει, ἀφ' οὗ καὶ οἶςρ@ λέγεται. *Myops*, feu tabanus, *muſcæ ſpecies vere naſcens, quæ boum ilibus infidens eos mordet, & in furorem impellit, unde & œſtrum dicitur.* Homeri vetus Scholiaftes ad Odyff. χ'. v. 300. Οἶςρ@ ὁ λεγόμεν@ μύωψ. *Oeſtrum, quod myops vocatur*, feu tabanus. Apollonius Argonaut. lib. III. v. 276.

-- -- -- οἷόν τε νέαις ἐπὶ φορβάσιν οἶςρ@
Τέλλεται, ὅν τε μύωπα βοῶν κλείουσι νομῆες.

Ut in tenera armenta afilus incidit, quem tabanum bubulci vocant. Quis jam non exiftimet, οἶςρον & μύωπα, *afilum & tabanum*, idem effe animal? Aliter tamen fentiunt, qui accuratiùs fcribunt. In quo numero Philofophus eos fæpe diftinguit. Ut hiftoriæ lib. I. Cap. V. Τὰ δὲ δίπτερα ἔμπροσθεν ἔχει τὰ κέντρα, οἷον μυῖα, καὶ μύωψ, καὶ οἶςρ@, καὶ ἐμπίς. *Bipennia aculeos anteriùs habent, ut muſca, tabanus, afilus, & culex.* Et lib. IV. Cap. IV. Οἱ μύωπες καὶ οἱ οἶςροι τὰ δέρματα διατρυπῶσι τῶν τετραπόδων, ὅτι τὴν ἰσχὺν τοῦτ' ἔςι σφοδρότατον. *Tabani & afili quadrupedum pelles* ore *perforant, quia id robore maximè valeat.* Et Cap. VII. Καὶ οἱ μύωπες καὶ οἱ οἶςροι ἰσχυρὸν τοῦτο ἔχουσι. *Tam tabani quàm afili illud habent firmiffimum.* Et lib. VIII. Cap. XI. *Infectorum, quæ dentes non habent*, inquit, *fed folam linguam, alia funt* παμφάγα *omnivora, ut muſca: alia autem* αἱμοβόρα, *καθάπερ* μύωψ καὶ οἶςρ@, *fanguinis avida, ut tabanus & afilus.* Hæc, & longè plura ftudiosè collegit incomparabilis Bochartus, de Animalibus part. II. lib. IV. Cap. XIV. Boves autem ab afilis & tabanis quocunque loco puncti, hoc vulnere ita afficiuntur, ut non ampliùs fui compotes, & omni jugo excuffo, in devia ferantur, tanquam rabie perciti. Hoc Poëtæ paffim tam graphicè defcribunt, ut rem ipfam ob oculos ponere videantur. Loca ex Græcis & Latinis fuppeditat idem Cl. Vir. Unum audire placet Virgilium, qui fic de afilo:

Aſper, acerba fonans, quo tota exterrita ſylvis
Diffugiunt armenta, furit mugitibus æther
Concuffus, ſylvæq; & ſicci ripa Tanagri.

Non abfimilia apud Patres reperias. Theodoretus in Cap. II. Ezechielis, pag. 318. monet verbum Græcæ verfionis παροιςρήσουσι *fumtum effe* ἐκ μεταφορᾶς τῶν βοῶν, οὓς ὁ οἶςρ@ νεμομένους ἐλαύνει, καὶ φέρεσθαι κατὰ κρημνῶν ἀναγκάζει πολλάκις· μυίας δὲ ἐςὶν εἶδ@ κέντρου παντὸς σφοδρότερον τοὺς βόας ἐλαῦνον, *ex boum fimilitudine, quos paſcentes afilus impellit, & per præcipitia ferri fæpe cogit: eſt autem muſcæ ſpecies, quolibet ſtimulo vehementiùs boves exagitans.* Idem, in Cap. IV. Hofeæ, pag. 716. Οἶςρός ἐςι μυῖά τις ταῖς βουσὶν ἐπιοῦσα, καὶ τοσαύτην αἴσθησιν ἐμποιοῦσα τοῖς δήγμασιν, ὡς τὰς ὑπ' ἐκείνης νυττομένας μήτε τῆς τῶν βουκόλων ἀνέχεσθαι φωνῆς, μήτε ταῖς ἄλλαις συννέμεσθαι βουσὶν, ἀλλὰ θέειν ἁπλῶς, καὶ κατὰ κρημνῶν ἐςιν ὅτε φέρεσθαι. *Afilus muſca quædam eſt boves invadens, quæ fuis morfibus tantum doloris fenfum excitat, ut ab ea ſtimulatæ neq; bubulcorum voce retineantur, neq; cum aliis vaccis paſcantur, fed temere currant, & per abrupta interdum præcipites agantur.* Et Cyrillus Alexandr. in idem Cap. pag. 80. *Iſraëlem*, fcribit *à grege abfcedere* ἐν ἴσῳ δαμάλεσιν αἷς ἅπερ οἶςρ@ ἐπιζήσειεν, ἤτοι βουτυπ@, εἶδ@ δὲ τοῦτο ἐμπίδ@ δακνούσης οὐ φορητῶς, ἀποφέρει τῆς ἀγέλης, καὶ ὀξεῖ φέρεσθαι δρόμῳ παρασκευάζει λοιπὸν, ὅποιπερ ἂν τύχῃ, *ut vaccas, quibus cum infedit œſtrum, aut afilus; culicis verò ſpecies eſt mordentis intolerabiliter; eas ab armento abducit, & de cætero ad præcipitem curfum, quacunque via fert, incitat.* Metaphoricè, ut & hoc obiter, capitur pro ftimulo quafi furibundo, quo quis agitatur. Chryfoftomus lib. de Virginitate, Cap. XVII. poft hæc Genef. I. 28. Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, fic fcribit: Τοῦτο γὰρ ὁ καιρὸς ἀπῄτει, τῆς φύσεως μαινομένης, καὶ τὸν τῶν παθῶν οἶςρον μὴ δυναμένης ἐνεγκεῖν, οὐδὲ ἐχούσης εἰς ἕτερόν τινα λιμένα καταφυγεῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ζάλῃ. *Id enim tempus poſtulabat, furente natura, ac neq; ad libidinis impetum confiſtente, neq; in ea tempeſtate portum alium, quo fugeret, habente.* Idem, lib. III. de Sacerdotio, Cap. VI. poftquam de dignitate Minifterii locutus fuiffet: Τίς οὖν οὕτως ἀθλία ψυχὴ, ὡς τοσούτων ὑπεριδεῖν ἀγαθῶν, οὐκ ἂν ποτε φαίην ἔγωγε, πλὴν εἴ τις οἶςρον ὑπομένειεν δαιμονικόν. *Quis ergo tam infelici genio natus, ut tot tantaq; bona faſtidiat. Equidem neminem exiſtere talem dixerim, niſi ſi quis furiarum œſtro percitus ſit.* Apud eundem Serm. de Sufanna, οἶςρ@ τῆς ἀκολασίας, *œſtrum libidinis.*

Ὀκνόφιλ@.

Non habent Lexica. Eft φίλ@ ὄκνου, *amicus ignaviæ; ignavus.* Cyrillus Alex. lib. II. in Joh. Cap. V. pag. 194. Μανθάνωμεν, μὴ ζηλοῦν μὲν ἐκεῖνον τὸν ὀκνόφιλον οἰκέτην, διά τε τοῦτο εἰς γῆν καταχωννύντα τὸ τάλαντον, ἐπεργάζεσθαι δὲ μᾶλλον αὐτὸ σπουδάζωμεν. *Diſcamus, non æmulari quidem ignavum illum fervum, qui propter hoc ipfum talentum defodit in terram, fed potiùs operam demus, ut illud lucretur.*

Ὀλεθροποιός.

Etiam hanc vocem Lexica omittunt. Eft *exitiofus, pernicioſus, perniciem afferens.* Cyrillus Alex. in Cap. XLIX. Jefajæ, pag. 664. dicit *Filium Dei ideò incarnatum effe*, ἵνα ἐκ μέσου ποιήσῃ τὴν ὀλεθροποιὸν ἁμαρτίαν, *ut è medio tolleret exitiofum peccatum.*

Ὀλιγανδρία.

Habent Lexica, fed fine autore. Budæus dicit idem effe quod ὀλιγανθρωπία, *hominum penuria, paucitas raritasq; hominum.* Cyrillus Alex. in Cap. I. Sopho-

phoniæ, pag. 582. Ὀλιγανδρίας εἰς τοῦτο τὰ τῶν Ἰουδαίων ἔθνη παραστήσεται, &c. *Ad tantam paucitatem hominum Judæorum gentes redactum iri*, &c.

Ὀλιγογνώμων.

Vocis hujus meminerunt quidem Lexica, sed præter Hesychii nullam aliam afferunt autoritatem. Hesychius interpretatur per ὀλίγωρος, *negligens*. Est etiam *stupidus*, *angusto animo præditus*. Cyrillus Alex. lib. I. de Adorat. pag. 7. de Judæis dicit: Ἐλαφροὶ καὶ ὀλιγογνώμονες, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν εὔκολοι τῶν παθῶν. *Leves ac stupidi, & ad omnia perturbationum genera faciles.* Idem, in Cap. XLVI. Jesajæ, pag. 628. ad v. 5. & 6. Ὑβριστὰς ὄντας ἐλέγχει, καὶ ὀλιγογνώμονας τοὺς τῶν εἰδώλων προσκυνητὰς, καὶ εἰς αὐτὴν θείαν καὶ ἀνωτάτω φύσιν πλημμελοῦντας. *Contumeliosos esse arguit, & pusillo animo præditos idolorum cultores, & in ipsam divinam ac supremam naturam delinquere.*

Ὀλιγοδάπανος.

Non habent Lexica. *Qui parcus est: homo modici sumtûs.* Palladius, hist. Lausiacæ Cap. XCVIII. pag. 155. Ὀλιγοδάπανοι σφόδρα.

Ὀλιγοπαιδία.

Lexica omittunt. Est *paucitas liberorum*. Cyrillus Alexandrinus in Cap. XLIX. Jesajæ, pag. 674. Μητρὸς παθούσης τὴν ἀπαιδίαν, ἤγουν ὀλιγοπαιδίαν. *Matris, quæ vel sterilitatem, vel paucitatem liberorum passa est.*

Ὀλιγοσιτέω.

Habent Lexica, sed sine autore. *Pauco cibo utor, exiguo pastu contentus sum.* Cyrillus Alex. lib. II. adv. Julianum, pag. 45. de Gentilibus cibos quosdam fastidientibus: Προσποιοῦνται μὲν ὀλιγοσιτεῖν ἔσθ' ὅτε, καὶ τῶν ἐδωδίμων ἀποπέμπονταί τινα, δεδίασι δὲ τῶν ἐκτόπων οὐδέν. *Nonnunquam quidem simulant, se exiguo cibo contentos esse, & cibos quosdam fastidiunt, sed à nullis rebus absurdis abhorrent.* Ὀλιγόσιτος & ὀλιγοσιτία in vulgatis Lexicis explicantur.

Ὀλιγοτιμία.

Lexica non habent. Est *exiguus honor, dedecus*. Cyrillus Alex. lib. II. in Joh. Cap. IV. Ταῖς ἡμετέραις ὀλιγοτιμίαις συσχηματίζεται Κύριος τῆς δόξης ὑπάρχων, ὡς Θεὸς, ἵνα καὶ εἰς τὴν βασιλίδα τιμὴν ἀναγάγῃ τὴν ἀνθρώπου φύσιν. *Nostris dedecoribus conformatur Dominus gloriæ existens, ut Deus, ut ad dignitatem regiam adducat naturam humanam.*

Ὀμβρολογία.

Omittunt hanc etiam vocem Lexica. Significat *imbris generationem*, & legitur apud Dionysium Areopagitam, de cœlesti Hierarch. Cap. XV. num. VI. pag. 170. κατὰ τὴν νοητὴν ὀμβροτοκίαν, *secundum intellectualem imbris generationem.* Eleganter Jobus, in Physiologiæ arcanis Theologus, Cap. XXXVIII. 28. Τίς ἐστιν ὑετοῦ πατήρ; τίς δέ ἐστιν ὁ τετοκὼς βώλους δρόσου; *Quis est pluviæ pater? & quis est qui peperit glebas roris?* Responderent mundi sapientes, *Jovem* esse, quem hanc ipsam ob caussam Græci vocârunt ὄμβριον καὶ ὑέτιον, Latini *Pluvium*, cui sacra faciebant Indi, aram exstruebant Athenienses, Romani, ut Tertullianus in Apologet. refert, *Aquilicia immolabant*, Cap. XL. pag. 71. Et quidem eum ipsum, quem dixere *soterem Jovem*, habitum quoque fuisse ὄμβρων ἀρχηγὸν, *pluviæ largitorem & moderatorem*, prodit Athenæus lib. XV. sed illos impiæ vanitatis coarguit Jerem. XIV. 22. Μὴ ἔστιν ἐν εἰδώλοις τῶν ἐθνῶν ὑετίζων; *Numquid sunt in sculptilibus gentium qui pluant?*

Ὀμβροτόκος.

Non habent Lexica. Est *imbrifer, imbrem generans.* Cyrillus Alex. lib. II. in Joh. Cap. V. pag. 213. dicit, *Deum facere* ἀνίσχειν ἥλιον, ὀμβροτόκους τε ὁμοίως ἀνίεσθαι πηγὰς, *oriri solem, & ut imbriferi fontes resolvantur.* Id ipsum est, quod Christus dicit Matth. V. 45. *Ut sitis filii Patris vestri qui in cœlis est,* ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. Ubi à Cl. Pricæo notata vide.

Ὁμιλία.

I. Ὁμιλία est *conversatio, consuetudo, congressus*: & peculiariùs, *colloquium, confabulatio*. Sic in illo senario Menandri, qui à Paulo citatur I. Corinth. XV. 33. Φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί. De quo loco sic Tertullianus lib. I. ad Uxorem, Cap. VIII. pag. 276. *Convictum atque commercia Deo digna sectare, memor illius versiculi per Apostolum sanctificati, Bonos corrumpunt mores congressus mali.* Cyprianus de simpl. Prælat. ita interpretatur: *Corrumpunt ingenia bona confabulationes pessimæ.* Paulò aliter tamen dictus Tertull. lib. II. ad Uxorem, Cap. III. pag. 281. *Quis enim dubitet obliterari quotidie fidem commercio infideli? Bonos corrumpunt mores confabulationes malæ: quantò magis & convictus & individuus usus?* Utrumque sonat τὸ ὁμιλίαι. Utrumque conjunxit Hermione in Euripidis Andromach.

Κακῶν γυναικῶν εἴσοδοί μ' ἀπώλεσαν,
Αἵ μοι λέγουσαι τούσδ' ἐχαύνωσαν λόγους.
Malarum ingressus me mulierum perdidit,
Quæ vana in aures insusurrabant meas.

Et certè in sequiorem partem hanc plerumque consortia commerciaque ista multò plùs valent. Siquidem, quod de corpore observat Problematum autor, morbos magis quàm sanitatem à conversantibus una attrahi, certum est. Ἀπὸ μὲν νόσων, inquit, ἐνίων νοσοῦσιν οἱ πλησιάζοντες· ἀπὸ δὲ ὑγιείας οὐδεὶς ὑγιάζεται. Probl. lib. VII. q. IV. & lib. XXIX. q. X. ὑγιαίνοντι συνὼν οὐδεὶς ὑγιέστερος γίνεται. *A morbidis quibusdam morbus attrahitur: à sano morbidis sanitas neutiquam accedit.* Itaque citiùs pecus una scabie affecta gregem integrum morbo affecerit & infecerit, quàm grex integer scabie affectam unam sanitati restituerit. Juven. sat. II.

-- -- -- *Grex totus in agris*
Unius scabie cadit, & porrigine porci.

Id ipsum in animo solet usu venire, ut à malorum consuetudine mores mali faciliùs, quàm à bonorum boni concilientur. Synesius de Provid. lib. II. p. 86. Κακία μὲν γὰρ αὐτοδίδακτον· ἀρετὴ δὲ σὺν πόνῳ κτᾶται. *Vitium enim citra opem & operam discitur: cùm virtus non sine labore aliquo acquiratur.* Chrysostomus Orat. LVII. pag. 791. Δεινὸν γὰρ, δεινὸν συνουσία πονηρῶν. Οὐχ οὕτω ταχέως λοιμὸς ἅπτεται, καὶ ψώρα, καὶ διαφθείρει τοὺς ἀναχρωννυμένους, τοὺς τῷ νοσήματι κατεχομένους, ὡς ἡ τῶν πονηρῶν κακία ἀνδρῶν. Φθείρουσι γὰρ ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί. *Dirum quiddam, dirum est, inquam, malorum sodalitium. Nec tam celeriter aut pestis attingit, & scabies, & corrumpit infectos, morbo detentos, ac hominum improborum malignitas. Corrumpunt enim bonos mores consortia prava.* Idem, Orat. XVII. in I. ad Tim. Ὥσπερ τὰ ψωραλέα τῶν προβάτων παρατριβόμενα, νόσου καὶ τὰ ὑγιαίνοντα ἐμπίπλησιν· οὕτω καὶ οὗτοι οἱ πονηροὶ ἄνδρες. *Sicut pecudes scabiosæ affrictu suo sanas etiam morbo eodem replent: ita planè & homines improbi isti.* Basilius Cæs. Homil. *Quòd Deus non sit autor mali*, tom. I. pag. 431. Φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί. Ὡς γὰρ ἐν τοῖς νοσοποιοῖς χωρίοις, ὁ κατὰ

κατὰ μέρος ἀναπνεόμενος ἀὴρ, λανθάνουσαν νόσον τοῖς σώμασι τωμένοις ἐναποτίθεται· οὕτως ἡ πρὸς τὰ φαῦλα συνήθεια, μεγάλα κακὰ ταῖς ψυχαῖς ἐναφίησι, κἂν τὴν παραυτίκα αἴσθησιν τὸ βλαβερὸν διαφεύγῃ. *Corrumpunt bonos mores colloquia prava. Quemadmodum enim in pestilentibus locis sensim attractus aër latentem corporibus morbum injicit: sic etiam in prava consuetudine ac conversatione, maxima nobis mala hauriuntur, etiamsi statim incommodum non sentiatur.* Agapetus Capite XXIX. Λίαν συμφέρειν ὑπολαμβάνω, τὸ φεύγειν τὰς τῶν κακῶν συνδιαιτήσεις. Τὸν γὰρ συνόντα πάντοτε ἀνθρώποις πονηροῖς, ἢ παθεῖν, ἢ μαθεῖν ἀνάγκη τι πονηρόν. *Expedire admodum arbitror, effugere pravorum contubernia. Qui enim cum hominibus improbis semper versatur, eum vel pati, vel discere mali quid necesse est.*

II. Theologi Christiani, & nominatim ex veteribus Chrysostomus, Basilius, Macarius, & alii, ὁμιλίας vocant *sermones ad cœtum habitos.* Atque ita ὁμιλία & λόγος differunt. Id docet Photius Bibl. Cod. CLXXIV. pag. 386. ubi de Chrysostomi Homiliis agens in Genesin, sic scribit: Ἔνεστι δὲ συνιδεῖν ὡς εἰ καὶ λόγοι ἔχει τὴν ἐπιγραφὴν τὸ βιβλίον, οὕτω γὰρ ηὗρον ἐν οἷς ἀνέγνων· ἀλλὰ μᾶλλον ἐοίκασιν ὁμιλίαις τά τε ἄλλα, καὶ ὅτι ἐν πολλοῖς πολλάκις ὡς παρόντας ὁρῶν τοὺς ἀκροατὰς, οὕτω πρὸς αὐτοὺς ἀποτείνεται, καὶ ἐρωτᾷ, καὶ ἀποκρίνεται, καὶ ὑπισχνεῖται, δυναμένου μὲν, καὶ ἄλλως ἔχοντος τοῦ λόγου, καὶ οὐ καθ' ὁμιλίαν τὰ τοιαῦτα σχηματίζειν καὶ ἐνδείκνυσθαι· οὐ μὲν ἀλλὰ συνεχῶς καὶ ἐπιμόνως τοῦτο ποιεῖν, καὶ ἔχει σὺν οἰκονομίᾳ τινὶ παρίστησιν ὁμιλίας αὐτὰς εἶναι· ὁμιλεῖ δὲ ταύτας τῷ πλήθει, ὡς ἔστι μαθεῖν ἐξ αὐτῶν τούτων. *Animadvertas quoque, etsi* Orationum *nomen præferant hi libri; sic enim in iis reperi exemplaribus, quæ legi; homiliis tamen similes magis esse, cùm cæteris rebus, tum quod sæpenumero tanquam præsentes respiciens auditores, sermonem ad eos convertit, interrogat, respondet, ac pollicetur. Et ut possit maximè alio in dicendi genere, quàm homiliarum isto, similia formare atque exhibere, quia tamen illud assiduè constanterque, sine ullo dispositionis ordine servat, homilias illas esse satis superque declarat. Habuit autem eas ad populum, ut ex singulis deprehendes.* Ita ὁμιλεῖν aliquando est *publicè populum docere.* Veteres Glossæ: Ὁμιλῶ, *sermocinor.* Can. I. Ancyranus, de Presbyteris, qui immolaverunt, deinde contrà reluctati sunt: Τούτους ἔδοξε τῆς μὲν τιμῆς τῆς κατὰ τὴν καθέδραν μετέχειν, προσφέρειν δὲ αὐτοὺς, ἢ ὁμιλεῖν, ἢ ὅλως λειτουργεῖν τι τῶν ἱερατικῶν λειτουργιῶν μὴ ἐξεῖναι. *Visum est eos honorem quidem sedis retinere: offerre autem illis, aut sermonem habere, vel omnino sacro aliquo ministerio fungi non licere.* Hic ὁμιλεῖν, juxta Zonaram & Balsamonem, est διδάσκειν, *docere,* nempe publicè.

Ὄμμα.

Pauca de hac voce: reliqua in ὀφθαλμὸς videnda. Ὀξυδερκὲς ὄμμα, *acri acie præditus oculus.* Chrysostomus Homil. VIII. tom. V. Paris. pag. 124. Ὀξυδερκὲς ἔστω τὸ ὄμμα, συντεταμένη ἡ γνώμη, ἀπηλλαγμένη φροντίδων βιωτικῶν ἡ ψυχή. *Acri sit acie præditus oculus, attentus intellectus, anima curis secularibus expedita.* Παντέφορον καὶ ἀκοίμητον ὄμμα, *omnia collustrans & pervigil oculus.* Theophanes Homil. XLVI. pag. 322. de Christo Matth. VIII. in navi dormiente: Σωματικῶς μὲν ἐκάθευδε, παντεφόρῳ δὲ καὶ ἀκοιμήτῳ ὄμματι ἑώρα τὸ πέλαγος τοῖς πνεύμασιν ὀρινόμενον. *Dormiebat quidem corpore, sed oculo suo omnia collustrante & pervigili videbat pelagus ventorum flatibus agitatum.* Τὸ τῆς διανοίας ὄμμα est *oculus mentis.* Cyrillus Alexandr. ad v. 1. Cap. I. Jesajæ: Ἔοικεν ὁ μακάριος προφήτης Ἡσαΐας τοῖς τῆς διανοίας ὄμμασι τὰ καθ' ἃ καιροὺς ἐσόμενα κατὰ τῶν Ἰουδαίας τεθεᾶσθαι πάθη. *Videtur beatus Propheta Jesajas oculis mentis prævidisse mala, quæ Judæis eventura erant.* Et in Cap. XLIX. Jesajæ, pag. 665. Καθαροῖς διανοίας ὄμμασι τὴν θείαν τε καὶ ἀνωτάτω περιαθρῆσαι φύσιν. *Puris mentis oculis divinam & supremam naturam perspicere.* Idem, in Cap. I. Nahumi, pag. 491. Οἱ τοῖς τῆς διανοίας ὄμμασιν ὁρῶντες Θεόν. *Qui oculis mentis Deum vident.* Iidem *oculi* vocantur etiam νοητὰ ὄμματα, *intellectuales oculi.* Idem Cyrillus lib. IV. in Joh. ad Cap. VI. v. 42. pag. 343. Τοῖς νοητοῖς τῆς καρδίας ὄμμασι τὴν ἐνοῦσαν τοῖς ἁγίοις περιαθρεῖν ἀρετήν. *Intellectualibus cordis oculis insitam sanctis perspicere virtutem.* De his oculis plura in Ὀφθαλμὸς, num. II. 3.

Ὀμματόω.

De hoc verbo sic Stephanus in Thesauro: Ὀμματόω, *oculatum reddo & vigilem v.* 1. *sed sine autore & exemplo.* En verò tibi Cyrillum Alexand. Orat. de excessu animæ, pag. 415. Ὀμματώσωμεν εἰς νῆψιν τὴν διάνοιαν, κοιμήσωμεν λογισμοὺς ἁμαρτίας. *Acuamus animum ad sobrietatem: sopiamus peccati cogitationes.*

Ὁμόβουλος.

Non habent Lexica. *Ejusdem voluntatis.* Legitur apud Theophylactum, cujus verba producimus sub sequenti voce. Theodorus Abucara in Dialogo suo, de Filio Dei: Ὅς ἐστιν ὁ υἱὸς ὁ συναΐδιος, καὶ αὐτοτελὴς, καὶ ὁμόβουλος. *Qui est Filius coæternus, & per se perfectus, & ejusdem consilii.*

Ὁμοδύναμος.

Ὁμοδύναμα sunt ἰσοδύναμα, *æquè potentia, æquipollentia.* Non habent Lexica. Legitur apud Dionysium Areopagitam Cap. IV. de div. Nominib. sect. XI. pag. 475. ubi, Δι' ἑτέρων καὶ ὁμοδυνάμων καὶ ἐκφαντικωτέρων λέξεων διασαφῆσαι. *Aliis & æquipollentibus & explanatoriis verbis exponere.* Theophylactus in Cap. X. Joh. pag. 712. *de Filio* dicit, *eum esse Patri* ὁμοδύναμον ἅμα καὶ ὁμόβουλον, *ejusdem potentiæ & voluntatis* cum Patre.

Ὁμοειδία.

Lexica non habent. Descendit ab ὁμοειδὴς, *ejusdem speciei, ejusdem generis.* Legitur apud Cyrillum Alexandr. lib. I. in Joh. Cap. V. pag. 45. ubi, Ἐπειδήπερ τὰ πάντα γεγενῆσθαι δι' υἱοῦ πιστεύομεν, οὐκ ἂν αὐτὸν ἕνα τῶν πάντων νοήσωμεν, ἀλλ' ἔξω μὲν κεῖσθαι πάντων λογιούμεθα· τῆς δὲ τῶν γενητῶν ἀποδιορίζοντες φύσεώς τε καὶ ὁμοειδίας, οὐδὲν ἕτερον εἶναι λοιπὸν, ἢ Θεὸν ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν ὁμολογήσομεν. *Cùm omnia per Filium facta esse credamus, non tamen ipsum unum omnium esse putemus, sed extra omnia quidem esse positum censebimus, eumque à creaturarum natura & specie sejungentes, nihil aliud quàm Deum de Deo naturâ suâ esse fatebimur.* Et lib. II. in Joh. Cap. I. pag. 117. Ἄγγελος οἶμαι διοίσει κατ' οὐδὲν ἑτέρου ἀγγέλου, κατάγεται εἶναι τοῦθ' ὅπερ εἰσὶν ἄγγελοι, δηλαδὴ διὰ τῆς πρὸς ἀλλήλους ὁμοειδίας εἰς μίαν ἅπαντες ἀναδεσμούμενοι φύσιν. *Angelus, opinor, ab altero Angelo non differet, ratione angelicæ substantiæ, omnibus, ex eo, quòd ejusdem sunt speciei, in unam naturam colligatis.*

Ὁμόθεος.

Ὁμόθεος, *qui pariter Deus est, qui unâ* vel *simul Deus est, ejusdem divinitatis consors.* Ita Greg. Nazianzenus Orat. XLII. quæ est secunda in Pascha, pag. 685. cùm agnum, paschalem figuram Christi fuisse declarat, de Christo: Τοιοῦτον γὰρ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν σφάγιον ἔνδυμα ἀφθαρσίας, καὶ ὂν καὶ καλούμενον. Τέλειον δὲ, οὐ διὰ τὴν θεότητα μόνον, ἧς οὐδὲν τελεώτερον, ἀλλὰ καὶ διὰ

διὰ τὴν πρόσληψιν τὴν χρισθεῖσαν θεότητι, καὶ γενομένην ὅπερ τὸ χρῖζον, καὶ θαῤῥῶ λέγειν ὁμόθεον. *Talis est enim victima pro nobis cæsa, quæ incorruptionis indumentum, ut revera est, appellatur. Perfectæ autem, non modò propter divinitatem, quâ nihil perfectius, sed etiam propter humanitatem, divinitate delibutam, idemque effectam, quod id à quo uncta est, atque, ut audacter loquar,* ὁμόθεον, id est, *simul Deum.* Hoc autem vocabulo, quo utitur de humana Christi natura loquens, explicare voluit unionem duarum naturarum hypostaticam: nihilque aliud per ὁμόθεον dicere voluit, quàm τεθεωμένον, quod alii dicunt. Atque ita explicat Damascenus orthod. fidei lib. III. Cap. XVII. prout in voce θεόω ex eo ostendimus. Addimus Theophanem, qui Orat. XXXVI. pag. 256. Τὸ πρόσλημμα ἀμέσως ἑνωθὲν τῇ θεότητι καθ' ὑπόστασιν, ὁμόθεον γέγονεν, οὐ μεταβληθὲν εἰς φύσιν θεότητος· ἀδύνατον γὰρ τοῦτο παθεῖν σῶμα τὸ ἀπὸ γῆς, καὶ ἀδύνατόν ἐστι τὶ τῶν κτισμάτων μεταχωρῆσαι εἰς φύσιν θεότητος· ἀλλ' ἔστι μὲν θεῖον, ἐπειδὰν Θεοῦ σῶμά ἐστιν, οὐ μὴν τὴν φύσιν μετέβαλε. *Assumta humanitas, immediatè unita secundum hypostasin divinitati,* ὁμόθεος, id est, *simul Deus evasit, non in naturam divinam conversa: fieri enim nullo modo potest, ut hoc contingat corpori de terra sumto; & quicquid etiam creatum est, fieri itidem non potest, ut in naturam divinitatis transeat. Sed divina est, quoniam Dei corpus est; naturam verò non mutavit.* Eodem modo de humana Christi natura locutus est Theophanes alius, nempe Nicænus, Epist. III. Ὅθεν διὰ τὸν ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ τὴν μὲν ἀπαρχὴν εἰς ἄκρον ἐθέωσε τοῦ ἡμετέρου φυράματος, ἤτοι τὸ ἴδιον πρόσλημμα ὁμόθεον ἀπεργασάμενος τοῦτο. *Quapropter ille per suam Incarnationem, quæ mentem ac rationem omnem superat, nostræ massæ primitias ad summum divinitatis extulit, efficiens nempe id, quod à se fuerat assumtum, suæ divinitatis consors.*

Ὁμόθρονος.

Non habent Lexica. *Ejusdem throni consors.* Usurpant hanc vocem Patres, ut demonstrent, Filium & Spiritum S. in divinis ejusdem autoritatis esse cum Patre. Cyrillus Alex. in Cap. XLIX. Jesajæ, pag. 656. Ἔστι Θεὸς ὁ λόγος ἰσοκλεὴς, καὶ ὁμόθρονος τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, συνυπάρχων δὲ καὶ συναΐδιος. *Est Deus Verbum ejusdem gloriæ & throni particeps cum Deo & Patre, simul cum eo existens & simul æternus.* Oecumenius in II. Corinth. III. pag. 518. Κύριος τὸ πνεῦμα, καὶ ὁμόθρονον, καὶ ὁμοπροσκύνητον, καὶ ὁμοούσιον πατρὶ καὶ υἱῷ. *Spiritus est Dominus, ejusdem throni, ejusdem adorationis, ejusdem essentiæ cum Patre & Filio compos.*

Ὁμοιοτύπωτος.

Non habent Lexica. Est *simili forma expressus*, & legitur apud Dionysium Areopag. de cœl. Hierarch. Cap. II. num. III. pag. 18. Εἰς τὰς τιμιωτέρας ἱεροπλαστίας, εἰκός ἐστι καὶ πλανηθῆναι, χρυσοειδεῖς τινὰς οἰομένους εἶναι τὰς οὐρανίας οὐσίας, καὶ φωτοειδεῖς τινὰς ἄνδρας, καὶ ἐξαστράπτοντας, εὐπρεπεῖς, ἠμφιεσμένους ἐσθῆτα φανὴν, καὶ τὸ πυρῶδες ἀβλαβῶς ἀποστίλβοντας, καὶ ὅσαις ἄλλαις ὁμοιοτυπώτοις μορφαῖς ἡ θεολογία τοὺς οὐρανίους ἐσχημάτισε νόας. *In nobilioribus formis effingendis credibile est errare aliquos, qui existiment esse naturas cœlestes specie quadam aurea, viros quosdam micantes, fulgore decoros, vestitu splendido amictos, igneum quiddam innoxiè vibrantes, & quæcunque aliæ ejusmodi formæ sunt, quibus Theologia cœlestes mentes figuravit.*

Ὁμοκοίλιος.

Non habent Lexica. *Ejusdem uteri.* Chrysostomus quodam in loco dicit, παῖδες γνήσιοι καὶ ὁμοκοίλιοι, *fratres germani & uterini.* Vocantur aliâs ὁμομήτριοι & ὁμονήδυοι, ὁμογάλακτες item & ὁμογάστριοι. Suidas: Ὁμονήδυος, ἀδελφὸς γνήσιος. *Uterinus frater: frater germanus.*

Ὁμολογέω. Ὁμολογία.

I. Ὁμολογεῖν, *confiteri* sumitur pro, *agnoscere, palàm dicere, affirmare, testari, declarare.* Veteres Glossæ: Ὁμολογῶ, *fateor, confiteor, profiteor.* Hoc sensu accipitur Matth. VII. 23. Τότε ὁμολογήσω αὐτοῖς. *Tunc profitebor eis,* id est, manifestè declarabo. Cap. X. 32. Πᾶς ὅς τις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω κἀγὼ ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου. *Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo.* Ita Lucæ XII. 8. Patres in locutione ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ, nescio quæ mysteria quærunt, existimantes ἐν ἐμοὶ propterea addi, ut indicetur, hanc confessionem gratiæ divinæ, non viribus humanis esse adscribendam. Ita enim Chrysostomus Homil. XXXIV. in Matth. pag. 236. Οὐκ εἶπεν, ἐμὲ, ἀλλ' ἐν ἐμοὶ, δεικνὺς ὅτι οὐκ οἰκείᾳ δυνάμει, ἀλλὰ τῇ ἄνωθεν βοηθούμενος χάριτι ὁμολογεῖ ὁ ὁμολογῶν. *Non dixit,* me, *sed* in me, *ostendens, non propria virtute, sed supernâ gratiâ adjutum confiteri confitentem.* Eodem modo Theophylactus in Cap. X. Matth. pag. 56. & in Cap. XII. Lucæ, pag. 345. & Theophanes, Homil. XLI. pag. 289. At hoc εὔηθες planè, & ἄτοπον. Verum quidem est, nos sine gratia cœlesti Christum confiteri non posse: rectè enim Theophanes loco adducto: Οὐδέν τι τῶν ἀγαθῶν κατορθῶσαι δυνάμεθα, μὴ συνεργοῦσαν ἔχοντες τῆς θείας συμμαχίας τὴν δύναμιν. *Nihil boni præstare possumus, non adjuvante divini auxilii virtute.* Inde tamen nondum sequitur, ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ, eam habere vim. Id enim si esset, quid judicandum foret de altera locutione, ὁμολογήσω κἀγὼ ἐν αὐτῷ. An ergo dicemus, Christum nonnisi viribus nostris adjutum, nos coram Deo confiteri posse? Nihil minùs. Id tamen vult Theophylactus in Cap. XII. Lucæ, ubi, Ὁμολογήσω κἀγὼ ἐν αὐτῷ, τουτέστιν, ὑπ' αὐτοῦ συνεργούμενος. Χρήζομεν γὰρ καὶ ἡμεῖς προηγουμένως τοῦ Θεοῦ, οὐδὲν γὰρ χωρὶς ἐκείνου δυνάμεθα· καὶ ὁ Θεὸς πάλιν χρήζει ἡμῶν. Ἐὰν γὰρ μὴ εὕρῃ ἐν ἡμῖν ἔργα ἄξια, οὐδὲ προσλαμβάνεται ἡμᾶς, ἢ γὰρ ἂν προσωπολήπτης εἴη. *Confitebor & ego in illo, id est, ab ipso adjutus. Opus enim & nos habemus Deo duce, sine quo nihil possumus: & Deus quoque opus habet nobis. Si enim non invenit in nobis opera digna, neque nos assumet: alioqui personarum acceptor esset.* Quid igitur ἐν ἐμοὶ, & ἐν αὐτῷ notant? Idem quod simpliciter ἐμὲ, & αὐτόν. Constructio Hebraica est, cujus exemplum legitur Nehemiæ IX. 2. Hîc enim præpositio ἐν respondet Hebræo עַל. Clemens Alexandr. Strom. IV. pag. 502. illud, ἐν ἐμοὶ, ad eos refert, qui sunt in Christo, qui ei per fidem insiti. Verba ejus sunt: Μόνοι ἐν αὐτῷ ὁμολογοῦσιν, οἱ ἐν τῇ κατ' αὐτὸν ὁμολογίᾳ καὶ πράξει βιοῦντες· ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁμολογεῖ, ἐνειλημμένος αὐτοὺς, καὶ ἐχόμενος ὑπ' αὐτῶν. *Illi soli in ipso confitentur, qui in ea quæ est in ipsum confessione & actione vivunt, utpote quòd & ipse iis implicetur quæ confitetur, & ab iis teneatur.* At hîc rursus superior redit difficultas. Pergimus ad alia loca. Joh. I. 20. de Johanne Baptista: Καὶ ὡμολόγησε, καὶ οὐκ ἠρνήσατο· καὶ ὡμολόγησεν. *Et confessus est, & non negavit: & confessus est.* Id est, palàm dixit & testatus est: Οὐκ ἀπέκρυψε τ' ἀληθὲς, *non abscondit veritatem*; ut exponit Apollinarius in Catena in Joh. pag. 42. Ad Titum I. 16. Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται. *Profitentur se nôsse Deum, factis autem negant.* Theodoretus ὁμολογοῦσιν interpretatur

atur per ἰσχυρίζονται, *affirmant.* Ita Photius Cod. CLXXIX. pag. 403. de Agapio: Χριστὸν χείλεσι μὲν ἡμᾶν ὁμολογεῖ, ἔργοις δὲ καὶ δόξαις οὐδ' ἔστι λόγος παραστῆσαι, ὅσον βλασφημεῖ. *Christum quidem ore se confiteri fingit, factis tamen ipsis & opinionibus, quantum verbis exprimi haud potest, blasphemat.* Huc pertinet phrasis ὁμολογεῖν Χριστὸν, *confiteri Christum,* ad Romanos X. 10. Ἐὰν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ στόματί σου κύριον Ἰησοῦν, &c. καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν. *Si confitearis ore tuo Dominum Jesum, &c. Corde enim creditur ad justitiam, ore autem fit confessio ad salutem.* Ad hæc Theodoretus, pag. 83. in hanc Epist. Ἀμφοτέρων γὰρ χρεία, καὶ πίστεως ἀληθοῦς καὶ βεβαίας, καὶ ὁμολογίας σὺν παῤῥησίᾳ γινομένης, ἵνα καὶ ἡ καρδία κοσμῆται τῷ ἀναμφιβόλῳ τῆς πίστεως, καὶ ἡ γλῶττα λαμπρύνηται ἀδεῶς κηρύττουσα τὴν ἀλήθειαν. *Utrisque enim opus est, & fide vera ac firma, & confessione libera, ut & cor fidei ornetur certitudine, & lingua celebretur intrepidè veritatem prædicans.* Et Theophylactus pag. 102. 103. in Cap. X. ad Romanos: Δεῖται ἡ καρδία τοῦ στόματος. Τί γὰρ ὄφελος πιστεύειν μὲν κατὰ ψυχὴν, μὴ ὁμολογεῖν δὲ ἐνώπιον ἀνθρώπων; ἡ μὲν γὰρ κατὰ διάνοιαν πίστις δικαιοῖ· ἡ δὲ παντελὴς σωτηρία ἐν τῇ ὁμολογίᾳ κεῖται. Τότε γὰρ διαλάμπει ἡ πίστις, καὶ πλείονες ὠφελοῦνται. Δεῖται μέντοι καὶ τὸ στόμα τῆς καρδίας· πολλοὶ μὲν γὰρ ὁμολογοῦσι στόματι Χριστὸν καθ' ὑπόκρισιν· ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόῤῥω ἀπέχει ἀπ' αὐτοῦ. *Cor ipsum ore indiget. Quid enim prodest credere quidem in animo, non confiteri autem coram hominibus? Fides enim mentis justificat quidem; cæterùm perfecta salus in confessione sita est. Tum enim effulget fides, adeoque plures adjuvantur. Eget autem & os ipsum corde. Siquidem multi ore confitentur Christum simulatè: cor autem eorum procul abest ab eo.* Ὁμολογία εἰς Χριστὸν, est *confessio Christi.* Chrysostomus Orat. in Ignatium: Ὑπὲρ ὁμολογίας τῆς εἰς Χριστὸν καινός τις αἰχμαλωσίας ἐπενοεῖτο τρόπος. *Propter confessionem in Christum novus captivitatis modus excogitabatur.* Διὰ θανάτου ὁμολογεῖν, *per mortem confiteri,* id est, mortem pro veritatis confessione subire. Clemens Alex. Strom. IV. pag. 481. dicit, hæreticos quosdam docuisse, φονέα εἶναι αὐτὸν ἑαυτοῦ, καὶ αὐθέντην, τὸν διὰ θανάτου ὁμολογήσαντα, *eum esse sui occisorem & sibi mortem consciscere, qui per mortem fuerit confessus.* Ex eorundem censu sunt Essæi, vel Osseni, qui docuerunt, licere tempore persecutionis ore Deum abnegare. De iis Epiphanius hæresi Ossenorum, pag. 23. *Dicebant,* μὴ εἶναι ἁμαρτίαν, εἰ καὶ παρατύχοιεν εἴδωλα προσκυνῆσαι καιροῦ ἐνστάντος διωγμοῦ, ἐὰν μόνον ἐν τῇ συνειδήσει μὴ προσκυνήσῃ, καὶ εἴ τι δ' ἂν ὁμολογήσῃ ἐν στόματι, ἐν δὲ τῇ καρδίᾳ μὴ, *non esse peccatum, etiamsi quis, instante persecutione, idola adoret, dummodo in conscientiâ non adoret; & si quod ore fuerit professus, corde non profiteatur.* Vide etiam in verbo Μαρτυρέω. Eodem referri potest ὁμολογία, quæ fit in Baptismo, & satis explicatur in Ἀποτάσσομαι. Dionysius Areopagita de Ecclef. Hierarchia, Cap. VII. Sect. ult. pag. 362. Ὁ ἱεράρχης ἀπαιτεῖ τὰς ἀποταγὰς ὁμολογῆσαι, καὶ τὰς ἱερὰς ὁμολογίας. *Antistes jubet profiteri abrenunciationes sacrasque professiones.* Ammonius in Catena in Johannem, ad v. 15. 16. 17. Cap. XXI. p. 470. 471. Ἀναζωπυρῆσαι αὐτὸν βουλόμενος ἐκ τῆς κατὰ τὴν ἄρνησιν ῥαθυμίας, ἐρωτᾷ αὐτὸν, καὶ διὰ τῆς τριῶν ἐρωτήσεων, καὶ καταθέσεων, ἐξαλείφει τὰς τρεῖς φωνὰς τῆς ἀρνήσεως, καὶ διὰ λόγων ἐπανορθοῖ τὰ ἐν λόγοις γενόμενα πταίσματα. Ἔθος δὲ γέγονεν ἐκ τούτου, τρεῖς ὁμολογίας ἀπαιτεῖσθαι τοὺς μέλλοντας βαπτισθῆναι. Corderius interpretatur: *Volens illi,* nempe Petro, *torporem negationis excutere, interrogat ipsum, & per trinam interrogationem, atque animi demissionem, trinam obliterat negationem, & verbis emendat, quæ verbis peccârat. Hinc autem orta consuetudo, trinam à baptizandis exigendi confessionem.* Eundem locum adducimus in verbo Ἀποτάσσομαι, sub finem num. I. ubi simul monemus, κατάθεσιν nihil minùs significare, quàm *animi demissionem.*

II. Ὁμολογεῖν significat *laudare, celebrare, glorificare, gratias agere*: idque, juxta Piscatorem, per synecdochen generis Hebraicam: nam qui aliquem celebrant, illi confitentur, vel potiùs profitentur res præclarè ab eo gestas, vel beneficia ab eo accepta. Sic ad Hebræos XIII. 15. *Per illum Deo semper offeramus victimam laudis, hoc est, fructum labiorum* ὁμολογούντων τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, *celebrantium nomen ejus.* Facilè intelligitur, ὁμολογεῖν hìc significare *celebrare, laudare.* Ponit Apostolus duo ὁμοδύναμα, ut ex vocula, τουτέστιν, apparet. Θυσία αἰνέσεως autem, & καρπὸς χειλέων ὁμολογούντων τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, non possunt ἰσοδύναμα esse, nisi ὁμολογούντων significet *celebrantium.* Hinc etiam ὁμολογία τῆς χάριτος, est *gratiarum actio.* Theodoretus θεραπευτ. Serm. VIII. Οἱ τῆς ἐπανόδου τετυχηκότες, τὴν τῆς χάριτος ὁμολογίαν προσφέρουσι. *Qui sospites redierunt, gratias agunt, acceptum beneficium confitentes.* Verbum Ἐξομολογέομαι frequentiùs hoc significatu usurpatur; ut sub eo, num. I. exposuimus.

Ὁμολογησία.

Non habent Lexica. Idem est quod ὁμολογία, *confessio.* Cyrillus Alexandr. in Cap. XIII. Jesajæ, p. 224. Πεποιήμεθα δὲ καὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως τὴν ὁμολογησίαν. *Edidimus autem fidei etiam rectæ confessionem.*

Ὁμολογητής.

Hæc vox duplici modo sumitur apud Scriptores Ecclesiasticos.

I. *Latè* ὁμολογηταὶ, *Confessores* dicuntur, qui nihil pro nomine Christi perpessi, sola vitæ sanctitate Christum confitentur; atque adeò omnes ferè Christiani. Balsamon ad Can. Apostol. LXII. pag. 265. Ὁ τῆς ἐκκλησίας νόμος, ὁμολογητὰς τῆς πίστεως θέλει πάντας εἶναι τοὺς ὀρθοδόξους. *Lex ecclesiastica vult omnes orthodoxos esse fidei confessores.* Cyprianus Epist. VII. seu lib. I. Epist. V. quæ est ad Rogantium, & cæteros Confessores, pag. 17. *Qui pacifica, & bona, & justa secundum præceptum Christi loquitur, Christum quotidie confitetur.*

II. Ὁμολογηταὶ, *Confessores* appellantur *strictè,*

1. *qui tormenta propter Christum patiuntur.* Autor libri de duplici martyrio, qui Cypriano tribuitur, *Ecclesia Confessores appellat eos, qui constanter in cruciatibus professi sunt nomen Domini Jesu, parati mortem oppetere, vel potiùs martyrii supremam coronam ambientes.* De talibus vide in voce Μάρτυρ, num. III. 2. Adde Sozomenum lib. I. Cap. X. p. 13. b. Πλεῖστοι τῶν ὁμολογητῶν τοῦ βίου περιόντες, τὰς ἐκκλησίας ἐσέμνυνον. *Multi Confessores adhuc superstites, Ecclesias ornabant.* Paulò pòst: Ἐγένοντο δὲ Παφνούτιος καὶ Μάξιμος ἐξ ἐκείνων τῶν ὁμολογητῶν, οὓς Μαξιμῖνος ἐν τοῖς μετάλλοις ἐργάζεσθαι κατεδίκασε, τοὺς δεξιοὺς αὐτῶν ἐκκόψας ὀφθαλμοὺς, καὶ τὰς ἀριστερὰς ἀγκύλας ἀποτεμών. *Erat autem Paphnutius & Maximus ex illorum Confessorum numero, quos Maximinus in metalla damnavit, postquam dextros eis oculos eruisset, & sinistros amputâsset cubitos.* Rufinus etiam Maximum vocat *Confessorem,* qui sub Maximino dextrum oculum & lævum poplitem excisus erat. Optatus Afer, lib. I. *Confessores* vocat, *qui post fidei confessionem, licèt corpore debilitati, vivebant tamen.* Pacianus: *Cyprianus autem in concordia omnium, in pace communi, in Confessorum grege passus est, & sæpe confessus iteratis persecutionibus, & multa laceratione vexatus, & novissimè salutari calice propinatus est.* Hos Tertullianus lib. ad Martyras, initiò, pag. 190. *Martyras designatos* appellat.

2. *qui semel coram Magistratibus erant confessi.* Id manifestè docet Victor Uticensis sub finem lib. I. persecutionis Vandalicæ. Pacianus: *Habes ejus epistolas, quibus Cornelium, Urbis Episcopum, cui tunc Novatianus inviderat, inimicis Principibus resistentem, sæpe confessum, sæpe vexatum refert.*

Ὁμολογουμένως.

Ὁμολογουμένως est *omnium confessione, manifestè, citra controversiam, indubitanter, liquidò, profectò.* Veteres Glossæ: Ὁμολογουμένως, *sanè; verò, confessò.* Idem proinde est cum ἀναντιῤῥήτως, ἀναμφιβόλως, ἀναμφηρίστως, οὐ ζητουμένως, ut explicat Chrysostomus, ἀναμφίβολον γάρ ἐστιν, *absq; ulla quæstione; indubitatum enim est.* Pro eodem aliàs dicitur ὁμολόγως, quod Hesychius explicat per συμφώνως, *concorditer, communi consensu.* Cleanthes apud Clementem Alexand. Strom. II. pag. 416. ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν, *naturæ convenienter vivere.* Ipse Clemens, Strom. III. pag. 466. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κύριος ἐπὶ τὰ πεπλανημένα ὁμολογουμένως ἦλθε. *Sed certum est, Dominum quoq; venisse ad ea, quæ aberraverunt.* Plutarchus in Agesilao: Καὶ μέγιστος μὲν ἦν ὁμολογουμένως. *Et omnium quidem confessione maximus erat.* Hæc autem vox, ut observat doctissimus Gothofredus, ab Apostolo I. ad Timoth. III. 16. secretiore sensu fineque posita est, pro ἀξιοχρέω εἰς πίστιν, ad discrimen videlicet, seu allusione tacitaque ἀντιθέσει ad Mysteria Gentilium, & ad ea, quæ de sacris suis & religionibus Græci scriptores prædicabant. Enim verò, alia erant & narrabantur de his, velut, οὐχ ὁμολογούμενα. ut Diodorus quoque Siculus, lib. I. pag. 34. Περὶ τούτου τοῦ βασιλέως οὐ μόνον οἱ συγγραφεῖς οἱ παρὰ τοῖς Ἕλλησι διαπεφωνήκασι πρὸς ἀλλήλους, ἀλλὰ καὶ τῶν κατ' Αἴγυπτον οἵ τε ἱερεῖς καὶ οἱ διὰ τῆς ᾠδῆς αὐτὸν ἐγκωμιάζοντες, οὐχ ὁμολογούμενα λέγουσι. *De hoc rege; cui Sesoosis nomen erat; non tantùm scriptores Græci inter se dissenserunt, sed sacerdotes etiam Ægyptii & qui eum Ode celebrant, incerta & dubia narrant.* Alia erant ὁμολογούμενα, quæ scilicet εἰς τὸ μέσον ποιηταὶ καὶ λογοποιοὶ καὶ συγγραφεῖς πάντες ὑμνοῦσιν, ut scribit Aristides Orat. Eleusinia: atque à sacrorum interpretibus communi consensu tradebantur, ὁμολογεῖται, inquit Pausanias, in Messen. pag. 143. ἐπὶ τῶν ἐξηγητῶν. Sic etiam Lucianus, de dea Syria duobus locis, agens de Templi cujusdam vetustate, varios de eo, deque dea, cui id consecratum erat, sermones circumferri ait, alios sacros, alios manifestos, alios admodum fabulosos, alios cum Græcis ὁμολογέοντας. Hujusmodi verò speciatim ὁμολογούμενα quædam de mysteriis Eleusiniis, quorum fides in dubium vocabatur, prodita, testis est Diodorus Siculus, lib. I. pag. 25. mysteriorum quippe Eleusiniorum origines explicans, cùm multa de Eleusiniis dicerentur, falsò tradita & fabulosa, quasdam de his narrationes ὁμολογουμένας percrebuisse ait: γενομένων, inquit, ὁμολογουμένως αὐχῶν, &c. Ubi vides eandem vocem ὁμολογουμένως, quâ usus Apostolus. Isocrates etiam de iisdem Eleusiniis agens, deque eorum fide, in Panegyrico, καὶ τὰ νῦν, inquit, γιγνόμενα τοῖς ὑπ' ἐκείνων (Ἑλλήνων) εἰρημένοις ὁμολογεῖ. *Et quæ nunc fiunt, cum iis, quæ ab istis* (Græcis) *dicta sunt, consentiunt.* Pausanias etiam, non minùs quàm Diodorus, ὁμολογοῦντα, seu ὡμολογηκότα, ὡμολογημένα, ab iis, quæ οὐχ ὁμολογοῦντα essent, passim distinguit. Quod igitur Apostolus dicit, καὶ ὁμολογουμένως, tale est, ac si dixisset, veritatem esse certissimam, exploratissimæ fidei, omnium consensu receptam, probatam, contestatissimamque eventu ipso esse: verissimum denique hoc pietatis mysterium esse, & verè magnum: nam ad utrumque vox hæc ὁμολογουμένως referri potest; & ad mysterii veritatem, & ad magnitudinem seu majestatem ejus: Non ut Græcæ religiones discrepabant, & erant tantùm χρόνῳ βοηθούμενα, καὶ μύθῳ κλεπτόμενα μυστήρια, *temporis præsidio ac ope fulta, & fabulis furtim obtecta mysteria,* ut Gregorius Nazianzenus loquitur Orat. XXXIX. quæ est εἰς τὰ ἅγια φῶτα τῶν ἐπιφανίων, pag. 625. Totius denique Ecclesiæ Christianæ per totum orbem sparsæ consensu ὁμολογούμενον hoc mysterium dixit Apostolus, utpote quod columna & ἑδραίωμα, firma sedes, & substructio veritatis sit: quæ utique veritas, certa, integra, communis constans ubique & apud omnes existit: πιστὸς ὁ λόγος καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος, inquit idem Apostolus I. Timoth. I. 15. & IV. 9. ὅτι ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, dicto v. 15. Ita πιστὸς λόγος I. Tim. III. 1. II. Tim. II. 11. ad Titum III. 8. quibus omnibus proscribuntur tum inanis Philosophorum veritas, quâ unâ cum virtute ζωῆς ἀνθρωπίνης κάθαρσιν καὶ τελειότητα perfici volebant: tum incertæ Gentilium traditiones & narrationes, Theologiaque adeò omnis Gentilitia, sive Physica ea sit, Philosophorum ἀλλήλοις μὴ συμφωνούντων, sive Mythica, sive Gentilis: in quarum utique nulla Veritas collocanda: quas ideò etiam Patres passim proscribunt: pariter ut eæ hîc proscribuntur duabus his vocibus, τῆς ἀληθείας, ὁμολογουμένως, quæ eodem recidunt: scilicet & Templum seu Ecclesia Dei στῦλος καὶ ἑδραίωμα Veritatis dicitur: & mysterii veritas contestatissima ὁμολογουμένη.

Ὁμουσιαστής.

Qui τὸ ὁμοούσιον defendebant, ab Hæreticis vocabantur ὁμουσιασταὶ, quasi dicas *Consubstantialistæ,* vel *Coëssentialistæ.* Apud Athanasium, Dial. II. de SS. Trinitate, tom. II. pag. 168. dicit Anomœus ad Orthodoxum: Παρ' ὀλίγον με πείθεις, ὁμουσιαστὴν γενέσθαι. *Propemodum mihi persuades, ut Consubstantialista fiam.* Severianus, Homil. IV. de Creatione, postquam docuisset, Hæreticos denominari à suis Hæresiarchis, dicit: Ὁ Θεὸς τὴν πίστιν τῶν ἀποστόλων ἄτρωτον θέλων φυλάξαι, οὐ συνεχώρησεν αὐτοῖς ἀπὸ ἀνθρώπου ὀνομάζεσθαι· κἂν γὰρ καλῶσιν ὁμουσιαστὰς, οὐκ ἄνθρωπον ἑρμηνεύουσιν, ἀλλὰ τὴν πίστιν κηρύττουσι. *Deus volens fidem Apostolorum integram servare, iis non concessit, ut ab homine denominarentur: etiamsi enim appellent Consubstantialistas, non interpretantur hominem, sed fidem prædicant.* Basilius Cæsar. Epist. LXXIII. pag. 871. de Arianis: Καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ διαβάλλουσι πίστιν, καὶ ὁμουσιαστὰς ἡμᾶς ἀποκαλοῦσι· διὰ τὸ ἐν ἐκείνῃ τῇ πίστει τὸν μονογενῆ υἱὸν τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ ὁμοούσιον ὁμολογεῖσθαι. *Nicænam etiam fidem calumniantur, nosq; Consubstantialistas probrosè vocant: propterea quòd in ea fide Filium Dei unigenam cum Deo ac Patre* ὁμοούσιον, hoc est, *ejusdem essentiæ confitemur.* Vide vocem sequentem.

Ὁμούσιος.

I. *Explicatio vocis.* Ὁμούσιος est *ejusdem essentiæ, coëssentialis.* Gregorius Thaumaturgus, Cap. II. de Fide, pag. 3. Ὁμούσιον λέγεται τὸ ταυτὸν τῇ φύσει, καὶ τῇ ἀϊδιότητι ἀπαραλλάκτως. Ὁμούσιον *illud dicitur, quod ejusdem est naturæ & æternitatis citra ullam variationem.* Athanasius de Definitionibus, tom. II. pag. 50. Ὁμοούσιόν ἐστι, τὸ τῆς αὐτῆς οὐσίας καὶ ἐνεργείας ἀπαραλλάκτως ὑπάρχον· καὶ γὰρ διὰ τοῦτο λέγεται ὁμοούσιον, ὅτι τὴν αὐτὴν οὐσίαν καὶ δύναμιν κέκτηται. Ὁμοούσιον *illud est, quod ejusdem essentiæ & operationis citra ullam variationem existit: etenim propterea*

ὁμοούσιον

ὁμοούσιον *dicitur, quia eandem essentiam & potentiam obtinet.* Idem, Dial. I. de S. Trinitate, tom. II. pag. 168. Ὁμοούσιόν ἐστιν, ὃ τὸν αὐτὸν ἐπιδέχεται λόγον τῆς οὐσίας. Οἷον, ἄνθρωπος ἀνθρώπου οὐδὲν διαφέρει, καθὸ ἄνθρωπός ἐστιν· οὕτω καὶ Θεὸς Θεοῦ οὐδὲν διαφέρει, ᾗ Θεός ἐστιν. Ὁμοούσιον *est, quod eandem habet essentiam. Exempli gratiâ, homo nihil differt ab homine, quatenus homo est: ita etiam Deus nihil differt à Deo, quatenus Deus est.* Athanasius Dial. II. contra Macedon. t. II. pag. 290. Τὸ ὁμοούσιόν ἐστιν τὸ ταυτοούσιον. Ὁμοούσιον *significat id, quod est ejusdem essentiæ.* Athanasius iterum lib. de Synodi Nicænæ decretis contra hæresin Arianam: Τοῦ ὁμοουσίου ἀκούοντες, μὴ εἰς τὰς ἀνθρωπίνας αἰσθήσεις πίπτοντες, μερισμοὺς καὶ διαιρέσεις τῆς θεότητος λογιζώμεθα· ἀλλ' ὡς ἐπὶ ἀσωμάτων διανοούμενοι, τὴν ἑνότητα τῆς φύσεως καὶ τὴν ταυτότητα τοῦ φωτὸς μὴ διαιρῶμεν. *Quando audimus consubstantialem, nequaquam delabentes ad humanos sensus, partitiones & divisiones Deitatis cogitemus: sed tanquam de incorporalibus cogitantes, unitatem naturæ & identitatem lucis non dividamus.* Patres in Synodo Antiochena, Epist. ad Jovianum, apud Socratem, lib. III. Cap. XXV. pag. 227. & apud Sozomenum, lib. VI. Cap. IV. pag. 75. Τὸ τοῦ ὁμοουσίου ὄνομα ἀσφαλοῦς τετύχηκε παρὰ τοῖς πατράσιν ἑρμηνείας, σημαινούσης ὅτι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς ἐγεννήθη, καὶ ὅτι ὅμοιος κατ' οὐσίαν τῷ πατρί, οὔτε δὲ ὡς πάθους τινὸς περὶ τὴν ἄρρητον γέννησιν ἐπινοουμένου. *Vocabulum* ὁμοούσιος *solidè à Patribus explicatur, & significat ex essentia Patris Filium esse genitum, eumque Patri secundum essentiam similem esse, neq; passionem aliquam circa ineffabilem generationem concipiendam esse.*

II. *Quando hæc vox usurpari cœperit.* Plerique prima ei incunabula ostendunt in Synodo Nicæna. Narrat Ambrosius, l. III. de Fide, Cap. ult. Eusebium Nicomediensem, Arianâ perfidâ dementatum, epistolam scripsisse, in qua leguntur hæc verba: *Si Christum verbum Dei Filium & increatum dicamus,* ὁμοούσιον *cum Patre incipimus confiteri. Hæc cùm lecta esset in Concilio Nicæno epistola, hoc verbum,* inquit Ambrosius, *in tractatu fidei posuerunt Patres, quòd viderunt adversariis esse formidini, ut tanquam evaginato ab ipsis gladio, ipsorum nefandæ caput hæresis amputarent.* Sozomenus lib. I. c. XXI. pag. 19. a. dicit, in Synodo Nicæna decretum esse, τὸν υἱὸν ὁμοούσιον εἶναι τῷ πατρί, *Filium Patri consubstantialem esse.* Socrates, lib. II. Cap. XXII. pag. 198. b. dicit, Concilium Sardicense fidem Nicænam confirmâsse. *Ejus Patres* τὸν ὅρον τῆς πίστεως τῆς ἐν Νικαίᾳ κρατύναντες, καὶ τὸ ἀνόμοιον ἐκβάλλοντες, τὸ ὁμοούσιον φανερώτερον ἐκδιδόασι, *decretum de fide in Synodo Nicæna factum confirmantes, & vocem* ἀνόμοιος *rejicientes, consubstantialitatem clariùs exposuerunt.* Idem, lib. III. Cap. XXV. pag. 227. b. refert, Acacianos sub Joviano Antiochiæ congregatos, hanc vocem, utpote in Synodo Nicæna usurpatam, etiam recepisse. Κοινῇ γνώμῃ βιβλίον συντάξαντες, καθομολογοῦσι τὸ ὁμοούσιον, καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν κυρώσαντες, τῷ βασιλεῖ προσκομίζουσι. *Communi sententia libellum composuerunt, & consubstantialitatem confessi, fidemq; Nicænam confirmantes, illum Imperatori offerunt.* Extra controversiam autem est, in Synodo Nicæna hanc vocem de Filio Dei usurpatam fuisse: disertis namque verbis asserit; Filium esse Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, ὁμοούσιον τῷ πατρί, *Deum ex Deo, lumen ex lumine, consubstantialem Patri:* interim tamen inde nondum evincitur, ὁμοουσίου vocem priùs fuisse inauditam. Eadem usus Origenes, qui vixit anno CCXXX. in Dial. contra Marcionitas, ubi τὸν Θεὸν λόγον dicit esse ὁμοούσιον. Dionysius Episcopus Alexandrinus, qui claruit anno Christi CCL. ac proinde centum ferè ante Synodum Nicænam annis, ea usus est. Patet ex Athanasio, de decretis Concilii Nicæni, t. I. p. 274. qui ex dicti Dionysii epistola, ad Dionysium, Episcopum Romanum, hæc affert: Καὶ δι' ἄλλης ἐπιστολῆς ἔγραψα, ἐν οἷς ἤλεγξα καὶ ὃ προφέρουσιν ἔγκλημα κατ' ἐμοῦ, ψεῦδος ὄν. ὡς οὐ λέγοντος τὸν Χριστὸν ὁμοούσιον εἶναι τῷ Θεῷ. Εἰ γὰρ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο φημὶ μὴ εὑρηκέναι που τῶν ἁγίων γραφῶν, ἀλλά γε τὰ ἐπιχειρήματά μου τὰ ἑξῆς, ἃ σεσιωπήκασι, τῆς διανοίας ταύτης οὐκ ἀπᾴδει. *Et in alia epistola scripsi: ubi etiam refutavi accusationem, quam contra me afferunt, utpote falsam, quasi dicam, Christum non esse consubstantialem Patri. Etiamsi enim dicam, hanc vocem me in Scriptura non invenisse, nihilominus argumentationes meæ, quas reticuerunt, ab hoc sensu minimè sunt alienæ.* Idem Dionysius in Epist. contra Paulum Samosat. in Biblioth. Patrum, t. XI. pag. 277. Τὸν φύσει Κύριον, καὶ λόγον τοῦ πατρὸς, καὶ ὁμοούσιον τῷ πατρὶ εἰρημένον ὑπὸ τῶν ἁγίων πατέρων. *Eum qui naturâ Dominus, & Verbum Patris, & quem sancti Patres consubstantialem Patri vocaverunt.* Idem patet ex Athanasii Epist. ad Africanos, t. I. pag. 937. ubi disertè de Eusebio, Episcopo Cæsariensi, qui priùs Arianis favebat, deinceps verò Synodi Nicænæ decretis subscribebat: Ἔγραψε τοῖς ἰδίοις διαβεβαιούμενος, ὅτι καὶ τῶν παλαιῶν τινὰς λογίους καὶ ἐπιφανεῖς ἐπισκόπους καὶ συγγραφέας, ἔγνωμεν ἐπὶ τῆς τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ θεότητος τῷ τοῦ ὁμοουσίου χρησαμένους ὀνόματι. *Ad suos scripsit asseverando, se cognovisse, veteres quosdam doctos & claros Episcopos & scriptores de Patris & Filii Deitate usos esse voce consubstantialis.* Philostorgius etiam, hist. Eccles. lib. I. Sect. VII. p. 6. apertè fatetur, καὶ πρὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, τὸν Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρον καταλαβόντα τὴν Νικομήδειαν, καὶ Ὁσίῳ τῷ Κορδούβης ἐντυχόντα καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ ἐπισκόποις, συνοδικοῖς ψήφοις ἀνομολογῆσαι παρασκευάσαι ὁμοούσιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν, καὶ τὸν Ἄρειον ἀποκηρύξασθαι, *ante Synodum quoque Nicænam, Alexandrum Alexandriæ Episcopum, cùm Nicomediæ versaretur, & in Osium Cordubæ, quique cum eo erant Episcopos incidisset, Synodicis suffragiis convenisse, de prædicando Filio Patri* ὁμοουσίῳ, *Arioque condemnando.* Hæc Philostorgii verba eo pertinent, ut novitatem vocis ὁμοουσίου Catholicis objiceret, & ex compacto præparatam eam in Synodum illatam exprobraret. Quàm autem vera sit hæc narratio historica, fusè docet Cl. Gothofredus in suis ad hæc Dissertationibus, pag. 21. & seqq. Liturgia etiam Jacobi τὸ ὁμοούσιον passim inculcat. Videamus aliqua exempla. Pag. 3. Σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ καὶ ὁμοουσίῳ σου πνεύματι. *Cum sanctissimo, & bono, & vivifico, atq; consubstantiali Spiritu tuo.* Pag. 18. Καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ζωοποιοῦ καὶ ὁμοουσίου πνεύματος. Pag. 25. iterum Spiritus S. vocatur τὸ ὁμοούσιον καὶ συναΐδιον πνεῦμα. Pag. 33. mentio fit τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ προσκυνητῆς τριάδος, *sanctæ, consubstantialis & adorandæ Trinitatis.* Ibidem Θεὸς λόγος appellatur τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι ὁμοούσιος. Pag. 39. ἁγία καὶ ὁμοούσιος τριάς. Hæc autem non eum in finem afferimus, quasi credamus, Jacobum jam suo tempore ὁμοουσίου voce usum fuisse: sed potiùs, ut vel inde ostendamus, hanc Liturgiam ὕπουλον esse. Certè, si S. Jacobus toties hac voce fuisset usus, Patres Nicæni, & alii in Synodis, ubi lis dirimenda erat inter ὁμοούσιον & ὁμοιούσιον, facilè omnes sedare potuissent turbas, productâ hac Jacobi Liturgiâ. Quanquam autem ante Synodum Nicænam ejus usus minùs fuerit frequens, post eam tamen longè frequentissimus esse cœpit. Adeò enim mascule hoc vocabulum tutati sunt Catholici, ut illis ὁμοουσιαστῶν nomen probrosè objectaret Arianorum factio, ut in Ὁμοουσιαστής vidimus. Imo ipsi Catholici, post Constantini M. tempora ex hoc vocabulo ab Hæreticis distinguebantur. Vocabantur enim οἱ τῆς ὁμοουσίου πίστεως, Ariani verò, οἱ τοῦ Ἀρείου δόγματος

μάτ@, teste Socrate, lib. II. Cap. XVI. pag. 195. b. Vocabantur οἱ τȣ̃ ὁμοȣσίȣ πρεσβευταὶ, *defensores doctrinæ de Consubstantialitate*, ut est in vita Athanasii, in Appendice tomi II. pag. 59. Catholicorum fides vocabatur ἡ τȣ̃ ὁμοȣσίȣ πίστις, Arianorum verò ἡ ἀρειανίζȣσα πίστις, referente Socrate, lib. IV. Cap. I. p. 229. b. Addimus aliquot autoritates, ut probemus, & vocem, & rem ipsam à veteribus omni conatu fuisse defensam. Epiphanius in Ancorato, pag. 471. Υἱὸς ὁμοȣ́σι@ τῷ πατρὶ, ȣ̓ συνȣ́σι@, ἀλλ᾽ ὁμοȣ́σι@, τȣτέστιν, ȣ̓κ ἔξωθεν τȣ̃ πατρὸς γεννηθείς. Athanasius in Epist. Catholica, tom. I. pag. 571. Σύμβολον τ̃ πίστεως ἡμῶν, Ὁμοȣ́σι@ ἡ Τριὰς, Θεὸς ἀληθινὸς, ἐκ Μαρίας γενόμεν@ ἄνθρωπ@. Ὁ δὲ μὴ συντιθέμεν@, ἀνάθεμα ἔστω. *Fidei nostræ Symbolum est, Ejusdem essentiæ Trinitas, verus Deus, ex Maria factus homo. Qui verò non consentit, anathema sit.* Meletius Sebastiæ Armeniæ Archiepiscopus, in Synodo Antiochena, anno CCCLXI. sub Constantio celebrata, μεγαλοφώνως ὁμοȣ́σιον τὴν ἁγίαν τριάδα ἐκήρυξε, *magna voce sanctam Trinitatem consubstantialem prædicavit*; ut est in Libello Synodico, pag. 1185. Biblioth. Juris Canonici. Chrysostomus πρὸς Ἀνομοίȣς, tom. VI. pag. 426. Ὅτι ὁμοȣ́σι@ ὁ γεννηθεὶς τῷ γεννήσαντι, ȣ̓κ ἐπ᾽ ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ζώων ἁπάντων καὶ ἐπὶ δένδρων τȣ̃το ἴδοι τις ἄν. Πῶς ȣ̓̃ν ȣ̓κ ἄτοπον, ἐπὶ μὲν φυτῶν καὶ ἀνθρώπων, καὶ ζώων ἀκίνητον τȣ̃τον μένειν τ̃ νόμον, ἐπὶ δὲ Θεȣ̃ μόνον κινεῖν αὐτὸν καὶ ἀνατρέπειν; *Genitum gignenti consubstantialem esse, non hominum tantùm, sed etiam omnium animalium & arborum exemplo probatur. Quomodo ergo non absurdum fuerit, quando de plantis, de hominibus, & de animalibus sermo est, hanc quidem legem manere inconcussam; quando verò de Deo agitur, tum demum eam tantùm movere & subvertere?* Ratio autem, cur Orthodoxi vocem ὁμοȣσίȣ contra hæreticos tanto defenderint conatu, in promtu est. Hac enim voce jugulantur hæreses cùm Arii, divinam essentiam distrahentis; tum Sabellii, personas confundentis. Ὁμοȣ́σιον enim dicimus eum; ut jam suprà vidimus; *qui est ejusdem substantiæ cum alio.* Quando dicimus *cum alio*, distinctionem notamus personarum: ἄλλ@ enim δηλωτικὸν est τ̃ ὑποστάσεως. Vide in Ἄλλ@. Cùm dicimus *ejusdem substantiæ*, unitatem asserimus essentiæ: nam ut res, quæ sunt diversæ prorsus substantiæ, non dicimus ὁμοȣσίȣς, ita nulla persona sibi ipsi consubstantialis est. Epiphanius in Ancorato, pag. 471. hoc inculcat. Ἐὰν εἴπῃς τὸ ὁμοȣ́σιον, ἔλυσας Σαβελλίȣ τ̃ δύναμιν. Ὅπȣ γὰρ ὁμοȣ́σιον, μιᾶς ὑποστάσεώς ἐστι δηλωτικὸν, ἀλλὰ καὶ ἐνυπόστατον σημαίνει τ̃ πατέρα, καὶ ἐνυπόστατον τ̃ υἱὸν, καὶ ἐνυπόστατον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ὅταν δὲ τὸ ὁμοȣ́σιον λέγῃς, ȣ̓κ ἀλλότριον τ̃ αὐτῆς θεότητ@ σημαίνει, ἀλλὰ Θεὸν ἐκ Θεȣ̃, τ̃ υἱὸν, καὶ Θεὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τ̃ αὐτῆς θεότητ@, ȣ̓ τρεῖς θεȣ́ς, &c. *Si dixeris* coëssentialem, *solvisti Sabellii potentiam. Non enim unius hypostasis significationem habet vox* coëssentialis; hic Græca corrupta sunt, & pro ὅπȣ legendum, ȣ̓ γὰρ, *non enim*; *sed significat & in substantia esse Patrem, & in substantia Filium, & in substantia Spiritum sanctum. Cùm verò* coëssentiale *dicis, non alienum ab eadem deitate significat: sed Deum ex Deo, Filium, & Deum Spiritum sanctum ejusdem deitatis: non tres deos, &c.* Athanasius de Synodis Ariminensi & Seleuciensi, tom. I. pag. 921. vocem ὁμοȣ́σι@ à Patribus Nicænis adhibitam esse dicit ὥσπερ ἐπιτείχισμα κατὰ πάσης ἀσεβȣ̃ς ἐπινοίας αὐτῶν, *tanquam propugnaculum quoddam contra omnem impiam opinionem eorum*, nempe Arianorum. Idem Athanasius, de Concilii Nicæni decretis, tom. I. pag. 268, 269. refert, orthodoxos, cùm Eusebianorum viderent ὑπόκρισιν, *coactos fuisse mentem suam clariùs exprimere*, λευκότερον εἰπεῖν, καὶ γράψαι, ὁμοȣ́σιον εἶναι τῷ πατρὶ τ̃ υἱὸν, ἵνα μὴ μόνον ὅμοιον τ̃ υἱὸν, ἀλλὰ ταυτὸν τῇ ὁμοιώσει ἐκ τȣ̃ πατρὸς εἶναι σημαίνωσιν, *& scribere, coëssentialem Patri esse Filium, ut indicarent, Filium non tantùm esse similem, sed eundem similitudine ex Patre.* Eandem rationem adhibitæ hujus vocis repetit idem de Synodis Ariminensi & Seleuciensi, t. I. p. 921. & in Epist. ad Africanos, p. 937.

III. *Quinam vocem* ὁμοȣ́σι@ *rejecerint, & cur.* Ariani, & eorum asseclæ adversus ὁμοȣ́σιον objiciebant, vocem esse non scriptam, ac proinde ab Ecclesia proscribendam. Apud Athanasium, lib. de Synodi Nicænæ decretis, conqueruntur Ariani, Nicænos Patres ἀγράφȣς λέξεις usurpâsse, τὸ ἐκ τ̃ ȣ̓σίας, καὶ τὸ ὁμοȣ́σιον. Pascentius Accianus apud Augustinum, Epist. CLXXVIII. *flagitat anathematizari* τὸ ὁμοȣ́σιον, *eò quòd scriptum in literis Dominicis minimè reperiatur.* Acacius in Synodo Seleuciensi, fidei expositionem obtulit, in qua inter alia hæc leguntur, referente Socrate, hist. Eccles. lib. II. Cap. XL. pag. 212. a. Ἐπεὶ δὲ πολλȣ̀ς ἐθορύβησεν τὸ ὁμοȣ́σιον, καὶ τὸ ὁμοιȣ́σιον ἐν τοῖς παρελθȣ̃σι χρόνοις, καὶ μέχρι νῦν, ἀλλὰ καὶ ἀρτίως λέγεται καινοτομεῖσθαι ὑπό τινων τὸ ἀνόμοιον υἱȣ̃ πρὸς πατέρα, τȣ́τȣ χάριν τὸ μὲν ὁμοȣ́σιον, καὶ τὸ ὁμοιȣ́σιον ἐκβάλλομεν ὡς ἀλλότρια τ̃ γραφῶν. *Quoniam verò voces* ὁμοȣ́σι@ *&* ὁμοιȣ́σι@ *etiam in præteritis temporibus multos turbârunt, & etiamnum turbant: atq; hoc etiam tempore à quibusdam innovari dicitur dissimilitudo Filii & Patris, proptereà* τὸ ὁμοȣ́σιον *&* τὸ ὁμοιȣ́σιον, *ut aliena à Scriptura, rejicimus.* Synodus Syrmiensis, Ariana, celebrata anno CCCLI. ut est apud Sozomenum, lib. IV. Cap. VI. pag. 48. a. Περὶ ȣ̓σίας, ἣν σȣ̃σαντίαν Ῥωμαῖοι ὀνομάζȣσιν, εἴτε ὁμοȣ́σι@, εἴτε ὁμοιȣ́σιός ἐστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ, παντελῶς ἀπαγορεύει λέγειν, ὡς ȣ̓́τε ταῖς ἱεραῖς εἰρημένα γραφαῖς, ȣ̓́τε ἀνθρώπων ἐννοίαις εὔληπτα. *De essentia, quam Latini substantiam nominant, num ejusdem, vel similis substantiæ Filius sit cum Patre, prorsus dicere vetat, ut quæ sacræ literæ neq; dicunt, neq; à mente humana facilè capi possunt.* Epiphanius, hæresi LXIII. pag. 360. de semi-Arianis: Τὸ ὁμοȣ́σιον τέλειον ἐκβάλλȣσι, δῆθεν ὡς ἀλλότριον ὂν τ̃ θείας γραφῆς. *Vocem* ὁμοȣ́σι@ *prorsus rejiciunt, utpote alienam à divina Scriptura.* Eadem fuit Arianorum sententia in Isauria congregatorum, apud Athanasium, tom. I. pag. 804. in Synodo Nicæna Thraciæ, anno CCCLIX. ut est in libello Synodico, pag. 1183. Biblioth. Juris Canonici: in Synodo Antiochena sub Constantio, ibid. pag. 1184. Eadem fuit Macedonii impietas, de quo Theodoretus, hæret. fabul. lib. IV. Cap. V. pag. 238. Τὸ μὲν ὁμοȣ́σιον εἶναι τ̃ υἱὸν τῷ πατρὶ παντελῶς ἀπεκήρυξεν, ὅμοιον δὲ κατὰ πάντα λέγειν ἐνομοθέτησε, καὶ τὸ ὁμοιȣ́σιον ἀντὶ τȣ̃ ὁμοȣσίȣ προσεπενόησε. *Consubstantialem quidem Patri Filium dicere omnino repudiavit, similem autem per omnia dici constituit, &* ὁμοιȣ́σιον, *pro* ὁμοȣ́σιον *excogitavit.* Vide etiam in Ἀνόμοι@. Hanc autem objectionem, quòd ὁμοȣ́σι@, vox sit ἄγραφ@, nullo negotio diluebant veteres: dicebant, nomen quidem in Scripturis non extare αὐτολεξεὶ, rem tamen in iis disertè doceri. Athanasius in libro de decretis Synodi Nicænæ, tom. I. pag. 270. Εἰ καὶ μὴ ȣ̓́τως ἐν ταῖς γραφαῖς εἰσὶν αἱ λέξεις, ἀλλὰ τ̃ ἐκ τῶν γραφῶν διάνοιαν ἔχȣσιν. *Etiamsi non sic in Scripturis sint voces, sensum tamen ex Scripturis habent.* Cyrillus Alexandr. Dial. I. de SS. Trinitate, pag. 391. Λυπεῖ ἡ λέξις τὸ σύμπαν ȣ̓δὲν, ἔνθαπερ ἂν ὅλως ἀληθὲς ὑπάρχῃ, τὸ ἐξ αὐτῆς δηλȣ́μενον. *De voce prorsus non laboramus, ubi illud verum est, quod eâ significatur.* Augustinus, Epist. LXXIV. scribit: *Quid est contentiosius, quàm, ubi de re constat, cer-*

certare de nomine? Et Epist. LXXVIII. *Etsi verbum scriptum in Lege ipsum non invenitur, res ipsa tamen invenitur.* Illi autem ex Scriptura rem istam sic deducebant: Scriptura Patrem vocat Deum, Filium Deum appellat: Scriptura dicit unum esse Deum: dicit ergo Patrem & Filium unum esse Deum, ac proinde unius substantiæ, quod est esse ὁμοουσίους.

IV. *Cùm veteres Hæretici noluerint Filium dicere Patri* ὁμοούσιον, *distinctè jam videndum, quæ tandem eorum fuerit sententia.*

1. *Quidam* ἑτερούσιον, vel ἑτεροούσιον, *diversæ essentiæ à Patre esse dicebant.* Vide in voce Ἑτερούσιος. Addimus hic sequentia. Philostorgius, hist. Eccles. lib. IV. tm. XI. pag. 71. dicit eos, qui in Synodo Seleuciensi ab Aëtio & Eudoxio erant, τὸ ἑτεροούσιον ἐγγράφως, *scripto confirmâsse* τὸ ἑτεροούσιον. Idem testatur, lib. VI. tm. V. pag. 85. sub Constantio, in Synodo Nicææ coacta, τὸ ἑτεροούσιον fuisse stabilitum.

2. Alii ἀνόμοιον dicebant. Philippopoli in Thracia congregati φανερῶς τὸ μὲν ὁμοούσιον ἀναθεματίζουσι, τὴν δὲ τοῦ ἀνομοίου δόξαν πανταχοῦ διαπέμπονται, *palàm quidem* τὸ ὁμοούσιον *damnant, sententiam verò de* ἀνομοίῳ *passim spargunt:* Socrates lib. II. Cap. XX. pag. 198. b. Macedonius, ut refert Paulus, Episcopus Constantinop. in Biblioth. Photii, Cod. CCLVII. p. 1421. τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ ἀνόμοιον ἐβλασφήμει, παραγραφόμενος τὸ ὁμοούσιον, *blasphemabat Filium Patri dissimilem esse, &* ὁμοούσιον *rejiciebat.* Vide in Ἀνόμοιος.

3. Alii ὁμοιούσιον, vel ὁμοιοούσιον dicebant. Ita Eusebius, & ejus asseclæ: de quibus Sozomenus, lib. III. Cap. LVIII. pag. 44. b. Διαφορὰν εἰσηγοῦντο τοῦ ὁμοούσιον λέγειν, καὶ κατ' οὐσίαν ὅμοιον, ὅπερ ὁμοιούσιον ὠνόμαζον. Τὸ μὲν γὰρ ὁμοούσιον ἐπὶ σωμάτων κυρίως νοεῖσθαι, τὸ δὲ ὁμοιούσιον ἐπὶ ἀσωμάτων, οἷον ἐπὶ Θεοῦ καὶ ἀγγέλων. *Differentiam introducebant inter* ὁμοούσιον, *consubstantiale & secundum essentiam simile, quod* ὁμοιούσιον *vocabant,* ὁμοούσιον *enim propriè de corporibus intelligi:* ὁμοιούσιον *verò de incorporeis, ut de Deo & Angelis.* Macedoniani apud Athanasium, Dial. III. de SS. Trinitate, tom. II. pag. 210. dicunt: ὁμοιούσιον λέγομεν, καὶ οὐχ ὁμοούσιον. Iidem dicebant ὁμοιοούσιον eodem sensu, apud Sozomenum, lib. VI. Cap. XXVI. pag. 84. a. Epiphanius de Semi-Arianis, hæresi LXXIII. pag. 360. Τῆς αἱρέσεως αὐτῶν προστάται φασίν, οὐ λέγομεν ὁμοούσιον, ἀλλὰ ὁμοιούσιον. Semi-Arianorum ergo hæc fuit sententia. Ita autem vocati sunt, qui nomen Arii negantes, fuco faciem suam, ceu personâ, ita velârunt, ut, veluti in comœdia, vix possent agnosci. Non dicebant Filium Dei creaturam, seu ὅμοιον πατρὶ profitebantur, voluntate & actione, sed non essentiâ. Horum principes fuerunt Basilius Ancyranus, Georgius Laodiceæ, & Daphnes ad Antiochiam sitæ, sive cavæ Syriæ Episcopus. Vide Epiphanium dictâ hæresi: ubi etiam argumenta Semi-Arianorum refutantur. Observandum autem, eorum sententiam non uno modo fuisse elatam.

a. Alii dixerunt, *similem imaginem per omnia Patris substantiæ Filium esse;* quæ Asterii sententia fuit, qui, referente Philostorgio, lib. II. tm. XVI. pag. 21. *orationibus & scriptis docuit,* ἀπαράλλακτον εἰκόνα τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας εἶναι τὸν υἱόν. Quæ quidem sententia, siquidem sincerè & sine fraude defendatur, orthodoxa est. Vide in Ἀπαράλλακτος, num. II. 2. *b.* Sed aliud intendebat Asterius, ut ex sequentibus patet.

b. Alii docuerunt, *Filium Patri similem esse secundùm substantiam,* κατ' οὐσίαν ὅμοιον. Hæc Asterii fuit sententia, & post eum Eudoxii, teste Philostorgio, lib. IV. tm. IV. pag. 66. & Basilianorum in Synodo Seleuciensi; ibid. lib. IV. tm. XI. pag. 71. Basilii & Eustathii, lib. IV. tm. XII. pag. 72. lib. VI. tm. I. pag. 81. Vide paulò pòst, sub num. 4. Antequam verò ulteriùs progrediamur, illud quoque monuisse juvabit, Arianos quoque, & in his Eusebium Nicomediensem, Theognitem Nicææ, Marin Chalcedonensem, formulæ Nicænæ subscripsisse. Id memorat Theodoretus, hist. Eccles. lib. I. Cap. VII. Sozomenus, lib. I. Cap. XX. pag. 19. a. Theodorus Mopsvestenus apud Nicetam, thes. orthod. fidei, lib. V. Cap. VII. Nicephorus ex Theodoreto, lib. VIII. Cap. XVIII. pag. 569. Cap. XLIII. pag. 633. Ipse etiam Philostorgius, licèt Arianus, suo confirmat testimonio, Arianos Nicænæ formulæ, seu fidei subscripsisse, sic enim de eo Photius in Philostorgii hist. Eccles. lib. I. tm. IX. pag. 7. Ὅτι καὶ αὐτὸς συνομολογεῖ πάντας ὁμοφρονῆσαι τῷ ἐν Νικαίᾳ τῆς πίστεως ὅρῳ, πλὴν Σεκούνδου τοῦ Πτολεμαΐδος, ᾧ καὶ Θέων ὁ τῆς Μαρμαρικῆς ἠκολούθησε· τὸ δὲ ἄλλο στῖφος τῶν Ἀρειανῶν Ἐφόρων, Εὐσέβιός τε φημὶ ὁ Νικομηδείας, καὶ Θέογνις ὁ Νικαίας, καὶ Μάρις ὁ Χαλκηδόνιος, καὶ ἡ ἄλλη φάλαγξ, πρὸς τὴν σύνοδον μετετάξατο. *Et ipse* (Philostorgius) *fatetur, omnes fidei formulæ Nicænæ consensisse, excepto Secundo Ptolemaidis, quem & Theon Marmaricæ secutus fuerit: reliquam verò Arianorum Ephororum catervam, Eusebium, inquam, Nicomediæ, Theognidem Nicææ, Marin Chalcedonis, reliquamq; cohortem, ad Synodum traductos fuisse.* Quod propterea diligentiùs notandum, quia Ariani postea negârunt, se subscripsisse: unde scriptorum testimoniis confutandi fuerunt, ut discere est ex Theodoreto, hist. Eccles. lib. I. Cap. XIII. Quòd verò Ariani subscripserunt fidei Nicænæ, *id dolo* ἐν δόλῳ factum, sub voce scilicet ὁμοουσίου, ὁμοιούσιον ὑποκλέψαντες, *occultantes*, ut inquit Philostorgius, lib. I. Cap. IX. pag. 7. Imò Nicetas, in thesauro Orthod. fidei, lib. V. Cap. VIII. notat, Philostorgium autorem esse, eorum qui fidei Nicænæ subscripserunt, alios quidem è regione chirographorum suorum ὁμοουσίου vocem adscripsisse, alios verò, ab Eusebio instructos, blasphemam ὁμοιουσίου vocem, loco ὁμοουσίου supposuisse. Theodoretus, lib. I. hist. Eccles. sub initium Cap. VII. pag. 542. ait eos ὑπούλως καὶ οὐκ εἰλικρινῶς, *subdolè, & non sincerè* huic formulæ subscripsisse. Eadem Nicephorus habet, lib. VIII. Cap. XVIII. pag. 570. Politia Patrum Metrophanis & Alexandri, apud Photium in Bibl. Cod. CCLVI. pag. 1412. id factum dicit, μὴ ἐξ εἰλικρινείας, ἀλλ' ὑφάλῳ γνώμῃ, *non sincerè, sed fictè ac subdolè.*

4. Alii tandem ὅμοιον dicebant. Quæstio, *An Filius Patri dici possit* ὅμοιος? propter discrepantes veterum sententias, numerari debet inter dubias & ancipites. Ad eam autem ut commodiùs respondere possimus, observandum, quotuplici modo τὸ ὅμοιον accipiatur. Gregorius Nyssenus, Orat. II. contra Eunomium, tom. II. pag. 474. 475. tres hujus vocis affert significationes.

a. Prima est: Ὅσα διαψεύδεται τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν, οὐ τὰ αὐτὰ μὲν ἀλλήλοις ὄντα, κατὰ τὴν φύσιν, παρὰ δέ τινος τῶν παρεπομένων τοῖς ὑποκειμένοις, σχήματος λέγω καὶ χρώματος καὶ ἤχου, καὶ τῶν ὅσα διὰ γεύσεως τε καὶ ὀσφρήσεως καὶ ἁφῆς τὸν παραλογισμὸν ἐμποιεῖ· ἄλλα μὲν τὴν φύσιν, ἕτερα δὲ παρ' ἃ πέφυκεν εἶναι ὑποκρινόμενα, ταῦτα ὁμοίως ἔχειν ἡ συνήθεια λέγει. *Quæcunq; nostros sensus fallunt, cùm naturâ non sint inter se eadem, sed ab aliquo eorum quæ subjecta consequuntur accidente, figurâ dico, & colore, & sono, & quæ per gustum & odoratum & tactum sensuum deceptionem ingenerant: cùm alia quidem sint secundum propriam naturam: alia verò quàm quæ revera*

ſunt, eſſe ſimulentur, hæc ſimiliter ſe habere conſuetudo dicit. Vide plura de hac ſignificatione apud autorem. Poſtea de Eunomio interrogat, Ἆρα μήτι τοιοῦτον ὁμοιότητος εἶδος ἐπιθρυλλεῖ τῷ υἱῷ; ἀλλ' οὐκ ἂν εἰς τοῦτο παραπληξίας ἔλθοι, ὥστε τὴν ἀπατηλὴν ὁμοιότητα ἐπὶ τῆς ἀληθείας βλέπειν. *Numquid Eunomius talem quandam ſimilitudinis ſpeciem jactitat in Filio? Sed non eò amentiæ & inſaniæ venerit, ut fallacem & fraudulentam ſimilitudinem in veritate contempletur.*

b. Secunda. Πάλιν ἄλλην ὁμοιότητα ἐν τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ ἐδιδάχθημεν παρὰ τοῦ εἰπόντος, ὅτι ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν, *Rurſus aliam ſimilitudinem in divinitus inſpirata ſcriptura edocti ſumus ab eo, qui dixit, faciamus hominem ad imaginem noſtram & ſimilitudinem.* Hoc ſenſu etiam Athanaſius lib. de Synod. Arim. & Seleuc. τὸ ὅμοιον dici non ἐπὶ οὐσιῶν, ἀλλ' ἐπὶ σχημάτων καὶ ποιοτήτων· οὐσιῶν enim οὐχ ὁμοιότης, ἀλλὰ ταυτότης.

c. Tertia. Οἴδαμεν καὶ ἕτερον ὁμοιότητος εἶδος, ὅπερ ἐν τῇ κοσμογενείᾳ φησὶ περὶ τοῦ Σὴθ ὁ λόγος, ὅτι ἐγέννησε τὸν Σὴθ ὁ Ἀδὰμ κατὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὴν ὁμοιότητα. *Scimus etiam ſimilitudinis ſpeciem, quam in mundi creatione de Setho ſermo affirmat: Genuit Adam Sethum ad imaginem & ſimilitudinem ſuam.* Subjicit: Ὅπερ εἰ λέγοι ὁ Εὐνόμιος, οὐκ ἀπόβλητον τὸν λόγον ποιούμεθα. Ἐνταῦθα γὰρ, οὔτε ἡ φύσις τῶν ἀλλήλοις ὁμοιουμένων διάφορος, καὶ ὁ χαρακτὴρ καὶ τὸ εἶδος τὴν κοινωνίαν ἔχει. *Quam ſi dicit Eunomius, ejus orationem non putamus repudiandam eſſe. Hîc enim neque natura eorum, quæ inter ſe ſimilitudine conveniunt, differt, & character & ſpecies communionem habent.* Atque ita ὁμοιότητος vox paulò laxiùs ſumitur, & ſignificat convenientiam in ſubſtantia fundatam. Sic vulgatum eſt effatum in Theologia, *unum quodque generare ſibi ſimile ſecundum formam vel ſpeciem*, id eſt, ſecundum ſubſtantiam. Hoc ſenſu ſi ſumatur *ſimilitudo*, eaque conſtituatur inter eſſentiam Patris & Filii, Filius non eſt ὁμοιούσιος, neque ὅμοιος. Sic enim inter eſſentiam Patris & Filii media obviaret relationis oppoſitio, cùm officium relationum ſit multitudinem & pluralitatem invehere: plures eſſent in Deo eſſentiæ; quod eſt cum Ario eſſentiam divinam impiè lacerare. Si verò conſtituatur ſimilitudo inter perſonas Patris & Filii, non poteſt dubitari, quin Filius ſit ὅμοιος τῷ πατρί. Athanaſius, orat. IV. adv. Arianos, explicans locum Joh. V. 26. Ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τὸ υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ, ſcribit: Ἐν τῷ λέγειν οὕτως, δείκνυσι τὴν πρὸς τὸν πατέρα υἱοῦ ἰδιότητα φυσικὴν καὶ ὁμοιότητα. *Dum dicit* ſic, *oſtendit proprietatem cum Patre naturalem & ſimilitudinem.* Et Dial. I. de SS. Trinitate: Χαρακτὴρ διὰ τὴν ὁμοιότητα τῆς ὑποστάσεως λέγεται ὁ Χριστός. Character *dicitur Chriſtus propter ſimilitudinem ſubſtantiæ.* Baſilius M. epiſt. XLI. pag. 803. Ἐγὼ τὸ ὅμοιον κατ' οὐσίαν, εἰ μὲν προσκείμενον ἔχει, τὸ, ἀπαραλλάκτως, δέχομαι τὴν φωνὴν, ὡς ταυτὸν τῷ ὁμοουσίῳ φέρουσαν· εἰ δέ τις τοῦ ὁμοίου τὸ ἀπαράλλακτον ἀποτέμνοι, ὅπερ οἱ κατὰ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν πεποιήκασιν, ὑποπτεύω τὸ ῥῆμα, ὡς τοῦ μονογενοῦς τὴν δόξαν κατασμικρῦνον. *Ego* ſimilem ſecundum eſſentiam, *ſiquidem adjunctum fuerit*, prorſus citra ullam ipſius eſſentiæ variationem, *eam amplector proboque vocem, ut quæ idem ſignificet quod* τὸ ὁμοούσιον, hoc eſt, *coëſſentiale. Si verò quis ab* ὁμοίου *ſignificatione*, τὸ ἀπαράλλακτον *removerit, quod Conſtantinopolitani fecerunt, ſuſpectam habeo vocem illam, utpote quæ gloriam unigeniti diminuat.* Integram lege Epiſtolam. Epiphanius, hæreſi LXXIII. pag. 378. de Filio: Ὅμοιός ἐστι καὶ καθὸ ζωὴ ἐκ ζωῆς, φῶς ἐκ φωτὸς, καὶ ἀληθινὸς ἐξ ἀληθινοῦ, καὶ σοφία ἐκ σοφοῦ· καὶ καθάπερ ἐστὶ κατὰ τὰς γραφὰς, οὐ κατὰ τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν βούλησίν ἐστι μόνον ὅμοιος, ἀλλὰ κατ' αὐτὸ τὸ εἶναι καὶ ὑφεστάναι, καὶ ὑπάρχειν ὅμοιός ἐστι κατὰ πάντα τῷ πατρὶ τῷ γεννήσαντι, ὡς υἱὸς πατρί. *Similis eſt, quatenus vita de vita, & lumen de lumine, & verus de vero, & ſapientia de ſapiente: & quatenus eſt ſecundum ſcripturas, non ſecundum operationem & voluntatem tantùm eſt ſimilis, ſed ſecundum ipſam eſſentiam & ſubſiſtentiam ſecundùm omnia ſimilis eſt Patri, qui ipſum genuit, ut Filius Patri.* Et pag. 370. Εἴ τις μὴ κατὰ πάντα λέγοι ὅμοιον τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, ὡς υἱὸν πατρὶ, ἀλλὰ κατὰ μὲν βούλησιν λέγοι ὅμοιον, κατὰ δὲ τὴν οὐσίαν ἀνόμοιον ἀνάθεμα ἔστω. *Si quis Filium non ſecundum omnia Patri dicat ſimilem, ut Filius patri ſimilis eſt, ſed ſecundum voluntatem quidem dicat ſimilem, ſecundum eſſentiam verò diſſimilem, ſit anathema.* Heterodoxi verò ὅμοιον Patri dixerunt Filium non uno modo

Alii enim dixerunt *ſimilem ſecundùm ſolam voluntatem.* Acacius, cum ſuis gregalibus, in Synodo Seleucienſi Filium dixit ὅμοιον τῷ πατρί. Interrogatus verò, κατά τι ὅμοιός ἐστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρί; *ſecundum quid ſimilis eſt Filius Patri?* reſpondit, κατὰ τὴν βούλησιν μόνον, οὐ μὲν κατὰ τὴν οὐσίαν. *Secundum voluntatem tantùm, non verò ſecundùm eſſentiam*: Socrates, hiſt. Eccleſ. lib. II. Cap. XL. pag. 213. a.

Baſiliani dixerunt, ὅμοιον μὲν τῷ πατρὶ κατὰ πάντα τὸν υἱὸν εἶναι, *Filium ſecundùm omnia Patri ſimilem eſſe*, οὐσίας δὲ ὅλως οὐδὲ ὀνόματι μνήμης τοῖς ἄλλοις λόγοις συνεισήγετο, *eſſentiæ prorſus, ne nomine quidem tenus, mentione inter reliquos ſermones facta*: Philoſtorgius hiſt. Eccleſ. lib. IV. tm. VIII. pag. 68.

Ariani circa hoc dogma in tres fuerunt diviſi ſectas; de quibus idem Philoſtorgius, lib. X. tm. III. pag. 135, 136. ſic ſcribit: Ὅτι οἱ ἐξ Ἀρείου τὴν πρὸς τὸν πατέρα τοῦ μονογενοῦς ὁμοιότητα, εἰς πολλὰς αἱρέσεις διεσχίσαντο· οἱ μὲν γὰρ κατὰ τὸ προγινώσκειν ἑκάτερον ἔφασαν, οἱ δὲ διότι ἐκ μὴ ὄντων ἑκάτερος αὐτῶν πέφυκε δημιουργεῖν. *Quòd Ariani ſimilitudinem unigeniti cum Patre in multas hæreſes diviſerunt. Quidam enim dixerunt,* ſecundum præſcientiam utrumque eſſe: *alii verò,* ſecundum naturam Deum: quòd ex non entibus alteruter eorum ſit creatus. Vide Gothofredum ad hoc Caput.

Alii ſimilem Patri Filium dixerunt ſecundum ſcripturas. Ariani in Synodo Syrmienſi, ut refert Socrates, lib. II. Cap. XXXVII. pag. 207. b. dicunt: Ὅμοιον λέγομεν τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ κατὰ πάντα, ὡς αἱ ἅγιαι γραφαὶ λέγουσί τε καὶ διδάσκουσι. *Similem dicimus Filium Patri ſecundum omnia, ut ſanctæ ſcripturæ & dicunt & docent.* Id ipſum, teſte eodem ibidem, in Concilio Ariminenſi fuit repetitum. De Concilio Ariminenſi ſic apud Philoſtorgium, lib. IV. tm. X. pag. 70. Ἡ δὲ ἐν Ἀριμήνῳ εἰς τριακοσίους ἄνδρας συνελθοῦσα, τὸ μὲν τῆς οὐσίας ὄνομα εἰς τὸ παντελὲς διώσατο, (lego, ἀπώσατο) ὅμοιον δὲ τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ κατὰ τὰς γραφὰς ἀνακηρύξασα, ὑπογραφαῖς ἰδίαις κατησφαλίσατο. *Quæ verò Arimini ex trecentis viris coacta* Synodus, *οὐσίας nomen in totum rejecit, ſimilemque Filium Patri ſecundum ſcripturas prædicans, propriis ſubſcriptionibus firmavit.*

Ὁμοουσιότης.

Non habent Lexica. Reperitur tamen apud Heſychium: Ὁμοουσιότης, inquit, ταυτότης κατὰ τὸ ὑποκείμενον, καὶ τὸ ἀπαράλλακτον κατὰ τὴν οὐσίαν. *Conſubſtantialitas, identitas ſecundum ſubjectum; eſſentia per omnia ſimilis.* Cyrillus Alexandr. lib. I. in Joh. Cap. IV. pag. 36. Ἐξαρκεῖ τὸν τῆς μεταβολῆς τρόπον, ἤτοι μεταστάσεως ὁ τῆς ὁμοουσιότητος λόγος. *Conſubſtantialitatis ratio tranſmutationis aut migrationis modum ſuppeditat.* Paulò pòſt: Ἡ ἁγία καὶ ὁμοούσιος τριὰς συσταλήσεται

πρὸς

πρὸς ἑνάδα λοιπὸν, εἴπερ τὸ ἑκάςῳ κυρίως τε καὶ ἰδιαζόντως προσὸν, τῷ τῆς ὁμοουσιότητος ἀφανισθήσεται λόγῳ. *Sancta & consubstantialis Trinitas ad unitatem contrahetur, si, quod unicuique propriè & peculiariter inest, consubstantialitatis ratione deleatur.* Lib. eod. Cap. IX. p. 93. dicit, *quosdam non vereri* τὸ ἅγιον πνεῦμα γενητὸν καὶ κτιςὸν φάσκειν, καὶ ὅλως τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ἐξέλκειν ὁμοουσιότητος, *Spiritum sanctum dicere factum & creatum, & prorsus à Dei & Patris consubstantialitate excludere.* Et lib. X. in Joh. Cap. II. ad v. 2. Cap. XV. pag. 871. Πρόδηλον ὅτι τῆς πρὸς τὸν πατέρα καὶ Θεὸν ὁμοουσιότητος οὐκ ἀλλότριος ὁ υἱός. *Manifestum est, Filium à consubstantialitate Patris & Dei non esse alienum.*

Ὁμόπιςος. Ὁμοπιςία.

Etiam hæ voces à Lexicographis negliguntur, Ὁμόπιςοι sunt *in fide consentientes, fide communicantes.* Cyrillus Alexand. lib. II. Glaphyr. in Exodum, pag. 269. Οἱ οὐκ ἔχοντες ἐξ ἑαυτῶν τέλειον δύνασθαι συνιέναι μόνοι τὸ Χριςοῦ μυςήριον, οἱ καὶ οὐκ ἀρκοῦντες εἰς κατανόησιν τὴν περὶ αὐτοῦ διὰ τὴν τῆς οἰκείας ἐννοίας ἀσθένειαν, μεθέξουσι πάλιν, αὐτοὺς συνεργάτας ὥσπερ καὶ συλλήπτορας τοὺς ὁμοπίςους δεξάμενοι. *Qui suis viribus soli perfectè mysterium Christi capere non possunt, quique sibi ipsis non sufficiunt ad ejus cognitionem propter mentis suæ imbecillitatem, id consequentur rursus, siquidem cooperarios & quasi adjutores sumserint in fide conspirantes.* Et lib. eod. pag. 291. Χρὴ ἡμᾶς τοῖς ὁμοπίςοις ὁμοῦ τῶν θείων ἐμφορεῖσθαι λόγων, καὶ ζητεῖν τὸ μάννα τὸ νοητόν. *Oportet illos, qui nobiscum communicant fide, saturari divinis sermonibus, & spirituale manna conquirere.* Ὁμοπιςία est conspiratio in fide. Idem Cyrillus in Cap. XI. Jesajæ, pag. 205. Ὁ τίμιος ςαυρὸς γέγονε πρόξενος τοῦ συναχθῆναι πρὸς ὁμοπιςίαν τοὺς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν. *Preciosa crux effecit, ut in fidei conspirationem omnes per totum terrarum orbem coalescerent.*

Ὁμόσαρκος.

Non habent Lexica. *Ejusdem carnis, una caro cum alio.* Cyrillus Alexandr. in Cap. II. Malachiæ, pag. 845. de uxore dicit: Ἐννόησον, ὅτι αὕτη κοινωνός σου, καὶ γυνὴ διαθήκης σου, τουτέςιν, ὁμόσαρκός σοι, καὶ κατὰ νόμον συνῳκισμένη. *Considera, quòd illa sit socia tua, & uxor fœderis tui, hoc est, una caro tecum, & juxta legem contubernalis.* Illud ipsum est, quod Matth. XIX. 5, 6. Marci X. 8. Corinth. VI. 16.

Ὁμόσκηνος.

Habent quidem Lexica, sed sine autore. *Qui in eodem tentorio seu tabernaculo habitat, contubernalis.* Chrysostomus Homil. II. ad populum Antiochenum: Πολέμιός ἐςιν ὁμόσκηνος, ἐχθρὸς σύνοικος. *Hostis est contubernalis, inimicus domesticus.* Idem, Homil. X. tom. V. de Abrahamo: Ὤφθη σοι Χριςὸς, ὦ θαυμάσιε, ὑπ' ἀγγέλων δορυφορούμενος δύο, καὶ γέγονας διὰ φιλοξενίας καὶ Θεῷ καὶ ἀγγέλοις ὁμόσκηνος. *Apparuit tibi Christus, vir admirande, duobus Angelis stipatus, & per hospitalitatem factus es contubernalis Dei & Angelorum.* Idem Homil. CX. tom. VI. pag. 832. Μὴ δυσχεράνῃς πρὸς τὴν νηςείαν, τὴν τῶν ἀρετῶν μητέρα, τὴν ῥίζαν τῶν ἀγαθῶν, τὴν πηγὴν τῆς σωφροσύνης, τὴν φύλακα τῆς εὐσεβείας, τὴν τῶν ἁγίων σύντροφον, τὴν τῶν ἀγγέλων ὁμόσκηνον. *Ne grave tibi sit jejunium, quod est mater virtutum, radix bonorum, fons & origo temperantiæ, custos pietatis, sanctorum alumnus, Angelorum contubernalis.* Basilius Cæsar. II. de jejunio, pag. 336. Νηςεία, ἡ τῶν ἀγγέλων ὁμοίωσις, ἡ τῶν δικαίων ὁμόσκηνος. *Jejunium est similitudo hominum cum Angelis, justorum contubernalis.*

Ὁμοςιβής.

Non habent Lexica. Propriè, *qui iisdem incedit vestigiis*: metaph. *consentiens, concors.* Cyrillus Alexand. lib. XI. Cap. XII. in Joh. ad v. 19. Cap. XVIII. pag. 1024. Ἐρωτᾷ περὶ τῆς διδαχῆς αὐτοῦ, πότερόν ποτε τοῖς διὰ Μωσέως ἀπῳδός ἐςι νόμοις, ἤγουν τοῖς πάλαι τεθεσπισμένοις ὁμοςιβὴς καὶ σύνδρομος. *Interrogat de doctrina ejus, num à lege per Mosen data dissentiat, an verò cum iis, quæ olim divinitus præcepta sunt, consentiat & concurrat.* Corrigendus hinc Hesychius apud quem, ὁμόςιβοι, συμπράττοντες. Restituendum ὁμοςιβεῖς, *unà laborantes, rei gerendæ socii: consentientes.* Quemadmodum enim dicitur ἀςιβής, εὐςιβής, περιςιβής, ita etiam ὁμοςιβής.

Ὁμοτροπέω.

Non habent Lexica. Ὁμότροπος & ὁμοιότροπος, *qui similis & ejusdem modi est: qui similibus præditus est moribus.* Est etiam *consentiens, consentaneus.* Hinc ὁμοτροπεῖν, *in eadem esse sententia,* vel, *iisdem moribus præditum esse.* Cyrillus Alexandr. lib. X. in Joh. pag. 833. Οὐχὶ τοῖς ὁμόφροσι καὶ ὁμοτροπεῖν ἑλομένοις τὸ συνδιαιτᾶσθαι μᾶλλον, ἤγουν τοῖς ἑτέροις παντί τῳ τετίμηται; *Nónne cum iis quisq; versari mavult, quos iisdem secum moribus ac in eadem sententia esse noverit, quàm cum aliis?*

Ὁμοφυής.

Ὁμοφυής, *qui est ejusdem naturæ.* Cyrillus lib. I. in Joh. C. VI. p. 52. de Filio Dei: Ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχων ὁ υἱὸς, ἕτερός ἐςι παρὰ τὴν κτίσιν, ἢ ὁμοφυὴς ταύτῃ. *Cùm Filius natura sit vita, alius est à creatura, vel ejusdem cum ea naturæ.* Mox: Εἰ μὲν οὖν ὁμοφυὴς τέ ἐςι, καὶ ὁμοούσιος, πῶς οὐ διαψεύσεται λέγων, Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς; *Si igitur ejusdem est naturæ & substantiæ, quomodo non mentietur dicens, Ego sum panis ille vitæ?* Paulò post: Εἰ δὲ οὐκ ἔςιν ὁμοφυὴς, καὶ τὸ εἶναι γενητὸς διαφεύξεται. *Si verò non est ejusdem naturæ, etiam creatus esse non poterit.* Ibidem aliquoties adhuc in eadem legitur materia. Et Cap. VII. pag. 55. Οὐχ ὁμοφυὴς τοῖς πεποιημένοις ὁ υἱός. *Non est ejusdem naturæ cum rebus creatis Filius.* Vide H. Stephani Thesaurum.

Ὁμόφωτοι.

Non habent Lexica. Cæsarius, Dial. I. Interrogat. III. de SS. Trinitatis personis: Ἀγέννητος ὁ πατὴρ, γεννητὸς ὁ υἱὸς, ἐκπορευτὸν τὸ πνεῦμα, ἐν ἀλλήλοις φῶτα· μήτε συναλειφόμενοι, ὁμόφωτοι, ἀείφωτοι. *Pater non est genitus, Filius genitus, Spiritus procedit, quæ tria sunt in se ipsis lumina. Non confunduntur, lucent eodem lumine, semper lucent.*

Ὁμοψυχέω.

Non habent Lexica. Ὁμόψυχος, *qui ejusdem animi est.* Hinc ὁμοψυχεῖν, *consentire, eodem esse animo.* Cyrillus Alex. lib. XI. Cap. XI. in Joh. pag. 997. Οἱ πιςεύσαντες εἰς Χριςὸν, *qui credunt in Christum,* dicuntur ὁμοψυχεῖν ἀλλήλοις καὶ καρδίαν ἀναλαβεῖν οἱονεὶ μίαν, *inter se consentire, & quasi unum cor assumere.*

Ὀμφαλός.

Ὀμφαλὸς, ut ex Lexicis notum, dicitur, *quòd in re aliqua medium est.* Hinc Græcis recentioribus, *Medium Templi,* ὀμφαλὸς, *umbilicus,* dicitur. Marcus de Dubiis Typici, Cap. XVI. Χαράττει ςαυρὸν ἔμπροσθεν τῶν βασιλικῶν πυλῶν, ὡσαύτως καὶ εἰς τὸν ὀμφαλὸν, ἤγουν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ, καὶ εἰς τὰ ἄλλα θυρία ὁμοίως. *Facit crucem ante portas basilicas, similiter in umbilico, id est, medio Templi, & in alias portulas similiter.* Sic ὀμφαλὸς γῆς, apud Euripidem, *Delphi,* quòd in medio orbe existi-

existimarentur siti. Livius lib. VIII. belli Macedon. *Delphos, orbis umbilicum* vocat. Et Ovidius, lib. ult. Metamorph.

-- -- *Mediamq; tenentis*

Orbis humum Delphos adeunt, oraclaq; Phœbi,

Homerus Odyss. α. v. 50. - - Ὀμφαλός ἐςι θαλάσσης. *Umbilicus est maris.* Vetus scholiastes: Ὀμφαλός· τὸ μεσαίτατον. *Umbilicus: medium.* Vide Hesychium & Suidam. Alii magis proprio vocabulo μεσόναον dixerunt. Balsamon ad Can. LXXIV. Trull. pag. 451. Τινὲς ἔν, ὡς ἔοικεν, ὑποςέλλόμενοι κλινίδια ἐν τῷ μεσονάῳ εἰσάγειν, ἢ καὶ διὰ θρύψιν πλείονα ἐποίεν, ἢ ἀλλοτρόπως εἰς ἀνάπαυσιν αὐτῶν ςρωμνὰς τοιαύτας. *Nonnulli ergo, ut verisimile est, lectulos in medium Templi submittentes, hujusmodi toros seu strata, vel ad majores delicias, vel alioqui ad suam quietem faciebant.*

Ὀναίμην.

Utitur hac voce Apostolus in epist. ad Philemonem, v. 20. Ναὶ, ἀδελφὲ, ἐγώ σε ὀναίμην ἐν Κυρίῳ. Vulgatus: *Ita, frater, ego te fruar in Domino.* Beza: *Hunc ego fructum abs te consequar in Domino.* Hesychius: Ὀναίμην, τύχοιμι, ἀπολαύσαιμι, ὠφεληθείην. *Juver, consequar, fruar, utilitatem consequar.* Suidas: Ὀναίμην· ἐπιτύχοιμι· ἀπολαύσω. Et alibi: Ἐγώ σε ὀναίμην· ἐγώ σε ἀπολαύσω. Utrobique pro ἀπολαύσω, ponendum ἀπολαύσαιμι. *Frui Philemone,* est de illius in Evangelica pietate profectibus gaudere, & consolatione frui. Oecumenius ad Apostoli locum, pag. 796. Ὀναίμην σε, ἀντὶ τε, ἀπολαύσαιμί σε τῶν ἐν Χριςῷ κατορθωμάτων· ἴδοιμί σε πλετεντα ἐν ἅπασι τοῖς πνευματικοῖς ἀγαθοῖς. *Fruar tuis in Christo præclaris operibus: videam te abundare in omnibus bonis spiritualibus.* Eadem leguntur apud Theodoretum, nisi quòd pro ἴδοιμί σε, est εἴδοιμί σε. Theophylactus, pag. 869. interpretatur, ἀπολαύσαιμι τῶν σῶν χαρίτων· ἐκ ἐν κοσμικοῖς πράγμασιν, ἀλλ' ἐν τοῖς κατὰ Κύριον. *Fac, quæso, ut tuis beneficiis perfruar, non in mundanis rebus, sed in iis, quæ ad Dominum spectant.* Loquitur autem Apostolus, hac voce utens, ex parentis persona. Sirach. XXX. 2. Ὁ παιδεύων τ̃ υἱὸν αὐτε, ὀνήσεται ἐπ' αὐτῷ. *Qui castigat filium suum, lætabitur de eo.* Ad matrem filia illa apud Poëtam Philemonem:

-- -- Γένοιτό σοι τέκνων

Ὄνησις, ὥσπερ καὶ δίκαιόν ἐςι,

Gaudio & emolumento tibi sint liberi, ut etiam æquum est. Hinc in epist. ad Heronem Diaconum, quæ inter Ignatianas, Ὀναίμην σε, παιδίον. Ad filiam mater apud Terentium: *Ita obtingant ex te quæ opto,* Eodem sensu Apostolus, Ἐγώ σε ὀναίμην.

Ὄνομα.

Ὄνομα, *nomen* variis modis sumitur.

I. *Pro cujusque rei aut personæ nomine proprio, vel appellativo.* Hinc Clemens Alexandr. Strom. VIII. pag. 781. Τὰ ὀνόματα σύμβολά ἐςι τ̃ νοημάτων κατὰ τὸ προηγέμενον, κατ' ἐπακολέθημα δὲ καὶ τ̃ ὑποκειμένων. *Nomina sunt signa eorum, quæ animo cogitantur principaliter per consequentiam autem etiam subjectorum.* Pachymeres in Cap. I. Dionysii Areopagitæ de div. Nominibus, pag. 394. Τὸ ὄνομα ἐτυμολογία τίς ἐςιν ἐκ τ̃ προσόντων τῷ ὀνομαζομένῳ πράγματι. *Nomen etymologia quædam est ex iis, quæ rei nominatæ adsunt:* οἷον ἄνθρωπος, ἐκ τε ἄνω ἀθρεῖν, ἤτοι θεωρεῖν, ὀνομάζεται. *Verbi gratiâ,* ἄνθρωπος *dicitur ab* ἄνω ἀθρεῖν, *quòd sursum tueatur vel aspiciat.* Et pag. 406. Τὰ ὀνόματα, δηλωτικά εἰσι πραγμάτων ὑποκειμένων. *Nomina rerum subjectarum sunt declarativa.* Sic non ad nomina, sed ad rem respiciendum esse monet Chrysostomus in Psal. XLIV. Οὐκ ἐν ὀνόματι τὰ πράγματα ἕςηκεν, ἀλλ' αἱ τῶν πραγμάτων φύσεις τὰ ὀνόματα κατὰ τ̃ οἰκείαν ὑπόςασιν πλάττεσι. *Non in nomine res subsistunt, sed rerum naturæ nomina secundum propriam substantiam fingunt.* Non nomen, sed scelus odio dignum. Athenagoras in legat. pro Christianis, pag. 4. ad Gentiles, quibus ipsum Christianorum nomen erat exosum, Οὐ τὰ ὀνόματα μίσες ἄξια, ἀλλὰ τὸ ἀδίκημα δίκης καὶ τιμωρίας. *Non nomina odio sunt digna, sed iniquum facinus pœnâ dignum.*

II. *Pro re & persona.* Vide Actor. IV. 12. Ephes. I. 21. ubi hoc exponit de re Theophylactus, pag. 509. Εἴ τι ἐν τῷ ἐρανῷ ἐςι, κατώτερον τε προσληφθέντος καὶ ὑψωθέντος ἐςὶ, καὶ πάντων αὐτὸς ὑπέρτερος. *Si quid in cœlo est, inferius est assumto & exaltato, cunctisq; ipse est superior.* Illud ipsum tamen satis commodè de Angelis accipi potest. Sic ὀνόματα *pro personis* Actor. I. 15. ἦν δὲ ὄχλος ὀνομάτων, pro ὄχλος ἀνθρώπων, ut Vulgatus, qui interpretatur, *turba hominum.* Apocal. III. 4. ἔχεις ὀλίγα ὀνόματα, pro ἔχεις ὀλίγες ἀνθρώπες.

Huc pertinet *Nomen Dei,* de quo sequentia veniunt observanda:

1. *Deum propriè nomen non habere.* Hoc jam suprà, in voce Θεός, num. I. sub lit. *f.* satis fusè probatum.

2. *Quomodo* nihilominus *ei nomen tribuatur.* Ex scriptura S. notissimum est, Deo varia tribui nomina: eo ipso, quòd *Deum* nominamus, eidem nomen tribuimus. Quomodo ergo Deus nomen habet? quomodo non habet? Non est difficilis ad hoc ἐναντιοφανὲς responsio. Κυρίως, *propriè* Deus nullum nomen habet, quod αὐτῆς τ̃ φύσεως σημασίαν, *ipsius naturæ significationem* contineat: habet tamen nomina κατ' ἀναλογίαν, quæ τ̃ περὶ τ̃ θείαν φύσιν νοεμένων ἑρμηνευτικά εἰσιν, *ea, quæ circa divinam naturam esse intelliguntur, interpretantur & explicant.* Ita hanc difficultatem nobis dat expeditam Greg. Nyssenus in tractatu, *Quòd non sint tres dii,* tom. III. pag. 18. Docet ibi Nyssenus, fuisse, qui existimarent, ἰδιαζόντως κατὰ τ̃ φύσεως τ̃ φωνὴν τ̃ θεότητος κεῖσθαι, *vocem* deitatis *naturæ peculiariter inditam esse:* ac quemadmodum vel cœlum, vel sol, vel aliud quidpiam ex mundi elementis ἰδίαις φωναῖς ταῖς τ̃ ὑποκειμένων σημαντικαῖς, *peculiaribus vocibus subjectorum significatricibus,* denotetur: ἕτω καὶ ἐπὶ τ̃ ἀνωτάτω καὶ θείας φύσεως, ὥσπερ τι κύριον ὄνομα προσφυῶς ἐφηρμόσθαι τῷ δηλεμένῳ τ̃ φωνὴν τῆς θεότητος, *ita in suprema quoq; atque divina natura, tanquam proprium quoddam nomen vocem* deitatis *aptè accommodatam esse ei, quod per eam declaretur.* Hanc istorum opinionem ita refutat Nyssenus: Ἡμεῖς δὲ ταῖς τ̃ γραφῆς ὑποθήκαις ἑπόμενοι, &c. Locum integrum jam habes in voce Θεός, num. 1. sub lit. *f.* ubi etiam alia, quæ huc faciunt.

3. *Nomina Dei duplicia esse.* Veteres: τ̃ θείων ὀνομάτων τ̃ σημασίαν διχῆ διείλοντο, *divinorum nominum significationem bifariam distinxerunt:* dixerunt enim; ut est apud Greg. Nyssenum, orat. III. contra Eunomium, tom. III. pag. 526. alia τῆς ὑψηλῆς τε καὶ ἀφράσε δόξης τ̃ ἔνδειξιν ἔχειν, *excelsæ atque ineffabilis gloriæ indicationem habere:* alia verò τὸ ποικίλον τ̃ προνοητικῆς οἰκονομίας ἐνδείκνυσθαι, *providæ dispensationis varietatem demonstrare.* Ita Filius Dei, ut ibidem est, prioris significationis respectu vocatur υἱὸς, ἡ δεξιὰ, ἡ μονογενὴς, καὶ λόγος, καὶ σοφία, καὶ δύναμις: respectu verò posterioris, ἄμπελος, ποιμὴν, ἰατρὸς, &c. Similiter Gregorius Nazianzenus, orat. XXXVI. pag. 590. nomina Dei duplicia facit, alia ἐξεσίας, alia οἰκονομίας. Ἐξεσίας, seu potestatis nomina esse dicit, cum Deus vocatur παντοκράτωρ, βασιλεὺς ἢ τῆς δόξης, ἢ τ̃ αἰώνων,

ίμων, ἢ τῶν δυνάμεων, &c. *Omnipotens, rex vel gloriæ, el ſeculorum, vel virtutum,* &c. Οἰκονομίαν facit dupliem; aliam ὑπὲρ τὸ σῶμα, *ſupra corpus poſitam,* id eſt, nterprete Elia Cretenſi; eam, quâ gubernabantur es humanæ, antequam Chriſtus carnem aſſumeret: iam ἐν τῷ σώματι, *in corpore,* ſeu *cum corpore conjunam,* id eſt, rerum humanarum adminiſtrationem oſt Chriſti incarnationem. Generaliſſima & commoiſſima nominum divinorum diſtinctio eſt, juxta quam lia ἀποφατικῶς, *per modum negationis*; alia καταφατικῶς, *per modum affirmationis,* de Deo dicuntur. De his erò omnibus vide in Ἀποφατικὸς, & in Θεὸς, num. V. bi *de Attributis Dei.*

4. *Quid* nomen Dei *in oratione Dominica ſignificet,* uando illud in prima Petitione ſanctificari petimus. *Nomen Dei* hoc loco duobus maximè modis ſumi poſe exiſtimamus. Nempe,

a. *Pro ipſo Deo*, prout ſe in verbo & in operius ſuis patefacit. Ita, quando Geneſ. IV. 26. dicir. *Tunc cœptum eſt invocari nomen Jehovæ,* per *nomen ehovæ*, ipſe Jehova intelligitur. Vide etiam Deut. XVIII. 58. Pſal. VII. 18. IX. 3. & alibi paſſim. Eſt gitur pleonasmus, de quo audire juvat Cl. Joh. Vorium, Philologiæ S. Cap. XIII. *Competit quoque in anc Claſſem*; nempe quintam Hebraismorum N. T. ributam nominibus παρέλκουσι, ſive redundantibus; *uòd vox* ὄνομα *ſæpe addita reperitur aliis nominibus, aut orum vice fungentibus pronominibus, ubi ea prorſus abeſſe oterat, Primo quidem in phraſi* καλεῖν ὄνομά τινος, *pro* καλεῖν τινα, *ut Matth. I.* 12. *ſic Lucæ I.* 31. *&* 13. καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰωάννην. *Græci dicerent,* καλέσεις αὐόν. *Deinde & verbo paſſivo* καλεῖσθαι *additur, ut Lucæ II.* 1. *& Apoc. XIX.* 13. *Porrò redundat quoq; vox* ὄνομα *in hraſi* ἐπικαλεῖσθαι ὄνομά τινος, *pro* ἐπικαλεῖσθαί τινα. *Ut Actor. IX.* 14. *item I. Cor. I.* 21. *Rom. X.* 13. *ſed & in liis* ῥήσεσιν *ejuſdem vocabuli pleonasmus obſervatur. Ad Hebr. XIII.* 15. χειλέων ὁμολογούντων τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, *pro* ὁμολογούντων αὐτῷ, ipſum laudantium. *In phraſi* πιστεύειν εἰς ὄνομα Χριστοῦ, *Joh. I.* 12. *II.* 23. *III.* 18. *I. Joh. V.* 13. *itidem vocis* ὄνομα *pleonasmus: uti & in illa phraſi, quæ Joh. III.* 23. *legitur,* πιστεύειν τῷ ὀνόματι Χριστοῦ. *Aliàs & itra iſtiuſmodi pleonasmum dicitur,* πιστεύειν εἰς Χριστόν. *Eſt orrò pleonasmus in phraſi* φοβεῖσθαι τὸ ὄνομα Κυρίου, *quæ Apocal. XI.* 18. *legitur, item in phraſi* βλασφημῆσαι τὸ ὄνομα Κυρίου, *quæ Apocal. XIII.* 6. *XVI.* 9. *& in phraſi* ἁγιάζειν τὸ ὄνομα Κυρίου, *quæ Matth. VI.* 9. *Lucæ XI.* 2. *legitur.* Hactenus magni Philologi & Theologi verba. Hîc non audiendi illi ex veteribus, qui per ὄνομα intelligi volunt nomen Χριστὸς, à quo nos vocemur χριστιανοί. Hæc fuit ſententia Severiani, orat. I. εἰς κοσμοποιΐαν. Verba ejus ſunt: Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, καὶ ὅτι ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ εὐχόμεθα, (τὸ γὰρ ὄνομα αὐτοῦ ἁγιάζει πάντα) ἀλλ' ἐπειδὰν τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπικέκληται ἡμῖν, (χριστιανοὶ γὰρ ἀπὸ Χριστοῦ καλούμεθα) λέγει τὸ ὄνομά σου ἐφ' ἡμῖν ἁγιασθήτω. Sanctificetur nomen tuum, *non quòd pro nomine Dei oremus, (nomen enim pſius omnia ſanctificat) ſed quoniam nomen ejus in nobis invocatur, (Chriſtiani enim à Chriſto vocamur) dixit: Nomen tuum in nobis ſanctificetur.* Eadem in Theoriam uam Eccleſ. tranſtulit Germanus, Archiepiſcop. Contantin. apud quem, p. 174. hæc leguntur: Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου. Ὄνομά ἐστι τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τὸ ἐπικληθὲν ἐφ' ἡμᾶς. Χριστὸς γὰρ, καὶ ἡμεῖς χριστιανοὶ, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπικέκληται ἡμῖν. Sanctificetur nomen tuum. *Nomen eſt Filii Dei, quod invocatum eſt ſuper nos. Chriſtus enim eſt, & nos Chriſtiani, & nomen ejus nobis invocatur.* Pia quidem hæc meditatio eſt, ſed ἀλλόκοτος καὶ ἄτοπος.

Cùm enim Chriſtus hanc diſcipulis ſuis precum formulam præſcripſiſſet, in eum credentes nondum appellabantur *Chriſtiani*: id temporis demum progreſſu factum eſſe ex Cap. XI. Actorum notiſſimum eſt.

b. *Pro attributis & operibus Dei*, quæ oſtendunt, eum eſſe maximè glorioſum. Hoc ſignificatu etiam accipitur Exodi XXXIII. 19. XXXIV. 5. Pſ. VIII. 2. 10. CXI. 9. Joh. XII. 28. & alibi ſatis frequenter. Atque hæc eſt certiſſima cognoſcendi Dei ratio ex attributis & operibus ejus petita: de qua jam ſemel atque iterum in hoc opere actum eſt. Vide in voce Βίβλος, num. II. 3. in voce Γνῶσις, num. II. & in Θεὸς, num. III. 2, 3.

III. *Pro excellentiâ, amplitudine, eminentia,* ſeu, pro ampliſſima, & eminentiſſima dignitate. Sic ad Philipp. II. 9. Chriſto *dicitur datum* ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, *nomen, quod eſt ſuper omne nomen.* Et v. 10. Ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ, &c. *Ut in nomine Jeſu omne genu flectatur.* Hîc per *nomen Jeſu*, non intelligi *nomen* iſtud *Jeſus*, conſtans certis literis & ſyllabis, ſed dignitatem, majeſtatem atque gloriam, ad quam Chriſtus poſt paſſionem ſuam evectus eſt, docuimus in voce Γόνυ, num. 2. Quodnam verò ſit ὄνομα illud ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, docet Theodoretus ad Apoſtoli locum, pag. 330. Nempe, quòd *homo* ſit *vocatus Filius Dei.* Verba ejus ſunt: Δῆλον καὶ τοῖς ἄγαν ἀνοήτοις, ὡς ἡ θεία φύσις ἀνενδεής, καὶ ἐνανθρωπήσας, οὐ ταπεινὸς ὢν ὑψώθη, ἀλλὰ καὶ ὕψιστος ὢν ἑαυτὸν ἐταπείνωσεν· οὐ τοίνυν ἔλαβεν ἃ μὴ πρότερον εἶχεν, ἀλλ' ἔλαβεν ὡς ἄνθρωπος, ἅπερ εἶχεν, ὡς Θεός. Τὸ δὲ ὄνομά τινες δόξαν ἡρμήνευσαν· ἐγὼ δὲ ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς ἑτέραν εὑρίσκω τοῦ Ἀποστολικοῦ ῥητοῦ τὴν διάνοιαν. Εἰρηκὼς γὰρ, ὅτι ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ, &c. ἑρμηνεύει τοῦ ὀνόματος τὴν διάνοιαν, καὶ φησι, τίνι γάρ ποτε τῶν ἀγγέλων εἶπεν, Υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε; Καὶ πάλιν, Ἐγὼ ἔσομαι αὐτῷ εἰς πατέρα, καὶ αὐτὸς ἔσται μοι εἰς υἱόν. Καὶ ἐνταῦθα τοίνυν τοῦτο λέγει, ὅτι ἑαυτὸν ταπεινώσας, οὐ μόνον οὐκ ἀπώλεσεν ὅπερ εἶχεν ὡς Θεὸς, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄνθρωπος τοῦτο προσέλαβε. *Vel ſtultiſſimis clarum eſt, divinam naturam nullius egere: & cùm homo factus eſt, nequaquam qui erat humilis exaltatus eſt, ſed qui erat altiſſimus, ſe ipſum humiliavit. Non ergo accepit, quæ priùs non habebat, ſed accepit ut homo, quæ habebat ut Deus.* Nomen *autem quidam interpretati ſunt* gloriam. *Ego autem ex epiſtola ad Hebræos invenio aliam Apoſtolici dicti intelligentiam. Cùm enim dixiſſet,* Cap. I. 3. Sedet ad dextram, &c. *interpretatur nominis acceptionem, & dicit,* v. 5. Cui enim dixit aliquando Angelorum, Filius meus es tu, ego hodie genui te? *Et rurſus,* ibid. Ego ero illi in Patrem, & ille erit mihi in filium. *Hîc ergo hoc etiam dicit, quòd, cùm ſe ipſum humiliavit, non ſolùm non perdidit quod habebat ut Deus, ſed hoc etiam accepit ut homo.* Eodem modo Theophylactus, pag. 594. Ποῖον τὸ χαρισθὲν ὄνομα τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ; Τὸ, υἱὸς, τὸ, Θεός, Καὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπος υἱὸς Θεοῦ, καθὼς καὶ ὁ ἄγγελος εἶπε· Καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον, κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ. *Quale nomen donatum eſt naturæ humanæ unius Chriſti? Filius, Deus. Etenim homo eſt Filius Dei, quemadmodum Angelus dixit:* Et quod naſcetur ſanctum, Filius Dei vocabitur. Lucæ I. 35. Et Oecumenius, pag. 666. Ποῖον τὸ χαρισθὲν ὄνομα; Τὸ Χριστὸς, τὸ υἱὸς, Θεός. Ταῦτα γὰρ καὶ μετὰ σαρκὸς καλεῖται. *Quodnam eſt donatum illud nomen? Chriſtus, Filius, Deus. His enim etiam cum carne*, id eſt, homo, *appellatur.* Et ante hos Epiphanius, hæreſi LXIX. pag. 325. Ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα, &c. Οὐ πρώην τοῦτο ἐπλη-

ἐπληροῦτο ἐν τῇ θεότητι, ἀλλὰ τῇ νῦν παρουσίᾳ, ἐπειδήπερ ἡ αὐτοῦ ἐνανθρώπησις ἡ ἐκ Μαρίας ἔλαβεν ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, σὺν τῷ Θεῷ λόγῳ καλεῖσθαι υἱὸν Θεοῦ. Dedit ei nomen, &c. *Non antea implebatur hoc in Deitate, ſed in præſenti adventu: nam ipſius incarnatio ex Maria accepit nomen quod eſt ſuper omne nomen, ut cum Deo verbo vocaretur Filius Dei.* Quòd Theodoretus non vult intelligi δόξαν, *gloriam*, id facit propter Arianos, qui totum hunc verſum ad naturam Chriſti divinam referendum eſſe impiè aſſerebant; quemadmodum id ipſum fusè monet, & refutat Chryſoſtomus, Homil. VII. in epiſt. ad Philippenſes, pag. 41, 42.

Ὀξυδερκέω.

Habent quidem Lexica hoc verbum, ſed nullum afferunt autorem, qui eo ſit uſus. Significat *acutùm cerno*; pro quo etiam dicitur ὀξυδορκέω. Veteres Gloſſæ: Ὀξυδορκῶ, *acutùm cerno*. Verbo ὀξυδερκέω utitur Chryſoſtomus, Homil. II. in Matth. pag. 12. Ἂν ὁ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμὸς ἐν τῷ λειμῶνι τῶν πνευματικῶν βόσκηται λογίων, καθαρὸς ἔσται καὶ διαυγὴς, καὶ ὀξυδερκῶν. *Si animæ oculus in prato ſpiritualium eloquiorum paſcatur, purus erit & pellucidus, atque acutùm cernet.*

Ὀξυδερκής.

Pauca de hac voce Lexicographi. Iis ſequentia addi poſſunt. Heſychius: Ὀξυδερκὴς, ὀξέως βλέπων. *Acutùm cernens, acie oculorum acri præditus, perſpicax.* Chryſoſtomus, Homil. V. in Joh. pag. 581. Ὥσπερ ἡλιακῆς ἀκτῖνος ἀπολαύειν ὡς χρὴ, οὐκ ἔστι μὴ διανοίγοντα τοὺς ὀφθαλμούς· οὕτως οὐδὲ ταύτης μετασχεῖν τῆς λαμπρότητος δαψιλῶς, μὴ σφόδρα ἀναπετάσαντα τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα, καὶ ὀξυδερκὲς αὐτὸ πάντοθεν κατασκευάσαντα. *Quemadmodum qui oculos non aperit, radiis ſolaribus, ut oportet, frui non poteſt: ita nec hujus ſplendoris* (loquitur de Filio Dei, qui *lux* vocatur) *largiter particeps fieri poteſt, qui animæ oculum non latè aperit, nec illum perſpicacem facit.* Idem, Homil. XXIV. in I. ad Corinthios: Ὑψηλὸν εἶναι δεῖ τὸν προσιόντα τῷ σώματι τούτῳ, καὶ μηδὲν πρὸς τὴν γῆν κοινὸν ἔχειν, μηδὲ κάτω σύρεσθαι καὶ ἕρπειν, ἀλλ' ἄνω πέτεσθαι διηνεκῶς, καὶ πρὸς τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης ὁρᾷν, καὶ ὀξυδερκὲς τὸ ὄμμα τῆς διανοίας ἔχειν. *Oportet eum, qui ad hoc corpus accedit, eſſe ſublimem, & cum terra nihil habere commune, neque deorſum trahi & ſerpere, ſed aſſiduè ſurſum volare, & ſolem juſtitiæ aſpicere, acutoſque & perſpicaces habere mentis oculos.* Idem, in Pſalmum CXXI. tom. I. pag. 786. Διὰ τοῦτο μόνῳ τῷ ζώῳ τούτῳ τὴν διάπλασιν ὄρθιον ἐποίησεν ὁ Θεὸς, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐν ὕψει κατέθετο, διδάσκων καὶ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν, ὅτι δεῖ πρὸς τὸ ὕψος ὁρᾷν· μόνον γὰρ τοῦτο τὸ ζῶόν ἐστιν οὕτω διεπλασμένον· τὰ δὲ ἄλλα πάντα κάτω βλέπει καὶ πρὸς γῆν νένευκεν· οὗτος δὲ πρὸς τὸν οὐρανὸν τέταται, ἵνα τὰ ἐκεῖ περισκοπῇ καὶ ἐν ἐκείνοις φιλοσοφῇ, καὶ ἐκεῖνα φαντάζηται, καὶ ὀξυδερκὲς ἔχῃ τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς. *Propterea hujus ſolius animalis corpus erectum fecit Deus, oculoſque in alto collocavit, ipſo rerum ſenſui expoſitorum exemplo docens, in ſublime reſpiciendum eſſe. Hoc enim ſolum animal ſic formatum eſt: reliqua verò omnia deorſum reſpiciunt, & in terram inclinata ſunt. Hic verò ad cœlum contendit, ut quæ ibi ſunt contempletur, inque iis philoſophetur, ut ea conſideret, & acutos perſpicaceſque animæ oculos habeat.* Origenes, lib. III. contra Celſum, pag. 119. de Chriſto: Ἐγώ φημι, ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ἀεὶ εὑρίσκεται τοῖς ἔχουσιν ὀφθαλμοὺς ψυχῆς ὀξυδερκεστάτους θεοπρεπέστατος, καὶ ἀληθῶς θεόθεν πρὸς ἡμᾶς κατελθών. *Ego dico, eum etiam poſt incarnationem inveniri diviniſſimum ab iis, qui animæ oculos perſpicaces habent, eumque verè à Deo ad nos deſcendiſſe.* Confer voces Δορκὰς & Ὄμμα.

Ὀξυδρομέω.

Non habent Lexica. Eſt *velociter curro.* Cyrillu Alexandr. orat. Paſchali VII. pag. 83. Ὥσπερ ἀμήχανον, παιδίον ἀρτιγενὲς, μικροῖς τε καὶ ἀπαλωτάτοις ποσὶν, ὀλίγα μόλις ἰέναι δυνάμενον τοῖς ὀξυδρομοῦσι νεανίαι ἀκολουθεῖν· οὕτως ἀδύνατον τὸν εἰς μόνην ἀνανδρίαν βλέποντα νοῦν, ἀκολουθῆσαι δύνασθαι τοῖς ἴχνεσι τοῦ Χριστοῦ. *Quemadmodum fieri nequit, ut puerulus recèns natus, exiguis & molliſſimis præditus pedibus, & vix parùm incedere valens juvenum velocitatem ſequendo æquet: ita impoſſibile eſt mentem ad ſolam ignaviam reſpicientem veſtigia Chriſt ſequi.*

Ὀξύῤῥοπος.

Ὀξύῤῥοπος, ut ex Lexicis notum, eſt οὗ ὀξεῖα ἐστιν ἡ ῥοπὴ, vel ὀξεῖαν ῥοπὴν ἔχων, *qui fit momento temporis.* Suidas: Ὀξύῤῥοπον, ὀξέως θέων. *Celeriter repens, citò currens.* Hinc exponitur etiam *celer, celerrimus.* Sic ὀξύῤῥοπος κίνησις τῆς σελήνης, *celerrimus lunæ motus.* Chryſoſtomus, Homil. XCIII. tom. V. pag. 628. Ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων οὐδὲν βέβαιον καὶ ἑστὸς, ἀλλὰ πυκναὶ αἱ μεταβολαὶ καὶ ὀξύῤῥοποι. *In rebus humanis nihil firmum & ſtabile eſt, ſed frequentes & celerrimæ ſunt mutationes.* Sæpe de hominum ad vitia proclivitate uſurpatur. Chryſoſtomus, Homil. XVIII. in Joh. pag. 625. Ῥᾳθυμό πως ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, καὶ ὀξύῤῥοπον πρὸς ἀπώλειαν οὐ παρὰ τὴν τῆς φύσεως κατασκευὴν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐκ προαιρέσεως ῥᾳθυμίαν. *Segnis quodammodo natura humana, & præceps ad perniciem, non naturâ, ſed propter voluntariam ignaviam & ſocordiam.* Idem, Homil. XLII. in Acta pag. 848. Ψυχὴ ἐν ἀνέσει καὶ τρυφῇ ὀξυῤῥόπους ἔχει πρὸς ἁμαρτίαν τὰς ὁρμάς. *Anima in otio & deliciis vivens, præceps in peccatum ruit.*

Ὀπισθάμβωνος.

Ὀπισθάμβωνος, *Qui poſt ambonem eſt.* Quid ἄμβω ſit, vide ſuo loco. Hinc ὀπισθάμβωνος εὐχὴ frequenter in Liturgiis & Ritualibus Græcorum. Typ cum Sabæ, Cap. XIX. pag. 35. Μετὰ τὴν ὀπισθάμβωνον εὐχὴν, ἐξερχόμεθα πάντες ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ. *Poſt orationem poſt ambonem recitatam, egredimur ad piſcinam.* In Liturgia Chryſoſtomi, pag. 108. Εὐχὴ ὀπισθάμβωνος ἐκφωνουμένη παρὰ τοῦ ἱερέως ἔξω τοῦ βήματος. *Oratio poſt ambonem à Sacerdote extra tabernaculum recitata.* Eadem leguntur in Liturgia Baſilii, pag. 6 Quid ſit, patet ex Demetrio Chomateno in Reſponſis. Μετὰ τὴν ἐν τῇ ἱερουργίᾳ τοῦ ἀρχιερέως λειτουργία ἡ καθολικὴ εὐχὴ τῆς τοῦ ἐκκλησιάζοντος λαοῦ ἀπολύσεω Τοῦτό ἐστι τὸ, Εὐλογία Κυρίου ἐφ' ὑμᾶς· ὅπερ ἐκφωνεῖτ παρὰ μὲν τοῦ ἀρχιερέως διὰ τοὺς ἐν τῷ βήματι· καὶ τοὺς πλησιάζοντας λαϊκοὺς ταῖς τούτου κιγκλίσι· παρὰ δὲ τοῦ ἱερέως ὄπισθεν τοῦ ἄμβωνος, διὰ τοὺς καὶ ἐν ταῖς ἐσχατιαῖς τ ναοῦ ἱσταμένους. *Poſt ſummi Sacerdotis in ſacrificio Liturgiam communis oratio congregati populi dimiſſionis. Id eſt,* Benedictio Domini ſuper vos. *Id quod clara voce enunciatu à Pontifice propter eos, qui ſunt in Bemate, & prope ſtantes laicos* ad ejus portam. A' Sacerdote verò po ambonem recitatur, propter eos, qui etiam in extremo templo ſtant. Recitatam fuiſſe finitâ Liturgiâ, & quid notârit, docet Germanus Conſtantnop. in hiſt. Eccleſ. pag. 179. Ἡ δὲ ὀπισθάμβωνος εὐχὴ, οἱονεὶ σφραγίς ἐστι πάντων τῶν αἰτημάτων, καὶ ἀνακεφαλαίωσις τακτικὴ, πρέπουσα τοῖς πρώτοις καὶ τιμιωτέροις ἐπιλόγοις. *Quæ poſt ambonem recitatur oratio, qua ſigillum eſt omnium petitionum, & ſumma ordine repetita conveniens primis & precioſioribus epilogis.* Plura habe

qu

uæ huc non referimus, sed Lectorem ad eum ablegamus.

Ὀπίσθια.

Hesychius ὀπίσθια interpretatur τὰ παρελθόντα, *præterita*. Cùm Moses, Exodi XXXIII. Deum petiisset videre, respondit ei, v. 23. Ὄψει τὰ ὀπίσω μου, τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐκ ὀφθήσεταί σοι. *Videbis posteriora mea: faciem verò meam non videbis.* Quæ LXX. Interpp. τὰ ὀπίσω, ea Patres τὰ ὀπίσθια vocant: nec uno modo interpretantur. Theodoretus Interrog. LXVIII. in Exod. pag. 112. per τοῦ Θεοῦ τὰ ὀπίσθια, dicit intelligi τὰς θείας οἰκονομίας τε καὶ ἐνεργείας, *divinas dispensationes atq; operationes.* Eodem refert Greg. Nazianzenus, orat. XXXIV. pag. 538. Ταῦτα Θεοῦ τὰ ὀπίσθια, ὅσα μετ' ἐκεῖνον ἐκείνου γνωρίσματα· ὥσπερ αἱ καθ' ὑδάτων ἡλίου σκιαὶ καὶ εἰκόνες ταῖς σαθραῖς ὄψεσι παραδεικνῦσαι τὸν ἥλιον, ἐπεὶ μὴ αὐτὸν προσβλέπειν οἷόν τε, τῷ ἀκραιφνεῖ τοῦ φωτὸς νικῶντα τὴν αἴσθησιν. *Dei posteriora sunt ea, quæ post eum extiterunt, nobisq; ipsius numen declarant, non secus videlicet ac solis in aquis umbræ atque simulachra infirmis oculis solem repræsentant: quandoquidem eum obtueri non possumus, utpote lucis puritate sensum omnem superantem.* Elias Crensis ad hæc Nazianzeni, *per posteriora*, dicit *creationem & providentiam* intelligi. Ita etiam quæst. LXI. ad Antiochum, apud Athanasium, tom. II. pag. 353. dicuntur intelligi τὰ κτίσματα, *res creatæ.* *Per posteriora* igitur *Dei* metaphoricè intelligitur; ut observant Tremell. & Junius; imperfecta aliqua gloriæ Dei imago, quæ notitia specularis vel ænigmatica cum ea comparatur, quâ quis hominem ex dorso, non autem de facie agnoscit: confer I. Corinth. XIII. 9. & seqq. Atque adeò, *per posteriora Dei* videntur intelligi visibilia opera Dei, ex quibus Deus aliqua ex parte cognoscitur, secundùm illud Act. XIV. 17. Rom. I. 20. Vide in Θεὸς, n. III. 3. & in Ἀόρατος, I. Quidam per *posteriora Dei* intelligunt incarnationem Filii Dei, quæ posterioribus temporibus fieri debebat; nam per eam, seu, per Christum incarnatum Deus cognoscitur, juxta illud Joh. XIV. 9. ac si à Deo Mosi dictum esset, *Non videbis me nisi naturâ humanâ indutum.* Ita Nyssenus in Catena in Exodum MS. pag. 314. Ὅτε σαρκοῦται ὁ υἱός, ὅς ἐστι πέτρα, τότε ἔσαι θεωρητός, ἀθέατος ὢν κατὰ τὴν θείαν φύσιν. *Quando incarnatur Filius, qui est petra, tunc erit visibilis, cùm sit invisibilis secundum naturam divinam.* Verùm ut ait Calvinus, *hæc speculatio arguta quidem est, sed minimè firma, imò prorsus remota à genuino sensu.*

Ὅπλον.

Arma spiritualia, sunt arma piorum, quibus illi pugnant adversus hostes spirituales. Ea autem vocantur,

1. Ὅπλα φωτὸς, *arma lucis*, Rom. XIII. 12. & intelligi possunt virtutes: bona opera. Suidas: Ὅπλα φωτὸς, ὁ ἀπόστολος· αἱ τῶν ἀρετῶν ἐργασίαι. *Arma lucis vocat Apostolus, ipsa virtutum opera.* Theodoretus ad locum Apostoli, pag. 102. Ὅπλα φωτὸς ὀνομάζει τῶν ἀγαθῶν τὴν ἐνέργειαν. *Arma lucis vocat bonorum operationem.* Et Theophylactus, pag. 132. Ὅπλα φωτὸς sunt αἱ τῆς ἀρετῆς πράξεις· ἐν ἀσφαλείᾳ γὰρ καθιςῶσι τοὺς ταύτας ἔχοντας, *virtutis operationes: eum enim, qui illis armatus fuerit, in tuto collocant.* Ex Homil. XXIV. Chrysostomi in epist. ad Romanos hæc desumta. Ita Oecumenius, pag. 357. ὅπλα φωτὸς, ἡ ἀρετή. Confer vocem φῶς, num. I. 8.

2. Ὅπλα δικαιοσύνης, *arma justitiæ*, Rom. VI. 13. & Corinth. VI. 7. Ad posteriorem locum Theophylactus, pag. 371. Ὅπλα δικαιοσύνης ἀριστερὰ, τὰ λυπηρὰ πάντα· ὅπλα μὲν, ὡς τειχίζοντα καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ καθιςῶντα· ἀριστερὰ δὲ, διὰ τὴν τῶν πολλῶν ὑπόληψιν. Δεξιὰ δὲ τὰ εὐθυμότερα. Arma justitiæ sinistra, *tristia cuncta: arma quidem, tanquam munientia, ac in tuto nos collocantia: sinistra verò, propter multorum opinionem. Dextra verò, jucundiora.* Apud Oecumenium in II. ad Corinth. pag. 531. Δεξιὰ λέγει, τὰ οἷον ἐπιδέξια δοκοῦντα, τουτέστι, τὰς παρὰ ἀνθρώπων δόξας καὶ τιμάς· ἀριστερὰ δὲ, τὰ τούτοις ἐναντία· οἷον τοὺς πειρασμοὺς, τοὺς διωγμοὺς, τὰς ὕβρεις, οἷς οὐ κατεπέσαμεν, οὐδὲ ἡττήθημεν. Dextra *vocat, quæ quasi expedita esse videntur, id est, gloriam & honores, qui ab hominibus obtingunt:* sinistra *verò, quæ his contraria sunt: ut sunt tentationes, persecutiones, contumeliæ, sub quibus animo non concidimus, neque victi fuimus.* Atque hæc *arma*, ut inquit Apostolus II. Corinth. X. 4. *non sunt* σαρκικὰ, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ Θεῷ, *carnalia, sed potentia Dei.* Id est, interprete Theodoreto, ὅπλα ἔχομεν, τοῦ πνεύματος τὰ χαρίσματα, δι' ὧν νικηφόροι γινόμεθα, καὶ τοὺς ἀντιτείνοντας ὑποτάττομεν τῷ δεσπότῃ. *Habemus arma, dona Spiritus, per quæ victores evadimus, & eos, qui resistunt, Domino subjicimus.* Et Theophylactus, pag. 399. Οὐ σαρκικὰ, τουτέστιν, οὐ πλοῦτος, οὐ δόξα, οὐκ εὐγλωττία, οὐ κολακεῖαι, οὐχ ὑποκρίσεις. Non carnalia, *hoc est, non opes, non gloria, non eloquentia, non adulationes; non simulatio.* Ἀλλὰ δυνατὰ τῷ Θεῷ· οὐκ εἶπεν, ἀλλὰ πνευματικά· τοῦτο γὰρ πάντως ὤφειλεν εἰπεῖν πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ σαρκικοῦ· ἀλλὰ, δυνατά· αἰνιττόμενος· ὅτι τὰ ἐκείνων ἀσθενῆ καὶ ἀδύνατα. Καὶ σκόπει τὸ ἄτυφον· οὐκ εἶπεν, ὅτι ἡμεῖς δυνατοὶ, ἀλλὰ τὰ ὅπλα δυνατὰ τῷ Θεῷ· τουτέστιν, ὁ Θεὸς αὐτὰ δυνατὰ κατεσκεύασεν· ἡ γὰρ τοῦ Θεοῦ ἰσχὺς διὰ τούτων μάλιστα φαίνεται, κἀκεῖνός ἐστιν ὁ ἐνεργῶν καὶ πολεμῶν, εἰ καὶ ἡμεῖς αὐτὰ περικείμεθα. Sed potentia Deo. *Non dixit*, sed spiritualia; *hoc enim omnino debuisset dicere, ad oppositionem* carnalis; *sed* potentia; *subindicans ita eorum res esse imbecilles & impotentes. Considera autem demissum in eo spiritum. Non dixit*, nos potentes sumus, *sed*, arma potentia Deo, *hoc est*, *Deus ipsa potentia fecit. Dei namque robur per hæc maximè apparet, ac ille est, qui operatur & bellum gerit, etiamsi nos illis induamur.* Δυνατὰ τῷ Θεῷ, potest etiam esse *potentissima*, ut docet Cl. Joh. Vorstius, Philolog. sacræ, Cap. XVI. quemadmodum Actor. VII. ἀσεῖος τῷ Θεῷ. Vide in Ἀσεῖος.

Ὅπως.

Ὅπως, quemadmodum ἵνα, ut suo loco docuimus, *non* semper notat *caussam*, sed sæpe *eventum*. Hoc sensu sumitur Psal. LI. 6. Ὅπως ἂν δικαιωθῇς, *ut justificeris*: ubi Theodoretus, pag. 593. in Psalmos: Τὸ ὅπως οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα αἰτίας δηλωτικόν· οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἥμαρτεν, ἢ αὐτὸς ὁ Δαυὶδ, ἢ ὁ λαὸς μετὰ ταῦτα, ἵνα ὁ Θεὸς δικαιωθῇ· ἀλλὰ τοὐναντίον, καὶ τῆς ἁμαρτίας ὑπὸ τούτων γινομένης, τοῦ Θεοῦ τὸ δίκαιον ἀναδείκνυται· πᾶσαν γὰρ τούτου, κἀκείνων, καὶ πάντων ἀνθρώπων πεποίηται πρόνοιαν. Ut *hoc loco non declarat caussam: non enim propter hoc peccavit, vel ipse David, vel populus postea, ut Deus justus videretur: sed contrà, peccato ab his commisso Dei justitia ostenditur. Omnem enim curam & de hoc, & de illis, & de omnibus hominibus gerit.* Ita Matth. XIII. 35. Christus dicitur varia locutus per parabolas, ὅπως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν, &c. *ut impleretur, quod dictum erat*, &c. Ad hæc Theophylactus, pag. 76. Τὸ ὅπως, μὴ αἰτιολογικῶς λάβῃς, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐκβάσεως τοῦ πράγματος· οὐ γὰρ ἐδίδασκεν ὁ Χριστὸς τοιουτοτρόπως, ἵνα πληρωθῇ ἡ προφητεία, ἀλλὰ διότι ἐδίδασκεν ἐν παραβολαῖς, ἐξ ἀποτελέσματος εὑρίσκεται ἐπ' αὐτῷ πληρωθὲν τὸ τοῦ προφήτου. *Particula* ut, *non significat caussam, sed eventum. Non enim eo modo docuit*

C...ius, ut impleretur prophetia, sed quia ipse per parabo-las docuit, ex affectu impleta est in ipsa prophetia. Idem, in Cap. IX. Joh. pag. 693. Ἵνα καὶ ὅπως παρὰ τῇ γραφῇ πολλαχοῦ οὐκ αἰτιολογικῶς, ἀλλ' ἀποβατικῶς κεῖνται. *Particulæ* ἵνα *&* ὅπως *in Scriptura sæpe ponuntur, non ut causam, sed ut eventum designent.*

Ὀράριον.

Scribendum ὀράριον, non ὠράριον, multò minùs ὡράριον, ut ex sequentibus patebit; quorum pleraque ex Notis Casauboni ad Vopiscum desumta. Erant veteribus, ut hodieque nobis *linteamina* quædam *parva*, ad munditiem corporis usus magni & multiplicis. Ejus generis sunt *sudaria*, *semicinctia*, *oraria*, & quorum unus meminit Arnobius lib. II. *muccinia*. *Semicinctia*, ut nomen indicat, & testatur Martialis epigramma, inventa sunt, ut iis se præcingerent, vel cùm lavarent in balneis, aut gymnastæ operam darent, vel cùm ministrarent: ministrabant enim præcincti, ut ex Suetonio aliisque scimus. Est apud Martialem, in Apophoretis, epigram. CLIII. lemma *Semicinctium*.

Det tunicam dives: ego te præcingere possum.
Essem si locuples, munus utrumque darem.

Postea etiam ad alia semicinctiis usi sunt; quod constat etiam ex Actor. XIX. 12. ubi hæc vox Latina usurpatur Græco Scriptori, ut & *sudarium*, altera Latina vox. Sic enim vocârunt lintea minuta, quibus manantem capite sudorem tergebant. *Oraria* quid appellaverint, viros etiam doctos fugit. Utuntur autem hac voce Scriptores Latini, Græci ac Syri. Autor Etymologici, postquam docuit, φώσσων & φωσσώνιον esse *linteum quoddam*, vel *sindonem parvam*; ut jam habes in Ἐκμαγεῖον, num. I. addit: Λέγεται δὲ οὕτω καὶ ὁ παρὰ Ῥωμαίοις καλεῖται ὠράριον. Suidam vide itidem in Ἐκμαγεῖον. Balsamon etiam ὠράριον, τὸ τοῦ προσώπου ἐκμαγεῖον. Est igitur propriè *orarium*, linteum ori tergendo paratum. Ideo Prudentius *pignus oris* vocat περὶ στεφάνων hymno primo,

Hic sui dat pignus oris ut ferunt orarium.

Meminit *orariorum* Lucilius: nam apud Nonium de genere vestimentorum in *Ricinum*: *Ricini aurati, ricæ, oraria, mitræ.* Ita legit Carrio, lib. I. Emendat. Cap. II. Casaubonus autem ad hæc notat: *Sed non putamus nos adeò antiquam esse hanc vocem, ut ejus potuerit Lucilius meminisse: nam multis demum post ejus ætatem seculis eam cœpisse usurpari observavimus. Suspicabamur, glossam in versu Lucilii positam fuisse veræ vocis loco; Poëtam autem scripsisse*, atque anademata mitræ *Lucretius, lib. IV.*

Et bene parta patrum fiunt anademata mitræ.

Verùm postea deprehendimus aliud hìc latere. Perperam enim in libris vulgatis cum Poëtæ verbis Nonii interpretatio confunditur, cujus ibi nullum prorsus vestigium apparet. Quare non dubitamus, locum illum sic esse concipiendum: Ricini aurati, ricæ, & oraria aut mitræ. *Lucilii sunt prima solùm verba, reliqua Nonii, quibus vocem* ricini *interpretatur.* Rectè autem ille *oraria & mitras* ceu voces ejusdem notionis, aut non multùm diversæ, usurpat. Etymologicum M. Μίτραι, κυρίως οἱ ἀπὸ φασκιῶν καὶ ὠραρίων στέφανοι. *Oraria* autem ad modum fasciarum longiusculа fuisse, probatur Augustini testimonio, de Civ. Dei l. XXII. C. VIII. ubi de eo loquens, cui oculus in maxillam fusus erat: *Tunc*, ait *sicut potuit, oculum lapsum atque pendentem, loco suo revocatum ligavit orario.* Evagrius in simili historia. lib. IV. Cap. VII. Τὸ διαρρυὲν τελαμῶσιν ἀναδῆσαι. Est igitur *orarium* simile quid τελαμῶνι, quam vocem Hesychius interpretatur λῶρον, ἢ δεσμόν, ἢ φασκίαν. Ambrosius orat. funebri de obitu Satyri fratris: *Divinum illud fidelium sacramentum ligari fecit in orario, & orarium involvit collo, atque ita se dejecit in mare.* Sed erant *oraria* non solùm longa, verùm etiam lata. Nam antiquus Juvenalis interpres, *flameum* illud, quo nubentes amiciebantur, *orarium* interpretatur. Optimè verò quid sit orarium, declarant Ecclesiastici scriptores, qui in habitu Sacerdotali *orarium* appellârunt *pannum oblongum*, brachio Sacerdotis imponi solitum. In Græcis Liturgiis sæpe hujus fit mentio: & vocant Græci istam manualem laciniam, modò ὠράριον, modò λῶρον. Vide in λῶρον. Can. XXII. Laodicenus: Οὐ δεῖ ὑπηρέτην ὠράριον φορεῖν. *Non oportet ministrum orarium ferre.* Can. XXIII. Οὐ δεῖ ἀναγνώστας ἢ ψάλτας ὠράριον φορεῖν, καὶ οὕτως ἀναγινώσκειν ἢ ψάλλειν. *Non oportet lectores aut cantores orarium ferre, & sic legere vel canere.* Quanquam alii ὠράριον & ὠμοφόριον pro eodem accipiunt, quod non Sacerdotum, sed Diaconorum gestamen fuit. Balsamon ad Can. XXII. Laod. pag. 837. Τὸ ὠράριον φορεῖν, μόνων ἐστὶ τῶν διακόνων· οὗτοι γὰρ τοῖς ἱερουργοῦσι παριστάμενοι, καὶ ἐπιτηροῦντες τὰς τῶν ἁγίων εὐχῶν τελετάς, καὶ τὰς τῶν πρεσβυτέρων ἐκφωνήσεις, διδόασιν εἴδησιν διὰ τοῦ ὠραρίου τοῖς ἐν τῷ ἄμβωνι διακόνοις, τοῦ ὀφειλούσης γίνεσθαι ἐπιφωνήσεως, ἤγουν τοῦ καιροῦ τῆς ἐκτενοῦς τῶν αἰτήσεων τῶν κατηχουμένων, καὶ τῶν λοιπῶν. *Orarium* ferre, *est solorum Diaconorum. Hi enim iis, qui sacra obeunt, assistentes, & sanctarum orationum mysteria, atque Presbyterorum prolationes observantes, iis qui sunt in suggestu Diaconis, per orarium significant, quando debeat fieri pronunciatio seu prolatio petitionum catechumenorum, & reliquorum.* Eadem habet Matthæus Blastarius in Synopsi Canonum; cujus verba producta in Κατηχέω. Quòd verò & Blastarius & Balsamon dicunt, ὠράριον dici ἐκ τοῦ ὠρῶ, (apud Balsamonem malè ponitur ὁρῶ) τὸ φυλάττω καὶ ἐπιτηρῶ, *ab observando*, id ineptum & falsum est. Sic Codinus, lib. de Officiis: Ὁ ἀρχιδιάκονος φορῶν τὸ σύνηθες αὐτῷ, στιχάριον, φορῶν δὲ ἐπ' αὐτοῦ καὶ φελόνην, οὐ μὴν καὶ ἐπιτραχήλιον, ἀλλ' ὠράριον. Separat ἐπιτραχήλιον, quod injicitur collo, ab Orario: at in libro Severi Alexandrini Patriarchæ de ritibus Syrorum, amictûs Sacerdotalis pars nominatur אורא, quod nostrum est sine dubio orarium: id autem ait imponi collo. Quare idem videtur esse cum eo, quod Græci ἐπιτραχήλιον dicunt. Habuerunt etiam Episcopi suum orarium, velut quoddam sanctissimæ dignitatis insigne; quod indicat vita S. Fulgentii, Ruspensis Episcopi, à discipulo conscripta, C. XVIII. *Unâ tantùm vilissimâ tunicâ, sive per hiemem patienter indutus: orario quidem, sicut omnes Episcopi, nunquam utebatur.* Item Anastas. Bibliothecarius in vita Agathonis Papæ, §. X. *Eâ horâ sancta Synodus, unâ cum Principe ejus* (Constantino Augusto) *orarium auferri jusserunt à collo ejus,* (Macarii, Antiocheni Episcopi, seu Patriarchæ.) *Et exiliens Basilius, Episcopus Cretensis Ecclesiæ, ejus orarium abstulit.* Sed hoc *Episcoporum orarium* peculiaris formæ fuit, nec, ut cætera oraria, simplex tantùm fascia: quare etiam *pallium* est appellatum. In historia Synodi Remensis hæc leguntur: *Arnulphus in sui promotione annulum & baculum acceperat, quoddamque genus orarii, quod per differentiam* pallium *dicitur.* Orarium appellaveris aptè sericeam instritam, quam collo appendunt in Galliis Magistratus, & alii, qui Doctores fuerunt renunciati. Olim ad usum tantùm munditiei gestabatur: sed Aurelianus, ut docet Vopiscus, novum, & priùs incognitum orariorum usum instituit: dedit enim populo

oraria

raria, quibus ille uteretur ad favorem. Verba Vopiſci in Aureliano ſunt: *Sciendum tamen, congiaria llum ter dediſſe; donâſſe etiam populo Rom. tunicas albas nanicatas ex diverſis provinciis, & lineas Afras, atq; Ægytias puras; ipſumq; primùm donâſſe oraria populo Rom. uibus uteretur populus ad favorem.* Theatrorum ac circi erba ſunt *favere, & favor*, quæ non ſignificant tacitam benevolentiam, ſed quæ voce geſtuque exprimeretur. Ita accipiendum apud Hieronymum, piſt. ad Pammachium: *Hæc dico, non quòd de ardore nentis tuæ quidquam dubitem, ſed quò currentem impelam, & acriter dimicanti fervorem favore augeam.* Favor hîc eſt εὐφημία, ἐπιβόησις, & acclamatio incitantis ac bene cupientis. *Favere* autem *orario*, vel, *uti ad favorem orario*, nihil aliud eſt, niſi jactato orario dare ignum favoris. Ante Aurelianum togâ hoc fiebat. Ovidius lib. III. Amorum univerſum faventi morem pulcherrimè expreſſit his verſibus, Eleg. II.

Maxima jam vacuo Prætor ſpectacula circo
Quadrijuges æquo carcere miſit equos.
Cui faveas, video: vincet, cuicunque favebis.
Quod cupias ipſi ſcire videntur equi.
Me miſerum, metam ſpatioſo circuit orbe:
Quid facis? admoto proximus axe ſubi.
Quid facis infelix? perdis bona vota puellæ:
Tende precor validâ lora ſiniſtra manu.
Favimus ignavo: ſed eum revocate Quirites,
Et date jactatis undique ſigna togis.
En revocant: at ne turbet toga mota capillos:
In noſtros abdas te licèt usque ſinus.

Habes hìc acclamandi morem, & ipſarum acclamationum exempla: habes etiam togæ jactationem: quò ſpectat illa Varronis & Columellæ querela de uorum temporum patribus familiâs: *qui in circis otiùs ac theatris, quàm in ſegetibus ac vinetis manus moverent.* Græci hoc dicunt ἀνασείειν τὴν χεῖρα καὶ τὴν ἐσθῆτα. Idem ſignificat κατασείειν ταῖς ὀθόναις. Vide in Ὀθόνη. Confer etiam Κρότος & Κροτέω. Quod igitur actatione togæ ante Aurelianum non ſine aliquo ncommodo, ut etiam ſuperior Ovidii locus declarat, fieri ſolitum, eo autore mutatum eſt, cœperuntque *loco togæ oraria jactari.* Inde qui favebant, *orariarii* dicti, & contracta voce euphoniæ cauſſâ, atque *o* in *au* mutato, *aurarii*, Servius in illum verum;

Nunc quoque jam nimiùm gaudens popularibus auris:
Auris, ait, *favoribus: unde & aurarii dicuntur fautores.* Deducit hanc vocem *ab aura*. Idem alio loco derivat non *ab aura*, ſed *auro*, transſcripſitque eum Servii locum in ſuos libros Iſidorus. Sed non curanda ſcribendi conſuetudo contra analogiam; cujus multa exempla in latina lingua. Quemadmodum autem iſti in ludis favoris ſignum orariis dederunt: ſic alios jactatione ſudarii dare ſignum ſolitos obſervatur. Nam ut in Eccleſiis Chriſtianorum Diaconus, qui orarium geſtabat, eum qui in ambone ſacram ſcripturam legebat, admonebat, quando vel ad fideles, vel ad Catechumenos deberet orationem flectere: Sic in Judæorum Synagogis legem è pulpito recitandi aderat aliquis manu ſudarium tenens, qui populo ſignum daret, ut AMEN diceret: dabat autem ſignum מניף בסודרין, ut loquuntur Rabbini, id eſt, *motitans ſudarium.* Sic etiam in judiciis capitis, cùm reus poſt latam ſententiam ad locum ſupplicii ducebatur, conſtituebatur aliquis in prætorii foribus, qui, ſi de ejus innocentia inter hæc conſtitiſſet, dato ſigno, executionem ſupplicii impediret, & condemnatum ad judices revocaret. Id autem ſignum dabatur ſimiliter jactato ſudario, ut diſertè iidem Magiſtri teſtantur. Qui plura de orario legere cupit, adeat etiam Cl. Salmaſii Notas ad Vopiſcum; Lindenbrogium, ac Watſium, in Gloſſ. Martinium in Etymologico: Joh. Boiſium, Anglum, in Cap. XIX. Actorum: Lud. De la Cerda Adverſ. ſacr. C. LXIV. num. IV. Gloſſarium Meurſii in ὠράριον, Voſſii lib. III. Cap. XXX. de Variis Gloſſematis; ut alios prætermittam.

Ὅρασις.

I. *Prophetarum prædictiones* vocantur ὁράσεις, *viſiones.* Baſilius Cæſar. in viſionem II. Jeſajæ, pag. 809. ea de re ſic ſcribit: Τῶν παρ' ἡμῖν αἰσθητηρίων τὸ ἐνεργεστάτην τὴν κατάληψιν ἔχον τῶν αἰσθητῶν, ὅρασίς ἐστιν· οὔτε γὰρ τὰ φοβερὰ δι' ἀκοῆς δυνατόν ἐστι γνωρίσαι, ὡς δι' ὁράσεως· οὔτε τῶν ἐπιθυμητῶν ἄλλη τις οὕτως ἀντιλαμβάνεται δύναμις, ὡς ἡ ὅρασις· διόπερ ἡ τῶν ἀληθῶν θεωρία διὰ τὸ ἐναργὲς καὶ ἀναμφίβολον, ὅρασις προσηγόρευται. Ὅθεν καὶ ὁ ὁρῶν ἐκαλεῖτο ὁ προφήτης. *Inter ſenſuum noſtrorum organa, unum illud eorum, quæ ſenſui ſubjacent, evidentiſſimam obtinet cognitionem & intelligentiam, nempe viſus. Quæ enim formidabilia ſunt, nequaquam poſſit quis auditu internôſſe perinde ac viſu. Adde quòd alia vis nulla peræquè apprehendit, quid potiſſimùm expetere debeas, ut viſio. Hinc factum, ut eorum, quæ veritate nituntur, ſpeculatio,* viſio *appellata ſit, ob evidentiam & certitudinem. Unde etiam Propheta vocabatur* videns. Theodoretus in Cap. I. Jeſajæ, pag. 2. Ὅρασιν καλεῖ τῶν μελλόντων τὴν πρόγνωσιν· ὥσπερ γὰρ οἱ τοῦ σώματος ὀφθαλμοὶ ὑγιῶς διακείμενοι τὰ προκείμενα ὁρῶσιν· οὕτω τὸ ὀπτικὸν τῆς διανοίας ὑπὸ τοῦ θείου φωτιζόμενον πνεύματος, ὡς παρόντα βλέπει τὰ μὴ παρόντα. *Viſionem vocat præſcientiam futurorum. Quemadmodum enim corporis oculi, ſi ſani ſint, ante ſe poſita vident: ſic mentis acies à divino illuſtrata ſpiritu, abſentia cernit velut præſentia.* Chryſoſtomus in Cap. I. Jeſajæ, Prophetarum prædictiones dicit vocari ὁράσεις, *vel*, διὰ τὸ πολλὰ τῶν ἐκβησομένων ἐπ' αὐτῆς ὁρᾶν τῆς ὄψεως, *quòd multa eventura ipſo viſu cernant*: *vel*; διὰ τὸ τὴν ἀκοὴν τῶν προφητῶν τὴν ἐκ τοῦ Θεοῦ γενομένην αὐτοῖς, μηδὲν ἔλαττον ἔχειν τῆς ὄψεως, ἀλλ' ὁμοίως πληροφορεῖν· ὅπερ ἐν τοῖς βιωτικοῖς οὐκ ἔνι, *quòd ea, quæ Prophetæ à Deo audiunt, æquipolleant iis, quæ vident, certamq; fidem faciant. Quòd in rebus hujus vitæ eſſe nequit.*

II. Ὁράσεις, *Viſiones*, erant libri Græcorum pariter & Saracenorum, in quibus tradebatur, quot annos Imperatorum quisque eſſet victurus, & quæ imperante illo etiam eventura. Luitprandus in Legat. *Habent Græci & Saraceni libros, quos* ὁράσεις, *ſive* viſiones *Danielis vocant; ego autem Sibyllinos, in quibus ſcriptum reperitur, quot annis Imperator quisque vivat, quæ ſint futura eo imperante tempora; pax, an ſimultas; ſecundæ Saracenorum res, an diverſæ.* Vide Cl. Meurſii in Ὁράσεις.

III. Circumferebantur αἱ ὁράσεις τοῦ ἁγίου Παύλου, *viſiones ſancti Pauli:* Marcus Patriarcha Alexandrinus, quæſt. II. Βιβλία διάφορα εὑρίσκονται εἰς ἀνατολικὰς καὶ νοτίους χώρας· καὶ τὰ μὲν ὀνομάζονται διδασκαλίαι τῶν ἁγίων ἀποστόλων· τὰ δὲ, ὁράσεις τοῦ ἁγίου Παύλου· ἐρωτῶ οὖν, εἰ ὀφείλομεν ἀναγινώσκειν αὐτά; *Varii reperiuntur libri in orientalibus & meridionalibus regionibus: & alii quidem nominantur Doctrinæ ſanctorum Apoſtolorum, alii verò,* Viſiones *ſancti* Pauli: *quæro igitur, num illi nobis legendi ſint?* Balſamon in reſponſione has ὁράσεις rejicit.

Ὁράω.

Notatu digna sunt hæc Suidæ: Ὅρασις, γνῶσις. Καὶ ὁ εὐαγγελιστής· Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε· ἀντὶ τοῦ, ἔγνω τρανῶς. *Visus, aspectus, cognitio. Et Evangelista* dicit, Joh. I. 18. *Deum nullus unquam vidit, pro, clarè & manifestè cognovit.* Confer, quæ dicta sunt in Ἀόρατος, num. I. & in Θεωρέω, num. II. Quando igitur scriptura dicit, *Deum fuisse visum*, vel *adhuc videri*, id *de ejus* intelligendum *cognitione*. Chrysostomus πρὸς τοὺς σκανδαλισθέντας, Cap. III. ad Joh. I. 18. Ὅρασιν, τὴν γνῶσιν λέγει. *Visionem, dicit cognitionem*, quando ait, *Filium vidisse Deum*. Origenes in Philocalia, Cap. IX. pag. 36. Χρὴ εἰδέναι, ὅτι τὸ ἑώρακεν οὐκ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ κεῖται ἀεί· ἀλλ' ὅτε μὲν ἐπὶ τοῦ σωματικοῦ ὁρᾷν, ὅτε δὲ ἀντὶ τοῦ νοεῖν. *Sciendum est, non eodem semper significatu poni verbum* vidit: *sed aliquando de visu corporis, aliquando pro intelligere.* Ita, quando Joh. VI. 46. & Cap. XIV. 7. *Deus Pater dicitur videri*, id iterum de cognitione accipiendum est. Chrysostomus Homil. XXXIV. in I. Corinth. Ὅρασιν, τὴν γνῶσιν λέγει τὴν σαφεστάτην καὶ ἀπηρτισμένην. *Visionem dicit cognitionem clarissimam & perfectam*, nempe Joh. VI. 46. Idem, Homil. LXXIII. in Joh. ad Cap. XIV. v. 7. Ὄψιν λέγει Χριστὸς τὴν κατὰ διάνοιαν γνῶσιν· τοὺς μὲν γὰρ ὁρωμένους δυνάμεθα καὶ ὁρᾷν καὶ ἀγνοεῖν· τοὺς δὲ γινωσκομένους οὐ δυνάμεθα γινώσκειν καὶ ἀγνοεῖν. *Visionem vocat Christus mentis cognitionem: eos enim quos videmus possumus & videre & ignorare: quos verò cognoscimus, eos non possumus simul cognoscere & ignorare.* Ita verbum ὁρᾷν *de cognitione* interpretatur Theophylactus ad Joh. III. 11. pag. 594. Ὃ ἑώρακα, τουτέστιν, ἀκριβῶς ἔγνωκα, οὐ γὰρ δήπου σωματικὴν ὄψιν, τὸ ἑωράκαμεν δηλοῖ, ἀλλὰ γνῶσιν ἀκριβεστάτην. Quod vidi, *hoc est, accuratè cognovi: neque enim corporalem visionem significat, cùm dicit*, vidimus: *sed cognitionem certissimam.*

Ὄργανον.

De origine organorum Musicorum in Templis, videndus est Cl. Hospinianus noster Cap. XXIII. de Templis. Nos hîc tantùm agemus *de organis Musicis in Ecclesia Christiana* usitatis. Quamvis verum sit, ut refert Hospinianus ex Mariano Scoto, *sub annum Domini DCCLVII. Organum primùm venisse in Franciam, missum Pipino regi à Constantino Imp. ex Græcia:* & quamvis Balæus, Angliæ Episcopus, scribat, *Vitellianum, patriâ Signinum, vel Campanum, insignem musicum, cantum in Templis circa annum Domini DCLX. & Organa per consonantias humanis vocibus adhibuisse, juxta illud Baptistæ Mantuani:*

Signius adjunxit molli conflata metallo
Organa, quæ festis resonant ad sacra diebus:

Ea tamen multò antiquiora esse, patet ex Prudentio, qui circa annum Domini CCCLXXX. vixit. Is namque meminit Organi, cujus tanta fuerit amplitudo, ut homo in eo delitescere potuerit. Sic enim ait: *Cùm repentè præfatum organum insonuit, inæstimabili & ineffabili suavitate omnium aures & corda demulcens suprà omnem modum humanum. Nec defuit curiositas importuna, si quis forsitan esset intus, vel extra, qui tam dulcifluam Harmoniam effundere potuisset: verùm veraciter deprehensum est & adore & canore, quòd tum etiam descendit veraciter in jubilatione, qui ascendit in jubilatione.* Ejusdem etiam meminit Balduinus Aldhelmus, Anglus, lib. de Virginitate, qui claruit anno Domini DCCIX. Ex aliis tamen Patribus clarum est, Organorum hujusmodi usum veteri & Apostolicæ Ecclesiæ ignotum fuisse, seroque in Ecclesiam receptum illum, qui hodie obtinet. Id fatetur etiam Cajetanus Cardinalis in sua summula: ubi etiam addit, *in rei hujus signum Ecclesiam Romanam adhuc hodie non uti Organis coram Pontifice: licitum tamen esse eorum usum dicit, propter carnales fideles & imperfectos.* Quæ Erasmi fuerit sententia, docet laudatus Hospinianus. Nec nobis objici debet cultus Dei, quem in veteri Testamento per instrumenta musica exercuerunt. Primò enim organa illa ab hodiernis fuère diversa. Deinde Procopius Gazæus in Comment. ad lib. IV. Regum testatur, *cultum hunc Dei, non à Deo traditum, sed à Davide excogitatum fuisse.* Tandem, ob varias caussas multa fieri passus est in veteri populo suo, circa quæ eos, qui per Christum in virum perfectum adoleverunt, occupari ampliùs non vult. Variis id exemplis probari posset, siquidem necesse esset. De solis videamus Organis quæ veterum sententia. Autor Quæst. & Resp. ad Orthodoxos, pag. 279. Quæst. CVII. ad quæstionem, *Cur Ecclesiæ Christianæ*, κατὰ τοὺς ἐν τῷ νόμῳ νηπίους τοῖς ᾄσμασι κέχρηνται; *Cantilenis, juxta morem sub lege infantium, utantur?* respondet, Οὐ τὸ ᾆσαι ἁπλῶς ἐστὶ τοῖς νηπίοις ἁρμόδιον, ἀλλὰ τὸ μετὰ τῶν ἀψύχων ὀργάνων ᾆσαι, καὶ μετὰ ὀρχήσεως καὶ κροτάλων· διὸ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις προαίρεται ἐκ τῶν ᾀσμάτων ἡ χρῆσις τῶν τοιούτων ὀργάνων, καὶ τῶν ἄλλων τοῖς νηπίοις ὄντων ἁρμοδίων, καὶ ὑπολέλειπται τὸ ᾆσαι ἁπλῶς. *Simpliciter canere infantibus seu insipientibus non convenit; sed instrumentis inanimatis, & crotalis cum saltatione canere. Quocirca in Ecclesiis, non usus cantionum per ejusmodi Organa, & alia insipientibus congruentia, receptus est, sed simplex cantus in eis manet.* Consentit Chrysostomus, qui in Psal. CXLIV. tom. I. pag. 862. ita scribit: Τότε μὲν ὄργανα ἦν, δι' ὧν τὰς ᾠδὰς ἀνέφερον· νυνὶ δὲ ἀντὶ ὀργάνων, κεχρῆσθαί ἐστι τῷ σώματι· ἔστι γὰρ καὶ δι' ὀφθαλμῶν ᾄδειν, οὐ διὰ γλώττης μόνον, καὶ διὰ χειρῶν, καὶ διὰ ποδῶν καὶ ἀκοῆς. Ὅταν γὰρ ἕκαστον τούτων ταῦτα πράττῃ, ἃ τῷ Θεῷ φέρει δόξαν καὶ αἶνον, οἷον, ἂν μὴ ἀκόλαστα ὀφθαλμὸς βλέπῃ, ὅταν μὴ πρὸς ἁρπαγὰς αἱ χεῖρες, ἀλλὰ πρὸς ἐλεημοσύνην ὦσι τεταμέναι, ὅταν πρὸς ψαλμῶν καὶ πνευματικῶν ἀκουσμάτων ὑποδοχὴν αἱ ἀκοαὶ παρεσκευασμέναι· ὅταν πρὸς ἐκκλησίαν οἱ πόδες τρέχωσιν, ὅταν ἡ καρδία δόλους μὴ ῥάπτῃ, ἀλλ' ἀγάπην βρύῃ, γίνεται ψαλτήριον καὶ κιθάρα τοῦ σώματος τὰ μέλη, καὶ ᾄδει καινὴν ᾠδὴν, οὐ τὴν διὰ ῥημάτων, ἀλλὰ τὴν διὰ πραγμάτων. *Tunc quidem*, nempe sub veteri Testamento, *organa erant, quibus cantiones offerebant: nunc autem loco organorum corpore uti licet. Possumus namque etiam oculis canere, non solâ linguâ, & manibus; & pedibus, & auribus. Si enim unumquodque horum membrorum ea facit, quæ Deo gloriam & laudem afferunt, exempli gratiâ, si oculus lascivis non delectatur spectaculis: si manus non ad rapinas, sed eleemosynam extenduntur; si aures paratæ sunt ad recipienda spiritualia præcepta; si pedes in Ecclesiam currunt; si cor fraudes non nectit, sed charitatem emittit; fiunt psalterium & cithara corporis membra, canuntque canticum novum, non quod verbis, sed operibus constat.* Idem in CL. in eandem ferè sententiam scribit, tandemque subjicit: Τὰ ὄργανα δὲ ἐκεῖνα διὰ τοῦτο ἐπιτέτραπτο τότε, διά τε τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν, καὶ διὰ τὸ κιρνᾷν αὐτοὺς εἰς ἀγάπην καὶ συμφωνίαν, καὶ ἐγείρειν αὐτῶν τὴν διάνοιαν μεθ' ἡδονῆς ποιεῖν τὰ τὴν ὠφέλειαν παρεχόμενα, καὶ εἰς πολλὴν βούλεσθαι αὐτοὺς ἄγειν σπουδὴν διὰ τῆς τοιαύτης ψυχαγωγίας· τὸ γὰρ βάναυσον αὐτῶν καὶ ῥᾴθυμον καὶ ἀναπεπτωκὸς σοφιζόμενος ὁ Θεὸς, ἀφυπνίζειν αὐτοὺς ταύτῃ μεθώδευσε τῇ σοφίᾳ, ἀνακεράσας τῷ πόνῳ τῆς προσεδρίας τὸ ἡδὺ τῆς μελῳδίας. *Organa verò ista propterea tunc concessa erant, tum propter infirmitatem eorum, tum ut in charitatem & amicam conspirationem coalescerent, & ut mens eorum excitaretur ad ea, quæ utilitatem afferunt, cum voluptate facienda, & quod vellet eos*

tali

ali recreatione & animi oblectatione ad multam excitare diligentiam. Cùm enim Deus inertiam atque socordiam & languidum eorum animum sapienter eludere voluisset, eos arte excitavit, assiduitatis molestias suavitate cantûs temperando. Et tom. VII. Operum ejus Edit. Etoniensis, habetur Homil. quam nos Ψευδεπίγραφον, Pontificii verò γνήσιον existimant Chrysost. fœtum esse, ubi pag. 222. tanta cum vehementia Musica hæc organica rejicitur, ut ejus inventum vocetur ἄνοια, πονηρὰ τοῦ διαβόλου ἐπίνοια, *dementia, pravum Diaboli commentum*: ejus defensores, γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς, *generatio mala & adultera*; tandemque addatur, Μηδεὶς πλανάτω ὑμᾶς· οὐκ ἔστι ταῦτα Χριστιανῶν· ταῦτα ἀλλότριά ἐστι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ταῦτα πάντα τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου ἐπιζητεῖ. *Nemo vos seducat: hæc non sunt Christianorum: hæc aliena sunt ab Ecclesia Catholica: hæc omnia gentes mundi quærunt.* Theodoretus Θεραπευτ. Serm. VII. de organis V. Testamenti: Τὰ τῶν εὐήχων ὀργάνων ἠνέσχετο Θεός· οὐ τῇ τούτων ἁρμονίᾳ τερπόμενος, ἀλλὰ κατὰ βραχὺ τῶν εἰδώλων τὸν πλάνον παύων. *Musica instrumenta passus est esse Deus, non quòd illorum concentu fuerit delectatus, sed ita paulatim idolorum præstigias sublaturus.* Idem, in Psal. XXXII. pag. 517. ad v. 2. 3. ostendit, instrumenta Musica convenisse Judæis; Christianorum verò esse, corpora sua Deo offerre. Ταῦτα πάντα, inquit, κατὰ τὴν νομικὴν ἐπετελεῖτο λατρείαν· καὶ γὰρ κιθάραις, καὶ κυμβάλοις, καὶ τυμπάνοις, καὶ ἑτέροις μουσικοῖς ὀργάνοις ἐκέχρηντο· - - Ἁρμόττει δὲ καὶ ἡμῖν τὰ εἰρημένα, πνευματικῶς νοούμενα· καὶ δυνατὸν ἡμᾶς εὔηχον καὶ παναρμόνιον ὄργανον ἡμᾶς αὐτοὺς ἀποφῆναι, καὶ διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἁπάντων τῶν αἰσθητῶν τε καὶ νοητῶν τὸν Θεὸν ἀνυμνῆσαι. *Hæc omnia secundùm legalem cultum perficiebantur: etenim citharis, & cymbalis, & tympanis, aliisque musicis instrumentis utebantur. - - Quadrant autem & nobis quæ dicta sunt, si spiritualiter intelligantur: & fieri potest, ut nos canorum & concinnum organum nos ipsos reddamus, & Deum celebremus per instrumenta omnium sensuum, tum interiorum, tum exteriorum.* Idem, ad v. 23. Cap. V. Hoseæ, pag. 781. Deum ita Judæos alloquentem introducit: Παῦσαι τοίνυν καὶ ᾄδων, καὶ τοῖς μουσικοῖς κεχρημένος ὀργάνοις· οὐδὲ γὰρ ἐπιτέρπομαι τούτοις, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρχὴν διὰ τῶν τερπνῶν ποδηγῶν σε ἐπὶ τὰ σπουδαῖα ταῦτα προσέταξε γίνεσθαι. *Desine igitur cantare, & musicis instrumentis uti: his enim non delector, etsi principiò hæc fieri jussi, ut ex rebus jucundis ad serias te deducerem.* Et in Psal. CL. pag. 981. itidem perspicuè docet, instrumenta musica Judæis κατ' οἰκονομίαν quandam fuisse concessa. Τούτοις οἱ Λευῖται πάλαι τοῖς ὀργάνοις ἐχρῶντο ἐν τῷ θείῳ νεῷ τὸν Θεὸν ἀνυμνοῦντες· οὐκ ἐπειδὰν Θεὸς ἐτέρπετο τῇ τούτων ἠχῇ, ἀλλ' ἐπειδὰν τῶν γιγνομένων τὸν σκοπὸν ἐδέχετο· ὅτι γὰρ ᾠδαῖς καὶ κρούμασι τὸ θεῖον οὐκ ἐπιτέρπεται, ἀκούομεν αὐτοῦ λέγοντος Ἰουδαίοις, Ἀπόστησον ἀπ' ἐμοῦ ἦχον ᾠδῶν σου, καὶ φωνῆς ὀργάνων σου οὐκ ἀκούσομαι. Ταῦτα τοίνυν γίνεσθαι συνεχώρησε, τῆς τῶν εἰδώλων αὐτοὺς πλάνης ἀπαλλάξαι θελήσας, ἐπειδὰν γὰρ φιλοπαίγμονές τινες ἦσαν, καὶ φιλογέλωτες, ταῦτα δὲ ἅπαντα ἐν τοῖς εἰδώλων ἐπετελεῖτο ναοῖς, συνεχώρησε ταῦτα, διὰ τούτων αὐτοὺς ἐφελκόμενος, καὶ τῇ ἐλάττονι βλάβῃ κωλύων τὴν μείζονα, καὶ διὰ τῶν ἀτελῶν προπαιδεύων τὰ τέλεια. *His instrumentis olim Levitæ utebantur, Deum in divino Templo laudantes: non quòd Deus horum sono oblectaretur: sed quoniam propositum eorum, qui hæc faciebant, amplectebatur. Nam Deum minimè cantibus & sonis delectari, audimus ipsum Judæis dicentem* Amosi V. Averte à me sonum cantionum tuarum, & vocem organorum tuorum non audiam. *Hæc igitur fieri permisit, cùm ab idolorum errore eos liberare vellet. Quoniam enim studiosi ludorum erant, & risûs amatores, & hæc omnia in idolorum templis fiebant, hæc permisit, hoc pacto eos alliciens, & minori damno majus impediens, & per imperfecta prædocens.* En; cur Judæis concessa fuerint organa. Eadem est sententia Isidori Pelusiotæ, qui ipse quoque non semel organa musica rejicit, & ea, quæ sub V. T. usitata, erant, mysticè explicat. Id facit epist. CCCLXIV. lib. I. pag. 95. Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τυμπάνῳ καὶ χορῷ, καὶ ὀργάνῳ, καὶ χορδαῖς, φησὶν ὁ ψαλμῳδὸς, οὐ χαλκῷ ἠχοῦντι καὶ ὀργάνοις θελκτικοῖς τὰς θείας ἐπιτρέπων ᾠδὰς, ἀλλὰ τύμπανον ἡμᾶς τὴν ἑαυτῶν ἀποτελεῖν σάρκα παρεγγυῶν, οὐδὲν ἔχουσαν πάθους κίνημα, ἀλλὰ νεκρὰν τοῖς γηΐνοις ὑπάρχουσαν μέλεσι. Χορὸν δὲ, τὴν σύμφωνον τῆς ἐκκλησίας ἁρμονίαν ζητεῖ. Καὶ χορδὰς, τὰς ἐν ἡμῖν αἰσθήσεις δηλοῖ, ὑφ' ὧν τὸ τῆς γλώττης ἀνακρούεται πλῆκτρον. Καὶ ὄργανον, ὁ πᾶς εὑρίσκεται ἄνθρωπος, Θεῷ εὐάρεστος, καὶ ἀνθρώποις εὐάρμοστος. Laudate eum in tympano & choro, & organo & chordis, *ait Psalmista: non æri tinnienti, & instrumentis ad mulcendos ac deliniendos animos accommodatis divinos cantus committens, verùm nos admonens, ut ex carne nostra* tympanum *efficiamus: sic nempe, ut nullum præposteri affectus motum habeat, verùm terrenis membris mortua & extincta sit.* Per chorum *autem, concordem Ecclesiæ concentum postulat.* Per chordas *item, sensus nostros intelligit, quorum operâ linguæ plectrum pulsatur. Tandem* organum *quivis homo est, cùm Deo mores suos ac vitam probat, atque hominum commodis aptus est.* Et lib. ejusd. Epist. CCCCLVII. quæ est ad Palladium Diaconum, pag. 116. Εἰ τῆς γραφικῆς ζητεῖς μουσικῆς διασάφησιν, οὕτω νοητέον. Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐν ἤχῳ σάλπιγγος; ἐν τῇ μνήμῃ τῆς ἀναστάσεως, σάλπιγγι γενησομένης, ὡς γέγραπται. Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν ψαλτηρίῳ καὶ κιθάρᾳ, τῇ γλώσσῃ ἡμῶν καὶ τῷ στόματι, ὡς πλήκτρῳ τινὶ τῷ πνεύματι κρουομένων· αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τυμπάνῳ καὶ χορῷ, ἐν σαρκὶ καὶ ψυχῇ, ἀφ' ἧς, ὡς χοροὶ αἱ πρὸς Θεὸν διαβαίνουσι δεήσεις· αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν χορδαῖς καὶ ὀργάνῳ, ἐν καρδίᾳ καὶ παντὶ ἔσωθεν σπλάγχνῳ, καὶ νεύροις, ἅπερ ὄργανον κέκληκεν· αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν κυμβάλοις εὐήχοις, τοῖς χείλεσι, δι' ὧν τὰ ἐναρμόνια τῆς ψαλμῳδίας πλέκεται μέλη. *Si Musicæ illius, de qua Scriptura loquitur, explanationem quæris, ad hunc modum intellige.* Laudate Dominum in sono tubæ: *hoc est, in memoria resurrectionis, quæ tuba fiet, ut Scriptura testatur.* Laudate eum in psalterio & cithara: *hoc est, in lingua nostra & ore, à Spiritu sancto tanquam plectro quodam percussis.* Laudate eum in tympano & choro: *id est, in carne & animo, à quo, tanquam chori, preces ad Deum transeunt.* Laudate eum in chordis & organo: *hoc est, in corde atque omnibus internis visceribus & nervis, quæ quidem organum appellavit.* Laudate eum in cymbalis bene sonantibus: *hoc est, in labiis, quorum adminiculo concinna & modulata Psalmodiæ carmina contexuntur.* Ex his omnibus jam patere potest, quæ veterum de organis, & aliis instrumentis Musicis fuerit sententia. Hinc eos minimè moramur, qui eorum in Ecclesia Christiana usum defendunt: quorum tamen oppidò pauci sunt. Ex iis est Julianus Halicarnassensis, cujus hæc sunt in Catena in Cap. XXXI. Jobi, pag. 465. Οὐδὲ κεχρῆσθαι ὀργάνοις ἀπείρητο, μετ' εὐσεβείας γινομένου, ὅπουγε ἐν τῷ ναῷ τούτοις ἐκέχρηντο. *Neque musicis instrumentis, si cum pietate id fieret, uti interdictum erat; siquidem in Templo illis utebantur.* Sed facilis ad locum responsio: loquitur enim de temporibus Jobi, non de Ecclesia Christiana. Plus difficultatis habent, quæ leguntur apud Clementem Alexandr. Pædag. lib. II. Cap. IV. pag. 165. Κἂν πρὸς κιθάραν ἐθελήσῃς ἢ λύραν ᾄδειν τε καὶ ψάλλειν, μῶμος οὐκ ἔστιν. Ἑβραῖον μιμήσῃ δίκαιον βασιλέα, εὐχάριστον τῷ Θεῷ. Ἀγαλλιᾶσθε δίκαιοι ἐν τῷ Κυρίῳ· Τοῖς εὐθέσι πρέπει αἴνεσις, φησὶν ἡ προφητεία. Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ ἐν κιθάρᾳ· ἐν ψαλτηρίῳ δεκαχόρδῳ ψάλλετε αὐτῷ, ᾄσατε αὐτῷ ᾆσμα

καινὸν,

καινὸν, καὶ μήτι τὸ δεκάχορδον ψαλτήριον, τὸν λόγον τὸν Ἰησοῦν μηνύει, τῷ στοιχείῳ τῆς δεκάδος φανερούμενον; Ὡς δὲ ἁρμόδιον, πρὶν ἡμᾶς μεταλαβεῖν τροφῆς, τῶν συμπάντων εὐλογεῖν τὸν ποιητὴν, οὕτως καὶ παρὰ πότον καθήκει ψάλλειν αὐτῷ τῶν αὐτοῦ μεταλαμβάνοντας κτισμάτων· καὶ γὰρ ὁ ψαλμὸς, ἐμμελής ἐστιν εὐλογία καὶ σώφρων· ᾠδὴν πνευματικὴν ὁ ἀπόστολος εἴρηκε τὸν ψαλμόν· ἐπὶ πᾶσί τε πρὶν ὕπνου λαχεῖν, εὐχαριστεῖν ὅσιον τῷ Θεῷ· τῆς αὐτοῦ χάριτος καὶ φιλανθρωπίας ἀπολαύσαντας, ὡς καὶ ἐπὶ τὸν ὕπνον ἰέναι ἡμᾶς εὐθέως· καὶ ἐξομολογήσασθε αὐτῷ ἐν ᾠδαῖς χειλέων, φησίν· ὅτι ἐν προστάγματι αὐτοῦ πᾶσα εὐδοκία γίνεται· καὶ οὐκ ἔστιν ἐλάττωσις εἰς τὸ σωτήριον αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς παλαιοῖς Ἕλλησι, παρὰ τὰς συμποτικὰς εὐωχίας καὶ τὰς ἐπιψεκαζούσας κύλικας, Ἑβραϊκῶν κατ' εἰκόνα ψαλμῶν, ᾆσμα τὸ καλούμενον σκολιὸν, ᾔδετο· κοινῶς ἁπάντων ἅμα φωνῇ παιανιζόντων· ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ ἐν μέρει περιελιττόντων τὰς προπόσεις τῆς ᾠδῆς· οἱ δὲ μουσικώτεροι αὐτῶν καὶ πρὸς λύραν ᾖδον· ἀλλ' αἱ μὲν ἐρωτικαὶ, μακρὰν ἐρρέτων ᾠδαί· ὕμνοι δὲ ἔστων τοῦ Θεοῦ αἱ ᾠδαί. Αἰνεσάτωσαν, φησι, τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν χορῷ· ἐν τυμπάνῳ καὶ ψαλτηρίῳ ψαλλάτωσαν αὐτῷ. Καὶ τίς ὁ ψάλλων χορός; αὐτό σοι διηγήσεται τὸ πνεῦμα. Ἡ αἴνεσις αὐτοῦ ἐν ἐκκλησίᾳ ὁσίων, ἀγαλλιάσθωσαν ἐπὶ τῷ βασιλεῖ αὐτῶν· καὶ πάλιν ἐπιφέρει· ὅτι εὐδοκεῖ Κύριος ἐν τῷ λαῷ αὐτοῦ. Καὶ γὰρ ἁρμονίας παραδεκτέον τὰς σώφρονας· ἀπωτάτω ὅτι μάλιστα ἐλαύνοντας τῆς ἐῤῥωμένης ἡμῶν διανοίας, τὰς ὑγρὰς ὄντως ἁρμονίας· αἳ περὶ τὰς καμπὰς τῶν φθόγγων κακοτεχνοῦσαι, εἰς θρύψιν καὶ βωμολοχίαν ἐκδιαιτῶνται. Τὰ δὲ αὐστηρὰ καὶ σωφρονικὰ μέλη, ἀποτάσσεται ταῖς τῆς μέθης ἀγερωχίαις. Καταλειπτέον οὖν τὰς χρωματικὰς ἁρμονίας ταῖς ἀχρώμοις παροινίαις, καὶ τῇ ἀνθοφορούσῃ καὶ ἑταιρούσῃ μουσικῇ. *Et ſi ad lyram vel citharam canere & pſallere volueris, nulla in te cadet reprehenſio: Hebræum juſtum imitaberis regem, qui Deo fuit gratus & acceptus:* Exultate juſti in Domino: Rectos decet laus, *dicit prophetia.* Confitemini Domino in cithara, in pſalterio decachordo ei pſallite. Cantate ei canticum novum. *Numquid autem decachordum pſalterium Verbum Jeſum ſignificat, qui manifeſtatur elemento decadis? Quemadmodum autem antequam ſumamus alimentum, laudare nos decet factorem univerſorum: ita etiam in potu nos ei decet pſallere, cùm ejus creaturarum efficimur participes. Eſt enim pſalmus numeroſa & modeſta laudatio. Canticum ſpiritale pſalmum dixit Apoſtolus. Poſtremò autem antequam nos ſomnus invadat, pium & ſanctum eſt Deo gratias agere, ut qui ejus benignitatem & gratiam fuerimus conſecuti, ita ut cum divino quodam afflatu nos ad ſomnum conferamus:* Et confitemini ei, *inquit,* in canticis labiorum, *quòd ad ejus juſſum fiat quicquid ei viſum eſt, & ad ejus ſalutare nihil eſt neque mancum neq; diminutum. Cæterùm apud veteres quoque Græcos, in conviviis ad compotandum comparatis, & rorantibus poculis, ad Hebraicorum pſalmorum ſimilitudinem, canticum quod appellatur* σκολιὸν, *canebatur, communiter omnibus voce ſimul pæana clamantibus, & nonnunquam etiam per cantici vices propinationem circumagentibus. Qui autem erant ex eis muſicæ paulò peritiores, etiam ad lyram canebant. Verùm amatoria quidem procul abſint cantica. Sint autem cantica, Dei laudes.* Laudent, *inquit,* nomen ejus in choro, in tympano, & in pſalterio pſallant ei. *Et quis eſt chorus qui pſallit? Ipſe tibi narrabit ſpiritus:* Laudatio ejus in Eccleſia ſanctorum. Exultent in rege ſuo. *Et rurſus ſubjungit:* Quoniam beneplacitum eſt Domino in populo ſuo. *Sunt enim admittendæ modeſtæ & pudicæ harmoniæ: contrà à forti & nervoſa noſtra cogitatione verè molles & enerves harmoniæ amandandæ quàm longiſſimè, quæ improbo flexuum vocis artificio, ad delicatam & ignavam vitæ agendæ rationem deducunt. Graves autem, & quæ ad temperantiam pertinent modulationes ebrietati ac protervia nuncium remittunt. Chromaticæ igitur harmoniæ, impudenti in vino protervia, floribusq; redimitæ & meretriciæ muſicæ, ſunt relinquendæ.* Hæc verba ſtrictim veniunt examinanda. In toto hoc capite, à principio usque ad iſta, οὗτος ἡμῶν ὁ κῶμος ὁ εὐχάριστος, nihil Clemente indignum. Deinde, κἂν πρὸς κιθάραν ἐθελήσῃς ἢ λύραν ᾄδειν, &c. aſſumentum eſt, è diametro ſuperioribus contrarium: nec video qua ratione cum præcedentibus conjungantur pe[...] κἂν. Quæ ſequuntur, Καὶ μή τι τὸ δεκάχορδον, &c quæſtionem continent ineptiſſimam, & Cabbaliſt[...] dignam. Ὡς δὲ ἁρμόδιον - - usque ad, μεταλαμβάνοντα[ς] κτισμάτων, pium ſatis effatum, ſed οὐδὲν πρὸς ἔπος. Ratio autem illi ſubjecta, καὶ γὰρ ὁ ψαλμὸς, ἐμμελή[ς] ἐστιν εὐλογία καὶ σώφρων, propemodum ridicula eſt Quæ enim conſequentia; *Pſalmus eſt numeroſa & modeſta laudatio:* Ergo inter pocula decet pſallere Deo[?] Et quod ſequitur, ᾠδὴν πνευματικὴν ὁ Ἀπόστολος εἴρηκε τὸν ψαλμὸν, quaſi de cœlo interlabitur. Mox: Ἐπ[ὶ] πᾶσί τε - - ὡς καὶ ἐπὶ τὸν ὕπνον ἰέναι ἡμᾶς ἐνθέως, pro quo perperam impreſſa exemplaria, εὐθέως, alienun[m] omnino eſt. In ſequentibus, Καὶ ἐξομολογήσασθε αὐτ[ῷ] - - εἰς τὸ σωτήριον αὐτοῦ, mult[um] meritò deſideres. Nan[m] hæc non cohærent cum præcedentibus. Decerpt[a] ſunt quædam ex Sirach. XXXIX. 15. 18. pro quibu[s] locis in margine Edit. Leidenſis & Pariſinæ additu[r] Pſal. LXII. & CXVIII. ubi horum nec vola nec ve[ſ]tigium; verſus 15. verba ſic habent: Δότε τῷ ὀνόματ[ι] αὐτοῦ μεγαλωσύνην, καὶ ἐξομολογήσασθε ἐν αἰνέσει αὐτοῦ ἐν ᾠδαῖς χειλέων. Verſu verò 18. Ἐν προστάγματ[ι] αὐτοῦ πᾶσα ἡ εὐδοκία, καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἐλαττώσει τὸ σωτήριο[ν] αὐτοῦ. Confer hæc & Clementina. Καὶ γὰρ ἁρμονία[ς] παραδεκτέον - - ἀποτάσσεται ταῖς τῆς μέθης ἀγερωχίαις. Abſurda iterum connexio horum & antecedentium Quid enim, Καὶ γὰρ κλ. rationis habent, quod e[o] pertineat? Tandem, quid ſunt αὐστηρὰ καὶ σωφρονικ[ὰ] μέλη; Dubito, an quiſquam Philoſophorum, imo εἷς τῶν πολλῶν, his epithetis coronare τὰ μέλη unquam voluerit. Si ipſam luſtremus phraſin hujus ἐπιβλήματος, multa etiam deprehendemus ἄτοπα. Exempla ſubjicimus. Ἐπὶ πᾶσί τε, πρὶν ὕπνου λαχεῖν. Vidit Interpres Latinus non quadrare: vertit igitur *Poſtremò autem, antequam,* &c. quaſi ſcriptum eſſet ἐπὶ πᾶσι δὲ, &c. quòd utique tolerabile foret. Οὐκ ἔστι[ν] ἐλάττωσις εἰς τὸ σωτήριον αὐτοῦ. Cur non dixit, Ἐλάττωσις τοῦ σωτηρίου αὐτοῦ, ſiquidem lubuit à verbis Sapientiæ recedere? Parco tamen, ſi εἰς τὸ σωτήριον, pro ἐν τῷ σωτηρίῳ, uſurpavit: nec illa præpoſitio εἰς fortè obrepſerit ex ultima ſyllaba verbi ἐλαττώσει, quo[d] habet Syrachides. Illud etiam non ad palatum meum, Ἐν τοῖς παλαιοῖς Ἕλλησιν - - ᾆσμα ᾔδετο. Cur præpoſitione ἐν uſus fuerit, non video. Quod ſequitu[r] intricatius eſt: Κοινῶς ἁπάντων παιανιζόντων. Hactenu[s] benè. Ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ ἐν μέρει περιελιττόντων τὰς προπόσει[ς] τῆς ᾠδῆς. Si ſcripſiſſet, ἁπάντων παιανιζόντων, καὶ ἐν μέρ[ει] περιελιττόντων, vel, ἢ καὶ ἐν μέρει περιελιττόντων, facil[è] ſenſum aſſequerer. Jam non capio, quomodo παιανιζόντων καὶ περιελιττόντων cohæreſcant, intercedentibus illis, ἔσθ' ὅτε δὲ, ſequente mox, οἱ δὲ μουσικώτεροι, κλ. Infrà Cap. VII. pag. 171. dicit, Ἔσθ' ὅτε δὲ κα[ὶ] ἄλλοις παραίτιοι γίνονται σφαλμάτων. *Quin etiam nonnunquam aliis cauſſæ ſunt offenſionum.* Itaque dicendum Ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ περιέλιττον τὰς προπόσεις μετ' ᾠδῆς. Sic ſequentia concinunt, οἱ δὲ μουσικώτεροι - - ᾖδον. Cæterùm, ſi Plutarchum conſulamus, omnia hîc falſ[a] vel confuſa. Plutarchus Sympoſ. lib. I. Cap. I. ſub finem, pag. 1092. Ὅτι πρῶτον μὲν ᾖδον ᾠδὴν τοῦ Θεοῦ κοινῶς ἅπαντες μιᾷ φωνῇ παιανίζοντες· δευτέραν δὲ ἐφεξῆς ἑκάστῳ μυρσίνης παραδεδομένης, ἣν ἄσακον οἶμαι, διὰ τ[ὸ]

ᾄδειν

δειν τ̄ δεξάμενον, ἐκάλουν. Ἐπὶ δὲ τούτῳ λύρας περιφε-ρομένης, ὁ μὲν πεπαιδευμένος ἐλάμβανε, καὶ ᾖδεν ἁρμο-ζόμενος· τῶν δὲ ἀμούσων οὐ προσιεμένων σκολιὸν ὠνομάσθη ὁ μὴ κοινὸν αὐτοῦ, μηδὲ ῥᾴδιον. *Primùm quidem canebant pæanem Deo una omnes voce, laudes ipsius celebrando: deinde unusquisq; propriam cantilenam, accepto myrto, quam ex eo asaron appellabant, quod cantaret is, cui tradita ea esset. Et quia deinde lyra circumlata, eruditus illud carmen concinnè modulabatur, recusabant rudes musicæ: scolion fuit nominatum, quòd neque facile esset, neque omnibus commune carmen.* In Græco ἄσακον, pro ἄσαρον, de quo Lexica consuli debent. Legendum αἴσακον, juxta Turnebum & Vulcobium. Vide in Βαΐον, num. I. Cum his si comparentur Clementis verba, multis deprehendentur modis falsa esse. Ille enim dicit; Σκο-λιὸν *canebatur, communiter simul omnibus pæana canentibus:* at Plutarchus; *Primùm quidem canebant pæanem Deo una omnes voce:* tum ἄσαρον, denique σκολιὸν postremò. Clemens dicit, Ἔσθ᾽ ὅτε καὶ ἐν μέρει, adeoque nos *particulatim;* non, ut priores, κοινῶς *communiter;* canentes, separat ab illis prioribus, qui, ut opinatur, σκολιὸν decantabant. Mox Clemens quoque illos disjungit, qui πρὸς λύραν ᾖδον. Contrà, illi ipsi, qui ἐν μέρει, quive πρὸς λύραν odas cantabant, Plutarcho disertè sunt οἱ τὸ σκολιὸν ᾄδοντες. Consentit cum Plutarcho Athenæus lib. XV. Dipnos. Cap. XXI. Dicæarchus apud Suidam, Pollux in Onomastico, Scholiastes Aristophanis, &c. A' pietate etiam Clementis alienum, quòd σκολιὸν in Gentilium conviviis, ad compotationes institutis, cantari solitum, Ἑβραϊκῶν κατ᾽ εἰκόνα ψαλμῶν, fieri dicitur. Quasi nescierit ille, Psalmos, non παροινίους ᾠδὰς, id est, *interpocularia cantica;* uti τὰ σκολιὰ, esse, quanquam post cœnas recitarentur, Matth. XXVI. 30. sed & damnari à Deo gravissimè talem Psalmorum profanationem præcepto Decalogi tertio, & Amos. V. 23. VI. 5. 6. Nec vindicâsse hæc videretur, qui excipe-ret, ᾆσμα, seu canticum illud Græcum, ad imitationem Psalmi effictum putandum. Scopus enim est, Cantionum usum in conviviis repræsentare; non, de versuum artificio loqui. Ut rem tandem expediamus: Totum illud Clementis caput istis videtur terminari: Οὗτος ἡμῶν ὁ κῶμος ὁ εὐχάριστος. Cum quibus conjungi possunt sequentia: Ἀλλ᾽ αἱ μὲν ἐρωτικαὶ μακρὰν ἐῤῥέτωσαν ᾠδαί. - - Ὅτι εὐδοκεῖ Κύριος ἐν τῷ λαῷ αὐτοῦ. Si ea sunt Clementis, Καὶ γὰρ ἁρμονίας παραδεκτέον τὰς σώφρονας, κλ. Item: Καταλειπτέον οὖν τὰς χρωματικὰς ἁρμονίας - - μουσικῇ, quomodo idem ab exemplo Græcorum doceret, *Ad lyram esse canendum?* Aliàs enim ubique explodit hoc genus delicatæ musicæ, ac Davidis Psalterium nobis allegoricè accommodat. In Protreptico, pag. 4. Ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, λύραν μὲν καὶ κιθάραν, τὰ ἄψυχα ὄργανα, ὑπεριδὼν, κόσμον δὲ τόνδε, καὶ δὴ καὶ τ̄ σμικρὸν κόσμον τ̄ ἄνθρωπον, ψυχήν τε καὶ σῶμα αὐτοῦ, ἁγίῳ πνεύματι ἁρμοσάμενος, ψάλλει τῷ Θεῷ, διὰ τοῦ πολυφώνου ὀργάνου, καὶ προσᾴδει τούτῳ τῷ ὀργάνῳ τῷ ἀνθρώπῳ. Σὺ γὰρ εἶ κιθάρα, καὶ αὐλὸς, καὶ ναὸς ἐμός· κιθάρα, διὰ τὴν ἁρμονίαν· αὐλὸς, διὰ τὸ πνεῦμα· ναὸς, διὰ τ̄ λόγον. *Dei Verbum, lyram quidem & citharam, instrumenta inanima despiciens, cùm hunc mundum, atque etiam parvum mundum, nempe hominem, ejusq; & animam & corpus sancto spiritui concinnâsset, psallit Deo per instrumentum multarum vocum, & huic instrumento, nempe homini canit: Tu enim es cithara, & tibia, & templum meum. Cithara, propter harmoniam; tibia, propter spiritum; templum, propter Verbum.* Paulò pòst: Καλὸν ὁ Κύριος ὄργανον ἔμπνουν τ̄ ἄνθρωπον ἐξειργάσατο κατ᾽ εἰκόνα τὴν ἑαυτοῦ. Ἀμέλει καὶ αὐτὸς ὄργανόν ἐστι τοῦ Θεοῦ παναρμόνιον, ἐμμελὲς καὶ ἅγιον, σοφία ὑπερκόσμιος, οὐράνιος λόγος. *Pulchrum instrumentum Dominus, & quidem spirans hominem fecit ad suam imaginem. Certè ipse quoq; est Dei concinnum & aptum instrumentum & sanctum, sapientia supermundana, Verbum cœleste.* Idem, pag. 14. laudat Anacharsin, qui Tympanistam & Cymbalistam sagittis confodit. Stromat. VI. pag. 659. Περιττὴ μουσικὴ ἀποπτυστέα, ἡ κατακλῶσα τὰς ψυχὰς, καὶ εἰς ποικιλίαν ἐμβάλλουσα, τοτὲ μὲν θρηνώδη, τοτὲ δὲ ἀκόλαστον καὶ ἡδυπαθῆ, τοτὲ δὲ ἐκβακχευομένην καὶ μανικήν. *Musica supervacanea respuenda est, quæ frangit animos & variè afficit, ut quæ sit aliquando quidem lugubris, aliquando verò impudica & incitans ad libidinem, aliquando autem limphata & insana.* Iterum, lib. II. Pædag. Cap. IV. pag. 163. Ἀποπεμπτέα τὰ ὄργανα ταῦτα νηφαλίου συμποσίου, θηρίοις μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις κατάλληλα, καὶ ἀνθρώπων τοῖς ἀλογωτέροις. *Instrumenta hæc à sobrio convivio amandanda sunt, quæ bestiis magis, quàm hominibus conveniunt, & iis hominibus, qui à ratione sunt alieniores.* Mox: Πᾶσαν δὲ ἁπαξαπλῶς ἀνελεύθερον ὄψιν τε καὶ ἀκοὴν, καὶ συνελόντι φάναι, αἴσθησιν ἀκρασίας αἰσχρὰν, τὴν ὡς ἀληθῶς ἀναισθησίαν, ἐκκοπτέον εὖ μάλα, τὴν ἐν ὄμμασι καὶ ἐν ὠσὶ γαργαλίζουσαν καὶ ἀποθηλύνουσαν ἡδονὴν εὐλαβουμένους. *Omne autem turpe spectaculum, omnemq; turpem auditionem, &, ut semel dicam, omnem turpem intemperantiæ sensum, quæ quidem est vera sensus privatio, maximè oportet nos exscindere, quæ in oculis & in auribus titillat & effœminat, voluptatem caventes.* Ratio: Διαφθείρουσι τοὺς τρόπους, ἀκολάστῳ καὶ κακοτέχνῳ μουσικῇ εἰς πάθος ὑποσύρουσαι τοῦ κώμου ταύτοις. *Intemperanti & pravo musicæ artificio mores corrumpunt, ad hujus comessationis perturbationem trahentes.* Postea tubam, psalterium, citharam, tympanum, chorum, chordas, organum, cymbalum, typicè declarat, ut suprà Isidorus Pelusiota, qui sua ex Clemente habet. Clementina etiam subjicimus, ut conferri inter se possint: Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν ἤχῳ σάλπιγγος· καὶ γὰρ ἐν ἤχῳ σάλπιγγος ἀναστήσει τοὺς νεκρούς. Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν ψαλτηρίῳ· ὅτι ἡ γλῶττα, τὸ ψαλτήριον Κυρίου. Καὶ ἐν κιθάρᾳ αἰνεῖτε αὐτόν. Κιθάρα νοείσθω τὸ στόμα, οἱονεὶ πλήκτρῳ κρουόμενον, τῷ πνεύματι. Ἐν τυμπάνῳ καὶ χορῷ αἰνεῖτε αὐτόν· τὴν ἐκκλησίαν λέγει, τὴν μελετήσασαν τ̄ σαρκὸς τὴν ἀνάστασιν, ἐν ἠχοῦντι τῷ δέρματι. Ἐν χορδαῖς καὶ ὀργάνῳ αἰνεῖτε αὐτόν· ὄργανον, τὸ σῶμα λέγει τὸ ἡμέτερον· καὶ χορδὰς, τὰ νεῦρα αὐτοῦ, δι᾽ ὧν ἐναρμόνιον εἴληφε τὴν τάσιν· καὶ κρουόμενον τῷ πνεύματι, τοὺς φθόγγους ἀποδίδωσι τοὺς ἀνθρωπίνους. Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν κυμβάλοις ἀλαλαγμοῦ· κύμβαλον, τοῦ στόματος τὴν γλῶτταν λέγει, ἢ τοῖς κρουομένοις ἐπηχεῖ χείλεσι. Laudate eum in sono tubæ. *In sono enim tubæ suscitabit mortuos.* Laudate eum in psalterio, *quoniam lingua est psalterium Domini.* Et in cithara laudate eum. *Per citharam os intelligitur, quod spiritu tanquam plectro pulsatur.* In tympana & choro laudate eum. *Dicit Ecclesiam, quæ resurrectionem carnis meditari solet in pelle resonante.* In chordis & organo laudate eum. *Organum dicit corpus nostrum, & chordas ejus nervos, per quos numerosè & concinnè intenditur, & spiritu pulsatum, voces edit humanas.* Laudate eum in cymbalis jubilationis. *Cymbalum, oris dicit linguam, quæ pulsatis labiis resonat.* Ex his quædam, quæ minùs sana apud Isidorum, curari possunt. Pro, ἐν τῇ μνήμῃ τ̄ ἀναστάσεως, malim, εἰς μνήμην τ̄ ἀναστάσεως. Pro, τῇ γλώσσῃ καὶ τῷ στόματι, ὡς πλήκτρῳ τινὶ τῷ πνεύματι κρουομένων, omnino κρουομένῳ, vel κρουομένοις restituendum. Nihil ergo Clemens scripsit, quod Organis & eorum hodierno die recepto usui vel parùm faveat: imò prorsus contrarium.

Ὀργή.

Ὀργή.

I. *Vocis etymon.* Theodoretus, quæst. CX. in Genesin, pag. 72. deducit ab ὀρέγομαι. Ratio: Ὀρέγεται γὰρ ὁ ὀργιζόμενος ἀμύνασθαι τὸν ἐχθρόν. *Nam qui irascitur, desiderat ulcisci de inimico.* Idem etymon etiam Varinus habet. At Isidorus Pelusiota, epistolâ CCXXIII. lib. IV. pag. 547. Ὀργὴ παρὰ τὸ ὀργᾶν, καὶ ἀμύνης ἐρᾶν εἴρηται. Ὀργὴ *dicitur ab* ὀργᾶν, *impatienter appetere, & ob vindictæ cupiditatem.* Ὀργᾶν hoc significare docet Hesychius, apud quem exponitur per ἐπιτεταμένως ἐπιθυμεῖν. Suidas: Ὀργῶ, ἀντὶ τοῦ ἐπιθυμητικῶς ἔχω. *Concupisco, cupio.* Ὀργῶσα, ἐπιθυμοῦσα, ἢ μαινῶσα. *Concupiscens, appetens. Vel, insaniens, furens.* Vide Etymologos.

II. *Ejus significatio.* Ὀργή, *ira* sumitur

1. *Propriè.* Basilius M. Orat. κατὰ τῶν ὀργιζομένων, pag. 443. Ὀργή ἐστιν ἔμμονος λύπη καὶ ὁρμὴ διαρκής, πρὸς τὸ τοὺς ἠδικηκότων ἀντίδοσιν, ὥσπερ ὀργώσης τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ἄμυναν. *Ira est permanens ac diuturna tristitia, & impetus continuus, ad retribuendum iis, qui injuriâ nos affecerunt, veluti propenso animo ad vindictam.* Idem, in Cap. V. Jes. Ὀργή ἐστιν ὄρεξις, ἀντιλυπήσεως. *Ira est vindictæ cupiditas.* Suidas: Ὀργή ἐστι λύπη μεθ' ὑπολήψεως τοῦ ὀλιγωρεῖσθαι. *Ira est dolor cum opinione, quâ quis ab aliquo se contemni putat.* Theophylactus in Cap. IV. ad Ephesios, pag. 546. Ὀργή ἐστιν, ἡ εἰς τὸ ἐργάζεσθαί τι ὀργῶσα. *Ira est, quæ ad opus patrandum turget.* Est autem duplex:

a. *Justa & licita,* quâ quis ex amore justitiæ & odio peccati, atque adeò justis & legitimis de caussis, cum moderatione, hominibus irascitur. De ea sic Greg. Nyssenus, Orat. VI. de Beatitudinibus, tom. I. pag. 818. Οὐ καθόλου τὴν ὀργὴν ἀπεῖπεν ὁ Θεός· ἔστι γὰρ καὶ ἐπὶ καλῷ ποτε τῇ τοιαύτῃ τῆς ψυχῆς χρήσασθαι ὁρμῇ, ἀλλὰ τὸ πρὸς τὸν ἀδελφὸν ὀργισικῶς ποτε ἔχειν ἐπὶ μηδενὶ ἀγαθῷ, τοῦτο ἡ παραγγελία κατέσβεσεν. Πᾶς γὰρ ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ ἐκ τοῦ εἰκῆ. Ἡ γὰρ προσθήκη τοῦ εἰκῆ, δείκνυσι τὸ εὔκαιρον πολλάκις τῆς τοῦ θυμοῦ χρήσεως, ὅταν ἐπὶ κολάσει τῆς ἁμαρτίας ζέσῃ τὸ πάθος. *Non penitus irasci vetuit Deus; licet enim ob bonum nonnunquam uti tali impetu animi; sed ob nullum bonum adversus fratrem irâ aliquando concitari, id verò præceptum extinguit ac tollit.* Quicunque enim, *inquit*, irascitur fratri suo temerè, *& sine ulla ratione. Nam adjectio vocis* temerè, *ostendit tempestivum & opportunum esse sæpè iracundiæ usum, cùm vindicandi peccati caussâ efferbuerit is affectus.* De eadem Theophylactus in Cap. V. Matthæi, pag. 29. Ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῆ, ἐκεῖνος κατακρίνεται. Ἐὰν δέ τις ὀργίζηται εὐλόγως καὶ ἐπὶ παιδείᾳ καὶ κατὰ ζῆλον πνευματικόν, οὐ κατακριθήσεται. *Qui irascitur fratri suo temerè, ille condemnatur: si autem quis irascitur, ratione justa motus, & ut alium erudiat, & ex spirituali zelo, non condemnabitur.* Chrysostomus Homil. XVI. in Matth. tom. II. pag. 113. illud opportunum irascendi tempus esse ait, ὅταν μὴ ἑαυτοῖς ἀμύνωμεν, ἀλλ' ἑτέρους σκιρτῶντας ἄγχωμεν, καὶ ῥαθυμοῦντας ἐπιστρέφωμεν, *quando non nos ipsos ulciscimur, sed alios lascivientes frænamus, & socordes in viam reducimus.* Eum in finem ira homini data. Iterum Chrysostomus in Psal. IV. Διὰ τοῦτο ἐνετέθη ἡμῖν, ἡ ὀργή, οὐχ ἵνα καὶ ἡμεῖς ἁμαρτάνωμεν, ἀλλ' ἵνα ἑτέρους ἁμαρτάνοντας κωλύωμεν, οὐχ ἵνα πάθος καὶ νόσημα γένηται, ἀλλ' ἵνα παθῶν φάρμακον. *Ob eam caussam nobis ira insita est, non ut nos quoque peccemus, verùm ut alios peccantes prohibeamus: non ut ea turbidus motus ac morbus fit, sed ut vitiosarum affectionum medicina.* Eadem leguntur apud Isidorum Pelusiotam, sub finem epistolæ CCXXXIX. lib. II. pag. 233.

b. *Injusta, temeraria, immoderata, illicita,* quæ est accensa & fervens animi ebullitio, quæ injuriæ nobis illatæ vindictam nostra æstimatione expetit & desiderat. Chrysostomus, Homil. XVI. in Matth. pag. 113. ad quæstionem, Τίς ὁ μὴ προσήκων τῆς ὀργῆς καιρός; *Quodnam non est opportunum irascendi tempus?* respondet, Ὅταν ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες τοῦτο ποιῶμεν, ὅπερ καὶ Παῦλος κωλύων ἔλεγεν, Ἑαυτοὺς μὴ ἐκδικοῦντες, κλ. *Quando nos ipsos ulciscentes hoc facimus; quod etiam Paulus prohibet, cùm dixit, Non vosmetipsos ulciscentes, &c.* ad Rom. XII. 19. Huc facit monitum Apostoli ad Ephes. IV. 26. Ὀργίζεσθε καὶ μὴ ἁμαρτάνετε. Verba hæc sunt LXX. Interpp. quod & Tertullianus observavit adv. Marcionem, lib. V. Cap. XVIII. pag. 800 sed Hebraicis parum consona Psal. IV. 4. nec est cui inde desumta neget Beza. Vetus: *Irascimini & noliti peccare.* Tigurini: *Et ne peccetis.* Optimè Castellio *Ita irascimini, ut ne peccetis.* Frustra enim sunt, quod & Beza monuit, qui sic accipiunt, quasi *iram* illam *laudabilem præcipiat* Apostolus, adque eam hortetur; quam non excitat impatientia, sed verus zelus au λόγος ὀρθὸς format. Quo tamen modo quosdam interpretatos monet Theophylactus, pag. 544. Τινὲ φασιν, ὅτι μία ἀναμάρτητος ὀργή, ἡ πρὸς τοὺς δαίμονα καὶ τὰ πάθη, ἣν εἰσηγεῖται ἡμῖν ἐνταῦθα ὁ θεῖος ἀπόστολος *Nonnulli asseverant, unam iram sine peccato esse; utpote qu sit adversus dæmones & pravos animi motus, ad quam no hoc in loco divinus adhortatur Apostolus.* Hoc autem pe concessionem tantùm dictum est. Rectè Erasmus i Annotationibus ad hoc Caput: *Sensus est, si continge irasci, tamen ne peccetis, hoc est, compescite iram. Nequ enim Paulus jubet nos irasci, sed iram non vult diutur nam, nec ad injuriam usque progredi.* Beza: *Si irasci con tigerit, at ne peccate, id est, iram cohibete, ut quod mal cogitâstis, malè non exsequamini.* Bullingerus noster *Verbis Prophetæ è Psal. IV. petitis non jubet nos irasci Aposto lus, sed si contingat irasci, ut homines sumus affectibus & infirmitatibus obnoxii, ne peccemus, id est, iram compesca mus, ne ad injuriam usque progrediatur.* Ita Chrysosto mus, Homil. XIV. in Epist. ad Ephesios: Καλὸν μὲ τὸ μὴ ὀργίζεσθαι· εἰ δέ τις ἐμπέσοι ποτὲ εἰς τὸ πάθος, ἀλλ μὴ εἰς τοσοῦτον. *Bonum non est irasci: sed si quis aliquand in eam inciderit affectionem, ne tamen sit diuturna.* E Theophylactus, pag. 544. Καλὸν μὲν ἦν τὸ μηδόλω ὀργίζεσθαι· ἐπεὶ δὲ συνέβη, κἂν μὴ πρὸς ἁμαρτίαν ἐξενεχθῆτε ἐκ τοῦ ἀμέτρως χρήσασθαι τῇ ὀργῇ. *Bonum omnino fu isset non irasci: sed autem contigerit, ad peccatum tamen e immoderato iræ usu deferri nolite.* Vide, quæ ad eunden versum adducimus in Ἥλιος, num. III. 2. Huju autem iræ mala & incommoda ferè infinita sunt pauca adduxisse sufficiet. Chrysostomus, Homi LXXIV. tom. VI. Ὀργὴ δαίμων ἑκούσιος, αὐθαίρετο μανία, ἐρημία φρενῶν, ὁ θυμούμενος τοῦ διαβόλου παίγνιον ἐργαστήριον δαιμόνων. *Ira est voluntarius dæmon, spontane insania, mentis privatio; qui irascitur, gratus Diabolo lu sus, officina dæmonum.* Optimè dicitur μανία. *Iratu insano assidet.* Id sensere, opinor, quibus, autore Plu tarcho, dicta est, μανίας σύστοιχος ἡ ὀργή. Proclivi certè, nec infrequens, lapsus ab ista in illam. Senec de Ira, lib. II. Cap. XXXVI. *Nulla celerior ad insani am via est: multi continuaverunt iræ furorem; necquan expulerant, mentem unquam receperunt.* Disertè Phile mon Comicus:

Μαινόμεθα πάντες, ὁπόταν ὀργιζόμεθα.
Furimus omnes, quando irascimur.

Simi

imilia habet Galenus de aff. cur. Cap. V. Ὁ θυμὸς ὃὲν ἀποδεῖ μανίας. *Iracundia insaniâ distat nihil.* Hieronymus in Cap. V. ad Galatas: *Ira species est furoris.*)istat certè ab insaniâ iracundia, non tam intensionis ; vehementiæ ratione, quàm tractu temporis, actu ue voluntatis: ille insaniâ leviorem iram, hic etiam raviorem aliquo modo facit. Illius respectu, μανία λιγοχρόνιος, ὁ θυμὸς, Basilio: vide in Θυμὸς, num. I. 2. Ioratius:

Ira furor brevis est. -- --

gnatius in Epist. ad Philadelph. pag. 101. Οὗ διάστα- ις γνώμης, καὶ ὀργὴ, καὶ μῖσος, ἐκεῖ Θεὸς οὐ κατοικεῖ. *Ubi nimorum discordia est, & ira, & odium, ibi Deus minime habitat.* Vide integram Basilii M. Orat. κατὰ ὀργι- ομένων, tom. I. pag. 435. &c. Chrysostomum, Homil. XVI. in Matth, pag. 113. Homil. XV. in Epist. ad Ephesios, pag. 839. Homil. VI. in Acta, pag. 645. Homil. XVII. in Acta, pag. 709. Idem, lib. III. de Sacerdotio, tom. VI. pag. 21.

2. *Impropriè*, & quidem *metonymicè* pro ipso ræ effecto. Basilius M. Ὀργὴ ἐστιν ἡ κόλασις ἡ ἀπὸ τοῦ δι- καίου κριτοῦ κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἀδικίας ἐπαγομένη. *Ira est pœna à justo judice pro ratione delicti irrogata.* Eodem sensu sumitur ad Rom. IV. 15. Ὁ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται. *Lex iram operatur.* Theodoretus, pag. 37. Ἔθος τῷ νόμῳ κολάζειν τοὺς παραβαίνοντας. Ὀργὴν γὰρ τὴν τιμωρίαν κάλεσε. *Lex consuevit eos punire, qui eam transgrediuntur.* Iram *enim supplicium appellavit.* Ita Rom. III. 5. Theophylactus ἐπιφέρειν ὀργὴν, *inferre iram*, interpretatur per κολάζειν, *punire.* Ita alibi quoque satis frequenter sumitur. Nec aliter *ira Deo tribuitur;* quam Cyrillus Alexandr. duplicem facit in Collectaneis, pag. 67.

a. Ὀργὴ κυρίου ἐστὶν ἡ ἀνακωχὴ τῆς τῶν θείων χαρισμάτων χορηγίας. *Ira Domini est, quando dona sua ad tempus subtrahit.*

b. Est τιμωρία, κόλασις. *Pœna, supplicium.* Verba Cyrilli sunt: Ὀργὴ Θεοῦ ἐστιν ἡ τῆς παιδαγωγουμένων ἐπίπονος αἴσθησις, ἤτοι τῶν ἀκουσίων πόνων ἐπαγωγή· δι' ἧς τὸν ἐπ' ἀρετῇ καὶ γνώσει φυσιούμενον νοῦν ὁ Θεὸς πολλάκις ἄγει πρὸς συστολὴν καὶ ταπείνωσιν, αὐτὸν ἑαυτοῦ γενέσθαι διὰ τῆς ἐπιγνώμονα καὶ τῆς οἰκείας ἀσθενείας συνίστορα. *Ira Dei est eorum qui instituuntur laboriosa notitia, vel etiam laborum præter animi sententiam & contra voluntatem impositio: quâ Deus mentem ob virtutem & cognitionem inflatam humiliat & deprimit, & ad cognitionem propriæ infirmitatis deducit.* Clemens Alexandr. Pædag. lib. I. Cap. VIII. pag. 120. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἐμπαθὲς τῆς ὀργῆς· εἰ δὴ ὀργὴν τὴν νουθεσίαν τοῦ Θεοῦ χρὴ καλεῖν· φιλάνθρωπόν ἐστιν, εἰς πάθη καταβαίνοντος τοῦ Θεοῦ διὰ τὸν ἄνθρωπον, δι' ὃν καὶ γέγονεν ἄνθρωπος ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ. *Porrò autem iræ quoque affectio; si ira vocanda sit ejus admonitio; est benignitatis & benevolentiæ in homines, cùm Deus ad affectiones descendat propter hominem, propter quem Verbum Dei homo factus est.* Hæc *ira*, à Chrysostomo, Orat. de Basso martyre, quæ est LXVI. tom. V. Edit. Paris. pag. 982. vocatur φιλάνθρωπος ὀργὴ, quia non tam iræ, quàm benignitatis divinæ index est. Idem, in Psal. VII. Ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, οὐ πάθος, ἀλλὰ τιμωρία καὶ κόλασις. *Ira Dei, non est affectio, sed pœna & supplicium.* Eodem modo scribit in Psal. IV. Et Homil. XVIII. tom. V. Ὀργίζεται ὁ Θεὸς, οὐ πάθει, ἀλλὰ τιμωρίᾳ καὶ κολάσει. *Deus irascitur, non per affectionem quandam, sed quando punit.* Gregorius Nazianzenus, Orat. XXXVII. pag. 605. Τὸ κολάζειν, ὀργίζεσθαι πεποιήκαμεν. Οὕτω γὰρ ἡμῖν, ἐξ ὀργῆς ἡ κόλασις. *Cùm Deus in aliquem animadvertit, irasci eum finximus. Sic enim nos irâ ad puniendum incitamur.* Damascenus, lib. I. orthod. fidei, Cap. XIV. pag. 51. Ὀργὴν καὶ θυμὸν Θεοῦ ἐννοοῦμεν, τὴν πρὸς τὴν κακίαν ἀπέχθειάν τε καὶ ἀποστροφήν· καὶ γὰρ ἡμεῖς τὰ ἐναντία τῆς γνώμης μισοῦντες, ὀργιζόμεθα. *Iram & furorem Dei intelligimus, odium & aversionem à malitia: nam & nos contraria voluntati nostræ odio habentes, irascimur.* Origenes lib. IV. contra Celsum, pag. 211. Ὀργὴν ὀνομάζομεν Θεοῦ, οὐ πάθος δ' αὐτοῦ εἶναι αὐτὴν φαμεν, ἀλλά τι παραλαμβανόμενον εἰς τὴν διὰ σκυθρωποτέραν ἀγαγῶν παίδευσιν τοῖς τὰ τοσάδε καὶ τοιάδε ἡμαρτηκόσιν, &c. *Cùm iram Dei nominamus, non affectum ejus dicimus, sed quiddam severiore disciplina castigans homines tot tantisq; peccatis obnoxios, &c.* Idem Origenes in Catena in Cap. III. Joh. pag. 116. Πολλαχοῦ τῶν γραφῶν αἱ κατὰ τῶν φαύλων τιμωρίαι ὀργὴ λέγονται Θεοῦ· ὡς τὸ λεχθὲν περὶ τῶν Αἰγυπτίων ὑπὸ Μωϋσέως. Ἐξαπέστειλας τὴν ὀργήν σου, καὶ κατέφαγεν αὐτοὺς ὡσεὶ καλάμην. Καὶ Παῦλος περὶ τῶν Ἰουδαίων γράφει. Ἔφθασε δὲ ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος, ὀργὴν λέγων τὰς ἐπελθούσας ἐπ' αὐτοὺς θεηλάτους τιμωρίας. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν καταφρονοῦντα τῆς χρηστότητος καὶ μακροθυμίας φησί. Κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου, καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς. Οὐ γὰρ νομιστέον, πάθος εἶναι Θεοῦ, τὴν ὀνομαζομένην αὐτοῦ ὀργήν. Πῶς γὰρ δυνατὸν, εἶναι πάθος περὶ τὸν ἀπαθῆ; Ἀλλ' ἐπεὶ μὴ πάσχῃ Θεὸς, ἀναλλοίωτος ὢν, ἑρμηνευτέον τὴν λεγομένην αὐτοῦ ὀργὴν, καθὼς εἴρηται. *Plurimis Scripturæ locis iniquorum supplicia, ira Dei dicta sunt; uti cùm de Ægyptiis Moses ait:* Emisisti iram tuam, quæ devoravit eos, sicut stipulam. *Et Paulus de Judæis scribit:* Pervenit autem ira Dei super illos usque in finem: *iram vocans illatam illis divinitus pœnam. Verùm etiam ad benignitatis ac mansuetudinis Dei contemtorem dicit:* Secundùm autem duritiam tuam, & impœnitens cor thesaurizas tibi iram in die iræ. *Non enim nominata Dei ira, passio quædam existimanda est: quomodo namque passio locum habere possit in eo, qui passionis est expers? Cùm itaque Deus quippe immutabilis, passioni nequaquam sit obnoxius, eo modo, quo dictum, ira ejus explicanda est.* Ammonius ibidem: Ὀργὴ δὲ Θεοῦ τὸ ἐν βασάνοις εἶναι διηνεκέσιν, ὅπερ ἐστὶ παντὸς θανάτου χαλεπώτερον. *Ira autem Dei est, in perpetuis versari tormentis, quod qualibet morte gravius est.* Cum his verò omnibus conferatur vox Θυμός.

Ὀρθόδοξος. Ὀρθοδοξία.

Ὀρθόδοξος is dicitur, *cujus recta est opinio*, & opponitur κακοδόξῳ. Apud Scriptores Ecclesiasticos restringitur ad eum, *qui de religione Christiana rectè sentit.* In Dialogis Theodoreti collocutores sunt Ὀρθόδοξος & Ἐρανιστής. Ipse Theodoretus in præfat. ad Dialogos appellationis reddit rationem: Τῷ ὑπὲρ τῶν ἀποστολικῶν ἀγωνιζομένῳ δογμάτων, ὀρθόδοξος ὄνομα. *Illi, qui pro Apostolicis dogmatibus decertat,* orthodoxus *nomen est.* Quæst. XIV. ad Orthodoxos apud Justinum Martyrem: Διατί οἱ ὀρθόδοξοι τὸν προσφεύγοντα τῇ ὀρθοδοξίᾳ αἱρετικὸν οὐ βαπτίζουσι; *Quare orthodoxi ad orthodoxiam confugientem hæreticum non baptizant?* Ὀρθοδοξία est *recta de Religione sententia.* Apud eundem resp. ad quæst. XIV. Τοῦ αἱρετικοῦ ἐπὶ τὴν ὀρθοδοξίαν ἐρχομένου τὸ σφάλμα διορθοῦται, τῆς μὲν κακοδοξίας, τῇ μεταθέσει τοῦ φρονήματος. τοῦ δὲ βαπτίσματος, τῇ ἐπιχρίσει τοῦ ἁγίου μύρου. *Hæretici ad orthodoxiam transeuntis lapsus corrigitur, pravæ quidem opinionis, mutatione sententiæ: baptismi autem, unguenti sancti unctione.* Ibid. quæstione C. nomen ὀρθόδοξος aliquoties legitur: etiam ὀρθοδοξία. Τὰ πρὸς τὴν αὔξησιν τῆς ὀρθοδοξίας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δωρηθέντα.

Ad

Ad incrementum orthodoxiæ à Deo concessa munera. Dies quædam Dominica, vocatur κυριακὴ τῆς ὀρθοδοξίας. Cedrenus τὴν τῆς ὀρθοδοξίας πανήγυριν appellat: Joannes Curopalates, & Hist. Concilii Florentini, Sect. XII. Cap. I. pag. 330. ἑορτὴν τῆς ὀρθοδοξίας. Est Dominica prima Quadragesimæ, quæ & Latinis eadem est, & dicitur *Invocavit*, Græcis etiam κυριακὴ πρώτη τῶν νηστειῶν, *Dominica prima jejuniorum.* Typicum Sabæ, Cap. XLII. Διάταξις τῆς πρώτης κυριακῆς τῶν ἁγίων νηστειῶν, ἤτοι τῆς ὀρθοδοξίας. *Dispositio primæ Dominicæ sanctorum jejuniorum; sive orthodoxiæ.* Codinus Cap. XV. Ἀπέρχεται δὲ εἰς τὴν ἁγίαν σοφίαν, καὶ κατὰ τὴν κυριακὴν τῆς ὀρθοδοξίας. *Dominicâ Orthodoxiæ abit Imperator ad sanctæ Sophiæ templum.* Instituta fuit à Michaele Imperatore, & ejus matre Theodora, ob restitutionem imaginum. Philotheus, Patriarcha Constantinop. Homiliâ in primam Quadrages. Dominicam, statim ab initio, hujus appellationis caussam enarrat his verbis: Τῇ κυριακῇ ταύτῃ, καὶ πρώτῃ τῶν νηστειῶν ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία ἑορτάζειν παρέλαβε τὴν ὀρθοδοξίαν, ἤτοι τὴν ἀναστήλωσιν τῶν σεπτῶν καὶ ἁγίων εἰκόνων, γενομένην παρὰ Μιχαὴλ βασιλέως, καὶ Θεοδώρας τῆς τούτου μητρὸς, τῆς μακαρίας βασιλίδος, καὶ τοῦ ἁγίου Μεθοδίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. *Dominica istâ & primâ jejuniorum Christi Ecclesia celebrare solet orthodoxiam, sive restitutionem venerabilium & sacrarum imaginum factam ab Imperatore Michaële, & Theodora matre ejus beata Imperatrice, & sancto Methodio, Patriarcha Constantinopolitano.* Pluribus describit Triodium, in hujus Dominicæ Synaxario. Itaque processio tunc fiebat cum crucibus & imaginibus, in memoriam institutionis. Typicum Sabæ, Cap. XLII. Λιτανεύομεν κοινῶς μετὰ τῶν τοῦ ἁγίου σταυροῦ ξύλων καὶ τῶν σεπτῶν εἰκόνων. *Supplicationem in communi instituimus, cum sanctæ crucis lignis, & venerandis imaginibus.* Prædicabatur tunc etiam memoria orthodoxorum Imperatorum & Patriarcharum. Gregoras, lib. VIII. Ἧκε τὸ τῆς πρώτης ἑβδομάδος τῆς τεσσαρακοστῆς σάββατον, ὁπότε δὴ καὶ ἔμελλε τῇ ὑστεραίᾳ κηρύττεσθαι δημοσίᾳ τῶν ὀρθοδόξων ἡ μνήμη βασιλέων ὁμοῦ καὶ πατριαρχῶν. *Veniebat autem primæ hebdomadæ Quadragesimæ Sabbatum, quando sequenti die publicè prædicanda erat memoria orthodoxorum Imperatorum & Patriarcharum.* Legebatur quin etiam Synodicum. Typicum Sabæ: Ἀπερχόμεθα ἐν τόπῳ ὡρισμένῳ, ὅπου δεῖ ἀναγινώσκειν τὸ συνοδικόν. *Abimus in locum destinatum, ubi legendum est Synodicon.* Triodium: Χρὴ εἰδέναι, ὅτι μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ ὄρθρου λιτανεύομεν κοινῶς μετὰ τῶν ἁγίων τοῦ σταυροῦ ξύλων, καὶ τῶν σεπτῶν εἰκόνων. Καὶ ἀπερχόμεθα ἐν τόπῳ ὡρισμένῳ, ὅπου δεῖ ἀναγινώσκειν τὸ συνοδικόν. Πορευομένων δὲ καὶ ἀναστρεφόντων ἡμῶν, ψάλλομεν τὸν παρόντα κανόνα τοῦ ἁγίου πατρὸς Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου. *Sciendum est, nos finitis laudibus matutinis communiter supplicationem instituere cum sanctis Crucis lignis & venerandis imaginibus. Et abimus in locum destinatum, ubi legi debet Synodicum. Procedentibus verò nobis, & revertentibus, canimus præsentem Canonem, cujus autor est sanctus Pater Theodorus Studita.* Et Codinus, Cap. XV. Ἀπέρχεται εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν, καὶ κατὰ τὴν κυριακὴν τῆς ὀρθοδοξίας· καὶ ὅτε μὲν ἀναγινώσκεται τὸ συνοδικὸν, ἵσταται· τῆς εὐφημίας δὲ λεγομένης, κάθηται ἐπὶ θρόνου αὐτοῦ. *Procedit ad S. Sophiæ, etiam Dominica Orthodoxiæ, &, cùm legitur Synodicum, stat; cùm verò fausta acclamatio dicitur, sedet in throno suo.* Finito namque Synodico, faustis acclamationibus Imperatores atque Antistites excipiebantur. Typicum: Καὶ μετὰ τὸ τέλος πολυχρονίζομεν τοὺς βασιλεῖς, καὶ τὸν προεστῶτα. *In fine vitam diuturnam precamur & Imperatoribus & Antistiti.* Vide Gl. Meursii in Ὀρθοδοξία, & L. Allatium de Dominicis & Hebdomadibus Græcorum, Sect. XIV.

Ὀρθοκρισία.

Non habent Lexica. Est ὀρθὴ κρίσις, *rectum judicium.* Cyrillus Alexandr. ad v. 1. Cap. LVI. Jesajæ, pag. 786. Φυλάσσεσθε κρίσιν, τουτέστι, τὴν ὀρθοκρισίαν, ἤτοι τὰ θεῖα κρίματα. *Custodite judicium, hoc est, rectum judicium, sive divina judicia.*

Ὀρθοπρόσωπος.

Non habent Lexica. *Qui est erecto vultu.* Cæsarius, quæst. ultimâ, pag. 222. Οὐρανόπτης ὁ ἄνθρωπος, ἡ εἰκὼν ἡ ὀρθοπρόσωπος. *Cœli spectator homo, imago illa erectum habens vultum.* Vide in Ἄνθρωπος, paulò ante finem.

Ὀρθοτομέω.

Apostolus Timotheum hortatur, II. Epist. Cap. II. v. 15. ut se probum operarium præstet minimeque pudendum, ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, hoc est, ad verbum, *rectè secantem sermonem veritatis.* Sed ne quis, germano metaphoricæ locutionis istius usu non percepto, de subtilibus quibusdam ac jejunis διχοτομίαις, aut divisionibus duntaxat, hoc acciperet, vulgata versio cùm Latinè, tum ad metaphoræ vim declarandam, ideoque & Apostoli sententiam explicandam accommodatissimè, interpretata est, *rectè tractantem.* Ita namque à specie ad genus traductâ significatione; ut aliàs sæpenumerò fieri solet; usurpatur à Græcis ὀρθοτομεῖν. Nam ut καινοτομεῖν, quod propriè est, *novas vias secare*, ex usu linguæ Græcæ *res novas moliri*, vel *suscipere* valet: pari ratione, etiam ὀρθοτομεῖν, *res rectas agere, facere*, vel *aggredi* significabit. Unde & LXX. verbum ישׁר, hoc est, *dirigere*, aut *rectum facere*, per ὀρθοτομεῖν semel atque iterum reddiderunt. Proverb. III. 6. Πάσαις ὁδοῖς σου γνώριζε αὐτὴν, sc. σοφίαν, ἵνα ὀρθοτομῇ τὰς ὁδούς σου. *In omnibus viis tuis agnosce eam*, sc. sapientiam, *ut vias tuas dirigat.* Cap. XI. 5. Δικαιοσύνη ἀμώμους ὀρθοτομεῖ ὁδούς. *Justitia integras dirigit vias.* Idem verbum sæpiùs per κατορθόω & κατευθύνω reddunt. Veteris Glossarii autor ex Vulgato, ut frequentissimè, Ὀρθοτομῶ, *rectificatio, rectè tracto*; ubi pro *rectificatio*, vel *rectifico*, vel *rectifacio legendum.* Hoc ipsum confirmat versio Syriaca, quæ ὀρθοτομεῖν τὸν λόγον, transtulit, *rectè prædicare sermonem.* Rectè autem tractare seu prædicare sermonem, nihil est aliud, quàm, ut optimè doctissimus Beza, *primùm omnium, quod ad doctrinam ipsam attinet, nihil prætermittere, quod dicendum sit: nihil etiam adjicere de suo: nihil mutilare, discerpere, torquere. Deinde, spectare diligenter, quid ferat auditorum captus, quicquid denique ad ædificationem conducit.* Proinde ὀρθοτομοῦντα est; ut II. Corinth. IV. 2. τὸν λόγον μὴ δολοῦντα, unde ejusmodi operariis opponuntur II. Corinth. X. 13. ἐργάται δόλιοι. Ab hac expositione non sunt aliena Chrysostomi verba, Homil. V. in II. ad Timoth. pag. 350. Ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. Καλῶς τοῦτο εἶπε. Πολλοὶ γὰρ αὐτὸν παρασπῶσι πάντοθεν καὶ παρέλκουσι, πολλὰ ἔχει τὰ ἐπιφυόμενα. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἀπευθύνοντα, ἀλλ' ὀρθοτομοῦντα, τουτέστι, τέμνε τὰ νόθα, καὶ τὰ τοιαῦτα μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος ἐφίστασο καὶ ἔκκοπτε· καθάπερ ἐπὶ ἱμάντος τῇ μαχαίρᾳ τοῦ πνεύματος πάντοθεν τὸ περιττὸν καὶ ἀλλότριον τοῦ κηρύγματος ἔκτεμε. Rectè tractantem verbum veritatis. *Præclarè hoc dixit:*

. *Complures enim illud undiq; lacerant & discerpunt:* *rima illi adnascuntur noxia germina.* *Non dixit* diri- ītem, *sed* ὀρθοτομοῦντα, *ac si dicat, Amputa adulterina,* *cætera hujusmodi cum summa vehementia incumbe ut* *entur, atque veluti in loris superflua quæque, atq; à præ-* *:atione aliena, gladio spiritus reseca.* Eadem, pro mo- habet Theophylactus: pag. 813. 814. Oecumenius præsentem locum, pag. 773. Ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον ἀληθείας. Μαχαίρας δίκην τέμνε τὰ περισσὰ καὶ νόθα γματα, ἃ οἱ ἀπολλύμενοι προσετρίψαντο τῷ κηρύγματι, ἢ εἰς τὸ εὐθὲς ἄγε διὰ τοῦ πνεύματος. Rectè tractantem rbum veritatis. *Instar gladii reseca superflua & adul-* *rina dogmata, quæ pereuntes prædicationi adjecerunt, &* *rectam viam per spiritum deduc.* Concilium Floren- ıum, Sect. XII. Cap. VIII. pag. 344. Ὀρθοτομεῖν ἐστι τέμνειν τὰ νόθα, ὥς φησιν ὁ θεῖος Χρυσόστομος. Ὀρθοτο- ῖν *est spuria resecare, ut divinus inquit Chrysostomus.* heodoretus verò in hanc Epistolam, pag. 498. me- phoram vult desumtam esse ab agricolis: Ἐπαινοῦ- εν, inquit, καὶ τῶν γεωργῶν τοὺς εὐθείας τὰς αὔλακας ἀνα- μνοῦντας· οὕτω καὶ διδάσκαλος ἀξιέπαινος, ὁ τῷ κανόνι ῶν θείων λογίων ἑπόμενος. *Laudamus agricolas, qui rectos lcos proscindunt. Ita etiam doctor est laude dignus, qui* *quitur regulam divinorum eloquiorum.* Expositores ræcipui nominis, metaphoram deductam putant à uibusdam modis ritibusque secandi sub Lege vi- timas. Conjectura certè erudita. Verumtamen ma- t forsan quispiam; absolutè loquendo; Græci idio- ıatis formulam, ex ejusdem linguæ consuetudine ensitare: & cùm Græci dicant, τέμνειν ὁδὸν, *viam pa-* *efacere,* seu *aperire,* inde demum dictum ὀρθοτο- εῖν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, ac sic commodè exprimi posse, *erbi veritatis rectam quasi viam patefacere,* vel *aperire:* ut, sermonem veritatis, quasi iter, rectà patefacere. l. Pricæus translationem sumtam existimat à marmo- ariis, sive lapicidis; qui meliùs ἐργάται vocentur, uàm μοσχοτόμοι, *victimarii.* Lucianus lib. de Somniis, καὶ διδάσκει, παραλαβὼν λίθον, ἐργάτην ἀγαθὸν εἶναι. Quo loco etiam ἀγαθὸς ἐργάτης est ferè, qualis Apo- tolo, ἐργάτης ἀνεπαίσχυντος. Respondet planè Ger- nanicum, ein guter Werckmann: quem quidem oquendi modum etsi ad multa artificiorum genera applicamus; de nullis tamen eum frequentiùs nec magis propriè efferimus, quàm de artificibus iis, qui lapides peritè aut secare aut committere nove- runt. Apud Euripidem in ædificanda Troja Neptu- nus Apollinis συνεργάτης,

—— Λαΐνους πύργους πέριξ
Ὀρθοῖς ἔτεμνε κανόσιν. ——

Apuleius eandem figuram ad orationis structuram tra- duxit, *Non,* inquit, *è monte meo afferam lapidem di- rectim cæsum, &c.* id est, ὀρθοτετμημένον. Eodem perti- net & Glossarii illud, *Directum,* κατὰ κανόνα ὀρθωθέν. Metaphora ab arte fabricâ desumta, videtur & Apo- stolus usus, I. Corinth. IX. 1. scribens, Οὐ τὸ ἔργον μου ὑμεῖς ἐστε ἐν Κυρίῳ; *Nonne opus meum vos estis in Domino?* Quo loco ἔργον, ut apud Latinos *opus,* est substructio, ædificatio. Cicero ad Tyronem, *Fac opus appareat.* Aliam insuper, haud minùs eruditam, expositionem petere licet ex Miscell. Fulleri lib. III. c. XVI.

Ὅρκος.

Ὅρκος, *juramentum,* sumitur.

I. *Propriè:* atque ita, juxta Clementem Alexand. Strom. VII. pag. 728. Ὅρκος ἐστὶν ὁμολογία καθοριστική, μετὰ προσπαραλήψεως θείας. *Jusjurandum est confessio definitiva cum divina assumtione,* id est, cùm Deum su- mimus testem. Philo: Ὅρκος οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ μαρτυ- ρία Θεοῦ περὶ πράγματος ἀμφισβητουμένου. *Jusjurandum nihil aliud est, quàm testimonium Dei circa rem dubiam.* Hoc etiam facit illud Gregorii Nysseni, Homil. IV. in Canticum, tom. I. pag. 533. Ὅρκος ἐστὶ λόγος πιστού- μενος δι' ἑαυτοῦ τὴν ἀλήθειαν. Διπλῆ δὲ ἡ κατὰ τὸν ὅρκον ἐν- έργεια· ἢ γὰρ αὐτὸς πιστοῦται τῷ ἀκούοντι τὴν ἀλήθειαν, ἢ ἄλ- λοις διὰ τοῦ ὁρκισμοῦ τὴν ἀνάγκην ἐπάγει, τοῦ μὴ διαψεύ- δεσθαι. *Jusjurandum est oratio per se, confirmans verita- tem. Est autem duplex juramenti operatio: aut enim quis- piam ei, qui audit, firmat fidem veritatis, aut aliis per juramentum affert necessitatem, ut minimè mentiatur.*

II. *Impropriè,* idque

1. *in bonam partem,* & notat *certam affirmationem.* Basilius M. in Psal. XV. pag. 155. de Davide sic scri- bit: Τὸν ὅρκον πολλαχοῦ τὴν ἀμετάθετον περὶ ἑκάστου πρά- γματος διαβεβαίωσιν ὀνομάζει· ὡς τό, ὤμοσα καὶ ἔστησα τοῦ φυλάξασθαι τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου. Καὶ τό, ὤ- μοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται· οὐχ ὅτι Θεὸν εἰς μαρ- τυρίαν τῶν λαλουμένων πιστοποιούμενον αὐτοῦ τὴν ἀμφιβολίαν παρήγαγεν, ἀλλ' ὅτι ἀτρέπτοις καὶ ἀκινήτοις δόγμασι τὴν τῆς ἐπαγγελίας χάριν τῷ Δαυὶδ ἐβεβαίωσε. *Multis in locis ju- ramentum nominat immutabilem firmamq; rei ac propositi cujuslibet confirmationem; ut est illud,* Juravi & statui custodire judicia justitiæ tuæ. *Item,* Juravit Domi- nus, & non pœnitebit eum. *Non quòd Deum ad testi- monium dictorum fidemq; ambiguitati faciendam induxe- rit, sed quòd is immutabili ac firmo decreto gratiam pro- missionis Davidi confirmavit.*

2. *in malam partem.* Huc pertinet perversa illa jurandi consuetudo, quam veteres ubique detestan- tur. Id facit Chrysostomus passim, idque summo studio, imprimis autem Homil. VIII. in Acta, unde præcipua excerpimus. Pag. 654. Θῶμεν ἑαυτοῖς νόμους καθημερινούς, τέως ἀπὸ τῶν εὐκόλων ἀρξώμεθα. Περικόψω- μεν ἡμῶν τὴν πολυορκίαν τοῦ στόματος, χαλινὸν ἐπιθῶμεν τῇ γλώττῃ, μηδεὶς ὀμνύτω τὸν Θεόν. Οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα δα- πάνη, οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα κάματος, οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα χρόνου μελέτη· ἀρκεῖ θελῆσαι, καὶ τὸ πᾶν γέγονε· συνηθείας γὰρ τὸ πρᾶγμά ἐστι. *Ponamus nobis ipsis quotidianas leges; jam à facilibus incipiamus. Malam jurandi consuetudinem ab ore nostro auferamus, frænum imponamus linguæ, nemo per Deum juret. Nullo hîc sumtu opus est, nullus exigitur labor, non indiget magna temporis mora hæc cura: sufficit velle, & totum factum est: res enim hæc à consuetudine pendet.* Pag. 655. Μεγάλῃ καὶ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ κηρύττω πᾶσι, καὶ διαμαρτύρομαι, ὥστε τοὺς τὴν παράβασιν ταύτην ἐπι- δεικνυμένους, τοὺς τὰ ἐκ τοῦ πονηροῦ φθεγγομένους. Τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ ὅρκος· τῶν οὐδῶν μὴ ἐπιβαίνειν τῶν ἐκκλησιαστικῶν. Προθεσμία δὲ ὑμῖν ἔστω· ὁ μὴν ὁ παρών, ὥστε κατορθῶσαι· μὴ γάρ μοι εἴπῃς, ὅτι μὲ ἡ τῶν πραγμάτων ἀνάγκη κατε- πείγει, ὅτι ἀπιστοῦμαι. Τέως τοὺς ἀπὸ τῆς συνηθείας περικό- πτε. &c. *Magna & clara voce prædico omnibus ac testificor, ita ut eos, qui sic prævaricantur, quique ea, quæ à maligno sunt, loquuntur, hoc enim juramentum est, ne limina Eccle- siastica ascendant. Præstitutus autem vobis sit præsens men- sis, ut sic corrigamini. Ne enim mihi dicas, me negotiorum urget necessitas, quia fidem non invenio. Jam remove mihi, illos, qui ex consuetudine jurant, &c.* Vide ibid. plura, eaque gravissima verba. Longè plura suppeditat ti- bi ejusdem oratio IX. in Acta, pag. 661. 662. 663. & Homilia X. pag. 669. 670. Gregorius Nazianze-

nus hoc nomine commendatur, quòd ab omni abstinuerit juramento. Deo eo enim sic Gregorius Presbyter in ipsius vita: Τίθησιν ὅρον ἑαυτῷ μήποτε ὀμόσειν, μέχρις ἂν τῷ βίῳ τούτῳ ἐμπολιτεύηται, ὃν καὶ εἰς τέλος ἐφύλαξε. *Legem sibi indicit nunquam jurandi, quamdiu in hac versaretur vita: quam etiam ad extremum usq; diem servavit.* Ne autem juramentis sit opus, ita se quisque gerat, ut ei etiam injurato credatur. Verissimè Chrysostomus, Homil. VII. ad populum Antiochenum: Οὐχ ὁ ὅρκος ἀξιόπιστον ποιεῖ, ἀλλὰ βίου μαρτυρία καὶ πολιτείας ἀκρίβεια, καὶ ὑπόληψις ἀγαθή. *Non juramentum hominem fide dignum facit, sed vitæ testimonium, accurata vivendi ratio, & bona opinio.* Photius, Epist. I. pag. 34. Προπετὴς ὅρκος, πρόχειρος ἐπιορκία· ἄλλως τε δὲ καὶ τὸ ὀμνύειν ὅλως οὐκ εὖ βεβηκότος, οὐδὲ φρονήματος εὐγενοῦς. Ὁ δὲ εὐσταθὴς καὶ μεγαλόψυχος ἀνὴρ αἰσχυνθήσεται τοὺς λόγους ὅρκῳ πιστοὺς ἀποφαίνειν, καὶ τὴν διὰ τῶν οἰκείων τρόπων πίστιν ἀτιμάζειν, *Juramentum proclive, perjurium stat in procinctu. Certè nec mores bene constitutos, nec animum decet generosum jurare. Vir etenim gravis & magnanimus pudefiet, si verba sua fidem non mereantur absq; juramento & conversationi suæ injuriam inuri,* vel potiùs, *fidem propter mores suos ignominiâ affici.* Clemens Alexandr. Strom. VII. pag. 729. Τὸ ἀληθεύειν κατὰ τὸν ὅρκον, μετὰ συμφωνίας τῆς κατὰ τὸ ἀληθὲς γίνεται. Τὸ εὐορκεῖν οὖν συμβαίνει κατὰ τὴν κατόρθωσιν τὴν ἐν τοῖς καθήκουσι. Ποῦ τοίνυν ἔτι τοῦ ὅρκου χρεία, τῷ κατὰ ἄκρον ἀληθείας βιοῦντι; *Veritatem dicere in jurejurando, fit ex ea, quæ cum veritate est consensione. Sanctè igitur jurare tum contingit, si quis se rectè gerit in officio suo. Cur igitur est opus jurejurando ei, qui ita vivit, ut jam ad summum veritatis pervenerit?* Clariùs Isidorus Pelusiota, lib. II. epist. CXLVIII. Ὁ τῶν εὖ βιούντων λόγος ὅρκου πιστότερος ταῖς ἁπάντων τῶν ἀκουόντων στεφανοῦται ψήφοις. Οὐκοῦν εἰ μὲν πιστεύεσθαι βουλοίμεθα, εὖ βιῶμεν. *Eorum, qui rectè atque ex virtute vivunt, sermo quovis jurejurando majorem fidem nanciscens, omnium audientium calculis coronatur. Quamobrem si sermonibus nostris fidem haberi volumus, rectè vivamus.* Sed & Pythagoras sectatoribus suis præcipiebat, μὴ ὀμνύναι θεούς· ἀσκεῖν γὰρ αὐτὸν δεῖν ἀξιόπιστον παρέχειν, *nec per deos jurarent: operam enim dandam esse, ut quis fide dignus habeatur.* Quod Gregorius Nazianzenus in Jambis:

Ὅρκον δὲ φεῦγε πάντα· πῶς οὖν πείσομεν;
Λόγῳ, τρόπῳ τε τὸν λόγον πιστωμένῳ.

Omne autem juramentum fuge. Quomodo ergo fidem merebimur? verbis, & moribus verba fide digna reddentibus. Philo in Decalogum: Κάλλιστον καὶ βιωφελέστατον καὶ ἁρμόττον λογικῇ φύσει τὸ ἀνώμοτον, οὕτως ἀληθεύειν ἐφ' ἑκάστου δεδιδαγμένῃ, ὡς τοὺς λόγους ὅρκους εἶναι νομίζεσθαι, δεύτερος δέ, φασι, πλοῦς τὸ εὐορκεῖν· ἤδη γὰρ ὅγε ὀμνὺς εἰς ἀπιστίαν ὑπονοεῖται. *Utilissimum fuerit & rationali naturæ optimum atq; convenientissimum, omnino abstinere à jurejurando, & sic veritati assuescere, ut simplex sermo vim juramenti habeat. Secundaria verò, juxta proverbium, navigatio est rectè jurare. Jam enim qui jurat, suspectus est de perfidia.*

III. *Objectum*, seu is, per quem jurandum, est ὁ μείζων, ille, qui major est, ad Hebr. VI. 16. atque adeò *solus Deus.* Id disertè docet Cyrillus Alexandr. lib. VI. de Adoratione, pag. 212. Postquam enim dixisset, ὅρκου ὅλως οὐκ ἔσται χρεία τοῖς ἐν ὑπολήψει σεμνότητος, καὶ σύνοικον ὥσπερ πεποιημένοις τὴν ἀρετήν, *juramento prorsus non erit opus iis, qui gravitate sunt conspicui, & quasi contubernalem fecerunt virtutem:* continuò subjicit: Εἰ δὲ δή που γένοιτο, καὶ τῆς εἰς ἁγίους τιμῆς ὀλιγωρούντων ἔσθ' ὅτε τινῶν, ὅρκιος ἔστω Θεός, μὴ τῶν ἑτέρων ὄνομα παρακομιζέσθω τινῶν. *Si verò opus erit aliquando, quòd honorem quem sanctis viris haberi convenit, nonnulli interdum parvi pendant, Deus testis ad jusjurandum adhibeatur, neque ullarum aliarum rerum nomen afferatur.* Ibidem p. 214. Ἔστω τοιγαροῦν τὸ ναί, καὶ τὸ οὔ, παράγε τοῖς ἄριστα βιοῦν ᾑρημένοις, ὅρκου χρεία τε καὶ δύναμις, καὶ διαπεπήχθω ὀρθῶς, ἕψεται γὰρ οὕτω καὶ τὸ πιστεύεσθαι δεῖν. Εἰ δὲ ἀτιμάζοιντο πρός τινος τὸ ναὶ καὶ τὸ οὔ, τῶν ὅρκων ἡ χρεία τετράφθω λοιπὸν ἐπὶ τὸ μεῖζον ἢ καθ' ἡμᾶς, μᾶλλον δὲ ἡ κατὰ πᾶσαν τὴν κτίσιν. *Juramenti usum atq; vim expleat & rectè firmetur apud eos, qui optimè vivere constituerunt,* Etiam *& Non. Sic enim sequetur necessariò fides. Si verò* Etiam *&* Non *à quodam rejiciatur, juramentorum deinceps usus convertatur ad id, quod nobis, imo etiam omni creaturâ majus est.* En verba clarissima. Nec repugnat, quòd Genes. XXXI. 53. Jacob jurâsse dicitur per timorem patris sui Isaac: ipse namque Deus intelligitur. Sic exponit Theodoretus, quæst. XCI. in Genes. pag. 65. Φόβον τοῦ Ἰσαὰκ τὴν εὐσέβειαν ἐκάλεσε, τουτέστι, τὸν Θεόν, οὗ τὸν φόβον ἐν τῇ ψυχῇ περιέφερε. *Timorem Isaaci vocavit pietatem, hoc est, Deum, cujus ille timorem in animo suo gestabat.* Proinde vix excusari potest Josephus, qui Gen. XLII. 15. 16. in Ægypto agens, *juravit per vitam Pharaonis*, imitatus scilicet Ægyptios, *per vitam Regis* jurare solitos; quemadmodum Ethnicos *per genios Imperatorum* jurare consuevisse testatur Tertullianus ad Scapulam, Cap. II. pag. 130. & in Apologet. Cap. XXXII. pag. 63. ex qua consuetudine B. Rhenanus ait, ortum esse, ut postea apud Christianos Principes *per salutem Regis*, aut *liberorum ejus juraretur.* Tale quid aliquoties legitur in Actis Ephesinis, pag. 257. ubi Rudius Iunicus Philadelphensis Quartidecimanorum errorem ejurans, dicit, Ἐξόμνυμαι τὴν ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον τριάδα· καὶ τὴν εὐσέβειαν καὶ νίκην τῶν δεσποτῶν τῆς οἰκουμένης, &c. *Juro per sanctam & consubstantialem Trinitatem: & per pietatem atq; victoriam Dominorum orbis, &c.* Eadem ibidem formula utuntur Hesychius quidam, & Rufinus. Hoc tamen à Regibus Francorum Christianis prohibitum legibus. Inter leges antiquas Francorum Chlodovæi, Childeberti & Chlotarii Cap. VI. sic legitur: *Ut nullus præsumat per vitam Regis & filiorum ejus jurare.* Sunt tamen, qui existimant illud, *per vitam Pharaonis*, seu, *ita vivat Pharao*, non tam fuisse juramentum, quàm speciem vehementis asseverationis seu affirmationis, factæ cum collatione rei manifestissimæ, similem illi, *vivit anima tua.* Vide Ravanellum in voce *Juramentum*, num. IV. Veteres proposito Evangeliorum libro jurârunt. Vide in Εὐαγγέλιον, num. I. 2. sub lit. ב. *a.*

IV. *Finis.* Jurandum ad confirmationem rei dubiæ, ut docet Apostolus Hebr. VI. 16. Πάσης αὐτοῖς ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος. *Omnis controversiæ ipsis* (hominibus) *finis ad confirmationem, est juramentum.* Hîc Theodoretus, paginâ 422. Ἔθος τοῖς ἀνθρώποις ὅρκῳ βεβαιοῦν τοὺς λόγους. *Mos est hominibus ea quæ dicunt jurejurando confirmare.* Clariùs Theophylactus in hanc Epistolam, pag 936. Ἐκ τοῦ ὅρκου λύεται πάσης ἀντιλογίας ἀμφισβήτησις. Καὶ γὰρ λέγονται μὲν πολλά, καὶ ἀντιλέγονται ἐξ ἑκατέρου μέρους, ὁ δὲ ὅρκος τελευταῖος ἐπεισιὼν καὶ βεβαιῶν, τὰ ἀμφίβολα λύει πάντα. *Per juramentum solvitur omnis contentionis controversia. Etenim dicuntur quidem multa, & utrinq; contradictiones audiuntur, sed jusjurandum postremò accedens remq; confirmans, cuncta dubia solvit.* Ita etiam ipse Deus jurat, ut nos certiores faciat de veritate eorum, quæ dicit, succurrens hac ratione infirmitati nostræ; teste ite-

ste iterum Apostolo, eodem capite, v. 17. 18. ubi Theodoretus: Τȣ́τȣ χάριν ὅρκον τῷ λόγῳ προσἐθηκεν ὁ Θεὸς, δεῖξαι βελόμενος τ̃ ἐπαγγελίας τὸ ἀψευδὲς, καὶ ὡς ἀδύνατον ἄλλο τι μετὰ τ̃ ὅρκον βȣλεύσασθαι. *Ea de caussa Deus dicto suo jusjurandum adjecit, volens ostendere promissi veritatem, & quòd fieri non posset, ut post jusjurandum aliud statueret.* Et Theophylactus, pag. 930. Ἔδει μὲν καὶ χωρὶς ὅρκȣ πιστεύεσθαι τ̃ Θεὸν, ἀλλ᾽ ὅμως δι᾽ ἡμᾶς συγκατέισι, καὶ ȣ̓ τὴν ἀυτȣ̃ ἀξίαν σκοπεῖ, ἀλλ᾽ ὅπως ἡμᾶς πείσῃ, ἀνάξια περὶ ἀυτȣ̃ ἀνέχεται λέγεσθαι. *Deo quidem etiam sine juramento fides adhibenda erat; propter nos tamen demittit sese, nec suam dignitatem respicit, verùm ut nobis persuadeat, indigna etiam de seipso dici patitur.* Impropriè ergo Deo tribuitur juramentum, & κατ᾽ ἀνθρωποπάθειαν. Id docet nos Chrysostomus in Psal. CX. Ὥσπερ θυμὸς ȣ̓ θυμὸς ἐπὶ Θεȣ̃, ἀλλὰ τὸ τιμωρητικὸν, καὶ ȣ̓ πάθος ἐστίν· ȣ̔́τως ȣ̓δὲ ὅρκος· ȣ̓ γὰρ ὄμνυσιν ὁ Θεὸς, ἀλλὰ τὸ πάντως ἐσόμενον λέγει. *Quemadmodum ira in Deo non est ira, sed pœna, non affectio est: ita neq; jusjurandum: non enim jurat Deus, sed id, quod omnino futurum est, dicit.* Idem, Homil. LXXXIX. tom. VI. Ὄμνυσιν ὁ Θεὸς, ȣ̓χ ὡς ἑαυτῷ ἀπιστῶν, ἀλλὰ τὴν ἡμετέραν ἀπιστίαν εἰς πίστιν ἐκβιαζόμενος. *Jurat Deus, non quòd sibi ipsi non credat, sed ut incredulitatem nostram ad fidem adigat.* Athanasius de passione & cruce Domini, tom. I. pag. 996. Ὁ λόγος ὅρκος ἀυτȣ̃ ἐστι, πληροφορῶν τȣ̀ς ἀκȣ́οντας, καὶ πίστιν ἑκάστῳ παρέχων, ὅτι ὃ ἐπηγγείλατο καὶ λαλεῖ, πάντως καὶ γενήσεται, ȣ̓ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὀμνύει Θεὸς, ἀλλ᾽ ἡμῖν ὁ λόγος ἀυτȣ̃ ἀντὶ ὅρκȣ πρὸς ἀλήθειαν γίνεται. Ἀνθρώποις δὲ λαλῶν, ὀμνύναι λέγεται, καὶ τȣ̃το ἀνθρωπικώτερον λαλȣ́ντων τ̃ ἁγίων· ἵνα ἀφ᾽ ὧν ἀυτοὶ λέγοντες ἀξιȣ̃σιν, ἀπὸ τȣ́των ἀυτοὶ πιστεύσωσι τῷ λαλȣ̃ντι Θεῷ, ὡς γὰρ ἀνθρώπων τ̃ λόγον ὅρκος βεβαιοῖ, ȣ̔́τως ἃ λαλεῖ ὁ Θεὸς ἀνθ᾽ ὅρκȣ λογίζεσθαι, διὰ τὸ βέβαιον καὶ ἀμετάθετον τ̃ βȣλῆς ἀυτȣ̃. *Sermo ejus juramentum est, certam & plenam fidem faciens audientibus, unicuiq; confirmans, ea, quæ promisit & locutus est, certò eventura. Deus enim non jurat ut homo, sed nobis sermo ejus loco juramenti est ad veritatis confirmationem. Cum hominibus verò loquens, jurare dicitur, idq; humano more loquentibus sanctis: ut unde ipsi dicentes fide digni habentur, inde etiam ipsi credant loquenti Deo.*

Quemadmodum enim hominum verba confirmat juramentum, ita quæ Deus loquitur pro juramento habeantur propter firmitatem & immutabilitatem consilii ipsius. Et mox: Ὀμνύει Θεὸς· ἀλλ᾽ ἅπερ ἀληθεύων λαλεῖ, ὡς ὅρκος ἐστὶ, τοῖς ἀνθρώποις πρὸς πίστιν. *Jurat Deus: sed quia vera sunt quæ loquitur, quemadmodum juramento homines utuntur ad fidem faciendam.* Damascenus Orthod. fidei lib. I. Cap. XIV. pag. 51. Ὅρκον τȣ̃ Θεȣ̃ ἐννοȣ̃μεν τὸ ἀμετάθετον τ̃ βȣλῆς ἀυτȣ̃ ἐκ τȣ̃ παρ᾽ ἡμῖν δι᾽ ὅρκȣ τὰς πρὸς ἀλλήλȣς βεβαιȣ̃σθαι συνθήκας. *Per juramentum Dei intelligimus immutabilitatem consilii ejus, eò quòd apud nos pacta & fœdera mutua juramento confirmantur.*

V. *Proprietas juramenti* est, quòd inviolabile esse debeat, atque adeò servandum sit. Theodoretus quæstione XLII. in II. Regum, pag. 290. Διδάσκει ἡμᾶς ὁ λόγος, μὴ παραβαίνειν τὰς ἐπὶ Θεȣ̃ μεθ᾽ ὅρκων γινομένας συνθήκας, κἂν εἰς ἄλλων ὠφέλειαν ἡ παράβασις γίγνηται. *Docet nos oratio, ne transgrediamur fœdera, quæ fiunt adhibito per Deum juramento, etiamsi fiat transgressio in aliorum utilitatem.* Loquitur de Gibeonitis, contra quos Saul peccavit, fœdus cum iis factum frangendo. Ejus ergo violatio gravissimum scelus. Iterum Theodoretus ad v. 4. Cap. V. Zachariæ, pag. 899. Ἡ τῶν ὅρκων παράβασις ἀσεβείας ἐστὶ τὸ κεφάλαιον· ἀγάπης δὲ ἔρημος ὁ τοιȣ̃τος. *Jurisjurandi violatio impietatis caput est, & omni dilectione vacat, qui talis est.* Id tamen de impio & temerario juramento non debet intelligi, quod rescindendum, non servandum. Theophylactus in Cap. XIV. pag. 81. Μανθάνωμεν ἐντεῦθεν, ὅτι ἐστὶν ὅτε κρεῖττον ἐπιορκεῖν, ἢ διὰ τȣ̀ς ὅρκȣς ἀσεβές τι ποιεῖν. *Discamus hinc:* nempe exemplo Herodis Matth. XIV. 7. 9. *esse aliquando meliùs pejerare, quàm propter juramentum impium aliquid facere.* Isidorus Pelusiota, Epist. XCVI. lib. IV. pag. 464. Ἄμεινον ἐν τοῖς ἐναγέσι τὰ κακῶς ἐπαγγελθέντα λύειν καλῶς, ἢ τὸ δοκεῖν εὐορκεῖν κακῶς. *Præstat in iis, quæ habent atrocitatem facinoris, malè promissa bene rescindere, quàm malè videri servantem esse jurisjurandi.*

VI. *Opposita.* Huc referri potest veterum Patrum sententia, qui docent, Juramentum solis licitum fuisse Judæis, in novo verò Testamento usum ejus penitus esse abrogatum. Chrysostomus, Homil. XVII. in Matth. dicit, *propterea Judæis præceptum fuisse juramentum,* ἵνα μὴ κατὰ τ̃ εἰδώλων ὀμνύωσι, *ne per idola jurarent.* Theodoretus quæst. IV. in Deuteronom. pag. 171. ad interrogationem, Τί δήποτε κατὰ τȣ̃ Θεȣ̃ ὀμνύναι διαγορεύει ὁ νόμος; *Cur lex jubet, ut jurent per Deum?* respondet, Ἵνα μὴ κατὰ τ̃ ψευδωνύμων ὀμνύωσι Θεῶν. *Ne jurent per falsos Deos.* Idem, in Cap. IV. Jeremiæ, pag. 160. Ἰȣδαίοις, ὡς ἀσθενῶς διακειμένοις, παρακελεύεται κατ᾽ ἀυτȣ̃ ὀμνύναι, ἵνα τῇ τȣ̃ ὅρκȣ συνηθείᾳ ἀυτὸν μόνον προσκυνεῖν διδαχθῶσι. *Præcipit Judæis* Deus, *utpote adhuc infirmis, ut per ipsum jurent: quò sic jurisjurandi consuetudine discant ipsum solum adorare.* Juramenti usum in N. T. prorsus nullum esse, disertè asserit Theodoretus in Epitome div. decret. Cap. XVI. Ὁ μὲν παλαιὸς νόμος ἀπαγορεύει τὸ ψεῦδος, ὁ δέγε νέος, καὶ τὸν ὅρκον. *Vetus quidem lex prohibet mendacium, nova verò etiam jusjurandum.* Epiphanius, hæresi LIX. pag. 217. dicit, non oportere ὀμνύναι ὅρκον, μήτε ἐν ἀληθείᾳ, μή τε ἐν ψεύδει· ἀλλὰ ναὶ, ναὶ, καὶ ȣ̓, ȣ̓ λέγειν, *juramentum jurare, neq; in veritate, neq; cum mendacio: sed dicere Etiam, Etiam: & Non, Non.* Chrysostomus Homil. XV. in Genesin: Οὐκ ἔξεστιν ȣ̓́τε ἐπὶ δικαίῳ, ȣ̓́τε ἐπὶ ἀδίκῳ ὀμνύναι. *Non licet neq; justè, neq; injustè jurare.* Basilius Cæsar. Homil. I. in Psal. XV. pag. 154. 155. conciliaturus verba Psalmi, *Qui jurat proximo suo & non decipit,* cum verbis Christi Matth. V. 34. scribit: Τί δήποτε, ἐνταῦθα μὲν ἡ εὐορκία συγχωρεῖται ἐν τοῖς τῶν τελείων πρέπȣσιν ἀνδραγαθήμασιν, ἐν δὲ τῷ εὐαγγελίῳ παντελῶς ἀπηγόρευται; Τίς παροικήσει καὶ τίς κατασκηνώσει; Ὁ ὀμνύων τῷ πλησίον ἀυτȣ̃, καὶ ȣ̓κ ἀθετῶν. Ἐκεῖ δὲ, Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ὀμόσαι ὅλως. Τί ȣ̓͂ν φαμέν; Ὅτι πανταχȣ̃ τȣ̃ ἀυτȣ̃ σκοπȣ̃ ἔχεται ὁ Κύριος, προλαμβάνων τ̃ ἁμαρτημάτων τὰ ἀποτελέσματα, καὶ ἐκ τ̃ πρώτης ἀρχῆς ἐκτέμνων τὴν πονηρίαν. Ὡς γὰρ ὁ μὲν παλαιὸς ἔλεγε νόμος, Οὐ μοιχεύσεις, ὁ δὲ Κύριος, ȣ̓δὲ ἐπιθυμήσεις· κἀκεῖνοι μὲν, ȣ̓ φονεύσεις, ὁ δὲ τὰ τελειότερα νομοθετῶν, ȣ̓δὲ ὀργισθήσῃ· ȣ̔́τω δὴ καὶ ἐνταῦθα, ὁ μὲν ἀρκεῖται τῇ εὐορκίᾳ, ὁ δὲ τ̃ ἐπιορκίας τ̃ ἀφορμὴν διακόπτει. *Quid hoc tandem est? Hic juramentum homini perfecto inter eas virtutes; quæ illum decent, concedi videtur, in Evangelio verò prorsus prohibetur.* Quis incolet, & quis requiescet? Qui jurat proximo suo, & non decipit. *Illic verò,* Ego autem dico vobis, ne juretis omnino. *Quid igitur dicemus? Quòd ubiq; Dominus tam in veteri, quàm in nova lege eandem habet præceptionis considerationem. Cupit enim peccatorum effectibus occurrere, & à primis initiis malignitatem exscindere. Ut enim vetus lex ait,* Non mœchaberis: *Dominus verò,* Non concupisces: *Illa item:* Non occides: *Dominus perfectiora instituens,* Non irascaris: *Sic etiam hoc loco Propheta contentus est juramento justo ac recto:*

Dominus verò ipsam etiam perjurii occasionem resecat. Vide ibidem plura. Eadem est sententia Chrysostomi, Homil. XVII. in Matth. pag. 123, 124. ubi Judæos comparat infantibus, Christianos verò viris perfectis: illis convenire lac, his cibum solidum. Theophylactus in Cap. V. Matth. pag. 32. Οὐκ ἦν πονηρὸν τότε τὸ ὀμνύειν, μετὰ δὲ Χριστὸν ἐστι πονηρόν. *Tunc;* sub Lege; *non erat malum jurare: post Christum autem malum est.* Hinc Isidorus Pelusiota, epist. CLV. lib. I. pag. 48. vult, à nemine exigendum esse juramentum: Τὸ μὴ ὀμόσαι, μηδὲ ἀπαιτῆσαι ὅρκον ἐστίν· εἰ γὰρ μὴ βούλει ὀμόσαι, μηδὲ παρ' ἑτέρων ὅρκον ἀπαίτει, διὰ δύο ταύτας αἰτίας· ἢ τὸ ἐπαληθεύειν τὸν ἐπερωτώμενον, ἢ τὸ ἐναντίον τὸ ψεύδεσθαι. Εἰ γὰρ ἀληθεύει συνήθως ὁ ἄνθρωπος, καὶ πρὸ τοῦ ὅρκου πάντως ἀληθεύει· εἰ δὲ ψεύστης ἐστὶ, καὶ ὀμνύων ψεύδεται. *Non jurare, ne jusjurandum quidem ab alio exigere est. Nam si jurare minimè vis, ne ab aliis quidem, ut jurent, extorque: idque duplici de caussa: nimirum aut quia veri studiosus est, qui interrogatur: aut contrà, quia libenter mentitur. Si enim ille vera loqui solet, omnino etiam nullo interposito jurejurando vera loquetur: si autem mendax est, jurans etiam mentietur.* Vide etiam Theophanis Homil. XII. pag. 75. Ita autem locuti Patres, quia videbant homines crebrò jurare falsò, iniquè, aut injustè, vel etiam sæpenumero leviter, inaniter & temerariè: hinc ob periculum perjurii, vel inaniter jurandi, vetabant juramentum; illudque Christianis dissuadebant. Vide imprimis Chrysostomum Homil. VIII, IX, X. in Acta: Homil. V. ad populum Antiochenum. Balsamon ad Can. XXIX. Basilii ad Amphilochium, pag. 965. satis sobriè de jurisjurandi usu scribit. Ἐπεὶ ἐκ τοῦ διορίζεσθαι τοὺς κανόνας κολάζεσθαι τοὺς ἐπιόρκους, ἀναφαίνεται μὴ τιμωρεῖσθαι τοὺς μὴ παραβαίνοντας αὐτοὺς, κἀντεῦθεν συναναδείκνυται καὶ τὸ ἐπιτρέπεσθαι τὴν τῶν ἐννόμων ὅρκων τελεσιουργίαν, μὴ εἴπῃς ταῦτα διορισθῆναι ὑπεναντίως τῇ εὐαγγελικῇ ἐντολῇ, τῇ λεγούσῃ· μὴ ὀμνύειν ἡμᾶς μήτε ἐν οὐρανῷ, μήτε ἐν τῇ γῇ, ὅτι ὁ οὐρανὸς θρόνος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ· εἶναι δὲ ἡμῖν τὸ ναὶ, ναὶ, καὶ τὸ οὒ, οὔ. Τοῦτο μὲν γάρ ἐστι τῶν ἄγαν τελείων, ἐκεῖνο δὲ δεύτερον καὶ οὐκ ἀπόβλητον, ὡς ἄνομον· οἷόν ἐστι καὶ τὸ, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἀκολούθει μοι. Εἰ γὰρ πάντες ἀναγκάζονται τοῦτο ποιῆσαι, ποῖος ἀγοράσει αὐτά; ἄλλως τε εἰ ἅπας ὅρκος ἐκωλύετο, οὐδὲ ὁ προφήτης εἶπεν ἄν· ὤμοσα καὶ ἔστησα τοῦ φυλάξασθαι τὰς ἐντολάς σου· οὐδὲ οἱ τοὺς νόμους συνθέμενοι ὀρθόδοξοι βασιλεῖς, ἵνα ἐξέθεντο νόμους ἐπιτρέποντας ὅρκων τελεσιουργίας· ὥστε οὐχὶ πᾶς ὅρκος ἔννομός τε καὶ παράνομος κεκωλυμένος ἐστὶν, ἀλλ' ὁ παράνομος καὶ ἀπαίδευτος. *Quoniam ex eo, quod decernant Canones puniendos perjuros, apparet eos non puniri, qui juramenta non transgrediuntur; & ex eo etiam ostenditur, legitima juramenta permitti, ne dixeris hæc definita esse adversus Evangelicum præceptum, quod dicit,* omnino non esse jurandum, neque in cœlo, neque in terra, quia cœlum Dei thronus est: terra autem est scabellum pedum ejus: esse autem nobis Etiam, etiam, & Non, non. *Hoc enim est eorum qui valde sunt perfecti. Illud autem secundum, & non rejiciendum, ut illegitimum: cujusmodi est & illud,* Vende omnia, quæ habes, & da pauperibus, & sequere me. *Si enim omnes hoc coguntur facere, quis ea emet? Alioqui si omne jusjurandum prohiberetur, ne Propheta quidem dixisset,* Juravi, & statui servare mandata tua: *nec qui leges composuerunt Orthodoxi Imperatores leges edidissent, quæ permitterent jusjurandum: quare non omnino jusjurandum est prohibitum, legitimum æquè atque illegitimum, sed solum quod est contra leges & ineptum.*

Ὄρος.

Quia Jerosolyma & Templum Solomonis ædificata erant in monte Sion, ideò *mons Dei* vocatur tum Jerosolyma, tum Templum: eodemque titulo insignitur *Ecclesia*, Jes. II. 2, 3. Mich. IV. 1, 2. Psal. XXIV. 3. Τίς ἀναβήσεται εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου; *Quis ascendet in montem Domini?* Hìc potest intelligi *Ecclesia triumphans.* Ita explicat Theodoretus in hunc Psalmum, pag. 484. Ὄρος ἐνταῦθα, οὐ τὸ ἐπίγειον λέγει τὸ τῆς Σιὼν, ἀλλὰ τὸ ἐπουράνιον, ὅπερ ὁ μακάριος ὑπέδειξε Παῦλος, προσεληλύθατε λέγων Σιὼν ὄρει, καὶ πόλει Θεοῦ ζῶντος Ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ. *Montem hic, non terrestrem Sionis montem, sed cœlestem significat: quem beatus ostendit Paulus dicens, Accessistis ad Sion montem, & civitatem Dei viventis Jerusalem cœlestem.* Ecclesia autem monti comparatur propter firmitatem suam. Chrysostomus, in Psal. IX. dicit, *Ecclesiam vocari montem* διὰ τὸ βέβαιον, καὶ πάγιον, καὶ ἄσειστον, *propter firmitatem, soliditatem, & quòd concuti nequeat.* Idem, Homil. XVIII. tom. V. Τὸ στεῤῥὸν αὐτῆς καὶ ἀσάλευτον δηλῶσαι ἡ γραφὴ, ὄρος αὐτὴν καλεῖ. *Scriptura declarans ejus stabilitatem & constantiam, eam vocat montem.* Vide Suidam.

Ὅρος.

I. Ὅρος est *definitio*, rei alicujus naturam explicans. Apud Athanasium de Definitionibus, tom. II. pag. 42. Ὅρος ἐστὶ λόγος σύντομος δηλωτικὸς τῆς φύσεως τοῦ ὑποκειμένου πράγματος. *Definitio est sermo concisus rei subjectæ naturam explicans.* Ita Filius Dei à veteribus vocatur ὅρος τοῦ πατρὸς, non aliam ob caussam, quàm ut τὸ ἀπαράλλακτον naturæ ejus cum natura Patris demonstretur. Greg. Nazianzenus, orat. XXXVIII. quæ est in Christi nativitatem, pag. 620. de Verbo: Ἡ μὴ κινουμένη σφραγὶς, ἡ ἀπαράλλακτος εἰκὼν, ὁ τοῦ Πατρὸς ὅρος καὶ λόγος. *Illud immotum sigillum, illa per omnia similis imago, ille Patris terminus & ratio.* Quid verò significet, cùm verbum πατρὸς ὅρον appellat, ipse explicat Theologus, orat. XXXVI. quæ est IV. de Theologia, ubi multas rationes afferens, quamobrem verbum dicatur Filius Dei, pag. 590. Τάχα δ' ἂν εἴποι τις, inquit, ὅτι καὶ ὡς ὅρος πρὸς τὸ ὁριζόμενον, ἐπειδὰν καὶ τοῦτο λέγεται λόγος· ὁ γὰρ νενοηκὼς, φησὶ, τὸν υἱὸν, τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ἑωρακὼς, νενόηκε τὸν πατέρα, καὶ σύντομος ἀπόδειξις, καὶ ῥᾳδία τῆς τοῦ πατρὸς φύσεως, ὁ υἱός· γέννημα γὰρ ἅπαν τοῦ γεγεννηκότος σιωπῶν λόγος. *Fortasse etiam quia eodem modo se ad Patrem habet, quo definitio ad definitum. Nam definitio quoque* λόγος *dicitur. Qui enim Filium cognovit, ait Christus (hoc enim significat illud,* Qui vidit) *Patrem quoque cognovit: ac brevis & compendiosa facilisque paternæ naturæ declaratio, est Filius. Omne enim, quod genitum est, genitorem suum tacita quadam voce definit.* Ad hæc verba Elias Cretensis: *Ut enim definitio naturam definitæ rei declarat, sic & subsistens Dei Verbum naturam Patris demonstrat.* Ita Theophanes, orat. XVII. pag. 110. *Filium* quoque vocat τὸν τοῦ πατρὸς ὅρον καὶ λόγον, *Patris terminum & Verbum.*

II. Ὅρος est *sententia, decretum.* Quando Apostolus ad Romanos I. 4. dicit de Filio Dei, τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει, *qui definitus est Filius Dei in virtute;* Theophylactus, ἀποδειχθέντος, βεβαιωθέντος, κριθέντος· ὅρος γὰρ ἡ κρίσις, καὶ ἡ ψῆφος, καὶ ἡ ἀπόφασις, *demonstrati, confirmati, judicati. Definitio enim est ipsa judicatio, suffragium seu calculus, & sententia.* Chrysost. verò, Hom. I. in epist. ad Rom. p. 7. τοῦ ὁρισθέντος interpretatur, δειχθέντος, ἀποφανθέντος,

φανθέντος, κριθέντος, ὁμολογηθέντος παρὰ τῆς ἁπάντων γνώμης, καὶ ψήφου, ἀπὸ τῶν προφητῶν, ἀπὸ τῆς παραδόξου γεννήσεως, τῆς κατὰ σάρκα· ἀπὸ τῆς δυνάμεως, τῆς ἐν τοῖς σημείοις· ἀπὸ τοῦ πνεύματος, δι' οὗ τὸν ἁγιασμὸν ἔδωκεν· ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως, δι' ἧς τοῦ θανάτου τὴν τυραννίδα κατέλυσε, *demonstrati, ostensi, judicati, confessi omnium sententiâ & calculo, à Prophetis & nec opinata nativitate, nativitate inquam secundum carnem: à potentia ea, quæ in signis esset: à spiritu, per quem sanctificationem dedit: à resurrectione, per quam mortis tyrannidem destruxit.*

III. Ὅρος est *Canon, regula: statutum.* Hesychius; Ὅρος, νόμος, θεσμός. *Lex, sanctio.* Ita sumitur Can. XIX. Conc. Nicæni I. *De Paulianistis, si ad Ecclesiam Catholicam confugerint,* ὅρος ἐκτέθειται ἀναβαπτίζεσθαι αὐτοὺς ἐξάπαντος, *definitum est, eos omnino rebaptisari.* Ad hunc locum Zonaras, pag. 65. Ὅρος ὁ τύπος, ἢ ὁ κανὼν λέγεται. *Forma, & regula vocatur* ὅρος. Eodem modo exponit Balsamon, pag. 299. Optimè τύπος. Nam Canone eodem, quod ab initio ὅρου nomine venit, id circa finem τύπος appellatur: *Similiter autem & de Diaconis, & omnino de his, qui sub canone versantur,* ὁ αὐτὸς τύπος παραφυλαχθήσεται, *eadem forma servabitur.* Canon XIX. Ancyrani Concilii: *Quicunque virginitatem promittentes, irritam faciunt sponsionem,* τὸν τῶν διγάμων ὅρον ἐκπληρούτωσαν, *ii digamorum definitionem impleant.* Dionysius Exiguus interpretatur: *Inter bigamos censeantur.* Alexius Aristinus & Symeon Logotheta pro eo ponunt, τριετίαν ἀφοριζέσθω, *triennio excommunicetur.* Ita ut ὅρος nihil aliud sit, quàm *statutum & decretum de pœna canonica* irroganda. Id manifestum ex Balsamone ad hunc Canonem, pag. 782. Τοὺς ἀθετήσαντας τὴν πρὸς Θεὸν γενομένην παρ' αὐτῶν ἐπαγγελίαν χάριν τοῦ παρθενεύειν, οἱ πατέρες καθυποβάλλουσιν ὅρῳ διγάμων, τουτέστιν, ἐπιτιμίῳ. *Eos qui suam professionem seu votum Deo factum de virginitate servanda irritum reddunt, Patres digamorum definitioni, id est, pœnæ subjiciunt.* Et Zonaras, ad eundem Canonem, pag. 298. Ὅρον τὸν τύπον καὶ τὸν κανόνα λέγει, ἤγουν ὅσα περὶ τῶν διγάμων κεκανόνισται καὶ διατετύπωται, ταῦτα κρατήσει καὶ ἐπ' αὐτῶν. Ὅρον *vocat formam & canonem, sive quæcunque de digamis canonicè constituta & decreta sunt, ea etiam circa istos valebunt.* Notat etiam *regulam* in Actis Concilii Nicæni, pag. 6. ubi verbis Christi Matth. XXVIII. 19. Πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, κλ. hæc subjiciuntur: Τοῦτον τὸν ἅγιον καὶ προσκυνητὸν ὅρον τῆς ὀρθῆς καὶ ἀμωμήτου πίστεως, παρὰ τοῦ Κυρίου λαβόντες οἱ ἱεροὶ ἀπόστολοι, πάσῃ τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ ἐκήρυξαν. *Hanc sanctam & venerandam regulam rectæ & inculpatæ fidei cùm sancti Apostoli à Domino accepissent, eam universæ sub cælo Ecclesiæ Dei prædicârunt.* Ut clariùs adhuc intelligamus, quid ὅροι sint, observandum, in Concilio Nicæno I. duo decretorum genera condita fuisse, nempe ὅρους & διατυπώσεις. Ad ὅρους pertinent XX. Canones editi in hoc Concilio: Διατυπώσεις ad doctrinam de fide stabiliendam propriè spectabant. Gelasius Cyzicenus, in Actis hujus Concilii, parte II. pag. 199. hoc discrimen constituit inter ὅρους & διατυπώσεις, quòd ὅροι sint περὶ τῆς εὐταξίας, διατυπώσεις verò περὶ τῆς καθολικῆς καὶ ὀρθοδόξου πίστεως. Inter διατυπώσεις numerandum est Symbolum Nicænum. Ad ὅρους verò, ut dictum, pertinent Canones in hoc Concilio editi, quos Theodoretus, hist. Eccles. lib. I. in fine Cap. VII. pag. 545. νόμους appellat: *Episcopi,* inquit, αὖθις συνελθόντες εἰς τὸ συνέδριον, περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτείας νόμους ἔγραψαν εἴκοσι, *iterum in Concilium venientes, administrationis Ecclesiasticæ leges viginti conscripsere.* Et Gelasius Cyzicenus, parte II. pag. 169. post enumeratos Canones, addit hæc verba: Τούτους τοὺς εἴκοσι νόμους τὸ αὐτὸ ἅγιον αὐτῶν συνέδριον ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ θεοφιλεστάτου καὶ πανευφήμου βασιλέως Κωνσταντίνου, περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτείας ἐγράψατο. *Hos viginti Canones idem sanctum illorum Concilium, præsente religiosissimo & laudatissimo Imperatore Constantino, de administratione Ecclesiastica scripsit.* Ὅρον tamen aliquando etiam significare διατύπωσιν, *doctrinam de fide*, colligo ex libello anonymi de Synodis, ubi Patres in Concilio Chalcedonensi dicuntur ὅρον promulgâsse contra Eutychem & Dioscorum. Verba ejus sunt: Θεῖον δὲ ὅρον ἐξεφάνισαν, τέλειον Θεὸν καὶ τέλειον ἄνθρωπον ἐν δύο φύσεσιν ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ Θεὸν κηρύξαντες. *Divinam autem definitionem promulgârunt, prædicantes Dominum nostrum Jesum Christum esse perfectum Deum & perfectum hominem in duabus naturis inconfusè & indivisibiliter.* In libello Synodico, de Concilio Syrmiensi Arianorum: Αὕτη ἡ σύνοδος ὅρον πίστεως ἐξέθετο ἄθεον, φύσιν ἢ οὐσίαν ἐπὶ Θεοῦ λέγειν ἀπαγορεύοντα. *Hæc Synodus definitionem fidei exposuit impiam, quæ vetabat, naturam aut substantiam de Deo prædicari.*

Ὀρφανοτροφεῖον.

Ὀρφανοτροφεῖον est *locus, in quo orphani aluntur: locus alendis orphanis seu pupillis destinatus.* Legitur hæc vox apud Balsamonem in Can. VIII. Chalced. pag. 332. *Dicebant aliquando nonnulli,* τοὺς μοναχοὺς ἢ καὶ τοὺς κληρικοὺς τοὺς ἐν τοῖς ὀρφανοτροφείοις καὶ γηροκομείοις θείων ναῶν μὴ ὑποκεῖσθαι τῷ ἐπισκόπῳ, *Monachos vel etiam clericos divinorum templorum, quæ sunt in orphanotrophiis vel etiam gerocomiis, Episcopo non subjici.* Collectio Constitut. Eccles. ex lib. I. Cod. num. XIX. Αἱ γινόμεναι μέχρι φ'. νομισμάτων ἀνεμφάνιστοι δωρεαὶ εἰς πόλιν, ἢ ἐκκλησίαν, ἢ ξενοδοχεῖον, ἢ νοσοκομεῖον, ἢ ὀρφανοτροφεῖον, ἢ πτωχεῖον, ἢ εἰς αὐτοὺς τοὺς πτωχοὺς ἔῤῥωνται. *Donationes actis non insinuatæ, quæ ad quingentos usque nummos fiunt in civitatem, vel ecclesiam, vel xenodochium, vel nosocomium, vel orphanotrophium, vel ptochium, vel in ipsos pauperes, ratæ sunt.* Theophanes de Constantini erga orphanos liberalitate: Ὁ δὲ μέγας Κωνσταντῖνος σιτομέτριον ταῖς ἐκκλησίαις κατὰ πόλιν ἐχαρίσατο εἰς διατροφὴν διηνεκῶς χήραις, καὶ ὀρφανοῖς, καὶ ξένοις, πένησί τε καὶ τοῖς κληρικοῖς. *Magnus autem Constantinus frumenti demensum, quod viduis, orphanis, peregrinis, pauperibus, & clericis perpetuo esset alimento, Ecclesiis per urbes largitus est.*

Ὀρφανοτρόφος.

Ὀρφανοτρόφος, *qui orphanos seu pupillos alit.* Johannes Citri Episcopus in responsis ad Cabasilam: Εἰσὶ δὲ καὶ ἕτερα ὀφφίκια, ἅπερ μάλιστα τοῖς ἱερεῦσιν ἁρμόζουσιν· ὁ ἐπὶ τῶν κατηχήσεων ὁ ὀρφανοτρόφος· οἱ τέσσαρες ἔκδικοι, κλ. *Sunt vero etiam alia officia, quæ maximè sacerdotibus conveniunt: Catechista, orphanotrophus: quatuor defensores, &c.* In Collect. Constitut. Eccles. ex lib. I. Cod. num. XXXI. describitur Orphanotrophi Constantinopolitani officium: Οἱ Κωνσταντινουπόλεως ὀρφανοτρόφοι τάξιν ἐπέχουσιν ἐπιτρόπων, καὶ κουρατώρων, χωρὶς ἐγγυῶν ἔν τε ταῖς δίκαις, ἔν τε τοῖς ἄλλοις· καὶ ἐπὶ ταβουλλαρίων, ἢ ἐν ὑπομνήμασιν, ἐνταῦθα μὲν, παρὰ τῷ μαγίστρῳ τῶν κήνσων, ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις, παρὰ τοῖς ἄρχουσιν, ἢ τοῖς ἐκδίκοις παραλαμβάνουσι τὰ πράγματα τῶν ὀρφανῶν, καὶ φυλάττουσιν, ἢ διατιμώμενα πιπράσκουσιν ὡς εὔφθαρτα· ἢ διὰ χρέος, ἢ δι' ἄλλην εὔλογον

αἰτίαν. *Orphanotrophi Conſtantinopolis vicem obtinent tutorum & curatorum; absq; fidejuſſionibus, tam in litibus, quàm aliis cauſſis: & tabulariis præſentibus, aut intervenientibus actis, heic quidem apud magiſtrum cenſuum; in provinciis autem, apud præſides aut defenſores accipiunt res pupillorum, & cuſtodiunt; aut æſtimatione facta diſtrahunt, quòd facilè corrumpantur; aut etiam ratione fœnoris, aut ob aliam juſtam cauſſam.* Magna autem erat hujus muneris dignitas, nam frater Imperatoris, Michaëlis Paphlagonis, eâ ornatus legitur apud Zonaram. Deſiit autem ſub poſtremis Imperatoribus. Codinus: Ὀρφανοτρόφος ἦν μὲν φροντίζων καὶ ἐπιμελούμενος πάλαι τῶν ὀρφανῶν, νῦν δὲ οὐδαμῶς κέκληταί τινα ὑπηρεσίαν. *Orphanotrophus quidem olim curabat & obſervabat orphanos, nunc verò nullum prorſus ejus officium eſt.* Vide Gl. Meurſii.

Ὄρχησις.

I. *Etymon vocis.* Ὄρχησις *ſaltationem* ſignificat. Variæ ejus afferuntur etymologiæ. Euſtathius Odyſſ. ψ'. ὀρχεῖσθαι dicit veteribus uſurpatum fuiſſe pro κινεῖσθαι, *moveri*, & derivatum videri ἀπὸ τοῦ ὀρέγειν, ex quo ὤρεχα, hinc per ſyncopem ὦρχα, inde ὄρχησις, quod ſignificat κίνησίν τινα χειρῶν καὶ ποδῶν μυριαχοῦ, *quendam pedum atq; manuum motum, ſive agitationem infinitis in locis.* Idem Etymon habet Varinus. Alii ἀπὸ τῶν ὄρχων deducunt, hoc eſt, *à vinearum ordinibus*, in quibus inter vindemiam primitias Baccho offerentes choreas agebant. Heſychius: Ὄρχοι, στίχοι ἀμπέλων. Alii παρὰ τὸ ὀρέγειν τὰς χεῖρας, quia conſertis & extenſis manibus fiat chironomia; propriè quæ manibus exercetur ſaltatio dicta eſt. Scaliger ὄρχησιν vult dictam παρὰ τὸ ὁρμὴν, καὶ τὸ ἔχειν, detracta aſpiratione, aut ἀπὸ τοῦ ὀρύειν, & ſaltationem definit *motum compoſitum, numeroſum, cum geſtu effingentem rem, aut perſonam, vel quam canit, vel quam tacet:* eſt enim ſaltatio alia vocalis, alia tacita. Ὀρχεῖσθαι idem quod σκιρτᾷν, κινεῖσθαι, *ſaltare, tripudiare.* Hinc Ariſtophanes in Pluto conjungit, ὀρχεῖσθαι ἐν ῥυθμῷ, ad numerum ſaltare. *Tacita ſaltatio* eſt ὄρχησις, *vocalis* eſt χορεία. Suidas: Χορείαν οἱ παλαιοὶ τὴν μετὰ ᾠδῆς ὄρχησιν. *Choream antiqui* vocabant *ſaltationem cum cantu* conjunctam. Hinc Heſychius χορεύει etiam exponit μελῳδεῖ, *dulce canit.*

II. *Origo ſaltationum.* De eâ variæ ſunt opiniones. Alii enim, teſte Luciano, ab obſervatione diverſi motus ſtellarum errantium & fixarum: alii à religione, ſive ſacris originem ſuam traxiſſe volunt. Nulla enim antiquitus erant ſacra, in quibus non ſaltaretur, de quo poſtea. Verùm, ab ipſa natura ſaltationes videntur promanâſſe. Nam cùm homines ipſius naturæ impulſu, cùm adverſis, tum ſecundis in rebus, & animis & corporibus vehementiùs commoveantur, varioſque motus atque geſtus edant: acceſſit deinde ars, quâ hi ipſi naturales corporis motus geſtuſque numeroſi facti fuerunt, atque harmonici. Quis autem primus choreas invenerit atque introduxerit, itidem dubium ſatis. Græci ferè ad Muſæum & Orpheum referunt. Alii Erato primam fecerunt ſaltationis inventricem. Iterum alii ſaltationis originem ad Hieronem Siculum tyrannum referunt. Eum quippe ajunt, ut ſuam tyrannidem ſtabiliret, populo interdixiſſe mutuis colloquiis. Hinc cœpiſſe homines in Sicilia ſenſus & cogitationes nutibus, & geſtibus corporis exprimere, idque poſtea in uſum & conſuetudinem abiiſſe. Molles ſaltationes & geſtus impudicos ad pſallendi normam accommodatos, Iones primùm inveniſſe dicuntur. Phidamon, homo nobilis, in Delpho apud Pythium delubrum primus choreas inſtituit circa annum mundi 3920. tempore Gedeonis Hebræi, ut ſcribit Euſebius in Chronicis. Pyrricham autem ſaltationem in armis idem Euſebius Curetibus & Corybantibus tribuit, qui Cnoſſum condiderunt tempore Moſis. Apud Latinos Romulus dicitur bellicrepam ſaltationem in armis inſtituiſſe.

III. *Diviſio ſaltationum.* Stuckius noſter Antiq. Convivalium lib. III. Cap. XXI. quatuor affert ſaltationum genera; *ſacrum, ſive ſuperſtitioſum*, in deorum cultum ac honorem celebrari ſolitum. Nulla enim apud veteres, ut Lucianus docet, ſacra, nullæ feſtivitates, ceremoniæ, initiationes, ſine ſaltatione peragi conſueverunt. 2. *theatricum* in Comœdiarum atque Tragœdiarum actione. 3. *militare.* 4. *epulare.* Nos hîc ſaltationum duo facimus genera.

1. Sunt *ſaltationes licitæ*, nempe eæ, quæ ad teſtandam lætitiam, ob ſenſum ampliſſimarum Dei benedictionum, decenter, honeſtè & piè ſuo loco ac tempore, citra proximi damnum & ſcandalum, à mulieribus inter mulieres: & à viris ſeorſim à mulieribus, cum celebratione laudum Dei aguntur. Talis ſaltatio fuit Davidis, ſaltantis coram Arca Domini: de qua Greg. Nazianzenus, Orat. IV. pag. 130. Εἰ ὀρχήσασθαί δεῖ σε, ὡς πανηγυριστὴν καὶ φιλέορτον, ὄρχησαι μὲν, ἀλλὰ μὴ τὴν Ἡρωδιάδος ὄρχησιν τῆς ἀσχήμονος, ἧς ἔργον Βαπτιστοῦ θάνατος· ἀλλὰ τὴν Δαυίδ, ἐπὶ τῇ καταπαύσει τῆς κιβωτοῦ, ἣν ἡγοῦμαι τῆς εὐκινήτου καὶ πολυστρόφου κατὰ Θεὸν πορείας εἶναι μυστήριον. *Quodſi te, ut lætæ celebritatis & feſtorum amantem ſaltare oportet, ſalta tu quidem, ſed non inhoneſtæ illius Herodiadis ſaltationem, quæ Baptiſtæ necem attulit: verùm Davidis, ob arcæ requiem: quâ quidem Deo gratam inceſſionem, agilitate præditam & verſatilem myſticè deſignari exiſtimo.* Talis fuit Mariæ, ſororis Moſis, quæ, Pharaone aquis obruto atque deleto, organis luſit, & choreas cum mulieribus duxit. Mulieres ſimiliter, occiſo Goliatho, choreas agunt. Talis ὄρχησις σημαίνει τὴν τῆς εὐφροσύνης ἐπίτασιν, *ſaltatio, intenſam lætitiam ſignificat*, inquit Greg. Nyſſenus, Homil. VI. in Eccleſ. tom. I. pag. 437. & ſubjicit, καθὼς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τὸ τοιοῦτον ἐμάθομεν, ἐν οἷς φησιν, ηὐλήσαμεν ὑμῖν καὶ οὐκ ὠρχήσασθε. Οὕτω φησὶν ἡ ἱστορία, κοπετὸν μὲν ἐπὶ τῇ μεταστάσει τοῦ Μωσέως ἐπὶ τοῖς Ἰσραηλίταις γενέσθαι, ὀρχήσασθαι δὲ τὸν Δαυὶδ τῆς κιβωτοῦ προπομπεύοντα, ὅτε αὐτὴν ἐκ τῶν ἀλλοφύλων ἀνεκομίσατο, μὴ ἐν τῷ συνήθει δεικνύμενον σχήματι, ὑποφθέγγεσθαι γὰρ αὐτόν φησι τῶν ἐναρμονίων μελῶν ἐν τῷ μουσικῷ ὀργάνῳ ἀνακρουόμενον· συγκινεῖσθαι δὲ πρὸς τὸν ῥυθμὸν τῷ ποδὶ, καὶ τῇ ἐν ῥυθμῷ κινήσει τοῦ σώματος τὴν ἔνδον δημοσιεύειν διάθεσιν. *Quomodo didicimus in Evangelio, cùm dicit*, Tibiâ vobis cecinimus, & non ſaltâſtis. *Ita dicit hiſtoria, fuiſſe quidem planctum apud Iſraëlitas, cùm migraret Moſes, ſaltâſſe autem Davidem arcam in pompa præcedentem, quando eam repetivit ab alienigenis, non eo habitu quo ſolebat. Dicit enim eum modos ceciniſſe harmonicos, pulſantem muſicum inſtrumentum: ſe autem moviſſe ad numerum, & numeroſo motu corporis in publicum internam protuliſſe affectionem.*

2. *Saltationes illicitæ*, quales hodie non modò apud

apud barbaras gentes, ſed apud omnes ferè Chriſtianos variæ ſunt, in epulis præſertim ſolennioribus, & Nuptiarum feſtivitatibus. Tales ſaltationes inter Chriſtianos illicitas eſſe, variis rationibus probat loco laudato Cl. Stuckius. Nos idem confirmamus,

a. Conciliorum decretis. Canon. LIII. Laodicenus ſic habet: Οὐ δεῖ Χριστιανοὺς εἰς γάμους ἀπερχομένους, βαλλίζειν ἢ ὀρχεῖσθαι, ἀλλὰ σεμνῶς δειπνεῖν ἢ ἀριστᾶν, ὡς πρέπει χριστιανοῖς. *Non oportet Chriſtianos ad nuptias venientes, tripudiare vel ſaltare: ſed caſtè cœnare vel prandere, ſicut decet Chriſtianos.* Et Can. LIV. Οὐ δεῖ κληρικοὺς ἢ ἱερατικοὺς τινας θεωρίας θεωρεῖν ἐν γάμοις, ἢ δείπνοις. *Non oportet Clericos aut ſacerdotes ſpectacula aliqua contemplari in nuptiis vel conviviis.* Poſſunt quidem nuptiis intereſſe, ſed poſtquam acceſſerint θυμελικοὶ, ſurgendum & abeundum ipſis erat, ne ſuâ præſentiâ illam probare viderentur laſciviam. Vide ſuprà in θυμελικός. In Concilio quoque Agathenſi, quod habitum fuit anno CCCCL. *Saltationes conjunctæ cum cantionibus amatoriis & laſcivis, omnibus in univerſum Chriſtianis fuerunt interdictæ.* In Ilerdenſi Concilio, quod celebratum fuit anno DXV. idem ſtatuitur, *ne Chriſtiani ſaltent in nuptiis,*

b. Veterum primitivæ Eccleſiæ *Patrum autoritate*, à quibus communi conſenſu, tripudia, ceu à Chriſtiana fide atque religione alieniſſima, vehementiſſimè culpata atque damnata fuerunt. Chryſoſtomus, Homil. XII. in epiſt. ad Coloſſenſes, pag. 157. non quidem de toto genere chorearum, ſed de iis, quæ in nuptiis ducuntur, ita graviſſimè ſcribit: Μὴ γὰρ θέατρόν ἐστιν ὁ γάμος; μυστήριόν ἐστι καὶ τύπος μεγάλου πράγματος· κἂν αὐτὸ μὴ αἰδῇ, αἰδέσθητι τὸν τύπον ἐστί. Τὸ μυστήριον τοῦτο, φησὶ, μέγα ἐστιν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Τῆς ἐκκλησίας τύπος ἐστὶ καὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ πόρνας εἰσάγεις; ἂν τοίνυν, φησὶ, μήτε παρθένοι ὀρχῶνται, μήτε γεγαμημέναι, τίς ὀρχήσεται; μηδείς· ποία γὰρ ὀρχήσεως ἀνάγκη; ἐν τοῖς τῶν ἑλλήνων μυστηρίοις αἱ ὀρχήσεις, ἐν δὲ τοῖς ἡμετέροις σιγὴ καὶ εὐκοσμία, αἰδὼς καὶ καταστολή. Μυστήριον τελεῖται μέγα· ἔξω αἱ πόρναι, ἔξω οἱ βέβηλοι. Πῶς μυστήριόν ἐστι; συνέρχονται, καὶ ποιοῦσιν οἱ δύο ἕνα. Διὰ τί ὅτε μὲν εἰσῄει, οὐκ ὄρχησις, οὐ κύμβαλα, ἀλλὰ πολλὴ σιγὴ, πολλὴ ἡσυχία· ὅταν δὲ συνίωσιν, οὐκ εἰκόνα ἄψυχον, οὐδὲ εἰκόνα τινὸς τῶν ἐπὶ γῆς, ἀλλ' αὐτοῦ ποιοῦντες τοῦ Θεοῦ, τοσοῦτον ἐπεισάγεις θόρυβον, καὶ ταράττεις τοὺς ὄντας, καὶ αἰσχύνεις τὴν ψυχὴν, καὶ θορυβεῖς. *Num theatrum eſt matrimonium? eſt myſterium, & rei magnæ typus: & ſi ipſum non reverearis, reverere id cujus eſt typus.* Myſterium, *inquit*, hoc eſt magnum: ego autem dico de Chriſto & Eccleſia. *Eccleſiæ eſt typus & Chriſti, & meretrices introducis? Si ergo, inquit, neq; virgines ſaltant, neq; quæ nupſerunt, quis ſaltabit? Nullus. Saltationis enim quænam eſt neceſſitas? In myſteriis Græcorum ſunt ſaltationes. In noſtris autem ſilentium, honeſta gravitas, pudor & modeſtia. Magnum peragitur myſterium, foras meretrices, foras prophani. Quomodo eſt myſterium? Conveniunt, & duo faciunt unum. Cur quando ingreditur quidem, non eſt ſaltatio, non ſunt cymbala, ſed multum ſilentium, multa quies: quando autem conveniunt, non inanimatam imaginem, non alicujus ex iis quæ ſunt in terra, ſed ipſius Dei facientes ſimilitudinem: tantum introducis tumultum, & eos qui ſunt perturbas, & dedecore animam afficis & conturbas?* Vide ibidem plura. Præclarus certè locus: ex quo & hoc diſcimus, quod ad priſcos nuptiarum ritus pertinet; non ſolùm matronas & virgines nuptiarum feſtivitati intereſſe, ſed & impudicas fœminas ſaltatrices adhiberi ſolitas, quæ dum novi mariti primùm novis nuptis commiſcerentur, ſtrepitum ac tumultum ſaltationibus ſuis & cymbalis excitarent. Hunc morem graviter reprehendit, ac tolli jubet vir ſanctiſſimus, & ſilentium ac modeſtiam initiò adhibitam uſque ad finem illius actus perdurare debere ait. Longè plura habet Hom. XLVIII. in Matth. ubi de ſaltatione Herodiadis ad populum loquebatur. Pag. 307. exclamat: Ὦ συμπόσιον διαβολικόν· ὦ θέατρον σατανικόν· ὦ παράνομος ὄρχησις καὶ μισθὸς ὀρχήσεως παρανομώτερος. *O convivium diabolicum! ò theatrum ſatanicum! ò ſceleratam ſaltationem, & mercedem ſaltatione longè ſceleratiorem!* Pag. 309. Ἔνθα ὄρχησις, ἐκεῖ καὶ ὁ διάβολος· οὐδὲ γὰρ εἰς τοῦτο ἔδωκεν ἡμῖν πόδας ὁ Θεὸς, ἵνα ἀσχημονῶμεν, ἀλλ' ἵνα εὐτάκτα βαδίζωμεν· οὐχ ἵνα κατὰ τὰς καμήλους πηδῶμεν, ἀλλ' ἵνα σὺν ἀγγέλοις χορεύωμεν. Εἰ γὰρ τὸ σῶμα αἰσχρὸν τὸ τοιαῦτα ἀσχημονοῦν, πολλῷ μᾶλλον ἡ ψυχή. Τοιαῦτα ὀρχοῦνται οἱ δαίμονες, τοιαῦτα ἐπιτωθάζουσιν οἱ τῶν δαιμόνων διάκονοι. *Ubi ſaltatio, ibi etiam diabolus: neq; enim hunc in finem nobis pedes dedit Deus, ut indecorè nos geramus, ſed ut decenter incedamus: non ut camelorum inſtar ſaltemus, ſed ut cum Angelis tripudiemus. Si enim corpus turpe eſt, quod hæc talia indecorè facit, multò magis anima. Hoc modo ſaltant dæmones: hoc modo rident dæmonum miniſtri.* Idem, Homil. LXXXIV. tom. VI. *ſaltationem* vocat εὕρεμα δαιμόνων, καὶ μελέτην κακοδαιμόνων, *inventum dæmonum, & exercitationem malorum geniorum.* Confer, quæ jam notata in voce Γάμος, num. VI. 6.

Ὅσιος.

I. Ὅσιος eſt *ſanctus.* Vetus Onomaſticon: *ſanctus*, ὅσιος. Lexicon vetus: *ſanctus*, ὅσιος, ἅγιος. Gloſſæ: Ὅσιος, *ſanctus, juſtus.* Gellius lib. XV. Cap. XVIII. *Caſtitate vitæ ſanctus.* Ὅσιον ergo poſſumus interpretari *ſanctum erga Deum*, quemadmodum δίκαιον, *juſtum erga homines.* Ita enim apud Scriptores Græcos nonnunquam diſtinguuntur. Philo de Abrahamo: Ὁσιότης πρὸς Θεὸν, δικαιοσύνη πρὸς ἀνθρώπους. *Sanctitas erga Deum, juſtitia erga homines.* Plutarchus in Demetrio: Τοῦτο δὲ πρὸς τοὺς Θεοὺς ὅσιον, δικαιοσύνη πρὸς ἀνθρώπους. Theophylactus ad Tit. I. 8. pag. 844. Δίκαιον· τὰ πρὸς ἀνθρώπους, τουτέστιν, ἀπροσωπόληπτον. Ὅσιον, τουτέστιν, εὐλαβῆ περὶ τὰ θεῖα, μηδὲν τῶν τῷ Θεῷ ὀφειλομένων ἐλλείποντα. Juſtum: *in iis, quæ ad homines ſpectant, hoc eſt, abſq; perſonarum reſpectu.* Sanctum, *hoc eſt, pium in rebus divinis, nihil eorum, quæ ad Deum pertinent, omittentem.* Huc etiam pertinet, quòd ὁσιότης appellatur θεραπεία Θεοῦ, *cultus Dei*, à Clemente Alexandr. Strom. IV. pag. 540. & quòd ὁσίως, I. Theſſ. II. 20. à Theophylacto explicatur per, μετὰ τῆς πρὸς Θεὸν εὐλαβείας, *cum timore & cultu Dei.* Interim tamen ὁσίως καὶ δικαίως, I. Theſſal. II. 10. conjunctim ad convictum cum hominibus referuntur. Unde etiam ὅσιος in Gloſſis non tantùm eſt *ſanctus*, ſed etiam *juſtus.* Et Heſychio non tantùm eſt εὐσεβής, ſed & δίκαιος, καθαρὸς, εἰρηνικὸς, ἁγνός. Et Chryſoſtomo in Pſal. CXLV. eſt ἄληπτος, ὀρθὸς, καθαρὸς, ἄμωμος, οὐδεμίαν οὐδενὶ παρέχων λαβήν. *Inculpabilis, verus, purus, reprehenſione major, nullam ulli reprehenſionis anſam præbens.* Iterum Theophylactus in Cap. VII. ad Hebræos, pag. 945. Ὅσιός ἐστιν, ὁ μηδὲν τῶν ὠφειλημένων αὐτῷ παραλιμπάνων. *Sanctus eſt, qui nihil eorum, quæ facere debet, omittit.* Apud Baſilium

M. reg. brev. Interrogat. CCXLIX. tom. II. pag. 623. Ὅσιόν ἐστι τὸ πρέπον καὶ ὀφειλόμενον παρὰ τῶ ὑποβεβηκότων τῷ ὑπερέχοντι κατὰ τὸ τῆς ὑπεροχῆς λόγον. *Pium est, quod ab iis, qui inferiores sunt, ratione præstantiæ ex decoro ei debetur, qui præstantior est.*

II. Ὁσία, vel ὅσια notat *justa funeralia.* Suidas: Ὁσίαν, κηδείαν· τὴν ἐπὶ νεκροῖς τιμήν. *Funus, justa, parentalia; honores, qui mortuis tribuuntur.* Photius, epist. CV. pag. 150. Σὺ δέ, ὦ μοι λοιπὸν τοῦ βίου παραμύθιον, ἔῤῥωσο, καὶ με φίλει· καὶ τὴν ὁσίαν ἐκείνῳ ἀνθ' ἡμῶν, ἀξίως τῆς σῆς ἀρετῆς, καὶ τῆς ἐκείνου φιλίας ἐπιτέλει. *Tu autem, o vitæ meæ solamen solum, vale: & me ama, atq; exequias mea vice perfice, prout dignum tua virtute & illius amicitia fuerit.* Ὁσία, ut Plutarchus in Numa, τὰ περὶ τοὺς θνήσκοντας ὅσια, *justa, quæ mortuis solvuntur.* Chrysostomus, Homil. XIV. in epist. ad Ephes. ad Cap. IV. v. 24. Τὸ ὅσιον τί ἐστι; τὸ καθαρὸν, τὸ ὀφειλόμενον· διὰ τοῦτο καὶ τὴν ὁσίαν ἐπὶ τῶν ἀπελθόντων φαμέν. *Sanctum quid est? Quod est mundum, quod debetur. Propterea etiam* ὁσίαν, *justa de iis dicimus, qui decesserunt.* Est ὁσία, ἡ τῶν τεθνηκότων κηδεία τε καὶ τιμή, *cura & honor pro mortuis.* Theophanes, Homil. VIII. pag. 49, 50. Τὸν Λάζαρον εἰκὸς ἀκηδέστως ῥιφῆναί που ἄταφον· τίς γὰρ ἂν προσηκούσης ὁσίας ἠξίωσε, τὸν μηδὲ ψιχίων ἄξιον νομιζόμενον; *Lazarum justis caruisse funeralibus, atq; insepultum aliquò fuisse projectum, verisimile est: quis enim eum supremis honoribus fuisset dignatus, qui ne micis quidem dignus habebatur?* Vide Lexica vulgata.

Ὁσιουργός.

Non habent Lexica. *Qui sanctificat.* Cyrillus Alexandr. ad v. 3. Cap. LV. Jesajæ, pag. 776. Ὅσια οὖν τὰ ὁσιουργὰ καὶ δικαίους, καὶ ἀμώμους ἀποφαίνοντα τοὺς δεχομένους αὐτά. *Sancta igitur sunt, quæ sanctificant, quæq; justos & inculpatos reddunt ea recipientes.*

Ὀσπίτιον.

Hospitium. Scribitur etiam ὀσπήτιον. Suidas: Οἰκία, τὸ ὀσπήτιον. Iterum: Ὀσπήτιον, τὸ οἴκημα. Palladius, hist. Lausiacæ Cap. V. pag. 19. Ἐλθὲ ἐν τῷ ὀσπιτίῳ μου. Vide Gloss. Meursii.

Ὀστιάριος.

Ὀστιάριος, *ostiarius.* Suidas: Ὠστίας· οἱ Ῥωμαῖοι ὠστίας τὰς θύρας φασί· κατὰ ἑλληνικὴν δὲ ἐτυμολογίαν γράφομεν διὰ τοῦ ω μεγάλου, παρὰ τὸ ἐξωθεῖν τὸν ἐπερχόμενον· ἔνθεν καὶ ὠστιάριος ὁ κρατῶν τὰς θύρας, καὶ ὠθίζων τοὺς εἰσιέναι βουλομένους. Ἀριστοφάνης ἐν Πλούτῳ.

> Δεινὸν γὰρ εἰ τριωβόλου μὲν εἵνεκα
> Ὠθιζόμεσθ' ἑκάστοτ' ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ.

Ὠστίας. *Romani fores* ita *vocant, id est, ostia. Secundum autem Græcam etymologiam per* ω *magnum* hæc vox scribitur, *quòd ita dicatur* παρὰ τὸ ἐξωθεῖν τὸν ἐπερχόμενον, id est, *quòd hostiliter adventantem expellat. Hinc etiam* ὠστιάριος, *ostiarius sive janitor, qui tenet ostium, & ingredi volentes repellit. Aristophanes in Pluto,* p. m. 20. v. 6.

> *Grave enim* esset, *si trioboli quidem caussâ*

Pelleremur, id est, nos mutuò pelleremus *singulis vicibus*, quotidie, frequenter *in concione.*

Pro ὠστίας, scribendum ὤστια. Sic enim Aristophanis scholiastes ad præsentem locum: Ῥωμαῖοι ὤστια τὰς θύρας φασὶ παρὰ τὸ ἐξωθεῖν τὸν ἐπερχόμενον. Sed en inconstantiam hujus Grammatici. Paulò enim antè idem Suidas in ὠστία. Ὀστία δὲ ἡ θύρα παρὰ Ῥωμαίοις διὰ τοῦ ο μικροῦ. Ὅθεν καὶ ὀστιάριος ἐξ αὐτῆς τὸ ἀξίωμα διὰ τοῦ ο μικροῦ· μὴ ἑλληνικῶς δὲ ἐτυμολογεῖσθαι. *Ostia verò, id est, ostium, janua, fores, apud Romanos per o parvum* scribitur. *Unde etiam ostiarius, ab ipso* ostio dicitur *ipsa dignitas per o parvum. Sed ne ex lingua Græca ejus etymon deducatur.* Idem alibi, Ὀστιάριος· εἶδος ἀξιώματος· οἶμαι δὲ διὰ τοῦ ω μεγάλου ὠστιάριος παρὰ τὸ ὠθεῖν. *Ostiarius dignitatis genus. Arbitror autem per* ω *magnum* scribendum esse ὠστιάριος, *ab* ὠθεῖν, *pellere, repellere, propulsare.* Continuò subjicit: Ὀστία παρὰ Ῥωμαίοις, ἡ θύρα· καὶ ἐξ αὐτοῦ ὀστιάριος, διὰ τοῦ ο μικροῦ. Ὀστία. *Ostium apud Romanos ipsa janua. Et hinc* ὀστιάριος, *ostiarius, per o parvum.* Angelus Decembrius, lib. IV. de politia literaria, extrema parte XXIX. *ostium* putat dici ab ἀποσείειν, quod est *repellere.* Meræ nugæ: omnino enim Latinum vocabulum est, sive ab *ore* dicatur, quia sit *os* domus, quod etymon à Prisciano affertur ad primum secundi Æneid. versum: sive quasi *obstium* dicatur, ab *obstando:* quomodo Isidorus scribit, lib. XV. Originum, Cap. VII. *Ostium est, per quod ab aliquo arcemur ingressu, ab obstando dictum.* Quod si id est *ostium*, propriè dicetur de *foribus clausis*, uti *janua* de *apertis.* Vide Etymologicum Vossii in *Ostium.* Erat autem *ostiarius* inter munera Ecclesiastica. Balsamon in Nomocan. Photii, tit. I. de Fide, Cap. XXXI. pag. 31. Πᾶς κληρικὸς ἄχρι καὶ τῶν ὀστιαρίων, προσωπικῶν ἐξκουσσατευέσθω λειτουργιῶν. *Clericus usq; ad ostiarios à personalibus excusator muneribus.* Codinus in Orig. Constantinop. pag. 188. Ὁ τόπος τοῦ ἄμβωνος ἕως τοῦ μέσης τοῦ ναοῦ, ὑπῆρχεν οἶκος Ἀντιόχου τινὸς Ὀστιαρίου καὶ Εὐνούχου. *Locus ambonis usq; ad medium templum erat domus Antiochi cujusdam Ostiarii & Eunuchi.* In Collect. Constitut. Eccles. ex l. I. Cod. tit. III. sect. VI. Πρεσβύτεροι, καὶ διάκονοι, καὶ ἐξορκισταὶ, καὶ ἀναγνῶσαι, καὶ ὀστιάριοι. *Presbyteri, & diaconi, & exorcistæ, & lectores, & ostiarii.* Erant tres numero. Constantinus Cabasilas in quæsitis ad Johannem Citri Episcopum: Μετ' αὐτοὺς οἱ τρεῖς ὀστιάριοι, καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ τρεῖς ἄρχοντες τῶν ἐκκλησιῶν. *Post eos tres ostiarii, & post hos tres Ecclesiarum proceres.* Aliàs vocantur θυρωροὶ & πυλωροί. Vide in θυρωρός. Consule etiam Gloss. Meursii in Ὀστιάριος.

Οὐαί.

I. Οὐαὶ est particula *dolentis* apud Scriptores sacros. Chrysostomus, Homil. VII. in Genesin: Τὸ οὐαὶ ὡσανεὶ θρηνοῦντός ἐστι τοὺς μέλλοντας ὑπὸ τὴν ἀπαραίτητον ἐκείνην κόλασιν γίνεσθαι. Væ *quasi lugentis est eos, qui inevitabile illud sustinebunt supplicium.* Aretas in Cap. XVIII. Apocal. pag. 974. Τὸ οὐαὶ, θρηνῶδές ἐστιν ἐπίφθεγμα, εἰωθὸς ἐπὶ συμφοραῖς ἐνεργουμέναις ἐκφωνεῖσθαι. *Væ est acclamatio lamentabilis, pronunciari solita in præsentibus calamitatibus.*

II. *Est interjectio imprecantis*, atque adeò summam aut gravissimam calamitatem alicui obventuram significantis. Theodoretus ad v. 19. Cap. X. Jerem. pag. 181. Οὐαὶ, τὴν τιμωρίαν καλεῖ. *Væ, supplicium vocat.* Chrysostomus, Cap. XXI. de Virginitate, tom. VI. pag. 256. Τὸ οὐαὶ οὐ ῥῆμα ψιλόν ἐστιν, ἀλλὰ ἀπειλή τις ἄφατον ἡμῖν καὶ ἀσύγκριτον προαναφωνοῦσα τὴν τιμωρίαν. Ἐπὶ δὲ τῶν οὐκέτι δυναμένων διαφυγεῖν τὴν μέλλουσαν κόλασιν

λᾶσιν τῦτο τὸ ἐπίῤῥημα κεῖται ἐν ταῖς γραφαῖς. *Væ non est nudum verbum, sed eo ingentes minæ continentur, ut immisericors supplicium promulgetur. Nam in scripturis adverbium hoc in eos usurpatur, qui pœnas imminentes amplius effugere non possunt.* Aretas in Cap. IX. Apocal. pag. 934. Τὸ ὐαὶ ἐπίῤῥημά ἐςι σχετλιαςικόν· σχέτλη δὲ τὸ ὀδύνην ἐπιφέρον καλεῖται. *Væ, est adverbium indignabundum: σχέτλη enim id vocatur, quod dolorem affert.* Vult, esse adverbium, vel interjectionem indignantis. Unde verò habeat, quòd σχέτλη significet ὀδυνηρόν τι, vel λυπηρὸν, incertum; Lexica enim hanc vocem non habent, nec eam me legere memini. Potius ergo legendum, σχέτλιον δέ.

Οὐρανοβατέω.

Non habent Lexica. Significat *in cœlum penetro.* Legitur apud Isidorum Pelusiotam, epist. CLI. lib. II. pag. 197. Ὁ σὸς ἀδελφὸς ἐξ ἀνθρώπων ᾤχετο, πᾶν μὲν ὅσον εἶχε θνητὸν, ἐν γῇ καταλείψας, τῇ δὲ ψυχῇ ὐρανοβατῶν, καὶ ταῖς θείαις καὶ ὑπερκοσμίοις, ὡς πιςεύω, συγχορεύων δυνάμεσι. *Frater tuus;* alloquitur Theophilum Lectorem; *ex hominum cœtu excessit, id quidem omne, quod mortale habebat, in terra relinquens & deserens, animo autem in cœlum penetrans, atq; cum divinis ac mundo sublimioribus virtutibus, ut confido, choros agitans.* Eodem verbo etiam usus est Chrysostomus, Homil. LXXIV. tom. V. pag. 528. Locum produximus in voce Ἀετὸς, num. II. 5.

Οὐρανοδρομέω.

Non habent Lexica. Legitur apud Clementem Alexandr. Pædag. lib. III. Cap. XI. pag. 246. ubi de signaculis annulo virili imprimendis ita scribit: Αἱ δὲ σφραγῖδες, ἡμῖν ἔςων πελειὰς, ἢ ἰχθὺς, ἢ ναῦς ὐρανοδρομῦσα, ἢ λύρα μυσικὴ, ἢ ἄγκυρα ναυτική. *Sint autem nobis signacula, columba, vel piscis vel navis quæ celeri cursu à vento fertur, vel lyra musica, vel ancora nautica.* Ita interpres. Si vera lectio ὐρανοδρομῦσα, potiùs vertendum, *cursu in cœlum tendens*, ab ὐρανοδρόμος, quod Lexica habent. Florentina editio habet ὐρονοδρομῦσα, vitiosè: vel enim scriptum erat ὐροδρομῦσα, quod est ὐρανοδρομῦσα, vel legendum ὐριοδρομῦσα, *secundo ventu currens:* quæ lectio optima videtur. Dicitur autem ὐριοδρομεῖν ναῦς, *cui ventus secundus spirat:* & ὐριοδρόμος ναῦς, *navis, cui aura secunda adspirat, quæ secundo fertur vento.*

Οὐρανομήκης.

Hesychius: Οὐρανομήκη, ὑψηλὸν λίαν. *Usq; ad cœlum sublimem, valde altum.* Cyrillus Alexandr. ad Joh. X. v. 34. pag. 670. turrim Babylonicam vocat ὐρανομήκη πύργον, *turrim valde sublimem.* A' Chrysostomo, Homil. IV. in Genesin, Paulus vocatur ὐρανομήκης ψυχὴ, *ad cœlos usq; sublimis anima.* Et Homil. XXVII. tom. V. Edit. Paris. pag. 387. Γενναία καὶ ὐρανομήκης ψυχὴ, *generosa & ad cœlos usq; sublimis anima.* Idem, orat. LIV. ejusd. tomi, & lib. III. de Providentia, Cap. XII. Eliam vocat ὐρανομήκη ψυχήν.

Οὐρανόπολις.

Οὐρανόπολις, *cœlestis civitas.* Apud Athen. l. I. Roma vocatur ὐρανόπολις. Sed longè veriùs hoc nomine insignitur *Jerosolyma cœlestis*, ab Eusebio Demonstrat. Evang. lib. IV. pag. 126. quando dicit, Οὐρανόπολις ἡ ἀληθῶς Ἱερυσαλήμ. Et à Clemente Alexandr. Pædag. lib. II. Cap. XII. pag. 207. Λίθοις δὲ ἁγίοις τὴν ἄνω Ἱερυσαλὴμ τετειχίσθαι παρειλήφαμεν· καὶ τὰς δώδεκα τῆς ὐρανοπόλεως πύλας, τιμίοις ἀπεικασμένας λίθοις, τὸ περίοπτον τῆς ἀποςολικῆς φωνῆς αἰνίττεσθαι χάριτος ἐκδεχόμεθα. *Ex sanctis autem lapidibus supernam Jerusalem fuisse constructam accepimus: & duodecim portas cœlestis civitatis, lapidibus preciosis assimilatas eximiam Apostolicæ vocis gratiam significare admittimus.*

Οὐρανοπολίτης.

Non habent Lexica. Est *cœli civis. Fideles, licèt in hoc adhuc degant mundo nihilominus cœli cives sunt*, inquit, Oecumenius, in Cap. IX. ad Hebræos, pag. 843. Verba ejus sunt: Οὐρανοπολῖται εἰσὶν οἱ πιςοὶ, εἰ καὶ ἐπὶ γῆς τέως πολιτεύονται. Ammonius in Catena, ad Joh. XVII. 16. pag. 413. Οὐρανοπολῖται γεγόνασι, καὶ ὐδὲν ἔχυσι πρὸς τὴν γῆν κοινόν. *Cœli cives facti sunt, & nihil habent cum mundo commune.* Ita Apostolus Paulus, quia in tertium usque raptus fuit cœlum, à Chrysostomo Homil. LXXIX. tom. VI. vocatur ὐρανοπολίτης.

Οὐρανός.

I. *Etymon vocis.* Quidam ὐρανὸν derivant à verbo ὁρᾶν. Ita Basilius orat. III. in Hexaëm. p. 40. παρὰ τὸ ὁρᾶσθαι ἡ τῦ ὐρανῦ προσηγορία, *ab* ὁρᾶσθαι, *videri, desumta est* ὐρανῦ, *cœli appellatio.* Platoni, ut testatur Eusebius Evang. Præparat. lib. XI. pag. 304. dicitur ὐρανὸς, διὰ τὸ ἄνω ὁρᾶν ποιεῖν, *quòd faciat ut sursum videamus.* Itidem Ambrosius in Hexaëm. ab ὁράω, *quasi* ὁρανὸς, *quod sit visui pervium cœlum & minimè densum, ut aqua & terra.* Alii derivant ab ὅρος. Aristoteles de mundo: Οὐρανὸν ἐτύμως καλῦμεν, ἀπὸ τῦ ὅρον εἶναι τῶν ἄνω. Οὐρανὸν *ab etymo vocamus, quòd sit terminus eorum quæ suprà sunt.* Eodem modo Philo de Mundo. Alii tandem ab ὐρῶ, τὸ φυλάττω, quòd custodiat omnia ac conservet. Verùm hæ etymologiæ omnes allusiones potiùs sunt. Est enim ὐρανὸς à Chaldaico אורא, *lux:* unde & ὁρᾶν & αὔριον, *cras*, & *aurora*, & *aura*, pro splendore, & *aurum.* Ipsum verò est ab אור, *lucere, illuminare.*

II. *Explicatio vocis.* Οὐρανὸς, *cœlum* duplici modo *sumitur:*

1. *Propriè*, & notat totum illud fluidum corpus à terra usque ad extima mundi extensum. Suidas: Οὐρανός ἐςιν ἡ ἐσχάτη περιφέρεια, ἐν ᾗ πᾶν ἵδρυται τὸ θεῖον. *Cœlum est extrema circumferentia, in qua divinum omne constitutum est.* Greg. Nyssenus in Hexaëm. tom. I. pag. 29. Τὸ ὑπὲρ κεφαλῆς συνήθως ἡ γραφὴ ὐρανὸν λέγει. *Quod capitibus nostris impendet, id scriptura cœlum vocare solet.* Idem, orat. XII. contra Eunomium, tom. II. pag. 786. Ὅταν τὴν τῶν ὑποκειμένων περιοχὴν ἐξετάζομεν, ᾧ πᾶσα ἡ ὑλικὴ περικρατεῖται φύσις, ὐρανὸν τῦτον προσαγορεύομεν, τὸν τῶν ὁρατῶν πάντων ὅρον γινόμενον. *Cùm inferiorum corporum ambitum exquirimus, quo omnis materialis continetur natura, hoc cœlum appellamus, quod visibilium omnium terminus efficitur.* Damascenus, lib. II. Orthod. fidei, Cap. VI. pag. 81. Οὐρανός ἐςι περιοχὴ ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων κτισμάτων. *Cœlum est complexus visibilium & invisibilium creaturarum.* A' Chrysostomo, Homil.

Homil. XIX. in epist. ad Ephesios, vocatur καλὴ καὶ μεγάλη καμάρα, *pulcher & magnus fornix.* Circa cœlum observanda sequentia:

A. *Caussa efficiens* est solus Deus. Hinc Gregorius Nyssenus orat. in resurrect. Christi, tom. III. pag. 426. Μέγας ὁ οὐρανὸς, τεχνικὸν τοῦ Θεοῦ δημιούργημα. *Magnum cœlum, artificiosum Dei opificium est.* Sententias contrarias vide *sub oppositis.*

B. *Finis* est ipsius *Dei gloria*, cujus cœlum est evidentissimum testimonium, Psal. VIII. 4. ubi Theodoretus, pag. 426. Ἱκανά φησι καὶ τὰ στοιχεῖα τὴν σὴν, ὦ δέσποτα, δεῖξαι μεγαλουργίαν, καὶ οὐρανὸς, καὶ γῆ, καὶ σελήνη, καὶ ἥλιος, καὶ ἡ ἐν τούτοις εὐταξία τε καὶ εὐκοσμία. *Satis idonea, inquit, ipsa elementa sunt, ut tuam, ô Domine, magnificentiam ostendant, & cœlum, & terra, & luna, & sol, & ordo ornatusque pulcherrimus, qui his inest.* Unde *cœli dicuntur enarrare gloriam Dei*, Psal. XIX. 2. Quomodo autem id fiat ad præsentem locum fusè & eleganter docet Theodoretus, pag. 466. Ἀρκεῖ καὶ μόνον φαινόμενον τὸ τῶν οὐρανῶν τὸ κάλλος καὶ μέγεθος, τοῦ δημιουργοῦ τὴν δύναμιν κηρύξαι· εἰ γὰρ ὁ μεγίστην καὶ καλλίστην οἰκοδομίαν θεώμενος, τὸν οἰκοδόμον θαυμάζει· καὶ ὁ σκάφος ὁρῶν εὖ καὶ καλῶς κατεσκευασμένον, τὸν ναυπηγὸν ἐννοεῖ· καὶ τῇ θεωρίᾳ τῆς εἰκόνος ἡ τοῦ ζωγράφου συνεισέρχεται μνήμη· πολλῷ δήπουθεν ἡ κτίσις ὁρωμένη πρὸς τὸν δημιουργὸν ποδηγεῖ τοὺς ὁρῶντας. *Sufficit vel sola cœlorum quæ cernitur pulchritudo atque magnitudo, ad opificis magnificentiam deprædicandam. Si enim qui maximum & pulcherrimum ædificium inspicit, architectum miratur: & qui navigium videt bene & eleganter constructum, artificem considerat: & cum contemplatione imaginis subit memoria pictoris: multò magis mundi fabrica, quæ videtur, ad opificem videntes deducit.* Basilius M. in Cap. V. Jesajæ, pag. 959. Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ· οὐχ ὅτι φωνὴν αἰσθητὴν ἀφιᾶσι ταῖς ἀκοαῖς ἡμῶν, ἀλλ' ὅτι τοῖς λόγοις τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως ἐγγυμνασάμενος, καὶ γνωρίσας ἁπάντων καθ' οὐρανὸν τὴν διάθεσιν διὰ τούτων, οἱονεὶ φωνὴν ἀφιέντων, τὸ μεγαλεῖον τῆς δόξης τοῦ πεποιηκότος αὐτοὺς διδαχθήσεται. Cœli enarrant gloriam Dei: *non quòd vocem edant sensorio organo aurium nostrarum perceptibilem: sed quia animus noster assuetus exercere se sermonibus de constitutione mundi, ubi cognovit dispositionem eorum omnium quæ sunt in cœlo, quæque quasi vocem edunt, tum addiscet magnificentiam gloriæ ejus, qui cœlos condidit.* Idem, in Psal. XXXIII. docet, per cœlos ad Dei cognitionem nos deduci; vide in Βιβλίον, num. II. 3. & in Θεός, num. III. 3. Iterum ad Psal. XIX. 2. Chrysostomus, Homil. XVII. in I. ad Corinth. Δοξάζουσι τὸν Θεὸν οἱ οὐρανοὶ, οὐ φωνὴν ἀφιέντες, ἀλλὰ διὰ τῆς ὄψεως θαυμαζόμενοι, καὶ τὴν δόξαν εἰς τὸν δημιουργὸν ἀναφέροντες. *Cœli Deum glorificant, non quòd vocem edant, sed quia visos admiramur ipsique gloriam creatori tribuentes.* Vide eundem Homiliâ XXVII. tom. V. pag. 161, 162, 163. & Homil. LXXVIII. tomi ejusdem, pag. 543. Greg. Nyssenus, lib. in Hexaëmeron, tom. I. pag. 9, 10. Δαυὶδ διηγεῖσθαι λέγει τοὺς οὐρανοὺς δόξαν Θεοῦ, δηλαδὴ τῆς ἐμφαινομένης αὐτοῖς τεχνικῆς θεωρίας διὰ τῆς ἐναρμονίου περιφορᾶς, ἀντὶ λόγου γινομένης τοῖς ἐπιστήμοσιν· εἰπὼν γὰρ διηγεῖσθαι τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα, διορθοῦται τοὺς παχύτερον τῶν λεγομένων ἀκούοντας· καὶ ἴσως καὶ φωνῆς ἦχον καὶ λόγον ἔναρθρον ἐκ τῆς τῶν οὐρανῶν διηγήσεως προσδεχομένους, ἐν οἷς φησιν, ὅτι οὐκ εἰσὶ λαλιαὶ οὐδὲ λόγοι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν, ἵνα δείξῃ ὅτι ἡ ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένη σοφία, λόγος ἐστὶ, κἂν μὴ ἔναρθρος ᾖ. *David dicit* cœlos enarrare gloriam Dei: *artificiosum nimirum, quod in ipsis ex conversionis concentu spectaculum visitur, apud peritos munere orationis fungitur. Cœlos autem enarrare, & firmamentum annunciare dicens, erudit eos, qui ejusmodi verba crassiùs intelligerent, & fortasse vocis etiam sonum, distinctumque sermonem ex narratione cœlorum exspectarent, dum inquit,* non esse loquelas neque sermones, quibus non audiantur voces eorum, *ut sapientiam, quæ in rebus procreatis perspicitur, orationem esse declarat, licèt haud articulatè distincteque pronuncietur.* Damascenus, lib. II. Orthod. fidei, Cap. VI. pag. 84. Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, οὐ φωνὴν ὠσὶν αἰσθητοῖς ἀκουομένην ἀφιέντες, ἀλλ' ἐκ τοῦ οἰκείου μεγέθους τὴν τοῦ δημιουργοῦ δύναμιν ἡμῖν παριστάνοντες· ὧν τὸ κάλλος καταvοοῦντες, τὸν ποιητὴν ὡς ἀριστοτέχνην δοξάζομεν. Cœli enarrant gloriam Dei: *non vocem quæ auribus corporeis hauriatur emittentes, sed ex propria magnitudine opificis potentiam nobis declarantes: quorum pulchritudinem considerantes, factorem ut optimum artificem glorificamus.* Vide etiam in φωνή, num. II. 2.

C. *Adjuncta*, quorum

a. Alia sunt *præsentia*, ut *motus & figura.* Motum cœlo tribuit Gregorius Nyssenus de opificio hominis, Cap. I. tom. I. pag. 49. Διὰ τοῦτο ὁ οὐρανὸς τὸ στάσιμον οὐκ ἔχει, ἵνα τὴν περὶ τὸ θεῖον ὑπολήψεως αὐτὸν ὁ Θεὸς ἀλλοτριώσῃ. *Propterea cœlum nunquam quiescit, ut Deus impediat, quò minùs inesse ei numen existimetur.* Alii verò & motum & figuram sphæricam cœlo abjudicant ex v. 2. Cap. VIII. ad Hebræos. Ad locum illum ita Chrysostomus, Homil. XIV. in eam Epist. pag. 407. Σκηνὴν ἐνταῦθα τὸν οὐρανὸν λέγει· ἣν ἔπηξεν ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος. Ποῦ τοίνυν εἰσὶν οἱ λέγοντες κινεῖσθαι τὸν οὐρανόν; Ποῦ εἰσιν οἱ σφαιροειδῆ αὐτὸν εἶναι ἀποφαινόμενοι; ἀμφότερα γὰρ ταῦτα ἀνῄρηται ἐνταῦθα. Tabernaculum *hîc cœlum dicit:* quod fixit Dominus, & non homo. *Ubi ergo sunt illi, qui dicunt, cœlum moveri? Ubi sunt illi, qui illud rotundum esse affirmant? Utrumque enim hoc loco tollitur.* Eadem repetit Theophylactus, pag. 948. Bene, sidera enim moventur, cœlum quiescit; ut docet Cl. Vossius de Idololatria lib. II. Cap. XLI.

b. Alia *futura*, ut *renovatio.* Damascenus lib. II. Orthod. fidei, Cap. VI. pag. 83. Οὐκ εἰς τὸ παντελὲς ἀφανισθήσονται οἱ οὐρανοί· παλαιωθήσονται μὲν γὰρ, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἑλιχθήσονται, καὶ ἀλλαγήσονται· καὶ ἔσται οὐρανὸς καινὸς, καὶ γῆ καινή. *Non penitus abolebuntur cœli: veterascent quidem, & velut amictus circumvolventur, & mutabuntur: & erit novum cœlum, & nova terra.* Id docet Apostolus ad Hebræos I. 12. unde pleraque desumsit Damascenus. Theodoretus ad dictum Apostoli locum, pag. 401. docet significari τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν τῆς κτίσεως, *creaturæ mutationem in melius.* Reliqua ex Psal. CII. 27. Vide etiam Jes. LI. 6. Matth. V. 18. XXIV. 35. Marci XIII. 31. Lucæ XXI. 33. II. Petri III. 7, 10 &c. Apocal. VI. 14. XX. 11. XXI. 1. Hæc tamen mutatio non intelligenda est de mutatione cœlorum κατ' οὐσίαν, sed κατὰ ποιότητας. Vide in Κόσμος, num. I. 4.

D. *Divisio.* Hîc autem non eadem omnium sententia est: sunt enim, qui

1. *Triplex* faciunt *cœlum*; nempe

a. *Aëreum*, seu *superum.* De eo Greg. Nyssenus in Hexaëmeron, tom. I. pag. 42. scripturam nominare cœlum τὸν ὅρον τοῦ παχυμερεστέρου ἀέρος, μέχρις οὗ καὶ νέφη καὶ ἄνεμοι, καὶ ἡ τῶν ὑψιπετῶν ὀρνέων φέρεται φύσις, *spatium crassioris aëris: quo & nubes, & venti, & excelsi*

excelsi volucrum volatus perveniunt. Addit: Καὶ γὰρ τὰς νεφέλας ὀυρανȣ̃ λέγει, καὶ πετεινὰ τȣ̃ ὀυρανȣ̃. *Etenim* scriptura *& cœli nubes dicit, & volucres cœli.* Idem, eodem tractatu, p. 29. dicit πετεινὰ τȣ̃ ὀυρανȣ̃ vocari τὰ τὸν ἀέρα διαπετόμενα, *volatilia cœli quæ in ipso aëre volant,* Matth. VI. 26. Basilius M. oratione, *Quòd Deus non sit autor mali,* tom. I. pag. 433. Οὐρανὸν συνήθως ἡ γραφὴ τὸν ἀέρα καλεῖ, ὡς τὰ πετεινὰ τȣ̃ ὀυρανȣ̃· καὶ τὸ, ἀναβαίνȣσιν ἕως τῶν ὀυρανῶν. Τȣτέστιν, ἐπὶ πολὺ τȣ̃ ἀέρ☉ ὑψȣ̃νται. *Scriptura cœlum appellare solet aërem, ut,* Votalia cœli. *Et,* Ascendunt usque ad cœlos, *hoc est, in aëris sublimitatem longè tolluntur.* Vide eundem Homil. III. in Hexaëm. tom. I. pag. 40. Damascenus lib. II. Orthod. fidei, Cap. VI. pag. 83. Σύνηθες τῇ θείᾳ γραφῇ καὶ τὸν ἀέρα ὀυρανὸν καλεῖν, διὰ τὸ ὁρᾶσθαι ἄνω. *Solet sacra scriptura etiam aërem vocare cœlum, quia suprà videtur.*

b. *Æthereum,* seu *superius.* Gregorius Nyssenus in Hexaëm. tom. I. pag. 42. dicit *scripturam* ὀυρανόν τε καὶ στερέωμα κατονομάζειν, τὸ μετὰ τὴν ἀπλανῆ σφαῖραν περὶ τὸ ἐντὸς θεωρούμενον, ἐν ᾧ οἱ πλανῆται τῶν ἀστέρων διαπορεύονται, *Cœlum & firmamentum appellare spatium illud, quod inerranti sphæræ inclusum consideratur, in quo stellæ, quas errantes nominant, pervagentur.* Hoc cœlum Hesychius vocat κατηστερισμένον τόπον, *locum stelliferum vel stellatum.*

c. *Supremum, seu beatorum;* quod Apostolus II. Corinth. XII. 2. *tertium cœlum,* & v. 4. *paradisum* vocat. Ad quem locum Theodoretus, pag. 256. observat, quosdam dicere, *per tertium cœlum* intelligi τȣ̃ ἀπὸ γῆς εἰς ὀυρανὸν διαστήματ☉ τὸ τρίτον, *tertiam partem distantiæ à terra in cœlum. Alios* verò *affirmare,* ἑωρακέναι αὐτὸν τȣ̃ παραδείσȣ τὸ κάλλ☉, καὶ τὰς ἐν ἐκείνῳ τῶν ἁγίων χορείας, καὶ τὴν παναρμόνιον τῆς ὑμνῳδίας φωνὴν, *vidisse ipsum paradisi pulchritudinem, & sanctorum in illo choreas, & modulatissimam hymnorum cantûs vocem.* Gregorius Nyssenus in Hexaëm. tom. I. pag. 41. de hoc tertio cœlo ita scribit: Δοκεῖ μοι ὁ μέγας ἀπόστολ☉, ὁ πᾶσι τοῖς ἔμπροσθεν ἑαυτὸν ἐπεκτείνων, διαβὰς πάσης τῆς αἰσθητῆς φύσεως τȣ̀ς ὅρȣς, εἰς τὴν νοητὴν κατάστασιν παρεισδῦναι, ȣ̓ σωματικῆς ἀκριβῶς γινομένης αὐτῷ τῆς τῶν νοητῶν θεωρίας. *Videtur mihi magnus Apostolus, ad ea, quæ à fronte sunt contendens, postquam totius naturæ, quæ sensu percipitur, terminos transcendisset ad eum pervenisse statum, qui animo menteq; comprehenditur, cùm spectaculum illud minimè corporeum fuit.* Mox: Τὸ ȣ̓̃ν ἀκρότατον τȣ̃ αἰσθητȣ̃ κόσμȣ, τρίτον οἶμαι ὀυρανὸν προειρηκέναι τὸν Παῦλον· τριχῆ μὲν τεμόντα πᾶν τὸ φαινόμενον· κατὰ δὲ τὴν συνήθειαν τῆς γραφῆς, ἕκαστον τῶν τμημάτων τȣ́των ὀυρανὸν ὀνομάσαντα. *Summum igitur illud culmen hujusce mundi, arbitror à Paulo* tertium cœlum *appellari, tripliciter dividente omne quod cernitur, & ex scripturæ consuetudine singulas partes cœlum vocante.* Idem: Κατέλιπε γὰρ τὸν ἀέρα· παρέδραμε καὶ τὴν διὰ μέσȣ τῶν ἀστέρων κυκλοφορίαν· ἐπέρασε δὲ καὶ τὴν ἄκραν τῶν αἰθερίων ὅρων περιβολὴν, καὶ ἐν τῇ στασίμῳ καὶ νοητῇ φύσει γενόμεν☉, εἶδε τὰ τȣ̃ παραδείσȣ κάλλη, καὶ ἤκȣσεν ἃ ἀνθρωπίνη φύσις ȣ̓ φθέγγεται. *Relicto enim aëre, superatoq; medio illo spatio, in quo errantium stellarum orbes versantur, summum ætheriorum finium ambitum transcendit, & ad firmam illam, quæ sola mente percipitur, naturam perveniens, paradisi pulchritudinem vidit, & audivit ea, quæ humana natura non loquitur.* Hoc cœlum vocatur ὀυρανὸς τȣ̃ ὀυρανȣ̃, *cœlum cœlorum.* Damascenus lib. II. Orthod. fidei, Cap. VI. pag. 83. Ἔστιν ὀυρανὸς τȣ̃ ὀυρανȣ̃, ὁ πρῶτ☉ ὀυρανὸς, ἐπάνω ὑπάρχων τȣ̃ στερεώματ☉. *Est cœlum cœlorum, primum nempe cœlum, quod supra firmamentum existit.* Vocatur θρόν☉ Θεȣ̃, *thronus Dei.* Basilius M. in Jesajam, visione II. tom. I. pag. 813. Θρόν☉ Θεȣ̃ λέγεται ὁ ὀυρανὸς, ἐκ τȣ̃ τὰς ἐπȣρανίȣς δυνάμεις παγίως ἐν αὐταῖς τὴν τȣ̃ Θεȣ̃ γνῶσιν ἐνιδρυμένην ἔχειν. *Thronus Dei dicitur cœlum, quod cœlestes illæ virtutes in se retineant stabiliter insidentem Dei cognitionem.* Vide Matth. V. 34. Damascenus lib. I. Orthod. fidei, Cap. XVI. pag. 57. Ὁ ὀυρανὸς αὐτȣ̃ θρόν☉· ἐν αὐτῷ γάρ εἰσιν οἱ ποιȣ̃ντες τὸ θέλημα αὐτȣ̃ ἄγγελοι, καὶ ἀεὶ δοξάζοντες αὐτόν. *Cœlum thronus ejus est: in eo enim sunt Angeli, qui voluntatem ipsius faciunt, eumq; semper glorificant.* Sed paulò accuratiùs explicandum, *quomodo cœlum thronus Dei, & quomodo Deus in cœlo esse dicatur.* Deum infinitum esse, nec ullo circumscribi loco, docemus in voce Θεὸς, num. V. 2. *A. a.* ubi de ejus *Immensitate. Deus* dicitur *in cœlo esse,* vel *habitare,* vel *sedere:* cœlum dicitur *habitatio & thronus Dei,* quia ibi sese illustriùs patefacit Angelis & beatorum hominum spiritibus, illustriusque sese in omnem æternitatem ibi patefacturus est electis omnibus, post mortuorum resurrectionem. Damascenus lib. I. Orthod. fidei, Cap. XVI. pag. 57. Λέγεται Θεὸς ἐν τόπῳ εἶναι, καὶ λέγεται τόπ☉ Θεȣ̃, ἔνθα ἔκδηλ☉ ἡ ἐνέργεια αὐτȣ̃ γίνεται. *Deus dicitur in loco esse, & Dei locus dicitur, ubi ejus manifesta fit operatio.* Et paulò pòst: Λέγεται τοιγαροῦν Θεȣ̃ τόπ☉, ὁ πλέον μετέχων τῆς ἐνεργείας, καὶ τῆς χάριτ☉ αὐτȣ̃. *Dicitur igitur Dei locus qui plus participat operationis & gratiæ ejus.* Theodoretus in Psal. CXIV. Ἐνδιαιτᾶται τῷ ὀυρανῷ τῶν ὅλων ὁ Κύρι☉, ȣ̓ περιγεγραμμένην ἔχων τὴν φύσιν, ἀλλὰ τοῖς ἐκεῖ πολιτευομένοις τῶν ἀγγέλων χαίρων χοροῖς. *Universorum Dominus in cœlo habitat, non quasi circumscriptam habeat naturam, sed quia Angelorum ibi versantium delectatur choris.* In eandem sententiam Chrysostomus, Homil. XVI. in epist. ad Hebræos, pag. 519. Ὁ Θεὸς λέγεται εἶναι ἐν τῷ ὀυρανῷ. Διατί; ȣ̓ τόπῳ ἐναπολειπόμεν☉· μὴ γένοιτο, ȣ̓δὲ τὴν γῆν ἔρημον τῆς αὐτȣ̃ παρȣσίας ἀφεὶς, ἀλλὰ τῇ σχέσει καὶ οἰκειώσει τῇ πρὸς τȣ̀ς ἀγγέλȣς. *Deus dicitur in cœlo esse. Cur? Non loco inclusus: absit: neq; terram suâ præsentiâ destitutam relinquens, sed propter familiaritatem & conjunctionem cum Angelis.* Cyrillus Alexandr. in Cap. LXI. Jesajæ, p. 883. Εἰ λέγοιτό πȣ κατοικεῖν ἐν ὀυρανῷ Θεὸς, μηδὲν νοείσθω σωματικὸν ἐπ' αὐτȣ̃· ȣ̓ γὰρ ἐν τόπῳ καὶ περιγραφῇ τὸ θεῖον εἶναι φαμὲν, ὅτι καὶ ἁπλȣ̃ν ἐστι, καὶ ἀσώματον, καὶ πάντα πληροῦν. Ἐπειδὰν δὲ τοῖς ἄνω πνεύμασιν, ὡς ἁγίοις ἐπαναπαύεται, ταύτῃ τοι φαμὲν θρόνον τε καὶ οἶκον αὐτȣ̃ τὸν ὀυρανόν. *Sicubi Deus dicatur in cœlo habitare, nihil corporeum de eo cogitetur: non enim in loco, vel circumscriptum esse Deum dicimus, quia etiam simplex est, & incorporeus, & omnia implet. Quoniam verò in cœlestibus spiritibus, ut sanctis acquiescit, hanc ob caussam dicimus, cœlum esse thronum & domum ejus.* Alii propterea volunt, Dei habitationem vel domum dici cœlum, quia locus iste omni vacet malitiâ & impuritate. Ita sentit Chrysostomus in Psal. CXIV. dicit enim, *cœlum vocari* οἶκον Θεȣ̃, διὰ τὸ καθαρὸν εἶναι τὸ χωρίον τῆς πονηρίας, *domum Dei, quia locus ille à malitia sit purus.* Eodem inclinat Greg. Nyssenus de Professione Christiana, tom. III. pag. 273. Οὐκ ἀφώρισται κατ' ἐξαίρετον τῷ Θεῷ ἡ ὀυράνι☉ οἴκησις· ἀλλ' ἐπεί γε καθαρεύει κακίας ἡ ἄνω λῆξις. *Habitatio cœlestis non peculiariter Deo destinata est: sed quoniam superna illa sedes à vitiositate & malitia pura est.* Hæc ipsa descripsit Theophanes, Homil. XLI. pag. 291. Apud Justinum M. Quæst. & Resp. ad Græcos, Resp. ad Quæst. ult. pag. 236. alia affertur ratio: nimirum *thronum & domum Dei*

Dei ideo nomine *cœlum*, ne illud Deum eſſe exiſtimemus. Οἶκον καὶ θρόνον λέγομεν τοῦ Θεοῦ τὸν οὐρανὸν, οὐχ ὡς τοῦ Θεοῦ τούτου πρὸς οἴκησιν ἢ πρὸς καθέδραν χρῄζοντος, ἀπεριγράπτου καὶ ἀνενδεοῦς παντελῶς ὑπάρχοντος· ἀλλ' ἵνα μὴ πρὸς τὸ μέγεθος τῆς αὐτοῦ ὑποστάσεως, καὶ τὸ ἄφθαρτον τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἀφορῶντες Θεὸν τοῦτον, ἢ ἰσότιμον Θεῷ ὑπολάβωμεν, διὰ τοῦτο ὀνομάζομεν αὐτὸν οἶκον καὶ θρόνον τοῦ Θεοῦ. Thronum & domum Dei *cœlum eſſe dicimus: non quaſi Deus illo ad habitationem & ſedem indigeat, qui omnino incircumſcriptus & nullius rei indigus eſt: verùm, ne ad illius ſubſiſtentiæ amplitudinem, & ſubſtantiæ incorruptibilitatem reſpicientes, Deum ipſum, aut dignitate honoreq; Deo par eſſe ſuſpicaremur, propterea Dei habitaculum & thronum dicimus.* Hæc ratio apud Gentiles potuit adhiberi, quia à cultu cœli erant avocandi, ut ſub oppoſitis videbimus. Ex his jam facilè patet, cur dulciſſimus ſervator noſter nos orare juſſerit, *Pater noſter* ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, quod idem cum illo Tobiæ V. 14. Ὁ ἐν τῷ οὐρανῷ κατοικῶν. Præcipua ratio eſt, *ut abdicatis terrenis cogitationibus, cœleſti affectu, cœleſtia ſpectemus, & è cœlo exſpectemus.* Hanc nobis rationem inculcat Chryſoſtomus, Homil. XIV. in epiſt. ad Epheſios, pag. 838. Ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Εὐθέως εἶπες, Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ἀνέστησέ σε τὸ ῥῆμα, ἐπτέρωσέ σου τὴν διάνοιαν, ἔδειξεν ὅτι πατέρα ἔχεις ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Μηδὲν πράττε, μηδὲν λέγε τῶν ἐπὶ γῆς. Εἰς ἐκείνην σε τὴν τάξιν ἔστησε τὴν ἄνω, ἐκείνῳ σε ἐνέκρινε τῷ χορῷ· τί σαυτὸν κάτω καθέλκεις; Qui es in cœlis. *Simul atq; dixiſti*, Pater noſter, qui es in cœlis, *verbum te erexit, & mentem tuam in altum evexit, oſtendit te Patrem habere in cœlis. Nihil agas, nihil dicas ex iis, quæ ſunt in terra. In ſupremum illum ordinem te retulit, illi choro te inſeruit: cur te ipſum deprimis?* Idem, Homil. XXX. tom. V. pag. 186. *Deus in cœlis eſſe dicitur*, οὐκ ἐπειδὰν ἐν τοῖς οὐρανοῖς μόνον ἐστὶν, ἀλλ' ἵνα ἡμᾶς κάτω περικαλινδουμένους ἀνανεῦσαι εἰς οὐρανοὺς παρασκευάσῃ, καὶ τῷ κάλλει τῶν ἐπουρανίων ἀγαθῶν περιλάμψας, τὴν εὐθυμίαν πᾶσαν ἐκεῖ μετενέγκῃ, *non quòd in cœlis tantùm ſit, ſed ut nos humi repentes oculos ſurſum in cœlos attollere faciat, & rerum cœleſtium pulchritudine colluſtret, omnemq; delectationem eò transferat.* Et Homil. XIX. in Matth. Τὸ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὅταν εἴπῃ, οὐκ ἐκεῖ τὸν Θεὸν συγκλείων τοῦτό φησιν, ἀλλὰ τῆς γῆς ἀπάγων τὸν εὐχόμενον, καὶ τοῖς ὑψηλοῖς προσηλῶν χωρίοις, καὶ ταῖς ἄνω διατριβαῖς. *Quando dicit*, qui es in cœlis, *hoc non ideo dicit, ut Deum ibi concludat, ſed ut orantem à rebus terrenis abſtractum ſublimibus affigat locis, & ſupernis converſationibus.* Theophylactus in Cap. VI. Matthæi, pag. 35. Ἐν τῷ εἰπεῖν, ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἔδειξέ σοι τὴν πατρίδα σου καὶ τὸν οἶκον τὸν πατρικόν· ἐὰν γὰρ θέλῃς ἔχειν πατέρα τὸν Θεὸν, πρὸς τοὺς οὐρανοὺς βλέπε, καὶ μὴ πρὸς γῆν. *Dum dicit*, in cœlis, *oſtendit tibi patriam tuam, & domum paternam. Nam ſi vis habere Patrem Deum, ad cœlos reſpice, non ad terram.* Et in Cap. XI. Lucæ, pag. 390. Ἐν τοῖς οὐρανοῖς εἰπὼν, οὐ περιγράφει ἐκεῖ τὸν Θεὸν, ἀλλὰ τὸν ἀκροατὴν ἀνάγει εἰς οὐρανοὺς, καὶ ἀπάγει τῶν γηΐνων. *Cùm dixit*, in cœlis, *non Deum illic circumſcribit, ſed auditorem in cœlos ſubvehit, & à terrenis abducit.*

2. Alii tantùm *duplex* ſtatuunt *cœlum*. Ex eorum numero eſt Suidas: Οὐρανοὶ, inquit δύο· ὁ σὺν τῇ γῇ γεγενημένος, καὶ ὁ ὕστερον μέσον τῶν ὑδάτων προσταχθεὶς γενέσθαι· ὃν καὶ στερέωμα προσηγόρευσε. *Cœli duo ſunt: unum quidem cum ipſa terra procreatum: alterum verò poſtea in medio aquarum exiſtere juſſum, quod & firmamentum* Deus *vocavit.* Theodoretus, quæſt. XI. in Geneſ. pag. 10. Ὁ τῷ δευτέρῳ διαπιστῶν οὐρανῷ ἔξω βαίνει τῆς εὐθείας ὁδοῦ, καὶ ὁ πλείους πειρώμενος ἀριθμεῖν, μύθοις ἕπεται, τῆς τοῦ θείου πνεύματος διδασκαλίας καταφρονῶν· πληθυντικῶς δὲ ἡ θεία γραφὴ τοὺς οὐρανοὺς ὀνομάζει, λέγουσα οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν· ἐπειδὰν τῶν Ἑβραίων ἡ γλῶττα οὔτε τὸν οὐρανὸν, οὔτε τὸ ὕδωρ οἶδεν ἑνικῶς ὀνομάσαι. *Qui non credit ſecundum eſſe cœlum, extra ſemitam rectam incedit: qui verò plures numerare conatur, adhæret fabulis, poſtpoſitâ divini ſpiritûs doctrinâ. Pluraliter autem divina Scriptura* cœlos *nuncupat, dicens* cœli cœlorum; *quoniam Hebraica lingua neq;* cœlum, *neq;* aquam *ſingulari numero novit appellare.* Eadem repetit ad v. 2. Pſalmi XIX. pag. 466. Hi ergo *æthereum* tantùm ſeu *ſuperius & ſupremum* agnoſcunt *cœlum.* At certiſſimum eſt ex ſcriptura, *aërem* quoque *pro cœlo* poni, ut ſuperiùs vidimus.

E. *Oppoſita.* Huc referri debent,

a. Qui *cœlum* dixerunt *æternum eſſe.* Peripatetici aſſeruerunt, cœlum ſemper fuiſſe, & ſemper futurum eſſe. Eos intelligit Baſilius M. Homil. I. in Hexaëmeron, tom. I. p. 6. quando de talibus ſcribit, Συνυπάρχειν ἐξ ἀϊδίου τῷ Θεῷ τὸν οὐρανὸν ἀπεφήναντο, *cœlum ab æterno cum Deo exiſtere dixerunt.*

b. Qui *ex cœlo Deum fecerunt, illudq; adorârunt.* Græci Romanique *per Jovem* intellexere *cœlum.* Quod factum imitatione Orientis. De Perſis Herodot. l. I. Κύκλον πάντα τοῦ οὐρανοῦ Δία καλέοντες. *Omnem cœli gyrum vocantes Jovem.* Et Strab. l. XVI. Τὸν οὐρανὸν ἡγούμενοι Δία. *Cœlum exiſtimantes Jovem.* In hac opinione non modò vulgus Græcorum ſtultè cum Perſis ſapiebat: ſed etiam magnus Pythagoras. Quippe & illi *Æther* Deus erat; Sideraque ejus eſſe numinis oculos judicabat. De hac re ſic Epiphanius adv. Hæreſes lib. I. hæreſi gentilium V. Σῶμα δὲ ὁ Πυθαγόρας λέγει εἶναι τὸν Θεὸν, τουτέστιν, οὐρανόν· ὀφθαλμοὺς δὲ αὐτοῦ καὶ τὰ ἄλλα ὥσπερ ἐν ἀνθρώπῳ, ἥλιον καὶ σελήνην, καὶ τὰ ἄλλα ἄστρα, καὶ τὰ κατ' οὐρανὸν στοιχεῖα. *Pythagoras ait Deum eſſe corpus, videlicet cœlum: ejus oculos, cæterasq; tanquam in homine partes, Solem & Lunam conſtituit, ac reliquas ſtellas, & elementa cœleſtia.* Sed cautè hæc capienda. Nam certum eſt, ex Pythagoræ mente unicum fuiſſe numen, à quo univerſum hoc ſit creatum. Quod veterum teſtimoniis comprobat Steuchus Eugubinus de perenni Philoſophia, l. III. Cap. III. Redimus ad Gentiles. De iis locum ex Chryſoſtomo habes ſub voce Κελικόλαι. Idem Chryſoſtomus, Homil. LXVII. tom. VI. Τινὲς τὸν ποιητὴν ἀφέντες, αὐτὸν τὸν οὐρανὸν προσεκύνησαν. *Quidam Deum deſerentes, ipſum adorârunt cœlum.* Baſilius Homil. I. in Hexaëm. pag. 6. *Dixerunt*, οὐρανὸν εἶναι Θεὸν ἄναρχον καὶ ἀτελεύτητον, καὶ τῆς τῶν κατὰ μέρος οἰκονομίας αἴτιον, *cœlum eſſe Deum, principio carere, æternum & rerum adminiſtrationis ſingularis cauſſam eſſe.* At longè alia Chriſtianorum mens eſt. Sciunt καλὸν εἶναι τὸν οὐρανὸν, ἀλλ' ἵνα προσκυνήσωμεν τὸν ποιήσαντα, *pulchrum eſſe cœlum*, ideò autem tanta pulchritudine exornatum noſtris objici oculis, *ut ejus adoremus creatorem;* ut loquitur Chryſoſtomus Homil. I. tom. V. ἵνα θαυμάσαντες τὸ ἔργον, προσκυνήσωμεν τὸν δεσπότην, *ut* ſplendidi illius *operis contemplatione in admirationem abrepti, Dominum adoremus*, juxta eundem, Homil. LXVII. tom. VI.

c. *Qui cœlorum cauſſam efficientem fecerunt Angelos.* Hæc fuit impia ſententia Baſilidis, de quo Theodoretus, hæret. fab. lib. I. Cap. IV. pag. 195. Ἔφησεν ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους δημιουργῆσαι τὸν οὐρανὸν ἐκ

δὲ τῆς

δὲ τῆς τούτων ἀποῤῥοίας ἄλλους γενομένους ἀγγέλους, ἄλλον οὐρανὸν ποιῆσαι τῷ πρώτῳ προσόμοιον. *Dixit Angelos & Archangelos cœlum condidiſſe. Ex horum porrò defluxu productos alios Angelos aliud cœlum feciſſe primo conſimile.*

2. *Impropriè* ſumitur *cœlum*, & notat

a. *Deum*, idque ad exemplum Hebrææ vocis שמים. Exemplum eſt Lucæ XV. 21. in his verbis: Πάτερ, ἥμαρτον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου. *Pater, peccavi in Deum & coram te.* Aliud eſt Matth. XXI. 25. Τὸ βάπτισμα Ἰωάννου πόθεν ἦν; ἐξ οὐρανοῦ, ἢ ἐξ ἀνθρώπων; *Baptiſmus Johannis unde erat? è cœlo, an ex hominibus?* Idem eſt etiam Lucæ XX. 4. Ex oppoſitione ſatis intelligitur, vocem οὐρανὸς hîc *Deum* ſignificare. Si dixeris, ex vocula *ex* intelligi poſſe, οὐρανὸν hîc cœlum ſignificare: reſpondetur, eam voculam reſpondere hîc non Latinæ voculæ *ex*, ſed voculæ *a*; non aliter quàm & in ſequentibus ἐξ ἀνθρώπων ſignificat *ab hominibus*. In Apocryphis V. T. & quidem I. Maccab. III. 18. eſt itidem manifeſtum ejus ſignificationis exemplum. Dicitur ibi οὐκ εἶναι διαφορὰν ἐναντίον τοῦ οὐρανοῦ σώζειν ἐν πολλοῖς, ἢ ἐν ὀλίγοις, *non eſſe differentiam in conſpectu cœli ſervare in multis vel in paucis.* Vide Cl. Vorſtium Philolog. ſacræ Cap. III. pag. 72, 73. & Seldenum de diis Syris, Syntag. II. Cap. XVII.

b. *Signa cœleſtia.* Baſilius Cæſarienſis in Cap. III. Jeſajæ, pag. 1082. Πολλάκις ἡ γραφὴ μετωνυμικῶς οὐρανὸν ὀνομάζει τὰ ἐπουράνια ζῶα, &c. *Sæpe ſcriptura metonymicè cœlum appellat cœleſtia ſigna*, &c.

c. *Incolas cœli.* Baſilius M. in Viſionem H. Jeſajæ, pag. 813. Μετωνυμικῶς οὐρανὸν λέγομεν τοὺς τῷ οὐρανῷ κατοικοῦντας· ὡς πόλιν λέγομεν τοὺς ἐν τῇ πόλει, καὶ γῆν τοὺς ἐν αὐτῇ πάντας. *Metonymicè cœlum dicimus incolas cœli: quemadmodum civitatem dicimus eos, qui civitatem incolunt, & terram pro omnibus qui in ea verſantur.* Ita *cœleſtes virtutes vocantur cœli.* Theodoretus in Pſal. XXXIII. ad v. 6. pag. 513. Δυνάμεις οὐρανῶν οἱ μὲν τοὺς κατ' οὐρανὸν φωστῆρας, οἱ δὲ τὰς ἀοράτους ἔφασαν εἶναι δυνάμεις· ἐμοὶ δὲ τὸ δεύτερον ἀληθέστερον εἶναι δοκεῖ. Virtutes cœlorum *alii quidem cœli luminaria, alii verò virtutes, quæ minimè cernuntur, eſſe dixerunt. Cæterùm mihi videtur ſecunda expoſitio veritati magis conſentanea.* Idem, in Pſal. XCVI. pag. 786. ad v. 6. Οὐρανοὺς ἐκάλεσε τὰς οὐρανίας δυνάμεις, ὥσπερ αὖ καὶ γῆν πολλάκις τοὺς τὴν γῆν οἰκοῦντας καλεῖ. Cœlos *vocavit cœleſtes virtutes quemadmodum terram ſæpiùs eos, qui terram incolunt, nuncupat.*

Οὖς.

Impropriam tantùm hujus vocis *ſignificationem* conſideremus. Sic autem ſumitur,

I. *Metonymicè* pro homine, qui audit, Prov. XVIII. 15. Ὦτα σοφῶν ζητεῖ ἔννοιαν. *Aures ſapientum quærunt intelligentiam.* Matth. XIII. 16. Ὑμῶν δὲ μακάριοι οἱ ὀφθαλμοὶ, ὅτι βλέπουσι· καὶ τὰ ὦτα ὑμῶν, ὅτι ἀκούει. *Veſtri autem beati oculi, quia vident; & aures veſtræ, quia audiunt.* Has aures Juſtinus M. Apol. II. pag. 87. vocat ὦτα ἀκουστικὰ καὶ νοερὰ, *aures auditu valentes & ſpirituales.* Tales aures intelliguntur, quando ſcriptura frequenter monet, Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω. *Qui habet aures ad audiendum, audiat.* Chryſoſtomus, Homil. II. in II. ad Corinthios, pag. 553. formulam precationis Eccleſiaſticæ, quâ petit Eccleſia, ut Catechumenis, & rudibus aures cordis aperiantur, ſic profert in medium, ut ſimul illuſtret, & veluti Scholiis ſuis exornet, in hunc modum: Εἶτα καὶ ὑπαγορεύει (ſcilicet ὁ τῆς ἐκκλησίας νόμος) ἱκετηρίας τὸν τρόπον. Τίς δὲ οὗτός ἐστιν; Ἵνα διανοίξῃ (ſc. ὁ πανελεήμων καὶ οἰκτίρμων Θεὸς) τὰ ὦτα τῶν καρδιῶν αὐτῶν. Μέμυκε γὰρ ἔτι, καὶ βέβυσται. Ὦτα δὲ οὐ ταῦτά φησι τὰ ἔξωθεν, ἀλλὰ τὰ τῆς διανοίας, ὥστε ἀκοῦσαι ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν, &c. Οὐδὲ γὰρ ἤκουσαν τῶν ἀποῤῥήτων μυστηρίων, ἀλλὰ πόῤῥω που, καὶ μακρὰν ἑστήκασι. Κἂν ἀκούσωσι δὲ, οὐκ ἴσασι τὰ λεγόμενα· συνέσεως γὰρ δεῖται πολλῆς ἐκεῖνα, οὐκ ἀκροάσεως μόνης. Τὰς ἔνδον δὲ οὐδέπω ἔχουσιν ἀκοάς. *Poſtea ſupplicationis quoque modum dictat. Quisnam autem ille eſt? Ut aperiat miſericors Deus cordium ipſorum aures: occluſæ enim & obturatæ adhuc ſunt. Aures porrò non externas haſce, ſed mentis intelligit, ut audiant, quæ oculus non vidit, & auris non audivit, &c. Neque enim arcana myſteria audiverunt, ſed procul & eminus ſtant. Atque etiamſi audiant, haud tamen, quid dicatur, intelligunt. Siquidem ea ingentem ſagacitatem & intelligentiam requirunt, non autem ut duntaxat audiantur. Internas verò aures nondum habent.* Docet hîc Chryſoſtomus, ad cœleſtia myſteria percipienda non ſufficere, ut aures quis corporis habeat apertas, niſi etiam cordis aures divinitus ei fuerint purgatæ. Eodem modo aures illas explicat Theophylactus in Cap. XIV. Lucæ, pag. 442. Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω· τουτέστιν, ὁ ἔχων σύνεσιν, συνιέτω. Ὦτα γὰρ ἐνταῦθα τὴν αἰσθητικὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς, καὶ τὴν πρὸς τὸ συνιέναι ἐπιτηδειότητα νοητέον. Qui habet aures ad audiendum, audiat, *hoc eſt, qui habet intellectum, intelligat. Aures enim hoc loco ſenſitivam animæ virtutem, & ad intelligendum aptitudinem ſignificant.* Et Theophanes, Homil. VII. pag. 45. Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω, τουτέστιν, ὁ εἰδὼς πνευματικῶς τὰ ὑψηλότερα συλλογίζεσθαι, καὶ ἀποθρώσκειν ἀπὸ τῶν φαινομένων πρὸς τὰ παραβολικῶς λεγόμενα· οὐ γὰρ ἀρκεῖ πρὸς τὸ σωθῆναι γυμνὴ τῶν παραινέσεων ἡ ἀκρόασις, μὴ ἔχουσα ὀπαδὰ τὰ ἔργα τῆς ἀκροάσεως. Qui habet aures ad audiendum audiat, *hoc eſt, qui ſpiritualiter ratiocinando ſcit ſublimiora colligere, & à ſenſibilibus tranſcendere ad ea, quæ per parabolas dicta ſunt: non enim ſufficit ad ſalutem nuda monitorum auſcultatio, niſi auſcultationem opera comitentur.*

II. *Metaphoricè*, quando *aures tribuuntur*

1. per ἀνθρωποπάθειαν *Deo* paſſim in ſacra Scriptura. Damaſcenus, lib. I. orthod. fidei, Cap. XIV. p. 50. Ὦτα καὶ ἀκοὴν, τὸ ἐξιλεωτικὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς ἡμετέρας δεκτικὸν δεήσεως ἐννοοῦμεν. Καὶ γὰρ ἡμεῖς τοῖς τὰς ἱκεσίας ποιουμένοις, διὰ ταύτης τῆς αἰσθήσεως εὐμενεῖς γινόμεθα, γνησιώτερον αὐτοῖς τὸ οὖς ἐπικλίνοντες. *Per aures & auditum intelligimus Deum, qui nobis propitius fit, & deprecationem noſtram ſuſcipit. Nos enim iis, qui ſupplicationes nobis offerunt, per hunc ſenſum nos mites exhibemus, familiariùs eis aurem inclinantes.* Eadem occurrunt in libro de Trinitate, qui Cyrillo Alexandrino adſcribitur, Cap. XII. pag. 18. Baſilius M. lib. V. contra Eunomium, pag. 133. Οὖς ἀκούων Θεοῦ, τὸ ἀκουστικὸν αὐτοῦ γνώριζε. *Quando aurem Dei audis, cognoſcas audiendi poteſtatem.* Ita etiam Athanaſius Dial. I. de SS. Trinitate, tom. II. pag. 178. ὦτα de Deo uſurpata, τὸ ἀκουστικὸν ſignificare docet. Et Adrianus in Iſagoge in S. Scripturam, τὸ ἐξιλεωτικὸν τοῦ Θεοῦ Scriptura vocat ὦτα καὶ ἀκοήν.

2. *Angelis.* Quid verò notent, docet Dionysius Areopagita, Cap. XV. de cœlesti Hierarchia, num. III. pag. 166. Αἱ τῶν ὤτων δυνάμεις, τὸ μετοχικὸν καὶ γνωστικῶς ὑποδεκτικὸν τῆς θεαρχικῆς ἐπιπνοίας ἐμφαίνουσιν. *Aurium virtutes, id quod in eis est particeps cognitionis, divinamque scitè suscipit inspirationem, significant.*

Ὀυσία.

I. *Explicatio vocis.* οὐσία dicitur ἀπὸ τοῦ εἶναι, ut *essentia ab essendo.* Hinc Theodoretus in Ἀτρέπτῳ. Ἡ οὐσία τὸ ὂν σημαίνει. *Essentia id denotat, quod est, vel existit.* Ineptum etymon legitur in sermone de Deipara, qui falsò tribuitur Athanasio, tom. I. pag. 1030. Ἰσία λέγεται κατ' ἐτυμολογίαν, τροπῇ τοῦ ι εἰς ο, καὶ πλεονασμῷ τοῦ υ στοιχείου, οὐσία διερμηνεύεται, ὡς οὖσά τις συσταλτικὴ ὕπαρξις, τῶν ἐκ πλειόνων ἐπὶ μίαν μονάδα ἐχόντων τὸ ἀθροῖσμα. Ἰσία, *æqualitas dicitur juxta etymon, mutato jota in o, & pleonasticè additâ literâ* υ, *& exponitur per* οὐσία, *essentia, quòd sit quædam constituens existentia ubi plura in unitatem concurrunt.*

II. *Significatio.* Suidas aliquot affert definitiones οὐσίας, ut mox videbimus. Philosophis *Essentia est illud, quod per se omnibus individuis ejusdem speciei commune est, quodque totam singulorum essentialem perfectionem complectitur.* At nos de hoc vocabulo eo tantùm hîc agimus respectu, quo de Deo usurpatur. Ita igitur Οὐσία ἐστὶ πρᾶγμα αὐθύπαρκτον, μὴ δεόμενον ἑτέρου πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σύστασιν. *Essentia est res per se subsistens, quæ nullo alio indiget ad sui constitutionem:* Sunt verba Anastasii & Cyrilli Alexandr. in exposit. Orthod. fidei, pag. 426. Eandem definitionem affert Suidas. Addit verò etiam sequentes: Οὐσία ἐστὶν ὄνομα κοινὸν, καὶ ἀόριστον, ἐπὶ πασῶν τῶν ὑπ' αὐτὴν ὑποστάσεων ὁμοτίμως φερόμενον, καὶ συνωνύμως κατηγορούμενον. *Essentia est nomen commune, & indefinitum,* quod dicitur *de omnibus substantiis ipsi subjectis, pari honore præditum, & univocè prædicatum.* Vel: Οὐσία ἐστὶν ἡ καθ' ὑποκειμένων ὑποστάσεων λεγομένη, καὶ ἐν πάσαις αὐταῖς ὁμοτίμως θεωρουμένη. *Essentia est, quæ de subjectis substantiis dicitur, & in iis omnibus pari honore spectatur.* Vel: Οὐσία ἐστὶ τὸ ἐν ἑαυτῷ ὂν, καὶ μὴ ἐν ἑτέρῳ ἔχον τὴν ὕπαρξιν, ὡς τὸ συμβεβηκός. *Essentia id est, quod in se ipso est, & quod in altero non habet suam substantiam, ut ipsum accidens.* Rem clariùs proponimus. Οὐσία, quando de Deo usurpatur, est id, quod licèt pluribus sit communicatum hypostasibus, quæ in eo tanquam toto quodam subsistunt, est tamen ipsum quoque vel maximè unicum ac singulare: neque de personis illis dicitur, ut totum de partibus, cùm sit ἀμερὲς: neque ut genus de speciebus, nam personæ sunt individua, non species: neque ut species de individuis cùm ipsa quoque οὐσία, ut dictum est, vel maximè sit individuum: ac propterea hic prædicandi modus nec ratione explicari potest, cùm sit admirabilis: nec exemplo declarari, cùm sit singularis: analogicè tamen adumbrari potest, si dicamus differre personam ab essentia, tanquam angustius ab eo, quod patet latiùs, ac proinde terminos hos non esse reciprocos. Id innuere vult Basilius M. quando epist. CCCXCI. pag. 1171. scribit: Οὐσία καὶ ὑπόστασις ταύτην ἔχει τὴν διαφορὰν, ἣν ἔχει τὸ κοινὸν πρὸς τὸ καθ' ἕκαστον· οἷον ὡς ἔχει τὸ ζῶον πρὸς τὸν δεῖνα ἄνθρωπον. *Essentia & persona illam habent differentiam, quam commune ad particulare obtinet. Animal nimirum ad hominem hunc vel illum.* Analogicè tantùm, non propriè de Deo dicitur. Id testatur Dionysius Areopagita, Cap. V. de divinis Nominibus, num. I. pag. 561. ubi Pachymeres: Κυρίως οὐσία ἐπὶ Θεοῦ οὐκ ἂν λέγοιτο, ἔστι γὰρ ὑπερούσιος. *Essentia propriè de Deo non dicitur, quoniam superessentialis est.* Usurpatur in doctrina de SS. Trinitate: quomodo verò, ex sequentibus patet. Athanasius, Dial. I. de S. Trinitate, tom. II. pag. 170. Ἡ οὐσία τὴν κοινότητα σημαίνει· καὶ εἴτι ἐστὶν ἴδιον τῆς οὐσίας, τοῦτο κοινόν ἐστι τῶν ὑποστάσεων τῶν ὑπὸ τὴν οὐσίαν. *Essentia communitatem notat: & si quid essentiæ proprium est, id commune est personis, quæ sub essentia sunt.* In SS. Trinitate est μία οὐσία, *una essentia.* Apud Justinum M. resp. ad Orthod. pag. 295. Ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, τῇ ταυτότητι τῆς τῶν προσώπων οὐσίας, εἷς Θεὸς πεπίστευται, ὅ τε πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. *In Deo, quia eadem personarum essentia, unus Deus creditur, Pater, Filius & Spiritus sanctus.* Vide in τριάς. Atque ita οὐσία idem quod φύσις. Theorianus Legat. Armen. pag. 10. Οἱ θεοφόροι πατέρες ἐπὶ τῆς ἁγίας τριάδος μίαν φύσιν καὶ μίαν οὐσίαν ἐδογμάτισαν, ὑποστάσεις δὲ τρεῖς· ὡς τῆς φύσεως καὶ τῆς οὐσίας πολλὰς ὑποστάσεις περιεχούσης. *Divini Patres in SS. Trinitate unam naturam & unam essentiam esse docuerunt, hypostases verò tres: utpote naturâ & essentiâ plures hypostases comprehendente.* Leontius de sectis, pag. 388. Ἰστέον, ὅτι οὐσία καὶ φύσις ταυτόν ἐστι παρὰ τοῖς πατράσιν· οὐσία δέ ἐστιν, ἤτοι φύσις, παρ' αὐτοῖς, ὅπερ οἱ φιλόσοφοι λέγουσιν εἶδος. *Sciendum est, essentiam & naturam apud Patres idem significare: est verò essentia vel natura apud ipsos id, quod Philosophi speciem vocant.* Ita etiam, quando de Filio Dei usurpatur, οὐσία idem quòd φύσις. Eusebius Pamphili ad Philosophum in Concilio Nicæno, parte II. Cap. XIX. pag. 126. Εἷς ἐξ ἀμφοῖν Χριστὸς, νοουμένης καὶ γνωριζωμένης τῆς διαφορᾶς τῶν οὐσιῶν, τῆς τε θεότητος αὐτοῦ, καὶ τῆς σαρκός. *Unus ex duobus Christus, siquidem intelligamus & agnoscamus differentiam naturarum, deitatis nimirum & carnis.* Nicephorus Constantinopol. in Actis Ephesinis, pag. 308. Ἀσυγχύτως, καὶ ἀδιαιρέτως, καὶ ὑπερφυῶς τὴν ἕνωσιν ἐργασάμενος· ἵνα αἱ συνελθοῦσαι οὐσίαι θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος, ἐν ἰδιότητι τῇ κατὰ φύσιν διαμείνωσι. *Sine confusione, & indivisibiliter, & mirabili modo unionem fecit: ut convenientes naturæ, deitas nempe & humanitas, proprietatem naturalem retineant.* Aliâs *divinam* ejus denotat *naturam*, & opponitur τῇ οἰκονομίᾳ. Vide in οἰκονομία, num. III. 1. Οὐσίας verò vocabulum propterea de Christo usurpari cœpit, quia Samosatenus & Marcellus Filium Dei vocârunt ῥῆμα ἐκ στόματος, *verbum, quod ex ore prodit:* ut docet Epiphanius hæresi LXXIII. pag. 366. Quia ὁμοούσιος τῷ πατρὶ, vocatur ἀπαράλλακτος οὐσία τοῦ Θεοῦ, Vide in Ἀπαράλλακτος, num. II. 2. *b.* At, quod hîc imprimis notandum, Hæreticis vocabulum οὐσίας prorsus displicuit. Concilium Syrmiense Arianum, sub Constantio, anno DN. CCCLI. habitum, ὅρον πίστεως ἐξέθετο ἄθεον, φύσιν ἢ οὐσίαν ἐπὶ Θεοῦ λέγειν ἀπαγορεύοντα, *definitionem fidei exposuit impiam, quæ vetuit, naturam aut essentiam de Deo prædicari:* Libellus Synodicus in Biblioth. Juris Canonici, tom. II. pag. 1182. Vide etiam Socratem, lib. II. Cap. XXX. pag. 205. a. Id ipsum docet Symbolum in hacce Synodo ab Arianis conceptum, & in Synodo Ariminensi recitatum; cujus verba apud eundem Socratem, lib. II. Cap. XXXVII. pag. 207. apud

apud Sozomenum de Synodo Ariminensi, tom. I. pag. 875, 876. hæc sunt: Τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας διὰ τὸ ἁπλούστερον ὑπὸ τῶν πατέρων τεθεῖσθαι, ἀγνοούμενον δὲ ὑπὸ τῶν λαῶν, σκάνδαλον φέρειν, διὰ τὸ μήτε τὰς γραφὰς τοῦτο περιέχειν, ἤρεσε τοῦτο περιαιρεθῆναι, καὶ παντελῶς μηδεμίαν μνήμην, οὐσίας ἐπὶ Θεοῦ τοῦ λοιποῦ εἶναι, διὰ τὸ τὰς θείας γραφὰς μηδαμοῦ περὶ πνεύματος καὶ υἱοῦ οὐσίας μεμνῆσθαι. *Vocabulum* substantiæ *simplicius à Patribus usurpatum, & à vulgo ignoratum, scandalum afferre, cùm neq; scriptura sacra illud contineant, tolli placuit, nec ullam omnino substantiæ mentionem deinceps de Deo fieri, cùm nullibi divinæ Scripturæ de Spiritu & Filio substantiæ meminerint.* Primò in hac Synodo οὐσίας nomen rejectum, mox etiam in Constantinopolitana, de qua Athanasius, tom. I. pag. 906. imò ὑποστάσεως quoque nomen de Deo dici noluit, ut testatur ipsamet Synodi illius confessio apud Athanasium de Synodis, pag. 698. & ex ea Athanasius, pag. 697. & epist. ad Africanos, pag. 719. & apud Socratem, lib. II. Cap. XXX. pag. 205. a. apud Sozomenum, lib. IV. Cap. XXIII. pag. 58. a. Postea non pauci ex occidentalibus partim fraude decepti, quia non intelligebant vim vocabuli ὁμοούσιος à Nicænis Patribus usurpati, & quia sola unitas & Ecclesiæ pax ostendebatur, quam Valens & Ursacius Ariani in Concilio Ariminensi obtineri posse contendebant sine ulla fidei mutatione, modò voces quædam tollerentur, quæ infirmis, ut ipsi ajebant, erant offendiculo, videlicet οὐσία, ὁμοούσιος ὑπόστασις: præsertim cùm istæ voces αὐτολεξεὶ in S. Scriptura non reperirentur; partim, inquam, hoc specioso obtentu decepti; partim etiam Constantii Imperatoris minis territi, dolosæ formulæ ab Arianis conscriptæ, subscripserunt, cujus superficies nihil sacrilegum præferebat, eoque faciliùs latens in herba anguis incautis imposuit: quam formulam Arimini lectam Ursacius & Valens, coacto novo conventu in Thraciæ oppido, cui Nicæa nomen tunc fuit, in Græcam linguam verterunt, & ratam habentes divulgârunt. Eoque faciliùs persuaserunt orientalibus, ut eam admitterent, quia eam ab occidentalibus decreto Synodico Arimini susceptam esse jactabant. Ab oppido autem illo Thraciæ illam fidem Nicænam, seu Nicææ approbatam appellârunt, ut simpliciores deciperent similitudine nominis. Multi enim putabant fidem eam fuisse, quæ Nicææ in Bithynia sub Constantino M. olim erat confirmata: sed fraude postea detectâ, ludibrio habiti sunt Ariani, ut docet Athanasius lib. de Synod. Ariminensi & Seleuciensi: Theodoretus, hist. Eccles. lib. II. C. XVII. pag. 618. ubi in Synodica & Epistola Damasi Episcopi Rom. & occidentalium Episcoporum ad Illyrici Episcopos de Concilio Ariminensi, hæc inter alia: Τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν μιᾶς οὐσίας, θεότητος, μιᾶς ἀρετῆς, μιᾶς δυνάμεως, καὶ ἑνὸς χαρακτῆρος πιστεύεσθαι χρὴ, καὶ τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως καὶ οὐσίας καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. *Patrem & Filium unius substantiæ, unius divinitatis, unius virtutis, unius potentiæ, & unius characteris esse, credendum est: & ejusdem quoq; hypostasis & substantiæ Spiritum sanctum esse.*

III. *Angeli* vocantur οὐσίαι, & quidem ὑπερουράνιοι οὐσίαι, *naturæ supracœlestes*, à Dionysio Areopagita, Cap. IV. de cœlesti Hierarchia, pag. 50. Οὐράνιοι οὐσίαι, *essentiæ cœlestes*, ibidem statim post initium Cap. V. pag. 60. Ἀσώματοι οὐσίαι, *substantiæ incorporeæ*, à Chrysostomo, Homil. I. ad Stagirium, tom. VI. pag. 86. οὐσίαι νοεραὶ, *substantiæ intelligentes*, à Damasceno, libro II. Orthod. fidei, Cap. III. pag. 68.

Οὐσιόω.

I. Οὐσιόω est *essentiam do, esse facio*: οὐσιοῦσθαι verò est *essentiari, substantiari*, id est, *essentiam seu substantiam accipere*. Suidas: Οὐσιῶσαι· αἰτιατικῇ. Πισίδης.

> Καὶ πάντας ἡμᾶς οὐσιῶσαι σὺ θέλεις,
> Καὶ τεκνοποιεῖν τῷ Θεῷ καθημέραν.

Οὐσιῶσαι, *cum Accusativo*. Creare, q. d. essentiam dare: efficere ut aliquis sit, qui non erat antè. *Pisides: Et omnes nos creare tu vis, Et filios facere Dei quotidie.* Athanasius Orat. contra Gentes, tom. I. pag. 45. Ὁ Θεὸς τῷ ἑαυτοῦ καὶ ἀϊδίῳ λόγῳ ποιήσας τὰ πάντα, καὶ οὐσιώσας τὴν κτίσιν, οὐκ ἀφῆκεν αὐτὴν τῇ ἑαυτῆς φύσει φέρεσθαι καὶ χειμάζεσθαι. *Deus, cùm per æternum Verbum suum omnia fecisset, & creaturam creâsset, non sivit eam ex naturæ suæ arbitrio ferri & quasi tempestate jactari.*

II. *Usurpatur de Incarnatione Filii Dei.* Dionysius Areopagita, mysticæ Theologiæ Cap. III. p. 735. Πῶς ὁ ὑπερούσιος Ἰησοῦς, ἀνθρωποφυϊκαῖς ἀληθείαις οὐσίωται. Interpres: *Quomodo Jesus, supersubstantialis, humanæ naturæ veritatibus substantiatus sit*; id est, quomodo veram assumserit naturam humanam. Apud Justinum M. in Exposit. Fidei, pag. 381. de Filio Dei: Τότε δὴ, τῶν οὐρανῶν οὐκ ἀποστὰς πρὸς ἡμᾶς κατελήλυθεν· οὐ γὰρ ἦν σώματος κατάβασις, ἀλλὰ θείας ἐνεργείας βούλησις· μέσῃ δὲ παρθένῳ, ἐκ Δαυιτικοῦ καταγομένῃ τοῦ γένους, διὰ τὰς πρὸς αὐτὸν ἐπαγγελίας, πρὸς τὴν τῆς οἰκονομίας χρῆσιν χρησάμενος, καὶ ταύτης τὴν νηδὺν εἰσδὺς, οἱονεί τις θεῖος σπόρος, πλάττει ναὸν ἑαυτῷ τὸν τέλειον ἄνθρωπον, μέρος τι λαβὼν τῆς ἐκείνης φύσεως, καὶ εἰς τὴν τοῦ ναοῦ διάπλασιν οὐσιώσας. *Tum, cœlum non deserens, ad nos descendit: non enim corporis erat ille descensus, sed divinæ operationis voluntas. Et virgine, quæ genus à Davide, propter promissiones ei factas, ducebat intermedia, ad œconomiam expediendam usus, & uterum ejus, ut divinum quoddam semen, ingressus, sibi ipsi templum format hominem integrum, particulâ aliquâ ex ipsius naturâ acceptâ*, & fingendo templo in substantiam ejus redactâ. Ibidem, pag. 387. de Hæreticis: Οἱ ποτὲ μὲν εἰς σάρκα τὸν λόγον τετράφθαι λέγοντες, ποτὲ δὲ τὴν σάρκα εἰς λόγον οὐσιωθῆναι, &c. *Qui nunc Verbum in carnem conversum, nunc carnem in Verbum substantiâ transiisse, sive substantiatum esse, asseritis.*

Οὐσίωσις.

Habent Lexica, sed sine autore. Οὐσίωσις, q. d. *essentiatio*, vel *substantiatio*, aut *substantificatio*: ad exprimendam enim hanc vocem, fines Latinæ linguæ egredi necesse est. Legitur apud Cyrillum Alex. lib. I. in Joh. Cap. IV. pag. 36. Τροπῆς ἁπάσης ἢ ἀλλοιώσεως τῆς κατὰ τὸν τῆς οὐσιώσεως λόγον ἡ θεία φύσις ἀνεπίδεκτος εἶναι πιστεύεται. *Omnis mutationis & alterationis quoad substantialem rationem expers natura divina creditur.* Legitur etiam apud Theophylactum ad v. 1. Cap. XI.

ad Hebræos. Locum producimus in voce Πίςις, n. II. 2. ſub lit. ב. num. 4. ſub litera *f*.

Ὀφειλέτης. Ὀφείλημα.

Vox ὀφείλημα, ſiquidem *propriam* ejus ſpectemus ſignificationem, *debitum* notat. Optimæ Gloſſæ: *Debitum*, ὀφείλημα, χρέως. Hoc ſenſu uſurpatur I. Maccab. XV. 8. Καὶ πᾶν ὀφείλημα βασιλικὸν, καὶ τὰ ἐσόμενα βασιλικὰ, ἀπὸ τοῦ νῦν, καὶ εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον ἀφιέσθω σοι. *Et omne debitum regium, & quæcunq; futura ſunt regia, & nunc, & in omne tempus remittantur tibi.* Idem quod ὀφειλή. Heſychius: Ὀφειλὴ, χρέος, δάνειον. *Debitum, mutuum*. Gloſſæ: Ὀφειλὴ, *debitum*. Eandem ſignificationem habet ὄφλημα, ab ὄφλω, quod eſt, interprete Heſychio, ὀφείλω, χρεωςῶ. *Debeo.* Iterum Heſychius: Ὄφλημα, χρέος, δῶρον. *Debitum, donum.* Item: Ὀφλήμασι, χρεωςήμασι. Et: Δάνειον, ὄφλημα, χρεία. *Debitum, neceſſitas.* Ita ὀφειλέτης vulgò *debitorem* notat. Heſychius, ὀφειλέτης, χρεώςης. *Debitor.* Gloſſæ: *Debitor*, χρεώςης, ὀφειλέτης. Hoc ſenſu occurrit Matth. XVIII. 24. Deinde verò ὀφείλημα notat *delictum, peccatum*, & ὀφειλέτης, *peccatorem*. Satis uſitata hæc ſignificatio in N. Teſt. Exemplum illuſtre eſt Matth. VI. 12. ubi oramus, *Et remitte nobis* τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, *debita*, id eſt, peccata, *noſtra, ſicut & nos remittimus* τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν, *debitoribus noſtris*, id eſt, iis, qui adverſus nos peccaverunt. Quæ hîc dicuntur ὀφειλήματα, ea ſtatim v. 14. vocantur παραπτώματα, *delicta, peccata, lapſus*. Lucas autem Cap. XI. 4. quæ Matthæus ὀφειλήματα vocat, nominat ἁμαρτίας, & Cap. XIII. quos v. 2. ἁμαρτωλοὺς vocavit, eoſdem v. 4. vocat ὀφειλέτας. Vide Cl. Vorſtii Philolog. ſacræ Cap. III. Addimus conſenſum Patrum, qui ὀφειλήματα ſunt interpretati ἁμαρτίας, & ὀφειλέτας, ἁμαρτάνοντας. Chryſoſtomus, Homil. CIX. tom. V. Ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, τουτέςιν, ἄφες ἡμῖν τὰ χρέη ἡμῶν, τουτέςι, τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ τὰ πταίσματα. *Remitte nobis debita noſtra, id eſt, remitte nobis peccata noſtra & lapſus.* Germanus in Theoria Eccleſiaſtica, pag. 175. verba. Ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, effert, Συγχώρησον ἡμῖν τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν. *Remitte, condona nobis peccata noſtra.* Et mox: Ἄφες ἡμῖν τὰ χρέα ἡμῶν, τουτέςι, τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ τὰ πταίσματα. *Remitte nobis peccata noſtra, & lapſus.* Chryſoſtomus, loco citato, verba, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν, reddit, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν πᾶσι τοῖς πταίουσι καὶ ἁμαρτάνουσιν εἰς ἡμᾶς. *Sicut & nos remittimus omnibus offendentibus, & in nos peccantibus.* Eodem modo ex Chryſoſtomo Germanus Conſtantinop. ubi ſuprà.

Ὀφθαλμός.

Ὀφθαλμὸς, *oculus* ſumitur

I. *Propriè* pro nobiliſſimo illo & notiſſimo corporis membro. Hi *oculi* vocantur ὀφθαλμοὶ σαρκικοὶ, *oculi carnales*, ſeu *oculi corporis*, & opponuntur τοῖς νοητοῖς. Cyrillus Alexandr. lib. X. in Joh. pag. 838. de Chriſto ſcribit: Σαρκικοῖς οὐκέτι φαινόμενος ὀφθαλμοῖς, τοῖς γε μὴν νοητοῖς τῆς καρδίας ὄμμασι θεοπρεπῶς θεωρούμενος. *Oculis corporeis non ampliùs apparet, ſed ab internis cordis oculis Deo convenienter videtur.* Atque horum oculorum obſervari debet,

1. *Finis, ſeu uſus* de eo Chryſoſtomus, Homil. LXVII. tom. VI. Ὀφθαλμὸς ἐδόθη, ἵνα βλέπων τὴν κτίσιν, δοξάζῃς τὸν κτίςην καὶ τὸν δεσπότην. *Oculus ideo datus eſt, ut res creatas videns, creatorem & Dominum glorifices.* Theodoretus in argumento in Ezechielem, pag. 300. Οἱ τοῦ σώματος ὀφθαλμοὶ, σχημάτων καὶ χρωμάτων ἐδημιουργήθησαν δικαςαί. *Oculi corporis figurarum & colorum creati ſunt judices.* A Greg. Nyſſeno, orat. de anima & reſurrect. tom. III. pag. 188. vocatur ἑρμηνεὺς τῆς παντοδυνάμου σοφίας, *interpres omnipotentis ſapientiæ.* Iterum Chryſoſtomus, Homil. XXII. in I. ad Corinth. pag. 385. Ὀφθαλμοὺς ἡμῖν ἔδωκεν ὁ Θεὸς, οὐχ ἵνα ἀκολάςως βλέπωμεν, ἀλλ' ἵνα τὰ δημιουργήματα αὐτοῦ θαυμάζοντες, προσκυνῶμεν τὸν ποιήσαντα. *Deus nobis oculos dedit, non ut iis ad impudicitiam & libidinem utamur, ſed ut res ab eo creatas admirantes, creatorem adoremus.* Propterea idem monet, Homil. LXXXV. tom. V. Ἐχέτω ὁ ὀφθαλμὸς ὅρους καὶ κανόνας, ὥςε μὴ ἁπλῶς ἐπιπηδᾷν πᾶσι τοῖς προσπίπτουσιν. *Habeat oculus terminos & regulas, ne temerè omnia, quæ ſe offerunt, invadat.* Oculus eſt λύχνος τοῦ σώματος, ut Servator noſter docet Matth. VI. 22. & Lucæ XI. 34. id eſt, cuſtos atque vigil, hanc ob cauſſam à Deo in altam corporis arcem poſitus. Q. Serenus:

Summa boni eſt alacres homini contingere viſus,
Quos quaſi cuſtodes defenſoresq; pericli
Proſpiciens ſummâ naturâ locavit in arce.

Athenagoras in Legatione: Ἔπλασε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ Θεὸς ἡμῖν φῶς αὐτοὺς εἶναι, κλ. *Deus nobis oculos finxit, ut eſſent lux, &c.* Artemidorus I. 28. Oneirocritici, Ὀφθαλμοὶ, τοῦ σώματος ὁδηγοί εἰσι καὶ ἡγεμόνες. *Oculi corporis duces ſunt.* Baſilius Seleucienſis: Ὅπερ ἥλιος ἐν τῇ κτίσει, τοῦτο ὀφθαλμοὶ ἐν τῷ σώματι. *Quod ſol inter res creatas eſt, id ſunt oculi in corpore.* Diodorus Siculus, l. III. Ὁ ὀφθαλμὸς - - παντὸς τοῦ σώματος. *Oculus totius corporis cuſtos eſt.* Eleganter Iſidorus Peluſ. l. II. epiſt. CXII. Ἐπειδὴ ὁ ὀφθαλμὸς τὸ πᾶν διακυβερνᾷ σῶμα, φαιδρύνει τε καὶ κοσμεῖ τὴν ὄψιν, καὶ λύχνος ἐςὶν ἁπάντων τῶν μελῶν· διὰ τοῦτο ὥσπερ ἔν τινι βασιλικῷ χωρίῳ ἵδρυται, τὴν ἄνω λῆξιν λαχὼν, καὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων προκαθήμενος. Ὅνπερ γὰρ τρόπον ὁ ἥλιος ἐν τῇ οἰκουμένῃ οὕτω καὶ ὁ ὀφθαλμὸς ἐν τῷ σώματι· καὶ ὥσπερ ἐκεῖνος ἐν τῷ λόγῳ σβεσθείη, πάντα συνταράξειεν· οὕτω καὶ ὁ ὀφθαλμὸς εἰ ἀποσβεσθείη, καὶ πόδες ἄχρηςοι, καὶ χεῖρες, καὶ ἅπαν σχεδὸν τὸ σῶμα. *Quandoquidem oculus univerſum corpus moderatur, faciemq; exhilarat & exornat, atq; omnium membrorum lucerna eſt, propterea velut in regia quâdam ſede collocatus eſt, ut qui ſupernam ſedem nactus ſit, aliisq; ſenſibus præſideat. Quemadmodum enim ſol in terrarum orbe, ſic quoque oculus in corpore eſt. Et quemadmodum ille, ſi extinguatur, omnia perturbabit: ſic etiam extincto oculo, & pedes & manus, & totum pene corpus inutile reddetur.* Imitatus in his, ut aliàs frequenter, Chryſoſtomum, qui Homil. LIV. in Johannem, p. 786. Ὁ ὀφθαλμὸς τὸ πᾶν διακυβερνᾷ σῶμα· τοῦτο τῷ παντὶ σώματι τὸ κάλλος ἐργάζεται· τοῦτο κοσμεῖ τὴν ὄψιν· τοῦτο λύχνος ἐςὶν ἁπάντων τῶν μελῶν· ὥσπερ γὰρ ἥλιος κατὰ τὴν οἰκουμένην, τοῦτο ὀφθαλμὸς ἐν τῷ σώματι. Ἂν σβέσῃς τὸν ἥλιον, πάντα ἀπώλεσας καὶ συνετάραξας· ἂν σβέσῃς τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ πόδες ἄχρηςοι καὶ χεῖρες. Gregorius Nyſſenus, Homil. VII. in Canticum, pag. 577. Οἱ ὀφθαλμοὶ πάσης ἐργασίας ὑφηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι γίνονται καὶ τῆς ἀπλανοῦς ὁδοιπορίας ὁδηγοὶ συμφυεῖς καὶ ἀχώριςοι. *Oculi omnium operum magiſtri ſunt & doctores, nobiſcumq; nati ac inſeparabiles expertis omnium errorum itineris duces.* Totum etiam Chriſti locum Matth. VI. 22. eleganter

ter enarrat Theophilus Protoſpatarius Medicus, de fabrica corporis humani, lib. IV. Cap. XVI. his verbis: Ἐπεὶ δὲ λύχνος τοῦ σώματός ἐστιν ὁ ὀφθαλμὸς καθώς φησιν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τοῖς ἁγίοις εὐαγγελίοις, ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν. Ὁ δὲ λύχνος οὐκ ἐπ' ἐδάφους ἔχει τὴν θέσιν, οὔτ' ἐν μέσῳ τόπῳ, ἀλλ' ἐφ' ὑψηλοῦ τόπου κεῖται, εἰ μέλλοι φωτίζειν τόν τε οἶκον ἅπαντα, καὶ τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ δημιουργικὴ τούτου σοφία εἰδυῖα ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου λαμβάνειν τὴν ὅρασιν τοὺς ὀφθαλμοὺς, πλησίον τοῦ ἐγκεφάλου τὴν θέσιν αὐτῶν ἐτεχνήσατο. Καὶ ἐπειδὴ ἡ περιπάτησις τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τὰ ἔμπροσθεν βαίνει, τὸν ἔμπροσθεν τόπον ἐξελέξατο, καὶ δύο τὸν ἀριθμὸν αὐτοὺς ἐποίησε διὰ τὸ πλῆθος τοῦ ἐλέους αὐτοῦ· ὥστε ποτε τοῦ ἑνὸς ἀμαυρωθέντος, διοικεῖσθαι τὸν ἄνθρωπον μετὰ τοῦ ἑνός. πολλοὶ γὰρ διὰ δριμὺ ῥεῦμα ἢ ἀμφοτέρους τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπώλεσαν, ἢ τὸν ἕνα· καὶ ἄλλως δὲ χρήσιμον τὸ δύο εἶναι τοὺς ὀθαλμούς· οὐ μόνον γὰρ τὰ ἔμπροσθεν ὁρᾶν χρὴ, ἀλλὰ καὶ τὰ πλάγια, καὶ τὰ ὀπίσω σκοπεῖν. *Quoniam verò oculus lucerna corporis eſt, ut inquit Dominus noſter Jeſus Chriſtus, verus Deus noſter, in ſanctis Evangeliis: lucerna verò non in pavimento collocatur, neque in medio loco, ſed in ſublimi, ſiquidem totam domum illuminare, & iis, qui in ea ſunt, lucere debeat: eodem modo creatrix ejus ſapientia, cùm ſciverit ex cerebro oculos videndi facultatem accipere, prope cerebrum eos collocavit. Et quoniam homo eundo ad anteriora procedit, anteriorem locum elegit, eosque numero duos fecit ob multam miſericordiam ſuam: ut uno fortè obſcurato, per alterum homo gubernetur: multi namque propter acrem oculorum deſtillationem vel utrumque, vel alterutrum amiſerunt oculum. Subeſt verò etiam alia cauſſa: ob quam utile eſt, duos eſſe oculos: non enim anteriora tantùm, ſed etiam obliqua, & poſteriora videre oportet.* De duobus oculis etiam Greg. Nyſſenus, orat. II. in verba Dei, faciamus hominem, tom. I. pag. 165. Ὀφθαλμοὶ δίδυμοι βολαί. Οὐκ ἤρκει, εἰπέ μοι, εἷς; ἀλλὰ δύο ὀφθαλμοὶ ἀλλήλων διάδοχοι, ἵνα ἡ τοῦ ἑνὸς διάλυσις, τὴν τοῦ ἑτέρου παραμυθίαν ἔχῃ· ἔπειτα καὶ ἀπὸ ἑνὸς προερχόμενον τὸ ὁρατικὸν, ἀσθενέστερον· ἐκ δὲ δύο πηγῶν συμβαλλόμενος ὁ ὁλκὸς, εὐτονώτερος γίνεται, κλ. *Geminæ oculorum pupulæ. Nonne unus, dic mihi, ſufficiebat oculus? ſed duo ſunt oculi, ut ſibi viciſſim ſint auxilio, & ut deficientem unum alter conſoletur. Præterea, quia videndi vis ſi ab uno tantùm proflueret, eſſet imbecillior: à duobus autem fontibus emanans, firmior eſt.* Ad hunc oculorum uſum etiam referri poteſt illud Apoſtoli I. Corinth. II. 9. Ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. *Oculus non vidit, & auris non audivit, nec in mentem hominis venerunt, quæ paravit Deus iis, qui ipſum diligunt.* Multi hæc referunt ad futurum in cœlo gaudium: at ſi & antecedentia & conſequentia paulò accuratiùs expendantur, patebit, ea ad cognitionem Meſſiæ referenda eſſe, quæ in N. T. propterea longè illuſtrior, quia ipſe erat præſens, quia paſſus, mortuus, & reſuſcitatus, &c. Hæc omnia Apoſtoli, aliique fideles ſuis viderunt oculis, &c. Ita verba Apoſtoli intellexit S. Macarius, Homil. XXVII. pag. 382, 383. Τί ἐστιν, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε; &c. Κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν οἱ μεγάλοι καὶ δίκαιοι καὶ βασιλεῖς καὶ προφῆται ὅτι μὲν ἔρχεται ὁ λυτρωτὴς ᾔδεισαν· ὅτι δὲ πάσχει καὶ σταυροῦται, καὶ αἷμα ἐκχεῖται ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, οὔτε ᾔδεισαν, οὔτε ἤκουσαν, οὔτε ἀνέβη αὐτῶν ἐπὶ τὴν καρδίαν, &c. *Quid eſt*, quæ oculus non vidit, *&c. Illo tempore magni & juſti, reges atque prophetæ ſciebant quidem, redemtorem venire: quòd verò patiatur & crucifigatur, & ſanguis in cruce effundatur, neque ſciebant, neque audiebant, neque in mentem eorum venerat*, &c. Poſtea ſubjicit, *hæc Chriſtianos ſcire.* Theophylactus ad Apoſtoli locum, pag. 179. Τί δὲ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν; τὴν τοῦ Χριστοῦ γνῶσιν, καὶ τὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως σωτηρίαν. Ταῦτα γὰρ οὔτε ὀφθαλμὸς ἀνθρώπινος εἶδεν, οὔτε οὖς ἀνθρώπινον ἤκουσεν, οὔτε καρδία ἀνθρωπίνη ἐλογίσατο. Οἱ γὰρ προφῆται οὐκ ἀνθρωπίνοις ὀφθαλμοῖς ἔβλεπον, οὔτε ἀνθρωπίνοις ὠσὶν ἤκουον, οὔτε ἀνθρωπίνῳ νοῒ χρώμενοι συνίεσαν τὰ περὶ Χριστοῦ, ἀλλὰ πάντα θεῖα ἦν αὐτοῖς. *Quid autem præparavit Deus diligentibus ipſum? Chriſti cognitionem, ac ſalutem per incarnationem. Hæc enim neque humanus oculus vidit, neque auris humana audivit, neque cor hominis cogitavit. Prophetæ enim non humanis oculis viderunt, neque humanis auribus audiverunt, neque humano uſi intellectu, intellexerunt ea, quæ de Chriſto dicta erant; ſed omnia divina erant eis.*

2. *Proprietates oculorum:* cujusmodi ſunt,

a. Quòd *oculi membrum* ſint *nobiliſſimum & utiliſſimum.* Chryſoſtomus, Homil. XI. ad populum Antiochenum, dicit, ὀφθαλμὸν τῶν μελῶν ἁπάντων ἀναγκαιότερον εἶναι, *oculum inter omnia membra maximè neceſſarium eſſe.* Idem, Homil. LXX. tom. VI. de oculo: Κάλλιστον καὶ ἀναγκαιότατον τῶν ἡμετέρων μελῶν, καὶ οὗ τιμιώτερον ἡμῖν οὐδέν ἐστι μέλος. *Pulcherrimum & maximè neceſſarium ex noſtris membris, & quo precioſius membrum non habemus.* Ab Oecumenio in I. Joh. II. pag. 195. vocatur τὸ κυριώτατον τῶν αἰσθητηρίων, *præcipuus & præſtantiſſimus ſenſus.* Theodorus Mopsveſtenus, Catenâ in Cap. IX. Joh. pag. 248. Τῶν ἐν ἡμῖν μελῶν τιμιώτερον ὁ ὀφθαλμός. *Inter membra noſtra nobiliſſimus eſt oculus.* Hinc oculi præſtantiſſima rerum decora vocantur. Σικελίας ὀφθαλμὸς, Pindaro Olympiacῶν β'. στρατιᾶς ὀφθαλμὸς, ibid. Od. VI. *Amatorum oculi*, amici apud Heliodorum lib. II. *Aularum oculi*, Eunuchi ibid. lib. VIII. *Græciæ oculi* Oroſio, lib. I. Cap. XIII. Eodem modo *Romani ſtatûs lumina*, lib. II. Cap. V. Achilles Tatius de Roſa, lib. II. γῆς ἐστι κόσμος, ὀφθαλμὸς ἀνθῶν. *Terræ ornamentum eſt, oculus florum.* Hinc

α. *Oculum eruere & abjicere à nobis*, Matth. XVIII. 9. Marci IX. 47. & quidem *dextrum*, Matth. V. 29. eſt rebus precioſiſſimis & chariſſimis nos privare, ſeu earum jacturam libenter facere. Theophylactus, in Cap. XVIII. Matth. pag. 104. *de amicis* interpretatur: Χεῖρα, πόδα, ὀφθαλμὸν, τοὺς φίλους νόει, οὓς ἐν τάξει μελῶν ἔχομεν· κἂν οὖν τοιοῦτοί τινες ὦσιν οἱ βλάπτοντες ἡμᾶς, τουτέστιν, οἰκιακοὶ φίλοι, δεῖ καταφρονεῖν αὐτῶν ὡς σεσηπότων μελῶν, καὶ ἐκκόπτειν, ἵνα μὴ καὶ ἄλλους βλάψωσι. *Per* manum, pedem, oculum, *intellige amicos, quos membrorum loco habemus. Etenim ſi hi tales fuerint, qui nobis noceant, hoc eſt, ſi familiares amici fuerint, oportet contemnere eos, ut membra putrida, & exſecare, ne etiam aliis noceant.* Idem, in Cap. V. Matth. pag. 31. ex Homil. XVII. Chryſoſtomi in Matth. Ὀφθαλμὸν καὶ χεῖρα ἀκούων μὴ νόμιζε περὶ τῶν μελῶν τοῦτο λέγεσθαι· οὐ γὰρ ἂν προσέθηκε τὸ, ὁ δεξιὸς, καὶ ἡ δεξιά· ἀλλὰ περὶ τῶν δοκούντων φίλων καὶ βλαπτόντων ἡμᾶς. Oculum & manum *audiens, ne exiſtimes de membris hoc dici: non enim appoſuiſſet*, dexter & dextera: *ſed de his, qui videntur amici, & nocent nobis.* Chryſoſtomus, Homil. LIII. tom. V. p. 359. dicit Chriſtum hoc loquendi modo *jubere* τοὺς φίλους ἐκείνους, τοὺς ἐν ὀφθαλμῶν τάξει ποθεινοὺς ὄντας, καὶ ἀναγκαίους ἐν τοῖς βιωτικοῖς πράγμασιν ἀποκόπτειν καὶ ἐκ-

βάλλειν, ἂν παραβλάπτωσιν εἰς τὴν τῆς ψυχῆς σωτηρίαν ἡμᾶς, *eos amicos, qui oculorum loco chari sunt exoptatiq, & in rebus secularibus familiares & necessarii, excindere & abjicere, siquidem saluti animæ nostræ sint noxii.* Idem, Homil. I. περὶ ἀκαταλήπτου, per *oculos* dicit intelligi φιλίας, *amicitias.* Nec aliter Isidorus Pelusiota epist. LXXXIII. lib. I. pag. 27. Ὀφθαλμὸν καὶ χεῖρα δεξιὰν ὁ πανάγαθος Χριστὸς τὴν ἐγγύτητα τῶν ἐπιτηδείων καὶ γνησίων ἡμῖν ἐπωνόμασε, τοὺς εὔνους ἡμῖν πρὸς γνησίαν συνεργίαν, ἐκείνοις καλέσας τῶν μελῶν τοῖς ὀνόμασι, δι' ὧν ἡμεῖς τὰ ἀρέσκοντα πράττομεν· ὅταν οὖν τις ἐξ αὐτῶν σκανδάλου αἴτιος γένηται, καὶ ἁμαρτίᾳ καλινδῆταί τινι, ἡμῖν λοιδορίαν φέρουσῃ, καὶ αὐτῷ ἀτιμίαν προξενούσῃ, ἐκκόπτειν χρὴ τὸν τοιοῦτον, ἵνα μὴ λοιμὸν μιμησάμενος, νεμηθῇ τὴν τοῦ σώματος ἀκεραιότητα, τοῖς ὑγιαίνουσιν ἐκ τοιούτων παθῶν εἰσφρήσας τὴν ἑαυτοῦ ἀλγηδόνα. Oculum *ac* manum dextram *optimus Christus necessariorum & fidissimorum amicorum propinquitatem nuncupavit: eos nimirum, qui ad opem & auxilium sincerè nobis afferendum benevolo erga nos animo sunt, iis membrorum nominibus appellans, quorum operâ nos ea, quæ nobis cordi sunt, exequimur. Cùm igitur quispiam ex ipsis scandali autor existit, aut in peccato aliquo, quod probrum nobis afferat, atq; ignominiam ipsi conflet, volutatur, hujusmodi hominem excindere oportet: ne alioqui pestem imitans, corporis integritatem & incolumitatem depascatur, suo videlicet dolore, iis, qui ab hujusmodi vitiis sani sunt, impacto.* Vide etiam Photium, epist. LV. p. 111. Eulogius verò, in Biblioth. Photii, Cod. CCLXXX. p. 1613. intelligit *affectiones pravas, & peccata.* Ὀφθαλμὸν φησιν ἐνταῦθα τὴν σωτῆρα τοὺς τῆς καρδίας αἰνίττεσθαι λογισμούς· ὃν ἐκκόπτεσθαι κελεύει, ὅταν εἰς ἁμαρτίαν ἀπάγῃ· ἐκκόπτεσθαι δὲ διὰ τοῦ ἐπιλογισμοῦ καταστελλόμενον, καὶ ἀπορριπτούμενον τῆς ψυχῆς· χεῖρα δὲ, τὴν πρᾶξιν δηλοῦν, ἣν, ἐπειδὰν εἰς ἁμαρτίαν τρέπηται, ἐκκόπτειν αὐτίκα χρὴ τῇ τῆς ἀρετῆς ὀξείᾳ καὶ παχείᾳ ἐπαγωγῇ· καὶ ὁ ποὺς δὲ, τῶν ἐν τῷ βίῳ διαβημάτων καὶ τῆς πολιτείας τὴν κίνησιν ὑποδηλοῖ· ἣν, ὥσπερ καὶ τὴν χεῖρα, καὶ τὸν ὀφθαλμὸν, ἐκκόπτειν προσήκει, ἀγαθῇ κινήσει τὴν πονηρὰν διακόπτοντα. *Ait Salvatorem* per oculum *hoc loco intelligere cordis cogitationes, quem excindi jubet, quando ad peccatum trahit: excindi verò per cogitationem repressum, & animo ejectum.* Manus *verò actionem significat; quæ postquam ad peccandum convertitur, abscindere eam statim oportet, virtutis ac celeri inductione. Et* pes *gressum in vita, & conversationis motum significat, quem, sicut & manum & oculum exscindere par est,* motu bono malum amputando. Ita etiam Clemens Alex. Pædag. lib. III. Cap. XI. pag. 251. ἐκκόπτειν τὸν ὀφθαλμὸν, dicit esse ἐκ βάθρων ἀνασπᾶν τὴν ἐπιθυμίαν, *ex fundamentis evellere cupiditatem.*

β. *Oculos nostros effossos dare alicui, si fieri posset,* significat, nos paratos esse ad largiendum illi, quicquid nobis est preciosissimum & charissimum: ad Gal. IV. 15. dicit Apostolus, *Testimonium vobis perhibeo*, ὅτι εἰ δυνατὸν, τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐξορύξαντες ἂν ἐδώκατέ μοι. Ad hæc Theophylactus, p. 474. Καὶ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν τιμιώτερόν με ἐτίθεσθε πάλαι διὰ τὸ κήρυγμα. *Olim propter verbi prædicationem, chariorem me oculis vestris habuistis.* Simili phrasi apud Plautum: *Quæ te tanquam oculos amat.* Apud Terentium: *Dii me, pater, omnes oderint, ni magis te, quàm oculos nunc amo meos.* Et apud Moschum: Τὸν μὲν ἐγὼ τίεσκον ἴσον φαέεσσιν ἐμοῖσιν. *Eum quidem colui sicut oculos meos.*

b. *Quòd oculi sint indices mentis*, adeoque tam virtutum, quàm vitiorum. Ita publicanus, Lucæ XVIII. 33. ut animi sui testaretur demissionem, noluit oculos attollere: Οὐκ ἤθελεν οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπᾶραι.

-- *Non ausus cæli convexa tueri.*

Virgilius:

Illa solo fixos oculos aversa tenebat.

Sic autem solent peccatorum suorum conscientiâ perculsi. Esdræ IX. 6. Κύριε, ᾐσχύνθην, καὶ ἐνετράπην τοῦ ὑψῶσαι τὸ πρόσωπόν μου πρὸς σέ. Apud Aristophanem in Equitibus, ad illa, τί κύπτεις; *quid oculos demittis?* respondetur,

Αἰσχύνομαί τοι ταῖς πρότερον ἁμαρτίαις.
Me pudet priorum peccatorum.

Baruch II. 18. Ἡ ψυχὴ ἡ λυπουμένη, ἣ ἐπὶ τὸ μέγεθος τῶν ἁμαρτιῶν κύπτουσα βαδίζει. *Anima tristis, & ob magnitudinem peccatorum curva incedit.* Apud Plutarchum in vita Agesilai: Ὑπ' αἰσχύνης εἰς τὴν γῆν κύπτειν. *Præ pudore humi vultum demittere.* Chrysostomus, Homil. XX. ad populum Antiochenum, tom. I. Edit. Paris. pag. 228. Ἔπαθον δὲ πάντων δεινότερα πρὸς οὐδένα ἀνθρώπων ἀντιβλέψαι τολμῶντες, οὐδὲ αὐτὸν ἰδεῖν δυνάμενοι τὸν ἥλιον ἐλευθέροις ὀφθαλμοῖς, τῆς αἰσχύνης πανταχοῦ καταστελλούσης τὰ βλέφαρα, καὶ ἐγκαλύπτεσθαι καταναγκαζούσης. *Omnium verò gravissima passi sunt, ad nullum hominem audentes respicere, nec ipsum spectare solem liberis valentes oculis, pudore undiq; palpebras contrahente, & occultari cogente.* Apud Quintil. Declamat. XII. *Gravior in dies facti pœnitentia est, - - lucem ac solem intueri non audeo.* Simeon Metaphrastes de juvene prædone: Ἔστη, τῷ ἐδάφῳ ἀτενὲς ἐνορῶν, μηδ' ὑπ' αἰδοῦς ἀνανεῦσαι δυνάμενος. *Stetit, defixis in solum oculis, nec præ pudore suspicere valens.* Curtius de Alexandri M. militibus: *Obortis lacrymis terram intuebantur, nec aut erigere vultus, aut loqui audebant.*

3. *Opposita*, privatio oculorum & cæcitas. Gravitatem hujus mali vivis depingit coloribus Basilius Seleuciensis, orat. XXXVI. pag. 187. Ὀφθαλμῶν στέρησις ἀβίωτον τὸν βίον ἐργάζεται· ἂν μὲν γὰρ πόδες ἔχωσι τὸ πάθος, ὁ μὲν τοῦ σώματος δρόμος ἀφῄρηται· ὀφθαλμοὶ δὲ τῇ θέᾳ τὴν λύπην κουφίζουσι· κἂν δεθῶσι νοσήματι, δυσωπεῖ τοὺς φίλους ἡ θέα πρὸς βοήθειαν ἕλκουσα· κἂν ἀκοὴ κλαπῇ τὴν ἐνέργειαν, τὸ βλέμμα τοῦτο νεύματι παραμυθεῖται τὴν χρείαν· ὀφθαλμοῦ δὲ σβεσθέντος, ὁ τῶν αἰσθητηρίων ἅπας συνεκέκρωται δῆμος· ἀπραξίᾳ τὸ σῶμα πεπέδηται· πόδες ἀρνοῦνται τὸν δρόμον, ὀφθαλμὸν τὸν χειραγωγοῦντα ζητοῦντες· χεῖρες τὰς τέχνας ἀναβάλλουσι, τῷ βλέμματι καὶ αὐταὶ συντυφλούμεναι· ἀκοὴ τὸν παρόντα σιωπῶντα μηνύειν οὐ δύναται· ἡ γλῶσσα δεσμεύεται, πρὸς ὃν φθέγγηται μὴ δυναμένη μαθεῖν. *Oculorum privatio vitam reddit minimè vitalem. Si pedes morbo aliquo affecti sint, sublatus quidem est corporis cursus: oculi verò visione tristitiam levant: etiamsi morbo ligati sint, amicos flectit spectaculum ad auxilium attrahens. Etsi auditus sua frustratus sit functione, acies oculorum vel solo nutu hunc defectum aliqua ratione compensat. Oculo verò extincto & obscurato, simul omnia etiam sentiendi organa emoriuntur: otio torpet corpus: pedes denegant cursum, quærentes oculum ducem: manus artificia abjiciunt, ut quæ simul cum oculo quasi excæcatæ sunt: auditus præsentem, siquidem taceat, patefacere non potest: lingua ligatur, ut quæ non potest scire, quem alloquatur.* Interim tamen præstat cæcitate laborare corporali, quàm spirituali. Hoc docet S. Antonius, qui

qui Didymum Alexandr. cæcum ita consolatus est, apud Socratem, histor. Eccles. lib. IV. Cap. XXV. pag. 238. a. Μηδὲν, ὦ Δίδυμε, ταραττέτω σε ἡ τῶν αἰσθητῶν ὀφθαλμῶν ἀποβολή· τοιοῦτοι γάρ σοι λείπουσιν ὀφθαλμοὶ, οἷς καὶ μυῖαι, καὶ κώνωπες βλέψαι ἰσχύουσιν. Χαῖρε δὲ ὅτι ἔχεις ὀφθαλμοὺς, οἷς καὶ ἄγγελοι βλέπουσι, δι' ὧν καὶ ὁ Θεὸς θεωρεῖται, καὶ τὸ αὐτοῦ φῶς καταλαμβάνεται. *Ne te, ô Didyme, oculorum perturbet jactura: tales enim tibi desunt oculi, quibus muscæ & culices videre possunt. Gaude verò, quòd habeas oculos, quibus etiam Angeli vident, quibus quoq; Deus cernitur, & lumen ejus apprehenditur.* Eadem narrat Niceph. Callist. l. IX. hist. Eccl. c. XVII. p. 716. Huc etiam referri potest memorabilis historia de Mare, Episcopo Chalcedonis, cui Julianus apostata cæcitatem exprobravit, ipse verò eam patienter tulit. Eam refert Photius in vita Athanasii, Cod. CCLVIII. Biblioth. pag. 1448. Ἡνίκα καὶ ὁ Μάρις ὁ Καλχηδόνος χειραγωγούμενος (ἦν γὰρ ὑπὸ τοῦ γήρως ὑπόχυσιν ἔχων ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς) πολλὰ τὸν ἀποστάτην ἐκάκιζεν. Ὁ δὲ τυφλὸν καὶ πονηρὸν ἀντελοιδορεῖτο, καὶ ὡς Γαλιλαῖος αὐτοῦ Θεὸς οὐκ ἐκθεραπεύσειεν αὐτὸν, κατωνείδιζεν. Ὁ δὲ Μάρις· Τοῦτό γε πρὸς τὴν μεγίστην εὐχαριστίαν κινεῖ τοῦ Θεοῦ, ὅτι με τυφλὸν ἔθετο, ἵνα τὸ σὸν ἀναιδὲς οὕτω διὰ ἀσεβείας ἀμαυρωθὲν μὴ θεάσωμαι πρόσωπον. *Quo tempore etiam Mares Chalcedonis Episcopus manu ductus, (laborabat enim præ senectute oculorum hebetudine) Imperatori apostatæ variè maledixit. Ille verò vicissim convicia regerebat, cæcum & improbum eum vocans, nec posse ei Galilæum Deum mederi exprobrabat. Mares verò: Hoc verò me quàm maximè incitat, ut summas Deo gratias agam, qui me cæcum esse voluit, ne impudentem vultum tuum & per impietatem obscuratum viderem.* Hanc ipsam historiam refert etiam incertus autor vitæ Athanasii, tom. II. Operum Athanasii, pag. 55. & Symeon Metaphrastes ibid. pag. 86.

II. *Impropriè* sumitur *oculus*, cùm tribuitur rebus seu entibus, quæ non sunt animalia, ut,

1. *Deo:* & designatur plerumque

a. *Ira & indignatio.* Ita sumitur Jesajæ XXXVII. 17. Ἄνοιξον, κύριε, τοὺς ὀφθαλμούς σου. Aperi, Domine, oculos tuos. Ad quæ Theodoretus, pag. 96. Ἐπειδὴ τὴν τοῦ Θεοῦ μακροθυμίαν ὕπνον προσαγορεύει ἡ θεία γραφὴ, εἰκότως ὁ θαυμάσιος βασιλεὺς ἀντιβολεῖ λέγων. Ἄνοιξον τοὺς ὀφθαλμούς σου, &c. *Quia Dei patientiam & longanimitatem* somnum *appellare divina Scriptura solet, meritò rex admirandus supplex orat, Aperi oculos tuos, &c.* Hinc hic *Dei oculus* vocatur ὁ τῆς δίκης ἄλαστος ὀφθαλμὸς, *pœnæ oculus oblivionis expers*, ab Alexio Patriarcha, apud Zonaram, pag. 795. à Photio, in Cap. IX. ad Romanos, pag. 323. πανεπόπτης καὶ πανέφορος τῆς δίκης ὀφθαλμὸς, *oculus vindex, qui omnia videt.*

b. *providentia, cognitio, scientia.* Damascenus, Orthod. fidei lib. I. Cap. XIV. pag. 50. Ὀφθαλμοὺς Θεοῦ, καὶ βλέφαρα, καὶ ὅρασιν, τὴν τῶν ἁπάντων ἐποπτικὴν αὐτοῦ δύναμιν, καὶ τὸ ἀλάθητον τῆς αὐτοῦ γνώσεως ἐννοήσομεν, ἀπὸ τοῦ παρ' ἡμῖν διὰ ταύτης τῆς αἰσθήσεως εντελεστέραν γνῶσίν τε καὶ πληροφορίαν ἐγγίνεσθαι. *Per* oculos Dei, & palpebras, & visionem *intelligemus virtutem ipsius, quæ omnia inspicit, & quòd ejus cognitionem nihil effugiat, eò quòd in nobis per hunc sensum perfectior certiorq; cognitio oriatur.* Eadem leguntur in libro de Trinitate, qui Cyrillo Alexandr. adscribitur, Cap. XII. Hanc ob causam hic *Dei oculus* varia habet epitheta; vocatur enim,

α. ἀκοίμητος ὀφθαλμὸς, *insomnis oculus.* Chrysostomus, Homil. XI. in I. ad Corinth. p. 309. Πάντα τοῖς ἀνθρώποις μὲν οὐκ ἔστιν ἐφικτὰ, τῷ δὲ ἀκοιμήτῳ μόνῳ ὀφθαλμῷ, κἂν ἀνθρώπους ἀπατήσωμεν, ἐκεῖνον οὐδέ ποτε παραλογισόμεθα. *Homines quidem non possunt omnia comprehendere, ut solus insomnis oculus potest. Etiamsi homines seducamus, illum nunquam fallemus.* Et Homil. XII. in eandem Epist. pag. 321. Δέον ἐπὶ τὸν ἀκοίμητον ἀεὶ καταφεύγειν ὀφθαλμὸν, καὶ πρὸς τὴν ἐκείνου ψῆφον βλέποντας πάντα ποιεῖν καὶ λέγειν. *Oportet semper ad pervigilem confugere oculum, & ad ejus sententiam respicientes omnia facere & dicere.* Idem, Homil. de Pelagia, tom. I. Paris. pag. 497. Οὐκ ἀσχημονεῖν χρὴ, διὰ τὸν ἀκοίμητον ὀφθαλμὸν τὸν πανταχοῦ παρόντα καὶ πάντα βλέποντα. *Non oportet immodestè se gerere, propter insomnem illum oculum, ubiq; præsentem, & omnia videntem.* Homil. LXII. in Genesin: Κἂν πάντας λαθεῖν δυνηθῶμεν, τὸν ἀκοίμητον ὀφθαλμὸν οὐ δυνάμεθα λαθεῖν. *Etiamsi omnes latere possimus, insomnem oculum latere non possumus.* Isidorus Pelusiota, Epist. XLVII. lib. IV. pag. 436. Οὐ λήσεται οὐδεὶς τὸν φανότατον καὶ ἀκοίμητον ὀφθαλμὸν, οὐδ' εἰ ἐν παραβύστῳ τι δράσειε. Γυμνὰ γὰρ αὐτῷ πάντα, κἂν ἀπόκρυφα εἶναι δοκῇ. *Nemo latebit illustrissimum illum ac pervigilem oculum, ne quidem si in occultissimis penetralibus aliquid patrârit. Aperta enim ac nuda ipsi sunt omnia, quantumvis operta & abdita esse videantur.* Idem, Epist. CCCLXVIII. lib. V. pag. 670. Μέγας, καὶ ὀξυδερκὴς, καὶ ἀκοίμητος ὁ τῆς θείας δίκης ἐστὶν ὀφθαλμός. καὶ οὐ μόνον τὰ ἐν φανερῷ δρώμενα ἐφορᾷ, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν παραβύστῳ τολμώμενα ἀνιχνεύει, καὶ τὰ τῆς καρδίας κινήματα καταλαμβάνει. *Magnus, & acutùm cernens, atq; pervigil vindictæ divinæ oculus est: neq; tantùm ea videt, quæ in aperto patrantur, sed etiam ea, quæ in occultissimis penetralibus attentantur, scrutatur, & ipsius etiam cordis motus percipit.* Iterum Chrysostomus, Homil. XVIII. tom. V. Editionis Paris. pag. 278. de adultero: Κἂν τὴν γυναῖκα λάθῃς τὴν ἠδικημένην, ἀλλὰ τὸν ἀκοίμητον ὀφθαλμὸν οὐ λήσῃ ποτέ. *Etiamsi uxorem, quam injuriâ affecisti, lateas, at insomnem illum oculum nunquam latere poteris.*

β. ἀλάθητος ὀφθαλμὸς, *oculus, quem nihil latet.* Photius, Epist. CCXXVI. pag. 334. Οὐκ ἂν λάθοις, οὐδ' ἂν λάθοις, τὸν ἀλάθητον ὀφθαλμὸν τοῦ Θεοῦ. Montacutius interpretatur: *Non latebis etiamsi lateas, Dei oculum non latibilem.* Barbarè, & contra autoris sensum. *Latibilis* enim, siquidem Latium vocem admitteret, significaret eum, *qui latere potest:* at Photio est is, *quem nemo latere potest.*

γ. πανεπόπτης & πανταπόπτης ὀφθαλμὸς, *oculus omnia inspiciens, videns.* Isidorus Pelusiota, Epist. CXCIX. lib. II. pag. 216. *Deum* vocat πανεπόπτην ὀφθαλμὸν, *oculum, rerum omnium inspectorem.* Et Epist. CCLVII. lib. II. pag. 355. Ὁ πανεπόπτης καὶ ἀκοίμητος ὀφθαλμὸς, ὁ μισοπόνηρος καὶ φιλάγαθος. *Rerum omnium inspector & insomnis oculus, qui & improbos exosos, & probos charos habet.* Photius, ut suprà, in Cap. IX. ad Romanos: Πανεπόπτης καὶ πανέφορος ὀφθαλμός. *Oculus omnium rerum inspector.*

δ. πανδερκὴς καὶ ἀπαραλόγιστος ὀφθαλμὸς, *oculus omnia cernens & falli nescius.* Cyrillus Alex. lib. XIV. de Adorat. Vide in Ἀπαραλόγιστος.

ε. ἀκατεύναστος ὀφθαλμὸς, *oculus semper vigil.* Vide in Ἀκατεύναστος.

 ζ. ἀνύ-

ζ. ἀνύστακτος ὀφθαλμὸς, *oculus non dormitans.* Vide in Ἀνύστακτος.

η. ὀξυδερκὴς ὀφθαλμὸς, *oculus acutùm cernens.* Vide in ὀξυδερκής.

2. *Angelis.* Quid autem oculi Angelis tributi notent, exponit Chryſoſtomus Homiliâ III. de Incomprehenſibili, tom. VI. pag. 407. Οἱ ὀφθαλμοὶ δηλοῦσι τὸ διορατικὸν καὶ τὸ ἐγγὺς εἶναι τοῦ θρόνου, &c. *Oculi deſignant perſpicacem Dei intelligentiam, & quòd throno proximi ſint, &c.* Pachymeres in Cap. VII. Dionyſii Areopagitæ de cœleſti Hierarchia, pag. 78. Τὰ Χερουβὶμ πολυόμματα, ὡς πλῆθος γνώσεως ἔχοντα. *Cherubim multos oculos, tanquam multitudinem cognitionis, habent.*

3. *Menti vel cordi.* Οἱ τῆς διανοίας ὀφθαλμοὶ, *oculi mentis.* Cyrillus Alex. in Cap. XXXVIII. Jeſajæ, pag. 497. Τοὺς τῆς διανοίας ὀφθαλμοὺς ἀνατείνειν πρὸς Θεόν. *Oculos mentis ad Deum attollere.* Aliàs ὄμματα τῆς διανοίας, ὄμματα νοητὰ τῆς καρδίας. Vide in Ὄμμα. Concilii Nicæni Diatypoſis IV. Τὸ βάπτισμα ἡμῶν οὐ τοῖς αἰσθητοῖς ὀφθαλμοῖς, ἀλλὰ τοῖς νοεροῖς κατανοητέον. *Baptiſma noſtrum non externis, ſed internis oculis conſiderandum eſt.* Ὀφθαλμὸς ψυχῆς, *oculus animæ,* apud Cydonium de contemtu mortis. Greg. Nyſſenus de iis, qui præmaturè abripiuntur, tom. III. pag. 318. plurimos dicit eſſe animæ oculos: Ἄλλος ταῦτα διεξερχέσθω, καὶ τὸ πολυόμματον τῆς ψυχῆς ἀνυμνείτω· ἰσάριθμοι ταῖς θριξὶ τάχα τῆς κεφαλῆς οἱ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὶ, πανταχόθεν ἐπίσης ὀξύ τε καὶ ἀπλανὲς δεδορκότες, &c. *Alius hæc exponat, & animam compluribus oculis inſignitam, laudibus proſequatur: forſitan enim pilos capitis numero æquant animæ oculi, undiq; pariter & ex æquo certum & acutùm cernentes, &c.* Sic etiam loquuntur Scriptores Latini. *Oculos cordis,* pro interiore ſenſu & perſpicacia eleganter dixit Eligius: *Nec jam metuo mortem, quia viderunt oculi cordis & corporis mei ſalutare tuum, id eſt, Jeſum.* Manil. lib. IV. *Quouſq; dedit natura oculos deponere mentis.* Martialis Lemovic. Epiſt. ad Burdegal. Cap. VII. *Oculos cordis veſtri aſſiduè ad miſericordiam divinitatis ejus erigite.* Sedulius ad Macedonium: *Cordis oculos caligo interior deſeruit.*

4. *Impropriè* quoque *oculus* ſumitur, quando *metonymicè* ponitur *pro homine, qui videt.* Huc referri debet,

a. Ὀφθαλμὸς πονηρὸς, *oculus malus,* Matth. XX. 15. Marci VII. 22. Matth. VI. 23. Lucæ XI. 34. Theophylacto in Cap. VI. Matth. ὀφθαλμὸς πονηρὸς, eſt ὀφθαλμὸς νοσώδης, *oculus morbidus.* Sed in Cap. VII. Marci, pag. 225. idem vult, per ὀφθαλμὸν πονηρὸν, vel φθόνον, vel ἀκολασίαν intelligi. Sed obſervandum, Matth. VI. & Lucæ XI. generaliter notare *affectum vitioſum:* reliquis duobus locis, *invidiam, vel hominem invidum.*

b. *Ad oculum ſervire,* eſt, præſentibus & intuentibus dominis diligentiam in opere adhibere: abſentibus verò ipſis, opus negligere, vel fraudulenter curare, quæ ὀφθαλμοδουλεία damnatur in ſervis, Eph. VI. 6. Coloſſ. III. 22. Theodoretus in VI. ad Epheſios, pag. 317. Ὀφθαλμοδουλείαν καλεῖ, τὴν οὐκ ἐξ εἰλικρινοῦς καρδίας προσφερομένην θεραπείαν, ἀλλὰ τῷ σχήματι κεχρωμένην. *Servitutem ad oculum vocat, quæ non ex ſincero corde exhibetur, ſed in ſpeciem ſimulata eſt.* Et Theophylactus, pag. 563. μὴ κατ' ὀφθαλμοδουλείαν exponit, μὴ μόνον παρόντων γὰρ δεσποτῶν καὶ ὁρώντων ἀλλὰ καὶ ἀπόντων. *Non tantùm præſentibus dominis & videntibus, ſed etiam abſentibus.* Eodem modo Oecumenius, pag. 647.

Ὄφις.

I. *Explicatio nominis.* Ὄφις, *ſerpens* ſumitur,

1. *Propriè* pro animali maximè venenoſo ex genere reptilium: Eſt ζῶον ἑρπετὸν, ἔναιμον, φολιδωτὸν, *animal reptile, ſanguine præditum, cortice tectum.* Eſt *animal reptile,* cujus propria pars גחון. Geneſ. III. 14. id eſt, *venter* oblongus, in quem ſerpit. Sunt, qui exiſtimant, ὄφιν inter τὰ ἑρπετὰ à Scriptura non poni. Ita Procopius ad I. Cap. Geneſ. Τὸ δὲ τῶν ὄφεων γένος οὐκ ἐν ἑρπετοῖς τάττεται, κατὰ συνήθειαν γραφικὴν, ἀλλ' ἐν θηρίοις· φρονιμώτατος γὰρ πάντων λέγεται τῶν θηρίων. *Serpentum verò genus inter reptilia non ponitur, juxta Scripturæ conſuetudinem, ſed beſtiis annumeratur: prudentior enim dicitur omnibus beſtiis.* Deinde adducit locum Actor. XXVIII. 4. Καὶ οἱ βάρβαροι ἰδόντες κρεμάμενον τὸ θηρίον, περὶ τῆς δακούσης τὸν Παῦλον ἐχίδνης. *Et cùm Barbari vidiſſent pendentem beſtiam; de vipera, quæ Paulum momordit.* Quaſi per חיה Hebraicè, hoc eſt, *animal* dicat, aut qui ζῶον vertat, quod ab Aquila ibi factum, tale quid dicat: cùm, ne θηρίου quidem vox, quæ ſerpenti tribuitur, hoc innuat. At non videtur veriſimile, pertinere ad pœnam, quòd hodie ſerpit in ventrem. Nam Philoſophus in libro de inceſſu animalium, multis probat, neque duos, neque quatuor pedes, poſſe ſerpenti ſufficere, propter enormem corporis longitudinem, neque poſſe plures haberi, quia τῶν ἐναίμων μηδὲν οἷόν τ' εἶναι πλείοσι σημείοις κινεῖσθαι, ἢ τέτταρσιν. Unde concludit, neceſſariam eſſe in ſerpente ἀποδίαν. Conſentit Theodoretus, qui quæſt. XXXIV. in Geneſ. pag. 30. quando diſertè dicit, Αὐτὸς μὲν ὁ ὄφις οὐδεμίαν ἐντεῦθεν δέχεται βλάβην, οὕτω βαδίζειν πεφυκώς. Ἐν τῇ φύσει γὰρ ἔχει τὸ τοιόνδε τῆς κινήσεως εἶδος· οὐδὲν δὲ τῶν φυσικῶν φορτικὸν εἶναι δοκεῖ. *Ipſe quidem ſerpens nullum inde damnum accepit, cùm ita gradi,* nempe ſuper ventrem, *natus ſit. Hanc enim habet à natura motus ſpeciem: nihil autem naturale moleſtum eſſe videtur.*

2. *Impropriè,* idque

2. *Metonymicè,* pro opere artificiali, efformato ad ſimilitudinem ſerpentis. Sic *ſerpens æneus,* à Moſe ex Dei mandato factus & perticæ in deſerto impoſitus, figurabat Chriſtum Servatorem, in cruce extollendum, & poſtea ad gloriam Dei exaltandum, ac per prædicationem Evangelii ante omnium oculos ſtatuendum, ut fide ipſum intuentes à lethali Diaboli, ſerpentis illius antiqui, morſu ſanitatem recipiamus, atque adeò ſalutem æternam conſequamur, in æternum alioqui morituri, ſeu perituri, Joh. III. 14. 15. Voluerunt quidam ex veteribus, hunc ſerpentem non fuiſſe τύπον Chriſti, ſed ἀντίτυπον, de quo in Ἀντίτυπον, num. V. Verus fuit Servatoris typus. Id docet Theodoretus, quæſt. XXXVIII. in Numeros, pag. 159. ubi ad quæſtionem *Qua de cauſſa Deus inſtituerit, ut per æneum ſerpentem ſanarentur ſerpentum morſus?* reſpondetur: Προτυποῖ καὶ τοῦτο τὸ σωτήριον πάθος. Διὰ γὰρ τοῦ ὄφεως ἡ ἁμαρτία ἐβλάστησεν· ὅθεν καὶ τὴν κατάραν παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων ἐδέξατο. τύπος τοίνυν καὶ τῆς ἁμαρτίας, καὶ τῆς κατάρας ὁ ὄφις. Ἐπειδὰν τοίνυν ὁ δεσπότης Χριστὸς ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, ἥ φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος, ἐπιφάνη· σῶμα μὲν γὰρ ἀληθῶς ἔλαβεν, ἁμαρτίαν δὲ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. Προτυποῦται τὸ σωτήριον πάθος ἐν τῷ

τῷ ὄφει τῷ χαλκῷ. Ὥσπερ γὰρ ὁ χαλκοῦς ὄφις ἴνδαλμα ἦν τῶν ὄφεων ἦν, οὐκ εἶχε δὲ τῶν ὄφεων τὸν ἰόν· οὕτως ὁ μονογενὴς υἱὸς σῶμα μὲν εἶχεν ἀνθρώπινον, κηλῖδα δὲ ἁμαρτημάτων οὐκ εἶχε. Καὶ καθάπερ οἱ ὑπὸ τῶν ὄφεων δακνόμενοι. τὸν χαλκοῦν ἀποβλέποντες ὄφιν, σωτηρίας ἀπήλαυον· οὕτως οἱ ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας πληττόμενοι, τῷ πάθει τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀνενδοιάστως πιστεύοντες, κρείττους ἀποφαίνονται τοῦ θανάτου, καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀπολαύουσιν. *Istud etiam salutarem passionem præfigurat. Nam per serpentem natum est peccatum: unde & maledictionem accepit à Deo universorum. Erat itaq; serpens figura tum peccati, tum maledictionis. Quoniam igitur Dominus Christus in similitudine carnis peccati apparuit, ut ait divinus Apostolus: corpus enim verè assumsit, peccatum autem non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus: præfiguratur passio salutaris per serpentem æneum. Quemadmodum enim serpens æneus erat imago serpentum, non tamen illorum venenum gerebat: ita Filius unigenitus corpus quidem habebat humanum, sed peccatorum maculâ carebat. Et sicut à serpentibus morsi, serpentem intuentes sanabantur: ita qui vulnerati sunt à peccato, passioni Salvatoris nostri sine ulla dubitatione credentes, morte potentiores fiunt, & vitam æternam consequuntur.*

b. *Metaphoricè:* sumtâ metaphorâ ab astutia, versutia, & calliditate nocendi serpentis, de qua infrà, num. IV. 2. *Serpens* vocatur is, qui est astutus, callidus, vafer, malignus, malitiosus, nequam. Sic igitur in sacra Scriptura,

α. Ὄφις, *serpens* vocatur *Diabolus*, II. Corinth. XI. 3. Ex quo loco patet, Diabolum calliditate sua seduxisse Evam, & ad hoc nefarium opus usum esse serpente, tanquam organo maximè apto, propter calliditatem huic animali naturaliter insitam. Ita exponit Theodoretus, pag. 250. ad hunc locum: Σφόδρα δὲ ἁρμοδίως οὐ τοῦ διαβόλου, ἀλλὰ τοῦ ὄφεως ἐμνημόνευσε, δεικνὺς καὶ τούτους τῷ ὄφει παραπλησίως ὄργανα τοῦ διαβόλου γεγενημένους. *Valde autem appositè non diaboli, sed* serpentis *meminit, ostendens & hos quoq; sicut serpentem factos esse instrumenta diaboli.* Vide etiam Theophylactum, pag. 406. Huc faciunt illa Epiphanii, hæresi XXXVII. pag. 120. Ὄφιν ἡ θεία γραφὴ καλεῖ τὸν διάβολον, οὐ πάντως ὄντα τοιοῦτον τῇ μορφῇ, ἀλλὰ διὰ τὸν φαινόμενον τοῖς ἀνθρώποις σκολιώτατον· καὶ τὸ ἐν πρώτοις ἐν ὄφει ἐνεργηθὲν τῆς ἀπάτης σκευώρημα. Serpentem *divina Scriptura vocat diabolum, non quòd omnino talis sit formâ, sed propter apparentem hominibus obliquitatem, & eam quæ ab initio,* vel, *in primis* sc. hominibus *facta est per serpentem fraudis structuram.* Chrysostomus Homil. VI. in Epist. ad Philippenses: *Scriptura diabolum* vocat ὄφιν, ὅταν τὸ ἰοβόλον καὶ θανάσιμον καὶ ὀλέθριον, *serpentem, quando venenosam, exitialem & perniciosam* ejus naturam declarare vult. Vide plura in Διάβολος, num. II. 1. sub lit. α.

β. *Scribæ & Pharisæi* vocantur ὄφεις, *serpentes*, Matth. XXIII. 33. Vide in voce Γέννημα, n. II. *a.*

2. *Caussa efficiens* est Deus, qui serpentem creavit bonum, ut patet ex Genes. I. 24. 25. Idem docet Basilius M. Homil. XXX. quæ est de Paradiso, tom. I. pag. 627. Οὐ φρικτὸς ὁ ὄφις τότε, ἀλλὰ προσηνὴς καὶ ἥμερος· οὐχὶ φοβερὸν ἐπικυμαίνων τῇ γῇ, καὶ ἐφέρπων, ἀλλ' ὑψηλὸς ἐπὶ ποδῶν βεβηκώς. *Serpens tum non erat horrendus, sed mitis ac mansuetus, nec terribiliter in telluris superficie veluti natans reptabat, sed sublimis & erectus pedibus insistens ingrediebatur.* Josephus, ἀρχαιολογ. lib. I. Cap. II. pag. 6. de Deo dicit ἀφείλετο τὸν ὄφιν τῆς φωνῆς, *serpenti vocem ademit*, καὶ ἰὸν ἐνέθηκεν ὑπὸ τὴν γλῶτταν αὐτῷ, *& venenum linguæ ejus indidit:* ποδῶν τε αὐτὸν ἀποστερήσας, σύρεσθαι κατὰ τῆς γῆς εἰλυσπώμενον ἐποίησεν, *ad hæc pedibus privatum trahi per terram, ac volvi fecit.* Quid de pedibus serpentis sentiendum sit, vide post initium, num. I. 1.

III. *Usus* respectu Diaboli. Ille usus est serpente ad hominem seducendum. Theodoretus, quæstione XIII. in Leviticum, pag. 125. Ἀρχέκακος ὁ ὄφις, καὶ τῆς διαβολικῆς ἐπιβουλῆς ὑπουργός. *Autor mali serpens, & diabolicæ fraudis minister.* Vide in voce Ἀδάμ, num. V. *A.a.* Quæstio olim fuit; ut docet Cl. Vossius, Disputat. II. de primo peccato Adami; *Utrùm primi parentes decepti fuerint à diabolo, serpentis formam induto?* In eo dissensus quidam erat inter Catholicos, utrùm diabolus specie tantùm serpentis apparuerit, ut Cyrillus putabat lib. III. contra Julianum: an potiùs verum & naturalem serpentem sit ingressus: quod Chrys. Augustin. Procopius, & prope omnes Patres volunt, idque Scriptura præeunte, quæ serpentem non angelis, sed animalibus cunctis callidiorem fuisse dicit Gen. III. 1. quemadmodum in verum etiam serpentem maledictionis sententiam pronunciatam fuisse narrat, Gen. III. 14. Sed ut in hoc sententiis variatum fuit, ita in eo semper conspiravit Ecclesia Dei, quod qui per verum aut apparentem serpentem loquebatur, non sapientia Dei fuerit, sed Diabolus: unde & Christus Joh. VIII. 44. ait, *Diabolum homicidam fuisse ab initio, & in veritate non stetisse.* Nec alia mens fuit Cypriani, Serm. de zelo & livore, Epiphanii in hæresi Ophitarum, Basilii in Orat. *quòd Deus non sit autor peccati*; aliorum plurimorum. Damnarunt igitur eos, qui *serpentem* illum dicebant fuisse *sapientiam Dei*, à qua oculi primis parentibus essent aperti, ut Manichæi sensere, teste Augustino de Hæresibus, Cap. XLVI. & ante hos Ophitæ, teste Irenæo, lib. I. de Hæresibus Cap. XXXIV. Tertull. lib. de præscript. Cap. XLVII. Theodoreto, lib. I. Hæret. fab. Cap. XIV. pag. 205. ubi hæc, inter alia impia eorum dogmata; Τινὲς αὐτὸν τὸν ὄφιν τῇ σοφίᾳ συνεῖναι φασὶ, καὶ ὡς ἐναντίῳ Θεῷ τῷ ποιητῇ πολεμοῦντα, τὸν Ἀδὰμ ἐξαπατῆσαι, καὶ δεδωκέναι τὴν γνῶσιν, καὶ τούτου χάριν εἰρῆσθαι φρονιμώτατον εἶναι πάντων τὸν ὄφιν. *Quidam serpentem ipsum dicunt consuetudinem habere cum sapientia, & tanquam cum adversario, cum Deo creatore bellantem, Adamum decepisse, & cognitionem dedisse, ideoq; omnium prudentissimum dictum esse serpentem.* Sed *de Ophitis* distinctè in sequentibus.

IV. *Proprietas* serpentis præcipua est, quòd sit *prudens.* Gen. III. 1. serpens legitur fuisse supra omnem terræ bestiam ערום, quod alii rectè πανοῦργον, *callidum, vafrum, astutum, versutum, versipellem,* soli LXX. φρόνιμον, *prudentem* interpretantur. Nec tamen eo nomine reprehendendi, cùm eadem vox passim, in Proverbiis maximè, *prudentem* denotet. Vide Prov. I. 4. VIII. 5. 12. XIV. 15. 18. XXII. 3. Quin ipse etiam Christus hanc interpretationem confirmare videtur, cùm discipulos suos hortatur, *ut sint prudentes tanquam serpentes*, Matth. X. 16. Quamvis interim ad πανοῦργος alludant verba Apostoli II. Cor. XI. 3. Ὁ ὄφις Εὔαν ἐξηπάτησεν ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτοῦ. *Serpens Evam seduxit calliditate sua.* Prudentia serpentis; ut rem paulò distinctiùs proponamus; Epiphanii Physiologus quatuor argumenta profert. *Primum*, quòd cum senium præsensit, quærit petram, & ῥαγάδα σεύει, προκύψας δὲ διὰ τῆς ὀπῆς ὠθεῖται περάσαι, καὶ ἐκβάλλει τὸ γῆρας, *in rimam se insinuat, pronusq; per foramen transire nititur, & senectutem exuit.* Atque id uno ore omnes asserunt. Ælianus de Animalibus, lib. IX. Cap. XVI. pag. 191. Ὅταν ἀποδύνηται τὸ γῆρας ὁ

ὄφις

ὄφις, ὑπαρχομένου δὲ τοῦ ἦρος ὥρᾳ τοῦτο, ἐνταῦθά τοι καὶ τῶν ὀφθαλμῶν τὴν ἀχλὴν, καὶ τὸ ἀμβλὺ τῆς ὄψεως ῥίπτεται, καὶ ἐκεῖνο ὡς γῆρας ὀφθαλμῶν. *Ineunte vere cùm senectutem serpens exuerit, tum etiam visûs hebetudinem, tanquam oculorum senectutem, abjicit.* Suidas in Λεβηρίς. Λεβηρὶς, τὸ γῆρας, ὃ ἀποδύεται ὁ ὄφις. *Leberis. Senectus*, & ipsa cutis, *quam exuit serpens.* Hesychius: Λεβηρὶς, τὸ τοῦ ὄφεως γῆρας ὃ ἀποδύεται. Plinio, lib. XXIX. c. V. est *membrana sive senectus anguium.* Lib. XXX. Cap. III. *Anguina vernatio.* Alibi, *Vernatio annua.* Lib. VII. Cap. XXX. simpliciter *senectus & vernatio.* Alibi *pellis exuviæ:* ut & *Exuviæ* Virgilio in Georgicis. Statius *senium & squallentes annos* vocat, Theb. IV.

-- -- *Seu lubricus alta*
Anguis humo verni blanda ad spiramina solis
Erigitur liber senio & squallentibus annis.

Lucretius *vestem* appellat, lib. III.

--- *Vestemq; relinquere ut anguis*
Gauderet.

Et lib. IV.

--- *Cùm lubrica serpens*
Exuit in spinis vestem. ---

Theophylactus in Cap. X. Matthæi, pag. 53. Ὁ ὄφις στενῇ τινι ὀπῇ περισφιγγόμενος καὶ διεξερχόμενος, ἀποδύεται τὸ παλαιὸν δέρμα. *Serpens in angusto quodam foramine circumstringit se, & transiens veterem pellem exuit.* Isidorus Pelusiota, Epist. CLXXV. lib. II. pag. 208. dicit, Christum velle, ἵνα τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τουτέστι, τὴν κακίαν, ὥσπερ λεβηρίδα ἀποδυσώμεθα, *ut veterem hominem, hoc est, vitium, tanquam serpentis pellem, exuamus.* Sed pergamus in Epiphanii Physiologo. *Secundum* prudentiæ serpentis argumentum esse dicit, quòd, cùm ab homine vestito fugiat, cùm eundem nudum videt, καταθαρρεῖ αὐτοῦ, *illum aggreditur confidenter.* Atque hoc quoque videri possit rationi consonum: tamen contrarium alii disertè docent. Eustathius in Hexaëmero, Ἐὰν δὲ γυμνὸν θεάσηται ἄνθρωπον, οὐ προσεισιν· εἰ δὲ ἐνδεδυμένον, ἐφάλλεται. *Hominem nudum si aspexerit, non adit; sed, si vestitum viderit, aggreditur.* Hieronymus, vel quisquis autor est Epistolæ ad Præsidium: *Coluber nudum hominem timet, vestitum prosequitur.* Isidorus, lib. XII. Cap. IV. *Fertur autem, quòd serpens hominem nudum non sit ausus attingere.* Argumentum prudentiæ serpentis *tertium* profert idem, quòd ab homine appetitus solum caput servet illæsum, & reliquum corpus objiciat: Ὅλον τὸ σῶμα παραδίδωσι, τὴν κεφαλὴν μόνην φυλάσσει. Idem Epiphanius in Ophitas, hæresi XXXVII. pag. 122. Ἐν τῷ διώκεσθαι γινώσκων, ὅτι ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ ἡ πᾶσα ζωὴ αὐτοῦ τυγχάνει, -- ὅλον τὸ σῶμα ἐνειλήσας ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, κρύπτει μὲν τὸ κρανίον ἑαυτοῦ, παραδίδωσι δὲ τὸ ἄλλο σῶμα. *Ab aliquo appetitus, cùm in capite omnem vitam suam residere sentiat, toto in caput complicato corpore, cranium quidem suum occultat, tradit autem reliquum corpus.* Chrysostomus in Psal. CXIV. Ὁ ὄφις τὸ λοιπὸν σῶμα προΐεται, ὥστε τὴν κεφαλὴν διασῶσαι. *Serpens reliquum caput exponit, ut caput conservet.* Cæsarius, dialogo IV. quæst. CXCII. Ὁ γὰρ ὄφις ὑπὸ βροτοῦ δυνάμει καταληφθεὶς, ὅλον μὲν τῷ παίοντι τὸ σῶμα προΐεται, τὴν δὲ κεφαλὴν ἄτρωτον φρουρεῖν μηχανᾶται. *Serpens enim, ab homine vi correptus, totum quidem corpus percutienti objicit, caput autem illæsum custodire conatur.* Isidorus Pelusiota, Epist. CXXVI. lib. I. pag. 39. Ὅσαις γὰρ ἂν περιστάσεσι καὶ πληγαῖς ὁ ὄφις συνέχηται, τὴν ἑαυτοῦ φυλάττει κεφαλὴν ἀβλαβῆ. *Quibuscunq; enim casibus & plagis serpens prematur, caput suum servat illæsum.* Tzetzes Hist. Chil. IX. Cap. CCLXIII. pag. 167.

-- -- Καθάπερ καὶ ὁ ὄφις
Ὃς ἐπιβουλευόμενος, τυπτόμενος εἰς φόνον,
Παντοιοτρόπως κεφαλὴν τὴν ἑαυτοῦ συγκρύπτει.

Quemadmodum etiam serpens, Qui insidiis petitus vapulansq; usq; ad mortem, Omni modo caput suum obscondit. Theophylactus, in Cap. X. Matth. pag. 53. Ὁ ὄφις πᾶν μὲν τὸ λοιπὸν σῶμα δίδωσι πλήττεσθαι, τὴν δὲ κεφαλὴν τηρεῖ. *Serpens totum quidem corpus objicit, ut percutiatur, caput autem servat.* Iterum Chrysostomus, Homil. XXXIII. in Matthæum: Ὁ ὄφις τὰ πάντα προΐεται· κἂν αὐτὸ δέῃ τὸ σῶμα ἀποτμηθῆναι, οὐ σφόδρα ἀντέχεται αὐτοῦ, ὥστε τὴν κεφαλὴν διατηρῆσαι. *Serpens totum se ipsum tradit, nec admodum curat, etsi totum corpus conci-datur, modò caput integrum servet.* Tandem *quartum* prudentiæ serpentis argumentum hoc ponit, quòd, cùm ad fontem venit, ut bibat, οὐ φέρει τὸν ἰὸν, ἀλλά γε ἀφεὶς αὐτὸν ἐν τῇ νεοττίᾳ, οὕτω καθαρὸς πορεύεται, virus non defert, *sed illud in nido relinquens, ita purus accedit.* Quod Epiphanius, Hæresi XXXVII. pag. 123. ita proponit: Ὅταν διψήσας ἀπὸ τοῦ φωλεοῦ προέλθοι ἐπί τι ὕδωρ ἵνα πίῃ, οὐ συμπαραλαμβάνει τὸν ἰὸν μεθ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἐν τῷ φωλεῷ καταλιμπάνει, καὶ οὕτως ἐλθὼν λαμβάνει τὸ πόμα τῶν ὑδάτων. *Quando siti pressus è latibulo prodit ad aquam ut bibat, virus non effert secum, sed in latibulo relinquit, & sic accedens aquarum potum sumit.* Et Eustathius in Hexaëmero: Ὅταν δὲ διψήσῃ, τὸν ἰὸν πρότερον ἀποτίθεται, καὶ οὕτως ἐκπίνει τὸ ὕδωρ ἐκ τῆς πηγῆς. *Cùm sitit, virus antè deponit, atq; ita aquam ex fonte bibit.* Non absimile est, quòd multi scribunt, viperam, cum murænα coituram, virus suum priùs evomere, tanquam αἰδουμένην τὸν γάμον, *nuptias reveritam*, ut ait Basilius Homil. VII. in Hexaëm. pag. 94. Sed ut fabulosum id rejicit Andreas in libro περὶ τῶν ψευδῶς πεπιστευμένων, apud Athenæum, lib. VII. Quamvis præter Basilium, id ipsum asserat Ambrosius Hexaëm. lib. V. Cap. VII. Nicander, Theriac. v. 826. Oppianus de Venat. lib. I. v. 380. & Halieut. lib. I. v. 555. Ælianus, Hist. lib. I. Cap. L. pag. 20. & lib. IX. Cap. ult. p. 208. ubi disertè: Μέλλων ὁ ἔχις ὁμιλεῖν τῇ μυραίνῃ, ἵνα δόξῃ πρᾶος καὶ πρέπων νυμφίῳ, τὸν ἰὸν ἀπεμεῖ καὶ ἐκβάλλει. *Cùm proximum est, ut vipera complexu venereo jungatur cum murœna, venenum vomitione ejicit, atq; expellit, ut blandus decorusq; sponsus videatur.* Atque hæc sunt quatuor illa prudentiæ serpentinæ argumenta. Si jam in caussam inquirere juvet, cur Christus Matth. X. 16. nos jubeat *prudentes esse ut serpentes;* videbimus, sanctos Patres velle, ut primum, tertium & quartum prudentiæ serpentinæ argumentum imitemur. Aliquot ex iis loca rem illustrabunt. Chrysostomus in Psal. CXIV. Καθάπερ ὄφις τὸ λοιπὸν σῶμα προΐεται, ὥστε τὴν κεφαλὴν διασῶσαι· οὕτω καὶ σὲ τὰ ἄλλα ἅπαντα ἐκδιδόναι χρὴ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς ψυχῆς. *Quemadmodum serpens reliquum corpus exponit, ut caput servet: ita etiam te omnia alia exponere oportet pro salute animæ.* Idem, Homil. IV. ad populum Antiochenum, tom. VI. pag. 488. 489. Καθάπερ ἐκεῖνος τὸ λοιπὸν προΐεται ἅπαν σῶμα, ὥστε διασῶσαι τὴν κεφαλήν· οὕτω καὶ σὺ, κἂν χρήματα, κἂν σῶμα, κἂν τὴν παροῦσαν ζωὴν, κἂν πάντα προέσθαι δέῃ, ὥστε διατηρῆσαι τὴν εὐσέβειαν, μὴ ἀθύμει· ἂν γὰρ ἐκείνην ἔχων ἀπέλθῃς, πάντα σοι μετὰ πλείονος ἀποδώσει τῆς λαμπρότητος ὁ Θεὸς, καὶ τὸ σῶμα μετὰ μείζονος δόξης ἀναστήσει πάλιν, καὶ ἀντὶ χρημάτων, τὰ ἀγαθὰ τὰ πᾶσαν ὑπερβαίνοντα λόγου δύναμιν. *Sicut ille reliquum objicit corpus, ut caput servet: sic & tu: sive pecunias, sive corpus, sive præsentem vitam, sive omnia amittere oporteat, ut pietatem conserves, noli tristari. Si enim illam habens hinc migraveris, omnia tibi Deus cum majori claritate retribuet, & corpus cum majori rursus gloria*

ia resuscitabit, & pro pecuniis bona, quæ omnem verborum im excedunt. Eodem modo scribit Homil. XXXIII. 1 Matth. pag. 226. Eum etiam imitatur Theophyctus in Cap. X. Matth. pag. 53. ubi, postquam douisset, fidem in Christum ita studiosè servandam sse, quemadmodum serpens caput custodire solet, ddit, eundem imitandum esse in exuendo veteri omine: Ὥσπερ ὁ ὄφις στενῇ τινι ὀπῇ περισφιγγόμενος καὶ ξερχόμενος, ἀποδύεται τὸ παλαιὸν δέρμα· οὕτω καὶ ἡμεῖς διὰ τῆς στενῆς ὁδοῦ ὁδεύοντες, τὸν παλαιὸν ἀποδυώμεθα ἄνθρωπον. *Sicut serpens in angusto quodam foramine circumringit se, & transiens veterem pellem exuit: ita & nos per ngustam viam incedentes, veterem exuamus hominem.* Epiphanius, hæresi XXXVII. pag. 123. serpentes, caput curantes, imitari vult: Θέλει ἡμᾶς ὁ μονογενὴς Θεὸς ἐκ πατρὸς προελθὼν, ἐν καιρῷ διωγμοῦ, καὶ ἐν καιρῷ πειρασμοῦ τὰ πάντα ἡμῶν παραδιδόναι μαχαίρᾳ τε καὶ πυρὶ, φυλάττειν δὲ ἑαυτῶν τὴν κεφαλὴν, τουτέστι, Χριστὸν μὴ ἀρνεῖσθαι. *Vult nos unigenitus ille Deus ex Patre progressus, empore persecutionis & tentationis omnia nostra tradere ladio ac igni, custodire autem nostrum ipsorum caput, hoc st, Christum non negare.* Idem à nobis exigit, ut serentem sine veneno ad fontem venientem imitenur. Καὶ αὐτοὶ οὖν τοῦτο μιμησώμεθα, ἵνα ὅταν ἐρχώμεθα εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν, ἢ εἰς εὐχὴν, ἢ εἰς τὰ τοῦ Θεοῦ μυστήρια, μὴ φέρωμεν μεθ' ἑαυτῶν κακίαν, ἢ ἡδονὴν, ἢ ἔχθραν, ἤ τι ἕτερον ἐν ταῖς διανοίαις αὐτῶν. *Proinde & ipsi hoc mitemur, ut quando ad sanctam Dei Ecclesiam, aut ad reces, aut ad divina mysteria venerimus, malitiam, aut oluptatem, aut inimicitiam, aut aliud quid in cogitationibus nostris nobiscum ne feramus.* Et capitis curam & utis detractionem nos imitari jubet Isidorus Pelusiota, Epist. CLXXV. lib. II. pag. 208. dixit Servaor: Γίνεσθε φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις. Οὐχ ἵνα τὸ ἰοβόλον καὶ λητικὸν τοῦ ὄφεως μιμησώμεθα· κακίζονται γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι, ς ὄφεις, καὶ γεννήματα ἐχιδνῶν· οὐδ' ἵνα τὸ ὕπουλον καὶ δολερόν· οὐ γὰρ κατὰ πάντα τὸ παράδειγμα λαμβάνεται, ἀλλ' ἐκ ιέρους, ἐπεὶ οὐκ ἂν εἴη ὑπόδειγμα, ἀλλὰ ταυτότης· ἀλλ' ἵνα παλαιὸν ἄνθρωπον, τουτέστι, τὴν κακίαν, ὥσπερ λεβηρίδα ποδυσώμεθα· καὶ τὴν μὲν πίστιν, ὥσπερ ἐκεῖνος τὴν κεφαλὴν, φυλάττωμεν, τοῦ δὲ σώματος ὀλίγον φροντίζωμεν. *Estote prudentes, ut serpentes. Hæc autem non eò spectant, ut erpentis venenatam naturam ac percutiendi libidinem imitemur; vituperantur enim Judæi, ut serpentes, & progenies viperarum; nec rursus, ut versutiam ac fraudem: neque nim istud exemplum juxta omnia quadrat, alioqui enim on esset exemplum, sed res omnino eadem: verùm, ut eterem hominem, hoc est, vitium, tanquam serpentis pelem, exuamus, atque fidem quidem, ut ille caput, custodiamus, orporis autem exiguam curam geramus.* Idem, Epist. CXXVI. lib. I. p. 39. Φρονίμους ἡμᾶς εἶναι κατὰ τὸν ὄφιν κελεύει ὁ Κύριος, ἐν παντὶ πειρασμῷ συντηροῦντας τὴν κεφαλὴν ἡμῶν, ἥ τις ἐστὶν ἡ πίστις ἡμῶν. *Dominus nos prudentes instar erpentis esse jubet; sic nempe, ut caput nostrum, hoc est, fidem in Christum, in omni tentatione conservemus.* Mox: σοφισμῷ τὴν παλαίωσιν ἀποδύεται ἐν στενωπῇ τινὶ παρεισδύσει λιβόμενος, καὶ τὸ γῆρας ἀποτιθέμενος. Βούλεται τοίνυν καὶ μᾶς διὰ τῆς στενῆς ὁδοῦ καὶ κακώσεως τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἀπεδύεσθαι, καὶ τὸν νέον ἀντιαμφιέννυσθαι, τὸν κατὰ τὴν αὐτοῦ εἰκόνα νακαινούμενον. *Arte ac versutia quadam vetustatem exuit, n arcta quadam & angusta rima sese comprimens, ac senium eponens. Vult igitur nos quoque per arctam viam & afflictioem, veterem hominem exuere, ac pro eo novum induere, ui ad ejus imaginem renovatur.*

Ὀφῖται.

Promisimus voce proximè præcedente, nos de *Ophitis* paulò distinctiùs acturos. Datam igitur fidem liberamus. Et consideramus,

I. *varia* eorum *nomina*, ab eodem fonte deducta. Vocantur ὀφῖται & ὀφιανοί. Epiphan. hæresi XXXVII, p. 120. Ὀφῖται καλοῦνται, δι' ὃν δοξάζουσιν ὄφιν. *Vocantur ophitæ, propter Ophim*, id est, serpentem, *quem glorificant.* Augustinus de hæresibus, Cap. XVIII. *Ophitæ à colubro nominati sunt. Coluber enim Græcè ὄφις dicitur.* Hos cum Sethianis quidam conjungunt, ut Theodoretus, l. I. de Hæresib. Cap. XIV. p. 204. Οἱ Σηθιανοὶ, οὓς Ὀφιανοὺς ἢ Ὀφίτας τινὲς ὀνομάζουσι. *Sethiani, quos Ophianos vel Ophitas quidam vocant:* alii cum Nicolaitis, ut Epiphanius, loco laudato, his verbis: Οἱ Ὀφῖται τὰς προφάσεις εἰλήφασιν ἀπὸ τοῦ Νικολάου, καὶ γνωστικῶν, καὶ τῶν πρὸ τούτων αἱρέσεως. *Ophitæ occasiones acceperunt à Nicolai, & Gnosticorum, & ab hæresibus prioribus.* Tertullianus, de præscript. Cap. XLVII. p. 341. *Odisti doctrinam Nicolaitarum. Accesserunt his hæretici etiam illi, qui Ophitæ nuncupantur.* Hos quidam, Augustino & Epiphanio testibus, à Nicolaitis ortos volunt: alii, ut Irenæus, à Carpocrate.

II. *Errores.* Illi varii sunt & gravissimi. Etenim,

1. Coluerunt & adorârunt serpentem, per quem Eva primùm decepta est, tanquam is fuerit Christus. Tertullianus, loco citato: *Serpentem magnificant in tantum, ut illum etiam ipsi Christo præferant. Ipse enim, inquiunt, scientiæ nobis boni & mali originem dedit.* Damascenus de Hæresibus: *Ophitæi anguem venerantur, eumque Christum esse existimant; asservant etiam verum serpentem in specu.* Epiphanius, Hæresi XXXVII. Προσκυνοῦσι τὸν ὄφιν. *Adorant serpentem.* Locum ex Theodoreto produximus suprà, in fine num. III.

2. Christum ipsum serpentis formâ subiisse in uterum Mariæ volunt. Theodoretus, hæret. fabul. lib. I. Cap. XIV. p. 205. Τινὲς ἐξ αὐτῶν φασὶν, εἰς ὄφεως εἶδος ἑαυτὸν ἐκτυπώσαντα τὸν Χριστὸν, εἰς τὴν τῆς παρθένου μήτραν εἰσδῦναι. *Sunt ex iis, qui dicunt, Christum in serpentis speciem se ipsum transformâsse, & Virginis uterum subiisse.* Reliqui errores ex Augustino, Theodoreto, & aliis petantur: imprimis etiam ex Origenis l. III. contra Celsum, p. 119. lib. VI. p. 291. & seqq.

Ὀφφικιάλιος.

Ὀφφικιάλιος & ὀφφικιάλις. *Officialis.* In quæst. ad Nicetam, Archiepisc. Thessal. Διάκονος ὀφφικιάλιος κατηγορηθεὶς ὅτι προέδωκέ τι ἀκίνητον τῆς ἐκκλησίας. *Diaconus officialis accusatus, quòd immobile quid Ecclesiæ prodiderit.* Basilic. Eclog. VI. Titulus est περὶ παντοίων ὀφφικιαλίων. Vide Gl. Meursii. A' Latino *officialis*: quæ vox, licèt ignota Classicis, non tamen adeò recens, quàm videri possit. Nam & pro eo, quod de officio tractat, Lactantius usurpat, qui lib. VI. Tullium laudat *in suis officialibus*: & pro ministro magistratûs longè antè usus Apuleius I. Met. *Jubet Officialem suum pisces pedibus obterere.* Etiam *officiales sacrarum vestium* legas L. VII. Cap. de Palat. sacr. larg. Apud Modestinum, *Præsidis provinciæ officiales, qui perpetui sunt.* Cæsarius lib. IV. Mirac. Cap. LIX. *Necessarium Prælatis, ut frequenter officiales suos moneant, ne alicui fraudem inferant.* Et Cap. LXVIII. *Pietatis Officialibus amotis, & eis, quos tenaciores noverat, institutis.* Salsè Petrus Blesensis Epist. XXV. *Credo hujusmodi Officiales non ab* officio, *nomine; sed ab* officio, *verbo, mutuâsse vocabulum:*

Nam genus hoc hominum, quod dicunt officiperdi, Tota officialis intentio est, ut, ad Episcopi suæ Jurisdictionis commissas miserrimas oves, quasi vice illius tondeat, emungat, excoriet.

Ὀφ-

Ὀφφίκιον.

Ὀφφίκιον. *Officium.* Gerasimus Vlachus: Ὀφφίκιον. *Officium.* Τὸ καθῆκον, τὸ προσῆκον. Zonaras ad Can. XXXIII. Carthag. pag. 420. Τὸ ὄνομα τοῦ ὀφφικίου Ῥωμαϊκόν ἐστι, σημαῖνον διοίκησιν καὶ ἀξιοπιστίαν. *Officii vox Latina est, & significat administrationem, autoritatem.* Can. VII. Trullanus: Διάκονοι ὀφφίκια ἐκκλησιαστικὰ ἔχοντες. *Diaconi officia Ecclesiastica habentes.* Ad hunc Can. Balsamon, pag. 369. Ὀφφίκια ἐκκλησιαστικὰ λέγονται τὰ ἀρχοντικά. *Officia Ecclesiastica dicuntur, quæ Græcè* ἀρχοντίκια. Vide in Ἀρχοντίκιον. In Nomoc. Photii, Tit. I. de Fide, Cap. XXIV. pag. 23. Περὶ τῶν ἐπὶ χρήμασι χειροτονουμένων, ἢ λαμβανόντων ὀφφίκια. *De iis, qui propter pecunias ordinantur, vel officia accipiunt.*

Ὀψάριον. Ὄψον.

Paucis repetimus, quæ alii pluribus de his vocibus notârunt. Ὀψάριον significat *pisciculum.* Patet ex collatione Evangelistarum: quæ enim à Matthæo, Cap. XV. 34. & à Marco, Cap. VIII. 7. vocantur ἰχθύδια, à Johanne appellantur ὀψάρια, Cap. VI. 9. 11. XXI. 9. 10. 13. Quæ vox Athenæi lib. IX. Cap. VIII. cùm Ulpiano displiceret, ut barbara & obsoleta, congerronum unus Myrtilus loca protulit ex Platone, Pherecrate, Philemone, Menandro, & Comicorum aliis, in quibus ὀψάριον de pisce usurpari palàm est. Nempe cùm ὄψον propriè sit *obsonium*, piscis ab Hippocrate & Polybio passim vocatur ὄψον θαλάττιον, & à LXX, Interpp. Num. XI. 22. ὄψον τῆς θαλάσσης. Sed, ut observant Myrtilus apud Athen. lib. VII. Plutarchus, Sympos. lib. IV. Cap. IV. & Eustathius in Iliad. λ. tandem id obtinuit piscis διὰ τὴν ἐξαίρετον ἐδωδὴν, ut ex omnibus obsoniis solus ὄψον nominaretur, unde ὄψον ὑποκοριστικῶς. Rectè igitur Suidas, Ὀψάριον, τὸ ἰχθύδιον, *pisciculus.* Veteres Glossæ: Ὀψάριον, *ciculus:* rescribe, *pisciculus.* Et Eustathio ὀψοφάγοι sunt οἱ περὶ τὴν ἰχθυοπωλίαν ἀναστρεφόμενοι. Antiquioribus Græcis non aliud significabat ὄψον, quàm προσφάγιον, id est, *quicquid ad panem adhibetur*, ut vertit Cicero apud Xenophontem. Latini, *obsonium.* aut *pulmentum*, sive *pulmentarium*, ut rectè vetus I[n]terpres novi Fœderis. Hesychius: Ὄψον, προσφάγι[ον]. Ita etiam Suidas. Vide Thesaurum Stephani Ὄψον, & Etymolog. Vossii in *Obsonium.*

Ὀψώνιον.

Veteres Glossæ: Ὀψώνιον, *obsonium, diarium.* Ὀψ[ω]νάτωρ, *stipendiarius.* Aliæ: *Stipendium*, ὀψώνιον στρατ[ιω]τικὸν, μισθὸς στρατιωτικός. Hesychius: Ὀψώνιον, δαπάν[η], κέρδος. Suidas: Ὀψώνια· κέρδη, χαρίσματα. Ὁ Ἀπόσ[το]λος· τὰ γὰρ ὀψώνια τῆς σαρκὸς, θάνατος. *Quæstus: donati[va]*. *Apostolus: stipendium carnis, mors.* Alludit ad locu[m] Rom. VI. 23. ubi non ὀψώνια τῆς σαρκὸς, sed τῆς ἁμαρτία[ς]. De quo loco paulò accuratius agetur in voce Χά[ρι]σμα. Addit Suidas: Ὀψώνιον, παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ, ἀφωρισμένη τροφή. *In sacra Scriptura* sic vocatur *ci[bus] separatus*, & alicui destinatus. Ita sumitur Lucæ I[II]. 6. ubi Johannes ad milites: Ἀρκεῖσθε τοῖς ὀψωνίοις ὑμ[ῶν]. *Contenti estote stipendiis vestris.* Greg. Nazianz. Or[at]. IX. p. 155. dicit Johannem intelligere τὸ βασιλικὸν [σι]τηρέσιον, καὶ τὰς ὑπαρχούσας ἐκ νόμου τοῖς ἀξιώμασι δ[ω]ρεὰς, *regiam annonam, muneraq; ea, quæ iis, qui dig[ni]tates obtinent, lege constituta sunt.* Theophylactus, Cap. VI. ad Romanos, pag. 60. Ὀψώνιον λέγεται, [τὸ] τοῖς στρατιώταις παρὰ τοῦ βασιλέως διδόμενον σιτηρέσι[ον]. *Stipendium dicitur* ὀψώνιον, *quod ab Imperatore militi[bus] datur.* Oecumenius in Cap. VI. ad Rom. pag. 29[.] Ὀψώνιον λέγεται, ἡ βασιλικὴ δωρεά. Ὀψώνιον *dicitur a[nno]num, seu munus regium.* Iterum Theophylactus Cap. III. Lucæ, p. 325. Ἀρκεῖσθε τοῖς ὀψωνίοις, τουτέ[στι] ταῖς διδομέναις παρὰ τοῦ βασιλέως κατὰ συνήθειαν φιλοτιμ[ί]αις. *Contenti estote stipendiis, hoc est, iis, quæ à rege jux[ta] consuetam liberalitatem erogantur.* Eodem præter[ea] sensu legitur I. Cor. IX. 7. ubi Theophylactus expo[nit] per σιτηρέσιον: & II. Corinth. XI. 8. ubi Theodoret[us] exponit, ἀναγκαία τροφή, *necessarium alimentum*, & m[i]litare vocabulum esse dicit. Clariùs in Cap. VI. [ad] Romanos, pag. 50. Ὀψώνιον ὀνομάζειν φίλον τῷ Ἀπο[στό]λῳ τὸ στρατιωτικὸν σιτηρέσιον. *Apostolus annonam militar[em]* obsonium *appellare solet.*

Π. Πάγκ[ος]

Π.

Πάγκος.

Πάγκος, *argentaria, scamnum:* ex Germanico Banck, vel Italico *banco*. Synodus Florentina, Sect. VII. cap. XII. p. 207. Κἀκεῖσε ποιῆσαι ἵνα λαμβάνῃ ἕκαστος τὸ σιτηρέσιον ὅτε βούλοιτο ἐκ τοῦ πάγκου, μηδεμιᾶς ἀπαιτήσεως πρὸς τὸν Πάπαν γινομένης· ἀλλ' ἵνα στέλλῃ ἕκαστος τὸν ἴδιον ὑπηρέτην εἰς τὸν πάγκον. Interpres: *Atque illic rem ita tractare, ut quique inposterum pro libitu stipendia reciperent ex Argentariâ officinâ, si vel famulum miserint ad collybisten, Papa vel nesciente vel inconsulto.* Siffridus Presbyter Epitom. lib. I. *Dum iter pergens in quâdam Ecclesiâ hospitatus fuisset, & fessus super bancum quiesceret.* Similiter Leonard. Presbyter in Chronico Bavariæ: *Super bancum juxta caminum considens.* Possint tamen, inquit Cl. Vossius, & posteriora secula *banci* vocem ex *abaci* corrupisse, κατ' ἀφαίρεσιν & N inserto, ut in *totiens, thensaurus*, & similibus. Pro quâ sententiâ est, quòd sæpius in semibarbaris scriptoribus legas, *in abaco sedere;* pro eo, quod alii, *in banco* dixerunt. Vide Gl. Meursii.

Παγκρατής.

Παγκρατής, *omnipotens*, dicitur de Deo, sicut & παντοκράτωρ. II. Maccab. III. 22. Ἐπεκαλοῦντο τὸν παγκρατῆ Κύριον. *Invocabant omnipotentem Dominum.* Clemens Alex. Pædag. lib. II. cap. VIII. p. 138. ὁ παγκρατὴς κύριος τῶν ὅλων, *omnipotens universorum dominus.* Athenienses hoc epitheto honorabant Jovem. Hesychius: παγκρατὴς, ζεύς. Ἀθηναῖοι. Æschylus. Σεβίζου δ' ἱκέτας σέθεν γαιάοχε παγκρατὲς ζεύς. *Benedic tibi supplicibus terram continens omnipotens Jupiter.*

Παγκλήμων.

Non habent Lexica. *Qui omnia possidet.* Clemens Alex. lib. III. Pædag. sub finem cap. VI. p. 235. Πλοῦτος ἀναφαίρετος ἡ ψυχὴ μόνη θησαυρὸς αὐτοῦ· κλῆμα τῷ κεκλημένῳ ἄριστον, μακάριον τῇ ἀληθείᾳ παρεχόμενον τὸν ἄνθρωπον· ᾧ γὰρ ἂν ὑπάρχῃ μηδενὸς μὲν ὀρέγεσθαι, τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν· ὧν δὲ ὀρέγεται, τούτων τυγχάνειν· ἀλλὰ καὶ ὧν ὁσίως ἐφίεται, ταῦτα αἰτούμενον λαμβάνειν παρὰ τοῦ Θεοῦ· πῶς οὗτος οὐ πολυκλήμων, καὶ παγκλήμων, θησαυρὸν ἔχων αἰώνιον, τὸν Θεόν; τῷ αἰτοῦντί, φησι, δοθήσεται, καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται· εἰ μηδὲν ἀρνεῖται ὁ Θεὸς, τὰ πάντα τοῦ θεοσεβοῦς γίνεται. *Divitiæ, quæ auferri non possunt, quarum est thesaurus sola anima, possessio ei, qui illam possidet, optima, quæ hominem verè reddit beatum. Cui enim adest, nihil eorum ut expetat, quæ non sunt in nostra potestate, ea autem quæ expetit, ut consequatur: quin etiam quæ sanctè desiderat, ea cùm petit, à Deo ut accipiat, quomodo non is multa, imò verò omnia possidet, qui thesaurum æternum nempe Deum habet? Petenti, inquit, dabitur, & pulsanti aperietur: Si Deus nihil negat, hominis pii sunt omnia.*

Πάθος.

Πάθος varia notat. Præcipua sunt;

I. quòd πάθη sunt *naturales animi nostri passiones, sive illæ malæ sint, sive bonæ.* De hac significatione ita Suidas: Πάθη δύο· πόνος καὶ ἡδονή· καὶ ἡ μὲν ἡδονὴ, λεία κίνησις· ὁ δὲ πόνος, τραχεῖα κίνησις· καὶ ἡ μὲν ἡδονὴ, εὐδοκητὴ πᾶσι ζώοις· ὁ δὲ πόνος, ἀποκρουστικός. *Duæ sunt animi affectiones, dolor, & voluptas. Et voluptas quidem, levis est motio: dolor verò, aspera motio. Et voluptas quidem, omnibus animalibus est accepta: dolor verò, exosus; unde ab omnibus repellitur.* De eadem agit Nyssenus, quando Orat. VI. contra Eunomium, t. II. p. 599. dicit, Οὐδὲν κατὰ ἀλήθειαν πάθος ἐστίν; ὃ μὴ πρὸς ἁμαρτίαν φέρει· οὐδὲ κυρίως ἄν τις τὸν ἀναγκαῖον τῆς φύσεως εἱρμὸν πάθος λέγοι, βλέπων ὁδῷ προϊοῦσαν ἐν τάξει τινὶ καὶ ἀκολουθίᾳ τὴν σύνθετον φύσιν. *Secundum veritatem nulla est passio, quæ non ad peccatum ferat. Neque propriè quis necessariam naturæ seriem,* πάθος, *id est, passionem, seu affectum dixerit: spectans viâ progredientem in ordine quodam & consecutione compositam naturam.* Vide ibidem plura. In eandem sententiam idem, Orat. Catechet. cap. XVI. t. III. pag. 71: Τὸ ὅσον ἐν τῇ φύσει κατὰ τὸν ἴδιον εἱρμὸν πορευομένη διεξοδικῶς θεωρεῖται, τοῦτο κυριώτερον ἔργον μᾶλλον, ἢ πάθος προσαγορεύοιτο, οἷον ἡ γέννησις, ἡ αὔξησις, ἡ διὰ τῆς ἐπιῤῥύτου τε καὶ ἀποῤῥύτου τῆς τροφῆς τοῦ ὑποκειμένου διαμονὴ, &c. *Quæ in natura per suam seriem transeundo ingrediente consideratur, ea opus potiùs, quàm affectio propriè est appellanda, ut generatio, augmentum, quæ per affluentis & effluentis nutrimentum subjecti fit permansio,* &c. Damascenus, orthod. fidei lib. II. cap. XXII. pag. 139. Πάθος ἐστὶ κίνησις τῆς ὀρεκτικῆς δυνάμεως αἰσθητὴ, ἐπὶ φαντασίᾳ ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ. Καὶ ἄλλως· πάθος ἐστὶ κίνησις ἄλογος τῆς ψυχῆς, δι' ὑπόληψιν καλοῦ, ἢ κακοῦ. *Affectio sensualis motio est appetitivæ virtutis, ob imaginationem boni, aut mali.* Et aliter: *Affectio est irrationalis motus animæ, ob boni, aut mali opinionem.* Fames, sitis, & alia his similia, à Græcis vocantur ἀδιάβλητα πάθη, *passiones irreprehensibiles.*

II. Πάθη sunt *afflictiones, calamitates.* Suidas: πάθη, ξυμφοραί. *Calamitates, res adversæ.* Item: πάθη, ἡ κάκωσις. *Ærumna, calamitas.* Ita *passio Christi* vocatur πάθος θεομακάριστον, *divina beataque passio*, ab Ignatio, in epist. ad Smyrnenses, pag. 162. δεσποτικὸν πάθος, *passio Dominica*, apud Justin. M. resp. ad Orthod. LXXXV. pag. 268.

III. Πάθη sunt *pravæ animi passiones.* Clemens Alex. Strom. II. pag. 386. Πάθος ἐστὶ πλεονάζουσα ὁρμὴ, ἢ ὑπερτείνουσα τὰ κατὰ τὸν λόγον μέτρα, ἢ ὁρμὴ ἐκφερομένη, καὶ ἀπειθὴς λόγῳ· παρὰ φύσιν οὖν κίνησις ψυχῆς κατὰ τὴν πρὸς τὸν λόγον ἀπείθειαν, τὰ πάθη. *Affectio seu perturbatio est nimia impulsio, vel quæ plus quàm par sit extendit mensuras rationis: vel, impulsio, quæ effertur, & non paret rationi. Præter naturam ergo animæ motus, ex ea quæ est rationi inobedientia, sunt perturbationes seu animi affectiones.* Gregorius Nyssenus Orat. VI. contra Eunom. tom. II. p. 590. Τὸ ἐξ ἐναντίου τῇ κατὰ τὴν ἀρετὴν ἀπαθείᾳ νοούμενον, κυρίως προσαγορεύομεν πάθος. *Solum id, quod ex contrario ei, quæ secundum virtutem est,* ἀπαθείᾳ, id est, *affectuum vacuitati intelligitur, propriè passionem vocamus.* Idem, Orat. Catechet. cap. XVI. tom. III. p. 71. Τὸ προαιρέσεως ἁπτόμενον, καὶ πρὸς κακίαν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς μεταστρέφον, ἀληθῶς πάθος ἐστίν. *Ea quæ tangit liberum animi arbitrium & electionem* passio, *& à virtute avertit ad vitium, propriè affectio est.* Huc pertinent πάθη ἐπιθυμίας, I. Thessal. IV. v. 5. ubi Apostolus monet, *ut unusquisque suum ipsius vas possideat in sanctificatione & honore,* μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας, id est, ut Theophylactus interpretatur, μὴ ἐν ἐπιθυμίᾳ πάθος ἐχούσῃ· ἔστι γὰρ καὶ ἐπιθυμία ἀπαθὴς, ἡ τῶν θείων πραγμάτων· ἢ καὶ ὅτι πάντα τὰ ἐκκαίοντα τὴν ἐπιθυμίαν, πάθη ἐπιθυμίας ὀνομάζει, οἷον τρυφὴ, πλοῦτος, ἀργία, ῥᾳθυμία, τούτων ἕκαστον πάθος ἐπιθυμίας λεχθείη. *Non in desiderio passionem habente: est enim etiam desiderium absque passione, quod est rerum divinarum. Vel, quòd omnia concupiscentiam accendentia,* desiderii passiones *nominet: cujusmodi sunt delitiæ, divitiæ, otium, socordia: quodlibet horum dici potest* passio desiderii. Ita etiam Oecumenius ad præsentem locum, pag. 718. πάθη ἐπιθυμίας dicit esse, τὰ ὑπεκκαύματα ταύτης, *ejus incitamenta & suscitabula*, ut τρυφὴ, πλοῦτος, ῥᾳθυμία, ἀργία. His servire affectibus, durissima servitus. Chrysostomus Orat. XIII. t. VIII.

Εἴ τις κρατεῖ μὲν ἀνθρώπων, δουλεύει δὲ πάθεσιν, ἐγὼ γ' ἂν πάντων ἀνθρώπων δουλικώτερον εἴποιμι. *Si quis homines quidem vincat, passionibus verò serviat, hunc ego omnibus hominibus serviliorem dixerim.* Clemens Alex. Strom.II. Τὸ ὑποπεσεῖν κ᾽ παραχωρῆσαι τοῖς πάθεσιν, ἐσχάτη δουλεία, κακίστη γὰρ παρὰ κακίστοις δεσπόταις δουλεία. *Succumbere & cedere vitiis & animi perturbationibus, extrema servitus est: pessima enim servitus apud pessimos dominos.* Confer II.Petri II. 19. Hoc voluit Seneca, ubi Proœm. lib. III. quæst. natur. dixit, *sibi servire, gravissima servitus est.* Illis ergo maturè resistendum. Theophanes, Homil. XX. pag. 130. Πάθος ἅπαν τὸ ὀξέως γινωσκόμενον, εὐβοήθητον· τὸ δὲ εὐλαβούμενον, ἀθεράπευτον· τὸ δὲ χρόνῳ παρατεμπόμενον, ἐγγὺς ἀνίατον. *Omni affectui statim cognito remedium facilè adhibetur: qui verò præ metu tegitur, difficulter sanari potest: qui autem tempore invaluit, propè insanabilis est.* Vide in Δουλεία, num.I.2. Nilus Catenâ in cap. IV. Jobi, pag. 144. Τὰ πάθη ἐν ἀρχῇ μὲν εὐκαταγώνιστα· ἀλκιμώτερα δὲ γεγονότα, μετὰ πολλῆς τῆς ῥώμης ἐπιτίθενται, βαρὺν καὶ ἐπικίνδυνον, τοῖς ἐν ἀρχῇ τῆς πρὸς αὐτὰ μάχης ἀμελήσασι, ποιοῦντα τὸν πόλεμον. *Animi perturbationes in principio facilè vincuntur: postquam autem vires acquisiverint, cum multo robore adoriuntur, & grave ac periculosum bellum iis inferunt, qui initiò pugna negligentiùs se contra eas gesserunt.*

IV. Πάθος etiam usurpatur *de defectu solis.* Philostorgius, hist.Eccles. lib.XII.tom.VIII. pag.166. de Eclipsi solis sub Theodosio juniore sic scribit: Περὶ ὀγδόην τῆς ἡμέρας ὥραν, ὁ ἥλιος οὕτω βαθέως ἐξέλιπε, ὡς καὶ ἀστέρας ἀναλάμψαι· καὶ αὐχμὸς τούτῳ τῷ πάθει συνείπετο, ὡς πολλῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἄλλων ζώων ἀσυνήθη φθορὰν πανταχοῦ φέρεσθαι. *Circa octavam diei horam, sol adeò defecit, ut & stellæ lucerent, & siccitas hos* solis *labores secuta sit, sic ut multorum hominem aliorumq; animalium insuetam ubiq; mortem inferret.* Ita etiam Cicero Tuscul. quæst. lib. I. *Laborare dicitur Luna, deficiente lumine, cùm terra directè inter hanc & solem intercedit.*

Παιδαγωγία.

I. Hesychius: Παιδαγωγία· παιδεία, διδασκαλία. *Educatio, disciplina.* Clemens Alex. Pædag. lib.I. cap.V. pag.84. παιδαγωγία, παίδων ἐστὶν ἀγωγή. *Pædagogia est puerorum educatio.* Et cap. eod. pag. 87. παιδαγωγίαν ὁμολογοῦμεν εἶναι ἀγωγὴν ἀγαθὴν ἐκ παίδων πρὸς ἀρετήν. *Pædagogiam esse confitemur bonam à pueris in virtute institutionem.* Vide eundem cap. VII. Pædagogi, ubi quid παιδαγωγία, explicat fusè.

II. Παιδαγωγία vocatur *Lex*, quia nos ad Christum deducit: vel potiùs, quia fidelium sub V. Test. institutio similis erat institutioni puerorum, qui doctrinæ solidioris nondum sunt capaces. Isidorus Pelusiota, epist. CCLVII. lib.I. pag.71. Ἀνατέλλοντος φωτὸς, ὁ ὄρθρος ὑποχωρεῖ· ἡλίου ἀνίσχοντος λαμπρῶς, τὰ τῶν ἀστέρων ἀμαυροῦται χορεύματα· ὅτε αἴθριος ἡμέρα ἐπιφανῇ, τὰ τῆς ἕω ἀπολήγει σκιάσματα· ὅτε ἡ τοῦ εὐαγγελίου σοφία ἐξέλαμψεν, ἡ τοῦ νόμου παιδαγωγία ἐσχόλασεν. *Exoriente luce, matutina lux abscedit. Claro sole oriente siderum chorus obscuratur. Cùm purus ac liquidus dies illuxit, auroræ umbræ finem accipiunt. Cùm Evangelii sapientia effulsit, legis puerilis institutio munus suum exercere desiit.* Chrysostomus, Homil. LVI. t.V. pag. 377. Γαλακτοτροφίᾳ προσέοικεν ἡ τῆς παλαιᾶς διαθήκης παιδαγωγία, στερεᾷ δὲ τροφῇ τῆς καινῆς διαθήκης ἡ φιλοσοφία. *Veteris Testamenti institutio similis erat nutricationi, quæ fit lacte, novi verò Testamenti philosophia cibo solido.*

Παιδαγωγός.

I. Παιδαγωγὸς, *pædagogus, puerorum institutor.* De pædagogorum officio sic Clemens Alex. Pædag. lib.I. cap.VII. pag.108. Ὥσπερ κατευθύνει τὴν φάλαγγα ὁ στρατηγὸς, τῆς σωτηρίας τῶν μισθοφόρων προμηθούμενος· καὶ ὡς ὁ κυβερνήτης, οἰακίζει τὸ σκάφος, σώζειν προαιρούμενος τοὺς ἐμπλέοντας· οὕτω καὶ ὁ παιδαγωγὸς ἄγει τοὺς παῖδας ἐπὶ τὴν σωτήριον δίαιταν, τῆς ἡμῶν αὐτῶν ἕνεκεν κηδεμονίας. *Quemadmodum phalangem dirigit dux exercitus, militum salutis curam gerens: & gubernator navis clavum regit, volens servare eos, qui eâ vehuntur: ita etiam Pædagogus ducit pueros ad salutarem vitæ agendæ rationem, ut nostri ipsorum curam gerat.* Vide ibidem plura. Greg. Nyssenus de scopo Christiani, t.III. pag.306. Οἱ παιδαγωγοὶ τῶν παίδων τὰς ἕξεις σκοποῦντες, τῷ μὲν πληγὰς, τῷ δὲ νουθεσίαν· τῷ δὲ ἔπαινον· τῷ δὲ ἄλλο τι τῶν τοιούτων προσάγουσιν, οὐδὲν οὔτε πρὸς χάριν, οὔτε πρὸς ἀπέχθειαν τούτων ποιοῦντες. *Puerorum institutores, puerorum habitus considerantes, huic verbera, illi monita: alteri laudem, alteri aliquid ejusmodi admovent: ac nihil horum ad gratiam, neq; ad odium præstant.*

II. *Sponsores in Baptismo* vocantur παιδαγωγοὶ à Dionysio Areopagita, cap. VII. de cœlesti Hierarchia, num. XI. pag.361. Τοῦτο τοῖς θείοις ἡμῶν καθηγεμόσιν εἰς νοῦν ἐληλυθὸς ἔδοξεν εἰσδέχεσθαι τὰ βρέφη κατὰ τὸν δὲ τὸν ἱερὸν τρόπον, ὥστε τοὺς φυσικοὺς τοῦ προσαγομένου παιδὸς γονέας παραδιδόναι τὸν παῖδά τινι τῶν μεμυημένων ἀγαθῷ τὰ θεῖα παιδαγωγῷ, καὶ τὸ λοιπὸν ὑπ' αὐτῷ τὸν παῖδα τελεῖν, ὡς ὑπὸ θείῳ πατρὶ καὶ σωτηρίας ἱερᾶς ἀναδόχῳ. *Hoc cùm in mentem venisset divinis nostris institutoribus, placuit admitti pueros hoc sancto modo, ut oblati parvuli parentes naturales filium uni ex fidelibus tradant, qui præclarè in divinis rebus puerum erudiat, sub cujus deinceps cura sit, tanquam sub patre divino, sanctæq; salutis susceptore.*

III. *Metaphoricè* vox παιδαγωγὸς sumitur,

1. Cùm παιδαγωγοὶ ἡμῶν ἐν Χριστῷ, *pædagogi nostri in Christo* appellantur pastores, seu doctores, qui fideles in doctrina Christi instituunt, I. Corinth. IV. 15. ubi Theodoretus, παιδαγωγοὺς τοὺς διδασκάλους ἐκάλεσε. *Pædagogos vocavit doctores.*

2. Cùm *Lex* vocatur παιδαγωγὸς ἡμῶν εἰς Χριστὸν, *pædagogus noster ad Christum*, ad Galatas III. 24. nempe *lex moralis*, quia, postquam nos ad peccatorum nostrorum agnitionem adduxit, simul etiam stimulum addit, ut de remedio seriò cogitemus, & ad medicum Jesum Christum plena fide & fiducia confugiamus: deinde etiam *lex ceremonialis*, non quatenus opponitur Christo ut chirographum mortis: sed quatenus Christum exhibendum adumbrabat: tandem ipsa *lex forensis* seu *politica*, quatenus per eam populus Dei, populique Dei politia à reliquis gentibus, earumque politiis, usque ad adventum Christi, distinguebatur, & *lex illa forensis* secundum quam respublica Israëlitica administrabatur adumbrabat ordinem spiritualem, juxta quem regnum Christi venturi administrandum erat. Sed de hoc actum obiter in Λατρεία, num.I. 1. & pluribus in voce Νόμος sub num. II. ad 1. *Nomen*, num. 1. b.

Παιδεύω.

I. Παιδεύειν *generaliter* est *punire*, *affligere*, vel etiam *admonere*, seu *reprehendere*, & simul punire. Sic

1. παιδεύειν dicitur *Deus*,

a. *Eos, in quos gravissimè animadvertit.* Ita sumitur Hoseæ VII. 12. Καὶ παιδεύσω αὐτοὺς ἐν τῇ ἀκοῇ τῆς θλίψεως αὐτῶν. *Et castigabo eos in auditu tribulationis eorum.* Ad quæ Theodoretus, p.724. Αὐτοὺς τῇ ἀπειλῇ παιδεύσω τῶν ἀλγεινῶν. *Malorum minis & terroribus corripiam eos.* Hoc est παιδεύειν δικαστικῶς καὶ κολαστικῶς, ut mox videbimus. Atque talem παιδείαν deprecari debemus juxta

juxta exemplum Davidis, qui Psal. VI. 2. rogat, Κύριε, μὴ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με, *Domine, ne in ira tua corripias me.* Ad hæc Theodoretus, pag. 418. Οὐχ ἱκέτευει μὴ παιδευθῆναι, ἀλλὰ μὴ μετ' ὀργῆς τοῦτο παθεῖν. Πατρικῶς με φησι παίδευσον, μὴ δικαστικῶς· ἰατρικῶς, μὴ κολαστικῶς· μὴ τῇ ἁμαρτίᾳ μετρήσῃς τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ τῇ φιλανθρωπίᾳ τὸ δίκαιον κέρασον. *Non petit, ut non castigetur, sed ne cum ira hoc patiatur. Paternè me, inquit, corripias, non judicis more: medici more, non tortoris. Ne metiaris pœnam peccato, sed benignitate justitiam tempera.* Eandem petitionem repetit Psal. XXXVIII. 2. ubi iterum Theodoretus, pag. 540. παρακαλεῖ ἰατρικῶς μὴ δικαστικῶς παιδευθῆναι, μὴ δριμυτέροις, ἀλλ' ἠπίοις φαρμάκοις ἰατρευθῆναι. *Orat ut more medici, non judicis castigetur, neq; ut amarioribus medicamentis, sed lenibus curetur.*

b. *eos, quos quidem punit, seu pœnis afficit propter peccata, sed paternè & moderatè, & ad commodum ipsorum.* Id nos docet Clemens Alexandr. Strom. IV. pag. 536. quando dicit Deum tres maximè ob caussas παιδεύειν. 1. ἵνα αὐτὸς ἀμείνων αὐτοῦ γένηται ὁ παιδευόμενος, *ut is, qui castigatur, se ipso melior evadat.* 2. Ὅπως οἱ δι' ὑποδειγμάτων σωθῆναι δυνάμενοι, προανακρούωνται νουθετούμενοι. *Ut ii, qui possunt salvi fieri per exempla, præparentur admoniti.* 3. Ὡς μὴ ὁ ἀδικούμενος εὐκαταφρόνητος ᾖ καὶ ἐπιτήδειος ἀδικεῖσθαι. *Ne is, qui injuria afficitur, contemtui habeatur, & aptus sit ad injuriam accipiendam.* Basilius M. in principium Proverb. t. I. pag. 458. Ἔστιν ἡ παιδεία, ἀγωγή τις ὠφέλιμος τῇ ψυχῇ, ἐπιπόνως πολλάκις τῶν ἀπὸ κακίας κηλίδων αὐτὴν ἐκκαθαίρουσα· ἥτις πρὸς μὲν τὸ παρὸν, οὐ δοκεῖ χαρᾶς εἶναι, ἀλλὰ λύπης· ὕστερον δὲ, καρπὸν εἰρηνικὸν τοῖς δι' αὐτῆς γεγυμνασμένοις ἀποδίδωσιν εἰς σωτηρίαν. *Est castigatio, inductio quædam utilis animæ, quæ sæpe cum labore vitiorum maculas purgat. Quæ quidem in præsens non videtur esse gaudii, sed tristitiæ: at postea fructum tranquillum ad salutem reddit iis, qui per eam fuerint exercitati.* Hoc ipsum aptissimo explicat simili Theodoretus, in cap. I. Jeremiæ, pag. 148. Ὁ τῆς καρύας καρπὸς πικρὸν μὲν ἔχει καὶ τραχὺ τὸ κάλυμμα· τὸ δὲ ἐδώδιμον ὑπὸ τοῦτο κεκρυμμένον· οὕτω καὶ ἡ παιδεία ἀνιαρὰ μὲν ἔχει καὶ ἀλγεινὰ τὰ φαινόμενα· ὀνησιφόρα δὲ τὰ μετὰ ταῦτα. *Fructus nucis amaram quidem & asperam corticem habet, sub qua latet quod est esculentum: ita castigatio præ se ferre videtur acerbitatem & molestiam; sed quæ sequuntur, sunt perutilia.* Hanc castigationum divinarum utilitatem nobis non semel inculcat Apostolus. Facit illud I. Corinth. XI. 32. Κρινόμενοι, ὑπὸ Κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν. *Dum judicamur, à Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur.* Ad hunc locum Theodoretus, p. 176. Καὶ τὰ μέγιστα πλημμελοῦντας μετρίως ὁ δεσπότης παιδεύει, ἵνα μὴ τῷ τῶν δυσσεβῶν παραδοθῶμεν ὀλέθρῳ. *Quamvis vel maxima delicta admittamus, Dominus nos moderatè castigat, ne impiorum exitio tradamur.* Et Theophylactus, pag. 261. Παιδευόμεθα ὧδε· οὐ κολαζόμεθα, ἀλλ' ὑπὸ πατρὸς νουθετούμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ, τουτέστι, τοῖς ἀπίστοις, κατακριθῶμεν ἐκεῖ· περισπούδαστοι γὰρ ὄντες Θεῷ οἱ πιστοὶ, ὧδε ἀπολαμβάνουσι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. *Castigamur hîc, non punimur, sed à Patre admonemur,* ne cum mundo, *id est, cum infidelibus, illic condemnemur. Cùm enim fideles Deo sint chari, hîc propter peccata sua castigantur.* Chrysostomus etiam, Homil. XXVIII. in I. ad Corinth. p. 425. Οὐκ εἶπε, κολαζόμεθα, οὐκ εἶπε τιμωρούμεθα, ἀλλὰ παιδευόμεθα. Νουθεσίας γὰρ μᾶλλόν ἐστιν ἢ καταδίκης τὸ γινόμενον, ἰατρείας ἢ τιμωρίας, διορθώσεως ἢ κολάσεως. *Non dixit punimur, non dixit cruciamur, sed castigamur. Nam quod fit est magis admonitionis quàm condemnationis, curationis quàm punitionis, correctionis quàm pœnæ.* Id. Apostolus ad Hebr. XII. 6. ex Prov. III. 12. Ὃν ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν, ὃν παραδέχεται. *Quem Dominus diligit, eum castigat: flagellat autem omnem filium, quem recipit,* &c. Gregor. Nazianzenus Orat. XV. pag. 235. Κρεῖσσον τοῦ μὴ παιδεύεσθαι πταίοντας, τὸ ἁμαρτάνοντας ἐπιστρέφεσθαι· ὃν μὲν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει· καὶ πατρικὸν τὸ τῆς ἐπιτιμήσεως. Ψυχὴ δὲ πᾶσα ἀνουθέτητος, ἀθεράπευτος· οὐκοῦν οὐ πληγῆναι χαλεπὸν, ἀλλὰ μὴ σωφρονισθῆναι τῇ πληγῇ χαλεπώτερον. *Melius ac præstantius est, ut, cùm peccamus, in nos animadvertatur, quàm ut labentes minimè castigemur. Quem enim Dominus diligit, castigat: paternæq; benevolentiæ argumentum est increpatio: contra omnis anima, quæ admonitionis & castigationis expers est, incurabilis manet. Quocirca non grave est, plagis affici, sed plagâ meliorem non fieri, gravissimum & acerbissimum est.* Isidorus Pelusiota, epist. CLXXIX. lib. II. p. 210. Ὃν ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει, &c. καὶ οὐδὲν ἀπεικός· οἱ γὰρ τῶν βασιλέων φίλοι, οὗτοι μάλιστα παρακινδυνεύουσιν ἐν τοῖς πολέμοις, καὶ τραύματα ἔχουσι, καὶ ἀποδημίας στέλλονται. *Neq; id sanè absurdum videri debet. Nam etiam regum amici ipsi sunt, qui in bellis maximè periclitantur, & vulneribus afficiuntur, & peregrinationes suscipiunt.* Hæc castigatio à Theodoreto, in cap. XLVI. Jeremiæ, pag. 254. vocatur παιδεία ἰατρική, *medicinalis castigatio.* Est νουθεσία, *admonitio:* est ὠφέλιμος διδαχὴ, *utilis doctrina*, ut Hesychius interpretatur.

2. Παιδεύειν dicuntur *Pastores*, seu Verbi divini præcones. II. Timoth. II. 25. Apostolus vult *servum Domini* ἐν πραότητι παιδεύειν τοὺς ἀντιδιατιθεμένους, *cum modestia corripere eos, qui resistunt.* Παιδεύειν, *corripere*, id est, *castigare*, nempe verbis. *Corripies nimirum & castigabis,* --- Juvenalis dixit. Ἐν πραότητι παιδεύειν est, quod Gal. VI. 1. ἐν πνεύματι πραότητος καταρτίζειν, *cum spiritu mansuetudinis instaurare.* Ignatius ad Polycarpum, pag. 205. Καλοὺς μαθητὰς ἐὰν φιλῇς, χάρις σοι οὐκ ἔστι· μᾶλλον δὲ, τοὺς λοιμοτέρους ἐν πραΰτητι ὑπότασσε. *Bonos si amas discipulos, nulla tibi est gratia: potiùs autem pestilentiores cum mansuetudine subige.* Seneca lib. III. cap. XXVII. de Ira, *Mansuetè immansueta tractanda sunt.* Theododoretus in II. Timoth. II. ad v. 25. p. 500. Ὁ γὰρ μετὰ πατρικῆς ἠπιότητος ἀπιστοῦσι τὴν διδασκαλίαν προσφέρων, καὶ φέρων αὐτῶν μακροθύμως τὰς ἀντιθέσεις, πείσει πολλάκις καὶ τοὺς λίαν αἱρετικούς. *Qui enim cum paterna mansuetudine doctrinam tradit iis, qui non credunt, & eorum contradictiones æquo fert animo, persæpe etiam valde hæreticis persuadebit.* Et Theophylactus, pag. 817. Μετὰ θρασύτητος γὰρ καὶ μάχης οὐκ ἄν τι τῶν χρησίμων δυνηθείη συνιδεῖν ἡ ψυχὴ, διότι τὸν μέλλοντά τι τῶν χρησίμων μαθεῖν, χρὴ πρὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἡδέως ἔχειν πρὸς τὸν διδάσκοντα· πῶς δ' ἂν ἡδέως ἔχοι πρὸς τὸν θρασυνόμενον καὶ ὑβρίζοντα; *Cum exasperatione namq; & pugna haud quidquam utile cernere poterit tua anima, eò quòd eum, qui commodi quid percepturus sit, oporteat præ omnibus aliis amico esse affectu erga præceptorem. Quomodo autem bene affectus esse possit erga insolescentem & contumeliosum?*

II. Παιδεύειν *specialiter* est *flagellare.* Patet ex Lucæ XXIII. 16. ubi Pilatus de Christo: Παιδεύσας οὖν αὐτὸν ἀπολύσω. Vulgatus: *Emendatum ergo illum dimittam.* Beza: *Castigatum ergo eum dimittam.* Et v. 22. παιδεύσας οὖν αὐτὸν ἀπολύσω. Hîc Vetus: *Corripiam ergo illum, & dimittam.* Παιδεύσας hîc est δείρας. Ac proinde vertendum: *Cùm illum flagellis subjecero, dimittam.* Sic Actor. V. 40. de Synedrio, Δείραντες (Apostolos nempe) &c. ἀπέλυσαν αὐτούς. Salustium ab A. Milone *loris cæsum & dimissum*, narrat Gellius ex M. Varrone, lib. XVII. cap. XVIII. Rectè igitur Theophylactus in

cap. XXIII. Lucæ, pag. 530. παιδεύσας ἀπολύσω, interpretatur σωφρονίσας διὰ μαστίγων, *emendatum, castigatum per flagella.* Patet hoc maximè ex Joh. XIX. 1. ubi pro ἐπαίδευσε, ponitur ἐμαστίγωσε, *flagellavit.* S. Macarius, Homil. XLII. λώροις βασανίσαι, eodem sensu mox παιδείαν vocat.

Παιδίον.

Παιδίον, *infans*, sumitur

I. *Propriè.* Sic παιδία, *infantes* quidam *Christo benedicendi oblati sunt*, Matth. XIX. 13. 14. 15. & Marci X. 13. 14. Lucæ XVIII. 16. Sic Jesaiæ IX. 6. παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν. *Puer natus est nobis, filius & datus est nobis.* Eleganter ad hunc locum Epiphanius, hæresi XXX. pag. 71. Τὸ μὲν γεννηθὲν παιδίον δεικνὺς ἐν ἀληθείᾳ, ὅπως σημαίνῃ τὴν ἀληθινὴν ἐνανθρώπησιν· τὸ δὲ υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν, ὅπως δείξῃ τὸν ἄνωθεν Θεοῦ λόγον, καὶ υἱὸν Θεοῦ αὐτὸν δειχθέντα, καὶ ἐν μήτρᾳ γενόμενον, ἐνανθρωπήσαντα ἔχοντα ἀμφότερα Θεὸν καὶ ἄνθρωπον, αὐτὸν Θεὸν, αὐτὸν ἄνθρωπον, αὐτὸν υἱὸν ἄνωθεν δοθέντα, αὐτὸν παιδίον γεννηθέντα. *Genitum quidem puerum ostendens in veritate, quò veram incarnationem significaret.* Filius *verò* datus est nobis, *inquit, ut ostendat Dei verbum ex supernis, & Filium Dei ipsum demonstratum esse, & in utero incarnatum esse, & utraque habere, Deum & hominem, ipsum Deum, ipsum hominem, ipsum Filium ex supernis datum esse, ipsum puerum genitum esse.*

II. *Impropriè.* Sic παιδία, *infantes* denotant eos, qui expertes sunt ambitionis, malitiæ, simulationis, doli, aliorumque vitiorum, quæ solùm in homines adultæ ætatis cadunt. Hoc sensu Matth. XVIII. 3. 4. dicit Christus: Ἐὰν μὴ στραφῆτε, καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, &c. *Nisi conversi fueritis, & efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum*, &c. Hîc, καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία, est, animo qualis pueris esse solet simplicissimo. Plin. lib. VI. Epist. XXVI. p. 192. de Fusco Salinatore: *Ipse est studiosus, literatus, disertus etiam*, puer simplicitate, *comitate juvenis, senex gravitate.* Ovidius:

Tantaque simplicitas puerilibus adfuit annis, &c.

Lucretius:

Nam velut infirmo pueri teneroque vagantur
Corpore, sic animi sequitur sententia tenuis.

Chrysostomus in Psal. XXXIX. dicit in allegato loco per παιδία intelligi τὸ ἄκακον καὶ τὸ ἄδολον, τὸ ἄπλαστον καὶ ἀφελὲς, *simplicitatem & candorem, ingenuitatem*, &c. Clemens Alex. Pædag. lib. I. cap. V. pag. 85. dicit, Christum ita loqui, οὐ τὴν ἀναγέννησιν ἀλληγοροῦντα, ἀλλὰ τὴν ἐν παισὶν ἁπλότητα εἰς ἐξομοίωσιν παρακαλατιθέμενον ἡμῖν, *non regenerationem allegoricè hîc significantem, sed quæ in pueris inest simplicitatem, ut ejus similitudinem referamus, nobis commendantem.* Isidorus Pelusiota epist. CCVII. lib. I. pag. 61. οὐχ ἡλικίας ὑποστροφὴν τὴν πρὸς τὰ παιδία ὁμοίωσιν ὁ Κύριος ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ τῆς κακίας τὴν ἄρνησιν, ὡς παιδιώδη ἡμῖν ἐνυπάρχειν ἁπλότητα· καὶ τοῦτο δι' ὧν ἔφησε, δείκνυσιν, οὐκ εἰπὼν, Ἐὰν μὴ γένησθε παιδία, ἀλλ' ὡς τὰ παιδία, τῇ τοῦ, ὡς, προσθήκῃ τὴν μίμησιν ἐμφαίνων τοῦ πράγματος. *Cùm Dominus id à nobis exposcit, ut ad puerorum similitudinem accedamus, non id à nobis exigit, ut ad infantiam redeamus: sed ut improbitatem abnegemus, sicque nos comparemus, ut puerilis in nobis simplicitas insit. Atque hoc per ea quæ dixit, ostendit. Non enim dixit*, Nisi parvuli efficiamini: *sed*, sicut parvuli: *nimirum hujusce particulæ*, sicut, *accessione, rei imitationem declarans.* Basilius Seleuciensis, Orat. XXVIII. p. 154. ad eundem respiciens locum: Οὐχ ἵνα τὴν φύσιν ἀνακάμπτειν βιάζησθε, οὐδ' ἵνα τὴν ἡλικίαν ὑποστρέφειν παρὰ φύσιν παρασκευάσητε· οὐδ' ἵνα τοῦ χρόνου τὸν δρόμον ὑποποδίζειν διδάξητε, ἀλλὰ τὸν τρόπον, μὴ τὸν χρόνον ἀλλάξατε. *Non ut naturam redire cogatis, neque ut ætatem contra naturam redire faciatis: neque ut cursum temporis retrocedere doceatis: sed mores, non tempus mutate.* Vide ibidem plura. Theophylactus in cap. XVIII. Matth. pag. 103. Δεῖ ἡμᾶς κατὰ τὸ ταπεινὸν τοῦ φρονήματος εἶναι παιδία, οὐχὶ κατὰ τὸ νηπιῶδες τοῦ λογισμοῦ· καὶ κατὰ τὸ ἄκακον, οὐχὶ κατὰ τὸ ἀνόητον. *Oportet nos humilitate mentis pueros esse, non sensu pueriles: & innocentia, non insipientiâ.* Eodem modo, quando Marci X. 15. jubemur δέχεσθαι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὡς παιδίον, id de moribus, non de ætate accipiendum est. Basilius M. Interrogat. CCXVII. in regulis brevioribus, t. II. p. 609. Πῶς δεξώμεθα τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὡς παιδίον; *Quomodo regnum Dei accipiemus, ut parvulus?* Resp. Ἐὰν τοιοῦτοι γενώμεθα πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου, οἷόν ἐστι τὸ παιδίον ἐν τοῖς μαθήμασι· μὴ ἀντιλέγον, μήτε δικαιολογούμενον πρὸς τοὺς διδασκάλους, πιστῶς δὲ καὶ εὐπειθῶς δεχόμενον τὰ διδάγματα. *Nempe si ad doctrinam Domini tales nos præbuerimus, qualis est parvulus, in percipiendis disciplinis, qui non contradicit, neque disputans adversus magistros se defendit, sed tradita sibi præcepta cum fide atque obedientia suscipit.* Huc etiam pertinet, quod Theophylactus ad Matth. XIX. 14. pag. 112. scribit: Ὁ Χριστὸς δεικνύων ὅτι τὸ ἄτυφον μᾶλλον ἀποδέχεται, φησὶν, ἄφετε τὰ παιδία, τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Οὐκ εἶπε τούτων, ἀλλὰ τῶν τοιούτων, τουτέστι· τῶν τὴν ἁπλότητα ἐχόντων, τῶν ἀκάκων, τῶν ἀπονήρων. *Christus ostendens: quòd à fastu alienos magis amet, dicit*, sinite parvulos: talium enim est regnum cœlorum. *Non dixit* horum, *sed* talium, *hoc est, simplicitate præditorum, innocentium, malitiæ expertium.* Et quod ad Marci X. 14. pag. 244. Οὐκ εἶπε, τούτων γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· ἀλλὰ, τῶν τοιούτων, τουτέστι, τῶν ἐχόντων ἐξ ἀσκήσεως τὴν ἀκακίαν, ἣν τὰ παιδία ἔχουσιν ἀπὸ φύσεως· τὸ γὰρ παιδίον οὔτε φθονεῖ, οὔτε μνησικακεῖ, οὔτε μαστιζόμενον παρὰ τῆς μητρὸς ἀφίσταται· ἀλλὰ κἂν ῥάκια αὕτη φορῇ, τῆς βασιλίδος ταύτην προτιμᾷ. *Non dixit*, horum enim est regnum cœlorum, *sed* talium, *hoc est, eorum, qui per exercitationem innocentiam acquirunt, quam pueri à natura habent. Puer enim neque invidet, neque vindictam meditatur, neque, si flagellatur à matre, recedit: sed hanc, etiamsi vestes detritas ferat, reginæ præfert.*

Παιδοκόμος. Παιδοκομέω.

Obiter attingunt has voces Lexica. Παιδοκόμος est *puerorum curam gerens*, seu *liberorum: qui puerorum curam suscipit & illis prospicit.* Cyrillus Alex. in cap. XLIX. Jesajæ, pag. 680. Παιδοκόμοι ὥσπερ τοῖς ἐξ ἐθνῶν γεγόνασιν οἱ μακάριοι μαθηταὶ καὶ οἱ μετ' ἐκείνους ἔτι τὸν τῆς ἱερᾶς μυσταγωγίας προϊσχόμενοι λόγον, καὶ προεστῶτες ἐκκλησιῶν. *Veluti altores erant gentium beati discipuli, & qui post eos sacræ mystagogiæ sermonem proferunt, & Ecclesiis præsunt.* Idem Dial. IV. de SS. Trinitate, pag. 514. eodem usurpat sensu, quo παιδαγωγὸς usurpari vidimus. Παιδοκόμος ἦν εἰς ἡμᾶς ὁ νόμος εἰς Χριστὸν ἀναφέρων. *Lex nobis erat quasi puerorum educator vel altor, ad Christum deducens.* Hesychio παιδοκόμος est παιδοτρόφος, *puerorum educator, seu altor.* Hinc παιδοκομέω, *puerorum curam gero, & illis prospicio.* Suidas: Παιδοκομοῦντα, παῖδα τρέφοντα. *Illum, qui puerum, aut pueros alit, & curat.* Cyrillus Alex. lib. II. Glaph. in Genesin, sub titulo, *De Abrahamo & Melchisedeco*, pag. 46. Παιδοκομεῖ μὲν ὁ νόμος, τελειοῖ δὲ λοιπὸν τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον. *Lex quidem quasi pueros instruit, Christi verò mysterium perficit.* Idem, lib. IX. adv. Julianum, pag. 322. Ἔδει διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως παιδοκομεῖσθαι τὸν Ἰσραὴλ, νηπιοπρεπῆ καὶ ἀμαθεστέραν ἔχοντα τὴν διάνοιαν. *Decebat Israelitas per sapientissimum Mosen erudiri, infantes adhuc cùm essent, & rudiori mente præditi.*

Παι-

Παιδοκτονέω.

Lexica non habent. Παιδοκτόνος est *liberorum interfector*. Hinc παιδοκτονέω, *liberos interficio*. Cyrillus Alex. Homil. Paschali V. pag. 54. de Abrahamo filium immolare jusso: Παιδοκτονεῖν, εἰπέ μοι, τὸ δίκαιον, πῶς ἦν πάσης ἀτοπίας ἀνάμεσον; *A justo homine filium interfici, annon, quæso te, dementissimæ temeritatis videtur?*

Πακτεύω.

Πακτεύειν est pacisci, conducere. Photius in Nomocan. tit. VII. cap. IV. Ἔξεστι δὲ πακτεύειν καὶ διαλύεσθαι ἐν κυριακῇ. Licet autem pacisci & transigere die Dominica. In Collect. Constitut. Eccles. lib. II. ex Digest. & Instit. Οὐ καλῶς τις πακτεύει μὴ καθιερῶν τὸ ἴδιον τόπον. Non rectè quis paciscitur, ne locum suum dedicet. Crebrum est apud Jureconsultos Græcos. Est autem è Latinobarbaro pactare, id est, pacisci. Carolus IV. in vita sua: Et cùm ibi exercitus diu stetisset, pactaverunt illi de castro cum eis. Vide Gl. Meursii.

Παλάτινος.

Παλάτινος, *Palatinus*. Minister Patriarchæ, qui ejus nomine in palatium ad Imperatorem ultrò citróque commeabat, & sermones ac voluntates communicabat. Nicetas in Alexio Man. F. Τοῦ πατριάρχου στέλλοντος εἰς τὴν δέσποιναν τὸν ἑαυτοῦ ὑπηρέτην, ὃς ἐκ τοῦ παραβάλλειν εἰς τὰ ἀρχεῖα, καὶ διαπορθμεύειν τοῖς βασιλεῦσι τὰ βουλευτέα, καὶ τὰς ἀποκρίσεις κεῖθεν αὖθις μεταφέρειν, παλάτινος ὠνόμασαι. Erant quoque milites, & eorum schola. Sidonius lib. I. epist. III. meminit *magisteriorum Palatinorum*, quæ officia sunt. Magister officiorum totam palatii disciplinam, omnesque scholarum ordines & officia regebat. Inde nomen illis, vel ab officiis, vel ab aula ipsa & palatio. Rutilius Numatianus:

Officiis regerem cùm regia tecta Magister,
Armigerasq́; pii principis excubias.

Militia autem Palatina est non vera militia, sed quo sensu *militare* palatio dicti omnes, qui in aula versantur, etiamsi arma non tractent, ut Notarii, Scriniarii, Largitionales, & cæteri. Quin imò militiam palatinam veræ & armatæ leges opponunt. Tria enim omnino militiæ genera distinguunt. Armatam, seu militarem, quæ ita vocari cœpit, postquam militiæ nomen ad alia translatum fuit. Palatinam eorum, qui intra palatium merebant. Tertiam reliquorum omnium, qui diversis judicibus potestatibusque apparebant, qualis quæ militia Proconsularis aut Præfectiana dicebatur. Honorius Imp. de diversis officiis & appar. *Cujuslibet judicis apparitores, inter quos etiam Præfectianos locamus, ad quamcunque aliam militiam vel palatinam vel militarem transierint, retrahendi hos copiam illis quos deseruère tribuimus.* *Palatini* vocantur etiam panes, qui populo à Constantino M. donari soliti. Suidas: Παλατῖνοι· εἶδος ἄρτων, οὓς ἐφιλοτιμήσατο τῷ δήμῳ Κωνσταντῖνος ὁ μέγας, καθ' ὃν ὑπάτευε χρόνον, οὕτως ὀνομάσας αὐτοὺς, οἷα ἐκ τοῦ παλατίου χορηγουμένους. *Palatini. Genus panum, quos Constantinus M. populo largitus est, quo tempore consulatum gerebat, quos ita vocavit, quod ex palatio suppeditarentur.* Vide Gl. Meursii.

Παλιγγενεσία.

Παλιγγενεσία varia notat.

I. Notat illud Dei beneficium seu opus, quo corrupta nostra natura ad imaginem Dei per Spiritum S. renovatur. Veteres Glossæ: παλιγγενεσία. *Regeneratio, recreatio, renatio.* Hesychius: Παλιγγενεσία, τὸ ἐκ δευτέρου ἀναγεννηθῆναι, ἢ ἀνακαινισθῆναι· παλιγγενεσία, *est secundò nasci, vel renovari.* Clemens Alex. sub finem lib. II. Stromat. pag. 424. Ἡ πορνεύσασα, ζῇ μὲν τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀπέθανε δὲ ταῖς ἐντολαῖς· ἡ δὲ μετανοήσασα, οἷον ἀναγεννηθεῖσα κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ βίου, παλιγγενεσίαν ἔχει ζωῆς· τεθνηκυίας μὲν τῆς πόρνης τῆς παλαιᾶς, εἰς βίον δὲ παρελθούσης αὖθις τῆς κατὰ τὴν μετάνοιαν γεννηθείσης. *Quæ fornicata est, vivit quidem peccato, sed mortua est mandatis: quæ autem ducta est pœnitentiâ, ut quæ sit regenerata per vitæ conversionem, habet vitæ regenerationem, mortua quidem vetere fornicatrice, in vitam autem rursus ingressâ eâ, quæ genita est per pœnitentiam.*

II. Notat *Baptismum*. Apostolus ad Titum III. 5. vocat λουτρὸν παλιγγενεσίας, *lavacrum regenerationis*: ubi Theodoretus dicit intelligi τὸ σωτήριον βάπτισμα, *salutarem Baptismum.* Phavorinus: παλιγγενεσία· τὸ ἅγιον βάπτισμα. Suidas in Λυτρωτὴς ad illa Psalmistæ, Psal. XVIII. 15. Κύριε βοηθέ μου καὶ λυτρωτά μου, ex Theodoreto ad hunc locum: Λυτρωτὴν ἐκάλεσεν, ὡς διὰ τῆς παλιγγενεσίας τοῦ παναγίου βαπτίσματος, τῆς μὲν προτέρας ἐλευθεροῦντα φθορᾶς, καὶ τῆς τῶν δαιμόνων δουλείας λυτρούμενον. *Redemtorem vocavit, tanquam per sancti Baptismatis regenerationem, tum à pristina corruptione liberantem, tum à dæmonum servitute redimentem.* Theodoretus Θεραπευτ. Serm. VII. Τὸ τῆς ἀφθαρσίας καὶ παλιγγενεσίας βάπτισμα. *Immortalitatis & regenerationis Baptisma.* A Basilio M. in Exhortatione ad Baptismum vocatur παλιγγενεσία ψυχῆς, *regeneratio animæ.* Sedulius ad I. Tim. II. *Baptismus est filiorum Dei generatio.* Euthymius ad Matth. XXVI. *In Baptismo sensibilis quidem est aqua, sed intelligibile donum est regeneratio.* Eodem sensu ἀναγέννησις dicitur. Vide in Ἀναγέννησις, *num.* II.

III. Notat *totius naturæ in fine mundi instaurationem, seu renovationem, vel specialiter restitutionem corporum per resurrectionem.* Ita Philo de Mundo: Μὴ μόνον φθορὰν τοῦ κόσμου κατηγορεῖν, ἀλλὰ καὶ παλιγγενεσίαν ἀναιρεῖν. *Non modo corruptionem mundo tribuere, sed etiam natalem ejus instaurationem tollere.* Ibidem: Ἀμήχανον, παλιγγενεσίαν τὸν κόσμον λαβεῖν. *Denuò mundus nasci non potest.* Eusebius præparation. Evang. lib. XV. cap. XI. τῶν ὅλων παλιγγενεσίαν vocat *mundi instaurationem*, novissimo die futuram. Basilius M. Homil. III. in Hexaëm. dicit Stoicos ἀπείρους φθορὰς κόσμου καὶ παλιγγενεσίας εἰσάγειν, *introducere infinitas mundi corruptiones & instaurationes.* Ipse Salvator Matth. XIX. 28. vocat παλιγγενεσίαν, quando ad discipulos dicit, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὑμεῖς οἱ ἀκολουθήσαντές μοι, ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ, ὅταν καθίσῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καθίσεσθε καὶ ὑμεῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνους, &c. *Amen dico vobis, vos qui secuti estis me, in regeneratione, cùm sederit Filius hominis in throno gloriæ suæ, sedebitis etiam vos super thronos duodecim*, &c. De hoc loco S. Augustinus ad Pelag. epist. lib. III. cap. III. *Regenerationem hoc loco, ambigente nullo, novissimam resurrectionem vocat.* Et revera concedunt huc, cùm antiquiores, tum & recentiores plerique: ita tamen, ut παλιγγενεσίαν istam non uno modo sumant.

Alii namque *ad hominem restringunt*, qui tunc planè & ex utraque parte fit ὁλόκληρος renovandus. Origenes in Matth. Orat. IX. *Resurrectio mortuorum ipsa est generatio, & nova quædam nativitas constituta, quando & cœlum novum, & terra nova creatur his, qui se ipsos renovaverunt. Nam secundùm carnalem hanc nativitatem, nemo mundus est à sorde, Job XIV. 4. Hymn. LI. 5. secundùm regenerationem autem baptismatis, omnis quidem est mundus à sorde, qui baptisatus fuerit ex aqua & Spiritu; sed per speculum in ænigmate. Joh. III. 5. Tit. III. 5. Secundum tertiam autem regenerationem, quando sederit Filius hominis in sede gloriæ suæ, omnis qui in illam*

regenerationem venerit, quæ est in Christo, mundissimus erit à sorde, baptisatus in Spiritu sancto, & in igne, Matth. III.11. De triplici hac generatione etiam Bernhardus de bonis deserend. *Quid est, quod dicit,* in regeneratione? *aut quænam est hæc nova regeneratio? neque enim jam ignoramus, quoniam oportet hominem nasci denuò, non ex sanguinibus, neque ex voluntate viri, sed ex aqua & Spiritu sancto, Joh. I. 13. & III. 5. Cæterùm, cùm nullatenus ad eam regenerationem valeat hæc promissio pertinere, fortè & altera regeneratione opus esse videtur: nec solùm denuò, sed & tertiò hominem nasci necesse est: infelix ergo homo, & miserabilis casus meus, cui non una sufficit, sed duplex est necessaria regeneratio: nimirum ex corpore & anima constitutus, cecidi totus simul: simul totus omnino resurgere non possum, annon verò dignum est, ut ea, quæ videtur potior portio, prior reparetur? At ipsam sanè animam esse; nemo sanæ mentis ignorat: prior ergo reparetur, quæ & prior corruit. --- Regeneretur ergo jam anima: Caro in spe requiescat, hujus merito aliquando regeneranda. In regeneratione, inquit, cùm sederit Filius hominis, &c.* Sic etiam Augustinus de Civitate Dei, lib. XX. Cap. V. *Quòd ait,* in regeneratione, *procul dubio mortuorum resurrectionem nomine voluit* regenerationis *intelligi: sic enim caro nostra regenerabitur per incorruptionem, quemadmodum est anima nostra regenerata per fidem.* Et de peccat. mer. & remis. lib. II. cap. VII. *Corporis renovationem, quæ fiet in resurrectione,* regenerationem *vocat Dominus.* Hieronymus etiam in Matth. lib. III. In regeneratione, *id est, quando mortui de corruptione resurgent incorrupti.* Gregorius Rom. I. in Job lib. IV. cap. XXVI. *Si ipsa carnis nostræ resurrectio quasi quædam nativitas non esset, de ea veritas non dixisset,* In regeneratione, cùm sederit Filius hominis in sede majestatis suæ. Strictim Theophylactus in cap. XIX. Matth. p. 114. Παλιγγενεσίαν, τὴν ἀνάστασιν νόει. *Per regenerationem, resurrectionem intellige.* Theophanes, Homil. XLI. pag. 294. Ὑμεῖς οἱ ἀκολουθήσαντές μοι, καὶ τὴν ἐμὴν πολιτείαν, ὡς ἐφικτὸν, μιμησάμενοι, τοῦτο τὸ γέρας κομιεῖσθε ἐν τῇ κοινῇ ἀναστάσει, ἣν παλιγγενεσίαν ἐκάλεσεν, ὡς αὖθις ἀναγεννῶσαν ἡμᾶς, καὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον μετάγουσαν. *Vos, qui secuti estis me, & vitæ meæ rationem, quantum fieri potest, imitati estis, hoc præmium feretis in universali resurrectione, quam* regenerationem *appellavit, utpote quæ nos denuò gignat, & in antiquum statum restituat.* Et sub finem Homil. XXXIV. pag. 247. Ἀνάστασίς ἐστιν ἡ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατάστασις· ἣν καὶ ἡμεῖς ἀπεκδεχόμεθα ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ λαβεῖν, χάριτι τοῦ μετασοιχειώσαντος δι' ἑαυτοῦ καὶ ἀφθαρτίσαντος τὴν φύσιν ἡμῶν. *Resurrectio in pristinum statum est restitutio: quam & in regeneratione consequi exspectamus, gratia ejus, qui per se ipsum reformavit, & incorruptione donavit naturam nostram.* Euthymius quoque, *Regenerationem dicit à mortuis resurrectionem.* Quod & Lyranus & Cajetanus: *In regeneratione, non per Baptismum: sed per resurrectionem: illa enim erit verè regeneratio hominum eorundem secundum suamet corpora, quæ ante mortem habuerant; Ita quòd sicut modò generantur homines in esse naturali, ita tunc regenerabuntur in esse naturali: Baptismus autem est spiritualis tantùm regeneratio animæ.* Quod contractiùs Jansenius Concord. Evang. cap. C. *Per* regenerationem *intelligenda est resurrectio ex mortuis: quæ velut secunda generatio hominis erit secundum corpus; quemadmodum in Baptismo est secunda hominis secundum animam generatio.* Petrus Martyr in IV. Reg. IV. *Resurrectio mortuorum nova quædam est nativitas. Nam sicuti nativitate priore homo constans animo & corpore productus est: ita in resurrectione, quæ est altera nativitas, idem reparabitur. Incipit quidem nunc regeneratio quoad animam: sed tunc quoad corpus perficietur.* Vid. Strigelius: *Regeneratio hîc significat totius naturæ instaurationem, abolito peccato & morte.* Flac. Illyricus: *Regeneratio significat illam gloriosam vitam, ubi erit plena hominis & regni Dei instauratio.* Beza denique: *Die eo, quo incipient electi re ipsa toti novam illam vitam vivere; cùm videlicet corpore & animo fruentur hæreditate illa cœlesti.*

Alii verò hoc extendunt ad totius *creaturæ renovationem*, de qua Petrus II. epist. III. 13. Dionysius Areopagita de Hierarch. Eccles. cap. VII. statim post initium, pag. 348. Αἱ μὲν γὰρ ἱεραὶ ψυχαὶ πρὸς τὴν ἐπὶ τὰ χείρω κατὰ τὸν τῇδε βίον δυνάμεναι καταπίπτειν τροπὴν, ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ τὴν ἐπὶ τὸ ἄτρεπτον ἕξουσι θεοειδεστάτην μετάταξιν. *Nam sanctæ quidem animæ cùm in hac vita degentes adhuc perverti possint, in regeneratione illa ad statum immutabilem Deoque maximè conformem transferentur.* Epiphanius, hæresi XXXVII. pag. 120. Ἔδει γὰρ τὸν ὄντως ὄντα τεχνίτην, κεραμέως δίκην, ἐπιμελόμενον τοῦ ἰδίου διὰ χειρῶν πεπλασμένου αὐτοῦ πλάσματός τε καὶ ἁγίου, τοῦτο ὕστερον ἐν ἐλαττώματι γεγονὸς διὰ τῆς παρακοῆς, καὶ ὡς εἰπεῖν, ἔτι πηλοῦ ὄντος, καὶ ὡς ὑπὸ ραγάδα καὶ ἀπόρρυμα γεγονότος τοῦ ἁγίου, μὴ ἐᾶσαι οὕτως, ἀλλὰ μεταβαλεῖν εἰς τὸ ἀρχαῖον φύραμα· ἵνα αὖθις ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ ἀνασκευάσῃ τὸ ἅγιον ἐν τῇ ἀναστάσει εἰς τὴν ἀρχαίαν φαιδρότητα. Cornarius interpretatur: *Oportebat enim eum, qui verè artifex erat, instar figuli curam gerere proprii per manus suas facti figmenti ac vasis; & hoc postea in imminutione constitutum propter inobedientiam, non sic sinere, sed in antiquam massam transmutare: quò rursus in regeneratione repararet vas in resurrectione ad antiquam claritudinem.* Ἐλάττωμα hîc est *vitium, peccatum.* Veteres Glossæ: Ἐλάττωμα, *vitium.* Chrysostomus, Homil. LIII. in Matth. pag. 338. de Apostolis: Θαυμαστὸν τὸ φιλάληθες, πῶς αὐτοὶ γράφοντες, τὰ ἑαυτῶν οὐ κρύπτουσιν ἐλαττώματα· καὶ ταῦτα μεγάλα ὄντα. *Mirare veritatis studium, quomodo ipsi scribentes, suos non occultant defectus, eosque magnos.* Idem, Homil. LXXXIII. in Joh. pag. 907. Τὰ ἐλαττώματα ἑαυτῶν ἀναλογισάμενοι, διανύσωμεν τῷ χρόνῳ τὴν τούτων διόρθωσιν. *Si nostra consideremus peccata, ea cum tempore corrigere poterimus.* Et lib. III. de sacerdotio, t. VI. pag. 22. Οὐκ ἔστιν, οὐκ ἔστι τὰ τῶν ἱερέων κρύπτεσθαι ἐλαττώματα· ἀλλὰ καὶ τὰ μικρότατα ταχέως κατάδηλα γίνεται. *Sacerdotum peccata prorsus non possunt occultari: sed etiam minima statim in apricum proferuntur.* Verba, καὶ ὡς εἰπεῖν --- τοῦ ἁγίου, prorsus omittuntur: quorum interpretatio ex Edit. Petavii haberi potest. Basilius Cæsar. Homil. I. in Hexaëm. pag. 6. alludens, opinor, ad illud, quod narrat Lucas Actor. XVII. 18. de Pauli prædicatione Athenis sannis excepta: Πλατὺν γέλωτα καταχέουσιν ἡμῶν περὶ συντελείας τοῦ κόσμου τούτου καὶ παλιγγενεσίας αἰῶνος ἀπαγγελλόντων. *In effusissimum risum contra nos se resolvunt, quando annunciamus mundi consummationem, & seculi instaurationem.* Apud Athanasium, quæst. XXIV. ad Antiochenum, t. II. pag. 339. Ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ πάντες ὡς εἷς ἄνθρωπος ἀπανιστάμεθα. *In restauratione omnes ut unus homo resurgimus.* Quod hîc appellat παλιγγενεσίαν, statim vocat ἀνάστασιν. Piscator: *In regeneratione, id est, in mundi renovatione.* Qui tamen subjicit, *potissimùm intelligendum videri de corporum restitutione & resurrectione.*

Hanc autem mundi παλιγγενεσίαν non unam, ut nos Christiani, sed multiplicem, statis spatiis ac intervallis definitis redeuntem, statuunt etiam Stoici. Marcus Imperat. Comment. lib. XI. sect. I. pag. 105. de anima humana: Εἰς τὴν ἀπειρίαν τοῦ αἰῶνος ἐκτείνεται, καὶ τὴν περιοδικὴν παλιγγενεσίαν τῶν ὅλων περιλαμβάνει. *In ævi immensitatem se porrigit, & universi per intervalla certa reno*

ovationem comprehendit. Idem docet lib. V. ſect. II. pag.40. & lib.X. ſect.VII. pag. 95. 96. Ariſtocles Philoſoph. lib. VII. apud Euſebium præparat. lib. V. cap.XI. ex Stoicorum ſententia ; Καλὰ τινας εἱμαρ-νȣς ᾗ ὡρισμένȣς χρόνȣς ἐκπυρȣ̃σθαι τὸν σύμπανλα κόσμον. *r certa præſtituta definitaq́; temporis intervalla mun-m univerſum conflagrare.* Philo etiam Judæus eo-m vocabulo de re eadem, ut Stoicis familiari, non ſe-el uſus eſt. Lib. de mund. immortal. Δύναται δὲ καλὰ ωϊκȣ̀ς, ὁ μέν τις κόσμ☉ ἀΐδι☉, ὁ δέ τις φθαρλὸς λέγεσθαι· αρτὸς μὲν, ὁ καλὰ διακόσμησιν· ἀΐδι☉ δὲ, ὁ μελὰ τῆς ἐκ-ρώσεως παλιγγενεσίαις ᾗ περιόδοις ἀθανατιζόμεν☉ ὀυδέ-τε ληγȣ́σαις. *Poteſt verò ſecundum Stoicos, mundus idam æternus, alius verò corruptibilis vocari: corru-ibilis quidem ille, qui eſt ſecundum ordinatam diſpoſi-nem: æternus verò, qui cum conflagratione per reno-tiones & certa nunquam deſinentia intervalla æternus dditur.* Et rurſus de iisdem: Οἱ τὰς ἐκπυρώσεις καὶ πα-γγενεσίας εἰσηγȣ́μενοι τȣ̃ κόσμȣ. *Qui conflagrationes & novationes mundi docent.*

Alia jam ſuprà, ſub hoc ipſo numero, ſtatim poſt ini-um allata ſunt. De *renovatione* etiam *Mundi* egimus voce Κόσμ☉, num. II. 4.

Cæterùm de dicti Dominici Matth. XIX. 28. inter-etatione iſta, haud videtur eſſe verum, quod affirma-t Auguſtinus, *neminem ambigere.* Etiamſi enim vete-um plerique eam admittant, nec refragetur recentio-um pars maxima: non deſunt tamen ex utraque claſſe, ui in partem adverſam diſcedant, dum poſt παλιγγενε-σίᾳ commate collocato, ſic legunt: Ὑμεῖς οἱ ἀκολȣθήσαν-ές μοι ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ, ὅταν καθίσῃ ὁ ὑὸς τȣ̃ ἀνθρώπȣ, c. Certè diſtinctio iſta ſimplicior ac proclivior vide-ur: eamque Græci Codices plerique exhibent. Sed vulgatæ Latinæ editiones quædam ita diſtinguunt: *Vos qui ſecuti eſtis me in regeneratione, cùm ſederit Filius ominis in ſede majeſtatis ſuæ, ſedebitis & vos ſuper ſedes uodecim.* Hanc diſtinctionem qui ſequuntur, aliò tra-unt: quanquam nec ipſi etiam ſibi invicem conſen-ientes prorſus. Hilarius enim in Matth. Con. XX. de *egeneratione, quæ fit lavacro baptiſmi, & fidei ſanctifica-ione,* interpretatur. Nec aliter ferè autor Operis im-erfecti, quod inter Chryſoſtomi ſcripta habetur, in Matth. Orat. XXXIII. *Illud eſt tempus regenerationis, uando homines regenerati per baptiſmum facti ſunt ex ilis hominum filii Dei.* Niſi quòd hic dictinctionem al-eram ſequitur, nec ad Apoſtolos jam initiatos, ſed ad lios ipſorum operâ & miniſterio initiandos refert. Ex ecentioribus Joh. Calvinus, *regenerationis* nomine *re-ovationem* illam intelligit, *quâ ad Chriſti adventum riorem mundus cœperat renovari, & ex mortis tenebris Eccleſia in vitæ lumen emerſit.* Aretius exponit *de voca-ione ad agnitionem Chriſti, pœnitentiâ, & profeſſione no-væ doctrinæ, quam Chriſtus vocatis diſcipulis propoſuit, quaſi dicat, Vos, qui ſecuti eſtis me in principio doctrinæ meæ, in tanta pericula, in odium & invidiam omnium mortalium, & de novo nati contemſiſtis omnia impedi-menta, meo ductu, ſpiritu.* Vide Cl. Gatakeri Adverſ. ſacr. cap. XXXIII. unde multa huc tranſlata ſunt.

IV. Notat *in genere rei alicujus in priſtinum ſtatum reſtitutionem.* Hoc ſenſu uſurpatur ab Iſidoro Peluſio-ta, epiſt. XVII. lib. IV. pag. 420. Ἀπὸ πασῶν τῶν ἱερῶν γραφῶν δεῖξαι δύναμαι, ὅτι τὰ Ἰȣδαϊκὰ πράγμαλα τέλεον οἴχεται, ᾗ παλιγγενεσίαν ȣ̓χ ἕξει. *Ex omnibus ſacris ſcri-pturis demonſtrare poſſum, res Judaicas prorſus peſſum iviſſe, nec unquam reſtitutum iri.*

Παλίμφημ☉.

De hac voce ſic ſcribit H. Stephanus: Παλίμφημ☉ *idem quod κακίφημ☉, ſi Heſychio credimus: quippe qui παλίμφημα exponit κακίφημα. Sed addit etiam δύσφη-μα & βλάσφημα.* Hactenus ille. Imò verò Heſychio credendum eſſe, aliquot exemplis ex Cyrillo Alex. pro-bamus. Sic ille in cap. LII. Jeſaiæ, pag. 730. ad hæc verba verſ. 5. Δι' ὑμᾶς διὰ πανλὸς τὸ ὄνομά μȣ βλασφημεῖ-ται ἐν τοῖς ἔθνεσι. *Propter vos nomen meum ſemper bla-ſphematur inter gentes:* Ἐπειδὴ τῆς ὑμετέρας ἕνεκα ῥαθυ-μίας ἐδυσφημήθην ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ȣ̓κ ἀνέξομαι τῆς συκοφαν-τίας, ἀλλ' ȣ̓δὲ τὴν ἐμαυτȣ̃ δόξαν παλιμφήμοις ἐάσω βάλ-λεσθαι φωναῖς. *Quoniam propter veſtram inertiam inter gentes infamatus ſum, calumniam non ampliùs feram, neque concedam, gloriam meam blaſphemis vocibus pro-ſcindi.* In idem cap. paginâ 739. Ἰȣδαῖοι οἱ πάνλολμοι, καί τοι τȣ̃ μηδενὸς ἄξιοι ὄνλες λόγȣ, καλακερλομεῖν ἀπελόλμων, καὶ ἀχάλινον ἐπ' ἀυτῷ πολλάκις ἀνέντες τὴν γλῶσσαν, πα-λιμφήμοις ἔβαλλον φωναῖς. *Audaciſſimi Judæi, etſi nullo in numero habendi, eum* (Chriſtum) *tamen deridere auſi ſunt, linguaq́; eum effreni ſæpenumero impetere, ac bla-ſphemas voces emittere.* In cap. LIV. pag. 771. Οἱ τῶν ἀνο-σίων αἱρέσεων εὑρεταὶ παλιμφήμȣς φωνὰς καλὰ τῆς ἀῤῥήτȣ δό-ξης ἱέντες. *Impiarum hæreſium autores blaſphemas voces contra ineffabilem majeſtatem emittentes.* In cap. VI. Amoſi, pag. 320. Παλιμφήμȣς καλὰ Θεȣ̃ ῥίπλειν φωνὰς, *voces maledicas in Deum jactare.*

Παλινζωΐα.

Non habent Lexica. Παλίνζω☉ apud Nonnum *redivivus:* hinc παλινζωΐα apud Iſidorum Peluſiotam, lib. I. epiſt. LIV. pag. 17. de Chriſto, Τεθνεῶτας πολλȣ̀ς ῥήματι πρὸς παλινζωΐαν ἐκάλεσε. *Multos mortuos verbo ſolo ad vitam revocavit.* Cæſarius, Dial. I. Interrogat. XXX. dicit Chriſtum φωνεῖν πρὸς παλινζωΐαν τȣ̀ς νεκρȣ̀ς, *ad vitam revocare mortuos.*

Παλινλοκία.

Παλινλοκία apud ſcriptores profanos eſt *mutua fæ-neratio, ſeu fœnoris dati repetitio:* apud Iſidorum verò Peluſiotam idem quod ἀναγέννησις, *regeneratio.* Lib. I. epiſt. LXVIII. pag. 21. Πᾶς ὁ μικρότερ☉ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν ȣ̓ρανῶν, τȣτέςιν, ἐν τῇ καλὰ χριςὸν παλινλοκίᾳ, μείζων ἐςὶν τȣ̃ ἐν νόμῳ δικαιωθένλ☉, ἐπειδὴ ȣ̓δὲν ἐτελείωσεν ὁ νό-μ☉. *Quiſquis minor eſt in regno cœlorum, hoc eſt, in Chriſtiana regeneratione, major eo eſt, qui in lege laudem juſtitiæ conſecutus eſt: quoniam lex nihil omnibus ſuis partibus perfecit.* Epiſt. CII. lib. ejuſd. pag. 60. Chri-ſtus dicitur, τὴν ἀπ' αἰῶν☉ ἀνθρωπότηλα εἰς παλινλοκίαν ἀνακαινίσαι, *omnes homines, qui ab orbe condito extite-runt, ad novum ortum renovâſſe.*

Παλλίον.

Παλλίον, *pallium.* Satis antiqua apud Græcos vox. Etymologici autor: Λέγελαι δὲ ἀμπεχόνη ἀντὶ περιβολῆς ἱμαλίȣ ἤγȣν παλλίον. *Dicitur autem* ἀμπεχόνη, id eſt, *in-dumentum, toga, pro amictu; vel pallium.* Heſychius: Φήγεα, πάλλια βαπλὰ. Item: Τριβώνιον, παλλίον, περιβό-λαιον. Suidas: Ἀμπεχόνιον, παλλίον, λεπλὸν ἱμάτιον. *Par-va veſtis, pallium, tenue veſtimentum.* Chryſoſtomus, ſerm. VI. t. V. Paris. pag. 104. de filiis Noachi: Οἱ δὲ ἄλλοι ἀυτȣ̃ ἀδελφοὶ λαβόντες παλλίον, ὀπισθοφανῶς εἰσελθόντες ἐκάλυψαν τὸν πατέρα. *At cæteri ejus,* ſc. Canaan, *fratres ſumto pallio retrorſum ingreſſi patrem operuerunt.* Me-nologium menſe Septembri de Hermione, filia Philip-pi Apoſtoli: Ὁ βασιλεὺς Ἀδριανὸς εἶπεν· Ἄραντες τὸ παλ-λίον ἀπ' ἀυτῆς, τύπλετε ἀυτήν. *Imperator Adrianus di-xit: Tollite ab ea pallium, eamq́; verberate.* Gloſſæ Græco-Latinæ: Παλλίον, *pallium.* Reliqua ex Meurſii Gloſſario petenda.

Παλ-

Παλμȣλάριος.

Operæ precium fuerit huc transferre, quæ Cl. Gatakerus in suis ad Marcum Imperat. Notis observat. Meursius, inquit, in Glossario, Παλμȣλάριος. *Palmularius.* Παλμȣλάριος, ὄνομα κύριον. *Palmularius. Nomen proprium.* Fallitur uterque. Est enim παλμȣλάριος, *palmularius*, litera asperiore in leniorem immutata, ut κορίαννον, *coriandrum*, κολίανδρον; *farcimen*, φαλκίμηνον; *barca*, βάλκα; *cardinalis*, καλδηνάριος; κρίβανος, κλίβανος, *clibanus*; λείριον, *lilium*; γαργαρεών, γαργαλεών, *gurgulio*; μορμύρων, *myrmillo*; nec est proprium personæ sed sectæ studiique vocabulum, *Parma* sive *parmula* inter arma gladiatoria. Nonius: *Parma, scutum breve.* Quanquam parmæ militares bene magnæ videantur fuisse. Polybius de disciplin. Rom. Περιφερὴς γὰρ ȣ̓̃σα τῷ σχήματι, τρίπεδον ἔχει τὴν διάμετρον. *Cùm enim formæ sit rotundæ, tripedalem habet dimensionem.* Et de Velitibus Livius lib. XXXVIII. *Hic miles tripedalem habet parmam.* Hos autem *parmularios* dici, ex Suetonio discimus, qui lib.XII. cap. X. *Patremfamiliâs quendam, quòd Thracem Myrmilloni parem, munerario imparem dixerat*, refert à Domitiano *canibus objectum cum hoc titulo, Impiè locutus Parmularius.* Consentit cum Gatakero Vossius in Etymolog. in voce *Parma.* Clemens Alex. lib. I. Strom. Θρᾷκες πρῶτοι τὴν καλȣμένην πάρμην εὗρον. *Thraces primi eam, quæ parma vocatur, invenerunt.* Propterea gladiatoribus iis, qui Threces dicti, *parma* dabatur. *A Threcum parmulis*, qui eorum fautores essent, *parmularii* dicebantur. Eos signat Martialis:

Vincenti parmæ cum sua turba favet.

Græci pro eo παλμȣλάριος scribere solent.

Παμβέβηλος.

Non habent Lexica. *Impurissimus, sceleratissimus.* Cyrillus Alexandr. in cap.LXI. Jesaiæ, p.860. Ὁ παμβέβηλος Σατανᾶς. *Impurissimus Satanas.*

Πανάγαθος.

Omnino bonus, omnium optimus. Dionysius Areopagita, cap.III. de div.Nominibus, sect.I. pag.449. Χρὴ γὰρ ἡμᾶς ταῖς εὐχαῖς πρῶτον ἐπ' αὐτὴν, ὡς ἀγαθαρχίαν, προσανάγεσθαι, καὶ μᾶλλον αὐτῇ πλησιάζοντας, ἐν τȣ́τῳ μυεῖσθαι τὰ πανάγαθα δῶρα τὰ περὶ αὐτὴν ἱδρυμένα. *Oportet enim nos primùm orationibus ad ipsam* sc. Trinitatem, *ut ad boni principium, adduci, ac deinde magis ipsi propinquantes, edoceri optima quæque munera, quæ penes ipsam sunt collocata.*

Πανάγιος. Παναγιάριον.

Πανάγιος est *sanctissimus.* Apud Dionysium Areopag. Hierarch. Eccles. cap.IV. P.III. num.12. pag.291. legitur παναγιώτατος, *omnino sanctissimus*, id est, *omnium sanctissimus*: Ἁγιάζει γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν ὁ παναγιώτατος Ἰησȣ̃ς, καὶ πάσης ἡμᾶς ἁγιαστείας ἀποπληροῖ. *Sanctificat enim semetipsum pro nobis sanctissimus ille Jesus, nosq; omni replet sanctitate.* Παναγία vocatur *panis sacer*, a sacerdotibus consecratus. Et παναγιάριον, *arcula*, in qua panis ille repositus. Pentecostarium: Ὁ κελλαρίτης ἅμα τῷ καθίσαι τȣ̀ς ἀδελφȣ̀ς, τὸν δὶ' ὅλης τῆς ἑβδομάδος ὑψȣ́μενον ἄρτον, ἀντὶ τῆς παναγίας, κατακλῶν, διαδίδωσι τȣ́τοις πρὸ τῆς εἰθισμένης αὐτῶν τροφῆς φαγεῖν. Ἐν τῇ παναγίᾳ λέγεται τὸ Χριστὸς ἀνέστη ἅπαξ. Εἶτα ὑψȣ̃ται εἰς τὸ παναγιάριον. *Cellarius, simul atq; fratres consederunt, tota hebdomade exaltatum panem, loco panagiæ, frangens, iis distribuit antequam solitum comedant cibum. In Panagia semel recitatur illud, Christus resurrexit. Tum exaltatur in Panagiarium.* Codinus, cap. VII. Τὸ δὲ παναγιάριον ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης λαβὼν, ἐπάνω τίθησι τῆς τραπέζης, καὶ ὑψῶν παναγίαν δίδωσι ταύτην τῷ δομεστίκῳ, ὁ δὲ τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ, ȣ̓̃τος δὲ τῷ βασιλεῖ, καὶ ἅμα τῷ παναγίαν λαβεῖν ἐν τῷ στόματι πάντες βοῶσι πολυχρόνιον. *Porrò præfectus mensæ acceptum Panagiarium mensæ imponit, & elevans Panagiam dat illam Domestico mensæ, ille magno Domestico, hic Imperatori, & quamprimùm Panagiam ori ingerit, omnes accinunt*, Ad multos annos. Vide Gl. Meursii.

Παναίτιος.

Non habent Lexica. *Omnium caussa.* Dionysius Areopag. de div. Nominib. cap.II. num. V. pag. 421 Ὑπέρκειται δὲ καὶ τȣ́των ἡ τῆς παναιτίȣ θεότητος ἀμεθεξία τῷ μήτε ἐπαφὴν αὐτῆς εἶναι, μήτε ἄλλην τινὰ πρὸς τὰ μετέχοντα συμμιγῆ κοινωνίαν. *Vincit autem hæc exempla divinitatis, quæ omnium caussa est, imparticipabilitas quoniam ejus nulla est tactio, neq; alia cum participantibus mixtionis communio.*

Παναλκής.

Afferunt hanc vocem Lexica ex solo Hesychio, apud quem, παναλκὲς, ἰσχυρὸν, παντοδύναμον. *Potens, omnipotens.* Suidas: Παναλκὲς, ἰσχυρότατον. *Robustissimum, fortissimum.* Satis frequenter legitur apud Patres. Chrysostomus in Psal. XI. Παναλκὴς ἡ τȣ̃ θεȣ̃ βοήθεια, ȣ̓δενὶ διακοπτομένη χρόνῳ. *Fortissimum est Dei auxilium, nec ullo impeditur & interrumpitur tempore.* Idem, in Psal CXLI. Ἐν ἀπόροις ἔγνω τὴν ἄμαχον χεῖρα, καὶ τὴν παναλκῆ δύναμιν. *In rebus perplexis expertus est invictam manum, & omnipotentem potentiam.* Idem, in cap. VII Jesaiæ: Πλȣ́σιος ὁ δεσπότης, παναλκὴς ἡ δύναμις, ἄφατος ἡ ἐξȣσία. *Dives est Dominus, omnipotens potentia, ineffabilis potestas.* Cyrillus Alex. in cap. LI. Jesaiæ, pag 717. de Filio Dei, qui vocatur *dextera Dei*: Παναλκὴς ἡ τȣ̃ πατρὸς δεξιά. *Omnipotens est Patris dextera.* Idem lib.III.adv.Julianum, pag.108. Παναλκὲς τὸ θεῖον, προσδεῖται δὲ ὅλως ȣ̓δενός. *Omnipotens est Deus, & nemini prorsus indiget.*

Πανάμωμος.

Habent Lexica, sed sine autore. *Omni culpa & reprehensione vacans.* Cyrillus Alex. in cap. LIII. Jesaiæ, pag. 750. de Christo: Ἔργῳ τε καὶ λόγῳ πανάμωμος ἦν, καὶ εἰς λῆξιν ἁπάσης καθαρότητος διελήλακεν. *Et operibus & verbis omni culpâ vacabat, & ad culmen omnis puritatis pervenit.* Hesychio πανάμωμος est ἄριστος, *placens, gratus.* Ita Expositio in cap. I. Lucæ, p.766. quæ Tito Bostrensi tribuitur, B. Virginem vocat πανάμωμον.

Πανάνθρωπος.

Non habent Lexica. Cæsarius Dial. IV. Interrog. CLXXXVI. Ἡ ἐκ νεκρῶν πανάνθρωπος ἀνάστασις, *universorum hominum ex mortuis resurrectio.*

Πανάρετος.

I. Πανάρετος à Veteribus vocatur liber, qui geminum apud Græcos titulum habet; & modò Σοφία Σειρὰχ, *Sapientia Sirach*, modò pleniùs Σοφία Ἰησȣ̃ υἱȣ̃ Σειρὰχ, *Sapientia Jesu, filii Sirach*, appellatur. Ita sumitur apud Isid. Pelusiotam, epistolâ LXVI. lib.III. pag.281. Εἰ δέ τις ȣ̓ πείθεται, ἀκȣέτω κἂν τȣ̃ παροιμιαστȣ̃ πρὸ τȣ̃ εὐαγγελικȣ̃ χρησμȣ̃ εἰρηκότος. Μὴ ἐπιστήσῃς τὸ σὸν ὄμμα πρὸς αὐτὴν, ἀλλὰ ἀποπήδησον, μὴ ἐγχρονίσῃς ἐν τῷ τόπῳ· καὶ τȣ̃ τῆς παναρέτȣ συγγραφέως, ποτὲ μὲν λέγοντος, Ἐν κάλλει γυναικὸς πολλοὶ ἐπλανήθησαν· ποτὲ δὲ, Μὴ καταμάνθανε κάλλος ἀλλότριον. *Quodsi quis mihi obtemperandum*

dum non putat, Proverbiorum autorem ſaltem audiat, qui ante oraculum Evangelicum his verbis uſus eſt: Ne oculum tuum in ipſam defigas, verùm ſtatim avola, nec moram ullam in eo loco trahe: *& ſcriptorem Panareti, nunc quidem dicentem*, In pulchritudine mulieris multi ſeducti ſunt: *nunc autem:* Ne conſideres alienam pulchritudinem. Per πανάρετον hîc *ſapientiam Sirach intelligi*, inde patet, quia uterque locus in libro illo legitur: prior quidem cap. IX. 8. poſterior verò eodem verſu. Idem, in fine hujus epiſtolæ appellatur, ὁ τὴν σοφίαν συντάξας, *qui ſapientiæ librum condidit.* Euſebius in Chronico, Ol. CXXXVII. Ἀρχιερεὺς ἐν Ἱερουσαλὴμ Σίμων. Κατὰ τοῦτον Ἰησοῦς ὁ τοῦ Σειρὰχ τὴν καλουμένην πανάρετον σοφίαν συντάξας αὐτοῦ τοῦ Σίμωνος ἐμνημόνευσεν. Hieronymus interpretatur: *Judæorum Pontifex Maximus Simon Oniæ filius clarus habetur: ſub quo Jeſus filius Syrach Sapientiæ librum componens, quem vocant* PANARETON, *etiam Symeonis in eo fecit mentionem.* Cedrenus in Hiſtor. pag. 159. Πτωλεμαῖος ὁ Εὐεργέτης, ἐφ' οὗ τὴν πανάρετον σοφίαν συντάξας Ἑβραίοις Ἰησοῦς ὁ τοῦ Σειρὰχ ἐγνωρίζετο. *Ptolemæus Evergetes, ſub quo Jeſus filius Sirach innotuit, librum omni virtutum genere cumulatiſſimum, Sapientiam dictum, Hebræis compoſuit.* Hieronymus prologo in libros Salomonis, *Fertur &* πανάρετος *Jeſu filii Sirach: & alius* ψευδεπίγραφος, *qui Sapientia Salomonis inſcribitur.*

II. Πανάρετος etiam vocatur ψευδεπίγραφος *Salomonis ſapientia* ab Epiphanio, lib. de Menſuris & Ponderibus, pag. 534. Αἱ στιχήρεις δύο βίβλοι, ἥτε τοῦ Σολομῶντος, ἡ πανάρετος λεγομένη, καὶ ἡ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ Σιρὰχ, &c. *Duo libri poëtici, nempe Solomonis, qui Panaretus dicitur, & liber Jeſu, filii Sirach*, &c. Integrum locum habes in voce Ἀαρών, num. II. & clariùs adhuc à Damaſceno, lib. IV. orthod. fidei, cap. XVIII. pag. 348. Ἡ πανάρετος, τουτέστιν, ἡ σοφία τοῦ Σολομῶντος, &c. Eundem locum habes ſub Ἀαρών, num. II. Athanaſius in Synopſi S. Scripturæ, t. II. pag. 116. Σοφία Σολομῶντος, ἡ λεγομένη πανάρετος.

III. Ipſa etiam *Proverbia Solomonis* vocantur πανάρετος σοφία, ut teſtatur Euſebius, hiſt. Eccleſ. lib. IV. cap. XXII. pag. 41. quando ita de Hegeſippo ſcribit: Οὐ μόνος δὲ οὗτος, ἀλλὰ καὶ Εἰρηναῖος, καὶ πᾶς ὁ τῶν ἀρχαίων χορὸς, πανάρετον σοφίαν τὰς Σολομῶνος παροιμίας ἐκάλουν. Hunc locum peſſimè Rufinus vertit: *Verùm & hic ipſe, & Irenæus, & omnis Antiquorum chorus, librum qui attitulatur Sapientia, Solomonis eſſe dixerunt, ſicut & Proverbia & cætera.* Nec meliùs Chriſtophorſonus hoc modo: *Porrò autem non hic ſolus, ſed Irenæus, & tota veterum turba, Proverbia Salomonis librum eſſe præclarâ eximiâq; ſapientia refertum affirmabant.* Cùm ita potiùs exprimi debuerit: *Porrò autem non hic ſolus, ſed Irenæus, & tota veterum turba Proverbia Solomonis appellabant* πανάρετον σοφίαν. Proverbia, σοφίαν etiam à veteribus vocari, in voce Σοφία docemus. Incomparabilis Scaliger in Animadverſionibus ad Chronicon Euſebii: Dubium non eſt, quin libri γνωμολόγοι omnes πανάρετοι βίβλοι vocari poſſint. Hebraicè τὸ πανάρετον ad verbum כל חכמה בו πανεπιστήμων. Eraſmus legit παναίρετον in Præfat. Hieronymi in Proverbia, & interpretatur *eximium ac præcipuum*, quum tamen παναίρετος Græcum non ſit. Hactenus ille.

Παναρκής.

De hac voce ſic H. Stephanus: Παναρκής, *undequaque ſufficiens*, vel *ſufficientes vires habens.* Suidas autem παναρκέος exponit *magni & potentis:* & ἡλίου παναρκέος vult eſſe τοῦ πανταχῆ λαμποντος, quæ expoſitio vim afferre verbo ἀρκῶ mihi videtur. Hæc ille. At ego non exiſtimo, hanc interpretationem quidquam incommodi habere. Ἥλιος enim propterea παναρκὴς vocari poteſt, quia radiis ſuis ad omnia illuſtranda ſufficit: quo ſenſu Homerus Odyſſ. ν'. v. 29. dicit ἠέλιον παμφανόωντα, *Solem omnia illuſtrantem:* vel, ut vetus interpretatur Scholiaſtes, πᾶσι φαίνοντα, *omnibus lucentem*, & Odyſſ. μ'. v. 323.

Ἠελίου, ὃς πάντ' ἐφορᾷ καὶ πάντ' ἐπακούει.

Solis, qui omnia inſpicit, & omnia audit.

Et Orpheus dicit, *Solem habere* πανδερκὲς αἰώνιον ὄμμα, *omnia videntem æternum oculum.* Longè tamen veriùs Cyrillus Alex. Homil. Paſchali XXII. pag. 271. Παναρκὲς τὸ θεῖον, καὶ ζωοποιεῖ τὰ πάντα. *Omnium bonorum copia ſuppetit Deo, & ipſe vivificat omnia.* Et Chryſoſtomus Homil. in Pſal. XLV. Ἐννόησον πνεύματος χάριν, πῶς ἐστι παναρκὴς, τοσαύτη οἰκουμένη ἐπὶ τοσούτοις ἀρκοῦσα χρόνοις, καὶ οὐδὲ οὕτω περιγράφεται, οὔτε ἀναλίσκεται, ἀλλὰ πάντας μὲν ἐμπίπλησι πλούτου καὶ χάριτος, αὐτὴ δὲ οὐδαμοῦ δαπανᾶται. *Conſidera, quàm ſit ex omni parte ſufficiens Spiritus gratia, quæ univerſo terrarum orbi tanto tempore ſufficit, & neq; circumſcribitur, neq; conſumitur, ſed omnes quidem implet opibus & gratia, ipſa verò minimè conſumitur.* Hæc habet ad locum Joh. I. 16.

Πανδερκής.

Elegantiſſimam hanc vocem negligenter ſatis obſervant Lexicographi. Heſychius, & ex eo Suidas: Πανδερκεῖς, πάντα ὁρῶντες. *Omnia videntes.* Deo eleganter tribuitur à Cyrillo Alex. in cap. III. Amoſi. p. 343. Πανδερκὲς τὸ θεῖον, καὶ πρόσγε τούτῳ καὶ παναλκὲς, καὶ οὐκ ἄν τις διαλάθοι τὸ ἀκατεύναστον ὀφθαλμόν. *Deus omnia videt, præterea etiam omnipotens eſt, nec quiſquam ſemper vigilem oculum latere poteſt.* Idem, lib. XIV. de Adoratione, pag. 493. Deum vocat ὀφθαλμὸν πανδερκῆ καὶ ἀπαραλόγιστον, *oculum omnia intuentem & falli neſcium.* Sub præcedenti voce Sol vocatur πανδερκὲς ὄμμα.

Πανδοχεῖον.

I. *Propria* hujus vocis *ſignificatio* occurrit Lucæ X. 34. de eo, qui in latrones inciderat, ἤγαγεν αὐτὸν εἰς πανδοχεῖον. Vetus interpres, *Duxit in ſtabulum.* Beza, *In diverſorium.* ſine neceſſitate à Vulgato diſceſſum. πανδοχεῖον enim illud ſignificat, & *ſtabulum* idem quod *diverſorium.* Veteres Gloſſæ: *Stabulum*, ἱπποστάσιον, ὀνοστάσιον, πανδοχεῖον. Aliæ: πανδοχεῖον, *cauponium, diverſorium*, πανδοχεύς, *diverſoriarius, ſtabularius, caupo.* Onomaſticon: *Stabularius*, πανδοχεύς. *Stabulum* autem non ſolum ſignificare *receptaculum equorum & jumentorum*, ſed etiam pro *caupona, hoſpitio & diverſorio* accipi, facilè probatur. Apulejus lib. I. *Ego vero quod primùm ingreſſus ſtabulum conſpicatus ſum, acceſſi, de quadam anu caupona illico percontor.* Et ibid. *Ego tibi ſolus hoc pro iſto credam, & quod ingreſſus primùm fuerit ſtabulum prandio participabo, id eſt, mecum prandebis aſymbolos & immunis: ego enim pro te ſolvam & ſtabulario ſatisfaciam.* Tertullian. Apolog. cap. XLII. p. 72. *Itaq; non ſine foro, non ſine macello, non ſine balneis, tabernis, officinis, ſtabulis, nundinis veſtris, cæteriſq; commerciis cohabitamus in hoc ſeculo.* Cyprian. ep. LXVII. pag. 161. ſeu lib. III. epiſt. XIII. *Aut ſi in via ſtabulum aliquod obſideri & teneri à latronibus cœperit, ut quiſquis ingreſſus fuerit, inſidiantium illic infeſtatione capiatur; nonne commeantes, hac opinione comperta, ſtabula alia in itinere appetunt tutiora, ubi ſint fida hoſpitia & receptacula commeantibus tuta?* Auguſtinus tract. XLI. in Joh. *Utere mundo, non te capiat mundus: Quod intrâſti iter, agis, exiturus veniſti, non remanſurus. Iter agis, ſtabulum eſt hæc vita. Utere nummo,* quo-

quomodo viator in stabulo utitur mensa, calice, urceo, lectulo, dimissurus, non permansurus. Hinc etiam stabularius idem quod caupo. Ulpianus Jurisconsultus: *Caupones & stabularios eos accipimus, qui cauponam vel stabulum exercent.* Seneca lib. I. de benef. cap. XIV. *Nemo se stabularii aut cauponis hospitem judicat.* Apulejus: *Precio mansionis stabulario persoluto.* Redeamus ad πανδοχεῖον. Præclarè Chrysostomus domum, seu potiùs tentorium Abrahami vocat ἄμισθον πανδοχεῖον, quando Homil. X. t. V. p. 42. ita scribit: Κοινὸν ἦν ἡ σκηνὴ τοῖς ὁδεύουσιν οἰκητήριον, μία πάντων τῶν ξένων ἄφθονος ἑστία, πάσης τῆς οἰκουμένης πανδοχεῖον ἄμισθον. *Commune erat viatoribus domicilium tentorium, unus omnibus hospitibus patens focus, totius orbis diversorium gratuitum.*

II. *Metaphoricè* sumitur. Ita *præsens vita* vocatur πανδοχεῖον. Chrysostomus Homil. LXXIX. in Johan. pag. 887. Ἐν πανδοχείῳ καθήμεθα περιμένοντες τοὺς ἡμετέρους, τοὺς ὁδεύοντας τὴν ὁδὸν ταύτην. *In diversorio sedemus, exspectantes nostros, qui per hanc viam iter faciunt.* Vide etiam in Βίος, num. I. sub lit. *b.* Eulogius in Biblioth. Photii, Cod. CCLXXX. pag. 1597. parabolam Christi, Luc. X. allegoricè exponit, & per πανδοχεῖον Ecclesiam intelligit. Πανδοχεῖον, τὴν ἐκκλησίαν ἐκλαμβάνει· δύο δὲ δηνάρια, τὴν παλαιὰν καὶ καινὴν διαθήκην· πανδοχέα δὲ, τὸν τῆς ἐκκλησίας προεστῶτα· ἐμπεπτωκότα δὲ εἰς τοὺς λῃστὰς, τὸν ἡμαρτηκότα. *Hospitium, Ecclesiam esse dicit: duos verò denarios, vetus & novum Testamentum: hospitem verò, Ecclesiæ præsidem: eum verò, qui in latrones incidit, peccatorem.* Chrysostomus, Homil. in Psal. XXXIX. v. 6. t. VI. Edit. Paris. pag. 115. dicit hominem esse πάσης λύπης εὐπαράδεκτον πανδοχεῖον, *omnis tristitiæ paratum diversorium.* Johannes Jejunator, Apostolum Paulum vocat τοῦ ἁγίου πνεύματος πανδοχεῖον, *Spiritus Sancti hospitium & receptaculum.*

Πανείδεος.

Non habent Lexica. Est *omniformis* & legitur apud Dionysium Areopag. c. V. de div. Nominib. sect. VIII. pag. 569. ubi Deus dicitur, πάνσχημος, πανείδεος, ἄμορφος, ἀκαλλής. *Omnis figuræ, omnis formæ, sine forma, sine pulchritudine.*

Πανεπόπτης.

Non habent Lexica. Idem quod παντεπόπτης & πανεπίσκοπος, *omnia lustrans, omnia cernens.* Vide in Ὀφθαλμὸς, num. II. 1. sub lit. γ.

Πανηγυριαρχέω.

Non habent Lexica. Significat *in celebritate ducem me ac veluti choragum præbeo.* Cyrillus Alexandr. Homil. Paschali IX. pag. 108. jubet nos πανηγυριαρχεῖν τοῖς ἑορτάζουσι, *festivam celebritatem agentibus duces nos ac veluti choragos præbere.*

Πανηγυριάρχης.

Nec hanc vocem Lexica habent. Est *dux ac princeps panegyricæ celebritatis.* Cyrillus Alex. Comment. in Amosum, p. 353. his verbis claudit: Ἐν βεβαίῳ κεισόμεθα παντὸς ἀγαθοῦ, καθηγητὴν καὶ πανηγυριάρχην αὐτὸν ἔχοντες τὸν χριστόν. *In stabilitate omnis boni collocabimur, ducem & principem panegyricæ nostræ celebritatis habentes ipsum Christum.* Idem, lib. III. in Joh. cap. IV. p. 285. Πανηγυριάρχης τῶν ἐπ' αὐτῷ πιστευόντων ἐστὶν ὁ χριστὸς, καὶ τοὺς πρὸς αὐτὸν ἰόντας ἀποτρέφει τοῖς θείοις τε καὶ οὐρανίοις δῆλον ὅτι μαθήμασι, νομικοῖς τε καὶ προφητικοῖς, εὐαγγελικοῖς τε καὶ ἀποστολικοῖς. *Princeps panegyricæ fidelium celebritatis Christus, & ad se accedentes nutrit divinis & cœlestibus præceptis, legalibus etiam & propheticis, Evangelicis & Apostolicis.* Legitur apud Plutarch.

Πανηγυρικός.

Πανηγυρικὸν vocatur liber Ecclesiasticus apud Græcos, qui diversorum autorum orationes laudativas, seu demonstrativas, exornativas etiam in varias Christi & Sanctorum solennitates continet. Quemadmodum enim apud antiquos in nundinis & conventibus publicis, ubi infinita hominum multitudo ludorum spectandorum caussâ confluebat, simile genus orationum habebatur, sic & in diebus festis Sanctorum, concurrente universo populo ad eorum res gestas celebrandas, ha[...] Orationes veterum sanctorum Patrum & scriptorum celebrium leguntur. Liber manuscriptus passim in Ecclesiis Græcorum reperitur: non idem tamen omnibus est, sed varius pro varietate Ecclesiarum, & collectoris studio, nec uno tantùm volumine continetur: sunt quibus duodecim voluminibus, iisq; satis magnis, pro mensium numero, disponuntur. Præcipui scriptores sunt Athanasius, Basilius Seleuciensis & Cæsariensis, Chrysostomus, Cyrillus Alexand. & Ierosol. Amphilochius, Gregorius Neocæsariensis, Gregorius Nyssenus, Gregorius Nazianzenus, alii plures, quorum catalogum exhibet L. Allatius, Dissertat. I. de libris Ecclesiast. Græcorum. Huc etiam refero γράμματα πανηγυρικὰ, quorum semel atque iterum meminit Synesius. Epist. VIII. p. 10. scribit ad fratrem: Οὐ μὴ ἐρεῖς ὡς ἔλαθεν ὑμᾶς ὁ διακομιστὴς τῶν πανηγυρικῶν γραμμάτων. *Non tu istud causaberis, latuisse vos eum, qui solennes literas portabat.* Et epist. XIII. p. 12. Τὸν διακομιστὴν τῶν πανηγυρικῶν γραμμάτων, ἃ καταγγέλλει τὴν κυρίαν τῆς ἑορτῆς ἡμέραν ἐννεκαιδεκάτην τοῦ Φαρμουθὶ μηνὸς, ὡς τῆς ἐπὶ ταύτην ἀγούσης νυκτὸς τὸ ἀναστάσιμον ἐχούσης μυστήριον, τοῦτον καὶ προσιόντα, καὶ ἐπανιόντα φιλανθρωπίας ἁπάσης ἀξιώσατε. *Solennium literarum latorem, quibus constituta festivæ celebritati dies indicitur ad diem decimum nonum mensis Pharmuthi; ita ut quæ proximè illam antecedit nox, Resurrectionis mysterio consecrata sit; hunc & adeuntem, & redeuntem omni cum humanitate prosequimini.* Hîc πανηγυρικὰ γράμματα sunt *literæ solennes*, aliàs *paschales* dictæ, quibus indicabatur, quando Paschale festum esset celebrandum.

Πανίερως.

Non habent Lexica. Πανίερος, *sacrosanctus, omnino sanctus, prorsus sacer.* Hinc πανιέρως, *sacrosanctè, omnino sanctè.* Dionysius Areopag. de cœlesti Hierarch. cap. VIII. sect. II. pag. 96. Ἕτερος τῶν θεολόγων Ιεζεκιὴλ καὶ πρὸς αὐτῆς φησι τοῦτο πανιέρως νομοθετῆναι, τῆς τοῖς χερουβὶμ ἐπιβεβηκυίας ὑπερενδόξου θεότητος. *Quidam alius Theologus Ezechiel, hoc à Deitate ipsa supergloriosa, quæ Cherubim transcendit, sacrosanctè sancitum asserit.*

Πάνσεμνος.

Non habent Lexica. Est *valde celebris, solennis.* Dionysius Areopag. Eccles. Hierarch. cap. IV. P. III. num. 12. pag. 292. Τὴν πάνσεμνον ταύτην ἱερουργίαν, Μύρου τελετὴν, ἐκ τοῦ τελουμένου πραγματικῶς ὀνομάζουσι. *Sanctum hoc unguenti mysterium* τελετὴν, id est, *consecrationem vocant, quòd re ipsa consecret atq; consummet.*

Πανσθενής.

Legitur apud Hesychium & Suidam, unde etiam Lexica habent. Apud illum: Πανσθενεστάτῳ, ἰσχυροτάτῳ. *Robustissimo, firmissimo.* Apud hunc: Πανσθενέστατον, ἰσχυρότατον. *Firmissimum, robustissimum.* Hæc enim vera lectio, non πανασθενέστατον, ut vult Portus. Est ergo πανσθενὴς, *omninò robustus, viribus omnes superans, robore præpotens.* Cyrillus Alex. in cap. LII. Jesaiæ, pag. 730. de Deo: Πανσθενεστάτην ἔχει τὴν δεξιάν. *Fortissimam habe[t]*

bet dexteram. Et pag. 736. in idem cap. de Filio Dei: Δύναμίς ἐστι πατρὸς, καὶ πανσθενὴς δεξιὰ, δι' ἧς τὰ πάντα ἐργάζεται. *Est potentia Patris, & fortissima dextera, per quam omnia operatur.* In cap. LV. pag. 778. iterum de Filio: Πάντα ἐνεργεῖ, καὶ αὐτός ἐστιν ἡ τοῦ τεκόντος δεξιὰ πανσθενὴς καὶ ἀλκιμωτάτη. *Omnia efficit, & ipse est Patris fortissima & robustissima dextera.* In cap. LIX. pag. 828. Ἡ πανσθενὴς τοῦ Κυρίου δεξιά. *Fortissima Domini dextera.* Et mox: Ἔνεστιν αὐτῷ τὸ πανσθενές. *Ipsi* (Deo) *inest omnipotentia.* Clemens Alex. Strom. lib. VII. pag. 725. πανσθενὴς δύναμις, *omnipotens potentia.*

Πάνσχημος.

Non habent Lexica. *Omnis figuræ.* Legitur apud Dionysium Areopagitam. Locum produximus sub voce πανειδής.

Πανσώμως.

Non habent Lexica. Quasi dicas παντὶ σώματι, *toto corpore.* Dionysius Areopagita cap. II. de Eccles. Hierarch. P. II. num. 7. pag. 217. de homine baptizando sic scribit: Ὁ δὲ τῆς χρίσεως διὰ τοῦ σφραγῖσαι τρὶς ἀπαρξάμενος, τὸ λοιπὸν τοῖς ἱερεῦσι τὸν ἄνδρα χρῖσαι πανσώμως παραδοὺς, &c. *Pontifex verò trino signaculo inchoans unctionem, sacerdotibus hominem tradit toto corpore inungendum,* &c. Pachymeres in Paraphrasi pro πανσώμως habet, τελείως ἀπεκδύουσι τοῦτον, *planè ipsum exuunt.*

Παντέλειος.

Afferunt Lexica ex Suida, apud quem, παντέλειον, ὁλόκληρον. *Integrum, perfectum: quod omnino perfectum est.* Cyrillus Alex. ad v. 16. cap. 1. Joh. p. 100. Σημειωτέον, ὅτι πλήρη, τουτέστιν, ἐν πᾶσι παντέλειον εἶναί φησι τὸν υἱόν. *Observandum est, quòd* plenum, *id est, in omnibus perfectissimum dicit esse Filium.* Clemens Alex. Strom. VI. pag. 656. Ἡ δεκὰς δὲ ὁμολογεῖται παντέλειος εἶναι ἀριθμός. *Decimus autem numerus citra ullam controversiam est undiquaque perfectus.*

Παντεπόπτης.

Non habent vulgata Lexica. Idem quod πανεπόπτης, de quo suo loco. Polycarpus in epist. ad Philippenses: Δεήσεσιν αἰτούμενοι τὸν παντεπόπτην Θεόν. *Precibus rogantes Deum omnia videntem.* Ad quæ Patricius Junius in Notis Criticis: *Vox est Clementis, quam vix alibi reperias. Greg. Nazianzenus pro ea utitur voce παντεπίσκοπος.* Temerè judicat Vir doctus: reperias enim hanc vocem apud scriptores etiam alios. Ea usus Cyrillus Alex. in cap. LV. Jesajæ, pag. 767. Ἔνεστι τὰ πανταχοῦ δύνασθαι καθορᾷν τῷ παντεπόπτῃ Χριστῷ. *Potest omnia passim perlustrare is, qui est inspector omnium, Christus.* Eadem usus Clemens Alex. Pædag. lib. III. c. VIII. p. 239. de Sodomitis: Ἐπεῖδεν αὐτοὺς ὁ παντεπόπτης λόγος, ὃν οὐκ ἔστι λαθεῖν ἀνόσια δρῶντας. *Respexit eos verbum, quod omnia videt, & quod latere non possunt nefaria perpetrantes.* Legitur etiam apud Photium. Locum produximus in ὀφθαλμός, num. II. 1. sub lit. γ. Nec eam omisit Hesychius, apud quem: παντεπόπτης, ὁ πάντα καθορῶν, *qui omnia videt.*

Παντεργάτης.

Non habent Lexica. Est *Rerum omnium opifex:* atque ita vocatur Deus in Commentario in Canticum, qui habetur in Bibliotheca Patrum, t. III. pag. 686. ubi hæc: Σύμπαντες ἐπλάσθημεν ἐκ Θεοῦ παντεργάτου. *Omnes formati sumus à Deo rerum omnium opifice.*

Παντέφορος.

Non habent Lexica. *Omnia videns.* Palladius, hist. Laus. c. CII. p. 161. Παντέφορος τοῦ Θεοῦ δύναμις. *Omnia videns Dei potentia.* Aliud exemplum ex Photio vide in ὀφθαλμός, num. II. 1. a.

Παντήκοος.

Non habent Lexica. *Qui omnia audit.* Cyrillus Alex. lib. V. adv. Julianum, pag. 173. dicit, ὀφθαλμὸν Deo tributum notare τὸ πανδερκὲς, *quòd omnia videat,* ὦτα δὲ τὸ παντήκοον, *aures verò, quòd omnia audiat.*

Παντοκράτωρ.

Veteres Glossæ: παντοκράτωρ, *omnipotens.* Hesychius: παντοκράτωρ, ὁ Θεὸς, πάντων κρατῶν. *Omnipotens Deus, qui omnibus imperat.* Cyrillus Jerosolymitanus Catech. Illum. VIII. pag. 74. Παντοκράτωρ ἐστὶν, ὁ πάντων κρατῶν, ὁ πάντων ἐξουσιάζων. Παντοκράτωρ *est, qui omnibus imperat, qui omnibus dominatur.* Damascenus contra Manich. pag. 364. Παντοκράτωρ, ὁ πάντα κρατῶν. Solius Dei epithetum est, & legitur tum in veteri, tum in novo Testamento: in illo frequentissimè, in hoc II. Corinth. VI. v. 18. & in Apocalypsi septies. De hac voce pluribus agit Gregor. Nyssenus, Orat. II. contra Eunomium, t. II. pag. 467. Τὸ τοῦ παντοκράτορος ὄνομα, inquit, τοῖς ἀκριβῶς ἐξετάζουσιν εὑρίσκεται μὴ ἄλλο τι σημαῖνον ἐπὶ τῆς θείας δυνάμεως, ἢ τὸ πρός τί πως ἔχειν τὴν κρατητικὴν τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων ἐνέργειαν, ἣν τοῦ παντοκράτορος ἔμφασις ὑποδείκνυσιν· ὥσπερ γὰρ οὐκ ἂν ἰατρὸς ἦν, εἰ μὴ τῶν νοσούντων χάριν, οὐδ' ἂν ἐλεήμων τε καὶ οἰκτίρμων, καὶ τὰ τοιοῦτα κατωνομάζετο, εἰ μὴ διὰ τὸ οἰκτιρμοῦ καὶ ἐλέους δεόμενον· οὕτως οὐδὲ παντοκράτωρ, εἰ μὴ πᾶσα ἡ κτίσις τοῦ περικρατοῦντος αὐτὴν, καὶ ἐν τῷ εἶναι συντηροῦντος ἐδέετο· οὐκοῦν ὥσπερ ἰατρὸς τῷ δεομένῳ τῆς θεραπείας γίνεται, οὕτω καὶ παντοκράτωρ τῷ χρήζοντι τοῦ κρατεῖσθαι· καὶ ὥσπερ οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες· οὕτως ἐκ τοῦ ἀκολούθου καλῶς ἐστιν εἰπεῖν, μηκέτι τοῦ κρατοῦντος χρήζειν ἐκεῖνον, ἐν ᾧ τὸ ἀπλανές τε καὶ ἀμετάπτωτον ἡ φύσις ἔχει. Οὐκοῦν ὅταν τῆς παντοκράτωρ φωνῆς ἀκούσωμεν, τοῦτο νοοῦμεν, τὸ πάντα τὸν Θεὸν ἐν τῷ εἶναι συνέχειν, ὅσα τε νοητὰ, καὶ ὅσα τῆς ὑλικῆς ἐστι φύσεως· διὰ τοῦτο γὰρ κατέχει τὸν γῦρον τῆς γῆς, διὰ τοῦτο ἔχει ἐν τῇ χειρὶ τῆς γῆς τὰ πέρατα· διὰ τοῦτο περιλαμβάνει τὸν οὐρανὸν τῇ σπιθαμῇ· διὰ τοῦτο περιμετρεῖ τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ· διὰ τοῦτο τὴν νοητὴν πᾶσαν κτίσιν ἐν ἑαυτῷ περιέχει, ἵνα πάντα ἐν τῷ εἶναι μένῃ τῇ περιεκτικῇ δυνάμει περικρατούμενα. *Omnitenentis nomen penitus & accuratè exquirentibus non aliud quid in divina potentia significare invenitur, quàm quod illa vis & operatio, quæ universa, quæ in creatione considerantur, continet, quodammodo ad aliquid refertur. Hoc Omnitenentis ostendit illustris appellatio: quemadmodum enim medicus non esset nisi ægrotantium caussâ: neque miserator, neque misericors, & quæ sunt ejusmodi, cognominaretur, nisi propter eum, qui miseratione & misericordia indiget: sic neque omnipotens, nisi creatura omnis indigeret eo, qui ipsam potenter complectatur & in natura sua conservet. Quemadmodum igitur medicus fit ei, qui curatione indiget: ita etiam omnipotens sive cunctitenens ei, qui eget, ut contineatur: & quemadmodum qui bene valent, medico non habent opus, sed qui malè habent: sic ex consequenti præclarè inferre licet, non amplius illum continente sive conservante indigere; in quo natura est omnino erroris nescia, & mutationis expers. Cùm igitur vocem παντοκράτωρ audimus, hoc mente concipimus, Deum omnia in suo esse, sive in sua natura & essentia continere, & quæ intelligentiâ solâque mente cernuntur, & quæ materiali natura constant. Propterea namque terræ gyrum sive orbem continet, propterea in manu habet terræ fines, propter eandem caussam cœlum palmo complectitur, propterea aquam manu commensurat, propterea omnem incorpoream & sub intelligentiam cadentem crea-*

creaturam in se ipso comprehendit, ut omnia in suo esse sive in sua natura maneant potentiâ comprehensivâ, sive continente, comprehensa & contenta. Theophilus lib. I. ad Autolycum, pag. 246. Παντοκράτωρ λέγεται, ὅτι αὐτὸς τὰ πάντα κρατεῖ καὶ ἐμπεριέχει· τὰ γὰρ ὕψη τῶν οὐρανῶν, καὶ τὰ βάθη τῶν ἀβύσσων, καὶ τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ἐστι. Παντοκράτωρ *vacatur* Deus, *quia ipse omnia tenet & continet: etenim altitudines cœlorum, & profunditates abyssorum, & orbis habitabilis fines in manu ejus sunt.* Dionysius Areopag. cap.X. de div. Nominibus, sect.I. pag.658.659. Λέγεται δὲ παντοκράτωρ ἡ θεαρχία, καὶ ὡς πάντων κρατοῦσα, καὶ ἀμιγῶς τοῖς διοικουμένοις ἐπάρχουσα, καὶ ὡς πᾶσιν ἐφετὴ καὶ ἐπέραστος οὖσα, καὶ ἐπιβάλλουσα πᾶσι τοὺς ἐθελουσίους ζυγοὺς, καὶ τὰς γλυκείας ὠδῖνας τοῦ θείου καὶ παντοκρατορικοῦ καὶ ἀλύτου τῆς ἀγαθότητος αὐτῆς ἔρωτος. *Dicitur autem* παντοκράτωρ *Deus, ut omniâ dominatu suo tenens, & qui iis quæ gubernat præest immixtè, & ut omnibus desiderabilis & amabilis, & cunctis juga voluntaria imponens, & dulces parturitiones amoris divini, & omnitenentis, & insolubilis ipsius bonitatis.* Magis perspicua sunt, quæ ad hæc verba habet Pachymeres, pag.665. Λέγεται παντοκράτωρ, ὅτι πάντων κρατεῖ καὶ ἐξουσιάζει καὶ ἐπαρκεῖ ἡ ἐξουσία αὐτοῦ τοῖς διοικουμένοις ἅπασι. *Dicitur* παντοκράτωρ, *quia omnibus imperat & dominatur, & sufficit potestas ejus omnibus, qui ab ipso gubernantur.* Hinc colligas, apud Dionysium, pro τοῖς διοικουμένοις ἐπάρχουσα, legendum esse ἐπαρκοῦσα, ἐπάρχουσα enim postularet Genitivum. Hæc de hac voce sufficiant. De *Dei omnipotentia* agimus in voce Δύναμις, num.II.1. & in Observat. nostris, cap. XI.

Παντουργικός.

Non habent Lexica. τὸ παντουργικὸν est *vis omnia efficiendi.* Cyrillus Alexand. in Joh.pag.493. Ἔχει ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπὸ θείας φύσεως τὸ παντουργικὸν ὡς θεός. *Habet Dominus noster Jesus Christus à divina natura vim omnia efficiendi ut Deus.*

Πανυπερσέβαστος.

Πανυπερσέβαστος dignitatis nomen est. Anna Comnena lib. VIII. Τὸν ἐμὸν καίσαρα νικηφόρον τὸν Βρυέννιον τῷ τοῦ πανυπερσεβάστου τότε τετίμηκεν ἀξιώματι. Origo ab Alexio Comneno est, qui primus hoc titulo ornavit Michaëlem Taronitam, ut Meursius in Glossario suo ex Zonara docet; ubi simul monet, eum hunc Taronitam parem fecisse Cæsari, idque permansisse ad Andronicum usque juniorem, qui Joann. Cantacuzenum cum Magnum Domesticum creâsset, Panhypersebasto æqualem primò, mox quoque, mortuo hoc Andronico seniore, inferiorem statuerit.

Παξαμᾶς. Παξαμάτιον.

Multa de his vocibus Joh. Lud. de la Cerda, in Adversariis sacris cap.XVIII: Vossius lib.III. de vitiis Sermonis, lib.III. cap.XXXIV: Meursius in Glossario suo: Rigaltius, & alii. *Paximatium*, vel *paxamacium*, ab Isidoro in Glossis exponitur *panis subcinericius.* Sed ex Palladio in vita Pauli simplicis, cognoscimus, fuisse panem minutum sex unciarum. Verba ejus p. 72. sunt: Φέρει ἄρτους ὁ Ἀντώνιος, καὶ ἐπιτίθησι τῇ τραπέζῃ παξαμάτας τέσσαρας ἔχοντας ὡς ἀπὸ ἓξ οὐγκιῶν· καὶ ἑαυτῷ μὲν ἔβρεξεν ἕνα, ξηροὶ γὰρ ἦσαν, ἐκείνῳ δὲ τρεῖς. *Fert panes Antonius, & imponit mensæ quatuor panes paxamates sex unciarum, & sibi quidem unum madefecit, erant enim sicci: illi verò tres.* Mox: Φαγὼν οὖν ὁ μέγας Ἀντώνιος τὸν παξαμᾶν τὸν ἕνα, ἄλλου οὐχ ἥψατο. *Cùm igitur magnus Antonius unum edisset paxamatium, alterum non tetigit.* Ibidem etiam vocatur παξαμάδιον. Fuisse panem minutum etiam ex Cassiano constat, qui Collat.II.c.XIX.p.206. de Monachis Ægyptiis: *Discutientes continentias diversorum, qui vel solis leguminibus vel oleribus tantùm, vel pomis vitam jugiter exigebant, præposuere cunctis illis refectionem solius* (alii legunt *sicci*) *panis: cujus æquissimum modum in duobus paxamaciis statuerunt: quos parvulos panes vix unius libræ pondus habere certissimum est.* Et lib. IV. de Institut. Renunc. c.XIV. p.53. *Præter duo paxamacia, quæ tribus vix denariis ibidem distrahantur, nihil sibimet ampliùs unusquisque præsumit.* Collat. XII. c.XV. p.390. *Quisquis igitur extractus à cunctis confabulationibus otiosis, & mortificatus ab omni ira ac sollicitudine curaque mundana, duobus tantùm paximaciis fuerit quotidiana refectione contentus,* &c. Leo Imp. in Tacticis, c. X. Ἀλλὰ καὶ δαπάνην (ἔχειν) ἢ παξαμαδίου, ἢ πίστου, ἢ ἄλλου τινὸς εἴδους ἐλαφροῦ εἴκοσι ἢ τριάκοντα λίτρας. *Commeatus paxamadii, aut pisti, aut alterius cujusquam expeditæ rei habeas viginti aut triginta libras.* Cl. Vossius suspicatur, vocem esse à Monachis Ægyptiis; quæ postea ad alios etiam se diffuderit. Ea voce è Latinis usus Rufinus lib.II. *Vidit de sportella, ubi panis, id est, paximatia reposita erant, surrexisse fumum magnum.* Et lib. eodem: *Tantùm unum paximatium, & quinque olivas in cibo capiebat.* Luitprandus in Legatione ad Nicephorum Phocam: *Sabi mensulæ adsident nudæ, paximatium sibi apponentes.* Ἀ παξαμᾶς est diminutivum παξαμάτιον, (ap. Palladium scribitur παξαμάδιον) quod legitur apud Tzezem var. hist. Chil. II. Μὴ γὰρ τὸ παξαμάτιον μάζαν, ἀλλ' ἄζαν λέγε. At Suidas duobus in locis dicit esse vocem Romanam. Παξαμᾶς inquit, ὁ δίπυρος ἄρτος· ἔστι δὲ ἡ λέξις Ῥωμαϊκή. *Paxamas, panis bis coctus: est autem vox Romana.* Item: Δίπυρος ἄρτος, ὁ παρὰ Ῥωμαίοις λεγόμενος παξαμᾶς. *Bis coctus panis qui apud Romanos dictus est Paxamas.* Romanos autem vocat Græculos Romanos, qui agebant in Imperio Byzantino, explicante Lipsio de Militia Romana, lib.V. Dial. XI. Sanè non veteres modò Latini, sed Græci etiam, & παξαμᾶς & παξαμάτιον ignorant. Et potuerit nomen esse impositum à quodam *Paxamo*, quem Suidas in πάξαμος ait scripsisse ὀψαρτυτικὰ κατὰ στοιχεῖον, *de arte culinaria secundùm seriem literarum*, & alia.

Παπαλήθρα.

Corona, quæ in vertice capitis sacerdotum satis ampla cernitur, παπαλήθρα appellatur. Balsamon ad Can. XXI. Concilii in Trullo, p.382. Διορίζεται ὁ κανὼν κείρεσθαι τὴν κεφαλὴν κατὰ κληρικοὺς, ἤγουν ἔχειν παπαλήθραν, καὶ ἐνδύεσθαι σχῆμα μοναχοῦ. *Decernit canon esse tondendos capite ut Clericos, id est, habere eam, quæ* Græcè dicitur παπαλήθρα, id est, *tonsuram, & Clerici habitu indui.* Constantinus epist. ad Silvestrum: Ὑπὲρ τὴν στεφάνην, ἤτοι τὴν παπαλήθραν, ἣν εἶχε πρὸς δόξαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πέτρου οὐκ ἤθελε βαστάζειν στεφάνην ἐκ χρυσίου καὶ μαργαριτῶν. *Super coronam, sive papalethram, quam gerebat ad gloriam Dei & S. Petri, nolebat gestare coronam ex auro & margaritis.* Vocatur etiam στεφάνη & γάῤῥαρα. Vide suis locis.

Πάπας.

Πάπας, *Papa.* Quinto adhuc seculo omnes *Episcopi* honoris gratiâ, in occidentalibus Ecclesiis *Papæ* vocabantur. Patet ex epistolis Sidonii, qui promotus ad Episcopatum anno CCCCLXXII. lib. IX. epist. VII. Episcopum Rhemensem vocat *Papam:* alibi Episcopum Lugdunensem, cui *Patiens* nomen; *Leontium* Episcopum Arelatensem; *Græcum*, Episcopum Massiliensem; *Mamertum*, Episcopum Viennensem, & plurimos alios, *Papas* vocat. Hieronymus quoque *Papam Epiphanium* appellat in epistola ad Pammachium, & ad Theophilum, ut alibi *Papam Syricium*, & *Papam Damasum.* De Johanne etiam Ierosolymitano dicit, *Tu beatissimus Papa, & fastidiosius antistes.* Ita

etiam

tiam *Papam Athanasium* idem vocat in eadem ad ammachium epistola. Imò *Sacerdotes* quoque & *Abates*, *Papæ* fuerunt vocati, ut id agnoscit Lindanus Panop.lib.IV. cap.LXXX. & Franciscus Bernhardinus Ferrariensis de antiq. genere epist.Ecclesiast. lib.III.cap. I. & ut testantur Acta Concilii Constantinop. anno CCCCXLVIII. celebrati, ubi *Eutyches* hæreticus, & lius *Abbas*, *Abramius* nomine, vocantur *Papæ*.

Placeat verò nonnullis, in Oriente uni Alexandrinæ rbis Episcopo hoc nomen quasi proprium fuisse daum. Quod illum ab eo tempore sibi vindicâsse Papæ Romani protectores volunt, ex quo Cyrillo suas vices nandavit Papa Julius, ut pro se præsideret in Concilio Ephesino. Sed falsam hujus appellationis caussam affeunt, cùm certum sit prædecessores Cyrilli, Athanasium & Alexandrum, in epistolis ad sedalis hoc nomine fuisse compellatos. Ἀλεξάνδρῳ πάπᾳ, & Ἀθανασίῳ πάπᾳ. Eutychius in originibus illius sedis, scribit à temporibus Heraclæ, qui octoginta & octo circiter annis ante Alexandrum Patriarcha factus est Alexandriæ, hoc obtinuisse, ut *Patriarchæ* vocarentur *Papæ*. Is vocabatur *Pater*, id est, *Abba*, cùm alii Presbyteri tantùm vocaentur, id est, *Seniores*. Posteaquam verò plures Episcopi per Ægyptum creati sunt, qui nulli antea erant, ed ab Heracla primùm constituti sunt, tunc communicato omnibus illo nomine *Abba*, id est, *Patris*, ut aliuid præcipuum haberet Episcopus Alexandrinus, qui liquot Episcopos sub se habebat, placuit eum vocari *Papam*, id est, *avum*, nempe πατέρων πατέρα.

Παραβάπτισμα.

Παραβάπτισμα est *Baptismus adulterinus*, quemadmodum παρασυναγωγὴ vel παρασύναξις, *congregatio illegitima*. Locum, ubi occurrit, ex Balsamone produximus in παρασυνάγω.

Παραβολάνοι.

Παραβολάνοι vocantur, qui ad curanda debilium ægra corpora deputantur. Patet ex Collect.Constitut.Eccles. ex lib.I.Cod. tit.III. sect.XVIII. Παραβολάνοι γίνονται, κατὰ δοκιμασίαν τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας· μὴ ὄντες ἀξιωματικοὶ ἢ βουλευταὶ, ὀφείλοντες ἐπιμελεῖσθαι τῶν λελωβημένων, καὶ ταῖς κελεύσεσι τοῦ πάπα πειθαρχεῖν. *Parabolani ex Episcopi Alexandrini arbitrio fiunt, qui non sunt in dignitate constituti, vel curiales: & confectorum morbis curam gerere debent, ejusq; Papæ jussis obsequi.* Et §. XVII. Οὔτε οἱ λεγόμενοι παραβολάνοι ἔχουσι χώραν πρὸς τὰς δημοσίας θέας ἢ βουλευτήρια, &c. *Neque qui Parabolani vocantur, potestatem habent accedendi ad spectacula publica, vel ad Curias, &c.* Utrobique perperam editur παραβαλάνιν, pro παραβολάνοι. Concilium Calched.act. I. Εἰσέτρεχον γὰρ εἰς τὴν ἐκκλησίαν στρατιῶται μετὰ ὅπλων, ἐπέστησαν οἱ μονάζοντες μετὰ Βαρσουμᾶ, καὶ παραβολανεῖς καὶ πλῆθος ἄλλο πολύ. Vetus Interpr. *Irruebant enim in Ecclesiam milites cum armis. Instabant monachi qui cum Barsuma, & parabolani, & multitudo alia grandis.* Legendum παραβολάνοι, *parabolani*, sic dicti, ut ait summus Novellarum interpres, quasi *temerarii*, quòd qui ægrotis adsunt in periculis sæpe non parvis versentur, frequenti ægrotorum contactu: eadem nimirum formâ rationeque, quâ *bestiarii* parabolarii sunt, & Socrati παράβολοι, id est, *audaces*. Clariùs rem explico. Παράβολος est *desperatus*. Ita vocati, qui aliter *confectores* dicebantur, qui ad bestias pugnabant, & illis conficiendis operam suam locabant. Nicephorus Callist.hist.Eccles.lib.XIV. cap.III. pag.442. de Theodosio Imp. Κυνήγια δέ ποτε ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως ἐπιτελοῦντος αὐτοῦ, ὁ δῆμος καλεῖ, δεινῷ θηρίῳ ἕνα τῶν εὐφυῶν παραβόλων μάχεσθαι· ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς, Οὐκ οἴδατε, ἔφη, ὅτι ἡμεῖς φιλανθρώπως εἰθίσμεθα θεωρεῖν. *Cùm aliquando Constantinopoli in amphitheatro venationis spectaculum præberet, & populus exclamaret, adversus gravem feram generosum quendam periclitatorem mittendum esse; An nescitis, inquit, nos humanioribus spectaculis delectari solere? Hic* παράβολοι rectiùs vertuntur *viri audaces*: quomodo & Claudianus dixit:

Audaces legat ipsa viros, qui colla ferarum
Arte ligent, certoq; premant venabula nisu,

Potest etiam verti, *parabolani*, quomodo vocantur in Actis passionis SS. Martyrum Abdonis & Sennes: *Tunc jussit Valerianus eos introduci in Amphitheatrum, ut ferarum morsibus consumerentur. Et cùm ut audacissimi parabolani ingressi fuissent, &c.* Ita etiam olim Christiani indigetati, quòd sibi non parcerent, atque animam libenter pro Deo suo ponerent. Lactantius lib.V. Institut. *Qui autem magni æstimaverint fidem, cultoresq; se Dei non abnegaverint, in eos totis carnificinæ suæ viribus, veluti sanguinem sitiant, incumbunt, &* desperatos *vocant, qui corpori suo minimè parcunt.* Desperatos, παραβόλους; qui Claudiano *audaces*: desperati. ἀπονενοημένοι. Vide Suidam in παράβολος.

Παραβολή.

I. *Varias* hujus vocis *acceptiones* consideramus.

1. Παραβολὴ est *similitudo*, seu *imago* & *repræsentatio*. Veteres Glossæ: Παραβολὴ, *similitudo*, *parabola*. Suidas ὁμοίωσιν, *similitudinem*, interpretatur. Hesychius: Παραβολὴ, πραγμάτων ὁμοίωσις. *Rerum similitudo.* Ita sumitur ad Hebr.XI.19. ubi de Abrahamo Isaacum immolare volente, Ὅθεν αὐτὸν καὶ ἐν παραβολῇ ἐκομίσατο. *Unde eum & in parabola accepit.* Sensus est, Abrahamum *in similitudine quadam recepisse* Isaacum, quem offerebat: nam Isaaci liberatio ex periculo mortis, quod ei imminebat, fuit quædam species & repræsentatio resurrectionis ejus. Ita locum interpretatur Theodoretus, pag. 449. quando ἐν παραβολῇ explicat, ὡς ἐν συμβόλῳ καὶ τύπῳ τῆς ἀναστάσεως· τῇ γὰρ τοῦ πατρὸς ἀναιρεθεὶς προθυμίᾳ, τῇ τοῦ κεκωλυκότος τὴν σφαγὴν ἀνεβίω φωνῇ. *Tanquam in symbolo & typo resurrectionis. Promto enim patris animo interemtus, ejus qui cædem prohibuit voce revixit.* Hanc expositionem sequitur Cl. Heinsius, ad præsentem locum ita scribens: *Quod de Abrahamo dicitur*, αὐτὸν καὶ ἐν παραβολῇ ἐκομίσατο (*Isaacum nempe*) *est quod Hebræorum Magistri* על ידי משל *quasi* ἐν παραβολῆς χειρὶ, *hoc est*, per parabolam, *dicunt. Hoc autem vult: Resurrectionem eo ipso typicè (quod aliàs* דרך משל, more parabolico, *ut loquuntur passim) designari. Fuit enim destinatus morti Isaacus, imò, jam sub ictu: atq; ita subitò resurgere ac servari jussus. Quomodo autem?* Τῇ τῆς ἀναστάσεως παραβολῇ. *ita, ut resurgere ac alludere sic resurrectionem videretur. Eo enim ipso resurrectionis quasi typus fuit: qui ex ipsa quasi morte, novam consecutus vitam, ac sic restitutus est. Bene ergo;* ἐν παραβολῇ *eo sensu, quo,* παραβολὴν, ὁμοίωσιν πραγμάτων *antiqui dicunt. Dixit igitur Apostolus, quod eleganter diceret Nyssenus,* κομισάμενος γὰρ αὐτὸν, τὴν ἀνάστασιν ἑαυτῷ ἐξεικόνιζε, *vel potius,* κομισαμένῳ γὰρ τὸν υἱὸν, τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἐξεικόνιζεν αὐτῷ ὁ θεός. accipiendo eum, expressam resurrectionis accepit imaginem: *vel*, expressam resurrectionis imaginem exhibuit illi Deus. *Qui de Baptismo Christi*, καὶ τρίτον τοῦτο ποιήσαντες (*de terna loquitur immersione*) τὴν τριήμερον ἑαυτοῖς τῆς ἀναστάσεως χάριν, ἐξεικονίζομεν. *Est igitur* παραβολὴ, εἰκονισμός. *&, ut ibidem scriptor idem,* εἰκονικὸν παράδειγμα. Hactenus Hein-

Heinsius. Chrysostomus verò Homil. XXV. in epist. ad Hebræos, illud, ἐν παραβολῇ, de ariete, loco Isaaci, mactato intelligit. Αὐτὸν, inquit, καὶ ἐν παραβολῇ ἐκομίσατο· τουτέστιν, ἐν ὑποδείγματι, ἐν τῷ κριῷ· πῶς; τοῦ γὰρ κριοῦ σφαγιασθέντος, οὗτος ἐσώθη· ὥστε διὰ τοῦ κριοῦ αὐτὸν ἔλαβεν, ἀντὶ τούτου σφάξας ἐκεῖνον· ταῦτα δὲ τύποι τινὲς ἦσαν· ἐνταῦθα γὰρ ὁ υἱός ἐστι τοῦ Θεοῦ ὁ σφαγιαζόμενος. *Eum in parabola accepit, hoc est, in exemplo: in ariete. Quomodo? Ariete enim mactato, hic fuit salvus. Quamobrem accepit eum per arietem, ut qui illum pro illo mactaverit. Hæc autem erant quidam typi: Hîc enim est Filius Dei mactatus.* Eodem modo, pro more, Theophylactus, pag. 997. Ἐν παραβολῇ, ἀντὶ τοῦ, ἐν τῷ κριῷ ἐκομίσατο αὐτὸν ὁ Ἀβραάμ, τουτέστιν, ἐν τῇ ἀντιδόσει τοῦ κριοῦ· ὃς κριὸς τύπος ἦν τοῦ Ἰσαάκ, τουτέστιν, ἀντίτυπος τοῦ Ἰσαὰκ ἐσφάγη. *In similitudine, pro, in ariete accepit eum Abraham, hoc est, in permutatione arietis: qui aries typus erat Isaaci, hoc est, figura Isaaci mactata erat.* Iterum alii ad Christi passionem referunt. Id facit Theodoretus, qui verbis supra allatis continuò subjicit, Ἐν αὐτῷ δὲ προεγράφη καὶ τοῦ σωτηρίου πάθους ὁ τύπος, *In eo autem salutiferæ quoque passionis adumbratus est typus.* Theophylactus quoque hanc interpretationem affert. Τί ἐστι τὸ, ἐν παραβολῇ; ἀντὶ τοῦ, ἐν τύπῳ, εἰς ἔνδειξιν μυστηρίου τοῦ κατὰ Χριστόν· ὥσπερ γὰρ τότε ὁ μὲν Ἰσαὰκ ἀφείθη, ὁ δὲ κριὸς ἐσφάγη· οὕτως ὁ εἷς Χριστὸς, Θεὸς ὢν καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς, κατὰ μὲν τὸ ἀνθρώπινον ὑπὲρ ἡμῶν ἐθύθη, ἡ δὲ θεότης ἀπαθὴς διέμεινε. *Quid est*, in similitudine? *pro, in figura, ad demonstrationem mysterii, quod in Christo erat. Ut enim tum Isaacus quidem dimissus est, aries autem mactatus: sic unus Christus, qui & Deus est & homo, secundum humanam naturam pro nobis immolatus est, Deitas verò expers passionis mansit.* Ita parabola esset rei futuræ repræsentatio. Apud Justinum M. resp. LX. ad Orthod. pag. 258. Παραβολή ἐστι λόγος ὁμοιότητα περιέχων τοῦ γενομένου πράγματος πρὸς τὸ ἐσόμενον. *Parabola, oratio est rei factæ, ad eam quæ futura est, similitudinem complectens.*

2. Παραβολὴ est *typus*, seu *exemplar*, aliàs ὑπόδειγμα, ut monet Chrysostomus in Psal. XLIX. Ita ad Hebræos IX. 9. Παραβολὴ, *exemplar*, vocatur *tabernaculum*, id est, interprete Chrysostomo, Homil. XV. in epist. ad Hebræos, pag. 513. τύπος: & Theophylacto, τύπος καὶ σκιαγραφία τοῦ κατὰ τὸν νόμον ἐνεστηκότος καιροῦ, τοῦ πρὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας. *Figura & adumbratio temporis secundum legem instantis ante adventum Christi.*

3. Παραβολὴ sumitur *pro oratione seu narratione allegorica*, quâ sub rerum in sensus incurrentium & nobis familiarium similitudine aliquid proponitur, figuratur, & repræsentatur. De hac hujus vocis significatione ita Clemens Alex. Strom. VI. pag. 677. Ἡ παραβολὴ, λόγος ἐστὶν ἀπό τινος οὐ κυρίου μὲν, ἐμφεροῦς δὲ τῷ κυρίῳ, ἐπὶ τ' ἀληθὲς καὶ κύριον ἄγων τὸν συνιέντα· ἢ, ὥς τινές φασι, λέξις δι' ἑτέρων τὰ κυρίως λεγόμενα μετ' ἐνεργείας παριστᾶσα. *Parabola est oratio ab aliquo non proprio quidem, sed quod est simile proprio, ad id quod verum & proprium deducens eum qui intelligit: aut, ut dicunt aliqui, dictio, quæ per alia, ea quæ propriè dicuntur, ostendit cum efficacia.* Vetus Homeri Scholiastes ad Il. β'. v. 144. Παραβολή ἐστιν ὁμοιωματικὴ πράγματος τοῖς ὑποκειμένοις παράθεσις, πρὸς δήλωσιν ἐναργεστέραν. Parabolis frequentissimè usus est Salvator noster. Cur id factum sit, duas affert rationes Chrysostomus, Homilia XXXIV. in Johannem, pag. 692. *Prima* est, ὥστε ἐμφαντικώτερον γενέσθαι τὸν λόγον, καὶ μᾶλλον ὑπ' ὄψιν ἄγειν τὰ λεγόμενα· ἡ γὰρ διάνοια τῆς συντρόφου τῶν πραγμάτων εἰκόνος ἐπιλαβομένη διανίσταται μᾶλλον· καὶ ὥσπερ ἐν γραφῇ τὰ πράγματα ὁρῶσα κατέχεται μειζόνως. *Ut significantius loqueretur, & dicta magis ob oculos poneret. Mens enim familiarium rerum imagine concepta, magis excitatur, & tanquam in pictura rem ipsam magis amplectitur.* Ratio *secunda* est, ὥστε καὶ γλυκαίνεσθαι τὴν διήγησιν, καὶ μονιμωτέραν εἶναι τῶν λεγομένων τὴν μνήμην. Οὐ γὰρ οὕτως ἀπόφασις χειροῦται καὶ ἐνάγει τὸν ἀκροατὴν, ὡς ἡ διὰ τῶν πραγμάτων διήγησις, καὶ ἡ ὑπογραφὴ πεῖρας· ὃ διὰ τῆς παραβολῆς ἐστι μετὰ πολλῆς γινόμενον ἰδεῖν τῆς σοφίας. *Ut jucundior esset narratio, & dicta memoriæ firmiùs inhærerent. Non enim tam facilè sententia capitur, & auditorem attrahit, ut ipsa per res narratio, & per ea maximè, quorum periculum fecimus, descriptio: quod per parabolam sapientissimè fieri videmus.* Theophanes, Homil. II. pag. 8. tres affert rationes. 1. Ἐπεὶ σκαιοί τινες συνηγείροντο, ἥκιστα μὲν ὠφεληθησόμενοι, τῶν δὲ λεγομένων ἐπιληψόμενοι ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀποπληξίας εἰωθότες φιλοψογεῖν, πανσόφως τῆς διδασκαλίας τὸ βούλημα εἰς τὸ τῆς παραβολῆς κρύπτει περίβλημα, ὅπως οἱ μὲν ἐχέφρονες διὰ τοῦ φαινομένου χειραγωγούμενοι, εἰσαχθῶσι πρὸς τὰ νοούμενα, οἱ δὲ φθονεροὶ καὶ βαρύζηλοι, βλέποντες οὐ βλέψωσι, καὶ ἀκούοντες οὐ συνήσωσι. *Quoniam cum iis stulti etiam congregabantur, qui nihil erant utilitatis inde relaturi, sed potiùs reprehensuri, quæ dicebantur, ex magna sua stoliditate iis obse[qui] consueti, sapienti sanè consilio doctrinæ mentem in tegumento parabolæ abscondit, ut prudentes quidem per exteriorum speciem manuducti ad intelligibilia introducantur: invidi verò & malevoli videntes non videant, & audientes non intelligant.* 2. Ἐπειδὰ[ν] πρὸς εἰσαγωγικοὺς ἐποιεῖτο τοὺς λόγους, καὶ παχεῖς τὴν διάνοιαν, τούτοις δὲ μᾶλλον ἁρμόδιος ἡ ἐν εἴδει διηγήματος ἐσχηματισμένη διδασκαλία, ὥσπερ οἱ μῦθοι τοῖς μειρακίοις ἁρμόδιοι, διὰ τοῦτο ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς διαλέγεται μάλα γλυκέως τοῦτο ποιῶν· καὶ γὰρ τῶν ἀνθέων τὰ κάλλιστα ὡραίοις ἔξωθεν φύλλοις περιχλανίζεται. *Quoniam ad incipientes, quorum hebetior adhuc erat intelligentia, verba faciebat, his verò conveniebat magis ad narrationi[s] cujusdam historiæ modum informata doctrina, sicut etiam fabulæ sunt adolescentulis accommodatæ; ideò cum illis per parabolas differebat, idque magna cum suavitat[e] fecit. Nam & pulcherrimi quique flores decoris foli[is] convestiti sunt.* 3. Προσεκτικωτέρους ἡμᾶς διὰ τούτου ποιεῖ πρὸς τὴν τῶν γραφῶν κατανόησιν, προτρεπόμενος μὴ πάντη προσέχειν τῷ γράμματι, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς παλαιᾶς αἰνίγματα εἰς πνευματικὰ μετάγει νοήματα. *Attentiore[s] hoc modo nos reddit ad scripturas intelligendas, admonetque, ne literæ usquequaque adhæreamus, sed veteri[s] Testamenti ænigmata ad spirituales sensus traducamus.* De parabolarum usu eleganter Seneca epist. LIX. pag. 267. *Apud antiquos nondum captabatur plausibilis oratio. Illi qui simpliciter & demonstrandæ rei caussâ loquebantur, parabolis referti sunt: quas existimo necessaria[s] non ex eadem caussa quâ Poëtis, sed ut imbecillitatis nostræ adminicula sint, & ut discentem & audientem in rem præsentem adducant.* P. Chrysologus: *Semper sibi divina sufficiunt: sed ob hoc hominibus humanis insinuantur exemplis, quia cœlestis providentia non quid ipsa dicere, sed quid auditor capere possit, attendit.* Præclarè in eandem sententiam Isidorus Pelusiota, epist. V. lib. II. pag. 129. Ὁ Θεὸς, ἐπειδὰν ἀνθρώποις ἐνομοθέτει, &c. Integrum locum produximus in voce γραφὴ, num. VI. 3.

4. Παραβολὴ sumitur *pro dicto obscuro*, vel, *pro aperto quidem, sed tamen auditori obscuro.* Chrysostomus in Psal. XLIX. ubi aliquot vocis hujus acceptiones explicat, inter alia dicit, Ἔστι παραβολὴ ὁ αἰνιγματώδης λόγος, ὃ πολλοὶ λέγουσι ζήτημα, ἐμφαῖνον μέν τι οὐκ αὐτόθεν δῆλον ὂν ἀπὸ τῶν ῥημάτων, ἀλλ' ἔχον ἐντὸς κεκρυμ-

ϰεϰρυμμένην διάνοιαν. *Parabola est oratio obscura, quam multi quæstionem vocant, indicantem quidem aliquid, quod non statim ex ipsis verbis apertum est, sed intus occultum sensum habet.* Theophylactus in cap. VII. Marci, pag. 226. Παραβολή ἐστιν ὁ σκοτεινὸς λόγος. *Parabola est sermo tenebrosus.* Suidas: Παραβολή, λόγος αἰνιγματώδης, ϰαὶ ϰεϰρυμμένος πρὸς ὠφέλειαν φέρων. *Parabola, oratio obscura & occulta, utilis humanæ vitæ.* Ita hæc vox sumitur Matth. XV. 15. & Marci VII. 17.

5. Παραβολή sumitur *pro sententia insigni, pro quovis scitè graviterq; dicto,* quod aliàs *apophthegma.* Suidas: Παραβολή· διήγημα. Ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου· ἀντὶ τοῦ, ἐν διηγήσει ἀρχαίων λόγων. *Parabola. Narratio.* Aperiam in parabolis os meum: *pro, in narratione rerum antiquarum:* id est, res antiquas narrabo. Sunt verba Psal. LXXVIII. 2. ubi Theodoretus, p. 704. Ἐπειδὴ τὴν τῶν πατέρων ἐποιεῖτο ϰατηγορίαν εἰς ὠφέλειαν τῶν παίδων, παραβολὴν ἐϰάλεσε τὴν τοιαύτην διήγησιν, αἰνιγματώδη οὖσαν, ϰαὶ ϰεϰρυμμένην τὴν ὠφέλειαν προσφέρουσαν. *Quoniam patres accusabat ad filiorum utilitatem,* parabolam *vocavit hujusmodi narrationem, ut quæ obscura sit, & occultam utilitatem contineat.* Olympiodorus Catenâ in Jobum, cap. XIX. pag. 417. Παραβολὴ εἴρηται παρὰ τῇ γραφῇ, οὐ μόνον ὁ ϰαθ᾽ ὁμοίωσιν λόγος, ἀλλὰ ϰαὶ ἅπας λόγος σοφός. Οὕτω γοῦν ϰαὶ ὁ Βαλαὰμ, ἀναλαβὼν τὴν παραβολὴν, ἔλεγε· ϰαὶ ὁ Δαυὶδ, Ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου, οὐχ ὁμοιώματα διεξιόντες, ἀλλὰ λόγους σοφούς. Parabola *in scriptura dicitur, non solùm oratio, quæ similitudinem in se continet, verùm etiam omnis sermo sapiens. Sic enim Balaam,* Num. XXIII. 7. Assumens parabolam, dixit; *& David,* Aperiam in parabolis os meum; *non similitudines aliquas, sed prudentes sermones percurrendo explanantes.* Quæ verò ratio, vel potiùs occasio fuit, quòd quævis scitè dicta & apophthegmata, quævis proverbia & adagia à sacris scriptoribus παραβολαὶ dicta sunt? Non alia sanè, quàm quòd vox Hebræa מָשָׁל, cui vox παραβολή vulgari suo significatu respondet, & *comparationem ac similitudinem* significat, *quodvis* etiam *scitè dictum, quodvis proverbium* & πολυθρύλλητον denotat. Sed Solomonis gnomæ morales, quarum pleræque citra similitudinem sunt pronunciatæ, vocantur משלי שלמה, quas LXX. Interpp. non tantùm παροιμίας Σολομῶντος, sed etiam παραβολὰς appellant, I. Reg. IV, 32. ϰαὶ ἐλάλησε Σολομῶν τρισχιλίας παραβολάς.

6. Παραβολή sumitur *pro proverbio sarcastico.* Hinc Chrysostomus in Psal. XLIX. dicit παραβολὴν aliquando notare ὀνειδισμὸν, *exprobrationem, ignominiam.* Sic Psal. LXIX. 12. ἐγενόμην αὐτοῖς εἰς παραβολήν. *Factus sum illis in parabolam.* Theodoretus παραβολὴν exponit per voces γέλως & ϰωμῳδία, *risus, illusio.* Sic II. Paralip. VII. 20. Δώσω τὸν οἶϰον τοῦτον εἰς παραβολὴν ϰαὶ εἰς διήγημα ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. *Dabo domum istam in parabolam & dicterium in omnibus gentibus.* Sic etiam in libris Apocryphis, Sap. V. 3. Ὃν ἔσχομέν ποτε εἰς γέλωτα ϰαὶ εἰς παραβολὴν ὀνειδισμοῦ. *Quem aliquando habuimus in derisum & in parabolam improperii.* De significatione hujus vocis consulatur Philologia sacra Vorstii, cap. IV. ubi multa solidè & eruditissimè de hac materia disseruntur.

II. *Ad usum parabolarum,* quatenus sumuntur pro narrationib. allegoricis, quod attinet, hæc regula diligenter observanda: *In parabolis semper considerandus est scopus, quem intendit ille, qui parabolam proponit, extra, aut præter & ultra quem scopum nihil potest inferri, quia in parabolis multa dicuntur, non ad aliquid significandum, sed solùm ut narratio integra videatur.* Multa de hac re Chrysostomus, Homil. LXIV. in Matth. ubi inter alia: Οὐ χρὴ πάντα τὰ ταῖς παραβολαῖς ϰατὰ λέξιν περιεργάζεσθαι, ἀλλὰ τὸν σϰοπὸν μαθόντας δι᾽ ὃν συνετέθη, τοῦτον δρέπεσθαι, ϰαὶ μηδὲν πολυπραγμονεῖν περαιτέρω. *Non oportet omnia in parabolis ad verbum examinare, sed postquam scopum didicerimus, propter quem scriptæ sunt, inde decerpere, neque ulteriùs curiosè investigando progredi.* Eandem legem paulò post repetit: Οὐ χρὴ πάντα περιεργάζεσθαι τὰ ἐν ταῖς παραβολαῖς. Eandem sui Doctoris observationem imitatus est & Isidorus Pelusiota epist. CVII. lib. III. pag. 300. Φημὶ, ὅτι μάλιστα μὲν ἑϰάστην παραβολὴν πρὸς τὸ προϰείμενον ἀναζωγραφητέον, ϰαὶ οὐ πάντα ϰατὰ πάντα ληπτέον. *Dico, unamquamque parabolam ad id, de quo agitur, depingendam esse, ac non omnia per omnia accommodari debere.* Idemque repetit de quibusvis paradigmatis sive comparationibus, exemplis & similitudinibus, lib. II. epist. CLXXV. Οὐ ϰατὰ πάντα τὸ παράδειγμα λαμβάνεται, ἀλλ᾽ ἐϰ μέρους, ἐπεὶ οὐϰ ἂν εἴη ὑπόδειγμα, ἀλλὰ ταυτότης. *Exemplum non juxta omnia accipitur, sed ex aliqua duntaxat parte, alioqui exemplum non esset, sed res omnino eadem.* Et inferiùs: Οὐ ϰατὰ πάντα λαμβάνεται τὸ ὑπόδειγμα, ἀλλὰ ϰατ᾽ ἐϰεῖνο μόνον τὸ μέρος τὸ χρησιμεῦον τοῖς λεγομένοις, ϰαὶ τὸ λοιπὸν χαίρειν ἐατέον. *Non juxta rationes omnes exemplum usurpatur, sed juxta illam duntaxat partem, quæ instituto sermoni conducit.* Et epist. CCLXVII. lib. III. Ἴσθι, ὅτι τὰ παραδείγματα οὐ ϰατὰ πάντα λαμβάνεται, ϰαὶ τοῖς προϰειμένοις ἁρμόζεται (ἐπεὶ οὐϰ ἂν εἴη παραδείγματα, ἀλλὰ ταυτότης) ἀλλὰ χρὴ τὸ χρήσιμον ἡμᾶς, ϰαὶ εἰς ὃ παρείληπται ἐϰλεξαμένους, τὸ λοιπὸν ἅπαν χαίρειν ἐᾶν. *Illud scito, exempla non omni ex parte assumi, atq; ad rem, qua de agitur, accommodari, (non alioqui exempla essent, sed res eadem) verùm oportere nos, selecto eo, quod conducit, & ad quod adhibita sunt, quicquid reliquum est, valere jubere.* Apud Basilium M. in regulis brevioribus, regulâ CCLIV. pag. 625. Αἱ παραβολαὶ οὐϰ ἐπὶ εἴδους τὰ θεωρήματα πληροῦσι, πρὸς δὲ τὴν ὑπόθεσιν τὸν νοῦν ὁδηγοῦσι. *Quæ afferuntur similitudines, nequaquam omnino singulis earum rerum, ad quas allatæ sunt, partibus respondent: sed illud agunt, ut mentem ad id, de quo agitur, argumentum dirigant.* Theophylactus in cap. III. Joh. pag. 599. Οὐ δεῖ πάντα τὰ ἐν παραβολαῖς λεγόμενα, ὡς νόμους ϰαὶ ϰανόνας παραλαμβάνειν. *Non oportet omnia, quæ in parabolis dicuntur, quasi canones ac leges assumere.* Et in cap. XVI. Joh. pag. 792. Ἡ παραβολὴ, ἐὰν διὰ πάντων σώζηται, οὐϰ ἔστι παραβολὴ, ἀλλ᾽ αὐτὸ ἐϰεῖνο, διὸ (leg. δι᾽ ὃ) ἡ παραβολή. *Parabola si per omnia servetur, non est parabola, sed illud ipsum, quod per parabolam denotatur.*

Παραδειγματίζω.

I. Παραδειγματίζειν apud scriptores Atticos significat *supplicio afficere.* Hoc nec Theophylactum fugit, qui in cap. I. Matth. pag. 8. παραδειγματίζειν non tantùm exponit per φανεροῦν, sed etiam per ϰολάζειν. Atque ita etiam à LXX. Interpp. usurpatur Num. XXV. 4. Λάβε πάντας τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ λαοῦ, ϰαὶ παραδειγμάτισον αὐτοὺς ϰυρίῳ ϰατέναντι τοῦ ἡλίου. *Sume omnes populi duces, & supplicio affice eos* (in Hebræo est *suspende eos*) *Domino coram sole.* Apud Terentium, *Exempla in aliquem edere,* est punire. Apud Ciceronem, *statuere exemplum in aliquo.* Quod apud Demosthenem est παράδειγμα ποιῆσαι, *facere ut homo exemplum fit.* Ejus verba ϰατὰ τιμοϰράτους sunt: Ἄξιόν ἐστιν ὀργισθῆναι, ϰαὶ ϰολάσαι, ϰαὶ παράδειγμα ποιῆσαι τοῖς ἄλλοις τοῦτον. *Par est irasci, & punire illum, & facere ut aliis exemplum sit.* Sanè, qui punitur, *exemplum est:* & pœna ipsa, quâ quis plectitur, *in exemplum.* Unde & *exemplum,* vel *exempla* pro pœnis. Claudianus: *Recentis exempli terror.* Tacitus, Annal. lib. XV. *Sontes, & novissima exempla meriti.*

II. Πα-

II. Παραδειγματίζειν est *publicæ* aliquem *ignominiæ exponere, traducere*, ac *ludibrio habere*. Hesychius: Παραδειγματίσαι, φανερῶσαι, θριαμβεῦσαι. *Palam producere, de aliquo triumphare*, vel, *aliquem publicæ ignominiæ exponere*. Vide θριαμβεύω. Polybius lib. II. Περιαγόμενον δ᾽ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ μετὰ τιμωρίας παραδειγματιζόμενον, οὕτως ἐκλιπεῖν τὸ ζῆν. *Deductum autem in Peloponnesum, & cum ipsa pœna publicæ ignominiæ expositum, vitam reliquisse.* Eodem modo usurpârunt LXX. Jerem.XIII.22. & Ezech.XXVIII.17. Atque hoc traducendi, publicæ ignominiæ exponendi significatu usurpatur etiam Matth.I,19.ubi de Josepho: Καὶ μὴ θέλων αὐτὴν παραδειγματίσαι, ἐβουλήθη λάθρα ἀπολῦσαι αὐτήν. *Et cùm nollet eam traducere, voluit occultè dimittere eam.* Quod de pœna capitis non potest intelligi: si enim hoc vellet Evangelista, non voce activa παραδειγματίσαι, sed passiva, παραδειγματισθῆναι, usus fuisset. Rectè ergo Chrysostomus, Homil.III. in Matth. pag. 21. explicat per ἐκπομπεύειν, ἀτιμάζειν, *ignominiâ afficere*. Et vulgaris versio Græca per φανερεῖν & πομπεύειν. Eodem sensu Chrysostomus Homil. XIII. in II. ad Corinth. pag.623. dicit: Τὴν κενοδοξίαν μὲν πανταχοῦ φεύγειν δεῖ, πολλῷ δὲ πλέον ἐπὶ ἐλεημοσύνης· ἐπεὶ οὐδ᾽ ἂν εἴη ἐλεημοσύνη, εἰ τοῦτο ἔχοι τὸ νόσημα, ἀλλ᾽ ἐπίδειξις καὶ ὠμότης. Ὅταν γὰρ μὴ ἐλεῶν, ἀλλὰ ἐκπομπεύων ποιῇς, οὐ μόνον οὐκ ἔστιν ἐλεημοσύνη τὸ τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ ὕβρις· παρεδειγμάτισας γὰρ τὸν ἀδελφόν. *Inanis gloria ubiq; quidem fugienda est, multò verò magis circa eleemosynam: hoc enim si vitio laboraret, non esset eleemosyna, sed ostentatio & crudelitas. Si enim, non ut misericordiam exerceas, sed ut glorieris, hoc facias, id non tantùm eleemosyna non est, sed etiam ignominia: fratrem enim traduxisti.* Apud eundem Chrysostomum hæ etiam occurrunt locutiones, τὴν τῆς ἐκκλησίας συμφορὰν παραδειγματίζειν, *Ecclesiæ calamitatibus insultare*: τὴν φύσιν παραδειγματίζειν: *naturam traducere*. Greg. Nazianzenus de Christo: παραδειγματίσας τὴν ἁμαρτίαν καὶ θριαμβεύσας ὡς ἀξίαν ὕβρεως. *Cùm peccatum traduxisset & de eo, tanquam ignominiâ digno, triumphâsset.* Apud Matthæum ergo nihil aliud significat, quàm infamiam & contemtum: id quod etiam colligitur ex collatione cap.VI. v.6. & cap. X. v. 29. epist. ad Hebræos: non quod priori loco est παραδειγματίζειν (quod Theophylactus exponit per θριαμβεύειν & καταισχύνειν) id posteriori, de re eadem, est ἐνυβρίζειν. His simile est illud Coloss.II. 15. καὶ τὰς ἐξουσίας ἐδειγμάτισεν, *& potestates traduxit*: quod Theodoretus explicat, καὶ δήλην αὐτῶν ἅπασιν ἀνθρώποις τὴν ἀσθένειαν ἔδειξεν, *& omnibus hominibus notam fecit earum imbecillitatem*: Theophylactus verò, ἀσχημονῆσαι ἐποίησεν, *indecoras esse fecit.*

Παράδεισος.

I. *Explicatio vocis.* Παράδεισος notat *ferarum septa*, sive *vivaria*. Agellius, lib. III. cap. XX. *Vivaria nunc dicuntur septa quædam loca, in quibus feræ vivæ pascuntur.* Et paulò pòst: *Vivaria quæ nunc vulgus dicit, sunt quos παραδείσους Græci appellant.* Suidas conflatum putat à παρὰ, id est, *juxta*, & δεύω, *irrigo*: ut propriè *hortum irriguum* sonet. Alia quoque etyma afferuntur, ut ex Suida & Etymologo videre est. Sed frustrà sunt, cùm à Græcis vocem arcessunt. Meliùs Pollux, qui sic de eo, lib.IX. cap.III. Οἱ δὲ παράδεισοι, βαρβαρικὸν εἶναι δοκοῦν τοὔνομα, ἥκει καὶ μετὰ συνήθειαν εἰς χρῆσιν ἑλληνικήν, ὡς καὶ ἄλλα πολλὰ τῶν Περσικῶν. *Sed paradisi, Barbaricum nomen videtur: consuetudine autem in usum Græcum pervenit, sicut & multa alia Persica.* A᾽ Persis autem esse, cognoscimus ex lib.V. Memorabilium Xenophontis. Etiam Hebræis *pardes*, פרדס *pomarium* notat: quam vocem invenias Nehem. II. 5. Cant.VIII. 13. Eccles.II. 5. Quid sit, docet Nyssenus, Homil. IX. in Canticum, t. I. pag. 611. Τὸ καλόφυλον καὶ συνηρεφὲς τοῖς δένδροις ἄλσος, παράδεισον εἴωθε καλεῖν ἡ συνήθεια. *Nemus plantatum & frequens arboribus, consuetudo* paradisum *vocare solet.* Olympiodorus, in cap.II.Ecclesiastæ, pag. 611. Παράδεισος, ὁ δένδροις διαφόροις καταπεφυτευμένος.

II. Ejus *significationes*. Παράδεισος in scriptura sumitur, & apud Patres,

1. Κατ᾽ ἐξοχὴν, pro *loco illo*, seu *horto amœnissimo*, in quo Deus hominem conditum collocaverat: de quo sequentia notanda:

a. fuisse locum amœnissimum & præstantissimum. Philostorgius, hist. Eccles. lib.III. t.XI. pag. 44.45. Ὁ παράδεισος ἁπάσης τῆς ἑώας τὸ κράτιστόν τε καὶ καθαρώτατον ὑπάρχων, καὶ τοὺς ἀέρας ἀκραιφνεστάτους καὶ καλλίστους ἔχων, καὶ τοῖς διαφανεστάτοις ὕδασι καταρδόμενος, δῆλον ὡς ἀπαραβλήτῳ ὑπεροχῇ τῆς ὑφ᾽ ἡλίῳ πάσης ἐν πᾶσι τὸ κρεῖττον φέρει, τῆς ἔξωθεν θαλάσσης κατ᾽ ἀνίσχοντα τὸν ἥλιον αὐτῷ περικλυζομένης. *Paradisus cùm optimus & purissimus totius Orientis existat, cœlumq; pulcherrimum & purissimum habeat, & limpidissimis aquis irrigetur: manifestum inde quàm incredibili fastigio præ omni terra quæ sub sole est, in omnibus primas ferat, exteriore Mari ad solem orientem eum claudente.* Basilius M. Homil. XXX. quæ est de Paradiso, pag. 626. Ὥσπερ τὸν ἄνθρωπον ἐξαιρέτου τῆς πλάσεως παρὰ τὰ λοιπὰ ζῶα ἠξίωσεν ὁ Θεὸς, οὕτω καὶ τὸ ἐνδιαίτημα τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἰδίας αὐτοῦ χειρὸς ἔργον ἐποίησε, τόπον ὑπερφέροντα τῆς ὅλης κτίσεως, θαυμαστὸν τῷ κάλλει, ἐν περιόπτῳ κείμενον, ἀνεπισκότητον διὰ ὕψος, πάσαις ταῖς τῶν ἄστρων ἀνατολαῖς καταλαμπόμενον, πεφωτισμένον πάντοθεν, τὴν ἐκ τῶν ὡρῶν εὐκρασίαν ἡδίστην ἔχοντα, ἀέρι διαυγεστάτῳ περιλαμπόμενον. ἐκεῖ οὖν ἐφύτευσεν ὁ Θεὸς, ὅπου οὐκ ἀνέμων βία, οὐχ ὡρῶν ἀμετρίαι, οὐ χάλαζα, οὐ πρηστῆρες, οὐ λαίλαπες, οὐ σκηπτοὶ, οὐ χειμερινὴ πῆξις, οὐχ ὑγρότης ἠρὸς, οὐ θερινὴ πύρωσις, οὐ φθινοπωρινὴ ξηρότης, ἀλλ᾽ εὔκρατος, καὶ εἰρηνικὴ συμφωνία τῶν ὡρῶν πρὸς ἀλλήλας ἑκάστης αὐτῶν ἰδίῳ κάλλει κεκοσμημένης, καὶ μὴ ἐπιβουλευομένης παρὰ τῆς γείτονος· οὔτε τοῖς ἠρινοῖς κάλλεσι τοῦ θέρους λυμαινομένου, οὔτε τῶν θερινῶν, ἢ τῶν μετοπωρινῶν καρπῶν καταῤῥυομένων ὑπὸ τοῦ γήρως. *Quemadmodum hominem à cæteris animantibus discreta ac singulari formatione dignatus est Deus; ita etiam homini apparavit suaq; condidit manu peramœnam ac deliciis omnifariam diffluentem mansionem, locum utique omnem exuperantem creaturam, visenda pulchritudine suspiciendum & admirabilem, locum dico præluſtrem & spectatu dignissimum, & qui ob situs celsitudinem nulla sui parte ullas admittit tenebras, nulla tenebrescit caligine, quippe quem exorientium siderum splendor irradiat, & undiq; suo lumine circumfundit. Retinet hic peramœnam & jucundissimam veris temperiem lucidissimo collustratus & splendifluo aëre. Illic igitur plantavit Deus paradisum, ubi nulla esset vis ventorum, nulla tempestatum intemperies, nulla grando, nulla fulmina; nullæ procellæ ac turbines, non contorta ac violenta fulgura, non hyemalis glacies, non veris humiditas, nec æstatis exæstuatio, nec autumni siccitas, sed temperata & pacifica inter se temporum consonantia, singulo quoq; horum adornato propria amœnitate, cùm nec præcedens à sequente quicquam insidiarum metuere posset: dum neq; verno decori subsequens æstus noceret: neq; æstivi vel autumnales fructus præ senio defluerent.* Vide ibi plurima alia, quæ longum esset huc transferre.

b. Paradisum fuisse locum terrestrem & corporalem, sicut evidentissimè colligitur ex circumstantiis, quæ accuratè narrantur à Mose in historia descriptionis illius. Errârunt ergo illi ex veteribus, qui, quæcunque

ue de Paradiso narrantur, in meras allegorias transformārunt. Epiphanius hæresi LXVI. pag. 278. hæc Manichæorum de Paradiso recenset deliria: Ἔςι τὰ φυτὰ ἐν αὐτῷ ἐπιθυμία, καὶ ἄλλαι ἀπάται διαφθείρουσαι τοὺς λογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων· τὸ δὲ ἐν παραδείσῳ φυτὸν, ἐξ οὗ γνωρίζουσι τὸ καλὸν, αὐτός ἐςιν ὁ Ἰησοῦς. *Plantæ, quæ in Paradiso, sunt concupiscentia, & aliæ deceptiones, quæ hominum cogitationes corrumpunt. At vero arbor in Paradiso, ex qua cognoscunt bonum, est ipse Jesus.* De Origene testatur idem in Ancorato, eum docuisse *Paradisum non esse in terra.* Eadem fuit opinio Philonis Judæi, qui in allegoriis, pag. 33. παράδεισον τροπικῶς εἰρῆσθαι τὴν ἀρετὴν, *paradisum figuratè virtutem esse dictam* prodit. Chrysostomus Homil. XIII. in Genes. quidam dixerunt, μὴ ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι τὸν παράδεισον.

2. *Metaphoricè* παράδεισος sumitur, & notat

a. *beatam sedem*, seu *locum beatis destinatum.* Hinc Greg. Nyssenus Orat. I. in resurrect. Christi, t. III. pag. 393. Ὁ ἐν παραδείσῳ γενόμενος ταῖς πατρῴαις ἐνδιαιτᾶται παλάμαις, ἐν αἷς ἡ θεία πόλις τὴν περιγραφὴν ἔχει. *Is qui in Paradiso est, in Patris manibus, in quibus descriptionem habet divina civitas, commoratur.* Macarius, Homil. XXV. pag. 331. Σπούδασον εἰσελθεῖν εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, τὴν εἰρηνευομένην Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἀνωτάτην, ἔνθα καὶ ὁ παράδεισος. *Stude ingredi in sanctam civitatem, in Jerosolymam bello non infestatam, & supremam, ubi etiam Paradisus.* Per *paradisum*, in quem latro fuit receptus, ipsam intelligi *beatorum sedem*, fusè probamus in voce λῃςής, num. III.

b. ipsam *S. Scripturam*, quæ frequenter Paradiso confertur. Chrysostomus, Homil. I. ad populum Antiochenum, t. VI. pag. 448. Οὐχὶ λειμὼν μόνον, ἀλλὰ καὶ παράδεισός ἐςι τῶν θείων γραφῶν ἡ ἀνάγνωσις· οὐ γὰρ εὐωδίαν ψιλὴν ἔχει ταῦτα τὰ ἄνθη μόνον, ἀλλὰ καὶ καρπὸν ψυχὴν τρέφειν δυνάμενον. *Non solùm pratum, sed etiam paradisus est divinarum scripturarum lectio: neque enim odoris tantùm suavitatem simplicem hi flores habent, sed etiam fructum alendæ animæ aptum.* Idem, Homil. Quòd scripturarum lectio utilis sit, t. VIII. pag. 111. Πνευματικὸς λειμὼν καὶ παράδεισος τρυφῆς ἡ τῶν γραφῶν ἐςὶν ἀνάγνωσις· παράδεισος δὲ τρυφῆς ἐκείνου τοῦ παραδείσου βελτίων. Τοῦτον τὸν παράδεισον οὐκ ἐν τῇ γῇ, ἀλλ᾽ ἐν ταῖς τῶν πιςευόντων ψυχαῖς ἐφύτευσεν ὁ θεός· τοῦτον τὸν παράδεισον οὐκ ἐν Ἐδὲμ, οὐδὲ κατὰ ἀνατολὰς ἔθετο ἐν ἑνὶ περιγράψας χωρίῳ, ἀλλὰ πανταχοῦ τῆς γῆς ἐξήπλασε, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ἐξέτεινε, κλ. *Spirituale pratum, & deliciarum Paradisus divinarum scripturarum lectio est. Deliciarum verò Paradisus Paradiso illo* (in Eden) *præstantior. Hunc Paradisum non in terra, sed in fidelium animis Deus plantavit. Hunc Paradisum neque in Eden, neque in oriente, uno eum loco includens, collocavit, verùm ubique terrarum expandit, & ad fines orbis habitabilis extendit, &c.* Vide eundem Homil. XVIII. t. V. pag. 100. Vide de Paradiso Cl. Hottingeri Ennead. Dissertat. Heidelberg. Disputat. III. & Voetii Disputat. de Creatione, de opere quarti diei.

Παράδεκτος.

Non habent Lexica. Παράδεκτος, *qui admittitur*, vel *admitti potest.* Cyrillus Alex. in cap. LXV. Jesaiæ, pag. 899. Τοῖς ἅπαξ ἐξειλεγμένοις, οὐδεὶς τὸ τῶν δεισιδαιμόνων ὄνομα ποιεῖται παράδεκτον. *Nemo eorum, qui semel electi sunt, nomen superstitiosorum admittet.*

Παραδιατριβή.

Παραδιατριβὴ, & διαπαρατριβὴ eandem significationem habent, unde I. Timoth. VI. 5. quædam exemplaria legunt παραδιατριβαὶ, quædam διαπαρατριβαί. Chrysostomus Homil. XVII. in hanc epist. pag 321. Διαπαρατριβαί· τουτέςι, σχολὴ, ἡ διατριβή· ἢ τοῦτό φησι· Διαπαρατριβαί· καθάπερ τὰ ψωραλέα τῶν προβάτων παρατριβόμενα νόσου καὶ τὰ ὑγιαίνοντα ἐμπιπλῶσιν· οὕτω καὶ οὗτοι οἱ πονηροὶ ἄνδρες. Διαπαρατριβαί. *id est, otium, sive mora: vel hoc dicit:* Διαπαρατριβαὶ, *confricationes: quemadmodum scabiosæ oves, dum affricant sese, sanas quoque morbo replent: ita etiam hi homines nequam.* Clariùs ἀπόδοσιν exprimit Theophylactus, pag. 789. Παραδιατριβαί· τουτέςι, σχολαὶ μάταιαι· διατριβὰς γὰρ, τὰς σχολὰς ἔθος καλεῖν· ἢ ὅτι καθάπερ τὰ ψωραλέα τῶν προβάτων παρατριβόμενα, νόσου πληροῖ καὶ τὰ ὑγιαίνοντα· οὕτω καὶ οὗτοι παρατριβόμενοι ἑτέροις, διαφθείρουσιν αὐτούς. *Id est, inanes scholæ, sive disputationes. Nam* διατριβὰς *solent vocare* σχολάς. *Vel quod, quemadmodum scabiosæ oves, dum affricant sese, sanas quoque morbo inficiunt: sic & isti cum aliis confligantes, corrumpunt eos.* Theodoretus eodem modo: Τῆς πίςεως ἐληλαμένης, ὑπόνοιαι πονηραὶ περιφύονται· ἐντεῦθεν δὲ λύμη τις γεννᾶται διαφθείρουσα τοὺς πελάζοντας. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ ἡ διαπαρατριβὴ τῶν διεφθαρμένων τὸν νοῦν· ὥσπερ γὰρ τὰ νοσοῦντα πρόβατα τοῖς εὐεκτοῦσι συνδιαιτώμενα μεταδίδωσι τῆς νόσου· οὕτω καὶ οὗτοι τοὺς πελάζοντας ἐμφοροῦσι τῆς λύμης. *Ejecta fide, oriuntur malæ suspiciones. Hinc verò lues quædam procreatur, quæ inficit appropinquantes. Hoc enim significat,* Contagio eorum qui sunt mente corrupti. *Quemadmodum enim oves ægrotæ, si cum sanis versantur, eodem eas morbo inficiunt: ita etiam hi eos, qui ipsis appropinquant, eodem malo replent.* Oecumenius etiam, pag. 761. Διαπαρατριβὴν dicit esse τὴν νόσου τῶν κακῶν δογμάτων μετάδοσιν, ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ψωραλέων προβάτων· παρατριβόμενα γὰρ, νόσου πληροῖ καὶ τὰ ὑγιαίνοντα. *Morbi pravorum dogmatum communicationem, metaphorâ desumtâ ab ovibus scabiosis. Dum enim affricant sese, sanas quoque morbo inficiunt.* Qui παραδιατριβαὶ legunt, notant illud παρὰ in compositione id quod minùs rectum est significare. Hinc Beza vertit, *Perversæ exercitationes.* Potest etiam, monente Cl. Pricæo, παρατριβαὶ scribi. Eudemus Rhetor in Lexico MS. παρατριβὴ, λογομαχία, ἔρις. Et hinc apud Suidam, ex vetere quodam Anonymo, πρὸς τοὺς ἐπιφανεῖς ἄνδρας παρατρίβεσθαι, *cum illustribus viris collidi.* Idem Suidas: Παρατριβή· λογομαχία, ἔρις. Τὴν γενομένην πρὸς αὐτὸν παρατριβὴν καὶ ζηλοτυπίαν. *Attritio, verborum contentio, jurgium, rixa.* Ut, *Verborum contentionem, quæ fuerat ipsi cum illo, & æmulationem.* Latinè dicas *collisiones*, & *collidi.* Silius Ital. *Acer concursus viros colliserat.* Statius: *Gloria collidit fratres.* Eodem sensu Vulgatus *Conflictationes* exponit. Donatus in Andr. I. 1. *Conflictatio est tactus corporum invicem, & collisio.*

Παραδίδωμι.

Hîc tantùm illud consideramus, quo sensu Deus dicatur *Tradere cupiditatibus cordium*, seu *fœdis affectibus*, item *in mentem reprobam.* Ad Rom. I. 24. dicit Apostolus de gentilibus: Διὸ καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ θεὸς ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν καρδιῶν αὐτῶν. *Propter quod tradidit illos Deus in desideriis cordis illorum.* Theodoretus ad hunc locum: Τὸ παρέδωκεν ἀντὶ τοῦ συνεχώρησε τέθεικε. Λέγει δὲ, ὅτι θεασάμενος αὐτοὺς, οὔτε διὰ τῆς κτίσεως πρὸς τὸν ποιητὴν ποδηγηθῆναι θελήσαντας, οὔτε διὰ τῆς τῶν λογισμῶν διακρίσεως, ἑλέσθαι μὲν τῶν πρακτέων τὰ κρείττω, φυγεῖν δὲ τὰ χείρω, τῆς οἰκείας προμηθείας ἐγύμνωσε, καὶ καθάπερ σκάφος ἀνερμάτιςον (perperam in editione Paris. ἀτερμάτιςον) φέρεσθαι εἴασεν· οὐκ ἀναςχόμενος κυβερνᾷν τοὺς εἰς ἐσχάτην ἐκπεσόντας ἀσέβειαν, ἥτις καὶ τὸν παράνομον ἀπεκύησε βίον. Tradidit *posuit pro* permisit. *Dicit au-*

tem, quòd cùm vidisset eos, nec velle per res creatas ad conditorem deduci, nec vi rationis indita meliora in rebus agendis eligere,, ac deteriora fugere, illos suâ providentiâ privavit, & tanquam navem absque saburra ferri permisit: detrectans eos gubernare, qui ad extremam impietatem prolapsi fuerant, quæ injustam & legibus contrariam vitam peperit. Chrysostomus, Homil. III. in epist. ad Rom. pag. 21. Τὸ παρέδωκεν ἐνταῦθα εἴασέν ἐστιν· ὥσπερ γὰρ ὁ στρατοπέδου προηγούμενος ἂν τοῦ πολέμου βαρήσαντος ἀναχωρήσας ἀπέλθοι, παραδίδωσι τοῖς πολεμίοις τοὺς στρατιώτας, οὐκ αὐτὸς ὠθῶν, ἀλλὰ γυμνῶν τῆς ἑαυτοῦ βοηθείας· οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς οὐ βουληθέντας δέξασθαι τὰ παρ' αὐτοῦ, ἀλλὰ πρώτους ἀποπηδήσαντας, ἀφῆκεν, αὐτὸς τὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντα πληρώσας. Tradidit *hoc loco significat* permisit. *Quemadmodum enim si quis exercitus præfectus prælio ingravescente retrocedens abscesserit, hostibus milites tradit, haudquaquam ipsos impellens, verùm suo ipsius auxilio nudans: sic & Deus eos dimisit, qui admittere ipsius præcepta noluerant, sed statim inter primos ab eo defecerunt, cum ipse partes suas omnes explevisset.* Eodem modo Theophylactus, alio tamen simili usus, pag. 16. Παρέδωκεν, ἀντὶ τοῦ εἴασεν, ἀπέλυσεν· ὥσπερ ἰατρὸς βοηθῶν τῷ κάμνοντι, εἶτα ὁρῶν ἀτακτοῦντα περὶ τὴν δίαιταν, καὶ ἀπειθοῦντα αὐτῷ, παραδίδωσιν αὐτὸν τῷ ἐπὶ πλέον νοσεῖν, ἀντὶ τοῦ, ἀπολύει αὐτὸν, καὶ ἐᾷ, ὥστε τῷ οἰκείῳ θελήματι χρώμενον μὴ ἀνακομισθῆναι τῆς νόσου. Tradidit, *pro permisit, dimisit: quemadmodum medicus succurrens laboranti, deinde videns eum inordinatè se gerentem, nec diætæ observantem, sibique immorigerum, tradit eum ut vehementiùs ægrotet, pro eo quod est, deserit eum, & permittit ut suæ voluntati indulgens à morbo non convalescat.* Aliam expositionem, sed minùs aptam, quæ est Photii apud Oecumenium, pag. 254. affert ibidem Theophylactus: quem vide. Breviter, sed nervosè Oecumenius: Παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεός. τὴν συγχώρησιν τοῦ Θεοῦ, παράδοσιν λέγει. *Tradidit eos Deus: permissionem Dei, traditionem dicit.* Similis est illa locutio ad Rom. I. 26. Παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς πάθη ἀτιμίας. *Tradidit eos Deus in passiones ignominiæ.* Hîc rursus, interprete Theophylacto, τὴν τοῦ Θεοῦ ἐγκατάλειψιν, παράδοσιν ὀνομάζει. Rursus *Dei derelictionem, traditionem nominat.* Basilius M. ad hunc locum respiciens, in cap. V. Jesaiæ, pag. 941. Οἱ τὴν ἐκ τοῦ λόγου φυλακὴν ἀποβάλλοντες, ἔκδοτοί εἰσι τοῖς βοσκηματώδεσι λογισμοῖς, καὶ πονηροῖς δαιμονίοις τοῖς τὰ ἀκάθαρτα ἐνεργοῦσιν. *Qui se excutientes fidelem animæ custodiam, quæ ex instinctu rationis proficiscitur, expositi sunt pecuinis cupiditatibus, cogitationibus, & improbis dæmonibus, qui ad omnia immunda peragenda impellunt.* Rursus ad Rom. I. 28. παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν. Tradidit eos Deus in reprobum sensum: id est, juxta Theodoretum, τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας παντελῶς ἐγυμνώθησαν. *Providentiâ Dei omnino privati sunt.* Idem, in cap. IV. ad Ephes. ad v. 19. pag. 310. Ἐντεῦθεν νοήσωμεν καὶ τὸ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ εἰρημένον, τὸ παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν· τὴν γὰρ συγχώρησιν οὕτως ἐκάλεσεν· ἐνταῦθα γὰρ σαφῶς ἐδίδαξεν ὡς ἑαυτοὺς παρέδωκαν τῇ ἀσελγείᾳ. *Ex hoc loco intelligemus etiam, quod dictum est in epistola ad Romanos,* Tradidit eos Deus in reprobum sensum. *Ita enim appellavit permissionem. Hic enim apertè docuit,, quòd se ipsos libidini tradiderint.* Similiter Theophylactus hæc loca conferri vult, quando itidem in cap. IV. ad Ephesios, pag. 541. scribit: Ἑαυτοὺς παρέδωκαν τῇ ἀσελγείᾳ· ὅταν τοίνυν ἀλλαχοῦ ἀκούσῃς, ὅτι ὁ Θεὸς παρέδωκεν εἰς ἀδόκιμον νοῦν, μέμνησο καὶ τούτου τοῦ ῥητοῦ, καὶ συμβιβάζων ἀμφότερα, νόει ὅτι τοὺς παραδόντας ἑαυτοὺς ὁ Θεὸς λέγεται παραδοῦναι, ἀντὶ τοῦ, συγκεχωρηκέναι καὶ ἐγκαταλελοιπέναι, ἐπειδὰν ἀξίους ἑαυτοὺς τούτου ἐποίησαν. Seipsos tradiderunt impudicitiæ. *Quando igitur alio in loco audiveris, quòd Deus tradiderit in reprobum sensum, memento etiam hujus loci, atque facta inter utrumque collatione, intellige quòd Deus dicatur tradere eos, qui se ipsos tradunt, hoc est, permittere & deserere, quandoquidem se hoc dignos fecerunt.* Isidorus Pelusiota, epist. LIX. lib. IV. pag. 445. Οὐκ εἶπεν, ἐπειδὴ παρεδόθησαν, ἐπληρώθησαν, οὔτε μὴν, παρεδόθησαν πληρωθησόμενοι, ἀλλὰ πεπληρωμένους παρέδωκε· τοῦτ' ἔστιν, ἀφῆκε, γυμνώσας τῆς ἑαυτοῦ βοηθείας. *Non dixit, quoniam, vel postquam traditi sunt, repleti sunt; sed neque hoc, repletos tradidit; hoc est, dimisit, reliquit, nudatos suo auxilio & præsidio.* Postea subjicit simile Chrysostomi de belli duce, quod ad locum Rom. I. 24. suprà adduximus. Huc etiam faciunt illa ejusdem, ex epist. CI. lib. IV. pag. 467. Τὸ, ἔδωκε, καὶ τὸ, παρέδωκε, κατὰ τοὺς τῆς ἱερᾶς γραφῆς νόμους καὶ τὰ ἰδιώματα, ἀφῆκεν εἶναι καὶ συνεχώρησεν. *Illa verba,* dedit & tradidit, *secundùm leges & proprietates modosque peculiares loquendi sacræ scripturæ, significant, reliquit, vel permisit.* Item hæc Theophylacti in cap. I. ad Romanos: Ἡ ἀποστροφὴ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ ἐγκατάλειψις παράδοσις ὀνομάζεται τῇ γραφῇ. *Aversio Dei & derelictio,* traditio *nominatur in scriptura.* Olympiodorus in Catena in Job. cap. XVII. pag. 399. Παρέδωκεν, εἶπεν, οὐχ ὡς τοῦ Θεοῦ ἀναγκαστικῶς τοῦτο ποιοῦντος, μὴ γένοιτο· ἀλλὰ συγχωροῦντος αὐτοῖς διὰ τὸ αὐτεξούσιον, ὡς βούλονται πορεύεσθαι. *Dixit,* tradidit, *non quòd Deus necessitate cogat, & ad hoc impellat, sed quia ex arbitrii voluntate, prout ipsis visum fuerit, incedere permittit.*

Παραδοξοποιέω.

Habent Lexica, sed sine autore. Significat *paradoxas res, seu miracula facio.* Chrysostomus in Psal. CXXXV. Τὰ γινόμενά ἐστι τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς παραδοξοποιούσης τὰ θαύματα. *Ea quæ fiunt, procedunt à divino nutu miracula faciente.* Idem, epist. I. ad Olympiad. de Deo: Ὅταν αὐξηθῇ τὰ δεινὰ, καὶ πρὸς τὸ τέλος ἔλθῃ, καὶ παρὰ τῶν πλειόνων ἀπογνωσθῇ, τότε θαυματουργεῖ καὶ παραδοξοποιεῖ, τήν τε οἰκείαν ἐνδεικνύμενος δύναμιν, καὶ τῶν ἐμπιπτόντων τὴν ὑπομονὴν ἐγγυμνάζων. *Cùm res adversæ creverint, atque ad finem extremum pervenerint, jamque spes omnis à multis abjecta sit, tum denique mira atque ab hominum opinione aliena facinora edere solet; ut nimirum & vim suam ostendat, & eorum, qui in calamitates incidunt, patientiam exerceat.*

Παράδοσις.

Dupliciter dividimus παραδόσεις, *Traditiones:*

I. *ab autoribus.* Atque ita *traditiones* sunt,

1. *Divinæ,* quæ ab ipso Deo proficiscuntur. Ita παράδοσις eadem est cum verbo ἐγγράφῳ, nihilque aliud quàm ipsam Scripturam S. significat. Illustre dictum est Greg. Nysseni cap. XI. de Virginitate, t. III. pag. 147. Μεσταὶ μὲν οὖν αἱ θεῖαι βίβλοι τῆς τοιαύτης εἰσὶν ὑφηγήσεως, nempe, quæ sit ratio ac via ad Deum nos deducens, πολλοὶ γὰρ τῶν ἁγίων καθάπερ τινὰ λύχνον τὸν ἑαυτῶν βίον τοῖς κατὰ Θεὸν πορευομένοις προφαίνουσιν· ἀλλὰ τὰς μὲν ἐκ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς εἰς τὸν προκείμενον σκοπὸν ὑποθήκας ἔξεστιν ἑκάστῳ πλουσίως ἐξ ἀμφοτέρων τῶν διαθηκῶν ἀναλέξασθαι· πολλὰ μὲν γὰρ ἐν προφήταις καὶ νόμῳ· πολλὰ δὲ ἐν εὐαγγελικαῖς τε καὶ ἀποστολικαῖς παραδόσεσι πάρεστιν ἀφθόνως λαβεῖν. *Plenæ igitur hujusmodi narrationis divinæ literæ, compluresque sancti vitam suam, quasi lumen aliquod illis ostendunt, qui secundùm Deum ambulant. Verùm præcepta quidem multa, quæ ad hoc propositum pertinent, ex divinitus inspirata utriusque Testamenti scriptura copiosè satis colligere licet: multa namque in Prophetis & Lege: multa etiam in Evangelicis & Apostolicis* traditionibus *abundè percipi possunt.* Quid his clarius? Quod prius vocaverat ἀμφοτέρας διαθήκας, id postea appellat προφήτας καὶ νόμον, item εὐαγγελικὰς τε

τε ἡ ἀποςολικὰς παραδόσεις; unde vel cæco pateat, verbum ἔγγραφον à Nyſſeno παράδοσιν nominari. Idem Nyſſenus de Anima & Reſurrectione, t. III. p.212. Πεπίςευλαι ἔκ τε τῆς κοινῆς ὑπολήψεως, ἢ ἐκ τῆς τῶν γραφῶν παραδόσεως. *Perſuaſum eſt tam ex communi opinione, quàm ex ſcripturarum traditione;* nimirum impuros eſſe ſpiritus. Παράδοσις notat ἔγγραφον Evangelii doctrinam apud Cyrillum Alexandr. in cap. LXVI. Jeſaiæ, ad v.5.pag 909. Πρᾳεῖς αὐτοὺς βέλεται, ἢ ἀνεξικάκους εἶναι, καλὰ γε τὰς εὐαγγελικὰς παραδόσεις. *Vult eos mites & malos tolerantes eſſe, juxta traditiones Evangelicas.* Ubi παραδόσεις iſtæ? Illas ſuppeditat non ἄγραφον, ſed ἔγγραφον verbum Matth.XI.29.cap.V.5. I.Theſſal.V.15. I. Petr. III. 9. Dionyſius Areopagita de cœleſti Hierarch. cap. IV. n. 4. pag.50. Ἐῶ εἰπεῖν, ὡς εἰδότι τὰ ταῖς ἱερατικαῖς ἡμῶν παραδόσεσιν ἐκπεφασμένα, καὶ περὶ τοῦ ἀγγέλου τοῦ Ἰησοῦν ἐνισχύσαντος. *Omitto dicere, utpote ſcienti, quæ ſacroſanctis traditionibus noſtris expreſſa ſunt de Angelo quoque Jeſum confirmante.* Hîc rurſus verbum ἔγγραφον intelligi, certiſſimum eſt: de Angelo enim Jeſum corroborante Lucas ſcribit cap.XXII. 43. Hoc ipſum diſertè agnoſcit Pachymeres in ſua Paraphraſi ad præſentem locum, pag.59. dum ἱερατικὰς παραδόσεις dicit eſſe τὰ τῶν γραφῶν μυςήρια, *ſcripturarum myſteria.* Idem Areopagita, cœl. Hierarch. cap. V. pag. 60. Scripturam vocat ἐκφαντορικὰς παραδόσεις, *explanatorias traditiones:* quod Pachymeres, pag.62. exponit per τὰς τῶν γραφῶν παραδόσεις, *ſcripturarum traditiones.* Balſamon ad Can. VI. Concilii Nicæni II. pag. 505. Εὐαγγελικὰς παραδόσεις ἢ ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ appellat, τὸ βαπτίζεσθαι εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, ἢ τοῦ υἱοῦ, ἢ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὸ μὴ μοιχεύεσθαι· μὴ πορνεύσης, μὴ ψευδομαρτυρήσης, ἢ τὰ ὅμοια. Athanaſius, epiſt. ad Adelphium, t. I. pag.159. Ἡμῶν ἡ πίςις ἐςὶν ὀρθὴ, ἢ ἐκ διδασκαλίας ἀποςόλων ὁρμωμένη, καὶ παραδόσεως τῶν πατέρων βεβαιουμένη ἔκ τε νέας ἢ παλαιᾶς διαθήκης. Interpres calidè pervertit, poſteriora verba ſic reddendo: *Ex doctrina Apoſtolica & traditione Patrum confirmata, & novo & veteri Teſtamento.* Locus totus ita vertendus: *Fides noſtra recta eſt, & ex Apoſtolorum doctrina orta, & traditione Patrum confirmata, tum ex novo, tum ex veteri Teſtamento.* Græcus quin etiam contextus videtur corruptus. Ibidem mox ſequitur: Ἡ δὲ ἀποςόλων παράδοσις διδάσκει, τοῦ μὲν πέτρου λέγοντος, χριςοῦ ἐν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ, τοῦ δὲ παύλου γράφοντος· προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα. *Traditio verò Apoſtolorum docet, Petro quidem dicente,* I.epiſt. IV. 1. *Cùm Chriſtus paſſus ſit pro nobis carne: Paulo autem ſcribente,* ad Tit. II. 13. *Exſpectantes beatam illam ſpem.* Idem Athanaſius ad Serapionem, t.I. pag. 202. Ἴδωμεν δὲ ὅμως ἢ πρὸς τούτοις, καὶ αὐτὴν τὴν ἐξ ἀρχῆς παράδοσιν καὶ διδασκαλίαν ἢ πίςιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἣν ὁ μὲν κύριος ἔδωκεν, οἱ δὲ ἀπόςολοι ἐκήρυξαν, καὶ οἱ πατέρες ἐφύλαξαν. *Videamus verò nihilominus ad hæc etiam ex principio traditionem & doctrinam atque fidem catholicæ Eccleſiæ, quam Dominus quidem tradidit, Apoſtoli verò prædicàrunt, Patres autem cuſtodiverunt.* Rectè παράδοσις & διδασκαλία conjunguntur. Παράδοσις eſt reſpectu Chriſti, qui Apoſtolis doctrinam Evangelicam tradidit: διδασκαλία eſt reſpectu Apoſtolorum, qui ea, quæ à Chriſto acceperunt, alios deinceps docuerunt. Hinc etiam Heſychius παραδόσεις dicit eſſe διδασκαλίας. *Traditionis* etiam vox hoc ipſo ſenſu non ſemel occurrit apud Cyprianum. Unum & alterum teſtimonium ex eo adduxiſſe ſufficiet. Epiſt. LXXIV. ad Pompejum contra epiſtolam Stephani, pag.191. Cùm Stephanus dixiſſet, *Nihil innovetur, niſi quod traditum eſt,* urgens eum interrogationibus S.Cyprianus, ita ſcribit: *Unde eſt iſta traditio? utrumne de Dominica & Evangelica autoritate deſcendens, an de Apoſtolorum mandatis atq; epiſtolis veniens? Ea enim facienda eſſe, quæ ſcripta ſunt, Deus teſtatur, & proponit ad Jeſum Nave dicens: Non recedet liber legis hujus ex ore tuo, ſed meditaberis in eo die ac nocte, ut obſerves facere omnia, quæ ſcripta ſunt in eo.* Et mox: *Si ergo aut in Evangelio præcipitur, aut in Apoſtolorum Epiſtolis, aut Actibus continetur, ut à quacunque hæreſi venientes non baptizentur, ſed tantùm manus illis imponatur in pœnitentiam, obſervetur divina hæc & ſancta traditio.* Sic in ead. epiſtola: *Si in aliquo nutaverit & vacillaverit veritas, ad originem Dominicam, & Evangelicam & Apoſtolicam traditionem revertamur.* Idque mox appellat *ſacramentum divinæ traditionis.* Autore igitur Cypriano *traditio* erit duplex: *Dominica* & *Apoſtolica:* quarum illa ex Evangeliorum autoritate deſcendit; iſta de Apoſtolorum epiſtolis venit. Huc etiam referri poteſt παράδοσις ἄγραφος, *traditio non-ſcripta*, quam Patres nonnunquam vocant, quæ non ſcripturæ quidem verbis, ſed ſenſu tantùm continetur. Ita Baſilius M. de Spiritu S. cap. VII. probans contra Eunomianos, τὴν δοξολογίαν τῷ πατρὶ μετὰ τοῦ υἱοῦ offerendam eſſe, quia majores ita fecerint, ſubjicit: Ἀλλ᾽ οὐ τοῦτο ἡμῖν ἐξαρκεῖ, ὅτι τῶν πατέρων ἡ παράδοσις· κἀκεῖνοι γὰρ τῷ βελήματι τῆς γραφῆς ἠκολούθησαν. *Verùm hoc nobis ſufficit, quòd Patrum hæc ſit traditio: illi enim voluntatem ſcripturæ ſunt ſecuti.* Per analogiam ergò ex ſcriptura hoc habuerunt. Sic Auguſtinus de Geneſi ad literam, lib.X. c. XXIII. dicit *Pædobaptiſmum eſſe traditionem Apoſtolicam*, quem tamen probat è ſcripturis lib. IV. de Baptiſmo contra Donatiſt. cap.XXIV. Hoc etiam modo, baptizatos ab hæreticis non eſſe rebaptizandos, apud Auguſt. *traditio eſt*, non ſcripta quidem verbis, ſcripta tamen ſenſu & fundamento. Proinde παράδοσις eadem poterit eſſe ἔγγραφος, & ἄγραφος. Ἔγγραφος, *ſcripta* ſenſu: ἄγραφος, *non-ſcripta* verbis.

2. *Humanæ*, quas etiam *Eccleſiaſticas* vocare licet. De quibus deinceps, ubi de *Traditionum materia* agetur.

II. *A materia* traditiones diſtribuuntur in eos, quæ

1. Sunt *de Fide.* Hîc non diffitemur, quoſdam è Patribus traditionibus non-ſcriptis multùm indulſiſſe. Id fecit Chryſoſtomus, Homil. IV. in II. ad Theſſal. pag. 237. ad v. 15. cap. II. Ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι οὐ πάντα δι᾽ ἐπιςολῆς παρεδίδοσαν, ἀλλὰ πολλὰ καὶ ἀγράφως· ὁμοίως δὲ κἀκεῖνα καὶ ταῦτά ἐςιν ἀξιόπιςα· ὥςε καὶ τὴν παράδοσιν τῆς ἐκκλησίας ἀξιόπιςον ἡγώμεθα, παράδοσίς ἐςι, μηδὲν πλέον ζήτει. *Hinc perſpicuum eſt, eos non omnia tradidiſſe per epiſtolam, ſed multa etiam ſine ſcriptis: ſimiliter verò & iſta & hæc fide digna ſunt. Quamobrem Eccleſiæ quoque traditionem cenſemus fide dignam. Traditio eſt, nihil ampliùs deſidera.* Eadem ad eundem locum habet Theophylactus, pag 730. Epiphanius, hæreſi LXI. pag.222. Δεῖ δὲ καὶ παραδόσει κεχρῆσθαι, οὐ γὰρ πάντα ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς δύναται λαμβάνεσθαι· διὸ τὰ μὲν ἐν γραφαῖς, τὰ δὲ ἐν παραδόσει παρέδωκαν οἱ ἅγιοι ἀπόςολοι. *Oportet etiam traditione uti: non enim omnia ex divina ſcriptura peti poſſunt: propterea alia quidem ſcripto, alia verò per traditionem Apoſtoli tradiderunt.* Baſilius M. cap. XXVII. de Spiritu ſancto, pag.210. Τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων κηρυγμάτων, τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας ἔχομεν, τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν ἀποςόλων παραδόσεως, διαδοθέντα ἡμῖν ἐν μυςηρίῳ παρεδεξάμεθα· ἅπερ ἀμφότερα τὴν αὐτὴν ἰσχὺν ἔχει πρὸς τὴν εὐσέβειαν. *Quæ in Eccleſia conſervantur dogmata & prædicationes, has quidem ex ſcripta doctrina habemus: illa verò ex Apoſtolorum traditione in myſterio diſſeminata ſuſcepimus: quorum utraque*

parem vim habent ad pietatem. Hic tamen locus *traditionibus de fide* non favet: id quod fusè satis probamus in voce Δόγμα, num.II.2. Sic Justinus in Dialogo cum Tryphone errorem Chiliastarum defendit autoritate traditionis Apostolicæ. Sed si allata Chrysostomi & Basilii dicta cum aliis eorum scriptis conferamus, patebit, eos sibi vel manifestè contradicere, vel allatas assertiones non de dogmatibus fidei, sed de ritibus potiùs accipiendas esse. Sic enim apud Basilium, Moralium summâ, seu definitione XXVI. cap. I. Δεῖ πᾶν ῥῆμα, ἢ πρᾶγμα πιστοῦσθαι τῇ μαρτυρίᾳ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, εἰς πληροφορίαν μὲν τῶν ἀγαθῶν, ἐντροπὴν δὲ τῶν πονηρῶν. *Omne dictum aut factum testimonio divinitus inspiratæ scripturæ confirmari debet, ad certitudinem quidem, seu plenam persuasionem bonorum, confusionem verò malorum.* Similia ex Chrysostomo, Epiphanio, & aliis produximus in voce Γραφὴ, num.VI. 4. ubi *de scripturæ perfectione.*

2. *de consuetudinibus circa res liberas*, vel *de ritibus ecclesiasticis.* Hæ traditiones continent præcepta de rebus, vel actionibus ad decorum tantùm & politiam, Græci πολιτείαν dicunt, non ad cultum Dei, vel ad capita fidei, pertinentibus. Ad laudem ordinis Ecclesiastici, dicuntur *Apostolicæ.* Ita jejunium feriæ quartæ, sextæ, & sabbati dicitur esse *traditio Apostolorum*, Can. LXVIII. Apostolico, & apud Epiphanium in Compendiariâ doctrina, pag.466. Locum vide in voce Νηστεία, num.II.2. sub lit.*a.* Hieronymus epist. ad Lucinium: *Unaquæque provincia --- præcepta majorum leges Apostolicas arbitretur.* Et in Aggæum cap. I. *sed & alia, quæ absq; autoritate & testimonio scripturarum, quasi traditione Apostolica sponte recipiunt atque confingunt, percutit gladius Dei.* De his verò traditionibus libenter admittimus illud Arsenii in synopsi Canonum, Can.XVIII. Biblioth. Juris Canonici pag. 753. Ὅτι δεῖ τηρεῖν τὰς ἀγράφους πάσας ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις, τὰς ἐκ συνηθείας δεδεγμένας τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ μὴ ἐναντιουμένας ἐγγράφοις τύποις. *Omnes ecclesiasticas traditiones non scriptas, ex consuetudine in Ecclesia receptas, scriptisq; constitutionibus minimè contrarias, esse servandas:* nimirum si per τύπους ἐγγράφους intelligantur τύποι, quos ipsa S. Scriptura nobis proponit. Alioqui multæ *traditiones*, quas veteres dicunt *Apostolicas*, ne ab Ecclesia quidem Romana hodierno die recipiuntur. Talis est *trina immersio: stationes* diebus Dominicis à Paschate ad Pentecosten *inter orandum* observatæ: *ad solem orientem* in precibus *conversio, &c.*

Παράθεσις.

Quando Catechumeni cervices suas ac capita manui & benedictioni Pontificis supponebant, eorum quoque oratio recitabatur, de qua in voce Εὐχὴ, n.VIII. sub lit.*h.* Hæ in Catechumenos preces παραθέσεις dictæ, tanquam quæ aliis Christianorum orationibus apponerentur. Notavit hoc Alexius Aristenus in Can. CVI. Carthaginensem. Τὰς παρὰ τῶν συνόδων κεκυρωμένας γραφὰς, καὶ τὰς εὐχὰς, ἃς ἡ ἐκκλησία παρέλαβε, πάντες ἐπιτελεῖν ὀφείλουσιν· ἤγουν τὰς ἄχρι τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου ὑμνῳδίας καὶ ἀναγνώσεις τῶν ἱερῶν γραφῶν, εἴτε παραθέσεις, τουτέστι τὰς ἐπὶ τοῖς κατηχουμένοις εὐχὰς, δι᾽ ὧν αὐτοὺς τῷ κυρίῳ παρατιθέμεθα, εἴτε ἐπιθέσεις χειρῶν, ἤτοι τὰς γινομένας πρὸς τὸν λαὸν εὐλογίας, τῇ τοῦ ἐπισκόπου χειρί. *Determinatas à Synodis scripturas, & Orationes, quas Ecclesia recipit, omnes observare oportet; nempe divinas laudes, quæ usque ad sacrum Evangelium recitantur, & lectiones sacrarum scripturarum, sive* Paratheses, *orationes nempe, quæ super Catechumenos fiunt, per quas eos Domino commendamus; sive impositiones manuum, id est, ad populum benedictiones, per Episcopi manum.* Hinc formulæ illæ post lectum Evangelium, aliaque divinæ scripturæ oracula: Ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε. Οἱ κατηχούμενοι προέλθετε. Ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε· μήτις τῶν κατηχουμένων· ὅσοι πιστοὶ ἔτι καὶ ἔτι τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Deinde παράθεσις etiam notat *commendationem, quâ defuncti Deo per preces commendantur.* Sic sumitur Can. XLI. Cod. Can. Ecclesiæ Africanæ: Ἐὰν τινων κατὰ τὸν δειλινὸν καιρὸν τελευτησάντων εἴτε ἐπισκόπων εἴτε τῶν λοιπῶν παράθεσις γένηται, μόναις εὐχαῖς ἐκτελεσθῇ, ἐὰν οἱ ταύτην ποιοῦντες, ἀριστήσαντες εὑρεθῶσι. Latina sic habent: *Si aliquorum pomeridiano tempore defunctorum, sive Episcoporum, sive cæterorum commendatio facienda est, solis orationibus fiat: si illi, qui faciunt, jam pransi inveniuntur.* Zonaras ad hunc Can. p.429. vocem παράθεσις duplici modo exponit: priori quidem modo, ut παράθεσις τελευτώντων fuerit, ὅτε προετίθεντο, ἵνα τελεσθῇ ἐπ᾽ αὐτοῖς τὰ ἐπικήδεια ᾄσματα, ὡς ἔοικε, καὶ προκομιδῆς ἱερουργία ἐγίνετο. *Quando proferebantur, seu efferebantur, ut funebria in eis cantica peragerentur, ut consentaneum est, & elationis quoq; sacra peragebantur.* Eodem modo Balsamon, p.655. At hoc πρόθεσις potiùs, quàm παράθεσις diceretur. Posterior ergo expositio vera, quam his proponit: Τινὲς δὲ, παράθεσιν, τὴν διὰ τῶν εὐχῶν πρὸς τὸν θεὸν σύστασιν καὶ οἰκείωσιν τοῦ θανόντος φασί. *Quidam verò* παράθεσιν *esse dicunt, quando defunctus per preces Deo commendatur & conciliatur.* De hoc ritu Augustinus de verb. Apost. serm. XXXII. vel XXXIV. *Hoc à Patribus traditum universa observat Ecclesia, ut pro eis, qui in corporis & sanguinis Christi communione defuncti sunt, cùm ad ipsum sacrificium suo loco commemorantur, oretur.* Et statim: *Cùm verò eorum commendandorum caussâ opera misericordiæ celebrantur, &c.*

Παραίτησις.

Παραίτησις in Conciliorum Canonibus est, *cùm quis abdicato Episcopatu, honorem nihilominus retinere cupit.* De hac παραιτήσει agit epistola synodi Ephesinæ ad Synodum in Pamphylia, de Eustathio Metropolitano; de quo inter alia: Κεχειροτόνηται μὲν κανονικῶς. Τεθορυβημένος δὲ, ὥς φησι, παρά τινων, καὶ ἀδοκήτοις περιστάσεσιν ἐμβεβηκὼς, εἶτα ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀπραγμοσύνης ἀπειρηκὼς τὴν ἀντίστασιν τῶν ἐπενηνεγμένων αὐτῷ φροντίδων, καὶ (MS. Basil. rectiùs, καίπερ) διακρούεσθαι τὰς παρὰ τῶν ἐπιφυομένων αὐτῷ δυσφημίας δυνάμενος, παραιτήσεως οὐκ ἴσμεν ὅπως προσεκόμισε βιβλίον. *Canonicè quidem electus est. Cùm autem esset à nonnullis perturbatus, ut ait, & in inopinatos casus incidisset, & præ nimia negotii gerendi suscipiendique laboris fuga defessus esset, ad sustinendas fortiterq; ferendas curas, quæ ipsi afferebantur, cùm maledicta, quæ in eum ab imminentibus adversariis congerebantur, facilè amoliri posset, abdicationis libellum nihilominus, nescio quo modo, obtulit.* De eo ergo statuit eadem epistola, δίχα πάσης ἀντιλογίας ἔχειν αὐτὸν, τό, τε τῆς ἐπισκοπῆς ὄνομα, καὶ τὴν τιμὴν καὶ κοινωνίαν, &c. *ut sine omni contradictione Episcopatus nomen habeat, & honorem, & communionem.* Tales autem παραιτήσεις non fuisse licitas, docet Zonaras ad hanc epistolam, & ex eo Balsamon, p.323. quorum uterque adducit locum ex epistola Cyrilli ad Domnum, ubi decernitur, λίβελλον παραιτήσεως μὴ προσάγειν τινὰς τῶν ἱερέων, *ne ulli sacerdotes libellum abdicationis afferant.* Ratio? Εἰ γάρ εἰσιν ἄξιοι τοῦ λειτουργεῖν, ἔστωσαν ἐν τούτῳ· εἰ δὲ ἀνάξιοι, μὴ ἀπὸ παραιτήσεως ἐξίτωσαν, κατεγνωσμένοι δὲ μᾶλλον ἐπὶ πράγμασι. *Si enim sacra mysteria obire digni sunt, in eo permaneant: sin autem indigni: ne per abdicationem exeant, sed potiùs, rebus ipsis condemnati.* Illud ergo, quod de Eustathio factum, Balsamon κατ᾽ οἰκονομίας λόγον definitum dicit, nec in exemplum trahi debere. Ibidem est, παραιτεῖσθαι ἐγγράφως τὴν ἐπισκοπὴν, *scripto se abdicare Episcopatu.*

Παρα-

Παρακαλέω & Παράκλησις.

I. Παρακαλεῖν est *rogare, eum, cujus ope indigemus, erbis & gestibus ad commiserationem adducere.* De hac gnificatione ita Gregorius Nyssenus Orat. II. contra Eunomium, t. II. pag. 486. Παρακαλεῖν est διὰ τῶν τιμητικῶν ῥημάτων καὶ σχημάτων, ὑπὲρ ὧν ἄν τινος δεόμενοι τυχωιεν, εἰς συμπάθειαν αὐτὸν ἐπάγειν. *Per honorifica vera & gestus eum, cujus ope indigemus, ad commiserationem adducere & flectere.* Veteres Glossæ: παρακαλῶ. Oro, obsecro, rogo, quæso. παράκλησις, obsecratio. Frequenter hoc sensu παρακαλεῖν in N. Testamento. Vide Matth. VIII. 5. XVIII. 29. 32. Marci I. 40. ubi παρακαλῶν καὶ γονυπετῶν, verba nimirum & gestus. Ita alibi passim. Sic παράκλησις II. Corinth. VIII. 4. μετὰ πολλῆς παρακλήσεως δεόμενοι ἡμῶν. *Cum multis precibus nos rogantes.* Ita melius Beza, quàm ut Vulgatus, *cum multa exhortatione.* Chrysostomus, ὑπὲρ τῶν παίδων παρακαλῶν τὸν φυγάδα, *propter liberos rogans fugitivum.* Basilius Cæsar. παρακαλῶ καὶ πάλιν, καὶ πολλάκις, πάντα ὄκνον ὑπερθεμένες ἀπαντῆσαι καὶ προλαβεῖν τὰ ἐκ τοῦ χειμῶνος δυσχερῆ. *Iterum, iterumque rogo, ut omni mora abjecta, accedatis, & hyemis difficultates præveniatis.*

II. Παρακαλεῖν & παράκλησις usurpantur *de consolatione.* Iterum Nyssenus, loco suprà laudato, παρακαλεῖν dicit esse θεραπευτικὴν τῶν ψυχικῶν τε καὶ σωματικῶν παθημάτων ἐπίνοιαν, *notitiam curatricem & sanatricem afflictionum animi & corporis.* Hesychius: παρακεκλημένοι, παραμυθηθέντες, παρακληθέντες. *Qui consolationem acceperunt.* Idem: παρεκλήθη, παρεμυθήθη. Ita enim legendum. Hoc sensu sumitur I. Corinth. IV. 12. Βλασφημούμενοι, παρακαλοῦμεν. Theophylactus exponit: παρακαλοῦμεν, ἀντὶ τοῦ, πρᾳοτέροις λόγοις καὶ μαλακτικοῖς ἀμειβόμεθα. Τοῦτο γὰρ ἡ παράκλησις, ἡ πραΰνουσα διάλεξις. Observamus, *hoc est, mansuetioribus & mollioribus verbis occurrimus. Hæc enim est obsecratio, sermo mansuefaciens.* Hoc tamen ad primam potius significationem referendum. Ad Rom. XII. 12. de consolatione accipit idem, pag. 121. Παράκλησις ἰδικῶς λέγεται, ὅταν τις ψυχαῖς τεταραγμέναις ἢ λύπῃ, ἢ θυμῷ, κατάστολὴν ἐμποιῇ διὰ τοῦ λόγου. *Consolatio speciatim dicitur, quando quispiam mentibus mœrore vel iracundiâ perturbatis mitigationem & quietem inducit per sermonem.* Theodoretus ad I. Timoth. V. 13. dicit παράκλησιν τοὺς ἀθυμοῦντας ψυχαγωγεῖν, *tristes consolari.*

III. Παρακαλεῖν est *exhortari.* Hesychius: παρακεκλημένος· παρατετραμμένος. Legendum, προτετραμμένος, *monitus, incitatus.* Ita Theodoretus ad v. 8. c. XII. ad Rom. παράκλησιν interpretatur, τὴν ἐπὶ τὴν ἀρετὴν προτροπήν. *exhortationem ad virtutem.* Eodem pertinet, quòd Chrysostomus Homil. XXIX. in epist. ad Hebræos, pag. 579. dicit, παράκλησιν τὴν ῥαθυμοῦσαν ψυχὴν καὶ ὑπτίαν γενομένην ἐπιστρέφειν, καὶ τοῦ φρονήματος καθαιρεῖν, *exhortationem ignavum socordémque animum & supinum convertere, & de fastu detrahere.* Suidas etiam exponit per προτρέπεσθαι.

Παρακαταθήκη.

Veteres Glossæ: παρακαταθήκη, *commendatio.* παρακατατίθημι, *demando, commendo.* Vetus Onomasticon. Græco-Lat. *Depositum,* παρακαταθήκη. Suidas exponit per ἐνέχυρον, *pignus.* D. Apostolus bis hac voce utitur, nempe I. Timoth. VI. 20. & II. Timoth. I. 14. ubi Timotheum suum vult τὴν παρακαταθήκην φυλάσσειν, *depositum custodire,* id est, diligenter servare fidem, quam ut depositum ipsi commendaverit. Clemens Alexand. Strom. VI. pag. 676. Παρακαταθήκη ἀποδιδομένη θεῷ, ἡ κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου διδασκαλίαν, διὰ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ, τῆς θεοσεβοῦς παραδόσεως σύνεσίς τε καὶ συνάσκησις. *Depositum, quod Deo redditur, est convenienter Domini doctrinæ, per Apostolos ejus, piæ traditionis intelligentia & exercitatio.* Et lib. VII. pag. 731. Ἡ γνῶσις ἐκ παραδόσεως διαδιδομένη κατὰ χάριν θεοῦ, τοῖς ἀξίοις σφᾶς ἑαυτοὺς τῆς διδασκαλίας παρεχομένοις, οἷον παρακαταθήκη ἐγχειρίζεται. *Cognitio quæ datur ex traditione per Dei gratiam, veluti quoddam depositum committitur iis, qui se ipsos doctrina dignos exhibuerint.* Irenæus, lib. III. cap. IV. *Quam* (fidem nostram) *præceptam ab Ecclesia custodimus, & quæ semper à Spiritu Dei quasi in vase bono eximium quoddam depositum juvenescens, & ipsum vas faciens juvenescere,* &c. Idem hìc dicitur à Paulo, quod Apocal. III. v. 3. Μνημόνευε πῶς εἴληφας καὶ ἤκουσας. Et v. 11. ὃ ἔχεις, κράτει. Et I. Corinth. XI. 2. Καθὼς παρέδωκα ὑμῖν, τὰς παραδόσεις κατέχετε. Theophylactus ad I. Timoth. VI. v. 20. pag. 795. ad ista, τὴν παρακαταθήκην φύλαξον, hæc habet: Ταῦτα πάντα ἃ ὑπ' ἐμοῦ ἐνετάλθης, ὡς δεσποτικὰ ὄντα, φύλαξον. *Hæc omnia, quæ à me tibi sunt mandata, tanquam à Domino provenientia, custodi.* Idem, ad II. Timoth. I. 14. pag. 805. Τὰς περὶ πίστεως, τὰς περὶ βίου παρατεθείσας σοι ἐντολάς, ἢ τὸ χάρισμα ὃ ἔλαβες. *Nimirum quæ de fide, quæ de vita tradita tibi sunt præcepta, vel gratiam, quam accepisti.* Eadem vox occurrit insuper eodem cap. v. 12. ubi Theophylactus, παρακαταθήκην, ἢ τὴν πίστιν φησὶ καὶ τὸ κήρυγμα· ἢ τοὺς πιστούς, οὓς παρέθετο αὐτῷ ὁ Χριστός, ἢ οἳ εἰς αὐτὸς παρέθετο τῷ Κυρίῳ· --- ἢ παρακαταθήκην λέγει τὴν ἀντιμισθίαν· καὶ γὰρ πᾶς ὁ καλόν τι ποιῶν, τῷ Θεῷ αὐτὸ παρατίθησιν, ὡς ἂν ἐν καιρῷ ὑπὲρ αὐτοῦ στεφανωθῇ. Depositum *vel fidem ac prædicationem dicit: --- vel fideles, quos Christus ipsi commendavit, aut quos ipse commendavit Domino: --- vel,* depositum, *mercedem dicit. Qui enim boni quicquam agit, veluti apud Deum illud reponit, ut propter istud tempore opportuno coronetur.* Priores expositiones à scopo Apostoli non sunt alienæ, postrema οὐδὲν ὑγιὲς ἔχει. Hìc etiam illud observandum, multa exemplaria non legere παρακαταθήκη, sed παραθήκη. Ita utroque in loco Apostolico Theodoretus, qui ad priorem, παραθήκην οἶμαι αὐτὸν τὴν χάριν λέγειν τοῦ πνεύματος, ἣν διὰ τῆς χειροτονίας ἐδέξατο. *Existimo eum appellare* depositum, *gratiam Spiritus, quam accepit per ordinationem.* Et Oecumenius; qui ad eundem locum, pag. 764. Τὴν παραθήκην φύλαξον· τὴν ἐντολήν, φησὶ τοῦ Θεοῦ, ἣν δι' ἐμοῦ σοι παρέθετο, ἢ τὴν χάριν τοῦ πνεύματος, ἣν διὰ τῆς χειροτονίας ἐδέξατο. Custodi depositum: *mandatum, inquit, Dei, quod per me tibi tradidit: vel gratiam Spiritûs, quam per ordinationem accepit.* Idem, ad posteriorem locum, pag. 770. Παραθήκην φησὶ τὴν πίστιν καὶ ἐπιμέλειαν τῆς ἐμπιστευθείσης αὐτῷ ἐκκλησίας. Depositum *vocat fidem & curam concreditæ ipsi Ecclesiæ.* Ignatius in epistola ad Heronem Diaconum eadem voce utitur, φύλαξόν μου τὴν παραθήκην. *Custodi depositum meum.* Et in ejusdem ad Antiochenses dicta, Παύλου καὶ Πέτρου γεγόνατε μαθηταί, μὴ τὴν παραθήκην ἀπολέσατε. *Pauli & Petri facti estis discipuli, ne depositum perdatis.* Veteres Glossæ Latino-Græcæ: *Depositum,* παραθήκη. Eodem modo excerpta ex veteri Lexico Græco-Lat. Utramque habet Hesychius: παραθήκη, παρακαταθήκη. Phrynichus, παρακαταθήκην, καὶ μὴ παραθήκην λέγε. Utrumque tamen agnoscunt probati autores. Vide Lexica.

Παρακλητική.

Παρακλητική est liber Ecclesiasticus apud Græcos, quem Gennadius παρακλητικὸν βιβλίον, & aliquando tantummodo παρακλητικὸν vocat. Differt ab aliis Græcorum libris Ecclesiasticis, quòd in aliis certa sunt certis diebus decreta Officia, Canones, seu Troparia, quæ reci-

recitari solent, quibus finitis reponuntur, donec eadem tempora remeent, cùm rursum ad recitandum suscipiuntur: ut Triodion, quod Quadragesimæ præcipuè officia: Pentecostarium, quod à die Resurrectionis ad Pentecosten: Menæa, quæ singulis mensibus. *Paracleticus* tantùm semper præ manibus est, & omnibus diebus aliquid in eo invenitur, quod sive in Missâ, sive in Vesperis, sive in Matutino, sive in aliis Officiis recitatur. Quando enim in aliis Officiis propria desiderantur, quæ ad complementum officii pertineant, ad hunc lector remittitur. Dicitur autem παρακλητικὴ sc. βίβλος, vel παρακλητικὸς, *Paracleticus*, quasi *Consolatorius*. Videntur enim omnia, quæ in eo sunt, eò maximè spectare, ut peccatorem consolentur, hortentur, & quasi vi quadam compellant, ut de commissis pœnitentiam agat, & Deum, quem peccando offenderat, pœnitentiâ ac precibus sibi propitium reddat. Hinc modò Angelorum opem, modò Apostolorum, modò Martyrum, modò Confessorum, aliorumque Sanctorum, prout diei, cujus officium recitatur, ratio exposcit, implorare docet. Unde etiam *Paracleticus* dici potuit, quasi *Invocatorius*, vel *Imploratorius*. Vide L. Allatii Differtat. I. de libris Eccles. Græcorum.

Παράκλητος.

Vox hæc tribuitur,

I. *Deo Patri*, adeoque *toti SS. Trinitati*. Id nos docet Gregor. Nyssenus Orat. II. contra Eunomium t. II. pag. 486. Ἐγὼ αὐτὸ τοῦτο τὸ ὄνομα κοινὸν ἔμαθον εἶναι παρὰ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, πατρός τε, καὶ υἱοῦ, καὶ πνεύματος ἁγίου. Ὁ γὰρ υἱὸς ἐπίσης ἑαυτόν τε καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὀνομάζει παράκλητον· ὁ δὲ πατὴρ, δι' ὧν ἐνεργεῖ τὴν παράκλησιν, οἰκειοῦται πάντως τοῦ παρακλήτου τὸ ὄνομα· οὐ γὰρ δὴ τὸ ἔργον ποιῶν τοῦ παρακλήτου, ἀπαξιοῖ τοῦ ἔργου τὸ ὄνομα· ὅ, τε γὰρ Δαυὶδ πρὸς τὸν πατέρα φησὶν, ὅτι σὺ κύριε ἐβοήθησάς μοι, καὶ παρεκάλεσάς με· καὶ ὁ μέγας ἀπόστολος τὰ αὐτὰ περὶ τοῦ πατρὸς διεξέρχεται, λέγων· εὐλογητὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ, ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν. *Ego ex divinitus inspirata scriptura didici, hoc ipsum nomen commune esse Patris, Filii, & Spiritûs Sancti. Filius enim ex æquo & seipsum, atque etiam Spiritum Sanctum nominat* Paracletum. *Pater verò per quæ operatur* παράκλησιν, *consolationem, nomen* Paracleti, *id est, consolatoris, sibi prorsus vendicat. Non enim qui opus consolatoris facit, nomen operis dedignatur. Nam & David ad Patrem dicit,* Tu, ô Domine, auxiliatus es mihi, & consolatus es me: *& magnus Apostolus eadem de Patre recenset, dum dicit,* Benedictus Deus & Pater Domini nostri Jesu Christi, qui consolatur nos in omni tribulatione nostrâ. Ita Deus Pater ergo παράκλητος, quia nos consolatur. Nihilominus S. Scriptura, etsi nos multiplici consolatione in omnibus afflictionibus nostris erigat, eum nusquam παράκλητον nominat: non aliam, sine dubio, ob caussam, quàm quia παράκλητος, ut postea videbimus, aliud, quàm *Consolatorem*, designat.

II. *Filio Dei.* Disertè I. Joh. II. 1. Παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν πατέρα, Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον. *Advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum.* Ad quem locum Oecumenius, pag. 191. Παράκλητον τὸν ὑπὲρ ἡμῶν φησι τὸν πατέρα παρακαλοῦντα, ἤτοι προτρεπόμενον. *Paracletum dicit eum, qui Patrem pro nobis orat.* Hoc autem præstat *advocatus*, non *consolator*. Hinc Cyrillus Alex. in Actis Concilii Ephesini, pag. 164. Παράκλητος καὶ ἱλαστήριον ὁ υἱὸς ὠνόμασται· καθίστησι γὰρ τοῖς ἐπὶ γῆς εὐμενῆ τὸν πατέρα· καὶ παντὸς ἡμῖν εὑρίσκεται πρόξενος ἀγαθοῦ. Παράκλητος, *advocatus, & propitiatorium appellatur Filius: illis enim, qui in terra sunt, propitium reddit P trem: & omnium nobis bonorum autor existit.*

III. *Spiritui Sancto.* Is παράκλητος vocatur Joh XIV. 16. XV. 26. XVI. 7. sonat autem *advocatum p tius, quàm consolatorem.* Nam παράκλητος formam no ἐνεργητικὴν, sed παθητικὴν gerit: diciturque ὁ παράκλητο ἀπὸ τοῦ καλεῖσθαι εἰς τὸ παρίστασθαί τινι, *qui ad hoc vocatu ut assistat alicui.* Non aliò respexit Hesychius, apu quem, παράκλητον πνεῦμα λέγεται, ὡς τὰς παρακλήσεις τῶ ὅλων δεχόμενον. *Spiritus vocatur* παράκλητος, *ut qui su plicationes vel rogationes omnium suscipit.* Eadem habe Damascenus orthod. fidei lib. I. c. X. pag. 34. Παράκλη τον, ὡς τὰς τῶν ὅλων παρακλήσεις δεχόμενον. Interpres: *u qui aliorum patrocinia suscipit.* Παράκλησις hîc notat *ro gationem, advocationem,* ac *deprecationem* advocati, adsit judicio vel concioni. Itaque Ulpianus, ad illu Demosthenis adv. Æschin. de malè obit. legat. Αἱ τῶ παρακλήτων αὗται δεήσεις καὶ σπουδαὶ, τῶν ἰδίων πλεονεξιῶ ἕνεκα γίγνονται. *Advocatorum supplicationes & contenti nes istæ, lucelli proprii caussâ instituuntur.* Τῶν παρακλ των, inquit, ἤτοι τῶν ἐκ παρακλήσεως ἐλθόντων συνηγορῆσα *Paracletorum, sive eorum, qui ad eorum, quorum res ag tur, advocationem, sive compellationem, oraturi adsun* Unde etiam Beza, quamvis Confess. cap. IV. sect. LI *Spiritum Sanctum, quasi Consolatorem, Paracletum di* tradat, curque ita dicatur, pluribus exponat; in Ver sione tamen, quam postea adornavit, παράκλητον per petuò *advocatum* reddidit. Tertullianus etiam adv Prax. cap. IX. pag. 847. *Rogabo Patrem, & alium adv catum mittet vobis, Spiritum veritatis.* Et de Monog mia, cap. III. pag. 952. *In hoc quoque paracletum agn scere debes* advocatum, *quòd à tota continentia infirm tatem tuam excusat:* quanquam de Pudicit. cap. XIX *exoratorem* interpretetur. Quin & vetus Interpres *Ad vocatum* vertit. I. Johan. II. 1. cùm in Evangelio *Para cleti* vocem retineat: nec erat, quòd interpretes nostr in historia Evangelica aliter, quàm in epistola Johanni exprimerent. Augustinus in Johan. tract. LXXIV. ad XIV. v. 16. *Quod ait,* Rogabo Patrem, & alium Para cletum dabit vobis; *ostendit & seipsum esse Paracletum Paracletus enim Latinè dicitur* advocatus: *& dictum e de Christo: Advocatum habemus ad Patrem Jesum Chri stum justum.* Παράκλητος etiam passim apud Græco oratores opponitur τῷ κατηγόρῳ, nominatim apud De mosthenem, loco superiùs indicato. Et παρακλήτορα po tiùs *consolatorem* dici, quàm παράκλητον, observârun viri docti: Hesychius certè, παρακλήτορες, παραμυθηταὶ *Consolatores.* Veteres Gloss. *Advocatus,* παράκλητος Aliæ: παράκλητος, *advocatus.* Et Vir eruditissimus, Joh Drusius, in Præteritis, docet apud Judæos *paracletum* esse *advocatum*, ut, verbi caussâ, *paracletus Judæorum paracletus Samaritanorum,* id est, *advocatus* sive *patronus,* non autem *consolator.* Vide Cl. Gatakeri Advers Sacr. cap. XXXV. Hoc ipsum etiam confirmat Paulinus Aquilejensis in libello, qui *sacro-syllabus* inscribitur *Confitemini ergo quod est deterius, & omni blasphemi plenum, duos adoptivos, Filium scilicet & Spiritum Sanctum: non enim negare valetis, Spiritum Sanctum paracletum esse; quod enim Græcè* paracletus, *hoc Latinè dicitur* advocatus. Interim negari non potest, doctores Christianos hanc vocem παράκλητος ita accepisse, quasi *consolationis* sensum in se contineret, & Hebræorum מנחם responderet. Origenes de Principiis lib. II. cap. VII. *Paracletus quòd dicitur Spiritus Sanctus, consolatione dicitur. Si quis namque de Spiritu Sancto participare meruerit, cognitis ineffabilibus sacramentis consolationem sine dubio & lætitiam cordis assumit.* Epiphanius, ubi Paracleti promissionem in Apostolis pe

Spi-

piritum Sanctum, non in Manichaeo, impletam ostenit, Ἐπεκάθιζε τὸ πνεῦμα ἐφ' ἕκαςον αὐτῶν, καὶ ἕκαςος α τῦ πνεύματος παρεκαλεῖτο. *Insidebat eorum unicuiq; piritus, & ejusdem operâ singuli consolationem accipieant.* Chrysostomus Homil. LXXV. in Joh. Συνεχῶς παράκλητον καλεῖ, διὰ τὰς συνεχούσας αὐτοὺς τότε θλίψεις, *Paracletum subinde vocat, ob afflictiones, quae tunc ipsos onstrictos tenebant.* Theophylactus in cap. XIV. Joh. ag. 774. Συνεχῶς παράκλητον ὀνομάζει, διὰ τὰς συνεχούσας αὐτοὺς θλίψεις, εὐέλπιδας αὐτοὺς ποιῶν, ὡς ὑπ' ἐκείνου υχαγωγηθησομένους. *Subinde Paracletum nominat, ob afflitiones, quae ipsos tunc constrictos tenebant, bono illos anio esse jubens, quòd ab illo refocillandi essent.* Paulò post: πεὶ οὖν καὶ τὸ πνεῦμα ἐλθὸν τοῖς μαθηταῖς παράκλητον γέονε, τὰς λύπας αὐτοῖς παραμυθησάμενον. *Quia igitur piritus qui venit ad discipulos, paracletus factus est, moeitias illorum consolaturus.* Cyrillus Jerosol. Catech. φωι. XVI. Παράκλητος δὲ καλεῖται, διὰ τὸ παρακαλεῖν καὶ αραμυθεῖσθαι καὶ συναντιλαμβάνεσθαι ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν, *Vocatur autem Paracletus, quia consolatur, & unà subevat infirmitates nostras.* Perperam in libris editis, τῆς ἀσθενείας. Eodem inclinat Theodorus Mopsvestenus n Catena cap. XIV. Johannis, pag. 366. qui παράκληον propterea appellatum dicit, ὡς τῇ οἰκείᾳ χάριτι μᾶλλον πικουφίζειν τὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπαγόμενα, καὶ ῥᾷον φέρειν αρασκευάζον, *ut qui propriâ gratiâ, ea quae ab hominibus nferentur mala, redditurus sit leviora, & facturus, ut a faciliùs ferre queant.* Ammonius ibid. pag. 365. Παράκλητος καλεῖται ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα, ὡς παραμυθίαν μῖν ἐμποιοῦντες, καὶ ὡς παρακαλοῦντες ὑπὲρ ἡμῶν τὸν πατέρα. Τὸ γὰρ ὄνομα τοῦτο παραμυθίας ἐςὶ ποιητικόν. *Paracletus vocatur Filius & Spiritus: ut qui nobis consolationem aferant, Patremq; pro nobis orent. Nomen enim hoc consolatorium est.* Vult ergo, παράκλητον utrumque significare, & *consolatorem*, & *advocatum*. Theophanes Homil. LVI. pap. 382. Παράκλητος λέγεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς παρακαλῶν διὰ τῆς δωρεᾶς τῶν χαρισμάτων τὰς ποδεχομένας ψυχάς. *Paracletus dicitur Spiritus Sanctus, utpote qui per charismatum dona animas, quae ipsa ecipiunt, consoletur.* Augustin. de Serm. Dom. in mont. ib. I. & in Joh. tract. XCIV. *Consolator ergo ille, vel advocatus; utrumq; enim interpretatur, quod est Graecè* Paracletus, *Christo abscedente fuerat necessarius.* Isidoius Hispal. Orig. lib. VII. cap. III. *Spiritus Sanctus, quòd dicitur* paracletus, *à consolatione dicitur.* Παράκλησις *enim Graecè, Latinè* consolatio *dicitur. Christus nim eum Apostolis lugentibus misit, postquam ab eorum culis ad caelum ascendit: Consolator enim tristibus mititur; item* paracletus, *pro eo quòd consolationem praestet nimabus.* Subjungit tamen; *Alii paracletum Latinè ratorem vel advocatum interpretantur.* Et cap. praecedenti: *Paracletus Graecum est, quòd Latinè dicitur* advocatus: *quod nomen & Christo & Spiritui Sancto ribuitur.*

IV. Haereticus ille teterrimus, *Manes*, cujus dogmata pestifera populi Christiani portionem non contemnendam corruperant, *seipsum* impio ausu *vocabat* παράκλητον. Id de eo refert Theodoretus, haeret. fab. lib. cap. ult. pag. 214. Ἐτόλμησεν ἑαυτὸν ὁ παμπόνηρος πνεῦμα ἅγιον ὀνομάσαι, καὶ ἐπεςάλθαι ἔφησε κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ὑπόσχεσιν· ἐπηγγείλατο γὰρ ὁ κύριος πέμψειν ἄλλον παράκλητον. *Nequissimus ille ausus est se ipsum appellare Spiritum Sanctum, missum se dicens juxta Servatoris promissionem. Promiserat enim Dominus se alium paracletum esse missurum.* De eodem Socrates, hist. Eccles. lib. I. cap. XXII. pag. 185. a. Ἑαυτὸν ὀνομάζει παράκλητον. *Se ipsum vocat paracletum.* Vide etiam Epiphanium haeresi LXV. & Augustinum, haeresi XLVI. Chrysostom. Homil. LXXII. t. VI. Μάνης λέγει· ἐγώ εἰμι ὁ παράκλητος, ὃν ἐπηγγείλατο ὁ σωτὴρ τοῖς ἀποςόλοις. *Manes dicit: Ego sum Paracletus ille, quem Servator Apostolis promisit.* Hanc ipsam ob caussam *Manes* fuit dictus, non à μανίᾳ, ut prisci Patres, qui dogmata illius vel propalârunt, vel refutârunt, existimant. Chrysostomus, loco citato, Μάνης, ὁ ἀληθῶς μανεὶς, ὁ φερωνύμως τῇ πλάνῃ τὸ ὄνομα ἔχων. *Manes, revera insanus, conveniens errori nomen gerens.* Eusebius hist. Eccles. lib. VII. cap. XXXI. pag. 81. a. Ὁ μανεὶς τὰς φρένας, ἐπώνυμός τε τῆς δαιμονιώδους αἱρέσεως. *Mente captus ac insaniens, conveniens diabolicae haeresi nomen habens.* Vide etiam Nicephorum, hist. Eccles. lib. VI. c. XXXI. pag. 427. Epiphanium, haeresi LXV. sed respondet *Manes* Hebraeo מנחם. Nam & τὸ נחם, quatenus *consolationis* significatum obtinet, Graeci interpretes plerumque per verbum παρακαλεῖν reddunt, & נחמה, cum reliquis inde deductis nominibus *consolationem* significantibus, per παράκλησιν. Quin & Jobi XVI. 2. מנחמים, *consolatores*, παρακλήτορας vertunt. Praesul Armachanus in accuratissimo opere Chronologico, ad annum Mundi 3232. *Severo Sulpitio lib. I. Historiae sacrae* Manes *hic appellatur;* (Rex utique Israëliticus Manaem) *eodem quo* Manes, *vel* Manichaeus *haeresiarcha nomine, utriusq; verò nomen paracletum sive consolatorem significat.* De hoc ipso verò fusè & doctè, ut semper, Cl. Gatakerus Advers. Sacr. cap. XXXV. quò Lectorem ablegamus. Montanus quoque οἰςρηθεὶς, ut inquit Theodoretus haeret. fab. lib. III. cap. II. pag. 227. ἔρωτι φιλαρχίας, παράκλητον ἑαυτὸν προσηγόρευσε, *dominandi cupiditate motus, Paracletum seipsum appellavit.* Basilius Caesar. epist. Can. I. ad Amphilochium, t. II. pag. 758. Can. II. de Pepuzenis: Εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον προδήλως ἐβλασφήμησαν, Μοντανῷ καὶ Πρισκίλλῃ τὴν τοῦ παρακλήτου προσηγορίαν ἀθεμίτως καὶ ἀναισχύντως ἐπιφημίσαντες. *In Spiritum Sanctum apertè blasphemârunt, Montano & Priscillae paracleti appellationem nefariè & impudenter attribuentes.*

Παρακοιμώμενος.

Παρακοιμώμενος, *accubitor.* Chronicon Constantinop. pag. 117. Constantinus προςάξας Εὐφράτῃ τῷ παρακοιμωμένῳ αὐτοῦ, ὅςις καὶ ἐποίησε τὸν μέγαν Κωνςαντῖνον χριςιανόν. Ibidem saepè occurrit. Nicetas in Joanne Comneno: Ὃν καὶ τῷ τοῦ παρακοιμωμένου τετίμηκεν ἀξιώματι. Erant autem, ut Cl. Meursius observat, duo: hic τῆς σφενδόνης, id est, annuli Imperatorii: ille τοῦ κοιτῶνος, sive cubiculi dicebatur. Reliqua ex eodem Meursio haberi possunt.

Παραλαύριον.

Παραλαύριον, *aedicula laurae adjuncta.* Quid λαῦρα sit, suo loco docuimus. Germanus in sancitis: Κἂν προάςειον ἢ μοναςήριον, κἂν παραλαύριον, κἂν οἶκος εὐκτήριος. Vide Gl. Meursii.

Παραλέγομαι.

Παραλέγομαι est vox nautica. Virgil. Aeneid. III.

- - - *Crebris legimus freta concita terris.*

Ubi Servius: *Praeterimus: tractus autem sermo à nautis: quòd funem legendo, id est, colligendo, aspera loca praetereunt.* Occurrit Act. XXVII. 8. 13. Priori versu: Μόλις τε παραλεγόμενοι αὐτήν. Beza: *Et illam* (Cretam) *vix praeterlegentes.* Vulgatus: *Et vix juxta navigantes.* Potes commodè cum Virgilio: *Et illam vix legentes.* Posteriori: Παρελέγοντο τὴν Κρήτην. Iterum Beza: *Praeterlegerunt Cretam.* Optimè Vulgatus: *Legebant Cretam.* Quid sit, paucis docet Hesychius: Παρελέγετο, παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἔπλεεν. *Ad littus navigabat.*

Παρα-

Παραλογίζομαι.

Quid ſit, ex vulgatis notum Lexicis. *Subdola ſupputatione fallo, falſis ratiociniis decipio:* vel etiam, *falſa argumentatione decipio.* Veteres Gloſſ. παραλογίζομαι, *circumſcribo, obrepo, ſubrepo.* Ita Jacobi I. 22. παραλογιζόμενοι ἑαυτοὺς. *Fallentes vosmetipſos,* id eſt, interprete Oecumenio, ἐξαπατῶντες, *ſeducentes, decipientes.* Sic Gal. VI. 4. ἑαυτὸν φρεναπατᾷν, & I. Joh. I. 8. ἑαυτὸν πλανᾷν. Eleganter Ignatius eodem, & voce etiam paſſiva in eadem ſententia, pag. 52. Πρέπον ἐςὶ καὶ ὑμᾶς ὑπακούειν τῷ ἐπισκόπῳ ὑμῶν, καὶ κατὰ μηδὲν αὐτῷ ἀντιλέγειν. Φοβερὸν γάρ ἐςι τῷ τοιούτῳ ἀντιλέγειν· οὐ γὰρ τοῦτον τὸν βλεπόμενον πλανᾷ τις, ἀλλὰ τὸν ἀόρατον παραλογίζεται, τὸν μὴ δυνάμενον παρά τινος παραλογισθῆναι. *Decet & vos obedire Epiſcopo veſtro, & in nullo illi refragari: terribile namque eſt tali contradicere; neque enim aliquis hunc fallit qui videtur, ſed inviſibilem fallere conatur, qui non poteſt à quoquam falli.* Eodem ſenſu aliquoties apud LXX. Interpretes. Vide Geneſ. XXIX. 25. Joſuæ IX. 22. I. Sam. XIX. 17. XXVIII. 12. Hinc παραλογισμὸς, ἀπάτη. *Deceptio, ſeductio,* παραλογιςὴς, ἀπατεὼν, *deceptor, impoſtor;* apud Heſychium & Suidam. Significat etiam *in rationibus aliquid præterire, negligere, detrahere.* Ita uſurpat Ignatius epiſt. ad Smyrnenſes, pag. 171. Οἳ καὶ σφόδρα εὐχαριςοῦσι τῷ κυρίῳ ὑπὲρ ὑμῶν, ὅτι αὐτοὺς ἀνεπαύσατε κατὰ πάντα τρόπον· οὐδὲν ὑμῖν παραλογισθήσεται ὧν εἰς αὐτοὺς ἐποιήσατε. *Qui etiam plurimas Domino pro vobis gratias agunt, quòd omnibus modis illos refeceritis. Nihil vobis peribit eorum, quæ in illos contuliſtis,* id eſt, nihil non in rationes veniet apud Deum.

Παραμονάριος.

Occurrit hæc vox Can. II. Concilii Chalcedon. ubi, Εἴτις ἐπίσκοπος προβάλοιτο ἐπὶ χρήμασιν οἰκονόμον, ἢ ἔκδικον, ἢ παραμονάριον, ἢ ὅλως τινὰ τοῦ κανόνος, δι' αἰσχροκέρδειαν οἰκείαν, &c. *Si quis Epiſcopus promoverit propter pecunias œconomum, vel defenſorem, vel manſionarium, vel omnino aliquem ex Canone, ſui turpis quæſtus gratiâ,* &c. Symeon Logotheta totum Canonem, qui ſatis longus, ita contrahit: Ὁ ἐξωνούμενος καὶ ὁ πιπράσκων χειροτονίαν, περὶ τοὺς βαθμοὺς ἐπικινδυνεύουσι· ὁ δὲ νόμος ἕως καὶ παραμοναρίου. *Qui emit & qui vendit ordinationem, circa gradus periclitatur. Lex autem etiam usq; ad manſionarium.* Παραμονάριος, & *manſionarius* hic eſſe videtur, qui villas, aliasque poſſeſſiones gubernat. Vide Juſtellum ad hunc Canonem, & Voſſium lib. III. de vitiis ſermonis, cap. XXIII.

Παραμονή.

Παραμονὴ in Eccleſia Græca vulgò vocatur *vigilia, pervigilia. Profeſtum.* Typicum Sabæ, cap. XVIII. p. 33. Παραμονὴ τῶν ἁγίων θεοφανίων. *Pervigilia ſanctorum Theophaniorum.* Concil. Florent. ſect. IV. cap. VII. p. 76. Κυριακὴ δὲ ἦν καὶ ἡ παραμονὴ τῆς ἑορτῆς τῶν ἁγίων θεοφανίων. *Erat autem dies Dominicus, & pervigilia ſolennis feſti Theophaniorum.* Geraſimus Ulachus in Theſauro ſuo: παραμονή. *Vigilia.* Ἀγρυπνία. In aula verò erat *ſtatio.* Codinus: Ἐν αὐλῇ δὲ τοῦ παλατίου ςρατιῶται ὀνομαζόμενοι οὕτω παραμοναὶ, ἔχοντες ἄλογα. *In aula verò palatii milites ſic vocati ſtationes, habentes equos.* Vide Gl. Meurſii.

Παραναγινώσκω.

Quemadmodum in veteri Eccleſia ἀναγνῶσαι dicebantur, qui contextum ſacrum legebant, ita ἀναγνωσθέντες, *quorum mentio in contextu, qui prælegebatur.* Hos παραναγνωσθῆναι, non παραγνωσθῆναι, ut perperam Heinſius in cap. IV. Lucæ, dixit Timotheus Jeroſol. Orat. de Propheta Simeone, pag. 844. Biblioth. Patrum t. XIII. de Simeone ita ſcribens: Φέρε, ἀγαπητὲ, τὸν τελευταῖον δίκαιον τῷ λόγῳ κατίδωμεν· καὶ τίς ὁ τελευταῖος δίκαιος; ὁ ἀρτίως ἡμῖν παραναγνωσθεὶς ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίῳ, τοὔνομα Σιμεών. *Age, dilecte, ultimum juſtum oratione videamus. Et quis ultimus ille juſtus? Is, cujus jam ſectio à nobis lecta fuit ex Evangelio ſecundam Lucam nomine Simeon.* Paulò pòſt: Χριςιανὸς τῇ γνώσει, ἄγγελος τῇ γλώσσῃ, Σιμεών, ὁ ἀρτίως ἡμῖν παραναγνωσθείς. *Chriſtianus ſcientiâ, Angelus linguâ, Simeon, cujus jam Sectio à nobis lecta fuit.* Amphilochius de Anna Prophetiſſa, Homil. de eodem argumento, p. 439. ejuſdem tomi· Οἵα γέγονε καὶ ἡ ἀρτίως ἡμῖν παραναγνωσθεῖσα Ἄννα ἡ προφῆτις, ἡ καλῶς γηρήσασα, καὶ ὡς ἀετὸς ἀνακαινισθεῖσα. *Qualis fuit ea, de qua Sectio jam à nobis lecta fuit, Anna Prophetiſſa, quæ honeſtè conſenuit, atq; ut aquila eſt renovata.* Hic Simeon & Anna παραναγνωσθέντες dicuntur, quòd Sectio, quæ de illis agit in Evangelio ſecundùm Lucam, jam lecta fuiſſet.

Παραπέτασμα.

I. *Propriè velum.* Veteres Gloſſæ: παραπέτασμα, *velum.* Latino-Gr. *Velum,* παραπέτασμα. Heſychius: παραπετάσματα, παρακαλύμματα. *Vela, tegumenta.* Suidas: παραπέτασμα, παρακάλυμμα, παράπλωμα, τὸ λεγόμενον βῆλον. *Velum, tegumentum, tapetium. Quod* vulgò *vocatur velum.* Nota ſignificatio ex Lexicis.

II. *Metaphoricè* eleganter uſurpatur, & notat *prætextum, diſſimulationem.* Chryſoſtomus dicit, προβάλλεσθαι ἀπολογίαν παραπέτασμα τῆς πονηρίας. *Obtendere defenſionem, malitiæ prætextum.* Idem, Homil. VII. in Geneſin: Νομίζουσι τῆς οἰκείας πλάνης παραπέτασμα αὐτοῖς γίνεσθαι τὴν ἑτέρων ῥαθυμίαν. *Exiſtimant, ſe errorem ſuum aliorum ſocordiâ celare & obtegere poſſe.* Idem ſerm. III. de Sacerdotio, t. VI. pag. 22. Οἱ μὲν τὸν ἰδιωτικὸν τοῦτον καὶ ἀπράγμονα βίον βιοῦντες, ἔχουσι παραπέτασμα τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων τὴν μόνωσιν. *Qui privatam hanc & quietam vitam vivunt, ſolitudinem habent ſuorum vitiorum tanquam velamen quoddam.* Ibid. lib. ſeu ſerm. VI. & VII. Ἐγὼ ἀργίαν καὶ ἀμελετησίαν ὥσπερεὶ παραπέτασμα τῆς οἰκείας ἔχω φαυλότητος, τὰ πλείονα τῶν ἐλαττωμάτων τῶν ἐμαυτοῦ ταύτῃ συγκαλύπτων, καὶ οὐκ ἐῶν φαίνεσθαι. *Ego pigritiam atque ſocordiam quaſi velamen meæ imbecillitati prætendo; quâ ex iis, quæ in me deſiderantur, plura obtego, neq; ſeſe prodere patior.* Ita παρακάλυμμα. Chryſoſtomus Homil. XXXVII. t. V. Σκῆψις ταῦτα καὶ πρόφασις, καὶ νωθείας παρακαλύμματα. *Hæc nihil niſi fictio, prætextus, & ſegnitiei tegumenta.* Eodem ſenſu Philo dixit, σεμνοῖς ὀνόμασι τῆς ἀρχῆς καὶ ἡγεμονίας ἐπικρύπτειν λῃςείαν. *Specioſo imperii nomine latrocinium occultare.* Gregor. Nazianz. σεμναῖς κλήσεσι καταχρύπτειν τὰ αἰσχρά. *Bellis atque honeſtis vocabulis res turpes obtegere.* Ita Cicero ad Q. fratrem: *Multis ſimulationum involucris tegitur, & quaſi velis quibusdam obtenditur uniuscujusque natura.* In Piſonem; *Triumphi nomine tegere & velare cupiditatem ſuam.* Pro Cœlio, *Quærere flagitiorum tegumenta.*

Παράσημος.

Παράσημον eſt *inſigne.* Plutarchus in Convivio, Σ... νεὼς τὸ παράσημον. *Navis inſigne.* Multa de hac voce Viri docti ad Actor. XXVIII. 11. Omnium optimè, idque συλλήβδην magnus Bochartus, quem audire juvabit. Heſychius, inquit, Πάταικοι, θεοὶ Φοίνικες, οὓς ἱςᾶσι κατὰ τὰς πρύμνας τῶν νεῶν. *Pataci, dii Phœnices, quos ſtatuunt ad puppes navium.* Suidas: Πάταικοι θεοί· Οἱ πάταικοι φοινικικοὶ ἐν ταῖς πρύμναις ἱδρυμένοι. *Pataci dii: Phœnicii Pataci in puppibus collocati.* Herodotus in Thalia

ia, ubi de Vulcani ſtatua, quam deriſit Memphi Cambyſes, in prora collocat: παταίκους οἱ Φοίνικες ἐν τῇσι πρώρῃσι τῶν τριήρεων περιάγουσι. *Patæcos Phœnices in triremium proris circumferunt.* Heſychius & Suidas in puppi malunt, quia tutelæ locus apud Græcos & Romanos erat in puppe navis. Perſius Sat.VI.

- - - *Jacet ipſe in littore, & unà*
Ingentes de puppe Dei. - - - -

Virgilius:

- - *Aurato fulgebat Apolline puppis.*

Ad Perſii locum Scholiaſtes: *Navium tutelam dicit quam in puppibus habent vel pingunt.* Ideò puppes coronabant, quia ibi erat navigii lararium & ſacrarium. Virgil. I. Georg.

Puppibus & læti nautæ impoſuere coronas.

In Strabone quidem lib.II.legitur, Phœnicias naves circa Gades ἵππους, *equos* vocari, ἀπὸ τῶν ἐν ταῖς πρώραις ἐπισήμων, *à proræ inſignibus.* Sed aliud *tutela*, aliud ἐπίσημον vel παράσημον, id eſt, *inſigne navis*, de quo Lucas Actor.XXVIII.11. Illius locus perpetuus in puppe, hujus in prora fuit. Quod pridem obſervavit magnus Scaliger in Animadverſ. ad Chronicon Euſebii, pag.40. ut & *Patæcos* dici à verbo פתח, quod in Pihel eſt *inſculpere*, unde פתוחים *ſculpturæ.* Quid ſi *Patæcos* Phœnices per B. ſcripſerint, voce facta à בטח, *confidere, ſecurum eſſe?* Unde בטח, ἀσφάλεια, *ſecuritas:* & ab Hebræis ut vulgò חיור, ita & ſæpe בטחון, appellantur literæ ſecuritatis publicæ, quæ præſtatur iter facientibus. Itaque *tutela navis* non aliunde potuit commodiùs nomen ſortiri. Sæpe ב & פ inter ſe permutantur. Vide inſuper Cl.Heinſium in Acta, & Seldeni Synt. II. de diis Syris cap.XVI. Adde veteris Gl. verba: *Tutela*, παράσημον, προστάσια, ἐπιτροπή, ἀσφάλεια, καὶ παράσημον τοῦ πλοίου.

Παρασκευή.

Παρασκευή eſt *dies Veneris.* Corona precioſa: παρασκευή, *dies Veneris.* Syneſius epiſt. IV. Ἡμέρα μὲν οὖν ἦν, ἥντινα ἄγουσιν οἱ Ἰουδαῖοι παρασκευήν. τὴν δὲ νύκτα τῇ μετ' αὐτὴν ἡμέρᾳ λογίζονται, καθ' ἣν οὐδενὶ θέμις ἐστὶν ἐνεργὸν ἔχειν τὴν χεῖρα, ἀλλὰ τιμῶντες διαφερόντως αὐτὴν, ἄγουσιν ἀπραξίαν. *Erat tum dies, quam Judæi* Paraſceven *vocant; cujus noctem cum ſequenti die computant, quâ die nulli manum licet operi admovere, ſed eam ſanctiſſimè venerantes ab omni labore feriantur.* Clemens Alex. Strom. VII. pag.744. Οἶδεν αὐτὸς καὶ τῆς νηστείας τὰ αἰνίγματα τῶν ἡμερῶν τούτων, τῆς τετράδος, καὶ τῆς παρασκευῆς λέγω. ἐπιφημίζονται γὰρ, ἡ μὲν, Ἑρμοῦ· ἡ δὲ, Ἀφροδίτης. *Novit ipſe jejunii quoque ænigmata horum dierum, quarti, inquam, & ſexti. Dicitur autem ille quidem Mercurii, hic verò Veneris.* Alia loca adducimus in voce Νηστεία, num. II. 2. ſub lit. *b*.3. Dies crucifixionis Chriſti vocatur μεγάλη παρασκευή. Codinus de Offic. Τῇ μεγάλῃ παρασκευῇ ψάλλονται αἱ ὧραι μετὰ τῶν τροπαρίων. *In magna Paraſceve canuntur Horæ cum Tropariis.* Vel ἁγία παρασκευή. Theodorus Anagnoſta Eclog. II. Αὐτοῦ μὴ δεχομένου τὸ σύμβολον ἅπαξ τοῦ ἔτους λεγόμενον πρότερον ἐν τῇ ἁγίᾳ παρασκευῇ τοῦ θείου πάθους. *Cùm ipſe non reciperet Symbolum ſemel in anno recitari ſolitum prius in ſancta Paraſceve divinæ paſſionis.*

Παρασυνάγω.

Παρασυναγωγή.

Non habent Lexica. Παρασυνάγω ſignificat *illicitos conventus agito.* Zonaras ad Can. XXXI. in Trullo, pag. 155. Ὁ ἐν εὐκτηρίῳ λειτουργῶν, ἢ βαπτίζων ἐντὸς οἰκίας παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου τῆς πόλεως ἐκείνης, παρασυνάγει. *Qui in Oratorio miniſtrat, vel intra domum baptizat præter Epiſcopi ſententiam civitatis illius, à congregatione divertit,* vel, *illicitum conventum agitat.* Idem, ad Can. X. Carthag. pag.400. Ὁ δ' τῆς ἐν Γάγγρᾳ συνόδου κανὼν ὑπὸ ἀνάθεμα τοὺς παρασυνάγοντας ἐποιήσατο. *Canon VI. Gangrenſis Synodi anathemati ſubjecit eos, qui ſeorſim congregationes inſtituunt.* Eodem verbo, ad eundem Canonem, uſus eſt Balſamon. Quod his eſt παρασυνάγειν, id Can. Apoſtol. XXXI. eſt χωρὶς συνάγειν, *ſeorſim congregationes agitare:* quod Alexius Ariſtinus, in ſynopſi Canonum, exprimit, ἐξ ἀναιτίου σχίζεσθαι, *ſine cauſa ſe ab aliis ſegregare:* Can. VI. Gangr. παρὰ τὴν ἐκκλησίαν ἰδίᾳ ἐκκλησιάζειν, *extra Eccleſiam privatim Eccleſiaſticos conventus habere:* Can. X. Gangr. κεχωρισμένως ἅγια τῷ Θεῷ προσφέρειν, *ſeparatim Deo ſancta offerre.* Hinc παρασυναγωγή eſt *falſa Synagoga, illicitus conventus.* Id docet Baſilius Cæſ. epiſt. Can. I. ad Amphilochium, pag. 758. quando dicit τοὺς παλαιοὺς nominâſſe παρασυναγωγὰς, τὰς συνάξεις τὰς παρὰ τῶν ἀνυποτάκτων πρεσβυτέρων, ἢ ἐπισκόπων, καὶ παρὰ τῶν ἀπαιδεύτων λαῶν, γινομένας, *illegitimos conventus, congregationes quæ fiunt à rebellibus Presbyteris, vel Epiſcopis, vel à populis minimè doctis.* Pergit: Οἷον εἴ τις ἐν πλαίσματι ἐξετασθεὶς, ἐπεσχέθη τῆς λειτουργίας, καὶ μὴ ὑπέκυψε τοῖς κανόσιν· ἀλλ' ἑαυτῷ ἐξεδίκησε τὴν προεδρίαν καὶ τὴν λειτουργίαν, καὶ συναπῆλθον τούτῳ τινὲς καταλιπόντες τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, παρασυναγωγὴ τὸ τοιοῦτον. *Ut ſi quis peccaviſſe convictus ſit, à ſacra obeundi miniſterio prohibitus, & is canonibus ſe non ſubmiſit, ſed ſibi præſulatum, & ſacrum miniſterium attribuit, & quidam cum eo receſſerunt, relictâ Eccleſiâ Catholicâ, id eſt illegitimus conventus.* Nicetas de Fide Orthodoxa lib. V. interprete Morello: *Id conſecutus eſt, ut & martyrii coronâ exciderit, & à divis Patribus, qui Nicæam convenerant, eo nomine condemnatus ſit, quia ſeorſum paraſynagogas convocaret.* Suffeciſſet dixiſſe, *paraſynagogas*, vel *ſeorſum ſynagogas.* Παρασύναξις idem ſignificat. Balſamon in Nomoc. Photii, tit. XII. cap. II. p. 174. ex c. XXVII. tit. I. lib. I. Baſil. Πάντες γενικῶς οἱ αἱρετικοὶ μήτε παρασυνάξεις ἢ παραβαπτίσματα ποιείτωσαν. *Omnes generaliter Hæretici nec illegitimas congregationes, nec adulterata baptiſmata faciant.* Act. V. Conc. ſub Menna, p. 698. Τολμήσας καὶ παρασυνάξεις καὶ παραφωτίσματα πληρῶσαι. *Qui auſus fuerit illegitimas congregationes & adulteratos baptiſmos celebrare.*

Παρατράπεζον.

Παρατράπεζον in libris Græcorum Liturgicis ſignificat *menſam*, quæ ad ἁγίαν τράπεζαν collocata erat. In Liturgia Jacobi, pag.36. Καὶ ὅτε μέλλει ὁ διάκονος τιθέναι εἰς τὸ παρατράπεζον, λέγει ὁ ἱερεύς· Εὐλογητὸν τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, εἰς τοὺς αἰῶνας. Interpres, *Et cùm Diaconus depoſiturus eſt in menſulam, ait ſacerdos: Benedictum nomen Domini Dei noſtri in ſecula.* Mox: Καὶ πάλιν ὅτε ἐπαίρει τὸν δίσκον ἀπὸ τοῦ παρατραπεζίου, λέγει· Κύριε εὐλόγησον. *Et rurſus cùm attollit diſcum de menſula, ait, Domine benedic.* Hinc in Chronico Alexandr. Παρατραπέζιοι, *admenſales*, qui inter ſacræ Liturgiæ actûs menſæ, velut miniſtri, adſtabant; noſtris etiam moribus noti.

Παραφώτισμα.

Παραφώτισμα idem quod παραβάπτισμα, *adulterinus Baptiſmus.* Vide ſub finem verbi παρασυνάγω.

Παραχαράττω. Παραχαράκται.

Παραχάραγμα.

Ut harum vocum ſignificationem faciliùs intelligamus, primitivi verbi ſignificatio præmittenda. Χαράσσω,

σω, vel χαράττω significat *sculpo: insculpo, inscribo, imprimo*; ut cùm lapicida cælo suo aliquid lapidi insculpit & inscribit: quod κολάπτειν etiam dicitur, & ἐγκολάπτειν. Hesychius χαράξαι exponit κόψαι, κοιλᾶναι, τυπῶσαι. *Incidere, excavare, signare, insculpere, figurare.* Hinc jam παραχαράττειν est *perperam signare, adulterino signo impresso cudere, adulterinâ notâ signare.* Synesius, νόμισμα παραχαράττειν, *monetam adulterare.* Suidas: Γνῶθι σαυτὸν, καὶ τὸ νόμισμα παραχάραξον· παραγγέλματα πυθικά. τουτέστι, τῆς τῶν πολλῶν δόξης ὑπερόρα, καὶ παραχάραττε μὴ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ τὸ νόμισμα. *Cognosce te ipsum & monetam adultera. Præcepta Pythica. Hoc est, Vulgi opinionem contemne, & non ipsam veritatem: sed monetam adultera.* Παρακεχαραγμένον νόμισμα, *numisma adulterinum, adulterina moneta*: aliâs παρασεσημασμένον, παρακεκομμένον, παράσημον, παράτυπον, κίβδηλον, & ἀδόκιμον. Hinc παραχαράκται, *qui nummos adulterant.* Veteres Glossæ: παραχαράκτης, *adulter.* Aristophanis Scholiastes in Acharn. p. 282. tradit, suæ ætatis homines παραχαράκτας dicere solitos τοὺς παρακόπτοντας, *falsæ monetæ percussores*, vel *adulterinorum nummorum cusores.* Legas in Codice Theodosiano lib. IX. tit. de falsa moneta: *Falsæ monetæ rei, quos vulgò* paracharactas *vocant, majestatis crimine tenentur obnoxii.* Ejusmodi nummi adulterini vocantur παραχαράγματα. Potest etiam παραχάραγμα dici *ipsum signum adulterinum, & nota falsò impressa*, sive in nummo, sive in re quapiam alia. Veteres Glossæ: παραχάραγμα, *adulteratio.* Clemens Alex. Strom. VI. pag. 655. Διακρῖναι τὸ ἀκίβδηλον νόμισμα τοῦ παραχαράγματος. *Discernere probum nummum à falso & adulterino.* Hæ voces etiam *metaphoricè* usurpantur, & παραχαράττειν significat *adulterare, falsare, corrumpere.* Chrysostomus, τὰς συνθήκας παραχαράττειν, *adulterare pacta*, vel *fœdera.* Evagrius, τὴν χάριν τοῦ θεοῦ παραχαράττειν, *gratiam Dei adulterare.* Origenes, τὴν ἀλήθειαν παραχαράττειν, *veritatem adulterare.* Apostolus eodem sensu dicit II. Corinth. II. 17. καπηλεύειν τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, &c. IV. 2. δολοῦν τὸν λόγον τοῦ θεοῦ. Synesius epist. V. τὸ δόγμα τὸ θεῖον παραχαράττειν, *divinum dogma adulterare.* Ἐν τοῦτο μόνον εἰς μέσον ἑλκύσατε, καὶ τοὺς τραπεζίτας τοὺς πονηροὺς τοὺς καθάπερ νόμισμα τὸ δόγμα τὸ θεῖον παραχαράττοντας, περιενέγκατε. *Hoc ipsum duntaxat in medium adducite, ac pravos illos argentarios, qui divinum dogma, nummi instar, adulterant, circumducite.* Idem περὶ βασιλείας pag. 10. Οὓς ἡ φύσις ἁμαρτάνουσα παραχαράττει, καθάπερ ἀδικοῦντες οἱ τραπεζῖται τὰ νομίσματα. *Quos natura aberrans adulteratos edidit, ut argentarii numismata corrumpere ac depravare solent.* Theophylactus in cap. I. Matth. παραχαράττουσιν οἱ Ἑβραῖοι ἐθελοκακοῦντες τὴν γραφήν. *Hebræi de industria malè agentes, Scripturam depravant.* Ita elegantissimè vocem παραχάραγμα reperias usurpatam apud Ignatium epist. ad Magnesios, p. 53. 54. Δύο λέγω χαρακτῆρας ἐν ἀνθρώποις εὑρίσκεσθαι, καὶ τὸν μὲν, νομίσματος. τὸν δὲ, παραχαράγματος. ὁ θεοσεβὴς ἄνθρωπος, νόμισμά ἐστιν ὑπὸ θεοῦ χαραχθέν. ὁ ἀσεβὴς, ψευδώνυμον νόμισμα, κίβδηλον, νόθον, παραχάραγμα, οὐχ' ὑπὸ θεοῦ, ἀλλ' ὑπὸ διαβόλου ἐνεργηθέν. *In hominibus geminas notas inveniri dico, & hanc esse veri numismatis, illam verò adulterini. Pius homo, numisma est à Deo cusum: impius, ementitum, adulterinum & illegitimum, non à Deo, sed à Diabolo effectum.*

Πάρεδρος.

Veteres Glossæ: πάρεδρος, *adsessor.* Qui ex hominibus in deorum numerum referebantur, hi deorum πάρεδροι fieri dicebantur, & σύνθρονοι, quasi *assessores*, & eadem sede præditi cum cæteris diis. Hoc est, quod ait Tertullianus, *Synhodus deorum fieri, & collegio eorum adscribi.* Virgilius ad Augustum: *Tuq; adeò, quem mox quæ sint habitura deorum Concilia, incertum est.*

Synhodus deorum apud Græcos erat ex duodecim diis, quos magnos appellabant: in quorum numerum qui ex hominibus referebantur, πάρεδροι τῶν μεγάλων θεῶν dicebantur. Demades, cùm de consecratione Alexandri in concione apud Athenienses ageret, ἐκκλησίας οὔσης Ἀθηναίοις παρελθὼν ὁ Δημάδης ἐψηφίσατο θεὸν τὸν Ἀλέξανδρον τρισκαιδέκατον. Id est, πάρεδρον τῶν δώδεκα θεῶν. Refert Ælianus var. hist. lib. V. cap. XII. Lucian. de Hephæstione divo facto: Καὶ τέλος ἔθυον παρέδρῳ καὶ ἀλεξικάκῳ θεῷ. *Et tandem sacrificabant assessori & averrunco deo*; lib. περὶ τοῦ μὴ ῥᾳδίως πιστεύειν. Antinous, qui à Græcis volente Hadriano consecratus fuit, in veteri inscriptione σύνθρονος τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θεῶν appellatur. Σύνθρονος autem & πάρεδρος idem. Hesychius: πάρεδρος, παρακαθήμενος, παραμένων, σύνθρονος. *Assessor, assidens, assistens, throni socius.* Item in alia inscriptione, θεοῖς ἀδελφοῖς συνθρόνοις τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ θεοῖς. Sciendum verò est, unicuique deorum suos attributos παρέδρους. Jovi τοὺς δώδεκα θεοὺς, sex mares, sex fœminas, quos propterea *Consentes* appellabant, id est, συνέδρους. *Consentes* veteribus Latinis dicti, qui Jovis consiliarii & assessores esse existimabantur. Hujusmodi autem deorum παρέδρους Latini veteres etiam appellârunt *novemsiles*, vel *novemsides* secundum quorundam opinionem. Arnobius lib. III. adv. Gentes: *Novensiles, Piso deos esse credit novem in Sabinis apud Trebiam constitutos.* Romani ergo *novensiles* vel *novemsiles* appellabant ipsam deorum multitudinem, quibus Pantheum dicatum est. Servius: *Sanè quidam veteres deos Novemsiles dicunt, quibus merita virtutis dederint numinis dignitatem.* Novitii verò & adscriptitii illi dii, ut aliqua divinitatis autoritate censerentur, somniis & oraculis responsa dare, & curationes facere credebantur. Hinc & πάρεδροι dæmones dicti, quos ad futura prænoscenda Magi evocabant. Justinus M. apolog. II. pag. 65. Edit. Græco-Lat. Νεκυομαντεῖαι γὰρ καὶ αἱ ἀδιαφθόρων παίδων ἐποπτεύσεις, καὶ ψυχῶν ἀνθρωπίνων κλήσεις, καὶ οἱ λεγόμενοι παρὰ τοῖς μάγοις ὀνειροπομποὶ καὶ πάρεδροι. *Mortuorum enim vaticinationes, & incorruptorum puerorum speculariæ inspectiones, & animarum humanarum evocationes, & qui à Magis vocantur somniorum interpretes & Paredri*, hoc est, assessores. En παρέδρους & ὀνειροπομποὺς junctim posuit. Sic planè liquet ex Luciano Hephæstionem πάρεδρον fuisse & ὀνειροπομπόν. Ὀνείρατα, inquit, αὐτοῦ διηγούμενοι. Et paulò pòst, ut jam vidimus, Καὶ τέλος ἔθυον αὐτῷ παρέδρῳ καὶ ἀλεξικάκῳ θεῷ. Euseb. quoque lib. IV. hist. Eccles. cap. VII. p. 35. a. ὀνειροπομποὺς καὶ παρέδρους δαίμονας jungit. Tertullianus *paredrorum* meminit lib. de Anima, cap. XXVIII. p. 491. *Scimus etiam Magos elicere explorandis occultis catabolicos & paredros, & Pythonicos spiritus.* Quid *Catabolicus* sit, vide in Καταβολικός. Atque hæc de hac voce ex Salmasio ad Ælium Spartianum pleraque adduxisse sufficiat.

Παρεμπόρευμα.

Παρεμπόρευμα est vox à re mercatoria translata: significatque propriè *negotiationem aliquam rei, quæ primariò instituitur, accedentem, vel incidentem etiam*; & ex consequenti *lucrum è negotiatione istiusmodi acquisitum*; ut Budæus interpretatur. Basilius Cæsar. epist. LXXIII. pag. 873. de adversariis suis: Ἐμπορικὸν βίον μεταχειριζόμενοι, παρεμπόρευμα ποιοῦνται τὴν ἡμετέραν διαβολήν. *Vitam mercatoriam sive nundinariam exercentes, negotiationi suæ isti accessoriam faciunt nostri obtrectatio-*

latienem: vel, *quæstuariam sibi reddunt, quam nobis intendant calumniam.* Clemens Alexandr. Pædag. lib.III. cap. X. pag.242. de exercitiis agens, postquam dixerat, ἄλλοις ὁ περίπατος αὐτάρκης, ἀγρὸν δὲ βαδίζουσιν, ἢ εἰς ἄστυ κατιοῦσιν· aliis sufficit deambulatio rus euntibus, vel in urbem descendentibus: adjecit, εἰ δὲ καὶ σκαπάνης ἅψαιντο, οὐκ ἀγεννὲς τοῦτο παρεμπόρευμα οἰκονομικὸν γυμνασίου γεωργικοῦ. *Quòd si etiam ligonem tractaverint, non est hic illiberalis nec sordidus quæstus œconomicus, ad agricolam pertinentis exercitii.* Potest etiam cum Cl. Gatackero verti, *præter exercitii, quod intenditur, beneficium, etiam rei familiari emolumentum aliquod obiter accedit.* Verbum παρεμπορεύεσθαι significat τὸ πάρεργον, sive τὸ παρὰ τὸ ἔργον ἐμπορεύεσθαι. Gregor. Nazianzenus orat. in Basilium, quæ est XX. pag. 326. de Saule agens, qui dum asinos investigat, in diadema incidit: Ὃς τὰς ὄνους τοῦ πατρὸς ἐπιζητῶν, βασιλείαν εὕρατο μεῖζον τοῦ ἔργου τὸ πάρεργον ἐμπορευσάμενος. *Qui Patris asinas quærens, regnum invenit, plusque in ea re, quam obiter agebat, quàm in ea, quæ præcipuæ ipsi curæ erat, lucrifecit.*

Παρθενία.

I. *Explicatio vocis.* Varia hujus vocis etyma afferunt Etymologi. Quidam à παραθέω τῇ μητρὶ, *quòd adhuc matrem sequatur*, & cum ea maneat: *alii ab Hebr.* פירה, *fructifera*: ita erit nubilis, nempe παρθένος. Inde jam παρθενία, de cujus vocis origine sic Methodius in Biblioth. Photii, Codice CCXXXVII. p.960. Παρθεία ἡ παρθενία κατὰ μίαν ἀπαλλαγὴν καλεῖται στοιχείου. ὡς δὴ μόνη τὸ ἔχοντα αὐτῆς τὰς ἀφθόρους τελετὰς θεῷ ἀπεικάζουσα, οὗ μεῖζον ἀγαθὸν ἀδύνατον εὑρεῖν. Pro παρθεία divisim legendum existimo παρὰ θεῷ. Παρθενία *dicitur* ἀπὸ παρὰ θεῷ (nimirum inter ε & ι inserto ν, & ultimo α præpositionis abjecto: ita est unius literæ permutatio ν pro α) *mutatione unius literæ: quasi quæ sola illum, qui virginitatis intemerata continet mysteria Deo comparat, quo majus bonum inveniri non potest.* Etymologici M. autor ita dictam vult, ὅτι παρὰ θεοῦ ἐδόθη, *quòd à Deo sit data.* Sed allusiones potiùs sunt, quàm veræ etymologiæ. Primitivum esse videtur πάρθη, quod παρθένον significat. Suidas: πάρθη· ἐν ἐπιγράμματι· Ἦν γὰρ ἀγὼν φόρμιγγος· Ὁ δ' ἀντίος ἵστατο πάρθης. *Virgo: In epigrammate. Erat enim certamen citharæ: Ille verò stetit adversus virginem.* Quid sit, exponit Gregor. Nyssenus cap. V. de Virginitate, t.III. pag. 132. Τὸ τῆς παρθενίας ἐπιτήδευμα τέχνη τις ἐστὶ καὶ δύναμις τῆς θειοτέρας ζωῆς, πρὸς τὴν ἀσώματον φύσιν τοὺς ἐν σαρκὶ ζῶντας ὁμοιοῦσθαι παρασκευάζουσα. *Virginitatis studium ars quædam & facultas divinioris vitæ esse videtur, quæ docet, quemadmodum ii, qui his corporis vinculis adstricti tenentur, eorum, qui corpore carent, naturæ similes efficiantur.*

II. *Ejus encomium.* Virginitas in veteri quidem Testamento non commendatur, teste Chrysostomo, qui Homil. LXI. t. VI. Τὸ τῆς παρθενίας σεμνὸν ἐπὶ τῆς παλαιᾶς οὐδὲ μέχρις ὀνόματος ἦν. *Venerabilis virginitas in veteri Testamento ne de nomine quidem nota erat:* nec à Deo præcepta, ut docet Theodoretus in epitome div. decret. Cap.XXIV.pag. 304. Ὁ δεσπότης θεὸς νόμους περὶ παρθενίας οὐ τέθεικεν, οἶδε γὰρ ὑπὲρ φύσιν τὸ χρῆμα, ταῖς δὲ ταύτης εὐφημίαις ἐπὶ τὸν ἀγῶνα τοὺς βουλομένους προέτρεψε. *Deus Dominus leges quidem de virginitate non tulit, rem enim supra naturam esse intellexit: eam autem laudibus prosequens, ad certamen eos qui vellent hortatus est.* Nihilominus sub novo Testamento, ubi major requiritur perfectio, summis effertur laudibus. Isidor. Pelusiota, epist. CXV. lib. IV. Καλὸν μὲν ὁ γάμος, κάλλιον δὲ ἡ ἐγκράτεια· κάλλιστον δὲ ἡ παρθενία. Bonum quidem est conjugium; sed præstantior est continentia; præstantissima verò virginitas. Greg. Nazianzenus Orat. XX. pag. 358. Μέγα παρθενία καὶ ἀζυγία, καὶ τὸ μετ' ἀγγέλων τετάχθαι, καὶ τῆς μοναδικῆς φύσεως. *Magna res est virginitas, & cœlibatus, atque in Angelorum, naturæque singularis ordine censeri.* Damascenus orthod. fidei lib. IV. cap. XXV. pag.382. παρθενίαν vocat τὸ τῶν ἀγγέλων πολίτευμα, τὸ πάσης ἀσωμάτου φύσεως ἰδίωμα, *vitam angelicam, omnis incorporeæ naturæ proprietatem.* Imò docent Patres, propterea Christum ex virgine nasci voluisse, ut hac ratione virginitatem commendaret. Nazianzenus loco suprà laudato continuò subjicit: Ὀκνῶ γὰρ εἰπεῖν Χριστοῦ, ὃς καὶ γεννηθῆναι θελήσας διὰ τοὺς γεννητοὺς ἡμᾶς, ἐκ παρθένου γεννᾶται, παρθενίαν νομοθετῶν, ὡς ἐνθένδε μετάγουσαν, καὶ κόσμον συντέμνουσαν, μᾶλλον δὲ κόσμον κόσμῳ παραπέμπουσαν, τὸν ἐνεστῶτα τῷ μέλλοντι. *Vereor enim dicere naturæ Christi, qui cùm propter nos genitos gignendus esset, ex Virgine gignitur, virginitatem velut lata lege sanciens, ut hinc abducentem ac mundum contrahentem, vel potiùs mundum ad mundum transmittentem, præsentem nimirum ad futurum.* Ad quem locum rectè Nicetas: *Non quòd eam lege præscripserit Christus, sed quòd exemplo suo ad virginitatis studium præstantissimos quosque adhortatus fuerit.* Eodem modo intelligendus Chrysostomus, qui Homil.LXXXII. tom.VI. Ἐκ τότε ἰσχυρὰ ἐγένετο ἡ παρθενία, ἐκ τότε τὸ ἄνθος τῆς παρθενίας ἐβλάστησεν, ἀφ' οὗ ὁ Χριστὸς πρῶτος παρθενίαν δι' ἑαυτοῦ πᾶσιν ἐνομοθέτησεν. *Ex eo tempore obtinuit virginitas, ex eo tempore flos virginitatis germinavit, ex quo Christus primus virginitatem suo exemplo omnibus præcepit.* Idem περὶ φιλοπτωχίας. Ἰησοῦς ἐκ παρθένου γεννώμενος, ἵνα καὶ γέννησιν τιμήσῃ, καὶ προτιμήσῃ παρθενίαν. *Jesus ex virgine natus, ut & generationem honoraret, & virginitatem pluris æstimaret.* Observandum interim, παρθενίαν etiam notare *castitatem & animæ puritatem.* Ita nos docet Theophylactus in I. Corinth. VII. pag. 222. Τοῦτο ἡ ἀληθὴς παρθενία, ἡ τῆς ψυχῆς καθαρότης. ἐπεὶ πολλαὶ τὸ σῶμα ἁγναὶ καὶ ἀμόλυντοι οὖσαι, κατεσπιλωμέναι εἰσὶ τὴν ψυχήν. *Hæc est vera virginitas, animæ nimirum puritas: nam multæ quidem corpore castæ & impollutæ, animâ contaminatæ sunt.*

III. *Opposita.* Ebionitæ virginitatem rejecerunt. De iis sic Epiphanius, hæresi XXX. pag. 59. Τὰ νῦν δὲ ἀπηγόρευται παντάπασι παρ' αὐτοῖς παρθενία τε καὶ ἐγκράτεια, ὡς καὶ παρὰ ταῖς ἄλλαις ὁμοίαις ταύτῃ αἱρέσεσι. *Nunc verò interdictæ sunt omnino apud ipsos, virginitas & continentia, velut etiam apud alias similes huic hæreses.*

Παρθενογενής.

Non habent Lexica. *A virgine pariente editus.* Timotheus Jerosol. Orat. de Simeone, t.XIII. Biblioth. Patrum, pag. 847. περὶ τούτου τοῦ παρθενογενοῦς δεσποτικοῦ σημείου, *de hoc à virgine pariente edito Dominico signo*, Simeon loquitur.

Παρθενομήτωρ.

Virgo-mater. Epitheton est B. Virginis. Athanasius t. II. p. 34. Διὸ καὶ παρθενομήτωρ ὡς θεοτόκος ἡ ἁγία Μαρία. *Propterea etiam Virgo-mater ut Deipara sancta Maria.* Can. LXXIX. in Trullo vocatur ἄχραντος παρθενομήτωρ. *Impolluta Virgo-mater.*

Παρθένος.

Παρθένος, *Virgo* sumitur duplici modo:

I. *Propriè*, & notat

1. eam, *quæ non cognovit concubitum maris*, quam Chrysostomus vocat ἀθαλάμευτον παρθένον, *virginem, quæ thalamum non est experta:* & Theophylactus in I. Corinth. VII. pag. 220. ἔτι ἄγαμον κόρην, *innuptam puellam.* Ita Jes. VII. 14. B. Virgo appellatur παρθένος; in Contextu Hebræo est עלמה. Ubi Judæi frustra con-

contendunt vocem Hebræam non significare παρθένον, sed νεάνιδα. Quos pluribus refutat Chrysostomus Homil. V. in Matth. pag. 32. Argumenta tria potissimùm affert. *Primum* desumtum est à LXX. seniorum interpretatione, qui ante Christi incarnationem παρθένον sunt interpretati; cùm alii, post adventum Christi, & quidem Judæi, νεάνιν reddiderint. Τῶν ἄλλων μᾶλλον ἁπάντων τὸ ἀξιόπιστον οἱ ἑβδομήκοντα ἔχοιεν ἂν δικαίως. Οἱ μὲν γὰρ μετὰ τὴν τοῦ χριστοῦ παρουσίαν ἡρμήνευσαν Ἰουδαῖοι μένοντες, καὶ δικαίως ἂν ὑποπτεύοιντο, ἅτε ἀπεχθείᾳ μᾶλλον εἰρηκότες, καὶ τὰς προφητείας συσκιάζοντες, ἐπίτηδες. Οἱ δὲ ἑβδομήκοντα πρὸ ἑκατὸν, ἢ καὶ πλειόνων ἐτῶν τῆς τοῦ χριστοῦ παρουσίας ἐπὶ τοῦτο ἐλθόντες καὶ τοσοῦτοι ὄντες, πάσης τοιαύτης εἰσὶν ὑποψίας ἀπηλλαγμένοι, καὶ διὰ τὸν χρόνον, καὶ διὰ τὸ πλῆθος, καὶ διὰ τὴν συμφωνίαν μᾶλλον ἂν εἶεν πιστεύεσθαι δίκαιοι. *Omnibus aliis jure LXX. Interpretes fide digniores sunt. Siquidem alii post adventum Domini interpretati sunt, Judæi permanentes, meritoque suspecti, utpote qui inimicè & subdolè multa corruperint, & datâ operâ Prophetarum vaticinia obscurârint. Septuaginta verò ante centum, vel etiam plures Dominici adventus annos, ad interpretandum accedentes, iique tot numero existentes, ab omni hujusmodi suspicione sunt liberi: atque ob ipsum temporis intervallum, & illorum numerum ac consensum magis fide digni utique fuerint.* Argumentum *secundum* desumit ab ipsa voce νεᾶνις, quæ ipsa quoque *virginem* denotet. Εἰ δὲ καὶ τὴν ἐκείνων παράγοιεν μαρτυρίαν, καὶ οὕτω τὰ νικητήρια παρ' ἡμῖν. καὶ γὰρ τὸ τῆς νεανιότητος ὄνομα ἐπὶ τῆς παρθενίας εἴωθεν ἡ γραφὴ τιθέναι· οὐκ ἐπὶ γυναικῶν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἀνδρῶν. Νεανίσκοι γάρ φησι καὶ παρθένοι, πρεσβύτεροι μετὰ νεωτέρων. καὶ ἐπὶ κόρης δὲ ἐπιβουλευομένης διαλεγομένη, πάλιν φησίν· Ἐὰν φωνήσῃ ἡ νεᾶνις, τουτέστιν, ἡ παρθένος. *Sin autem eorum adducant testimonium*, qui nempe νεάνιν sunt interpretati, *sic quoque à nostra parte stabit victoria. Etenim scriptura* adolescentulæ, *vel* puellæ *nomine* virginem *appellare consuevit: idque non de fœminis tantùm, sed etiam de viris fieri solet.* Juvenes, *inquit*, & virgines senes cum junioribus. *Ac rursus de puella loquens, cujus virginitati insidiæ struuntur, dicit*, si clamaverit adolescentula, *id est, virgo*. Hæc ipsa Chrysostomi assertio multis aliis scripturæ locis confirmari potest. Septuaginta namque vocem נערה & παρθένον & νεάνιδα frequenter, sine discrimine reddiderunt. Παρθένον quidem Genes. XXIV. 14. 16. 55. XXXIV. 3. Νεάνιδα Deuter. XXII. 19. 20. 21. 24. 26. 27. 29. & alibi. *Tertium* argumentum ex ipsa Contextus serie desumit. Καὶ τὰ πρὸ τούτου δὲ εἰρημένα, τοῦτον τὸν λόγον συνίστησιν. Οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς εἶπεν, Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, ἀλλὰ πρότερον εἰπὼν, Ἰδοὺ δώσει κύριος αὐτὸς ὑμῖν σημεῖον, τότε ἐπήγαγεν· Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει. καί τοι εἰ μὴ παρθένος ἦν ἡ μέλλουσα κύειν, ἀλλὰ νόμῳ γάμου τοῦτο ἐγένετο, ποῖον ἂν εἴη σημεῖον τὸ γινόμενον; τὸ γὰρ σημεῖον ὑπερβαίνειν δεῖ τὴν τῶν πολλῶν ἀκολουθίαν, καὶ ξένον εἶναι καὶ παρηλλαγμένον. ἐπεὶ πῶς ἂν εἴη σημεῖον; *Et ea quidem, quæ superiùs dicta sunt, hunc sensum facilè confirmant. Non enim simpliciter dixit*, Ecce virgo in utero habebit: *sed cùm antè dixisset*, Ecce ipse Dominus dabit vobis signum, *continuò subjecit*, Ecce virgo in utero habebit. *Et certè nisi virgo maneret, quæ in utero esset habitura, sed hoc communi lege connubii fieret, quod tandem id quod fiebat, signum fuisset? Signum quippe omnem rerum ordinem excedere, & novum esse debet atque à solenni more diversum: alioqui quî signum esse posset?* Hoc ipsum argumentum idem pluribus urget in cap. VII. Jesaiæ. Theophylactus in cap. I. Matth. pag. 9. argumenta Chrysostomi ita contrahit: Φασὶν οἱ Ἑβραῖοι ὅτι οὐ κεῖται ἐν τῷ προφήτῃ, παρθένος, ἀλλὰ, νεᾶνις. πρὸς οὓς λεκτέον, ὅτι τὸ νεᾶνις, καὶ τὸ παρθένος, ταυτόν ἐστι παρὰ τῇ γραφῇ· νεάνιδα γὰρ ὀνομάζει τὴν ἀδιάφθορον. Ἔπειτα, εἰ μὴ ἔτεκε παρθένος, πῶς ἔμελλεν εἶναι σημεῖον καὶ παράδοξον; *Dicunt Hebræi, quòd non ponatur in Propheta*, virgo, *sed*, adolescentula. *Ad quod dicendum, in scriptura idem esse adolescentulam & virginem.* Adolescentulam *enim nominat incorruptam. Deinde, nisi peperisset virgo, quomodo futurum erat signum, & res admirabilis atque insolens?*

2. eam; *quæ* non tantùm virgo est, sed etiam *Deo dicata & consecrata*. Theophylactus in I. Corinth. VII. pag. 220. vocat παρθένον ἀφιερωθεῖσαν θεῷ, *virginem Deo consecratam*. Basilius Can. XVIII. ad Amphilochium, pag. 767. Παρθένος ὀνομάζεται, ἡ ἑκουσίως ἑαυτὴν προσαγαγοῦσα τῷ Κυρίῳ, καὶ ἀποταξαμένη τῷ γάμῳ, καὶ τὸν ἐν ἁγιασμῷ βίον προτιμήσασα. *Virgo nominatur, quæ se sua sponte Domino obtulit, & matrimonio renunciavit, & vitam in sanctificatione prætulit.* Can. XVI. Chalced. appellat παρθένον ἀναθεῖσαν ἑαυτὴν τῷ δεσπότῃ θεῷ, *virginem, quæ se Deo Domino dedicavit.* Vocantur παρθένοι ἱεραὶ, & κόραι καθιερούμεναι. Can. XLIV. Cod. Eccles. Afr. αἱ ἱεραὶ παρθένοι, *virgines sacræ.* Ad hunc Can. Zonaras, pag. 431. Ἐν ἕκτῳ κανόνι τῆς παρούσης συνόδου εἴρηται περὶ κορῶν καθιερώσεως. ἃς γοῦν ἐκάλεσεν ἐκεῖ κόρας καθιερουμένας, ἐνταῦθα ἱερὰς παρθένους ὠνόμασε. κόρας γὰρ τὰς παρθένους ἔθος καλεῖν. *Canone VI. præsentis Synodi dictum est de puellarum consecratione. Quas igitur ibi vocavit puellas consecratas, hîc virgines sacras nominavit. Solent enim* κόραι, *puellæ vocari* παρθένοι, *virgines.* Zonaras ad Can. XV. Chalced. 109. vocat παρθένον κανονικὴν, *virginem canonicam*, seu *monialem*. Hîc verò illud probè observandum, quod Chrysostomus Homil. XIII. in I. ad Timoth. pag. 300. monet: Τὴν παρθένον οὐ τοῦτο ποιεῖ, τὸ μὴ ὡμιληκέναι γάμῳ, ἀλλὰ πολλῶν καὶ ἑτέρων δεῖ, τοῦ ἀμέμπτου, τοῦ εὐπροσέδρου. *Virginem non id facit, extra conjugium vivere, sed multa insuper alia requiruntur, ut sit inculpata, ut assiduè adhærescat* sc. Domino.

II. *Impropriè.* Atque ita

1. *metaphoricè* παρθένος vocatur Ecclesia, quæ est Christo καθομολογηθεῖσα νύμφη, ut loquitur Basilius Cæsar. Est sponsa Christi, propter puritatem religionis, quam incorruptam servat, & fidelitatem erga sponsum, II. Corinth. II. 2. Ad quem locum Theodoretus, pag. 250. Πᾶσαν τὴν ἐκκλησίαν παρθένον ὠνόμασε, τῆς πίστεως τὸ ἀκραιφνὲς οὕτω καλῶν. Οὐ γὰρ παρθενίαν ἅπαντες οἱ πιστεύοντες ἐπαγγέλλονται· ἀλλὰ τῷ γνησίῳ τῆς πίστεως ἅπαντας προσήκει διακοσμεῖσθαι. *Totam Ecclesiam* virginem *appellavit, sinceritatem fidei ita vocans. Neque enim omnes qui credunt, virginitatem profitentur: sed oportet omnes ornari sincera fide.* Et Theophylactus, pag. 405. Ξένον τὸ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας συμβαῖνον· ἐπὶ γὰρ τοῦ κόσμου μετὰ τὸν γάμον οὐκέτι παρθένοι μένουσιν· ἐνταῦθα δὲ, καὶ οἱ μὴ ὄντες παρθένοι πρὸ τούτου, μετὰ τὸν γάμον τοῦτον παρθένοι γίνονται. Οὕτω πᾶσα ἡ ἐκκλησία παρθένος ἐστί. *Mirum hîc quiddam in Ecclesia contingit. In mundo enim post nuptias non ampliùs virgines manent: hîc autem, qui antè virgines non fuerunt, post nuptias hasce efficiuntur virgines. Hac ratione universa Ecclesia virgo est.* Chrysostomus Homil. XVIII. t. V. dicit scripturam, indicare volentem τὸ ἄφθορον τῆς ἐκκλησίας, αὐτὴν καλεῖν παρθένον, *Ecclesiam esse incorruptam, eam appellare virginem.*

2. Παρθένος *tribuitur maribus*, qui nullam fœminarum notitiam unquam habuerunt, & qui propter vitæ castitatem cœlesti regno dignam, à Latinis *cœlibes* appellantur. Suidas in voce Ἄβελ. Ἄβελ, υἱὸς ἀδάμ. οὗτος παρθένος καὶ δίκαιος ὑπῆρχε, καὶ ποιμὴν προβάτων. *Abel, filius Adami. Hic cœlebs & justus erat, atque pastor ovium.*

Idem

Idem in voce Μελχισεδέκ. Ἐτελεύτησε δίκαιος καὶ παρθένος. *Obiit juſtus & cœlebs.* Ita Apocal. XIV. 4. Οὗτοί εἰσιν, οἳ μετὰ γυναικῶν οὐκ ἐμολύνθησαν. παρθένοι γάρ εἰσι. Beza reddit: *Hi ſunt qui cum mulieribus non ſunt inquinati: virgines enim ſunt.*

Πάροδος.

Πάροδος, interprete Heſychio, eſt διάβασις, *tranſitus.* Ita vocatur *Incarnatio Chriſti.* Euſebius Præparat. Evangel. lib. V. pag. 107. Ἡ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν εἰς ἀνθρώπους πάροδος. *Salvatoris noſtri ad homines tranſitus.* Et Demonſtrat. lib. V. pag. 137. Εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον πάροδος. *In vitam humanam transitus*; Demonſtrat. lib. VI. pag. 190.

Παροικέω. Παροικία.

I. Παροικέω ſignificat *advena, peregrinus ſum*, & opponitur τῷ κατοικεῖν, quod, juxta veteres Gloſſas, *habito, incolo*: παροικεῖν verò eſt *more hoſpitis alicubi ad tempus morari.* Philo Judæus de ſacrificiis Abel & Cain: Ὁ τοῖς ἐγκυκλίοις μόνοις ἐπανέχων παροικεῖ σοφίᾳ, οὐ κατοικεῖ. *Qui liberalium ſolummodo diſciplinarum ſtudioſus eſt, haud ille quidem in ſapientiæ ædibus habitat, ſed ut hoſpes tantùm eas inviſit.* Baſilius M. in Pſal. XIV. t. I. pag. 149. Ἡ παροικία ἐστὶ διαγωγὴ πρόσκαιρος, οὐχ ἱδρυμένην ζωὴν, ἀλλὰ παροδικὴν, ἐπ᾽ ἐλπίδι τῆς ἐπὶ τὰ κρείττονα μεταστάσεως, ὑποφαίνουσα. *Παροικία eſt ſtatus temporarius, non ſtabilem vitam, ſed transitoriam innuens, ſub ſpe tranſitûs ad meliora.* Theodoretus in Pſal. CXIX. pag. 911. in Hebræo eſt Pſal. CXX. ad v. 5. Παροικίαν καλεῖ τὴν ἐν τῇ ἀλλοτρίᾳ διαγωγήν. *Incolatum vocat, in aliena terra ſtationem.* Suidas: Παροικία· ἡ παροῦσα ζωή. Ὅτι πάροικος ἐγὼ καὶ παρεπίδημος. *Incolatus: præſens vita. Quia accola ſum ego & peregrinus.* Verba ſunt Abrahami Geneſ. XXIII. 4. Aſterius, homil. de Oeconomo injuſto, pag. 571. Πάντα, ὧν ἀπελάβομεν, οὐχ ἡμέτερα. οὔτε μὴν ἡμεῖς ὡς αὐθένται καὶ κύριοι τῷ βίῳ τούτῳ ὡς ἡμετέρᾳ οἰκίᾳ ἐνῳκίσθημεν. ἀλλ᾽ ὡς πάροικοι καὶ ἐπήλυδες, καὶ μετανάσται ἀγόμεθα ὅπου οὐ θέλομεν, καὶ ἡνίκα οὐ προσδοκῶμεν. *Quæcunque accepimus, non ſunt noſtra: ac ne nos quidem ipſi tanquam domini in hanc vitam, velut in domum noſtram, introducti ſumus: ſed quaſi inquilini & advenæ, vel potiùs exſules, abripimur, quo nolumus, & quando minimè exſpectabimus.* Diſcrimen inter παροικέω & κατοικέω etiam oſtendit Theodoretus in Pſ. LIV. ad v. 16. pag. 610. Παροῦσα ζωὴ παροικία ἐστίν· Ἐν αὐτῇ γὰρ παροικοῦμεν, οὐ κατοικοῦμεν. *Præſens vita incolatus eſt: in ea enim tanquam advenæ & peregrini diverſamur, non habitamus.* Illuſtre exemplum hujus ſignificationis legitur Lucæ XXIV. 18. ubi Cleophas ad Chriſtum, quem non noverat, Σὺ μόνος παροικεῖς ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ οὐκ ἔγνως τὰ γενόμενα ἐν αὐτῇ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις; Vetus & Eraſmus: *Tu ſolus peregrinus es in Jeruſalem, & non cognoviſti, quæ facta ſunt in illa his diebus?* Beza & Piſcator, *Tu ſolus commoraris?* Placet prior interpretatio. Theophylactus in hunc locum, pag. 540. duplicem verborum iſtorum expoſitionem affert ſic ſcribens: Σὺ μόνος φησὶ, παροικεῖς; ἀντὶ τοῦ, Σὺ μόνος ἐκ τῶν κατοίκων τῆς Ἱερουσαλὴμ οὐκ ἔγνως τὰ γενόμενα; Ἄλλοι δὲ τὸ, παροικεῖς, οὕτως ἐνόησαν. Σύ, φησιν, οὕτω μόνος παροικεῖς, καὶ ἔξω τῶν ὁρίων τῆς Ἱερουσαλὴμ ᾠκισμένος εἶ, καὶ ἀμέτοχος τῶν ἐν μέσῳ πραττομένων, ὡς μὴ ταῦτα γινώσκειν; *Tu ſolus, inquit, παροικεῖς; Hoc eſt, Tu ſolus ex iis, qui Jeroſolymæ habitant, quæ facta ſunt ignoras? Alii autem, τὸ παροικεῖς, ſic intellexerunt: Tune, inquit, ſolus ita peregrinus es & extra fines Jeroſolymæ collocatus, experſque eorum quæ palam aguntur, ut hæc neſcias?* Poſteriorem ex his duabus expoſitionibus rejicit Beza, ſed non refellit, niſi admodum levi brachio. At nulla ſufficiens cauſſa, quamobrem ſit rejicienda. Non enim ignota metaphora, quâ, qui rei geſtæ alicubi ignari ſunt, hoſpites ibi ac peregrini eſſe dicuntur. Hunc ſenſum, ut maximè genuinum, ſecutus etiam Syrus & Arabs, ſic Ovid. Metamorph. lib. II. fab. IX.

An quæ per totam res eſt notiſſima Lesbon,
Non audita tibi eſt?

Apulejus II. *Satis peregrinus es, medioque Theſſaliæ ignoras te conſiſtere?* Cicero pro Milone: *An verò, judices, vos ſoli ignoratis? vos hoſpites in hac urbe verſamini? veſtræ peregrinantur aures, neque in hoc pervagato civitatis ſermone verſantur, quas ille leges fuerit impoſiturus nobis omnibus atque injuſtas?* Idem lib. VI. ad Atticum, epiſt. III. *Eſt enim quiddam, advenientem* (ad urbem nempe) *non eſſe peregrinum atque hoſpitem.* Lib. IV. epiſt. XI. *Illud etiam te rogo,* τὴν παροῦσαν κατάστασιν τυπωδῶς, *ne iſtuc hoſpes veniam,* id eſt, rerum ignarus, quales peregrini eſſe ſolent.

II. Quid παροικία apud ſcriptores Eccleſiaſticos ſignificet, nunc explicandum; idque ex Cl. Salmaſio. Nomen igitur παροικία non ſolùm de Eccleſia parœciana accipiebatur, ſed etiam de diœceſana totius civitatis. Nam nomen παροικία etiam pro diœceſi civitatis uſurpatum eſt, ut & contrà diœceſis pro parœcia, id eſt, pro membro particulari & regionali univerſæ Civitatis Eccleſiæ. Vide in Διοίκησις, num. V. Falluntur autem viri docti, qui putant in vocibus παροικεῖν & παροικία, dum hoc ſenſu ſumuntur, ſignificationem ineſſe *peregrinationis*, cùm *incolatum* ſimpliciter denotent, & παροικεῖν idem omnino ſit quod κατοικεῖν. Veteres Gloſſæ: Παροικία, *inhabitatio.* Πάροικος, *accola, incola, colonus.* Παροικῶ σοι, *juxta te habito.* Eccleſia igitur παροικοῦσα Κόρινθον, & Ἐκκλησία παροικοῦσα Ῥώμην, eſt *Eccleſia Corinthiaca*, vel *Corinthum habitans*; *Eccleſia Romana*, ſive *Romam habitans*; pro quo οὖσαν ἐν Ἀντιοχείᾳ dixit Lucas Actor. XIII. 1. Ἐν Ἀντιοχείᾳ κατὰ τὴν οὖσαν ἐκκλησίαν. Dicere potuiſſet, κατὰ τὴν παροικοῦσαν, vel κατοικοῦσαν ἐκκλησίαν. Ita in epiſtola Polycarpi ad Philomilienſes apud Euſebium lib. IV. hiſt. Eccleſ. cap. XV. pag. 37. a. hæc habetur inſcriptio, Ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ ἡ παροικοῦσα Σμύρναν, τῇ παροικούσῃ ἐν Φιλομιλίῳ. *Eccleſia Dei habitans Smyrnam, habitanti in Philomilio.* Statim etiam ſubjicit, καὶ πάσαις ταῖς κατὰ πάντα τόπον τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας παροικίαις. Hîc παροικίαι ſunt αἱ παροικοῦσαι τὰς ἑκάστας πόλεις ἐκκλησίαι. Sic παροικία Ἀντιοχείας apud eundem Euſebium lib. VIII. cap. XIII. *Eccleſia Antiochena*, ſive diœceſis, quæ parebat Antiochenæ Eccleſ. Epiſcopo. Idem alio loco, lib. III. c. XXVIII. Τὴν κατ᾽ Ἀλεξάνδρειαν παροικίαν appellat *Alexandrinam Eccleſiam*, quæ in epiſtola ſynodica Patrum Nicænorum ad eandem Eccleſiam vocatur ἁγία καὶ μεγάλη Ἀλεξανδρέων ἐκκλησία, *ſancta & magna Alexandrinorum Eccleſia.* Ubicunque in Canonibus Græcis quatuor Conciliorum œcumenicorum & aliorum τοπικῶν vox παροικία occurrit, & apud Patres etiam, nunquam ferè alio ſenſu accipi debet, quàm *pro Eccleſia civitatis*, quæ uni Epiſcopo attributa eſt regenda. Vox διοίκησις eo tempore apud Græcos longè ampliores fines deſignabat: plures enim intra ſe comprehendebat provincias eccleſiaſticas, uni Exarcho vel Patriarchæ ſubjectas, ut docuimus in voce Διοίκησις, n. II. At παροικία tunc apud Græcos Eccleſia fuit civitatis unius, quæ uni Epiſcopo parebat, & univerſam plebem fidelium in illa civitate conſiſtentium comprehendebat. Falſiſſimum ergo, quod ſomniavit Petavius in Notis ad Epiphanium ad hæreſin Arrianorum, vocabulum παροικία à ruſticanis Eccleſiis ad urbicas fuiſſe translatum, & pro-

priè ſignificare χώραν omnem, regionemque, quæ ab urbe diſtans Eccleſiæ certæ contribuatur, quemadmodum olimRomæ ſingulis viciniis πάγοι ſive colles conſtituti fuerunt à Servio Tullio rege. Putavit, παροικεῖν idem eſſe,quod *accolere*, & vicinas urbi ruſticorum poſſeſſiones propriè dictas παροικίας. Hoc ſiquidem verum eſſet, ἐκκλησία παροικοῦσα Ῥώμην, Σμύρναν, Κόρινθον, & alias urbes,pro Eccleſia ruſticana ſumi deberet, quæ viciniam earum urbium accoleret, non ipſas illas incoleret urbes. Quod à vero prorſus alienum. Παροικία Σμύρνης vel Ῥώμης eſt ἐκκλησία παροικοῦσα Ῥώμην vel Σμύρναν, quæ Romam habitat vel Smyrnam. Primi Chriſtianorum cœtus in urbibus ita vocati ſunt, quia cùm pauci eſſent, & differrent à civibus ipſis religione ac ſacris, tanquam hoſpites ac peregrini, ſive πάροικοι illarum urbium cenſebantur. Sed & revera plurimi ex his erant peregrini. Nam & è Judæis multi erant converſi, & è Syris Græciſque proſelytis. Omnes ferme primi EccleſiæRomanæ Epiſcopi Græci generis fuére, & Græca nomina habuére. Πάροικος autem non dicitur, qui in vicinia colit, aut propter urbem, ſed qui ipſam urbem incolit, ut inquilinus παρ' ἄλλης πόλεως ἄλλην οἰκῶν, qui de una urbe in aliam incolendi gratiâ migravit. Hæc eſt origo παροικιῶν & παροικουσῶν πόλιν τινὰ ἐκκλησιῶν. Quæ vox aliquando plurium minutarum Eccleſiarum complexionem ſignificat, & unam Eccleſiam civitatis,in plures diſpertitam minores conventus. Aliquando minores illos ipſos cœtus, qui ut *Eccleſiarum* nomine vocitabantur, ita etiam παροικιῶν. Ut ecce *Eccleſiæ* in epiſtola Innocentii ad Decentium ſunt majores Eccleſiaſtici conventus, quos & παροικίας indigitârunt, *cùm omnes Eccleſiæ noſtræ intra civitatem ſint conſtitutæ*, id eſt omnes παροικίαι. Alioquin circa illa tempora *parœcia* diſtinguebatur ab Eccleſia, præcipuè in Africana Eccleſia, quia Eccleſiæ nomen propriè ſumebatur de matrice & principali Eccleſia. Sic Can. XIX.Codicis Africani: *Tempore ſanè, quo non communicat, nec in ſua Eccleſia,vel parœcia communicet.* Malim tamen hoc ibi intelligi ἐξηγητικῶς, ut *parœciam* exponat, quam dixerat *Eccleſiam*. Illud verò certum eſt, eo tempore in Eccleſiis Occidentis παροικίαν appellatam, quæ pars eſſet Eccleſiæ civitatis, Baſilicam nempe particularem,cui unus Presbyter præerat,in quaSacramenta adminiſtrabantur, & populus concionibus docebatur: totam autem civitatem Eccleſiaſticam ſub Presbyterio ſuo vel Epiſcopo, quæ ex multis ejuſmodi parœciis conſtabat, vocatam fuiſſe *diœceſin*. Quo ſenſu diœceſis & Eccleſia eadem erat,ut apud Græcos ἐκκλησία & παροικία eadem fuit. Apud Græcos παροικία idem eſt cum diœceſi Epiſcopi, quia vocem διοίκησις raro aliter uſurpabant, niſi de plurium provinciarum ſub Exarcho eccleſiaſtica, ſub vicario civili adminiſtratione. *Eccleſia* igitur abſolutè cum idem ſignificet, quod diœceſis apud Latinos,& παροικία apud Græcos, & omnem unius civitatis plebem comprehendat, inde factum ut *civitas, Eccleſia & plebs* pro eodem ſumatur. Hinc Epiſcopus *urbis* Romæ dicitur, & *Eccleſiæ* Romanæ Epiſcopus, τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας, & Romanæ etiam *plebis* Epiſcopus. Ut in fragmentis Hilarii, *Cœleſtinus Romanæ plebis Epiſcopus:* In aliis quidem Eccleſiis diœceſis ſive parœcia extendebatur ad univerſum territorium illius civitatis, quò usque jurisdictio civilis ejuſdem urbis ſe porrigebat. Nam & parœciæ, ſive curiæ ruſticanæ, quibus præerant Chorepiſcopi, Epiſcopo ſuberant Civitatis. Romæ autem omnes parœciæ intra urbem continebantur,nullæ extra,ut Innocentius ipſe teſtatur in epiſt.ad Decentium Eugubinum Epiſcopum, cap. V. *De fermento verò*, inquit, *quod die Dominico per Titulos mittimus, ſuperfluè nos conſulere voluiſti, cùm omnes Eccleſiæ noſtræ intra civitatem ſint conſtitutæ.*

Παροιμία.

I. *Vocis etymon.* Παροιμία dicitur à παρὰ & οἶμος, id eſt, ὁδὸς, quaſi *ad viam* dicas. Unde Baſilio παρόδιος λόγος appellatur, qui Homil. XII. quæ eſt in principium Proverb. pag. 454. Τὸ τῶν παροιμιῶν ὄνομα, ἐπὶ τῶν δημωδεστέρων λόγων παρὰ τοῖς ἔξωθεν τέτακται, καὶ ἐπὶ τῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς λαλουμένων ὡς τὰ πολλά. Οἶμος γὰρ παρ' αὐτοῖς ἡ ὁδὸς ὀνομάζεται, ὅθεν καὶ τὴν παροιμίαν ὁρίζονται. Ῥῆμα παρόδιον τετριμμένον ἐν τῇ χρήσει τῶν πολλῶν, καὶ ἀπὸ ὀλίγων ἐπὶ πλείονα ὅμοια μεταληφθῆναι δυνάμενον. *Proverbiorum nomen de eo quod vulgariter dicitur apud exteros poſitum eſt, & de iis plerumque, quæ in triviis dicuntur. Οἶμος enim apud illos via dicitur: unde etiam parœmiam definiunt. Verbum juxta viam, uſu multorum tritum, & quod à paucis ad plura ſimilia transferri poteſt:* & à Suida παροδικὸν διήγημα, addita ratione, οἶμος γὰρ ἡ ὁδός. Sic ſcribendum; non παρῳδικόν. Ita enim non eſſet ab οἶμος, ſed οἴμη, ut poſtea videbimus. Heſychius: Παροιμία, λόγος παρὰ τὴν ὁδὸν λεγόμενος, οἷον παροδία· οἶμος γὰρ ἡ ὁδός. Παροιμία, *Sermo ad viam dictus, quaſi* παροδία· *οἶμος enim via eſt.* Apud Athanaſium in Synopſi ſcripturæ,t.II.pag.91.92.fusè hoc etymon proponitur his verbis: Παροιμία ὠνομάσθη, ἐπειδὰν παρὰ τὰς ὁδοὺς ἐγράφοντο οἱ τοιοῦτοι λόγοι πρὸς διόρθωσιν καὶ διδασκαλίαν τῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς διαπορευομένων. παρὰ τὰς ὁδοὺς δὲ ἐγράφοντο, ἐπεὶ μὴ πάντες ἐχώρουν τοὺς τῆς ἀληθείας λόγους, ἵνα κἂν διερχόμενοι καὶ βλέποντες διερευνῶσι τὰ γεγραμμένα, καὶ οὕτως παιδεύονται οἱ ἄνθρωποι. *Parœmia dicta eſt quia ad vias tales ſermones ſcribebantur ad correctionem & inſtitutionem per vias tranſeuntium. Ad vias autem ſcribebantur, quia non omnes capaces erant ſermonum veritatis: ut vel tranſeuntes & videntes ſcripta ſcrutentur atque hac ratione homines inſtituantur.* Cæſarius, Dial. I. Interrog.XXXV. Παροιμίαι παρόδιά τινα ὑπάρχει ῥήματα· οἶμος γὰρ ὁδὸς τῇ ἔξω παιδείᾳ νοεῖται. ὥστε πάροδοι καὶ εἰκόνες πραγμάτων αἱ παραβολαὶ τυγχάνουσι. Parœmiæ *alluſiones quædam ſunt, in verbis ſitæ. οἶμος enim* viam *in externa doctrina ſignificat. Quapropter & alluſiones & imagines rerum ſunt parabolæ.*

Alii verò deducere malunt à παρὰ & οἴμη, quod non tantùm ᾠδὴν, ſive *cantum* ſignificat, ſed & λόγον, ἱστορίαν, φωνὴν, ut exponit Heſychius. Quam etymologiam ſi ſequamur, reſpondebit voci, *proverbium*. Nam *proverbium* ſic dictum, quòd ſit comune omnium verbum,hoc eſt, ſententia.

II. *Significatio.* Suidas: Παροιμία ἐστὶ λόγος ἀπόκρυφος δι' ἑτέρου προδήλου σημαινόμενος. *Proverbium eſt oratio obſcura, quæ per aliam perſpicuam ſignificatur.* Baſilius Cæſar,Homil. in Proverbia Salomonis, pag. 45 poſt illa verba,quæ paulò antè ex eo allata ſunt, ſubjicit: Παρὰ δὲ ἡμῖν παροιμία ἐστὶ λόγος ὠφέλιμος μετ' ἐπικρύψεως μετρίας ἐκδεδομένος, πολὺ μὲν τὸ αὐτόθεν χρήσιμον περιέχων, πολλὴν δὲ καὶ ἐν τῷ βάθει τὴν διάνοιαν συγκαλύπτων. Ὅθεν καὶ ὁ Κύριος. Ταῦτα, φησιν, ἐν παροιμίαις ὑμῖν λελάληκα. ἔρχεται δὲ ὥρα, ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίαις, ἀλλὰ παῤῥησίᾳ λαλήσω ὑμῖν. ὡς τοῦ παροιμιακοῦ λόγου τὸ πεπαῤῥησιασμένον καὶ δεδημοσιευμένον τῆς διανοίας μὴ ἔχοντος, ἀλλὰ πλαγίως ἑαυτοῦ τὸ βούλημα τοῖς ἐντρεχεστέροις παραδηλοῦντος. *Apud nos verò parœmia eſt ſermo utilis, ſub umbra figuraque idonea expreſſus: multum & uſus & gravitatis complectens, in receſſu quoque ſublimem ſententiam contegens. Unde etiam Dominus.* Hæc, in*quit*,in parœmiis locutus ſum vobis: venit autem tempus, ut non ampliùs in parœmiis, ſed palàm vobis l

qua

quar: *quòd sermo proverbialis apertam ac liberam dicendi rationem non contineat, sed operimento quodam ac ænigmate mentem atque sententiam solertioribus exponat.* Locus ille habetur Joh. XVI. 25. ad quem Ammonius in Catena, pag. 401. Παροιμίαν λέγει τὸ ἀσαφῆ λόγον καὶ ἐγκεκαλυμμένον. *Parœmiam vocat obscurum & involutum sermonem.* Ad eundem locum Cyrillus Alex. lib. XI. in Joh. pag. 937. Παροιμίαν εἶναί φησι τὸν ἀμυδρόν τε καὶ ὀ λίαν ἐμφανῆ λόγον, ἐπεσκιασμένον δέ πως ἀσαφείαις ὅτω λεπταῖς, ὥς μὴ λίαν ἑτοίμως συνιέναι δύνασθαι τοὺς ἀκροωμένους· πέπλασαι γὰρ ὅτω τῶν ἐν παροιμίαις λεγομένων τὸ σχῆμα. *Parœmiam esse dicit obscurum nec usque adeo perspicuum sermonem, sed obscuritatibus argutis ita involutum, ut ab auditoribus non usque adeò facilè intelligi possit: ejusmodi quippe forma eorum, quæ per proverbia dicuntur.* Παροιμίαι etiam sunt interprete Hesychio, παραινέσεις, παραμυθίαι, νουθεσίαι, ἠθῶν ἔχουσαι καὶ παθῶν ἐπανόρθωσιν. *Parœmiæ sunt adhortationes, admonitiones, continentes morum & affectuum correctionem.* Tales παροιμίαι sunt Proverbia Solomonis, ad quæ autor hîc respexisse videtur, & de quibus Basilius, ubi suprà, παροιμίαι Σολομῶντ☉, τυλέσι, λόγοι προτρεπτικοὶ, παρὰ πᾶσαν τὸ βία τὴν ὁδὸν χρησιμεύοντες. *Solomonis Proverbia, hoc est, sermones ad omnem vitæ viam exhortatorii maximeq; utiles.* Asterius, homil. in Avaritiam, Proverbiorum librum vocat παροιμιακὴν βίβλον.

Πάροιν☉.

Vox hæc bis adhibetur ab Apostolo, nempe I. Tim. III. 3. & ad Titum I. v. 7. Pontianus in temulentiæ criminatione apud Athenæum lib. X. Διὰ τὸ οἶνον, καὶ τὰς μέθας, καὶ τὰς μανίας, ἔτι δὲ καὶ τὰς παροινίας γίγνεσθαι. Nisi hîc rectè accipias vocem παροινία, frigebit gradatio hæc, quæ tamen est elegantissima. Nam μέθη & μανία *mentis depravationem* significant: Παροινία verò ejus *depravationis* est *effectus*: cùm quis non tantùm est ebrius, sed etiam propter ebrietatem alicui contumeliam facit. Παροινία non est *amentia*, ne *temulentia* quidem, aut *vinositas*, verùm ex temulentia nascens ὕβρις, *petulantia & injuria.* Doctè, ut semper, Hesychius; Παροινία, ἡ ἐκ τοῦ οἴνου ὕβρις καὶ οἱαδήποτε ἁμαρτία. Παροινία *est ex vino nascens injuria, contumelia, & quodcunque peccatum.* Idem: Παροινίαι, κραιπάλαι, ὕβρεις ἀπὸ οἴνου. *Crapulæ, contumeliæ, seu injuriæ ex temulentia ortæ.* Παροινίασαι, ὑβρίσαι, λοιδορῆσαι. *Debacchari, contumelia afficere, conviciari.* Suidas: Παρῴνησεν· ἀτάκτως ἐξύβρισε. *Debacchatus est, immodestè se gessit ac intemperanter.* Subjicit verba ex Herodoto: Καμβύσης ὁ Κύρου παρῴνησεν εἰς τοὺς Αἰγυπτίων θεοὺς, καὶ ἐξεμάνη. *Cambyses Cyri filius in Ægyptiorum deos debacchatus est, & de sano mentis statu deturbatus.* Idem παροινίας interpretatur ὕβρεις. Cl. Alex. Pædag. l. II. cap. II. p. 154. Παροινία ἐστὶν ἡ ἐκ τῆς ἀκράτου χρήσεως ἀκοσμία, *est ex vini usu immodestia.* Iterum Hesychius: Ἐμπαροινοῦντας, ὑβρίζοντας. *Per vinum & temulentiam injuriâ aliquem afficientes: per temulentiam alicui insultantes.* Eodem modo Hesychium imitatus, Suidas, qui ex Josepho addit, Οὕτως ἐμπαροινοῦσι τοῖς πράγμασιν. *Ita res per temulentiam ac ludibrium administrant.* Hesychius: Ἐνεπαρῴνησαν, ἐνύβρισαν. Πεπαρῳνηκότων, ἀτακτησάντων, ὑβρισάντων. παροινία γὰρ ἡ ὕβρις. Ex his jam facilè intelligitur, quid sit πάροιν☉ apud Apostolum: nempe non tam μέθυσ☉, *temulentus, vinosus*, quàm ὑβριστὴς, *ferox, ad injuriam ex vino proclivis*: id quod patet ex I. Timoth. III. 3. ubi παροίνῳ opponitur ἐπιεικὴς, *modestus.* Atque ita intellexit Chrysostomus, qui Homil. X. in I. ad Timoth. dicit, πάροινον, hoc loco non significare τὸ μέθυσον, *vinolentum*, ἀλλὰ τὸν ὑβριστὴν, τὸ αὐθάδη, *sed injuriosum & superbum.* Eodem modo Theophylactus. Theodoretus verò πάροινον interpretatur ex I. Timoth. III. 8. μὴ οἴνῳ πολλῷ προσέχοντα, *non vino multo deditum*: & ad Titum I. 7. μέθυσον, *ebriosum.* Theophylactus autem hoc etiam loco ὑβριστὴν esse vult. Huic expositioni favet Hesychius, apud quem πάροιν☉ non tantùm est μεθυστὴς (an potiùs, μέθυσ☉ legendum?) sed etiam ἁμαρτωλὸς, ὑβριστὴς, λοίδορ☉, *peccator, injuriosus, conviciator.* Et Suidas, qui itidem ὑβριστὴν interpretatur.

Παροξυσμός.

Duplicem hæc vox in sacris significationem habet. I. *In bonam partem* sumitur, & significat *incitamentum, exstimulationem.* Veteres Glossæ: Παροξυσμὸς, *stimulatio, concitatio, incitamentum.* Ita eædem: παροξυντὴς, *concitator, stimulator.* Παροξύνω, *incito, stimulo, concito, exacuo.* Hoc sensu sumitur ad Hebr. X. 24. Κατανοῶμεν ἀλλήλους εἰς παροξυσμὸν ἀγάπης καὶ καλῶν ἔργων. *Observemus alii alios, ut nos acuamus ad charitatem & bona opera*; ita Beza vertit. Vulgatus verò, *Consideremus invicem in provocationem charitatis & bonorum operum.* Ad quæ Theodoretus, pag. 442. Εἰς ἀλλήλους ἀποβλέπωμεν, ἢ ζηλούτω τὰ τοῦ πέλας ἕκαστ☉ κατορθώματα· καὶ γὰρ σίδηρος σίδηρον θήγει, καὶ λίθ☉ λίθῳ προστριβόμεν☉ ἀποκυεῖ φλόγα. *Ad nos invicem respiciamus, & unusquisque proximi sui rectè facta imitetur. Ferrum enim ferrum acuit, & lapis cum lapide collisus flammam parit.* Chrysostomus Homil. XIX. in epist. ad Hebræos, Εἰς παροξυσμὸν ἀγάπης interpretatur εἰς τὸ μᾶλλον ἀγαπᾷν καὶ ἀγαπᾶσθαι, *ut magis ametis & amemini.* Theophylactus, pag. 980. Ὁ παροξυσμὸς οὗτ☉ ἀγάπης ἐστὶν, οὐχὶ φθόνου· ὥσπερ γὰρ σίδηρ☉ σίδηρον ὀξύνει, οὕτω καὶ ψυχὴ πρὸς ψυχὴν ὁμιλοῦσα παροξύνει αὐτὴν εἰς τὰ αὐτὰ, πλὴν ἐν ἀγάπῃ. *Provocatio hæc charitatis est, non invidiæ: ut enim ferrum ferro acuitur, sic anima cum anima commercium habens, ad eadem ipsum excitat, veruntamen in charitate.* Oecumenius, ad præsentem locum, pag. 850 I. interpretatur, εἰς τὸ παροξύναι καὶ αὐξῆσαι τὴν εἰς ἀλλήλους ἀγάπην. *Ad excitandam & augendam mutuam charitatem.* Idem in I. Petri cap. I. pag. 145. Εἰς παροξυσμὸν ἀγάπης, interpretatur εἰς παράθηξιν, εἰς διέγερσιν. *Ad incitationem, ad excitationem.* Eodem sensu usurpat Zonaras ad Canones Apostol. quando Episcopos, totumque Clerum vult esse παράκλησιν ἅπασι πρὸς ἀρετὴν, καὶ ἀρχέτυπον, καὶ παροξυσμὸν πρὸς ἀγαθοεργίαν, *adhortationem omnibus ad virtutem, & exemplar, & incitamentum ad bene agendi studium.* Idem ad eosdem Canones illos vult ὑπόδειγμα πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν, καὶ παροξυσμὸν πρὸς χρηστότητα προκεῖσθαι, *propositos esse exemplum ad omnem virtutem, & incitamentum ad benignitatem.*

II. *In malam partem.* Ita, ut est apud Basilium in Reg. brev. Interrog. LV. pag. 546. Τὸ σφοδρότερον ἀπὸ θυμοῦ κίνημα παροξυσμὸς ὀνομάζεται. *Vehementior ille, qui ex furore existit motus, exacerbatio nominatur.* Sic Actor. XV. 39. inter Paulum & Barrabam ἐγένετο παροξυσμὸς, *facta est exacerbatio seu dissensio.* Eadem significatione Act. XVII. 16. de Paulo, παρωξύνετο τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ, θεωροῦντι κατείδωλον οὖσαν τὴν πόλιν. *Incitabatur spiritus ejus in ipso, videns idololatriæ deditam civitatem.* Quid sit πνεύματι παροξύνεσθαι, colligitur ex II. Petri II. 8. ubi de Lotho: Ὁ δίκαι☉ ἐγκατοικῶν ἐν αὐτοῖς, ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ψυχὴν δικαίαν ἀνόμοις ἔργοις ἐβασάνιζε. Juvenalis:

— — — *Quis iniquæ*
Tam patiens urbis, tam ferreus ut teneat se?

Philostratus IV. 15. de Appollonio Romæ profligatissimis Neronis temporibus commorante, Ἐρρήγνυτο πρὸς τὴν

τὴν τῶν πολλῶν ἄνοιαν. *Rumpebatur ad imperitæ multitudinis dementiam.* Lactantius de ira Dei, cap. XVII. *Necesse est bono ac justo displicere quæ prava sunt: & cui malum displicet, moveri cùm id fieri videat.* Et pòst: *Naturale est bono ad alterius peccatum incitari & moveri.* Ita Cicero ad Quint. fratrem, *Malis reipubl. licentiaq; audacium rumpi.* Sic cùm ad Regis ἀλλοφύλου mandatum Hebræum sacrificantem videret Mattathias, ἐζήλωσε, καὶ ἐτρόμησαν οἱ νεφροὶ αὐτοῦ, *zelo fuit abreptus, & tremuerunt renes ejus.* Et I. Corinth. XIII. 5. ἡ ἀγάπη οὐ παροξύνεται. *Charitas non irritatur.* Id est, interprete Theodoreto, Κἄν τι λυπηρὸν παρά τινος γένηται, φέρει μακροθύμως διὰ ἣν ἔχει φιλοστοργίαν. *Si aliquâ molestiâ ab aliquo affecta fuerit, fert toleranter propter studium dilectionis.* Theophylactus etiam, Οὐκ ἀναπηδᾷ εἰς ὀργὴν, *in iram non prosilit.* Præterea παροξυσμὸς, si in malam partem sumatur, non tantùm notat *exacerbationem*, sed etiam *desiderium pravum.* Hoc sensu usurpatur in Canonibus, qui vetant, ne Sacerdotes sub eodem tecto cum uxoribus degant, ne εἰς παροξυσμὸν μίξεως incidant. Ita autem *concumbendi desiderium* vocârunt. Τὸ γὰρ ταύταις συνοικεῖν, καὶ ὁρᾷν αὐτὰς συνεχῶς, εἰς παροξυσμὸν μίξεως γένοιτο αὐτοῖς. *Si enim cum illis habitent, eosq; semper videant, id desiderium concumbendi apud illos excitat;* inquit Zonaras ad Can. XXX. Concilii in Trullo.

Παρουσία.

Παρουσία notat *adventum*, & frequenter usurpatur *de adventu Christi*, qui duplex est: prior in carnem, ad patiendum pro nobis: posterior in carne, ad judicandum de nobis. De utroque ita Justinus M. Dial. cum Tryphone, pag. 64. Δύο παρουσίαι τοῦ Χριστοῦ προεφητεύοντο γενησόμεναι, μία μὲν, ἐν ᾗ παθητὸς, καὶ ἄτιμος, καὶ ἀειδὴς φανήσεται. ἡ δὲ ἑτέρα, ἐν ᾗ ἔνδοξος καὶ κριτὴς ἁπάντων ἐλεύσεται. *Duos Christi adventus fore prædictum est. Prior quidem, in quo patibilis, abjectus & obscurus apparebit: posterior verò, in quo gloriosus & omnium judex veniet.* Chrysostomus ad v. 11. cap. II. ad Titum, pag. 400. Δύο δείκνυσιν ἐνταῦθα ἐπιφανείας. καὶ γάρ εἰσι δύο, ἡ μὲν προτέρα χάριτος. ἡ δὲ δευτέρα ἀνταποδόσεως καὶ δικαίου. *Duos hîc ostendit adventus: sunt enim duo, primus quidem gratiæ: secundus verò retributionis & justitiæ.* Cyrillus Jerosol. Catech. XI. φωτιζομ. ab initio, pag. 108. Χριστοῦ παρουσίαν καταγγέλλομεν, οὐ μίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ δευτέραν τῆς προτέρας πολὺ καλλίονα, ἡ μὲν γὰρ ὑπομονῆς εἶχεν ὑπόδειξιν· ἡ δὲ θείας βασιλείας φέρει τὸ διάδημα. *Non primum tantùm, sed etiam secundum Christi adventum annunciamus, priore longè splendidiorem: ille enim tolerantiæ demonstrationem habuit: hic verò regni fert diadema.* Anonymus in Catena in cap. III. Joh. pag. 97. Δύο εἰσὶν αἱ Χριστοῦ παρουσίαι· ἡ ἤδη γεγενημένη, καὶ ἡ μέλλουσα. Ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς αἱ δύο· ἀλλ' ἡ μὲν προτέρα γέγονεν, οὐχ ἵνα ἐξετάσῃ τὰ πεπραγμένα ἡμῖν, ἀλλ' ἵνα ἀφῇ· ἡ δὲ δευτέρα, οὐχ ἵνα ἀφῇ, ἀλλ' ἵνα ἐξετάσῃ. *Duo sunt adventus Christi, quorum unus jam fuit, alter verò futurus est. At non idem utriusque scopus: verùm prior quidem fuit, non ut facta nostra exploraret, sed ut remitteret: posterior verò, non ut remittat, sed ut exploret.*

De *primo Christi adventu* deinceps agemus. Is autem vocatur,

I. *Simpliciter* παρουσία Χριστοῦ, *adventus Christi* à Photio in Biblioth. Cod. XXVII. pag. 17. Ἀνεγνώσθη Εὐσεβίου ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία ἐν τόμοις δέκα. Ἄρχεται ἀπὸ παρουσίας Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν. *Lecti sunt Eusebii historiæ Ecclesiasticæ libri decem. Auspicatur ab adventu Christi, veri Dei nostri.*

II. Παρουσία, variis *adjectis epithetis, vel aliis vocibus* Dicitur namque,

1. Ἔνσαρκος παρουσία, *præsentia in carne.* Chrysostomus Homil. VIII. in Joh. ad v. 10. c. VIII. p. 588 Καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. Ἐνταῦθα κόσμον τὸ πλῆθος φησι τὸ διεφθαρμένον, καὶ τοῖς γηΐνοις προστετηκὸς πράγμασι, τὸ χυδαῖον, καὶ ταραχῶδη, καὶ ἀνόητον λαόν· ὡς οἵγε τοῦ Θεοῦ φίλοι καὶ θαυμαστοὶ πάντες αὐτὸν ἐπέγνωσαν καὶ πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας. Mundus eum non cognovit. *Hic mundum vocat corruptam multitudinem, & terrenis rebus affixam atque deditam: vilem, turbulentum, & stolidum populum: etenim amici Dei & admirabiles illi viri omnes eum, etiam ante præsentiam in carne, agnoverunt.* Ἔνσαρκος παρουσία vocatur ab eod. Homil. XXXIV. t. V. pag. 218. ab Epiphanio hæresi Ebionitarum, quæ est XXX. pag. 73. ab Athanasio epist. ad Serapionem, t. I. pag. 183. & alibi passim.

2. Ἐν ἀνθρώποις τοῦ Θεοῦ παρουσία, *adventus Dei ad homines,* à Greg. Nysseno, Orat. Catechet. cap. XV. t. III. pag. 69. Digna verba, quæ hîc legantur, quia infinita Incarnationis Filii Dei beneficia nobis in memoriam revocant. Sic ergo ille: Ζητεῖς τὴν αἰτίαν τοῦ γενέσθαι Θεὸν ἐν ἀνθρώποις; Ἐὰν ἀφέλῃς τοῦ βίου τὰς θεόθεν ἀπογινομένας εὐεργεσίας, ἐκ ποίων ἐπιγνώσῃ τὸ θεῖον οὐκ ἂν εἰπεῖν ἔχεις. Ἀφ' ὧν γὰρ πάσχομεν, ἀπὸ τούτων τὸν εὐεργέτην ἐπιγινώσκομεν. πρὸς γὰρ τὰ γιγνόμενα βλέποντες, διὰ τούτων τὴν τοῦ ἐνεργοῦντος ἀναλογιζόμεθα φύσιν. Εἰ οὖν ἴδιον γνώρισμα τῆς θείας φύσεως ἡ φιλανθρωπία, ἔχεις ὃν ἐπεζήτησας λόγον, ἔχεις τὴν αἰτίαν τῆς ἐν ἀνθρώποις τοῦ Θεοῦ παρουσίας. Ἐδεῖτο γὰρ τοῦ ἰατρεύοντος ἡ φύσις ἡμῶν ἀσθενήσασα. ἐδεῖτο τοῦ ἀνορθοῦντος, ὁ ἐν τῷ πτώματι ἄνθρωπος: ἐδεῖτο τοῦ ζωοποιοῦντος, ὁ ἐφαμαρτὼν τῆς ζωῆς. ἐδεῖτο τοῦ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐπανάγοντος, ὁ ἀποῤῥυεὶς τῆς τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίας· ἔχρῃζε τῆς τοῦ φωτὸς παρουσίας ὁ καθειργμένος τῷ σκότει. Ἐζήτει τὸν λυτρωτὴν ὁ αἰχμάλωτος, τὸν συναγωνιστὴν ὁ δεσμώτης, τὸν ἐλευθερωτὴν τῷ ζυγῷ τῆς δουλείας κατεχόμενος. *Quæris caussam, cur Deus genitus sit inter homines? si à vita abstraxeris Deo profecta beneficia, ex quibusnam Deum agnoscere queas, dicere non poteris. Ex iis enim, quæ accipimus, benefactorem agnoscimus. Ad ea enim, quæ fiunt, respicientes, per ea ejus qui agit naturam reputamus. Si ergo divinæ naturæ indicium & signum proprium est benevolentia in homines, habes rationem, quam quærebas, habes caussam adventus Dei ad homines. Opus enim erat medico naturæ nostræ, quæ morbo laborabat, opus erat eo qui erigeret, homini qui ceciderat. Indigebat eo, qui vivificaret, qui à vita exciderat: indigebat eo, qui ad bonum reduceret, qui à boni participatione defluxerat: indigebat lucis præsentia, qui erat inclusus in tenebris. Quærebat redemtorem captivus, adjutorem vinctus, liberatorem is, qui jugo servitutis premebatur.*

3. Τοῦ Θεοῦ Λόγου εἰς ἀνθρώπους παρουσία, *Dei Verbi ad homines adventus,* ab Eusebio Demonstrat. Evangel. lib. VIII. pag. 253.

4. Συγκαταβατικὴ πρὸς ἡμᾶς παρουσία, ab Areta in cap. V. Apocal. pag. 963. Omnino autem συγκαταβατικὸς erat Christi ad nos adventus: ipse enim, qui superior longè, excelsior, fortior atque robustior erat, sese demisit, sese accommodavit, atque per Incarnationem ad mores, sensum & captum humiliorum, inferiorum, imbecilliorum, & infirmiorum attemperavit. De hac συγκαταβάσει Chrysostomus Homil. XXXIV. t. V. pag. 218. Πολὺ δυσπαράδεκτος ἦν ὁ τῆς σαρκώσεως λόγος· ἡ γὰρ ὑπερβολὴ τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ, καὶ τὸ μέγεθος τῆς συγκαταβάσεως, τοῦτο φρίκης ἔγεμε, καὶ πολλῆς ἐδεῖτο κατασκευῆς, ὥστε παραδεχθῆναι. *Valde difficultè*

-ulter Incarnationis ratio percipi poterat: summus enim ipsius erga homines amor, & magnitudo demissionis summæ plena erant admirationis, multaq; egebant præparatione, ut reciperentur. Et in tractatu, Quòd Christus sit Deus, tomo V. Edit. Paris. pag. 836. Ἡ μὲν προτέρα (τὸ χριςȣ παρȣσία) πολλὴν εἶχε τὴν συγκατάβασιν· ἡ δὲ δευτέρα ȣ̓χ ȣ̓́τως, ἀλλὰ φρίκης γέμȣσα καὶ καταπλήξεως. Prior quidem Christi adventus magnam habebat demissionem: posterior verò non ita, sed horrore & stupore plenus.

5. Παρȣσία Κυρίȣ ἐπὶ γῆς, adventus Domini in terra, ab Eusebio Demonstrat. Evang. lib. VI. pag. 163. Hinc à Chrysostomo vocatur ἐπίγειος παρȣσία.

6. Θεανδρικὴ τȣ̃ Θεȣ̃ παρȣσία, adventus uniti cum Deo hominis, à Cæsario quæst. XIV. pag. 30.

7. Ἐνσώματος παρȣσία τȣ̃ Σωτῆρος, in corpore præsentia Salvatoris, ab Athanasio, Orat. II. contra Arianos, t. I. pag. 360.

8. Σωματικὴ τȣ̃ Θεȣ̃ λόγȣ παρȣσία, eodem sensu ab eodem, Orat. III. contra Arianos, pag. 380.

9. Ἐπίγειος παρȣσία, adventus in terram, à Chrysostomo, Homil. XIII. t. VII.

Παρουσιάζω.

Non habent Lexica. Significat accedo, vel præsens sum. Zonaras ad Can. XIII. Trullan. pag. 142. Μὴ διαβάλλοιτο ὁ γάμος, ὃν ὁ Κύριος παρȣσιάσας, καὶ ἐν αὐτῷ θαυματȣργήσας εὐλόγησε. Ne damnetur conjugium, cui Dominus præsentiâ suâ & edito miraculo benedixit.

Παῤῥησία.

Hæc vox sumitur,

I. Pro libertate & audacia loquendi. Ita Actor. II. 29. Petrus ad Judæos: Ἐξὸν εἰπεῖν μετὰ παῤῥησίας. Liceat audenter dicere. Similes locutiones: Date libertatem fandi. Sit mihi fas audita loqui. Minutius in Octavio: Sustinebitis me impetum orationis liberiùs exserentem. Ita alibi passim in N. Test. Hinc Isidorus Pelusiota epist. CCLXXXI. lib. V. pag. 645. Παῤῥησία ἐςὶν ἡ ἐπὶ τοῖς καλλίςοις ἐντολμος ἀπολογία. Παῤῥησία est in rebus optimis intrepida defensio: qualis fuit Petri, loco dicto: item Petri & Johannis Act. IV. 13. Hæc παῤῥησία Petro maximè familiaris erat, nihilque aliud erat, quàm libertas, vel pia quædam audacia faciendi aliquid eximium præ cæteris Apostolis: puta, loquendo pro omnibus, & collegis silentibus. Chrysostomus ad Matth. XVII, 24. t. V. pag. 199. Πέτρος, ὁ πανταχȣ̃ θερμὸς, καὶ παῤῥησίας γέμων, μᾶλλον δὲ ἀγάπης ἢ παῤῥησίας, σιγώντων ἁπάντων προσελθὼν τῷ διδασκάλῳ φησί. Petrus in omnibus fervidus, plenus libertatis, vel charitatis potiùs quàm libertatis, cæteris silentibus accedit ad Magistrum, & dicit.

II. Pro perspicuitate orationis, & evidentia verborum. Ita accipitur II. Corinth. III. 12. Ἔχοντες ȣ̓̃ν τοιαύτην ἐλπίδα, πολλῇ παῤῥησίᾳ χρώμεθα. Habentes igitur talem spem, multa fiducia utimur; ita vetus. Beza commodiùs, multa in loquendo evidentia utimur. Ita intellexit Theophylactus, qui ad præsentem locum, pag. 350. Πολλῇ παῤῥησίᾳ χρώμεθα πρὸς τȣ̀ς μαθητευομένȣς, ȣ̓δὲν ἀποκρυπτόμενοι, ȣ̓δὲν ὑποςελλόμενοι, Multa perspicuitate utimur erga eos quos instituimus, nihil celantes, nihil prætermittentes. Hinc ἐν παῤῥησίᾳ, apertè, sermone minimè ambiguo & obscuro. Ἐν παῤῥησίᾳ εἰρημένον est perspicuè, clarè & sine verborum involucro dictum. Athanasius orat. III. contra Arianos, t. I. pag. 415. ad illa Prov. VIII. 22. Κύριος ἔκτισέ με, &c. Ἀποκαλύπτειν χρὴ τὸν νȣ̃ν τȣ̃ ῥητȣ̃, ὡς κεκρυμμένον τε τȣ̃τον ζητεῖν, καὶ μὴ ὡς ἐν παῤῥησίᾳ εἰρημένον ἁπλῶς ἐκλαμβάνειν, ἵνα μὴ παρεξηγȣ́μενοι πλανηθῶμεν ἀπὸ τῆς ἀληθείας. Dicti hujus sensum aperire oportet, & tanquam occultatum quærere, nec tanquam perspicuè & clarè prolatum accipere, ne perperam illud exponendo à veritate aberremus. Pro ἐν παῤῥησίᾳ, Marci VIII. 32. & Joh. X. 24. simpliciter positum reperias παῤῥησίᾳ.

III. Pro potestate, libertate, seu jure ad aliquid. Patet ex Hesychio, apud quem παῤῥησία est ἐξȣσία, ἄδεια, potestas, libertas, licentia. Ad Hebr. X. 19. Ἔχοντες παῤῥησίαν εἰς τὴν εἴσοδον τῶν ἁγίων. Cùm habeamus potestatem ingrediendi sacrarium. Eodem sensu Macarius Homil. XV. pag. 194. ἐξȣσίαν & παῤῥησίαν quando de peccato scribit: Ἔχει ἐξȣσίαν καὶ παῤῥησίαν εἰσέρχεσθαι ἡ ἁμαρτία εἰς τὴν καρδίαν. Peccatum potestatem & jus habet ingrediendi in cor. Nec aliter accipiendum videtur apud Chrysostomum, Homil. III. t. V. Ἐπειδὰν τῆς παῤῥησίας ἐξεπέσομεν, καὶ τῆς τιμῆς, διὰ τȣ̃το δεδοίκαμεν τὰ θηρία. Quoniam potestate & honore excidimus, propterea timemus bestias. Per παῤῥησίαν intelligi debet dominium, quod homo ante lapsum habebat in bestias.

IV. Pro fortitudine, seu animo intrepido. Id perspicuè docet Chrysostomus Homil. V. in epist. ad Philipp. pag. 30. Παῤῥησία καὶ ἀνδρεία ἐςὶν, ὅταν κινδύνων καὶ θανάτων καταταλμᾷ τις, καὶ φιλίας καὶ ἀπεχθείας ὑπερορᾷ ὑπὲρ τῶν δοκȣ́ντων τῷ Θεῷ. Παῤῥησία & ἀνδρεία est, quando quis adversus pericula & mortem animo infracto est, amicitiam & inimicitiam despicit, idq; propter ea, quæ Deo probantur. Idem Homil. XLV. in Acta, pag. 860. Ἔδειξε τὴν παῤῥησίαν τὴν πρὸς τȣ̀ς κινδύνȣς, τὴν συμπάθειαν τὴν πρὸς τȣ̀ς ἀρχομένȣς. Demonstravit animum in periculis intrepidum, commiserationem erga subditos.

V. Pro libertate reprehendendi delinquentes. Isidorus Pelusiota epist. CCCCXXI. lib. V. pag. 684. Τὴν τȣ̀ς πλαίοντας κοσμίως ἐλέγχȣσαν, παῤῥησίαν λεκτέον. Quæ errantes modestè & decenter redarguit, παῤῥησία dicenda est. Hæc cum lenitate conjuncta esse debet. Idem, epist. CCCXCVII. lib. III. Χρὴ τῇ παῤῥησίᾳ μιγνύναι τὴν πρᾳότητα. Cum reprehendendi libertate conjungi debet lenitas. Et rursus: Πῶς παῤῥησιασόμεθα; ȣ̓κ ἀκράτῳ τῇ παῤῥησίᾳ χρησάμενοι, ἀλλὰ κεράσαντες αὐτὴν πρᾳότητι. Quanam ratione liberè reprehendemus, vel minas intentabimus? Non immoderata reprehendendi libertate utentes, sed eam lenitate temperantes.

VI. Ἐν παῤῥησίᾳ significat palàm, publicè. Ita sumitur ad Coloss. II. 15. Ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξȣσίας ἐδειγμάτισεν ἐν παῤῥησίᾳ. Exspoliata imperia ac potestates traduxit palàm: ita rectè Beza. Minùs convenienter Vulgatus, confidenter. Priorem interpretationem sequuntur veteres. Theophylactus, pag. 653. Τὸ ἐν παῤῥησίᾳ, ἀντὶ τȣ̃ δημοσίᾳ, πάντων ὁρώντων. Id est, palàm, publicè, omnibus cernentibus. Theodoretus, pag. 354. Δήλην τῶν ἐναντίων ἅπασιν ἀνθρώποις τὴν ἀσθένειαν ἔδειξεν. Omnibus hominibus notam fecit adversariorum imbecillitatem. Eodem sensu Joh. XI. 54. Παῤῥησίᾳ περιπατεῖν ἐν τοῖς Ἰȣδαίοις. Palàm inter Judæos versari. Chrysostomus dixit μετὰ παῤῥησίας, Homil. πρὸς τȣ̀ς ἔχοντας συνεισάκτȣς παρθένȣς, t. VI. pag. 222. ita scribens: Εἰ δεῖ καὶ θαυμαςὸν εἰπεῖν τι, κἂν μεγάλα τις ἁμάρτῃ, λαθὼν δὲ ἐργάσηται τȣ̃το, καὶ μηδένα σκανδαλίσῃ, ἐλάττονα δίδωσι δίκην τȣ̃ καταδεέςερα μὲν ἡμαρτηκότος, μετὰ παῤῥησίας δὲ καὶ τȣ̀ς πολλȣ̀ς σκανδαλίσαι. Si quid admiratione dignum dicere oportet, etiamsi quis graviter peccet, illud autem clàm faciat, nec quenquam offendat, minori pœna dignus est, quàm ille,

ille, qui minùs graviter deliquit quidem, sed id palàm & in propatulo fecit, multosq; offendit.

Παστάς.

Παςὰς non dicitur ἀπὸ τοῦ πάσασθαι, ut vult interpres Apollonii, quòd in ea convivarentur, sed ἀπὸ τοῦ πάσσειν, quod est ποικίλλειν, quòd opere intestino cælatis laqueariis, & tectorio albarioque opere inductis pictisve & auratis ornata esset. Hinc παςάδας, διαγεγραμμένους οἴκους interpretatur Hesychius; & παςοφόριον, ναὸν εὐανθῆ. Quid παςὰς sit, idem docet: Παςὰς, ςοὰ, πρὸς τὰς παςάδας νυμφῶν. Corruptus locus, sic emendari debet: Παςὰς, ςοὰ, πρoςὰς, παςὸς, νυμφών. *Porticus, velum variegatum plumario opere, quod thalami vel œci foribus prætendebatur, nuptialis thalamus.* Suidas: Παςὰς, ὁ παςὸς, ὁ νυμφών. Veteres Glossæ: παςὸς, ἐπὶ νύμφης. *Obtentus, coronatio, thalamus.* Basilius Seleuciensis lib. I. de vita Theclæ, pag. 234. Γαμήλιοι παςάδες. Παςάδα ἀντὶ κλίνης γαμικῆς sumit; & distinguit à thalamo ibid. his verbis: Πρὸ θαλάμου καὶ τῆς παςάδος. Item: Ὁ θάλαμος εἰκότως κεκαλλώπιςο, ἥτε παςὰς πεποίκιλτο. Rectè: illud enim discriminis, ὅτι ἡ παςὰς ἐπὶ τοῦ θαλάμου, τελέσι, νυμφικοῦ οἴκου, variique coloris velaminibus ornari solitam ostendit etiam Chrysostomus Homil. XXXIV. in Acta, pag. 806. Ἐπὶ νύμφης, κἂν παςάδες ὦσιν ἐκ παραπετασμάτων χρυσῶν, κἂν χοροὶ ὦσι γυναικῶν εὐειδεςάτων καὶ καλῶν, κἂν ῥόδα, κἂν ςέμματα. --- ἐκείνη δὲ ἀμορφίας ᾖ μεςὴ, ὄφελος οὐδέν. *Ad sponsam quod attinet, etiamsi lectus nuptialis ornatus sit velaminibus auratis, etiamsi adsint chori mulierum formosissimarum, etiamsi rosæ, etiamsi coronæ, -- ipsa verò deformis sit, omnia frustrà sunt.* Idem πρὸς τοὺς σκανδαλισθέντας, cap. XII. p. 898. t. V. Edit. Paris. de Abrahamo Isaacum immolaturo: Ὅτε δὲ αὐτὸν καθιερῶσαι ἐκελεύσθη, οὐχὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους, ὡσανεὶ μέλλων εἰς παςάδας ἄγειν καὶ νυμφαγωγεῖν, οὕτως αὐτὸν ἀνήγαγε. *Cùm verò illum sacrificare fuisset jussus, annon magna cum festinatione, quasi eum in nuptialem esset ducturus lectum, & nuptiarum auspex futurus, ita eum in montem subduxit?* Iterum, Homil. LIV. in Matth. pag. 349. de gaudio cœlesti: Ἔνθα ὁ νυμφὼν ὁ πνευματικὸς, καὶ αἱ παςάδες τῶν οὐρανῶν, καὶ αἱ παρθένοι αἱ τὰς φαιδρὰς ἔχουσαι λαμπάδας, καὶ οἱ τὸ ἔνδυμα τοῦ γάμου ἔχοντες. *Ubi est thalamus spiritualis, & nuptiales cœlorum lecti, & virgines splendidas habentes lampades, & vestem nuptialem habentes.* Theophanes Homil. VI. pag. 33. ita scribit de vidua Lucæ VII. cujus filius erat mortuus: Τάχα πρὸς ἡ ἀθλία, καὶ νύμφην ἀγαγεῖν ἐφαντάζετο τῷ καλῷ νεανίᾳ, καὶ τὰς παρθένους περιεσκόπει ἐκλεγομένη τὴν κρείττονα, καὶ τὸν ςέφανον ὠνειροπόλει, καὶ τὴν παςάδα, καὶ τὸν ὑμέναιον. *Fortassis etiam infelix formoso juveni sponsam despondere cogitabat: & circumspiciebat virgines, ex quibus præstantissimam eligeret: & corollam, & nuptialem lectum, & hymenæum somniabat.* Et Orat. ead. pag. 35. Mater filium γοεροῖς κατησπάζετο θρήνοις, τοιοῦτός σοι, λέγουσα, τέκνον θάλαμος ἑτοιμάζεται; τοιαύτη σοι παςὰς καλλωπίζεται; *Flebilibus lamentis compellabat, Talis, ô fili, thalamus tibi paratur, talis tibi lectus nuptialis adornatur?*

Πάσχα.

Ut de hac voce distinctè agamus, observandum, *duplex* esse *Pascha*:

I. *Judæorum*; de quo sequentia notamus:

1. *Nomen.* Nomen igitur *Paschæ* Chaldaicum est, ut rectè notat Philo lib. III. de vita Mosis. Se[d] Hebræis idem est פסח *Pesach* (veteribus *Phase* & *Pha[sec.]*) Radix פסח, *pasach*, est διαβαίνειν *transgredi* vel ὑπερβαίνειν, *prætergredi*. Josephus ὑπερβασία red[dit], & Philo διαβατήρια. Symmachus ὑπερβάσεις. I[d] nos docet Theodoretus quæst. XXIV. in Exodum Τὸ πάσχα ὁ μὲν Φίλων ἡρμήνευσε διαβατήρια. ὁ δὲ Ἰώση[πος] ὑπέρβασιν. ὁ δὲ Σύμμαχος ὑπερβάσεις. ὁ δὲ Θεοδο[τ]ίων, φασὲχ, αὐτὴν τὴν ἑβραίων τεθεικὼς φωνήν. ση[μ]αίνει δὲ τὸ ὄνομα τῶν ἑβραίων, πρωτοτόκων τὴν σωτηρία[ν.] *Philo Pascha interpretatus est* διαβατήρια, *id est*, sa[crificia] pro transitu: *Josephus autem* transitum: *Sym[machus] verò* transitus: *Theodotio verò*, phasec, *ips[a] voce Hebræa retenta*: *significat autem vox Hebræa pri[mogenitorum] conservationem.* Meliùs Catena in Pentateuchum MS. quæ in Civica apud nos asservatur Bibliotheca, hunc ipsum Theodoreti locum adducens pro ὑπέρβασιν habet ὑπερβασία, & pro ὑπερβάσεις, ὑπέρβασις. Cyrillus Alexandr. lib. XVII. de Adoratione pag. 598. Πάσχα, τελέσι, διάβασις, ἤτοι διαβατήρια. E[t] lib. II. Glaph. in Exodum, pag. 275. Πάσχα, τελέσι, διαβατήριον. Ratio quam addit nimis allegorica est; Δια[βαί]νομεν γὰρ, inquit, ἀπὸ τῆς ἐν κόσμῳ ζωῆς εἰς θεοφιλ[ῆ] πολιτείαν. *Transimus enim à vita mundana ad Deo gra[tam] vivendi rationem.* Gregorius quoque Nazianzenus Orat. XLII. pag. 682. hoc idem festum διάβασιν *transitum* vocat; & epist. LIV. ad Helladium ἑορτὴ[ν] διαβατήριον, voce Græcis non ignota. Lacedæmoni[i] enim τὰ διαβατήρια dicebantur *sacrificia pro transitu* id est, pro felici expeditionis progressu; quibus si non esset litatum, expeditio in aliud tempus rejiciebatur Hac voce utuntur non semel Xenophon & Thucydides. Hic dicit τὰ διαβατήρια θυόμενοι, *pro transit[u] sacrificantes*; Item, ὡς οὐδ᾽ ἐνταῦθα τὰ διαβατήρια αὐ[τ]οῖς ἐγίνετο, id est, Camerario interprete, *Cùm ne ib[i] quidem sacra addicerent ut expeditio susciperetur.* Ill[e] verò, ἐπεὶ ἐγένετο αὐτῷ τὰ διαβατήρια. Et apud Plutarchum Lucullus, Euphratem trajecturus, ἔθυσε τ[ῷ] Εὐφράτῃ διαβατήρια. Ita Augustinus in Johannem Tractatu LV. putat *Pascha transitum* dici; *quia tun[c] primùm Pascha celebravit populus Dei, quando, ex Ægypto fugientes, rubrum mare transierunt.* Gregoriu[s] itidem, loco suprà laudato, πάσχα, seu διάβασιν vul[t] appellari, διὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου πρὸς τὴν χανανaίαν φυγὴν καὶ μετανάςασιν, *propter* (Israëlitarum) *ex Ægypto in terram Canaan fugam & migrationem.* Inepta etiam sunt rationes, quas Græculi afferunt in Pentecostario, cur πάσχα Græcis sit διάβασις. Prima est; Αὕτη γάρ ἐςιν ἡ ἡμέρα, καθ᾽ ἣν ὁ θεὸς ἀρχῆθεν τὸν κόσμον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παρήγαγεν. *Hic enim ille dies est, quo Deus in principio Mundum ex nihilo produxit.* Secunda; Κατ᾽ αὐτὴν τὴν ἡμέραν καὶ τὸν Ἰσραηλίτην λαὸ[ν] τῆς Ἐρυθρᾶς διαβιβάσας τῶν τοῦ Φαραὼ ἀφαρπάζει χειρῶν. *Eodem die populum Israëliticum per mare rubrum deduxit, & ex Pharaonis manibus eripuit.* Tertia; Ἐν ταύτῃ πάλιν ἐξ οὐρανοῦ καταβὰς τῇ μήτρᾳ τῆς παρθένου ἐνῴκησεν. *Hoc eodem die è cœlo descendit, & in utero Virginis habitavit.* Sed hisce partim conjecturis, partim etiam nugis non est opus, cum ex ipso Mose pateat, *Pascha* Hebræis dici פסח, *Pesach*: ut Chaldæis פסחא, *Pischa*, vel *Pascha*, quia פסח, id est, *transivit*, vel *transilivit* Deus super Israëlitarum ostia, postes eorum videns agni sanguine aspersos, prout habetur Exodi XII. 23. Nempe ita promiserat v. 13. *Videbo sanguinem*, ופסחתי עליכם, *& transibo super vos*, vel *præter vos*; quasi dicat, se illos transmissurum, & in-

intactos præteriturum, cùm in Ægyptios animadvertet. Sic Jes. XXXI. 5. Deus Jerusalem erat פסח, *transiliendo*; vel, ut Aquila, Symmachus & Theodotion reddunt, ὑπερβαίνων *prætergrediens*, cùm e reliquis populis commeritas pœnas reposcit. Optimè ergo Chrysostomus; quamvis, ut mox videbimus, alibi aliter sentiat; Homiliâ CXLIX. t. V. Ὑπερβασίς ἐςι καθ' ἑρμηνείαν τὸ πάσχα, ὅτι ὑπερέβη τὰς Ἑβραίων οἴκὰς ὁ τὰ πρωτότοκα παίων ὀλοθρευτής. *Pascha, interpreteris, est transitus, quia Hebræorum domos transilivit exterminator, qui primogenitos percussit.* Itaque πάσχα, à verbo פסח deductum, primò Angeli transitum significat, qui, Ægyptios percutiens, Israëlitarum domos transiliit. Secundò, Agnum, qui in hujus liberationis memoriam immolabatur, ut Exodi XII. 21. *Jugulate Pascha.* II. Paralip. XXXV. 11. 13. *Et immolaverunt Pascha, &c. & assaverunt Pascha, ad ignem juxta præceptum.* Luc. XXII. 7. Ἦλθε δὲ ἡ ἡμέρα τῶν ἀζύμων, ἐν ᾗ ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα. *Venit autem dies azymorum, quo oportebat mactari pascha.* Ita etiam alibi. Tertiò, sacrificia in Vet. Testam. Deo offerri solita, ut Deuter. XVI. 2. *Offeres Pascha Domino Deo tuo, oves, & boves.* Quartò, festos dies, quibus hæc celebrantur; ut Lucæ XXII. 1. Ἤγγιζε δὲ ἡ ἑορτὴ τῶν ἀζύμων, ἡ λεγομένη πάσχα. *Propè autem erat festum azymorum, quod dicitur Pascha.* Non audiendi igitur, qui πάσχα dici putaverunt ἀπὸ τῦ πάσχειν, quia Paschæ tempore Christus passus est. Ita Chrysostomus Homil. V. in I. ad Timoth. Πάσχα λέγεται, ὅτι τότε ἔπαθεν ὁ χριςὸς ὑπὲρ ἡμῶν. *Pascha dicitur, quia Christus illo tempore pro nobis passus est.* Et Gregorius Nazianzenus, Orat. XLII. postquam ex Hebraismo vocem explicavit, quosdam addit credidisse τῦ σωτηρίε πάθὲς ὄνομα τῦτο εἶναι, *hoc salutiferæ passionis nomen esse.* Hinc Irenæus lib. IV. cap. XXIII. *Diem passionis non ignoravit* (Moyses,) *sed figuratim pronunciavit, eum* Pascha *nominans.* Et paulò pòst, *Passus est Dominus adimplens Pascha.* Tertullianus lib. adv. Judæos, sub finem cap. X. *Adjecit Pascha esse Domini, id est, passionem Christi.* Ad Nominis considerationem etiam illud referri debet, quòd πάσχα Græcis non semper est ἄκλιτον. Epiphanius dicit τὰ πάσχα pluraliter, hæresi XI. pag. 19. Παρὰ τοῖς Ἰεδαίοις τὰ ἄζυμα καὶ τὰ πάσχα. Et hæresi XII. Ὅταν οἱ Ἰεδαῖοι ἐπιτελῶσι τὰς ἑορτὰς τῶν τε ἀζύμων καὶ πασχῶν. *Quando Judæi celebrant festa azymorum & Pascha.* De hac voce consuli possunt, præter Cl. Bochartum de Animalibus part. I. lib. II. cap. L. Casaubonus Exercitat. XVI. ad Annales Baronii, num. XI. Becmannus de Orig. Lat. linguæ, Etymolog. Vossii, & de Vitiis serm. lib. I. cap. VI.

2. *Tempus.* De eo plurima Cl. Bochartus loco laudato. Nos præcipua tantùm hic exstare volumus. *Paschæ* tempus cùm alibi notatur, tum maximè Levit. XXIII. 5. *Primo mense, die mensis decimâ quartâ inter duas vesperas erit* Pascha *Domino.* Ibi nempe tria notantur, mensis, dies, & pars diei, quâ Pascha celebratur. Mensis primus hic appellatur, qui alibi mensis, אביב, *Abib*, seu ניסן, *Nisan*, à quo veris initium. Is enim partim Martio, partim Aprili nostro respondet. Mensis *Abib* dicitur Exodi XIII. 4. XXIII. 15. XXXIV. 18. Deuter. XVI. 1. Græci μῆνα τῶν νέων, scil. καρπῶν, aut χλόρων, aut γεννημάτων, *mensem novarum frugum* appellant, quia אביב *spicam adhuc recentem* sonat: Tum enim in Judæa, ut ait Philo, τὰ μὲν σπαρτὰ ἡ μὲν ἀναγκαία τροφὴ τελειογονεῖται, *maturescunt segetes ad vitam necessariæ.* Unde & Macarius Ægyptius, Hom. XLVII. Deum scribit Israëlitas ex Ægypto eduxisse ἐν τῷ μηνὶ τῶν ἀνθῶν, ὅτε πρῶτον ἐπιφαίνεται τὸ ἥδιςον ἔαρ, *mense florum, quo ver gratissimum primùm apparet.* Legislator autem non mensem tantùm, sed etiam diem, & pene horam indixit, quâ Pascha quotannis celebrari voluit: diem nempe decimam quartam *inter duas vesperas.* Ut hoc intelligatur, observandum Hebræis duas fuisse vesperas, utramque ante solis occasum; unam meridiei, alteram occasui propiorem. Sic etiam Græci definiunt. Hesychio enim Δείλη πρωΐα, ἡ μετ' ἄριςον ὥρα, *vespera matura tempus est à prandio* (proximum) & δείλη ὀψία, ἡ περὶ δύσιν ἡλίε, *vespera sera, quæ circa solis occasum.* Hinc Eustathius in lib. XVII. Odyss. Διτλὴ κατὰ τὰς παλαιὰς ἡ δείλη, ἡ μὲν γὰρ ὀψία δείλη, τὸ τελευταῖόν φασι τῆς δείλης μέρος τὸ περὶ ἡλίε δυσμάς· ἑτέρα δὲ δείλη πρωΐα, τὸ πρῶτόν φασι τῆς δείλης, τὸ εὐθὺς ἐκ μεσημβρίας. *Juxta veteres duplex est vespera: sera enim vespera est, ut ajunt, vesperæ pars extrema; altera verò matura vespera, cujus initium statim à meridie.* Suidas eodem modo, & addit Atticum esse hoc loquendi genus. Eodem pertinet illud Varronis in Satyra Menippea, *Nescis quid vesper serus vehat. Vesper serus*, id est, δείλη ὀψία, cui opponitur δείλη πρωΐα. Hic jam venit solvenda quæstio, *An Christus eodem, quo Judæi die, aut pridie, ut Græci volunt, ultimum Pascha celebraverit?* Judæi Pascha celebrabant in fine diei decimi quarti, aut jam ineunte decimo quinto, qui primus erat azymorum. Christus autem eo ipso die cum Apostolis ultimum Pascha celebravit. Itaque Matth. XXVI. 17. Marci XIV. 12. & Luc. XXII. 7. Pascha illud parari & celebrari legitur prima die azymorum. Et fuisse id Paschatis apud Judæos celebrandi solenne tempus, docent ista Marci, Καὶ τῇ πρώτῃ ἡμέρα τῶν ἀζύμων, ὅτε τὸ πάσχα ἔθυον. *Et prima azymorum die, quâ Pascha immolabant*, nempe Judæi. Quin Lucas ita oportuisse fieri disertè asserit, Ἦλθε δὲ, inquit, ἡ ἡμέρα τῶν ἀζύμων, ἐν ᾗ ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα. *Venit autem* (prima) *dies azymorum, quâ Pascha mactari oportuit.* Frustrà, si Christus solitum tempus anticipavit, neque enim ita fieri necesse fuit. Eodem pertinet, quòd discipulis Matth. XXVI. 2. dixit, *Scitis, quòd post biduum Pascha fiet;* nempe à Judæis. Qua ipsa mente dicitur Marci XIV. 1. *Pascha autem, & azyma erant post duos dies.* Itaque, cùm post duos illos dies Pascha celebravit Christus, celebravit quo tempore Pascha fiebat, & azyma erant apud Judæos. Et dies sequens, quo Christus traditus, & crucifixus est, festus fuit. Proinde Barrabas liberatus est, quia festo illo solebat reus aliquis liber dimitti. Proinde Christus Pascha non anticipavit: si enim anticipâsset, &, ex Græcorum sententia, die decimâ tertiâ celebrâsset, aperta id fuisset Legis violatio, quæ decimam quartam diem præscribit. Maximè, si pro ἀζύμῳ, usus esset ἐνζύμῳ pane, ut iidem Græci statuunt.

Sunt tamen Viri doctissimi, qui Græcis ex parte accedentes, Christum diem à Judæis receptum anticipâsse volunt. Sed id multò aliter accipiunt. Cùm enim Græci censeant, Christum die mensis decimo tertio, Judæos autem decimo quarto Pascha celebrâsse: ex horum sententia Christus die decimo quarto celebravit, Judæi autem die decimo quinto, ne festum azymorum, in Veneris diem incidens, cum Sabbato continuum esset. Quia Judæi festis diebus ab omni opere tam scrupulosè abstinebant, ut continua duo festa ab illis observari non potuerint absque gravi incommodo. Et verò hodie festum azymorum immediatè ante Sabbatum, vel continuò post nunquam servant. Non est tamen, quòd quis putet

putet illos apertè Legi refragari. Nam Paſchale convivium menſis Niſan decimâ quartâ, & feſtum azymorum decimâ quintâ ſemper celebrant. Sed in Calendariis ſuis Neomenias ita diſponunt, ut feſti dies cum Sabbato nunquam continui ſint. Atque ut vitent hoc incommodum, Canônes quosdam habent de ſuis feſtis, quos accuratè obſervant; qualis ille de Paſchate, לעולם לא בדו פסח, *Nunquam Badu Paſcha*, id eſt, Paſcha nunquam incidat in ſecundam, quartam, aut ſextam feriam, voce בדו ſignificatas. Sed hi Canones Chriſti tempore nondum erant in uſu. Hinc Aben Ezra in Levit. XXIII. 4. במשנה גם בתלמוד ראית שהיה פסח בבדו. *Tam ex Misna, quàm ex Talmude probatur, Paſcha in ſecundam, quartam, & ſextam feriam quandoque incidiſſe.* Concinit Epiphanius in Ebionæorum hæreſi, ubi de Judæorum Neomeniis, feſtis Tabernaculorum, Paſchalibusque & jejuniis agens, Ὅτε ἐμπίπτουσιν, inquit, αὗται αἱ ἡμέραι ἤτοι ἐν δευτέρᾳ σαββάτων, ἢ ἐν τρίτῃ, ἢ ἐν τετράδι. *Cùm hi dies incidunt in ſecundum, tertium, aut quartum hebdomadis diem.* Et hæreſi de Alogis, de Paſchali feſto, Ἡ τοιαύτη ἁγία ἡμέρα, εἰς σάββατον ἁγιασθεῖσα, κἄντε κυριακὴ εἴη, κἂν δευτέρα, κἄντε τρίτη καταντήσῃ. *Sancta illa dies in ſabbatum conſecrata, ſive in Dominicam, aut ſecundam, aut tertiam feriam incidat.* Itaque apud Teſſares cædecatitas, qui Paſcha celebrabant iisdem diebus, quibus Judæi, Paſcha in quamlibet hebdomadis diem, nullâ exceptâ, incidebat. Ita habet, Euſebius, hiſtor. lib. V. cap. XXIII. Ὁποίᾳ ἂν ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος περιτυγχάνοι. *In quamcunque hebdomadis diem incideret.* Et Epiphanius hæreſi L. Ὁποίᾳ δ' ἂν ἐμπέσῃ ἡ τεσσαρεσκαιδεκάτη τῆς σελήνης. *In quamcunque diem incidat decima Luna quarta.* Auguſtinus de Hæreſibus C. XXIX. *Quilibet ſeptem dierum occurrat dies.* Et expreſſiùs Philaſtrius in hæreſi de feſto Paſchatis, *Diem non Dominicam ſemper cuſtodiunt Paſchæ, ſed ſecundâ, aut tertiâ, aut quartâ, aut quintâ, aut ſextâ die celebrant.* Theodoretus hæret. fabul. lib. III. cap. IV. pag. 228. Ἡ τῶν τεσσαρεσκαιδεκατιτῶν αἵρεσις ταύτην ὑπόθεσιν ἔχει. Φασὶ τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, ἐν τῇ Ἀσίᾳ κηρύξαντα, διδάξαι αὐτοὺς ἐν τῇ Τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τῆς σελήνης ἐπιτελέσαι τοῦ πάσχα τὴν ἑορτήν· κακῶς δὲ τὴν ἀποστολικὴν νενοηκότες παράδοσιν, τὴν τῆς κυριακῆς ἀναστάσεως οὐκ ἀναμένουσιν ἡμέραν, ἀλλὰ ποτὲ μὲν τρίτῃ, ποτὲ δὲ πέμπτῃ, ποτὲ δὲ σαββάτῳ, ἢ ὅπως ἂν τύχῃ, πανηγυρίζουσι τοῦ πάθους τὴν μνήμην. *Teſſarescædecatitarum ſeu Quartadecimanorum hæreſis hoc habet argumentum. Johannem Evangeliſtam ferunt, cùm in Aſia prædicaret, docuiſſe illos paſchale feſtum quartâ decimâ Lunâ celebrare. Apoſtolicam autem traditionem malè intelligentes, Dominicæ reſurrectionis diem non exſpectant, ſed interdum feriâ tertiâ, interdum quintâ, nonnunquam Sabbato, aut prout incidit, Paſſionis memoriam celebrant.* Zonaras ad Can. VII. Conſtantinop. pag. 78. Τεσσαρεσκαιδεκατῖται, οἱ τὸ πάσχα ἑορτάζουσιν οὐκ ἐν κυριακῇ, ἀλλ' ὅτε Τεσσαρεσκαιδεκαταία ἡ σελήνη γένηται, ἐν οἵᾳ ἂν ἡμέρᾳ τύχῃ ταύτην πλήρη γενέσθαι. *Teſſarescædecatitæ, qui Paſcha celebrant non die Dominico, ſed quando quarta decima luna fuerit, quocunque illa die plena fuerit.* Eadem ad hunc Canonem habet Balſamon, pag. 313. Vide etiam in Τεσσαρεσκαιδεκατῖται, & paulò inferiùs, num. II. de *Paſcha Chriſtianorum.* Alia inſuper, quæ ejusdem ſunt argumenti, & quæſtionem hanc, ſatis alioqui difficilem, fuſiùs exponunt, ex Cl. Bocharto petenda, qui, quicquid contra hanc afferri ſolet ſententiam ſolidè refutat.

3. *Myſterium.* Per agni Paſchalis mactationem duo maximè beneficia fuerunt adumbrata.

a. Unum *temporarium*, & genti Judaicæ peculiare, nempe liberatio non ſolùm ex Ægyptiaca ſervitute, ſed & à plagis Ægyptiis inflictis; maximè, qua nocte Angelus percuſſit eorum primogenitos. Hinc Nazianzenus Orat. XLII. pag. 682. dicit vocem πάσχα ἱστορικῶς δηλοῦν, τὴν ἐξ Αἰγύπτου πρὸς τὴν Χαναναίαν φυγὴν καὶ μετανάστασιν, *denotare hiſtorica ratione Iſraëlitarum ex Ægypto in terram Canaan fugam & migrationem.* Eandem ob cauſſam Theophylactus in cap. VII. Joh. pag. 659. Τὴν τοῦ πάσχα ἑορτὴν ἐτέλουν ὡς ἐκ τῆς Αἰγύπτου διαβάντες, ἢ καὶ πρώτη παρ' αὐτοῖς. *Feſtum Paſchatis celebrârunt ut ex Ægypto egreſſi; quod etiam primum apud ipſos eſt.* In memoriam hujus ex Ægyptiaca ſervitute liberationis, eodem feſto reus aliquis liber dimitti ſolebat apud Judæos. Hoc ipſum imitati Chriſtiani, vel etiam liberationem à peccatis per Chriſtum partam, in eodem feſto captivos dimittebant. De hoc ritu Chryſoſtomus Homil. XI. ad populum Antiochenum, quando Theodoſium ita alloquitur: Τῆς ἑορτῆς ταύτης καταλαβούσης ἐπιστολὴν ἔπεμψας πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, κελεύουσαν τοὺς τὰ δεσμωτήρια οἰκοῦντας ἀφεῖναι, καὶ συγχωρεῖν αὐτοῖς τὰ ἐγκλήματα. *Feſto hoc* (Paſchatis) *inſtante literas miſiſti in omnes Imperii tui partes, jubentes carceribus incluſos dimitti, iisq; delicta remitti.* Photius in Nomocan. tit. VII. cap. I. ex Conſtitut. III. tit. VI. lib. I. Cod. Ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς πασχαλίας οὐδεὶς ἐγκλείεται, ἢ δεσμεῖται πλὴν μοιχοῦ καὶ αἱμομίκτου, καὶ ἅρπαγος παρθένων, καὶ τυμβωρύχων, καὶ γόητος, καὶ παραχαράκτου, καὶ φονέως, καὶ πατροκτόνου, καὶ τυράννου. *In diebus Paſchæ nullus in cuſtodiam traditur, vel in vincula conjicitur, præterquam adulter & inceſtus, & raptor virginis, & tumulorum effoſſor, & præſtigiator ſeu incantator, & monetæ adulterator, & homicida, & parricida, & tyrannus.* Idem ad Tit. IX. cap. XXV. eandem Conſtitutionem repetit: Τῇ πρώτῃ τῶν πασχαλίων ἡμερῶν, καὶ μὴ βασιλικῆς ἰδικῆς ἐπὶ τούτῳ καταλαβούσης κελεύσεως, πάντες οἱ ἐν φυλακαῖς ἀπολυέσθωσαν, εἰ μὴ ἄρα ἱερόσυλός ἐστιν, ἢ μοιχός, ἢ παρθένων ἅρπαξ, ἢ τυμβωρύχος, ἢ φαρμακὸς ἢ μονίταν πλαστὴν ἐστὶ καταδεξάμενος, ἢ φονεύς, ἢ πατροκτόνος, ἢ κατὰ βασιλέως, ἢ πόλεως μηχανησάμενος. *Primo die Paſchali, niſi ſpecialis Imperatoris juſſus ibi detinuerit, omnes qui ſunt in cuſtodia, abſolvantur. Niſi ſit utique ſacrilegus, vel adulter, vel raptor virginum vel ſepulchrorum effoſſor, vel veneficus, vel qui falſam monetam fabricavit, vel homicida, vel parricida, vel adverſus Imperatorem aut civitatem aliquid machinatus.* Eodem tempore cauſſæ criminales non tractabantur. Conſtitutio V. tit. XII. lib. III. Cod. dicit, Ὅτι ἐν ταῖς προλαβούσαις τοῦ πάσχα μ' ἡμέραις πᾶσα ζήτησις τῶν ἐγκληματικῶν βασάνων σχολάζει, *quod in præcedentibus quadraginta Paſchæ diebus ceſſat omnis criminalium cauſſarum disceptatio.* Debita non exigebantur. Sexta Conſtitutio ibid. Ἐν δὲ ταῖς ιε' ἡμέραις τοῦ πάσχα, οὔτε χρέος ἰδιωτικὸν, ἢ δημόσιον ἀπαιτεῖται. *In quindecim autem Paſchæ diebus nec debitum privatum vel publicum petitur.*

b. Alterum *æternum*, & omnibus verè credentibus commune, nempe liberatio à peccato, morte & inferis, per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum. Hoc ut meliùs intelligamus, probabimus hoc ſacramento quatuor hæc nobis depingi, & ob oculos poni:

α. Ipſam

α. *Ipsam Christi personam.* Hanc enim sub agni ypo nobis exhibent Prophetæ & Apostoli. Vide Jes. III.7. Jer. XI. 19. 1. Petri I. 18. 19. Actor. VIII. 32. Joh. I. 9. 36. Loca ex Patribus, quæ huc faciunt, adduximus n voce Ἀμνὸς & πρόβατον.

β. *Mortem, quam in cruce passus est.* Mactabatur gnus Paschalis medio mense Nisan, in plenilunio, inər duas vesperas: quo ipso tempore Christus è medio ublatus est. Sunt, qui mense Nisan observant, prætero æquinoctio, dies noctibus fieri longiores, ut signiicetur, novam lucem mundo tum affulsisse, pulsis per Christum erroris & ignorantiæ tenebris. Nec desunt, ui per *plenilunium* velint adumbrari τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, *plenitudinem temporum*, ad Gal. IV. 4. aut *per duas vesperas mundi vesperam, & novissima tempora*, quibus Christus se ipsum obtulit, juxta illud Apostoli ad Hebr. X. 26. Ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας, διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ πεφανέρωται. *Semel in consummatione seculorum patefactus est, ad peccatum per sui ipsius immolationem abolendum.* Greg. Nazianz. Orat. XLII. pag. 687. Ἡμῖν ὁ ἀμνὸς βρωθήσεται· τὸ πρὸς ἑσπέραν μὲν, ὅτι ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων τὸ χριστοῦ πάθος. *Nos agnum comedemus, ad vesperam quidem, quoniam in seculorum fine passio Christi contigit.* Sed nihil hîc opus μετεωρολογεῖν, & remota consectari, cùm Christi mors inciderit in ipsum Paschatis tempus, sive illis accedas, qui Christum exspirâsse volunt eo ipso momento, quo à Judæis mactatus est agnus Paschalis; sive eos sequaris, qui Christi mortem in sequentem diem differunt, id est, in Paschatis festum. Et de hora saltem convenit. Nam agnus mactabatur inter duas vesperas, id est, Josepho interprete, ἀπὸ ἐννάτης ὥρας μέχρι ἑνδεκάτης, *ab hora nona usque ad undecimam.* Christum autem circa horam diei nonam; quæ nobis tertia est post meridiem; animam egisse scribitur Matth. XXVII. 46, 50. Locus etiam prorsus idem est. Nam inde à Davidis ævo Paschales agnos mactari oportuit Jerosolymis. Ibi autem Christus passus est, prout ipse prædixerat *non contingere, ut Propheta pereat extra Jerusalem*, Lucæ XIII. 33. Et quod de agno dicitur Exodi XII. 6. *Mactabit eum tota multitudo congregationis Israëlis*, Christus suo modo implevit; in quem conspiraverant Sacerdotes, Scribæ, Pharisæi, & universus populus. Vide Matth. XXVII. 22. Lucæ XXIII. 18. & Joh. XVIII. 40. Genus quoque mortis convenit. Nam ut agni, ita & Christi sanguis in morte effusus est. Uterque pro Dei populo. Agni insuper ad ignem assatio, quam plenam esse oportuit Exodi XII. 8. 9. iræ divinæ ardorem exprimit in peccatores meritò accensæ. Sed in eo maximè elucet Dei providentia, quòd latronum crura fracta sunt, Christi non item, quia jam exspiraverat: ut in Christo impleretur, quod de agno Lex edixerat Exodi XII. 46. Num. IX. 12. Joh. XIX. 31. &c. Ossa ejus non confringetis. Quomodo, cùm Christum Judæi è cruce exemerunt, propter instans Sabbatum, Legi imprudentes obsecuti sunt, quæ agnum servari vetabat usque ad matutinum tempus, Exodi XII. 10. Theophylactus in cap. XIX. Joh. pag. 829. Ἐπεὶ ὁ Μωσῆς ἀξιοπιστότερος αὐτοῦ ἐδόκει, παράγει καὶ τοῦτον μάρτυρα. ὃ γὰρ εἶπεν ἐκεῖνος περὶ τοῦ ἐν τῷ πάσχα θυομένου ἀμνοῦ, ὀστοῦν οὐ συντριβήσεται, τοῦτό φησιν ὁ εὐαγγελιστὴς πληρωθῆναι ἐπὶ χριστοῦ. ὁ γὰρ ἀμνὸς ἐκεῖνος τούτου τύπος ἦν, καὶ πολλὴ ἡ συγγένεια τούτου πρὸς τὴν ἀλήθειαν. *Quia Moses fide dignior ipso* (Johanne) *videbatur, adducit & hunc testem. Quod enim ille dixit de agno, qui in Paschate immolabatur*, os non confringetur, *hoc inquit Evangelista in Christo impletum esse: agnus enim ille hujus figura erat, & multa est cognatio figuræ cùm veritate.* Ἀπροσδιόνυσα sunt, & ἀλληγορομανίαν sentiunt, quæ veteres de non fractis ossibus Christi aliàs afferre solent. Tale est, quòd Chrysost. Homil. CXLIX. t. V. p. 923. dicit, propterea Christo os non fuisse fractum, quia ejus corpus στερροτάτην καὶ ἀσύντριπτον, *firmissimum & à confractione immune habuerit fulcrum*, ὑπόβαθρον, διὰ τὸ θείως καὶ μὴ σαρκικῶς συστῆναι τὸ σῶμα, καὶ θείαν ἐσχηκὸς τὴν γέννησιν μὴ ὑποκεῖσθαι τῇ τῶν ἀνθρώπων φθορᾷ, *quia corpus modo prorsus divino, non carnali fuerit compactum, divinamque habuerit generationem, adeoque hominum corruptioni non fuerit subjectum.* Theophylactus in cap. XIX. Joh. per *ossa* intelligit *mysteria sacra.* Τὰ ὀστᾶ οὐ συντρίβομεν, τουτέστι, τὰ δυσκολώτερα τῶν νοημάτων καὶ ἐμβριθέστερα· ἃ γὰρ οὐ δυνάμεθα νοῆσαι, ταῦτα οὐ συντρίψομεν, τουτέστιν, οὐ σπουδάσομεν νοῆσαι κακῶς καὶ παρακεκινδυνευμένως. ὅταν μὲν γὰρ ὑγιῶς νοῶμεν, τότε οὐ συντρίβομεν, ὑγιῆ γὰρ φυλάττομεν τὰ θεῖα· ὅταν δὲ παραβιασώμεθα, καὶ αἱρετικὸν νόημα ὑποδεξώμεθα, συντρίβομεν καὶ κατακλῶμεν τὸ στερρὸν, καὶ δυσκατέργαστον νόημα. *Ossa non confringimus, id est, difficiliores & graviores sensus. Quæ enim non possumus intelligere, ea non conteremus, hoc est, non dabimus operam ut malè & periculosè intelligamus. Etenim quando sanè sentimus, tunc non conterimus; sana enim servamus divina. Quando autem torserimus, & hæreticum sensum acceperimus; conterimus & confringimus solidum & difficilem sensum.*

γ. *Mortis fructus.* Hujus sacrificii fructus plures sunt. *Primò* enim hujus agni sanguine aspersi sunt Israëlitarum postes & superliminaria, ut communem cladem evaderent, neque eos attingeret Angelus, à quo cæsi sunt Ægyptiorum primogeniti: nempe, ut sciamus, Dei justitiam iis solis parcere, quorum conscientiæ Christi sanguine aspersæ sunt. Justinus Martyr in Dial. cum Tryphone, pag. 58. Τὸ μυστήριον τοῦ προβάτου, ὃ τὸ πάσχα θύειν ἐντέταλται ὁ θεὸς, τύπος ἦν τοῦ χριστοῦ, οὗ τῷ αἵματι κατὰ τὸν λόγον τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως, χρίονται τοὺς οἴκους ἑαυτῶν, τουτέστιν, ἑαυτοὺς, οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. *Mysterium agni, quem Pascha immolare Deus mandavit, typus & figura erat Christi: cujus sanguinem, juxta rationem nostræ in illum fidei, ædes suas aspergunt, id est, seipsos, qui in eum credunt.* Alia loca ex Macario & Chrysostomo producimus in voce Ἀμνὸς, num. II. sub lit. α. Hoc sensu de Christo dictum est Jes. LII. v. 15. *Iste asperget gentes multas.* Quomodo I. epist. Petri iis inscribitur, *qui electi sunt* εἰς ῥαντισμὸν αἵματος Ἰησοῦ χριστοῦ, *in aspersionem sanguinis Jesu Christi.* Et Hebr. XII. v. 24. αἷμα ῥαντισμοῦ, *sanguis aspersionis* Christi *meliora loqui* legitur, *quàm sanguis Abel.* Hîc per αἷμα ῥαντισμοῦ intelligitur, interprete Theodoreto, αἷμα ἀμνοῦ λογικοῦ, *sanguis agni rationalis*, Christi. Theophylactus ad eundem locum, pag. 1018. Αἷμα ῥαντισμοῦ, τουτέστι, καθαρισμοῦ. Τὸ γὰρ αἷμα τοῦ χριστοῦ ῥαντισθὲν ἐφ᾽ ἡμᾶς, ἐκάθαρε καὶ ἡγίασε. *Sanguis aspersionis, hoc est, purificationis. Sanguis enim Christi conspersus super nos, purgavit nos & sanctificavit.* Confer vocem Αἷμα. *Secundò*, qua nocte cæsus est agnus, data est Israëlitis plena potestas ex Ægyptiaca servitute in libertatem se asserendi: ut sciremus, Christum sanguine suo nos ex mundi, & Diaboli servitute redemisse, ut vocaret in libertatem gloriæ filiorum Dei, Rom. VIII. v. 20. Hinc Macarius Homil. XI. pag. 139. Ἐν τῇ σκιᾷ τοῦ νόμου Μωϋσῆς σωτὴρ ἐπεκαλεῖτο τοῦ Ἰσραήλ. ἐξέβαλε γὰρ αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. οὕτω καὶ νῦν ὁ ἀληθινὸς λυτρωτὴς χριστὸς διέρχεται εἰς τὰ κρύφια τῆς ψυχῆς, καὶ ἐκβάλλει ἐκ τῆς σκοτεινῆς Αἰγύπτου, τοῦ βαρυτάτου ζυγοῦ, καὶ τῆς πικρᾶς δουλείας. *Sub umbra Legis Moses liberator Israëlis cognominabatur: eduxit enim eos ex Ægypto: ita etiam nunc verus liberator Christus per occulta animæ transit, & educit ex tenebricosa Ægypto, id est, liberat à gravissimo jugo, & amara servitute.* Balsamon ad VII. Can. Apost. p. 237

Ἑορτάζομεν καὶ ἡμεῖς τὸ κυριακὸν πάσχα, ἤτοι τὴν ἐκ τῆς δουλείας τοῦ διαβόλου ἐλευθερίαν ἡμῶν ἣν διὰ τοῦ οἰκείου πάθους ὁ χριστὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν ἡμῖν ἐχαρίσατο. *Nos quoque Pascha Dominicum celebramus, seu nostram liberationem ex servitute diaboli, quam Christus & Deus noster nobis per suam passionem largitus est.* Hac eadem nocte, quod *tertiò* observandum, Deus in Ægyptiorum deos judicia exercuit Exodi XII. 12. & Numer. XXXIII. 4. Ita in Christi morte, soluto intergerini parietis septo, Eph. II. v. 14. quo à Judæis dividebamur, plurimæ gentes ad veri Dei cognitionem vocatæ, idola sua abjecerunt. Eleganter Theodoretus ad locum Apostoli, pag. 301. Αὐτὸς τῆς εἰρήνης γεγένηται πρύτανις, αὐτὸς καὶ τοὺς ἐξ ἐκείνων καὶ τοὺς ἐξ ὑμῶν πιστεύοντας εἰς ἓν παρεσκεύασε σῶμα, καὶ τὸν νόμον ἔπαυσεν, ὃς τοῖχόν τινα μιμούμενος, ἀπ᾽ ἀλλήλων ὑμᾶς διείργει· πρότερον δὲ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν κατέλυσεν ἔχθραν, τὴν οἰκείαν σάρκα λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν δεδωκώς· τούτου δὲ γενομένου, ἐκεῖνα ἔπαυσεν, ὅσα ὑμᾶς κἀκείνους ἐχώριζεν. *Ipse fuit pacis conciliator. Ipse effecit ut qui ex illis & ex vobis credebant, in unum corpus redigerentur: & fecit ut Lex cessaret, qui instar cujusdam parietis vos invicem dirimebat. Priùs autem inimicitias, quæ cum Deo intercedebant, sustulit, carne sua pro nobis data precium redemtionis. Quo facto, omnia illa cessare jussit, quæ vos & illos sejungebant.* Et mox: Ἀπέκτεινε τὴν ἔχθραν ἐν τῷ σταυρῷ, τὴν ἄμωμον θυσίαν προσενεγκών· κατήλλαξε δὲ ἀμφοτέρους, τουτέστι, τοὺς ἐξ ἐθνῶν καὶ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων, ἐν ἑνὶ σώματι τῷ ὑπὲρ πάντας προσενεχθέντι, ὥστε αὐτοὺς εἰς ἓν σῶμα τελεῖν. *Interfecit inimicitiam in cruce, hostiam offerens immaculatam. Reconciliavit autem utrosque, nempe eos, qui erant ex gentibus, & eos, qui ex Judæis, in uno corpore, quod pro omnibus oblatum est, ut ipsi essent unum corpus.* Parietem intergerinum esse remotum in morte Christi, clarè docuit exemplum Centurionis, & eorum qui cum ipso erant, qui viso terræ motu, & iis, quæ facta fuerant, agnoverunt Jesum esse Filium Dei, Matt. XXVII. 54. Ad hunc locum Theophylactus, Ὁ ἐθνικὸς ἑκατόνταρχος ἀπὸ τῶν σημείων πιστεύει σὺν τοῖς περὶ αὐτόν. *Centurio homo ethnicus credit propter signa cum his, qui cum eo erant.* Hoc ipsum indicabat *ruptura veli*, de qua fusè in voce Καταπέτασμα, num. I. 1. *Quartò*, cùm mensis *Abib*, ante Paschæ institutionem, in anno Judaico mensium septimus fuerit, Deus, instituto Paschate, statuit, ut deinceps pro primo haberetur, & ex eo Judæi sacrum annum ordirentur. Quò ipsum nomen *Abib* videbatur eos invitare. Nam אביב, ut num. 2. ubi *de Tempore*, monuimus, est *spica recens*. Itaque hunc mensem veteres vocabant *mensem novarum frugum*, aut simpliciter μῆνα τῶν νέων, *mensem novorum*. Eique initium cum vere commune fuit, quo, cùm Deus *Spiritus suum emisit, omnia recreantur, & renovatur terræ facies*, Psal. CIV. v. 30. Et hoc quoque ad Christum refertur, qui novum induxit seculum, & vetera abolevit, ut ea in melius mutaret, ac quasi recuderet. Ad Christum refert disertè Theodoretus in hunc Psalmum, pag. 814. Ἐνταῦθα σαφῶς ἡμῖν τὴν ἀνάστασιν προεκήρυξε, καὶ τὴν διὰ τοῦ παναγίου πνεύματος ἀναβίωσιν. *Hoc in loco manifestè resurrectionem nobis prædixit, & reviviscentiam, quæ sanctissimi Spiritûs beneficio contingit.* Christus nova fecit omnia: Ἰδοὺ, καινὰ πάντα ποιῶ. *Ecce nova facio omnia*, Apocal. XXI. 5. Creavit καινοὺς οὐρανοὺς καὶ γῆν καινὴν, *novos cœlos, & novam terram*. II. Petri III. 13. Jes. LXV. 17. LXVI. 22. Vide in Κτίζω, num. I. 2. sub lit. b. *Dedit nobis* ἐντολὴν καινὴν, *novum mandatum*, Joh. XIII. 34. Vide in voce Ἐντολή. Instituit καινὴν διαθήκην, *novum fœdus*, Matth. XXVI. v. 28. Et quæ sunt alia hujus generis.

d. *Quomodò horum fructuum fiamus participes.* Ab Israëlitis duo maximè requirebantur: alterum agni sanguine ædium postes & superliminare asperg rent: alterum, ut ejusdem carnem ederent. Si quis I raëlitarum alterutrum neglexisset, eo ipso respuiss gratiam his mandatis annexam. Per postes autem ædium, quibus hîc jubentur Israëlitæ agni sanguine aspergere, & Deut. XI. v. 20. mandata Dei inscriber corda nostra significari videntur: quia hæc asperg Deus sanguine Filii sui, ut dicitur Hebr. X. 22. Ἐρραντισμένοι τὰς καρδίας ἀπὸ συνειδήσεως πονηρᾶς, *asper cordibus à conscientia mala*, id est, Christi sanguin aspersione à peccati labe purgatis, cujus aspersio aqu in Baptismo symbolum est. Theodoretus ad præsen tem locum, pag. 442. περιῤῥαντηρίοις κατὰ νόμον ἐχρῶντ καὶ σῶμα συνεχῶς ἀπελούοντο· οἱ δὲ κατὰ τὴν καινὴν πολιτ υόμενοι διαθήκην, διὰ τοῦ παναγίου βαπτίσματος τὴν ψυ χὴν ἐκκαθαίρονται, καὶ τὸ συνειδὸς τῶν προτέρων κηλίδ ἐλεύθερον ἀποφαίνουσι. Ῥαντισμὸν τοίνυν καὶ ὕδωρ καθαρὸν θεῖον ἐκάλεσε βάπτισμα. *Aspersionibus in lege utebantur, & corpus frequenter lavabant. Qui autem ex n vo Testamento vitam instituunt, per sanctissimum bapt smum animam expurgant, & à prioribus maculis lib ram reddunt conscientiam.* Aspersionem *ergo &* aquam mundam *divinum baptismum appellavit.* Et Theo phylactus: Ἰουδαῖοι μὲν τὸ σῶμα ἐῤῥαντίζοντο, ἡμεῖς δὲ τὰ καρδίας, ὥστε μηδὲν ἑαυτοῖς συνειδέναι πονηρόν. Ῥαντισθ σόμεθα δὲ αὐτῇ τῇ ἀρετῇ, ἢ καὶ τῇ χάριτι τοῦ πνεύματος, τ ἀφιέντος ἡμῖν ἐν τῷ λουτρῷ τὰς ἁμαρτίας, καὶ ἐνισχύσαντος ὥστε ἐὰν σπουδάσωμεν, μηκέτι τοῖς αὐτοῖς περιπίπτειν. *Ju dæi corpore conspergebantur, nos verò corde, ut nulli mali nobis conscii simus. Conspergemur autem & ip virtute, vel gratiâ Spiritus, qui remisit nobis in bapt smate peccata, & confortavit nos, ut si animum adve terimus, non porrò in ea recidamus.* De postibus & l mine sic Theodoretus Interrogat. XXIV. in Exodum pag. 90. Χρίομεν καὶ ἡμεῖς τῷ αἵματι τοῦ ἡμετέρου ἀμνοῦ, μόνον τὴν φλιὰν, ἀλλὰ καὶ τοὺς δύο σταθμοὺς, κατὰ μὲν τὸ ὁρώ μενον, τὴν γλῶτταν καὶ τὰ χείλη καθαίροντές τε καὶ ἁγιάζο τες· κατὰ δὲ τὸ νοούμενον, ἀντὶ μὲν φλιᾶς τὸ λογικὸν, ἀντὶ τῶν δύο σταθμῶν τὸ θυμοειδὲς καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν. *Et n ungimus agni nostri sanguine non tantùm limen, se utrumque postem, purgantes & sanctificantes exteri linguam & labra, interiùs autem & mysticè, pro limi rationalem partem, & pro utroque poste facultatem ir scendi & concupiscendi.* Cordibus quoque nostris Le gem suam inscribit Deus, juxta promissionem Jerem XXXI. 33. *Indam legem meam menti eorum, & cor eorum illam inscribam.* Et corda hominum Deo æqu patent, atque nobis ædium postes. Vide in voce Καρ διογνώστης. Cordium autem postibus Christi sangu nem aspergimus, cùm firma fide amplectimur doctr nam crucis, certi Filium Dei pro nobis sanguinem suum fudisse, ut quisque nostrûm dicat cum Apostol I. ad Timoth. I. 15. *Certus & hic sermo, & dignus qu modis omnibus recipiatur, Christum Jesum venisse i mundum, ut peccatores servaret, quorum primus eg sum.* Atque hoc est Christum & ejus beneficia ἰδιοποι εῖν, de quo in Ἰδιοποιέω, item in voce Πίστις. Eadem fide, quâ diximus veri agni sanguinem postibus cordi aspergi, ejus etiam carnes comeduntur. Et comedi qui dem necesse est. Vide Johan. VI. 53. 55. *Caro mea ver cibus est*; sed animæ cibus, non corporis. Proinde non editur ore corporis, sed animæ, quæ est fides. Augu stinus: *Quid paras dentes, & ventrem? Crede, & man ducâsti.* Ea ratione hujus agni caro manducatur & sanguis bibitur, quâ animæ fami & siti satis fit id est, veniendo ad Christum, & in illum creden do. *Qui venit ad me*, inquit, *nequaquam esuriet*

c

& qui credit in me, non sitiet unquam, Johan. VI. v. 35. Vide in voce Ἄρτος, num. II. 2. sub lit. f. ubi, quomodo Christus *panis* sit. Eleganter Cyrillus Alexandrinus in Catena in cap. VI. Joh. pag. 184. Εἰμὶ ἄρτος ζωῆς, οὐκ ἄρτος σωματικὸς, μόνα τὰ ἐκ λιμοῦ περικόπτων πάθη, καὶ διαφθορᾶς τῆς ἐντεῦθεν ἀπαλλάττων τὴν σάρκα. ἀλλ' ὅλον ἐξ ὅλου τὸ ζῶον εἰς ζωὴν ἀναπλάττων τὴν αἰώνιον, καὶ θανάτου κρείττονα τὸν εἰς τὸ εἶναι ἀεὶ πεποιημένον ἄνθρωπον ἀποδεικνύς. *Sum panis vitæ, non panis corporalis, qui solam famis molestiam auferat, eaque quæ ex illa oritur corruptione carnem liberet; sed totum ex integro animal ad vitam sempiternam reformat, morteque superiorem hominem, ut perpetuò existat, creatum ostendit.* Eodem modo recipitur, quo habitat in nobis. *Habitat* autem *in cordibus nostris per fidem*, Ephes. III. 17. de quo loco satis distinctè agimus in verbo Ἐνδύομαι. Itaque *illum recipere* est *credere in nomen ejus*. Quomodo exponit Johannes cap. I. 12. *Quotquot eum receperunt, dedit eis hoc juris, ut filii Dei fiant,* nempe *iis, qui credunt in nomen ejus.* Ita fuit cibus & potus Israelitarum in deserto, de quibus Apostolus I. Corinth. X. 3. 4. Πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον. *Omnes eandem escam spiritualem manducaverunt, & omnes eundem potum spiritualem biberunt.* Ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας. ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ χριστός. *Bibebant autem de spirituali consequente eos petra: petra autem erat Christus.* Sed non aliter, quàm per fidem, eum biberunt, & manducaverunt. Neque enim ore potuit manducari corpus, quod nondum erat, nec nisi post multa secula in ventre sanctæ Virginis formatum est. Cruda autem agni caro edi non debet, nec semi-cocta. Cujus criminis rei sunt, qui hæc mysteria non concoquunt assidua meditatione & ad literam potiùs, quàm ad sensum respiciunt. Meditatio autem id est animo, quod stomacho concoctio, digestio. Hinc apud Petronium, *cruda adhuc studia in vulgus propellere* est ea proferre, quæ nondum attenta meditatione concocta & digesta sunt. Theodoretus Interrogat. XXIV. in Exodum, pag. 90. Ἁρμόττει ἡμῖν καὶ τὸ μήτε ὠμὰ, μήτε ἑψημένα ἐσθίειν, ἀλλὰ ὀπτὰ πυρί. οὔτε γὰρ μόνον τῷ γράμματι προσβλέπομεν, ἀλλὰ τὴν διάνοιαν ἐρευνῶμεν. οὔτε μὴν ἀνθρωπίνους λογισμοὺς τοῖς θείοις ἐπεισάγομεν λογίοις. τοῦτο γὰρ καὶ Ἡσαΐας τινῶν κατηγόρησεν, ὡς ἀναμιγνύντων ὕδατι τὸν οἶνον· ἀλλὰ μόνον χρώμεθα τῷ θείῳ πυρὶ, τῇ τοῦ παναγίου πνεύματος χάριτι. *Decet nos etiam comedere neque cruda, neque elixa, sed igne assata. Neque enim literam tantùm attendimus, sed sensum scrutamur: neque divinis eloquiis humanam interpretationem superinducimus. Nam hac de caussa etiam Jesaias quosdam accusavit, veluti permiscentes aquam vino. Sed igne tantùm divino, hoc est, gratia sanctissimi Spiritus utimur.* Debuit idem agnus totus comedi, ita ut nihil esset residuum, Exodi XII. 10. Neque enim sufficit illum ex parte comedere: ut, si quis Christi gloriâ foveri velit, nec passionum ejus esse particeps; aut illum habere pro redemtore, non Legislatore & domino. Aut si quis Christi meritis non satis tribuens, in propriis operibus aut in aliorum mediatione; ac intercessione, salutis fiduciam ex parte ponat. Sed nec totum Christum recipiunt Ariani, qui divinam; nec Eutychiani, qui humanam naturam ipsi adimunt; nec Apollinaristæ, qui animam negant. Hinc Nazianzenus Orat. de Paschate, quæ est XLII. pag. 687. quando totum agnum comedendum fuisse monet, hoc ipsum ita allegoricè exponit: Ὅσον οὖν σαρκῶδες τοῦ λόγου καὶ τρόφιμον, μετὰ τῶν ἐντοσθίων καὶ κρυφίων τοῦ νοῦ βρωθήσεται, καὶ ἀναλωθήσεται, καὶ εἰς πέψιν πνευματικὴν ἀναδοθήσεται, ἄχρι κεφαλῆς καὶ ποδῶν, τῶν τε πρώτων περὶ θεότητος θεωρημάτων, καὶ τῶν τελευταίων τῆς σαρκώσεως φροντισμάτων. *Quicquid igitur carneum & esculentum habet doctrina, cum intestinis abditisque mentis partibus comedetur & absumetur, atque ad spiritualem concoctionem digeretur, usque ad caput & pedes, hoc est, primas de divinitate contemplationes, & postremas incarnationis meditationes.* Carnes interim sic edendæ sunt, ut ne os confringamus. Agni autem ossa confringere, est ea rimari, & scrutari velle, quæ captum nostrum superant: quasi fidem obviis pasci & sustentari non sufficiat, nisi conemur ea indagare; quorum cognitio vetita est, & investigatio periculosa. Qualia velle scrutari, est in ossibus genuinum frangere; & eadem populo proponere, est pro pane lapidem esurienti porrigere, Matth. VII. 9. In eundem ferè sensum de eodem scribit Nazianzenus, loco suprà laudato: Ὅσον ὀστῶδες καὶ ἄβρωτον, καὶ ἡμῖν δυσθεώρητον, οὐδὲ συντριβήσεται, κακῶς διαιρούμενον καὶ νοούμενον. *Quicquid osseum minimeque ad edendum aptum est; hancque rationem habet, ut difficillime considerari queat, id ne confringendum quidem, hoc est, malè dividetur atque intelligetur.* Eodem modo Theophylactus in c. XIX. Joh. cujus verba produximus suprà, num. 3. sub lit. a. in fine lit. β. Concinit Ammonius in Catena in cap. XIX. Joh. pag. 445. Ὀστοῦν νοεῖται τὸ εὔτονον καὶ ἄτρωτον τοῦ μυστικοῦ λόγου. Ἐπειδὴ δὲ εἰκόνα ἔφερε τὸ πρόβατον τοῦ ἀμνοῦ τοῦ Θεοῦ, τρέφεταί τις τὴν κεφαλὴν τοῦ χριστοῦ, τὰ περὶ τῆς θεολογίας αὐτοῦ ἐκλαμβάνων. τοὺς δὲ πόδας, διδασκόμενος περὶ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ οἰκονομίας. τὰ δὲ ἐντόσθια, τὰ ἀπόκρυφα δόγματα. ἕκαστον γὰρ τῶν περὶ χριστοῦ δογμάτων ἀπόκρυφον ἔχει καὶ μυστικὸν λόγον. Ἐπεὶ οὖν ὀστοῦν νοεῖται τὸ εὔτονον τοῦ μυστηρίου, οἱ ἁρμοδίως καὶ συμφώνως κατέχοντες τὸ περὶ χριστοῦ μυστήριον, ὀστοῦν αὐτοῦ οὐ συντρίβουσι. *Per os intelligitur firmitas ac soliditas mystici sermonis. Quoniam verò ovis agni Dei figuram referebat, nutritur quis capite Christi, qui excipit illa, quæ de ejus Divinitate traduntur; pedibus verò, qui docetur mysterium incarnationis: viscera verò sunt dogmata arcana. Singula enim de Christo dogmata, arcanam quandam habent ac mysticam rationem. Cùm itaque per os soliditas intelligatur, qui congruenter ac consentaneè mysterii Christi mysterium comprehendunt, os ejus minimè conterunt.* Theodor. Interrog. XXIV. in Exodum, p. 91. Τὰ ὀστᾶ τοῦ προβάτου συντρίβουσιν οἱ κακῶς τὰ θεῖα νοοῦντες λόγια, καὶ εἰς τὴν οἰκείαν αὐτὰ πειρώμενοι μεταφέρειν ἀσέβειαν. *Ossa conterunt agni, qui malè intelligunt eloquia divina, & ad suam impietatem illa detorquere conantur.* Herbæ amaræ, cum quibus agnum oportuit comedi, significant, *omnes, qui volunt piè vivere in Christo Jesu, persecutionem pati,* II. Timoth. III. 10. Chrysostomus Homil. CL. quæ est secunda in Pascha, t. V. pag. 921. per πικρίδας dicit intelligi τὰς ἐπακολουθούσας θλίψεις, *subsequentes afflictiones.* Greg. Nazianzenus Orat. XLII. pag. 688. Ἐπὶ πικρίδων, διὰ τὸ πικρὸν τοῦ κατὰ θεὸν βίου καὶ προσάντες τοῖς ἀρχομένοις μάλιστα, καὶ ἡδονῶν ὑψηλότερον. *Cum amaris herbis* agnum comedent, *quoniam vita divinæ legi consentanea, incipientibus præsertim, ardua & acclivis est, voluptatibusque sublimior.* Theodoretus verò, Interrog. XXIV. in Exodum *amaras herbas* comedendas fuisse dicit εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ πικροτάτης ζωῆς, καὶ τῆς χαλεπωτάτης δουλείας, *in memoriam durissimæ servitutis & acerbissimæ vitæ in Ægypto transactæ.* Ad mores etiam illud pertinet, quod iis, qui vocantur ad agni manducationem, *fermentum* toties, & tam disertè prohibetur. In scriptura enim *fermentum* corruptionis est symbolum. Proinde Christus suos monet, ut sibi caveant *à fermento Pharisæorum,* quod *ad doctrinam* refert Matthæus cap. XVI. 12. *ad hypocrisin* Lucas cap. XII. 1. Et Paulus I. Corinth. V. 8. *fermento malitiæ* opponit *azyma sinceritatis & veritatis.* Alii

Alii ad superbiam referunt; quia massa infermentata statim intumescit. Alii ad odia & simultates; quibus acescunt animi, & exacerbantur. Ab his nempe vitiis expurgari debet quisquis cum Christo communicat. Vide in vocibus Ἄζυμος, & ζύμη num. II. Hic sequentia addimus. Theodoretus Interrogat. XXIV. in Exodum: Διὰ τῶν ἀζύμων ἐμφαίνει οὐ μόνον τῆς ὁδοιπορίας τὸ σύντονον, καὶ τὸ τῆς τροφῆς αὐτοσχέδιον ἀλλὰ καὶ ὅτι προσήκει μηδὲ ἴχνος τῆς Αἰγυπτιακῆς ἐπιφέρεσθαι πολιτείας. οὕτω γὰρ καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ἡρμήνευσε, προσέχετε, λέγων, ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων. *Per azyma indicat, non tantùm festinationem profectionis, & cibi tumultuarium apparatum, sed etiam quòd nullum Ægyptiacæ vitæ vestigium inferre conveniebat. Sic enim Dominus in Evangeliis interpretatus est*, Cavete, *inquiens*, à fermento Scribarum & Pharisæorum. Chrysostomus Homil. CL. tom. V. pag. 921. *per azyma* dicit intelligi ἁπλότητα, *simplicitatem*, ἁπλοῦν τρόπον καὶ ἀκακοποιόν, *simplices & à nocendi studio alienos mores.* Nazianzenus Orat. XLII. Ἐντεῦθεν ἄρσις τῆς ζύμης ἑπταήμερος, τῆς παλαιᾶς καὶ ὀξώδους κακίας· οὐ γὰρ τῆς ἀρτοποιοῦ τε καὶ ζωτικῆς, ἵνα μηδὲν Αἰγύπτιον ἐπισιτιζώμεθα φύραμα καὶ λείψανον Φαρισαϊκῆς καὶ ἀθέου διδασκαλίας. *Hinc fermentum septem dierum spatio removetur: hoc est, vetus & acida pravitas (non enim illud, quod panem efficit ac vitale est:) ut ne quod Ægyptiacæ conspersionis viaticum, nec ullas Pharisaicæ & impiæ doctrinæ reliquias nobis paremus.* A Paschalis agni communione excludebantur etiam polluti, peregrini, incircumcisi; quia nullum est consortium justitiæ cum iniquitate, nec communio lucis cum tenebris, nec concordia Christi cum Belial, II. Corinth. VI. 14. 15. Rursus Israëlitæ agnum comedere jussi sunt accincti, calceati, & baculis nitentes. Ad quos ritus alludi videas in variis scripturæ locis. ut Lucæ XII. 35. *Sint lumbi vestri præcincti.* I. Petr. I. 13. *Quapropter succincti lumbis mentis vestræ*, &c. Ephes. VI. v. 14. 15. *State igitur lumbis circumcinctis veritate, --- calceatis pedibus præparatione Evangelii pacis.* Vide in ζώνη, num. II. 1. sub lit. b. Et fides proponitur ut baculus, quo innitimur, cùm dicimur *stare fide*, ut Rom. XI. 20. I. Cor. XVI. 13. Sed notandum imprimis hunc viatorum esse habitum, quæ omnium eorum est conditio, qui Christi sunt participes. Illi enim in hac vita peregrini sunt, & ad meliorem tendunt. Hic etiam habitus Israëlitis in Ægypto maximè conveniebat; quia in procinctu erant, & continuò pòst discessuri, & Ægyptii instabant. Itaque jubentur raptim edere, quia periculum erat in mora. Quod ipsum ad nos pertinet; quia multi hostes imminent, & iter longum est, & tempus breve, nosque infirmi sumus, & facilè fatiscimus. Proinde, ut Lot è Sodoma, & Israëlitæ ex Ægypto exituri, properare jubemur, & magna vi contendere, ut tanquam è Diaboli faucibus eripiamur, & *violentos* illos imitemur, qui *rapiunt regnum cœlorum.* Piæ sunt veterum de hac re meditationes. Theodoretus Interrogat. XXIV. in Exodum: Καὶ ἡμῖν ὁ δεσπότης ἐκέλευσεν ἔχειν τὰς ὀσφύας περιεζωσμένας, καὶ τοὺς πόδας ὑποδεδεμένους, καὶ τοὺς λύχνους καιομένους, ὡς οἰκέτας δεσπότην προσμένοντας. ἀλλ' Ἑβραῖοι μὲν, ὡς Αἰγυπτίων ἀπαλλαττόμενοι, καὶ εἰς τὴν χαναναίαν γῆν εἰσαγόμενοι, τοῦτο εἶχον τὸ σχῆμα. ἡμεῖς δὲ, ὡς ἐντεῦθεν εἰς ἕτερον μεθιστάμενοι βίον. *Nobis quoque Dominus præcepit, habere lumbos præcinctos, & pedes calceatos, & lucernas ardentes, more servorum exspectantium dominum suum: Ac Hebræi quidem, velut ab Ægyptiis liberati, & in terram Canaan introducti, hunc habitum prætulere: nos autem, tanquam ex hac vita in alteram translati.* Pluribus hos ritus explicat Nazianzenus Orat. XLII. Præcipua excerpimus. Ἀναλώσωμεν τὸ θῦμα κατὰ σπουδὴν, καὶ τὰς ὀσφύας περιεζωσ[μέ]νοι, καὶ τὰ ὑποδήματα περικείμενοι, καὶ πρεσβυτικῶς βακ[τη]ρεύοντες· κατὰ σπουδὴν, ἵνα μὴ πάθωμεν ὅπερ ὁ Λὼτ ἐκεῖν[ος] ἀπηγόρευται παρὰ τῆς ἐντολῆς, μὴ περιβλεψώμεθα, μὴ στῶμ[εν] ἐν πάσῃ τῇ περιχώρῳ. εἰς τὸ ὄρος ἀποσωθῶμεν, μὴ παρ[α]ληφθῶμεν τῷ Σοδομιτικῷ καὶ ξένῳ πυρὶ, μηδ' εἰς στήλην ἁλ[ὸς] παγῶμεν ἐκ τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐπιστροφῆς, ὅπερ ἐργάζεται μέ[λ]λησις. *Victimam festinanter absumamus & lumbis ci[r]cumcincti, & calceamentis instructi, ac denique senu[m] more baculum gestantes. Festinanter, ne in eam culpa[m] incidamus, à qua divino interdicto Lot avocabatur; [ne] circumspiciamus, ne stemus in omni circumjacente reg[io]ne: in montem salutis caussâ confugiamus, ne Sodomiti[co] illo & inusitato igne simul involvamur, nec propter n[o]stram in deterius conversionem, quæ ex cunctatione na[sci] solet, in salis statuam concrescamus.* De lumbis præci[n]gendis ita scribit: Ὀσφὺς τοῖς μὲν ἀλόγοις ἄνετος ἔσω [καὶ] ἄδετος. οὐδὲ γὰρ λόγον ἔχουσι τὸν κρατοῦντα τῶν ἡδονῶν. σοὶ [δὲ] ἀναστελλέσθω ζώνῃ καὶ σωφροσύνῃ τὸ ἐπιθυμητικὸν καὶ χρεμ[ε]τιστικόν· ὡς ἡ θεία φησὶ γραφὴ, τὸ τοῦ πάθους αἰσχρὸν διασ[ύ]ρουσα, ἵνα καθαρῶς ἐσθίῃς τὸ πάσχα, νεκρώσας τὰ μέλη [τὰ] ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὴν Ἰωάννου ζώνην μιμούμενος τοῦ ἐρημικοῦ κ[αὶ] προδρόμου, καὶ μεγάλου τῆς ἀληθείας κήρυκος· οἶδα καὶ ζών[ην] ἄλλην, τὴν στρατιωτικὴν λέγω καὶ ἀνδρικὴν, καθ' ἣν ε[ὔ]ζωνοι Συρίας καὶ μονόζωνοί τινες ὀνομάζονται. καθ' ἣν καὶ τῷ Ἰ[ὼβ] χρηματίζων, φησὶν ὁ Θεός· Μὴ, ἀλλὰ ζῶσαι ὥσπερ ἀνὴρ τ[ὴν] ὀσφῦν σου, καὶ δὸς ἀπόκρισιν ἀνδρικὴν, ἣν καὶ θεῖος Δαυὶ[δ] περιεζῶσθαι δύναμιν ἐκ Θεοῦ μεγαλαυχεῖ, καὶ τὸν Θεὸν αὐτ[ὸν] εἰσάγει ἐνδεδυμένον δύναμιν, καὶ περιεζωσμένον δηλαδὴ κατ[ὰ] τῶν ἀσεβῶν. Εἰ μὴ τῷ φίλον, τὸ περιὸν τῆς δυνάμεως, καὶ οἱ[ονεὶ] ἀνεσταλμένον, οὕτω παραδηλοῦσθαι; καθὸ καὶ φῶς ἀναβάλλε[ται] ὡς ἱμάτιον. Τὸ γὰρ ἄσχετον αὐτοῦ τῆς δυνάμεως, καὶ τοῦ φωτὸς τ[ίς] ὑποστήσεται; *Lumbi brutis quidem animantibus remissi [&] soluti sint: neque enim illic inest ratio, quæ voluptatib[us] imperet. Tibi autem per zonam ac temperantiam restri[n]gatur pars illa, quæ libidine æstuat, ac veluti hinnitu[m] edit; ut divina scriptura, hunc affectum exagitans, loqu[i]tur; ita fiet, ut mortificatis membris, quæ sunt super te[r]ram, Pascha purè comedas, solitarii illius Johannis (præcursoris, magniq; veritatis præconis, præcinctione[m] imitans. Sed & aliam zonam novi, nimirum militare[m] & virilem, juxta quam* Euzoni *Syriæ &* Monozoni *qu[i]dam nominantur: ac Deus ipse Jobum alloquens, inqui[t]* Ne, verùm accinge ut vir lumbos tuos, & da respo[n]sum virile. *Quibus etiam viribus beneficio divino acci[n]ctum se esse David gloriatur, ac Deum quoque ipsum p[o]tentiâ indutum atque accinctum inducit, nempe adve[r]sus impios: nisi tamen malit quispiam potentiæ exubera[n]tiam ac veluti restrictionem his verbis significari: quo e[t]iam sensu, lumine, sicut vestimento, amictus dicitur. I[n]superabilem enim potentiæ ipsius ac luminis vim quis s[u]stinebit?* De calceamentis hæc, præter alia, habe[t] Ὁ φεύγων Αἴγυπτόν τε καὶ τὰ Αἰγύπτια, ὑποδεδέσθω τῆς τ[ε] ἄλλης ἀσφαλείας ἕνεκα, καὶ τῆς πρὸς τοὺς σκορπίους, καὶ το[ὺς] ὄφεις, οὓς καὶ πολλοὺς Αἴγυπτος τρέφει, ὥστε μὴ βλάπτεσθ[αι] παρὰ τῶν τηρούντων τὴν πτέρναν, οὓς πατεῖν ἐκελεύσθημε[ν]. *Qui Ægyptum ac res Ægypti fugit, calceos sumat, u[t] tutus sit, cùm ab aliis rebus, tum à scorpiis & serpentibu[s] quos permultos Ægyptus alit. Sic fiet, ut ab iis, qui ca[l]caneum observant, & quos calcare jussi sumus, minim[è] vulneretur.* De baculo tandem: περὶ τῆς βακτηρίας οὕτω[ς] ἔχω καὶ τοῦ περὶ ταύτην αἰνίγματος· τὴν μὲν ὑπερειστικ[ὴν] οἶδα, τὴν δὲ ποιμαντικήν τε καὶ διδασκαλικὴν, καὶ τὰ λογικ[ὰ] πρόβατα ἐπιστρέφουσαν. ἀλλὰ σοὶ νῦν τὴν ὑπερείδουσαν ὁ ν[ό]μος διακελεύεται, μήπου τὸν λογισμὸν ὀκλάσῃς, αἷμα Θεοῦ [καὶ] πάθος ἀκούων, καὶ θάνατον, μή που περιενεχθῇς ἀθέως, ὡς Θε[οῦ] συνήγορος, ἀλλ' ἀνεπαισχύντως καὶ ἀνενδοιάστως φάγε τ[ὸ] σῶμα, πίε τὸ αἷμα, εἰ τῆς ζωῆς ἐπιθυμητικῶς ἔχεις, μήτ[ε]

τοῖ

τοῖς περὶ σαρκὸς ἀπίστων λόγοις, μήτε τοῖς περὶ τὸ πάθος βλαπτόμενος, ἐρηρεισμένος ἵστασο, πάγιος, βεβηκὼς, ἐν μηδενὶ σαλευόμενος ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων, μηδὲ πιθανότητι λόγοις παρασυρόμενος· ἐπὶ τὸ ὕψος σεαυτὸν στῆθι, ἐν ταῖς αὐλαῖς Ἱερουσαλὴμ στῆσον τοὺς πόδας, ἐπὶ τῆς πέτρας ἔρεισον, ἵνα μὴ σαλεύηταί σου τὰ κατὰ Θεὸν διαβήματα. *De baculo atque ejus significatione ita sentio. Nam cùm alter fulciendi vim habeat, alter pastoris & doctoris proprius sit, atque oves ratione præditas in viam reducat & castiget, hîc lex fulcientem baculum tibi præscribit, necubi animo titubes, dum sanguinem Dei ac passionem mortemque audis, ac dum Dei patronus & defensor videri cupis, impiè corruas. Quin potiùs sine pudore ac dubitatione corpus ede, sanguinem bibe, si modò vitæ desiderio teneris, nec sermonibus de carne fidem abrogans, nec ad eos, qui de passione habentur, impingens. Innixus sta, firmus & stabilis, atque ita comparatus, ut nulla in re quatiaris ab adversariis, nec verborum lepore atque illecebris abripiaris. In fastigio tuo sta, in atriis Jerusalem pedes statue, in petra suffulci, ut tui secundum Deum gressus non moveantur.* Nec illud tandem temerè prætereundum, quod agnus in una domo edi debuit, ex qua nefas erat egredi, ne in Angelum mortis inciderent. Hæc enim domus est Ecclesia, extra quam nulla est salus, nulla cum Christo communio. Theodoretus Interrogat. XXIV. in Exodum: Τὸ, ἐν οἰκίᾳ μιᾷ βρωθήσεται, φυλάττουσιν οἱ πιστοὶ, ἐν μόνῃ τῇ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ τῶν θείων καταλαμβάνοντες μυστηρίων, τὰς δὲ τῶν αἱρετικῶν συναγωγὰς βδελυττόμενοι. *Quod præcipitur, ut agnus ille in una domo manducetur, observant fideles, qui in sola Dei Ecclesia divina sumunt mysteria, execrationi habentes hæreticorum cœtus.* Chrysostomus Homil. CXLIX. quæ est prima de Paschate, tom. V. pag. 918. propiùs ad rem accedit. Τὸ ὅλον ἐφ' ἑκάστης οἰκίας ἐσθίεσθαι τὸ ἱερεῖον, καὶ μὴ ἐκφέρεσθαί τι τῶν κρεῶν ἔξω, δηλοῖ μίαν οἰκίαν μόνην ἔχουσαν τὴν ἐν Χριστῷ σωτηρίαν. αὕτη δὲ ἦν ἡ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐκκλησία, ἡ πάλαι μὲν ἀλλοτρία θεοῦ, νῦν δὲ μόνη πρὸς Θεὸν οἰκείως ἔχουσα διὰ τὸ δέξασθαι τοὺς ἀποσταλέντας παρὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. *Quòd tota victima in qualibet domo fuit manducata, nec ullæ ex ea carnes foras fuerunt elatæ, declarat, unam tantùm domum in Christo salutem habere. Hæc verò erat per universum orbem Ecclesia, olim quidem à Deo aliena, nunc verò sola Deo amica & familiaris, quia recepit eos, qui à Domino Jesu missi sunt.* Hoc Pseudo-Nicodemitæ potent, qui inter Ægyptios putant se tutò latere posse, & sufficere, *si corde crediderint*, etiamsi *ore suo non confitantur Dominum Jesum*; sic divellentes, quæ disertis verbis conjungit Apostolus Rom. X. 9. Ex his verò omnibus nemo est, qui non agnoscat, quam meritò Christum Apostolus Paschæ nomine indigitet, cùm dicit I. Corinth. V. 7. Τὸ πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐθύθη, Χριστός. *Pascha nostrum pro nobis immolatum est*, nempe *Christus*. Ad quæ Theodoretus, p. 142. Ἔχομεν καὶ ἡμεῖς ἀμνὸν τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἱερουργίαν καταδεξάμενον. *Etiam nos habemus agnum, qui pro nobis sacrificari sustinuit.*

II. *Christianorum.* De eo sequentia notanda:

1. *Nomen.* Christianorum *Pascha duplex* est: *unum* σταυρώσιμον, quo Christus in crucem est actus: *alterum* ἀναστάσιμον, quo resurrexit. De utroque sic Cl. Vossius cap. VI. de Vitiis Sermonis, pag. 28. *Veteres Christiani duplex statuerunt Pascha; unum* σταυρώσιμον, *sub quod Christus esset actus in crucem: alterum* ἀναστάσιμον, *quo surrexisset. Græci veteres priùs efferebant* φασὴ, *nempe quod incideret in decimum quartum mensis Nisan: posterius verò, quod est Resurrectionis dixere* πάσχα. *Interim etiam Judaicum illud vocatum* πάσχα, *liquet ex LXX. Philone, & Josepho: nisi quòd apud eum in manuscriptis nonnullis pro* πάσχα *legas* πάσκα. *Cur verò Christiani resurrectionis diem nomine Paschatis donârint, dicam potiùs verbis Ceolfridi Abbatis ad Regem Naitanum, quæ Beda adducit lib. V. Hist. Eccles. Anglic. cap. XXII.* Votiva Paschæ nostræ festa celebramus, ut indicemus, nos non cum antiquis excussum Ægyptiæ servitutis jugum venerari: sed redemptionem totius mundi (quæ in antiqui Dei populi liberatione præfigurata, in Christi autem resurrectione completa est) devota fide ac dilectione colere; ut de resurrectionis etiam nostræ, quam eadem die Dominica futuram credimus, spe nos certissima gaudere signemus. Hactenus Vossius. Vocatur autem πασχαλία ἑορτὴ, *festum Paschale*. Sozomenus lib. I. cap. XXI. pag. 19. b. Ἔδοξε τῇ συνόδῳ καὶ τὴν πασχαλίαν ἑορτὴν ἅπαντας κατὰ τὸν αὐτὸν ἐπιτελεῖν καιρόν. *Visum est Synodo Nicænæ festum Paschale ab omnibus eodem tempore celebrandum esse.* Fasti Siculi in Chronico Eusebii, p. 298. Τῇ πασχαλίᾳ ἑορτῇ, *festo Paschali*. Dicitur etiam simpliciter πασχαλία, & πασχάλιος, sc. ἑορτή. In Photii Nomocan. tit. VII. c. I. ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς πασχαλίας. *In diebus festis Paschalis.* Et tit. eod. cap. III. Περὶ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας τῆς πασχαλίου. *De die atque tempore festi Paschatis.* Vocatur etiam *hebdomada Paschalis*, πασχαλία ἑβδομὰς, apud Pollucem in Chronico. Πασχάλιοι ἡμέραι, *dies Paschales*. Nicetas de imperio Isaaci Angeli lib. II. Θανατοῦται πρὸ τῶν πασχαλίων ἡμερῶν. *Ante dies Paschales diem obibit.* De eodem Greg. Nazianz. Orat. XIX. pag. 304. Τὸ ἅγιον πάσχα καὶ περιβόητον, ἡ βασίλισσα τῶν ἡμερῶν ἡμέρα, καὶ ἡ λαμπρὰ νὺξ, λύουσα τὸ σκότος τῆς ἁμαρτίας, καθ' ἣν ἡμεῖς ὑπὸ πλουσίῳ φωτὶ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν αὐτῶν ἑορτάζομεν, καὶ τῷ φωτὶ δι' ἡμᾶς νεκρωθέντι συννεκρωθέντες, καὶ ἀνισταμένῳ συνανιστάμεθα. *Sanctum & celebre Pascha, dies dierum regina, ac splendida illa nox, peccati tenebras solvens, in qua nos cum magna luminis copia salutis nostræ festum celebramus, atque cum luce propter nos mortua morte simul affecti, cum eadem excitata simul excitamur.* Et Theodorus, Petreorum Episcopus, in vita Theodosii Archimandritæ, σταυρώσιμον & ἀναστάσιμον Pascha describens, ita infit: Ἑορτὴ ἦν, καὶ ἑορτὴ πασῶν τῶν ἑορτῶν ἀκρόπολις, τὸ πάσχα λέγω, ἐν ᾧ τόν τε διὰ τοῦ σταυροῦ θάνατον, τήν τε ταφὴν, καὶ μὴν καὶ τὴν σωτήριον τὴν ὄντως ἀναστάσεως ἀνάστασιν, ἅπας ὁ τῶν χριστιανῶν πανηγυρίζειν εἴωθε κόσμος. *Solennitas erat, & solennitas omnium solennitatum summa, Pascha, inquam, in quo mortem per crucem, & sepulturam, nec non salutarem, vereque resurrectionis resurrectionem, universus Christianorum orbis celebrare consuevit.* Hinc vocatur θεῖον καὶ ζωηφόρον πάσχα, *divinum & vitam afferens Pascha*, ab anonymo vitæ Chrysostomi scriptore: κυρία καὶ πρώτη τῶν ἡμερῶν, *domina & prima dierum*, à Cedreno, in Michaële Theophili filio: μεγίστη τῶν ἡμερῶν, *maxima dierum*, à Greg. Nazianz. Orat. XLII. κυρία τῶν ἑορτῶν, *solennitatum domina*, à Pachym. lib. VII. ἡ ἁγία καὶ προσκυνητὴ, καὶ πάνσεπτος τοῦ σωτηρίου πάθους τοῦ Χριστοῦ ἡμέρα, *sancta, & adoranda, & colenda salutaris passionis Dominicæ dies*, à Chrysostomo Homil. CLXI. t. V. p. 971. ἁγία καὶ μεγάλη κυριακὴ, *sancta & magna Dominica*, in Typico Sabæ, & in Pentecostario. Sæpe πάσχα tantùm. Hinc orationes Nazianzeni, Chrysostomi, aliorum, εἰς τὸ πάσχα. Pentecostarium in Tropariis: Πάσχα ἱερὸν ἡμῖν σήμερον ἀναδέδεικται. Πάσχα καινὸν, ἅγιον πάσχα μυστικὸν, πάσχα πανσεβάσμιον, πάσχα Χριστὸς ὁ λυτρωτὴς, πάσχα ἄμωμον, πάσχα μέγα, πάσχα τῶν πιστῶν, πάσχα τὸ πύλας ἡμῖν τοῦ παραδείσου ἀνοῖξαν, πάσχα πάντας ἁγιάζον πιστούς. *Pascha sacrum hodie nobis ostensum est; Pascha novum, sanctum, Pascha mysticum, Pascha quàm maximè venerandum, Pascha Christus liberator, Pascha incontaminatum, Pascha magnum, Pascha fidelium, Pascha quod nobis portas Paradisi aperuit, Pascha omnes sanctificans credentes.* Vocatur λαμπρὰ

τῆς ἀναστάσεως ἡμέρα, *splendida resurrectionis dies*, à Georgio Acropolita in Histor. Vocatur ἀναστάσιμος ἡμέρα. Vide in Ἀναστάσιμος, num. I. Aliis Paschatis dies appellatur λαμπρά, & λαμπρὰ κυριακή. Vide in Λαμπρός. Κυριακὴ τοῦ πάσχα, κυριακὴ μεγάλη, de quo in voce Κυριακή, num. II. 11. Vocatur λαμπροφόρος ἡμέρα. Vide in Λαμπροφόρος.

2. *Institutio.* Paschatis celebritatem non ad Apostolos Christi, tanquam ejus autores, referri posse, nullo negotio ex Antiquitate probatur. Hoc disertè docet Socrates Histor. Ecclesiast. lib. V. cap. XXII. pag. 248. b. Integrum locum producimus in voce Ἑορτή, num. II. 2. ubi etiam alia, hîc quoque repetenda, occurrunt. Idem evidentissimè patebit ex iis, quæ *de Tempore* mox afferentur. Nam, si, aut Christi, aut Apostolorum lege ulla sancitum esset illud festum, concordibus animis ea lex fuisset lata, & in eundem modum: itaque & apud omnes eodem modo conformiter celebratum, saltem ab initio. Quis enim credat, tam facilè ac statim discessum à Præceptore tam sancto, quemadmodum discessum fuisse videbimus.

3. *Tempus.* Apostoli, crescente fidelium numero, & fide in Christum jam corroborata, docuerunt, non ampliùs observanda esse legalia, sed per adventum Christi, qui vera est lux mundi, umbras istas cessare debere; præsertim cùm viderent falsos fratres ex Judæis, legis observationem tanquam ad salutem necessariam, urgere, postulare. Hac occasione festorum quoque, neomeniarum ac sabbatorum observationes Judaicæ abrogatæ & immutatæ sunt. Ac *cœperunt* quidem *Apostolorum alii*, ex quorum numero est Johannes & Philippus Evangelista in orientis partibus *Pascha*, in memoriam Cœnæ Dominicæ *celebrare*, sed tamen more Judæorum *decimâ quartâ die Lunæ:* id quod Polycarpum vidisse testatur Irenæus ad Victorem Rom. Episc. ut est apud Eusebium, hist. Eccles. lib. V. c. XXVI. p. 55. b. Hos multi alii secuti sunt viri pietate & doctrina præstantes, quos recenset Polycrates Asiæ Episcopus in epist. ad Victorem, apud Eusebium, lib. eod. cap. XXIV. pag. 55. a. & tandem subjicit; Οὗτοι πάντες ἐτήρησαν τὴν ἡμέραν τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης τοῦ πάσχα κατὰ τὸ εὐαγγέλιον, μηδὲν παρεκβαίνοντες, ἀλλὰ κατὰ τὸν κανόνα τῆς πίστεως ἀκολουθοῦντες. *Hi omnes observârunt diem decimum quartum Paschæ juxta Evangelium, nullatenus ab eo deflectentes, sed canonem fidei sequentes. Alios* autem *Apostolos*, Petrum & Paulum præcipuè, in diem Dominicam, proximum post plenilunium primi mensis, propter resurrectionis Dominicæ memoriam, Pascha rejecisse, epistola Theophili Cæsariensis apud Bedam lib. de Rat. temp. cap. XLV. testatur, in qua scribit, Gallos in principio Ecclesiæ semper Pascha celebrâsse XXV. Martii, quòd putarent Christum eo die resurrexisse. Cappadoces autem nonnulli eodem die celebrârunt, sed propter aliam caussam, nimirum, quòd Christum eo die passum fuisse, & ipso die passionis agendum Pascha crederent, ut refert Epiphanius Hæresi L. pag. 182.

Hæc verò diversitas non diu fuit observata, nedum à quoquam reprehensa. Neque etiam invenies Apostolos, & qui eos proximè secuti sunt, vel de Paschate, vel de aliis festivitatibus legem aliquam constituisse, quo nimirum tempore, quove die aut mense illæ celebrandæ: sed salvam & integram omnibus reliquerunt libertatem illam fidelium in hujusmodi adiaphoris. Hoc Socrates, histor. Eccles. lib. V. cap. XXII. p. 248. de diversa Paschatis, aliorumque rituum observatione prolixè disputans, claré testatur: ubi inter alia, Ἐμοὶ δὲ φαίνεται, ὅτι ὥσπερ ἄλλα πολλὰ κατὰ χώρας συνήθειαν ἔλαβεν, οὕτω καὶ ἡ τοῦ πάσχα ἑορτὴ παρ' ἑκάστοις, ἐκ συνηθείας τινὸς, ἰδιάζουσαν ἔσχε τὴν παρατήρησιν, διὰ τὸ μηδένα τῶν ἀποστόλων μηδενὶ νενομοθετηκέναι περὶ αὐτῆς. *Mihi autem videtur, ut alia multa pro locis variis in consuetudinem abierunt, sic & Paschalis festivitas apud quosque populos, ex consuetudine quadam, privatam observationem habuisse, propterea, quod nemo Apostolorum cuiquam leges de ea tradidit.* Hinc simul colligitur, quid tribuendum sit his Pseudo-Ignatii, verbis, quæ leguntur in epist. ad Philippenses: Εἴτις μετὰ Ἰουδαίων ἐπιτελεῖ τὸ πάσχα, ἢ τὰ σύμβολα τῆς ἑορτῆς αὐτῶν δέχεται, κοινωνός ἐστι τῶν ἀποκτεινάντων τὸν Κύριον, καὶ τοὺς ἀποστόλους αὐτοῦ. *Si quis cum Judæis celebrat Pascha, aut symbola festivitatis eorum recipit, particeps & consors est eorum, qui Dominum occiderunt, & Apostolos ejus.* Hæc desumta sunt ex Constitution. Pseudo-Clementis, lib. V. c. XVIII. Eadem habet Can. VIII. Apostolorum: Εἴτις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος τὴν ἁγίαν τοῦ πάσχα ἡμέραν πρὸ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας μετὰ Ἰουδαίων ἐπιτελέσει, καθαιρείσθω. *Si quis Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus sanctum Paschæ diem ante veris æquinoctium cum Judæis celebraverit, à gradu suo dejiciatur.* Sed eos, qui Pascha celebrabant cum Judæis, ab Ignatio, ut κυριοκτόνους, minimè damnari, ex eo manifestum est, quia Polycarpus, summus Ignatii amicus, ad quem ipse quoque scripsit, unà cum Judæis Pascha celebravit, ut videre est ex epistola Polycratis apud Eusebium, cujus suprà mentionem fecimus. Jam ipse etiam Ignatius, neque Polycarpo, neque Smyrnæis exprobrat, quòd cum Judæis Pascha celebrent: imò summis pietatis laudibus ornat & Ecclesiam Smyrnensium & Episcopum Polycarpum, quem etiam in epistola ad Philippenses salutat, & vocat non *Christi interfectorem*, aut *Judæorum socium*; ut in hac epistola vocantur ii, qui cum Judæis Pascha celebrant; sed τὸν ἅγιον ἐπίσκοπον, *sanctum Episcopum.*

Duravit hæc celebrandi Paschatis libertas usque ad Pium Roman. Episcopum, qui circa annum Domini CXLVII. claruit. Is, ut legitur epistola ejus Decretali I. pag. m. 194. primus lege edixit, *ut Pascha Domini die Dominica annuis solennitatibus celebraretur ab omnibus.* Ut autem hoc decerneret, ibidem se permotum esse ait *Hermæ*; quem Pii fratrem fuisse scribit Tertull. lib. III. Carm. contra Marcionem; *visione, cui apparuerit Angelus in pastorali habitu, eiq; præceperit, ut Pascha die Dominico post lunam decimam quartam observaretur.*

Asiatici tamen Doctores hanc Pii constitutionem parùm curârunt, sed semel receptam consuetudinem retinuerunt: fuitque hæc res leniter & amicè ab initio inter utramque partem agitata. Quemadmodum verò ex parvis scintillis sæpe maxima oriuntur incendia, ita hîc quoque factum est. Cùm enim successor Pii Anicetus decretum antecessoris insolentiùs contra Orientales urgeret, Polycarpus, Johannis Apostoli discipulus, hanc unicam ob causam Romam venit, ad componendum hoc dissidium. Cùm verò iis ea de re non conveniret, neuter alterum condemnavit, & constitutum est, ut quisque suum de Paschate morem servaret, ea tamen lege, ne propter dissimilitudinem in ceremonia illa de observatione Paschatis concordia Ecclesiæ rumperetur: μετ' εἰρήνης ἀπ' ἀλλήλων ἀπηλλάγησαν, εἰρήνην ἐχόντων τῶν τηρούντων καὶ μὴ τηρούντων. *In pace à se invicem discesserunt, pacem habentibus & iis, qui observabant*, nempe Paschatis celebrationem die Dominico, *& qui non observabant.* Hæc leguntur apud Eusebium, histor. Eccles. lib. V. c. XXVI. pag. 55. b. & 56. a. item apud Nicephorum lib. XII. cap. XXXIII. Falsum ergo, quod Synodicum de IV. Synodo, Romæ sub Aniceto

iceto anno CLXX. narrat, Anicetum & Polycarpum ecrevisse, τὸ μὲν φρικτὸν καὶ σωτήριον πάθος τοῦ δεσπότου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ καὶ θεοῦ, τῇ ἁγίᾳ παρασκευῇ μυστικῶς ἐκτελεῖν· τὴν δὲ ζωαρχικὴν ἀνάστασιν, αὐτῇ τῇ περιδόξῳ καὶ μεγάλῃ κυριακῇ ἐκ παντὸς τρόπου ἄγειν, *tremendam & salutarem Domini nostri Jesu Christi & Dei passionem in sancta Parasceve mysticè celebrandam, Resurrectionem autem vitæ auctricem, ipsa celebri & magna Dominica omni modo esse peragendam.*

Paucis pòst annis, imperantibus Marco Antonino Vero, & L. Aurelio Commodo, facta persecutione Ecclesiæ sub Sergio Asiæ Proconsule, in qua *Polycarpus & Sagaris* Episcopi, unà cum duodecim discipulis, qui Laodiceâ Polycarpum secuti erant, martyrio coronati sunt, rursum mota est hæc quæstio, dicentibus Laodicensibus, & aliis, Pascha celebrandum esse secundum traditionem Polycarpi, quam à Johanne Evangelista didicerit: *Eleutherus* autem Episcopus Rom. restitit & contradixit iis, Piique Pontificis sententiam confirmavit. Cùm verò contentio hæc diutius duraret, *Melito* Sardensis Ecclesiæ Episcopus, defensurus Asiaticorum sententiam, duobus libris Paschæ rationem descripsit, & docuit, *Pascha celebrandum esse quartadecimâ luna* secundum Johannis Apostoli traditionem.

Circa annum verò CC. imperante Severo Pertinace, majori contentione hæc ipsa controversia agitari cœpit. *Victor* enim Rom. Episcopus in synodo Romæ habita sanciverat, *non licere* Ἰουδαϊκῶς τελεῖν τῇ δεκάτῃ τετάρτῃ τῆς σελήνης τὸ θεῖον καὶ μυστικὸν πάσχα· ἀλλ' ἐν μόνῃ τῇ μεγάλῃ καὶ ζωοδοτικῇ κυριακῇ, *Judaicè celebrare lunâ decimâ quartâ sanctum & mysticum Pascha: sed in sola magna & vitæ præstatrice Dominica*, sunt verba Synodici. Hoc decretum ad diversos orbis Episcopos misit, petens, ne à Romana Ecclesia diversum sentiant. Habiti igitur sunt de hoc negotio diversi Episcoporum conventus in Cæsarea Palæstinæ sub Theophilo, anno CXCVIII; Lugduni in Gallia, sub Irenæo, eodem anno; in Ponto, in Achaia, & in Osraëne, imperante Commodo, eodem anno; nec non Corinthi, sub Bacchylide, eodem anno; in Asia, sub Plasma, eodem anno; Jerosolymis, sub Narcisso, eodem anno; in Mesopotamia, itidem sub imperio Commodi. Harum synodorum omnium, ut ex Synodico patet, decretum fuit ὁμόψηφον, *nullo unquam alio die, quàm Dominico, juxta morem & consuetudinem Romanæ Ecclesiæ, Pascha celebrandum, ejusq; jejunia solennia solvenda esse.* De earum Synodorum decreto sic Eusebius lib. V. cap. XXIII. p. 55. a. Σύνοδοι καὶ συγκροτήσεις ἐπισκόπων ἐπὶ ταὐτὸν ἐγίνοντο. πάντες τε μιᾷ γνώμῃ διὰ ἐπιστολῶν ἐκκλησιαστικὸν δόγμα τοῖς πανταχόσε διετυποῦντο, ὡς ἂν μηδ' ἄλλῃ ποτὲ τῆς κυριακῆς ἡμέρᾳ τὸ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἀποτελοῖτο τοῦ κυρίου μυστήριον, καὶ ὅπως ἐν ταύτῃ μόνῃ τῶν κατὰ τὸ πάσχα νηστειῶν φυλαττοίμεθα τὰς ἐπιλύσεις. *Synodi & congregationes Episcoporum celebratæ sunt: omnesq; uno ore per literas Ecclesiasticum dogma omnibus præscripserunt, ne unquam alio die quàm Dominico Resurrectionis Dominicæ mysterium celebraretur, & ut hoc solo die jejuniorum Paschalium observemus solutiones.* Vide etiam Nicephorum lib. XII. cap. XXXIII. At in Asia alterius partis conventus habiti sunt, qui & decreverunt, & rescripserunt Victori, se nolle à veteri consuetudine, inde usque à Johanne, Philippo, Polycarpo, aliisque sanctissimis viris observata, ad unius imperium & minas discedere: ut apparet ex Polycratis, præcipui inter Asiaticos Episcopi, epistola, cujus fragmentum extat apud Euseb. lib. V. cap. XXIV. & XXV. p. 55. a. b. & apud Nicephorum lib. IV. c. XXXVII. De iisdem Asiaticis Socrates lib. V. c. XXII. p. 249. a. πλεῖστοι περὶ τὸ μικρὸν Ἀσίαν ἐξ ἀρχαίου τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην ἐτήρησαν. *Plerique in minori Asia ab antiquo decimam quartam observârunt.* Addit; Καὶ τοῦτο ποιοῦντες, πρὸς τοὺς ἑτέρως τὴν ἑορτὴν τοῦ πάσχα ἐπιτελοῦντας οὐδέποτε διεφέροντο, ἕως ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος Βίκτωρ ἄμετρα θερμανθεὶς, ἀκοινωνησίαν ἐν τῇ Ἀσίᾳ τεσσαρεσκαιδεκατίταις ἀπέστειλεν. *Atq; hoc facientes, ab iis, qui aliter festum Paschatis celebrabant, nunquam dissidebant, donec Victor Episcopus Romanus, immodicâ accensus irâ, Quartidecimanos per Asiam excommunicavit.* De eodem Victoris furore in eandem sententiam scribit Euseb. lib. V. sub finem c. XXV. p. 55. b. & Nicephor. lib. IV. c. XXXVIII. Displicuit hic præceps furor plurimis Episcopis, aliisq; viris bonis & piis, qui hortabantur eum, ut quæ pacis, unitatis & dilectionis essent potiùs ageret & sentiret. Eusebius, loco ubi suprà: Ἀλλ' οὐ πᾶσί γε τοῖς ἐπισκόποις ταῦτ' ἠρέσκετο· ἀντιπαρακελεύονται δῆτα αὐτῷ, τὰ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς πρὸς τοὺς πλησίον ἑνώσεως καὶ ἀγάπης φρονεῖν. Φέρονται δὲ καὶ αἱ τούτων φωναὶ, πληκτικώτερον καθαπτομένων τοῦ Βίκτορος. *Verùm non omnibus Episcopis hæc placebant. E contrario igitur ipsum jubent ea, quæ pacis & cum proximis unitatis & dilectionis sunt, sentire. Feruntur etiam eorum verba, qui Victorem asperiùs incesserunt.* Ex eorum maximè numero erat Irenæus, Episcopus Lugdunensis, qui, etsi cum Ecclesiis Occidentalibus sentiret, Pascha non cum Judæis, sed more Ecclesiæ Romanæ die Dominico celebrandum esse, Victorem tamen acriùs reprehendit, & objurgavit, quòd tot, tamq; celebres Ecclesias Dei à fidei unitate rescidisset, eò quòd morem sibi antiquitus traditum, & ab Apostolis acceptum custodirent. Verba ejus apud Euseb. lib. V. c. XXVI. p. 55. b. sunt: Οὐδὲ γὰρ μόνον περὶ τῆς ἡμέρας ἐστὶν ἡ ἀμφισβήτησις, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ εἴδους αὐτοῦ, &c. Integrum locum vide in voce Νηστεία, num. II. sub lit. *B. b. α.* I. Adi etiam Niceph. lib. IV. c. XXXIX. Atque hoc modo controversia hæc paulùm sedata fuit per Irenæum, & alios viros pacis studiosos, hac conditione, ut quælibet pars suam retineret sententiam. Testis Sozomen. cujus verba lib. VII. c. XIX. p. 100. a. hæc sunt: Σοφώτατα δέ πως οἶμαι καταλῦσαι τὴν συμβᾶσαν πάλαι περὶ ταύτης φιλονεικίαν, τοὺς ἀμφὶ Βίκτορα τὸν τότε τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον, καὶ πολύκαρπον τὸν Σμυρναῖον. Ἐπεὶ γὰρ οἱ πρὸς δύσιν ἱερεῖς οὐκ ᾤοντο δεῖν Παύλου καὶ Πέτρου τὴν παράδοσιν ἀτιμάζειν· οἱ δὲ ἐκ τῆς Ἀσίας Ἰωάννῃ τῷ εὐαγγελιστῇ ἀκολουθεῖν ἰσχυρίζοντο, τοῦτο κοινῇ δόξαν ἕκαστοι ὡς εἰώθασιν ἑορτάζοντες, τῆς πρὸς σφᾶς κοινωνίας οὐκ ἐχωρίσθησαν. Εὐηθὲς γὰρ, καὶ μάλα δικαίως, ὑπέλαβον ἐθῶν ἕνεκεν ἀλλήλων χωρίζεσθαι, περὶ τὰ καίρια τῆς θρησκείας συμφωνοῦντας· οὐ γὰρ δὴ τὰς αὐτὰς παραδόσεις κατὰ πάντα ὁμοίας, κἂν ὁμόδοξοι εἶεν, ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις εὑρεῖν ἐστι. *Prudentissimè verò existimo, Victorem, tum temporis Episcopum Romanum, & Polycarpum Smyrnensem, exortam olim de festo Paschatis contentionem sustulisse. Cùm enim Occidentales non existimarent contemnendam esse Pauli & Petri traditionem: Asiatici verò Johannem Evangelistam sequendum esse affirmarent, singuli secundùm opinionem suam hoc festum celebrantes, à mutua inter se communione non fuerunt separati. Valde enim absurdum esse, & jure quidem optimo, existimabant ob consuetudines à se invicem separari eos, qui circa præcipua religionis capita consentirent. Neque enim easdem traditiones per omnia similes, etiamsi ejusdem existant opinionis, in omnibus Ecclesiis invenire licet.*

At non diu hæc concordia duravit. Nam circa annum Domini CCCXVIII. maxima denuo orta est contentio inter utramque partem: quam cùm molestè ferret religiosissimus Imperator Constantinus, ad concordiam & fidei unitatem omnes hortatus est. Et cùm sperâsset,

râsset, hoc malum præoccupari posse ante quam latiùs diffunderetur, Asiaticos primùm monuit, ne cum Judæis parricidis &κυριοκτόνοις aliqua ipsis intercedat communio. Patet hoc ex epist.ejus adEpiscopos,qui adConcil. Nicæn. venire non potuerant, ap. Theodoret. hist. Eccl.lib.I.c.IX.p.549.ubi hæc inter alia: Περὶ τ̃ ἁγιωτάτης τῦ πάσχα ἡμέρας γενομένης ζητήσεως, ἔδοξε κοινῇ γνώμῃ καλῶς ἔχειν, ἐπὶ μιᾶς ἡμέρας πάντας τὺς ἁπανταχῦ ἐπιτελεῖν. Τί γὸ ἡμῖν κάλλιον, τί δὲ σεμνότερον ὑπάρξαι δυνήσεται, τῦ τ̃ ἑορτὴν ταύτην, παρ' ἧς τ̃ τ̃ ἀθανασίας εἰλήφαμεν ἐλπίδα, μιᾷ τάξει καὶ φανερῷ λόγῳ παρὰ πᾶσιν ἀδιαπτώτως φυλάττεσθαι; καὶ πρῶτον μὲν ἀνάξιον ἔδοξεν εἶναι, τ̃ ἁγιωτάτην ἐκείνην ἑορτὴν τῇ τῶν Ἰυδαίων ἑπομένυς συνηθείᾳ πληρῦν, οἳ τὰς ἑαυτῶν χεῖρας ἀθεμίτῳ πλημμελήματι χράναντες, εἰκότως τὰς ψυχὰς οἱ μιαροὶ τυφλώττυσιν· ἔξεσι γάρ, τῦ ἐκείνων ἔθυς ἀποβληθέντος, ἀληθεστέρᾳ τάξει, ἣν ἐν καιρῷ τῆς τῦ πάθυς ἡμέρας μέχρι τῦ παρόντος ἐφυλάξαμεν, καὶ ἐπὶ τὺς μέλλοντας αἰῶνας τ̃ τῆς ἐπιτηρήσεως ταύτης συμπλήρωσιν ἐγγίνεσθαι. *De sanctissimo die Paschæ cùm quæstio esset habita, optimum factu communi sententia visum est, uno eodemq; tempore hunc omnes ubique gentium celebrare. Quid enim honestius nobis, quidve augustius esse queat, quam ut festum hoc, à quo immortalitatis spem accepimus, uno modo, apertaq; ratione apud omnes sine lapsu & errore observetur? Ac primùm quidem indignum planè censuimus, sacrum hoc solenne ritu ac more Judæorum agere, qui cùm manus suas nefario scelere polluerint, meritò animis impuri cæcutiunt. Fas enim est, rejecta illorum consuetudine, veriore instituto, quod circa diem passionis hactenus tenuimus, ejusdem observationis usum ad futura secula propagari.* Lege totam epistolam. Verùm Asiatici literis Imperatoris non obtemperantes, in opinione sua pertinaciùs perstiterunt,asserentes,modum observandi Paschatis à Johanne Apostolo traditum nequaquam esse deserendum: neq; se JudæorumPascha, & veteris Legis umbram servare, sed Pascha novum à Christo Servatore institutum, custodire. Constantinus igitur, gravissimè ferens Ecclesiæ divisionem,misit ad eos Osium, celeberrimum Hispaniarum Episcopum, ut dissidentes conciliaret. Sed cùm re infecta rediisset Osius, & Synodi indicendæ necessitatem Arii vesania Imperatori imposuisset,evenit,ut in Concilio Nicæno, secundo loco dissimilitudo & controversia de Paschate proposita, atq; etiam ad æqualitatem reducta fuerit. In eo namq; perpetuo decreto constitutum fuit, τ̃ ἁγιωτάτην τῦ πάσχα ἑορτὴν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ συντελεῖσθαι, *sanctissimum Paschæ festum uno eodemq; die* (nempe Dominico) *ab omnibus celebrari.* Vide de ea re Theodoret. hist. Eccles. lib.I. c. IX.p.549.&c. Socrat.lib.I.c.IX.p.178.a.b. Sozom. lib. I.cap.XXI. p.19.b. Hoc decretum confirmatum fuit in Synodo Antioch. Can.I. circa annum DN. CCCXLI. his verbis: Πάντας τὺς τολμῶντας παραλύειν τ̃ ὅρον τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης συνόδυ τῆς ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθείσης περὶ τῆς ἁγίας ἑορτῆς τῦ σωτηριώδυς πάσχα, ἀκοινωνήτυς, καὶ ἀποβλήτυς εἶναι τῆς ἐκκλησίας, εἰ ἐπιμένοιεν φιλονεικότερον ἐνιστάμενοι πρὸς τὰ καλῶς δεδογμένα, &c. *Omnes, qui audent dissolvere definitionem sanctæ & magnæ Synodi, quæ Nicææ congregata est, de sancto festo salutiferi Paschatis, excommunicatos & Ecclesiâ ejectos esse statuimus, si contentiosiùs adversus ea, quæ rectè decreta sunt, perstiterint,* &c. Hoc ipsum in hodiernum adhuc diem observatur in Ecclesia.

Nihilominus tamen hinc inde alterius partis manserunt reliquiæ, & τεσσαρεσκαιδεκατῖται, Latinè *Quartidecimani,* vel etiam τετραδῖται appellati sunt.Cur τεσσαρεσκαιδεκατῖται, jam monuimus suprà in hac ipsa voce, num.I.2. Cur τετραδῖται, vide suo loco. Fuisse Johanni Constantinopolitano Episcopo, tempore Concilii Ephesini, multa cum *Quartidecimanis* certamina, Socrates tradit lib.VI.c.XI. p.259.a.b. Philastrius, qui claruit circa annum Christi CCCLXXX. in hæresium catalogo refert,hujus consuetudinis asseclas in Galatia, Syria, Phrygia & Jerosolymis sua adhuc ætate multos fuisse. Synodus quoq; Laodicena, anno CCCLXIV. celebrata, Can. VII. τεσσαρεσκαιδεκατίτας, tanquam hæreticos excommunicat. Idem facit Can. VII. Concil. Constantinop. Oecumen. II. anno CCCXXCI. celebrati. Τεσσαρεσκαιδεκατίτας imitati fuerunt varii. *Novatiani,* de quibus Chrysostomus Homil. CLVI. t.V. pag. 491. Σὺν Ἰυδαίοις ποιῦσι τὸ πάσχα, καὶ πρῶτον μῆνα καὶ αὐτοὶ νομίζυσι, καὶ τεσσαρεσκαιδεκάτην τ̃ σελήνην τ̃ παρ' ἐκείνοις μεταδιώκοντες. *Cum Judæis Pascha celebrant, eundemq; cum illis primum mensem esse putant, quartam decimam Lunam sectantes.* De iisdem Socrates lib.IV.c.XXVIII.p.239.b. Σὺν τοῖς Ἰυδαίοις τ̃ τῦ πάσχα ἐπιτελῦσιν ἑορτήν. *Cum Judæis Pascha festum celebrant.* Idem fecerunt *Sabbatiani, à Sabbatio* quodam, qui ex Judæo Christianus fuit factus, sic appellati: de quibus Sozom.lib.VII.cap.XVIII.p.99.a. Ἅμα τοῖς Ἰυδαίοις τ̃ τῦ πάσχα ἑορτὴν ἐπετέλυν. *Simul cum Judæis festum Paschæ celebrabant.* Harmenopulus de sectis,Sect.XV.p.568. Οἱ περὶ τ̃ Σαββάτιον καὶ τεσσαρεσκαιδεκαῖται καλῦνται, ὅτι μὴ κατὰ τ̃ κυριακήν, ὡς ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην τ̃ σελήνης τὸ πάσχα μετὰ Ἰυδαίων τελῦσι. *Sabbatii asseclæ etiam Quartidecimani vocantur, quia non die Dominica, ut nos, sed quartadecimâ Lunâ Pascha cum Judæis celebrant.* Vide plura apud Socrat. lib. V. c. XXI. p. 248. a. b. ubi docet, *Quartidecimanos,* circa annum CCCLXX. opportunitatem nactos, per Martianum Novatianum Valentis Imp. amicum, SynodoEpiscoporum in PazenoBithyniæ vico convocata, Paschalis solennitatis rationem à Johanne Apostolo ipsis traditam, minimè mutandam esse decernentes, regulam de Paschæ observatione tradidisse, ut lunâ decimâ quartâ, quacunq; feriâ accidisset, Paschalis observaretur solennitas: post aliquot annos Martiano ipso Novatianorum jam facto Episcopo, dictumSabbatium, unâ cum Macario & Theoctisto Canonem festivitatis Paschalis, sub Valente in Pazeno constitutum, defendere conatum fuisse: Martianum itaq; Synodum in Angaro Bithyniæ convocâsse,in qua Sabbatius caussas dissensionis proposuerit, & omnium Episcoporum consensu, decretum editum fuisse, quod appellârint Ἀδιάφορον, quia in eo statuerint, μὴ ἀξιόλογον εἶναι αἰτίαν πρὸς χωρισμὸν τ̃ ἐκκλησίας, τὴν διαφωνίαν τ̃ ἑορτῆς, μηδὲ μὴν τὺς ἐν πάζῳ συναχθέντας πρόκριμα τῷ καθολικῷ κανόνι γενέσθαι· καὶ γὸ τὺς ἀρχαίυς, καὶ τὺς ἐγγὺς τῶν ἀποςόλων, διαφωνῦντας περὶ ταύτης τῆς ἑορτῆς, κοινωνεῖν τε ἀλλήλοις, καὶ μηδαμῶς διαφέρεσθαι. *Non esse sufficientem caussam ad Ecclesiæ distractionem, dissensum circa festi celebrationem, neque etiam in Pazeno congregatos Canoni catholico præjudicare potuisse: veteres enim, & Apostolis vicinos, dissidentes circa hoc festum, communionem inter se coluisse, nec ulla ratione simultates inter se aluisse.* Vide etiam Niceph. lib.XII. cap. XXXI. *Montanistæ* quoque juxta Asiaticorum consuetudinem Pascha celebrabant, ut testis est Chrysostomus, Homil. CLVI. t.V. *Audiani* insuper, ut loquitur Epiphanius hæresi LXX. pag.350. μετὰ Ἰυδαίων βύλονται τὸ πάσχα ἐπιτελεῖν, τυτέστιν ᾧ καιρῷ οἱ Ἰυδαῖοι ποιῦσι τὰ παρ' αὐτοῖς ἄζυμα, τότε αὐτοὶ φιλονεικῦσι τὸ πάσχα ἄγειν, *cum Judæis Pascha celebrare volunt, id est, eo tempore, quo Judæi azyma sua faciunt, tunc illi Pascha celebrandum esse contendunt.* Qui plura de hac controversia desiderat, adeat Cl. Hospinianum nostrum de Festis Christianorum: & Lambertum Danæum apud Augustinum de Hæresibus,cap XXIX.

Πασχάζω

Πασχάζω.

Πασχάζειν, à πάσχα formatum, significat *Pascha celebrare*; quod ideo observandum, quia à Meursio omissum. Hoc verbo usus est Balsamon ad Can. VII. Constantinopol. pag. 313. Οἱ Ἰουδαῖοι μετὰ τὸ πασχάσαι, ἐπὶ ὅλαις ἑπτὰ ἡμέραις νηστεύουσι. *Judæi post celebrationem Paschatis, integros septem dies jejunant.* Et ad Canonem XXVI. Cod. Afric. pag. 698. Ἐξ ἀγνοίας ἀποκρεῶσαι ἢ πασχάσαι. *Ex ignorantia à carnibus abstinere, vel Pascha celebrare.*

Πασχαλικός.

Quia πάσχα aliquando notat dies festos, quibus Judæi azyma edebant & agnum immolabant, ut Lucæ XXII. *Propè erat festum azymorum, quod dicitur Pascha*: hinc πασχαλικὸς nonnullis, qui *festorum observationi maximè* est *addictus*. Marcus Hieromonachus in Resp. pag. 131. b. Εἰ δέ τις ἴσως λίαν ἐστὶ πασχαλικὸς, καὶ φιλέορτος, εἰ βούληται καὶ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς πεντηκοστῆς, τὸν τοιοῦτον κανόνα ψαλλέτω. *Si quis autem fortè festorum observationi valde est addictus, & illorum amans, si voluerit, omnibus Pentecostes diebus talem Canonem psallat.*

Πασχάλιος.

Pascha recentioribus Græcis dicitur πασχαλία, πασχαλία ἑορτὴ, πασχάλιοι ἡμέραι. Aliquot loca adduximus in voce πάσχα, num. II. 1. quibus hîc sequentia addimus. Pachymeres hist. lib. XII. Ἀλλ' ἐπέστησαν αἱ πασχάλιοι. *Sed advenerant dies Paschales.* Et lib. X. Ἀλλ' ἔαρος ἐνστάντος ἐντεῦθεν, καὶ τῶν πασχαλίων παρελθουσῶν. *Sed jam imminente vere, & diebus Paschaliis prætergressis.* Joannes Cinnamus, lib. VI. Καὶ δὴ ἀμφὶ πόλει Συλημβρίας τὰς πασχαλίους διαγαγών. *Et circa urbem Sylembria, diebus Paschalibus celebratis.* Nicetas in Balduino Flandro: Ἦσαν δ' ἡμέραι πασχάλιοι τῆς ἐννάτης διϊππευούσης ἐπινεμήσεως. *Erant dies Paschales, nona decurrente Indictione.* Chronicon Alexandrinum: Τούτῳ τῷ ἐνιαυτῷ τῇ πασχαλίᾳ ἑορτῇ Μαυρίκιος Τιβέριος ἔστεψε Θεοδόσιον τὸν ἴδιον υἱὸν εἰς βασιλέα. *Hoc anno in festo Paschatis Mauricius Tiberius coronavit Theodosium filium suum Imperatorem.*

Πατήρ.

Vox Πατὴρ, *Pater*, usurpatur,

I. *De DEO*, & sumitur duplici modo:

1. Οὐσιωδῶς, *essentialiter*, pro tribus Deitatis personis, nimirum Patre, Filio, & Spiritu Sancto. Atque *ita Deus* vocatur πατὴρ,

a. *respectu omnium creaturarum*, quas Deus, Patris instar, in creatione produxit, & paterno affectu sustentat. Hoc vocis etymon significat, juxta autorem Definit. apud Athanasium, t. II. pag. 44. Εἴρηται πατὴρ, ἢ ὡς τὰ πάντα τηρῶν· ἢ ὡς τοὺς οἰκείους παῖδας τηρῶν καὶ στηρίζων οἷα πατήρ. *Dicitur* πατὴρ, *vel quasi omnia conservans: vel quasi proprios filios conservans atque suffulciens, ut pater.* Ibid. in Quæst. miscell. Quæst. VIII. t. II. pag. 442. Πατὴρ λέγεται ὁ Θεὸς ὡς τὰ πάντα τηρῶν· ὡσανεὶ πάντων τηρητής. *Deus dicitur* πατὴρ *quasi omnia conservans, quasi omnium conservator.* Utrum hæc vera sit etymologia, non disputamus: allusio certè non est ἀλλόκοτος. Consuli interim possunt Martinius, & Vossius in Etymologico suo. Theophilus lib. I. ad Autolycum, pag. 245. de Deo: Πατὴρ λέγεται, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν πρὸ τῶν ὅλων. *Pater dicitur, quia est ante omnia.* Non tantùm, *quia est ante omnia*, sed etiam *quia autor omnium.* Chrysostomus Homil. VIII. in epist. ad Romanos, pag. 59. Θεὸς οὐκ ἔστι μερικὸς Θεὸς, ἀλλὰ πάντων πατήρ. *Deus non est particularis Deus, sed* Pater *omnium.* Chrysostomus Homil. LXXIII. in Matth. ad cap. XXIII. 9. quomodo nullus Pater vocandus: Οὐχ ἵνα μὴ καλῶσιν, ἀλλ' ἵνα εἰδῶσιν, ὃν κυρίως πατέρα καλεῖν χρή. -- Ἐκεῖνος γὰρ πάντων αἴτιος. *Non eum in finem, ut non appellent* sc. Patrem, *sed ut sciant, quis propriè* Pater *sit appellandus. - - Ipse enim omnium caussa & autor est.* Vide etiam Theophylactum in cap. XXIII. Matth. pag. 139. Symbolum Nicænum: Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων ποιητήν. *Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium visibilium & invisibilium factorem.* Harmenopulus de fide orthod. pag. 576. Πιστεύειν δεῖ τὸν ὄντως χριστιανὸν εἰς ἕνα Θεὸν παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν. Basilius M. in Constitutionib. Monast. cap. XX. Πατήρ ἐστιν ἀληθέστατος ὁ τῶν ἁπάντων πατήρ. *Verissimus Pater est, qui omnium Pater.* Ita Deus potiori jure noster Pater, quàm parentes terreni. En tibi Basilium M. lib. II. contra Eunomium, t. II. pag. 63. Πατὴρ ἡμῶν ὁ Θεὸς οὐ καταχρηστικῶς, οὐδ' ἐκ μεταφορᾶς· ἀλλὰ κυρίως καὶ πρώτως, καὶ ἀληθινῶς ὀνομάζεται, διὰ τῶν σωματικῶν γονέων εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παράγων, καὶ ταῖς κηδεμονίαις προσοικειούμενος. *Pater noster Deus, non abusione aut translatione, sed propriè, primò & verè nominatur, cùm per hos corporeos parentes ex nihilo nos ad esse produxerit, & singulari cura sibi adjungat.* Consentit Theodoretus ad v. 15. cap. III. ad Ephesios, pag. 305. Κυρίως πατὴρ, καὶ ἀληθῶς πατὴρ ὁ Θεός· οὐ γὰρ ἐγένετο πρῶτον υἱὸς, εἶτα πατήρ· ἀλλ' ἀεὶ πατήρ ἐστι, καὶ φύσει πατήρ· οἱ δὲ ἄλλοι πατέρες, εἴτε σωματικοὶ, εἴτε πνευματικοὶ, ἄνωθεν τὴν προσηγορίαν εἵλκυσαν. *Propriè pater, & verè pater Deus: non enim primùm fuit filius, deinde Pater, sed semper Pater est, & naturâ Pater: alii autem patres, sive corporales, sive spirituales, desuper appellationem traxerunt.* Calculum suum addit Damascenus orthod. fidei lib. I. cap. XIII. pag. 53. Κυριώτερον ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐστι πατὴρ, ὁ ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν, ἢ οἱ γεννήσαντες, οἱ ἐξ αὐτοῦ καὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ γεννᾶν εἰληφότες. *Magis propriè Deus Pater noster est, qui nos ex nihilo ad esse perduxit, quàm illi, qui nos genuerunt, qui ab ipso & esse & generare acceperant.*

b. *respectu fidelium*, quos sibi gratis adoptavit in filios. *Neque enim indignum est Deo, eorum fieri Patrem, quorum se Christus fecerit fratrem*, inquit Bernhardus in octavo Paschæ. Imò mavult *Pater*, quàm *Dominus* vocari. Hoc indicat Theodoretus ad Cantici C. 1. pag. 999. sic Deum compellans: Πέμψον μοι τὸν μονογενῆ σου υἱὸν, ὦ δέσποτα καὶ πάτερ· τοῦτο γὰρ μᾶλλον ἢ ἐκεῖνο θέλεις ἀκούειν. *Mitte mihi unicum Filium tuum, ô Domine & Pater: magis enim Patris, quàm Domini appellatione delectaris.* Chrysostomus Homil. VIII. in epist. ad Romanos, p. 59. Ὁ Θεὸς πατήρ ἐστιν οὐ κατὰ τὴν φυσικὴν συγγένειαν, ἀλλὰ κατὰ οἰκείωσιν πίστεως. *Deus* Pater *est non secundum naturalem cognationem, sed quia fides Deum sibi vendicat.* Epiphanius hæresi LXIX. pag. 332. ad locum Joh. XX. 17. Ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου, scribit: Πατέρα μου μὲν, κατὰ φύσιν ἐν τῇ θεότητι, καὶ πατέρα ὑμῶν διὰ χάριν δι' ἐμὲ ἐν υἱοθεσίᾳ. Patrem *quidem* meum, *secundum naturam respectu Deitatis: &* Patrem vestrum *secundum gratiam propter me respectu adoptionis.* Atque ita vult à nobis invocari, & ita à suis invocatur. Imò Deus ab ipsis gentilibus in precibus *Pater* nuncupabatur. Patet ex Lactantio, cujus lib. IV. cap. III. verba sunt: *Omnem Deum*, qui ab homine colitur, necesse est inter solennes ritus & *precationes* Patrem *nuncupari, non tantùm honoris gratiâ, sed & rationis, quòd & antiquior est homine, quòd vitam, salutem, victumq; præstat, ut* Pater. *Itaque & Ju-*

piter à precantibus Pater *vocatur, & Saturnus, & Janus, & Liber, & cæteri deinceps.* Est igitur Deus ἡμῶν χάριτι πατὴρ διʼ αὐτοῦ, *noster Pater gratiâ per eum*, sc. Jesum Christum, ut loquitur Theophanes, Homil. XXXIV. Atque hoc sensu in ipso statim limine Orationis Dominicæ Deum vocamus *Patrem.* Quòd verò Deum vocamus Patrem, triplex præcipuè inde emergit usus.

α. Summus Dei erga nos amor se patefacit. Cyrillus Jerosol. Catechesi V. Νεοφωτ. pag. 219. Ὢ τῆς μεγίστης τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, τοῖς ἀποπηδήσασιν αὐτοῦ καὶ ἐν ἐσχάτοις γενομένοις κακοῖς τοσαύτην δεδώρηται κακῶν ἀμνηστίαν, καὶ χάριτος μετουσίαν, ὡς καὶ πατέρα ἐπικαλεῖσθαι. *O summam Dei humanitatem! Iis, qui ab ipso resilierunt, & in extremis versati sunt malis tantam præteritorum malorum oblivionem, & gratiæ largitus est communionem, ut velit* Pater *ab iis vocari.* Eandem Dei φιλανθρωπίαν summis effert laudibus Chrysostomus Homil. XXX. t. V. pag. 185. Ὢ πόση τῆς φιλανθρωπίας ἡ ὑπερβολή; ὢ πόση τῆς φιλοτιμίας ὑπεροχή; ποῖος ἀρκέσει λόγος πρὸς εὐχαριστίαν τοῦ τοσαῦτα πηγάζοντος ἡμῖν ἀγαθά; Σκόπασον, ἀγαπητὲ, τῆς σῆς καὶ ἐμῆς φύσεως τὴν εὐτέλειαν· ἐρεύνησον τὴν συγγένειαν, τὴν γῆν, τὸν χοῦν, τὸν πηλὸν, τὴν πλίνθον, τὴν σποδόν· ἀπὸ γὰρ τῆς γῆς διαπλασθέντες, πάλιν εἰς τὴν γῆν μετὰ τέλος ἀναλυόμεθα. Ταῦτα οὖν ἐννοήσας, ἐκπλάγηθι τὸν ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον τῆς πολλῆς περὶ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος, ὅτι πατέρα καλεῖν προσετάχθης αὐτὸν ὁ γήϊνος τὸν οὐράνιον, ὁ θνητὸς τὸ ἀθάνατον, ὁ φθαρτὸς τὸ ἄφθαρτον, ὁ πρόσκαιρος τὸν αἰώνιον, ὁ χθὲς καὶ πρώην πηλὸς, τὸ ὄντα πρὸ αἰώνων Θεόν. *Quanta hæc humanitatis excellentia? Quanta honoris & dignitatis eminentia? Quæ, quæso, oratio sufficiens esse queat ad gratias ei agendas, qui tanta in nos effundit bona? Considera, dilecte mi, & tuæ & meæ naturæ vilitatem, scrutare cognationem, terram, pulverem, lutum, limum, cinerem: cùm enim ex terra simus formati, rursus in terram tandem resolvimur. Hæc si consideraveris, cum stupore admirare impervestigabiles divitias summæ Dei erga nos bonitatis, quod ipsum jussus es vocare* Patrem, *terrenus cœlestem, mortalis immortalem, corruptibilis incorruptibilem, temporalis æternum, heri & nudius tertius lutum, eum, qui ante secula Deus est.*

β. Hoc nomen est Cornucopiæ omnium bonorum & donorum spiritualium. Iterum testem habemus Chrysostomum Homil. XIX. in Matthæum: Ὁ πατέρα εἰπὼν τὸν Θεὸν, καὶ ἁμαρτημάτων ἄφεσιν, καὶ κολάσεως ἀναίρεσιν, καὶ δικαιοσύνην, καὶ ἁγιασμὸν, καὶ ἀπολύτρωσιν, καὶ υἱοθεσίαν, καὶ κληρονομίαν, καὶ ἀδελφότητα τὴν πρὸς τὸν μονογενῆ, καὶ πνεύματος χορηγίαν διὰ τῆς μιᾶς ταύτης ὡμολόγησε προσηγορίας. Οὐδὲ γὰρ δυνατὸν, καλέσαι πατέρα τὸν Θεὸν, μὴ πάντων ἐκείνων ἐπιτυχόντα τῶν ἀγαθῶν. *Qui Deum dicit* Patrem, *& peccatorum remissionem, & damnationis abrogationem, & justitiam, & sanctimoniam, & redemtionem, & adoptionem, & hæreditatem, & fraternitatem cum unigena, & spiritus suppeditationem hac unica confessus est appellatione: fieri enim nequit, ut quis Deum* Patrem *nominet, nec omnia ista bona consequatur.*

γ. Hæc ineffabilis Dei erga nos indignissimos Φιλανθρωπία, nostri nos quoque admonet officii. Greg. Nazianzenus orat. XVI. pag. 254. Ὁ Θεὸς οὐκ αἰσχύνεται πατὴρ ἡμῶν καλεῖσθαι, Θεὸς ὢν καὶ δεσπότης, ἡμεῖς δὲ καὶ τὸ συγγενὲς ἀρνησόμεθα; μηδαμῶς, ὦ ἀδελφοὶ καὶ φίλοι. *Deus non erubescit* Pater noster *vocari, Deus licet ac Dominus sit: nos contrà cognatos quoque nostros abnegabimus? Minimè fratres & amici mei.* Plurima, eaque & memoratu, & observatu imprimis dignissima habet Greg. Nyssenus Orat. II. in orat. Dominicam: nos præcipua tantùm, in Observationibus etiam nostris producta, afferimus. Sic igitur ille, t. I. pag. 726. Τῆς πονηρᾶς πράξεως, ὁ ἀγαθὸς κατὰ τὴν οὐσίαν, πατὴρ γενέσθαι φύσιν οὐκ ἔχει· οὔτε τοῦ κατὰ τὸν βίον βεβηλωθέντος, ὁ ἁγνός· οὔτε τοῦ περιτρεπομένου, ὁ ἀναλλοίωτος· οὔτε τοῦ νεκρωθέντος ἐξ ἁμαρτίας, ὁ πατὴρ τῆς ζωῆς· οὔτε τῶν ἐν τοῖς πάθεσι τῆς ἀτιμίας ἀσχημονούντων, ὁ καθαρὸς καὶ ἀκήρατος· οὔτε τοῦ πλεονέκτου εὐεργέτης· οὔτε ὅλως τῶν ἔν τινι κακῷ εὑρισκομένων, ὁ ἐν παντὶ ἀγαθῷ θεωρούμενος. *Improbæ actionis is, qui naturâ suâ bonus est, Pater esse nequaquam potest: neque vitâ contaminati, sanctus: neque ejus, qui huc illuc circumagitur, is, qui alius fieri ac mutari non potest: neque mortificati per peccatum, pater vitæ: neque eorum, qui affectibus probrosis & ignominiosis impulsi turpia committunt, is qui purus & integer est: neque avari & raptoris, benefactor: nec eorum denique, qui in aliquo malo deprehenduntur, is, qui in omni bono cernitur & consideratur.* Et paulò pòst: Ἡ τοῦ πατρὸς φωνὴ τὴν αἰτίαν τοῦ ἐξ αὐτοῦ ὑποστάντος διασημαίνει· οὐκοῦν ὁ μοχθηρὸς τὴν συνείδησιν, εἰ πατέρα ἑαυτοῦ τὸν Θεὸν λέγει, οὐδὲν ἕτερον ἢ τῶν ἰδίων κακῶν ἀρχηγόν τε καὶ αἴτιον αὐτὸν εἶναι κατηγορήσει. Ἀλλʼ οὐδεμία κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, φησὶν ὁ ἀπόστολος. ἀλλὰ τῷ φωτὶ φῶς προσοικειοῦται, καὶ τῷ δικαίῳ τὸ δίκαιον, καὶ τῷ καλῷ τὸ καλὸν, καὶ τῷ ἀφθάρτῳ τὸ ἄφθαρτον. Τὰ δὲ ἐναντία πρὸς τὰ ὁμογενῆ πάντως τὴν συγγένειαν ἔχει· οὐ γὰρ δύναται δένδρον καλὸν καρποὺς πονηροὺς ποιεῖν. Patris *vocabulum, caussam ex ipso procreati significat. Ergo si quis malam habens conscientiam Patrem suum Deum dicat, nihil aliud, quàm malorum suorum quasi ducem & autorem eum insimulabit. At nulla communio luci cum tenebris, inquit Apostolus: sed cum lumine lumen consociatur, & cum justitia justitia: cum honestate honestas: cum incorrupto incorruptum. Contraria verò cum iis, quæ ejusdem generis sunt, planè cognationem habent. Non enim potest arbor bona malos fructus proferre.* Et pag. sequenti: Ὅταν τοίνυν πατέρα τὸν Θεὸν λέγειν ἡμᾶς ἐν τῇ προσευχῇ διδάσκῃ ὁ Κύριος, οὐδὲν ἕτερόν μοι δοκεῖ ποιεῖν, ἢ τὸν ὑψηλόν τε καὶ ἐπηρμένον νομοθετεῖν βίον· οὐ γὰρ δὴ ψεύδεσθαι διδάσκει ἡμᾶς ἡ ἀλήθεια, ὥστε λέγειν ὃ μὴ ἐσμεν, καὶ ὀνομάζειν ὃ μὴ πεφύκαμεν. ἀλλὰ πατέρα λέγοντες ἑαυτῶν, τὸ ἄφθαρτόν τε καὶ δίκαιον καὶ ἀγαθὸν, ἐπαληθεύειν τῷ βίῳ τὴν ἀγχιστείαν. Ὁρᾷς ὅσης ἡμῖν παρασκευῆς ἐστι χρεία; οἵου βίου; πόσης καὶ ποταπῆς ἐστι τῆς σπουδῆς; ὥστε ποτὲ πρὸς τοῦτο τὸ μέτρον τῆς παῤῥησίας ὑψωθείσης ἡμῶν τῆς συνειδήσεως, τολμῆσαι εἰπεῖν τῷ Θεῷ ὅτι πάτερ; *Cùm igitur, ut Deum in oratione* Patrem *dicamus Dominus nos docet, nihil aliud mihi facere videtur, quàm sublimem & altam instituere atque præscribere vitam: non enim utique mentiri nos veritas docet, ut dicamus nos esse, quod non simus, & appellemus nos eo nomine, quod tamen nobis attributum non sit. Sed ut, dum incorruptum & justum, & bonum Patrem nostrum dicimus, vitæ integritate propinquitatem exprimamus, eamq́ veram esse ostendamus. Vides, quanto nobis opus sit apparatu? quali vita? quanto ac quali studio? ut ad eundem modum fiduciæ, erectâ tandem conscientiâ nostrâ ad Deum, dicere audeamus, Pater.* In eandem sententiam multa alia inde excerpere licet. Paucis omnia complexus est Chrysostomus Homil. XIX. in epist. ad Romanos: Διὰ τοῦτο πατέρα καλοῦμεν εὐχόμενοι, οὐχὶ τῆς χάριτος μόνον ἀναμιμνήσκοντες αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀρετῆς, ἵνα μηδὲν ἀνάξιον τῆς τοιαύτης συγγενείας ποιῶμεν. *Ideo* Patrem *orantes vocamus, non tantùm ut gratiæ illius nos ipsos admoneamus, sed etiam virtutis, ut nihil tanta propinquitate indignum admittamus.* Idem, Hom. CIV. t. V. p. 707. Πατέρα

λέγοις

γεις ἄνθρωπε τὸν Θεόν; Καλῶς λέγεις, ἔστι γὰρ πατὴρ πάν-
ων. Ἀλλὰ σπεῦδε ἐργάζεσθαι ἔργα ἀρέσκοντα τῷ πατρί σου.
δὲ κακὰ ποιεῖς ἔργα, πρόδηλον, ὅτι τὸν διάβολον ἐπικα-
πατέρα· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ ἔφορος τῶν κακῶν. Διὸ σπεῦ-
ε ἐκφυγεῖν τοῦτον, ἀρέσαι δὲ τῷ ἀγαθῷ πατρὶ καὶ ποιητῇ
ι. *Deum, ô homo,* Patrem *dicis? Bene dicis, est enim
iter omnium. Sed festina operari opera, quæ Patri tuo
aceant. Si verò mala facis opera, manifestum est, te dia-
lum invocare patrem: ipse enim est malorum præses &
spector. Propterea festines eum effugere, bono verò Pa-
i & creatori tuo placere.* Cur verò in oratione Do-
inica Deum appellemus *Patrem nostrum*, in observat.
ostrarum cap. VII. abundè satis docemus.

2. Ὑποστατικῶς, *personaliter*, idque

a. *Pro Deo Patre*, seu prima sanctissimæ Trinita-
s persona. Proprium hoc ei nomen. Greg. Nazian-
enus Orat. XXXVI. pag. 590. Ἴδιον ὄνομα τοῦ ἀνάρχου,
ατήρ. *Proprium ejus, qui principii expers est, nomen*,
ater. Vera confessio de Deo Patre exstat in epistola
lexandri Episcopi Alexandrini apud Theodoretum
ist. Eccles. lib. I. cap. III. pag. 533. Πιστεύομεν εἰς μόνον
γέννητον πατέρα, οὐδένα τοῦ εἶναι αὐτῷ τὸν αἴτιον ἔχοντα,
τρεπτόν τε καὶ ἀναλλοίωτον, ἀεὶ κατὰ ταυτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχον-
α, οὔτε προκοπὴν, οὔτε μείωσιν ἐπιδεχόμενον, νόμου καὶ
ροφητῶν, καὶ εὐαγγελίων δοτῆρα, πατριαρχῶν καὶ ἀποστό-
ων, καὶ ἁπάντων ἁγίων κύριον. *Credimus in solum inge-
itum Patrem, qui essentiæ suæ autorem nullum habet, qui
onverti aut mutari non potest, semper in iisdem & eodem
odo se habens, nec profectum, nec decessionem recipiens,
egis & Prophetarum ac Evangeliorum dator, Patri-
rcharum & Apostolorum, & Sanctorum omnium Do-
inus.* Pater autem vocatur respectu Filii. Greg.
Nyssenus Orat. II. contra Eunomium, t. II. pag. 434.
ανερὸν, ὅτι ἡ τοῦ πατρὸς κλῆσις, οὐκ οὐσίας ἐστὶ παραστατι-
ή, ἀλλὰ τὴν πρὸς τὸν υἱὸν σχέσιν ἀποσημαίνει. *Perspicuum
st, quòd Patris appellatio non essentiam significat, sed re-
ationis ad Filium index est.* Nazianzenus Orat.
XXXV. pag. 573. Οὔτε οὐσίας ὄνομα ὁ πατὴρ, οὔτε ἐνερ-
γείας· σχέσεως δὲ καὶ τοῦ πῶς, ἔχει πρὸς τὸν υἱὸν ὁ πατὴρ,
ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα. *Neque essentiæ nomen est Pa-
er, nec actionis: sed relationem eam indicat, quam Pa-
er erga Filium habet, vel Filius erga Patrem.* Eulogius,
Archiepiscopus Alex. in Biblioth. Photii, Codice
CCXXX. pag. 872. Τοῦ πατρὸς τὴν ὑπόστασιν λόγῳ πα-
ιστάναι μέλλων, φήσεις. Ἐξ οὗ γεγέννηται ὁ Θεὸς λόγος,
ομῆς ἁπάσης, καὶ παντὸς πάθους, μηδὲ κατ' ἐπίνοιαν θεω-
ουμένης τῇ προόδῳ τῆς γεννήσεως. *Patris hypostasin ver-
o explicaturus, dices: Ex quo Deus Verbum genitum
st, tali generationis processu, in quo ne per cogitationem
uidem ulla seu divisio, seu passio reperiri possit.* Theo-
phylactus in cap. XV. ad Romanos, & in II. Corinth. I.
icit *Patrem Christi vocari* κατὰ τὴν θεότητα, *respectu
aturæ divinæ.* Theophanes Homil. XXXIV. pag.
247. Ἔστι τοῦ υἱοῦ πατὴρ κατὰ τὴν θεϊκὴν οὐσίαν φύσει.
Est Filii Pater juxta essentiam divinam naturâ. Et
quia non tantùm Filius per æternam generationem; de
quia in voce Γέννησις, num. IV. sed etiam Spiritus San-
ctus per processionem; de qua in Ἐκπόρευσις fusè; à
Deo Patre est, hinc variis *Pater* insignitur epithetis &
nominibus. Vocatur Ἀρχή. Vide in Ἀρχή, num. I. 2.
Vocatur Πηγή. Vide in Πηγή. Vocatur Αἰτία & αἴτιος,
quibus Patres orthodoxi *non caussam* κυρίως & pro-
priè dictam, *sed principium* tantùm *& originem* deno-
tari volunt; prout in voce Ἀρχή, dicto loco explica-
tum. Sic ergo Basilius M. lib. I. adv. Eunomium, circa
finem, *Patrem* vocat αἴτιον & ἀρχὴν respectu Filii. Na-
zianzenus Orat. XXIX. ἀρχὴν, ὡς αἴτιον καὶ πηγὴν, *prin-
cipium, tanquam causam & fontem.* Chrysostomus

Homil. X. in I. ad Corinthios, Πατὴρ αἴτιος τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸ πατέρα εἶναι. *Pater caussa Christi, quatenus Pater est.* Theophylacto in cap. V. Joh. pag. 630. *Pater* dicitur αἴτιος τῷ υἱῷ τοῦ εἶναι, *caussa Filio ut sit.* Idem, in cap. XIX. Joh. pag. 804. scribit: Δέδωκεν ὄντως αὐτῷ ὁ πατὴρ τὴν θεότητα, ὡς πατὴρ υἱῷ φυσικῶς· ἐπεὶ γὰρ ἐγέννησεν αὐτὸν, ἀναγκαίως καὶ τῆς δόξης αἴτιος, καὶ παροχεύς, ὁ τῆς οὐσίας αἴτιος λέγεται. *Dedit ei revera Pater deitatem, ut Pater Filio naturaliter. Nam quia genuit eum, necessariò etiam gloriæ autor fuit & suppeditator, qui substantiæ caussa dicitur.* Zacharias Mitylenensis libro de Mundi opificio, ex Orat. Nazianzeni XXIX. *Patrem* vocat πρώτην αἰτίαν καὶ ἀρχὴν θεότητος, τῆς ἐν Υἱῷ καὶ πνεύματι θεωρουμένης, *primam caussam & principium deitatis, quæ in Filio & Spiritu Sancto consideratur.* Germanus Constantinop. in Theoria Eccles. itidem *Deum Patrem* vocat πηγὴν καὶ αἰτίαν υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, *fontem & caussam Filii & Spiritûs Sancti:* eodem modo etiam Damascenus orthod. fidei lib. I. cap. XV. pag. 55. A Gregorio Nazianzeno orat. XXXV. pag. 562. Pater vocatur γεννήτωρ καὶ προβολεύς. Γεννήτωρ respectu Filii, qui γέννημα dicitur: Προβολεὺς respectu Spiritus Sancti, qui πρόβλημα vocatur. *Pater* vocatur ἀρχίφωτος πατήρ. Vide in Ἀρχίφωτος. *Patris proprietates characteristicæ*, quibus à Filio & Spiritu S. distinguuntur, sunt, quòd est Ἀγέννητος & Ἄναρχος, de quibus jam suis locis actum est.

b. *Pro Deo Filio*, qui expressè nominatur *Pater æternitatis*, Jes. IX. 6. quod à LXX. Interpp. malè omissum. Vocatur autem *Pater æternitatis*, quia ab æterno est, & in æternum futurus est; nec non, quia autor est vitæ æternæ: de quibus alibi.

II. *de Creaturis*: idque

1. *vita carentibus*, & quidem per κατάχρησιν, seu potiùs Linguæ sanctæ idiotismum; ut *de fovea*, seu *sepulchro* Jobi XVII. 14. Θάνατον ἐπεκαλεσάμην πατέρα μου εἶναι, μητέρα δέ μου καὶ ἀδελφὴν, σαπρίαν. *Mortem appellavi patrem meum esse, matrem autem meam & sororem, tabem.* Ad hunc locum Olympiodorus in Catena in Jobum, pag. 316. Εἰκότως ἐπελθεῖν συντόμως τὸν θάνατον ὡς πατέρα ποθῶ· ὥσπερ γὰρ οἱ παῖδες παραμυθίαν ἔχουσι τοὺς γονεῖς, οὕτω κἀγὼ ἐν οὐδενὶ ἔχω τὴν ἀνάπαυσιν, ἢ ἐν τῷ θανάτῳ καὶ τῇ ἀναλύσει. *Meritò subitum mortis adventum tanquam patris exopto: quemadmodum enim liberi in parentibus solatium collocant, ita & mihi nulla re alia quies & tranquillitas est, quàm in morte & corporis dissolutione.* Vel, sicut parentes ad hanc vitam nos generant, sic fovea sive sepulchrum ac vermes sunt veluti progenitores nostri, à quibus ad futuram vitam mirabili partu aliquando in lucem producemur: unde etiam Matth. XIX. 28. resurrectio nostra ad vitam παλιγγενεσία, *regeneratio*, vocatur. Vide in παλιγγενεσία, num. III. Sic *de statuis ligneis* Jerem. II. 27. Τῷ ξύλῳ εἶπαν, ὅτι πατήρ μου εἶ σύ, καὶ τῷ λίθῳ, Σὺ ἐγέννησάς με. *Ligno dixerunt, Pater meus es tu, & lapidi, Tu generâsti me.* Id est, Ego te colo ut Deum & creatorem meum. Jeremias Reges, Principes, Sacerdotes ac Prophetas Israëlitarum idololatriæ accusat, non quidem quòd statuerint ligneas illas statuas esse creatores suos; sed quia per cultum illarum statuarum Deum colere voluerunt, idque honorem Creatoris mutaverint in similitudinem ligneæ statuæ: quem idololatricum morem Pontificii sequuntur, dum in hymno, *Vexilla regis prodeunt*, canunt, *O crux ave spes unica, Hoc passionis tempore, Auge piis justitiam, Reisque dona veniam.* Ita Gentiles numina sua *Patres* appellabant. De seipsis dii apud Lucilium, citante Lactantio, de Vera Sapientia cap. III.

Ut

Ut nemo sit nostrûm, quin Pater *Optimu' Divûm.*
Ut Neptuni Pater, *Liber, Saturnu'* Pater, *Mars,*
Janu', Quirinu', Pater *nomen dicatur ad Unum.*

Ubi legit, & rectissimè, Fr. Douza, *omnes dicamur ad unum.* Disertè autem Agellius lib. V. cap. XII. pag. 215. *Jovem Latini veteres à juvando appellavere, eundemq; alio vocabulo juncto,* Patrem *dixerunt. Nam quod est in elisis, aut immutatis quibusdam literis* Jupiter, *id plenum atque integrum est* Jovis-pater. *Sic &* Neptunus-pater *conjunctè dictus est &* Janus-pater, & Saturnus-pater, & Mars-pater: *hoc enim est* Mars-piter. Hactenus Agellius. Largiter autem peccare eos, qui cum Agellio, Cicerone, Lactantio, & aliis, *Jovem à juvando* petunt, dictumque volunt *Jupiter, quòd sit juvans* pater, pluribus docet Cl. Vossius in Etymologico, in verbo *Juvo.*

2. *Vitâ donatis*; idque *impropriè*; propria enim significatio omnibus nota & obvia est;

a. *Pro autore.* Ita Joh. VIII. 44. de diabolo dicit Christus, Ψεύστης ἐστὶ, καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. *Mendax est, & pater ejus.* Mirum est, quantopere in hujus loci interpretatione se torserint veteres. Epiphanius hæresi XXXVIII. quæ est Cajanorum, pag. 124, 125. Καὶ πρῶτον ἴδωμεν περὶ τοῦ Κάϊν, ὡς ἡ μὲν παλαιὰ διαθήκη φησίν. Ἐπικατάρατος σὺ ἀπὸ τῆς γῆς, ἥτις ἔχανε τὸ στόμα αὐτῆς δέξασθαι τὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ σου, ἐκ τῆς χειρός σου. Καὶ πάλιν· Ἐπικατάρατος σὺ ἐν τοῖς ἔργοις σου, καὶ ἔσῃ στένων καὶ τρέμων ἐπὶ τῆς γῆς. Συνῳδὰ δὲ τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ καὶ ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ περὶ τούτου λέγει, ὅτε Ἰουδαῖοι ἔλεγον, ἡμεῖς πατέρα ἔχομεν τὸν θεόν. ὁ δὲ Κύριος πρὸς αὐτοὺς ἔφη. Ὑμεῖς υἱοί ἐστε τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ διαβόλου, ὅτι ψεύστης ἐστὶν, ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ ψεύστης ἦν. Ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἦν, καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐκ ἔμεινεν. ὅταν λαλεῖ, τὸ ψεῦδος τῶν Ἰουδαίων λαλεῖ, (pro, τῶν Ἰουδαίων, legendum ἐκ τῶν ἰδίων) ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ ψεύστης ἦν. *Et de Caino primùm quid in Veteri Testamento scriptum sit, inspiciamus. Maledictus, inquit, eris à terra, quæ aperuit os suum, ut susciperet sanguinem fratris tui è manu tua. Et iterum: Maledictus eris in operibus tuis, erisq; gemens & tremens super terram. Quibus ea consentiunt, quæ de eodem Dominus in Evangelio loquitur, cùm Judæi dixissent, Patrem habemus Deum. Dominus autem ad eos dixit: Vos filii estis patris vestri diaboli, quoniam mendax est, quoniam pater ejus mendax est. Ille homicida fuit, & in veritate non stetit. Cùm loquitur, mendacium ex propriis loquitur, quoniam pater ejus mendax erat.* Eadem quoque scribit in Archonticorum hæresi: Ὑμεῖς ἐκ τοῦ Σατανᾶ ἐστε· καὶ ὅταν λαλεῖ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ, ὅτι καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ψεύστης ἦν. *Vos ex Satana estis: & quando loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quoniam etiam pater ejus mendax erat.* His in locis hæc verba, ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ ψεύστης ἦν, addita esse ad verba Christi nemo non videt. Dubitari quidem potest, an è Codice suo hæc descripserit Epiphanius; an verò ex Codice quodam Hæreticorum, qui hæc verba in Johannis Evangelium impiè intruserint, cùm ea contra Cajanos ex sua sententia, atque è suo Codice, ut ea quæ è vetere refert Instrumento, describere videatur. Verisimile tamen & probabile est, hæc verbis Christi addita fuisse ab Hæreticis, cùm ex iis somnia sua probare conarentur, ut ipse observat Epiphanius. In hæresi enim Cajanorum iis, quæ modò attulimus, statim subjicere: Ὅθεν καὶ αἱ ἄλλαι αἱρέσεις ἀκούσασαι τὸ ῥῆμα τοῦτο, πατέρα μὲν τῶν Ἰουδαίων φάσκουσιν εἶναι τὸν διάβολον, ἔχειν δὲ πατέρα ἄλλον, καὶ τὸν αὐτοῦ πατέρα, πάλιν πατέρα. *Unde etiam hæreses aliæ, cùm hanc vocem audiunt, Judæorum patrem diabolum esse dicunt, cui & alius sit pater, huicq; itidem alius.* Et in hæresi Archonticorum: Ἵνα δῆθεν εἴπωσι, τὸν διάβολον εἶναι τὸν Κάϊν, ἐπειδὴ εἴρηκεν, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος ἦν· καὶ ἵνα δείξῃ, πατέρα μὲν εἶναι αὐτοῦ τὸν διάβολον· τοῦ διαβόλου εἶναι πατέρα τὸν ἄρχοντα τὸν ψεύστην. *Ut nimirum diabolum esse Cainum efficiant, ex eo quod dixerit Homicida est ab initio; atque patrem ejus esse diabolum ostendat; diaboli verò patrem, mendacem illum principem.* Hîc Epiphanii excusari non potest negligentia qui hæc verba, ac si ab ipso Christo dicta fuissent, cum ipsius Christi verbis, & Veteris Testamenti locis conjunxit, nec Lectores suos monuit, unde hæc sit mutuatus, ut qui ea de Juda proditore intelligat, ut hæc illius verba, in Cajanorum hæresi testantur: Ἄρα γοῦν ἐξ ἅπαντος ἔγνωμεν, ὡς περὶ τοῦ Ἰούδα ἔλεγε τοῖς Ἰουδαίοις· ᾧ γάρ τις ἥττηται, τούτῳ καὶ δεδούλωται· καὶ ᾧ τις πείθεται, τοῦτον πατέρα ἔσχηκεν, καὶ ἀρχηγὸν τῆς αὐτοῦ πειθοῦς. Φησὶν οὖν ὁ Κύριος, Ὑμεῖς υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ διαβόλου ἐστὲ, ἐπειδὴ ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ τῷ Ἰούδᾳ ἐπείσθησαν. *Hoc igitur manifestè cognovimus, quòd de Juda dixerit Judæis à quo enim quisque superatus est, hujus etiam servus est ac cuicunque aliquis obsequitur, hunc & patris loco habet, & obsequii sui autorem agnoscit. Quare ideo iisdem verbis Dominus utitur, Vos filii patris vestri diaboli estis quòd Judæ Christi loco paruerint.* Dici tamen potest Epiphanium voluisse hac de re Lectorem suum admonere, sed id per Librariorum incuriam ipsi non licuisse; ideóque hæc verba, quæ hodie ita leguntur in hæresi Archonticorum, φέρουσι δὲ μαρτυρίας, ὅταν θέλωσιν ἀπατᾶν τινας, ἀπὸ τῶν θείων βιβλίων, ὡς καὶ ἐν ἄλλῃ μοι αἱρέσει τοῦτο εἴρηται, ita esse supplenda & restituenda, ὡς ἀπὸ τῶν θείων βιβλίων, atque ita vertenda *Afferunt autem, cùm aliquos volunt decipere, testimonia tanquam è Libris divinis, ut in alia quoque Hæresi hoc à me jam dictum est.* Id ex Irenæo observavit, in hæresi Marcosiorum. Irenæi hæc sunt verba: Πρὸς δὲ τούτοις ἀμύθητον πλῆθος ἀποκρύφων καὶ νόθων γραφῶν, ἃς αὐτοὶ ἔπλασαν, παρεισφέρουσιν, εἰς κατάπληξιν τῶν ἀνοήτων, καὶ τὰ τῆς ἀληθείας μὴ ἐπισταμένων γράμματα. *Apocryphorum & adulterinarum præterea scripturarum quas ipsimet commenti sunt, infinitam multitudinem obtrudunt, quibus imperitis ac germanarum scripturarum ignaris stuporem objiciant.* Atque ex hujusmodi Libris sumta sunt hæc verba, quæ Irenæus ibidem refert, licèt ea non separet ab iis, quæ revera in sacro Codice extant: Πολλάκις ἐπεθύμησα ἀκοῦσαι ἕνα τῶν λόγων τούτων, καὶ οὐκ ἔσχον τὸν ἐροῦντα, *Sæpe ego desideravi unum ex illis sermonibus audire, nec qui diceret, habui.* Interim *de Juda proditore* etiam alii ex veteribus intellexerunt. Ammonius in Catena in cap. VIII. Joh. pag. 238. Πατέρα τῶν Ἰουδαίων καλεῖ τὸν Κάϊν, ὃς πρῶτος ἀνθρώπων φθόνου, καὶ φόνου, καὶ ψεύδους, καὶ ἀπάτης γέγονεν ἀρχηγὸς μετὰ τὸν Σατανᾶν, ὅπερ ἂν δικαίως ὀνομάζοιτο. *Patrem Judæorum vocat Cainum, qui post Satanam; cujus meritò filius nominatur; primus hominum homicidii, & invidiæ, & mendacii atque deceptionis autor extitit.* Eodem concedit Cyrillus Alexandrinus in cap. VIII. Joh. pag. 559. &c. Sed nihil necesse erat ita extravagari. Simplex namque sententia est, ὅτι ψεύστης ἐστὶ, καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, sc. τοῦ ψεύδους, *mendacii.* Casaubonus Exercitat. XV. ad Annales Baronii cap. XII. *Novum non est, ut relatio fiat ad vocem in præcedente aliqua dictione latentem, ut apud Homerum, Il.* ω. v. 499.

- - - - - Εἴρυτο δὲ ἄστυ καὶ αὐτούς.
Servavit oppidum & ipsos.

Αὐτοὺς, id est, ἀστοὺς, nam in voce ἄστυ, dictio ἀστοὺς latet, quod & Eustathius observat. Plinius lib. XXVIII. cap. IX. de lacte: *Stomacho accommodatissimum caprinum,*

um, *quoniam fronde magis, quàm herbâ vescuntur*, sc. *capræ*. In voce enim *caprinum*, altera, *capræ*, latet. *Caprinum*, id est, caprinum lac: caprinum autem lac, id est, *lac caprarum*. Sic hoc ipso loco de diabolo dicitur, ὅτι ψεύστης ἐστὶ, καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. *Ejus* nimirum ψεύδους, quæ vox repeti debet ex præcedente ψεύστης, in qua latet. Atque ita intellexit Theophylactus in cap. VIII. Joh. pag. 686. Ὁ διάβολος κυρίως ψεύστης ἐστὶ, καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, τουτέστι, τοῦ ψεύδους. *Diabolus propriè mendax est, & pater ejus, hoc est, mendacii.* Et Cyrillus Jerosol. Catech. XI. Illum. pag. 124. de diabolo: Ὁ πατὴρ τοῦ ψεύδους τὰ τοῦ ψεύδους ἔργα φυσιοσκοπεῖ. *Pater mendacii opera mendacii speculatur.* Dorotheus Doctr. IX. pag. 801. Ψεύστης ἐστὶ, καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Ἰδοὺ πατέρα λέγει τοῦ ψεύδους τὸν διάβολον. Sic ab Augustino perhibetur esse *caput & finis mendacii*, id est, ex asse mendax, & nihil nisi mendacium.

b. *pro magistro, doctore, præceptore.* De talibus apud Basilium M. in Constitut. Monast. cap. XX. pag. 707. Πατὴρ ἐστιν ἀληθέστατος πρῶτος μὲν ὁ τῶν ἁπάντων πατήρ· ὁ δεύτερος δὲ μετ' ἐκεῖνον ὁ τῆς πνευματικῆς καθηγούμενος πολιτείας. *Verissimus Pater est, primus quidem, qui communis omnium pater est: secundus verò post illum, penes quem est moderatio spiritualis vivendi rationis.* A Chrysostomo, Homil. XLVIII. t. V. talis vocatur πατὴρ πνευματικὸς, *pater spiritualis.* Idem, Homil. XI. t. V. pag. 53. dicit, Οὐ τὸ σπεῖραι ποιεῖ πατέρα μόνον, ἀλλὰ τὸ παιδεῦσαι καλῶς. *Non tantùm id patrem facit, si gignat, sed etiam, si bene instituat.*

c. *pro susceptore, seu arbitro initiationis.* Nicetas, Metropolitanus Heracleæ, in Resp. *susceptorem*, qui aliâs ab eo vocatur ἀνάδοχος, frequenter vocat πνευματικὸν πατέρα, *spiritualem patrem.*

Πατριά.

Πατριὰ est φυλὴ, *tribus*, ut exponit Hesychius. Πατριαὶ, ut Suidas, sunt χῶραι, φυλαὶ, τοπαρχίαι, *regiones, tribus, locorum præfecturæ.* Vide Lucæ II. 4. & Act. III. 25. *Metaphoricè* verò ad Ephes. III. 15. πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς appellatur *Ecclesia triumphans & militans.* Greg. Nyssenus tract. I. in Psal. cap. VIII. t. I. pag. 286. Καὶ ἔθετο αὐτοὺς ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς ἀντὶ θηρίων, πρόβατα πατριᾶς· πατριὰν δὲ ὀνομάζει τὸ σύστημα τῶν εἰς τὸ θεῖον κατὰ λόγων συντελούντων. ὡς καὶ ὁ Παῦλος λέγει. Ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται. *Et posuit illos bonus pastor, loco brutorum, oves familiæ. Familiam nominat cœtum & collectionem rationum ad divinum Numen obtinendum conducentium: quemadmodum & Paulus testatur: Ex quo omnis familia & in cœlo & in terra nominatur.* Corruptissimus hic locus in editione Parisina. Quid enim, τῶν εἰς τὸ θεῖον κατὰ λόγων συντελούντων, quod interpres sine ullo sensu reddit, *collectionem rationum ad divinum Numen obtinendum conducentium?* Omnino legendum, τὸ σύστημα τῶν εἰς τὸν θεῖον κατάλογον συντελούντων, *cœtus seu collectio eorum, qui divino annumerantur catalogo.* Respicit autor ad Psal. CVII. 41. ubi, Καὶ ἔθετο ὡς πρόβατα πατριάς. *Et posuit sicut oves familias.* Πατριάς, non πατριᾶς. Theodoretus ad hunc locum, pag. 839. Aquila sic reddit, καὶ θήσει ὡς ποίμνιον συγγενείας. ὡς προβάτων γὰρ τῶν ἰδίων ἐπιμελεῖται, καὶ ὡς συγγενῶν κατὰ σάρκα προμηθεῖται καὶ κήδεται. *Et ponet ut gregem cognationis. Tanquam ovium enim, suorum curam gerit, & tanquam cognatis secundum carnem providet, eosque curat.* Alii Interpretes per πατριὰν, apud Apostolum, intelligunt *homines & Angelos.* Ita Theophylactus, pag. 528. Ἐκ τοῦ ἄνω πατρός, φησι, πᾶσα πατριά· ἐπὶ τῆς γῆς μὲν τὰς γενεὰς ὀνομάζων πατριάς, ἀπὸ τοῦ τῶν πατέρων ὀνόματος οὕτω καλουμένας. Ἐν οὐρανῷ δὲ, ἐπεὶ ἐκεῖ οὐδεὶς ἐξ οὐδενὸς γεννᾶται, πατριὰς τὰ συστήματα λέγει· τουτέστι, καὶ τὰς ἄνω καὶ τὰς κάτω φυλὰς αὐτὸς ἐποίησε, καὶ ἀπ' αὐτοῦ οἱ ὀνομαζόμενοι πατέρες. *Ex superno Patre, inquit, omnis est paternitas: super terram quidem generationes & familias nominans πατριὰς, à patrum nomine sic appellatas: in cœlis autem, quia illic nemo ex quopiam nascitur, paternitates sive familias, ipsos ordines & choros dicit: hoc est, cùm superiores tum inferiores ipse tribus fecit, & ab ipso sunt qui nominantur patres.* His gemina ad eundem locum habet Oecumenius, pag. 629. Ἐπὶ μὲν γῆς πατριὰς τὰ γένη καλεῖ, ἀφ' ὧν καὶ πατέρες καλοῦνται· ἐν οὐρανῷ δὲ, ἔνθα οὐκ ἔστιν ὅδε ἐκ τοῦδε, πατριὰς τὰ συστήματα λέγει· αὐτὸς γὰρ τάς τε ἄνω καὶ τὰς κάτω φυλὰς ἐδημιούργησε. *In terra* πατριὰς *vocat familias, à quibus etiam patres nominantur: in cœlo verò, ubi non est alius ab alio,* πατριὰς *appellat ordines seu choros: Ipse enim & superiores & inferiores tribus creavit.* Pachymeres in cap. I. Dionysii Areopagitæ de div. Nominibus, pag. 402. Πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ (δηλονότι τὰ οὐράνια τάγματα) καὶ ἐπὶ γῆς (δηλονότι αἱ πνευματικαὶ συγγένειαι καὶ ἀλληλουχίαι, πατριὰς γὰρ τὰς συγγενείας φησὶν ὁ Μωϋσῆς. *Omnis paternitas in cœlo, id est, ordines cœlestes, & in terra, scilicet spirituales cognationes & complexiones, Moses enim* πατριὰς *vocat cognationes seu affinitates.* Ad eundem locum S. Maximus, pag. 118. Πατριὰν λέγει τὴν οἱονεὶ πατρότητα. Πατριὰν *vocat quasi paternitatem.* Piæ quidem hæ meditationes, sed iis vis verborum Apostoli vix tangitur, nedum exhauritur. A Deo est omnis πατριὰ, *familia*, omnium rerum quæ in cœlo & in terra sunt; hoc est, est pater conditor & gubernator omnium rerum visibilium & invisibilium, cœlestium & terrestrium. Allusit autem Apostolus ad patrem familias & ipsam familiam, quæ illum solum respicit in omnibus, à quo solo pendet, à quo item tota est propagata. Nihil ergo hoc novo loquendi genere aliud dixit, quàm si Deum ipsum conditorem & moderatorem omnium rerum appellâsset.

Πατριάζω.

De hoc verbo sic H. Stephanus. Πατριάζω Atticis est *Facio aliquid more paterno*, seu, *tanquam pater, Morem paternum*, vel, *mores paternos in aliqua re agenda refero.* Scribit enim Pollux, καὶ πατριάζειν δέ τι ἔλεγον Ἀθηναῖοι, τὸ πράττειν τι ἐκ τῶν πατρίων ἐθῶν. Ubi animadverte etiam, non πατριάζειν absolutè, sed πατριάζειν τὶ ab eo dici. Hactenus ille. At legitur etiam absolutè positum apud Cyrillum Alexand. in Cap. VI. Amosi, pag. 311. ubi de Judæis: Ἀπελέγχει ὅτι πατριάζουσι, καὶ προγονικῆς δυσσεβείας κατ' ἴχνος ἰόντες, παραθήγουσιν ἐφ' αὐτοὺς τὸν τῶν ὅλων δεσπότην. *Redarguit eos, quòd paternos imitentur mores, & majorum impietatem sequentes, contra se ipsos universorum Dominum concitent.*

Πατριάρχης.

I. *Explicatio nominis.* Errant, meo quidem judicio, qui hanc vocem conflatam esse volunt ex πατὴρ & ἀρχὴ, quod Cl. Vossius facit: vel ex Dativo πατρὶ, quæ Stephani sententia est. Non potest esse ex Dativo, quia analogia repugnat. Omnia namque cum hac voce composita, ex Genitivo πατρὸς formantur. Patet ex πατράδελφος, πατραλοίας, πατροκασίγνητος, πατροκτόνος, &c. Nec ex Genitivo est, quia tunc scribendum esset πατράρχης, ut ἐθνάρχης, πολιτάρχης, στρατοπεδάρχης. Est igitur ex πατριὰ, quasi πατριᾶς ἄρχων, *gentis unius primas.* Nam πατριὰ idem quod ἔθνος, ut vocatur Can. XXXIV. Apostol. Τοὺς ἐπισκόπους ἑκάστου ἔθνους εἰδέναι χρὴ τὸν ἐν αὐ-

τοῖς πρῶτον. *Cujusque gentis Episcopos scire oportet, quis inter eos primus sit.* Hoc etymon etiam inde solidissimè confirmatur, quia LXX. Interpp. voces Hebræas ראשי אבות I. Chron. VIII. 28. Num. VII. 2. XXXI. 26. XXXII. 28. XXXVI. 1. I. Chron. VII. 40. VIII. 6. 10. 13. IX. 9. Esdræ III. 12. reddiderunt ἄρχοντες πατριῶν, item ἄρχοντες πατριῶν πατριάρχαι. Quod profectò non fecissent, si à πατὴρ deductam vocem credidissent: tum enim ἄρχοντες πατέρων scripsissent. Idem autem significat, quod ἀρχηπατὴρ, vel *princeps patrum*, vel, ut Paulum appellat Justinus in Quæstionibus, πατέρων πατήρ. Non tamen ex voce πατὴρ componitur, sed ex πατριά, quæ gentem significat plures familias complexam, ac proinde plures patres familiæ habentem ab uno generis autore descendentes. Sic quoque πατριάρχης plurium Patrum pater est. Inde hoc nomen Patriarchis Israëlitarum tributum.

II. *Divisio.* Reperiuntur *Patriarchæ*

1. *apud Judæos.* Usitatam hanc vocem fuisse apud Judæos, ex Veteri & N. Test. notum est. Vide I. Chron. XXIV. 31. II. Chron. XXVI. 12. XIX. 8. I. Chron. XXVII. 22. II. Chron. XXIII. 20. In Novo Testamento quater legitur, Act. II. 29. VII. 8. 9. ad Hebr. VII. 4. sed scriptores sacri hanc vocem nunquam Ecclesiæ Novi Testamenti accommodârunt. Soli Judæi, etiam post eversam, circa annum Domini LXX. politiam & synagogam, *Patriarcharum* nomen retinuerunt: ut enim inter suæ nationis homines perpetua vigeret communio ex iis, quos ex Davidis posteris esse credebant, duos eligebant Principes, quorum quilibet ראש גלותה, αἰχμαλωτάρχος, dicebatur. Alter Babylone suam sedem habet in gratiam Judæorum trans Euphratem sub Parthorum imperio degentium: alter Tiberiade Galilææ pro Judæis per imperium Romanum dispersis. Priorum successio, licèt obscura, ad annum usque MCC. duravit: posteriorum verò, ex posteris Hillelis Simeonis, Justi dicti, ad annum CCCCXX. Illos ex posteris Davidis fuisse, negat Cyrillus Jerof. Catech. XII. & Theodoretus, Dial. I. nescio quo fundamento nixus, dicit eos ex Herode ortos esse, pag. 22. Orthodoxus interrogat: Τίς ἐπίσαται σήμερον ἐκ τῆς Δαυιτικῆς τινὰ καταγόμενον ῥίζης; *Quis hodie novit aliquem ex Davidica stirpe prognatum?* Ad hæc Eranistes: Οἱ καλέμενοι ἐν τῶν Ἰουδαίων πατριάρχαι, οὐκ ἐκ τῆς Δαυιτικῆς ὑπάρχουσι συγγενείας; *Qui ergo Judæorum Patriarchæ dicuntur, an ex Davidica stirpe non sunt?* Orthod. Οὐδαμῶς. *Nequaquam.* Eranistes: Ἀλλὰ πόθεν ὁρμῶνται; *Unde igitur orti sunt?* Orthod. Ἐξ Ἡρώδου τοῦ ἀλλοφύλου, ὃς πατρόθεν μὲν Ἀσκαλωνίτης ἐτύγχανεν ὤν, μητρόθεν δὲ Ἰδουμαῖος. *Ex Herode alienigena, qui paterna quidem origine Ascalonites fuit, materna verò Idumæus.* Imprimis observandum, quòd continuò subjicit, Ἄλλως τε καὶ αὐτοὶ παντελῶς ἠφανίσθησαν, καὶ χρόνος διελήλυθεν, ἐξ οὗ καὶ ἡ τούτων ἡγεμονία τὸ πέρας ἐδέξατο. *Quanquam hi quoque prorsus aboliti sunt, & dudum est ex quo horum quoque principatus finem cepit.* Vixit Theodoretus circa annum DN. CCCCL. Ergo jam ante illud tempus hi Judæorum Patriarchæ fuerunt abrogati. Hoc verum esse, & jam circa annum CCCCXX. eorum dignitatem fuisse sublatam, patet ex Cod. Theodos. lib. XVI. tit. VIII. C. XXIX. ubi lex, III. Calend. Junii Constantinopoli lata, anno DN. CCCCXXIX. de his Patriarchis, ut jam abrogatis, loquitur. Erat autem eorum dignitas & autoritas tanta, ut ne Gentiles quidem eam agnoscere fuerint dedignati: nam, cùm Adrianus Imp. circa annum CXXIX. ad Servianum Cos. de corruptis Ægyptiorum moribus literas dedisset, inter alia, apud Vopiscum in Saturnino, pag. 1172. scripsit: *Ipse ille Patriarcha quum Ægyptum venerit, ab aliis Serapidem adorare, ab ali[is] cogitur Christum.* Hæc non possunt intelligi neque d[e] Episcopo Alexandrino, qui non necesse habuisset in Æ[gy]gyptum venire, utpote qui in ea suam habebat sedem[,] nec de ullo Christiano, qui ad adorandum Christu[m] nulla vi fuisset adigendus, utpote gnarus, ipsum Chri[-]stiani nomen hoc à se flagitare: sed referri debent a[d] Patriarcham Judæorum Tiberiade habitantem, qui e[x] æquo hostis erat & eorum qui Christum, & qui Serapi[-]dem adorabant.

2. *apud Montanistas.* Anno Domini CCCLXXX[.] Patriarchæ nulli nisi inter hæreticos, teste Hieronym[o] ad Marcellam, epist. LIV. *Apud nos Apostolorum locu[m] Episcopi tenent, apud eos* (Montanistas) *Episcopus terti[us] est. Habent enim primos de Pepuza Phrygiæ* Patriarchas[,] *secundos quos appellant Cenones; atque ita in tertium, i[d] est, pene ultimum locum Episcopi devolvuntur, quasi exin[de] de ambitiosior religio fiat, si quod apud nos primum est[,] apud illos novissimum sit.* Hinc luce meridiana clariu[s] est, nullos Ecclesiam Christianam eo adhuc tempor[e] habuisse Patriarchas, quales deinceps in eam invecto[s] fuisse, in sequentibus docebimus. Aliter enim si sese re[s] habuisset, quâ, quæso, fronte, quâ conscientia Hiero[-]nymus superiora Montanistis exprobrare fuisset ausus[,] qui hæc talia ad Marcellam, fæminam emunctæ naris, & in Religione Christiana probè institutam, scripsisset, [si] ipsa etiam Ecclesia, æquè ac Montanistæ hæretici, suo[s] habuisset *Patriarchas* Episcopis longè superiores? Ve[x] cœco igitur pateat, quid sentiendum de illis Clementi[s] epist. I. ad Jacobum fratrem Domini, pag. 15. *In illis ci[-] vitatibus, in quibus olim apud Ethnicos Archiflamines e[o-] rum ac primi legis Doctores erant, Episcoporum pri[-] mates poni, vel* Patriarchas, *qui reliquorum Episcoporum ju[-] dicia, & majora (quoties necesse foret) negotia in fide agi[-] tarent, & secundum Dei voluntatem sicut constituerun[t] S. Apostoli, ita ut ne quis injustè periclitaretur, defini[-] rent, &c.* Item de verbis Anacleti, epist. II. pag. 127. *Ips[i] quoque in civitatibus vel locis nostris* Patriarchas *vel Pri[-] mates, (qui unam formam tenent, licèt diversa sint nomi[-] na) leges divinæ & Ecclesiasticæ poni & esse jusserunt, &c.* Et de illis ejusdem epist. III. pag. 138. *Episcoporum ord[o] unus est, licèt sint Primates illi, qui primas civitates te[-] nent, qui & in quibusdam locis* Patriarchæ *à nonnulli[s] vocantur.*

3. *apud Christianos:* ubi

A. *Qui sic appellati.* Patriarchæ

α. *in genere,* vel *latiori significatione,* dicti *Episcopi[.]* Gregorius Nazianzenus, de Patre suo; qui, Præter an[-]tiquitatem promotionis suæ, nulla re alia reliquis supe[-]rior erat Episcopis; loquens, Orat. XX. pag. 342. eum vocat τὸν νέον Ἀβραὰμ καὶ πατριάρχην ἡμέτερον, *novum Abrahamum & Patriarcham nostrum.* Et Orat. XLI pag. 675. de eodem: Ὁ σεμνὸς Ἀβραὰμ οὗτος, ὁ πατριάρχης, ἡ τιμία κεφαλὴ καὶ αἰδέσιμος, τὸ πάντων τῶν καλῶν καταγώγιον, ὁ τῆς ἀρετῆς κανὼν, ἡ τῆς ἱερωσύνης τελείωσις. *Venerandus hic Abraham,* Patriarcha *ille, illu[d] charum & Augustum caput, illud virtutum omnium do[-] micilium, virtutis norma, sacerdotii perfectio.* Ad hæc Nicetas: *Patriarcham eum vocat, ut patrem & princi[-] pem civitatis, quantum quidem ad res Ecclesiastica[s] attinet.* Idem anno CCCLXXX. Orat. XXXII. in præ[-]sentia CL. Episcoporum Constantinop. in Concilio II Oecumenico congregatorum habita, pag. 525. Τί δεινὸ[ν] οὐ πεπόνθαμεν; οὐχ ὕβρεις; οὐκ ἀπειλάς; οὐ φυγάς; οὐ χρημάτων ἁρπαγάς; οὐ δημεύσεις; οὐ πρεσβυτέρων ἐμπρησμοὺς θαλαττίους; οὐ ναοὺς βεβηλωμένους ἁγίων αἵμασι, καὶ γενομένους ἀντὶ ναῶν πολυάνδρια; οὐ πρεσβυτέρων ἐπισκόπων, οἰκειότερον δὲ πατριαρχῶν εἰπεῖν σφαγὰς δημοσίας; *Quid non acer-*

cerbitatis passi sumus? Annon injurias? annon minas? nnon exilia? annon pecuniarum direptiones? annon boorum proscriptiones? annon marinas Presbyterorum xustiones? annon templa Sanctorum cruore contaminaa, & ex templis in sepulchra immutata? annon publicas enum Episcoporum, aut, ut aptiore verbo utar, Patriarcharum cædes? Quem hîc *Patriarcharum* dicemus trucidatum? Neminem. Respicit Nazianzenus ad Eusebium Samosatensem, qui, referente Theodoreto hist. Eccles. lib. V. cap. IV. p. 709. cùm Marim Dolichæ in Syria; oppidum erat Ariana labe infectum; creâsset Episcopum, ab Ariana muliere interfectus fuit. Ἐνιδρύσαι τοῖς ἱερατικοῖς θώκοις ἐθελήσας ὁ μέγας Εὐσέβιος τὸν Μάριν, τὴν Δολιχὴν κατέλαβεν. Εἰσιόντι δὲ αὐτῷ γυνή τις, τῆς Ἀρειανικῆς νόσου ἐμπεπλησμένη, κέραμον ἄνωθεν ἐπαφῆκεν ἀπὸ τοῦ τέγους, ὃς τήν τε κεφαλὴν συνέτριψε, καὶ μετ' ὀλίγον εἰς τὸν ἀμείνω βίον παρέπεμψε. *Magnus Eusebius in Episcopali sede collocare volens Marim, Dolicham venit. Urbem introëunti mulier quædam, Ariana peste laborans, conjectâ de tecto tegulâ caput collisit, eumque haud multò pòst ad meliorem vitam transmisit.* Greg. Nyssenus, anno CCCLXXXI. *Patriarchæ* titulum omnibus sine discrimine Episcopis attribuit, quando de Patribus secundi Concilii Oecumenici; inter quos, ut refert Nazianzenus in Carmine de vita sua, pag. 27. plures erant νέοι, juvenes; Orat. in funere magni Meletii Episcopi Antiocheni, tom. III. p. 589. ita loquitur: Ὁρᾶτε τοὺς πατριάρχας τούτους· πάντες οὗτοι τέκνα τοῦ ἡμετέρου εἰσὶν Ἰακώβ. *Videte ipsos Patriarchas: omnes isti filii nostri Jacobi* (Meletii) *sunt.* Si magni illi viri, quosdam ἐξαιρέτως *Patriarcharum* titulo scivissent ornatos, num, quæso, usque adeò imprudenter eorum dignitatem & autoritatem elevâssent, idemque nomen omnibus Episcopis commune esse voluissent? Quis hodierno die ausit, postquam *Papæ* & *Cardinalium* nomen Episcopi veteris Romæ, & præcipuorum ejus Præsulum proprium esse cœpit, impunè & absque Curiæ Pontificis offensa, vel maximè venerabili totius Collegii Episcopalis nomen *Papæ* & *Cardinalis* tribuere? & quantò minùs omnibus in genere?

β. *Strictior significatio*, ac proinde *tituli Patriarchalis usurpatio* ad Socratis tempora referri debet, qui historiam suam post annum CCCCXL. atque adeò statim post sublatum & extinctum Judæorum Patriarchatum, scripsit. Sic enim ille lib. V. cap. VIII. p. 244. b. de Patribus in II. Concilio Oecumenico Constantinopoli congregatis: Ἐβεβαίωσαν αὖθις τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν, καὶ πατριάρχας κατέστησαν διανειμάμενοι τὰς ἐπαρχίας, ὥστε τοὺς ὑπὲρ διοίκησιν ἐπισκόπους ταῖς ὑπερορίοις ἐκκλησίαις μὴ ὑπερβαίνειν. Τοῦτο γὰρ πρότερον διὰ τοὺς διωγμοὺς ἐγίνετο ἀδιαφόρως. Καὶ κληροῦται Νεκτάριος μὲν τὴν μεγαλόπολιν, καὶ τὴν Θρᾴκην. τῆς δὲ Ποντικῆς διοικήσεως, Ἑλλάδιος ὁ μετὰ Βασίλειον Καισαρείας τῆς Καππαδοκῶν ἐπίσκοπος, Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ὁ Βασιλείου ἀδελφὸς, Καππαδοκίας δὲ καὶ ἥδε πόλις, καὶ Ὀτρήϊος ὁ τῆς ἐν Ἀρμενίᾳ Μελιτηνῆς, τὴν πατριαρχίαν ἐκληρώσατο. τὴν Ἀσιανὴν δὲ λαγχάνουσιν Ἀμφιλόχιος Ἰκονίου, καὶ Ὄπτιμος ὁ Ἀντιοχείας τῆς Πισιδίας. Τὰ δὲ κατὰ τὴν Αἴγυπτον Τιμοθέῳ τῷ Ἀλεξανδρείας προσενεμήθη. Τῶν δὲ κατὰ τὴν ἀνατολὴν ἐκκλησιῶν τὴν διοίκησιν τοῖς αὐτοῖς ἐπισκόποις ἐπέτρεψαν, Πελαγίῳ τε τῷ Λαοδικείας, καὶ Διοδώρῳ τῷ Ταρσοῦ, φυλάξαντες τὰ πρεσβεῖα τῇ Ἀντιοχέων ἐκκλησίᾳ, ἅπερ τότε παρόντι Μελετίῳ ἔδοσαν. Ὥρισαν δὲ, ὥστε εἰ χρεία καλέσοι τὰ καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν, ἵνα ἡ τῆς ἐπαρχίας σύνοδος διοικῇ. *Rursus fidem à Nicæno Concilio traditam confirmârunt, & Patriarchas, divisis provinciis, constituerunt: ut Episcopi certæ diœcesi præpositi, alienas Ecclesias ne invaderent. Hoc enim antea propter persecutiones promiscuè fiebat. Sortitur ergo Nectarius Megalopolim,* id est, Constantinopolim, & *Thraciam. Ponticæ autem diœceseos Helladius, qui post Basilium Cæsareæ Cappadocum Episcopus fuit; Gregorius Basilii frater Nyssæ, quæ ipsa urbs quoque est Cappadociæ; & Otreius Melitenæ, quæ in Armenia est, Patriarchatum sortitus est. Asianum verò sortiuntur Amphilochius Iconii, & Optimus Antiochiæ Pisidiæ. Timotheo verò Alexandrino Ægyptianus Patriarchatus attributus est. Ecclesiarum porrò, quæ in Oriente sunt, administrationem iisdem Episcopis commiserunt, Pelagio Laodicensi & Diodoro Tarsensi: conservantes tamen privilegia Antiochensium Ecclesiæ, quæ ei qui tum aderat Meletio dederunt. Statuerunt autem, ut quoties res postularet, de cujusque provinciæ negotiis cujusque provinciæ Synodus constitueret.* In hac Socratis narratione aliquot veniunt observanda. Notatu digna est occasio hujus ordinationis. Durantibus persecutionibus Diœcesium distinctio non fuit observata, sed Orthodoxi, φιλαδελφίας memores, vicinorum quoque res curabant, eumque in finem, necessitate id postulante, extra suos egrediebantur limites. Ita Amphilochius, licèt esset membrum Diœcesis Asianæ, Isauricæ tamen Ecclesiæ, quæ ad Orientalem pertinebat diœcesin, curam gessit. Testis est Basilius epist. CCCCVI. pag. 1192. quando eum ita compellat: Ἀξίως τῆς σεαυτοῦ ἐμμελείας καὶ σπουδῆς, ἧς ἀεὶ ἐπαινέτης εἰμὶ ἐγὼ, ἐμερίμνησας τὰ περὶ τῆς ἐκκλησίας Ἰσαύρων. *Prout dignum erat tua diligentia & cura, cujus ego semper laudator existo, Isauricæ Ecclesiæ negotia curâsti.* Eusebius Episcopus Samosatensis, in provincia Euphratensi, curam gessit Ecclesiarum in Thracia, Ponto, Asia, & Oriente, ut testatur Theodoretus hist. Eccles. lib. IV. cap. XII. XIII. & lib. V. cap. IV. S. Basilius Ecclesiarum in Asia; vide epist. ejus CCLXXII. CCCCIII. in Oriente, ut docet epist. XLVIII. L. LI. præcipuè verò Iconii, epist. VIII. Evæsenorum, epist. LXXII. Cùm verò hæretici hoc ipso orthodoxorum agendi modo fuissent abusi, indeque Ecclesiis plus detrimenti quàm emolumenti incumberet, Concilium Constantinopol. magis è re putabat, siquidem licentia, quam necessitas introduxerat, restringeretur. Deinde etiamsi Can. II. Constantinop. propriè loquendo, nullos instituerit Patriarchas; eorum enim nulla ibi mentio; nec diviserit Diœceses, quas jam longo tempore antè politica Imperii dispositio distinxerat; nihilominus, quia vetat; ne quis ad *Ecclesias* ὑπερορίους, *extra suos terminos sitas* accedat, rerumque alienarum administrationi se ingerat, adeoque cujusque Diœcesis autoritatem absolutam reddit, nec aliunde pendentem: quasi *Patriarchatum* quendam instituit, nullius peregrini administrationi subjectum. Non intacta interim relinquenda Socratis locutio, ταῖς ὑπερορίοις ἐκκλησίαις μὴ ὑπερβαίνειν, quæ non potest non esse corrupta: dicendum enim potiùs τὰς ἐκκλησίας ὑπερβαίνειν. At legendum ἐπιβαίνειν. In verbis Can. II. Constantinop. est ταῖς ὑπερορίοις ἐκκλησίαις μὴ ἐπιέναι. Et apud Sozomenum lib. VII. Cap. IX. pag. 94. b. ubi hic idem Canon explicatur, expressè ponitur ἐπιβαίνειν. Patres decreverunt, διοικεῖσθαι τὰς πάντων ἐκκλησίας κατὰ τοὺς πάλαι κανόνας, καὶ τοὺς ἐπισκόπους ἐπὶ τῶν ἰδίων μένειν ἐκκλησιῶν, καὶ μὴ εἰκῇ ταῖς ὑπερορίοις ἐπιβαίνειν, *regendas esse omnium Ecclesias juxta antiquos Canones, & Episcopis in suis Ecclesiis manendum, nec temere ad Ecclesias extra suos terminos sitas accedendum.* Præterea, licèt Socrates tria tantùm Diœcesium capita nominet, nempe Timotheum, Meletium & Helladium: licèt Otreius, Amphilochius, Optimus & Diodorus simplices fuerint Metropolitani, primus Armeniæ, seu Diœcesis Ponticæ: duo sequentes Asianæ: ultimus Orientalis; & licèt Gregorius & Pelagius suffraganei tantùm fue-

fuerint in Cappadocia & Syria, de omnibus tamen sano sensu dixit, *Patriarchatum*, cujus membra erant, ipsis fuisse assignatum; quoniam, quamvis quilibet suo respectu non erat *Patriarcha*, id quod nemo ignorare poterat, suas tamen in administrando Patriarchatu partes habebat. Quod insuper Socrates addit *de servatis privilegiis Ecclesiæ Antiochenæ, & Meletio præsenti tributis*, id non ita accipiendum, ut quidam volunt, quasi Antiochia habuerit inspectionem in reliquas Diœceses: si id enim locum habuisset, ei non fuisset assignatus tertius post Alexandriam locus, sed & Alexandriam & Constantinopolin præcessisset, cui totius Ecclesiæ consuetudo & usus repugnat, cùm nullo exemplo demonstrari possit, Antiochenos aliquam in vicinas Diœceses jurisdictionem exercuisse. Verba igitur Socratis, & Canonis II. Constantinop. *de servandis privilegiis Ecclesiæ Antiochenæ Can. VI. Concilii Nicæni tributis*, solam respiciunt Diœcesin Orientalem, cujus Antiochia caput erat; & quemadmodum idem intellexit de Epheso, Cæsarea Alexandria & Constantinopoli respectu Asiæ, Ponti, Ægypti & Thraciæ, expresse mentionem fecit sedis Antiochenæ, ut indicaret, etiam non obstante Meletii morte, cui præsenti Concilium *conferebat privilegia*, illam sedem hæc privilegia retinere, nec ullam aliam Diœcesin ea sibi vendicare posse.

Quicquid autem sit, quemadmodum Socrates primus est autor, qui *Patriarchias* inter dignitates recenset Ecclesiasticas, ipsumque tempus notat, quo eas primùm in Ecclesia constitutas putat: ita octo annis pòst, nempe an. CCCCXLIX. mense Decembr. Theodosius Imperator in responsione ad Valentinianum generum suum, & ad Placidiam, epist. præamb. Conc. Chalced. cap. XXIX. XXX. *Papam Leonem reverendissimum Patriarcham* appellat. Anno CCCCLI. octavo die Octobris, Episcopi Orientales, audita damnatione Dioscori, & commendatione ejusdem *Leonis*, exclamant: Λέοντος πολλὰ τὰ ἔτη· τοῦ πατριάρχου πολλὰ τὰ ἔτη. *Multi sint anni Leonis: multi sint anni Patriarchæ*; ut refert Evagrius lib. II. cap. ult. pag. 140. a. Atque ita deinceps *Patriarcharum* titulus & dignitas usitata fuit. Justinianus Nov. XVI. p. 66. *Anthemium* vocat θειότατον καὶ μακαριώτατον ἀρχιεπίσκοπον, καὶ οἰκουμενικὸν πατριάρχην, *divinissimum & beatissimum Archiepiscopum, & œcumenicum Patriarcham*, anno DXXXVI. Novell. XLII. LVII. & alibi sæpiùs, *Menam* appellat οἰκουμενικὸν πατριάρχην. Novell. VII. *Epiphanium*, Archiepiscop. Constantinop. vocat οἰκουμενικὸν πατριάρχην. Novell. XL. *Petrum Jerosolymitanum* vocat πατριάρχην τῆς Ἱεροσολυμιτῶν πόλεως. Idem Novell. III. pag. 11. omnes Episcopos Constantinopolitanos vocat ἁγιωτάτους πατριάρχας, ut alibi frequenter. De *Patriarchis* etiam *in genere* loquitur Novell. LXVII. p. 188. Novell. CIX. pag. 277. Et ut clariùs adhuc pateat, *Patriarcharum titulum cujusvis Diœcesis primati* attributum fuisse, quamvis sæpe restringatur ad Romanum, Constantinopolitanum, Alexandrinum, Antiochenum & Jerosolymitanum, idem Justinianus frequenter loquitur περὶ πατριαρχῶν διοικήσεως ἑκάστης, *de Patriarchis cujusvis Diœcesis*, ut Novell. VII. p. 37. Novell. VI. p. 25.

B. *Quot hoc nomine fuerint insigniti.* Initiò *quatuor* tantùm erant. Patriarcharum gradum nomenque supra Metropolitanos Concilii Chalcedonensis decretis, ut quidem ex præcedentibus patet, primò constitutum stabilitumque fuisse, circa annum CCCCLI. verisimile est. Eo autem tempore quatuor tantùm hujus generis in toto Oriente fuerunt Patriarchæ. Constantinæ donationis figmentum: Θεσπίζομεν πλείονα τῆς βασιλείας ἔχειν ἐξουσίαν κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, καὶ παρὰ πάντων πολλῷ πλέον ἢ τὸν βασιλέα τιμᾶσθαι, καὶ σέβεσθαι, κεφαλήν τε εἶναι τῶν τεσσάρων πατριαρχικῶν θρόνων. *Decernimus* Papam *majorem habere potestatem Imperatoriâ per universum orbem, & ab omnibus plùs quàm ipsum Imperatorem honorandum esse & colendum, eumque esse caput quatuor Patriarchalium sedium.* Hæc verò non eo fine adducuntur, quasi donationem Constantini legitimam esse putemus; sed tantùm, ut pateat, quatuor tantùm initiò sedes fuisse Patriarchales. Alioqui vel inde patet illam donationem esse suppositititiam, quia temporibus Constantini quatuor sedium Patriarchalium nullum adhuc exstabat vestigium. De quatuor Patriarchis etiam Balsamon ad Can. VI. Nicænum, pag. 286. Ὁ παρὼν κανὼν καὶ ὁ ζ' διορίζονται τοὺς δ' πατριάρχας, δηλαδὴ τὸν Ῥώμης, τὸν Ἀλεξανδρείας, τὸν Ἀντιοχείας, καὶ τὸν Ἱεροσολύμων κατὰ τὰ παλαιὰ ἔθη τιμᾶσθαι. *Sextus & septimus Canon statuunt quatuor Patriarchas, videlicet Romanum, Alexandrinum, Antiochenum & Jerosolymitanum juxta antiquos mores honorari.* Diu mansit hic numerus. Postea à Justiniano primùm, ut patriam suam honoraret, ejus Episcopus honore ac jure Patriarchali donatus est, & cæteris Patriarchis Orientis dignitate exæquatur. Balsamon in Collect. Constitut. Eccles. lib. III. ex Novellis, tit. II. pag. 139. Bibl. Juris Canonici: Οἱ πατριάρχαι Ῥώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Θεουπόλεως, καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἱεροσολύμων. *Patriarchæ, Romanus, & Constantinopolitanus, & Theopolitanus, hoc est*, Antiochenus, *& Jerosolymorum Archiepiscopus.* Semper ultimo loco ponitur *Patriarcha Jerosolymitanus*; ut in Concilio Florentino: Τὸν Κωνσταντινουπόλεως δεύτερον εἶναι μετὰ τὸν Πάπαν, εἶτα τὸν Ἀλεξανδρείας, τὸν Ἀντιοχείας μετὰ τοῦτον, εἶτα τὸν Ἱεροσολύμων. Petrus Patriarcha Antiochenus, in epist. ad Episcopum Gradensem Aquilejensem: Πέντε ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ ὑπὸ τῆς θείας ᾠκονομήθη χάριτος εἶναι πατριάρχας: τὸν Ῥώμης, τὸν Κωνσταντινουπόλεως, τὸν Ἀλεξανδρείας, τὸν Ἀντιοχείας, τὸν Ἱεροσολύμων. *In universo terrarum orbe quinque à divina gratia ordinati sunt Patriarchæ; Romanus, Constantinopolitanus, Alexandrinus, Antiochenus, Jerosolymitanus.* Hìc interim nec illud prætereundum, *solum Antiochenum propriè Patriarcham* dici. Idem Petrus verbis superioribus continuò subjicit: Ἀλλ' οὐδὲ τούτων ἕκαστος πατριάρχης καλεῖται κυρίως, ἀλλὰ καταχρηστικῶς. Ἀνακηρύττεται γὰρ ἀρχιερεὺς τῆς Ῥώμης, Πάπας· ὁ Κωνσταντινουπόλεως, ἀρχιεπίσκοπος· ὁ Ἀλεξανδρείας, πάπας· καὶ ὁ τῶν Ἱεροσολύμων, ἀρχιεπίσκοπος· μόνος δὲ ὁ τῆς Ἀντιοχείας ἰδιαζόντως ἐκληρώθη πατριάρχης ἀκούειν καὶ λέγεσθαι. *Sed neque ex his omnes propriè Patriarchæ nuncupantur, sed impropriè. Namque Præsul Romanus Papa dicitur; Constantinopolitanus, Archiepiscopus; Alexandrinus, Papa; Jerosolymitanus, Archiepiscopus; solus verò Antiochenus propriè id sortitus est, Patriarcha audire & dici.* Si nunc inquirere libeat, *cur* sint *quinque Patriarchæ*, nec plures, nec pauciores, ineptam audiemus rationem, *quia in corpore humano quinque tantùm* sint *sensus*. Ita nugatur Anastasius Bibliothecarius in præfatione, quâ Adriano II. inscribit versionem Concilii Constantinopolitani, anno DCCCLXIX. contra Photium congregati, *Cùm Christus in corpore suo, quod est Ecclesia, tot Patriarchales sedes, quot in cujusque mortali corpore sensus, locaverit, profectò nihil generalitati deest Ecclesiæ, si omnes illæ sedes unius fuerint voluntatis.* Eodem modo Imperator Basilius Act. VI. hujus Concilii: Guilielmus Bibliothecarius in vita Adriani II. Et post hos Balsamon de Patriarch. privileg. apud Leunclav. Ὡς αἰσθήσεις πέντε μιᾶς κεφαλῆς ἀριθμούμεναι, καὶ μὴ μεριζόμεναι παρὰ τῷ χριστωνύμῳ λαῷ λογιζόμενοι ἰσοτιμίαν ἐν ἅπασιν ἔχουσι, καὶ κέρας τῶν κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἁγίων ἐκκλησιῶν τοῦ θεοῦ δικαίως καλούμενοι δια-

ιφορὰν ἀνθρωπίνην ἐ πάσχεσιν. *Instar quinque sensuum pitis unius, qui tot esse numero dicuntur, nec dividunr tamen in partes, apud populum Christianum, sed dignite pares sunt in omnibus, & cùm capita sanctarum per niversum orbem Ecclesiarum Dei jure dicuntur, locum in discrimen, ab hominibus statutum, habere non potest.* uid est nugari, si id non est? Ita casus tulit, & ex urium Orientis magnitudine occasio nata, ut intra hunc umerum consisterent Patriarchæ, quia plures in illis artibus urbes non repertæ, quæ nomen decusque mplissimæ in Ecclesia dignitatis, pro sua amplitudine stinere possent. Nec semper quinque fuerunt. Vide e hac voce Gloss. Meursii.

Πατριαρχικός.

Πατριαρχικὸς est *Patriarchalis, ad Patriarcham pertiens.* Hinc πατριαρχικὰ γράμματα, *literæ Patriarchales,* uæ à Patriarchis dantur. Photius in Nomocan. tit. VIII. ap. II. p. 90. Ὁ μητροπολίτης ἀποδημῶν, τὰ πατριαρχικὰ αμβανέτω γράμματα. *Metropolitanus peregre proficiscens atriarchales literas accipiat.*

Πατρίς.

Impropriam tantùm hujus vocis *significationem* conderamus, quâ *fidelium patriam* notat, quæ *cœlum* est. asilius Magnus, ut testatur Gregorius Nyssenus Orat. e Basilio, t. III. pag. 484. frequenter dicebat: Μία πατὶς ἀνθρώπων, ὁ παράδεισος· πᾶσα δὲ γῆ, ὡς κοινὴ τῆς φύεως ἐξορία. *Una hominum patria, paradisus: omnis ve terra, quasi commune naturæ exilium.* Orat. eadem, ag. 497. de Basilio scribit: Πατρὶς ἦν αὐτῷ ἡ ἀρετή· ὁ γὰρ ὸν Θεὸν δεξάμενος, καθώς φησι τὸ εὐαγγέλιον, ἐξουσίαν ἔχει ἐκνον Θεοῦ γενέσθαι. Τί δὲ τῆς πρὸς Θεὸν συγγενείας εὐγενέστεον ἄν τις ἐπιζητήσειεν; ὁ δὲ ἐν τῇ ἀρετῇ ὢν, καὶ ταύτην γεωρῶν, καὶ ἐκ ταύτης προσοδευόμενος, πατρίδα πάντως ἑαυτοῦ οιεῖται τοῦτο ᾧ ἐμβιοτεύει. *Patria ipsi erat virtus. Qui nim Deum recepit, ut inquit Evangelium, potestatem abet ut filius Dei fiat. Quid verò nobilius & generosius gnatione cum Deo quis requirat? Qui autem virtute ræditus est, & hanc colit, & ex hac sibi reditus conficit & uæstum facit, patriam suam prorsus efficit id, in quo vit.* Iterum Nyssenus in vita Thaumaturgi, t. III. p. 535. ῶ καθ' ἡμᾶς λόγῳ μία τετίμηται πατρὶς, ὁ παράδεισος, πρώτη τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων ἑστία. *Nostro judicio una precio & honore est patria, paradisus, prima generis umani sedes.* Christiani sunt τῆς πόλεως τῆς ἀνωτάτης πολῖται· μῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ad Philipp. III. 20. iquidem, ut Tatianus Assyrius adv. Græcos c. XXXIII. όσμου μὲν ἡ κατασκευὴ καλή· τὸ δὲ ἐν αὐτῷ πολίτευμα φαῦον. *Mundi quidem fabrica pulchra: ratio verò in eo viendi mala:* nobisque, quod Seneca epist. CII. *patria t, quodcunque suprema & universa circuitu suo cingit.* t verè liceat nobis Luciani illud in Hermot. usurpare, Ορᾷς, ὡς οὐ μάτην, οὐδὲ περὶ μικρῶν κάμνομεν, πολῖται πιθυμοῦντες γενέσθαι οὕτω καλῆς καὶ εὐδαίμονος πόλεως. *Vies, nos non frustra, neque de rebus parvis laborare, cùm ives fieri desideremus adeò pulchræ & felicis civitatis.* Liceat cum Anaxagora (Laërtio, lib. II. referente) diitum in cœlum intendentes dicere, Αὕτη πατρίς, *hæc atria.* Siquidem Christiani quique genuini sunt οὐρανοολῖται, ut Isidorus Pelusiota lib. II. epist. CCLI. cives imirum τῆς ἄνω καὶ ἐπουρανίου Ἱερουσαλήμ, quæ est fidelium, anctorumque universorum metropolis, ut Apostolus d Gal. IV. 26. & ad Hebr. XII. 22. Chrysostom. Homil. XXIX. in Johannem: Οὐδὲ γὰρ ἴσασιν ὅπερ ἐσμὲν οἱ ὑβρισταὶ, οἷον, ὅτι πολῖται τῶν οὐρανῶν, καὶ εἰς τὴν ἄνω ἀπογεγραμμένοι πατρίδα. *Conviciatores ignorant quid simus, exempli gratiâ, quòd simus cives cœlorum, quòd conscripti simus in sublimem Jerosolymam.* Ab eodem, Homilià XXIV. in I. Corinth. Christiani vocantur τῶν οὐρανῶν πολῖται, *cives cœlorum.* Confer vocem Ἱερουσαλήμ num. III. Rectè Philo de agricultura: Παροικεῖν, οὐ κατοικεῖν ἤλθομεν. τῷ γὰρ ὄντι πᾶσα ψυχὴ σοφοῦ, πατρίδα μὲν οὐρανὸν, γῆν δὲ ξένην ἔλαχεν. *In hunc mundum venimus, ut in eo tanquam peregrini & advenæ diversemur, non ut habitemus: revera enim omnis anima sapientis, patriam quidem cœlum, terram verò peregrinam sortita est.* Ita de Christicolis Justinus epist. ad Diognet. Πᾶσα ξένη, πατρίς ἐστιν αὐτῶν· καὶ πᾶσα πατρὶς, ξένη. *Omnis peregrina terra, patria eorum est: & omnis patria, peregrina terra.* Naso Fast. lib. I.

Omne solum forti patria est; ut piscibus æquor,
Et volucri vacuo quicquid in orbe patet.

Meliùs longè Owenus:

Est domi ubique bonus, sapiens non exsulat usquam;
Omne solum forti patria, & omne salum.
Exsilium est, ubicunque malè est: patria est, ubi contrà.
Patria ubique bonis, exsiliumque malis.

Anonymus:

Omne solum forti patria est. Fortissimus ille est,
Cui cœlum patria est, atque solum exsilium est.

In Homeri epitaphio è veteri marmore à Falkenburgio ad Nonni Dionysiaca repræsentato: Πατρὶς ἐμοὶ χθὼν πᾶσα. *Patria mihi omnis terra.* Gregor. Nazianzenus Orat. XXVIII. pag. 483. Ἔστι μοὶ πατρὶς, ὦ οὗτοι, περίγραπτος, ᾧ πᾶσα πατρὶς καὶ οὐδὲ μία. *Est mihi, ô viri, circumscripta patria, cui & omnis terra, & nulla terra patria est.* Confer παροικέω, num. I. Cur fideles in terra patriam non habeant, docet Clemens Alexandr. Pædag. lib. III. cap. VIII. pag. 237. Διὰ τοῦτο πατρίδα ἐπὶ γῆς οὐκ ἔχομεν, ὡς ἂν καταφρονοῖμεν τῶν ἐπιγείων κτημάτων. *Ideò patriam non habemus in terra, ut possessiones terrenas contemnamus.* Confer πολιτεύομαι, num. I.

Πατροκίνητος.

Non habent Lexica. Est autem πατροκίνητος *à Patre motus.* Dionysius Areopagita de Hierarchia cœlesti, cap. I. sect. 1. Πᾶσα πατροκινήτου φωτοφανείας πρόοδος, εἰς ἡμᾶς ἀγαθοδότως φοιτῶσα, πάλιν ὡς ἑνοποιὸς δύναμις ἀνατατικῶς ἡμᾶς ἀναπληροῖ. *Omnis à Patre motæ illustrationis emanatio, in nos beneficè exundans, denuò ceu unifica vis, ad supera nos revocando implet.* Pachymeres interpretatur θεοκινήτου φωτοχυσίας πρoέλευσιν, *à Deo Proficiscentis illustrationis proventum.*

Πατρόφωτος.

Non habent Lexica. *Paternum lumen.* Cyrillus Jerosol. Orat. de Simeone, t. XIII. Biblioth. Patrum, pag. 852. de Christo: Οὗτος ἡ ἀκτὶς ἡ ἄκτιστος, ἐκ πατροφώτου ἡλίου γενόμενος. *Hic est radius ille increatus, qui ex paterni luminis Sole natus est.*

Πάτρων.

Qui πάτρωνες dicti fuerint, docet Hesychius: Πάτρωνες, οἱ πρῶτοι τῶν ἀξιωθέντων τῆς Ῥωμαίων πολιτείας ὑπὸ Ῥωμύλου ἑκατὸν ὄντες, ὥσπερ δευτέρων πατέρων τάξιν ἐχόντων, καὶ ἐκ τρίτου οἱ κρινόμενοι βοηθοὶ παραγινόμενοι. Ita hunc locum etiam legit Meursius in Glossario. Ita Latinè habet: *Patrones, centum illi dicuntur, qui primi à Romulo jure civitatis Romanæ donati fuerunt, quasi qui in secundorum patrum loco essent; tertio autem,* seu *tertia vice, qui judicati adjutores adsunt.* Quis sensus? Multa hìc fœdata, quæ sic restituenda, καὶ ἐκ τούτου οἱ τοῖς κρινομένοις βοηθοὶ παραγινόμενοι. Interpretatio ergo vera

hæc eſt: *Patrones, centum illi dicuntur, qui primi à Romulo jure civitatis Romanæ donati fuerunt, quaſi ſcilicet in ſecundorum patrum loco eſſent: ex hoc quoque Patrones*, ſeu *Patroni*, *dicuntur, qui adjutores illis adſunt, quibus in foro res eſt.* Nempe duplex ſignificatio πατρώνων eſt; modò enim *pro Patriciis*, qui πατρωνίαν ſuis clientibus ex inſtituto Romuli debebant, ut à Dionyſio Halicarnaſſeo obſervatum; unde πατρωνικὸν δίκαιον, τὸ ἐκ προςάτε δίκαιον, *patronicum jus, jus patronatûs*: modò de iis tantùm, quos vulgò in foro *Patronos*, ſeu *cauſidicos* vocamus, ea vox uſurpatur. Sæpe occurrit apud Juriſconſultos Græcos.

Πατρωνία.

Πατρωνία eſt *patrocinium*. Zonaras ad Concil. Carthaginenſe: Πατρωνία, Ρωμαϊκὴ ἐστὶ λέξις, καὶ ἐξελληνιζομένη, προςασία νοεῖται. *Patronia vox Latina eſt, & in linguam Græcam tranſlata, ſignificat patrocinium.* In epiſtola Synodi Africanæ ad Papam Celeſtinum: Ἡ πληθὺς καταδραμοῦσα τῆς ἡμετέρας συνόδου εὗρεν, ὅτι καὶ τοῦ μνημονευθέντος τὴν πατρωνίαν μᾶλλον, ἤπερ κρίσιν, καὶ τὴν ὡς ἐκδίκου σπουδὴν μᾶλλον ἤπερ διαγνώσεως δικαιοσύνην ὑπερενίκησε. Cujus, Apiarii, tot & tam magna ſcelera *noſtræ Synodi multitudo percurrens, invenit, ut & memorati patrocinium potiùs quàm judicium, & tanquam defenſoris ſtudium potiùs quàm cognitoris vicerit.* Hic Zonaras iterum interpretatur; πατρωνία, προςασία, βοήθεια. *Patrocinium, auxilium.*

Παυλιανισταί.

Paulianiſtæ, aliàs etiam *Samoſatitæ*, appellati ſunt à Paulo Samoſateno Antiochiæ Epiſcopo. Docet hoc Suidas in voce Μάνης: Παῦλος δέ τις σύγχρονος αὐτοῦ ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας τῆς μεγάλης, ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Κύριον ἔφη, ὡς ἕνα τῶν προφητῶν· ἐκ τούτου δὲ οἱ παυλιανοί. *Paulus verò quidam, æqualis ejus, magnæ Antiochiæ Epiſcopus, nudum hominem dicebat eſſe Dominum, ut unum de Prophetis. Ab hoc* & *Pauliani* nomen acceperunt. Et alibi: Παῦλος. οὗτος ἐγένετο σύγχρονος Μάνεντι· τὸ γένος Σαμοσατεὺς, Ἀντιοχείας τῆς μεγάλης πρόεδρος. *Paulus. Hic fuit Manentis æqualis, genere Samoſatenſis, magnæ Antiochiæ Præſes.* Fuit etiam alius Paulus Samoſatenus Manichæorum hæreſis inſtaurator, à quo *Pauliciani*, quos Balſamon ad Can. XIX. Nicænum perperam confundit, dicendo, παυλιανισταὶ λέγονται, οἱ παυλικιανοί. *Paulianiſtæ dicuntur Pauliciani.* Et mox: Ἐγὼ εὗρον ἐν διαφόροις βιβλίοις ὅτι παυλικιανοὶ οἱ Μανιχαῖοι μετωνομάσθησαν, ἀπὸ Παύλου τινὸς Σαμοσατέως, υἱοῦ γυναικὸς Μανιχαίας, Καλλινίκης τοὔνομα. *Ego in diverſis libris inveni, quòd Manichæi Pauliciani dicti ſunt, à quodam Paulo Samoſateno mulieris Manichææ filio: cui nomen erat Callinice.* Verum eſt, *Paulicianos* inde dictos eſſe: falſum, eosdem *Paulianiſtas* dici. Rectè Cedrenus in epitome hiſt. pag. 356. Παυλικιανοὶ, οἱ καὶ Μανιχαῖοι. μετωνομάσθησαν δὲ ἀντὶ Μανιχαίων Παυλικιανοὶ ἀπὸ Παύλου τινὸς σαμοσατέως, υἱοῦ γυναικὸς Μανιχαίας Καλλινίκης τοὔνομα. *Pauliciani, qui & Manichæi. Loco Manichæorum autem Pauliciani nominati ſunt, à Paulo quodam Samoſateno, Manichææ cujuſdam mulieris Callinices nomine filio.* Idem tradit Matthæus Blaſtares in Synopſi; ubi apertè Paulianiſtas à Paulicianis diſtinguit. Hiſtoria miſcella in Nicephoro lib. XXIV. *Manichæorum verò, qui nunc Pauliciani dicuntur, amicus erat.* De Paulianiſtis verò Can. XIX. Nicænus: Περὶ τῶν Παυλιανισάντων (alia exemplaria legunt παυλιανιστῶν) εἶτα προσφυγόντων τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ὅρος ἐκτέθειται ἀναβαπτίζεσθαι αὐτοὺς ἐξάπαντος. *De Paulianiſtis, ſi ad Eccleſiam Catholicam confugerint, definitum eſt, eos omnino rebaptizari.* Auguſtinus hæreſi XLIV. *Iſtos ſanè Paulianos baptizandos eſſe in Eccleſia Catholi[ca] Nicæno Concilio conſtitutum eſt. Unde credendum eſt, e[os] regulam baptiſmatis non tenere, quam ſecum multi hæretic[i] cùm de Catholica diſcederent, abſtulerunt, eamque cuſt[o]diunt.* Sanè Paulianiſtas ſive Paulianos non baptizâ[ſſe] in nomine Trinitatis inde patet, quia Chriſtum purum & nudum eſſe hominem credebant, & Trinitatem [a]pertè negabant. Vide in voce Λόγος, num. I. 2. ſu[b] lit. ד. γ. 3. α. Hinc etiam δεύτεροι Ἰουδαῖοι appellati ſun[t]. Vide in voce Ἰουδαῖος, num. IV.

Παῦλος.

Infinita de ſancto Apoſtolo Paulo afferri poſſent, [ſi] quidem id operæ putaremus precium: ſumma tantùm ſequi placet faſtigia, ejusque nomina & epitheta, no[n] omnia, ſed præcipua Lectori proponere.

I. *Nomen.* Unde Apoſtoli Pauli nomen manaverit varia ſunt Veterum judicia. Hieronymus, poſtquam Sergii Pauli hiſtoriam narrâſſet, hæc de Pauli nomin[e] affert: *Diligenter attende, quòd hîc primùm Pauli nome[n] inceperit. Ut enim Scipio ſubactâ Africâ, Africani no[men] ſibi aſſumſit; & Metellus Cretâ inſulâ ſubjugatâ, inſi[]gne Cretici ſuæ familiæ reportavit; & Imperatores nun[c] usque Romani Adiabenici, Parthici, & Sarmatici nuncu[]pantur: ita & Saulus ad prædicationem gentium miſſus, à primo Eccleſiæ ſpolio proconſule Sergio Paulo victori[æ] ſuæ torphæa retulit, erexitque vexillum, ut Saulus è Paul[us] diceretur.* Conſentit cum Hieronymo Auguſtin. Con[]feſſ. lib. VIII. cap. IV. *Et tamen idem ipſe minimus Apoſto[]lorum tuorum, per cujus linguam tu iſta verba ſonuiſti cùm Paulus proconſul per ejus militiam debellatâ ſuper[]biâ, ſub leni jugo Chriſti tui miſſus eſſet, ipſe quoque ex prior[e] Saulo Paulus vocari amavit ob tam magnæ inſigne victo[]riæ.* Chryſoſtom. exiſtimat, ideo eum Paulum eſſe voca[]tum, ut ne in hoc quidem minor eſſet aliis Apoſtolis nominatim Petro, quibus alia à Chriſto impoſita fue[]rint nomina. Ejus verba Homil. I. in epiſt. ad Rom. p. 5 Ἵνα μηδὲ ταύτῃ τῶν ἀποστόλων ἔλαττον ἔχῃ, ἀλλ᾽ ὅπερ ἔσχεν ἐξαί[]ρετον ὁ κορυφαῖος τῶν μαθητῶν, τοῦτο καὶ αὐτὸς κλήσηται, καὶ πλείο[]νος οἰκειώσεως ὑπόθεσιν λάβῃ. *Ut neque in hoc minùs habere[t] reliquis Apoſtolis, ſed quod præcipuum habebat diſcipulo[]rum anteſignanus, hoc ipſe quoque poſſideret, majorisque con[]junctionis & familiaritatis argumentum acciperet.* Eo[]dem modo Theophylact. in c. I. ad Rom. p. 3. Τίνος ἕνε[]κα ἀπὸ Σαύλου Παῦλος ἐκλήθη; ἵνα μηδὲ κατὰ τοῦτο ἐλαττωθῇ τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων, ἐπικληθέντος Κηφᾶ, ὃ ἑρμηνεύετα[ι] Πέτρος, καὶ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου, ἐπονομασθέντων Βοανεργὲς, ὅ ἐστιν υἱοὶ βροντῆς. *Cujus rei gratiâ ex Saulo Paulus dictus eſt? ut neque in hoc Apoſtolorum anteſignano, qui Cephas appel[]latus eſt: quòd, ſi interpreteris, Petrum ſignificat; mino[r] eſſet: aut filiis Zebedæi, qui Boanerges, id eſt, filii tonitrûs, cognominati fuerunt.* Iterum Chryſoſt. Homil. XLIII p. 286. aliam affert rationem: Καθάπερ δεσπότης οἰκέτη[ν] πριάμενος, εἶτα βουλόμενος αὐτὸν διδάξαι τὴν δεσποτείαν, μετατίθησιν αὐτοῦ τὸ ὄνομα. οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐποίησε τότε. καὶ γὰρ ἐξ αἰχμαλωσίας τὸν Παῦλον ἔλαβε, καὶ προσφάτως ἦν τῇ δεσποτείᾳ ταύτῃ προσελθών. διὰ τοῦτο αὐτοῦ μετέβαλε τὴν προσηγορίαν, ἵνα μάθῃ κἀντεῦθεν τὴν δεσποτείαν ἐκείνου. *Quemadmodum dominus, qui ſervum emit, poſtea ipſum docere volens dominium ſuum, nomen ejus mutat: ita etiam Spiritus Sanctus tunc temporis fecit: Paulum enim ex captivitate accepit, & nuper admodum illud ſubivit dominium, propterea ejus nomen mutavit, ut ille dominium inde diſceret.* Priorem Chryſoſt. ſententiam ſequitur Theodoretus in cap. I. ad Roman. p. 9. Ἑαυτὸν Παῦλον καλεῖ, οὐ ταύτην ἄνωθεν παρὰ τῶν πατέρων τὴν προσηγορίαν δεξάμενος, ἀλλὰ μετὰ τὴν κλῆσιν ταύτης ἀξιωθεὶς, ὡς Σίμων Πέτρος, καὶ υἱοὶ βροντῆς οἱ Ζεβεδαίου υἱοὶ, καὶ ὁ Ἰακὼβ Ἰσραήλ,

...ϛραὴλ, καὶ Ἀβραὰμ ὁ Ἀβράμ. *Seipsum* Paulum *vocat, ...m à parentibus appellationem hanc ab initio adeptus, ...d post vocationem eâ ornatus, sicut* Simon *Petrus vocatus est, & filii* Zebedæi *filii tonitrui, &* Jacob *Israël, & Abram* Abraham. Nos eorum potiùs amplectimur sententiam, qui censent, *Saulum & Paulum* ab infantia ...isse vocatum, ad denotandum, per illud quidem; quod origine Hebræum est; ipsum oriundum fuisse ex Hebræis: per istud autem; quod origine Latinum seu Romanum est; ipsum natum esse civem Romanum. Unde ...ucas in Actis, cùm de eo versante adhuc in Syria apud ...udæos, verba facit, solet eum *Saulum* vocare: postea ...erò, cùm de eo ad gentes, à Syria vel Judæa remotas ...rofectò loquitur, *Pauli* nomen; quod gentibus familiarius & notius erat; ei tribuit, ipseque in Epistolis ...uis, quas ad varias Ecclesias ex Gentibus collectas scri...it, *Paulum* se, non *Saulum* nuncupat. Hoc etiam inde ...onfirmatur, quia mos jam ab aliquot seculis invalue...at apud Judæos, ut plerique, sicut videre est apud Jo...ephum, & in libris Maccabæorum, duo nomina gere...ent, unum Hebræum, alterum peregrinum. Hinc ...*anneus*, Alexander: *Joakimus*, Alcimus: *Onias*, Me...elaus: *Joannes*, Hyrcanus, quemadmodum observat ...rusius, qui vult *Saulum* & *Paulum*, non aliter differre, ...uàm differunt *Jesus* & *Jaso*, id est, Ἰάσων, *Dosthai* & ...*ositheus*, *Simeon* & *Simo*, id est, Σίμων. Atque adeò Be...a censet, propter summam duorum istorum nominum ...*auli* & *Pauli* affinitatem, Græcos, qui Romanis nomi...ibus magis assueverant, Apostolum, cùm apud ipsos ...ersari cœpit, vocâsse *Paulum*, qui apud Judæos & Sy...os dicebatur *Saulus*.

II. *Epitheta & elogia* varia sunt, quorum alia

1. *ipsi aliquo modo propria.* A Chrysostomo, Ho...il. LXIII. t. VI. vocatur μεγαλοφωνότατος, σάλπιγξ ...ῶν οὐρανῶν, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, *clarissima voce prædi...us, tuba cœlorum, vas electionis.* Homil. LXXVI. tomi ...jusd. Ὁ τῆς τοῦ Θεοῦ λατρείας ἀκόρεστος, ὁ κοινὸς πατὴρ καὶ ...ρόγονος τῶν δούλων τοῦ χριστοῦ, ὁ φύλαξ τῆς οἰκουμένης. *Insa...iabilis Dei cultor, communis pater & progenitor servo...um Christi, custos orbis terrarum.* Ibid. Homil. LXXIX. ...ήτωρ πνευματικὸς, λιμὴν ἀκύμαντος, πύργος ἀσάλευ...ος, ἰδιώτης καὶ φιλόσοφος, πένης καὶ πλούσιος. *Orator spi...itualis, portus tranquillus, turris inconcussa, rudis & ...hilosophus, pauper & dives.* Et mox: Οὐρανοπολίτης, ὁ ...ὸ σῶμα ἁπλῶς περικείμενος, ὁ στύλος τῶν ἐκκλησιῶν, ὁ ...ίγειος ἄγγελος, ὁ οὐράνιος ἄνθρωπος. *Civis cœli, qui ...orpore simpliciter erat circumdatus, columna Ecclesia...um, terrenus ille angelus, cœlestis ille homo.* Homil. CV. ... VI. Ὁ τεῖχος τῆς ἐκκλησίας, τὸ τοῦ χριστοῦ καταγώγιον... *Ci...ada illa Ecclesiæ, domicilium illud Christi.* Johanni Jeju...atori vocatur ὁ ἐπίγειος ἄγγελος καὶ οὐράνιος ἄνθρωπος, ...κλητὸς ἀπόστολος, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος πανδοχεῖον, *...Angelus terrenus & cœlestis homo, vocatus ille Apostolus, ...& Spiritus Sancti hospitium.* Iterum Chrysostom. Ho...mil. III. in Genesin: Οὐρανομήκης ψυχὴ, ὁ τῶν ἐθνῶν διδά...σκαλος, ἡ γλῶττα τῆς οἰκουμένης, ὁ ὑπὲρ τῆς τῶν μαθητευομένων ...ωτηρίας ἅπαντα πραγματευόμενος. *In cœlum usq; sub...imis anima, doctor gentium, orbis terrarum lingua, qui ...ro discipulorum suorum salute omnia tentavit atque mo...itus est.* Idem in Psal. CXI. Κορυφαῖος τῶν ἐν ἀνθρώποις ...ἁπάντων, κήρυξ τῆς οἰκουμένης, ὁ εἰς τὸν τρίτον ἁρπαγεὶς οὐρα...νὸν, ὁ εἰς παράδεισον ἀπενεχθεὶς, ὁ τῶν φρικτῶν κοινωνήσας ...μυστηρίων, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ὁ νυμφαγωγὸς τοῦ χριστοῦ, ...ὁ ἀγγελικὴν ἐπιδειξάμενος πολιτείαν. *Omnium homi...num princeps & summus, præco terrarum orbis; qui in ...tertium cœlum fuit raptus, in Paradisum sublatus, qui ...tremendorum mysteriorum factus est particeps, vas ele...ctionis, paranymphus Christi, qui angelicam vixit vitam.*

A Theodoreto vocatur, Orat. X. de Providentia, μεγίστη τοῦ κηρύγματος σάλπιγξ. *Maxima præconii tuba.* Ab eodem, epist. CXLVI. Ὁ πάνσοφος, ὁ τῶν ἐκκλησιῶν ἄριστος ἀρχιτέκτων, ὁ νυμφοστόλος. *Sapientissimus, Ecclesiarum præstantissimus architectus, paranymphus.* Greg. Nyssenus de vita Mosis, t. I. pag. 168. Ὁ πολὺς ἐκεῖνος καὶ ὑψηλὸς τὴν διάνοιαν, ὁ θεῖος ἀπόστολος. *Vir ille divinus, & mente altissimus Apostolus.* Orat. IV. de Beatitud. tom. I. pag. 799. Ὁ μέγας Παῦλος, ὁ τῶν ἀπορρήτων ἐκείνων καρπῶν, τῶν ἐκ τοῦ παραδείσου ἀπογευσάμενος. *Magnus ille Paulus, qui arcanos illos Paradisi fructus degustavit.* Idem, Orat. II. contra Eunomium, tom. II. pag. 478. Ὁ ἐντὸς τῶν οὐρανίων ἀδύτων γενόμενος, ὁ ἐν τῷ παραδείσῳ μυηθεὶς τὰ ἀπόρρητα. *Qui intra cœlestia adyta & sacraria raptus fuit, qui in Paradiso initiatus non in vulgus efferenda didicit.* Idem de perfecta Christiani forma, t. III. pag. 283. Ὁ θεόπνευστος ὡς ἀληθῶς καὶ θεοδίδακτος Παῦλος, ὁ ἐν τῷ βάθει τοῦ πλούτου τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ, τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρύφια τῶν θείων μυστηρίων διερευνώμενος. *Paulus divino spiritu afflatus & vere doctus à Deo, qui in altitudine divitiarum & sapientiæ & cognitionis Dei divinorum mysteriorum arcana & recondita scrutatus fuerat.* Chrysostomus Homil. CXLII. tom. V. pag. 890. Ὁ τῶν οὐρανῶν πολίτης, ὁ τοῦ παραδείσου θεατὴς, ὁ τοῦ χριστοῦ διάπυρος ἐραστὴς, ὁ τῶν ἀλαλήτων μυστηρίων ἀκροατής. *Cœlorum civis, Paradisi spectator, ardentissimus Christi amator, ineffabilium mysteriorum auditor.* Idem, Homil. CXXII. t. V. Διδάσκαλος τῆς οἰκουμένης, τοῦ παραδείσου πολίτης, ναὸς τοῦ χριστοῦ, λύρα τοῦ πνεύματος. *Doctor orbis terrarum, civis Paradisi, templum Christi, lyra Spiritûs.* Greg. Nazianzenus Orat. XXVI. pag. 452. Παῦλος ὁ μέγας κῆρυξ τῆς ἀληθείας, ὁ τῶν ἐθνῶν ἐν πίστει διδάσκαλος, ὁ τὸν πολὺν κύκλον τοῦ εὐαγγελίου πληρώσας, ὁ μὴ ἄλλῳ τινὶ ζῶν ἢ χριστῷ, ὁ μέχρι τρίτου οὐρανοῦ φθάσας, ὁ τοῦ παραδείσου θεατὴς, ὁ ποθῶν διὰ τὴν τελειότητα τὴν ἀνάλυσιν. *Paulus magnus ille veritatis præco, gentium in fide magister, qui amplissimum orbem Evangelio implevit, qui nulli alii, quàm Christo, vixit, qui usque ad tertium cœlum penetravit, qui deniq; propter vitæ integritatem dissolutionis desiderio flagravit.* Photius epist. XLV. pag. 100. Ὁ τῶν ἀπορρήτων ἐπόπτης καὶ μυσταγωγός. *Rerum secretarum inspector & propalator.* Epist. LIV. p. 109. Τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ὁ τὸν οὐράνιον πόλον ὡς ἐπίγειον στάδιον διατρέχων, καὶ τὴν οἰκουμένην σταδιεύων τῷ τοῦ κηρύγματος δρόμῳ. *Illud vas electionis, qui cœlestes polos non aliter, quàm terrestre stadium decurrebat, qui mundum universum cursu prædicationis transibat.* Et epist. CXCI. p. 289. Ὁ μακάριος καὶ θεῖος Παῦλος, ὁ τῶν ἐθνῶν ἀπόστολος καὶ τῆς οἰκουμένης διδάσκαλος, ὁ τὸν γῦρον ἅπαντα τῆς γῆς περιλαβὼν τῷ κηρύγματι, οὗτος ὁ τῷ οὐρανίῳ παιδευθεὶς διδασκαλείῳ, καὶ τῶν ἀπορρήτων ἐκείνων ῥημάτων πρῶτος, ἀνθρωπίνην ἀκοὴν ἐπιδείξας κατήκοον. *Beatus & divinus Paulus, gentium ille Apostolus & mundi doctor, qui totos terræ angulos prædicando circumiit: ille cœlesti magisterio edoctus, & inenarrabilium sermonum princeps, humanas aures audientes habens.* Isidor. Pelusiota epist. VII. lib. I. pag. 3. Ὁ τῶν οὐρανίων ὑποφήτης δογμάτων, ὁ μέγας ἀπόστολος Παῦλος. *Ille cœlestium dogmatum interpres, magnus Apostolus Paulus.* Cyrillus Alex. Dial. II. de SS. Trinitate, pag. 438. Σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, καὶ τεταγμένος ἱερουργὸς εἰς τὰ ἔθνη, καὶ ταμίας ἀκριβὴς τῶν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν μυστηρίων. *Vas electionis, & ordinatus sacrorum minister ad gentes, & accuratus promus Servatoris nostri mysteriorum.* Κατ' ἐξοχὴν vocatur ἀπόστολος. Chrysostomus Homil. LV. in Acta, pag. 918. de Paulo loquens: Ὅταν ἀπόστολον εἴπῃς, εὐθέως πάντες αὐτὸν ἐννοοῦσιν, ὥσπερ ὅταν Βαπτιστὴν, εὐθέως τὸν Ἰωάννην. *Quando* Apostolum *dicis, statim omnibus ille in mentem venit, quemadmodum si Baptistam, statim Johannem intelligunt.*

2. *Cum omnibus, vel ſaltem plerisque Apoſtolis communia.* Johannes, Paulus & Moſes vocantur ϛύλοι τῆς πίϛεως, *columnæ fidei*, à Gregorio Nyſſeno Orat. VI. de Beatitudinib. t. I. pag. 811. Paulus vocatur γνήσιος ὑπηρέτης τοῦ λόγου. *Verus & germanus verbi miniſter*, ab eod. lib. I. contra Eunomium. Μέγας τῆς ἀληθείας προαγωνιϛὴς καὶ διδάσκαλος, *magnus veritatis propugnator & doctor*, à Nazianzeno Orat. de Theologia. A Chryſoſtomo Homil. XI. in epiſt. ad Romanos: Ὁ καλὸς φυτουργὸς, ὁ τὴν ἄμπελον τὴν πνευματικὴν θεραπεύων, καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν γεωργῶν. *Bonus ille ſator, ille qui vitem illam ſpiritualem curavit, & totum terrarum orbem coluit.*

3. *Cum Petro communia.* Paulus & Petrus à Chryſoſtomo, Homil. LXIV. t. VI. vocantur πύργοι καὶ ϛύλοι τῆς ἐκκλησίας, *turres & columnæ Eccleſiæ.* Vocantur ab eodem, Homil. IX. in II. ad Corinth. κορυφαῖοι τῆς οἰκουμένης διδάσκαλοι, *ſummi & præcipui orbis doctores.* In Menologio, menſe Junio, vocantur πρωτοκορυφαῖοι τῶν ἀποϛόλων, *omnium primi & præcipui inter Apoſtolos.* Ibidem, τῶν ἀποϛόλων οἱ πρωτόθρονοι, *primas inter Apoſtolos ſedes habentes.* A Chryſoſtomo, Homil. LXXVI. t. VI. Στύλοι τῆς ἐκκλησίας, κορυφαῖοι τῶν ἀποϛόλων, περιβόητοι ἐν οὐρανῷ, τεῖχος τῆς οἰκουμένης, τὸ κοινὸν φυλακτήριον πάσης γῆς καὶ θαλάττης. *Columnæ Eccleſiæ, principes Apoſtolorum, celebres in cœlo, mœnia orbis, commune illud præſidium & munimentum totius terræ & maris.* Homil. CLXVII. t. V. Οἱ τὴν ἐκκλησίαν καθ' ἡμέραν φαιδρύνοντες, τὰ ταμεῖα τὰ δεσποτικὰ, τὰ πανδοχεῖα τῆς οἰκουμένης, τὰ δοχεῖα τοῦ πνεύματος, τῆς ἁγίας τριάδος τὰ ἑρμηνευτήρια, τῆς οἰκονομίας τοῦ θείου λόγου ὑφηγηταί. *Eccleſiam quotidie exornantes, æraria Dominica, hoſpitia illa orbis, receptacula Spiritûs, ſanctæ Trinitatis interpretes, diſpenſationis ſeu Incarnationis divini verbi doctores.* Item: Οἱ ϛύλοι τῆς ἐκκλησίας, οἱ μεγάλοι τῆς οἰκουμένης φωϛῆρες. *Columnæ Eccleſiæ, magna orbis luminaria.* Paulus æquè ac Petrus à Chryſoſtomo, Homil. LXXV. t. VI. vocatur ἡγεμὼν τῶν ἀποϛόλων, *Apoſtolorum dux*: à Greg. Nyſſeno, in vita Ephræm Syri, t. III. pag. 596. ὁ ῥήτωρ τῆς χάριτος, ὁ νυμφοϛόλος τῆς ἐκκλησίας, τὸ τοῦ χριϛοῦ ϛόμα, *præco gratiæ, auſpex Eccleſiæ, os illud Chriſti*: à Chryſoſtomo. Homil. III. in Matth. pag. 18. πρῶτος πάντων, *primus omnium*: ab eod. Homil. II. in epiſt. ad Romanos, ὁ τῆς ἐκκλησίας ϛύλος, ὁ σιδήρου καὶ πέτρας ϛεῤῥότερος, ὁ πνευματικὸς ἀδάμας, καὶ μυρίαις ἀρκῶν πόλεσιν, *Eccleſiæ columna, ferro & petra fortior, ſpiritualis adamas, & innumeris ſufficiens urbibus.* Item, Homil. XLVII. t. V. pag. 317. Γλῶσσα τῆς οἰκουμένης, φῶς τῶν ἐκκλησιῶν, θεμέλιος τῆς πίϛεως, ϛύλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας, *lingua orbis, lux Eccleſiarum, fundamentum fidei, columna & fulcrum veritatis.* A Theophylacto in cap. I. ad Romanos, pag. 10. ὁ τῆς ἐκκλησίας ϛύλος, *Eccleſiæ columna*: in Menologio ſub XV. Februar. ὁ κορυφαῖος, *anteſignanus.* A Greg. Nazianz. Orat. I. πρῶτος ἀπὸ χριϛοῦ, *primus à Chriſto.* Ab Origene Homil. III. in Numer. *Apoſtolorum maximus.* A Gregorio M. lib. IV. cap. X. in I. Regum, *Caput nationum, quia obtinuit totius Eccleſiæ principatum.* Ab Auguſtin. in Pſal. LXXXVII. *In corpore Chriſti præcipuum membrorum.* Paulo æquè ac Petro cura omnium orbis Eccleſiarum commiſſa. Sic enim de eo Chryſoſt. Homil. LXXXVI. t. VI. ὁ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν ἐγχειρισθεὶς, καὶ τὰς ὑφ' ἡλίῳ κειμένας μεριμνῶν ἐκκλησίας. *Cui totus terrarum orbis commiſſus eſt, qui omnium ſub Sole Eccleſiarum curam habet.* Homil. XXVI. tomi ejuſdem, Ὁ τὴν τῆς οἰκουμένης προϛασίαν ἐγκεχειρισμένος. *Cui orbis præfectura commiſſa eſt.* Homil. XXIX. t. V. pag. 176. Διδάσκαλος τῆς οἰκουμένης, *doctor orbis.* Diſertè Petro æqualis dicitur. Chryſoſtomus in cap. I. ad Galatas, de Paulo: Μηδὲν Π[...] τρου δεόμενος, μηδὲ τῆς ἐκείνου φωνῆς, ἀλλ' ἰσότιμος [...] αὐτῷ, πλέον γὰρ οὐδὲν ἐρῶ τέως. *Nulla in re Petro egens, [...] quidem voce ejus, ſed eodem cum illo honore præditus, n[...]hil enim ampliùs nunc dicam.* Theophylactus ad Gala[...] II. 9. pag. 453. Ἐνταῦθα δείκνυσιν ἑαυτὸν ἰσότιμον τῷ πέτρ[ῳ] *Hîc oſtendit, ſe ejuſdem eſſe cum Petro precii & honor[is]* Plura de hac Pauli & Petri æqualitate vide in voce Π[έ]τρος.

Πειράζω. Πειρασμός.

Quamvis hanc ipſam materiam cap. XI. Obſervati[o]num noſtrarum ſatis fusè tractaverimus, eandem tame[n] hîc neceſſariò repetimus.

Πειράζειν igitur & πειρασμὸς, *tentare* & *tentatio* ſum[un]tur

I. *Propriè*: atque ita *duplex* eſt *Tentatio*:

1. *Tentatio probationis*, quæ iterum vel

α. *Bona & licita*; qualis eſt tentatio, quâ De[us] homines tentat. Eſt πειρασμὸς ἀπὸ Θεοῦ, γυμνασίας χ[ά]ριν καὶ ἀναῤῥήσεως ἐπαγόμενος, *tentatio exercitii & pr[æ]conii gratiâ illata*, ut ſcribit Oecumenius in cap. I. J[a]cobi, pag. 115. Eſt tentatio, quæ eam γενναίως φέρου[σι] πολλὰ κομίζει τὰ βραβεῖα καὶ λαμπροὺς τοὺς ϛεφάνους, *gen[e]rosè ferentibus multa affert brabea & ſplendidas corona[s]* ut inquit Chryſoſtom. epiſt. CLVII. Cauſſæ, cur De[us] plerumque homines pios ſibique charos variis tent[a]tionum procellis in proceloſo hujus mundi ſalo ag[i]tari ſinat, variæ afferri poſſent: nos, Chryſoſt. Ho[m.] XIII. in Matth. ſecuti, quinque præcipuas conſider[a]mus. Prima eſt. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐπιόντας κωλύει τοὺς πειρ[α]σμοὺς ὁ θεὸς, πρῶτον μὲν, ἵνα μάθῃς, ὅτι πολλῷ γέγον[ας] ἰσχυρότερος. *Propterea Deus ingruentes non cohibet te[n]tationes, primum quidem, ut diſcas, te longè fortiore[m] factum eſſe.* Secunda, ἵνα μένῃς μετριάζων, καὶ μηδὲ τῷ μ[ε]γέθει τῶν δωρεῶν ἐπαρθῇς, τῶν πειρασμῶν συϛέλλειν σε δυν[α]μένων, *ut intra modeſtiæ cancellos te contineas, neque don[o]rum magnitudine efferaris, quia tentationes te deprime[re] poſſunt.* Tertia, ἵνα ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκεῖνος, ὁ τέως ἀ[μ]φιβάλλων περὶ τῆς σῆς ἀποϛάσεως, ἀπὸ τῆς βασάνου τῶν π[ει]ρασμῶν πληροφορηθῇ, ὅτι τέλεον αὐτὸν καταλιπὼν ἀπέϛ[ης]. *Ut malus ille dæmon, qui de tua adhuc à ſe diſceſſione d[u]bitat, ex ipſa tentationum tolerantia diſcat, quod ab i[llo] prorſus diſceſſeris.* Quarta, ἵνα ἰσχυρότερος καὶ σιδή[ρου] παντὸς εὐτονώτερος ταύτῃ κατασκευασθῇς. *Ut fortior [&] omni ferro valentior hac ratione reddaris.* Quinta, ἵ[να] ἀπόδειξιν λάβῃς σαφῆ τῶν πιϛευθέντων σοι θησαυρῶν. οὐδὲ γ[ὰρ] ἂν ἐπῆλθεν ὁ διάβολος, εἰ μή σε ἐν μείζονι γενόμενον εἶδε τιμ[ῇ]. *Ut manifeſtum capias documentum theſaurorum tibi cr[e]ditorum: neque enim Diabolus te aggrederetur, niſi majori te conſtitutum conſpiceret honore.* Has ipſas cau[ſ]ſas, ut & plures alias ex Chryſoſtomo etiam recenſ[et] Cl. Rittershuſius Lect. Sacr. lib. VI. cap. XV. Poſſemu[s] nos quoque alias inſuper ex Antiquitate afferre: [ſed] quaſdam digitum ſaltem intendimus. Tentationes an[i]mam purgant. Chryſoſtomus Homil. in II. ad Corint[h.] IV. 13. quæ eſt XXV. tomi quinti Edit. Pariſ. pag. 36[...] Οἱ πειρασμοὶ καὶ οἱ κίνδυνοι τοῖς μετ' εὐχαριϛίας αὐτοὺς φέρ[ου]σι, καθάρσιον ψυχῆς εἰσι μέγιϛον. *Tentationes & pericula [ii]lis, à quibus cum gratiarum actione feruntur, maxima ex[i]ſtunt animæ purgatio.* Tentationes è ſomno peccato[rum] excitant. Chryſoſtom. Homil. XIV. ad populu[m] Antiochenum: Νυϛάζοντας ἡμᾶς καὶ καταπίπτοντας ἀφ[υ]πνίζειν εἴωθε τῶν πειρασμῶν ἡ φύσις, καὶ διεγείρειν καὶ εὐλα[βε]ϛέρους ποιεῖν. *Dormitantes nos & ſuccumbentes vel pr[o]ſtratos tentationum natura expergefacere, excitare, at[que] religioſiores reddere ſolet.* Deus nos per tentationes pr[o]bat. Clemens Alexandr. Strom. IV. pag. 515. ad Heb[r.] XI. 3

I.37. ubi de Martyrum tentationibus; modò, de quo
ostea, ἐπειράσθησαν mendo careat: Ὁ θεὸς ἐπείρασεν
ντὰς, τουτέστιν, εἰς δοκίμιον καὶ δυσωδίαν τοῦ πειράζοντος,
κασεν αὐτοὺς πειρασθῆναι· καὶ εὗρεν αὐτοὺς ἀξίους ἑαυτοῦ, υἱοὺς
ληθῆναι δηλονότι· ὡς χρυσὸν ἐν χωνευτηρίῳ ἐδοκίμασεν αὐ-
ς. *Deus tentavit eos, hoc est, ad eorum probationem,
ut pudore afficiatur tentator, sivit eos tentari. Et in-
enit eos se dignos, ut scilicet vocentur filii. Tanquam au-
um in fornace probavit eos.* Tentationes immittuntur,
corda manifestentur. Origenes in Philocalia, cap.
XVII. pag. 107. Κακοῖ ὁ θεὸς καὶ πειράζει, ἵνα διαγνω-
ῇ τὰ ἐν τῇ ἑκάστου καρδίᾳ, ὡς ὄντα μὲν, ἐναποκείμενα δὲ τῷ
άθει, καὶ εἰς φανερὸν διὰ τῶν κακώσεων ἐρχόμενα. *Deus affli-
t & tentat, ut dignoscantur quæ in cujusque corde sunt,
quæ quidem sunt, sed in profundo recondita, quæ per
igores & molestias in apertum prorumpunt.* Tentationes
ios homines reddunt δοκιμωτέρους, *probatiores.* Hanc
rum utilitatem commendat Theophylactus in cap.
I. ad Hebræos, pag. 996. Σημείωσαι δὲ, ὅτι τοσοῦτον
φέλιμοι οἱ πειρασμοὶ, ὥστε οὐ μόνον παρ' ἄλλων συγχωρεῖ
εὸς ἐπάγεσθαι τούτους τοῖς πιστοῖς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς πειράζει,
δοκιμωτέρους δείξῃ. *Observa autem, quòd tentatio-
es adeò utiles sunt, ut non tantùm ab aliis Deus permit-
t eas fidelibus immitti, verùm ipse etiam tentet, ut pro-
tiores ostendat.* Idem ad v. 5. cap. XII. ejusdem Epi-
olæ: Αὐτὸς ἢ προηγουμένως εὐδοκεῖ ἡμᾶς πειράζεσθαι πρὸς
πόθεσιν ἁμαρτιῶν, ἢ παραχωρεῖ πρὸς δοκιμασίαν καὶ στε-
άνους πλείους. *Aut ipsi, Deo, imprimis placet, ut nos ten-
mur, quo à peccatis liberemur: aut nos tentari permit-
t ad probationem, ut plures consequamur coronas.* Deus
er tentationes nostram sanat malitiam. Damascenus
ontra Manichæos, pag. 310. Ἐνταῦθα οὐ κολάζων ἐπιφέρει
ς πειρασμοὺς ὁ θεὸς, ἀλλὰ παιδεύων καὶ ἰώμενος τὴν κα-
ίαν, ἵνα ἐπιγνῶμεν αὐτὸν, καὶ ἐπιστρέφωμεν, καὶ τύχωμεν τῆς
γιότητος αὐτοῦ. *Hoc in mundo Deus tentationes immit-
t, non ut puniat, sed ut castiget & sanet malitiam, ut
sum agnoscamus, & convertamur, & sanctitatis ejus
articipes fiamus.* Hujus vel maximè loci est tentatio
brahami, quâ Deus ei præcepit, quæ molesta erant
arni, absurdáque rationi, ut filium scilicet unicum
nmolaret: cujus tentationis præcipuam caussam ve-
eres esse dicunt, ut hac ratione Deus Patriarchæ obedi-
ntiam atq; fidem toti mundo notam faceret. Sic Chry-
ostom. Homil. XLVII. in Genesin: Ἐπείραζεν, οὐκ ἀγνο-
ν, ἀλλὰ προσῆγεν αὐτῷ τὴν πεῖραν, ἵνα καὶ οἱ τότε παρόντες,
αὶ οἱ ἐξ ἐκείνου μέχρι τοῦ παρόντος παιδεύωνται τὸν αὐτὸν πόθον
ῷ πατριάρχῃ καὶ ὑπακοὴν ἐπιδείκνυσθαι περὶ τὰ τοῦ δεσπότου
ροστάγματα. Deus *tentavit* Abrahamum, *non tanquam
gnarus, sed tentatione eum est aggressus, ut & illo tem-
ore viventes, & deinceps victuri doceantur eodem desi-
erio & eâdem cum Patriarcha obedientiâ ferri erga
nandata Domini.* Chrysostomi æmulus Theophyla-
tus in cap. XI. ad Hebræos: Λέγεται πειράζεσθαι Ἀβραάμ,
τοῦ θεοῦ δεομένου μαθεῖν τὴν αὐτοῦ ἀρετὴν, ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς
ῇ πείρᾳ αὐτῇ καὶ τοῖς ἔργοις μάθωμεν τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ.
*Abraham dicitur tentatus, non quòd Deus opus haberet
xperiri ejus virtutem; verùm ut nos experientiâ ipsâ &
peribus virtutem ejus discamus.* Theodoretus quæst.
LXXIII. in Genesin: Deus tentavit Abrahamum, οὐχ
ς αὐτὸς ἅπερ ἠπίστατο, μάθῃ· ἀλλ' ἵνα τοὺς ἀγνοοῦντας δι-
άξῃ, ὡς μάλα δικαίως τὸν πατριάρχην ἠγάπησε, *non ut
a, quæ sciebat, disceret: sed ut ignorantes doceret, se ju-
issimè Patriarcham dilexisse.* Præclara imprimis verba
Basilii Seleuciensis, Orat. VII. quæ est de Abrahamo,
pag. 39. Ὁ θεὸς ἐπείραζε τὸν Ἀβραάμ. τί γάρ; ἠγνόει τὴν ἀρε-
τὴν, ἵνα πειράσῃ τὸν ἀθλητήν; θεὸς ἀνέμενε τὴν πεῖραν, ἵνα
μάθῃ τὴν πρόθεσιν; πειράζει τοίνυν οὐκ αὐτὸς ἀγνοῶν, ἀλλ' ἵνα
δημοσιεύσῃ τὸν δίκαιον, ἵνα πολλοὺς τῆς τοῦ θεράποντος ἀρετῆς
ἐπιστήσῃ τοὺς μάρτυρας. Σμήχει τῷ πειρασμῷ τὸ τῆς ὑπομο-
νῆς ἀνδριάντα, ἵνα δείξας τὸ ἔργον λαμπρότερον, πρὸς θαῦ-
μα καλέσῃ τοὺς βλέποντας. Δονεῖ τὸ σκάφος τοῖς πνεύμα-
σιν, ἵνα τοῦ κυβερνήτου τὴν τέχνην θαυμάσῃς· ἐπεγείρει τῶν
κυμάτων τὴν προσβολὴν, ἵν' ἐκπλαγῇς τὸ τῆς πείρας ἀκίνη-
τον· προσάγει τὰ μηχανήματα, τοῦ τείχους ἐλέγχων στεῤῥότητα.
ἐπανίστησι τῷ δικαίῳ τὰ τῆς φύσεως κύματα, ἵνα τῆς φιλοθεΐας
θαυμάσῃς τὸν ἔμπορον. *Deus tentavit Abrahamum. Quid
quæso? Ignorabátne virtutem, ut tentaret athletam?
Deúsne præstolatus experientiam, ut disceret propositum?
Tentat igitur, non ipse ignorans, sed ut justum in publi-
cum producat, ut multos virtutis servi hujus testes sistat.
Abstergit & purgat tentatione tolerantiæ statuam, ut o-
pus eò splendidius ostentat, videntesq; in admirationem ab-
ripiat. Ventis navem agitat, ut artem rectoris navis mi-
reris. Fluctuum excitat impetum, ut immotam obstupe-
scas tentationem: admovet machinas, ut mœnium osten-
dat firmitatem: excitat contra justum naturæ fluctus, ut
mercatorem amoris divini mireris.*

b. *mala & illicita*; qualis est tentatio, quâ homines
tentant Deum, ex diffidentia vel præsumptione, quæ-
rentes experimentum potentiæ, sapientiæ, veritatis, &c.
Dei: atque hæc tentatio prohibetur Deuteron. VI. 16.
Matth. IV. 7. Luc. IV. 1. I. Cor. X. 9. De tentatione, quæ
fit ex præsumtione, loquitur Theodoretus quæst. V. in
Deuteron. Πειράζει τὸν θεὸν, ὁ δίχα λογισμοῦ ῥιψοκινδύνως
τι πράττων. *Tentat Deum, qui sine ratione cum periculo
quidpiam agit.*

2. *Tentatio seductionis*, quâ scilicet homines ad ma-
lum solicitantur. Hujus tentationis Deus non est autor,
teste Jacobo cap. I. 13. Μηδεὶς πειραζόμενος λεγέτω. Ὅτι
ἀπὸ τοῦ θεοῦ πειράζομαι. Interpretes quidam hoc non tan-
tùm de periculis fidei caussâ ingruentibus, sed & de ten-
tatione quavis, quâ Satanas homines ad peccatum pro-
vocat, intelligendum esse volunt, ut sensus sit, Non esse
ad necessitatem, tanquam ad asylum confugiendum,
nec prava facinora majori facinore operienda, quasi ea
non temeritati nostræ, sed Deo essent adscribenda.
Optimè Theodoret. quæst. XXXI. in II. Regum, p. 285.
Εἰδέναι χρὴ, ὡς οὐ τῆς θείας ἐνεργείας, οὔτε τοῦ Ἀμνὼν ἡ παρά-
νομος συνουσία, οὔτε τοῦ Ἀβεσσαλὼμ ἡ ἀδελφοκτονία, καὶ ἡ
κατὰ τοῦ πατρὸς γεγενημένη μανία· ἀλλὰ τῆς θείας προνοίας ἡ
οἰκία γυμνωθεῖσα σκάφος ἀκυβέρνητον ἐμιμεῖτο, καὶ τῶν πο-
νηρῶν δαιμόνων τὰς τρικυμίας ἐδέχετο. *Scire oportet, ab ope-
ratione Dei non dependere neq; Amnonis sceleratum con-
cubitum, neq; Absolomi fratricidium, aut ejus adversus pa-
trem insaniam: verùm providentiâ divinâ nudata domus,
navem rectore destitutam imitabatur, & improborum dæ-
monum procellis exposita erat.* Atque hæc est justa Dei de-
relictio, de qua in Ἐγκατάλειψις, num. IV. Multa in
hanc sententiam leguntur apud Basilium M. in Oratio-
ne, Ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ θεός. Ea tantùm huc
transferimus, quæ ἀρνησίθεον, & Deo peccata adscriben-
tem ad eandem referunt classem. Sic igitur ille: Ἄφρων, ὡς
ἀληθῶς ἐστερημένος νοῦ καὶ φρονήσεως, ὁ λέγων, ὅτι οὐκ ἔστι θεός.
Παραπλήσιος δὲ τούτῳ, καὶ οὐδὲν κατὰ τὴν ἀφροσύνην ἀπολειπόμε-
νος, καὶ ὁ λέγων κακῶν αἴτιον εἶναι τὸν θεόν· ὁμότιμον γὰρ αὐτῶν
εἶναι τίθεμαι τὴν ἁμαρτίαν, διότι ἑκάτεροι ὁμοίως ἀρνοῦνται τὸν
ἀγαθόν· ὁ μὲν οὐκ εἶναι τὸ παράπαν λέγων, ὁ δὲ οὐκ ἀγαθὸν
αὐτὸν εἶναι διοριζόμενος. Εἰ γὰρ κακῶν αἴτιος, οὐκ ἀγαθὸς δη-
λονότι· εἰ δὲ οὐκ ἀγαθὸς, οὔτε θεός· ὥστε ἀμφοτέρωθέν ἐστιν ἀρ-
νησις τοῦ θεοῦ. *Stultus & verè à sensu alienus est, qui dixe-
rit,* Non est Deus. *Similis item huic est, nec quicquam in
stultitia differt, qui Deum malorum caussam esse dicit:
par enim eorum scelus esse existimo: quoniam ambo bonum
Deum similiter negant. Alter quidem omnino non esse di-
cit: alter verò non bonum esse affirmat. Si enim malorum
est caussa, utique non est bonus. Si non bonus, neq; Deus:*

itaque utrobique est negatio Dei. Augustin. tract. XLIII. in Johannem de utraque, & *probationis* & *seductionis*, tentatione eleganter. *Duæ sunt*, inquit *tentationes*, *una, quæ decipit: altera, quæ probat: secundum eam, quæ decipit, Deus neminem tentat.* Tentatio igitur seductionis est à Diabolo, mundo & carne. De ea, cùm monemur, *vigilandum & orandum esse, ne introëamus in tentationem*, Matth. XXVI. 41. Marci XIV. 38. Lucæ XXII. 46. monitum Christi intelligi debet. Isidorus Pelusiota epist. CCXXVI. lib. V. p. 628. ad Marci XIV. 38. illa, προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμὸν, sequentia notat: Προσεύχεσθε, ἵνα μὴ ἡττηθῆτε τῷ πειρασμῷ. οὐ γὰρ εἶπεν, μὴ ἐμπεσεῖν, ἀλλὰ μὴ εἰσελθεῖν, τουτέστι, μὴ καταποθῆναι ὑπ' αὐτοῦ. Μὴ ἐμπεσεῖν μὲν γὰρ οὐχ' οἷόν τε, ἐμπεσόντα δὲ στεφανωθῆναι οἷόν τε. *Orate, ne a tentatione superemini: non enim dixit,* non incidere, *sed* non ingredi, *id est ab ea non absorberi. Fieri enim nequit, ut non incidamus, sed fieri potest, ut incidentes coronemur.* De hac ipsa tentatione intelligenda etiam est petitio sexta orationis Dominicæ, Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν. Petimus à cœlesti Patre, ne nos in tentationibus à salutis nostræ hoste superari sinat. Unde Augustin. de bono persev. c. VI. ait, in pluribus codicib. Latinis legi, *Ne patiaris nos induci in tentationem.* Atque ita etiam legit Cyprianus in exposit. orat. Dominicæ, pag. 270. Qui verba ista sic efferenda putant, ideò facere videntur, ne Deum tentationis malæ & illicitæ autorem statuant. At frustrà sunt. Num enim sapientiores Domino? Ejus verba retinenda & sobriè explicanda. Rectè Theophylactus in c. XI. Lucæ: Μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς, τουτέστι, μὴ συγχωρήσῃς ἡμᾶς ἐμπεσεῖν εἰς πειρασμόν. *Ne inducas nos, id est, ne sinas nos incidere in tentationem.* Et Augustinus de bono persev. cap. laudato: *Nihil fit, nisi quod Deus aut ipse facit, aut fieri permittit. Quòd itaq; dicimus, Ne nos inducas in tentationem: quid dicimus, Ne nos inferri sinas?* Omnia fieri vel permittente, vel efficiente Deo, docemus in voce πρόνοια. Chrysologus ad petitionem hanc: *Inducere Deus dicitur currentes ad crimina, cùm relinquit.* Ergo, *ne nos inducas*, est, ne nos patiaris induci. *Induci* autem, vel *incidere in tentationem*, est cadere in potestatem ejus, ab impetu ejus agi atque ferri: id est, abjecto fidei & fortitudinis scuto victas protendere manus: est καταποθῆναι ὑπὸ τοῦ πειρασμοῦ, ut Theophylactus dicit in cap. XXII. Lucæ, *absorberi à tentatione:* est ἡττᾶσθαι τῷ πειρασμῷ, καὶ καταποθῆναι ὑπ' αὐτοῦ, *vinci à tentatione & ab ea absorberi*, ut loquitur Isidorus Pelusiota epist. CCXXVI. lib. V. est κυριευθῆναι ὑπὸ πειρασμοῦ, καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὴν ἧτταν αὐτοῦ, *subigi à tentatione, & cladem accipere*, ut est apud Theophanem Homil. XXVII. p. 190.

Tentatio hæc *seductionis* ex causis distinguitur

α. *in tentationem, quâ Diabolus homines tentat*, unde etiam appellatur ὁ πειράζων apud Matth. c. IV. 3. & I. Thessal. III. 5. Ille supernè in exitium nostrum pervigil excubat, mille dolis, mille nocendi artibus in nos armatus. Inde meritò à Chrysostomo vocatur ὁ πολυμήχανος ὄφις, *versutus serpens.* Vide in Διάβολος, num. II. 1. α. & δ.

β. *in tentationem, quâ unusquisque tentatur à propria carne*, id est, à corruptione seu vitiositate sua naturali, quam Apostolus I. Corinth. X. 13. vocat πειρασμὸν ἀνθρώπινον, & Chrysostomus Homil. XXIV. in eandem epist. interpretatur πειρασμὸν μικρὸν, βραχὺν, σύμμετρον, *tentationem parvam, brevem, & modicam.* Eodem modo Theophylact. ad eundem locum. Theophylactus in cap. XI. Lucæ, p. 390. tales tentationes ἑκουσίους esse dicit, ὅτι τούτοις ἑκόντες ἑαυτοὺς ὑπεμβάλλομεν, *quia iis nos sponte submittamus:* ex earum censu esse dicit μέθην, φόνον, μοιχείαν, καὶ τ' ἄλλα πάθη, *ebrietatem, homicidium, adulterium, aliasq; affectiones.*

II. *Impropriè*, seu *metonymicè*, & notat *crucem atque afflictiones*, per quas Deus nos probat. Significationem hanc inculcat Basilius M. Orat. de Avaritia, p. 383. Διττὸν τὸ εἶδος τῶν πειρασμῶν. ἢ γὰρ αἱ θλίψεις βασανίζουσι τὰς καρδίας, ὥσπερ χρυσὸν ἐν καμίνῳ, διὰ τῆς ὑπομονῆς τὸ δόκιμον αὐτῶν ἀπελέγχουσαι· ἢ καὶ πολλάκις αὐταὶ αἱ εὐθηνίαι τοῦ βίου ἀντὶ πειρατηρίου γίνονται τοῖς πολλοῖς. *Duplex est tentationum genus. Nam vel corda hominum, tanquam aurum in fornace, afflictis rebus adversisq; probantur, quæ per patientiam ipsorum coarguant ac declarent probitatem: aut certè ipsa vitæ prosperitas sæpenumero multis tentationis & experimenti loco est.* De *afflictionibus* Orat. Dominicæ petitionem sextam accipi Chrysostomus Homil. XIX. in Matth. pag. 140. & Homil. XXXIV. tom. V. pag. 220. ubi per πειρασμὸν intelligit κίνδυνον, ἐπιβουλὰς, *periculum, insidias.* Gregor Nyssenus Orat. V. in orat. Dominicam, t. I. pag. 761 intelligit τὰ τοῦ βίου κακὰ, *mala hujus vitæ.* Ita etiam πειράζεσθαι est gravissimas sustinere pœnas ad Hebr. XI. 37, ubi de fidelibus, qui Maccabæorum tempore vixerunt, scribit Apostolus: Ἐλιθάσθησαν, ἐπρίσθησαν, ἐπειράσθησαν. Multa de hoc loco Cl. Gatakerus Observat. saci cap. XLIV. Nos, quæ ad verbi ἐπειράσθησαν explicationem faciunt, compendio hìc proponemus: de ἐπρίσθησαν suo agetur loco. Vulgatus interpretatur: *Tentati sunt.* Eodem modo Beza. At quis non videt, hanc interpretationem hìc locum habere non posse? Nol præscribere, priùs dictum fuisse, vers. 36. Ἕτεροι δὲ ἐμπαιγμῶν καὶ μαστίγων πεῖραν ἔλαβον. Quod multis, *Al ludibriis & flagris explorati sunt.* Quasi ludibriis ac fla gris tentati & explorati fuissent; id autem continuò d tentatione sive exploratione rursus inculcari, minùs ve risimile videtur. Illud, πεῖραν ἔλαβον, aliud sonat: ne enim πεῖρα ibi *tentationem*, aut *explorationem*, sed *expe rientiam* & *perpessionem* significat: alioqui πεῖραν λαβεῖν est *periculum facere*, sive *sumere*; quod πεῖραν ἀρπάζειν Sophocles dixit in Ajace; atque ita Triclinius e ponit, πειρᾶσαι, non πειρασθῆναι, *explorare*, non *explo rari.* Quomodo Xenophon, Τῶν θεῶν πεῖραν λαμβάνειν, ἔτι σοι ἐθελήσουσι συμβουλεύειν. *Deos tentare, si explorare, numquid consulere tibi velint.* Et Herodi nus lib. I. Πεῖραν τῆς γνώμης τῶν στρατιωτῶν λαβεῖν. *Militu animos pertentare, sive explorare.* Demosthenes, λ βεῖν ἔργῳ τῆς φιλίας αὐτοῦ πεῖραν, *ipsius amicitiam reipsa e periri.* Basilius, Ἀκριβεστάτην πεῖραν ἔχω αὐτοῦ. *Certis mis experimentis eum cognitum habeo.* Eodem sen πειρᾶσθαι usurpatur. Lucianus: ὅσοι ἡμῶν ἐν ὅπλοις ἐπειράσθησαν. *Qui nostri in bello periculum fecerunt.* Et longiùs abeamus, cap. eodem XI. ad Hebræos, v. 2 ἧς πεῖραν λαβόντες Αἰγύπτιοι, κατεπόθησαν. *Quod tentant Ægyptii, absorpti sunt.* Hìc πεῖραν λαβεῖν nihil est aliu quam πειρᾶσαι, *experiri*, perpetiendo scilicet. Hes chius: πειρήθητε, πεῖραν λαμβάνετε. *Periculum facit* πειρήσονται, διάπειραν λήψονται. *Experientur.* Suidas: π ρησαν, (πείρασαν legendum esse, docet subjectus locu δοκιμὴν, ἀπόπειραν ἔλαβον.

Τὴν δὲ χάριν δώρων πείρασαν ἐν θανάτῳ.

Tentârunt, explorârunt, periculum fecerunt, expe sunt.

Ipsam verò gratiam donorum experti sunt in morte.

De Ajace ac Hectore sermo est, quorum ille huic b teum, quo postquam ab Achille cæsus est, bigis rapta dus alligabatur; iste illi ensem dono dederat, quo se ip pòst interfecit. Hæc leguntur Epigrammat. lib. I epigram. CCLXV. pag. 238. Ita Deuteron. XXVI 56. septuaginta Interpp. Καὶ ἡ ἁπαλὴ ἐν ὑμῖν καὶ ἡ τρυφερ

οὐχὶ πεῖραν ἔλαβεν ὁ πȣ̃ς αὐτῆς βαίνην ἐπὶ τ͂ γῆς. *Et mu-er tenera & delicata inter vos, cujus pes non est gressum solo expertus*, id est, quae, pede, sive plantâ pedis ter-am nunquam attigerat. In Sapientia Solomonis XVIII. o. Ἥψατο κ̀ τῶν δικαίων πεῖρα θανάτȣ. *Justi quoq; mor-em experti sunt.* Et Dionysius Alex. in epist. ad Fa-ium Antioch. apud Eusebium lib. VI. cap. XLI. Μηκέ-ι βασάνων πεῖραν λαβȣ̃σαι. *Nondum tormenta expertæ*, id st, perpessæ. Proinde ἐμπαιγμῶν κ̀ μαςίγων πεῖραν λα-εῖν, est *ludibria ac flagella experiri.* Nec aliter Beza: *udibria & flagella sunt experti.* Castalio itidem: *Lu-ibria & scuticas experti sunt.* Sed propiùs ad rem. ùm varia pœnarum suppliciorumq; genera hoc versu ecenseat Apostolus, quibus ad necem usque divexati nt servi Dei fidissimi testesque constantissimi, illud πειράσθησαν, quod nullum mortis genus designare po-est, sed *tentationis* tantùm, sive *explorationis* significa-um habet, hîc locum habere non potest. Viderunt oc Viri summi, varièque de hoc verbo pronunciave-unt. Retinendum censet Clar. Heinsius, quia πεῖρα, ειρασμὸς & πειράζειν, Hellenistis, quos appellat, *de ca-imitate quavis absolutè usurpetur.* Quo sensu & isthic umendum putat: adjicit tamen, *nisi quis distinguere valit*, ut ἐπειράσθησαν ἐν φόνῳ μαχαίρας *conjungatur, ac einde* ἀπέθανον *sequatur; hoc modo*, Ἐπειράσθησαν ἐν φό-ῳ μαχαίρας, ἀπέθανον. *Gladiis minacibus tentati sunt; ùm autem non deficerent, sublati sunt.* Addit demum, *adem linguâ;* quam Hellenisticam vocat; πειράζειν ἐν όνῳ μαχαίρας, *idem esse simpliciter*, quod ἀναιρεῖν μα-χαίρᾳ vel ἐν μαχαίρᾳ, *gladio tollere.* Ita foret simplici-er, *gladio sublati sunt, mortui sunt.* Verùm hanc sen-entiam Gatakerus quinque maximè ob causas vix ad-nitti posse asserit. 1. Generalis illa verbi significatio lud est ipsum, quod obstat, quò minùs inter certa ac pecialia suppliciorum genera utrinq; sita locum facilè sthic tueatur. 2. Hiulca ac defecta videtur futura di-tio Apostolica, *si de gladio objecto exploratione facta ntelligatur*, quâ nihil territi sese morti objecerint. . Repetio futura est minùs necessaria illius quod su-rà clariùs fuerat elocutus, vers. 35. de liberatione. ùm ea proponeretur, rejecta. 4. Formulæ istius πει-άζειν ἐν φόνῳ μαχαίρας, pro *gladio tollere* usurpatæ ex-mplum aliquod jure desideratur. 5. Etiamsi dari pos-et, isthic tamen admitti commodè nequiret, cùm ἀπέ-θανον illud, quod sequitur, tunc planè redundaret.

Alii contrà non retinendum, sed furcillandum ac ejiciendum existimant, utpote quod à calamo Aposto-co neutiquam profluxerit. Sed & isti in partes diver-s abeunt. Alii namque surreptitium planè, alii sup-ositititium suspicantur.

Ex priorum numero est doctissimus Th. Beza. Is nim omnino *ex margine* censet *in Contextum irrepsis-*; ubi quispiam pro ἐπρίσθησαν perperam ἐπειράσθησαν nnotârat. *Nec posse aliter statuere* profitetur, *Quor-um enim*, inquit, *istud de tentatione post acerbissima-um pœnarum commemorationem postea subjicit?* Quin *Syrum Interpretem non agnoscere* monet. Idem planè rior suspicatus fuerat Erasmus: qui & ideò magis ad-ectitium statuit, quia *apud Chrysostomum & Theophy-ctum particulæ hujus mentio nulla fiat.* Quanquam in heodoreti Commentariis habetur. Istis accedit in nnotationibus H. Grotius, qui ἐκ διττολογαφίας *in tex-um irrepsisse* monet; *nec inter mortium genera hic locum abere.* Eusebius certè Præparat. Evang. lib. XII. c. X. .342. omisit planè, cùm Apostoli locum hunc ita re-enset: Οἵγε δικαιότατοι ὄντες, ὡς ἀδικώτατοι ἐλιθάσθησαν, πρίσθησαν, ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθανον. *Qui, cùm essent ustissimi, ut injustissimi lapidati sunt, dissecti sunt, gla-io cæsi occubuerunt.* Hinc non sine ratione suspicetur aliquis apud Clement. Alex. Strom. lib. IV. c. VI. p. 515. ubi eadem illa sic repræsentantur, ἐλιθάσθησαν, ἐπειρά-σθησαν, ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθανον, verbum ἐπειράσθησαν loco alterius ἐπρίσθησαν, à sciolo quodam infartum fu-isse; vix enim vero simile, à Clemente τὸ ἐπρίσθησαν omissum fuisse.

Ex posteriore classe est vir sagacissimus Fr. Junius. Huic *vitiatum* suboluit, quod in Contextu extiterat. Itaque in Parallel. lib. III. profitetur, *sibi omnium maxi-mè probari, non ut expungatur, sed ut levissima potius mu-tatione, pro* ἐπειράσθησαν *legatur* ἐπυράσθησαν, *quod ver-bum ne ipse quidem Homerus ignoraverit.* Hunc, quem & transcripsit, Joh. Piscator κατὰ πόδα secutus est. At hoc verbum nec apud Homerum, nec apud alios lin-guæ Græcæ autores reperitur.

Itaque Beza, si quid substituendum videatur, & con-jecturæ locus detur, legendum putat ἐπυρώθησαν, quod vertit, *ustulati sunt.* Verùm Cl. Heinsius instat, *nihil in his emendandum non consultis*, quos vocat, *Hellenistis.* Hos ergo consulamus, an suppeditent quicquam, quod emendationi isti suffragetur. Apud Græcos itaque Vet. T. interpretes verbum istud πυρῶσαι ita sumi-tur creberrimè, ut Hebræorum צרף respondeat, & *uren-do*, sive *conflando explorare*, atque etiam *expurgare* signi-ficet. Vide in Πυρόω. His omnibus suam quoque sub-jicit conjecturam Gatakerus. Ego, inquit, mutatione haud minùs proclivi, non ἐπυρώθησαν, sed quod huic fi-nitimum, quodque ad lectionem vulgatam etiam paulò propiùs accedit, ἐπρήσθησαν legerim: atque ita scripsisse ipsum Apostolum existimo. Notum est satis, quàm crebræ apud Apostolum παρονομασίαι passim occur-rant; in quo Jesaiam imitatus videtur. Observatum hoc Joh. Piscatori ad Eph. V. 1. *Apparet*, inquit, *Apo-stolum delectatum fuisse istâ vocum assonantiâ, quam* παρήχησιν *&* παρονομασίαν *Græci Rhetores appellitant.* Id verum esse, patet ex subjectis locis. Rom. I. v. 29. πεπληρωμένȣς -- πορνείᾳ, πονηρίᾳ. Mox ibidem: με-ςȣ̀ς φθόνȣ, φόνȣ. Ita Gal. V. v. 21. φθόνοι, φόνοι. Iterum Rom. I. 31. ἀσυνέτȣς, ἀσυνθέτȣς. II. Tim. III. 2. φίλαυτοι, φιλάργυροι. v. 4. φιλήδονοι μᾶλλον, ἢ φιλόθεοι. Rom. II. 1. κρίνεις, κατακρίνεις. I. Cor. XI. 31. Εἰ ἑαυτȣ̀ς διεκρίνο-μεν, ȣ̓κ ἂν ἐκρινόμεθα. Vide etiam Rom. XI. 19. c. XII. 3. I. Cor. IX. 21. cap. XII. 26. cap. XIII. 9. II. Corinth. V. 8. II. Thess. III. 11. Ad Philem. v. 11. Philipp. III. 2. 3. Hebr. V. 8. 14. cap. VII. 3. cap. IX. 10. c. X. 27. Pari ergo mo-do, hoc in loco, eadem dictionis figurâ scripsisse videtur Apostolus, ἐπρίσθησαν, ἐπρήσθησαν, *serrati sunt, cremati sunt.* Hesychius: Πρῆξαι, φλέξαι, φυσῆσαι, ἐμπρῆσαι, πυρὸς δηΐο, θύρετρα κ̀ δάκρυα ἀναπρήσας, ἀντὶ τ͂ ἀναφυ-σήσας, ὅθεν κ̀ ἡμεῖς τȣ̀ς πεφυσημένȣς, πεπρημένȣς φαμέν. In his malè quædam. Legendum πρῆσαι. Item, ex Il. β'. v. 415. πρῆσαι δὲ πυρὸς δηΐοιο θύρετρα. *Ac igne exussero portas hostis.* Et: Δάκρυ ἀναπρήσας, ex Il. ι. v. 433. *La-crymas cum gemitu effundens:* ubi vetus Scholiastes: Ἀναπρήσας, ἀναφυσήσας, ἢ ἀθρόον ἀναβαλών. Iterum He-sychius: Ἔπρησεν, ἔκαυσεν. Item: πρῆσεν, ἔκλαεν, ἐφύση-σεν, ἐνέπρησεν, ἔφλεξε. Pro ἔκλαεν, legendum ἔκαεν. Sui-das: Πρῆσαι, καῦσαι· πρῆσε δὲ, ἐφύσησε. *Ussisse, incendis-se, combussisse; πρῆσε vero, flavit, spiravit.* Homerus Il. α. v. 481.

Ἐν δ' ἄνεμ@ πρῆσεν μέσον ἱσίον. - - -

Ventus autem inflabat medium velum. Scholiastes: Πρῆσεν, ἐνέπρησεν, ἐφύσησεν. *Inflabat.* Iterum Suidas: Καταπρησθῇ, κατακαυθῇ. Κελεύσαντ@ Κύρȣ, ἵνα κατα-πρησθῇ ζῶν. *Comburatur, cremetur. Cùm jussisset Cy-rus, ut vivus cremaretur.*

Vivicomburium, pœnarumque ac suppliciorum spe-cies multiformes, in quibus ignis flammarumq; vis, fa-ces accensæ, laminæ candentes, craticulæ, sartagines, ad

Dei servos cruciandos adhibebantur, cùm tam frequentia fuerint, nec istis immaniora ferè ulla existant, non est verisimile ea siluisse prorsus Apostolum: cùm minùs atrocia pleraq; recensuerit. Hoc cruciatus genere in Judæos, sub Maccabæorum tempora, sæviisse Antiochum illum ἐπιμανῆ, testatur Jasonis Cyrenæi abbreviator c. VII. 5. Quo loco, tyrannum narrat, ubi τήγανα καὶ λέβητας ἐκπυρωθῆναι, sartagines & lebetes succendi jusserat, primum è septem illis fratribus celeberrimis, quos & Ecclesia Christiana in Martyrum suorum laterculum admisit, linguâ priùs excisâ, corpore toto scuticis excoriato artubusq; extremis quibusq; confractis, mandâsse τῇ πυρᾷ προσάγειν ἔμπνουν ἔτι, καὶ τηγανίζειν, *pyræ admoveri spirantem adhuc, & torreri in sartagine.* Quod autem ille τηγανίζειν dixit, id LXX. Interpretes, idem supplicium designantes, ἀποτηγανίζειν dixere Jer. XXIX. 22. Siquidem quod de Achabo & Sedechia pseudoprophetis scriptum est ibi, קלם באש, *igne eos torruit* rex Babylonicus, id illi reddiderunt, ἀπετηγάνισεν ἐν πυρὶ, *in sartagine ad necem usq; igne torruit:* eam enim vim habere autumo particulam ἀπὸ in ἀποτηγανίζειν, quam & in ἀποτυμπανίζειν. Athletarum istorum fortissimorum matrem, post filios martyrii coronam adeptos narrat Josephus de Maccabæis c. XVII. ἑαυτὴν ῥίψαι κατὰ τῆς πυρᾶς, cùm in eo esset, ut satellitum manibus prehenderetur, ne quis eorum suum attingeret corpus, *in pyram accensam sponte semet conjecisse.* Quomodo Eusebius lib. VI. c. XLI. ex Dionysii Alex. ad Fabium epistola, Quintam quandam, εἰς πῦρ πηδήσασαν καταπεφλέχθαι, *in ignem, quo cremata est, insiluisse.* Ejusdem generis cruciatus varios, Christiani nominis professores, à tyrannis eorumque satellitio, pertulisse, historiæ testantur Ecclesiasticæ, veterumque monumenta scriptorum. De sui temporis fidelibus Tertullianus Apologet. cap. XII. pag. 42. *Ignibus urimur.* Et cap. XLIX. pag. 80. *Judicatur in nos gladiis, & ignibus, & crucibus, & bestiis.* Et cap. seq. *Sarmenticios & Semaxios appellatis, quia ad stipitem dimidii axis revincti sarmentorum ambitu exurimur.* Legimus apud Eusebium hist. Eccles. lib. V. c. I. in Lugdunensium ac Viennensium ad Fratres Asiaticos epistola, Sanctum Diaconum, χαλκαῖς λεπίσι διαπύροις, *æreis squamis*, sive *laminis corpori undique affixis ustulatum*; paulò pòst (quod & in aliis quibusdam perpetratum) ἐπὶ σιδηρᾶς καθέδρας τηγανιζόμενον, *cathedræ ferreæ insidentem, fuisse torrefactum:* Blandinamque mulierem τὸ τήγανον, sive *sartaginem, expertam.* Legimus etiam apud Prudentium de Coronis, Carm. V. Vincentium in grabbato ferreo collocatum: & apud eundem ibid. C. II. Laurentium Diaconum, ap. Euseb. lib. VIII. c. VI. Petrum quendam aulicum, craticulæ ferreæ impositos, quo ad necem usque igne lento urerentur. Antiochiæ itidem haud paucos ἐσχάραις κατωπτημένους, sive *craticulis assatos*, refert Euseb. ibid. c. XII. Occurrunt apud eundem passim, ut de aliis nihil dicam, fideles Christi martyres pyris accensis cremati, & vivicomburio ex hac vita sublati. Denique nullus ferè est scriptor, qui carnificinæ sævitiæque instrumenta recensendo, ignium disertè non meminerit: nec est vero simile, quod in suppliciis, immanioribus præsertim, locum nusquam propè non obtinet, præcipuum plerumque ac principalem occupat, id omittere ac silere prorsus Apostolum voluisse. Hoc autem inter cætera hoc loco cùm recensuisse videatur, vicini vocabuli sono affini illectum, probabile satis est, pro more suo, id verbo à continenter antegresso haud multùm abludente, cùm tam commodè se offerret, haud invitum designâsse. Quod eodem & Theodoretus, sed composito, in argumento eodem est usus θεραπευτ. serm. VIII. verbis illis, ἀποτυμπανισθῆναι προθύμως, καὶ ἀνασκινδαλευθῆναι, καὶ μέντοι καὶ ἐμπρησθῆναι.

Quo loco & *exustionem tympano, cruci q; arrectæ* subjicit, tanquam illis etiam crudelius perpessuque difficilius. Vide in Ἀποτυμπανίζω. Quin igitur Apostolus, ἐπρίσθησαν, ἐπρήσθησαν, scripserit, vix est ut possim ambigere. Hanc autem de illis Dei servis, Domino suo fidissimis, qui τὸ διὰ πυρὸς βάπτισμα λαβόντες, διὰ πυρὸς ἐτελειώθησαν, *ignis baptismate intincti, per ignem sunt consummati*, uti Origenes ap. Euseb. lib. VI. c. IV. dissertationem meliùs claudere non possum, quàm Senecæ illis de Benefic. lib. IV. c. XXII. *Prodest & in igne pietas: qui si singulis membris admoveatur, & paulatim vivum corpus circumeat, licèt ipsum bonâ conscientiâ plenum stillet; placebit illi ignis, per quem fides collucebit.* Id quod in Sanctis illis luculentissimè liquebat. Hoc enim est, quod Chrysost. Hom. I. in II. ad Corinth. Τί πυρὸς χεῖρον; τί βασάνων διηνεκῶν ὀδυνηρότερον; τοῦτο πάντων τυραννικώτερον εἰς ὀδύνης λόγον ἐστί. καὶ οὐδὲν ἂν γένοιτο ὀδυνῶν χαλεπώτερον. ἀλλ᾽ ὅμως καὶ τὰ τῇ ἀκοῇ ἀφόρητα, ταῦτα φορητὰ καὶ ποθεινὰ διὰ τὴν κατὰ θεὸν ἡδονὴν γίνεται. κἂν ἀγάγῃς τὸν μάρτυρα ἔτι ἐμπνέοντα μικρὸν ἀπὸ τοῦ ξύλου ἢ ἀπὸ τῶν τηγάνων, τοσαύτην εὑρήσεις τὴν κειμένην αὐτῷ χαρὰν, ὅσην οὐδὲ εἰπεῖν ἔνι. *Quid igne gravius? quid tormentis jugibus ærumnosius? Omnium istud, dolorem quod attinet, tyrannidem maximam obtinet: nec potest dolor ullus intolerabilior esse, quàm qui inde accedit. Verum tamen, quæ auditu etiam intolerabilia sunt, ea & tolerabilia & desiderabilia quoq; fiunt per eam quæ secundum Deum est, voluptatem: martyremq; spirantem adhuc si à palo aut sartagine paulisper abduxeris, lætitiam penes eum tantam deprehendes, quanta verbis nec exprimi queat.* Atque hæc de verbo ἐπειράσθησαν Cl. Gatakerus. Judicent Lectores, an sufficientes sint rationes, ob quas à recepta lectione recedendum. Vix ego existimârim, Apostoli stylum humanis subjiciendum esse legibus: in iis certè minimè, quæ sine incommodo, imò sensu aptissimo, retineri possunt. Ita autem retineri queat ἐπειράσθησαν, utpote quo gravissimæ denotentur afflictiones.

Πεκούλιον.

Veteres Glossæ: πεκούλιον, ὕσια ὑπεξούσιος, ἢ δούλου. *Peculium:* Festus: *Peculium servorum à pecore item dictum est, ut pecunia patrum familiæ.* Non tamen *peculium* solùm servorum fuit, sed & ita dictum, quod filius familias sibi parentis permissu servabat, deducto illo, quod parenti debebatur. Ita filiis cedebat, si pluris vendidissent merces, quàm quanti eas pater æstimasset. Plautus, Mercatoris prolog.

Lucrum ingens facio, præterquam mihi meus pater
Dedit æstimatas merces: ita peculium
Conficio grande.

Etiam *peculium* dicebatur, quod à patribus familias seponebatur; quomodo Celsus usurpat, cùm ait, *Pecuniam sine peculio fragilem esse.* Greg. Nazianzenus in Testamento suo eadem voce usus est de servis: Τοὺς δὲ οἰκέτας, οὓς ἠλευθέρωσα, βούλομαι καὶ νῦν ἐπ᾽ ἐλευθερίας μένειν, καὶ τὰ πεκούλια αὐτοῖς πάντα μένειν βεβαίως. *Servos igitur, quos liberos reddidi, etiam nunc volo in libertate manere, iisq; peculia omnia firmiter manere.* In Lexico Græco-Lat. ædis B. Germani, ut monet Brissonius, *peculium* definitur, κτῆσις τοῦ ἐν ἀλλοτρίᾳ ἐξουσίᾳ ὄντος, τουτέστιν, υἱοῦ ἢ δούλου, *possessio ejus, qui sub alterius potestate existit, id est, filii, aut servi.* Photius in Nomoc. sub tit. III. ex Novell. CXXIII. καθ᾽ ὁμοιότητα τῶν καστρενσίων πεκουλίων, *Castrensium peculiorum instar.* Idem sub tit. X. ex XXXVI. Capite novellæ Constitut. ἐν κάστρεσι πεκουλίων τὰ ἐπικτηθέντα. *Ea quæ in castrensi peculio acquisierunt.* Castrense peculium est, quod vel in castris acquiritur, vel occasione militiæ obtingit. Vide Brissonium de verb. signif. lib. XIV. in voce *Peculium.* Asterius, hom. de œcon. injusto, 575. Δοῦλος ἐλεύθερον πεκούλιον οὐκ ἔχει. *Servus liberum peculium non habet.*

Πίλα-

Πέλαγος.

I. *Propriè* πέλαγος notat *maris profunditatem*. Hinc Hesychius inter alia, πέλαγος, βυθός. *Profunditas*. Hoc sensu Matth. XVIII. 6. ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης, id est, ἐν τῷ βάθει, *in profundo*, sive *profunditate maris*, quomodo etiam Syrus vertit. Poëtæ *altum* appellant. Hæc vocis proprietas fecit, ut putarent πέλαγος dici quasi τῆλε τῆς γῆς, *procul à terra*. Isidorus lib. XIII. cap. XVI. deducit à πλάγιον, id est, *latum*: quod etiam Hesychius innuere videtur, quando πέλαγος dicit esse πλάτος θαλάσσης, *latitudinem maris*. Aliis placuit πέλαγος dici quasi πέλας, *prope*, & γῆ, *terra*: quia circumambitur orbem: aut quia πέλας ἄγει, quo de etymo Cæsar Scaliger lib. IV. de causſ. L.L. cap. XCVIII. Alii malunt deducere à πελάζειν, vel ab Hebr. פלג. Vide Etymolog. Vossii.

II. *Impropriè*, & quidem *Metaphoricè*, *multitudinem* significat. Hesychius, Μέγεθος, πλῆθος, *magnitudinem*, *multitudinem*, interpretatur. Ita ἄφραστον πέλαγος θαυμάτων, *ineffabilis multitudo miraculorum*. Chrysostomus Homil. XXVII. in Matth. pag. 190. de Evangelistis: Σὺ δέ μοι σκόπει πόσον πλῆθος θεραπευομένων παρατρέχουσιν οἱ εὐαγγελισταὶ, οὐχὶ καθ' ἕνα λέγοντες ἡμῖν καὶ διηγούμενοι, ἀλλ' ἐνὶ ῥήματι πέλαγος ἄφραστον θαυμάτων ὑπερβαίνοντες. *Tu verò mihi considera, quantam multitudinem eorum, qui sanati fuerunt, Evangelistæ prætereant, non omnia sigillatim nobis dicentes & narrantes, sed uno verbo ineffabilem miraculorum multitudinem prætermittentes.* Idem; Ἀνάκυψον εἰς τὰ πεπραγμένα σοι, εἰς τὸ πέλαγος τῶν ἁμαρτημάτων. *Respice, quæso, ad facta tua, ad multitudinem peccatorum.* Item: Δεῦτε, ἑαυτοὺς ῥίψωμεν ἐπὶ τὸ πέλαγος τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ θεοῦ. *Agite, nos ipsos conjiciamus in pelagus miserationum Dei.* Eodem modo Theophanes Homil. II. pag. 11. Ὁρᾷς οἰκτιρμῶν ἄπειρον πέλαγος. *Vides miserationum inexhaustum pelagus.* Homil. ead. 10. Πᾶν τὸ χρέος τῷ ὑπευθύνῳ χαρίζεται, δεικνὺς τῆς οἰκείας φιλανθρωπίας τὸ ἄπειρον πέλαγος. *Omne obærato debitum gratis donat, simulque suæ benignitatis pelagus immensum ostendit.*

Πέμπτη.

Vox πέμπτη, absolutè posita, notat *diem Jovis*. Nicephorus Homologeta in Can. Οὐ δεῖ τὰς πέμπτας φυλάττειν. Et ἡ μεγάλη πέμπτη dicebatur, quæ Pascha antecedebat. In Liturgia Basilii: Εἰ δὲ ἐστιν ἡ μεγάλη πέμπτη, ἀλλεῖ. Vide Glossarium Meursii.

Πενηθεία.

Non habent Lexica. Est *divinitatis inopia*. Hanc Gregentius in Disputatione sua exprobrat Judæis. Gentilibus verò πολυθείαν, quando, p. 197. Judæum ita compellat: Ἕνα θεὸν τὸ τριαδικὸν ὁμολογοῦντες κράτος, ὑμῶν τὴν πενηθείαν, κἀκείνων τὴν πολυθείαν, ἐξ ἴσης ἀποκρούομενοι ἀποφεύγομεν. *Unum Deum, trinum confitentes imperium, vestram divinitatis inopiam, & illorum multitudinem deorum ex æquo repudiantes fugimus.*

Πένης. Πενία.

I. *Explicatio nominis.*

1. Πένης, *pauper est, qui destituitur bonis hujus mundi, & paupertatem moderatè fert.* Ita pauperem nobis describit Basilius M. Interrogat. CCLXII. in reg. brevioribus, p. 630. Πένης ἐστὶν, ὁ ἐξ ἀρχῆς ἐν ἐνδείᾳ ὢν, καὶ εὐαρέστως τῷ κυρίῳ κυβερνήσας τὴν τοιαύτην περίστασιν. *Pauper est, qui ab initio in egestate semper fuit, & in hujusmodi statu ita se moderatur, ut Domino placeat.* Hinc πενία apud Hesychium est ἀχρημοσύνη, ἀπορία, *egestas, indigentia.*

2. *Pauper est, qui suis nunquam contentus, semper plura appetit.* Clemens Alexandr. Strom. II. p. 368. Πενίαν ἡγητέον, οὐ τὸ τὴν οὐσίαν ἐλάττω ποιεῖν, ἀλλὰ τὸ τὴν ἀπληστίαν πλείω· οὐ γὰρ πενία ποτὲ ἡ ὀλιγοχρηματία, ἀλλ' ἡ ἀπληστία ἧς φευγούσης ὁ ἀγαθὸς ὢν, καὶ πλούσιος γ' ἂν εἴη. *Paupertas est existimanda, non facultates diminuere, sed augere insatiabilitatem: non est enim paupertas, pecuniæ paucitas, sed insatiabilitas: quæ si recesserit, qui bonus est, dives quoque fuerit.* Chrysostomus Hom. II. de Lazaro, quæ est XXXVI. tom. V. Οὐ πένης ἐστὶν ἐκεῖνος ὁ μηδὲν κεκτημένος, ἀλλ' ὁ πολλῶν ἐφιέμενος. *Non ille pauper est, qui nihil possidet, sed qui multa appetit.* Eadem exscripsit Suidas in voce Πενία. Iterum Chrysostomus Homil. II. in epist. ad Philippenses: Οὐκ ἔστι πένης ὁ μηδὲν ἔχων, ἀλλ' ὁ πολλῶν ἐπιθυμῶν. *Non est pauper qui nihil habet, sed qui multa concupiscit.*

II. *Proprietates* paupertatis & pauperum sunt,

1. *quod paupertas sit grave onus.* Chrysostomus de sacerdotio lib. III. t. VI. p. 26. Ἀκόρεστόν πως κακὸν ἡ ἀκούσιος πενία, καὶ μεμψίμοιρον, καὶ ἀχάριστον. *Non voluntaria paupertas malum quoddam insatiabile est, querulum & ingratum.* Isidorus Pelusiota epist. CCLXXI. lib. II. pag. 244. πενίαν vocat ἀτίθασσον καὶ δυσνουθέτητον θηρίον, *intractabilem & increpationis impatientem bestiam.* Idem πενίαν vocat δυσνουθέτητον θηρίον etiam epist. CCCLVIII. lib. III. p. 397. epist. LXXXIX. lib. IV. pag. 460. Cyrillus Alex. præfat. Comment. in Johannem, p. 5. στυγνὴ καὶ ἀνουθέτητος πενία. *Tristis & auribus carens paupertas.*

2. *quòd pauperes nihil ab aliis metuant.* Chrysostomus Homil. II. ad populum Antiochenum: Μέγα κτῆμα πενία τοῖς φιλοσόφως αὐτὴν φέρουσι, θησαυρὸς ἄσυλος, βακτηρία ἰσχυροτάτη, κτῆσις ἀνεπηρέαστος, καταγώγιον ἀνεπιβούλευτον. *Præclara possessio paupertas iis est, qui eam philosophicè ferunt, thesaurus qui furto non subducitur, scipio firmissimus, possessio cui nemo insultare potest, hospitium ab insidiis immune.* Id. Homil. XIII. in Acta, pag. 685. Ἡ πενία φρούριον ἀσφαλὲς, χαλκῷ περιβεβλημένον πολλῷ καὶ δύσκολον ἔχον τὴν ἄνοδον. *Tutum propugnaculum paupertas est, multis circumdatum armis, ad quod difficilis est ascensus.* Basilius M. Homil. II. in Psal. XV. pag. 162. Ἐν τούτῳ διαφέρομεν τῶν πλουτούντων οἱ πένητες, τῇ ἀμεριμνίᾳ· καὶ καταγελῶμεν αὐτῶν ἀγρυπνούντων, αὐτοὶ καθεύδοντες. καὶ τῶν συνεστώτων ἀεὶ καὶ φροντιζόντων, αὐτοὶ ἀφροντιστοῦντες καὶ ἀνειμένοι. *Hoc uno pauperes à divitibus differimus, quòd securi sumus, atque eos vigilantes ridemus, ipsi dormientes: præterea nos à curis liberi & in magna quiete agentes, eos in magna rerum perturbatione constitutos & se ipsos curis conficientes, ipsi conspicimus.* Hoc ipsum agnoscit Seneca epist. XIV. *Naturalia mala, inopia atque morbi, silentio subeunt, nec oculis, nec auribus quicquam terroris incutiunt.* Et mox: *Circumspiciendum nobis est, quomodo à vulgo tuti esse possimus. Primùm, nihil inde concupiscamus, unde rixa est inter competitores: deinde nihil habeamus, quod cum magno emolumento insidiantis eripi possit. Quàm minimùm sit in corpore tuo spoliorum. Nemo ad humanum sanguinem propter ipsum venit, aut admodum pauci, plures computant, quàm oderunt. Nudum latro transmittit: etiam in obsessa via pauperi pax est.*

3. *quòd paupertas non sit mala.* Chrysostomus Homil. XV. ad populum Antiochenum: Πενία μυρία εἰς τὸν βίον ἡμῶν εἰσήγαγεν ἀγαθὰ, καὶ χωρὶς πενίας ὁ πλοῦτος ἄχρηστος. *Paupertas infinita in vitam nostram invexit bona, & sine paupertate divitiæ sunt inutiles.* Basilius M. Orat. κατὰ τῶν ὀργιζομένων. Οὐ τὸ πένεσθαι ἐπονείδιστον, ἀλλὰ τὸ μὴ φέρειν εὐγενῶς τὴν πενίαν. *Non paupertas ignominia est, sed paupertatem non generoso ferre animo, illud vituperandum.* Πενία, ut idem in cap. XI. Jesaiæ, παιδαγωγός ἐστιν εἰς εὐσέβειαν. *Paupertas ad pietatem nos deducit.* Præclarè quodam in loco Chrysostomus: Ὦ πηλίκον ἀξίωμα τῆς πενίας; τοῦ θεοῦ γίνεται προσωπεῖον· κρύπτεται ἐν πενίᾳ θεός.

θεός· καὶ πένης μὲν ὁ τὴν χεῖρα προτείνων, θεὸς δὲ ὁ δεχόμενος. *Quanta paupertatis dignitas eſt! Rei quædam ſit perſona & larva: ſub paupertate latet & occultatur Deus: & pauper quidem manum extendit, Deus autem accipit* ſc. eleemoſynam. Paupertatem ad philoſophiam tendenti utilem eſſe, tota epiſt. XVII. Senecæ docet; cujus initium: *Projice omnia iſta, ſi ſapis, imò ut ſapias, & ad bonam mentem magno curſu ac totis viribus tende, &c.* Ita Theocritus ab initio Idyll. XXV.

Ἁ πενία, Διόφαντε, μόνα τὰς τέχνας ἐγείρει.
Αὐτὰ τῶ μόχθοιο διδάσκαλος. - - -
Paupertas, ô Diophante, ſola excitat artes:
Ipſa laboris magiſtra eſt.

Et Chryſoſtomus Homil. LXXXVI. t. VI. Πρὸς ἀρετὴν ἐπιτηδειότερον πενία πλούτου. *Ad virtutem paupertas aptior eſt divitiis.* Hæc verò omnia de iis tantùm pauperibus intelligenda ſunt, qui paupertatem moderatè ferunt. Nam, ut Chryſoſtomus Homil. CVIII. t. VI. Καλὴ ἡ πενία τοῖς καλῶς ὑπομένουσιν αὐτήν. *Paupertas eam præclarè ferentibus pulchra eſt.* Vel, ut idem Homil. LXVIII. t. VI. Οὐχ ἡ πενία καλὸν, ἀλλὰ τὸ καλῶς κεχρῆσθαι τῇ πενίᾳ. *Non paupertas bona eſt, ſed paupertate rectè uti, pulchrum.*

III. *Officia erga pauperes* ſunt

vel *reſpectu Dei*, qui eorum magnam rationem habet. Curam Dei erga pauperes exemplo hirundinis nobis deſcribit Baſilius M. Homil. VIII. in Hexaëm. p. 104. 105. Μηδεὶς πενίαν ὀδυρέσθω, μηδὲ ἀπογινωσκέτω ἑαυτοῦ τὴν ζωὴν, ὁ μηδεμίαν οἴκοι περιουσίαν καταλιπὼν, πρὸς τὸ τῆς χελιδόνος εὐμήχανον ἀποβλέπων. Ἐκείνη γὰρ τὴν καλιὰν πηγνυμένη, τὰ μὲν κάρφη τῷ στόματι διακομίζει. πηλὸν δὲ τοῖς ποσὶν ἆραι μὴ δυναμένη, τὰ ἄκρα τῶν πτερῶν ὕδατι βρέξασα, εἶτα τῇ λεπτοτάτῃ κόνει ἐνειληθεῖσα, οὕτως ἐπινοεῖ τοῦ πηλοῦ τὴν χρείαν. καὶ κατὰ μικρὸν ἀλλήλοις τὰ κάρφη οἷον κόλλη τινὶ τῷ πηλῷ συνδήσασα, ἐν αὐτῇ τοὺς νεοττοὺς ἐκτρέφει. ὧν ἐάν τις ἐκκεντήσῃ τὰ ὄμματα, ἔχει τινὰ παρὰ τῆς φύσεως ἰατρικὴν, δι' ἧς πρὸς ὑγείαν ἐπανάγει τῶν ἐκγόνων τὰς ὄψεις. Ταῦτά σε νουθετείτω, μὴ διὰ πενίαν πρὸς κακουργίαν τρέπεσθαι· μηδὲ ἐν τοῖς χαλεπωτάτοις πάθεσι πᾶσαν ἐλπίδα ῥίψαντα, ἄπρακτον κεῖσθαι καὶ ἀνενέργητον. ἀλλ' ἐπὶ θεὸν καταφεύγειν, ὃς ἐν χελιδόνι τὰ τηλικοῦτα χαρίζεται· πόσῳ μείζονα δώσει τοῖς ἐξ ὅλης καρδίας ἐπιβοωμένοις αὐτόν; *Nemo paupertatem deploret, nec is de ſua vita deſperet, actumque jam eſſe de ipſa putet, cui nihil eſt de patrimonio ſuo relictum; ad hirundinis reſpiciens ingenioſam & ſolertem induſtriam. Nam illa compingendo ſibi nidulo, ſtramenta quidem ore legit, perfertque: lutum autem cùm deferre nequeat pedibus, extremitates pennarum aquâ primùm madefacit: deinde tenuiſſimo pulvere ſeſe involvens, hoc ſibi pacto comminiſcitur & excogitat luti uſum; Tum paulatim compactis inter ſe ſtipulis colligatisque ſtramentis, interpoſito perinde atque glutine quopiam, luto, in ipſo nidulo jam extructo ſuos nutrit pullos: quorum ſi quis pupugerit oculos, habet quandam à natura ſibi conceſſam medendi facultatem, quâ ad priſtinam valetudinem ſuæ lumina prolis reducit. Hæc te doceant, hæc te admoneant, ne ob paupertatem ad flagitia deflectas: nec in graviſſimis calamitatibus, omni ſpe abjecta, iners & ſine ulla operatione jaceas, ſed ad Deum ipſum confugias, qui, ſi tantis muneribus hirundinem afficit, quantò majora in eos homines beneficia conferet, qui toto ipſum corde invocant?* Hanc Dei erga pauperes curam ſcriptura paſſim commendat.

vel *reſpectu hominum*, quorum eſt pauperum miſereri, eorùmque inopiam ſua beneficentia levare. Multa de hoc in voce Ἐλεημοσύνη. In primitiva Eccleſia ad fores Templorum mendicabant, & eleemoſynam accipiebant. Actor. III. 2. *claudus quotidie ponebatur ad portam Templi*, τοῦ αἰτεῖν ἐλεημοσύνην παρὰ τῶν εἰσπορευομένων εἰς τὸ ἱερὸν, *ut peteret eleemoſynam ab introëunti*bus in templum. Sic Lucæ XVI. 20. deſcribitur Lazaru[s] πρὸς τὸν πυλῶνα βεβλημένος. De pauperibus ad for[es] Templorum ſtipem corrogantibus; & homines a[d] beneficentiam flectentibus Chryſoſtomus Homil. I. in II. ad Timoth. Διὰ τοῦτο ἑστήκασιν οἱ πένητες πρὸ τῶ[ν] θυρῶν, ἵνα μηδεὶς εἰσίῃ κενὸς, ἵνα μετὰ ἐλεημοσύνης εἰσί[ῃ]. *Propterea pauperes præ foribus ſtant, ne quis vacuus in troëat, ut cum eleemoſyna ingrediatur.* Idem, Homi[l.] LXXXII. t. VI. Τῆς ἐκκλησίας ἔξω καθέζονται οἱ πένητες ἵνα πλύνῃς τὰς χεῖρας τῆς ψυχῆς σου. *Extra Eccleſiam ſe dent pauperes, ut abluas animæ manus eleemoſynâ.* Vid[e] in voce Λουτήρ. Et Homil. XXX. in I. ad Corinthios Οἱ προσαιτοῦντες χρείαν πληροῦσι μεγίστην ἐν ἐκκλησίᾳ προσηλωμένοι ταῖς θύραις τοῦ ναοῦ, καὶ κόσμον παρέχοντες μέ[]γιστον. *Mendici maximam in Eccleſia utilitatem præſtant, for[i]bus Templi affixi, ornatumque præſtantes maximum.* E[t] Homil. LVII. tom. V. pag. 390. diſertè docet, han[c] pauperibus ſtationem à veteribus fuiſſe aſſignatam: Δι[ὰ] τοῦτο καὶ πρὸ τῶν θυρῶν τῶν οἴκων τῶν εὐκτηρίων ἔστησαν τ[οὺς] πένητας οἱ πατέρες οἱ ἡμέτεροι, ἵνα καὶ τὸν νωθρότατον, κ[αὶ] ἀπανθρωπότατον αὐτὴ τῶν πενήτων ἡ ὄψις πρὸς ὑπόμνησ[ιν] ἐγείρῃ τῆς ἐλεημοσύνης. *Propterea etiam pro foribus ora toriarum domuum ſtatuerunt pauperes noſtri patres, ut v[el] pigerrimum & ab humanitate alieniſſimum ipſe pauperu[m] aſpectus eleemoſynæ admoneat, & ad eam erogandam ex citet.* Vide ibidem plura. Habebant veteres pro pau peribus κοινὰ τῆς ἐκκλησίας χρήματα, teſte Chryſoſto mo Homil. XLV. in Acta, pag. 862. Habebant pr[æterea] iisdem κοινὸν οἴκημα ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἀφωρισμένον, *com mune domicilium ab Eccleſia ſegregatum*; ibidem, quo[d] etiam κελλίον χριστοῦ vocat. Vide in Κελλίον & ξενοδοχεῖο[ν]. Chryſoſtomo pauperes tantæ fuerunt curæ, ut eos no[] luerit oſtiatim mendicare, ſed in Eccleſia congregato[s] ex Patriarchéo, ſuſtentârit. Anonymus in vita ipſius cap. LV. Τὰ λοιπὰ τῶν πενήτων πλήθη κατὰ τὰς λεω φόρους καὶ τοὺς στενωποὺς περιϊέναι καὶ προσαιτεῖν ἐφ' ὕβρει τῆς χριστιανῶν λογισάμενος πίστεως, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πάντα[ς] ἀθροΐζεσθαι παρακελευσάμενος ἐκ τοῦ πατριαρχείου καὶ αὐ τοῖς τὰ πρὸς τὴν χρείαν παρεῖχε. *Reliquam pauperum mul titudinem cùm exiſtimaret ſecundum vias publicas & pe[r] vicos cum Chriſtianæ fidei ignominia mendicare, omnes i[n] Eccleſia congregari juſſit ex Patriarchéo, iisque neceſſari[a] ſuppeditavit.* Confer Πτωχός.

Πενθέκτη.

Πενθέκτη, *quintoſexta*, vel *quiniſexta*. Ita vocatur Synodus ſexta generalis, quæ eſt Conſtantinopolitana III ſub Conſtantino Pogonato. Dicitur aliâs Trullana, quia anno DCCVII. Juſtinianus II. Imp. Patres revocavit ad Synodum Conſtantinopolitanum in loco ſacr[i] palatii, qui dicitur Trullus, ut conderent Canones Synodicos, quod omiſſum erat ſub Conſtantino. Dicitur autem πενθέκτη, quia aſſumſit quosdam Canones Concilii Oecumenici quinti. Balſamon ad epiſt. hujus Synodi ad Juſtinianum Imper. pag. 358. 359. rationem hujus appellationis clarè docet: Ἀπὸ τοῦ παρόντος προσφωνήματος τοῦ γεγονότος πρὸς τὸν βασιλέα Ἰουστινιανὸν παρίσταται, ὅτι τῶν δύο οἰκουμενικῶν συνόδων, τῆς πέμπτης δηλαδὴ τῆς γενομένης ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ τοῦ μεγάλου, καὶ τῆς ἕκτης τῆς γενομένης βασιλεύοντος Κωνσταντίνου τοῦ πωγωνάτου, μὴ ποιησασῶν κανόνας εἰς κατάστασιν τῶν ἐκκλησιῶν, γέγονεν αὕτη ἡ σύνοδος εἰς ἀναπλήρωσιν τῶν δύο. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ οὐδὲ ἕκτη κυρίως κατονομάζεται, ἀλλὰ πενθέκτη. ἀνεπλήρωσε γὰρ τὸ ὑστέρημα τῆς τε πέμπτης καὶ τῆς ἕκτης συνόδου. *Ex præſenti allocutione, quæ ad Imperatorem Juſtinianum habita eſt, oſtenditur, quòd cùm duæ univerſales Synodi, quinta ſcilicet, quæ fuit regnante magno Juſtiniano, & ſexta, quæ fuit imperante Conſtantino Pogonato, non fece-*

rint *Canones ad constitutionem ecclesiarum*, *hæc habi-*
est *ad supplementum duarum. Propterea enim nec sexta*
priè *nominatur, sed* πενθέκτη, id est, quinisexta: *nam*
od *quintæ & sextæ deerat Synodo, supplevit.* Dicitur
impliciter ἕκτη apud Zonaram in scholio ad Can. V.
Apostol. Ἡ ἐν τῷ Τρούλλῳ σύνοδος, ἡ λεγομένη ἕκτη. *Synodus* in *Trullo, quæ dicitur Sexta.* Vide Gl. Meursii.

Πενθέω.

Luctus potest distingui

I. *ex objecto*, seu *caussa*

1. *in luctum ob privationem rerum nobis grata-* m, seu temporalium. Talem intelligit Gregorius Nyssenus Orat. III. de Beatitud. t. I. pag. 782. Πένθος ἐστὶ ...υθρωπὴ διάθεσις τῆς ψυχῆς, ἐπὶ στερήσει τινὸς τῶν καταθυμίων ...νισταμένη. *Luctus est tristis animi habitus & affectus, qui* ...sistit *propter privationem rei alicujus, quæ placet & ac-* ...pta *est.* Et pag. 783. Πένθος ἐστὶν αἴσθησίς τις ἀλγεινὴ τῆς ...ῶν εὐφραινόντων στερήσεως. *Luctus est acerbus quidam & do-* ...ris *plenus sensus privationis earum rerum, quibus homines* ...delectantur.

2. *in luctum ob privationem rerum spiritualium.* De ...o iterum Nyssenus Orat. de Mortuis, t. III. pag. 643. ...ενθεῖ ὡς ἀληθῶς ὁ ἐν συναισθήσει τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων γε- ...μενος· ὧν ἀποπέπτωκεν, ἀντιπαραθεὶς τὴν ἐπίκηρον ταύ- ...ην καὶ ῥυπῶσαν ζωὴν, τῇ ἀκηράτῳ ἐκείνῃ μακαριότητι, ἧς ...ἐξουσίᾳ ἦν, πρὶν τῇ ἐξουσίᾳ εἰς κακὸν ἀποχρήσασθαι καὶ ὅσῳ ...λέον ἐπὶ τῷ τοιούτῳ βίῳ βαρύνει τὸ πένθος, τοσούτῳ μᾶλ- ...ον ἐπιταχύνει ἑαυτῷ τὴν ποθουμένων ἀγαθῶν κτῆσιν· ἡ γὰρ ...ῆς τοῦ καλοῦ ζημίας συναίσθησις, τῆς περὶ τὸ ποθούμενον ...πουδῆς ὑπέκκαυμα γίνεται. *Ex animo dolet veréque* ...uget *is, qui illa bona considerat, à quibus excidimus, dum* ...mortalem *istam ac sordidam vitam comparat cum im-* ...mortali *illa beatitudine, quâ potiebatur antè, quàm pote-* ...state *ad bonum abuteretur: quantoque magis in hac vi-* ...ta *ejusmodi luctum intendit, tantò celerius ad optatam* ...bonorum *possessionem aspirat. Nam qui boni jacturam* ...animadvertit, *ad illud recuperandum ardentiore studio* ...concitatur.

II. *ex subjecto*, vel *in luctum piorum*, quem sequitur gaudium & consolatio: vel *in luctum impiorum*, in quem mutabitur eorum gaudium. De piorum luctu Christus Matth. V. 4. Μακάριοι οἱ πενθοῦντες· ὅτι αὐτοὶ παρακληθή- σονται. *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolationem acci-* ...pient. Alludit Christus vel ad Jes. LXI. 2. παρακαλέ- σαι πάντας τοὺς πενθοῦντας, *consolari omnes lugentes*: vel potiùs ad Psal. CXXVI. 5. Οἱ σπείροντες ἐν δάκρυσιν, ἐν ἀ- γαλλιάσει θεριοῦσι. *Qui seminant cum lacrymis, in exultatio-* ...ne *metent.* Πενθοῦντες autem sunt, qui vel propter pec- cata sua & aliena, vel propter afflictiones suas & alienas lugent. De prioribus exponit Chrysostomus Homil. XV. in Matth. pag. 94. Οὐχ ἁπλῶς τοὺς πενθοῦντας τέθεικεν, ἀλλὰ τοὺς ὑπὲρ ἁμαρτημάτων τοῦτο ποιοῦντας. *Non sim-* ...pliciter *lugentes posuit, sed propter peccata lugentes.* The- ophylactus ad eundem locum, pag. 26. Οἱ ἐπὶ τοῖς ἁμαρ- τήμασι πενθοῦντες, οὐχὶ ἐπί τινι τῶν βιωτικῶν· πενθοῦντες δὲ εἶπε, τουτέστιν, ἀεὶ καὶ οὐχ ἅπαξ· καὶ οὐχ ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν τοῦ πλησίον. *Qui propter peccata lugent, non propter temporalia. Lu- gentes autem dixit, semper & non semel: & non propter nostra tantùm peccata, sed etiam propter peccata proximi.* Eodem modo Theophanes Homil. LI. pag. 351. Affert tamen etiam aliam expositionem, Greg. Nyssenum se- cutus, cujus locum num. I. 2. adduximus. Verba Theo- phanis sunt: Οὐκ εἶπε Μακάριος οἱ πενθήσαντες, ἀλλ' οἱ πενθοῦντες, οἱ ἀεὶ μεμνημένοι τῆς δόξης, ἧς ἐκπεπτώκαμεν, καὶ πῶς εἰς τοῦτο τὸ τοῦ κλαυθμῶνος χωρίον ἐλεεινῶς ἐξω- ρίσθημεν. *Non dixit, Beati qui luxerunt, sed qui lugent, qui nimirum gloriæ, à qua excidimus, semper sunt memo- res; & quo pacto in hunc luctus locum miserabiliter exter- minati sumus.* De iis verò, qui pii sunt, & variis subinde calamitatibus exercentur, ac proinde perpetuam lugen- di materiam habent, optimè exponit Cyrillus Alex. in cap. V. Jesaiæ, pag. 90. Καταλήξει ὁ πόνος εἰς ἀναψυχήν· καὶ ἀγαθῶν ἱδρώτων τὸ πέρας, τρυφῆς ἡμῖν ἔσται τῆς εἰς αἰῶνα πρόξενον. *Desinet molestia in recreationem: & bo- norum sudorum finis delicias nobis æternas conciliabit.* Illustre hujus mutationis, non tantùm respectu piorum, sed etiam impiorum, exemplum nobis proponit Chri- stus Lucæ XVI. ubi de Lazaro, Ἀπέλαβε τὰ κακὰ, καὶ παρακαλεῖται. Lactantius lib. VII. cap. XI. *Qui justitiam fuerunt secuti, in hac vita miseri fuerunt, & contemti, & inopes: & ob ipsam justitiam contumeliis & injuriis sæpe vexati: quia nec aliter virtus teneri potest: semper beati sunt futuri, ut quia mala jam pertulerunt, etiam bonis fruantur.* Et libri ejusd. cap. V. *Qui mavult bene vive- re in æternum, malè vivet ad tempus, & afficietur omnibus molestiis & laboribus, quamdiu fuerit in terra, ut habeat divinum ac cœleste solatium.* Chrysostomus Homil. XV. in Acta, pag. 697. Βούλει ἄνεσιν εὑρεῖν ἐκεῖ; θλίβηθι ἐνταῦθα διὰ τὸν Χριστόν. *Vis refrigerium illic invenire? Fer hîc tri- bulationem propter Christum.* Vide in voce Ἀνάστασις, num. II. B. 3. De divite verò dicit Abrahamus: Τέκνον, μνήσθητι ὅτι ἀπέλαβες σὺ τὰ ἀγαθά σου ἐν τῇ ζωῇ σου· — καὶ σὺ ὀδυνᾶσαι. *Fili, recordare, quia recepisti bona in vita tua: — & tu cruciaris.* Diphilus Comicus apud Clementem Alex. Strom. lib. V. p. 606.

Οἴει σὺ τοὺς θανόντας, ὦ Νικήρατε,
Τρυφῆς ἁπάσης μεταλαβόντας ἐν βίῳ,
Πεφευγέναι τὸ θεῖον, ὡς λεληθότας;
Ἔστιν Δίκης ὀφθαλμὸς, ὃς τὰ πάνθ' ὁρᾷ.
Tune arbitraris mortuos, Nicerate,
Qui sese omnibus dedere vitæ deliciis,
Fugisse Numen, & latere postea?
Est justus oculus, cuncta qui solus videt.

Lactantius lib. VII. cap. XI. *Ergo in ea conditione res po- sita est, ut qui beati sunt in hac vita temporali atque ter- rena, semper miseri sint futuri, quia jam bonis, quæ ma- luerunt, potiti sunt: quod his evenit, qui deos adorant, Deum negligunt.* D. Augustinus soliloquiorum cap. XXII. *Qui heic consolantur, indigni tua consolatione ha- bentur: sed qui heic cruciantur, à te consolantur.* Pastor Hermæ III. 4. *Futurum seculum æstas est justis, peccato- ribus autem hiems.* Theophylactus in cap. XXI. Lucæ, pag. 507. Θέρος ἥξει, τουτέστιν, ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, μετὰ χειμῶνα καὶ ζάλην ὡς θέρος ἐρχομένη τοῖς δικαίοις· ὡς τοῖς γε ἁμαρτωλοῖς χειμὼν ἔσται τότε καὶ ζάλη, οὗτοι γὰρ θέρος τὸν παρόντα αἰῶνα ἔχουσι, ζάλην δὲ τὸν μέλλοντα. *Ventu- ra est æstas, hoc est, regnum Dei, post hiemem & tempesta- tem tanquam æstas veniet justis: adeò ut peccatoribus hiems tunc futura sit & tempestas: nam illi præsens se- culum habent pro æstate, futurum autem pro hieme.* Tertullianus lib. de spectaculis cap. XXVIII. *Vicibus disposita res est. Nunc illi lætantur, nos conflictamur. Seculum (inquit) gaudebit, vos tristes eritis. Lugeamus ergo dum ethnici gaudent, ut quum lugere cœperint, gau- deamus, ne pariter nunc gaudentes, tunc quoque pariter lugeamus.* Augustinus in Psal. LXXIV. *Quando acce- perint humiles quod irrident superbi, tunc superborum ty- phus in luctum convertetur.* Idem in Psal. XLVIII. de Lazaro & hoc divite: *Mutaverunt vicem: ille à janua divitis sublevatus est in sinum Abrahæ; ille ab epulis splendidis missus est in ignem: ille requiescebat, ille arde- bat: satiabatur ille, ille sitiebat: ille laboraverat in finem, vivet in æternum: ille vixerat in finem, laborabit in æter- num.*

Πεντηκοστάριον.

Πεντηκοστάριον est liber Ecclesiasticus apud Græcos. Gennadius περὶ ἀπολαύσ. τῶν ἁγίων, cap. IV. Ἄσονται μετὰ μελῳδιῶν καθημέραν καὶ μηνιαῖα, καὶ τριῴδια, καὶ λόγοι, καὶ μεταφράσεις, καὶ πεντηκοστάρια, καὶ στιχηρὰ, καὶ τροπάρια. Anthologium: Ζήτει εἰς τὸ πεντηκοστάριον κυριακῇ ἕκτῃ μετὰ τὸ πάσχα. Continet autem officium ab ipso die Paschatis usque ad octavum Pentecostes, quæ Dominica ab iis, omnium sanctorum nuncupatur. Celebratur namque in ea omnium sanctorum memoria. Nomen libro inditum est à Pentecoste. Et sic officium à Dominica Septuagesimæ ad Octavam Pentecostes in Triodio, & Pentecostario continuatur, hocque in ipso titulo libri declaratur his verbis: Ἀρχὴ σὺν Θεῷ ἁγίῳ τοῦ Πεντηκοσταρίου ἀρχομένου ἀπὸ τῆς ἁγίας μεγάλης κυριακῆς τοῦ πάσχα πρωῒ, καὶ καταλήγοντος μέχρι τῆς κυριακῆς τῶν ἁγίων πάντων. *Principium Dei gratiâ Pentecostarii incipientis à sancta & magna Dominica Paschatis, & finientis in Dominica omnium sanctorum.* Vide Gloss. Meursii.

Πεντηκοστή.

Πεντηκοστὴ scilicet ἡμέρα, *quinquagesimus dies.* Sic appellatum est à Græcis festum quoddam in Ecclesia Judaica celebrari solitum Act. II. 1. cap. XX. 16. I. Cor. XVI. 8. in memoriam promulgatæ Legis in monte Sinai: quod celebrabatur quinquagesimo à Paschate die. Vocabatur etiam ἑορτὴ θερισμοῦ *festum messis*, Exodi XXIII. 16. vel ἑορτὴ πρωτογεννημάτων, *festum primitiarum*, ibid. quia tunc ex frugibus collectis primitiæ offerebantur. De hoc Theophylactus in cap. VII. Joh. p. 659. Δευτέρα ἑορτὴ ἡ πεντηκοστὴ, ἣν ἐτέλουν ὡς ῥυσθέντες μὲν τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ κακώσεων, εἰς δὲ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας εἰσελθόντες, καὶ γευσάμενοι τότε πρώτως καρποῦ σιτηροῦ, διὸ καὶ δράγματα ἐν ταύτῃ τῇ ἑορτῇ, ὡς ἀπαρχὰς προσῆγον. *Secundum festum Pentecoste, quod celebrabant ut liberati quidem à malis, quibus in deserto affligebantur: cùm autem in terram promissionis ingressi essent, ac tunc primùm frumenti fructum gustâssent, manipulos in festo illo, tanquam primitias, offerebant.* Hoc festo Spiritus Sanctus effusus est super Apostolos, quia, ut Oecumenius in cap. II. Act. pag. 8. περὶ ταύτην τὴν ἑορτὴν καιρὸς ὡρίμῳ τῷ πνευματικῷ θέρει τὸ δρέπανον ἐπαγαγεῖν, *circa hoc festum tempus erat in maturam messem spiritualem falcem immittere.* Hoc festum celebrari cœpit à Christianis, non ex instituto divino, sed humano; ut docemus in voce Ἑορτὴ, num. II. 2. ὅτι τὸ πνεῦμα πρὸς ἡμᾶς ἦλθε, *quia Spiritus Sanctus ad nos venit*, ut loquitur Chrysostomus Homil. LXXXVIII. t. V. vel, ut Greg. Nazianzenus Orat. XLIV. pag. 708. Πεντηκοστὴν ἑορτάζομεν, καὶ πνεύματος ἐπιδημίαν, καὶ προθεσμίαν ἐπαγγελίας, καὶ ἐλπίδος συμπλήρωσιν. *Pentecosten celebramus, & spiritus adventum, & præstitutum promissioni tempus, speique impletionem.* Ab Eusebio in vita Constantini vocatur, lib. IV. p. 155. b. μεγίστη ἑορτὴ, πάνσεπτος καὶ παναγία πεντηκοστή. *Maximum festum, veneranda & sanctissima Pentecoste* Ibid. vocatur ἑορτὴ τῶν ἑορτῶν, *festum festorum.* Resurrectionis mortuorum est quædam quasi imago. Basilius M. de Spiritu Sancto cap. XXVII. pag. 212. Καὶ πᾶσα δὲ ἡ πεντηκοστὴ, τῆς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι προσδοκωμένης ἀναστάσεώς ἐστιν ὑπόμνημα. ἡ γὰρ μία ἐκείνη καὶ πρώτη ἡμέρα, ἑπτάκις ἑπταπλασιασθεῖσα, τὰς ἑπτὰ τῆς ἱερᾶς πεντηκοστῆς ἑβδομάδας ἀποτελεῖ. Ἐκ πρώτης γὰρ ἀρχομένη, εἰς τὴν αὐτὴν καταλήγει, δι' ὁμοίων τῶν ἐν τῷ μέσῳ ἐξελιττομένη πεντηκοντάκις. διὸ καὶ αἰῶνα μιμεῖται τῇ ὁμοιότητι, ὥσπερ ἐν κυκλικῇ κινήσει ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἀρχομένη σημείων, καὶ εἰς τὰ αὐτὰ καταλήγουσα. *Porrò omnis quoque Pentecoste est resurrectionis, quam in seculo illo spectamus, admonitio. Unus enim ille & primus dies,* [...]*pties septuplicatus, septem sacræ Pentecostes hebdoma*[...] *efficit. A primo enim incipiens in eundem desinit per si*[...]*les, qui in medio revolvuntur quinquagesies. Quare ævum similitudine imitatur, tanquam in motu circulari iisdem signis incipiens, & in eadem desinens.*

Πέργουλα. Πέργουλον.

Πέργουλα, sive πέργουλον, *pergula.* Glossæ Basilic. π[...]γουλα, ὑπερῷον. Hesychius: Πέργουλον, ὀρνιθάριον ἀγ[...] λευκόν. Ad hæc Palmerius: *Fortè* ἄγριον, *ut infrà* in Σπ[...]γουλος. *De voce* Λευκὸν, *nihil pronuncio.* Ἄγριον *aut*[...] *dicitur ad differentiam, nempe quòd* ὀρνιθάρια ἄγρια c[...]*tineat, non verò* τιθασσά, *ut gallinas, anseres, & alia genus.* Hanc vocem Cl. Meursius in πέργουλον, qu[...] *pergulam* significat, malè collocâsse videtur. Quid en[...] ὀρνιθάριον simile habet cum *pergula?* Apud Hesychi[...] igitur πέργουλος idem quod σπέργουλος, à σπέργυς, qu[...] apud eundem est ὁ πρέσβυς, Σπέργουλος autem id[...] quod τροχίλος, *regulus.* Nempe ex πρέσβυς, Æolice β[...] γ converso, & simul metathesi facta, est σπέργυς, u[...] diminutivè σπέργυλος, & Æolicè σπέργουλος: abje[...] verò σ, πέργυς, πέργυλος, & tandem πέργουλος. π[...]γουλον, quod *pergulam* significat, non semel legitur[...] historia Concilii Florentini, sect. IV. cap. XXXI. p[...] 110. Καὶ πάντων καθεσθέντων κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν, ἀν[...] εἰς τὸ πέργουλον. Cunctis secundum ordinem ac digni[...]tem considentibus, ascendit in pergulam è Latinis L[...]taniæ Episcopus, qui scriptam Latinè legit τὸ γράμ[...] τῆς ἀνακηρύξεως, promulgatæ Synodi Bullam. Sect. X[...] X. Ἀνέβη δὲ ὁ Ἰουλιανὸς εἰς τὸ πέργουλον ἀναγνῶναι τὸν ὅ[...] Conscendit autem Julianus pergulam ad legendam [...]finitionem. Sect. XI. cap. IV. Καὶ εἶπε καὶ τὸ ἅγιον σύ[...]βολον ὁ ὑπομνηματογράφος ἄνω εἰς τὸ πέργουλον μεγ[...]λοφώνως ἄνευ τῆς προσθήκης. Quin & noster Comme[...]tariorum scriptor, sanctum Symbolum è sublimi p[...]gula voce clara recitavit, absque additamento. Ex[...] clarè patet, πέργουλον esse locum aliquem editum, amb[...]ni similem, quem rectè Glossæ Basilic. ὑπερῷον int[...]pretentur.

Περίαπτα.

Ælius Spartianus in Antoninum Caracallam: *I*[...]*mnati sunt & qui remedia quartanis tertianisque c*[...] *annexa gestarent.* Plena sunt monumenta Græcorum[...] Latinorum hujusmodi remediis. Græci περίαπτα & π[...]ριάμματα nominant. Hesychius: περιάπτων, περιαμμ[...]των. Interdum etiam ἐξαρτήματα appellantur. Ferè a[...]tem cum magicorum verborum susurro ista amule[...] adhibebantur: quam vanitatem omnium seculorum [...]pientes damnârunt. Hæsit diu in animis veterum Ch[...]stianorum approbatio & studium horum remedioru[...] Quare Johannes Chrysostomus, & alii pii sanctique v[...] multis locis scriptorum suorum gravissimè in eos su[...] invecti, qui more paganico περίαπτα annecterent. M[...]tus de hoc est dictus Chrysostomus Homil. VIII. in epi[...] ad Coloss. pag. 134. hunc morem appellat idololatria[...] Τὰ περίαπτα, inquit, κἂν μυρία φιλοσοφῶσιν οἱ ἐκ τούτ[...] χρηματιζόμενοι, λέγοντες ὅτι τὸν Θεὸν καλοῦμεν, καὶ οὐ[...] πλέον ποιοῦμεν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, καὶ χριστιανή ἐστιν ἡ γρα[...] καὶ πιστή, εἰδωλολατρεία τὸ πρᾶγμά ἐστιν. *Amulet*[...] *etsi de illis millies philosophentur, qui ex iis rem faciun*[...] *dicentes, Deum invocamus, & nihil ampliùs facimus,* [...] *quæ sunt hujusmodi, & Christiana est, inquiunt, vetu*[...] *& fidelis, ea res est idololatria.* Mox: Ἰδοὺ λέγω, κ[...] προλέγω πᾶσιν ὑμῖν, ὅτι ἐάν τις ἁλῷ, οὐ φείσομαι π[...]λιν, ἄν τε περίαπτον, ἄν τε ἐπῳδὴν, ἄν τε ἄλλο τι τ[...]

τέχ[...]

ἰχνης τῆς τοιαύτης ποιῆ. *Ecce dico & prædico vobis omnibus, quòd si quispiam fuerit deprehensus, non parcam itemum sive amuletum, sive incantationem, sive hujus artis aliuid aliud faciat.* Imò paulò antè non dubitat martyrio conferre contemtum hujus vanitatis, quando dicit: ἐνόσησε τὸ παιδίον, οὐκ ἐποίησε περίαπτα· μαρτύριον αὐτῷ λογίζεται. *Infans ægrotavit, non fecit amuleta: reputatur ei martyrium.* Vide ibidem multa alia contra hanc vanitatem. Eandem sententiam pluribus tractat Hom. VI. adversus Judæos, t. I. Edit. Paris. pag. 478. & seqq. ubi inter alia: Ἂν μέντοι καρτερήσῃς μικρὸν, καὶ τοὺς βουλομένους ἢ ἐπᾶσαι τινὰ ἐπῳδὴν, ἢ περιάψαι τι τῷ σώματι περίαπτον, ἀτιμάσῃς, καὶ μετὰ πολλῆς ἐξαγαγῆς τῆς ὕβρεως ἐκ τῆς οἰκίας, εὐθέως ἔλαβες δρόσον ἀπὸ τοῦ συνειδότος. *Quod si perduraveris paulisper, eosque qui vel incantationem aliquam canere voluerint, vel amuletum aliquod corpori alligare, nihili feceris, & multa cum contumelia ex ædibus tuis ejeceris: protinus ab ipsa conscientia refrigerationem accipies.* De iisdem amuletis intelligi debent illa Basilii M. in Psal. XLVI. pag. 266. Νοσεῖ τὸ παιδίον, καὶ σὺ τὸν ἐπαοιδὸν περισκοπεῖς, ἢ τὸν τοὺς περιέργους χαρακτῆρας τοῖς τραχήλοις τῶν ἀναιτίων νηπίων περιτιθέντα. *Infans ægrotat? Quaquaversum circumfers oculos requirens incantatorem: aut certè eum, qui supervacaneos vanósque characteres, seu figuras, innocentium puerorum collo circumliget.* Et Chrysostomus in Psal. IX. pag. 593. Μὴ πάντως σωθῆναι ζητήσωμεν, μὴ πάντως ἀπαλλαγῆναι τῶν δεινῶν παντὶ τρόπῳ, ἀλλὰ κατὰ Θεόν. Τοῦτο δὲ λέγω, διὰ τοὺς ἐπαοιδαῖς χρωμένους ἐν ταῖς νόσοις, καὶ ἑτέρας μαγγανείας ἐπιζητοῦντας εἰς παραμυθίαν τῆς ἀῤῥωστίας. *Ne omnino servari quæramus, nec omni modo à malis liberari, sed à Deo. Hoc autem dico propter eos, qui in morbis utuntur incantationibus, & alias exquirunt imposturas & præstigias ad lævandam ægritudinem.* Hoc tamen probè tenendum, non omnia, quæ appensa leguntur, statim huc referenda esse. Nam apud scriptores etiam pios, & recentiores medicos Græcos reperiuntur, περίαπτα è lapidibus multa, aliáque similia ἐξαρτήματα, quæ naturalia potiùs, quàm magica remedia censeri debent. Hujus generis Galenus plurima recenset, quæ capiti coronæ modo imposita, dolorem ejus levent.

Περιβόλαιον.

Quid περιβόλαιον propriè sit, satis notum est ex scriptoribus profanis; maximè ex LXX. Interpp. & ex N. Testamento. Veteres Glossæ: Περιβόλαιον, *amictorium, amictus, opertorium.* Suidas: Περιβόλαιόν ἐστιν ἔνδυμα. *Peribolæum est indumentum*, seu *vestimentum.* Pollux in Onomasticо lib. VII. cap. XIII. Αἱ δὲ ἐφεστρίδες καὶ ἀμφιεστρίδες περιβόλαια ἂν εἶεν. *Exteriores vestes, & quæ superinduuntur, perobolæa sunt.* Can. XII. Concilii Gangrensis: Εἴ τις ἀνδρῶν διὰ νομιζομένην ἄσκησιν περιβολαίῳ χρῆται, &c. Integrum Canonem habes in voce Βῆρος, statim ab initio. Zonaras ad hunc Can. pag. 316. & Balsamon, pag. 804. Περιβόλαιον vocant τὸ ἐπάνω τῶν ἄλλων ἐπίβλημα, *amiculum*, seu *vestem quæ aliis superponitur.* *Metaphoricè*, aquæ vocantur terræ περιβόλαιον. Suidas: Ἄβυσσον δὲ καλεῖ τὴν ὑγρὰν οὐσίαν ἡ θεία γραφή. Ἐπεὶ οὖν ἡ γῆ πανταχόθεν ὕδασι περιέχεται, μεγάλοις καὶ μικροῖς πελάγεσιν, εἰκότως περιβόλαιον αὐτῆς εἴρηκεν ὁ Δαβίδ. *Humidam autem naturam sacra scriptura vocat abyssum. Quia igitur terra aquis undique cingitur, parvis & magnis maribus, meritò David* aquas, *ipsius* terræ *dixit amiculum.* Respicit Suidas ad Psal. CIV. 6. ubi hæc leguntur: Ἄβυσσος ὡς ἱμάτιον τὸ περιβόλαιον αὐτοῦ. *Abyssus sicut vestimentum ejus.* Ad hæc Theodoretus, unde etiam Suidas sua habet, pag. 809. Τὸ αὐτοῦ ἀντὶ τοῦ αὐτῆς τέθεικεν. οὕτω γὰρ καὶ ὁ Ἀκύλας καὶ ὁ Θεοδοτίων ἡρμήνευσαν· Ἄβυσσον ὡσεὶ ἔνδυμα περιέβαλες αὐτήν. Ἄβυσσον δὲ καλεῖ τὴν ὑγρὰν οὐσίαν ἡ θεία γραφή. --- Ἐπειδὰν τοίνυν πανταχόθεν ὕδασιν ἡ γῆ περιέχεται, καὶ τὰ μεγάλα μὲν καὶ ἄπλωτα πελάγη ταύτης ἐστὶ τέρμα, μέσην δὲ αὐτὴν διατέμνει ἕτερα ἄττα πλείονα, εἰκότως ἔφη τὴν ἄβυσσον καθάπερ ἱμάτιον ἐπικεῖσθαι τῇ γῇ. Αὐτοῦ *pro* αὐτῆς *posuit. Sic enim Aquila & Theodotio interpretati sunt:* Abysso sicut indumento induisti ipsum. *Humidam autem naturam abyssum sacræ literæ nuncupant. --- Quoniam igitur terra aquis undique cingitur, & magna quidem maria, quæ navigari non possunt, terræ sunt limites ac fines, & alia plurima, quæ transmitti possunt, mediam ipsam secant; jure ait abyssum sicut vestimentum terræ incumbere.*

Περιεργάζομαι.

Verbum hoc duas maximè significationes habet.

I. *Obviam* satis *& usitatam*, quâ περιεργάζομαι est *curiosè nimium & inaniter contendo & laboro, vel inquiro:* & descendit à περίεργος, quod *curiosum* notat juxta veteres Glossas. Hanc significationem habet in N.T. Actor. XIX. 19. Ἱκανοὶ δὲ τῶν τὰ περίεργα πραξάντων. *Multi autem ex iis, qui fuerant curiosa sectati.* Et I. ad Timoth. V. 13. ubi Apostolus de adolescentioribus viduis dicit, quòd sint περίεργοι, *curiosæ*, id est, de alienis negotiis sciscitatrices. Confer vocem φλύαρος. Ipsum περιεργάζομαι legitur II. Thess. III. 11. Ἀκούομεν γάρ τινας περιπατοῦντας ἐν ὑμῖν ἀτάκτως, μηδὲν ἐργαζομένους, ἀλλὰ περιεργαζομένους. *Audimus enim inter vos quosdam obambulantes inordinatè, nihil operantes, sed curiosè agentes.* Ad hæc Theophylactus, pag. 735. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ νοῦς ἡμῶν ἀκίνητός ἐστιν, ἀνάγκη, ὅταν εὔχρηστον ἔργον μὴ μεταχειρίζηται, τὰ ἄχρηστα μετιέναι, καὶ περιεργάζεσθαι τοὺς ἑτέρων βίους, κἀντεῦθεν εἰς καταλαλιὰς, ἀργολογίας, εὐτραπελίας ἐκτραχηλίζεσθαι. *Cùm enim mens nostra semper mobilis sit, necesse est, ut, cùm utilia non tractet, inutilia capessat, adeoque de aliorum vitis curiosè inquirat, & hinc ad obtrectationes, otiosos sermones, atque scurrilitatem deferatur.* Et Theodoretus pag. 391. Ἴδιον ἀργίᾳ συζώντων ἀδολεσχία, καὶ φλυαρία, καὶ ἡ ἀνόνητος πολυπραγμοσύνη. *Otiosorum propriæ sunt nugæ, futilisque loquacitas, & inutilis curiositas.* Veteres Glossæ: Περιεργάζομαι, *sciscitor, otiosè ago*. Optimè, *otiosi* enim sunt *& sciscitatores*: nisi quis pro *otiosè ago*, malit reponere *odiosè ago:* sciscitatores enim *odiosi* vocari solent, id est, molesti. Apuleius VIII. *Odiosus emptor aliud ex alio non desinit quærere*, id est, sciscitari. Hesychius: Περιειργασάμαι, ποιητὸν ἐποίησα. *Factum feci*, id est, inanem laborem sumsi, frustra laboravi. Idem: Περιεργάσσει, πράξει περισσά. *Supervacua faciet.* Sine dubio legendum περιεργάσεται. Nunc exemplis aliquot ex antiquitate Ecclesiastica hanc hujus verbi significationem illustramus. Chrysostomus Homil. IV. in Matth. pag. 21. Αἰσχυνέσθωσαν οἱ τὴν ἄνω περιεργαζόμενοι γέννησιν. *Pudore suffundantur, qui supernam generationem curiosè scrutantur.* Loquitur de generatione Filii ab æterno. Idem Chrysostomus frequenter inculcat, rationes divinæ providentiæ non esse curiosè scrutandas, sed in iis, quæ nobis Verbo Dei revelata sunt, acquiescendum. Homil. IV. in Matth. pag. 22. Δέχου τὸ ἀποκαλυφθὲν, καὶ μὴ περιεργάζου τὸ σιγηθέν. *Suscipe id quod revelatum est, & ne curiosè scruteris, quod tacetur.* Homil. LXXXVII. in Johannem, pag. 923. Ὥσπερ τὸ ἁπλῶς, καὶ ὡς ἔτυχε πιστεύειν, εὐκολίας ἐστίν· οὕτω τὸ πέρα τοῦ μέτρου περιεργάζεσθαι καὶ πολυπραγμονεῖν, παχυτάτης διανοίας. *Quemadmodum simpliciter, & ut contingit, credere, levitatis est: ita præ-*

præter modum curiosius inquirere & investigare, crassissimæ mentis. Homil. II. in epist. ad Romanos, pag. 18. Μηδέποτε τὸν Θεὸν εὐθύνας τῶν γινομένων ἀπαιτῶμεν, ἀλλ' ὅπερ ἂν ἐπιτάξῃ, δεχώμεθα, καὶ μὴ περιεργαζώμεθα, μηδὲ πολυπραγμονῶμεν, κἂν ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς ἄτοπον εἶναι δοκῇ τὸ κελευόμενον. *Nunquam à Deo rationem eorum quæ aguntur exigamus, verùm quicquid jusserit, id omne admittamus, nihil anxiè indagantes, nihil curiosè scrutantes, etiamsi humanæ rationi absurdum videatur, quod ille mandaverit.* Homil. XVI. in eandem epist. pag. 142. Δεῖ πείθεσθαι τοῖς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ λεγομένοις. οὐ περιεργάζεσθαι, κἂν τὸν λόγον αὐτῶν ἀγνοῶμεν. *Illis quæ à Deo dicuntur obtemperare decet; etiamsi eorum rationem ignoremus, non tamen curiosè scrutari oportet.* Homil. II. de Incomprehensibili, t. VI. pag. 396. Ὅταν ὁ Θεὸς ἀποφαίνηταί τι, δέχεσθαι χρὴ πιστῶς τὸ λεχθὲν, οὐ περιεργάζεσθαι τολμηρῶς. *Cùm Deus quippiam asserit, accipere cum fide oportet quod asserit, non temerè rimari & perscrutari.* Et paulò pòst: Ὅταν ἀποφαίνηταί τι ὁ Θεὸς, ὃ μὴ δεῖ πολυπραγμονεῖσθαι, πίστει παραδέχεσθαι χρή· τὸ γὰρ ἐπὶ τῶν τοιούτων περιεργάζεσθαι τὰς αἰτίας, καὶ ἀπαιτεῖν τὰς εὐθύνας, καὶ τὸν τρόπον ἐπιζητεῖν, τολμηροτάτης καὶ ῥιψοκινδύνου ψυχῆς. *Quoties aliquid Deus asserit, quod curiosè scrutari non oportet, cum fide recipiendum est: rerum enim talium caussas curiosius scrutari, & rationes exigere, & modum sciscitari, animi certè nimiùm audacis & temerarii est.* Ita ἀλλότρια κάλλη περιεργάζεσθαι idem dixit Homil. XII. in epist. ad Romanos, pag. 97. Λάγνος εἶ καὶ ἄσωτος; Τίθει σεαυτῷ ὅρον, ὥστε μὴ ὁρᾶν εἰς γυναῖκα, μήτι δὲ εἰς τὸ θέατρον ἀναβαίνειν, μηδὲ ἐν ἀγορᾷ τὰ ἀλλότρια περιεργάζεσθαι κάλλη. *Lascivus es & luxui deditus? Tibi ipsi legem figito, ut neque mulierem aspicias, neque in theatrum ascendas, neque in foro formæ alienæ pulchritudinem curiosè perscruteris.* Ea naturæ humanæ est perversitas, ut de aliorum malimus, quam de nostra vita & actionibus judicare. Hoc Chrysostomus dicit βίον ἀλλότριον περιεργάζεσθαι. Sic enim Homil. III. ad populum Antiochenum, t. VI. pag. 478. Ὥσπερ εἰς οἰκίαν παρακύψαι, καὶ τὰ ἔνδον καλασκοπῆσαι παριόντα, αἰσχρὸν καὶ πολλῆς αἰσχύνης γέμον· οὕτω καὶ βίον ἀλλότριον περιεργάζεσθαι ἀνελευθερίας ἐσχάτης. *Sicut in domum introspicere, & quæ intus sunt considerare cùm prætereris, turpe est, & multâ ignominiâ plenum: sic etiam alienam vitam curiosius scrutari & examinare, illiberalitatis extremæ est.* Et pag. 479. Οὐδαμόθεν ἑτέρωθεν ἠμέληται τὰ ἡμέτερα, ἀλλ' ἢ ἐκ τοῦ τὰ ἀλλότρια πολυπραγμονεῖν καὶ περιεργάζεσθαι· οὐ γάρ ἐστιν ἄνθρωπον κατηγοροῦντα καὶ τοὺς ἀλλοτρίους πολυπραγμονοῦντα βίους, τῆς ἰδίας ἐπιμεληθῆναί ποτε ζωῆς. Τῆς γὰρ σπουδῆς ἁπάσης αὐτῷ εἰς τὴν ἑτέρων πολυπραγμοσύνην ἀναλισκομένης, ἀνάγκη τὰ τούτου πάντα ἁπλῶς κεῖσθαι καὶ ἠμελημένα. *Non aliunde nostra negliguntur, quàm quòd aliena satagimus & curiosè scrutamur: non enim vacat homini accusanti, & alienos exquirenti mores, propriam unquam curare vitam: studio namque omni in alienorum curiosa scrutatione collocato, necesse est omnia ejus temerè & negligenter jacere.* Ab hoc eodem vitio nos seriò dehortatur idem, Homil. XXI. in epist. ad Hebræos, pag. 541. Μὴ περιεργάζου τὰ τοῦ πλησίον, ἄνθρωπε. ἀλλὰ λάλος εἶ, καὶ ἐλάττωμα ἔχεις; λάλει τὰ σὰ πρὸς τὸν Θεόν. οὕτως οὐκέτι ἔσται τὸ ἐλάττωμα, ἀλλὰ πλεονέκτημα. λάλει τὰ σὰ πρὸς τοὺς φίλους, τοὺς πάνυ φίλους καὶ δικαίους, καὶ οἷς θαρρεῖς, ὥστε εὔξασθαι ὑπὲρ τῶν σῶν ἁμαρτημάτων. Ἂν τὰ ἑτέρων εἴπῃς, οὐδὲν ὠφελήθης, οὐδὲν ἐκέρδανας, ἀλλὰ καὶ ἀπώλου. ἂν τὰ σαυτοῦ ἐξαγορεύσῃς τῷ δεσπότῃ, πολὺν ἔχεις τὸν μισθόν. *In res proximi, ô homo, ne curiosè inquiras. At es loquax, & vitio laboras? Tua loquere ad Deum. Sic non erit amplius vitium, sed commodum. Dic tua amicis, & quidem secretioribus amicis, & justis, quibus confidis, ut orent pro tuis peccatis. Si quæ sunt aliorum dixeris, nihil tibi prodest, nihil lucratus es, sed periisti. Si tua Domino enunciaveris, multam habes mercedem.* Confer quæ de hac ipsa re habet Cl. Rittershusius S[acr]. Lect. lib. V. cap. I.

II. *Minùs usitatum*, quâ περιεργάζομαι est *diligenter & accuratè observo*, idque in bonam partem. Chrysostomus Homil. XV. in I. ad Timoth. ad cap. V. v. 20. pag. 313. Τοὺς ἁμαρτάνοντας ἐνώπιον πάντων ἔλεγχε· τουτέστι, μὴ ταχέως ἐκκόπτε, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας ἅπαντα περιεργάζου. *Peccantes coram omnibus argue, hoc est, ne citò exscindas, sed omnia accuratè inquiras.* Cyrillus Alexandr. lib. I. Glaphyr. in Genesin. pag. 1. Καθάπερ τινὰ θησαυρὸν ἀνορύττειν τὸ γράμμα τὸ νομικὸν, καὶ τὸν ἐν αὐτῷ κεκρυμμένον περιεργάζεσθαι μαργαρίτην, τουτέστι, Χριστόν. *Tanquam thesaurum quendam effodere literam legalem, & in ea latentem diligenter investigare margaritam, id est, Christum.* Et pag. 2. Σαφῶς καὶ ἀναφανδὸν ζωῆς ἐστι τῆς αἰωνίου πρόξενον, καὶ ἁπάσης ἡμῖν εὐθυμίας ὁδὸς τὸ περιεργάζεσθαι φιλεῖν τὸ Χριστοῦ μυστήριον. *Perspicuè & manifestè vitam nobis æternam conciliat, & ad animi tranquillitatem via est accurata mysterii Christi investigatio.* Easdem significationes habet verbum πολυπραγμονέω, quod vide.

Περιΐσταμαι.

Verbum hoc, ut ex Lexicographis haberi potest, varias habet significationes. Aliquando significat *devito, fugio.* Josephus de Essenis, bell. Jud. lib. II. cap. XI. Τὸ δὲ ὀμνύειν διαφερόντως αὐτοῖς περιΐσταται. *Juramento autem cumprimis abstinent*, vel, *juramentum fugiunt.* Lucianus de sectis: Φιλοσόφῳ δὲ ἐς τὸ λοιπὸν κἂν ἄκων ποτὲ ἐν ὁδῷ βαδίζων ἐντύχω, οὕτως ἐκτραπήσομαι καὶ περιστήσομαι, ὥσπερ τοὺς λυττῶντας τῶν κυνῶν. *Philosopho si quem deinceps dum per viam incedo, obvium nolens habuerim, ita secedendo devitabo, ut canes rabiosos consueverunt.* Observat idem ad Athenæi lib. XV. cap. V. doctissimus Casaubonus, quo loco ex Andrea Medico autor ille; Ἅπαντας τοὺς καρηβαρεῖν δυναμένους ἢ βαρύνειν ἄλλως κεφαλὴν (τοὺς στεφάνους) περιστατέον. Ubi epitome, παραιτητέον. *Coronæ omnes, quæ caput quoquo modo gravant, fugiendæ & rejiciendæ sunt.* Eodem pertinet illud Origenis adversus Celsum lib. I. Οὐκ ἔστι δ' ἀγεννές, μετ' οἰκονομίας περιϊστάμενον τοὺς κινδύνους, μὴ ὁμόσε αὐτοῖς χωρεῖν. *Non est ignobile aut degeneris animi indicium, pericula declinare, nec se iis ultrò objicere.* Nec non Pseudo-Clementis illud in Constitut. Apostol. lib. IV. cap. VI. Περιΐστασθε τὰς τοιαύτας διακονίας, ὡς ἄλλαγμα κυνὸς καὶ μίσθωμα πόρνης. *Hujusmodi devitate ministeria, tanquam canis precium, scortive mercedem.* Pro quo paulò pòst dicit, φεύγετε τὰς δυσσυνειδήτους εἰσφορὰς: ut τὸ περιΐστασθαι, & τὸ φεύγειν pro iisdem usurpârit. Rectè itaque Suidas, περιϊστάμενος· φεύγων. *Vitans, fugiens.* Idem ex autore anonymo: Τὸν ὄχλον γὰρ ἐκεῖνος ἀεὶ καὶ τοὺς θορύβους περιΐστατο μάλιστα. *Turbam enim & tumultus ille quàm maximè declinabat.* Hesychius etiam: Περιΐστασο, περίφευγε. *Declina, devita, fuge.* Ita sumi volunt Casaubonus & Salmasius II. Timoth. II. 16. in his verbis, τὰς δὲ βεβήλους κενοφωνίας περιΐστασο. & ad Titum III. 9. μάχας νομικὰς περιΐστασο. Utrobique vetus Interpres, *Devita.* Et Syrus in utroque loco אשתאל, quod pro παραιτοῦ ad Tit. III. 10. posuit. Idem itaque in his locis volunt esse τὸ περιΐστασθαι, quod τὸ παραιτεῖσθαι I. Tim. IV. 7. & II. Tim. II. 23. At Beza & Piscator locis illis περιΐστασο, *cohibe*, verterunt. Scholiastes Græcus utrumque repræsentavit utrobique: [...]

Timoth[...]

Timoth. p. 774. Περιΐστασο, ἢ παραίτε, ἢ περισσῶς ἵστασο εἰς τὸ παῦσαι καὶ κωλῦσαι. *Vel rejice, vel vehementer insta, ut cessare facias, & cohibeas.* Et ad Tit. ὑποστέλλεσθαι χρὴ καὶ παραιτεῖσθαι. *Reprimere oportet & rejicere.* Theodoretus verò ad Tit. per φεύγειν exponit. Eodem modo ad Timoth. Theophylactus ad locum ad Timoth. explicat per παραίτε, additque, quosdam interpretari, περισσῶς ἵστασο, εἰς τὸ παῦσαι καὶ κωλῦσαι, *valde insta, ut cessare facias & cohibeas*; quam interpretationem rejicit. Ad Titum ibidem per παραίτε exponit. Ego, cum Cl. Gatakero illos potiùs sequor: qui *cohibendi* sensu accipiunt: cùm utrumque Apostolus utrobique & Timotheum & Titum moneat, ut *vaniloquia profana* ille, *litigia legalia* iste, in aliis potiùs *coërceant*, quàm ut ipsi *devitent*: quod patet ex v.16.& 17.c.II. epist. II. ad Timoth. Verbo verò παραιτεῖσθαι utitur, ubi Timotheum admonet, quid ipsi *cavendum spernendumq;* sit potiùs, quàm quid in aliis *coërcendum*.

Περικοπή.

Ut scripta Evangelistarum & Apostolorum edita fuerunt, atque in manus Christianorum pervenerunt, statim aut ab iis, quibus aut prædicationis cura, & Ecclesiæ administratio mandata fuerat, aut ab aliis viris piis & studiosis, in περικοπὰς, sive sectiones divisa fuerunt, ut commodiùs legi, sive privatim, sive publicè, ac faciliùs intelligi possent. Idque factum est exemplo Judæorum, qui ante Christi tempora Textum Hebræum & Græcum in sectiones, capita, & versus distinxerant. De Græco nobis hic tantùm sermo est. Quod igitur ad LXX. Senum interpretationem attinet, cùm in Synagogis Judæorum Hellenistarum prælegeretur, probabile est hos eam in usus suos distribuisse, sed ita tamen ut in Synagogis divisiones illæ obtinerent. Exemplaria duo antiquissima LXX. Interpretum Editionis, teste doctissimo Huetio; quorum alterum Romæ habetur; alterum ab Hesychio, ut videtur, emendatum, Alexandriâ Constantinopolim à Cyrillo Lucare Patriarcha Constantinop. translatum, ad Carolum deinde Britanniæ Regem transmissum in Anglia servatur: utrumque ante annos mille supra ducentos exaratum, nullam capitum, aut versuum, imò ne verborum quidem distinctionem præ se fert; exceptis solùm libris στιχηροῖς, quosq; per versus primùm ab ipsis Auctoribus compositos fuisse credibile est; Job dico, Psalmos, Proverbia, Ecclesiasten & Canticum. Sed videamus aliquot veterum testimonia, ex quibus pateat, usitatas fuisse tales scripturarum περικοπάς. Justinus M. in Dialogo cum Tryphone laudat περικοπὴν Esaiæ, ex qua ostendit, Prophetam vaticinatum esse de spelunca, in qua Christus natus esse creditur: Ὅτι δὲ Ἡσαΐας καὶ περὶ τοῦ συμβόλου τοῦ κατὰ τὸ σπήλαιον προεκεκήρυχει, ἀνιστόρησα ὑμῖν, ἔφην, καὶ δι' αὐτοὺς καὶ τοὺς σήμερον σὺν ὑμῖν ἐλθόντας, πάλιν τῆς περικοπῆς ἐπιμνησθήσομαι, εἶπον· καὶ ἀνιστόρησα ἣν καὶ προέγραψα ἀπὸ τοῦ Ἡσαΐου περικοπήν. *Quòd verò etiam Jesaias de symbolo speluncæ jam antè prædicaverit, vobis, inquam, recensui; & eorum gratiâ, qui hodie vobiscum venere, rursus sectionis illius mentionem faciam, dixi; & verba Jesaiæ, quæ antea scripsi, denuò commemoravi.* Deinde verba quædam Michææ, quibus probat, Gentes per Apostolorum prædicationem ab erroribus ac vitiis horrendis esse convertendas, ac pœnitentiam tandem acturas, refert, & addit: Καὶ τελέσας ταῦτα, ἐπεῖπον, καὶ ὅτι οἱ διδάσκαλοι ὑμῶν, ὦ ἄνδρες, τοὺς πάντας λόγους τῆς περικοπῆς ταύτης εἰς τὸν Χριστὸν ὁμολογοῦσιν εἰρῆσθαι, ἐπίσταμαι. *His finitis, dicere perrexi, Magistros vestros, ô Viri, verba hujusce Sectionis omnia confiteri de Christo dicta esse, scio.* Et statim: Καὶ τότε τὰ εἰρημένα ἐν τῇ περικοπῇ ταύτῃ φασὶν ἀποβήσεσθαι. *Ac tum demum ea, quæ in hac Sectione dicta sunt, eventura esse dicunt.* Sectionum Propheticarum etiam meminit Clemens Alexandr. Strom. lib.III. pag.441. Ἀναλέγοντες δὲ καὶ οὗτοι ἔκ τινων προφητικῶν περικοπῶν, λέξεις ἀπανθισάμενοι· καὶ συγκαττύσαντες κακῶς, καὶ ἀλληγορίαν εἰρημένας, ἐξ εὐθείας λαβόντες. *Colligunt verò etiam hi è quibusdam sectionibus Propheticis decerptas dictiones, & malè consarcinatas, quæ allegoricè dicta sunt, tanquam recto ductu & citra figuram dicta sumentes.* Origenes in I.Reg. cap. XXVIII. de Engastrinegtho, p. 28. Τὰ ἀναγνωσθέντα πλείονά ἐστι, καὶ ἐπεὶ χρὴ ἐπιτεμνόμενον εἰπεῖν δυσὶ περικοπαῖς, ἀνεγνώσθη τὰ ἑξῆς τὰ περὶ Νάβαλ τοῦ Καρμηλίου, &c. *Quæ lecta audivimus plura sunt: de iis in duas sectiones divisis sermo nobis habendus erit. Quæ de Nabale Carmelo scriptura narrat, legimus, &c.* Id. in Jeremiam Hom. XVII. p. 161. Ἐνθάδε ἔληξε καὶ ἡ δευτέρα περικοπή. Quod ita reddidit Hieronymus, *sic finita est etiam secundi capituli circumscriptio*: & Homiliâ in Jeremiam, juxta Latinam dispositionem, tertiâ: *Deinde exordium alterius capituli: Aperuit Dominus thesaurum suum, &c.* Quod *capitulum* dixit Hieronymus, aliquando comma unum est, sive versus unùs recentioris illius, quam hodie sequimur, divisionis; aliquando plures. Hîc certè Origenem interpretans, quod περικοπὴν dixit Origenes, ipse *capitulum* reddidit; quo versus 13. & 14. cap.XVII. Jeremiæ continentur. Idem Homil.XVIII.in Jeremiam μίαν περικοπὴν appellat, quicquid habetur à septimo versu ad duodecimum. Ad περικοπὰς N.Test. paucis accedimus. Clemens Alexandr. lib.VII. stromat. pag.750. cùm expositionem verborum Apostoli, quæ I.Cor. VI. leguntur, suscepisset, testatur, se nolle integram referre sectionem, quòd prolixior sit, sed ea duntaxat verba, quæ ad rem suam faciant, se velle describere, & loci illius brevem proponere interpretationem, & mentem declarare. Μεγίστης δ' οὔσης τῆς περικοπῆς, ταῖς ἐπικαίροις τῶν ἀποστολικῶν συγχρώμενοι λέξεσι, διὰ βραχυτάτων ἐξ ἐπιδρομῆς οἷον μεταφράζοντες τὴν ῥῆσιν· τὴν διάνοιαν τοῦ ῥητοῦ τοῦ Ἀποστόλου περασήσομεν, καθ' ἣν τοῦ γνωστικοῦ τὴν τελειότητα ὑπογράφει. *Cùm sit autem sectio prolixior, adhibitis Apostoli, quæ maximè ad rem faciunt, verbis, quàm poterit bevissimè fieri, & quasi in transitu ipsum interpretabimur locum, sensumq; Apostolici adducemus dicti, quo describit Gnostici perfectionem.* Athanasius laudat locum Epist. ad Hebræos, qui hodie extat cap.II.versibus quinque postremis comprehensus, & versibus duobus prioribus cap. III. Orat.III.contra Arianos, t.I.p. 379. & statim addit: Τίς τὴν περικοπὴν ταύτην ὅλην ἀναγινώσκων, οὐ τῶν μὲν Ἀρειανῶν καταγινώσκει, τὸν δὲ μακάριον Ἀπόστολον οὐ θαυμάζει, καλῶς εἰρηκότα; *Quis totam hanc Pericopen legit, qui Arianos non damnet, Apostolum verò rectè loquentem non miretur?* Hujusmodi quoque sectionum meminit Basilius: scribit enim, si aliquando mandatum mandato contrarium esse videatur, necesse esse, ut totum argumentum percipiamus, & totam legamus sectionem, quò faciliùs mandatorum agnoscamus consensum, & quid unicuique ad supernæ vocationis scopum sit accomodatum, observemus. Verba ejus lib. II. de Baptismo, quæst.IV. p.680. sunt: Ὅταν δὲ πρόσταγμα προστάγματι ἐναντίως ἔχειν δοκῇ, ἵνα τὰς ὑποθέσεις καταμανθάνοντες, καὶ ὁλόκληρον τὴν περικοπὴν ἀναγινώσκοντες οὕτω τὸ ἀμαχὸν ἐπιγινώσκωμεν, καὶ τὸ ἑκάστῳ ἁρμόζον πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἄνω κλήσεως φυλάσσωμεν, εἰς ὃν ἀμφότερα τείνει τὰ προστάγματα. *Si quando autem mandatum mandato repugnare videtur, necesse est, ut argumenta discamus, & totam sectionem legentes, ita consensum agnoscamus; ac quod unicuiq; competit ad scopum supernæ vocationis observemus, ad quem utraq; mandata tendunt.* Chrysostomus testatur, se ideò Auditoribus suis solitum multis antè diebus declarare,

clarare, de quo esset acturus argumento, ut illo dierum spatio Librum sumerent, integram legerent Sectionem, & viderent, quid jam dictum esset, & quid dicendum foret, atque hac ratione paratiores venirent ad ea audienda, de quibus esset dicturus. Placet ejus adscribere verba, quæ leguntur Hom. III. de Lazaro, t. V. pag. 242. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν ὑπόθεσιν τῶν μελλόντων ῥηθήσεσθαι πολλάκις ὑμῖν προλέγομεν πρὸ πολλῶν ἡμερῶν, ἵνα ἐν ταῖς μεταξὺ ταύταις ἡμέραις τὸ βιβλίον λαβόντες, καὶ τὴν περικοπὴν ἅπασαν ἐπιόντες, καὶ καταμαθόντες τί μὲν εἴρηται, τί δὲ ὑπολέλειπται, εὐμαθεστέραν ὑμῶν ποιήσητε τὴν διάνοιαν πρὸς τὴν ἀκρόασιν τῶν μετὰ ταῦτα ῥηθησομένων. *Propterea etiam argumentum eorum, quæ dicturi sumus, aliquoties vobis multis antè diebus declaramus, ut interea Librum accipiatis, & integram sectionem legatis, & cognoscatis, quid jam dictum sit, & quid dicendum restet, atque hac ratione paratiores accedatis ad ea audienda, quæ deinceps dicentur.* Malè hîc Erasmus hæc verba, καὶ τὴν περικοπὴν ἅπασαν ἐπιόντες, vertit, *perpensaq; summâ rei totâ*: περικοπὴ enim non *est summa rei*, sed *sectio*, quæ integrum aliquod complectitur argumentum. Homil. II. de incomprehensibili Dei natura, ubi quædam ex cap. II. epist. ad Philippenses describit, dicit se velle illius sectionis seriem referre, ut sententiam suam probet. Ἵνα δὲ καὶ σαφέστερον ὃ λέγω, ποιήσω, αὐτῆς ἀναγνώσομαι τῆς περικοπῆς ἀκολουθίαν. Hæc ita vertit Gaza: *Atque ut latiùs mea hæc sententia pateat, Epistolam ipsam, non item intercisam, sed continentem exponam.* Pessimè. Quis enim dicat, περικοπὴν esse *Epistolam ipsam*, è qua tamen verba duntaxat quædam adducuntur? quis non videt hunc locum ita vertendum esse? *Ut verò id quod dico, manifestius fiat, ipsius sectionis contextum legam.* Idem Homil. II. in verba Apostoli II. Cor. IV. 13. meminit quoque περικοπῆς ex c. IV. epist. ad Galatas, his verbis: Ἡμεῖς δὲ ἐκείνην τέως σπουδάζομεν περικοπὴν εἰς μέσον ἀγαγεῖν, τὴν καὶ παρὰ τοῖς Μανιχαίοις σωζομένην ἔτι καὶ νῦν. Quæ ita optimè vertit Gelenius: *Nos tamen datâ operâ eam textus partem adducemus, quæ vel in Manichæorum codicibus hactenus mansit incolumis.* Homil. XI. in Johannem, p. 597. iterum Auditores monet, ut textum publicè explicandum, domi legant: Κατὰ μίαν σαββάτων, ἢ κατὰ σάββατον, τὴν μέλλουσαν ἐν ὑμῖν ἀναγινώσκεσθαι τῶν εὐαγγελίων περικοπήν, ταύτην πρὸ τούτων τῶν ἡμερῶν μετὰ χεῖρας λαμβάνων ἕκαστος, οἴκοι καθήμενος ἀναγινωσκέτω. *Una dierum in hebdomade, vel saltem sabbato, eam Evangeliorum sectionem, quæ vobis legetur, in manus sumat, & domi legat.* Theophanes Homil. XLVII. p. 326. v. 1. cap. X. Matthæi vocat ἀναγνωσθεῖσαν περικοπήν, *lectam sectionem*, seu partem Evangelii. Hanc ipsam vocem Hieronymus quoque nonnunquam usurpat: ut lib. II. adversus Jovinianum, *Exposita est*, inquit, περικοπὴ *Apostoli, de hujusmodi quæstionibus disputantis. Singulis oppositionibus responsum est.* Et in epist. ad Pammachium pro Libris suis adv. Jovinianum: *Quem cùm legeris, ipse pro nobis satisfacies; aut si tu quoque narem contraxeris, illam Apostoli* περικοπὴν, *in qua de Virginitate & nuptiis disputat, aliter differere compelleris.* Qui plura desiderat, adeat Croium in N. Test. cap. III. & IV. & Notas Huetii ad Originem, p. 18. &c. Hæ περικοπαὶ aliâs satis frequenter vocantur ἀναγνώσεις & ἀναγνώσματα, de quibus vocibus suis agitur locis.

Περικόσμιος.

Hanc vocem non habent Lexica. Est autem περικόσμιος, *qui circumcirca mundum est, eumq; complectitur.* Dionysius Areopagita cap. I. de divinis Nominibus, sect. VI. pag. 384. Deum vocat ἐγκόσμιον, περικόσμιον, ὑπερκόσμιον, ὑπερουράνιον, ὑπερούσιον, *qui in mundo est, circa mundum, super mundum, supra cœlestem, superessentialem.*

Περιοδευτής.

I. Περιοδευτὴς olim significabat *cujuscumque morbi curatorem, medicum*; non *circitorem*, aut eum, qui loca varia perlustrat. Proprium est nomen medici ægrum visitantis, sive ἐπισκοποῦντος, ut eum curet. Athanasius Orat. in cæcum à nativitate, t. II. pag. 690. cæcum illum ita Scribas & Pharisæos alloquentem introducit; Οὐκ οἴδατε, τίς ἐστιν ὁ τῶν ἐμῶν ὀφθαλμῶν περιοδευτής; οὐκ οἴδατε, ἐπειδὰν πρὸς φόνον αὐτὸν ζητεῖτε. *Nescitis, quis oculorum meorum sit curator, vel medicus? Nescitis, quia eum interimere cogitatis.* Hanc autem significationem habet à περιοδεύω, quod est *sano*. Idem Athanasius Orat. ead. pag. 687. cæci illius parentes ita alloquentes introducit Pharisæos: Ἔξω ὅτι οὐ θέλομεν δι' ὑμᾶς κηρύττειν τὸν περιοδεύσαντα τὸ ἡμέτερον τέκνον. *Concedatur, nos nolle propter vos eum prædicare, qui filium nostrum sanavit.* Eodem prorsus sensu in eadem materia itidem ab Athanasio usurpatur περιοδία. Pag. 686. cæcus ille dicit. Τὸ πῶς ἀνέβλεψα, ἐγὼ ὑμῖν ἐρῶ. Τὴν μὲν αἰτίαν τῆς περιοδίας λέγω, τὴν δὲ ἐξουσίαν τῆς θαυματουργίας οὐκ ἔχω λέγειν. *Quomodo visum acceperim, vobis ego dicam. Causam quidem sanationis dico; potestatem verò miraculi dicere non habeo.* Et paulò pòst: Εἰ θέλετε μαθεῖν τὴν περιοδίαν αὕτη ἐστίν, ἣν ἤδη προεῖπον, πηλὸν ἐποίησε, καὶ ἐπέχρισέ μου τοὺς ὀφθαλμούς. *Si vultis discere modum sanationis, ille est, de quo vobis jam dixi, fecit lutum, & illevit oculis.* Pag. 685. Τί πάλιν θέλετε ἀκούειν; μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε μαθηταὶ αὐτοῦ γενέσθαι; οὐχὶ διὰ τοῦτο μετὰ ἀκριβείας τὴν περιοδίαν ἐρευνᾶτε; *Quid iterum vultis audire? num & vos discipuli ejus fieri vultis? nonne propterea modum sanationis accuratè scrutamini?*

II. Περιοδευταὶ vocantur *curatores animarum*. Omnium infimi, villarum Episcopi, χωρεπίσκοποι dicebantur. Nam & hi episcopalem consecrationem habebant, sed minores tantùm ordines consecrabant, hypodiaconos nimirum, lectores, & exorcistas, ut disertè docet Can. X. Antiochenus. Unde & postea, ne vilesceret in his nomen Episcopi, placuit appellari eos pro Chorepiscopis περιοδευτάς, id est, *curatores*. Nam; ut jam vidimus; verbo illius seculi cujuscunque morbi *curator, medicus*, dicebatur περιοδευτής, & cujuscunque morbi *sanatio* περιοδία, & quodcunque genus morbi, quomodocunque curaretur, περιοδευθῆναι. Ac proinde *curatores animarum* eodem sensu dicebantur, quo *curatores corporum*. Unde *Curati* appellati urbicarum & ruralium parœciarum Presbyteri, qui curam habebant animarum. Non enim, ut multi arbitrantur, περιοδευταὶ illi qui pro Chorepiscopis dicti sunt, & in eorum nomen locumque successerunt, ita vocabantur, quòd *Circitores* essent. In uno quippe loco manebant ἐπισκοποῦντες id est, *curantes*, ut urbium Episcopi. Et videtur omnino vim nominis Græci περιοδευτής in hoc sensu satis expressisse Dionysius Exiguus, cùm Latinè reddidit *Visitator*. Non enim hæc vox significat *circitorem*, aut eum, qui loca varia perlustrat, sed proprium est medici ægrum visitantis, sive ἐπισκοποῦντος, ut eum curet. Hinc inter officia Presbyteri Hieronymus, sive quis alius autor est libri de Gradibus, recenset *visitare infirmos*: hoc est ἐπισκέπτεσθαι τοὺς ἀσθενεῖς, ut ex Matth. XXV. 36. loquitur in epistola Polycarpus. Verus Hieronymus in epist. ad Nepotianum, *instantia orationum, perseverantia, languentium visitatio, labor manuum.* Quæ Monachis & Clericis præcipit. Optimæ Glossæ: *Visitat*, ἐπισκοπεῖ. Sic ἐπίσκοπος περιοδευτής *visitator* & *curator* ejusdem muneris sunt Synonyma. Sed quia nomen *Episcopi* de majori in Ecclesia dignitatum accipiebatur, ideò ut non ampliùs hoc nomini qui

uisquam in vicis & villis ordinaretur, sed ut περιοδευ-ς diceretur, sanxit Can.LVII. Synodi Laodicenæ his erbis: Ὅτι οὐ δεῖ ἐν ταῖς κώμαις καὶ ἐν ταῖς χώραις καθίστασθαι ἐπισκόπους, ἀλλὰ περιοδευτάς. *Quòd non oportet in vicis regionibus Episcopos constitui, sed curatores.* Sic ex MSS. odicibus Bibliothecæ Regiæ locum hunc emendavit ustellus, pro quo in vulgato codice Tilii malè, ἢ περιοδευτάς. Legendum esse ἀλλά: patet non tantùm ex Tiulo VII. Collect. Canonum Johannis Antiocheni, in uo hæc, περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐν κώμαις καὶ χωρίοις ἐπισκόπους καθίστασθαι, ἀλλὰ περιοδευτάς, *quòd non oporteat in pagis ac icis Episcopos constitui, sed visitatores:* Sed ex ipso hoc anone, quem idem proponit, ut suprà. Arsenius Moachus in Synopsi Canonum Can. LXI. expressè doet, ὅτι περιοδευτὰς μᾶλλον ἢ χωρεπισκόπους δεῖ ποιεῖν, *visitores potiùs, quàm Chorepiscopos esse constituendos. Vitatorum* apud Latinos etiam meminit Gregorius I. pist.II. libri III. ad Maximianum Syracusanum Episcoum: *Visitatores Ecclesiarum,* inquit, *Clericique eorum, ui cum ipsis per non suæ civitatis parœcias fatigantur, aliuod laboris sui capiant te disponente subsidium.* Balsamon d allegatum Canonem Laodicenum, pag. 849. Ἄλλοι μὲν κανόνες ἐν ταῖς κώμαις καὶ ἐν τοῖς χωρίοις χωρεπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους καθίστασθαι διωρίσαντο, ὁ δὲ παρὼν κανὼν περιοδευτὰς παρακελεύεται γίνεσθαι, καὶ μὴ ἐπισκόπους, ἵνα μὴ γένηται εὐκαταφρόνητος ἡ ἀρχιερωσύνη, ὡς μὴ ἐχούσης τῆς χώρας, εἰς ἣν ἐχειροτονήθη ὁ ἐπίσκοπος, πλῆθος ἀνθρώπων εἰς τιμὴν τοῦ θεοῦ καὶ τῆς ἀρχιερωσύνης. *Alii quidem Canones in icis & pagis Chorepiscopos & Presbyteros constituendos efinierunt. Præsens autem Canon jubet fieri periodeutas, & non Episcopos, ne dignitas Episcopi vilis & contemta vadat, utpote cùm non habeat pagus, in quo ordinatus st Episcopus, hominum multitudinem, ad Dei & Episcopaus honorem.* Mox subjicit: Περιοδευταὶ δέ εἰσιν οἱ σήμερον προβαλλόμενοι παρὰ τῶν ἐπισκόπων ἔξαρχοι. οὗτοι γὰρ περιοδεύουσι καὶ ἐπιτηροῦσι τὰ ψυχικὰ σφάλματα, καὶ καταρτίζουσι τοὺς πιστούς. *Sunt autem periodeutæ, qui hodie ab Episcopis promoventur Exarchi. Hi enim circumeunt, & delicta spiritualia observant, & fideles perficiunt.* Zonaras d eundem Canonem: Περιοδευταὶ δὲ λέγονται, διὰ τὸ περιέρχεσθαι καὶ καταρτίζειν τοὺς πιστοὺς μὴ ἔχοντας καθέδραν ἰδίαν. Act.I. Concilii sub Menna, p.563. Σέργιος πρεσβύτερος καὶ περιοδευτής. *Sergius Presbyter & visitator.* Videaur Justellus ad Can.LVII. Laodicenum, & Meursius in Glossario, qui volunt περιοδευτὰς fuisse *lustratores & ircitores;* ita vocatos, quia eorum munus fuerit circumire per omnes universæ regionis Ecclesias, & de ilarum statu inquirere. Nos verò Clar. Salmasii sententiam sequi malumus ob rationes & autoritates allatas.

Περίοδος.

Circumferebantur olim libri quidam supposititii, qui dicebantur περίοδοι, *circuitiones.* Tales fuerunt περίοδοι Πέτρου, *circuitiones Petri,* quæ dicuntur à Clemente Romano scriptæ. Earum meminit Origines in Philocalia, cap. XXIII. pag. 81. Κλήμης ὁ Ῥωμαῖος, Πέτρου ἀποστόλου μαθητής, συνῳδὰ τούτοις ἐν ταῖς περιόδοις, &c. *Clemens Romanus, Petri Apostoli discipulus, his consentanea* habet *in Circuitionibus,* &c. Epiphanius, hæresi XXX. de Ebionæis, p.65. Χρῶνται δὲ καὶ ἄλλαις τισὶ βίβλοις, δῆθεν ταῖς περιόδοις καλουμέναις Πέτρου, ταῖς διὰ Κλήμεντος γραφείσαις, νοθεύσαντες μὲν τὰ ἐν αὐταῖς, ὀλίγα δὲ ἀληθινὰ ἐάσαντες, &c. *Utuntur autem etiam aliis quibusdam libris, nimirum Circuitionibus Petri appellatis, per Clementem scriptis, multa corrumpentes in ipsis, & pauca vera relinquentes,* &c. Erant etiam περίοδοι Johannis & Thomæ. De omnibus Athanasius in Synopsi S. Scripturæ, t.II. pag. 154. ubi dicit, ἀντιλεγόμενα N. Test. sunt, περίοδοι Πέτρου, περίοδοι Ἰωάννου, περίοδοι Θωμᾶ. Nicephorus verò Patriarcha in Chronographia hasce περιόδους Petri, Johannis & Thomæ inter ἀπόκρυφα N. Testamenti recenset.

Περίοπτος.

Hesychius: περίοπτον, ἐπιφανῆ, πολυθέατον, περίβλεπτον. *Qui undique cerni potest, conspicuum, qui à multis videtur, illustrem.* Suidas: περίοπτον, περιθέατον, μέγα, ὑψηλόν, περίβλεπτον. *Quod undique cerni potest: conspicuum, magnum, excelsum, insigne, illustre.* Cyrillus Alexandr. in cap. LXV. Jesajæ, pag. 895. Γεγόνασιν οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ ὑψηλοὶ καὶ περίοπτοι τοῖς ἁπανταχοῦ, καὶ οἷα πόλις ἐν ὄρει κειμένη. *Fuerunt divini discipuli sublimes & conspicui omnibus, & instar urbis in monte sitæ.* Alludit ad illud Matth. V. 14. Οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη. *Non potest civitas abscondi supra montem posita:* quasi dicat Servator ad discipulos suos:

Non eadem vulgusque decent, & lumina rerum.

Seneca lib. I. de Clementia, cap. VIII. pag. 322. *Alia conditio est eorum, qui in turba, quam non excedunt, latent, quorum & virtutes ut appareant, diu luctantur, & vitia tenebras habent. Vestra facta dictáque rumor excipit, & ideo nullis magis cavendum est, qualem famam habeant, quàm qui qualemcunque meruerint, magnam habituri sunt.* Et pòst: *Tibi non magis quàm soli, latere contigit: multa contra te lux est, omnium in istam conversi oculi sunt.* Cætera de hac voce ex Lexicis petenda.

Περιόρασις.

Lexica non habent. Legitur apud Clementem Alexandr. Locum producimus in voce Συνόρασις.

Περιούσιος.

Hesychius περιούσιον inter alia interpretatur περιποιητόν, *acquisitum.* Eudemus in Lexico nondum edito: Περιούσιος λαός, ὁ ἔγκλητος, ὁ ὑπερέχων τοῦ ἄλλου λαοῦ. *Populus peculiaris, quem aliquis ut suam possessionem possidet, qui alium populum antecellit.* Hinc sua de eadem voce habet Suidas in οὐσία & περιούσιος. περιούσιος ergo est *eximius, præstans,* à περιεῖναι. Ex veteri Testamento hanc vocem mutuatus est Apostolus ad Tit. II. v. 14. Ἵνα καθαρίσῃ ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον, *ut mundaret sibi populum acceptabilem,* vel potiùs *peculiarem.* Chrysostomus Homil. V. in hanc Epistolam interpretatur λαὸν ἐξειλεγμένον, οὐδὲν ἔχοντα κοινὸν πρὸς τοὺς λοιπούς, *populum selectum, nihil cum reliquis commune habentem.* Theophylactus verò: Περιούσιος, ὁ οἰκεῖος, ἐκ μεταφορᾶς τῶν περὶ τὴν οὐσίαν καὶ τὸν πλοῦτον τοῦ δεσπότου στρεφομένων οἰκετῶν, οἷον, ἐξειλεγμένον, ἐξαίρετον, οὐδὲν ἔχοντα κοινὸν πρὸς τοὺς λοιπούς. Περιούσιος *significat, peculiaris sive domesticus, per metaphoram sumptam à famulis, qui circa substantiam & facultates domini sui versantur: quasi dicat, electum, excellentem, nihil habentem commune cum reliquis.* Corrigendus Oecumenius, qui ad eundem locum, p.790. Λαὸν περιούσιον, οἷον ἐξηλλαγμένον, (scribendum ἐξειλεγμένον, ut est apud Chrysostomum & Theophylactum) ἐκ περιουσίας ἀγαπώμενον, οὐδὲν ἔχοντα κοινὸν πρὸς τοὺς λοιποὺς λαούς. *Populum peculiarem, quasi electum, vehementer dilectum, nihil commune habentem cum reliquis populis.* Theodoretus simpliciter interpretatur λαὸν οἰκεῖον, *populum proprium.* Idem est, quod I. Petri II. 9. λαὸς εἰς περιποίησιν, *populus, quem* sibi Deus *proprium vendicat.* Oecumenius ad hunc locum, pag. 149. Ἀντὶ τοῦ, εἰς κλῆσιν, ἤτοι εἰς κληρονομίαν, *in possessionem, vel hæreditatem.* Electi enim sunt περιποίησις, καὶ κλῆσις, καὶ περιουσία θεοῦ, *acquisitio, & possessio, & facultates Dei,* ut scribit Theophylactus in cap. I. ad Ephesios, pag. 506.

Περιπατέω.

Περιπατέω propriè est *ambulo*: in novo autem Testamento frequentissimè ponitur pro ζῆν, *vivere*. Rem aliquot illustramus exemplis. Roman. VIII. 1. 4. dicit Apostolus κατὰ σάρκα περιπατεῖν, *secundùm carnem ambulare*, id est, *vivere*; quemadmodum eodem cap. v. 12. 13. κατὰ σάρκα ζῆν, de qua locutione in nomine Σάρξ. Est autem κατὰ σάρκα περιπατεῖν, interprete Theodoreto, τῇ σαρκὶ δουλεύειν, τουτέστι, τοῖς τοῦ σώματος πάθεσι, *carni, id est, corporis affectibus servire*: juxta Theophylactum, σαρκικὰ φρονεῖν, *carnalia sapere*. Hic ergo est, *peccatis indulgere*. At II. Corinth. X. 2. eadem locutio longè aliud significat, nimirum *infirmum esse*, *parùm posse efficere*. Illis, qui putabant S. Apostolum ὡς κατὰ σάρκα περιπατοῦντα, *secundùm carnem ambulare*, mox ita respondetur, ipsum quidem ἐν σαρκὶ περιπατεῖν, non autem κατὰ σάρκα στρατεύεσθαι. *arma enim militiæ suæ non esse* σαρκικὰ, *carnalia, infirma*, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ Θεῷ, *valdè potentia*. Theodoretus verò vult significare κατὰ τὸν νόμον πολιτεύεσθαι, *secundùm legem vivere*. Sumamus aliud exemplum. I. Corinth. III. 3. κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖν, *secundùm hominem ambulare*, juxta Theodoretum est, Οὐδὲν πνευματικὸν φρονεῖν, ἀλλὰ τοῖς γηΐνοις πράγμασι προσῆτηκέναι, *nihil spiritale animo agitare, sed rebus terrenis affixum esse*: juxta Theophylactum, σαρκικὰ, καὶ ἀνθρώπινα, καὶ πρόσγεια φρονεῖν, *carnalia, & humana, ac terrestria sapere*. Ad Ephes. II. 2. ἐν παραπτώμασι καὶ ἁμαρτίαις περιπατεῖν κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου, *in delictis & peccatis ambulare secundùm seculum mundi hujus*: quod Theophylacto est, φρονεῖν τὰ τοῦ κόσμου, καὶ τὰ πρόσκαιρα, καὶ κακῶς χρῆσθαι τῷ αἰῶνι τούτῳ. *Mundana & temporaria cogitare, atque hoc seculo perperam uti.* Contrariæ phrases sunt sequentes. Ephes. II. 10. ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς περιπατεῖν, *in operibus bonis ambulare*: quo continuum bonorum operum studium declaratur. Oecumenius in hoc caput, p. 623. dicit hanc locutionem denotare τὴν ἐπ' ἔργοις ἀγαθοῖς ἄπαυσον σχέσιν, *continuum bonorum operum studium*. Theophylactus, p. 515. dicit notare πᾶσαν τὴν ὁδὸν τοῦ βίου διανύειν ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς. οὐ δύο ἢ τρεῖς ἐνιαυτοὺς, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν ὁδὸν τῆς ζωῆς, *omnem ætatis cursum in bonis operibus perficere: non duos trésve annos, sed omnem vitæ cursum*. Ephes. V. 8. Ὡς τέκνα φωτὸς περιπατεῖτε. *Ut filii lucis ambulate*, id est, εὐσχημόνως, καὶ ὡς εἰκὸς τὸν ἐν φωτὶ περιπατοῦντα, *decorè, & quemadmodum decet eum, qui in lumine ambulat*; sunt verba Theophylacti ad præsentem locum. Theodoretus verò per *lucem* intelligit *Christum*, & per τέκνα φωτὸς, ejus filios, id est, fideles & electos. Ἐπειδὰν φῶς αὐτοὺς προσηγόρευσε, φῶς δὲ ἀληθινὸν ὁ Κύριος κέκληται, φωτὸς αὐτοὺς προσηγόρευσε τέκνα. *Quoniam eos lucem appellavit, vera autem lux vocatus est Dominus, appellavit eos filios lucis.* Atque ita nihil aliud erit, quàm ἀξίως τοῦ Κυρίου περιπατεῖν εἰς πᾶσαν ἀρέσκειαν, *dignè Domino ambulare per omnia placentes*, id est, πάντα τὰ ἀρέσκοντα τῷ Θεῷ διαπράττεσθε, *facere omnia quæ Deo placent*, ut explicat Theodoretus: vel, ut Oecumenius, pag. 688. ἐνάρετον πολιτείαν ἔχειν. τὸ δὲ περιπατῆσαι τὴν ἀνένδοτον ἐπιμονὴν πρὸς τὸ καλὸν δηλοῖ, *virtuti convenientem vivere vitam*. Περιπατῆσαι *verò*, id est, *ambulare, accuratam & nunquam interruptam in bono perseverantiam denotat*. Theophylactus ad hunc ipsum locum, nempe Coloss. I. 10. dicit περιπατῆσαι esse κατ' ἀρετὴν ζῆν, *secundùm virtutum vivere*; & addit, περίπατον ἀεὶ τὴν πολιτείαν καλεῖ, δεικνὺς ὅτι ὥσπερ ἀεὶ τὸ περιπατεῖν ἀναγκαῖον ἡμῖν, οὕτω καὶ ὁ ἄριστος βίος. *Ambulationem, semper vitam conversationemque appellat, ostendens, quod perinde ac nunquam non ambulare nobis necessarium est, sic & optima vita necessaria est.* II. Joh. v. 4. & III. Joh. v. 3. 4. Ἐν ἀληθείᾳ περιπατεῖν, *in veritate ambulare*. Ad priorem locum Oecumenius, p. 217. Τὸ περιπατεῖν κατὰ προκοπὴν εἴρηται. ὅσον γάρ τις κατ' ἀρετὴν ἐνεργεῖ, ἐπὶ τὸ πρόσω ἵεται, ἕξιν ἑαυτῷ περιποιῶν τοῦ καλοῦ πλείονα. ἄπειρος γὰρ καὶ ἀνεκλιπὴς ἡ τῆς ἀρετῆς ὁδό[ς]. *Ambulare de profectu dicitur: quantum enim quis in virtute operatur, tantùm procedit, habitum boni majorem sibi acquirens: infinita enim est & nunquam deficiens virtutis via.* Ad posteriorem verò idem, p. 222. Ἐν ἀληθείᾳ περιπατεῖ, ὁ κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἁπλότητα περιπατῶν. περιπατεῖν δὲ οὐ τὴν διὰ σκελῶν φησι κίνησιν, μιᾶς οὔσης παντὶ πόδας ἔχοντι ζώῳ τῆς τοιαύτης ἐκ τόπου εἰς τόπον μεταβατικῆς πορείας, ἀλλὰ τὴν κατὰ τὰς ψυχικὰς ὁρμὰς τεταγμένην καὶ σώφρονα πρόοδον, ἧς ὀλίγοι τυγχάνουσιν οἱ τὴν ἐπίγνωσιν ἔχοντες. *In veritate ambulat, qui juxta Evangelicam simplicitatem ambulat. Ambulare autem dicit non motum qui fit pedibus, cùm unus idemque sit omni animali pedes habenti ex uno loco in alium transeundi modus, sed progressum secundùm animæ affectus ordinatum & honestum, quem pauci cognitum habent.*

Περιπείρω.

Περιπείρω *propriè* est *circumcirca transfigo, affigo*. Veteres Glossæ: Περιπείρω, *adfigo, adfixo*. Suidas: Περιπείρει, περικεντεῖ. *Perforat, trajicit, transfigit.* Idem: Περιπαρῆναι, περικεντηθῆναι, *transfixum esse*. Hesychius: Περιπείρῃ, περικεντήσῃ. *Trajecerit, transfixerit.* A simplici πείρω, *transadigo, transfigo, transfodio*. Hesychius: Πείραντες, ἐκκεντήσαντες. *Qui transfixerunt, trajecerunt.* Idem: Ἔπειρεν, ἐκέντησε. *Transfixit.* Homerus Il. ν. v. 479.

- - - - - - - - Διὰ χειρὸς ἔπειρεν
Αἰχμὴ χαλκείη. - - - - - -

Per manum confodit cuspis ærea. Chrysostomus dicit Ἑαυτῷ τὸ ξίφος περιπείρειν, *in seipsum adigere gladium*. Reliqua ex vulgatis Lexicis peti possunt.

II. *Metaphoricè* frequenter usurpatur. Chrysostomus dicit, χείροσιν ἑαυτοὺς περιέπειραν κακοῖς, *gravioribus malis seipsos confoderunt*. Theodoretus, ταῖς τῆς ἁμαρτίας περιπαρήσεται παγαῖς, *peccati laqueis implicabitur*. Iterum Chrysostomus, εἰς προφανῆ κίνδυνον ἑαυτοὺς περιπείρουσιν. *In manifestum periculum seipsos conjiciunt.* Idem, δεσμοῖς ἀλύτοις οἱ πονηροὶ περιπείρονται, *irresolutis vinculis mali constringuntur*. Idem Homil. XXXVIII. in I. ad Corinth. pag. 496. Οὐδὲν τῆς πλάνης ἀσθενέστερον καὶ τοῖς οἰκείοις ἁλίσκεται πτεροῖς, καὶ οὐ δεῖται τῆς ἔξωθεν μάχης, ἀλλ' ἑαυτῇ περιπείρεται. *Nihil errore infirmius, & propriis capitur pennis, neque externâ eget pugnâ, sed se ipsum involvit & irretit.* Athanasius Orat. III. contra Arianos, t. I. pag. 405. de Arianis: Τοιοῦτοι πάλιν ἑαυτοὺς δεσμοῖς ἀσεβείας περιπείρουσι. *Talibus se iterum innodant impietatis vinculis.* Hoc ipsum verbum semel legitur in Contextu sacro, nempe I. Timoth. VI. v. 10. ubi de Avaritia: Ῥίζα πάντων τῶν κακῶν ἐστὶν ἡ φιλαργυρία. ἧς τινες ὀρεγόμενοι ἀπεπλανήθησαν ἀπὸ τῆς πίστεως, καὶ ἑαυτοὺς περιέπειραν ὀδύναις πολλαῖς. Beza vertit: *Radix omnium malorum est amor pecuniæ: quam quidam dum appetunt, aberrârunt à fide, & se ipsos transfixerunt doloribus multis.* Hesychius, ex hoc Pauli loco, περιέπειραν, ἔπηξαν. Seneca de vita beata capite XIX. de Philosophis loquens, *Cùm refigere se crucibus conantur, in quas unusquisque vestrum (idiotarum) clavos suos ipse adjicit*: ἑαυτὸν περιπείρει. Sed pro *adjicit*, monente Clarissimo Pricæo, scribendum *adigit*, vel *affigit*. Plautus de insano amatore illo, *Animus ejus --- fixus est clavo Cupidinis.* Plato in Phædone: Ἑκάστη ἡδονὴ καὶ λύπη, ὥσπερ ἧλον ἔχουσα, προσηλοῖ αὐτὴν

τὴν πρὸς τὸ σῶμα, καὶ προσπερονᾷ. *Quælibet voluptas triſtitia, quaſi clavum habens, affigit eam corpori, & aſi fibulâ annectit.* Bene Beza, *transfixerunt*, vel *confo- runt.* Ita poſteriori uſus Seneca de vita beata cap. XVII. *Quin potiùs mala veſtra circumſpicitis, quæ vos omni parte confodiunt? alia graſſantia extrinſecus, a in viſceribus ipſis ardentia.* Poſſet etiam verti *pu- gerunt ſe ipſos doloribus.* Cicero de Finibus lib. IV. *ngunt quaſi aculeis, interrogationibus anguſtis.* Tuſc. æſt. lib. III. *Aut perleviter pungat animi dolor.* uc concedunt veteres ſcripturæ Interpretes, qui *me- horam* dicunt deſumtam *à ſpinis* pungentibus atque dentibus manus. Chryſoſtomus Homil. XVII. in ad Timoth. pag. 322. Καὶ περιέπειραν ἑαυτοὺς ὀδύναις ..αῖς· Ὁρᾷς τῷ περιέπειραν, τί ἠνίξατο; ὃ δὲ βούλεται ..λοῦν διὰ τῆς ἐμφάσεως, τοῦτό ἐστιν. Ἄκανθαί εἰσιν αἱ ἐπιθυ- ..αι. καὶ καθάπερ ἐν ἀκάνθαις, ὅθεν ἄν τις ἅψηται αὐτῶν, ..αξε τὰς χεῖρας, καὶ τραύματα ἐργάζεται· οὕτω καὶ ἀπὸ τῶν ..θυμιῶν τὸ αὐτὸ πείσεται ὁ ταύταις ἐμπεσὼν, καὶ τὴν ψυχὴν ..γηδόσι περιβαλεῖ. *Et ſeipſos transfixerunt doloribus ..ltis. Vides quid ſignificare voluerit verbo* περιέπειραν? *..od per hanc emphaſin ſignificare vult, hoc eſt: Spinæ ..nt cupiditates: & quemadmodum ſpinæ, ubicunque tan- ..ntur, cruentant manus & vulnera infligunt: ita etiam cupiditatibus illud ipſum patietur, quisquis in eas inci- rit, & animum cruciatibus afficiet.* Eodem modo heophylactus, pag. 791. Καλῶς δὲ τὸ, περιέπειραν. ὥσπερ ἄκανθαί εἰσιν αἱ τοῦ πλούτου μέριμναι, ὡς καὶ ὁ Κύριος εἶπεν. ..ἐν ἂν ἅψηταί τις, ἥμαξε τὰς χεῖρας, τραύματα ἐργα- ..μέναι καὶ ὀδύνας. *Pulchrè autem dixit,* confixerunt. *Spi- ..rum enim inſtar ſunt divitiarum ſolicitudines, perinde Dominus dixit. Unde ſi tetigerit has quispiam, manus ..entas faciunt, vulnera infligentes, atque dolores pari- tes.* Reſpicitur ad locum Matth. XIII. 22. Oecume- ..us tandem ad præſentem locum, pag. 762. Ἀκανθῶν ..ην ἡ φιλαργυρία τὰς χεῖρας τοῦ προσψαύοντος αἱμάσσειν ..εῖ. *Inſtar ſpinarum amor pecuniæ manus eas contre- ..antis cruentat.* Hæc omnino divitiarum natura. Lu- ..anus in Timone: Ὁ πλοῦτος, ὁ πολλοῖς πολλάκις ἀνηκέ- ..ν συμφορῶν αἴτιος γεγενημένος. *Divitiæ, quæ mul- ſæpius incurabilium calamitatum cauſſæ fuerunt.* Me- ..nder apud Stobæum ſerm. X.

Πλεονεξία, μέγιστον ἀνθρώποις κακόν.
Οἱ γὰρ θέλοντες προσλαβεῖν τὰ τῶν πέλας,
Ἀποτυγχάνουσι πολλάκις νικώμενοι,
Τὰ δ' ἴδια προσλιθέασι τοῖς ἀλλοτρίοις.
Avaritia mortalibus maximum eſt malum:
Nam qui ſuis aliena quoque volunt adjicere,
Hi ſæpiùs victi ſua ſpe fruſtrantur,
Adduntque alienis, quæ priùs erant propria.

..eneca epiſt. LIX. *Iſta quæ ſic petis tanquam datura læ- ..tiam ac voluptatem, cauſſæ dolorum ſunt.* Euthymius ..l Lucæ XII. *Avaritia ſolicitudinem affert ac mœrorem.* ..erum Seneca epiſt. CXV. *Nulla avaritia ſine pœna ..t, quamvis ſatis ſit ipſa pœnarum. O quantum lacry- ..arum, ô quantum laborum exigit! quàm miſera deſi- ..eratis, quàm miſera partis eſt! Adjice quotidianas ſoli- ..tudines, quæ pro modo habendi quemque diſcruciant. ..ajore tormento pecunia poſſidetur, quàm quæritur.* ..εριπείρειν Eraſmo in dicto Apoſtol. eſt *implicare ſe.* ..ic ferè Seneca epiſt. LXXIV. *Quisquis ſe multùm fortui- ..s dedit, ingentem ſibi materiam perturbationis & inex- ..licabilem fecit.* Nec rejicienda Verſio vulgata, quæ *..oloribus inſeruerunt ſe:* ita enim Macrobius in ſomnio ..cipionis lib. I. cap. VIII. *Qui decrevit ſe à corporis con- ..gione purgare, & quadam humanorum fugâ, ſolis ſe in- ..rere divinis.* Confer Cl. Pricæum ad hunc locum, ex ..uo quædam huc translata.

Περίσσευμα.

Apud Veteres duo εὐλογιῶν genera erant: nempe εὐλογίαι μυστικαὶ, de quibus in voce Εὐλογία, num. IV. & εὐλογίαι περισσεύουσαι, de quibus hoc loco. Olim oblationes, præcipuè quæ pane & vino conſtabant, nam & aliorum generum plurimæ à variis offerebantur, unâ eademque benedictione in altari poſitæ ſacrabantur. Inde ſumebatur, ex omni nimirum copiâ ſic benedictorum panum, quantum ſufficere videbatur ad omnes communicantes fideles impertiendos. Quodcunque ergo reſiduum erat tam ex pane, quàm ex vino, poſt impletam communionem, cedebat uſui Clericorum, & περισσευμάτων nomine vocabatur, vel etiam εὐλογιῶν περισσευουσῶν. Id nos docent Conſtitut. Apoſtol. Clementis, lib. VIII. cap. XXXI. pag. 1031. his verbis: Ὁ αὐτὸς περὶ περισσευμάτων διατάσσομαι, τὰς περισσευούσας ἐν τοῖς μυστικοῖς εὐλογίας, κατὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου, ἢ τῶν πρεσβυτέρων οἱ Διάκονοι διανεμέτωσαν τῷ κλήρῳ. *Idem ego* (Matthæus) *de reliquiis ordino, ut reliquas in myſticis eulogias, ex ſententia Epiſcopi, vel Presbyterorum Diaconi Clero diſtribuant.* Non tantùm περισσεύματα vocat, ſed etiam περισσευούσας εὐλογίας, *benedictiones ſuperabundantes.* Nempe quia εὐλογίαι etiam tunc dicebantur buccellæ, quæ unicuique fidelium pro communione dabantur. Ergo reliquiæ, & id omne, quod ſuperfuerat, εὐλογίαι erant περισσεύουσαι. Illæ verò εὐλογίαι, quas communicantes accipiebant, vocabantur μυστικαί. Ergo ſuperfluæ illæ εὐλογίαι, & reſtantes poſt communionem, quamvis eadem benedictione ſacratæ forent cum myſticis, quarum erant reliquiæ, non tamen pro myſticis habebantur, neque vice ſacramenti accipiebantur ab illis, qui eas comedebant. Tradit eo capite Clemens, ex ſententia Epiſcopi & Presbyterorum Clero toti eſſe dividendas illas περισσευούσας εὐλογίας, ita ut partes inde ferat quatuor Epiſcopus, tres Presbyter, duas Diaconus, reliqui de Clero, ut Subdiaconi, Lectores, Pſaltæ & Diaconiſſæ, partem unam. Vide in Σύναξις, n. II. ſub *B. c. γ.*

Περίστασις.

Conſulenda de hac voce Lexica vulgata, quæ *latè* ſumta *circumſtantias quascunque, caſusve emergentes citra diſcrimen* comprehendit, ut obſervat Fabius Inſtitut. lib. III. c. V. & lib. V. c. X. Atque ita Democritus apud Athenæum lib. X. uſurpavit, ubi de Alcæo dixit; Κατὰ πᾶσαν ὥραν, καὶ πᾶσαν περίστασιν πίνων ὁ ποιητὴς οὗτος εὑρίσκεται. *Quacunque anni tempeſtate, & quocunque rerum ſuarum ſtatu,* ſive triſti, ſive læto, *poëta hic potans reperitur.* Sed frequenter in ſequiorem partem ſumitur, pro ejusmodi caſibus, qui moleſtiam nobis aliquam faceſſunt. Suidas: Συμφορὰν Θουκυδίδης, τὴν ἀπὸ περιστάσεως δυστυχίαν, καὶ οὐκ ἐξ οἰκείας ἀβουλίας κακοπραγίαν, ἤτοι κακίαν. *Calamitatem Thucydides* vocat *infortunium à moleſto caſu ortum, non autem à propria temeritate ortam infelicitatem vel vitium.* Et Phrynichus: Περίστασις, ἡ συμφορά. Stoicis familiare eſſe eo ſenſu notans: Heſychius: περίστασις, θλῖψις, ἀνάγκη, μέριμνα. Περίστασις eſt *afflictio, neceſſitas, ærumna.* Uſitata hæc vox hac ſignificatione etiam apud Patres. Chryſoſt. Hom. XIV. t. V. edit. Pariſ. p. 200. Ὁ κυβερνήτης ἐν αὐτῷ πολλάκις τῷ στόματι τοῦ λιμένος, ἢ σπιλάδος ἐμπεσούσης, ἢ ὑφάλῳ καὶ σκοπέλῳ τινὶ προσαράξας, ἢ ἄλλῃ τινὶ τοιαύτῃ ἀδοκήτῳ περιστάσει πληγεὶς, πάντα τὸν φόρτον ἀπώλεσε. *Rector navis ſæpe in ipſo portûs oſtio, vel ſaxo incidente, vel ad ſaxum & ſcopulum aliquem allidens, vel alio ejusmodi inopinato caſu perculſus, totum navis onus perdidit.* Idem, Homil. LXXVIII. in Johan. pag. 879. Ὅταν ἁμαρτάνωμεν ἡμεῖς, ἢ ἕτεροι, τότε μόνον λυπεῖσθαι καλόν. ὅταν δὲ ἀνθρωπίναις περιστάσεσιν ἐμπίπτωμεν, ἀχρεῖος λοιπὸν ὁ ἀθυμίας ἡ χρῆσις.

Quando

Quando nos vel alii peccamus, tunc omninò tristitiæ locus est: quando verò in humanos incidimus casus, tunc tristitia inutilis est. Iterum de incomprehensibili Dei natura Homil. V. t.VI. pag. 425. Τί θαυμαστὸν, εἰ περιστάσεις ἀνθρωπίνας λύειν οἶδεν εὐχῆς δύναμις, ὅπουγε καὶ ἁμαρτημάτων φύσιν σβέννυσι καὶ ἀφανίζει ῥᾳδίως, *Quid mirum, si calamitates humanas precum vis tollere potest, quando & ipsam peccatorum naturam extinguit, & facilè tollit?* Iterum Hom.II. in II. ad Corinth. in oratione pro Catechumenis: Ἔτι ἐκτενέστερον ὑπὲρ αὐτῶν παρακαλέσωμεν, ἵνα ἐξέληται αὐτοὺς ἀπὸ παντὸς πονηροῦ καὶ ἀτόπου πράγματος, ἀπὸ παντὸς ἁμαρτήματος διαβολικοῦ καὶ πάσης περιστάσεως τοῦ ἀντικειμένου. *Adhuc diligentiùs pro iis* (Catechumenis) *oremus, ut* Deus *illos eripiat ex omni mala & absurda actione, ex omni peccato diabolico & omni afflictione adversarii.* Et Homil. XIV. in epist. ad Philipp. pag. 78. Ἄλλη παραμυθία, καὶ λύπης, καὶ περιστάσεως, καὶ πάντων τῶν ἀνιαρῶν λυτήριον φάρμακον. Ποῖον δὴ τοῦτο; τὸ εὔχεσθαι, τὸ ἐν παντὶ εὐχαριστεῖν. *Alia consolatio est, pharmacum, quod omnem mœrorem, casumque molestum, & omnes res tristes propulsare potest.* Idem, Homil. X. in epist. ad Hebræos, pag. 489. Κἂν κοσμικὸν τοίνυν ἴδωμεν ἐν περιστάσει, ὀρέγωμεν χεῖρα· μὴ πρὸς τοὺς ἐν ὄρεσι μόνον καθημένους ὦμεν σπουδαῖοι. *Si ergo mundanum viderimus in aliquo infortunio constitutum, manum ei porrigamus. Ne in eos solùm, qui in montibus sedent, nostrum ostendamus studium.* Idem de Virginitate cap. XLIII. extremo: Τοσαύτη ἐστὶν ἡ σύγχυσις, τοσαύτη τῶν φροντίδων ἡ τυραννὶς, τοσοῦτος ὁ τῶν περιστάσεων ὄχλος, ὡς καὶ ἄκοντα πολλάκις ἀναγκάζεσθαι τὸν γεγαμηκότα ἁμαρτάνειν καὶ πλημμελεῖν. *Tanta est rerum humanarum confusio, tanta curarum tyrannis, tanta molestiarum turba, ut in multis sæpenumero conjugi vel invito errandum peccandumque sit.*

Περιστατικός.

Quemadmodum sub præcedenti voce docuimus, περίστασιν frequenter denotare *casum adversum, molestum, calamitatem* vel *infortunium*: ita περιστατικὸς aliquando est *adversus, calamitosus.* Ita περιστατικὰ πράγματα, & περιεστῶτα πράγματα, & simpliciter etiam περιστατικὰ sunt *calamitosa & affligentia, atque ad necessitatem adigentia.* Clemens Alexandr. semel atque iterum hoc sensu usurpat. Lib. IV. Stromat. pag. 504. dicit τοῖς περιστατικοῖς περιπίπτειν, *in adversos incidere casus.* Περιστατικὰ appellat διώκεσθαι, φονεύεσθαι, *persecutionem pati, morte affici*: atque his περιστατικοῖς pios sæpenumero ad virtutis exercitium, Deo permittente, urgeri docet. Lib.VII. Strom.p.709. dicit ἀνδρείας, sive fortitudinis munus esse inter cætera, τὰ περιστατικὰ ὑπομένειν, *casus adversos tolerare.* Inde etiam βίος περιστατικὸς Origeni adv. Celsum lib. I. *vita negotiis molestiisque implicita*; cui opponitur ὁ ἀπολαυστικός. Basilius M. περιστατικοὺς καιροὺς vocat *tempora adversa.* Sic enim in Psal. XXXIV. pag.214. Ἐν παντὶ καιρῷ εὐλογήσω τὸν Κύριον. οὐκ ἐν ταῖς εὐημερίαις μόνον τοῦ βίου, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς περιστατικοῖς καιροῖς. *In omni tempore benedicam Domino, non solùm in rebus vitæ secundis, sed etiam in adversis.* Palladius, hist. Lausiacæ cap. XVII. pag. 34. Τῶν ἀρετῶν, αἱ μὲν εἰσι προαιρετικαὶ, αἱ δὲ περιστατικαί. *Virtutes aliæ quidem ex voluntate, aliæ verò ex rebus adversis nascuntur,* vel, *ex casu.* Sed & περιστατικοὶ Galeno, *qui laboriosam & exercitatam habent vitam*, quos *occupatos* vocat Seneca lib. de brevitate vitæ, cap. X. pag. 373.

Περιστέλλω.

I. Περιστέλλω significat *cooperio, contego*: item *occulto.* Hesychius per συγκαλύπτειν, περικαλύπτειν, καλύπτειν, σκέπειν exponit. Chrysostomus dicit τὴν παγίδα τῇ τροφῇ περιστέλλειν, *laqueum escâ occultare.* Item, εὐφήμο προσηγορίαις τὴν κακίαν περιστέλλειν, *honestis nominibus ma litiam occultare.* Basilius M. ἀλήθειαν ῥημάτων εὐπρεπεί περιστέλλειν, *verborum elegantiâ veritatem obvolvere.* Idem τὴν τῆς πορνείας ἁμαρτίαν ὀνόματι γάμου περιστέλλειν, *stupr scelus matrimonii nomine obvelare.* Cydonius: Εὐλα βείας τινὸς σχήματι περιστέλλειν τὴν ἀκολασίαν, *pietatis sp cie intemperantiam obtegere.* Isidorus Pelusiota, τ ἑαυτοῦ περιστέλλειν πταίσματα, *lapsus suos obtegere.* Eode sensu usurpatur ἐπισκιάζειν, quod vide num. II. ite ἐπικρύπτειν & κατακρύπτειν, de quibus Lexica.

II. Usurpatur *de mortuis & eorum sepultura*, & sign ficat *obvolvere & cooperire vestimentis sepulchralibu* vel etiam *decenter componere ad sepulturam*, unde H sychius inter alia exponit per κοσμεῖν. Suidas: περ στεῖλαι, περικαλύψαι. Ὁ δὲ τὸ σῶμα τούτου περιστείλας π πλοις σηρικοῖς, καὶ τεκτηνάμενος σῆμα, ἐν αὐτῷ κατέθε ὅσα ἡμαρτῆσθαι τοῖς γειναμένοις ξυμβαίνει. *Circumteger Ille verò, cùm hujus corpus sericis peplis circumtexisset, sepulchrum fabricâsset, in eo deposuit, quæcunque à p rentibus peccari solent.* Homerus Odyss. ω v. 292.

- - - - - - - - - - Οὐδέ ἑ μήτηρ
Κλαῦσε περιστείλασα. - - - - -

Nec eum mater deflevit obvolvens vestimentis sepulchr libus. Vetus Scholiastes: Περιστείλασα. περικαλύψασα. Tobiæ XII. 14. Ὅπως ἀπελθὼν περιστείλῃς τὸν νεκρόν. *U abiens cooperires mortuum.* Sirach.XXXVIII.16. itider de mortuo, περίστειλον τὸ σῶμα αὐτοῦ, *contege corpus illiu* Basilius in Psal.XLIX. pag.289. de divite: Μόλιν ἔνδυμ λήψεται ὁ πλούσιος καλύπτον αὐτοῦ τὰ ἀσχήμονα, καὶ τοῦτ ἐὰν δόξῃ τῶν οἰκετῶν τοῖς περιστέλλουσι. *Vix vestem sumet quæ pudenda tegat: idque fiet, si servis placuerit, qui illu ad sepeliendum obtegunt & componunt.* Eusebius hi Eccles. lib. VII. cap. XVI. pag. 75. b. refert, Astyriu civem Romanum ordinis Senatorii, Marinum marty rem sepelivisse: περιστείλας εὖ μάλα πλουσίως, τῇ πρεπούσῃ ταφῇ παραδίδωσι. *Cùm eum splendidè magnis sumptibus ad sepeliendum composuisset, eum convenient & decenter sepulturâ affecit.* Hoc ibid. cap. XI. pag. 75 περιστολὰς τῶν σωμάτων, *corporum ad sepulturam compo tiones* vocat Dionysius in epist. ad Hermammonem Et lib. ejusd. cap. XXII. pag. 77. a. idem Dionysius τὰ σώματα τῶν ἁγίων περιστολαῖς κατακοσμεῖν, *corpora sa ctorum operta seu obvoluta operimentis ornare.* Hoc ipsu aliàs est περιελίσσειν ὀθονίοις, apud Athanasium in vit Antonii, t. II. pag.502. Ἐνταφίοις ἀμφιάζειν. Vide Ἐ τάφια: item Ἐνταφιάζειν, quod ibidem consulendu Gregor.Nyssenus de Deitate Filii & Spiritus Sancti, t.II pag. 474. introducit Saram, Abrahamum, filium im molare cupientem; hoc modo compellantem: Τίς ὀν μάσει μητέρα; Τίς θεραπεύσει τὸ γῆρας; τίς περιστελεῖ μετ τὸν θάνατον; τίς ἐπιχώσει τάφον τῷ σώματι; *Quis matre nominabit? quis senectutem curabit? quis mortuam obvo vet ad sepulturam? quis corpori addet sepulchrum?* Ali significatio est, quando Græci dicunt, τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῖς δακτύλοις περιστέλλειν, *digitis oculos comprimere.* Vid in Καθαιρέω.

Περιστερά.

Περιστερὰ est *columba.* De columbis plurima, eaqu exquisitissima, suppeditat Cl.Bochartus de Animalibus parte posteriori, capitibus novem prioribus. De ii sequentia tantùm observamus.

I. *Propria accidentia*: quorum præcipua,

1. quòd *columba* sit *avis simplex, placida, man sueta,* &c. Hoc nos docet Christus Matth. X.16. quan do monet; Γίνεσθε φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς α περιστεραί. *Estote prudentes ut serpentes, & simplices u columba*

lumbæ. A Tzetze Chiliade IX. Hist. CCLXIII. pag. 57. φρόνιμοι & ἀκέραιοι pro eodem sumuntur. Postiam enim prudentes eos dici asseruit, cùm ut surgens caput servant, id est, fidem in Deum, addit contiò pôst:

'Ακέραιοι δὲ γίνεσθε, ὡς αἱ περιστεραί μοι.
Καὶ τοῦτο πάλιν τὸ αὐτὸ δηλοῖ τε, καὶ σημαίνει.
'Ακέραιοι γὰρ λέγονται περιστεραὶ τοιῶς δὲ
Φρόνιμοι, ὥσπερ λέγεται περιστερὰ τοῦ Νῶε,
'Απολυθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ κατακλυσμοῦ τῷ χρόνῳ,
Καὶ πάλιν ὑποστρέψασα πρὸς κιβωτὸν τὴν Νῶε.
Simplices autem mihi sitis sicut columbæ.
Et hoc rursus idem indicat, & significat.
Simplices enim dicuntur columbæ tali modo,
Prudentes, sicut dicitur columba Noë,
Dimissa ab eo diluvii tempore,
Et iterum reversa ad arcam Noë.

is nihil absurdius dici potuit. Nam, ut *serpens* & *comba*, ita φρόνιμος & ἀκέραιος nullo modo sunt synoyma. Neq; Christus ut synonyma, sed ut opposita junt, egregia antithesi, quali utitur Martialis, cùm dicit . X. Epigr. XLVII. *Prudens simplicitas, pares amici.* *e simplicitate* autem *Columbæ* satis multa diximus in oce 'Ακέραιος; & *de prudentia serpentis* in voce "Οφις, um. IV. Adeò verò placidam & mansuetam dicunt combam, ut eandem *felle carere* multi putârint. Cyrillus icit, Columbam πρὸς ἄκρον ἥκειν πρᾳότητος, *supremum ansuetudinis fastigium attingere*, l. XV. de Adoratione. lem. Pædag. lib. I. c. V. ἄχολον vocat. Gregor. Nyssenus c. XI. de Virginitate, t. III. p. 145. de Columba louens, χολῆς ἐστιν ἄμοιρον τοῦτο τὸ ὄρνεον, *avis hæc felle caet.* Et Isidorus Orig. lib. XII. *avem mansuetam ac sine lle.* Quale est, quod Tertull. de Baptismo, cap. VIII. ribit, *etiam corporaliter ipso felle carere columbam.* Et edulius lib. II. Carm. ubi de Christi Baptismo:

Mansuetúmque decet, multúmque incedere mitem,
Per volucrem, quæ felle caret. - - - -

Et Horus Hieroglyph. lib. I. c. LIV. Ἱστορεῖται δὲ ὅτι οὐ χολὴν ἔχει τοῦτο τὸ ζῶον. *Traditur & hoc animal felle carere.* Quod tamen ipse refellit lib. II. c. LIV. columbam diens ἐν ὀπισθίοις τὴν χολὴν ἔχειν, *in tergo fel habere.* Et Galeus lib. de atra bile ridiculos eos esse ait, qui columbam lle carere putant, quoniam τὴν ἐπὶ τῷ ἥπατι κύστιν *vecam fellis prope jecur non habeat.* Neq; id fugit Philosohum, cujus verba sunt Hist. lib. II. c. XV. "Ενιοι πρὸς τῇ οιλίᾳ ἔχουσιν, οἱ δὲ πρὸς τοῖς ἐντέροις τὴν χολὴν, οἷον περιερά. Unde Plinius lib. XI. cap. XXXVII. *Quibusdam testino tantùm fel jungitur, ut columbis.*

2. quòd sit *casta.* Conjugalem columbæ castitatem eteres mirè prædicant. Aristot. Hist. lib. IX. cap. VII. Οὔτε γὰρ συνδυάζεσθαι θέλουσι πλείοσιν, οὔτε προσλείπουσι τὴν οινωνίαν, πλὴν ἐὰν χῆρος, ἢ χήρα γένηται. *Neque enim luribus copulari volunt, neque mutuum consortium unuam deserunt, nisi per viduitatem.* Plin. lib. X. c. XXXIV. *udicitia illis prima, & neutri nota adulteria. Conjugii fiem non violant, communemq; servant domum. Nisi cœlebs, ut vidua, nidum non relinquit.* Propert. lib. II. Eleg. XII.

Exemplo junctæ sic sint in amore columbæ,
Masculus & totum fœmina conjugium.

De turture quoq; & palumbe idem scribit Philosophus: Ἔχει δὲ τὸ ἄρρενα ἡ τρυγὼν τὸ αὐτὸν καὶ φάττα, καὶ ἄλλον οὐ προσίενται. *Turtur quoq;, & palumbus marem unum habent, neque alterum admittunt.* Vide Ælianum Hist. lib. III. c. XLIV. p. 65. qui addit, turtures eandem legem sanctè servare: sed columbas albas ex adulteris solos mares perimere, fœminarum misertas: Σωφρονέστατοι ὀρνίθων αἱ φάτται ᾄδονται· ὁ γοῦν ἄρρην καὶ ὁ θῆλυς συνδυασθέντες, καὶ ἰονεὶ συμπνεύσαντες εἰς γάμον, ἀλλήλων ἔχονται καὶ σωφρονοῦσι, καὶ οὐκ ἂν ὀθνείου λέχους οὐδέτερος ἅψεται τῶν ὀρνίθων τῶνδε. Ἐὰν δὲ ἐποφθαλμιάσωσιν ἑτέροις, περιέρχονται αὐτοὺς οἱ λοιποί. καὶ τὸν μὲν ἄρρενα οἱ ὁμογενεῖς διασπῶσιν, αἱ θήλειαι δὲ τὸν θῆλυν. Οὗτος ἄρα ὁ τῆς σωφροσύνης νόμος καὶ ἐς τὰς τρυγόνας ἀφικνεῖται, καὶ ἀτρεπτος μένει. καὶ ἐς τὰς περιστερὰς τὰς λευκάς, πλὴν τοῦ θανατοῦσθαι ἑκάτερον τὸ ὄρνιν. ἐπεὶ τὸ μὲν ἄρρενα ἀναιροῦσι, τὸ δὲ θῆλυν ᾤκτειραν, καὶ εἴασαν ἀπαθῆ, καὶ περίεισι χήρα. *Ex avibus castissimi ab omni stupro palumbes: ut enim mas & fœmina tanquam nuptiis alligati sunt, mutua consensione adeò adstabile & certum connubium per summam castimoniam adhærescunt, ut neuter alienum cubile attingat. Si autem impudico amore capti ad alienam Venerem libidinis oculos adjecerint, eos reliqui circumsedentes, marem quidem mares discerpunt, fœminas verò fœminæ disperdunt. Hujusce etiam modi lex castitatis ad turtures pertinet, sanctáque & sincera permanet: tum etiam ad columbas albas manat, præterquam quòd non utramq; occidunt; nam marem duntaxat perimunt, fœminam verò, illius misericordiâ permoti, impunitam atq; inultam in viduitate reliquam ætatem ducere permittunt.* Clemens quoque Alexandr. Stromat. lib. II. animalia quædam esse tradit, ἃ τὴν ἐπιμιξίαν οὐ ποιεῖται πρὸς πολλὰ καὶ ἀναίδην, ἀλλὰ πρὸς ἓν καὶ ὁμόφυλον. οἷαι αἱ πελειάδες, καὶ αἱ φάτται, καὶ τὸ τρυγόνων γένος, καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσια, *quæ cum multis & imprudenter non congrediuntur, sed cum uno, eóque ejusdem generis, ut sunt columbæ, & palumbes, & turturum genus, & quæ sunt his similia.* Ipse etiam Tertullianus monogamiam suam. lib. de Monogamia, cap. VIII. pag. 955. columbæ exemplo stabilire conatur, *avis non tantùm innocuæ, verùm & pudicæ, quam unam unus masculus novit.* At id ipsum in *turtures* magno consensu transtulerunt Patres alii. Origines Homilia II. in Canticum: *Turturum ferunt hujusmodi naturam esse, ut neq; masculus præter unam fœminam adeat aliam, nec fœmina plùs quàm unum patiatur marem. Ita ut si accidat altero intercepto superesse alterum, pariter cum conjuge extinctus sit ei concubitûs amor.* Basilius Magnus Homil. VIII. in Hexaëm. pag. 105. Τὴν τρυγόνα φασὶ διαζευχθεῖσάν ποτε τοῦ ὁμόζυγος, μηκέτι τὴν πρὸς ἕτερον καταδέχεσθαι κοινωνίαν, ἀλλὰ μένειν ἀσυνδύαστον, μνήμῃ τοῦ ποτὲ συζευχθέντος τὴν πρὸς ἕτερον κοινωνίαν ἀπαρνουμένην. *Turturem ajunt sejugatam à conjuge, nunquam societatem inire cum alio, sed sine conjuge manere cœlibem, recordatione amissi consortis conjugium alterius abnuentem.* Gregor. Nazianz. Carm. III. quod continet præcepta ad Virgines, p. 65.

Πυνθάνομ' ὡς πτερόεσσα τρυγὼν τρυγόνος φιλίοιο
Χηρωθεῖσ' ὁμόλεκτρον ἑὸν ποθέουσα ζαόφρων,
Οὐ δέχεται ποσιν ἄλλον ἑῆς καθύπερθε καλιῆς.
Ut semel est dulci turtur viduata marito,
Extinctum gemit assiduè, luctúque requirit.

Chrysost. Homil. X. quæ est τῆς τρυγόνος, t. VII. pag. 264. Φασί τινες, τὴν τρυγόνα φίλανδρον εἶναι καὶ φίλαγνον. ὥστε κἂν συμβῇ τὸ ταύτης ἄρρενα ὑπὸ ἀετοῦ ἀναλωθῆναι, ἢ ὑπὸ ἰξευτοῦ θηρευθῆναι, ταύτην ἑτέρῳ ἀνδρὶ μὴ ἐπιμίγνυσθαι, ἀλλ' αὐτὸν ποθεῖν, αὐτὸν ἀναμένειν, καὶ τῇ τούτου μνήμῃ συναποθνήσκειν. *Fœminam turturis quidam ajunt conjugis amantem esse, & castitatis ita studiosam, ut, si marem suum ab aquila devorari, aut ab aucupe capi contingat, alteri non misceatur, sed hunc unum desideret & exspectet, ejúsque adeò recordatione commoriatur.* His σύμψηφος Greg. Nyssen. Homil. III. in Canticum, t. I. p. 507. Μαρτυρεῖται παρὰ τῶν τοιαῦτα παρατετηρηκότων, τοῦτο τὸ ὄρνεον μένειν, εἰ διαζευχθείη τῆς συζυγίας, εἰς τὸ ἐφεξῆς ἀσυνδύαστον. ὡς φυσικῶς ἐν αὐτῷ τὸ (expungo τὸ) κατορθοῦσθαι τὴν σωφροσύνην. *De hac ave* (turture) *testantur, qui hæc observârunt, quòd, si separata fuerit à conjugio, maneat deinceps solitaria,* nec

nec cum ullo conjungatur: adeò ut in ea naturaliter exerceatur castitas. Et Theodoretus in cap. I. Cantici, ad v. 9. p. 1012. Τὴν τρυγόνα φασὶν οἱ τὰς φύσεις ζώων συγγεγραφότες, οὐ φιλέρημον εἶναι μόνον, ἀλλὰ καὶ σώφρονα, καὶ τόν τε ἄῤῥενα μιᾷ θηλείᾳ συναπτόμενον, τὴν δὲ θήλειαν ἑνὶ ἄῤῥενι κοινωνοῦσαν, καὶ οὐδὲ μετὰ τὴν ἀποβίωσιν ἑτέρῳ ἢ ἑτέρᾳ συναφθῆναι ἀνεχομένην. *Tradunt, qui animalium naturas conscripserunt, turturem non solitudinis solùm amantem esse, verùm etiam castum: ac marem quidem cum unica conjungi fœmina, fœminam rursus unico mare contentam esse, & neutrum eorum post mortem alterius, cum alio vel alia velle copulari.* Vide etiam Epiphanium in Physiologo c.X. Ambrosium in Hexaëmeron lib. V. cap. XIX. & in Ps. CXVIII. Hieronym. contra Jovinian. lib. I. c. XVII. Gregor. M. in Cantic. I. 10. Eustathium in Hexaëmer. & alios, quorum meminit Bochartus: qui omnes turturi tribuunt, quod de sola columba scripserant vetustiores, eam nempe uni conjugi sic esse addictam, ut eo mortuo alterum non admittat. Unde factum, ut qui in Solomonis Canticum sunt commentati, non satis intellexerint, quorsum sponsam toties columbæ suæ nomine Solomon indigitet. Vide Cantici II. 14. V. 2. VI. 8. Ita nimirum significari voluit, hanc à se unicè diligi, seq; illi vicissim unicè charum esse. Quomodo in columbis mirus est amor inter conjuges, & conjugii lex firmissima. Quod si in typo, hoc est, in Solomone, minùs verùm fuit, qui tot habuit conjugum ἑκατοντάδας, tamen verissimum est ἐν τῷ τυπωθέντι, id est, in Christo, quem ut pro sponso solum agnoscimus, ita ille unam habet Ecclesiam, quàm sibi *in æternum desponsavit in justitia, judicio, benignitate, & misericordia,* Hoseæ XI. 19. Hinc Apostolus II. Corinth. XI. 2. Ἡρμοσάμην ὑμᾶς ἑνὶ ἀνδρὶ παρθένον ἁγνὴν παραστῆσαι, τῷ χριστῷ. *Despondi vos uni viro, ut tanquam virginem castam Christo exhibeam.* Hoc de turture observat Theodoretus loco, ubi suprà. Adductis enim verbis continuò sequentia subjicit: Εἰκότως τοίνυν ταύτῃ ἐοικέναι τὴν ἐκκλησίαν φησὶ τὴν τῷ χριστῷ συναφθεῖσαν, καὶ τὰς τῶν ἄλλων κοινωνίας διαφυγοῦσαν, καὶ μηδὲ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ καταλιπεῖν αὐτὸν ἀνεχομένην, ἀλλὰ ἀναμείνασαν τὴν ἀνάστασιν, καὶ ἀναμένουσαν αὐτοῦ τὴν δευτέραν παρουσίαν. *Quamobrem Ecclesiam Christo conjunctam meritò similem turturi dixit, quæ aliorum vitat consuetudinem, nec post ipsius mortem eum relinquit, sed resurrectionem, & secundum ejus exspectat adventum.*

3. quòd sit *timida.* Vide Ezech. VII. 16. Hos. XI. 11. Hinc Varro de Columbis Rust. lib. III. c. VII. *Propter timorem naturalem summa loca in tectis captant.* Et paulò pòst: *Nihil enim timidius columba.* Et Ovidius Trist. lib. I. Eleg. 1.

Terretur minimo pennæ stridore columba,
Unguibus accipiter saucia facta tuis.

Suidas in Πελειάδες ex Poëta quodam:

Δειλαί τε δειλαῖσιν ἐφεδρεύουσι πέλειαι.
Timidæq; timidis insident columbæ.

Idem ex Sophoclis Ajace, p. 9. v. 139. & 140.

- - - - - - - Καὶ πεφόβημαι
Πτηνῆς ὡς ὄμμα πελείας.

Et timeo Volucris ut oculus columbæ. Ad quæ vetus Scholiastes: Ἐπεὶ περιδεὲς τὸ ζῶον. *Quia hoc animal est timidissimum.* Et Triclinius: Τοῦτο γὰρ τὸ ζῶον πάνυ δειλόν. *Hoc enim animal omninò timidum.* Eodem pertinet, quod columba ab Homero sæpe vocatur τρήρων. Vide Il. χ', v. 140. ψ', 853. 855. 874. Odyss. υ, v. 243. Odyss. μ', 63. Il. ε, v. 778. ubi vetus Scholiastes: Τρήρωσι. δειλαῖς. ἐπιθετικῶς. παρὰ τὸ τρεῖν. Δειλὸν γὰρ τὸ ζῶον. Τὸ γὰρ τρεῖν, σημαίνει τὸ φοβεῖσθαι. Τρήρωσιν, id est, *timidis. Epitheton* columbarum: *à* verbo τρεῖν, *timere. Timidum enim est animal.* Τρεῖν *enim significat timere.* Hesychius: Τρήρων, δειλὴ περιστερὰ, ἀπὸ τοῦ τρεῖν, ὅ ἐστιν φοβεῖσθαι· δει[λὸν] γὰρ τὸ ζῶον καὶ ταχύ. Vide etiam Suidam, Eustathiu[m] Etymologum, &c. Athenæus lib. IX. Τρήρων vocat[ur] ἐπεὶ διὰ τὴν ἀσθένειαν εὐλαβὴς ἡ ὄρνις αὕτη, τρεῖν δ' ἐστὶ εὐλαβεῖσθαι, *quia propter imbecillitatem avis est meticu[lo]sa, nam* τρεῖν *est metuere.*

4. quòd *columbæ convolent ad fenestras suas:* Jesa[iæ] LX. 8. ubi *columbis ad fenestras suas convolantibus* co[m]parantur gentes magno studio & summa alacritate ac[ce]dentes ad Ecclesiam: atq; adeò quòd columbæ matu[re] redeant ad nidum seu domum suam: quam etiam [ob] caussam Noë videtur columbam emisisse ex arca, e[x]ploraturus per eam, an aquæ diluvii exsiccatæ esse[nt]. Cùm enim in arca esset inclusus, nec ex corvo didicis[set] quod scire avebat, columbam quoque emisit, ave[m] docilem, & homini amicam, quæque diu & proc[ul] volat, & libenter humi pascitur, καὶ περὶ τὰς ἀρούρας στρέφ[ε]ται, ἑαυτῇ, καὶ τοῖς τέκνοις σπερμολογοῦσα, *& agros obit, sibi & pullis aliqua semina colligat*, inquit Greg. Nyssen[us] in principium Jejunii, t. II. p. 249. hócq; habet à natu[ra] insitum, ut ad nidum suum redeat undequaque, etia[m] è locis remotissimis. His igitur de caussis columba Noacho emissa est. *Olivæ* autem *folium* aut termes, columba ad Noachum allatus, multis symbolum fui[sse] videtur pacis, & fœderis, quod Deus cum Noacho pa[u]lò pòst erat initurus. Tertullianus de Baptismo c. VII[I]. p. 389. *Post Baptismum (ut ita dixerim) mundi pacem c[œ]lestis iræ præco columba terris adnunciavit, dimissa ex arc[a] & cum olea reversa: quod signum etiam apud nationes pa[ci] prætenditur.* Hieronymus hunc locum imitatus epi[st.] LXXXIII. ad Oceanum: *Ramo refectionis ac lumi[nis]* (oleæ nempe) *pacem mundo adnunciat.* Et in Dialog[o] adv. Luciferum, *Pacem terræ columba nunciat.* Chry[]sostomus Homil. XII. in Matth. p. 78. Ἐφάνη τὸ ζῶον, κα[ὶ] τὴν λύσιν τοῦ χειμῶνος ἔδειξε, καὶ κλάδον φέρον ἐλαίας, τ[ὴν] κοινὴν τῆς οἰκουμένης γαλήνην εὐηγγελίσατο. *Apparuit h[oc] animal, & tempestatem solutam ostendit, & ramum ole[æ] ferens, communem orbis serenitatem annunciavit.* Am[a]nus in Enchiridio Veteris & Novi Testamenti.

Nuncia diluvii jam decrescentis ad arcam
Ore columba refert ramum viridantis olivæ:
Corvus enim, ingluvie per fœda cadavera captus,
Hæserat; illa datæ revehit nova gaudia pacis.

Nempe *olea* est signum pacis. Virg. II. Georg.

- - - *Placidam paci nutritor olivam.*

Et Æneid. VII.

Centum Oratores augusta ad mœnia Regis
Ire jubet, ramis velatos Palladis omnes.

Et lib. VIII.

Paciferæq; manu ramum prætendit olivæ.

Multis hæc columba typus fuit Baptismi Christi. Noa[]chus enim multis modis Christum significâsse videtur. 1. Nomen *Noë quietem* significat. Vide in Νῶε. Veram quietem Christus suis offert Matth. XI. v. 29. 2. Noë *vir justus & integer fuit in generationibus suis,* Genes. VI. 9. Et Christus ipsa justitia est. 3. *Sicut erant die[s] Noë:* ut ait Christus Matth. XXIV. v. 37; *ita erit & ad[]ventus Filii hominis,* &c. Ad quæ Theophylactus, p. 148. Ὥσπερ τότε χλεύην ἠγοῦντο τινὲς τὴν τῆς κιβωτοῦ κατασκευή[ν] ἕως οὗ ἦλθε τὸ πάθος, καὶ ἠφάνισε πάντας. οὕτω καὶ νῦ[ν] χλευάζουσί τινες τοὺς περὶ τῆς συντελείας λόγους. *Tunc ridebant nonnulli arcæ præparationem, donec veniret afflictio, & omnes involveret: sic & nunc aliqui rident sermones de consumatione seculi.* 4. Ab iræ divinæ diluvio suos immunes uterque præstat, Noë familiam octo hominum, & Christus pusillum gregem, Lucæ XII. 32. 5. Noë per lignum arcæ, ut Christus per lignum crucis. 6. Ut Noë cum suis in arca fuit servatus, ita in Ec-

cclesia Christi servamur. Vide in Κιβωτὸς, num. II. . Arcæ *antitypum baptisma nunc nos servat*, I. Petri II. 21. Vide in Βάπτισμα, num. I. 1. In ἀντίτυπον, um. II. 8. Ut Noacho promisit Deus, se non amliùs maledicturum esse terræ propter hominem, Gen. III. 21. ita nobis promissum, nullam fore condemnaonem iis, qui sunt in Christo Jesu, qui pro nobis fatus est maledictio, ut in Gentibus extet Abrahami beedictio, Rom. VIII. 1. Gal. III. 13. &c.

Cùm igitur Noachus his, & aliis pluribus modis, fiura fuerit Christi, columba, quæ per arcæ fenestram d Noachum venit in diluvii aquis fluctuantem, oleæ rmitem ferens in signum pacis, videtur Spiritum anctum referre, qui cœlo aperto in columbæ forma escendit super Christum Jordanis aquis demersum.)e hac verò *columba, quæ super Christum descendit*, diinctiùs paulò agendum. Sunt ex Patribus, qui *veram lumbam* in Christum descendisse volunt. Ita Tertulanus in libro de Carne Christi, cap. III. pag. 554. de piritu in Christum descendente scribit: *Tam verè erat lumba, quàm & Spiritus, nec interfecerat* (Bochartus iavult legere, *interceperat*) *substantiam propriam, asmtâ substantiâ extraneâ.* Consentit Augustinus de gone Christiano cap. XXII. Christi corpus cum hac olumba conferens: *Neque hoc ita dicimus, ut Dominum sum dicamus solum verum corpus habuisse, Spiritum utem Sanctum fallaciter apparuisse oculis hominum: sed mbo illa corpora vera corpora credimus. Sicut enim n oportebat, ut homines falleret Filius Dei, sic non debat, ut homines falleret Spiritus Sanctus. Sed omnipo nti Deo, qui universam creaturam de nihilo fabricait, non erat difficile verum corpus columbæ sine aliarum lumbarum ministerio figurare:* sicut ei non *fuit difficile rum corpus in utero Mariæ sine virili semine fabricare.* 'amen quatuor Evangelistæ columbam in Christum escendisse non dicunt, sed ὡσεὶ περιστερὰν, *tanquam comlbam.* Et disertiùs Lucas descendisse Spiritum anctum σωματικῷ εἴδει ὡσεὶ περιστερὰν, *corporali spee tanquam columbam.* Augustinum sequitur Thoias in summa parte III. quæst. XXXIX. art. VII. uin omnes ferè scholasticos Theologos idem senre scribit Sixtus Senensis Biblioth. lib. VI. annotat. III. Verùm, tam Augustinus, quàm Tertullianus, isputantes adversus eos, qui Christi corpus tam naginarium fuisse volebant, quàm fuit illa columba, eccârunt, quod sæpe accidit, τῇ τῆς ἀνθολκῆς ἀμεἰᾳ. Nam, cùm suffecisset asserere veritatem corporis hristi, etiam hoc φάσμα ὄρνιθος, ut rectè vocat Oriènes, voluerunt pro vera columba haberi. Ubi taien observandum, eosdem extra æstum disputationis iter fuisse locutos. Nam in Tertulliani libro de aptismo, cap. VIII. pag. 389. legitur Spiritus Sanctus *lumbæ figurâ delapsus in Dominum.* Et apud Auguinum epist. CII. ad Evodium, hæc columba dicitur *la specie corporali oculis reddita, non naturâ viventis nimalis expressa.* Et lib. II. de Trinitate, cap. V. *In sum Dominum* (Spiritus Sanctus) *corporali specie, velut lumba descendit.* Alii etiam Patres hanc columbam abuerunt pro imaginaria. Justinus in Dialogo cum 'ryphone, τοῦ ἐπελθόντος ἐν εἴδει περιστερᾶς πνεύματος, *piritus in specie columbæ supervenientis.* Irenæus lib. II. cap. XIX. *Dixerunt Spiritum Dei sicut columbam escendisse in eum.* Origen. in Lucam serm. XXVII. *Descendit Spiritus Sanctus super Salvatorem in specie comba.* Epiphanius advers. Sabellianos Hæresi LXII. ἐν εἴδει περιστερᾶς σχηματίζεται. *Ad columbæ effigiem se onformavit.* Hilarius in Matth. Can. II. *Spiritus Sanus emittitur, & specie columbæ visibilis agnoscitur.* Nonnus in Paraphrasi Joh. I. 32. vocat ἀντίτυπον μίμημα πελειάδος, *expressam imaginem columbæ.* Juvencus Evang. Hist. lib. I.

Corporeámque gerens speciem, descendit ab alto
Spiritus, aëream simulans ex nube columbam.

Sedulius Carm. lib. II. pag. 538.

Confestim patuêre poli, sanctúsque columba
Spiritus in specie Christum vestivit honore.

Chrysostomus Homil. XII. in Matth. ὁ μὲν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ φύσει, τὸ δὲ ἐν ὄψει περιστερᾶς ἐφάνη. Christus *quidem in natura nostra: sed* Spiritus *in columbæ specie apparuit.* Item: Ὁ μὲν υἱὸς τοῦ θεοῦ φύσιν ἀνθρώπου ἀνέλαβε· τὸ δὲ πνεῦμα οὐ φύσιν ἀνέλαβε περιστερᾶς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς οὐκ εἶπεν, ὅτι ἐν φύσει περιστερᾶς, ἀλλ' ἐν εἴδει περιστερᾶς. οὐκοῦν οὐδὲ μετὰ ταῦτα ὤφθη ἐν τούτῳ τῷ σχήματι, ἀλλὰ τότε μόνον. *Hominis quidem naturam suscepit Dei Filius; sed columbæ naturam non suscepit Spiritus. Proinde non dixit Evangelista, eum in natura columbæ, sed in specie columbæ* (descendisse.) *Neque postmodum in ea specie apparuit, sed tunc solùm.* Idem, Homil. LXXIV. t. V. Καὶ νῦν ἐν εἴδει περιστερᾶς, οὐκ ἐν σώματι τὸ πνεῦμα ἔρχεται. *Et nunc in specie columbæ, non in corpore Spiritus venit.* Theodoretus in cap. VIII. Cantici, p. 1082. Ἐν εἴδει περιστερᾶς κάτεισι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. *In columbæ specie descendit Spiritus Sanctus.* Isidorus Pelusiota epist. CVI. lib. I. Ἐν εἴδει περιστερᾶς τὸ θεῖον ἐπεφάνη πνεῦμα. *In columbæ specie Spiritus Sanctus apparuit.* Cyrillus in Catena in cap. I. Joh. pag. 49. dicit Spiritum S. descendisse super Christum ἐν τῷ τῆς περιστερᾶς σχηματισμῷ, *in columbæ specie.* Ibid. Theodorus Mopsvestenus, ἐν εἴδει περιστερᾶς ἐγίνετο ἡ τοῦ πνεύματος κάθοδος, *in columbæ specie fiebat Spiritus descensus.* Insulsum etiam esse dicit, quòd quidam inde inferant, Spiritum Sanctum tam esse infra Christum, quàm columba est infra hominem. Ὀπτασία γὰρ ἦν, οὐ φύσις, τὸ φαινόμενον. *Apparitio enim erat, non natura, quod videbatur.* Autor libri de Mirabilibus Scripturæ, sub Augustini nomine, lib. III. cap. V. *Quamvis verò corporali specie Spiritus Sanctus super Dominum descendere dicitur, non tamen de avibus sumsisse columbam, sed ex aëre minimè dubitatur.* Procopius Gazæus in Genes. XVIII. *Spiritus Sanctus in nostrum conspectum venit in specie columbæ; nec tamen erat columba, quia non eam, quam columba, habebat proprietatem.* Columbam autem à Noacho emissam fuisse figuram columbæ, quæ in Christi Baptismo apparuit, expressè docent veteres. Chrysostomus Homil. XII. in Matth. p. 78. Ἥμερον τὸ ζῶον καὶ καθαρόν. ἐπεὶ οὖν καὶ τὸ πνεῦμα πραότητός ἐστι πνεῦμα, διὰ τοῦτο ἐν τούτῳ φαίνεται· ἄλλως, καὶ παλαιᾶς ἡμᾶς ἀναμιμνήσκει ἱστορίας· καὶ γὰρ ναυαγίου ποτὲ κοινοῦ τὴν οἰκουμένην καταλαβόντος ἅπασαν, καὶ τοῦ γένους ἡμῶν κινδυνεύοντος ἀφανισθῆναι, τοῦτο ἐφάνη τὸ ζῶον, καὶ τὴν λύσιν τοῦ χειμῶνος ἔδειξε, καὶ κλάδον φέρον ἐλαίας, τὴν κοινὴν τῆς οἰκουμένης γαλήνην εὐηγγελίσατο. ἅπερ πάντα τύπος τῶν μελλόντων ἦν. καὶ γὰρ τότε πολλῷ χεῖρον τὰ τῶν ἀνθρώπων διέκειτο, καὶ πολλῷ μείζονος τιμωρίας ἄξιοι ἦσαν. ἵν' οὖν μὴ ἀπογνῷς, ἀναμιμνήσκει σε τῆς ἱστορίας ἐκείνης. Καὶ γὰρ τότε τῶν πραγμάτων ἀπογνωσθέντων, γέγονε λύσις τις καὶ διόρθωσις. ἀλλὰ τότε διὰ τιμωρίας, νῦν δὲ διὰ χάριτος καὶ δωρεᾶς ἀφάτου. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ περιστερὰ φαίνεται, οὐ κλάδον ἐλαίας φέρουσα, ἀλλὰ τὸν πάντων τῶν κακῶν ἐλευθερωτὴν ἡμῖν δεικνύουσα, καὶ χρηστὰς ὑποτείνουσα τὰς ἐλπίδας. οὐδὲ γὰρ ἀπὸ κιβωτοῦ ἄνθρωπον ἐξάγει ἕνα, ἀλλὰ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνάγει φανεῖσα, καὶ ἀντὶ κλάδου ἐλαίας τὴν υἱοθεσίαν τῷ κοινῷ τῆς οἰκουμένης κομίζει γένει. *Mansuetum est animal hoc* (columba) *& purum. Quia igitur ipse Spiritus mansuetudinis est Spiritus, propterea in ejus specie apparuit. Simul etiam veteris hoc nos admonet historiæ. Nam cùm universum aliquando orbem naufragium commune inva-*

ſiſſet, & omne prorſus hominum genus periclitaretur, illud animal apparuit, finémque illius tempeſtatis oſtendit, atque ramum portans olivæ, communem orbis ſerenitatem nunciavit. Quæ omnia erant futurorum figura. Tunc enim multò erat hominum vita deterior, multóque majori digna ſupplicio. Ne igitur ipſe deſperes, illius te hiſtoriæ commonefacit. Nam tum quoque deſperatis jam rebus omnibus, liberatio facta eſt atque correctio: ſed tunc utique per pœnam, nunc verò per gratiam & ineffabilem indulgentiam. Propterea etiam columba apparet, non olivæ ramum ferens, ſed omnium malorum liberatorem nobis oſtendens, & bonas ſpes ſuggerens. Non enim ex arca unum educit hominem: ſed poſtquam apparuit, univerſum prorſus orbem in cœlum ſubducit, & loco olivæ rami, omni hominum generi adoptionem affert. Idem, Homil. LXXIV. t. V. Ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ τῆς ἐπὶ Νῶε φέρουσα κλάδον ἐλαίας ἦλθεν ἡ περιστερὰ, σύμβολον τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, καὶ τῆς τοῦ χειμῶνος ἀπαλλαγῆς. Καὶ νῦν ἐν εἴδει περιστερᾶς, οὐκ ἐν σώματι τὸ πνεῦμα ἔρχεται τὸν ἔλεον τοῦ Θεοῦ καταγγέλλον τῇ οἰκουμένῃ, ἅμα δὲ καὶ δηλοῦν, ὅτι τὸν πνευματικὸν ἄνδρα ἀπόνηρόν τινα εἶναι χρὴ, καὶ ἁπλοῦν, καὶ ἄκακον. *Tempore arcæ Noachi venit columba ferens ramum olivæ, ſymbolum benignitatis Dei, & liberationis à tempeſtate. Et nunc in ſpecie columbæ, non in corpore Spiritus venit, & orbi miſericordiam Dei annunciat, ſimúlque declarat, virum ſpiritualem oportere à malitia alienum eſſe, ſimplicem & innocentem.* Theophylactus in cap. III. Matth. p. 21. Ἐπὶ τοῦ Νῶε περιστερὰ ἤγγειλε τὴν λύσιν τοῦ κατακλυσμοῦ, κάρφος ἐλαίας φέρουσα. οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον δηλοῖ λύσιν ἁμαρτιῶν. ἐκεῖ κάρφος ἐλαίας, ἐνταῦθα δὲ ἔλεος Θεοῦ. *Tempore Noachi columba annunciavit diluvii ſolutionem, ramum olivæ ferens: ſic etiam hîc Spiritus Sanctus declarat peccatorum ſolutionem. Illic ramus olivæ, hîc verò miſericordia Dei.* In eandem ſententiam ſcribit idem in cap. III. Lucæ, pag. 326.

II. *Uſus columbarum & turturum in ſacrificiis.* Hic uſus, ut ex Lege conſtat, multiplex erat. Ita B. virgo, poſt purificationem, obtulit ζεῦγος τρυγόνων, ἢ δύο νεοσσοὺς περιστερῶν, *par turturum, aut duos pullos columbarum*, Lucæ II. 24. juxta legem Levit. XII. 6. 8. Longè petita ratio Theophylacti, qui in cap. II. Lucæ, p. 318. Ζεῦγος τρυγόνων προσφέρειν ἐκέλευσεν ὁ νόμος, δεικνῦντας ὅτι ἀπὸ σώφρονος συζυγίας ἡ παιδοποιΐα· φασὶ γὰρ τὴν τρυγόνα, σῶφρον εἶναι ζῶον· ὥστε καὶ ἀποβαλοῦσαν τὸν σύζυγον, μὴ δευτερογαμεῖν. εἰ δὲ μὴ εἶχον τρυγόνας, προσέφερον δύο νεοσσοὺς περιστερῶν, ἵνα ἐπὶ πολυτοκίᾳ γένηται ἡ ζωὴ τοῦ παιδὸς ἐκείνου· ἡ γὰρ περιστερὰ πολύτοκον ζῶον. *Par turturum offerri juſſit lex, ut hac ratione offerentes oſtenderent, ex caſto conjugio liberorum eſſe procreationem: dicunt enim, turturem eſſe caſtum animal, cúmque conjugem amittit, non ſecundò copulari. Cùm autem non haberent turtures, offerebant duos pullos columbarum, ut multiplicatio prolis fieret vita pueri illius; fœcundum enim animal columba.* Ex hac enim oblatione colligitur paupertas ſanctiſſimæ Virginis, ut quæ poſt purificationem non obtulit agnum, ſed turtures, aut pullos columbarum: tale enim ſacrificium tenuiorum fuiſſe, patet ex Levit. V. 7. & XII. 6. Jam ante Legem hujuſmodi ſacrificia in uſu fuiſſe Abrahami probat exemplum, qui cum juvenca, capra, & ariete, trimis, turturem, & columbini generis pullum Deo offerre juſſus eſt, Geneſ. XV. v. 9. Nempe, ut hoc ſacrificium omnia victimarum genera complecteretur, quæ poſtmodum in Lege conſtituta ſunt. Id quod ſimpliciſſimum videtur, quamvis hîc myſteria neſcio quæ multi quærant. Theodoretus Interrog. LXVI. in Geneſin, pag. 51. quatuor vult notari generationes. Hîc notabis, ea, quæ de *juvenca, capra* & *ariete* ſubjicimus, in edito exemplari non haber[i], ſed ex Catena MS. depromta eſſe. Sic igitur ille de *ju[venca]*: Ἡ μὲν δάμαλις πρώτη ληφθεῖσα, τὴν πρώτην εἰκό[τως] ἐσήμαινε γενεάν· ὡς γὰρ ἡ δάμαλις ἀδάμαστός ἐστιν, ἄ[πει]ρος οὖσα ζυγοῦ. οὕτω καὶ ἡ τοῦ εἰς Αἴγυπτον κατελθόντος λαοῦ πρώτη φορὰ τῆς αἰγυπτιακῆς σκληραγωγίας ἐλευθέρα διε[φυ]λάχθη. *Juvenca quidem, quæ primò accipiebatur, primam meritò notabat generationem: quemadmodum enim juvenca indomita eſt, ut quæ jugum non ſubiit: ita etiam primus populi in Ægyptum deſcenſus à ſevera ſervitut[e] Ægyptiaca liber fuit ſervatus.* Capra ſecundam nota[t] generationem: ὥσπερ γὰρ ἡ αἴξ βραχεῖαν μὲν τοῖς δεσπό[]ταις παρέχει τὴν πρόσοδον, παρέχει δὲ ὅμως. οὕτω καὶ ἡ τ[οῦ] λαοῦ δευτέρα φορὰ δουλείαν τοῖς Αἰγυπτίοις, εἰ καὶ μὴ πολλ[ὴν] ἀλλ' ὅμως παρείχετο. *Quemadmodum enim capra exi[]guum quidem dominis affert uſum, affert tamen aliquem ita etiam ſecundus populi proventus ſervitutem Ægyptiis etiamſi non multam, aliquam ſaltem exhibebat.* Arie[s] tertiam notat generationem. Ὅτε γὰρ κριὸς πλείον[α] δίδωσιν ἐξ αὐτοῦ τῷ δεσπότῃ τὸν πόρον. οὕτω δὴ καὶ τῶν Ἰσ[]ραηλιτῶν ἀπεκαρπώσαντο μάλιστα τὴν τρίτην γενεὰν [οἱ] Αἰγύπτιοι. *Aries namque majus affert lucrum domino: it[a] etiam Ægyptii à tertia maximè Iſraëlitarum generation[is] fructum capiebant.* De turture & columba tandem hæ[c] habet: Ἡ δὲ τρυγὼν τὴν γενεὰν ἐκείνην ἐνέφηνε, τὴν οἱονεὶ ἀπο[]πτᾶσαν μὲν καὶ ἐξελθοῦσαν ἐξ Αἰγύπτου, ἐν δὲ τῇ ἐρήμῳ κατα[]σκηνώσασαν. φιλέρημον γὰρ τόδε τὸ ὄρνεον· ἡ δὲ περιστερ[ὰ] τὴν ἄλλην γενεὰν παρεδήλου, ἣ τὴν ἐπηγγελμένην ἀπελάμβαν[ε] γῆν· ἥμερον γὰρ τὸ ζῶον, καὶ ταῖς οἰκίαις ἐμφιλοχωροῦν, &c. *Turtur autem generationem illam denotabat, quæ ex Ægypto egreſſa velut avolavit & habitavit in deſerto: hæc enim avis deſertum amat. Columba autem generationem aliam innuebat, quæ terram promiſſam accepit: manſuetum enim eſt hoc animal, & domeſticum*, &c. Nec apu[d] Judæos tantùm immolabantur: columbarum namqu[e] ſacrificia, pravâ quadam κακοζηλίᾳ, Gentes etiam uſur[]pârunt. Propertius lib. IV. Elegiâ ad Lenam:

Sed cape torquatæ, Venus ô regina, columbæ
Ob meritum ante tuos guttura ſecta focos.

Et Ovidius lib. I. Faſtorum:

Ergo ſæpe ſuo conjux abducta marito
Uritur in calidis alba columba focis.

Περίσχετος.

Non habent Lexica. Eſt περιεχόμενος, *implicatus circumdatus.* Cyrillus Alex. in cap. II. Jonæ, pag. 378 de Jona: Ἀφηγεῖταί που πάντως τὰ συμβεβηκότα. καὶ ποίᾳ γέ[]γονε περίσχετος συμφορᾷ διδάσκει λεπτῶς. *Enarrat a[d] unguem, quæ ſibi contigerint, & quali cinctus fuerit cala[]mitate, accuratè docet.*

Περιτομή.

I. *Nomen.* Περιτομὴ eſt *circumciſio.* Ea à tempor[e] quo adhibita fuit, ad Philipp. III. 5. vocatur ὀκταήμερος περιτομή. Eodem modo appellatur à Gregor. Nazian[]zeno Orat. XL. pag. 658. & τυπικὴ σφραγὶς, *typicum ſi[]gillum:* ubi à Circumciſionis tempore probat, infante[s] eſſe baptizandos. Locum producimus in voce Βάπτισ[]μα, num. V. ſub lit. B. 2. δ'.

II. *Diviſio.* Scriptura ſacra duplicis Circumciſio[]nis mentionem facit:

1. eſt περιτομὴ ἡ κατὰ σάρκα, vel ἡ ἐν σαρκί. Atqu[e] hæc eſt *propriè* dicta *Circumciſio*, de qua hîc maxim[è] agimus. De ea Theophylactus in cap. II. ad Romanos Ἔστι περιτομὴ κατὰ τὸ φαινόμενον, ἡ κατὰ σάρκα, ὅτα[ν] τις περιτμηθῇ τὴν σάρκα. *Eſt circumciſio ſecundum id quo[d] videtur, nempe ea, quæ ſecundum carnem eſt, cùm quis i[n] carne circumciditur.*

2. e[]

2. est περιτομὴ καρδίας, *circumcisio cordis*, ad Rom. 29. quæ, docente Theodoreto in cap. XXXII. Ezeelis, est ἡ τῆς ἁμαρτίας ἀφαίρεσις, καὶ τῶν τῆς διανοίας κακινημάτων ἐκτομὴ, *peccati ablatio, & improbarum ntis affectionum amputatio.* Vocatur περιτομὴ κατὰ ῦμα, quæ juxta Theophylactum in cap. II. ad Rom. ἡ τῶν παθῶν ἀποβολὴ, *carnalium affectuum abjectio.* Vour ἀχειροποίητος καὶ νοητὴ περιτομὴ, *circumcisio non nu facta & spiritualis*, à Cyrillo Alex. libro III. Glayr. in Genesin, pag. 80. Ab eodem in cap. VII. Mich. g. 470. vocatur νοητὴ καὶ θεία περιτομὴ, *spiritualis ac ina circumcisio.* Idem lib. IV. c. VII. in Joh. p. 438. eam cat πάσης ἁμαρτίας ἀποβολὴν, θανάτου καὶ φθορᾶς ἀναίρε-, πρόξενον ἁγιασμοῦ καὶ οἰκειότητος τῆς εἰς Χριστὸν, ἐλευθε-ς εἰκόνα, τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειώσεως ὁδόν τε καὶ θύραν, *omnis cati abjectionem, mortis & corruptionis destructionem, ificationis & cum Christo familiaritatis caussam, litatis imaginem, viam & januam ad Deo nos jungendos conciliandos.* Eodem sensu vocatur μεγάλη περιμὴ *Baptismus*, quia spiritualis circumcisionis symbon est, ab Epiphanio, Hæresi VIII. pag. 14. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ ιτομὴ σαρκικὴ ὑπηρετήσασα χρόνῳ ἕως τῆς μεγάλης περιμῆς, τουτέστι, τοῦ βαπτίσματος τοῦ περιτέμνοντος ἡμᾶς ἀπὸ αρτημάτων, καὶ σφραγίσαντος ἡμᾶς εἰς ὄνομα Θεοῦ. *Ibi m circumcisio carnalis erat, atque tempori serviebat use ad magnam Circumcisionem, hoc est, Baptismum, qui circumcidit à peccatis, & nos obsignat in nomen Dei.* De c Circumcisione Origenes Homil. V. in Jeremiam, g. 86. Χρεία οὖν ἡμῖν τὸν λόγον παραλαβεῖν τὸν καθαίροντα δόγματα, καὶ περιαιροῦντα πάντα τὰ γινόμενα κατὰ ψευδοξίαν ἐν ἡμῖν. τοῦτο οὖν ἐστι τὸ ἀποθέσθαι τὴν ἀκροβυστίαν ς καρδίας ἡμῶν. Εἰ γὰρ καρδία ἐστὶν ἔχουσα καθ' ἡμᾶς ἡγεμονικὸν, ἔνθα ἐστὶ τὰ νοήματα ὅθεν οἱ διαλογισμοὶ έρχονται οἱ πονηροὶ, ὁ περιαιρούμενος τοὺς διαλογισμοὺς ς πονηροὺς, τὴν ἀκροβυστίαν τῆς καρδίας περιαιρεῖται. ὁ ποτιθέμενος τὴν ψευδοδοξίαν, περιτέμνεται τὴν ἀκροβυν τῆς καρδίας αὐτοῦ. *Oportet igitur nos assumere sernem, qui expurget dogmata, & auferat omnia quæ undum falsam opinionem nobis innata sunt. Hoc igir est deponere præputium cordis nostri. Si enim cor in bis obtinet principatum, ibi sunt intellectiones è quibus avæ exeunt cogitationes. Is qui aufert pravas cogitanes, præputium codis aufert. Qui deponit falsam opinem, circumcidit præputium cordis sui.*

III. *Finis.* Quid notaverit, & cur præcepta fuerit b Veteri Testamento Circumcisio, nunc consideranm. Data igitur fuit, juxta Patres,

1. *ut distingueret Abrahami posteros à reliquis gentis.* Hæc est sententia Photii epist. CCV. p. 302. Ἡ περομὴ τρία τινὰ πραγματεύεσθαί μοι δοκεῖ. ἓν μὲν, οἱονεὶ μείῳ τινὶ καὶ σφραγίδι τοὺς ἐκγόνους Ἀβραὰμ ἀφορίζουσα, τῶν λοιπῶν διαστέλλουσα ἐθνῶν. *Circumcisio mihi tria præ ferre videtur: primum quidem, quòd tanquam signum sigillum Abrahami progeniem separaret, & à cæteris ntibus distingueret.* Eandem caussam inculcat Chrysomus Homil. XXXIX. in Genesin: Ἰουδαίους τὸ περομῆς σημεῖον ἐχώριζε τῶν λοιπῶν ἐθνῶν, καὶ τὴν οἰκείωσιν υτῶν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἐδείκνυ. *Signum circumcisionis Juæos à reliquis gentibus separabat, eorumque cum Deo njunctionem ostendebat.* Theodoretus Interrogat. XVIII. in Genesin, pag. 53. *Quando Judæi ingressi sunt erram Canaan*, ἔμελλον ἔθνεσιν ἀλλοφύλοις προσπελάζειν. δὴ χάριν ἀναγκαίως τῆς σφραγῖδος ἐδέοντο, τῆς ἀπὸ τῶν λογενῶν αὐτοὺς χωριζούσης ἐθνῶν, *erant futuri proximi pulis alienigenis. Quamobrem indigebant necessariò signo uodam, quod illos distingueret ab alienigenis nationibus.* Nec aliter Damascenus, qui orthod. fidei lib. IV. cap. XXVI. pag. 386. Σημεῖον ἦν ἡ περιτομὴ, ἀφορίζον τὸν Ἰσραὴλ ἐκ τῶν ἐθνῶν, οἷς συνανεστρέφετο. *Circumcisio erat signum, discriminans Israëlem à gentibus, cum quibus versabatur.* Hæc si vera est ratio, falsum quod Herodotus scribit lib. II. c. XXXVI. & CIV. Colchos, Ægyptios, & Æthiopes hanc secandi præputii consuetudinem ἀπ' ἀρχῆς servâsse, eamque ex Ægypto in Phœniciam & Syriam, vel ipsis Phœnicibus & Syris fatentibus, manâsse: indidémque Abrahamum eam ad suos transtulisse nonnulli crediderunt. Falsum etiam, quod Strabo lib. XVII. prodit, Judæos Ægyptiis & originem suam & circumcisionis ritum debere. Idem scripsisse Celsum Origenes tradit lib. I. contra Celsum, p. 17. Verùm, ut ibidem docet Origenes, Circumcisionis mandatum à Deo primus Abraham, ab Abrahamo ipsiusque nepotibus reliquæ gentes acceperunt: & ab Ismaële quidem & Ceturæ filiis Arabes, viciniique populi; inde Troglodytæ, Arabica gens; ab Arabibus quoque, vel ipsis etiam Israëlitis, Ægyptii & Æthiopes. Theodoretus Interrogat. LXVIII. in Genesin; ἔμαθον ἐκ τῶν Ἰσραηλιτῶν καὶ Αἰγύπτιοι περιτέμνεσθαι, *Ægyptii quoque didicerunt ab Israëlitis circumcidi*: ab Ægyptiis Colchi; quos circumcisionem suam tanquam Ægyptiacæ originis argumentum proferre tradit Diodorus lib. I. Abrahamo circumcisionem fuisse mandatam antequam ea gentibus innotuisset, historia Sichemitarum Gen. XXXIV. ἀναντιῤῥήτως evincit. Quamvis autem allata circumcisionis mandatæ ratio in principio valere potuerit; deinceps tamen, postquam ea, κακοζηλίᾳ quadam, ad plures alios manavit populos, locum habere minimè potuit.

2. *ut esset typus Baptismi.* Photius loco laudato: Δεύτερον δὲ ἐν ἑαυτῇ τὴν τοῦ θείου βαπτίσματος προδιατυποῦσα καὶ προανακηρύττουσα χάριν καὶ δύναμιν. Ὥσπερ γὰρ ὁ περιτεμνόμενος εἰς λαὸν Θεοῦ διὰ τῆς σφραγῖδος πάλαι ἐχρημάτιζεν. οὕτως ὁ βαπτιζόμενος, σφραγίδα τοῦ Χριστοῦ ἐν ἑαυτῷ τυπωσάμενος, εἰς υἱοθεσίαν Θεοῦ ἀναγράφεται. *Secundum verò, in se divini Baptismatis gratiam & efficaciam præfigurabat & antè prædicabat. Quemadmodum enim circumcisus per sigillum olim in Dei populo censebatur: ita & baptizatus, Christi in se sigillum expressum habens, filiorum Dei albo inscribitur.* Idem, epist. CCXLVIII. pag. 382. Τύπος ἦν καὶ σύμβολον τοῦ βαπτίσματος ἡ περιτομή. *Circumcisio erat figura & symbolum Baptismi.* Damascenus lib. IV. cap. XXVI. pag. 386. Τύπος ἦν τοῦ βαπτίσματος· καθάπερ γὰρ ἡ περιτομὴ οὐ χρειῶδες μέλος ἀποτέμνει τοῦ σώματος, ἀλλὰ περίττωμα ἄχρηστον. οὕτω διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος τὴν ἁμαρτίαν περιτεμνόμεθα. *Typus erat Baptismi: quemadmodum enim circumcisio non amputabat utile membrum corporis, sed superfluitatem inutilem: ita per sanctum Baptismum à peccatis circumcidimur.* Epiphanius Hæresi VIII. pag. 14. idem docet. Locum produximus num. II. 2. Athanasius de Sabbato & Circumcisione, t. I. p. 988. Τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐκδύσεως τύπος ἦν ἡ περιτομή, ἣν ἐν ἐκείνοις τοῖς μέλεσιν ἐνετείλατο γίνεσθαι, δι' ὧν καὶ γεννᾶται τὸ σῶμα, ἵν' εἰδοῖεν οἱ περιτεμνόμενοι ὅτι ἀπεκδύσεως παλαιότητός ἐστι σημεῖον. *Circumcisio erat figura exuviarum, quæ per Baptismum deponuntur: quas in iis membris fieri præcepit; per quæ & corpus generatur, ut scirent circumcisi, eam esse signum exuviarum vetustatis.*

3. *ut esset symbolum in gratia constitutorum, & ut Judæos pietatis admoneret.* Photius ubi suprà: Καὶ τρίτον σύμβολον τῶν ἐν τῇ χάριτι καθισταμένων πιστῶν, οἳ τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν καὶ παθῶν τὰς ἐπαναστάσεις τῷ τμητικῷ τῆς πίστεως λόγῳ καὶ πόνοις ἀσκητικοῖς ἐκτέμνουσι, καὶ ἀπονεκροῦσιν· οὐ σῶμα τέμνοντες, ἀλλὰ τὴν καρδίαν. καὶ πνεύματι, οὐ γράμματι περιτεμνόμενοι. *Et tertium sym-*

symbolum erat fidelium in gratia existentium, qui carnalium voluptatum & passionum insultus putatorio fidei sermone, & asceticis laboribus abscindunt & mortificant: non corpus scindentes, sed cor: & secundum spiritum, non secundum literam circumcisi. Hanc ipsam causam inter alias etiam attingit Oecumenius in cap. IV. ad Romanos, pag. 275. Ἡ περιτομὴ ἐδόθη διὰ τρεῖς ταύτας αἰτίας. ὥστε σημεῖον εἶναι πίστεως, καὶ τοῦ Ἀβραμιαίου γένους δηλωτικὸν, καὶ σύμβολον καὶ αἴνιγμα πολιτείας καθαρᾶς καὶ σώφρονος. *Circumcisio ob has tres causas data fuit: ut esset signum fidei, & Abrahami genus designaret, & ut esset symbolum vitæ puræ & temperantis.* Epiphanius Hæresi VIII. pag. 13. docet, Circumcisionem esse datam εἰς τὸ τοῦ Ἀβραὰμ σπέρμα πάροικον γενόμενον ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ, μὴ ἀποσχαφῆναι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἐπὶ σώματος δὲ σφραγῖδα φέρειν ὑπομνήσεως χάριν καὶ ἐλέγχου, εἰς τὸ ἐμμένειν τῇ τοῦ πατρὸς αὐτῶν θεοσεβείᾳ, *ut semen Abrahami inquilinum in terra aliena non aversaretur nomen Dei, sed in corpore ferret signaculum, commonefactionis gratiâ atque indicii, quòd in patris ipsorum pietate perseverarent.* Eodem modo Theodoretus Interrogat. LXVIII. in Genesin: Προειπὼν τὴν παροικίαν ὁ Θεὸς, φυλακήν τινα μηχανᾶται τῇ εὐσεβείᾳ, ἵνα τοῖς δυσσεβέσιν ἀνθρώποις ἀναμιγέντες, μὴ διαφθείρωσι τὴν εὐγένειαν, ἀλλὰ εἰς τὸ σημεῖον ὁρῶντες, ἄσβεστον τοῦ δεδωκότος τοῦτο τὴν μνήμην φυλάττωσι. *Cùm Deus prædixisset incolatum, pietati custodiam aliquam molitur: ne hominibus impiis permixti, corrumpant nobilitatem, sed in signum intuentes, indelebilem memoriam ejus, qui dedit illud, conservent.* Ἀλλόκοτος est ratio, & οὐδὲν ὑγιὲς ἔχει, quam Origenes affert lib. V. contra Celsum, pag. 263. Τάχα διά τινα πολέμιον τῷ Ἰουδαίων ἔθνει ἄγγελον ἡ περιτομὴ ἐτελεῖτο, δυνάμενον μὲν σίνεσθαι τοὺς μὴ περιτεμνομένους αὐτῶν, ἀτονοῦντα δὲ ἐν τοῖς περιτεμνομένοις. *Fortasse propter aliquem infestum Judæorum genti angelum circumcisio administrabatur, qui posset non circumcisos lædere, circumcisos verò non item.* Hæc quidem veteres de caussis institutæ Circumcisionis. Sed si rem paulò accuratiùs pensitemus, & S. Scripturam consulamus, videbimus Circumcisionem commonefecisse fœderis à Deo initi cum Abrahamo, & semine ejus; cui se Deum fore promiserat Gen. XVII. 7. Significabat etiam remissionem peccatorum: unde Apostolus appellat σφραγῖδα τῆς δικαιοσύνης τῆς πίστεως, *signaculum justitiæ fidei*, ad Rom. IV. 11. Ad quæ Theodoretus, pag. 36. Οὐ δικαιοσύνη, φησίν, ἐστιν ἡ περιτομὴ, ἀλλὰ μαρτυρία δικαιοσύνης, καὶ σφραγὶς, καὶ σημεῖον τῆς πίστεως, ἣν πρὸ τῆς περιτομῆς ἐπεδείξατο. *Non est, inquit, circumcisio justitia, sed testimonium justitiæ, & signaculum, & signum fidei, quam ante circumcisionem demonstraverat.* Et Theophylactus ad eundem locum, pag. 43. Abrahamus circumcisus fuit, ὅτι τὸ σημεῖον τῆς περιτομῆς ἔλαβεν, ἀντὶ σφραγῖδος σφραγιζούσης καὶ ἀνακηρυττούσης ὅτι ἐδικαιώθη ἐκ πίστεως, *quòd circumcisionis signum acceperit, pro sigillo obsignante ac prædicante, quòd ex fide justificatus sit.* Huc etiam pertinent illa Theodoreti Interrogat. LXVIII. in Genesin, pag. 53. Οὐδὲ τὸν Ἀβραὰμ ἡ περιτομὴ ἐδικαίωσεν, ἀλλ' ἡ μὲν πίστις ἀπέφηνε δίκαιον· λαμπρότερον δὲ ἡ ἀρετὴ κατεσκεύασεν· ἡ δὲ περιτομὴ σημεῖον ἐδόθη τῆς πίστεως. *Neque Abrahamum circumcisio justificavit, sed fides illum justum declaravit, & illustriorem reddidit virtus. Circumcisio autem data est veluti signum fidei.* Circumcisio etiam signum erat, quòd Christus ex Abrahami semine esset nasciturus, in quo *pater fieret multarum gentium*, Gen. XVII. 4. & XX. 18. Rom. IV. 13. 16. 17. Gal. III. 29. Admonebat etiam officii, ut circumcideret quisque cor suum, juxta illud Jer. IV. 4. *Circumcidite corda vestra.* Idem innuit Greg. Nyssenus Homil. VIII. de Beatitud. t. I. pag. 830. Ἡ περιτομὴ τῶν νεκρῶν δερμάτων ἀποβολὴν ἑρμηνεύει, ἃ μετὰ τὴν παρακοὴν τῆς ζωῆς γυμνωθέντες, ἐνεδυσάμεθα. *Circumcisio mortuarum pellium, quas post inobedientiam vitâ nudati indueramus, indicat abjectionem.* Cùm verò o[b] nullam allegatarum caussarum circumcisus dici poss[it] Christus, meritò quæritur, quamobrem ipse quoqu[e] circumcidi voluerit. Respondet Theophylactus in ca[p.] II. Lucæ, p. 317. Τοῦ νόμου δόντος ἐντολὰς, οἱ παραβαίνοντες ταύτας ὑπὸ κατάραν ἦσαν· ὁ τοίνυν Κύριος περιτέμνεται, ἵνα κἂν τούτῳ πληρώσας τὸν νόμον καὶ μηδὲν ἐλλείψας ἐκείνων ἐντέταλκεν, ἐξέληται ἡμᾶς τῆς κατάρας. *Qui man[data] data legis transgrediebantur, sub maledictione erant. D[o]minus igitur circumciditur, ut etiam in hoc adimpleta leg[e] & nihil eorum, quæ ipsa mandabat, prætermisso, eripi[at] nos à maledictione.* Atque hæc vera caussa: reliquæ, qu[æ] veteres afferre solent, satis longè petitæ sunt. Talis e[st] quòd dicunt, eum propterea fuisse circumcisum, ἵνα δείξῃ ἐν ἀληθείᾳ σάρκα ἑαυτὸν ἀνειληφέναι, διὰ Μανιχαῖον, [καὶ] τοὺς λέγοντας, ἐν δοκήσει πεφηνέναι, *ut ostenderet, se ve[re] carnem assumsisse, propter Manichæum, & eos, qui dicun[t] eum secundum opinionem apparuisse*: ita Epiphanius li[b.] I. contra Hæreses, t. II. pag. 71. Hæresi XXX. & Theo[-] phylactus in cap. II. Lucæ, pag. 317. qui interrogat, πῶ[ς] γὰρ περιετμήθη, εἰ κατὰ φαντασίαν ἐσαρκώθη; *Quomod[o] enim circumcisus fuisset, si apparenter incarnatus fuisset*[?] Eandem repetit Menologium in Januario. Vide Ob[-] servat. nostrarum cap. III. In eodem censu collocand[a] quam idem Menologium affert, quam dicit esse, ὥ[στε] τοὺς Ἰουδαίους ἐπιστομίσαι, τὸ σάββατον μὴ τηρεῖν, καὶ τὸν νόμον λύειν συκοφαντοῦντας, τὸν μέχρι καὶ τῆς περιτομῆς τὴν τ[οῦ] νόμου διασώσαντα φυλακὴν, *ut Judæis os obturaret, qui ca[-] lumniabantur, eum sabbatum non servare, & Legem sol[-] vere, cùm tamen ad ipsam usque circumcisionem Lege[m] observârit.*

Περιτραχήλιον.

Περιτραχήλιον idem quod ἐπιτραχήλιον: de quo su[o] loco vide.

Περιττοέπεια.

Non habent Lexica. Περισσοεπὴς, vel περιττοεπὴς idem qui περισσολόγος, *supervacaneo sermone utens*: [&] περιττοέπεια idem quod περισσολογία, *sermo supervaca[-] neus.* Cyrillus Alexandr. in cap. I. Nahumi, pag. 487. [Ἡ] Ῥαψάκου περιττοέπεια, ὅτε τὴν τοῦ Θεοῦ κατεκερτόμει δόξα[ν] *Rapsace supervacaneus sermo, quando gloriam Dei insecta[-] tus est.* Hinc etiam περιττοεπέω est περισσολογέω, *sermo[-] ne supervacaneo utor*, ut exponit Hesychius in περισσοε[-] πήσει. Cyrillus Alex. lib. II. adv. Nestorium, pag. 51. a[d] Nestorium: Περισσοεπεῖς οὖν ἄρα. *Supervacanea igitu[r] dicis.*

Περπερεύομαι.

Verbum hoc rarò admodum in Scriptoribus Græci[s] legitur: ideo apud Apostolum I. Cor. XIII. 4. ἡ ἀγάπη [οὐ] περπερεύεται, variè à variis exponitur. Vetus Interpre[s] quem imitatur Beza, interpretatur, *Non perperam agit* quasi à Latinis ea vox ad Græcos transierit. Syrus, *No[n] tumultuatur.* Tertullianus de Patientia, cap. XII. *No[n] protervum facit.* Erasmus, *Non est procax.* Alii, *Non es[t] fucata.* Alii, *Non adulatur.* Commodissimè autem vert[i] potest, *Non offert se*; non est jactationi, aut vanæ osten[-] tationi dedita: non ostentat se, nec inanis gloriolæ fru[-] ctum ex re aliqua aucupatur. Ita Oecumenius ad Apo[-] stoli locum, pag. 465. Οὐκ ἀλαζονεύεται. Hesychius: Πέρ[-] περος, μετὰ βλακείας ἐπαιρόμενος. *Qui cum mollitie se ef[-] fert.* Eodem modo Suidas: Πέρπερος, ὁ μετὰ βλακείας ἐπηρμένος. Iterum Hesychius: Περπερεύεται, κατεπαίρεται. *Sese effert.* Zonaras ad Can. X. Petri Archiepiscop[i] Ale[x-]

lexandr. pag. 21. Περπερείαν ἐνταῦθα τὴν οἴησιν, καὶ τὴν λαζονείαν καλεῖ. Περπερείαν *hoc loco animi elationem & faſtum vocat.* Alii tamen *ad faſtum in veſtitu* referunt. Suidas: Περπερεία, ὁ μὴ διὰ χρείαν, ἀλλὰ διὰ καλλωπισμὸν παραλαμβάνεται. *Quod non propter neceſſitatem, ſed propter ornatum aſſumitur*, περπερεία vocatur. Et Concilii Nicæni II. Canon. XVI. Πᾶν γὰρ, ὃ μὴ διὰ χρείαν, ἀλλὰ διὰ καλλωπισμὸν παραλαμβάνεται, περπερείας ἔχει κατηγορίαν, ὡς ὁ μέγας ἔφη βασίλειος. *Quicquid non propter neceſſitatem, ſed propter ornatum aſſumitur, in luxus reprehenſionem incurrit, ut magnus dixit Baſilius.* Repetuntur autem illa Baſilii verba (ſi modò Baſilii Cæſarienſis ſint, & non potiùs Euſtathii Sebaſtienſis) in regulis brevioribus reſponſ. ad quæſt. XLIX. t. II. p. 544. Similia leguntur apud Clementem Alexandr. lib. III. Pædag. cap. I. p. 215. ubi Apoſtoli locum exponens, ait: Περπερία, ὁ καλλωπισμὸς, περιττότητος καὶ ἀχρειότητος ἔχων ἔμφασιν. Περπερία *eſt cultus, qui ſuperfluitatem & inutilitatem apertè indicat.* Et apud verum Baſilium epiſt. CCCCXI. p. 1198. Οὐ δεῖ καλλωπίζεσθαι ἐν ἱματίοις ἢ ὑποδήμασιν, ὅπερ ἐστὶ περπερεία. *In veſtitu & calceis cultus non eſt affectandus, hoc ſiquidem eſt* περπερεία, *inſolens oſtentatio.* Balſamon ad allegatum Canonem p. 535. Τὸν μὴ διὰ χρείαν τοῦ σώματος λαμπρότερον ἱματισμὸν, περπερείαν, ἤγουν βλακείαν, ὠνόμαζεν ὁ μέγας Βασίλειος. *Splendidiorem veſtitum, qui non propter corporis neceſſitatem ſumitur*, περπερείαν *ſeu levitatem & oſtentationem, vocavit magnus Baſilius.* Verùm latiùs multò patet vocabuli hujus uſus ſenſusque, quàm ut ad veſtitum duntaxat, quo tamen etiam ἐναβρύνεσθαι ſolent οἱ ἀλαζόνες, καὶ μετὰ βλακείας ἐπαιρόμενοι, reſtringi debeat. Docet id Cicero lib. I. ad Atticum. epiſt. XI. *Ego autem ipſe*, inquit, *dii boni, quomodo* ἐνεπερπερευσάμην *novo auditori Pompejo?* ita quidem locum legit Gatakerus, & ex eo, ſine dubio, Feſſelius, ut ſenſus ſit, *Quomodo me oſtentavi, & quaſi juveniliter jactavi, omnibus adhibitis fucis & ornamentis orationi meæ, quaſi exultavi, & placere illi ſtudui*, inquit Petrus Victorius. In optimis tamen editionibus eſt ἀντεπιχειρησάμην. Quam lectionem confirmare videntur ſequentia: *Si unquam mihi* ἐπιχειρήματα *ſuppeditaverunt.* Græcam ſi quæramus verbi originem, meliùs à duplicato περὶ, quàm à περιφέρεσθαι, derivabitur. Nec tamen illud diſſimulandum, περπερεύεσθαι quibusdam eſſe προπετεύεσθαι, *præcipitanter agere.* Ita apud Apoſtolum exponit Chryſoſtomus Homil. XXXIII. in I. ad Corinthios, pag. 459. & ex eo Theophylactus, pag. 275. Verba ejus ſunt: Οὐ περπερεύεται. οὐ προπετεύεται, ἀλλὰ συνετὸν ἐργάζεται καὶ βέβηκτα τὸν ἔχοντα. πέρπερος γάρ ἐστιν ὁ μετεωριζόμενος, ὁ κοῦφος, ὁ βλακευόμενος. *Non agit perperam:* id eſt, *non præcipitanter agit, ſed prudentem efficit & firmum eum cui ineſt.* Πέρπερος *enim eſt, qui in ſublime tollitur, levis, ſtolidus.* Oecumenius etiam, πέρπερος, ὁ προπετής. Veteres Gloſſæ: *Perperus*, προπετής. Gloſſæ Philoxeni: *Perperus*, πέρπερος, προπετής. *Perperam ago*, περπερεύομαι, προπετεύομαι. Nec ferè aliter Theodoretus ad eundem Apoſtoli locum, pag. 186. Ἡ ἀγάπη οὐ περπερεύεται· οὐ πολυπραγμονεῖ τὰ μὴ ἀνήκοντα. τοῦτο γάρ ἐστι περπερεύεσθαι, οὐ ψηλαφᾷ τὰ μέτρα τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ, οὐδὲ ἀνακρίνει ἐν οἷς οἰκονομεῖ, ὅπερ τινὲς εἰώθασιν. οὐδὲν προπετὲς ὁ ἀγαπῶν ἀνέχεται πρᾶξαι. *Caritas non agit perperam. Non curiosè ſcrutatur quæ non decet. Hoc enim eſt* περπερεύεσθαι. *Non attingit menſuram divinæ ſubſtantiæ, nec ea, in quibus ejus diſpenſatio verſatur, examinat, quod nonnulli facere ſolent. Qui habet charitatem, nihil temerè facere in animum inducit.* Plura de his qui voluerit, adeat poſt Hen. Stephani Theſaurum, Joh. Cruſii Obſervat. lib. VII. cap. VII. Mureti var. lect. lib. XIV. cap. VII. Heinſium in Exercitat. ſacris, &c.

Πεσενταρίζω.

Non habet Gl. Meurſii. Eſt autem vox barbara, & ſignificat *per anſas utrinque libro*: cujus illuſtre exemplum habetur in Patriarcha à duobus Epiſcopis deducto, ſect. IV. cap. V. p. 73. hiſt. Concilii Florentini: Διερχομένων οὖν ἡμῶν τὰς ὁδοὺς, ἐκρατεῖτο ὁ πατριάρχης ἀπὸ τῶν ἀγκαλῶν, ἀπὸ μὲν τοῦ ἑνὸς μέρους παρὰ τοῦ Κορώνης χρισοφόρου εὐπρεπέστερον, ἀπὸ δὲ θατέρου παρὰ τοῦ πορτουγάλου ἄκροις δακτύλοις, καθὼς εἰώθασιν οἱ Λατῖνοι πεσενταρίζειν. *Nobis autem ulterius per vias progredientibus, Patriarcham anſis librabant, à dextra Coronenſis Chriſtophorus, Legatus Pontificius, formâ ac modo magis aulico ac eleganti; à ſiniſtra Luſitaniæ Epiſcopus, ſummis tantùm digitis Patriarchæ manum delibantes, ut ſolent Latini.*

Πέταλον.

Πέταλον eſt *lamina aurea*, quam Pontifex in fronte geſtabat. Meurſius ex Gloſſario Arabico-Latino: *Petalum, aurea lamina, in fronte Pontificis.* Veteres Gloſſæ: Πέταλον, *blatteum, lamina.* Et πεταλουργὸς, *blattearius.* Vide Exodi c. XXIX. 6. Epiphanius Hæreſi LXXVIII. pag. 441. de Jacobo fratre Domini, Οὗτος ὁ Ἰάκωβος καὶ πέταλον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐφόρεσεν. *Hic Jacobus etiam petalum in capite geſtavit.* Euſebius hiſtoriæ Eccleſ. lib. III. cap. XXXI. Ἰωάννης ὁ ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ Κυρίου ἀναπεσὼν, ὃς ἐγενήθη ἱερεὺς, τὸ πέταλον πεφορηκὼς, καὶ διδάσκαλος. *Johannes, qui pectori Domini incubuit, qui fuit ſacerdos, qui petalum geſtavit, & doctor.* Iterum lib. IV. c. XXIV. iisdem verbis. Arnoldus Abbas Bonævallis: *Præter hæc laminam auream, quem petalum vocant, fronti habebat inſertam.* Beda de Tabernac. lib. III. cap. III. *Et lamina aurea ſuper cidarim, quæ titulo nominis Domini cæteris altior omnibus eminebat.* Reliqua ex Meurſii Gloſſario petantur.

Πέτρα.

Metaphoricam tantùm hujus vocis conſiderabimus ſignificationem. Cùm *petra* ſit firma ac ſolida, Chriſtus Matth. XVI. 18. ad Petrum dicit: Σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo meam Eccleſiam: & portæ inferorum non ſuperabunt eam.* Πέτρα hoc loco *metaphoricè* ſumi omnes agnoſcunt veteres, non tamen uno omnes modo interpretantur. Præcipuas ergo eorum ſententias proponemus.

I. Quidam voluerunt *unumquemque fidelium petræ nomine deſignari.* Ita diſertè Origenes in Matthæum, ad cap. XVI. 13. pag. 275. Φωτὸς ἡμῶν τῇ καρδίᾳ ἐλλάμψαντος ἀπὸ τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς, γινόμεθα πέτρος, καὶ ἡμῖν ἂν λέγοιτο ἀπὸ τοῦ λόγου τό. Σὺ εἶ πέτρος, καὶ τὰ ἑξῆς. Πέτρα γὰρ πᾶς ὁ χριστοῦ μαθητὴς, ἀφ' οὗ ἔπινον οἱ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας. Καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν τοιαύτην πέτραν οἰκοδομεῖται ὁ ἐκκλησιαστικὸς πᾶς λόγος, καὶ ἡ κατ' αὐτὸν πολιτεία. *Luce cordi noſtro affulgente à Patre qui in cœlis eſt, efficimur Petrus; dicatur & nobis à Verbo*, Tu es Petrus, *& quæ ſequuntur. Petra enim eſt omnis diſcipulus Chriſti, de quo bibebant*, qui bibebant de ſpiritali conſequente petra; *& ſuper quamlibet ejusmodi petram ædificatur omnis ſermo Eccleſiaſticus, & vitæ juxta ipſum inſtitutæ ratio.* Vult quidem hæc interpretatio, Petrum etiam eſſe petram, ſive Eccleſiæ fundamentum: ſed non ſolum, verùm communiter cum omnibus aliis non tantùm Apoſtolis, ſed cunctis electis. Propterea ſubjicit Origenes: Ἐν ἑκάστῳ γὰρ τῶν τελείων

λείων ἐχόντων τὸ ἄθροισμα τῶν συμπληρούντων τὴν μακαριότητα λόγων, καὶ ἔργων, καὶ νοημάτων, ἐστὶν ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ οἰκοδομουμένη ἐκκλησία. Εἰ δὲ ἐπὶ τὸν ἕνα ἐκεῖνον Πέτρον νομίζεις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ οἰκοδομεῖσθαι τὴν πᾶσαν ἐκκλησίαν μόνον, τί ἂν φήσαις περὶ Ἰωάννου τοῦ τῆς βροντῆς υἱοῦ, ἢ ἑκάστου τῶν ἀποστόλων; ἄλλως τε ἆρα τολμήσωμεν λέγειν ὅτι πέτρου μὲν ἰδίως πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσι, τῶν δὲ λοιπῶν ἀποστόλων, καὶ τῶν τελείων καλισχύουσιν; οὐχὶ δὲ καὶ ἐπὶ πάντων, καὶ ἐφ' ἑκάστῳ αὐτῶν τὸ προειρημένον, τό· πύλαι ᾅδου οὐ καλισχύσουσιν αὐτῆς, γίνεται, καὶ τό· Ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν; &c. *Unicuique enim perfecto habenti congregationem sermonum beatitudinem perficientium, & operum, & cogitationum, inest Ecclesia à Deo ædificata. Si verò super unum illum solummodo Petrum totam Ecclesiam à Deo ædificari arbitraris, quid de Johanne tonitrus filio, & unoquoque Apostolorum dixeris? Alioquin an audebimus dicere portas inferorum speciatim adversus Petrum non prævalituras, prævalituras autem adversus reliquos Apostolos, & perfectos? Nonne verò & in omnibus & in his singulis fit istud, quod suprà dictum est.* Portæ inferorum non prævalebunt adversus eam, *& illud quoque*, super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam? Vide ibidem plura in eandem sententiam. Nec aliter idem Homil. XVI. in Jeremiam, p. 152. Ἐὰν ἔλθω ἐπὶ τὸν χορὸν εἴτε τῶν προφητῶν, εἴτε τῶν ἀποστόλων, εἴτε καὶ ἐπαναβεβηκότων ἁγίων ἀγγέλων, λέγω ὅτι πάντες οἱ χριστοῦ μιμηταί· ὡς ἐκεῖνος πέτρα ἐστὶ, πέτρα γίνονται. *Si venero ad chorum Prophetarum atque Apostolorum, & transcendentium sanctorum Angelorum, dico omnes esse Christi imitatores. Ut ille petra est, petra fiunt.* Basilius M. in cap. II. Jesaiæ, pag. 869. postquam docuisset, quo sensu Petrus petra dicatur; quem locum adducimus infrà, num. III. subjicit: Πάντες οἱ χωροῦντες τὴν τῆς θεότητος γνῶσιν, διὰ τὸ μέγεθος τοῦ νοῦ, καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ νοῦ πράξεων, τετελειωμένοι τῷ ὑγιεῖ βίῳ, τὰ ἄκρα εἰσὶ τῶν ὀρέων ἐφ' ἂν ᾠκοδόμηται ὁ τοῦ Θεοῦ οἶκος. *Quicunque igitur capaces sunt divinæ cognitionis, propter celsitudinem intelligentiæ, & earum actionum, quæ per ejus intelligentiæ perficiuntur sublimitatem, hi ob vitæ integritatem vertices sunt montium, in quibus ædificata est domus Dei.* Greg. Nyssenus de perfecta Christiani forma, t. III. pag. 286. Πέτρα λεγόμενος ὁ χριστὸς, ὠφελήσει διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου ἡμᾶς, ἐν τῷ παγίῳ τε καὶ ἀμεταθέτῳ τῆς κατ' ἀρετὴν ζωῆς, καὶ ἐν τῷ στερρῶς ἔχειν πρὸς τὴν τῶν παθημάτων ὑπομονὴν, καὶ διὰ τοῦ πρὸς πᾶσαν προσβολὴν ἁμαρτίας ἀντίτυπον καὶ ἀνένδοτον τὴν ψυχὴν ἐπιδείκνυσθαι. Διὰ τούτων γὰρ καὶ τῶν τοιούτων πέτρα καὶ ἡμεῖς ἐσόμεθα, μιμούμενοι, καθὼς ἐστὶ δυνατὸν, ἐν τῇ τρεπτῇ φύσει τὸ ἄτρεπτον τοῦ δεσπότου καὶ ἀμετάθετον. *Quia petra dicitur Christus, eam nobis id nomen afferet utilitatem, ut rectam vivendi rationem firmam ac stabilem teneamus, & in rebus adversis fortiter perferendis constantes simus, adversusque omnem peccati impetum strenuos atque invictos animos præstemus: ex his enim rebus & aliis ejusmodi nos item erimus petra, in natura mutabili immutabilem & firmam Domini naturam pro viribus imitantes.* Ambrosius lib. VI. in Evangelium Lucæ: *Qui carnem vicerit, Ecclesiæ fundamentum est: &, si æquari Petro non potest, imitari potest.* Postea: *Petra est Christus; qui etiam discipulo suo hujus vocabuli gratiam non negavit, ut & ipse sit Petrus, quòd de petra habeat soliditatem constantiæ, fidei firmitatem. Enitere ergo, ut & tu petra sis. Itaque non extra te, sed intra te petram require.* Nilus lib. II. de primatu Papæ, pag. 34. ᾠκοδόμησε μὲν τὴν ἐκκλησίαν ὁ χριστὸς, ᾠκοδόμησε δὲ αὐτὴν ἐπὶ τῇ θεολογίᾳ τοῦ πέτρου, καὶ ἐπὶ πᾶσιν, οἱ τῆς τοιαύτης ὁμολογίας φύλακες ἔσονται. *Ædificavit quidem Ecclesiam Christus; ædificavit autem eam super sermone, quem de Deo Petrus habuerat, & super omnibus, qui ejusmodi confessionis custodes erun[t].* Quando autem quilibet fidelium vocatur *petra*, id [est] *propter* στεῤῥότητα καὶ βάρος λογισμοῦ, *firmitatem & pon[]dus mentis*, ut loquitur Nazianzenus Orat. XXVIII. Exi[]miè verò illi *petræ* nominantur, qui inter Ecclesiæ mem[]bra excellunt; ut sancti Martyres. Chrysostomus d[e] Protomartyre Stephano: Τί τοίνυν τῆς πέτρας ἐκείνης τῆ[ς] λογικῆς γένοιτ' ἂν δυνατώτερον; Τί δ' ἂν ὀφθείη τοῦ στύ[λου] τῆς ἐκκλησίας στεῤῥότερον; *Quid verò petra illa rationali po[]tentius esse queat? quid etiam columnâ Ecclesiæ firmi[us] videri possit?*

II. Longè plures sunt, qui appellatione *petræ* intell[e]xisse Dominum crediderunt *Petri doctrinam, fidem se[u] confessionem* à Petro hoc loco editam. Chrysostom[us] disertè ad hunc locum, Homil. LIV. in Matthæum, pa[g.] 344. ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ, exponit, ἐπὶ τῇ πίστει τῆς ὁμο[]λογίας, *super fidem confessionis.* Idem, Homil. CLXIII. V. p. 978. Ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ· Οὐκ εἶπεν, ἐπὶ τῷ Πέτρ[ῳ] οὔτε γὰρ ἐπὶ τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλ' ἐπὶ τὴν πίστιν τὴν ἑαυτοῦ ᾠκ[ο]δόμησεν ἐκκλησίαν. *Super hanc Petram: non dixit, s[u]per Petrum, neque enim super hominem, sed super fide[m] ædificavit Ecclesiam suam.* Isidorus Pelusiota epi[st.] CCXXXV. lib. I. pag. 67. Οὐκ ἀγνοῶν τὴν τῶν ἀνθρ[ώ]πων περὶ αὐτοῦ πολυώνυμον δόξαν ὁ τὰς καρδίας ἐμβατεύ[ων] χριστὸς, ἤρετο τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς, τίνα με λέγουσιν οἱ ἄ[ν]θρωποι εἶναι; ἀλλὰ τὴν ἀσφαλῆ ὁμολογίαν διδάξαι πά[ν]τας βουλόμενος, ἣν ἐμπνευσθεὶς ὁ Πέτρος παρ' αὐτοῦ, [ὡς] κρηπῖδα καὶ βάθρον ἀπέθετο, ἐφ' ᾗ τὴν ἑαυτοῦ ἐκκλησίαν Κύριος ᾠκοδόμησε. *Non ea de caussa Christus, qui pect[us] ipsum penetrat, ex discipulis suis percontabatur, Quem m[e] dicunt homines esse? quòd variam hominum de se op[i]nionem ignoraret, sed ut hac ratione certam omnibus co[n]fessionem traderet, quam ab eo inspiratus Petrus, tanqua[m] basim ac fundamentum jecit, super quod Dominus E[c]clesiam suam ædificavit.* Cyrillus Alexandr. in ca[p.] XLIV. Jesaiæ, pag. 593. Σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύ[]τῇ τῇ πέτρᾳ θεμελιώσω μου τὴν ἐκκλησίαν. Πέτραν οἶμαι λ[ό]γων τὸ ἀκράδαντον εἰς πίστιν τοῦ μαθητοῦ. *Tu es Petrus, [&] super hanc petram fundabo Ecclesiam meam: petram, [] existimo, dicens immotam discipuli fidem.* Idem Dial. I[V.] de SS. Trinitate, pag. 507. Πέτραν οἶμαι παρωνύμω[ς] οὐδὲν ἕτερον, ἢ τὴν ἀκατάσειστον καὶ ἑδραιοτάτην τοῦ μαθητοῦ π[ί]στιν ἀποκαλεῖ, ἐφ' ᾗ καὶ ἀδιαπτώτως ἐρήρεισταί τε καὶ διαπέπ[η]γεν ἡ ἐκκλησία χριστοῦ, καὶ αὐταῖς ἀνάλωτος ταῖς ᾅ[δου] πύλαις εἰσαεὶ διαμένουσα. *Petram, mea opinione, denomin[a]tivè appellat nihil aliud, quàm inconcussam & firmissima[m] discipuli fidem, super quam etiam firmissimè firmata [&] constabilita est Ecclesia Christi, ipsis etiam inferorum po[r]tis semper inexpugnabilis manens.* Acacius Episcop[us] Melitensis, in Actis Ephesinis p. 266. post verá[m] de Deo confessionem subjicit: Αὕτη ἡμῶν ἡ πίστις· ἐ[πὶ] τούτῳ τῷ θεμελίῳ ᾠκοδομήθη ἡ ἐκκλησία, καὶ πύλαι ᾅ[δου] οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. *Hæc est nostra fides: Super h[oc] fundamentum ædificata est Ecclesia, & portæ inferoru[m] non superabunt eam.* Paulus Episcopus Nemes. ib[i]dem pag. 277. Ἐπὶ ταύτῃ τῇ πίστει τεθεμελίωται ἡ ἐκκλ[η]σία τοῦ Θεοῦ. ἐπὶ ταύτῃ τῇ προσδοκίᾳ, ἐπὶ τῆς πέτρας ἔθε[το] τὰ θεμέλια ὁ δεσπότης Θεός. *Super hanc fidem funda[ta] est Ecclesia Dei, super hanc exspectationem, super petra[m] posuit fundamenta Dominus Deus.* Iterum Chrysostom[us] Homil. XLIII. t. VII. Ἐπὶ τῇ πέτρᾳ· ἐπὶ τῇ πεπετρωμέ[νῃ] σου πίστει οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν. *Super petram super fidem tuam petræ instar firmam ædificabo Ecclesia[m] meam.* Idem Homil. XXI. in Johannem. pag. 637. T[ὴν] ἐκκλησίαν ἔφησεν ὁ Χριστὸς ἐπὶ τὴν ὁμολογίαν οἰκοδομῆσαι τὴν τοῦ Πέτρου. *Christus dixit, se Ecclesiam ædificaturu[m] super confessionem Petri,* Idem dictum occurrit in C[a]tena in Joh. cap. I. pag. 62. Integrum adscribimus cu[m] inte

erpretatione Corderii, ut Jesuitæ inde fides manife- fiat. Sic ergo Chrysostomus: Τῷ μὲν γὰρ Πέτρῳ οὐδὲν ἕρον προσέθηκεν ὁ χριςός· ἀλλ' ὡς ἀπηρτισμένης αὐτῷ τῆς ςεως, τὴν ἐκκλησίαν ἔφησεν ἐπὶ τὴν ὁμολογίαν οἰκοδο- ήσειν τὴν ἐκείνου. *Quia Petro nihil amplius addidit hristus, sed tanquam super perfecto in fide Ecclesiam am ejus testimonio ædificaturum pollicitus est.* Eodem odo Fr. Aretinus interpretatus est, in edit. Parisina, nde sua habet Corderius. Annon verò vel mediocri- r Græcè doctus intelligat, hæc ita fuisse reddenda, *etro quidem nihil deinceps addidit Christus: sed, utpote le ejus jam perfecta, dixit, se Ecclesiam super confessio- m ejus ædificaturum?* In Liturgia, quæ vulgò Jacobi citur: Εἰς ςηριγμὸν τῆς ἁγίας σου καθολικῆς καὶ ἀποςολι- ῆς ἐκκλησίας, ἣν ἐθεμελίωσας ἐπὶ τὴν πέτραν τῆς πίςεως, ὰ πύλαι ᾅδου μὴ καλισχύσωσιν αὐτῆς. *Ad firmitatem nctæ Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ tuæ, quam fundâ- super petram fidei, ut portæ inferorum eam non superent.* elix tertius Romanus ad Zenonem Augustum de de- ositione Petri Antiocheni, quæ exstat apud Genna- ium pro Concilio Florentino, cap. V. Ἐπὶ ταύτῃ ῇ ὁμολογίᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν. *Super hanc onfessionem ædificabo Ecclesiam meam.* Postea hæc ibid. egitur prosopopœia Ecclesiæ ad Christum: Ὁ μονο- ενὴς υἱὸς ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποςόλων θεμελίωσέ με. *Unigena filius in confessione summi in- er Apostolos fundavit me.* Johannes Damascenus, ermone in Metamorphosin Christi, apud Genna- ium pro Concilio Florentino, cap. V. sect. VI. Αὕτη πίςις ἀκλινὴς καὶ ἀκλόνητος, ἐφ' ἧ, ὡς πέτρᾳ, ἡ ἐκκλησία ςήρικλαι. *Hæc est immota & inconcussa fides, super quam, anquam petram, Ecclesia firmata est.* Germanus Con- antinop. in epist. ad Thomam Claudiopoleos, in Concilio Nicæno II. Act. IV. Λεγέτω τοίνυν μεθ' ἡμῶν μακάριος εὐαγγελιςὴς Ἰωάννης, Αὕτη ἐςὶν ἡ νίκη ἡ νική- σασα τὸν κόσμον, ἡ πίςις ἡμῶν. Προστεθήτω δὲ παρ' ἡμῶν, καὶ λεγέσθω· Αὕτη ἐςὶν ἡ πέτρα, ἐφ' ἧ ὁ χριςὸς τὴν ἑαυτοῦ οἰκοδόμησεν ἐκκλησίαν. *Dicat igitur nobiscum beatus Evangelista Johannes, Hæc est victoria, quæ mundum vi- it, fides nostra. Addatur verò à nobis, & dicatur: Hæc st petra, super quam Christus Ecclesiam suam ædificavit.* Theophanes Homil. LV. pag. 375. Σύ, φησι, Πέτρος ὤν, πέτρα γενήσῃ τῆς καλὰ λόγον πίςεως, καὶ τῆς ἑδραζομένης ἐκκλησίας θεμέλιος, καὶ πρώτη τῆς πνευματικῆς οἰκοδομῆς ἀφορμή. Ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ γὰρ ταύτῃ, ᾗ ὡμολόγησας, τὸν αὐτὸν εἶναί με υἱὸν θεοῦ, καὶ υἱὸν ἀνθρώπου, ἐπὶ ταύτῃ, τῆς ἐκ- κλησίας ὁ θεμέλιος ςήσελαι. *Tu, inquit, qui Petrus es, pe- tra fies fidei Verbi, & constituendæ Ecclesiæ fundamentum, & spiritualis ædificii prima occasio. In hac enim confessio- ne, quâ me hominem eundem, & Deum esse confessus es, in hoc inquam stabilietur Ecclesiæ fundamentum.* Ad hunc locum Franciscus Scorsus notat, Petrum esse caput Ec- clesiæ, & fidei fundamentum: atque in hac explicatio- ne & veritate consentire omnes Patres, tam Græcos, quàm Latinos. Temeraria certè & audax assertio. Non omnes in eo consentire Patres, jam satis luculenter de- monstratum: demonstrabitur etiam deinceps. Imò ne ipse quidem Theophanes hoc ἀπαρακαλύπlως affirmat, sed potiùs vult, super confessionem Petri fundatam esse Ecclesiam. Consideret locum Lector paulò attentiùs, & judicet. Theophylactus in cap. XVI. Matth. pag. 93. Ἀμείβεται τὸν Πέτρον ὁ Κύριος, μισθὸν αὐτῷ διδοὺς μέγαν, τὸ ἐπ' αὐτῷ οἰκοδομηθῆναι τὴν ἐκκλησίαν. Ἐπεὶ γὰρ ὡμο- λόγησεν αὐτὸν υἱὸν θεοῦ ὁ Πέτρος, φησὶν, ὅτι αὕτη ἡ ὁμο- λογία ἣν ὡμολόγησας, θεμέλιον μέλλει εἶναι τῶν πιςευόντων: ὥςε πάντα ἄνθρωπον μέλλοντα κτίζειν τὸν τῆς πίςεως οἶκον, ταύτην τὴν ὁμολογίαν ὑποτιθέναι θεμέλιον. *Remunerat Petrum Dominus, mercedem illi dans magnam, quod su- pra eum ædificavit Ecclesiam. Quia enim confessus erat eum Dei Filium Petrus, dicit, confessionem hanc, quam confessus est, fundamentum futuram credentium: ita ut omnis homo extructurus fidei domum, hoc jacturus sit fun- damentum.* Theodoretus epist. LXXVII. pag. 947. Χριςὸς τῶν ἀποςόλων τὸν πρῶτον, οὗ τὴν ὁμολογίαν οἷόν τινα κρηπῖδα καὶ θεμέλιον τῆς ἐκκλησίας κατέπηξε, συνεχώρησε σαλευθῆναι. *Christus primum Apostolorum, cujus con- fessionem velut basim quandam & fundamentum Eccle- siæ defixerat, fluctuare permisit.* Photius epist. XXXV. pag. 95. Μισθὸν τῷ Πέτρῳ τῆς ὀρθῆς ὁμολογίας, τὰς τε κλεῖς τῆς βασιλείας ἐνεχείρισε, καὶ ἐπὶ τῇ αὐτοῦ ὁμολογίᾳ ἐςηρίχθαι τὴν ἐκκλησίαν ἐκραταίωσε. *Rectæ confessionis præmium Petro, regni cœlorum claves in manus dedit; & in ejus confessione Ecclesiam fuisse stabilitam, multa asse- veratione confirmavit.* Epiphanius hæresi LIX. p. 217. Καὶ ὁ ἀρνησάμενος πρὸς ὥραν ἅγιος Πέτρος, καὶ κορυφαιό- τατος τῶν ἀποςόλων, ὃς γέγονεν ἡμῖν ἀληθῶς ςερεὰ πέτρα θεμελιοῦσα τὴν πίςιν τοῦ Κυρίου, ἐφ' ᾗ ᾠκοδόμηλο ἡ ἐκκλησία καλὰ πάντα τρόπον, πρῶτον μὲν ὅτι ὡμολόγησε χριςὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ ἤκουσεν ὅτι ἐπὶ τῇ πέτρᾳ ταύτῃ τῆς ἀσφαλοῦς πίςεως οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν. *Et qui negavit ad tempus sanctus ille Petrus, ac summus Apo- stolorum, qui verè nobis factus est firma petra fundans fidem Domini, super quam ædificata est Ecclesia omni modo, primum quidem, quia confessus est Christum Filium Dei viventis, & audivit, super hanc petram firmæ fidei ædificabo Ecclesiam.* Basilius Seleuciensis Orat. XXV. pag. 142. Σὺ εἶ πέτρος, &c. Ταύτην τὴν ὁμολογίαν πέ- τραν καλέσας ὁ χριςὸς, πέτρον ὀνομάζει τὸν πρώτως ταύτην ὁμολογήσαντα· γνώρισμα τῆς ὁμολογίας τὴν προσηγορίαν δω- ρούμενος. Αὕτη γὰρ ἀληθῶς τῆς εὐσεβείας ἡ πέτρα· αὕτη τῆς σωτηρίας ἡ κρηπίς· τοῦτο τῆς πίςεως τὸ τεῖχος· οὗτος ὁ τῆς ἀληθείας θεμέλιος· θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναλαι θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐςιν Ἰησοῦς Χριςός. *Tu es Pe- trus, &c. Hanc confessionem cùm Christus petram appel- lâsset, Petrum nominat, qui eam primus erat confessus. In- dicium confessionis appellationem donans. Hæc enim verè pietatis petra est: hæc salutis basis: hoc fidei munimen- tum: hoc veritatis fundamentum: fundamentum enim aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Jesus Christus.* Nemini autem mirum videri debet, fidem Petri, seu confessionem ejusdem de Christo, *pe- tram* vocari: hoc namque nomine sæpe à veteribus in- signitur. Unde illa frequens apud Patres locutio, *stare in petra fidei.* Cyrillus Jerosol. Catechesi XIV. Σὺ ἕςη- κας ἐπὶ τὴν πέτραν τῆς πίςεως. *Tu stas in petra fidei.* Damascenus in tertio de Imaginibus: Στῶμεν ἐν τῇ πέ- τρᾳ τῆς πίςεως. *Stemus in petra fidei.* Chrysostomus Homil. XVIII. in I. ad Timoth. pag. 326. *fidem* vocat πέτραν ἄῤῥαγῆ *infragilem petram.* Vide Exercitat. XV. Casauboni ad Annales Baronii, num. XIII.

III. Tertia illorum fuit sententia, qui *per petram* κυρίως *Petrum* putarunt intelligendum esse. Balsamon ad Can. XVI. Carthag. pag. 624. *Ecclesia dicitur* οἰκοδο- μηθεῖσα παρὰ Κυρίου ἐπὶ τῷ θεοκήρυκι Πέτρῳ, *à Domino ædificata super divinum præconem Petrum.* Gregorius Nazianzenus Orat. XXVI. pag. 453. de Petro: Ὁ μὲν πέτρα καλεῖται, καὶ τοὺς θεμελίους τῆς ἐκκλησίας πιςεύε- ται. *Hic quidem petra vocatur, & Ecclesiæ fundamen- ta ipsi committuntur.* Theophanes Homil. XXXVI. pag. 254. Πέτρος τῆς πίςεως τὸ σύμβολον, πέτρα τις οὖσα τῆς πίςεως, καὶ τῆς ἐκκλησίας θεμέλιος. *Petrus fi- dei symbolum est, cùm veluti quædam fidei petra, & Ec- clesiæ fundamentum sit.* Cyrillus Alexandr. lib. II. in Jo- hannem, cap. I. pag. 131. ad v. 42. cap. I. Φερωνύμως δὲ ἀ- πὸ τῆς πέτρας μετωνόμαζε Πέτρον· ἐπ' αὐτῷ γὰρ ἔμελλε τὴν αὐτοῦ θεμελιοῦν ἐκκλησίαν. *Convenienter verò à petra* eum

eum denominavit Petrum: ſuper ipſum enim fundaturus erat Eccleſiam ſuam. Hic verò locus meritò mihi ſuſpectus; quia, ut ſub num. II. vidimus, per *petram* aliâs intelligit *confeſſionem & fidem Petri*; deinde etiam, quia, etſi Cyrilli verba ad eundem locum legantur in Catena in Johannem, pag. 57. hæc tamen ibi non leguntur, ſed ſequentia tantùm: Καὶ Σίμωνα μὲν οὐκέτι καλεῖσθαι συγχωρεῖ, κατεξουσιάζων ἤδη ὡς γεγονότος οἰκείου. Φερωνύμως δὲ ἀπὸ τῆς πέτρας μετωνομάζει Πέτρον, πολιτείαν δὲ αὐτῷ ἀρίστην ἐπιμαρτυρεῖ. *Et Simonem jam in poſterum ipſum vocari non permittit, eum ſibi vendicans ut proprium. Nomine autem à petra tranſlato, Petrum vocat, vivendi verò rationem præſtantiſſimam illi attribuit.* Nemo verò exiſtimet, Patres, qui *petram de Petro* ſunt interpretati, de Monarchia Petri unquam cogitâſſe. Audire juvat Ambroſium de ſanctis per annum, ſerm. XI. *Petrus pro ſoliditate devotionis, Eccleſiarum petra dicitur, ſicut ait Dominus*, Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam. *Petra enim dicitur, eò quòd primus in nationibus fidei fundamentum poſuerit, & tanquam ſaxum immobile totius operis Chriſtiani compagem molemque contineat. Petra ergo pro devotione Petrus dicitur, & petra pro virtute Dominus nuncupatur.* En tres cauſſas, cur Petrus dictus ſit petra. *Prima* eſt, *ſoliditas devotionis*; ſic appellat Ambroſius, quam Græci paſſim θερμότητα dicunt, & Petrum θερμὸν, propter zeli vehementiam, & ſtudium flagrantiſſimum promovendæ Chriſti gloriæ; nam præ cupiditatis hujus ardore quavis petrâ durior evaſit hic ſanctus Apoſtolus adverſus omnes tentationes, afflictiones & ærumnas. Eandem cauſſam inculcat Baſilius M. in cap. II. Jeſaiæ, t. I. pag. 869. Πέτρα ὑψηλὴ ἡ ψυχὴ τοῦ μακαρίου Πέτρου ὠνόμασται, διὰ τὸ παγίως ἐνερρίζῶσθαι τῇ πίστει, καὶ στερρῶς καὶ ἀνενδότως ἔχειν πρὸς τὰς ἐκ πειρασμῶν ἐπαγομένας πληγάς. *Anima beati Petri ſublimis nominata eſt petra, quod in fide radices ſolidè defixerit, & adverſus plagas per tentationes illatas ſtabiliter conſtanterque ſe geſſerit.* Propter hanc *devotionis ſoliditatem* vocatur à Chryſoſtomo Homil. LXXXII. t. VI. ἀρραγὴς πέτρα, κρηπὶς ἀσάλευτος, *infragilis petra, baſis inconcuſſa.* Homil. CVIII. tomi ejusd. Ἡ κρηπὶς τῆς ἐκκλησίας, ὁ ὄντως Πέτρος καὶ τῷ ὀνόματι καὶ τῷ πράγματι. *Baſis illa Eccleſiæ, verè Petrus ille & nomine & re.* Homil. II. in Pſal. LI. ab eodem, ὁ διὰ τοῦτο κληθεὶς Πέτρος, ἐπειδὰν τῇ πίστει πεπετρωμένος ἦν. *Propterea Petrus vocatus eſt, quoniam in fide petræ inſtar firmus erat ac ſolidus.* Iterum Homil. L. in Matth. ὁ πανταχοῦ θερμὸς, *ubique fervidus.* Homil. LXX. in Joh. ὁ θερμὸς καὶ διακαὴς, *fervidus & ardens.* Idem Homil. XLII. t. V. pag. 281. docet, cur *Petrus* ſit vocatus, nempe οὐκ ἀπὸ θαυμάτων καὶ σημείων, ἀλλ᾽ ἀπὸ ζήλου καὶ φίλτρου γνησίου, *non à miraculis & ſignis, ſed propter zelum & germanum amorem.* Plura vide in voce Πέτρος. *Secunda* cauſſa eſt, *quòd primus in nationibus fidei fundamentum poſuerit:* hæc veriſſima Petri laus, ex hiſtoria Actorum notiſſima. Qui igitur primus inter primos Dei ſervos ad illud miniſterium electos, Eccleſiæ Chriſtianæ jecit fundamenta, meritò πέτρα, κρηπὶς, θεμέλιος Eccleſiarum appellatur. Hinc Chryſoſtomus Homil. CLXVII. t. V. eum vocat ἀρχὴν τῆς ὀρθοδοξίας, τὸν ἀναγκαῖον σύμβουλον τῶν χριστιανῶν, τὴν λαμπηδόνα τῆς οἰκουμένης, τὴν στερρὰν τῆς πίστεως πέτραν, *principium rectæ fidei, neceſſarium Chriſtianorum conſiliarium, ſplendorem orbis, ſolidam fidei petram.* Idem, Homil. eadem eum vocat τῆς οἰκουμένης φωστῆρα, *totius orbis luminare.* Theophylactus in cap. XXI. Johan. pag. 845. dicit: Ὁ χριστὸς ἐνεχείρισε τῷ Πέτρῳ τὴν πάντων τῶν πιστῶν προστασίαν. *Chriſtus Petro omnium fidelium commiſit curam.* Et Photius epiſt. CCXLIII. pag. 366. Π[…] τρος, ἐφ᾽ ᾧ τὰ τῆς πίστεως κεῖται θεμέλια. *Petrus in qu[…] repoſita ſunt fidei fundamenta.* Menologium eum vo[…]cat τὴν κρηπῖδα τῆς ἐκκλησίας, τὴν πέτραν τῆς πίστεως[…] θεμέλιον τῆς πίστεως, δογμάτων βάσιν ἄσειστον, *baſin[…] Eccleſiæ, petram fidei, fundamentum fidei, inconcuſſam[…] dogmatum baſin.* Ab Ambroſio *tertia* cauſſa hæc po[…]nitur, *quòd tanquam ſaxum immobile totius operis Chri[…]ſtiani compagem molemque contineat.* Magnifica verba[…] Quomodo verò intelligi debeant, explicat Caſaubo[…]nus Exercitat. XV. num. XIV. Nempe hæc de vivent[…] Petro in terris ita accipienda, & cùm Paulus dicit *ſe ho[…]mines ſervare*; de ſervo Chriſti hac locutione uſus, qua[…] propriè, ipſo docente Paulo, ad Chriſtum pertinet. Si[…] dicitur Ambroſio Petrus *continere compagem Eccleſiæ[…]* cùm, ipſo interprete Ambroſio, Chriſtus ſua virtut[…] hoc præſtet, qui propterea ſolus Λίθος ἀκρογωνιαῖος[…] Eccleſiæ appellatur, & eſt. Vide in Ἀκρογωνιαῖος, i[…] Κεφαλὴ, num. I. 2. in Λίθος, num. II. 2. Petrus devotio[…]nem tantùm affert. Sed & de verſante inter homine[…] rectè hoc dici potuit, & nunc ipſo in cœlis cum Chriſt[…] regnante, de doctrina Petri & fide, quam ille prædica[…]vit, dicetur rectiſſimè. Epiphanius, Ambroſio pen[…] æqualis, Hæreſi LIX. quæ eſt contra Catharos, p. 21[…] ut jam vidimus num. II. affirmat, *Petrum extitiſſe nob[…] ſolidam petram fundantem fidem Domini, ſuper quam a[…]dificata fuerat Eccleſia*, idque κατὰ πάντα τρόπον, *omn[…]bus modis:* deinde tres modos explicat. Primus mo[…]dus, ſive prima cauſſa eſt, confeſſio ab eo edita de Chr[…]ſti deitate, & facta ipſi promiſſio: altera eſt confeſſi[…] ejusdem de Spiritûs Sancti deitate. Tertiam cauſſa[…] ita proponit Epiphanius: Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα στερεὰ π[…]τρα οἰκοδομῆς, καὶ θεμέλιος οἴκου θεοῦ γεγένηται, ἐν τῷ ἀ[…]νησάμενον αὐτὸν, καὶ πάλιν ὑποστρέψαντα, εὑρεθέντα τ[…] ὑπὸ Κυρίου, καὶ καταξιωθέντα πάλιν ἀκοῦσαι, ποίμαινε τ[…] πρόβατά μου, καὶ ποίμαινε τὰ ἀρνία μου, καὶ ποίμαινε τ[…] πρόβατά μου, ὁ γὰρ χριστὸς τοῦτο λέγων, εἰς ἐπιστροφ[…] ἡμᾶς ἤγαγε μετανοίας, ἵνα ἐν αὐτῷ πάλιν οἰκοδομηθείη, […] εὐθεμελιώτατος πίστις, ἡ μὴ ἀπαγορεύουσα ζωὴν τῶν ἀ[…]θρώπων, ὅσοι ἐμπνέουσι τῷ βίῳ, καὶ μετανοοῦσιν ἐν ἀληθεί[…] καὶ διορθοῦνται τὰ ἑαυτῶν σφάλματα ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ. *Se[…] etiam in eo ſolita petra ædificii, & fundamentum dom[…] Dei fuit Petrus, quando, poſtquam negâſſet, & denuo con[…]verſus eſſet, à Domino inventus eſt, qui eo honore ipſu[…] dignatus eſt, ut, ut rurſus illi diceret,* Paſce oves meas, &[…] paſce agnos meos, & paſce oves meas. *Nam his verb[…] Chriſtus ad pœnitentiæ converſionem nos duxit, ut iteru[…] in Petro fides optimo nitens fundamento ædificaretur, qu[…] de vita illorum hominum non deſperat, qui vitali ſpirit[…] adhuc fruuntur, & revera reſipiſcunt, & delicta ſua in ho[…] ſeculo corrigunt.* Cedro digna ſunt Baſilii M. verba[…] Homil. de Pœnitentia, t. I. pag. 616. Ἀλλὰ Πέτρος ἐπα[…] καὶ εὐλογηθεὶς, εἰπὼν, ὅτι υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου, καὶ ἀκο[…]σας ὅτι πέτρα εἶ, ἐνεγκωμιάσθη. Εἰ γὰρ καὶ πέτρα, οὐχ ὡ[…] χριστὸς πέτρα· ὡς πέτρος πέτρα· χριστὸς γὰρ ὄντως πέ[…]τρα ἀσάλευτος· Πέτρος δὲ διὰ τὴν πέτραν. Χαρίζεται γ[…] Ἰησοῦς τὰ ἑαυτοῦ ἀξιώματα, οὐκ ἀποκενούμενος, ἀλλ᾽ ἔχω[…] ἃ δίδωσιν. *At Petrus dixerat jam antea, & beatus pro[…]nunciatus fuerat, cùm dixiſſet,* Tu es Filius Dei altiſſi[…]mi, *& viciſſim audierat, quòd ſit petra, ita laudatus […] Domino. Licèt enim etiam petra, non ut Chriſtus petra […] ut Petrus petra: Chriſtus enim verè eſt immobilis petra[…] Petrus verò propter petram. Dignitates namque ſuas Je[…]ſus aliis largitur, non tamen iis ſpoliatur, ſed nihilominu[…] ea habet, quæ dat.* Sic Ambroſius in Lucam lib. VI[…] cap. IX. Matthæi locum exponit: *Petra eſt Chriſtus[…] etiam diſcipulo ſuo hujus vocabuli gratiam non negavit[…] ut & ipſe ſit Petrus, quòd de petra habeat ſoliditatem con[…]*

ſtan

ntiæ, *fidei firmitatem.* Paulinus epist. IV. ad Seve-m: *Petra est Christus: sed etiam discipulo suo hujus cabuli gratiam non negavit, cui ait, super hanc pe-am, &c.* Quis, quæso, Petri Monarchiam hinc eli-at? Annon Petrum appellant petram propter fidei mitatem, quam habuit à petra, id est, à Christo? on malè igitur Theophylactus in cap. XXII. Lucæ, g. 517. Petrum vocat τὴν μετὰ χριςὸν πέτραν καὶ ςή-ῥιγμα, *post Christum petram & firmamentum.* De s verò omnibus, ut sæpè monuimus, plura in voce έτρ☉.

IV. Quarta eorum est sententia, qui *veram petram, verum Ecclesiæ fundamentum* volunt intelligi, nem-ipsum *Christum.* Atque ita vocem *petra* accipien-m esse accuratè & copiosè docet Augustinus pluri-is locis; ut in Johannem tractatu centesimo vicesimo arto: de Trinitate lib. II. c. XVII. & multò uberius verbis Domini secundum Matth. serm. XIII. & Re-act. lib.I. cap.XXI. Cum Augustino sentiunt alii plu-s. Paucos adduxisse sufficiet. Origenes ad v.41. cap. Joh. in Catena, pag. 57. Πέτρον δὲ αὐτὸν κληθήσεσθαι εἰ-, παρωνομασθέντα ἀπὸ τῆς πέτρας, ἥτις ἐςὶν ὁ χριςὸς, ἵν' περ ἐκ σοφίας σοφὸς, καὶ ἅγι☉ ἐξ ἁγιότητ☉· ὕτω καὶ πέτρας Πέτρ☉. *Petrum autem appellandum ait, hoc mine accepto à petra, quæ Christus est; ut quemadmo-m à sapientia sapiens, & sanctus à sanctitate; sic etiam etra Petrus.* Cæsarius quæst. LXVI. pag. 156. Οὐδὲ ῦλ☉, φάσκων, εἷς θεὸς, ὁ πατὴρ, ἔξω αὐτὸν τ' κυριό-τ☉ τίθησιν· ἢ πάλιν, λέγων. Εἷς κύρι☉ Ἰησοῦς Χρι-ς, ἔξω αὐτὸν τ' θεότητ☉ δείκνυσιν· ὐδ' ἂν πάλιν θεη-ρῶν ὁ υἱός· ἐπὶ τῇ πέτρᾳ ταύτῃ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκ-λησίαν, ἄμοιρον τ' ἐκκλησίας τ' πατέρα ἐπιδείκνυσι. *eq; Paulus, cùm dicit,* unus Deus, Pater, *Filium Do-inum esse negat: vel rursus, quando dicit,* Unus Domi-us Jesus Christus, *eum à Deitate remotum esse ostendit: q; rursus, quando divina loquitur Filius,* super hanc etram ædificabo Ecclesiam meam, *Ecclesiæ exsortem endit Patrem.* Sensus est, Filium, quando dicit, se su-er hanc petram, id est, se ipsum, ædificaturum Eccle-am, non excludere Patrem, quasi super ipsum non sit dificata Ecclesia. Apud Athanasium, quæst. VIII. de arabolis scripturæ, t.II.pag.395. ad locum Matth. VII. 4. Ἄνθρωπός τις ᾠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πέ-αν. Τίς ὁ ἄνθρωπ☉; ὁ ἅγι☉ Πέτρ☉. Πέτρα, ὁ χρι-ς· οἰκία, ἡ πίςις. *Homo quidam ædificavit domum am super petram. Quis ille homo? sanctus Petrus. Pe-a, Christus: domus, fides.* Cyrillus Alexandr. ad v.16. p. XXXIII. Jesaiæ, pag. 460. Εἰκὸς πέτραν ἡμῖν ὠνο-ασθαι διὰ τούτων τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τ' Χριςὸν, ἐν ᾧ κα-άπερ τι σπήλαιον, ἢ καὶ προβάτων σηκὸς ἡ ἐκκλησία νοεῖ-αι ἀσφαλῆ καὶ ἀκράδαντον ἔχουσα τὴν εἰς τὸ εὖ εἶναι δια-ονήν. Σὺ γὰρ εἶ Πέτρ☉, φησὶν ὁ σωτὴρ, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ έτρᾳ θεμελιώσω μου τὴν ἐκκλησίαν. *Verisimile est pe-am in hisce verbis appellari Dominum nostrum Jesum hristum, in quo, tanquam speluncam quandam, vel etiam vium caulam Ecclesia intelligitur habere securam & concussam in bono mansionem. Tu enim es Petrus, in-uit Servator, & super hanc petram fundabo Ecclesiam eam.* Ignatius in epist. ad Philadelphienses, pag. 102. e Christo: Οὗτός ἐςιν ἡ πρὸς τ' πατέρα ἄγουσα ὁδὸς, ἡ πέ-ρα, ὁ φραγμὸς, &c. *Hæc est quæ ad Patrem ducit via, æc petra, hoc septum, &c.* Idem, epist. ad Polycarpum, ag. 204. in principio Epistolæ: Ἀποδεχόμεν☉ τήν ἐν εῷ σου γνώμην ἡδρασμένην, ὡς ἐπὶ πέτραν ἀκίνητον. *Approbans & suscipiens sententiam tuam in Deo firma-am velut super immobilem petram.* Hæc omnino de Deo, non de Petro accipi debent. Et in Epist. ad Ephe-os, pag. 223. Ἰησοῦς Χριςὸς ὁ θεμελιώσας ὑμᾶς ἐπὶ τὴν πέτραν, ὡς λίθους ἐκλεκτοὺς εὐαρμολογουμένους εἰς οἰκοδο-μὴν θείαν πατρὸς, ἀναφερομένους εἰς τὰ ὕψη διὰ χριςοῦ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν σαυρωθέντ☉, σχοίνῳ χρωμένους τῷ ἁγίῳ πνεύ-ματι, πίςει δὲ ἀναγομένους, καὶ ἀγάπῃ κουφιζομένους ἐκ γῆς πρὸς οὐρανόν. *Jesus Christus, qui supra petram vos funda-vit ceu lapides electos, coaptatos in divinum Patris ædifi-cium, sublatos in altum per Christum pro nobis crucifi-xum, sancto Spiritu utentes pro fune, fide subvectos, & charitate elevatos à terra ad cœlum.* Hîc Ignatius ex-presse *petram Ecclesiæ* in cœlo ponit. Quî ergo de Pa-pa in terris Monarchiam exercente intelligeretur? Nec sufficit dicere, Petrum in cœlo esse. Sic enim solus Pe-trus, non ejus successores scilicet, dum in his terris de-gunt, petra essent. Id ipsum etiam Modestus, Archie-piscopus Jerosol. in Biblioth. Photii, Cod. CCLXXV. pag. 1526. clarè docet, quando inquit: Ἡ ἀπαρχὴ τῶν ἀποςόλων Πέτρ☉ ὠνομάσθη διὰ τὴν ἀσάλευτον πίςιν, ἣν εἶ-χεν ἐπὶ χριςὸν τὴν πέτραν. *Primitiæ Apostolorum, Pe-trus appellatus est propter immobilem fidem, quam ha-buit in petram Christum.* Christus vocatur νοουμένη πέ-τρα, *spiritualis petra.* Chrysostomus Homil. VI. adv. Anomœos: Ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων οὐχ ἡ φύσις τ' ὁρωμένης πέ-τρας, ἀλλ' ἡ δύναμις τῆς νοουμένης τοὺς ποταμοὺς ἠφίει τῶν ὑδάτων. *Apud Judæos non natura visibilis petræ, sed potentia spiritualis petræ fluvios aquarum emittebat.* Al-ludit ad locum I. Corinth. X. 4. ubi Christus πνευματι-κὴ πέτρα appellatur. Christus autem vocatur πέτρα διὰ τὸ ἀμετακίνητον, *quia immobilis est,* ut loquitur Epi-phanius in Ancorato, pag. 488. Vel, ut Cyrillus Ale-xandr. lib. III. Glaphyr. in Exodum, pag. 314. Πέτρα πα-ρεικάζεται διὰ τὸ ἄθραυςον καὶ ἀκλόνητον· ἐρήρεισαι γὰρ ἐν ἰδίοις ἀγαθοῖς ἡ θεία τε καὶ ὑπερτάτη φύσις. *Petræ com-paratur, quia frangi & moveri nequit: in propriis enim bonis divina & suprema natura firmata est.* Basilius M. de Spiritu Sancto cap. VIII. t.II. pag. 158. Πέτρα, διὰ τὸ ἰσχυρὸν καὶ ἄσειςον, καὶ παντὸς ἐρύματ☉ ἀῤῥαγέςερον εἶναι φυλακτήριον τοῖς πιςοῖς. *Petra* dicitur, *eò quòd validum sit & inconcussum, & quavis arce tutius propugnaculum fidelibus.* Confer vocem Λίθ☉, num. II. 2. De his verò omnibus, ut jam monuimus, videnda Exercitat. XV. Casauboni; ubi longè plura ad hujus materiæ illustra-tionem facientia. Nobis sufficiat varias Veterum pro-posuisse sententias.

Πέτρ☉.

Plurima de Apostolo Petro dici possent: nos verò, ne nimis latum ingrediamur campum, ex quo difficilis tandem foret exitus, considerabimus tantùm *nomina & locutiones encomiasticas,* quibus Apostolum hunc Vete-res passim ornâsse leguntur. Hæc verò ipsa materia cùm sit amplissima, eam certis includemus cancellis, & *nomina ista seu locutiones encomiasticas ad tres* maximè *classes revocabimus.*

I. *Prima classis* ea continet nomina & encomia, *quæ primatum* quendam *Petro tribuunt,* vel *eximias* quas-dam in eo *virtutes respiciunt.* Ex horum censu ferè se-quentia sunt, quòd vocatur

1. Πρῶτ☉, *primus.* Ipsa sacra scriptura non solùm in recensendis Apostolorum nominibus incipit *à Petro,* sed eum etiam disertè vocat πρῶτον, *primum,* Matth. X. 2. & Marci I. 36. Apostolorum chorus sic describi-tur, *Simon, & qui cum eo.* Chrysostomo Hom. LXXXII. t. VI. dicitur ὁ πρῶτ☉ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὁ πρῶτ☉ τῶν μαθητῶν, *primus in Ecclesia, primus ille discipulorum.* Homil. II. in Acta, τοῦ χοροῦ πρῶτ☉, *primus chori.* Homil. CLXVIII. t. V. eodem sensu, τῆς τοῦ καλοῦ ποι-μένης

μένῳ ἀγέλης πρωτότοκον πρόβατον, *gregis illius boni illius Pastoris primogenita ovis.* Eodem iterum sensu vocatur *princeps Apostolorum*, apud Hieronymum in Catalogo scriptor. Ecclesf. cap. I. quod vocabulum Græcus Hieronymi interpres Sophronius vertit, ἀρχηγὸς τῶν ἀποστόλων, Synodus Constantinopolitana sub Menna Patriarcha, act. IV. loquens de Petro, τῷ πρώτῳ τῶν ἀποστόλων, & in Latina editione, *principis Apostolorum.* Ut *princeps*, in ista locutione, idem sit ac *primus.* Quo sensu frequens hujus vocabuli usus est apud Scriptores Latinos. Cicero, de optimo genere Oratorum, *Græcorum*, inquit, *Oratorum præstantissimi sunt ii, qui fuerunt Athenis: eorum autem princeps facilè Demosthenes.* Demostheni adversarius fuit Æschines orator, & hos duos Cicero, eodem libro vocat *summos oratores.* Ita alii quoque satis frequenter loquuntur. Vel, *Petrus* ideo πρῶτος, *primus* dicitur, quia πρωτόκλητος, ante omnes scilicet vocatus, quod primatum temporis & ordinationis respicit. Unde vetus Glossarium, *priorem, pristinum, primarium, & originalem* interpretatur; quæ omnes voces temporis antecessionem designant. Ejusdem omnes Apostoli ordinis fuere, vocationis, officii, meriti. Primus in eo ordine Petrus, ut inter pares, vocationis tempore prior. Theophylacti ad Matthæi X. 2. pag. 51. Προτίθησι δὲ Πέτρον καὶ Ἀνδρέαν, διότι καὶ πρωτόκλητοι· εἶτα τοὺς τοῦ Ζεβεδαίου, προτάττει δὲ τὸν Ἰάκωβον, τοῦ Ἰωάννου· οὐ γὰρ κατὰ τὴν ἀξίαν, ἀλλ' ἁπλῶς κατὰ τὸ παρατεσὸν καταλέγει τούτους. *Præponit autem Petrum & Andream, quoniam & primò erant vocati. Deinde ponens filios Zebedæi, præponit Jacobum Johanni, non juxta dignitatem, sed simpliciter ut acciderat hos enumerans.* Et sanè hoc interest inter *primatum temporis*, προγενεσίαν Græci vocant: & *primatum* ἀρχοντικὸν, quòd temporis primatus nullam primo potestatem confert, aut jurisdictionem in sequentes ejusdem ordinis, sed primum tantùm locum, vel standi, vel sedendi in ordine, πρωτοστασίαν nempe, ac πρωτοκλισίαν, vel προεδρίαν. Et hoc nomine, si propriè loquamur, πρωτοστασία & προστασία differunt. Προστασία præsidentiam cum potestate, sive præposituram cum jurisdictione tribuit: πρωτοστασία verò, ut quis in loco superiore sit collocatus, tantùm efficit. Προστασίαν Hesychius κυβέρνησιν, *gubernationem*, vel *administrationem* interpretatur. Veteres Glossæ: Προστασία, *patrocinium.* Προστάτης, *patronus, præpositus.* Scholiastes Aristophanis in Equitibus, pag. 249. Προστάτην, τὸν προϊστάμενον τοῦ δήμου, τέλεσι, δημαγωγόν. *Præfectum* seu *præsidem populi, reipublicæ administratorem.* Πρωτοστάτης autem is propriè est, qui in acie stat primus in primo ordine, qui locus est dexter τοῦ πρώτου ζυγοῦ, ut loquuntur Tactici. Hesychius: Πρωτοστάτης, ὁ πρῶτος παρὰ τὸ κέρας τῆς παρατάξεως τεταγμένος, *qui primus ad cornu aciei locatus.* Glossæ veteres πρωτοστάτην exponunt *principem*, qui simpliciter *de primo* est intelligendus. Sic in acie Romana *principes* olim dicti, qui primi prælium capessebant, ante *hastatos* scilicet, & *Triarios*, cùm tamen non primum ac potiorem in militia gradum tenerent. Ita ergo Petrus vocatur ὁ πρωτοστάτης in Actis Concilii Ephesini, pag. 138. quòd primum teneret locum. Nec verò negamus, Petro nonnunquam προστασίαν quoque tribui. Oecumenius certè in cap. I. Actorum, pag. 6. Ἀνίσταται ὁ Πέτρος, καὶ ὡς θερμότερος, καὶ ὡς τὴν προστασίαν τῶν μαθητῶν ἐγκεχειρισμένος. *Surgit Petrus*, nempe Actor. I. 15. *& tanquam ferventior, & ut cui autoritas in discipulos erat commissa.* Ἀρχοντικὸν tamen primatum hìc minimè intelligendum esse, ipse Oecumenius clarè satis docet, quando continuò subjicit: Ὅρα δὲ πάντα μετὰ κοινῆς αὐτὸν γνώμης ποιοῦντα, καὶ οὐκ ἀρχικῶς, οὐδὲ μετ' ἐξουσίας. *Vide autem omnia ex communi sententia agentem, & non per modum imperii, nec cum potestate.* Ad eundem locum Chrysostomus Homil. III. in Acta: Ὅρα δὲ αὐτὸ μετὰ κοινῆς πάντων ποιοῦντα γνώμης· οὐδὲν αὐθεντικῶς, οὐδ' ἀρχικῶς. *Vide verò, quomodo* Petrus *omnia agat ex communi omnium sententia: nihil autoritate sua, neq; cum imperio.* Ita etiam intelligenda illa Basilii Seleucienfis Orat. XVII. pag. 97. quando eum vocat τὸν τῶν Χριστοῦ μαθητῶν προστάτην, *discipulorum Christi præsidem:* eodem enim sensu προστάτης dicitur, quo στόμα ἀποστόλων, de quo postea. Et Paulo æquè ac Petro Ecclesiarum προστασία commissa. Vide in Παῦλος num. II. 3.

2. Κορυφαῖος. Veteres Glossæ: Κορυφαῖος, *auctor, princeps.* Hesychius: Κορυφαῖος, τέλειος ἡγεμών. *Perfectus dux.* Κορυφαῖος in choreis dicitur *præsultor.* Aristot. Polit. III. nominat in choro κορυφαῖον, id est, *principem*, seu *præcentorem*, & παραστάτην, id est, *adjunctum.* Apud Budæum autem hæc ita leguntur; In choreis etiam παραστάτης dicitur qui præsultori secundus est: qui præsultor, κορυφαῖος etiam dicitur, & ἐξάρχων & κατάρχων, & χοροστάτης. Vide Thesaurum Stephani. Suidas: Κορυφαῖος· ὁ πρῶτος τῶν χορευτῶν. *Coryphæus, saltantium primus, præsultor, choreæ dux.* Κορυφαῖος igitur propria est artis orchesticæ vox, de præsultore in chorea, à quo motus incipit. Chrysostomus initio Homiliæ Kalendis Januariis habitæ: Καθάπερ χορὸς τὸν κορυφαῖον ἐπιζητεῖ, &c. *quemadmodum chorus præsultorem requirit, &c.* Cùm aliò transfertur vox κορυφαῖος, honoris aliquam prærogativam significat, dominationem verò nullam. Sic Demosthenes dicitur Dionysio Halicarnasseo, *dux & coryphæus chori oratorum* χοροῦ ἡγεμόνα τε καὶ κορυφαῖον οἶδα, &c. Ita, quia familiare est Patribus, societatem Apostolorum, propter singularem omnium consensum, vocare *chorum*, etiam frequenter Petrum hujus chori *coryphæum* appellare solent, & aliquando κορυφήν. Chrysostomus Homil. LXXXII. t. VI. ἡ κορυφὴ τῶν ἀποστόλων, *Apostolorum vertex.* Homil. CVIII. t. ejusd. ὁ κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων *præcipuus Apostolorum.* Item, Κορυφαῖος τοῦ χοροῦ τῶν μαθητῶν. *Chori discipulorum coryphæus.* Orat. II. in Psal. LI. eodem sensu, ἡ κεφαλὴ τοῦ χοροῦ τῶν ἀποστόλων, *Caput chori Apostolici.* Homil. I. ad Rom. κορυφαῖος τῶν μαθητῶν. Homil. VI. in Acta: Ὁ κορυφαῖος τοῦ μακαρίου χοροῦ. *Præcipuus beati chori.* Κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων etiam vocatur ab aliis Patribus passim. Vide Photii epist. I. pag. 21. Ephræm, Theopol. Patriarch. in Biblioth. Photii, Cod. CCXXIX. pag. 808. Paulum Episcop. Emes. in Actis Ephesinis, pag. 277. Basilium Seleuciensem, Orat. XVII. pag. 97. Vocatur ὁ τοῦ θιάσου τῶν μαθητῶν κορυφαῖος, *discipulorum sodalitii coryphæus*, ab Isidoro Pelusiota epistolâ CXLII. pag. 4[illegible] lib. I. Ὁ κορυφαῖος τῆς ἱερᾶς λογάδος τῶν μαθητῶν, *sacræ discipulorum cohortis coryphæus*, à Theophane Homil. XXII. pag. 141. Ὁ κορυφαῖος, καὶ τῶν ἄλλων προτεταγμένος. *Coryphæus, & reliquis præpositus*, à Cyrillo Alex. lib. XII. in Johannem, p. 1118. Eodem sensu dicitur epist. CLXXIV. Photii, pag. 261. τῶν μαθητῶν ἡ ἀκρότης, *discipulorum summus.* Κορυφαία τῶν ἀποστόλων ἀκρότης *Apostolorum summus*, Can. III. Concilii Nicæni secundi. Ἡ κορυφαία καὶ πρεσβυτάτη τῶν θεολόγων ἀκρότης *suprema ista & antiquissima summitas Theologorum* à Dionysio Areopagita cap. III. de divinis Nominibus, pag. 452. Inde tamen nondum sequitur, Petrum à Christo Hieromonarcham fuisse institutum, quia etsi Petrus vocetur κορυφαῖος, omnes tamen Apostoli nihilominus fuerunt æquales: id quod ipse etiam Areopagita agnoscit cap. V. de Eccles. Hierarch. num. V. pag.

pag. 315. his verbis: Ὁ τ̃ μαθητῶν κορυφαῖ☉, μετὰ ὁμοταγῆς αὐτῷ δὲ ἱεραρχικῆς δεκάδ☉. *Coryphæus di-ulorum, unà cum coæquali sibi ac pontificali decade.* ὁμοταγεῖς namque, interprete Hesychio, οἱ ἐν τῷ αὐτῷ τάγματι, *qui sunt in eodem ordine.* Adeò autem appellatione κορυφαίε nullum peculiare jus dominationis tribuitur, ut in eodem Collegio plures esse possint κορυφαῖοι. *Petrus* certè, *Jacobus & Johannes*, qui Matth. XVII. 2. transfigurationi Christi interfuerant, vocantur οἱ κορυφαῖοι. Gregentius, ut notat Barthius Adversf. lib. V. XIV. in precatione, quâ cœli aperti fuisse dicuntur: μαθητὰς ἑαυτῷ ἐκ τῆς σῆς γῆς τ̃ Ἑβραίων ἐκλεξάμεν☉ μεταμορφωθεὶς ἔμπροσθεν κορυφαίων ἐπὶ τῦ ὄρυς Θαβώρ. *ui tibi ipsi ex tua Hebræorum terra discipulos elegisti, & ansfiguratus es coram coryphæis in monte Thabor.* Paulus etiam vocatur κορυφαῖ☉. Vide in Παῦλ☉, num. II. Cur verò *Petrus* vocatus sit κορυφαῖ☉, vide numero quenti in Ἔξαρχ☉.

3. Ἔξαρχ☉. Qui olim Ἔξαρχοι fuerint appellati, docimus in voce Ἔξαρχ☉, num. I. ubi etiam, cur *Petrus* hoc nomine insignitus fuerit. Nempe κορυφαῖ☉ & ἔξαρχ☉ vocatur, quia ὑπὸ θερμότητ☉ alios Apostolos lebat antevertere, & primus loquebatur. Barlaam de incipatu Papæ cap. II. pag. 106. ad interrogationem, quomodo Petrus vocetur κορυφαῖ☉ καὶ πρωτόθρον☉ τ̃ ἀποστόλων; respondet: Ὁρῶ τ̃ Πέτρον, ἡνίκα δεήσειε πρὸς ἀναπλήρωσιν τ̃ δώδεκα ἄλλον τινὰ καθιστάναι, αὐτὸν ἀναστάντα πρῶτα τῦ λόγυ ἀρξάμενον· ὁμοίως δ' ἠπῦ μετὰ τὴν τῦ ἁγίυ πνεύματ☉ ἐπέλευσιν αὐτὸν εὕροι τις ἂν τῆς διδασκαλίας ἡγύμενον· τῦτ' ἄρα τὸ ἐκείνυ πρωτεῖον, τὸ τὺς ἄλλυς αὐτῷ τ̃ τῦ πρῶτα λέγειν τιμὴν παραχωρεῖν. *Observo Petrum, quando oportebat ad complendum numerum duodecim* Apostolorum *alium aliquem constituere, surrexisse & primum loquendi initium fecisse. Similiter etiam post missionem Spiritus Sancti deprehenditur docendi initium fecisse. Hic igitur ejus fuit primatus, quòd reliqui ipsi honorem primo loco loquendi cesserunt.* Et in fine ejus capitis, pag. 107. Λέγομεν, ὅτι τὰ μὲν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἰσότιμοι πάντες ἐτύγχανον· τῆς δὲ ἱερᾶς αὐτῶν δωδεκάδ☉ ὁ μακάρι☉ Πέτρ☉ ἐξῆρχετο· τῦτο πλέον τῶν ἄλλων ἔχων, τὸ τῶν ἄλλων παρόντων, αὐτὸς τῆς διδασκαλίας ἡγεῖσθαι, καὶ πρωτοκαθεδρίας ἴσως ἀξιῦσθαι. *Dicimus, Apostolos, quod ad res Ecclesiasticas attinet, honore pares fuisse omnes: sed in sacro illo duodecim virorum choro Petrus erat coryphæus: hanc habens præ reliquis prærogativam, quòd, præsentibus cæteris, ipse docendi initium faciebat; ac fortasse etiam honos primo loco sedendi illi deferebatur.* De hac Petri παρρησίᾳ, & piâ loquendi audaciâ pro collegis, Chrysostomus Hom. XXXII. t. V. pag. 199. Ὁ πανταχῦ θερμὸς καὶ παρρησίας γέμων, μᾶλλον δὲ ἀγάπης ἢ παρρησίας, σιγώντων ἁπάντων προσελθὼν τῷ διδασκάλῳ. *Ille ubiq; fervidus, plenus libertatis, vel charitatis potius, quàm libertatis, cæteris silentibus accedit ad magistrum.* Idem, Homil. L. in Matth. Ὁ Πέτρ☉ πανταχῦ θερμὸς καὶ ἀεὶ τ̃ ἄλλων προπηδῶν. *Petrus ubiq; fervidus, & semper ante alios prosiliens, nimirum tanquam κορυφαῖ☉, præsultor.* Et Homil. III. in Acta, pag. 622. ὡς θερμὸς, καὶ ὡς ἐμπιστευθεὶς παρὰ τῦ χριστῦ τὴν ποίμνην, καὶ ὡς τῦ χορῦ πρῶτ☉, ἀεὶ ἄρχεται τῦ λόγυ. *Tanquam fervidus, & ut cui à Christo commissus erat grex, & ut primus chori, semper incipit sermonem.* Theophylactus in c. I. Marci, p. 194. Ὁ θερμότατ☉, καὶ προπηδῶν τῶν ἄλλων. *Fervidissimus ille, & ante alios prosiliens.* A' Zonara ad Canon. I. Concilii Nicæni II. p. 212. vocatur τὴν πίστιν θερμότατ☉, *in fide fervidissimus.* Eandem ob causam vocatur sæpe

4. Στόμα. Chrysostomus Homil. XXXII. t. V. pag. 199. Ὁ τῦ χορῦ τ̃ ἀποστόλων κορυφαῖ☉, τὸ στόμα τῶν μαθητῶν. *Chori Apostolorum coryphæus, os illud discipulorum.* Ita etiam Homilia in Joh. LXXXVIII. Ephræm Theopolitan. Patriarcha in Bibliotheca Photii, cod. CCXXIX. eundem vocat τὸ στόμα τῶν ἀποστόλων, *os Apostolorum.* Paulus Episc. Emes. in Actis Concilii Ephes. p. 277. τὸ στόμα τ̃ ἀποστόλων, Πέτρ☉. *Os illud Apostolorum, Petrus.* Rationem hujus appellationis reddit Chrysost. Homil. LXI. t. V. edit. Paris. p. 805. Ὥσπερ τὸ στόμα ἀντὶ παντὸς τῦ σώματος φθέγγεται, ὕτως ἡ γλῶσσα τῶν ἀποστόλων Πέτρος ἦν, καὶ ἀντὶ πάντων αὐτὸς ἀπεκρίνατο. *Quemadmodum pro toto corpore os loquitur, sic Apostolorum lingua erat Petrus, & pro omnibus ipse respondit.* Bellarmin. lib. I. de Rom. Pontifice, cap. XII. pag. m. 668. & Baronius anno XXXIII. n. XII. hinc colligunt, *Petrum esse caput & principem Apostolorum.* Sed frustra. Fatemur, Petrum & fuisse revera, & dictum reperiri à veteribus στόμα τῶν ἀποστόλων, vel τῶν μαθητῶν, vel, quod idem est, τῶν λοιπῶν ἁπάντων προήγορον apud Eusebium histor. Eccles. lib. II. cap. XIV. pag. 15. b. sed nondum ex eo sequitur, quod illi volunt. *Qui pro Rege loquitur, os Regis appellatur,* inquit Lyranus ad cap. XV. Jeremiæ. Quin etiam *os Dei* rectè dici posse quemlibet fidelem Prophetam & Dei servum, certum est ex v. 19. ejusdem capitis. Hinc Ignatius ad Ecclesiam Ephesinam scribens & ad superiorem Jeremiæ locum alludens, Ephesios vocat στόμα χριστῦ. Verba ejus, pag. 224. sunt: Γίνεσθε ὖν διάκονοι θεῦ, καὶ στόμα χριστῦ. *Estote igitur ministri Dei, & os Christi.*

5. Ἀπαρχή. Modestus Archiepiscopus Jerosolymit. in Biblioth. Photii, Cod. CCLXXV. p. 1525. Ἡ ἀπαρχὴ τῶν ἀποστόλων Πέτρ☉. *Primitiæ Apostolorum Petrus.* Ita ante eum Pseudo-Clemens epist. I. Petrum vocat *primitias electionis Domini.* Turrianus vult, hoc Petri Hieromonarchiam probare & stabilire. An ergo etiam Epænetum, & Stephanam, qui vocantur ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαΐας, Rom. XVI. 5. I. Corinth. XVI. 15. propterea principatum & dominium in reliquos fideles habuisse? Non existimo. Vide in Ἀπαρχή, num. II. sub lit. *a.*

II. *Secunda classis* ea continet nomina & encomia, *quæ excellentiam & onus indicant muneris Apostolici,* quod erat omnium Apostolorum commune officium: ejusque jura omnia omnibus ex æquo concessa. Huc pertinet, quòd *Petrus* vocatur

1. *Fundamentum Ecclesiæ.* A' Chrysostomo Homil. XXIV. t. V. pag. 147. vocatur ἡ κρηπὶς τ̃ ἐκκλησίας, *basis Ecclesiæ.* Idem Homil. in Petrum & Eliam eum vocat τὴν κρηπῖδα τὴν ἀσάλευτον, *basin illam immobilem.* Et Homil. XXXII. t. V. pag. 199. τὸν τ̃ ὁμολογίας θεμέλιον, *confessionis fundamentum.* Homil. III. in Matth. pag. 18. τὸν τ̃ ἐκκλησίας θεμέλιον, *Ecclesiæ fundamentum.* Philippus Presbyter in Actis Concilii Ephesini, p. 195. eum vocat τ̃ θεμέλιον τ̃ καθολικῆς ἐκκλησίας, *fundamentum Ecclesiæ Catholicæ.*

2. Πέτρα. Vide in Πέτρα, num. III.

3. *Columna.* Petrus à Chrysostomo Homil. II. in Psal. LI. vocatur ὁ στύλ☉ τ̃ ἐκκλησίας, *columna Ecclesiæ.* Ita etiam Homil. XXXII. t. V. pag. 199. Ab eodem etiam alibi. Nec verò solus Petrus hoc nomine venit, sed etiam reliqui Apostoli, & doctores Ecclesiæ. Vide infrà, & in voce Στύλ☉. Eodem sensu ὁ κίων τῆς πίστεως, *columna illa fidei,* vocatur à Philippo Presbytero, loco ubi suprà.

4. Στερέωμα, *firmamentum.* Chrysostomus Hom. XXXII. t. V. pag. 199. eum vocat τὸ στερέωμα τῆς πίστεως, *firmamentum fidei.*

5. *Fulcrum.* Gregor. Nazianzenus Orat. VII. eum vocat τὸ τῆς ἐκκλησίας ἔρεισμα, *Ecclesiæ fulcrum.* Theophylactus in cap. XII. Lucæ, στήριγμα, *fulcimentum, fulcrum.*

6. *Ei dicuntur commissæ claves regni cœlorum.* Hinc vocatur κλειδοῦχος τῶν οὐρανῶν, *claviger cœlorum*, à Chrysostomo Homil. CLXVIII. t. V. p. 995. A' Basilio M. Orat. de Judicio Dei, ὁ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν πιστευθείς. *Ille, cui claves regni cœlorum concreditæ sunt.* Ita etiam à Chrysostomo Homil. VI. in Acta, ὁ τὰς κλεῖς πιστευθεὶς τῶν οὐρανῶν. Τῶν οὐρανίων πυλῶν τὰς κλεῖς ἐμπεπιστευμένος καὶ τὴν εἴσοδον, *cui claves & ingressus portarum cœlestium concreduntur*, à Photio epist. I. pag. 21. Christus dicitur Petrum constituisse τὸν ἐν οὐρανοῖς κατοικίας καὶ κληρουχίας κλειδοῦχον, *cœlestis habitationis & hæreditatis clavigerum*, apud Michael. Syngelum in vita Dionys. Areopag. p. 355. In Menologio vocatur τῆς οὐρανῶν βασιλείας κλειδοῦχος. Utrum verò soli Petro, an etiam reliquis Apostolis claves hæ à Christo sint traditæ, ex antiquitate docemus in voce Κλεὶς, num. II. 1. 2.

7. *Dicitur Pastor universalis*, cui cura omnium Christi ovium demandata sit. Hoc respectu vocatur ὁ τῆς οἰκουμένης ἁλιεὺς, *totius orbis piscator*, à Chrysostomo Homil. XXXII. t. V. p. 199. Ὁ τὴν ἐκκλησίαν πιστευθεὶς, *cui Ecclesia credita est*, à Theophylacto in cap. XII. Lucæ, pag. 415. Dicitur λαβεῖν τῆς οἰκουμένης ἁπάσης θρόνον, *accepisse totius orbis sedem*, ab eodem in cap. XXI. Joh. p. 845. Barlaam de principatu Papæ, cap. II. p. 103. eum vocat καθολικὸν ποιμένα καὶ διδάσκαλον ἁπάσης τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας, *pastorem universalem, & doctorem totius Ecclesiæ Dei.*

III. *Tertia classis* ea continet nomina & encomia, *qui mixti sunt generis*, quæ primatum Petri, vel ejus virtutem personalem, cum dignitate & potestate Apostolica junctim comprehendunt. Talis est illa locutio Chrysostomi ad Act. I. 15. Καὶ ὡς θερμὸς, καὶ ὡς ἐμπιστευθεὶς παρὰ τοῦ χριστοῦ τὴν ποίμνην, καὶ ὡς τοῦ χοροῦ πρῶτος. *Et tanquam fervidus, & cui à Christo commissus est grex, & ut primus chori.* Item prolixior illa laudatio Petri apud eundem Chrysostomum Hom. XXXII. t. V. p. 199. Ὁ τοῦ χοροῦ τῶν ἀποστόλων κορυφαῖος, τὸ στόμα τῶν μαθητῶν, ὁ στῦλος τῆς ἐκκλησίας, τὸ στερέωμα τῆς πίστεως, ὁ τῆς ὁμολογίας θεμέλιος, ὁ τῆς οἰκουμένης ἁλιεὺς, ὁ τὸ γένος ἡμῶν ἀπὸ τοῦ βυθοῦ τῆς πλάνης εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναγαγὼν, ὁ πανταχοῦ θερμὸς καὶ παῤῥησίας γέμων, μᾶλλον δὲ ἀγάπης ἢ παῤῥησίας. *Chori Apostolorum coryphæus, os discipulorum, columna Ecclesiæ, firmamentum fidei, confessionis fundamentum, piscator orbis, qui genus nostrum à profundo erroris ad cœlum reduxit, qui ubique fervens & libertatis plenus, plenior autem dilectionis quàm libertatis.* Hæc Petri descriptio continet quædam primi, & quædam secundi generis encomia. Illud verò, ὁ τῆς ὁμολογίας θεμέλιος, utrumque genus insinuat, tum quòd, ut reliquorum Apostolorum os, aliis silentibus, confessione sua omnes anteverterit; tum etiam, quòd sit fundamentum, id est, sapiens architectus ponens fundamentum; qui honor illi cum reliquis Apostolis communis est.

Hîc verò illud jam probè observandum, nomina & attributa sub secunda classe proposita ex æquo omnibus convenire Apostolis, imò etiam quædã primæ classis, aliis etiam Apostolis & Ecclesiæ doctoribus tribui; ut partim ex iis, quæ jam dicta sunt, partim ex iis, quæ deinceps subjicientur, manifestum est. Multa Petro & Paulo communia esse elogia, demonstravimus in voce Παῦλος, num. II. 3. *Petrus & Johannes*, à Theodoreto Orat. X. de Providentia, t. IV. pag. 441. vocantur πύργοι τῆς εὐσεβείας, στῦλοι τῆς ἀληθείας, οἱ τῆς ἐκκλησίας τὴν οἰκοδομὴν ὑπερείδοντες, *pietatis turres, columnæ veritatis, Ecclesiæ ædificium fulcientes.* De iisdem Cyrill. Alexand. lib. II. adv. Nestorium, pag. 34. Πέτρος καὶ Ἰωάννης, ἄμφω ἤστην ἀπόστολοί τε, καὶ ἅγιοι, καὶ ταῖς ἰσομέτροις τιμαῖς, καὶ δυνάμεσι ταῖς διὰ τοῦ πνεύματος κατηγλαϊσμένοι παρὰ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος χριστοῦ. *Petrus & Johannes, ambo erant Apostoli & Sancti, & æqualibus honoribus & vi[r]tutibus Spiritûs à nostro omnium Salvatore Christo ornat[i].* Theodoretus hist. Eccles. lib. I. cap. III. pag. 528. *omn[es] Apostolos vocat* τοὺς πάντων τῶν ἐν κόσμῳ κίονας, *totius mun[di] columnas.* Illustris est locus apud Greg. Nyssenu[m] de vita Mosis, t. I. p. 226. ubi expressè docet, non solù[m] Petrum, Jacobum & Johannem esse columnas, nec so[lum] Baptistam lucernam ardentem, sed omnes omnin[o] fideles. Οὐ μόνον Πέτρος, καὶ Ἰωάννης, καὶ Ἰάκωβος στῦλοι τῆ[ς] ἐκκλησίας εἰσίν· οὐδὲ μόνος ὁ Βαπτιστὴς Ἰωάννης ὁ λύχνος ἦν καιόμενος· ἀλλὰ πάντες οἱ δι' ἑαυτῶν τὴν ἐκκλησίαν ἐρ[εί]δοντες, καὶ οἱ διὰ τῶν ἰδίων ἔργων φωστῆρες γινόμενοι, καὶ στῦλ[οι] καὶ λύχνοι λέγονται. Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου, φησὶ πρ[ὸς] τοὺς ἀποστόλους ὁ Κύριος· καὶ πάλιν ἑτέρους ὁ θεῖος ἀπόστολος στύλους εἶναι διακελεύεται, λέγων. Ἑδραῖοι γίνεσθε καὶ ἀμ[ε]τακίνητοι· καὶ τὸν Τιμόθεον καλὸν στῦλον ἐτεκτήνατο, ποιήσας αὐ[τ]ὸν (καθώς φησι τῇ ἰδίᾳ φωνῇ) στῦλον καὶ ἑδραίωμα τῆς ἐκκλη[σ]ίας ἀληθείας. *Non solùm Petrus, Johannes & Jacobus co[]lumnæ Ecclesiæ sunt, nec Johannes Baptista tantùm arde[ns] erat lucerna, sed omnes qui Ecclesiam sustentant & fulciun[t] qui suis operibus luminaria facti sunt, & columnæ & lu[]cernæ dicuntur.* Vos estis lux mundi, *inquit Dominus a[d] Apostolos: ac rursum alios divinus Apostolus column[as] esse jubet, dicens:* Firmi estote atque immobiles. *T[i]motheum etiam pulcherrimam columnam fabricatus est cùm ipsum; ut suâ ipse loquitur linguâ;* columnam [&] stabilimentum *Ecclesiæ* veritatis *fecisset.* An hæc poste[]riora de Timotheo sint intelligenda, patebit ex iis, qu[æ] in voce Στῦλος dicentur. Apostoli vocantur οἱ κοιν[οὶ] τῆς οἰκουμένης διδάσκαλοι, *communes totius orbis doctore[s]* à Chrysostomo in Præfat. in epist. ad Philemonem, p[ag.] 412. Hesychius, Presbyter Jerosolymitanus, in enco[]mio in beatum Thomam, in Bibliotheca Photii, Co[d.] CCLXIX. pag. 1488. loquens *de Andrea Apostolo:* Σάλ[]πιγξ ἡμᾶς ἱερατικὴ πρὸς πανήγυριν ἠθροίσεν Ἀνδρέας, ὁ τ[οῦ] χοροῦ τῶν ἀποστόλων πρωτότοκος, ὁ πρωτοπαγὴς τῆς ἐκκλησία[ς] στῦλος, ὁ πρὸ Πέτρου πέτρος, ὁ τοῦ θεμελίου θεμέλιος, ἡ τῆ[ς] ἀρχῆς ἀπαρχή. *Sacra illa tuba Andreas, primus cho[ri] Apostolorum fœtus, primùm fixa Ecclesiæ columna, an[te] Petrum petra, fundamenti fundamentum, initii primitia[e] nos ad conventum hunc solenniter agendum congregavi[t].* Hîc quædam medicam desiderant manum, sic rest[i]tuenda: Ὁ πρὸ Πέτρου πέτρα· ὁ πρὸ τοῦ θεμελίου θεμέλιος. Idem Hesychius, Cod. CCLXXV. ibidem, pag. 152[] *Jacobum, fratrem Domini*, appellat τὸν τῆς νέας Ἱερουσα[]λὴμ ἀρχιστράτηγον, τὸν τῶν ἱερέων ἡγεμόνα, τῶν ἀποστόλ[ων] τὸν ἔξαρχον, τὴν ἐν κεφαλαῖς κορυφὴν, τὸν ἐν λύχνοις ὑπερ[]λάμποντα, τὸν ἐν ἄστροις ὑπερφαίνοντα. Πέτρος δημηγορε[ῖ] ἀλλ' Ἰάκωβος νομοθετεῖ. *Novæ Jerusalem summum du[]cem, sacerdotum principem, Apostolorum caput, in ca[]pitibus verticem, in lampadibus supersplendentem, [&] inter astra maximè illustrem. Petrus prædicat, Jacobu[s] decernit.* Chrysostomus Homil. de utilitate lectioni[s] scripturarum, tom. VIII. pag. 115. dicit *de Paulo Aposto[]lo*, ὅτι τῆς οἰκουμένης ἀντελαμβάνετο πάσης, καὶ διεκυβέρν[α] τὰς ἐκκλησίας, *quòd orbem susceperit universum, & gu[]bernaverit Ecclesias.* Ibidem, *de omnibus Apostolis* lo[]quens, ait: Ἄρχοντες γάρ εἰσιν ὑπὸ θεοῦ χειροτονηθέντες [οἱ] ἀπόστολοι. Ἄρχοντες, οὐκ ἔθνη καὶ πόλεις διαφόρους λαμβά[]νοντες, ἀλλὰ πάντες κοινῇ τὴν οἰκουμένην ἐμπιστευθέντε[ς]. *Principes enim à Deò ordinati sunt Apostoli: principes non accipientes gentes & urbes diversas, sed omnibus i[n] communi concreditus est orbis terrarum.* Et Homi[l.] XXXIII. in Acta, ad cap. XV. v. 33. pag. 796. *Jacobu[m]* laudat, quòd Petrum & Paulum passus sit priùs loqui i[n] Concilio Jerosolymitano, cùm ipse *Jacobus* fuerit τὴ[ν] ἀρχὴν ἐγκεχειρισμένος, *in principatu constitutus.* Idem Homil. I. in Johannem, *de Johanne* Apostolo ait, quò[d] sit ὁ στῦλος τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησιῶν, ὁ τὰς κλεῖς ἔχω[ν]

τῶ

ῶν ὐρανῶν, *columna omnium toto orbe Ecclesiarum, claves habens cœlorum.* Ecclesia Lugdunensis & Viennensis, in epistola sua de Martyribus, apud Eusebium hist. Eccles. lib. V. cap. I. dicit *Attalum* semper fuisse στύλον καὶ ἑδραίωμα, *columnam & stabilimentum* Christianorum illic degentium. Greg. Nazianzenus initio Orat. XIX. pag. 286. *Basilium magnum* vocat στύλον καὶ ἑδραίωμα τῆς ἐκκλησίας, καὶ φωστῆρα ἐν κόσμῳ, καὶ πίστεως ἔρεισμα, καὶ πνεύματος καταγώγιον, *columnam & stabilimentum Ecclesiæ, & luminare in mundo, & fidei fulcrum, & Spiritus domicilium.* Gregorio Nysseno, in vita Ephræm, t. III. pag. 605. idem *Basilius* vocatur τὸ στόμα τῆς ἐκκλησίας, ἡ τῶν δογμάτων χρυσῆ ἀηδών. *Os Ecclesiæ, aurea dogmatum luscinia.* Iterum Nazianz. Orat. XX. *Ecclesiam Cæsariensem* in Cappadocia, cui Basilius præerat, appellat τὴν ἄσειστον καὶ ἀνεπηρέαστον τῶν ἐκκλησιῶν μητέρα, *inconcussam & inoffensam Ecclesiarum matrem:* ipsum Basilium, προστάτην τῆς ἐκκλησίας, *Ecclesiæ præsidem.* Et *supernæ Jerosolymæ verè metropoliten*, ἔξαρχον, στρατηγὸν τῶν διὰ πίστεως σωζομένων, *ducem, ductorem eorum qui per fidem servantur.* Orat. XXI. ait *Athanasium* universo terrarum orbi præfectum fuisse, eundemque vocat *corpus salutis, lapidem angularem*, τὸ στύλον τῆς ἐκκλησίας, pag. 377. Idem Nazianzenus epist. XXIX. aliis est LXXIV. pag. 793. *Eusebium,* Episcopum Samosatensem, vocat στύλον καὶ ἑδραίωμα τῆς ἐκκλησίας, πατρίδος ἔρεισμα, κανόνα πίστεως, *columnam & firmamentum Ecclesiæ, patriæ fulcrum, fidei canonem.* Et ep. XXXVIII. aliis XXVIII. pag. 800. ad Simpliciam scribens, *Basilium* vocat ἅγιον καὶ κοινὸν πατέρα, τῆς πίστεως ἔρεισμα, τῆς ἀληθείας κανόνα, καὶ χαρακτῆρα τῆς ἐκκλησίας, *sanctum & communem patrem, fidei columen, veritatis canonem, & Ecclesiæ formam.* Idem epist. CCXXVII. pag. 914. *Nectarium* vocat τῶν ἐκκλησιῶν τὸ κοινὸν στήριγμα, *Ecclesiarum commune fulcimentum.* Basilius epist. LXII. pag. 838. *Episcopum Neocæsariensem* vocat ἔρεισμα πατρίδος, ἐκκλησιῶν κόσμον, στύλον καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας, στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, *columen patriæ, Ecclesiarum decus, columnam & stabilimentum veritatis, firmamentum fidei in Christum.* Vide Instruct. Historico-Theolog. Forbesii lib. XV. cap. IV.

Πηγή.

I. *Propriè* notat *fontem aquarum.* Greg. Nyssenus lib. in Hexaëm. t. I. pag. 35. Ὕδωρ ἀθροισθὲν ἤδη, καὶ ῥεῖον γενόμενον, πηγὴ ὀνομάζεται. *Aqua jam coacta congrestáque, & fluentum factum, fons appellatur.* Tanta fuit Gentilium cæcitas, ut fontes in deorum numerum referrent. Chrysost. Homil. CVII. t. V. Αὐταὶ αἱ πηγαὶ ἐθεοποιήθησαν, καὶ νύμφας ἐκάλεσαν τὰς πηγάς. *Ipsi fontes deificabantur, & Nymphas vocabant fontes.* Idem, Homil. CXXXIV. t. V. Πηγαὶ καὶ ποταμοί, καὶ παράδεισοι, καὶ δένδρα, καὶ πᾶσα ἡ κτίσις ἐθεοποιεῖτο. *Fontes, fluvii, horti, arbores, & universa creatura deificabatur.* De eo vide voce Ὕδωρ.

II. *Impropriè* frequenter sumitur.

1. *Deus* dicitur *fons.* S. Maximus in cap. II. Dionysii Areopagitæ de div. Nominibus, pag. 112. Ὁ Θεὸς λέγεται πηγή, οἷά τις μήτρα καὶ ἀρχὴ καὶ αἰτία τῶν φανέντων καὶ προελθόντων εἰς οὐσίαν ἁπάντων· ἃ γὰρ καλεῖν εἰώθασί τινες καθολικά, ἤτοι γένη, ἢ ὅλα, ἢ περιέχοντα, ἅτε περιληπτικὰ τῶν μερικῶν ἐξ αὐτῶν προόδων, ταῦτα αἱ θεῖαι γραφαὶ πηγαίαν αἰτίαν φασί. *Deus dicitur* fons, *veluti matrix aliqua & principium atq; caussa omnium quæ apparent, & ad existentiam progrediuntur: siquidem quæ aliqui solent vocare universalia seu genera, vel tota, vel continentia, veluti quæ complectuntur partiales ex ipsis emanantes processiones, hæc divinæ scripturæ* fontanam caussam *dicunt.* His vult explicare Maximus, quid apud Dionysium sit πηγαία θεότης: sed satis infeliciter. Sic enim ille appellat Deum Patrem, eò quòd sit origo & quasi fons Filii ac Spiritus Sancti. Verba Dionysii, pag. 423. sunt: Ὅτι μέν ἐστι πηγαία θεότης ὁ πατήρ, ὁ δὲ Ἰησοῦς καὶ τὸ πνεῦμα, τῆς θεογόνου θεότητος, εἰ οὕτω χρὴ φάναι, βλαστοὶ θεόφυτοι, καὶ οἷον ἄνθη καὶ ὑπερούσια φῶτα, πρὸς τῶν ἱερῶν λογίων παρειλήφαμεν. *A Scripturis sacris accepimus, Patrem quidem esse originem in divinis, Jesum verò & Spiritum Sanctum, quasi Dei prolem, vel, si dictu fas sit, quasi germina divina, floresve ac lumina supersubstantialia existere.* Quemadmodum igitur Pater in divinis respectu Filii & Spiritus Sancti vocatur ἀρχή, αἰτία, vel etiam αἴτιον, ut docemus in voce Ἀρχή, num. I. 2. & in Πατήρ, num. I. 2. sub lit. *a.* ita eodem sensu πηγή dicitur. Dionysius Areopagita cap. I. de div. Nominibus, pag. 420. *Patrem* vocat πηγὴν τῆς ὑπερουσίου θεότητος, *fontem supersubstantialis deitatis.* Damascenus lib. I. orthod. fidei cap. XV. p. 55. ὁ πατὴρ πηγὴ καὶ αἰτία υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, *Pater fons & caussa est Filii & Spiritus Sancti.* S. Maximus ad cap. II. Areopagitæ de div. Nominibus, pag. 116. Σημείωσαι, ὅτι ὑπερούσιον θεογονίαν, καὶ πηγὴν τὸν πατέρα καλεῖ. *Nota, eum vocare Patrem superessentialem Dei-fœcunditatem, & fontem.* Gregor. Nazianz. Orat. XLV. pag. 720. Deum Patrem vocat τὸ πρῶτον αἴτιον τῆς ζωῆς, καὶ τὸ τῆς ἀθανασίας φυτὸν, τὴν τῆς ἀειζωΐας πηγὴν, *primam vitæ caussam, & stirpem immortalitatis, illum sempiternæ vitæ fontem.* Chrysostomus Christum vocat ζωηφόρον πηγὴν, *fontem vitam afferentem.*

2. *Scriptura sacra fonti comparatur.* Cyrillus Alexand. in Actis Concilii Ephesini, p. 146. Σωτηρίους πηγὰς εἶναί φαμεν, τοὺς ἁγίους προφήτας, εὐαγγελιστάς τε καὶ ἀποστόλους, οἳ τὸν ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ, καὶ σωτήριον τῷ κόσμῳ βρύουσι λόγον, χορηγοῦντος αὐτοῖς τοῦ ἁγίου πνεύματος. *Salutares fontes esse dicimus sanctos Prophetas, Evangelistas & Apostolos, qui supernum & cœlestem atq; salutarem sermonem mundo manant, eum illis suppeditante Spiritu Sancto.* Chrysost. Homil. XV. t. V. p. 78. Πηγή ἐστι διηνεκῶς βλύζουσα τῶν θείων νοημάτων ἡ δύναμις, οὐδέποτε ἐπιλείπουσα, οὐδὲ δαπανωμένη. *Meditationum divinarum vis fons quidam est semper scaturiens, nunquam deficiens, quiq; consumi nequit.* Et Homil. CXVIII. tomi ejusd. pag. 761. Πηγὴ φωτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος. Φωτὸς γὰρ γέμων καὶ φωτὸς ἐκλάμπων, φωτίζει καὶ περιαστράπτει τὰς τῶν πιστῶν διανοίας. *Fons luminis est verbum Dei: cùm enim plenum sit luminis, & lumen effundat, fidelium mentes illuminat, & splendore circumdat.* Idem Chrysostomus dicit, ἐπὶ τὴν γλυκεῖαν ἀγαγεῖν τοὺς ἀκροατὰς τὴν γραφῶν πηγήν. *Auditores ad dulcem Scripturarum fontem ducere.* Et Homil. XIX. in Acta, p. 724. Οὐκ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ἐξαντληθῆναί ποτε τὸν νοῦν τῶν γραφῶν· πηγή τίς ἐστιν οὐκ ἔχουσα πέρας. *Mens Scripturarum nunquam omnino exhauriri potest: fons quidam est fundo carens.* Basilius Seleuciensis rem eandem aptissimo explicat simili, quando Orat. XIII. seu II. in Jonam, pag. 73. ita scribit: Οἱ τὰς τῶν φρεάτων πηγὰς ἐκκαθαίροντες, ὅσῳ περ ἂν αὐτὰς μεταδιώκωσι, τοσούτῳ μᾶλλον καθαρωτέρας καὶ πλουσιωτέρας ἀναδίδοσθαι παρασκευάζουσιν· ἡ γὰρ τῶν ναμάτων γαστὴρ εὐρυνομένη κατὰ τὴν κίνησιν, οὓς ὠδίνει κρουνοὺς ἀποτίκτει· τοιαύτη τῆς θείας γραφῆς ἡ πηγή. Εἰ γάρ τις ἐν αὐτῇ τὰς οὐρανίους φλέβας τῷ λόγῳ διασκάψαι θελήσειεν, ὄψεται πλέον γυμνούμενον τὸ ταμεῖον τῆς χάριτος. *Qui puteorum scaturigines expurgant, quò eas diligentiùs excavando scrutantur, eò illas puriores & copiosiores scatere faciunt: laticum enim venter motu dilatatus, quos parit fontes gignit. Talis divinæ Scripturæ fons est: si enim quis in ea cœlestes venas per sermonem effodere cogitet, magis apertum videbit gratiæ promtuarium.*

3. Πηγαὶ

3. Πηγαὶ δακρύων, *fontes lacrymarum* apud Chrysostomum, & alios, sunt *copiosæ lacrymæ*. Suidas: πηγὰς γάλακτος· πολὺ γάλα· ὡς πηγὰς δακρύων, πολλὰ δάκρυα. *Fontes lactis: multum lac: ut fontes lacrymarum* vocamus *mutas lacrymas*. Sophocles Antig. v. 818. 819.

- - - - - - ἴσχειν
δ᾽ οὐκέτι πηγὰς δύναμαι δακρύων.
Cohibere fontes lacrymarum non possum.

4. *Baptisterium* à Chrysostomo Homil. XL. in I. ad Corinth. vocatur πηγὴ ἱερῶν ναμάτων, *fons sacrarum aquarum.*

Πηδαλιουχέω.

Lexica ex Hesychio & Suida habent. Hesychius: Πηδαλιουχούμενοι, κυβερνώμενοι παρὰ τῶν πηδαλίων, ὅ ἐστιν αὐχήν. Scribendum παρὰ τοῦ πηδαλίου. *Gubernati*, vel, *qui gubernantur*, ἀ πηδάλιον, *quod est* αὐχὴν, *gubernaculum*. Veteres Glossæ: Ἀυχὴν πλοίου, *gubernaculum.* Suidas: Πηδαλιουχεῖν, κυβερνᾷν. *Navis gubernaculum tenere, gubernare.* Cyrillus Alexandr. in cap. V. Amosi, pag. 299. eleganter *metaphoricè* usurpat, quando scribit: Τοῖς τοῦ Θεοῦ νεύμασι πηδαλιουχεῖται τὰ σύμπαντα. *Dei nutu omnia gubernantur.* Ita apud Oecumenium in cap. I. ad Roman. pag. 253. ex Photio, Θεός ἐστι ταύτης τῆς ὁρωμένης καὶ ὑπερφυοῦς καλλονῆς δημιουργὸς, καὶ κηδεμὼν, καὶ πηδαλιοῦχος. *Deus est hujus visibilis & immensæ pulchritudinis opifex, rector & gubernator.*

Πηλοπλάσσομαι.

Non habent Lexica. Idem quod πηλοποιέω, *è luto fingo.* Athanasius Orat. in cæcum à nativitate, t. II. p. 682. Ὅτε τὸν Ἀδὰμ ὁ Κύριος ἐπηλοπλάσθη, τότε οὐδεὶς τῶν ἀντιλεγόντων Ἰουδαίων παρῆν. *Cùm Dominus Adamum è luto finxisset, nemo tunc contradicentium Judæorum aderat.*

Πίμπραμαι.

Verbum hoc, cujus significationes ex vulgatis notæ sunt Lexicis, observandum propter miraculum, de quo Actor. XXVIII. 6. ubi, cùm Paulus viperam in ignem conjecisset, Barbari putarunt αὐτὸν μέλλειν πίμπρασθαι, ἢ καταπίπτειν ἄφνω νεκρόν. Πίμπρασθαι propriè est *ardere* & *exuri*; deinde etiam *præ ardore inflari*, & *intumescere.* Hesychius: πιμπρᾶν, ἐμπυρίζειν, φυσᾶν, καίειν. *Urere, incendere, inflare, tumefacere, adurere.* Suidas: πίμπραται, καίεται, ἐμπυρίζεται. *Comburitur, incenditur, inflammatur.* Vide quid ex Appiano adducat. Ælianus hist. lib. I. cap. LVII. pag. 23. *Psyllos* ait facilè sanare eos, qui à ceraste morsi sunt, modò vocentur, πρὶν ἢ πρησθῆναι τὸ πᾶν σῶμα, *priusquàm totum corpus intumescat.* Nam totum corpus iis, varicum modo, tumere scribit Dioscorides. Etymologus de bupresti oleris specie: Βούπρησις δέ, φασι, λέγεται διὰ τὸ τοὺς γευσαμένους αὐτῆς μεγάλως πίμπρασθαι, τουτέστι, φυσᾶσθαι. *Buprestis dicitur, ut ajunt, quia qui eam degustant, maximè intumescunt, quod Græcè est* πίμπρασθαι. Et Nicander de bupresti animali in Alexiph. v. 344.

Ἢ καὶ πους δαμάλεις, ἐριγάστορας ἄλλοτε μόσχους
Πίμπρησι, ὁππότε θῆρα νομαζόμενοι δατέονται,
Τοὔνεκα τὴν βούπρησιν ἐπικλείουσι νομῆες.

Id sic transtulit Gorræus:

- - - - - *Fortes nunc illa juvencos,*
Nunc vitulos inflat, si quando pascua læta
Carpentes avido lacerârint ore latentem:
Unde illam Graio buprestida nomine dicunt.

Dubitatur autem, cùm πρῆσαι, tum *inflammare* significet, tum *inflare*, utra hîc significatio habeat locum. Plinius priori modo accepisse videtur. Sic enim ille lib. XXX. cap. IV. *Buprestis animal est rarum in Italia, simillimum scarabæo multipedi. Fallit inter herbas bovem maximè, unde & nomen invenit: devoratúmque, tacto felle, ita inflammat, ut rumpat.* Eadem leguntur apud Isidorum lib. XII. cap. ult. Verùm & *inflammat*, & *inflat* rectè vertitur: non enim inflationem solùm, sed etiam inflammationem tumor sequitur, aut ruptura: ut tum ex ulceribus notum, tum fulmine nubes rumpente. Id confirmari potest ex eodem Nicandro in Theriacis de hæmorrhoo, v. 306.

Τῆς γὰρ ὀδαξαμένης τὰ μὲν ἀθρόα πίμπραται οὖλα. *Cùm illa mordet, intumescunt totæ gingivæ*, aut etiam *ardent*. Ita enim Scholiastes, πίμπραται, ὑποκαίεται καὶ πυροῦται. Et paulò pòst: πυρακτοῦνται, καὶ ἀναβράζουσι. Nec aliter sumitur in Luciano, cùm de dipsade dicit, πίμπρασθαι ποιεῖ. Sequitur enim, Καὶ βοῶσιν ὥσπερ οἱ ἐν πυρὶ κείμενοι. *Et clamant*; nempe qui icti sunt; ut *qui in igne jacent*. Eodem etiam facit, quod Hesychius habet: Πρῆξαι, φλέξαι, φυσῆσαι, ἐμπρῆσαι, πυρὸς δήϊο θύρετρα καὶ δάκρυα ἀναπρήσας, ἀντὶ τοῦ ἀναφυσήσας, ὅθεν καὶ ἡμεῖς τοὺς πεφυσημένους, πεπρημένους φαμέν. Corruptum hunc locum jam dedimus emendatum in verbo πειράζω, num. II. ubi etiam alia, quæ hîc repetenda. Verbum ergo πίμπρασθαι apud Lucam vel per *ardere*, vel per *intumescere* satis commodè redditur. Castalio, *Illis futurum exspectantibus, ut arderet.* Sed Hieronymus, *Existimabant eum in tumorem convertendum*, id est, *fore, ut intumesceret.* Beza: *Exspectabant, dum intumesceret.* Ita plerique recentiorum. Neque id immeritò, cùm inter symptomata, quæ accidunt ex morsu viperæ, hoc sit unum è præcipuis, & maximè conspicuis, quòd demorsa pars statim intumescit. Dioscorides lib. VI. Τοῖς ὑπὸ ἐχίδνης δηχθεῖσιν οἰδεῖ, καὶ ἐφ᾽ ἱκανὸν τὸ σῶμα ξηραίνεται. *Iis, qui à vipera morsi sunt, corpus tumet, & vehementer arescit.* Nicander, ubi de morsis à vipera Theriac. v. 240.

- - - - - - - - - φλύκταιναι ἀραιαὶ,
Οἷα πυρικμήτοιο χροὸς, κλαδόωσιν ὕπερθεν.

Tumores noxii, ac si corpus sit igne ambustum, superebulliunt. Verbum itaque πίμπρασθαι utrumque, nempe *tumorem & inflammationem*, significat. Illustrem, ac hujus rei explicationem apprimè facientem, locum è Lucano adducit Cl. Pricæus, qui legitur lib. IX. Belli civilis, p. m. 123. de Nasidio à præstere vulnerato:

Nasidium Marsi cultorem torridus agri
Percussit præster, illi rubor igneus ora
Succendit, tenditque cutem pereunte figura,
Miscens cuncta tumor toto jam corpore major,
Humanúmque egressa modum, super omnia membra
Efflatur sanies, latè tollente veneno.
Ipse latet penitus congesto corpore mersus:
Nec lorica tenet distenti corporis auctum.
Spumeus accenso non sic exundat aheno
Undarum cumulus, nec tanto carbasa Coro
Curvavêre sinus: tumidos jam non capit artus
Informis globus, & confuso pondere truncus.

Nec potuit illud πίμπρασθαι, addit Pricæus, enarratius depingi. Etiam ex loco illo; præter utriusque symptomatis adeò luculentam descriptionem; videre est quam emphaticè hîc Vulgatus in tumorem convertendum: nimirum, non ampliùs hominem eum, sed tumorem futurum: vel, ut verbis Lucani loquamur, *perituram figuram ejus.* Huc tandem etiam referri posse videtur *tumor ventris in muliere adultera*, cujus venter, postquam aquas à sacerdote datas bibisset, intumescebat, ut videre est Numer. cap. V. ubi verbum πρήθω legitur *intumescendi* significatione. Versu 21. πεπρησμένη κοιλία, *tumidus venter.* Hesychius: πεπρησμένη, πεφυσημένη. *Inflatus, distentus.* v. 22. πρῆσαι γα[...]

, *tumidum reddere ventrem.* v. 27. πρηθήσεται τὴν κοι-
ιν, *intumescet venter.* Theodoretus Interrogat. XI.
Numeros, pag. 146. πρήθεσθαι hîc exponit per διαρρή-
ισθαι, *dirumpi.* Malè. Verbum namque Hebræum
צ, quod LXX. optimè per πρήθω reddiderunt, *de*
nore, non *de diruptione* usurpatur. Qui plura desi-
rat, adeat Cl. Bocharti partem posteriorem de Ani-
alibus, lib. III. cap. II.

Πίναξ.

Græci libros suos olim dividebant in *Sectiones*, *Quæ-*
ones & *Capitula*, quorum descriptio ab iisdem dicitur,
odò πίναξ, modò ἔλεγχος, modò ἀναγραφὴ, modò
ίτλαβος, modò ἐπισημείωσις, modò ἔκθεσις. Eustathius
Iliad. ζ' scribit, πίνακα libri metaphoricè dici locum,
quo sigillatim argumenta cum suis titulis describun-
r: Καὶ βιβλίου δὲ πίναξ, τὸ ἐπίπεδον, ὥσπερ αἱ κατ' αὐτοῦ ὑ-
θέσεις ἐπιγράφονται, ῥηθεὶς οὕτω μεταφορικῶς. Casaubonus,
nc metaphoram è lancibus sumtam esse, sentire vide-
r, cum lib. II. de stat. Rom. c. IV. hæc scribit: *Propriùs*
vocem statera accesserunt, qui libros suos inscripserunt
ίνακας, hoc est, *lances, vel* πινακίδια, *quarum* ἐπιγρα-
ῶν *exempla in præfatione Plinii, & apud Suetonium in*
urelio Opilio Grammatico. Erat autem liber Opilii pu-
las, quod Suetonius ostendit, ut non tam de rebus egisse,
uàm rerum variarum summas continuisse videatur.
leo & πίνακας, *librorum indices, qui summatim omnia*
mplectuntur, dixerunt. Nos verò, inquit doctissimus
ohannes Croius, credimus eam ducendam esse è πίναξι,
ve tabulis pictorum; quòd, quemadmodum pictores
tabulis suis varias eorum species & formas, quæcun-
ue in rerum natura sunt, & quicquid ipsi fingunt, aut
omniant, ante hominum oculos ponunt: ita Indicum
ctores Lectoribus suis ea omnia, quæ tractant, quæ do-
ent, quæ confirmant, quæ refellunt, quæ ab aliis sunt
utuati, quæ ipsi invenerunt, aut sunt commenti, pro-
onant, ita ut Lectores ea omnia in Indicibus, tanquam
Tabulis, uno quasi obtutu possint conspicere. Potest
tiam sumi è πίναξι, sive tabulis & asseribus, ut arbitra-
ur Eustathius loco jam laudato. Ἀλλὰ καὶ ἡ σανὶς, inquit,
ίναξ λέγεται, ὡς δῆλον καὶ ἐκ τοῦ, νεῶν εἰρῆσθαι πίνακας· καὶ ἐκ
οῦ πινακηδὸν ἀποσπῶν, ἤγουν δίκην σανίδων· ὅθεν καὶ πινακίδια
ραμμάτων· καὶ βιβλίου δὲ πίναξ, &c. Ita index libri πίναξ
iceretur, quòd sit quasi tabula, vel asser, ubi descripta
nt libri argumenta. Eustathii quidem autoritas levis
e non videtur: verumtamen opinionem nostram ve-
similiorem, & ad rei ipsius naturam propiùs accedere
ontendimus. Et πίναξ non solùm locum, in quo de-
criptus est index, verùm etiam ipsum significat Indi-
em. Chœroboscus πίνακας vocat, in quibus descri-
tæ erant Comœdiarum inscriptiones, sive Indices, ut
efert autor Etymologici magni: Ὁ δὲ χοιρόβοσκος εἰς τὸ
νεκφώνητον λέγει πίνακας, ἐν οἷς αἱ ἀναγραφαὶ ἦσαν τῶν δρα-
άτων. Callimachus Grammaticus, ut legimus apud
uidam in Καλλίμαχος, scripsit libros CXX. quos in-
cripsit πίνακας τῶν ἐν πάσῃ παιδείᾳ διαλαμψάντων, καὶ ὧν
υνέγραψαν, *Indices eorum, qui in omni disciplinarum*
enere clari fuerunt, & librorum, quos ediderunt. Scri-
sit quoque πίνακα καὶ ἀναγραφὴν τῶν κατὰ χρόνους, καὶ
ἀπ' ἀρχῆς γενομένων διδασκάλων· πίνακα τῶν Δημοκρί-
ου γλωσσῶν καὶ συνταγμάτων, *indicem & descriptionem*
Doctorum, qui ab initio fuerunt, secundum temporum,
uibus vixerunt, seriem: Indicem Glossarum atque
Operum Democriti. Eusebius scripsit πίνακας libro-
um Origenis, & aliorum Ecclesiasticorum Scriptorum,
quos Pamphilus collegerat, & quibus Bibliothecam
uam instruxerat, atque ornârat, ut ipse testatur. Verba
ejus, lib. VI. hist. Eccles. cap. XXXII. p. 66. a. hæc sunt:
Ἐν ᾗ, ἀναγραφῇ, τῆς περὶ τὰ θεῖα σπουδὴν τοῦ Παμφίλου, ὁπόση τις ἐγεγόνει, παριστῶντες, τῆς συναχθείσης αὐτῷ τῶν τε Ὠριγένους βιβλίων, καὶ τῶν ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων βιβλιοθήκης τοὺς πίνακας παρεθέμην. *In quem Indicem etiam, ut ingentem Pamphili erga sacras Literas amorem ac studium quasi ante oculos cujúsq; poneremus, Indices Bibliothecæ Origenis, & aliorum Ecclesiasticorum Scriptorum Libros continentis, ab eodem constructæ & coagmentatæ, conjecimus.* Lamprias, Plutarchi filius, composuit πίνακα eorum omnium, quæ pater ipsius de Græca & Romana scripsit Historia. Suidas: Λαμπρίας, Πλουτάρχου τοῦ Χαιρωνέως υἱὸς, ἔγραψε πίνακα ὧν ὁ πατὴρ ἔγραψε περὶ πάσης Ἑλληνικῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας. Ipse verò Lamprias hunc Indicem vocat ἀναγραφὴν in epistola ad Amicum: καὶ τὴν ἀναγραφὴν ὧν ἠθέλησας, ἔπεμψά σοι τῶν τοῦ πατρὸς βιβλίων. Atque hæc ex Cl. Croio. Sententiam hanc de tabulis pictorum confirmat Suidas, apud quem: Πίναξ, σανὶς ἐζωγραφημένη. *Tabula picta.* Optimè etiam Hesychius: Πίναξ, ζωγραφία, ἱστορία· ἀναγραφὴ, περιοχή. *Pictura, historia: index, argumentum.* En πίναξ & ἀναγραφὴ idem significant. Hinc apud Græcos recentiores, Πίναξ τῶν εὐαγγελίων κατὰ περιτομὰς, lego ἐπιτομὰς, ὡς εἴωθεν ἀναγινώσκεσθαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ἔν τε ταῖς ἑορταῖς τοῦ Κυρίου, καὶ τῆς παρθένου, καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων. *Index Evangeliorum secundum compendia, ut legi solet in Ecclesiis, inq; diebus festis Domini, & Virginis, & aliorum Sanctorum.* Imò verò nec περιτομὰς, nec ἐπιτομὰς legendum, sed περικοπάς. Patet ex titulis aliis ejusdem Indicis, quales sunt, παρασημείωσις τῶν εὐαγγελικῶν περικοπῶν κατὰ τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας τοῦ ἐνιαυτοῦ ἀναγινωσκομένων ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ. Item, Ἐκλογάριον τῶν ἁγίων εὐαγγελίων ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ τῶν καθημερινῶν κατὰ διαφόρους περικοπὰς, ὡς εἴωθεν ἀναγινώσκεσθαι ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς ἐκκλησίαις, ἐν ταῖς ἑορταῖς τοῦ Κυρίου, καὶ τῶν ἁγίων, καὶ αὗται αἱ περικοπαὶ κατὰ πλάτος. Vide in voce Εὐαγγέλιον, num. I. 2. sub lit. ב, maximè in voce Περικοπή.

Πινσός.

Cl. Meursius in Glossario suo hanc quidem vocem exhibet, non tamen quid sit, sufficienter explicat. Nemo autem hoc te meliùs docebit quàm Cl. Salmasius in Solinum, p. 740. ubi hæc leguntur: Quid ἀνάλημμα sit, ex Vitruvio, lib. IX. cap. IV. haberi potest, ubi ita legendum: *Analemma est ratio conquisita Solis cursu, & umbræ crescentis à bruma, observatione inventa.* An analemmatis sola umbrarum magnitudo prout crescerent, decrescerentve, spectabatur. In vita Democriti apud Laërtium inter opera ejus ἀστρονομικὰ recensetur πολογραφίη. Qua voce nihil aliud intelligitur, quàm πόλων & ἀναλημμάτων σκιοθηρικῶν descriptio. *Analemmata* hæc eadem appellata, quia in suggestibus lapideis & columnis deformabantur. Berosus in Fragmentis: Ἐν δὲ τοῖς βασιλείοις τούτοις ἀναλήμματα λίθινα ὑψηλὰ ἀνοικοδομήσας, καὶ τὴν ὄψιν ἀποδοὺς ὁμοιοτάτην τοῖς ὄρεσι καταφυτεύσας δένδρεσι παντοδαποῖς ἐξειργάσατο. *Saxeas pilas* vocat Curtius. Strabo in eadem re explicanda κυβοειδεῖς πέτρους appellat: *quadratas pilas* ita vocat. Πεσσοὶ Procopio de Ædificiis Justiniani: Κατὰ δὲ τὰ τοῦ νεὼ μέσα λόφοι χειροποίητοι ἐπανεστήκασι τέσσαρες, οὓς καλοῦσι πεσσούς. Ita scribendum, non πεσούς. Sanè & πισσὸν & πινσὸν corruptè pro eodem dixerunt, ut μινσώριον pro μισσώριον. Dicitur etiam πεισσοὶ, pro πεσσοί. Procopius χειροποιήτους λόφους interpretatur. *Pinsum* vocat Vitruvius. Ἀναλήμματα λίθινα Beroso. Hesychius: ἀνάλημμα interpretatur ὕψωμα. Sciotherici igitur πόλοι, quòd in ejusmodi suggestibus lapideis quadratis vel rotundis ponerentur, ἀναλήμματα veteribus appellantur. Hactenus ille. Restituendus inde Suidas, apud quem: πισὸς καὶ πινσὸς, πεσὸς δὲ παρὰ Προκοπίῳ. Legendum πισσὸς, & πεσσός. Immaniter hallucinatur Portus, qui exponit, *Pisum, legumen, quod ab urbe Pisa nomen accepit, intelligi videtur.*

Corrigendus etiam Hesychius, apud quem, πέσον, ὄρ⊕. Legendum, πεσσόν. Ἀναλήμματα enim ista, quæ πεσσοὶ etiam vocantur, similia erant ὄρεσιν: ut ex Beroso audivimus. Ipsa literarum series hanc lectionem apud Hesychium flagitat. Non est ergo, cur in nova Hesychii editione Guietus existimet pro ὄρ⊕ scribendum ὄδος, & πέζα, πέδον, πέσον, πεδίον esse cognata. Πινσὸς autem id significare, quod vult Salmasius, ex sequentibus Autorum testimoniis clarissimè patet. Chronicon Constantinopol. p. 190. de Templo Sophiæ: Τῶν δὲ πινσῶν ὑψωθέντων, καὶ τῶν μεγάλων κιόνων ςαθέντων, ἔμελλον μετ' αὐτῶν καὶ τοὺς Ρωμαίους κίονας ςαθῆναι. Ibid. Εἶδε Ρωμαῖα γράμματα λίθινα ἐπὶ τοῦ πινσοῦ. Reliqua ex Gl. Meursii petenda.

Πιςεύω.

Varias hujus verbi significationes apud profanos & sacros scriptores exhibent Lexica vulgata, & Ravanellus in verbo *Credere*: nos præcipuas tantùm considerabimus.

I. Πιςεύειν significat *nôsse & persuasum habere: consentire, rem aliquam veram esse.* Clemens Alexandr. Strom.II.p.383. Πιςεύομεν τὰ παρῳχηκότα γεγονέναι καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι. *Credimus fuisse præterita, & fore, quæ futura sunt.* Ita Cyrillus Alex. lib.XI. in Joh.ad cap.XVI. v.30.p.942. verba, ἐν τούτῳ πιςεύομεν ὅτι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθες, *per hoc credimus te à Deo exivisse*, dicit se, πιςεύομεν, accipere οὐκ εἰς τὴν τοῦ πιςεύειν ἀρχὴν, ἀλλ' εἰς τὴν τοῦ βεβαιοῦσθαι παγίως εἰς τὴν ἤδη τετιμημένην τῇ συναινέσει διάληψιν, *non de principio fidei, sed de stabili in fide, & sententia jam suscepta perseverantia.* Sic Jacob.II. 19. *dæmones credunt, unum esse Deum, & contremiscunt.* De eo in veteribus oraculis apud Lactant. lib. VIII. cap. XXIII. Apollo Milesius de Judæorum religione consultus responso hoc indidit:

Ὃν τρέμεται καὶ γαῖα, καὶ οὐρανὸς, ἠδὲ θάλασσα,
Ταρτάρεοί τε μυχοὶ, καὶ δαίμονες ἐκφρίττουσιν.
Quem terra contremiscit, & cœlum, & mare,
Et latebræ tartareæ, & dæmones horrescunt.

Origenes Homil. VI. in Exodum: *Quid timent dæmones? quid tremunt? sine dubio crucem Christi, in qua triumphati sunt, in qua exuti sunt principatus eorum, & potestates.*

II. Πιςεύειν significat *committere, seu commendare rem quampiam fidei alicujus.* Sic Rom.III.2. de Judæis: Ἐπιςεύθησαν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. *Illis credita sunt eloquia Dei.* Id est, interprete Theodoreto, ἔλαβον τοῦ νόμου τὴν θέσιν, *legem acceperunt.* Clariùs Chrysost. Homil. VI. in hanc epist. p.40. Τί ἐςιν, ἐπιςεύθησαν; ὅτι αὐτοὶ ἐνεχειρίσθησαν τὸν νόμον, ὅτι τοσούτου ἀξίους ἐνόμιζεν, ὡς πιςεῦσαι χρησμοὺς αὐτοῖς ἄνωθεν κατενεχθέντας. *Quid est?* ἐπιςεύθησαν? *Nempe quòd ipsis concredita est lex, quòd tanti illos fecerit Deus, ut illis oracula è supernis delata crediderit.* Eodem modo Theophylactus, p.32. Τί ἐςι τὸ, ἐπιςεύθησαν; ἀντὶ τοῦ, ἔλαβον, ἐνεχειρίσθησαν, ἄξιοι ἔδοξαν τῷ Θεῷ τοῦ δέξασθαι χρησμοὺς ἄνωθεν κατενεχθέντας. Addit verò Chrysostomus, quosdam verbum ἐπιςεύθησαν non referre ad Judæos, sed ad τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. Dicit, Καὶ οἶδα μὲν ὅτι τινὲς τὸ ἐπιςεύθησαν, οὐκ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων λέγουσιν· ἀλλ' ἐπὶ τῶν λογίων, τουτέςιν, ὅτι ἐπιςεύθη ὁ νόμ⊕. *Nec me præterit, quosdam esse, qui verbum* ἐπιςεύθησαν, *non de Judæis, sed de eloquiis interpretentur; id est, legi fides est habita.* Germanus Brixius nequaquam assecutus est mentem Chrysostomi, quando hæc ita reddidit: *Nec me certè præterit, --- non de Judæis, sed de sanctis: hoc est, quòd commissa lex est.* Nam ἐπιςεύθη ὁ νόμ⊕, id significat quod diximus. De eo nemo dubitare potest: alioqui ἐπιςεύθησαν τὰ λόγια, & ἐπιςεύθη ὁ νόμ⊕ idem significaret: quod falsum. Patet ex iis, quibus hanc quorundam παρερμηνείαν refutat sanctus Pater subjiciendo, Ἀλλὰ τὸ ἑξῆς οὐκ ἀφίησι τοῦτο νομίζεσθαι. Πρῶτον μὲν γὰρ, κατηγορῶν αὐτῶν ταῦτα λέγει, καὶ δεικνὺς πολλὴν μὲν ἄνωθεν ἀπολαύσαντας εὐεργεσίας, πολλὴν δὲ ἐπιδειξαμένους ἀγνωμοσύνην· ἔπειτα δὲ καὶ τὰ ἑξῆς τοῦτο δηλοῖ· ἐπήγαγε γάρ. Τί γὰρ εἰ ἠπίςησάν τινες; Εἰ δὲ ἠπίςησαν, πῶς τινές φασιν, ὅτι ἐπιςεύθησαν τὰ λόγια; Τί οὖν φησιν; ὅτι ὁ Θεὸς αὐτοῖς ταῦτα ἐπίςευσεν, οὐχ ὅτι αὐτοὶ τοῖς λογίοις ἐπίςευσαν. Ἐπεὶ πῶς ἔχει λόγον τὸ ἑξῆς; καὶ γὰρ ἐπήγαγε, τί γὰρ εἰ ἠπίςησάν τινες; *Verùm quod sequitur, non patitur ut ita sentias. Primum enim hæc dicit, eos accusans, ostendens eos magna à Deo beneficia accepisse, sed magnam tamen ingratitudinem præ se tulisse: deinde quæ sequuntur, hoc ipsum declarant: adjecit enim,* Quid enim si quidam fuerint increduli? *Si autem increduli fuerint, quo pacto nonnulli dicunt, quòd eloquiis fides sit habita?* (Hîc rursus malè Brixius, *quòd illis credita sunt oracula.*) *Quid igitur ait? Quòd Deus ipsis illa crediderit, non quòd ipsi eloquiis crediderint. Alioqui qua ratione sequentia adderentur? Etenim addidit, Quid enim si quidem fuerint increduli?* Eandem hoc verbum significationem habet I. Cor. IX. 17. Οἰκονομίαν πεπίςευμαι, *dispensatio mihi credita est*, id est, ἐνεχειρίσθην τὸ κήρυγμα, *mihi prædicatio Evangelii demandata est*, ita exponit Theophylactus. Vide præterea Gal.II.7. I.Thess.II.4. Tit.I.3. Item Basil.Homil. de Judicio Dei, t.II. pag.268. de Petro dicit, Ὁ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν πιςευθείς. *Cui claves regni cœlorum commissæ sunt.* Eadem leguntur apud Chrysostomum Homil. VI. in Acta. Gregor. Nazianz. Orat.XXVI.p.453. de eodem, Πέτρα καλεῖται, καὶ τοὺς θεμελίους τῆς ἐκκλησίας πιςεύεται. *Petra vocatur, & ipsi Ecclesiæ fundamenta committuntur.* Obvia passim locutio.

III. Πιςεύειν significat *credere seu fidem adhibere alicui.* Ita *credimus Deo, Prophetis*, &c. Basilius Magnus cap.XI. de Spiritu Sancto: οὐ πιςεύει εἰς υἱὸν, ὁ μὴ πιςεύων τῷ πνεύματι· οὐ πιςεύει εἰς πατέρα, ὁ μὴ πιςεύσας τῷ υἱῷ. *Non credit in Filium, qui non credit Spiritui; non credit in Patrem, qui non crediderit Filio.* Quomodo Deo quomodo Mosi credamus, docet Basilius lib.V. contra Eunomium, explicans locum Exodi XIV.31.t.II.p.12. Θεὸς μὲν καὶ ὡς δεσπότης καὶ ὡς ἀποςείλας Μωσέα πιςεύεται Μωσῆς δὲ, ὡς θεράπων ἀποςαλείς. *Deo quidem ut Domino, & ut ei qui Mosen misit, crediderunt, Mosi verò sicut servo misso.* Aliquando πιςεύειν Θεῷ formula est, rei certam sibi pollicentis. Secundus, Ptolemaidis Episcopus, qui Synodo Nicænæ subscribere recusavit, in exilium missus Eusebio dixit, apud Philostorgium histor. Eccles. lib.I. t.X. pag. 8. πιςεύω τῷ Θεῷ δι' ἐνιαυτοῦ σε δεχθήσεσθαι ἀπαγόμενον. *Ego confido Deo, te intra annum in exilium missum iri.*

IV. Πιςεύειν significat *Religionem Christianam amplecti, atq; adeò fidem salvificam habere.* Apostata Julianus Christianis objecit, eorum religionem tantùm exigere illud, πίςευσον. Ejus verba apud Greg. Nazianz. Orat. III. p. 97. sunt: Ἡμέτεροι οἱ λόγοι, καὶ τὸ ἑλληνίζειν, ὧν καὶ σέβειν θεούς· ὑμῶν δὲ ἡ ἀλογία καὶ ἡ ἀγροικία· καὶ οὐδὲν ὑπὲρ τὸ πίςευσον, τῆς ὑμετέρας ἐςὶ σοφίας. *Nostri sunt sermones, & nostrum græcari, utpote quorum etiam est deos colere: vestra autem est infantia & rusticitas: nec quicquam aliud, quàm* Crede, *sapientiæ vestræ est.* Hanc verò cavillationem solidè retundit Gregorius, primùm κατὰ τὸ βίαιον, quando præcipuum Pythagoricorum dogma est, dicit, τὸ, αὐτὸς ἔφα. Deinde, quid per illud, πίςευσον, Christiani intelligant, exponit. Βούλεται ἡμῖν ὁ λόγ⊕, inquit, μὴ ἐξεῖναι διαπιςεῖν τοῖς ὑπὸ τῶν θεοφόρων ἀνδρῶν εἰρημένοις· ἀλλ' ἀπόδειξιν εἶναι τοῦ λόγου τὸ ἐκείνων ἀξιόπιςον, πάσης δυνάμεως λογικῆς καὶ ἀντιλογικῆς ἰσχυρότερον. *Illo sermone hoc volumus, non licere iis, quæ ab hominibus divinitus*

Ni

mine afflatu dicta sunt, fidem abrogare, verùm pro ser-
nis & doctrinæ confirmatione illorum autoritatem esse
ni logica facultate & contradictione fortiorem. Possent
c etiam ad præcedentem referri numerum. Quam-
, qui pleno assensu seu πληροφορίᾳ Verbo Dei credit,
ue huic fidei convenienter vivit, ille etiam ipse sit,
i fidem habet salvificam. De hac fide iterum Nazian-
nus Orat. XXVI. p. 458. Δικαιοσύνη καὶ τὸ πιστεῦσαι μόνον· ...ηρία δὲ παντελής, τὸ καὶ ὁμολογῆσαι καὶ προσθεῖναι τῇ ἐπιγνώ... τὴν παῤῥησίαν. *Justitia vel solùm credere: at perfecta sa... in eo sita est, ut etiam confiteamur, ac cognitioni dicendi ...ertatem adjungamus.* Huc autem pertinent phrases,

I. Πιστεύειν εἰς θεὸν, *credere in Deum.* Illustris locus est ...h. XIV. 1. Πιστεύετε εἰς τὸν Θεὸν, καὶ εἰς ἐμὲ πιστεύετε. Ubi E...smus: *Utrobiq; anceps est verbum* πιστεύετε, πιστεύετε, *...sit* creditis, *an* credite. *Unde quadrifariam legi potest.* ...reditis in Deum, & in me creditis. *Atq; ita legisse vide...r ex interpretatione sua Chrysostomus. Quasi fides, quam ...bebant in Deum, & in Dei Filium Jesum, illis abundè ...æsidio esset futura adversus persecutionum procellas. Aut* ..., Credite in Deum, & in me credite, *ut utrumq; jubeat ...ri, ne turbentur. Tertio modo sic,* Creditis in Deum, ... in me credite: *ut sensus sit, Creditis in Deum, ut Judæi, ...edite & in me, ut sitis Christiani. Quarto sic,* Credite in ...eum, & in me creditis: *ut sit sensus, Credite in Deum: ...uod si facitis, eadem opera in me quoq; creditis.* Hactenus ...e. Prima expositio est, *Creditis in Deum, & in me cre...tis.* Hanc amplexus videtur Chrysost. Hom. LXXIII. ... Joh. qui post verba Christi addit: Τουτέστι, πάντα παρελεύσεται τὰ δεινά. Ἡ γὰρ εἰς ἐμὲ πίστις καὶ τὸν γεγεννηκότα, ...νατωτέρα τῶν ἐπιόντων ἐστὶ, καὶ οὐδὲν ἐάσει κρατῆσαι τῶν δυσχερῶν. *...oc est, omnia mala transibunt: nam fides in me & in Pa...em omnibus vos persequentibus potentior est, & nihil vos ...perabit.* Nihil interim pro prima interpretatione so...li ex his verbis colligitur, quia eadem leguntur apud ...yrillum, qui tamen πιστεύετε utrobique imperativè po...tum vult, ut mox videbimus. Secunda interpretatio ...st, *Credite in Deum, & in me credite.* Ita Cyrillus in ...atena in Joh. p. 353. Διεκέλευσε πιστεύειν αὐτοὺς οὐκ εἰς μό...ον τὸν θεὸν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸν, &c. *Jussit eos non in solum Deum, ...d & in se credere,* &c. Nonnus etiam, apud quem: Ἀλλὰ ...εῷ καὶ ἐμοὶ πιστεύσατε. --- *Sed Deo & mihi credite.* Nec ...liter Hilarius lib. IX. de Trinitate. Tertia est, *Creditis ...n Deum, & in me credite.* Ita vetus Interpres. Augu...inus, Latini quique, Tigurina versio; Genevenses. ...uarta quem autorem habeat, incertum. Beza quin...am affert, sed à tertia, quam amplecti se profitetur ut ...nagis receptam, nihil quicquam discrepantem. Is mem...rum prius ἐρωτηματικῶς profert: πιστεύετε εἰς τὸν θεόν; *...Creditis in Deum? & in me credite:* quasi dicat, Nemo ...estrûm est, qui non dicat se in Deum credere: si ita est, ...redite etiam in me. Nos secundam cum Cyrillo, Go...narum secuti, optimam, utpote minimè coactam, pu...amus: quia nullum ex sacris literis exemplum proferri ...otest, ubi unum idemque verbum in eadem proposi...ione, in præsenti indicativo & in præsenti imperativo ...surpetur: & si fortè etiam exemplum ejusmodi exta...et, ex rectæ interpretationis norma, sine gravi caussa, ... simplicitate ejusdem modi non esset recedendum. ...ignificantissimè autem verteretur, *Confidite, seu fidu...iam habete in me.* Πιστεύειν namque εἰς θεὸν nihil aliud si...gnificat. En tibi Clem. Alex. Strom. lib. II. pag. 371. Πιστεύομεν, ᾧ ἂν πεποιθότες ὦμεν εἰς δόξαν θείαν καὶ σωτηρίαν. Πεποίθαμεν δὲ τῷ μόνῳ θεῷ· ὃν γινώσκομεν ὅτι οὐ παραβήσεται τὰ καλῶς ἡμῖν ἐπηγγελμένα, καὶ διὰ ταῦτα δεδημιουργημένα καὶ δεδωρημένα ὑπ' αὐτοῦ ἡμῖν εὐνοϊκῶς. *Ei credimus, in quo fiduciam habemus in gloriam divinam & salutem. In solo autem Deo fiduciam habemus, quem scimus non transgressurum ea, quæ sunt pulchrè nobis promissa, & ideò creata, & ab ipso benevolè nobis data.* Ita πιστεύειν ergo εἰς θεὸν, est omnem in eo fiduciam collocare.

2. Πιστεύειν εἰς χριστὸν, *credere in Christum.* Frequens scripturæ phrasis. Quid autem sit, explicat Clem. Alex. Strom. lib. IV. p. 537. Τὸ εἰς αὐτὸν καὶ δι' αὐτοῦ πιστεῦσαι, μοναδικόν ἐστι γενέσθαι, ἀπερισπάστως ἑνούμενον ἐν αὐτῷ· τὸ δὲ ἀπιστῆσαι, διστάσαι ἐστὶ καὶ διαστῆναι, καὶ μερισθῆναι. *In ipsum & per ipsum credere, est unicum fieri, scilicet in ipso indivulsè unitum: non credere autem, est dubitare, disjungi, & dividi.* Nempe *ipse in nobis, & nos in ipso* per fidem *manemus*, Joh. VI. 56.

3. Πιστεύειν ἐπὶ θεὸν, & ἐπὶ Ἰησοῦν, idem quod πιστεύειν εἰς θεὸν, &c. Just. Mart. in Dial. cum Tryphone, p. 310. de verbo Christi: Καὶ ἰσχυρὸς ὁ λόγος αὐτοῦ πέπεικε πολλοὺς καταλιπεῖν δαιμόνια οἷς ἐδούλευον, καὶ ἐπὶ τὸν παντοκράτορα θεὸν δι' αὐτοῦ πιστεύειν, ὅτι δαιμόνιά εἰσιν οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν. *Et verbum ejus validum multis persuasit, ut dæmonia, quibus inservierant, desererent, & in omnipotentem Deum, per ipsum crederent: quoniam dæmonia sunt dii gentium.* In eod. Dialogo Trypho interrogat Justin. Ἐὰν δέ τινες καὶ νῦν ζῆν βούλωνται, φυλάσσοντες τὰ διὰ Μωσέως διαταχθέντα, καὶ πιστεύωσιν ἐπὶ τοῦτον τὸν σταυρωθέντα Ἰησοῦν, --- δύνανται καὶ αὐτοὶ σωθῆναι: *Quòd si qui nunc quoq; vivere velint, observantes ea, quæ à Mose ordinata sunt, & credant in hunc Jesum crucifixum, --- poßúntne & ipsi servari?* Pòst Justin. dicit, Καὶ τοὺς ἀπὸ τοῦ σπέρματος τοῦ Ἀβραὰμ ζῶντας κατὰ τὸν νόμον, καὶ ἐπὶ τοῦτον τὸν χριστὸν μὴ πιστεύοντας πρὶν τελευτῆς τοῦ βίου, οὐ σωθήσεσθαι ἀποφαίνομαι. *Eos item, qui ex semine Abraham ex præscripto Legis vivunt, atq; in Christum hunc non credunt ante vitæ finem, salvos non fore judico.* Actor. IX. 42. est πιστεύειν ἐπὶ τὸν Κύριον. Vide etiam XXII. 19.

Hic jam commodè tractanda venit illa quæstio, *An* πιστεύειν εἴς τι, *&* πιστεύειν τι, *sint* ἰσοδυναμοῦντα, *ac proinde* in Ecclesiam credere, *rectè dicamur?* Affirmant Pontificii, & eò usque progrediuntur, ut statuant, non *Ecclesiæ* tantùm *in omnibus*, sed *in Ecclesiam* quoque esse *credendum.* Ideò Concilii Constantinop. Patres dixisse, Πιστεύω εἰς τὴν ἐκκλησίαν, hoc est, ut ipsi interpretantur, *Credo fidoq; Ecclesiæ in omnibus.* Sed his *primò* opponimus Augustinum, qui in Psal. XLVII. docet, Credendum Ecclesiæ, non in Ecclesiam. In expositione Symboli, quæ habetur inter Conciones de Tempore, Serm. CXXXI. ad Competentes Conc. II. *Sciendum est*, inquit, *quòd Ecclesiæ credere, non tamen in Ecclesiam credere debeamus: quia Ecclesia, non Deus, sed domus Dei est.* Et ad Neophytos Homil. III. *Non quomodo in Deum credimus; sic in Ecclesiam sanctam Catholicam, quæ propterea sancta & Catholica est, quia certè credit in Deum. Non ergo diximus, ut in Ecclesiam, quasi in Deum crederetis; sed ut in Ecclesia sancta conversantes, in Deum crederetis.* Verba, πιστεύω εἰς τὴν ἐκκλησίαν, quod *secundò* respondemus, non comparent in Symbolo Nicæno: reperiuntur tamen in Concilii Constantinop. Symbolo: quod, sub Symboli Nicæni nomine passim venit; ut Vossius docet Dissert. III. de tribus Symbolis. Eandem formulam etiam apud alios deprehendas. Apud Epiphan. in Ancorato, p. 518. Πιστεύω εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν. *Credo in unam sanctam Catholicam & Apostolicam Ecclesiam.* Et pag. seq. Πιστεύομεν εἰς μίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν. *Credimus in unam Catholicam & Apostolicam Ecclesiam.* Apud Cyrillum Jerosol. Catechesi XVIII. Illuminat. pag. 147. Πιστεύω εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν ἐκκλησίαν. Eandem formulam Hieronymus quoque in disceptatione cum Luciferianis expressit. Cæterùm, si scriptores consulamus Ecclesiasticos, patebit, πιστεύειν τι, & εἴς τι, πιστεύειν τινὶ, & εἴς τινα, pro eodem Græcis, prout & Hebræis,

Hebræis, quæ sunt istis analoga, haud rarò usurpari. Id quod Petrus Martyr ad I.Cor. X. 2. Drusius Observat. lib.III. c.I. & Miscell. lib. I. c. XXI. & maximè Th. Gatakerus in Cinno suo c.XX. observant. Pro iisdem autem usurpâsse Epiphanium loco suprà laudato, ostendunt, quæ eâdem planè formulâ, postquam dixisset, πιςεύομεν εἰς μίαν καθολικὴν ϗ ἀποςολικὴν ἐκκλησίαν, continua serie subjungit, Καὶ εἰς ἓν βάπλισμα μελανοίας, ϗ εἰς ἀνάςασιν νεκρῶν, ϗ εἰς βασιλείαν ἐρανῶν, ϗ εἰς ζωὴν αἰώνιον. *Et in unum baptisma resipiscentiæ, & in resurrectionem mortuorum, & in regnum cœlorum, & in vitam æternam.* Quid hoc aliud, quàm certò credere, unum esse resipiscentiæ baptismum? &c. Ita enim pro ea habet symbolum Constantinopolitanum, ut est apud eundem ibidem, Ὁμολογȣ̃μεν ἓν βάπλισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρλιῶν, προσδοκȣ̃μεν ἀνάςασιν νεκρῶν, ϗ ζωὴν τȣ̃ μέλλονλος αἰῶν☉. *Confitemur unum baptisma in remissionem peccatorum, exspectamus resurrectionem mortuorum, & vitam futuri seculi.* Quin & in sequentibus Epiphanius de eo, quod priùs dixerat, πιςεύομεν εἰς ἀνάςασιν νεκρῶν, anathemati subjiciens contrarium sentientes, istudvé non agnoscentes, ἀναθεματίζομεν, inquit, τȣ̀ς μὴ ὁμολογȣ̃ντας ἀνάςασιν νεκρῶν, *damnamus illos, qui resurrectionem mortuorum non confitentur.* Nec aliter Cyrillus Jerosol. Catech. Illuminat. XVIII. Τῆς δὲ ἀπαγγελλομένης πίςεως ἀκολȣ́θως περιεχȣ́σης τὸ, εἰς ἓν βάπλισμα μελανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ϗ εἰς μίαν καθολικὴν ἐκκλησίαν, ϗ εἰς σαρκὸς ἀνάςασιν, ϗ εἰς ζωὴν αἰώνιον. *Cùm fides proposita,* sive *professa, contineat istud; In unum baptisma pœnitentiæ ad remissionem peccatorum, & in unam Catholicam Ecclesiam, & in carnis resurrectionem, & in vitam æternam.* Ita & Petrus Chrysologus, serm. LXII. *Qui Ecclesiam fatetur,* ὁμολογεῖ, *in Ecclesiam,* εἰς ἐκκλησίαν, *se confessus est credidisse.* Sic ergo quandoque Latini. Irenæi interpres lib.V. cap.XII. *Quotquot timent Deum, credunt in adventum ejus.* Cyrillus ad Demetr. *In æternam pœnam serò credent, qui in vitam æternam credere noluerunt.* Ambrosius epist. LXXXII. *Credere in resurrectionem Christi.*

Hæc, inquam, Patres, ubi latiùs & liberiùs loquuntur: at, ubi distinctiùs, & magis propriè, negant disertè, *in homines,* aut *in Ecclesiam credi,* aut in rem ullam præter Deum. Orig. in Joh. tom. XXXII. ad c.XIII. 20. p.400. Ἐνθάδε μὲν ȣ̃ν ὁ λαμβάνων, φησὶν, ἐάν τινα πέμψω, ἐμὲ λαμβάνει, &c. ȣ̓́τε δὲ εἴρηλαι, ὁ πιςεύων εἰς ὑμᾶς, πιςεύει εἰς ἐμέ· ȣ̓́τε, ὁ θεωρῶν ὑμᾶς, θεωρεῖ ἐμέ. Λαμβάνειν γὰρ ἡμᾶς βȣ́λεlαι τȣ̀ς ἀποςόλȣς ἑαυτȣ̃, ȣ̓ μὴν ϗ πιςεύειν εἰς αὐτȣ́ς. *Atq; hoc quidem in loco,* Qui recipit, *inquit,* si quem misero, me recipit, *&c. At verò non dictum est, Qui credit in vos, credit in me: neq;, qui videt vos, videt me: ut enim recipiamus suos Apostolos vult, non tamen ut in illos credamus.* Ita Greg. Nazianz. Orat. XXXVII. quæ est de Spiritu S. p.596. Ἀλλ' εἰ μὲν κλίσμα, πῶς εἰς αὐτὸ πιςεύομεν· ἢ ἐν αὐτῷ τελειȣ́μεθα; ȣ̓ γὰρ ταυlόν ἐςι πιςεύειν εἴς τι, ϗ περὶ αὐτȣ̃ πιςεύειν· τὸ μὲν γάρ ἐςι θεότηlος, τὸ δὲ πανlὸς πράγμαl☉. *Sed si creatura,* nempe Spiritus S. *quomodo in eum credimus? aut in eo perficimur? Neq; enim idem est, credere in aliquid, &, credere de ipso. Illud enim deitatis est, hoc rei cujuslibet.* Gemina his leguntur apud Theophylact. in c.XII. Joh. p.747. Ἄλλο τὸ πιςεύειν τινὶ, ϗ ἄλλο τὸ πιςεύειν εἴς τινα. Ὁ μὲν γὰρ πιςεύων τινὶ δύναlαι νοηθῆναι, ὅτι πιςεύει αὐτῷ ἀληθῆ λέγοντι· ὁ δὲ πιςεύων εἴς τινα, ὡς εἰς θεὸν, πάντως πιςεύει. Διὸ πιςεύειν μὲν τοῖς ἀποςόλοις εἴποι ἄν τις, πιςεύειν δὲ εἰς τȣ̀ς ἀποςόλȣς, ȣ̓κ ἔτι, &c. *Aliud est credere cuipiam, & aliud credere in quempiam. Nam is qui credit alicui, potest intelligi, quòd credat ei ut vera dicenti: qui autem credit in quempiam, omnino ut in Deum credit. Ideò rectè quis crediderit Apostolis, at non item in Apostolos,* &c. Huc etiam faciunt sequentia Patrum dicta. Athanas. Orat. III. contra Arianos: Διὰ τί ἡ πίςις καθ' ὑμᾶς εἰς κλίςην ϗ εἰς κλίσμα παραδίδοται; *Cur secundùm vos fides in creatorem & in creaturam traditu*

Cyrill. Alex. Dial. IV. de SS. Trinitate: Ἆρ' ȣ̓κ εἰς πατέ ϗ υἱὸν, ϗ πνεῦμα ἅγιον ἡ πίςις; οἱ δὲ δὴ τὴν πίςιν ἀκλινῆ ἀνυπαίτιον διασώσεσθαι προτεθυμημένοι, πιςεύσειαν ἂν εἰς θεὸν ὁμȣ̃ ϗ κλίσιν; Ἄραρεν ȣ̃ν, ὅτι ϗ εἰς υἱὸν ἡ πίςις, ὡς εἰς θ ζῶντα ϗ ἀληθινόν. *Nonne in Patrem & Filium & Spirit Sanctum est fides? Qui autem fidem immobilem & inc patam servârunt, crediderúntne in Deum simul & crea ram? Congruit utiq;, quòd & in Filium sit fides, tanqu in Deum viventem & verum.* Johan. XIV. 1. Idem Reginas de recta fide lib. I. ex Joh. I. 12. Ὅτε τοίνυν αὐτὸν ἡ πίςις, πῶς ȣ̓ θεὸς ὁ χριςός; *Cùm in ipsum sit fid quomodo non Deus Christus?* Idem ad Joh. VI. 29. Εἰ τῷ θεῷ δοκȣ̃ν ἐπιτελȣ̃μεν, πιςεύοντες εἰς χριςὸν, πῶς ȣ̓κ εἴη θεὸς ἀληθινός; *Si quod Deus probat facimus, quando c dimus in Christum, quomodo non verus Deus esset?* Aug in Psal. LXXVII. *Credere in Deum plus est, quàm cre re Deo: nam & homini cuilibet plerumq; credendum e quamvis in eum non sit credendum.* Et tract. XXIX. Joh. *Hoc est opus Dei, ut credatis in eum, quem ille mi Ut credatis in eum; non, ut credatis ei. Sed si creditis eum, creditis ei. Non autem continuò, qui credit ei, cre in eum. Nam & dæmones credebant ei, sed non credeb in eum. Rursus etiam de Apostolis ipsis dicere possumus, C dimus Paulo, sed non, Credimus in Paulum: Credimus I tro, sed non, Credimus in Petrum.* Vide plura apud Ga kerum. Addamus tandem Ruffinum in Expositio Symboli, quæ habetur in operibus Cypriani, p.557. *autem una eademq; in Trinitate divinitas doceatur; sic dictum est in Deum Patrem credi adjecta præpositione, I ita & in Christum Filium ejus, ita & in Spiritum S. men ratur. Sed ut manifestius fiat quod dicimus, ex consequen bus approbabitur. Sequitur namq; post hunc sermone* Sanctam Ecclesiam Catholicam, remissionem peccat rum, hujus carnis resurrectionem. *Non dixit,* In sa ctam Ecclesiam, *nec* in remissionem peccatorum, *nec* carnis resurrectionem. *Si enim addidisset,* IN, *præposit nem, una eademq; vis fuisset cum superioribus. Nunc aut in illis quidem vocabulis, ubi de divinitate fides ordinat* in Deum Patrem *dicitur, &* in Jesum Christum Fili ejus, *&* in Spiritum Sanctum: *in cæteris verò, ubi non divinitate, sed de craturis ac mysteriis sermo est,* IN, *pr positio non additur, ut dicatur,* in sanctam Ecclesiam, *sanctam Ecclesiam credendam esse, non ut in Deum, sed Ecclesiam Deo congregatam: &* remissionem peccatoru *credendam esse, non in remissionem peccatorum, &* resur ctionem carnis, *non in resurrectionem carnis. Hâc it præpositionis syllabâ Creator à creaturis secernitur, & di na separantur ab humanis.* Quin & Trident. Conciliab lum, Symbolum Constantinop. recitando sess. sub Pau III. præpositionem IN in articulo de Ecclesia omisit: in Catechismo ad Parochos, ex ejusdem Concilii decr to, Pii V. jussu edito, disertis verbis: *Credo sanctam Ecc siam Catholicam.* Vide ibidẽ explicationem hujus artic li, & invenies Ruffini expositioni prorsus consentane

Πίςις.

I. *Etymon.* Clem. Alex. Strom. lib. IV. p. 531. πίςιν ἐτυμολογητέον, τὴν περὶ τὸ ὂν ςάσιν τῆς ψυχῆς ἡμ *Vocis* πίςις *origo inde deducenda, quòd sit animæ nostræ* π τὸ ὂν ςάσις, id est, *circa id, quod est statio & quies:* qu nimirum fides in iis requiescat, iis nitatur, quæ reve sunt. At allusio potius erudita est, quàm verum et mon. πίςις namque dicitur, quasi πεῖςις, à πέπεισ ut ex Etymologicis satis notum. A' Clemente tam non multum recedit Theodoretus θεραπευl. serm. pag. 479. quando dicit inter alia, πίςιν esse περὶ τὸ ὂν ἔςασιν, *circa id, quòd verè est, adhæsionem.*

II. S

II. *Significatio.* Vox πίςις duobus præcipuè modis umitur: nempe

1. *Activè*, quatenus est in agente, vel dicente. Sic πίςις significat *veritatem*, *sinceritatem & constantiam*, um *in dictis*, tum *in factis*. Hoc sensu ad Rom.III.3. *Judæorum ἀπιςία non evacuatura*, seu *inanem redditura dicitur* τὴν πίςιν τȣ̃ Θεȣ̃, ist est, τὴν ἀλήθειαν, ut ex versu sequenti patet: vel, ut Photius apud Oecumenium, ad hunc locum, p.364. τὸ πιςὸν τῶν ὑποσχέσεων αὐτȣ̃, τὸ ἀληθὲς, τὸ ἀμετάθετον, *fidelitatem promissionum ejus, veritatem, immutabilitatem.* Theophylactus πίςιν interpretatur παρακατάθεσιν τῶν λογίων, *oraculorum commissionem*: quasi, quemadmodum ἐπιςεύθησαν ibidem significat *commissa*, vel *credita sunt*, ita πίςις *commissionem* significet; quod falsum, nec ullo idoneo exemplo hæc significatio defendi potest. Huc referri debet illa etiam significatio, cùm *fides* sumitur pro *promissione*, vel *pacto*, ut I.Timoth. V.12. ubi reprehenduntur juniores viduæ, quæ τὴν πρώτην πίςιν ἠθέτησαν, *primam fidem irritam fecerunt.* Ad quem locum Theophylactus, pag. 781. Τὴν συνθήκην, λέγει πίςιν. Ἐψεύσαντο, ȣ̃ν, φησὶ, τὴν συμφωνίαν τὴν πρὸς Χριςόν. *Fidem appellat fœdus. Fefellerunt, inquit, pactum, quod cum Christo fecerunt.* Et Chrysostomus Homil.XV. in I. ad Timoth. pag.311. Πίςιν, τὴν συνθήκην λέγει, τὴν ἀλήθειαν, ὡσεὶ ἔλεγεν, ἐψεύσαντο αὐτὸν, ἠθέτησαν, παρέβησαν τὰς συνθήκας. *Fidem appellat fœdus, veritatem: quasi dixisset, fefellerunt ipsum, irrita fecerunt, transgressæ sunt pacta.* Ita etiam Oecumenius, pag.758. per fidem intelligit τὴν πρὸς τὸν Χριςὸν συνθήκην *fœdus quod cum Christo fecerunt.* Videtur autem Apostolus alludere ad militiam secularem. D. Augustinus de militibus loquens, serm.I. fest. Pentecost. *Sacramentis obligantur, & Dominis suis fidem se servaturos profitentur.* Per *fidem* intellige; ut Bullingerus noster exponit; *Christo sponso & Ecclesiæ datam, de perpetua viduitate servanda.* Matrimonium Paulus non improbat, nuptias autem post votum factum & non ampliùs nubendo. Iterum Augustinus in Psal. LXXV. *Vidua quæ jam sic pervenire voluerat, voluit nubere: hoc voluit quod licuit ei quæ nupsit; sed illi non licuit, quòd de suo loco retrò spexit.* Et paulò antè: *Nescio quæ sanctimonialis nubere voluit: quid voluit? quod & virgo quæ habet, quod & mater ipsius. Aliquid mali ergo voluit? mali planè: quare? quia jam voverat Domino Deo suo.* Contrariæ hujusmodi viduis, de quibus Paulus, sunt χῆραι περὶ τὴν πίςιν σωφρονȣ̃σαι, in Polycarpi ad Philippenses epistola.

2. *Passivè*, sic *fides* significat,

a. *Id, quod creditur*; quo respectu fides est extra credentem. Atque ita per πίςιν intelligitur *doctrina fidei.* Hoc sensu νεοπαγεῖς ἐν τῇ πίςει, *in fide adhuc teneri* vocantur à Chrysostomo Catechumeni, quia prima tantùm doctrinæ Christianæ elementa ipsis nota sunt. νεόφυτος πίςις, *recens plantata fides* vocatur fidei doctrina tempore Apostolorum, ab eodem Chrysostomo, Homil.LXI. t.VI. Ἀληθὴς καὶ ὀρθότομος πίςις, *vera & orthodoxa fides*: doctrina, quæ verbum Dei ὀρθοτομεῖ, *rectè secat*; ut Anonymus in vita Chrysostomi. Eodem sensu Nazianzenus Orat. XXXII. p.517. Constantinopolin vocat κοινὸν ἐμπόριον τῆς πίςεως, *commune fidei emporium.* Photius epist. I. p.1. Christianorum fidem vocat καθαρὰν καὶ ἀμώμητον πίςιν, item ἄχραντον καὶ καθαρὰν, *puram & inculpatam fidem.* Hinc frequenter Synodorum Canones monent, ὅτι δεῖ τȣ̀ς φωτιζομένȣς τὴν πίςιν ἐκμανθάνειν, *fidem*, id est, *doctrinam, quæ docetur, baptizatos discere debere*: quod Zonaras bene τὸ μυςήριον τῆς πίςεως interpretatur. Vide Can. XLVI. Concilii Laodiceni. Eodem respicit Athanasius Orat. II. contra Arianos, t. I. p.341. quando dicit, Ὁ Χριςὸς τὸ κεφάλαιον τῆς πίςεως ἡμῶν εἰς τȣ̃το συντείνειν ἠθέλησεν, ȣ̉ κελεύσας ἡμᾶς βαπτίζεσθαι εἰς ὄνομα ἀγεννήτȣ καὶ γεννητȣ̃, ȣ̉δὲ εἰς ὄνομα ἀκτίςȣ καὶ κτίσματος· ἀλλ᾽ εἰς ὄνομα πατρὸς, καὶ υἱȣ̃, καὶ ἁγίȣ πνεύματος. *Christus caput fidei nostræ eò tendere voluit, quando non jussit nos baptizari in nomen ingeniti & geniti, nec in nomen increati & creaturæ: sed in nomen Patris, & Filii, & Spiritûs Sancti.* Ita πίςις καθολικὴ, *doctrina Catholica.* Vide in Καθολικὸς, num.II.3. *Symbolum Nicænum*, seu doctrina in illa Synodo exposita, vocatur πίςις. Athanasius semper ita appellat. In epist.ad Jovianum scribit: Θελήσασης τοίνυν τῆς σῆς εὐσεβείας μαθεῖν παρ᾽ ἡμῶν τὴν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας πίςιν, εὐχαριςήσαντες ἐπὶ τȣ́τοις τῷ Κυρίῳ, ἐβȣλευσάμεθα μᾶλλον πάντων τὴν παρὰ τῶν πατέρων ἐν Νικαίᾳ ὁμολογηθεῖσαν πίςιν, ὑπομνῆσαι τὴν σὴν εὐσέβειαν. *Cùm igitur pietas tua cupiat à nobis cognoscere Ecclesiæ Catholicæ fidem, Deo super ea re gratiis habitis, nihil nobis consultius visum, quàm ut Fidem à Patribus Nicææ confessione promulgatam, pietati tuæ commemoraremus.* Theodoretus etiam hist. Eccles. lib. II. cap. XXI. p. 624. Ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει παρὰ τῶν ἁγίων πατέρων ἡ τῆς ἀποςολικῆς πίςεως ἐγράφη διδασκαλία. *In urbe illa* (Nicæa) *fidei Apostolicæ doctrina à sanctis Patribus scripta fuit.* Can. VIII. Concilii Ephesini decernit, ἑτέραν πίςιν μηδενὶ ἐξεῖναι προφέρειν, ἤγȣν συγγράφειν, ἢ συντιθέναι, παρὰ τὴν ὁρισθεῖσαν παρὰ τῶν ἁγίων πατέρων τῶν ἐν τῇ Νικαίων συναχθέντων πόλει, *non licere cuiquam aliam fidem afferre, vel scribere, vel componere, præter eam, quæ à sanctis Patribus Nicææ congregatis, definita est.* Hinc τρόφιμοι τῆς πίςεως, *alumni fidei*, qui veram Ecclesiæ doctrinam docentur. Vide in Τρόφιμος.

b. *Id, quod credimus*; quo respectu fides est in animo credentis. Atque ita πίςις sumitur *pro notitia & assensu*, quo ei, qui loquitur, vel iis, quæ aliquis dicit, assentimur. Theodoretus Θεραπευτ. serm. I. p. 479. πίςιν dicit esse ἑκȣ́σιον τῆς ψυχῆς συγκατάθεσιν, *voluntariam animi assensionem.* Clemens Alexandr. strom. lib. II. p. 381. dicit, Μάθησις γȣ̃ν καὶ τὸ πείθεσθαι ταῖς ἐντολαῖς· ὅ ἐςι πιςεύων τῷ Θεῷ. *Disciplina ergo, & parere præceptis, quod est credere Deo.* De eadem fide idem stromat. lib.IV. p.528. Ἡ εἰς Χριςὸν πίςις, καὶ ἡ τȣ̃ εὐαγγελίȣ γνῶσις, ἐξήγησίς ἐςι καὶ τȣ̃ νόμȣ πλήρωσις. Καὶ διὰ τȣ̃το εἴρηται τοῖς Ἑβραίοις, ἐὰν μὴ πιςεύσητε, ȣ̉ μὴ συνῆτε. Τȣτέςιν, ἐὰν μὴ πιςεύσητε τῷ διὰ νόμȣ προφητευθέντι, καὶ ὑπὸ νόμȣ θεσπισθέντι, ȣ̉ συνήσετε τὴν διαθήκην τὴν παλαιὰν, ἣν αὐτὸς κατὰ τὴν ἰδίαν ἐξηγήσατο παρȣσίαν. *Quæ est in Christum fides, & Evangelii cognitio, est expositio, & Legis adimpletio. Et ideo dictum est Hebræis,* Nisi credideritis, non intelligetis: *hoc est, nisi ei credideritis, qui per Legem est prædictus, & à Legis oraculo est significatus, non intelligetis vetus Testamentum, quod ipse per propriam exposuit præsentiam.* Et Damascenus Orthod. fidei lib.IV. cap.XI. pag.303. Ἔςι πίςις ἐξ ἀκοῆς, ἀκȣ́οντες γὰρ τῶν θείων γραφῶν, πιςεύομεν τῇ διδασκαλίᾳ τȣ̃ ἁγίȣ πνεύματος. *Est fides ex auditu, audientes enim divinas Scripturas, credimus doctrinæ Spiritûs Sancti.* In his intelligitur *fides* illa specialis, seu *sacra*, quæ Dei nititur verbo; de qua etiam Chrysostomus Homil. XXXVI. in Genesin: Ἐκεῖνό ἐςι πίςις, ὅταν ἐκείνοις πιςεύωμεν τοῖς μὴ βλεπομένοις, πρὸς τὴν ἀξιοπιςίαν τȣ̃ ἐπαγγειλαμένȣ τὴν διάνοιαν τείναντες. *Illud fides est, quando iis credimus, quæ non videntur, ad autoritatem ejus, qui promisit, animam intendentes.* Et Homil. LXIII. in Genesin: Τȣ̃το πίςις, ὅταν μὴ τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ἀρκώμεθα μόνον, ἀλλὰ τοῖς τῆς διανοίας ὄμμασι φαντάζωμεθα τὰ μὴ ὁρώμενα. *Illud fides est, si non tantùm corporeis oculis contenti sumus, sed oculis mentis ea quæ non videntur nobis repræsentamus.* Hæc fides à veteribus vocatur πίςις τῶν δογμάτων, *fides dogmatum*, id est, ea fides, quâ credimus, doctrinam verbo Dei patefactam esse veram: vel, quâ ea credimus, quæ nobis tanquam dogmata creditu necessaria proponuntur

tur in sacris literis. Theophylactus in I. Corinth. XII. v. 9. dicit per πίστιν intelligi, ἐχὶ τὴν τῶν δογμάτων, ἀλλὰ τὴν τῶν σημείων, τὴν καὶ τὰ ὄρη μεθιστῶσαν, *non fidem dogmatum, sed miraculorum, quæ vel montes transferat.* Desumsit, pro more, ex Homil. Chrysostomi XXIX. in I. ad Corinthios, pag. 433. ubi eadem distinctio. De eadem fide iterum Theophylactus in epist. ad Ephesios, ad cap. IV. v. 13. p. 536. Ἕως ἐ φθάσωμεν εἰς τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως· τουτέστιν, ἕως ἂν δειχθῶμεν οἱ πάντες μίαν πίστιν ἔχοντες, μήτε κατὰ τὰ δόγματα διαφερόμενοι, μήτε ἐν τοῖς κατὰ τὸν βίον σχίσματα ἔχοντες πρὸς ἀλλήλους. *Donec perveneri-mus ad unitatem fidei, hoc est, usque dum demonstremur omnes unam & eandem fidem habere, neq; dogmatibus differre, neq; quoad vitam sectis quibusdam inter nos dissidere.* Hanc fidem Cyrillus Alex. ad Joh. XI. 40. p. 687. vocat δογματικὸν εἶδος τῆς πίστεως, quod dicit habere συγκατάθεσιν τῆς ψυχῆς περὶ τοῦ δέ τινος· ὡς τὸ, Ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν, ἐ κρίνεται, *assensum animi de re aliqua: ut, Qui credit in Filium, non judicatur.*

Hæc autem *fides* est *duplex:*

א. *communis electis & reprobis:* & dividitur

α. *in historicam:* de qua Oecumenius in cap. II. Jacobi, p. 125. Ἐπὶ τῆς ἁπλῆς τοῦ φαινομένου συγκαταθέσεως πίστιν εἰώθαμεν λέγειν. *De simplici assensu fidem dicere solemus:* cum credimus scripturam esse veram, quemadmodum de alia qualibet historia idem fatemur. Idem ibid. paulò pòst: *Fidem* vocamus τὴν ἁπλῆν συγκατάθεσιν, καὶ ἀμοιροῦσαν τῶν ἀναζωπυρούντων ἔργων, *simplicem assensum, destitutam operibus excitantibus* sc. ad pietatem.

β. *in fidem miraculorum,* quæ est certa persuasio de futuro aliquo effectu miraculoso, concepta ex revelatione aut promissione singulari. Hanc Chrysostomus Hom. XXIX. in I. ad Cor. p. 433. vocat πίστιν τῶν σημείων, *fidem miraculorum,* & μητέρα τῶν σημείων, *matrem miraculorum.* Idem Hom. LIV. t. V. p. 371. vocat πίστιν τῶν σημείων καὶ τῶν θαυμάτων ποιητικὴν, *fidem signorum, & miraculorum effectricem.* Cyrillus Alexandr. ad Joh. XI. 40. pag. 687. vocat πίστιν τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐνεργητικὴν, *fidem, quæ efficit ea, quæ vires humanas excedunt.*

γ. *in fidem temporariam,* quam Nazianzenus Orat. XLIII. pag. 702. vocat τὴν τῶν καιρῶν πίστιν, *ad tempus accommodatam fidem.*

ב. *Propria electorum:* de qua sequentia maximè veniunt observanda:

1. *Objectum,* quod est *Deus,* in quem solum credendum. Suidas: Πίστιν μόνην ὁρίζομεν εἶναι ἀληθῆ, καὶ καθαρὰν, ταύτην, τὴν εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, τὴν μίαν θεότητά τε, καὶ κυριότητα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων δημιουργὸν, καὶ βασιλίδα πάσης φαινομένης καὶ νοουμένης κτίσεως, &c. *Fidem solam definimus esse veram & puram hanc, In Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, unam deitatem & dominationem, omnium visibilium & invisibilium opificem, & reginam omnis apparentis & intelligibilis creaturæ, &c.* Apud Chrysostomum Orat. XVII. t. VII. p. 289. inter supposititias: Πίστις ἀπὸ πατρὸς μὲν ἄρχεται, ἐπὶ υἱὸν δὲ ἔρχεται, εἰς δὲ τὸ πνεῦμα πληροῦται. Πίστεως ῥίζα ζῶσα, ὁ πατήρ· κλάδος ἀμάραντος, ὁ υἱός· καρπὸς ἀθάνατος, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. *Fides à Patre quidem incipit, ad Filium verò transit, & in Spiritu Sancto completur. Fidei radix viva, Pater: ramus nunquam marcescens, Filius: fructus perpetuus, Spiritus sanctus.* Clemens Alexandr. strom. lib. VII. p. 731. Πίστις ἐνδιάθετόν τί ἐστιν ἀγαθὸν, καὶ ἄνευ τοῦ ζητεῖν τὸν θεὸν ὁμολογοῦσα εἶναι τοῦτον καὶ δοξάζουσα ὡς ὄντα. *Fides est bonum aliquod internum, & quæ absq; eo, quòd Deum quærat, Deum esse confitetur, & tanquam qui sit glorificat.* A Greg. Nazianzeno, oratione XLIII. p. 702. vocatur ἡ τοῦ θεοῦ πίστις, *fides, quâ Deum esse credimus.* Hanc ob caussam Basilius M. lib. III. contra Eunomium, πίστιν θεότητος συγκατάθεσιν, *fidem deitatis confessionem esse* dicit. Confer, quæ sub verbo πιστεύω, num. IV. 3. dicta sunt

2. *Caussa efficiens fidei est*

a. *principalis, Deus.* Hinc Clemens Alex. Pædag. lib. I. cap. VII. p. 111. Πρὸ καταβολῆς κόσμου εἰς πίστιν ἐγνωσμένοι θεῷ. *Ante mundi constitutionem Deo ad fidem cogniti.* Postquam Chrysostomus Hom. XII. in I. ad Cor. ad cap. IV. v. 7. probâsset, omnia gratiæ divinæ esse adscribenda, subjicit, Οὐ γὰρ σὰ κατορθώματα ταῦτα, ἀλλὰ τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος· κἂν τὴν πίστιν εἴπῃς, ἀπὸ τῆς κλήσεως γέγονε, κτλ. *Nec enim hæc bona opera tua sunt opera, sed gratiæ divinæ: etiamsi fidem dixeris, à vocatione pendet, &c.* Idem ad v. 8. c. II. ad Ephes. p. 782. Οὐδὲ ἡ πίστις ἐξ ἡμῶν· εἰ γὰρ ἐκ ἦλθεν, εἰ γὰρ μὴ ἐκάλεσε, πῶς ἠδυνάμεθα πιστεῦσαι; *Neq; fides ex nobis: si enim non venisset, si non vocâsset, quomodo credere potuissemus?* Ibidem *fides* vocatur θεοῦ δῶρον *Dei donum.* Iterum, Hom. XXX. in Acta, p. 783. Μηδὲ ἡμέτερον εἶναι νομίζωμεν· ὅπουγε καὶ αὐτὴ ἡ πίστις ἐχ ἡμετέρον ὅτι δὲ ἐχ ἡμέτερον, ἀλλὰ τὸ πλέον τοῦ θεοῦ, ἄκουε τοῦ Παύλ λέγοντος· Καὶ τοῦτο ἐκ ἐξ ὑμῶν, θεοῦ τὸ δῶρον. *Nihil nostrum esse existimemus: cùm ipsa etiam fides non sit nostra: eam verò nostram non esse, sed potiorem partem Dei esse, aud Paulum dicentem: Et hoc non ex vobis: Dei donum est,* a Ephes. II. 8. Idem, Hom. CXXII. t. V. Christum com parat legato: legatos munera offerre, & munera acc pere dicit. Postea interrogat, Ποῖον ὁ χριστὸς ἦλθε φέρω δῶρον ἐμοί; Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἦλθε φέρων δῶρον, τὸ σῶμα αὐτ ἦλθε φέρων δῶρον. Καὶ τί παρ' ἐμοῦ ἔλαβε δῶρον; πίστιν· καὶ τ ταύτης μοὶ ἔδωκε χάριν; ἐπίστευσα ἐγὼ, ἐχαρίσατο ἐκεῖν *Quodnam Christus, cùm accessisset, mibi attulit donum sanguinem suum dono mihi attulit, corpus suum dono att lit. Et quod à me accepit donum? Fidem. Et quis eam m hi largitus est? Ego credidi, ipse largitus est.* Nec fide Deus largitur ob prævisa opera, vel dignitatē nostran Hoc iterum disertè Chrysostomus lib. de Virginitat cap. XLII. t. VI. pag. 270. ad I. Cor. VII. 25. Οὐκ εἶπεν, γενόμενος πιστὸς, ἀλλ' ὡς ἠλεημένος εἶναι πιστός· μὴ γὰρ τὴν ἀποστολὴν, καὶ τὸ κήρυγμα, καὶ τὴν διδασκαλίαν μόνον νομίση τῆς δωρεᾶς εἶναι τοῦ θεοῦ· καὶ γὰρ αὐτὸ τὸ πιστεῦσαι ἀπὸ τοῦ ἐλέ μοι γέγονεν ἐκείνε. Οὐ γὰρ ἐπειδὰν ἄξιος ἤμην, φησί, κατηξι θην τῆς πίστεως, ἀλλ' ἐπειδὰν ἠλεήθην μόνον. Ὁ δὲ ἔλεος χ ριτός ἐστιν, ἐ τοῦ κατ' ἀξίαν. *Non ait, ut fidelis effectus, se ut cui Domini clementiâ fideli esse datum sit. Ne enim Ap stolatum, & præconium, & doctrinam tantùm gratiæ di næ esse existimate. Nam ipsum etiam credere, seu fides, ejus misericordia mihi obtigit. Non enim, quoniam dig eram, inquit, fidem accepi, sed tantùm, quia misericordi consecutus sum. Misericordia autem est ex gratia, non merito.* Theophylactus ad I. Corinth. I. 2. pag. 16 Κλητοῖς ἁγίοις, &c. Καὶ αὐτὸ τὸ πιστεῦσαι ἐχ ἡμέτερον, ἀ ὑπὸ θεοῦ κληθέντες, οὕτως ὑπηκούσατε καὶ ἐπιστεύσατε· ὁ καὶ ἡ πίστις τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἔχει· εἰ μὴ γὰρ ἐκεῖν ἐκάλεσεν, ἐκ ἂν ὑμεῖς ἐπιστεύσατε. Vocatis sanctis. *ipsum credere, inquit, non est vestrum, sed à Deo vocati o diistis, & credidistis. Proinde & fides principium à Deo h bet: nisi enim ille vocâsset, vos certè non credidissetis.* Ide in cap. I. ad Ephes. p. 508. Τὸ πιστεῦσαι ἡμᾶς, τῆς τοῦ θ μεγάλης δυνάμεως καὶ ἐνεργείας γέγονε. *Quòd crediderim magna virtute & efficacia Dei factum est.* Et in cap. II. 514. Οὐδὲ ἡ πίστις ἐξ ἡμῶν· εἰ μὴ γὰρ ἦλθεν, εἰ μὴ ἐκάλεσ ἐκ ἂν ὑπηκούσαμεν. Πῶς γὰρ πιστεύσουσιν, ἐὰν μὴ ἀκούσωσ ὥστε καὶ αὐτὴ δῶρον θεοῦ. *Neq; fides ex nobis est: nisi enim nisset, nisi vocâsset, non obediissemus.* Quomodo enim c dent, nisi audiant. *Proinde ipsa etiam fides donum Dei* Ita idem docet ad Hebr. XII. 2. *Christum* propterea v cari ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν τῆς πίστεως, ὅτι αὐτὸς καὶ τὴν πίστιν ἡ ἐξ ἀρχῆς ἐνέθηκε, *ducem & consummatorem fidei, quòd etiam fidem ab initio nobis indiderit.* Malè itaque Ch

sol

tomus, sui ipsius oblitus, Homil.LIV. t.V. pag. 371.
ei initium hominibus adscribit, ejus verò incremen-
n Deo, his verbis: Τὸ μὲν παρὰ τὴν ἀρχὴν πιστεῦσαι τῆς
ετέρας εὐγνωμοσύνης ἐστὶ, καὶ τὸ ὑπακοῦσαι κληθέντας· μετὰ
τὸ καταβληθῆναι τὴν πίστιν, τῆς τοῦ πνεύματος δεόμεθα βοη-
ας, ὥστε μένειν αὐτὴν διηνεκῶς ἄσειστον καὶ ἀπερίτρεπτον.
ὸd ab initio credimus, id à nostro candore est, & quòd
cati obedimus. Postquam verò fides seminata est, spiritus
mus auxilio, ut ipsa semper maneat inconcussa & con-
ns. Basilidis sectatores, ut docet Clemens Alexandr.
om. II. pag. 362. Φυσικὴν ἡγοῦνται τὴν πίστιν, fidem na-
alem esse existimant. Hoc negat Clemens. Ratio-
s ejus sunt:
α. Οὐκέτι προαιρέσεως κατόρθωμα ἡ πίστις, εἰ φύσεως
εονέκτημα. Fides non est voluntariæ ac liberæ electio-
opus, si est naturæ prærogativa.
β. Οὐδὲ ἀμοιβῆς δικαίας τεύξεται ἀναίτιος ὢν, ὁ μὴ
εύσας· καὶ οὐκ αἴτιος ὁ πιστεύσας. Neq; justam conse-
etur retributionem, nec qui non credidit, quia ejus cul-
id non evenit; nec is, qui credidit, qui caussa non fuit.
γ. Πᾶσα ἡ τῆς πίστεως καὶ ἀπιστίας ἰδιότης καὶ διαφορότης,
ἐπαίνῳ, οὔτε μὴν ψόγῳ ὑποπέσοι ἂν, ὀρθῶς λογιζομένοις,
ηγουμένην ἔχουσα τὴν ἐκ τοῦ τὰ πάντα δυνατοῦ φυσικὴν
γκην γενομένην. Omnis fidei & incredulitatis proprietas
differentia, nec laudi, nec vituperationi fuerit obno-
, recta considerantibus, cùm habeat præcedentem natu-
em necessitatem, quæ orta est ab eo, qui omnia potest.
δ΄. Νευροσπαστουμένων ἡμῶν, ἀψύχων δίκην, φυσικαῖς
γείαις, τό, τε ἀκούσιον παρέλκει, ὁρμή τε, ἡ προκαθηγου-
η τούτων. Quòd si nos, tanquam inanima, naturalibus
rationibus veluti funibus trahamur, supervacaneum est
oluntarium, & appetitio, quæ ea præcedit.
. Οὐκέτι ἔγωγε ἐννοῶ ζῶον τοῦτο, οὗ τὸ ὁρμητικὸν ἀνάγκη
ογχεν ὑπὸ τῆς ἔξωθεν αἰτίας κινούμενον. Nec ego illud
q; animal quale sit intelligo, cujus vim appetendi, quæ
externa caussa movetur, sortita est necessitas. Ipse
ò Clemens statuit, fidem esse θεῖόν τι. Si enim ἀνθρώ-
ον esset ἐπιτήδευμα, etiam extinctum esset, ait idem.
tamen (mirum dictu) paulò pòst, Fidem in nostra
testate esse inde demonstrare conatur: quòd assensio-
s omnes in nostra sint potestate: quòd ipsa increduli-
ostendat, posse esse assensionem aut fidem: non enim
vationem esse ejus, quod non posuerit: quòd deniq;
mo malè audiat, cùm falsò assentitur, aut contrà.
. Instrumentalis, prædicatio verbi divini, & ejus au-
us. Joh. XX. 31. expresè, quæ scripta sunt, dicuntur
ipta, ἵνα πιστεύοντες ζωὴν ἔχωσιν ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ, ut
dentes vitam habeant in nomine Jesu. Chrysostomus
hunc locum in Catena in Johannem, p. 464. dicta &
ta Christi scripto tradita esse dicit πρὸς ὠφέλειαν μεγί-
, τὴν τῶν ἀκουόντων· οὔτε γὰρ πρὸς ἔκπληξιν τῶν θαυμάτων,
πρὸς τέρψιν τῆς διηγήσεως, ἀλλ᾽ ἵνα πιστεύωμεν τῇ δυ-
ει διὰ τῶν ἔργων αὐτῆς, καὶ πιστεύοντες τὴν μόνην ἀλη-
ὴν ὠφέλειαν κομιζώμεθα τὴν εἰς αἰῶνα ζωὴν, propter
ximam auditorum utilitatem. Non enim propter stu-
em miraculorum, vel narrationis oblectamentum, sed
virtuti ejus fidem habeamus, & credentes, solum ac ve-
n emolumentum referamus, vitam æternam. Illustris
primis locus ad Rom.X.14.15. ad quem Theodore-
, p.84. Προσήκει, φησὶ, πρότερον πιστεῦσαι, εἶτα ἐπικα-
αθαι· ἀδύνατον δὲ πιστεῦσαι τὸν διδασκαλίας οὐκ ἀπο-
ύσαντα. Ταύτης δὲ τυχεῖν οὐχ οἷόν τε τῶν κηρυττόντων οὐκ
ων. Oportet, inquit, priùs credere, deinde invocare.
ri autem non potest ut credat, qui doctrinam non per-
erit: hæc autem haberi non potest, si desint, qui prædi-
t. Hæc fides Damasceno, lib.IV. orthod. fidei, cap.XI.
303. vocatur πίστις ἐξ ἀκοῆς, fides ex auditu. Ratio:
ούοντες γὰρ τῶν θείων γραφῶν, πιστεύομεν τῇ διδασκαλίᾳ
τοῦ ἁγίου πνεύματος. Audientes enim divinas scripturas, credimus doctrinæ Spiritûs Sancti.

3. *Partes fidei* sunt *tres*:

a. *Cognitio*. Quòd fides sit cognitio & ad intellectum pertineat, solus is negabit, qui solem meridie lucere paratus sit negare. Probatur hoc ex iis scripturæ locis, in quibus γινώσκειν & πιστεύειν conjunguntur, ut fit Joh.X. 38. & I.Joh.IV.16. Idem evincitur ex iis locis, in quibus *cognitio* sumitur *pro fide*, ut Jesaiæ LIII. 11. Job.XIX.25. I.Joh.III.12. Cognitionem cum fide conjunctam esse, agnoscunt etiam veteres. Clemens Alex. lib.V. strom.p.544. Οὔτε ἡ γνῶσις ἄνευ πίστεως, οὔθ᾽ ἡ πίστις ἄνευ γνώσεως. *Neq; cognitio sine fide, neq; fides sine cognitione est.* Et strom.VII. p.732. Πίστις σύντομός ἐστι τῶν κατεπειγόντων γνῶσις· ἡ γνῶσις δὲ, ἀπόδειξις τῶν διὰ πίστεως παρειλημμένων ἰσχυρὰ καὶ βέβαιος, διὰ τῆς κυριακῆς διδασκαλίας ἐποικοδομουμένη τῇ πίστει, εἰς τὸ ἀμετάπτωτον καὶ μετ᾽ ἐπιστήμης καταληπτὸν παραπέμπουσα. *Fides est brevis & compendiosa eorum, quæ necessaria sunt, cognitio. Cognitio autem est firma ac stabilis demonstratio eorum, quæ assumta sunt per fidem, quæ per doctrinam Domini super fidem ædificatur, quæ transmittit ad id, quod non potest excidere & mutari, & potest comprehendi scientiâ.* Chrysostomus Homil.XI. in epist. ad Philippenses, p. 65. Διὰ πίστεως ἡ γνῶσις, καὶ πίστεως ἄνευ οὐκ ἔστι γνῶναι υἱόν. *Per fidem cognitio, & sine fide Filius cognosci nequit.* Theodoretus θεραπευτ. serm.I. Προσγενομένη τῇ πίστει ἡ γνῶσις, τελεσιουργεῖ τῆς ἀληθείας τὴν ἐπιστήμην. *Fidei adjuncta cognitio perficit scientiam veritatis.* Ibidem, p. 479. Δεῖται ἡ πίστις τῆς γνώσεως, καθάπερ αὖ ἡ γνῶσις τῆς πίστεως· οὔτε γὰρ πίστις ἄνευ γνώσεως, οὔτε γνῶσις δίχα πίστεως γένοιτο ἄν. Ἡγεῖται μέντοι τῆς γνώσεως ἡ πίστις, ἕπεται δὲ τῇ πίστει ἡ γνῶσις· ἔχεται δὲ τῆς γνώσεως ἡ ὁρμὴ, ἀκολουθεῖ δὲ ταύτῃ ἡ πρᾶξις· δεῖ γὰρ πιστεῦσαι πρῶτον, εἶτα μαθεῖν· γνόντα δὲ, ὁρμῆσαι· ὁρμήσαντα δὲ, πρᾶξαι. *Indiget fides cognitione, sicut etiam cognitio fide. Neq; enim fides sine cognitione, neq; cognitio sine fide esse potest. Cognitionem quidem fides præcedit, fidem autem sequitur cognitio: cognitionem subit appetitus, hunc sequitur actio. Priùs enim credere oportet, tum addiscere: eum verò qui cognôrit, appetitu aliquo commoveri, motum denique & impulsum, agere.* Vide ibidem plura in hanc sententiam. Cyrillus Alex. in Catena in cap. VI. Joh. p. 201. Μετὰ τὴν πίστιν ἡ γνῶσις, καὶ οὐ πρὸ τῆς πίστεως. *Post fidem cognitio, & non ante fidem.* Theophylactus ad v.1.cap.I.ad Titum, p.890. Πρῶτον ἡ πίστις, εἶτα ἀπὸ ταύτης ἡ ἐπίγνωσις. *Primo loco est fides, deinde ex fide cognitio.* Imò verò, nulla vera fides esse potest sine prævia cognitione, quia rei ignotæ nulla fides haberi potest, aut in re ignota nulla potest collocari fiducia. Hinc alii ex veteribus meritò cognitionem fidei præponunt. Marcus Eremita de lege spirituali: Ὁ μὴ γινώσκων τὴν ἀλήθειαν, οὔτε ἀληθῶς πιστεύειν δύναται· ἡ γὰρ γνῶσις κατὰ φύσιν προηγεῖται τῆς πίστεως. *Qui veritatem non novit, nec etiam verè credere potest: cognitio enim fidem naturâ præcedit.* Eadem habet Hesychius Presbyter Cent.I. num.LX. Constitut.Apostol. lib.VII. cap. XXXIV. p.984. de Abrahamo: Τῆς μὲν πίστεως αὐτοῦ προώδευσεν ἡ γνῶσις, τῆς δὲ γνώσεως ἀκόλουθος γέγονεν ἡ πίστις. *Fidem ejus præcedebat quidem cognitio, cognitionem verò sequebatur fides.* Origenes lib.VI. contra Celsum, p. 284. Ἡ θεία σοφία, ἑτέρα οὖσα τῆς πίστεως, πρῶτόν ἐστι τῶν καλουμένων χαρισμάτων τοῦ θεοῦ· καὶ μετ᾽ ἐκείνην δεύτερον, ἡ καλουμένη γνῶσις· καὶ τρίτον, ἡ πίστις. *Divina sapientia, cùm sit à fide diversa, primum locum inter Dei charismata, quæ vocant, obtinet: secundum verò, quæ vocatur cognitio: & tertium, fides.* Fidem esse cognitioné, etiam inde patet, quia πληροφορία est cognitionis. Nam ad Col.II.2. nominatur πληροφορία τῆς συνέσεως, id est, *plena intelligentiæ persuasio.*

Et

Et ad Rom. XIV. 5. πληροφορία esse dicitur mentis, seu intellectus, ad quem pertinet cognitio: Ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ νοῒ πληροφορείσθω, *unusquisque in mente sua sit plenè persuasus:* at πληροφορία est fidei, ut ad Hebr. X. 22. Rom. IV. 21. Abraham dicitur fide fuisse roboratus, ὅτι πληροφορηθεὶς, *quia fuit plenissimè persuasus;* unde sequitur fidem esse cognitionem, non ignorantiam. Idem agnoscit Ignatius in epist. ad Magnes. qui, postquam credendorum summam proposuisset, subnectit: Ταῦτα ὁ γνοὺς ἐν πληροφορίᾳ, καὶ πιστεύσας, μακάριος. *Qui hæc cum plena persuasione noverit & crediderit, ille beatus.* Et in inscriptione epist. ad Smyrnenses: Ἐκκλησίᾳ --- πεπληροφορημένῃ ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ. *Ecclesiæ plenâ fiduciâ corroboratæ in fide & charitate.* Quanquam hoc *ad fiduciam* potiùs, de qua postea, referri debeat. Ridiculi ergo sunt, qui omnia ἁπλῶς, ἀλόγως, καὶ ἀνεξετάστως volunt esse recipienda: de quibus actum in voce Ἄλογος, num. I. & Religionem Christianam talem non docere fidem probat contra Gentiles Eusebius Præparat. Evangel. lib. I. cap. II. III. IV. pag. 4. & seqq.

b. *Assensus*, Græcus συγκατάθεσις, quod propriè usurpatur de iis, qui sunt ὁμόψηφοι, quasi calculum unà ponentes in urnam. Clemens Alexandr. strom. lib. II. pag. 362. *fidem* vocat θεοσεβείας συγκατάθεσιν, ἐλπιζομένων ὑπόστασιν, πραγμάτων ἔλεγχον οὐ βλεπομένων, *pietatis assensionem, rerum quæ sperantur substantiam, argumentum earum quæ non videntur.* Alii, ut idem eodem in loco, ἀφανοῦς πράγματος ἑνωτικὴν συγκατάθεσιν ἀπέδωκαν εἶναι τὴν πίστιν, *rei non apparentis unientem assensionem tradiderunt esse fidem.* Basilius M. in Psal. CXVI. ad v. 1. pag. 313. Πίστις ἡγείσθω τῶν περὶ Θεοῦ λόγων· πίστις, καὶ μὴ ἀπόδειξις· πίστις, ἡ ὑπὲρ τὰς λογικὰς μεθόδους τὴν ψυχὴν εἰς συγκατάθεσιν ἕλκουσα. *Verborum de Deo dux sit fides: fides, non demonstratio: fides, animam invitans & pertrahens ad assensum præ rationalibus methodis.* Damascenus lib. IV. orthod. fidei, cap. XII. pag. 305. Πίστις ἐστὶν ἀπολυπραγμόνητος συγκατάθεσις. Interpres: *Fides est inscrutabilis consensus.* Sine ullo sensu & ratione. Quid ἀπολυπραγμόνητος sit, suo docemus loco. Reddo hoc loco: *Fides est assensus citra curiosam rerum credendarum investigationem:* cùm nimirum mysteria credimus, etiamsi eorum rationes assequi non valeamus; de quo infrà *sub Proprietatibus.* Eodem sensu dicit Clemens Alexand. strom. lib. I. p. 296. Πειθὼ, ἡ βεβαίωσις τῆς πίστεως. *Persuasio est fidei confirmatio.* Quando autem dicimus, fidem esse συγκατάθεσιν, *assensum,* non dubium aut versatilem, sed firmum & certum intelligimus. *Certitudo* autem nihil est aliud, quàm immutabilitas quædam veritatis ἀμετάπτωτος, eaque *duplex, objecti* una, sive rei cognitæ; altera verò *subjecti*, seu hominis cognoscentis. *Certitudo rei cognitæ* est certa & immutabilis rei, quæ aliter sese habere non potest, veritas, vel conjunctio attributi cum subjecto tanta & tam necessaria, ut eam nulla res infirmare possit: quod bifariam contingit; vel ob internam terminorum σχέσιν & habitudinem, ut cùm attributum est de ratione subjecti, eamque consequitur: vel ex determinatione divinæ voluntatis, ut futuram esse corporum resurrectionem, certum est & necessarium ex decreto divinæ voluntatis. *Certitudo* autem *subjecti*, seu hominis cognoscentis, nihil est aliud, quàm firmitas quædam assensus, excludens ab animo omnem trepidationem & dubitationem, cui opponitur ἐποχὴ & ἀῤῥεψία Academicorum. Eleganter Basilius M. Orat. de Fide, t. II. pag. 250. Πίστις ἐστὶ συγκατάθεσις ἀδιάκριτος τῶν ἀκουσθέντων ἐν πληροφορίᾳ τῆς ἀληθείας, τῶν κηρυχθέντων Θεοῦ χάριτι. *Fides est eorum, quæ audita sunt assentiens approbatio sine ulla hæsitatione, cum plena animi persuasione de eorum veritate, quæ Dei munere sunt prædicata.* De eodem pleno asse[nsu] apud eundem in Moralibus, regulæ VIII. pag. 287. a[r]gumentum est: Ὅτι οὐ δεῖ διακρίνεσθαι, καὶ διστάζειν ἐ[ν] τοῖς ὑπὸ τοῦ Κυρίου λεγομένοις, ἀλλὰ πεπληροφορεῖσθαι π[ᾶν] ῥῆμα Θεοῦ ἀληθὲς εἶναι καὶ δυνατὸν, κἂν ἡ φύσις μάχη[ται.] *Quòd ab iis, quæ dicuntur à Domino, dubitatio omni[s] omnisque hæsitatio abesse debeat; quodque omne Dei ve[r]bum, ut verum, & ejusmodi, quod fieri possit, cum ple[na] persuasione suscipiendum sit, licèt natura repugnet.* Co[n]fer mox *Proprietates.*

c. *Fiducia.* Si quæratur, *An fides sit fiducia?* respo[n]detur, *Fiduciam* quidem indissolubili nexu cum vera [fi]de cohærere, non tamen si propriè loquamur, esse [ean]dem, sed effectum necessario quodam partu pullula[n]tem à fide. Rationes sunt in promtu. 1. Ipsa vocab[u]la *fides & fiducia* diversa sunt in verbo Dei: *Fides* H[e]bræis dicitur אמונה, Græcis πίστις. *Fiducia* ve[rò] בטח, Græcis πεποίθησις. 2. Scriptura sacra *fiduci[am] à fide* distinguit, ut effectum à caussa ad Ephes. III. 12. [ἐν] ᾧ ἔχομεν τὴν προσαγωγὴν ἐν πεποιθήσει διὰ τῆς πίστεως αὐ[τοῦ.] *In quo* (Christo) *habemus aditum cum fiducia, per fid[em] ipsius.* Ad quem locum Beza: *Ex hoc loco apparet m[a]nifestè*, πεποίθησιν, *id est*, fiduciam *à* fide, *nempe ut [ef]fectum à caussa differre, ac proinde à nonnullis perper[am] pro fide substitui fiduciæ nomen, quamvis ista duo sem[per] cohæreant.* Cum eo concinit Zanchius in Comme[nt.] in illum locum: *Habemus hìc manifestum discrim[en] inter* fidem *&* fiduciam, *cùm fiducia sit effectum fi[dei.]* Ratio quoque hoc evincit: ideò enim Deo fidim[us,] quia certò persuasi sumus de ejus tum potentia, t[um] bonitate. *Fiducia* ergo persuasionem sequitur de pot[en]tia & bonitate Dei; hæc autem persuasio fides est, u[n]de fit ut fiducia sequatur fidem. Deinde *fiducia est s[pes]* quædam. Patet ex Hesychio, apud quem sequent[ia:] Πέποιθας, θαῤῥεῖς. *Confidis.* Πεποίθασιν, ἠλπίκασι, *spe[rant.]* Πεποιθίαν, ἐλπίδα, προσδοκίαν. *Fiduciam, spe[m,] exspectationem.* Πεποιθὼς, ἐλπίσας, πιστεύσας. *Confidens, [spe]rans, credens.* Respicit ad Philem. v. 21. Phavorin[us:] Πέποιθεν, ἐλπίζει, θαῤῥεῖ. Spes autem distinguitur à fi[de] & fidem sequitur. Ergo & fiducia. Hoc ipsum ha[ud] obscurè innuit Theophylactus, ad Ephes. III. 12. p[ag.] 527. sic scribens: Πλὴν οὐχ ὡς αἰχμάλωτοι προσήχ[θη]μεν, οὐδ᾽ ὡς ἡμαρτηκότες, ἀλλὰ παῤῥησίαν ἔχομεν· [οὐχ] ἁπλῶς, ἀλλὰ μετὰ τοῦ πεποιθέναι καὶ θαῤῥεῖν· πόθεν δὲ ταῦ[τα] ἡμῖν; διὰ τῆς πίστεως, φησίν· αὕτη γὰρ λύσασα τὰ ἁμαρ[τή]ματα, παῤῥησίαν καὶ θάῤῥος ἡμῖν ἐνέθηκεν. *Atqui [non] ut captivi adducti sumus, neque veluti peccatores, se[d li]bertatem habemus: neque eam simplicem, sed cum fi[du]cia & confidentia. Unde verò hæc nobis bona?* Per fide[m,] *inquit: hæc enim peccata solvens, libertatem nobis & [fi]duciam indidit.* En fides præcedit, fiducia sequitur.

4. *Proprietates fidei* præcipuè sunt, quòd

a. *Necessaria.* Chrysostomus in Psal. CXVI. πίστις πάντων ἐστὶ διδάσκαλος, καὶ ταύτης ἄνευ οὐδὲ [λα]λῆσαι δυνάμεθά τι. *Fides omnia docet, nec sine ea q[uic]quam loqui possumus.* Hanc necessitatem Theodore[tus] θεραπευτ. serm. I. pag. 477. à necessitate oculorum c[or]poris ita demonstrat: Χρεία ἡμῖν νοερῶν ὀμμάτων, [πρὸς] τὴν τῶν νοητῶν κατανόησιν. Καὶ καθάπερ δεόμεθα τ[ῶν] σώματος ὀφθαλμῶν εἰς τὴν θεωρίαν τῶν ὁρατῶν, οὕτω δ[ὲ] χρῄζομεν πίστεως εἰς τὴν ἐποπτείαν τῶν θείων. Ὅπερ γὰρ ἐστὶν ὀφθαλμὸς ἐν σώματι, τοῦτο ἄρα πίστις ἐν διανοίᾳ, μᾶλλον δὲ, ὥσπερ ὀφθαλμὸς δεῖται φωτὸς ἐπιδεικνύντος ὁρατὰ, οὕτω δὴ ἂν καὶ ὁ νοῦς δεῖται πίστεως ἐπιδεικνυούσης θεῖα, καὶ τὴν περὶ τούτων δόξαν φυλαττούσης βεβαίαν. *C[ui] nobis est oculis intellectus ad ea cognoscenda, quæ intell[ectu] percipiuntur. Et quemadmodum oculis corporeis ind[ige]mus ad ea conspicienda, quæ cerni possunt, ita etiam i[n]*

ge

mus fide ad rerum divinarum contemplationem. Nam od est oculus in corpore, hoc est fides in mente: aut potiùs, ut oculus luce indiget, per quam ipsi visibilia ostendanr; pari modo & intellectus eget fide, quæ divina ipsi ostent, quæq; stabilem de his conceptum perpetuumq; conrvet. Hinc ibidem, pag. 478. Πρέργιαίτατον χρῆμα ἡ ςις. *Utilissima res est fides.* Theophylactus ad v. 1. c. VI. Hebræos, pag. 920. Ἀρχὴ ϗ θεμέλιος ἡ πίςις, ϗ ἄνευ ύτης ὐδὲν ἑδρασθήσεται, ὥσπερ ὐδὲ ἄνευ ςοιχείων γένοιτ' τις ἔμπειρος γραμμάτων. *Principium & fundamenm fides est, sine qua nihil erit solidum, perinde atq; nec e elementis quispiam gnarus fieri queat literarum.*

b. *Una ex præcipuis virtutibus* Christianis, ut patet ex Corinth. XIII. v. 13. imò est radix seu fons reliquarum nnium. Clemens Alex. Strom. II. pag. 369. Μεγίςη ετῶν μήτηρ, ἡ πίςις. *Maxima virtutum mater, fides* . Chrysostomus Homil. II. in epist. ad Romanos eam vocat πάντων τῶν ἀγαθῶν μητέρα, *omnium bonorum atrem.* Ita etiam Homil. XXXIII. in Johannem.

c. *Conjuncta cum obedientia & studio bonorum operum.* hrysostomus Homil. XXVII. in epist. ad Romanos, g. 213. Ὑπακοῆς ἡ πίςις δεῖται, ὐ πολυπραγμοσύνης· καὶ αν Θεὸς ἐπιτάττῃ, πείθεσθαι ὐ περιεργάζεσθαι. *Obedieni fides eget, non curiosa scrutatione: & si Deus aliquid æcipiat, obtemperandum, non curiosè scrutandum.* inc ὑπακοὴ πίςεως, quia homines fide obediunt Deo, om. I. 5. ubi Theophylactus, ἵνα οἱ διδασκόμενοι ὑπαωσιν, ἀναντιῤῥήτως πιςεύοντες. *Ut qui instituti fuerint, ediant, citra contradictionem credentes.* Et cap. XVI. 26. ubi Theodoretus, pag. 108. Τὐς ἀκύοντας προσήκει ςεῦσαι τοῖς λεγομένοις. *Oportet illos, qui audiunt, iis, æ dicuntur, credere.* Et Theophylactus pag. 142. ὐ δεῖ Θεῷ ἀντιτάττεσθαι, ἀλλὰ πιςεύειν ϗ ὑπακύειν. Ὑπαῆς γὰρ ἡ πίςις δεῖται, ὐ φιλοπραγμοσύνης. *Non oportet niti Deo, sed credere & morem gerere. Fides enim obeentiâ opus habet, non curiositate.* De *bonis operibus* de sub *Effectis.*

d. *Unicuique fidelium Deum & beneficia Christi pritim applicet.* Chrysostomus Homil. II. in epist. ad omanos, ad v. 8. cap. I. pag. 10. de hac fidei proprietate scribit: Οὐκ εἶπε, τῷ Θεῷ, ἀλλὰ τῷ Θεῷ μυ. Ὃ ϗ οἱ προφῆαι ποιῦσι, τὸν κοινὸν ἰδιοποιύμενοι. *Non dicit,* Deo, *sed* eo meo: *quod etiam Prophetæ faciunt, communem sibi ivatim vendicando.* Vide verbum ἰδιοποιέω. De eadem postolus ad Galatas II. 20. Τῦ ἀγαπήσαντός με ϗ παραντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμῦ. *Qui dilexit me, & tradidit semetsum pro me.* Ad quem locum eleganter Theophylaus, pag. 459. Καὶ μὴν ὑπὲρ πάντων δέδωκεν ἑαυτὸν, ϗ πάνς ἠγάπησεν· ἀλλ' ὁ Παῦλος ἐννοήσας τίνων ἀπαλλάξας ἡἂς ὁ Χριςὸς τίνα ἐχαρίσατο, ϗ πυρωθεὶς τῇ ἀγάπῃ, τὸ κοιἴδιον ποιεῖται· ὡς ϗ οἱ προφῆται, ὁ Θεὸς, ὁ Θεός μυ· ἅμα δὲ δεικνὺς, ὅτι τοσαύτην δεῖ χάριν ὁμολογεῖν τῷ Χριςῷ ἑκαν, ὅσην ἂν δὴ αὐτὸν μόνον ἀπέθανεν. Οἱ δὲ τῇ εὐεργεα χρησάμενοι, οἱ εἰς αὐτὸν πιςεύσαντές εἰσι μόνοι. *Atqui o omnibus dedit seipsum, & omnes dilexit: attamen aulus secum cogitans, à quibus nos liberârit Christus, & æ donârit; charitate inflammatus, quod commune est, oprium facit, æquè ac Prophetæ,* Deus, Deus meus, *iniunt: simul ostendens, quòd tantas oporteat unumquemue gratias reddere Christo, quantas, si pro ipso solo morus esset, exhiberet. Qui autem hoc beneficio usi sunt, i soli sunt, qui credunt.*

e. *Firma & solida.* Hinc Apostolus ad Coloss. II. 5. Colossensium prædicat τὸ ςερέωμα τῆς εἰς Χριςὸν πίεως, *firmamentum ejus, quæ in Christo est, fidei.* Ubi heophylactus, pag. 647. Καὶ ἡ πίςις ςερέωμά ἐςιν αὐὴ καθ' αὑτὴν, μὴ ἐῶσα λογισμὺς ὑπεισελθεῖν, οἳ διακρίσιν ἐμποιῦντες, σαλεύυσιν. *Ipsa etiam fides per se firmamentum est, quæ non finit cogitationes irrepere, quæ, dubitationem suggerendo, concutiunt.* Ad Hebræos III. v. 14. Apostolus nos jubet τὴν ἀρχὴν τῆς ὑποςάσεως βεβαίαν κατέχειν μέχρι τέλυς, *initium substantiæ ad finem usque firmum retinere.* Id est, interprete Theophylacto, *fidem:* δι' αὐτῆς γὰρ ὑπέςημεν καὶ ὐσιώθημεν τὴν θείαν καὶ πνευματικὴν ὐσίωσιν, καὶ ἀναγέννησιν. *Per ipsam enim subsistimus, & divinâ nec non spirituali essentiâ fundati sumus, atq; regeneratione.* Hanc ipsam ob caussam cum *ancora* confertur ad Hebræos VI. v. 19. Vide in voce Ἄγκυρα, num. II. Vocatur I. Thessal. I. v. 3. ἔργον τῆς πίςεως. Vide in voce Ἔργον, num. I. sub lit. *b.* Vocatur à Chrysostomo, Homil. XVIII. in I. ad Timoth. pag. 326. πέτρα ἀῤῥαγὴς, *infragilis petra,* quia petræ instar inconcussa manet contra omnes tentationum & afflictionum fluctus. Hinc iterum à Chrysostomo, Homil. CX. t. V. πίςις vocatur χειμαζομένης φύσεως ἄγκυρα καὶ ἀνθρωπότητος λιμὴν γαληνὸς, *tempestate vexatæ naturæ ancora, naturæ humanæ portus tranquillus.* Idem in Ps. CXVI. de fide: Ἱερά τίς ἐςιν ἄγκυρα, πάντοθεν ἀνέχυσα τὴν ἔχυσαν αὐτὴν διάνοιαν. *Sacra quædam ancora est, undiq; sustinens mentem eam habentem.* Theodoretus in cap. I. Danielis, p. 553. Οὐδὲν τῆς εἰς Θεὸν πίςεως ἰσχυρότερον. *Nihil fide in Deum firmius & fortius est.*

f. *Etiam res invisibiles, & judicio humano impossibiles apprehendat.* Hanc ejus proprietatem in Abrahamo commendat Apostolus ad Rom. IV. v. 18. Vide, quæ de illo loco notarimus in voce Ἐλπὶς, num. II. Eandem luculenter describit ad Hebræos XI. v. 1. his verbis: Ἔςι δὲ πίςις ἐλπιζομένων ὑπόςασις· πραγμάτων ἔλεγχος ὐ βλεπομένων. *Est autem fides rerum sperandarum substantia, argumentum rerum non apparentium.* Ad hunc locum Chrysostomus Homil. XXI. in epist. ad Hebræos, pag. 539. Βαβαὶ, οἵᾳ λέξει ἐχρήσατο εἰπὼν, ἔλεγχος ὐ βλεπομένων; ἔλεγχος γὰρ λέγεται ἐπὶ τῶν λίαν ἀδήλων. Ἡ πίςις τοίνυν ἐςὶν ὄψις τῶν ἀδήλων, φησὶ, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν τοῖς ὁρωμένοις φέρει πληροφορίαν τὰ μὴ ὁρώμενα. Οὔτε ὖν τοῖς ὁρωμένοις ἀπιςῆσαί ἐςιν, ὔτε πάλιν, εἰ μὴ τῶν ὁρωμένων σαφέςερον περὶ τῶν ἀοράτων πεπληροφόρηταί τις, πίςις εἶναι δύναται. Ἐπειδὰν γὰρ τὰ ἐν ἐλπίδι ἀνυπόςατα εἶναι δοκεῖ, ἡ πίςις ὑπόςασιν αὐτοῖς χαρίζεται· μᾶλλον δὲ, ὐ χαρίζεται, ἀλλ' αὐτό ἐςιν ὐσία αὐτῶν· οἷον, ἡ ἀνάςασις ὐ παραγέγονεν, ὐδὲ ἐςιν ἐν ὑποςάσει, ἀλλ' ἡ ἐλπὶς ὑφίςησιν αὐτὴν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ψυχῇ. Τῦτό ἐςιν ὑπόςασις πραγμάτων ἐλπιζομένων. *Papæ! quali dictione usus est, dicens,* argumentum non apparentium? *Argumentum enim dicitur de iis, quæ obscura sunt valde. Fides igitur, inquit, est visio eorum, quæ non sunt conspicua, & ea, quæ non videntur, deducit ad eandem certam ac plenam persuasionem cum iis, quæ videntur. Neque igitur iis, quæ videntur, fides non est habenda, neque rursus, si quis de iis, quæ non cadunt sub aspectum, non fuerit apertiùs persuasus, quàm de iis, quæ videntur, fides esse potest. Nam quoniam quæ sunt in spe, non subsistere videntur, fides eis donat substantiam: vel potiùs non donat, sed ipsum est eorum essentia. Exempli caussâ, resurrectio non advenit, neque est in substantia, sed spes facit, ut ea consistat in anima nostra. Atque hoc est rerum sperandarum substantia.* Theophylactus ad eundem locum, pag. 987. Ὑπογράφεται ἡμῖν τὴν πίςιν, καί φησιν ὅτι ὐσίωσίς ἐςι τῶν μήπω ὄντων, καὶ ὑπόςασις τῶν μὴ ὑφεςώτων· οἷον ἡ ἀνάςασις ὔπω ὑφέςηκεν, ἀλλ' ἡ πίςις ὑφίςησιν αὐ-

τὴν, καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῖν τίθησι. *Describit nobis fidem, & dicit, Fides est essentia eorum, quæ nondum sunt, & substantia eorum, quæ non subsistunt: exempli gratiâ, resurrectio nondum subsistit, sed fides statuit eam, atque ob oculos nobis ponit.* Item: Πραγμάτων ἔλεγχος ὀ βλεπομένων. Ἔλεγχος, τουτέστι δεῖξις, φανέρωσις ἀδήλων πραγμάτων. ποιεῖ γὰρ ταῦτα βλέπεσθαι τῷ νῷ ἡμῶν ὡς παρόντα. Argumentum rerum non apparentium. *Argumentum, hoc est, demonstratio & manifestatio rerum, quæ non sunt conspicuæ: facit enim, ut ista mente nostra cernamus, haud secus ac si præsentia essent.* Theodoretus etiam ad præsentem locum, pag. 445. Τὰ οὐχ ὁρώμενα διὰ πίστεως ὁρῶμεν, καὶ πρὸς τὴν τῶν ἐλπιζομένων θεωρίαν ὀφθαλμὸς ἡμῖν γίνεται, καὶ δείκνυσιν ὡς ὑφεστῶτα τὰ μηδέπω γεγενημένα. Τῶν νεκρῶν ἁπάντων ἐν τοῖς τάφοις ἔτι κειμένων, ἡ πίστις ἡμῖν προζωγραφεῖ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τῆς κόνεως τῶν σωμάτων τὴν ἀθανασίαν παρασκευάζει φαντάζεσθαι. *Ea, quæ non videntur, per fidem videmus, & ad eorum, quæ sperantur, contemplationem hæc nobis fit oculus, & tanquam subsistentia ostendit ea, quæ nondum sunt. Mortuis adhuc omnibus in sepulchris jacentibus, fides nobis resurrectionem jam depingit, facitque, ut pulveris corporum immortalitatem nobis repræsentemus.* Et ad hunc eundem locum Gregorius Nyssenus Orat. XII. contra Eunomium, t. II. pag. 746. Τὴν πίστιν, οὐχὶ τὴν γνῶσιν ὁ Θεὸς εἰς δικαιοσύνην λογίζεται τοῖς ἀνθρώποις· ἡ μὲν γὰρ γνῶσις ὡς ἐμπορικήν τινα τὴν διάθεσιν ἔχει, μόνῳ τῷ γινωσκομένῳ συντιθεμένη· ἡ δὲ τῶν χριστιανῶν πίστις, οὐχ οὕτως· οὐ γὰρ τῶν γινωσκομένων, ἀλλὰ τῶν ἐλπιζομένων ἐστὶν ὑπόστασις. Τὸ δὲ διακρατούμενον οὐκ ἐλπίζεται· ὃ γὰρ ἔχει τίς, φησι, τί καὶ ἐλπίζει; τὸ δὲ διαφεῦγον τὴν κατανόησιν ἡμῶν, ἡμέτερον ἡ πίστις ποιεῖ, διὰ τῆς ἰδίας βεβαιότητος ἐγγυωμένη τὸ μὴ φαινόμενον. *Fidem, non cognitionem Deus ad justitiam hominibus reputat. Cognitio enim velut negotiatoriam quandam dispositionem habet, soli cognito assentiens: sed Christianorum fides non sic: non enim eorum, quæ cognoscuntur, sed quæ sperantur, est substantia sive fundamentum. Quod verò firmiter tenetur, non speratur.* Quod enim quis habet, *ait Apostolus*, quid etiam sperat? *Quod autem cognitionem nostram fugit, nostrum fides facit, spondens propria firmitate, quod non apparet.* Nemo autem existimet, Nyssenum à fide remotam velle cognitionem, quam fidei partem esse veterum testimoniis, suprà probavimus: sed disputat adversus Eunomianos, qui, ut verbis adductis statim subnectit: διὰ γνώσεως τῆς ματαίην φυσιούσης ἐπιγνῶναι τὴν θείαν οὐσίαν δυνατὸν εἶναι ἔλεγον, *per cognitionem frustrà inflantem, divinam essentiam dignosci posse dicebant;* de quibus in Γνωστικὸς, num. II. Adi ipsum Autorem. Ad hanc fidei proprietatem referri debent etiam sequentia Patrum dicta. Nyssenus de Anima & Resurrectione, t. III. pag. 224. Ἡ πίστις ἔρεισμα τῆς τῶν ἐλπιζομένων ἀδηλίας γίνεται. Οὕτω γὰρ αὐτὴν καὶ ὡρίσατο λέγων. Ἔστι δὲ πίστις ἐλπιζομένων ὑπόστασις. *Fides est sustentaculum ac firmamentum incertitudinis earum rerum, quæ sperantur. Nam & ita eam definivit* Apostolus, *dicens: Est autem fides rerum, quæ sperantur, substantia.* Damascenus lib. IV. Orthod. fidei, cap. XI. pag. 303. Ἔστι πίστις ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων, ἢ ἀδίστακτος καὶ ἀδιάκριτος ἐλπὶς τῶν ὑπὸ Θεοῦ ἡμῖν ἐπηγγελμένων, καὶ τῆς τῶν αἰτήσεων ἡμῶν ἐπιτυχίας. *Fides est eorum, quæ sperantur, substantia, rerum, quæ non videntur, argumentum, vel indubitata & minimè dubia spes tam eorum, quæ nobis à DEO promissa sunt, quàm assecutionis nostrarum petitionum.* Et quia fides ea, quæ humano j[u]dicio videntur ἀδύνατα, nihilominus credit & a[p]prehendit, hinc passim Chrysostomus hæc duo i[n]ter se opponit, πίστιν & λογισμὸν, seu λογισμ[ούς]. Aliquot exemplis rem probemus. Homil. XXIV. [in] Joh. cap. III. Τῇ τῶν οἰκείων λογισμῶν ἀσθενείᾳ τὴν ἀπ[ει]ρον ἐκείνην ὑποβάλλοντες οὐσίαν. Ἅπερ οὖν εἰδότας, φε[ύ]γειν χρὴ τὴν ἄκαιρον ταύτην πολυπραγμοσύνην· οὔ[τε] γὰρ τὸ πῶς εἴσονται, καὶ τῆς πίστεως ἐκπεσοῦνται τῆς ὀρθῆ[ς]. *Ratiocinationum suarum imbecillitati immensam illa[m] subjicientes essentiam. Quæ scientes, fugere oport[et] importunam istam curiositatem: neque enim modu[m] scient, & à recta fide excident.* Mox: Ταῦτ᾽ οὖν εἰδ[ό]τες, μὴ λογισμῷ τὰ περὶ Θεοῦ ζητῶμεν, μηδὲ ὑπὸ τ[ὴν] ἀκολουθίαν τὴν παρ᾽ ἡμῖν ἄγωμεν τὰ ἐκεῖθεν, μηδὲ ἀνά[γ]κῃ φύσεως ὑποβάλλωμεν, ἀλλ᾽ εὐσεβῶς πάντα νοῶμε[ν] πιστεύοντες ὡς εἶπον αἱ γραφαί. *Hæc igitur cùm sciamu[s], ne divina mysteria naturali ratione perscrutemur, n[e]que sub rerum humanarum necessitatem illa subjiciamu[s], sed piè omnia intelligamus, credentes ut dixerunt Scr[i]pturæ.* Iterum: Οὐδὲν γὰρ οὕτως ποιεῖ σκοτόδινον, [ὡς] ἀνθρώπινος λογισμὸς ἀπὸ τῆς γῆς πάντα φθεγγόμενος, κ[αὶ] μὴ ἀνεχόμενος φωτίζεσθαι ἄνωθεν. Πολλὴν γὰρ ἔχει τ[ὴν] ἰλὺν τὸ γεῶδες τῶν λογισμῶν. *Nihil enim tam obsc[u]ris obducitur tenebris, quàm humana ratiocinatio, qu[æ] humana tantùm loquitur, nec cœlitus se illuminari p[a]titur: multum enim luti terrenæ habent ratiocinati[o]nes.* Et Homil. XXV. Οὐδὲν γὰρ χεῖρον τοῦ τοῖς λογ[ι]σμοῖς τὰ πνευματικὰ ἐπιτρέπειν. *Nihil enim pejus est, quàm humanis rationibus spiritualia committere.* Mo[x]: Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς πιστοὶ καλούμεθα, ἵνα τῶν λογισμῶν τ[ὴν] ἀσθένειαν ἀφέντες κάτω, πρὸς τὸ ὕψος τῆς πίστεως ἀναβ[αί]μεν. *Propterea etiam nos fideles vocamur, ut rati[o]cinationum imbecillitate in terra relicta, ad fidei sul[b]limitatem ascendamus.* Item: Λογισμῷ μὲν εὑρεῖν δύναμαι, πίστει δὲ δέχομαι μόνῃ. *Ratione quidem in[venire] non possum, sola autem fide recipio.* Idem in [ini]tio Homiliæ XXII. in epist. ad Hebræos: Τὸ τῆς πίστε[ως] γενναῖον νεανικῆς δεῖται ψυχῆς, καὶ πάντα ὑπερβαινούσης τ[ὰ] αἰσθητὰ, καὶ τὴν ἀσθένειαν τῶν λογισμῶν τῶν ἀνθρωπίνω[ν] παρερχομένης. *Fidei generosa nobilitas strenuâ indig[et] animâ, quæ omnia transcendat sensilia, & huma[narum] rationum transeat imbecillitatem.* Mox: Τ[ὰ] μέγιστα διὰ πίστεως, καὶ οὐ διὰ λογισμῶν κατορθοῦτα[ι]. *Res maximæ per fidem rectè fiunt, non per ratiocina[tiones].* Alia exempla in eadem reperias Homili[a]. Idem Homil. V. in epist. ad Coloss. pag. 116. Ἰδοὺ τὰ σ[εμ]νὰ ἡμῶν πάντα πῶς ἔρημα λογισμῶν, καὶ πίστεως ἔχετ[αι] μόνης. *Ecce, quomodo reverenda omnia nostra ratio[cinationibus] destituantur, & à sola fide pendean[t].* Paulò pòst: Ποῖος ταῦτα λογισμὸς καταδέξεται, ἂ[ν] μὴ πίστις ᾖ; *Quæ ratio recipiet, si fides absit?* Pag. 117. quomodo Jonas in ventre ceti fuerit servatus: Ἆρα ταῦτα οὐκ ἄπιστα; ἂν λογισμῷ ἐξετάζωμεν, ἄπι[στ]α· ἂν δὲ πίστει, σφόδρα πιστά. *Annon sunt hæc in[credibilia? si juxta rationem examinemus, incredi[bilia sunt; si autem fide, valde credibilia.* Eoden[m] etiam referri possunt, quæ sub voce Ἀπολυπραγμόνη[σ]τος ex Cyrillo Alexandr. adducimus: ut & sequentia Oecumenius in II. Corinth. cap. XI. pag. 555. Ἁπλᾶς καὶ ἀφελοῦς δεῖται ψυχῆς ἡ πίστις, πάντα πίστει δεχομένης καὶ μηδὲν συλλογιζομένης. *Minimè fictam & simplicem animam fides requirit, quæ omnia fide recipiat, ne[c] quidquam ratiocinationibus permittat.* Cæsarius pag. 128. quæst. LVII. Τὰ τῶν χριστιανῶν πίστει κρατύνεται, κα[ὶ] οὐ συλλογισμοῖς. *Christianorum dogmata fide firmantur, non verò ratiocinationibus.* Athanasius Orat. IV

contra Arianos, t. I. pag. 454. Ἡ τοῦ ἁπλότητος πί-
βελτίων ἐστὶ τῆς ἐκ περιεργασίας πιθανολογίας. *Simplex*
melior eſt curioſa ſermonis probabilitate. Idem in
t. ad Serapionem, t. II. pag. 19. Τὰ τῇ πίστει πα-
δόμενα, ἀπεριέργαστον ἔχει τὴν γνῶσιν. *Quæ fidei*
lenda propoſita ſunt, minimè curioſam habent cogni-
em, id eſt, credenda ſunt, non curioſè veſtiganda.
hoc ipſo multa præclara collegit Clar. Rittershuſius
t. ſacr. lib. V. cap. III.

. *Effecta fidei* varia ſunt: nos conſiderabimus συν-
ως,

A. *Generalia* quædam, ſeu *in genere*. Chry-
omus Homil. XLII. t. VII. Πίστις, σωτηρίας ἀρχή·
ς, ἀθανασίας προοίμιον· πίστις, θεογνωσίας κα-
ὸς ὀφθαλμός· πίστις τὰ ἀόρατα καθορᾷ. *Fides ſa-*
is eſt principium: fides, immortalitatis exordium:
s, cognitionis Dei purus oculus: fides inviſibilia
nit. Idem, Homil. CX. t. V. pag. 713. Πίστις τοῦ ἐπὶ
κολυμβήθραν ὁδοῦ χειραγωγὸς ἀγαθὸς, πίστις τὸ τῶν
άτων κάτοπτρον τηλαυγὲς, πίστις τοῦ ὁμουσίου τριά-
διδάσκαλος ἀκριβής. *Fides viæ ad piſcinam dux*
imus, fides rerum inviſibilium ſpeculum lucidum,
s conſubſtantialis Trinitatis doctor accuratus. An-
ius, ut refert Athanaſius in vita ipſius t. II. pag.
8. dixit: Σφραγὶς ἡμῖν καὶ τεῖχος εἰς ἀσφάλειαν, ἡ
τὸν Κύριον ἡμῶν πίστις. *Sigillum nobis & munitio ad*
uritatem, in Dominum noſtrum fides eſt. Orige-
lib. IV. contra Celſum, pag. 200. Πάσης σοφίας
γὴ καὶ ἀρχὴ τὸ πιστεῦσαι τῷ τῶν ὅλων Θεῷ. Καὶ τίς ἂν
ος λόγος ἐπιστρεφέστερον προσάγει τὴν ἀνθρωπίνην
σιν τῷ εὖ ζῆν, ὡς ἡ πίστις ἢ ἡ διάληψις περὶ τοῦ πάντ'
ορᾶν ἐπὶ πᾶσι Θεὸν τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα καὶ πραττόμε-
, ἀλλὰ καὶ λογιζόμενα; *Omnis ſapientiæ fons &*
incipium eſt, univerſorum DEO credere. Et quis
us modus eſt, qui faciliùs hominem ad rectè viven-
m convertat quàm fides, certaque perſuaſio, nihil à no-
vel dici, vel geri, vel cogitari denique, quin oculis Dei
teat?

B. *Specialia* ſunt *fidei effecta*,

a. *quòd juſtificet, & quidem ſola.* Nolumus
c multa veterum coacervare teſtimonia, utpote
aliis jam ſtudioſè collecta: ſed ea tantùm propo-
mus, quæ aſſertionem noſtram diſertis & perſpi-
is confirmant verbis. Qualia ſunt illa Baſilii M.
omil. XXII. quæ eſt de Humilitate, t. I. pag. 549.
ὕτη ἡ τελεία καὶ ὁλόκληρος καύχησις ἐν Θεῷ, ὅτε μήτε
ὶ δικαιοσύνη τὶς ἐπαίρεται τῇ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἔγνω μὲν ἐνδεῆ
τα ἑαυτὸν δικαιοσύνης ἀληθοῦς, πίστει δὲ μόνῃ τῇ εἰς Χρι-
ν δεδικαιωμένον. *Ea demum perfecta & integra glo-*
atio eſt in DEO, quando neque propter ſuam ipſius
uis juſtitiam extollitur, ſed agnoſcit ſe quidem verâ
eſtitutum eſſe juſtitiâ, verùm ſola *in Chriſtum* fide
uſtificatum eſſe. Chryſoſtomus Homil. VII. in epiſt.
d Romanos, pag. 47. Τίς δὲ ὁ τῆς πίστεως νόμος; Διὰ
άριτος σώζεσθαι. Ἐνταῦθα τὸ δυνατὸν δείκνυσι τοῦ Θεοῦ,
τι οὐ μόνον ἔσωσεν, ἀλλὰ καὶ ἐδικαίωσε, καὶ εἰς καύχησιν
γαγε, καὶ οὐδὲ ἔργων δεηθεὶς, ἀλλὰ πίστιν ζητήσας μό-
ον· *Quæ verò fidei lex eſt? Per gratiam ſervari.*
Hîc potentiam Dei oſtendit, quia non tantùm ſerva-
it, ſed etiam juſtificavit, & ad gloriationem tra-
luxit, nullis operibus egens, *ſed* ſolam fidem *quæ-*
ens. Idem Homil. XXXII. in Acta, pag. 792. Τὰ
θνη ἀπὸ τῆς πίστεως μόνης, φησὶ, τῶν αὐτῶν ἔτυχον. *Gen-*
es per ſolam fidem *eadem conſecutæ ſunt.* Et mox:
Πίστεως δεῖ μόνης, οὐκ ἐκ ἔργων. Sola fide *opus eſt, non*
autem operibus. Idem Homil. V. in epiſt. ad Epheſios:
Ἀπὸ γὰρ πίστεως μόνης ἔσωσε. Sola fide *ſalvos fecit* ſcil.
Chriſtus. Idem in Interpret. in cap. III. ad Galatas,
pag. 739. Ὁ ἀπόστολος δείκνυσιν, ὅτι ὁ τῇ πίστει προσ-
έχων μόνῃ, εὐλογημένος. *Apoſtolus oſtendit eum, qui*
ſola fide *nititur, benedictum eſſe.* Idem, Homil.
LXXXIX. t. VI. quæ eſt de Fide & Lege naturali, pag.
838. Ὁ λῃστὴς πιστεύσας μόνον, ἐδικαιώθη. *Latro, cùm*
tantùm crediſſet, *juſtificatus fuit.* Oecumenius
in cap. III. ad Galatas, pag. 591. Μία ἐστὶν ἡ ὁδὸς
δικαιοῦσα, ἡ διὰ πίστεως. Una *tantùm* via *ad juſtifica-*
tionem, ea nempe quæ per fidem eſt. Item: Διὸ ἐκ
μόνης πίστεως δύνανται τυχεῖν τῆς ἐπαγγελίας. *Ideo* ex ſo-
la fide *promiſſionis participes fieri poſſunt.* Idem in cap.
III. ad Romanos, pag. 270. Πάντες πιστεύσαντες εἰς Χρι-
στὸν δωρεὰν δικαιοῦνται, τὸ πιστεύειν μόνον συνεισάγοντες.
Omnes in Chriſtum credentes gratis juſtificantur, ſo-
lam fidem *afferentes.* Theodoretus de curandis affe-
ctibus Græc. ſerm. VII. t. IV. pag. 587. Οὐ γὰρ δι' ἔργων
ἀξιεπαίνων, ἀλλὰ διὰ μόνης πίστεως τῶν μυστικῶν τετυχή-
καμεν ἀγαθῶν. *Neque enim ullis operibus bonis, ſed*
per ſolam fidem *myſtica conſecuti ſumus bona.* Idem
in cap. III. ad Romanos, ad v. 24. pag. 32. Πίστιν μόνην
εἰσενεγκόντες, τῶν ἁμαρτημάτων τὴν ἄφεσιν ἐδεξάμεθα.
Sola fide *allata peccatorum remiſſionem accepimus.*
Theophylactus in cap. IX. ad Romanos, ad v. 33. pag.
100. Ἡ πίστις ἐστὶν ἡ τὸ πᾶν ἐνεργοῦσα καὶ δικαιοῦσα, οὐ
τὰ ἔργα. *Fides eſt, quæ omnia efficit & juſtificat,*
non opera. Iterum Oecumenius in cap. I. ad Roma-
nos, pag. 250. Ἐκ μόνης πίστεως ἡμᾶς σώζει Θεὸς, καὶ
νεκρωθέντας ἤδη ζωοποιεῖ, μὴ προεπιδειξαμένους ἔργα. *Ex*
ſola fide *nos ſalvos facit Deus, & jam mortuos vivi-*
ficat, cùm nulla priùs demonſtravimus opera. Apo-
linarius in Catena in Johannem, ad cap. VI. v. 29. pag.
181. Ἡ εἰς τὸν Κύριον πίστις ἔργον ἱερόν τε καὶ τέλειον· διὸ καὶ
ἄνευ τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων εἰκότως δικαιοῖ τε καὶ ἁγιάζει,
ὅτι καλλίστην ἐνέργειαν ἔχει τῆς ψυχῆς, οὐκ ἀργίαν τινὰ καὶ
ἀπραξίαν. *Fides in Dominum opus ſacrum eſt & per-*
fectum: propterea etiam ſine humanis operibus meri-
tò juſtificat & ſanctificat, quoniam præſtantiſſimam
continet animæ operationem, non otium atque deſi-
diam. Vide præterea, quæ adducimus in verbo Δι-
καιόω, num. I. & in Ἔργον, num. II. 3. Confeſſionis
item Cyrilli cum teſtimoniis Patrum cap. XIII. ſola
autem fides juſtificare dicitur, non quòd ſola ſit, aut
eſſe poſſit abſque operibus, in eo, qui juſtificatur;
ſed quia ſola agit in opere juſtificationis, ejuſque ſolum
eſt inſtrumentum.

b. *quòd non ſit mortua, ſeu deſtituta bonis ope-*
ribus, verùm efficax. Hinc Theodoretus Quæſt.
LXIII. in Exodum, pag. 110. Οὐκ ἀρκεῖ ἡ πίστις εἰς σω-
τηρίαν, ἀλλὰ δεῖται τῶν ἔργων εἰς τελειότητα. *Non ſuf-*
ficit fides ad ſalutem, ſed operibus indiget ad perfe-
ctionem. Clemens Alexandr. Strom. V. pag. 591. Ἡ
πίστις, εἰ καὶ ἑκούσιος τῆς ψυχῆς συγκατάθεσις, ἀλλ' ἐργά-
τις ἀγαθῶν, καὶ δικαιοπραγίας θεμέλιος. *Fides, etſi*
eſt voluntaria animæ aſſenſio, eſt tamen bonorum ope-
ratrix, & juſtæ fundamentum actionis. Hinc ad Ga-
latas V. 6. requiritur πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη, *fi-*
des per charitatem efficax. Ad hunc locum Theo-
phylactus, pag. 481. Ἡ πίστις ἐστὶ τὸ πᾶν, ἡ δι' ἀγά-
πης ἐνεργουμένη· τουτέστιν, ὀφείλουσα ἀεὶ ἐνεργὴς καὶ ζῶσα
δείκνυσθαι διὰ τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης. *Omnia à fide pen-*
dent, quæ per charitatem eſt efficax: hoc eſt, quæ
debet ſemper efficax & viva demonſtrari, per dile-
ctionem erga Chriſtum. Et mox: Μάνθανε οὖν ὅτι ἡ πί-
στις ἐνεργεῖται μὲν δι' ἀγάπης, τουτέστι, ζῶσα δείκνυται·
μὴ ἔχουσα δὲ τὴν ἀγάπην, ἀνενέργητός ἐστιν· ὅμοιον τῷ,
πίστις χωρὶς ἔργων νεκρά. *Diſce igitur, quòd fides ef-*
ficax ſit per charitatem, hoc eſt, viva demonſtretur: ſin
charitatis expers ſit, inefficax eſt. Simile eſt illi, Fides ſine

operibus mortua. Requiritur πίστις ἔμπρακτος, ut idem loquitur ad v. 11. c.I. epist.II.ad Thessalonicenses. Photius epist.I.p.2. Δεῖ τὰς ἀρετὰς τῇ πίστει παραπεπηγέναι, καὶ δι' ἀμφοῖν τὸν σπουδαῖον καταρτίζεσθαι. Καὶ γὰρ δογμάτων μὲν εὐθύτης πολιτείας προβάλλεται κοσμιότητα· πράξεων δὲ καθαρότης τῆς πίστεως ἀπαγγέλλει θειότητα. Ὧν ἑκάτερον χωρὶς τοῦ ἑτέρου ῥᾷον εἴωθεν ὑπορρεῖν καὶ παρασύρεσθαι, μὴ ἀνεχόμενον καταμόνας ψυχαῖς ἀνθρώπων ἐγκατοικίζεσθαι. *Oportet virtutes fidei annexas esse, & utrinq; virum bonum perfici & consummari. Recta enim fides mores producit honestos; & operum puritas fidem esse divinam plane probat: istorum verò alterum sine altero facilè diffluere solet & aliorsum rapi: neq; enim possunt sejuncta & divulsa in animis hominum sedem figere.* His gemina habet Ignatius in epist. ad Ephesios, p.228. Ἀρχὴ ζωῆς, πίστις· τέλος δὲ, ἀγάπη· τὰ δὲ δύο ἐν ἑνότητι γενόμενα, Θεοῦ ἄνθρωπον ἀποτελεῖ. *Initium vitæ, fides est: perfectio verò, charitas: hæc autem duo quoties in unum coëunt, Dei hominem perficiunt.* Paulò pòst: οἱ ἐπαγγελλόμενοι Χριστοῦ εἶναι, οὐκ ἐξ ὧν λέγουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν πράττουσι, γνωρίζονται. Ἐκ γὰρ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκεται. Ἄμεινόν ἐστι σιωπᾷν καὶ εἶναι, ἢ λαλεῖν, καὶ μὴ εἶναι. *Qui profitentur, se Christi esse, non modò ex iis quæ dicunt atq; loquuntur, verùm etiam ex iis, quæ faciunt, cognoscuntur. Ex fructu enim arbor dignoscitur. Præstat enim esse & tacere, quàm loqui & non esse.* Damascenus Orthod. fidei lib.IV. c.X.p.297. Πίστις χωρὶς ἔργων νεκρά ἐστιν, ὁμοίως καὶ ἔργα χωρὶς πίστεως· ἡ γὰρ ἀληθὴς πίστις διὰ τῶν ἔργων δοκιμάζεται. *Fides sine operibus mortua est, similiter opera sine fide: vera enim fides per opera probatur.* Isidorus Pelusiota epist.CLVIII lib.III.p.320. Τὴν πίστιν τὰ ἔργα μᾶλλον, ἢ οἱ λόγοι κηρύττειν ὀφείλουσι. *Fidem opera magis, quàm verba prædicare debent.* Greg. Nazianzenus oratione XXVIII. p.476. Ὡς οὐκ ἔστι χωρὶς πίστεως πρᾶξις ἔγκριτος, ἐπειδὰν καὶ δόξης ἕνεκεν οἱ πολλοὶ τὸ καλὸν ἐπιτηδεύουσι, καὶ φύσεως οὕτως ἔχοντες· οὕτω καὶ πίστις χωρὶς ἔργων νεκρά. *Ut actio, si à fide deseratur, laudem non meretur, quandoquidem multi gloriæ studio, atq; etiam à natura informati, virtutem colunt: ita fides sine operibus mortua est.* Atque hæc etiam est Orthodoxorum sententia; fidem nimirum bonis operibus destitutam, non esse veram, sed hypocriticam fidem. Immeritò ergo Gretserus Jesuita, quando legit apud Greg.Nyssenum, lib.I.contra Eunomium, p.306. Eunomium docuisse, μόνην ἀρκεῖν τῷ ἀνθρώπῳ τὴν αἱρετικὴν πίστιν πρὸς τελειότητα, *ad perfectionem sufficere homini solam Hæreticam fidem,* in margine addit calumniam hanc, *Eunomius est Lutheranus.* Non enim docuisse Eunomium, veram in Christum fidem per bona opera efficacem ad perfectionem sufficere; quæ Orthodoxorum constans est sententia; sed fidem bonis operibus destitutam, ibidem disertis verbis affirmat Nyssenus, quando dicit, eum jussisse μὴ παρέχειν πράγματα τῇ φύσει πρὸς τὸ δοκοῦν διὰ τῶν τοῦ σώματος ὀρέξεων προϊούσῃ, μηδὲ ἀντιβαίνειν ταῖς ἡδοναῖς, μηδὲ ἀκριβολογεῖσθαι περὶ τὴν τοιαύτην τοῦ βίου σπουδήν· οὐδὲ γὰρ εἶναί τινα βλάβην ψυχῆς, διὰ τῶν τοιούτων συνισταμένην, *nihil molestiæ inferendum naturæ, quando immoderatis corporis cupiditatibus ad id, quod collibitum est, fertur: neq; resistendum voluptatibus: neq; etiam asperiorem vitæ disciplinam sequendam: neq; enim quidpiam detrimenti animam capere ex voluptatum usu:* ἀλλὰ μόνην ἀρκεῖν τῷ ἀνθρώπῳ τὴν αἱρετικὴν πίστιν πρὸς τελειότητα. Quis unquam ex Orthodoxis hanc blasphemam eructavit vocem?

c. *quòd aditum patefaciat ad Deum, ac proinde ad æternam felicitatem.* Greg. Nyssenus Orat. XII. contra Eunomium, t.II. p.745. Τοὺς τῷ Θεῷ προσιόντας οὐκ ἔστιν ἄλλως προσεγγίσαι Θεῷ, μὴ πίστεως μεσιτευούσης καὶ συναπτούσης δι' ἑαυτῆς τὸν ἐπιζητοῦντα νοῦν πρὸς τὴν ἀκατάληπτον φύσιν. *Non licet aliter Deo appropinquare, nisi fide interveniente, & per se copulante intellectum inquirentem cum natura comprehensibili.* Confer Hebr.XI.6. Cyrillus Alexan[d.] ad v.47. c.VI. Joh. p.349. Θύρα καὶ ὁδὸς εἰς ζωὴν ἡ πίστις, ἀπὸ φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν ἀναδρομή. *Janua & via in [vi]tam, & à corruptione ad incorruptibilitatem recursus [est] fides.*

d. *quòd peccata tegat.* Basilius M.in cap.IX. Jesai[æ.] Ἱμάτιον Χριστιανῶν, σκέπον τὸ ἄσχημον ἡμῶν τῆς ἁμαρτίας, ἡ [εἰς] Χριστὸν πίστις. *Fides in Christum est vestimentum Christi[a]norum, quod turpitudinem peccatorum nostrorum tegit.*

Πιστοποιός.

Non habent Lexica. Πιστοποιὸν est, *quod fidem fac[it,] quod credere facit, nec dubitare sinit.* Usus hac voce Cy[-]rillus Alex.ad v.3.c.LV.Jesaiæ,p.776. ubi LXX. Inte[r]pretes, Διαθήσομαι ὑμῖν διαθήκην αἰώνιον, τὰ ὅσια Δαυὶδ τ[ὰ] πιστά. *Pangam vobiscum fœdus æternum, benignitates D[a]vidis certissimas.* Πιστὰ, ὅτι πιστοποιά εἰσι, καὶ τὸ ἱδρυμένον τῇ πίστει, καὶ τῇ κατ' εὐσέβειαν ζωῇ τοῖς λαβοῦσιν ἐνεργάζετ[αι.] *Fidelia, quia fidem faciunt, & in fide firmitatem, & vita pia, iis, qui ea recipiunt, efficere solent.*

Πιστός.

Hæc vox maximè usurpatur,

I. *de Deo,* qui dicitur πιστὸς, *fidelis,* id est, verax, sinc[e]rus, constans, benignissimè & firmissimè stans promiss[is] erga suos. Clemens Alex.Strom.II.p.371. Ἐπὰν εἴπῃ, π[ι]στὸς ὁ Θεὸς, ᾧ ἀποφαινομένῳ πιστεύειν ἄξιον, μηνύει. Ἀποφαίν[ε]ται δὲ ὁ λόγος αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ἂν εἴη πιστὸς ὁ Θεός. *Cùm dixer[it] Scriptura, Fidelis Deus, cuinam affirmanti par sit creder[e] significat. Affirmat autem Verbum ejus, & is fuerit De[us] fidelis.* Chrysostomus Hom.III.in II.adCor.ad c.I.v.1[8.] Πιστὸς ὁ Θεὸς, τουτέστιν, ἀληθής. *Fidelis est Deus, hoc est, vera[x.]* Ita ad eundem locum, & ad I.Cor.I.9. Theophylactu[s] nec non ad II. Thess.III.3.I.Cor.X.13. Hebr.X.23. Oe[-]cumenius in I. Petri IV. p.164. vocem hanc de Deo in[-]terpretatur ἀσφαλὴς καὶ ἀψευδὴς, *firmus & constans, menti[ri] nescius.* Athanasius Orat.III. contra Arianos, t.I. p.37[.] Πιστὸς ὁ Θεὸς, ὅτι, καθὼς ψάλλει Δαυὶδ, πιστός ἐστιν ἐν τοῖς λόγο[ις] αὐτοῦ ὁ Κύριος, καὶ ἀξιόπιστός ἐστι, καὶ ἀδύνατόν ἐστιν αὐτὸν ψεύ[-] σασθαι. *Fidelis Deus, quia, ut canit David, fidelis seu vera[x] est Dominus in sermonibus suis, & fide dignus est, & fieri n[e]quit, ut mentiatur.* Atque hoc est, quod Apostolus dic[it] II.Tim. II. 13. Εἰ ἀπιστοῦμεν, ἐκεῖνος πιστὸς μένει· ἀρνήσα[-] σθαι ἑαυτὸν οὐ δύναται. *Si non credimus, ille fidelis permanet negare seipsum non potest.* Ad hæc Theophylactus, p.81[.] Ἐκεῖνος ἀληθής ἐστι, βέβαιός ἐστιν, ἐάν τε εἴπωμεν, ἄν τε μὴ εἴ[-] πωμεν. *Ipse verax est, stabilis est, sive asseramus, sive neg[e]mus.* Philo lib. de Abele & Caino: Τοῦ πιστευθῆναι χάρ[ιν] ἀπιστούμενοι καταφεύγουσιν εἰς ὅρκον οἱ ἄνθρωποι, ὁ δὲ Θεὸς κα[ὶ] λέγων πιστός ἐστιν. *Homines, quibus fides derogatur, ut fide[m] inveniant, ad juramentum confugiunt, Deus verò, vel di[-] cens tantùm fide dignus est.* Pastor Hermæ II.3. *Deus ve[-] rax est in omni verbo.* Πιστὸς autem Deus non tantùm i[n] præmiis distribuendis, sed etiam in pœnis infligendis D. Augustinus in Ps. XVIII. *Neque minatus, neq; polli[-] citus Deus quenquam fallit: aut quisquam vel impiis sup[-] plicium, vel piis præmium ejus potest eripere.*

II. *de Hominibus, sumiturq;*

1. *Activè,* & notat

a. *in genere* constantem, veracem & sincerum. Chrysostomus in Ps. CXLV. Πιστός ἐστι βέβαιος, ἀληθής. *Fidelis, est constans, verax.* Ita II.Tim.II.11. Πιστὸς λόγος: *fidelis sermo,* est ἀληθὴς, ἀναμφίλεκτος, ψεύδους ἐλεύθερος, *verus, de quo dubitari non potest, liber ab omni mendacio;* ut habet Theodoretus ad hunc locum. Sic etiam I.Timoth. III. 1.

b. *in specie* eum,

α. qui

α. *qui sincerè obit munus suum:* qui in munere obeundo fidelis est. Clemens Alex. Strom. lib. II. pag. 371. Πιςὸς, ὁ ἀπαραβάτως τηρητικὸς τῶν ἐγχειρισθέντων. Ἐγχειρίζονται δὲ ἡμῖν οἱ περὶ Θεοῦ λόγοι· καὶ οἱ θεῖοι λόγοι, αἱ ἐντολαὶ, σὺν τῇ καταπράξει τῶν παραγγελμάτων. Οὗτός ἐστιν ὁ δοῦλος ὁ πιςὸς, ὁ πρὸς τοῦ Κυρίου ἐπαινούμενος. *Fidelis est, qui citra transgressionem ea servat, quæ ipsi tradita sunt. Nobis autem traduntur, quæ de DEO dicuntur, & verba divina, nempe mandata, cum executione præceptorum. Hic est servus fidelis, qui laudatur à Domino:* nempe Matth. XXIV. 45. Ita I. Cor. IV. 2. πιςὸς οἰκονόμος, *fidelis dispensator.* Quis talis sit, explicatur in voce Οἰκονόμος, num. I. Oecumenius ad v. 5. epist. III. Joh. Πιςὸς, ὁ μηδὲν τῶν τοῦ Θεοῦ σφετεριζόμενος, ἀλλὰ καὶ τὰ ἑαυτοῦ τῷ Θεῷ ἀνατιθείς. *Fidelis est, qui nihil eorum, quæ Dei sunt, sibi vendicat, sed insuper sua etiam Deo accepta fert.* Sic Christus ad Hebr. II. 17. vocatur πιςὸς ἀρχιερεὺς, *fidelis Pontifex,* ἀντὶ τοῦ ἀληθινὸς, καὶ δυνάμενος τὸ ἔργον τοῦ ἀρχιερέως πληροῦν. Τοῦτο γὰρ ἀρχιερέως ἀληθινοῦ, τὸ ἁμαρτιῶν ἀπαλλάττειν τοὺς ὧν ἐστιν ἀρχιερεὺς, *pro, verus, & qui possit Pontificis opus implere. Hoc enim est veri Pontificis officium, nempe, à peccatis liberare eos, quorum est Pontifex.* Ita quidem Theophylactus ad hunc locum: commodiùs tamen hoc refertur ad fidelitatem, diligentiam & sedulitatem, quam Christus in obeundo munere præstitit absolutissimam: unde etiam ejusdem epist. cap. III. 2. dicitur πιςὸς τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, *fidelis ei, qui præfecit illum,* id est, προνοητικὸς, προϊστάμενος τῶν αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐῶν φέρεσθαι ἁπλῶς, *qui providet, qui suis præest, nec permittit ut temerè ferantur & agantur;* sicut exponit Chrysostomus Homil. V. in hanc epist. p. 459. vel, ut Theophylactus, p. 898. Πιςὸς, τουτέστιν, εὐνοϊκὸς, προϊστάμενος τῶν τοῦ πατρὸς, καὶ οὐκ ἐῶν αὐτὰ φθείρεσθαι, ἀλλὰ τὴν σωτηρίαν αὐτοῖς περιποιούμενος. *Fidelis, hoc est, benevolus, curam gerens eorum, quæ sunt Patris, & non sinens ea corrumpi, sed salutem potiùs iis acquirens.* Hæc optima & simplicissima expositio. Alii verò Patres aliter explicant. Cyrillus Alex. in Actis Concilii Ephesini, p. 149. πιςὸν vocari vult, ὅτι μόνιμος καὶ διηνεκὴς, *quia stabilis, firmus, & perpetuus.* Addit: Καὶ ἀξιόχρεως εἰς πίστιν τῶν ἐπηγγελμένων. *Et dignus, cujus promissis fides habeatur.* Utramque expositionem etiam reperias ad Athanasium Orat. III. contra Arianos, t. I. p. 377. Υἱὸς ὢν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, πιςός ἐστι καὶ αὐτὸς, ὀφείλων πιστεύεσθαι ἐν οἷς ἂν λέγῃ καὶ ποιῇ· αὐτὸς ἄτρεπτος μένων καὶ μὴ ἀλλοιούμενος ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ οἰκονομίᾳ καὶ τῇ ἐνσάρκῳ παρουσίᾳ. *Cùm Filius sit veri Dei, ipse etiam fidelis est, quia ei credendum in omnibus, quæ dixerit & fecerit: ipse manens immutabilis: qui etiam non mutatur in incarnatione & in adventu in carne.* Et Orat. eadem, p. 380. Πιςὸς, οὐ πίστεως μετέχων, οὐδὲ εἴς τινα πιστεύων, ὥσπερ ἡμεῖς· ἀλλὰ πιστεύεσθαι ὀφείλων περὶ ὧν ἐὰν λέγῃ καὶ ποιῇ· καὶ ὅτι πιςὴν θυσίαν προσφέρει τὴν μένουσαν, καὶ μὴ διαπίπτουσαν. *Dicitur* πιςὸς, *non fidei particeps, neque in aliquem credens, ut nos: sed quia ei credendum in iis, quæ dixerit & fecerit: & quia fidele offert sacrificium, quod manet, nec intercidit.* Quæ verò verbi ποιέω, in hoc ipso Apostoli loco, sit significatio, in verbo ποιέω, σὺν Θεῷ, docebimus.

β. *qui credit Dei promissis,* seu, *qui credit in DEUM & Christum, ac proinde Religionem amplectitur Christianam.* Hîc ante omnia monendum, quod doctiss. Fullerus observat Miscell. sacr. lib. I. c. XIX. Henric. Stephanum, linguæ Græcæ sine ulla controversia peritissimum, negare, πιςὸν activa significatione inveniri, pro eo nempe, qui *credulus* seu *credens*, aut *qui fidem adhibet.* Vult enim passivè tantùm sumi, pro eo, qui *fidelis* est, hoc est, dignus, cui credatur, aut fides adhibeatur. Verba Stephani in voce πιςὸς sunt: "Απιςος *inter alia significat eum, qui fidem non adhibet, atque adeò eum, quem Latini incredulum vocant: at* πιςὸς *non itidem de eo dicitur (quod sciam) qui fidem adhibet, aut etiam, qui* credulus *est. Ego verò,* subjicit Fullerus, *quamvis doctiss. viri autoritate permultùm movear, in contrariam tamen sententiam vi veritatis ire cogor. Quotiescunque enim vocabulum* πιςὸς *pro homine Christiano seu pio usurpatum occurrit, (quod innumeris locis evenit) toties necesse est fateamur,* πιςὸν *activè poni, eumque denotare, qui credit, aut fidem adhibet Deo, Unum, idque apertissimum, exemplum proferam.* Μὴ γίνου ἄπιςος, ἀλλὰ πιςὸς, *ait Dominus Thomæ Joh.* XX. 27. *hoc est,* Ne sis incredulus, sed credens. *Quis hîc non videt ex ipsa antithesi manifestò constare, sicut* ἄπιςος *valet eum, qui fidem non adhibet, ita ex adverso* πιςὸν *eum significare, qui adhibet?* Hactenus ille. Verissimam hanc assertionem esse, ex iis, quæ sequentur, luce meridiana clariùs patebit. Hesychio πιςὸς est εὐπειθής. Εὐπειθὴς autem est *credulus.* Veteres Glossæ: *Credulus,* εὔπιςος, εὐπειθής. Onomasticon Græco-Latinum: *Credulus,* εὐπειθής. Chrysostomus Homil. XXI. ad populum Antiochenum: Πιςὸς διὰ τοῦτο καλῇ, ὅτι πιστεύεις τῷ Θεῷ. *Propterea* πιςὸς, *fidelis vocaris, quia Deo credis.* Theodoretus in Ps. I. pag. 399. Τῶν ἀνθρώπων πιςοὶ οἱ ἀναμφιβόλως δεχόμενοι τοὺς τοῦ Θεοῦ λόγους. *Inter homines vocantur fideles, qui sermones Dei sine ulla dubitatione recipiunt.* Athanasius Orat. III. contra Arianos, t. I. p. 377. Πιςὸς ὁ Ἀβραὰμ, ὅτι τῷ λαλοῦντι πεπίστευκε Θεῷ. *Fidelis est Abraham, quia loquenti Deo credidit.*

γ. *Fidelis distinguitur à Catechumeno.* Illi enim soli censebantur olim *fideles*, qui ad S. Cœnæ communionem admittebantur. Eusebius Demonstrat. Evangel. lib. VII. pag. 200. Τρία καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν τάγματα, ἓν μὲν τὸ τῶν ἡγουμένων, δύο δὲ τὰ τῶν ὑποβεβηκότων· τοῦ γὰρ ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ λαοῦ εἰς δύο τάγματα διῃρημένου, εἴς τε τὸ τῶν πιςῶν, καὶ τῶν μηδέπω τῆς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας ἠξιωμένων. *Tres in unaquaque Ecclesia ordines sunt: unus quidem ducum, duo verò subjectorum, populo Ecclesiæ Christianæ in duos ordines diviso, nempe fidelium, & eorum, qui nondum regeneratione per lavacrum digni sunt habiti.* Ἡγουμένους vocat *doctores*, juxta Apostolum ad Hebr. XIII. 7. 24. ubi ἡγούμενοι sunt οἱ προςατεύοντες, *qui præsunt*, juxta Theodoretum: sunt, ut explicat Theophylactus, quos Apostolus I. Thessal. V. 12. vocat τοὺς κοπιῶντας, καὶ προϊσταμένους ἐν Κυρίῳ, καὶ νουθετοῦντας, *eos, qui laborant inter Thessalonicenses, qui ipsis præsunt in Domino, eosque monent.* Hos fideles Tertullianus appellat *intinctos*, & *perfectos DEI servos:* Hieronymus, *Christianos*, Dialogo adversus Luciferianos: Græci frequenter φωτιζομένους, τελειουμένους, τελείους. Hi post missam factam Catechumenis, id est, post dimissos Catechumenos, manebant. Hinc Diaconus clamabat: Ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε. --- ὅσοι πιςοὶ, ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. *Quicunque Catechumeni estis, recedite. --- Quicunque fideles, iterum & iterum pro pace Dominum oremus.* His solis licebat recitare orationem Dominicam, quæ propterea à veteribus vocatur Εὐχὴ τῶν πιςῶν. Vide in Εὐχὴ, num. VIII. sub lit. K. & P. & Observationum nostrarum cap. VI. Hinc etiam frequentes illæ in Conciliorum Canonibus locutiones, συνίστασθαι τοῖς πιςοῖς, *cum fidelibus consistere:* συνεύχεσθαι τοῖς πιςοῖς, vel μετὰ τῶν πιςῶν, *cum fidelibus orare.* De iisdem agit Can. XI. Concilii Nicæni I. Ὅσοι γνησίως μεταμελῶνται, τρία ἔτη ἐν ἀκροωμένοις ποιήσουσιν οἱ πιςοὶ, καὶ ἑπτὰ ἔτη ὑποπεσοῦνται. Hæc in Bibliotheca Juris Canonici ita redduntur: *Quicunque verè pœnitent, tribus annis fideles inter Audientes habeantur, & septem annis jaceant.* Verba, *tribus annis fideles inter Audientes habeantur*, huic Canoni

ni tenebras offundunt, imò ejus autoribus contradictionem tribuunt: qui enim ἐν ἀκροωμένοις *fideles* non sunt, neque tales haberi possunt, sed aut pœnitentium, aut Catechumenorum nomine veniunt. Hæc igitur, οἱ πιστοὶ, ita reddi debent, *si sunt fideles*, vel, ut antiqua habet versio, *si tamen fideles sunt:* peccata namque fidelium, & eorum, qui baptizati essent, non eadem, quâ Catechumenorum, ratione puniebantur. Ideo Patres, quotiescunque pœnas aliquas de peccatis repetendas præscribunt, cùm illa exceptione, *si sunt fideles*, loquuntur; aut, si id non faciunt, eandem intelligi volunt. Exceptionem frequenter exprimunt Canones Concilii Eliberini. Canon XII. *Mater, vel parens, vel quælibet fidelis si lenocinium exercuit; eò quòd alienum vendiderit corpus, vel potiùs suum, placuit eas nec in fine accipere communionem.* Vide etiam Can. VII. IX. XL. XLVI. &c.

2. *Passivè*, & notat eum, *qui fidelis* est, hoc est, *dignus, cui credatur*, aut *fides adhibeatur:* vel, *cui aliquid committatur.* Chrysostomus Homil. I. in epist. ad Coloss. pag. 90. Πιστοὶ οὐ διὰ τὸ πιστεύειν καλούμεθα μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ πιστευθῆναι παρὰ τοῦ Θεοῦ μυστήρια, ἅπερ οὐδὲ ἄγγελοι πρὸ ἡμῶν ᾔδεσαν. *Fideles vocamur, non solùm propterea quòd credamus, sed etiam propterea quòd à Deo credita sunt mysteria, quæ ne Angeli quidem ante nos noverunt.* Et in proximè præcedentibus: Τίς ἅγιόν σε ἐποίησε; τίς πιστόν; τίς υἱὸν τοῦ Θεοῦ; ὁ ποιήσας σε ἀξιόπιστον, αὐτὸς καὶ τοῦ πιστευθῆναί σε ἅπαντα αἴτιος. *Quis te sanctum fecit? quis fidelem? quis filium Dei? Qui te fecit fide dignum, is quoque fuit caussa, ut tibi omnia crederentur.* Eadem repetit in cap. I. ad Coloss. Theophylactus, pag. 625. Idem ad v. 26. cap. VII. epist. I. ad Corinthios, pag. 219. Apostolus dicit, *Misericordiam consecutus sum à Domino*, πιστὸς εἶναι, *ut sim fidelis*, id est, οἰκεῖος αὐτοῦ, καὶ μυστικὰ ἄξιος πιστεύεσθαι, *familiaris ejus, & dignus cui mysteria concredantur.* Alia hujus significationis exempla jam attulimus superiùs, num. II. 1. sub. lit. *b. α.* ex Cyrillo & Athanasio ad locum Hebr. III. 2.

Πιστόω.

Quemadmodum demonstravimus, vocem πιστὸς duplicem significationem habere, activam nimirum & passivam: ita verbum πιστόω, inde deductum, partim *passivè* sonat, ut in illo loquendi genere apud Suidam πιστῶ σε ὅρκῳ, *jurejurando te adactum efficio dignum, cui credatur:* quod Suidas interpretatur, ὅρκον ἐκ σοῦ λαμβάνω, *jusjurandum à te accipio*, partim *activè*, ut πιστῶσαί τινα, *confirmare aliquem*, fide scilicet ei facta: hoc est, exemta ei dubitatione omni, efficere ut firmiter credat. In forma media usitata hæc de rebus significatio. Chrysostomus dicit, τὸν λόγον πιστοῦσθαι, *sermonem seu orationem confirmare.* Idem: Ἀπὸ τῶν προφητῶν πιστοῦσθαι τὸν λόγον. *A Prophetis fidem verbis suis conciliare.* Iterum, Homil. I. in Acta: Τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως πιστοῦσθαι λόγον. *Orationem de resurrectione confirmare, certam, minimèque dubiam reddere.* Huc facit illud Hesychii, Πιστούμενος, πιστὰ ποιῶν, βεβαιούμενος τὸ λεχθέν. *Firma & certa faciens, confirmans dicta.* Hinc jam facilè intelligas illa Apostoli II. Timoth. III. 14. ubi Timotheum monet: Σὺ δὲ μένε ἐν οἷς ἔμαθες καὶ ἐπιστώθης. Vetus Interpres reddit: *Tu verò permane in iis, quæ didicisti, & credita sunt tibi.* Erasmus: *Quæ tibi concredita sunt.* Eandem interpretationem retinet Illyricus. Minùs aptè: ἐπιστεύθης, quod nusquam legitur, hoc significaret. Ἐπιστώθης nihil aliud est, quàm, ut Lucæ I. 4. Ὧν τὴν ἀσφάλειαν ἐπέγνως, *quorum veritatem cognovisti.* Optimè explicat eruditissimus Grammaticus, Hesychius: Ἐπιστώθη, ἐπείσθη, ἐπληροφορήθη. *Persuasus est, certum & exploratum habuit.* Sine dubio ob oculos habuit illud Psalmi LXVIII. v. 8. Γενεὰ, ἥτις οὐ κατεύθυνεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς, καὶ οὐκ ἐπιστώθη μετὰ τοῦ Θεοῦ τὸ πνεῦμα αὐτῆς. *Generatio, quæ non direxit cor suum, & non est creditus cum DEO spiritus ejus*, id est, non credidit DEO, hoc est, promissis ejus, Spiritus ejus. Theodoretus ad hunc locum: Ἐκεῖνοι γὰρ βεβαίαν τὴν εἰς τὸν Θεὸν οὐκ ἐκτήσαντο πίστιν. *Illi namq; firmam fidem non habuerunt in DEUM.* Contextus Hebræus habet, *Spiritus ejus non fuit fidelis*, vel *constans erga Deum.* Chrysostomus illud ἐπιστώθης simpliciter exponit per ἐπίστευσας, *credidisti*, pag. 367. Homil. VIII. in hanc Epistolam. Optimè verò Theophylactus, pag. 824. Ἐπιστώθης, τουτέστι, μετὰ πληροφορίας ἔμαθες. *Cum certitudine & plena persuasione didicisti.* Eadem legun- tur apud Oecumenium, pag. 779. Bene etiam Theodoretus, pag. 502. Βεβαίαν φύλαξον τὴν διδασκαλίαν, ἧς τὴν ἀλήθειαν τῇ πείρᾳ μεμάθηκας. *Firmam serva doctrinam, cujus veritatem experientiâ didicisti.* Addit, Τοῦτο γὰρ εἶπεν, ἐπιστώθης. *Hoc enim est, quod ait.* Ἐπιστώθης. Nempe πιστωθῆναι plus est, quàm μαθεῖν, *plenè certiorari*, aut *certum esse*, quàm in genere didicisse. Hoc enim quorumvis est: illud verè credentium duntaxat: quorum propria est πληροφορία, ex potentissima Spiritûs S. ἀποδείξει, seu demonstratione orta. Pauli igitur verba rectè ita vertit Fullerus: *Et quorum firma*, seu *plena*, *fides tibi facta est.* Atque ita etiam versio Gallica & Germanica Tigurina.

Meritò ergò miramur, doctissimum etiam Bezam Erasmum sequi voluisse.

Πιττάκιον.

Ἀ πίττα, quod *picem* significat, est πίτταξ πίττακος, & hinc πιττάκιον, index, vel titulus pice illitus, ut affigi possit & applicari. *Pittacium* Lampridio in Alexandrum Severum. Amphoris & doliis affixa pittacia, vini patriam & senectutem indicabant. Indices quoque libris affixi, qui nomen autoris præferrent, πιττάκια dicebantur. Sunt etiam πιττάκια ἀρχιερατικά. Græci προβαθμίους vocant, ut Cl. Salmasius docet, qui primi sunt in ordine, & ὑποβαθμίους, qui ultimi, primo nempe loco, aut ultimo ordinati, ut priores tempore, priores etiam sint honore. Græci πρωτογένειαν vocant. Quod jus obtinuit in Clericorum ordinibus. Unde & ordinatis dabantur *pittacia*, cum diei ac mensis adscriptione, quæ antiquitatem ordinationis ostenderet. Balsamon in synodum Carthaginensem, ad Can. XCI. pag. 713. Γίνονται τοῖς χειροτονουμένοις πιττάκια μετὰ μηνολογήματος εἰς δήλωσιν τῆς πρωτογενείας. *Fiunt iis, qui ordinantur, pittacia cum mensis ac diei adscriptione ad prioris creationis declarationem.* Cùm igitur *primum Diaconum*, aut *primum Presbyterum* legimus in antiquorum scriptis, de eo intelligendum, qui ordinationis tempore prior est. Idemque mos in Africa, & circa Episcopos viguit, exceptis primatibus. Qui mos tamen etiam receptus postea est primatibus ipsis ex Justiniani constitutione. Idem Balsamon: Τὸ δίκαιον τῆς πρωτογενείας ἐνεργεῖ εἰς τὰ τῶν κληρικῶν τάγματα, τιμᾶται γὰρ ἕκαστος κατὰ τὴν πρωτογένειαν

ν τȣ̃ χρόνȣ τ̃ οἰκείας χειροτονίας. Pittaciorum ἀρχιε-
ικῶν meminit Balsamon ad Can. XVII. Apostol. pag.
2. Ὅπως δὲ ἀναγνῶσαι πολλοὶ διγαμήσαντες, εἰς τȣ̀ς
ἰȣς τόπȣς συνεληρήθησαν, καὶ διὰ πιττακίων ἀρχιερατικῶν,
μείζονας βαθμȣ̀ς προεβιβάσθησαν, ἀγνοῶ. *Quomo-
autem multi lectores, qui digami fuerant, in suis
dibus conservati, & per Archiepiscopalia pittacia ad
jores gradus promoti sint, ignoro.* In Concilio Flo-
ntino, sect. III. cap. III. pag. 45. Ἀποδόντ☉ τῶ πα-
άρχη τὰ πρὸς αὐτὸν πιττάκια τῶν δηλωθέντων πατριαρ-
ῶν. *Cùm Patriarchæ tradidisset indicatorum Patriar-
rum pittacia.*

Πλακȣντάρι☉.

Placentarius. Gloss. Græco-Lat. πλακȣντάρι☉.
centarius. Dulciarius. Palladius hist. Lausiacæ
p. VI. pag. 21. Ἐν τȣ́τῳ τῶ ὄρει καὶ ἰατροὶ διάγȣσι,
πλακȣντάριοι. *In hoc monte degunt etiam medici, &
centarii.*

Πλάξ.

Quid πλὰξ sit, ex Lexicis notum. Et quia *Deca-
us* in duas *Tabulas* ab ipso Deo fuit relatus, hinc
æci eum vocant,

I. *simpliciter* πλάκας. Greg. Nyssenus Homil.
I. in Ecclesiasten, t. I. pag. 440. Τȣ̃το αἱ πλά-
, τȣ̃το ἡ Λευιτικὴ παρατήρησις, τȣ̃το ἡ ἐν τῶ Δευτε-
ομίῳ ἀκρίβεια, τὸ ἀργȣ̀ς ἡμᾶς καὶ ἀπράκτȣς ἐκείνων
ι, ὧν τὸ ἔργον κακία ἐστίν. *Hoc sunt Tabulæ, hoc
vitica observatio, hoc quod accuratè traditum est
Deuteronomio, ut otiosi simus, & nihil agamus
um, quorum opus est vitium.* Idem, statim post
tium Orat. IV. contra Eunomium, pag. 572. Ὁ
ϋσῆς, αἱ πλάκες, ὁ νόμ☉, οἱ καθεξῆς προφῆται,
εὐαγγέλια, τῶν ἀποστόλων τὰ δόγματα πάντων,
σης ἀπαγορεύȣσι τὸ πρὸς τὴν κτίσιν βλέπειν. *Moses,
bulæ, Lex, deinceps Prophetæ sequentes, Evangelia,
nium Apostolorum dogmata, ex æquo vetant ad crea-
am respicere.*

II. *cum epithetis* vocant θεοτεύκτȣς πλάκας, *Ta-
las à Deo fabricatas.* Greg. Nyssenus in Psalmos,
. VII. t. I. pag. 272. de Mose: Ὁ τὰς θεοτεύκτȣς
άκας δεξάμεν☉, καὶ συντριβείσας πάλιν ἀναχαράξας.
*i à DEO factas tabulas accepit, & confractas de
egro restituit.* Hæc ipsa in Homil. XXII. transtulit
eophanes. Ita etiam appellat in vita Thaumatur-
, t. III. pag. 547. Greg. Nazianzenus Orat. III. pag.
. de Judæis scribit: Πλαξὶ θεοχαράκτοις ἐγγραφῆναι
μον παρὰ Θεȣ̃ πιστεύȣσι. *Legem tabulis à DEO factis
criptam esse à DEO credunt.* Vocantur θεόγραφοι
άκες, *tabulæ à DEO scriptæ.* Suidas in voce πλα-
: Ὅτι ἐν ταῖς θεογράφοις πλαξὶ ταῦτα ἦν γεγραμμέ-
Ἐγώ εἰμι Κύρι☉ ὁ Θεός σȣ, κλ. *In tabulis à DEO
ptis hæc erant scripta: Ego sum Dominus DEUS
s, &c.* Theophanes Homilia XXIV. pag. 156.
ses quadraginta dies jejunavit, ὅτε τὰς θεογράφȣς
άκας ἐδέξατο, *cùm tabulas à Deo scriptas accepis-*
. Michaël Syngelus in vita Dionysii Areopagitæ,
g. 354. Decalogum vocat τὰς τ̃ θεοφανείας καὶ νο-
θεσίας πλάκας, *divinæ manifestationis & legislationis
ulas.*

Πλειςοδυναμέω.

Non habent Lexica. Significat *plurimùm pol- vel
sum.* Utitur hoc verbo Isidorus Pel... epist.
CXXVII. lib. IV. Locum producimus in voce Σαρκι-
κὸς, num. II.

Πλεονεκτέω.

I. Πλεονεκτέω significat *plus habeo; ampliorem
partem seu portionem habeo.* Suidas: Πλεονεκτῶ, τὸ
πλέον ἔχω. Καὶ τῶν Θȣκυδίδȣ λόγων πλεονεκτεῖ. *Plus
habeo, plus possideo,* ut, *Et Thucydidis orationes su-
perat.* Chrysostomus lib. IV. de Sacerdotio, cap.
VII. de Apostolo Paulo loquens: Τίνι δὲ καὶ τῶν ἄλλων
ἀποστόλων ἐπλεονέκτησεν ὁ μακάρι☉ ȣ̂τ☉; καὶ πόθεν
ἀνὰ τὴν οἰκȣμένην ἅπασαν πολὺς ἐν τοῖς ἁπάντων ἐστὶ στό-
μασι; *Quânam autem re hic verè beatus reliquos
Apostolos superavit? Unde item per universum ter-
rarum orbem multus in omnium mortalium ore versa-
tur?* Et lib. II. cap. II. Ἀγέσθωσαν εἰς μέσον οἱ πολλῶ
τῶ μέτρῳ πλεονεκτȣ̃ντες ἁπάντων. *Prodeant in medi-
um, qui longè omnibus præstant.* Et Homil. II. de
Statuis, t. VI. pag. 470. Ἕν ἐστιν, ὃ δοκεῖ τ̃ πενίας
πλεονεκτεῖν ὁ πλȣ̃τ☉, τὸ τρυφᾶν καθ' ἡμέραν, καὶ πολ-
λῆς ἐμφορεῖσθαι ἐν τοῖς συμποσίοις τ̃ ἡδονῆς. Τȣ̃το μέντοι
ἐπὶ τ̃ τῶν πενήτων τραπέζης συμβαῖνόν ἐστιν ἰδεῖν, καὶ μεί-
ζον☉ τȣ́τȣς ἀπολαύοντας ἡδονῆς τῶν πλȣτȣ́ντων ἁπάν-
των. *Unum est, quo paupertatem divitiæ superare vi-
dentur, quotidianis diffluere deliciis, & multa in convi-
viis repleri voluptate. Hoc tamen & in ipsa pauperum
mensa contingere videmus, eosq; majori voluptate frui
quàm omnes divites.* Et Homil. V. de Anna: Ἐν τοῖς
ἀναγκαιοτάτοις καὶ συνέχȣσιν ἡμῶν τὴν ζωὴν ὁ πένης ȣ̓δὲν
πλεονεκτεῖται, ἀλλὰ καὶ πλεονεκτεῖ τȣ̃ πλȣτȣ̃ντ☉. *In
maximè necessariis, & iis, quæ nostram conservant vi-
tam, pauper nulla re inferior est, sed ipsum etiam di-
vitem superat.* Photius epist. LXI. pag. 114. Εἰ νȣ̃ς
μὲν γραμμάτων, νȣ̃ δὲ ἡ θεία χάρις ἀσυγκρίτῳ μέτρῳ
πλεονεκτεῖ, μηδὲν θαυμάζῃς, εἰ οἱ ἀπόστολοι, τὸ πλέον
καὶ μέγιστον λαβόντες, τῶν ἐπὶ τῶ ἐλαχίστῳ μέγα φρονη-
σάντων, ῥητόρων λέγω καὶ φιλοσόφων, κατὰ κράτ☉ περιε-
γένοντο. *Si mens literas, mentem verò divina gratia in-
finitis modis antecellit, ne mireris, si Apostoli, qui ple-
nissimam & maximam ejus mensuram acceperunt, illos
longissimè superârunt, qui de minimo magnos sumserunt
spiritus; Oratores intelligo & Philosophos.* Obvia satis
hæc significatio.

II. Verbum πλεονεκτέω, ut & cognata πλεονεξία &
πλεονέκτης, in novo Testamento nonnisi in malam
partem sumitur: & significat

1. *in genere, fraudo aliquem: plus, quam de-
cet, appeto: malis aliquem artibus circumvenio, &c.*
Ita II. Corinth. II. 10. Ἵνα μὴ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τȣ̃
Σατανᾶ. Vulgatus vertit: *Ut non circumveniamur à
Satana.* Beza: *Ut ne occupemur.* Prior interpre-
tatio magis videtur conveniens. Πλεονεκτεῖν enim est
in contractibus à legitima æqualitate recedere, in-
justa pecuniæ aucupia exercere: ac proinde is dicitur
πλεονεκτεῖσθαι, qui injustis modis & artibus emungi-
tur, vel circumvenitur. Metaphoricè, qui quo-
vis modo injustè tractatur, atque in fraudem impel-
litur. Suidas: Πλεονεκτῶ, τὸ ἀδικῶ· ὡς τὸ, πλεο-
νεκτεῖ ἡμᾶς ὁ διάβολ☉. *Injuriâ afficio. ut illud, Dia-
bolus nos injuriâ afficit.* Hoc modo etiam versio in
vulgarem linguam Græcam, quæ pro πλεονεκτεῖσθαι,
habet ζημιȣ̃σθαι. Injuriâ autem affecti fuissent Corin-
thii, si, quem illi sua severitate correctum cupie-
bant mœchum, præ nimia tristitia in desperationem
se ipsum præcipitâsset: obtinuisset namque hac ra-
tione ὁ μυριοτέχνης, quod intendisset; ipsi verò spe
sua excidissent. Atque huic interpretationi favet
Chry-

Chryſoſtomus Epiſt. II. ad Olympiadem, t. VII. pag. 57. Ἵνα μὴ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ· ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· ψώρας τὸ πρόβατον ἐμπέπλησαι πολλῆς, ἠλλοτριώθη τῆς ἀγέλης, ἀπερράγη τῆς ἐκκλησίας· ἀλλὰ διώρθωσε τὴν νόσον, γέγονε πρόβατον, οἷον ἔμπροσθεν ἦν· τοιαύτη γὰρ τῆς μετανοίας ἡ δύναμις· γέγονε λοιπὸν τῆς ποίμνης τῆς ἡμετέρας· ὁλοκλήρως ἐπισπασώμεθα αὐτὸν, ὑπτίαις ὑποδεξώμεθα ταῖς χερσὶ, περιλάβωμεν, περιπλυξώμεθα, ἑνώσωμεν ἡμῖν αὐτοῖς. Εἰ γὰρ μὴ βουληθείημεν τοῦτο ποιῆσαι, πλεονεκτεῖ λοιπὸν ἡμᾶς ὁ διάβολος, οὐ τὸν αὐτοῦ λαμβάνων, ἀλλὰ τὸν ἡμέτερον γενόμενον, ἀπὸ τῆς ῥαθυμίας τῆς ἡμετέρας, καὶ διὰ τῆς ἀμετρίας τῆς κατὰ τὴν ἀθυμίαν καταποντίζων, καὶ αὐτοῦ λοιπὸν ποιῶν εἶναι. *Ne circumveniamur à Satana. Quod perinde eſt, ac ſi diceret: Ingenti ſcabie cooperta pecus hæc erat, & à grege remota: ab Eccleſiæ cœtu abrupta. Verùm morbum depulit, rurſus factus ovis, qualis antehac erat: ea enim pœnitentiæ vis eſt: ad gregem noſtrum jam rediit. Prorſus eum attrahamus, ſupinis manibus excipiamus, amplectamur, exoſculemur, nobis ipſis adjungamus. Niſi enim id facere in animum induxerimus, Satanas nos jam injuriâ afficit & ſuperat, non ſuum accipiens, ſed eum, qui noſter effectus eſt, per ſocordiam noſtram, atque immodicum ipſius mœrorem demergens, atque ipſi inpoſterum aſſerens.* Ad ipſum verò hunc locum, Homil. IV. Καλῶς πλεονεξίαν ὠνόμασεν· οὐ γὰρ τὰ αὐτοῦ λαμβάνει λοιπὸν, ἀλλὰ τὰ ἡμῶν ἁρπάζει. *Pulchrè* πλεονεξίας *vocabulum uſurpavit: nec enim ille jam ſua accipit, ſed noſtra rapit:* quod omnino ſummæ injuſtitiæ eſt. Eadem habet Theophylactus, pag. 342. Ad hanc etiam ſignificationem referri debet illud II. Corinth. VII. v. 2. Οὐδένα ἐπλεονεκτήσαμεν. Vetus: *Neminem circumvenimus.* Beza: *Neminem expilavimus.* Syrus utitur verbo עלב, quod ſignificat, *injuriâ affecit: per calumniam & falſam delationem eripuit, extorſit, fraudavit.* Theodoretus ad avaritiam refert, dum ἐπλεονεκτήσαμεν οὐδένα exponit, οὐκ ἐπὶ χρήμασιν ἐκηρύξαμεν, *non propter pecuniam prædicavimus.* Quemadmodum etiam Theophylactus, qui explicat, οὐχ ἠρπάσαμεν, οὐκ ἐχρηματισάμεθα προφάσει τοῦ κηρύγματος. *Non rapuimus, non quæſtum noſtrum fecimus prædicationis prætextu.* Sic iidem Interpretes τὸ πλεονεκτεῖν *ad quæſtum & avaritiam* referunt II. Corinth. XII. v. 17. 18. Vide vocem πλεονεξία.

2. *In ſpecie*, ut obſervat doctiſſimus Heinſius, I. Theſſal. IV. v. 6. πλεονεκτεῖν eſt *per adulterium fratri eripere, quod ejus eſt.* Verba Apoſtoli ſunt: Τὸ μὴ ὑπερβαίνειν καὶ πλεονεκτεῖν ἐν τῷ πράγματι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. Sunt Interpretes, qui hæc *de iniqua uſura, furto, & malo* intelligunt *dolo.* At Eraſmus eruditè obſervat, *hæc non pertinere ad avaritiam, ſed ad fraudem, quâ cum injuria nobis occupamus uxores alienas.* Atque hanc ſequitur expoſitionem Clar. Heinſius, cujus verba ferè ſunt: *Vult Apoſtolus, ne quis* ἐν τῷ πράγματι τούτῳ, *hoc eſt,* ἐν τῇ πορνείᾳ, ἐν τῷ πάθει τῆς ἐπιθυμίας πλεονεκτῇ τὸν ἀδελφόν. *Ubi ſanè, ut probetur,* πλεονεξίαν, avaritiam, quæſtum, *vel* injuriam, *vel vim eſſe, ſimpliciter probari velim, ea quoque, quæ præcedunt, eò referenda eſſe: probandum, ad* ἀκαθαρσίαν *hæc non referri: eamq́; eſſe injuriam, quæ bonis quibusq́; fratris infertur. Poſt hæc enim verba, ne quis dubitet, iterum Apoſtolus,* Οὐ γὰρ ἐκάλεσεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐπὶ ἀκαθαρσίᾳ, ἀλλ' ἐν ἁγιασμῷ. Hanc verò expoſitionem nobis ſuppeditant veteres Interpretes Græci, quos imprimis audire juvat. Chryſoſtomus Homil. V. in hanc Epiſtolam, pag. 186. Πλεονεξίαν ἐν τῷ πράγματι, & cætera, de adulterio accipienda docet. Καλῶς, inquit, εἶπε, μὴ ὑπερβαίνειν. Καὶ γὰρ ἑκάστῳ ὁ Θεὸς ἀπένειμε γυναῖκα, καὶ ὅρους ἔθηκε τῇ φύσει, τὴν μίξιν ἐκείνην τὴν πρὸς τὴν μίαν· ὥστε ἡ πρὸς τὴν ἑτέραν, παράβασίς ἐστι, καὶ λῃστεία, καὶ πλεονεξία. *Præclarè dixit,* μὴ ὑπερβαίνειν. *Deus namque unicuique tribu[it] uxorem, & naturæ poſuit terminos, nempe cum un[a] concubitum. Quamobrem concubitus cum alia, e[ſt] transgreſſio, & latrocinium, &* πλεονεξία. P[o]tuiſſetne manifeſtiùs ſignificare id, quod jam d[i]ctum? ubi ὑπέρβασιν, παράβασιν, rem, qua[m] cum alia quis habet, deinde idem, πλεονεξίαν e[ſ]ſe ait. Dicit etiam, Ἀδελφὸν καλεῖς, καὶ πλεονεκτ[εῖς,] ἐν οἷς οὐ χρή· ἐνταῦθα περὶ μοιχείας φησί. *Fratrem v[o]cas, & ea tibi per injuriam vendicas, quæ non op[or]tet. Hîc loquitur de adulterio.* Πλεονεκτεῖν igit[ur] ἐν τῷ πράγματι τὸν ἀδελφὸν, eſt, ἐν τῇ μοιχείᾳ πλε[ο]νεκτεῖν. Ac ſi dicas, *adulterio eripere quod ejus e[ſt].* Eodem modo Theophylactus ad eundem locum, pa[g.] 699. 700. Μοιχείαν καὶ πλεονεξίαν ἢ παράβασιν ὀνομάζ[ει] εἰκότως. Καὶ γὰρ ἑκάστῳ ὁ Θεὸς γυναῖκα ἀπένειμε, κ[αὶ] ὅρους τέθεικε τῇ φύσει, τὴν μίξιν φημὶ τὴν πρὸς τὴν μί[αν] γυναῖκα ἐκείνην. Ὥστε πλεονεξία ἐστὶν ἐν τῷ πράγμα[]τι, τουτέστι, τῇ μίξει, καὶ ταῦτα κατὰ ἀδελφοῦ γινομ[έ]νη. *Adulterium meritò vocat injuriam & transgre[ſ]ſionem. Nam Deus unicuique uxorem dedit, ac te[r]minos naturæ poſuit, concubitum ſcilicet, qui eſt cu[m] una illa uxore. Injuria itaque eſt in negotio, h[oc] eſt, in concubitu, præſertim cùm fiat adverſus fr[a]trem.* Conſentit etiam Theodoretus, pag. 37[] Πλεονεξίαν ἐνταῦθα τὴν μοιχείαν ἐκάλεσε. Τοῦ γὰρ μὴ προ[σ]ήκοντος ἅπτεται ὁ γάμον διορύττων ἀλλότριον, καὶ τὴν ἄ[λ]λῳ διαφέρουσαν εὐνὴν λῃστεύων. Πλεονεξίαν *hoc loco voc[a]vit adulterium. Quod enim ad ſe non pertinet, inv[a]dit, qui alienum violat matrimonium, & alterius cu[b]li vim affert.* Confer vocem ſequentem, & verbu[m] Ὑπερβαίνω.

Πλεονέκτης.
Πλεονεξία.

Varias harum vocum ſignificationes, quarum a[li]quot à Lexicographis non obſervantur, paucis pe[r]ſtringemus.

I. Πλεονεξία notat *copiam, multitudinem, a[b]undantiam.* Ita ὑδάτων πλεονεξία eſt *aquarum c[o]pia.* Aſterius, homil. in Avaritiam, pag. 580. Πλε[o]νεξία ἐστὶν, οὐ μόνον τῷ ἀργυρίῳ σὺν τοῖς ἄλλοις κτήμασ[ιν] ἐπιμαίνεσθαι, ἢ βούλεσθαι τοῖς παροῦσι τὰ μὴ προσόντα συν[ά]πτειν· ἀλλὰ γενικώτερον εἰπεῖν, τὸ ἐπὶ παντὸς πράγμα[]τος πλέον ἔχειν βούλεσθαι τοῦ ὀφειλομένου καὶ ἐπιβάλλοντ[ος]. *Avaritia non tantùm eſt pecuniæ cæterumq́; bon[o]rum cupiditate fervere, præſentiaq́; aliis inſuper c[u]mulare velle, quibus caremus; ſed, generatim l[o]quendo, qualibet in re plus quàm debetur aut conv[e]nit, cupere.* Chryſoſtomus Homil. XLIV. t. V. pa[g.] 292. Ἐπίπονον γηπόνῳ πλεονεξίαν ὑδάτων ἐπιοῦσαν το[ῖς] σπέρμασιν ἀποκρούσασθαι, καὶ ὄχθας ποταμῶν ὑψηλοτέρ[ας] ἐργάσασθαι. *Laborioſum eſt agricolæ ingruentem aqu[a]rum copiam à ſatis arcere, & fluminum ripas altiores re[d]dere.* Idem, Homil. I. ad populum Antiochenum t. VI. pag. 451. Οὐχ οὕτως ἡ τῆς γῆς φύσις ἐνοχλουμένη τῇ τῶν ὑδάτων πλεονεξίᾳ συνεχῶς, διαλύεται, ὡς ἡ τοῦ σώματος δύναμις χαυνοῦται, ἢ διαρρεῖ, ἢ ἐξίτηλος γίν[ε]ται, συνεχῶς οἰνοποσίαις ἐπαντλουμένη. *Non ita terr[æ] natura ſubinde aquarum copiâ vexata, diſſolvitur; corporis vis molleſcit & diffluit, atq́; exilis redditur, vi[ni] potu continuò ingurgitata.*

II. Πλ[εονεξία]

II. Πλεονέκτης est *alieni avidus*, nec rebus suis con-ntus, ac proinde *avarus*. Chrysostomus in Psal. IV. λεονέκτην λέγομεν, τὸν τὰ τῶν ἄλλων βουλόμενον λαβεῖν, καὶ ῖς οἰκείοις οὐκ ἀρκούμενον. *Eum dicimus* πλεονέκτην, *qui ια aliorum sunt, rapere vult, nec suis contentus est.* ιdem ex Chrysostomo repetuntur in Catena in cap. Jobi, pag. 7. Hinc Hesychio πλεονέκτης est βίαιος, *olentus*. Πλεονεξία est *plus habendi aviditas, alienum urpandi cupiditas, avaritia.* Hesychius dicit, πλεο-ξίαν esse, τὸ πλέον τοῦ δέοντος ἔκ τινος λαμβάνειν, *cùm is plus quàm decet ex re aliqua accipit:* quod Suidas ı exprimit, παρὰ τὸ δίκαιον πλέον ἔχειν ἀξιοῦν, *præter jus æquitatem plus habere velle.* Theodoretus dicit Apo-olum ad Rom. I. 29. πλεονεξίαν vocare τὴν τοῦ πλείονος ἔσιν, καὶ τῶν οὐ προσηκόντων τὴν ἁρπαγὴν, *plura habendi piditatem, & eorum, quæ ad se non pertinent, rapi-m.* Ad eundem locum Theophylactus, pag. 19. πλεο-ξίαν vocari ait, τὴν τῶν χρημάτων ἐπιθυμίαν, *pecunia-m cupiditatem.* Idem ad II. Corinth. XII. 17. p. 427. λεονεξία, τὸ παρὰ ἄκοντός τι λαβεῖν. Πλεονεξία est, *ab vito aliquid accipere.*

III. Apostolus ad Coloss. III. 5. πλεονεξίαν dicit esse ωλολατρείαν. Rationem audi ex Theodoreto ad ınc locum, p. 357. Τὴν πλεονεξίαν εἰδωλολατρείαν ἐκά-σεν, ἐπειδὴ τὸν μαμωνᾶ κύριον ὁ Σωτὴρ προσηγόρευσε, άσκων ὡς τῷ πάθει τῆς πλεονεξίας δουλεύων, ὡς θεὸν τὸν ῦτον τιμᾷ. *Avaritiam vocavit cultum simulachro-m, quia Servator Mammonam appellavit Dominum, cens, quòd qui servit avaritiæ vitio, tanquam Deum it divitias.* Chrysostomus Homil. LXV. in Joh. pag. 2. hunc ipsum Apostoli locum fusè explicat, & cet, quomodo avaritia sit idololatria. Διατί εἰδωλο-τρείαν φησίν; ἔχουσι πολλοὶ χρήματα, καὶ χρήσασθαι αὐτοῖς ολμῶσιν, ἀλλὰ ἀφιεροῦσιν, εἰς ἐγγόνους καὶ ἐξ ἐγγόνων παρα-μπτοντες ἀνέπαφα, καθάπερ τινῶν ἀναθημάτων οὐ τολ-ῶντες ἅψασθαι. Ἐὰν δέ ποτε καὶ ἀναγκασθῶσιν, ὥσπερ ἀ-μιτόν τι πράξαντες, οὕτω διάκεινται. *Cur idololatriam pellavit? Multi habent pecunias, iis verò uti non au-nt, sed nepotibus reservant, & intactas ad alios trans-ittunt, & tanquam dona Deo dicata tangere minimè dent. Quodsi quandoque coguntur* eas tangere, *tan-am ad nefas aliquod timidè veniunt.* Pòst aliam sub-it rationem: Ὥσπερ τὸ ξόανον περιέπει ὁ Ἕλλην· οὕτω σὺ χρυσίον θύραις πιστεύῃ καὶ μοχλοῖς, ἀντὶ ναοῦ τὸ κιβώτιον ασκευάζων καὶ ἐναποτιθέμενος σκεύεσιν ἀργυροῖς· ἀλλ᾽ οὐ οσκυνεῖς καθάπερ ἐκεῖνος τὸ ξόανον; ἀλλὰ πᾶσαν ἐπι-κνυσαι περὶ αὐτὸ θεραπείαν· πάλιν ἐκεῖνος ἡδέως ἂν τοὺς θαλμοὺς καὶ τὴν ψυχὴν πρόοιτο ἢ τὸ ξόανον. Τοῦτο καὶ τὸ χρυσίον φιλοῦντες· ἀλλ᾽ οὐ προσκυνῶ τὸ χρυσίον φησίν· ὲ ἐκεῖνος τὸ εἴδωλόν φησι προσκυνεῖ· ἀλλὰ τὸν ἐνοικοῦντα ίμονα. Οὕτω καὶ σὺ, κἂν μὴ τὸ χρυσίον προσκυνῇς, ἀλλὰ ν ἀπὸ τῆς ὄψεως τοῦ χρυσίου καὶ τῆς ἐπιθυμίας ἐπιπηδῶντά σου τῇ υχῇ δαίμονα. Δαίμονος γὰρ χαλεπώτερον τῆς φιλαργυρίας ἐπιθυμία, καὶ ταύτῃ πολλοὶ μᾶλλον πείθονται, ἢ ἕτεροι τοῖς ιδώλοις. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ πολλὰ παρακούουσιν· ἐνταῦθα δὲ ντα εἴκουσι, καὶ ὅπερ ἂν εἴπῃ ποιῆσαι, πείθονται. Τί λέγει; λέμιος ἔσο φησίν· ἐχθρὸς ἁπάντων· ἀγνόει τὴν φύσιν· αφρόνει θεοῦ· καταθυσόν μοι σαυτόν· καὶ πάντα πείθονται· ἱ τοῖς μὲν ξοάνοις, βοῦς καὶ πρόβατα θύουσιν· ἡ δὲ φι-ργυρία λέγει, θῦσόν μοι τὴν σαυτοῦ ψυχὴν, καὶ πείθει. ἷς οἵους ἔχει βωμούς; οἷα δέχεται θύματα; *Quemadmo-m statuam fovet Gentilis: ita tu aurum claustris & ctibus committis, pro templo arcam præparans, & ar-nteis vasis recondens.* (Ita quidem omnes editiones: o autem, nî omnia me fallant, legendum puto, ἐνα-τιθέμενος σκεύη ἀργυρᾶ, *& ibi*, sc. in arca, *recondens sa argentea.*) *Sed non adoras, ut ille statuam? verùm nem illi cultum tribuis. Rursus ille oculos & animam traderet potiùs, quàm statuam. Non aliter affecti sunt auri amatores. Sed non adoro aurum, inquies. Neque illi dicet se statuam adorare; sed inhabitantem dæmonem. Ita & tu, licèt non aurum adores, ejus tamen aspectu & cupiditate insilientem animæ tuæ dæmonem. Dæmone enim gravior est pecuniarum cupiditas, cui multi magis obediunt, quàm alii idolis: illi enim in multis non obediunt: hîc verò omnia obtemperant, & quicquid jusserit facere, obtemperant. Quid dicit avaritia? Esto hostis, omnium inimicus: ipsius obliviscere naturæ: contemne Deum: sacrifica mihi te ipsum. Omnia obtemperant. Et statuis quidem boves sacrificant & oves. Avaritia verò dicit, Offer mihi animam tuam: & persuadet. Vides, quas habeat aras? quæ libamina accipiat?* Eandem expositionem sequitur Theophylactus in cap. XII. Lucæ, pag. 347. quando dicit Apostolum, *avaritiam vocare idololatriam*, Ἐπεὶ τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον. Ὅμοιος τοῖς εἰδωλολάτραις ὁ τιμῶν τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον, τὴν γὰρ αὐτὴν ὕλην προσκυνοῦσι καὶ περιέπουσιν ἀμφότεροι. *Quia idola Gentium, argentum & aurum. Igitur qui colit argentum & aurum, similis est idolorum cultoribus: eandem enim materiam adorant & amplexantur uterque.* Idem in cap. III. ad Coloss. pag. 660. Ὁ πρωτότοκος υἱὸς τῆς κακῆς ἐπιθυμίας ἡ πλεονεξία ἐστὶν, ἣν εἰδωλολατρείαν ὠνόμασεν, ὡς χρυσίῳ καὶ ἀργυρίῳ λατρεύουσαν· καὶ τὰ εἴδωλα γὰρ τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον. *Primogenitus filius malæ concupiscentiæ, est avaritia: quam idololatriam nominavit, ceu auro & argento servientem. Nam idola gentium, argentum & aurum.* Basilius M. in I. visionem Jesajæ, t. I. pag. 857. Διὰ τοῦτο γίνεται ἡ πλεονεξία εἰδωλολατρεία, ἐπειδὰν τὰ κυρίῳ τῷ θεῷ προσφερόμενα δῶρα, ἐπὶ τὰ γήϊνα μετενέγκῃ. *Propterea avaritia fit idololatria, ubi quis Domino Deo oblata munera, in terrena transtulerit.* Gregorius Nazianzenus Orat. XXXIX. pag. 636. πλεονεξίαν vocat δευτέραν εἰδωλολατρείαν, *alterum idololatriæ genus.* Cyrillus Alexandr. in cap. V. Amosi, pag. 302. Εἰδωλολατρείαν ὁ Παῦλος τὴν πλεονεξίαν καλεῖ· καὶ μάλα εἰκότως· ἀθεότης γὰρ τὸ χρῆμα λοιπὸν, καὶ ἐν ἴσῳ τέθειται τοῖς τὸν θεὸν οὐκ ἐπεγνωκόσιν, οἱ τὸν τῆς εἰς ἀδελφοὺς ἀγάπης νόμον πατοῦντες, ἢ καὶ τοῦ νόμου τὴν πλήρωσιν ἔχει· ὁ δὲ νόμον οὐκ εἰδὼς, ἀρνεῖται τὸν νομοθέτην. *Paulus avaritiam vocat idololatriam: & jure merito. Est namque illa Dei abnegatio, & illis æquales habentur, qui Deum non cognoverunt, qui legem de dilectione fratrum conculcant, quæ etiam legis continet impletionem. Qui verò legem ignorat, is etiam legislatorem negat.* Quemadmodum verò Apostolus πλεονεξίαν dicit esse εἰδωλολατρείαν, ita idem ad Ephes. V. 5. πλεονέκτην vocat εἰδωλολάτρην. Quod Theodoretus, pag. 313. eodem modo exponit, quo exposuit priorem, nempe ad Coloss. III. 5. Εἰδωλολατρείαν τὴν πλεονεξίαν ἐκάλεσε, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν· οὐδεὶς γὰρ, ἔφη, δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν· καί. Οὐ δύνασθε θεῷ δουλεύειν καὶ Μαμμωνᾷ. *Idolorum cultum appellavit avaritiam juxta Domini vocem:* Nemo enim, *inquit*, potest duobus dominis servire. *Et*, Non potestis Deo servire & mammonæ. In eandem sententiam multa habet Chrysostomus Hom. XVIII. in epist. ad Ephesios, pag. 851. 852. 853. ubi vide: & Theophylactus in cap. V. ad Ephesios, pag. 550. At Clariss. Heinsius, ut mox videbimus, utrumque Apostoli locum *non de avaritia, sed de scortatione*, interpretatur.

IV. Πλεονεξία notat *adulterium*. Repete quæ sub verbo Πλεονεκτέω, num. II. 2. dicta sunt. Illustris est locus apud Clementem Alexandr. Strom. III. pag. 464. Ἡ πλεονεξία, πορνεία λέγεται, τῇ αὐταρκείᾳ ἐναντιουμένη. *Plura habendi cupiditas dicitur fornicatio, quia adversatur sufficientiæ. Adulter* ergo est πλεονέκτης, quia sua

uxore non est contentus, sed aliena sibi vendicat. Atque ita hanc vocem accipiendam esse vult Clariss. Heinsius ad Ephesios V. v. 3. Πορνεία δὲ, καὶ πᾶσα ἀκαθαρσία, ἢ πλεονεξία, μηδὲ ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν. Certè, si significaret *lucri studium*, vix hîc locum habere posset. Ita accipi debet ejusdem epistolæ cap. IV. 19. Ἑαυτοὺς παρέδωκαν τῇ ἀσελγείᾳ, εἰς ἐργασίαν πάσης ἀκαθαρσίας ἐν πλεονεξίᾳ. Beza vertit: *Semetipsos dediderunt proterviæ, ad certatim patrandam impuritatem omnem.* Nemo hîc πλεονεξίαν dixerit *avaritiam*, sed projectam ad lasciviam omnem audaciam: quemadmodum etiam Theodoretus intellexit, quando ad hunc locum scribit: Πρῶτον παρανομίαν, εἶτα κόρον ἐνόσησαν. Εἰς τὸν παράνομον γὰρ ἐξοκείλαντες βίον, κατὰ βραχὺ τὴν ἀναλγησίαν ἐνόσησαν. Εἶτα λοιπὸν ἀδεῶς πᾶσαν ἁμαρτίαν τολμῶσιν, ὑπὲρ κόρον τῷ διεφθαρμένῳ καταχρώμενοι βίῳ· πλεονεξίαν γὰρ τὴν ἀμετρίαν ἐκάλεσε. *Primùm iniquitate, deinde satietate laborârunt. In improbam enim vitam prolapsi, postmodum stuporis morbum contraxerunt. Tum deinde quodvis peccatum audacter perpetrant, flagitiosæ vitæ vel supra satietatem indulgentes.* Πλεονεξίαν *enim vocavit immoderationem.* Ἐν πλεονεξίᾳ ergo nihil aliud, quàm ἐν κακῇ ἐπιθυμίᾳ. Huc etiam refert Heinsius locum ad Coloss. III. v. 5. de quo actum num. III. Verum quidem est, etiam de scortatoribus, item de aliis, quorum Deus venter esse dicitur, dici posse, eos esse idololatras, quia affectus eorum impuris voluptatibus & ventri prorsus addicti sunt, atq; adeò, quia impuras voluptates suas & ventrem suum pro Deo colunt: attamen avari peculiariter idololatrarum nomine designantur, quoniam pecuniæ suæ magis addicti sunt, quàm, vel scortatores impuris suis voluptatibus, vel gulosus ventri suo, &c. *Veneream* autem *libidinem & impuritatem* dici πλεονεξίαν, nunquam mirabitur, qui ad ἀδικίαν à veteribus referri cogitabit. Constitut. Clementis: Παράνομον δὲ μοιχεία καὶ πορνεία· ὧν τὰ μὲν ἀσεβήματα, τὰ δὲ ἀδικία. Item: Ἀδικοῦσι μὲν οἱ τοὺς ἀλλοτρίους γάμους φθείροντες. *Furtum* etiam pro *adulterio* sumitur. Apud Ovidium, *Puer furto conceptus.* In Anthol. lib. III. cap. XXI.

Λέκτρον ὑποκλέπτων ἀλλοτρίης ἀλόχου.
Lectum furatus alterius uxoris.

V. Πλεονεξία est *luxuria in cibo & potu.* Chrysostomus Homil. LI. in Acta, pag. 896. Τοῦτο πλεονεξία, πλέον ἔχειν τοῦ ὡρισμένου. Illud est πλεονεξία, *plus habere, quàm ordinatum est.* Et clariùs Homil. X. in Matth. pag. 67. Καὶ ἐν τοῖς σώμασι τοῖς ἡμετέροις ἀπὸ πλεονεξίας αἱ δυσκρασίαι γίνονται. *Etiam in corporibus nostris adversa constitutio à luxuria oritur.*

Πλήκτης.

Apostolus Paulus I. Timoth. III. v. 3. & ad Titum I. v. 7. vult *Episcopum non esse* πλήκτην, *percussorem:* quod

I. Alii *propriè* accipiunt, & intelligunt *percussorem, manu promtum.* Plutarchus in Catone majore τῇ χειρὶ πλήκτην vocat. Suidas πολεμικὸν, *bellicosum, manu strenuum*, exponit. Atque ita apud Apostolum commodè interpretatur Justinianus Novell. CXXIII. pag. 319. Ἀλλ' οὐδὲ οἰκείαις χερσὶν ἔξεστιν ἐπισκόπῳ τινὰ πλήττειν· τοῦτο γὰρ ἀλλότριόν ἐστιν ἱερέων. *Sed neque propriis manibus licet Episcopo quenquam percutere: id enim alienum est à sacerdotibus.*

II. Alii *impropriè* accipiunt, & volunt Episcopum μὴ εἶναι πλήκτην, id est, talem, qui acerbo clamore corripiat & castiget, non μάχιμον, aut ὑβριστὴν, u[...] exponit Hesychius. Hinc ἄμαχον oppositum in membro subsequente I. Timoth. III. v. 3. Et II. Timoth. II v. 24. Δοῦλον δὲ Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι. *Servum autem Domini non oportet litigare.* Ita veteres Scripturarum Interpretes. Theodoretus ad I. Timoth. III. v. 3. pag 475. Μὴ πλήκτην. Οὐ τὸ ἐπιτιμᾷν εἰς καιρὸν κωλύει· ἀλλὰ τὸ μὴ δεόντως τοῦτο ποιεῖν. Non percussorem. *Non prohibet tempestivam increpationem, sed non convenienter adhibitam.* Chrysostomus ad eundem locum Homil. X. pag. 286. Οὐ τὸν μὴ πλήττοντά φησι ταῖ[ς] χερσί· Τί οὖν ἐστι, μὴ πλήκτην; Ἐπειδή εἰσιν ἀκαίρως τινὲ[ς] πλήττοντες τῶν ἀδελφῶν τὴν συνείδησιν, τούτους νῦν αἰνίττεσθαί μοι δοκεῖ. *Non dicit manibus non percutientem. Quid igitur est,* Non percussorem? *Quoniam sunt quidam, qui intempestivè fratrum conscientiam feriunt, ho[s] mihi nunc significare videtur.* Eodem modo Theophylactus, pag. 764. Οὐ τὸν μὴ πλήττοντα ταῖς χερσί, φη[σ]ιν, ἀλλὰ τὸν μὴ εὐκαίρως πλήττοντα τῶν ἀδελφῶν τὴν συνείδησιν. *Non eum, qui manibus non feriat dicit, se[d] eum, qui importunè feriat fratrum conscientiam.* E[t] Oecumenius, pag. 750. Πλήκτην, οὐ τὸν ταῖς χερσὶ πα[ί]οντα, ἀλλὰ τὸν τὴν συνείδησιν πλήττοντα τῶν ἀδελφῶν καλε[ῖ]. Percussorem, *non manibus percutientem, sed fratrum conscientiam ferientem vocat.* Nec aliter hanc vocem interpretantur cap. I. ad Titum. Theodoretus, pag 509. Πλήκτην καλεῖ, τὸν μὴ κατὰ λόγον ταῖς ἐπιτιμήσε[σι] χρώμενον. Percussorem *vocat eum, qui præter rationem reprehensionibus utitur.* Chrysostomus Homil. II. i[n] hanc epistolam: Μὴ πλήκτην. Τὸν ὑβριστὴν ἐνταῦθά φησ[ι]. Νουθετοῦντα γὰρ ἢ ἐπιπλήττοντα πάντα χρὴ ποιεῖν, μὴ ὑβρίζοντα, &c. Non percussorem. *Hoc loco contumeliosum significare voluit. Nam corripiendo potiùs, quàm percutiendo, aut contumelias inferendo, omnia agere oportet.* Theophylactus verò, pag. 844. utramqu[e] & propriam & impropriam, significationem hîc locum habere posse statuit, quando scribit: Μὴ πλήκτη[ν]. Μήτε διὰ χειρῶν πλήττοντα, μήτε διὰ πικρῶν λόγων κ[αὶ] ἀποτόμων ἀκαίρως· ἰατρὸς γάρ ἐστιν· ὁ δὲ ἰατρὸς ἰᾶται τ[ὸν] πεπληγότα μᾶλλον, οὐκ αὐτὸς πλήττει. Non percussorem. *Neque manibus ferientem, neque amarulent[is] verbis & exasperatis importunè. Medicus enim es[t]. Jam verò medicus curat vulnera, non ipse etia[m] vulnerat.*

Πληροφορέω.

Hoc verbum in Scriptura sacra duplicem maxim[e] significationem habet.

I. Πληροφορεῖσθαι, *passivè* usurpatum, significat *plenè certiorari, plenè persuasum habere, certissimè nôss[e].* Ita sumitur ad Romanos IV. v. 21. de Abrahamo: Κ[αὶ] πληροφορηθεὶς, ὅτι ὃ ἐπήγγελται, δυνατός ἐστι καὶ ποιῆσα[ι]. *Et plenissimè sciens*, vel *plenè persuasum habens, qu[od] quæcunque promisit potens est & facere.* Theodoretu[s] interpretatur, τῷ τῆς φύσεως ἀναμφιβόλως ἐπίστευσε ποιητῇ. *Naturæ creatori absque ulla hæsitatione credidi[t].* Atque hæc est illa πληροφορία τῆς πίστεως, *certitudo fidei*, de qua ad Hebræos X. v. 22. προσερχόμεθα μετὰ ἀληθινῆς καρδίας ἐν πληροφορίᾳ πίστεως. *Accedamus cum vero corde in plenitudine fidei.* Id est, interprete Theodoreto ad hunc locum, pag. 442. Μετὰ εἰλικρινοῦς προσέλθωμεν διαθέσεως, ταῦτα οὕτως ἔχειν πιστεύοντες, καὶ πᾶσαν διχόνοιαν τῆς ψυχῆς ἐξορίζοντες· τοῦτο γὰρ πληροφορίαν ἐκάλεσεν. *Accedamus cum sincera affectione hæc ita habere credentes, & omnem dubitationem e[x] animo expellentes. Hoc enim* πληροφορίαν *appellavi[t].* Theophylactus hîc πληροφορίαν τῆς πίστεως, interpretatu[r]

ις πίςιν ἀπηρτισμένην καὶ τελειοτάτην, *fidem consummatam & perfectissimam*: item, πίςιν πεπληρωμένην καὶ ςακῖον, *fidem perfectam & indubitatam.* Ita ut ἐν ηροφορίᾳ πίςεως sit ἐν πεπληροφορημένῃ, id est, πεπληρωμένη πίςει. Ita ad Hebræos VI. v. 11. Πληροφορία τῆς ιδ@ est πεπληροφορημένη, vel πεπληρωμένη ἐλπὶς, na & minimè dubia spes. Est ἐλπὶς δίχα πάσης ἀμφιλίας, *spes absque omni dubitatione*; ut Theodoretus plicat. Est, juxta Theophylactum, πλήρης καὶ τελεία τὶς, *plena & perfecta spes.* Πληροφορία est βεβαίωσις, idem explicat ad I. Theſſ. I. 5. vel, ut Hesychius, βαιότης, *confirmatio, firmitas.*

II. Πληροφορέω significat *consummo, impleo*, atque impleo, ut nihil ampliùs desiderari possit. II. Tioth. IV. v. 5. monet Apostolus Timotheum: Τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον. Beza reddit: *Ministerii tui nam fidem facito.* Vulgatus: *Ministerium tuum im*. Optimè. Non debebat ergo Beza à veteri Interete recedere. Τὴν διακονίαν πληροφορεῖν nihil aliud, quàm quod Actor. XII. v. 25. τὴν διακονίαν πληροῦν, *nisterium explere*: & Actor. XX. v. 24. τὴν διακονίαν λειῶσαι, *ministerium consummare.* Coloſſ. IV. v. 17. dem, τὴν διακονίαν πληρῶσαι. Eodem sensu Rom. V. v. 19. τὸ εὐαγγέλιον πληροῦν, *implere Evangelium*: Coloſſ. I. v. 25. πληρῶσαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, *implere rbum Dei.* Angelus ad Hermam III. X. *Permane in c ministerio, & consumma illud.* Seneca lib. I. de Beficiis, cap. II. *Opus tuum perage, & partes boni viri sequere.* Atque ita, nec aliter, veteres. Chrysostous Homil. IX. in II. ad Timotheum ad hunc ipsum cum: Τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον, τουτέςι, πλήσον. *Ministerium tuum imple.* Ita etiam ex eo Theoylactus, pag. 829. Alia Scholia: Πλήρωσον οὖν, ὁ ἐνήρν, φησὶ, καὶ καλάσπειρον αὐτοῖς, ἕως ὑγιαίνωσι, τὸ κήρυμα. *Imple igitur, inquit, quod incepisti, & sparge ipsis men præconii, donec ad sanam mentem perveniant.* c quoque accipi debet II. Timoth. IV. v. 17. Ἵνα δι ἐμοῦ τὸ κήρυγμα πληροφορηθῇ. Beza: *ut per me fieret fies præconii*, fortè *præconio* scripsit. Iterum longè conenientiùs Vetus: *ut per me prædicatio impleatur.* Ita amque rursus intellexit Chrysostomus Homil. X. ad unc locum scribens: Ἵνα δι ἐμοῦ τὸ κήρυγμα πληροφοηθῇ· τουτέςι, πληρωθῇ, *ut per me impleatur prædicatio.* t clariùs adhuc Theophylactus, pag. 833. Τουτέςι, βεαιωθῇ, ἢ εἰς πέρας ἔλθῃ καὶ πληρωθῇ. *Hoc est, stabiliatur, el ad finem perveniat & impleatur.* Sic etiam versio Germanica Tigurina utrobique interpretatur: nec non yrus interpres. Locus quin etiam Lucæ I. v. 1. vix liter accipi debet: Περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἡμῖν ραγμάτων, *de rebus, quæ inter nos completæ sunt.* Vel, ερὶ τῶν πραγμάτων ἃ ἐν ἡμῖν γενέσθαι πληροφορούμεθα, t metonymicè de rebus dicatur, quod propriè de perbonis effertur, *de rebus, quas inter nos gestas esse, plenè ersuasi sumus.* Atque ita Theophylactus: Πεπληροφορημένων δὲ εἶπε πραγμάτων, οὐ γὰρ ἁπλῶς κατὰ ψιλὴν παράδοσίν εἰσι τὰ τοῦ Χριςοῦ, ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ καὶ πίςει βεβαίᾳ καὶ ετὰ πάσης πληροφορίας. *Res autem multis argumentis omprobatas dixit. Res enim Christi non simpliciter & udè traditæ sunt, sed vera & solida fide, & multoum argumentorum certitudine.* Ad prioris significationis confirmationem pertinet etiam illud Oecunenii in cap. I. Jacobi, pag. 116. Ὁ Θεὸς τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου πληροφορήσει, id est, πληρώσει. *Deus cordis ui petitionem implebit.*

Πλήρωμα.

Vox πλήρωμα, pro ratione eorum quibus tribuitur, varia significat.

I. Πλήρωμα εὐλογίας τοῦ εὐαγγελίου, *plenitudo benedictionis Evangelii*, pro abundantia seu copia benedictionis, id est, donorum spiritualium, quæ Apostolus cum Romanis, præsentiâ suâ, & per prædicationem Evangelii erat communicaturus, ad Roman. XV. v. 29. Theophylactus ad hunc locum, pag. 152. Πλήρωμα εὐλογίας τοῦ εὐαγγελίου καλεῖ πάντα τὰ ἀγαθὰ τὰ ἄξια τῆς εὐλογίας, τουτέςι, τοῦ ἐπαίνου τοῦ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον. *Plenitudinem benedictionis Evangelii, omnia bona benedictione digna, hoc est, laude, quæ est ex Evangelio, appellat.* Addit: Δύνασαι δὲ εὐλογίαν τὴν ἐλεημοσύνην νοῆσαι, ἵνα ᾖ ὁ λόγ@ αὐτῷ, ὅτι εὑρήσω ὑμᾶς τελείους ἐν ἐλεημοσύνῃ καὶ φιλανθρωπίᾳ. *Potes autem* per benedictionem *intelligere eleemosynam, ut sit sensus: Inveniam vos perfectos in eleemosyna & humanitate.* Aliter longè Theodoretus, quando dicit Apostolum sic vocâsse τοὺς ὑπὲρ τοῦ εὐαγγελίου κινδύνους, οὓς ἐν Ἱεροσολύμοις ὑπέμεινε, *pericula, quæ pro Evangelio Jerosolymis sustinuit*: idque ex sequenti versu manifestum esse putat. Considera, quæ de hoc ipso loco jam monuimus in voce Εὐλογία, num. III.

II. Πλήρωμα χρόνου, vel τῶν καιρῶν, *plenitudo temporis* seu *temporum*, notat tempus illud æterno Dei consilio constitutum, quo completo Christus exhibendus erat, & reapse exhibitus fuit mundo. Gal. IV. 4. Ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, &c. Ad hæc Theodoretus, pag. 278. Κατὰ τὸν προσήκοντα καιρὸν, ὃν ὥρισεν ὁ Θεὸς, τὸν υἱὸν αὐτοῦ πέπομφεν, ὥςε τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως πληρῶσαι μυςήριον. *Convenienti autem tempore, quod Deus præfiniit, misit Filium suum, ut Incarnationis impleret mysterium.* Et Theophylactus, pag. 470. Ὅτε ἦλθεν ὁ ὡρισμέν@ καιρὸς τῆς σαρκώσεως τοῦ Χριςοῦ, ὅτε πᾶν εἶδ@ κακίας διεξελθοῦσα ἡ φύσις ἡ ἀνθρωπίνη ἐδεῖτο θεραπείας, ἐξαπέςειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ ὁ Θεός. *Simul atque advenit præstitutum tempus incarnationis Christi, cùm omne scelerum genus pergressa humana natura opus haberet curatione, misit Deus Filium suum.* Ad Epheſ. I. v. 10. Τὸ πλήρωμα τῶν καιρῶν, *plenitudo temporum.* Iterum Theodoretus, pag. 294. Πλήρωμα τῶν καιρῶν, τὸν ὁρισθέντα παρὰ τοῦ Θεοῦ καλεῖ καιρόν. Plenitudinem temporum *vocat tempus à Deo definitum.* Vide etiam Theophylactum.

III. Πλήρωμα τῆς γῆς, *plenitudo terræ*, id est, infinita illa rerum omnium copia, quibus terra referta est. Ita Pſal. XXIV. 1. & L. v. 12. ἐμή ἐςιν ἡ οἰκουμένη, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. *Meus est orbis terræ, & plenitudo ejus.* Ubi Theodoretus, pag. 590. Deum introducit loquentem: Πάσης ὁμοῦ τῆς κτίσεως ποιητής εἰμι καὶ δεσπότης. *Universi terrarum orbis conditor simul sum & Dominus.* Eadem in Novo Testamento adducit Apostolus I. Corinth. X. v. 26. 28. Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. *Domini est terra, & plenitudo eius.* Hic rursus Theodoretus: Πάντα τοῦ Θεοῦ ποιήματα, πάντα αὐτὸς εἰς τὸ εἶναι παρήγαγεν. *Omnia creaturæ Dei sunt, ipse omnia ad hoc ut essent deduxit.* Theophylactus, pag. 248. explicat; Πάντα τὰ πληροῦντα τὴν γῆν, τὰ ἐμπεριεχόμενα αὐτῇ. *Omnia terram replentia, & quæ in ea continentur.* Et Photius apud Oecumenium, pag. 446. Τὰ ἐν τῇ γῇ πάντα. Ταῦτα γάρ εἰσι τὰ πληροῦντα αὐτήν, καρποὶ, καὶ ζῶα, καὶ τὰ ὅμοια. *Omnia quæ in terra sunt. Hæc enim sunt, quæ eam replent, fructus & animalia, & similia.*

IV. Πλήρωμα τῶν ἐθνῶν, *plenitudo gentium*, ad Rom. XI. v. 25. Id est, omnes illæ gentes, quæ per prædicationem Evangelii vocandæ sunt & convertendæ ad fidem. Sunt πάντες οἱ προεγνωσμένοι ἐθνικοὶ, *omnes prædestinati Ethnici*; ut exponit Theophylactus. Ita cap.

eodem, v. 12. Τὸ πλήρωμα τῶν Ἰουδαίων, *plenitudo Judæorum*, id est, restitutio seu conversio eorum ad Christum: Ὅταν πάντες σωθῶσιν ἐπιστρέψαντες, *quando omnes ad Christum reversi salvati fuerint*: ut inquit Theophylactus. Eodem sensu τὸ πλήρωμα τῆς ἐκκλησίας, *plenitudo Ecclesiæ*, universam notat Ecclesiam, in illis Chrysostomi Homil. XXVIII. in epist. ad Hebræos, pag. 578. Ἡρμοσάμην ὑμᾶς ἑνὶ ἀνδρὶ, παρθένον ἁγνήν. Ταῦτα οὐ πρὸς τὰς παρθένους εἶπεν, ἀλλὰ πρὸς τὸ πλήρωμα τῆς ἐκκλησίας ἁπάσης· ἡ γὰρ ἄφθορος ψυχὴ, παρθένος ἐστὶ, κἂν ἄνδρα ἔχῃ. *Despondi vos uni viro virginem castam. Hæc non ad virgines dixit, sed ad universam Ecclesiam: incorrupta enim anima, virgo est, etiamsi virum habeat.*

V. Πλήρωμα, *plenitudo* tribuitur *Deo* ad Ephes. III. v. 19. ubi Apostolus precatur, ἵνα πληρωθῶσιν εἰς πᾶν τὸ πλήρωμα τοῦ Θεοῦ, *ut impleantur in omnem plenitudinem Dei*, id est, ἵνα τελείως αὐτὸν ἔνοικον δέχωνται, *ut ipsum perfectè inhabitantem suscipiant*; juxta Theodoretum, pag. 306. Theophylactus triplicem hujus loci affert interpretationem, pag. 530. Prima est: ἵνα γνῶτε, ὅτι ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ πνεύματι ἁγίῳ προσκυνεῖται ἡμῖν ὁ Θεός· τοῦτο γὰρ πλήρωμα τοῦ Θεοῦ, ἡ Τριάς. *Ut sciatis, quòd in Patre, & Filio, & Spiritu Sancto à nobis adoretur Deus; hæc enim plenitudo Dei est, nempe Trinitas.* Secunda: Ἵνα ἦτε πεπληρωμένοι πάσης ἀρετῆς, ἧς πλήρης ὁ Θεός. *Ut sitis impleti omni virtute, quâ plenus est Deus.* Hæc aliorum sunt. Tertiam, eamque suam, his exponit: Κρεῖττον δὲ οἶμαι νοεῖσθαι οὕτως· Ἵνα ἦτε τέλειοι ἐν πάσῃ τῇ κατὰ θεὸν τελειότητι, πάντα γινώσκοντες τὰ θεῖα, ὡς ἐνεστι. *Rectiùs autem opinor sic intelligi, ut sitis perfecti in omni perfectione divina, omnia divina cognoscentes, quatenus licet.*

VI. Πλήρωμα, *plenitudo* tribuitur *Christo*:

1. *propriè*, nempe

a. Τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος, *plenitudo divinitatis*, ad Coloss. II. 9. per quam intelligitur ipsa natura divina, quam totam in se habitantem habet: neque enim sic Deitatis est particeps Filius, ut partem illius duntaxat sit consecutus. Ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς. *In ipso inhabitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter.* Hunc autem locum fusè damus explicatum in voce Σωματικῶς.

b. *Plenitudo donorum* seu *bonorum spiritualium*, ut sapientiæ, justitiæ, sanctitatis, &c. Joh. I. 16. ubi Evangelista dicit: Καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος. *Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia.* Ad hunc locum Cyrillus Alex. in Catena in Joh. pag. 36. Ἀπὸ τοῦ πληρώματος τοῦ υἱοῦ, καθάπερ ἐξ ἀεννάου πηγῆς, ἡ τῶν θείων χαρισμάτων ἀναβλύζουσα δόσις, εἰς ἑκάστην ἔρχεται ψυχὴν, εἴπερ ἂν φαίνοιτο τοῦ λαβεῖν ἀξία. *Ex Filii plenitudine, tanquam ex perenni fonte, divinarum gratiarum donum scaturiens, in unamquamque, tanto munere non indignam, illabitur animam.* Ammonius ibidem: Ὡς ῥίζα πάντων τῶν ἀγαθῶν καὶ πηγὴ, πολλοῖς μεταδιδοὺς τῶν ἰδίων ἀγαθῶν, οὐκ ἀπομειοῦται. *Tanquam radix & fons bonorum omnium, plurimos bonorum suorum participes faciens, minimè imminuitur.* Elegantissimè imprimis, pro more, ad hunc locum Chrysostomus Homil. XIV. in Johannem, pag. 608. Οὐ μεθεκτὴν ἔχει τὴν δωρεὰν, ἀλλ' αὐτοπηγὴ καὶ αὐτορίζα ἐστὶ πάντων τῶν καλῶν, αὐτοζωὴ, καὶ αὐτοφῶς καὶ αὐτοαλήθεια, οὐκ ἐν ἑαυτῷ συνέχων τὸν ἀγαθῶν τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἅπαντας ὑπερβλύζων αὐτὸν, καὶ μετὰ τὸ ὑπερβλύσαι, μένων πλήρης καὶ οὐδενὶ ἐλαττούμενος ἐκ τῆς εἰς ἑτέρους χορηγίας, ἀλλ' ἀεὶ πηγάζων, καὶ πᾶσι τούτων μεταδιδοὺς τῶν καλῶν, ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένει τελειότητος. *Non habet donum per communicationem, sed est fons ipse, & ipsa radix omnium bonorum, ipsa vita, ipsa veritas, ipsa lux, non in se ipso bonorum divitias continens, sed in alios omnes diffundens, quibus diffusis plenus permanet, neque ex eo, quòd aliis suppeditet, minuitur, sed divitias suas elargitur semper uberiùs: cùmque omnibus his bonis impertiat, in eadem manet perfectione.* Po[...] modum hoc ipsum aptissimis explicat similibus, d[...] sumtis à mari, è quo licèt gutta sumatur, illud tam[en] non minuitur. Interim, cùm minuatur vel guttâ, h[oc] exemplum ipse non putat conveniens satis ad exp[...] mendas donorum divitias ex cœlesti hoc fonte, q[uæ] nunquam minuitur, manantes. Aliud ergo simile pr[o]ponit, petitum ab igneo fonte, πηγὴν πυρὸς appell[at]. Ex tali fonte etiamsi innumeræ accendantur lucern[æ], ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένει πληρότητος τὸ πῦρ καὶ μετὰ τὸ μεταδοῦναι τοσούτοις τῆς ἐνεργείας τῆς αὐτοῦ, *eandem tamen plenitudinem ignis retinet etiam postquam tam multas lucernas effic[a]ciæ suæ fecit participes.* Idem in Psal. XLV. Ἐκ τοῦ πλ[η]ρώματος αὐτοῦ, explicat, ἐκ τοῦ ὑπερβλύζοντος, ὡς ἂν εἴπ[οι] τις· ἐκ τοῦ περιττεύοντος, ἐκ τοῦ ὑπερεκχυνομένου πάντες ἐλ[ά]βομεν. *Ex eo quod, ut ita dicam, superfluebat, ex quod redundabat, & ex eo quod superessundebatur, omn[es] accepimus.* Ad eundem locum Theophylactus, pa[g.] 569. Καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ, &c. Καὶ ταῦτα [τοῦ] προδρόμου εἰσὶ ῥήματα λέγοντος περὶ τοῦ χριστοῦ, ὅτι ἡμ[εῖς] πάντες οἱ προφῆται ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἐλάβομ[εν]. Οὐ γὰρ τοσαύτην ἔχει τὴν χάριν, ὅσην οἱ πνευματοφόροι ἄνθρωποι, ἀλλὰ πηγὴ ὑπάρχων παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ πάσ[ης] σοφίας καὶ προφητείας, ὑπερβλύζει αὐτὴν πᾶσι τοῖς ἀξίο[ις] καὶ ἐν τῷ ὑπερβλύζειν, πλήρης διαμένων, καὶ οὐδέποτε κ[ενού]μενος. Et de plenitudine ejus, &c. *Et hæc præcu[r]soris verba sunt, dicentis de Christo, nos Prophetæ omn[es] de plenitudine ejus accepimus. Majorem enim gratia[m] habet, quàm qui Spiritu afflabantur homines: nam fo[ns] omnis boni & omnis sapientiæ & prophetiæ existens, [su]pereffluit, & dat ipsam omnibus dignis, & redunda[ns] sive effundens, plenus manet, nec unquam exhauritu[r].* Quando dicit, *præcursoris*, seu Johannis Baptist[æ] hæc esse verba; quò etiam inclinat Cyrillus Alexa[n]drinus; fallitur: sunt enim *Johannis Evangelistæ* verb[a] id quod vel ex Chrysostomo discere debuisset, q[ui] disertè scribit loco suprà laudato: Τὸ, ἐκ τοῦ πληρώμ[α]τος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, οὐ τοῦ προδρόμου ἐστὶν, ἀ[λ]λὰ τοῦ μαθητοῦ. *Hoc*, Et de plenitudine ejus nos omn[es] accepimus, *non præcursoris, sed discipuli* dictum e[st]. Vide Bezam. Quid verò hoc ipso in loco sit, χά[ριν] ἀντὶ χάριτος, explicabitur in voce Χάρις.

2. *impropriè*. Sic

a. Πλήρωμα, *plenitudo*, seu *complementum Chri[*]*sti* dicitur *Ecclesia*, Ephes. I. v. 23. Ἐπλήρωσε γὰρ αὐτ[ὴν] παντοδαπῶν χαρισμάτων, καὶ οἰκεῖ ἐν αὐτῇ, καὶ ἐμπ[ε]ριπατεῖ κατὰ τὴν προφητικὴν φωνήν. Τοῦτο δὲ ἀκριβέσ[τε]ρον κατὰ τὸν μέλλοντα βίον γενήσεται. *Eam enim implev[it] omnis generis donis, & in ea habitat & obambula[t] juxta vocem propheticam. Hoc autem in futura vi[ta] fiet perfectiùs:* Theodoreti sunt verba ad hunc lo[cum], pag. 298. Theophylactus ad eundem locu[m] pag. 510. Ἡ ἐκκλησία πλήρωμά ἐστι χριστοῦ. Ὥσπερ [γὰρ] τὸ σῶμα πλήρωμά ἐστι τῆς κεφαλῆς, ἀναπληροῦν αὐτ[ὴν] διὰ τῶν οἰκείων μελῶν· οὕτω καὶ ἡ ἐκκλησία πλήρωμά ἐ[στι] τοῦ χριστοῦ, τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου. Πληροῦται [γὰρ] ὁ χριστὸς, καὶ οἷον ἀναγεμίζεται τὰ πάντα μέλη ἐν πᾶσι το[ῖς] πιστοῖς· οἷον τὴν χεῖρα ἀναπληροῦται ἐν τῷ ἐλεήμονι ἀνθρώ[]πῳ, καὶ τῷ ἄλλως τῶν ἀσθενῶν ἀντιλαμβανομένῳ· τὸν πόδ[α] ἀναπληροῦται ἐν τῷ ὑπὲρ τοῦ λόγου ἀποδημοῦντι, ἐν τῷ ἐπ[ι]σκεπτομένῳ τοὺς ἀδελφούς· καὶ ἄλλο μέλος ἐν ἄλλῳ τῶν π[ι]στῶν· καὶ οὕτως ἀναπληροῦται τὰ πάντα μέλη ἐν πᾶσι το[ῖς] πιστοῖς, τουτέστι, διὰ πάντων τῶν πιστῶν, ἄλλου ἄλ[λην] χάριν συνεισφέροντος. *Ecclesia est plenitudo Chri[sti]*

l

enim corpus est plenitudo capitis, replens illud per pro- a membra: hunc ad modum Ecclesia est plenitudo risti, qui omnia in omnibus adimpletur. Adimpletur m Christus, ac veluti plenè consummatur per omnia mbra in omnibus fidelibus: veluti quoad manum ad- pletur in homine misericorde, & qui aliàs infirmis fuc- rrit: quoad pedem adimpletur in eo, qui verbi Dei amo- eregrinatur, in eo, qui fratres invisit: & quoad aliud mbrum in alio fideli. Sic fit ut quoad omnia membra mnibus fidelibus adimpleatur, hoc est, per omnes fide- , alio aliam gratiam contribuente. Desumta sunt hæc Homil. III. Chrysostomi in epistolam ad Ephesios. nùs autem accuratè uterque illud πληρουμένου passivè cipit, quemadmodum etiam vulgata versio, quæ per impletur reddit. Activè sumendum de Christo, qui dotes suas transfundit in membra sua, ut idem im- eat omnia; quemadmodum etiam Theodoretus in- lexit. Vide notas Erasmi.

b. Πλήρωμα τοῦ Χριστοῦ, plenitudo Christi, ad Ephes. .13. appellatur perfecta Christi cognitio, quam in al- a demum vita consequemur. Oecumenius ad hunc cum, pag. 634. Πλήρωμα χριστοῦ φησι, τὴν περὶ χριστοῦ τελῆ γνῶσιν καὶ πίστιν. Plenitudinem Christi vocat fectam Christi cognitionem & in eum fidem. Et Theo- ylactus, pag. 537. Πλήρωμα τοῦ χριστοῦ, τὴν παντελῆ καὶ κληρον αὐτοῦ γνῶσιν καὶ πίστιν λέγει. Plenitudinem Chri- , omnimodam atque integram ipsius cognitionem & fi- m dicit. Theodoretus etiam, pag. 308. Τῆς τελειότητος τῷ μέλλοντι βίῳ τευξόμεθα. Ἐν τῷ παρόντι τοίνυν τῶν οστόλων καὶ προφητῶν, καὶ διδασκάλων βοηθείας δεόμεθα. rfectionem in vita futura consequemur. In præsenti er- Apostolorum, & Prophetarum, & doctorum auxilio ligemus.

Πλήσσω.

Hoc tantùm observamus de hoc verbo, quod Cl. orstius Philologiæ sacræ cap. V. p. 173. monet. Ver- m πλήττεσθαι, inquit, novè usurpatum videtur in Apoca- fi. In ejus cap. VIII. 12. hæc leguntur: Καὶ ἐπλήγη τὸ ίτον τοῦ ἡλίου, καὶ τὸ τρίτον τῆς σελήνης, καὶ τὸ τρίτον τῶν ἀστέρων, σκοτισθῇ τὸ τρίτον αὐτῶν. Et percussa est tertia pars lis, & tertia pars lunæ, & tertia pars stellarum, ita ut bscuraretur tertia pars eorum. Et hac de re primus, od sciam, monuit vir Cl. Johannes Crojus in observat. in . Test. pag. 266. Eam autem significationem, vel, si ita avis, istum usum recepit Græca vox ad exemplum He- ææ לקה. (Perperam apud eum editum עקה.) Hæc nificat percuti, vapulare; non quidem in antiquissima ebræa lingua, quâ sacri Codices sunt perscripti; sed in a, quæ tempore Christi & Apostolorum obtinuit. Id colli- potest ex scriptis Talmudicis, quæ etiam nunc habemus. Tractatu Maccoth, cap. III. ואלו הן הלקין. Illi vapu- nt: qui concumbit cum sorore sua, &c. Hinc nomen מלקו, cædes, percussio, quo מלקות ארבעים, pœ- am quadraginta plagarum designare solent Rabbini. æterum traductum est verbum istud ad eclipsin, sive de- ctum luminarium significandum, quòd luminaria, cùm ficiunt, videantur percuti. Hinc dicunt היה הגוף לוקה כ, erit corpus ejus percussum totum. Reli- ua ex Vorstio & Crojo peti possunt.

Πλουσιόδωρος.

Ex solo Hesychio hanc vocem afferunt Lexica, qui nterpretatur πλουσίως χαριζόμενος, qui abundè largi- ur, locupletibus opulentisq; muneribus ornans. Ali- uoties legitur apud Cyrillum Alexandrinum. Unum alterum locum adducemus. In cap. LII. Jesaiæ, p. 732. Πλουσιόδωρος ὁ σωτήρ. Donis dives Servator. In cap. III. Habacuc, pag. 566. iterum de Christo: Ἦν οὕτω πλου- σιόδωρός τε καὶ ἀγαθὸς, ὡς καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς πορείαις σκορπίζειν τὸν ζωοποιὸν τῆς εὐαγγελικῆς παιδεύσεως λόγον. Adeò in donis erat liberalis & bonus, ut in ipsis etiam itineribus dissemi- nârit vivificantem Evangelicæ institutionis sermonem. In cap. IX. Zachariæ, pag. 739. ad Luc. VI. 38. Οὐ γὰρ πρὸς τὰς ἰσοσταθμοὺς ὧν ἂν δράσαιμεν προσδοκῶμεν ἀμοιβὰς, ἀλλ' ἐν προσθήκῃ πολλῇ, πλουσιόδωρος γὰρ ὁ διδούς. Haud enim æqualia actionibus nostris præmia exspectamus, sed cum ma- gno auctario; munificus enim est dator.

Πλουτέω.

Quæritur, qui illud sit Lucæ XII. 21. Ὁ θησαυρίζων ἑαυτῷ, καὶ μὴ εἰς θεὸν πλουτῶν. Vulgatus: In Deum di- ves. Beza: In Deo dives. Alii tandem: Deo dives. Duæ posteriores interpretationes videntur commodissimæ. Εἰς θεὸν πλουτεῖ, in Deo dives est, ὁ τῷ θεῷ δανείζων, Proverb. XIX. 17. id est, ut eodem loco, ὁ πτωχὸν ἐλεῶν. Dives Deo dixit Lactantius lib. V. cap. XIV. Nemo Deo pauper est, nisi qui justitiâ indiget, nemo (ei) dives, nisi qui virtutibus plenus est. Ita, dives copiis, liberis, amicis, pro- pinquis, &c. dixit Cicero. Quid sit πλουτεῖν εἰς θεὸν, ex- ponit Theophylactus in cap. XII. Lucæ, pag. 409. his verbis: Σπουδάσωμεν εἰς θεὸν πλουτεῖν, τουτέστιν, ἐπ' ἐκείνῳ πεποιθέναι, καὶ ἐκεῖνον ἡμέτερον ἔχειν πλοῦτον, καὶ τοῦ πλούτου ταμεῖον, καὶ μὴ λέγειν, ὅτι τὰ ἀγαθά μου, ἀλλὰ τὰ ἀγα- θὰ τοῦ θεοῦ. Εἰ δὲ θεοῦ εἰσιν ἀγαθὰ, μὴ ἀποστερῶμεν τὸν θεὸν τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ· τοῦτό ἐστι τὸ εἰς θεὸν πλουτεῖν, καὶ πι- στεύειν ὅτι ἐὰν πάντα δώσω καὶ κενώσω, οὐδέν μοι τῶν ἀν- αγκαίων ἐπιλείψει. Ταμεῖον γάρ μοι τῶν ἀγαθῶν ἐστιν ὁ θεός· ἀνοίγω, καὶ αἴρω τὰ χρειώδη. Studeamus divites fieri in Deo, id est, in illo fiduciam collocare, & illum nostras habere divitias, & divitiarum promum; nec dicamus, bo- na mea sunt, sed bona sunt Dei. Si verò Dei bona sunt, ne privemus Deum bonis suis. Hoc est in Deo divitem esse, & credere, quòd si omnia dedero & evacuavero, nihil mi- hi rerum necessariarum defuturum esse. Promtuarium enim bonorum mihi Deus est: aperio, & tollo necessaria. Sic I. Timoth. VI. 18. πλουτεῖν ἐν ἔργοις καλοῖς, in bonis operibus divitem fieri. Lactantius lib. V. cap. V. Divites sunt, non quia divitias habent, sed quia utuntur illis ad opera justitiæ. Vide in Πλοῦτος. Huc etiam paucis re- ferimus illud Apostoli Rom. X. 12. Ὁ γὰρ αὐτὸς Κύριος πάντων, πλουτῶν εἰς πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν. Nam idem Dominus omnium, dives in omnes qui invocant il- lum. Veteres hunc locum minùs bene videntur intel- lexisse: volunt namque, Deum propterea dici πλουτεῖν εἰς πάντας, quia omnes fideles suas ducat divitias, eo- rumque salutem. Ita Chrysostomus Homil. XVII. in hanc Epistolam: Ὁρᾷς πῶς δείκνυσι τὸν θεὸν σφοδρῶς ἐφιέ- μενον ἡμῶν τῆς σωτηρίας, εἴγε καὶ πλοῦτον οἰκεῖον ἡγεῖται ταύ- την. Vides, quomodo Deum salutis nostræ vehementer cupidum ostendat, siquidem illam divitias suas peculia- res æstimat. Item: Ὁ πλοῦτον οἰκεῖον ἡγούμενος τὸ σώ- ζειν ἡμᾶς, οὐ παύσεται πλουτῶν. Ἐπεὶ καὶ τοῦτο πλοῦτος τὸ εἰς πάντας ἐκχεῖσθαι τὴν δωρεάν. Qui peculiares suas putat esse divitias, si nos salvet, ditescere utiq; non cessabit: nam & istæ sunt divitiæ, quòd donum in omnes effunditur. Hanc expositionem suam quoque facit Theophylactus, pag. 103. Τὸν πλοῦτον ἐν τούτοις ἔχων, τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτόν· ὥσπερ εἴ τις εἴποι, ὁ βασιλεὺς πλουτεῖ εἰς χρυ- σίον καὶ ἀργύριον. Divitias in his habens, in his, in- quam, qui invocaverint ipsum: perinde ac si quis dicat, Rex iste dives est auro & argento. Et Theodoretus, pag. 83. Πλοῦτον τοῦ θεοῦ προσηγόρευσε τῶν ἀνθρώπων τὴν σωτηρίαν. Dei divitias appellavit hominum salutem.

Verùm, πλουτῶν εἰς πάντας est, *Dives est in*, vel *erga quosvis*, *&c.* ut sensus sit, gratiæ divinæ divitias esse sufficientes & ad Judæos & ad Gentiles salvandos, modò credant. Lyranus: *Dives in omnes, id est, potens omnes exaudire.*

Πλοῦτος.

I. *Explicatio nominis.* Voces πλοῦτος & πλούσιος accipiuntur,

1. *propriè* pro amplissimis bonis temporalibus. Hesychius: πλούσιος, χρημάτων καὶ περιουσίας κύριος. Πλούσιος, *dives est, qui dominus est multorum bonorum & opum copiæ.* Damascenus contra Manichæos, pag.250. Πλούσιος λέγεται, ὁ ταῦτα κτησάμενος, οἷόν τις πολυπεριούσιος, πολλὴν ἔχων περὶ αὐτὸν οὐσίαν. *Dives dicitur, qui hæc,* nempe opes, *possidet, quasi* πολυπεριούσιος, *multas circa se opes habens.* Alludit ad etymon. Πλούσιος est, cui πολλὴ οὐσία. Πλοῦτος verò à πολὺς & ἐτὰ, *bona*, quasi πολλὰ ἐτά. Athenienses dixerunt *divites* τοὺς πολλὰ κεκτημένους χρήματα, *eos, qui multas possident pecunias*; ut refert Clemens Alexandr. strom. lib.II. pag.368. Ita fuit dives ὁ τρυφητὴς ἐκεῖνος πλούσιος, *voluptarius ille dives*: ut eum vocat Nyssenus. Orat. II. de pauperibus, t. II. pag. 58. Lucæ XVI. 1. At multi sanctorum Patrum eum demum πλούσιον existimant, qui rebus suis vivat contentus, ac proinde sibi nihil deesse putet. Chrysostomus Homil.XXI. in epist. ad Ephesios, pag.874. Πλούσιος, οὐχ ὁ πολλῶν χρημάτων δεόμενος, καὶ πολλὰ περιβεβλημένος, ἀλλ' ὁ μηδενὸς χρείαν ἔχων. *Dives est, non qui multis eget pecuniis, multaque possidet, sed qui nulla re indiget.* Idem, Homil.II. ad Philippenses, p.15. Οὐκ ἔστι πλούσιος ὁ πολλὰ κεκτημένος, ἀλλ' ὁ μηδενὸς δεόμενος· οὗτός ἐστι πλουτῶν, ὁ μὴ θέλων πλουτεῖν. *Non est dives, qui multa possidet, sed qui nullius indiget. Ille est dives, qui non vult dives fieri.* Iterum Homil. II. de Lazaro, t.V.p. 235. Οὐ πλούσιός ἐστιν ἐκεῖνος, ὁ πολλὰ περιβεβλημένος, ἀλλ' ὁ μὴ πολλῶν δεόμενος. *Ille non est dives, qui multis opibus stipatus est, sed qui multis non eget.* Iterum in Psal. CXII. Τοῦτο μάλιστα πλοῦτος, τὸ μὴ δεῖσθαι πλούτου. *Hæ præcipuè sunt divitiæ, divitiis non egere.* Isidorus Pelusiota epist. CCCCL. lib.V. p.691. Χρὴ περικόπτειν τὰ περιττὰ, ἵν' ἐν τοῖς ἀναγκαίοις πλουτῶμεν· οὐ γὰρ τὸ πλοῦτον ἔχειν, ἀλλὰ τὸ μὴ δεῖσθαι πλούτου, πλοῦτός ἐστι μέγιστος. *Supervacua sunt resecanda, ut in necessariis divites fiamus: non enim, divitias habere, sed divitiis non egere, divitiæ sunt maximæ.*

2. *impropriè*, quando πλοῦτος ponitur pro bonis spiritualibus. De his divitiis Chrysostomus Homil. II. ad populum Antiochenum: Τοῦτο ἀληθῶς πλοῦτος καὶ εὐπορία, ὅταν καὶ ἀκέραια ᾖ τὰ καλὰ, καὶ μηδεμίαν δέχηται μεταβολήν. *Hæ veræ divitiæ, hæc vera abundantia, quando bona semper manent integra, nec ullam experiuntur mutationem*: de quibus Lucæ XVIII.21. Vide in θησαυρὸς, num.IV. sub lit.*d.* Virtutes sunt ὁ σπουδαζόμενος πλοῦτος, ὅτι τῆς ψυχῆς γίνεται κτῆμα, *divitiæ expetendæ, quia sunt animæ opes*; inquit Nyssenus Orat. I. de Beatitudinibus, t.I.p.765. Εἷς πλοῦτος ἡ ἀρετὴ, *unæ divitiæ, virtus*: idem in vita Thaumaturgi, t.III.p.554. Veræ divitiæ sunt ea, quæ speramus, bona. Εἷς πλοῦτος, τὰ ἐλπιζόμενα. *Solæ divitiæ sunt, bona ea, quæ speramus*; ut est apud Nazianzenum, Orat.XXII.pag.401. Bona opera sunt veræ divitiæ. Cyrillus Alexandr. ad v. 42. cap. VI. Johannis, pag. 344. Ἡ ἐν καρδίᾳ λαμπρότης, καὶ τὸ ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς διαφανὲς, γνήσιος ἂν εἴη, καὶ ἐμπεφυκὼς τοῖς ἔχουσι πλοῦτος, οὐ συναπομένων τῇ σαρκὶ, καὶ σὺν αὐτῇ καταση πόμενος, ἀλλ' ἐνδημούσῃ μὲν ἔτι τῇ ψυχῇ κατὰ τὸν βίον συνῳκισμένος, ἐκδημούσῃ δὲ πάλιν συναφιστάμενος ὅποιπερ ἂν ὁ τοῦ παντὸς νεύσειεν ἡγεμών. *Cordis splendor, & in bonis operibus claritas, versæ sunt ac nativæ eorum, qui eas possident divitiæ, quæ non manent cum corpore; nec cum ea putrescunt, sed cum anima, dum adhuc in hac vita manet habitant; cùm hinc discedit, rursus simul cum ea recedunt quocunque totius universi præses voluerit.* Veræ divitiæ pietas & cognitio Dei. Mulier Christiana, apud Socratem hist.Eccles.lib.I. cap.XX.pag.184.a. cùm Regis barbari uxorem solis sanâsset precibus, eique oblata fuissent munera, ea recusavit, dicens, οὐ δεῖσθαι πλούτου· ἔχειν γὰρ πλοῦτον τὴν εὐσέβειαν, καὶ δέχεσθαι μέγαν δῶρον, εἰ ἐπιγνώσειε τὸν θεὸν, τὸν ὑπ' αὐτῆς γινωσκόμενον, *se divitiis non egere, cùm habeat divitias, pietatem; illud verò se maximum donum reputaturam, siquidem ipse etiam Deum à se agnitum cognoscat.* Ad *impropriam* significationem etiam illud pertinet, quando πλοῦτος, quod Lexica non observant, *multitudinem, copiam* notat. In Concilii Nicæni actis hæc leguntur: Πολλὴν εἰσενεγκάμενος τὴν σπουδὴν καὶ πλοῦτον ἄφατον πόνου. *Cùm plurimum studii ad hoc contulisset & laborem penè immensum.*

II. *Subjectum divitiarum*, id est, ii, quibus divitiæ obtingunt, sunt

1. *Boni.* Exempla in sacris obvia. Quomodo autem iis à Deo dentur, præclarè docet Severus in Catena in cap. XX. Jobi, pag.473. Εἰ γὰρ καὶ πλούσιος ἦν κατὰ θείαν χάριν, ἀλλὰ τὴν ἄμετρον ἐπιθυμίαν ἐνέκοπτεν, ὅπουγε οὐδ' τοῖς οὖσιν, ὡς προηγουμένοις ἀγαθοῖς ἔχαιρεν. Εἰ γὰρ καὶ ἐσ- ὅτε ὡς παρακολουθήματα ταῦτα τοῖς ἁγίοις δέδοται, πλοῦτος καὶ δόξα, ἀλλ' οὐ πρωτοτύπως ἐπὶ τούτοις χαίρουσιν· ἑτέρα γὰρ αὐτῶν ἐστιν ἡ πρωτότυπος χαρὰ, ἡ πνευματική. *Licèt enim divino favore dives fuerit* Job, *immoderatam tamen divitiarum cupiditatem præcidebat, quandoquidem ex facultatibus suis, non tanquam ex præcipuis bonis lætitiam capiebat. Etsi enim divitiæ & honor sanctis interdum, tanquam auctaria & corollaria tribuantur, in iis tamen gaudium suum primarium non collocant; alio enim principali gaudio, spirituali scilicet exsultant.* Audacter igitur nimiùm Theophanes, Homil.VIII. pag.46. affirmat, πλουσίου nomen in scriptura nonnisi de improbis usurpari. Verba ejus sunt: Παρατηρήσας πᾶσαν τὴν ἁγίαν γραφὴν, ἥκιστα χρωμένην εὕροις αὐτὴν ἐν ἀγαθοῖς τῷ πλουσίου ὀνόματι, ἀλλ' ἐπὶ τῶν φαύλων ὡς μάλιστα τοῦτὶ ἐπίθετον τίθεται. Δίκαιον μὲν γὰρ πολυκτήμονα, καὶ πληθυνθέντα ἐν ἀνδραπόδοις καὶ κτήνεσι μεμαθήκαμεν ὥσπερ τὸν Ἀβραὰμ καὶ Ἰακὼβ, καὶ Ἰὼβ, ὧν τῶν οἰκοπέδων, καὶ τῶν κτηνῶν ἡ γραφὴ ποιεῖται τὴν ἀπαρίθμησιν, πλουσίους γε μὴν αὐτοὺς οὐκ ἐκάλεσεν. Εἰ δὲ καὶ τὸν Ἀριμαθαῖον ἐκεῖνον ὁ Ματθαῖος ἐκάλεσε πλούσιον, οὐ διὰ χρημάτων δαψίλειαν, ἀλλ' ὅτι τὸν πολύτιμον μαργαρίτην διὰ παῤῥησίας ὠνήσατο. *Cùm universam sacram scripturam diligenter attenderis, minimè invenies illam* divitis *nomine in bonam partem usam fuisse: sed de improbis maximè loquens hoc epithetum ponit. Nam hominem quidem justum locupletem, & abundantem servitiis atque pecore scimus, ut Abrahamum, Jacobum, & Jobum, quorum areas & pecora scriptura commemorat; divites verò eos non appellat. Quodsi Josephum illum Arimathæâ oriundum Matthæus divitem vocavit, sanè non propter abundantiam opum id fecit, sed quia pretiosam margaritam fidenter sibi comparavit.* At de Abrahamo Genes. XIII. 2. ἦν πλούσιος σφόδρα. *Erat valdè dives.* Quod de Josepho dicit, λῆροι. Theophylactus in cap. XXVII. Matthæi, pag. 178. agnoscit eum divitem fuisse opibus: Ὁ Ἰωσὴφ πλούσιος ὤν, εἰκὸς ὅτι καὶ ἔδωκεν ἂν τῷ Πιλάτῳ χρυσίον. *Cùm Josephus dives esset, verisimile est, eum Pilato aurum dedisse.*

2. *Improbi.* Hujus significationis, quâ πλούσιος de improbo usurpatur, exempla in sacris plurima. Basilius c.V. Jesaiæ, t.I. p.963. Οἱ πλούσιοι, οἱ πολὺ πλῆθος χρημάτων ἀδίκων περιβεβλημένοι, ἢ οἱ ἀκόρεστον τὴν ἐπιθυμί-

λεον☉ ἔχοντες. *Locupletes, qui divitias per inju-n & injustitiam acquisitas, in immensum accumulā-t, vel inexplebili majorum copiarum & possessionum lerio abripiuntur.*

II. *Finis.* Apud Basilium in Concionibus morali-, Conc.IV. quæ est de Eleemosyna: pag. 26. Οἰκο-ικὴν τȣ͂ πλȣ́τȣ τὴν χρῆσιν, ἀλλ' ȣ̓κ ἀπολαυςικὴν τȣ̀ς σω-ως λογιζομένȣς νομίζειν προσήκει, καὶ ἀποτιθεμένȣς χαί-, ὡς ἀλλοτρίων χωριζομένȣς, ἀλλ' ȣ̓χὶ δυσχεραίνειν ὡς τῶν ίων ἐκπίπτοντας. *Oportet eos, qui sapienter secum repu-t, existimare, divitiarum usum in administratione esse tum, non in usu: hisq; depositis gaudere, ut alieno so-s atq; expeditos, neq; iniquo animo ferre, quasi re-proprīis excidissent.* Theodoretus Orat. VI. de Pro-entia, t. IV. pag. 300. eos dicit τὸν πλȣ͂τον εὖ καὶ καλῶς νομεῖν, *divitias bene & honestè administrare,* οἵτινες ωνȣ̀ς τ᾿ εὐπορίας τȣ̀ς δεομένȣς λαμβάνȣσι, *qui opulentiæ consortes adhibent egenos.* Vide mox *primam pro-tatem.*

V. *Proprietates* divitiarum sunt,

1. *quòd sint bonæ iis bene utentibus.* Chrysostomus m. II. ad populum Antiochenum: Οὐ κακὸν ὁ πλȣ͂-, ἀλλὰ κακὸν ἡ πλεονεξία, κακὸν ἡ φιλαργυρία. *Non t malæ divitiæ, sed mala est avaritia, mala est quæstûs iditas.* Idem Hom.LXVIII.t.VI. Οὐχ ὁ πλȣ͂τος κακὸν, ὰ τὸ κακῶς κεχρῆσθαι τῷ πλȣ́τῳ. *Divitiæ non sunt ma-sed malum est iis malè uti.* Ibid. Καλὸν ὁ πλȣ͂τ☉ τοῖς ως διοικȣ͂σιν αὐτόν. *Divitiæ eas rectè administrantibus æ sunt.* Et Homil.LXXI. t. ejusdem: Οὐχ ὁ πλȣ͂τ☉ κὸν, ἀλλ' ἡ παράνομ☉ αὐτȣ͂ χρῆσις. *Divitiæ non sunt ma-sed earum sceleratus usus.* Basilius M. in cap. XI. Je-: Θεοσεβεῖ ψυχῇ ἀφορμὴ πρὸς εὐποιΐαν κατὰ τὴν μεταδο-ὴν κοινωνίαν ὁ πλȣ͂τ☉ γίνεται. *Animæ piæ occasio sunt itiæ ad beneficentiam in communicandis etiam cum s bonis.* Clemens Alexandr. strom. lib. III. pag. 449. λῶς πλȣτεῖν ȣ̓ κεκώλυκεν ὁ θεὸς, ἀλλὰ γὰρ τὸ ἀδίκως, καὶ λήςως πλȣτεῖν. *Honestè divitem esse non prohibuit Deus, esse divitem injustè & insatiabiliter.*

2. *quòd eas possidentibus non rarò sint noxiæ.* Chryso-mus in Ps.XLIX. πλȣ́τȣ ἐπιθυμίαν, *divitiarum cupi-atem* vocat ἀκρόπολιν τῶν κακῶν, *malorum summum cem.* Clemens Alex. Pædag. lib.II. cap.III. pag. 162. πλȣ͂τ☉ ȣ̓κ ὀρθῶς κυβερνώμεν☉, ἀκρόπολίς ἐςι κακίας· ρὶ ὃν ὀφθαλμιῶντες οἱ πολλοὶ, ȣ̓κ ἄν ποτε εἰς τὴν βασιλείαν ρεισέλθοιεν τῶν ȣ̓ρανῶν, νοσȣ͂ντες μὲν περὶ τὰ κοσμικὰ, ερηφάνως δὲ ζῶντες διὰ τὰς τρυφάς. *Divitiæ non rectè ministratæ sunt fastigium vitii ac sceleris, in quibus lti cæcutientes, cœlorum regnum nunquam ingredi pote-nt, in rebus quidem mundanis ægrotantes, superbè au-n & arroganter propter delicias viventes.* Vide ibidem ıra. Hinc idem lib.III.Pædag.C.VI.pag.234. divitias penti similes esse dicit. Ἐοικέναι μοι δοκεῖ ὁ πλȣ͂τ☉ ετῷ, ὃ εἰ μή τις ἐπίςαιτο λαβέσθαι ἀβλαβῶς πόῤῥω-, ἀκινδύνως ἄκρας ȣ̓ρᾶς ἀνακρημνὰς τὸ θηρίον περιπλέ-ται τῇ χειρὶ, καὶ δήξεται. Δεινὸς δὲ καὶ ὁ πλȣ͂τ☉, ἰλυσπώ-ν☉ παρὰ τὴν ἔμπειρον ἢ ἄπειρον αὐτȣ͂ λαβὴν, προσφύ-καὶ δάκνειν. *Divitiæ serpenti mihi similes esse videntur, em si quis nescit eminus citra noxam accipere & sine riculo, bestiam summâ caudâ apprehendens, ea manu cumplicabitur & mordebit. Pulchrè etiam nôrunt ser-ntum instar repentes divitiæ, dum à perito vel ab impe-o apprehenduntur, adhærere & mordere.* Basilius M. cap. XI. Jesaiæ: Ὁ πλȣ͂τ☉ φιληδόνῳ καὶ φιλοσωμά-ἐφόδιον τρυφῆς καὶ ἀκολασίας γίνεται. *Divitiæ volupta-bus dedito & corporis sui studioso fiunt occasio ad deli-as & luxum.* Chrysostomus Homil. XIII. in I. ad Co-nthios, pag. 326. Δεσμός ἐςιν ὁ πλȣ͂τ☉, δεσμὸς χαλε-ς τοῖς ȣ̓κ εἰδόσιν αὐτῷ χρῆσθαι, τύραννος ὠμὸς καὶ ἀπάν-θρωπ☉, ἐπὶ λύμῃ τῶν δȣλευόντων πάντα ἐπιτάττων. *Divitiæ sunt vinculum, vinculum grave iis, qui illis uti nesci-unt, sævus tyrannus & immitis, omnia imperans in perni-ciem eorum qui serviunt.* Idem, Homil.XIII.in Acta, p. 685. Ὁ πλȣ́σι☉ ȣ̓δὲν ἕτερον εἶναί μοι δοκεῖ, ἀλλ' ἡ πόλις ἀτείχις☉ ἐν πεδίῳ κειμένη πολλαχόθεν ἐπισπωμένη τȣ̀ς ἐπι-βȣλεύοντας. *Dives mihi nihil aliud esse videtur, quàm urbs non cincta muris, & in planitie exstructa, quæ un-diq; insidiatores attrahit & allicit.* Hinc, cùm eis uti ne-scientibus adeò sint noxiæ, *cum spinis comparantur.* Vide in Ἄκανθα, num. II.

3. *quòd sint inconstantes, fluxæ, & evanidæ.* Chryso-stomus Homil. II. ad populum Antiochenum: Οὐδὲν ȣ̓́τως ἄπιςον ὡς ὁ πλȣ͂τ☉, ὅτι δραπέτης ἀγνώμων ἐςὶν, οἰκέτης πίςιν ȣ̓κ ἔχων. *Nihil æquè perfidum est atq; di-vitiæ, quia sunt servus ingratus & fugitivus, famulus omnis fidelitatis expers.* Homilia eadem: Οὐδὲν σφαλερώ-τερον πλȣ́τȣ· σήμερον μετὰ σȣ͂, καὶ αὔριον κατὰ σȣ͂· πολέμιος ἐςὶν ὁμόσκηνος, ἐχθρὸς σύνοικ☉. *Nihil inconstantius est divitiis: hodie tecum faciunt, & cras adversantur tibi: sunt hostis tibi contubernalis, & inimicus tecum habitans.* Unde idem alio in loco interrogat, *quid sit* πλȣ͂τ☉; & respondit, Ὕλη μεταπηδῶσα ἀφ' ἑτέρȣ πρὸς ἕτερον. *Mate-ria ab alio ad alium transiliens.* Id. Homil. XIX. t. V. p. 115. Οὐκ ἂν ἁμάρτοις τ᾿ πλȣ͂τον ἀγνώμονα οἰκέτην καλέσας, οἰκέτην αἱμοβόρον καὶ ἀνδροφόνον, οἰκέτην ἀμοιβὰς ἀποδιδόν-τα τῷ δεσπότῃ τὴν σφαγήν. *Non erraveris, si divitias appellaveris ingratum famulum, famulum sanguivorum & homicidam, famulum retributionis loco domino dan-tem ipsam cædem.* Et Homil. XX. tomi ejusdem, p. 125. Δραπέτης ἐςὶν ὁ πλȣ͂τ☉, σήμερον πρὸς τȣ͂τον, αὔριον πρὸς τ᾿ ἕτερον μεταπηδῶν· ȣ̓ δραπέτης δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ δραπε-τοποιὸς, τȣ̀ς φυλάττοντας αὐτὸν πολλάκις φυγάδας ποιῶν. *Divitiæ sunt servus fugitivus, quæ hodie ad hunc, cras ad alium transeunt: nec servus tantùm fugitivus, sed etiam alios faciens fugitivos, divitias custodientes sæpius deser-tores reddens.* His similia habet in Psalmum XLIV. Cyrillus Alexandr. in cap.I.Sophoniæ,pag.590. Δραπέ-της ὁ πλȣ͂τ☉ ἀεὶ, καὶ τὸ βεβηκὸς ȣ̓κ ἔχει· μεθύει δὲ μᾶλλον καὶ διανένευκεν εἰς ἀποςασίαν, καὶ πόδας ἔχει σαθρȣ́ς. *Sem-per divitiæ, fugitivi instar servi, nullibi fixam sedem ha-bent: sed potiùs ebrii in modum titubant & ad defectionem vergunt, & pedes habent imbecillos.* Basilius M. in Psal. LXII. pag. 304. Ῥευςὴ ἡ φύσις τȣ͂ πλȣ́τȣ· χειμάῤῥȣ ὀξύ-τερον τȣ̀ς ἔχοντας παρατρέχει· ἄλλοτε ἄλλον πέφυκε πα-ραμείβεσθαι· ὥσπερ ποταμὸς ἀφ' ὑψηλȣ͂ φερόμεν☉, ἐγγί-ζει μὲν τοῖς παρεςῶσι τῇ ὄχθῃ, ὁμȣ͂ δὲ ἥψατο καὶ εὐθὺς ἀν-εχώρησεν· ȣ̓́τω καὶ ἡ τȣ͂ πλȣ́τȣ εὐκολία ὀξυτάτην ἔχει καὶ ὀλισθηρὰν τὴν παρȣσίαν, ἄλλȣς ἐξ ἄλλων παραμείβεσθαι πεφυκυῖα. Σήμερον τȣ͂δε ἀγρὸς, καὶ αὔριον ἑτέρȣ, καὶ μετ' ὀλίγον ἄλλȣ. Ἀπόβλεψον πρὸς τὰς ἐν τῇ πόλει οἰκίας, πό-σα ἤδη, ἀφ' ȣ̓͂ γεγόνασιν, ὀνόματα μετειλήφασιν, ἄλλοτε ἀπ' ἄλλȣ τῶν κεκλημένων ὀνομαζόμεναι. Καὶ χρυσὸς ἀεὶ τὰς τȣ͂ ἔχοντ☉ χεῖρας διαῤῥέων ἐφ' ἕτερον μεταβαίνει, καὶ ἀπ' ἐκείνȣ πρὸς ἄλλον· μᾶλλον δύναται ὕδωρ τῇ χειρὶ περιλαβὼν κατασχεῖν, ἢ πλȣ͂τον σεαυτῷ διαρκῶς συντηρῆ-σαι. *Fluxa est divitiarum natura, suos possessores torrente prærapido ociùs prætercurrit: alium ex alio mutat domi-num. Quemadmodum fluvius ex alto ruens loco, stantes ad ripam attingit quidem, simul verò ubi attigit, sta-tim recedit: sic etiam opum lubrica declivitas perni-cissimam exhibet & prolapsione levissimam sui præsen-tiam, alios ex aliis mutare solita dominos. Hodie hujus est ager, & cras alterius, & paulò pòst adhuc ad alium pervenit. Respice ad civitatis domos, quot nomina ex eo tempore, quo fuerunt ædificatæ, sortitæ sunt, aliter ab aliis atque aliis appellatæ possessoribus. Et au-rum è manibus habentis semper elabens, ad alium transit, & ab*

& ab illo ad aliam. Potiùs potes aquam manu complexam retinere, quàm divitias tibi ipsi semper conservare. Meritò itaque S. Paulus Timotheum suum monet, ut divitibus hujus seculi præcipiat, μὴ ἠλπικέναι ἐπὶ πλέτε ἀδηλότητι, *ne sperent in incerto divitiarum*, I. Timoth. VI. 17. id est, ne confidant πλέτῳ ἀδήλῳ, *divitiis incertis, divitiis quæ incertæ, fluxæ, & transitoriæ sunt.* Est ἄδηλ☉ πλῦτ☉,

- - - - Quem sors infida deditq;,
Atque eadem rapuisse solet. - -

Horatius:

- - - Qui puncto mobilis horæ
Permutat dominos, & cedit in altera jura.

Cicero in Paradoxis dixit, *Incertas & in casu positas possessiones.* Lactantius lib.VII. cap. ult. *bona fallacia, quorum incerta --- possessio.* Seneca epist. LXVI. *Pecunia, corpus, & honores --- possessiones incertæ.* Plura vide apud Cl.Pricæum ad Apostoli locum: ad quem etiam Theodoretus, pag. 489. Ἄδηλον τῦ πλέτε τὸ κλῆμα· νῦν μὲν γὰρ παρὰ τέτῳ φοιτᾷ, νῦν δὲ πρὸς ἐκεῖνον μεταβαίνει· καὶ πολλὲς ἔχων κυρίες, ἐδενός ἐςι κλῆμα. *Incerta est possessio divitiarum. Nunc enim ad hunc veniunt, nunc ad illum transeunt: & cùm multos habeant dominos, nullius earum est possessio.* Theophylactus ad eundem locum πλῦτον vocat πρᾶγμα ἄδηλον, καὶ εὐμετάπτωτον, καὶ ἄςατον, *rem incertam, caducam & inconstantem.* Multa quoque περὶ τῆς τῦ πλέτε ἀδηλότητ☉ ἢ ἀδηλίας gravissimè monita collegit Joh. Stobæus.

γ. *Effecta.* Infinita ferè sunt: pauca indicâsse sufficiet. Aliquot jam attigimus *sub Proprietate secunda.* Eusebius in oratione, quam scripsit τῷ τῶν ἁγίων συλλόγῳ, pag.164. Ὁ ἄφθον☉ πλῦτ☉ ἐμπόδιον πρὸς τὸ καλῶς φρονεῖν ὑπάρχει. *Divitiarum affluentia impedit quò minùs rectè judicemus*, vel *sentiamus.* Isidorus Pelusiota epist. CCCXXII. lib. III. pag.382. πλῦτον vocat ὑπερηφανίας πατέρα, τῆ ὑπεροψίας γεννήτορα, τῶν ἡδονῶν χορηγὸν, πάσης κακίας δημιεργὸν, τῆς πρὸς Θεὸν φιλίας ἀποσυλῶντα τὸ ἄνθρωπον. *Divitiæ arrogantiam & superbiam pariunt, voluptates subministrant, vitii omnis architectæ sunt, atq; homini amicitiam cum Deo eripiunt.* Idem epist. CCCXLVII. lib.V. pag. 691. Ἓν μόνον καλὸν ἔχειν μοι δοκεῖ ὁ πλῦτ☉, ὅτι τοῖς μάλιςα φιλῦσιν αὐτὸν κινδύνες ἐξαισίες ἀποτίκτει. *Id unum mihi eximium habere videntur divitiæ, quòd earum amore accensis summa pariunt pericula.* Cyrillus Alexandr. in cap. I. Sophoniæ, pag. 590. Ὁ πλῦτ☉ σάρκα θεραπεύει μόνην, ὑπηρέτης ἐςὶν ἀνοσίε καὶ βδελυρᾶς ἡδονῆς, καὶ πατὴρ ἀλαζονείας, καὶ τύφε ῥίζα, καὶ γένεσις, καὶ προσκαίρων δοξαρίων περιποιεῖται τὴν μέθεξιν, ἢ σκιᾶς ἐν ἴσῳ παρελαύνει τὲς ἐσχηκότας. *Divitiæ soli serviunt carni: sunt ministræ impiæ & fœdæ voluptatis, origo arrogantiæ, & radix superbiæ atq; fomes, temporariæ gloriolæ nos reddunt participes, quæ umbræ instar prætervehitur suos possessores.* Basilius M. in Psal. CXV. Χρήματα τῶν κακῶν ἡ ἀρχὴ, τῶν πολέμων ὑπόθεσις, ἡ ῥίζα τῆς ἔχθρας. *Opes sunt malorum initium, bellorum caussa, radix inimicitiæ.* Idem Orat. in Ditescentes, pag. 403. Τῶν ψυχῶν ἡ ἀγχόνη, τὸ τῦ θανάτε ἄγκιςρον, τὸ τῆς ἁμαρτίας δέλεαρ· ἡ τῦ πολέμε ὑπόθεσις· δι' ὃν χαλκεύεται ὅπλα· δι' ὃν ἀκονᾶται ξίφη. *Animarum laqueus, mortis hamus, peccati esca: belli materia: propter quas fabricantur arma, & enses acuuntur.* Vide ibidem longè plura divitiarum malè administratarum tristissima & deploranda effecta.

Πνεῦμα.

I. *Vocis Etymon.* Athanasius vult πνεῦμα dici, quasi πᾶν νεῦμα, ac si ex duobus hisce nominibus vox hæc esset conflata. Sic enim apud eum de Definitionibus, t. II. pag. 44. Πνεῦμα εἴρηται ὡσανεὶ πᾶν νεῦμα, ὀξ[έως] πάντη νεῦον καὶ κινέμενον. *Πνεῦμα dicitur quasi πᾶν ν[εῦ]μα, omnis nutus, celeriter omni ex parte inclinatus & n[u]tus.* Et in Quæst. miscell. quæst. X. t. eod. pag. 44. πνεῦμα λέγεται παρὰ τὸ πᾶν νεῦμα ὀξέως ἐπινοεῖν· ἢ[γ] πᾶσα νεῦσις συντόμως ἐπινοεῖται δι' αὐτῦ· τὸ γὰρ ἅγιον πνε[ῦ]μα τὰ πάντα ἐρευνᾷ, καὶ βάθη τῦ Θεῦ. Πνεῦμα *inde di[ci]tur, quòd omnem nutum seu voluntatem statim intellig[at] vel, quòd omnis nutus breviter & succinctè per illum [in]telligatur: Spiritus enim sanctus omnia scrutatur, eti[am] profunditates Dei.* At hæc allusionem potiùs, qu[àm] veram continent etymologiam: quemadmodum eni[m] apud Latinos *spiritus* à *spiro*, ita apud Græcos πνεῦ[μα] à πνέω.

II. *Significatio.* Vox πνεῦμα usurpatur

1. *de spiritu increato*, qui est Deus. Ita duplici mo[do] sumitur:

A. Οὐσιωδῶς, *essentialiter.* Sic enim *Deus* dici[t] esse πνεῦμα, Joh. IV. 24. Didymus ad hunc locum Catena in Johannem, pag. 131. Ὁ Θεὸς πνεῦμα προσαγ[ο]ρευόμεν☉, ἐκ ἄνεμον, ἀλλ' ἀσώματον καὶ ζωοποιῦντα (sc[ri]bendum ζωοποιῦσαν) παρίςησιν ἐσίαν. *Cùm Deus [ap]pellatur spiritus, non ventus, sed incorporea vivific[a] substantia intelligitur.* Ammonius ibidem: Πνεῦμα κ[α]λεῖται ὁ Θεὸς, ἐχ ὡς ἄνεμ☉, ἀλλ' ὡς ἀσώματ☉ καὶ ζω[ο]ποιὸς ἐσία· ὥσπερ γὰρ εἰσπνεόμενοι τὸν ἀέρα ζῶμεν, ἕτω τῦ Θεῦ διδόντ☉ τὸ παρεκτικὸν τῆς ζωῆς, ζῶμεν. *Spi[ri]tus vocatur Deus, non quasi ventus, sed tanquam inc[or]porea & vivifica substantia. Quemadmodum enim aër[em] spirando attrahentes vivimus; ita Deo quoque vitam s[up]peditante, vivimus.*

B. Ὑποςατικῶς, *personaliter:* quo sensu denotat t[er]tiam SS. Trinitatis personam; quæ

modò absolutè & simpliciter vocatur πνεῦμα, Joh. [I.] 32. Τεθέαμαι τὸ πνεῦμα καταβαῖνον. *Vidi spiritum d[e]scendentem.* Vide etiam v. 33. Hunc descensum Gr[æci] vocant κάθοδον τῦ πνεύματ☉. Vide in Κάθοδ☉. Chr[y]sostomus vocat ἐπίπτησιν τῦ πνεύματ☉. Vide in Ἐπίπ[τη]σις. Ἐπιφοίτησις τῦ πνεύματ☉. Vide in Ἐπιφοίτησ[ις]. Hæc hujus vocis acceptio usitata in sacris: ejusdem e[x]empla etiam deinceps subinde occurrent.

modò cum adjectione. *Adjectiones* autem has con[si]deramus

α. *in genere*, & conjunctas. Chrysostomus Spi[ri]tum S. vocat πνεῦμα ἅγιον, ζωοποιὸν καὶ προσκυνη[τὸν] θεῖον πνεῦμα, *Spiritum Sanctum, vivificantem & a[do]randum divinum spiritum.* Idem, Homil. LXXII. t. V. Eum vocat πνεῦμα ἅγιον, πνεῦμα ἀληθείας, πνεῦμα Θεῦ, πνεῦμα Κυρίε, πνεῦμα τῦ πατρὸς, πνεῦμα υἱῦ, πνεῦμα χριςῦ. *Spiritum Sanctum, spiritum verit[a]tis, spiritum Dei, spiritum Domini, spiritum Patris, spi[ri]tum Filii, spiritum Christi.* A' Greg. Nysseno de scop[o] Christiani, t. III. pag. 310. Προσκυνητὸν καὶ ἅγιον πνεῦμ[α] *Adorandus & sanctus Spiritus.* Basilius epistolâ CCC t. II. pag. 1072. eum vocat πνεῦμα ἅγιον, ἐκ Θεῦ τ[ὴν] ὕπαρξιν ἔχον, τὴν πηγὴν τῆς ἁγιότητ☉, δύναμιν ζω[ῆς] παρεκτικὴν, χάριν τελειοποιὸν, δι' ἐ υἱοθετεῖται ἄνθρωπ[☉] καὶ ἀπαθανατίζεται τὸ θνητὸν, συνημμένον πατρὶ καὶ [υἱῷ] κατὰ πάντα ἐν δόξῃ καὶ ἐν ἀϊδιότητι, ἐν δυνάμει καὶ βασιλε[ίᾳ] ἐν δεσποτείᾳ καὶ θεότητι, *Spiritum sanctum, existentia[m] è Deo sortitum, sanctitatis fontem, potentiam quæ vita[m] exhibet, gratiam perficientem, per quem homo adoptat[ur] in filium, & quod mortale est immortalitate donatur, Pat[ri] & Filio in omnibus, quod ad gloriam & æternitatem, a[d] potentiam & regnum, ad dominum & deitatem attine[t] unitum & conjunctum.* Ad eodem in Psal. I. vocat[ur] ὁ κοινὸς τῦ βίε διορθωτὴς, ὁ μέγας διδάσκαλ☉, τὸ πνεῦ[μα] τῆς ἀληθείας. *Communis ille vitæ corrector, magn[us]*

il

doctor, Spiritus veritatis. A' Macario, Homil. I. ἀγαθὸν καὶ φιλάνθρωπον πνεῦμα. Bonus & beneficus Spiritus. Homil. XXIII. θεϊκὸν καὶ βασιλικὸν πνεῦμα, divinus regius Spiritus. A' Chryſoſtomo Homil. I. in Johan-m: Τὸ πνεῦμα τῆς ἁγιωσύνης, τὸ πνεῦμα τὸ εὐθὲς, τὸ ἡγεμονικὸν, τὸ χειραγωγοῦν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, τὸ ποιοῦν ὀφθαλμοὺς ἑτέρους, τὸ παρασκευάζον τὰ μέλλοντα, ὡς τὰ παρόντα, ὁρᾷν. Spiritus ſanctificationis, Spiritus rectus, principalis, qui ducit in cœlos, qui alios facit oculos, qui nos -neos reddit, ut futura non ſecus ac præſentia contem-mur. Ignatius in epiſt. ad Philadelph. vocat ἅγιον πνεῦμα, ἀγαθὸν καὶ ἡγεμονικὸν, ἀληθές τε καὶ διδασκαλικὸν, Spiritum Sanctum, bonum, principalem, ve-m & doctorem. Infinita alia, brevitatis ſtudio, -æterimus.

β. in ſpecie. Atque ita varia quoque ſunt Spiritus -ncti epitheta & nomina. Præcipua tantùm indica-us. Vocatur,

a. Πνεῦμα θεοῦ, Spiritus Dei, Geneſ. I. 2. Καὶ πνεῦμα θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. Et Spiritus Dei ferebatur per aquam. Baſilius M. Homil. II. in Hexaëm. pag. -4. optimè docet, per πνεῦμα intelligi Spiritum San-um. Dicit enim, ſe à Syro quodam didiciſſe, vocem -riacam, quæ cum Hebræa conveniat, idem ſignifica- quod θάλπω, ita ut illud ἐπεφέρετο ſit συνέθαλπε, καὶ -ωογόνει τὴν τῶν ὑδάτων φύσιν, κατὰ τὴν εἰκόνα τῆς ἐπωαζούσης ὄρνιθος, καὶ ζωτικήν τινα δύναμιν ἐνιείσης τοῖς ὑπο-αλπομένοις, confovebat, vitalemque fœcunditatem -uarum naturæ præbebat, ad ſimilitudinem aviculæ -cubantis, vimque vitalem quandam imprimentis in -, quæ ab ipſa foventur. Diodorus etiam Tarſenſis -em docet de verbo Hebræo מרחפת in Catena Ze-yri: Βούλεται ἡ Ἑβραϊκὴ λέξις ἡ τοῦ ἐπεφέρετο σημαίνειν, -ι καθάπερ ὄρνις ὠὰ θάλπει ταῖς πτέρυξιν ἁπαλῶς ἐφαπτο-ένη εἰς τὸ ζωογονεῖν· οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα ἐπεφέρετο τοῖς -ασι ζωοθάλπουν. Hebraica vox, pro qua nos habemus -εφέρετο, ferebatur, illud per ſe videtur ſignificare, quòd ut à gallina foventur ova, dum alis ab ea leniter attre-ntur, ut animata reddantur: ita quoque Spiritus ſu-r aquas ferebatur, ut ſuo illas tepore animaret. Hie-nymus in Quæſt. Hebraicis: Pro eo quod in noſtris -dicibus ſcriptum eſt, ferebatur, in Hebræo habet me-chæpheth, quod nos appellare poſſumus, incubabat, ſive -ifovebat, in ſimilitudinem volucris ova calore animan-. Ex quo intelligimus non de Spiritu mundi dici, ut -nnulli arbitrantur, ſed de Spiritu Sancto, qui & ipſe -vificator omnium à principio dicitur. Sed non eſt ea-m omnium ſententia. Sunt enim, qui hîc gratiam -ptiſmi ſignificari volunt. Theodoretus quæſt. VIII. Geneſin, pag. 8. Τισὶ δοκεῖ τὸ πανάγιον πνεῦμα τὸ -ογονοῦν τῶν ὑδάτων τὴν φύσιν, καὶ διαγράφον τὴν τοῦ -πτίσματος χάριν. Quibusdam videtur fuiſſe Spiritus -nctus, qui vivificabat & fœcundabat aquarum natu-m, deſignans quodam modo Baptiſmi gratiam. Pro-pius in Geneſin: Τινὲς δὲ φασὶ καὶ αἰνίττεσθαι εὐθὺς ἀπὸ -ταβολῆς κόσμου τὴν χάριν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. Qui-m verò dicunt ſtatim à jacto mundi fundamento gra-m Baptiſmi innui. Cui interpretationi primam ſine -bio dedere occaſionem, qui Spiritum, de quo hîc lo-itur Moſes, ad ſanctum retulerunt. Quæ opinio -àm ſit antiqua, Jeroſolymitanum Targum docet: à -o רוחא דרחמין, Spiritus gratiæ, qui fertur ſupra -uas, dicitur. Alii per πνεῦμα intelligunt aërem. Ita -heodoretus quæſtione proximè laudata: Ἀληθέστε-ν μέντοι ἐκεῖνον οἶμαι τὸν λόγον, ὅτι τὸ πνεῦμα ἐνταῦ- τὸν ἀέρα καλεῖ. Εἰπὼν γὰρ ὅτι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν -οίησεν, καὶ τῶν ὑδάτων διὰ τῆς ἀβύσσου μνησθεὶς, ἀναγκαίως -ὶ τοῦ ἀέρος ἐμνήσθη, ἐκ τῆς τοῦ ὕδατος ἐπιφανείας μέχρι τοῦ οὐρανοῦ διήκοντος· ἀέρος γὰρ φύσις, τὸ τοῖς κάτω κειμένοις ἐπιφέρεσθαι σώμασι. Veriùs autem putaverim, quod hîc aërem vocet ſpiritum. Nam cùm dixiſſet, Deum creâſſe cœlum & terram, & aquarum meminiſſet ſub nomine abyſſi, neceſſariò & aëris mentionem fecit, à ſuperficie aquæ ad cælum uſque permeantis. Aëris enim natura eſt, ut circa inferiora corpora feratur & agitetur. Similia his leguntur apud Athanaſium quæſt. XLVIII. de Parabolis ſcripturæ, t. II. pag. 407. Τισὶ μὲν δοκεῖ τὸ πανάγιον πνεῦμα ζωογονοῦν τὴν τῶν ὑδάτων φύσιν. Ἐγὼ δὲ ἁρμοδίως τὸ, ἐπεφέρετο, τὴν κινητικὴν τοῦ ἀέρος οὐσίαν φημὶ παραδηλοῦν. Quibusdam videtur fuiſſe Spiritus Sanctus, qui vivificabat & fœcundabat aquarum naturam. Ego verò convenienter illud, ferebatur, motivam aëris naturam ſignificare dico. Severianus Orat. I. de Creatione: Πνεῦμα οὐ τὸ ἅγιον λέγει ἐνταῦθα (οὐ γὰρ τῇ κτίσει συναριθμεῖται τὸ ἄκτιστον) ἀλλὰ πνεῦμα καλεῖ τὴν τοῦ ἀέρος κίνησιν. Spiritum hoc loco non vocat Spiritum Sanctum, (increatum enim creaturæ non annumeratur) ſed ſpiritum vocat aëris motum. Verùm rectè Orthodoxi, tertiam SS. Trinitatis perſonam à Patre & Filio procedentem intelligunt: non aërem aut ventum, quia nondum formati erant: multò minùs illum mundi ſpiritum, quem finxerunt Pythagorei, nam hic ineſſe mundo, non incubare diceretur. Sed videamus unum & alterum locum, ubi omnium conſenſu per Spiritum Dei intelligitur Spiritus Sanctus. Rom. VIII. 9. Πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. Dei Spiritus habitat in vobis: quod Theodoretus interpretatur, τοῦ παναγίου πνεύματος ἔνοικον ἔχετε τὴν χάριν. Sancti Spiritus gratiam habetis inhabitantem. Vide etiam Matth. III. 16. Rom. VIII. 14. I. Corinth. II. 14. III. 16. & alibi paſſim. Quando autem vocatur πνεῦμα θεοῦ, μὴ νομίσῃς οἰκειότητα σημαίνεσθαι, ἀλλὰ τὴν τῆς φύσεως κοινωνίαν, ne exiſtimes conſortium & familiaritatem ſignificari, ſed ipſius naturæ communionem; inquit Chryſoſtomus Homil. LXXII. t. VI. quæ eſt de Spiritu Sancto.

b. Πνεῦμα ἅγιον, Spiritus Sanctus. De hac appellatione Chryſoſtomus iterum Homil. modò laudatâ: Αὕτη ἐστὶν ἡ κυρία καὶ πρώτη προσηγορία, ἡ ἐμφατικωτέραν ἔχουσα τὴν διάνοιαν, καὶ παριστᾶσα τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν φύσιν. Hæc eſt propria & prima appellatio, quæ expreſſè & ſignificanter declarat Spiritûs Sancti naturam. Gregorius Nazianzenus Orat. XXIII. pag. 421. 422. Ἀληθῶς ἅγιον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· οὐ γὰρ καὶ ἄλλο τοιοῦτον, οὐδὲ οὕτως, οὐδὲ ἐκ προσθήκης ὁ ἁγιασμὸς, ἀλλ' αὐτοαγιότης, οὐδὲ μᾶλλον καὶ ἧττον, οὐδὲ ἀρξάμενον χρονικῶς ἢ παυσόμενον. Verè ſanctus eſt Spiritus Sanctus: neque enim alius talis eſt, nec eodem modo, neque ex acceſſione ſanctitatem habet, ſed eſt ipſamet ſanctitas, nec magis & minùs, nec quoad tempus, originem unquam habuit, nec finem habiturus eſt. Idem, Homil. XXXVI. pag. 590. Ἴδιον ὄνομα τοῦ ἀγεννήτως προελθόντος, ἢ προϊόντος, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Proprium nomen ejus, qui citra generationem proceſſit, aut progreditur, Spiritus Sanctus. Non tantùm autem ab eſſentia, ſed etiam ab officio & effectu, vocatur ſanctus, quia eſt fons, cauſſa & autor ſanctitatis, ſanctificans ſc. electos. Hinc Rom. I. 4. vocatur πνεῦμα ἁγιωσύνης, Spiritus ſanctificationis, ἐπειδὰν χαρίσηται εὐχαῖς τῶν ἁγίων, ἢ ἐμοὶ, ἢ ἑτέρῳ χριστιανῷ ἁγιασμὸν, καὶ λάβω δῶρον, ὥστε ἅγιον ἔχειν τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, quando precibus ſanctorum, vel mihi, aut alii Chriſtiano largitur ſanctitatem, ipſeque accipio donum, ut ſanctum habeam corpus & animam; inquit Chryſoſtomus Homil. LXXII. t. VI. Vide etiam in Ἁγιάζω, num. II. ſub litera a. & infrà, ubi ejus probatur Deitas, quia regenerat & ſanctificat.

c. *Spiritus, qui procedit* seu emanat, *à Patre & Filio.* Vide in voce Ἐκπόρευσις.

d. Πνεῦμα χάριτος, *Spiritus gratiæ*, quia est autor omnium donorum, ad Hebr. X. 29. Τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας. Ad quæ Theophylactus, pag. 983. Ὁ γὰρ τὴν διδομένην εὐεργεσίαν μὴ ἀξίως οἰκονομήσας, ὕβρισε τὸν παρασχόντα. Ἐποίησέ σε υἱὸν Θεοῦ, σὺ δὲ δοῦλος γίνῃ παθῶν; Ἦλθεν ἐνοικῆσαί σοι, σὺ δὲ ἐπεισάγεις σαυτῷ τὸν διάβολον; ἆρα ταῦτα οὐχ ὕβρις τοῦ πνεύματος; *Qui enim beneficium collatum non rectè administrârit, injuriâ afficit eum, qui contulit. Fecit te Filium Dei, tu verò servus efficeris affectuum? Venit ut in te habitaret, tu verò superinducis tibi diabolum? Nonne ista est contumelia Spiritûs?*

e. Πνεῦμα ἐπαγγελίας, *Spiritus promissionis*, Ephes. I. 13. non tam quòd testimoniis Prophetarum & Christi ipsius sæpiùs promissus fuerat, quàm quia promissionem Dei de nostra gratuita reconciliatione, adoptione, justificatione, & hæreditate vitæ æternæ per Christum consequenda in cordibus nostris obsignat. Id docet Chrysostomus Homil. LXXII. t. VI. quando dicit eum πνεῦμα ἐπαγγελίας vocari, Ἐάν τις λάβῃ δύναμιν καὶ δωρεὰν παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος πιστεύειν τῇ ἐπαγγελίᾳ τῶν διδομένων ἀγαθῶν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. *Si quis acceperit vires & donum à Sancto Spiritu, ut credat promissioni factæ de dandis in futuro seculo bonis.* Idem tamen, Homil. II. in epist. ad Ephesios, ad hunc ipsum locum, pag. 770. vult propterea ita appellari, quia promissus fuerit: Ὅτι κατ' ἐπαγγελίαν αὐτὸ ἐλάβομεν· δύο γάρ εἰσιν ἐπαγγελίαι, μία μὲν διὰ τῶν προφητῶν, ἑτέρα δὲ ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ. *Quia ex promissione ipsum accepimus. Duæ enim sunt promissiones: una quidem per Prophetas, altera autem per Filium.* Postea subjungit promissiones istas ex Joëlis cap. II. 28. & Act. I. 8. Eadem est sententia Theodoreti ad præsentem locum, pag. 295. Ἐπαγγελίαν καλεῖ τὴν τοῦ πνεύματος δωρεάν, ὡς τοῦ Κυρίου ἐπαγγειλαμένου πέμψειν τὴν χάριν τοῦ πνεύματος. Promissionem *vocat Spiritûs donum, nempe quòd promiserat Dominus se missurum gratiam Spiritûs.* Utramque expositionem affert Theophylactus, pag. 505. Ἐπαγγελίας πνεῦμα αὐτὸ καλεῖ, ἢ ὅτι ἐξ ἐπαγγελίας ἐδόθη· ἢ ὅτι τὴν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπαγγελίαν τὸ πνεῦμα βεβαιοῖ. Δοθὲν γὰρ ἤδη ἡμῖν πιστοῦται καὶ τὰ μέλλοντα· διὸ καὶ ἀρραβὼν λέγεται. Promissionis Spiritum *illum vocat, vel quòd ex promissione datus sit: vel quia futurorum bonorum promissionem Spiritus stabilit. Datus enim jam nobis, futura rata efficit: propterea etiam arrhabo dicitur.* Priorem expositionem etiam sequitur Syrus, qui habet, *Obsignati estis Spiritu Sancto, qui promissus erat.* Altera tamen potior, quæ intelligit Spiritum, non afferentem Legem, sed promissionem gratuitæ adoptionis.

f. Πνεῦμα ἀληθείας, *Spiritus veritatis*, quia vera Dei agnitione mentes nostras illustrat, Joh. XIV. 17. XV. 26. XVI. 13. Theod. Mopsvestenus ad Joh. XIV. 17. in Catena, pag. 367. Πνεῦμα ἀληθείας ἐκάλεσεν, ὡς οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν ἀλήθειαν διδάσκον, τὸ μηδ' ἐπιδέχεσθαι τὴν εἰς τὸ ἐναντίον τροπήν. Spiritum Veritatis *vocavit, ut qui nihil præter veritatem doceat, nec ullam suscipiat in contrarium mutationem.* Cyrillus Alex. ad cap. XVI. 13. in eadem Catena, pag. 394. Πνεῦμα ἀληθείας ὀνομάζει, ἵνα εἴπῃ ἑαυτοῦ· αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ ἀλήθεια. --- Τὸ τοίνυν φησὶ τῆς ἀληθείας πνεῦμα, πρὸς ὅλην ὑμῖν καθηγήσεται τῆς ἀληθείας τὴν γνῶσιν· ὡς γὰρ εἰδὸς ἀκριβῶς τὴν ἀλήθειαν, ἧς καὶ πνεῦμά ἐστιν, οὐκ ἐκ μέρους αὐτὴν ἀποκαλύπτει τοῖς σεβομένοις αὐτήν, ἐνθήσει δὲ μᾶλλον ὁλοκλήρως τὸ περὶ αὐτὴν μυστήριον. Spiritum veritatis *appellat, ut suum significet: ipse enim veritas est. --- Hic ergo veritatis Spiritus ad omnem vos veritatis cognitionem instituet. Cùm enim exactè cognoscat omnem, cujus Spiritus est, veritatem, eam non ex parte ejus cultoribus, sed integrè potiùs revelabit, ejusque mysterium explicabit.*

g. Πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως, *Spiritus sapientiæ ac revelationis*, Ephes. I. 17. Chrysostomus Homil. LXXII. t. VI. dicit Spiritum S. vocari σοφίας πνεῦμα, ἐάν τις λάβῃ σοφίας δῶρον, *si quis accipiat sapientiæ donum.* Ibid. Ἐὰν δέῃ μαθεῖν τὰ βάθη, καλεῖται πνεῦμα ἀποκαλύψεως. *Quando profunditates discere oportet, vocatur Spiritus revelationis.* Theophylactus ad locum Apostoli, pag. 507. Δώῃ ὑμῖν πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως &c. Τουτέστι, χάρισμα ὑμῖν παράσχῃ, ὥστε διὰ τοῦ πνεύματος φωτισθῆναι. Εἰ μὴ γὰρ τὸ πνεῦμα ἀποκαλύψῃ τὰ κεκρυμμένα μυστήρια, ἀδύνατον ἄλλως μαθεῖν. *Hoc est, donum & gratiam vobis exhibeat, ut per Spiritum erudiamini. Nisi enim Spiritus revelaverit vobis abdita mysteria, fieri non potest ut alia ratione eadem discatis.* Theodoretus verò πνεῦμα σοφίας interpretatur πνευματικὴν σοφίαν, *spiritualem sapientiam:* quod tolerari posset, siquidem Apostolus scripsisset, σοφίαν πνεύματος.

h. Πνεῦμα ἀγάπης, *Spiritus charitatis.* Chrysostomus Homil. LXXII. t. VI. Ὅταν τις ἔχῃ χάρισμα ἀγάπης, λέγεται ὅτι πνεῦμα ἀγάπης ἔχει. *Quando quis habet donum charitatis, dicitur Spiritum charitatis habere.* Imò Spiritus S. vocatur κατ' ἐξοχὴν charitas, ἀγάπη. Gallus Confessor in sermone Constantiensi: *Sempiternus & inæstimabilis Deus cum coæterna sibi sapientia, hoc est, Filio sempiterno, &* Charitate, *sibi & Filio coæterna.* Gennadius Scholarius: Πάλιν ὀνομάζομεν τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ πνεῦμα Θεοῦ καὶ ἀγάπην, αὐτὸν δὲ τὸν νοῦν καλοῦμεν πατέρα. *Rursus nominamus voluntatem Dei Spiritum Dei &* Charitatem, *ipsam verò mentem appellamus Patrem.* Item: Πιστεύομεν, ὅτι ὁ Θεὸς διὰ λόγου, καὶ τῆς σοφίας, καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἐδημιούργησε τὸν κόσμον, καὶ διὰ τοῦ πνεύματος ἀγαθῆς θελήσεως καὶ ἀγάπης αὐτοῦ προνοεῖται, καὶ κυβερνᾷ, κινεῖ πᾶσαν φύσιν ἐν τῷ κόσμῳ πρὸς τὸ ἀγαθόν. *Credimus Deum per Verbum, & sapientiam, & potentiam suam creâsse mundum, & per Spiritum bonæ voluntatis &* Charitatis *suæ providere, atque gubernare & movere omnem naturam in mundo ad bonum.*

i. Πνεῦμα πίστεως, *Spiritus fidei.* Chrysostomus Homil. LXXII. t. VI. Καλεῖται πνεῦμα πίστεως, ἐὰν δῷ δωρεάν τινι μὴ ἔχοντι σοφίαν, μὴ ἔχοντι γνῶσιν, ἀλλὰ δῷ αὐτῷ μόνην πίστιν, οἷοί εἰσι πολλοὶ χάρισμα ἔχοντες πιστεύειν γραφαῖς, οὐκ εἰδότες γραφάς, καὶ ταῖς γραφαῖς πιστεύοντες. *Vocatur* Spiritus fidei, *si cui dederit donum non habenti sapientiam, non habenti cognitionem, sed ei solam dederit fidem, quales sunt multi, qui donum habent credendi scripturis, cùm ignorent scripturas, iis tamen credunt.*

Vox autem Πνεῦμα, quatenus pro tertia SS. Trinitatis persona sumitur, ambiguè usurpatur.

ℵ. *Propriè pro tertia* illa *SS. Trinitatis persona, quæ essentiâ & dignitate eadem est cum Patre & Filio.* Damasus in Confessione Fidei, apud Theodoretum hist. Eccl. lib. V. cap. XI. p. 720. dicit, Ἀναθεματίζομεν τοὺς μὴ μετὰ πάσης ἐλευθερίας κηρύττοντας σὺν τῷ πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ τῆς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας τε καὶ ἐξουσίας ὑπάρχειν τὸ ἅγιον πνεῦμα. *Anathematizamus eos, qui non liberrimè prædicant Spiritum Sanctum unius ejusdemque cum Patre & Filio substantiæ ac potestatis existere.* Ibidem: Εἴ τις μὴ εἴπῃ, πάντα δύνασθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ πάντα εἰδέναι, πανταχοῦ παρεῖναι, ὡς καὶ τὸν Υἱόν, καὶ τὸν πατέρα, ἀνάθεμα ἔσω. *Si quis non dixerit omnia posse Spiritum Sanctum, omnia nosse, & ubique adesse, sicut & Filium, & Patrem, anathema sit.* Theodoretus epist. CXVI. p. 1036. Ἓν πνεῦμα ἅγιον ὁ παράκλητος, ὃς πληροῖ τῆς τριάδος τὸν ἀριθμόν. *Unus Spiritus Sanctus Paracletus, qui explet numerum Trinitatis.* De ejus Deitate plura jamjam sequentur in specie: de eadem vide etiam in voce Τριάς.

Q

Quòd autem *verè sit Deus*, *probationes* hîc afferimus
plices:
tum *generales*. Basilius M. lib. V. contra Eunomium
iritum Sanctum vocat τὸ τῆς κλίσεως αἴτιον, τὸ τῆς κλί-
ως ἁγιαστικὸν καὶ θεοποιὸν, τὸ τῶν θείων ἐνεργειῶν πληρω-
ιόν. *Creaturæ autorem, creaturæ sanctificatorem, eumq; itate donantem, divinarum operationum perfectorem.*
ide plurima apud Nazianzenum Orat. XXXVII. pag.
o. 611. Chrysostomus Homil. CXVIII. t. V. p. 762.
m vocat τὸ ἅγιον καὶ ὁμοούσιον, καὶ ζωαρχικὸν φῶς, *lumen nctum & coëssentiale, vitæ principium.* Greg. Nazian-
nus Orat. XXVI. p. 445. Δέον γινώσκειν ἓν πνεῦμα ἐκ
ῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχον, παραχωροῦν, πατρὶ μὲν, ἀγεννησίας·
δὲ, γεννήσεως· τὰ δ' ἄλλα συμφυὲς καὶ σύνθρονον, καὶ ὁμό-
ξον καὶ ὁμότιμον. *Oportet unum agnoscere Spiritum ex eo substantiam habentem, hoc solo nomine Patri ceden-m, quòd non ingenitus sit, hoc item Filio, quòd non sit ge-tus, cætera autem ejusdem omnino naturæ, dignitatis, noris, gloriæ.* Idem, Homil. XLIV. p. 711. 712. Τὸ
εῦμα τὸ ἅγιον ἦν μὲν ἀεὶ, καὶ ἔστι, καὶ ἔσται, οὔτε ἀρξάμενον, οὔτε
υσόμενον, ἀλλ' ἀεὶ πατρὶ καὶ υἱῷ συντεταγμένον καὶ συνα-
μούμενον· --- ἦν ἀεὶ μεταληπτὸν, οὐ μεταληπτικόν· τελειοῦν,
τελειούμενον· πληροῦν, οὐ πληρούμενον· ἁγιάζον, οὐχ ἁγιαζό-
μενον· θεοῦν, οὐ θεούμενον· αὐτὸ ἑαυτῷ ταυτὸν ἀεὶ, καὶ οἷς
ντέτακται· ἀόρατον, ἄχρονον, ἀχώρητον, ἀναλλοίωτον, ἄποιον,
ποσον, ἀνείδεον, ἀναφὲς, αὐτοκίνητον, ἀεικίνητον, αὐτε-
σιον, αὐτοδύναμον, παντοδύναμον, --- ζωὴ, καὶ ζωοποιὸν,
ῶς καὶ χορηγὸν φωτὸς, αὐτοάγαθον καὶ πηγὴ ἀγαθότητος.
iritus Sanctus semper quidem erat, & est, & erit, nec quam esse incepit, nec finem habiturus est, sed semper m Patre & Filio conjunctus, atq; connumeratus. --- at semper perceptibilis, non particeps: perficiens, non ab o perfectus: explens, non expletus: sanctificans, non san-ficatus: deificans, non deificatus: ipse semper, & secum, cum iis, quibus adjunctus est, idem & æqualis: invisibilis, nporis expers, nullo loco inclusus, immutabilis, qualita-, quantitate, forma & tactu carens, seipsum movens, ac npiternum motum habens, arbitrii liberi, per se potens, nipotens. --- Vita, & vivificans: lux, & lucis largitor: nitas ipsa, & fons bonitatis, &c. Patres in Synodo Con-
nt. ut est apud Photium, epist. I. p. 7. Τὸ πανάγιον καὶ
αρχικὸν πνεῦμα, ὅ τε δὴ ὁμοφυὲς καὶ ὁμοούσιον, ἰσοσθενὲς
καὶ παντοδύναμον, τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ συμπροσκυνεῖσθαι
καὶ συνδοξολογεῖσθαι, κατὰ τὰς πατρικὰς τε καὶ θεολογικὰς
νὰς ἀνεκήρυξαν, *sanctissimum & vitæ autorem princi-lem Spiritum, juxta Patrum & Theologorum senten-s prædicârunt, unà cum Patre ac Filio adorandum & ul glorificandum, utpote ejusdem existentem cum illis turæ substantiæq;, pari præditum potentiâ, & omnipo-tem.* Similem de eo confessionem vide apud Dama-
enum lib. I. orthod. fidei, cap. X. pag. 34. & apud alios
tres passim.
tum *speciales*. Spiritum S. esse personam divinam,
isdem cum Patre & Filio divinitatis, validis & ἀναν-
ῥήτοις rationibus specialibus asserimus sequentibus.
α. Hoc *probant* ea *testimonia*, *quæ* disertè *indicant iritum Sanctum esse Deum.* Ut Actor. V. 3. 4. pro uno
eodem usurpantur, *mentiri Deo*, & *mentiri Spiritui nclo.* Unde patet, Spiritum S. esse Deum, ut ex præsen-
loco probavit Nazianzenus Orat. XXXVII. pag. 611.
em vide. Et Epiphanius in Ancorato, p. 498. Οὐκ ἀν-
ώποις ἐψεύσω, ἀλλὰ τῷ θεῷ· ἄρα θεὸς ἐκ θεοῦ τὸ πνεῦ-
τὸ ἅγιον, ᾧ ἐψεύσαντο οἱ τοῦ τιμήματος τοῦ χωρίου νοσφι-
μενοι. *Non mentitus es hominibus, sed Deo. Spiritus igi-r Sanctus est Deus ex Deo, cui mentiti sunt, qui ex precio ædii interverterunt.* Athanasius etiam ex eodem loco
Concilio Nicæno disputans cum Ario, t. I. pag. 146.
ξης, πῶς ἐν τοῖς ἀνωτέροις, ὅπερ ἔφη πνεῦμα ἅγιον, ἐν

τοῖς μεταγενεστέροις ἔφη θεόν; *Videsne, quomodo eum, quem in superioribus vocavit Spiritum Sanctum, in sequentibus dixit Deum?* Item Basilius M. de Spiritu S. cap. XVI. pag. 179. Καὶ τὸ πρὸς Σαπφείραν τοῦ Πέτρου. Τί ὅτι συνεφωνήθη ὑμῖν πειράσαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; οὐκ ἐψεύσασθε ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ θεῷ· δείκνυσιν ὅτι τὰ αὐτὰ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ εἰς τὸν θεόν ἐστιν ἁμαρτήματα. *Præterea ex his, quæ Petrus dixit Sapphiræ:* Quid est quòd convenit inter vos, tentare Spiritum Sanctum? non mentiti estis hominibus, sed Deo: *patet, eadem esse in Spiritum Sanctum, & in Deum peccata.* Sic I. Corinth. III. 16. & VI. 19. pro uno & eodem accipitur *esse templum Dei & templum Spiritus.* Inde Theodoretus colligit, Spiritum S. esse Deum. Sic enim ad I. Corinth. III. 16. pag. 135. Εἰ γὰρ τῷ ἐκ ξύλων ᾠκοδομημένῳ ναῷ τὸ προσῆκον ἀπονέμομεν σέβας, πολλῷ δήπουθεν δικαιότερον τοὺς λογικοὺς ναοὺς ἀφιεροῦν τῷ θεῷ. Ἐπισημήνασθαι δὲ προσήκει, ὡς ναοὺς θεοῦ προσηγόρευσε τοὺς ἔνοικον ἔχοντας τὴν τοῦ πνεύματος χάριν. Μαρτυρεῖ γὰρ ὁ λόγος ὅτι θεὸς τὸ πανάγιον πνεῦμα. *Si enim templo ex lignis exstructo congruentem honorem tribuimus, multo utique justius est Deo templa ratione prædita consecrare. Notandum est autem, quòd templa Dei appellavit eos, qui inhabitantem Spiritûs habent gratiam. Testatur enim his verbis, Spiritum Sanctum esse Deum.* Idem ad posteriorem locum: Εἶπεν ἄνω τὸ σῶμα ναὸν τοῦ θεοῦ, εἶπεν αὐτὸ μέλη χριστοῦ· νῦν πάλιν τοῦ παναγίου πνεύματος ὀνομάζει ναόν. Πνεῦμα δὲ προσαγορεύει τὸ χάρισμα, καὶ διὰ πάντων μανθάνομεν τὴν τῆς Τριάδος ἰσότητα. *Corpus templum Dei superiùs appellavit, tum deinde membra Christi: nunc rursus vocat templum sanctissimi Spiritûs. Spiritum autem gratiam appellat, & per omnia æqualitatem Trinitatis agnoscimus.* Theophylactus ad priorem locum, p. 188. Εἰ δὲ ναὸς θεοῦ ἐσμεν, ἐπειδὰν ἐνοικεῖ ἐν ἡμῖν τὸ πνεῦμα, ἄρα τὸ πνεῦμα θεός. *Si autem Dei templum sumus, eò quòd Spiritus Dei habitat in nobis, Spiritus igitur est Deus.* Epiphanius quoque Hæresi LXXIV. p. 384. inde probat, Spiritum Sanctum esse verum Deum. Εἰ τοίνυν ναὸς θεοῦ καλούμεθα διὰ οἴκησιν ἁγίου πνεύματος, τίς τολμήσει παραιτήσασθαι τὸ πνεῦμα, καὶ ἀπαλλοτριῶσαι τῆς τοῦ θεοῦ οὐσίας, σαφῶς τοῦ ἀποστόλου λέγοντος, ἡμᾶς ναοὺς θεοῦ γίνεσθαι διὰ τὸ ἐνοικοῦν πνεῦμα ἅγιον ἐν τοῖς ἀξίοις; *Si itaq; templum Dei vocamur propter habitationem Sancti Spiritûs, quis audeat reprobare Spiritum, & abalienare ab essentia Dei, cùm palàm Apostolus dicat, nos templa Dei fieri propter inhabitantem Spiritum Sanctum in iis, qui digni sunt?* Eodem argumento usus est Basilius M. epist. CXLI. quæ est ad Cæsarienses, pag. 934. Ἀκούσωμεν δὲ τοῦ ἁρπαγέντος ἕως τρίτου οὐρανοῦ, τί φησιν; ὅτι ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύματός ἐστε, πᾶς δὲ ναὸς, θεοῦ ναός. Εἰ δὲ ναὸς ἐσμὲν τοῦ πνεύματος ἁγίου, θεὸς τὸ ἅγιον πνεῦμα. Λέγεται δὲ καὶ ναὸς Σολομῶντος, ἀλλ' ὡς κατασκευάσαντος. Εἰ δὲ οὕτως ἐσμὲν ναὸς τοῦ ἁγίου πνεύματος, θεὸς τὸ ἅγιον πνεῦμα· ὁ γὰρ πάντα κατασκευάσας θεός· εἰ δὲ ὡς προσκυνουμένου καὶ οἰκοῦντος ἐν ἡμῖν, ὁμολογήσωμεν αὐτὸ εἶναι θεόν. Κυρίῳ γὰρ τῷ θεῷ σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. *Audiamus autem eum, qui in tertium usque cœlum raptus est. Quid dicit? Quoniam templum estis ejus qui in vobis est Spiritûs Sancti. Omne autem templum, Dei templum est. Si verò templum sumus Spiritûs S. ergo Deus est Spiritus Sanctus. Dicitur quidem & templum aliquod Solomonis templum: sed tanquam ejus, qui illud exstruxit. Quod si hoc modo templum sumus Spiritus Sancti, & sic Deus est Spiritus Sanctus. Qui enim omnia condidit, Deus est. Si verò tanquam ejus qui adoratur & habitat in nobis, confitebimur utiq; illum esse Deum: Dominum enim Deum tuum adorabis, & illi soli servies.* En, non essemus templa Spiritûs Sancti, nisi Spiritus Sanctus esset Deus,

 cùm

cùm ne ſaxea quidem aut lignea templa in ullius niſi Dei cultum & honorem erigere liceat. Quod argumentum etiam urget Auguſtinus lib.I. de Trinitate, cap.VI. *Si nos ſumus templum Spiritûs Sancti, non eſt creatura Spiritus Sanctus, quia cui corpus noſtrum exhibemus, neceſſe eſt ut huic eam ſervitutem debeamus, quâ nonniſi Deo ſerviendum eſt.* Et lib. I. contra Maximinum Arianorum Epiſcopum, t.VI. pag. 477. *Nonne ſi templum alicui ſancto angelo excellentiſſimo de lignis & lapidibus faceremus, anathematizaremur à veritate Chriſti & ab Eccleſia Dei? quoniam creaturæ exhiberemus eam ſervitutem, quæ uni tantùm debetur Deo. Si ergo ſacrilegi eſſemus faciendo templum cuicunq; creaturæ, quomodo non eſt verus Deus, cui non templum facimus, ſed nos ipſi templum ſumus?* Ambroſius lib. III. de Spiritu Sancto, cap.XIII. eodem ſenſu ait: *Deus templum habet, creatura templum non habet verum, Spiritus autem habet templum, qui habitat in nobis.* Inde colligit, Spiritum Sanctum eſſe Deum. Confer, quæ adducimus in voce Ναὸς, num.I.2. ſub lit. *B. d. Qui loquebatur* olim *per Prophetas Deus erat*, ideò ſic auſpicabantur Prophetæ: *Hæc dicit Dominus.* At Spiritus Sanctus is fuit, cujus afflatu & impulſu locuti ſunt ſancti Dei homines, ὑπὸ πνεύματος ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν, II. Petri I. 21. Hinc vocantur πνευματοφόροι. Vide hanc vocem. Hoc argumento utitur Theophylactus ad v. 7. cap.XI. ad Hebræos, pag. 991. Σημειῶσαι, ὅτι χρηματίζει Θεὸς, χρηματίζει δὲ καὶ τὸ πνεῦμα, κατὰ τὸ γεγραμμένον περὶ τοῦ Συμεών. Ἦν αὐτῷ κεχρηματισμένον ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου. Θεὸς ἄρα τὸ πνεῦμα. *Obſerva, quòd admonet Deus per oraculum, admonet verò etiam per oraculum Spiritus, juxta illud quod ſcriptum eſt de Simeone.* Fuit ipſi divinitus nunciatum à Spiritu Sancto. *Deus igitur eſt Spiritus.* Vide Matth. X. 20.

β. *Operationes*, quæ Spiritui Sancto in ſacris literis adſcribuntur, ejus *deitatem* validiſſimis argumentis adſtruunt. Tales ſunt:

a. *Creatio*, quæ ei attribuitur Pſalmo XXXIII.6. Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. *Verbo Domini cœli firmati ſunt, & Spiritu oris ejus omnis exercitus eorum.* Ad hunc locum Theodoretus, pag.518. in Pſalmos: Ἡ ἀληθὴς θεολογία τὸν Θεὸν ἡμῖν ὑποδείκνυσι Λόγον, σὺν τῷ παναγίῳ πνεύματι, καὶ τοὺς οὐρανοὺς, καὶ τὰς οὐρανίους πεποιηκότα δυνάμεις. *Vera Theologia Deum Verbum nobis oſtendit, cum ſanctiſſimo Spiritu, & cœlos & cœleſtes virtutes feciſſe.* Chryſoſtomus Homil.XCIX.t.V. inde demonſtrat, Spiritum S. eſſe creatorem, quia eidem adſcribatur noſtra per Baptiſmum regeneratio. Εἰ μὴ ὑπὸ τῆς Τριάδος ἐκτίσθημεν, πῶς καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι ἐπιγράφεται ἡ μυσταγωγία; πῶς ἐν ὀνόματι πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος ἀνακαινίζεται ἡ δημιουργία; *Si non ſumus à Trinitate creati, quomodo etiam Spiritui Sancto adſcribitur Baptiſmus? quomodo in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti renovatur creatura?* Greg. Nazianzenus Orat. XLIV. pag. 714. Τὸ πνεῦμα συνδημιουργεῖ υἱῷ καὶ τὴν κτίσιν καὶ τὴν ἀνάστασιν· καὶ πειθέτω σε τὸ, τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, &c. *Spiritus cum Filio & rerum creationem & reſurrectionem fabricatur. Et hoc tibi perſuadeat illud, Verbo Domini cœli firmati ſunt, &c.* Hoc ipſum argumentum urget Baſilius adverſus Eunomium lib.V. ſtatim poſt initium, pag.110. ubi probat, ὅτι δημιουργὸν τὸ πνεῦμα, *Spiritum eſſe creatorem.* Damaſcenus orthod. fidei, lib.I. cap.X. pag. 34. dicit Spiritum S. δι' ἑαυτοῦ κτίζειν καὶ οὐσιοῦν τὰ σύμπαντα, *per ſe ipſum creare, & ad eſſentiam deducere univerſa.* Vide etiam ſuprà num. II. ſub lit. *B. β. a.*

b. *Regeneratio, ſanctificatio, vivificatio.* Regeneratio autem, quâ toti penitus immutamur & innovamur eſt opus naturæ omnipotentis & infinitæ. Hæc autem eſt à Spiritu Sancto, ut dicitur Joh.III.5.6. Idem dicendum de ſanctificatione & vivificatione ſpirituali; hæc enim itidem ſoli Deo convenit. Tribuitur autem Spiritui Sancto. Vide Rom.VIII.2. II.Cor.III.18. Audiamus aliquo[t] veterum teſtimonia. Greg. Nazianz. Orat.XXXVII. p. 595. eos, qui Spiritum S. creaturam vocant, ita compe[l]lat: Εἰ τέτακται μετ' ἐμοῦ, πῶς ἐμὲ ποιεῖ Θεόν; ἢ πῶς συνάπτ[ει] θεότητι; *ſi ejuſdem mecum claſſis eſt, quo pacto me Deu[m] efficit? aut quo pacto cum deitate conjungit?* Vide de ha[c] locutione in Θεὸς, num.II.1. ſub lit.B.c. in Θεόω, num.I. Iterum Nazianzenus Orat.ead. p.609. Παρὰ τοῦ πνεύμα[τος] ἡμῖν ἡ ἀναγέννησις· παρὰ δὲ τῆς ἀναγεννήσεως, ἡ ἀνα[πλασις]. *À Spiritu regenerationem habemus: à regener[a]tione inſtaurationem.* Et Orat. XLIV. p. 714. Τὸ πνεῦμ[α] δημιουργεῖ τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν. *Spiritus ſpiritua[]lis regenerationis autor eſt.* Idem Orat.X. p.169. rece[ns] baptizatum vocat, νεόκτιστον ψυχὴν, ἣν τὸ πνεῦμα δι' ὕδα[τος] ἀνεμόρφωσεν, *animam recens creatam, quam Spirit[us] per aquam regeneravit.* Hinc *Spiritus S.* ab eodem, H[o]mil. XLIII. pag.698. vocatur ἅγιον καὶ καινοποιὸν πνεῦμ[α], *Sanctus & innovator Spiritus:* à Chryſoſtomo, Hom. XXXIII. in Acta, p. 800. πανάγιον καὶ ζωοποιὸν πνεῦμ[α], *ſanctiſſimus & vivificans Spiritus:* ζωαρχικὸν πνεῦμ[α]. Vide in Ζωαρχικός. Vocatur πνεῦμα ζωῆς, *Spiritus vit[æ]* Rom.VIII. 2. Intelligitur enim τὸ ζωοποιὸν πνεῦμα, *[vi]vificus Spiritus*, ut Theodoretus explicat.

c. *Omnium donorum ſpiritualium in nobis autor e[ſt].* Baſilius M. de Spiritu Sancto, cap.XXIV. p.201. Οὐ γὰρ ὅλως ἐστὶ δωρεά τις ἄνευ τοῦ ἁγίου πνεύματος εἰς τὴν κτί[σιν] ἀφικνουμένη. *Neque enim ullum donum abſq; Spiri[tu] Sancto ad creaturam pervenit.* Ibid.cap.XV. p.178. Δ[ιὰ] πνεύματος ἁγίου, ἡ εἰς παράδεισον ἀποκατάστασις· ἡ εἰς βα[]σιλείαν οὐρανῶν ἄνοδος· ἡ εἰς υἱοθεσίαν ἐπάνοδος· ἡ παρ[ρη]σία τοῦ καλεῖν ἑαυτοῦ πατέρα τὸν Θεόν· κοινωνὸν γενέσθαι τῆς χ[α]ριτος τοῦ Χριστοῦ· τέκνον φωτὸς χρηματίζειν· δόξης ἀϊδίου με[τ]έχειν· καὶ ἁπαξαπλῶς ἐν παντὶ πληρώματι εὐλογίας γ[ενέ]σθαι, ἔν τε τῷ αἰῶνι τούτῳ, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, τῶν ἐν ἐπαγ[γε]λίαις ἀποκειμένων ἡμῖν ἀγαθῶν. *Per Spiritum Sancti datur in Paradiſum reſtitutio, in regnum cœlorum re[di]tus, in adoptionem filiorum reverſio: datur fiducia Dei appellandi Patrem ſuum, conſortem fieri gratiæ Chriſti, [fi]lium lucis appellari, gloriæ æternæ participem eſſe: & ut [ſe]mel omnia dicam, eſſe in omni benedictionis plenitudin[e,] tum in præſenti hoc ſeculo, tum in futuro nobis in promi[ſſis] repoſitorum bonorum.* Cyrillus Alex. ad v.18. cap.XI[] Joh. p.813. Ἀμήχανον ἀνθρώπου ψυχὴν κατορθῶσαί τι τ[ῶν] ἀγαθῶν, ἤγουν τῶν οἰκείων κρατῆσαι παθῶν, ἢ τῆς τοῦ διαβ[όλου] παγίδος ὀξείας διαδρᾶναι τὸ μέγεθος, μὴ τῇ τοῦ ἁγίου πν[εύ]ματος τετειχισμένην χάριτι, καὶ αὐτὸν ἔχουσαν ἐν ἑαυτῇ τοῦτο Χριστόν. *Fieri nequit ut anima boni quid præſtet, [aut] ſuos affectus coërceat, aut velocis laquei diabolici mag[ni]tudinem evitet, niſi Spiritûs Sancti gratiâ ſit munita, [et] ipſum proinde Chriſtum in ſe habeat.* Alia penè infin[ita] tacemus, quæ ex ipſa haberi poſſunt ſacra Scriptura.

γ. *In nomine ejus baptizamur.* Hoc argumentu[m] frequenter urgent Veteres adverſus πνευματομάχους, [ut] jam docuimus in voce Βάπτισμα, num.IV. ſub lit. [A.]

δ. *Eſt objectum invocationis & glorificationis.* Hoc i[] dem argumentum ſubinde inculcat orthodoxa antiq[ui]tas. Aliquot loca jam ſuprà habes, n.II. ſub lit. *B. α.* in voce Δοξολογία, num.II.1. Chryſoſtomus Hom.I[] V. p.5. Spiritum S. vocat πνεῦμα προσκυνητὸν, *Spirit[um] adorandum.* Greg. Nazianzenus Orat. XXXVII. p. 599. Ἡ τοῦ ἑνὸς προσκύνησις, τῶν τριῶν ἐστι προσκύνησις, [διὰ] τὸ ἐν τοῖς τρισὶν ὁμότιμον τῆς ἀξίας, καὶ τῆς θεότητος. *Un[ius]* perſonæ *adoratio, trium eſt adoratio, propter æqua[lem]* *trium* perſonarum *dignitatem ac divinitatem.* Et p. 609. Εἰ οὐ προσκυνητὸν τὸ πνεῦμα, πῶς ἐμὲ θεοῖ δια

βαπτίσ[ματος]

ϖλίσματ☉; εἰ δὲ προσκυνητὸν, πῶς ȣ̓ σεπλὸν; εἰ δὲ σεπλὸν, ῶς ȣ̓ Θεός; ἐν ἤρτηται τȣ̃ ἑνὸς, ἡ χρυσῆ τις ὄντως σειρὰ ϗ̀ σωτήρι☉. *Si Spiritus adorandus non est, quomodo me eum per Baptismum efficit? Si autem adorandus, qui n esset colendus & venerandus? Si autem colendus, uomodo non Deus? Unum cohæret cum altero, ac verè rea quædam & salutaris est hæc catena.* Et Orat. LIV. pag. 712. Δι' ȣ̃ πατὴρ γινώσκεται, ϗ̀ υἱὸς δοξάζεται· ϗ̀ παρ' ὧν μόνων γινώσκεται, μία σύνταξις, λατρεία α, προσκύνησις, δύναμις, τελειότης, ἁγιασμός. *Per em Pater cognoscitur, & Filius glorificatur, & à quis solis ipse cognoscitur, una classis, una adoratio, poten, perfectio, sanctitas.* Oecumenius in II. Corinth. III. g. 518. Κύρι☉ τὸ πνεῦμα, ϗ̀ ὁμόθρονον, ϗ̀ ὁμοπροσκύνον, ϗ̀ ὁμοȣ́σιον πατρὶ ϗ̀ υἱῷ. *Spiritus Sanctus est Dominus, ejusdem throni, & adorationis, & essentiæ particeps m Patre & Filio.* Damasus in Confessione sua, apud heodoretum histor. Eccles. lib. V. cap. XI. pag. 721. τις μὴ εἴπῃ τȣ̃ πατρὸς, ϗ̀ τȣ̃ υἱȣ̃, ϗ̀ τȣ̃ ἁγίȣ πνεύματος αν θεότητα, ἐξȣσίαν, δυναστείαν μίαν, δόξαν, κυριότητα αν, --- ἀνάθεμα ἔσω. *Si quis non dixerit Patris, & Fi, & Spiritûs Sancti unam divinitatem, auctoritatem, testatem unam, gloriam, dominatum unum, --- anaema sit.* Et clariùs paulò pòst: Εἴ τις μὴ εἴπῃ προσκυτὸν τὸ πνεῦμα ἅγιον παρὰ πάσης κτίσεως, ὡς ϗ̀ τὸν υἱὸν, τὸν πατέρα, ἀνάθεμα ἔσω. *Si quis non dixerit adoranum Spiritum Sanctum ab omni creatura, sicut & Fium, & Patrem, anathema sit.* Basilius M. lib. V. adersus Eunomium, pag. 119. 120. ostendit, ὅτι συνδοξαζόμενον Θεῷ τὸ πνεῦμα, *Spiritum cum Deo glorificari*, ac roinde non esse ποίημα, ἀλλὰ τ̃ θείας φύσεως, *creatum, sed divinæ naturæ.* Dicit: Τὸ πνεῦμα μετὰ Θεȣ̃ ϗ̀ δοξάζεται, ἅ τε δὴ ϗ̀ τ̃ θεϊκῆς ἐνεργείας δι' αὐτȣ̃ πληρȣμένης. *Spiritus cum Deo ac Filio glorificatur, quoniam iam divina operatio per ipsum adimpletur.* Item: Τὸ τὶ τῶν αὐτῶν θεϊκῶν ἔργων τὴν ἁγίαν Τριάδα δοξάζεσθαι, τ̃ ιᾶς θεότητ☉ μαρτύριον, ὅτι μήτε χωρὶς υἱȣ̃ ποιεῖ πατὴρ, ήτε υἱὸς χωρὶς πνεύματος. *In iisdem Deitatis operibus nctam Trinitatem glorificari, unius Deitatis testimonium t, quoniam nec sine Filio Pater operatur, neq; Filius sie Spiritu.* Confer vocem Τριάς, ubi SS. Trinitas variis robatur testimoniis, num. III. 2.

Opposita. Quamvis autem hæc de Spiritûs Sancti eitate doctrina, solidissimis S. Scripturæ nitatur fundamentis, non defuerunt tamen Hæretici, qui blasphemas suas linguas adversus eam exacuere minimè dubiârunt: quorum catalogum hîc proponemus, simulque mpietatem eorum ex antiquitate strictim refutabimus. Nolumus hîc repetere, quid sceleratus dixerit *Manes*: nonuimus jam in voce Παράκλητος, num. IV. Addimus hîc Theodoretum, qui de eodem Hæret. fab. lib. I. ap. XXVI. pag. 214. Ἐτόλμησεν ἑαυτὸν πνεῦμα ἅγιον ὀνομάσαι, ϗ̀ ἐπεσάλθαι ἔφησε κατὰ τὴν τȣ̃ Σωτῆρος ὑπόσχεσιν. *Ausus est seipsum appellare Spiritum Sanctum, dixitq; se missum esse juxta Servatoris promissionem.*

a. Simon Magus, à quo dicti sunt *Simoniani*, de quibus Augustinus lib. de Hæresibus cap. I. *Spiritum S. asseruit nomen esse non essentiæ, seu personæ*, sed ἐνεργείας tantùm & *virtutis.* De eo & ejus asseclis Nazianzenus Orat. XXXVII. pag. 595. ἐνέργειαν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑπέλαβον, *existimabant Spiritum S. esse vim quandam & virtutem.* Paulus Samosatenus, ut refert Leontius de Sectis, act. III. pag. 436. πνεῦμα ἔλεγε, τὴν ἐπιφοιτήσασαν χάριν τοῖς ἀποςόλοις. *Spiritum dicebat gratiam, quæ super Apostolos venit.* Hodierni etiam Samosateniani tuentur, Spiritum S. non esse verum ὑφιςάμενον, seu personam à Patre & Filio secundùm hypostasin distinctam, sed esse tantùm in Deo per modum qualitatis, seu attributi. At Spiritum S. non esse χάρισμα, vel ἐνέργειαν, id est, *motum & actionem*, quâ Deus efficaciter agit in animis electorum, docet Apostolus I. Corinth. XII. 11. ubi Spiritum S. δοτῆρα ἐάων, manifestè à donis ipsis distinguit, Πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἓν ϗ̀ τὸ αὐτὸ πνεῦμα. *Omnia autem hæc operatur unus & idem Spiritus.* Ἐνεργεῖ, non ἐνεργεῖται. Hoc observat ad hunc locum Theophylactus, pag. 265. Οὐκ ἐνεργεῖται, ἀλλ', ἐνεργεῖ, ὥσπερ ϗ̀ ὁ πατήρ. *Non efficitur, sed, operatur, æquè ac Pater.* Et Nazianzenus Orat. XXXVII. pag. 596. Εἰ ἐνέργεια, ἐνεργηθήσεται δηλονότι, ȣ̓κ ἐνεργήσει· ϗ̀ ὁμȣ̃ τῷ ἐνεργηθῆναι, παύσεται· τοιȣ̃τον γὰρ ἡ ἐνέργεια· πῶς ȣ̓̃ν ἐνεργεῖ, ϗ̀ τάδε λέγει, ϗ̀ ἀφορίζει, ϗ̀ λυπεῖται, ϗ̀ παροξύνεται, ϗ̀ ὅσα κινȣμένȣ σαφῶς ἐςίν, ȣ̓ κινήσεως; *Si vis est vel virtus, agetur haud dubiè, non aget: simúlq; ut actus fuerit, desinet. Ejusmodi quippe est actûs natura. Qui fit ergo, ut agat ipse, atq; hæc & illa dicat, & segreget, & contristetur, & ad iram incitetur, & quæcunq; rei motu agitatæ perspicuè sunt, non autem motionis ipsius?* Atque inde jam colligit, Spiritum Sanctum esse ȣ̓σίαν. Et Origenes in Catena ad Joh. III. 8. p. 90. 91. Πνεῦμα ὅπȣ θέλει, πνεῖ. Σημαίνει δὲ τȣ̃το ϗ̀ ȣ̓σίαν εἶναι τὸ πνεῦμα· ȣ̓ γὰρ, ὥς τινες οἴονται, ἐνέργειά ἐςι Θεȣ̃, ȣ̓κ ἔχον καθ' αὐτȣ̀ς ὑπάρξεως ἰδιότητα. Καὶ ὁ ἀπόςολ☉ μετὰ ἀπαριθμήσάμεν☉ τὰ τȣ̃ πνεύματ☉ χαρίσματα, ἐπήνεγκεν εὐθύς· ταῦτα δὲ ἐνεργεῖ τὸ ἓν ϗ̀ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιρȣ̃ν ἰδίᾳ ἑκάςῳ καθὼς βȣ́λεται. Εἰ δὲ θέλει, ϗ̀ ἐνεργεῖ, ϗ̀ διαιρεῖ, ȣ̓σία γȣ̃ν ἐςὶν ἐνεργητικὴ, ἀλλ' ȣ̓κ ἐνέργεια. Spiritus ubi vult spirat. *Significat autem hoc, Spiritum quoque esse substantiam: non enim, ut quidam autumant, virtus quædam seu operatio Dei est, quæ, secundum illos, per se minimè subsistat. Nam & Apostolus, postquam Spiritûs Sancti dona enumerâsset, statim subjunxit:* Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult. *Si autem vult, & operatur, & dividit, est utiq; substantia effectrix, sed non virtus vel operatio.* Huc referri possunt, quæcunque jam dicta sunt, ad probandam Spiritus Sancti deitatem: Si enim verè Deus est, non ergo ἐνέργεια vel χάρισμα. Id ipsum etiam patebit ex iis, quæ dicentur pro adstruendo Sacro-Sanctæ Trinitatis mysterio in voce Τριάς.

b. Quidam *Spiritum S. servum vel ministrum Dei esse* dixerunt. Id fecit Macedonius, de quo Photius epist. I. p. 6. Εἰς δȣ́λȣς ϗ̀ ὑπηρέτας τ̃ δεσποτικὴν ϗ̀ ὑπερκειμένην τȣ̃ πνεύματ☉ συνέτατε κυριότητα. *Spiritus dominium supremum & principatum excellentem ad servilem & subjectitiam redigebat conditionem.* Sozom. de eodem lib. IV. c. XXVII. p. 59. b. affirmat, quòd Spiritum S. vocaverit διάκονον ϗ̀ ὑπηρέτην, *ministrum.* Testatur etiam Palladius apud Epiphan. p. 469. quosdam dixisse, μὴ δεῖν τὸ ἅγιον πνεῦμα τῇ θεότητι ϗ̀ τῇ κυριότητι συνδοξάζεσθαι, ἀλλ' ἐν ὑπηρέτȣ ϗ̀ ἀποςόλȣ τετάχθαι σχήματι, *non esse glorificandum Spiritum S. cum Deo ac Domino, sed eum in ministri ac apostoli gradu locatum esse.* De iisdem Cæsarius quæst. II. p. 8. quidam πνεῦμα ἐν ὑπηρέτȣ ϗ̀ ἀποςόλȣ τάξει ἔταξαν. Sed horum insaniam egregiè refutant illa Chrysostomi Homil. LXXII. t. VI. Πῶς αὐτὸ δȣ̃λον, ὃ ἐλευθεροῖ; ȣ̓κ ἤκȣσας Παύλȣ λέγοντ☉· ὁ γὰρ νόμ☉ τȣ̃ πνεύματ☉ τ̃ ζωῆς, ἐν Χριςῷ Ἰησȣ̃ ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τȣ̃ νόμȣ τ̃ ἁμαρτίας ϗ̀ τȣ̃ θανάτȣ; Ἐλευθεροῖ τὸ πνεῦμα τȣ̀ς δȣ́λȣς, τὸ μὴ ἔχον ἐν τῇ φύσει τὴν ἐλευθερίαν; *Quomodo ille servus est, qui liberat? Non audivisti Paulum dicentem:* Lex enim Spiritûs vitæ, in Christo Jesu liberavit me à Lege peccati & mortis? *Num Spiritus, qui in sua natura libertatem non habet, servos liberat?* Basilius epist. CXLI. dicit Spiritum S. non posse vocari δȣ̃λον, ὅτι διὰ τȣ̃ βαπτίσματ☉ ἐλευθεροῖ ἡμᾶς τ̃ δȣλείας, *quia nos per Baptismum à servitute liberet.* Vide ibid. plura p. 933. Sed hæc hæresis ferè convenit cum sequenti.

c. Alii *Spiritum S.* κτίσμα, *creaturam* esse blasphemârunt. Eorum antesignanus erat *Arius & Ariani*, de quibus Gregorius Presbyter in vita Nazianzeni, κτίσμα τὸ ἅγιον πνεῦμα ἔλεγον, *dicebant Spiritum S. esse creaturam.* Epiphan. hæresi LXIX. p.332. & hæresi LXXVI. p.389. Τὸ ἅγιον πνεῦμα κτίσμα κτίσματός φασιν εἶναι. *Spiritum S. dicunt esse creaturam creaturæ:* volebant nempe, eum à Filio, quem itidem creaturam dicebant, creatum esse. Ex infelici Arii spiritu multi post Concilium Nicænum rami pullulârunt. Ortus est *Eunomius:* is, ut ait Basilius lib.II. contra Eunomium, negavit Spiritum S. esse αὐτοσύστατον, & affirmavit, eum Filii esse δημιούργημα. De eodem Theodoret. hæret. fabul. lib.IV.c.III.p.236. Τὸ ἅγιον πνεῦμα πρὸ τῶν ἄλλων παρὰ τοῦ υἱοῦ δημιουργηθῆναι ποιημάτων ἔφησε. *Spiritum S. ante alia opera à Filio creatum esse dixit.* Idem hist. Eccles. lib.V. c.XI. dicit de Arianis & Eunomianis in Confessione Damasi, Τὸ ἅγιον πνεῦμα κτίσμα εἶναι διϊσχυρίζονται. *Affirmant, Spiritum S. esse creaturam.* Ortus etiam est *Macedonius*, Arianæ factionis operâ ad Ecclesiæ Constantinopolitanæ sedem evectus. Hic, omissa disputatione περὶ τοῦ ὁμοουσίου Patris & Filii, Spiritus S. deitatem oppugnavit. De eo Socrates hist.Eccles.lib.II.cap.XLV. p.215. a. Τὸ ἅγιον πνεῦμα συναναλαβεῖν εἰς τὴν θεολογίαν τῆς Τριάδος ἐξέκλινε. *Renuit Spiritum S. recipere simul ad Theologiam Trinitatis,* id est, noluit confiteri illum esse verum Deum. Et Paulus, Episcopus Constantinop. in Biblioth. Photii, Cod. CCLVII. pag.1421. Τὸ πανάγιον πνεῦμα παντελῶς ἀλλότριον τῆς θεότητος ἐβλασφήμει. *Sanctissimum Spiritum omnino à divinitate alienum esse blasphemabat.* Gregor. Nyssen.Orat.II.t.II.p.32. Macedonius κτίσμα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔφασκε, *Spiritum S. creaturam esse dixit.* Hujus Macedonii asseclæ *Macedoniani* dicti sunt, & πνευματομάχοι, item ἡμιάρειοι, quia Macedonius fuit monstrum ex Orthodoxis & Arianis conflatum consutumque. Patris & Filii ὁμοούσιον amplexus cum Orthodoxis, Spiritum S. meram esse creaturam asserebat cum Arianis: ita quidem de ejus consensu cum Orthodoxis Augustinus de Hæresibus cap.LII. at ὁμοούσιον dicebat. Vide in ὁμοούσιος, num. III. Tandem tamen Macedoniani cum Orthodoxis conciliati, τὸ ὁμοούσιον recipiebant. De vocibus Πνευματομάχος & Ἡμιάρειος vide suis locis. Impiam verò hæresin istam anathemate percussit Synodus Constantinop. I. Oecumenica II. anno Dn. CCCLXXXI. celebrata, quæ disertis verbis *Semiarianorum*, sive *Pnevmatomachorum* hæresin damnavit, Symbolumq; edidit, in quo Spiritûs S. deitas clariùs exprimitur, quàm in Symbolo Nicæno. Cùm enim Patres Nicæni simpliciter profiterentur, *se credere* εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, Constantinopolitani ad hæreses profligandas addiderunt, εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ Κύριον καὶ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ προσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν. *In Spiritum S. Dominum & autorem vitæ; qui procedit à Patre; qui cum Patre ac Filio adoratur & glorificatur; qui locutus est per Prophetas.* Consentiunt alii ex veteribus. Basilius epist.CCCI.p.1072. dicit eos, qui dicant Spiritum S. esse κτίσμα, μακρὰν εἶναι τῆς ἀληθείας, *procul à veritate abesse.* Damasus in confessione sua apud Theodoretum, hist.Eccles. lib.V. cap.XI. Εἴτις εἴπῃ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ποίημα, ἢ διὰ τοῦ υἱοῦ γεγενῆσθαι, ἀνάθεμα ἔστω. *Si quis dixerit Spiritum Sanctum facturam, aut per Filium factum esse, anathema sit.* Basilius M. epist. CXLI. aliquot affert rationes, quibus probat eum non esse creaturam: ut & lib.V. contra Eunomium. Videamus præcipuas. *Ratio est:* Quia omnis creatura Deo servit, Spiritus S. non. Πᾶν κτίσμα δοῦλόν ἐστι τοῦ κτίσαντος· τὰ γὰρ σύμπαντα, φησι, δοῦλα σά· εἰ δὲ δοῦλόν ἐστι, καὶ ἐπίκτητον ἔχει τὴν ἁγιότητα, οὐκ ἀνεπίδεκτόν ἐστι κακίας. Τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον καθ' οὐσίαν ὂν ἅγιον, πηγὴ ἁγιασμοῦ προσηγόρευται· οὐκ ἄρα κτίσμα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. εἰ δὲ μὴ κτίσμα, ὁμοούσιόν ἐστι τῷ θεῷ. *Omnis creatura sui creatoris est ministra. Omnia enim, inquit, serviunt tibi. Si verò servus est, & acquisitam habet sanctitatem, malitiæ non est incapax. Spiritus verò Sanctus, secundùm essentiam sanctus existens, fons sanctitatis appellatus est. Non est igitur creatura Spiritus Sanctus: si verò creatura non est, ejusdem cum Deo essentiæ est.* Si creatura est, determinatam habet naturam; *ratio alia* est. Εἰ κτίσμα λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πεπερατωμένην τὴν φύσιν αὐτοῦ εἰσάγει. Πῶς οὖν σταθήσεται τό, πνεῦμα Κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην; καὶ τό, ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου; *Si creaturam dicit Spiritum Sanctum, determinatam ipsius naturam inducit. Quomodo ergo stabit illud?* Spiritus Domini replevit orbem? *Et illud:* Quò ibo à Spiritu tuo? *Alia ratio:* Quia in Scriptura tria tantùm creationum genera reperiantur, τρεῖς κτίσεις εὑρήκαμεν ὀνομαζομένας ἐν τῇ γραφῇ· μίαν μὲν καὶ πρώτην, τὴν ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγήν· δευτέραν δέ, τὴν ἀπὸ τοῦ χείρονος εἰς τὸ κρεῖττον ἀλλοίωσιν· τρίτην δέ, τὴν ἐξανάστασιν τῶν νεκρῶν. *Tria creationum genera in Scriptura deprehendimus nominata. Unum quidem ac primum eorum, quæ ex nihilo cùm non essent, ad hoc ut essent, sunt traducta. Secundum eorum, quæ ex pejoribus ad meliora immutantur. Tertium, quod est in resurrectione mortuorum.* Ad nullum refertur Spiritus S: qui ἐν ταύταις συνεργὸς Πατρὶ καὶ υἱῷ, *in istis cooperator Patris & Filii.* Integra legatur epistola. Contra Eunomium plurimas affert rationes; quæ inde haberi possunt. Spiritus S. non est creatura, quia in ipsum baptizamur. Hoc argumento utitur Greg. Nazianz. Orat. XXXVII. p.596. Εἰ κτίσμα τὸ πνεῦμα, πῶς εἰς αὐτὸ πιστεύομεν; ἢ ἐν αὐτῷ τελειούμεθα; *Si Spiritus est creatura, quomodo in eum credimus? vel in eo perficimur?* Photius epist. I. p. 6. etiam aliquot contra Pnevmatomachos militat rationibus. Qui Spiritum S. dicunt creaturam, iidem Patrem quoque creaturam faciunt: εἰ γὰρ τὸ πνεῦμα κτίσμα, κἀκεῖνος οὗ τὸ πνεῦμα, μετὰ τῶν κτισμάτων. *Si enim Spiritus est creatura, certè & ille creatura fuerit, cujus est Spiritus.* Si Spiritus creatura, πῶς ἐρευνᾷ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ; *quomodo scrutatur profunditates Dei?* πῶς ἐστιν ἄλλος παράκλητος *Quomodo erit* alius *Paracletus?* πῶς συντάττεται πατρὶ καὶ υἱῷ; πορευθέντες γάρ, αὐτός φησιν ὁ υἱός, μαθητεύσατε, &c. Εἰ ἕν τι τῶν τριῶν κτίσμα, ἐν οἷς φωτιζόμεθα, οὐδὲ τὰ λοιπὰ καθαρεύσει τῆς ὕβρεως. *Quomodo cum Patre & Filio conjungitur?* Euntes enim, *ait ipsemet Filius,* docete, &c. *Quodsi autem è tribus istis, in quorum nominibus baptizati illuminamur, unus erit creatura, cæteri profectò ab hac injuria non fuerint immunes.* Si Spiritus Sanctus creatura, πῶς κτίζει; πῶς ἁγιάζει; πῶς ζωοποιεῖ; πῶς διαιρεῖ χαρίσματα; πῶς δὲ θεός; *quomodo creat? quomodo sanctificat? quomodo vivificat? quomodo dona distribuit? quomodo Deus?* Nec hæreticos juvat, *quòd Spiritus Sanctus mitti dicitur.* Hinc eum ἀπόστολον vocârunt, ut modò sub litera *b.* vidimus: & Arius & Eunomius, *Filii Mittendarium* dicebant, ut testatur Ruffinus in expositione Symboli: & Chrysostomus Homil. LXXII. t. VI. Τὴν ἀποστολὴν ὁ αἱρετικὸς τοῦ πνεύματος εἰς ὕβριν λαμβάνει. *Missionem Spiritûs hæreticus contumeliam interpretatur.* At optimè respondet ibidem Chrysostomus: Ἀπέστειλεν ὁ πατήρ, οὐ μεταστάς, οὐ μεταστήσας ἀπέστειλεν ὁ υἱὸς τὸ πνεῦμα, οὐ διαιρῶν, οὐ διαιρεθείς. *Misit Pater, qui non migrat, nec transfertur loco: misit Filius, qui non discedere facit, & à quo non seceditur, Spiritum.* Addit: Διὰ τοῦτο ἡ γραφή, ὁ θεός, φησιν, ἐξέχεε τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, ἡγουν τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου πνεύματος· θεότης οὐκ ἐκχεῖται, ἀλλ' ἡ δωρεά. *Idcirco scriptura dicit:* Deus effudi

Spiritum suum, *hoc est, donum Spiritus Sancti. Di-*
tas non effunditur, sed donum. Et paulò ante: Ὅταν
, πέμψω ὑμῖν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τυτέςι, τὴν δω-
τῦ πνεύματος· καὶ ἵνα μάθητε ὅτι ἡ δωρεὰ πέμπεται,
πνεῦμα ἐκ ἀποςέλλεται, ὁ Σωτὴρ λέγει τοῖς ἀποςόλοις.
ατε εἰς Ἱερυσαλὴμ, ἕως ἂν ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψυς,
λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τῦ ἁγίυ πνεύματος ἐφ'
ς· ἄλλη ἡ δύναμις ἡ χορηγυμένη, καὶ ἄλλο τὸ πνεῦμα
χορηγῦν. *Cùm dicit:* Mittam vobis Spiritum San-
m, *intelligit donum Spiritûs Sancti. Et ut discatis,*
um mitti, Spiritum verò non mitti, Salvator dicit
ostolis: Manete in Jerusalem, donec induamini vir-
e ex alto, & accipietis virtutem supervenientis Spi-
is Sancti in vos. *Alia est virtus, quæ datur, & alius*
Spiritus, qui eam suppeditat. Basilius M. Orat. XV.
e est de Fide, circa finem, pag. 502. Τὸ πνεῦμα ὐ λει-
υργικῶς διακονεῖ τὰς δωρεὰς, ἀλλ' αὐθεντικῶς διαιρεῖ τὰ
ρίσματα· διαιρεῖ γάρ, φησιν, ἰδίᾳ ἑκάςῳ καθὼς βύλε-
· ἀποςέλλεται μὲν οἰκονομικῶς, ἐνεργεῖ δὲ αὐτεξυσίως.
ritus non ministri instar dona distribuit, sed dominica
estate charismata dividit. Dividit enim, *inquit* Apo-
lus, privatim singulis, sicut vult. *Mittitur quidem per*
dum dispensationis, sed operatur propria autoritate.
3. *Impropriè & metonymicè pro effectis & donis Spi-*
ûs Sancti. Damascen. lib. I. Orthod. fidei, c. XVIII.
g. 61. dum varias vocis πνεῦμα significationes recen-
, dicit inter alia, Λέγονται καὶ αἱ δυνάμεις τῦ πνεύματος
ἁγίυ, πνεύματα. *Virtutes etiam Spiritûs Sancti di-*
tur Spiritus. Theodoretus ad Galat. V. v. 17. p. 285.
εῦμα λέγει τὴν ἐνοικῦσαν χάριν· αὐτὴ γὰρ ἐπὶ τὰ κρείττω
ηγεῖ τὴν ψυχήν. Spiritum *dicit inhabitantem gra-*
m; illa enim deducit animam ad præstantiora. Chry-
tomus Homil. CXXI. t. V. p. 798. Πνεῦμα ἔθος τῇ
αφῇ καλεῖν τὸ χάρισμα τῦ ἁγίυ πνεύματος· οἷον ἐάν τις
ῃ πνεῦμα σοφίας, ἢ πνεῦμα γνώσεως· αὐτὸ τὸ δῶρον
πνεύματος καλεῖται πνεῦμα. ---- Καλεῖται πνεῦμα ἡ
πνεύματος χάρις, ἐκ αὐτὴ ἡ ἐσία τῦ πνεύματος,
' ἡ ἐνέργεια τῦ πνεύματος. *Solet Scriptura* Spiri-
m *vocare donum Spiritûs Sancti. Exempli gratiâ,*
quis acceperit Spiritum sapientiæ *vel* Spiritum co-
itionis, *ipsum Spiritûs donum vocatur Spiritus.*
Vocatur Spiritus, *gratia Spiritûs, non ipsa Spiritûs*
entia, sed operatio Spiritûs. Plurima in Novo Testa-
ento sunt loca, ubi vox πνεῦμα hoc accipitur sensu.
primis huc referri debet locus Joh. VII. v. 39. Οὔπω
ἦν πνεῦμα ἅγιον. *Nondum enim erat Spiritus San-*
s. Hîc *Spiritûs* nomine intelligendæ sunt virtutes
iritûs Sancti, quæ initio nascentis Ecclesiæ excellen-
viguerunt. Ita exponit Chrysostomus Homil. LI.
Johannem, pag. 767. Οἱ παλαιοὶ καὶ αὐτοὶ μὲν πνεῦμα
χον, ἄλλοις δὲ ἐ παρεῖχον· οἱ δὲ ἀπόςολοι μυριάδας ἐνέ-
ησαν. Ἐπειδὰν ἐν ταύτην ἔμελλον λαμβάνειν τὴν χά-
, ἔπω δὲ ἦν δοθεῖσα, διὰ τῦτό φησιν, ἔπω γὰρ ἦν πνεῦμα
ιον. *Ipsi etiam veteres habebant quidem Spiritum, sed*
is eundem non impertiebantur: Apostoli autem innu-
ros implebant. Cùm igitur hanc gratiam essent acce-
uri, nondum verò data erat, propterea dicit, Nondum
at Spiritus Sanctus. Idem Homil. LXXXVIII. t. V.
ponit, ἐκ ἦν πνεῦμα ἅγιον ἐν τοῖς ἀνθρώποις δοθέν. *Spi-*
us Sanctus nondum erat hominibus datus. Ita Syrus,
n erat datus. Theophylactus in cap. VII. Joh. pag. 671.
πω ἦν πνεῦμα ἅγιον· δοθὲν δηλονότι. *Nondum erat*
iritus Sanctus, datus, videlicet. Pag. 672. Οὔπω ἦν
εῦμα ἅγιον, τυτέςιν, ἔτως ἐκχυθὲν δαψιλῶς ὡς ὕςερον·
εἰ καὶ πρὸ τῦ ςαυρῦ ἦν μὲν, ἀλλ' ἐχ ἔτω δαψιλῶς. *Non-*
um erat Spiritus Sanctus, hoc est, ita largiter effusus si-
t postea: quia & ante crucem erat quidem, sed non tam
rgus. Athanasius de Parabolis scripturæ, t. II. p. 400.
dicit, non intelligi τῦ ἁγίυ πνεύματος τὴν ὑπόςασιν· αὐ-
τὸ γὰρ ἦν τε ἀεὶ, καὶ ἔςι, καὶ ἔςαι· ἀλλὰ τὸ τῦ ἁγίυ πνεύματος
χάρισμα, ὅπερ κατὰ τὴν δεκάτην ἡμέραν τῆς ἀναλήψεως, πεν-
τηκοςὴν δὲ τῆς ἀναςάσεως, ἐπὶ τὺς χριςῦ μαθητὰς κατεφοί-
τησε. *Spiritus Sancti personam: ipse enim erat semper, &*
est, & erit, sed Spiritûs Sancti donum, quod decimo post
assumtionem, quinquagesimo autem post resurrectionem
die, in Christi discipulos pervenit. Origenes in Catena
in cap. VII. Joh. pag. 217. Ποῖον πνεῦμα ἔπω ἦν; Τῶν μυ-
ρίων τε ἀενάων χαρισμάτων, ὧν ἐπλήσθησαν οἱ ἀπόςολοι μετὰ
τῆς διὰ γλωσσῶν ἐπιφοιτήσεως. *Qualis Spiritus nondum*
erat? Innumerorum utique ac perennium donorum, qui-
bus Apostoli post Sancti Spiritus in linguarum specie de-
scensum abundârunt. Ammonius ibidem, pag. 219. Οὐκ
ἐπὶ τὴν ὑπόςασιν ἀναφέρει τὸν λόγον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν τῦ
πνεύματος ἐνέργειαν, ἥτις γέγονε μετὰ τὴν τῦ χριςῦ
ἀνάςασιν. *Non ad hypostasin sermonem refert, sed ad*
Spiritûs operationem, quæ post Christi resurrectionem se
exeruit. Cyrillus Alex. ad hunc locum, lib. V. cap. II.
in Joh. pag. 475. Ὅταν ὁ θεῖος εὐαγγελιςὴς, ἔπω γὰρ ἦν
πνεῦμα, λέγει, τὴν ὁλοσχερῆ καὶ ὁλόκληρον κατοίκησιν ἐν ἀν-
θρώποις τῦ ἁγίυ πνεύματος σημαίνειν αὐτὸν ὑποτοπήσωμεν.
Quando divinus Evangelista dicit, Nondum enim erat
Spiritus, *illum plenam & integram Spiritûs Sancti in ho-*
minibus habitationem significare credamus. Confer, quæ
ad eundem locum dicta sunt in verbo Δοξάζω, num. I.
& II. 3. Eodem referri debet illud Actor. cap. XIX. v. 1.
& seqq. quod tinctionis iteratæ patroni ad partes suas
obnixæ trahunt, dum quæ sunt Pauli Apostoli, tanquam
Lucæ historici, verba sumunt: de quo videri poterunt
V. Clar. Theod. Beza in Acta, & Joh. Drusius quæsit.
lib. I. quæst. LXXXIII. Interrogat Paulus discipulos,
quos Ephesi offenderat, *num Spiritum Sanctum, ex quo*
crediderant, accepissent? negant illi, nôsse se, *an Spiri-*
tus Sanctus sit, Quærit ergo, *in quid fuerint baptizati?*
respondent, *in Johannis baptisma.* Tum Paulus, *Johan-*
nes quidem, inquit, *baptizabat baptismo pœnitentiæ; edi-*
cens ut crederent in eum, qui venturus erat, Christum:
qui verò auditores illius erant, baptizabantur in nomen
Domini nostri Jesu Christi. Paulus verò, ait Lucas, *cùm*
manus eis imposuisset, supervenerat illis Spiritus Sanctus.
Hîc *Spiritûs Sancti* nomine non potest intelligi *ejus*
persona: quomodo enim qui vel sacros Codices evol-
verant, vel Johannem etiam audiverant, ignorare po-
terant, an Spiritus istiusmodi aliquis existeret? sed *do-*
na illa extraordinaria à Spiritu collata, *Spiritûs* nomi-
ne istic veniunt. Vide Cl. Gatakeri Advers. sacr. cap.
XXVIII.

2. Vox πνεῦμα usurpatur *de spiritu creato.* Atque
ita varia notat: nempe,

a. *Angelum bonum.* Damascen. lib. I. c. XVIII.
pag. 61. Πνεῦμα ὁ ἄγγελος ὁ ἀγαθός. *Spiritus est bonus*
Angelus. Apud Athanas. de Definitionib. t. II. pag. 44.
Πνεῦμα, ὁ ἄγγελος. Hebr. I. v. 14. *Boni Angeli* vocantur
πνεύματα λειτυργικά.

b. *Angelum malum.* Theophylact. in c. I. Marci,
p. 195. Ἀκάθαρτα λέγονται τὰ πονηρὰ πνεύματα, διὰ τὸ πά-
σαις ταῖς αἰσχραῖς ἐφήδεσθαι πράξεσιν. *Immundi dicuntur*
mali spiritus, quia omnibus fœdis actionibus delectantur.
Damasc. lib. I. orthod. fidei, cap. XVIII. p. 61. Πνεῦμα ὁ
δαίμων λέγεται. *Dæmon dicitur spiritus.* Theophanes
Hom. XLVII. p. 325. Αἱ ἀποςατικαὶ δυνάμεις τῦ ὀνόμα-
τος τύτυ μετείληχον. *Apostaticæ virtutes hoc nomen ac-*
ceperunt; nempe quòd vocantur πνεύματα.

c. *Ipsum hominem.* Ita accipitur ad Gal. VI. v. 18.
Ἡ χάρις τῦ Κυρίυ ἡμῶν μετὰ τῦ πνεύματος ὑμῶν. *Gratia*
Domini nostri cum Spiritu vestro. Hîc μετὰ τῦ πνεύματος
ὑμῶν, est μεθ' ὑμῶν, *vobiscum.* Hoc patet ex aliis apud
Apo-

Apostolum locis. Quod I. Timoth. VI. 21. est ἡ χάρις μετὰ σοῦ, id II. epist. IV. v. 22. ὁ Κύριος μετὰ τοῦ πνεύματός σου. Ignatius in epist. ad Trall. pag. 17. Ἀσπάζεται ὑμᾶς τὸ ἐμὸν πνεῦμα. *Salutat vos spiritus meus*, id est, ego. Eodem modo ad Romanos, pag. 250. Ἀσπάζεται ὑμᾶς τὸ ἐμὸν πνεῦμα. Eadem significatio observatur apud Chrysostomum, Homil. XXXII. in Matth. pag 222. Καὶ ὅταν εἴπω, Εἰρήνη ὑμῖν, εἶτα εἴπητε, καὶ τῷ πνεύματί σου, μὴ τῇ φωνῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ γνώμῃ λέγετε· μὴ τῷ στόματι, ἀλλὰ καὶ τῇ διανοίᾳ· ἂν δὲ ἐνταῦθα μὲν λέγῃς, εἰρήνη καὶ τῷ πνεύματί σου· ἔξω δέ μοι πολεμῇς διαπτύων καὶ κακηγορῶν, μυρίοις λάθρα πλύνων ὀνείδεσι, ποία εἰρήνη αὕτη; *Et cùm dixero*, Pax vobis: *& vos dixeritis*, Et Spiritui tuo, *non voce solùm, sed animo quoq; respondete: non ore, sed mente. Quòdsi vero hic quidem dicas*: Pax etiam Spiritui tuo: *Cùm verò exieris, me oppugnes, despicias, & mihi maledicas, opprobriis mille lacerando, qualis hæc pax est?* Idem Homil. I. de Pentecoste, quæ est LXXXVIII. t. V. de eodem ritu: *Quando* ἱερεὺς ἔδωκεν εἰρήνην, ἐπεφθέγξαντο αὐτῷ κοινῇ πάντες· καὶ τῷ πνεύματί σου, *pacem dabat, acclamabant ei omnes una voce, Et Spiritui tuo.* Deinde, quando ad sacram stabat mensam, rursus precabatur populo τὴν παρὰ τοῦ Κυρίου χάριν, *gratiam à Domino*: populus verò, Καὶ τῷ πνεύματί σου. Ita in omnibus Liturgiis suis Græci. Vide Clar. Heinsium in cap. VI. ad Galatas.

d. *Animam rationalem.* Damascenus ubi suprà: Πνεῦμα καὶ ψυχή. *Spiritus etiam est anima.* Ita etiam apud Athanasium de Definitionibus, tom. II. pag. 44. Theophanes Homil. XLVII. pag. 325. Πνεύματα αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαί. *Spiritus* vocantur *hominum animæ.* Theodoretus Rom. VIII. 10. per πνεῦμα dicit intelligi τὴν ψυχήν, ὡς πνευματικὴν ἤδη γεγενημένην, *animam, ut quæ jam spiritualis sit facta*, Hebr. XII. v. 23. animæ beatorum in cœlo dicuntur πνεύματα δικαίων τετελειωμένων, *spiritus justorum perfectorum*: ubi Theophylactus, pag. 1018. explicat per ψυχὰς τῶν εὐδοκιμησάντων καὶ τελείων φανέντων παρὰ θεῷ, διὰ τῆς πίστεως δηλαδή, *animas eorum, qui clari & perfecti visi sunt apud Deum, per fidem videlicet.* Sic Jacobi II. 26. σῶμα χωρὶς πνεύματος νεκρόν ἐστι. *Corpus sine anima mortuum est.*

e. *Mentem*, quæ est sedes rationis. Damascenus rursus ubi suprà: Ἔστιν ὅτε καὶ ὁ νοῦς πνεῦμα λέγεται. *Aliquando etiam mens dicitur spiritus.* Theophanes Homil. XLVII. pag. 325. Πνεῦμα ὁ τῇ ψυχῇ ἐποχος νοῦς. *Spiritus* vocatur *mens, quæ animæ præest.* Ita sumitur I. ad Thessal. V. v. 23. ubi Theophylactus ex Greg. Nysseno tradit, per πνεῦμα intelligi τὸ νοερὸν μέρος τῆς ψυχῆς, *rationalem animæ partem.* Ipse tamen intelligit χάρισμα, ὃ ἐλάβομεν διὰ τοῦ βαπτίσματος, *donum, quod per baptismum accepimus.* Et ante eum Theodoretus, πνεῦμα τὸ χάρισμα κέκληκε. *Spiritum appellavit gratiam.*

f. *Animum*, qui est sedes affectuum, sive illi boni sint, sive mali. Exemplum est Act. XVII. 16. cùm Paulus videret urbem idololatriæ deditam esse, παρωξύνετο τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ, *incitabatur Spiritus ejus in ipso.* Simillimè de Lotho II. Petri II. 8. ὁ δίκαιος ἐγκατοικῶν ἐν αὐτοῖς, ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ψυχὴν δικαίαν ἀνόμοις ἔργοις ἐβασάνιζε. *Justus ille, cùm habitaret inter eos, in dies animam justam iniquis* illorum *factis excruciabat.* Hìc ψυχή, quod ibi πνεῦμα. Rursus Actor. XVIII. 5. Paulus συνείχετο τῷ πνεύματι, *angustiabatur spiritu*, id est, animo: non potuit continere sese. Vulgatus vertit: *instabat verbo*: legit λόγῳ· τῷ λόγῳ συνέχεσθαι esset τῇ τοῦ λόγου διακονίᾳ προσκαρτερεῖν, ut Actor. VI. v. 4. quod I. Timoth. V. 17. ἐν λόγῳ κοπιᾶν. At prior sensus & scriptura potior. Aliud exemplum est Rom. XII. 11. Ζέων τῷ πνεύματι, *spiritu fervens.* Ad hunc locum Theophylactus dicit πνεύματι ζέοντα esse διεγηγερμένον καὶ θερμόν, *excitatum & fervidum.* Basilius in reg. brev. Interrogat. CCLIX. t. II. pag. 626. Ζέων τῷ πνεύματι, id est ὁ διαπύρῳ προθυμίᾳ καὶ ἀκορέστῳ ἐπιθυμίᾳ, καὶ ἀόκνῳ σπουδῇ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ. *Qui cum ardenti studio, & inexplebili cupiditate, & assiduâ diligentiâ voluntatem Dei facit in charitate Christi.*

g. *Aërem & ventum.* Ita quidam, ut in hac ipsa voce, num. II. 1. sub lit. *B.β.a.* monuimus, Genes. I. v. 2. per πνεῦμα intellexerunt *aërem.* Damascenus orthod. fidei lib. I. cap. XVIII. pag. 61. πνεῦμα καὶ ὁ ἄνεμος καὶ ὁ ἀήρ. *Spiritus etiam vocatur ventus, & aër.* Theophanes Homil. XLVII. pag. 325. Αὐτὸς ὁ κινούμενος ἀὴρ λέγεται πνεῦμα. *Ipse etiam agitabilis aër spiritus dicitur.* De *vento* usurpatur Johan. cap. III. v. 8. Πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ. Hac significatione hîc explicandum esse, apertè docet Chrysostomus Homil. XXVI. in Johannem. Dicit enim Christum loqui περὶ τῆς τοῦ ἀνέμου φορᾶς, *de venti impetu.* Addit: Εἰ δὲ λέγει, ὅπου θέλει πνεῖ, οὐχ ὡς προαίρεσίν τινα τοῦ ἀνέμου ἔχοντος, λέγει τοῦτο, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ φύσεως φορὰν τὴν ἀκώλυτον καὶ μετ' ἐξουσίας γινομένην δηλῶν. *Si verò dicit*, ubi vult, spirat, *id non propterea dicit, ac si voluntatem aliquam habeat ventus, sed liberum ejus à natura impetum, qui ab alio impediri non possit, significat.* Vide ibidem plura. Idem Homil. XXIX. in I. ad Corinth. pag. 434. Περὶ τοῦ πνεύματος λέγει ὁ Υἱὸς ὅτι μετ' ἐξουσίας πάντα ποιεῖ, καὶ τὸ κωλῦον οὐδέν· τὸ γὰρ, ὅπου θέλει πνεῖ, εἰ καὶ περὶ ἀνέμου εἴρηται, τοῦτο ἐστὶ κατασκευαστικόν. *De Spiritu dicit Filius, quod omnia, nemine impediente, cum potestate faciat: illud enim*, ubi vult, spirat, *etiamsi de vento sit dictum, hoc ipsum asserit.* Eodem modo Theophylactus in cap. III. Joh. pag. 594. dicit Christum voluisse hac ratione Nicodemum ἀπὸ αἰσθητοῦ παραδείγματος διδάσκειν, *sensibili exemplo docere*, & propterea dixisse, τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει, πνεῖ. Ἀπὸ ἀνέμου φησὶ, μάνθανε τὰ μείζονα· ὁ γὰρ ἄνεμος, τοῦτον γὰρ ἐνταῦθα φησὶ πνεῦμα, ὅπου θέλει, πνεῖ, καὶ τὸν ἦχον αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ' ὅμως οὐκ οἶδας τὴν φορὰν αὐτοῦ. ἀκάθεκτος γάρ ἐστι, καὶ ἀκώλυτος, καὶ φυσικὴ ἐξουσίᾳ τὴν ὁποιδήποτε ὁρμὴν ἔχει, Spiritus ubi vult, spirat. *A vento, inquit, disce majora: ventus enim, hunc namq; hoc loco* spiritum *vocat, ubi vult, spirat; & sonum ejus audis, & ignoras tamen unde feratur: nequit enim retineri, vel impediri: naturali enim potestate fertur in aliquem locum incertum.* Eadem est sententia Augustini de quæst. Veteris & Novi Testam. quæst. LIX. Sunt tamen alii, qui hæc verba *de Spiritu Sancto* accipiunt. Ita sensisse videtur Origenes, cujus verba ex Catena in Johannem suprà adduximus sub Oppositis, lit. *a.* Ita Apolinarius in eadem Catena, pag. 90. Ὥσπερ τὸ πνεῦμα ἀπέραντόν ἐστι τὴν φύσιν ἀπανταχοῦ παρὸν, ὅπου ποτ' ἂν ἐθέλῃ, οὕτως ἀδιήγητόν ἐστι τὴν ἐνέργειαν ἅπαντα ποιοῦν ὡς βούλεται. *Quemadmodum Spiritus Sanctus naturâ est infinitus, & ubicunq; voluerit præsens est: ita etiam operatio ejus prorsus ineffabilis, & omnia prout vult, efficit.* Greg. Nyssenus Orat. II. contra Eunomium, t. II. pag. 442. Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὅπου θέλει πνεῖ· καὶ πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργεῖ καθὼς βούλεται. *Spiritus Sanctus ubi vult, spirat: & omnia in omnibus operatur prout vult.* Et pag. 487. ead. orat. Ὁ δὲ Κύριος τὴν αὐτεξούσιον τοῦ πνεύματος δύναμίν τε καὶ ἐνέργειαν ἐν τῷ πρὸς Νικόδημον λόγῳ φανερὸν ποιεῖ, λέγων, ὅτι τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει, πνεῖ. *Dominus autem liberam Spiritûs potentiam & operationem in sermone cum Nicodemo declarat, dicens, Spiritus ubi vult, spirat.* Ita etiam Athanasius, Nazianzenus, Ambrosius: ubi tamen rectè observat Beza, eos hoc facere in ipsa ἀποδόσει comparationis applicantes Spiritui Sancto, quæ dicuntur de vento.

Πν

Πνευματιάω.

Lexica hoc verbum omittunt. In responsis Cano-
is Timothei Alexandr. p. 1066. apud Balsamonem,
c ponitur Interrogatio: Ἐάν τινος γυνὴ πνευματιᾷ, ὥστε καὶ σίδηρα φορεῖν, ὁ δὲ ἀνὴρ λέγῃ, ὅτι οὐ δύναμαι ἐγκρατεύεσθαι, καὶ θέλω λαβεῖν ἄλλην, ὀφείλει λαβεῖν ἑτέραν, ἢ οὔ; *alicujus uxor spiritu corripitur, ut ferreas etiam pedes gestet, vir autem dicat, non possum me continere, & velit aliam accipere: debétne aliam accipere, an?* Balsamo hoc loco dicit, γυναῖκα πνευματιῶσαν esse πνεύματι πονηρῷ συνεχομένην, *spiritu malo agitatam.* igitur γυνὴ πνευματιῶσα ὑπὸ δαίμονος ἐνεργουμένη, πνεύματος ἐνοχλουμένη, κατεχομένη. Vide in Ἐνεργέω, m. I. 2. sub lit. *b*.

Πνευματικός.

ec vox usurpatur

I. *de rebus:* & sic πνευματικὸν dicitur, 1. quod ha- significationem mysticam & arcanam. Sic I. Cor. X. 3. *manna* vocatur βρῶμα πνευματικὸν, *cibus spiritua-*. Vide in Μάννα, num. I. 3. Ibidem aqua è petra pro-ens, dicitur πόμα πνευματικὸν, *potus spiritualis*, v. 4. ιμεῖτο γὰρ ἡ πέτρα τὴν τοῦ δεσπότου πλευράν· ἀνέβλυσε γὰρ τοῖς παρ' ἐλπίδα τὰ νάματα, *imitabatur enim petra* ... *us Domini. Fluenta enim præter spem eis scaturierunt:* Theodoretus ad hunc locum. Et Theophylactus ad ndem, pag. 240. Ὥσπερ ἡμεῖς τὸ αἷμα τοῦ δεσπότου πίνομεν, οὕτως ἐκεῖνος τὸ ἐκ τῆς ἀκροτόμου πέτρας ἀναβλύσαν ὕδωρ. Πνευματικὰ δὲ ταῦτα λέγει, ἐπειδὰν εἰ καὶ αἰσθητὰ ἦν, ἀλλ' οὐ φύσεως ἀκολουθίᾳ ἐγίνοντο, ἀλλὰ χάριτι πνευματικῇ. *Quemadmodum nos sanguinem Domini bibimus, sic illi è prædura petra aquam scaturientem biberunt.* Spiritualia *autem hæc dicit, quoniam, etsi sensibi-fuerint, naturali tamen ordine facta non sint, sed gra- spirituali.*

2. quod flagitat vitam piam & Deo gratam. Hoc nsu ad Rom. VII. 14. νόμος πνευματικὸς dicitur. Vide Νόμος, num. IV. 1. sub lit. *i*.

3. Πνευματικὰ dicuntur mysteria salutis, quæ ex so- spiritualibus, id est, ex scriptura à Spiritu Sancto in-rata, petenda. Hoc sensu dicit Paulus I. Corinth. II. 13. Apostolos loqui τὰ κεκρυμμένα μυστήρια, *non in Ɛtis humanæ sapientiæ verbis, sed in iis, quos docet Spi-us,* πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντας, *spirituali-s spiritualia comparantes.* Theodoretus ad hunc lo-m, p. 131. intelligit typos & figuras veteris Testamen-, quibus explicentur, quæ in novo Testamento sunt sa veritas: Ἔχομεν γὰρ τῆς παλαιᾶς διαθήκης τὴν μαρτυρίαν, ὐ δὶ ἐκείνης τὴν καινὴν βεβαιοῦμεν· πνευματικὴ γὰρ κἀκείνη. ἰ γὰρ δεῖξαι βουλόμενοι τῶν ἡμετέρων μυστηρίων τοὺς τύπους, ἀμνὸν εἰς μέσον φέρομεν, καὶ τὸ αἷμα τὸ ταῖς φλιαῖς ἐπιιόμενον, καὶ τὴν τῆς θαλάττης διάβασιν, καὶ τῆς πέτρας τὰ νάματα, καὶ τοῦ μάννα τὴν χορηγίαν, καὶ μυρία τοιαῦτα, καὶ διὰ ν τύπων δείκνυμεν τὴν ἀλήθειαν. *Habemus enim vete- Testamenti testimonium, & novum per illud confirma-us: nam etiam illud spirituale est. Nostrorum enim ysteriorum typos & figuras ostendere volentes, agnum medium producimus, & sanguinem illitum postibus, per mare transitum, & petræ fluenta, & mannæ sup-ditationem, & innumerabilia ejusmodi, & per figuras eritatem ostendimus.* Eodem modo etiam Chrysosto-us explicat Homil. VII. in I. ad Corinth. pag. 283. Τί ι, πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες; ὅταν πνευματικὸν καὶ ἄπορον ᾖ, ἀπὸ τῶν πνευματικῶν τὰς μαρτυρίας ἄγομεν· οἷον λέγω, ἀνέστη ὁ χριστὸς, ὅτι ἀπὸ παρθένου ἐγεννήθη· αράγω μαρτυρίας, καὶ τύπους, καὶ ἀποδείξεις, τοῦ Ἰωνᾶ τῷ κήτει διατριβὴν, καὶ τὴν μετὰ ταῦτα ἀπαλλαγὴν, τῶν στειρῶν τοὺς τοκετοὺς, &c. *Quid est,* spiritualibus spiritualia comparantes? *Quando spirituale fuerit & dubium, ex spiritualibus ducimus testimonia, ut exempli caussâ, dico Christum resurrexisse; natum esse ex virgine. Adduco testimonia, typos & figuras, atque demonstrationes, Jonæ in ceto moram, & inde postmodum liberationem, sterilium partus,* &c. Postea aliquot similia ex veteri Testamento proponit exempla. Nec aliter Theophylactus, pag. 181. in hanc epistolam, qui tamen paulò clariùs rem proponit: dicit enim, Ἐὰν ἀνακύψωσί τινα πνευματικὰ ζητήματα, συγκρίνομεν ταῦτα, τουτέστι, διαλύομεν δι' ἑτέρων τινῶν πνευματικῶν νοημάτων ἢ ἱστοριῶν· οἷον, ὅτι ἀνέστη ὁ χριστὸς, ζήτημά ἐστι· τοῦτο οὖν πνευματικὸν ὂν ζήτημα, ἐξ ἑτέρου πνευματικοῦ, τουτέστι, τῆς κατὰ τὸν Ἰωνᾶν ἱστορίας συγκρίνεται καὶ λύεται. *Si quæ spirituales quæstiones emergunt, conferimus eas, hoc est, diluimus per alios quosdam conceptus vel historias: veluti quæstio est, An Christus resurrexerit: quæ cùm spiritualis sit, ex alia spirituali, nimirum Jonæ historia, comparatur & diluitur.* Alia ipse quoque affert exempla: & subjicit novam expositionem, minùs convenientem: Πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες, ἀντὶ τοῦ, πνευματικοῖς ἀνθρώποις τὰ πνευματικὰ συγκρίνοντες καὶ διαλύοντες· οὗτοι γὰρ μόνοι δύνανται χωρεῖν ταῦτα. Spiritualibus spiritualia comparantes, *pro, apud spirituales homines spiritualia comparantes & explicantes. Hi enim soli ista capere possunt.*

4. Πνευματικοὶ vocantur, qui Spiritûs S. ductum in omnibus sequuntur, ejusque virtute in æternum conservantur, ac immunes sunt ab affectionibus animalibus, quales sunt generatio, nutritio, &c. Hoc sensu σῶμα πνευματικὸν, *corpus spirituale* erit corpus piorum in resurrectione & vita æterna, I. Cor. XV. 44. Theodoretus ad præsentem locum, p. 205. Πνευματικὸν καλεῖ σῶμα, τὸ ὑπὸ τοῦ πνεύματος οἰκονομούμενον. Spirituale corpus *vocat, quod à Spiritu regitur.* Theophylactus ad eundem locum, p. 308. Πνευματικὸν σῶμα, τὸ τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος καταπλουτοῦν ἐνέργειαν, καὶ ὑπ' ἐκείνου τὰ πάντα διοικούμενον. Spirituale corpus, *quod Spiritûs Sancti operatione abundè utitur, & ab illo in omnibus gubernatur.* Affert etiam aliam expositionem: ἢ πνευματικὸν ἁπλῶς λέγει τὸ ἄφθαρτον, ὡς λεπτομερέστερον καὶ κοῦφον, οἷον καὶ ἐπ' ἀέρος ὀχεῖσθαι· πλὴν οὐχ' ὡς Ὠριγένης λέγει, ἀερῶδες καὶ αἰθέριον, ἤτοι ἐκ τῆς τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ αἰθέρος οὐσίας. *Vel simpliciter* spirituale *incorruptibile dicit, veluti subtile & leve, adeò ut vel in aëre vehatur: attamen non ita ut Origenes dicit, aëreum & æthereum, nempe ex aëris æthe-risque substantia constitutum.* Idem de Origene dicit Methodius apud Oecumenium ad hunc locum, p. 487. qui πνευματικὸν explicat τὸ χωροῦν πᾶσαν τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν ἐνέργειαν καὶ κοινωνίαν, *quod recipit omnem Spiritûs Sancti operationem & communionem.* Vel, ut ibidem habetur, πνευματικὸν καλεῖ σῶμα, τὸ μηκέτι τοῖς βαρήμασι τῆς φθορᾶς ὑποπίπτον, ἀλλὰ τῇ ἀφθαρσίᾳ καὶ δόξῃ περικεκοσμημένον. Spirituale corpus *vocat, quod non ampliùs corruptionis oneribus subjectum est, sed immortalitate & gloriâ undique ornatum.* Ibidem Photius: Ἀθάνατον· πνευματικὸν δὲ, ὅτι οὐκέτι τοῖς ψυχικοῖς ὑπηρετήσει παθήμασιν. *Immortale:* spirituale *verò, quia affectionibus animalibus non ampliùs serviet.* Athanasius de Incarnatione contra Apolinarium, tom. I. pag. 620. dicit σῶμα πνευματικὸν esse, *quod est* ἐν ἐξουσίᾳ καὶ φύσει πνεύματος, *in potestate & naturâ Spiritûs.* Damascen. lib. IV. orthod. fidei, cap. XXVIII. p. 395. Σῶμα πνευματικὸν, ἄτρεπτον, ἀπαθὲς, λεπτόν. Corpus spirituale, *immutabile, à passione liberum, subtile.* Confer quæ dicta sunt in voce Ἀνάστασις, num. II. sub lit. *A*. 1. & in voce Σῶμα, num. I. 2. sub lit. *β*. *a*.

II. *de personis:* idque

1. *propriè* de Angelis Ephes. VI. 12. *Nobis est colluctatio* πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, *adversus spiritalia nequitiæ*, id est, πρὸς τὰς πνευματικὰς πονηρίας, *adversus spirituales malitias. Dæmones* intelliguntur, ut monet Theophylactus; propterea additum τῆς πονηρίας, ut distinguantur à bonis Angelis, qui itidem sunt πνεύματα, sed ἀγαθότητος καὶ φωτὸς πνεύματα, *bonitatis & lucis spiritus.* Oecumenius ad hunc locum, pag. 648. Τὰ πνευματικὰ, τουτέστι, τὰ δαιμόνια τὰ ὄντα ἢ τῆς πονηρίας, οἷον τοῦ διαβόλου, (ὑπ' αὐτὸν γὰρ τελοῦσιν) ἢ τῶν πονηρῶν πράξεων καθηγηταί. Spiritualia, *hoc est, dæmonia, quæ sunt duces & magistri vel ad nequitiam, ut diabolum,* qui ὁ πονηρὸς vocatur, (*sub eo enim militant*) *vel ad pravas actiones.*

2. *impropriè.* Atque ita

a. πνευματικὸς, *spiritualis* dicitur homo per Spiritum S. regeneratus I.Corinth.II. 15. Ὁ πνευματικὸς ἀνακρίνει μὲν πάντα, αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται. *Spiritualis dijudicat quidem omnia, ipse verò à nemine dijudicatur.* Talis omnia scit ad salutem scitu necessaria, & credit. Theophylactus ad hunc locum, pag. 182. Ὁ πνευματικὸς πάντα οἶδε· καὶ τὰ ὧδε, ὅτι πρόσκαιρα· καὶ τὰ ἐκεῖ, ὅτι μόνιμα· καὶ τὰ αὐτοῦ, ὅτι σωτηρίας τεύξεται· καὶ τὰ τῶν ἀπίστων, ὅτι κολασθήσονται. *Spiritualis omnia novit: & quæ hic sunt, quòd sint caduca & fluxa: & quæ illic, quòd sint stabilia: & quæ sua sunt, quòd salutem consequetur: & quæ infidelium, quòd pœnâ afficientur.* Idem, in cap. I. Lucæ, pag. 309. dicit scripturam vocare πνευματικὸν, τὸν ὑπεραναβάντα τοὺς τῆς φύσεως νόμους, καὶ μηδὲν ἀνθρώπινον φρονοῦντα, *eum, qui leges naturæ transcendit, nec quidquam humani sapit.* Et in cap. XIV. Lucæ, pag. 435. Ὅταν τὶς πνεύματι ἄγηται, καὶ οὐκέτι ζῇ αὐτὸς, ζῇ δὲ ἐν αὐτῷ χριστὸς, οὗτός ἐστιν ὁ πνευματικὸς, ὁ τὴν φύσιν ὑπεραναβάς. *Quando quis Spiritu agitur, & non jam vivit ipse, vivit autem in eo Christus, hic est* spiritualis, *qui naturam transcendit.*

b. *Spiritualis* dicitur, qui majores quàm alii in cognitione Dei progressus fecit. Clemens Alex Pædag. lib.I. cap.VI. pag.98. dicit Apostolum I. Corinth.III. 1. πνευματικοὺς vocare τοὺς ἤδη πεπιστευκότας τῷ ἁγίῳ πνεύματι, *eos, qui Spiritui Sancto jam crediderunt:* sunt illi, quibus non ampliùs γάλα, sed βρῶμα propinatur. Ita πνευματικὸν interpretatur I.Corinth. II. 15. Theodoretus, Τὸν τῆς τοῦ πνεύματος χάριτος ἠξιωμένον, καὶ ἱκανὸν ἑτέρους διδάξαι, *qui gratiâ Spiritûs donatus est, & idoneus ad alios docendos.* Ad eundem locum Theophylactus in Addendis, pag. 1039. Πνευματικός ἐστιν ὁ τῇ ψυχῇ τὴν αἴγλην τοῦ ἁγίου πνεύματος εἰσδεξάμενος, καὶ παρ' αὐτοῦ τὸν νοῦν φωτιζόμενος. *Spiritualis is est, qui Spiritûs Sancti splendorem in animam suam intromittit, & mentem ab illo illuminatam habet.*

c. *Spiritualis* vocatur is, qui donis illis spiritualibus & extraordinariis, quæ olim in Ecclesia Christiana viguerunt, insignitus erat, I.Corinth. XIV. v.37. Ubi Theodoretus: Τοὺς ἔνοικον ἔχοντας τὸ θεῖον πνεῦμα, πνευματικοὺς προσηγόρευσεν. *Eos, qui divinum Spiritum inhabitantem habent,* spirituales *appellavit.* Si per ἔνοικον πνεῦμα intelligit dona extraordinaria, de quibus dictum, bene: sin minùs, non satis commodè explicat: Apostolum enim de donis extraordinariis loqui, inde patet, quia præponit vocem προφήτης. Isidorus Pelusiota epist. CXXVII. lib.IV. pag.483. Πνευματικοὺς καλεῖ, τοὺς πνευματικῷ κεκοσμημένους χαρίσματι, καὶ οὐ μόνον τῆς φύσεως ἀνωτέρω χωρήσαντας, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν λόγων ἀκολουθίαν διὰ τῶν λογισμῶν ὑπερβεβηκότας. Spirituales *vocat Paulus eos, qui spirituali dono ornati sunt, quique non tantùm supra naturam se elevârunt, sed etiam rationum & ratiocinationum consequentiam transcenderu* Similia habet epist. CXXVIII. lib. V. p. 590.

d. Veteres quidam hæretici, nempe Vale iniai aliàs etiam Gnostici dicti, & Montanistæ, sese πνευματικοὺς, *spiritales;* Orthodoxos verò ψυχικοὺς, *Psychic* id est, *animales*, appellabant. De Valentinianis E phanius in eorum hæresi, quæ est XXXI. pag.79. Τ τάγματα καλοῦσιν εἶναι ἀνθρώπων· πνευματικῶν, ψυχικ σαρκικῶν· τὸ δὲ τάγμα τὸ πνευματικὸν, ἑαυτοὺς λέγουσι. T *hominum ordines esse dicunt, spiritualium, animaliu carnalium. Ordinem autem spiritalem se ipsos dicu* Tertullianus, postquam Montano favere cœpit, O thodoxos vocavit *Psychicos*, Montanistas verò *spiri les.* Lib. de Monogamia, cap.I. pag.951. *Penes nos tem, quos* Spiritales *meritò dici facit agnitio spiritali charismatum, continentia tam religiosa est, quàm lic tia verecunda.* Vide in voce Ψυχικὸς, num. II.

e. Apud recentiores Græcos *Presbyter auricula* vocatur Πνευματικὸς, vulgò, *Confessarius.* Corona p ciosa: Πνευματικὸς, *Confessor.* Ἐξομολογητής. In Syn do Florentina Sect.II. cap.XX. pag.16. Παρόντων καὶ ἀρχιερέων, καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων, ἡγουμένων τ πνευματικῶν. *Præsentibus Archiepiscopis, Ecclesiar principibus, sacrarum ædium præfectis, & Confessa* Sect. ead. cap.XXV. pag.22. Καὶ συνήχθησαν οἱ ἀρχιε καὶ οἱ ἡγούμενοι, καὶ πνευματικοὶ εἰς τὸν Πατριάρχην. *congregati fuerunt Archiepiscopi, sacrarum ædium p fecti, & Confessarii ad Patriarcham.* Iterum ead. S cap.XXVII.pag.26. Ἐκ τῶν πνευματικῶν, ὁ πάπας κυ Ματθαῖος, καὶ ὁ πάπας Γρηγόριος. *Ex Confessariis Matthæus, & Gregorius.* Gerasimus Vlachus in T sauro suo: Ἐξομολογητής. *Confessor.* Ἐξαγορευτ Πνευματικός. Πνευματικὸς πατήρ. Item: Ἐξομολο *Confessionem audio.* Ἐξομολόγησιν ἀκούω. Πνευματι ἀναδέχομαι.

Πνευματοκίνητος. Πνευματοκινήτως.

Non habent Lexica. Πνευματοκίνητος est *à Spi motus.* Dionysius Areopagita cap. I. de divin. Nom num.I. pag.375. *Veritatem eorum, quæ de Deo dicunt ostendere* οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας ἀνθρωπίνης λόγοις, ἀλ ἀποδείξει τῆς πνευματοκινήτου τῶν θεολόγων δυνάμεως, *in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in osten ne virtutis, quam Spiritus Theologis inspiravit.* Πνευ τοκινήτως, *impulsu divini Spiritus.* Theophanes Ho XIV. pag. 82. de Matthæo Evangelista: Πρῶτος μ οὗτος τῶν ἄλλων Εὐαγγελιστῶν μετὰ ὀκταετῆ χρόνον τῆς τοῦ Χ ἀναλήψεως Ἑβραϊστὶ τὸ εὐαγγέλιον συνεγράψατο τοῖς ἐξ δαίων πιστεύσασι, πνευματοκινήτως τοῦτο ποιῶν. *Hic e cæterorum Evangelistarum primus, octo post Christi sumtionem annis, iis qui ex Judæis crediderant, Heb cè conscripsit Evangelium: id quod impulsu divini Sp tûs fecit.*

Πνευματοκλήτωρ.

Non habent Lexica. Est *Spiritûs invocator.* Cy Alexandr. lib.II. in Joh. cap.III. pag.169. postquam cuisset, Filium esse verum Deum, quia Spiritum S ctum largiatur, subjicit; Ἀντικείσεται δὲ τοῖς εἰρημέ οὐδαμῶς, τὸ διὰ χειρῶν ἀποστολικῶν δεδόσθαι τὸ πνεῦ τισιν οἴεσθαί τινας· πνευματοκλήτορας γὰρ, ἤπερ ὄντως πνεύματος χορηγοὺς τοῦ ἁγίου εἶναι πιστεύσομεν. *Dictis aut illud nequaquam repugnabit, quòd quidam existimar Spiritum per Apostolorum manus aliquibus fuisse datu Spiritûs enim invocatores potiùs esse, quàm largito credemus.* Interpres reddit, *Spiritûs invocator.* E re diligentiùs expensa, malim, *Spiritûs vocator & qu* ac

[Sp]ersitor: quemadmodum ὀνομακλήτωρ, *nomenclator*, [q]ui nominatim aliquos vocat. Ita autem fuerint dicti [A]postoli, quia precibus suis Spiritûs gratiam vocârunt, [&] aliis impetrârunt.

Πνευματομάχος.

Πνευματομάχος, *qui cum Spiritu Sancto pugnat*, [Sp]*iritui Sancto repugnans*, τῷ πνεύματι ἁγίῳ ἀντιπίπτων, est Actor. VII. v. 51. vel etiam, *Spiritum Sanctum op[pu]gnans.* Ita à veteribus appellatur *Macedonius*, quòd [Sp]iritûs Sancti deitatem & consubstantialitatem cum [Pa]tre Filióque negaret. Nilus de Synodo Constantino[po]litaná, Bibliothecæ Juris Canon. pag. 1156. *Sancta [et] Oecumenica secunda Synodus habita est Constantinopoli* [κα]τὰ Μακεδονίου τοῦ πνευματομάχου, *contra Macedonium [Sp]iritûs Sancti hostem.* Deinceps, omnes eandem hæ[re]sin foventes, dicti sunt Πνευματομάχοι, aliàs Ἡμιά[ρει]οι, vel Ἡμιαρειανοί, ut Canon I. Constantinop. eos [a]ppellat. Vide in vocibus Πνεῦμα *sub oppositis* lit. *c.* & Ἡμιάρειοι. Theodoretus hæret. fab. lib. IV. cap. V. [p.] 238. de Macedonio: Πνεῦμα τὸ ἅγιον, Ἀρείῳ καὶ Εὐ[νο]μίῳ παραπλησίως, βλασφημῶν διετέλεσεν· ὅθεν καὶ οἱ ἐκ [τῆ]ς τοῦ συμμορίας καλούμενοι Πνευματομάχοι ἐπωνομάσθησαν. [Sp]*iritum Sanctum, sicut Arius & Eunomius, blasphema[re] perstitit: inde qui ejus sectæ dicebantur*, Pneumato[m]achi *cognominati sunt.* Socrates hist. Eccles. lib. II. [ca]p. XLV. p. 215. a. dicit Macedonium τὸ ἅγιον πνεῦμα [συ]ναναλαβεῖν εἰς τὴν θεολογίαν τῆς Τριάδος, *Spiritum San[ct]um noluisse admittere in Theologiam Trinitatis*, hoc est, [no]luisse concedere, Spiritum Sanctum esse personam [SS.] Trinitatis, adeoque verum Deum: addit postea de [ej]us sectatoribus, Διὰ ταύτην δὲ τὴν αἰτίαν, καὶ πνευμα[το]μάχους ἀποκαλοῦσιν αὐτοὺς οἱ τὸ ὁμοούσιον φρονοῦντες. *Propter [ha]nc verò caussam, etiam* Pneumatomachos *eos vocant [qu]i consubstantialitatem defendunt.* Apud Epiphanium [hæ]resis LXXIV. est κατὰ πνευματομάχων, *contra Pneu[m]atomachos:* de quorum hæresi sic scribit, pag. 377. [Οὗτοι]ς τὸ πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον πάντες οὗτοι βλασφημοῦσι, μὴ [συ]ναριθμοῦντες αὐτὸ Πατρὶ καὶ Υἱῷ ἐν τῇ θεότητι. *Omnes [ve]rò hi blasphemi sunt in Spiritum Sanctum, non connu[me]rantes illum Patri & Filio in deitate.* Hi dicebant [Sp]*iritum Sanctum esse* ξένον θεὸν καὶ ἄγραφον, *Deum pere[gr]inum, nulloq́ Scripturæ loco proditum*, ut est apud Na[zi]anzenum Orat. XXXVII. pag. 593. Dicebant quo[q]ue, ut ibid. pag. 594. *Orthodoxos* ξένον τινὰ θεὸν καὶ πα[ρέ]γγραπτον εἰσάγειν, *peregrinum quendam & adscripti[ti]um Deum invehere.* Contra hos exstat epistola CCIII. [&] CCIV. apud Basilium Cæsar. pag. 991. 992. De eo[ru]m hæresi distinctiùs actum in vocibus Ἡμιάρειοι, & [Πν]εῦμα sub oppositis, lit. *c.* ut jam monuimus.

Πνευματοφόρος.

Hæc vox duplici modo usurpata reperitur:

I. *in bonam partem.* Ita πνευματοφόρος est, *qui [af]flatu Numinis instinctus fertur, Spiritu afflatus.* Theo[ph]ilus lib. II. ad Autolycum, pag. 252. *Prophetas* vocat [το]ὺς ἀνθρώπους, πνευματοφόρους πνεύματος ἁγίου, *Dei ho[m]ines, Spiritu Sancto afflatos.* Pleonastica quidem vi[d]eri possit locutio: ut tamen omnem tolleret dubita[ti]onem, addit πνεύματος ἁγίου, quia non omnis πνευ[μ]ατοφόρος statim instinctu Spiritûs Sancti agit, quod [l]iquet; ut ex secunda significatione patebit. Cyrillus A[le]xandr. lib. I. Glaphyr. in Exodum, pag. 260. itidem [d]e Prophetis: Πνευματοφόροι καὶ ἀκριβῆ τῶν πραγμάτων [ποι]ούμενοι τὴν κατάσκεψιν. *Spiritu afflati, accuratéq[ue reb]es considerantes.* Idem, in Catena in cap. I. Joh. pag. 19. [J]ohannem Evangelistam vocat πνευματοφόρον. Verba [ej]us sunt ad hæreticum Filii deitatem negantem: Ἀλλ', ὦ βέλτιστε, τί καὶ πρὸς τοῦτο ἐρεῖς, ὅταν ἀκούσῃς τοῦ πνευματοφόρου λέγοντος, ὡς ἐν πᾶσι τοῖς γεγενημένοις ἦν ἡ ζωή, τουτέστιν, ὁ λόγος ὁ ὢν ἐν ἀρχῇ; Corderius interpretatur: *Sed, ô vir optime, quid ad hoc respondebis, cùm etiam Spiritûs Sancti voce dictum audies, illud videlicet Verbum, quod in principio erat, in omnibus etiam creatis rebus vitam existere?* Τοῦ πνευματοφόρου λέγοντος non est, quod ille vult; sed, *si audieris Spiritu Sancto afflatum*, sc. Johannem, *dicentem.* Alia vide in Thesauro Stephani.

II. *in malam partem* usurpatur de falsis Prophetis, qui à spiritu malo feruntur & agitantur, tanquam à vento, quocunque ille voluerit: quique adeò leves sunt & inconstantes. Ita usurpatur à LXX. Interpretibus Sophoniæ III. 4. Οἱ προφῆται αὐτῆς πνευματοφόροι, ἄνδρες καταφρονηταί. *Prophetæ ejus portantes Spiritum, viri contemptores.* Πνευματοφόροι hîc sunt *leves instar venti:* in Hebræo est פֹּחֲזִים, *rapidi.* Versio nostra Germ. optimè, leichtfertige Leut. Ita Hoseæ IX. v. 7. ἄνθρωπος ὁ πνευματοφόρος. *Homo, qui à Spiritu agitatur.* Ubi Theodoretus, pag. 730. Ἄνθρωπος ὑπὸ τοῦ ἐνοικοῦντος πνεύματος παραπαίων, καὶ τῇδε κἀκεῖσε περιφερόμενος. *Homo, qui propter inhabitantem Spiritum desipit, & huc atq́ illuc jactatur.* At in Hebræo est אִישׁ הָרוּחַ *vir venti*, id est, *ventosus.* Hoc ipso sensu usurpatum reperias verbum πνευματοφορεῖσθαι Jerem. II. 24. Ἐν ἐπιθυμίαις ψυχῆς ἐπνευματοφορεῖτο. *Cupiditatibus, tanquam vento, agitata est anima.* Ad quem locum Cyrillus Alexandr. in cap. LIV. Jesajæ, pag. 765. Πνευματοφορουμένη δὲ ψυχή, πάντως που καὶ ἀκατάστατος. *Vento autem circumdata anima, omnino etiam inconstans est.* Aliud tamen vult contextus originalis, quem consulere potest studiosus Lector. Hoc propterea tantùm monendum duxi, ut pateat, πνευματοφορεῖσθαι non tantùm esse; quod volunt Lexica; *afflatu numinis instinctum ferri*, vel *Numine afflari.*

Ποηφαγής.

Non habent hanc vocem Lexica, sed ποηφάγος, ejusdem significationis. Suidas: Ποηφάγον θηρίον· τὰς βοτάνας ἐσθίον. *Herbas comedens fera.* Legitur apud Cyrillum Alexandr. in cap. XI. Jesajæ, pag. 200. Σαρκοβόρα ἄρκτος καὶ λέων, βοῦς δὲ καὶ μόσχος, ἤγουν ἔριφος οὐκέτι· ποηφαγῆ δὲ μᾶλλον τὰ τοιάδε τῶν ζώων. *Carnivora animalia sunt ursus & leo, bos verò & vitulus, vel etiam hœdus non item: herbas verò potiùs comedunt ejusmodi animantia.*

Ποιέω.

Variæ hujus verbi sunt significationes: nos unam tantùm & alteram, quarum usus in sacris maximè observandus, proponimus.

I. Ποιεῖν significat idem quod διατρίβειν, *commorari, tempus exigere.* Sic accipitur Actor. XV. 33. ποιήσαντες χρόνον, *commorati ibi aliquanto tempore.* Jacobi IV. 13. Ποιήσομεν ἐκεῖ ἐνιαυτὸν ἕνα. *Commorabimur ibi annum unum.* II. Corinth. XI. 25. Νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα. *Noctem ac diem in profundo egi.* Ita Scholiastes Euripidis: Ἐνιαυτὸν ποιεῖν ἐκτὸς τῆς πατρίδος. *Annum extra patriam facere.* Sic enim in veteri quoque inscriptione: *Vixit annos XIII. cum marito fecit menses V.* Canon. XI. Concilii Nicæni: Τρία ἔτη ποιήσουσιν ἐν ἀκροωμένοις. *Tribus annis inter Audientes degent:* pro quo Basilius Can. LVII. Τρία ἔτη ἐν ἀκροωμένοις διατελέσει. *Tres annos inter Audientes perseverabit.* Gregorius Nyssenus Canon. IV. Ἐν ἀκροάσει παραμεῖναι, *in Auditione permanere.* Basilius M. dicit: Τρεῖς ἡμέρας ἐπὶ πό-

πόλεως ποιεῖν, *per triduum in urbe commorari.* Greg. Presbyter: Δύο καὶ δέκα ἔτη λόγος αὐτὸν ἐν τῷ Βυζαντίῳ πεποιηκέναι. *Fama est, eum duodecim annis Byzantii commoratum esse.*

II. Ποιεῖν significat *creare.* Nyssenus Orat. IV. contra Eunomium, t.II. pag. 556. Τὸ ποιῆσαι τῷ κτίσαι ταυτόν ἐστι. Ποιεῖν *idem prorsus est quod* κτίζειν, *creare.* Id verum esse, plurimis exemplis S. Scripturæ probari potest. Septuaginta Interpretes certè indifferenter Hebræum ברא reddiderunt modò per ποιέω, modò per κτίζω. Per ποιέω Genes. I. 1. 21. 27. V. 1. 2. VI. 7. Jes. XLII. 5. XLIII. 1. XLV. 18. & alibi. Per κτίζω, Deut. IV. 32. Psal. CIV. 30. CXLVIII. 5. Ποιεῖν pro κτίζειν etiam in Novo Testam. Vide Actor. IV. 24. XIV. 15. XVII. 24. 26. Frustrà ergo Philoponus lib. I. de generat. tradit, Aristotelem propterea negare τὸν Θεὸν ποιητὴν εἶναι, ἢ ποιητικὸν αἴτιον τοῦ κόσμου, quia propriè ποιεῖν sit τὸ κατὰ ποιότητα μεταβάλλειν, quod Deo non conveniat, quia non indigeat tempore, sed subitanea perfectione res producat, unde idem inibi colligit, Deum rectiùs dici δημιουργὸν καὶ προαγωγὸν τοῦ κόσμου. Sed nunc demum observo, hæc ipsa jam allata esse in voce Δημιουργὸς, num. II. ubi etiam ostendimus, Deum rectè ποιητὴν vocari.

III. Præcipuè observanda illa significatio est, quâ ποιεῖν denotat *constituere:* quæ propterea diligenter observanda, quia duo sunt loca in Novo Test. quibus hæretici quidam, ad destruendam Filii deitatem, sunt abusi. Prior est Act. II. 36. ubi Apostolus Petrus: Ἀσφαλῶς οὖν γινωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι Κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐποίησεν τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε. *Certò sciat ergo tota domus Israëlis, quòd Deus hunc fecerit Dominum & Christum, hunc ipsum,* inquam, *Jesum, quem vos crucifixistis.* Hoc loco ἐποίησε, *fecerit,* est *constituerit,* & in eam dignitatem evexerit: ut si quis dicatur rex aut potens imperator factus. Nam *Christi* nomen, ut alibi passim, ita etiam hoc loco, Regem à Deo unctum & designatum declarat, ut nôrint Judæi Jesum ideò sic vocatum, quòd revera talis esset. Notandum præterea, verbum *faciendi* hoc loco non referri ad οὐσίαν, sed ad statum & dignitatem summam, in quam Christus est evectus, sicut describit Apostolus Ephes. I. 21. & IV. 10. Philipp. II. 9. 10. Atque ita veteres hunc locum ὁμοψήφως interpretantur. Chrysost. Homil. VI. in Acta: Ἐποίησε, τουτέστι, κατέστησεν· ὥστε οὐδὲν περὶ οὐσιώσεως ἐνταῦθά φησι. Fecit, *id est, constituit, adeò ut nihil hic de substantia dicat.* Greg. Nyssenus Orat. V. contra Eunomium, t.II. pag. 575. Λέγεται παρ' ἡμῶν, οὐ πρὸς τὸ θεῖον τοῦ μονογενοῦς εὐσεβὲς εἶναι τὸ ἐποίησεν ἀναφέρειν, ἀλλὰ πρὸς τὴν τοῦ δούλου μορφὴν, τὴν κατὰ καιρὸν τῆς ἐν σαρκὶ παρουσίας οἰκονομικῶς γενομένην. *Dicitur à nobis, non ad unigeniti divinitatem pium esse referre verbum,* fecit, *sed ad servi formam, secundum tempus adventus in carne certâ dispensatione,* id est, per incarnationem, *factam.* Quæ Hæreticorum fuerit sententia, etiam subjicit: Οἱ δὲ πρὸς τοὐναντίον τὸν λόγον βιαζόμενοι, τὴν προαιώνιον τοῦ Υἱοῦ γέννησιν τῇ ἐποίησε φωνῇ παρὰ τοῦ ἀποστόλου διασημαίνεσθαι λέγουσι. *Qui autem in contrarium hunc sermonem violenter torquent, æternam Filii generationem hac voce* fecit *ab Apostolo significari dicunt.* Et Orat. V. pag. 598. Ἡ κυριότης οὐχὶ οὐσίας ὄνομα, ἀλλὰ ἐξουσίας ἐστὶ, καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ προσηγορία τὴν βασιλείαν ἐνδείκνυται· ἄλλος δὲ τῆς βασιλείας, καὶ ἕτερος ὁ τῆς φύσεως λόγος. *Dominatio non essentiæ nomen, sed potestatis est, & Christi appellatio regnum ostendit: alia autem regni, alia naturæ ratio.* Quod rursus contra Eunomium observat, qui Orat. VI. pag. 601. dixit, τὴν κύριος λέξιν τῆς οὐσίας τοῦ μονογενοῦς, οὐ τῆς ἀξίας κατηγορεῖσθαι, *vocem* Dominus *de essentia Unigeniti, non de dignitate enunciari.* Basilius Magnus lib. II. contra Eunomium, pag. 40. nerv imprimis ad hunc Petri locum: Τὸ Κύριος ὄνομα, οὐσίας ἐστὶν, ἀλλ' ἐξουσίας ὄνομα· ὥστε ὁ εἰπὼν, Κύριόν τὸν καὶ Χριστὸν ὁ Θεὸς ἐποίησε, τὴν κατὰ πάντων ἀρχὴν δεσποτείαν λέγει τὴν παρὰ τοῦ πατρὸς ἐπιτραπεῖσαν αὐ οὐ τὴν εἰς τὸ εἶναι πάροδον αὐτοῦ διηγεῖται. *Nomen* Don nus, *non est essentiæ, sed potestatis nomen: quare qui xit,* Dominum eum & Christum Deus fecit, *rer omnium principatum & dominium dicit à Patre commissum, non quomodo esse cœperit, narrat.* Oe menius in cap. II. Act. pag. 14. Ἐποίησεν, ἀντὶ τοῦ, κα ταξε καὶ κατέστησεν, ἀλλ' οὐχὶ, οὐσίωσε. Fecit, *pro, ordi vit & constituit, non verò, essentiam dedit.* Cyrillus lexandr. in Thesauro, Assert. XXI. pag. 216. Τὸ ἐπο σεν, ἀντὶ τοῦ, ἀπέδειξε νοητέον· οὕτω καὶ αὐτὸς ὁ Πέτρος τ Ἰουδαίοις προσδιαλεγόμενος ἔφασκεν, Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖ ἄνδρα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποδεδειγμένον, &c. *Illud,* fecit, *p ostendit, demonstravit accipiendum. Sic ipse etiam Pet Judæos alloquens dixit:* Jesum illum Nazarenum, viru approbatum, &c. Alter locus est ad Hebræos III. Κατανοήσατε --- Ἰησοῦν Χριστὸν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσα αὐτόν. *Considerate Jesum Christum, qui fidelis est ei, fecit illum.* Ex hoc loco iterum extorquere conab tur χριστομάχοι Filium Dei esse ποίημα, vel κτίσμα. hîc rursus ποιεῖν est *constituere, ordinare.* Theodor ad hunc locum: Ποίησιν, οὐ τὴν δημιουργίαν, ἀλλὰ τὴν χειροτονίαν κέκληκε. *Facturam vocavit, non creationem, sed elect nem* sc. ad pontificatum & apostolatum. Et Theoph pag. 897. Πιστός ἐστιν ὁ Κύριος τῷ Πατρὶ τῷ ποιήσαντι αὐ ἀρχιερέα καὶ ἀπόστολον· οὐ γὰρ περὶ οὐσιώσεως ἐνταῦθα ὁ γος, ἀλλὰ περὶ προχειρίσεως. *Fidelis est Dominus Pat qui constituit eum Pontificem & Apostolum: non e hic de essentia, sed de electione sermo est.* Athanasius Catena in cap. I. Jobi, pag. 12. contra Arianos, qui i colligebant, Filium Dei esse ποίημα, ita argumentat Ὅταν μὲν γὰρ ἡ οὐσία, ποίημα ᾖ καὶ κτίσμα, τηνικαῦτα ἐποίησε, καὶ τὸ, ἔκτισε, κυρίως ἐπ' αὐτῶν λέγεται, καὶ σημα τὸ ποίημα· ὅταν δὲ ἡ οὐσία, γέννημα ᾖ, καὶ υἱὸς, τότε, ἐποίη καὶ τὸ, ἐγένετο, καὶ τὸ, ἔκτισεν, οὐκ ἔτι κυρίως ἐπ' αὐτοῦ κεῖ οὐδὲ ποίημα σημαίνει· ἀλλ' ἀντὶ τοῦ ἐγέννησε, τῷ ἐποίησεν, διαφόρως τις κέχρηται ῥήματι. *Quando enim substan ipsa, aut factura, aut creatura fuerit, tunc verbum,* cit, *&* creavit, *propriè dicitur, &* facturam *signific quando verò substantia, proles fuerit ac filius, tum* fec factum est, *&* creavit, *non propriè sumuntur, neq cturam significant: sed pro,* genuit, *indifferenter verbu* fecit, *usurpari potest.* Idem Athanasius Orat. III. co tra Arianos, t. I. pag. 378. Οὐ τὴν ἐκ τοῦ πατρὸς φυ γέννησιν σημᾶναι θέλων ὁ ἀπόστολος εἴρηκε, πιστὸν ὄντα ποιήσαντι αὐτὸν, μὴ γένοιτο· ποιῶν γάρ ἐστιν ὁ λόγος, οὐ π ούμενος αὐτός· ἀλλὰ τὴν εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ κάθοδον ἀρχιερωσύνην γενομένην. *Non de generatione ex Pa naturali loqui volens Apostolus dixit,* Qui fidelis est qui fecit illum: *absit: Verbum enim facit, non ctum est: sed significat ejus ad homines factum desc sum & pontificatum.* Ibidem: Οὐχ ὅτι ὁ λόγος, ἢ γος ἐστὶ, πεποίηται νοεῖν θέμις· ἀλλ' ὅτι λόγος ὢν μιουργὸς, ὕστερον πεποίηται ἀρχιερεὺς ἐνδυσάμενος σῶμ τὸ γεννητὸν καὶ ποιητόν. *Nefas est sentire, Verbum, qua nus est Verbum, factum esse: sed quia Verbum, qu creator est, postea induto corpore genito & creato, fact est Pontifex.* Ariani voce, ἐποίησεν, abusi sunt ad i pietatis suæ confirmationem, atq; illa malè & pravè i tellecta, Filium in creaturarum numerum referre vol erunt, ut refert Epiphan. Hæresi LXIX. p. 325. Δῆθεν ἀ τοῦ εἰρημένου, ὅτι πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, τὸ κτίσμ παρεισφέροντες. *Ex hoc dicto scilicet,* Qui fidelis fuit qui ipsum fecit, *Filium esse creaturam, contra Apost*

me

ntem concludentes. Sed respondet Epiphanius, pag. 5. Τὸ, *ἀρχιερέα πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν*, οὐδὲ τὴν τὴν πλάσιν ἐνταῦθα διηγεῖται τοῦ σώματος, οὐδὲ τῆς αὐτοῦ ενθρωπήσεως, οὐ περὶ κτίσεως ὅλως φάσκει, ἀλλὰ μετὰ τὴν ημίαν τοῦ ἀξιώματος τὸ χάρισμα, ὡς καὶ τὸ εἰρημένον. ωκεν αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα. Καὶ οὐ πρώην τοῦ- ἐπληροῦτο ἐν τῇ θεότητι, ἀλλὰ τῇ νῦν παρουσίᾳ, ἐπειδή- ἡ αὐτοῦ ἐνανθρώπησις ἡ ἐκ Μαρίας ἔλαβεν ὄνομα τὸ ὑπὲρ ν ὄνομα, σὺν τῷ θεῷ λόγῳ καλεῖσθαι υἱὸν θεοῦ. *Hoc*, ntificem fidelem ei, qui fecit ipsum, *neque eandem mationem corporis hîc declarat, neque ipsius incarnanis: non de creatione omnino dicit, sed de dono dignita- post adventum ejus: quemadmodum etiam accipienm id quod dictum est:* Dedit ei nomen, quod est su- r omne nomen. *Et non antea implebatur hoc in deitate, in præsenti adventu. Nam ipsius incarnatio ex Maria epit nomen, quod est super omne nomen, ut cum Deo rbo vocaretur Filius Dei.* Et paulò pòst: Οὐδὲν εἰς τὴν ότητα ἐν τῷ ῥητῷ τούτῳ ἀναλογεῖται, ἀλλ᾽ εἰς τὴν ἔν- ρκον παρουσίαν· καὶ οὐδὲ ὡς περὶ ποιήσεως ἢ κτίσματος, ὡς περὶ ἀξιώματος μετὰ τὴν παρουσίαν, τὸ ἐποίησεν τόν. *Nihil in hoc dicto ad Deitatem refertur, sed ad adtum in carne: & neque sicut de factura aut creatura, velut de dignitate post adventum dixit illud*, Fecit um. Et in Ancorato, pag. 487. ad eundem locum: θεὸς καὶ πατὴρ ἐγέννησε τὸν υἱὸν ἀνάρχως, καὶ ἐν σαρκὶ πε- ήρωται τὸ, ἐποίησεν αὐτὸν ἀρχιερέα. *Deus & Pater get Filium sine principio; & in carne impletum est illud*, cit eum Pontificem. Et vel primo loco adducendus rysostomus, Homil. V. in epist. ad Hebræos, p. 458. ποιήσαντι; ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα. Οὐδὲν ἐνταῦθα περὶ ας φησὶν, οὐδὲ περὶ τῆς θεότητος, ἀλλὰ τέως περὶ ωμάτων ἀνθρωπίνων. *Quidnam fecit? Apostolum & tificem. Nihil hîc dicit de essentia, neque de Deitate, sed erim de humanis dignitatibus.* Nec mirum, τὸ ποιεῖν nc habere significationem: notum enim est, ex usu, nc vocem, non solùm Hebraicæ, sed etiam Græcæ nguæ significare, *creare, facere, constituere*, eodem rsus sensu, quo Cicero, *creare, facere, & constituere em*, vel *Magistratum* dicit. De senectute: *T. Flami- & M. Attilius Consules facti sunt.* Exempla satis t obvia.

Ποικιλομορφία.

Non habent Lexica. Ποικιλόμορφος, ut ex Lexicis um, est *multiformis*. Hinc substantivum significat *iam formationem*. Legitur apud Dionysium Areo- itam epist. IX. num. I. pag. 797. Θηρίων, καὶ ζώων ἀλ- , καὶ φυτῶν, καὶ λίθων ποικιλομορφία. *Ferarum alio- que animantium, & stirpium, atque lapidum multinitas.*

Ποιμήν.

Ποιμένος, *Pastoris* nomen tribuitur,

. *Propriè* iis, qui pascunt gregem propriè dictum. es fuerunt Lucæ II. 8. quibus primùm Christi natis fuit annunciata. Rationem reddit Chrysostomus mil. CXI. t. V. pag. 719. Ποιμένες εὐαγγελίζονται. Διατί μένες; Ἐπειδὰν ἦμεν πεπλανημένοι δίκην προβάτων, ε τῷ κόσμῳ ποιμὴν Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ σωτὴρ τῆς οἰκουμέ- καὶ ποιμένες εὐαγγελίζονται διὰ τὸν ποιμένα. *Pastori- evangelizatur. Cur Pastoribus? Quia ovium instar bamus, venit mundo Pastor Christus Jesus, Salvator is, & pastoribus evangelizatur propter Pastorem.* eophylactus in cap. II. Lucæ, p. 315. Ἐπιφαίνεται δὲ οις ὁ ἄγγελος, διὰ τὸ ἄπλαστον τοῦ ἤθους καὶ ἄκακον· ἐπεὶ καὶ τὴν τῶν δικαίων πολιτείαν φαίνονται μιμούμενοι· καὶ γὰρ οἱ παλαιοὶ, ποιμένες, Ἰακὼβ, οἱ πατριάρχαι, Μωσῆς, Δαυίδ· οὐ γὰρ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐπεφάνη Φαρισαίοις ἢ Γραμματεῦσι, πάσης γὰρ πονηρίας δοχεῖα ἐκεῖνοι· οὗτοι δὲ ἄδολοι ὄντες, θείων θεαμάτων ἠξιώθησαν. *His autem apparet Angelus, propter simplicitatem & morum innocentiam, & quòd justorum vitam imitari videantur. Etenim prisci Patriarchæ pastores erant, ut Jacob, Moses, David. Neque in Jerusalem apparuit Pharisæis, vel Scribis, qui omnis malitiæ receptacula erant: illi autem cùm simplices essent, divinis spectaculis potiti sunt.* Vitæ pastoralis encomium qui desiderat, legat Basilium Cæsar. Homil. XXVI. quæ est de Martyre Mamante, t. I. p. 597. 598. Hos verò Hesychius vocat ποιμένας προβάτων.

II. *Pastoris* nomen, metaphorâ ductâ à pastoribus gregis seu ovium, *impropriè* tribuitur

I. *Deo*, qui est *pastor fidelium*, Psal. XXIII. 1. Παντοδαπὴν γὰρ ἀπόλαυσιν ἀγαθῶν ὁ ποιμὴν οὗτος τοῖς ὑπ᾽ αὐτοῦ ποιμαινομένοις χαρίζεται. *Nam omnis generis bonorum fructum hic pastor iis, qui ab eo pascuntur, largitur;* inquit Theodoretus ad hunc locum, pag. 481.

2. *Christo* seu *Messiæ*. Vocatur autem ποιμὴν, ut inquit Nazianzenus Orat. XXXVI. p. 592. ὡς εἰς τόπον χλόης κατασκηνῶν, καὶ ἐκτρέφων ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως· καὶ ἐντεῦθεν ὁδηγῶν καὶ προπολεμῶν κατὰ τῶν θηρίων, τὸ πλανώμενον ἐπιστρέφων, τὸ ἀπολωλὸς ἐπανάγων, τὸ συντετριμμένον καταδεσμῶν, τὸ ἰσχυρὸν φυλάσσων, καὶ πρὸς τὴν ἐκεῖθεν μάνδραν λόγοις ποιμαντικῆς ἐπιστήμης, *ut nos in loco pascuæ collocans, & aquâ refectionis enutriens, atque hinc itineris ducem se nobis præbens, nec non adversus belluas pro nobis dimicans: tum etiam, ut errantes ac perditos in viam reducens, confractos obligans, & infirmos roborans, & firmos ac validos custodiens, atque ad futuræ vitæ caulam per pastoralis scientiæ rationes colligens.* Eusebius Demonstrat. Evang. lib. IV. p. 105. Καθὸ ἔοικε νηπίων ἄρχειν, καὶ οἱονεὶ βοσκημάτων, ποιμὴν ὠνόμασται προβάτων. *Quatenus infantibus videtur imperare, & quasi pecoribus, pastor ovium appellatus est.* Theophylactus in cap. X. Joh. p. 707. Ὅταν τὴν κηδεμονίαν ἐμφῆναι βούληται τὴν περὶ ἡμᾶς, ποιμένα ἑαυτὸν ὀνομάζει. *Quando curam suam erga nos demonstrare vult, Pastorem se ipsum nominat.* Greg. Nyssenus Orat. III. contra Eunomium, t. II. p. 526. Οὐκ ἂν ποιμὴν ὠνομάσθη ὁ Κύριος, εἰ μὴ τὰ πρόβατα τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ ἀπολώλει. *Nunquam pastor nominatus esset Dominus, nisi oves domûs Israël periissent.* Basilius Cæsar. de Spiritu Sancto cap. VIII. p. 158. Τοὺς προσπεφευγότας τῇ ἐπιστασίᾳ αὐτοῦ, καὶ τὸ εὐμετάδοτον δι᾽ ἀνεξικακίας κατωρθωκότας, πρόβατα λέγει, καὶ ποιμὴν εἶναι τῶν τοιούτων ὁμολογεῖ, τῶν κατακουόντων αὐτοῦ τῆς φωνῆς, καὶ μὴ προσεχόντων διδαχαῖς ξενιζούσαις. *Eos, qui ad illius ditionem confugerunt, quique per malorum tolerantiam communicandi facilitatem præstiterunt, oves appellat, seque talium pastorem esse profitetur, qui vocem ipsius audiunt, nec attendunt doctrinis peregrinis.* Chrysostomus Homil. LIX. in Joh. Ὅταν ἐπιμελῆται, ἑαυτὸν ποιμένα καλεῖ. *Quando curam gerit, seipsum pastorem vocat.* Idem, Homil. XVIII. t. V. Χριστὸς ποιμὴν, ὅτι ἡμᾶς νέμει. *Christus pastor, quia nos regit.* Ecclesiæ suæ semper præsens est. Nazianzenus Orat. XIX. pag. 288. Ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ τιθεὶς τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων, πάρεστι, καὶ ποιμαίνει, καὶ ὁδηγεῖ, καὶ γινώσκει τὰ ἴδια, καὶ γινώσκεται ὑπὸ τῶν ἰδίων· σωματικῶς μὲν οὐχ ὁρώμενος, πνευματικῶς δὲ συγγινόμενος, καὶ προπολεμῶν τῆς ποίμνης κατὰ τῶν λύκων, καὶ οὐδενὶ συγχωρῶν διὰ τῆς αὐλῆς ὑπερβαίνοντι, λῃστρικῶς τε καὶ ἐπιβούλως ξένῃ φωνῇ κατασύρειν, καὶ διακλέπτειν ψυχὰς, τῇ ἀληθείᾳ καλῶς ἠγμένας. *Pastor ille bonus, qui animam pro ovibus posuit, adest, & pascit, & deducit, & oves suas cognoscit, & à suis cognoscitur: non quidem corporeo modo se spectandum præbens, sed*

ſpiritualem in modum præſens, ac pro grege adverſus lupos pugnans, nec quenquam, prædonum more, ac per inſidias, caulam tranſilire, atque animas veritate rectè inſtitutas peregrina voce diſtrahere ac ſurripere ſinens.

3. *Miniſtris Eccleſiæ.* Chryſoſtomus Homil. CXLIII. t. V. dicit Apoſtolos vocari ποιμένας, *paſtores*, ὅτι τοὺς λύκους ἀπήλασαν, καὶ τὰ θρέμματα διέσωσαν, *quia lupos abegerunt, & pecora conſervârunt.* Theod. Mopſveſtenus in Catena in cap. X. Joh. p. 263. Ποιμήν ἐστι τῶν προβάτων, πᾶς ὁ τὸ διδασκαλικὸν ἐκ τῶν πραγμάτων ἐγκεχειρισμένος ἀξίωμα, ὃς τῇ νομίμῳ χρησάμενος εἰσόδῳ, τουτέστιν, ὃς κατὰ πᾶσαν ἀκρίβειαν τοῦ νόμου πολιτεύεται. *Paſtor ovium eſt, quisquis re ipſa dignè doctorali munere inſignitus, legitimo utitur introitu, hoc eſt, qui juxta accuratam legis perfectionem vivit.* Ad Epheſ. IV. 11. dicit Apoſtolus, Chriſtum in cœlos aſcendentem, alios dediſſe ποιμένας καὶ διδασκάλους, *paſtores & doctores.* Ad hunc locum Theodoretus: Ποιμένας καὶ διδασκάλους, τοὺς κατὰ πόλιν καὶ κώμην ἀφωρισμένους λέγει. *Paſtores & doctores eos dicit, qui per unamquamque civitatem & vicum erant deputati.* Vide etiam Theophylactum.

III. In Bibliotheca veterum Patrum habentur libri tres, inſcripti *Hermæ*, qui S. Pauli diſcipulus fuit: qui à Patribus Ποιμένος, *Paſtoris* nomine inſcribuntur. Hujus libri meminit Tertullianus de Orat. cap. XII. p. 182. *Hermas ille, cujus ſcriptura ferè Paſtor inſcribitur.* Meminit etiam Origenes aliquoties. Cap. I. Philocaliæ, pag. 9. ſcribit, Ἐν τῷ ὑπό τινων καταφρονουμένῳ βιβλίῳ τῷ Ποιμένι. *In libro vulgaris apud aliquos precii, qui Paſtor inſcribitur.* Et ſub finem cap. VIII. pag. 34. Καὶ ἐν τῷ Ποιμένι δὲ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου, &c. *Et in libro, qui Paſtor inſcribitur, ædificationem turris, &c.* Idem lib. X. Explanat. in epiſt. ad Romanos, ad cap. XVI. v. 14. *Puto, quòd Hermas iſte ſit ſcriptor libelli illius, qui Paſtor appellatur, quæ ſcriptura valde mihi utilis videtur, &, ut puto, divinitus inſpirata.* Vide eundem Homil. VIII. in Numeros, Homil. XIII. in Ezech. Homil. XXXV. in Lucam. Clemens Alex. lib. I. Stromat. pag. 311. Λέγει δὲ καὶ ὁ ποιμὴν ὁ ἄγγελος τῆς μετανοίας, τῷ Ἑρμᾷ, περὶ τοῦ ψευδοπροφήτου. *Dicit autem Paſtor quoque Angelus pœnitentiæ, ad Herman, de pſeudopropheta.* Lib. eod. pag. 356. Θείως τοίνυν ἡ δύναμις ἡ τῷ Ἑρμᾷ κατὰ ἀποκάλυψιν λαλοῦσα. Τὰ ὁράματα, φησι, καὶ τὰ ἀποκαλύμματα. *Divinè ergô poteſtas illa, quæ Hermæ loquitur in revelatione: Viſiones, inquit, & revelationes.* Ejusdem libri quoque meminit lib. II. ſtrom. pag. 360. 384. lib. IV. pag. 503. lib. VI. pag. 638. Euſebius hiſt. Eccleſ. lib. III. cap. III. pag. 21. b. Ἐπεὶ ὁ αὐτὸς ἀπόστολος ἐν ταῖς ἐπὶ τέλει προσρήσεσι τῆς πρὸς Ῥωμαίους μνήμην πεποίηται μετὰ τῶν ἄλλων καὶ Ἑρμᾶ, οὗ φασιν ὑπάρχειν τὸ τοῦ ποιμένος βιβλίον, ἰστέον ὡς καὶ τοῦτο πρὸς μέν τινων ἀντιλέλεκται, δι᾽ οὓς οὐκ ἐν ὁμολογουμένοις τεθείη· ὑφ᾽ ἑτέρων δὲ ἀναγκαιότατον, οἷς μάλιστα δεῖ στοιχειώσεως εἰσαγωγικῆς, κέκριται· ὅθεν ἤδη καὶ ἐν ἐκκλησίαις ἴσμεν αὐτὸ δεδημοσιευμένον· καὶ τῶν παλαιοτάτων δὲ συγγραφέων κεχρημένους τινὰς αὐτῷ κατείληφα. *Quoniam idem Apoſtolus in ſalutationibus circa finem epiſtolæ ad Romanos, cum aliis etiam meminit Hermæ, cujus eſſe dicunt librum, qui* Paſtor *inſcribitur: ſciendum eſt, eum à quibusdam non eſſe receptum, propter quos non inter eos ponetur libros, qui citra contradictionem recipiuntur: ab aliis autem neceſſarius judicatus eſt, propter eos, qui primis ad fidem inſtitutionibus imbuuntur. Unde & in nonnullis Eccleſiis legitur, & multi veterum ſcriptorum uſi ſunt teſtimoniis ejus.* Ejusdem meminit lib. V. cap. VIII. pag. 50. a. Quid verò de ejus ſtatuendum ſit autoritate, docent Robertus Cocus in Cenſura quorundam veterum ſcriptorum, & Rivetus in Critico ſacro, lib. I. cap. XII.

Πόλεμος.

Hæc vox ſumitur

I. *Propriè*, & notat πόλεμον αἰσθητὸν, *bellum ſenſib* & externum; quod intelligit Chryſoſtomus, quan inter tria bellorum genera primo loco recenſet τὸν κ νὸν οὗτον πόλεμον, ὅταν οἱ παρ᾽ ἡμῖν στρατιῶται πολεμ ται παρὰ βαρβάρων, *commune hoc bellum, quando m tes noſtri à barbaris oppugnantur:* Homil. VII. in I. Timoth. pag. 275. Hoc *bellum* ſimpliciter πόλεμον β βαρικὸν, *quod à barbaris infertur*, vocat Theophy ctus in I. Timoth. II. pag. 755. Et Oecumenius ad ei dem locum, pag. 746. Ὁ ἐκ τῶν βαρβάρων ἐπιφερόμεν *Bellum, quod à barbaris infertur.* Atque tale bell aliquando utilius eſt pace. Id docet Theodore hiſt. Eccleſ. lib. V. cap. XXXVIII. pag. 754. ubi, p quam de perſecutione in Perſide excitata egiſſet, t dem totam narrationem his claudit verbis: Καὶ ἀ δὲ ἡμᾶς διδάσκει τὰ πράγματα, ὡς πλείονα ἡμῖν τῆς εἰρ ὁ πόλεμος πορίζει τὴν ὠφέλειαν· ἡ μὲν γὰρ ἁβροὺς ἡμᾶς, ἀνημέρους, καὶ δειλοὺς ἀπεργάζεται. Ὁ δὲ πόλεμος τά τε φ νήματα παραθήγει, καὶ τῶν παρόντων ὡς ῥεόντων παρασκε ζει καταφρονεῖν. *Ac res ipſæ nos docent, plus commodi lum nobis afferre, quàm pacem. Hæc ſiquidem molles immites & timidos reddit: bellum verò animos acuit, præſentia, tanquam fluxa, ſpernere docet.* Maxima i rim hæc eadem bella habere incommoda, nemo ig rat. Theodoretus in cap. IX. Jeſ. pag. 47. Ἐν τοῖς π μοις οἱ νικῶντες ποτὲ μὲν τοὺς κατὰ τὸ δεξιὸν μέρος δι σι· ποτὲ δὲ κατὰ τοῦ εὐωνύμου χωροῦσι· καὶ τὴν φύσιν ἀγ ὁ θυμὸς ἀναγκάζει· καὶ ἐοίκασι μεμηνόσιν ἀνθρώποις, τοὺς οἰκείους βραχίονας ὡς ἀλλοτρίους ἐσθίουσιν. *In bellis ctores nunc quidem eos, qui ad dextram ſunt, perſeq tur; nunc in eos irruunt, qui ad ſiniſtram: & natu ignorare furor cogit, ſimilesque ſunt hominibus furi qui brachia ſua velut aliena vorant.* Vide etiam Ny ni Orat. VII. de Beatitudinib. t. I. pag. 823. Orige videtur eorum favere ſententiæ, qui bellum etiam l timum rejiciunt, ſic enim ille lib. VIII. contra Celſ pag. 427. Ἡμεῖς μᾶλλον ὑπερμαχοῦμεν τοῦ βασιλέως· οὐ συστρατευόμεθα μὲν αὐτῷ, κἂν ἐπείγῃ, στρατευόμεθα ὑπὲρ αὐτοῦ, ἴδιον στρατόπεδον εὐσεβείας συγκροτοῦντες, τῶν πρὸς τὸ θεῖον ἐντεύξεων. *Nos potiùs pugnamus Imperatore: cum ipſo, licèt nos impellat, non militan ſed pro ipſo inſtruimus caſtra propria pietatis auſpi rem deprecationibus gerentes.* At ſibi contradicit; li enim quarto contra Celſum, pag. 217. *apes* ait *à De cumentum datas*, πρὸς τὸ δικαίους καὶ τεταγμένους πολ εἴποτε δέοι γίγνεσθαι ἐν ἀνθρώποις, *ad juſta & ordi bella gerenda, ſiquidem ea res ipſa poſtulet.* Idem ta iterum lib. V. pag. 253. Οὐκέτι λαμβάνομεν ἐπ᾽ ἔθ μάχαιραν, οὐδὲ μανθάνομεν ἔτι πολεμεῖν, γενόμενοι τὸν Ἰησοῦν υἱοὶ τῆς εἰρήνης. *Non ampliùs ſumimus contr lam gentem gladium, neque bellare diſcimus, facti filii cis per Jeſum.* Ita etiam lib. VII. pag. 349. Aliâs à b legitimis non abhorruiſſe Chriſtianos, ex hiſtoriis tiſſimum eſt. Aliquot tantùm audiamus teſtimo Tertull. apolog. cap. XXXVII. pag. 67. *Externi ſu & veſtra omnia implevimus, urbes, inſulas, caſtella, nicipia, conciliabula, caſtra ipſa, tribus, decurias, p tium, ſenatum, forum. Sola vobis relinquimus tem* Ibid. cap. XLII. pag. 72. *Navigamus & nos vobiscu militamus, & ruſticamur, & mercamur, proinde m mus artes, opera noſtra publicamus uſui veſtro.* Vide Pamelius ad cap. XI. Tertull. de Corona militis, n 122. ubi ex Antiquitate pluribus probat, mili Chriſtianis eſſe licitam.

II.

II. *Impropriè*, & notat magnam afflictionem. At-e ita piorum vita perpetuum bellum est. Vide Jobi I. 1. Ephes. VI. 12. I. Petri II. 11. Jac. IV. 1. Minut. tav. *Quòd corporis humanæ vitia sentimus & patimur, a est pœna, militia est.* Cyprianus epist. VII. seu lib. I. ist. V. pag. 16. *Adhuc in seculo sumus, adhuc in acie stituti, de vita nostra quotidie dimicamus.* Chryso-mus Orat. XV. in Acta: Ἀγὼν ἐστιν ὁ παρὼν χρόνος, πόλεμός ἐστι, καὶ μάχη. *Præsens tempus certamen est: bel-m est, & pugna.* Et Homil. III. in I. ad Thessal. Πο-λέμου καιρὸς, πᾶς ὁ τοῦ βίου χρόνος. *Belli tempus est totum a tempus.* Et Orat. III. in Genesin: Διηνεκὴς ἡμῖν ἐστιν όλεμος, καὶ ἀνακωχὴν οὐδέ ποτε ἔχων. *Perpetuum nobis bellum, quod nullas habet inducias.* Augustin. adv. l. lib. IV. c. XVI. *Nullum sine bello intestino diem ducis.* neca epist. XCVI. *Vivere, mi Lucili, militare est.* Et ist. LI. *Nobis quoque militandum est: & quidem ge-e militiæ, quo nunquam quies, nunquam otium da-r. Debellandæ sunt inprimis voluptates, quæ sæva oque ad se ingenia rapuerunt.* De hoc belli genere ryfostomus Homil. VII. in I. ad Timoth. pag. 275. ὰν ἕκαστος πρὸς ἑαυτὸν πολεμῇ, *quando quisq; adver-semetipsum pugnat*, dicit esse πόλεμον πάντων χαλε-πώτατον, *bellum omnium difficillimum.* Et Theophy-lus in I. ad Timoth. II. pag. 755. vocat τὸν ἔνδον πόλε-ν, τὸν ἐκ τῶν παθῶν ἐπεγειρόμενον, *bellum quod intra nos pravis affectibus excitatur.* De eodem Nazianzenus at. I. pag. 34. Κρείσσων ἐπαινετὸς πόλεμος, εἰρήνης χω-ριζούσης Θεοῦ. *Melius est laudabile bellum pace à Deo se-ante.* Et Orat. XIV. pag. 223. Ἕνα πόλεμον εἰδῶμεν, κατὰ τῆς ἀντικειμένης δυνάμεως. *Unum hoc bellum agno-mus, quod cum adversaria potestate committitur.* nfer, quæ in voce Βίος, num. I. sub lit. *b.* ad ἀγὼν tamus.

Πόλις.

Hæc vox sumitur

I. *Propriè.* Ita πόλις ἐστὶ σύστημα ἀνθρώπων ἐκ δια-φόρων ἐπιτηδευμάτων ἐπὶ κοινωνίᾳ βίου συγκεκροτημένων. *vitas est cœtus hominum ex diversis exercitiis atq; in-utis conspirantium ad communem vitæ societatem:* quit Basilius Visione II. in Jesajam, pag. 820. Idem Psal. XLV. pag. 269. Ὁρίζονταί τινες πόλιν εἶναι σύστημα ...μένον, κατὰ νόμον διοικούμενον. *Definiunt quidam civi-em, congregationem constabilitam & legibus admini-tam.* Clemens Alexandr. Stromat. lib. IV. extre-, pag. 543. Σπουδαῖον ἡ πόλις, καὶ ὁ δῆμος ἀστεῖόν τι σύ-μα καὶ πλῆθος ἀνθρώπων ὑπὸ νόμου διοικούμενον. *Res bo-est civitas, & populus, honestus aliquis cœtus, & mul-udo hominum, quæ regitur lege.* Ejus dignitas in eo ximè consistit, si illius incolæ pietati studeant. ryfostomus Homil. XVII. ad populum Antioche-m, t. VI. pag. 578. Οὐ τὸ μητρόπολιν εἶναι, οὐδὲ τὸ μέγε-ἔχειν, καὶ κάλλος οἰκοδομημάτων, οὐδὲ καὶ πολλοὺς κίονας οὰς εὐρείας καὶ περιπάτους, οὐδὲ τὸ πρὸ τῶν ἄλλων ἀναγο-εσθαι πόλεων, ἀλλ' ἡ τῶν ἐνοικούντων ἀρετὴ καὶ εὐσέβεια, τοῦ-ἀξίωμα καὶ κόσμος, καὶ ἀσφάλεια πόλεως· ὡς ἂν μὴ τοῦ-ῃ, πάντων ἐστὶν εὐτελεστέρα, κἂν μυρίας παρὰ βασιλέων ολαύῃ τιμῆς. *Non quòd metropolis sit, neq; quòd ha-t magnitudinem & ornatum ædificiorum, neq; quòd ltas habeat columnas, & latas porticus, & deambu-iones, neq; quòd ante alias civitates prædicetur: sed abitantium virtus & pietas, hæc est dignitas, & or-tus, & tutela civitatis: ita ut si hoc desit, omnium sit issima, licèt infinitum ab Imperatore consequatur ho-rem.* Vide eadem Homilia plura. Idem Homilia XIV. t. V. quæ est in Jesajæ VI. 1. pag. 144. Ἡ πόλις οὐκ ὸ τῶν οἰκοδομῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἐνοίκων χαρακτηρίζεται, μή μοι λέγε, ὅτι ἡ Ῥωμαίων πόλις μεγάλη τῷ μεγέθει· ἀλλὰ δεῖξόν μοι ἐκεῖ οὕτω λαὸν φιλήκοον· ἐπεὶ καὶ τὰ Σόδομα πύρ-γους εἶχεν, ἡ δὲ καλύβη τὸν Ἀβραάμ· ἀλλ' ἐλθόντες οἱ ἄγγελοι τὰ μὲν Σόδομα παρέδραμον, ἐπὶ δὲ τὴν καλύβην κατήχθη-σαν· οὐ γὰρ οἴκων περιφάνειαν ἐζήτουν, ἀλλὰ ψυχῆς ἀρετὴν περι-ῄεσαν ζητοῦντες καὶ κάλλος. Οὕτω δὲ καὶ ἄλλως ἡ ἔρημος εἶχε τὸν Ἰωάννην, ἡ δὲ πόλις τὸν Ἡρώδην· διὰ τοῦτο ἡ ἔρημος πό-λεως ἦν εὐγνωμονεστέρα. *Civitas non ab ædificiis, sed ab in-colis insignitur. Ne mihi dicas, Romam ingentem fuisse civitatem: sed ostende mihi illic populum audiendi cupi-dum: nam Sodoma quoque turres habebat, sed tugu-rium habebat Abrahamum incolam: sed cùm venissent Angeli, Sodomam quidem transibant, sed in tugurio di-vertebant: non enim ædium quærebant splendorem, sed animæ virtutem & pulchritudinem quærentes circum-ibant. Sic etiam in deserto commorabatur Johannes, in civitate verò Herodes: propterea etiam civitate præstan-tius erat desertum.* Proinde meritò rursus Chrysosto-mus Homil. XVII. ad populum Antiochenum: Ἐμοὶ πόλις μὴ ἔχουσα πολίτας θεοφιλεῖς πάσης κώμης εὐτελεστέ-ρα, καὶ σπηλαίου παντὸς ἀτιμοτέρα. *Mihi civitas non ha-bens cives Dei amantes quovis pago vilior, & quavis spe-lunca ignobilior.*

II. *Impropriè.* Atque ita

1. *Civitatis* nomine significatur *regio seu territo-rium civitati adscriptum.* Hoc sensu accipitur Canon. IX. Concilii Antiocheni, ubi decernitur, ἕκαστον ἐπί-σκοπον ἐξουσίαν ἔχειν τῆς ἑαυτοῦ παροικίας, καὶ πρόνοιαν ποιεῖ-σθαι πάσης τῆς χώρας τῆς ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ πόλιν, *unumquemq; Episcopum potestatem habere suæ parœciæ, & curam ge-rere totius regionis, quæ suæ urbi subest.* Vocem πόλις hoc loco sic esse sumendam probat sequentibus Cl. Ju-stellus ad hunc Canonem: Sic Dio Chrysostomus O-rat. XXXIV. inter cætera, quæ Cæsarem Tarsensibus concessisse narrat, χώραν nominat. Κἀκεῖνος ὑμῖν, in-quit, παρέσχε χώραν, νόμους, τιμὴν, ἐξουσίαν, &c. *Ille verò vobis concessit regionem, leges, honorem, potestatem.* Xi-philinus de Bysantio à Severo Imperatore diruto & in vici formam redacto loquens. Τὴν πόλιν τε, inquit, καὶ τὴν χώραν αὐτῆς, Περινθίοις ἐχαρίσατο, καὶ αὐτῇ ἐκεῖνοι οἷα κώμῃ χρώμενοι. *Urbem, omnemq; ejus regionem Perin-thiis concessit: illiq; Bysantio usi sunt ut vico.* Juriscon-sulti *territorium civitatis* vocant. Pomponius: *Terri-torium est universitas agrorum intra fines cujusq; ci-vitatis, intra quos,* ut ait Siculus Flaccus, *juris dicendi jus erat.* Hinc Judicis territorium l. fin. ff. de Jurisd. Nec verò in republica tantùm, sed etiam in Ecclesia, civitates regiones ac territoria sua habuerunt, quæ pas-sim in Conciliis & in historia Ecclesiastica παροικιῶν nomine significantur. Justinianus l. XXVI. C. de Epi-scop. aud. ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει ἢ τῇ παροικίᾳ, *in civitate vel ejus vicinia.* Et l. XXXV. C. de Episcop. & Cler. Κἂν τολμήσῃ τις ἀφελέσθαι πόλιν τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου ἢ τῆς περι-οικίδος αὐτῆς, ἀτιμοῦται. *Si quis audeat civitatem aut suo Episcopo aut territorio privare, infamis redditur.* Ha-ctenus ille. Hoc ipsum clarissimè docet Hesychius, qui dicit, πόλιν, τὴν χώραν. *Regionem* vocârunt *urbem.* Ita de regione Dicæarchus: Ἡ δὲ πόλις ξηρὰ πᾶσα, οὐκ ἔνυ-δρος. *Regio arida tota est, nec aquis irrigata.* Strabo lib. VIII. pag. 246. Στησίχορος δὲ καλεῖ πόλιν τὴν χώραν Πίσαν λεγομένην· ὡς ὁ ποιητὴς τὴν Λέσβον, Μάκαρος πό-λιν. *Stesichorus verò regionem Pisæam, urbis vocabulo notat: quomodo Poëta Lesbum appellat Macaris urbem.* Vide ibidem alia exempla ex Euripide & Sophocle. Suidas etiam notat Chium insulam à Lysia πόλιν esse appellatam: deinde subjicit, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πολλάκις τῶν ῥητόρων τὰς νήσους πόλεις ὀνομάζουσι. *Sed & alii rhetores sæ-pe insulas vocant urbes.*

2. Πό-

2. Πόλις, κατ' ἐξοχὴν, appellatur *Paradisus cœlestis & nova Jerosolyma:* de qua Gregorius Nyssenus in vita Thaumaturgi, t.III. pag.535. Μία πόλις ἡ ἐπουράνιος, ἡ διὰ τῶν ζώντων λίθων συνῳκισμένη, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός. *Una est civitas illa cœlestis, quæ per lapides vivos habitatur, cujus artifex & conditor est Deus,* ut inquit Apostolus ad Hebr. XI. 10. ubi Theodoretus per ἀχειροποίητον πόλιν, *civitatem non manu factam* intelligit, τὴν ἐν οὐρανοῖς πολιτείαν, *vitam, quæ in cœlis agitur.* Eodem modo exponit v. 16. ejusdem capitis. Clemens Alex. Strom.lib.IV.pag.543. docet, etiam Stoicos agnovisse, cœlum esse civitatem. Ἐγὼ ἂν εὐξαίμην τὸ πνεῦμα τοῦ χριστοῦ πτερῶσαί με εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ τὴν ἐμήν. Λέγουσι γὰρ καὶ οἱ Στωϊκοὶ, τὸν μὲν οὐρανὸν κυρίως πόλιν· τὰ δὲ ἐπὶ τῆς γῆς ἐνταῦθα οὐκ ἔτι πόλεις· λέγεσθαι μὲν γὰρ, οὐκ εἶναι δέ. *Ego Christi Spiritum oraverim, ut me in meam sustollat Jerusalem. Dicunt enim Stoici quoque, cœlum quidem propriè esse civitatem, quæ autem sunt hîc in terra, non esse civitates: dici enim, sed non esse.* Addit: Ἡ ἐκκλησία ὑπὸ λόγου διοικουμένη, ἀπολιόρκητος ἀτυράννητος πόλις ἐπὶ γῆς. *Ecclesia, quæ regitur à Verbo, civitas quæ non potest circumsederi, nec tyrannide opprimi.* Confer, quæ habes in Ἱερουσαλὴμ, num. II. & III. Basilius Cæsar. in Psalmum XLV. pag.269. ad v.4. Psal. XLVI. Τοῦ ποταμοῦ τὰ ὁρμήματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ. *Fluminis impetus lætificant civitatem Dei.* Τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ· ἤτοι τὴν ἐκκλησίαν τῶν τὸ πολίτευμα ἐχόντων ἐν οὐρανοῖς· ἢ πᾶσαν τὴν νοητὴν κτίσιν, ἀπὸ τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων, μέχρι τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν, πόλιν χρὴ νοεῖν εὐφραινομένην ὑπὸ τῆς ἐπιῤῥοῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος. Civitatem Dei. *Vel significat Ecclesiam eorum, qui cœlestem ducunt conversationem, vel omnem creaturam sub intelligentiam cadentem à cœlestibus usque ad animas humanas, per civitatem intelligere oportet, Sancti Spiritûs influxu lætificatam.* Postea subjicit definitionem civitatis, quam num. I. ex eodem in hunc Psalmum adduximus, & addit: Ἐφαρμόζει δὲ τῇ ἄνω Ἱερουσαλὴμ τῇ ἐπουρανίῳ πόλει ὁ ἀποδοθεὶς ὅρος τῆς πόλεως. Σύστημα γὰρ κἀκεῖ τῶν πρωτοτόκων, τῶν ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς· καὶ ἱδρυμένον τοῦτο, διὰ τὸ ἀμετακίνητον τῆς διαγωγῆς τῶν ἁγίων. *Convenit autem civitatis tradita definitio etiam illi quæ suprà est Jerosolymæ, civitati illi cœlesti. Nam & ibi primogenitorum ac descriptorum in cœlis congregatio; & ob immutabilem sanctorum vitam, stabilis ac perpetua est.*

Πολιτεία.

Vocis hujus variæ significationes ex Lexicis haberi possunt. Nos elegantiores, & instituto nostro maximè convenientes observamus.

I. Quia πολιτεία aliquando significat *civitatem*, seu *jus civitatis;* ut Actor. XXII. 28. quò H. Stephanus etiam refert locum Ephes. II. 12. quem tamen aliò referendum esse, mox ostendemus; hinc apud scriptores Ecclesiasticos frequentissimè notat *certam vitæ*, aut *vivendi rationem:* idque

1. *Simpliciter.* Justinus M. in Dialogo cum Tryphone, pag. 347. Edit. Græco-Lat. Ἐξήλθομεν ἤδη ἀπὸ τῆς πολιτείας ἐν ᾗ ἐζῶμεν κατὰ τὰ κοινὰ τῶν ἄλλων τῆς γῆς οἰκητόρων κακῶς ζῶντες. *Exivimus jam ex ea vivendi ratione, in qua viximus communibus aliorum terræ habitatorum moribus, malè vitam agentes.* Idem in epist. ad Diognetum, pag. 497. de Christianis: Θαυμαστὴν καὶ ὁμολογουμένως παράδοξον ἐνδείκνυνται τὴν κατάστασιν τῆς ἑαυτῶν πολιτείας. *Admirabilem & prorsus incredibilem vitæ suæ rationem oculis nostris proponunt.* Chrysostomus lib. IV. de Sacerdotio, c. IX. Οὐδὲν κέρδος ὑγιοῦς πίστεως, τῆς πολιτείας διεφθαρμένης. *Nihil prodest sana fides, si vita sit corrupta & impia.* Hinc idem Homil. XXI. t.V. Edit.Paris. pag.314. Μετὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ π[…] λιτείαν συμβαίνουσαν τοῖς δόγμασιν ἐπιδειξώμεθα. *Cum r[…]cta fide declaremus dogmatibus convenientem esse vitam n[…]stram.* Homil. LXXV. in Matth. sub finem: Ἀλλ' οὐδ[…] ὄφελος ἐντεῦθεν εἰς ἀπολογίαν αὐτοῖς, ὥσπερ οὖν οὐδὲ τῆς π[…]λιτείας ἕνεκεν μετανοοῦσι τότε. Vetus Interpres inept[…] *Sed nihil utilitatis inde accipient, quemadmodum neque il[…] qui eversa civitate resipiscunt.* Vertendum: *Quema[…]modum nec illi, quos tum vitæ antè actæ pœnitebit.* […] Homil. XXXV. in Matth. pag. 248. postquam docu[…] majorem in N.Test. requiri cognitionem Dei, quàm […] veteri, subjungit: Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς πολιτείας· τότε μὲ[ν …] φόνος ἀπολλύων ἦν τὸν ἐργασάμενον, νῦν δὲ καὶ τὸ ὀργίζεσθ[αι …] *Ita etiam circa ipsam vivendi rationem* majora nunc nobis exiguntur: *nam illis temporibus cædis perpetra[…] homicidam perdebat: nunc verò etiam irasci satis est […] pereas.* Mox: Ὥσπερ ἡ γνῶσις, οὕτω καὶ ἡ πολιτεία ἐπ[…]τέταται νῦν. *Sicut cognitio, ita etiam vivendi ratio nu[…] intenta est.* Hoc ipsum haud obscurè innuit Hesychiu[s] quando πολιτείαν inter alia interpretatur per voces βί[ος …] ἀναστροφὴ, πρᾶξις, *vita, conversatio, actio.*

2. *Cum variis epithetis;* qualia sunt,

a. ἡ παλαιὰ πολιτεία, *vetus vivendi ratio.* Jus[ti]nus M. in Dialogo cum Tryphone, μετάνοιαν πο[…] ἀπὸ τῆς παλαιᾶς πολιτείας, *veteri vivendi consuetud[ine] relictâ, pœnitentiam agere.* Chrysostom. in Psal. XLI[…] Καὶ γὰρ ὁ ναὸς, τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ἡ λατρεία πᾶσα καὶ ἡ […]λιτεία τῆς παλαιᾶς νομοθεσίας. *Templum enim, sancta s[an]ctorum, omnis cultus, omnisque forma ac ritus vet[…] legis.* Eadem vocatur πατρῴα πολιτεία. Idem in P[…] XLIII. de Judæis, ὑπὲρ νόμου καὶ πολιτείας ἐμάχοντο π[α]τρῴας. *Pro lege & patria pugnabant vivendi rati[…]* Vocatur etiam Ἰουδαϊκὴ πολιτεία. Idem Homil. XXV[…] t.V. edit. Paris. p.395. de muliere Cananæa Matth. X[…] Ἀλλόφυλος ἡ γυνὴ καὶ βάρβαρος, καὶ τῆς πολιτείας τῆς Ἰουδ[αϊ]κῆς ἐκτός. *Alienigena mulier & barbara, & extran[…] Judæorum religione.* Eodem sensu Apostolus ad E[…] II. 12. de Gentilibus ante eorum ad Christum vocat[io]nem: Ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραήλ. *Alie[ni …] vivendi ratione*, id est, religione, *Israëlis:* Τῆς κατὰ […] πολιτείας ἦσαν ἐκτὸς, *extra divinam vivendi ratio[nem] erant*, inquit Theophylactus.

b. Καινὴ πολιτεία, *nova vivendi ratio.* Atque h[…] opponitur veteri, de qua modò. Chrysostom. in P[…] CXII. ad v. 9. Ὁ κατοικίζων στεῖραν ἐν οἴκῳ, μητέρα […] τέκνοις εὐφραινομένην. *Qui habitare facit sterilem in do[…] matrem super filiis lætantem.* Ὅπερ γέγονεν ἐπὶ τῆς Ἄ[ν…] ὅπερ γέγονεν ἐπὶ μυρίων ἑτέρων. Εἶδες ὕμνον ἀπηρτισμέ[…] εἶδες ὕμνον πεπληρωμένον; εἶπε τὰ μέλλοντα κατορθοῦ[…] τῇ οἰκουμένῃ, πῶς ὁ Ἰουδαϊσμὸς παύεσθαι μέλλει, πῶς κ[…] τῆς ἐκκλησίας ἡ πολιτεία διαλάμπειν. *Quod factum es[t …] Anna, quod factum est in aliis innumerabilibus. Vi[…] hymnum perfectum? Vidisti hymnum completum? […]xit ea quæ erant futura universo orbi, quomodo cess[…]rus esset Judaismus, quomodo nova Ecclesiæ vivendi r[…] in lucem exitura.* Interpres minùs commodè, *n[…] Ecclesiæ respublica.*

c. Ἀρίστη πολιτεία, *optima vivendi ratio*, id est, […]ra pietas. Chrysostomus in Psal. CIX. Τίνες ἔσοντ[αι …] προφῆται καὶ ἀπόστολοι, καὶ δίκαιοι καὶ μάρτυρες, καὶ ὁμολογητα[ὶ …] πάντες οἱ κατὰ τὴν ἀρίστην πολιτείαν διαπρέψαντες ἐν τῇ [πί]στει τῇ εἰς τὸν χριστόν; *Quinam erunt Prophetæ & Apos[toli …] justi & martyres, & confessores, & omnes, qui juxta […]mam vivendi rationem in fide in Christum fuerunt […]gnes?* Idem Homil. I. tom. V. pag. 5. Δοξάζεται ὁ […] οὐ διὰ δογμάτων ὀρθῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ πολιτείας ἀρ[ίστης …] *Deus non tantùm glorificatur per recta dogmata, se[d …]iam per optimam vitam & conversationem.* Idem H[…] I[…]

.VI. t. V. pag. 380. Κέρδος οὐδὲν ἔσαι ἡμῖν τῶν ὀρθῶν δο-
μάτων, ὅταν ὁ βίος διεφθαρμένος ᾖ· ὥσπερ οὐν οὐδὲ πολι-
είας ἀρίσης ὄφελος, πίσεως οὐκ οὔσης ὑγιοῦς. *Nihil pro-
ınt recta dogmata, si vita sit corrupta: quemadmodum
ıiam optima vivendi ratio inutilis est, si fides non sit
ına.*

d. Ἐυαγγελικὴ πολιτεία, *Evangelica vivendi ratio.*
Qualis verò ea sit, compendiosè simul & luculenter de-
cripsit Basilius M. Homil. XIII. quæ est Exhortatio ad
aptismum, t.I. p.484. Μάθε, διδάχθητι εὐαγγελικὴν πο-
ιτείαν, ὀφθαλμῶν ἀκρίβειαν, γλώσσης ἐγκράτειαν, σώ-
ατος δουλαγωγίαν, φρόνημα ταπεινὸν, ἐννοίας καθαρότη-
, ὀργῆς ἀφανισμόν. Ἀγγαρευόμενος προςίθει, ἀποσε-
ούμενος μὴ δικάζου, μισούμενος ἀγάπα, διωκόμενος ἀνέ-
ου, βλασφημούμενος παρακάλει. Νεκρώθητι τῇ ἁμαρτίᾳ,
ςαυρώθητι τῷ χρισῷ· ὅλην τὴν ἀγάπην μετάθες ἐπὶ τὸν Κύ-
ον. *Disce Evangelicam vivendi rationem, oculorum
curatam modestiam, linguæ continentiam, corporis sub-
tionem, animum demissum, cogitationis puritatem, iræ
dationem. Ad aliquid agendum coactus, plus præsta:
fraudatus ne in judicium accerse: odio habitus ama:
rsecutione pressus sustine: maledictis lacessitus, precare.
ortuus sis peccato: unà cum Christo crucifigaris: dile-
ionem omnem in Dominum transfer.*

e. Ἀποσολικὴ πολιτεία, *Apostolica vivendi ratio.* Ita
cat Suidas in Ἀποσολικὴ, ubi ea ipsa, quæ modò ex
silio attulimus, quoque exhibet. Isidorus Pelusiota
ist. LXXX. lib.IV. Εἰ τοίνυν καὶ νῦν ὁ τῶν ὑφηγητῶν βίος
ιμᾶτο τῇ ἀποσολικῇ πολιτείᾳ, ἴσως μὲν καὶ σημεῖα ἐγί-
ο ἄν· εἰ δὲ καὶ μὴ ἐγίνετο, ἤρκει πρὸς φωτισμὸν, τῶν ὁρών-
ν. *Si igitur hodieque vita doctorum Apostolicam illam
vendi rationem æmularetur, fortasse miracula etiam
rent. Sin autem & nulla fierent, sufficeret ad illumi-
ndos spectatores vel sola vita.* Lib. II. epist. L. vocat
οσολικὸν βίον, *vitam Apostolicam.*

f. Ἔννομος πολιτεία, *vivendi ratio ad legis normam ex-
essa.* Chrysostomus in Proœmio in Catenam Jobi, de
bo: Ὅτι δὲ οὐ μετὰ τὸν νόμον ὁ δίκαιος οὗτος ἐγένετο, ὥς τι-
ἔδοξε διὰ τὴν ἔννομον αὐτοῦ πολιτείαν, &c. *Quòd verò
justus non post Legem exstiterit, ut nonnullis visum
ob ejus vivendi rationem ad Legis normam expres-
n, &c.*

g. Ἡ κατ' εὐσέβειαν πολιτεία, *vivendi ratio juxta pie-
em instituta.* Eusebius Demonst. Evangel. lib.I. pag.
. Ὁ κατ' ἀρετὴν βίος, ἤτε κατὰ εὐσέβειαν πολιτεία. *Vita
tuti, & vivendi ratio pietati conveniens.* Eadem à
yisseno vocatur ἡ κατ' ἀρετὴν πολιτεία, eodem sensu,
o ὁ κατ' ἀρετὴν βίος: & à Macario Homil.V. pag.85.
ρετος πολιτεία. Verba ejus: Ἀγωνισώμεθα διὰ τῆς πί-
ς καὶ τῆς ἐναρέτου πολιτείας ἐντεῦθεν κλήσασθαι τὸ ἔνδυμα
νο, ἵνα μὴ γυμνοὶ εὑρεθῶμεν. *Contendamus per fidem
vitam virtuti convenientem jam hinc acquirere vestem
m, ne nudi inveniamur.*

h. Πνευματικὴ πολιτεία, *spiritualis vivendi ratio.* Isi-
rus Pelusiota lib.I. epist.XIV. pag.5. Ἡ τῆς πνευματι-
πολιτείας ὁδὸς, πράξει μᾶλλον ἢ φράσει εὐοδοῦται. *Spi-
alis vitæ iter per actionem potiùs, quàm per sermonem
citer cedit.* Chrysostomus Homil.XXIX. in epistol.
Romanos, pag.221. Οὐ πίσεως δεῖ μόνης, ἀλλὰ καὶ πο-
είας πνευματικῆς, ἵνα κατέχωμεν τὸ πνεῦμα τὸ δο-
ἅπαξ. *Non sola fide, sed etiam vita spiritali opus est,
retinendum semel datum spiritum.* Vocatur etiam
υματικωτέρα πολιτεία. Chrysostomus Hom. LXIII.
. pag.438. Θάνατος μαρτύρων οὐκ ἔσι θάνατος, ἀλλὰ
ς βελτίονος ἀρχὴ, καὶ πολιτείας πνευματικωτέρας
οίμια. *Martyrum mors non est mors, sed vitæ me-
is initium, & vivendi rationis maximè spiritalis
rdium.*

i. Οὐρανῷ πρέπουσα πολιτεία, *cœlo conveniens vitæ ratio.* Isidorus Pelusiota epist. CCXVI. lib. IV. pag. 542. Οὐ γὰρ οἱ τῶν ταλανιζομένων καὶ καταθρηνουμένων πλέον ἔχοντες, βασιλεῦσαι δίκαιοι ἂν εἶεν· ἀλλ' οἱ τοὺς κατὰ νόμον εὐδοκίμους ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ὑπερβαίνοντες, καὶ οὐρανῷ πρέπουσαν πολιτείαν πολιτευσάμενοι. *Non illi digni fuerint, qui regnent, qui cum miseris ac deflendis hominibus comparati plus aliquantò quàm ipsi habent in se boni: sed illi potiùs, qui eos, quos constat secundum legem laudabiliter vixisse, longo intervallo post se relinquunt, & cœlo convenientem vitæ rationem instituerunt.* Ita epist. XXXIII. lib. ejusd. ἡ οὐρανῷ πρέπουσα πολιτεία. Et epist. LIII. Πολιτεία ἀγγέλοις μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις ἁρμόζουσα. *Vivendi ratio, quæ Angelis potiùs convenit quàm hominibus.* Hinc ἀγγελικὴ πολιτεία. Chrysostomus Homil. LXXXIII. t. V. Διὰ τὸν σαυρὸν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις πρὸς τὴν ἀγγελικὴν πολιτείαν ἁμιλλᾶται. *Propter crucem natura humana ad angelicam vivendi rationem aspirat.*

k. Πολιτεία διηκριβωμένη, *accurata & exacta vivendi ratio.* Chrysostomus Homil.XII. t.V. pag.179. Οὐδὲν ἔσαι σοι κώλυμα πρὸς τὸ τυχεῖν τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων, τὸ μὴ ποιεῖν σημεῖα, ἐὰν πολιτείαν ἔχῃς διηκριβωμένην. *Nullo tibi impedimento esse poterit, quò minùs omnia consequaris bona, quòd signa non facias, si vita tua fuerit accurata & exacta.* Paulò antè dixit, τὴν πολιτείαν ἐπαινεῖν, καὶ τὸν διηκριβωμένον βίον. *Vitæ rationem, & accuratum vivendi modum laudare.* Huc pertinet πολιτείας ἀκρίβεια. Vide in Ἀκρίβεια.

l. Ἄκρα πολιτεία, *optima vitæ ratio.* Chrysostomus Homil.XIII. in epist. ad Romanos, pag. 103. de fidelibus Vet. Test. Οὐδὲ γὰρ εἰς ἄκραν αὐτοὺς εἷλκε πολιτείαν, ἀλλὰ καὶ χρημάτων ἀπολαύειν ἐπέτρεπε, καὶ γυναιξὶ κεχρῆσθαι πλείοσιν οὐκ ἐκώλυε. *Neque enim ad accuratissimam vivendi rationem eos pertraxit Deus, sed & permisit pecuniis illos frui, nec pluribus uti uxoribus prohibuit.* Justinus M. in Exposit. Fidei de Christo dicit, eum διὰ τῆς ἄκρας πολιτείας ἀφανίσαι τὸ παράπτωμα, *per exactissimam vivendi rationem peccatum sustulisse, abolevisse.*

m. Ὀρθὴ πολιτεία, *recta vivendi ratio.* Chrysostomus Homil. VII. in epist. ad Hebræos, pag.468. Μέγα μὲν ἡ πίσις καὶ σωτήριον, καὶ ταύτης ἄνευ οὐκ ἔνι σωθῆναί ποτε· ἀλλ' οὐκ ἀρκεῖ καθ' ἑαυτὴν τοῦτο ἐργάσασθαι, ἀλλὰ δεῖ καὶ πολιτείας ὀρθῆς. *Res quidem magna est fides & salutaris, & absque ea salvari non possumus: at per se ad hoc efficiendum sola non sufficit, sed recta insuper vivendi ratione opus est.*

II. Πολιτεία sæpe apud Patres ponitur pro κακουχίᾳ & *vexatione corporis*, ex pia devotione, aut etiam superstitione. Epiphanius in Ἀνακεφαλαιώσει pag.529. Οἱ ἀπ' ἰδίου νοὸς τὰ πρὸς πολιτείαν καὶ ἄσκησιν καὶ θεσμὸν ἑαυτοῖς συλλέγοντες. Cornarius interpretatur: *Qui ex propria mente ea, quæ ad conversationem vitæ, exercitationemque ac statuta pertinent, sibi ipsis colligunt.* Malim pro, *quæ ad conversationem vitæ pertinent*, reddere, *quæ ad vexationem corporis pertinent:* per πολιτείαν enim & ἄσκησιν nihil aliud intelligitur quàm σκληραγωγία τοῦ σώματος. Et mox ibidem: Καθέζεσθαι ἐν πολιτείαις καὶ νηςείαις ὑπερβαλλούσαις. Iterum Cornarius: *Desidere in vitæ conversationibus ac jejuniis ingentibus.* Tu iterum, *In corporis vexationibus.* Hinc ἐρημικὴ πολιτεία, est *dura eremitarum vivendi ratio.* Photius Cod. Bibliothecæ suæ CCXXXI. pag. 889. Λεόντιος, ὁ τὴν ἐρημικὴν πολιτείαν καὶ τὸν μονάδα βίον ἑλόμενος. *Leontius, qui solitariam vivendi rationem & vitam elegit monasticam.* Zonaras ad Can. IV. Chalced. μοναδικὴν πολιτείαν μετιέναι, *monasticam vitam agere.* Et ad Can. XLIII. in Trullo, μοναχικὴν μετελθεῖν πολιτείαν. Palladius in proœmio historiæ

Lausiacæ, in principio, de monachis, οὐράνιον πολιτείαν κατορθοῦν, *cœlestem vitæ rationem amplecti.* Ibid. de Isidoro, pag. 10. Τὴν ἀγγελικὴν πολιτείαν τῇ τοῦ χριστοῦ συμμαχίᾳ ἐξήσκησαν. *Angelicam vivendi rationem à Christo adjuti exercuerunt.* Hæc tamen posteriora ad primam etiam hujus vocis significationem referri possunt.

III. Πολιτείας nomine sæpe intelliguntur, quæ solent Theologi *bona opera* appellare. Chrysostomus Homil. XXXV. in Matth. pag. 248. Ὁ μὲν παρὼν βίος πολιτείας ἐστὶ καιρός· μετὰ δὲ τὴν τελευτὴν κρίσις καὶ κόλασις. *Præsens hæc vita rectè vivendi occasionem & opportunitatem exhibet, post obitum verò judicium & pœna.* Idem Homil. XLII. t.V. quæ est in titulum libri Actorum Apostolicorum: Οὐ θαύματα, ἀλλὰ πολιτεία εἰς βασιλείαν εἰσάγει τῶν οὐρανῶν. *Non miracula, sed bona opera in regnum cœlorum introducunt.* Paulò antè, pag. 277. Πρᾶξις μὲν ἀγαθὴ καὶ χωρὶς σημείων εἰς τὸν οὐρανὸν τοὺς κατωρθωκότας εἰσήγαγε, θαῦμα δὲ καὶ σημεῖα χωρὶς πολιτείας οὐκ ἴσχυσε πρὸς τὰ πρόθυρα χειραγωγῆσαι ἐκεῖνα. *Actio quidem bona etiam sine miraculis ejus studiosos introduxit: miraculum verò & signa sine bonis operibus non potuerunt ad vestibula illa deducere.* Per πολιτείαν ergo intelligit πρᾶξιν ἀγαθὴν καὶ βίον καθαρόν. Ita Homil. VI. in I. ad Corinth. pag. 278. docet, βίον καθαρὸν longè præstantiorem esse miraculis. Vide in voce Σημεῖον.

IV. *Incarnatio Filii Dei* vocatur ἔνσαρκος πολιτεία, *vita, quam in assumta carne egit,* ab Eusebio hist. Eccles. lib.I. cap.IV. pag.4.b. à Balsamone ad Can.LXXVI. in Trullo.

Πολιτεύομαι.

Multa de hoc verbo Lexicographi, imprimis H.Stephanus in Thesauro suo. Nos duas tantùm ejus observamus significationes.

I. *In bonam partem* accipitur, & significat, interprete Hesychio, πράττειν, ἀναστρέφεσθαι, *agere, versari, vitam instituere.* Ignatius in epist. ad Trallianos, pag. 11. Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐπολιτεύσατο ἄνευ ἁμαρτίας, *Verbum caro factum est, & vixit* inter homines *sine peccato.* Cyrillus Jerosol.Catech. Illuminat.IV. dicit ἰσάγγελον βίον πολιτεύεσθαι, *æqualem Angelis vitam vivere;* quod Chrysostomus cap. XXI. de Virginitate vocat ἰσάγγελον πολιτείαν. Justinus M. in Dialogo cum Tryphone, ἐννόμως πολιτεύεσθαι, *juxta legem vitam agere.* Idem in Exposit. Fidei, de Christo: ἡ μὲν ἄνθρωπος, ἀμέμπτως πολιτεύεται, καὶ θάνατον ἑκούσιον καταδέχεται. *Quatenus homo, sine ulla reprehensione vitam egit, & voluntariam mortem subiit.* Idem ad Diognetum de Christianis: Ἐπὶ γῆς διατρίβουσιν, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ πολιτεύονται. *In terra degunt, sed in cœlo vivunt,* id est, vitam cœlitibus dignam vivunt. Eodem modo Chrysostomus Homil.XXIV. t.V. pag.145. Ἐν γῇ ἕστηκεν ἡ ἐκκλησία, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ πολιτεύεται. *In terra quidem est Ecclesia, sed vitam cœlo dignam vivit.* Atque hoc est, quod Paulus dicit ad Philipp. III. 20. Ἡμῶν τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει. Vulgatus: *Nostra conversatio in cœlis est.* Beza: *Nos ut municipes cœlorum nos gerimus.* Verba quidem diversa, sensus verò idem. Sensus etenim est, Quanquam alii terrena curent; de quibus in præcedentibus; nos tamen, qui Christum longè aliter didicimus, & futuram speramus resurrectionem, & æternam in cœlis cum Domino nostro felicitatem, cœlestia spiramus, & jam in terra talem degimus vitam, quæ eos decet, qui cœli cives sunt: vivimus ut οὐρανοπολῖται. Hunc sensum paucis exprimit Theodoretus ad præsentem locum, pag.338. Ἐκεῖνοι μὲν τῇ γῇ προσεστήκασιν, ἡμεῖς δὲ τὸν οὐρανὸν φανταζόμεθα. *Illi terræ affixi sunt, nos aut[em] cœlum animo versamus.* Et Theophylactus, pag. 61[.] Τὰ ἄνω δεῖ ἡμᾶς φρονεῖν, πρὸς τὴν πατρίδα ἡμῶν σπε[ύ]δειν, ἔνθα καὶ πολιτεύεσθαι ἐτάχθημεν. *Quæ superna sun[t] nos sapere & affectare oportet, & ad patriam nostram [fe]stinare, ubi vitam agere nobis ordinatum est.* Elegant[er] etiam Macarius Homil. V. pag. 78. Ἡμῶν τὸ πολίτευμ[α] ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει. Ἐν τούτῳ γὰρ διαφέρουσιν οἱ ἀληθεῖς χ[ρι]στιανοὶ παντὸς τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, καὶ πολλὴ διάστα[σις] μεταξὺ ἀμφοτέρων τυγχάνει, ἐν τῷ τὸν νοῦν καὶ τὴν διάνοι[αν] πάντοτε ἐν τῷ οὐρανίῳ φρονήματι τυγχάνειν, καὶ τὰ αἰώ[νια] ἀγαθὰ ἐνοπτρίζεσθαι διὰ τὴν μετουσίαν καὶ μετοχὴν τοῦ πν[εύ]ματος τοῦ ἁγίου. *Nostra conversatio in cœlis est. In eo en[im] differunt veri Christiani à reliquo hominum genere, [et] magna distantia inter utrosq; est, quòd mens & cogi[ta]tio eorum semper circa cœlestia sit occupata, & quòd æt[er]na bona per communionem & participationem Spiri[tus] Sancti intueatur.* Confer cum his, quæ habentur [in] voce Πατρίς. Sed redeamus ad verbum πολιτεύομαι. [Eo] usus est Apostolus ad Philipp. I.27. Μόνον ἀξίως τοῦ εὐα[γ]γελίου τοῦ χριστοῦ πολιτεύεσθε. *Tantùm dignè Evang[elio] Christi conversamini,* vel, *vos gerite.* Hoc est περιπα[τεῖν] ἀξίως τοῦ Κυρίου, *incedere sicut Domino dignum est,* Coloss. I. 10. ἀξίως τοῦ θεοῦ περιπατῆσαι, *ambulare si[cut] dignum est Deo,* I.Thessal.II. 12. ἀξίως περιπατεῖν τῆς κ[λή]σεως, *ambulare ut dignum est vocatione.* Est, ut Oecun[me]nius in cap. I. ad Philipp. pag.662. πρὸς ἀρετὴν ἐπιδο[ῦναι] *in virtute crescere:* vel, ut Theodoretus ad eundem [lo]cum, pag. 328. ἁρμόδιον τῷ εὐαγγελίῳ βίον ἀσπάσασ[θαι] *vitam Evangelio convenientem amplecti.* Et Theophy[la]ctus, pag.588. Ἐπιδοῦναι πρὸς ἀρετήν. Ἀξίως δὲ τοῦ εὐα[γ]γελίου πολιτεύεται, ὁ ἑαυτὸν ἀπαρνησάμενος, καὶ τὸν σ[ταυ]ρὸν ἄρας, καὶ ἀκολουθήσας χριστῷ. *In virtute crescere. Dignè* [au]*tem Evangelio se gerit, qui seipsum abnegans crucem su[am] tollit, Christumq; sequitur.* Eodem verbo semel ad[hi]bitum usus est Apostolus Actor.XXIII. 1. Ἐγὼ πάσῃ συνειδή[σει] ἀγαθῇ πεπολίτευμαι τῷ θεῷ ἄχρι ταύτης τῆς ἡμέρας. *[Ego] omni conscientiâ bonâ vixi Deo usque in hodiernum di[em].* Eadem loquendi formâ occurrit apud Clementem [A]lexandr. Pædag. lib.II. cap.X. pag.203. de Johanne [Ba]ptista in eremo vivente, κατὰ γαλήνην θεῷ συμπεπ[ολι]τευμένος, *tranquillè cum Deo vixit,* id est, ut Deo c[on]veniebat & cultui ejus. II. Maccab.VI.1. Τοῖς τοῦ θεοῦ [νό]μοις πολιτεύεσθαι. Interpres: *Dei legibus gubernari.* [Me]lius: *Juxta Dei leges vivere:* ut est ibid. cap.XI.25. [πο]λιτεύεσθαι κατὰ τὰ ἐπὶ τῶν προγόνων αὐτῶν ἔθη. *Vivere sec[un]dum eos, qui sub majoribus eorum erant, mores.* Πολι[τεύ]εσθαι ergo τῷ θεῷ, est κατὰ θεὸν πολιτεύεσθαι, *vivere* [ut] *ejus cultus postulat.* Ita Orat. XXX. Chrysostomi, t[...] inscribitur, Περὶ τοῦ κατὰ θεὸν πολιτεύεσθαι. *De ea vive[ndi] ratione, quam cultus Dei postulat.* Athanasius co[ntra] Gentes, t.I. pag.52. κατὰ χριστὸν πολιτεύεσθαι, *secund[um] Christum vivere,* id est, ut ejus præcepta postulant: [...] vitæ ejus rationem imitari. Verba ejus adscribo: Ὥσ[περ] τοῖς κατὰ χριστὸν πολιτευομένοις ἐστὶ τὸ ἔπαθλον ζωὴ α[ἰώ]νιος· οὕτω τοῖς τὴν ἐναντίαν, καὶ μὴ τὴν τῆς ἀρετῆς ἀ[...] τὸν ὁδεύουσιν, αἰσχύνη μεγάλη, καὶ κίνδυνος ἀσύγγνω[στος] ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. *Quemadmodum iis, qui vitam C[hri]sto dignam vivunt, repositum est præmium vita æter[na,] ita iis, qui viam contrariam, non virtutis, ambulant, [ma]gna ignominia, & periculum inevitabile in die jud[icii].* Potest verò illud, πεπολίτευμαι τῷ θεῷ, comm[odè] reddi, *vitam meam Deo probare studui:* ut πολιτεύε[σθαι] τῷ θεῷ dicantur, qui sincerè agunt & simpliciter, [...] magis quàm hominibus placere studentes: quem[ad]modum πολιτεύεσθαι τοῖς ἀνθρώποις, qui ex adverso [ho]minibus magis placere student, quàm Deo. Beza & [...]scator, nec non versio nostra Germanica, *servivi* [...]

on rejicio: interim πεπολίτευμαι plus esse videtur, iàm ἐλάτρευσα. Idem, ac si dixisset Paulus, ἔζησα τῷ εῷ, vixi Deo, ut ad Rom. VI. v. 11. ζῇν τῷ Θεῷ. Nam vere Deo dicuntur, qui toti ab arbitrio ejus pendent, ec vitæ actionumque suarum aliam metam habent, iàm ut, quæ accepta sint ei, faciant. Sin apud Demo- ienem, ζῇν τῷ Φιλίππῳ dicuntur, qui non solùm ser- unt illi, sed etiam toti ab eo pendent, tanquam devoti sacramento obligati milites. Nazianzenus quodam loco dixit τῇ γαστρὶ πολιτεύεσθαι, quod Claudiano luxuriæ ventriq; vacare, Horatio, duci ventre. aulo, Rom. XVI. 18. Τῇ κοιλίᾳ δουλεύειν: id autem fa- unt illi, ὧν ὁ θεὸς κοιλία, Phil. III. 19. qui se ventri to- s, haud secus atque Deo consecrant. Vide in Κοιλία, um. I. Ergo, πεπολίτευμαι τῷ θεῷ, est, vixi Deo: vi- m meam consecravi Deo: sic vixi cum hominibus tan- uam Deo omnes actiones meas vidente & inspicien- . Aut, quod idem est, si sensum potiùs, quàm verba, ectemus, Ὁσίως τε καὶ δικαίως ἔζησα. Εὐσεβῶς καὶ ἀ- ιως ἔζησα. *Sanctè & justè vixi. Piè & inculpatè vixi.* ec aliter Chrysostomus Homil. XLVIII. in Acta: γὼ πάσῃ συνειδήσει ἀγαθῇ πεπολίτευμαι τῷ θεῷ· ὁ δὲ γει, τοῦτό ἐστιν. Οὐ σύνοιδα ἐμαυτῷ τὶ ἠδικηκὼς ὑμᾶς, ὲ ἄξιον τῶν δεσμῶν τούτων πράττων. *Ego omni conscien- à bonâ Deo vixi. Quod autem dicit, hoc est: Non sum nscius mihi, quòd in re aliqua vos læserim, aut vinculis gnum aliquid commiserim.*

II. *in malam partem.* Singularis est significatio, iam Lexicographi non observant, quando πολιτεύ- ται est *grassari, invalescere.* Huc pertinet, quod Theo- oretus dixit, πολιτευομένη παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἀσέβεια. *ipietas, quæ apud homines grassatur,* vel *invaluit.* em, Τὰ πολιτευόμενα κακὰ, *mala, quæ in communi u versantur.* Eodem pertinet, quamvis in bonam rtem, illud Chrysostomi Homil. CXXVII. t. V. Σταυ- κηρύττεται, καὶ πίστις ἡ εἰς θεὸν ὁμολογεῖται, καὶ ἀλή- ια εἰς ἅπασαν τὴν οἰκουμένην πολιτεύεται. *Crux præ- catur, & fides in Deum communi consensu recipitur, veritas in toto terrarum orbe obtinet.*

Πολυαρχία.

Πολυαρχία notat *deorum multitudinem.* Exempla eruntur in voce Μοναρχία, ubi vide.

Πολυγαμέω.

Non habent Lexica. *Multas duco uxores.* Ei op- nitur μονογαμεῖν, *unam ducere uxorem.* Theodo- Abucara Περὶ μονογαμίας, in Biblioth. Patrum, t. pag. 417. Οὐκ ἄδηλον τὸ ἀντίθεον, καὶ φιλόσαρκον φρό- ια τῶν ἐν τῷ καιρῷ τῆς πολυανθρωπίας πολυγαμεῖν θεμι- όντων, τοῦ δημιουργοῦ τῷ καιρῷ τῆς ὀλιγανθρωπίας μονο- μεῖν θεσπίσαντος. *Non est obscurum, Deo contrariam , & ex amore carnis profectam sententiam illorum, , cùm erat multitudo hominum, jus habendi multas res constituerunt, cùm alioqui creator mundi c cùm erat paucitas hominum, conjugium unius xerit.*

Πολυγαμία.

Hæc vox apud scriptores Ecclesiasticos duplicem et significationem.

I. Πολυγαμία est, cùm quis non successivè, una al- mortuæ succedente, sed uno eodemque tempore s vel plures uxores habet. Hoc sensu usurpatur à Photio epist. I. pag. 39. Πολυγαμία ὑπέραισχρον καὶ μια- ρὸν, καὶ τῆς τῶν ἀλόγων ἀκολασίας καὶ ἀκαθαρσίας. *Polyga- mia res turpis & detestabilis, quæ belluarum convenit & lasciviæ & impuritati.* Hoc ipsum tamen ad se- cundam referri queat significationem. Imò, rem ac- curatiùs si examinemus, patebit Patres semper poste- riore significatione hac voce usos esse. Interim ta- men, cur πολυγαμία hoc sensu usurpata sub Lege per quandam συγκατάβασιν fuerit concessa, hanc affert ra- tionem Theodoretus, quando ad Interrogationem se- cundam in I. librum Samuelis, pag. 231. Διατί ὁ Ἐλκα- νᾶ δύο εἶχε γυναῖκας; *Cur Elcana duas habuit uxores?* ita respondet: Οὔτε ἐπέτρεψεν ὁ νόμος δυσὶν ἢ πλείοσι γυναιξὶν ἐννόμως συναφθῆναι, οὔτε μὴν ἐκώλυσε· συγχω- ρῶν τὸ ἔλαττον, ἵνα κωλύσῃ τὸ μεῖζον. Τῇ δυνάμει γὰρ τῶν δεχομένων ἐμέτρει τοὺς νόμους. *Neque jussit lex cum dua- bus aut pluribus legitimè conjungi uxoribus, sed neque prohibuit: concedens minus, ut prohiberet majus. Ex eorum enim qui accipiebant viribus metiebatur leges.* Vide in Δίγαμος, num. I.

II. Πολυγαμία est, cùm quis successivè plures ducit uxores. Balsamon ad Can. LXXX. Basilii, pag. 1009. Πᾶν γαμικὸν συνάλλαγμα τοὺς ὅρους ὑπερβαῖνον τῆς τριγα- μίας, πολυγαμία ὀνομάζεται. *Omnis contractus nu- ptialis, qui terminos tertii conjugii excedit, polygamia vocatur.* Verba Basilii Canone isto, pag. 778. sunt: Τὴν πολυγαμίαν οἱ πατέρες ἀπεσιώπησαν, ὡς κτηνώδη, καὶ παντελῶς ἀλλοτρίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων· ἡμῖν δὲ πα- ρίσταται πλέον τι πορνείας εἶναι τὸ ἁμάρτημα. *Patres polygamiam silentio prætermisere, ut belluinam & pe- nitus ab hominum genere alienam. Nobis autem proba- tur eam majus esse fornicatione peccatum.* Tale con- jugium vocatur πορνεία. Constitut. Apostol. lib. III. cap. II. pag. 889. Τὸ δ' ὑπὲρ τὴν τριγαμίαν, προφανὴς πορνεία, ἢ ἀσέλγεια ἀναμφίβολος. *Quod supra tertium conjugium est, manifesta fornicatio, & minimè dubia lascivia est.* Nicephorus Chartophylax in resp. ad Theodosium Monachium scribit τέταρτον γάμον μη- δενὶ τολμᾶσθαι, ἀλλ' εἶναι ἀπόβλητον παντελῶς, *neminem audere ad quartum progredi conjugium: illud enim pror- sus rejiciendum esse.* Aliquando *tertium conjugium polygamia* vocatur. Basilius M. Can. IV. pag. 761. Τοὺς δὲ τριγάμους ἐν τρισὶ καὶ τέτρασι πολλάκις ἔτεσιν ἀφορί- ζουσιν· ὀνομάζουσι δὲ τὸ τοιοῦτο οὐκ ἔτι γάμον, ἀλλὰ πολυ- γαμίαν, μᾶλλον δὲ πορνείαν κεκολασμένην. *Trigamos au- tem sæpe tribus & quatuor annis segregant. Id autem non ampliùs conjugium, sed polygamiam appellant, vel potiùs castigatam fornicationem.* Vide in Κολάζω, num. III. ad hæc verba notata. Balsamo in Photii Nomo- can. Tit. XIII. cap. II. pag. 1080. Biblioth. Juris Cano- nici: Ὁ τρίτος γάμος παρὰ τοῖς παλαιοῖς νόμοις πο- λυγαμία ἐλέγετο. *Tertiæ nuptiæ à veteribus legibus po- lygamia dicebantur.* Vide in Τριγαμία. Imò Clemens Alexandr. Stromat. lib. III. pag. 461. *secundas nuptias polygamiam* vocare videtur, quando scribit: Ὁ Κύριος, παλαιὰ καινίζων, οὐ πολυγαμίαν ἔτι συγχωρεῖ· τότε γὰρ ἀπῄτει ὁ θεὸς, ὅτε αὐξάνεσθαι καὶ πληθύνειν ἐχρῆν· μονο- γαμίαν δὲ εἰσάγει, διὰ παιδοποιΐαν, καὶ τὴν τοῦ οἴκου κηδε- μονίαν, εἰς ἣν βοηθὸς ἐδόθη ἡ γυνή· καὶ εἴ τινι ὁ ἀπόστολος δι' ἀκρασίαν καὶ πύρωσιν, κατὰ συγγνώμην δευτέρου μετα- δίδωσι γάμου· ἐπεὶ καὶ οὗτος οὐχ ἁμαρτάνει μὲν κατὰ δια- θήκην· οὐ γὰρ κεκώλυται πρὸς τοῦ νόμου· οὐ πληροῖ δὲ τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον πολιτείας, τὴν κατ' ἐπίτασιν τελειότητα. *Do- minus vetera renovans, non ampliùs concedit polyga- miam. Tunc enim eam exigebat Deus, quando oporte- bat augeri & multiplicari. Monogamiam autem in- troducit propter liberorum procreationem & domus cu- ram; ad quam* data est mulier adjutrix, & si cui Apo-*

stolus, propter intemperantiam & ustionem, ex venia secundum concedit matrimonium: nam hic quoque non peccat quidem juxta Testamentum: non est enim à Lege prohibitus: non implet autem summam illam vitæ perfectionem, quæ agitur ex Evangelio. Confer vocem Μονογαμία.

Πολυγνώμων.

H. Stephanus πολυγνώμονα interpretatur eum, *qui est multi consilii.* Sed apud Cyrillum Alex. Homil. Paschali XV. pag. 202. significat *sententia & animo inconstantem.* Verba ejus sunt: Λεπροῖς παρεικάζει τὸ γράμμα τὸ νομικὸν τοὺς ὅσον ἥκεν εἰς τρόπους, πολυειδεῖς τε καὶ πολυγνώμονας, καὶ μυρίοις ὅσοις ἐμπεποικιλμένους κακοῖς. *Litera legis leprosis eos comparat, qui moribus variis sunt, & animo inconstantes, quique innumerabilibus malis undique infecti.*

Πολυδύναμος.

Non habent Lexica. Est *multipotens*, ut loquitur Plautus. Chrysostomus Homil. CXLV. t.V. pag.906. Ἐστι σταυρὸς πολυδύναμος δύναμις. *Crux est multipotens potentia.*

Πολυειδία.

Πολυειδὴς est ποικίλος Hesychio, *diversas species habens, multifarius.* Hinc πολυειδία est *varietas*, ποικιλία. Cyrillus Alex. in cap. LV. Jes. pag. 768. Τῇ τῶν ἀρίστων πολυειδίᾳ, καὶ κάλλει τῷ νοητῷ διαπρέποντες ἅγιοι μυσταγωγοί. *Virtutum varietate* (legendum videtur, ἀρετῶν) *& pulchritudine spirituali excellentes mysteriorum doctores.*

Πολυέλεος.

Typica sunt, ut suo docemus loco, versuum ex Psalmis hinc inde collectorum, & ad solennitatum arcana exponenda aptiorum Ecloga. Hinc non eadem in omnibus, sed varia pro diversitate solennitatum concinnantur: eaque aliis diebus Dominicis non recitantur, sed loco eorum Psalmus, qui dicitur Ἄμωμος. Vide in Ἄμωμος, num. II. si aliæ sunt solennitates, quàm Christo & beatæ Virgini dicatæ, neque τυπικὰ, neque Ἄμωμος, sed πολυέλεος dicitur, estque Psalmus CXXXV. cujus initium, Αἰνεῖτε τὸ ὄνομα Κυρίου. *Laudate nomen Domini*; & in fine cujuslibet versiculi adnectitur *Alleluja.* Πολυέλεος nomen habet ab eo, quòd eodem tempore Psalmus CXXXVI. canitur, Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ ὅτι ἀγαθὸς, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ. *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia ejus.* Verba, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ, in singulis totius Psalmi versibus repetuntur. Typicum Sabæ, pag. 6. Χρὴ γινώσκειν, ὅτι ἐν πάσαις ταῖς παρασκευαῖς ψάλλομεν τὸν πολυέλεον. *Sciendum est nos in omni Parasceve canere Polyeleum.* Frequentissima ejus mentio in Typico, Menologio, & aliis Græcorum libris Ecclesiasticis. Vide Gl. Meursii.

Πολύευκτος.

Ex solo Hesychio afferunt hanc vocem Lexica, qui interpretatur, τίμιος, πολυπόθητος, *preciosus, multùm optatus, multis votis expetitus.* Aliquoties legitur apud Cyrillum Alexandrinum. Exempla quædam subjungimus. In cap. VI. Hoseæ, pag. 97. Παρ᾽ οὐδὲν πεποίησθε τὴν οὕτω σεπτὴν καὶ πολύευκτον χάριν. *Nihili fecistis venerandam hanc & votis omnibus expetendam gratiam.* In cap. II. Jonæ, pag. 378. ad v. 4. Πολύευκτον ἀληθῶς καὶ τριπόθητον ποιεῖται τὸ εἰς αὐτὸν ἐλάσαι τὸν θεῖον νεών. *Ver[è] multis expetendum votis & optandum maximè existima[t] (Jonas) divinum Templum rursus visitare.* Lib. X adv. Julianum, pag. 361. Φίλον πως ἀεὶ καὶ πολύευκτον τοῖ[ς] κατ᾽ ἄγε τὴν ἑστίαν οἰκέταις, ἀγαθὴ καὶ ἡμερωτάτη δέσποινα. *Domestici sibi semper heram mitem, bonam & liberalem votis omnibus expetunt.*

Πολύζαλος.

Non habent Lexica. *Procellosus.* Cæsarius, Dial. I Interrogat. 1. Τὴν πολύζαλον τοῦ βίου διαπλέειν θάλασσα[ν]. *Procellosum vitæ hujus mare trajicere.*

Πολυκινησία.

Non habent Lexica. Est *multiplex motio.* Dionysius Areopagita cap.IV. de div. Nominibus, sect.IV. pag. 465. Ἡ ἐνίων ἀστέρων μεταβατικὴ πολυκινησία. *Multiple[x] & vagans cursus quorundam siderum.*

Πολύκοινος.

Hesychius: Πολύκοινος, πᾶσι κοινός. *Omnibus communis.* Cyrillus Alexandr. ad v. 21. cap. I. Jesaiæ, pag. 2[..] de Jerosolyma: Οἷά τις πολύκοινος καὶ σεσοβημένη γυ[νὴ] κατὰ πολλοὺς ἠσέβησε τρόπους. *Tanquam quædam omnib[us] communis, insolens & improba mulier variis modis im[pie] egit.* Et in cap. XXIII. Jesaiæ, pag. 333. Πολύκοινο[ς] ἢ μαχλῶσα γυνή. *Pervulgata & scortatrix mulier.* So[phocles] in Ajace ᾅδην vocat πολύκοινον, *inferos omnib[us] communes, orcum omnibus communem.*

Πολυκτήμων.

Habent quidem Lexica, sed ex solo Hesychio, q[ui] exponit, πολλὰ κτήματα ἔχων, *qui multas possessiones h[a]bet. Dives, locuples, opulentus.* Cyrillus Alexandr. Collectaneis ad Numer. VI. 23. pag. 37. Οἱ πολυκτήμον[ες] καὶ τοῦ γηΐνου πλούτου ἐπιθυμοῦντες. *Qui multa possident, terrenas concupiscunt divitias.* Ejus contrarium ἀκ[τή]μων, de quo suo loco. Hac voce etiam usus Cleme[ns] Alex. lib. III. Pædag. cap. VI. extremo, pag. 235. Locu[m] adduximus suprà in Παγκτήμων.

Πολυκυριότης.

Non habent Lexica. Significat *multitudinem dom[i]norum.* Usus hac voce Theophylactus ad v. 6. ca[p.] VIII. epist. I. ad Corinthios, pag. 226. quando dic[it] Gentiles πολυθεΐαν πρεσβεύειν, καὶ πολυκυριότητα, *mul[tos] deos colere, & multos dominos.* Idem quod πολυκοιρα[νίη] Homero in illustri versu 204. Il. β'.

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἷς κοίρανος ἔστω.

Non est bona multorum dominatio: unus princeps esto.

Πολυμορφία.

Non habent Lexica. Πολύμορφος est *multiform[is]*. Hinc πολυμορφία est *multitudo formarum.* Dionysi[us] Areopagita de cœlesti Hierarch. cap. II. sect. II. p[ag.] 15. πολυμορφίαν vocat, quando Angeli & res spiri[tua]les variis symbolis & figuris ad captum nostrum in sc[ri]pturis describuntur. Οὐ χρὴ ταῖς οὐρανίαις καὶ θεοειδέ[σιν] ἁπλότησι τὰς ἐπὶ γῆς ἐσχάτας περιτιθέναι πολυμορφί[ας]. *Non oportet cœlestibus ac deiformibus simplicitatib[us] terrenas illas infimas attribuere formarum mu[lti]tudines.*

Π

Πολυπραγμονέω.

Quemadmodum verbum περιεργάζομαι duas maxi-
è significationes habere diximus: ita de hoc idem
ɔbservandum est.

I. Πολυπραγμονεῖν significat *multis se negociis impli-
re, iisq; nihil ad se pertinentibus: ea curiosè scruta-
, quæ minimè oportet scrutari.* Est περίεργον εἶναι, de
uo in περιεργάζομαι. Hesychius enim: Πολυπράγμων,
ρίεργο-. Chrysostomus lib. I. de Providentia, cap.
II. exemplo Apostoli Pauli nos hortatur, ne provi-
entiæ divinæ arcana curiosè scrutemur. Verba ejus
nt: Εἰ ὁ τοσέτων ἀπορρήτων κοινωνήσας, καὶ εἰς τρίτον ἀνελ-
ὼν ἐρανὸν, ἰλιγγίασε πρὸς ταύτην τὴν ἄβυσσον, καὶ διακύ-
ας πρὸς τὸ βάθ- τῦ πλέτε καὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως τῦ
εῦ, κατεπλάγη μόνον, καὶ ἀνεχώρησε, τί μάτην κόπτομεν
ιυτὲς, πολυπραγμονῦντες τὰ ἀνεξερεύνητα, καὶ ζητῦντες
ὰ ἀνεξιχνίαστα; *Si is, qui tantorum arcanorum fuit
rticeps, & in tertium ascendit cœlum, ad hanc tamen
yssum caligavit, inspiciensq; in profundum divitiarum
sapientiæ & cognitionis Dei, obstupuit solùm, atque
de resiliit: quid nos ipsos frustrà fatigamus, curiosè
rscrutantes inscrutabilia, atq; investigabilia inquiren-
s?* Idem, Homil. LXIV. in Matth. pag. 408. Οὐ χρὴ
ἀντα τὰ ἐν ταῖς παραβολαῖς κατὰ λέξιν περιεργάζεσθαι, ἀλ-
ὰ τὸν σκοπὸν μαθόντας δι' ὃν συνετέθη, τῦτον δρέπεσθαι, καὶ μηδὲν
λυπραγμονεῖν περαιτέρω. Hunc ipsum locum addu-
mus in voce Παραβολὴ, num. II. unde ejus interpre-
tio petenda. Idem Homil. IX. in I. ad Thessal. p. 204.
ῶμεν εἶναι τὴν συντέλειαν μετὰ εἴκοσι ἔτη, μετὰ τριάκοντα, με-
ἑκατόν· τί τῦτο πρὸς ἡμᾶς; ἐχὶ ἑκάστε συντέλεια τὸ τῆς
τῦ ζωῆς πέρας ἐστί; τί πολυπραγμονεῖς καὶ ὠδίνεις ὑπὲρ
κοινῦ τέλες; *Ponamus consummationem esse post an-
s viginti, post triginta, post centum. Quid hoc ad
s? Nónne uniuscujusq; consummatio est finis vitæ
us? Quid de communi fine curiosè es solicitus & velut
rturis?* Idem, Homil. XXVI. t. V. pag. 156. do-
t, se ea credere, quæ Deus in verbo suo revelârit,
on revelata minimè scrutari. Δέχομαι τὰ εἰρημένα, ἐ
λυπραγμονῶ τὰ σεσιγημένα· κατανοῶ τὰ ἀποκαλυφ-
α, ἐ περιεργάζομαι τὰ συγκεκαλυμμένα· διὰ τῦτο γὰρ
γκεκάλυπται. *Ea recipio, quæ dicta sunt, non curiosè
utor ea, quæ silentio sunt involuta. Considero reve-
a, non curiosè investigo occultata: nam propterea
ultata sunt.* In eandem sententiam Athanasius
ial. I. de Sacrosancta Trinitate, tom. II. pagina 177.
ῶς γεννᾷ τὸν Υἱὸν ὁ Θεὸς, ἐ πολυπραγμονῶ· καὶ πῶς ἐκ-
μπει τὸ πνεῦμα, ὁμοίως ἐ πολυπραγμονῶ· ἀλλὰ πι-
ύω, ὅτι καὶ Υἱὸς γεννᾶται ἀῤῥήτως καὶ ἀπαθῶς, καὶ τὸ
εῦμα ἐκπορεύεται ἀῤῥήτως καὶ ἀπαθῶς. *Quomodo Deus
nat Filium non curiosè scrutor: & quomodo Spiri-
m emittat, similiter non curiosè scrutor: sed credo
Filium gigni ineffabiliter & sine passione, & Spiritum
ocedere ineffabiliter atque sine passione.* Sæpe hoc
nsu conjunguntur πολυπραγμονεῖν & περιεργάζεσθαι.
xempla aliquot jam habes in περιεργάζομαι, num. I.
num & alterum hîc addimus. Chrysostomus Ho-
il. XXIX. in I. ad Corinthios, pag. 436. Παῦσαι πο-
πραγμονῶν καὶ περιεργαζόμεν-, τί δήποτε ὁ δεῖνα πλέ-
-, καὶ ὁ δεῖνα πένης. *Define curiosè inquirere & in-
stigare, cur ille quidem dives, ille verò pauper sit.*
em, Homil. I. tom. V. pag. 3. Πῶς ἐκ ἄτοπον, τὸ σα-
έστερον καὶ εὐκολώτερον ἀγνοῦντα, τὸ δυσχερέστερον καὶ ἀ-
ῤῥητότερον περιεργάζεσθαι καὶ πολυπραγμονεῖν; *Quo-
odo non absurdum est, perspicua & faciliora ignoran-
m, difficiliora & minùs divulganda curiosè inquirere
investigare?* Quemadmodum dicitur τὰ ἀλλότρια
κάλλη περιεργάζεσθαι, ut in περιεργάζομαι, num. I.
monemus: ita Isidorus Pelusiota, τὰς εὐμόρφες
ὄψεις πολυπραγμονεῖν, *elegantes formas curiosè per-
scrutari.*

II. In bonam partem accipitur, & significat *di-
ligenter & solicitè inquiro: diligenter & cum quadam
quasi curiosa diligentia scrutor.* Chrysostomus Homil.
IX. in epistola ad Romanos, pag. 71. Οἱ τῶν ἰατρῶν ἄρι-
στοι τὴν ῥίζαν ἀεὶ πολυπραγμονῦσι τῶν νοσημάτων, καὶ ἐπ'
αὐτὴν ἔρχονται, τὴν πηγὴν τῦ κακῦ. *Optimi medici radi-
cem morborum semper diligentissimè scrutantur, & ad
ipsum mali fontem veniunt.* Cyrillus Alexandrinus lib.
I. de Adoratione, pag. 6. Εἴπερ τις ἕλοιτο πολυπραγμο-
νεῖν ἀληθῶς τὴν ἱερὰν τε καὶ θεόπνευστον γραφὴν, εἴσεται δὴ
πάντως ἀληθὲς ὑπάρχον, ὅ φημι. *Si quis voluerit verè
diligenter & solicitè scrutari sacram & divinitus inspira-
tam Scripturam, intelliget omnino verum esse, quod dico.*
Et paginâ 8. Πολυπραγμονῶμεν εὖ μάλα τῆς ἀληθείας τὸ
κάλλ-. *Diligentissimè investigemus pulchritudinem veri-
tatis.* Idem in Actis Ephesinis: Τὰς τῦ μακαρίε Παύ-
λε πολυπραγμονῶμεν φωνάς. *Beati Pauli verba diligen-
ter scrutemur, examinemus.* Idem ibidem paginâ 284.
Πολυπραγμονῦντες τὰ ἐν ταῖς θεοπνεύστοις γραφαῖς κεκρυμ-
μένα, εὑρήσομεν τὴν ἀλήθειαν. *Si, quæ in divinitus in-
spiratis scripturis occulta sunt, diligenter scrutemur, ve-
ritatem inveniemus.* Idem dicit, Τὴν τῦ πεποιηκό-
βέλησιν πολυπραγμονεῖν. *Creatoris voluntatem diligenter
scrutari.* Basilius Seleuciensis Orat. XXVIII. Τὴν
ὁδὸν τῆς βασιλείας τῶν ἐρανῶν πολυπραγμονεῖν. *In viam re-
gni cœlorum solicitè inquirere.*

Πολυπρόσωπ-.

Lexica non habent. Propriè, *multas habens facies:
multiformis.* Dionysius Areopagita de cœlesti Hierar-
chia, cap. II. sect. I. pag. 14. monet, *ne sacrilegè opine-
mur*, τὰς ἐρανίες καὶ θεοειδεῖς νόας πολύποδας εἶναι καὶ πο-
λυπροσώπες, *cœlestes ac deiformes intelligentias multipe-
des esse ac multiformes.* Cyrillus Alexandrinus præfa-
tione in Thesaurum: Πολυειδὴς καὶ πολυπρόσωπ-, ἵν'
ἕτως εἴπωμεν, ἡ τῶν Ἀρείε καὶ Εὐνομίε δογμάτων ἐστὶ πλάνη.
*Multiplex ac multiformis, ut ita dicamus, Arii & Euno-
mii dogmatum est deceptio & impostura.*

Πολυσαύριον.

Πολυσαύριον est *vestis Patriarchalis, à multis intertex-
tis crucibus* sic appellata. Dicebatur quoque Φαινόλιον.
Zonaras ad Canonem XVII. Concilii Chalcedon. pag.
112. Ἐλέγοντο δὲ ἔξαρχοι καὶ ἕτεροι, ἤγεν ὁ Καισαρείας
Καππαδοκίας, καὶ ὁ Ἐφέσε, καὶ ὁ Θεσσαλονίκης, καὶ ὁ Κορίν-
θε· οἷς λέγεται διὰ τῦτο καὶ προνόμιον δοθῆναι πολυσαύρια
φορεῖν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις αὐτῶν. *Dicebantur verò Exar-
chi etiam alii, nempe Cæsareæ Cappadociæ, Ephesi, Thes-
salonicæ, & Corinthi: quibus propterea dicitur etiam da-
tum esse privilegium Polystauria in Ecclesiis suis gestandi.*
Vide Gl. Meursii in hac voce.

Πολυχρόνιον.

Πολυχρόνιον est imprecatio vitæ diuturnæ, quæ fie-
bat Imperatori Constantinopolitano. Codinus: Εἰσ-
έρχονται καὶ οἱ ψάλται, καὶ πολυχρονίζεσι, ψάλλοντες καὶ μετ'
αὐτὸ τὸ κοντάκιον, ἡ παρθέν- σήμερον τὸν ὑπερέσιον τίκτει.
Καὶ πάλιν τὸ, πολυχρόνιον. *Ingrediuntur etiam Psaltæ,
& vitam diuturnam precantur, postea etiam canunt*

hoc Contacium: Virgo hodie parit superessentialem. Et rursus illud, πολυχρόνιον. Ita autem dicebatur à prima voce formulæ, quæ erat: Πολυχρόνιον ποιήσει ὁ Θεὸς τ̃ ἁγίαν βασιλείαν σας εἰς πολλὰ ἔτη. *Diuturnum faciet Deus sanctum imperium tuum in multos annos.* Sed hæc in Liturgia duntaxat, & salutatione aliqua solenni obtinebat formula; at in processibus, & acclamationibus, simpliciter dicebant, πολλὰ ἔτη. Luitprandus in Descriptione Legationis suæ ad Nicephorum Phocam, ubi de Processu: *Et cantabatur*, μέδοντι, *id est*, *Principi*, Νικηφόρῳ πολλὰ ἔτη, *id est*, *Nicephoro plures anni sint.* Hæc ex Glossario Cl. Meursii, unde etiam plura haberi possunt.

Πολυχώρητος.

Non habent Lexica. Πολυχώρητος est πολλὰς χωρῶν, *multos capiens*, *multorum capax.* Cyrill. Alexand. lib.IX.in Johan. ad v.2. cap.XIV. pag.763. Πολλὰς εἶναί φησι μονὰς ἐν τῇ τοῦ πατρὸς οἰκίᾳ, πολυχώρητόν τινα διδάσκων εἶναι τὸν οὐρανὸν, καὶ προσθήκης οὐδεμιᾶς δεῖσθαι παντελῶς τὴν παρ' αὐτοῦ γενομένην κτίσιν εἰς τὸ δύνασθαι λαβεῖν τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν. *Multas dicit esse mansiones in domo Patris, docens longè capacissimum esse cœlum, nec opus esse accessione creaturæ ab ipso conditæ ad suscipiendos qui diligunt ipsum.* Eodem sensu idem ad eundem locum in Catena in Joh. pag.353. dicit, Ἀφθονία ἐκεῖ καταγωγίων. *Magna illic mansionum copia.*

Πονηρός.

Pauca de hac voce notamus.

I. *Etymon.* Chrysostomus Homil.VII. in Acta, pag. 605. Πονηρὸς παρὰ τὸ πονεῖν εἴρηται· οὕτω γοῦν καὶ ἡ γραφὴ πόνον ἀεὶ τ̃ πονηρίαν καλεῖ· ὡς ὅταν λέγῃ. Ὑπὸ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ κόπος καὶ πόνος. Καὶ πάλιν· Καὶ τὸ πλεῖον αὐτῶν κόπος καὶ πόνος. Πονηρὸς, *malus*, *à* πονεῖν, *laborando dictus est. Sic scilicet Scriptura semper laborem malitiam vocat: ut cùm dicit, sub lingua ejus fatigatio & labor. Et alibi iterum, Et quod reliquum ipsis, fatigatio & labor.* Idem in Psal. CXL. Πονηρία εἴρηται ἐκ τοῦ πόνον ἐπάγειν καὶ μόχθον αὐτῷ τῷ κεκτημένῳ. *Πονηρία inde dicitur, quod* πόνον, *laborem & ærumnam afferat ipsi possessori.* Verum quidem, πονηρὸν dici à πόνος, ac proinde παρὰ τὸ πονεῖν, quod est à πένω: interim tamen scriptura non semper πόνον vocat πονηρίαν. Exempla in contrarium afferri possent plurima: nos unico contenti erimus. Proverb. III. 9. Τίμα τ̃ Κύριον ἀπὸ σῶν δικαίων πόνων, καὶ ἀπάρχου αὐτῷ ἀπὸ σῶν καρπῶν δικαιοσύνης. *Honora Dominum à justis laboribus tuis, & primitias ei solve à fructibus tuis justitiæ.*

II. Πονηρὸς *in specie* dicitur *Diabolus.* Chrysostom. Homil.XV. ad populum Antiochenum: Πολλῶν ἀνθρώπων ὄντων πονηρῶν, μόνος ὁ Σατανᾶς πονηρὸς καθ' ἐξοχὴν λέγεται. *Cùm multi homines sint mali, solus Satanas in specie* malus *dicitur.* Et iisdem penè verbis Homil. LXVII. t.VI. Μόνος ὁ διάβολος, καίτοι πολλῶν ὄντων πονηρῶν ἀνθρώπων, καθ' ἐξοχὴν πονηρὸς λέγεται. Atque ita sumitur in sexta petitione Orationis Dominicæ, consentientibus veteribus penè omnibus. Chrysostomus Homil.XIX. in Matth. ad cap.VI.v.13.pag. 140. Πονηρὸν ἐνταῦθα τὸν διάβολον καλεῖ. Καθ' ἐξοχὴν δὲ οὕτως ἐκεῖνος καλεῖται διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς κακίας, καὶ ἐπειδὰν μηδὲν παρ' ἡμῶν ἀδικηθεὶς, ἄσπονδον πρὸς ἡμᾶς ἔχει τὸν πόλεμον. *Malum hoc loco diabolum vocat. Singulari verò modo is ita vocatur ob summam malitiam, & quia nulla à nobis affectus injuriâ, irreconciliabili nos bello persequitur.* Hæc in compendium redacta, ita effert Theophylactus in cap.VI. Matthæi. Ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονη[ροῦ] Οὐκ εἶπεν, ἀπὸ τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων· οὐ γὰρ ἐκεῖνοι ἀδικ[οῦ]σιν ἡμᾶς, ἀλλ' ὁ πονηρός. *Sed libera nos à malo. N[on] dixit, A malis hominibus: non enim illi nos injuriâ a[ffi]ciunt, sed malignus ille.* De eodem iterum hunc locu[m] interpretatur Chrysostomus Homil. CIII. tom. V. pa[g.] 708. Gregorius Nyssenus Orat. V. in Orat. Domin[i]cam, t.I. pag.760. Ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Δοκεῖ μοι πολυτρόπ[ως] τε καὶ διαφόρως ὁ Κύριος τ̃ κακὸν ὀνομάζειν, κατὰ τὰς τῶν π[ο]νηρῶν ἐνεργειῶν διαφορὰς πολυωνύμως αὐτὸν ἀποκαλῶν, δι[ά]βολον, βεελζεβοὺλ, μαμμωνᾶν, ἄρχοντα τοῦ κόσμου, ἀνθ[ρω]ποκτόνον, πονηρὸν, πατέρα ψεύδους, καὶ ἄλλα τοιαῦτα. A m[a]lo. *Videtur mihi Dominus multis ac diversis modis m[a]lum illum nominare, dum juxta differentiam pravaru[m] operationum multis eum nominibus appellat, diabolum, Beelzebul, Mammonam, principem mundi, homi[ci]dam*, improbum, *patrem mendacii*, *aliisq; similib[us].* Et pag. sequenti, πονηρὸν interpretatur, τὸν ἐν τῷ κόσμ[ῳ] τούτῳ τὴν ἰσχὺν κεκτημένον, *qui in hoc mundo vires hab[et].* Cyrillus Jerosol.Catechesi Νεοφωτ.V.pag.223. Πονηρ[ὸς] ὁ ἀντικείμενος δαίμων, ἀφ' οὗ ῥυσθῆναι εὐχόμεθα. Mal[us] *est adversarius dæmon, à quo liberari petimus.* In Li[]turgia Jacobi,pag.32. Ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ καὶ τῶν [ἔρ]γων αὐτοῦ, καὶ πάσης ἐπηρείας καὶ μεθοδείας αὐτοῦ. *Libera n[os] à* malo, *& ab operibus ejus, ab insultibus, machinis [&] fraudibus ejus.* Sic etiam Tertull. lib. de Fuga, cap. pag. 969. *Erue nos à maligno, id est, ne nos induxe[ris] in tentationem, permittendo nos maligno. Tunc en[im] eruimur diaboli manibus, cùm illi non tradimur in tem[ta]tionem.* Ignatius ad Trallianos: Προορῶν τὰς ἐνέδρας [τοῦ] πονηροῦ. *Prævidens insidias mali.* Ibid. de Theodoto [&] Cleobulo, τὰ τοῦ πονηροῦ ἔκγονα, *mali soboles.* Nec a[lio] sensu vox πονηρὸς occurrit Matth. XIII. 19. 38. Eph[es.] VI. 16. II. Thessal. III. 3. ubi Theophylactus per τ̃ π[ο]νηρὸν intelligit τ̃ Σατανᾶν. I.Joh.II. 13.14. Si, τοῦ πονη[ροῦ] placeat οὐδετέρως accipere, erit, monente Clar.Pricæ[o] in oratione Dominica idem quod τηρεῖν ἐκ τοῦ πονη[ροῦ] Johan. XVII. v.15. &, ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ ῥύεσθ[αι] II.Timoth.IV. 18. Interim prior sententia potior e[st] quæ de Diabolo interpretatur. Sed nihilominus inf[ir]ma est ratio, quam quidam ab opposito articulo τοῦ [] ducunt, quasi is semper personam, nunquam rem [de]notet. Ita I. Joh.V. 19. de re, ὁ κόσμος ὅλος ἐν τῷ π[ο]νηρῷ κεῖται, *mundus totus in malo jacet.* Ita I. Joh. I[II.] v. 19. ἐκ τ̃ ἀληθείας εἶναι.

Πορνεία.

Hæc vox sumitur

I. *Propriè* pro commixtione eorum, qui extra co[n]jugium vivunt. Greg. Nyssenus epist. Canonicâ, t. pag.118. Πορνεία ἐστὶ καὶ λέγεται, ἡ χωρὶς ἀδικίας ἑτέρου [γι]νομένη τινὶ τ̃ ἐπιθυμίας ἐκπλήρωσις. *Scortatio est & di[ci]tur cupiditatis seu libidinis expletio, quæ fit sine alia[s] cujus injuria.* Theophylactus in cap. V. Matth. pag.[] Πορνεία, ἡ εἰς ἀπολελυμένην. *Scortatio est cum solu[ta].* Balsamon ad superiora Nysseni verba, pag.1048., Π[ορ]νεία λέγεται, ἡ χωρὶς ἀδικίας ἑτέρου μίξις, ἤγουν ἡ πρὸς ἐλ[εύ]θεραν ἀνδρὸς γυναῖκα. *Scortatio dicitur commixtio, q[uæ] fit sine alterius injuria, id est, cum uxore à marito libe[ra].* Basilius Magnus Can. XXVI. ad Amphilochium, p[ag.] 769. Ἡ πορνεία γάμος οὐκ ἔστιν· ἀλλ' οὐδὲ γάμου ἀρχ[ή]. *Scortatio non est matrimonium, sed nec initium mat[ri]monii.* Eum loqui de commixtione duorum, qui ex[tra] conjugium vivunt, patet ex iis, quæ statim subji[cit]. Nempe, *tales esse separandos:* ἐὰν δὲ στέργωσιν ἐκ παν[τὸς] τρόπου τὸ συνοικέσιον· τὸ μὲν τ̃ πορνείας ἐπιτίμιον γνω[ρι]ζέτωσαν· ἀφιέσθωσαν δὲ, ἵνα μή τι χεῖρον γένηται. *Sin [...]*

eis omnino placeat consortium, *scortationis quidem* *iam agnoscant: ne separentur autem, ne quid dete-* *accidat.* Atque hanc πορνείαν Macarius Homil. XVI. pag. 348. vocat πορνείαν διὰ σώματος τελουμένην, *tationem, quæ per corpus fit.*

II. *Improprie*, idque

1. *metaphoricè*,

a. pro defectione à Deo, & quovis adversus n peccato. Ita Gregor. Nazianzenus Orat. XXXI. g. 507. Οὐ περὶ σῶμα μόνον ἁμαρτία πορνεία καὶ μοιχεία ...εται, ἀλλὰ καὶ ὅτιοῦν ἥμαρτες, καὶ μάλιστα ἡ περὶ τὸ θεῖον ...ρανομία. *Non peccatum illud solum, quod in corpore mittitur, scortatio & adulterium dicitur, sed & quod-alíud flagitium, ac præsertim illud scelus, quod in vinum Numen perpetratur.* Aretas in cap. XVII. A-cal. pag. 969. Πορνεία οὐχ' ἡ αἰσχρὰ συμπλοκὴ τῶν σω-των μόνον νοεῖται, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἀπὸ Θεοῦ ἔκκλισις. *Scor-io non tantùm turpis corporum commixtio intelligitur, etiam omnis à Deo defectio.*

b. in specie pro idololatria. Suidas: Πορνεία, ...δωλολατρεία, καὶ πόρνος ὁ εἰδωλολάτρης, παρὰ τὸ πόῤῥω ...ν. Ἐξωλόθρευσας πάντα τὸν πορνεύοντα ἀπὸ σοῦ· ἐμοὶ δὲ ...ροσκολλᾶσθαι τῷ Θεῷ ἀγαθόν ἐστι. *Scortatio: idolorum* ...*tus. Et scortator, idolorum cultor.* Dictus autem ...ος, *quòd longè nuat*, & oculorum nutu vel eminus m libidinem significet. *Omnem scortatorem à te de-* ...*ntem penitus perdidisti: mihi verò bonum est adhæ-* ...*e Deo.* Verba, quæ hic adducuntur, leguntur Psal. XXIII. 27. ubi Theodoretus, Πορνείαν ἐνταῦθα τὴν εἰ-...ολατρείαν καλεῖ. *Scortationem hic idolorum cultum* ...*at.* Quòd verò Suidas dicit, πόρνον dici παρὰ τὸ πόῤῥω ...ν, allusio est, non verum etymon, quæ etiam legi-apud Athanasium de Definitionibus, t. II. pag. 54. duæ insuper aliæ; ejusdem planè commatis. Una , quòd πορνεία dicatur διὰ τὸ πυροῦν τὴν νεότητα, *quòd* ...*t juventutem:* altera, διὰ τὸ πηροῦν ἢ ὡς ἐκλυφλοῦν τὸν , *quòd depravet, vel quasi excæcet mentem.* Est au-...à περνάω vel πέρνημι, quod est *vendo.* Scortator m corpus suum prostituit & veluti vendit. Iterum eodoretus ad Psal. CVI. v. 39. pag. 829. Καὶ ἐπόρνευ-...ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν. Πορνείαν ἐνταῦθα οὐ τὴν ...λασίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν εἰδώλων λατρείαν καλεῖ. ...ειδὰν γὰρ τῷ Θεῷ συνημμένοι τὴν ἐκείνων θεραπείαν ἠγά-...σαν, τὴν δεισιδαιμονίαν εἰκότως πορνείαν ἐκάλεσεν. *Et* ...*tati sunt in adinventionibus suis.* Scortationem *hoc* ..., *non modò intemperantiam, verùm etiam idolorum* ...*tum vocat. Quoniam enim Deo copulati, illorum cul-* ...*adamârunt, dæmonum honorem meritò* scortatio-...n *vocavit.* Confer vocem Μοιχεία, num. II. 2.

2. *Synecdochicè*,

α. pro adulterio. Clemens Alexandr. Strom. lib. pag. 464. hoc sensu sumit, quando dicit πορνείαν ...ἐκ τοῦ ἑνὸς γάμου, εἰς τοὺς πολλοὺς ἔκπτωσιν, *ab uno matri-* ...*io ad plura prolapsionem:* quanquam hoc de poly-...nia quoque successiva intelligi possit. Magis perspi-...sunt Chrysostomi verba Homil. LXXIII. in Johan-...n: Τὸν μὴ ἀρκούμενον τῇ ἰδίᾳ γυναικὶ ἀμήχανον σωθῆ-...ἀλλ' ἀνάγκη πάντως ἀπολέσθαι, κἂν μυρία ἔχῃ κατορ-...ματα· μετὰ γὰρ πορνείας ἀδύνατον εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασι-...ν τῶν οὐρανῶν. *Eum, qui propria uxore non vivit con-* ...*tus, salvari impossibile est: sed necesse est talem omni-* ...*perire, etiamsi infinita bona opera fecerit: fieri enim* ...*uit, ut quis cum scortatione in regnum cœlorum in-* ...*diatur.* Basilius Magnus Canon. XXI. ad Amphilo-...ium, pag. 768. Εἰ ἀνὴρ γυναικὶ συνοικῶν, ἐπειδὰν μὴ ...σθεὶς τῷ γάμῳ, εἰς πορνείαν ἐκπέσῃ, πόρνον κρίνομεν τὸν τοιοῦτον. *Si vir cum muliere cohabitans, postquam matri-monio non fuerit contentus, in scortationem inciderit, scortatorem hunc judicamus.* Balsamon ad hunc Ca-nonem, pag. 955. Ἐνταῦθα ὁ ἅγιος τὸν μὲν ἔχοντα γυναῖ-κα, καὶ μεθ' ἑτέρας ἐλευθέρας γυναικὸς ἀσελγήσαντα, πόρνον εἶναι λέγει, οὐ μοιχόν. *Hoc loco S.* Basilius *eum qui uxorem habet, & cum alia soluta uxore lasciviam committit, scortatorem esse dicit, non mœchum.*

β. pro omnis generis *lascivia & impuritate.* Sui-das: Πορνεία, καὶ ἡ ἀκολασία· παρὰ τὸ πεπωρωμένον ἔχειν τὸν νοῦν. Πορνεία *etiam est intemperantia, quòd* scortatores *mentem habeant induratam.* Confer, quæ proximè ex Athanasio sunt allata, num. II. 1. *b.* ubi pro πηροῦν etiam legendum πωροῦν, *indurare:* quo sensu πωροῦσθαι Apo-stolo satis frequens. Clemens Alexandr. Stromat. lib. VII. pag. 744. inter πορνείας species etiam numerat φιληδονίαν, *voluptatis studium, luxuriam.* Hac signifi-catione sumitur Rom. I. 29. ubi quidem Theodoretus per πορνείαν intelligit τὴν οὐ κατὰ γάμον γινομένην συνουσίαν, *congressionem, quæ fit extra matrimonium:* at meliùs Theophylactus: Πᾶσαν ἁπλῶς τὴν ἀκαθαρσίαν τῷ τῆς πορ-νείας ὀνόματι περιέλαβεν. *Omnem simpliciter impurita-tem, scortationis nomine complexus est.* Ita etiam sumi-tur I. Thessal. IV. 3. ubi Apostolus dehortatur ἀπὸ πά-σης πορνείας, *ab omni scortatione*, ὅτι πολλὰ τῆς ἀκολασίας εἴδη, *quia multæ species sunt intemperantiæ*, ut Theo-doretus ad hunc locum.

Πορνομοιχής.

Non habent Lexica. Conflatum ex πόρνος & μοι-χός. Legitur apud Cyrillum Alexandr. Orat. de Exitu animæ, pag. 414. Οἱ τὰ ὅπλα τῆς νηστείας ῥίπτοντες, ὑπὸ τῆς γαστριμαργίας σκελίζονται καὶ ὑπὸ τῆς πορνομοιχοῦς ἀναι-ροῦνται ἁμαρτίας. *Qui arma jejunii abjiciunt, à gula subvertuntur, & ab adultera peccati libidine peri-muntur.*

Πόρος.

Πόρος, inter alia, est ἀφορμὴ, juxta Hesychium, *facultas rei gerendæ & occasio, excogitata ratio aliquid efficiendi.* Vide etiam Suidam & vulgata Lexica. Justi-nus M. Apol. I. post initium paulò, πόρους ἡδονῆς ἐκ παν-τὸς ποιεῖσθαι. *In omnibus ad libidinem occasiones quærere.* Chrysostomus in Psal. CXXXIV. Πολλὴ ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία, καὶ ἐξ ἀμηχάνων εὑρίσκει πόρους. *Magna est Dei sapientia, & in rebus difficillimis & impeditissimis viam exitumq; invenit.* Usitatissima locutio est, πόρους ἐξ ἀπόρων, vel ἐν ἀπόροις εὑρίσκειν. Aliquot exempla habes in Ἄπορος. Alia hic adjicimus. Chrysostomus Homil. XXXIV. in Genesin: ὁ Θεὸς πόρους ἐξ ἀπόρων εὑρεῖν δύναται. *Deus in rebus difficillimis ac deploratis exitum invenire potest.* Idem, in Psal. IX. Ἡ εἰς τὸν Θεὸν ἐλπὶς ἐκ τῶν ἀπόρων πό-ρον εὑρίσκει. *Spes in Deum ex rebus intricatissimis exitum invenit.* Et in Psal. X. pag. 600. Μεγάλη τῆς ἐπὶ τὸν Κύριον ἐλπίδος ἡ δύναμις, φρούριον ἀχείρωτον, τεῖχος ἄμαχον, συμμαχία ἀκαταγώνιστος, λιμὴν εὔδιος, πύργος ἀκα-ταμάχητος, δύναμις ἄμαχος, καὶ ἐκ τῶν ἀπόρων εὑρίσκου-σα πόρον. *Magna est vis spei in Dominum, præsidium quod non potest superari, murus inexpugnabilis, societas expugnatu difficilis, portus tranquillus, turris quæ ne-quit expugnari, vires invictæ, quæ in rebus difficillimis & impeditissimis exitum inveniunt.* Idem in Psalm. CXXIX. Ῥᾴδια τῷ Θεῷ πάντα καὶ εὔκολα, καὶ ἐξ ἀπό-ρων πόρον εὑρεῖν δυνήσεται. *Omnia Deo sunt facilia & expedita, & vel in rebus difficillimis exitum in-veniet.*

Πόρτος.

Πόρτ☉.

Πόρτ☉, *portus.* Hesychius: Ῥέας πόρτ☉, παρὰ τὸν ἀδριακὸν κόλπον. *Rheæ portus, ad Adriacum*, vel *Adriaticum sinum.* Cedrenus: Εἰσῆλθε πλοῖον ἀπὸ Ἀλεξανδρείας εἰς τὸν πόρτον Ῥώμης. *Ingressa est navis Alexandrina in portum Romanum.* Philostorgius hist. Eccles. lib. XII. cap. III. pag. 161. & 162. in expugnatione Romæ aliquoties voce utitur: Καταλαμβάνει τὸν πόρτον. *Portum occupat.* Ἑλὼν δὲ ῥᾷον τὸν πόρτον. *Capto facilè portu.* Ὁ δὲ τὸν πόρτον καταλαβών. *Cùm verò portum occupâsset.* Τροφὴν αὐτοῖς κομίζειν ἀπὸ τοῦ πόρτου ἐφίησιν. *Annonam sibi è portu convehere permisit.* Sozomenus lib. IX. cap. VI. pag. 119. a. in eadem historia, ἀπὸ τοῦ πόρτου, *è portu.* Cap. VIII. Ἐξ ἑνὸς μέρους τὸν πόρτον ἑλών. *Cùm ex una parte portum cepisset.* Vide Gl. Meursii.

Ποσόω.

Non habent Lexica. Α᾽ πόσ☉, *quantus*, fit ποσόω, *quantum facio, quantitatem attribuo.* Ποσοῦσθαι, *quantum esse, quantitatem habere.* Cyrillus Alex. lib. I. in Joh. cap. III. pag. 21. Ἡ θεία φύσις οὐ πεπόσωται. *Natura divina quantitatis est expers.* Et lib. II. in Joh. cap. VIII. pag. 230. Οὐ πεποσῶσθαι τὸ θεῖον, ἢ καὶ σχήματι περιγραπτὸν, καὶ χαρακτῆρι μετρούμενον, ἢ καὶ ὅλως τὰ σωμάτων ὑπομένειν τὰ ἀσώματα ὑπολήψεταί τις, οὐδ᾽ εἰ σφόδρα φαίνοιτο ληρῶν. *Nemo tam stultus est, qui sibi in animum inducat, Deum esse quantum, aut figurâ circumscribi, & charactere comprehendi, aut deniq; res incorporeas, quæ corporum sunt, pati.*

Ποταμός.

Hæc vox sumitur

I. *Propriè.* Veteres Glossæ: ποταμὸς, *Fluvius, flumen, amnis.* Est aliquando etiam *torrens.* Ita Lucæ VI. v. 49. ᾗ προσέρρηξεν ὁ ποταμὸς, *ad quam* (domum) *illisus est torrens*, χείμαρρ☉. Eodem modo Sirach. XL. v. 13. Χρήματα ἀδίκων ὡς ποταμὸς ξηρανθήσεται. *Opes injustorum, ut torrens siccabuntur.* Sic apud Homerum Il. V. v. 138. χειμάρρο☉ ποταμὸς, *torrens fluvius:*

Ὅν τε κατὰ στεφάνης ποταμὸς χειμάρρο☉ ὤσῃ.

Quem à summo montis fluvius torrens impulerit.

Et Il. δ'. v. 452.

Ὡς δ᾽ ὅτε χείμαρροι ποταμοὶ, κατ᾽ ὄρεσφι ῥέοντες. *Et perinde ac torrentes fluvii, de montibus fluentes.* Vetus Scholiastes ad hunc versum: Χείμαρροι· οἱ χειμῶν☉ ῥέοντες ποταμοὶ, καὶ πληρούμενοι ἀπὸ μεγάλων ὄμβρων. *Torrentes: oborta tempestate fluentes fluvii, & à magnis imbribus repleti.* Ποταμοὶ à Gentilibus colebantur ut numina. Hesychius: Ποταμὸς, ὁ ὠκεανὸς, καὶ τὸ ὑγρὸν, καὶ σωματοειδὴς θεός. *Oceanus* vocatur ποταμὸς, *& humidum, & deus corporeus.* Vide in Πηγὴ, num. I. maximè in Ὕδωρ.

II. *Impropriè.* Ut cùm,

1. *res inconstantes fluminum instar transire dicuntur.* Talis est præsens mortalium vita. Marcus Antonius lib. IV. Ποταμός τις καὶ ῥεῦμα βίαιον ὁ βί☉. *Vita est fluvius quidam, & rapidum flumen.* Ovid. art. III.

- - - *Eunt anni more fluentis aquæ.*

Et Metamorph. lib. XV.

- - *Assiduo labuntur tempora motu*
Non secus ac flumen: nec enim consistere flumen,
Nec levis hora potest.

Basilius Magnus Homil. XXIII. pag. 568. Ποταμὸς ὁ βίος ἡμῶν, ῥέων ἐνδελεχῶς καὶ κύμασιν ἀλλεπαλλήλοις πλημμυρούμεν☉. Τὸ μὲν γὰρ προέρρυσεν ἤδη, καὶ τὸ δὲ ἔτι πορεύεται· καὶ τὸ μὲν ἄρτι προέκυψε τῶν πηγῶν, τὸ δὲ μέλλει· καὶ πρὸς τὴν κοινὴν ἅπαντες τοῦ θανάτου σπεύδομεν θάλατταν. *Vita nostra fluvius quidam est, continuis ac indesinentibus fluctibus plenus, quorum alio præterlapso jam alius adhuc cursu præsens est, & hoc quidem è fonte suo jam prom[...] nante, ille adhuc promanaturus: & hoc pacto ad co[...] mune mortis mare properamus omnes.* Augustinus de Trinitate, lib. IV. cap. XVI. *Quasi fluvio quodam [...] currit genus humanum.* Seneca epist. LVIII. pag. 2[...] *Corpora nostra rapiuntur fluminum more. Quicquid [...] des, currit cum tempore. Nihil ex his quæ videmus, n[...] net*, &c. Chrysostomus de rebus externis Homil. XI[...] t. V. Ποταμίων ῥευμάτων μιμεῖται φύσιν· ὁμοῦ τε φαίνετ[...] καὶ παρατρέχει· ὁμοῦ κατέχεται, καὶ ἀποπηδᾷ. *Flumin[...] naturam imitantur: simul apparent, & prætereun[...] simul tenentur, & resiliunt.* Et Orat. IV. in Oziar[...] Μὴ ἵσταταί τι τῶν ἀνθρωπίνων, ἀλλ᾽ ὥσπερ τῶν ποταμ[...] ῥευμάτων μιμεῖται τὸν δρόμον· ὁμῶς τε γὰρ ἐφάνη, καὶ σκι[...] εὐκολώτερον ἡμᾶς καταλιμπάνει. *Nihil rerum humana[...] rum subsistit, sed fluviorum cursum omnia imitantu[...] simul atque enim apparuerunt, ipsâ umbrâ velocius [...] deserunt.* Homil. XXX. in I. ad Corinthios pag. 4[...] Ῥεύματι σφοδρῷ τὰ ἡμέτερα ἔοικεν οὐδαμοῦ ἵστασθαι βουλομ[...] νῳ, ἀλλ᾽ ἐπειγομένῳ πρὸς τὸ κάταντες. *Res nostræ simi[...] sunt vehementi fluento, quod nusquam vult consister[...] sed repentè fertur ad declive.* Homil. IX. in epist. [...] Hebræos, pag. 484. Τί ἐστι τὰ ἀνθρώπινα πράγματ[...] τέφρα καὶ κόνις, καὶ ὡσεὶ χνοῦς κατὰ πρόσωπον ἀνέμου, καπνὸ[...] σκιὰ, καὶ φύλλον περιφερόμενον, καὶ ἄνθ☉, ὄναρ, καὶ διήγημα, [...] μῦθ☉, ἄνεμ☉ καὶ ἀὴρ χαῦν☉, ἁπλῶς διαῤῥέων, πτερὸν [...] ἱστάμενον, ῥεῦμα παρατρέχον, καὶ εἴ τι τούτων οὐδαμινέστερ[...] *Quid sunt res humanæ? Cinis & pulvis, & tanquam p[...] vis ante faciem venti, fumus & umbra, & folium qu[...] agitatur, & flos, & somnium, & narratio, & fabu[...] ventus, & aër mollis temerè diffluens, penna non co[...] stens, fluentum prætercurrens, & si quid his est vili[...]* Homil. XXIII. in Genes. pag. 164. Οὐδὲν τῶν ποταμ[...] ῥευμάτων διενήνοχε τὰ τοῦ παρόντ☉ βίου πράγματα, μ[...] τοσαύτης εὐκολίας καὶ ῥύμης παρατρέχοντα. *Præsentis vi[...] res nihil differunt à rapidis fluentis, utpote quæ tanta c[...] velocitate & impetu prætercurrunt.*

2. *Pro summa rerum copia* ponitur ποταμός. [...] ποταμὸς νοημάτων, est *magna sententiarum copia.* Chr[...] sostomus Homil. XXV. t. V. Edit. Paris. pag. 356. Τ[...] βάθ☉ τῆς τοῦ Παύλου συνέσεως φαίνεται μειζόνως, ὅταν [...] μιᾶς ῥήσεως τοσούτους ἡμῖν τίκτῃ ποταμοὺς νοημάτων. *T[...] intelligentiæ Pauli profunditas magis elucescit, quando [...] uno dicto tanta nobis sententiarum fluenta profert.*

3. *Pœnæ infernales*, propter perpetuam durati[...] nem, *cum fluvio perenni comparantur.* Chrysostom[...] Homil. XIII. in Johannem: Τὸν τοῦ πυρὸς ποταμὸν ἐκφ[...] γεῖν. *Igneum fluvium*, id est, inferos, *effugere.* Ide[...] Hom. XI. in epist. ad Roman. pag. 86. contra eos, q[...] pauperibus nihil, luxuriæ verò omnia consecrant: [...] ταύτης τῆς συγχύσεως χεῖρον; τί τῆς παρανομίας ταύτης χ[...] λεπώτερον; πόσοι ποταμοὶ πυρὸς ἀρκέσουσι τῇ τοιαύτῃ ψ[...] χῇ; *Quid hac confusione pestilentius? quid hac iniquita[...] gravius? quot tandem ignei fluvii ad hujusmodi anima[...] depascendam sufficere queant?* Inferi etiam vocant[...] πυριφλεγέθων ποταμὸς, *fluvius igne ardens.* Chrysost[...] mus Homil. XXIII. in I. ad Corinthios: Τὰ ἐκεῖ ποῖ[...] παραστήσει λόγ☉; τὰς καμίνους τὰς ἀφορήτους, τοὺς πυ[...] φλεγέθοντας ποταμοὺς, τοὺς βρυχομένους ὀδόντας, τὰ δ[...] σμὰ τὰ ἄλυτα, τὸν σκώληκα τὸν ἰοβόλον, τὸ σκότος τὸ ἀφεγ[...] τὰ μηδέποτε πέρας λαμβάνοντα κακά; *Quæ illic agu[...] tur, quænam oratio explicaverit? Fornaces intolera[...] les, fluvios igne ardentes, dentes stridentes, vincula [...] solubilia, vermem venenatum, tenebras lucis expert[...] & quæ finem nunquam accipiunt mala?* Huc etiam [...] ciunt ejusdem verba ad fidelem Patrem, t. VI. pag. 14[...] Δεῖ πρὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἐκείνης αὐτὸν ἀναμνῆσαι τῆς ἡμ[...]

ας, καὶ τὲ ποταμηδὸν ῥέοντ@- πυρὸς, τὸ ἐδέποτε σβεννυμένης φλογός. *Oportet ei ante alia omnia in memoriam revocare ignem fontis instar fluentem, & flammam, quæ nunquam extinguitur.*

Ποτήριον.

Plurima de hac voce afferri possent. Nos verò paucissimis erimus contenti.

I. Ποτήριον aliquando notat *demensum, seu certam artem afflictionum*, qaus Deus singulis admetitur. Hoc sensu sumitur Matth.XX. v.23. Marc.X.39. & alii. Docent hoc veteres. Clemens Alexandr. lib.I. Pæag. cap.VI. pag.104. Τὴν συμπλήρωσιν τὲ ἰδίε πάθες ποτήριον κέκληκε καταχρηστικῶς, ὅτε ἐκπιεῖν ᾗ ἐκτελέσαι μόνον χρῆν αὐτό. *Propriæ passionis complementum abusivè poculum appellavit, quando eam ebibere & perficere ipsum solum oportuit.* Basilius M. in Psalm. CXVI. ad Matth. XX.23. Ἐδήλε τὸν θάνατον, ὃν κατεδέχετο ὑπὲρ τὸ τὲ κόσμε σωτηρίας. *Significabat mortem, quam pro salute mundi subiit.* Theophylactus in cap.XX. Matth.p.117. Ποτήριον λέγει τὸ μαρτύριον ᾗ τὸ οἰκεῖον θάνατον. *Poculum dicit martyrium, & propriam mortem.* Confer vocem Βάπτισμα, num.I. 7. & Adverſ. Gatakeri cap.V. ubi multa de *Calice tribulationis*: de quo etiam Theodoretus ad v.7. Psalmi X. pag. 438. Ποτήριον ἐνταῦθα τὸ τιμωρίαν ὀνομάζει. *Calicem hic supplicium nominat.*

II. Eſt *poculum in S. Cœna adhiberi solitum.* Hoc vocatur ποτήριον πνευματικὸν, σωτήριον, ἄχραντον τὲ αἵματ@- τὲ δεσποτικὲ. *Calix spiritualis, salutaris, impollutus sanguinis Dominici*, à Chrysostomo Hom.LXXXIV. V. pag.583. ποτήριον βασιλικὸν, *calix regius*, ab eod. Homil. CXXIII. t.V. ποτήρια βασιλικά. Homil.XVII. in epiſt. ad Hebræos: ὁ τοιὲτ@- προσίτω, καὶ ποτηρίων απτέσθω βασιλικῶν. *Talis accedat, & calices tangat regios.* Ποτήριον τὲ αἵματ@-. Iterum Chrysostomus Homil. XLV. in Matth. Τῷ ἱερεῖ μόνῳ θέμις τὸ τὲ αἵματ@- σωτήριον ἐπιδιδόναι. *Penes solum sacerdotem est, calicem sanguinis porrigere.* Τὸ τὸ εὐλογίας ποτήριον, ex I. Cor. X.16. Vide in Εὐλογία, num.IV.1. Casauboni Exercit. XVI. num. 33. & Adversar. sacr. Gatakeri cap.VII. ubi multa memoratu dignissima. Vocatur φρικτὸν ποτήριον. Theophylactus in I.Corinth.XI. ad v.25. Καὶ διὰ τὲ ποτηρίε ἀνάμνησιν τελεῖς τὲ δεσποτικὲ θανάτε. Πῶς ἐν σὺ μόν@- πίνεις ᾗ μεθύεις, τὲ φρικτὲ ποτηρίε πᾶσιν ἐπίσης δοθέντ@-; *Per calicem memoriam celebras mortis Dominicæ. Qui igitur tu solus bibis & inebriaris, tremendo isto calice omnibus ex æquo tradito?* ποτήριον μυστικὸν. Socrates histor. Eccleſ. lib.I. cap.XXVII. pag.187. ubi de Athanasio, qui falsò erat accusatus, ὅτι ἀνέτρεψε μὲν τὴν τράπεζαν, ποτήριον δὲ κατέαξε μυστικὸν, *quòd mensam quidem subverterit, calicem verò mysticum fregerit.* Vide etiam Philostorgium, in hac narratione, ut aliàs sæpe Φιλοψευδῆ Κακοσόργιον, teste Photio, lib. II. tom. II. pag. 19. & apologiam Synodi Alexandrinæ pro Athanasio, apud Athanasium t.I. p. 629. Ποτήριον τῶν μυστηρίων, *poculum mysteriorum*, à Nestorio apud Cyrillum Alexandr. lib. IV. adv. Nestorium, pag. 118. ἅγιον ποτήριον, *sanctus calix*, Can. X. Concilii Constantinopolitani in Templo Apostolorum. Κρατὴρ τὸ μυσταγωγίας, *calix mystagogiæ*, id est, sacræ Cœnæ, à Chrysostomo Homil.CI. t.V. pag.659.

III. Eſt *calix consolationis*, ut nuncupatur Jeremiæ cap.XVI. v.7. Quo loco gravissimas populo Judaico impendentes calamitates per Vatem hunc prænuncians Dominus, neminem dicit futurum, *qui aut mortuos lugeat, aut superstites soletur. Non divident*, inquit, *eis, in luctu, ad consolandum ullum eorum ob mortuum: neque poculum consolationis*, ποτήριον εἰς παράκλησιν, *propinabunt eis, ob patrem, matrémve ullius eorum defunctam.* Moris erat, ut calamitate aliqua afflictos, puta, propinqui aut amici alicujus deceſſu, alloquendi consolandique cauſſa, convenirent neceſſarii, cibumque aliquem secum, ac vinum deferrent, quò convescendo ac compotando luctum eis aliqua ex parte levarent ac lenirent. Vide Adverſ. Gatakeri cap. VI. & Clar. Stuckii nostri Antiquitatum Convivialium lib. I. cap. XXVI.

Πέβλικον.

Vox Latina eſt πέβλικον, *publicum.* Frequens apud Jurisconsultos Græcos. Can. XLIII. Cod. Eccleſiæ Africanæ: Εἰ πέβλικον καὶ τεθρυλλημένον ἐστὶ τὸ ἔγκλημα. *Si publicum & vulgatissimum est crimen.* Zonaras ad hunc Canonem, pag. 430. Πέβλικον τὸ διεδημοσιευμένον καὶ πρόδηλον λέγεται. Πέβλικον *dicitur vulgatum & manifestum.* Ad eundem Balsamo, pag. 656. Πέβλικον ἢ δημόσιον ἔγκλημα, τεθρυλλημένον, ἤτοι φανερόν. Vide Gl. Meursii.

Πόυς.

Πὲς, *pes*, sumitur,

I. *Propriè* pro nota corporis animalis parte. Apud Damascenum, lib I. orthod. fidei, cap. II. pag. 5. Christus dicitur ἀβρόχοις ποσὶ τοῖς ὕδασιν ἐπιπορεύεσθαι, *siccis pedibus super aquas inceſſiſſe.* Huc pertinet,

1. *Pedum usus.* Gregorius Nyſſenus de Anima & Resurrect. tom. III. pag. 251. πρὸς τὸν δρόμον οἱ πόδες. *Ad cursum pedes dati.* Chrysostomus Homil. LXVII. tom. VI. πόδες ἐδόθησαν, ἵνα τρέχῃς εἰς καλὰ ἔργα. *Pedes dati sunt, ut ad bona opera curras.* Et Homil.X. in epiſt. ad Philipp. pag.62. Ὁ θεὸς ἐποίησέ σοι πόδας, ἐχ ἵνα τρέχῃς ἐπὶ κακίαν, ἀλλ᾽ ἐπὶ ἀγαθά. *Pedes tibi fecit Deus, non ut curras ad malitiam, sed ad bona.* Gregor. Nazianzenus Orat. XL. pag. 666. Καλὸν πόδας τελειεσθαι, μὴ ὀξεῖς εἶναι πρὸς τὸ ἐκχέειν αἷμα, μηδὲ εἰς κακίαν τρέχοντας, ἀλλ᾽ ἑτοίμες εἰς τὸ εὐαγγέλιον, καὶ πρὸς τὸ βραβεῖον τὸ ἄνω κλήσεως, ᾗ Χριστὸν ὑπονίπτοντα, ᾗ καθαίροντα δέχεσθαι. *Præclarum est pedibus lustrari, ne ad fundendum sanguinem præcipites ruant, neque ad vitium currant, verùm ad Evangelium promti sint, & ad supernæ vocationis palmam, Christúmque abluentem ac purgantem suscipiant.*

2. *Pedes lavare*, id eſt, fideles recreare, omnibusque officiis juvare: I. Timoth.V. v. 10. illa commendatur vidua, *quæ* ἁγίων πόδας ἔνιψε, *Sanctorum pedes lavit.* Ubi Oecumenius, pag.757. Εἰ ἁγίων πόδας ἔνιψε, τετέστιν, εἰ τὰς ἐσχάτας ὑπηρεσίας τοῖς ἁγίοις ἀνεπαισχύντως ἐξετέλεσε. *Si Sanctorum pedes lavit, hoc est, si abjectiſſima servitia sanctis sine ullo pudore præstitit.* Alluditur ad consuetudinem veterum, Orientalium præcipuè, qui hospitum ac peregrinorum advenientium pedes lavabant; ut ex historia sacra notum. In more etiam positum erat apud Christianos, ut fratres peregrè accedentes exciperentur, eorumque pedes lavarentur. Hujus consuetudinis illustre exemplum extat apud Sozomen. lib.I.cap.XI.p.14.b. *Tempore Quadragesimæ quidam ex itinere ad Spiridionem divertit, quem cùm ille videret* μάλα κεκμηκότα, *valde fessum,* ἄγε δὴ, πρὸς τὴν θυγατέρα ἔφη, ὅπως τὲ ἀνδρὸς τὲς πόδας νίψῃς, ᾗ φαγεῖν αὐτῷ παράθες, *Age, inquit ad filiam, lavato viri pedes, & quod comedat ei apponito.* Alii servorum & ancillarum operâ hîc utebantur. Vide I. Sam.

XXV. 41. Homerus Od. δ', v. 49. Τὰς δ' ἐπεὶ ἂν δμωαὶ λοῦσαν καὶ χρῖσαν ἐλαίῳ. *Hos (hospites) postquam igitur ancillæ laverunt & unxerunt oleo.* Propterea etiam Christus, maximam demonstraturus humilitatem, *pedes discipulorum lavit* Joh. XIII. 4. & seqq. Ammonius in Catena ad hanc locutionem: Ὅρα πῶς τῷ νίψαι τὸ ταπεινὸν ἐνδείκνυται. *Ecce, quomodo lavando humilitatem ostendit.* Idem iterum de Christo: Οὐ μόνον λόγῳ, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ τῆς τελείας, ταπεινοφροσύνης δέδωκεν ὑπόδειγμα. *Non solùm verbo, sed & opere perfectæ humilitatis specimen dedit.* Suum hoc exemplum Apostolos imitari vult Dominus ibid. v. 14. Εἰ οὖν ἐγὼ ἔνιψα ὑμῶν τοὺς πόδας, ὁ Κύριος, καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας. *Si ergo ego lavi pedes vestros, Dominus, & Magister, & vos debetis alter alterius lavare pedes.* Ad quæ Theophylactus, pag. 755. Ὑμεῖς ὀφείλετε ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας, τουτέστι, πᾶσαν διακονίαν ἀλλήλοις ὑπουργεῖν. Διὰ γὰρ τοῦ νίπτειν, ὅπερ ἐσχάτη ὑπηρεσία δοκεῖ, καὶ τὰς ἄλλας πολλῷ μᾶλλον τὰς ἐντιμοτέρας τελεῖν ὀφείλομεν. *Vos debetis alter alterius lavare pedes, hoc est, omni ministerio vocis invicem servire. Id enim vult per lotionem, quæ est ministeriorum infimum, ut & alia longè honestiora minimè detrectemus.* Vide Clar. Stuckii Antiq. Convivial. lib. II. cap. XXIII.

3. *Pedes tegere* κατ' εὐφημισμὸν in sacris ponitur pro eo, quod est ἀποπατεῖν, *egerere, ventrem levare, alvum purgare.* Ita usurpatur Judicum III. 24. ubi de rege suo aulæ Moabiticæ ministri, *Tegit pedes suos.* Item I. Reg. XXIV. 4. de Saule: *In speluncam secessit ad tegendum pedes suos.* Hîc Jonathæ Targum *pedes tegere* exponit, *necessitatem suam facere.* Quod etiam nos Germani dicimus. Formulæ rationem veram prodidit Casaubonus in Notis ad Suetonii Augustum, tractam scil. partim à vestitus laxioris ac prolixioris ritu, quo non Hebræi soli, sed Romani Græcique veteres etiam utebantur; partim à τῶν κοιλιολυσίαν ὄντων gestu. Unde Vatablus, *egerentium gestus.* Cùm enim ejusmodi vestes forent, necesse erat, ut corpore ad ventris onus deponendum inclinato, defluentes laciniæ pedes obtegerent. Hinc Græci in mentione ventrem levantium, vestis καθέλκεσθαι καὶ ἀνέλκεσθαι dicitur, ut observat Gatakerus. Herodianus in Macrino, τὰς ἐσθῆτας τῶν μηρῶν καθέλκειν. Proinde quod de Saule dicitur, *in speluncam ingressus est ad tegendum pedes,* id LXX. reddiderunt, καὶ εἰσῆλθε παρασκευάσασθαι, *& ingressus est ad præparandum,* ut Codices nunc habent, vel potiùs, uti Theodoretus exhibet in I. Regum quæst. LVI. pag. 255. ἀνασκευάσασθαι, *ad deponendum* onus ventris. Aquila, ut idem notat, εἰσῆλθεν ἀποκενῶσαι, *ingressus est ad evacuandum.* Josephus Antiq. lib. VI. cap. XIV. Ἐπὶ τῶν κατὰ φύσιν, *ad naturæ requisita;* sive, ut ex eodem Theodoretus ἐξηγητικῶς, (neque enim ipsa sunt Josephi verba) τὰς φυσικὰς ἐκκρίσεις ποιήσασθαι, *ad naturales excretiones faciendas.* Zonaras Annal. tom. I. εἰς ἀπόπατον. Vetus Latinus, *ut purgaret ventrem.* In Eglonis autem historia Græci nonnulli, πρὸς δίφρους κάθηται ἐν τῇ ἀποχωρήσει τοῦ κοιτῶνος. *Sellæ familiaricæ insidet in cubiculi secessu.* Vet. Lat. Ventrem purgat. At LXX. ἀποκενοῖ τοὺς πόδας αὐτοῦ. *Evacuat pedes suos.*

4. Observandæ locutiones παρὰ πόδας, παρὰ πόδα, & κατὰ πόδας, quæ significant *è vestigio, confestim, illicò.* Hesychius: Παρὰ πόδα, εὐθέως, ἐγγύθεν. *Statim, cominus vel è propinquo.* Chrysostomus: Οὐ παρὰ πόδας ὁ Θεὸς ἡμῖν ἐπάγει τὴν τιμωρίαν. *Deus non è vestigio pœnam nobis imponit.* Idem in Psal. IX. Οὐ παρὰ πόδας ἡ δίκη ἕπεται. *Non illicò pœna sequitur.* Photius apud Oecumenium in cap. V. ad Romanos: Κατὰ πόδας ἠκολούθει τοῖς πλημμελοῦσιν ἡ τιμωρία. *E vestigio quebatur peccantes pœna.* Isidorus Pelusiota lib. epist. XV. pag. 131. Τὸ μὲν συγγνώμης ἀξιοῦν τοὺς πταίοντ... θεῖον· τὸ δὲ παρὰ πόδας ἀπαραιτήτως κολάζειν, θηριωδες καὶ ὀφιῶδες. *Iis qui peccant, veniam impertiri, di... na quædam res est: è vestigio autem eos implacabili a... mo excruciare, belluina & serpentina.* Oecumeni... in cap. I. Jacobi: παρὰ πόδας ἐπηκολούθησε τὰ αἰτούμε... *E vestigio sequebantur petita.* Olympiodorus in Jobu... παρὰ πόδα ἡ λύσις ἐστίν. *In promtu solutio est.*

II. *Impropriè pedes* tribuuntur,

1. *Deo.* Cur verò, docet Damascenus lib. I. O... thod. fidei, cap. XIV. pag. 51. Πόδας καὶ βάδισιν Θεοῦ νοοῦμεν, τὴν πρὸς ἐπικουρίαν τῶν δεομένων, ἢ ἐχθρῶν ἄμ... ναν, ἢ ἄλλην τινὰ πρᾶξιν, ἔλευσίν τε καὶ παρουσίαν, ἐκ... παρ' ἡμῖν διὰ τῆς τῶν ποδῶν χρήσεως ἀποτελεῖσθαι τὴν ἄφιξ... *Per pedes & incessum Dei intelligimus ejus ad auxili... indigentium, vel inimicorum ultionem, aut ad ali... aliquam operationem, adventum & præsentiam: quia nobis beneficio pedum perficitur accessus.* Gennadius ... Catena MS. in cap. I. Genes. Ἡ γραφὴ διὰ ποδὸς ... σημαίνεσθαι τὴν παρουσίαν, ἐπειδὴ ποσὶν ἡμεῖς ὅπερ ἐθέλ... μεν, ἀφικνούμεθα. *Scriptura* (quando de Deo loquit... *per pedem significare solet præsentiam, quia nos benef... pedum pervenimus, quocunq; volumus.* Diodorus ... eadem Catena, in cap. VI. Genes. Πόδες, ἡ παρουσ... ἐπειδὴ ποσὶ παραγινόμεθα οὗ ἐὰν δοκῇ. *Per pedes inte... gitur præsentia, quia subsidio pedum adsumus ubicu... volumus.*

2. *Angelis.* Dionysius Areopagita cap. XV. ... cœlesti Hierarchia, sect. III. pag. 167. Οἱ πόδες ἐμφ... νουσι τὸ κινητικὸν, καὶ ὀξὺ, καὶ ἐντρεχὲς τῆς ἐπὶ τὰ θεῖα πορ... τικῆς ἀεικινησίας. *Pedes repræsentant vim movendi, ... leritatem, & cursum sempiterni motus; quo ad div... cientur.*

Πραγματεύομαι.

Aliquot hujus verbi significationes, minùs obvi... proponemus.

I. Πραγματεύεσθαι significat *satagere circa aliq... & occupari: in re aliqua laborare.* Chrysostom... tract. Quòd Christus sit verus Deus, tom. V. Edit. ... ris. pag. 845. de Christo scribit: Παραγενόμενος τ... καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων πραγματευόμενος σωτηρίαν, ... τε κατ' ἐκείνους ὄντων τοὺς χρόνους, τῶν τε ὕστερον ἐσομέν... ποικίλως αὐτὴν μεταχειρίζει. *Cùm adesset, & circa sa... tem hominum promovendam esset occupatus, tum ... rum, qui tunc temporis vivebant, tum eorum, qui de... ceps futuri erant, variis modis id egit.* Idem Hom... XXIX. in epist. ad Romanos, pag. 225. Οὐκ ἴστε τὸ ἀ... λης ταύτης τὸ ἀξίωμα; οὐχ' ὑπὲρ ταύτης ὁ Δεσπότης ὁ ... μυρία ἐπραγματεύσατο, καὶ τὸ αἷμα ὕστερον ἐξέχεε τὸ αὐ... *An ignoratis gregis hujus dignitatem? Nonne Do... nus tuus illius gratiâ innumera fecit, ac postremò ... guinem suum pro illo effudit?* Idem Homil. XXXVI... tom. V. pag. 256. Εἰ ᾔδει ὁ Θεὸς, ὅτι νεκροὶ ἀνιστάμε... τοὺς ζῶντας ὠφέλησαν ἂν, οὐκ ἂν παρέλιπεν, οὐδ' ἂν παρ... τοσοῦτον κέρδος, ὁ πάντα ἡμῖν πρὸς τὸ συμφέρον πραγμ... τευόμενος. *Si Deus scivisset, mortuos, siquidem re... gerent, viventibus utiles fore, tantam omnino utilitat... non intermisisset, utpote qui omnia ad salutem nostr... summo agit studio.*

II. Significat *in re aliqua investiganda labora... curiosè aliquid scrutari.* Ita accipienda illa Chrysos... mi Homil. XXII. in II. ad Corinthios, pag. 664. ... μὴ πραγματευώμεθα τὴν τελευτὴν ἡμῶν, διὰ τοῦτο

ἀδ...

ω κεῖται. Hervetus interpretatur: *Ob id noster è discessus in obscuro atque incerto jacet*, *ne eum ne-emur.* Obscurè; malo, ut dixi, *ne in eo investigan- laboremus*, vel, *ne eum curiosè scrutemur.* Me- n. desumta à mercatoribus, qui lucro nunquam inhiant.

III. Significat *in re aliqua negotiari ad lucrum: um & compendium in aliqua negotiatione seu exer- tione sectari.* Chrysostomus Homil. LXIII. t. V. . Paris. pag. 941. Τί ἂν γένοιτο χαλεπώτερον, ἀλλ' ἢ ν τις τὴν πενίαν τῦ πλησίον ἐμπορεύηται, ᾗ τὰς τῶν ἀ- ζῶν συμφορὰς πραγματεύηται; *Quid crudelius fieri st, quam cùm ex proximi egestate quispiam quæ- facit, & in fratrum calamitatibus lucra sectatur?* dem modo Isidorus Pelusiota dixit, τὰς ἀλλοτρίας γματεύεσθαι συμφοράς. *Alienas calamitates quæstui ere.* Theophylactus dixit, ἐκ συμφορῶν ἑτέρων κέρ- πραγματεύεσθαι. *Ex aliorum calamitatibus lucra se- i.* Posses etiam cum Plinio dicere, *Aliorum cala- ates negotiari*, quemadmodum ille, *Negotiari ani- dicuntur medici*, quando nimirum morbos quæ- habent, & ex iis lucrari student. Ita *portitorem* ysostomus Homil. III. de Pœnitentia vocat ἀλλο- ων συμφορῶν πραγματευτήν, *qui ex alienis calamitati- quæstum facit.* Confer Ἐμπορεύομαι.

Πραγματικός.

Πραγματικὸν nihil aliud est, quàm *factum*, vel gmatica *sanctio.* Pragmaticæ autem sanctiones nnisi in publicis causis fieri solebant, ad preces ci- atum aut provinciarum, & ad suggestionem ple- nque Judicum & Præsidum provinciarum. Πραγ- τικὰ autem ejusmodi rescripta dicebantur, quòd go tractatu & consilio habito solenniter, & multa rborum dissertatione formarentur. Quicquid enim c modo fit, Græci vocant πραγματικόν. Sic Plu- chus in Galba πραγματικὴν ἱστορίαν vocat, quæ res stas diligenter & copiosè narrat. Τὰ πραγματικὰ æci simpliciter vocant istiusmodi rescripta. Can. I. Chalcedonens. Ἦλθεν εἰς ἡμᾶς, ὡς τινὲς παρὰ τὺς κλησιαστικὺς θεσμὺς προσδραμόντες δυνασείαις, διὰ αγματικῶν τὴν μίαν ἐπαρχίαν εἰς δύο κατέτεμον. *Per- it ad nos, quòd quidam præter Ecclesiastica statuta, estates affectantes, per pragmaticas unam provinciam duas diviserunt.* Ita Interpres. At aliud προσδραμόν- δυνασείαις, quàm *potestates affectantes.* Est, ut naras ad hunc Canonem, pag. 105. προσιόντες τοῖς βα- λεῦσι, *Imperatores adeuntes.* Idem πραγματικὰ hic cit esse προςάγματα ἔγγραφα, *mandata scripta.* Bal- mo ad hunc Canonem, pag. 337. Τὰ βασιλικὰ προ- γματα, πραγματικοὶ τύποι λέγονται. *Imperialia jus- , Imperiales typi dicuntur.* His exponit, quid eodem nnone sint πραγματικά. Nempe sunt γράμματα βα- λικά, *literæ Imperiales*, quemadmodum ille ipse Ca- n vocat. Eadem πραγματικὰ Canon XXXVIII. oncilii in Trullo appellat πολιτικὺς καὶ δημοσίυς τύ- ς, *civiles ac publicos typos:* ubi Zonaras, pag. 161. ὰ πραγμάτων ἐγγράφων, (legendum, ut supra, προ- γμάτων) ἃ καὶ δημοσίυς τύπυς ὠνόμασαν· ἀλλαχῦ δὲ αγματικὺς αὐτὺς καλεῖ, ᾗ βασίλεια γράμματα. *Per ndata scripta, quæ publicos typos*, vel *publicas for- as appellârunt. Alibi autem pragmaticos vocat, & ras Imperiales.* Hæc Latini *facta* dixerunt. Id con- mant optimæ Glossæ, in quibus: *Facta:* τὰ διηγη- ατικά: Nam τὸ διηγηματικὸν, & τὸ πραγματικὸν ferè em: quòd pluribus scilicet verbis conceptum esset & enarratum. Quales erant illæ constitutiones, quæ inde *pragmaticæ* dicebantur.

Πραγματογραφέω.

Non habent Lexica. Idem quod περιεργάζομαι & πολυπραγμονέω, *curiosiùs scribendo pertracto.* Chrysostomus Homil. CVI. tom. V. paginâ 694. Μὴ τοίνυν τὴν ὑπερβάλλυσαν φιλανθρωπίαν εἰς ἐφόδιον τάξης ἀσεβείας, μὴ ἐλαττώσῃς τὴν ἀξίαν διὰ τ̃ οἰκονομίαν, μὴ πολυπραγμόνει φύσιν ἀμέτρητον, μὴ ἐρεύνα ἐσίαν ἀκατάληπτον. Ἡσαΐας σε πεισάτω τοιαῦτα μὴ διερευνᾷν, μηδὲ τοιαῦτα πραγματογραφεῖν· τὴν γενεὰν γὰρ αὐτῦ τίς διηγήσεται; *Noli igitur summo illo Dei amore erga genus hominum ad impietatem abuti: ne dignitati propter incarnationis dispensationem quicquam detrahas: ne immensam illam naturam curiosiùs investiges: ne scruteris essentiam illam, quæ comprehendi nequit. Jesajas tibi hoc persuadeat, hæc talia curiosiùs non esse indaganda & scribendo pertractanda. Generationem enim ejus quis enarrabit?* Idem alio in loco dicit, πραγματογραφεῖν τὰ μυστήρια. *Mysteria curiosiùs scribendo pertractare.*

Πραῖδα.

Πραῖδα, *præda.* Hesychius: Λεία ἔλαβον, πραῖδαν ἔλαβον. *Prædam ceperunt.* Basilius Magnus de Exercit. Grammat. Πραῖδα, ἡ λῃςεία. *Præda, latrocinium.* Etymologici autor: Λεία, ἡ λαφυραγωγία, ἡ πραῖδα. *Spolium, præda.* Apud Athanasium, in epist. ad Orthodoxos, tom. I. pag. 946. scribitur πρέδα, ubi de Georgio, homine sectæ Arianorum addicto, Τοῖς τὰ τοιαῦτα καθ' ἡμῶν ἐργασαμένοις εἰς πρέδαν δέδωκε τὴν ἐκκλησίαν. *Eorum, qui hæc talia contra nos patrârunt, prædæ exposuit Ecclesiam.* Ita iidem recentiores Græci in aliis quoque vocibus ε ponunt pro αι. Dicunt πρεδικάτωρ, pro πραιδικάτωρ, *prædicator.* Πρετεντέρα, *prætentura.* Vide Gl. Meursii in πραῖδα.

Πραιδεύω.

Πραιδεύειν, *prædari.* Hesychius: Ἀπρονόμευτος, ὁ πραιδευθείς· ἀπρονομὴ γὰρ ἡ ἐπὶ τ̃ χώρας ἁρπαγή. Pro ἀπρονομὴ, monente Meursio, legendum ἡ προνομή. *Non vastatus, non direptus.* Προνομὴ *enim est regionis direptio.* Photius in Nomocan. Tit. XIII. cap. XXIII. pag. 1127. Οἱ τὰς ἐφόδυς ποιῦντες διὰ τὸ πραιδεῦσαι, ἐοίκασι τοῖς λῃσαῖς. *Qui prædandi causâ aggressuras faciunt, similes sunt latronibus.* Act. V. Concilii sub Menna, pag. 726. Ὅλας τὰς ἐκκλησίας ἐπραίδευσαν. *Totas Ecclesias deprædati sunt.* Vide Gloss. Meursii.

Πραιπόσιτος.

Πραιπόσιτος. *Præpositus.* Philostorgius histor. Eccles. lib. XI. tom. IV. pag. 150. Ὅτι Εὐτρόπιός φησι μετὰ Ῥυφῖνον, ἐκ δύλων Εὐνῦχος εἰς τὰ βασίλεια παρεισδὺς, καὶ τὴν τῦ πραιποσίτυ τιμὴν ἀναβὰς, τοῖς παρῦσιν ὐκ ἠγάπησεν. *Ait, Eutropium post Rufinum, è servo Eunuchum in Regiam intromissum, Præpositi honorem indeptum, præsentibus haud acquievisse.* *Præpositus* hic absolutè dicitur, pariter ut lib. IV. cap. I. pag. 63. Εἰς τὴν τῦ πραιποσίτυ τιμὴν ἐκβεβήκει, *ad præpositi honorem ascenderat*, de Eusebio Eunucho; pro *Præposito S. Cubiculi:* qui videlicet τ̃ ἡγεμονίαν πάντων τῶν βασιλικῶν εἶχε κοιτώνων, ait Zosimus, pag. 786. Vide etiam Socratem lib. VI. cap. V. pag. 255. b. ubi vocatur προεςὼς τῦ βασιλικῦ κοιτῶνος, *Præfectus Cubiculi Imperatoris:* & Chryfosto-

ſoſtomi orat. in Eutropium. Athanaſius in epiſt. ad ſolitariam vitam agentes, tom. I. pag. 858. Ἔγραψε τοῖς κατὰ τόπον πραιποσίτοις καὶ στρατιωτικαῖς ἐξουσίαις. *Scripſit omnibus locorum Præpoſitis, & militaribus Præfectis.* Theophylactus Simocatta hiſtor. Mauric. lib. IV. cap. XV. pag. 237. Καὶ δῆτα εὐνοῦχον εἰς τὴν βασιλικὴν δορυφορίαν συντεταγμένον αὐτῷ τὸν κορυφαιότατον (ὃν πραιπόσιτον εἴθισται Ῥωμαίοις ἀποκαλεῖν) ἀνὰ τὴν μαρτύρων πόλιν ἐξέπεμψε. *Quocirca Eunuchum, ſatellitum regiorum principem (quem Romanis* Præpoſitum *vocare mos eſt) Martyropolim mittit.* Tempore Cypriani *Præpoſiti* dicebantur, qui ſede aliqua ſive cathedra Epiſcopali vacante, vice eorum Clero præerant. Id colligitur ex epiſtola Cypriani III. ubi Clerus Romanus ad Clerum Carthaginenſem: *Et cùm incumbat nobis, qui videmur* Præpoſiti *eſſe, & vice Paſtoris cuſtodire gregem; ſi negligentes inveniamur, dicetur nobis, quod & anteceſſoribus noſtris dictum eſt, qui tam negligentes* Præpoſiti *erant,* &c. Vide etiam Gloſſ. Meurſii.

Πραίσεντον.

Πραίσεντον, *præſens.* Ita vocabant eas cohortes, quæ in præſentia junctæ erant Principis comitatui. Evagrius lib. IV. cap. III. pag. 159. b. dicit Juſtinum conſtituiſſe Vitalianum στρατηγὸν ἑνὸς τῶν καλουμένων πραισέντων, *ducem eorum, qui præſentes vocantur.* Theophylactus Simocatta hiſtor. Mauric. lib. I. cap. VII, pag. 61. Διά τοι τοῦτο καὶ στρατηγὸς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος αὖθις χειροτονηθεὶς ἀποστέλλεται, καὶ ῥωμαϊκαῖς ἀξίαις λαμπρύνεται, τήν τε τοῦ πραισέντου (malè editur πρεσέντου) τὴν παρὰ ῥωμαίοις λεγομένην ἔνοπλον ἡγεμονίας τιμὴν ἀποφέρεται. *Qua de cauſſa ab Auguſto Imperatore dictus, rurſus in hoſtes mittitur, Romaniſq; dignitatibus illuſtratur, & quam Romani* Præſentis *nominant, (is eſt honor Ducum militiæ) eâ condecoratur.* Marcellinus Comes in Chronico: *Pacatus magiſterq; Præſentis militiæ factus, Conſul quoq; deſignatus, creditam ſibi ripenſis Daciæ partem Mæſiæq; cum ſuis ſatellitibus pro tempore tenuit.* Erant autem equites pariter & pedites, diſpoſitique per Orientem & Occidentem, ut diſcimus ex Notitia Imperii. Hinc πραισεντάλιοι, *præſentales,* tum duces, qui aliter Præſentes vocati; tum milites, qui Præſenti ſuberant. De ducibus eſt hoc lib. XII. leg. IV. C. de Appar. Magiſt. *Numerarios virorum illuſtrium magiſtrorum militum tam Præſentalium, quàm Orientalium.* De militibus verò iſthoc leg. ult. §. I. C. de re militari: *Cùm non dubium ſit, ipſos etiam duces, quibus fortiſſimi Præſentales milites parere præcepti ſunt, ſub eadem excelſa poteſtate eſſe conſtitutos.* Vide Gloſſ. Meurſii, & Voſſium de vitiis ſermonis, lib. III. cap. XXXVII. Briſſonium etiam de verb. ſignificat. lib. XIV. in voce *Præſentales.*

Πρακτήρ. Πράκτωρ.

Πρακτήρ eſt *actor*, vel *exactor*. Ita veteres Gloſſæ: πρακτήρ, *actor, exactor.* Cyrillus Alexandrin. lib. II. in Johan. cap. V. pag. 189. Ὡς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ὁ Κύριος ἦν, οἱ τοῦ διδράχμου πρακτῆρες ἀνεπυνθάνοντο τοῦ Πέτρου λέγοντες. Ὁ διδάσκαλος ὑμῶν οὐ τελεῖ τὸ δίδραχμον; *Cùm Dominus Jeroſolymis eſſet, exactores didrachmi Petrum percontabantur dicentes: Magiſter veſter non ſolvit didrachmum?* Matth. XVII. v. 24. Eandem ſignificationem habet vox πράκτωρ. Heſychius: Πράκτορες, ἀπαιτηταί. *Exactores.* Veteres Gloſſæ: Ἀπαιτητής, *exactor.* Suidas: Πράκτωρ, ὁ τὸν ἐπικείμενον εἰσπραττόμενος φόρον. *Exactor: qui tributum impoſitum exigit.* Idem qu[i] φορολόγος. Idem: Φορολόγος· ὁ τὰς εἰσφορὰς συλλέγ[ων] ὃς πράκτορας ἔθος καλεῖν τοῖς πολλοῖς. *Tributorum c[ol]lector: qui vulgò Exactores vocari ſolent.* Legitur Lu[c.] XII. 58. Μή ποτε ὁ κριτής σε παραδῷ τῷ πράκτορι, κ[αὶ] πράκτωρ σε βάλλῃ εἰς φυλακήν. *Ne judex te tradat [a]ctori, & exactor mittat te in carcerem.* Epiſt. LXXX Photii inſcripta eſt Βασιλείῳ πράκτορι. *Baſilio exactori.*

Πρακτικόν.

Quid πρακτικὸς ſit, ex vulgatis haberi poteſt Lexic[is]. Πρακτικὰ ſunt *acta*, & ad Synodorum & Conventuu[m] acta transferuntur. Hinc Acta Synodi Epheſinæ ha[c] habent inſcriptionem: Τὰ πρακτικὰ τῆς οἰκουμενικῆς [τρί]της συνόδου τῆς ἐν Ἐφέσῳ συγκροτηθείσης. *Acta Oecumeni[cæ] tertiæ Synodi Epheſi habitæ.* Zonaras ad Can. I. Conc[il.] Antiocheni, loquens de Concilio Nicæno I. pag. 3[..] Πρακτικὸν τῆς συνόδου ἐκείνης οὐκ ἔχω. *Acta illius Synodi [n]on habeo.* Atque hac ratione nonnunquam πρακτικὸν ἱστορικὸν opponuntur; quia ad Hiſtoriam, quæ ge[ſta] ſunt aut facta, ad τὰ πρακτικὰ doctrina, ſeu concluſ[io]nes ac ſtatuta, referuntur. Quò ſpectat illud Pho[tii] cùm de Gelaſio pronunciat ac cenſet, Γελασίου δὲ ἐφ[έρετο] τὸ βιβλίον ἐπιγραφήν, οὐ μᾶλλον ὑπάρχον πρακτικόν, ἢ ἱστ[ορι]κόν. *Cùm non magis decreta tractet, quàm quæ geſta ſu[nt] aut facta.* Idem de eodem dicit, *eum* ὡς ἐν ἱστορίας τύ[πῳ] τὰ κατὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον πραχθέντα, *hiſtoriæ form[â] res in Synodo Nicæna geſtas,* conſcripſiſſe.

Πρακτοψηφιστής.

Non habent Lexica. Eſt autem *actionum cen[ſor].* Legitur apud Cyrill. Alexandr. Orat. de exitu Anim[æ] pag. 405. Οἱ τοῦ σκότους ἄρχοντες, οἱ κοσμοκράτορες τῆς πο[νη]ρίας, οἱ τελωνάρχαι καὶ λογοθέται καὶ πρακτοψηφισταὶ τοῦ ἀέρ[ος]. *Principes tenebrarum, principes mundi & malitiæ, m[an]cipes publicani, rationum exactores, & actionum cen[ſo]res aërei.*

Πρανδιοπράτης.

Πρανδιοπράται recentioribus ſcriptoribus ſunt *c[au]pones, qui vendunt prandia, & excipiunt cœnaturien[tes].* Balſamo ad Marcum Patriarch. Alexandr. reſp. XXV. Καταλλάκται τυχὸν γενόμενοι, ἢ πρανδιοπράται, ἢ οἰνοπ[ῶ]ται, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ἀστρονόμοι, παρεγγυηθήσονται τῶν ἀ[κα]νονίστων τούτων ἐπιτηδευμάτων ἀπέχεσθαι. *Qui fortè f[ue]rint facti collybiſtæ, vel prandiorum, aut vini venditor[es,] ipſi quin etiam aſtronomi, promittent ſe ab hiſce actio[ni]bus canonibus contrariis ſibi temperaturos.* Vide Gloſſ. Meurſii.

Πραξαπόστολος.

Qualis liber Eccleſiaſticus apud recentiores Græc[os] vocetur ἀπόστολος, docemus in voce Ἀπόστολος, nu[m.] II. 7. Eundem librum quidam πραξαπόστολον nomina[nt,] quòd præter epiſtolas Pauli, & alias Canonicas, A[cta] etiam Apoſtolorum à S. Luca ſcripta, & ante Epiſto[las] contineat, non quòd Lucæ ſit liber de Actis Apoſ[to]lorum. Typicum Sabæ, cap. II. pag. 3. Εὐθέως ἀνάγνω[σις] εἰς τὸν πραξαπόστολον. Et paulò poſt: Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγ[νω]σιν τοῦ πραξαποστόλου. Triodium: Γίνεται ἀνάγνωσις τοῦ πραξαποστόλου. Vide Gl. Meurſii.

Πράξεις.

I. Πράξεις Ἀποστόλων. Ita inſcribitur liber ſecund[us] Lucæ, id eſt, *actiones*, vel *Acta Apoſtolorum*, quia ab Apoſtolis geſtas deſcribit. Hilarius in Matthæ[um] cit[…]

tans hunc librum, ipſam vocem Græcam retinuit, uam plerique aliorum Patrum Latinorum cum auto- : Vulgatæ verſionis vertunt *Actus*, hac voce inter- um etiam numero ſingulari uſurpata, ut alicubi fit oud Proſperum. Cyprianus tamen reddidit *Acta*, & ieronymus ad cap. XXIII. Jobi, *geſta*. Sed ut diſtin- iùs de hoc divino agamus libro, conſiderabimus ſe- uentia.

1. *Cur hic liber inſcribatur* πράξεις. Chryſoſtomus omil. XLII. t. V. pag. 277. fusè hanc materiam tractat, ad quæſtionem, cur non θαύματα ἀποστόλων, vel ση- εῖα ἀποστόλων, vel δυνάμεις καὶ τέρατα ἀποστόλων, ſed ράξεις ἀποστόλων, inſcribatur, reſpondet, Οὐ τὸ αὐτό ι πράξεις καὶ θαύματα· οὐ τὸ αὐτό ἐστι πράξεις καὶ τέρατα, ὶ δυνάμεις· ἀλλὰ πολλὴ ἡ διαφορὰ τούτων ἑκατέρων. Πρᾶξις ὲν γάρ ἐστιν οἰκείας σπουδῆς κατόρθωμα, θαῦμα δὲ θείας ρεᾶς χάρισμα· εἶδες ὅσον τὸ μέσον πράξεως καὶ θαύματος; ρᾶξίς ἐστιν ἀνθρωπίνων ἱδρώτων συντέλεσμα, θαῦμά ἐστι είας φιλοτιμίας ἐπίδειξις. Πρᾶξίς ἐστιν ἐκ τῆς ἡμετέρας οαιρέσεως τὴν ἀρχὴν ἔχουσα, θαῦμά ἐστιν ἐκ τοῦ θεοῦ άριτος τὰ προοίμια λαμβάνον· καὶ τὸ μὲν τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς, δὲ τῆς κάτωθεν γνώμης. Πρᾶξις ἐξ ἀμφοτέρων ὑφαίνεται, ἐξ ἡμετέρας σπουδῆς καὶ ἐκ θείας χάριτος. Τὸ θαῦμα μνὴν ἐπιδείκνυται τὴν ἄνωθεν χάριν; οὐδὲν τῶν ἡμετέ- ν ἱδρώτων δεόμενον. Πρᾶξίς ἐστιν, ἐπιεικῆ εἶναι, σώφρονα, τριον, ὀργῆς κρατεῖν, ἐπιθυμίας καταγωνίζεσθαι, ἐλεη- σύνας ποιεῖν, φιλανθρωπίαν ἐπιδείκνυσθαι, ἅπασαν ἀσκεῖν ετήν. Τοῦτο πρᾶξίς ἐστι, καὶ πόνος, καὶ ἱδρὼς ἡμέτερος· ῦμά ἐστι, δαίμονας ἀπελαύνειν, τυφλωθέντας ὀφθαλ- ς ἀνοίγειν, λεπρῶν τὰ σώματα καθαίρειν, διαλελυμέ- μέλη σφίγγειν, νεκροὺς ἐγείρειν, ἕτερα τοιαῦτα θαυμα- ργεῖν. *Non idem ſunt Acta & Miracula, non idem ſunt cta & prodigia & virtutes: ſed multum inter utraq; ſcrimen eſt. Actio namq; eſt opus propriæ cujusq; dili- ntiæ, miraculum verò divini muneris eſt beneficium. des quanta ſit inter actionem & miraculum differen- . Actio eſt humanorum ſudorum effectus, miraculum inæ liberalitatis eſt ſpecimen: actio à noſtra voluntate cit initium, miraculum à gratia divina trahit origi- n, & hoc cœleſtis eſt auxilii, illud humani eſt arbitrii. tio ex utroq; contexitur, ex noſtra diligentia, & ex tia divina: miraculum ſolam oſtendit gratiam divi- n, neq; ſudoribus noſtris indiget. Actio eſt, manſue- n eſſe, caſtum, modeſtum, ira temperare, cupiditates igere, largiri eleemoſynas, benignitatem exhibere, nem virtutem exercere. Hoc eſt actio, & labor, & ſu- noſter. Miraculum eſt, dæmones abigere, excæca- oculos aperire, leproſorum corpora mundare, reſoluta nbra compingere, mortuos excitare, alia ejusmodi a opera patrare.* Eſt paulò pòſt: Τὸ θαῦμα μεῖζον ἐστι, καὶ φρικωδέστερον, καὶ τὴν ἡμετέραν ὑπερβαῖνον φύ- ἡ δὲ πρᾶξις καὶ ἡ πολιτεία ἔλαττον μὲν τῶν σημείων, σιμώτερον δὲ καὶ κερδαλεώτερον· πόνων γάρ ἐστιν ἀμοιβὴ σπουδῆς μισθός. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι ἡ πρᾶξις τοῦ σημείου αλεωτέρα καὶ χρησιμωτέρα, πρᾶξις μὲν ἀγαθὴ καὶ χωρὶς είων εἰς τὸν οὐρανὸν τοὺς κατωρθωκότας εἰσήγαγε, θαῦμα ὶ σημεῖα χωρὶς πολιτείας οὐκ ἴσχυσε πρὸς τὰ πρόθυρα χει- ωγῆσαι ἐκεῖνα. *Majus quidem eſt miraculum ac for- abilius, & naturam noſtram excedit: actio verò & vi- di ratio bona ac laudabilis res quidem eſt ſignis mi- , ſed utilior & fructuoſior: eſt quippe laborum præ- m & diligentiæ merces. Atque ut intelligas fructuo- em eſſe atq; utiliorem ſigno actionem, actio quidem bo- tiam ſine ſignis eos, à quibus peracta fuerit, introdu- n cœlum: miraculum autem & ſignum ſine vita bo- d veſtibula illa deducere non potuerunt.* Hoc ipſum poſtea probat. Vide Autorem. *Apoſtolorum* autem *Acta* inſcribuntur velut olim apud Gentiles *Acta* publica appellabantur, quibus ratio fideſque imperii geſti, & Reipublicæ adminiſtratæ conſtabat. Vix enim ullus noſtræ Religioni liber eſt, qui veritatis doctrinam irrefutabilibus exemplis, & eam ſecutæ Hiſtoriæ fide tam luculenter explanet. Et certè præter Epiſtolas Apoſtolorum, quæ hæc duo miſcent, nullus eſt. Talis commentaria Romanis erant, quæ *Acta urbis* inſcribebantur, quibus videlicet poſteri majorum fide velut publicè depoſita inſtituerentur, quid geſtum eſſet. Lampridius in Commodo: *Habuit præterea morem, ut ea omnia, quæ turpiter, quæ impurè, quæ crudeliter, quæ gladiatoriè ageret*, actis urbis *indi juberet, ut Marius Maximus teſtatur.* Stante autem Republica ſinguli Principes talia brevia rerum abs ſe geſtarum conſtituebant; ut *Acta Pompeji magni* memorantur apud Plinium. Licet verò & *Actus* interpretari res memoratu dignas. Capitolinus in Maximo & Balbino: *ſed priusquam de* actibus *eorum loquar, placet aliqua dicere de moribus atq; genere.* Hæc Barthius Adverſ. lib. III. cap. XIII.

2. *Alia* hujus libri *nomina*. À Theodoreto Hæretic. fab. lib. I. cap. XXI. vocatur ἡ τῶν πράξεων ἱστορία. *Hiſtoria actorum* ſcilicet Apoſtolicorum. Ita etiam à Nyſſeno contra Eunomium & in Pſalmos. Ab Epiphanio Hæreſi XXX. pag. 60. τῶν πράξεων τῶν ἀποστόλων ἡ βίβλος. *Liber actorum Apoſtolorum.* Αἱ τῶν πράξεων βίβλοι, *libri actorum*, Can. XVI. Concilii in Trullo. Τὸ περὶ τῶν ἀποστόλων σύνταγμα. *Commentarius de Apoſtolis.* Apud Latinos *commentarii vocantur* perpetuæ ac diligentes rerum narrationes. Unde Cicero eleganti illa ad Lucceium epiſtola, ait, ſe commentarios confecturum rerum ſuarum, quò ex iis hiſtoriam conficere poſſit Lucceius. Ita autem appellantur à ſcriptore vitæ S. Theclæ, ubi hæc: Ὥσπερ οὖν καὶ ὁ μακάριος καὶ θεσπέσιος Λουκᾶς φαίνεται πεποιηκώς, ἔν τε τοῖς εὐαγγελίοις, ἔν τε τῷ περὶ τῶν ἀποστόλων συντάγματι, προτάξας τὸν θεόφιλον· ᾧ καὶ τὸ πάντα πόνον ἀνέθηκε τῆς θείας συγγραφῆς. *Quemadmodum etiam beatum & divinum Lucam feciſſe patet, tum in Evangeliis, tum in commentario de Apoſtolis, cui Theophili nomen præpoſuit: cui etiam totum opus dedicavit divinæ hiſtoriæ.*

3. *Actorum dignitatem & utilitatem.* Chryſoſtomus Hom. I. in Acta, p. 609. dicit eorum præcipuum ſcopum eſſe, veritatem reſurrectionis Chriſti demonſtrare. Τοῦτο μάλιστά ἐστι τὸ βιβλίον τουτί, ἀναστάσεως ἀπόδειξις· τούτου γὰρ πιστευθέντος, ὁδῷ καὶ τὰ ἄλλα προὔβαινεν. ἡ μὲν οὖν ὑπόθεσις καὶ ὁ τοῦ βιβλίου σκοπὸς ἅπας, ὡς ἄν τις παχυτέρως συλλαβὼν εἴποι, οὗτος μάλιστά ἐστιν. *Hoc maximè agit hic liber, ut demonſtret reſurrectionem: quæ ſi credita fuerit, etiam cæteris aperta eſt via. Argumentum igitur & ſcopus hujus libri, ſi quis rei ſummam craſſiori ſermone velit complecti, hîc potiſſimum eſt.* Quid verò hoc ipſo præſtantius, utilius quid? Vide in Ἀνάστασις, num. II. ſub lit. *A*. 3. Unde in Pentecoſte maximè lecta, quia reſurrectionem Chriſti planiſſimè docent. Hoc pluribus demonſtrat Chryſoſtomus ſerm. LXIII. t. V. Edit. Pariſ. ubi inter alia: Μετὰ τὸν σταυρὸν εὐθέως ἀνάστασιν καταγγέλλομεν τοῦ χριστοῦ, τῆς δὲ ἀναστάσεως ἀπόδειξίς ἐστι τὰ σημεῖα τὰ ἀποστολικά, τῶν δὲ σημείων ἀποστολικῶν διδασκαλεῖόν ἐστι τοῦτο τὸ βιβλίον· ὃ τοίνυν μάλιστα πιστοῦται τὴν ἀνάστασιν τὴν δεσποτικήν, τοῦτο μετὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὴν ζωηφόρον ἀνάστασιν εὐθέως οἱ πατέρες ἐνομοθέτησαν ἀναγινώσκεσθαι. Διὰ τοῦτο τοίνυν, ἀγαπητοί,

μετὰ τ̃ σαυρὸν καὶ τὴν ἀνάςασιν εὐθέως ἀναγινώσκομεν τὰ σημεῖα τῶν ἀποςόλων, ἵνα ἔχωμεν σαφῆ καὶ ἀναμφισβήτητον τ̃ ἀναςάσεως τὴν ἀπόδειξιν. *Statim post crucem resurrectionem Christi annunciamus: porrò demonstratio resurrectionis sunt miracula Apostolica: atqui nihil aliud est liber iste, quàm Apostolicorum schola miraculorum. Quod igitur Dominicæ resurrectionis maximè fidem facit, hoc statim post crucem & vitam afferentem resurrectionem Patres legi statuerunt. Hanc igitur ob caussam, dilecti, statim post crucem ac resurrectionem miracula legimus Apostolorum, ut manifestam & indubitatam resurrectionis probationem habeamus.* Confer quæ habes in voce Γραφὴ, num. V. 1. sub lit. *a*.

4. *Quinam Acta Apostolorum rejecerint.* Id fecerunt *Severiani & Encratitæ*, de quibus Theodoretus hæret. fab. lib. I. cap. XXI. pag. 208. Τῶν πράξεων τὴν ἱςορίαν ἐκβάλλουσιν. *Actorum historiam rejiciunt.* De iisdem Eusebius hist. Eccles. lib. IV. cap. XXVII. pag. 43. b. Βλασφημοῦντες δὲ Παῦλον τ̃ ἀπόςολον, ἀθετοῦσιν αὐτοῦ τὰς ἐπιςολὰς, μηδὲ τὰς πράξεις τῶν ἀποςόλων καταδεχόμενοι. *Calumniantes verò Paulum Apostolum, ejus Epistolas rejiciunt, neque Acta Apostolorum recipientes.* Manichæi eadem rejecerunt, quoniam manifestè continent adventum *Paracleti*, id est, Spiritûs Sancti, ut testatur Augustinus contra Adimant. cap. XVII.

II. Imprimis illud observandum, olim quàm plurimos libros sub hoc πράξεων ἀποςόλων nomine fuisse venditatos: quò pertinent,

1. Πράξεις Πέτρου, *Acta Petri.* Actorum Petri meminit, & eadem rejicit Eusebius historiæ Eccles. lib. III. cap. III. pag. 21. a.

2. Πράξεις Παύλου, *Acta Pauli*, quorum meminit Eusebius loco modò laudato, & negat se ea ἐν ἀναμφιλέκτοις παρειληφέναι, *inter minimè dubia recepisse.* Vide etiam lib. 3. cap. 25. pag. 28. a.

3. *Andreæ, Johannis, & Thomæ πράξεις, acta.* Epiphanius de Encratitis hæresi XLVII. p. 174. Κέχρηνται δὲ γραφαῖς πρωτοτύπως ταῖς λεγομέναις Ἀνδρέου καὶ Ἰωάννου πράξεσι, καὶ Θωμᾶ, καὶ ἀποκρύφοις τισὶ, καὶ οἷς βούλονται λόγοις τ̃ παλαιᾶς διαθήκης. *Utuntur & scripturis primariò, quæ dicuntur Andreæ & Johannis acta, itemque Thomæ, & quibusdam apocryphis, & quibus volunt libris V. Testamenti.* Idem, hæresi LXI. pag. 220. de Apostolicis, qui etiam Apotactici: Ταῖς λεγομέναις πράξεσιν Ἀνδρέου τε καὶ Θωμᾶ τὸ πλεῖςον ἐπερείδονται, παντάπασιν ἀλλότριοι τοῦ κανόνος τοῦ ἐκκλησιαςικοῦ ὑπάρχοντες. *Actis Andreæ & Thomæ appellatis ut plurimùm nituntur, omnino alieni à Canone Ecclesiæ existentes.* Theodoretus hæret. fab. lib. III. cap. IV. pag. 228. de Quartidecimanis: Κέχρηνται δὲ καὶ ταῖς πεπλανημέναις τῶν ἀποςόλων πράξεσιν. *Utuntur etiam erroneis Apostolorum Actis.*

Πρεσβεῖον.

Suidas: Πρεσβεῖα· Τιμάς. γέρα. Καὶ χρυσᾶ πρεσβεῖα τούτῳ τ̃ μνήμης νῦν τε, καὶ ἀεὶ νέμει. *Honores, præmia.* Ut, *Et præclara memoriæ præmia nunc, & semper illi tribuit.* Chrysostomus Homil. I. t. V. pag. --- 2. ---: Εἰ περὶ κτίσεως ᾔδεισαν φιλοσοφεῖν Μανιχαῖοι καλῶς, οὐκ ἂν τὴν ὕλην, τὴν ἐξ οὐκ ὄντων, τὴν φθειρομένην, τὴν ῥέουσαν, τὴν ἀλλοιουμένην τοῖς τ̃ ἀγεννησίας πρεσβείοις ἐτίμησαν. *Si Manichæi de creatura bene philosophari scivissent, nequaquam materiam, ut quæ ex nihilo est, corruptibilis, fluxa, & mutabilis, ingenitam esse dixissent.* Quando verò Conciliorum Canones πρεσβείων meminerunt, observandum ea duplicis esse generis: est πρεσβεῖον potestatis, & est πρεσβεῖον honoris. Illud pertinet ad Metropolitanos: hoc ad eos, qui Metropolitanorum honor cùm eo actu careant, afficiuntur. Quæ τὰ πρεσβεῖα ab solutè dicuntur Can. VI. Nicæno, ea sunt potestatis, verum Metropoliticum primatum spectant. Verba eju sunt: Ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ ἐν ταῖς ἄλλα ἐπαρχίαις τὰ πρεσβεῖα σώζεσθαι ταῖς ἐκκλησίαις. Hoc e Dionysio Exiguo interprete, *similiter & apud Anti chiam cæterasque provincias privilegia serventur Ecclesi* Can. XXVIII. Chalced. Καὶ γὰρ τῷ θρόνῳ τ̃ πρεσβυτέρ Ῥώμης, διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην, οἱ πατέρες ε κότως ἀποδεδώκασι τὰ πρεσβεῖα. *Etenim sedi senioris R mæ, quòd urbs illa imperaret, Patres jure privilegia tr buerunt.* Can. II. Concilii Constantinop. Oecumeni II. Φυλαττομένων τῶν ἐν τοῖς κανόσι τοῖς κατὰ Νικαίαν πρε βείων τῇ Ἀντιοχέων ἐκκλησίᾳ. *Servatis privilegiis, quæ A tiochenæ Ecclesiæ Nicænis Canonibus tributa sunt.* Atq in his intelligitur *jus Metropoliticum*, Latinè *primat* Nam & primatus pro Metropolitanis; ut in Afri Quando verò hic primatus in re ac munere non est, in honore ac titulo tantùm versatur, πρωτεῖον τ̃ τιμ & πρεσβεῖον τ̃ τιμῆς appellatur, & τιμὴ simpliciter, habetur Can. VII. Nicæno de Æliæ Episcopo, ἐχ τὴν ἀκολουθίαν τ̃ τιμῆς, *habeat ordinem honoris.* Vi etiam Can. XII. Chalced. Atque hæc est magni Salm sententia. Interim, etiamsi πρεσβεῖα, πρεσβεῖον τιμῆς τιμὴ, ut vult, aliquando distinguantur, id tamen p petuum non est. Etenim τὰ πρεσβεῖα τ̃ τιμῆς aliquan notant primatum in re ac munere, non eum, qui t tùm in honore ac titulo versatur. Patet ex Can. III. C stantinop. cujus hæc sunt verba: Τὸν μέντοι Κωνςαντ πόλεως ἐπίσκοπον ἔχειν τὰ πρεσβεῖα τ̃ τιμῆς μετὰ τ̃ τ̃ μης ἐπίσκοπον. *Constantinopolitanæ civitatis Episcopus beat privilegia honoris post Romanum Episcopum.* Dionysius Exiguus, τὰ πρεσβεῖα τ̃ τιμῆς, vertit, *pri tum honoris.* Hic certè non tantùm habebat titul sed rem ipsam ac munus. Sunt autem πρεσβεῖα, u hoc obiter moneamus, jura jam inde ab initio, ex ve consuetudine & vetustatis privilegio, Ecclesiis trib δίκαια προσόντα ἐξ ἀρχῆς ἄνωθεν κατὰ τὸ πάλαι κρατ ἔθος, Can. VIII. Concilii Ephesini, Oecumenici Zonaras ad Can. III. Constantinop. pag. 70. Τὰ πρεσ τ̃ τιμῆς, ἤτοι τὰ πρωτεῖα, ἤτοι τὸ ἐξαίρετον.

Πρεσβυτέριον.

Πρεσβυτέριον denotat cœtum, congregationem & collegium Presbyterorum in Ecclesia Christiana. accipitur I. Timoth. IV. 14. Μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χ σματος, ὃ ἐδόθη σοι διὰ προφητείας, μετὰ ἐπιθέσεως τῶν ρῶν τοῦ πρεσβυτερίου. *Ne negligito donum, quod in t quod datum est tibi per prophetiam cum impositione nuum Presbyterii.* Quid hîc *Presbyterium* sit, exp Theodoretus: Πρεσβυτέριον ἐνταῦθα, τοὺς τ̃ ἀπο κῆς χάριτος ἠξιωμένους ἐκάλεσεν· οὕτω καὶ τοὺς ἐντίμ Ἰσραὴλ προσηγόρευσεν ἡ θεία γραφὴ γερουσίαν. *Pres rium hoc loco appellavit eos, qui Apostolicam grati ceperunt. Ita enim honoratos in Israël divina scri vocavit senatum.* Chrysostomus Homil. XIII. in epistolam, & ex eo Theophylactus, dicit Apost non loqui περὶ πρεσβυτέρων, ἀλλὰ περὶ ἐπισκόπων, *de byteris, sed de Episcopis*: ratio, οὐ γὰρ δὴ πρεσβύτερ ἐπίσκοπον ἐχειροτόνουν, *non enim Presbyteri Episcopu dinabant.* Sensus est, Apostolum non loqui de iis propriè dicuntur πρεσβύτεροι, sed de iis, qui dein Episcopi vocati, ut in sequenti voce videbimus. confessum Presbyterorum etiam notat Can. X Ancyrano, εἰς τὸ πρεσβυτέριον καθέζεσθαι. *In Pres rio residere.* Ibid. Τὴν τιμὴν τοῦ πρεσβυτερίου ἀφαιρ

esbyterii honore privari.* Ignatius in epist. ad Antiochenos salutat τὸ ἅγιον πρεσβυτέριον, *sanctum Presbyterium.* Et in epist. ad Trallianos, quid sit, his verbis indicat: Τί δὲ πρεσβυτέριόν ἐστιν, ἀλλ' ἢ σύστημα ἱερὸν, σύμβουλοι καὶ συνεδρευταὶ τοῦ ἐπισκόπου; *Quid verò Presbyterium aliud est, quàm sacer cœtus, consiliarii & assessores Episcopi?* In eadem epistola: Πρεσβύτεροι ὡς συνέδριον Θεοῦ, *Presbyteri ut consessus Dei.* Confer vocem sententem.

Πρεσβύτερος.

Πρεσβύτερος, id est, *senior,* est nomen quod tribuitur Ministris Ecclesiæ, sive quia olim Ministri Ecclesiæ eorumque deligebantur, qui jam essent grandioris ætatis: sive potiùs, quia Ministri Ecclesiæ moribus senes referre debent, iisque is tribuendus honor, qui senibus tribui solet; ita igitur *nomen* est *non ætatis, sed officii dignitatis.* Huc faciunt illa Clementis Alexandrini Stromat. lib. VI. pag. 667. Οὗτος πρεσβύτερός ἐστι τῷ ὄντι τῆς ἐκκλησίας, καὶ διάκονος ἀληθὴς τοῦ Θεοῦ βουλήσεως, ἐὰν ποιῇ καὶ διδάσκῃ τὰ τοῦ Κυρίου· οὐχ ὑπ' ἀνθρώπων χειροτονούμενος, οὐδ' ὅτι πρεσβύτερος, δίκαιος νομιζόμενος· ἀλλ' ὅτι δίκαιος, ἐν πρεσβυτερίῳ καταλεγόμενος. *Hic revera Presbyter Ecclesiæ, & verus Diaconus, id est, Minister Dei voluntatis, si faciat & doceat quæ sunt Domini, non ut qui ordinetur ab hominibus, neque quòd Presbyter, justus censeatur: sed quòd justus in Presbyterium adscribatur.* Illa etiam Nysseni Homil. I. in Ecclesiasten, pag. 382. Πρεσβύτερος κατὰ τὴν συνήθειαν, ὁ ἐκβὰς τὴν νεάζουσαν ἡλικίαν, καὶ ἐν γηραιᾷ καταστάσει γενόμενος, λέγεται· ὡς εἴ γέ τις ἀστατοίη τῷ λογισμῷ, καὶ ἐν ἀταξίᾳ τὸν βίον ἔχοι, οὔπω πρεσβύτερος ὁ τοιοῦτος, κἂν ἐν πολιᾷ τριχὶ φαινόμενος, ἀλλ' ἔτι ἀνήρ. *Presbyter, id est, senior dici solet, qui insolentem & inordinatam excessit ætatem, & qui ad senilem statum pervenit. Quo fit ut si quis mente instabilis, & vitam agat inordinatam, is nondum Presbyter, etiamsi canos habere videatur, sed adhuc est.* Hæc notat ad locum I. Timoth. V. 17. Huc etiam commodè referas illa Cyrilli Alexandr. ad v. 2. cap. III. Jesaiæ, pag. 55. Πρεσβύτερον φαμὲν οὐ τὸν κατὰ χρόνον, ἀλλὰ τὸν κατὰ σύνεσιν, καὶ ὡς ἐν τελειότητι γεγονότα φρενῶν. *Presbyterum, id est, seniorem, dicimus non eum, qui ætate, sed qui intelligentiâ talis est, & in mentis perfectione constitutus.* Ut verò distinctiùs de hac voce, quatenus officii & dignitatis nomen est, agamus, varias ejus acceptiones deinceps ordine enumerabimus.

I. Sumitur *generaliter & latè;* quo sensu ipsos comprehendit Apostolos. Ita sumitur I. Petri V. 1. II. Joh. v. 1. & III. Joh. v. 1.

II. *Specialiter & strictè* sumitur. Atque ita *Presbyteri* appellantur,

1. *quibus commissum est Verbum Dei, seu prædicatio Evangelii,* quique aliàs Ἐπίσκοποι appellantur. Per *Presbyteros* aliquando intelligendos esse *Episcopos,* aliquot Patrum testimoniis jam probavimus in voce Ἐπίσκοπος, num. II. De talibus loquitur Apostolus I. Timoth. V. 17. quos vocat πρεσβυτέρους κοπιῶντας ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ, *Presbyteros laborantes in verbo & doctrina.* Oecumenius in cap. XX. Actor. pag. 88. pluribus probat, πρεσβυτέρους & ἐπισκόπους in Ecclesia Apostolica eosdem fuisse. Ἐπειδὴ, inquit, λανθάνει τοὺς πολλοὺς ἡ συνήθεια, μάλιστα τῆς καινῆς διαθήκης, τοὺς ἐπισκόπους πρεσβυτέρους ὀνομάζουσα, καὶ τοὺς πρεσβυτέρους ἐπισκόπους, σημειωτέον τοῦτο ἐντεῦθεν, καὶ ἐκ τῆς πρὸς Τίτον ἐπιστολῆς, ἔτι δὲ καὶ πρὸς Φιλιππησίους, καὶ ἐκ τῆς πρὸς Τιμόθεον πρώτης. *Quoniam multis ignota est consuetudo, maximè in Novo Testamento usitata, quâ Episcopi nominantur Presbyteri, & Presbyteri Episcopi, hoc hinc observandum est,* nempe ex cap. XX. Actor. ubi, qui v. 17. appellantur πρεσβύτεροι τῆς ἐκκλησίας, statim v. 28. vocantur ἐπίσκοποι, *& ex epistola ad Titum, nec non ad Philippenses, & ex priore ad Timotheum.* Idem in I. Petri cap. V. pag. 164. Πρεσβυτέρους καὶ τοὺς ἐπισκόπους καὶ ἡ τῶν πράξεων βίβλος οἶδε λεγομένους. *Liber Actorum etiam Episcopos vocare solet Presbyteros.* Dionysius Areopagita cap. I. de cælesti Hierarch. pag. 1. Timotheum vocat συμπρεσβύτερον, & se πρεσβύτερον. Ad quæ Pachymeres, pag. 8. Τιμόθεον συμπρεσβύτερον καλεῖ, οἱονεὶ συνεπίσκοπον, ὡς καὶ ἑαυτὸν πρεσβύτερον, οἷον ἐπίσκοπον. *Timotheum Sympresbyterum vocat, id est, Coëpiscopum: sicut se ipsum Presbyterum, id est, Episcopum.* Ad eundem locum S. Maximus, pag. 1. Σημείωσαι, ὡς τὸ τοῦ πρεσβυτέρου ὄνομα καὶ τὸν ἐπίσκοπον δηλοῖ, ἐπειδὰν πρεσβύτερός ἐστι καὶ ὁ ἐπίσκοπος· καὶ τοῦτο δηλοῦται καὶ ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ἔνθα ἐν Ἀσίᾳ συντάσσεται ταῖς ἐκκλησίαις αὐτῆς ὁ ἅγιος ἀπόστολος Παῦλος. *Nota* Presbyteri *nomen etiam Episcopum declarare; quandoquidem Presbyter quoque sit Episcopus: illud etiam declaratur in Actis* (cap. XX. 17. 28.) *sanctorum Apostolorum, ubi sanctus Apostolus Paulus in Asia Ecclesias ejus instituit.* Theophylactus ad Titum I. 5. pag. 843. Καὶ καταστήσῃς κατὰ πόλεις πρεσβυτέρους. Τοὺς ἐπισκόπους οὕτως ἐνταῦθά φησιν, ὡς καὶ ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον. *Et constituas per civitates Presbyteros. Episcopos hîc ait, quemadmodum in epistola ad Timotheum.* Theodoretus ad v. 7. cap. I. epist. ad Titum, pag. 509. Δεῖ τὸν ἐπίσκοπον ἀνέγκλητον εἶναι. Καὶ ἐντεῦθεν δῆλον ὡς τοὺς πρεσβυτέρους ἐπισκόπους ὠνόμαζον. Εἰρηκὼς γὰρ, ἵνα καταστήσῃς κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους, ἐπήγαγε. Δεῖ γὰρ τὸν ἐπίσκοπον ἀνέγκλητον εἶναι. Ἐν ἑκάστῃ δὲ πόλει, οὐκ ἐπισκόπους, ἀλλὰ πρεσβυτέρους εἶναι πολλούς. *Oportet Episcopum sine crimine esse. Hinc quoque manifestum est; quòd Presbyteros nominârint Episcopos. Cùm enim dixisset,* ut constituas per civitates Presbyteros, *subjunxit,* oportet enim Episcopum esse sine crimine. *In unaquaque autem civitate, non Episcopos, sed Presbyteros multos esse moris est.* Ut rem totam meliùs intelligamus, observandum, Apostolorum temporibus solos *Presbyteros & Diaconos,* Ecclesiæ regimini præfectos, notos fuisse. *Presbyteri* ab ætate dicti: quemadmodum in plerisque civitatibus *seniores* & *majores urbis* appellati; qui summam habebant administrationem. *Major* idem qui & *Senior.* Hesychius: Πρεσβύτερος, μείζων, γέρων. Suidas: Πρεσβύτερος, τιμιώτερος, μείζων. *Senior, honoratior, major.* Sic in familia, qui servus ætatis vel fidei merito cæteris præibat, ac familiam gubernabat, major domus appellatus. Hinc etiam *major monasterii* apud Dionysium Exiguum προεστὼς τῆς μονῆς. *Majores* vocat Tertullianus Ecclesiæ Antistites lib. de Baptismo, cap. XVII. pag. 392. *Sed quantò magis laicis disciplina verecundiæ & modestiæ incumbit, quum ea* majoribus *competat, ne sibi adsumant dicatum Episcopis officium Episcopatus. Seniores* eos vocat Ambrosius de Officiis I. cap. XX. *Et hoc cum senioribus, hoc est, vel cum Episcopo, si gravior est caussa, vel cum Presbyteris.* Apostoli plebi Christianæ moderandæ *Seniores* præposuerunt, quibus ad ministerium adjuncti *Juniores.* Hi διάκονοι voce Græca, illi πρεσβύτεροι appellati. Sed isti ab officio procurationis etiam Ἐπίσκοποι dicti. *Presbyterorum collegium* vocatur Πρεσβυτέριον. Hi *Presbyteri,* ut loquitur Cyprianus epist. LVIII. seu lib. III. epist. I. ad Lucium Episcop. Rom. pag. 133. *cum Episcopo sacerdotali honore conjuncti sunt:* qui etiam dicuntur Ἐπίσκοποι, Act. XX. 28. Tit. I. 7. οἱ προϊστάμενοι, I. Thess. V. 12. οἱ ἡγούμενοι, Hebr. XIII. 17. ubi Theophylactus dicit

dicit Apoſtolum περὶ Ἐπισκόπων loqui. Hi ne ab ordinationibus quidem excludebantur. Docet hoc Apoſtolus I. Timoth. IV. 14. Ubi tametſi Chryſoſtomus, ut jam ſuprà ſtatim poſt initium ſub hac voce monuimus, dicat Apoſtolum loqui non de Presbyteris, ſed de Epiſcopis; non enim à Presbyteris ordinatum eſſe Epiſcopum: Hieronymus tamen, in epiſtola ſua ad Evagrium, verba iſta Apoſtoli, de *impoſitione manuum Presbyterii*, recitat in favorem Presbyterorum illorum, quorum cauſſam ibi agit contra quendam, Diaconos eis anteferentem. Nec aliter Ignatius uſurpat vocabulum *Presbyterii* in epiſtola ad Trallianos, ut itidem ſuprà vidimus. Sic etiam Cornelius Epiſcopus Romanus, in epiſt. ad Cyprianum, quæ in Epiſtolis Cypriani eſt XLVI. ſeu lib. III. epiſt. XI. pag. 83. *Omni igitur actu ad me perlato, placuit contrahi Presbyterium. Adfuerunt etiam Epiſcopi quinque, qui & hodie præſentes fuerunt, ut firmato conſilio, quid circa perſonam eorum* (à Novatiani ſchiſmate redeuntium) *obſervari deberet, conſenſu omnium ſtatueretur.* Et mox: *His ita geſtis, in Presbyterium venerunt Maximus, Urbanus, Sidonius, & Macarius, & plerique fratres, qui ſe eis adjunxerant, ſummis precibus deſiderantes, ut ea, quæ antè fuerant geſta, in oblivionem cederent.*

2. *Qui* ex populo Paſtoribus ſeu doctoribus & Miniſtris Verbi adjuncti, *cuſtodes erant diſciplinæ Eccleſiaſticæ.* Hos innuit Apoſtolus I. Timoth. V. 17. ubi & genus Presbyterorum, quod numero præcedenti deſcripſimus, per τὺς κοπιῶντας ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ, intelligit; & hos, de quibus hîc agimus, haud obſcurè innuit, quando in genere dicit, οἱ καλῶς προεστῶτες πρεσβύτεροι διπλῆς τιμῆς ἀξιούσθωσαν. Si enim de iisdem loqueretur, cur adderet, μάλιστα οἱ κοπιῶντες, &c. Bullingerus ad hunc locum: *Paulus in præſenti,* Qui bene præſunt Presbyteri, *ait,* duplici honore digni habeantur. *Intelligit autem omnes in Eccleſia ſeniores, quibus hab[...]iæ adminiſtrationis commiſſæ ſunt. --- Hoc verò* (ſtipendium) *iis maximè impartiri jubet, qui laborant in ſermone & doctrina. Neque enim omnes Presbyteri in Eccleſia laborant in ſermone & doctrina. Cùm enim varia ſint in Eccleſia munia, non unius quoque generis Miniſtri aut Presbyteri ſunt.* Hactenus ille. Et Illyricus clariſſimè: *Hìc ſimul obſerva duplices fuiſſe Presbyteros: alios quidem, qui tantùm regimen Eccleſiæ ac diſciplinæ conſilio & autoritate juverunt, inter quos fortè etiam Diaconi fuerunt: alios verò Presbyteros fuiſſe, qui etiam docuerunt, quique dicti ſunt Paſtores & Epiſcopi.* Atque hi denotantur per προϊσαμένυς, Rom. XII. 8. per κυβερνήσεις, I. Corinth. XII. 28. ubi Theophylactus, pag. 271. Τυτέςι, κυβερνᾷν, ἤτοι οἰκονομεῖν τὰ τῶν ἀδελφῶν. *Hoc eſt, gubernare, adeoque diſpenſare ea, quæ fratrum ſunt.*

3. Succeſſu temporis *Presbyteri* appellati ſunt *Sacerdotes.* Malchus in Byzanticis: Τὸν τῶν βαρβάρων ἔχων ἱερέα, ὃν οἱ χριςιανοὶ καλῦσι πρεσβύτερον. *Habens Barbarorum ſacerdotem, quem Chriſtiani Presbyterum vocant.* Critopulus in Confeſſione Eccleſiæ Orientalis, cap. XI. *inter* ἱερωσύνης τάξεις ἑπτὰ, *ſacerdotii ordines ſeptem*, ſecundo loco, nempe poſt Epiſcopos, ponit τὴν τῶν πρεσβυτέρων τάξιν, *ordinem Presbyterorum*, de quorum officio ita ſcribit: Οἱ πρεσβύτεροι δύνανται μὲν πάντα ὅσα καὶ οἱ διάκονοι· ἐξαίρετον δὲ αὐτοῖς ἔργον ἡ τῶν μυςηρίων ἱερυργία, καὶ ἡ τῦ Λόγυ διακονία. Πρὸς τύτοις ἀπαιτεῖται παρ᾽ αὐτῶν ἡ ἐπιμέλεια τῶν ὑπὸ τὴν ἑκάςυ ἐνορίαν πτωχῶν, καὶ ἀσθενῶν, καὶ ἄλλως ἐνδεῶν ὄντων, καὶ ἐπικυρίας χρηζόντων. *Presbyteri poſſunt quidem omnia quæcunque & Diaconi: præcipuum tamen illorum munus eſt ſacramentorum adminiſtratio, & Verbi miniſterium. Ad hæc exigitur ab iis cura qui ſub ſingulorum inſpectione ſunt* [p]*auperum, & infirmorum, quique aliàs indigentes ſunt auxilium poſcunt.* Nemo autem ante trigeſimum a[e]tis annum Presbyter ordinandus. Sic decernit Can. Neocæſarienſis: Πρεσβύτερος πρὸ τῶν τριάκοντα ἐτῶν χειροτονείσθω, ἐὰν καὶ πάνυ ἦ ὁ ἄνθρωπος ἄξιος, ἀλλὰ α[πο]τηρείσθω· ὁ γὰρ Κύριος Ἰησῦς Χριςὸς ἐν τῷ τριακοςῷ ἐβαπτίσθη, καὶ ἤρξατο διδάσκειν. *Presbyter ante trig[inta] annos non ordinetur, etiamſi valdè dignus fuerit, ſed tempus obſervet. Dominus enim Jeſus Chriſtus trige[ſimo] anno baptizatus eſt, & cœpit docere.* Idem confir[mat] Synodus VI. in Trullo, Can. XIV. Ὁ τῶν ἁγίων καὶ [θεο]φόρων ἡμῶν πατέρων κρατείτω κανὼν καὶ ἐν τύτῳ, πρεσβύτερον πρὸ τῶν τριάκοντα ἐτῶν μὴ χειροτονεῖσθαι. [...] *non ſanctorum & divinorum Patrum noſtrorum et[iam] hac in re obtineat, ut Presbyter non ordinetur ante an[num] trigeſimum.* Concilii Agathenſis Canon XVII. *P[res]byterum vel Epiſcopum ante trigeſimum annum, id [eſt] antequam ad viri perfecti ætatem perveniat, nullus o[rdi]nare præſumat.* Juſtinianus Novell. CXXIII. pag. [...] Πρεσβύτερον δὲ ἐλάττονα τῶν τριάκοντα ἐνιαυτῶν γίνεσθα[ι] ἐπιτρέπομεν. *Presbyterum autem minorem ætate tri[gin]ta annorum fieri non permittimus.* Hoc ipſum Ba[lſa]mon in Collect. Conſtitut. Eccleſ. lib. III. ex Nove[ll.] tit. I. ſect. II. de Epiſcopis & Clericis, in Biblioth. J[uris] Canonici, pag. 1321, ita effert: Ἧττων τριάκοντα ἐνια[υτῶν] μὴ χειροτονείσθω πρεσβύτερος. *Presbyter non ordina[tur] qui minor eſt annis triginta.* Mirum ergo, quom[odo] Cl. Juſtellus ad Can. XI. Neocæſ. afferat, Juſtinian[um] Novellâ CXXIII. cap. XIII. *triginta quinque anno[s re]quirere.* Cur verò trigeſimus requiratur annus, [...] etiam, præter eam, quæ à Baptiſmo Chriſti petita [eſt,] reddi poteſt ratio. Nempe apud Judæos in ordina[ndis] ſive initiandis ſacerdotibus ætas triginta annorum [de]finita eſt Numer. IV. 3. & I. Chronicor. XXIII. 3. *A [na]to triginta annos & deinceps usque ad natum quin[qua]ginta annos:* ſic habet contextus originalis in prior[e lo]co: quem ſequitur paraphraſis Chaldaica. LXX. [...] Interpretes, Ἀπὸ εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν καὶ ἐπάνω ἕως πε[ντή]κοντα ἐτῶν. *A viginti quinque annis & ſuprà ad quin[qua]ginta annos.* Hunc verò locum temeratum eſſe, a[c] pro εἴκοσι καὶ πέντε, omnino legendum eſſe τριάκ[οντα,] jam olim Hieronymus obſervavit in epiſt. ad Th[eo]philum Alex. adverſus errorem Johannis Jeroſoly[mi]tani: *Recordetur legis antiquæ, & poſt 25. annos à L[evi]tica tribu, eligi in ſacerdotium pervidebit. Aut ſi in [hoc] teſtimonio ſolo Hebraicam ſequitur veritatem, no[n ante] 30. annorum fieri ſacerdotem.* Quando Theodor[etus] Interrogat. XIII. in Numeros, pag. 184. rogat, Διατ[ί ἀπὸ τοῦ εἰκος]τοῦ πέμπτου καὶ εἰκοςὸν ἔτος μέχρι τῦ πεντηκοςῦ λειτυ[ργεῖν] τὺς Λευΐτας κελεύει; *Cur à viceſimo quinto anno usque [ad] quinquageſimum præcipit Levitas miniſtrare?* non [...] ad v. 3. cap. IV. Numerorum quàm ad libri ejuſ[dem] cap. VIII. v. 24. reſpicere videtur, ubi LXX. Inte[rpretes] contextum Hebræum imitati, Ἀπὸ πέντε καὶ εἰκοσα[ετοῦς] καὶ ἐπάνω, εἰσελεύσονται ἐνεργεῖν ἐν τῇ σκηνῇ τῦ μαρτ[υρίου.] *A nato viginti quinque annos & ſuprà, ingredientu[r ad] miniſtrandum in tabernaculo teſtimonii.* Quamvis [au]tem hîc miniſterii Levitici diverſum ſtatuatur init[ium] ab eo, quod cap. IV. exprimitur, ita ut quinque an[no]rum diſcrimen intercedat, nulla tamen eſt contradi[ctio,] nam ſpatium quinque annorum Levitis dabatur a[d ti]rocinium primùm venientibus: quia viginti quin[que] annos nati reliquis accenſi miniſtrare tenerentur, [ut] anno demum trigeſimo munus ſuum plenè exſequ[i in]ciperent. Poſtea autem viginti annorum numer[us a] Davide præſcriptus eſt, ut patet ex I. Chron. XXIII. [24.] & cap. XXXI. 17. & Eſdræ III. 8. ſed nec usque ad[eo] a[...]

ætate folicitos fuiſſe Apoſtolos, ſi cætera convenirent, vel inde colligere licet, quòd juvenis fuerit Timotheus, nec voluerit Apoſtolus Paulus juvenilem ejus ætatem contemni, I. Timoth. IV. 12. Et Ignatius ad Magnesianos: Καὶ ὑμῖν δὲ πρέπει μὴ καταφρονεῖν τῆς ἡλικίας τοῦ ἐπισκόπου. *Vos quoque decet non contemnere ætatem Episcopi.* Vide in voce Ἐπίσκοπος, num.II.1. ſub lit.א. ubi *de ætate Epiſcopi.* Presbyteri ordinabantur ab Epiſcopis. Can. II. Apoſtol. Πρεσβύτερος ὑπὸ ἑνὸς ἐπισκόπου χειροτονείσθω. Presbyter ab uno Epiſcopo ordinetur. Ritum cujus χειροτονίας pluribus deſcribit Euchologium, pag. 84. 85. 86. Presbyterorum officia ſuprà ex Critopulo intelleximus. Addimus teſtimonia veterum. Eorum erat προσφέρειν καὶ ὁμιλεῖν, *offerre & populum docere*, ut patet ex Can. I. Ancyrano. Baptizabant. Theophylactus in cap. XIX. Lucæ, pag.489. Οἱ πρεσβύτεροι φωτίζουσι διὰ τοῦ βαπτίσματος. *Presbyteri illuminant per Baptiſmum.* Iſidorus in epiſt. ad Laudefridum de iisdem officiis: *Ad Presbyterum pertinet ſacramentum corporis & ſanguinis Domini conficere, orationes dicere, & benedicere populum.* De Baptiſmo per Presbyteros adminiſtrando vide in voce Βάπτισμα, num.II.2. ſub lit.*a.* In Eccleſia verò Alexandrina, ex quo Arius Eccleſiam turbavit, non licet Presbytero populum docere. Teſtatur Socrates hiſt. Eccleſ. lib.V. cap.XXII. pag.250.a. Πρεσβύτερος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ οὐ προσομιλεῖ· καὶ τοῦτο ἀρχὴν ἔλαβεν, ἀφ' οὗ Ἄρειος τὴν ἐκκλησίαν ἐτάραξε. Presbyteris interim non licet χειροτονεῖν. Chryſoſtomus homil.XI. in I. ad Timoth. pag.289. dicit, *ſola ordinatione*, χειροτονίᾳ μόνῃ, *Epiſcopos Presbyteris antecellere.* Cui congruit illud Hieronymi in epiſt. ad Evagrium: *Quid enim facit, excepta ordinatione, Epiſcopus, quod Presbyter non faciat?* Pachymeres in cap.III. Dionyſii Areopagitæ de cœleſti Hierarchia, pag. 43. Οὐ θεμιτὸν τῷ πρεσβυτέρῳ χειροτονεῖν. *Non eſt fas, Presbyterum ordinare.* Interim, nec Presbyteros ab ordinationibus prorſus fuiſſe olim excluſos demonſtratum proximè ſub finem num.2. Presbyteris licebat in conjugio vivere. Vide in voce Γάμος, num. II. 2. *A. B. &c.* Vide etiam de hac voce Gl. Meurſii.

Πρεσβῦτις.

Erant in veteri Eccleſia matronæ, quæ mulieres cæteras ad vitam honeſtè inſtituendam hortabantur, quas & πρεσβύτιδας appellabant: & quia ſupra cæteras mulieres ſedebant in Eccleſiis, προκαθημένας. Can. XI. Synodi Laodicenæ, ut etiam monuimus in voce Διακόνισσα, num. VIII. eas abrogat: Περὶ τοῦ, μὴ δεῖν τὰς λεγομένας πρεσβύτιδας ἤτοι προκαθημένας, ἐν ἐκκλησίᾳ καθίστασθαι. *Quòd non oportet, eas quæ dicuntur viduæ ſeniores, vel præſidentes, in Eccleſia conſtitui.* Balſamon in hunc Canonem, pag. 833. Τὸ παλαιὸν γυναῖκές τινες πρεσβύτιδες καθήμεναι εἰς τὰς καθολικὰς ἐκκλησίας, κατασχῶν τὰς λοιπὰς γυναῖκας τάχα εἰς εὐταξίαν. *Olim mulieres quædam viduæ ſeniores in Eccleſiis Catholicis præſidentes, reliquas fortè mulieres ad modeſtiam compoſuerant.* Vide in Διακόνισσα, num.IV. ſub lit.*c.* De iisdem Epiphanius Hæreſi LXXIX. Παρατηρητέον δὲ, ὅτι ἄχρι διακονισσῶν τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐπεδεήθη τάγμα, χήρας τε ὠνόμαζε, καὶ τούτων τὰς ἔτι γραοτέρας πρεσβύτιδας. *Obſervandum eſt Diaconiſſis Eccleſiaſticum ordinem indiguiſſe, quas etiam viduas nominavit, & ex his adhuc ætate provectiores* πρεσβύτιδας, *viduas ſeniores.* Fortè de iis agit D. Paulus ad Tit. II. 3. ubi πρεσβύτιδας vult eſſe ἐν καταστήματι ἱεροπρεπεῖς, *ſanctas moribus, non calumniatrices, non vino deditas, rerum bonarum magiſtras.* Theophylactus ad hunc locum, pag. 849. Τινὲς τὰς ἐν ἐκκλησίᾳ διακόνους φασὶν, ἃς καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀμφιάσεως ἀπαιτεῖ φαίνεσθαι ἱεροπρεπεῖς, τουτέστι, ταῖς ἱεραῖς ἐμπρεπούσας ὑπηρεσίαις. *Quidam Diaconiſſas in Eccleſia hîc intelligunt, quas ipſo etiam veſtitu vult ſanctè ornatas conſpici, hoc eſt, ſacris miniſteriis inſignes.* Ipſe tamen non de Diaconiſſis hoc intelligit, quando dicit, τὰς γραΐδας λέγει, ἃς καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ σχήματος καὶ τῆς καταστολῆς δεῖ κοσμίας φαίνεσθαι. *Anus dicit, quas & ab ipſo habitu & ornatu honeſtas videri oportet.* Eadem Theodoreti ſententia eſt: Τὰς γεγηρακυίας οὕτως ὠνόμασεν, οὐ τὰς λειτουργίας τινὸς ἠξιωμένας. Πρεσβύτιδας *anus appellavit ſenio confectas, non quæ aliquod munus ſuſceperant.*

Πριβάτον.

Πριβάτον, *privatum.* Habent hanc vocem Græci recentiores à Latinis. Suidas: Πριβάτον, Ῥωμαϊκὴ ἡ λέξις. *Privatum, vox Latina.* Balſamon in Tit. I. Photii de Fide, cap. V. Πριβάτον λέγεται κατὰ Λατίνους τὸ ἰδικόν. *Privatum ſecundum Latinos dicitur privatum ſeu proprium.* In Collect. Conſtitut. Eccleſ. ex lib.I. Cod. Juſtin. in Paratit. ad Tit.IV. Biblioth. Juris Canonici, pag. 1268. Δεῖ τὸν ἐπίσκοπον ἀναφέρειν τῷ κατὰ καιρὸν προεστῶτι τῶν θείων πριβάτων. *Oportet Epiſcopum rem ipſam deferre ad eum, qui pro tempore præpoſitus fuerit rebus ſacris privatis.* Theodoretus hiſt. Eccleſ. lib. III. cap. VIII. pag.646. Ἐλπίδιος τῶν ἰδίων τοῦ βασιλέως, &c. Vide in Κόμης, num. I. Significat etiam *ergaſterium.* Heſychius: Πριβάτον, τόπος ἐργαστηρίου. Ponitur quin etiam *pro balneo.* Prochorus de rebus geſt. Johannis Evangeliſtæ: Ἦν δὲ πριβάτον ἀνὰ μέσον τῆς ὁδοῦ, καὶ εἷς ἐκ τῶν ἱερέων, εἰσελθὼν ἐν τῷ πριβάτῳ λούσασθαι, ἀπεπνίγη. *Erat autem balneum in media via, & unus ex ſacerdotibus, cùm ingreſſus fuiſſet in balneum lavandi cauſsâ, ſuffocatus fuit.* Vide Gl. Meurſii.

Πριβιλέγιον.

Πριβιλέγιον, *privilegium.* Epiſt. Concilii Carthag. ad Celeſtinum Pontif. Rom. in Canonibus Conciliorum, pag. 116. ὡσανεὶ τὰ πριβιλέγια τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας διεκδικῶν. *Quaſi Eccleſiæ Romanæ aſſerens privilegia.* Ibi Zonaras, pag. 524. πριβιλέγια, ἤτοι προνόμια. *Privilegia.* In Collect. Conſtitut. Eccleſ. ex lib.I. Cod. Juſtinian. in Paratit. ad Tit. II. pag. 1250. Biblioth. Juris Canonici: Πάντα τὰ πριβιλέγια, ἅ τινα ταῖς ἐκκλησίαις ἐκ παλαιῶν διατάξεων περιφιλοτίμηνται, ταῦτα κρατείτω. *Omnia privilegia, quæ per antiquas conſtitutiones Eccleſiis conceſſa ſunt, rata ſunto.* Ibidem: Τὰ παρασχεθέντα πριβιλέγια ταῖς ἐκκλησίαις, ἢ τοῖς ἀνθρώποις, ἢ πράγμασι τῶν ἐκκλησιῶν, βέβαια ἔστωσαν. *Privilegia præſtita Eccleſiis, aut hominibus, aut rebus Eccleſiarum, firma ſunto.* Vide Gl. Meurſii.

Πριμιπιλάριος.

Πριμιπιλάριος, ſive πριμοπιλάριος, *primipilarius.* Suidas: Πριμοπιλάριος, ὁ τὸ μεῖζον ἀξίωμα τῶν στρατιωτῶν ἔχων παρὰ Ῥωμαίοις. *Apud Romanos ita* vocatur, *qui maximam inter milites dignitatem habet.* Gloſſ. Baſil. Πριμιπιλάριος, πρῶτος τῶν ἀκοντιστῶν, πρωτεύων τῶν δορυφόρων. *Primipilarius, primus inter jaculatores, dux ſatellitum.* In Collect. Conſtitut. Eccleſ. ex lib. I. Cod. Juſtin. Tit. III. ſect. XXVII. Ἐξήρηνται οἱ πριμιπιλάριοι. *Excipiuntur primipilares.* Papias: *Primipilarius, vexillifer, qui primum pilum, id eſt, ſignum portat.* A' *primipilus,* vel *primopilus,* qui primum pilum, hoc eſt, ordinem ducit, unde veteres Gloſſæ, πρῶτος ἐν δόρατι, *primipilarius.* Dionyſius Halicarnaſſ. lib. IX. de M. Flavoleio

vo'eio: Ἑνὸς τῶν ταγμάτων τῇ λαμπροτάτῃ ἀρχῇ κεκοσμημένος, ἣ τὰς ἑξήκοντα ἑκατονταρχίας ἕπεσθαί τε καὶ τὸ κελευόμενον ὑπηρετεῖν κελεύει νόμος. Τούτους Ῥωμαῖοι τοὺς ἡγεμόνας τῇ πατρίῳ γλώττῃ πριμοπίλους καλοῦσιν. *Unius legionis splendidissimâ præfecturâ ornatus, in qua sunt sexaginta centuriones, qui ductum ejus sequuntur, ejusq; jussa facere lex jubet. Hos duces, Romani patriâ linguâ,* primipilos *vocant.* Vide Gl. Meursii, & Vossii Etymolog. in *Primipilus.*

Πριμμικήριος.

Πριμμικήριος, *primicerius*, id est, primus in ceram & tabulas relatus: qui in prima cera hæres scriptus. Quod à testamentis manavit in tabulas ceratas referri solitis, in quibus *prima cera*, & *ima* dicebatur. Præcipuum in testamento honorem, & portionem habebant in prima cera scripti hæredes. Inde nomen *primicerii:* ex *primus* & *cera*. Non ergo audiendus Brissonius, qui sic de hac voce: *Primicerius non est, ut quibusdam videtur, junctum verbum: non enim aliud in eo verbum notandum est, quàm* primus, *reliquum extensionis loco additum est.* Hoc nomine appellatus, quisquis ordinis sui primus. Suidas: Πριμμικήριος, ὁ πρῶτος τάξεως τῆς τυχούσης. *Primicerius: cujuslibet ordinis primas.* Moschopulus: Πριμμικήριος, ἄρχων τις. *Primicerius: princeps quispiam.* In Actis Ephesinis, pag. 101. Πέτρος πρεσβύτερος Ἀλεξανδρείας, καὶ πριμμικήριος νοταρίων. *Petrus Presbyter Alexandrinus, & primicerius notariorum.* Ibid. aliquoties legitur: Johannes Episcopus Citri in resp. ad Constant. Cabasilam: Ὁ πριμμικήριος τῶν ἀναγνωστῶν. *Primicerius lectorum.* Est etiam *primicerius diaconorum, cantorum, domesticorum, tabulariorum, aulæ, fabricæ, protectorum, equitum, mensorum, exceptorum, singulariorum, Augustalium, scriniorum, deputatorum, sacri cubiculi, defensorum, legionum, &c.* Stephanum πρωτομάρτυρα, *primicerium martyrum* nuncupat Augustinus, ante quem scilicet nemo fuit martyr, qui princeps martyrium auspicatus est. Quod ad temporis primatum referendum est. Sic Petrus *primicerius Apostolorum* Baldrico nominatur in historia Jerosolymitana, qui apud Facundum Hermionensem lib. X. *Apostolorum primus* dicitur. Ideo autem primus, quia πρωτόκλητος, ante omnes scilicet vocatus, quod primatum temporis & ordinationis respicit. Vide de hac voce Cujacium ad Tit. VII. lib. XII. Cod. Justinianei, Onuphrium in explicatione vocum Eccles. Petrum Gregorium lib. XV. Syntag. cap. XXII. Brissonium de verb. significat. lib. XIV. Vossium de vitiis serm. C. XXXVIII. Gl. Meursii. Hincmarus Rhemensis, ut hoc etiam addamus, Judam Iscarioth vocat *primicerium proditorum.*

Πρίω.

Πρίω, sive πρίζω; utrumque enim agnoscit Pollux, lib. VII. posterius tamen usitatius esse innuens, cùm ait, πρίειν δὲ λέγεται τὸ πρίζειν; est *ferro, serrâ seco* vel *findo, serrâ deseco, serrâ præcido.* Veteres Glossæ: πρίζω, *ferro.* Pass. πρίομαι sive πρίζομαι, *serrâ secor*, seu *dividor.* Suidas: Πρίεται, σχίζεται. *Secatur, finditur.* Legitur ad Hebr. XI. 37. ubi inter alia pœnarum genera, quas pertulisse narrantur Dei famuli, dum fidei veritatique testimonium tulére, *serræ* supplicium recensetur, Ἐπρίσθησαν; quod vetus Interpres reddidit, *secti sunt.* Beza, *dissecti sunt.* Ad verbum, *serrâ dissecti sunt, serrati sunt*, ut Hieronymus. De Propheta Jesaja dictum intelligunt veteres. Theodoretus ad hunc locum: Ἐπρίσθησαν τὸν προφήτην Ἡσαΐαν τοῦτο πεπονθέναι φασί. *Serrati sunt. Hoc evenisse dicunt Prophetæ Jesajæ.* Theophylactus: ὡς ὁ Ἡσαΐας ὑπὸ Μανασσῆ, ὃν καὶ ξυλίνῳ πρίονί φασι πρισθῆναι, ἵνα ἀλγεινοτέρα αὐτῷ εἴη ἡ τιμωρία ἐπὶ πλεῖον κολαζομένῳ. *Ut Jesajas à Manasse, quem & ligneâ serrâ ajunt sectum esse, ut eò tristius & acerbius esset supplicium, cùm ita supra modum cruciaretur.* Epiphanius in vitis Prophet. à Manasse tradit eum πρισθῆναι εἰς δύο, *medium serrâ dissectum*, sive, ut Dorotheus in Synopsi, *sectum in duas partes.* Hoc ex Justino accepisse videntur, qui in Dialogo cum Tryphone, pag. 349. de Judæis, *Jesajam* πρίονι ξυλίνῳ ἐπρίσατε, μυστήριον καὶ αὐτὸ τοῦ Χριστοῦ τοῦ τέμνειν ὑμῶν τὸ γένος διχῇ μέλλοντος, καὶ τοὺς μὲν ἀξίους σὺν τοῖς ἁγίοις πατριάρχαις καὶ προφήταις τῆς αἰωνίου βασιλείας καταξιοῦν μέλλοντος· τοὺς δὲ, ἐπὶ τὴν καταδίκην τοῦ ἀσβέστου πυρὸς σὺν τοῖς ὁμοίοις ἀπειθέσι καὶ ἀμεταθέτοις ἀπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν πέμψειν ἤδη φήσαντος, *serrâ ligneâ dissecuistis: quod ipsum & mysterium est, Christum bifariam genus vestrum concisurum esse, atq; alios quidem, dignos videlicet, pro[...] atq; dixit, unâ cum sanctis Patriarchis & Prophetis r[...]gno æterno dignaturum; alios autem, unâ cum infidelib[...] itidem & pœnitere nesciis ex gentibus omnibus, ad cond[...]mnationem ignis inextinguibilis missurum.* Hieronym[...] in Jesajam lib. XV. extremo, ad initium cap. LVII. *J[...]sajam putant Judæi de sua prophetare morte, quòd serra[...]dus sit à Manasse serrâ ligneâ; quæ apud eos certissim[...] traditio est: unde & nostrorum plurimi illud, quod [...] passione sanctorum ad Hebræos ponitur,* ferrati sunt, *[...] Esajæ referunt passionem.* Tertulliani etiam nomen q[...] præfert, Carminis adv. Marcionem lib. III. cap. VI. pa[...] 889.

Quem populus sectum ligno, sine labe repertum,
Immeritum, demens crudeli morte peremit.

Hic populo tribuit, quod alii Manassi adscribunt. Ip[...] Tertullianus de Patientia cap. XIV. pag. 203. *His pa[...]entiæ viribus secatur Esajas, & de Domino non tacet: l[...]pidatur Stephanus, & veniam hostibus suis postulat.* Ide[...] adv. Gnosticos cap. VIII. pag. 828. *David exagitatu[...] Helias fugatur, Hieremias lapidatur, Esajas secatur, Z[...]charias inter altare & ædem trucidatur.* Quòd verò [...]postolus plurali numero dicat ἐπρίσθησαν, cùm unus i[...]telligatur Jesajas, id ita dictum volunt, sicut *latrones*, p[...] *latronum altero*, Matth. XXVII. 44. *in Prophetis*, pro[...] *uno Prophetarum*, Joh. VI. 45. sic autor Commentari[...]rum in epist. ad Hebræos, quem alii Primasium, [...] Haymonem esse existimant, ad hunc ipsum locum: *[...] pluralis numerus pro singulari positus est: neminem en[...] legimus sanctorum in Veteri Testamento sectum, nisi [...]sajam Prophetam; quem fecit secari serrâ ligneâ Man[...]ses rex, qui filiam ejus habebat in uxorem.* Verùm [...]hil prohibet, quò minùs de pluribus dictum intelli[...]tur, & in pluribus id perpetratum fuerit, cùm nullu[...] non tormenti genus ad Dei sanctos vexandos crucia[...]dosque adhibuerint immanes tyranni, sub quibus vivebant. Hinc Lyranus ad locum præsentem: *S[...] sunt: de Esaja, qui ex præcepto regis Manasse sectus [...] cum serra lignea, eò quòd reprehendebat ejus facinora: de septem fratribus Machabæis, qui secti sunt in manib[...] & in aliis corporis partibus, II. Machab. VII.* Famili[...] autem fuit Orientalibus; quod Casaubonus ad Sue[...]nii Cajum monuit; sed & aliis quoque usurpatum, ist[...] *serrâ ferreâ* (de *lignea* enim quod multi dicunt, quis c[...]dat?) dissecandi trucidandique supplicium. II. Reg. X[...] 31. dicitur David Ammonitas *serris ferreis supposui[...]* apud Hebræos est II. Sam. XII. 31. ubi LXX. ἔθηκεν ἐν πρίονι. Quod I. Chron. XX. 3. explicatiùs dicitur, *se[...] dissecuit.* LXX. Διέπρισε πρίονι. Idem supplicium res[...]xerunt Græci Interpretes Amos I. 3. apud quos Da[...]scenorum adversus Gileaditas sævitia sic describit[...] ἀνθ' ὧν ἔπριζον πρίοσι σιδηροῖς τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας τῶ[...] Γαλαάδ. *Quia serris ferreis dissecuerant prægnantes [...] la[...]*

itarum. Quanquam Hebraica aliud exhibent, nem- eò quòd tribulis ferreis trituraverint eos. Unde Sym- hus, Aquila & Theodotio, monente Theodoreto unc locum, ἀνθ' ὧν ἠλώησαν τροχοῖς σιδηροῖς τὴν Γα- δ. *Pro eo quòd trituraverunt r..is ferreis Galaad.* De ente Nicephorus Callisti hist. Eccles. lib. XI. cap. IV. μὲν πρίοσιν ἀπηνῶς διελὼν ἀπέκτεινε. *Quosdam ser- lissectos crudeliter trucidavit.* De Cajo Suetonius IV. cap. XXVII. *Multos honesti ordinis medios serrâ cabat.* Qui plura desiderat, consulat Advers. sacr. akeri cap. XLV. unde etiam pleraque huc translata.

Προαλής. Προαλῶς.

Προαλὴς Hesychio est προπετὴς, πρόχειρος. *Teme- us, præceps, audax.* Idem: Προαλεςάτην, προπετε- ην, προχειροτάτην. *Maximè temerariam & audacem.* n: Προαλεῖ, καταφερεῖ, καταβατῷ. & respicit ad). v. 262.

- τὸ δὲ τ' ὦκα κατειβόμενον κελαρύζει
χώρῳ ἔνι προαλεῖ. - -
Hæc autem citò defluens immurmurat
oco in declivi.

das: Προαλέςατον, προπετέςατον. *Maximè temera- n.* Cyrillus Alexandr. lib. IX. in Joh. ad v. 39. cap. XIII. 60. Ὑπερσοφίας οὐκ ἀπηλλάχθαι νομίζω τὸ προαλέςερον ἴν, ὅτι καὶ ὀρθώσω τὸ δέ τι τυχὸν, ἢ τὸ δέ τι. *Superbiâ re non arbitror, temere nimis dicere, hoc perficiam aut l.* Idem lib. II. adv. Nestorium, p. 30. Τὸ προαλὲς εἰς ους, καὶ τὸ ἀχάλινον εἰς τερθρείας, κινδύνου μεςὸν, καὶ εἰς αυρον ᾅδου καλακομίζει τοὺς κεχρημένους. *Præceps in lo- ndo temeritas, & effrenatus ad nugas effundendas im- is periculo non caret, & in præcipitium inferni homines ore præditos defert.* Hinc adverb. προαλῶς quod Le- a omittunt, *temere, præcipitanter.* Iterum Cyrillus A- . in cap. XIII. Joh. p. 724. Παραφυλακτέον τὸ προαλῶς καὶ προχείρως εἰπεῖν. *Cavendum, ne quid præproperè ac ere dicamus.* Idem, προαλῶς ἐπαγγέλλεσθαι, *temere pro- tere.* Προαλὴς etiam legitur in Ecclesiastico, c. XXX. Ἵππος ἀδάμαςος ἐκβαίνει σκληρὸς, καὶ υἱὸς ἀνειμένος αίνει προαλής. *Equus non domitus evadit durus, & fi- dissolutus evadit præceps, temerarius.*

Προαῤῥαβωνίζομαι.

Lexica hoc verbum non habent. Descendit ab ἀῤῥα- , *pignus, arrha.* Hinc ἀῤῥαβωνίζειν, *dato pignore confir- re:* & προαῤῥαβωνίζεσθαι, *priùs*, vel *ante dato pignore reliquis & subsecuturis aliquem certum facere.* Uti- hoc verbo Eusebius Demonstr. Evangel. lib. V. p. 1. Διὰ τοῦ υἱοῦ πατὴρ καὶ τοῖς πατράσιν ἑωρᾶτο, κατὰ τὸ εἰ- μένον ἐν εὐαγγελίοις πρὸς αὐτοῦ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν τέρα· ἐν αὐτῷ γὰρ καὶ δι' αὐτοῦ, ἡ τοῦ πατρὸς ἀπεκαλύπτετο ῶσις· ἀλλ' ὅτε μὲν ἀνθρώποις σωτήριος ἀπεφαίνετο, διὰ τοῦ υἱοῦ ἀνθρωπείας μορφῆς ἑωρᾶτο, τοῖς θεοφιλέσι τὴν εἰς θρώπους αὐτοῦ ἐσομένην σωτηρίαν τοῖς πᾶσι παροῦσαν ἐξ ἵνα προαῤῥαβωνιζόμενος. *Per Filium Pater etiam à Pa- bus visus est, juxta illud in Evangeliis ab eo dictum.* ui me vidit, Patrem vidit. *In ipso enim, & per ipsum tris cognitio revelabatur: sed quando hominibus saluta- apparuit, per Filii formam humanam videbatur; Dei antes de salute hominibus obventura omnibus inde jam tè certiores faciens.*

Προαύλιον.

Suidas: Προαύλιον, τὸ ἔμπροσθεν τῆς αὐλῆς. *Spatium uod est ante aulam: vestibulum aulæ.* In Templis Græ- orum προαύλιον dicitur, quod sub fornice est cum pla- æ parte, quam impluvium dixeris: *Templi vestibulum.* Προαυλίων meminit Sophronius Patriarcha in vita S. Mariæ Ægyptiacæ: Ἦλθον οὖν σὺν αὐτοῖς εἰς τὰ τοῦ οἴκου προαύλια. *Venerunt igitur cum illis ad domus vestibula.* Codinus lib. XVIII. Εἰθισμένον δὲ ἐπιῤῥίπτειν τὰ τοιαῦτα ἐπικόμβια ἐν τοῖς προαυλίοις τοῦ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ναοῦ. *Consuetudine receptum est, ut ejusmodi epicombia jaciantur in vestibulis Templi magnæ Ecclesiæ.* Dicitur etiam προπύλαιον. Zonaras ad Can. XLVI. Carthag. Τὸ γὰρ πρὸ τῆς ἀψῖδος, πρὸ τοῦ προπυλαίου ἐςίν. *Illud namque ante apsidem, idem ac ante Propylæum significat.* Simpliciter etiam αὐλὴ dicitur. Sophronius ibidem: Ἐνδοῦσα λοιπὸν ἀνεχώρησα, καὶ ἔςην ἔν τινι γωνίᾳ τῆς αὐλῆς τοῦ ναοῦ. *Recessi deinceps, & steti in angulo quodam vestibuli Templi.* Hujusmodi atrii sive impluvii meditullium μεσαύλιον, vel μεσίαυλον nuncupabant. Cedrenus anno XXXVII. Justiniani: Καὶ ἐκαύθη τὸ μεσαύλιον τῆς μεγάλης ἐκκλησίας τὸ λεγόμενον γαρσονοςάσιον. *Et incendio conflagravit medium Impluvii, quod dicitur Garsonostasium.* Et anno XIV. Mauritii: Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει ἔκτισεν ὁ βασιλεὺς τὸ ςρογγύλον ἡλιακὸν τῆς μαγναύρας ἐν τῷ μεσιαύλῳ τὴν ἰδίαν ςήλην. *Hoc anno Imperator solarium Magnauræ rotundum fecit, & in medio Impluvio suam collocavit statuam.*

Πρόβατον.

Πρόβατον, *ovis*, frequentissimè in S. Scriptura *impropriè* sumitur, & usurpatur

I. *de Christo*, qui vocatur πρόβατον, ὡς σφάγιον, *ut victima*: Greg. Nazianzenus Orat. XXXVI. pag. 592. Cy-Cyrillus Jerosol. Catechesi X. Illuminat. pag. 98. Πρόβατον καλεῖται, οὐκ ἄλογον, ἀλλὰ τὸ διὰ τοῦ τιμίου αἵματος αὐτοῦ καθαρίζον τὴν οἰκουμένην τῶν ἁμαρτιῶν. *Ovis vocatur, non irrationalis, sed quæ per preciosum sanguinem suum orbem terrarum a peccatum mundat.* Ibid. pag. 100. Πρόβατον γίνεται τοῖς ἔχουσιν ἁμαρτίας, ἵνα ὑπὲρ αὐτῶν σφαγιασθῇ. *Ovis fit illis, qui peccatis contaminati sunt, ut pro iis mactetur.* Chrysostomus Homil. XIII. t. VII. Ἐπιγραφ· πρόβατον διὰ τὸν πόκον τοῦ βαπτίσματος. *Ovis propter vellus Baptismi.* Theodoretus Orat. X. de Providentia, pag. 448. Γίνεται πρόβατον, οὐκ εἰς πρόβατον μεταβληθεὶς, οὐδὲ τροπὴν ὑπομείνας, οὐδὲ τῆς οἰκείας οὐσίας ἐκςάς· ἀλλὰ τοῦ προβάτου τὴν φύσιν σαφῶς ἐνδυσάμενος, καὶ οἷον ὁ ἡγούμενος τῆς ποίμνης κριὸς, κτίλος τῆς ποίμνης γενόμενος, καὶ ἀκολουθεῖν αὐτῷ πάντα παρασκευάσας τὰ πρόβατα· ὡς πρόβατον τοιγαροῦν καὶ ἱερεῖον ἐγένετο, καὶ ὑπὲρ παντὸς τοῦ γένους προσηνέχθη θυσία. *Ovis fit, non in ovem transmutatus, nec conversionem ullam passus, nec à propria substantia deficiens: sed ovis naturam evidentissimè induit, & quemadmodum gregis ductor aries dux gregis factus, ut oves omnes ipsum sequantur, effecit. Ut ovis itaque victima quoque factus est, & pro toto genere oblatus est in sacrificium.* Chrysostomus Homil. XVIII. t. V. Χριςὸς πρόβατον, ὅτι ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη, καὶ ἱλασμὸς ἐγένετο. *Christus ovis est, quia pro nobis immolatus, & propitiatio factus est.* Eleganter imprimis Epiphanius hæresi LV. pag. 205. Αὐτὸς ἱερεῖον, αὐτὸς θῦμα, αὐτὸς ἱερεὺς, αὐτὸς θυσιαςήριον, αὐτὸς θεὸς, αὐτὸς ἄνθρωπος, αὐτὸς βασιλεὺς, αὐτὸς ἀρχιερεὺς, αὐτὸς πρόβατον, αὐτὸς ἀρνίον, τὰ πάντα ἐν πᾶσιν ὑπὲρ ἡμῶν γενόμενος, ἵνα ἡμῖν ζωὴ κατὰ πάντα τρόπον γένηται. *Ipse victima, ipse sacrificium, ipse sacerdos, ipse altare, ipse Deus, ipse homo, ipse rex, ipse pontifex, ipsis ovis, ipse agnus, omnia in omnibus pro nobis factus, ut nobis vita omnibus modis fieret.* Confer vocem Ἀμνὸς, num. II. sub lit. *a.* & πάσχα. num. II. 3. sub lit. *b.*

II. *Metaphoricè de piis & fidelibus.* Basilius Cæsar. in Psal. XXVIII. t. I. pag. 177. Πρόβατον λέγεται ὁ ἅγιος διὰ τὸ ἥμερον καὶ μεταδοτικὸν ὧν ἔχει. *Sanctus dicitur ovis,*

quia mansuetus est, ac sua dispertit in commune. Idem cap. VIII. de Spiritu Sancto, pag. 158. Τοὺς προσπεφευγότας τῇ ἐπιστασίᾳ αὐτοῦ, καὶ τὸ εὐμετάδοτον διὰ ἀνεξικακίας κατωρθωκότας, πρόβατα λέγει. *Eos, qui ad illius ditionem confugerunt, quique per malorum tolerantiam communicandi facilitatem præstiterunt, oves appellat.* Chrysostomus Homil. LXXIX. in Matth. ad Matth. XXV. 32. pag. 493. dicit Christum electos appellare πρόβατα διὰ τὴν πολλὴν πρόσοδον· καὶ γὰρ ἡ πολλὴ τῶν προβάτων πρόσοδος ἀπό τε ἐρίου, ἀπό τε γάλακτος, ἀπό τε τῶν τικτομένων, *oves propter multum fructum: multi enim ab ovibus habentur fructus, nempe à lana, à lacte, & à fœtu.* Ad eundem locum Theophylactus, pag. 154. Electi vocantur πρόβατα διὰ τὸ ἥμερον, καὶ ὅτι καρπὸν ἡμῖν διδόασι καὶ ὠφέλειαν ὡς τὰ πρόβατα, καὶ ἔριον χορηγοῦντες ἤτοι σκέπην θείαν καὶ πνευματικὴν, καὶ γάλα, τουτέστι, τροφὴν προσήκουσαν, *oves, quia mansueti sunt, & fructum nobis ac utilitatem dant ut oves, lanam videlicet suppeditantes ad divinum & spiritualem amictum: & lac, hoc est, cibum congruum.* Cyrillus Alexandr. in Actis Conc. Ephesini, pag. 284. Προβάτῳ ἀφομοιοῖ πλειστάχου τὸν δίκαιον ἡ θεία γραφή· διὰ ποίαν αἰτίαν; πλήρης γὰρ ὁ δίκαιος αὐχημάτων, τῶν εἰς ἀρετήν. Ἔγκαρπος δὲ διὰ τοῦτο νοοῖτ' ἂν εἰκότως· ἐριοφορεῖ δὲ τὸ πρόβατον· ταύτῃ τοι, καὶ μάλα εἰκότως, προβάτῳ παρεικάζεται. *Ovi multis in locis divina scriptura comparat justum: quam ob caussam? Quia justus plurimùm de virtute gloriari potest. Fructuosus ergo meritò propter hoc esse intelligitur. Lanigera est ovis. Atque hac ratione, & meritò quidem, cum ove confertur.* Theophanes Homil. XVIII. pag. 112. 113. Προβάτοις τοὺς δικαίους ἀφομοιοῖ διὰ τὸ πρᾶον, καὶ ἥμερον, καὶ διὰ τὸ τῶν ἐρίων γεννητικὸν, ἐξ ὧν οὐκ αὐτὰ μόνα, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνθρωποι περιθάλπονται. Καὶ μὴν καὶ γάλα βλύζουσι τρόφιμον. Τοῦ δὲ γάλακτος ἡ φύσις, ὡς ἅπαντες ἴσασιν, ἡδεῖα μὲν τῇ γεύσει καὶ θρεπτικὴ, λευκὴ δὲ τῷ εἴδει καὶ καθαρὰ, μόνη τῶν ὑγρῶν ἁπάντων εἰδῶν μὴ δεικνύουσα τῶν εἰς αὐτὴν βλεπόντων σκιὰς, καὶ ἰνδάλματα, ὅπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὑγρῶν πέφυκε γίνεσθαι, &c. *Ovibus justos assimilat, eò quòd mansuetæ ac cicures sint, & lanam ferant; quâ quidem lanâ non ipsæ solùm, sed homines quoque circumteguntur. Oves præterea lacte manant esculento. Lactis porrò natura quæ sit omnes nôrunt: dulce gustui est & nutriendi vim habet: candidum verò aspectu atque purum, solumque inter omnia humida intuentium in ipsum umbras imaginesque non refert, quod in aliis liquidis fieri naturâ solet, &c.* Idem, Homil. XLVII. pag. 328. cur Israëlitæ vocentur oves, hanc reddit rationem: Πρόβατα καλεῖ τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαὸν διά τε τὸ καθαρὸν, καὶ εἴσω τῆς νομικῆς αὐλῆς κλείεσθαι, καὶ σημειοῦσθαι τῷ τῆς περιτομῆς σημείῳ, καὶ τοῖς τῶν προφητῶν περιθάλπεσθαι λόγοις, ὡς ἐκ τῶν ἐρίων τὰ θρέμματα, πλείστῃ τε ὅσῃ, καὶ ἀμφιλαφεῖ καταπιαίνεσθαι τῇ τῶν θείων λογίων νομῇ. *Israëliticum populum oves vocat, eò quòd veluti mundum animal, & intra caulas Mosaicæ legis conclusus, & Circumcisionis signo signatus esset, & Prophetarum sermonibus identidem uti pecora velleribus foverentur, & plurimo, ac abundè suppetente verbi divini pabulo saginaretur.* Confer vocem Ἀμνὸς, num. II. sub lit. β.

Προβατόσχημος.

Non habent Lexica. Est ὁ προβάτου σχῆμα ἔχων. *Ovis speciem præferens.* Chrysostomus epist. CXXV. προβατόσχημον λύκον vocat Episcopum, qui sedem Constantinopolitanam invaserat ipso in exilium pulso. Ὁ γὰρ προβατόσχημος, inquit, ἐκεῖνος λύκος, ὁ σχῆμα μὲν ἔχων ἐπισκόπου, μοιχὸς δὲ ὑπάρχων· ὡς γὰρ ἡ γυνὴ μοιχαλὶς χρηματίζει, ἡ ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς ἑτέρῳ συναφθεῖσα· οὕτω καὶ αὐτὸς μοιχός ἐστιν, οὐ σαρκὸς, ἀλλὰ πνεύματος· ζῶντος γὰρ ἐμοῦ ἥρπασε μοῦ τὸν θρόνον τῆς ἐκκλησίας. *Lupus ille ovis speciem pr-
rens, tametsi Episcopi larvam gerat, adulter tamen
Ut enim mulier adultera vocatur, quæ vivente viro a-
ri nubit: eodem modo hic quoque adulter est, non car
sed spiritus. Me enim vivente, Ecclesiæ thronum inv*
De talibus Christus Matth. VII. 15. Ἔρχονται ἐν ἐνδύ-
σι προβάτων, ἔσωθεν δέ εἰσι λύκοι ἅρπαγες. *Veniun
vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapa*
Ovidius:

Vix sunt homines hoc nomine digni:
Quàmque lupi sævæ plus feritatis habent.

Seneca epist. CIII. *Erras, si istorum tibi qui occurr
vultibus credis: hominum effigies habent, animos f
rum.* Confer vocem Ἔνδυμα, num. II.

Προβεντζιάλιος.

Provincialis. Synodus Florentina sect. VI. cap. X
pag. 161. Προβεντζιάλιος ὁ Ἰωάννης καὶ ἕτεροι δύο. *Johan
provincialis, cum duobus aliis.* De eodem alibi: Ἐξελε
μεθα τοὺς παρόντας δύο διδασκάλους, τόν τε προβεντ
λιον Φρᾶ Ἰωάννην, καὶ τὸν Φρᾶ Ἀμβρόσιον. *Elegimus
præsentes doctores, nempe fratrem Johannem provin
lem, & fratrem Ambrosium.*

Προβιβάζω.

Quid προβιβάζειν sit, Lexica abundè docent.
quid difficultatis habet locus Matth. XIV. 8. ubi de
Herodiadis: Προβιβασθεῖσα ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτῆς. Ve
Præmonita à matre sua. Beza, *producta.* Rectè Scu
tus: *Dubito utrùm rectè τὸ προβιβασθεῖσα doctissimus
terpres vertat,* producta: *hæc enim vox non exprimit
præpositionis πρὸ, quæ hoc loco tempus respicit: nequ
iam vim verbi simplicis, quod instructionem sive in
tionem subornationemque significat. Feliciores igitur
Vulgatus & Erasmus; quorum illi προβιβασθεῖσα est p*
monita; *huic* priùs instructa. *Casaubonus etiam, q
συμβιβάζειν in his libris soleat significare* adstruere doc
do, *sive* docere, *significationis illius vestigia hic quo
retinenda censet: confer Deuteron. VI. 7.* Hactenus
Vox igitur *præmonita*, vel *priùs instructa*, non tem
repudianda. Προβιβάζειν enim, autore Suida, est πα
νεῖν, πείθειν, προάγειν, *admonere*, sive *præmonere*,
suadere, impellere. Hesychius: Προβιβασθεὶς, προαχ
impulsus, stimulatus. Id enim προάγω inter alia si
ficat. Parùm igitur refert utrùm dicamus *præmon*
an, *persuasa*, an *impulsa*: nam eodem redeunt interp
tationes istæ omnes. Xenophon ἀπομνημ. α. Πά
δὲ τοὺς διδάσκοντας ὁρῶ, αὐτοὺς δεικνύντας τε τοῖς μα
νουσιν, ᾗπερ αὐτοὶ ποιοῦσιν ἃ διδάσκουσι, καὶ τῷ λόγῳ
βιβάζοντας. *Magistri discipulis suis bifariam pros
partim reipsa ostendendo quid fieri ab illis oporteat,
tim præmonendo, & præcepta tradendo.* Filia Hero
dis non sua sponte petiit Johannis Baptistæ caput,
suadente, impellente, & *præmonente* matre. Hinc et
versio in vulgarem linguam Græcam pro προβιβα
σα habet παρακινεῖθα. Προβιβάζειν hîc est *dictis form*
Ovidius in Metam.

Talibus ignaram Juno Cadmeida dictis
Formârat.

Dolis præmeditari aliquem apud Plautum in Epid.
Προβιβασθεῖσα ὑπὸ τῆς μητρὸς, est

Matre illi tradente dolos, artemque nocendi.

Atque in eundem sensum versio Germanica Tig
na, Als sie vorhin von ihrer Mutter unterrichtet wa

Προβέλιον.

Non habent Lexica. Idem quod προβέλευμα, *de-etum, quod ex consultatione consequitur:* quasi *præcon-ltatio.* Cyrillus Alexandr. lib. I. adv. Julianum, pag. 2. de verbis Dei, *Faciamus hominem*, dicit ἀνθρώπε λασκευὴν μονονεχὶ προβελίοις τετιμῆσθαι, *hominis crea-onem quasi prævia deliberatione decoratam esse.* Idem . I. Glaphyr. in Genesin, pag. 5. itidem de homine: οβελίοις ἐτίμα καὶ αὐτουργίᾳ τὸ τέχνημα. *Prævia deli-ratione, manualiq; , ut ita dicam, operatione ejus stru-uram est dignatus.* Confer vocem Ἄνθρωπος, num. . 2. sub lit. *a.* δ.

Πρόγνωσις.

Veteres Glossæ: Πρόγνωσις, *præsensio.* Quid sit, Cle-ens Alex. lib. VIII. Stromat. pag. 770. docet: Ἔστιν ιστημονική τε καὶ βεβαία πρόγνωσις. *Præcognitio est, quæ ex scientia, firma ac stabilis.* Clarius Damascenus ntra Manichæos, pag. 370. Πρόγνωσίς ἐστι, τὸ εἰδέναι ἐσόμενα πρὶν γενέσεως αὐτῶν. *Præscientia est, scire fu-ra antequam fiunt.* Ita Deo tribuitur πρόγνωσις. No-lissima est sententia: Quamvis Deus futura & prævi-at (quid enim ἀκοίμητον ὀφθαλμὸν ἐκεῖνον effugiat im-ovisum, cui omnia sunt præsentia? nam distinctio nporum in præteritum, præsens & futurum est im-cillitatis humanæ.) & multa quoque prædicat: non nen ipsius vel prævisionem vel prænunciationem urorum aliquando eventuum ullam rebus ipsis præ-is prædictisque afferre necessitatem. Non enim id-co evenire aliquid, quoniam sit à Deo prævisum vel ædictum, sed quia eventurum sit, propter ea Deum prævidisse ac prædixisse. Hoc ex antiquitate nullo obatur negotio. Ita veteres explicant verba Christi atth. XVIII. v. 7. Ἀνάγκη ἐστὶν ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα. Vi-in voce Ἀνάγκη, num. I. 1. Eosdem audiamus de γνώσει. Chrysostomus Homil. LXIII. t. VI. pag. 654. δὲ ἡ πρόγνωσις, ἄνθρωπε, τῆς πονηρίας αἰτία· μὴ γένοιτο· άρ ἐστιν ἀναγκαστικὴ τῶν μελλόντων ἔσεσθαι, ἀλλὰ προγνω-ή μόνον· οὐκ ἐπειδὰν προεῖπεν ὁ χριστὸς, διὰ τοῦτο ἐγένετο ος προδότης· ἀλλ' ἐπειδὰν προδότης ἔμελλε γενέσθαι, τοῦτο προεῖπεν ὁ χριστός. *Neque præscientia, ô homo, litiæ causa est: absit: neq; enim futura cogit esse, sed tùm præscit. Non quia Christus prædixit, propterea (Judas) factus est proditor: sed quia proditor futurus , propterea Christus hoc prædixit.* Hanc ipsam à ma-ro sumtam sententiam ita expressit Isidorus Pelusio-ib. I. epist. LVI. Οὐκ ἐπειδὴ προεῖπεν ὁ Κύριος τὴν τοῦ προαίρεσιν, ἐκεῖνος πρὸς τὴν προδοσίαν ὠλίσθησεν, ἐπειδὴ ὤδινε τὴν ἐπιβουλὴν τῷ διδασκάλῳ ὁ ἀλιτήριος, ῶν τὰ κρύφια τῆς καρδίας κινήματα, ὡς προγνώστης ὁ Κύ-, τὰ μέλλοντα ὡς παρόντα προέφηνε. *Non quia Do-us Judæ voluntatem animique institutum prævidit, rco ille in proditionis crimen lapsus est, verùm quia o nefarius proditionem magistro moliebatur, ideò is, abditos & occultos pectoris motus cernebat, tanquam urorum præscius Dominus, futura tanquam præsentia monstravit.* Theodoretus in Psal. LVIII. ad v. 4. pag. . Οὐχ ἡ πρόγνωσις τοῦ Θεοῦ τὸν Φαραὼ πονηρὸν πεποίηκεν· τὸ μέλλον ἔσεσθαι προέγνω ὡς Θεός. *Præscientia divi-Pharaonem non fecit improbum: sed præscivit id, quod urum erat,* ut Deus. Theodorus Heracleota in Ca-a in cap. XII. Joh. pag. 322. Ἀψευδὴς ἡ τοῦ Θεοῦ πρόγνω-, οὐκ ἀναγκάζουσα μὲν τοὺς ἀσεβεῖς εἰς ἀπιστίαν, προβλέ-α δὲ μόνον καὶ προγινώσκουσα αὐτῶν τὴν ἐκ προαιρέσεως ἀ-ιαν. *Infallibilis est Dei præscientia, non quod impiis incredulitatis afferat necessitatem, sed quòd solummodò prævideat & præsciat iis ob propriam contumaciam mi-nimè persuasum iri.* Nec habet ad v. 40. cap. XII. Jo-hannis. Origen. lib. II. contra Celsum, pag. 73. Ὁ μὲν Κέλσος οἴεται διὰ τοῦτο γίνεσθαι τὸ ὑπό τινος προγνώσεως θεσπισθὲν, ἐπεὶ ἐθεσπίσθη· ἡμεῖς δὲ τοῦτο οὐ διδόντες, φα-μὲν οὐχὶ τὸν θεσπίσαντα αἴτιον εἶναι τοῦ ἐσομένου, ἐπεὶ προεῖπεν αὐτὸ γενησόμενον, ἀλλὰ τὸ ἐσόμενον, ἐσόμενον ἂν, καὶ μὴ θε-σπισθὲν, τὴν αἰτίαν τῷ προγιγνώσκοντι παρεσχηκέναι τοῦ αὐτὸ προειπεῖν. *Celsus putat quod aliquis præscius prædi-xit ideo fieri, quia prædictum est: nos verò hoc non conce-dentes, dicimus, non prædictorem caussam esse futuri, sed futurum illud, quod omnino eventurum erat, etiam ne-mine prædicente, præcognitori caussam prædicendi præ-buisse.* Vide ibidem plura. Idem in Philocalia, cap. XXIII. pag. 73. Ὥσπερ εἴ τι ὁρῶν τινα διὰ μὲν ἀμαθίαν προπετῆ, διὰ δὲ τὴν προπέτειαν ἀναλογίστως ἐπιβαίνοντα ὁδοῦ ὀλισθηρᾶς, καὶ καταλάβοι πεσεῖσθαι ὀλισθήσαντα, οὐχὶ αἴτιος τοῦ ὀλισθοῦ ἐκείνῳ γίνεται· οὕτω νοητέον τὸν Θεὸν προ-εωρακότα ὁποῖος ἔσται ἕκαστος, καὶ τὰς αἰτίας τοῦ τοιοῦτον αὐτὸν ἔσεσθαι καθορᾷν, καὶ ὅτι ἁμαρτήσεται τάδε γινώσκει, εἰ κατορθώσει τάδε· καὶ εἰ χρὴ λέγειν οὐ τὴν πρόγνωσιν αἰτίαν τῶν γινομένων· οὐ γὰρ ἐφάπτεται τοῦ προεγνωσμένου ἁμαρτησο-μένου ὁ Θεὸς, ὅταν ἁμαρτάνῃ· ἀλλὰ παραδοξότερον μὲν, ἀ-ληθὲς δὲ ἐροῦμεν, τὸ ἐσόμενον αἴτιον τοῦ τοιάνδε εἶναι τὴν περὶ αὐτοῦ πρόγνωσιν· οὐ γὰρ, ἐπεὶ ἔγνωσται, γίνεται· ἀλλ' ἐπεὶ γί-νεσθαι ἔμελλεν, ἔγνωσται. *Quemadmodum si quis videns quendam propter ignorantiam temerarium, & propter temeritatem inconsideratè incedentem per viam lubri-cam, fœdè prolapsurum, nequaquam illi caussa lapsus est: sic intelligendum est, Deum, qui prævidit qualis quique futurus sit, & caussas cur talis futurus sit, vide-re, & cognoscere, quòd peccaturus sit hoc vel illud, & hoc vel illud rectè acturus: nec tamen præscientia eorum quæ evenerunt caussa est; non enim quem peccaturum prænovit amplectitur & suscipit Deus, quando peccat. Enimverò dicam ab hominum opinione remotius, verissi-mum tamen, quod futurum sit caussam esse talis de ipso præscientiæ: non enim quia prænotum est, fit, sed quia futurum erat, prænotum est.* Eadem habet Eusebius Præparat. Evangel. lib. VI. pag. 169. Damascenus contra Manichæos, pag. 372. Ἡ μὲν πρόγνωσις τοῦ Θεοῦ, ἀληθής ἐστι καὶ ἀπαράβατος· ἀλλ' οὐκ αὐτή ἐστιν ἡ αἰτία τοῦ γενέσθαι πάντως τὸ ἐσόμενον· ἀλλ' ὅτι μέλλομεν ποιεῖν τὸ δὲ ἢ τὸ δὲ, προγινώσκει· προγινώσκει δὲ πολλὰ, ἃ οὐκ ἔστιν αὐτῷ ἀρεστά· καὶ οὐκ αὐτὸς αἴτιος τούτων· ὡς οὐδὲ ἰατρὸς αἴτιος τῆς νόσου, εἰ προέγνω, ὅτι μέλλει τις νοσεῖν· ἀλλὰ τὸ μὲν νοσῆσαι ἄλλης αἰτίας, τῆς ποιούσης τὴν νόσον· ἡ δὲ πρόγνωσις τοῦ ἰατροῦ, τῆς ἐν αὐτῷ τέχνης· οὕτω τὸ ἐσόμενον ἐφ' ἡμῶν οὐκ ἐκ τοῦ Θεοῦ τὴν αἰτίαν ἔχει, ἀλλὰ τὸ αὐτεξούσιον ἡμῶν θέλημα. *Præscientia quidem Dei certa est & im-mutabilis: verùm illa non est causa cur futurum omnino fiat: sed quia hoc vel illud facturi sumus, præscit: præ-scit autem multa, quæ ei non sunt grata: nec ipse eorum autor est. Quemadmodum neque medicus causa est morbi, si præsciverit aliquem ægrotaturum: sed morbus ab alia pendet caussa morbum efficiente: prænotio verò medici ab ejus pendet arte. Ita futurum ex nostro pen-dens arbitrio, non Deum habet autorem, sed liberum nostrum arbitrium.* Fulgentius ad Monimum lib. I. *Proinde fidelibus congruit credere & fateri, Deum bo-num & justum præscisse quidem peccaturos homines, quia nihil enim latere potuit futurorum, neque enim vel futu-ra essent, si in ejus præscientia non fuissent, non tamen prædestinâsse quemlibet hominem ad peccatum, quia si ad peccatum aliquod hominem Deus prædestinaret, pro pec-catis hominem non puniret.* Consule Cl. Rittershusii Lect. sacrar. lib. IV. cap. XVII.

Προδερέλικ͞τον.

Προδερέλικτον, *quod pro derelicto*, vel *amisso habetur*. Propterea notamus, quia à Meursio omissum. Balsamo ad Can. IV. Gregor. Thaumaturgi, pag. 910. Ὅταν δὲ ἀπρονόητόν ἐστι τὸ εὑρεθὲν, τὸ παρὰ τοῖς νόμοις καλούμενον προδερέλικτον, ὁ κολάζεται παρομοίως ὁ τοῦτο κατασχών. *Quando id, quod invenitur, improvisum est, quod leges pro derelicto habent, qui illud retinet, non eodem modo punitur.*

Προδηλοποιέω.

Non habent Lexica. Idem quod προδηλόω, *antè declaro, præsignifico.* Gregentius in Disputatione cum Judæo, pag. 201. Προδηλοποιῶν τὸν σταυρὸν ὁ Θεὸς, ξύλῳ τῷ τῆς κιβωτοῦ ἔσωσεν ἐπὶ τοῦ Νῶε τὸ τῶν ἀνθρώπων κατάλειμμα. *Deus crucem præsignificans, arcæ ligno Noachi tempore humani generis reliquias servavit.*

Προεισαγωγή.

Non habent Lexica. Est autem *prævia introductio.* Cyrillus Alexandr. lib.IV. cap.VII. in Johan. pag. 433. dicit *circumcisionem spiritualem esse quasi* πρόθυρον καὶ προεισαγωγήν τινα τῆς εἰς ἀρετὴν τελειότητος, *vestibulum & introductionem quandam perfectionis ad virtutem.* Dionysius Areopagita cap.IV. de divin. Nominibus, num.XII. pag.477. Καὶ ἐν ταῖς προεισαγωγαῖς τῶν λογίων εὑρήσεις τινὰ λέγοντα περὶ τῆς θείας Σοφίας· ἐραστὴς ἐγενόμην τοῦ κάλλους αὐτῆς. *Et in iis, quæ aditum ad eloquia præparant, quendam invenies de divina sapientia dicentem: Amator factus sum formæ illius.* Pachymeres ad hæc verba, pag.531. Φέρει τὸν Σολομῶντα μάρτυρα, οὗ καὶ τὰ ῥήματα προεισαγωγὰς τῶν θείων λογίων φησὶν, ὡς σκιὰς τῆς χάριτος. *Adducit testem Solomonem, cujus etiam verba divinorum oraculorum prævias introductiones, tanquam gratiæ umbras, esse dicit.* Et S. Maximus ad eundem locum, pag. 144. Προεισαγωγὰς καλεῖ τῆς θείας γραφῆς τὰ Σολομῶντος, ἀφ' οὗ καὶ τὰ ῥητά. *Prævias introductiones*, vel *primas institutiones divinæ scripturæ vocat libros Solomonis, ex quo etiam verba desumta.* Verba quæ adducuntur, exstant Sapientiæ VIII. 2. An verò hic liber Solomonis sit, vide in Σοφία.

Προεισβολή.

Non habent Lexica. Eandem significationem cum præcedenti voce habet. Cyrillus Alexandr. lib.XII. in Joh. ad v.30. cap.XIX.pag.1070. Προεισβολὴ ὥσπερ τις, καὶ ἵν' οὕτως εἴπω προαύλιόν ἐστι τῆς εὐαγγελικῆς παιδεύσεώς τε καὶ πολιτείας ἡ νομική. *Introitus quasi quidam, &, ut ita dicam, præludium Evangelicæ institutionis & vitæ est legalis.*

Προεισοδικόν.

Προεισοδικὸν est *vestibulum.* Palladius histor. Lauf. in Johanne Lycopolita, pag.98. Ἀπελθὼν οὖν, εὗρον αὐτοῦ κεκλεισμένον τὸ προεισοδικόν· ὕστερον γὰρ προσῳκοδόμησαν οἱ ἀδελφοὶ προεισοδικὸν μέγιστον, ἐν ᾧ ἐχώρουν ἄνδρες ὡς ἑκατόν. *Cùm igitur abivissem, inveni vestibulum ejus clausum. Postmodum enim ædificio adjunxerunt fratres vestibulum maximum, in quo ferè centum viri spatium habuerunt.*

Προεισόδιον.

Nec hanc vocem Lexica afferunt: eandem verò cùm præcedenti significationem *propriam* habet: *impropriè* est *præludium.* Oecumenius in cap. II. Actor. pag.11. Petrum introducit Judæos ita compellantem: Μὴ, ἐπειδὴ ἀτιμωρητὶ νῦν ἁμαρτάνετε, θαῤῥεῖτε, ἀλλὰ προ[illegible] οίμια ταῦτα ἴστε μεγάλης ἡμέρας καὶ χαλεπῆς εἰς ἀπόδοσ[illegible] *Ne, cùm jam impunè peccetis, vos ipsos inani spe lacte[illegible] sed sciatis hæc esse præludia quædam magni illius & trem[illegible] di diei, quo suam quisq; retributionem accipiet.*

Προεκδειματόω.

Lexica hoc compositum non habent. Δεῖμα est [illegible] vor, *metus.* Δειματόω, *terreo, terrefacio.* Hinc προ[illegible] δειματόω, *prius terrorem incutio.* Cyrill.Alex. in cap.[illegible] Micheæ, p.444. Ἔθος τῷ φιλαγάθῳ Θεῷ προαγορεύει[illegible] δεινῶν προεκδειματοῦν ἔσθ' ὅτε τοὺς ἡμαρτηκότας. *Bonor[illegible] amans Deus in more positum habet malorum prædicti[illegible] nonnunquam prius terrorem incutere peccatoribus.*

Προέλευσις.

I. Προέλευσις est *egressus.* Cæsarius quæst.XX.pag.[illegible] incarnationem Christi vocat θεανδρικὴν ἐκ τῆς Θεοτόκ[illegible] Μαρίας προέλευσιν, *deivirilem ex Dei matre Maria eg[illegible] sum.* Idem quod πρόοδος.

II. Προέλευσις est *festa processio.* Codinus in Orig[illegible] bus: Καὶ διερχομένου τοῦ βασιλέως εἰς προέλευσιν τ[illegible] ἁγ[illegible] *Et Imperatore transeunte ad processionem sanctor[illegible]* Luitprandus in Legat. *Secundâ, inquit Nicephorus,* [illegible] *râ transiit;* προέλευσις, *id est, processio nobis celebra[illegible] est.* Vide Gl. Meursii, & Adversf. sacr. de Lacerda c[illegible] LX. num. 10.

Προενηχέω.

Non habent Lexica. Ἐνηχέω est *insono.* Chryso[illegible] mus, Εἰς νεκρὰς ἀκοὰς ἐνηχοῦμεν, *mortuis inculcamus* [illegible] *ribus.* Idem: Τὰ αὐτὰ πολλάκις ἐνηχεῖν τοῖς παισί. [illegible] *ris eadem sæpiùs inculcare.* Hinc προενηχέω, *priùs in*[illegible] *co, antè revelo.* Cyrillus Alex. in c.III.Habac. pag.5[illegible] Προενηχεῖ τοῖς προφήταις τὸ ἅγιον πνεῦμα τῶν ἐσομένων τ[illegible] σιν. *Spiritus Sanctus futurorum notitiam Prophetis p[illegible] revelat.*

Προεστώς.

Hac voce frequenter denotatur *Antistes*, curæ & [illegible] ministrationi Ecclesiæ præfectus. Ita sæpiùs usurp[illegible] à Justino Apolog.ad Antoninum Pium, p. 162. Ὁ [illegible] εστὼς διὰ λόγου τὴν νουθεσίαν ποιεῖται. *Antistes per oratio[illegible] populum hortatur.* Ὁ προεστὼς εὐχὰς καὶ εὐχαριστία[illegible] Θεῷ ἀναπέμπει. *Antistes preces & gratiarum actione[illegible] Deum fundit.* Integrum locum habes in voce Ἐκκλη[illegible] num. I.2. sub lit. *B.* num.4.sub lit. *c.* Basilius M. in [illegible] XXVIII. Οἱ τῆς ποίμνης τοῦ Χριστοῦ προεστῶτες. *Gregi Ch[illegible] præfecti.* A Gregorio Nysseno, t.III. pag.306. voca[illegible] πνευματικοὶ προεστῶτες, *spirituales præfecti*, vel *præf*[illegible] In N.Test.appellantur προϊστάμενοι, 1. Thess.V. 12. [illegible] στάμενοι ὑμῶν ἐν Κυρίῳ, *qui vobis præsunt in Domino:* [illegible] Theodoret.p.380. sic exponit: Τὸ δὲ προϊσταμένους ὑμ[illegible] Κυρίῳ, ἀντὶ τοῦ ὑπερευχομένους ὑμῶν, καὶ τῷ Θεῷ τ[illegible] ὑπὲρ [illegible] πρεσβείαν προσφέροντας. *Illud verò*, qui vobis præ[illegible] in Domino, *dictum, pro, qui orant pro vobis, &* [illegible] *Deum pro vobis deprecantur.* Et Theophylactus, [illegible] 709. Οὐκ ἐν τοῖς κοσμικοῖς προΐσταταί σου, ἀλλ' ἐν τοῖς [illegible] Κύριον. εὔχεται ὑπὲρ σοῦ, ἀνεγέννησε διὰ τοῦ βαπτίσμα[illegible] ἐπισκέπτεται, νουθετεῖ, ἰατρός σοί ἐστι, μέσαις νυξὶν, ἀν [illegible] λέσῃς, ἥκει. Ὁρᾷς προστασίαν; *Non in mundanis rebus* [illegible] *præest: sed in iis, quæ ad Dominum pertinent: orat pr[illegible] regenerabit te per baptismum, invisit, admonet, me[illegible] tibi est, mediis noctibus, si accersis, venit. Vides, quom[illegible] tibi præsit?*

Προηγιασμένοι.

Προηγιασμένοι sunt *præsanctificati*, sive *antesancti[illegible]* sive *anteconsecrati panes:* & λειτουργία τῶν προηγ[illegible]

, *Missa præsanctificatorum*, quia in ea non con-ır panis, sed jam antè consecratus absumitur. as ad Can. LII. Concilii in Trullo, p. 171. Ἐν ἄλ- τεσσαρακοστῆς ἡμέραις ἡ τῶν προηγιασμένων γίνεται γία, οὐ τότε γινομένης τῆς ἀναιμάκτου θυσίας, ἀλλὰ τῆς οσαχθείσης καὶ τελεσθείσης αὖθις προσαγομένης, κατὰ δὲ ββατα, καὶ τὰς κυριακὰς, ἐπεὶ ἐν ταύταις νηστεύειν ἀπηγό- ἐνδέδοται καὶ θυσίαν προσφέρειν, καὶ τελείαν λειτουργεῖν γίαν. *Aliis Quadragesimæ diebus Præsanctificato- celebratur missa, nec sacrificii incruenti usus ad- ur, sed eorum, quæ jam antè oblata & consecrata oblatio iteratur. Sabbatis verò ac Dominicis die- in quibus jejunare per leges non licet, & sacrificium e, & perfectam exhibere Liturgiam concessum est.* lsamo, pag. 423. Τὴν δὲ λειτουργίαν τῶν προηγιασμέ- ἀναίμακτον θυσίαν οὐ λέγομεν, ἀλλὰ προσαγωγὴν τῆς ἤδη αχθείσης καὶ τελεσθείσης θυσίας, καὶ τελείας ἱεροτε- ς. *Præsanctificatorum autem Missam, incruen- sacrificium non dicimus, sed oblationem priùs ob- & perfecti sacrificii, sacrique mysterii.* Præsanctifica- n liturgia tantùm in Quadragesima celebrabatur. imus ex Typico, ubi, Ἡ θεία λειτουργία τῶν προη- μένων λέγεται ἐν ταῖς τῆς τεσσαρακοστῆς νηστίμοις ἡμέραις. *Sacra Præsanctificatorum Missa tantùm in Qua- esimæ, quibus jejunatur diebus dicitur.* Item: Ἡ δὲ γιασμένη κέκληται τὴν ἰδίαν ἀκολουθίαν ἐν τῇ ἁγίᾳ τεσσα- στῇ. *Præsanctificatorum verò Liturgia sanctæ Qua- esimæ dies sibi vendicat.* Johannes, Episcopus Citri, esponsis: Αἱ τοιαῦται παννυχίδες γίνονται μὲν καὶ ἐν ἄλ- καιροῖς, ἐξαιρέτως δὲ ἐν ταῖς πέντε ἡμέραις τῆς πρώτης μάδος τῶν νηστειῶν, μετὰ τὴν τῆς ἱερουργίας τῶν προηγια- ων ἀπόλυσιν. *Similes per totam noctem vigiliæ fiunt em etiam aliis temporibus, sed potissimùm quinque pri- ejuniorum hebdomadis diebus, post præsanctificatorum um absolutum.* Excipiebantur Sabbata & Domini- , itemque dies Annunciationis: idque ex decreto odi in Trullo, Can. LII. Ἐν πάσαις ταῖς τῆς ἁγίας τεσ- οκοστῆς τῶν νηστειῶν ἡμέραις, παρεκτὸς σαββάτου καὶ κυρια- καὶ τῆς ἁγίας τοῦ εὐαγγελισμοῦ ἡμέρας, γινέσθω ἡ τῶν προη- σμένων ἱερὰ λειτουργία. *In omnibus sacræ Quadragesimæ nii diebus, præterquam Sabbato & Dominica, & san- Annunciationis die, fiat sacrum Præsanctificatorum isterium.* Quæ verò caussa fuerit, cur Græci diebus à Missa, quâ, ut illi loquuntur, conficeretur, absti- ent, & Missam Præsanctificatorum amplecterentur, cet Alexius Aristenus in Can. LVIII. Laodicenum: ανὼν οὗτος οὐ παρωράθη ὅλως, ἀλλὰ φυλάττεται· ἄνευ γὰρ ββάτου, καὶ κυριακῆς, καὶ τῆς ἁγίας τοῦ εὐαγγελισμοῦ ἡμέρας τεσσαρακοστῇ ἄρτος οὐ προσφέρεται, ἀλλὰ προηγιασμένα οῦνται· τὸ δὲ ἐν τῇ τοῦ εὐαγγελισμοῦ ἑορτῇ μὴ προηγιασμένων εἶσθαι λειτουργίαν, ἀλλ᾽ ἄρτον προσφέρειν, ὁ νβ´ κανὼν τῆς ἐν τρούλλῳ ἕκτης συνόδου παραδίδωσι, διὰ τὸ τὰς ἄλλας ἡμέ- τῆς τεσσαρακοστῆς ταπεινώσεως εἶναι καιρὸν, καὶ ὀφείλειν ἕκα- τῶν πεπλημμελημένων τὴν ἐπίγνωσιν φέρειν, καὶ μὴ ἀ- λα τὴν περὶ ταῦτα σπουδὴν πρὸς ἑορτὰς ἀποκλίνειν, καὶ κατὰ το συγιάζειν, καὶ πνευματικῆς ἀγαλλιάσεως ἐμπιμπλᾶ- ται παρὰ καιρόν. *Canon hic non omnino neglectus est, l servatur: exceptis enim Sabbato & Dominica, & san- Annunciationis die, in Quadragesima panis non of- tur, & Præsanctificata celebrantur. At verò in An- nciationis celebritate Missam Præsanctificatorum non rfici, sed panem offerri, quinquagesimus secundus Trul- næ sextæ Synodi Canon tradit: propterea quòd reliqui uadragesimæ dies humiliationis sunt tempus, debetque usquisque propria delicta recognoscere, & non de illis râ neglectâ ad festivitates animum convertere, & pro- er ea mœrore affici, & spiritali lætitia præter tempus pleri.* Vide Gloss. Meursii in hac voce, & Allatium de Missa Præsanctificatorum Dissertat. I. de libris Eccles. Græcor. pag. 20. item de Eccles. Occident. & Orient. consensione, ubi post Dominicas Græcorum de hac materia plurima leguntur.

Πρόθεσις.

In *Bemate*, de quo in voce Βῆμα, duo erant altaria, quandoque etiam tria. Ubi duo, alterum in medio, & majus, & ἁγία τράπεζα: alterum minus, & ad sinistram ejus, & πρόθεσις dicitur, id est, *propositio, ideò fortasse*, inquit Hervetus, *quòd panis qui est à sacerdote consecrandus, in eo primò ponitur. In eo autem sacerdos, quæ sunt ad sacrificandum necessaria præparat.* Hujus προθέσεως, seu *altaris propositionis*, frequens passim mentio. In Liturgia Chrysostomi, pag. 71. de Sacerdote & Diacono: Εἶτα ἀπελθόντες εἰς τὴν πρόθεσιν, νίπτουσι τὰς χεῖρας. *Tunc ubi abiverint ad Prothesin, lavant manus.* Pag. 72. Εἶτα προσκυνήματα τρία ἔμπροσθεν τῆς προθέσεως ποιήσαντες. *Postea se ter inclinant coram altari propositionis.* Pag. 91. καὶ προσκυνοῦντες τρὶς, ἀπέρχονται ἐν τῇ προθέσει. *Et ubi se ter inclinaverint, abeunt in Prothesin.* In hac προθέσει proponebantur θεῖα καὶ ἄχραντα μυστήρια. Et in Liturgia Jacobi, pag. 12. Εὐλόγησον τὴν πρόθεσιν ταύτην. *Benedic huic oblationi.* Pag. 13. Εὐλογητὸς ὁ θεὸς ὁ εὐλογῶν καὶ ἁγιάζων πάντας ἡμᾶς ἐπὶ τῇ προθέσει τῶν θείων καὶ ἀχράντων μυστηρίων. *Benedictus Deus, benedicens & sanctificans nos omnes in hac oblatione divinorum & ab omni labe mundorum mysteriorum.* Vide Gl. Meursii. Quid sit ἄρτος προθέσεως, habes in Ἄρτος, num. III. 2.

Προθύραιος.

Non habent Lexica. Cyrillus Alexandr. lib. XI. in Johan. cap. XII. pag. 1022. θυρωρὸν, de qua Joh. XVIII. v. 16. vocat προθύραιον παῖδα, *ostiariam.*

Προκαθήμενος.

Προκαθήμενοι sunt *Præsides.* Inter officia aulica quatuor nominantur, nempe sacri Cubiculi, vestiarii, magna palatii, & Blachernarum. Apud Cantacuzenum lib. I. cap. XIX. Ὁ τοῦ κοιτῶνος προκαθήμενος. Codinus, Εἰσὶ καὶ προκαθήμενοι πόλεων. *Sunt etiam Præsides urbium.* Et hi non alii quàm Judices. Justin. Novell. XIII. Δεῖ τὸν τηλικούτων προκαθημένων ἄνδρα εἶναι πανταχόθεν σεμνόν τε καὶ ἀνεπίληπτον. Προκαθήμενοι etiam vocantur *Ecclesiæ Præsides*, seu *Pastores.* Chrysostomus Homil. XXX. in I. ad Corinthios, pag. 441. hoc sensu usurpat, quando dicit, ἡμῶν τῶν τοῦ λαοῦ προκαθημένων καὶ παραινούντων ὑμῖν τὰ συμφέροντα, οὐκ ἔλαττον ἐκεῖνος διαλέγεται ὁ πρὸ τῶν θυρῶν τῆς ἐκκλησίας καθήμενος (προσαίτης) διὰ τῆς σιγῆς καὶ τῆς ὄψεως. *Non minùs quàm nos, qui populo præsidemus, & vobis utilia suademus, disserit is, qui sedet ante fores Ecclesiæ* (mendicus) *per silentium & aspectum.* Vide Gloss. Meursii. Quid προκαθημένη sit, vide in Πρεσβύτις.

Προκάλυμμα.

Quid *propriè* sit, vulgata docent Lexica: *impropriè prætextum* notare, eadem monent, sed nullis explicant exemplis. Videamus aliquot. Hesychius: Πρόσχημα, πρόφασις, ὑπόκρισις, προκάλυμμα. *Velamen, prætextus, simulatio.* Chrysostomus lib. περὶ τοῦ μὴ τὰς κανονικὰς συνοικεῖν ἀνδράσι, cap. IV. Δῆλον, ὅτι προφάσεις ταῦτα, καὶ σκῆψις εἰσι, καὶ προκαλύμματα ἀσθενείας. *Manifestum est, prætextus esse & effugia, ac tegumenta infirmitatis.* Idem de Virginitate cap. XIX. Πάντα, ἅπερ ὑμῖν εἴρηται, σκήψεις καὶ προφάσεις εἰσὶ, καὶ ἀκρασίας προκαλύμματα. *Omnia quæ vobis dicuntur, commenta ac prætextus sunt,*

&

& libidinis tegumenta. Idem Homil. XIII. t. V. Edit. Parif. pag. 194. Πρὸς Ἕλληνας κοινὸς ἡμῖν ὗτ@ ὁ λόγ@, καὶ πρὸς Ἰουδαίους, οἳ τῆς οἰκείας ἀπιστίας προκαλύμματα νομίζουσιν εἶναι, τὸ τοῦ δικαίου κατηγορεῖν. *Sermo nobis communis est ad Gentiles & ad Judæos, qui suæ incredulitatis tegumentum esse putant, si justum,* nempe Paulum, *accusent.*

Προκατήχησις.

Lexica non habent Est *prima institutio, rudimentum.* Cyrillus Alexandr. lib. I. in Joh. cap. I. pag. 157. de lege Mosis: Προγύμνασμά τι καὶ προκατήχησις καὶ ἐν τῷ πνεύματι λατρείας τὸ γράμμα ἐστὶ τὸ Μωσαϊκὸν, κεκρυμμένην ἔσωθεν ὠδῖνον τὴν ἀλήθειαν. *Præexercitatio quædam, & cultus spiritalis rudimentum est litera Mosaica, occultam intrinsecus veritatem parturiens.*

Προκήρυξ.

Lexica non habent. Quasi dicas, *propræco.* Cyrill. Alex. lib. II. in Joh. cap. I. pag. 159. Johannem Baptistam vocat προκήρυκα βαπτιστὴν, *propræconem Baptistam.*

Προκόσμι@.

Habent quidem Lexica, sed sine auctore. Est *mundo antiquior, qui fuit ante conditum mundum,* quasi *antemundanus.* Cyrillus lib. XI. in Joh. cap. VI. pag. 956. bis dicit; προκόσμιόν τινα καὶ ἀρχαίαν ζητεῖν δόξαν, *gloriam quandam mundo antiquiorem & vetustam quærere.* Et ibid. pag. 959. de Filio Dei; Ἵνα μὴ δοκοίη τισὶ τὴν ἀτριβῆ τε καὶ ξένην, καὶ οὐ πάλαι κατειθισμένην αὐτῷ δόξαν αἰτεῖν, προκόσμιον οὖσαν αὐτὴν ἀποφαίνει, καὶ παρ' αὐτῷ τῷ πατρί. *Ne videretur novam & insolitam, neq; olim ipsi solitam gloriam petere;* nempe Joh. XVII. 5. *eum mundo ipso antiquiorem ostendit, idq; apud suum Patrem.* Theodoret. Dial. III. pag. 142. Τὸ, Θεὸς λόγ@, τὴν ἁπλῆν φύσιν, τὴν προκόσμιον, τὴν ὑπέρχρονον, τὴν ἀσώματον σημαίνει. *Illud, Deus Verbum, simplicem naturam, mundo anteriorem, tempore superiorem, incorpoream designat.*

Προκουράτωρ.

Vox juris, quæ passim occurrit apud Græcos Jurisconsultos. Gloss. Basil. Προκουράτωρ ἐστὶν ὁ φροντιστὴς ἢ ἐντολεὺς, ὁ πρᾶγμα ἑτέρου κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ διοικῶν. *Procurator est curator, vel qui mandata accipit, alterius negotium ex ejus mandato administrans.* Synodus Carthagin. Can. XVI. Ὁμοίως ἤρεσεν ἵνα ἐπίσκοποι, καὶ πρεσβύτεροι, καὶ διάκονοι, ἐκλήπτορες μὴ γίνωνται, ἢ προκουράτορες. *Item placuit, ut Episcopi, Presbyteri & Diaconi, non sint conductores,* aut *procuratores.* Zonaras ad hunc Canonem, pag. 406. interpretatur per διοικητὰς, φροντιστὰς, *diœcetas, administratores.*

Προμαχών.

Habent Lexica ex Hesychio, apud quem in πρόμαχοι, προμαχῶνες; ita enim scribendum; οἱ ἐπὶ τειχῶν πρόβολοι, *in muris propugnacula,* vel *saxa prominentia.* Cyrillus Alexandrin. in cap. LIV. Jesajæ, pag. 767. de Apostolis: Προμαχῶνές εἰσι, καὶ πύλαι τῆς πόλεως τῆς ἁγίας, περίβολοί τε καὶ τεῖχ@. *Propugnacula sunt, & portæ sanctæ civitatis, septa item & murus.* Legitur etiam apud LXX. Interpretes Ezech. IV. 2. Jer. XXXIII. 4. c. V. 10. & Tobiæ XIII. 16. Vide Suidam.

Προμελέτησις.

Habent Lexica, sed sine autore. Est *præmeditatio.* Cyrill. Alex. lib. II. in Joh. cap I. p. 157. dicit Baptismum Johannis fuisse προμελέτησίν τινα καὶ εἰσαγωγὴν τοῦ τελειοτέρου, *præparationem quandam & rudimentum perfectioris.* Id. lib. X. in Joh. p. 835. de lege Mosaica: Παιδαγωγὸς ... γέγονεν εἰς Χριστὸν, καὶ προμελέτησιν ὥσπερ τινὰ τῆς κατ' ... βειαν ἀρετῆς εἰσεκόμισε. *Pædagogus noster fuit ad C... stum, & quandam quasi præmeditationem virtutis, ... secundum pietatem est, induxit.*

Προμήτωρ.

Hesychius: Προμήτωρ, πατὴρ μητρός. *Pater ma... avus maternus.* Longè aliam significationem rep... in Commentario in Cantic. Biblioth. Patrum, t. X... p. 758. ubi, ἡ προμήτωρ σου Εὔα, *prima mater tua Ev...*

Πρόνοια.

Infinita pene de providentia divina afferri poss... nos verò summa tantùm perstringemus capita.

I *Explicatio nominis.* Damascen. orthod. fid. lib... c. XXIX. p. 158. Πρόνοιά ἐστιν, ἡ ἐκ Θεοῦ εἰς τὰ ὄντα γινο... ἐπιμέλεια. *Providentia est Dei erga ea, quæ sunt, c...* Item: Πρόνοιά ἐστι βούλησις Θεοῦ, δι' ἣν πάντα τὰ ὄντα ... πρόσφορον διεξαγωγὴν λαμβάνει. *Providentia est vo... tas Dei, per quam omnia quæ sunt, convenienter gu... nantur.* Vocatur πρόνοια, διότι πρὸς τὸ χρήσιμον οἰκον... ἕκαστα, *quia singula ad utilitatem commodumq; dis... sat;* inquit Theodor. Orat. VI. Θεραπευτ. A' Dama... no orthod. fidei lib. II. cap. XXVIII. vocatur δύνα... προνοητικὴ, *providens virtus.*

II. *Objectum.* Providentiæ divinæ sunt res om... & singulæ. Id affirmant veteres uno ore. Præcipuos... dire sufficiat. Chrysost. Hom. VI. ad populum An... chenum: Ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ πανταχοῦ πάντα μετὰ τῆς οἰκ... οἰκονομεῖ σοφίας. *Providentia divina omnia ubiq; sapie... administrat, regit, dispensat.* Ex Theodoreto illustria... ca habes sub voce Ἀκηδεμόνευτ@: alia etiam ex ali... Ἀπρονόητ@. Clem. Alex. Strom. I. pag. 296. Ἡ ἀκόλου... Χριστῷ διδασκαλία τὴν πρόνοιαν μέχρι τῶν κατὰ μέρ@ ἀ... *Christo consentanea doctrina providentiam usq; ad si... laria deducit.* Et Strom. lib. VII. p. 702. Ἤτοι οὐ φροντ... πάντων ἀνθρώπων ὁ Κύρι@· καὶ τοῦτο, ἢ τῷ μὴ δύνασθαι ... θοι ἄν· ὅπερ οὐ θεμιτόν· ἀσθενείας γὰρ σημεῖον· ἢ τῷ μὴ βο... σθαι, δυνάμεν@· οὐκ ἀγαθοῦ δὲ τὸ πάθ@· οὔκουν ὑπὸ τρυ... ῥᾴθυμ@, ὁ δι' ἡμᾶς τὴν παθητὴν ἀναλαβὼν σάρκα· ἢ κηδ... τῶν συμπάντων· ὅπερ καὶ καθήκει, καὶ Κυρίῳ πάντων γενομ... σωτὴρ γάρ ἐστιν· οὐχὶ τῶν μὲν, τῶν δ' οὔ. *Aut omnium ho... num curam non gerit Dominus: idq; ei accidit, aut q... non possit: (quod quidem est nefarium, est enim sign... imbecillitatis) aut quòd nolit cùm possit: at hæc affecti... bonum non cadit: non est ergo socors ob delitias, qui ... pter nos carnem accepit patibilem. Aut curam g... omnium, quod quidem pertinet etiam ad eum, qui est ... minus universorum. Servator enim est: non horum ... dem, illorum verò non.* Et mox, pag. 704. de Filio D...: Δύναμις πατρικὴ ὑπάρχων, ῥᾳδίως περιγίνεται ὧν ἂν ἐθ... οὐδὲ τὸ μικρότατον ἀπολείπων τῆς ἑαυτοῦ διοικήσεως ἀφρόντι... οὐδὲ γὰρ ἂν ἔτι ἦν αὐτῷ τὸ ὅλον εὖ εἰργασμένον. *Cùm sit ... tentia paterna, facilè superat ea quæ voluerit, ne m... mum quidem relinquens, cujus curam non gerat ejus ... ministratio. Neq; enim totum ab eo utiq; rectè esset ... ctum.* Greg. Naz. Orat. XV. p. 227. Ὥσπερ ὑπέστη τὸ π... καὶ ἐκράτη καὶ συνεδέθη καὶ ἐκινήθη κοσμίως, ὡς μόνῳ τῷ κ... σαντι γνώριμον· οὕτω καὶ μετακινεῖται καὶ μεταπίθεται, προνο... χαλινοῖς ὁδηγούμενον. *Ut universa hæc rerum moles ra... ne atq; ordine primùm creata, atq; concinnè & orn... temperata, & colligata & mota est, velut is solus no... qui motum attulit: sic etiam providentiæ freno eam ... cente, in diversum movetur & collocatur.* Idem, O... LIII. p. 753. Οὐδὲν τῶν πρὸς σωτηρίαν ἡμῖν δεδομένων ἔξ... αὐτοῦ ὑπάρχει προνοίας. *Nihil eorum, quæ nobis ad salu... data sunt, citra ipsius providentiam existit.* Didyr...

tenâ in Jobum, cap.VI. pag. 200. Πᾶν, κἂν μικρὸν, ...ν μέγα ᾖ τὸ ἐν τῷ βίῳ, ὑπὸ πρόνοιάν ἐστιν. *Omnia, sive ...rva, sive magna sint in hac vita, providentiæ subjecta ...nt.* Chrysostomus Hom. XL. t.V. pag. 270. Θεὸς ... ...νον παρήγαγε τὴν κτίσιν, ἀλλὰ καὶ παραχθεῖσαν αὐτὴν ...γκροτεῖ, κἂν ἀγγέλους εἴπῃς, κἂν ἀρχαγγέλους, κἂν τὰς ...ω δυνάμεις, κἂν πάντα ἁπλῶς τὰ ὁρατὰ, καὶ τὰ ἀόρατα, ...προνοίας ἀπολαύει τῆς ἐκείνου. *Deus res creatas non tan...m produxit, sed etiam productas continet: sive Ange...dicas, sive Archangelos, sive supernas potestates, sive ...nia omnino visibilia & invisibilia, providentiâ ejus fru...tur.* Συγκροτεῖ reddimus *continet;* sed non propterea, ...òd eam habeat significationem, verùm quia legen...m συγκρατεῖ. Συγκροτέω enim & συγκρατέω, ut suo ...onebimus loco, in editis Chrysostomi libris sæpe ...nfunduntur. Theophylactus in cap.XII. Lucæ, pag. ...4. Deum ita loquentem introducit: Κηδεμὼν ὢν, καὶ ...ντα εἰδὼς, καὶ ἠριθμημένα ἔχων καὶ τὰ λεπτότατα, ἑκάστῳ τὸ ...ὴν ἀξίαν καὶ τὸ πρόσφορον οἰκονομῶ. *Cùm sim curator, & ...nia sciam, & numerata habeam etiam minutissima, di...ibuo unicuiq; quod suæ mensuræ congruit.* Athenago...s de resurrect. mortuorum, pag. 55. 56. Δεῖ τοὺς ποιη...ν τὸν Θεὸν τοῦδε τοῦ παντὸς παραδεξαμένους, τῇ τούτου σοφίᾳ ...δικαιοσύνῃ τὴν τῶν γενομένων ἁπάντων ἀνατιθέναι φυλακὴν ...καὶ πρόνοιαν· εἴγε ταῖς ἰδίαις ἀρχαῖς παραμένειν ἐθέλοιεν. ...ῦτα δὲ περὶ τούτων φρονοῦντας, μηδὲν ἡγεῖσθαι μήτε κατὰ ...ν, μήτε τῶν κατ᾽ οὐρανὸν, ἀνεπιτρόπευτον, μηδ᾽ ἀπρο...ητον, ἀλλ᾽ ἐπὶ πᾶν, ἀφανὲς ὁμοίως καὶ φαινόμενον, μι...όν τε καὶ μεῖζον, διήκουσαν γινώσκειν τὴν παρὰ τοῦ ποιη...ντ@ ἐπιμέλειαν· δεῖται γὰρ πάντα τὰ γενόμενα τῆς παρὰ ...ποιήσαντ@ ἐπιμελείας, ἰδίως δὲ ἕκαστον καθ᾽ ὃ πέφυ..., καὶ πρὸς ὃ πέφυκεν ἀρχῇ. *Oportet eos, qui Deum ...mittunt ut conditorem hujus universitatis, illius ...ius sapientiæ & justitiæ attribuere omnium rerum cu...di.m & procurationem, si modò fundamento consti...to ac principiis semel admissis inhærere velint. Por...cùm hujus opinionis sint, æquum est ut nihil existi...ent neque terrestrium neque cœlestium rerum curâ & ...ovidentiâ destitutum esse: sed in omnia æquè, tum ...æ in aperto sunt, tum quæ latent, in magna item ... parva penetrare Creatoris solicitudinem. Omnia ...m, quæ sunt, Creatoris sui providentia indigent: ...culiariter autem unum quodque pro sui natura, & ... quod conditum est.* Damascenus orthod. fidei lib. ... capite XXIX. pag. 158. Ὅτι Θεὸς προνοεῖ, καὶ ὅτι κα...ς προνοεῖ, ὀρθότατα σκοπήσειεν ἄν τις οὕτως. Μόν@ ...εὸς φύσει ἀγαθός ἐστι, καὶ σοφός. Ὡς οὖν ἀγαθὸς, προ...· ὁ γὰρ μὴ προνοῶν, οὐκ ἀγαθός. Ὡς δὲ σοφὸς, ἄρι... τῶν ὄντων ἐπιμελεῖται. *Quòd DEUS provideat, ... quòd bene provideat, quispiam hoc pacto rectissi... considerare possit. Solus DEUS naturâ bonus & ...iens est. Ut igitur bonus, providet: qui enim ...n providet, non est bonus. Ut autem sapiens, opti... eorum, quæ sunt, curam gerit.* Origenes lib. ... contra Celsum, pag. 324. Πάντα περιέχει τὰ προ...μενα ἡ πρόνοια, καὶ περιείληφεν αὐτά. *Providentia ...tinet omnia, quibus per suam providentiam pro...cit, eaq; complectitur.* Et lib. VIII. pag. 425. ...ὶ τοσοῦτον πάντα ἡ θεία περιείληφε πρόνοια, ὡς μηδὲ ...ς τρίχας τῆς κεφαλῆς ἡμῶν ἐκπεφευγέναι τὸ ὑπ᾽ αὐτοῦ ...θμηθῆναι. *Cuncta comprehendit DEI providentia, ut ... capillorum quidem numerus ejus notitiam effugiat.* ...rotheus Doctr. XVII. pag. 848. Πίστευε ὅτι ὑπὸ ...όνοιαν Θεοῦ ἐστι καὶ μέχρι τῶν εὐτελεστάτων τὰ καθ᾽ ἡμᾶς. *...ede, nostra omnia, etiam vilissima quæque, sub ...videntia DEI esse.* Hinc à Chrysostomo vocatur ...πρόνοια ἡ καθόλου, *providentia universalis:* πανταί-τι@ πρόνοια, *providentia, quæ omnium est caussa*, apud Pachymer. in cap. I. Dionysii Areopagitæ de div. Nominibus, pag. 411.

Proinde ne mala quidem providentiam DEI effugiunt. Dionysius Areopagita cap.IV. de div. Nominibus, pag. 500. Ἐν πᾶσι τοῖς οὖσιν ἡ θεία πρόνοια, καὶ οὐδὲν τῶν ὄντων ἀπρονόητον· ἀλλὰ καὶ τοῖς γινομένοις κακοῖς ἀγαθοπρεπῶς ἡ πρόνοια κέχρηται, πρὸς τὴν αὐτῶν, ἢ ἄλλων, ἢ ἰδικὴν ἢ κοινὴν ὠφέλειαν, καὶ οἰκείως ἑκάστου τῶν ὄντων προνοεῖ. *In rebus omnibus divina providentia est, nec res ulla divinam providentiam effugit: quin etiam iis, qui mali evaserunt, ad ipsorum aut aliorum privatam vel communem utilitatem, providentia benignè utitur, propriéq; singulis rebus consulit.* Aliter tamen bona, aliter mala à providentia DEI pendent. Suidas rectè: Ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια κατὰ τρεῖς τρόπους γίνεται· κατ᾽ οἰκονομίαν, κατ᾽ εὐδοκίαν, κατὰ συγχώρησιν. *Providentia Dei tribus modis observatur, per dispensationem, per beneplacitum, per concessionem.* Quæ κατ᾽ οἰκονομίαν fiant, docemus in voce οἰκονομία, num. II. Κατ᾽ εὐδοκίαν fiunt, quæ fiunt Θεοῦ ἐνεργοῦντ@, cujusmodi sunt bona, quæ Deum autorem habent: κατὰ συγχώρησιν fiunt mala. Vide in Συγχώρησις. Theodoretus in cap.XXXVIII. Ezechielis, pag. 509. Οὐδὲν δίχα τοῦ θείου βουλήματ@ γίνεται, ἀλλ᾽ ἢ οἰκονομοῦντ@ ἐπ᾽ ἀγαθῷ, ἢ συγχωροῦντ@ γίνεσθαι τὰ λυπηρὰ, διὰ τὰς προγεγενημένας ἁμαρτίας. *Nihil absq; divina fit voluntate, sed vel regit & dispensat ad bonum, vel propter antè commissa peccata permittit calamitates.* Chrysostomus Homil. XXIII. in Acta: Προνοίᾳ τοῦ Θεοῦ τὰ πάντα διοικεῖται· τὰ μὲν συγχωροῦντ@ δι᾽ ὃν οἶδε λόγον, τὰ δὲ ἐνεργοῦντ@. *Providentiâ Dei omnia reguntur: alia quidem eo permittente ob certas, quas ipse novit, caussas, alia verò efficiente.* Idem, Homil. IX. in Matth. pag. 57. Πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ καὶ δι᾽ ὧν ἐνεργεῖ, καὶ δι᾽ ὧν συγχωρεῖ μάλιστά ἐστιν ἰδεῖν. *Providentiam Dei maximè ex iis perspicere licet, quæ efficit, & quæ permittit.* Dorotheus Doctr. XIV. pag. 836. Πάντα τὰ γινόμενα, ἢ κατὰ συγχώρησιν Θεοῦ γίνεται, ἢ κατ᾽ εὐδοκίαν. *Omnia quæ fiunt, Deo vel permittente, vel volente fiunt.* Quæ κατ᾽ εὐδοκίαν, & quæ κατὰ συγχώρησιν fiant, pluribus explicat Damascenus lib.II. Orth. fidei, c.XXIX. p. 159. ubi dicit κατ᾽ εὐδοκίαν fieri, ὅσα ἀναντιῤῥήτως εἰσὶν ἀγαθὰ, *quæ circa ullam contradictionem sint bona.* Eorum, quæ κατὰ συγχώρησιν fiant, aliquot affert species. Συγχωρεῖ πολλάκις καὶ τὸν δίκαιον περιπεσεῖν συμφοραῖς, ἵνα τὴν ἐν αὐτῷ λανθάνουσαν ἀρετὴν δείξῃ τοῖς ἄλλοις, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰώβ. *Sinit sæpe etiam justum in calamitates incidere, ut virtutem in ipso latentem aliis ostendat, ut de Jobo factum.* Ἄλλοτε συγχωρεῖ τῶν ἀτόπων τι πραχθῆναι, ἵνα διὰ τῆς πράξεως τῆς δοκούσης ἀτόπου, μέγα τι καὶ θαυμαστὸν κατορθωθῇ, ὡς διὰ τοῦ σταυροῦ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. *Aliquando sinit absurdum quidpiam fieri, ut per actionem, quæ absurda videtur, rem aliquam magnam & admirabilem præstet, sicut per crucem salutem hominum.* Κατ᾽ ἄλλον τρόπον συγχωρεῖ τὸν ὅσιον πάσχειν κακῶς, ἵνα μὴ ἐκ τοῦ ὀρθοῦ συνειδότ@ ἐκπέσῃ, ἢ καὶ ἐκ τῆς δοθείσης αὐτῷ δυνάμεώς τε καὶ χάριτ@ εἰς ἀλαζονείαν ἐκπέσῃ, ὡς ἐπὶ τοῦ Παύλου. *Alio etiam modo sinit sanctum malo affici, ne bonam amittat conscientiam, aut ex concessa ei virtute & gratia in arrogantiam incidat; ut de Paulo factum.* Πάλιν συγχωρεῖταί τις παθεῖν εἰς ἄλλου ζῆλον, ἵνα τῆς δόξης τοῦ παθόντ@ μεγαλυνθείσης, ἄοκνον τὸ πάθ@ τοῖς ἄλλοις γένηται, ἐλπίδι τῆς μελλούσης δόξης, καὶ ἐπιθυμίᾳ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ὡς ἐπὶ τῶν μαρτύρων. *Rursus permittitur, ut aliquis patiatur ad æmulationem in alio excitandam; ut gloriâ patientis magnificatâ, alii impigrè & alacriter passionem adeant, spe futuræ gloriæ, & desiderio futurorum bonu-*

bonorum excitati: ut in Martyribus. Παραχωρεῖται τις καὶ εἰς αἰσχρὰν ἐμπεσεῖν πρᾶξιν ἐνίοτε, εἰς διόρθωσιν ἑτέρου χείρον@ πάθους. *Permittitur, ut quis quandoque in turpem incidat actionem, ad emendationem deterioris affectus.* Alia afferri possent: sed ne nimia prolixitate & aliis, & nobis ipsis simus molesti, pergimus ad sequentia.

III. *Proprietas* Providentiæ divinæ est, quòd sit imperscrutabilis. Hinc Chrysostomo adversus eos, qui offensi sunt, cap. II. ἀκατάληπτος, ἄρρητος, ἄπειρος, ἀνεξιχνίαστος πρόνοια, *incomprehensibilis, ineffabilis, infinita, impervestigabilis providentia* vocatur. Theodoretus in epitome divinorum decretorum cap. X. pag. 277. Ἀνέφικτος τῶν θείων πηδαλίων ὁ λόγος. *Incomprehensibilis est divinæ gubernationis ratio.* Propterea meritò Damascenus Orthod. fidei lib. II. cap. XXIX. pag. 158. Χρὴ πάντα θαυμάζειν, πάντα ἐπαινεῖν, πάντα ἀνεξετάστως ἀποδέχεσθαι τὰ τῆς προνοίας ἔργα, κἂν πολλοῖς φαίνηται ἄδικα, διὰ τὸ ἄγνωστον εἶναι καὶ ἀκατάληπτον τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν, καὶ τοὺς λογισμοὺς ἡμῶν, καὶ τὰς πράξεις, καὶ τὰ μέλλοντα αὐτῷ μόνῳ γνωστά. *Decet omnia mirari, omnia laudare, omnia absque scrutatione recipere providentiæ opera, tametsi multis appareant injusta, propter id ipsum, quòd ignota & incomprehensibilis est divina providentia, & cogitationes nostræ & actiones, & futura illi soli nota.*

IV. *Oppositum* sunt, qui providentiam Dei negant. De his Chrysostomus Homil. LXVI. t. VI. Οὐχ οὕτως ἥλιος φανὸς, ὡς ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια σαφής· ἀλλ' ὅμως τολμῶσί τινες λέγειν, ὅτι δαίμονες τὰ καθ' ἡμᾶς διοικοῦσι. *Non ita clarus Sol est, ut manifesta Dei providentia: nihilominus quidam asserere non verentur, dæmones nostra gubernare.* Idem Homil. XXII. in epist. ad Hebræos, pag. 544. dicit, quosdam affirmare, αὐτόματα πάντα ἄγεσθαι καὶ φέρεσθαι, *casu omnia agi & ferri.* Item, ut idem Homil. XLVII. in Acta, pag. 873. Ἁπλῶς τὰ πράγματα ἄγεται, φύρδην καὶ κεχυμένως πάντα διοικεῖται. *Res omnes temerè aguntur, confusè omnia gubernantur.* Atque hæc impia fuit Epicureorum sententia, de quibus Gregorius Nyssenus de anima & resurrectione, t. III. pag. 185. Τῷ Ἐπικούρῳ τυχαία τις καὶ αὐτόματος ἡ τῶν ὄντων ὑπενοήθη φύσις, ὡς οὐδεμιᾶς προνοίας διὰ τῶν πραγμάτων διηκούσης. *Epicurus existimavit, casu ac fortuito concursu quodam per sese extitisse atque effectam esse rerum naturam, quasi nulla providentia per res pertranseat & permeet.* Et tomo eod. orat. de Deitate Filii & Spiritus sancti, pag. 468. Τοῖς Ἐπικουρείοις οὐδὲν ὑπερκεῖσθαι δοκεῖ τῆς τῶν ὄντων συστάσεώς τε καὶ διοικήσεως, ἀλλ' αὐτομάτως τὰ πάντα φέρεσθαι, μηδεμιᾶς προνοίας διὰ τῶν πραγμάτων ἡκούσης. *Epicurei opinantur nullam superam potestatem præesse nec constitutioni nec administrationi rerum, sed omnia temerè & casu fortuito ferri, nulla providentia res pervadente.* Confer vocem Ἄτομος.

Προξενέω.

Verbi hujus significationes ex vulgatis Lexicis satis notæ sunt. *Metaphoricam* tantùm aliquot illustrabimus exemplis.

I. *In bonam partem* acceptum προξενέω, significat *autor sum, comparo, concilio.* Chrysostomus Homil. X. in epist. ad Philipp. pag. 62. Πλοῦτος οὐ προξενεῖ τὸν οὐρανόν. *Divitiæ non comparant, acquirunt cœlum.* Oecumenius in cap. VII. Actor. pag. 38. Ἡ τῶν τρόπων μίμησις τὴν υἱότητα προξενεῖ. *Morum imitatio filiationem conciliat.* Idem in cap. V. ad Romanos: Τοῦτο ἐλπίδα ἡμῖν προξενεῖ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν. *Hoc in nobis spem excitat futurorum bonorum.* Photius apud Oecumenium in II. Corinth. IV. Ἡ εὐσέβεια τὴν ἀγήρω καὶ ἄλυπον καὶ ἀΐδιον ἐν οὐρανοῖς ζωὴν προξ… *Pietas immortalem, tristitiæ expertem & æternam in … vitam conciliat.* Isidorus Pelusiota, Τοῦτο οὐ μικράν σοι … ξενήσει ἐν τοῖς δεινοῖς παραμυθίαν. *Hoc tibi in rebus adv… non exiguam afferet consolationem.*

II. *In malam partem* eandem habet significatione… Chrysostomus Homil. LXIII. in Joh. pag. 824. Δειν… πορνεία, δεινὸν, καὶ ἀθάνατον προξενοῦσα κόλασιν. *Grave ma… est fornicatio, grave inquam, & æternum afferens sup… cium.* Idem: Σεαυτῷ θλίψιν προξενεῖς. *Tibi ipsi afflic… nis autores.* Idem: Ταῦτα διηνεκῆ ὑμῖν τὴν κηλῖδα προ… νήσει. *Hæc vobis perpetuam maculam inurent.* Idem, … mil. X. in epist. ad Philipp. pag. 62. Οὔτε πλοῦτος πρ… νεῖ τὸν οὐρανὸν, οὔτε πενία τὴν γέενναν, ἀλλ' ἑκάτερα προαίρε… ἀγαθὴ καὶ μοχθηρά. *Neque divitiæ acquirunt cœlum, … paupertas facit, ut in gehennam detrudamur, sed utru… facit institutum bonum & pravum.*

Πρόξενος.

Eodem modo hoc nomen consideramus, quo pr… cedens verbum.

I. *In bonam partem.* Oecumenius in cap. I. Jaco… pag. 118. Ὁ ἀπὸ Θεοῦ πειρασμὸς καὶ περιχαρείας πρόξενο… *A Deo immissa tentatio etiam lætitiam parit.* Idem in ca… VII. ad Romanos, pag. 298. Ὁ νόμος οὐκ ἔστι πρόξενος ἁμαρτίας, ἀλλὰ πρόξενος τοῦ γνῶναι τὴν ἁμαρτίαν. *Lex n… est caussa peccati, sed facit ut peccatum agnoscamus.* Ide… in cap. VIII. ad Romanos, pag. 316. Εἰ ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμ… δῆλον ὅτι πάντα εἰς συμφέρον μεταστήσει, καὶ τὰ δοκοῦντα λυπ… ρὰ, χαρᾶς πρόξενα παρασκευάσει. *Si Deus pro nobis, ma… festum est, eum omnia ad utilitatem nostram conversur… esse, & effecturum, ut ea, quæ acerba esse videntur, ga… dium nobis concilient.* Ibid. pag. 318. Οἱ ἐπίβουλοι πρόξε… στεφάνων ἡμῖν γίνονται, ἂν εὐχαρίστως φέρωμεν. *Insidiator… coronas nobis conciliant, siquidem* eorum insidias *gra… animo feramus.* Chrysostomus in Ps. IX. Τοῦτο πλείονο… μισθοῦ πρόξενον. *Hoc nobis majorem conciliat mercede…* Idem, Homil. X. in epist. ad Romanos, pag. … 17… Ὥσπερ ἐκεῖνος τοῖς ἐξ αὐτοῦ, καίτοιγε μὴ φαγοῦσιν ἀπὸ … ξύλου, γέγονεν αἴτιος θανάτου τοῦ διὰ τὴν βρῶσιν εἰσαχθέ… τος, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς τοῖς ἐξ αὐτοῦ, καίτοιγε οὐ δικαιοπραγ… σασι, γέγονε πρόξενος δικαιοσύνης, ἣν διὰ τοῦ σταυροῦ πᾶσιν ἡμ… ἐχαρίσατο. *Quemadmodum ille,* nempe Adamus, *omnib… ab eo descendentibus, etiamsi de arbore non comedissen… autor mortis extitit, quæ ob cibum illum introducta es… ita etiam Christus omnibus suis, quamvis justè non egerin… conciliavit & acquisivit justitiam, quam omnibus nobis pe… crucem largitus est.* Idem Homil. X. in epist. ad Philip… Μὴ φεύγωμεν τὴν πενίαν, ὡς πονηρόν. βασιλείας γὰρ ἐσ… πρόξενος. *Ne fugiamus paupertatem, tanquam rem ma… lam: regnum enim nobis conciliat.*

II. *In malam partem.* Isidorus Pelusiota epis… CCXVIII. lib. III. pag. 344. Μυρίων τιμωριῶν πρόξενο… εἰσιν αἱ περὶ τὸ σῶμα ἡδοναί. *Innumeros cruciatus cor… poris voluptates accersunt.* Basilius Seleuciensis Orat… XXVII. pag. 147. Εὐφροσύνη πρόξενος ἀπωλείας. *Lætiti… perditionis caussa est.*

Πρόοδος.

Hæc vox, præter usitatas & in Lexicis obvias signifi… cationes, usurpatur *de processione Spiritus sancti.* Greg… Nazian-

azianzenus Orat.XIII.pag.211. *Proprietates trium per-narum sunt* τὸ ἀναρχον, καὶ γέννησις, καὶ ἡ πρόοδος, *princi-o carere, generatio, & processio.* Et Orat. XXIX. pag. 93. Πολυπραγμονεῖν ἐκ γέννησιν, καὶ πνεύματος πρόο-ν. *Curiosius inquirere in generationem Filii, & Spiri-us sancti processionem.* Confer vocem Ἐκπόρευσις num. I.

Προοιμιακός.

Ex Psalmorum corpore quidam avulsi, inque pecu-arem usum conversi, nomen sibi diversum vindicâ-unt, τυπικὰ dicta, ut suo notamus loco: ita & alii ad lios atque alios usus in Officiis Ecclesiasticis reducti, liud atque aliud nomen induerunt. Hic, de quo hoc oco agimus, ab inchoandis officiis προοιμιακὸς dictus st, vel προοιμιακὸς ψαλμός. Typicum cap.I. Εἶτα ἄρχε-αι ὁ ἐκκλησιάρχης, δεῦτε, προσκυνήσωμεν· καὶ ψάλλει τὸ προοι-μιακόν, τό, Εὐλόγει ἡ ψυχή μου, ἡσύχῳ φωνῇ καὶ ἠρεμαίᾳ. *Tum incipit Ecclesiarcha*, Venite, adoremus, *& canit roœmiacum, nempe*, Benedic anima mea, *quieta ac ranquilla voce.* Cap. XXXVIII. Καὶ μετὰ τὸν προοι-μιακὸν ψαλμόν. *Et post proœmiacum Psalmum.* Erat utem, *Benedic anima mea Domino, Domine Deus meus magnificatus est vehementer*, CIII. Potissimus verò il-ius usus fuit in inchoandis Vesperis. Dicitur προοι-μιακὸς, quòd vicem proœmii gereret in Vesperis, vel quòd ab eo exordium haberent, vel ἀπὸ τῶν προοιμίων, à proœmiis: ita enim precationes illæ vocabantur, quæ n divinarum laudum officiis primum locum occupa-bant. Zonaras in Can.CXVII. Africanum: Αἱ μὲν γὰρ εὐ-χαὶ προλέγονται, ἃς καὶ προοίμια εἶπον. *Initio enim aliquæ precationes adhibentur, quas* Proœmia *appellaverunt.*

Προπετής.

Lascivum Græci προπετῆ vocant: quæ vox *petulantem & protervum* significat, in libidinem voluptatemque ef-fusum, quiq; facilè movetur & impellitur ad rem quam-cunque, ex qua voluptatem possit comparare. Glossæ: *Lascivi*, προπετεῖς. In alio Glossario: Προπετής, *procax, protervus, petulans.* Item: *Protervus*, προπετής. Et, *Protervitas*, προπέτεια. II.Tim.III.4. Προπετεῖς, *proter-vi.* Ubi Theophylactus exponit, ἀβέβαιοι, οὐδὲν σταθερὸν ἔχοντες. *Instabiles, nihil stabile habentes.* Oecumenius ad eundem locum, pag. 777. Οἷον θρασεῖς, καὶ οὐδὲν βέβηκὸς ἔχοντες. *Quasi temerarii & nihil stabile habentes.* Προπετεῖς etiam sunt qui facilè irascuntur,

--- --- --- *Quorum præcordia nullis*
Interdum, aut levibus videas flagrantia causis.

Προπετεῖς sunt & qui πρόγλωσσοι, citò in verborum aut insolentiam aut amaritudinem erumpentes. Suidas: Προπετής, καὶ ὁ πρόγλωσσος. *Præceps linguâ: præcipiti lingua præditus: in loquendo temerarius: ad loquendum proclivis.* Sirach IX. 25. Φοβερὸς ἐν πόλει αὐτοῦ ἀνὴρ γλωσ-σώδης, καὶ ὁ προπετὴς ἐν λόγῳ αὐτοῦ μισηθήσεται. *Terribilis in civitate sua homo linguosus: & petulans in verbo suo, odio erit.* Proverb.XIII.3. Προπετὴς χείλεσι. *Præceps labiis.* Cap.X.15. Στόμα προπετοῦς, *os procacis.* Apud Suidam, προπέτεια, ἡ ἀχαλίνωτος γλῶσσα. *Infrenata lingua: pe-tulantia: ad dicendum aut faciendum proclivitas.* Sunt & προπετεῖς, qui πρόχειροι dicti, id est, *manu promti.* Pollux, lib.VIII. cap.VII. Ἐπὶ δὲ τοῦ ὑβρίσαντος, ὑβριστής, &c. πρόχειρος, προπετής. Apud Phocylidem:

Μὴ προπετὴς ἐς χεῖρα· χαλίνου δ' ἄγριον ὀργήν.
Ne sis manu promtus: frena ferocem iram.

Προπετεῖς etiam dicuntur, qui Latinis *præcipites*, nempe in rebus aggrediendis. Hinc *hominem consiliis præcipi-tem*, Cicero in Philippicis dixit. Erotianus in Onoma-stico: Ἐν τῷ βίῳ προπετεῖς λέγομεν τοὺς μὴ κατέχοντας ἑαυ-τῶν, ἀλλ' οἷον πρὸ καιροῦ ταῖς πράξεσι προπίπτοντας. *In vita præcipites illos dicimus, qui se ipsos non continent, sed quasi ante tempus ad negotia ruunt.* Huc pertinent illa Hesy-chii: Προπετής, προπίπτων πρὸ τοῦ λογισμοῦ. *Temerarius, qui res sine ratione aggreditur.* Siculus lib. XVII. pag. 604. Τῷ θυμῷ προπεσών, *ad iram præceps.* Act.XIX. 36. Μη-δὲν προπετὲς πράττειν, *nihil præcipitanter facere.*

Προσάγω. Προσα-γωγή.

Duas maximè harum vocum significationes obser-vamus.

I. Προσάγειν idem est, quod προσφέρειν, & προσαγωγὴ idem quod προσφορά. Can.III.& IV. Apostol. sancit, ex interpretatione Dionysii Exigui, *Non offerri aliud lice-re ad altare, præter novas spicas, & uvas, & oleum ad lu-minaria, & thymiama, id est, incensum, tempore quo san-cta celebratur oblatio.* In Græco est, Μὴ ἐξὸν δὲ ἔσω προσά-γεσθαί τι ἕτερον πρὸς τὸ θυσιαστήριον, κλ. Hìc Interpres Pontificius, *Licitum autem non esto, admovere aliud quid ad altare, quàm oleum in lampadem*, &c. Cur no-luit προσάγεσθαι esse *offerri?* Atqui hoc significat, idem-que est, quod προσφέρεσθαι, quod etiam προσκομίζεσθαι, dicitur, unde etiam προσκομιδὴ est *oblatio.* Cyrillus Ale-xandr.lib.XI. de Adoratione, pag.402. Τὰς ἑαυτῶν ἱερουρ-γοῦμεν ψυχὰς, καὶ Θεῷ προσάγομεν, ἀποθνήσκοντες μὲν τῷ κό-σμῳ, καὶ τῷ φρονεῖν τὰ σαρκός. *Nostras animas immolamus Deoq; offerimus, dum mundo atq; carnis sapientiæ mori-mur.* Eadem significatione etiam reperitur προσαγωγὴ apud Eulogium, Archiepisc. Alexandr. lib.II. contra No-vatianos, in Biblioth. Photii, Cod.CCLXXX. pag.1609. Καὶ γὰρ ἡ παρ' ἡμῶν ἐπιτελουμένη τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου φρικτὴ τελετή, οὐ θυσιῶν ἐστι διαφόρων προσαγωγή, ἀλλὰ τῆς ἅπαξ προσενηνεγμένης θυσίας ἀνάμνησις. Τοῦτο, γάρ φησι, ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Quæ verba sic reddit Schottus: *Etenim tremendum sacrificium corporis Dei, quod à nobis perficitur, non varia sacrificia producit, sed commemora-tio est hostiæ semel oblatæ: Hoc, inquit, facite in meam com-memorationem.* At non satis bona fide. Tu sic reddes: *Etenim tremendum, quod à nobis celebratur Dominici corporis sacramentum, non est variorum sacrificiorum ob-latio, sed oblati semel sacrificii commemoratio.* Προσαγωγὴ namque non est *productio:* προαγωγὴ hoc significaret. Verùm προσαγωγὴ est *oblatio*, ut προσάγειν *offerre.* Opti-mæ Glossæ: Προσαγωγή, *accessus, oblatio, obventio.* Cyrillus Alexandr. loco suprà laudato, θυσίας προσαγω-γαί, *sacrificii oblationes.*

II. Προσάγω & προσαγωγὴ usurpantur de iis, qui vulgò *susceptores* dicuntur. Cyrillus Alexand. ad v.26. cap.XI. Joh. pag.683. Ὅτε ἀρτιγενὲς προσάγεται βρέφος τῆς κατηχή-σεως τὸ χρῖσμα λαβεῖν, ἤτοι τὸ τῆς τελειώσεως ἐπὶ τῷ ἁγίῳ βα-πτίσματι, ὁ προσάγων ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ, ἀμήν, ἀναφωνεῖ. *Quan-do recens natus infans adducitur, ut vel institutionis un-ctionem accipiat, vel etiam ut sacro Baptismate initietur, qui eum adducit, pro eo respondet, Amen.* Cùm patrinus baptizandum ad ἱεράρχην deducit, id vocatur προσαγω-γή, *adductio.* Dionysius Areopagita de Ecclesf. Hierarch. cap.II. pag.215. Ὁ τούτων ἀγαπήσας τῶν ὄντως ὑπερκοσμίων τὴν ἱερὰν μετουσίαν, ἐλθὼν ἐπί τινα τῶν μεμυημένων, πείθει μὲν αὐτὸν ἡγήσασθαι αὐτοῦ τῆς ἐπὶ τὸν ἱεράρχην ὁδοῦ· αὐτὸς δὲ ὁλικῶς ἐπακολουθήσειν ἐπαγγέλλεται τοῖς παραδοθησομένοις, καὶ ἀξιοῖ τῆς τε προσαγωγῆς αὐτοῦ, καὶ συμπάσης τῆς ἐπὶ τὸ ἑξῆς ζωῆς τὴν ἐπιστασίαν ἀναδέξασθαι. *Quisquis autem horum munerum verè supermundialium sanctè particeps esse cupit,*

cupit, accedens quempiam sacris initiatum, flagitatq́; ab eo, ut ad sacrorum præsidem deducatur: ipse verò integrè cunctis sanctionibus obsequi pollicetur, rogatq́; , suæ cùm adductionis, tum totius exinde vitæ curam suscipere ne dedignetur. Ibid. cap. III. pag. 249. vocatur ἡ ἐκ θεογενεσίας ἀρχίζωος, καὶ ἀρχίφωτος καὶ μακαρία προσαγωγὴ, *ex divina generatione vitæ lucisq́; princeps & beata adductio.*

Προσαθύρω.

Habent Lexica ex Hesychio, apud quem προσαθύροντα, προσπαίζοντα, *cum aliquo ludentem*, vel *colludentem.* Occurrit apud Cyrillum Alexand. ad v. 9. cap. IV. Jonæ, pag. 388. Ἄθρει δὴ πάλιν τὸν τῶν ὅλων Θεὸν ἐξ ἀμετρήτου φιλανθρωπίας ταῖς ἀκακίαις μάλιστα τῶν ἁγίων ψυχῶν μονονουχὶ προσαθύροντα, καὶ ταῖς τῶν πατέρων φιλοστοργίαις παραχωροῦντα μηδέν. *Vide rursus universorum Deum ex immensa benignitate cum innocentibus sanctorum animabus tantum non colludentem, & patrum amori, quo sunt erga liberos singulari nihil concedentem.*

Προσέλευσις.

Inter alia notat *accessum ad S. Domini Cœnam.* Chrysostomus Homil. LXXII. t. V. pag. 518. Τίς ἂν γένοιτο ἡμῖν συγγνώμη, εἰ μετὰ τοσαῦτα ἁμαρτήματα μηδὲ τὸν καιρὸν τῆς προσελεύσεως καθαρεύομεν τῶν ἀλόγων παθῶν ἐκείνων; *Quam habebimus veniam, si post tantam peccatorum multitudinem ne tempore quidem accessûs à belluinis affectibus illis puri sumus?* À verbo προσέρχομαι, quod eodem sensu usurpari suo loco docemus.

Προσέρχομαι.

Verbum hoc nudè positum, aliquando significat *ad S. Cœnam accedo.* Chrysostomus Hom. V. in I. ad Timoth. pag. 270. Ἅπαξ δὲ ἐνιαυτοῦ προσέρχεσθαι. *Semel in anno accedere.* Item: Τοῦτο εὐλάβειαν εἶναι νομίζεις, τὸ μὴ πολλάκις προσελθεῖν, οὐκ εἰδὼς, ὅτι τὸ ἀναξίως προσελθεῖν, κἂν ἅπαξ γένηται ἐκηλίδωσεν. *Illud pietatis indicium esse existimas, si non frequenter accedas: at non consideras, quòd, si indignè accedas, etiamsi id semel tantùm fiat, te ipsum contaminaveris.* Homil. ead. pag. 271. Τροφῆς προσβάλλων αἰσθητῆς, νίπτεις τὰς χεῖρας, πλύνεις τὸ στόμα· τροφῇ δὲ μέλλων προσιέναι πνευματικῇ, οὐ νίπτεις τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ γέμων ἀκαθαρσίας προσέρχῃ. *Corporalem cibum sumturus, manus & os abluis: cùm verò ad spiritualem cibum accessurus es, animam non lavas, sed immunditiâ plenus accedis.* Idem, Homil. I. in Genesin: Τῇ φρικτῇ καὶ πνευματικῇ τραπέζῃ προσελθεῖν. *Ad tremendam & spiritualem mensam accedere.*

Προσευχή.

Varias tantùm hujus vocis significationes paucis perstringemus. Reliqua, quæ ad preces pertinent, in voce Εὐχὴ quærenda.

I. Προσευχὴ est *oratio, precatio, petitio.* Glossæ: Προσευχὴ, *obsecratio, oratio.* Προσεύχομαι, *obsecro, adoro.* Aliæ: *Obsecratio,* προσευχή. *Obsecrat,* δέεται, προσεύχεται, παρακαλεῖ. Chrysostomus in Ps. CII. Προσευχὴ τὴν ἱκετηρίαν δηλοῖ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ τὴν παράκλησιν. Προσευχὴ *notat supplicationem ad Deum, & rogationem.* Theodoretus in I. Timoth. II. Προσευχὴ ἐστιν αἴτησις ἀγαθῶν. Προσευχὴ *est petitio bonorum.* Gregorius Nyssenus tract. II. in Psalmos, cap. III. t. I. pag. 295. Προσευχὴ, ἱκετηρία ἐστὶ περί τινος τῶν συμφερόντων προσαγομένη Θεῷ. *Oratio est supplicatio ad Deum, pro re aliqua utili.* Idem, Orat. II. in Orat. Dominicam, t. I. pag. 724. Προσευχὴ ἐστιν αἴτησις ἀγαθῶν, μετὰ ἱκετηρίας προσαγομένη Θ[εῷ]. *Oratio, est petitio bonorum, quæ DEO cum supplicati[one] offertur.* Basilius M. Orat. in Julittam martyrem: Π[ροσ]ευχή ἐστιν αἴτησις ἀγαθοῦ, παρὰ τῶν εὐσεβῶν εἰς Θεὸν γινομ[ένη]. *Oratio est petitio boni, à piis ad Deum facta.* Olymp[io]dorus, in cap. V. Ecclesiastæ, pag. 634. Προσευχή ἐστιν [αἴ]τησις ἀγαθοῦ παρὰ Θεοῦ. Cyrillus Alexandr. in Collec[ta]neis, pag. 63. Προσευχή ἐστιν ἡ τῶν ἐκ Θεοῦ πρὸς σωτηρίαν [χο]ρηγουμένων τοῖς ἀνθρώποις ἀγαθῶν ἐξαίτησις, ἀντίδοσιν [φέ]ρουσα τῆς τῶν προηγουμένων καλῆς διαθέσεως. *Oratio est bo[no]rum, quæ ad salutem suppeditantur hominibus postulat[io], ferens remunerationem bonæ affectionis eorum quæ præ[ce]dunt.* Vide Suidam. Hoc sensu Oratio Domin[ica] προσευχαὶ, numero plurali apud eundem Cyrillum cap. XLIX. Jesaiæ, pag. 666. Οὕτω φαμὲν ἐν προσευχα[ῖς] Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. *Ita dicimus in precibus: [Pa]ter noster, qui es in cœlis.*

II. Προσευχὴ aliquando idem quod Εὐχὴ, *votum, p[ro]missio.* Ideò observanda hæc significatio, quia à Le[xi]cographis omissa. Chrysostomus in Ps. CXLIII. d[u]plicem facit προσευχὴν, nempe τὴν διὰ ῥημάτων δέησ[ιν] *petitionem, quæ fit verbis,* καὶ τὴν ἐπαγγελίαν, *& promiss[io]nem, votum.* Basilius M. epist. II. Canonicâ dicit, ἀπαιδεύτων προσευχῶν καὶ ἐπαγγελιῶν ἀπέχεσθαι, *ab insul[sis] votis & promissionibus abstinere.* Ita etiam προσεύχομ[αι], ut ex vulgatis haberi potest Lexicis, nonnunquam [si]gnificat *voveo, vota nuncupo.*

III. Προσευχὴ est *laus Dei.* Chrysostomus Homil. CXXXIV. t. V. Προσευχὴ λέγεται, ὅταν ὑμνῇ τις τὸν Θε[όν]. Προσευχὴ *dicitur, cùm quis Deum laudat.* Sic *pro la[u]datione Dei,* seu *gratiarum actione,* quæ exhibetur De[o], sumi potest Apocal. V. 8.

IV. *Metonymicè* ponitur *pro loco, in quo convent[us] fiunt ad orandum & celebrandum DEUM.* Ita locus, i[n] quo Judæorum Philippensium conventus fiebant a[d] orandum Deum, Act. XVI. 13. vocatur προσευχὴ, & po[] nitur pro בית צלותא *domo precationis,* ut Syrus Inte[r]pres v. 13. & 16. vocem reddidit. Epiphanius hære[s.] LXXX. pag. 450. de Messalianis scribit, eos οἴκους τινὰ[ς] exstruxisse, atque προσευχὰς appellâsse. Subjicit etiam: Καὶ ἦσαν τὸ παλαιὸν προσευχῶν τόποι, ἔντε τοῖς Ἰουδαίοις ἔξ[ω] πόλεων, καὶ ἐν τοῖς Σαμαρείταις, ὡς καὶ ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀπο[σ]τόλων εὕρομεν, ἔνθα ἡ πορφυρόπωλις Λυδία τοῖς περὶ τὸν ἅγι[ον] Παῦλον ἀπήντηκεν, ὡς καὶ οὕτως τὸ θεῖον γράμμα διηγεῖται. Ὅτ[ι] φησὶν, ἐδόκει τόπος προσευχῆς εἶναι. *Atque antiquit[us] erant loca orationum, vel Proseucharum, tum apud Judæo[s] extra urbes, tum apud Samaritanos, quemadmodum i[n] Actis etiam Apostolorum invenimus, ubi Lydia, purpuran[ia] vendens, Paulo & sociis etiam occurrebat, prout sacræ lite[]ræ id ipsum narrant; quia, inquiunt, ibi videbatur esse lo[]cus Proseuchæ.* Idem ibidem de Messalianis: Τινὰς οἴκους ἑαυτοῖς κατασκευάσαντες ἢ τόπους πλατεῖς φόρων δίκην προσευχὰς ταύτας ἐκάλουν. *Construxerunt sibi ipsis domo[s] quasdam, aut locos amplos instar fororum, & Proseu[]chas vocârunt.* Eodem inclinat Chrysostomus, quando illud Act. XVI. 13. ita explicat: Οὐ γὰρ δὴ ἔνθα συναγωγὴ ἦν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔξω ηὔχοντο, ὥσπερ τόπον τινὰ ἀφορίζοντες. *Neq; enim tantùm ubi Synagoga erat, sed etiam extra orabant, tanquam locum aliquem segregantes.* Hinc Templum vocatur οἶκος προσευχῆς, *domus orationis,* Matth. XXI. 13. Balsamo ad Can. LXXV. Trullanum, pag. 452. Αἱ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαι, οἶκοι προσευχῶν λέγονται, ὅθεν καὶ οἱ προσευχόμενοι παρακαλεῖν τὸν Θεὸν ὀφείλουσι μετὰ δακρύων καὶ ταπεινώσεως, οὐ μὴν μετὰ ἀτάκτου καὶ ἀναιδοῦς σχήματος. *Ecclesiæ Dei vocantur domus orationum, unde etiam orantes DEUM orare debent cum lacrymis & humiliatione, non cum inordinato & impudente gestu.*

Προση-

Προσηλόω.

Frequenter hoc verbum *metaphoricè* uſurpatur, & ſi-
ficat *alicui rei affixus ſum, adhæreo.* Docent hoc etiam
lgata Lexica, ſed pauca afferunt exempla. Hunc er-
defectum hîc paucis compenſamus. Chryſoſtomus
:it βίβλοις προσηλοῦσθαι, *libris affixum eſſe.* Idem, τῇ
προσηλωμένος, *terræ affixus.* Idem, Διηνεκῶς τῇ προ-
χῇ προσηλωμένος. *Semper precibus affixus.* Idem,
ς τοῦ κόσμου προσηλωμένος πράγμασι. *Rebus terrenis
xus.* Et Homil. XX. in epiſt. ad Hebræos, pag. 536.
ιοῦτός ἐστιν ὁ Θεὸς, ὅταν ἴδῃ ἡμᾶς μὴ προσηλωμένους τοῖς βιω-
οῖς, τότε ἡμῖν αὐτὰ δίδωσιν· ὅταν ἴδῃ τὰ πνευματικὰ προτι-
ῶντας, τότε καὶ τὰ σαρκικὰ παρέχεται. *Ea Dei natura eſt,
ſi nos non videat affixos rebus terrenis, eas nobis largia-
r: ſi videat nos ſpiritualia præferre, etiam carnalia no-
exhibeat.* Idem Homil. VI. ad populum Antioche-
m, pag. 505. tomi VI. Ἵνα μὴ τῇ γῇ προσηλωμένοι καὶ
ὸς τὰ παρόντα κεχηνότες ἀλγῶμεν, καὶ τῶν μελλόντων ἐπι-
ανθανώμεθα, μοχθηρὸν ἡμῖν τὸν βίον ἐποίησεν ὁ Θεός. *Ne
ræ affixi, & præſentibus inhiantes torpeamus, & futu-
rum obliviſcamur, vitam nobis laborioſam reddidit
us.* Idem ad eos qui ſcandalizantur, t. V. Edit. Pariſ.
g. 911. Οἱ τοῖς θεάτροις προσηλωμένοι, *theatris affixi.*

Προσιέναι.

Quemadmodum προσέρχεσθαι, ita etiam προσιέναι de
Cœna uſurpatur. Chryſoſtomus Homil. III. in epiſt.
l Epheſios: Οὐκ ἐπιφάνια, οὐδὲ τεσσαρακοστὴ ποιεῖ ἀξίους
προσιέναι, ἀλλὰ ψυχῆς εἰλικρίνεια καὶ καθαρότης. *Non Epi-
ania, neq; Quadrageſima dignos facit, qui accedant,
l animæ ſinceritas & puritas.* Μετὰ ταύτης ἀεὶ πρόσιθι,
ωρὶς ταύτης μηδέποτε. *Cum hac ſemper accedas, ſine hac
nquam.* Eodem modo Germani ſimpliciter dicunt
gehen. Iterum Chryſoſtomus Homil. LXXII. t. V.
ag. 518. Προσιέναι τῇ φρικτῇ καὶ θείᾳ τραπέζῃ, *ad tremen-
am & divinam accedere menſam.* Et Homil. XXVI.
omi ejuſd. Τῇ ἱερᾷ προσιέναι τραπέζῃ. *Ad ſacram ac-
dere menſam.*

Προσιτός.

Heſychius: Προσιτὸν, ὃ δύναταί τις προσελθεῖν. Lege,
ro ὃ, ᾧ. *Ad quem aliquis accedere poteſt.* Cyrillus
lexandr. lib. III. Glaphyr. in Exodum, pag. 316.
ροσιτὸς οὐχ ἑτέρως ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ, πλὴν εἰ μὴ διὰ μόνου τοῦ
ατὰ φύσιν υἱοῦ. *Ad Deum Patrem non aliter accedi poteſt,
uàm per ſolum naturâ Filium.* Idem, in cap. LI. Jeſajæ,
ag. 702. Οὐ διὰ τούτων ἔτι προσιτὸς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ἀλλ'
ς αὐτὸς ἔφη Χριστὸς, πνεῦμα ὁ Θεὸς, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας
υτὸν, &c. *Ad univerſorum Deum per hæc* (ſacrificia)
*on ampliùs patet aditus, ſed ut ipſe dixit Chriſtus: Deus eſt
Spiritus, & eum adorantes,* &c. Idem, in cap. IV. Ho-
eæ, pag. 69. Διὰ Χριστοῦ, καὶ ἐν Χριστῷ προσιτός τε ἅμα καὶ γνω-
ὸς ὁ πατήρ. *Per Chriſtum & in Chriſto ad Patrem accedi-
ur, & idem cognoſcitur.*

Προσκλαίω. Πρόσκλαυσις.

Quatuor fuiſſe Pœnitentium in primitiva Eccleſia
ſtationes, in verbo Ἀκροάομαι jam monuimus. Primus
gradus vocabatur πρόσκλαυσις, *Fletus.* *Eſt* autem πρόσ-
κλαυσις, *cùm quis admiſſo peccato, extra Eccleſiam ſtans,
cum luctu & lacrymis eos, qui ingrediuntur, orat, ut pro
ſe miſericordiam Dei eliciant.* Id nos docet explicatio
terminorum pœnitentialium epiſtolæ Canonicæ Gre-
gorii Thaumaturgi annexa, pag. 41. quæ malè Canon
XI. in editione Pariſina ſtatuitur: ibi enim adducuntur
verba ex Can. LXXV. Baſilii Cæſar. qui tamen ætate
longè inferior Gregorio: & Zonaras in MS. Amerbachia-
no Academiæ Baſilienſis hujus Canonis non meminit.
Ita autem πρόσκλαυσις ibi deſcribitur: Ἡ πρόσκλαυσις
ἔξω τῆς πύλης τοῦ εὐκτηρίου ἐστὶν, ἔνθα ἑστῶτα τὸν ἁμαρτάνοντα χρὴ
εἰσιόντων δεῖσθαι πιστῶν, ὑπὲρ αὐτοῦ εὔχεσθαι. *Fletus eſt extra
portam Oratorii, ubi peccantem oportet ſtare & fideles in-
gredientes orare, ut pro ſe precentur.* Gabriel, Philadel-
phiæ Metropolita in libello de Pœnitentia, cap. X. Ὁ τῆς
προσκλαύσεως τόπος ἐστὶν, ὁ ἔξω τῆς θύρας τοῦ εὐκτηρίου, ἐν ᾧ οἱ
προσκλαίοντες ἵστανται, καὶ τὴν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν συγχώρη-
σιν αἰτοῦσι παρὰ τῶν εἰσερχομένων καὶ ἐξερχομένων πιστῶν.
*Fletus, locus eſt extra portam Oratorii, in quo ſtant flentes,
& peccatorum veniam à fidelibus introëuntibus & exeunti-
bus poſtulant.* In hoc gradu conſtituti Pœnitentes, uſi-
tatiſſimè vocantur προσκλαίοντες, *Deflentes.* Matthæus
Blaſtarius: Καὶ προσκλαίοντες μέν εἰσιν οἱ ἔξω τῆς θύρας τοῦ
εὐκτηρίου ἱστάμενοι, καὶ πρὸς τῶν εἰσιόντων τε καὶ ἐξιόντων πιστῶν εὐ-
χήν τε αἰτούμενοι, καὶ τῆς ἁμαρτίας συγχώρησιν. *Et Deflentes
quidem ſunt, qui extra portam Oratorii ſtant, & à fideli-
bus introëuntibus & exeuntibus petunt, ut pro ſe preces fun-
dant, ad veniam peccatorum impetrandam.* Concilium
Conſtantinop. in Trullo, Can. LXXXVII. illi, qui legi-
timè ſibi datam uxorem relinquit, hanc pœnam decer-
nit; Debet ἐνιαυτὸν προσκλαίειν, διετίαν ἐπακροᾶσθαι, τριε-
τίαν ὑποπίπτειν, καὶ τῷ ἑβδόμῳ συνίστασθαι τοῖς πιστοῖς, καὶ οὕτω
προσφορᾶς καταξιοῦσθαι, *annum deflere, duos annos audire,
& ſeptimo cum fidelibus conſiſtere, atq; ita ad oblationem
admitti.* Baſilius Can. LXXV. *Ei, qui cum propria ſo-
rore pollutus eſt,* εἰς οἶκον προσευχῆς *venire non conceditur,
donec ab iniqua & nefaria actione deſiſtat.* Μετὰ δὲ τὸ ἐλ-
θεῖν εἰς συναίσθησιν τῆς φοβερᾶς ἁμαρτίας, *poſtquam in ſen-
ſum horrendi peccati pervenerit, hæc ejus correptio:* Τριε-
τίαν προσκλαιέτω τῇ θύρᾳ τῶν εὐκτηρίων οἴκων παρεστηκὼς, καὶ
δεόμενος τοῦ λαοῦ εἰσιόντος ἐπὶ τὴν προσευχὴν, ὥστε ἕκαστον
μετὰ συμπαθείας ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκτενεῖς ποιεῖσθαι πρὸς Κύριον τὰς
δεήσεις, *triennio defleat, ſtans propter fores domus Orato-
riæ, & orans populum ingredientem ad orationem, ut
unusquisque miſericordiâ tactus, pro ſe intenſas preces ad
Dominum fundat.* Vide ejuſdem Can. XXII. LVI. &
LVII. Græcus Scholiaſtes Harmenopuli in Epitome
Canonum, ſect. V. tit. III. Προσκλαίων, ἤγουν ἔξω τῆς ἐκκλη-
σίας ἱστάμενος, καὶ τῶν εἰσιόντων δεόμενος, ὑπὲρ αὐτοῦ εὔχε-
σθαι. *Deflens, ſive ſtans extra Eccleſiam, & ingredien-
tes orans, ut pro ſe precentur.*

Προσκλαύσεως exemplum extat apud Euſebium, hiſt.
Eccleſ. lib. V. cap. XXVIII. pag. 56. ubi de Natalio quo-
dam agitur: Μετὰ πολλῆς σπουδῆς καὶ δακρύων προσπεσεῖν Ζε-
φυρίνῳ τῷ ἐπισκόπῳ, κυλιόμενον ὑπὸ τοὺς πόδας, οὐ μόνον τῶν
ἐν τῷ κλήρῳ, ἀλλὰ καὶ τῶν λαϊκῶν, συγχέαι τε τοῖς δάκρυσι τὴν
εὔσπλαγχνον ἐκκλησίαν τοῦ ἐλεήμονος Χριστοῦ. Hoc eſt, inter-
prete Ruffino, *Multis lacrymis errorem ſuum deflens ante
pedes Zephyrini Epiſcopi ſe proſternit, & veſtigiis omnium,
non modò Clericorum, ſed etiam Laicorum, multa cum la-
mentatione provolutus, in lacrymas & miſerationem
omnem provocavit Eccleſiam, ut indulgentiam ſibi à Chri-
ſto, continuis & jugibus pro ipſo precibus, implorarent.*
Aliud recitatur apud Syneſium, epiſt. LXVII. ad Theo-
timum, pag. 43. Λαμπωνιανὸν Ἰάσων εἷλεν ἀδικίας. ὁ δὲ
φθάσας ὁμολογίᾳ τὸν ἔλεγχον, ἔχει τὴν δίκην, ἐκκλησιαστικῶν
συνόδων εἰργόμενος. Καί τοι καὶ δάκρυον ἐκ μετανοίας ἀφῆκε,
καὶ δῆμος ἱκέτης αὐτὸν ἐξῃτήσατο· ἀλλ' ἐγὼ τοῖς δεδογμέ-
νοις ἐνεκαρτέρησα· τοῦ δὲ λῦσαι τὴν αὐθεντίαν εἰς τὴν ἱερατικὴν
καθέδραν ἀνέπεμψα. *Lamponianum Jaſon reum fecit
injuriarum: iſte autem præveniens confeſſione probatio-*

nem, pœnam fert, prohibitus Ecclesiastica communione, quanquam emiserit lacrymas ex pœnitentia, & populus supplex illius pœnam deprecatus sit. Verùm ego mansi in his, quæ decreta fuerant: solvendi autem autoritatem ad sacerdotalem sedem remisi.

Προσκλαιόντων ἐπιτίμιον aliter quoque à veteribus exprimi videtur. Basilius M. Can. LXXXI. pag. 779. pro προσκλαίειν dicit ἄδεκτον εἶναι. Dicit enim de iis, qui in Barbarorum incursione, cùm sustinendis tormentis non essent pares, fidem in Deum negaverint, Patres statuisse, ἐν τρισὶν ἔτεσιν ἀδέκτους εἶναι, καὶ ἐν δυσὶν ἀκροᾶσθαι· καὶ ἐν τρισὶν ὑποπεσόντας, οὕτω δεκτοὺς γενέσθαι εἰς τὴν κοινωνίαν, ut in tribus annis non recipiantur, & in duobus audiant: & cùm tribus annis substrati fuerint, sic ad communionem admittantur. En tibi quatuor, atque proinde omnes Pœnitentium stationes. Prima, seu πρόσκλαυσις, exprimitur per ἀδέκτους εἶναι, non recipi: secunda, seu ἀκρόασις, propria exprimitur verbo, quod est ἀκροᾶσθαι, audire: tertia, seu ὑπόπτωσις, per ὑποπίπτειν, se subjicere: quarta tandem, seu σύστασις, per δεκτοὺς γενέσθαι εἰς τὴν κοινωνίαν, ad communionem admitti. Hæc prima statio eodem Canone denotatur per verbum Ἐκβάλλεσθαι. De iis enim qui sine magna necessitate fidem in Christum prodiderunt, & dæmoniorum mensam attigerunt, dicit Patres decrevisse, ἐκβάλλεσθαι ἐν γ' ἔτεσιν, καὶ ἐν β' ἀκροᾶσθαι· ἐν ὑποπτώσει δὲ εὐξαμένους ἐν γ' ἔτεσιν, καὶ ἐν ἄλλοις γ' συστάντας τοῖς πιστοῖς εἰς τὴν δέησιν, οὕτω δεκτοὺς εἶναι τῇ τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνίᾳ, ut tribus annis ejiciantur, duobus autem audiant, postquam autem in substratione tribus annis oraverint, & in aliis tribus cum fidelibus in oratione steterint, sic admittantur ad boni communionem. Hîc rursus post ἐκβάλλεσθαι, quod πρόσκλαυσιν denotat, sequitur secunda statio, nempe ἀκρόασις. Confer verbum Ἐκβάλλω. Idem Basilius Canone IV. pag. 761. fletus stationem exprimit per πάντη ἀπείργειν τῆς ἐκκλησίας, omnino arcere ab Ecclesia. Atque hic est παντελὴς ἀφορισμὸς, de quo in Ἀφορισμὸς, num. II. 2.

Gregorius Nyssenus in Canonibus suis προσκλαύσεως quidem κατὰ λέξιν non meminit; disertissimè tamen ad stationem hanc nonnullorum criminum reos, aliis usus verbis, damnat. Can. IV. t. II. pag. 119. de fornicatoribus: Ὥστε τοὺς ἐν πορνείᾳ μολυνθέντας ἐν τρισὶ μὲν ἔτεσι καθόλου τῆς εὐχῆς ἀποβλήτους εἶναι. Ut qui in fornicatione polluti sunt, tribus annis ab oratione omnino expellantur. Καθόλου τῆς εὐχῆς ἀπόβλητον εἶναι, est ad Fletum mitti, cùm gradus ille sit Auditione inferior non modò tempore, sed etiam criminis ratione, & mysteriorum participatione. Qui in hac statione sunt, dicuntur ἐκκηρύττεσθαι τῆς ἐκκλησίας, vel τῶν εὐχῶν. Vide verbum Ἐκκηρύττω. Idem Nyssenus Can. V. pag. 120. cùm voluntariæ cædis curationem describit, ad eandem τῆς προσκλαύσεως stationem novem annis relegat Homicidam his verbis: Ὥστε ἐν μὲν τῷ παντελεῖ ἀφορισμῷ ἐννεαετῆ χρόνον διαγενέσθαι, ἀπειργόμενον τῆς ἐκκλησίας. Ut in perfecta quidem segregatione novem annorum tempore versetur, ab Ecclesia exclusus. Observabis, per παντελῆ ἀφορισμὸν, ut modò diximus, τὸ τῆς προσκλαύσεως ἐπιτίμιον notari. Eadem statio hîc indicatur per ἀπείργεσθαι τῆς ἐκκλησίας.

Tandem de stationis hujus antiquitate pauca monenda. Basilium M. qui anno Christi CCCLXXX. floruit, hujus stationis frequenter meminisse, ex superioribus clarissimum est. Morinus autem, de administrat. Pœnitentiæ, lib. VI. cap. 11. ei antiquiora ostendere nititur incunabula. Existimat enim, etiamsi προσκλαύσεως ante Novati tempora nulla fiat apud Veteres mentio, ejus tamen etiam ante Novatum inveniri vestigia: nempe apud Tertullianum lib. de Pœnitentia cap. IX. & X. At ea non tam ad πρόσκλαυσιν, quàm ad ὑπόπτωσιν, tertiam pœnitentiæ stationem referenda esse, proba est in voce Ἐξομολόγησις, num. III. Ante Basilium vix hujus stationis certa invenias indicia. Vide et Gl. Meursii in προσκλαίειν.

Πρόσκλισις.

Πρόσκλισις est inclinatio, propriè animi, propensio. I. Timoth. V. 21. Apostolus Timotheum ita compellat: ... stor coram Deo & Christo Jesu & electis Angelis, ἵνα ταῦτα φυλάξῃς χωρὶς προκρίματος, μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλισιν, ut hæc custodias sine præjudicio, nihil faciens in aliam partem declinando: ita Vulgatus, Beza & Erasmus. Hieronymus quoque in aliam partem declinans. Μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλισιν est

Σταθμὸν μὴ κρέων ἑτερόζυγον, ἀλλ' ἴσον ἕλκειν vel:

Πᾶσι δίκαια νέμων, μήτε κρίσιν εἰς χάριν ἕλκων. Clemens in Epist. ad Corinthios: Τὴν ἀγάπην αὐτῶν μὴ κατὰ προσκλίσεις --- παρεχέτωσαν. Dilectionem suam non in alteram partem declinando exhibeant. Clemens Alexandr. Stromat. lib. IV. pag. 517. locum sic propon... Τὴν ἀγάπην αὐτῶν μὴ κατὰ προσκλίσεις, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς σεβομένοις τὸν Θεὸν ὁσίως, ἴσην παρεχέτωσαν. Interpr... Charitatem suam non per provocationes, sed omnibus ... timent Dominum, sanctè præbeant æqualem. Legit κατὰ προσκλήσεις, ut etiam in Indice scriptum. At προσκλίσεις legendum esse, manifestè docet vox ἴσην. Tum en... demum ἀγάπη est ἴση, æqualis, quando fit ἄνευ προσκλίσεως, non declinando in alteram partem, metaphorâ ... sumtâ à lancibus. Hesychius: Κατὰ πρόκλησιν, κατὰ χάριν, κατὰ πρόσκλησιν. Pricæus rectè observat, Hesychium Pauli locum respexisse: an verò meritò locum existimet corruptum, & hoc modo legendum, κατὰ πρόσκλισιν, κατὰ χάριν, κατὰ πρόσρεψιν, mihi non æque certum. Ego potiùs existimârim, Hesychium in suo exemplari legisse, κατὰ πρόκλησιν, quemadmodum quidam legisse constat, atq; illud interpretari κατὰ πρόσκλησιν, quemadmodum Codices quidam habent. Quid autem πρόκλησις & πρόσκλησις sit, Lexica te docent. Apud eundem legas: Πρόσκλησις, προτροπὴ, ἡ πρόσρεψις ἐπὶ δίκην. Hæc ita restituenda esse videntur: Πρόσκλισις, προσροπὴ, ἡ πρόσρεψις ἐπὶ δίκης. Inclinatio in judicio. Apud eundem enim legimus, Ἐπικλινεὶς, ἐπιπίπτων, προσρέπων. Inclinatus, irruens, propendens. Item: Ῥοπαῖς, κλίσεσι. Lancis ad imum vergentis inclinationibus. Ῥοπὴ, κλίσις. Πρόσκλισις etiam legitur apud Clementem Alexandr. lib. VIII. Stromat. pag. 777. Αἵρεσίς ἐστι πρόσκλισις δογμάτων, ἤ, ὥς τινες, πρόσκλισις δόγμασι πολλοῖς ἀκολουθίαν πρὸς ἄλληλα καὶ τὰ φαινόμενα παρέχουσα, πρὸς τὸ εὖ ζῆν συντείνουσα. Hæresis est dogmatum inclinatio, aut, ut quidam dicunt, inclinatio, quæ multis dogmatibus præbet consequentiam inter se & ea quæ videntur, tendens ad rectè vivendum. Redeamus ad locum Apostoli. Ad eum Chrysostomus, Homil. XVI. in hanc Epist. pag. 317. Ἵνα κοινὸς καὶ ἴσος τοῖς δικαζομένοις, τοῖς ἐπὶ σοῦ κρινομένοις, ἵνα σε μηδεὶς προκαταλάβῃ, μηδὲ προοικειώσηται. Ut communem & æquum te his, qui judicandi sunt, præbeas, ut te nullus anticipet, neq; sibi proprium conciliet. Theophylactus pag. 785. κατὰ πρόσκλισιν exponit, κατὰ προσπάθειαν, προσκλινόμενος τῷ ἑνὶ μέρει. Ex affectu in alteram partem inclinante. Addit verò, vocem per, η, scriptam eundem habere sensum. Κἂν διὰ τοῦ, η, γράφηται, τὸν αὐτὸν νοῦν σημαίνει. Ὡς ἂν εἰ γὰρ τοῦτό φησι· Προσκαλεῖταί σε τὸ ἓν μέρος εἰς τὸ βοηθεῖν αὐτῷ· μὴ τοίνυν ποιήσῃς κατὰ τὴν ἐκείνου πρόσκλησιν. Quòd si per, η, scribatur, retinebit eundem sensum, perinde enim est ac si diceret: Invitat te altera pars, ut ei succurras: ne igitur juxta invitationem ejus agas. Apud Oecumenium in hunc locum, pag. 759. Κατὰ πρόσκλησιν

, οἷον μὴ ἐπικλινόμενος εἰς τὸ μὴ ὀρθὸν, ἀλλ' εὐθεῖαν τὴν ...σιν ἐκφέρων· --- ἀλλ' εὐθείας καὶ ἀδιαστρόφους ἐκφέρων τὰς ...σεις. Κατὰ πρόσκλισιν, *quasi dicat, ne ad id inclines, ...od rectum non est, sed rectum judicium judices: --- sed ...ta & minimè perversa judicia judices.* Operæ pre...um fuerit adjicere, quæ ad hujus loci explicationem ...ert Pricæus. Minucius Octavio, *Ut libram teneas ...uissimi judicis, nec in alteram partem propensus incum...s:* μὴ πρὸς θάτερον ἀνακλίνων (vel προσρέπων) μέρος, Philo in rebus Flacci locutus.

Justa pari premitur veluti cum pondere libra,
Prona nec hac plùs parte sedet, nec surgit ab illa.

...ibullus. Suidas: Πρόσκλισις· ἑτερομέρεια. *In alteram ...rtem inclinatio, animi in alteram partem propensio.* ...lossæ Codicis Florentini: Κατὰ πρόσκλισιν, κατὰ χάριν, ...οσπάθειαν, ἢ ἑτερομέρειαν. Chrysologus serm. XXVI. ...Rege loquens: *Si potestatem moderatus est,* &c. *si sic ...nuit ponderis sui libram, ut in neutram partem potestatis ...a trutinâ propensâ declinaret.* Ammianus lib. XXI. ...Constantino Imperatore, *Palatinas dignitates velut ...quodam perpendiculo tribuens.* Sedulius ad I. Timoth. ...V.6. illa, Hæc præcipiens, &c. *Libram justitiæ in omni...s tenens, & omnia rationabiliter dispensans.* Vide ...iam, quæ de hac voce notavimus in Κριτής, num. II. in Διδασκαλία, num. I.

Προσκομιδή.

Veteres Glossæ: Προσκομιδή, *oblatio.* Προσκομίζω, *of...ro.* Hinc Hesychio προσκομιδὴ est ἀναφορά, *oblatio.* At...ue hoc sensu sumitur apud recentiores Græcos. Ty...icum cap. XXI. pag. 48. Εὕρομεν ἐν τῷ Συναξαρίῳ τῆς μεγάλης ...κλησίας, εἰς τοὺς εὐκτηρίους οἴκους τῆς Θεοτόκου γίνεσθαι προσκο...ιδὴν, καὶ τελείαν λειτουργίαν. *Invenimus in Synaxario ma...næ Ecclesiæ, in Oratoriis Deiparæ fieri oblationem, & per...ctam Liturgiam.* In Collect. Constitut. Eccles. lib. III. ...x Novellis, in Biblioth. Juris Canonici, pag. 1337. Ὅτι ...ρὴ τοὺς προσκομίζοντας, ἢ τὴν εὐχὴν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ...οιοῦντας, ἐκφωνεῖν τὰς εὐχὰς καὶ τὴν προσκομιδήν. *Debent ...lli, qui oblationem faciunt, vel precationem sacrosancti ...aptismatis concipiunt, clara voce preces ipsas & oblationem ...ronunciare.* Germanus Constantinop. in Theoria Ec...les. pag. 150. Ἡ προσκομιδὴ ἡ γινομένη ἐν τῷ σκευοφυλα...ίῳ, ἐμφαίνει τὸν κρανίου τόπον, ἐν ᾧ ἐσταυρώθη ὁ Χριστός. *Oblatio, ...uæ fit in armario, denotat Calvariæ locum, in quo Christus ...rucifixus est.* Et pag. 151. Ἡ δὲ προσκομιδὴ τοῦ ἄρτου πέφηνε ...ὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, τὸ παγὲν διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν τῶν πιστῶν. *...blatio autem panis repræsentat corpus Domini, affixum ...roter salutem nostram, qui sumus fideles.*

Προσκυνέω.

Hebr. שחה vel השתחוה, Græcum προσκυνεῖν signi...icat *inclinationem, incurvationem,* seu *prostrationem cor...oris,* quâ Orientales solebant illos, qui dignitate vel vir...ute alios antecellebant, revereri & honorare. Sed hoc ...psum transfertur etiam ad animam, & ad reverentiam ...tque honorem, qui Deo exhibendus est, & quem tali ...ut simili corporis gestu testatum facimus. Hinc *duæ ...pecies adorationis* emergunt: nempe

I. *Civilis,* seu *officiosa,* quam creaturis tribuere fas est, dummodò non excedat modum. Talem adorationem veteres pleriq; intelligi volunt Gen. XLVII. 31. & Hebr. XI. 21. ubi de Jacobo: Καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου αὐτοῦ. *Et adoravit ad fastigium virgæ ejus.* Chrysostomus ad hunc locum, Hom. LXVI. in Genesin: Ὅρα τὸν γέροντα διὰ τῆς προσκυνήσεως τὴν εἰς τὸν Ἰωσὴφ τιμὴν ἐπιδεικνύμενον, καὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν πληροῦντα νῦν τοῦ ὁράματος τὴν ἔκβασιν. *Vide senem per adorationem declarantem honorem, quo Josephum prosequebatur, & re ipsa nunc implentem visionis eventum: de qua* nimirum Genes. XXXVII. 9. Idem Hom. XXVI. in epist. ad Hebræos: Ἐπειδὰν ἔμελλεν ἀπὸ τοῦ Ἐφραὶμ ἀνίστασθαι βασιλεὺς ἕτερος, διὰ τοῦτό φησι. Καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου αὐτοῦ. Τουτέστι, καὶ γέρων ὤν, ἤδη προσεκύνει τῷ Ἰωσὴφ, τὴν παντὸς τοῦ λαοῦ προσκύνησιν δηλῶν τὴν ἐσομένην αὐτῷ, καὶ τοῦτο μὲν ἐξέβη ἤδη, ὅτε αὐτῷ οἱ ἀδελφοὶ προσεκύνησαν· ἐκβήσεσθαι δὲ ἔμελλε καὶ ὕστερον διὰ τῶν δέκα φυλῶν. *Quoniam surrecturus erat rex alius ex Ephraim, propterea, inquit,* Et adoravit ad fastigium virgæ ejus: *hoc est, etiamsi esset senex, jam adorabat Josephum, significans totum populum eum adoraturum esse. Et hoc quidem jam evenit, quando eum adorârunt fratres ejus; postea autem etiam erat eventurum per decem tribus.* Theodoretus Interrogat. CIX. in Genesin, pag. 71. Καὶ πρεσβύτης ὤν, καὶ ἀσθενῶς διακείμενος, ἐπὶ τῆς κλίνης κατέκειτο· γνοὺς δὲ τοῦ παιδὸς τὴν παρουσίαν, ἐξαναστὰς ἐκαθέσθη· βακτηρίᾳ δὲ κεχρημένος ἐπεστηρίζετο αὐτῇ, τοῦ μὲν ἄκρου ταύτης ἐπειλημμένος τῇ δεξιᾷ, ἐπικείμενον δὲ τὸ πρόσωπον ἔχων. Ἡσθεὶς τοίνυν ἐπ' αὐτῷ, καὶ τῇ τῆς ταφῆς ἐπαγγελίᾳ, προσεκύνησεν ἐπικλίνας τῇ ῥάβδῳ τὴν κεφαλήν. Καὶ πρῶτον μὲν τὸ τοῦ Ἰωσὴφ ἐνύπνιον τὸ πέρας ἐδέξατο· εἶδε γὰρ τὸν ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην, καὶ ἕνδεκα ἀστέρας προσκυνοῦντας αὐτῷ. Πρὸς δὲ τούτοις, προαγορεύει καὶ τῆς Ἐφραὶμ φυλῆς τὴν βασιλείαν, καὶ τῶν δέκα φυλῶν τὴν ὑποταγήν. *Israël cùm esset senex & infirmus, decumbebat in lecto: sed ubi filium adventare audivit, surgens sedit, & baculo innitebatur, dextrâ apprehendens summitatem ejus, innixum autem vultum habens. Delectatus igitur ejus conspectu, & promissione de sepultura facta, adoravit, inclinans caput ad virgam. Ac primum quidem somnium Josephi completum est.* Vidit enim Solem & Lunam & undecim stellas se illi incurvantes. *Præterea prædicit & tribus Ephraim regnum, & decem tribuum subjectionem.* Idem in cap. XI. ad Hebræos, pag. 449. Τὴν τοῦ Ἐφραὶμ προεσήμαινε βασιλείαν, καὶ τῶν δέκα φυλῶν τὴν ὑποταγήν· οὗ δὴ χάριν αὐτὸς προτυποῖ τὴν ἐκείνων προσκύνησιν. *Præsignificabat regnum Ephraim, & decem tribuum subjectionem: quocirca ipse eorum adorationem figurat.* Theophylactus ad eundem locum, pag. 997. Προσεκύνησε τῷ Ἰωσὴφ, τὴν παντὸς τοῦ λαοῦ προσκύνησιν δηλῶν. Πῶς δὲ προσεκύνησεν; ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου αὐτοῦ, τουτέστιν, ἐπερεισθεὶς τῇ ῥάβδῳ διὰ τὸ γῆρας. Τινὲς δὲ, ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου τοῦ Ἰωσὴφ, φασι, προσεκύνησε, σημαίνων τὸ τῆς βασιλείας σκῆπτρον διὰ τῆς ῥάβδου προσκυνηθήσεσθαι μέλλον. *Adoravit Josephum, totius populi adorationem denuncians. Quomodo autem adoravit? ad summitatem virgæ ejus, hoc est, innixus virgæ ob senectutem. Nonnulli verò inquiunt, ad summitatem virgæ Josephi adoravit, regni sceptrum per virgam adorandum significans.* Hi ergo volunt, Jacobum adorâsse Josephum, id est, se coram eo inclinâsse, civilem ei honorem, utpote totius Ægypti Domino, exhibuisse. Sunt tamen, qui longè convenientiùs interpretantur; nempe Israëlem baculi, quem in manu habebat, summitate nixum, & ita compositum, sese in lecto erexisse, & sedisse, non ut Josepho honorem exhiberet de impetrata postulatione sua, sed ut gratias ageret Deo: qui intus spiritu, foris juramento filii futurum confirmabat, ut impleretur id, quod non tam suâ, quàm suorum caussâ petierat. In hanc sententiam inclinat Gennadius in Catena MS. in Gen. cap. XLVII. ubi primò eorum rejicit opinionem, Οἵ τινες ἁπλῶς ἐφαντάσθησαν ὅτι τῇ ῥάβδῳ προσκυνήσας, ἐν αἰνίγματι τῷ σταυρῷ προσεκύνησε,

κύνησε, *qui temerè finxerunt, Israëlem baculum adorantem, in ænigmate crucem adorâsse:* Οὐδὲ γὰρ οὕτως γέγραπται, ὅτι προσεκύνησε τῷ ἄκρῳ τῆς ῥάβδου αὐτοῦ· ὅμοιον δὲ τῷ ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν βασιλειῶν. Καὶ προσεκύνησεν ὁ βασιλεὺς Δαυὶδ ἐπὶ τῆς κοίτης αὐτοῦ. Κἂν τούτοις γὰρ ὁ Δαυὶδ ὑπερησθεὶς ἐφ᾽ οἷς ἔτι ζῶν ἐθεάσατο τῆς βασιλείας ἐπιβάντα τὸν Σολομῶντα, πρὸς εὐχαριστίαν μὲν τοῦ Θεοῦ κινεῖται θερμότερον· ἡττηθεὶς δὲ τῷ γήρᾳ τῇ τῆς κεφαλῆς ἐπικλίσει πληροῖ τὴν προσκύνησιν. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς κλίνης, ἢ ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς κλίνης. *Neque enim sic scriptum est, quòd summitatem baculi sui adoraverit: simile verò illi, quod scriptum est lib. II. Regum* (lapsus memoriâ Gennadius, legitur enim juxta Græcos lib. III. Regum, juxta Hebræos verò I.Reg. I. 47.) *Et adoravit rex David in cubili suo. Valde enim gavisus David, eò quòd vivente adhuc ipso vidit Solomonem in regium ascendentem thronum, ad gratias quidem Deo agendas ardentiùs movetur: senio vero debilitatus, inclinato capite adorationem perficit. Ad caput lecti, vel ad summitatem lecti.* Diodorus ibidem inter alia etiam hæc affert: Τῷ Θεῷ προσκυνήσας ὁ Ἰακὼβ, τοῦ ἄκρου τῆς ῥάβδου ἥψατο διὰ τὸ γῆρας. Ὡς καὶ ὁ Δαυὶδ, τοῦ Σολομῶντος βασιλεύσαντος, ἐπὶ τῆς κλίνης, ἐφ᾽ ἧς ἔκειτο, τῷ Θεῷ προσεκύνησε. *Cùm Deum adorâsset Jacob, summitatem baculi, ob senectutem, tetigit: sicut etiam David, cùm Solomon esset regnaturus, in lecto, in quo cubabat, Deum adoravit.* Postea subjicit interpretationem Symmachi, qui juxta Contextum originalem reddidit, καὶ προσεκύνησεν ὁ Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς κλίνης. *Et adoravit Israël ad summitatem lecti.* In Hebræo est מִטָּה, κλίνη, *lectus:* Septuaginta legerunt מַטֶּה, *baculus:* & de suo addiderunt αὐτοῦ, ut ad Josephum referatur. Hieronymus optimè: *Adoravit Israël Dominum, conversus ad lectuli caput.* De civili hac adoratione, ac proinde verbi προσκυνεῖν significatione, ita Anastasius Antiochenus in epist. ad scholasticos quosdam: Καὶ μηδεὶς προσκοπτέτω τῇ τῆς προσκυνήσεως σημασίᾳ. Προσκυνοῦμεν γὰρ καὶ ἀνθρώπους, καὶ ἀγγέλους, καὶ ἁγίους, οὐ μὴν λατρεύομεν αὐτοῖς. Κυρίως γάρ φησι Μωϋσῆς, προσκυνήσεις τὸν Θεόν σου, (scribendum, Κύριον γάρ φησι Μωϋσῆς, τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις) καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. Ὅρα, πῶς ἐπὶ τοῦ λατρεύσεις προσέθηκε τὸ μόνον, ἐπὶ δὲ τοῦ προσκυνήσεις οὐδαμῶς· ὥστε προσκυνεῖν μὲν ἔξεστι, τιμῆς γὰρ ἔμφασίς ἐστιν ἡ προσκύνησις, λατρεύειν δὲ οὐδαμῶς, οὐκοῦν οὐδὲ προσεύξασθαι. *Nemo offendatur significatione vocis* προσκύνησις, *adoratio: adoramus enim etiam homines, & Angelos, & sanctos, illis verò non servimus. Dominum enim Deum tuum, inquit Moses adorabis, & ei soli servies. Ecce, quomodo verbo* servies *addiderit* soli, *verbo verò* adorabis *nequaquam: adeò ut adorare quidem liceat, honorem enim denotat adoratio, servire autem nullo modo, ac proinde nec invocare.* Quod de verbo λατρεύειν dicit; id de solo Dei cultu adhiberi, non semper verum. Vide in λατρεία, num. I. Apud recentiores Græcos προσκυνεῖν & προσκύνησιν ποιεῖν, est κλίνειν τὸν αὐχένα, *cervicem incurvare*; ἐπικλίνεσθαι, *incurvari*; κλίνειν τὴν κεφαλὴν, *inclinare caput.* Concilium Florent. sect. IV. cap. IV. pag. 72. Καὶ ἕτεροι πολλοὶ προσεκύνησαν τὸν πατριάρχην. *Et alii multi Patriarchæ reverentiam exhibuerunt.* Pag. seq. Προσκυνήσας τὸν πατριάρχην. *Exhibitâ Patriarchæ reverentiâ.* Gerasimus Vlachus: Προσκυνῶ, διὰ τιμῆς ἄγω, γεραίρω. *Honoro, veneror.* Iidem eodem sensu dicunt μετάνοιαν ποιεῖν. Vide in Μετάνοια, num. IV.

II. *Religiosa*, cujus objectum solus Deus. Athanasius Orat.III. contra Arianos, t.I. pag.394. Κτίσμα κ σμα οὐ προσκυνεῖ, ἀλλὰ δοῦλος δεσπότην, καὶ κτίσμα Θε *Creatura creaturam non adorat, sed servus Dominum & creatura Deum.* Postea subjicit exemplum Pet Actor. X. 25. 26. qui à Cornelio noluit adorari: & A geli, Apocal. XIX. 10. XXII. 9. & concludit, Οὐκοῦν Θ ἐστι μόνου τὸ προσκυνεῖν. *Solus igitur Deus adorandus est.* Atq hoc est *objectum adorationis directum: indirectum* est *n tura humana*, seu *caro Christi*, considerata tamen, no quatenus est nuda caro, sed quatenus est caro Dei, h est, Deo personaliter unita, nam propter unionem to persona Christi adoratur: itaque hæc adoratio propr non est creaturæ, sed Dei in carne creata. Ita veter rem explicant. Chrysostomus Homil. CXVIII. t.V Προσκυνητή ἐστι σὰρξ σὺν τῷ Θεῷ Λόγῳ, καθὼς καὶ ἀπεθέωσ αὐτήν. *Adoranda est caro cum Deo Verbo, quemadm dum eam etiam deificavit.* De hoc dicto vide verbu Ἀποθεόω. Greg. Nazianzenus Orat. LII. pag.746. Cl donium ita alloquitur: Ἐπειδὰν δὲ καὶ περὶ τῆς θείας ἐνανθρω πήσεως, εἴτουν σαρκώσεως κινεῖταί τι ζήτημα, καὶ τοῦτο διορίζ πᾶσι περὶ ἡμῶν, ὅτι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ πα τρὸς, καὶ μετὰ τοῦτο ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου Μαρίας εἰς ἓν ἄγομεν καὶ οὐ δύο υἱοὺς ὀνομάζομεν, ἀλλ᾽ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἐν ἀδιαιρέτῳ θε τητι καὶ τιμῇ προσκυνοῦμεν. *Quandoquidem autem, & de di vina humanitatis assumtione, sive incarnatione, quæsti quædam movetur, hoc quoque omnibus de nobis affirma, no Dei Filium, qui ex Patre primùm, ac deinde ex sancta Ma ria Virgine genitus est, in unum jungere: nec duos Filios no minare, sed unum & eundem in indivisibili Deitate & ho nore adorare.* Theophylactus in c. XVII. Joh. pag.797 de Λόγῳ, Filio Dei, dicit, Συνεκάθισε τὴν ἀνθρωπίνην φύσι ἐν τῷ θρόνῳ τῷ βασιλικῷ, καὶ προσκυνεῖται νῦν ὑπὸ πάσης τῆ κτίσεως. *Simul collocavit humanam naturam in throno re gio, & adoratur nunc ab omni creatura.* Idem, in cap. II ad Ephesios, pag. 514. Ἡ φύσις ἡμῶν ἡ ἡνωμένη τῷ Θεῷ Λόγῳ προσκυνεῖται. *Natura nostra unita Deo Verbo adora tur.* Damascenus lib. III. de Orthod. fide, cap. VIII. pag 207. 208. Εἷς ἐστιν ὁ Χριστὸς, Θεὸς τέλειος, καὶ ἄνθρωπος τέλειος ὃν προσκυνοῦμεν σὺν πατρὶ καὶ πνεύματι, μιᾷ προσκυνήσει μετὰ τῆς ἀχράντου σαρκὸς αὐτοῦ, οὐκ ἀπροσκύνητον τὴν σάρκα λέγοντες· προσκυνεῖται γὰρ ἐν τῇ μιᾷ τοῦ Λόγου ὑποστάσει, ἥτις αὐτῇ ὑπόστασις γέγονεν, οὐ τῇ κτίσει λατρεύοντες· οὐ γὰρ ὡς ψιλὴν σάρκα προσκυνοῦμεν, ἀλλ᾽ ὡς ἡνωμένην θεότητι, καὶ ὡς εἰς ἓν πρόσωπον, καὶ μίαν ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ Λόγου τῶν δύο αὐτοῦ ἀναγομένων φύσεων. Προσκυνῶ τοῦ Χριστοῦ τὸ συναμφότερον, διὰ τὴν τῇ σαρκὶ ἡνωμένην θεότητα. *Unus est Christus, Deus perfectus, & homo perfectus, quem adoramus cum Patre & Spiritu una adoratione cum immaculata carne ejus: non dicentes, carnem ejus adorari non debere; adoratur enim in una Verbi hypostasi, quæ & ipsi hypostasis facta est: neque creaturæ servimus: nam non ut nudam carnem adoramus, sed ut unitam deitati, & ut in unam personam & unam hypostasin Dei Verbi duæ ejus coaluerunt naturæ. Adoro Christi simul utrumque propter unitam carni deitatem.* Nudam carnem non esse adorandam, idem docet lib. IV. cap. III. pag. 282. 283. Ἡ σὰρξ αὐτοῦ κατὰ μὲν τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, ἂν διέλῃς ἰσχναῖς ἐπινοίαις τὸ ὁρώμενον ἐκ τοῦ νοουμένου, ἀπροσκύνητός ἐστιν ὡς κτιστὴ, ἑνωθεῖσα δὲ τῷ Θεῷ Λόγῳ, δι᾽ αὐτὸν, καὶ ἐν αὐτῷ προσκυνεῖται. *Caro ejus secundum ipsius naturam, si subtilibus cogitationibus dispescas quod videtur, ab eo quod intelligitur, non adoratur, ut creatura: unita autem Deo Verbo, propter illud, & in illo adoratur.* Et mox: Ἡ σὰρξ, κατὰ μὲν τὴν ἑαυτῆς φύσιν, οὐκ ἔστι προσκυνητὴ, προσκυνεῖται δὲ ἐν τῷ σεσαρκωμένῳ Θεῷ Λόγῳ, οὐ δι᾽ ἑαυτὴν, ἀλλὰ διὰ τὸν ἡνωμένον αὐτῇ καθ᾽ ὑπόστασιν Θεὸν Λόγον· καὶ οὐ φαμὲν, ὅτι σάρκα προσκυνοῦμεν ψιλὴν, ἀλλὰ σάρκα Θεοῦ, ἤτοι σεσαρκωμένον

νον

ν Θεόν. *Caro, secundùm sui naturam, non est adorabilis: adoratur autem in incarnato Deo Verbo, non propter seipsam, sed propter conjunctum ipsi secundùm hypostasin Deum Verbum. Nec dicimus, nos nudam adorare carnem, sed carnem Dei, id est, incarnatum Deum.* Epiphanius in Ancorato, pag. 490. ad quæstionem, *An Christus secundùm naturam humanam sit adorandus?* eleganter respondet, θεάνθρωπον esse adorandum: idque duobus similibus explicat: nempe, Regem purpurâ indutum, adorari cum purpura, purpuram sine rege minimè: item, Regem in solio suo in Templo sedentem adorari, non solium: & tandem concludit, Ὁ Χριστὸς προσκυνεῖται σὺν τῷ σώματι τῷ ταφέντι καὶ ἐγηγερμένῳ. *Christus adoratur cum corpore sepulto & resuscitato.* Vide ipsum autorem, Cyrillus Alex. in Actis Concilii Ephesini, pag. 23. docet *Christum* ὡς ἄνθρωπον οὐ προσκυνεῖσθαι, *tanquam hominem non adorari, quia hoc esset* τῇ κτίσει λατρεύειν παρὰ τὸν κτίσαντα καὶ ποιητὴν, *servire rebus creatis præterito creatore & effectore.* Et pag. 138. Ὁμολογοῦμεν ὅλον προσκυνητὸν καὶ μετὰ τοῦ σώματος, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ τὸ σῶμα προσκυνητόν. *Confitemur totum esse adorandum etiam cum corpore, sed non secundùm corpus esse adorandum.*

Προσκύνημα.
Προσκύνησις.

Hæ voces apud recentiores Græcos notant *inclinationem*, seu *honorem, quem inclinata cervice aliis exhibemus.* Euchologium, pag. 24. Ὁ ἱερεὺς ἑνωθεὶς τῷ διακόνῳ ποιοῦσιν ὁμοῦ πρὸς ἀνατολὰς ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρῶν προσκυνήματα τρία. *Sacerdos Diacono unitus simul Orientem versus, ante sacras fores ter sese inclinant.* Et pag. 25. Ἐλθόντες δὲ εἰς τὸ ἱερατεῖον, ποιοῦσι προσκυνήματα γ΄. ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας τραπέζης. *Ingressi autem sacrarium, coram sacra mensa ter se inclinant.* Johannes Jejunator in libro Pœnitentiali: Μὴ γονυκλιτεῖν ἐν ταῖς εὐχαῖς, ἀλλὰ μόνον προσκυνήσεις ποιεῖν κατὰ πάντα. *In orationibus genua non flectent, sed sese tantùm leviter inclinabunt.* Usitatissimæ in Liturgiis voces.

Προσκύρια.

Inter Psalmos, quorum alii ad alios atque alios usus in Officiis Ecclesiasticis reducti, aliud atque aliud nomen obtinuerunt; ut in voce Προοιμιακὸς jam monuimus; canebantur quoque τὰ πρὸς Κύριον, *ea, quæ sunt ad Dominum.* Triodium: Τῇ δευτέρᾳ τῆς δευτέρας ἑβδομάδος εἰς τὸ λυχνικὸν μετὰ τὸν προοιμιακὸν ψαλμὸν στιχολογοῦμεν τὰ πρὸς Κύριον. *Feriâ secundâ secundæ hebdomadis in Lychnico post Prœmiacum Psalmum, recitamus ea, quæ sunt ad Dominum.* Et, Τῇ τρίτῃ τῆς πέμπτης ἑβδομάδος ἑσπέρας στιχολογοῦμεν ἀντὶ τῶν πρὸς Κύριον, τὸ ἐνορδινον κάθισμα τοῦ ψαλτηρίου. *Feriâ tertia quintæ hebdomadis in Vesperis dicimus loco eorum, quæ ad Dominum sunt, Cathisma Psalterii, quod ordine suo recitandum est.* Item: Ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἀκολουθίας τῶν προηγιασμένων ψάλλομεν τὰ πρὸς τὸν Κύριον. *In principio Officii Præsanctificatorum canimus ea, quæ ad Dominum sunt.* Dicuntur una voce τὰ προσκύρια, τῶν προσκυρίων. In Typico vitiosè τὰ προσκήρια. Cap. XXXV. p. 76. Τῇ δευτέρᾳ τῆς ε΄ ἑβδομάδος ἑσπέρας στιχολογοῦμεν ἀντὶ τῶν προσκυρίων, τὸ ἐνορδινον κάθισμα τοῦ ψαλτηρίου. *Feriâ secundâ quintæ hebdomadis in Vesperis recitamus loco eorum, quæ ad Dominum sunt, Cathisma Psalterii, quod ordine suo recitandum est.* Cap. XXXVIII. Μετὰ τὸν προοιμιακὸν ψαλμὸν συνήθης στιχολογία τῶν προσκυρίων. *Post Prœmiacum Psalmum consueta recitatio Psalmorum, quæ ad Dominum sunt.* Sunt autem quindecim Psalmi, quos Græci ᾠδὰς τῶν ἀναβαθμῶν, Latini *Psalmos graduum*, vel *Graduales*, appellant: quorum primus CXX. ultimus verò CXXXIV. Nomen habent à primo, cujus initium est: Πρὸς Κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἐκέκραξα. *Ad Dominum cùm tribularer clamavi.*

Πρόσλημμα.

Quid sit πρόσλημμα, ex vulgatis notum Lexicis: significare verò *assumtam* à Filio Dei *naturam humanam*, altum in iisdem silentium. Subjiciamus aliquot exempla. Cæsar. quæst. IX. pag. 22. Ἄκτιστος θεότητι, κτίζεται τῷ προσλήμματι. *Qui non est creatus respectu Deitatis, creatur respectu assumtæ carnis.* Et quæst. XXIII. p. 46. Πέπονθε τῷ ἐξ ἡμῶν προσλήμματι. *In natura ex nobis assumta passus est.* Nicephorus in Actis Ephesinis, p. 309. *Credo in Christum* καθεσθέντα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς μετὰ τοῦ προσλήμματος, μεθ' οὗ αὖθις ἐλεύσεται ἐν δόξῃ θεοπρεπεῖ; *sedentem ad dextram Dei & Patris cum assumto corpore, cum quo rursus veniet in gloria divina.* Greg. Nazianzenus Orat. XL. pag. 671. Οὐδὲν ῥυπαρὸν οὗ Θεὸς, καὶ δι' οὗ σωτηρίαν· Ὅλον ἄνθρωπον τὸν αὐτὸν καὶ Θεὸν ὑπὲρ ὅλου τοῦ πεπονθότος, ἵνα ὅλῳ σοὶ τὴν σωτηρίαν χαρίσηται, ὅλον τὸ κατάκριμα λύσας τῆς ἁμαρτίας, ἀπαθῆ θεότητι, παθητὸν προσλήμματι. *Nihil spurcum, ubi Deus est, & cujus beneficio salus paratur: totum hominem eundem & Deum, pro toto homino læso, ut tota peccati condemnatione rescissa, tibi toti salutem largiatur, passionis expertem respectu divinitatis, passionibus obnoxium assumtæ naturæ humanæ ratione.* Theophanes Homil. III. pag. 14. Οὔπω πρὸς οὐρανοὺς ἀναφοιτήσας ἦν μετὰ τοῦ προσλήμματος, ὅτε ταῦτα ἐφθέγγετο. *Nondum cum assumta natura humana in cœlum reversus erat, cùm hæc dixisset.* Ita etiam Hom. VII. pag. 40. Hom. XXXIV. pag. 244. Vide Observat. nostrarum cap. II. pag. 32.

Πρόσληψις.

Eundem cum præcedenti voce usum habet. Greg. Nazianzenus, Orat. XXI. pag. 375. σάρκωσιν καὶ πρόσληψιν, *incarnationem & naturæ humanæ assumtionem* conjungit. Quintianus Episcopus, in epist. ad Petrum Fullonem, apud Zonaram in Can. Conc. pag. 554. Ἡ σάρξ σάρξ ἐστιν, εἰ καὶ ἐστι Θεοῦ σάρξ· καὶ ὁ Λόγος, Λόγος ἐστὶν, εἰ καὶ ἀνέλαβε τὴν ἡμῶν πρόσληψιν. *Caro, caro est, etiamsi Dei caro sit: & Verbum, Verbum est, licèt nostram assumserit carnem.*

Προσμονάριος.

Προσμονάριος, Lat. *Mansionarius*, dicebatur is, cujus erat postremò in Templo permanere, oleúmque lampadibus infundere, ac lampades extinguere. B. Gregorius lib. I. Dialog. cap. V. *In qua, nempe Ecclesia, vir vitæ venerabilis, Constantius nomine, mansionarii functus officio deserviebat. --- Quadam vero die, dum in eadem Ecclesia oleum deesset, & prædictus DEI famulus, unde lampades accenderet, omnino non haberet; omnes lampades Ecclesiæ implevit aquâ, atque ex more in medio papyrum posuit: quam allato igne succendit: sicq; aqua arsit in lampadibus, ac si oleum fuisset.* Johannes Diaconus de vita S. Gregorii lib. III. cap. LVIII. *Completis matutinalibus hymnis mansionarius candelam extinxit.* Ubi & Græca translatio μανσιωνάριος vocem retinuit. Theodorus Hermopolites: Οὔτε τοὺς μὴ δυναμένους διὰ τὴν τοῦ τόπου θρησκείαν ἐξ αὐτοῦ ἀναχωρῆσαι, ἤγουν τοὺς ἐγκλείστους μοναχοὺς, ἢ τοὺς προσμοναρίους. *Nec eos, qui propter loci religionem, inde secedere non possunt, id est, inclusos monachos, vel mansionarios.* Leo Grammaticus: Καθολικὴ γὰρ ἦν τότε ἡ ἐκ-

κλησία ἔχουσα προσμονάριον ὀνόματι Νικόλαον. *Tunc enim catholica erat Ecclesia habens mansionarium cognomento Nicolaum.* Vide etiam Gl. Meursii.

Πρόσοδος.

Vocis hujus significationes exhibent Lexica, maximè H. Stephanus in Thesauro suo. Nos præcipuas tantùm hic repetimus.

I. Πρόσοδος est *aditus, accessus.* Veteres Glossæ: Πρόσοδος, ἡ προσέλευσις, *interpellatio, aditus.* Suidas: Πρόσοδος, εἴσοδος, ἡ παρουσία. *Accessus, introitus, præsentia.* Hoc sensu Apolinarius Catenâ in cap. XIV. Joh. pag. 362. Οὐ γάρ ἐστιν ἑτέρα πρὸς πατέρα πρόσοδος, ἢ δι' υἱοῦ, οὔτε πάλαι, οὔτε νῦν, οὔτε ἐσαῦθις· ἀλλ' οἰκειότερον ἡ δι' υἱοῦ πρόσοδος ἔσχηκε νῦν, ὅτι πλησιαίτερον ἡμῖν κατέστη σαρκωθείς. *Non enim alius est accessus ad Patrem, quàm per Filium, neq; olim fuit, neq; modò est, nec unquam erit; facilior tamen modò est ad Filium accessus, quia per incarnationem nobis factus est propinquior.*

II. Πρόσοδον Christiani autores appellant *religiosum aditum ad sacrosanctum epulum,* cùm populus ad Eucharistiæ sacrum convenit. Chrysostomus Homil. III. in epist. ad Ephesios: Καιρὸς προσόδου, *tempus accessûs* sc. ad Cœnam Domini. Et Homil. V. in I. ad Timoth. Τοῦτο τὸ δεινὸν, ὅτι οὐ καθαρότητι διανοίας, ἀλλὰ διαστήματι χρόνου τὴν ἀξίαν διορίζεις τῆς προσόδου· καὶ τοῦτο εὐλάβειαν εἶναι νομίζεις, τὸ μὴ πολλάκις προσελθεῖν, οὐκ εἰδὼς, ὅτι τὸ ἀναξίως προσελθεῖν, κἂν ἅπαξ γένηται, ἐκηλίδωσεν. *Hoc molestum & temerarium est, quia non puritate animi, verùm temporis intervallo definis dignum accessum: atq; hoc pietatem & reverentiam esse putas, si non sæpiùs accedas, minimè considerans, indignè accedere, etiamsi id semel tantùm fiat, contaminare hominem.* Interpres, τὴν ἀξίαν τῆς προσόδου, imperitè satis reddit, *meritum.* Ibidem, paulò pòst, Διατί χρόνῳ τὸ πρᾶγμα μετερχόμεθα; χρόνος προσόδου ἔστω ἡμῖν, τὸ καθαρὸν συνειδός. *Quid hanc rem temporis lege metimur? Tempus accessus nobis sit pura conscientia.* Idem Homil. XVII. in epist. ad Hebræos: Ταῦτα λέγω, οὐχὶ τῆς μιᾶς καὶ ἐνιαυσιαίου προσόδου κωλύων ὑμᾶς, ἀλλὰ βουλόμενος μᾶλλον διὰ παντὸς ὑμᾶς προσιέναι τοῖς ἁγίοις. *Hæc dico, non ut vos ab una & anniversaria accessione,* sc. ad S. Cœnam, *arceam, sed volens potiùs, ut semper ad sacra accedatis.*

Προσπάθεια.

Προσπάθεια aliquando notat *affectionem illam, quâ rei alicui addicti sumus, eamq; quodammodo deperimus:* à προσπάσχειν, quod inter alia significat *addictum esse alicui, & ei adhærere* veluti per quandam sympathiam. Dionysius Areopagita: Ὅσιοι γὰρ οὐκ ὀφείλουσι τοῖς γηΐνοις προσπάσχειν. *Sancti enim non debent rebus terrenis adhærere.* Socrates hist. Eccles. lib. I. c. X. pag. 180. a. Ἐκεῖνοι γὰρ πολλὰ παραλείπουσιν, ἢ προσπάσχοντές τισιν, ἢ προσώποις χαριζόμενοι. *Illi enim multa omittunt, vel quibusdam toti addicti, vel personis gratificantes.* Cicero ad Atticum lib. II. epist. XIX. se nimium τῷ καλῷ προσπεπονθέναι profitetur. Athenagoras de resurrect. mort. in fine, pag. 62. Κἂν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐμπαθέστερον καὶ σφοδρότερον τοῖς τῇδε προσπεπονθότες ἄστοχοι τούτου διατελῶσιν. *Etsi vulgus hominum acriùs & vehementiùs rebus hujus seculi addicti, ab hoc semper aberrent.* Vitiosè in libris editis προπεπονθότες. Idem ergo quod προστετηκέναι. Chrysostomus, προστετηκέναι τοῖς παροῦσι πράγμασι. *Rebus præsentibus adhærere.* Basilius M. Τῷ θείῳ ἔρωτι προστετήκασι. *Divino amori addicti sunt.* Idem, τῇ φιλαργυρίᾳ προστετηκέναι. *Avaritiæ totum esse dedit[um].* Sed ad vocem προσπάθεια. Greg. Nyssenus sta[tim] post initium Orat. Quòd non dolendum ob eor[um] obitum, qui in fide obdormierunt, t. III. pag. 6[...] Ὅπερ αὐτοῖς ἐκ συνηθείας τινὸς, καὶ ἀκρίτου προσπαθε[ίας] ἡδύ τε καὶ καταθύμιον φαίνεται. *Quod ipsis ex consuetu[di]ne quadam, & inconsiderata affectione jucundum ac [sua]ve videtur.* Apud Basilium in Asceticis: Λυθῆναι [δεῖ] τῶν δεσμῶν τῆς προσπαθείας τοῦ βίου, τόν γε ἀληθινῶς ἀκο[λου]θεῖν μέλλοντα τῷ Θεῷ. *Eum, qui Deum verè sequi cu[pit,] oportet solvi à vinculis affectionis, quâ præsentia depe[rit.]* Dionysius Areopagita, epist. X. pag. 809. Ἐπειδὴ ἀ[λη]θείας ὄντες ἐρασταὶ, τῆς προσπαθείας μὲν ἀναχωροῦσι τῆς ὑ[λι]κῶν, --- ἀγγελοπρεπῶς ἐν μέσῳ ἀνθρώπων ἐμπολιτευόμε[νοι] ξὺν ἀπαθείᾳ πάσῃ. *Cùm veritatis amatores sint, ab om[ni] rerum terrenarum affectu procul recedunt, --- inter [ho]mines angelico more conversantes, cum omni tranqui[lli]tate animi.* Clemens Alex. Strom. lib. VII. pag. 7[...] ad illud Lucæ XIV. 26. Ἐὰν μὴ μισήσητε τὸν πατέρα, [καὶ] τὴν μητέρα, προσέτι δὲ καὶ τὴν ἰδίαν ψυχὴν, *nisi odio [ha]bueritis patrem & matrem, præterea propriam quoq[ue] animam:* τάς τε γὰρ προσπαθείας τὰς σαρκικὰς, πολλ[ῆς] ἡδονῆς τὸ φίλτρον ἐχούσας ἐμίσησεν, &c. *Nam & carn[a]les affectiones, quæ voluptatis maximas habent illecebr[as,] odit,* &c. Isidorus Pelusiota lib. I. epist. CCCX. Π[ροσ]πάθεια μὲν οὐκ ὀξυδερκεῖ, ἀντιπάθεια δὲ ὅλως οὐχ ὁ[ρᾷ.] *Affectus cæcutit; adversus, planè cæcus est.* Evagr[ius] hist. Eccles. lib. I. cap. XV. pag. 128. b. Ὡς καὶ πο[λλοὺς] χριστιανῶν θαυμασθῆναι, τῶν μὴ προσπαθείᾳ ἢ ἀντιπαθ[είᾳ] κρινόντων τὰ ὁρώμενα. *Ut eum Christiani admirarent[ur,] utpote qui ea quæ videntur judicant nec amore, nec o[dio] ducti.* De Synesio loquitur. Vide Gatakerum [in] Marci Antonini lib. XII. §. 3. pag. 421.

Προσφορά.

I. Προσφορὰ & προσφέρειν usurpantur *de S. Cœna.* Chr[y]sostomus Hom. LXXI. t. V. pag. 510. Διὰ τοῦτο πα[ρα]καλῶ πάντας ὑμᾶς μὴ ἁπλῶς διὰ τὴν τῆς ἑορτῆς ἀνάγ[κην] τῶν θείων ἅπτεσθαι μυστηρίων, ἀλλ' ἐπειδὰν μέλλοιτε τῆς ἁγ[ίας] ταύτης μεθέξειν προσφορᾶς, πρὸ πολλῶν ἡμερῶν διακαθα[ί]ρειν ἑαυτοὺς διὰ μετανοίας καὶ εὐχῆς ἐλεημοσύνης. *Prop[te]rea vos omnes adhortor, ne temerè, ob festi necessi[ta]tem, divina contrectetis mysteria, sed si quando hujus [san]ctæ oblationis participes estis futuri, ante plures dies [vos] ipsos purgetis per pœnitentiam, preces & eleemosyna[s.]* Idem, Hom. XVIII. in Acta, pag. 716. *Fiebat* προσφο[ρὰ] καθ' ἑκάστην κυριακὴν, *oblatio singulis diebus Domini[cis.]* Can. VIII. Apostol. Εἴτις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, [ἢ] διάκονος, ἢ ἐκ τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ προσφορᾶς γε[νο]μένης μὴ μεταλάβοι, τὴν αἰτίαν εἰπάτω. *Si quis Episcop[us,] Presbyter, aut Diaconus, vel ex sacerdotali catalogo, [fa]cta oblatione non communicaverit, causam dicat.* Chr[y]sostomus Homil. XVII. in epist. ad Hebr. Ἐπὶ τῆς προ[σ]φορᾶς ἧς ἀναφέρομεν, προσφέρομεν καὶ τὰ ἁμαρτήματα, λ[έ]γοντες· Εἴτε ἑκόντες, εἴτε ἄκοντες ἡμάρτομεν, συγχώρησ[ον.] *In oblatione, quam offerimus, offerimus etiam peccat[a,] dicentes: Sive volentes, sive nolentes peccaverimus, r[e]mitte.* Ad suprà laudatum Can. Apostol. Zonar[as] pag. 8. Προσφορὰν interpretatur μετάληψιν τῶν ἁγιασμ[έ]των. *participationem S. Cœnæ.* Can. LVIII. Conci[lii] Laodiceni: Ὅτι οὐ δεῖ ἐν τοῖς οἴκοις προσφορὰς γίνεσθ[αι] παρὰ ἐπισκόπων ἢ πρεσβυτέρων. *Quòd non oportet in d[o]mibus fieri oblationes ab Episcopis aut Presbyteris.* I[d] etiam προσφέρειν, absolutè positum, significat θυσί[αν] προσφέρειν, *sacrificium offerre.* Constitut. Apost. li[b.] VIII. cap. XXVIII. de Diacono: Οὐ βαπτίζει, οὐ προσφέρ[ει.] *Non tingit, nec offert.* Can. XVIII. Concilii Nicæn[i]

Οὐ

τε ὁ κανὼν, ὔτε ἡ συνήθεια παρέδωκε τὺς ἐξυσίαν μὴ ονῖας προσφέρειν, τοῖς προσφέρυσι διδόναι τὸ Σῶμα τῦ ςῦ. *Nec Canon, nec consuetudo tradidit, ut i potestatem offerendi non habent, his qui offerunt pus Christi porrigant.* Cur autem vocetur προσφο-, rationes in voce Θυσία, num. II. 2. sub lit. *a.* ærendæ.

II. Προσφορὰ sunt *dona & munera, quæ pœniten- in pœnitentiæ commendationem, vel etiam fideles, tra pœnitentiam constituti, in altari offerebant.* De s muneribus vide in Θυσία, num. II. 2. sub lit. *a. α.* que hoc sensu hæc vox sumitur in usitatissimis lotionibus χωρὶς προσφορᾶς δεχθῆναι, *sine oblatione cipi*, & κοινωνεῖν χωρὶς προσφορᾶς, *sine oblatione mmunicare*: quæ propterea diligentiùs observan-, quia in earum explicatione non consentiunt inrpretes. Can. XI. Concilii Nicæni I. Ὅσοι ἂν γνηως μεταμελῶνται, τρία ἔτη ἐν ἀκροωμένοις ποιήσυσιν οἱ ςοὶ, καὶ ἑπτὰ ἔτη ὑποπεσῦνται. Δύο δὲ ἔτη χωρὶς προσφος, κοινωνήσυσι τῷ λαῷ τῶν προσευχῶν. *Quicunque er- verè pœnitent, tribus annis, siquidem fideles sint, in- r Audientes habeantur, & septem annis jaceant: duobus tem annis, sine oblatione, populo communicent in orationibus.* Balsamon ad hunc Can. pag. 281. posteriora plicat, συνεύχεσθαι μὲν μετὰ τῶν πιςῶν καθολοκλήρον, ῶν δὲ ἁγιασμάτων μὴ ἀξιωθῆναι. *Simul quidem cum fidelis orare in universum, sacra autem Cœna non haberi dium.* Eadem locutio, χωρὶς προσφορᾶς κοινωνεῖν, legitur Concilio Ancyrano Can.VI.&VIII. item IX.XXIV. ωρὶς προσφορᾶς δεχθῆναι legitur Can.V. Ancyrano: χως προσφορᾶς δεχθήτωσαν. *Sine oblatione recipiantur.* Balmon ad hunc Can. pag. 768. Μετὰ τὴν τριετίαν τῆς ὑποπτώσεως, εἰς κοινωνίαν ἐκκλησιαςικὴν δεχθήσονται, ὐ ἐν τοιγε δὲ καὶ τῶν θείων ἁγιασμάτων ἀξιωθήσονται· τῦτο άρ ἐςι τὸ δεχθῆναι τύτυς χωρὶς προσφορᾶς. *Triennio bstractionis exacto, in communionem ecclesiasticam reipientur, verùm sacra Cœna non censebuntur digni: illud nim est,* Tales sine oblatione recipi. Zonaras ad euncem Canonem, pag.290. Δέχεσθαι παρακελεύεται εἰς σύασιν χωρὶς προσφορᾶς, ἤγυν συνίςασθαι μὲν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οῖς πιςοῖς, μὴ μεταλαμβάνειν δέ. *Jubet hic Canon recipere d Consistentiam sine oblatione, sive consistere quidem cum delibus in Ecclesia, sacræ Cœnæ autem non fieri particiem.* Idem, χωρὶς προσφορᾶς κοινωνῆσαι Can.VI. Ancyano, p. 291. dicit esse συνίςασθαι τοῖς πιςοῖς μὴ μεταλαμάνοντας, *consistere cum fidelibus sine S. Cœnæ participaione.* Et ad Can.VIII.ejusd.Concilii, pag.292. προσφοὰν in eadem locutione dicit esse τὴν τῦ ἀγαθῦ μετάληιν, *sacræ Cœnæ participationem.* Iterum Basilius Can. XLIV. εἰς τὴν προσφορὰν δεχθῆναι, *ad oblationem admiti.* Balsamon explicat, μεταλαβεῖν τῶν ἁγιασμάτων, *sacræ Cœnæ participem fieri:* Zonaras, ἁγίων δώρων μετάληψιν, *anctorum donorum participationem.* Hi ergo Conciliorum Interpretes in his locutionibus per προσφορὰν inelligunt *ipsam Eucharistiam*, seu *S.Domini Cœnam.* Sed alluntur. His enim loquendi formulis docemur, eos, ui ad σύςασιν, seu quartam pœnitentium stationem, uerunt relegati, licèt S. Cœnæ, precibusque fidelium ssisterent, jus tamen oblationis non habuisse, hoc est, psorum munera in altari non fuisse oblata. De qua conuetudine jam actum in Θυσία, num.II.2.sub lit.*a.α.* Cur verò in hoc gradu constituti ab ejusmodi oblationibus fuerint remoti, caussa hæc est: Cùm enim aliquid offerre, & ex aliorum oblationibus aliquid degustare, genus quoddam fuerit communionis, & ultima quasi dispositio, & proxima, quâ ad Eucharistiam perveniebatur, ea meritò pœnitentibus quarti gradus denegabatur, qui pœnitentiam non expleverant, quique non satis purgati censebantur, ut tantâ gratiâ donarentur. Vide Albaspinæi Observat. lib.I. cap. VI.

Προσφωνήσιμος.

Προσφωνήσιμος est hebdomadæ nomen, aliàs etiam Ἀρτζιβύριος dictæ; ut suo loco. Marcus Hieromonachus in Responsis, p.131. Ὑπεξαιρῦνται δὲ τῶν νηςίμων αἱ τετράδες καὶ παρασκευαὶ, αἵ τε δηλαδὴ τῆς διακαινησίμυ ἑβδομάδος, αἱ τῆς δωδεκαημέρυ, αἱ τῆς λεγομένης προσφωνησίμυ ἑβδομάδος, καὶ αἱ τυροφάγυ. *Veruntamen ex jejuniorum diebus excipiuntur feriæ quartæ & sextæ hebdomadum, quibus Diacænesimi, Dodecaëmeri, Prosphonesimi, & Tyrophagi nomen est.* Nominis caussam reddit Nicephorus Callistus in Synaxario ejusdem Dominicæ: Καὶ δὴ πρῶτον πάντων τὴν τῦ τελώνυ καὶ φαρισαίυ παραβολὴν ἡμῖν ἐκτιθέασι, καὶ προσφώνησιν τὴν ἑβδομάδα καλονομάζυσιν. Ὥσπερ γὰρ οἱ πρὸς τὺς σωματικὺς πολέμυς ἀπιέναι μέλλοντες, ὑπὸ τῶν ςρατηγῶν τὸν τῦ πολέμυ καιρὸν προεκμανθάνυσι, ὡς ἂν τὰ ξίφη διακαθάραντες, καὶ ςιλβώσαντες, καὶ τ' ἄλλα πάντα καλῶς διασκευασάμενοι, καὶ πᾶν ἐμποδὼν ἐκ μέσυ πεποιηκότες πρὸς τὺς ἀγῶνας προθύμως ἐπαποδύσωνται, καὶ τὸ πρὸς χρείαν περιποιήσωνται. Πολλάκις δὲ καὶ πρὸ τῆς συμβολῆς, καὶ λόγυς, καὶ ἱςορίας, καὶ παραδείγματα αὐτοῖς ἐπιφέρυσιν, εἰς ζῆλον ἐρεθίζοντες τὰς ἐκείνων ψυχὰς, τόν τε ὄκνον, καὶ δειλίαν, καὶ ῥαθυμίαν, καὶ ἄλλο εἴτι κινδυνῶδες ἀποτρεπόμενοι· ὕτω καὶ οἱ θεῖοι πατέρες προσαλπίζυσι τὴν ἐπομένην τῆς νηςείας κατὰ τῶν δαιμόνων παράταξιν, ὡς ἂν εἴ τι ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν προκατειλημμένον πάθος καὶ ἰὸν τῷ μακρῷ ἐργασάμενον χρόνῳ ἀποκαθάραντες· ἔτι δὲ καὶ ὃ μὴ ἔχομεν τῶν ἀγαθῶν σπυδάσαντες κτησόμεθα, καὶ ὡς προσῆκον καθοπλισάμενοι, ὕτως ἕτοιμοι πρὸς τὺς τῆς νηςείας ἀγῶνας χωρήσωμεν. *Et ante omnia Publicani & Pharisæi parabolam proponunt, hebdomademq;* Prosphonesin *nominant. Quemadmodum enim, qui ad corporeos conflictus progressuri sunt, à ducibus de pugnæ tempore præmonentur, ut expurgatis ensibus illustratisq;, & reliquis omnibus commodè præparatis, & sublato è medio quicquid impedimento esse potest, certamina alacriter ineant, & necessaria comparent; sæpe etiam ante pugnam ipsam, & sermones, & historias, & exempla ipsis enunciant, ad æmulationem eorum ingenia excitantes, & segnitiem, & timorem, & ignaviam, & si quid aliud est, quod discrimen afferre potest, repellentes: sic & Sancti Patres subsecuturam jejunii contra dæmones aciem præintonant, ut, si quis animabus nostris affectus antea inhæserat, & rubiginem longo tempore contraxerat, eo expurgato, nec non, quod nobis deest ex bonis, studio & diligentiâ comparantes, &, ut opus est instructi, ad jejunii certamina promtè accedamus.* Reliqua vide in Ἀρτζιβύριος. Dicitur ergo προσφωνήσιμος, præmonens, denuncians hebdomas, quia antiquitus eo tempore denunciari solebat Quadragesimæ initium.

Προσωπεῖον.

I. Προσωπεῖον, ut ex Lexicis notum, est *larva, persona.* Hesychius interpretatur σχηματισμὸν, Suidas πρόσχημα, *larvam, prætextum, colorem.* Eusebius apud Oecumenium in I.Cor.IV.p.402. Πάντα παρὰ τῷ Θεῷ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα καὶ ὐδὲν προσωπεῖον εὐλαβείας ὠφελεῖ τὸν ἔχοντα. *Deo omnia sunt nuda & patentia, & prætextus seu larva pietatis habentem nihil juvat.* Chrysostomus Homil. V. ad populum Antiochenum: Τὰ παιδία τὰ μικρὰ, προσωπεῖα μὲν δέδοικε, πῦρ δὲ ὐ δέδοικεν. *Infantes quidem larvas metuunt, ignem verò non metuunt.* Item: Τὸ εὐκαταφρόνητον φρίττει προσωπεῖον, τὸ δὲ ἀληθῶς φοβερὸν ὐ δέδοικε πῦρ. *Contemtibilem metuunt larvam, verè autem terribilem ignem non metuunt.* Ibid. Οὕτω ἡμεῖς θάνατον δεδοίκαμεν, ὅπερ ἐςὶν εὐκαταφρόνητον προσωπεῖον, ἁμαρτίαν δὲ ὐ δεδοίκαμεν. *Ita nos mortem timemus, quæ est contemtibilis larva, peccatum autem non timemus.* Τὸ τῆς ἀπάτης ὑποδῦναι προσωπεῖον. Idem, lib.I. de Sacerdotio, cap.V. Ὅταν

τὸ δυσάρεστον τῶν ἀῤῥωστούντων, καὶ τῆς νόσου δὲ αὐτῆς τὸ δυστράπελον μὴ προσίεσθαι τὰς τῶν ἰατρῶν συμβουλάς· τότε τὸ τῆς ἀπάτης ὑποδῦναι προσωπεῖον ἀνάγκη, ἵνα ὥσπερ ἐπὶ τῆς σκηνῆς, τὴν τῶν γενομένων ἀλήθειαν κρύψαι δυνηθῶσι. *Dum hinc ægrotantium morositas, hinc morbi difficultas medicorum aversatur & respuit consilia: tum coguntur illi fraudis atq; imposturæ personam induere, ut, quod in scena fieri solet, rerum factorumq; veritatem occultare possint.* Προσωπεῖον φιλανθρωπίας. Idem, Homil. LXIII. t. V. Paris. pag. 941. Τί ἂν γένοιτο χαλεπώτερον, ἀλλ' ἢ ὅταν τις προσωπεῖον φιλανθρωπίας ἔχων, πᾶσαν ἀπανθρωπίαν ἐπιδείκνυται; *Quid crudelius fieri queat, quàm si quis benignitatis larvam gestans, omnem inhumanitatem exerceat?* Idem, Homil. XXXVIII. in I. ad Cor. pag. 500. Ὁ πλοῦτος τὸ μὲν προσωπεῖον ἔχει φαιδρὸν, τὰ δὲ ἔνδον ζόφου γέμοντα. *Externa quidem divitiarum species splendida est, interiora verò caligine sunt plena.* Homil. XXXVI. t. V. p. 238. Ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου καὶ πενία καὶ πλοῦτος προσωπεῖα μόνον εἰσίν. *In hac præsenti vita tum paupertas tum divitiæ larvæ tantùm sunt.* Athanasius Orat. in proditionem Judæ, t. II. p. 670. Ὦ φιλαργυρίας φιλοπτωχίας ἐνδυομένης προσωπεῖον! *O avaritiam, quæ amoris erga pauperes larvam induit!* Isidorus Pelusiota, lib. I. epist. CCLXXXI. pag. 76. Ἐν προσωπείῳ εὐλαβείας αἰχμαλωτίζειν τὰ γυναικάρια. *Sub pietatis larva mulierculas in captivitatem redigere.* Basilius Seleuciensis Orat. XXXVII. pag. 147. Ἑλληνισμὸς χριστιανισμοῦ προσωπείῳ κρυπτόμενος. *Gentilismus sub Christianismi larva occultatus.* Usitatissima hujus vocis significatio hæc est: eam verò, quæ nunc sequitur, non observant Lexicographi.

II. *In bonam partem accipitur*, & notat *faciem*. Ita usurpat Cyrillus Alex. in sequenti loco, qui ubi in ejus legatur operibus, jam non occurrit: Οὐκ ἂν ὤφθη ποτὲ κατ' εἰκόνα τὴν ἀνωτάτω τὸ χθαμαλωτάτην οὕτως ἔχον τὴν γένεσιν, εἰ μὴ τὴν διὰ τοῦ πνεύματος μόρφωσιν, προσωπεῖον ὥσπερ τι περικαλλὲς ἔλαχέ τε καὶ ἐκληρώσατο, βουλήσει δὲ δηλονότι τοῦ Θεοῦ. *Nec ad supremam illam imaginem animal tam vili ortu præditum expressum fuisset unquam, nisi formationem illam per spiritum, ceu pulcherrimam quandam faciem, voluntate nimirum Dei nactum esset.*

Πρόσωπον.

Πρόσωπον duplici maximè modo sumitur:

I. *Propriè* pro nota illa corporis humani parte. Significatio passim obvia. Unicum videamus locum, Jacobi I. 23. ubi ἀκροατὴς λόγου, καὶ οὐ ποιητὴς, similis dicitur ἀνδρὶ κατανοοῦντι τὸ πρόσωπον τῆς γενέσεως αὐτοῦ ἐν ἐσόπτρῳ, *viro consideranti vultum nativitatis suæ in speculo.* Hîc τὸ τῆς γενέσεως πρόσωπον, est τὸ ἀρχέτυπον, vultus ipse, de quo speculum consulitur. Huc facit illud Greg. Nysseni, Orat. quâ eorum mortem, qui in fide obierunt, minimè lugendam docet, t. III. p. 625. Ἐπὶ τῆς ἐν τῷ κατόπτρῳ μορφῆς, ἡ εἰκὼν πρὸς τὸ ἀρχέτυπον σχηματίζεται. Ἐπὶ δὲ τοῦ τῆς ψυχῆς χαρακτῆρος, τὸ ἔμπαλιν νενοήκαμεν. *Imago, quæ in speculi forma conspicitur, ad primum exemplar effingitur: in animi verò imagine contrà fit.* Ἀρχέτυπον, Agapetus vocat πρωτότυπον. Verba ejus sunt: Ὥσπερ τὰ ἀκριβῆ τῶν κατόπτρων τοιαύτας δείκνυσι τὰς τῶν προσώπων ἐμφάσεις, οἷάπερ ἐστὶ τὰ πρωτότυπα. *Sicut specula, quæ acccurata sunt, ita vultus repræsentant, quales primi typi, hoc est, ipsi.* Potest tamen apud Jacobum vox πρόσωπον πλεονάζειν, ut κατανοοῦντι τὸ πρόσωπον τῆς γενέσεως αὐτοῦ ἐν ἐσόπτρῳ, sit, κατανοοῦντι τὴν γένεσιν αὐτοῦ ἐν ἐσόπτρῳ. Sic Lucæ XXI. 35. Ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς, pro ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Act. XVII. v. 26. Ἐπὶ πᾶν πρόσωπον τῆς γῆς, pro ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν.

II. *Impropriè.* Et quidem

1. quando *tribuitur Deo*, & notat

a. *Faciem*; quæ designat *præsentiam* ejus part *gloriosam*, partim *gratiosam*. Suidas: Πρόσωπον ἐπὶ Θ ἡ ἐπιφάνεια αὐτοῦ· καὶ ἡ λύσις τῶν πονηρῶν, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἡ χ ρηγία. *Vultus, facies de Deo, ipsius apparitionem* notat: *it malorum depulsionem, & bonorum suppeditationem.* H posteriora ex Theodoreto, ad v. 135. Ps. CXIX. p. 9c desumta sunt. Idem Theodoretus ad Dan. III. 41. t. p. 582. dicit Prophetam *vocare* πρόσωπον Θεοῦ, τὴν εὐμέν αν, καὶ τὴν τῆς ἐλευθερίας ἀπόδοσιν, καὶ τὴν τῆς κηδεμονίας ἀπόλ ψιν, *faciem Dei, benevolentiam, & libertatis restitution & providentiæ recuperationem.* Hinc Nazianzenus Or XXXVII. pag. 606. dicit πρόσωπον Deo attributum n tare τὴν ἐπισκοπὴν, *visitationem.* Damascenus Orth fidei lib. I. c. XIV. p. 51. Πρόσωπον Θεοῦ ἐννοήσωμεν, τὴν ἔργων αὐτοῦ ἔνδειξίν τε καὶ ἐμφάνειαν, ἐκ τοῦ τὴν ἡμετέραν ἐμφ νειαν διὰ προσώπου γίνεσθαι. *Per faciem Dei intelligamus, p opera ejus sui ipsius manifestationem atq; apparitionem, quòd nostra ipsorum manifestatio per faciem fit.* Præcla Clemens Alex. Pædag. lib. I. c. VIII. pag. 117. Οὗ τὸ π σωπον Κυρίου ἐπιβλέπει, εἰρήνη καὶ ἀγαλλίασις· οὗ δὲ ἀπέστραπτ παρείσδυσις γίνεται πονηρίας. *Ubi Domini facies respicit, il est pax & exultatio: ubi autem aversa est, ingredit vitium.* Basilius Cæs. in Ps. XXIX. p. 194. Ἀποστρέφ λέγεται τὸ ἑαυτοῦ πρόσωπον ὁ Θεὸς, ὅταν ἐν τοῖς τῶν περιστάσε καιροῖς ἐκδότους ἀφείη τοῖς πειρασμοῖς, ἐπὶ τὸ γνωσθῆναι εὔτονον τοῦ ἀγωνιζομένου. *Avertere faciem suam dicitur De quando tempore calamitatum tentationibus expositos vid tur deseruisse, ut fortitudo certantis cognoscatur.*

b. *Personam*, Græcis ὑπόστασιν, quæ est illa ip οὐσία, quæ in singulis personis SS. Trinitatis est tot Cùm inter Græcos & Latinos esset disputatum, *hyp stasecosne, an personæ* vox sit usurpanda? Græci tanden cùm viderent, has voces esse ἰσοδυναμούσας, facilè acqui verunt, & ὑποστάσεως atque προσώπου vocabulis indiff renter uti cœperunt. Patet ex Greg. Nazianzeno, Ora XXXIX. p. 630. Θεοῦ δὲ ὅταν εἴπω, ἑνὶ φωτὶ περιαστράπ θητε καὶ τρισί· τρισὶ μὲν, κατὰ τὰς ἰδιότητας, ἤγουν ὑποστάσεις τινὶ φίλον καλεῖν, εἴτε πρόσωπα (οὐδὲν γὰρ περὶ τῶν ὀνομάτ ζυγομαχήσομεν, ἕως ἂν πρὸς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν αἱ συλλαβ φέρωσιν) ἑνὶ δὲ, καὶ κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, εἴτ' οὖν θεότητος *Deum porrò cùm dico, uno eodemq; triplici lumine perstri gamini: triplici quidem, quantum ad proprietates, si hypostases, si cui hæc vox magis arridet, sive personas (ne enim de vocabulis dissidebimus, quamdiu syllabæ ad eande sententiam ferent) uno autem, quantum ad substantiæ, h est, divinitatis rationem.* Vocem πρόσωπον etiam admitt Basilius Cæsar. lib. V. contra Eunomium, de Prophe tis & Apostolis: Ἑνότητα θεότητος εἰδότες, ἐν ἑνὶ προσώπ τὰ τρία κηρύσσουσιν. *Unitatem divinitatis scientes, in un persona tres prædicant.*

2. quando notat προσωπεῖον, *larvam.* Cyrillus Alex in Actis Synodi Ephesinæ, p. 218. Οἱ χριστιανοῦ μὲν πρόσωπ περιτιθέντες ἑαυτοῖς, ἰουδαΐζουσαν δὲ τὴν διάνοιαν ἔχοντες. *Qu quidem Christiani assumunt larvam, sed Judaizantem ha bent mentem.* Theodoretus hist. Eccl. lib. III. cap. XI Edit. Græco-Lat. p. 649. in Edit. H. Stephani est c. XV. p 317. Julianum apostatam dicit initiò τὸ τῆς ἐπιεικείας πε ρικείμενον προσωπεῖον, *æquanimitatis larvam præ se tulisse* postea verò τὸ τῆς ἐπιεικείας ἀποδύσασθαι προσωπεῖον, τὸ δ τῆς δυσσεβείας γυμνῶσαι πρόσωπον, *benignitatis larvam ex uisse, & impietatis personam ostendisse.* Festivè προσώπ προσωπεῖον opposuit; dicterium illud alludens in muli erculas fuco illitas, quod Pollux retulit lib. V. cap. XVI Προσωπεῖον, οὐ πρόσωπον φέρειν. *Larvam, non faciem gestat* Sive, ut Lucilius in Epigramm. Ὥστε προσωπεῖον, οὐχὶ πρόσωπον ἔχειν. Προσωπεῖα δηλονότι ποιούσας τὰ πρόσωπα, *u quæ ex vultibus personas faciunt*, ut scitè de meretricibu

Cle

emens Alex. Pædag. lib.III. c.II. p.220. siquidem in is τὸ προσωπεῖον, sive *larva*, τῷ προσώπῳ, hoc est, *vultui ro & genuino*, quem interna ac nativa, vel corporis nstitutio, vel mentis indoles exhibet, opponitur.

Προσωποποιέω.

Vix leviter hoc verbum attingunt Lexicographi. Siificat *personas fictas induco, personas fingo*, seu *confingo*. reg. Nazianzenus Catenâ in Jobum, cap.XIX.p.431. ολλὰ ἡ γραφὴ προσωποποιεῖν οἶδε καὶ τῶν ἀψύχων· ὡς τὸ, οἱ ανοὶ διηγοῦνται τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, &c. *Scriptura sæpenumero bus inanimatis personam affingit; quale illud est, Cœli arrant gloriam Dei*, &c. His gemina habet Damascens lib. II. Orthod. fidei, c.VI. p. 84. Οἶδεν ἡ γραφὴ καὶ οσωποποιεῖν, καὶ ὡς ἐπὶ ἐμψύχων, περὶ τῶν ἀψύχων διαλέεσθαι· ὡς τὸ, ἡ θάλασσα εἶδε, καὶ ἔφυγεν, &c. *Solet Scriptura rsonas fingere, & de inanimis, ut de animatis loqui: ut, Mare vidit, & fugit*, &c. Origenes lib.I.contra Celsum, 22. de Celso: Μετὰ ταῦτα προσωποποιεῖ Ἰουδαῖον αὐτῷ αλεγόμενον τῷ Ἰησοῦ. *Postea Judæi personam fingit & cum su differentem introducit*. Id.lib.VII. p.356. Ἀρετὴ προωποποιοῦντός ἐστι, τηρῆσαι τὸ βούλημα καὶ τὸ ἦθος τοῦ προσωοποιουμένου· κακία δὲ, ὅτε τὰ μὴ ἁρμόζοντά τις περιτίθησι ῥήατα τῷ προσώπῳ τοῦ λέγοντος. *Artificium fingentis persoas in eo consistit, ut servet decorum in moribus & voluntapersonæ, quam inducit: vitium verò, si parùm conveientia verba personæ loquenti affingat*. In Philocalia c. VII.ex Homil.IV.in Acta, p.32. Προσωποποιεῖ τὸ πνεῦμα ὸ ἅγιον ἐν τοῖς προφήταις· καὶ ἐὰν προσωποποιήσῃ τὸν Θεὸν, οὐκ στιν ὁ Θεὸς ὁ λαλῶν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ λαλεῖ· καὶ ἐὰν προσωποποιήσῃ τὸν Χριστὸν, οὐκ ἔστιν ὁ Χριστὸς ὁ αλῶν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ λαλεῖ. Οὕτω κἂν προσωποποιήσῃ τὸν προφήτην, ἢ τὸν λαὸν ἐκεῖνον, ἢ ὸν λαὸν τοῦτον, ἢ ὅ, τι δήποτε προσωποποιεῖ, τὸ ἅγιον Πνεῦμά ἐστι τὸ πάντα προσωποποιοῦν. *Personas fingit Spiritus S. in rophetiis: & si personam induxerit Dei, non est Deus qui oquitur, sed Spiritus S. ex persona Dei loquitur: si Chrium induxerit, non est Christus qui loquitur, sed Spiritus S. x persona Christi loquitur. Ita etsi personam Prophetæ exibuerit, vel hujus aut illius populi, quamcunque tandem peronam introducit, Spiritus sanctus est, qui omnes illas persoas fingit*. Isidorus Pelusiota lib.IV. epist.antepenult. p. 51. Προσωποποιεῖν τὴν Σοφίαν, *Sapientiam, tanquam peronam loquentem introducere*. Ita Eusebius Pamphili in Actis Ephes. lib.II.cap.XVIII. p.116. Προσωποποιεῖν τὸν όσμον, *mundo personam attribuere*.

Προτέστον.

Non habet Meursius in Glossario. Est *formula proestationis*. In Concilio Florent. sect.II. c.XXXVI.p.38. Εἰ γὰρ εἴχομεν, νῦν εὐθὺς ἂν ἔγραφε, καὶ ἐποιοῦμεν προτέστον. *Si enim peritus nobis interpres ad manus fuisset, statim scripsisset, & solemnem protestationis formam curâssemus publicari*. Et sect.XI.cap.VIII.p.328. Ἐποίησαν προτέστον τῷ Καπιτάνῳ, ἵνα τηρήσῃ αὐτοὺς ἀζημίους. *Protestationem Capitaneo promulgaverunt, ut illos indemnes præstaret*.

Προτίκτωρ.

Προτίκτωρ, *Protector*. Glossæ Basilic. Πριμοσκουτάριοι, ὑπερασπισταὶ, οἱ νῦν λεγόμενοι προτίκτορες. *Primoscutarii, defensores, qui nunc dicuntur protectores*. Suidas: Προτίκτωρ, εἶδος ἀξιώματος Ῥωμαϊκοῦ. *Protector, dignitatis Romanæ genus*. Menologium ad VII. Febr. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μνήμη τῶν ἁγίων χιλίων μαρτύρων, καὶ τριῶν οἰκετῶν, καὶ τεσσάρων προτικτόρων τῶν ἐν Νικομηδείᾳ μαρτυρησάντων. *Eodem die memoria sanctorum mille martyrum, & trium domesticorum, & quatuor Protectorum, qui Nicomediæ martyrium subierunt*. Sæpe apud Cedrenum, Zonaram, & alios legitur. Erant autem προτίκτορες non alii quàm stipatores Imperatoris. Et legebantur ex his ac delegabantur, qui militem vagum inquirerent. Instituti sunt à Gordiano juniore, ut autor est Cedrenus, p.211. Μετὰ δὲ τοῦτον ἐβασίλευσεν Ἰουνίωρ μῆνας τρεῖς, ὃς πρῶτος ἐποίησε Κανδιδάτον, καὶ προτίκτορας. *Post hunc*, nempe Pupienum, *imperavit Junior menses tres. Is primus instituit Candidatos & Protectores*. Vide Gl. Meursii.

Προΰπειμι.

Non habent Lexica. Idem, quod προϋπάρχω, antè existo. Olympiodorus in cap.IV. Ecclesiastæ, p. 627. Προϋπεῖναι τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος λέγουσι. *Dicunt, animam ante corpus existere*. Et mox: Προϋποῦσα ἡ ψυχή. *Anima priùs existens*.

Προφητεῖον.

Προφητεῖον, Templum in honorem Prophetæ cujuspiam erectum. Act. III. Concilii sub Menna, pag.605. Ἔφησαν προάστειον αὐτὸν ἔχειν πλησίον τοῦ προφητείου. *Dicebant eum suburbanum habere prope Prophetium*. Et pag. 606. Πλησίον τοῦ προφητείου τοῦ ἁγίου Ἡσαΐου. *Prope Prophetium sancti Jesaiæ*. Notat etiam textum è Prophetarum aliquo desumtum, ac legi in Ecclesia solitum. Vide Gl. Meursii.

Προφήτης.

I. *Significatio* hujus *vocis* occurrit. Sumitur autem duplici præcipuè modo:

1. *Propriè*. Atque ita, juxta Basilium Cæs. in cap.III. Jesaiæ, t. I. p.899. Προφήτης ἐστὶν, ὁ κατὰ ἀποκάλυψιν τοῦ Πνεύματος προαγορεύων τὸ μέλλον. *Propheta est, qui per Spiritus sancti revelationem quod futurum est prænunciat*. Hinc Chrysostomus Hom.XXII. t.V.p.137. Οὐδὲν ἄλλο τι ποτέ ἐστι προφητεία, ἀλλ' ἡ τῶν μελλόντων πραγμάτων προαναφώνησις. *Prophetia nihil aliud est, quàm rerum futurarum prædictio*. Et Clemens Alex.Strom. lib.II.p.384. Προφητεία πρόγνωσίς ἐστιν· ἡ δὲ γνῶσις, προφητείας νόησις. *Prophetia est præcognitio: cognitio autem est prophetiæ intelligentia*. Dicitur autem προφήτης, ut vult Eusebius, Demonstrat. Evang.lib.V.pag.132. παρὰ τὸ προφαίνειν καὶ προφωτίζειν ἐν αὐτῷ τὸ θεῖον Πνεῦμα, μὴ μόνον τὰ παρόντα, ἀλλὰ καὶ τῶν μελλόντων ἀληθῆ καὶ ἀκριβῆ γνῶσιν, *à verbo* προφαίνω, *portendo, significo: quòd Spiritus Dei per ipsum palàm faciat & priùs patefaciat, non tantùm præsentia, verùm etiam futurorum veram & accuratam cognitionem*. Sed προφήτης potiùs dictus à πρόφημι, hoc est, *profari*, ut cum Ulpiano loquar, cui *profari* est *prædicere*. Lyranus in c.XXII.Num. *Propheta dicitur quasi procul fans*. Tanta fuit seculi, quo vixit, imperitia. Nec tamen, qui futura prædicit, statim propheta est. Origenes in Catena ad v.51. cap.XI. Joh. p.298. Οὐκ εἴ τις προφητεύει, προφήτης· ἀλλ', εἴ τις προφήτης, προφητεύει. Βαλαὰμ γὰρ μάντις ὢν, προφητεύει. Οὐ γὰρ εἴ τις ἰατρικόν τι ἐποίησεν, ἤδη καὶ ἰατρός· ἢ καὶ οἰκοδομικόν τι ποιήσας, ἤδη καὶ οἰκοδόμος. *Si quis prophetat, non illico propheta est; sed si quis propheta est, prophetat. Nam Balaam, cùm esset divinator, prophetabat. Non enim quòd quis medicinale quid fecerit, idcirco medicus; vel, quòd quidpiam ædificaverit, statim architectus est*. Eadem habet ad hunc locum Theophylactus, pag.731. Veri Prophetæ, qui Johannem Baptistam præcedebant, à Greg.Nysseno, Orat.de Pœnitentia, t.II. pag.167. vocantur ἐπιστροφῆς διδάσκαλοι;

resipiscentiæ & conversionis doctores: quia Prophetarum erat hortari homines ad resipiscentiam, & ad bona opera. Docet hoc exemplum Jeremiæ, cap.XVII. v. 20. 21. XXXV. 14.15. Ezechielis, cap.III. 17.18. Hoseæ, cap. X. 12. Ab Epiphanio Hæresi XLII. pag. 147. vocantur προετοιμασταὶ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, *præparatores adventus Christi in carnem.* Illi nempe, juxta vaticinium Jesaiæ XL.3. quod in N. Test. repetitur, *parârunt viam Domini.* A Dionysio Areopagita, epist. IX. vocantur τῆς ἀρρήτου σοφίας πατέρες, *arcanæ sapientiæ patres.* Hi verò Prophetæ

a. *Locuti sunt, afflati à Spiritu sancto.* Justinus M. in Cohortat. ad Græcos, pag. 32. edit. Græco-Lat. dicit, *Prophetas ea nobis annunciâsse,* ἃ τὸ ἅγιον ἐπ' αὐτοὺς κατελθὸν πνεῦμα, τοὺς τὴν ἀληθῆ θεοσέβειαν μανθάνειν βουλομένους δι' αὐτῶν διδάσκειν προῄρηται, *quæ descendens in eos Spiritus S. religionem veram discere volentes, per illos docendos esse statuerit.* Et in Dialogo cum Tryphone, pag. 224. Ἐγένοντό τινες πρὸ πολλοῦ χρόνου, πάντων τούτων τῶν νομιζομένων φιλοσόφων παλαιότεροι, μακάριοι, καὶ δίκαιοι, καὶ θεοφιλεῖς, θείῳ πνεύματι λαλήσαντες, καὶ τὰ μέλλοντα θεσπίσαντες, ἃ δὴ νῦν γίνεται. Προφήτας δὲ αὐτοὺς καλοῦσιν· οὗτοι μόνοι τὸ ἀληθὲς καὶ εἶδον καὶ ἐξεῖπον ἀνθρώποις, μήτ' εὐλαβηθέντες, μήτε δυσωπηθέντες τινὰ, μὴ ἡττημένοι δόξης, ἀλλὰ μόνα ταῦτα εἰπόντες ἃ ἤκουσαν καὶ ἃ εἶδον, ἁγίῳ πληρωθέντες πνεύματι. *Exstiterunt quidam ante multa tempora, omnibus istis, qui habiti sunt pro talibus, philosophis longè vetustiores, beati, justi, Dei amantes, Deoque ipsi chari homines, divini Spiritus afflatu loquentes, & futura vaticinantes, quæ nunc fiunt: eos autem Prophetas vocant. Hi soli, quod verum est, & viderunt, & hominibus renunciârunt; neque observantes, neque metuentes quenquam, neque gloriæ cupiditate victi. Ea quippe duntaxat sunt prolocuti, quæ audiverunt & viderunt, Spiritu sancto repleti.* Chrysostomus in Ps. IV. dicit Prophetas θεοπνεύστους γενομένους, οὐδὲν οἴκοθεν διαλεχθῆναι ἡμῖν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς θείας ἐκείνης καὶ ὑπερουρανίου χάριτος ἐμπνευσθέντας, *divinitus afflatos, nihil de suo nobiscum esse locutos; sed à divina illa & cœlesti gratia afflatos.* Hinc soli sub vet. Test. extraordinaria Spiritûs S. dona accepisse dicuntur. Theodoretus in cap. II. ad Hebræos, ad v. 4. pag. 403. Πάλαι οἱ προφῆται μόνοι τῆς πνευματικῆς μετελάγχανον δωρεᾶς· νῦν δὲ ἅπαντες οἱ πιστεύοντες τῆς δε τῆς χάριτος ἀπολαύουσιν. *Olim soli Prophetæ spiritualis doni erant participes: nunc verò omnes, qui credunt, hanc gratiam consequuntur.* Eandem ob causam Prophetæ dicuntur θεοφορεῖσθαι, & eorum prophetia, θεοφορουμένη προφητεία. Vide in θεοφορέω. Dicuntur θεοφόροι προφῆται, à Chrysostomo, ex II. Petri I. 21. ubi: Ὑπὸ πνεύματος ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν οἱ ἅγιοι Θεοῦ ἄνθρωποι. *Acti à Spiritu sancto locuti sunt sancti DEI homines.* Vocantur θεόληπτοι. Vide in θεόληπτος.

b. *Ipsi etiam intellexerunt, quæ dixerunt.* Basilius Cæsar. in I. Visionem Jesaiæ, pag. 806. contra dicentes, Προφήτας ἐξεστηκότας προφητεύειν ἐπικαλυπτομένου τοῦ ἀνθρωπείου νοῦ παρὰ τοῦ πνεύματος, *Prophetas extra se raptos prophetare, humana mente à Spiritu absorpta,* sequentibus militat argumentis. Primum est: Τοῦτο παρὰ τὴν ἐπαγγελίαν ἐστὶ τῆς θείας ἐπιδημίας, ἔκφρονα ποιεῖν τὸν θεόληπτον, καὶ ὅτε πλήρης γέγονε τῶν θείων διδαγμάτων, τότε καὶ τῆς οἰκείας ἐξίστασθαι διανοίας, καὶ ἄλλους μὲν ὠφελοῦντα δι' ἑαυτοῦ, αὐτὸν δὲ τῆς ἐκ τῶν ἰδίων λόγων ἀπολείπεσθαι ὠφελείας. *Hoc abhorret à promissione divinæ præsentiæ, ut amentem reddat, qui à Numine corripitur, cumque plenus divinorum præceptorum esse cœperit, tum à propria quoque mente excidat, & qui aliis ex se præbeat utilitatem, ipse ex propriis sermonibus nihil capiat utilitatis.* Secundum ab antithesi desumtum: Τίνα λόγον ἀκόλουθον ἔχει ἐκ τοῦ τῆς σοφίας Πνεύματ[ος] μεμηνότι παραπλήσιον γίνεσθαι; καὶ ἐκ τοῦ τῆς γνώσεως Πνεύμα[τος] τὸ παρακολουθικὸν ἀποβάλλειν; *Qui consentaneum e[st] ut quis ex sapientiæ Spiritu simillimus insano reddatur? ut intelligentiæ Spiritus cohærentiam excludat?* Reliq[ua] vide apud autorem. Insana ergo fuit Montani sente[n]tia, de quo Theophylactus in I. Corinth. XIV. pag. 28[.] Οὗτος τοιαύτην αἵρεσιν εἰσῆγεν, ὅτι οἱ προφῆται ἀπαξαπλ[ῶς] οὐ συνίεσαν ἃ ἐλάλουν, ἀλλὰ κατεχόμενοι ὑπὸ τοῦ Πνεύματ[ος] ἔλεγόν τινα, οὐκ ᾔδεισαν δὲ ἃ ἔλεγον. *Iste hujusmodi hære[sin] introduxit, quòd Prophetæ omnino non intelligant, q[uæ] dicant, verùm Spiritu detenti dicant quædam, nec intel[li]gant tamen, quæ dicant.*

2. *Impropriè.* Sic per Prophetas intelliguntur

a. *Doctores,* qui rerum sacrarum & divinaru[m] cognitione pollent, aliosque in ea instituunt. Atque h[oc] sensu sumitur Matth. XIII. 57. Marci VI. 4. Lucæ IV. 2[4.] Joh. IV. 44. *Propheta non est inhonoratus nisi in patr[ia] sua.* Theophylactus in cap. IV. Joh. pag. 620. Εἰώθα[μεν] μεν οἱ ἄνθρωποι τῶν ἐν συνηθείᾳ καταφρονεῖν, ἀεὶ τοῖς ξένοις ἀηθέσι προσέχοντες. *Solemus nos homines contemnere e[a] quæ nobis semper obvia sunt, magis semper attendentes p[e]regrinis & insolitis.*

b. *Metonymicè. Filii Prophetarum,* id est, disc[i]puli eorum. Theodoretus quæst. VI. in II. Regum, pa[g.] 336. Υἱοὺς τῶν προφητῶν ἡ θεία γραφὴ αὐτοὺς τοὺς προφήτα[ς] προσαγορεύει, κατὰ τὸ Ἑβραίων καὶ Σύρων ἰδίωμα· οὕτω γὰρ κ[αὶ] τοὺς ἀνθρώπους εἴωθεν ὀνομάζειν. Υἱοὶ γάρ φησιν ἀνθρώπων, ἕ[ως] πότε βαρυκάρδιοι. *Filios Prophetarum divina Scriptu[ra] ipsos Prophetas appellat, Hebræorum & Syrorum idiomat[e.] Sic enim etiam homines solita est nominare.* Filii enim inquit, hominum, usquequò gravi corde? Υἱοὶ τῶν ἀ[ν]θρώπων, τουτέστιν, ἄνθρωποι. *Filii hominum, hoc est, hom[i]nes.* Ita quidem Theodoretus: at Filii Prophetaru[m] sunt discipuli Prophetarum, etiamsi verum sit, in alter[a] locutione vocem υἱὸς πλεονάζειν. II. Regum II. 3. *E[t] egressi sunt* בְּנֵי־הַנְּבִיאִים *filii Prophetarum.* Targum תַּלְמִידֵי נְבִיַּיָא *discipuli Prophetarum.*

c. *Omnes Christiani.* Theophylactus in II. Co[]rinth. I. pag. 336. Πᾶς βαπτισθεὶς προφήτης, ὡς ἰδὼν ἃ ὀφ[]θαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὓς οὐκ ἤκουσεν. *Quivis baptizatus Pro[]pheta est, ut qui videt, quæ oculus non vidit, & auris no[n] audivit.*

II. *Opposita.* Magna se hîc offert Hæreticorum cater[]va, qui variè sanctis Dei Prophetis, eorumque honor[i] detraxerunt. *Simon Magus* Prophetas negavit à bon[o] Deo esse; dixit οὐκ ἐξ ἀγαθοῦ Θεοῦ ὑπάρχειν, ἀλλ' ἑτέρας [καὶ] ἑτέρας δυνάμεως, *non esse à bono Deo, sed ex alia atque ali[a] virtute:* ita de eo Epiphanius, hæresi XXI. pag. 31. Idem ut refert Theodoretus hæret. fabul. lib. I. cap. I. pag. 192 docuit, τοὺς προφήτας τῶν ἀγγέλων ὑπουργοὺς γεγενῆσθαι. Τοὺ[ς] δὲ εἰς αὐτὸν πιστεύοντας ἐκέλευσε μὴ προσέχειν ἐκείνοις, ἀλλ[ὰ] πράττειν ὡς ἐλευθέρους ἅπερ ἂν ἐθελήσωσι, *Prophetas Ange[]lorum ministros fuisse: eos verò, qui in ipsum crederent jubebat illos non attendere, sed tanquam liberos facere qua[e] vellent.* Nec melior hoc *Manes,* de quo Socrates hist. Ecclesi. lib. I. cap. XXII. pag. 185. a. Καὶ νόμον καὶ προφήτας ἀθετεῖ. *Et Legem & Prophetas rejicit.* Epiphanius hæresi LXVI. pag. 278. Περὶ τῶν προφητῶν οὕτως λέγει· Πνεῦμα εἶναι ἀσεβείας, ἤτοι ἀνομίας τοῦ σκότους, τοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἀνελθόντες, &c. *Spiritum esse impietatis; de Prophetis dicit; sive iniquitatis tenebrarum, quæ ab initio emerserunt.* Alii tamen docent, eum totum vetus Testamentum rejecisse. Vide in voce Γραφὴ, num. IX. 4. sub lit. A. a. ubi etiam de *Marcione,* & aliis, qui rejecerunt Prophetas. *Saturnilus;* ut est apud Theodoretum Hæret. fab. lib. I. cap. III. pag. 194. Τῶν προφητειῶν, τὰς μὲν

ὑπὸ τ̃ κοσμοποιῶν ἀγγέλων ἔφησεν εἰρῆσθαι, τὰς δὲ ὑπὸ τȣ̃ [S]ατανᾶ. *Prophetiarum alias à mundi opificibus Angelis [d]latas dixit, alias à Satana.* Eadem de eo legas apud [Ep]iphanium, hæresi XXIII. pag. 33.

Προφητοκτόνος.

Non habent Lexica: significat *Prophetæ occisorem.* [E]gitur apud Gregorium Nyssenum, qui Judæos vocat [πρ]οφητοκτόνȣς. Locum jam habemus in voce Ἰȣδαῖος, [nu]m. I. & alium in Κυριοκτόνος.

Προφητοφόντης.

Nec hanc vocem, quæ ejusdem cum præcedente si[gn]ificationis est, Lexica habent. Eusebius in vita Con[sta]ntini lib. IV. pag. 151. a. de Constantino: Ἰȣδαίοις μηδέ[να] χριςιανὸν ἐνομοθέτει δȣλεύειν· μὴ γὰρ θεμιτὸν εἶναι προφη[τ]ο[φ]όνταις καὶ κυριοκτόνοις, τȣ̀ς ὑπὸ τȣ̃ Σωτῆρος λελυτρωμένȣς [ζυ]γῷ δȣλείας ὑπάγεσθαι. *Sancivit, ne ullus Christianus Ju[da]eis serviat: non enim fas esse, Prophetarum & Domini [oc]cisoribus, à Servatore redemtos, Judaicæ servitutis subi[re] jugum.*

Πρωτάγγελος.

Lexica non habent. Significat eum, vel eam, *qui* vel *[qu]æ primò aliquid nunciat.* Cyrillus Alexand. lib. XII. in [J]oh. ad cap. XX. v. 17. dicit de Maria: *Christus eam* τ̃ με[γ]άλων ἀγαθῶν κελεύει γενέσθαι πρωτάγγελον, καὶ τὴν πρὸς τὸ [ἄν]ω βάδισιν εὐαγγελίζεσθαι τοῖς μαθηταῖς, *jubet magnorum [bo]norum primam fieri nunciam, & ascensionem discipulis [ev]angelizare.*

Πρωτέκδικος.

Vide de hac voce in Ἔκδικος.

Πρωτεύω.

Πρωτεύω, ut ex Lexicis notum, *primas teneo, principa[t]um obtineo.* Nos paucis inquirimus, quid in Canoni[b]us Conciliorum significet. Can. XIII. Cod. Eccles. [A]fricanæ: Οἱ πρωτεύοντες τ̃ ἐπαρχίας. In Latino est, *[P]rimas provinciæ.* Ubi Zonaras, pag. 402. Πρωτεύον[τ]ας ἐνταῦθα τῶν ἐπαρχιῶν τȣ̀ς μητροπολίτας φησί. *Pri[m]ates provinciarum hoc loco Metropolitas vocat.* Ibid. [C]an. XXIX. Latina sic habent: *Non provocent ad trans[m]arina judicia, sed ad Primates suarum provinciarum.* [G]ræca: Μὴ ἐκκαλείσθωσαν εἰς τὰ πέραν τ̃ θαλάσσης δικαςή[ρι]α, ἀλλὰ πρὸς τȣ̀ς πρωτεύοντας τῶν ἰδίων ἐπαρχιῶν. Hic [r]ursus Zonaræ πρωτεύων τ̃ ἐπαρχίας, est ὁ μητροπολίτης. [U]t hæc faciliùs intelligas, confer vocem Μητροπολίτης.

Πρωτοαποςολάριος.

Clar. Meursius: In Ecclesia Orientali doctores erant, qui populo Apostolorum scripta exponerent, & illi οἱ διδάσκαλοι τῶν ἀποςόλων dicti. Codinus: Διδάσκαλος τȣ̃ ἀποςόλȣ, ἑρμηνεύων αὐτόν. *Doctor Apostoli, qui eum interpretatur.* Horum primarius πρωτοαποςολάριος vocabatur, & Prophetas quoque prælegendi jus habebat. Idem Codinus: Τὴν προφητείαν καὶ τ̃ ἀπόςολον ἀναγινώσκει ὁ πρωτοαποςολάριος. *Prophetas & Apostolum legit Protoapostolarius.*

Πρωτοασηκρῆτις.

Est *primus à secretis.* Codinus in Originib. Const. pag. 186. Καὶ τȣ̀ς μὲν ὀκτὼ κίονας τȣ̀ς Ῥωμαΐȣς, καθὼς φησι Πλȣ́ταρχος πρωτοασηκρῆτις καὶ ἐπιςολογράφος Ἰȣςινιανȣ̃, μετὰ σχεδίων ἀπεςάλην παρὰ γυναικὸς χήρας. Luitprandus in Legat. *Sederunt cum eo ad disceptationem vestram, secundùm eorum traditionem, sapientissimi viri, Attico pollentes eloquio, Basilius Parucæmomenus, Protoasecretis, Protovestiarius, & Magistri duo.* Reliqua ex Gl. Meursii petenda.

Πρωτοβεςιάριος.

Primus præfectus vestiarii, qui vestitui regio præest, & cubiculariorum officio vacat. Cedrenus statim post initium historiæ suæ: Ὁ δὲ πρωτοβεςιάριος Ἰωάννης ὁ Θρακήσιος τὸ ἐπώνυμον, συντομωτέραν ἐνδιδόναι κατάληψιν τῶν ἐν διαφόροις συμβεβηκότων καιροῖς, τὰς τῶν ἄνωθεν λεχθέντων συγγραφέων ἱςορίας ἀναλεξάμενος, καὶ ἐγκατάσκευον ποιησάμενος τὴν γραφὴν, ἀπὸ τȣ̃ τέλȣς ἤρξατο τȣ̃ ἀπὸ γενικῶν Νικηφόρȣ. *Johannes verò Protovestiarius, cognomento Thracesius, compendiosiorem eorum, quæ diversis evenerunt temporibus, notitiam tradere conatus, suprà commemoratorum scriptorum historiis accuratè perlectis, indeq; in suos Commentarios, quæ ad rem facerent, collatis, ab exitu Nicephori, cujus paulo antè meminimus, exorsus est.* Vide Gl. Meursii, & Xylandrum ad Cedreni locum.

Πρωτόγονος.

Hesychius: Πρωτογόνων, πρώτων φανέντων. *Primigeniorum, primigenorum, primitivorum: primorum apparentium.* Hæc ex Orpheo desumta, ut patet ex Lactantii lib. I. cap. V. Dicit Lactantius, Orpheum vocâsse Deum, πρωτόγονον, *& magnum primogenitum: quòd ante ipsum nihil sit genitum, sed ab ipso sint cuncta generata.* Vide Lactantium. Iterum Hesychius: Πρωτόγονος, νέος. *Recens editus, juvenis.* Ita Justinus M. Apol. II. pag. 158. Christum vocat πρωτόγονον τȣ̃ Θεȣ̃. Οὐ γὰρ ἄλλο τι ἀγωνίζονται οἱ λεγόμενοι δαίμονες, ἢ ἀπάγειν τȣ̀ς ἀνθρώπȣς ἀπὸ τȣ̃ ποιήσαντος Θεȣ̃, καὶ τȣ̃ πρωτογόνȣ αὐτȣ̃ Χριςȣ̃. *Nihil namq; aliud omni contentione agunt qui dicuntur dæmones, quàm ut mortales à conditore suo, & primogenito ejus Christo abducant.* Et Clemens Alex. lib. VI. Stromat. pag. 644. Filium Dei vocat πρωτόγονον υἱὸν, *filium primogenitum.* Adam quoque vocatur πρωτόγονος, in vocem Ἀδὰμ, num. II. Eadem vox quater legitur apud Homerum, sed in eodem versu, qui extat Il. δ'. 102. 120. Il. ψ. 864. 873. Ἀρνῶν πρωτογόνων ῥέξειν κλειτὴν ἑκατόμβην. *Agnorum primogenitorum se sacrificaturum claram hecatomben.* Vetus Scholiastes πρωτογόνων interpretatur πρωτογενήτων, πρωΐμων. *Primogenitorum, primorum.* Metaph. Πρωτόγονος ἐντολή. Greg. Nazianzenus, Orat. XL. quæ est de Baptismo, pag. 639. Φῶς ἦν καὶ ἡ τῷ πρωτογόνῳ δοθεῖσα πρωτόγονος ἐντολή. *Lumen etiam erat primigenum illud mandatum, quod primigeno homini datum est.* Vide etiam Mich. VII. 1. *Anima mea desideravit comedere* τὰ πρωτόγονα, *primitiva:* ubi Theodoretus, τὸ ἀξιέραςον προσηγόρευσε πρωτόγονον. *Quod desiderabile est, primitivum appellavit.* Sirach XXXVI. 14. Ἐλέησον Ἰσραὴλ, ὃν πρωτόγονον ὠνόμασας. *Miserere Israëlis, quem primogenitum nominâsti.*

Πρωτοκόμιον.

Non habent Lexica. Significat *prærogativam.* Cyrillus Alex. lib. III. adv. Julianum, pag. 104. Μωϋσῆς κοσμοποιὸν ἀπέφηνε τ̃ Θεὸν καὶ τῶν ὅλων Κύριον, ἀπόλεκτον δέ φησι τὸ ἐξ Ἀβραὰμ ποιήσασθαι γένος, καὶ οἷόν τι πρωτοκόμιον τῶν ἄλλων ἐθνῶν. *Moses mundi creatorem Deum & universorum Dominum declaravit, sed delectum habuisse genus Abrahæ, & veluti prærogativam cæterarum gentium dixit.*

Πρωτόκτιςος.

Non habent Lexica. Est *primò conditus.* Suidas Adamum vocat πρωτόκτιςον ἄγαλμα, *primò conditum simulacrum.* Veteres Glossæ: Πρωτόκτιςος, *primitivus.* Clemens Alex. Strom. lib. V. pag. 591. Πρωτόκτιςος σοφία, *primò creata sapientia.* Apud eundem Theodotus, pag. 790. Οἱ ἀρχάγγελοι οἱ πρωτόκτιςοι. *Archangeli, qui primò fuerunt creati.* Damascenus Orthod. fidei IV. cap. VIII. pag. 293. Υἱὸς μονογενὴς πρωτότοκος, καὶ ȣ̓ πρωτόκτιςος λέγεται. *Filius primogenitus, & non primò creatus dicitur.* Isi-

Iſidorus Peluſiota, lib. III. epiſt. XXXI. pag. 258. de eodem Dei Filio: Πρωτοκτίστης, οὐ πρωτόκτιστος. *Primò creans, non primò creatus.* Theodoretus ad v. 15. cap. I. Coloſſ. pag. 346. de Filio Dei: Οὐδὲ πρωτόκτιστον αὐτὸν εἶπεν ὁ θεῖος ἀπόστολος, ἀλλὰ πρωτότοκον, τουτέστι, πρῶτον. *Neque primò creatum eum appellavit divinus Apoſtolus, ſed primogenitum, hoc eſt, primum.*

Πρωτόλειον.

Heſychius: Πρωτόλειον, ἀπαρχή· ἢ τὸ πρῶτον ἐλθεῖν τὴν λείαν. *Primitiæ: vel, quòd primùm veniat præda.* Idem: Πρωτόλεια, ἁρπάγματα. *Prima præda: prædæ, ſpolia.* Suidas: Πρωτόλεια, ἡ πρώτη λεία. Τὰ πρὸ τῶν λῃστῶν ἐξαίρετα. *Prima præda, prima ſpolia. Eximia prædæ pars.* Si genere fœminino ſumat, fallitur: repugnat enim analogia, dicimus namque ἀκρόλειον. Nec aliter reperitur apud autores. Quòd verò H. Stephanus exiſtimat, τὰ πρωτόλεια potiùs dicendum, quàm τὸ πρωτόλειον, id ſine ratione fit: numerus enim ſingularis æquè uſitatus. Eſt autem πρωτόλειον ἡ τῆς λείας ἀπαρχή, quam diis offerebant, utpote victoriæ autoribus. *Generaliter* autem *pro quibusvis primitiis, & propriè, & metaphoricè,* uſurpatur. Cyrillus Alex in cap. L. Jeſaiæ, pag. 695. Σέσωσται τὸ κατάλειμμα, οὐ καὶ πρωτόλειον ὥσπερ τι, καὶ ἀπαρχὴ γεγόνασιν οἱ θεσπέσιοι μαθηταί. *Servatæ ſunt reliquiæ, quarum prima quaſi ſpolia & primitiæ fuerunt admirandi diſcipuli.* In cap. VI. Hoſeæ, pag. 105. Πρωτόλειόν σε ποιήσομαι τῆς ὀργῆς. *Primitias te faciam iræ.* In cap. II. Habac. pag. 546. de credentibus in Chriſtum & ab hoſtibus interfectis, quorum ἀπαρχὴ γέγονεν ὁ μακάριος Στέφανος, πρωτόλειον κόσμιον ὥσπερ τι, καὶ ἀπαρχὴ δεδειγμένος, *primitiæ factus eſt beatus Stephanus, qui ſe ut præclaras primitias exhibuit.* Idem in cap. XIV. Zachariæ, pag. 810. de Chriſto: Αὐτός ἐστιν ἡ ἀνάστασις, αὐτὸς ἡ ζωή, πρωτόλειον ὥσπερ ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων. *Ipſe eſt reſurrectio, ipſe eſt vita, veluti primitiæ ex mortuis, & primitiæ dormientium.* Suidas in Ἀδάμ, Adamum vocat τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀπαρχὴν καὶ πρωτόλειον, *naturæ humanæ primitias.*

Πρωτομάρτυρ.

Hanc quoque vocem, utut uſitatam, Lexicographi omittunt. Dicitur πρωτομάρτυρ & πρωτομάρτυς. Sic autem non tantùm appellatur *Stephanus*; vide in Στέφανος: ſed etiam *Abel,* quem Chryſoſtomus Homil. in Geneſin XIX. vocat τῆς ἀληθείας πρωτομάρτυρα, *primum veritatis teſtem.* Vide in Ἄβελ. *Iſaacus* eodem nomine inſignitur. Chryſoſtomus Hom. X. t. V. pag. 45. Abrahamum ita loquentem introducit: Αὐτὸς μεθανῶν, ἀλλ' ἱερέα τοῦ ὑψίστου ποιεῖ· ἄπαιδα καθίστησιν, ἀλλὰ πατέρα πρωτομάρτυρος. *Morte ſua me afficit triſtitiâ, ſed ſacerdotem Altiſſimi facit: liberis orbum conſtituit, ſed patrem primi martyris.* Imò ipſe *Chriſtus* eodem appellatur nomine. Euſebius Pamphili in Actis Conc. Nicæni, parte II. cap. XIX. pag. 126. Δι' αὐτὸν προφῆται, δι' αὐτὸν ἀπόστολοι, δι' αὐτὸν μάρτυρες. Προφῆται διὰ τὸν προφητευθέντα, ἀπόστολοι διὰ τὸν ἀπεσταλμένον οἰκονομικῶς· μάρτυρες διὰ τὸν πρωτομάρτυρα. *Propter ipſum Prophetæ, propter ipſum Apoſtoli, propter ipſum martyres. Prophetæ, propter prædictum: Apoſtoli propter miſſum per modum diſpenſationis: martyres propter primum Martyrem.*

Πρωτονοτάριος.

Πρωτονοτάριος, *primus notariorum,* vel, voce hybrida, quales plures in linguam Latinam irrepſerunt, *Protonotarius.* Erant verò duo genera: hic *palatinus,* ille *eccleſiaſticus.* In Palatio rurſus duo erant, ὁ τοῦ θέματος, & ὁ τοῦ δρόμου. De priore Leo Conſtitut. III. Ὁ πρωτονοτάριος τοῦ θέματος τῆς πολιτικῆς ἐστὶ διοικήσεως ἄρχων. Poſterioris meminit Nicetas in Man. Comneno. Eccleſi[...] cus autem in Eccleſia Antiſtiti miniſtrat, tenenſque a[...] mentarium, ſtat ante ipſum, &, ſi quid ſcripto opus [...] rit, ſcribit; ſcribit præterea ordinationes, manumiſ[...] nes, edicta, & ſimilia. Nec in Latina Eccleſia *proton[...] rius* modò, ſed etiam *primicerius notariorum* diceba[...] Vide Onuphrium in Explicat. obſcurar. vocum Ec[...] & Gl. Meurſii.

Πρωτοπαπᾶς.

Πρωτοπαπᾶς, *primus Papa, protopapa.* Non ſol[...] Romæ, ſed etiam in aliis olim urbibus *Cardinales* [...] *coni, & Presbyteri cardinales* appellati, qui primi in [...] ordine eſſent. Hinc cap. II. de officio Archipresbyt[...] *miniſterium ejus in eo conſtitui* dicitur, *ut diligenti cura* [...] *videat miniſterium ſacerdotum Cardinalium.* Quod r[...] de urbis tantùm Romæ Presbyteris accipiendum, [...] de primis ſacerdotibus aliarum urbium, quibus par[...] ciæ, id eſt, tituli commiſſi. Græcorum infima ætas π[...] τοπαπάδας vocavit, qui videntur in locum Chor-epiſc[...] porum veterum ſucceſſiſſe, ut ex Balſamone clarum [...] ad Can. VIII. Antiochenum: ubi τοὺς ἐν χώραις πρεσβυ[...] ρους, qui in Canone ipſo χωρεπίσκοποι vocantur, πρω[...] παπάδας interpretatur. Et ad Can. ſequentem: Κεκωλ[...] μένον ὑπὸ τῶν κανόνων ἐστὶν ἐπισκόπους γίνεσθαι εἰς βραχ[...] πόλεις καὶ κώμας, καὶ διὰ τοῦτο ἐχειροτόνουν εἰς ταύτας πρεσβυ[...] ρους, ἤτοι πρωτοπαπάδας, καὶ χωρεπισκόπους. *Canones pro[...] bent Epiſcopos fieri in parvis civitatibus vel pagis, proin[...] ordinabant in iis Presbyteros, hoc eſt, Protopapas & Cho[...] piſcopos.* In Reſp. Johannis Epiſcopi Citri, quæſtio pr[...] ponitur: Τίνες προτιμῶνται εἰς τὸ ψηφίζεσθαι εἰς ἐπισκοπ[...] ὁ πρωτοπαπᾶς, καὶ οἱ μετ' αὐτὸν ἱερεῖς, ἢ οἱ διάκονοι ἔχοντ[...] ἀρχοντικὰ ἐκκλησιαστικὰ ὀφφίκια; *Quæritur, quinam pr[...] ferantur in electione Epiſcopali, Protopapas, & qui poſt ipſu[...] ſunt ſacerdotes, an Diaconi, qui officia Eccleſiaſtica geru[...] principalia?* Vides *Protopapam* multis ſacerdotibus pr[...] eſſe, ut planè ſit vel *primus Presbyter,* vel ſanè *Archipre[...] byter* Latinorum. Nam & ſingulæ plebes *Archipresb[...] terum* habebant, cui non ſolùm populi ſolicitudo co[...] miſſa fuit, ſed etiam hæc cura incubuit, ut vitam Presb[...] terorum, *qui per minores titulos habitabant, jugi circu[...] ſpectione cuſtodiret,* ut diſertè dicitur cap. IV. de offici[...] Archipresbyteri. Idem munus fuit olim *Chorepiſcop[...] rum,* qui & περιοδευταί, id eſt, *Curatores.* Vide in Περι[...] δευτής, num. II. Labente tempore Protopapa in ſiniſtr[...] Patriarchæ aſſidet, cùm Antiſtes Miſſam celebrat, ſupe[...] omnes Eccleſiæ Principes locum habet, & in Miſſa Ar[...] tiſtiti communionem impertitur; ſimiliter & Epiſc[...] pus primo ſacerdoti: primas etiam obtinet in privile[...] giis Eccleſiæ, & in Eccleſia locum habet Antiſtitis[...] Alia exhibet Meurſius in Gloſſario.

Πρωτόπλαστος.

Nudam hanc vocem proponunt Lexica, nec ullu[...] autorem, qui ea ſit uſus, nominant. Bis legitur in libr[...] Sapientiæ, nempe cap. VII. 1. Εἰμὶ μὲν κἀγὼ θνητὸς ἄνθρω[...] πος ἴσος ἅπασι, καὶ γηγενοῦς ἀπόγονος πρωτοπλάστου. *Sum[...] quidem & ego mortalis homo æqualis omnibus, & progenit[...] ab homine primo ex terra facto.* Et cap. X. 1. de Sapientia[...] Αὕτη πρωτόπλαστον πατέρα κόσμου μόνον κτισθέντα διεφύλαξεν. *Hæc primò formatum patrem mundi, cùm ſolus eſſet creatus, cuſtodivit.* Tollendus hac occaſione inſignis error ex Concordantiis Kircheri, in quibus prior locus ponitur ſub voce πρωτοπλάστης, poſterior ſub voce πρωτόπλαστος, quaſi πρωτοπλάστου eſſet à recto caſu πρωτοπλάστης, cùm ſit à πρωτόπλαστος. Ita enim conſtanter veteres. Ignatius in epiſt. ad Philipp. Diabolum vocat

τὸν

τοῖς πρωτοπλάςοις ἐπαναςάντα, *eum, qui in primos ntes insurrexit.* Chryfoftomus Hom. I. in Gen. εὸς εὐθέως ἐκ προοιμίων τῷ πρωτοπλάςῳ ταύτην ἔδωκε ἐντολὴν, εἰπών· Ἀπὸ παντὸς ξύλυ, &c. *Deus ftatim rincipio primo parenti hanc dedit legem, dicens: De i arbore,* &c. Idem in Pfal. CXLII. Τοιῦτόν τι ᾗ ὁ τόπλας@ ἥμαρτε. *Tale quid etiam primus parens avit.* Et Hom. IX. in Joh. pag. 592. Ἀρχὴ ὑπερη-ίας ἁμαρτίας, τυτέςι, ῥίζα, ᾗ πηγὴ, ᾗ μήτηρ· ὕτω ᾗ ωτόπλας@ ἐξέπεσε τῆς μακαρίας ἐκείνης διαγωγῆς. *erbia initium peccati eft, radix, fcaturigo & mater: etiam primus parens beato illo vitæ ftatu excidit.* Ita m alibi. Quæritur, quomodo hæc vox Latinè fit lenda? Refpondet Clar. Voffius, *Protoparens* non ero, fed vel planè Græcè, *protoplaftus*; vel omnino inè, *primus parens.* Non refugit tamen doctiffimus ncifcus Dufleldorpius Lugdunenfis, tractatu de non undo matrimonio cum iis, qui extra Ecclefiam funt, I. *Ufus ad hoc* protoparentis *linguâ propheticâ, cùm viduum viri uxorisq; vinculum in magnum Chrifti & lefiæ Sacramentum commendavit.*

Πρωτοσπαθάρι@.

Protofpatharius, Codino eft πρῶτ@ τ̃ σπαθαρίων, *nus fatellitum. Spatharius* eft fatelles, armiger, quia tham geftaret. Cedrenus: Σπαθάρι@, ὁ σωματοφύ-ξ. Gloffæ Placidi: *Armiger, qui vulgò fpatharius.* dorus in Gloffis: *Salattarius* (leg. *fpatharius*) portator iorum. Alcuinus epift. IX. ad Nicephorum Im-at. *Arfacii, gloriofi fpatharii,* Plura vide in Σπαθά-. Qui inter *fpatharios* principem obtinehat locum, *tofpatharius* vocabatur. Ufurpat Paullus Dia-nus lib. VI. rerum Longobard. cap. XI. Nicolaus I. ft. ad Michaël. Imper. *Michaël, gloriofus Protofpatha-s, legatus vefter.* Menologium, menfe Octobri, Φώ-@ πρωτοσπαθάρι@. *Photius Protofpatharius.* Apud otium epift. CL. infcribitur, Ἰωάννῃ πρωτοσπαθαρίῳ. *oanni Protofpathario.* Epift. LXXXV. Μιχαὴλ πρω-τοσπαθαρίῳ. CX. Νικήτᾳ πρωτοσπαθαρίῳ. Epift. CXXIII. ὀφίλῳ πρωτοσπαθαρίῳ. Magna eorum erat dignitas, inter *Magnificos* cenfebantur. Ecloga L L. Leonis Conftantini, tit. X. μεγαλοπρεπεῖς appellat. Gloffæ filic. *illuftres* nominant. Ἰλλύςρι@ πρωτοσπαθάρι@. de Gloff. Meurfii.

Πρωτοσύγκελλ@.

Vide de hac voce in Σύγκελλ@.

Πρωτότοκ@.

I. *Explicatio nominis.* Πρωτότοκ@, *primogenitus* ac-pitur

1. *Propriè*; & notat

a. *eum, ante quem nullus alius ex iisdem parentibus itus eft, & qui fratres habet.* Severianus: Πρωτότο-@ λέγεται, ὁ ἀδελφὺς ἔχων· πρωτεύει γὰρ τῷ γενέσθαι πρῶ-@. *Primogenitus dicitur, qui fratres habet: primas im tenet, quia primò fuit genitus.* Suidas: Πρωτότοκ@, ρῶτ@ τεχθείς. Πρωτοτόκ@ δὲ, ἡ θεοτόκ@. Πρωτό-κ@, *cum accentu in antepenultima, primus genitus:* πρω-τόκ@ *verò, cum accentu in penultima, quæ primùm pe-rit, primipara;* ita πρωτοτόκ@ eft *Deipara*: Ammoni-s de differentibus vocabulis: Πρωτότοκος μὲν προπαρο-τόνως, ὁ πρότερον τεχθείς· πρωτοτόκος δὲ παροξυτόνως, ἡ ῶτον τεκῦσα. Tollendus ergo infignis error ex He-chio, qui in noviffima etiam manfit Editione. Πρω-τοκος, ἡ πρώτη τετοκυῖα, καὶ ὁ πρῶτος τεχθείς. Refpicit e dubio ad Il. ρ'. v. 5.

Ἀμφὶ δ' ἄρ' αὐτῷ βαῖν', ὥς τις περὶ πόρτακι μήτηρ
Πρωτοτόκ@, κινυρὴ, ὐ πρὶν εἰδυῖα τόκοιο.

Circa autem ipfum ivit, ficut aliqua circa vitulam mater Primò enixa, querula, non antè experta partum. Hic vetus Scholiaftes: Πρωτοτόκ@, πρώτως τετοκυῖα. τῷ ὖν τόνῳ παροξυτόνως, ἵν' ἡ ἐνεργητικόν. προπαροξυτόνως δὲ δηλοῖ ἡ λέξις τὴν πρώτως τεχθεῖσαν. Senfus eft: Vocem hanc *proparoxytonè* fcriptam notare *primùm genitam, genitam, primogenitam: proparoxytonè* verò *primiparam.* Adeo ut Hefychius omnino fcripferit, Πρωτοτόκ@, ἡ πρώτως τετοκυῖα· πρωτότοκ@ δὲ, ὁ πρῶτ@ τεχθείς.

b. *eum*, juxta Hebræos, *ante quem nullus alius ab iisdem parentibus editus eft, etiamfi nullus poft eum unquam procreatus fuerit*; quo fenfu *primogenitus* illis dicitur is quoque, qui eft μονογενής, quomodo Chriftus appel-latur πρωτότοκ@ B. Virginis Matth. I. 25. Lucæ II. v. 7. Eunomius volebat, Chriftum non effe μονογενῆ, fi fit πρωτότοκ@, ut docemus in voce Μαρία, num. III. 3. fed optimè Bafilius Homil. in Nativitatem Chrifti, t. I. pag. 590. Οὐ πάντως ὁ πρωτότοκ@ πρὸς τὺς ἐπιγινομένυς ἔχει τὴν σύγκρισιν, ἀλλ' ὁ πρῶτον διανοίγων μήτραν, πρω-τότοκ@ ὀνομάζεται. *Primogenitus omnino non refpectu prolis fuccedentis dicitur, fed qui primus vulvam aperit; primogenitus nominatur.* Theophylactus in cap. II. Lucæ, pag. 315. Πρωτότοκον υἱὸν ὠνόμασε τ̃ παρθένυ τ̃ Κύ-ριον, καίτοι μὴ δευτέρυ τινὸς τεχθέντ@, εἰκότως· πρωτό-τοκ@ γὰρ λέγεται ὁ πρῶτ@ τεχθεὶς, κἂν μὴ δεύτερ@ ἐπε-τέχθη. *Primogenitum filium Dominum appellavit, quam-vis nullum fecundum pepererit: idq; meritò. Primo-genitus enim dicitur, qui primus natus eft, etiamfi non nafcatur poftea fecundus.* Idem in cap. I. ad Coloff. p. 635. Ὁ πρωτότοκ@ ὐ πάντως πρὸς τὺς ἑξῆς λέγεται παρὰ τῇ γραφῇ, ἀλλ' ἀπολύτως ὕτως, ὁ πρῶτ@ τεχθείς. ὕτως ὖν καὶ ἡ θεοτόκ@ Μαριὰμ ἔτεκεν αὐτὸν τὰ κατὰ σάρκα πρω-τότοκον, ὐκ ἔχοντα πάντως ἀδελφὺς ἐφεξῆς αὐτῷ. μονογε-νὴς γὰρ ᾗ ἐκ ταύτης. *Primogenitus non omnino ad fequentes pertinere dicitur in fcriptura, fed abfolutè fic, primus na-tus. Hac itaq; ratione Deipara Maria peperit eum fe-cundùm carnem primogenitum, qui omnino non habue-rit fratres poft fe. Nam ex ifta etiam unigenitus erat.* Da-mafcenus lib. IV. orthod. fidei, cap. VIII. pag. 293. Πρωτότοκός ἐςιν ὁ πρῶτ@ γεννηθεὶς, εἴτε μονογενὴς, εἴτε καὶ πρὸ ἄλλων ἀδελφῶν. *Primogenitus eft, qui primus genitus eft, five unigenitus, five ante alios fratres.* Et lib. ejusd. cap. XV. pag. 330. Πρωτότοκός ἐςιν ὁ πρῶτ@ γεννη-θεὶς, εἰ ᾗ μονογενὴς εἴη. Τὸ μὲν γὰρ, πρῶτον γεννηθῆναι δη-λοῖ, ὐ πάντως δὲ ᾗ ἑτέρων συνεμφαίνει γέννησιν. *Primo-genitus eft, qui primus eft natus, etiamfi unigena fit. Illud nempe,* πρωτότοκ@, *primum effe genitum declarat, alio-rum autem generationem nequaquam fimul fignificat.* Meritò ergo Hieronymus in cap. I. Matth. t. IX. *mo-rem divinarum Scripturarum effe* dicit, *primogenitum vocari, non quem fratres fequantur, fed eum, qui pri-mus natus fuit.* Et adv. Helvidium: *Definivit fermo Dei, quid fit primogenitum,* Omne, *inquit,* quod aperit vulvam. Vocatur igitur propriè πρωτότοκ@ refpectu naturæ humanæ. Cyrillus Alexandr. in Actis Synodi Ephefinæ, pag. 18. dicit eum vocari πρωτότοκον, καθὸ γέγονεν ἄνθρωπ@, *primogenitum, quatenus homo factus eft.* Id. ibid. p. 43. Εἴρηται πρωτότοκος, ὅτε εἰσῆλθεν εἰς τ̃ οἰκυ-μένην ἄνθρωπ@ γεγονώς. *Dictus eft primogenitus, quando in mundum ingreffus homo factus eft.* Et pag. 67. Μονο-γενὴς μὲν, ὡς θεός. Πρωτότοκ@ δὲ διὰ τ̃ ἀνθρώπινον ςαυ-ρόν. *Unigena quidem, quatenus Deus eft; primogenitus autem, propter crucem humanam.* Athanafius orat. III. contra Arianos, t. I. pag. 433. Τὸ πρωτότοκ@ εἰς τὴν κτί-σιν ἔχει τὴν κατάβασιν, αὐτῆς γὰρ καὶ πρωτότοκ@ ἐλέχθη. *Primogenitus ad creaturam refertur, ejus enim primoge-nitus dictus eft.*

2. *Tropicè.* Atque ita accipitur,

a. cùm Christus dicitur πρωτότοκ☉ πάσης κτίσεως, *primogenitus omnis creaturæ,* seu *omnis rei creatæ*, Col. I. v. 15. id est, ante ullas res conditas à Patre genitus: nam πρωτότοκος πάσης κτίσεως significat genitum esse πρὸ πάσης κτίσεως *ante omnem rem creatam,* ut patet ex eo, quod statim additur v. 16. Ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα· καὶ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισαι. itaque per hoc Filius Dei à rebus conditis distinguitur,& æternitas ejus denotatur. Videamus consensum veterum. Theodoretus ad locum Apostoli, p.346. Εἰ μονογενὴς, πῶς πρωτότοκος; εἰ πρωτότοκ☉, πῶς μονογενής; ἀλλὰ μὴν μονογενὴς ἐν τοῖς θείοις εὐαγγελίοις ὠνόμασαι. πρωτότοκ☉ τοίνυν ἐστὶ τῆς κτίσεως, οὐχ ὡς ἀδελφὴν ἔχων τὴν κτίσιν, ἀλλ' ὡς πρὸ πάσης κτίσεως γεννηθείς. πῶς γὰρ οἷόν τε καὶ ἀδελφὸν εἶναι τῆς κτίσεως, καὶ δημιουργόν; εἰ γὰρ κατὰ τὸν τῶν αἱρετικῶν λόγον κτίσμα ἐστὶν, ἀδελφὴν ἔχει τὴν κτίσιν. οὐχ οἷόν τε δὲ κατὰ ταυτὸν ταύτης αὐτὸν καὶ ἀδελφὸν εἶναι, καὶ δημιουργόν. δημιουργὸν δὲ αὐτὸν ἡ θεία καλεῖ γραφή. εἰ δὲ δημιουργὸς, οὐκ ἄρα καὶ ἀδελφός. Εἰ δὲ οὐκ ἀδελφὸς, οὐ κτίσμα. *Si unigenitus, quomodo primogenitus? si primogenitus, quomodo unigenitus? Atqui in divinis Evangeliis unigenitus nominatus est. Est ergo primogenitus creaturæ: non quòd sororem habeat creaturam, sed quòd ante omnem creaturam sit genitus. Quomodo enim fieri posset, ut idem esset frater creaturæ & opifex? Si enim, ut blaterant hæretici, est creatura, sororem habet creaturam. Fieri autem non potest, ut idem simul ejusdem sit frater & opifex. Eum autem opificem vocat divina scriptura: quòd si opifex, non ergo & frater: quòd si non est frater, non est creatura.* Theophylactus ad eundem locum, pag.635. Ἐκ πατρὸς πρωτότοκ☉, οὐχ ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ κτίσματα, ἀλλ' ἀπολύτως. μονογενὴς γὰρ καὶ κατὰ τὴν ἄνω γέννησιν. *Ex Patre est primogenitus, non cæterarum creaturarum respectu, sed absolutè. Unigenitus enim secundùm supernam etiam nativitatem.* Vide ipsum autorem; & ipsum maximè Chrysostom. Hom. III. in epist. ad Coloss. pag.103. 104. Basilius M. lib. IV. contra Eunomium, t.II. pag.104. locum Apostolicum contra Eunomium vindicat. Eunomius ex eo, quòd Filius dicitur πρωτότοκ☉ πάσης κτίσεως, inferre voluit, eum esse πρωτόκτιστον. Respondet Basilius, si ob eam caussam dicatur πρωτότοκ☉ πάσης κτίσεως, eum etiam πρωτότοκον ἐκ νεκρῶν vocari, ὅτι προετελεύτησε τῶν νεκρῶν, *quia ante mortuos mortuus sit:* Εἰ δὲ πρωτότοκ☉ νεκρῶν εἴρηται, διὰ τὸ αἴτι☉ εἶναι τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, οὕτω καὶ πρωτότοκ☉ κτίσεως, διὰ τὸ αἴτι☉ εἶναι τοῦ ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παραγαγεῖν τὴν κτίσιν. *Si verò primogenitus mortuorum dictus est, quoniam caussa est resurrectionis ex mortuis: sic etiam primogenitus creaturæ, quoniam caussa est, ut à nihilo ad esse creatura producta sit.* Damascenus lib. IV. orthod. fidei, cap. VIII. pag. 293. Πρωτότοκον αὐτὸν φαμὲν πάσης κτίσεως, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ ἡ κτίσις ἐκ τοῦ θεοῦ· ἀλλ' αὐτὸς μὲν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς μόνος ἀχρόνως γεγεννημένος, εἰκότως υἱὸς μονογενὴς πρωτότοκ☉, καὶ οὐ πρωτόκτιστ☉ λεχθήσεται. *Primogenitum ipsum dicimus omnis creaturæ, quia & ipse ex Deo, & creatura ex Deo: sed ipse ex substantia Dei & Patris, solus sine tempore genitus, meritò filius unigena primogenitus, & non primò creatus vocabitur.* Oecumenius in cap.I. ad Coloss. pag.889. Πρωτότοκ☉ πάσης κτίσεως, τουτέστι, πρὸ πάσης κτίσεως, πρωτοτόκως καὶ μονογενῶς γεννηθείς. *Primogenitus omnis creaturæ, hoc est, ante omnes res creatas, instar primogeniti & unigeniti genitus.* Athanas. in expositione fidei, t.I. p.242. ad hunc ipsum locum: Πρωτότοκον εἰπὼν, δηλοῖ μὴ εἶναι αὐτὸν κτίσμα, ἀλλὰ γέννημα τοῦ πατρός· ξένον γὰρ ἐπὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ τὸ λέγεσθαι κτίσμα. τὰ γὰρ πάντα ἐκτίσθησαν ὑπὸ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ· ὁ δὲ υἱὸς μόνος ἐκ τοῦ πατρὸς ἀϊδίως ἐγεννήθη. διὸ πρωτότοκός ἐστι πάσης κτίσεως ὁ θεὸς λόγος, ἄτρεπτος ἐξ ἀτρέπτου. *Dum eum appellat* prim[...]nitum, *indicat eum non esse creaturam, sed Patris fili[...] peregrinum enim & alienum est de deitate ejus dici cre[...]ram. Omnia enim creata sunt à Patre per Filium: [...]lius autem solus ab æterno ex Patre genitus est: propt[...] primogenitus est omnis creaturæ Deus sermo, immuta[...] ex immutabili.* Theodotus apud Clementem A[...] pag.792. Πρωτότοκος πάσης κτίσεως, γεννηθεὶς ἀπαθ[...] κτίσης καὶ γενεσιάρχης τῆς ὅλης ἐγένετο κτίσεώς τε καὶ οὐσ[...] *Primogenitus omnis creaturæ, sine passione genitus, cre[...] & totius creaturæ atque essentiæ factus est autor.* Re[...] itaque Ambrosius quoque: *Ante omnem creaturam [...]nitum ait Filium, non creatum testatur, ut secerneret [...]tivitatem ejus à creaturæ factura.* Quemadmod[...] igitur *primogenitum* vocârunt Hebræi, non eum, qu[...] plures nativitate sequerentur, sed magis ante quem [...]mo. Ita Christus Jesus dictus est *primogenitus*, q[...] tu dicas *ab æterno genitus.* Lyranus ad locum Apo[...]li: *Primogenitus omnis creaturæ, id est, genitus ante [...]nem creaturam: quia generatio Filii à Patre est æterna.* [...]dorus Pelusiota lib.III. epist. XXXI. pag. 268. ut eò [...]ciliùs Arianorum declinaret impetum, existimat, [...] esse scribendum πρωτότοκος, sed πρωτοτόκος. Paul[...] enim non docere, πρῶτον τῆς κτίσεως αὐτὸν ἐκτίσθαι, ἀ[...] πρῶτον τετοκέναι, τουτέστι, πεποιηκέναι τὴν κτίσιν, *eum [...]mum ex omnibus rebus conditis creatum esse, sed primò [...]perisse, hoc est, fecisse res creatas:* ac proinde penu[...]mam syllabam esse acuendam. Atque hanc sententi[...] suam per totam epistolam probare conatur. Sed n[...] opus his subtilitatibus. Quis enim dubitat, quin [...] ante creaturarum creationem dicitur genitus, hac [...]tione à creatione & creaturis distinguatur? Vide C[...] Heinsii Exercitat. ad hunc Pauli locum.

Nec tamen omnes ex veteribus propositam sequ[...]tur expositionem; sed, quamvis idem nonnunquam [...] sentire testentur, alibi tamen aliter exponunt. S[...] enim, qui Christum putant appellari πρωτότοκον πά[...] κτίσεως propter assumtam carnem. In hanc sententi[...] inclinat Athanasius Orat.III. contra Arianos, t.I.p.4[...] Πρωτότοκος πάσης κτίσεως λέγεται, οὐχ ὡς ἐξισούμενος τ[...] κτίσμασι, καὶ πρῶτος αὐτῶν κατὰ χρόνον πρωτότοκος λέ[...]ται· πῶς γὰρ, ὅπου γε μονογενής ἐστιν αὐτός; ἀλλὰ διὰ τὴν πρὸς [...] κτίσματα συγκατάβασιν τοῦ λόγου, καθ' ἣν καὶ πολλῶν γέγ[...] ἀδελφός. *Primogenitus omnis creaturæ dicitur, non qu[...] creaturis æquiparetur, & ipse inter eas tempore primus [...] primogenitus dicitur: qui enim hoc, cùm ipse sit unigenit[...] sed propter Verbi ad creaturas condescensionem, juxta qu[...] etiam multorum factus est frater.* Hoc est respectu inc[...] nationis, ob quam ad Rom.VIII.29. dicitur *primogeni[...] inter multos fratres,* ut mox sub num.II.1. videbimus.

Alii hoc referunt ad regenerationem, cujus Bapt[...]mus Symbolum est. Ita Greg. Nyssen. Orat. II. con[...] Eunomium, t. II. p.453. Διὰ τὸ γενέσθαι ἡμᾶς αἷμα [...] σάρκα, καθώς φησιν ἡ γραφή, ὁ δι' ἡμᾶς γενόμενος καθ' ἡμ[...] καὶ σαρκὸς καὶ αἵματος κοινωνήσας, μέλλων ἡμᾶς μεταποιεῖν [...] τοῦ φθαρτοῦ πρὸς τὸ ἄφθαρτον, διὰ τῆς ἄνωθεν γεννήσεως, τ[...] ὕδατος καὶ πνεύματος, αὐτὸς τοῦ τοιούτου τόκου καθηγήσατο [...] τοῦ ἰδίου βαπτίσματος τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐπὶ τὸ ὕδωρ ἐπισπ[...]σάμενος. ὥστε πάντων τῶν πνευματικῶς ἀναγεννωμένων, πρ[...]τότοκον αὐτὸν γενέσθαι, καὶ ἀδελφοὺς ὀνομάσαι τοὺς τῆς ὁμοί[...] αὐτοῦ διὰ τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ πνεύματος μετεσχηκότας γεννήσε[...] *Propterea quòd nos nati sumus sanguis & caro, sicut di[...] scriptura; qui autem propter nos secundùm nos natus es[...] & carnis atque sanguinis particeps factus est, nos ex corr[...]ptibili ad incorruptibile vendicaturus per supernam ge[...]rationem, quæ est per aquam & Spiritum, ipse ta[...] partus dux extitit, per suum baptisma, Sanctum Spi[...]tum in aquam attrahens. Ita ut omnium, qui spiritua[...]*

r *regenerantur, ipse fit primogenitus, fratresq; nominet* s, *qui similis cum ipso per aquam & Spiritum genera-* nis *facti sunt participes.* Hanc ipsam sententiam iam proponit de perfecta Christiani forma, t. III. ag. 290. 291. Eodem respicit Basilius M. lib. IV. ontra Eunomium, t. II. pag. 104. ubi inter alia dicit hristum vocari πρωτότοκον πρὸς τὰς διὰ υἱοθεσίας τῦ ἁ- ἰυ πνεύματος ἐκ Θεῦ γεννωμένυς, *primogenitum respectu* rum, *qui per adoptionem Spiritus Sancti ex Deo nati* ut. Chrysostom. Homil. in Incarnationem Domini, est in Biblioth. Photii Cod. CCLXXVII. pag. 1549. ιτῦ θείυ Παύλυ εἰπόντος, πρωτότοκος πάσης κτίσεως, οἱ ρετικοί, φησι, μὴ νοήσαντες, περὶ ποίας κτίσεως λέγει, εἰς ίσμα τὸν υἱὸν οἱ ἀνόητοι καταβιβάζυσι. Διττὴ δὲ ἡ κτίσις· μὲν γάρ ἐστιν, ἡ γεγενημένη· ἡ δὲ, ἡ ἀνακαινιζομένη. Αὐ- ς γὰρ πάλιν Παῦλος βοᾷ· Εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις· ἵνα λαμπρῶς ἐπιδείξῃ, ὅτι τῆς ἀνακαινισθείσης κτίσεως λέγει ρωτότοκον τὸν Χριστὸν, ἐπάγει, πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, ἵνα γέ- ται ἐν πᾶσι πρωτεύων, πρωτεύων τῶν ἀνακαινιζομένων, τῶν εἰς φθαρσίαν καλυμένων, τῶν ἐκ νεκρῶν ἐγειρομένων. πρωτεύων ὐ ιτὰ τὴν θεότητα· ἀλλὰ πρωτεύει κατά γε τὴν ἀνθρωπότητα, ἀρ- ηγὸς ἡμῶν γεγονὼς τῆς ἀναστάσεως, καὶ τῆς ἐκ φθορᾶς εἰς ἀφ- ρσίαν μεταστοιχειώσεως. *Cùm dicat B. Paulus,* Primoge- tus omnis creaturæ, *hæretici, inquit, non intelligentes* *qua creatura loquatur, ad creaturam Filium insipientes* *trudunt. Est verò duplex creatura, una quidem facta,* *tera renovata. Paulus namque iterum clamat:* si quæ Christo nova creatura: *utq; manifestè ostendat, se di-* *re Christum esse primogenitum creaturæ renovatæ, ad-* *it,* primogenitus ex mortuis, *ut sit in omnibus primus.* *rimus renovatorum, ad immortalitatem vocatorum,* *mortuis resuscitatorum. Primus non secundùm dei-* *tem, sed secundùm humanitatem, princeps factus re-* *rrectionis nostræ, & mutationis ex corruptione ad incor-* *ptibilitatem.* Pia quidem hæc expositio: sed cum postoli scopo non convenit. Vocatur πρωτότοκος άσης κτίσεως, *quia ab eo omnia condita,* ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτί- η τὰ πάντα, inquit disertè Paulus.

Hìc verò illud probè observandum est, Arianos ex quòd Filius Dei vocatur πρωτότοκος πάσης κτίσεως, npiè asseruisse, & mordicus defendisse, Filium Dei esse ίσμα. Quomodo docuerint eum esse κτίσμα, vide voce Υἱός. Quomodo orthodoxi locum Apostoli ontra Arianos defenderint, jam vidimus. Pergimus rgo ad alia.

b. Cùm Christus vocatur πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, *rimogenitus mortuorum,* vel *ex mortuis*, Coloss. I. 18. id t, is, qui à mortuis primus ad immortalitatem propria irtute resurrexit, & firmam de futura resurrectione no- ra fidem reddidit. Theodoretus demonstrat. V. quòd npatibilis sit divinitas Salvatoris, t. IV. p. 183. Ὡς ἄνθρω- πος πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν· πρῶτος γὰρ τὰς ὠδῖνας ἔλυσε ῦ θανάτυ, καὶ πᾶσιν ἔδωκε τῆς ἀναβιώσεως τὴν γλυκεῖαν ἐλ- ίδα. *Tanquam homo est primogenitus ex mortuis: pri-* *mus enim dolores mortis solvit, & dulcem reviviscendi* *em omnibus dedit.* Idem in cap. I. ad Coloss. pag. 348. ocatur *primogenitus ex mortuis:* πρῶτος γὰρ τὰς ὠδῖνας ὖσε τῦ θανάτυ· αἰνίττεται δὲ ὁ λόγος καὶ τὴν πάντων ἡμῶν νάστασιν. *Primus enim solvit dolores mortis. Omnium* *utem nostrûm resurrectio tacitè significatur.* Gregor. yssen. Orat. II. contra Eunomium, t. II. p. 453. Ἐπεὶ καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἔδει αὐτὸν ἐναποθέσθαι τῇ φύσει τὴν ύναμιν, γίνεται ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων, καὶ πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, ὁ πρῶτος δι' ἑαυτῦ λύσας τὰς ὀδύνας (scriben- um potiùs, ὠδῖνας) τῦ θανάτυ. ὥστε καὶ ἡμῖν ὁδοποιη- ῆναι τὴν ἐκ τῦ θανάτυ παλιγγενεσίαν, διὰ τῆς τῦ Κυρίυ ναστάσεως τῆς ὠδῖνος τῦ θανάτυ λυθείσης, ἐν ᾧ κατειχό- εθα. *Quoniam etiam per suam à mortuis resurrectio-* *em ipsum indere vim naturæ humanæ ad resurgendum* *oportebat, fit dormientium primitiæ, & primogenitus ex* *mortuis, qui primus per se ipsum mortis dolores solvit. Ita* *ut nobis à morte sit patefacta via ad regenerationem, per* *Domini resurrectionem mortis doloribus solutis, in qua* *detinebamur.* Idem, Orat. IV. contra Eunomium, p. 542. Πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν γίνεται, ὁ πρῶτος δι' ἑαυτῦ τὰς ὠδῖ- νας τῦ θανάτυ λύσας, ἵνα καὶ πᾶσιν ὁδοποιήσῃ τὸν ἐξ ἀναστάσεως τόκον. *Primogenitus ex mortuis fit, qui primus per se dolo-* *res mortis solvit, ut omnibus etiam faciat viam ad par-* *tum, qui fit ex resurrectione.* Iisdem penè verbis de per- fecta Christiani forma, t. III. p. 291. utitur. Chrysostom. Hom. CXXXIV. t. V. p. 861. ad quæstionem, *Quomo-* *do Christus sit primogenitus ex mortuis, cùm etiam alii* *ante eum resurrexerint,* respondet: Ἐκεῖνοι εἰ καὶ ἀνέστησαν πρὸ Χριστῦ, ἀλλὰ ἀναστάντες πάντες ἀπέθανον πάλιν, γεῦμα δεδωκότες τῆς ἀναστάσεως. Ὁ δὲ Χριστὸς ἀναστὰς ὐκ ὑποπίπτει θανάτῳ, καὶ διὰ τῦτο ἀρχηγὸς, ὡς ἀναστὰς, καὶ μηκέτι ἀποθνήσκων. *Illi, etiamsi ante Christum resurrexerint,* *postmodùm omnes rursus mortui sunt, gustum quendam re-* *surrectionis dederunt. Christus autem postquam resurre-* *xisset, morti non ampliùs est obnoxius, & propterea dux,* *ut qui resurrexit, nec ampliùs moritur.* Oecumenius in cap. I. ad Col. p. 690. Πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, id est, ἀρχὴ ἀναστάσεως καὶ πρόφασις γενόμενος. *Initium & caussa resur-* *rectionis factus, dicitur primogenitus ex mortuis.* Aretas ad Apoc. I. 5. ubi Christus quoq; vocatur ὁ πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, p. 886. ὡς μόνος αὐτὸς κατάρξας τῆς τοιαύτης ἡμῖν τῶν ἀγαθῶν χάριτος, *ut qui solus primus hanc bonorum* *gratiam nobis incepit,* id est, *ejus autor est.* Παλινζωΐαν intelligit. Niceph. Constantinop. in Actis Ephes. p. 309. ita explicat: Ἀνέστη, ὡς Θεὸς, πατήσας τὸν θάνατον, προοδο- ποιῶν πάσῃ σαρκὶ τὴν ἀνάστασιν. καὶ συνανέστησεν ἡμᾶς, τὰς πεσόντας τῷ τῆς ἁμαρτίας πτώματι. *Resurrexit, ut Deus,* *calcata morte, viamq; ad resurrectionem omni carni stra-* *vit: & nos simul resuscitavit, qui in peccatum eramus* *prolapsi.* Athanas. Orat. III. contra Arianos, t. I. p. 434. Πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, διὰ τὸ ἐξ αὐτῦ καὶ μετ' αὐτὸν εἶναι τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν. *Primogenitus ex mortuis, quia ab ipso* *& post ipsum est resurrectio mortuorum.* Apud eundem de Definitionibus, t. II. p. 53. illa quoque affertur ratio, quam superiùs ex Chrysostomo attulimus: Πρῶτος ἐκ τῶν νεκρῶν ἀνέστη τὴν ἐν ἀφθαρσίᾳ ἀνάστασιν, ἧς καὶ ἡμεῖς κατὰ τὸ μέλλον ἐλπίζομεν ἀπολαύσασθαι, ἣν μὴ διαδέχεται θάνατος. *Primus à mortuis resurrexit ad immortalitatem, qualem* *etiam nos deinceps speramus, quam nulla excipit mors.* Vide etiam in Ἀπαρχὴ, num. II. sub lit. *c.*

II. *Proprietates* primogenitorum variæ sunt, quas aliunde; maximè ex Bibliotheca Ravanelli petere licet. *Ex* eorum autem *prærogativa* oriuntur quædam *meta-* *phoricæ phrases;* quales sunt.

1. *Cùm Christus* dicitur πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελ- φοῖς, *primogenitus inter multos fratres,* Rom. VIII. v. 29. quia dignitate & autoritate fidelibus omnibus antecel- lit, est eorum caput, dux & moderator, ad quem aggre- gari, & cui conformes fieri nos omnes oportet. Veteres verò ferè volunt, eum propter naturam humanam hîc vocari πρωτότοκον. Theodoretus ad hunc locum; πρωτό- τοκος ὡς ἄνθρωπος ὀνομάζεται. μονογενὴς γάρ ἐστιν ὡς θεός. ὐκ ἔχει γὰρ ἀδελφὺς ὡς Θεὸς, ὡς δὲ ἄνθρωπος, ἀδελφὺς τὺς πεπιστευκότας καλεῖ. Τύτων ἐστὶ πρωτότοκος. *Primogeni-* *tus nominatur, ut homo: ut Deus enim, unigenitus est.* *Neq; enim fratres habet, ut Deus: sed ut homo appellat* *fratres eos, qui crediderunt.* Idem in Psal. LXXXIX. p. 755. Πρωτότοκος, ὡς ἄνθρωπος, ἀδελφὺς γὰρ ἔχει τὺς πε- πιστευκότας ὡς ἄνθρωπος. *Primogenitus ut homo, fratres* *enim ut homo habet eos, qui crediderunt.* Et Theophy- lact. ad eundem, p. 85. Πρωτότοκός ἐστιν ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς κατὰ τὴν οἰκονομίαν. κατὰ γὰρ τὴν θεότητα μονογενής. Ἐπεὶ γὰρ ἡ

προσληφθεῖσα σὰρξ ἐχρίσθη παρεσίᾳ ὅλε τε͂ χρίοντ☉, καὶ ἀπαρχὴ ἡμῶν ἐγένετο, ἁγιασθείσης ἐν χριςῷ τ͂ κατακρίτε φύσεως, εἰκότως πρωτότοκός ἐςι, καὶ ἀδελφοὶ αὐτε͂ χρηματίζομεν. *Primogenitus est inter multos fratres secundùm incarnationem: nam secundùm deitatem est unigenitus. Quia enim assumta caro uncta est præsentiâ totius inungentis, ac primitiæ nostræ factus est, sanctificatâ in Christo damnatâ nostrâ naturâ, meritò primogenitus est, fratresq; ipsius appellamur.* Athanas. Orat. III. contra Arianos, t.I. p.434. Πρωτότοκ☉ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς ἐκλήθη διὰ τ͂ τῆς σαρκὸς συγγένειαν. *Primogenitus inter multos fratres appellatus est propter carnis conjunctionem.* Greg. Nyssen. verò Orat.IV. contra Eunomium, p.542. hoc ad regenerationem refert: Ἐν ἀδελφοῖς πρωτότοκ☉ γινόμεν☉, ὁ τε͂ καινε͂ τ͂ παλιγγενεσίας τόκε προγεννηθεὶς ἐν τῷ ὕδατι, ε͂ τὰς ὠδῖνας ἡ πτῆσις τ͂ περιςερᾶς ἐμαιεύσατο· δι' ε͂ τὲς συμμετασχόντας αὐτῷ τ͂ ὁμοίας γεννήσεως ἀδελφὲς ἑαυτε͂ ποιεῖ, καὶ πρωτότοκ☉ γίνεται τ͂ μετ' αὐτὸν γεννωμένων ἐκ τε͂ ὕδατός τε τε͂ πνεύματ☉. *Inter fratres primogenitus factus est, qui novo regenerationis partu prior genitus est, in aqua, cujus partum columbæ volatus obstetricatus est. Per quem eos, qui cum ipso similis generationis participes sunt, sibi fratres adsciscit, & primogenitus efficitur eorum, qui post ipsum ex aqua & Spiritu regenerantur.* Vide ibidem plura.

2. *Cùm per* Πρωτοτόκες *intelliguntur electi* ad Hebr. XII. 23. ubi Theodoret. p.457. Πρωτοτόκες τὲς ἐκλεκτὲς κέκληκεν, ἐπειδὴ διπλε͂ν κλῆρον κατὰ τ͂ νόμον ἐλάμβανον οἱ πρωτότοκοι. Ταῦτα δὲ εἴρηκε, καὶ τ͂ ὑπεροχὴν τέτων δεικνὺς, καὶ σπεδαιότερον αὐτοῖς προσιέναι παρεγγυῶν. Primogenitos *vocavit electos, quia duplicem primogeniti ex Lege capiebant partem in hæreditate, Hæc autem dixit, & horum ostendens excellentiam, & ut ad ea studiosiùs accederent præcipiens.* Theophylactus ad eundem locum, p.1018. duplicem affert expositionem. Prior est: Πρωτοτόκες καλεῖ τὲς πιςὲς, τὲς ἀφιερωμένες Θεῷ, τὲς ἡγιασμένες. Primogenitos *vocat fideles, consecratos Deo, ac sanctificatos.* Addit: Ἐπειδὴ κοινός ἐςι πατὴρ πάντων ὁ Θεὸς, πάντες μὲν ἄνθρωποι υἱοί εἰσιν αὐτοῦ κοινῶς· πρωτότοκοι δὲ τέτων, οἱ πιςεύσαντες, καὶ ἄξιοι τ͂ κατὰ πρόθεσιν υἱοθεσίας. *Quoniam Deus est communis omnium Pater, omnes quidem homines sunt filii ejus communiter: horum verò primogeniti sunt fideles, adeóque digni adoptione filiorum, quæ est secundum propositum.* Posterior: Ἢ καὶ πάντες μὲν ἁπλῶς οἱ πιςεύοντες, υἱοί· πρωτότοκοι καὶ οἱ ἐνάρετοι, καὶ τῶν πρεσβειῶν ἐν λόγῳ καὶ πολιτείᾳ ἠξιωμένοι παρὰ Θεῷ. *Vel simpliciter omnes quidem credentes, filii sunt: primogeniti autem; qui Deo bene placent, & in verbo vitæq; conversatione legationibus apud Deum digni habentur.* Ita interpres, deceptus sine dubio unico accentu in voce πρεσβειῶν, ubi scribendum πρεσβείων, ut sit à πρεσβεῖον, non à πρεσβεία. Sunt autem τὰ πρεσβεῖα *jura primigenia, jus primogenituræ.* Ita hac voce ad præsentem quoque locum usus Oecumenius, pag.866. Πρωτοτόκες λέγ{ει} τὲς ἁγίες, τὲς τὸ ἐξαίρετον ἔχοντας παρὰ τὲς λοιπὲς πιςὲς, τὲς τ͂ υἱοθεσίας ἠξιωμένες, ἀπὸ τ͂ παρ' ἡμῖν πρωτοτόκων, οἳ ἐκ τ͂ πρωτοτοκίων ἔχεσί τινα πρεσβεῖα. Primogenitos *vocat sanctos, qui supra reliquos fideles prærogativam habent, qui adoptione filiorum digni sunt habiti, ab exemplo nostrorum primogenitorum, qui propter jus primogeniti quædam habent honoraria,* vel *præcipua legata.* Vide etiam Damascen. orthod.fid.lib.IV.c.VIII.p.293.

Πρωτεργός.

De hac voce ita H. Stephanus: Πρωτεργὸς, *primas in opere aliquo partes obtinens, primariò efficiens.* Plato de leg. lib. 10. Πρωτεργοὶ κινήσεις καὶ δευτερεργοί. quod & simpliciter, *Motiones primariæ & secundariæ.* Hactenus ille. Dionysius Areopagita Cœl. Hierarch. c. VI sect.I. p.68. Πρωτεργοὶ θεοφάνειαι καὶ τελειώσεις. *Primævi Dei apparitiones & imitationes;* quæ in Angelis se pri mò exerunt. Pachymeres ad hunc locum, p.78. Πρω τεργὲς λέγ{ει} θεοφανείας, ὅτι εἰς αὐτὲς πρώτες ἐργάζοντα ἐνεργέμεναι αἱ θεοφάνειαι. *Primigenias apparitiones Dei vo cat, quòd in eis* (Angelis) *primùm operando vim suan exerant.* Clem. Alex. Strom. lib. VII. pag. 704. Οὗτ☉ ἁπάντων τῶν ἀγαθῶν, θελήματι τε͂ παντοκράτορος πατρὸς αἴτι☉ ὁ υἱὸς καθίςαται, πρωτεργὸς κινήσεως, δύναμις ἄληπ τ☉ αἰσθήσ{ει}. *Hic omnium bonorum, voluntate Patr omnipotentis, author & caussa Filius, est primus effecto motus, potestas quæ sensu non potest comprehendi.*

Πρωτοφόν☉.

Non habent Lexica. *Primus homicida.* Cæsarius Dial. I. Interrogat. XXXI. Πρωτοφόν☉ Καὶν, *primus ho micida Cain:*

Πρωτόχυτ☉.

Non habent Lexica. Πρωτόχυτ☉, *primùm effusus* à χυτὸς, *fusus,* seu *fusilis.* Formatur ut ἀρτίχυτ☉, ἀν τόχυτ☉, πολύχυτ☉, &c. Clemens Alex. Pædag.lib. cap. VI. p.102. Αἱ τιτθαὶ τὸ πρωτόχυτον τε͂ γάλακτ☉ πο μα, ὁμωνύμως ἐκείνῃ τῇ τροφῇ, μάννα κεκλήκασι. *Nutri ces id lactis, quod primum ad potum effunditur, eodem quo illud nutrimentum nomine manna appellaverunt.*

Πρωτοψάλτης.

Vide de hac voce in Ψάλτης.

Πτερνίζω.

Veteres Glossæ: Πτερνίζω, *supplanto, decipio.* Hesy chius: Ἐπτέρνισεν, ἐσκέλισε. *Supplantavit.* In animo ha buit locum Hoseæ XII.3. ubi de Jacobo: Ἐν τῇ κοιλί ἐπτέρνισε τ͂ ἀδελφὸν αὐτε͂. *In utero supplantavit fratrem suum.* Iterum Hesychius: Πτερνιεῖ, παγιδευσ{ει}. *Illaquea bit.* scribendum παγιδεύσει. Respexit ad locum Jerem IX.4. Πᾶς ἀδελφὸς πτέρνῃ πτερνιεῖ. *Omnis frater calca neo supplantabit.* Idem Hesychius: Πτερνίζ{ει}, ἀπατᾷ συναρπάζ{ει}, ἀτιμάζ{ει}, ὑβρίζ{ει}. *Supplantat, seducit, diri pit, ignominiâ afficit, injuriam facit.* Suidas: Πτερνίζει ἀπατᾷ, ἢ λακτίζει. *Supplantat, decipit, vel calcitra* Idem: Πτερνίζω, τὸ καταβάλλω, ἐκ μεταφορᾶς τ͂ περὶ τὰ χες ἀγωνιζομένων. *Supplanto, dejicio: per translationem ab illis* ductam, *qui de celeritate inter se certant.* Ad ducit postea locum: Ἐπτέρνικε γάρ με ἤδη τρίτον τοῦτο *Nunc enim me jam tertiùm supplantavit.* H. Stephani hæc ex Aristophane putat desumta. Ego potiùs eum respexisse judico ad illa Esavi de Jacobo, Gen.XXVI v.36. Ἐπτέρνικε γάρ με ἤδη δεύτερον τέτο: ac proind pro τρίτον, legendum δεύτερον. Hoc ipsum verbum Malach.III. 8.9. quater legitur: ubi, monente Theo doreto, Aquila & Symmachus pro πτερνίζειν haben ἀποςερεῖν, *fraudare.* Et Cyrillus Alex. in illud caput p.858. Τὸ πτερνίζειν ἐςὶ τὸ συναρπάζειν, ἢ φενακίζειν. *Sup plantare, est diripere, aut decipere.* Eodem modo πτέρ να metaphoricè *fraudem* notat. Suidas: Πτέρνα, ὁ δόλος καὶ ἡ ἐπιβελή. *Dolus & insidiæ.* Joh.XIII. 18. dicit Chri stus de proditore, ex Psal.XLI. 10. Ὁ τρώγων μετ' ἐμ τὸν ἄρτον, ἐπῆρεν ἐπ' ἐμὲ τὴν πτέρναν αὐτοῦ. *Qui edit me cum panem, sustulit adversum me calcem suum.* Apu LXX. est, ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ πτερνισμόν. *Magnificav super me supplantationem.* Ad hæc Psalmi verba ea habe Theodoret. quæ suprà ex Suida attulimus. Hic, ut pa teat non ampliùs conjecturâ nisi assertionem de verb ex Gen.XXVII. totum Theodoreti locum exscribimu Δόλον τὴν πτέρναν ὠνόμασεν, ἐκ μεταφορᾶς τῶν περὶ ταχ ἀγ

...ιζομένων, καὶ τῇ πτέρνῃ τοὺς συνθέοντας πταίειν καὶ πίπ[τειν] ...μηχανωμένων. Τοῦτο καὶ Ἡσαῦ ἀπατηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰακὼβ, Δικαίως ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰακώβ. ἐπτέρνικε γάρ δὴ δεύτερον τοῦτο. *Dolum* calcaneum *nominavit*, *ex* ...*slatione ab illis desumta*, *qui de celeritate contendunt*, ...*alcando moliuntur*, *ut simul currentes impingant &* ...*nt. Hoc etiam Esavus à Jacobo deceptus dixit*, Justè ...atum est nomen ejus Jacob: nam me supplantavit bis. Chrysostomus Hom. LXXI. in Joh. Οὐκ εἶπε, ...αδίδωσί με, ἀλλ' ἦρεν ἐπ' ἐμὲ πτερνισμὸν, τὸ δολερὸν, ὕπουλον καὶ λαθραῖον τῆς ἐπιβουλῆς παραστῆσαι βουλόμενος. ...*n dixit*, tradit me, *sed* sustulit adversum me calcane[um], *ut dolosas*, *fallaces & clandestinas ostendat insidias*. Et ...eophylactus in Johannem. cap. XIII. p.756. ita ex... ...at istud, ἦρεν ἐπ' ἐμὲ πτερνισμὸν, τουτέστι, δόλον καὶ ἀπά[την] καθ' ἐμοῦ συνέθηκεν. ἐκ μεταφορᾶς τῶν παλαιόντων, οἳ ...σκελίζοντες τοὺς ἀντιπαλαίοντας, διὰ τοῦ τὰς πτέρνας ...ῶν πατεῖν, καταβάλλουσι. Sustulit adversum me calca[ne]um, *hoc est*, *dolum & deceptionem contra me composuit*: ...*ctantibus sumtâ metaphorâ*, *qui supplantantes adver*...*ios suos*, *dum illorum calcaneum calcant*, *dejiciunt*. ...ερνισμὸς ergo insidias significat. Hesychius: Πτερνισ[μὸ]ν, ἐπίβουλον. Malim legere ἐπιβουλήν. Id enim πτερνισμὸς ...taphoricè significat. Salmasius verò legit ἐπίβαλον. ...ctè, si Hesychius noluit exponere, quid per transla[ti]onem significet, sed tantùm, quid propriè. Idem He[sy]chius: Ἐπίβαλοι, πτέρναι. Nempe à βάω est βηλὸς, hoc ..., βάσις, ἐπίβαλος.

Πτερόω.

Propria hujus verbi significatio ex Lexicis satis nota ...t. Nos hîc *impropriam* tantùm considerabimus, quâ ...τερόω est *in altum eveho & attollo*. Aliquot subjicimus ...empla. Hesychius: Πτεροῖ, ἐξαίρει, *elevat*, *extollit*. Chry[so]stomus in Psal. IX. Αὕτη ἡ ἡδονὴ τὸν ἄνθρωπον μετάρσιον ...γάζεται. αὕτη τοῦ σώματος ἀπαλλάττει τὴν ψυχήν· αὕτη ...ρὸς οὐρανὸν πτεροῖ· αὕτη τῶν βιωτικῶν ὑψηλότερον ποιεῖ. ...*æc voluptas sublimem & excelsum hominem efficit*: *hæc* ...*nimam à corpore liberat*: *hæc ad cœlum attollit*: *hæc iis*, ...*uæ ad victum pertinent*, *altiorem constituit*, Idem in Psal. ...IX. Ταῖς ἐλπίσιν ἐπτέρωσε τὸν ἀκροατήν. *Magnarum* ...*rum spe auditorem erexit*. Idem. Hom. XI. t.V. p. 56. ...e Anna in Templo orante: Ὑπὸ τοῦ πόθου πτερωθεῖσα, καὶ ...ρὸς τὸν οὐρανὸν ἀναβᾶσα τῇ διανοίᾳ, ὡς αὐτὸν ὁρῶσα τὸν θεὸν, ...τω μετὰ πάσης αὐτῷ θερμότητος διελέγετο. *Præ desiderio* ...*n altum subvecta*, *& mente in cœlum ascendens*, *quasi Deum* ...*rsum videns*, *ita summo cum fervore cum eo colloqueba*...*ur*. Et Hom. XXIX. in Genesin, p.225. de lectione S. Scripturæ: Ἡ ψυχὴ πτεροῦται καὶ μετάρσιος γίνεται τῷ ...ωτὶ τοῦ τῆς δικαιοσύνης ἡλίου καταυγαζομένη, καθ' αὐτὸν ἐκεῖ...ον τὸν καιρὸν τῶν πονηρῶν λογισμῶν λύμης ἀπαλλαττο...μένη, καὶ γαλήνης ἀπολαύουσα πολλῆς καὶ ἡσυχίας. *Anima at*...*ollitur & in sublime effertur lumine solis justitiæ illustra*...*ta*, *& eo ipso tempore à corruptela malarum cogitationum liberata*, *& contrà multa tranquillitate & quiete fruens*. Et in Psal. XLII. Οὐδὲν οὕτως ἀνίστησι ψυχὴν, καὶ πτεροῖ, καὶ τῆς γῆς ἀπαλλάττει, καὶ τῶν τοῦ σώματος ἀπολύει δεσμῶν, καὶ φιλοσοφεῖν ποιεῖ, καὶ πάντων καταγελᾶν τῶν βιωτικῶν, ὡς μέλος συμφωνίας, καὶ ῥυθμῷ συγκείμενον θεῖον ᾆσμα. *Nihil animam æquè erigit*, *& alatam quodammodo efficit*, *& à terra liberat*, *& à vinculis corporis exsolvit*, *& ad philosophiam excitat*, *& ut res omnes ad præsentem vitam pertinentes irrideat efficit*, *ut versus modulatus*, *& divinum canticum numero compositum*. Clemens Alex. Strom. lib. I. p.271. Οἱ ἐντραφέντες γνησίως τοῖς τῆς ἀληθείας λόγοις, ἐφόδια ζωῆς ἀϊδίου λαβόντες, εἰς οὐρανὸν πτεροῦνται. *Qui in verbis veritatis germanè & sincerè sunt educati*, *accepto vitæ æternæ viatico*, *sublimes in cœlum feruntur*.

Idem Strom. lib. IV. extremo, p.543. Ἐγὼ δὲ ἂν εὐξαίμην τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ πτερῶσαί με εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ τὴν ἐμήν. *Ego autem Christi Spiritum oraverim*, *ut me in meam sustollat Jerosolymam*. Leontius Episcopus in Actis Concilii Nicæni, p.143. Πτερώσας τῇ πίστει τὸ τῆς διανοίας σου ὄμμα, ἀνάβηθι ἐπὶ τὴν ὑψηλὴν τοῦ Θεοῦ ἐπίγνωσιν. *Elevato per fidem mentis tuæ oculo*, *ascende ad sublimem Dei cognitionem*. Atque ita apud alios etiam Patres passim.

Πτέρυξ.

Hæc vox sæpe *impropriè* sumitur, & notat

I. *Dei providentiam*, *curam*, *defensionem & protectionem*. Theodoretus ad v.8. Psal. XVII. p.452. Πτέρυγας τὴν ὀξεῖαν καὶ σύντομον τῆς προνοίας ἀσφάλειαν ὀνομάζει. ῥάστη γὰρ τῶν πτερύγων ἡ κίνησις. Alas *nominat velocem & promtam providentiæ securitatem*: *facillimus enim est alarum motus*. Idem ad v. Psal. LXI. p.630. Πτέρυγας τὴν τοῦ Θεοῦ κηδεμονίαν καλεῖ. *Alas Dei providentiam vocat*. Chrysost. Hom. XXXIII. t. V. dicit *alas in Deo* notare βοήθειαν, ἀσφάλειαν, σκέπην, συμμαχίαν, τὸ ἀχείρωτον τῆς βοηθείας, *auxilium*, *præsidium*, *protectionem*, *adjumentum*, *inexpugnabile auxilium*. Greg. Nyssenus Homil. XV. in Canticum, t.I. p.699. *per alas* Deo tributas dicit intelligi δύναμιν, καὶ μακαριότητα, καὶ ἀφθαρσίαν, καὶ τὰ τοιαῦτα, *potentiam*, *beatitudinem*, *statum interitus expertem*, *& his similia*. Basilius Cæsar. lib. V. contra Eunom. t.II. p.133. *per alas* Deo tributas dicit intelligi τὸ σκεπαστικὸν, *vim protegendi*. Cyrillus Jeros. Catech. VI. Ill p. 42. ἡ φρουρητικὴ τοῦ Θεοῦ δύναμις εἰς πτέρυγας λαμβάνεται. *Potentia Dei*, *quâ* homines *custodit*, *per alas indicatur*.

II. Quando *alæ Angelis* tribuuntur, nihil aliud notant quàm eorum *alacritatem & studium in exequendis Dei mandatis*. Chrysostomus Homil. III. de Incomprehensibili, t.VI. p.407. Τὰ πτερὰ οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸ τῆς φύσεως κοῦφον δηλοῖ. *Alæ nihil aliud declarant quàm naturæ celeritatem*. Dionysius Areopagita de cœlesti Hierarch. cap. XV. sect. III. p.168. Τὸ πτερὸν ἐμφαίνει τὴν ἀναγωγικὴν ὀξύτητα, καὶ τὸ οὐράνιον, καὶ τὸ πρὸς τὸ ἄναντες ὁδοποιητικὸν, καὶ τὸ παντὸς χαμαιζήλου διὰ τὸ ἀνώφορον ἐξῃρημένον. ἡ δὲ τῶν πτερῶν ἐλαφρία, τὸ κατὰ μηδὲν πρόσγειον, ἀλλ' ὅλον ἀμιγῶς καὶ ἀβαρῶς ἐπὶ τὸ ὑψηλὸν ἀναγόμενον. *Penna declarat ad sublimia ducendi velocitatem*, *& cœlestis vitæ cursum*, *ad anteriora semper atque celsiora promoventem*, *& supera petendo*, *terrena fugientem*: *pennarum enim levitas designat id*, *quod nulla ex parte terrenum est*, *sed se toto sine admixtione ac gravitate sursum fertur*. Vide Pachymerem ad hunc locum, pag. 182.

Πτωματίζω.

Descendit hoc verbum à πτῶμα, & significat *cadere facio*, vel *præcipito*. Cyrillus Alex. Orat. de excessu animæ, p.413. Οἱ ἐπιχαίροντες ἐπὶ πτώσει ἑτέρων, ἑαυτοὺς πτωματίζουσι. *Qui aliorum gaudent casu*, *se ipsos præcipitant*.

Πτωχεῖον.

Πτωχεῖον est *locus*, *in quo mendici degunt*: *locus mendicis alendis destinatus*: idem cum πτωχοδοχεῖον & πτωχοτροφεῖον. Palladius, hist. Lausiacæ, cap. V. pag.18. Ἀφηγούμενος τοῦ πτωχείου τῶν λελωβημένων. *Præfectus Ptochotrophii eorum*, *qui sunt corpore mutilati*. Can. VIII. Chalced. Οἱ κληρικοὶ τῶν πτωχείων καὶ μοναστηρίων καὶ μαρτυρίων. *Clerici ptochiorum*, *monasteriorum*, *& martyriorum*. Balsamo ad hunc Can. p.332. Πτωχεῖα λέγονται, πάντα τὰ εἰς πτωχῶν πρόνοιαν ἀφορισθέντα. *Ptochia vocantur omnia*, *quæ pauperum curæ destinata sunt*. Zonaras ad eundem Canonem, p.101. Πτωχεῖα εἰσι τὰ εἰς πτωχῶν ἀφωρισμένα πρόνοιαν καὶ διοίκησιν, τὰ γηροκομεῖα δηλονότι καὶ ὀρφανοτροφεῖα, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐν οἷς καταπαθεῖς ἀνάκεινται καὶ τρέφονται. *Ptochia sunt*, *quæ separata & destinata sunt ad pauperum curam & administrationem*,

nem, nempe loca ubi senes tractantur, loca alendis orphanis destinata, & hujusmodi alia, in quibus variis morbis confecti discumbunt & aluntur.

Πτωχικά.

Πτωχικὰ sunt reliqua redituum Episcopalium, quæ ut superflua mendicis distribuebantur. Balsamon ad Can. Apost. LIX. pag. 263. Ὁ ἐπίσκοπος ὀφείλει μετὰ τὴν ἀναγκαίαν αὐτοῦ δαπάνην, καὶ τὴν τῆς ἐκκλησίας, καὶ τῶν κληρικῶν συνήθη οἰκονομίαν, τὰ περιττεύοντα ἐκ τῶν εἰσόδων τῆς ἐκκλησίας, διαδιδόναι πρὸς πένητας· πτωχικὰ γὰρ καλοῦνται. *Episcopus debet post necessariam suam impensam, Ecclesiæque & Clericorum consuetam dispensationem, quæ supersunt ex Ecclesiæ reditibus, dare pauperibus: appellantur enim bona pauperum.* Ad eundem Can. Zonaras, p. 58. Τὰ τῶν ἐκκλησιῶν πράγματα ἡ γραφὴ πτωχικὰ ὀνομάζει. καὶ δεῖ ταῦτα διαδίδοσθαι τοῖς πτωχοῖς. *Res Ecclesiarum scriptura vocat bona pauperum, & ea inter pauperes sunt distribuenda.* Iterum Balsamo ad Can. XXVI. Chalced. p. 349. Κἂν ἀνεκλόγιστον ἐξουσίαν ἔχωσιν οἱ ἐπίσκοποι, ἀλλ' οὐκ ἐφεῖται τούτοις ὡς ἰδικοῖς, καὶ δεσποτικοῖς αὐτοῖς διαφέρουσι τοῖς ἐκκλησίας χρῆσθαι πράγμασι· τοσοῦτον, ὅτι καὶ τὰ περιττεύοντα μετὰ τὰς ἀναγκαίας ἐξόδους τοῖς πτωχοῖς διαδιδόναι ἀναγκάζονται, ὅτι καὶ πτωχικὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ λέγονται πράγματα. *Etsi potestatem reddendæ rationi non obnoxiam habeant Episcopi, iis tamen non permittitur, ut tanquam propriis & jure dominii ad se pertinentibus Ecclesiæ rebus utantur: adeò ut post necessarias impensas, ea quæ supersunt, pauperibus erogare cogantur: res enim Ecclesiasticæ, dicuntur bona pauperum.* Et ad Can. XIV. Neo-Cæs. p. 797. κυριακὰ χρήματα πτωχικὰ λέγεται, *pecuniæ Dominicæ, pauperum bona dicuntur.* Zonaras ad Can. IV. Chald. p. 99. Τὰ τῶν ἐκκλησιῶν χρήματα πτωχικὰ ὀνομάζονται, καὶ εἰς ἐνδεεῖς ἐτάχθησαν ἀναλίσκεσθαι. *Ecclesiarum bona, bona pauperum appellantur, & egenis sunt distribuenda.* Isidorus Pelusiota ep. CCLVIII. lib. I. pag. 69. Τὰ πτωχικὰ σφετερίζεται. *Pauperum bona intervertit.*

Πτωχός.

De pauperibus satis multa in vocibus Πένης, Ἐλεημοσύνη, & Ξενοδοχεῖον. Hìc illud tantùm consideramus, quinam Matth. V. 3. vocentur πτωχοὶ τῷ πνεύματι, *pauperes spiritu.* Πτωχὸς *propriè est*, ὁ ἀπὸ πλούτου κατελθὼν εἰς ἔνδειαν, *qui ex divitiis ad inopiam devolutus est;* ut habetur apud Basilium Cæsar. regul. brev. respons. ad Interrogationem CCLXII. p. 630. At in hoc Servatoris nostri dicto vox πτωχὸς *impropriè* sumitur; quanquam sint, quibus aliter videtur. Rem distinctè proponimus.

I. Verissima sententia est, quæ per πτωχοὺς τῷ πνεύματι intelligit eos, quorum spiritus domiti sunt, qui sibi nihil coram Deo tribuunt, & sese Deo subjiciunt: quibus opponuntur in Ecclesiaste, cap. VII. 8. ὑψηλοὶ τῷ πνεύματι. Non ergo audiendi, qui τῷ πνεύματι hìc delendum censent, dictitantes, nullibi πτωχὸν τῷ πνεύματι pro homine mente humili occurrere. At si πτωχὸς τὰς φρένας, quod in Græco epigrammate legi testatur Pricæus, ponitur pro homine sapientiâ vacuo, cur non & πτωχὸς τῷ πνεύματι dici posset de eo, qui caret superbiâ? Atque ita intellexit Greg. Nyssenus Orat. I. de Beatitud. t. I. p. 766. quando dicit, πτωχείαν πνεύματος εἶναι τὴν ἑκούσιον ταπεινοφροσύνην, *paupertatem spiritus esse voluntariam animi demissionem.* Vide apud eundem plura in hanc sententiam. Basilius M. in c. XIV. Jesajæ, t. I. pag. 1100. Πτωχοὶ τῷ πνεύματι οὐχ οἱ τὰ χρήματα ἐνδεεῖς, ἀλλ' οἱ τῇ διανοίᾳ ἠλαττωμένοι. *Pauperes spiritu non sunt illi, qui pecuniis carent, sed qui mente sunt humili.* Optimè etiam S. Macarius, Hom. XII. p. 155. Ἕως οὗ τις κέκτηται γνῶσιν καὶ σύνεσιν, καὶ προκόπτει, οὐκ ἔστιν πτωχὸς τῷ πνεύματι, ἀλλ' οἴεταί περὶ ἑαυτοῦ. Ὅταν δὲ ἔλθῃ εἰς ταύτην σύνεσιν καὶ τὴν προκοπὴν, αὕτη ἡ χάρις διδάσκει αὐτὸν πτωχὸν τῷ πνεύματι, τὸ ὄντα τινὰ δίκαιον καὶ ἐκλεκτὸν τοῦ μὴ ἡγεῖσθαί τι ἑαυτὸν εἶναι, ἀλλ' ἔχειν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ...μον καὶ ἐξουδενουμένην, ὡς μηδὲν εἰδότα, ἢ ἔχοντα, καί τ... δότα καὶ ἔχοντα. *Quamdiu quis cognitionem & intelli... tiam possidet, & proficit, non est pauper spiritu, sed ... ipso magnificè sentit. Quando verò hanc consecutus fu... intelligentiam & hunc profectum, hæc gratia ipsum d... pauperem esse spiritu, &, licèt sit justus & electus Dei, existimare, se quid esse, sed se ipsum pro honore destit... & contemto habere, ut qui nihil sciat, aut habeat, eti... sciat & habeat.* Idem Hom. XXIX. p. 406. Ἀποσκοπ... ἡ ψυχὴ εἰς τὴν ἄῤῥητον τῆς μελλούσης χάριτος εὐεργεσί... ἀναξίαν ἑαυτὴν, καὶ τὴν σπουδὴν αὐτῆς, καὶ πόνον καὶ κάμ... ἡγεῖται πρὸς τὰς ἀῤῥήτους ἐπαγγελίας τοῦ πνεύματος. ... ἐστιν ὁ πτωχὸς τῷ πνεύματι, ὃν ὁ Κύριος μακαρίζει. ... ἐστιν ὁ πεινῶν καὶ διψῶν τὴν δικαιοσύνην. οὗτός ἐστιν ὁ συν... τριμμένος τὴν καρδίαν. *Anima respiciens ad infinitum ... turæ gratiæ beneficium, se ipsam indignam, & studi... suum, laborem & defatigationem minimè æquiparan... putat ineffabilibus promissionibus spiritûs. Atque talis pauper ille spiritu, quem Dominus beatum prædicat: est ille, qui esurit & sitit justitiam: hic est contritus cor...* Chrysostomus Homil. XV. in Matthæum, p. 93. Πτω... τῷ πνεύματι, οἱ ταπεινοὶ καὶ συντετριμμένοι τὴν διάνοι... Πνεῦμα γὰρ ἐνταῦθα τὴν ψυχὴν καὶ τὴν προαίρεσιν εἴρηκ... ἐπειδὰν γάρ εἰσι πολλοὶ ταπεινοὶ οὐχ ἑκόντες, ἀλλ' ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἀνάγκης βιαζόμενοι, ἀφεὶς ἐκείνους (οὐδὲ ἂν εἴη τοῦτο ἐγκώμιον) τοὺς ἀπὸ προαιρέσεως ἑαυτοὺς ταπ... νοῦντας καὶ καταστέλλοντας μακαρίζει πρώτους. *Pauperes spirit... sunt humiles mente, atque contriti spiritu, spiritum en... hìc pro anima & voluntate posuit. Cùm enim multi s... humiles non sua sponte, sed necessitate rerum coacti, relic... istis, (neque enim hoc inter laudanda numerandum es... eos, qui se humiliant & deprimunt voluntate, primos be... tos appellat,* Chrysostomum imitatur Theophylactus quando dicit, Christum hoc loco τὴν ταπεινοφροσύν... προκαταβάλλεσθαι ὥσπερ θεμέλιον, *modestiam & humilitate animi, ceu fundamentum, primo loco ponere,* & συντετριμμ... νους τῇ ψυχῇ, *contritos animo, esse* πτωχοὺς τῷ πνεύματι.

II. Hanc tamen interpretationem suo indignam pu... tavit calculo Bellarminus. Libro namque secundo ... Monachis, cap. XX. scribit, *veram quidem esse, sed n... primario intentam.* Deinde subjicit, quænam ex plur... bus interpretationibus sibi optima videatur; nimiru... *ut per* πτωχοὺς τῷ πνεύματι *intelligantur illi, qui propte... Deum paupertatem sponte eligant, qui voluntariè su... pauperes.* Non diffitemur, esse inter Patres, qui ab ha... expositione non sint alieni. Clemens Alexandr. Strom... lib. IV. p. 484. dubitanter dicit, Μακάριοι δὲ καὶ οἱ πτωχοὶ εἴτε πνεύματι, εἴτε περιουσίᾳ, διὰ δικαιοσύνην δηλονότι, *Bea... ti verò etiam sunt pauperes, sive spiritu, sive facultatibus propter justitiam videlicet.* Greg. Nyssenus Orat. I. d... Beatitudinibus. t. I. p. 771. etsi p. 766. ut vidimus suprà *humiles* intelligi afferat, sui ferè oblitus, dicit: Πτωχεύω... τῷ πνεύματί ἐστιν, ὁ ἀνταλλαξάμενος τὸ τῆς ψυχῆς πλοῦτο... τῆς σωματικῆς εὐπορίας, ὁ διὰ τὸ πνεῦμα πτωχεύων, ὁ τὸ... γήϊνον πλοῦτον, οἷόν τι βάρος, ἀποσεισάμενος, ἵνα μετάρ... σιός τε καὶ διαέριος ἄνω φέρηται. *Pauper spiritu est, qu... corporalem opulentiam animæ divitiis permutat: qui propter spiritum egenus est: qui terrenas divitias, veluti onus quoddam excussit, ut sublimis per aërem sursum feratur.* Et apud Basilium M. Interrogat. CCV. in Reg. brev. pag. 604. Οὗτοί εἰσιν οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, οἵτινες ο... δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν ἐπτώχευσαν, ἀλλὰ διὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου εἰπόντος, Ὕπαγε, πώλησον πάντα ὅσα ἔχεις, καὶ δὸς πτωχοῖς, *Hi sunt pauperes spiritu, qui non aliam ullam ob caussam*

ſam pauperes facti ſunt, quàm ob doctrinam Domini, dixit, *Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus.* hæc interpretatio eſt ἀλλόκοτ☉. Propria vocis πτω- ſignificatio non eſt urgenda. Non ignotum, eam è metaphoricè uſurpari. An ergo putabit Bellarmi-, Luc. IV. 18. phraſin, Εὐαγγελίζεσθαι πτωχοῖς, quo- ſignificare, *Evangelium prædicare egenis & mendicis?* certè πτωχοὶ non ſunt alii, quàm qui abjectè coram o de ſe ſentiunt, peccata ſua agnoſcunt, horumque iam petunt.

III. Novam expoſitionem affert Theophanes Ho- l. LI. pag. 350. 351. dum per πτωχοὺς τῷ πνεύματι eos elligit, *qui peccata fugiunt.* Verba ejus ſunt: Πτωχοὶ πνεύματι, οὐχ οἱ χρημάτων στερούμενοι· ἔστι γὰρ ἰδεῖν πολ- ς πενομένους μὲν τῇ περιουσίᾳ, πλουτοῦντας δὲ τῇ ἐπιθυμίᾳ. λὰ πτωχοὺς νοητέον τῷ πνεύματι, τοὺς πάντων τῶν ἐν κα- κ νοουμένων ἑκουσίως πτωχεύσαντας, καὶ μηδὲν τι τῶν δια- λικῶν κειμηλίων ἐν τῇ ψυχῇ ταμιεύσαντας. *Pauperes ritu non ii ſunt, qui pecuniis carent: multos quippe videre pecuniis pauperes, ſed deſiderio divites. Verùm per* pau- res ſpiritu *intelligendi ſunt, qui omnibus, quæ ſub mali- intellectum cadunt, voluntariè ſeſe privant, & nihil Diaboli theſauris repoſitum in anima ſervant.* Affert nen expoſitionem quoque ex Baſilio, num. II. alla- m: nec non primam, quando dicit: Τάχα δὲ πτωχείαν όγ☉, καὶ τὴν ἑκούσιον ὀνομάζει ταπείνωσιν, ἧς ὑπόδειγμα γονεν ὁ ταῦτα διδάσκων Θεός. *Fortaſſe verò paupierta- m nominat ſermo, voluntariam humilitatem, cujus exem- ar nobis factus eſt, ipſe horum doctor Deus.*

Πυκτή.

Πυκτὴ ſc. δέλτος, *complicatilis tabula.* Cæſarius, Dial. Interrog. XXII. Vetus Teſtamentum vocat παλαιὰν κτὴν, *ſcripturam veterem.* Et Dial. eod. Interrog. XXV. Scripturam vocat θείαν πυκτὴν, *divinam pa- nam.*

Πυκτίς.

Πυκτὶς eſt *libellus* ſeu *tabula complicatilis.* Sacra Scri- tura ſæpe hac voce deſignatur. Cæſarius quæſt. XL. ag. 74. *Scripturam* vocat τὴν θείαν πυκτίδα, *divinum brum.* Quæſt. XXII. pag. 44. vetus Teſt. vocat παλαιὰν κτίδα, *veterem tabulam.* Quæſt. LXII. pag. 146. Ἡ θεία ῶν εὐαγγελίων πυκτίς. *Divinus Evangeliorum liber.* Theo- hanes Homil. I. p. 6. Ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν, ὑψωθήσεται, ς ἡ θεία λέγει πυκτίς. *Qui ſe ipſum humiliat, exaltabi- ur, ut divinæ literæ docent.* Et Homil. XII. p. 75. Ἡ σε- βασμία τῶν εὐαγγελίων πυκτίς. *Venerandus Evangeliorum iber.* Gloſſ. Eſcur. πυκτὶς, ἡ βίβλ☉.

Πυξίον.

Πυξίον apud recentiores Græcos eſt *vas ligneum, vel rgenteum, aut aureum, pyxidis inſtar elaboratum, in quo nicæ panis Euchariſtici aſſervantur.* Typicum Nicolai Caſulorum: Μετὰ τὴν μετάληψιν, καὶ οἱ τῆς μέχρι παρα- σκευῆς ἄρτοι φυλάττονται ἐν πυξίῳ ἀφωρισμένῳ τινί. *Poſt communionem, panes in pyxide quadam ſancta usque ad diem Veneris aſſervantur.* Item: Ἐν πυξίῳ τινὶ καθαρῷ ὁ θεῖ☉ κομιζόμεν☉ ἄρτ☉. *In pyxide quadam pura divi- nus panis allatus.* Pyxidem antiquitus κιβώριον (de quo ſuo loco) dictam fuiſſe, multis placuit. Nunc alii Græ- ci ἀρτοφόριον nuncupant. Vide hanc vocem.

Πῦρ.

Ad pauciſſima referimus, quæ pluribus de hac voce dici poſſent. Hæc vox duobus potiſſimùm modis ſu- mitur:

I. *Propriè* pro elemento notiſſimo. *Ignis* verò ob ſuam præſtantiam *pro Numine colebatur.* Primus, ut ajunt, ignem colere juſſit *Nimrod*; quem aliqui *Ninum*, arbitrantur. Chronicon Alexand. Αὐτὸν Νίνον τὸν Νεβρὼδ οἱ Ἀσσύριοι προσηγόρευσαν. οὗτ☉ διδάσκει Ἀσσυρίους σέβειν τὸ πῦρ. Ἔνθεν καὶ πρῶτον αὐτὸν βασιλέα μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἐποίησαν οἱ Ἀσσύριοι τοῦτον, ὃν μετωνόμασαν Νίνον. *Nim- rodo autem cognomen Nini impoſuerunt. Hic pro Deo ig- nem colere docuit. Unde primum eum, poſt diluvium, Aſſyrii regem fecere, Nini cognomine impoſito.* Voſſio ta- men veriſimilius videtur, Nimrodum eſſe eum, qui gentibus dicitur *Belus*, hoc eſt, *dominus*; ex eo autem prognatum eſſe illum, cui nomen ex re *Nini*, hoc eſt, *filii*, datum. Vide eum de Idololatria lib. I. cap. XXIV. *Perſis* etiam *Ignem pro Numine* fuiſſe, certiſſimum eſt. Cauſſam refert Julius Firmicus lib. de err. prof. relig. *Perſæ, & magi omnes, qui Perſiæ regionis incolunt fines ig- nem præferunt, & omnibus elementis putant debere præponi.* Apud Perſas cultum hunc fuiſſe ex ſcriptoribus Eccle- ſiaſticis facilè probamus. Chryſoſtomus Homil. IV. ad populum Antiochenum: Θεὸς παρὰ τοῖς Πέρσαις εἶναι νομίζεται τὸ πῦρ, καὶ τιμῶσιν αὐτὸ μετὰ πολλῆς τῆς θεραπείας οἱ βάρβαροι, οἱ τὴν χώραν ἐκείνην οἰκοῦντες ἔτι καὶ νῦν. *Deus apud Perſas ignis eſſe putatur, ipſumque multo cultu vene- rantur Barbari etiam nunc regionem illam habitantes.* Theodoretus hiſt. Eccleſ. lib. V. cap. XXXVIII. p. 751. Πυρεῖα καλοῦσιν οἱ Πέρσαι τοῦ πυρὸς τοὺς ναούς. Θεὸν γὰρ τὸ πῦρ ὑπειλήφασι. *Perſæ templa ignis vocant Pyrea: ignem enim Deum putant.* Vide etiam Socratem hiſt. Eccleſ. lib. VII. cap. VIII. pag. 267. a. quo loco pulchrè narrat, qua fraude Magi in ſpecu, ubi ignem colerent, homi- nem occultârint ad decipiendum regem Isdigerden, at- que ut dolum hunc detexerit Maruthas, Meſopotamiæ Epiſcopus. A Perſis hunc cultum accepere Cappado- ces, Phryges, Ægyptii, Græci, Romani. Vide Voſſium de Idololatria lib. II. cap. LXIV. LXV. Hunc verò cul- tum falsè refutat Chryſoſtomus Homil. XII. in epiſt. ad Epheſios, pag. 826. Ἥλιον φαίνειν ἡμῖν ἐποίησεν ἀντὶ λύχ- νου. Τίς τὸν λύχνον τὸν ἑαυτοῦ προσκυνεῖ; ἥλι☉ παρέχει τὸ φῶς· ἀλλ᾽ ὅταν ἐκεῖν☉ μὴ δύνηται, λύχν☉ δύναται. τί τοίνυν οὐ προσκυνεῖς τὸν λύχνον; ναὶ, φησί· Προσκυνῶ τὸ πῦρ. ὢ τοῦ γέλωτ☉. Τοσαύτη ἡ ὕβρις, καὶ οὐκ αἰσχύνη; ὅρα δὲ ἑτέραν πάλιν. τὸ προσκυνούμενον τί σβεννύεις; τί ἀπολλύεις, τί ἀναιρεῖς σου τὸν θεόν; Διατί μὴ συγχωρεῖς τὴν οἰκίαν ἐμπεπλῆσθαι αὐτοῦ; εἰ γὰρ θεός ἐστι τὸ πῦρ, ἐπινεμέσθω σου τὸ σῶμα, μὴ τῷ πυθμένι τῆς χύτρας καὶ τοῦ λέβητ☉ τὸν θεὸν ὑποβάλλῃς. εἴσαγε εἰς τὰ ταμεῖα, εἴσαγε εἰς τὰ σηρικὰ ἱμάτια, &c. *Deus fecit nobis ſolem lucere pro lucerna. Quis ſuam adorat lucernam? ſol præbet lucem: ſed quan- do ille non poteſt, lucerna poteſt. Cur igitur non adoras lu- cernam? Certè, inquit, adoro ignem. O rem ridiculam! Tantum probrum eſt, & non erubeſcis? Ecce rurſus aliud: Cur, quod adoratur, extinguis? Cur perdis, cur Deum tuum de medio tollis? Cur non ſinis domum tuam eo eſſe repletam? ſi enim ignis eſt Deus, conſumat corpus tuum, ne fundo ollæ & lebetis eum ſubjicias. Introduc illum in pe- netralia ædium, introduc in veſtes ſericas, &c.* Vide plura apud autorem.

II. *Impropriè.* Sic ſumitur, quando

1. *Deus* vocatur *Ignis.* Theodotus apud Clemen- tem. Alex. p. 804. Quando Deus vocatur πῦρ καταναλί- σκον, intelligitur δύναμις ἰσχυρὰ καὶ ἀπροσάντητος, ἡ μηδὲν ἀδύνατον. ἀλλὰ καὶ τὸ ἀπολέσαι δυνατὸν, *potentia valida & inacceſſa, cui nihil impoſſibile eſt, ſed quæ etiam perdere poteſt.* Oecumenius in cap. VII. Actor. pag. 42. Πυρὶ τὴν θείαν παρεικάζει φύσιν τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, διὰ τὸ παναλ- κές. *Sacræ literæ divinam naturam comparant igni propter omnipotentiam.* S. Maximus in cap. XIII. Dio- nyſii Areopagitæ de cœleſti Hierarch. p. 43. Καλῶς ἀπει- κάζει τῷ θεῷ τὸ πῦρ. Λέγει γὰρ ἡ γραφή. ὁ δὲ θεὸς πῦρ κατα- ναλίσκον ἐστί. καὶ ὅτι τὸ μὲν αὐτοῦ, θερμαίνει τὸ δὲ καλακ[illegible]

(Hæc

(Hæc corrupta ſunt, & ſic reſtituenda, καὶ ὅτι τὸ μὲν θερμαίνει, τὸ δὲ κατακαίει) οὕτω καὶ ὁ Θεὸς, τοὺς προσιόντας αὐτῷ φωτίζει, τοὺς δὲ ἀπιστοῦντας κατακαίει, τοὺς μὴ ἐν πίστει προσιόντας καὶ προσεγγίσοντας αὐτῷ. *Rectè comparat Deo ignem: dicit enim ſcriptura,* Deus ignis conſumens eſt: *& quoniam ignis partim calefacit, partim comburit: ſic etiam Deus accedentes ad ipſum illuminat, incredulos autem qui per fidem neque accedunt, neque appropinquant ipſi, comburit.* Pachymeres in epiſt. IX. Dionyſii Areopagitæ, p. 292. Τὸ προνοητικὸν αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ πᾶσι δραστήριον καὶ διακριτικὸν, πῦρ ὀνομάζεται. *Providentia ipſius, promta & alacris cura omnium, inque providendo diſcretiva vis, ignis nomine exprimitur,* Cyrillus Alexandr. lib. XVI. de Adoratione, p. 586. Ὁ θεσπέσιος ἔφη Μωϋσῆς. Ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον ἐστί· τὸ παναλκὲς οἶμαί που τῆς θείας καὶ ἀκηράτου φύσεως παρεικάζων πυρί. *Divinus Moſes dixit:* Deus noſter ignis conſumens eſt: *omnipotentiam, mea quidem opinione, divinæ & immortalis naturæ igni comparans.* Spiritus etiam Sanctus igni comparatur. Chryſoſtomus Homil. XXXII. in Joh. p. 683. Διὰ τῆς τοῦ πυρὸς προσηγορίας τὸ διεγηγερμένον καὶ θερμὸν τῆς χάριτος καὶ δαπανητικὸν ἁμαρτημάτων αἰνίττεται. *Per ignis appellationem indicat excitatam & fervidam gratiam, quæ quoque vim habet abſumendi peccata.* Macarius, Hom. IV. pag. 50. Ὅτε βούλεται, πῦρ γίνεται, πᾶν φαῦλον καὶ ἐπείσακτον πάθος τῆς ψυχῆς κατακαῖον. *Quando vult, fit ignis exurens omnem improbam affectionem animæ extrinſecus illatam.* Filius Dei ignis vocatur. Gregor. Nazianzenus Orat. XXXI. p. 498. Πῦρ ἀκούεις, οὐκ αἰσθητὸς ὢν, ἀλλ᾽ ὅτι τὴν κούφην καὶ μοχθηρὰν ἀνακαθαίρεις ὕλην. *Ignis vocaris, non quòd ſub ſenſum cadas, ſed quia levem & improbam materiam expurgas.*

2. *Angeli igni comparantur* διὰ τὸ θεοειδὲς, καὶ ὡς ἐφικτὸν, θεομίμητον, *propter divinam ſimilitudinem, &, quantum licet, Dei imitationem;* inquit Dionyſius Areopagita cap. XV. de cœleſti Hierarchia, num. II. p. 166.

3. *Ad impropriam ſignificationem* etiam pertinet πῦρ καθαρτήριον, quod duplex eſt:

a. *verum:* de quo Greg. Nazianzenus Orat. XL. pag. 664. Πῦρ καθαρτήριόν ἐστιν, ὃ Χριστὸς ἦλθεν βαλεῖν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀναλωτικὸν τοῦτο τῆς ὕλης, καὶ τῆς πονηρᾶς ἕξεως ἐστιν, ὃ καὶ ἀναφθῆναι τάχιστα βούλεται. *Eſt ignis purgans, ad quem mittendum Chriſtus in terram venit. Hujus ignis ea vis eſt, ut craſſiorem materiam vitioſamque animi conſtitutionem abſumat, eumque proinde celerrrimè Chriſtus accendi vult.* Reſpicit ad Lucæ XII. 49. ubi Dominus noſter: Πῦρ ἦλθον βαλεῖν εἰς τὴν γῆν, καὶ τί θέλω εἰ ἤδη ἀνήφθη; *Ignem veni mittere in terram; & quid volo, niſi ut accendatur?* Intelligit ignem per adverſa exploraturum qui probi, qui adulterini diſcipuli. Macarius Homil. XXV. pag. 333. ad hunc ipſum locum reſpiciens: Ἔστι πύρωσις τοῦ πνεύματος ἡ ἀναζωπυροῦσα τὰς καρδίας· διότι τὸ ἄϋλον καὶ θεῖον πῦρ φωτίζει μὲν ψυχὰς, καὶ δοκιμάζειν εἴωθεν, ὥσπερ ἄδολον χρυσὸν ἐν καμίνῳ· κακίαν δὲ ἀναλίσκει ὥσπερ ἀκάνθας καὶ καλάμην. *Eſt uſtio ſpiritus, quæ corda incendit: quoniam immaterialis & divinus ignis illuminat quidem animas, & probare ſolet, veluti aurum minimè adulteratum in catino: malitiam autem abſumit ut ſpinas & ſtipulam.* Athanaſius de communi eſſentia trium perſonarum, t. I. p. 233. dicit intelligi πῦρ καθαρτικὸν, οὐκ ἀφανιστικὸν, *ignem purgandi, non exterminandi vim habentem.* Vide Commentatores in hunc locum.

b. *fictum:* nempe Purgatorium Pontificiorum, de quo ſequentia;

α. *ejus* apud Græcos *nomina.* Uſitatiſſimè appellatur πῦρ καθαρτήριον, *ignis purgatorius*, in Tractatu de Purgatorio. Πῦρ καθάρσιον, apud Origenem lib. IV. contra Celſum, p. 174. Πῦρ καθαρτικὸν, in Concilio Florentino, ſect. V. cap. VIII. pag. 123.

β. *An ſit?* Romanæ Eccleſiæ ſententia eſt, eſſe igne[m] in quo venialis culpa expietur, mortalis non item: quis tamen poſt commiſſum, ſed remiſſum mortale pe[c]catum cum reatu ſolius pœnæ temporalis de hac vi[ta] deceſſerit, poſſe pro ea quoque in purgatorio ſatisfie[ri] partim ipſorum, qui purgantur, tormentis, partim viv[o]rum ſuffragiis, hoc eſt, orationibus & oblationibus, qu[æ] hîc fiant ad animarum in purgatorio expiationem. Ta[le] purgatorium, vel non multùm abſimile in Eccleſia primitus irrepere cœpit tempore Auguſtini: an ipſiu[s] an alius culpâ, non ſatis certum. Interim ipſe dubiè [de] hoc loqui ſolet. Ut cùm lib. XXI. de Civ. D. cap. XX[VI] de eo ait: *Non redarguo, quia forſitan verum eſt.* Idem [in] Euchiridio, cap. LXIX. *Tale aliquid poſt hanc vitam fi[eri] incredibile non eſt, & utrum ita ſit, quæri poteſt.* Simil[ia] etiam alibi apud eum reperias. Sed antiquitatis huj[us] purgatorii defenſores provocant ad Origenem. Fat[e]tur omninò, Origenem purgatorium à Platone acc[e]piſſe, qui in Phœdone Socratem inducit ita differe[n]tem: hominum qui ſeſe terrenis cupiditatibus dedid[e]rint, animas circa ſepulchra vagantes pendere pœna[s] quoad rurſus corporibus alligentur. Docet ibidem So[]crates, mortuos ab eo dæmone, qui viventibus ipſis ob[]tigerat, deduci ad inferos, & poſt longa deinde tempor[is] ſpatia ab alio duce revocari. Et quæ his conſona apu[d] eundem leguntur in Gorgia, lib. X. de Republ. & in T[i]mæo. Interim & hoc certum eſt, Origenem præter po[e]nalem hujus vitæ purgationem non aliam agnoviſſ[e] quàm per ignem talem, quem extremo judicii die ſub[i]turi ſint Apoſtoli ipſi omneſque mortales, uno Chriſt[o] excepto. Id ex variis ejus colligitur aſſertionibus. Li[b.] IV. contra Celſum, p. 174. ſcribit: Οὐκ ἀρνούμεθα τὸ καθάρσιον πῦρ, καὶ τὴν τοῦ κόσμου φθορὰν, ἐπὶ καθαιρέσει τῆς κακίας καὶ ἀνακαινώσει τοῦ παντός. *Non negamus luſtratoriu[m] ignem abſumturum unâ cum ipſo mundo univerſam mali[]tiam.* Et lib. V. contra Celſum, Epicureum hunc con[]futans, qui receptam apud Chriſtianos de mundi con[]flagratione opinionem irridebat, dicit ignem univerſ[o] mundo inferri. Sic namque pag. 241. Εἰκὸς δ᾽ ἔτι καὶ ἑκάστῳ τῶν δεομένων τῆς διὰ τοῦ πυρὸς δίκης ἅμα καὶ ἰατρείας. καίοντος μὲν καὶ οὐ κατακαίοντος τοὺς μὴ ἔχοντας ὕλην δεομένην ἀναλοῦσθαι ὑπ᾽ ἐκείνου τοῦ πυρός· καίοντος δὲ καὶ κατακαίοντος τοὺς ἐν τῇ διὰ τῶν πράξεων, καὶ λόγων, καὶ νοημάτων τροπικῶς λεγομένῃ οἰκοδομῇ ξύλα, χόρτον, ἢ καλάμην οἰκοδομήσαντας. *Fortè etiam* ſc. erit ignis luſtrato[]rius *ſingulorum hominum, quotquot opus habent ignis hu[]jus vel pœna vel remedio; urentis & non exurentis eos qui non habent materiam, cui ab illo igne conſumi opus ſit urentis item & exurentis eos, qui in actionum, ſermo[]num, cogitationumque figuratè dicto ædificio ligna fæ[]numque ædificârunt & ſtipulam.* Alia loca ſuppedita[t] Sixtus Senenſis Bibl. ſanct. lib. V. Annot. CLXX. lon[]gè plura doctiſſimus Huetius Origenianorum lib. II Quæſt. XI. Imò non alias pœnas agnoſcit, quàm purga[]torias, ac impios omnes, ipſoſque diabolos poſt diutur[]na ſupplicia tandem ex illis cruciatibus eruendos, ſanctiſque Angelis ſociandos putavit: de quo vide in ᾍδης, num. II. 3. ſub lit. *b, aa.* Iidem etiam purgatorii patroni ad partes ſuas advocant illos Patres, qui inter Origenem vixere & Auguſtinum; Ambroſium dico, Hilarium, alios. Sed & hi, quoties ignis purgatorii meminerunt, vel de tribulatione hujus vitæ loquuntur, vel non alium intelligunt ignem, quàm quem extremo judicii die ipſi etiam Apoſtoli ac B. Virgo ingrediantur. Vide Ambroſium in Pſal. XXXVI. & in Pſ. CXVIII. ſerm. III. & XX. Hilarium in Pſal. CXVIII. lit. X. & in Matth. Cap. II. Quicquid autem ſit, & quamvis Eccleſia Occidentalis Purgatorium hoc receperit, & in Synodo Florentina,

anno

o 1439. inter fidei capita retulerit, Ecclesia tamen entalis illud vel disertis verbis negat, vel haud obrè subvertit. Videamus aliquot testimonia. Macarius m. XII. p. 165. Εἰς δύο μέρη ἵσταται κόσμος, καὶ γίνεται ποίμνη σκοτεινὴ ἡ χωροῦσα εἰς πῦρ αἰώνιον. καὶ μία πλή- φωτὸς ἡ πρὸς τὴν οὐράνιον λῆξιν ἀναγομένη. *In duas tes divisus stat mundus, & fit alter grex tenebricosus dens in ignem æternum: alter verò plenus luce, qui in stem sedem subducitur.* Est illud ipsum, quod Ser- or nos docet Matth. XXV. 32. &c. Gregor. Thau- turgus Metaph. in cap. XII. Eccles. pag. 95. Καὶ ὁ μὲν θὸς ἀνὴρ εἰς αἰώνιον οἶκον τοῦ ἑαυτοῦ χαίρων πορεύσεται· οἱ ε φαῦλοι πάντα τὰ αὐτῶν ἐμπλήσουσι κοπτόμενοι. *Ac vir dem probus in domum suam sempiternam lætus proficis- ur: improbi autem sua omnia planctibus implebunt.* eg. Nazianzenus Orat. XV. p. 229. Συνέκλεισεν ὁ Θεὸς ῦθα μὲν καὶ βίον καὶ πρᾶξιν, ἐκεῖ δὲ τὴν τῶν πεπραγμέ- ξέτασιν. *Hic Deus vitam & actionem, illic rerum ge- um censuram conclusit.* Id. Orat. IX. p. 152. Ἐργασίας ρῶν καιρὸς, ὁ δὲ μέλλων ἀνταποδόσεως. *Præsens hoc pus laboris est, futurum verò retributionis.* Et Orat. II. pag. 687. Μηδὲ ὑπὲρ τὴν νύκτα ταύτην (τὸν παρόντα αδὴ βίον) ἐστί τις κάθαρσις. *Neque post noctem hanc* æsentem nempe vitam) *ulla superest purgatio.* Pluri- alia loca collegerunt alii: qualia subjiciuntur ma- o numero Capiti XVIII. Confessionis Cyrilli, nu- ri Patriarchæ Constantinopolitani. Nec antiquam tùm Ecclesiam Græcam, sed etiam recentiorem idem sisse, palàm est. Nicænus certè in Synodo Florentina, t. V. cap. XVI. p. 136. ita suam contra purgatorium plicat mentem: Ἐγὼ τοίνυν λέγω καὶ δοξάζω ὅτι καὶ αἱ ψυ- ὶ τῶν ἁγίων ἀπέλαβον ἃ ἀπέκειντο αὐταῖς ἀγαθὰ, καὶ αἱ ν ἁμαρτωλῶν τὰς κολάσεις. *Ego igitur dico, & profiteor, ctorum animas statim à morte accipere bona ipsis à Deo tinata, & peccatorum pœnas.* Autor tractatus de Pur- torio, quem Cl. Salmasius edidit: Πῦρ καθαρτήριον, καὶ κόλασιν διὰ πυρὸς πρόσκαιρον καὶ τέλος ἕξουσαν ὅλως, εῖς ὑπὸ τῶν ἡμετέρων οὐ παρειλήφαμεν διδασκάλων, οὐδὲ ν τῆς ἀνατολῆς ἐκκλησίαν ἴσμεν φρονοῦσαν. *Ignem purga- rium, & pœnam per ignem ad tempus duraturam & finem mino habituram, nos à Doctoribus nostris non accepimus, c scimus Ecclesiam Orientalem talem ignem statuere.* ignus totus tractatus, qui diligenter legatur. Vide iam cap. XVIII. memoratæ Confessionis Cyrilli.

4. Est πῦρ κολαστήριον, de quo Greg. Nazianzenus rat. XL. pag. 664. Οἶδα καὶ πῦρ οὐ καθαρτήριον, ἀλλὰ κο- αστήριον· εἴτε καὶ Σοδομητικὸν, ὃ πᾶσιν ἁμαρτωλοῖς ἐπιβρέ- ι Θεὸς καὶ καταιγίδι μιγνύμενον· εἴτε τὸ ἡτοιμασμένον τῷ αβόλῳ, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· εἴτε ὃ πρὸ προσώπου Κυ- ου πορεύεται, καὶ φλογιεῖ κύκλῳ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ. καὶ των ἔτι φοβερώτερον, ὃ τῷ ἀκοιμήτῳ σκώληκι συντέ- ακται, μὴ σβεννύμενον, ἀλλὰ διαιωνίζον τοῖς πονηροῖς. *st etiam ignis, non purgans, sed scelerum vindex, sive domiticus ille, quem sulfure & procellâ permixtum eus in peccatores omnes fundit: sive ille, qui diabolo usq; Angelis paratus est: sive etiam ille, qui ante faciem omini procedit, & in circuitu inimicos ejus inflam- at: sive deniq; ille omnibus his formidabilior, qui um insomni illo verme conjunctus, nunquam extingui- ur, sed in sceleratorum hominum pœnam perennis est sempiternus.*

Πύργος.

Hæc vox accipitur,

I. *Propriè*, & denotat *turrim*, quam Basilius M. in ap. II. Jesaiæ, pag. 889. ita definit: Πύργος ἐστὶν ὑψηλὸν κοπευτήριον πρὸς φυλακὴν πόλεως, καὶ γνῶσιν ἐφόδων πο- εμικῶν ἐπιτήδειον. *Turris specula est eminens ad tuendam propugnandamq; civitatem, & ad cognitionem excursionum hostilium accommodata.*

II. *Impropriè*, seu *metaphoricè*. Ita

1. *desse in Deo collocata.* Chrysostomus in Psal. XXIX. Τοῦτο τεῖχος ἀῤῥαγές· τοῦτο ἀσφάλεια ἀχείρωτος. τοῦτο πύργος ἄμαχος. *Hic est murus infractus, invicta hæc est munitio: hæc est inexpugnabilis turris.*

2. *Turres* appellantur *magnates & potentes*, seu viri superbi, potentia ac robore instructi. Ita πύργος σάρκινος vel σαρκικὸς vocatur Goliath à Chrysostomo. Hom. XVII. ad populum Antiochenum: Μικρὸς ἦν ὁ Δαυὶδ, καὶ βραχὺς τῷ σώματι. ἀλλ' ὅμως ὁ βραχὺς ἐκεῖνος καὶ μικρὸς, καὶ τῶν ὅπλων γεγυμνωμένος ἁπάντων, στρατόπεδον τοσοῦτον, καὶ τὸν σαρκικὸν ἐκεῖνον πύργον ἀπὸ μιᾶς κατήνεγκε πληγῆς. *Parvus erat David, & brevis staturâ, verùm etiam brevis ille & parvus, & armis nudus omnibus, exercitum tantum & carneam turrim illam solo prostravit ictu.* Et Hom. XLVI. in Genesin, de eodem: Ἀπέθετο τὰ ὅπλα, καὶ τὴν κάδον τὴν ποιμαντικὴν λαβὼν, καὶ τοὺς βώλους, οὕτως ἐπὶ τὸν σάρκινον ἐκεῖνον πύργον ἐξῄει. *Deposuit arma, & acceptâ perâ pastorali ac lapidibus, sic contra carneam illam turrim egressus est.* Huc etiam referri potest, quòd Basilius M. elephantes, ob robur & altitudinem, vocat πύργους ἐμψύχους, turres animatas. Verba ejus Hom. IX. in Hexaëm. pag. 120. sunt: Οὐχ ὁρᾷς ἐν τοῖς πολέμοις ὅτι οἱονεὶ πύργοι τινὲς ἔμψυχοι τῆς φάλαγγος προηγοῦνται; *Non vides in bellis, quòd perinde ac turres quædam animatæ universo agmini viam muniant ac præcedunt?* Hinc Epigr. lib. I. πυργωθεὶς ἐλέφας, *turritus & ingens elephas*, vel potiùs *turrim impositam gerens.* Plinius: *Elephanti turriti cum sexagenis propugnatoribus.*

Πυρίμορφος.

Non habent Lexica. Est *ignis formam habens.* Donum Spiritus Sancti, quia sub specie linguarum ignitarum olim Apostolis datum, vocatur πυρίμορφος χάρις. Michael Syngelus in vita Dionysii Areopagitæ, p. 368. Κἀκεῖνοι τοῖς ἀμφὶ Πέτρον, καὶ Ἰωάννην, καὶ Ἰάκωβον ὁμοίως ἐπλήσθησαν τῆς πυριμόρφου τοῦ παναγίου πνεύματος χάριτος. *Nam & illi;* nempe qui circa Cornelium fuere in Actis; *non aliter ac qui cum Petro, Johanne, & Jacobo fuerunt, gratiâ Spiritus Sancti sub forma ignis impleti sunt.*

Πυρόω.

Improprias aliquot hujus verbi *significationes* proponimus.

I. Apud LXX. Interpretes verbum πυροῦσαι frequenter Hebræorum צרף respondet, & *urendo*, sive *conflando explorare*, atque etiam *expurgare* significat. Ita sumitur Psal. LXVI. 10. Ἐπύρωσας ἡμᾶς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον. *Quasi igne explorâsti nos, prout argentum igne exploratur.* Quod hoc loco est πυρῶσαι, ut Proverb. XVII. 3. δοκιμάσαι dicitur: Ὥσπερ δοκιμάζεται ἐν καμίνῳ ἄργυρος καὶ χρυσὸς, οὕτω καὶ δοκιμάζων καρδίας ὁ Κύριος. *Sicut in fornace argentum & aurum exploratur: ita corda explorat Dominus.* Sic namque posterius incisum, Contextui Originali convenienter, reddiderunt Aquila, Symmachus & Theodotion. Cap. XXVII. 21. Δοκίμιον ἀργυρίῳ καὶ χρυσῷ πύρωσις. *Examen argento, & conflatio* sive *exploratio igne facta, auro.* Inde Hesychius: Πύρωσις, δοκιμασία, *Exploratio.* Et I. Petri IV. 12. Μὴ ξενίζεσθε τῇ ἐν ὑμῖν πυρώσει, &c. quo loco τῆς πυρώσεως, quàm & εἰς πειρασμὸν, ad explorationem, ait institui, nomine, varias illas omne genus tribulationes, quibus exponebantur atque exercebantur sui temporis fideles, designat. Inde ibid. cap. I. 7. Ἵνα τὸ δοκίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως πολὺ τιμιώτερον χρυσίου διὰ πυρὸς δοκιμαζομένου. *Ut exploratio fidei vestræ*

multò preciosior exploratione *auri*, *&c.* Hîc χρυσίον διὰ πυρὸς δοκιμαζόμενον idem quod Apocal. III. 18. ἐκ πυρὸς πεπυρωμένον, *aurum igni excoctum*; nec *exploratum* tantùm, sed & *expurgatum & defæcatum*, sicut & τὰ λόγια Κυρίου, dicuntur πεπυρωμένα Ps. XVIII. 30. id est, δόκιμα, ut Symmachus habet: & Theodoretus ad præsentem locum, Πεπυρωμένα τὰ δόκιμα λέγει, καὶ ψεύδους ἀπηλλαγμένα. *Igne examinata, probata dicit, & à mendaciis remota.* Eruditè Cl. Duportus in aureo Psalterio expressit:

Θέσφατα δ' Ἀθανάτοιο ἀμύμονα πάντα πέλονται,
Καὶ λόγος ἄργυρος ὣς κεκαθαρμένος ἐν πυρὸς αὐγῇ,
Λαμπρός τε, στερεός τε. - - -
Oracula autem Immortalis integra omnia perfectaq; sunt,
Et sermo, velut argentum probatum in ignis splendore,
Purumq; firmumq;.

Rursus Psal. CXIX. 140. Πεπυρωμένον τὸ λόγιόν σου σφόδρα. *Igne probatum eloquium tuum vehementer:* hoc est, interprete Theodoreto, Δόκιμός ἐστι καὶ ἀκίβδηλος ὁ σὸς λόγος, καὶ μώμου παντὸς ἐλεύθερος. *Probatus est & purus sermo tuus, & ab omni reprehensione liber.* Psal. XXVI. 2. hæc tria, δοκιμάσαι, πειράσαι, πυρῶσαι, tanquam συνώνυμα conjunguntur in his: Δοκίμασόν με κύριε, καὶ πείρασόν με· πύρωσον τοὺς νεφρούς μου καὶ τὴν καρδίαν μου. *Proba me, Domine, & tenta me, ure renes meos, & cor meum.* Πύρωσον, id est, *igne adhibito examina.* Theodoretus exponit, Δοκίμασον, καὶ χρυσίου δίκην πύρωσον. *Proba, & instar auri igne explora.* Suidas ad hunc locum respiciens: Πύρωσον τοὺς νεφρούς μου, ἀντὶ τοῦ, φλέξον, ἢ καῦσον. *Renes meos incende, pro, inflamma, vel ure.* Jejunè satis: obscurum enim per obscurum exponitur. Πύρωσον est δοκίμασον, quemadmodum eodem planè sensu Psal. XVII. 3. Ἐδοκίμασας τὴν καρδίαν μου, ἐπύρωσάς με. Hîc rursus Theodoretus: Πύρωσιν, τὴν δοκιμασίαν ὀνομάζει.

II. *Ad animum* relatum, πυροῦσθαι significat *accendi, inflammari*, metaph. Chrysostomus in Catena in cap. IV. Joh. pag. 134. Ὅταν πυρωθῇ ψυχὴ τῷ πυρὶ τῷ θείῳ, πρὸς οὐδὲν τῶν ἐν τῇ γῇ λοιπὸν ὁρᾷ, οὐ πρὸς δόξαν, οὐ πρὸς αἰσχύνην, ἀλλ' ἑνός ἐστι μόνον τῆς κατεχούσης αὐτὴν φλογός. *Cùm anima divino igne fuerit inflammata, nihil ampliùs terrenum curat, non gloriam, non dedecus, sed ejus flammæ fervore tantùm movetur.* Ita Latini. Tacitus: *Affectus in amorem alicujus accendere.* Virg. *Magno amore inflammatus.* Cic. de claris Orat. *Magno amore inflammatum esse in patriam.* Ita id. Chrysostomus Homil. VI. ad populum Antiochenum de sociis Danielis: Οὐ γὰρ φιλονεικοῦντες, ἀλλὰ φιλοσοφοῦντες ταῦτα ἔπραξαν· οὐδὲ δι' ἀπόνοιαν, ἀλλὰ δι' εὐσέβειαν· οὐκ ἀλαζονείᾳ φυσηθέντες, ἀλλὰ ζήλῳ πυρωθέντες. *Non enim contendentes, sed philosophantes hæc agebant: neque per arrogantiam, sed ex pietate: non superbiâ inflati, sed zelo inflammati.* In *malam* quoque *partem* acceptum I. Cor. VII. 9. πυροῦσθαι est libidine intus ita ardere seu æstuare, ut magna perturbatione agitetur animus, nec possis Deum pacatâ ac tranquillâ conscientiâ colere. Ad hunc locum Chrysostomus Homil. XIX. in I. ad Corinthios: Ἐνέφηνεν ὅση τῆς ἐπιθυμίας ἡ τυραννίς. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· εἰ πολλὴν ὑπομένεις βίαν καὶ πύρωσιν, ἀπαλλάγηθι πόνων καὶ ἱδρώτων, μήποτε καὶ περιτραπῇς. *Indicavit, quantæ sit libidinis tyrannis. Quod autem dicit, hoc est: si vim vehementem & æstum libidinis sustineas, liberare à laboribus & sudoribus, ne fortè subvertaris.* Eodem modo, pro more, Theophylactus. Et Eulogius in Biblioth. Photii, Cod. CCLXXX. pag. 1613. Ὁ ἀπόστολος εἰπών· Κρεῖσσον γαμῆσαι, ἢ πυροῦσθαι· πύρωσιν τὴν εἰς ἀσέλγειαν ἄγουσαν εἶπε· βέλτιον λέγων ἐννόμῳ γάμῳ τὸ ἀσθενὲς ψυχαγωγῆσαι τῆς φύσεως, ἢ τοῦτον ἐκκλίνοντα, διὰ τῆς πυρώσε[ως] ἀναφλεγῆναι πρὸς ἀσέλγειαν. *Quando Apostolus dici[t]* Meliùs est nubere, quàm uri, *ardorem intelligit, qui a[d] libidinem ducit. Meliùs enim esse legitimo matrimonio n[a]turæ infirmitatem juvare, quàm ardore inflammari a[d] libidinem, & matrimonium fugere.* Theodoretus a[d] eundem locum, in hanc epist. p. 149. Πύρωσιν οὐ τῆς ἐπ[ι]θυμίας καλεῖ τὴν ἐνόχλησιν, ἀλλὰ τὴν δούλωσιν τῆς ψυχῆς, τὴν πρὸς τὸ χεῖρον ῥοπήν. --- Εἰ φέρειν οὐ δύνασθε τῆς ἐπιθ[υ]μίας τὴν προσβολήν, ἀλλ' ἀσθενῶς τῇ ψυχῇ περὶ τὸν ἀγῶν[α] τοῦτον διάκεισθε, διὰ τὸ μὴ θερμὴν ἔχειν περὶ τὰ καλὰ πρ[ο]θυμίαν, οὐδεὶς ὑμᾶς ἀπείργει τοῦ γάμου νόμος. *Ustione[m] vocat, non concupiscentiæ molestiam, sed animæ manc[i]pationem, & ad id quod est deterius inclinationem. - Si concupiscentiæ impetum ferre non potestis, & ad sus[ti]nendum hoc certamen imbecillo estis animo, quoniam a[r]dens ad honesta studium non habetis, nulla lex prohib[et] quò minùs matrimonium contrahatis.* Et in epitom[e] divinorum Decret. cap. XXVI. pag. 310. ad eundem lo[]cum: Πύρωσιν, οὐ τὴν ἐνόχλησιν τῆς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ τ[ὴν] ἧτταν ὠνόμασεν. Ustionem *vocat, non à cupiditate ve[]xari, sed ab ea vinci.*

III. Πυροῦσθαι II. Corinth. XI. 29. est *vehementissimu[m] perpeti dolorem,* sive *gravissimè cruciari.* Apostolus in[]terrogat: Τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι; *Qu[is] scandalizatur, & ego non uror?* Hîc Theodoretus: Ἄ[λ]λων σκανδαλιζομένων ἐγὼ πυρπολοῦμαι καὶ καίομαι. *Du[m] alii scandalizantur, ego uror & incendor.* Chrysosto[]mus Homil. XXV. in hanc Epistolam, dicit Apostolu[m] per πύρωσιν significare τὴν ὑπερβολὴν τῆς ὀδύνης, *incred[i]bilem doloris magnitudinem.* Πυροῦμαι etiam exponit pe[r] ἐμπίμπραμαι, καίομαι, *incendor, ardeo.* Et Homili[a] LXVIII. t. V. pag. 489. dicit Apostolum verbo πυροῦσθαι indicare voluisse τὴν ἐπίτασιν τῆς ὀδύνης, *doloris vehemen[]tiam.* Chrysostomum imitatur Theophylactus, [qui] πυροῦμαι confert cum ἐμπυρίζομαι Psal. X. 2. ubi, Ἐν τ[ῷ] ὑπερηφανεύεσθαι τὸν ἀσεβῆ, ἐμπυρίζεται ὁ πτωχός. *Dum su[]perbit impius, inceditur pauper*, hoc est, interpret[e] Theophylacto, σκανδαλίζεται ὁ πτωχὸς, τῇ διανοίᾳ ὁρῶ[ν] τοὺς ἀναξίους πλουτοῦντας καὶ ὑπεραιρομένους. *Scandalizatu[r] pauper, mente sua repetens indignos ditescentes & elato[s].* Et Theodoretus in Psalmum istum, pag. 434. verbu[m] hoc ita explicat: Ὑπὸ τῆς ἀθυμίας, οἷόν τινος πυρὸς, οἱ ἀδι[]κούμενοι κατατήκονται τῶν ἀδικούντων τὴν ἀλαζονείαν θεώ[]μενοι. Σφόδρα δὲ προσφυῶς τὸ ἐμπυρίζεται ἐπὶ τῶν ἀθυ[]μούντων τέθεικεν· ἐμπιπραμένοις γὰρ οἱ ἀθυμοῦντες ἐοίκασι, κ[αὶ] οἷόν τινα καπνὸν διὰ στόματος τὸν στεναγμὸν ἀναπέμπουσιν. *Ex mœrore, veluti quodam igne contabescunt qui inju[]riam patiuntur, iniquorum superbiam videntes. Valde au[]tem appositè verbum* incenditur *de mœrentibus posuit nam ardentibus similes sunt, qui dolore afficiuntur, & ve[]luti quendam fumum, per os gemitum emittunt.* It[a] quidem boni illi Patres, à LXX. Interpretibus seducti, solicitè verbum ἐμπυρίζεσθαι explicant. At si contextum Hebræum consulere potuissent, facilè animadvertissent verba Psalmi ita esse reddenda, Διὰ τὴν τοῦ ἀσεβοῦς ὑπερηφανίαν ὁ πτωχὸς διώκεται. *Propter superbiam impii pauper persecutionem sustinet.* Vel: *Superbiâ suâ improbus fervidè persequitur pauperem afflictum.*

Πωρόω. Πώρωσις.

Hæ voces propterea observandæ, quia in novo etiam Testamento occurrunt, earumque occasione quædam scripturæ loca illustrari possunt. Πωρόω significat, juxta Suidam, σκληρύνω καὶ λιθοποιῶ, *induro, durum facio, lapidis instar durum facio.* Et πώρωσις est ἀναισθησία, juxta Hesychium, *stupor*, juxta Suidam τύφλωσις, *cæcitas, excæcatio:* quatenus descendit à πωρὸς, quod est τυφλὸς,

cæcus:

cus. Iterum Hesychius: Πεπωρωμένοι, ἐσκληρωμένοι, τυφλωμένοι, *Indurati. excæcati.* Ad Rom. XI. 7. Οἱ λοιποὶ ἐπωρώθησαν. *Cæteri verò excæcati sunt.* Ita vul- tus. Beza, *occalluerunt*. Cum vulgato Hesychius, qui nc locum in animo habens, Ἐπωρώθησαν, ἐτυφλώθη- ν. *Excæcati sunt.* Theodoretus exponit: Σκληροτέ- ν ἡ ἀπιςία τὴν καρδίαν αὐτῶν ἀπειργάσατο. *Infidelitas cor rum durius reddidit.* Eodem sensu accipitur II. Cor. I. 14. Ἐπωρώθη τὰ νοήματα αὐτῶν. *Obcæcati sunt sen- s eorum.* Οὐκ ἄλλου τινὸς πωρώσαντ☉, ἀλλ' αὐτῶν αὐθαι- τῳ γνώμῃ τὸ πάθ☉ εἰσδεξαμένων. *Non alio quopiam ob- cante, sed ipsismet libera voluntate hoc malum suscipien- bus.* Plus difficultatis habet illud Johan. XII. 40. Πε- ώρωκεν αὐτῶν τὴν καρδίαν. *Induravit cor eorum.* Ἵνα μὴ ωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, &c. *ut non videant oculis*, &c. Am- onius in Catena ad hunc locum, p.321. Οὐχ ὁ Θεὸς ώρωσεν αὐτοὺς, ἀλλὰ συνεχώρησε ποιεῖν ἃ ἤθελον, ἔσχον δὲ ν πώρωσιν ἐκ τῆς ἀπιςίας. Ἀδύνατον δὲ ἦν μὴ ἐκβῆναι τὴν τοῦ θεοῦ όγνωσιν, προβλέπουσαν τὴν ἀπιςίαν, οὐκ ἀναγκάζουσαν. Οἱ μὴ δυνάμενοι πιςεύειν, οὐ φύσιν ἔχουσιν ἀντιπράττουσαν τῷ ιςεύειν, ἀλλὰ προαίρεσιν κακήν. διὸ ὁ διάβολ☉ σκοτίζει τοὺς, καὶ οὐ κωλύει ὁ Θεός. *Deus illos non induravit, sed rmisit facere quæ vellent: indurationem autem habue- nt ex incredulitate sua. Non poterat autem præcogni- Dei non suum sortiri eventum, quæ incredulitatem præ- derat, non ad eam cogebat. Qui igitur non possunt cre- re, non naturam habent fidei repugnantem, sed per- rsam voluntatem: quapropter diabolus eos excæcat, eo non impediente.* Theodorus Heracleota ibid. Ἐπει- ἡ προλαβοῦσα αὐτῶν παρανομία, ἀξίους τῆς πωρώσεως ἀπειρ- άσατο, κρίσει δικαία ὑπέμενον τοῦτο, δίκην ἐκτίνοντες τῆς ολαβούσης, καὶ τῆς ἔτι ἐνεςώσης αὐτῶν δυσσεβείας. *Quoniam æveniens eorum malitia, dignos reddidit induratione, justo judicio sustinebant, pœnam pendentes pro antiquis is, & etiam tum gliscentibus eorum iniquitatibus.* Chry- stomus ibid. pag.323. Οὐχ ὁ Θεὸς ἐπώρωσεν αὐτῶν τὴν αρδίαν, τοὺς δὲ δυστρόπους τυφλωθέντας ὑπὸ τοῦ διαβόλου πα- δίδωσιν εἰς πάθη, καὶ ἀδόκιμον νοῦν. *Deus non induravit r eorum, perversos autem à diabolo excæcatos, tradidit passiones & reprobum sensum.* Tandem Apolinarius: ώρωσιν δὲ καρδίας καὶ σκληρυσμὸν ἐπαγόμενον ὑπὸ θεοῦ, μὴ ἁγίας δυνάμεως ἐνέργημα εἶναι νομίσωμεν, ἀλλὰ συγχώ- σιν μὲν τῆς θείας κρίσεως, ἐνέργημα δὲ τῆς πονηρᾶς καὶ ἀντι- μένης δυνάμεως. *Occæcationem autem & cordis indura- onem à Deo immissam, ne divinæ virtutis opus esse ex- imemus, sed permissionem quidem divini judicii, opus erò pravæ atque adversariæ potestatis.* Confer voces ρόγνωσις & Τυφλόω, item Παραδίδωμι. Nomen πώρω- ς ter in Novo Testamento legitur, nempe Marci III. .5. Rom. XI. 25. & ad Ephes. IV. 18. Ad postremum cum, qui ita habet, διὰ τὴν πώρωσιν τῆς καρδίας αὐτῶν, ropter cæcitatem cordis ipsorum, sic Theodoretus, pag. 00. Πώρωσιν καρδίας, τὴν ἐσχάτην ἀναλγησίαν ἐκάλεσε. ἱ γὰρ τῷ σώματι ἐγγινόμεναι πωρώσεις οὐδεμίαν αἴσθησιν χουσι, διὰ τὸ παντελῶς νενεκρῶσθαι. *Cordis cæcitatem, el obdurationem vocavit extremum stuporem. Nam qui sunt in corpore calli* (interpres ridiculè, *cæcitates*) *sunt ne sensu, quia omnino mortui sunt.* Et Theophylactus, . 540. πώρωσιν interpretatur ἀναισθησίαν, *stupiditatem*: odem modo Oecumenius. Ad hunc locum præcla- è Chrysostomus, Homil. XIII. in epist. ad Ephesios: ώρωσις οὐδαμόθεν γίνεται, ἀλλ' ἢ ἀπὸ ἀναισθησίας. Τοῦτο αφράττει τοὺς πόρους· ὅταν γὰρ ῥεῦμα πεπηγὸς εἰς ἕνα συνάγη- αι τόπον, νεκρὸν γίνεται τὸ μέλ☉ τὸ ἀναίσθητον· κἂν καύσῃς, ἂν τέμῃς, κἂν ὁτιοῦν ποιῇς, οὐκ αἰσθάνεται. οὕτω καὶ ἐκεῖνοι ἅπαξ ἑαυτοὺς δόντες τῇ ἀσελγείᾳ, κἂν πυρὸς δίκην, κἂν σι- ήρου, ἐπαγάγῃς αὐτοῖς τὸν λόγον, οὐδὲν καθάπτεται, οὐδὲν κα- ιᾶται αὐτῶν· νενέκρωται γὰρ αὐτῶν ἅπαξ τὸ μέλος. κἂν μὴ τὴν ἀναισθησίαν ἀνέλῃς, ὥςε ὑγιαινόντων αἴσθεσθαι μελῶν, πάντα εἰκῇ ποιεῖς. *Non aliunde fit obduratio, quàm ex stupore. Quando enim concreta defluxio in unum locum cogitur, membrum moritur & sensu destituitur: & sive usseris, sive secueris, sive quidvis feceris, non sentit. Ita etiam illi, qui se semel dediderunt impudicitiæ, etiamsi in- star ignis, etiamsi instar ferri orationem iis applicâris, ni- hil eos tangit, nihil ad eos pertingit: eorum enim mem- brum planè mortuum est: & nisi eis sensus vacuitatem ade- meris, adeò ut membra sana tangas, omnia frustrà facis.* Consulantur de his vocibus præterea Lexica vulgata.

P.

Ῥάβδος.

HÆc vox sumitur duplici modo:

I. *Propriè.* Ita sumitur Hebr. XI. 21. ubi de Ja- cobo, Καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου. Hunc au- tem locum examinavimus in verbo Προσκυνέω, num. I.

II. *Impropriè*, & notat

1. *Præsidium, consolationem, curam*, &c. Hæc ῥάβδ☉ à Chrysostomo in Psal. CX. vocatur ῥάβδ☉ εὐεργετικὴ καὶ παρακλητικὴ, *baculus beneficus & consolato- rius.* Basilius M. in Psal. XLV. vocat ῥάβδον παρακλή- σεως· ἡ ῥάβδ☉ γάρ φησι, καὶ ἡ βακτηρία σου, αὐταί με παρεκάλεσαν, *Baculum consolationis: Baculus enim tuus, inquit, & virga tua, ipsa me consolata sunt.* Hæc sunt ex Psal. XXIII. 4. ubi Theodoretus, pag. 482. Τῇ μὲν γὰρ ὑπερείδει μου τὴν ἀσθένειαν, τῇ δὲ ποδηγεῖ πρὸς τὴν εὐθεῖαν ὁδόν. *Nam per βακτηρίαν quidem meam sustentat imbe- cillitatem, per ῥάβδον verò me in rectam viam deducit.* Iterum Chrysostomus Homil. CVI. t. V. dicit Christo propterea tribui ῥάβδον & βακτηρίαν, ἐπειδὰν πρὸς πᾶσαν ἡλικίαν ἁρμόττει· νέους παιδαγωγεῖ, γέροντας ἐπιςηρίζει. *Quoniam omni ætati convenit: juvenes informat, senes corroborat.* Verba Psaltis elegantissimè expressit Du- portus:

- - - - - - - - - Σὴ δέ τε ῥάβδ☉,
Σκηπάνιόν τε τεὸν μέγα μοι παραμύθιον ἔςαι.

Tua autem virga, Baculúsque tuus magnum mihi sola- tium erunt.

2. *Pœnam.* Hæc ῥάβδ☉ à Chrysostomo loco su- prà laudato in Psal. CX. vocatur ῥάβδ☉ κολαςικὴ, *ba- culus puniens.* Vocetur παιδευτικὴ, ἀρχικὴ, κατεξουσια- ςική. Clemens Alex. Pædag. lib. I. cap. VII. pag. 112. de Christo loquens: Διὰ τοῦτο αὐτῷ ῥάβδον περιτίθησιν ἡ προ- φητεία, ῥάβδον παιδευτικὴν, ἀρχικὴν, κατεξουσιαςικὴν, ἵν' οὓς ὁ λόγ☉ ὁ πειθήνι☉ οὐκ ἰᾶται, ἀπειλὴ ἰάσηται. οὓς δὲ ἡ ἀπειλὴ οὐκ ἰᾶται, ἡ ῥάβδ☉ ἰάσεται· οὓς δὲ ἡ ῥάβδ☉ οὐκ ἰᾶται, τὸ πῦρ ἐπινέμεται. *Propterea ei virgam adjungit pro- phetia, virgam disciplinæ, imperii, & potestatis: ut qui- bus Verbum suadens & admonens non medetur, eis minæ medeantur: quibus autem non medentur minæ, eis virga medebitur: quibus verò virga non medetur, eos ignis de- pascit.* Ita I. Corinth. IV. 21. Ῥάβδ☉ *pœnam* notat. A- postolus interrogat: Τί θέλετε; ἐν ῥάβδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐν ἀγάπῃ, πνεύματί τε πρᾳότητ☉; *Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate & spiritu mansuetu- dinis?* Ad hunc locum Theodoretus, p. 140. Ῥάβδον καλεῖ τὴν παιδευτικὴν ἐνέργειαν. διὰ ταύτης γὰρ ἐςέρησε τὸν Ἔλυμαν τοῦ φωτός. *Virgam appellat castigatoriam actio- nem: per hanc enim Elymam luce privavit.* Chrysosto- mus Hom. XIV. in hanc epist. pag. 329. ἐν ῥάβδῳ in- terpretatur ἐν κολάσει, ἐν τιμωρίᾳ, *in pœna, in castigatio- ne.* Eodem modo Theophylactus, pag. 198. Diony- sius Areopagita de cœl. Hierarch. cap. XV. ut mox au- diemus, Angelis tribuit *virgas*, ῥάβδους. Ad illum verò locum

locum Pachymeres, pag. 185. Εἰς παιδείαν ἐπανορθωτικὴν ἡ ῥάβδος παραλαμβάνεται, ὥς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος, ἐν ῥάβδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐν ἀγάπῃ; *Virga pro correctrice diſciplina ſumitur, uti cùm divinus Apoſtolus ait,* In virga veniam ad vos, an in charitate? Cyrillus Alex. in cap. XI. Jeſaiæ, p. 192. inter alia dicit, Chriſtum propterea vocari ῥάβδον, ἐπείπερ ἐστὶ κριτὴς, καὶ ἀποδιδοὺς ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, *quoniam eſt judex, & unicuique reddit ſecundùm opera ſua.* Baſilius M. in Pſal. XLV. p. 258. Hanc virgam vocat ῥάβδον συντριμμοῦ, *virgam contritionis,* & reſpicit ad illud Pſal. II. 9. ποιμανεῖς αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ. *Reges eos in virga ferrea.*

3. Eſt *ſymbolum regni.* Chryſoſtomus in Pſal. CX. Ἡ ῥάβδος ποτὲ βασιλείας σύμβολόν ἐστι. *Virga aliquando eſt regni ſymbolum.* Cyrillus Alex. in cap. XI. Jeſaiæ, pag. 191. dicit de Chriſto: Διὰ τῆς ῥάβδου τὸ βασιλικὸν ἔχων ἀξίωμα, πλαγίως ὑποσημαίνεται· σύνθημα γὰρ βασιλείας ἡ ῥάβδος.. *Per virgam dignitatem regiam habens, ſubindicatur: virga enim regni ſignum eſt.* Dionyſius Areopagita cap. XV. de cœleſti Hierarch. num. V. pag. 168. Τὰς δὲ ῥάβδους σημαίνειν οἴομαι τὸ βασιλικὸν καὶ ἡγεμονικὸν, καὶ εὐθέα τὰ πάντα περαῖνον. *Virgas verò ſignificare arbitror regiam & ducalem dignitatem, rectamque rerum divinarum ordinationem.* Confer vocem Βακτηρία.

Ῥαιδίον.

Non tantùm dicitur ῥαιδίον, ſed etiam ῥεδίον, item ῥαίδη & ῥέδη. Veteres Gloſſæ: Ῥαιδίον, *rheda.* Suidas: Ῥαιδίον, τὸ φορεῖον, ἢ τὸ ἅρμα. *Rheda, vehiculum, vel currus.* Idem: Ῥαιδίων, ἁρμάτων. *Rhedarum, vehiculorum.* Heſychius: Ῥεδίων, ἁρμάτων. *Rhedarum, curruum.* Idem: Ῥηδίων, καρούχων, ῥαδίων. In his quædam emendanda: ſcribendum καρούκων, & ῥαιδίων. Commodiùs etiam pro ῥηδίων ſcriberetur ῥηδῶν, quemadmodum & in præcedenti loco pro ῥεδίων, ῥεδῶν. Reſpexiſſe enim videtur ad locum Apocal. XVIII. 13. ubi Codices modò ῥεδῶν, modò ῥηδῶν, modò etiam ῥαιδῶν habent. Aretas in illum locum: Ἵπποις δὲ, καὶ τοῖς διὰ τούτων ὀχήμασιν, ἃ ἡ παλαιὰ μὲν φωνὴ ἀγγάρους. ἡ δὲ τῶν ἑλλήνων δημοσίους ἱπποστάθμους, ἡ δὲ τῶν ῥωμαίων ῥαίδη, ἀφ' οὗ καὶ τὸ ῥαιδάριος τέτριπται. *Equis verò, & vehiculis, quæ ab iis trahuntur, quæ vetus lingua quidem angaros: Græca verò* δημοσίους ἱπποστάθμους, *publicas equorum ſtationes: Romana autem rhedam vocat, unde etiam rhedarius dicitur.* Verè ridicula ſunt, quæ ad eundem locum habet Andreas Cæſarienſis, p. 106. Διὰ τοῦ ῥεδῶν, τὰ ὀχήματα εἰκὸς σημαίνεσθαι. Ῥεδίουμ γὰρ Ῥωμαῖοι τὸ ὄχημα· ἡ δὲ τούτου γενικὴ τῶν πληθυντικῶν, ῥεδάρουμ. ἥτις κατὰ συγκοπὴν ῥέδων γέγονε. *Per Rhedas ſignificantur vehicula: rhedium enim idem ſonat Romanis, quod Græcis* ὄχημα, *hoc eſt, eſſedum aut vehiculum. A* rheda *eſt genitivus pluralis* rhedarum, *& per ſyncopen* ῥέδων. Quamvis autem *rhedæ* vocabulo uſi ſint Cicero, Cæſar, Horatius, & alii, non tamen origine Latinum, ſed Gallicum eſt, teſte Quintiliano lib. I. cap. V. *Plurima Gallica voluerunt: ut* rheda, *& petorritum quoque: quorum altero Cicero tamen; altero Horatius utitur.* Vide Voſſium de vitiis ſermonis, lib. I. cap. II. & in Etymolog. vocem *Rheda.*

Ῥαιφερενδάριος.

Ῥαιφερενδάριος, vel ῥεφερενδάριος. *Referendarius.* Gloſſæ Juris. Ῥαιφερενδάριος, ὁ τὰς ἀποκρίσεις κομίζων. *Referendariuss qui reſponſa fert.* Item: Ῥαιφερενδάριος, ὁ τὰ ῥηθέντα ἀναφέρων ἀπό τινος. *Qui dicta ab aliquo refert.* Suidas: Ῥαιφενδάριος (legendum ῥαιφερενδάριος,) ἀξίωμα Ῥωμαϊκὸν, ἤγουν ὁ ἀναφορεύς. *Referendarius: dignitas Romana.* Erant autem Referendarii tum in Eccleſia, tum in Palatio.

Referendarius in Eccleſia mittitur ad Principes & dignitate conſtitutos viros, quibus omnia refert & gnificat quæcunque juſſerit Antiſtes. Patet ex Codin Ὁ ῥαιφερενδάριος εἰς τὸ ἀποστέλλεσθαι εἰς τὸν βασιλέα, ἢ εἰς μέγαν ἄρχοντα. Ad Suidam redimus. Cl. Salmaſi in Vopiſcum, p. 379. docet, Græcos recentiores tru cato vocabulo dicere ῥαιφενδάριος: atque ita re ſcriptum eſſe apud Suidam, & in vetuſtiſſimo epigra matum Græcorum Codice: Εἰρηναίου ῥαιφενδαρίου. R ferendarium Suidas interpretatur ἀναφορέα, ab ἀναφο quod eſt μήνυσις, *ſignificatio, relatio.* Johannes Anti chenus in Nomocan. tit. XIII. ex Novella VI. cap. Ἐξέστω δὲ τοῖς ἐπισκόποις διὰ τῶν ῥεφερενδαρίων τῆς μεγάλ ἐκκλησίας, ἢ διὰ τῶν ἀποκρισιαρίων τῶν πατριαρχῶν ἀν φέρειν τῇ βασιλείᾳ· ὥστε αὐτοὺς ἢ δίκαια αἰτοῦντας τυγχ νειν, ἢ ἄδικα, θᾶττον ἀναλύειν. *Liceat verò Epiſcopis p Referendarios magnæ Eccleſiæ, aut per Apocriſiarios P triarcharum ad Imperatorem referre: ut ipſi vel, ſi ju petant, ea impetrent; vel ſi injuſta, confeſtim domu redeant.* In Eccleſia Conſtantinopolitana erant duod cim, ut patet ex Conſtitutione Heraclii in Biblioth. J ris Canonici, p. 1368.

Referendarius in Palatio, medio ævo dicebatur, q nunc magiſter libellorum ſupplicum: nempe qui Re libellos ſupplices, & diplomata offerret, ut ſubſcribere Magna ejus erat dignitas, ſiquidem inter *ſpectabiles* h bebatur. Act. I. Concilii ſub Menna, pag. 561. Θεόδ ρος ὁ περίβλεπτος Ῥαιφερενδάριος. *Theodorus ſpectabi Referendarius.* Vide Gl. Meurſii, Voſſium de vit ſermonis, lib. III. cap. XLI.

Ῥακοδυτέω.

Ῥακοδυτέω *propriè* eſt *pannis laceris obſitus ſum.* Chr ſoſtomus Homil. XI. in epiſt. ad Romanos: Περιορᾶν ψ χὴν ῥακοδυτοῦσαν, αὐχμῶσαν, πεινῶσαν, τραυμάτων γ μοῦσαν. *Negligere animam pannoſam, ſqualentem, eſurie tem, vulneribus refertam.* Aliquando eſt idem quod τ βωνοφορεῖν, *pallium geſtare.* Balſamo ad Can. XII. Ga grenſ. p. 804 ex Zonara ad eundem Canonem: Οἱ π τὸν Εὐστάθιον πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ῥακενδυτεῖν (Zonaras h bet ῥακοδυτεῖν) ἐδίδασκον, ὥστε ἐκ τούτου ἁγιάζεσθαι μέ λοντας τοὺς μαθητευομένους αὐτοῖς. Περιβόλαιον γὰρ τὸ ἐπά τῶν ἄλλων ἐπίβλημα ἐκάλουν. Interpres Hervetus vert *Euſtathiani præter alia pannos quoque induere doceban tanquam eorum diſcipuli ſint ex eo ſanctificandi.* Περιβ λαιον *enim, id eſt, amiculum ſeu pallium, quæ aliis ſ perponitur veſtem vocabant.* Imò verò ῥακοδυτεῖν eſt *pa lium geſtare:* notandum enim in verbis Zonaræ & Ba ſamonis, Euſtathium cum ſuis ſectatoribus palliu ſupra omnia veſtimenta habuiſſe; qui mos fuit antiqu rum monachorum, & præcipuè Græcorum, apu quos, ut & apud Philoſophos, pallium ſupra omne veſtem injiciebatur. At Monachi Ægyptii caprina pellem ſupra pallium ſumebant. Hinc ῥακενδύτης pr Monacho apud Nicetam Choniatem.

Ῥαπίζω. Ῥάπισμα.

Ῥαπίζειν, juxta veteres Gloſſas, eſt *expalmare, al pare.* Heſychius: Ῥαπίζει, σκώπτει, ἀλοᾷ, παίζει, μασ γοῖ, τύπτει. *Depalmat, cavillatur, verberat vel flagr cædit, illudit, flagellat, verberat.* Ego pro παίζει mali legere παίει, *percutit.* Idem ῥαπίσαι exponit per ῥάβδ πλῆξαι, ἢ ἀλοῆσαι, *bacillo percutere,* vel *flagris cæder* Suidas: Ῥαπίσαι, πατάξαι τὴν γνάθον ἁπλῇ τῇ χειρί λέγουσι καὶ ἐπὶ κόρρης. *Maxillam explicata manu percuter alapas impingere: quod etiam dicunt ſuper maxilla* Non eſt ſanus hic locus: ſcribendum, ὃ καὶ λέγουσι παί ἐπὶ τῆς κόρρης, *quod etiam dicunt pugnum in genam impi ger*

. Minùs ergò consideratè novus, doctissimus alio- Interpres, illud Matth. XXVI. v. 67. οἱ δὲ ἐῤῥάπισαν, tit, *Alii verò bacillis ceciderunt:* & Marci XIV. 65. δὲ ὑπηρέται ῥαπίσμασιν αὐτὸν ἔβαλλον, *ministri verò ba-rum ictibus eum cædebant.* Joh. XVIII. v. 22. ἔδωκε ισμα τῷ Ἰησοῦ, *bacillo cæcidit Jesum:* Cap. XIX. v. 3. ίδουν αὐτῷ ῥαπίσματα, *& bacillis eum cædebant.* Non ilè recedendum fuisset à veteri Interprete, qui ῥαπί- interpretatur, *palmas in faciem dare;* ῥαπίσμασι λειν, *alapis cædere;* δοῦναι ῥάπισμα, *alapam dare.* Sic m veteres intellexerunt Patres, & Latinè reddide-nt τὸ ῥαπίζειν, *alapam dare.* Sibylla apud Lactant. .IV. cap. XVIII.

Δώσουσι δὲ θεῷ ῥαπίσματα χερσὶν ἀνάγνοις.

est, Lactantio interprete, *Dabunt autem Deo alapas nibus incestis.* Basilius Magnus in exhortat. ad Baptis-um, pag. 479. Εἰ δοῦλος ἀνθρώπων ἦσθα, προεγράφη δὲ λοις ἐλευθερία, οὐκ ἂν ἐπὶ τὴν κυρίαν ἀπήντησας, συνηγό- μισθούμενος, καὶ δικαστὰς παρακαλῶν ὥστε πάσῃ μηχα- πρὸς ἐλευθερίαν ἐξαιρεθῆναι, ἤ που καὶ ῥάπισμα, τὴν τε-υταίαν τῶν δούλων πληγὴν, ὑπὲρ τῆς μετὰ ταῦτα τῶν αἰκισ-ν ἀπαλλαγῆς καταδέχου. *Si hominum servus esses, ac li-rtas omnibus proponeretur, nonne ad constitutum diem nires, advocatos precio conductos & judices solicitares, omni conatu libertatem reciperes? Quin alapam quo-e extremam servorum plagam, pro liberatione omnis in turum infamiæ ac probri libenter subires.* Notum est Cornuto in Persium, veteres solitos, quoties servos anumittebant, eos alapâ percussos circumagere. ymolog. M. Ῥαπίσαι, τὸ πατάξαι τὴν γνάθον ἁπλῆ σῷ ιρὶ, vel, ut emendatum est nuper, ἀκλείσῳ, *non clausa anu*, quomodo & apud Phavorinum legendum pro, λείσῳ, vel certè ut apud Suidam, ἁπλῇ τῇ χειρί. Hie-nymus in cap. XIV. Marci dicit, *Alapis, quibus ex-lmatus est.* Cyprianus epist. LV. *Cùm alapam accepis-t à servo sacerdotis.* Nec malè Nonnus Joh. XIX. 3.

- - - - Καὶ ἤϊεν ἄλλος ἐπ' ἄλλῳ,
Χερσὶν ἀμοιβαίῃσι παρηΐδος ἄκρον ἀράσσων.

t ivit alius post alium, Manibus alternantibus maxillæ nimum pulsans.

uvencus versibus quos composuit de passione Do-ini:

Tùnc sanctam Christi faciem sputa improba complent,
Et palmæ in malis, colaphiq; in vertice crebri
Insultant, verbisq; omnes illudere certant:
Christe, prophetabis, cujus de palma cecidit.

edulius:

- - - - - - - - - *Non deniq; passim*
Vel colaphis pulsare caput, vel cædere palmis.

Vide Rittershusii Lect. sacr, lib. III. c. X. Exercit. Heinsii n Nonnum, cap. XXVIII. Addendus adhuc Chry-stomus, qui Hom. in Ascensionem Domini, t. VI. edit. Paris. pag. 450. Τί τὸν δεσπότην κατὰ κόῤῥης ἐῤῥάπιζον, κατὰ κεφαλῆς ἐκονδύλιζον, τὸ δὲ τέλος τὸν κληρονόμον ἔξω τοῦ μπελῶνος ἐφόνευον; *Cur Domino in faciem alapas impe-erunt, caputq; verberârunt, & demum hæredem ip-um extra vineam interfecerunt?*

Ῥασοφορέω.

Ῥάσα sunt interius velamen corporis, cui toga tala-is superinduitur: monachis, sacerdotibus, militibus tiam commune vestimentum. Constantinus in Ta-cticis voluit ῥάσα εἶναι πλατέα τῶν στρατιωτῶν, ἵνα μὴ ἐμπο-ίζωνται ἐν τῷ καβαλλικεύειν, *militum rasa esse laxa, ne in equitando impedirentur.* Hinc jam ῥασοφορεῖν, *rasa ge-tare.* Balsamon. ad Can. V. Concilii Constantinopol. n Templo Apostolorum, pag. 560. Τινῶν εἰσελθόντων εἰς μοναστήρια, καὶ ῥασοφορησάντων, &c. *Cùm enim aliqui mo-nasteria ingressi essent, & rasa tulissent,* &c. In Euchologio, p. 157. exstat ἀκολουθία εἰς ἀρχάριον ῥασοφοροῦντα *officium in incipientem rasa gestantem.* Et ῥασοφόροι sunt Monachi. Balsamon loco laudato: Ὁ κανὼν περὶ τῶν ἀποκειρομένων πρὸ τῆς τριετίας θεσπίζει, οὐ μὴν περὶ τῶν δοκιμαζομένων καὶ ἔτι ὄντων ῥασοφόρων. *Canon de iis decernit qui ante triennium tondentur, non autem de iis, qui probantur, & adhuc rasa gestant.* Vide Gl. Meursii.

Ῥαυδίζω.

Meursius in Glossario suo habet ῥαυδὴ, pro ῥάβδος, *baculus:* Hinc ῥαυδίζω, quod ille omittit, est *baculo cædo.* Menologium mense Septembri: Ὑπὸ Αὐγάρου τοπάρχου ῥαυδίζεται. *Ab Augaro loci præside baculo cæditur.* Ibidem: Ὁμολογήσασα τὸν χριστὸν, ῥαυδίζεται. *Cùm Christum fuisset confessa, baculo cæditur.*

Ῥελεγατεύω.

Propterea hoc verbum observamus, quia à Meursio omissum. Significat *relego, exilio mulcto.* Johannes Antiochenus ex IX. themate, tit. L. digest. lib. XLVIII. Τὸν ἀκούσιον φόνον ἐπὶ πενταετῆ χρόνον ἐρελεγάτευσεν. *Involuntarium cædem quinquennali exilio mulctavit.* Id. ibid. nempe in Nomocan. tit. XL. ex themate II. ejusd. tit. & lib. digest. πρὸς καιρὸν ῥελεγατεύεσθαι, *ad tempus relegari.*

Ῥέμβομαι.

I. Ῥέμβομαι significat *temerè inambulo, spatior, vagor, erro.* Hesychius: Ῥέμβεται, πλανᾶται. *Temerè inambulat, vagatur.* Respexit procul dubio ad Proverb. VII. 12. ubi de meretrice: Χρόνον τινὰ ἔξω ῥέμβεται. *Aliquamdiu extrà vagatur.* Iterum Hesychius: Ἀλᾶται, πλανᾶται, ῥέμβεται. *Palatur, vagatur, errat.* Suidas: Ἐρέμβοντο, ἀπεπλανῶντο. *Vagabantur, aberrabant.* Vide Lexica.

II. Ῥέμβεσθαι *metaphor.* est *à re instituta*, vel etiam *absque certa re ulla instituta, temerè huc illuc divagari.* Macarius Homil. VI. pag. 94. Χρὴ ὅλον τὸν ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου ἐκτελεῖν ἐν τοῖς λογισμοῖς, καὶ τὴν περικειμένην ὕλην τῶν πονηρῶν λογισμῶν ἀποκόπτειν, καὶ ἐπείγειν ἑαυτὸν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ μὴ ποιεῖν τὰ θελήματα τῶν λογισμῶν, ἀλλὰ πανταχόθεν ῥεμβομένους αὐτοὺς συνάγειν. *Oportet totum hominis certamen occupatum esse circa cogitationes, & materia malarum cogitationum undiq; nos cingens est resecanda: quisque se ipsum ad Deum promovere & impellere debet, nec cogitationibus obtemperare, verùm eas temere huc illuc divagantes undiq; colligere.* Idem Homil. XXXIII. p. 440. Ῥέμβεσθαι & περιφέρεσθαι conjungit, quando scribit: Ἡ ψυχὴ ὅλη δι' ὅλου ἀποδεδόσθω εἰς τὴν πρὸς Κύριον αἴτησιν καὶ ἀγάπην, μὴ ῥεμβομένη καὶ περιφερομένη τοῖς λογισμοῖς. *Anima tota in omnibus tradatur & consecretur voluntati & amori Domini, nec cogitationibus temerè huc illuc divagetur & circumferatur.* Chrysostomus in Psal. CXLV. Τίνος ἕνεκεν πρὸς τὴν ψυχὴν, διαλέγεται; ἵνα μὴ τῆς γλώττης φθεγγομένης ἐκείνη ῥέμβηται, ὃ πολλάκις καὶ ἐν τοῖς εὐχαῖς πάσχομεν καὶ ἐν ταῖς ὑμνῳδίαις. *Qua de causa animam alloquitur? Ne lingua loquente, illa huc illuc divagetur, quod sæpiùs & in precibus & in hymnorum decantationibus patimur.* Idem, lib. II. de Provid. cap. VI. Τὸν μέλλοντά τι φορτικὸν ὑπομένειν, πολλῷ κουφότερον εἰδέναι σαφῶς, ὅπερ ὑποστήσεται, καὶ πρὸς ὃ παρασκευάσεται, ἢ πανταχοῦ ῥέμβεσθαι τῷ λογισμῷ. καὶ νῦν μὲν τὰ χρηστὰ, νῦν δὲ τἀναντία προσδοκᾷν, καὶ ὑπὲρ μηδενὸς τούτων ἔχειν θαῤῥεῖν, ἀλλ' ἀμφοτέροις ὁμοίως ἀπιστεῖν. *Is qui grave quid ac onerosum toleraturus est, multò fert levius, si apertè sciat, quid sibi sustinendum sit, & ad quid se præparare debeat, quàm si ubiq; ambiguis jactetur cogitationibus, & modò læta, modò tristia exspectet, nec ulli*

ulli horum certâ fiduciâ adhærere poſſit, ſed utrique diffidere debeat. Idem in I. ad Tioth. Τῦ νῦ πολλάκις ἀλλαχῦ ῥεμβομένυ, ἡ χεὶρ αὐτόματ☉ ἕλκεται. *Mente ſæpenumero alibi divagante, ſponte interim movetur manus.* Præter Lexica Vulgata, vide Gatakerum ad Antonini lib. II. ſect. VII. pag. 61.

Ῥεπετιτεύω.

Ῥεπετιτεύειν eſt *repetere.* Juriſconſultis Græcis uſitatiſſimum verbum. Photius in Nomocan. Tit. II. c. I. p. 60. Τὸ κατὰ πλάνην ἰνδεβίτως διδόμενον, ὐ ῥεπετιτεύεται. *Quod per errorem non debitum ſolutum eſt, non repetitur.* In Collect. Conſtitut. Eccleſ. ex lib. XVIII. tit. I. digeſt. XXII. Εἰ γὰρ εὑρέθη ὅλως σάκρ☉, ὐκ ἔῤῥωται ἡ πρᾶσις, ἀλλὰ καὶ τὸ δοθὲν ῥεπετιτεύει ὁ ἀγοραςής. *Quippe ſi deprehenſum fuerit, omnino ſacrum eſſe, non valet emtio. Sed & quod ſolutum eſt, repetit emtor.*

Ῥεπυδιατεύω.

Ῥεπυδιατεύειν. *repudiare.* Gloſſæ Baſilicorum: Ῥεπυδιατεύει, ὑποχωρεῖ, ἀφίςαται. Juriſconſulti Græci paſſim utuntur. Photius in Nomoc. Tit. XIII. cap. IV. p. 198. ἀνὴρ ἀλόγως ῥεπυδιατεύων. *Maritus injuſtè repudians.* Conſt. Eccl. Collect. lib. III. ex Novell. CXVII. cap. XIII. Τὰ πράγματα τῆς χωρὶς εὐλόγυ αἰτίας ῥεπυδιατευσάσης τὸν ἄνδρα, τὸ ἐν ᾧ ἐμβάλλεται μοναςήριον διαδέξεται, κατὰ τὸν τύπον τῆς διατάξεως. *Res ejus mulieris, quæ absque juſta cauſſa repudium marito miſit, per ſucceſſionem id monaſterium adibit, in quod redigitur, juxta conſtitutionis ſanctionem.*

Ῥεπούδιον.

Hæc quoque vox uſitatiſſima eſt, & *repudium* ſignificat. Juſtinus M. Apol. I. ſtatim poſt initium: Τὸ λεγόμενον παρ᾽ ὑμῖν ῥεπύδιον δῦσα, ἐχωρίσθη. *Miſſo illi, qui apud vos dicitur repudii libello, ab eo ſejuncta eſt.* Photius in Nomocan. tit. IX. cap. XXXI. p. 142. Ἡ περὶ ῥεπυδίων νεαρὰ ριζ´ δίδωσιν ἄδειαν τῷ ἀνδρὶ τῆς αὐτῦ γαμετῆς παρὰ γνώμην αὐτῦ συλλουμένης ἀνδράσι, ςέλλειν αὐτῇ ῥεπύδιον. *Novella CXVII. de repudiis dat poteſtatem marito, uxore ejus præter ipſius ſententiam cum viris lavante, ei mittendi libellum repudii.* Vide Gl. Meurſii.

Ῥήξ.

Ῥήξ, *rex,* minùs quàm βασιλεὺς, & per contemtum à Conſtantinopolitanis dicebatur. Luitprandus in Leg. *Ipſe enim vos non Imperatorem, id eſt,* βασιλέα, *ſuâ linguâ; ſed ob indignationem* ῥῆγα, *id eſt, Regem noſtrâ vocabat.* Itaque ῥὴξ tantùm dicebatur, & Imperator occidentalis, & quivis alius rex, nomine communi, excepto ſolo Bulgaro, qui æquè atque Conſtantinopolitanus βασιλεὺς vocabatur, ut ſuprà docemus in Βασιλεύς. Vide Gl. Meurſii.

Ῥηξίφλοι☉.

De hac voce ſic H. Stephanus: Ῥηξίφλοι☉ idem eſſe putatur cum φλοιοῤῥαγὴς, *corticem habens diſruptum, ſeu rimoſum.* Legitur apud Baſilium Cæſ. Hom. V. in Hexaëm. pag. 63. Πόσαι τῶν φλοιῶν αἱ διαφοραί; τὰ μὲν γὰρ λειόφλοια τῶν φυτῶν, τὰ δὲ ῥηξίφλοια. καὶ τὰ μὲν μονόλοπα αὐτῶν, τὰ δὲ πολύπτυχα. *Quot corticum diſcrimina ſunt? Stirpium enim aliis lævis eſt cortex, aliis verò ſcaber & rimoſus. Et aliæ ſimplici, aliæ multiplici præditæ ſunt cortice.* Heſychius: Ῥηξίφλοια, ῥήξαντα τὸν φλοῖν. Suidas addit, οἷον κάρυα. *Quæ rumpunt corticem, ut nuces.*

Ῥησίδιον.

Heſychius: Ῥησίδιον, λεξίδιον. *Sententiola.* Cyrillus Alexandr. in cap. VII. Micheæ, pag. 456. Δυσέφικτον μιδῆ τὸ ῥησίδιον. *Sententiola comprehenſu difficilis.* Suidas ῥησείδιον ſcribit.

Ῥητλιάω.

Legitur hoc verbum apud Epiphanium de menſuris & ponderibus, pag. 542. Πλήσας δὲ τὸ μέτρον, καὶ ῥητλιάσας, ὁμολογεῖ ὅτι πεπλήρωμαι. Cornarius interpretatur: *Ubi verò repleverit menſuram ac concuſſerit, tunc confitetur, quid plenus eſt* ſc. modius. Cl. Meurſius ῥητλιᾷν interpretatur *agitare, concutere,* & vult reſpondere Germanico ritlen, vel rütteln. Sed longè alia eſt ſententia Salmaſii in Vopiſcum, qui vocem hanc apud Epiphanium corruptam eſſe dicit, pro ῥηγλιάσας. Ῥηγλιᾷν verò eſt *menſuram exæquare:* à ῥήγλα vel ῥήγλιον, *regula,* ut φίβλα, φίβλιον, *fibula.* Heſychius: Ῥῆγλαι, σίδηρα ῥάβδ☉. Scribendum, σιδηραῖ ῥάβδοι. *Regulæ ferreæ.* Scribitur etiam ῥιγλάω. Græci inſtrumentum, quo cumulus deruitur, vocant ἀπομάκτραν. Heſychius: Ἀπομάκτρας, ξύλα· τὰς σκυτάλας, ἐν αἷς ἀποψῶσι τὰ μέτρα. *Ligna: ita vocant rutra, quibus menſuras deruunt & exæquant.* At Græci recentiores ῥίγλαν, *regulam* appellant. Moſchopulus: Σκυτάλη, ἡ ἀπομάκτρα, ἣν οἱ κοινοὶ ῥίγλαν καλῦσι.

Ῥητόν.

Τὸ ῥητὸν frequenter apud Patres notat *locum,* ſeu *dictum ſcripturæ.* Ita Chryſoſtomus paſſim uſurpat. Hom. XVIII. t. V. Edit. Pariſ. inſcribitur: Εἰς τὸ ἀποςολικὸν ῥητόν. Διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκας☉ τὴν ἑαυτῦ γυναῖκα ἐχέτω. *In dictum Apoſtolicum: Propter fornicationes autem unusquisque ſuam uxorem habeat.* Homil. XIX. rurſus Εἰς τὸ ἀποςολικὸν ῥητὸν, &c. Eodem modo Homil. XX. XXVI. XXVII. &c. Baſilius Cæſ. in cap. XIV. Jeſ. 110. Καὶ ὕτω καὶ ἐκλαμβάνειν τὴν ἔννοιαν τῦ ῥητῦ δυνατόν. *Ac hunc ſanè ſenſum poſſet quis dictum hoc, vel ſententiam interpretari.* Clemens Alex. Strom. lib. VI. pag. 646. τὸ ῥητὸν τῦ προφήτυ ἐξηγύμεν☉. *Dictum Prophetæ exponens.* Quid πρὸς διάνοιαν & πρὸς τὸ ῥητὸν, inter ſe oppoſita notent, explicatur in Διάνοια. Quid verò πρὸς ῥητὸν, & πρὸς νῦν, vide in Νῦς. Ita κατὰ τὸ ῥητὸν & κατὰ ἀναγωγήν. Baſilius Cæſ. in Pſal. CXLVII. Κατὰ μὲν ὖν τὸ ῥητὸν ἀρκεῖ τὰ εἰρημένα· εἰ δέ τις ἐπιθυμίαν ἔχει δὲ κατὰ ἀναγωγὴν τὸν ψαλμὸν ἐκλαβεῖν, ὐ παραιτησόμεθα καὶ ταύτην ὁδεῦσαι τὴν ὁδόν. Hervetus interpretatur: *Quod ad verba quidem ſcripta attinet, ſufficiunt quæ ſcripta ſunt. Si quis autem deſiderat Pſalmum quoque ſumere anagogicè, non recuſabimus hâc quoque viâ ingredi.* Priora incommodè reddita, ſic damus: *Ad ſenſum litteralem quod attinet, ea quæ diximus ſufficiunt.* Κατὰ ἀναγωγὴν eſt *ſenſu myſtico.* Vide in Ἀναγωγή. Ita opponuntur, πρὸς τὸ ῥητὸν, & πρὸς διάνοιαν. Olympiodorus in cap. VI. Eccleſiaſtæ, pag. 640. Πρὸς μὲν τὸ ῥητὸν, κατὰ τῶν φιλαργύρων ὁ λόγ☉· πρὸς δὲ διάνοιαν, &c. *Ad verbum quidem, adverſus avaros hoc dictum eſt: myſtico autem ſenſu,* &c. Eundem etiam uſum habet vox ῥῆσις. Notat namque *locum* ſeu *dictum ſcripturæ.* Clemens Alexandr. Strom. lib. I. pag. 299. Πάλιν τε αὖ βεβαιοῖ ζα[...] φέςερον τὰ εἰρημένα ἤδε ἡ ῥῆσις, Πάντα ἐνώπια τοῖς νοῦσιν. *Et rurſus apertiùs confirmat ea quæ dicta ſunt hoc dictum: Omnia ſunt in conſpectu eorum qui intelligunt.* Ita Homil. XV. t. V. Edit. Pariſ. apud Chryſoſtomum inſcribitur, Ὁμιλία εἰς τὴν ἀποςολικὴν ῥῆσιν τὴν λέγυσαν, οἴδαμεν ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν. *Homilia in dictum illud Apoſtoli, ſcimus autem, quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Tomo eodem Homil. XXIII. Εἰς τὴν ἀποςολικὴν ῥῆσιν τὴν λέγυσαν, Ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, &c. *In dictum Apoſtoli, Habentes autem eundem Spiritum,* &c.

Vide

ibidem Homiliâ XXIV. XXV. &c. Eodem etiam
lo κατὰ ῥῆσιν & κατὰ ἀναγωγὴν opponuntur apud
dem in Psal. CXLII. Ἐν γῇ εὐθείᾳ κατὰ μὲν τὴν ῥῆσιν
πατρίδα αὐτοῦ φησι· κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, τὴν ἐπὶ τὴν
ὴν φέρουσαν ὁδόν. *In terra recta. Si verba quidem*
es, suam dicit patriam: si verò sensum respicias my-
m, viam quæ ducit ad virtutem.

Ῥιζόω.

ropria hujus verbi *significatio* ex Lexicis satis nota
Metaphoricè est *stabilio, confirmo*, vel *tanquam fixis*
cibus stabilio. Ita ἐκκλησίαν ῥιζοῦν, *ecclesiam fundare,*
ilire. Chrysost. Hom. VIII. t. V. Edit. Paris. p. 129.
αυρὸς τοῦ διαβόλου τὴν ἰσχὺν ἐξενεύρωσε, τῆς ἁμαρτίας τὸ
μιν ἠφάνισε, τὴν γῆν τῆς πλάνης ἀπήλλαξε, τὴν ἀλήθειαν
νήγαγε, τοὺς δαίμονας ἀπήλασε, ναοὺς καθεῖλε, βωμοὺς
ρεψε, κνίσσαν ἠφάνισε, τὴν ἀρετὴν κατεφύτευσε, τὰς ἐκ-
σίας ἐῤῥίζωσε. *Crux diaboli vires enervavit, peccati*
ntiam delevit, terram ab errore liberavit, veritatem
uxit, dæmones expulit, templa destruxit, altaria sub-
it, nidorem sacrificiorum sustulit, virtutem plantavit,
sias fundavit. Ἐῤῥιζωμένη πίστις, *fides radicata, fi-*
adicibus stabilita. Iterum Chrysost. Homil. XXV.
i ejusd. p. 359. Πάντες ἐνέπτυον, ὕβριζον, κατεγέλων,
εύαζον, μωροὺς ἐκάλουν, ἀνοήτους, ὅτι τῆς πατρῴας ἀπο-
τες πολιτείας, καινὸν δόγμα κατεδέξαντο· οὐ μικρὸν δὲ
ο πρὸς τὸ παρασαλεῦσαι ψυχὴν, ἐὰν μὴ ἐῤῥιζωμένη κατὰ
ους ἡ πίστις ᾖ. *Omnes despuebant eos* sc. Christianos,
umeliis afficiebant, deridebant, subsannabant, fatuos
bant ac dementes, quòd relicta patria vivendi ratione,
a placita suscepissent. Quæ quidem non parùm va-
ad commovendam & labefactandam animam, nisi
profundè sit radicata. Ibid. Homil. XXIII. p. 341.
μέλλοιμεν ἐῤῥιζωμένην ἔχειν τὴν πίστιν, πολιτείας ἡμῖν
καθαρᾶς τὸ πνεῦμα πειθούσης μένειν καὶ συνέχειν ἐκείνης
δύναμιν. *Si cupimus fidem habere radicatam, vi-*
di ratione pura nobis opus est, quæ Spiritui persuadeat,
aneat, & ejus vim contineat. Ῥιζοῦν λόγον ἐν τῇ δια-
, *sermonem in animo plantare.* Iterum Chrysosto-
s Hom. XXXIII. ejusd. tomi, pag. 505. Τὸν περὶ τῆς
στάσεως λόγον ἐν τῇ σαυτοῦ διανοίᾳ ῥίζωσον. *In animo*
nonem de resurrectione planta, vel, *tanquam fixis ra-*
bus stabili.

Ῥιπίδιον.

Mirum est, hanc vocem in Liturgiis usitatissimam,
eursio omitti. Ῥιπὶς est *vas è vimine*, ἐκ ῥιποῦ *con-*
tum; unde ῥιπίδιον *corbis, canistrum, sporta è calamis*
virgis plexa, ἐν ᾗ τὰ φορτία, quicquid portari de loco
locum solet, ἐπιτίθεται. Usum talium fuisse in sa-
s Ecclesiæ veteris Hieronymus epist. ad Rusticum
nachum de Exuperio Episcopo Tolosæ docuerit;
il, inquiens, *illo ditius, qui corpus Domini canistro vi-*
eo, sanguinem portat in vitro. In talibus panis my-
us ad ægrotos deferri solebat, ut hodie in pyxide
entea deaurata. In Liturgia Basilii, p. 58. Ὁ διάκονος
τίθησι τὸ ῥιπίδιον. *Diaconus reponit sportam.* Et p. 59.
Diacono: Μεθίσταται ἐν ᾧ πρότερον ἵστατο τόπῳ, λαβὼν
ὸ ῥιπίδιον αὖθις ὡς πρότερον. *Redit in eum locum, in quo*
ius fuerat, assumtâ iterum uti priùs sportâ. Postmo-
n loco sportarum viminearum adhiberi cœpit py-
argentea. Hujus forma & officium describitur in hist.
ncil. Florent. sect. III. c. XVII. p. 62. his verbis: Τρία
ῥαθρωθέντων ἱερῶν ῥιπιδίων, ἀντὶ τοῦ ἐδραθῆναι καὶ εὐτρε-
θῆναι, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ ηὐτρεπίσθησαν, πρὸς τὸ ἐπὶ τῆς ἁγίας
πέζης τίθεσθαι, καὶ τὰ ζωοποιὰ καὶ φρικτὰ καὶ ἄχραντα
ικαλύπτειν καὶ ῥιπίζειν μυστήρια, κατὰ τὸν τύπον τῶν θείων
πτερύγων τῶν τῷ θεῷ παρισταμένων, καὶ ταῖς πτέρυξι τὰ
πρόσωπα καὶ τοὺς πόδας ἑαυτῶν κατακαλυπτόντων. *Tres enim pyxides vetustate collapsæ ac deformes venerunt resarciendæ: & pro eo quod refici debuerunt, ac suis sedibus restitui, pares ejus speciei reliquis, ut simul extantes in sacro altari, vivifica, tremenda, & intaminata semper sacramenti mysteria obvelarent & obtegerent, ad similitudinem cœlestium Angelorum, qui sex alis potiti, ac divinæ majestati semper obversantes, capita & pedes præ verecundia obnubilant.* Ex his patet, formam fuisse Cherubinorum cum sex alis. Idem innuit Germanus in hist. Eccles. pag. 162. quando ῥιπίδια vocat τὴν τῶν σεραφικῶν ἀπεικονισμάτων ἱστορίαν, *Seraphicarum adumbrationum historiam.* Pag. 163. αἱ ῥιπίδες εἰς τύπον εἰσὶ τῶν χερουβὶμ, *vasa ista typum referunt Cherubinorum.* Et pag. 169. Τὰ ῥιπίδια καὶ οἱ διάκονοι ἐμφαίνουσι τὰ ἑξαπτέρυγα σεραφὶμ, καὶ τὴν τῶν πολυομμάτων χερουβὶμ ἐμφέρειαν. *Vasa & diaconi indicant Seraphim sex alis prædita, & multioculorum Cherubim effigiem.* Ῥιπίδια quoque sunt *cartalli* sive *cophini*, in quos componebant sacram suppellectilem, cùm à mensa in sacrarium referenda esset. Atque de his intelligi debent ista Chronici Alex. ubi sub a. XIV. Heraclii Ol. CCCLI. Sergio Patriarcha Constantin. sedente institutum esse scribitur, ut caneretur, cùm sacra mysteria percepissent omnes, tam clerus, quàm laici: Ἐν τῷ μέλλειν τοὺς κληρικοὺς ἐπὶ τὸ σκευοφυλάκιον ἀποκαθιστᾶναι τὰ τίμια ῥιπίδια, δισκάρια, καὶ ποτήρια, καὶ ἄλλα ἱερὰ σκεύη. *Cùm clerici jam in armarium reposituri essent venerandas sportulas, corbes, lances, pocula, & alia sacra vasa.* In Liturgia etiam usum fuisse ῥιπιδίων, *muscariorum*, non admittit doctissimus Reinesius. Ejus ego autoritatem animo sequerer promtissimo, nisi evidentissimus obstaret locus, qui in Liturgia Jacobi, Constitut. Apost. lib. VIII. cap. XII. p. 1014. ita sonat: Δύο διάκονοι ἐξ ἑκατέρων μερῶν τοῦ θυσιαστηρίου κατεχέτωσαν ἐξ ὑμένων λεπτῶν ῥιπίδιον, ἢ πτερῶν ταῶνος, ἢ ὀθόνης καὶ ἠρέμα ἀποσοβείτωσαν τὰ μικρὰ τῶν ἱπταμένων ζώων, ὅπως ἂν μὴ ἐγχρίμπτωνται εἰς τὰ κύπελλα. *Duo diaconi ex utroq; altaris latere teneant flabellum ex tenuioribus membranis, vel ex alis pavonum, aut linteo, & quietè abigant bestiolas volantes, ne in pocula incidant.*

Ῥόγα. Ῥογεύω, Ῥογάτωρ.

Roga, stipendium, & merces, & annona, & donativum. Multa est hujus vocis mentio, non solùm Græcæ ῥόγα, sed & Latinæ *roga*. Suidas Ῥόγα, ἡ τῶν βασιλέων εὐσέβεια, καὶ ἡ φιλοτιμία. Portus interpretatur: *Regum pietas, & ambitio.* Tu potiùs: *Imperatorum pietas* sc. in eroganda eleemosyna, *& donativum.* Gerasimus Vlachus in Thesauro suo: Ῥόγα, *stipendium:* μισθοφορία, ὀψώνιον, μισθός. Item: Ῥογιμένος, *stipendiarius:* μισθοφόρος. Ῥογεύω, *mercedem pendo:* μισθοφορέω. Hinc ῥογάτορες Codino dicti milites, hoc est, *stipendiarii*, ac eidem, & Nicetæ ῥογεύειν, *stipendia facere.* Usitatius tamen capitur pro *donativo*, sive *honorario*; quod non, uti stipendium, ex debito; sed ex gratia dabatur. Nomen inde est, quòd milites, populúsve Imperatorem, Pontificem, vel Patriarcham, rogare eam soleant: vel quia Imperator, Pontifex, aut Patriarcha, consueverint hanc erogare militi, vel populo. Glossæ Isidori: *Roga, eleemosyna.* Landulphus Sagax in Tiberio II. *Duxit Anastasiam uxorem suam, & coronavit eam Augustam, & jactavit rogam multam.* Abbo Floriacensis de vitis Pontif. *Sicq; reversus est Ravennam, ubi, datâ militibus rogâ, facta est pax magna in Italia.* Mos verò Imperatoribus fuit, has rogas præcipuè donare, cùm foret ἑορτὴ βαΐων, sive festum palmarum. Ac quomodo ea Palatio Constantinopolitano fieri soleat, de-

describit Luitprandus, lib. III. cap. V. *In ea, quæ est ante Baiphoron, quod nos palmarum ramos dicimus, hebdomada, tam in militibus, quàm in diversis constitutis officiis, numismatum aureorum erogationem, prout cujusq; meretur officium, Imperator facit. Cui erogationi quia me interesse voluit, me venire præcepit. Fuit autem hujusmodi. Erat apposita decem cubitorum longitudinis, ac quatuor latitudinis, mensa, quæ numismata loculis congregata, prout cuique dabatur, numeris extrinsecus in loculis scriptis retinebat. Ingrediebantur denique ad Imperatorem, non confusè, sed ordinatim, secundùm vocantis vocem, quæ scripta virorum nomina secundùm officii dignitatem recitabat. Quorum primus vocatus est Rector domus; cui non in manibus, sed in humeris posita sunt numismata cum scaramangis quatuor. Post quem ὁ Domesticos Ascalonas, & ὁ Delongaristis ploas, sunt vocati: quorum alter militibus, navigantibus præerat alter. Hi itaq; paris numeri, quia dignitas par erat, numismata & scaramanga suscipientes, præ multitudine non jam in humeris portaverunt, sed adjuvantibus aliis post se cum labore traxerunt. Post hos admissi sunt Magistri, numero viginti quatuor; quibus erogatæ sunt numismatum aureorum libræ unicuique secundùm eundem numerum viginti quatuor cum scaramangis duabus. Patriciorum deinde ordo hos ponè est secutus, & duodecim numismatum libris cum sacramanga una donatus. Turba post hos immensa vocatur Protospathariorum, Spathariorum, Candidatorum, & id genus Clientum.* Patriarcha eo die pro roga dividebat cereos, & cruces, de quo Balsamo epist. de incensis; quæ exstat lib. VII. Juris Græco-Romani. Mos iste desiit avaritiâ Constantini Ducæ, circa annum Christi cIↃ LXIII. valdeque super eo queritur Balsamo de Incens. Patriarchæ, die Catechef. Τὴν ὑψηλοτάτην τῶν θείων αὐτοκρατόρων περιωπὴν, καὶ τῶν πατριαρχῶν τὴν μεγαλειότητα μετὰ τῶν ἄλλων ἐσέμνυν καὶ ἐτήσιοι ῥόγαι ποτὲ καὶ βαΐων φιλοτιμήματα. ἐκάθηντο γὰρ ἐτησίως οἱ κατὰ καιροὺς πατριάρχαι καὶ βασιλεῖς, καὶ μετεκαλοῦντο τοὺς ὑπηκόους διὰ τούτων πρὸς εὔνοιαν· οἶδε ταῦτα τῆς συγκλήτου βουλῆς τὸ ὑπέρτατον, ἴσως δὲ καί τινες τῶν τῆς καθ' ἡμᾶς γενεᾶς. οὐδὲ γὰρ πρὸ Εὐκλείδου μεμυθολόγηνται, οὐδὲ γραϊδίων ἐστὶν ὀνειροπολούντων λογίδια· ἀλλὰ μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ δουκὸς κυροῦ Κωνσταντίνου, καὶ ταύτην εἶχον τὴν σεμνοπρέπειαν τὰ τοῦ θεοῦ, καὶ τῶν βασιλέων ἀνάκτορα, καὶ πάντως γέγονεν ἂν τὸ καλὸν πρὸς ἡμᾶς διαδόσιμον ἐκ προγόνων εἰς παῖδας, καὶ ἐκ φυλῆς εἰς φυλὴν πλεονασσόμενον. *Celsissimam sacrorum Imperatorum circumspectionem, & Patriarcharum amplitudinem inter alia reddebant olim augustiorem etiam annuæ rogæ ac bajorum largitiones. Quippe sedebant annis singulis cujusq; temporis Patriarchæ & Imperatores, ac per hæc subditos ad benevolentiam invitabant. Novit hoc Patrum conscriptorum amplissimus ordo, & fortasse etiam nonnulli, qui hac ætate nostra vivunt. Non enim ante tempora Euclidis hæc sunt narrata, nec somniantium vetularum sunt fabellæ; sed usque ad imperium Domini Constantini Ducæ duravit augustius ille mos, tam in ipsius Dei, quàm Imperatorum regia, & omnino bonum hoc ad nos quoque propagatum fuisset, à majoribus ad nepotes, à generatione ad generationem transiens.* Nec Orientis solùm Imperatores & Patriarchæ, rogam dabant; sed & Pontifices Romani. Unde Anastasius Bibliothecarius in Eugenii vita: *Rogam clero dedit.* Sed addimus adhuc loca quædam, ubi hæ voces occurrunt. In Collect. Constit. Eccles. ex lib. I. Cod. hæc leguntur: Ταῦτα δὲ λήψεται οὐχ ὁ φίσκος, ἀλλὰ τοῖς πένησι καὶ τοῖς δεομένοις πιστῶς ταῦτα ῥογευθήσεται. *Verùm hæc non fiscus accipiet, sed pauperibus & egenis fideliter erogabuntur.* In historia Concilii Florentini, sect. XI. cap. V. 319. Ἐρρόγευσαν οὖν ναύτας τοῦ ἑνὸς κατέργου ἐν ᾧ καὶ ὁ δεσπότης εἰσ-ῆλθεν· εἰς δὲ τὸ κάτεργον τοῦ βασιλέως ἔδωκαν ῥόγαν μην δύο. *Nautas igitur nummis erogatis conducebant ad una triremem, in quam etiam Despota ingressus est: Imper toriæ verò duorum mensium numerabant stipendia.* Plu suppeditat Gl. Meursii.

Ῥογάλια.

Meursius dicit ῥογάλια, *Rogalia* esse dies, quibus r gæ ab Imperatore & Patriarcha populo dabantur. N gat hoc Allatius, qui asserit, *Rogalia* fuisse libros, s Acrosticha, in quibus non tantùm virorum nomin ordine quo præcedere deberent, pro cujusque offi dignitate, dum vocarentur, sed quantitas etiam rog aliaque donativa, descripta fuerint, ne turbæ litesq inter id genus clientum orirentur. Balsamo de incen Patriarchæ die Catechef. Καὶ, ἡ συνήθως διδομένη ῥόγ κατὰ τὴν κυρίως ἀπόκρεω εἰς τὴν ἐτησίως προβαίνουσαν ἐκκλ σιαστικὴν ῥόγαν κατὰ τὴν μεγάλην τρίτην μετέπεσε. καθ τὰ παλαιὰ λαλοῦσι ῥογάλια. *ut antiqua loquuntur rog lia.* Eadem vocat συγγραφὰς τακτικὰς, *monumenta o dinationum.* Εἰ δ' ὅπερ οὐ πέπεισμαι, καὶ τοῦτο λήθης βυθ κατακέχωται, καὶ Κασταλίας ὕδωρ εὐχάριστον τῶν τότε κρ τούντων οὐ κηρύττει τὴν πρόνοιαν, ἀλλὰ μεμβράναι βίβλων ἱσ ρικῶν, καὶ συγγραφαὶ τακτικῶν ἀνακτορικῶν κεκράξοντ κατὰ Στέντορα. *Sin, quod equidem non arbitror, hoc eti oblivionis gurges absorpsit, & grata aqua Castaliæ pro dentiam superioris memoriæ Principum non prædicat, s tem membranæ librorum historicorum, & tacticorum re Palatii monumenta, Stentoris in morem hæc proclam bunt.* Id ipsum innuit Luitprandus Ticinensis, du rogam à se visam describit; verba ejus sub voce Ῥόγ adducimus. Docet igitur Balsamon, licèt distribue dæ rogæ usus cessaverit, haberi tamen *Rogalia*, m numenta scilicet, in quibus modus & similis ordo e primebatur, non ab alio, quàm ab ipsis Rogis, nu cupata.

Ῥομφαία.

Hesychius: Ῥομφαία, ἐράκιον, ἀμυντήριον, μάχαιρα, ξίφος, ἢ ἀκόντιον μακρόν. Eodem modo Phavorinus d scripsit. Sed rectè Heinsius, & post eum Palmeriu θράκιον ἀμυντήριον. *Romphæa, Thracium tutamentum, machæra, gladius, aut spiculum longum.* Quòd ῥομφαί *Thraciam armaturam* esse dicit, optimè: sic enim G lius lib. X. cap. XXV. *Romphæa genus teli est Thracæ n tionis.* Suidas: Ῥομφαία, τὸ μακρὸν ἀκόντιον, ἢ μάχαιρ *Romphæa, spiculum longum, vel machæra.* S. Maximus epist. IX. Dionysii Areopagitæ, p. 323. Ἡ ῥομφαία βα βαρικόν ἐστιν ὅπλον ὡς ἱστορεῖ Φύλαρχος. *Romphæa est Ba baricum telum, ut scribit Phylarchus.* Sed de hoc cons lantur Etymologi, maximè Vossius in Etymolog. & vitiis sermonis lib. I. c. III. Ῥομφαῖαι etiam vocant *hastæ*, quas tenebant principes honoratissimi ad lat Imperatoris stantes, qui numero quatuor erant, ex utr que nimirum latere bini; & ῥομφαιοκράτορες diceba tur, ut docet Cl. Meursius in hac voce ex Codino & Anna Comnena. Hæc vox in Novo Testamento fe impropriè sumitur, & notat

I. *ipsum Dei verbum*, seu *doctrinam Evangelii*, dicitur ῥομφαία δίστομος ὀξεῖα ἐκπορευομένη ἐκ τοῦ στόματ τοῦ χριστοῦ, *gladius anceps, qui ex ore Christi prodit,* Apoc. 16. II. 12. 16. XIX. 15. 21. ubi nomine ῥομφαίας denot tur verbum Dei, quia eo quasi confodiuntur & jugula tur errores, falsi doctores, &c. atq; adeò sic vocatur pr pter admirandam efficaciam suam, & quia eo utendu est contra hostes spirituales. Andr. Cæsar. in c. I. Apoc. 10. Ῥομφαίαν δίστομον, τὴν κατὰ τῶν ἀσεβῶν φησιν ἀπόφασι τομωτέραν ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον ἢ καὶ τὴν περιτέμν

σ

μάχαιραν τοῦ πνεύματος, τὸν ἐντὸς ἡμῶν ἄνθρωπον. *Per* [gladium ancipitem] *intelligit condemnationis sententiam*, [quam] *contra impios fulminabit: ea enim quovis ancipiti* [gladio] *penetrantior est: vel etiam gladium Spiritûs, quo* [inte]*rior homo noster circumciditur.* Huc etiam perti[ne]t illa Varini: Ῥομφαία ἐστὶ νοητὴ, λόγος πνευματικὸς [κ]αὶ χωρίζων ἀπὸ ψυχῆς, ἡ κακίας, καὶ ἀγνωσίας. *Est gla*[dius] *spiritualis, nempe sermo spiritualis corpus separans ab* [anima], *vel à malitia & ignorantia.*

[I]I. *dolorem acerbissimum.* Sic Luc. II. 35. ubi Simeon [B]. Virginem, Καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομ[φαί]α. *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius.* Hîc [διέρ]χεσθαι τὴν ψυχὴν est, in imos ejus recessus penetrare. [G]ræco Psal. XXXVII. 15. Ἡ ῥομφαία αὐτῶν εἰσέλθοι εἰς [τὴν] καρδίαν αὐτῶν. *Gladius eorum intret in cor eorum.* [Ov]idius satis apposite:

Non mea sunt summâ leviter districta sagittâ
Pectora, descendit vulnus ad ossa meum.

[Se]neca, mulierem itidem alloquens, ut hoc loco Ange[lus], *Gravissimum est ex omnibus, quæ unquam in corpus* [tu]*um descenderunt, recens vulnus: non summam cutim* [rup]*it, pectus & viscera ipsa divisit.* Petr. Chrysologus [Ser]m. CLII. ubi de infanticidio, *In martyrio filiorum* [pass]*æ sunt matres, nam gladius filiorum pertransiens* [me]*mbra, ad matrum corda pervenit.* Et serm. LXXXIII. [de] discipulis jam Magistro orbatis, *Tunc tota ad illos* [poe]*na Dominicæ transierat passionis, & non solùm lateri*[bu]*s eorum, sed & cordibus doloris lancea tota figebatur.* [E]xpositio in Lucam, quæ Tito Bostrensi tribuitur, ad [hu]nc locum, p. 777. hæc habet: Ῥομφαίαν λέγει τὸν λόγον τὸν [δι]ερασικὸν, καὶ κριτικὸν ἐνθυμηθέντων. Gladii *nomine ten*[ta]*tio, cogitationumque fluctus, & mentis agitatio hoc loco* [sig]*nificatur.* Mox: Γενήσεταί τις περὶ τὴν σὺν ψυχὴν σάλος. Statim alia subjicitur expositio Ῥομφαίαν φησὶ, τὴν [ἐπ]ὶ τῷ σταυρῷ θλίψιν τῆς παναγίας θεοτόκου, οἰομένης μὴ [δεῖ]ν αὐτὸν τοιαῦτα πάσχειν. τὸ γὰρ αὖθις ἀναστήσεσθαι αὐτὸν, [τὸ] ὑπέρογκον τέως ἠπιστεῖτο. Romphæam, *animi afflictio*[ne]*m, quam sanctissima virgo, cruci assistens, pertulit, ap*[pe]*llat. Existimabat enim, non oportere eum talia pati:* [nā] *im statim è mortuis resurrecturum, ut quiddam nimis* [ar]*duum, illo tempore non credebatur.* Ad locum Lucæ [et]c Theophylactus, pag. 320. dicit per ῥομφαίαν forte [de]notari τὴν θλίψιν τὴν ἐπὶ τῷ πάθει γενομένην, *afflictionem* [e]*t dolorem, quem in passione tulit.* Τάχα δὲ, ῥομφαίαν λέγει καὶ τὸν σκανδαλισμὸν ὃν ἐσκανδαλίσθη ὁρῶσα τὸν Κύριον [στα]υρούμενον. ἴσως γὰρ ὑπενόει, πῶς ὁ τεχθεὶς ἀσπόρως, ὁ θαύματα ποιήσας, ὁ νεκροὺς ἀναστήσας, ἐσταυρώθη, καὶ ἐνεκρώθη, [κ]αὶ ἐνεπτύσθη. *Fortassis verò,* gladium *dicit & scandalum,* [q]*uo offensa fuit, cùm videret Dominum crucifigi. For*[ta]*sse enim cogitabat, quomodo qui natus est sine semine,* [q]*ui miracula fecit, qui mortuos suscitavit, crucifixus est,* [m]*ortuus est, conspurus est?* Cyrill. Alex. lib. XII. in Joh. [a]d v. 25. c. XIX. p. 1065. Ῥομφαίαν ἔλεγε τὴν ὀξεῖαν τοῦ πάθους προσβολὴν πρὸς λογισμοὺς ἐκτόπους καταφέρουσαν τοῦ [γυ]ναικὸς τὸν νοῦν. Δοκιμάζουσι γὰρ οἱ πειρασμοὶ τὰς τῶν πασχόντων καρδίας, καὶ τοὺς ἐνόντας αὐταῖς ἀπογυμνοῦσι λογισμούς. [G]ladium *dixit subitum passionis impetum, mulieris men*[t]*em ad gravissimas cogitationes quasi concidentem. Ten*[t]*ationes enim corda explorant patientium, & in iis laten*[t]*es detegunt cogitationes.* Idem Orat. in occursum Do[m]ini, pag. 391. Ῥομφαίαν τάχα που λέγει τὴν λύπην, ἣν ἔσχεν [ἐπ]ὶ τῷ Χριστῷ, βλέπουσα σταυρούμενον, ὃν γεγέννηκεν, καὶ οὐκ εἰδυῖα πάντως ὅτι καὶ κρείττων ἐστὶ θανάτου, καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστήσεται. Gladium *fortasse vocat tristitiam, quam con*[t]*raxerat, cùm videret Christum crucifigi, quem pepere*[r]*at, nec certò sciverat, eum mortem superaturum, & à* [m]*ortuis resurrecturum.* Turpis ergo est hallucinatio [C]arrensis, qui, teste Erasmo, hunc locum ita exposuit, *Animam filii tui, quam, ut tuam diligis, pertransibit gladius.* Quis enim, nisi in Græcis prorsus hospes, hoc admittat? Cùm enim ponatur αὐτῆς, genere fœmineo, necessariò de B. Maria intelligi hæc verba debent. Vide etiam in Ψυχοδιάβατος.

Ῥοπαληφορέω.

Non habent Lexica. Significat *clavam fero.* Descendit ex voce Ῥόπαλον, *clava.* Hesychio ῥόπαλον etiam exponitur βακτηρία & ῥάβδος. Vide Lexica. Cyrillus Alex. Hom. Paschali VII. p. 87. de juvenibus Ægyptiis: Ἀνημέρῳ μὲν ξίφει τὴν δεξιὰν ἐξοπλίζουσι. ῥοπαληφορεῖν δὲ διδάσκουσιν ἀγριώτερον, ἤπερ ὁ τῆς ἐπιχωρίου συνηθείας δίδωσι νόμος. *Horrenti gladio dextram obarmant, dum illam clavæ gestandæ assuefaciunt, atrociùs omnino quàm usu recepta consuetudo regionis patiatur.*

Ῥοπή.

Varias hujus vocis significationes, quas Vulgata quoque exhibent Lexica, aliquot exemplis illustrâsse sufficiet.

I. Ῥοπὴ est *inclinatio & momentum lancis ad imum vergentis.* Veteres Glossæ: Ῥοπὴ, ἐπὶ ζυγοῦ, *incrementum.* Hesychio hoc sensu est κλίσις, ut & Suidæ, *momentum, inclinatio.* Eleganter Basilius in Exhort. ad Baptismum, t. I. p. 480. Νῦν, ὥσπερ ἐπὶ τρυτάνης, ἑστάναι νόμιζέ σου τὴν ψυχὴν, ἔνθεν ὑπ᾽ ἀγγέλων, κἀκεῖθεν ὑπὸ δαιμόνων διελκομένην. Τίσιν ἄρα δώσεις τῆς ῥοπὴν τῆς καρδίας; τί παρὰ σοὶ νικήσει; ἡδονὴ σαρκὸς; ἢ ἁγιασμὸς ψυχῆς; ἀπόλαυσις τῶν παρόντων; ἢ τῶν μελλόντων ἐπιθυμία; *Nunc verò existima, in trutina positam esse animam tuam, & hinc ab Angelis, inde à dæmonibus trahi. Quibus itaque cordis lancem inclinabis? Quid apud te vincet? carnisne voluptas, an animæ sanctitas? præsentiúmne oblectatio, an futurorum desiderium?* Ita compellat eum, qui animo adhuc fluctuat, necdum apud se certò statuit, num suscepturus sit Baptismum.

II. Notat *propensionem in aliquem, nutum, auxilium.* Atque hæc significatio usitatissima est. Hinc Hesychio ῥοπὴ, inter alia, νεῦμα, δύναμις, βοήθεια, *nutus, potentia, auxilium.* Chrysost. Hom. LXXIV. t. VI. Ἄνευ τῆς θείας ῥοπῆς οὐκ ἄν τι τῶν ἀγαθῶν εἰς τὰς ἡμετέρας ἔλθοι ψυχάς. *Sine auxilio divino boni nihil nostras ingreditur animas.* Idem, Homil. LVIII. in Genesin: Κἂν μυριάκις σπουδάζωμεν, οὐδὲν οὐδέποτε κατορθῶσαι δυνησόμεθα, εἰ μὴ καὶ τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς ἀπολαύσαιμεν. *Etiamsi infinito nos maceremus studio, nihil unquam præclari præstare poterimus, ni superno suffulti simus auxilio.* Homil. XII. in epist. ad Hebræos: Κἂν σπουδάζῃς, μὴ νόμιζε σὺν εἶναι τὸ κατόρθωμα. ἂν γὰρ μὴ τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς τύχῃς, πάντα εἰκῆ. *Etiamsi tuum conferas studium, ne tamen existimes, tuum illud esse opus: nam sine Dei auxilio omnia vana sunt.* Idem, lib I. de Sacerdotio, cap. II. Ὑπὸ τῆς θείας βοηθούμενος ῥοπῆς. *A divino auxilio adjutus.* Et Hom. LXXXII. in Matth. p. 513. Οὐκ ἀρκεῖ προθυμία ἀνθρώπου, ἂν μὴ τῆς ἄνωθέν τις ἀπολαύσῃ ῥοπῆς. καὶ πάλιν οὐδὲν κερδανοῦμεν ἀπὸ τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς, προθυμίας οὐκ οὔσης. *Non sufficit hominis studium, nisi quis superno fruatur auxilio: & vice versa, nihil ex auxilio lucrabimur divino, si nostrum absit studium.* Oecumenius in cap. III. ad Philippenses, p. 676. Ἄνευ Χριστοῦ καὶ τῆς ἐκείνου ῥοπῆς οὐκ ἔνι τὸν δρόμον ἀνύσαι, κἂν βουληθῶμεν. *Sine Christo & ejus auxilio cursum perficere non possumus, etiamsi vel maximè velimus.* Isidorus Pelusiota lib. II. epist. LXXII. p. 154. Τῆς ἄνωθεν προηγουμένης ῥοπῆς, ὁ βουλόμενος καὶ πονῶν καὶ πάντα κινῶν (οὐ γὰρ ἀρκεῖ ψιλὸν τὸ θέλειν) καὶ μανθάνει, καὶ καρποφορεῖ, καὶ σώζεται. *Præeunte auxilio divino, quisquis vult, & laborat, atque omnia movet (neque enim nuda voluntas sufficit) tum discit, tum fructum fert, tum salutem consequitur.* Idem, epist. CLXXI. lib.

lib. IV. p. 511. Οὐ μόνον ἐν τοῖς οὐκ ἐφ' ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτοῖς ἐφ' ἡμῖν, εἰ μὴ πολλὴ ἡμῖν ῥοπὴ παρὰ τῆς θείας προνοίας ἐπιφοιτήσει, οὐκ ἂν δυνηθείημεν αὐτὰ εἰς τέλος ἄρτιον ἀγαγεῖν. *Non solùm ea, quæ non sunt in nostra potestate, sed ea quoque, quæ in nostra sunt potestate, si non magna auxilii copia nobis à divina providentia adveniat, non poterimus ad perfectum finem exitumque perducere.*

III. Significat *propensionem, inclinationem, proclivitatem ad aliquid.* Isidor. Pelusiota lib. II. epist. II. p. 127. Καὶ ἡμεῖς τοίνυν δεδόσθαι παρὰ τῆς θείας δεξιᾶς εἰδότες τῇ φύσει τὴν περὶ (malim, πρὸς) τὴν ἀρετὴν ῥοπὴν, συνενέγκωμεν τοὺς πόνους. οὕτω γὰρ αἴσιον ἕψεται τὸ τέλος. *Proinde nos quoque, cùm divinæ manûs munere propensionem ad virtutem naturæ tributam esse perspectum habeamus, labores ipsi conferamus: sic enim lætus ac faustus finis consequetur.* Oecumenius in I. Joh. II. pag. 191. Ἀεὶ σύνοικον ἔχομεν τὴν ἐπὶ τὰ χείρω ῥοπήν. *Semper contubernalem & nobiscum habitantem habemus ad deteriora proclivitatem.* Chrysost. ad Stelechium, t. VI. pag. 158. Ὁ Θεὸς ἐκβαλὼν τοῦ παραδείσου τὸν ἄνθρωπον, τούτῳ κολάζει, περαιτέρω προβῆναι τὴν ἀγνωμοσύνην κωλύων, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον ῥοπὴν ἀναστέλλων. *Cùm Deus hominem è Paradiso ejecisset, eum hoc modo punivit, prohibens, ne ejus improbitas longiùs procedat, & ad malum propensionem reprimens.*

IV. Denotat *momentum temporis.* Veteres Gl. Ῥοπὴ, ἐπὶ ὥρας, *momentum.* Greg. Nyssen. Orat. III. in Resurrect. Christi, t. III. p. 421. Παῦλος διδάσκει ὡς ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ τελεσθήσεται ἡ ἀνάστασις. Ῥοπὴ δὲ ὀφθαλμοῦ, ἐπίμυσις βλεφάρων ἐστί. καὶ τούτου τοῦ τάχους οὐκ ἂν ἕτερον ὀξύτερον γένοιτο. *Paulus docet, in momento oculi perfectum iri resurrectionem. Ictus autem seu momentum oculi clausio palpebrarum est. Atque hac velocitate nulla res alia celerior esse potest.* Respicit ad I. Cor. XV. 52. ubi nunc legimus ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, *in ictu oculi:* quod Theodoretus exponit τῆς κόρης τὴν κίνησιν, *motum pupillæ.* Perinde autem est, quomodo legamus: Ῥιπὴ enim & ῥοπὴ idem. Hesychius: Ῥιπὴ, ὁρμὴ, βολὴ, ῥοπή. *Ictus, impetus, jactus, momentum.* Item: Ῥιπῆς, ὁρμῆς, βολῆς, ῥοπῆς. Basilius Cæsar. Homil. V. in Hexaëm. p. 60. ἐν ἀκαριαίᾳ καιροῦ ῥοπῇ. *In momento temporis.* Apud Chrysost. Hom. II. in epist. ad Philipp. idem quod aliis στιγμὴ, *punctum:* Ὡς μία ῥοπὴ ὁ πᾶς ἡμῶν αἰὼν πρὸς τὸν αἰῶνα τὸν ἄπειρον. *Veluti unicum punctum omne præsens tempus si cum tempore infinito conferatur.* Ita Plutarchus de puerorum educatione, στιγμὴ χρόνου, πᾶς ὁ βίος. *Tota vita, punctum temporis est.* Seneca epist. XLIX. *Punctum est quod vivimus, & adhuc puncto minus.*

Ῥοῦτα. Ῥουτταλικός.

Priorem vocem habet Meursius, posteriorem non item. Ῥοῦτα, *ruta,* vel *rutta.* Italicè *rotta,* Germanicè Rott, est manus, vel globus hominum. Guilielm. Neubrigensis lib. II. c. XXVII. *Rex stipendiarias Birbantinorum copias, quas* rutas *vocant, accersivit.* Cæsarius lib. II. Miracul. c. II. *Prædonibus, quorum multitudo* rutta *vocatur, se conjunxit.* Et lib. XI. c. LIII. *Multitudini prædonum, quæ* rutta *vulgò dicitur, se associavit.* Retinent eandem vocem Græci recentiores. Nicetas in Balduino Flandro: Μοῖραν, ἣν ῥοῦτταν ὠνόμαζον. *Turmam, quam ruttam vocabant.* Est verò *rotta,* vel *rutta,* à Germanico Rott: quomodo dicimus eine Rott Soldaten; item rotten, *congregari.* Videri autem possit rott ex eo esse, quòd & Germanis rot idem ac *rota* Latinis. Nempe *à rotunditate* fuerit; quomodo dicitur *globus hominum.* Sanè Scaliger ad Varronem censet, *turma* similiter esse à τόρμος, *rotunditas.* Atque ita Cl. Vossius. A ῥοῦτα est ῥουταλικὸς, *ad ruttam pertinens:* ῥουταλικὰ, *cohortes.* Menologium mense Novembri sub die undecima de Mina martyre: Οὗτος ἦν στρατευόμενος ἐν τοῖς νουμέροις, τοῖς [...] γομένοις ῥουταλικοῖς. *Hic militabat in numeris* seu *coh[or]tibus, rutalicis dictis.* Nisi fortè legendum sit Ἰταλικ[οῖς] *Italicis.* Sed nihil affirmo. Clar. Reinesius Var. Le[ct.] lib. II. cap. XIV. à *rutta* dicit *ruttarios* dici militum g[e]nus ferocissimum. Sic ergo in Menologio legendu[m] foret ῥουτταρίοις, vel ῥουταρίοις.

Ῥουχαρεῖον. Ῥουχαρεῖος.

Ῥουχίαν vel ῥοῦχον, *ruchum,* ex idiomate German[ico] Rock. Nicetas in Andronico, lib. II. Φοροῦντα ῥοῦχον [...]στὸν μέχρι καὶ τῶν γονάτων. *Gestantem roccum fissilem u[sque] ad ipsa genua.* Vide Gl. Meursii, & Vossium de vit[iis] Sermonis lib. II. cap. XVI. Hinc ῥουχαρεῖον est ῥούχων, [id] est, *tunicarum, palliorum, vel quorumvis vestimentoru[m] laxiorum & corpori minùs affibulatorum repositoriu[m].* Synodus Florentina: Ἐν τῷ ῥουχαρείῳ τοῦ βασιλέως ὑπ[ε]γράψαμεν. *In repositorio vestium Imperatoris subscrip[si]mus.* Et ὁ ῥουχαρεῖος, *qui vestibus illic recondendis præ[fi]ciebatur.* Codinus: Ὁ πρωτοβεστιάριος λαμβάνων ἀ[πὸ] τῶν τοῦ ῥουχαρείου ὑπηρετῶν δίδωσι τῷ βασιλεῖ. *Protovesti[a]rius accipiens à vestiarii ministris dat Imperatori.* In hi[s] Concilii Florentini sect. IX. c. X. pag. 264. Εἶτα ἐζήτ[ει] ὁ βασιλεὺς τὸν δεσπότην ἵνα εἴπῃ τὴν γνώμην, καὶ οὐκ ἠθ[έ]λησεν. ὥρισε δὲ καὶ ἠρώτησαν τοὺς ἄρχοντας, καὶ εἶπον μέχ[ρι] καὶ τῶν ῥουχαρίων, καὶ τῶν ἰατρῶν, καὶ κρητικοῦ τοῦ Κουβουκλισί[ου]. *Posthac voluit Imperator, ut frater Despota suffragium fe[r]ret: qui pernegavit: ac ut proceres Laici ad tesseram E[c]clesiasticorum vocarentur: qui postulati suffragia dix[e]runt, à supremis Magistratuum ad infimos ordines, ad pr[æ]fectum recondendis Imperatorum tunicis in cella vestiari[i], ad Medicos aulæ, ad creticum Cubicularium.* Hîc μέχ[ρι] τῶν ῥουχαρίων etiam de hominibus intelligendum, no[n] de repositoriis. Meursius ῥουχαρεῖος & ῥουχαρεῖον no[n] distinguit. Uterque & ῥουχαρεῖος & κουβουκλίσιος inf[i]mi custodum vel præfectorum, quales in aula Constan[]tinopolitana multi titulis turgidi, re inanes ac superva[]cui: ad quæ loca seu munia vernarum sæpe vilissim[i] atque abjectissimi admittebantur. De hac voce se[]quentia ex Gerasimi Vlachi Thesauro damus: Ῥοῦχα [...] *Supellex,* τὰ σκεύη. Ῥοῦχον, *indumentum,* τρίβων, ἱμάτιο[ν]. Ῥουχοθήκη, *vestiarium,* ἱματιοφυλάκιον. Ῥουχοφυλακτὴς *custos vestium,* ἱματιοφύλαξ.

Ῥωμανία.

Ῥωμανία, *Romania.* Romani scriptores, ut observa[t] Casaubonus in notis ad Lampridium, & post eum Justellus ad Can. XXVIII. Chalced. quicquid erat ultra limites orbis sive Imperii Romani, *Barbaricum & Barbariam* dixerunt: ipsum verò orbem Romanum, *Romaniam* appellârunt. Epiphanius de Manete, hæresi LXVI. pag. 267. Ὅθεν πολλὰ κτησάμενος ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ διὰ τῆς Θεβαΐδος διϊὼν, ὅρμοι γὰρ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης διάφοροι, ἐπὶ τὰ στόμια τῆς Ῥωμανίας διακεκριμένοι. *Unde multa bona in mundo acquisivit, & per Thebaidem pertransivit. Portus enim rubri maris diversi sunt, ad oscula Romaniæ discreti.* Et paulò pòst de eodem: Καταλείψας τὴν τῶν Περσῶν χώραν, τῇ Ῥωμανίᾳ προσέβαλε. *Persarum regione relicta, Romaniam invasit.* Idem, hæresi LXIX. p. 311. de Arrio: Καὶ ἐξαφθῆναι ἐξ αὐτοῦ πῦρ οὐ τὸ τυχὸν, ὃ κατείληφε πᾶσαν τὴν Ῥωμανίαν σχεδὸν, μάλιστα τῆς ἀνατολῆς τὰ μέρη. *Ex se ipso accenderet ignem non vulgarem, qui occupavit omnem ferè Romaniam, maximè Orientis partes.* Athanasius ad omnes solitariam vitam agentes: Μητρόπολις ἡ Ῥώμη τῆς Ῥωμανίας ἐστί. *Roma est metropolis Romaniæ.* Hæc habentur t. I. p. 832. Apud Constantinum Porphyrogennetam, c. XLVII. lib. de administr. Imperio, τοὺς ἐν Ῥωμανίᾳ οἰκήσαντας. *In Romania habitantes.* Orosius,

lib. VII. c. XLIII. de Ataulpho Gothorum rege lo-ens, *Eum imprimis ardenter inhiâsse*, inquit, *ut oblite-o Romano nomine, Romanum omne solum, Gothorum im-ium & faceret & vocaret, essétque Gothia, quod Roma-fuisset.* Ῥωμανία etiam vocatur imperium Orienta-sicut Constantinopolis, imperii caput Ῥώμη, *Roma.* ud Theorianum in Legat. Armen. pag. 186. Παρα-λῶ τ̃ μεγάλην ἁγιωσύνην ζ̃ ὡ μεταγραφῆναι τὴν ζυγγραφὴν ́τὴν, καὶ δοθῆναί μοι, ἵνα ἐξελληνισθεῖσαν ἐν Ῥωμανίᾳ ἔχοι-ν αὐτήν. *Eximiam sanctitatem tuam rogo, ut hoc scri-m describatur, mihique tradatur, quo illud in linguam ·æcam translatum in Romania habeamus.*

Ῥώμη.

I. Ῥώμη, *Roma*, urbs, cujus nomen, ut loquitur Hie-nymus lib. II. adv. Jovin. est aut *fortitudinis* apud ·æcos, aut *sublimitatis* juxta Hebræos. Itaque *Roma*, etymologiam Græcam spectes, exponi potest *fortis* ı *robusta*, à verbo ῥώννυμι, quod est *roboro*; si Hebræ-ı, *sublimis*, à רום, quod significat *altum, excelsum esse*: æ utraque etymologia huic civitati optimè conve-, fuit enim condita in loco edito, ac proinde *fortis* ı *firma & munita* adversus vim hostilem. Et refert stus, quosdam tradidisse, eam multis ante Romulum culis conditam fuisse, & *Valentiam* voce Latina di-ım, quæ postea in vocem Græcam ejusdem significa-nis translata fuerit, ut *Roma* dici cœperit. Fuit au-m olim totius propemodum orbis domina. Hinc vid. lib. II. Fast.

Romanæ spatium est urbis & orbis idem.

artial. lib. XII. *Terrarum dea gentiumq́, Roma, cui r est nihil, & nihil secundum.* Et Cornelius Nepos Attico *Romam* vocat *urbem*, *in qua domicilium orbis rrarum esset imperii.* Erat urbs amplissima: unde Lu-nus lib. I. eam vocat *urbem populis, victisque frequen-m gentibus, & generis coëat si turba, capacem Humani.* e eadem apud Virgilium: *Inter alias tantum caput ex-lit urbes, quantum lenta solent inter viburna cupressi.* onstructa verò & sita erat super septem colles seu ontes, Apoc. XVII. 9. Hinc Græcis ἑπτάλοφος cogno-inatur. Sibylla:

Εἰδώλων ζῆλον θραύσει, λαόν τε τινάξει
Ῥώμης ἑπταλόφοιο.

lolorum amorem destruet, populumq́, confringet Romæ pticollis. Gerasimus Vlachus in Thesauro suo: Ῥώμη, *oma*, βασιλεύουσα πόλις, ἑπτάλοφος. *Regina urbium, se-icollis.* Apud Prudentium in hymno de Romano mar-re, & apud alios autores passim, *septicollis* vocatur. Et *ptimontium* fuit dies festus à septem montibus, in qui-us Roma erat sita, nominatus, sicut testatur Varro. e quibus etiam septem collibus & montibus dicitur ud Horatium in Car. Secul.

Dii quibus septem placuere colles:

pud Virgil. Georg. II.

Septemq́, una sibi muro circumdedit arces:

pud Propertium:

Urbs septem alta jugis, quæ toti præsidet orbi.

lura suppeditat Ravanellus in hac voce. In illa urbe ollecta fuit olim Ecclesia per prædicationem Evange-i: unde de ea Sozomen. lib. III. cap. VIII. p. 38. b. Ἀπο-όλων φροντιστήριον, καὶ εὐσεβείας μητρόπολις ἐξ ἀρχῆς γε-εννημένη. *Apostolorum schola, & pietatis metropolis ab itio fuit.* Ibi tamen sedes Antichristi postmodum fu-ıra erat: atque hoc respectu per *Babylonem* denotatur ı Apocalypsi. De ea quoque agi I. Petri V. 13. quidam lim censuerunt, qui dixerunt, Romam τροπικώτερον αβυλῶνα, vocari, ut testatur Eusebius hist. Eccles. lib. II. XIV. p. 16. a. & nominatim Hieronymus, tum in Ca-ılogo scriptorum Eccles. tum in c. XLVII. Jesajæ eo-rumque sententiam sequuntur Pontificii, ut inde osten-dant Petrum fuisse Romæ. At eos falli certum est: nam in Apocalypsi quidem per *Babylonem* intelligitur *Roma*, verùm loco illo Petri intelligitur *Babylon* propriè dicta, id est, Babylon Assyria seu Chaldæa, quæ erat caput di-spersionis Judæorum in Asia, ad quos Petrus epistolam suam scripsit, I. Petri I. 1. ac Petrus ibi commorabatur; nempe tanquam Apostolus Judæorum, ad Gal. II. v. 8. Sed de hoc consulendi autores, qui materiam hanc ex professo tractant.

II. Urbes præcipuæ, & Romæ æmulæ eodem apud veteres insigniuntur nomine. Sic *Constantinopolis* voca-tur νέα Ῥώμη, *nova Roma.* Can. XXVIII. Chalced. Ἐν τῇ βασιλίδι Κωνςαντινȣπόλει νέᾳ Ῥώμῃ. *In regia civitate Con-stantinopoli nova Roma.* Philostorgius hist. Eccl. lib. II. c. IX. p. 15. scribit, Constantinum M. Constantinopolin à se ædificatam, ἄλμα Ῥώμην ὀνομάσαι, ὃ δηλοῖ τῇ Ῥω-μαΐδι γλώττῃ τ̃ ἔνδοξον, *almam Romam vocâsse, quod lin-guâ Romanâ illustrem significet.* Eadem habet Nice-phorus lib. VIII. cap. IV. Quod Romæ nomen attinet Constantinopoli tributum, id ex aliis notissimum est: sed quod de *Alma* Philostorgius adjicit, satis ridicu-lum videtur: nam etsi *Alma* quoque Constantinopolis dici meruerit, haud peculiari tamen sanctione vel προ-νομίᾳ cognomen istud à Constantino ei tributum fuit, verùm νέαν, sive *novam Romam*, vel etiam δευτέραν, *al-teram* vocari jussisse alii scribunt. Suspicari licet, Phi-lostorgium alicubi legisse *almam Romam*, pro, *alteram Romam*, vel *æmulam Romam*, vel ἅμιλλαν Romam. Nempe *altera Roma* Constantinopolis dicta fuit, quod & Ecclesiastici scriptores testantur, seu δευτέρα & νέα Ῥώμη; vel etiam ἰσάμιλλος. Can. III. Constantinop. decernit, *Constantinopolitanum Episcopum habere* τὰ πρεσβεῖα τ̃ τιμῆς μετὰ τὸν τ̃ Ῥώμης ἐπίσκοπον, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν νέαν Ῥώμην, *priores honoris partes post Romanum Episcopum, eò quòd sit ipsa nova Roma.* Ad quæ Balsam. pag. 306. Τȣ̃ μεγάλȣ Κωνςαντίνȣ μεταγαγόντος ἐν αὐτῇ τὰ σκῆπτρα τ̃ βασιλείας τῶν Ῥωμαίων, μετωνομάσθη Κων-ςαντινȣ́πολις, καὶ νέα Ῥώμη, καὶ πασῶν τῶν πόλεων βασιλίς. *Cùm Constantinus M. Romani Imperii sceptra in eam*, nem-pe urbem Byzantinam, *transtulisset, Constantinopolis no-minata est, &* nova Roma, *atque omnium urbium regina.* Philostorgius igitur pro ἰσάμιλλον *vel* ἅμιλλαν, legerit *Almam.* Certè & ipse Philostorgius mox in fine capi-tis suprà laudati Constantinopolitanæ urbis ἀντίπαλον κλέος τῇ πρεσβυτέρᾳ Ῥώμῃ vocat. Vide etiam Suidam in Κωνςαντινȣ́πολις. Gerasimus Vlachus: Ῥώμη νέα, *Roma nova*, Κωνςαντινȣ́πολις. Andr. Cæsariensis ad v. 9. cap. XVII. Apocal. pag. 100. Μετὰ τὴν τ̃ ἀσεβῶν κατάλυσιν, εἰς τὴν νέαν Ῥώμην, τὰ τ̃ φιλοχρίςων βασιλέων μετηνέχθη βασίλεια. *Tyrannis devictis & deletis, Christiani regni or-namenta in novam Romam translata fuêre.* Nec Con-stantinopolis tantùm *Roma* dicta fuit: verùm etiam Are-las, vocata fuit *Gallula Roma*: sic Capua, *Roma altera* Ausonio: Ædui *Celtica Roma* Sigeberto: Aquileia, *Ro-ma secunda*, item *Romania.*

Σ.

Σάβανον.

De hac voce videndus est Meursius in Glossario, & Vossius de vitiis sermonis lib. II. c. XVII. Po-nitur autem *sabanum* pro *linteo*, ut exponit vetus scho-liastes Juvenalis in Sat. XII. Aliterque *facitergium*, vel *manutergium*, à facie vel manu tergenda vocari, autor est Isidorus lib. XIX. Orig. c. XXV. Autores Latinos producit Meursius. Græci recentiores eadem voce hoc sensu utuntur. Clem. Alexandr. lib. II. Pædag. cap. III.

pag. 161. Λέντιον, de quo Joh. XIII. 5. dicit fuiſſe ζάβανον. Verba ejus ſunt: Ὁ Κύριος τρυβλίῳ ἐπωψᾶτο εὐτελεῖ, καὶ κατέκλινε τοὺς μαθητὰς ἐπὶ τῆς πόας χαμαί. καὶ τοὺς πόδας ἐνίπτεν αὐτῶν ζαβάνῳ περιζωσάμενος ὁ ἄτυφος Θεὸς καὶ Κύριος τῶν ὅλων. *Dominus in vili catino cibum ſumſit, & fecit discipulos ſuper herbam humi accumbere, & pedes eorum lavit ſabano accinctus Deus à faſtu alienus, & Dominus omnium.* Oecumenius in I. Corinth. IV. pag. 406. Περίψημα λέγεται τὸ ζάβανον, ὃ τοὺς ἱδρῶτας τοῦ κάμνοντος ἀποψήχει. *Περίψημα dicitur ſabanum, quod ſudorem defatigati abſtergit.* Typicum ſabæ cap. XLII. p. 82. Ὅτε δὲ λέγει, λαβὼν λέντιον διεζώσατο, λαβὼν τὸ ζάβανον, ζώννυσιν ἑαυτόν. *Quando verò dicit, cùm accepiſſet linteum præcinctus fuit, accepto ſabano ſeipſum præcingit.* Sabanum fuit linteum, quo corpora in balneis detergebantur. Hierocles ἱππιατρ. lib. I. cap. XXXIV. Εἰσαγαγόντες εἰς βαλανεῖον, καὶ ποιήσαντες ἱδρῶσαι, καταμάσσουσιν ἔνδον ξηροῖς ζαβάνοις. *Poſtquam introduxerint in balneum, & ſudare fecerint, abſtergunt intus ſiccis ſabanis vel linteis.*

Σάβας.

Meurſius omittit hanc vocem. Legitur in hiſtoria Concilii Florentini, ſect. VIII. cap. 6. p. 227. ubi, *cùm Primicerius dixiſſet, ſe habere ſtipendia, ſe habere annonam,* ἀκούσας ὁ μέγας Σακελλάριος, καὶ ἐκπλαγεὶς ἔφη πρὸς αὐτὸν ζάβας· σχηματίσας ἅμα καὶ τὸν ἀντίχειρα αὐτοῦ δάκτυλον ἐπὶ βεβαιώσει καὶ ἐπαίνῳ τῆς ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων συνδρομῆς αὐτοῦ καὶ προνοίας, *& audiviſſet Sacellius attonitus, ad eum reſpiciens exclamavit, Ohe! te felicem! ſimulq; pugnum contraxit, exerto pollice quaſi adſtipularetur & collaudaret tam præclari facinoris autorem, nempe qui ita faverit ſuis civibus, ac concurrerit eorum neceſſitati.* Et mox: Ὁ δὲ μέγας Σακελλάριος ἐκπληττόμενος, οὐχ ἧττον ἢ εἰρωνευόμενος ἔφη, ὅτι καλῶς ἐποίησας, καὶ διὰ τοῦτο σοὶ λέγω ζάβας, ἐπαινῶν καὶ θαυμάζων σε, &c. *Cui magnus Sacellius hominis impudentiâ non minus obſtupefactus, quàm locutus ironicè dixit: Ego verò tibi applaudo, pulchrè operam collocâſti: ideò nuper te celebravi, ohe! hominem ter beatum! in admirationem virtutum tuarum raptus,* &c. Ad quæ Robertus Creyghton: Σάβας bis in hoc paragrapho occurrit, & alibi, quantum ſcio, vix ſemel: ſed vox eſt triumphantis cum lætitia, applaudentis, approbantis: ab ζαβοῖ & ζαβάζιος, quam affert in prima ſcena Veſparum Ariſtophanes: & Thracicam vult eſſe ejus ſcholiaſtes: de qua regione noſter hic Saccellius erat fortè oriundus, dum viveret Conſtantinopoli. De his verò vocibus conſulenda Lexica.

Σαββατιανοί.

Σαββατιανοὶ, *Sabbatiani* vocantur, *à Sabbatio*, quem Cedrenus, pag. 218. tempore Diocletiani vixiſſe dicit, deque eo ſic ſcribit: Καὶ Σαββάτιος ὁ τὴν αἵρεσιν τῶν Τεσσαρεσκαιδεκατιτῶν κρατύνας ἐγνωρίζετο. *Tunc etiam innotuit Sabbatius, is qui hæreſin Quatuordecimanorum confirmavit.* Hi non die Dominica, ut reliqui Chriſtiani, ſed quartâ decimâ lunâ, Paſcha cum Judæis celebrabant; unde etiam τεσσαρεσκαιδεκατῖται vocati. De iis jam actum in voce Πάσχα, num. I. 2. num. II. 3. usque ad finem vocis, ubi etiam quædam de Sabbatio & Sabbatianis. Quibus pauca addimus. Harmenopulus de ſectis: Οἱ περὶ τὸν Σαββάτιον καὶ τεσσαρεσκαιδεκατῖται καλοῦνται, ὅτι μὴ κατὰ τὴν κυριακήν, ὡς ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην τῆς σελήνης τὸ πάσχα μετὰ Ἰουδαίων τελοῦσι. Vocati etiam Ἀριστεροί. Vide Ἀριστερὸς, num. I.

Σαββατίζω.

Non habent Lexica. A voce Σάββατον LXX. Interpretes hoc verbum formarunt, quod *propriè* ſignificat *ſeptimo die requieſcere, feriari, ſabbatum more Judaico ſervare.* Vide Exodi XVI. 30. Levit. XXIII. 32. cap. XXVI. 35. III. Eſdræ I. 58. II. Maccab. VI. 6. Clemens Alexandr. Strom. lib. I. pag. 275. Οὐ κεκώλυκεν ὁ Κύριος ἀπὸ ἀγαθοῦ σαββατίζειν; *Num prohibuit Dominus à bono feriari?* Ita Nyſſenus, ἀπὸ πονηρῶν ἔργων σαββατίζειν *A malis operibus deſiſtere.* Juſtinus M. in Dialogo cum Tryphone: Σαββατίζειν ὑμᾶς ὁ καινὸς νόμος διαπαντὸς ἐθέλει. *Perpetuum vos obſervare ſabbatum vult lex nova.* Mox: Εἴ τίς ἐστιν ἐν ὑμῖν ἐπίορκος ἢ κλέπτης, παυσάσθω, τις μοιχὸς, μετανοησάτω, καὶ σεσαββάτικε τὰ τρυφερὰ καὶ ἀληθινὰ σάββατα τοῦ Θεοῦ. *Si quis inter vos eſt perjurus aut fraudator, peccare deſinat: ſi quis fornicator, reſipiſcat, & vera lætáque Dei ſabbata peregit.* Macarius Homil. XXXV. pag. 449. ἀληθινὸν σάββατον σαββατίζει *verum feriari ſabbatum.* Eodem verbo uſus Ignatius Cyrillus Alexandr. Eorum verba producimus ſub ſequenti voce, num. III. 2. Verbum *ſabbatizare* etiam legitur apud Tertullianum lib. adverſus Judæos cap. II. pag. 136. *Doceat in præteritum juſtos ſabbatizâſſe.* Ibi cap. IV. pag. 137. *Unde nos intelligimus magis ſabbatizare nos ab omni opere ſervili ſemper debere, & non tantùm ſeptimo quoque die, ſed per omne tempus.*

Σάββατον.

I. *Explicatio nominis.* Plutarchus IV. ſympos. Σάββατον putavit dici à σαβάζειν, id eſt, *tripudiando & genio indulgendo.* Verba ejus ſunt: Οἶμαι δὲ καὶ τὴν τῶν σαββάτων ἑορτὴν μὴ παντάπασιν ἀπροσδιόνυσον εἶναι· σάββους γὰρ καὶ νῦν πολλοὶ τοὺς βάκχους καλοῦσιν. *Exiſtimo verò etiam ſabbatorum celebritatem non eſſe omnino alienam Baccho: multi namque etiam hodierno die Bacchos vocant* σάββους. Sed inſipientis fit, à Plutarcho Hebrææ vocis originem expetere. Fallitur etiam Sipontinus nominis etymon deducens à שבע, *ſeptem.* Eſt enim שבת, *quies, ceſſatio:* Theodoreto & Nazianzeno κατάπαυσις: Suidæ, ἀργία, κατάπαυσις. Joſephus, ἀρχαιολογ. lib. I. cap. II. pag. 4. Σάββατον δηλοῖ ἀνάπαυσιν κατὰ τὴν Ἑβραίων διάλεκτον. Conſtitut. Apoſt. lib. VII. cap. XXXVII. pag. 989. Σάββατόν ἐστι κατάπαυσις δημιουργίας. *Sabbatum eſt ceſſatio creationis.* Gregor. Nazianzenus vocatur, Orat. de nova Dominica, καταπαύσιμος τῶν ἔργων ἡμέρα. *Dies requiem afferens ab operibus.* Et Theophylacto in cap. XVIII. Lucæ, ſimpliciter ἀναπαύσιμος ἡμέρα, ubi ſimul docet שבת ſignificare ἀνάπαυσιν. Meminit ſabbati ex gentilibus Horatius, qui *ſabbata triceſima* vocat τὴν τριακάδα, ſive ἱερομηνίαν, quæ feſta erat Judæis. Perſius ſat. V. *ſabbata* appellat *recutita*, quia Judæi recutiti. Mero ſive nudo pede *ſabbata* à regibus Judææ celebrari ſolere, etiam Juvenalis autor eſt, Satyr. VI. A ſabbatis celebrandis Judæi dicti *Sabbatarii.* Unde Martiali *jejunia Sabbatariorum.*

Atque ita hæc vox ſumitur

1. *propriè* pro feſto die apud Iſraëlitas, qui ſeptimo quoque die celebrandus recurrebat: quo ſenſu in ſequentibus numeris accipitur.

2. *impropriè*, idque

a. *pro hebdomada.* Hoc ſenſu μία τῶν σαββάτων apud Evangeliſtas eſt *prima hebdomadæ dies*, id eſt *dies Dominica.* Chryſoſtomus Homil. LXXXV. in Johan. ad cap. XX. v. 1. Τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων, τουτέστι, τῇ κυριακῇ. *Primo die hebdomadis, id eſt, Dominico.* Theophylactus ad eundem locum, pag. 831. Μίαν τῶν σαββάτων τὴν παρ' ἡμῖν νῦν κυριακὴν ὀνομάζει. Σάββατα μὲν γὰρ τὰς τῆς ἑβδομάδος ἡμέρας ὀνομάζουσι, μίαν δὲ τῶν σαββάτων, ἡμερῶν τὴν πρώτην. Unam ſabbatorum nomina[t] quat

m nos Dominicam vocamus: nam Sabbata, dies hebdomadæ nominant; unam autem Sabbatorum, dierum primum. Ita I. Corinth. XVI. 2. κατὰ μίαν Σαββάτων, uno sabbatorum, notat diem Dominicam. Theophylactus ad hunc locum, pag. 315. Μίαν Σαββάτων, τὴν κυριακὴν καλεῖ, ἀντὶ τῆ, τὴν πρώτην τῶν τῆ Σαββάτε ... τῆ ἑβδομάδος ἡμερῶν. Unam sabbatorum, Dominicam vocat, hoc est, primam sabbati vel hebdomadis ...n. Theodoretus etiam, pag. 208. dicit intelligi τὴν ...ποτικὴν ἡμέραν τῇ ἀναςάσει τετιμημένην, diem Dominicam, resurrectione honoratam. Nec aliter Chrysostomus Homil. XLIII. in hanc Epist. & Oecumenius, pag. 492. Justinus M. in Dialogo cum Tryphone dicit Christum resurrexisse Τῇ μιᾷ τῶν Σαββάτων ἡμέρᾳ, una Sabbatorum die: & addit, Μία γὰρ τῶν Σαββάτων, πρώτη ...σα τῶν πασῶν ἡμερῶν τῆ κυκλοφορίας, ὀγδόη καλεῖται, πρώτη ἔσα μένει. Una enim sabbatorum, prima manens dierum omnium, juxta numerum, spatiis rursum ...rum omnium in circulum decursis, octava vocatur; prima, sicut est, manet. Confer vocem Εἷς, num. II. ... pro omnibus festis Judæorum, quia Sabbatum unum erat ex præcipuis. Suidas: Σάββατον πᾶσαν ἑορτὴν ...λεν, καὶ διὰ τῆτο εἴρηται Σάββατον Σαββάτων. Sabbatum omne festum vocabant: & ideo dictum est Sabbatum Sabbatorum. Theophylactus in cap. VI. Lucæ, pag. 341. Οἱ Ἰεδαῖοι πᾶσαν ἑορτὴν Σάββατον ὠνόμαζον. ...παυσις γὰρ τὸ Σάββατον. Judæi omne festum nominabant Sabbatum: Sabbatum enim est requies. Cæsarius quæst. XXXV. pag. 66. Πᾶσα ἑορτὴ, ἀνοχὴν τῶν πόνων ἔχεσα, Σάββατον παρ' Ἑβραίοις προσαγορεύεται. Omne festum, vacationem habens à laboribus, Sabbatum apud Hebræos vocatur.

II. Tempus instituti Sabbati fuit illud, quo Deus Legem promulgavit: atque adeò, quo Israëlitæ commorabantur in deserto, post liberationem ex servitute Ægyptiaca: Athanasius in Synopsi Scripturæ S. t. II. pag. ...: Τότε καὶ ἀρχὴν ἔχεν ἡ τῆ σαββάτε παρατήρησις. Tunc ...iam, nempe cùm aqua in deserto è petra fuisset data, initium sumsit Sabbati observatio. Eusebius, Εὐαγγ. προπ. lib. VII. c. 6. Τὸν δὲ τῆ εὐσεβείας τρόπον Ἰεδαίοις μὲν ...ῶτον ἀπάρξασθαι τῆ νομοθεσίας Μωσέα, Σαββάτε τινὸς ...αδόντα ἡμέραν, καὶ ταύτης πλείςην ὅσην φυλακὴν εἰς ...όμνησιν σχολῆς τῶν ἱερῶν λόγων. Modum verò pietatis Mosen Judæis lege ferenda initiasse, die quodam Sabbati ...dita, & illius accuratissima observatione, ut meminissent vacare sacris sermonibus. Ἑβραῖοι δὲ πρεσβύτεροι Μωσέως γενόμενοι τοῖς χρόνοις πάσης τῆ διὰ Μωσέως νομοθεσίας ἀπήκοοι ὄντες, ἐλεύθερον καὶ ἀνειμένον τῆ Εὐσεβείας κατώρθεν τρόπον. Hebræi verò Mose antiquiores, qui Legem Mosis non audiverunt, liberum genus pietatis exercuerunt. Sunt tamen qui præceptum de observando & sanctificando Sabbato in memoriam creationis, ante legem promulgatam, jam olim Adamo & Patribus fuisse traditum, colligant ex Genes. II. 3. Agnoscit hoc Epiphanius hæresi LI. pag. 197. ubi ad Lucæ VI. 1. Ἐγένετο ἐν Σαββάτῳ δευτεροπρώτῳ, ἵνα δείξῃ τὸ Σάββατον πρῶτον εἶναι τὸ ἀπ' ἀρχῆς ὁρισθὲν, καὶ ἐν ὑπὸ Κυρίε ἐν τῇ κοσμοποιΐᾳ, κατὰ περίοδον ἀπὸ τότε ...χρι τῆ δεῦρο, κατὰ ἑπτὰ ἡμέρας ἀνακυκλέμενον, τῆτο ...ναι πρῶτον· δεύτερον δὲ σάββατον τὸ ἀπὸ νόμε ὡρισμένον. Factum est in Sabbato altero primo, ut ostendat Sabbatum primum esse, quod ab initio decretum est ac dictum à Domino in mundi creatione, quod per circuitum ab eo tempore usque huc juxta septem dies revolvitur, hoc scilicet primum esse. Secundum verò Sabbatum quod decretum est à lege. Hîc non quærimus, an Sabbatum δευτερόπρωτον rectè intellexerit Epiphanius: nobis sufficit, quòd cum ipsa creatione traditum docet Sabbatum. Aliter tamen sentit Tertullianus lib. adversus Judæos: Eusebius hist. Eccles. lib. I. cap. IV. pag. 5. a. ubi de Patriarchis, Οὐ Σαββάτων ἐπιτηρήσεως αὐτοῖς ἐμέλεν. Observationem Sabbatorum non curabant: quo simul innuit, eos mandatum de Sabbato tunc nondum accepisse; si enim accepissent, ejus certè observationem minimè neglexissent. Idem, Demonstrat. Evangel. lib. I. pag. 10. de Melchisedeko, ἐ Σάββατον τί ποτ' ἐςὶν εἰδὼς, ut qui, quid Sabbatum esset, ignoravit. Et Damascenus Orthod. fidei lib. IV. cap. XXIV. pag. 374. Ὅτε ἐκ ἦν νόμος, ἔτε γραφὴ θεόπνευςος, ἐδὲ τὸ Σάββατον τῷ Θεῷ ἀφιέρωτο. Ὅτε δὲ ἡ θεόπνευςος γραφὴ διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἀφιερώθη τῷ Θεῷ τὸ Σάββατον. Quando non erat lex, neque scriptura divinitus inspirata, neque Sabbatum Deo consecrabatur. At quando scriptura divinitus inspirata per Mosen data est, consecratum est Deo Sabbatum. Interim, ante latam legem Sabbatum in usu fuisse inter Patriarchas, præter Epiphanium, etiam alii ex veteribus docent. Theodoretus quæst. XXI. in Genesin, pag. 23. Τὸ ἡγίασεν αὐτὴν, ἀντὶ τῆ ἀφώρισε τέθεικεν. - - ἄλλως τε καὶ Ἰεδαίοις ταῦτα γράφων, ἀναγκαίως τὸ ἡγίασεν αὐτὴν τέθεικεν, ἵνα πλεῖον σέβας ἀπονείμωσι τῷ Σαββάτῳ. Illud, sanctificavit eam, posuit pro, segregavit. Aliâs etiam Judæis ista scribens, necessario posuit hoc, sanctificavit eam: ut majori cultu prosequerentur Sabbatum. Ibidem ex Theodoro multa in eandem sententiam afferuntur, & inter alia sequentia: Ὡς μὴ ἀχρεῖος εἶναί τις καὶ περιττὴ νομίζοιτο ἡ ἑβδόμη, ἐδὲν ἔργον δεξαμένη θεῖ, καὶ ὡς μὴ βδελυκτὴ τις ὑπολαμβάνοιτο τοῖς πᾶσιν εἶναι, καὶ ἐκ ἠξιωμένη θείας τινὸς ἐργασίας. Εὐκόλως ἄν τινος ὑποπτεύσαντος, ὅτι ὡς ἀνεπιτηδεία τάχα ἡμέρα ἐδὲ ποιῆσαί τι εἵλετο ἐν αὐτῇ, καθὼς ἔθος ἐνίοις τὰς φαυλοτέρας ἀπράκτες νομίζειν· ὡς ἂν μή τι τοιῦτο ὑπολάβοιτο καὶ περὶ τῆ ἑβδόμης, ἐπήγαγε. Καὶ εὐλόγησεν ὁ Θεὸς τὴν ἡμέραν τὴν ἑβδόμην, καὶ ἡγίασεν αὐτήν. Ἔδειξε γὰρ ὅτι ἐκ ἄχρηςον τὴν ἡμέραν πρὸς τὸ ποιεῖν ἡγήσατο. ἀλλ' ἁρμόδιον ἔθετο εἰς ἀνάπαυσιν, &c. Ne quis existimaret septimum diem inutilem & superfluum esse, quòd in eo Deus nullum opus fecerit, & ne detestandus omnibus putaretur, aut qui divinam operationem nullam promeruisset, facilè nimirum suspicante aliquo, Deum veluti die minùs fortasse idonea, nihil in ea faciendum censuisse: quemadmodum nonnulli feriatos dies deteriores censere solent. Ne quid tale de septimo die existimaretur, subjecit, Et benedixit Deus diei septimo, & sanctificavit eum, In quo demonstravit, quòd illum diem non inutilem putârit ad creandum, sed ad quietem accommodatum statuerit, &c. Ex his certè verbis evidenter patet, Theodorum statuisse, jam tum ab initio creationis hunc diem à Deo quieti & sanctificationi fuisse destinatum. Vide etiam Chrysostomum Homil. X. in Genesin, Augustinum epist. LXXXVI. ad Casulanum. Hanc verò quæstionem ex professo tractat Antonius Walæus Tract. de Sabbato, cap. II.

III. Finis. Sabbatum institutum,

1. ut esset dies, qui impenderetur cultui divino. Chrysostomus Homil. XXXV. t. V. pag. 227. Οἱ Ἰεδαῖοι νομίζεσιν, ὅτι δι' ἀργίαν αὐτοῖς τὸ Σάββατον δέδοται. ἐκ ἔςι δ' αὕτη ἡ αἰτία, ἀλλ' ἵνα τῶν βιωτικῶν ἑαυτὲς ἀπαγαγόντες, τὴν σχολὴν ἅπασαν εἰς τὰ πνευματικὰ ἀναλίσκωσι. Judæi existimant, Sabbatum sibi datum esse ob otium & cessationem. At hæc non est caussa, sed ut à rebus ad hanc vitam spectantibus se ipsos abducant, & omne studium, omnemq; operam rebus spiritualibus impendant.

2. ut denotaret cessationem non tam ab operibus externis, quàm à peccatis. Greg. Nyssenus, Homil. VII. in Eccles.

Ecclef. t. I. p. 440. Ζητεῖν προσήκει, τί βούλεται τὸ παράγγελμα τῆς τοῦ σαββάτου ἀργίας; Φημὶ τοίνυν ἐγὼ πάσης νομοθεσίας τῆς θεόθεν γεγενημένης ἕνα σκοπὸν εἶναι, τὸ καθαρεύειν τῶν τῆς κακίας ἔργων τοὺς δεξαμένους τὸν νόμον, καὶ πᾶς νόμος ὁ τὰ ἀπειρημένα κωλύων, σαββατίζειν ἀπὸ τῶν πονηρῶν ἔργων διακελεύεται. Τοῦτο αἱ πλάκες, τοῦτο ἡ Λευιτικὴ παρατήρησις, τοῦτο ἡ ἐν τῷ δευτερονομίῳ ἀκρίβεια, τὸ ἀργοὺς ἡμᾶς καὶ ἀπράκτους ἐκείνων εἶναι, ὧν τὸ ἔργον κακία ἐστί. *Quærendum est, quid sibi velit præceptum de otio Sabbati. Dico igitur cujuslibet legis à Deo datæ unum esse scopum, ut à vitii operatione mundi sint, qui legem acceperunt, & lex omnis, quæ vetita prohibet, jubet feriari à malis operibus. Hoc sunt tabulæ, hoc Levitica observatio, hoc quod accuratè traditum est in Deuteronomio, ut otiosi simus, & nihil agamus eorum, quorum opus est vitium.* Ignatius in epist. ad Magnesios, pag. 57. Ἕκαστος ἡμῶν σαββατιζέτω πνευματικῶς, μελέτῃ νόμου χαίρων, οὐ σώματος ἀνέσει, δημιουργίαν θεοῦ θαυμάζων, οὐχ ἕωλα ἐσθίων, καὶ χλιαρὰ πίνων, καὶ μεμετρημένα βαδίζων, καὶ ὀρχήσει καὶ κρότοις νοῦν οὐκ ἔχουσι χαίρων. *Unusquisque nostrum spiritualiter ferietur, meditatione legis gaudens, non corporis refocillatione & remissione, opificium Dei admirans, non pridiana comedens, & tepida bibens, & ad præscripta spatia obambulans, & saltationibus plausibusq; insanis gaudens.* Cyrillus Alexandr. in cap. VI. Amosi, pag. 315. Σαββατίζομεν πνευματικῶς ἡμεῖς ἐν χριστῷ, καταλύοντες, καὶ ἀποφοιτῶντες μὲν ἁμαρτίας, καταλήγοντες δὲ παντὸς φθαρτοῦ καὶ γηΐνου πράγματος. *Nos spiritualiter Sabbatum celebramus in Christo, recedentes quidem à peccato, quiescentes verò ab omni corruptibili & terreno opere.* Apud eundem in Collectaneis, pag. 16. Σάββατον μυστικόν ἐστιν ἀπραξία παθῶν τελεία, διὰ τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας κατορθωθεῖσα. *Sabbatum mysticum est cessatio perfecta affectuum, quæ à philosophia practica proficiscitur.* Hinc etiam Macarius Homil. XXXV. Τοῦτο τὸ ἀληθινὸν σάββατον, ἀνάπαυσις ἀληθινή ἐστι ψυχῆς ἀργούσης καὶ καθαριζομένης ἀπὸ τῶν διαλογισμῶν τοῦ Σατανᾶ, καὶ ἀναπαυομένης εἰς τὴν τοῦ Κυρίου ἀνάπαυσιν αἰωνίαν καὶ χαράν. *Hoc verum Sabbatum, requies vera est animæ cessantis & purgatæ à cogitationibus Satanæ, & requiescentis æterna requie Domini & gaudio.* Vide ibidem plura. Hoc Sabbatum Theophylactus in cap. XII. Matth. vocat ἀργίαν τῶν κακῶν, *cessationem à malis.* Et in cap. V. Johan. pag. 625. vult, ἵνα μὴ τῇ σωματικῶς νοουμένῃ ἀργίᾳ τιμῶμεν τὸ σάββατον, ἀλλὰ τῇ τῶν κακῶν ἀποχῇ, *ne colamus Sabbatum otio corporali, sed malorum abstinentia.*

3. *ut esset Symbolum nostri Sabbati,* seu diei Dominicæ. Greg. Nyssenus Orat. I. in resurrect. Christi, t. III. pag. 382. Γνώριζον δὲ ἐκείνου τοῦ Σαββάτου τοῦτο τὸ σάββατον, τὴν τῆς καταπαύσεως ἡμέραν, ἣν εὐλόγησεν ὁ θεὸς ὑπὲρ τὰς ἄλλας ἡμέρας. Ἐν ταύτῃ γὰρ κατέπαυσεν ἀληθῶς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ ὁ μονογενὴς θεὸς, διὰ τῆς κατὰ τὸν θάνατον οἰκονομίας τῇ σαρκὶ σαββατίσας, καὶ εἰς ὃ ἦν πάλιν ἐπανελθὼν, διὰ τῆς ἀναστάσεως ἅπαν τὸ κείμενον ἑαυτῷ συνανέστησε, ζωὴ καὶ ἀνάστασις καὶ ἀνατολὴ καὶ ἡμέρα τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις γενόμενος. *Ex illo Sabbato præsens hoc Sabbatum agnosce, quietis hunc diem, cui supra dies alios Dominus benedixit. In hoc enim verè ab omnibus operibus suis Deus unigenitus conquievit, qui divino salutis humanæ curandæ consilio, cùm per mortem carni quietem præbuisset, & in id, quod erat, per resurrectionem revertisset, quicquid jacebat secum exsuscitans, vita, & resurrectio, & oriens, & dies in tenebris & umbra mortis sedentibus factus est.* Epiphanius hæresi VIII. pag. 14. Ἐκεῖ ἦν σάββατον κατέχον ἡμᾶς εἰς τὸ μέγα σάββατον, τουτέστιν, εἰς ἀνάπαυσιν χριστοῦ, ἵνα ἐν χριστῷ σαββατίσωμεν ἀπὸ ἁμαρτημάτων. *Erat illic* (in Veteri Testamento) *Sabbatum, detinens nos in magnum Sabbatum, hoc est, in requiem Christi, ut in Christo Sabbatum agamus à peccatis.*

IV. *Divisio* seu distinctio Sabbati est, vel *in Sabbatum magis celebre*, quod vocatur μέγα σάββατον, & est illud, quo Christi corpus in sepulchro fuit detentum. De eo Can. LXXXIX. Concilii in Trullo: Τὰς τοῦ σωτηρίου πάθους ἡμέρας ἐν νηστείᾳ καὶ προσευχῇ καὶ κατανύξει καρδίας ἐπιτελοῦντας, χρὴ τοὺς πιστοὺς περὶ μέσας τῆς περὶ τὸ μέγα σάββατον νυκτὸς ὥρας ἀπονηστίζεσθαι, τῶν θείων Εὐαγγελιστῶν Ματθαίου καὶ Λουκᾶ, τοῦ μὲν, διὰ τοῦ ὀψὲ σαββάτων προσρήματος, τοῦ δὲ, διὰ τοῦ ὄρθρου βαθέος, τὴν βραδύτητα τῆς νυκτὸς ἡμῖν ὑπογράφοντος. *Dies salutiferæ passionis in jejunio, & oratione, & cordis compunctione peragentes fideles, usque ad mediam magni Sabbati noctem jejunare oportet, cùm divini Evangelistæ, Matthæus & Lucas, ille quidem per* vespere Sabbati, *hic verò per id,* valdè diluculo, *noctis nobis tarditatem describant.* Balsamo ad hunc Canonem, pag. 472. Καὶ ἐν ἀποστολικοῖς κανόσι καὶ ἐν συνοδικοῖς νενομοθέτηται μὴ νηστεύειν ἐν σαββάτῳ ἢ κυριακῇ, ἄνευ ἑνὸς καὶ μόνου σαββάτου, τούτου μεγάλου δηλαδή· κατὰ τοῦτο γὰρ νηστεύειν προσετάχθημεν. *Et in Apostolicis Canonibus, & in Synodalibus, statutum est, ne in Sabbato, vel in Dominico die, excepto uno & solo Sabbato, magno scilicet, jejunetur: in eo enim jussi sumus jejunare.* De Sabbati jejunio vide in Νηστεία, num. II. sub lit. *b.* Canon LXVI. Apostol. aliis est LXIV. Εἴτις κληρικὸς εὑρεθῇ τὴν κυριακὴν ἡμέραν νηστεύων, ἢ τὸ σάββατον, πλὴν τοῦ ἑνὸς μόνου, καθαιρείσθω. εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω. *Si quis Clericus inventus fuerit die Dominico jejunare, vel Sabbato, uno solo excepto, deponatur: sin autem laicus, segregetur.* Ad hunc Canonem Balsamo, pag. 267. Κατὰ μόνον τὸ μέγα σάββατον, καθ' ὃ τὸ κυριακὸν σῶμα ἐν τῷ τάφῳ ἄπνουν ἔκειτο, νηστεύειν προσετάχθημεν. *Uno magno Sabbato, quo Domini corpus exanime in sepulchro jacebat, jejunare jussi sumus.* Zonaras ad Can. XLV. Conc. Laod. pag. 356. Τὸ μέγα σάββατον μέσον ἐστὶ τῆς ταφῆς καὶ τῆς ἀναστάσεως. *Magnum Sabbatum medium est inter sepulturam & resurrectionem.* Judæis verò μέγα σάββατον dicebatur illud, in quod dies Paschatis incidebat. Ita autem vocabatur, quia maximè solenne erat, concurrente videlicet duplici celebritate, unâ Sabbati, altera Paschatis, Joh. XIX. 31. vel *in Sabbatum minùs celebre;* cujusmodi erant reliqua.

V. *Opposita.* Huc referri debet *abrogatio Sabbati,* nempe, quod observationem attinet diei septimi, & certorum quorundam rituum Israëlitis præscriptorum, denique quod ad nonnullos fines attinet, qui ad Israëlitas peculiariter spectabant, aut erant adumbrationes rerum per Christum implendarum: nam hoc respectu Sabbatum, atque adeò omnia Sabbata Judaica sublata sunt per Christum, nec ea observare tenentur Christiani, Coloss. II. 16. 17. His ergo refellitur Ebionitarum hæresis, qui inter alia docebant, Christianis observandos esse dies festos veteris & novi Testamenti. Sabbatum nimirum & diem Dominicam, ut colligitur ex illis Eusebii, hist. Eccles. lib. III. cap. XXVII. pag. 43. Χρῶνται οὗτοι νόμῳ καὶ προφήταις, καὶ Εὐαγγελίοις. *Hi utuntur lege & Prophetis & Evangeliis.* Clariùs rem proponit Theodoretus hæret. fab. lib. II. cap. I. pag. 219. Τὸ μὲν σάββατον κατὰ τὸν Ἰουδαίων τιμῶσι νόμον, τὴν δὲ κυριακὴν καθιεροῦσι παραπλησίως ἡμῖν. *Sabbatum quidem secundum legem Judaicam observant, Dominicam verò more nostro sanctificant.* Hunc errorem Gregorii M. tempore nonnulli renovare voluerunt, ut est videre ex libro ejus XI. epistola II.

A

referunt, Christianos, qui hodie in Æthiopia de-nt, Sabbatum & Dominicam diem eodem honore bere & colere. Adeò autem apertè Paulus dicto loco ionitarum errorem confutavit, ut eum propterea n reciperent, sed apostatam esse dicerent. Vide in ce Ἐπιστολή, num. II. 2. sub lit. B. a. Nec tamen mentiti it Magdeburgenses Centuriatores dicentes, Paulum um indifferenter observâsse Sabbatum & Dominicam. is enim rei manifesta exstant testimonia in Actis A-stolicis. Vide cap. XIII. 14. 42. XVI. 13. Primis m annis Apostoli ceremonialia quædam Mosaica, res indifferentes, propter imbecilles, & nondum de ogatione legis Mosaicæ plenè edoctos, observâ-it, & Judæis facti sunt quasi Judæi. Imò etiam post ostolorum tempora celebrata fuisse, festaque habi-Sabbata non obscurè ex antiquitate colligitur. atius in epist. ad Magnesios, p. 57. post verba, quæ rà, num. III. 2. adduximus, continuò subjicit: Καὶ ἀπὸ σαββατίσαι, ἑορταζέτω πᾶς φιλόχριστος τὴν κυριακήν. post Sabbatum omnis Christi amator Dominicam cele-t diem. Priùs docuit, quomodo Sabbatum sit ce-randum; postea etiam Dominicam monet sanctifi-ndam esse. Idem patet ex Can. LI. Laodiceno, ubi, οὐ δεῖ ἐν Τεσσαρακοστῇ μαρτύρων γενέθλια ἐπιτελεῖν, ἀ τῶν ἁγίων μαρτύρων μνείαν ποιεῖν ἐν τοῖς σαββά-καὶ ἐν ταῖς κυριακαῖς. *Quòd non oportet in Quadra-ma martyrum natalitia celebrare, sed sanctorum marty-n commemorationem facere in Sabbatis & Dominicis.* quo facile est animadvertere, eos dies solemnes, isque festos fuisse, quandoquidem publicæ Christia-rum lætitiæ, solemnioribusque festis, perinde ac minici dies consecrati erant, & ab aliis diebus distin-Cassianus lib. V. cap. XXVI. pag. 84. *Vidimus m in solitudine commorantem, qui nunquam se si-oli indulsisse cibum testatus est, sed etiamsi per totos nque dies ad ejus cellulam nullus è fratribus advenisset, ectionem jugiter distulisse, donec Sabbato vel Dominico devotæ congregationis obtentu procedens ad Ecclesiam, egrinorum quempiam reperisset, &c.* Vide Albaspi-i Observat. lib. I. Observat. XIII. Interim tamen erè prohibitum à veteribus, ne quis Judæorum mo-ab omni prorsus opere superstitiosè vacando, Sab-um celebraret. Atque ita intelligendus Can-XIX. Laod. Ὅτι οὐ δεῖ χριστιανοὺς Ἰουδαΐζειν καὶ ἐν τῷ σαββάτῳ σχολάζειν, ἀλλὰ ἐργάζεσθαι αὐτοὺς ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ. δὲ κυριακὴν προτιμῶντας, εἴγε δύναιντο, σχολάζειν ὡς χρι-νοί. *Quòd non oportet Christianos judaizare, & in bato otiari: sed ipsos eo die operari. Diem au-Dominicum præferentes, otiari, si modò possint, ut ristiani.* Eodem pertinet, quòd Gregorius M. epist. lib. XI. scribit. *Antichristum renovaturum Sabba-bservantiam.*

Σαγηνεύω.

Hujus verbi *significatio metaphorica* hîc venit obser-nda, quam Lexica vulgata obiter tantùm attingunt. autem accipitur

I. *In bonam partem.* Quemadmodum Apostoli vo-tur ἁλιεῖς, ut docemus in illa voce num. I. ita qui ho-nes ad fidem adducunt, eos dicuntur σαγηνεύειν. Oe-menius in cap. II. Actor. pag. 13. dicit Christum βασι-ειν πάντων Ἰουδαίων τε καὶ ἐθνῶν σαγηνευθέντων εἰς τὴν ν πίστιν τε καὶ λατρείαν, *imperare omnibus Judæis & nicis ad fidem & cultum ejus captis,* id est, conversis. rillus Alexandr. in Catena in cap. II. Joh. pag. 81. Christo: Τοὺς μὲν σοφοὺς ἐπαγγέλλει λόγοις, τοὺς δὲ καὶ δυ-νει καταπλήττων θεοπρεπῶς, σαγηνεύει πρὸς πίστιν. *Sa-pientes quidem verbis inducit, alios verò virtute divina percellens, fidei retibus concludit.* Idem in cap. LIII. Je-saiæ, pag. 754. Διὰ τῆς τοῦ θεσπεσίου Παύλου μυσταγωγίας, ἤγουν ἑτέρου τινὸς τῶν ἁγίων ἀποστόλων, εἰς τὸ τῆς ἀληθείας ἐσαγηνεύθησαν φῶς. *Per divini Pauli, vel alterius alicujus ex sanctorum numero Apostolorum, doctrinam ad veri tatis lumen deducti fuerunt.* Ita Chrysostomus, Τοὺς ἔτι πλανωμένους πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ὁδὸν σαγηνεύειν. *Adhuc errantes ad veritatis viam deducere, & quasi reti pertra-here.* Idem, σαγηνεύειν τὰ πλήθη εἰς εὐσέβειαν, *multitudi-nem ad pietatem pertrahere.* Confer voce Ἀσαγή-νευτος.

II. *In malam partem.* Basilius Seleuciensis Orat. de Mose, dicit de Mose: Τοὺς δὲ κύμασιν ἐσαγήνευσεν, *alios undarum sagenâ obruit.* Cyrillus Alexandr. lib. VI. de Adoratione, pag. 179. Ταῖς τῶν δαιμονίων πλεονεξίαις σε-σαγηνευμένοι πρὸς πλάνησιν. *Dæmonum cupiditate tan-quam retibus ad errorem pertracti.* Ibid. lib. VII. pag. 241. Πλούτῳ σεσαγηνευμένος. *Divitiarum cupiditate irretitus.* Idem, εἰς ὄλεθρον σαγηνεύειν τινὰ, *aliquem ad interitum pertrahere.* Idem: Ὁ σατανᾶς τὸ τῆς ἑαυτοῦ δυστροπίας λίνον κατευρύνει πανταχοῦ, καὶ σαγηνεύει εἰς πλάνησιν τὴν ὑπ' οὐρα-νόν. *Satanas suæ malignitatis rete ubique expandit, & or-bem terrarum erroris sagenâ includit.* Eodem sensu usur-patur σαγήνη. Basilius Seleuciensis Orat. V. pag. 29. Τῇ τοῦ κατακλυσμοῦ περιβληθέντες σαγήνῃ, *Diluvii sagenâ circumdati.* Idem Orat. de Jona: Ἐνὼχ ἔμενεν ἔξω τῆς τοῦ θανάτου σαγήνης. *Enochus extra mortis sagenam manebat* id est, non fuit mortuus.

Σαγίττα.

Alii scribunt σαγίτα, alii, & quidem meliùs, σαγίττα, *sagitta.* Fasti Siculi apud Eusebium, pag. 289. Ἀλάριχος πληγὴν λαβὼν ἀπὸ σαγίττας τελευτᾷ. *Alarichus sagittâ vulneratus moritur.* Ibid. pag. 296. de Justino Imperat. Ἔλαβε σαγίττας ἐν τῷ πολέμῳ. *Accepit sagittas in bello:* Gerasimus Vlachus in Thesauro sequentia habet: Σα-γίτα, σαΐτα, *sagitta*: βέλος, ἀκόντιον, τόξευμα. Σαγιτᾶς, σαϊτᾶς, *sagittifera*: ἰοτέχνης, ἰοδόκος. Σαγιτολόγος, *sagit-tarius*: τοξότης, τοξοφόρος. Σαγιτοτέχνη, *ars sagittandi*: τοξική. Vide etiam Gl. Meursii.

Σάθρωμα.

Non habent Lexica. Legitur apud Theophylactum ad v. 7. cap. VIII. epist. ad Hebræos, pag. 952. Ὥσπερ ἰδιω-τικώτερον εἰώθαμεν λέγειν, οὐκ ἔστιν ἄμεμπτος ἡ οἰκία, ἀντὶ τοῦ, ἐλάττωμα ἔχει, σάθρωμα· οὕτω καὶ τὴν παλαιὰν ἔφη μὴ εἶναι ἄμεμπτον, οὐχ ὡς πονηρὰν, ἀλλ' ὡς μὴ δυναμένην βελτιῶ-σαι, οἷα νηπίοις δοθεῖσαν. Interpres: *Quemadmodum propriè dicere solemus, Non est irreprehensibilis domus, pro, defectum habet vel putredinem: sic & vetus Testamentum dicit non esse irreprehensibile, non quòd parvum sit, verùm quòd meliores reddere non possit, utpote parvulis traditum.* Quædam hîc minùs rectè, Ἰδιωτικώτερον non est *propriè,* sed *vulgariter*, vel *vulgari sermone.* Et σάθρωμα hîc non tam *putredinem,* quàm *labem* significat: illa enim domus σάθρωμα ἔχειν dicitur, *quæ ruinam minatur, quæ vitium facit.* Ita Chrysostomus in cap. V. ad Ephesios de Ecclesiastico corpore loquens, σεσάθρωται ἡ οἰκοδομὴ, κέχηνεν ἡ ἁρμονία. *Ædificium labascit, hiat compages & concordia.*

Σαίνω.

Σαίνω propriè significat *caudæ vel aurium motu blandi-or*: canum est & brutorum. Sic apud Poëtam *Argus* canis, Ulyssem dominum agnoscens. Odyss. ρ'. v. 302.

Οὐρῇ

Οὐρῇ μὲν ῥ' ὅγ' ἔσηνε, καὶ οὔατα κάββαλεν ἄμφω.
Caudâ quidem hic adulatus est, & ambas dejecit aures.
Ubi vetus Scholiastes ἔσηνε interpretatur ἐκολάκευσεν, *adulatus est.* Homerum imitatus Hesiodus Theogon. v. 771.
Σαίνει ὁμῶς οὐρῇ τε καὶ οὔασιν ἀμφοτέροισιν.
Adulatur pariter caudaq; & auribus ambabus.
Homerus *de leonibus* à Circe cicuratis, Odyss. κ'. 215.
Οὐρῇσι μακρῇσι περισσαίνοντες ἀνέσταν.
Ὡς δ' ὅταν ἀμφὶ ἄνακτα κύνες δαίτηθεν ἰόντα
Σαίνωσι. *Caudis longis adblandientes assurgebant; Quemadmodum quoties dominum è convivio proficiscentem canes circumblandiuntur.* Hîc rursus Scholiastes, Σαίνωσι, κολακεύωσι. Vide etiam ibid. v.219. Odyss. π'. v. 6. Eodem modo περισαίνω Odyss. π'. v.4.10. Hinc Hesychius, Σαίνουροι, καὶ σαινουρίδες, οἱ τὰς οὐρὰς συνεχῶς κινοῦντες ἵπποι καὶ κύνες, *caudas semper moventes equi & canes.* Verbo σαίνειν synonymum est αἰκάλλειν. Hesychius: Αἰκάλλει, σαίνει, θωπεύει. *Adulatur, blanditur.* Aristophanis Scholiastes in Equitibus, p. 194. Αἰκάλλειν ἐστὶ τὸ, τὸν κύνα τοῖς ὠσὶ καὶ τῇ οὐρᾷ σαίνειν τοὺς ἠθάδας. *Aἰκάλλειν est, quando canis auribus & caudâ blanditur notis & familiaribus.* Et pag. 201. Αἰκάλλει, θωπεύει. Proinde Ælianus de Animalibus lib.XI. cap.III. p.231. verbum utrumque jungens scribit de Ætnæis canibus, qui sunt in æde Vulcani, Οἱ δὲ σαίνουσι καὶ αἰκάλλουσιν. *Hi verò blandiuntur & adulantur.*

Hoc verò verbum aliam etiam habet significationem apud Apostolum I. Thess. III. 3. Τῷ μηδένα σαίνεσθαι ἐν ταῖς θλίψεσι ταύταις. Beza: *Ut nemo commoveatur in oppressionibus istis.* Vulgatus, *ut nemo moveatur.* Erasmus, *turbetur.* Optimè, *moveatur, turbetur.* Theodoretus ad hunc locum σαίνεσθαι exponit per κλονεῖσθαι, *moveri, agitari.* Versio in linguam vulgarem, ponit ταράττεσθαι. Commodè profectò. Theophylactus ad locum Apostoli, pag.693. exponit per θορυβεῖσθαι, χαυνοῦσθαι, *turbari, remittere, laxari.* Addit verò, Τινὲς δὲ τὸ, σαίνεσθαι, ἀντὶ τοῦ ταράσσεσθαι, εἶπον τεθῆναι, ἐκ μεταφορᾶς τῶν κυνῶν τῶν τὰς οὐρὰς ταρασσόντων ἐν τῷ σαίνειν. *Nonnulli autem σαίνεσθαι, pro,* turbari, *positum esse dicunt, metaphorâ à canibus sumtâ, qui, dum adulantur, caudas movent.* Hæc leguntur apud Oecumenium in hanc Epistolam, pag. 714. Egregiè hæc confirmantur ex Hesychio, apud quem, ex emendatione Heinsii, legendum: Σαίνει, κολακεύει, προσηνεύεται, τινάσσει, ἀσπάζεται, θωπεύει. *Adulatur, blandum se exhibet, agitat, amplectitur, adulatur.* Σαίνεται, κινεῖται, σαλεύεται, ταράττεται. *Movetur, agitatur, turbatur.* Nulla ergo ratio subest, cur apud Apostolum pro σαίνεσθαι, legamus κινεῖσθαι, cùm utriusque eadem sit significatio.

Σακέλη. Σακέλιον. Σακελλάριος.

Σακέλη, sive, σακέλιον, aut, σακκέλλη & σακκέλλιον, indifferenter enim scribitur, *sacculus.* Hesychius: Σακκέλλα, ὅπου τὸ χρυσίον τίθεται. Σακέλλιον ὁμοίως, *ubi aurum reponitur.* Hinc Σακελλάριος, sive σακελλάριος, *sacellarius, saccularius.* Suidas: Σακέλλιον, βαλάντιον, μαρσίπιον, ἐξ οὗ καὶ Σακκελλάριος. *Sacculus, crumena, marsupium, unde & sacellarius.* Per *sacculum* verò non quivis intelligitur, sed *pecuniarius*, hoc est, ærarium Ecclesiæ, quo eleemosynas asservabant: cui præerat *sacellarius*, sive *sacellius*, ut vocatur in Turco-Græcia: nempe Ecclesiasticæ pecuniæ curator, ac custos. E Latinis *sacellarii* vocem usurpat Johannes Diaconus de vita S. Gregorii lib. II. cap. XXXIII. *Accersito sacellario, cur contra jussionem suam tertium decimum invitare præsumserit, inquisivit.* Ivo Carnotensis in Chronico: *Constituit Stephanu Persam sacellarium.* Apud Græcos recentiores vox u tatissima est. Nicephorus in Chronographia apud E sebium, pag. 310. Θωμᾶς διάκονος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, κ σακελλάριος. *Thomas Diaconus magnæ Ecclesiæ, & s cellarius.* Frequenter legitur in historia Concilii Fl rentini. Erat autem duplex, *major & minor sacculu* Majori præfectus, ὁ ἐπὶ τῆς μεγάλης σακέλλης, vel μέγα σακελλάριος, dicebatur: qui minori, ὁ ἐπὶ τῆς μικρᾶς σα κέλλης, vel σακελλάριος simpliciter: & prior secundus i ter Exocatacœlos, alter quintus erat. Johannes Ep scopus Citri in Resp. Ἀπὸ μὲν παλαιᾶς παραδόσεως πρ τος μέν ἐστιν ὁ μέγας οἰκονόμος· δεύτερος ὁ ἐπὶ τῆς μεγάλ σακέλλης, ἤγουν ὁ μέγας σακελλάριος. Τρίτος, ὁ μέγας σκ υοφύλαξ. Τέταρτος, ὁ ἐπὶ τῆς μικρᾶς σακέλλης, ἤγουν ὁ σακε λάριος. *Juxta veterem quidem traditionem primus e magnus Oeconomus: secundus, majori sacculo præfectus, v magnus sacellarius: tertius, magnus Scevophylax: quart minori sacculo præfectus, vel sacellarius.* Reliqua e Glossario Meursii haberi possunt.

Σακκοφορέω. Σακκοφορία.

Lexica has voces non habent. *Sacci,* ἐσθῆτος πενθ κῆς, *vestis lugubris, colore atri,* ut colligitur ex Apoca VI. 12. injectio graviter lugentium pœnitentiumq habitus fuit, quando pœnam vel deprecarentur, vel ill tam mitigari tollive peterent, etiam Hebræorum co suetudine, Jonæ III. 9. itemque χαμαιπετεία seu *hu sessio*, eaque ἐν σποδῷ, in cinere, pulvere, sterquilini Luc.X. 13. Matth.XI.21. quam Gentiles πηλοῦσιν, καὶ βορβορῶσιν, γυμνῶν ἐν πηλῷ καλινδῆσιν vocârunt. Sed saccum redeamus. Theophylactus in cap. XI. Matthæ pag. 61. Σάκκος, σύμβολον μετανοίας. *Saccus, pœnite tiæ symbolum est.* Cyrillus Alexand. in cap. XXXVII. I sajæ, pag. 482. de Ezechia: Μετημφιέσατο σάκκον, τουτές ἱμάτιον πενθικόν. *Indutus fuit sacco, id est, veste lugub* Eandem mox vocat περίβλημα πενθικόν. Hinc jam σα κοφορέω, *saccum fero.* Justinus in Dialogo cum Tr phone de Ninivitis: Καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τῆς πόλεως ἐκ νης, καὶ οἱ μεγιστᾶνες ὁμοίως, σακκοφορήσαντες προσμεμενήκ σι τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ ἱκεσίᾳ. *Et ipse Rex civitatis illius, & m gnates pariter sumtis saccis, perseverârunt in jejunio & supplicationibus.* Ibid. paulò antè de iisdem, μετὰ σα κοφορίας, καὶ ἐκτενοῦς ὀλολυγμοῦ, *saccis induti, & cum vel menti ejulatu.*

Σάκρα. Σάκρον.

Ἡ σάκρα est *rescriptum, jussio, constitutio,* vel *epist Imperatoris.* Hinc sæpe apud recentiores Græcos σ κρα, voce Latina retenta, ut in pluribus aliis fieri sol Fasti Siculi apud Eusebium in Chronico, pag. 284. Θε δόσιος ὁ βασιλεὺς ἔδωκε τὰς ἐκκλησίας τοῖς ὀρθοδόξ πανταχοῦ ποιήσας σάκρας. *Theodosius Imperator Eccles orthodoxis tradidit, ubique sacris factis.* Et pag.296. K πέμψας θείας σάκρας. *Et cùm misisset divinas sacras.* Actis Synodi Ephesinæ, pag.68. Ἴσον σάκρας ἀποσταλείσ παρὰ τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως Θεοδοσίου πρὸς Κύρι λον ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας. *Exemplar sacræ missæ à re giosissimo Imperatore nostro Theodosio ad Cyrillum Episc pum Alexandrinum.* Ibid. pag. 264. Σάκρα λεγομένη τῶν Ἰταλῶν φωνῇ. *Sacra Italorum linguâ dicta.* Nil in epistola ad Philippum Scholasticum: Ἐκ παπύρου κ κόλλης χάρτης κατασκευασθεὶς, χάρτης ψιλὸς καλεῖτ ἐπὰν δὲ ὑπογραφὴν δέξεται βασιλέως, δῆλον ὡς σάκρα ὀν μάζεται. *Ex papyro & colla charta confecta, char simpl*

plex nuncupatur; in qua cùm postmodum subscripse- Imperator, nemini non notum est, eam sacram vocari. gustinus lib. ad Donat. cap. XXXI. *Illi* (Donatistæ) *ltorum Imperatorum sacras, nos sola portamus Evan-a.* Landulphus Sagax in Justino II. *Cùm autem sus-ssset Imperatoris sacram, osculatus est signaculum.* Di-itur aliquando etiam *sacra* neutro genere, ut probat tissimus Juretus Miscell. ad Symmach. lib. VII. Epist. X. & XCIV. Σάκρα, τὰ, etiam sunt *res sacræ*. In Col-t. Constitut. Ecclesf. lib. II. ex Digestis & Institut. Bi-oth. Juris Can. pag. 1302. Τὰ ζάκρα θεῖα δικαίε εἰσὶ, ὑπ' ἐδενὸς δεσπόζονται. Σάκρον δὲ πρᾶγμά ἐςι τὸ δη-ίᾳ ἀνιερωθέν. τὰ γὰρ ἰδιωτικὰ ἐκ εἰσὶ σάκρα, ἀλλὰ ηλα. *Res sacræ divini juris sunt, nec in ullius sunt inio. Sacra verò res est, quæ publicè est consecra-Nam privatæ res non sunt sacræ, sed profanæ.* Ibid. κρ⊗ τόπ⊗, *sacer locus.* Et pag. 1308. ex lib. II. Tit. I. itut. Σάκρα ἐςὶ, τὰ ὀρθῶς καὶ διὰ τῆς ἱερέως τῷ θεῷ ἀνιε-μένα· ὡς οἱ ναοὶ καὶ τὰ σκεύη, &c. *Sacræ res sunt, quæ ri-ac per sacerdotem Deo consecratæ sunt: veluti tem-, & vasa sacra, &c.* Ibidem sæpiùs eadem vox re-itur.

Σαλβοκοντῦκτο.

Quemadmodum Latinè, satis tamen Barbarè, *sal-m conductum* dicimus, pro *fide publica*: ita eandem cem Græci recentiores, à Meursio tamen omissam, inent. Sæpe occurrit in historia Concilii Florenti-Sect. II. cap. XXXV. pag. 36. Καὶ ἔτι εἶπον ὅτι θέλομεν ἔχωμεν σαλβοκοντῦκτο ἀφ' ὑμῶν. *Et adhuc dicebam, vo-mus à vobis habere salvum conductum.* Pag. 37. Περὶ τῦ λβοκοντῦκτυ, εἶπον, ὅτι δίκαιόν ἐςι, καὶ μετὰ σκέψεως γενήσε-καὶ τῦτο. *Etiam de salvo conductu quod quæsivimus tum esse, idque maxima cum deliberatione & consensu standum esse.*

Σαμάρδακ⊗.

Σαμάρδακ⊗, ut notat Meursius, est *morio, homo ridi-us.* Chrysostomus Homil. XVIII. in Epist. ad Ephe-s: Οὐχ ὁρᾷς τὺς λεγομένυς γελωτοποιὺς, ζαμαρδάκυς, οἱ εἰσιν οἱ εὐτράπελοι. *Nonne vides ridiculos homines di-s Samardacos, hi sunt faceti.* His explicat, quid sit ράπελ⊗, quem ibidem ita describit: Εὐτράπελ⊗ γεται ὁ ποικίλ⊗, ὁ παντοδαπὸς, ὁ ἄςατ⊗, ὁ εὔκολ⊗, ὁ ντα γινόμεν⊗. *Facetus dicitur, qui est varius, versu-, ac versipellis, inconstans, facilis ac levis, & in omnes se tit species.* Eodem modo Theophylactus ad Ephes. 4. Hesychius: Εὐτράπελ⊗, γελοιώδης. *Ridiculus.* τραπελία, κῦφότης, μωρολογία, αἰσχρολογία. *Facetiæ, itas, stultiloquium, verborum obscœnitas.*

Σαμαρείτης.

I. *Explicatio nominis.* Eusebius in Chronico ad a. CC LXX. *Sennacherib rex Chaldæorum ad custo-endam regionem Judæam accolas misit Assyrios, qui ulatores legis Judææ facti Samaritæ nuncupati sunt: od Latinâ linguâ exprimitur custodes.* At si Assyrio-m coloni vocati sunt custodes, ergo omnes coloni dem jure vocari possunt custodes. Ab Eusebio acce-t Epiphanius, aut uterque ab alio. Sic nempe Epipha-us hæresi IX. pag. 16. Ἑρμηνεύονται δὲ Σαμαρεῖται, φύλα-ς, διὰ τὸ ἐν τάξει φυλάκων τετάχθαι ἐν τῇ γῇ, ἢ ἀπὸ τῦ λακας αὐτὺς εἶναι τῆς κατὰ τὸν νόμον Μωϋσέως διατάξεως. *terpretari autem possis Samaritas* custodes, *eò quod custodum locum in terra obtinebant, aut quòd custodes erant constitutionis secundum legem Mosis.* Propterea etiam ἐγκαθέτυς vocat, quod idem est, quod *stationarii*, vel *incolæ*. II. Sam. VIII. 14. Καὶ ἔθετο ἐν τῇ Ἰδυμαίᾳ φρυράν. *Et posuit in Idumæa custodiam.* Procopius non φρυράν, sed ἐςηλωμένυς legit. Ἐςηλωμένυς δέ φησι τὺς ἐγκαταςάντας φρυρὺς, ὓς νῦν τινὲς ἐγκαθέτυς φασί. *Stantes verò vocat constitutos custodes, quos nunc quidam stationarios appellant.* Leontius de sectis, Act. II. pag. 422. Αἰχμαλωτίσας δὲ τὺς Ἰσραηλίτας, ἀντ' αὐτῶν ἄλλυς ἐκεῖσε κατέςησε πρὸς φυλακὴν τῆς χώρας, οἵτινες ἐκλήθησαν Σαμαρεῖται, ἐπειδὴ Σαμαρείτης λέγεται ὁ φύλαξ παρ' Ἑβραίοις. *Cum Israëlitas in captivitatem abduxisset, eorum loco alios ibi constituit ad custodiendam regionem, qui vocati sunt* Samaritæ, *quoniam* Samarita *apud Hebræos* custos *vocatur.* Origenes t. XXVI. in Joh. pag. 329. Σωμὴρ Ἑβραῖοι λέγυσι τὸν φύλακα. ἔτω δὲ καὶ τὺς Σαμαρεῖς πρῶτον ὠνομάσθαι παραδιδόασι διὰ τὸ ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων βασιλέως φύλακας, αὐτὺς πεπέμφθαι τῆς γῆς τῦ Ἰσραὴλ, μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν, τῦ ἔξω παρὰ τὸν Ἰῦδαν Ἰσραήλ. *Hebræi* Somer *dicunt* custodem, *sicque tradunt Samaritanos primum appellatos fuisse, quòd missi fuerint ab Assyriorum Rege ad custodiam terræ Israël, post captivitatem Israëlis, qui diversus erat à Juda.* Ab Eusebio igitur & Epiphanio eadem sententia ex Origene videtur hausta. Sed Epiphanius, quia ex scriptura manifestò urgetur, dictos fuisse *à Schemer*, à quo loco emtum urbi instruxerit, & à venditore *Samariam* nominaverit, Rex Israëlis Amri, addit, partim quòd φύλακες essent, partim *à Schemer* Samaritas dictos fuisse, imò à pluribus caussis, καὶ συμβέβηκε τὸ ὄνομα ἐκ διαφόρων προφάσεων καλεῖσθαι Σαμαρείτας, ἔκ τε τῦ Σωμὴρ, ἔκ τε τῦ Σωμόρων, ἔκ τε τῦ φυλάττειν τὴν γῆν, ἔκ τε τῦ φυλάττειν τὰ παιδεύματα τῦ νόμυ. *Contigit autem ut ex diversis causis Samaritæ sint appellati, ex Somor, ex Somoron, ex custodia terræ, ex custodia doctrinæ legis.* Is est mos ipsius, ut diversa etyma eidem nomini assignet: ut *Jesum* ab Hebræo verbo, quod σώζειν significat, item à Græco ἰάσασθαι deducit. Vera autem hujus appellationis ratio hæc est. שֶׁמֶר est nomen proprium viri, à quo Amri rex Israël duobus talentis argenti emit montem, in quo erat arx magna initiò. Sed Amri munivit illud ædificium, & urbem extruxit, quam juxta nomen *Schemer*, domini montis, vocavit שֹׁמְרוֹן *Samariam.* Vide I. Regum XVI. 26. Fuit sedes Regum Israël, & cùm regno, tum regioni vicinæ nomen dedit, ut *Samaria* appellaretur. Cùm decem tribus in Assyriam translatæ essent, hanc urbem & regionem vacuam expleverunt homines de Babylone eò traducti, qui inde שמריא *Samaritanæ*, aut *Samaritani* vocati sunt. Verissimam hanc hujus appellationis rationem agnoscit Chrysostomus Homil. XXXI. in Joh. pag. 678. ubi ad v. 5. cap. IV. multa de Samaritanis. Præcipua tantùm excerpimus. Σομὸρ τὸ ὄρ⊗ ἐλέγετο ἀπὸ τῦ κτησαμένυ, καθάπερ καὶ Ἡσαΐας φησί. Καὶ ἡ κεφαλὴ Σομόρων, Ἐφραΐμ. ἀλλ' οἱ κατοικῦντες ὐ Σαμαρεῖται, ἀλλ' Ἰσραηλῖται ἐλέγοντο. *Somor mons ab ejus possessore dictus est, ut testatur Jesajas. Et caput Somororum Ephraim. Habitatores autem non Samaritani, sed Israëlitæ appellabantur.* Assyrius ἐκ Βαβυλῶν⊗, ἐκ διαφόρων τόπων, ἀγαγὼν ἔθνη κατῴκισεν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, ὥςε λοιπὸν ἀσφαλῆ αὐτῷ τὴν ἀρχὴν εἶναι, τῶν οἰκείων ἐχόντων τὸν τόπον, *Babylone, collectitiam hinc inde multitudinem in Samariam habitatum misit, ut in posterum firmum sibi imperium familiaribus incolis confirmaret.* Ἀπὸ τῦ ὄρυς Σαμαρείτας αὐτὺς ἐκάλυν. *A monte eos appellabant Samaritanos.* Reliqua apud ipsum vide autorem. Eodem modo Theodoretus quæst. XLVIII. in lib. III. Reg. t. I. pag. 323. Theophylactus in cap. X. Matthæi, ad v. 5. pag. 52. Σύναπτει τὺς Σαμαρείτας τοῖς

ἐθνικοῖς, ἐπεὶ Βαβυλώνιοι ὄντες κατῴκησαν τὴν Ἰȣδαίαν. *Conjungit Samaritanos gentilibus, quoniam Babylonii erant, & in Judæa domicilium habebant.* Male igitur à Socrate, hist. Eccl. lib. V. cap. XXII. pag. 250. b. vocantur ἀπόσχισμα Ἰȣδαίων, *propago Judæorum.* Gloriabantur quidem, se à Jacobo & Josepho originem ducere. Testis Ammonius Catenâ in cap. IV. Johan. pag. 118. Σαμαρεῖται ἐκ γένȣς ὄντες τῶ Μήδων καὶ Περσῶν ἔθνȣς, ἐπιφήμιζον ἑαυτȣ̀ς τῶ Ἰακώβ. *Samaritani cùm ex gente Medorum atque Persarum genus ducerent, pro Jacobi posteris se venditabant.* Cyrillus ibidem: Σαμαρεῖται ἀλλογενεῖς ὄντες, Βαβυλωνίων γὰρ ἄποικοι, πατέρα καὶ αὐτοὶ τὸν Ἰακὼβ ἐπιγράφονται. *Samaritani cùm essent alienigenæ, siquidem a Babylone coloniam duxerant, ipsi quoque Patrem suum faciunt Jacobum.* Origenes t. XIV. in Johannem, pag. 219. Αὐχȣ̃σι πατριάρχην Σαμαρεῖς τὸν Ἰωσήφ. *Samaritani gloriantur de Patriarcha Josepho.* Vide Joh. IV. 12. 20.

II. *Samaritanorum dogmata* sequentia notant veteres.

1. *Solum admittunt Pentateuchum.* Origenes t. XIV. in Johannem, pag. 218. Ἄξιον ἰδεῖν πῶς ἡ Σαμαρεῖτις πλεῖον τῆς πεντατεύχȣ Μωσέως μηδὲν προσιεμένη, τὴν παρȣσίαν Χριστȣ̃, ὡς ἀπὸ τȣ̃ νόμȣ μόνȣ κηρυσσομένην προσδοκᾷ. *Dignum est, ut videamus, quonam pacto Samaritis, nihil admittens præter quinque libros Mosis, Christi adventum exspectet, veluti tantùm à Lege nunciatum.* Theophylactus in cap. X. Matthæi, p. 52. Οὐδὲ τȣ̀ς προφήτας ἐδέχοντο· ἀλλὰ μόνα τὰ πέντε τȣ̃ Μωσέως βιβλία. *Nec Prophetas recipiebant, sed tantummodò quinque libros Mosis.* Leontius de Sectis, Act. II. pag. 422. *Sacerdos à rege Salmanassar in Israëlitarum terram missus,* ȣ̓δὲν ἄλλο ἐδίδαξεν αὐτȣ̀ς, εἰ μόνον τὴν πεντάτευχον· ὅθεν καὶ μόνην αὐτὴν δέχονται οἱ Σαμαρεῖται, *eos nihil aliud docuit, nisi solum Pentateuchum: unde etiam illum solum recipiunt Samaritani.* Epiphanius hæresi IX. pag. 16. Διαφέρονται δὲ ȣ̃τοι Ἰȣδαίοις κατὰ τȣ̃το πρῶτον, ὅτι ȣ̓κ ἐδόθη αὐτοῖς προφητῶν τῶν μετὰ Μωϋσέα γραφὴ, ἡ μόνον ἡ δοθεῖσα πεντάτευχος διὰ Μωϋσέως τῷ σπέρματι Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐξόδῳ τῆς ἀπ' Αἰγύπτȣ πορείας. *Differunt verò hi à Judæis, primùm quòd non data est ipsis Prophetarum post Mosen scriptura, sed solùm quinque libri Mosis dati semini Israël in exitu profectionis ex Ægypto.* Vide etiam in voce Γραφὴ, num. IX. sub lit. *A. b.*

2. *Non credunt esse Angelos; animæ immortalitatem & resurrectionem negant.* Epiphanius loco laudato: Ἠγνόησαν νεκρῶν ἀνάστασιν. *Ignorârunt resurrectionem mortuorum.* Leontius, ubi suprà: Οὔτε δὲ ἄγγελον δοξάζȣσιν εἶναι, ȣ̓τε ψυχὴν ἀθάνατον, ȣ̓τε ἀνάστασιν. *Neque Angelum esse existimant, neque animam immortalem, neque resurrectionem.* Origenes in Matth. XXII. t. I. pag. 486. docet Samaritanos Sadducæis de resurrectione consentire: Οἱ Σαδδȣκαῖοι λέγοντες μὴ εἶναι ἀνάστασιν, ȣ̓ τὴν ἐν τῇ συνηθείᾳ τῶν ἁπλȣστέρων ὀνομαζομένην ἀνάστασιν σαρκὸς ἠθέτȣν, ἀλλὰ καὶ παντελῶς ἀνῄρȣν τὴν τῆς ψυχῆς ȣ̓ μόνον ἀθανασίαν, ἀλλὰ καὶ ἐπιδιαμονήν. Τὸ δὲ αὐτὸ τοῖς Σαδδȣκαίοις δόγμα περὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων ψυχῆς φρονȣ̃σι μέχρι τȣ̃ δεῦρο Σαμαρεῖς. *Sadducæi, qui resurrectionem non esse dicebant, non eam solùm, quæ à simplicioribus carnis resurrectio dicitur, respuebant, sed & animæ non modo immortalitatem, at omnem etiam perseverantiam funditus tollebant. Eandem autem de humana anima sententiam quam Sadducæi, ad hanc usque diem Samaritani tuentur.* Vide eundem tom. XXVI. in Joh. statim post initium, pag. 327. 328.

III. Epiphanius *quatuor Samaritanorum* facit *sectas.* Sunt *Gortheni, Sevæi, Esseni, Dosithei.* De his ipse videatur Epiphanius hæresi X. XI. XII. & XIII. pag. 1[9]. 19. Drusii Trihæres. pag. 135. Hottingeri Exercita[t.] Anti-Morin. Drusii Præterit. pag. 124. & de trib. sec[t.] 133. Masii Comment. in Jos. 204. Buxtorfii Le[x.] Talm. pag. 370. & dissertat. de Lit. Hebr. S. 48. & 6[.] Scalig. cont. ser. 219. Cuneus de Republ. Hebræo[rum] pag. 249. Hottingeri Thes. Philolog. lib. I. cap. [.] sect. VI.

Σαμȣὴλ.

Hîc illud tantùm considerare libet, quid veteres sen[serint de Samuele à pythonissa evocato I. Samuelis ca[p.] XXVIII. Tres autem maximè observo opiniones, v[el] sententias, quas enarrat Theodoretus quæst. LXIII. i[n] hunc librum, pag. 259. 260.

I. est eorum, qui statuerunt, *Pythonissam verum r[e]vocâsse Samuelem:* de quibus sic Theodoretus: Τιν[ὲς] φασὶν ἀληθῶς αὐτὴν ἀνενηνοχέναι τὸν Σαμȣήλ. *Nonnul[li] dicunt, eam verè revocâsse Samuelem.* Eodem inclin[a]re videtur Methodius in Bibliotheca Photii, Co[d.] CCXXXIV. pag. 929. Ὁ Σαμȣὴλ φαινόμενος, ὡς δῆλον ἐστιν ὁρατὸς ὤν, παρίστησιν ὅτι σῶμα περιέκειτο. *S[a]muel apparens, ut manifestum est, spectabilis probat[,] corpore indutum fuisse.* Sed hanc sententiam merit[ò] rejicit Theodoretus, & dicit, ἀνόσιον καὶ δυσσεβὲς εἶναι, *ne[fa]rium & impium esse* ita sentire: Οὐ πείθομαι γὰρ τὸ[ν] νέκυας, ȣ̓δὲ τὴν τυχȣ̃σαν ἀνάγειν ψυχὴν, μήτοιγε προφ[ή]τȣ, καὶ τοσȣ́τȣ προφήτȣ. Δῆλον γὰρ, ὡς ἐν ἄλλῳ τινὶ χω[ρίῳ] διάγȣσιν αἱ ψυχαὶ, προσμένȣσαι τὴν τῶν σωμάτω[ν] ἀνάστασιν. τοιγάρ τοι κομιδῆ δυσσεβὲς τὸ πιστεύειν τοσαύ[]την ἔχειν τὰς ἐγγαστριμύθȣς ἰσχύν. *Nec enim credo m[u]lieres necromanticas vel quamlibet reducere animam[,] tantum abest ut Prophetæ, & tanti Prophetæ. Est eni[m] perspicuum, quòd in aliquo alio loco degunt animæ, exsp[e]ctantes resurrectionem corporum. Quare valde impiu[m] est credere ventriloquas tantam vim habere.* Nec al[i]ter Greg. Nyssenus in epistola ad Theodosium Episco[]pum de pythonissa, t. II. pag. 36. Ἐπειδὰν μέγας ἐν ἁγίοι[ς] ὁ Σαμȣὴλ, πονηρὸν δὲ κτῆμα ἡ γοητεία, ȣ̓ πείθομαι ὅτι [ἐν] τοσȣ́τῳ τῆς ἰδίας ἀναπαύσεως ὁ Σαμȣὴλ καταστὰς, τὸ ἀδι[ά]δευτον ἐκεῖνο χάσμα πρὸς τȣ̀ς ἀσεβήσαντας διήρχετο, ȣ̓τ[ε] ἑκὼν, ȣ̓τε ἄκων. Ἄκων μὲν ȣ̃ν ȣ̓κ ἂν ἔτι ὑπέμεινε, τὸ μ[ὴ] δύνασθαι τὸ δαιμόνιον διαβῆναι τὸ χάσμα, καὶ ἐν τῷ χορ[ῷ] τῶν ὁσίων γενόμενον μετακινῆσαι τὸν ἅγιον. Ἑκὼν δὲ ȣ̓κ ἂ[ν] τȣ̃το ἐποίησε, τῷ μήτε βȣ́λεσθαι ἐπιμιχθῆναι τοῖς κακοῖς[,] μήτε δύνασθαι. Τῷ γὰρ ἐν ἀγαθοῖς ὄντι ἀβȣ́λητον ἀπὸ τῶν [ἐν] οἷς ἐστιν ἡ πρὸς τὰ ἐναντία μετάστασις. Εἰ δέ τις καὶ βȣ[́]λεσθαι δοίη, ἀλλ' ἡ τȣ̃ χάσματος φύσις ȣ̓κ ἐπιτρέπει τ[ὴν] πάροδον. *Quando magnus inter sanctos erat Samuel[,] res autem mala est magia & incantatio, cùm tantis Sa[]muel in deliciis versaretur, neque volentem eum, nequ[e] invitum profundum illum hiatum versus impios & chao[s] impervium arbitror trajecisse. Nam invitus quidem i[d] non sustinuisset, quòd hiatum dæmon pertransire no[n] posset, atque ex medio beatorum cœtu virum sanctum alio transferre: volens autem id non fecisset, quòd ne[]que cum improbis commisceri vellet, nec posset. Qu[i] enim in bonis versatur, ab iis, in quibus versatur, ad contra[]ria sponte non transit. Quod si quis etiam illum voluiss[e] concedat, non tamen ipsius hiatus natura transeundi potesta[]tem fecisset.*

II. eorum est, qui volunt *Samuelem fuisse evocatum* δοξαστικῶς, id est, secundùm opinionem Pythonissæ & Saulis, revera autem spectrum fuisse seu dæmonem sub specie Samuelis, non verum Samuelem. Hanc senten[]tiam

n, sola quæ vera eſt, Theodoretus ita proponit: ς δὲ τοῦτον μὲν τὸν λόγον ἀνέτρεψαν, δαίμονα δέ τινα πλάνον ἔφησαν δεῖξαι τὸ σχῆμα τοῦ Σαμουήλ. *Non-li autem hoc* quidem (nempe quod prima vult ſen-tia) *refellerunt: dixerunt autem quendam dæmonem uli deceptorem oſtendiſſe figuram Samuelis.* Hanc tentiam non admittit Theodoretus, quando ſub-t: Τὸ δέ γε δεύτερον ἀνοίας μᾶλλον, ἢ δυσσεβείας ἐστί. ἀνόσιον γὰρ ἐκεῖνον ἀνατρέψαι πειραθέντες λόγον, ψευ-τὴν γεγενημένην ὑπέλαβον πρόῤῥησιν, καὶ ταύτης χά-αυτὴν τοῖς τοῦ ψεύδους διδασκάλοις ἀνέθεσαν δαίμοσι. *undum autem eſt amentiæ potiùs, quàm impietatis. itantes enim evertere impiam illam opinionem* (nem-primam,) *exiſtimaverunt falſam fuiſſe prædictio-, & ideò eam attribuerunt mendacii magiſtris dæ-nibus.* Interim hanc ſecundam ſententiam plu-us confirmat Gregor. Nyſſenus in laudata epiſtola Pythoniſſa, & oſtendit dæmonium fuiſſe, non um Samuelem. Inter alia dicit, pag. 38. Ἠλέγ-δὲ καὶ ὡς οὐκ ἐβούλετο ἑαυτὸν ὁ δαίμων εἰπὼν τὴν ἀλήθει-ὅτι αὔριον σὺ καὶ Ἰωνάθαν μετ' ἐμοῦ, εἰ γὰρ ἀλη-ς ἦν ὁ Σαμουήλ, πῶς ἐνεδέχετο τὸν ἐν πάσῃ κακίᾳ κατε-σμένον μετ' ἐκείνου γενέσθαι; ἀλλὰ δῆλον ὅτι ἀντὶ τοῦ μουὴλ ὀφθὲν τὸ πονηρὸν ἐκεῖνο δαιμόνιον, μεθ' ἑαυτοῦ ἔσε-ι τὸν Σαοὺλ εἰπὼν, οὐκ ἐψεύσατο. Εἰ δὲ λέγει ἡ γραφὴ, καὶ εἶπεν ὁ Σαμουήλ, μὴ ταρασσέτω τὸν ἐπιστήμονα ύτος λόγος· ἀλλὰ προσκεῖσθαι νομιζέτω, ὅτι ὁ νομι-ς εἶναι Σαμουήλ. Εὑρίσκομεν γὰρ τὴν γραφικὴν συν-ιαν πολλαχοῦ τὸ δοκοῦν ἀντὶ τοῦ ὄντος διεξιοῦσαν. *Por-ſe ipſum nolens volens arguit dæmon veritate pro-, dum dixit,* Cras tu & Jonathan mecum: *ſi n verè Samuel erat, quomodo fieri poterat, ut is, omnium ſcelerum reus erat, cum illo eſſet? Verùm c liquet, Samuelis loco dæmonium illud improbum m, cùm ſecum futurum Saulem dixit, mentitum eſſe. Etſi autem Scriptura dicat,* etiam Samuel c dixit, *ne commoveant hæc verba peritum lecto-, ſed additum exiſtimet,* qui putabatur eſſe Sa-el. *Hanc enim conſuetudinem eſſe ſcripturæ com-unus, ut ſæpè rei veræ loco id quod apparet enar-.* Poſtea hoc probat ex hiſtoria Balaam Numer. XII. Legatur integra epiſtola. Apud Juſtinum in quæſt. & reſp. ad Orthodoxos, reſp. LII. pag. 5. hoc dicitur factum κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ δαίμο-τοῦ τὰς ὄψεις φαντάσαντος τῶν ὁρώντων τὸν οὐκ ὄντα μουήλ, *dæmonis operâ, præſtigiis oculos eorum delu-tis, qui Samuelem, cùm Samuel non eſſet, cerne-t.* Ipſe tamen Juſtinus in Dialogo cum Trypho-animam Samuelis evocatam fuiſſe affirmat: Καὶ μένουσιν αἱ ψυχαὶ, ἀπέδειξα ὑμῖν ἐκ τοῦ καὶ τὴν Σα-ὴλ ψυχὴν κληθῆναι ὑπὸ τῆς ἐγγαστριμύθου, ὡς ἠξίωσεν αούλ. *Animas ſuperſtites manere, etiam eo demon-verim, quòd & Samuelis animam ventriloqua Py-niſſa, ita ut Saul petierat, evocavit.* At hoc aſ-re, meritò Theodoreto ἀνόσιον καὶ δυσσεβὲς eſſe etur. Veram ſententiam etiam amplectitur Cy-us Alexand. lib. VI. de Adorat. pag. 191. χαλεπὸν οὐδὲν, ἐν ἴσῳ τε καὶ ὁμοίῳ σχήματι τοῦ μακαρίου Σαμουὴλ ἂν ὀφθῆναι καὶ εἴδωλον, ἐκ δαιμονιώδους ἐνεργείας με-φωμένον. *Nec illud abſurdum, in æquali & ſimi-forma beati Samuelis umbram & imaginem eſſe vi-, dæmonis operâ formatam.* Tertullianus lib. de ima, cap. LVII. pag. 504. *Ecce hodie ejuſdem onis hæreticos tanta præſumtio artis extollit, ut et-Prophetarum animas ab inferis movere ſe ſponde-. Et credo quia mendacio poſſunt: nec enim Py-thonico tunc ſpiritui minùs licuit animam Samuelis effin-gere, poſt Deum mortuos conſulente Saule. Abſit alioquin ut animam cujuslibet Sancti,* (eodem modo locutus eſt Theodoretus num. I.) *nedum Prophetæ, à dæmonio cre-damus extractam, edocti quòd ipſe Satanas transfigure-tur in angelum lucis, nedum in hominem lucis, &c.* Idem ſentit Auguſtinus lib. II. ad Simplic. quæſt. III. Videa-tur imprimis Chamierus Panſtratiæ Cathol. tom. III. lib. XXV. cap. VIII. ubi hanc quæſtionem de Anima Sa-muelis ex profeſſo tractat, & varia Patrum teſtimonia examinat.

III. Alia prorſus eſt ſententia Theodoreti. Poſt-quam enim hactenus propoſitas rejeciſſet, dicit *ipſum Deum, efformata Samuelis ſpecie, ſententiam de interitu Saulis protuliſſe.* Præmittit verba, quæ leguntur I. Pa-ralip. X. 13. 14. iisque continuò ſubjicit: Δῆλον τοίνυν ἐν-τεῦθεν, ὡς αὐτὸς ὁ τῶν ὅλων θεὸς, σχηματίσας ὡς ἠβουλήθη τὸ εἶδος τοῦ Σαμουήλ, ἐξήνεγκε τὴν ἀπόφασιν, οὐ τῆς ἐγγα-στριμύθου δρᾶσαι τοῦτο δυνηθείσης, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ καὶ διὰ τῶν ἐναντίων ἐξενεγκόντος τὴν ψῆφον. *Hinc ergo perſpicuum eſt, quòd ipſe Deus univerſorum, efformata ut voluit ſpe-cie Samuelis, protulit ſententiam, cùm hoc non potuiſſet facere ventriloqua, ſed Deus, qui etiam per adverſarios ſententiam protulit.* Tandem, poſt multa, concludit: Ἀληθὴς τοίνυν ἡ πρόῤῥησις· θεία γὰρ ἦν. οὐ διὰ τοῦ Σαμουήλ, ὡς οἶμαι, γεγενημένη. ἐκείνη μὲν γὰρ εἴρηκεν ὃ ἐθεάσατο σχῆ-μα· ὁ δὲ Σαοὺλ ἐκ τοῦ σχήματος ἐτόπασεν εἶναι τὸν Σαμουήλ. ἡ δὲ ἱστορία τὸ ὀφθὲν Σαμουὴλ ὀνομάζει, διὰ τὸ οὕτω ἐκεῖνον πεπιστευκέναι. οὕτω τοὺς ὀφθέντας τῷ Ἀβραὰμ ἀγγέλους, καὶ τὸν ἐκείνων δεσπότην, ἄνδρας ὠνόμασεν. ἐπειδὰν τοῦτο νενομικὼς ὁ πατριάρχης παρατέθεικε τράπεζαν. οὕτω τοὺς οὐκ ὄντας θεοὺς ὀνομάζει θεοὺς, καὶ ὁ Κύριος γὰρ ἡμῶν παρὰ πάντας τοὺς θεούς. οὕτω κἀνταῦθα τὸν ὀφθέντα ἐν σχήματι τοῦ Σαμουήλ, εἴτε ἄγγελον, εἴτε φάσμα τοῦ Σαμουὴλ τὸ σχῆμα δεικνύον, ὠνόμασε Σαμουήλ, ἵνα πιστῶς δεξάμενος τὴν ἀπόφασιν στένων ἐξέλθῃ τὸν βίον. *Vera ergo fuit prædictio: fuit enim divina, non per Samuelem, ut arbitror, facta. Nam illa quidem dixit quam vi-derat figuram, Saul autem ex figura conjecit eſſe Samue-lem. Hiſtoria autem eum qui viſus eſt nominat Samue-lem, propterea quòd ille ſic crediderit. Ita etiam angelos, qui Abrahæ apparuerunt, & illorum Dominum, viros appellavit, quandoquidem id arbitratus Patriarcha, menſam appoſuit. Sic etiam eos, qui non ſunt dii, deos nominat etiam Dominus noſter, qui eſt ſuper omnes deos. Ita etiam hic eum, qui viſus eſt in figura Samuelis, ſive Angelum, ſive ſpectrum Samuelis figuram præ ſe ferens, Samuelem vocavit, ut fideliter acceptâ ſententiâ, gemens excederet è vita.* Ita quidem ille, at deceptus à LXX. Interpretibus, apud quos I. Paralip. X. 13. leguntur hæc verba, καὶ ἀπεκρίνατο αὐτῷ Σαμουὴλ ὁ προφήτης, *& reſpondit ei Samuel Propheta;* quæ tamen in Contextu originali prorſus non apparent.

Σάυλα.

Vox barbara à Meurſio non obſervata, notat *laque-um.* Patet ex hiſt. Concilii Florentini, ubi ſect. IX. cap. II. pag. 251. Εἰρηκότος τοῦ Χριστοφόρου, μὴ δοθῆναί τι τῷ Ἐφέσου, ὡς ἐσθίοντι κατὰ τὸν Ἰούδαν τὸν ἄρτον τοῦ Πάπα, καὶ ἐναντιουμένῳ, καὶ ἐχθραίνοντι αὐτῷ, οὕτως ἐλήρησε κατὰ τοῦ δικαίου ὁ φαῦλος ἐκεῖνος, καὶ σάυλαν, ἤτοι ἀγχόνην δεῖν εἶπε δοθῆναι αὐτῷ. *Dicente Chriſtophoro, ne quid Ephe-ſio daretur, ut qui ad inſtar Judæ proditoris Papæ panem comederet, eique adverſaretur: ita in hominem ſe ipſo ju-ſtiorem deliravit impius ille, & Saulam, vel malam crucem dixit ei dandam eſſe.*

Σαπρός.

I. Σαπρὸν est *vetustate corruptum & rancidum.* Hesychius: Σαπρὸν, παλαιόν. *Antiquum, vetustum.* Suidas: Σαπρᾶς, παλαιᾶς. Ἀριστοφάνης εἰρήνης σαπρᾶς ἢ ἀρχαίας. *Antiquæ. Aristophanes, vetustæ & antiquæ pacis.* Respicit ad illa in Pace, pag. 454. v. 5. Ὡς ἅπαντ' ἤδη ἐστὶ μεστὰ τἀνθάδ' εἰρήνης σαπρᾶς. *Quia omnia jam sunt plena hic pacis antiquæ.* Scholiastes: Σαπρᾶς, παλαιᾶς καὶ ἀρχαίας. Κυρίως μὲν σαπρὸν οἱ παλαιοὶ ἔλεγον, τὸ σεσηπὸς διὰ τὸν χρόνον. Χρῶνται δὲ αὐτῷ καὶ ἀντὶ τοῦ ἀρχαίου ἢ παλαιοῦ. Σαπρᾶς, id est, *antiquæ, veteris. Propriè quidem veteres* σαπρὸν *dixerunt putridum ob tempus. Utuntur verò eo etiam pro vetere & antiquo.* Idem Scholiastes in Vespis, pag. 359. Σαπρὸν δὲ παλαιόν. Iterum Suidas: Σαπρὸν, οὐ τὸ μοχθηρὸν καὶ φαῦλον, ἀλλὰ τὸ παλαιὸν Εὔπολις. Σαπρὸν, *non improbum & malum, sed antiquum:* ita *Eupolis.* Idem: Σαπρὸς καὶ ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ. Vide reliqua apud eundem. Theophrastus in Characteribus cap. Περὶ βδελυρίας, *de Impuritate:* Σαπρόν γε τὸ ἔλαιον ἐπρίω. *Oleum nimis rancidum mercatus es.* Σαπρὸν oleum est, ut notat Casaubonus, τὸ πεπαλαιωμένον, *vetustate corruptum ac rancidum,* & cujus odorem nequeas perferre, ut ait Horatius. Græcis ταγγὸν propriè. *Putre oleum* dici non debet, quia Aristoteles docet τὰ λιπαρὰ magnam partem esse ἄσηπτα. Atticis autem σαπρὸν & νέον, sive νεαλὲς, sæpe opponuntur: ubi ineptissimè σαπρὸν *putre* redderetur, ut est à veteribus Grammaticis observatum. Sic σαπρὸν οἶνον interpretantur iidem τὸν πρὸς τῷ τέλει ὑλώδη, Cato, *vinum fæcatum* vocat. Et σαπρὸν λύχνον vocabant *lucernam quæ non luceret.*

II. Σαπρὸν Græci appellant, quicquid eum præstare usum non potest, ad quem est comparatum. Ita Chrysostomus: Σαπρὸν λέγομεν πᾶν, ὃ μὴ τὴν ἰδίαν χρείαν πληροῖ. Hoc sensu σαπρὸν est *malum, inutile:* item, juxta Hesychium, αἰσχρὸν, ἀκάθαρτον, *turpe, impurum.* Inutile & malum significat Matth. VII. 17. 18. XII. 33. ubi δένδρον σαπρὸν, ut & Lucæ VI. 43. est *arbor mala, inutilis,* & opponitur τῷ ἀγαθῷ. Vide Philologiam sacr. Vorstii cap. II. *Turpe & impurum* notat ad Ephes. IV. 29. Πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν μὴ ἐκπορευέσθω. Beza: *Nullus sermo corruptus ex ore vestro egreditor.* Vulgatus, *sermo malus.* Erasmus, *sermo spurcus.* Optimè: sic enim veteres Glossæ: Σαπρὸς, *nugatorius, nugax, fœdus.* Theodoretus ad locum Apostoli, pag. 311. Λόγος σαπρὸς, αἰσχρολογία, λοιδορία, συκοφαντία, βλασφημία, ψευδολογία, καὶ τὰ τούτοις προσόμοια. *Sermo spurcus, turpis sermo, maledictum, calumnia, blasphemia, mendacium, & quæ sunt his similia.* Chrysostomus Homil. XIV. in hanc Epistolam, pag. 836. Λόγος σαπρὸς, ὅν φησι, καὶ ἀλλαχοῦ ἀργὸν. καταλαλιὰ, αἰσχρολογία, εὐτραπελία, μωρολογία. *Sermo fœdus, quem alibi vocat otiosum: detractio, obscœnus sermo, scurrilitas, stultiloquium.* Theophylactus, p. 545. Σαπρὸν λόγον τὸν ἀργόν φησι, καὶ εἰκαῖον καὶ ἀηδὲς, οἷον εὐτραπελίαν, μωρολογίαν. *Sermonem* σαπρὸν, *otiosum vocat, temerarium & intempestivum, veluti scurrilitatem, stultiloquium.* Vide etiam Oecumenium, pag. 639.

Σαρκικός.

Σαρκικοὶ, *carnales* in scriptura vocantur,

I. *in quibus sunt reliquiæ vitiositatis naturalis,* spiritui repugnantes: cùm enim regeneratio in hac vita sit imperfecta, reliquiæ carnis remanent in renatis: ac præterea omnes regenerati, quamvis sint in spiritu, ex parte tamen sunt σαρκικοὶ, & sic vocantur ad Rom. VII. 14. ubi Apostolus de se ipso: Ἐγὼ δὲ σαρκικός εἰμι. *Ego autem carnalis sum.* Loquitur Apostolus de se ipso: erat autem regeneratus, nihilominus sensit pugnam inter carnem & spiritum, quæ in omnibus electis se exeri[t]. *Carnalem* se dicit, qui Deo gloriam dat, respiciens pri[mò] naturam. Natus sum carnalis, carens spiritu & vi[ta] Dei: *secundò* reliquias ejus pravitatis. Non omne, quo[d] in me est, à Spiritu Sancto est. Invenio in membris me[is] legem peccati. Minus ergo accuratè Theodoretus hoc refert ad hominem extra gratiam constitutum, quand[o] dicit: Τὸν πρὸ τῆς χάριτος ἄνθρωπον εἰσάγει πολιορκούμενον ὑπὸ τῶν παθῶν. Σαρκικὸν γὰρ καλεῖ, τὸν μηδέπω τῆς πνευματικῆς ἐπικουρίας τετυχηκότα. *Introducit hominem ante gratiam ab animi perturbationibus obsessum.* Carnalem *enim vocat eum, qui spiritualem gratiam nondum e[st] consecutus.* Paulò propiùs ad scopum Apostoli Theophylactus, pag. 66. 67. Ἐγὼ σαρκικός εἰμι, τουτέστιν, ἡ ἀνθρωπίνη πᾶσα φύσις, ἥτε πρὸ νόμου, καὶ ἡ ἐν νόμῳ, πάντα τὸν ὄχλον τῶν παθῶν ἐπισωρευθέντα αὐτῇ ἔχει. Οὐ γὰρ μόνον θνητοὶ γεγόναμεν ἐκ τῆς παραβάσεως τοῦ Ἀδὰμ, ἀλλὰ καὶ φύσις ἐδέξατο τὰ πάθη, προθεῖσα ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ δούλη γενομένη, ὥστε μηδὲ ἀνακύψαι δύνασθαι. Ego carnalis sum, *hoc est, universa humana natura, cùm quæ ante sancitam legem, tum quæ tempore legis, universam affectuum turbam sibi aggregatam habuit. Non enim tantùm mortales facti sumus ex Adami prævaricatione, verùm etiam affectus pravos natura recepit, sub peccato vendita & in servitutem redacta, ita ut ne caput quidem erigere queat.*

II. Σαρκικοὶ sunt, *qui carni & affectibus ejus toti dediti.* Chrysostomus Homil. LXIV. t. VI. Σαρκικός ἐστιν τῇ σαρκὶ δουλεύων. *Carnalis est, qui carni servit.* Isidorus Pelusiota epist. CXXVII. lib. IV. pag. 483. Apostolus σαρκικοὺς καλεῖ τοὺς τοῖς πάθεσι τῆς σαρκὸς ἡττηθέντας, ἀπὸ τοῦ πλειστοδυναμοῦντος αὐτοὺς καλῶν. οἷοι πάντες οἱ ἐναγεῖς καὶ ἀκάθαρτοι, καὶ περὶ τὰς συνουσίας λυττῶντες, carnales *vocat eos, qui affectibus carnis se vinci patiuntur, ab eo quod plurimum in ipsis pollet denominationem eorum sumens: quales sunt omnes scelerati, & impuri, & qui circa libidines & coitus insaniunt.* Et epist. CXXVII. lib. V. pag. 590. Σαρκικοὺς καλεῖ ἡ γραφὴ τοὺς εἰς τὰ τῆς σαρκὸς κατολισθήσαντας. *Scriptura* carnales *vocat eos qui in affectus carnales prolapsi sunt.*

III. Specialiter σαρκικοὶ dicuntur illi, qui adhuc sunt νεόφυτοι, & quasi teneri infantes, hoc est, rudes, qui non fecerunt magnos progressus in cognitione Christi & vita Christiana. Ita hæc vox sumitur I. Corinth. III. 1. 3. 4. quibus opponuntur πνευματικοί. Vide in Πνευματικὸς, num. II. 2. sub lit. *b.* Clemens Alexandr. Pædag. lib. I. cap. VI. pag. 98. respiciens ad locum Apostoli; Σαρκικοὶ δύνανται νοεῖσθαι οἱ νεωστὶ κατηχούμενοι, καὶ νήπιοι ἔτι ἐν Χριστῷ. Σαρκικοὶ, οἱ νεοκατήχητοι, καὶ μηδέπω κεκαθαρμένοι. οὓς ἔτι σαρκικοὺς εἰκότως λέγει, ἐπίσης τοῖς ἐθνικοῖς, τὰ σαρκὸς ἔτι φρονοῦντας. Carnales *intelligi possunt qui recenter sunt instituti, adhuc catechumeni, & adhuc infantes in Christo.* Carnales, *qui per auditionem recenter instituti sunt, nec adhuc sunt expurgati: quos meritò adhuc carnales dicit, ut qui æquè ac Gentiles ea, quæ erant carnis, cogitabant.* Theophylactus σαρκικοὺς interpretatur ἀτελεῖς, *imperfectos,* scilicet in cognitione Christi. Aliter intellexit Theodoretus, qui ad præsentem locum pag. 131. Σαρκικοὺς αὐτοὺς ἐκάλεσεν, ὡς περὶ τὸν βίον τοῦτον ἐπτοημένους, καὶ κεχηνότας περὶ τὰ δοκοῦντα λαμπρὰ

ὶ τῷ πλούτῳ, καὶ τῇ εὐγλωττίᾳ τῶν διδασκάλων προσεσχη-
τας. *Carnales illos appellavit, ut qui vitam hanc mira-ntur, & iis, quæ præclara videbantur, inhiarent, & ad di-tias & eloquentiam suorum magistrorum attenderent.* uæ quidem interpretatio cum illa, quæ est Clementis, inimè pugnat. Nam eo ipso, quòd terrena miraren-r, & simplicitatem prædicationis Evangelicæ conte-nerent, adhuc carnales erant, id est, in cognitione hristi satis rudes.

Σαρκολάτρης.

Non habent Lexica. *Qui carnem colit & adorat.* pollinaristæ Orthodoxos, quòd totum hominem à hristo assumtum fuisse crederent, & θεάνθρωπον co-rent, ἀνθρωπολάτρας vocabant, ut in illa voce doce-us: Nazianzenus verò Apollinaristas, quòd solam ab carnem assumtam crederent, σαρκολάτρας appellat. erba ejus ad Apollinaristam, Orat. LI. pag. 742. hæc nt: Σὺ μὲν διὰ τοῦτο ἀτιμάζεις, ὦ βέλτιστε, τὸν ἐμὸν νοῦν, σαρκολάτρης, εἴπερ ἀνθρωπολάτρης ἐγὼ, ἵνα συνδήσῃς θε-πρὸς σάρκα, ὡς οὐκ ἄλλως δεθῆναι δυνάμενον. καὶ διὰ τοῦτο αιρεῖς τὸ μεσότοιχον. *Tu quidem, optime vir, tanquam rnis cultor (siquidem ego hominis cultor sum) idcirco entem meam contemnis, ut Deum cum carne devincias, rinde atque aliter astringi nequeat : ob idq; interme-ium parietem tollis.*

Σαρκόομαι.

Σαρκοῦσθαι significat *corporari, carne indui*, & de in-rnationis Christi mysterio peculiariter dici solet. ymbolum Nicænum : Πιστεύομεν εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν ριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ - - τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ ὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα, καὶ ἐναν-ωπήσαντα. *Credimus in unum Dominum Jesum Chri-um, Filium Dei, - - qui propter nos homines, & propter ostram salutem descendit & incarnatus est, & homo fa-us.* Greg. Nazianz. Orat. XXXVIII. p. 613. Ὁ ἄσαρ-κος σαρκοῦται, ὁ λόγος παχύνεται, ὁ ἀόρατος ὁρᾶται, καὶ ναφὴς ψηλαφᾶται· ὁ ἄχρονος ἄρχεται, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ υἱὸς ἀν-ώπου γίνεται. *Carnis expers incarnatur, Verbum cras-scit: invisibilis cernitur: intactilis tangitur: tempore rens initium sumit : Filius Dei filius hominis fit.* Ita iam Atticus, Episcopus Constantinopol. in Actis E-hesinis, pag. 254. Ὁ ἄσαρκος σαρκοῦται. Et Chrysosto-us : Διὰ τῆς ἀγάπης ὁ ἄσαρκος σαρκοῦται, καὶ ὁ ἄναρχος χεται. *Ex summo amore carnis expers incarnatur, & rincipio carens esse incipit.* Idem in Psal. XLIV. Πᾶσα γῆ ἀπὸ περάτων εἰς τὰ πέρατα δοξολογεῖ καὶ ὑμνεῖ τὸν σαρ-ωθέντα θεόν. *Universa terra ab uno extremo orbis ad liud glorificat & laudat incarnatum Deum.* Isidorus elusiota epist. LXIX. lib. I. pag. 22. Νηστεία καὶ βίου σεμνό-της Ἰωάννην τοῦ σαρκωθέντος θεοῦ βαπτιστὴν ἀπετέλεσε. *Je-unium & vitæ severitas Johannem incarnati Dei bapti-am reddidit.* Idem, epist. CCXXIV. lib. I. p. 38. Θεοῦ άθος οὐ λέγεται· χριστοῦ γὰρ τὸ πάθος γέγονε· σαρκωθέντος ηλονότι θεοῦ, καὶ τῇ προσλήψει τῆς σαρκὸς τὸ πάθος ὑπομεί-ντος. *Passio de Deo non dicitur: Christus enim passus t: incarnato nimirum Deo, & in assumta carne passio-em sustinente.* Apud Cyrillum Alexandr. hoc verbum eculiarem habet significationem, & est *corpori inclu-i, corpori addici, in corpus*, tanquam in carcerem, *com-ingi & intrudi.* Sic enim ille lib. I. in Joh. cap. IX. p. 81. ontra eos, qui volunt animas ante corpora creari, & œnæ loco corporibus infundi : Εἰ ἐκ πρεσβυτέρων μαρτημάτων ἐσαρκώθησαν αἱ ψυχαὶ, καὶ τρόπος αὐταῖς τι-ωρίας ἡ τοῦ σώματος ἐπενοήθη φύσις, πῶς ἡμᾶς ὠφέλησε αταργήσας τὸν θάνατον ὁ σωτήρ; *Si propter antiqua pecca-a animæ corporibus inclusæ sunt, & supplicii loco illis excogitata est corporis natura, quomodo nobis profuit Salvator, qui mortem abolevit?* Quod hîc est ἐσαρκώθησαν, mox, ψυχαὶ τοῖς ἀπὸ τῆς γῆς ἐνεπλάκησαν σώμασι, *terrenis corporibus immersæ sunt animæ.* Aliquoties eodem sensu ibid. hoc verbum usurpatur. Et pag. 83. σωματοῦσθαι eandem habet significationem : Εἰ ἐκ πρεσβυτέρων ἁμαρτημάτων ἐσωματώθησαν αἱ ψυχαὶ, πῶς ὁ Παῦλος ἡμῖν ἐπιστέλλει, παραστήσατε λέγων τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν; *Si propter antiqua peccata corporibus addictæ sunt animæ, quomodo Paulus nobis scribit, dicens, Sistite corpora vestra hostiam vivam?* Vide, Μετενδέομαι, Ἐνσωμάτωσις, Ἐνσωματόω, Σωματόω, Ψυχή.

Σαρκοποιέω.

Non habent Lexica. Σαρκοποιεῖσθαι de Christo idem est quod σαρκοῦσθαι, de quo proximè actum. Justinus M. Apolog. II. Ἡ δὲ πρώτη δύναμις μετὰ τὸν πατέρα πάντων καὶ δεσπότην θεὸν, καὶ Υἱὸς, ὁ λόγος ἐστίν· ὃς τίνα τρόπον σαρκοποιηθεὶς ἄνθρωπος γέγονεν, ἐν τοῖς ἑξῆς ἐροῦμεν. *Princeps autem virtus secundum Patrem & Dominum universorum Deum, & Filius, Verbum est: quod quomodo incarnatum homo sit factum, deinceps dicemus.* Et Apologiâ eâdem : Οὐ γὰρ ὡς κοινὸν ἄρτον, οὐδὲ κοινὸν πόμα ταῦτα λαμβάνομεν. ἀλλ' ὃν τρόπον διὰ λόγου θεοῦ σαρκοποιηθεὶς Ἰησοῦς χριστὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν, καὶ σάρκα καὶ αἷμα ὑπὲρ σωτηρίας ἡμῶν ἔσχεν, οὕτως καὶ τὴν δι' εὐχῆς λόγου, τοῦ παρ' αὐτοῦ εὐχαριστηθεῖσαν τροφὴν, ἐξ ἧς αἷμα καὶ σὰρξ κατὰ μεταβολὴν τρέφονται ἡμῶν, ἐκείνου τοῦ σαρκοποιηθέντος Ἰησοῦ, καὶ σάρκα καὶ αἷμα ἐδιδάχθημεν εἶναι. *Non enim ut communem panem, neque communem potum, ista sumimus; sed quemadmodum per Verbum Dei caro factus Jesus Christus servator noster, & carnem & sanguinem salutis nostræ caussâ habuit; ad eundem modum etiam eam in qua per preces Verbi ejus ab ipso profecti gratiæ sunt actæ, alimoniam, unde sanguis & caro nostra per mutationem aluntur, incarnati illius Jesu carnem & sanguinem esse docti sumus.*

Σαρκοφορέω.

Non habent Lexica. *Carnem gesto.* Cæsarius Dial. III. Interrog. CLIII. Λόγος σαρκοφορῶν. *Verbum carnem gestans.*

Σαρκοφόρος.

Carnem gestans, de Christo usurpatur. Ignatius ep. ad Smyrnenses, pag. 165. Τί γὰρ ὠφελεῖ, εἰ ἐμὲ ἐπαινεῖ τις, τὸν δὲ Κύριόν μου βλασφημεῖ, μὴ ὁμολογῶν αὐτὸν σαρκοφόρον θεόν; *Quid enim mihi prodest, si quis me laudet, & Dominum meum blasphemet, non confitens ipsum Deum esse carne vestitum?* Clemens Alexandr. Strom. lib. V. pag. 562. Ἐντεῦθεν πρόσωπον εἴρηται τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς σαρκοφόρος γενόμενος ὁ λόγος ὁ τοῦ πατρῴου μηνυτὴς ἰδιώματος. *Hinc facies Patris dictus est Filius, carnem gestans verbum, qui & index paternæ proprietatis.* Athanasius de suscepta natura humana, t. I. pag. 600. Αὐτός ἐστι θεὸς σαρκοφόρος, καὶ ἡμεῖς ἄνθρωποι πνευματοφόροι. *Ipse Deus est carnem gestans, & nos homines Spiritu afflati.*

Σάρκωσις.

I. Notat *incarnationem* Filii Dei, desumta appellatione ex Johan. I. 14. Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. Σάρκωσις verò τῆς σαρκὸς δηλοῖ τὴν ἀνάληψιν, *carnis assumtionem significat*, ut Theodoretus loquitur Dial. II. pag. 67. vel, ut Damascenus, lib. III. orthod. fidei, cap. XI. pag. 216. τὴν

πρὸς σάρκα, ἤτοι πρὸς ἄνθρωπον συνάφειαν, *cum carne, vel cum homine conjunctionem.* Usitatissima hoc sensu vox apud scriptores Ecclesiasticos; quod tamen Lexicographi non docent. Gregorius Nazianzenus Orat. XXXVIII. pag. 614. Ἐφάνη Θεὸς ἀνθρώποις διὰ γεννήσεως, - - - ἵν' ὁ τὸ εἶναι δοὺς, καὶ τὸ εὖ εἶναι χαρίσηται· μᾶλλον δὲ ῥεύσαντας ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ εὖ εἶναι διὰ κακίαν, πρὸς αὐτὸ πάλιν ἐπαναγάγῃ διὰ σαρκώσεως. *Deus per nativitatem hominibus apparuit, - - - ut qui vitam dederat, idem beatam quoque vitam largiretur: vel potiùs, ut nos per vitium à beata vita prolapsos, ad eandem rursus per incarnationem revocaret.* Isidorus Pelusiota epistolâ CCXVIII. lib. I. pag. 63. Ὁ καιρὸς τῆς σαρκώσεως. *Tempus incarnationis.* Et epist. CCCCIV. lib. ejusd. pag. 104. Παρθενευούσης τῆς φύσεως ὁ τόκος τοῦ Κυρίου γεγένηται, καὶ ἡ πρόοδος τῆς σαρκώσεως τῇ ἁγνείᾳ μείωσιν οὐκ ἐποίησε. *Virginitatem colente natura partus Domini extitit, nec Incarnationis progressus castitati quidquam detrimenti attulit.* Gregorius Thaumaturgus cap. I. de Fide, pag. 2. σάρκωσιν καὶ ἐνανθρώπησιν conjungit. Basilius Seleuciensis Orat. XXXIX. pag. 217. de Christo: Ἀνθρωπικὴν ἔλαβες σάρκωσιν. *Humanam assumsisti carnem.* Chrysostomus Homil. VIII. t. V. Edit. Paris. pag. 131. Πολὺ δυσπαράδεκτος ἦν ὁ τῆς σαρκώσεως λόγος. *Difficulter admodum sermo de incarnatione admittebatur.* Ammonius Catenâ in cap. I. Joh. pag. 19. Ἡ σάρκωσις τοῦ μονογενοῦς φωταγωγεῖ τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τὴν ἀληθῆ θεογνωσίαν, καὶ πρὸς πᾶν εἶδος ἀρετῆς. *Incarnatio Unigeniti præfert hominibus facem ad veram Dei cognitionem, omneque genus virtutum.*

II. Notat *inclusionem animæ in corpore*, quemadmodum ἐνσωμάτωσις. Quidam docuerunt, animas ante corpora creatas esse, earumque in corpora detrusionem pœnæ loco factam. Ad hoc Cyrillus Alexandr. lib. I. in Joh. cap. IX. p. 90. Οὐκ ἄρα τιμωρίας τρόπος ἡ σάρκωσις. *Non est ergo supplicii loco inclusa corpori anima.* Et pag. 91. Οὐκ ἄρα τιμωρίας τρόπος ἡ σάρκωσις τῇ ψυχῇ. Aliquoties ibi eodem sensu occurrit. Confer verbum Σαρκόομαι.

Σάρξ.

I. Σάρξ, *caro* aliquando *notat totum hominem.* Theodorus Mopsvestenus Catenâ in cap. I. Joh. p. 31. Ἰδίωμα τῆς γραφῆς, ἀπὸ τῆς σαρκὸς τὸν ὅλον ἄνθρωπον καλεῖν. ὡς τὸ, πρὸς σὲ πᾶσα σὰρξ ἥξει. Καὶ τὸ· ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. *Usitatum scripturæ est, à carne totum hominem nominare, ut in illo:* Ad te omnis caro veniet. *Et in eo:* Effundam de Spiritu meo super omnem carnem. Hoc sensu σὰρξ μία, id est, σῶμα ἓν, *corpus unum*, dicuntur esse vir & uxor, Matth. XIX. 5. 6. Marci X. 8. I. Corinth. VI. 16. Ephes. V. 31. Καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Hæc eò tantùm pertinent, ut arctissima conjunctio, & quidem, quæ inter duos tantùm consistere potest, significetur, prohibeaturque & polygamia & temeritas divortiorum. Et sanè ipse Christus hoc fine allegat. Chrysostomus tamen, & eum secutus Theophylactus, nec non Theodoretus, novo quodam more ad sobolem hoc referunt. Chrysostomus Homil. XII. in epist. ad Coloss. p. 157. *hanc*, inquit, *esse unam illam carnem, quæ duos conjuges uniat, imò ex tribus unam carnem faciat:* Οἱ τρεῖς σὰρξ γίνονται μία, τοῦ παιδὸς ἑκατέρωθεν ἑκατέρους συνάπτοντος. *Tres fiunt una caro, filio utrinque utrosque conjungente.* Utitur eleganti comparatione pontis duas urbes nectentis. ὥσπερ γὰρ, inquit, εἰ δύο πόλεων οὐσῶν, καὶ ποταμοῦ διόλου διαιροῦντος, μία γίνεται πόλις, γεφύρας ἑκατέρωθεν ..πτομένης. οὕτως ἐστὶν ἐνταῦθα, καὶ πλέον. αὐτὴ γὰρ ἡ γέφυρα ἐκ τῆς ἑκατέρων οὐσίας. καὶ τῷ λόγῳ τούτῳ ἕν εἰσιν, ὡς τὸ σῶμα καὶ κεφαλὴ ἓν σῶμα. *Quemadmodum enim duæ civitat[es] quas dispescit interlabens fluvius, ponte medio in un[am] conjunguntur, ut non ampliùs duæ sint, sed in unam v[elut] coalescant: ita hîc quoque est, & magis: ipse eni[m] pons ex utriusque essentia est: atque ea ratione unu[m] sunt, ut corpus & caput unum corpus.* Et paulò pòst: Δ[ιὰ] τοῦτο γοῦν καὶ ἀκριβῶς εἶπεν, οὐκ, ἔσονται μία σὰρξ, ἀλλ' ε[ἰς] σάρκα μίαν, τὴν τοῦ παιδὸς, συναπτόμενοι δηλονότι. *Pr[æ]pterea accuratè dixit, non,* erunt una caro, *sed* in una[m] carnem, *nempe infantis conjuncti.* Vide ibidem plur[a]. Theophylactus ad v. 31. cap. V. ad Ephesios, pag. 55[.] Τὸ δὲ, εἰς σάρκα μίαν, ἐκλαμβάνεται μὲν καὶ ἁπλῶς ἀντὶ τ[οῦ] ἔσονται μία σάρξ. αἰνίττεται δὲ καί τι ἕτερον, καὶ ὅτι ἔσονται δύο εἰς τὸ ἀποτελέσαι μίαν σάρκα, τὸ τέκνον δηλαδ[ή]. *Hoc autem*, in carnem unam, *accipitur quide[m] simpliciter, pro,* erunt caro una. *Significat autem & aliu[d] quiddam, & erunt duo, ut perficiant carnem unam, pr[o]lem videlicet.* Ad eundem locum Theodoretus, p. 31[.] Τοὺς γεγεννηκότας καταλιμπάνων ὁ γάμῳ προσομιλῶν, τ[ῇ] γυναικὶ συνάπτεται, καὶ τοσαύτη συνάφεια γίνεται, ὥστε μ[ί]αν σάρκα τοὺς δύο νομίζεσθαι. καὶ μάρτυς ὁ τοῦ γάμου καρπὸ[ς]. ἓν γὰρ παιδίον ἐξ ἀμφοτέρων γεννᾶται. *Qui matrimoniu[m] contrahit, parentibus relictis, uxori conjungitur, & tan[ta] fit conjunctio, ut duo una caro existimentur. Et test[is] est fructus matrimonii: unus enim parvulus ex ambobu[s] nascitur.* At hæc argutiùs, quàm veriùs: cùm ex He[-]braismo idem valeant, εἶναι εἰς σάρκα μίαν, & εἶναι σάρκα μίαν, sicut ἰσοδυναμοῦντα sunt, *Esse alicui in Deum prote[-] ctorem, & Esse alicui Deum protectorem*, &c. Atqu[e] hanc ipsam interpretationem agnoscit Theophylactu[s] in cap. XIX. Matthæi, pag. 110. quando dicit, Μία σὰρ[ξ] ἐγένοντο καὶ διὰ τὴν μίξιν, καὶ διὰ τὴν φυσικὴν στοργὴν κολλώ[-] μενοι. *Una caro facti sunt, & propter coitum, & propte[r] naturalem amorem cohærentes.* Et in cap. X. Marci, pag 243. ad illa v. 8. Καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Ἡ τοῦ θε[οῦ] βουλὴ συγκολλᾷ ἀλλήλοις τοὺς συζύγους, καὶ ἓν ποιεῖ. *Dei con[-] silium conjuges inter se conjungit, & unum facit.* De ha[c] autem prima hujus vocis significatione consulatur Phi[-] lologiæ sacræ Vorstii cap. IV.

II. Σάρξ, non quidem *totum hominem*, sed *totam* tamen *crassam partem* significat: non eam corporis partem, inquam, quam carnem dicimus, sed *totum corpus carnem cum ossibus atque aliis.* Vide Sebast. Pfochenium sect. LVI. Ita ad Coloss. II. 5. Εἰ γὰρ καὶ τῇ σαρκὶ ἄπειμι, ἀλλὰ τῷ πνεύματι σὺν ὑμῖν εἰμι. *Nam etsi corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum.* Hic σὰρξ notat σῶμα, ut ex collatione loci I. Corinth. V. v. 3. observat Theodoretus, ubi, ὡς ἀπὼν τῷ σώματι, παρὼν δὲ τῷ πνεύματι. Eodem modo ad Ephes. V. 29. versiculo 28. maritos hortatur, ut uxores suas diligant, ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα. Deinde ex absurdo colligit hoc modo: nemo τὴν αὐτοῦ σάρκα, proprium corpus odisse: quare nec uxorem suam odisse posse quenquam, utpote quæ sit ut τοῦ ἀνδρὸς σῶμα ἢ σάρξ. Vide etiam Philipp. I. v. 22. 24. I. Corinth. VII. 28.

III. Usitatissimè σὰρξ significat *istam hominis proclivitatem ad malas tum actiones, tum omissiones, quæ sanctitati & justitiæ primævæ successit, quamque* peccatum originale *dicere solemus.* Chrysostomus Homil. XXII. in Genesin: Ἔθος ἀεὶ τῇ θείᾳ γραφῇ σάρκα τοὺς σαρκικοὺς καλεῖν, ὥσπερ τοὺς ἐναρέτους ἀσάρκους ὀνομάζειν. *Mos scripturæ perpetuus est, carnem vocare homines carnales, quemadmodum virtute præditos carnis expertes nominare.* Hoc tamen non esse perpetuum, vel ex iis, quæ hactenus sunt allata patet. Clemens Alexandr. Stromat. lib. IV. p. 498. respiciens ad Gal. V. 19. σάρκας, τοὺς ἁμαρτωλοὺς εἴρηκε. *Carnem, peccatores dixit.* Methodius

dius in Bibliotheca Photii, Codice CCXXXIV. p. . ad hanc significationem refert illa Apostoli I. inth. XV. 50. Σὰρξ ϰ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ κληρονο- αι οὐ δύναται. *Caro & sanguis regnum Dei possidere possunt.* Sic enim ille: Οὐ τὴν σάρκα αὐτὴν ἐδήλωσεν, ὰ τὴν ἄλογον πρὸς τὰς μαχλώσας τῆς ψυχῆς ὁρμὴν ἡδο- , &c. *Non ipsam carnem indicavit, sed irrationalem tum animæ ad lascivas voluptates*, &c. Et Epipha- hæresi XLII. pag. 155. dicit Apostolum loqui σαρκικῶν ἀνθρώπων τῶν τὰ φαῦλα διὰ τῆς σαρκὸς πρατ- ων, ἅτινά ἐστι πορνεία, εἰδωλολατρεία, καὶ τὰ τούτοις ια, *de hominibus carnalibus, qui improba per carnem antur, cujusmodi sunt scortatio, idololatria, & his ilia.* Et hæresi LXVI. pag. 302. Οὐ δύναται πορνεία ρονομεῖν βασιλείαν οὐρανῶν, οὐδὲ ἀσέλγεια, οὐδὲ εἰδωλο- ρεία· τουτέστι, σὰρξ ϰ αἷμα. *Non potest scortatio possi- e regnum cœlorum, neq; lascivia, neq; idololatria: id aro & sanguis.* Malè: hoc enim loco *caro & san-* sumuntur pro corpore animali, quod nonnisi de- ita corruptione incorruptionem consequetur. Re- ergo Theodoretus ad hunc locum, pag. 206. Σάρκα αἷμα τὴν θνητὴν φύσιν καλεῖ· ἀδύνατον δὲ ταύτην ἔτι τὴν οὖσαν τῆς ἐπουρανίου βασιλείας τυχεῖν. Τοῦτο γὰρ ἐπή- γεν· Οὐδὲ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομεῖ. ἀλλὰ δη- ότι ἄφθαρτος γενομένη, τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν ἀπο- σεῖ. Carnem & sanguinem *mortalem naturam appel-* *Fieri autem non potest, ut, dum adhuc est mortalis, num cœleste assequatur. Hoc enim subjunxit,* Neque ruptio incorruptionem possidebit. *Sed clarum est, d, cùm à corruptione libera fuerit effecta, promissis is fruetur.* Ita etiam Theophylactus, pag. 311. Οὐ α τοιοῦτον ἐκ σαρκὸς ϰ αἵματος συνεστὸς, ἐν τῷ μέλλον- αἰῶνι ἀπολαύσει τῆς βασιλείας. --- Οὐδὲ ἡ φθορὰ, τουτέστι, θαρτὸν σῶμα, κληρονομήσει τὰ ἄφθαρτα· ὥστε ἀνάγκη υματικὸν ἡμῶν ἔσεσθαι τὸ σῶμα ϰ ἄφθαρτον, *Non cor- tibile hujusmodi corpus, ex carne & sanguine constans, uturo seculo fruetur regno.* --- Neque corruptio, *id est, ruptibile corpus, incorruptibilem hæreditatem adibit. cesse est igitur spirituale fore corpus nostrum & incor- tibile.* Atque ad hanc significationem sequentes ximè pertinent scripturæ sacræ phrases & ῥήσεις.

1. Κατὰ σάρκα περιπατεῖν, *secundùm carnem am- are.* Vide in Περιπατέω.

2. Κατὰ σάρκα ζῇν, *secundùm carnem vivere*, Ro- n. VIII. v. 12. 13. quod Chrysostomus, Hom. LII. in han. exponit per φαύλως ζῇν, *improbè vivere.* Theo- retus ad hunc locum, p. 63. per τοῖς τῆς σαρκὸς ἕπεσθαι θεσι, *carnis affectiones sequi.* Theophylactus pag. . Κατὰ σάρκα ζῇ, ὁ ποιῶν τὴν σάρκα κυρίαν τῆς ζωῆς τῆς ετέρας, καὶ δέσποιναν τῆς ψυχῆς. *Secundùm carnem vi- , qui carnem dominam vitæ nostræ, reginamq; animæ it.* Oecumenius, pag. 310. exponit per σαρκικῶς ϰ ϊνως ζῇν, *carnalem & terrenam vivere vitam.*

3. Ἐν σαρκὶ εἶναι, *in carne esse*, Rom. VIII. 8. 9. hoc , interprete Theophylacto, σαρκικὸν φρόνημα ἔχειν, *nalem habere affectum.* Eodem modo Cyrillus Alex. . XIV. de Adorat. pag. 496. Theodoretus intelligit τῆς σαρκὸς φρόνημα, *affectum carnis.*

4. Κατὰ σάρκα εἶναι, *secundùm carnem esse*, Rom. II. 5. Hoc est, juxta Theodoretum in hunc locum, σαρκὶ δουλεύειν, τουτέστι, τοῖς τοῦ σώματος πάθεσι, *car- servire, hoc est, corporis affectionibus.* Theophylact. κατὰ σάρκα ὄντες· Οἱ ἐκδεδωκότες ἑαυτοὺς τῇ τῆς σαρκὸς ἀ- τρῷ δουλείᾳ, τὰ τῆς σαρκὸς ἀεὶ φρονοῦσι, μηδὲν θεῖον πε- οοῦντες. *Qui secundùm carnem sunt: qui sese dedunt im- oderatæ carnis servituti, quæ carnis sunt semper cogi- nt, nihil divini considerantes.* Apud Oecumenium, g. 308. Οἱ ταῖς σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις ἐκδεδωκότες ἑαυτοὺς, ταύτας δὴ καὶ ἐν σπουδῇ ἔχουσι. *Qui sese totos concupiscentiis carnalibus dedunt, easq; deperiunt.*

5. Κατὰ σάρκα βουλεύεσθαι, *secundum carnem cogi- tare*, II. Corinth. I. 17. is dicitur ὁ ταῖς τῆς σαρκὸς ἐπιθυ- μίαις ἑπόμενος, *qui carnis cupiditates sequitur: qui* ὑπὸ τῶν οἰκείων σύρεται λογισμῶν, κἂν λίαν τὸ ἄτοπον ἔχωσιν, *à propriis cogitationibus trahitur, etsi sint valde absurdæ*: ita Theodoretus ad hunc locum, pag. 215. Theophyla- ctus exponit, ἀνθρωπίνως βουλεύεσθαι, καὶ οἰκείᾳ γνώμῃ διοι- κεῖσθαι, *humano more deliberare, & propria voluntate gu- bernari.* Oecumenius, pag. 507. Αὐτεξουσίως, αὐτοδεσπό- τως, αὐτοκελεύστως βουλεύεσθαι, *pro suo arbitrio, propria au- toritate, proprio motu deliberare.*

6. Φρόνημα τῆς σαρκὸς, *prudentia carnis.* Roman. VIII. 6. 7. sunt τὰ τῶν παθημάτων σκιρτήματα, *perturba- tionum insultus*: ἡ τῶν παθῶν δυναστεία, *perturbationum dominatus*; ut explicat Theodoretus. Theophylactus ad hunc locum, pag. 74. φρόνημα σαρκὸς, τὴν παχυτέραν διάνοιαν ὀνομάζει, ἀπὸ τοῦ χείρονος αὐτὴν καλέσας. οὐ γὰρ δὴ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ σὰρξ ἴδιον ἔχει φρόνημα, ἀλλ' ἡ παχεῖα καὶ ὑλικὴ διάνοια, φρόνημά ἐστι σαρκὸς, ὡς ἄν τις εἴποι, νοῦς σαρκικὰ φρονήσας. *Prudentiam carnis, crassiorem mentem nominat, à pejori ei nomen indens. Enimverò ipsa per se- ipsam caro proprium affectum non habet, sed pinguis & crassa cogitatio est affectus seu prudentia carnis, quasi quis dicat, mens carnalia spirans.* Ita Hebraismus fuerit pro φρόνημα σαρκικόν. Chrysostomus Homil. XIII. in epist. ad Romanos, pag. 106. Φρόνημα σαρκὸς ἐνταῦθά φησι τὸν γεώδη λογισμὸν, τὸν παχὺν, τὸν πρὸς τὰ βιωτικὰ καὶ τὰς πο- νηρὰς πράξεις ἐπτοημένον. *Carnis prudentiam hoc loco ap- pellat terrestrem cogitationem, crassam, secularibus rebus malisq; actionibus intentam atque affixam.* Oecu- menius, pag. 308. in hanc Epistolam: Φρόνημα τῆς σαρκὸς, ἡ γεώδης τῆς διανοίας ὁρμὴ, καὶ ἡ εἰς τὰς ἀτόπους πράξεις ῥοπή. *Prudentia carnis, est terrenus mentis impetus, & ad ab- surdas actiones inclinatio seu proclivitas.* Ibidem ex Me- thodio: Φρόνημα τῆς σαρκὸς οὐκ ἡ σὰρξ, ἀλλὰ τὸ πρὸς ἀκρα- σίαν αὐτῆς ὁρμημα. *Prudentia carnis, non caro, sed ejus ad intemperantiam impetus.* Vel, ut Epiphanius ex eo- dem Methodio, hæresi LXIV. pag. 250. Ὁ ἀπόστολος οὐ τὴν σάρκα μὴ ὑποτάσσεσθαι τῷ ἀγαθῷ ἔφη, ἀλλὰ τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, οἷον τὴν ὁρμὴν αὐτῆς, αὐτὴν τὴν πρὸς τὸ ἄδικον ἐκκαυσιν. *Apostolus non dixit, carnem bono non subjici, sed prudentiam carnis, velut impetum ipsius, ipsum ardo- rem & fervorem ad injusta.*

7. Ἐπιθυμία σαρκὸς, *desiderium, concupiscentia carnis*, Gal. V. 16. Ephes. II. 3. II. Petri II. 18. Theo- doretus in epist. ad Galatas, pag. 285. Σάρκα λέγει τὴν ἐπὶ τὰ χείρω τῆς γνώμης ῥοπήν. Carnem *dicit, animi ad de- teriora propensionem.* Ibidem, σαρκὸς ἐπιθυμίαι sunt τὰ τῆς σαρκὸς παθήματα, *carnis affectiones.* Chrysosto- mus ad hunc locum: Σάρκα ἐνταῦθα οὐ τὸ σῶμα καλεῖ, οὐ τὴν τοῦ σώματος φύσιν, ἀλλὰ τὴν πονηρὰν προαίρεσιν· τὸν λογισ- μὸν τὸν γεώδη καὶ ῥάθυμον, καὶ ἠμελημένον. *Carnem hoc loco non vocat corpus, non corporis naturam, sed malam vo- luntatem: cogitationem terrestrem, eamq; socordem & negligentem.* Eadem habet Theophylactus, pag. 484. Idem ad Ephes. II. pag. 512. Ἐπιθυμίας σαρκὸς, τὰς τοῦ σαρκικοῦ φρονήματός φησι. *Concupiscentias carnis eas, quæ ex carnali sunt affectu, dicit.*

8. Τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς, *opera carnis.* Vide in voce Ἔργον, num. II. 3.

IV. Σὰρξ aliquando denotat *commoda, opes, bona ca- duca*, &c. Huc pertinet illud II. Corinth. XI. v. 18. κατὰ σάρκα καυχᾶσθαι, *secundùm carnem gloriari*, id est, ἀπὸ τῶν ἔξωθεν, ἀπὸ εὐγενείας, ἀπὸ πλούτου, ἀπὸ σοφίας, ἀπὸ τοῦ περιτομὴν ἔχειν καὶ προγόνους Ἑβραίους, ἀπὸ τῆς τῶν πολλῶν δό- ξης, *ab externis rebus, à nobilitate, ab opibus, à sapientiâ, à cir-*

à circumcisione, à majoribus Hebræis, ab ea, quæ apud plerosq; floret existimatione: ita Chrysostomus ad hunc locum, Homil. XXIV. in II. ad Corinthios, p. 675. Ita etiam, pro more. Theophylactus, p. 412. Theodoretus, pag. 253. Κατὰ σάρκα ἐνταῦθα τὰ ἔκτος ὠνόμασε, πλοῦτον, εὐγένειαν, εὐγλωττίαν. Secundum carnem *hoc loco nominavit externa; divitias, nobilitatem, eloquentiam.* Ita Joh. VIII. 15. κατὰ τὴν σάρκα κρίνειν, *secundum carnem judicare:* de quo in verbo Κρίνω, num. I. 1.

Σαῤῥακηνοί.

De Saracenis ita Sozomenus lib. VI. cap. XXXVIII. pag. 91. Τοῦτο τὸ φῦλον ἀπ' Ἰσμαὴλ τοῦ Ἀβραὰμ παιδὸς τὴν ἀρχὴν λαβὸν, καὶ τὴν προσηγορίαν εἶχε, καὶ Ἰσμαηλίτας αὐτοὺς οἱ ἀρχαῖοι ἀπὸ τοῦ προπάτορος ὠνόμαζον· ἀποτριβόμενοι δὲ τοῦ νόθου τὸν ἔλεγχον, καὶ τῆς Ἄγαρ μητρὸς τὴν δυσγένειαν, δούλη γὰρ ἦν, Σαῤῥακηνοὺς σφᾶς ὠνόμασαν, ὡς ἀπὸ Σάῤῥας τῆς Ἀβραὰμ γαμετῆς κατογομένους. *Hæc gens ab Ismaële, Abrahami filio, orta, ab eo etiam nomen obtinuit, eosq; veteres à progenitore Ismaëlitas vocaverunt. A' sese autem amoliri volentes spurii reprehensionem, & matris Agar ignobilitatem, erat enim ancilla, se ipsos Saracenos nominârunt, quasi essent oriundi à Sara Abrahami uxore.* Eodem modo Cedrenus, pag. 23. Ἐκ τοῦ Ἰσμαὴλ, Ἰσμαηλῖται οἱ Σαρακηνοὶ ὀνομάζονται. Σαρακηνοὺς δὲ ἑαυτοὺς μετωνόμασαν, ἀπαξιοῦντες καλεῖσθαι δουλικῶς Ἀγαρηνοί. *Ab Ismaële Ismaëlitæ dicuntur, iidemq; Saraceni. Hoc autem nomen sibi sumserunt, cùm ab ancilla Agareni appellari indignarentur.* Multa hìc falsa sunt. Falsum est, eos *à Sara* potiùs, quàm *ab Agar*, quam maximo habent loco, denominari voluisse. Falsum eos *à Sara* dictos *Saracenos.* Genes. XXXVII. ubi in Hebræo ישמעאלים, Onkelos vertit סרקאי, Σαρακηνοὶ, Σαρακαῖοι. Stephanus ait Σάρακα esse regionem finitimam Nabatæis, à qua τοὺς Σαρακανοὺς dictos putat. At certum est νομάδας Ἄραβας ita appellatos fuisse ab Arabico סרק, quod significat *furatus est, rapuit, surripuit, expilavit.* Vide Scaligeri Animadversiones in Chron. Eusebii, ad an. LXXXVIII. p. 17. b. Fullerum miscell. sacr. lib. II. cap. XII. Lexicon Buxtorfii, pag. 1558. Martinii Lexicon: Thes. Philolog. Hotting. lib. I. c. I. Sect. IX. num. IV.

Σατανᾶς.

I. *Explicatio vocis.* Satis notum est, vocem esse Hebream שטן, & notare *adversarium, inimicum.* Origenes lib. VI. contra Celsum, p. 306. Ὁ δ' Ἑβραίων διαλέκτῳ Σατὰν, καὶ ἑλληνικώτερον ὑπό τινων ὀνομασθεὶς Σατανᾶς, μεταλαμβανόμενος εἰς Ἑλλάδα φωνὴν, ἐστὶν ἀντικείμενος. *Cæterùm* Satan, *Hebræâ linguâ dictus, & à quibusdam formâ magis Græcanicâ nominatus* Satanas, *significat adversarium.* Theophylactus in cap. XII. Matthæi, Σατὰν λέγεται ὁ ἀντικείμενος. *Satan dicitur adversarius.* Eodem modo in cap. XVI. Matth. & in cap. VIII. Marci. Chrysostomus apud Oecumenium in II. Corinth. XII. Σατὰν ὁ ἀντικείμενος λέγεται τῇ Ἑβραίων φωνῇ. *Satan in lingua Hebræa vocatur adversarius.* Etiam ἀποστάτην interpretantur veteres. Suidas: Σατανᾶς κατὰ τὴν Ἑβραίων γλῶσσαν, ὁ ἀποστάτης λέγεται. *Satanas Hebræorum linguâ dicitur apostata*, Dei desertor. Theodoretus quæst. XLV. in lib. II. Regum, pag. 293. Σατὰν τὸν ἀντικείμενον, ἢ ἀποστάτην, ἡ Ἑβραίων γλῶσσα καλεῖ. *Satan vocat lingua Hebræa adversarium, aut apostatam.* Fallitur Justinus M. quando in Dialogo cum Tryphone vult vocem Σατανᾶς compositam esse. Verba ejus, p. 103. sunt: Ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Σατανᾶς προσηγόρευται, ὄνομα ἀπὸ τῆς πράξεως ἧς ἔπραξε σύνθετον κτησάμενον αὐτὸν μηνύων. Τὸ γὰρ Σατὰ τῇ Ἰουδαίων καὶ Σύρων φωνῇ, ἀποστάτης ἐστί· τὸ δὲ (νᾶς) ὄνομα, ἐξ οὗ ἡ ἑρμηνεία ὄφις ἐκλήθη, ταυτὸν ἐστι σατὰ τῇ Ἑβραίων ἑρμ νευθείσῃ φωνῇ· ἐξ ὧν ἀμφοτέρων τῶν εἰρημένων, ἓν ὄνομα γ νεται Σατανᾶς. *A' Jesu* Satanas *appellatur, nomen cu rebus ipsis, quas egit, congruens, indeq; compositum, o tinere indicante. Nam* sata, *Judæorum & Syrorum li guâ, apostata seu desertor est: nomen autem* nas, *unde i terpretatione etiam serpens vocatur, idem est quod* sat *Hebræorum expositum sermone. Ex quibus utrisq; unu compositum fit nomen, satanas.* En quæ monstra lingu Hebrææ pariat ignorantia. שטן significat *apostatam* & נחש *serpentem*, non נש. Dicitur ergo juxta Hebra orum idioma Σατὰν, & ἑλληνικώτερον, monente sup Origine, Σατανᾶς.

II. *Hujus vocis acceptiones.*

1. *Satanæ nomen* καθ' ἐξοχὴν *tribuitur diabolo*, se principi malorum Angelorum. Theodoretus θεραπευ serm. III. Τὸν τῶν δαιμόνων ἄρχοντα Σατανᾶν τὰ θεῖα προσ αγορεύει λόγια· δηλοῖ δὲ τοὔνομα τὸν ἀποστάτην κατὰ τὴν Ἑβραΐ φωνήν. *Dæmonum principem divina eloquia* Satana *appellant: denotat verò hoc nomen apostatam Hebræoru linguâ.* Ita autem vocatur, quia bono adversatur. B silius M. orat. quòd Deus non sit autor mali, pag. 43 Σατανᾶς προσηγόρευται, διὰ τὸ ἀντικεῖσθαι τῷ ἀγαθῷ. *Sa tanas cognominatur, quòd bono adversetur.* Dionysiu Alexandr. Cat. in cap. II. Jobi, pag. 23. Προσηγόρευται Σατανᾶς, διὰ τὸ ἀντικεῖσθαι τῷ ἀγαθῷ· ὁ γὰρ Σατανᾶς τὸν ἀντ κείμενον δηλοῖ. *Satanas vocatur, quia bono adversatur. Satanas enim adversarium significat.* Cæsarius Dial. Interrogat. XLIV. Σατὰν dicitur, ἐκ τοῦ θεῷ καὶ ἀνθρώπο ἀντικεῖσθαι, *quòd Deo & hominibus adversetur.* Com modè hìc examinatur locutio Apostoli I. Timoth. I. 2 de Hymenæo & Alexandro, Οὓς παρέδωκα τῷ Σατανᾷ ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν. *Quos tradidi Satanæ, discant non blasphemare.* Ita etiam I. Corinth. V. 5. in h locis *tradi satanæ*, est ei mancipari per excommunica tionem, seu per exclusionem à cœtu fidelium, & com munione Ecclesiæ, extra quam satan regnat. Atque it veteres magno consensu. Theodoretus in I. Corintl V. p. 141. docet intelligi ἀφοριζόμενον, καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος χωριζόμενον, ᾧ ἐπεισιν ὁ διάβολος ἔρημον εὑ ρίσκων τῆς χάριτος, *segregatum, & ab Ecclesiastico corp re separatum, quem invadat Diabolus, illum gratiâ d stitutum inveniens.* Idem in I. Timoth. I. pag. 469. Τ διαβόλῳ, οὐχ ὡς ἀγαθῶν διδασκάλῳ παρέδωκε τούτους, ἀλλ' ὡς δημίῳ πικρῷ· τούτου χάριν οὐκ εἶπεν, ἵνα παιδεύσῃ αὐτοὺς μὴ βλασφημεῖν, ἀλλ' ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν· τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος χωρισθέντες, καὶ τῆς θείας χάριτος γυμνωθέντες, πικρὰς παρὰ τοῦ δυσμενοῦς ἐδέχοντο μάστιγα καὶ νόσοις καὶ παθήμασι χαλεποῖς περιπίπτοντες, καὶ ζημίαις συμφοραῖς ἑτέραις· ταῦτα γὰρ ἐκείνῳ φίλον τοῖς ἀνθρώποι ἐπάγειν. *Hos tradidit diabolo, non ut bonorum magistro sed ut sævo carnifici: & ideo non dixit,* ut eos docea non blasphemare, *sed,* ut discant non blasphemare. *A Ecclesiastico enim corpore separati, & divinâ gratiâ nu dati, crudeliter ab adversario flagellabantur, incidente in morbos & difficiles affectiones, & in alias ærumnas atq calamitates. Hæc enim consuevit inferre hominibus.* Theophylactus ad eundem locum, pag. 753. Πῶς δὲ πα ρεδίδοτο τῷ Σατανᾷ; Ἐξεβάλλετο τῆς ἐκκλησίας, ἀπεῤῥίπτετο τῆς ἀγέλης, καὶ παρεδίδοτο γυμνὸς τῷ λύκῳ. *Quomodo ver tradebatur Satanæ? Ejiciebatur ex Ecclesia, abjicieba tur à grege, tradebaturq; nudus lupo.* Et Oecume nius, pag. 745. Παράδοσιν τῷ Σατανᾷ δι' ἀφορισμοῦ τῆς κοινωνίας γίνεσθαι, *traditionem Satanæ fieri per separatio nem à communione,* dicit. Balsamon ad Can. VII. Basilii, pag. 938. Ἐκεῖνοι λέγονται παραδοθῆναι τῷ Σατανᾷ, οἱ χωριζόμενοι ἀπὸ τῆς κοινωνίας τῶν πιστῶν. *Illi dicuntu traditi esse Satanæ, qui à communione fidelium segregan tur*

Errant igitur, qui putant hac phrasi non denota- communicationem, sed pœnas corporales, adeo- cruciatus in corpore à satana infligendos: vel et- quod longè absurdissimum est, fanaticos. De ta- Zonaras ad dictum Canonem Basilii, pag. 61. Τι- δαίμονι κάτοχον γενέσθαι τὸν πορνεύσαντα λέγουσι· τινὲς τοῦ μάστιγι ἐκδοθῆναι. *Quidam dicunt scortatorem fa- esse fanaticum, seu à dæmone correptum: alii verò, i flagello expositum fuisse.* At Zonaras dicit, ex epi- ad Corinthios patere, ὅτι τὸ παραδοθῆναι τῷ σατανᾷ, ρισθῆναί ἐστι, καὶ τῆς τῶν πιστῶν μερίδος ἐκκηρυχθῆναι, *næ tradi, esse separari, & à fidelium portione abdica-* Hanc verò sententiam suam ita probat. I. Corinth. dicit Apostolus, ἵνα ἐξαρθῇ ἐκ μέσου ὑμῶν ὁ τὸ ἔργον ποιήσας, *ut è medio vestrî tollatur, qui hoc opus fecit.* ὲ, ἐξαρθῇ ἐξ ὑμῶν, τί ἄλλο ἐστὶν, ἢ ὅτι, ἵνα ἐκκοπῇ, καὶ ἀλ- ιωθῇ ἀφ' ὑμῶν; ἐκκόπτεται δὲ ὁ ἀφορισθεὶς, καὶ μὴ τῇ πιστῶν συνενούμενος μοίρᾳ. *Illud verò,* ut è medio ve- ollatur, *quid aliud est, nisi ut exscindatur, & à vobis etur? Exscinditur autem, qui excommunicatus est, nec ibus unitur.* Vide ibidem plura.

. Tribuitur iis, *qui adversantur divinæ voluntati,*

a. *sive incogitantiâ,* ut Petrus Matth. XVI. v. 23. ci VIII. 33. qui noluit Christum pati, sed rejectus à isto his verbis: Ὕπαγε ὀπίσω μου Σατανᾶ. *Abscede e satana.* Ad quæ Chrysostomus Homil. LIV. in th. pag. 346. Ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ. Οὐκ εἶπεν, τανᾶς ἐφθέγξατο διὰ σοῦ, ἀλλὰ ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ. γὰρ ἐπιθυμία ἦν τοῦ ἀντικειμένου τὸ μὴ παθεῖν τὸν χριστόν. τοῦτο μετὰ τοσαύτης σφοδρότητος ἐπετίμησεν αὐτῷ, ἐπει- ᾔδει μάλιστα καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς ἄλλους τοῦτο φοβουμένους καὶ υκόλως αὐτὸ δεξαμένους. Abscede à me satana. *Non di-* Satanas per te locutus est, *sed,* Abscede à me satana. *iderabat enim ille adversarius, ne Christus pateretur: terea tanta cum vehementia increpuit eum, quia bat tam ipsum, quàm cæteros valde id metuere, nec lè admittere.* Postea de Petro subjicit: Ἐκεῖνος ἀν- πίνῳ λογισμῷ καὶ γηΐνῳ τὸ πρᾶγμα ἐξετάζων, ἐνόμισεν ρὸν εἶναι τοῦτο αὐτῷ καὶ ἀπρεπές. Καθικνούμενος τοίνυν ῦ, φησὶν, οὐ τὸ ἐμὲ παθεῖν ἀπρεπές· ἀλλὰ σὺ σαρκικῇ μη τούτοις ψηφίζῃ. *Nam ille cùm humanis terrenisq; ionibus rem pensaret, existimabat id ei turpe ac inde- um esse. Carpens igitur ipsum, ait, nequaquam me io dedecet, sed tu carnali consilio ita judicas.* Theo- ylactus in cap. VIII. Marci, pag. 232. Ὁ Κύριος δει- ων ὅτι ἐπὶ σωτηρίᾳ τὸ αὐτοῦ πάθος γενήσεται, καὶ ὅτι ὁ σα- νᾶς μόνος οὐ θέλει αὐτὸν παθεῖν, ἵνα μὴ σώσῃ τοὺς ἀνθρώ- ς, σατανᾶν ὀνομάζει τὸν Πέτρον, ὡς τὰ τοῦ σατανᾶ φρονοῦν- , καὶ μὴ θέλοντα αὐτὸν παθεῖν, ἀλλ' ἀντικείμενον αὐτῷ. *ominus monstrans ad salutem pertinere passionem suam, solum Satanam nolle eum pati, ne salventur homines: tanam nominat Petrum, tanquam idem cum satana tientem, nolentemq; se pati, sed magis se ei opponen- m.* Vide etiam Origenem in Matthæum, pag. 285. i tamen illa, ὕπαγε ὀπίσω μου Σατανᾶ, ita vult intelligi, asi Christus iis jusserit Petrum se sequi. At verba t increpantis, æquè atque illa Lucæ IV. v. 8. Ὕπα- ὀπίσω μου, σατανᾶ, ad ipsum satanam. Tale illud autinum, *Abin' è conspectu meo.* Egregia quoque ha- t Basilius Seleuciensis, Orat. XXXI. pag. 168. 169. æ nimis longum esset huc referre.

b. *sive malitiâ.* De talibus Origen. lib. VI. con- a Celsum, pag. 306. Πᾶς ὁ τὴν κακίαν ἑλόμενος, καὶ τὸν τ' αὐτὴν βίον, ὡς τὰ ἐναντία πράττων τῇ ἀρετῇ, σατανᾶς , τουτέστιν, ἀντικείμενος τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ, ὄντι δικαιοσύνῃ, ἀλήθεια, καὶ σοφία. *Omnis qui in vita sectatur mali- m, ut contrarius virtuti, satanas est, hoc est, adver- sarius filii Dei, qui est justitia, veritas, & sapientia.* Huc referri potest illud II. Cor. XII. 7. Ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκὶ, ἄγγελος Σατᾶν, ἵνα με κολαφίζῃ. De eo au- tem partim actum in Κολαφίζω, partim agetur in voce Σκόλοψ, ubi vide.

Σέβας.
Σέβασμα.

Hesychius: Σέβας, τιμὴ, θαῦμα, θάμβος, ἔκπληξις, αἰδώς. *Honor, admiratio, stupor ob admirationem, re- verentia.* Eodem ferè modo Suidas. Est *veneratio, adoratio, cultus divinus.* Apud Justinum M. in exposit. Fidei, statim post initium: Οὐ κατ' ὀρθὴν ἔννοιαν τῷ θεῷ προσάγειν τὸ σέβας. *Non secundum rectam notionem Deo cultum præstare.* Theodoretus θεραπευτ. serm. III. Edit. Comel. pag. 38. de Gentilibus: Εἰς πολλὰ τὸ θεῖον κατεμέρισαν σέβας. *In multa numina Deum unum partiti sunt.* Ibid. serm. II. p. 29. dicit, Deum primo Decalogi præcepto jubere Judæos μὴ μερίσαι τὸ σέβας, ἀλλὰ τῷ ὄντι μόνον προσνεῖμαι, *ne debitum Deo cultum cuiquam impertiantur, sed uni Deo tribuant.* Et mox: Μόνῳ τὸ σέβας τῷ τῶν ἁπάντων προσφέρειν δημιουργῷ. *Soli Deo re- rum omnium conditori cultum exhibere.* Ita frequenter in iisdem sermonibus. Apollinarius in Catena ad v. 12. cap. XIV. Johan. pag. 361. Οὐ πίστει τῇ εἰς πατέρα τὰ θαυμάσια χριστὸς ἐργάζεται, πίστει δὲ τῇ εἰς Υἱὸν ἐπιτελοῦ- σιν ἀπόστολοι τὰ Υἱοῦ, τὰ διὰ τούτων πραττόμενα. Διὸ καὶ σέβας μὲν τῷ Υἱῷ προσάγεται, σέβας δὲ οὐδαμόθεν ἀποστό- λοις ὀφείλεται, οὐδὲ ἂν μείζονα τοῦ Κυρίου ποιήσωσι. *Non fide in Patrem miracula Christus operatur, sed Apostoli fic ea quæ Filii sunt, per Fidem in Filium perficiunt; quæ per illos fiunt. Quocirca etiam cultus divinus Filio quidem exhibetur, cultus vero Apostolis nequaquam debetur, ne quidem si majora Domino patrarent.* Est verò σέβας etiam *admiratio, stupor, reverentia:* Homerus Il. ς'. v. 178. - - Σέβας δέ σε θυμὸν ἱκέσθω. *Reverentia au- tem tuum animum tangat.* Hîc vetus scholiastes: Σέβας· αἰδοῦς καὶ σεβασμοῦ ἄξιον. *Reverentia & veneratione di- gnum.* Idem, Odyss. γ'. v. 123. - - Σέβας μ' ἔχει εἰσο- ρόωντα. *Admiratio me tenet aspicientem.* Scholiastes: Σέβας· ἔκπληξις. Eadem occurrunt Odyss. δ'. v. 75. 142. ζ'. v. 161. θ'. v. 384. Σέβασμα est *quicquid religiosè coli- tur.* Atque ita accipi debet Actor. XVII. 23. ubi Pau- lus ad Athenienses: Ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν. *Vi- dens simulacra vestra;* ita Vulgatus, sed nimis angustè: meliùs Beza, *sacra vestra.* Eodem modo Piscator. Theophylacti interpres, *Numina quæ colitis:* quod minimè displicet. Nam σέβασμα II. Thessal. II. 4. est *numen,* etiam ex Bezæ & Piscatoris interpretatione: ubi Theophylactus σεβάσματα exponit εἴδωλα, *idola.* Scriptor Sapientiæ XIV. 20. Τὸ δὲ πλῆθος ἐφελκόμενον διὰ τὸ εὔχαρι τῆς ἐργασίας, τὸν πρὸ ὀλίγου τιμηθέντα ἄνθρω- πον νῦν σέβασμα ἐλογίσαντο. *Multitudo verò attracta optimâ operis gratiâ, eum, qui paulò antè honoratus fu- erat homo, nunc numen æstimaverunt.* Ad quæ efficta videntur Minutii in Octavio ista: *Dum Reges suos co- lunt religiosè, dum defunctos eos credunt in imaginibus vivere, dum gestiunt eorum memorias in statuis detine- re, sacra facta sunt* (id est, σεβάσματα) *quæ fuerant as- sumta solatia.* Theodoretus θεραπευτ. serm. II. sub fi- nem: Τοῦτο μεμαθηκότες, οὐκέτι τὸ θεῖον εἰς πολλὰ μερι- σετε σεβάσματα· ἀλλὰ τὸν ἀεὶ ὄντα, καὶ ἀληθῶς ὄντα, καὶ τοῖς οὖσι τὸ εἶναι διὰ μόνην ἀγαθότητα δωρησάμενον, προσκυνή- σετε. *Hoc perdocti, Deum in multa numina non ampliùs dividetis; sed Deum adorabitis, qui semper est veréque existit, quiq; ex sola bonitate cunctis rebus quæ sunt, ipsum dedit esse quo sunt.* Rursus in libro Sapientiæ cap.

cap. XV. 17. Θνητὸς δὲ ὢν νεκρὸν ἐργάζεται χερσὶν ἀνόμοις. κρείττων γάρ ἐστι τῶν σεβασμάτων αὐτοῦ, ὧν αὐτὸς μὲν ἔζησεν, ἐκεῖνα δὲ οὐδέποτε. *Mortalis autem existens, mortuum efficit manibus iniquis: melior enim est numinibus suis, quorum ipse quidem vivit, illa autem nunquam.* Item de Dracone, v. 27. dicit Daniel: Ἴδετε τὰ σεβάσματα ὑμῶν. *Videte numina vestra.* Clemens Alexandrin. Strom. lib. VII. pag. 700. dicit solum verum Deum σεβάσματι καὶ σιγῇ μετὰ ἐκπλήξεως ἁγίας σεβαστὸν, *cultu & silentio cum admiratione sancta colendum.* Hîc σέβασμα idem quod σεβασμός. Apud eundem in Admonit. ad Gentes, pag. 31. Ὃν δὴ κατ' ἐξοχὴν πρὸς πάντων σεβασμοῦ κατηξιωμένον ἀκούομεν. *Quem* (Serapim Ægyptium) *per excellentiam audimus cultu & veneratione dignum ab omnibus esse habitum.*

Σέδετον.

Σέδετον est *Fossatum.* Suidas: Σέδετον, τὸ φωσσάτον. Scribendum φοσσάτον, de quo suo loco. Theophilus de Testam. Milit. Ἐν ἑτέροις διατρίβουσι τόποις, ἢ ἐν τοῖς λεγομένοις αὐτοῖς σεδέτοις. *In aliis locis degunt, quàm in iis, quæ sedeta vocantur.* Sic autem appellantur militum stationes, seu munita & fossis circumdata castra. In Collect. Constitut. Eccles. ex lib. I. Cod. Tit. III. sect. XVIII. pag. 1275. Biblioth. Juris Canonici: Οἱ ὑφεστῶτες ἐν τῇ φυλακῇ, προσκαρτεροῦντες στράταις, ἐν τοῖς σεδέτοις αὐτῶν, &c. *Milites, qui præpositi sunt, & intenti agendis excubiis, in sedetis,* id est, stationibus *suis.* Glossæ Basilic. exponunt non tantùm φοσσάτον, sed etiam καθέδραν & προάστειον. Vide Gl. Meursii.

Σειρῆνες.

Septuaginta Interpretes Hebr. בת יענה reddunt σειρῆνες, *Sirenes,* Micheæ I. v. 8. Jerem. L. v. 39. Jesajæ XIII. v. 21. cap. XXXIV. v. 13. cap. XLIII. v. 20. Cyrillus Alexandr. ad Jesajæ XIII. v. 21. Σειρῆνας δὲ οἶμαι, φησὶ τὰ εὐστομεῖν εἰδότα πτηνὰ, ἢ κατάγε τὴν Ἑβραίων ἔκδοσιν, τὴν γλαῦκα. *Sirenes, ut puto, appellat aves canendi peritas, aut, juxta Hebræorum editionem, noctuam.* Idem in cap. I. Mich. pag. 399. Σειρῆνας λέγουσιν Ἕλληνες καὶ παῖδες ἐκείνων πτηνὰ μελῳδεῖν εἰωθότα, καὶ καταθέλγειν ἰσχύοντα ταῖς τῶν ᾠδῶν εὐρυθμίαις τοὺς ἀκροωμένους· ἡ δέ γε θεόπνευστος γραφὴ σειρῆνας καλεῖ τὰ τῶν στρουθίων λαλιστατά τε, καὶ εὐστομεῖν εἰωθότα, ἢ καὶ αὐτὰς ἔσθ' ὅτε τὰς ἀηδόνας, αἳ τοῖς ἐναλίοις ἐπωάζουσι κόλποις, εἶτα τῆς καλιᾶς ληφθείσης ὑπὸ κυμάτων, γοερὸν ᾄδουσι μέλος, καὶ καταθρηνοῦσι τρόπον τινὰ τὴν τῆς ἑαυτῶν ὠδῖνος ζημίαν. *Sirenes Græci veteres ac recentes dicunt esse aves, quæ suaviter canere solent, & demulcere possunt suavitate cantus auditores. Sacra autem scriptura Sirenes vocat avicularum disertissimas, & maximè canoras, aut interdum ipsas luscinias, quæ in finibus maris ovis incubant: deinde, nido à fluctibus abrepto, lugubre melos fundunt, & partûs sui jacturam quodammodo lamentantur.* Notatu digna ad hunc locum Cyrilli summi Bocharti verba, parte II. de Animalibus, cap. XIV. *In quibus verbis miraberis, cur scribat* τὰς ἀηδόνας, luscinias, *quæ cum mari & fluctibus nihil commune habent, in maris finibus ovis incubare, & propter nidum suum à fluctibus abreptum lamentari. Quòd cùm sit planè alienum, pro* τὰς ἀηδόνας *meo periculo rescribe* τὰς ἀλκυόνας. *Sequitur nempe Chrysostomum, qui in hæc Jobi* cap. XXX. v. 29. Ἀδελφὸς γέγονα Σειρήνων, Sirenum *vocem ita exponit,* Σειρῆνας λέγει ᾠδικάς τινας ὄρνιθας, ἀλκυόνας, ἢ γλαῦκας. ἄμφω γὰρ θρηνητικά. *Sirenes vocat canoras quasdam aves, alcyones puta, aut noctuas: utraque enim sunt querulæ.* Hæc in Catena in Jobum, pag. 461. perper Olympiodoro tribuuntur. *Et nescio quo fato factu ut quamvis* ἀλκυὼν *&* ἀηδὼν *sint voces scripturâ dissim satis, tamen à librariis non rarò confundantur. Sic in ristotele,* Histor. Animal. lib. VIII. cap. II. *ubi recent res editiones rectè* habent, Τὸ τῶν ἀλκυόνων δὲ γένος πα δρὸν ἐστιν. *Alcyonum autem genus ad aquas degit:* τῶν ἀλκυόνων, *perperam legebatur in veteribus editioni* τῶν ἀηδόνων. *Et cùm apud Suidam, in* Ἡμερινὰ ζῶα, *n rinis avibus adscribuntur* ἀλκυὼν, ἀηδὼν, κήυκες; alcyo luscinia, ceyces, *vox* ἀηδὼν *nihil quidquam est, quàm versa lectio vocis* ἀλκυὼν, *quæ ad marginem primo not est, deinde in textum intrusa. His observatis, Cyrilli v ba plana erunt & perspicua: quia* Sirenes *apud Poëtas guram avium ex parte habent, & stationem ad maris tus, & miram cantus suavitatem, vult Scripturæ interp tes* Sirenum *nomine* alcyones *intelligere, littoreas a valde canoras.* Hactenus ille. Postmodum ex va autoribus probat, suavem esse alcyonum cantum, easdem in maris finibus ovis incubare, & propter dum à fluctibus abreptum lugubre melos funde Quibus sequentia subjicit: *Cùm igitur alcyon sit om um avium maximè lugubris, si Poëtarum judicio stam inde collegerunt veteres eam à Michea significari, cùm cit, juxta Græcos interpretes,* Luctum edam ut Siren *aut Hebraicè,* ut filiæ jaana. *Quod tamen non suffic cùm cætera non conveniant. Nam marina est avis* alcyo *quámque adeò dictam esse volunt* παρὰ τὸ ἐν ἁλὶ κύειν, eo, quòd in mari concipit, & parit. *Itaque* ἀλκυὼν halcyonem, *cum spiritu aspero multi scribunt: in qui Theocritus in Thalysiis* v. 57.

- - - - - - χ' ἀλκυόνες στορεσεῦντι
Τὰ κύματα. - - - - - -

Et halcyones fluctus sternent. *At* filiæ jaana *in des tis degunt à mari remotissimis, puta circa Babylonen & Botsram Idumææ, Jerem. L. v. 39. Jes. XIII. v. 21. XXXIV. v. 13. Præterea crudelis &* ἄστοργος *est* ba jaana, *Threnor. IV. 3. At* Alcyon *Plutarcho autore libro Utra anim. vincit* τῷ φιλοτέκνῳ χελιδόνας, pro amore hirundines; & τῷ φιλάνδρῳ πελειάδας, *am conjugis columbas. (ita enim legendum, non* φιλανθρώπ *ut habent nostræ editiones.) Itaque cerylos maritos su ætate graves,* αἱ ἀλκυόνες περιάγουσιν ἐπ' αὐτῶν τῶν καλλ νων μεσοπτερυγίων, interscapiliis suis sublatos alcyon circumferunt. *Proinde* ad alcyonem *nonnisi constant referunt sacri Doctores, quæ in Græca versione legera de* Sirenibus, *Chrysostomusq; & Cyrillus addunt, aliis,* τὴν γλαῦκα, *id est,* noctuam, *intelligi, idq;* κατὰ τ Ἑβραίων ἔκδοσιν, *quasi vox Hebræa* בת־יענה, bat jaana *id significet. A qua sententia parùm recedunt r centiores, Pagninus scilicet, Arias, Junius & Tremelliu Schindlerus, Buxtorfius, & Bibliorum vernaculi inte pretes;* (excipe novissimam versionem nostram Gern Tigurinam, quæ reddit Strauß, i. e. *Struthio,* vel *Str tho-camelus.*) *quibus* bath-jaana *est* ulula *vel* bubo. *hanc versionem Fuller. Misc. lib. VI. c. VII. multis asseri* In eorum tamen sententiam minimè concedit Bocha tus, sed *bath-jaana struthionem* esse probat ex veteribu scripturæ interpretibus. Septuaginta sanè ut plurimùn στρουθὸν reddunt, vel στρουθίον, id est, struthionem. I Levit. XI. v. 16. τὸν στρουθὸν habent. Et Jobi XXX. v. 29 Ἑταῖρος γέγονα στρουθῶν. Jes. XXXIV. v. 13. αὐλὴ στρ θῶν. Jes. XLIII. v. 20. θυγατέρες στρουθῶν. *Dices, v cem esse ambiguam: quia* στρουθὸς *modò pro* passere *s mitur ex avicularum genere; modò pro* struthione, *ve quod idem est, pro* strutho-camelo, *qui & Latinè dic tur* passer maximus, *apud Plautum, Ausonium, Festum & alios. Et dubitari posse, utro sensu illi interpretes usur*

rpaverint. *Ita est; sed de* ſtruthionibus *accipiunt* eres propè omnes. Olympiodorus in cap. XXX. Jobi, . 461. Catenæ, Στρουθοὺς λέγει, τοὺς στρουθοκαμήλους, καὶ Σύμμαχος ἐξέδωκε. Στρουθοὺς *vocat ſtruthocame-*, *ſicut etiam Symmachus interpretatus eſt*. Baſilius cap. XIII. Jeſ. pag. 1086. Σειρῆνας ὁ μὲν ἔξωθεν λόγος παραδέδωκε γυναῖκάς τινας μελῳδούσας· ἐνταῦθα δὲ δαιμόνων ἔοικεν ὄνομα εἶναι, διὸ Ἀκύλας τὰς Σειρῆνας στρουθοκαμήλους εἶπε. *Scriptura quidem Gentilium tradidit*, Sines *mulieres quaſdam fuiſſe concentu perquam ſuavi* *itillantes: hoc autem loco id nominis exprimere vide-* *ipſos dæmones, eoq; Aquila Sirenes dixit eſſe Strutho-* *melos*. Theodoretus in cap. XIII. Jeſ. pag. 62. Οἱ λοιποὶ ἑρμηνευταί, ἀντὶ τῶν Σειρήνων, στρουθοκαμήλους εἰρήκασι. *liqui interpretes pro Sirenibus ſtruthocamelos dixe-* *it*. Et in cap. XLIII. Jeſ. pag. 106. Θυγατέρας δὲ ...θῶν οἱ λοιποὶ στρουθοκαμήλους ἡρμήνευσαν. *Filias vero* *uthionum reliqui ſtruthocamelos ſunt interpretati*. etiam in cap. L. Jerem. pag. 268. Heſychius: Σειρῆνες, οἱ μὲν ἔξω γυναῖκάς φασι μελῳδούσας, ὁ δὲ Ἀκύλας ...θοκάμηλον. Ex ſuperioribus Baſilii hæc deſumta lentur. Heſychius iterum clarè docet, στρουθὸν tam *paſſere*, quam *de ſtruthione* dici: Στρουθός, ὁ καταφερής, καὶ λάγνος. Ἀττικοὶ δὲ τὰς στρουθοκαμήλους. *Paſſer, ſa-* *& laſcivus. Attici verò ſtruthiocamelos* ita vocant. idas in Σειρῆνας. Ὁ οὖν Ἰὼβ λέγει, Ἀδελφὸς γέγονα σειρήνων, ἑταῖρος δὲ στρουθῶν. τουτέστιν, ᾄδω τὰς ἐμαυτοῦ συμφοράς, ὥσπερ Σειρῆνες. Στρουθοὺς δὲ λέγει, ὃν ἡμεῖς στρουθοκάμηλον λέγομεν. *Jobus verò dicit*, Frater factus ſum renum, & ſodalis paſſerum. *Hoc eſt, Meas calami-* *es cano, quemadmodum Sirenes*. Paſſerem *verò vo-* *quem nos* ſtruthiocamelum *appellamus*. Plura vide ud Bochartum.

Σεκουνδικήριος.

Σεκουνδικήριος, *ſecundicerius*. Quemadmodum ...μμικήριος, ut ſuo loco docemus, primus in ceram tabulas relatus: ita qui ſecundus erat ordine, *ſecun-* *erius* appellatus eſt. Gregorius M. lib. IX. Regiſt. iſt. XXXIII. *Hanc autem epiſtolam Paterio ſecundi-* *rio Notario Eccleſiæ noſtræ ſcribendam dictavimus*. t. I. Concilii ſub Menna, pag. 571. Ἀναγνώστης τῆς ...οσολικῆς καθέδρας τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, καὶ Νοταρίων ...κουνδικήριος. *Lector Apoſtolicæ cathedræ veteris* *mæ, & Notariorum ſecundicerius*. Vide Gloſſ. ...urſii.

Σεληνιαζόμενος.

Epileptici, quibus creſcente Luna pejus eſt, vo-ntur σεληνιακοί, Latinis *Lunatici*. Veteres Gloſſæ: *...naticus*, σεληνιακός. Id fit ſimul ac Luna creſcere ...ipit. Præcipuè autem ἐπιλήπτους, ſeu, ut poſterior ...as locuta eſt, *caducos*, vel *cadivos*, hoc eſt πτωματικούς, appellari σεληνιακοὺς uſu venit. Artemidorus: ...σίθησι δὲ τῷ ἀποτελέσματι καὶ νόσον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Ἱερὰν καλουμένην· ἀνάκειται γὰρ τῇ Σελήνῃ. φασὶ δὲ καὶ νόσον ταύτην οἱ παλαιοὶ ἀνακεῖσθαι τῇ Σελήνῃ. *Effi-* *...ntiæ verò ſiderali morbum quoque, qui* ſacer *ut pluri-* *...m appellatur, attribuit: Lunæ enim acceptus fertur.* *...cunt autem veteres morbum hunc Lunæ tribuendum.* ...dorus lib. X. Orig. cap. I. *Caducus à cadendo dictus,* *eſt, Lunaticus, eò quòd certo Lunæ tempore patiatur.* ...etæus lib. I. cap. IV. Δοκέει γὰρ τοῖσιν εἰς τὴν Σελήνην ...ητροῖσιν ἀφικνεῖσθαι ἡ νοῦσος· τοὔνεκεν ἱερὴν κικλήσκουσι ...πάθην. *Videtur enim quibuſdam miſeris juxta* *...nam venire morbus: propterea affectum hunc* ſacrum *appellant*. *Vel quòd*, ut inquit Galenus lib. III. de diebus decretor. τῶν ἐπιληπτῶν τηρεῖ περιόδους (ἡ Σελήνη) ἐξ ὧν ἡλίου πλέον, ἢ ἔλαττον μεταλαμβάνει, *eorum qui comitiali* *morbo laborant ſervat periodos* (Luna) *prout plùs mi-* *núsve Solis participat: vel* etiam *quòd*

Ipſe Deus memorat dubiæ per tempora Lunæ
Conceptum, talis quem ſæpe ruina profudit:

ut autor eſt Serenus Sammonicus cap. LVII. Et ſic Julius Firmicus lib. IV. Matheſ. *Si Luna malè fuerit collocata, aut ſpaſticos, aut caducos facit*. Juvencus lib. III. reſpiciens ad Lunaticum Matth. XVII. 14.

Nam curſus Lunæ natum mihi dæmonis arte
Torquet, & in liquidas dejectum projicit undas.

Pleniùs Ruſticus Elpidius lib. V. v. 243.

Repſerat in miſerum rabies horrenda furoris
Dæmonis afflatu, propria qui peſte nocivus
Allidit captas fœdo diſcrimine mentes,
Menſtrua deciduos cùm Luna recolligit ignes.

Talis, inquam, illi erat epilepticus, qui Matth. XVII. 15. dicitur σεληνιάζεσθαι: Lunæ autem IX. v. 39. *dæmoniacus* vocatur: uti Marci IX. v. 17. 25. πνεῦμα ἔχειν ἄλαλον καὶ κωφόν. Is enim cum diabolico energemate, ſeu arreptione conjunctum habebat malum maniacum aut epilepticum. Alioqui & Lunaticos eſſe, minimè à dæmone obſeſſos, ex iis, quæ jam allata ſunt, ſatis liquet. Euthymius in Matth. IV. v. 24. *Lunatici verò tenentur affectione corruptorum humorum. Quia enim Luna cùm ad plenum lumen devenerit, naturam habet per ſplendorem ſuum attractivam humorum qui in corporibus ſunt, fit ut hi tunc turbentur. Frequens etenim ac pravus vapor ab ipſis elevatus, cerebrum dilaniat, hominemq; contorquet: cùmque hæc à Luna patiantur, Lunatici appellantur*. Porrò Matth. XVII. & IV. Lunaticus דבר אגרא Syriacè dicitur, hoc eſt, ut exponit Fullerus Miſcell. lib. II. cap. XVII. ad verbum, *qui extra tectum*, ſupple *degit*, quòd intra domum continere ſe non poſſet, propter δαιμονιασμὸν quo agitabatur, epilepſiæ permiſtum. Ita furioſus ille, de quo Lucæ VIII. 27. ἐν οἰκίᾳ οὐκ ἔμενεν. At Ludovicus de Dieu ad Matth. IV. v. 24. ſententiam hanc confutat, probatque בר אגרא Syriacè non ſonare, *extra tecta*, quod diceretur, לבר מן אגרא, ſed rectiùs exponi, *filium tecti*, quòd domorum tecta furore agitati conſcendant. Optimo ſenſu reddit Arabs παραφραστικῶς, Matthæi XVII. v. 15. *Cum dæmone eſt, & vexatur valde in principiis pleniluniorum*. Sunt ex veteribus, qui hîc omnia dæmoni, nihil naturæ adſcribunt. Ita facit Origenes in Matth. XVII. de Lunatico, pag. 311. ubi eos Medicos, qui nimium naturæ tribuunt, nec quicquam dæmonis ope, ſed omnia ſolius naturæ viribus adminiſtrari contendunt, inceſſit. Verba ejus adſcribo. Ἰατροὶ μὲν οὖν φυσιολογείτωσαν, ἅτε μήτε ἀκάθαρτον πνεῦμα εἶναι νομίζοντες κατὰ τὸν τόπον, ἀλλὰ σωματικὸν σύμπτωμα, καὶ φυσιολογοῦντες τὰ ὑγρὰ λεγέτωσαν κινεῖσθαι τὰ ἐν τῇ κεφαλῇ, κατά τινα συμπάθειαν τὴν πρὸς τὸ σεληνιακὸν φῶς, ὑγρὰν ἔχον φύσιν. *De rerum ergo natura diſputent medici, quippe quibus perſuaſum ſit ſpiritum impurum minimè hîc eſſe, ſed morbum corporis duntaxat, ac diſputantes dicant per quendam cum lunari lumine, quod humidâ præditum eſt naturâ, conſenſum & convenientiam, humores in capite contentos moveri*. Cætera apud ipſum vide autorem. Chryſoſtomus quoque Homil. LVII. in Matth. pag. 366. itidem negat, per Lunaticos eos intelligi, qui creſcente Luna, naturali morbo, aut morbi exaſperatione affligantur: & contrà docet, impuros ſpiritus Lunam obſervâſſe, hominesque ſecundum lunarem curſum aggreſſos fuiſſe, ut hac ratione huic Dei detraherent creaturæ. Ὁ εὐαγγελιστὴς inquit, ὅτι σεληνιάζε-

νιαζομένους πολλοὺς ἐθεράπευσε λέγει, ἀπὸ τῶν πολλῶν ὑπονοίας αὐτοὺς καλῶν. Ὁ γὰρ δαίμων ἐπὶ διαβολῇ τοῦ στοιχείου καὶ ἐπιτίθεται τοῖς ἁλοῦσι, καὶ ἀνίησιν αὐτοὺς κατὰ τοὺς τῆς σελήνης δρόμους· οὐχ ὡς ἐκείνης ἐνεργούσης, ἄπαγε· ἀλλ᾽ αὐτὸς τοῦτο κακουργῶν εἰς τὴν τοῦ στοιχείου διαβολήν. Διὸ καὶ πεπλανημένη παρὰ τοῖς ἀνοήτοις ἐκράτησε δόξα, καὶ οὕτω τοὺς τοιούτους καλοῦσι δαίμονας, ἀπατώμενοι. *Dicit Evangelista, eum multos* Lunaticos *sanasse, à communi multorum consuetudine ipsos denominans. Dæmon enim, ut elemento illi ac luminari detrahat, secundum lunares cursus aggreditur & remittit captos: non quòd Luna hoc operetur, apage: sed ipse hoc malitiosè operatur, ut hac ratione hoc elementum traducat. Unde etiam hæc falsa opinio apud multos invaluit: atque sic errantes, tales dæmones vocant.* Eandem sententiam repetit Theophylactus in Cap. IV. & XVII. Matthæi, ubi: Οὐχ ἡ σελήνη αἰτία, ἀλλ᾽ ὁ δαίμων ἐπετήρει τὴν σελήνην πλήρη οὖσαν, καὶ τότε ἐπετίθετο, ἵνα βλασφημηθῶσι τὰ ἔργα τοῦ θεοῦ ὡς κακοποιά. *Non Luna caussa erat morbi, sed dæmon observabat plenilunium, & tunc insidiabatur, ut arguerentur opera Dei tanquam nobis malum inferentia.* Ita etiam Theophanes Homil. XXIII. pag. 147. Εἰώθασι τοῖς μιαροῖς πνεύμασι κατά τινας σεληναίας τροπὰς τὴν παραφορὰν ἐπάγειν τοῖς πάσχουσιν· ἵνα τι γένηται; ἵνα τὸ καλῶς δημιουργηθὲν σημεῖον ἐπ᾽ εὐεργεσίᾳ τῆς κτίσεως, ἡ σελήνη φημὶ, βλάβης αἴτιον νομισθῇ, κἀντεῦθεν βλασφημῆται ὁ κτίστης ὡς κακῶν ὑπάρχων δημιουργός. Τοῦτο πανούργως νοήσαντες, δόξαν ἐνέσπειραν, ὡς ἡ σελήνη ταῖς ἰδίαις αὐξήσεσιν, ἢ μειώσεσι τὴν τοιαύτην σκότωσιν ἀπεργάζεται· ὅθεν καὶ σεληνιαζομένους ἐκάλουν τοὺς πάσχοντας. *Mors est immundis spiritibus ad quasdam Lunæ mutationes, iis, quos vexant, turbationem mentis injicere: quorsum? ut signum à Deo rectè conditum ad rerum creatarum utilitatem, Lunam dico, detrimenti caussa existimetur, atque inde creator, ut malorum opifex, vituperetur. Id malitiosè commenti, hanc disseminârunt opinionem, quòd Luna incrementis ac decrementis suis ejusmodi vertiginem efficiat: unde etiam* Lunaticos *appellârunt eo morbo laborantes.* Verùm hi in defectu peccant, dum omnia dæmoni, nihil naturæ adscribunt. Certè Lunaticus Matthæi XVII. ἐπιληψίᾳ simul & δαιμονιασμῷ laboravit. Id usque adeo inauditum non est, ut ἐπίληπτοι sæpe cum δαιμονιζομένοις, & κατεχομένοις confundantur. Hesychius: Ἐπιλήπτῳ, ὑπαιτίῳ, δαιμονιζομένῳ. Ὑπαίτιον vocat, id est, *causarium*, qui morbo comitiali vexatur: quem *caducum & cadivum* Latini recentiores dixere. Nam *cadivus* est ἐπίληπτος, vel πτωτικός. A *cado, cadivus*, ut à *vaco, vacivus; à noceo, nocivus.* Sed ὑπαίτιον propriè vocat Hesychius eum, qui morbo comitiali laborat, quòd is morbus *sonticus* Latinis diceretur. *Sonticus* autem est αἴτιος, vel ὑπαίτιος. Nam *sontes* sunt αἴτιοι & ὑπεύθυνοι, *insontes* ἀναίτιοι. Inde *sonticus morbus* de comitiali, & sontici vel ὑπαίτιοι Hesychio, qui illo morbo tentantur. Glossæ veteres: *Sonticus morbus*, ἱερὰ νόσος.

Σεμνεῖον.

Σεμνεῖον est *Locus sacer*, seu *sanctus*, quasi dicas *sanctuarium*. Hesychio est ἱερὸς οἶκος, *sacra domus*. Philo usurpat de loco, in quo monachi τὰ τοῦ σεμνοῦ βίου μυστήρια τελοῦνται, quod & μοναστήριον. Suidas: Σεμνεῖον· τὸ μοναστήριον, ἐν ᾧ μονούμενοι οἱ ἀσκηταὶ τὰ τοῦ σεμνοῦ βίου μυστήρια τελοῦσι. *Locus venerandus. Monasterium, in quo soli ascetæ, veneranda vitæ mysteria peragunt.* Methodius in Chronico: Μάρκος ὁ εὐαγγελιστὴς πολλὰ μοναστήρια συνεστήσατο, ἅπερ σεμνεῖα τότε προσηγορεύθησαν. *Marcus Evangelista multa Monasteria construxit, quæ illo tempore* σεμνεῖα *appellata su[nt].* Balsamon ad Can. XII. Concilii II. Nicæni, pag. 51[...] Ὃν τρόπον ὁ δημόσιος οὐ πολυπραγμονεῖται ὑφ᾽ ἑαυτο[ῦ] οὕτως οὐδὲ τὰ ἱερὰ σεμνεῖα ἢ ἡσυχαστήρια, μοναστήριά τε καὶ λοιπὰ ὑπό τινος τῶν τοῦ δημοσίου φροντιστῶν ἀνακριθήσετ[αι]. *Quemadmodum publico nulla à se molestia negotium exhibetur, sic nec loca sacra, nec silentiaria, nec mon[a]steria, nec reliqua, ab ullo publici curatore litibus agi[ta]buntur.*

Σεμνοληρέω.

Non habent Lexica. Significat *magnificas, [&] scurriles affero nugas.* Cyrillus Alexandr. Dial. IV. [de] SS. Trinitate, pag. 544. conjungit τὸ σοφίζεσθαι περιττ[ὰ] καὶ οἱονεὶ σεμνοληρεῖν, *inanes argutias & magnificas affer[re] nugas.*

Σεμνός.

Σεμνὸς, ut monet Cl. Meursius, est Hymnus ita d[i]ctus à prima voce, quâ inchoabatur, quemadmodu[m] ἅγιος, ἄμωμος, ἄξιος, & tales. Codinus: Ἀρχομέ[νου] δὲ ψάλλεσθαι τοῦ ἐπὶ τῇ μεγάλῃ εἰσόδῳ σεμνοῦ, ἐρχόμενοι ἐντιμότεροι τῶν διακόνων τῆς ἐκκλησίας προσκαλοῦνται τὸν βα[σι]λέα.

Σημαίνω.

Σημαίνει apud recentiores Græcos est *signum da[re] sono nolæ*, aut *campanæ*, vel etiam *ligni*, de quo in v[o]ce Ξύλον, num. III. Typicum Sabæ, cap. V. pag. 5. Π[ε]ρὶ τοῦ πῶς χρὴ σημαίνειν καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν. *De e[o] quomodo singulis diebus pulsandum*, vel *signum dandu[m]*. Sæpiùs ibi legitur. Alexii Patriarchæ monumentu[m] apud Zonaram, pag. 793. Ἐπεί τινες τῶν κατὰ τόπους δ[υ]νατῶν ἐν τοῖς τῶν οἴκων εὐκτηρίοις σημαίνειν τε καὶ συνάγ[ειν] φιλονεικοῦσιν. Interpres: *Quoniam alicubi quida[m] potentes in Oratoriis imperium habere, cœtusq; c[o]gere nituntur.* Imperitè satis: σημαίνειν non est *in[i]perium habere*, sed quod diximus. In historia Con[c.] Florent. sect. XII. cap. V. pag. 337. Εἶτα ὑπέστρεψ[εν] εἰς τὸ ἴδιον οἴκημα, καὶ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ Ἑσπερι[νοῦ] ἐσήμανε. *Postea ad suam se recepit domum, & insta[n]te vesperarum horâ signo dato gregem ad Ecclesia[m] invitavit.* Vide Glossarium Meursii, & vocem Σ[ή]μαντρον.

Σήμαντρον.

Vlachus in Thesauro suo: Σημαίνω, *tintino*, κω[]δωνίζω. Σήμαντρον, *tintinnabulum*. Κροῦσμα, τὸ σίδ[η]ρον. Ita vocatur ligneum instrumentum, quo camp[a]narum loco utuntur Græci, de quo in Ξύλον num. II[I.] Typicum Sabæ cap. V. Ὁ οὖν εἰρημένος κανδηλάπτ[ης] ἀπέρχεται καὶ σημαίνει τὸ μέγα σήμαντρον. *Dictus ig[i]tur candelarum accensor abit, & dat magnum signum.* Μέγα σήμαντρον erat ex eodem ligno, de quo in ξύλο[ν] & in turribus, sive campanariis, catenis ferreis, su[is] extremitatibus appendebatur. Illud insigni est magn[i]tudine, ut quandoque sex palmos latitudo, unum crassitudo, triginta longitudo exæquet, malleoqu[e] pro magnitudine Semanterii pulsetur: ut notat Alla[]tius. Magius in libro de Tintinnabulis Σήμαντρ[ον] legit, & deducit ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν. Sed est σήμαντρον à ve[r]bo σημαίνειν, *tintino*. Sed vix operæ precium his diu[]tiùs inhærere.

Σημεῖ[ον]

Σημεῖον.

. *Quid sit* σημεῖον paucis ex veteribus docemus. Basilius M. in cap. VII. Jesajæ, pag. 1003. Ἡ γραφὴ τὰ παράδοξα, καὶ παραστατικά τινος μυστικοῦ λόγου σημεῖα καλεῖ. *Scriptura admirabilia & repræsentativa cujusdam mystici sermonis signa vocat.* Ibid. paulò antè: Ἔστι σημεῖον, πρᾶγμα φανερὸν, κεκρυμμένου τινὸς καὶ ἀφανοῦς ἐν ἑαυτῷ τὴν δήλωσιν ἔχον. *Signum est opus in se ipso retinens rei cujusdam arcanæ & reconditæ manifestationem.* Et in ... m Caput, pag. 1005. Σημεῖόν ἐστι τερατίου τινὸς, ἢ παρηλλαγμένου τὴν κοινὴν συνήθειαν ἀνθρώπων ἐπίδειξις. *Signum est demonstratio rei cujuspiam prodigiosæ, demutatæ & à communi consuetudine hominum omnino alienæ.* Theodotus, Ancyræ Episcopus, in Actis Ephesinis, p. 262. Σημεῖον καλεῖται, ὑπὲρ τὴν συνήθη φύσιν γενόμενον· ἢ, ὅτι μὲν ἐγένετο ἴσμεν, τὸν δὲ τρόπον λέγειν οὐκ ἔχομεν. *Signum vocatur, quod præter naturam factum est: quod quidem factum esse scimus, ejus verò modum ignoramus.*

Iidem scriptores Ecclesiastici inter σημεῖον & τέρας discrimen faciunt. Ammonius in Catena, ad v. 48. cap. ... Joh. pag. 140. Τέρας ἐστὶ, τὸ παρὰ φύσιν, οἷον τὸ ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, καὶ ἐγεῖραι νεκρόν. Σημεῖον δὲ, τὸ οὐκ ἔξω φύσεως οἷόν ἐστιν ἰάσασθαι ἄρρωστον. *Prodigium est, quod ... ra naturam fit, quale est cæcorum oculos aperire, ac mortuos suscitare. Signum verò est, quod non omnino limites naturæ excedit, ut infirmum sanare.* His prorsus similia leguntur apud Theophylactum ad eundem locum, pag. 621. in Johannem. Idem in cap. XV. ad Romanos, ad v. 19. pag. 148. Διαφέρει σημεῖον καὶ τέρας, τῷ, τὸ μὲν σημεῖον ἐν τοῖς κατὰ φύσιν λέγεσθαι, καινοπρεπῶς μέντοι γινομένοις, οἷον ἐπὶ τοῦ τὸ τὴν πενθερὰν Πέτρου πυρέττουσαν εὐθέως ... ῆναι. Ἐνταῦθα γὰρ τὸ, τὸν πυρετὸν θεραπεύεσθαι, κατὰ φύσιν μέν ἐστι, τότε δὲ καινοπρεπῶς ἐγένετο, οὕτω γὰρ ταχέως ... τῇ ἀφῇ. Τὸ δὲ τέρας ἐν τοῖς μὴ κατὰ φύσιν, οἷον, τὸ ... ἐκ γενετῆς τυφλὸν ἰαθῆναι. *Differunt signum & prodigium.* Signum *enim dicitur de iis, quæ secundum naturam sunt, modo tamen inusitato, ut in Petri socru febricitante ... ente sanata. Hic enim febrim curari, secundum naturam est: tum verò nova quadam ratione contigit, nempe ... eò celeriter simul atque attigisset.* Prodigium *verò est iis, quæ non sunt secundum naturam, veluti cùm is, ... i à nativitate cæcus erat, sanaretur.* Verum quidem est, hæc duo differre tanquam latius & angustius: ... nne enim τέρας est etiam σημεῖον, at non vice versa, ... nne σημεῖον statim etiam τέρας. Hoc interim discrimen non semper ab Autoribus observatur. Hesychius: σημεῖον, τέρας. Idem: Τέρα, τέρεα, σημεῖα. Τεράτεσι, σημείοις. Τεράστια, θαύματα, σημεῖα. Veteres Glossæ: Σημεῖον, ὁ σκοπὸς, *signum*. Σημεῖον, τὸ τέρας, *monstrum*. Suidas: Τέρας, παράπλασμα· παρὰ φύσιν τεχθέν. ἢ σημεῖον. Τέρας, *præter ordinariam rationem formatum, præter naturam genitum, monstrum: vel signum.* Idem: Τεράων, σημείων. *Signorum.*

II. Σημείων *finis*, seu *usus*.

1. Κατὰ θέσιν. *Miracula olim erant necessaria* ad conciliandam Evangelio autoritatem, & ad fidem Christianam confirmandam. Chrysostomus Homil. V. in ... ad Corinthios: Τὰ σημεῖα τότε χρησίμως ἐγένετο, καὶ νῦν χρησίμως οὐ γίνεται. *Miracula tunc,* nempe Apostolorum tempore, *utiliter fiebant, & nunc utiliter non fiunt.* Idem, Homil. XLII. t. V. quæ in Inscriptionem Actorum Apostolicorum, fusè probat, ὅτι χρησιμώτερος βίος ἐνάρετος σημείων καὶ θαυμάτων, *vitam cum virtute conjunctam utiliorem esse signis & miraculis.* Pag. 777. aptissimo simili probat, cur olim miracula adeò fuerint frequentia, ut etiam διεφθαρμένοι τὸν βίον, *improbè viventes & moribus corrupti,* ea ediderint. Ἔδει, inquit, πανταχοῦ σπαρῆναι τῆς εὐσεβείας τὸν λόγον, ἐπειδὰν ἀρχὴ καὶ προοίμια τῆς πίστεως ἦν. *Pietatis sermo ubique erat spargendus, quandoquidem initium & exordium fidei erat.* Καθάπερ οὖν γηπόνος ἄριστος νεόφυτον δένδρον τοῖς κόλποις τῆς γῆς ἄρτι παρακατατιθέμενος ἁπαλὸν ὑπάρχον ἔτι, πολλῆς ἐπιμελείας ἀξιοῖ, πανταχόθεν περιφράττων, τειχίζων καὶ λίθοις καὶ ἀκάνθαις, ὥστε μὴ ὑπὸ ἀνέμων ἀνασπασθῆναι, μήτε ὑπὸ ἄλλης τινὸς ἐπηρεασθῆναι βλάβης· ἐπειδὰν δὲ παγὲν καὶ πρὸς ὕψος ἀναδραμὸν ἴδῃ, περιαιρεῖ τὰ τειχία (ἀρκεῖ γὰρ αὐτὸ τὸ δένδρον πρὸς τὸ μηδὲν τοιοῦτον παθεῖν) οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς πίστεως γέγονεν. Ὅτε νεόφυτος ἦν, ὅτε ἁπαλὴ ὑπῆρχεν, ἐπιμελείας ἠξιοῦτο πάντοθεν. Ἐπειδὰν δὲ ἐπάγη καὶ ἐῤῥιζώθη καὶ πρὸς ὕψος ἀνέδραμεν, ἐπειδὴ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐπλήρωσε, καὶ περιῄρει τὰ τειχία, καὶ τὰ ἀσφαλίσματα λοιπὸν ἀνεῖλεν ὁ Χριστός. Διὰ τοῦτο παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν καὶ ἀναξίοις χαρίσματα ἐδίδοτο. Χρείαν γὰρ εἶχε τὸ παλαιὸν, τῆς πίστεως ἕνεκα, ταύτης τῆς βοηθείας· νῦν δὲ οὐδὲ ἀξίοις δίδοται· ἡ γὰρ ἰσχὺς τῆς πίστεως οὐκέτι ταύτης δεῖται τῆς συμμαχίας. *Ut igitur optimus agricola in novellam arborem, quam non ita pridem terræ sinui commendavit, dum adhuc tenera est, multam curam impendit; undique illam circumvallat, & lapidibus munit atque spinis, ut ne à ventis evellatur, néve alio quodam incommodo lædatur: postquam autem radices egerit, & in sublime illam crevisse viderit, tum amovet munimenta (sufficit enim sibi ipsi arbor, ad injurias tales repellendas) ita quoque circa fidem evenit. Quando nuper erat plantata, quando tenera erat, omni ex parte multa in eam cura impendebatur: postquam autem stabilita fuit, & radices egit, & in sublimitatem ascendit, postquam universum terrarum orbem complevit, munimenta removit Christus, & de cætero tutamina sustulit: propterea initio quidem etiam indignis dabantur dona, quoniam hoc auxilio fidei fovendæ caussâ indigebat antiquitas: nunc autem ne dignis quidem conceduntur: fidei quippe robur & firmitas hoc subsidio non eget.* Sequentia etiam lectu dignissima. Oecumenius in cap. IX. Actor. pag. 55. duas affert rationes, cur miracula in primitiva Ecclesia fuerint necessaria: Τὰ τῶν σημείων ὑπὲρ τοῦ τοὺς ἄλλους ἐπισπᾶσθαι ἐγίνετο, τὰ δὲ καὶ ὑπὲρ τῆς τῶν πιστευόντων παρακλήσεως. *Alia quidem signa propterea fiebant, ut alii* ad fidem *allicerentur: alia verò, ut inde credentes solatium haberent.*

2. Κατ᾽ ἄρσιν. *Nunc non ampliùs sunt necessaria.* Confer præcedentia: quibus sequentia. Chrysostomus in Psal. CXI. Ὁ ὑψηλὸς καὶ φιλόσοφος οὐδὲν δεήσεται σημείων· μακάριοι γὰρ οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ πιστεύσαντες. *Sublimis & philosophus signis neutiquam egebit: beati enim qui non viderunt, & crediderunt,* Joh. XX. 29. Idem, Homil. XXIV. in Matth. pag. 172. Μὴ νομίζωμεν ἔλαττον ἔχειν, ἐπειδὰν σημεῖα οὐ ποιοῦμεν νῦν. Οὐδὲν γὰρ ἐκ τούτου πλέον ἔσται ἡμῖν ποτε, ὥσπερ οὖν οὐδὲ ἔλαττον ἐκ τοῦ μὴ ποιεῖν, ἐὰν ἀρετῆς ἐπιμελώμεθα πάσης. Τῶν μὲν γὰρ σημείων οὐκ αὐτοὶ ὀφειλέται ἐσμὲν, τοῦ δὲ βίου καὶ τῶν πράξεων θεὸν ἔχομεν ὀφειλέτην. *Ne existimemus, nos aliquid minus habere, quia nunc miracula non patramus. Nihil namque unquam propter illa ampliùs nobis erit, sicut nec minus, si non patramus, si omnibus studuerimus virtutibus. Neque enim signa edere tenemur, pro bene autem acta vita Deum debitorem habemus.* Et Homil. XXXII. in Matth. pag. 223. Gentilibus, objicientibus Christianis, quòd nullis miraculis suam confirment doctrinam, respondet: Ἀλλὰ καὶ τοῦτο τῆς εὐγενείας ὑμῶν μέγιστον δεῖγμα καὶ τῆς ἀγάπης, τὸ μὴ μετ᾽ ἐνεχύρων πιστεύειν τῷ θεῷ. Καὶ γὰρ καὶ διὰ τοῦτο, καὶ δι᾽ ἕτερον τὰ σημεῖα

μεῖα ἔπαυσεν ὁ Θεός· εἰ γὰρ οὐ γινομένων τῶν σημείων, οἱ πλεονεκτήμασιν ἑτέροις κομῶντες, οἱονεὶ λόγου σοφίᾳ, ἢ εὐλαβείας ἐπιδείξει, κενοδοξοῦσιν, ἐπαίρονται ἀπ᾽ ἀλλήλων σχίζονται· εἰ καὶ σημεῖα ἐγένοντο, πῶς οὐκ ἂν ἐγένετο ῥήγματα; *Sed maximum vestræ nobilitatis & charitatis indicium hoc est, si absque pignoribus firmiter Deo credatis. Nam & propter hanc caussam, & propter aliam Deus miraculis finem imposuit. Si enim cessantibus signis, qui sapientiâ, vel pietatis demonstratione, aut aliis virtutibus præstant, inani gloria tolluntur, superbiunt, ab aliis sese sejungunt: si etiam miracula patrarentur, quot quantæque divisiones inde orirentur?* Iterum Homil. XL. in Acta, pag. 834. Ὥσπερ οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες, μακάριοι, οὕτως οἱ χωρὶς σημείων πιστεύοντες. --- Τὸ κεφάλαιον ἔχομεν τῶν ἀγαθῶν διὰ τοῦ βαπτίσματος· ἄφεσιν ἁμαρτημάτων ἐλάβομεν, ἁγιασμὸν, πνεύματος μετάληψιν, υἱοθεσίαν, ζωὴν αἰώνιον. Τί βούλεσθε πλέον; σημεῖα; ἀλλὰ καταργεῖται. Πίστιν ἔχεις; ἐλπίδα; ἀγάπην; τὰ μένοντα ταῦτα ζήτει, ταῦτα σημείων μείζω. *Quemadmodum illi, qui non viderunt, & crediderunt, beati sunt: ita sine signis credentes. --- Habemus caput bonorum per Baptismum: remissionem peccatorum accepimus, sanctificationem, spiritus participationem, adoptionem, vitam æternam. Quid vultis præterea? signa? verùm abolita sunt. Fidem habes? spem? charitatem? Hæc semper mansura quære: hæc signis sunt majora.* Et Homil. LXXXVIII. t. V. pag. 607. Ἐγὼ νῦν χρείαν οὐκ ἔχω σημείων. Τίνος ἕνεκεν; ὅτι καὶ χωρὶς σημείου δόσεως πιστεύειν μεμάθηκα τῷ δεσπότῃ. ὁ γὰρ ἀπιστῶν ἐνεχύρου δεῖται· ἐγὼ δὲ πιστεύων οὐ δέομαι ἐνεχύρου οὐδὲ σημείου. *Mihi nunc non est opus signis. Cur hoc? quia etiam sine signo Domino credere didici: qui enim non credit, is pignore eget: ego verò, cùm credam, neque pignore, neque signo indigeo.* Theophylactus in c. VII. Joh. pag. 671. Οὐκ ἀπὸ τῶν σημείων δεῖ πιστεύειν οὕτως ὡς ἀπὸ τῶν γραφῶν· ἡ γὰρ διωρθωμένη πίστις ἀπὸ τῶν γραφῶν ἐστι. *Non tam propter signa, quàm propter scripturas credendum est. Fides enim recta ex scripturis est.* Imò signa infidelibus & incredulis, non fidelibus dari, frequenter à Veteribus inculcatum reperias. Chrysostomus Homil. XII. in Matth. pag. 78. Τὰ σημεῖα οὐ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπιστοῦσι. *Signa non dantur credentibus, sed iis, qui non credunt.* Homil. XXIV. in Joh. pag. 650. Τὸ σημεῖα αἰτεῖν πειραζόντων ἐστὶ καὶ τότε καὶ νῦν· καὶ γὰρ καὶ νῦν εἰσιν οἱ ζητοῦντες καὶ λέγοντες. Διατί μὴ καὶ νῦν σημεῖα γίνεται; Εἰ γὰρ πιστὸς εἶ, ὡς εἶναι χρὴ, καὶ φιλεῖς τὸν Χριστὸν ὡς φιλεῖν δεῖ, οὐ χρείαν ἔχεις σημείων. Ταῦτα γὰρ τοῖς ἀπίστοις δίδοται. *Signa petere tentantium est & tunc, & nunc. Etenim nunc quoque sunt, qui quærunt & dicunt: Cur non etiam hodierno die signa fiunt? si enim fidelis es, ut te esse oportet, & Christum diligis, ut diligere decet, signis tibi opus non est: ea enim infidelibus dantur.* Homil. CXLVI. t. V. pag. 989. Σημεῖα τοῖς ἀπίστοις, καὶ οὐ τοῖς πιστοῖς. *Signa* dantur *infidelibus, non fidelibus.* Eodem modo Nazianzenus Orat. XX. pag. 341. Τὰ σημεῖα τοῖς ἀπίστοις, οὐ τοῖς πιστεύουσι. Theophylactus in I. Corinth. XIV. ad v. 22. pag. 285. Τοῖς ἀπίστοις δέδοται τὰ σημεῖα· οἱ γὰρ πιστοὶ οὐ δέονται τούτων, ἤδη πιστοὶ ὄντες. *Signa infidelibus data sunt: fidelibus enim his non opus est, ut qui jam fideles sint.* Constitut. Apostol. lib. VII. cap. I. pag. 1001. Τὰ σημεῖα οὐ τοῖς πιστοῖς ἡμῖν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις.

Σημείωμα. Σημείωσις.

Σημείωμα non habent Lexica. Significat *constitutionem, declarationem, decretum.* Aliquoties legitur apud Balsamonem in Photii Nomocan. Tit. VIII. de Parochiis, cap. XIII. pag. 97. Ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ μακαρίτου κυρίου Ἰωάννου γέγονε σημείωμα συνοδικὸν διορίζο[ν]τον μὴ συνηγορεῖν διακόνους, ἢ ἁπλῶς ἐκκλησιαστικοὺς, ἢ [μο]ναχούς. *Sub Patriarchatu beati domini Johannis facta Synodalis declaratio, quæ decernit, ut nec Diaconi, omnino Ecclesiastici aut Monachi caussas agant.* Mo[x] *Sub Patriarcha Michaële Anchialo* γέγονε σημείω[μα] συνοδικὸν, *facta est Synodalis declaratio.* Ibidem σημ[είω]σις eadem significatione usurpatur: Ζήτει γενομένην [συν]οδικὴν σημείωσιν παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου κυρίου [Λου]κᾶ. *Quære Synodalem declarationem, quæ facta est [a san]ctissimo Patriarcha domino Luca.* Ita apud Philost[or]gium, hist. Eccles. lib. XII. c. VII. pag. 166. Cùm The[o]dosius juvenis admodum esset, adfuit ipsi Pulcheria [so]ror, τὰς βασιλικὰς σημειώσεις ὑπηρετουμένη καὶ διευθύνου[σα], *Imperiales dispositiones adjuvans & dirigens.* Vide S[o]zomen. lib. IX. cap. I. pag. 117. Habet hæc vox ali[am] etiam significationem. Interpretationes quæd[am] Origenis σημειώσεις appellantur. Utrum verò *Scholiis*, [an] *Exegeticis* propriè dictis vox illa tributa sit, quærendu[m] est. Hieronymus *Scholiis* manifestè tribuit Procem. I. Comment. Jesajæ: *Feruntur*, inquit, *& alii sub nom[ine] ejus* (Origenis) *de visione* τετραπόδων *duo ad Grat[ianum] libri, qui pseudographi putantur, & viginti quinque H[o]miliæ, &* σημειώσεις, *quas nos* Excerpta *possumus appel[la]re.* Excerpta igitur, seu σχόλια, ea sunt σημειώσεις. Philocaliæ cap. XXVII. postquam prolixum Origen[is] fragmentum in Exod. X. 27. prolatum est, verba hæc [se]quentibus aliquot fragmentis præfiguntur: Καὶ πά[λιν] ἐν ἄλλῳ τόμῳ ἐν ταῖς αὐταῖς εἰς τὴν ἔξοδον σημειώσεσ[ι]. Igitur σημειώσεις constabant Tomis: proinde quæcu[m]que hoc Philocaliæ capite fragmenta in Exodum r[e]præsentantur, petita sunt ἐκ τῶν σημειώσεων. Ea verò ne[u]tiquam pro Scholiis haberi possunt, sed justorum Com[]mentariorum vicem explent; unde etiam interpres s[u]periorem titulum rectè sic reddidit: *Rursus in alio tom[o] in iisdem ad Exodum Commentariis.* Potest tamen σημειώσεις generale vocabulum esse, quo Tomi & Scho[]lia continentur. Σημειοῦσθαι est *annotare, commentariu[m] scribere, scriptum aliquod ad aliud adjicere, adscriber[e].* Σημείωσις, *annotatio, Commentarius, quidquid ad aliu[d] scribendo adjicitur,* cujusmodi sunt Scholia & Com[]mentarii, qui ad oram librorum attexi solent. Ita inte[l]ligendus Eusebius, lib. V. hist. Eccles. sub finem ca[p.] XIX. pag. 54. a. cùm χαριεστάτην σημείωσιν appellat ob[]testationem quandam, quæ ad finem libri Irenæi πε[ρὶ] ὀγδοάδος præter contextum adjecta erat. Inde etia[m] lux alteri ejusdem loco lib. VI. cap. XVII. pag. 62. b. ub[i] de Hexaplis Origenis agens, deque variis quibus ill[a] constabant interpretationibus, ita scribit. Ταύτας δ[ὲ] αὐτὰς ἐπὶ ταυτὸν συναγαγὼν ἁπάσας, διελών τε πρὸς κῶ[]λον, καὶ ἀντιπαραθεὶς ἀλλήλαις καὶ αὐτῆς τῆς Ἑβραίων σημειώ[]σεως, τὰ τῶν λεγομένων Ἑξαπλῶν ἡμῖν ἀντίγραφα καταλέλοι[]πεν. *His verò omnibus in unum ab eo collectis, & per col[a] divisis, ac invicem è regione oppositis, cùm Hebraicum præterea contextum adscripsisset, exemplaria nobis Hexaplorum, uti appellari solent, reliquit.* Quod Eusebius σημείωσιν Ἑβραίων dixit, commodiùs παραθέσεις τῆς Ἑβραϊκῆ[ς] ἑρμηνείας Epiphanius nuncupavit, hæresi LXIV. pag. 228. quasi dicas *adjunctiones, adjectiones.* Optimè quoque Nicephorus παρασημείωσιν reddidit, hoc est, *descriptionem ad aliud additam;* addita enim præpositio notat esse τῶν πρός τι. Cùm ergo Scholia & Commentaria, alterius scriptionis explicandæ gratiâ scribi soleant, eique sæpe adjungi, & ad oram attexi, propterea σημειώσεις rectè dicta sunt: neque immeritò Philocaliæ textores hoc vocabulum *Commentariis*, Hieronymus *Scholiis* tribuerunt.

Σήμερον.

Σήμερον.

I. Σήμερον propriè sumitur pro hoc præsenti die. Sic hristus ad latronem Lucæ XXIII. 43. Σήμερον μετ' ἐμȣ̃ ῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. De cujus loci explicatione multa ximus in voce Λῃςὴς, num. III.

II. Impropriè, & σήμερον notat ab æterno, Psal. II. 7. ήμερον γεγέννηκά σε, hodie genui te: quod idem est ac æterno, si spectes generationem Filii ex Patre, sic in dem dicto ad Hebræos I. 5. & V. 5. Theophylactus cap. I. ad Hebræos, pag. 881. Τὸ, Ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε, οὐδὲν ἕτερον δηλοῖ, ἢ ὅτι ἀπ' ἀρχῆς, ἐξ οὗ ἐστιν ὁ Πατήρ. Ὥσπερ γὰρ, ὢν, λέγεται ἀπὸ τȣ̃ ἐνεςῶτος καιρȣ̃. ὁ γὰρ μάλιστα ἁρμόζει αὐτῷ· οὕτω καὶ τὸ, σήμερον. Hoc, go hodie genui te, nihil aliud significat, quàm quòd sit principio, ex quo Pater est. Quemadmodum enim, Qui, dicitur à præsenti tempore; illud enim potissimùm ipsi nvenit: sic & hodie. Oecumenius ad eundem lom, pag. 803. Τὸ, σήμερον, οὐ χρόνȣ δηλωτικὸν, ἀλλὰ τȣ̃ ηδέποτε διεσπάσθαι τὸν πατέρα τῆς γνησιότητος τῆς πρὸς ν υἱόν. Illud, hodie, non significat tempus, sed Patrem unquam à Filio fuisse divulsum. Iterum Theophyctus in cap. V. ad Hebr. pag. 914. docet illud σήμερον gnificare ἀπ' ἀρχῆς, τȣτέστιν, ἀφ' οὗ ὁ Πατήρ. Alii verò, tum continuum designari contendunt; neque enim atrem Filium ab æterno tantùm, sed quotidie etiamum gignere. Sunt tamen qui utramque hanc expositionem voculæ huic σήμερον vim facere velint: cùm ea maxima etiam latitudine sumta, tempus semper & uod adsit, & quod terminatum sit, designet; nec aut secula diu antegressa, nedum ad id, quod ævum mne anteverterit, referri, aut de eo, quod nunquam on & fuerit, & futurum sit, enunciari, sustineat; uti louitur Cl. Gatakerus in Cinni sui cap. V. ubi ex prosso hunc locum explicat. Consultiùs proinde Theoretum ad v. 7. Psalmi II. pag. 405. scripsisse putant; αὶ μὴν τὸ υἱὸς μονογενὴς ὄνομα πρὸ τῶν αἰώνων εἶχεν ὁ Θεὸς όγος τῷ πράγματι συμφυὲς· ἀλλ' ὅμως ἔχων ὡς Θεὸς ὴν τȣ̃ υἱȣ̃ προσηγορίαν, λαμβάνει αὐτὴν καὶ ὡς ἄνθρωπος. ιὸ καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ ψαλμῷ ἐπήγαγε λέγων, Κύριος πε πρός με, υἱός μȣ εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Ταύην δὲ τὴν φωνὴν οὐκ ἄν τις, τῇ τȣ̃ Θείȣ πνεύματος διδασκαλίᾳ πειθόμενος, τῇ θεότητι προσάψοι τȣ̃ δεσπότȣ ριςȣ̃. Περὶ γὰρ ἐκείνης ἀκȣ́σωμεν τȣ̃ Θεȣ̃ τῶν ὅλων διὰ τȣ̃ αυὶδ λέγοντος, ἐκ γαςρὸς πρὸ ἑωσφόρȣ ἐγέννησά σε· ὡς θρωπος τοίνυν καὶ ταύτην δέχεται τὴν φωνὴν, ὡς ἀνρωπος καὶ τῶν ἐπαγομένων ἀκȣ́ει. Præterea nomen Fi unigeniti Deus Verbum ante secula habebat connatum i: sed tamen, ut Deus appellationem Filii habens, etiam homo eam accipit. Quapropter in proposito Psalmo ljicit dicens: Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, o hodie genui te. Hanc verò nemo Spiritus Sancti ctrinæ obsecutus, divinitati Domini Christi applicuet. De ea enim universorum Deum per Davidem dintem audiamus, Ex utero ante Luciferum genui te. uâ homo igitur & hanc vocem recipit, quâ homo & æ sequuntur audit. Eandem sententiam, sed paus, proponit ad v. 5. cap. I. ad Hebræos, pag. 399. Καὶ ἐν τοι καὶ τὸ, σήμερον γεγέννηκά σε, οὐ τὴν αἰώνιον δηλοῖ έννησιν, ἀλλὰ τὴν τῷ χρόνῳ συνεζευγμένην. Quin etiam illud. Hodie genui te, non æternam significat generaonem, sed eam, quæ tempori conjuncta est. Ita etiam hrysostomus Homil. II. in epist. ad Hebræos: Τὸ, σήερον, ἐνταῦθά μοι δοκεῖ εἰς τὴν σάρκα εἰρῆσθαι. Hoc, odie, mihi de carne dictum esse videtur. Oecumeium quoque ad eundem locum, pag. 803. hæc legas: Τὸ μὲν, υἱός μȣ εἶ, καθὸ λόγος· τὴν αΐδιον γὰρ διὰ τȣ̃ εἶ, γέννησιν σημαίνει· τὸ δὲ, σήμερον γεγέννηκά σε, καθὸ σάρξ, τὴν γὰρ πρόσφατον γέννησιν ἐμφαίνει. Illud quidem, Filius meus es, quatenus Verbum: nam per verbum, es, æternam generationem significat: hoc verò, hodie genui te, quatenus caro; recens enim factam generationem indicat. Nec hoc reticet Theophylactus: quamvis enim, ut vidimus, illud σήμερον ad æternam referat generationem, fatetur tamen, alios ad incarnationem hoc ipsum referre. Τινὲς δὲ τὸ σήμερον γεγέννηκά σε, inquit, οὐ περὶ τῆς προαιωνίȣ, ἀλλὰ περὶ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως τȣ̃το εἰρῆσθαι ἐξεδέξαντο. Καὶ γὰρ καὶ αὕτη ἄνωθεν ἦν· ἐκ πνεύματος γὰρ ἁγίȣ, εὐδοκίᾳ πατρός. Nonnulli autem hoc, hodie genui te, non de æterna, sed ea, quæ est secundum carnem generatione, dictum esse acceperunt. Nam & ipsa à supernis fuit: ex Spiritu enim Sancto, secundum beneplacitum Patris. Hanc expositionem etiam sequitur Cyrillus Alexandr. Dial. V. de Trinitate: Ἀκȣ́ει ὡς ἄνθρωπος, καίτοι Θεὸς ὢν φύσει καὶ υἱὸς, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Audit, quâ homo, quamvis Deus existens naturâ & Filius. Ego hodie genui te. Vide eundem de recta fide ad Imperat. cap. XXVI. Posset tamen ἀλλοπρόσαλλος, parumque sibi constare videri, quia in Thesauro, lib. XXXV. verba Psalmi secundi allegat, ut probet, γεννητὸν εἶναι ἐκ τȣ̃ Πατρὸς τὸν υἱὸν, οὐ πεποιημένον, à Patre genitum, non factum Filium. Et Orat. I. de rect. fid. ad Reginos cap. VIII. Filii nomen hoc loco, τὴν ἐκ πατρὸς ὕπαρξιν οὐσιώδη τε καὶ φυσικὴν κατασημαίνειν, à Patre existentiam essentialem & naturalem designare affirmat. Cæterùm conciliari forsan sibi Cyrillus poterit, si dicatur, priora versus illius verba de generatione Christi, quâ Deus, ab æterno, posteriora de ejusdem, quâ homo, productione in tempore novissimo, cepisse: quomodo Methodium in Orat. de Castitate, interpretatum ex Photio, Biblioth. Cod. CCXXXVII. pag. 960. discimus: qui tamen memoriâ lapsus, voces has ad Christum in Jordane tinctum refert. Ejus verba sunt: Τὸ χρησμωδȣ́μενον ἄνωθεν ἐξ αὐτȣ̃ τȣ̃ πατρὸς τῷ χριςῷ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ. Υἱός μȣ εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Παρατηρητέον γὰρ, ὅτι τὸ μὲν, υἱὸν αὐτȣ̃ εἶναι, (alii, αὐτὸν εἶναι, ego cum Gatakero, αὐτȣ̃ εἶναι αὐτὸν) ἀορίστως ἀπεφήνατο καὶ ἀχρόνως. Εἶ γὰρ υἱὸς, αὐτῷ ἔφη, καὶ οὐ, γέγονας· ἐμφαίνων, μήτε πρόσφατον αὐτὸν τετυχηκέναι τῆς υἱοθεσίας· μήτ' οὐ προϋπάρξαντα τέλος ἐσχηκέναι, ἀλλ' εἶναι ἀεὶ τὸν αὐτόν. Τὸ δὲ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε, ὅτι προόντα ἤδη πρὸ τῶν αἰώνων ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐβουλήθη καὶ τῷ κόσμῳ γεννῆσαι, ὃ δή ἐστι πρόσθεν ἀγνοȣ́μενον γνωρίσαι. Oraculum cœlitus à Patre Christo in Jordane datum: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Observandum est, quòd Filium suum esse ipsum, indefinitè, citra temporis determinationem enunciat. Es enim, inquit ei, Filius, non, eras, aut factus es: declarans, neque recentem adeptum esse filiationem, nec finem habuisse, qui prius extiterat, sed eundem eum semper existere. Illud autem, ego hodie genui te, quòd eum, qui ante secula in cœlis prius extiterat, mundo voluerat generare; hoc est, ignotum antè, notum facere. Cyrillus ipse ad Regin. Orat. II. cap. XIX. Ὁ δὲ καὶ οὕτως υἱὸς Θεȣ̃ καὶ Πατρὸς, κατὰ τὴν προαιώνιον γέννησιν, ὡς δὲ ἄνθρωπος καθ' ἡμᾶς, κατὰ τὴν νεωτάτην καὶ ἔνσαρκον, ἧς ἂν εἴη δεικτικὸν καὶ τὸ σήμερον. καιρὸν γὰρ ἡμῖν σημαίνει τὸν ἐνεστηκότα. οἰκειȣ̃ται δὴ οὖν καὶ τὴν σαρκικὴν αὐτȣ̃ γέννησιν ὁ πατήρ. οἶδεν ἴδιον ὄντα υἱὸν, τὸν ἐξ ἑαυτȣ̃ θεϊκῶς, καὶ ἐκ γυναικὸς ἀνθρωπίνως. Qui hoc modo Filius est Dei & Patris secundum generationem seculo omni priorem, idem & homo juxta nos est; secundum nuperam & carnalem, quam hodie istud hic admittit: nobis enim tempus præsens designat. Carnalem itaque generationem ejus Pater etiam assumit sibi: suum esse

esse novit Filium, & ex se juxta divinam naturam, & ex Maria secundum humanam. Consentit etiam Greg. Nyssenus Homil. II. in Ecclesiast. t. I. pag. 386. ubi ad verba Psalmi secundi: Τὸν ποιητὴν τοῦ παντὸς, τὸν τῶν αἰώνων πατέρα, σήμερον εἶπε γεγεννηκέναι, ἵνα διὰ τοῦ παραθεῖναι τὸ χρονικὸν ὄνομα τῷ καιρῷ τῆς γεννήσεως, μὴ τὴν προαιώνιον ὕπαρξιν, ἀλλὰ τὴν ἐν χρόνῳ ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων, διὰ σαρκὸς γέννησιν παραστήσῃ ὁ λόγος. *Eum, qui est creator universi, Patrem seculorum, dixit se hodie genuisse, ut per hoc quod tempori generationis nomen temporale adjecerit, non eam quæ fuit ante secula subsistentiam, sed eam quæ fuit in tempore ad hominum salutem, per carnis generationem, verbum ostenderit.* Reliqua, imprimis ea, quibus locus Actor. XIII. 32, 33. explicatur ex Gatakero peti possunt. Ita etiam Eulogius in Biblioth. Photii, Cod. CCXXX. pag. 853. illa Hebr. XIII. 8. Ἰησοῦς χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. *Jesus Christus heri & hodie idem, & in secula,* hoc modo exponit: Διὰ μὲν τοῦ χθὲς καὶ σήμερον, ἄνθρωπον τὸν αὐτὸν ὁμολογεῖ· διὰ δὲ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, τὸν αὐτὸν ἀνακηρύττει θεόν. *Per* heri *quidem &* hodie, *eundem hominem esse fatetur: per hæc verò,* & in secula, *eundem Deum prædicat.* Nec aliter Theodoretus ad præsentem locum, pag. 460. Δείκνυσιν αὐτοῦ καὶ τὴν αἰώνιον ὕπαρξιν. Χθὲς γὰρ καὶ σήμερον τὴν ἀνθρωπείαν ἐκάλεσε φύσιν, αἰώνιον δὲ τὴν θεότητα προσηγόρευσε. Τὸν δὲ αὐτὸν ἔφη καὶ τοῦτο εἶναι κἀκεῖνο. ἐπειδὰν εἷς υἱὸς ὁ μονογενὴς ὁ αὐτὸς καὶ πρωτότοκος. *Ostendit æternam ejus subsistentiam.* Heri *enim &* hodie *humanam naturam appellavit, æternam verò vocavit divinitatem. Eundem porrò & hoc & illud esse dixit: quoniam unus Filius unigenitus idem & primogenitus.* Hanc expositionem etiam sequitur Victor. Strigelius: Heri, *ante tempus sui adventus in carne.* Hodie, *cùm revelatus est in tempore. Nunc & in secula est idem Christus, per quem unum & eundem liberantur à lege, justificantur & salvantur omnes credentes præteriti, præsentes, & futuri. Nam una & eadem Evang. vox in Ecclesia sonat à primis parentibus perpetua serie certis testimoniis propagata.* Nec contraria his sunt verba Chrysostomi, Homil. XXXIII. in epist. ad Hebræos, pag. 597. Ἐνταῦθα τὸ, χθὲς, τὸν παρελθόντα πάντα λέγει χρόνον· τὸ, σήμερον, τὸν ἐνεστῶτα· ὁ αἰὼν, τὸ ἄπειρον καὶ λῆξιν οὐκ ἔχον. *Hic illud,* heri, *dicit omne tempus præteritum, &,* hodie, *præsens tempus:* seculum, *futurum & infinitum.* Ita etiam Theophylactus, pag. 1024. Φησὶν οὖν ὅτι αὐτός ἐστι χριστὸς χθὲς, τουτέστι, κατὰ τὸν ἐνεστῶτα, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, τοὺς μέλλοντας καὶ ἀπεράντους, καὶ οὐχ ἥξει ἕτερος. *Dicit igitur, idem est Christus* heri, *id est, omni præterito tempore, &* hodie, *hoc est, præsenti tempore, &* in secula, *futura scilicet, adeoque infinita, nec veniet alius.*

Σήμερον aliquando in scriptura *præsens tempus extendit in totum seculum.* Origenes Comment. in Joh. sub finem, pag. 421. Πολλαχοῦ τὸ, σήμερον, ἐν τῇ γραφῇ καὶ ἐπὶ ὅλον παρατείνει τὸν ἐνεστηκότα αἰῶνα· ὥσπερ ἐν τῷ ἐφημίσθη ὁ λόγος οὗτος παρὰ Ἰουδαίοις μέχρι τῆς σήμερον. Καὶ, Σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, &c. *Multis in locis vocabulum,* hodie, *in scriptura extendit præsens tempus in totum seculum: ut in illo,* Divulgatum est hoc verbum apud Judæos usque hodie. *Et,* Hodie, si vocem ejus audieritis, &c. Ita Hebr. III. 13. ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται, *donec hodie cognominatur,* id est, interprete Theodoreto, τὸν παρόντα βίον, *per totam præsentem vitam.* Oecumenius, pag. 813. exponit, ἕως τέλους· ἄχρι γὰρ τέλους τὸ σήμερον καλεῖται. *Usque ad finem: namque usque ad finem hodie cognominatur.* Clemens Alex. in Protreptico, pag. 55. respiciens ad Hebr. III. 7. Μεγάλη τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ ἡ χάρις. Ἐὰν σήμερον τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσωμεν. Τὸ δὲ σήμερον, καθ' ἑκάστην αὐτοῦ αὔξεται τὴν ἡμέραν ἕως ἂν ἡ σήμερον ὀνομάζηται. μέχρι δὲ συντελείας, καὶ ἡ σήμερον, καὶ ἡ μάθησις διαμένει· καὶ τότε ἡ ὄντως σήμερον ἡ ἀνελλιπὴς τοῦ θεοῦ ἡμέρα, τοῖς αἰῶσι συνεκτείνεται. Ἀεὶ οὖν τῆς φωνῆς ὑπακούωμεν τοῦ θείου λόγου· ἡ σήμερον γὰρ ἀΐδιος αἰῶνός ἐστιν εἰκών· σύμβολον δὲ τοῦ φωτὸς ἡμέρα· φῶς δὲ, ὁ λόγος ἀνθρώποις, δι' οὗ καταυγαζόμεθα τὸν θεόν. *Magna est gratia promissionis ejus,* si hodie vocem ejus audiverimus. *Illud autem,* hodie, *augetur in unoquoque ejus die, donec nominatur* hodie. *Usque ad consummationem, &* hodie, *& doctrina permanet, & tunc, quæ verè est* hodie, *quæ non deficit dies Dei, unà cum seculis extenditur; semper ergo audiamus vocem Verbi divini:* hodie *enim est imago æterni seculi: lucis verò symbolum est dies. Lux verò est Verbum hominibus, per quod Deum contemplamur.*

Σιγίλιον. Σιγίλλιον. Σιγίλλειον.

Hæc omnia apud Græcos recentiores *sigillum* significant. Moschopulus: Σιγίλλιον, Λατινικῶς, ἡ σφραγὶς. Balsamon ad Can. XII. Conc. Nicæni II. pag. 526. Πᾶσι δὲ ἐν αὐτοῖς ἐν ὁποίοις εἴποι τὶς θεωρούμενον, εἴτε ἐν χρυσοβούλλῳ λόγῳ διαφόρων βασιλέων, εἴτε ἐν σιγιλλείοις, &c. *Quicquid autem est in iis, in quibuscunque quis spectatum id dixerit, sive in aureis bullis diversorum Imperatorum, sive in sigillis, &c.* Vide Gl. Meursii.

Σιγιλλίων.

Singiliones Dalmatenses memorat Trebellius Pollio in Claudio: *Singiliones Dalmatenses decem, chlamydem Dardanicam mantuelem unam.* Non possunt non esse ignoti isti singiliones, quorum vix apud alios auctores mentio, Latinos intelligo: nam in Testamento Græco Nazianzeni legitur σιγιλλίων de quodam genere vestis, & puto *sigillionem* ibidem esse, qui apud Latinos *singilio.* Verba Gregorii sunt: Ἐλαφίῳ τῷ Νοταρίῳ, εὖ τρόπῳ ὄντι, καὶ καλῶς ἡμᾶς ἀναπαύσαντι ὃν ὑπηρετήσατο χρόνον, βούλομαι δοθῆναι κάμασον ἓν, στιχάρια δύο, πάλλια τρία, σιγιλλίωνα ἕνα. *Elaphio Notario, qui & bene moratus est, & quo tempore ministravit, bellè nos refocillavit dari volo camasum unum, tunicas duas, pallia tria, sigillionem unum.* Pro *singiliones* apud Trebellium potiùs scribendum existimat Cl. Salmasius *singillones.* Sic *vespilio* pro *vespillo* perperam scriptum habetur in antiquo Glossarum libro. A *singulum, singillum, & singillatim* à *singillum, singillo. Singillones* verò dicuntur, quia vestes essent singulæ, sive simplices; quales Græcis ἁπλοΐδες. Suidas: Ἁπλοΐδας, ἁπλᾶς χλανίδας. *Vestes simplices.* Vide etiam Hesychium.

Σίγνον.

Σίγνον, *signum.* Suidas: Σημαῖαι, σίγνα, προτομαί. *Signa, principum imagines ad umbilicum usque pictæ. Imagines, effigies, simulacra.* Item: Σημαῖαι, τὰ παρὰ Ῥωμαίοις λεγόμενα σίγνα. Sic appellantur ea, *quæ apud Romanos* signa *dicuntur.* Chrysostomus Homil. CXVII. t. V. Πρὸ τῆς παρουσίας τοῦ Σωτῆρος, ὥσπερ βασιλικὸν σημεῖον τὸ λεγόμενον σίγνον κατὰ τὴν κοινὴν συνήθειαν, προτρέχει τῆς χριστοῦ παρουσίας. *Ante adventum Salvatoris, tanquam regium signum, quod ex communi consuetudine* σίγνον, signum *dicitur, præcurrit Christi adventum.* In Actis Synodi Nicænæ, cap. V. pag. 19. Περὶ τοῦ σίγνου ἐποίησεν ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ἀντίτυπον τοῦ ὀφθέντος αὐτῷ σταυροῦ ἐν οὐρανῷ. *De vexillo, quod fecit Constantinus*

nus Imperator, antitypum visæ ei crucis in cœlo. Suidas e eodem in Σημαίαι. Πάντων τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ τῶν σημαιῶν εἴδωλα φερόντων, ὁ Κωνςαντῖνος ςαυρῦ τύπον ἔφερε. Cùm omnes Romani in bellicis vexillis idola ferrent, Constantinus crucis figuram ferebat. Macarius Homil. V. pag. 219. Ἀποδέχεται λοιπὸν ὁ τοιῦτος, καὶ γίνεται ς Θεῦ, λαμβάνων τὸ ὀράνιον σίγνον ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῦ. alis deificatur, & fit filius Dei, accipiens in anima sua dinum illud signum. Et Homil. XVII. pag. 256. Ὅσοι ρίονται κατὰ τ̓ νῦν καὶ τ̓ ἔσω ἄνθρωπον, τὸ ἁγιαςικὸν καὶ αροποιὸν ἔλαιον τ̓ ἀγαλλιάσεως, τὸ ὀράνιον καὶ πνευματιν δέχονται σίγνον τ̓ βασιλείας ἐκείνης τ̓ ἀφθάρτυ καὶ αἰίυ δυνάμεως, τ̓ ἀῤῥαβῶνα τῦ Πνεύματος. Quicunque cundum mentem & interiorem hominem unguntur sanctiandi & lætificandi vim habente oleo lætitiæ, cœleste spirituale signum accipiunt regni illius incorruptibilis æternæ potentiæ, arrham Spiritus. Vide etiam Gl. eursii.

Σικάριος.

Σικάριος, Sicarius. Suidas: Σικάριος, λῃςῶν γένος. ικὰς δὲ, τὰ ἐπικαμπῆ ξίφη Ῥωμαῖοι καλῦσιν· οἷς οἱ χρώμει ἐλέγοντο σικάριοι. Sicarii, latronum genus. Sicas im Romani vocant incurvos gladios, quibus qui utentur, sicarii vocabantur. Oecumenius in cap. XXI. ctor. ad v. 38. Σικάριοι λέγονται λῃςαὶ ξιφιδίοις χρώμει παραπλησίοις μὲν τὸ μέγεθος τοῖς τῶν Περσῶν ἀκινάις, ἐπικαμπέσι δὲ, καὶ ὁμοίοις ταῖς ὑπὸ Ῥωμαίων καλυμέναις καις, ἀφ' ὧν καὶ τὴν προσηγορίαν οἱ λῃςεύοντες ἔλαβον. Siarii dicuntur latrones, qui gladiolis utuntur, ejusdem rè magnitudinis, cujus Persarum acinaces, incurvis ve-, & similibus à Romanis dictis sicis, à quibus etiam laocinantes appellationem acceperunt. Hæc desumta nt ex Josepho, Antiq. lib. II. cap. VII. Utitur hac oce Lucas Actor. XXI. v. 38. Ἐξαγαγὼν εἰς τὴν ἔρηον τὺς τετρακισχιλίυς ἄνδρας τῶν σικαρίων. Eduxisti in esertum quatuor millia sicariorum. Sunt qui eos isse putant ex sectatoribus Theudæ & Judæ Galilæi. a Isidorus Pelusiota epist. CXIX. lib. III. Οἱ περὶ Θευν, καὶ Ἰῦδαν τὸν Γαλιλαῖον, καὶ τὸν Αἰγύπτιον τὸν τῶν σικαρίπροςάντα. Theudæ socii, & Judæ Galilæi, & Ægyptii ariorum præfecti. Vide Josephum Orig. Judaic. lio XVIII. cap. II. & lib. XX. cap. VII. Alii eosdem ciunt cum Hessæis: quorum è numero Chrysostous Homil. XLVI. in Acta, pag. 866. Σικαρίυς, οἱ μὲν ένος τι λῃςῶν φασιν αὐτὺς εἶναι, ὕτω καλυμένυς ἀφ' ὧν εφέροντο ξιφῶν, σικῶν λεγομένων παρὰ Ῥωμαίοις. Οἱ δὲ τ̓ ιᾶς αἱρέσεως τ̓ παρ' Ἑβραίοις. Τρεῖς γάρ εἰσι παρ' αὐτοῖς ρέσεις αἱ γενικαί· Φαρισαῖοι, Σαδδυκαῖοι, καὶ Ἐσσηνοὶ, οἳ καὶ τιοι λέγονται (τῦτο γάρ ἐςιν Ἐσσηνοὶ ὄνομα, διὰ τὸ τῦ βίυ μνον) οἱ αὐτοὶ δὲ καὶ σικάριοι, διὰ τὸ εἶναι ζηλωταί. Sirios alii quidem dicunt esse genus quoddam latroum, à gladiis sic appellatos, quos ferebant, quique à Roanis sicæ dicuntur. Alii putant esse unam ex sectis ebræorum. Tres enim sunt apud illos sectæ genera: Pharisæi, Sadducæi & Esseni, qui etiam Hosii, id est, ncti dicebantur: (hoc enim vult nomen Essenorum opter vitæ honestatem.) Illi ipsi verò etiam sicarii cti, eò quòd essent zelotæ. Potest fieri, ut aliqui ex c secta fuerint sicarii. Nam Hessæi contra Romas acerrimè dimicabant; &, ne Cæsarem Dominum cerent, acerbissimos cruciatus tolerabant, imò vitam ofundere mortemque oppetere non dubitabant. e hisce sicariis aliquid Scaliger Animadv. Eusebias. Josephus autor Judæ sectatores, excepto eo quòd neminem mortalium Dominum appellarent; cætera Pharisæos fuisse. Unde etiam Suidas: Σικάριοι λέγονται οἱ Φαρισαῖοι, ὡς ζηλωταί. Sicarii vocantur Pharisæi, ut zelotæ.

Σίκερα.

Σίκερα, sicera, vox ex Hebræa lingua desumta, non ex Græca, quod tamen Suidas putavit, quando scribit: Σίκερα, σκευαςὸν πόμα· καὶ παρ' Ἑβραίοις ὕτω λεγόμενον. μέθυσμα, οἶνος συμμιγὴς ἡδύσμασιν· ἐκ τῦ συγκεκρᾶσθαι. Sicera, parata potio: etiam apud Hebræos ita vocatur. Potus inebrians. Vinum cum condimentis mixtum. Dictum à verbo συγκεράννυσθαι commisceri. Imò est ab Hebr. שָׁכַר, inebriatus fuit. Hinc שֵׁכָר, sicera, potus inebrians. Græci existimant, hoc vocabulo omnem potum inebriantem, vino excepto, significari. Theophylactus ad Lucæ I. v. 15. pag. 311. Σίκερα λέγεται πᾶν τὸ μέθην ἐμποιεῖν δυνάμενον, ὺκ ὂν δὲ ἐξ ἀμπέλυ. Quicquid inebriat, excepto vino, aut quod nascitur ex vite, sicera vocatur. Videntur hæc desumta ex Expositione in Lucam, quæ Tito Bostrensi tribuitur. Hoc ipsum etiam Hesychius vult: Σίκερα, οἶνος συμμιγὴς ἡδύσμασιν· ἢ πᾶν πόμα ἐμποιῦν μέθην, μὴ ἐξ ἀμπέλυ δὲ σκευαςὸν, σύνθετον. Sicera, vinum cum condimentis mixtum: vel omnis potio inebrians, sed non ex vite parata, vel composita. Balsamon ad Can. III. Apostol. pag. 234. Σίκερά ἐςι, πᾶν τὸ ἄνευ οἴνυ μέθην ἐμποιῦν. Sicera est, quidquid, excepto vino, inebriat. Ita etiam ad eundem Canonem Zonaras, pag. 3. Id quidem verum est, sed in iis tantùm locis, in quibus οἶνος καὶ σίκερα opponuntur. Solum si ponatur σίκερα, notat vinum. Vide Num. XXVIII. 7. In Thargum Chaldæorum hoc frequens.

Σιλεντιάριος.

Σιλεντιάριος, vel etiam σιλεντιάρης, silentiarius. Horum duos fuisse ordines memorat Meursius. Prior erat vilior, atque idem cum eo, qui in patriarchalibus secretis ὁ ἐπὶ τῶν σεκρέτων dicebatur, & silentium ac quietem populo indicebat. Hinc in Glossis Græco-Latinis: Ἡσυχοποιὸς, silentiarius. Agathias τὺς ἐπιςάτας τ̓ ἀμφὶ τὸν βασιλέα σιγῆς appellat. Salvianus lib. IV. de Providentia: Paverit quippe actores, paverit silentiarios, paverit procuratores. Alter ordo erat longè honoratior, præeratque secretis Imperatoris. Philostorgius lib. VII. cap. VII. pag. 93. de Tribuno quodam: Τῦτον φασὶν ἡνίκα Κωνςάντιος ἐβασίλευσεν, ἰδεῖν τινα τῶν λεγομένων Σιλεντιαρίων πυρὸς φλόγα τῦ ςόματος ἀφιέντα. Istum ajunt, quo tempore Constantius imperabat, vidisse quendam ex iis, qui Silentiarii vocantur, flammam ignis ore evomentem. Hic Silentiarii sunt, qui excubias Principis agebant in Palatio: quibus ideo subinde Principes usi, eosque emisere ad varia negotia accuranda, atque inter alia exciendis in Comitatum, quos Princeps vellet, ut vel ex hoc Philostorgii loco liquet. Fasti Siculi apud Eusebium, pag. 293. Πατρίκιον Πελάγιον τὸν ἀπὸ Σιλεντιαρίων. Patricium Pelagium ex Silentiariorum numero. Ibid. Ἐβασίλευσεν Ἀναςάσιος ὁ Δίκορος ἀπὸ Σιλεντιαρίων. Imperavit Anastasius Dicorus ex Silentiariis. Vide Gloss. Meursii, Brissonium de verb. significat. lib. XVII. in Silentiarii, Vossium de Glossematis cap. XLIX. Rittershusium ad Salvianum, pag. 115.

Σιμικίνθιον.

Σιμικίνθιον, *semicinctium*. Hesychius: Σιμικίνθια, φακιόλια, ζωνάρια, ὠράρια τῶν ἱερέων. Suidas: Σιμικίνθιον, φακιόλιον ἢ σουδάριον. Act. XIX. v. 12. Σουδάρια, ἢ σιμικίνθια. Vetus: *Sudaria, vel semicinctia.* Erasmus: *Sudaria & semicinctia.* Theophylacti interpres: *Sudaria aut semicinctia.* Beza & Piscator: *Sudaria seu semicinctia.* Erasmus legisse videtur καὶ σιμικίνθια, quam lectionem in uno se Codice invenisse testatur Beza. Sed unius duntaxat libri est illa lectio. Si σιμικίνθια ἐξηγητικῶς additur præcedenti voci, non displicet *seu*; sed si σουδάριον & σιμικίνθιον diversæ sunt significationis, (ut certè sunt, si Theophylacto & Oecumenio credimus) potiùs *vel*, quàm *seu* ponendum, quia, *vel*, rebus diversis disjungendis meliùs inservit. Porrò Theophylactus & Oecumenius inter hæc duo sic distinguunt, ut σουδάριον sit lineum quiddam, sive quiddam è lino capiti applicari solitum: σιμικίνθιον verò quiddam item è lino, sed quod manibus potiùs teneri consueverit. Oecumenii verba, à quibus Theophylacti, unâ aut alterâ voculâ exceptâ, non differunt, in cap. XIX. Actor. pag. 85. sunt: Σουδάρια καὶ σιμικίνθια ἀμφότερα νομίζω λινοειδῆ εἶναι· πλὴν τὰ μὲν σουδάρια ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐπιβάλλεται, τὰ δὲ σιμικίνθια ἐν ταῖς χερσὶ κατέχουσιν οἱ μὴ δυνάμενοι ὠράρια φορεῖν, οἷοί εἰσιν οἱ φοροῦντες ὑπατικὰς στολὰς, ἢ γουβίας, πρὸς τὸ ἀπομάττεσθαι τὰς ὑγρότητας τοῦ προσώπου, οἷον ἱδρῶτας, πτύελον, δάκρυον, καὶ τὰ ὅμοια. *Sudaria & semicinctia, utraque linea esse puto: sed sudaria quidem capiti injiciuntur, semicinctia verò manibus tenent, quibus non permittitur oraria ferre (quales sunt, qui consularibus stolis, aut gubiis amiciuntur) ut abstergant liquores faciei adhærentes, veluti sudorem, sputum, lacrymas, & quæ sunt id genus.* Σιμικίνθιον esse τὸ ἐν χερσὶ κατεχόμενον etiam confirmat Basilius Seleuciensis Homil. εἰς τὸν εὐαγγελισμὸν τῆς θεοτόκου, quando σιμικίνθιον, de quo in Actis, vocat ἐγχείριον, *quod manu gestatur.* Alia est sententia doctissimi Lud. de Dieu, cujus verba adscribo: Σουδάρια ἢ σιμικίνθια. Sunt qui duas hasce voces idem significare volunt. Suidas: Σιμικίνθιον, φακιόλιον ἢ σουδάριον. Quid autem φακιόλιον? Idem Suidas ait esse τὸ τῆς κεφαλῆς περιείλημα, ὃ παρὰ Κυπρίοις κορδύλη, παρ' Ἀθηναίοις κρώβυλον, παρὰ δὲ Πέρσαις νιδάριον καλεῖται, *capitis velamen, quod Cypriis cordyle, Atheniensibus crobylum, Persis autem nidarium dicitur.* Hesychius quoque σιμικίνθια vertit φακιόλια. Sed addit, ζωνάρια, ὠράρια τῶν ἱερέων. *Cingula, oraria sacerdotum.* Cingula intelligo, quibus se accingerent cùm sacra facerent. Cùm enim talaribus induerentur vestibus, nonnisi succinctos solere sacris vacare, liquet ex Exod. XXXIX. v. 29. Levit. XIV. v. 6. I. Sam. II. v. 18. Talibus quoque cingulis, quò expeditiùs & incederet & sua perageret, usus procul dubio fuit Paulus: quæ semicinctia rectè dicuntur, quia in medio corporis medium vestis accingunt. At Syrus vertit ܨܘܦܐ. Arabs خرق, *lacinias.* Sunt autem laciniæ, in vestimento extremæ partes, ejusque segmenta quædam vestem dividentia, unde & à *lacerando* Latinis, Syris & Arabibus dictæ sunt: quarum etiam in abstergendis sudoribus usus erat. Plautus Merc. *Ac tu ædepol sume laciniam, atque absterge sudorem tibi.* Hæ quia ad medium corporis scissæ erant, a[…]que ibi accingebantur, rectè ob id semicinctia [d]icuntur. Quò videtur respexisse Æthiopicus cù[m] vertit, *& tulerunt de extremitatibus vestis eju*[s], *sudaria ejus.* צנף quo utitur Æthiopicus, etia[m] in Targum pro *lacinia* & extremitate vestis usurp[a]tur. Hebræi כָּנָף dicunt, cujus duale כנפים o[b]servetur non de avibus tantùm, sed & de vestibus di[c] Jerem. II. v. 34. ut sciamus, sicut avium, ita & ves[t]ium duas fuisse alas, quæ quia jam ad medium corp[o]ris erant scissæ, ubi cingebantur, facilè porrò à reliq[ua] veste abscindi & separari potuerunt: quod uni alæ v[e]stis regis Saulis à Davide contigit I. Sam. XXIV. [S]i itaque hæ alæ per σιμικίνθια hîc intelligantur, planè n[on] repugno.

Σίμων.

Duos hîc consideramus Simones.

I. est *Simon*, de quo Matth. X. v. 4. Marci III. v. 18. [q]ui vocatur Σίμων ὁ Κανανίτης. Pro Κανανίτης rectiùs le[g]i Καννίτης, primus notavit doctissimus Angelus Canin[i]us. Ejus verba, ut à Boisio referuntur, adscribo: *S[i]mon Cananæus perperam scribitur à Latinis, cùm scribe[n]dum procul dubio sit* Cannæus, *vel* Cannita, *ut Græ[ce] quoque* Καννίτης, *nisi Evangelistis credere nolumus, qui Z[η]λωτὴν,* Zelotem, *vel* æmulatorem *interpretantur. Po[r]*rò Zelator *Hebraicè & Syriacè dicitur* קנא. *Scribendu[m] ergo Latinè,* Cannæus, *vel* Cannita, *Græcè* Καννίτη[ς]. *Nam Cananæorum nomen, quod crebrum est in scriptur[a] librariis parùm doctis impofuit.* Hæc Caninius. Sc[a]liger in Elench. Trihæref. cap. I. & II. *Fuerant*, inquit, *alii* Ζηλωταὶ, *sive* Kannæi, *corpus devotum* σύστημα θεοσ[ε]βὲς, καὶ τάγμα εὐλαβὲς, *sanctimoniæ vitæ, ac observatio[ni] legis deditum, ex quo ad Christi discipulatum transiit S[i]mon* Kannæus, *Matth.* X. 4. Rursus cap. XX. קני Κα[ν]ναῖος, ὁ Ζηλωτὴς Matth. X. 4. Rectè etiam Casauboni contra Baronium: *Nemo*, inquit, *nescit illud cognom[en] apud Matthæum* Κανανίτης, *vel* Καννίτης, *non esse* ἐθνικὸν, *patria illius, verùm professionis potiùs, aut pietatis & z[e]li elogium, cujus interpretamentum posuit Lucas VI.* 15. Ζηλωτής. Observandum tandem, apud Matth. exen[m]plaria quædam legere Καναῖος.

II. est *Simon magus*, de quo Act. VIII. De ejus o[r]tu sic Theodoretus hæret. fab. lib. I. cap. I. pag. 191. Σ[ί]μων, ὁ Σαμαρείτης ὁ μάγος, ἀπὸ Γιτθῶν ὁρμώμενος, κώμ[η] δὲ αὕτη Σαμαρείας. *Simon, magus Samaritanus, è Gitth[is] quod Samariæ vici nomen est, oriundus.* Eusebius hi[st]. Eccles. lib. II. cap. XIII. pag. 15. a. dicit oriundum ἀπὸ κώ[μης] λεγομένης Γίττων. Epiphanius cum Theodoret[o] scribit Γιτθῶν. In edit. Stephani apud Justinum, pa[g.] 144. vitiosè scriptum Τρίτον. Omnium hæresium au[c]tor fuit. Cyrillus Jerof. Catech. VI. Illumin. pag. 49. Πά[σ]ης αἱρέσεως εὑρετὴς Σίμων ὁ μάγος. *Omnis hæresis invento[r] Simon magus.* Idem refert Irenæus lib. I. cap. XXX. & Au[]gustinus lib. II. contra adversar. Leg. & Prophetar. c. XI[I]. De abominandis ejus hæresibus videri possunt August[i]nus de hæresibus cap. I. & Theodoretus loco laudato: d[e] iisdem nos quoque hinc inde suis locis. Videatur etia[m] Epiphanius hæresi XXI. *De morte ejus* scribunt Arnobi[]us lib. II. Clemens Constitut. Apost. lib. VI. c. IX. p. 944. Ambrosius, Hexaëm. lib. IV. c. VIII. Cyrillus Jerof. Ca[]tech. VI. Illumin. p. 50. Eusebius hist. Eccl. lib. II. c. XIV. pag. 15. b. 16. a. Sulpitius lib. II. Theodoretus hæret. fab. lib. I. cap. I. Isidorus Pelusiota lib. I. epist. XIII. Anasta[]sius quæst. XXIII. Cedrenus pag. 173, 174. Quæ[]runt docti, An illi statua cum hoc titulo erecta fuerit

SIMO

IMONI DEO SANCTO. Aſſerit Juſtinus Apo-
g. II. pag. 144. his verbis: Ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος διὰ τῆς
ῶν ἐνεργούντων δαιμόνων τέχνης δυνάμεις ποιήσας μαγικὰς
τῇ πόλει ὑμῶν βασιλίδι Ῥώμῃ, Θεὸς ἐνομίσθη, καὶ ἀνδριάν-
ι παρ᾽ ὑμῶν ὡς Θεὸς τετίμηται. Ὃς ἀνδριὰς ἀνεγήγερται ἐν
ῷ Τίβερι ποταμῷ, μεταξὺ τῶν δύο γεφυρῶν, ἔχων ἐπιγραφὴν
Ῥωμαϊκὴν ταύτην, Σίμωνι δέῳ ζάγκτῳ. *Sub Claudio Cæ-
are efficacium dæmonum arte in imperiali urbe veſtra
Roma, propter magicas, quas exhibuit virtutes, Deus ha-
itus eſt, & ſtatuâ apud vos veluti Deus honoratus: quæ
ſtatua in amne Tiberi inter duos pontes eſt erecta, Lati-
am hanc habens inſcriptionem*, Simoni Deo ſancto.
Tertullianus Apologet. cap. XIII. pag. 44. *Simonem
magum ſtatuâ & inſcriptione ſancti Dei inauguratis.*
Verba Juſtini repetit Euſebius hiſt. Eccleſ. lib. II. cap.
XIII. pag. 15. ubi poſt illa, Σίμωνι δέῳ ζάγκτῳ, addit,
περ ἐστι, Σίμωνι τῷ ἁγίῳ. Idem affirmat Theodoretus
æret. fab. lib. I. cap. I. Nicephorus lib. II. cap. XIV. Ire-
æus lib. I. adv. Hæreſ. cap. XX. affirmant etiam alii. De
a Cerda in dubio relinquit in Notis ad Tertulliani A-
ologeticum, cap. XIII. Ciaconius, in Opuſc. ante Ex-
oſitionem columnæ Trajani, negat: negat etiam Sal-
naſius in Notis ad Spartianum, pag. 39. & in Apparatu
d libros de primatu Papæ, pag. 45, 46. Ad Spartianum
a ſcribit: *Sed mirum ni Juſtinus, homo Græcus, errore
ominis deceptus, cùm* SEMONI DEO SANCTO *in
lla inſcriptione legiſſet*, Semonem *pro* Simone *acceperit,
c putârit* Simoni mago *ſtatuam illam inſcriptionémque
edicatam. Exſtat hodiéque Romæ in inſula Tiberina
etus inſcriptio huic* Semoni *poſita*: SEMONI. SAN-
O. DEO. FIDIO. *Et alia apud Fulvium Urſinum:*
ANCO. SANCTO. SEMONI. DEO. *Illa, quam
idit Juſtinus, & quæ ejus tempore exſtabat ad Tiberim
ter duos pontes, videtur ſic fuiſſe concepta*: SEMONI.
DEO. SANCTO. *Et fortaſſean* SIMONI, *pro* SE-
MONI *etiam ibidem ſcriptum fuerit, vitioſa ſcribendi
onſuetudine, cujus non pauca exempla in veteribus mo-
umentis occurrunt. Sic* Mircurius, *pro* Mercurius;
Camina, *pro* Camena; Melpomine, *pro* Melpomene;
rtimas, *pro* Artemas; Belinus, *pro* Belenus. *Et alia
xcenta. Vide Indicem Inſcriptionum Gruterianarum.
ic* Simoni *pro* Semoni *fortè ſcriptum fuit. Non ta-
en de Simone illo mago, cujus in Apoſtolica hiſtoria men-
o, capiendum: ſed* de Simone ſanco *vel* ſancto, *qui apud
Romanos colebatur, templis ei, ſacellis, aris, ſtatuis, & in-
riptionibus in diverſis urbis locis dedicatis. Nam Simo-
em magum pro Deo cultum, vel in Deorum numerum re-
ptum Romanis, neutiquam mihi perſuadere poſſum.*

Σινιάζω. Σινίον.

Verbum σινιάζω legitur Lucæ XXII. 31. ubi Chriſtus
d Petrum: Ὁ σατανᾶς ἐξῃτήσατο ὑμᾶς τοῦ σινιάσαι ὡς τὸν
ῖτον. Beza vertit σινιάσαι, *ventilare*. Vulgatus, *cri-
rare*. Eſt omnino *cribrare*. Patet ex Heſychio, apud
uem: Σινιάσαι, σεῖσαι, κοσκινεῦσαι. *Concutere, cribra-
e*. Addit præterea, σινιατήριον & σινίον eſſe κό-
κινον. Eſt autem κόσκινον *cribrum*. Veteres Gloſ-
æ: Κόσκινον, *cribrum*. Κοσκινοποιὸς, *Cribrarius*.
pud Suidam: Κοσκίνῳ ὕδωρ ἐπιφέρει, ἐπὶ τῶν ἀ-
υνάτων. *Cribro aquam affert: de rebus, quæ
eri nequeunt*. Idem: Σινιάσαι, σεῖσαι, κοσκινῆ-
αι, θορυβῆσαι, ταράξαι, πειράσαι. *Concutere,
ribrare, perturbare, turbare, tentare*. Hîc er-
o propriam & metaphoricam ſignificationem po-
it. Hanc habes apud Lucam, cujus verba eti-
m ſubjungit Suidas, & ait, per κόσκινον nihil
aliud denotari, *quàm* τὸν περίγειον κόσμον, ἡδονῶν καὶ ὀδυ-
νῶν πεπληρωμένον· δι᾽ ὧν, ὡς δι᾽ ὀπῶν ἐκπίπτουσιν οἱ γεώ-
δεις ἀπὸ τοῦ τροφίμου σίτου ἐπὶ τὸν ᾅδην, *iſtum terreſtrem
mundum voluptatibus & doloribus plenum, per quæ,
tanquam per quædam cribri foramina homines terre-
ſtres excidunt ex illo frumento vim alendi habente in
mortem*. Eandem impropriam ſignificationem ad
cap. XXII. Lucæ etiam obſervat Chryſoſtomus Ho-
mil. LXXXII. in Matth. ubi σινιάσαι explicat per θο-
ρυβῆσαι, ταράξαι καὶ πειράσαι, *perturbare, turbare & ten-
tare*: & Theophylactus in cap. XXII. Lucæ, pag. 516. per
ταράξαι, βλάψαι, πειράσαι, *turbare, lædere, tentare*. Igna-
tius in epiſt. ad Smyrnæos, Τοῦ ἐξαιτησαμένου σινιασθῆναι
τὴν τῶν ἀποστόλων πίστιν. *Qui poſtulavit cribrari Apo-
ſtolorum fidem*. Illuſtris eſt locus apud Macarium Ho-
mil. V. pag. 73, 74. propterea diligentiùs obſervandus,
quia σινίον, quod tamen Lexica omittunt, aliquoties in
eo occurrit. Οἱ τῆς γῆς οἰκήτορες, καὶ τὰ τέκνα τοῦ αἰῶνος
τούτου, ἐοίκασι σίτῳ βεβλημένῳ ἐν σινίῳ τῆς γῆς ταύτης, σινια-
ζόμενοι ἐν ἀστάτοις λογισμοῖς τοῦ κόσμου τούτου, καὶ σάλῳ ἀπαύ-
στῳ τῶν γηΐνων πραγμάτων, ἐπιθυμιῶν, καὶ πολυπλόκων
ἐννοιῶν ὑλικῶν, τὰς ψυχὰς κλυδωνίζοντος τοῦ σινιάζοντος σα-
τανᾶ διὰ τοῦ σινίου, τουτέστι, τῶν γηΐνων πραγμάτων, πᾶν τὸ
ἁμαρτωλὸν γένος τῶν ἀνθρώπων, ἀπὸ τῆς τοῦ Ἀδὰμ ἐκπτώσεως
παραβάντος τὴν ἐντολὴν, καὶ ὑπὸ τὸν ἄρχοντα τῆς πονηρίας
γεγονότος, λαβόντος αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν, καὶ λοιπὸν ἀπαύστοις
λογισμοῖς ἀπάτης καὶ κλόνου σινιάζοντος καὶ προσκρούοντος
τῷ σινίῳ τῆς γῆς πάντας υἱοὺς τοῦ αἰῶνος τούτου· ὥσπερ γὰρ ἐν
τῷ σινίῳ ὁ σῖτος ὑπὸ σινιάζοντος προσκόπτει, καὶ ἐν αὐτῷ
ἀστάτως σαλευόμενος στρέφεται· οὕτω διὰ τῶν γηΐνων πραγμά-
των πάντας τοὺς ἀνθρώπους κατέχει ὁ τῆς πονηρίας ἄρ-
χων καὶ δι᾽ αὐτῶν σαλεύει καὶ κλονεῖ, καὶ σείει καὶ προσ-
κόπτειν ποιεῖ διαλογισμοῖς ματαίοις, καὶ αἰσχραῖς ἐπιθυμί-
αις καὶ δεσμοῖς γηΐνοις καὶ κοσμικοῖς, ἀστάτως αἰχμαλωτί-
ζων καὶ κλονῶν, καὶ δελεάζων πᾶν τὸ ἁμαρτωλὸν γένος τοῦ
Ἀδάμ. *Terræ incolæ, & filii hujus ſeculi ſimiles ſunt tri-
tico in cribrum hujus terræ injecto, cribrati inconſtanti-
bus hujus mundi cogitationibus, & perpetuis rerum ter-
renarum procellis, nec non cupiditatum & variarum co-
gitationum terrenarum fluctibus, fluctus excitante Sata-
na, qui cribrat cribro, id eſt, rebus terrenis, omne genus
hominum peccatis deditum, ab eo tempore, quo Adam
cecidit tranſgreſſus mandatum, & principi nequitiæ fa-
ctus obnoxius: qui quidem in hominem poteſtate acce-
pta, poſtea cogitationibus aſſiduis erroris & perturbatio-
num cribrat & collidit cribro terreno univerſos filios
hujus ſeculi. Quemadmodum enim triticum in cribro
ejus qui illud tractat, alliditur, & agitatum in ipſo aſſi-
duè vertitur: ita princeps nequitiæ cunctos homines re-
bus terrenis occupatos tenet, & ejusmodi occupationibus
eos agitat, turbat & commovet, efficitque ut vanis cogi-
tationibus allidantur, dum obſcœnis deſideriis, & terrenis
atque ſecularibus laqueis univerſum genus Adæ peccato
obnoxium ſine intermiſſione captivat, agitat atque deci-
pit*. In eandem ſententiam plura eadem oratione le-
guntur, ſtatim poſt initium: quæ facilè inde haberi
poſſunt.

Σινίασμα.

Non habent Lexica. Veteres Gloſſæ: Σινίασμα, ἡ ῥυ-
παρία τοῦ σίτου. *Detrimentum*. Aliæ Gloſſæ: *Detrimen-
tum*, ἀπότριμμα, σινίασμα. Palladius hiſt. Lauſiacæ cap.
XXXIX. pag. 92. Τρεφέσθωσαν οἱ χοῖροι διὰ τὰ σινιάσματα.
Alantur porci propter detrimenta, id eſt, ne cribratarum
frugum excrementa pereant.

Σιτηρέσιον.

Veteres Glossæ: Σιτηρέσιον, *frumentatio, frumentum.* Suidas: Σιτηρέσιον, τὸ διδόμενόν τισιν εἰς τροφήν. *Quod aliquibus alimenti caussâ datur, militare stipendium.* Hesychius: Σιτηρέσιον, ἐφόδιον. *Commeatus.* Est *demensum*, id est, frumentum, quod quis singulis mensibus à σιτοδότῃ seu σιτομέτρῃ aufert. Σιτηρέσια sunt *annonæ.* Narrat Philostorgius, hist. Eccles. lib. VII. cap. IV. pag. 90. Julianum *annonas Ecclesiarum* Gentilibus ministris deputâsse atque tradidisse: Τῶν ἐκκλησιῶν τὰ σιτηρέσια τοῖς τῶν δαιμόνων θεραπευταῖς μετεδίδυ. *Annonas Ecclesiarum ministris dæmonum tradidit.* Idem narrat Sozomenus lib. Hist. V. cap. V. pag. 63. b. ubi pariter σιτηρέσια sunt *annonæ.* Theodoretus hist. Eccles. lib. IV. cap. IV. pag. 664. τῦ σίτυ τὴν σύνταξιν, *certum frumenti numerum* vocat. In N. Test. ejus loco adhibetur σιτομέτριον. Lucæ XII. 42. pro quo Matth. XXIV. 45. ἡ τροφή. Interpres Irenæi, *cibaria.* Apulejus: *Cibaria pro laboribus reddita.* Et, *Servo cibaria data.* Vulgatus, *tritici mensuram* interpretatur. Recentiores nonnulli, *demensum.* Ita in veteri Onomastico: *Demensum* σιτομέτριον. Veteres Gl. habent σιτόμετρον, *cibarium, diarium*: quâ voce etiam Plutarchus non semel usus. Suidas: Σιτομετρεῖν, τὸν σῖτον παρέχειν. Καὶ σιτομέτριον, ἡ σιτοδοσία. *Frumentum metiri, frumentum præbere. Et* σιτομέτριον, *frumenti distributio.* Theodoretus de servo loquens, Orat. VII. de Providentia: Μέτρῳ λαμβάνει τὸ σιτηρέσιον. *Certâ mensurâ accipit cibaria:* pro quo Diodorus Siculus, lib. II. σιτομετρίαν λαμβάνειν.

Σιτώνης.

Suidas: Σιτώνης· ὁ προεστὼς τῦ δημοσίυ σίτυ. *Præfectus publico frumento. Publicus rei frumentariæ procurator.* Generaliter *frumenti emtor.* De omni eo genere hominum, qui ex annonæ caritate lucrum sperant, minùsque uberem annonam exspectant, ut eo demum tempore, quo inopia ingruit, eam promant, eleganter Greg. Nazianzenus Orat. XX. pag. 341. Τηρῦσι τὺς καιρὺς, καὶ καταπραγματεύονται τῆς ἐνδείας, καὶ γεωργῦσι τὰς συμφοράς. *Observant temporum difficultates, & famem negotiantur, atque ex aliorum calamitatibus messem faciunt.* Patres eodem sensu dicunt τὴν πενίαν τῦ πλησίον ἐμπορεύεσθαι, τὰς ἀλλοτρίας πραγματεύεσθαι συμφορὰς, vel ἐμπορεύεσθαι. Vide illa verba. Addit verò Nazianzenus: Ταῦτα μὲν οἱ σιτῶναι καὶ σιτοκάπηλοι, καὶ μήτε τὸ συγγενὲς αἰδύμενοι, μήτε περὶ τὸ θεῖον εὐχάριστοι, παρ' ὃ τὸ ἔχειν αὐτοῖς, ἄλλων πιεζομένων. *Atque hæc quidem frumenti emtores & caupones faciunt, qui nec cognationis jure commoventur, nec erga Deum; cujus beneficio ipsi frumentum habent, cùm alii opprimantur; grati sunt.* Idem alibi, nempe Orat. XV. p. 237. Οἱ σιτῶναι καὶ σιτοκάπηλοι, καὶ τηρῦντες τὰς τῶν καιρῶν δυσκολίας. Hi sunt *dardanarii.* Veteres Glossæ: Σιτοκάπηλος, *dardanarius.* Sunt qui his artibus *attentant, onerant, vexant annonam*, ut loquitur Ulpianus. Et Martialis:

Hic ubi Roma suas aurea vexat opes.

Varro, *Incendunt & excandefaciunt annonam.* Lampridius, *vastant. Cùm annonam,* inquit, *vastarent hi, qui tunc rem publicam gerebant, etiam inopia ingens Romæ exorta est, cùm fruges non deessent.* Plinius, *flagellant*, quod est, *premunt.* Martialis duobus locis, *Arca flagellat opes.* Et alio loco, *Opes gravis arca premit.* Denique *vastat, flagellat, vexat annonam* propriè, *qui supprimit, quive non vendit justo precio.* Solomon Proverb. XI. 26. juxta Theodot. Ὁ συνέχων σῖτον δημοκατάρατος, *qui annonam supprimit, plebi execrabilis est*: quæ etiam Nazianzenus adducit Orat. XX. Duportus sic expressit:

Σχέτλιος, ὃς σῖτον λαῦ ἀπονόσφιν ἐρύκει,
Τῷ δὲ καταρῶνται πληθὺς πόλλ' ἄλγε' ὀπίσσω.
Miser, qui frumentum à populo seorsum detinet,
Huic autem imprecatur plebs multos dolores in posterum.

Sed aliquid dicendum de locutione, καταπραγματεύεσθαι τῆς ἐνδείας, quæ significat, *ex annonæ caritate atque inopia commoda sua comparare*, ac majoris quæstus faciendi occasionem hinc arripere. *Famem negotiari* dicere queat ad imitationem Plinii, qui *medicos corpora nostra negotiari* ait. Nicetas, hæc Nazianzeni explicans, scribit: Οὐ θεραπεύυσι τὸ ὑστέρημα τῶν δεομένων, ἀλλ' ἐπιτρίβυσι καὶ αὔξυσι τὸ πάθος. *Inopiam egenorum non levant, sed obterunt atque augent.* Budæus in Commentariis suis putat legendum esse in accusandi casu, καταπραγματεύονται τὴν ἔνδειαν, vel, τὰς ἐνδείας, ut sit, *moliuntur negotiando inopiam.* Sed non hoc vult Gregorius, hujusmodi sceleratos negotiatores egestatem ac penuriam inducere, verùm eam in lucrum suum convertere, & ex publica calamitate commoda sua comparare, famemque per atrocem crudeli negotiatione atrociorem reddere. Unde etiam Nicetas hæc verba exponit: Πολυπλασίυς εἰσφορὰς ἑαυτοῖς ἐξ ἀδικίας καὶ πάσης καπηλείας πραγματειῶν ἐπινοῦσι. *Varia tributa ex injustitia & omni cauponaria negotiatione sibi excogitant.* Quod idem Budæus Nazianzenum pag. 342. commodiùs hoc verbo usum ait, cùm de Josepho loquitur, non dubitandum, quin si totam periodum accuratiùs consideràsset, pro sua insigni eruditione, aliter fuisset sensurus. Eodem enim planè significatu hoc verbum usurpavit. Nam ut Basilii erga pauperes benignitatem & humanitatem amplificet, eum cum Josepho comparat, superioremque esse ostendit: Τοιῦτος ἦν ὁ νέος σιτοδότης ἡμῶν καὶ δεύτερος Ἰωσήφ, πλὴν ὅτι καὶ πλέον τι λέγειν ἔχομεν· ὁ μὲν γὰρ καταπραγματεύεται λιμῦ, καὶ τὴν Αἴγυπτον ἐξωνεῖται τῷ φιλανθρώπῳ τῆς ἀφθονίας καιρὸν εἰς τὸν τῦ λιμῦ διαθέμενος, καὶ τοῖς ἑτέρων ὀνείροις εἰς τοῦτο διαταττόμενος. Ὁ δὲ προῖκα χρηστὸς ἦν, καὶ τῆς σιτοδείας ἐπικυρος ἀπραγμάτευτος, πρὸς ἓν ὁρῶν, τῷ φιλανθρώπῳ τὸ φιλάνθρωπον κτήσασθαι, καὶ τῶν ἐκεῖθεν τυχεῖν ἀγαθῶν διὰ τῆς ταύτης σιτομετρίας. *Talis erat novus noster frumenti distributor, & secundus Joseph: imò etiam aliquid amplius habemus, quod dicamus. Ille enim ex fame quæstum captat, ac per benignitatem Ægyptum emit, ubertatis tempus ad famis tempus disponens, & administrans, atque aliorum somniis ad eam rem ordinatus: hic autem gratis benignus erat, neque in hoc tribuendi frumenti auxilio lucrum ullum captabat, id unum spectans, ut misericordiam per misericordiam sibi compararet, ac per præsentem annonæ largitione futura bona consequeretur.*

Σκάμμα.

I. *Propriè* Σκάμμα in stadio sive circo dicebatur locus in quo athletæ certabant. S. Ephræm, sub initium lib. de luctamine spirituali: *Scamma est locus medius, in quo athletæ luctantur.* In veteri Glossario σκάμμα exponitur *fossum.* An potiùs *fossatum*, vel *fossa?* Est autem à σκάπτω, *fodio.* Ita verò locus certaminis dicebatur, sive quia fossæ leviter depressæ speciem ferebat: sive quòd apud Græcos fossâ soleret cingi, ut apud Romanos euripo. Hesychius σκάμματα exponit στάδια, *stadia.* Stadium itidem propriè notat locum, in quo cursu & luctâ certabant athletæ. Frequentissima vox apud Græcos

Fossam denotat in illo Macarii, Homil. XV. *Ur- ædificaturus*, ἄρχεται σκάπτειν, καὶ ἐν τῷ σκάμματι τοὺς θε- μελίους τιθέναι, *fodere incipit, & in fossa fundamenta pone-* *Stadium, locum certaminis* longè significat frequen- Chrysostomus in Ps. XLVIII. Ἔνθα τὰ σκάμμα- τα τὰ παλαίσματα. *Ubi stadium & lucta est.* Idem .CVII. Καὶ πρὸ τῶν ἐπάθλων, οἱ ἀγῶνες τῆς ἀρετῆς θλα γίνονται, καὶ οὐ μόνον τοῦ θεάτρου λυθέντος τὰ βρα- τοῖς νενικηκόσιν ἔρχεται φέρουσα, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ μέ- τῷ σκάμματι λαμπροὺς τοῖς ἀγωνιζομένοις πλέκει τοὺς νους. *Etiam ante præmiorum tempus virtutis cer- ina præmiorum rationem habent, atque ipsa non lò soluto theatro victoribus palmam affert, sed eti- in ipso medio stadio præclaras athletis coronas ne-* Epist. V. ad Olympiadem: Ἐπετάθη τὰ τῆς θλί- ς ὑμῖν, καὶ πλατύτερα πάλιν ἐτέθη τὰ σκάμματα, καὶ κρότεροι τῶν δρόμων οἱ δίαυλοι. *Acerbior facta est mitas vestra, latiora vobis rursus posita sunt sta- , cursuumq; longiora spatia constituta sunt.* Hìc μματα sunt fines curriculi, termini. Idem, Ho- . LV. t. V. Edit. Paris. pag. 738. Cùm CHRI- US in hunc venisset mundum, τοὺς ἀγγέλους ἀν- ώπους ἐποίησε, καὶ πρὸς τὰς ἐλπίδας ἐκάλει τὰς ἄνω, μακρὰ σκάμματα διέτεινεν, *homines Angelos reddi- , & ad spem rerum cœlestium vocavit, & stadia giùs extendit.* Interpres minùs convenienter, *lon- ra certamina proposuit.* Sunt quidem etiam *cer- mina*, τὰ σκάμματα, ut postea videbimus: at κρὰ σκάμματα διατείνειν, est scammata, stadia, es seu terminos curriculi extendere. Ita Homil. V. ejusdem tomi, pag. 219. de Apostolo Paulo: ς οἰκουμένης διδάσκαλον καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν κινδύνοις ριπίπτοντα ὁρῶν ὁ δεσπότης ἠνείχετο, οὐ περιορῶν τὸν οἰ- ον ἀθλητὴν, ἀλλὰ τὰ σκάμματα αὐτῷ μακρότερα κα- σκευάζων, ἵνα τοὺς στεφάνους αὐτῷ λαμπροτέρους ἀπερ- άσηται. *Orbis terrarum doctorem quotidie periculis ob- i cùm videret Dominus, permittebat, non quòd hletam suum negligeret, sed quòd longiora illi vir- tis stadia sterneret, ut splendidiores illi coronas red- ret.* Et Homil. LVIII. ejusd. tomi, pag. 771. de vite apud inferos: Ἐγένετό τι κέρδος αὐτῷ ἀπὸ τῆς κα- ανύξεως; οὐδαμῶς· ἄκαιρος γὰρ ἡ μετάνοια. Ἐλύθη τὸ έατρον, ἀπῆλθε τὰ σκάμματα, οὐκ ἔτι καιρὸς τῶν πα- αισμάτων ἦν. *Num aliquid lucri ex illa compunctio- habuit? Nequaquam: intempestiva enim erat nitentia. Solutum erat theatrum, sublata fuerunt dia, non ampliùs erat tempus luctæ.* Homil. V. in pist. ad Hebræos, pag. 460. Οὐδεὶς γενναῖος ἀθλητὴς τῷ σκάμματι λουτρὰ ἐπιζητεῖ καὶ τράπεζαν πλήθουσαν σι- ίοις καὶ οἴνῳ. *Nullus generosus athleta in stadio balnea uærit & mensam cibo & potu refertam.* Theodore- us θεραπευτ. Serm. XII. Ὑπεραλλόμενοι τὰ τῆς φύσεως σκάμ- ματα. Zenobius Acciaolus interpretatur, *Qui hu- manæ naturæ foveas expediti levesque transiliunt.* Ob- scurè. Tu reddes, *Qui naturæ fines transiliunt.* Ὑπὲρ τὰ σκάμματα πηδᾶν, est *transilire terminos* seu *fines stadii, curriculi.* Chrysostomus Homil. XIV. t. V. Edit. Paris. pag. 252. Ὁ Παῦλος οὐ μόνον τὰ ἐπιτατ- μένα ἐποίει, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τὰ σκάμματα ἐπεπήδα. *Pau- lus non tantùm imperata fecit, sed etiam terminos tran- siliit sibi præfixos.* Idem Homil. II. in I. ad Corinthios: Σὺ μὲν ἴσως καὶ μετὰ γυναικὸς ὢν οὐ σωφρονεῖς, ἄλλος δὲ καὶ χωρὶς γυναικὸς ἀκέραιον διατηρεῖ τὴν ἁγνείαν. Τίνα οὖν ἔχεις ἀπολογίαν, τὸ μέτρον οὐ φυλάττων, ἑτέρου ὑπὲρ τὰ σκάμματα πηδῶντος; *Tu quidem fortasse, etiamsi cum uxore habites, non es castus ac temperans, alius au- tem etiam absque uxore sinceram & integram conservat castitatem. Quamnam ergo habes excusationem, si mo- dum non servas, cùm alius terminos præfixos transiliat?* Vocem Græcam etiam Latini retinent. Tertullianus lib. ad Martyras, cap. III. pag. 191. *Itaque Epistates vester Christus Jesus, qui vos Spiritu unxit, & ad hoc* scamma *produxit.* Ambrosius lib. I. Offic. *Adhuc populus spectat, adhuc athletæ in* scammate *sunt, & tu jam otium petis? Adhuc athletæ in scammate sunt,* proverbi- aliter dictum, ut Tertulliani, *ad scamma producere:* pro, etiamnum de præmio certatur, & palma dubia est. Malè Erasmus & Cælius *stamma* legendum pu- tant, quos refutat Paulus Leopard. lib. I. Miscell. cap. XXII.

II. Σκάμμα notat ipsum *certamen.* Hinc Hesy- chio σκάμματα etiam sunt ἀγῶνες, *certamina.* Hæc quoque significatio usitatissima est. Pauca exempla sufficient. Chrysostomus Homil. I. ad populum An- tiochenum, t. VI. pag. 458. σκάμματα & παλαίσματα conjungit in hisce: Ἐπὶ πλείονα τὸν Ἰὼβ καλῶν σκάμμα- τα καὶ παλαίσματα μείζονα, ἀπὸ τῆς εὐπορίας εἰς πενίαν ἀφῆκεν ἐμπεσεῖν ὁ Θεός. *Ad majora ipsum vocans cer- tamina & luctas, de copia in penuriam Jobum incidere permisit Deus.* Isidorus Pelusiota epist. CXCV. lib. IV. pag. 522. Τὰ ἔπαθλα ὁ μέλλων αἰὼν ἐμπιστεύεται, ὡς οὗτος τὰ σκάμματα. *Futuræ vitæ commissa sunt præ- mia, sicut huic præsenti certamina.* Rittershusius hìc obscurè, *fossata.* Eadem leguntur lib. I. epist. IV. pag. 2. ubi σκάμματα reddit, *stadia & arenæ.* Ma- lim *certamina*, quia iis respondent τὰ ἔπαθλα. Basi- lius Seleuciensis: Ἐν εὐσεβείας σκάμματι ἁρπάζειν τὸν στέφανον. *In pietatis certamine coronam rapere.* Idem, Orat. VII. pag. 39. de Abrahamo: Ἠγνόει σκάμ- μασιν ἑτέροις μετὰ τὸν τόκον τηρούμενος. *Ignorabat in- fante edito se ad alia servari certamina.* Chrysosto- mus lib. Quòd nemo lædatur, nisi à se ipso, cap. X. de Daniele & sociis ejus: Ἐφ᾽ ἕτερα πάλιν ἐκα- λοῦντο σκάμματα; καὶ πάλιν ἦσαν οἱ αὐτοί· καὶ ἀγὼν τοῦ προτέρου χαλεπώτερος αὐτοῖς ἐπετίθετο. *Ad alia rur- sus vocabantur certamina, & nihilominus iidem erant: & certamen priore difficilius ipsis imminebat.* Idem, Homil. LXIX. t. VI. Τὰ παρόντα ἀγών ἐστι καὶ σκάμματα, καὶ στάδιον. Τὰ δὲ μέλλοντα ἔπαθλα, καὶ στέφανοι, καὶ βραβεῖα. *Præsentia sunt pugna, & cer- tamina, & stadium: futura verò præmia, & co- ronæ, & brabéa.* Idem in Psal. IX. Ἐν τῇ παλαιᾷ σύμμετρα ἦν τὰ σκάμματα· τῆς δ᾽ ἐν τῇ καινῇ πόρρω ταῦτα φιλοσοφίας. *In veteri* Testamento *certamina viribus hominum respondebant: sed hoc procul abest ab ea vivendi ratione, quam in novo docemur.* Idem, Homil. XXXIII. t. V. Ὁ καιρὸς ἐκεῖνος οὐχὶ στε- φάνων, οὐδὲ ἐπάθλων, ἀλλ᾽ ἀγωνισμάτων, καὶ παλαισ- μάτων, καὶ πόνων, καὶ ἱδρώτων, καὶ σκαμμάτων, καὶ πολέμων. *Tempus illud*, nempe quo Filii Zebedæi petierunt sedere ad dexteram & sinistram CHRISTI, *non erat tempus coronarum, neque præmiorum certa- minis, sed præliorum, & luctationum, & laborum, & sudorum, & certaminum, & bellorum.* Ho- mil. IV. ad populum Antiochenum, t. VI. pag. 483. Ἐὰν μὴ πειρασμὸς, οὐδὲ στέφανος· ἐὰν μὴ παλαίσματα, οὐδὲ βραβεῖα· ἐὰν μὴ σκάμματα, οὐδὲ τιμαί· ἐὰν μὴ θλίψις, οὐδὲ ἄνεσις· ἐὰν μὴ χειμὼν, οὐδὲ θέρος. *Si non esset tentatio, neque corona esset: si non luctationes, neque brabea: si non certamina, neque honores: si non afflictio, neque requies: si non hyems, neque æstas.*

Σκάνδαλον.
Σκανδαλίζω.

I. *Explicatio harum vocum.* De iis multa habet Vossius Philologiæ S. cap. III. Nos omnia ad compendium referimus.

1. Σκάνδαλον *propriè offendiculum, impedimentum, ad quod aliquis offendit, sive impingit, ita ut ipsi grave ac molestum sit*, significat. Ac proinde σκανδαλίζειν est *istiusmodi offendiculum sive obstaculum alicui objicere, sive ponere* : *&* σκανδαλίζεσθαι, *istiusmodi offendiculum alicui objici.* Raræ quidem voces sunt, & vix alibi quàm in Scripturis sacris, aut earum versionibus leguntur. De earum autem significatione non adeò difficulter constare potest. In libro Judith cap. V. 1. de filiis Israël : Τὰς διόδους τῆς ὀρεινῆς συνέκλεισαν, καὶ ἐτείχισαν πᾶσαν κορυφὴν ὄρους ὑψηλοῦ, καὶ ἔθηκαν ἐν τοῖς πεδίοις σκάνδαλα. *Accessus regionis montanæ occluserunt, muroque firmârunt omnem verticem montis excelsi, & in agris disposuerunt res ad quas impingeret* sc. Holophernes. Σκάνδαλα ἐν πεδίοις τιθέναι est *obstacula, impedimenta in solo*, vel *in agris ponere, ne hostis irrumpere possit.* Eadem significatio liquidò etiam apparet ex Lev. XIX. 14. Οὐ κακῶς ἐρεῖς κωφὸν, καὶ ἀπέναντι τυφλοῦ οὐ προσθήσεις σκάνδαλον. *Ne maledicito surdo, & ante cœcum ne ponito offendiculum.* In Hebræo est vox מכשול, *offendiculum, à* כשל, *impingere, offendere ad aliquid.* Habet & Hesychius vocem, σκάνδαλος, eamque interpretatur per ἐμποδισμός. Alibi idem : Σκῶλος, ῥάβδος, σκάνδαλος, σκόλοψ, πάσσαλος. Ita σκάνδαλος significat *& palum & impedimentum, seu offendiculum.* Ἔγκομμα quoque utrumque significabat. Chrysostomus Homil. LIX. in Matth. Σκάνδαλά ἐστι κωλύματα τῆς ὀρθῆς ὁδοῦ. *Scandala sunt impedimenta à recta via abducentia*, vel *in recta via posita.* Hieronymus lib. II. adv. Pelagianos : *Nisi fallor enim,* σκῶλον *&* σκάνδαλον *apud Græcos ex offensione & ruina nomen accepit.* Quare Erasmus in notis ad eum Hieronymi locum, ut & Annotat. in cap. XVI. Matth. suspicatur σκάνδαλον venire à σκάζω, hoc est, *claudico*, quòd cogat claudicare, sive instar claudi in obliquum tendere. Nec H. Stephano hoc etymon displicet. Sed potiùs originem exoticam sapere videntur & σκῶλον & σκάνδαλον, atque deducta esse à כשל sive מכשול, immutatione leviuscula.

2. Σκάνδαλον, σκανδαλίζω & σκανδαλίζεσθαι, à propria significatione ad alia significanda in novo Testam. frequentissimè reperiuntur translata. Quævis res, quæ, dum ab aliquo proficiscitur, alii molesta, atque ideò displicet ; itemque quæ alteri præbet perniciei occasionem, σκάνδαλον appellatur. Ipse item homo, qui tale quid facit, quod alteri molestum est, aut perniciei occasio, nomine σκανδάλου insignitur. Eadem est ratio verbi σκανδαλίζω & σκανδαλίζεσθαι. Exemplum est Lucæ XVII. v. 1. Ἀνένδεκτόν ἐστι τοῦ μὴ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα. Vide in Ἀνένδεκτος. Hoc Matthæus cap. XVIII. v. 7. ita expressit : Ἀνάγκη ἐστὶν ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα. Vide in voce Αἵρεσις, num. IV. 1. & in Ἀνάγκη, num. I. 1. Hîc per τὰ σκάνδαλα intelliguntur quævis malæ actiones, quas dum alii vident, aut de illis differentes audiunt, ad similes actiones quasi invitantur. Theophylactus in cap. XVIII. Matth. pag. 104. Σκάνδαλα νόει τοὺς ἐμποδίζοντας πρὸς τὰ καλά. *Per offendicula intellige eos, qui bono obstant.* Et in cap. XVII. Lucæ, pag. 464. σκάνδαλα dicit esse τὰ κωλύματα τῆς ἀγαθῆς καὶ θεοφιλοῦς πολιτείας, *impedimen[ta] bonæ DEOque gratæ vitæ.* Ad Rom. XIV. v. 13. h[or]tatur Paulus, ut observetur illud, μὴ τιθέναι πρ[όσ]κομμα τῷ ἀδελφῷ, ἢ σκάνδαλον, *non ponere offen[di]culum fratri*, hoc est, cuicunque alteri. Per *offendiculum ponere* autem nihil aliud intelligit, quà[m] *aliquid facere, quo alter à fide & religione Christ[ia]na abducatur.* Exempli gratiâ, si quis Christian[us] edat, quo alter, itidem Christianus, sed adh[uc] infirmus, abstinendum putet ; & alter ille propter à fide avertatur, & ad hæreticos transeat : talis c[o]mestio dicitur πρόσκομμα & σκάνδαλον. Ita locu[m] intellexit Theodoretus, pag. 105. in Epist. ad Rom[a]nos : Ἐνταῦθα πρὸς τοὺς ἐξ ἐθνῶν ἀποτείνεται, μὴ συγκ[α]τιόντας τῇ ἀσθενείᾳ τῶν ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκότων, ἀ[λλ'] ἄκραν ἀρετὴν ὑπειληφότας εἶναι, καὶ ζῆλον θερμὸν, τ[ὴν] ἀδιάφορον τῶν ἐδωδίμων μετάληψιν. *Hîc invehitur in [fi]deles ex gentibus, qui eorum qui ex Judæis credid[e]rant infirmitati non satis se accommodabant, sed sum[]mam esse virtutem ferventémque zelum existimabant esculentis omnibus sine discrimine vesci.* Legimus e[ti]am Petrum fuisse σκάνδαλον Christo Salvatori nostr[o] cùm eum dehortari vellet, ne passionem subiret Matth. XVI. 23. Christus ad eum, Σκάνδαλόν μου *offendiculum meum es.* Quorum verborum sens[us] non est, quòd Petrus sua dehortatione efficere p[o]tuerit, ut Salvator à passione subeunda, atque ade[o] à redimendo genere humano prorsus abstineret; se[d] hoc tantùm vult Salvator, Petrum id agere, & c[o]nari, ut se à salutari instituto abduceret. Huc fac[it] illud, quòd apud Basilium in Moralibus, reg. XXXII cap. II. pag. 311. de offendiculo dicitur : Πᾶν τὸ ἀντ[ι]κείμενον τῷ τοῦ Κυρίου θελήματι, σκάνδαλόν ἐστι. *Qui[c]quid voluntati Domini adversatur, scandalum es[t]* Postea hoc ipsum Petri exemplum subjicitur. Or[i]genes in Matth. pag. 286. ad eundem locum respic[i]ens : Σκάνδαλον εἴρηται ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ, ὡς οὐ τὰ τοῦ Θεοῦ οἷς εἶπε φρονῶν, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων. *Scandalu[m] à Jesu dictus est, quasi in iis, quæ dixit, ea qu[æ] Dei sunt minimè sapiens, sed ea quæ hominum sun[t]* I. Corinth. I. v. 33. dicit S. Paulus, *se prædicare Chr[i]stum, qui Gentibus stultitia sit, Judæis autem* σκάν[]δαλον. Eodem sensu Rom. IX. v. 33. πέτρα σκανδάλ[ου] nihil aliud est, quàm πέτρα, quæ est σκάνδαλον hoc est, in quam quis impingit. Dicitur auten CHRISTUS σκάνδαλον, & πέτρα σκανδάλου, quòd dum ejus doctrinam audiverunt Judæi, ipsi eam de[]testati sunt ac repudiârunt, atque ita graviorem s[i]bi pœnam attraxerunt. Ita etiam λίθος προσκόμματος idem CHRISTUS vocatur, de quo in vo[]ce Λίθος, num. II. 2. sub finem. Theophylactu[s] ad I. Corinth. I. v. 33. pag. 172. Ἰουδαίοις σκάνδαλον Ἰουδαῖοί, φησιν, ἔχουσι σκάνδαλον τὸν ἐσταυρωμένον προσπταίουσι γὰρ τούτῳ, λέγοντες· Πῶς ὁ φαγὼν καὶ πί[]νων μετὰ τελωνῶν καὶ πορνῶν, καὶ τέλος μετὰ λῃστῶν σταυρωθεὶς, δύναται εἶναι Θεός; *Judæis scandalum. Judæis, inquit, scandalo est crucifixus. Impingunt enim adversus ipsum, dicentes, Ecquî is qui comedit & bibit cum publicanis & scortatoribus, ac tandem cum latronibus crucifixus, potest esse Deus ?* Sed & de verbo σκανδαλίζεσθαι aliquid addendum. Quemadmodum πρόσκομμα & σκάνδαλον pro æquipollentibus usurpant scriptores sacri, sic & τὸ προσκόπτειν & σκανδαλίζεσθαι æquipollentia esse patet ex Rom. XIV. v. 21. Ἐν ᾧ ὁ ἀδελφός σου προσκόπτει, ἢ σκανδαλίζεται. *In quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur.* Hæc, interprete Theodoreto, significant λώβην τινα

τῷ πέλας ἐργάζεσθαι, *proximo detrimentum afferre.* orinth. VIII. v. 13. sic loquitur Apostolus: Εἰ βρῶ- σκανδαλίζει τ̃ ἀδελφόν μȣ, *si cibus offendat fratrem m, non edam carnem in æternum.* Sed non tan- cibus istiusmodi dicitur σκανδαλίζειν, verùm eti- ipse homo, qui eo vescitur: mox enim subjicit lus, ἵνα μὴ τ̃ ἀδελφόν μȣ σκανδαλίσω. Si cibus di- ur σκανδαλίζειν, significat σκάνδαλον εἶναι, *offendicu-*, sive *offendiculo esse.* Sin homo dicatur σκανδαλί- ἕτερον, est πρόσκομμα ἢ σκάνδαλον τιθέναι, *offendicu- ponere*, ut loquitur Apostolus ad Rom. XIV. v. 13. , ut II. Corinth. VI. 3. προσκοπὴν διδόναι τινί. Mul- le hujus verbi significatione leguntur apud Basili- M. in Regulis brevioribus, Resp. ad Interrogatio- n LXIV. pag. 550, 551. Præcipua, & quæ maximè us loci, excerpimus. Σκανδαλίζει τις παρανομῶν λό- ἢ ἔργῳ, καὶ ἕτερον πρὸς παρανομίαν ἐνάγων. *Offendicu- st aliquis, si dictis factisve legem violat, & exemplo suo m ad legis violationem inducit.* Postea subjicit scan- i divisionem.

I. Divisio. Scandalum est duplex, nempe datum cceptum. Γίνεται τὸ σκάνδαλον κατὰ πλείονας αἰτίας· ἢ παρὰ τὸν σκανδαλίζοντα τὸ σκάνδαλον γίνεται, ἢ παρὰ τὸν νδαλιζόμενον τὸ σκάνδαλον συμβαίνει. Καὶ ἐν τούτοις λιν διαφόρως· ποτὲ μὲν γὰρ κατὰ κακίαν, ποτὲ δὲ καὶ ἀπει- ν, ἢ τούτου, ἢ ἐκείνου· ἔστι δὲ ὅτε ἐν τῇ ὀρθοτομίᾳ τοῦ λόγου ἡ σκανδαλιζομένων κακία ἐκδηλοτέρα γίνεται, καὶ ἐν τοῖς ἀγμασιν ὁμοίως· ἢ γὰρ ἐντολὴν Θεοῦ τινος ποιοῦντος, ἢ τοῖς ἐξουσίᾳ κειμένοις ἐπ' ἀδείας χρωμένου ὁ σκανδαλιζόμε- σκανδαλίζεται. *Oritur offendiculum pluribus ex sis. Vel enim ab eo, qui offendit, offendiculum nasci- : vel ab eo, qui offenditur, causa proficiscitur, cur of- datur; atque in his item non uno atque eodem mo- Aliquando enim ex malitia, aliquando autem ex itia vel hujus vel illius. Est præterea, quando in a verbi tractatione, eorum, qui offenduntur, malitia gis declaratur. Aut enim mandatum DEI aliquo fa- nte, aut his, quæ in libera potestate posita sunt, liberè uten- offenditur qui offenditur.* Exempla ex ipso Autore i possunt.

Σκεῦος.

Aliquot hujus vocis acceptiones consideramus.

I. Hæc vox vulgò significat *vas*, *utensile.* Vete- s Glossæ: Σκεύη, *vasa.* Hesychius: Σκεῦος, ἀγγεῖον αν. *Omne vas* vocatur σκεῦος. Suidas: Σκεῦος, ργητικόν τινος εἶδος ἀγγεῖον. *Vas alicujus rei capax.* ud Demosthenem, Κτᾶσθαι σκεύη πολλά, significat *ma- am lautamque supellectilem* possidere. Huc referri ssunt

1. Σκεύη ὀστράκινα, *vasa testacea*, quorum memi- : Apostolus II. Timoth. II. v. 20. quando dicit, *in gna domo etiam esse* σκεύη ὀστράκινα, & eo proba- vult, in externa Ecclesiæ communione seu socie- e etiam reperiri malos & reprobos. Theophyla- s φαύλους, *sceleratos* appellat: Theodoretus, τοὺς δυσ- σεβείᾳ καὶ πονηρίᾳ συζῶντας, *in impietate & improbita- viventes.* Basilius M. Quòd Deus non sit autor li, t. I. pag. 426. Ὀστράκινον σκεῦός ἐστιν, ὁ τὰ γήϊ- φρονῶν, καὶ πρὸς συντριβὴν ἐπιτήδειος. *Vas testace- i est, qui terrestria sapit, & frangi conterique aptus* . Nyssenus verò, Homil. VII. in Canticum, t. I. g. 573. ideo vult nos vocari ὀστρακίνους, ὅτι ἡμᾶς ἀπε- ίωσεν ἡ παρακοὴ καὶ ὀστρακίνους ἐποίησε, *quoniam ino- dientia nos terrenos & fictiles reddiderit.* Sed non c vult Apostolos, eo enim sensu omnes sumus ὀστράκινα σκεύη, nulli χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ. Eò autem re- spexit Paulus II. Corinth. IV. v. 7. dicendo, ἔχομεν δὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν. *Habemus au- tem thesaurum istum in vasis fictilibus.* Hic σκεύη ὀστρά- κινα vocantur Apostoli seu ministri Ecclesiæ, propter abjectam eorum in mundo conditionem, propter cor- pus mortale, in quo vivunt. Chrysostomus Homil. X. ad populum Antiochenum: Ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν, hoc est, ἐν τῷ σώματι τούτῳ τῷ θνητῷ καὶ ἐπικήρῳ. Καθά- περ γὰρ τὸ ὄστρακον ἐκ πηλοῦ καὶ πυρὸς γίνεται, οὕτω δὴ καὶ τὸ σῶμα τ̃ ἁγίων ἐκείνων πήλινον ὄν, καὶ τοῦ πνευματικοῦ πυρὸς δεξάμενον τὴν ἐνέργειαν, γέγονεν ὄστρακον. *In hoc mortali & corruptibili corpore, sicut enim testa ex luto & igne fit: sic profectò & corpus sanctorum illorum, cum sit luteum & spiritalis ignis efficaciam susceperit, testa factum est.* Pri- ora rectè ex sensu Apostoli: posteriora allegorica sunt, pia quidem & vera, at sine dubio à mente ejus aliena. Theodoretus ad hunc locum dicit Apostolum ἀπεικάζειν ὀστράκῳ τὴν φύσιν τοῦ σώματος, *comparare testæ naturam corporis.* Theophylactus ad v. 21. cap. II. epist. II. ad Timoth. pag. 816. dicit Apostolum illo lo- co loqui περὶ τ̃ τοῦ σώματος φύσεως, *de natura corporis.* Ὥσπερ γὰρ τὸ ὄστρακον οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ πηλὸς ὠπτημένος, οὕτω καὶ τὸ σῶμα ἡμῶν οὐδὲν ἄλλο ἢ πηλὸς τῇ θερμότητι τ̃ ψυχῆς στερεούμενος. *Quemadmodum enim te- sta nihil est aliud quàm lutum torrefactum, sic & corpus nostrum nihil aliud est quàm lutum animæ calore firma- tum.*

2. Σκεύη ξύλινα, *vasa lignea*, de quibus Aposto- lus adducto loco II. Timoth. II. v. 20. per ea idem significatur, quod per ὀστράκινα. Basilius Homil. Quòd DEUS non sit autor mali, pag. 427. Ξύλινον σκεῦός ἐστιν, ὁ εὐκόλως διὰ τ̃ ἁμαρτίας καταρρυπούμενος καὶ ὕλη γινόμενος τῷ αἰωνίῳ πυρί. *Vas ligneum est, qui per peccatum facilè contaminatur, & igni æterno ma- teriam præbet.* Nyssenus, Homil. VII. in Canticum, t. I. pag. 573. Ἡ διὰ τοῦ ξύλου ἁμαρτίας, ξύλινα ἡμᾶς σκεύη ἀπειργάσατο. *Peccatum per lignum commissum nos vasa fecit lignea.* At, ut suprà, omnes homines sunt vasa li- gnea hoc sensu.

3. Σκεύη χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, *vasa aurea & argen- tea*, II. Timoth. II. v. 20. denotant electos & bonos in Ecclesia. Theodoretus ad hunc locum, pag. 499. Σκεύεσι χρυσοῖς ἀπείκασε τοὺς εὐσεβείᾳ καὶ ἀρετῇ διαλάμ- ποντας· ἀργυροῖς δὲ, τοὺς μετὰ πίστεως καὶ δικαιοσύνης τὸν πο- λιτικὸν βίον ἀσπαζομένους. Vasis aureis *assimilavit eos, qui resplendent pietate ac virtute:* argenteis *autem eos, qui cum virtute & justitia vitam civilem amplectun- tur.* Theophylactus τοὺς ἐναρέτους, *virtutibus ornatos* intelligit. Basilius M. Homil. Quòd Deus non sit autor mali, pag. 426. Χρυσοῦν ἐστι σκεῦος, ὁ καθαρὸς τὸν τρόπον καὶ ἄδολος. Ἀργυροῦν δὲ, ὁ ὑποδεέστερος ἐκείνου κα- τὰ τὴν ἀξίαν. *Vas aureum is est, qui moribus simplex ac sine dolo est. Argenteum verò, qui illo paulò est in- ferior dignitate.* Quemadmodum Greg. Nyssenus minùs commodè explicat, ut vidimus, quid Aposto- lus intelligat *per vasa testacea & lignea*, ita adhuc ma- gis ἀπροσδιονύσως *per vasa aurea & argentea* intelligi existimat *Angelos.* Sic enim, ubi suprà: Ἐν τῇ μεγά- λῃ τοῦ Θεοῦ οἰκίᾳ φησὶν ὁ ἀπόστολος, εἶναι χρυσᾶ τῇ φύσει καὶ ἀργυρᾶ σκεύη, τὴν ἀσώματον οἶμαι καὶ νοερὰν κτίσιν διὰ τού- των ὑπαινισσόμενος. *In magna DEI domo ait Aposto- lus esse vasa naturâ aurea & argentea, creaturam incor- poream & intellectualem, ut existimo, per hæc tacitè significans.*

4. Σκεύη δεσποτικά, *vasa Dominica.* Can. XXI. Laodiceni Concilii: Ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτας ἔχειν χώραν ἐν τῷ

τῷ Διακονικῷ, καὶ ἅπτεσθαι δεσποτικῶν σκευῶν. *Quòd non oportet ministros locum habere in Diaconico, & Dominica vasa contingere.* Quæ ad hujus Canonis expositionem faciunt, ex Zonara, Balsamone, & aliis jam sunt allata in voce Διακονικὸν, num. I.

II. Σκεῦος, ut observat doctissimus Vorstius, Philologiæ sacræ cap. II. videtur aliquando usurpari, ut voces χρῆμα & πρᾶγμα usurpari solent. Ita I. Petri III. 7. quando Apostolus ἀσθενέστερον σκεῦος τὸ γυναικεῖον, appellat. De mulieribus scribit Synesius epist. LXVII. eas esse πρᾶγμα δυσμεταχείριστον, *rem quæ non facilè tractetur.* De iisdem Euripides in Phœnissis: Φιλόψογον χρῆμα θηλειῶν γένος ἔφυ. Et Tullius epist. IX. & X. lib. I. ad Atticum Græcos imitatus est, cùm dixit, *Teucridem esse lentum negotium.* Nimirum vocabulo *negotium* sic usus est, ut Græci sua voce πρᾶγμα solent. Latini verò etiam talia efferunt per solum adjectivum neutrius generis. Virgilius: *Varium & mutabile semper Fœmina.* Ovidius: *Turpe senex miles; turpe senilis amor.* Vide plurima id genus à Dan. Vechnero congesta lib. I. Hellenolexiæ, cap. XV. Quòd verò Latini ita faciunt, id fit itidem Græcorum more, ut rectè judicavit idem Vechnerus. Solent Græci adjectiva generis neutrius usurpare, & duarum prædictarum vocum πρᾶγμα & χρῆμα unam subaudire. Vide Syntaxin nostram Græcam cap. II. Except. I. & II. Potuisset ergo Petrus dicere, fœminam esse πρᾶγμα ἀσθενέστερον, *rem paulò infirmiorem, imbecilliorem*: sed placuit ei dicere, eam esse σκεῦος ἀσθενέστερον. Sic etiam Siracides, cap. XLIII. v. 2. cùm dicere potuisset, τὸν ἥλιον εἶναι πρᾶγμα θαυμαστὸν, *Solem esse rem admirabilem*, dixit eum esse σκεῦος θαυμαστόν.

III. Σκεῦος significat *corpus.* Ita sumitur I. ad Thessal. IV. v. 4. in his verbis, Εἰδέναι ἕκαστον ὑμῶν τὸ ἑαυτοῦ σκεῦος κτᾶσθαι ἐν ἁγιασμῷ καὶ τιμῇ, *ut quilibet vestrûm sciat corpus suum possidere in sanctimonia & honore.* Theodoretus ad hunc locum, pag. 374. Τινὲς τὸ ἑαυτοῦ σκεῦος τὴν ὁμόζυγα ἡρμήνευσαν. Ἐγὼ δὲ νομίζω τὸ ἑκάστου σῶμα οὕτως αὐτὸν κεκληκέναι. Οὐ γὰρ τοῖς γεγαμηκόσι μόνοις τὴν νομοθεσίαν προσφέρει. *Nonnulli interpretati sunt* vas suum *de conjuge. Ego autem existimo eum sic vocâsse suum cujusque corpus. Non enim iis tantùm fert legem, qui matrimonio juncti sunt.* De corpore etiam accipit Theophylactus: Σκεῦος, τὸ σῶμά φησι. *Vas, corpus ipsum appellat.* Eodem modo Oecumenius in hanc epistolam, pag. 718. *Corpus* autem hominis hîc vocatur σκεῦος exemplo vocis Hebrææ כלי. Eam autem sic usurpari patet ex I. Samuelis cap. XXI. v. 6. ubi, ויהיו כלי־הנערים קדש. *Et fuerunt corpora juvenum sancta*, id est, separata à mulieribus. Vix ergo audiendus Clar. Heinsius, qui ad hunc locum, Σκεῦος ἴδιον, inquit, *est uxor, cum qua vivendum sanctè & continenter. Neque mirum,* τὸ ἑαυτοῦ σκεῦος *ab Apostolo hîc dici, cùm certum sit, suam cuique uxorem, tanquam instrumentum quoddam proprium & suum, à Deo assignatam.* Videtur hoc velle, ut iterum Clariss. Vorstius, uxorem propterea dici σκεῦος viri, quod ejus sit instrumentum. Sed hoc minùs concinnum. Quæ enim vulgò instrumenta dicuntur, ea ferè inanimata sunt. Cætera ex Philologiæ Vorstii cap. II. petantur. Non contemnendum quòd etiam Theodoretus, ut vidimus, hanc expositionem rejiciat.

IV. Σκεῦος aliquando denotat ὄργανον, *instrumentum.* Ita Actor. IX. v. 15. Paulus vocatur σκεῦος ἐκλογῆς, id est, ἐκλεκτὸν, *instrumentum electum.* Σκεῦος nempe εἰς τιμὴν, ἡγιασμένον, καὶ τῷ δεσπότῃ εὔχρηστον, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον, *instrumentu[m] in honorem, sanctificatum & utile Domino, ad omne bonum paratum.* Eadem metaphora etiam usi G scriptores. Apud Suidam quis in Σκεῦος, de Dam quodam, Ἦν σκεῦος εὐφυὲς, πολλὰς ἔχον ἀφορμὰς εἰς γμάτων οἰκονομίαν. *Erat instrumentum aptum & commodum, quia multas habebat ansas ad res gere* Ita in epist. Jeremiæ, v. 59. Σκεῦος ἐν οἰκίᾳ χρή ἐφ' ᾧ καυχήσεται ὁ κεκτημένος. *Instrumentum domu le, in quo glorietur possessor.* Alii, ἐφ' ᾧ κεχρήσεται, *utatur*, id est, σκεῦος εἰς ὑπηρεσίαν ζωῆς χρήσιμον, *instrumentum, ad ministerium vitæ,* ut est apud Sap tiæ scriptorem, cap. XIII. 11. Vide Vorstium Pl logiæ cap. II.

Σκευοφύλαξ.

Σκευοφύλαξ dictus, qui sacra Ecclesiæ vasa custo bat. Theodorus Anagnosta Ecl. 2. Προχειρίζεται βασιλεὺς εἰς ἐπίσκοπον Μακεδόνιόν τινα τῆς ἐκκλησίας π βύτερον, καὶ σκευοφύλακα. *Designat verò Imperator scopum Macedonium quendam Ecclesiæ Presbyterum Scevophylacem.* Unus inter illos dignitate exce bat, qui ὁ μέγας dicebatur. Et de hoc capienda scriptio epist. LXXIV. apud Photium, pag. 122. Εὐλ πίῳ Ἀρχιεπισκόπῳ καὶ Σκευοφύλακι. *Eulampio Archi scopo & Scevophylaci.* Is, cùm sacrum Antistes fac ante scevophylacium stat, &, si quid ex scevophyla opus fuerit, sive vas, sive liber, sive candelæ, sive ve sive aliud, exhibet, cujus ipse curam gerit, ut & ejus quo supellex Ecclesiæ asservatur. Sub ejusdem eti cura sunt Ecclesiæ, Præsulibus orbatæ, & res earum cræ omnes; judiciis etiam incumbit, &, ut sua quis in Ecclesia habeat, procurat. Dicebatur interdum χαρτοφύλαξ. Unde iste Eulampius, ad quem Phot scripsit, alibi vocatur χαρτοφύλαξ. Vide etiam Gl Meursii.

Σκηνή.

Quid σκηνὴ sit, ex Lexicis notum. Aliquando σκη *scena, pro ostentatione scenica* ponitur, adeoque *sim tionem*, rei veritati oppositam denotat. Balsamon Photio in tit. XIII. de Laicis, cap. XXI. pag. 217. Σκ ἐστιν, ἔνθα τις ἵσταται, ἢ σκηνεῖται σκηνικὴν ἐπιδεικνύμενος τέ νην, εἴτε ἐν δημοσίῳ, ἢ ἰδιωτικῷ τόπῳ, ἢ ἀγρῷ, ἔνθα μὲν ἄνθρωποι χύδην διὰ θέαν εἰσίασι. *Scena est, ubi q stat vel movetur,* (ita pro σκηνεῖται, legendum κινεῖται) *nicam artem ostentans, sive in loco publico, sive priva vel in agro, quò homines spectandi gratiâ confluentes grediuntur.* Zonaras ad Can. LI. Concilii in Trull pag. 171. Σκηνή ἐστιν ἡ προσποίησις καὶ ὑπόκρισις, ὅθεν καὶ σκ νικοὶ λέγονται οἱ ὑποκρινόμενοι, καὶ ἀπεικάζοντες ἑαυτοὺς π μὲν δούλοις, ποτὲ δὲ δεσπόταις, ποτὲ δὲ στρατηγοῖς καὶ ἄρχ *Scena est simulatio, unde etiam scenici dicuntur histri nes, & se ipsos assimilantes modò servis, modò domin modò ducibus & principibus.* Et quia hæc vana sun & parvæ durationis, & aliud ostentant, aliud verò sun propterea præsens vita σκηνὴ, *scena* vocatur, ut docem in Βίος, num. I. sub lit. *b.* Adde hoc Isidori Pelusiot epist. LXV. lib. I. pag. 20. Ἡ παροῦσα ζωὴ σκηνή ἐστιν ἐ τελὴς, σύνδρομον ἔχουσα τῇ συμπήξει καὶ τὴν κατάλ σιν. *Præsens vita scena seu tentorium est le, quod simul atque compactum ac fixum es eodem temporis puncto solvitur.* In his allud ad tabernaculum, seu tentorium in theatr erigi solitum, quod è tabulis ligneis fiebat, stati

tim resolvebatur: vel ad tentorium, quod in castris, erdum & in hortis ex frondibus erigebatur ad facidam umbram aut arcendas pluvias. Olympiodorus tenâ in Jobum, cap. XX. pag. 347. ἐπὶ σκηνῆς ἔχειν τὴν εὐσέβειαν, *personatam tantùm habere pietatem.* Hinc dintur σκηνικοὶ, *scenici*, de quibus Canon XLV. Cod. cclesiæ Africanæ: Ὥστε τοῖς σκηνικοῖς καὶ μίμοις, ἢ τοῖς ῶοις τοιουτοτρόποις προσώποις, ἢ ἀποστάταις, μετανοοῦσι ἐπιστρέφουσι πρὸς τὸν Θεὸν, χάριν ἢ καταλλαγὴν μὴ ἀρθαι. *Ut scenicis atque histrionibus, cæterisq; hujusdi personis, vel apostatis pœnitentiam agentibus, & se Deum convertentibus, gratia vel reconciliatio non getur.* Ad hæc Balsamon, apud quem est Can. XLIX. g. 659: Σκηνικοὶ καὶ μίμοι εἰσὶν οὐχὶ οἱ θυμελικοὶ οἱ τὰς θαλαμίους ᾠδὰς μετὰ μουσικῶν ὀργάνων ᾄδοντες. ἔτοι ἔντιμοί εἰσιν. ἀλλὰ οἱ παιγνιῶται, οἱ δούλους καὶ στρατας, καὶ γυναῖκας, καὶ ἕτερα πρόσωπα μιμούμενοι, καὶ τὰ κόρης τυπτόμενοι. *Scenici & mimi esse dicuntur, n thymelici, & qui cantus epithalamios cum musicis unt instrumentis: illi enim sunt honorati: sed hiiones & ludiones, qui servos & milites, & mulieres, alias personas imitantur, & in faciem feriunt.* Zoras ad eundem Can. pag. 432: Σκηνὴ λέγεται ἡ ὑπόισις. οἱ γοῦν ὑποκρινόμενοι ποτὲ στρατηγοὺς, ποτὲ δούς, ποτὲ δ' ἕτερα πρόσωπα, ὀνομάζονται σκηνικοί. *ena est hypocrisis, simulatio: qui igitur modò duces, dò servos, modò alias personas mentiuntur, scenici nonantur.*

Σκιολογέω.

Non habent Lexica. Est *umbratili sermone utor.* hanasius Orat. II. contra Arianos, t. I. pag. 332. de rio: Τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς Λόγον ἔξωθεν αὐτῷ ἐπεισάγει, καὶ φύσει γέννημα ὡς ποίημα σκιολογῶν λέγει, οὐκ ἦν πρὶν ννηθῇ. *Verbum ex Patre oriundum aliunde illi superinicit, & de naturali ejus germine, ut de opere facto, umratili sermone fabulatur, Non erat, inquiens, priusquam ret.*

Σκιόφως.

Apud solum Theophanem hanc observavi vocem, uiHomil. XXXIII. pag. 239. post illa ex Joh. XX. 1. Τῇ ὲ μιᾷ τῶν σαββάτων Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ ἔρχεται πρωῒ, κοτίας ἔτι οὔσης, εἰς τὸ μνημεῖον. *Una sabbatorum Maria Magdalene venit manè, cùm adhuc tenebræ essent, monumentum:* addit, Βούλεται μὲν δηλῶσαι τὸ τῆς νυτὸς καὶ ἡμέρας μεταίχμιον ὁ σκιόφως ὠνόμασαι. *Significae quidem vult noctis ac diei confinium, quod* σκιόφως *ditur.* Hujus vocis etymon ex ipsa compositione pat, σκιὰ *umbra*, & φῶς, *lux*. Denotat illud tempus matinum, quo aër sublustris est, & *lux maligna*, ut loquir Virgilius: *diluculum* propriè, & communi appellaone *crepusculum*, cum *crepera lux*, id est, dubia, inter mbram noctis, & lucem exorientis, vel occidentis lis.

Σκληραγωγία.

Σκληραγωγία est *dura educatio*, *dura tractatio.* hrysost. lib. I. de Providentia, cap. I. de Stagirio: Σὺ τοσοῦτον ἕλκοντα χρόνον ἐν νηστείαις καὶ παννυχίσι, καὶ τῇ λοιπῇ σκληραγωγίᾳ μηδὲ μίαν λύσιν εὑρέσθαι τῶν κατεχόντων εινῶν. *Cùm tu tantum temporis in jejuniis & pervigiis, & reliqua vitæ austeritate contriveris, nec ullam rumnarum tuarum liberationem, nullum finem hactenus inveneris.* Idem, Homil. III. de Lazaro: Οὐκ ἔστι τὸ υχὸν χαλινῶσαι ἐπιθυμίαν ἄτοπον, παῦσαι κενοδοξίαν, αταστεῖλαι ἀπόνοιαν, τρυφῆς ἀποστῆναι, ἐν σκληραγωγίᾳ διάγειν. *Non est vulgaris negotii refrenare inordinatam cupiditatem, cohibere inanem gloriam, coërcere fastum, à deliciis sibi temperare, in aspera vivere disciplina.* Idem, Homil. XXIII. t. V. Edit. Paris. in verba Apostoli II. Corinth. IV. 13. pag. 339. Οὐχ ὁρᾷς τοὺς μοναχοὺς τοὺς τὸν μονήρη βίον ἐπιθυμοῦντας καὶ εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων ἀναχωροῦντας, ὅσην ὑπομένουσι σκληραγωγίαν; *Non vides Monachos, qui solitarium vitam amplectuntur, & in vertices montium secedunt, quàm duram vivendi rationem perferant?* Homil. I. ad populum Antiochenum de Timotheo: Οὕτως ὑπερεώρα τρυφῆς, ὡς καὶ εἰς ἀσθένειαν ἐμπεσεῖν ἐκ τῆς ἄγαν σκληραγωγίας, καὶ ἐπιτεταμένης νηστείας. *Sic delicias aspernabatur, ut in morbum ex nimia vivendi austeritate, & nimio inciderit jejunio.* Homil. III. ad populum Antiochenum: Οὐδὲν ὄφελος ἡμῖν τῆς σκληραγωγίας, ἂν κακηγορίας μὴ ἀποσχώμεθα. *Nihil ab aspera vivendi ratione utilitatis habemus, nisi à detractione abstineamus.* Ibid. Homil. VI. Οὐ ζῶμεν μετὰ τῆς προσηκούσης τοῖς Χριστιανοῖς σκληραγωγίας. *Non vivimus in dura & aspera vivendi ratione quæ Christianis convenit.* Eodem sensu σκληραγωγούμενοι sunt *austeram vitam amplexi*, quales olim erant ascetæ, monachi, &c. Chrysostomus tract. quòd Christus sit Deus, cap. IX. ἐν σκληραγωγουμένων φρατρίαις, *in ordinibus eorum, qui austeram vitam amplexi sunt.* Non omittenda hæc Hesychii: Σκληραγωγία, ἄσκησις, παρὰ τὸ σκληρῶς ἄγεσθαι. *Est exercitatio seu vita monastica, à dura tractatione sic* dicta.

Σκολιοδρομέω.

Non habent Lexica. Significat *flexuosum iter carpo.* Cyrillus Alexandr. in cap. XXVII. Jesajæ, pag. 371. de Diabolo scribit: Δεινὸς ἐστι καὶ φιλοκακοῦργος. σκολιοδρομεῖ γὰρ ὥσπερ τὸ θηρίον. *Callidus est & fraudes amat, flexuosum enim iter carpit instar bestiæ*, id est, serpentis. Idem Dial. V. de SS. Trinitate, pag. 571: Εἴ τις ἕλοιτο τὸ ἐπ' εὐθὺ φέρεσθαι μεθεὶς, εὐηθέστατα σκολιοδρομεῖν, καὶ τὴν εὐσιβῆ τῶν θεωρημάτων μεταμείψας ὁδὸν, παρατρέπεσθαι πρὸς ἑτέραν, ἀκάνθαις περιπεσεῖται καὶ βόθροις. *Si quis rectâ viâ relicta flexuosum & obliquum iter stultè arripere, & mutato doctrinæ tuto itinere ad aliud converti malit, in spinas ac foveas incidet.*

Σκόλοψ.

Σκόλοψ *propriè* est *sudes, palus præacutus.* Hesychius: Σκόλοψ, ξύλον ὄξιμον, scribendum, ξύλον ὀξύ. *Palus, lignum acutum.* Patet tum ex ipso Hesychio, tum ex Suida; quorum ille, Σκόλοπες, ὀξέα ξύλα, ὀρθά. *Pali, ligna acuta, recta.* Item: Σκόλοπες, ὀρθέα (scribendum ὀρθά, vel ὄρθια) καὶ ὀξέα ξύλα, σταυροὶ, χάρακες. *Pali, recta & acuta ligna, cruces, valli:* hic verò, Σκόλοψ, ξύλον ὀξύ. *Palus, lignum acutum.* Vetus Homeri schol. ad Il. ι. v. 350. σκόλοπας dicit esse ἀποξυσμένα ξύλα, *ligna acuta.* Celsus de Christo, per contemtum, & ut Christianis ægrè faciat, pro σταυρὸς usurpat σκόλοψ. Lib. II. pag. 102. ὤφειλεν εἰς ἐπίδειξιν θεότητος, ἀπὸ τοῦ σκόλοπος εὐθὺς ἀφανὴς γενέσθαι. *Debuisset, ad deitatem probandam, mox è cruce evanuisse.* Ibid. adhuc aliquoties. Hinc ἀνασκολοπίζειν, quod Hesychius per ἀνασταυροῦν exponit. Quem Christiani σταυρωθέντα dicunt, eum Lucianus de morte Peregrini, p. 762. contumeliosè τὸν ἐν τῇ Παλαιστίνῃ ἀνασκολοπισθέντα & ἀνεσκολοπισμένον dixit, id est, *palo affixum.* Chrysostomus Homil. V. in II. ad Timotheum: Ὁ Πέτρος κάτωθεν ἀνεσκολοπίσθη παρὰ ἀνθρώπων καταπτύστων καὶ ἰταμῶν. *Petrus capite ad terram verso in crucem fuit actus ab hominibus abominandis & crudelibus.* De ejusdem morte sic Hieronymus: *A Nerone affixus cruci, martyrio coronatus est, capite ad terram verso, & in sublime pedibus ele-*

elevatis. Adstipulatur etiam Eusebius, qui Hist. Eccles. lib. II. cap. XXV. pag. 20. a. Petrum sub Nerone ἀνασκολοπισθῆναι dicit. *Metaphorica* hujus vocis significatio est II. Corinth. XII. 7. ubi Apostolus de se: Ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκὶ, ἄγγελ⸗ Σατᾶν. *Datus est mihi surculus infixus carni, & Angelus Satan, &c.* Hæc veteres non uno modo explicant.

1. Alii enim σκόλοπα existimant appellari *adversam corporis valetudinem,* quâ laboraverit Paulus, & specialiter *capitis dolores,* quibus crebrò affligi solitus fuerit. De his ita Chrysostomus ad præsentem locum, seu Homil. XXVI. in II. ad Corinthios p. 684 Τινὲς κεφαλαλγίαν τινὰ ἔφασαν αὐτὸν λέγειν ὑπὸ τοῦ διαβόλου γινομένην. *Nonnulli, eum dolorem quendam capitis, quem diabolus ipsi conflavisset, intelligere censuerunt.* Eodem modo Theophylactus, p. 422. Ἄγγελον Σατᾶν, καὶ σκόλοπα, τινες κεφαλαλγίαν ἐνόμισαν ὑπὸ τοῦ διαβόλου γινομένην. *Angelum Satanæ & surculum, nonnulli capitis dolorem à diabolo excitatum intellexerunt.* Sed uterque hanc sententiam meritò rejicit. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο, inquiunt, οὐ γὰρ ἂν τὸ σῶμα τοῦ Παύλου ταῖς τοῦ διαβόλου χερσὶν ἐξεδόθη, ὅπου γε αὐτὸς ὁ διάβολ⸗ ἐπιτάγματι μόνον εἶκεν αὐτῷ τῷ Παύλῳ· καὶ νόμους αὐτῷ καὶ ὅρους ἐτίθει, ὅτε τὸν πορνεύοντα παρεδώκεν εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός. καὶ ὑπερβῆναι τούτους οὐκ ἐτόλμησεν ἐκεῖν⸗. *At absit hoc. Neque enim Pauli corpus Diaboli potestati traditum fuit: cùm ipse Diabolus vel Pauli duntaxat jussis cederet, eiq; Paulus & leges & certos terminos præscriberet, cùm fornicatorem illum in carnis interitum ipsi traderet, nec eos ille transire ausus fuerit.*

2. Alii verò; & rectè quidem, quia id ex collatione cum v. 9. manifestum est; per σκόλοπα & ἄγγελον Σατᾶν statuunt denotari potiùs *in genere persecutiones, atque adeò injurias, contumelias, opprobria,* &c. quæ in munere suo obeundo patiebatur: *omnes* item *adversarios,* qui se prædicationi ejus opponebant. Ita Chrysostomus loco suprà laudato. Ἄγγελον σατᾶν λέγει Ἀλέξανδρον τὸν χαλκέα, τοὺς περὶ Ὑμέναιον, καὶ Φιλητὸν, πάντας τοὺς ἀντικειμένους τῷ λόγῳ, τοὺς φιλονεικοῦντας αὐτῷ καὶ πολεμοῦντας, τοὺς ἐμβάλλοντας εἰς δεσμωτήριον, τοὺς δέροντας, τοὺς ἀπάγοντας· ἐπειδὰν τὰ τοῦ Σατανᾶ ἔπραττον. ὥσπερ οὖν υἱοὺς διαβόλου καλεῖ τοὺς Ἰουδαίους τὰ ἐκείνου ζηλοῦντας, οὕτω καὶ ἄγγελον Σατᾶν ἅπαντα τὸν ἀντιπίπτοντα. *Per* angelum Satanæ, *Alexandrum ærarium, Hymenæum, Philetum, ac deniq; omnes, qui fidei doctrinæ adversabantur, atque cum ipso contendebant ac bellum gerebant, eumq; in vincula conjiciebant, cædebant ac raptabant, intelligit: quòd videlicet ea, quæ Satanæ erant, perpetrarent. Quemadmodum igitur Judæos* diaboli filios *vocat, quòd illius opera imitarentur: sic etiam* Satanæ angelum *omnes eos nuncupat, qui fidei doctrinæ resistunt.* Eadem habet Theophylactus, pag. 422. in hanc Epistolam. Iterum Chrysostomus Homil. XIV. in epist. ad Rom. dicit Apostolum κινδύνους, *periculum* vocare σκόλοπα. Theodoretus in II. Corinth. XII. 7. pag. 256. παντοδαποὺς πειρασμοὺς, *omnis generis tentationes,* intelligit; & per *angelum Satanæ,* τὰς ὕβρεις, καὶ τὰς παροινίας, καὶ τὰς τῶν δήμων ἐπαναστάσεις, *injurias, contumelias, & populorum insultus.* Photius apud Oecumenium ad eundem locum, pag. 565. τὰ δεσμὰ λέγει, τὰς πληγὰς, τοὺς λιθασμοὺς, τὰς φυλακάς. *Vincula dicit, plagas, lapidationes, carceres.* Σκόλοψ, ut est ibidem, sunt πειρασμοὶ καὶ θλίψεις, οὓς αὐτῷ οἱ ὑπηρετούμενοι τῷ ἀντικειμένῳ δαίμονι ἐπέφερον. *Tentationes & afflictiones, quas ei ministrantes adversario dæmoni inferebant.* His similia leguntur etiam apud Athanasium, quæst. CIX. de Parabolis Scripturæ, t. II. p. 428.

Σκοτεινοφόρ⸗.

Non habent Lexica. *Tenebras afferens, invehen[s] inducens.* Chrysostomus Homil. in parabolam de fi[...] t. VI. Edit. Paris. pag. 556. μετὰ τὸν σκοτεινοφόρον θ[ά]νατον τῷ φωτὶ τῆς δόξης χριστοῦ ἀφανισθῆναι. *Cùm m[or]tem tenebras inducentem Christus luce gloriæ delev[is]set.*

Σκότ⸗.

Hæc vox duplici potissimum modo sumitur:

I. *Propriè* pro defectu & privatione lucis, atq[ue] adeò pro negatione merâ lucis, quo sensu Genes. 2. dicitur fuisse σκότ⸗ ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, *tenebræ [in] superficie abyssi,* ante lucem conditam. Greg. N[y]ssenus ad hunc locum, lib. in Hexaëm. t. I. pag. [...] Σκότ⸗ ἀκούσας, τὸ μήπω πεφηνέναι τὴν φωτιστικὴν δ[ύ]ναμιν τὴν ἐγκειμένην τῇ φύσει τῶν ὄντων ἐνόησα. *Ten[e]bras audiens, vim illustrandi in rerum universitate [...] tam nondum eluxisse intelligo.* Philoponus in [Bi]blioth. Photii, Cod. CCXL. pag. 993. Σκότ⸗ λέ[γει] τὸν ἀφώτιστον ἀέρα· καὶ γὰρ κυρίως σκότ⸗ ἐστὶν, ἡ τοῦ φ[ω]τὸς ἀπουσία· καὶ ἡ συνήθεια δὲ σκότ⸗ τὸν ἀφώτιστον λ[έγει] ἀέρα· ἤτοι, τὸ νυκτερινὸν τοῦ ἀέρ⸗ κατάστημα· ἢ κ[αὶ] ἄλλως πως συμβαῖνον. *Tenebras* Moses *vocat lu[cis] expertem aërem: propriè enim tenebræ sunt absen[tia] lucis. Et consuetudo tenebras appellat obscurum [aë]rem: vel nocturnam aëris constitutionem, vel ex a[liis] accidente ortas.* Meritò igitur Basilius M. Homil. in Hexaëm. pag. 20, 21, 22. eos refutat, qui doc[ue]runt, *tenebras istas fuisse* δύναμιν κακὴν, μᾶλλον δὲ α[ὐ]τὸ τὸ κακὸν, παρ' ἑαυτοῦ τὴν ἀρχὴν ἔχον, ἀντικείμε[νον] καὶ ἐναντίον τῇ ἀγαθότητι τοῦ θεοῦ, κακὸν αὐτογέννητ[ον,] πολέμιον ψυχῶν, θανάτου ποιητικὸν, ἀρετῆς ἐναντίωσις, *v[im] malam, quin potius ipsum malum, ex se ipso principi[um] atq; originem trahens, oppositum contrariumq; bonit[ati] divinæ, malum à se ipso genitum, hostem animarum, m[or]tis causam, virtuti contrarium.* Reliqua vide ap[ud] autorem. Theodoretus quæst. VII. in Genesin, p[ag.] 8. probat *tenebras non esse substantiam, sed accidens,* [οὐ]σίαν, ἀλλὰ πρᾶγμα συμβεβηκός. Ratio, οὐρανοῦ γὰρ [καὶ] γῆς ἐστιν ἀποσκίασμα. *Sunt enim cœli & terræ adumb[ra]tio.* Alias rationes ibidem habes. Concludit tande[m] οὐκ οὖν ἀγένητ⸗ οὐσία τὸ σκότ⸗, οὔτε μὴν γενητή τις ὑπόσ[τα]σις· ἀλλ' ἐκ τῶν γενητῶν συνισταμένη χρῆσις ἀναγκαία, [καὶ] τοῦ θεοῦ τὴν σοφίαν κηρύττουσα. *Non sunt igitur teneb[ræ] substantia quædam increata, neque etiam substantia cre[a]ta: sed usus quidam necessarius, ab his quæ facta sunt pr[o]veniens, & Sapientiam Dei prædicans.* Damascenus II. orthod. fidei, cap. VII. pag. 88. Σκότ⸗ οὐκ ἐστὶν οὐ[σία] τις, ἀλλὰ συμβεβηκός. φωτὸς γάρ ἐστι στέρησις. *Teneb[ræ] non sunt substantia quædam, sed accidens, lucis enim [...] privatio.*

II. *Impropriè,* idque variis modis: unum & alteru[m] tantùm proponimus.

1. *pro errore & ignorantia.* Ita Joh. XII. 3[5] σκότ⸗ denotat ἄγνοιαν, ut ibi in Catena Ammoni[i] Eodem modo juxta Theodoretum 1. Thess. V. Theodoretus ad Psal. CXII. 4. pag. 857. Σκότ⸗ π[o]τὲ μὲν τὴν ἄγνοιαν, ποτὲ δὲ τὰς συμφορὰς ὀνομάζει. Ten[e]bras *modò quidem ignorantiam, modò verò calamit[a]tes nominat.* Eadem hinc habet Suidas in Σκότ[⸗]. Iterum Theodoretus ad Rom. XIII. 12. σκότ⸗ κ[α]λεῖ τὴν ἄγνοιαν, *tenebras vocat ignorantiam.* [...] Matth. IV. 16. ubi ὁ λαὸς ὁ καθήμεν⸗ ἐν σκότ[ει] *popul[us]*

us qui sedebat in tenebris: & Lucæ I. 79. Hic ζκό- notante Chrysostomo in cap. IV. Matth. non si- cat αἰσθητὸν ζκότ☉, ἀλλὰ πλάνην καὶ ἀσέβειαν, *sensi- nebras, sed errorem & impietatem.*

2. *pro peccatis & malis operibus.* Huc pertinent σκότυς. Vide in Ἔργον, num. II. 3.

3. *pro magnis afflictionibus, calamitatibus & pœnis.* las: Σκότ☉, αἱ θλίψεις. *Tenebræ* sunt *afflictiones.* mpiodorus ad Jobi V. 14. pag. 158. in Catena: Σκό- καὶ νύκτα, τὸ, δυσπραγεῖν, λέγει. *Noctem ac tenebras, nitosam rerum conditionem vocat.* Ita Theodore- Jes. V. 30. *per tenebras* dicit intelligi τὴν τιμωρητικὴν μιν, *ultricem potentiam*: cap. LVIII. 10. τὰς ζυμ- ς, *calamitates*: cap. LIX. 9. δυσπραξίαν καὶ δυσκλη- *ærumnas, miseriam.*

Σκυφία.

κυφία est *galericulus.* Corona pretiosa: Σκυφία. *Ca- m,* κοινῆ. A Latino *cuphia*, præposito ζ. ut in ζμικρὸς, μικρός. Hist. Concilii Florentini, sect. IV. cap. XVIII. 89: Εἶπεν αὐτοῖς ὁ πατριάρχης μετὰ δριμύτητος, ἐκ- λετε τὰς ζκυφίας. *Dixit iis Patriarcha cum severitate dam, tollite galeros.* Papias: *Cidaris, mitra, tiara, pile- cerdotalis, cuphia.* Apud Fortunatum de vita S. Ra- undis lib. I. scribitur *cofia.* *Stibionem,* inquit, *camisi- manicas, cofias, fibulas.* Ubi *cofias* Vossius censet esse um capitis tegumentum, quo mulieres utuntur, & rici tuentur capitis rasuram, sive coronam. Vide Meursii.

Σκρινιάρι☉.

Scriniariorum fidei ac curæ commissum fuit scrini- i sive arca Imperatoris. Suidas: Σκρινιάρι☉, ὁ χαρτυ- ρι☉ τῦ ἐπάρχυ· ὁ αἴρων τὸ ζκρίνιον, ἤτοι τὸ κιβώτιον. *iniarius. Præfecti chartularius, qui tollit scrinium, id arculam.* Glossæ Basil. Σκρινιάριοι, ζκρινιοφόροι, ν χαρτυλάρι☉, id est, *qui scrinium gerunt.* In veteri criptione *scriniarius ab epistolis* dicitur, & est, qui scri- m gerebat in officio scrinii epistolarum. Menolo- m mense Decembri de Eustratio Martyre: Σκρινιά- ☉ ὑπάρχων τῆς δυκικῆς τάξεως. *Qui fuit scriniarius calis præsidii.* Vide Etymologicum M. Gl. Meursii, vocem sequentem.

Σκρίνιον.

Σκρίνιον, *scrinium.* Glossæ Basilicorum: Σκρίνια, αἱ κλαι. *Scrinia, arculæ.* Cyrillus Alex. in epist. ad Con- ium Carthag. in Canonibus Conciliorum, pag. 114: τῦ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας ζκρινίυ. *Ex scrinio nostræ clesiæ.* Hieronymus *chartarium* vocat Apol. III. adv. ufinum: *Si à me fictam epistolam suspicaris, cur eam Romanæ Ecclesiæ chartario non requiris?* Erant au- m quatuor scrinia: scrinium epistolarum, scrinium emoriæ, scrinium libellorum, & scrinium dispositio- m. Interdum tria duntaxat, memoriæ videlicet, epi- larum, ac libellorum seu cognitionum. Memoran- r etiam exceptorum & tabulariorum & Canonum & umerorum & Mittendariorum scrinia. Vide Gl. eursii, imprimis Brissonium de significat. Verb. lib. VII.

Σκύβαλον.

I. Veteres Glossæ: Σκύβαλον, *stercus.* Glossæ Latino- ræcæ: *Ruspinat*, χειροτριβεῖ. *Rutilat*, ἐρευνᾷ, σκυβαλί- ει. Emendat ad Festum Scaliger, *Ruspat*, ἐρευνᾷ. Eodem odo ad Glossarium Vulcanius. Gatakerus mavult: *Ru- lat*, κεραυνιᾷ. *Ruspinat*, ζκυβαλίζει, vel potiùs, quia ob ocabulorum affinitatem alterum omissum videatur: *uspinat*, χειροτριβεῖ, ἐρευνᾷ, σκυβαλίζει. *Rutilat*, κεραυνιᾷ. *Ruspo, ruspino*, ut: *ago, agino: nego, negino*, & alia permul- ta, Σκυβαλίζειν ergo est *ruspari*, quomodo in sterquilinio gallinæ solent. Sed & ζκύβαλα, κόπρ☉, Hesychius: & Etymologus, Ἀποπάτημα, τὸ σκύβαλον, &, σκύβαλον, τὸ δὲ ἐντέρων ἐκδιδόμενον, κυσίβαλόν τι ὄν. tanquam si propriè ac primariò sit *stercus caninum.* Sumitur ta- men latiùs. Patet ex illo autoris innominati apud Sui- dam in Κλυστήρ. Κλυστῆρα προσθέμεν☉, ὑπεξήγαγε τῆς ἑαυτῦ γαστρὸς τὰ ζκύβαλα. *Clystere adhibito, excremen- ta è ventre suo eduxit.* Patet etiam ex Alexandro Aphro- disæo, qui in Problematibus ita sæpe usurpat. Et- enim lib. II. quæst. LXIII. inter τὰ τῆς φύσεως πεψάσης περιτἰώματα, *naturæ à coctione peracta excrementa*, re- censet, πτύαλον, ζκύβαλον, οὖρον, βλένναν, *salivam, ster- cus, urinam, mucum.* Lib. I. quæst. IX. rogat, διὰ τί λευ- κὸν ἔχυσι τὸ ζκύβαλον οἱ ἰκτερικοί; *Cur stercus album habent icterici?* Ibidem, quæst. XVIII. de senibus tre- mulis loquens, ἀπροαιρέτως ἐξιᾶσι ζκύβαλον καὶ οὖρον, *stercus urinamq; temerè emittunt.* Inde ἀποσκυβαλί- ζεσθαι, *excerni.* Epicteto, apud Stobæum serm. V. pag. 72. ubi ea, quæ in ventrem concedunt, ait ἀποσκυβαλί- ζεσθαι καὶ ζυνεκρεῖν, *excerni & effluere.* Et Zonaras An- nal. tom. III. in Constantio, de Ario, ἀποσκυβαλίσασθαι τὸ περίττευμα.

II. A superiore significatione tractum, quòd ζκύβα- λον etiam ponitur pro *fæce*, sive *scoria*, & *crassamento.* Veteres Glossæ: Σκύβαλον, *retrimentum*: quod est olei sedimentum, fæx crassior. Varro de re rust. lib. I. cap. LXIV: *Amurca, cùm ex olea est expressa, qui est humor aquatilis, ac retrimentum.* Interim *retrimentum* de stercore quoque usurpari certum. Ad metalla etiam transfertur. Dioscorides lib. V. cap. LXXVII. de cadmia ad medicinæ usum paranda, τὸ ζκύβαλον πᾶν ἐν τῷ ὀθο- νίῳ μενεῖ. *Crassamentum omne in linteolo manebit.* Hinc τὸ ζκυβαλικὸν, *scoriâ permistum*: ut ζκυβαλικὸν ἀργύριον Timocreonti poëtæ, apud Plutarchum in Themistocle, *argentum excrementivum, & vile*: quod videlicet ex terræ sordibus conflatur. Et ζκυβαλῶδες pro *fæculento.* S. Maximus apud Dionysium Areopa- gitam: τὸ σκυβαλῶδες καὶ παχὺ τῆς ὕλης μέρ☉. *Quod fæ- culenti crassiq; materiæ inest.* Excoquitur enim & ex- cernitur, ut *stercus* ab animante, ita *fæx & scoria* ab ina- nimatis.

III. Σκύβαλα etiam sunt *purgamenta frugum*, paleæ, aristæ: quæ, dum frumenta purgantur, vel cribro exci- dunt, vel vanno excutiuntur. Priscianus lib. V. *Acus aceris, quod Græci ζκύβαλον vocant, id est, purgamentum frumenti.* Hesychius: Σκυβαλισμὸς, ἐκφαύλισμα, καὶ τὸ ἀδόκιμον· ἐκ μεταφορᾶς τῶν ζκυβάλων, τῶν ἀχύρων. *Reje- ctio alicujus rei, quam vilipendimus; despicabile: meta- phorâ desumtâ à frugum purgamentis, à paleis.* Allusit & Sirachides cap. XXIV. 4: Ἐν ζείσματι κοσκίνυ διαμέ- νει κοπρία· ὕτω ζκύβαλα ἀνθρώπυ ἐν λογισμῷ αὐτῦ. *Sicut in cribri concussione remanent sordes: ita homi- nis in cogitatione sua, purgamenta* quædam; palearum, sordium, fæcum instar. Ita ferè veteres vocem hanc in- terpretantur ad Philipp. III. 8. ubi Apostolus, Διὰ χρι- ςὸν τὰ πάντα ἐζημιώθην, καὶ ἡγῦμαι ζκύβαλα εἶναι. Theo- doretus ad hunc locum, pag. 336: Σκύβαλον τὸ παχύτε- ρον καὶ ζκληρότερον ἄχυρον ὀνομάζεται· τῦτο δὲ φέρει τὸν ζῖτον, ἀλλὰ μετὰ τὴν τῦ ζίτυ ζυλλογὴν ἀποβάλλεται. Σκύβαλον *crassior & durior palea nominatur: hæc au- tem fert frumentum, sed postquam collectum est fru- mentum, abjicitur.* Chrysostomus Homil. XI. in hanc Epist. pag. 65: Τὸ ζκύβαλον ἀπὸ τῦ ζίτυ ἐςὶ, καὶ τὸ ἄχυ- ρον τῦ ζίτυ τὸ ζκύβαλόν ἐςι. Σκύβαλον *à frumento est: & frumenti palea* ζκύβαλον *est.* Theophylactus pag. 607: Σκύβαλα τοῦ ζίτου τὰ ἄχυρα, ἤτοι ἡ κα-

ἡ καλάμη. Σκύϐαλα *ſunt paleæ frumenti, ſive culmus.* Hoc poſterius etiam Photius habet apud Oecumenium, pag. 673. Et Oecumenius ipſe: Τὸ ζκύϐαλον κλινώδης ἐςὶ τροφή. *Eſt jumentorum cibus*: quæ tam *paleâ* utique quàm & *ſtipula* paſcuntur. Inde σκυϐαλίζειν, *purgamenta* iſtiusmodi *excutere*. Heſychius; Ἀθερίζειν, ἀποδοκιμάζειν, σκυϐαλίζειν. Hic prior ſignificatio eſt metaphorica & figurata: ut & in illo Suidæ, Ἀθέρισον, ἀποδοκίμασον. *Reproba, ſperne, contemne.* Hic meritò Gatakerus miratur, cur incomparabilis Lexicographus, Henricus Stephanus, ſcribat: Ἀθέρισον *Suid. expon. &* ἀποδοκίμασον, *quod erit ab* ἀθερὴς *ſignificante* ἀκριϐὴς, *& declarabit* Ad unguem exige, exactè examina. Eſt enim ἀποδοκιμάζειν, *improbare*, ſeu *rejicere*. Unde & Etymologus, qui hoc idem habet, ſed in modo diverſo, metaphoricum eſſe monet, ἀπὸ τῶν ἀθέρων, τῶν ἐκ τῆς ἅλω ἀποῤῥιπτομένων, quanquam ἀθέρας *ſpicas* is *inutiles caſſasq;* interpretatur: apud quem & ἀθερίζειν exponitur ἄγειν, καταφρονεῖν, ἀφροντιςεῖν. (ubi iterum Gatakerus rectè monet legendum, ἄγαν καταφρονεῖν. Apud eundem: Ἀθερίσαι, ὀλιγωρῆσαι, *parvipendere, negligere.* Poſterior apud Heſychium ſignificatio propria eſt, ἀθέρας, ſive ζκύβαλα *ſecernere, ſemovere, excutere, evannare*, quod τῷ πτύῳ, ſive *ventilabro* fieri ſolet: quod inde Homero Odyſſ. λ΄. v. 127. ἀθηρηλοιγὸς, *ventilabrum* dicitur. Ubi vetus Scholiaſtes. Ἀθηρηλοιγὸν, τῶν ἀθέρων ὀλοθρευτικὸν ὄργανον. ἀθῆρες γὰρ λέγονται κυρίως τῶν ἀςαχύων τὰ ἄκρα. *Ventilabrum, inſtrumentum, quo ſpicæ degeneres ex area abjiciuntur.* Ἀθέρες *enim propriè dicuntur ſpicarum ſummitates.* Ἀ σκυβαλίζειν, *purgamenta* iſtiusmodi *abjicere*, eſt ἀποσκυβαλίζειν Syneſio uſurpatum in Calvitiei encomio: Ἀλλ᾽ οὔτε ἀκρόδρυον ἐν τῷ φυτῷ, πρὶν ἀπανθῆσαι· νοῦς τε οὐκ ἂν παραγένοιτο κεφαλῇ, πλὴν τελειωθεῖσαν ἀποσκυβαλίσαι τὰ περιττὰ, καθάπερ ὑπὸ πτύου, τοῦ χρόνου. *Sed nec fructus ſtirpi, priusquam defloruerit; nec mens capiti acceſſerit, donec perfectionem jam adeptum, ſuperflua quæq; temporis, veluti ventilabri, ope operaq; excuſſerit.* Quemadmodum verò ex Heſychio & Suida audivimus, σκυβαλίζειν eſſe *contemnere*: ita ea ſignificatio occurrit Sirach. XXVI. 36: Ἄνδρες συνετοὶ ἐὰν σκυβαλισθῶσι. *Si viri prudentes contemnantur.* Huc etiam pertinet, quòd σκύβαλα *furfures*, ſeu *apludas* exponunt, pelliculas eas, quæ vel ubi moluntur pinſunturvé farra, abſcedunt, vel inter farinam cribrandam, à polline ſecretæ, in cribro manent. Etymologus: Ἀποβράσαι, τὸ διαπτύσαι πυροὺς ἢ ἄλευρα· ὅθεν καὶ ἀποβράσματα, ζκύβαλα πυρῶν. Ἀποβράσαι *eſt ſecernere triticum vel farinam: hinc etiam* ἀποβράσματα *ſunt tritici furfures.* Et Heſychius: Ἀποβράσματα, τὰ σκύβαλα τῶν πυρῶν. Pro quo Suidas, τὰ πίτυρα τῶν πυρῶν. Sunt autem πίτυρα, explicante Heſychio, τὰ τῶν σίτων ἢ κριθῶν φλοιά. Legendum φλοιάρια, *frugum* vel *hordeorum parvi cortices: frumenti hordeive pelliculæ* ſeu *tunicula.* Iterum Heſychius: Ἀποπράσαι, τὸ διαςῆσαι πυροὺς ἢ ἄλευρα. Legendum διασῆσαι, à διασήθω, *excutio, cribro*: quod verbum etiam pro διαπτύσαι apud Etymologum ſuprà commodè reponi poſſet: videtur enim ſua ex Heſychio habere.

IV. Præterea σκύβαλα ſunt *ſurculorum, ſarmentorum, cremiorum decidua.* Chariſius lib. I. Quiſquiliæ, φρυγάνων χαίτη, σκύβαλα. Philoxeni Gloſſæ. Quiſquilia, σκύβαλα. Feſtus: *Quisquiliæ dici putantur, quicquid ex arboribus minutis ſurculorum foliorumvè cadit, velut quicquid cadiæ.* Iſidorus in Gloſſis MSS. referente Voſſio; *Quisquiliæ ſurculi minuti. Quisquiliæ frumentorum purgamenta vel palea creentata.* Sic uſus Victor Uticenſis lib. III: *Alii diffuſi per campos, alii ſylvarum ſecreta petebant, antiquas radices herbarum vel quisquilias requirentes.* De vero vocis etymo vid. Voſſii Etymologicum.

V. Tandem σκύβαλα ſunt *menſarum decidua,* ... *nuumq; purgamenta*, quæ *canibus projiciuntur*, ... in partem concedunt. Suidas: Κυρίως σκύβαλον, κυσὶ ... λόν τι ὄν, τὸ τοῖς κυσὶ βαλλόμενον. *Propriè σκύβαλον* ... *tur id, quod canibus eſt projectum.* Ita etiam magnu... tymologus. Hinc Dunæus Anglus in Notis ad Chry... ſtomum ſuſpicatur τὸ σκυβαλίζειν ἀπὸ τοῦ ἐς κύνας ... ctum eſſe; ſicut τὸ σκορακίζειν καὶ ἀποσκορακίζειν ab ... quod dici ſolet ἐς κόρακας. Ita σκυβάλων nomine v... unt *oſſa, panis carnisq; fruſtula*, aliaque ejusmodi, ... *canibus ſolent projici*, ac de quibus illi ſecum invi... rixari conſueverunt. Siquidem, ut Gregorius Naz... zenus epiſt. XXII. Καὶ βρῶμα ῥιφὲν ἐν μέσῳ, κατ᾽ ἀλλ... ὁπλίζει. *Cibus in medio projectus, canes inter ſe com... tit.* Ita σκύβαλα fuerint *micæ*, quæ à menſa inter veſ... dum decidunt, & canibus ſive catulis familiaribu... eſcam cedunt. Vide Matth. XV. 27. Marci VII. 28. I... σκύβαλα habetur etiam *offula* illa, quâ ubi manu... menſa ſurgentes abſterſerant, canibus eam proji... ſolebant. Ea, ab uſu hoc, ἀπομαγδαλία dicta. Heſy... us: Ἀπομαγδαλία, ςέαρ ἐν ᾧ τὰς χεῖρας ἀπεμάττοντ... τοῖς δείπνοις, βαλόντες δὲ αὐτὸ τοῖς κυσὶν ἀναλύοντες ... τῶν δείπνων. *Apomagdalia, adeps, quo manus inter... nandum abſtergebant, è cœna autem redeuntes can... id jaciebant.* Minùs hæc ſana. Vix probandum, quòd ... αρ vocat, id eſt, *adipem*: de quo meritò rogaveris, u... abſtergantur, qui inde abſterguntur. Itaque ab aliis ... appellatur, non ςέαρ, & à Polluce ςαιτῶδες. Verba P... lucis lib. VI. cap. XIV. Οἱ δὲ πάλαι ταῖς καλουμέναις ἀ... μαγδαλίαις ἐχρῶντο, αἳ ἦσαν τὸ ἐν τῷ ἄρτῳ μαλακὸν, ... ςαιτῶδες, εἰς ὃ ἀποψησάμενοι, τοῖς κυσὶν αὐτὸ παρέβαλ... ὅθεν καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι κυνάδα τὴν ἀπομαγδαλίαν κα... σιν. ὑποδηλοῖ δὲ καὶ Ὅμηρος, &c. *Apomagdaliis, q... vocant, veteres utebantur. Eæ erant, quod in pane m... & paſtaceum eſt, quo poſtquam ſe abſterſerant, canibus id p... jiciebant. Unde eſt quòd apomagdaliam Lacedæmonii ... nadem* (quaſi *caninam*) *vocant. Atque id ſubinnuit ... merus*, nempe Odyſſ. κ΄. v. 216.

Ὡς δ᾽ ὅταν ἀμφὶ ἄνακτα κύνες δαίτηθεν ἰόντα
Σαίνωσ᾽· αἰεὶ γάρ τε φέρει μειλίγματα θυμοῦ.

Quemadmodum quoties dominum canes è convivio profi... centem circumblandiuntur: is enim ſemper affert ani... delinimenta, id eſt, juxta veterem ſcholiaſtem, πρὸς ἡ... νὴν δωρήματα, ἢ κρέα τινὰ, ἢ τὴν ἀπομαγδαλίαν, ἣν πε... δεχόμενοι οἱ κύνες ἐγρηγόρασι, *dona ad delicias, ſive ... carnes, aut apomagdalia, quam exſpectantes canes vigila...* Ad eundem locum Euſtathius, tanquam ex Pauſan... Ἀπομαγδαλία, καὶ ἀπομαγδαλὶς, ψωμὸς, εἰς ὃν ἐκματτ... μενοι τὰς χεῖρας, μετὰ δεῖπνον ἐῤῥίπτουν κυσίν. *Apom... gdalia, & apomagdalis, fruſtum panis eſt, quo cùm man... deterſiſſent, illud à cœna canibus projiciebant.* In dic... Heſychii loco, pro βαλόντες, legendum ἔβαλον, utraq... emendatio ex Suida ſatis manifeſta, apud quem: Ἀπ... μαγδαλία, τὸ ςαῖς, ᾧ ἀπομάττονται οἱ μάγειροι· ὅπερ ἐκ... λουν χειρόμακτρον· καὶ μετὰ τὴν ἐργασίαν ἀπέῤῥιπτον τοῖς κ... σίν. *Apomagdalia, quâ coqui manus purgant, quod* χειρ... μακτρον *vocabant*, id eſt, *manuum purgamentum, & po... opus canibus projiciebant.* Sed multa de hoc, ut & ... voce Σκύβαλον, Cl. Gatakerus, Adverſ. ſacr. cap. XLII ... unde etiam hæc noſtra: qui proinde conſulendu... Cùm igitur ζκύβαλον hæc omnia ſignificet, nempe *ſte... cora*, ſive *excrementa animantium, fæces, ſcorias, & cra... ſamenta; ſtirpium decidua, frugum purgamenta, farin... furfures, menſarum analecta, manuum apomactra*, qu... canibus deſtinantur: patet hinc Apoſtolum conven... entiſſimè hac voce ſignificâſſe, ſe reliqua omnia, pr... Chriſto, & Chriſti notitia, tanquam vilia rejectament... nihili facere, Philipp. III. 8.

Veter...

Veteres Glossæ: Σκύλλομαι, *jactor*. Σκύλλω, *fatigo*, *vexo*. Σκυλμὸς, *vexatio*, *fatigatio*. Aliæ: *Fatigat*, σκύλλει, καταπονεῖ. Hesychius: Σκύλλει, ἐνόχλει. Hæc verò vitio carere non possunt. Respexit sine dubio ad locum aliquem in N. Test. Occurrit autem hoc verbum ter: Marci V. 35. Τί ἔτι σκύλλεις τὸν διδάσκαλον; Luc. VII. 6. Κύριε, μὴ σκύλλου. Et cap. VIII. 49. Μὴ σκύλλε τὸν διδάσκαλον. Ad locum intermedium non potest respexisse, quia ibi σκύλλου passivum est, *noli vexari, noli defatigari*, ac proinde non per ἐνόχλει, sed potiùs ἐνοχλοῦ, exponendum fuisset. In animo ergò habuit σκύλλε, vel σκύλλεις, & tunc reponendum ἐνοχλεῖς. Σκύλλειν ergò nihil aliud est, nisi ἐνοχλεῖν, κόπον παρέχειν, vexare, *fatigare*. Theophylactus in cap. VIII. Lucæ, pag. 346. interpretatur per κόπον ἐμβάλλειν, μετακινεῖν, *negotium facessere*, *movere, & movendo fatigare*, Matth. IX. 36. apud Chrysostomum, Theophylactum, & alios, pro ἐκλελυμένοι, legitur ἐσκυλμένοι. Quæ lectio minimè improbanda, cùm & loco mirè conveniat, & à veteri interprete per *vexati* exprimatur, &, Beza teste, in sex minimùm vetustis Codicibus reperiatur: ubi Beza etiam addit, τὸ σκύλλεσθαι propriè dici non de quavis molestia, sed de *fatigatione, & lassitudine ex Itinere*: cui disertè adstipulatur H. Stephanus præfatione Herodiani sui. Post examinata enim duo loca Herodiani ubi τὸ σκύλλειν non potest aliter accipi, quàm de *fatigatione ex itinere*, statim subjungit: sic etiam Marci V. 35. σκύλλειν illa ipsa de re, (id est, *fatigatione ex longitudine itineris*) dicitur: ideoque, τί ἔτι σκύλλεις τὸν διδάσκαλον, aptè redditum iri puto, *Quid amplius fatigas magistrum?* *conficiendo* videlicet *hoc itinere*. Non negat tamen, proximis verbis τὸ σκύλλειν referri posse, non tam ad longitudinem itineris, quàm ad hoc, quòd inter eundum à turba comprimeretur. Apud Chrysostomum legitur πολύσκυλτος, pro πολύπονος καὶ πολυμέριμνος, *laboriosus, & tædii curarum plenus*. Et apud Eusebium hist. Eccl. lib. IV. cap. XV. pag. 38. b. legitur adverbium ἀσκύλτως, pro ἀπόνως, ἀκόπως, ῥᾳδίως, *facilè, nullo negotio, citra tædium aut molestiam*. Sic enim ibi sanctus Polycarpus jamjam tradendus flammis, ad eos, qui cum clavis veniebant, ut palo illum affigerent: Ἄφετέ με οὕτως· ὁ γὰρ δοὺς ὑπομεῖναι τὸ πῦρ, δώσει καὶ χωρὶς τῆς ὑμετέρας ἐκ τῶν ἥλων ἀσφαλείας ἀσκύλτως ἐπιμεῖναι τῇ πυρᾷ. *Sinite me, ut sum: nam qui dedit mihi, ut ignem sustineam, dabit etiam, ut sine clavis vestris, facilè citra molestiam in rogo permaneam.*

Σκυτοτόμος.

Hesychius: Σκυτοτόμος, λωροτόμος. *Lorarius*. Suidas: Σκυτοτόμος, λωροτόμος. *Coriarius, Lorarius*. Quia Sanctus Apostolus Paulus fuit σκηνοῤῥάφος, ut à Theodoreto vocatur, Θεραπευτ. sermon. IX. in his: τῶν δὲ ἁλιέων τε καὶ τελωνῶν καὶ τοῦ σκηνοῤῥάφου τοὺς νόμους, *piscatorum verò, & publicanorum, & sutoris tentoriorum leges, non Cajus, non Claudius dissolvere potuerunt, nec qui eis successit Nero*: quia fuit σκηνοποιὸς, ut vocatur Actor. XVIII. 3. tentoria verò ista è coriis fiebant, propterea à paganis per contemtum dictus fuit σκυτοτόμος, quam appellationem ne ipsi quidem Christiani aversabantur, ut hac ratione ostenderent, quanta fuerit efficacia Evangelii, vel per eum, quem ipsi σκυτοτόμον appellabant, prædicati. Chrysostomus Homil. V. in II. ad Timoth. eum vocat σκηνοποιὸν, *tentoriorum confectorem*. Parùm autem refert, ex quâ materia fecerit, an ex panno, seu linteis, seu stragulis, an ex corio atque pellibus, quod videtur innuere Chrysostomus, qui eâdem Homiliâ Paulum vocat σκυτοτόμον, ubi frustrà est Rittershusius, quando existimat, pro eo fortè legendum esse σκηνοποιός. Diximus enim hanc appellationem ne Christianos quidem fuisse aversatos. Usitatissima est Theodoreto in Therapeuticis. Exempla subjicimus ex editione Commelinianâ. Sic igitur in Prologo, pag. 2. τοὺς ἁλιέας λέγω, καὶ τὸν σκυτοτόμον, καὶ τοὺς τελώνας. *Piscatores dico, & sutorem & publicanos.* Serm. V. pag. 80. καὶ νῦν ἅπαντες τῶν φιλοσόφων τοὺς λήρους καταλιπόντες, τοῖς τῶν ἁλιέων καὶ τελωνῶν ἐντρυφῶσι μαθήμασι, καὶ τὰ τοῦ σκυτοτόμου συγγράμματα περιέπουσιν. *Et nunc omnes relictis Philosophorum nugis, piscatorum cum delectatione fruuntur publicanorumque disciplinis, sutorisque scripta* seu *volumina amplectuntur & colunt.* Serm. eod. pag. 81. Οἱ ἡμέτεροι ἁλιεῖς καὶ τελῶναι καὶ ὁ σκυτοτόμος. *Nostri piscatores & publicani, & sutor ille.* Serm. VIII. pag. 111. *Deus* ἁλιεῦσι καὶ τελώναις καὶ σκυτοτόμῳ χρησάμενος ὑπουργοῖς, προσενήνοχε τοῖς ἀνθρώποις τὰ σωτήρια καὶ θεῖα μαθήματα, *piscatorum, publicanorumque, ac sutoris ministerio usus, protulit hominibus salutarem divinamque doctrinam.* Hinc σκυτοτομικὸς, *ad sutorem pertinens*, itidem de Apostolo. Ibidem serm. X. pag. 134. Σκυτοτομικαὶ γλῶτται καὶ ἁλιευτικαί. *Sutorum piscatorumque linguæ.* Ita σκυτοτομικοὶ νόμοι. Serm. IX. pag. 129. Τῶν ἁλιευτικῶν καὶ σκυτοτομικῶν ἐπήκουσαν λόγων. *Piscatorum & sutorum leges audiverunt.* Serm. eod. pag. 135. Ἡμεῖς δείκνυμεν ὑπὲρ τῶν ἁλιευτικῶν καὶ σκυτοτομικῶν νόμων, πολλὰς καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἀνασχομένας ἀποθανεῖν μυριάδας. *Nos ostendimus, pro piscatorum sutorisque legibus, virorum mulierumque multa millia mortem subiisse.*

Σμικροκήρυξ.

Non habent Lexica. Legitur apud Cyrillum Alexandrinum. Locum producimus in voce Λεπτοβόης.

Σουδάριον.

Σουδάριον, *sudarium*. Suidas: Κεκρύφαλον, σαβακάθιον, σουδάριον. *Reticulum, vitta, sudarium. Sudarium* est linteum parvum, quo sudorem vultus extergebant, complectendo capiti aptum. Mediæ Comediæ Poëtæ καψιδρώτιον vocarunt. Pollux lib. VII. cap. 16. Εἴη δ᾽ ἂν κατὰ τὸ ἐν μέσῃ κωμῳδίᾳ καψιδρώτιον καλούμενον, ὃ νῦν σουδάριον ὀνομάζεται. *Erit autem secundum mediam Comœdiam dictum* καψιδρώτιον, *quod jam* Sudarium *vocatur*. Dictum ἀπὸ τοῦ κάπτειν ἱδρῶτα. Corrigendus, ut viri docti jam observarunt, in hac voce Hesychius: Καψιδρώτιον, εἶδος χιτωνίσκου. Reliqua, quæ ad hanc vocem pertinent, in Σιμικίνθιον quærenda. Consulatur etiam Gl. Meursii, Etymologicum Vossii in voce *Sudor*.

Σουππέδιον.

Σουππέδιον, *suppedium*, scabellum pedum, *suppedaneum* quidam dixere. Vide Vossium de vitiis sermonis, cap. LI. ποδαρούλια apud Græcos recentiores. Nicetas de reb. post. Excid. εἰς ποδαρούλια καὶ σουππέδια κατεσκεύαζον. Eustathius, ποδαρούλια, ὑποπόδια γυναικεῖα interpretatur in Odyss. η. scribunt etiam σωπέδιον & σοπέδιον. Synodus Florent. Sect. IV. cap. XXII. pag. 97. *Cardinales sedebant* ἐν καθέδραις ἴσαις κατὰ πάντα, καὶ ὁμοίαις τῷ ὑποποδίῳ τοῦ Πάπα, ὧν τὸ ὕψος ἴσον ἐστὶ τοῖς παρ᾽ ἡμῖν σωπεδίοις, *in thronis prorsus æqualibus & similibus scabello Papæ, quorum sublimitas nostra suppedanea non excedit.* Ejusd. Sect. cap. XXX. pag. 108. Ἐν σωπεδίοις καθήμενοι. *In suppedaneis sedentes.* Vide Gl. Meursii.

Σοφία. Σοφός.

Σοφία, *Sapientia* tribuitur

I. *Deo*, idque

1. *propriè*. Sic Σοφία Θεοῦ eſt

a. vel ὀσιώδης, *eſſentialis*, illa ſcilicet Dei proprietas, quâ ipſe & ſe ipſum, & omnia extra ſe perfectiſſimè novit, omniaque ratione rectiſſima & convenientiſſima adminiſtrat. Hanc Dei ſapientiam miratur Paulus ad Rom. XI. 33. exclamando, ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ. *O altitudo divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei!* Ad quæ Theophylactus pag. 115: Τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ ἐκπλήττεται, δι' ἧς πλέκει τὰ ἡμέτερα, καὶ τοὺς ἀμαθεῖς ἐθνικοὺς ἐσόφισε· καὶ τὴν γνῶσιν, δι' ἧς γινώσκει τὸ ἑκάστῳ συμφέρον. *Sapientiam Dei miratur, per quam noſtra regit ac diſpenſat; & cognitionem, per quam novit, quid unicuique conducat.* Eſt αὐτοσοφία. Olympiodorus in cap. IX. Jobi, pag. 206: Τὴν αὐτοσοφίαν ἀμήχανον μὴ πάντα εἰδέναι, καὶ τὰ ἡμᾶς διαλανθάνοντα· ἀμήχανον δὲ καὶ ἄσοφόν τι λαλῆσαι, ἢ ἐπιλήψιμον, τὸν σοφὸν, οὐ συνθέσει λόγων, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ. *Impoſſibile eſt, ut ipſa ſapientia non omnia ſciat, etiam ea, quæ nos fugiunt: & ut ſapiens; non verborum compoſitione, ſed ſenſu; inſipiens aliquod loquatur, & reprehenſione dignum, fieri nequit.* Vide etiam in Αὐτοσοφία. *Sapientia Dei*, ut Chryſoſtomus loquitur, πρὸς τοὺς σκανδαλισθέντας lib. I. cap. X. εὐμήχανος, καὶ ἐν τοῖς ἀπόροις εὔπορος ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία. Integrum locum vide in Ἄπορος, num. II. Eſt πολυποίκιλος, ut vocatur ad Epheſ. III. 10. Ad quem locum Theophylactus, pag. 526: Οὐχ ἁπλῶς ποικίλην τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν φησὶν, ἀλλὰ, πολυποίκιλον, τὸ πάντεχνον αὐτῆς δηλῶν καὶ ἀκατανόητον. *Non ſimpliciter* variam *dicit Dei ſapientiam, ſed* multiformem, *ſive* admodum variam, *ejus artificium, & quòd incomprehenſibilis ſit ſignificans.* Vel, annon πολυποίκιλος Dei ſapientia ſeſe exeruit in negotio Redemtionis noſtræ? Σαρκωθέντος γὰρ τοῦ Θεοῦ λόγου, addit idem, διὰ τῶν ἐναντίων τὰ ἐναντία κατωρθώθη, διὰ θανάτου ζωὴ, δι' ἀσθενείας δύναμις, δι' ἀτιμίας δόξα, διὰ πάντων τῶν εὐτελῶν τὰ θεοπρεπῆ. *Incarnato enim Verbo Dei, per contraria tranſacta ſunt contraria, per mortem vita, per imbecillitatem potentia, per contumeliam gloria, per omnia vilia & abjecta Deo digna & præclara.* Clemens Alexandr. ſtrom. lib. I. pag. 282. ſic explicat: Εἰκότως ὁ ἀπόστολος πολυποίκιλον εἴρηκε τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ, πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως, διὰ τέχνης, διὰ ἐπιστήμης, διὰ πίστεως, διὰ προφητείας, τὴν ἑαυτῆς ἐνδεικνυμένην δύναμιν, εἰς τὴν ἡμετέραν εὐεργεσίαν. *Meritò Apoſtolus* multiformem *dixit Dei ſapientiam, ut quæ multifariam multisque modis, per artem, per ſcientiam, per fidem, per prophetiam, ſuam oſtendit potentiam ad noſtrum beneficium.* Pachymeres in cap. XV. Dionyſii Areopagitæ de cœl. Hierarch. pag. 183: Πολυποίκιλος ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία, διότι εἰς πολλὰ γνώσεως εἴδη μετατυποῦται, διὰ τὴν τῶν ἐλλαμπομένων ἀσθένειαν. *Multiformis eſt DEI ſapientia, quia in multas cognitionis ſpecies, propter eorum qui illuſtrantur imbecillitatem, transformatur.* Ipſe Dionyſius cap. I. de div. Nominibus, ſect. IV. pag. 379. dicit, Deum propterea eſſe σοφὸν, ὅτι τὰ ὄντα πάντα τὰ τῆς οἰκείας φύσεως ἀπαράφθαρτα διασώζοντα, πάσης ἁρμονίας ἔνθεοῦ καὶ ἱερᾶς εὐπρεπείας ἐστὶν ἀνάπλεα, *quòd res omnes, dum naturam ſuam ſervant incorruptam, divinæ omnis harmoniæ ſacræque pulchritudinis ſint plenæ.* Imò μόνος σοφὸς eſt, teſte Apoſtolo, I. Timoth. I. 17. Ad quem locum Theophylactus, pag. 751: Ἐπειδὰν καὶ ἄγγελοι, καὶ ἄνθρωποι σοφίαν ἔχουσι, δείκνυσιν ὅτι αὐτὸς μόνος κυρίως ἐστὶ σοφὸς, ὡς πηγὴ καὶ αἴτιος σοφίας. ὅσα δὲ ἄλλα σοφίαν ἔχει κτίσματα, κατὰ μέθεξιν ἔχει ταύτην. *Quia & Angeli & homines ſapientiam habent, oſtendit eum ſolum propriè ſapientem eſſe, quippe qui ſit fons & autor ſapientiæ. Quæcunque verò aliæ creaturæ ſapientiam habent, per participationem habent.* Phocylides: Εἷς Θεός ἐστι σοφός.---- *Unus Deus eſt ſapiens*, id eſt, Θεὸς μόνος ἐστὶ σοφός. Socrates in Platonis Phædro: Τὸ σοφὸν καλεῖν ἐμοί γε μέγα εἶναι δοκεῖ, καὶ Θεῷ μόνῳ πρέπειν. *Sapientem vocare mihi magnum eſſe videtur, & ſoli Deo competere.* Clemens Alexandr. Pædag. lib. I. cap. X: Σοφὸς ὁ μόνος Θεὸς, καὶ τέλειος μόνος. *Solus Deus ſapiens, & ſolus perfectus.*

b. vel ὑποστατική, *perſonalis*, videlicet æternus Dei Filius, qui Σοφία Θεοῦ, *ſapientia Dei* vocatur Luc. XI. 49. Greg. Nazianzenus Orat. II. de Filio, quæ eſt XXXVI. pag. 590: Σοφία λέγεται, ὡς ἐπιστήμη θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, πῶς γὰρ οἷόν τε τὸν πεποιηκότα, τοὺς λόγους ἀγνοεῖν, ὧν πεποίηκε; *Sapientia dicitur, ut rerum divinarum & humanarum ſcientia. Qui enim fieri poteſt ut conditor rerum à ſe conditarum rationes ignoret?* Origenes Comment. in Johannem, pag. 19: Πάντων τῶν ἐπινοουμένων ταῖς ὀνομασίαις τοῦ πρωτοτόκου πάσης κτίσεώς ἐστιν ἡ σοφία. *Antiquior omnibus quæ excogitantur nominibus primogeniti omnis creaturæ* ſapientia eſt. Eulogius, in Biblioth. Photii, Cod. CCXXX. pag. 864. Filium Dei vocat τελειοποιὸν σοφίαν, *perfectionis auctricem ſapientiam.* Phœbadius ex Solomone: *Invenimus dixiſſe Solomonem, ex perſona ſapientiæ, quam Chriſtum eſſe defendimus, Dominus condidit me.* Gallus Confeſſor: *Neceſſarium erat, ut ipſa divina ſapientia, per quam cuncta ſunt facta, reficiendo generi humano per ſe ipſam conſulere dignaretur.* Et ita pleriq; omnes orthodoxi Patres. Emanuel Palæologus oratione: Δόξα σοι σοφία καὶ λόγε αἰωνίου γεννήτορος, &c. *Gloria tibi ſapientia & Verbum æterni Patris*, &c. Vigilius Martyr lib. I. adverſus Eutychen: *Et certè, Verbum Dei, Virtus Dei, Sapientia Dei, ſemper apud Patrem & in Patre fuit, etiam quando nobiſcum fuit.* Idem innuit Hieronymus, Græcus Theologus, cùm in libro de SS. Trinitate Judæum ita loqui cogit: Ὅτι ἀκατάληπτός ἐστι καὶ ἀθεώρητος, καὶ ἀδιήγητος ὁ Θεὸς, καὶ ἡ σοφία, καὶ ἡ ἰσχὺς, καὶ ὁ λόγος, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ. *Incomprehenſibilis, & inviſibilis, & inenarrabilis eſt Deus, & ſapientia, & robur, & Verbum & ſpiritus ejus.* Huc etiam facit, quòd Paulus Diaconus lib. XVIII. ait, Juſtinianum Imp. extruxiſſe intra Conſtantinopolim *ipſi Domino, qui eſt ſapientia Patris*, templum magnificentiſſimum, quod Græco vocabulo ἁγίαν Σοφίαν, *ſanctam ſapientiam* nominavit. Vide etiam Suidam in Σοφία.

2. *Impropriè* ſeu *metonymicè*, ſic Σοφία Θεοῦ, *ſapientia Dei* vocatur

α. *Evangelium* I. Corinth. II. 6. Σοφίαν λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις. Sapientiam loquimur inter perfectos. Ad hunc locum Chryſoſt. Homil. VII. in I. ad Corinth. p. 279: Σοφίαν λέγει τὸ κήρυγμα καὶ τὸν τρόπον τῆς σωτηρίας, τὸ διὰ σταυροῦ σωθῆναι. Sapientiam *appellat prædicationem & modum ſalutis, ſalutem per crucem partam.* Theophylactus, pag. 177: Σοφίαν ὀνομάζει τὸ κήρυγμα τὸ περὶ Χριστοῦ, καὶ τὸ διὰ σταυροῦ σωθῆναι. Sapientiam *appellat prædicationem de Chriſto, adeoque ſalutem per Chriſtum crucifixum partam.* Et Theodoretus, pag. 129: Τὸ κήρυγμα σοφία ἐστὶ καὶ καλεῖται παρὰ τοῖς εἰλικρινῆ καὶ τελείαν δεξαμένοις πίστιν. *Prædicatio* ſapientia *eſt & vocatur ab iis, qui ſinceram & perfectam fidem ſuſceperunt.* Eodem ſenſu σοφίας vox ſumitur I. Corinth. I. 24. *Prædicamus Chriſtum crucifixum vocatis Judæis, atque Græcis Θεοῦ σοφίαν, Dei ſapientiam.* Ubi iterum Theodoretus, pag. 126: Εἰδέναι χρὴ, ὡς σοφίαν καὶ δύναμιν τὴν θεότητα τοῦ μονογενοῦς προσηγόρευσεν ὁ θεῖος ἀπόστολος ἀλλὰ τὸ περὶ τοῦ σταυροῦ κήρυγμα. *Sciendum eſt,* ſapientiam *& potentiam appellaſſe divinum Apoſtolum, non unigeniti divinitatem, ſed prædicationem de cruce.*

β. Op-

β. *Opificium hujus mundi*, I. Cor. I. 21. quia in impressa cernuntur vestigia admirandæ Dei sapien- Theodoretus ad hunc locum docet, Apostolum hîc licis sapientiæ meminisse, & secundam esse τὴν ἐν τῇ ει θεωρουμένην. Ὁρῶμεν γὰρ οὐρανοῦ μέγεθος, ἡλίου κάλ-, ἀστέρων χορείαν, γῆς καὶ θαλάττης εὖρος, φυτῶν καὶ ν διαφοράν, καὶ τὰ ἄλλα, ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον λέγω, *quæ erum creatarum contemplatione versatur. Videmus n cœli magnitudinem, solis pulchritudinem, astrorum eam, terræ & maris latitudinem, plantarum & ani- ium differentiam, & cætera, ne singula proferam.* US, ut est Psal. CIV. 24. mundum, omniaque ope- ia sapientissimè fecit. Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας, inquit vid. Ad quæ Theodoretus, pag. 812: Ἕκαστον τῶν μένων λογισάμενος ὁ προφήτης, καὶ τὴν πολλὴν τοῦ θεοῦ κη- μονίαν καθαμαθών, ἐν μέσῳ τῆς διηγήσεως τὸν ὕμνον ἀνέ- ψε· θαυμαστὰ καὶ λίαν ἀξιάγαστα, καὶ σοφίας μεστὰ φη- εἶναι πάντα τοῦ Θεοῦ τὰ ποιήματα. *Singula quæ a sunt perpendens Propheta, & multam DEI providen- n secum recolens, in media narratione in laudes proru- dicens omnia DEI opera admirabilia, & admiratione na, atque sapientiâ referta esse.* Sed de his etiam i.

II. *Christo*, etiam in statu humilitatis constituto. Vi- Matth. XIII. 54. Marci VI. 2. Lucæ II. 40. Ibid. v. dicitur *crevisse sapientiâ*: cujus explicationem pro- m satis vide in voce Λόγος, sub lit. ℸ. in 4. Classe hæ- um circa incarnationem Verbi, lit. *c*.

III. *Hominibus*, quorum respectu *sapientia* sumi- ,

1. *pro eloquentia*, quæ denotatur per σοφίαν λόγου, *ientiam sermonis*, I. Corinth. I. 17. scribit ibi Apostο- , *se missum esse ut Evangelium prædicet*, οὐκ ἐν σοφίᾳ ου, *non sapientiâ sermonis*, pro οὐ λόγῳ σοφῷ, *non ser- ne sapiente.* Quod perinde est, ac si dixisset, *se mis- m esse ad Evangelium prædicandum* ἐν μωρίᾳ λόγου, *in ltitia sermonis*, ut versu 21. ejusdem capitis loquitur, ο λόγῳ μωρῷ, *sermone stulto.* Potest etiam dici σοφία ου, pro σοφία τοῦ λέγειν, *ars dicendi.* Vide Cl. Vorstii ilologiæ sacræ cap. X. Theodoretus σοφίαν λόγου cit esse στωμυλίαν καὶ δεινότητα λόγων, *eloquentiam & di- ndi facultatem:* Theophylactus, εὐγλωττίαν καὶ καλλι- ειαν, *eloquentiam, sermonisq; elegantiam.* Ita I. Co- ith. II. 5. σοφία ἀνθρώπων, *sapientia hominum*, est, inter- ete eodem Theophylacto, πιθανότης καὶ εὐγλωττία, *quentia & vis persuadendi.* Theodoretus quoque γλωττίαν interpretatur. Eodem modo σοφὸς aliquan- eum denotat, qui sese ob suam effert eloquentiam. om. I. 14. dicit Apostolus, Σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις ὀφει- της εἰμί. *Sapientibus & insipientibus debitor sum:* ubi heodoretus: Καλεῖ σοφοὺς τοὺς ἐπ' εὐγλωττίᾳ βρενθυομέ- ς. Sapientes *eos appellat, qui propter dicendi faculta- m efferuntur.* I. Corinth. I. 20. ποῦ σοφός; *ubi sapiens;* erum Theodoretus: Καλεῖ σοφὸν, τὸν τῇ ἑλληνικῇ στωμυ- ίᾳ κοσμούμενον. Sapientem *vocat eum, qui Græcâ fa- ndiâ ornatus est.* Theophylactus verò φιλόσοφον esse ult. Huc etiam facit illud Clementis Alexand. strom. b. I. pag. 280: Σοφοὺς, τοὺς σοφιστὰς, τοὺς περὶ τὰς λέξεις ὶ τὰς τέχνας περιττοὺς καλεῖ ἡ γραφή. Ὅθεν οἱ ἕλληνες ὶ αὐτοὶ τοὺς περὶ ὁτιοῦν πολυπράγμονας, σοφοὺς ἅμα καὶ φιστὰς παρωνύμως κεκλήκασι. Sapientes *scriptura vo- at sophistas, qui in dictionibus versantur & artibus super- uis. Unde ipsi quoque Græci eos, qui in re aliqua curi- sè versantur*, sapientes *simul &* sophistas *denominativè ppellârunt.*

2. *pro rerum divinarum & humanarum scien- ia.* Clemens Alexand. strom. lib. I. pag. 284: Ἡ σοφία ἐπιστήμη ἐστὶ θείων καὶ ἀνθρωπίνων, καὶ τῶν τούτων αἰτίων. *Sapientia est rerum divinarum & humanarum, & causa- rum ipsarum scientia.* Repetit lib. IV. pag. 540. Σο- φία ἐστὶν ἐπιστήμη τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων. Basilius M. in Principium Proverbiorum, & in cap. V. Jesajæ: Ἐστι σο- φία ἐπιστήμη θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, καὶ τῶν τού- τοις αἰτιῶν. Ita etiam Origenes lib. III. contra Celsum, pag. 154: Ἡ σοφία ἐπιστήμη θείων ἐστὶ καὶ ἀνθρωπίνων πρα- γμάτων, καὶ τῶν τούτων αἰτίων.

3. *pro vera Dei cognitione* & pietate, quæ ex cogni- tione Dei oritur. Clemens Alexand. strom. lib. I. pag. 355. Ἀληθὴς σοφία, δύναμίς ἐστι θεία τῶν ὄντων ὡς ὄντων γνω- στική, τὸ τέλειον ἔχουσα, παντὸς πάθους ἀπηλλαγμένη. *Vera sapientia, est divina potestas, quæ ea quæ sunt, ut quæ sunt cognoscit, habens id quod est perfectum, libera ab omni perturbatione.* Gregorius Nazianzenus Orat. XV. pag. 225: Σοφία πρώτη, βίος ἐπαινετὸς, καὶ Θεῷ κεκαθαρμένος ἢ καθαιρόμενος, τῷ καθαρωτάτῳ καὶ λαμπροτάτῳ, καὶ μόνην ἀπαιτοῦντι παρ' ἡμῶν θυσίαν τὴν κάθαρσιν. *Prima sapien- tia, est vita proba, & honesta, Deoq; perpurgata, vel certè se purgans, Deo inquam, qui purissimus & splendidissi- mus est, solumq; purgationis sacrificium à nobis requirit.* Isidorus Catenâ in cap. XIX. Jobi, pag. 436: Τῷ ὄντι ἡ ἀκροτάτη σοφία ἐστὶν, ἡ ὀρθὴ περὶ Θεοῦ διάληψις· καὶ ἡ θειοτά- τη ἐπιστήμη, ἡ ἀρίστη πρᾶξις· ἡ μὲν τὸ θεῖον ὀρθῶς δοξάζουσα, ἡ δὲ κακῶν ἀπεχομένη· ἡ μὲν διὰ ῥημάτων θεολογοῦσα, ἡ δὲ διὰ πράξεων εὐδοκιμοῦσα. *Reverà recta de Deo opinio, summa sapientia est; & actio optima, scientia est divi- nissima: hæc à malis abstinet, illa verò Deum rectè co- lit & glorificat; hæc actionum splendore celebratur, illa verò theologiam verbis ostendit.* Ibidem Chrysostomus: Τοῦτο μεγίστη σοφία, τὸ θεοσεβεῖν, οὐ τὸ περιεργάζεσθαι καὶ εὐ- θύνας ἀπαιτεῖν τῶν γινομένων· οὐδὲν ταύτης τῆς τέχνης ἴσον, οὐδὲν ταύτης τῆς σοφίας δυνατώτερον, οὐδὲν θεοσεβείας ἄμεινον. *Ea maxima demum est sapientia, si Deum reli- giosè colamus, non autem curiosiùs indagando, eorum quæ fiunt rationes reposcamus: nihil huic arti par, nihil hâc sa- pientiâ violentius, nihil pietate erga Deum præstantius.* Origenes, lib. III. contra Celsum, pag. 140. respiciens ad I. Corinth. I. 20: Τὰ μετατιθέντα τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῶν τῇ δε πραγμάτων ἐπὶ τὴν παρὰ Θεῷ μακαριότητα καὶ τὴν κα- λουμένην αὐτοῦ βασιλείαν, καὶ διδάσκοντα καταφρονεῖν μὲν ὡς προσκαίρων πάντων τῶν αἰσθητῶν καὶ βλεπομένων, σπεύ- δειν δὲ ἐπὶ τὰ ἀόρατα, καὶ σκοπεῖν τὰ μὴ βλεπόμενα, ταῦτά φησι σοφίαν εἶναι Θεοῦ. *Illam, quæ animum à præsentibus negotiis ad futuram apud Deum beatitudinem traducit, & ad regnum quod DEI nominatur; quæ docet contem- tis istis in sensuum & oculorum cognitionem cadentibus ut temporaneis, festinandum ad contemplationem invisi- bilium: eam verò ait esse Dei sapientiam.* Et ille demum verè σοφὸς, qui veræ studet pietati. Olympiodorus in Catena in cap. XIX. Jobi, pag. 409: Ἀρκεῖ τῷ ἀνθρώπῳ εἰς τὸ εἶναι σοφὸν, οὐ τὸ ζητεῖν τὰ ἀνεξερεύνητα, ἀλλὰ τὸ θεοσεβεῖν, καὶ παντὸς εἴδους κακίας ἀπέχεσθαι. *Homini sufficit, ut sapiens evadat, si investigabilia minimè inda- get, sed Deum religiosè colat, & ab omni improbitatis genere abstineat.* Isidorus Pelusiota epist. CCI. lib. II. pag. 217: Οὐ τοὺς λεξιθήρας, οὔτε τοὺς ῥήτορας, οὔτε τοὺς διαλεκτικοὺς, οὔτε τοὺς ἐπὶ τῇ τῶν λόγων δεινότητι ἐνα- βρυνομένους, σοφοὺς κλητέον, ἀλλὰ τοὺς ἐπὶ τῇ πρακτικῇ φιλοσοφίᾳ διαλάμποντας. *Nec vocum aucupes, nec ora- tores, nec dialectici, nec qui ob dicendi facultatem glo- riantur, sapientes appellandi sunt: verùm ii, qui eo philosophiæ genere, quod in actione versatur, elucent.* Hesychius σοφὸν, inter alia, dicit esse, τὸν τῶν θείων ἔμ- πειρον, *rerum divinarum peritum.* Hæc verò sapientia à solo Deo est. Eleganter Clemens Alexand. lib. II. Pæ- dag. cap. III. pag. 163: Σοφία οὐκ ὠνητῇ νομίσματι γηΐ-

γηΐνῳ. οὐδ' ἐν ἀγορᾷ, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ πιπράσκεται, καὶ πιπράσκεται νομίσματι δικαίῳ, τῷ λόγῳ τῷ ἀφθάρτῳ, τῷ βασιλικῷ χρυσίῳ. *Sapientia emi non poteſt terreno numismate, nec in foro, ſed in cœlo venditur : & juſto nummo venditur, nempe verbo immortali, regali aureo.*

4. *pro magno ingenii acumine* ; pro hominum hujus ſeculi perſpicacia : quæ quidem non verè, ſed ὁμωνύμως dicta ſapientia eſt. Eâ qui pollent, σοφοὶ appellantur Matth. XI. 25. Ad quem locum Chryſoſtomus Homil. XXXVIII. in Matth. pag. 258 : Σοφοὺς εἰπὼν, οὐ τὴν ἀληθινὴν σοφίαν λέγει καὶ ἐπαινετὴν, ἀλλὰ ταύτην, ἣν ἐδόκουν ἀπὸ δεινότητος ἔχειν. *Sapientes quando dicit, non veram & laudabilem intelligit ſapientiam, ſed eam, quam ob eloquentiam habere videbantur.* Suidas, in animo habens illud I. Corinth. I. 20. ποῦ σοφός ; Οὐ τοὺς ἀληθεῖς σοφοὺς ὀνομάζει, ἀλλὰ τοὺς τισὶν εἶναι δοκοῦντας. *Ubi ſapiens? Non verè ſapientes ita nominat, ſed eos, qui quibusdam tales eſſe videntur.* Sunt, quos Clemens Alexand. ſtromat. lib. V. pag. 548. δοκησισόφους καὶ ἐριστικοὺς appellat, *qui ſibi videntur ſapientes, & contentioſi ſunt.* Sunt, de quibus I.Corinth. I. 27. ubi Apoſtolus, juxta Origenem lib. III. contra Celſum, pag. 155. σοφοὺς κοινότερον λέγει πάντας τοὺς δοκοῦντας προβεβηκέναι μὲν ἐν μαθήμασιν, ἀποπεπτωκότας δὲ εἰς τὴν ἄθεον πολυθεότητα, *ſapientes more vulgari vocat omnes, qui videntur in disciplinis profeciſſe, qui tamen in impium cultum plurium Numinum ſunt lapſi.* Sunt σοφοὶ κατὰ σάρκα, *ſapientes ſecundum carnem,* I. Corinth. I. 26. id eſt, κατὰ τὸ φαινόμενον, κατὰ τὸν παρόντα βίον, *in ſpeciem tales, in præſenti vita.* Eſt σοφία σαρκικὴ, *ſapientia carnalis,* II. Corinth. I. 12. Chryſoſtomus Homil. III. in II.ad Corinthios, pag. 558 : Οὐκ ἐν σοφίᾳ σαρκικῇ, τουτέστιν, οὐκ ἐν κακουργίᾳ, οὐδὲ πονηρίᾳ, οὐδὲ ἐν δεινότητι λόγων, ἢ ἐν συμπλοκῇ σοφισμάτων. *Non in ſapientia carnali, id eſt, non in vafricie & improbitate, nec in ſermonis facundia, nexuq; ſophismatum.* Theodoretus, pag. 214. ad hunc locum : Σοφίαν σαρκικὴν, οὐ τὴν εὐγλωττίαν ἐνταῦθα λέγει, ἀλλὰ τὴν πανουργίαν. *Sapientiam carnalem hîc dicit, non eloquentiam, ſed malitiam & calliditatem.* Ita ſapientes, vocantur σοφοὶ κατὰ σάρκα I. Corinth. I. 26. ut jam monuimus. Chryſoſtomus Homil. V. in I.ad Corinth.pag. 276. Κατὰ σάρκα, id eſt, κατὰ τὸ φαινόμενον, κατὰ τὸν παρόντα βίον, κατὰ τὴν ἔξωθεν παίδευσιν. *Si ſpectetur quod apparet & vita præſens, ſecundum eruditionem Gentilium.* Sapientia hæc eſt, σοφία τοῦ αἰῶνος τούτου. I. Corinth. II. 6. *Sapientia hujus ſeculi,* id eſt, interprete Theophylacto, ἡ ἔξω, ὡς πρόσκαιρος, καὶ τῷ αἰῶνι τούτῳ συγκαταλυομένη, *externa, utpote temporaria ac tranſitoria, & quæ cum hoc ſeculo diſſolvitur.* Eſt σοφία ἄσοφος, *inſipiens ſapientia,* ut vocatur à Clemente in Protreptico, & à Nazianzeno, Orat. III. pag. 50.

5. Huc etiam referri poteſt liber ſcripturæ,qui Σοφία vocatur. Ita autem à veteribus appellantur

a. *Proverbia Solomonis.* Conſtitut. Clementis lib. I. cap. X. pag. 824 : Τὸ ῥῆμα τὸ γεγραμμένον ἐν Σοφίᾳ. Κρεῖσσον οἰκεῖν ἐν ἐρήμῳ, ἢ μετὰ γυναικὸς μαχίμου. *Verbum, quod ſcriptum eſt in ſapientia : Melius eſt habitare in ſolitudine, quàm cum muliere contentioſa.* Hæc autem leguntur Proverb. XXI. 19. Greg. Nazianzenus Orat. XI. quæ eſt in laudem ſororis Gorgoniæ, pag. 180. Ὁ μὲν δὴ θεῖος Σολομὼν ἐν τῇ παιδαγωγικῇ σοφίᾳ, ταῖς παροιμίαις λέγω, ἐπαινεῖ καὶ οἰκουρίαν γυναικὸς, καὶ φιλανδρίαν. *Enimverò divinus Solomon in Pædagogica ſapientia, hoc eſt in Proverbiis* cap. ult. *fœminam domi manentem, virumque amantem laudat.* Can. C. Concilii in Trullo : Οἱ ὀφθαλμοί σου ὀρθὰ βλεπέτωσαν, καὶ πάσῃ φυλακῇ τήρει σὴν καρδίαν, ἡ Σοφία διακελεύεται. *Sapientia ju[bet], ut oc[u]li tui recta videant, & omni cuſtodia cor tuum obſerve[s].* Monitum hoc legitur Proverb. IV. 25. Conſtitut. Ap[o]ſtol. lib. IV. cap. X. pag. 909: Καθὼς καὶ ὁ Σολομὼν ἐν τῇ Σ[o]φίᾳ φησί. Παίδευε υἱόν σου, καὶ ἀναπαύσει σε. *Quemadm[o]dum etiam Solomon in Sapientia dicit : Caſtiga fili[um] tuum, & recreabit te.* Proverb. XXIX. 17. Theophan[es] Homil. IV. pag. 25 : Καὶ ἡ τοῦ Σολομῶντος σοφία περὶ τ[ῆς] ἀληθοῦς εἰποῦσα σοφίας, ὡς ξύλον ζωῆς ἐστιν, αὐτὸν ἐδήλ[ω]σε τὸν σταυρόν. *Sapientia Solomonis, cùm de vera ſapie[n]tia pronunciavit, quòd lignum vitæ ſit, ipſam cruce[m] ſignificavit.* Proverb. III. 18. Chryſoſtomus in Pſal. Edit. Paris. pag. 1046. Καθὼς ἔφη ἡ Σοφία. τέκνον, ἐ[ὰν] ἀγαθὸς ᾖς, σεαυτῷ σοφὸς ἔσῃ καὶ τοῖς πλησίον σου. *Quem[ad]modum ait Sapientiæ autor : Fili, ſi bonus fueris, t[ibi] ipſi, ac proximis eris.* Occurrit Proverb. IX. 12. Huc [et]iam pertinet locus Melitonis, qui habetur apud E[u]ſebium hiſt. Eccleſ. lib. IV. cap. XXVI. pag. 43. a. u[bi] in Catalogo librorum Canonicorum ponuntur, Σολ[ο]μῶνος παροιμίαι, ἡ Σοφία, ἐκκλησιαστὴς, ᾆσμα ᾀσμ[ά]των. Hîc verba Græca, Σολομῶνος παροιμίαι, ἡ Σοφί[α] duo nomina ſunt unius ejusdemque libri : ut vel app[o]ſitivè poſita ſint, vel potiùs articulus ἡ corruptè p[o]natur pro particula ἢ, *vel.* Id ita eſſe, inde probatu[r] quia Rufinus illum locum ſic eſt interpretatus, pa[g.] 95. *Solomonis proverbia, quæ & ſapientia, Eccleſiaſt[es,] Cantica canticorum.* Quia apud Nicephorum, lib. I[V.] cap. X. idem hic locus ita redditur : *Solomonis Prove[r]bia, ſive ſapientia.* Quia in tota illa Melitonis enum[e]ratione nullis aliis libris articulus præponitur : n[on] enim dicitur, ἡ Γένεσις, ἡ Ἔξοδος, τὸ Λευϊτικὸν, &c. ſ[ed] abſque articulo, Γένεσις, Ἔξοδος, Λευϊτικὸν, &c. Tande[m] *Proverbia* etiam vocari Σοφίαν, jam ſatis demonſtr[a]tum : quæ etiam dicuntur πανάρετος σοφία, ut in vo[ce] πανάρετος docuimus, num. III. Ita ex Latinis C[y]prianus ad Quirinum lib. III. ab initio cap. XVI. pa[g.] 379. *De bono martyrii, in Sapientia Salomonis : Liber[at] de malis animam martyr fidelis.* Habetur locus Prove[r]bior. XIV. 25.

b. *Liber Sapientiæ* apud Græcos vocatur Σοφία Σ[ο]λομῶντος, *Sapientia Solomonis,* ſed annumeratur βιβλ[ί]οις μὴ κανονιζομένοις. Athanaſius in Synopſ. Scriptur[æ] t. II. pag. 91. de Solomone : Συνέγραψε δὲ βιβλία, κανο[νι]ζόμενα μὲν τρία. ἤγουν τοῦτό τε τὸ καλούμενον παροιμίαι, κ[αὶ] τὸν Ἐκκλησιαστὴν, καὶ τὸ ᾆσμα τῶν ᾀσμάτων. καὶ ἕτερον δὲ ἐ[κ]τὸς τούτων, μὴ κανονιζόμενον, ὡς προείρηται, ὅπερ ὀνομάζ[ε]ται Σοφία Σολομῶντος. *Conſcripſit autem libros, Canon[i]cos quidem tres : id eſt, eum, qui Proverbia dicitur, E[c]cleſiaſtem, & Canticum canticorum. Præter hos etia[m] alium, non Canonicum, ut jam ante dictum eſt, qui nom[i]natur Sapientia Solomonis.* Idem de hoc libro judiciu[m] eſt Epiphanii & Damaſceni ; quorum loca ſub voce [Π]αρῶν, num.II. produximus. Vocatur etiam Σοφία τοῦ Θε[οῦ]. Athanaſius Orat. contra Gentes, t. I. pag. 11. Καθὼς κ[αὶ ἡ] σοφία τοῦ Θεοῦ προμαρτύρεται, λέγουσα. Ἀρχὴ πορνείας ἐπ[ί]νοια εἰδώλων. *Quemadmodum Sapientia Dei anteſtatur, d[i]cens : Principium ſcortationis eſt idolorum excogitatio.*

c. *Eccleſiaſticus* apud Græcos modò Σοφία Σειρὰχ, *Sapientia Sirach,* modò pleniùs Σοφία Ἰησοῦ υἱοῦ Σειρὰχ, *S[a]pientia Jeſu, filii Sirach,* appellatur. Can. LXXXV. Ap[o]ſtol. appellat Σοφίαν τοῦ πολυμαθοῦς Σιρὰχ, *Sapientia[m] pereruditi Sirach.* Vide in πανάρετος, num. I.

Σοφίζω. Σοφίζομαι.

I. Σοφίζω ſignificat *ſapientem reddo, ſapientiam [do]ceo.* Veteres Gloſſæ : Σοφίζω, *ſapientiam præſto* : poti[us] ſcribendum, *ſapientem præſto.* Thomas Magiſter : Σο[φί]ζομαι ὑφ' ἑτέρου, ἀντὶ τοῦ διδάσκομαι. ὅπερ ἔχει ἐνεργητ[ικὸν]

τὸ ζοφίζω. Σοφίζομαι ὑφ' ἑτέρε, *ab alio sapiens red-*
,pro doceor: quod activum habet, ζοφίζω. II. ad Tim.
15. Ἀπὸ βρέφες τὰ ἱερὰ γράμματα οἶδας, τὰ δυνάμε-
ζε ζοφίσαι εἰς ζωτηρίαν. *Ab infantia sacras literas nô-*
quæ te possunt instruere ad salutem. Theophylactus
nunc locum, pag.825. Οὐχ ὥσπερ ἡ ἔξω γνῶσις ζοφίζει
θρωπον εἰς ἀπάτην καὶ ζοφίσματα καὶ λογομαχίας, ἐξ
ἀπώλεια ψυχῆς, ἔτω καὶ ἡ θεία γνῶσις, ἀλλ' αὐτὴ ζοφί-
εἰς ζωτηρίαν. Ποίαν; ἐ τὴν διὰ ἔργων, ἐ τὴν διὰ λόγων,
ὰ τὴν διὰ πίσεως Ἰησε χρισε. Ὁδηγεσι γὰρ αἱ ἅγιαι
ιφαὶ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ πιςεῦσαι χρισῷ, ζωτηρίαν
ῷ περιποιεντι. *Non quemadmodum externa scientia*
inem instituit ad fraudem & imposturas, & verbo-
n pugnas, ex quibus animæ interitus provenit, sic divi-
cognitio, sed ea instituit ad salutem. Qualem? Non
i, quæ est per opera, non quæ per verba, sed quæ est per
m Jesu Christi. Sacræ enim Scripturæ ducunt homi-
n eò, ut Christo credat, qui salutem illi conciliat. Ita
l. CV. 22. Τὲς πρεσβυτέρες ζοφίσαι. *Senes prudentiam*
ere. Ignatius in principio epist. ad Smyrnenses: Δο-
ζω τὸν θεὸν καὶ πατέρα τε Κυρίε ἡμῶν Ἰησε χρισε, τὸν δι'
ε ἔτως ὑμᾶς ζοφίσαντα. *Glorifico Deum & Patrem*
mini nostri Jesu Christi, qui per eum vos ita erudivit.
emens Alex. Strom. lib. I. pag. 275. Τί γὰρ ὄφελος ζο-
ς μὴ ζοφίζεσης τὸν οἷόν τε ἐπαΐειν; *Quid enim juvat*
ientia, quæ non sapientem efficit eum, qui potest audire.
idas in Σοφισής. Λέγεται δὲ ζοφισὴς, καὶ ὁ διδάσκαλος,
ζοφίζων. *Dicitur autem Sophista, & artium magister,*
lle qui sapientiam docet. Passivum ζοφίζομαι, *doceor*
ientiam, seu *percipio & disco sapientiam ab alio tradi-*
n. Ignatius in epist. ad Ephesios, pag.217. Ὑμῖν πρέ-
ζυντρέχειν τῇ τε ἐπισκόπε γνώμῃ, τε κατὰ θεὸν ποιμαί-
τος ὑμᾶς. ὅπερ καὶ ποιεῖτε αὐτοὶ, ζοφισθέντες ὑπὸ τε
ύματος. *Vos decet accedere sententiæ Episcopi, qui se-*
ndum Deum vos pascit, quemadmodum & facitis edo-
à spiritu. Justinus M. in Dialogo cum Tryphone,
it. Græco-Latinæ, pag. 250. Ἵνα παύσησθε καὶ ἑαυτὲς, καὶ
ὑμῶν ἀκέοντας πλανῶντες, καὶ παρ' ἡμῶν μανθάνοντες
ζοφισθέντων ἀπὸ τῆς τε χρισε χάριτος. *Ut desinatis,*
vos ipsos, & eos, qui vos audiunt, seducere, & à nobis di-
re incipiatis quos gratia Christi sapientes reddidit. Sic
Reg.IV.31.de Solomone: Καὶ ἐσοφίσατο ὑπὲρ πάντας τὲς
θρώπες. *Et sapientior evasit cunctis hominibus.* Hinc
σοφισμένος ἀνὴρ, *vir sapiens.* Σοφίζεσθαι aliquando si-
ificat *intelligo, cognosco.* I. Samuel III. 8. Καὶ ἐσόφισατο
λι ὅτι Κύριος κέκληκε τὸ παιδάριον. *Et intellexit*, vel
novit Heli, à Domino puerum vocatum fuisse. Chry-
stomus Homil. XVIII. t. V. pag. 105. Μάθε τὰ τῆς θεό-
τος, καὶ ζοφίζε τὰ τῆς οἰκονομίας. *Disce ea, quæ deitatis*
nt, & intellige ea, quæ ad dispensationem pertinent.
II. Σοφίζομαι in forma media duplicem maximè si-
ificationem habet.

1. Est *argutè & ingeniosè aliquid comminiscor*, aut
am *conficio*, & accipitur in bonam partem. Suidas:
ιςοφάνης λέγει, ζοφίζῃ, ἀντὶ τε τεχνάζῃ. ζοφίας γὰρ καὶ
φίσματα τὰς τέχνας ἔλεγον. *Aristophanes dicit*, ζοφίζῃ,
τεχνάζῃ. *Sapienter agis, sapienter loqueris. Nam*
φίας & ζοφίσματα appellabant τέχνας. Hoc tamen
mmodiùs ad sequentem referas significationem. He-
chius: Σοφίζεται, ζοφόν τι λέγει. *Sapienter loquitur.*
rysostomus Homil. I. in epist. ad Rom. pag. 5. Cur
ulus in epistola ad Hebræos suum non expresserit
men, hanc reddit rationem: Ἐπειδὰν ἀπεχθῶς εἶχον
ὸς αὐτὸν, ἵνα μὴ ἐκ προοιμίων ἀκέσαντες τε ὀνόματος
οκλείσωσι τῷ λόγῳ τὴν εἴσοδον, ἐσοφίσατο διὰ τε κρύψαι
ὄνομα τὴν ἀκρόασιν τὴν ἐκείνων. *Nam quòd inimico*
ent Hebræi *erga illum animo, ut ne statim ab initio*
dito ejus nomine, sermoni aditum occluderent, illorum
audientiam occultato nomine suo artificiosè captavit.
Idem, Homil. VI. t. V. pag.416. eleganti hoc simili de-
clarat, cur Deus preces nostras non semper è vestigio
exaudiat. Οὐκ ἠκέσθης; παράμεινον ἵνα ἀκεσθῇς. Κἂν γὰρ
ἀναβάλληταί ποτε τὴν δόσιν ὁ θεὸς, ἐχὶ μισῶν, ἐδὲ ἀπο-
στρεφόμενος, ἀλλὰ τῇ μελλήσει τῆς δόσεως διηνεκῶς ζε παρ'
ἑαυτῷ κατέχειν βελόμενος. καθάπερ καὶ πατέρες φιλόστοργοι
ποιεσι. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τῶν ῥαθυμοτέρων παίδων τὴν διη-
νεκῆ προσεδρείαν τῇ τῆς δόσεως ἀναβολῇ σοφίζονται. *Non*
exauditus es? Persevera, ut exaudiaris. Etsi differat
aliquando Dominus dationem, non id odio facit, neque
quod te aversetur: sed differendo dationem, semper te se-
cum retinere vult. Sicut & patres filios indulgentiùs
amantes, faciunt. Etenim illi filiorum segnium perpetuam
perseverantiam in petendo per exauditionis procrastina-
tionem sapienter excitant, acuunt. In eandem senten-
tiam idem in Psal. IV. edit. Paris. pag. 24. Πῶς ἐκ ἀκέον-
ται πολλοί; Διὰ τὸ ἀσύμφορα αἰτεῖν. Ἐνταῦθα γὰρ τὸ μὴ
ἀκεσθῆναι τε ἀκεσθῆναι βέλτιον. ὥστε κἂν ἀκεώμεθα, μὴ
διὰ τῦτο χαίρωμεν· ἀλλὰ καὶ ὅταν μὴ ἀκεώμεθα, καὶ διὰ
τῦτο δοξάζωμεν. ἢ γὰρ ἀσύμφορα αἰτῦντες ἐκ ἀκεόμεθα,
καὶ τῷ μὴ λαβεῖν κερδαίνομεν. ἢ ῥαθύμως αἰτῦμεν, καὶ τῇ
μελλήσει τῆς δόσεως τὴν προσεδρίαν ἡμῖν ὁ θεὸς ζοφίζεται.
Quomodo multi non audiuntur? Quoniam inutilia pe-
tunt. Hìc enim melius est, non fuisse exauditum, quàm
exauditum fuisse. Quare etiamsi exaudiamur, non pro-
pterea lætemur: sed & quando non exaudimur, etiam
propterea Deum glorificemus. Vel enim inutilia petentes
non exaudimur, & eo quòd non accepimus, lucrifacimus:
vel negligenter petimus, & in dono differendo Deus, ut
nos illi assideamus, subtilem init rationem. Ita Herve-
tus interpretatur. Τὴν προσεδρίαν ἡμῖν ζοφίζεται ὁ θεὸς,
non significat, *ut illi assideamus*, sed *assiduitatem & per-*
severantiam in precibus Deus hoc modo sapienter & pru-
denter excitat. Idem lib. II. de Providentia, cap. XI. de
Jacobo, Genes. XXXIII. 13. Esavum rogante, ut præ-
cedat. Παρακαλῦντος ἐκείνε ζυναπελθεῖν, καθάπερ θηρίε
τινὸς ἀπαλλάττεσθαι μέλλων ἔτως ἠξίε καὶ ἐσοφίζετο τὴν ἀνα-
χώρησιν, λέγων. Ὁ κύριός με γινώσκεις, ὅτι τὰ παιδία
ἁπαλώτερα, &c. Incertus Interpres vertit: *Cùm obse-*
craret ille, ut secum se ire permitteret, non secus quàm à
fera aliqua liberari cupiens, ut recederet orabat, dicens:
Nôsti domine, quia infantes teneriores sunt, &c. Ista, καὶ ἐσο-
φίζετο τὴν ἀναχώρησιν, non redduntur Latinè: quæ
commodè verti queant, *& argutè atque ingeniosè disces-*
sum seu *abitionem* Esavi *obtinuit.* Idem, epist. CXLIII.
Ἱκανὸς ζὺ καὶ διὰ γραμμάτων ζοφίζεσθαι παρεσίας ἡδονήν.
Potes ipse præsentiæ voluptatem per literas ingeniosè adum-
brare.

2. *In malam partem* est *vafrè & callidè comminiscor, dolosè & fraudulenter excogito, ut decipiam alium.* Ve-
teres Glossæ: Σοφίζομαι, *cavillor, comminiscor.* Hesy-
chius: Σοφίζεται, παρακρέεται λόγῳ, *Verbis decipit.* Sui-
das: Σοφίζω, λόγοις ἀπατῶ. *Verbis decipio.* Item: Σοφί-
ζεσθαι, λόγοις ἀπατᾶν. *Verbis decipere.* Convenit cum
καταζοφίζεσθαι, quod vide. Chrysostomus Homil. I. in
Acta, pag. 614. Ὁ μὲν γὰρ τὸ πᾶν ἐπὶ τὸν θεὸν ῥίψας, καὶ
μετὰ τὸ βάπτισμα ἁμαρτάνων, οἷα εἰκὸς ἄνθρωπον ὄντα, με-
τανοῶν τεύξεται φιλανθρωπίας. Ὁ δὲ ὥσπερ σοφιζόμενος
τε θεε τὴν φιλανθρωπίαν, ἀπελθὼν ἄμοιρος τῆς χάρι-
τος, ἀπαραίτητον ἕξει τὴν τιμωρίαν. *Etenim qui, post-*
quam curam universam in Deum conjecit, post bapti-
smum peccat, ut verisimile est, cùm sit homo, si resipiscat,
Dei benignitatem experietur. At qui, veluti deludens
Dei bonitatem, expers gratiæ excesserit, nullo pacto vindi-
ctam effugiet. Basilius M. Homil. XXII. pag. 548. Καὶ
ἐσοφίσαντο πάντες Ἰεδαῖοι κατὰ τε Κυρίε βέλευμα ὀλέθριον
ἑαυτοῖς. *Et Judæi omnes consilium contra Dominum sibi*

ipsis exitiosum dolosè commenti sunt. Clemens Alex. Pædag. lib. III. cap. III. pag. 223. Εἰ καὶ σοφίσονται τὰς τρίχας, ἀλλ᾽ οὐ τὰς ῥυτίδας, διαφεύξονται, ἀλλ᾽ οὐ λήσονται τὸν θάνατον, σοφιζόμενοι τὸν χρόνον. *Sed etsi pilos callidè componant, rugas tamen non effugient: sed neque mortem latebunt, etsi tempus dolosè decipiant, fallant.* Loquitur de illis, *qui existimant,* καθάπερ ὄφεις, τὸ κεφαλῆς ἀπεκδύσασθαι τὸ γῆρας, μεταγράφοντας ἑαυτοὺς καὶ νεοποιοῦντας, *se, sicut serpentes, posse senium capitis exuere, dum se ipsos pingentes transformant ac renovant.* Ille ergo dicitur σοφίζεσθαι τὸν χρόνον, qui junior videri vult, quàm revera est. Idem, Stromat. lib. III. pag. 460. Σοφίζεται τὴν ἀλήθειαν, διὰ ἀληθοῦς ψεῦδος κατασκευάζων. *Vafrè & callidè eludit veritatem, per verum confirmans falsum.* Alia ex Thesauro Stephani haberi possunt.

Σοφοδότις.

Non habent Lexica. *Sapientiæ datrix.* Dionysius Areopagita de div. Nominib. cap. V. sect. 2. pag. 562. providentiam Dei vocat τὴν οὐσιοποιὸν, καὶ ζωοποιὸν, καὶ σοφοδότιν αἰτίαν, *substantiæ & vitæ effectricem, & sapientiæ datricem.*

Σοφόδωρος.

Non habent Lexica. *Sapientiam donans.* Dionysius Areopagita cap. II. de div. Nominib. sect. VII. pag. 423. Εἰ τὴν ὑπερούσιον κρυφιότητα, θεὸν, ἢ ζωὴν, ἢ οὐσίαν ἢ φῶς, ἢ λόγον ὀνομάσαιμεν, οὐδὲν ἕτερον νοοῦμεν, ἢ τὰς εἰς ἡμᾶς ἐξ αὐτῆς προαγομένας δυνάμεις, ἐκθεωτικὰς, ἢ οὐσιοποιοὺς, ἢ ζωογόνους, ἢ σοφοδώρους. *Cùm arcanum illud superessentiale, Deum, vel vitam, vel substantiam, vel lucem, vel Verbum appellamus, nihil aliud quàm deificas, vel substantificas, vel vivificas, vel sapientificas virtutes intelligimus.*

Σοφοποιός.

Nec hanc vocem habent Lexica. *Sapientificus, vel sapientem reddens.* Dionysius Areopagita de cœlesti Hierarch. cap. VII. sect. I. pag. 69. σοφοποιὸς μετάδοσις, *sapientifica traductio.*

Σοφοποιέω.

Σοφοποίησις.

Has etiam voces omittunt Lexicographi. Σοφοποιέω est *sapientem reddo.* Dionysius Areop. Eccles. Hierarch. cap. V. sect. II. pag. 304. Σοφοποιοῦντες θεῖοι νόες. *Sapientes reddentes divinæ mentes.* Σοφοποίησις est ipsa *actio sapientem reddendi, sapientificatio.* Idem, cap. II. de div. Nominibus, sect. V. pag. 421. Αἱ οὐσιώσεις, αἱ ζωώσεις, αἱ σοφοποιήσεις. *Substantificationes, vivificationes, sapientificationes.*

Σπαθάριος.

Σπαθάριος, *spatharius, satelles, armiger,* sic dictus, quòd spatham gestaret. Cedrenus: Σπαθάριος, ὁ σωματοφύλαξ. Glossæ Placidi: *Armiger, qui vulgò spatharius.* Isidorus in Glossis: *Salattarius,* (legendum, monente Vossio, *spatharius*) *portator armorum.* Alcuinus epist. IX. ad Nicephorum Imp. *Audito adventu memorati legati dilectionis tuæ, Arsacii gloriosi spatharii, magnopere gavisi sumus.* Rhegino Chron. lib. II. *Arsacio spathario, legato Nicephori Augusti.* Eadem vox etiam apud Græcos legitur. Apud Eusebium in epit. Temporum, pag. 289. Ἐσφάγη Χρυσάφης ὁ σπαθάριος. *Trucidatus fuit Chrysaphes spatharius.* In epistolis Photii semper scribitur ἀσπαθάριος, vitiosè pro σπαθάριος Vide ejus epist. CCXXVIII. CCXXXIII. CXX[...] CXXXIV. &c. Vide Gl. Meursii.

Σπαθαροκανδιδάτος.

Σπαθαροκανδιδάτος, *Spatharocandidatus:* qui ni[...] rum *spatharius* erat & Candidatus. Erant autem C[...] *didati* militum genus, ut docet Meursius in Κανδιδά[...] Inter epistolas Photii tres inscriptæ sunt Θεοδότῳ σ[...] θαροκανδιδάτῳ, nempe CXXIV. CXLVII. CLI. Ep[...] CXXXIII. Μιχαὴλ σπαθαροκανδιδάτῳ. Epist. XXX. [...] γορίῳ σπαθαρίῳ κανδιδάτῳ, ubi etiam legendum ὑφ᾽ σπαθαροκανδιδάτῳ. Vide Gl. Meursii.

Σπανανδρία.

Non habent Lexica. *Paucitas hominum.* Cyril[...] Alexand. Homil. Paschali XXV. pag. 300. Θρῆνοι, καὶ σπ[...] ανδρία πολλὴ κατὰ κώμας καὶ πόλεις. *Lamenta, rariq[...] urbes vicosque incolæ.*

Σπαταλάω.

Veteres Glossæ: Σπαταλῶ, *delicias ago.* Σπάταλ[...] *delicatus.* Σπατάλη, *lascivia, deliciæ.* Aliæ: *Deliciæ,* σπ[...] τάλαι. *Delicatus,* σπάταλος. Hesychius: Σπαταλᾷ, [...] φᾷ. *Deliciatur, in deliciis vivit.* Suidas: Σπατάλη, ἡ τρο[...] Scribendum τρυφή. Clemens Alexand. lib. IV. Str[...] pag. 450. Οὐ μόνον περί τι ἓν εἶδος τὴν ἐγκράτειαν [...] ὁρᾶν προσήκει, τουτέστι, τὰ ἀφροδίσια. ἀλλὰ γὰρ καὶ περὶ [...] ἄλλα ὅσα σπαταλῶσα ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχὴ ἡμῶν οὐκ ἀρκου[...] τοῖς ἀναγκαίοις, περιεργαζομένη δὲ τὴν χλιδήν. *Non op[...] tet considerare continentiam in uno solùm genere, ne[...] in rebus venereis, sed etiam in quibuscunque aliis, qua[...] xuriosa concupiscit anima, non contenta necessariis, [...] solicita de deliciis.* Jacobi v. 5. Ἐτρυφήσατε ἐπὶ τῆς γῆς, [...] ἐσπαταλήσατε. *In deliciis vixistis super terram, & la[...] vistis.* I. Timoth. V. 6. de vidua. Ἡ δὲ σπαταλῶσα ζ[...] τέθνηκε. Vetus interpres: *Nam quæ in deliciis est, vi[...] mortua est.* Aristophanes Nubibus, p. 62. Ὦ γύναι, [...] σπαθᾷς. *O uxor, nimiùm in deliciis es.* Σπαθᾷς, sec[...] dum Grammaticos, est σπαταλᾷς. Suidas ad hunc [...] cum, ἀντὶ τοῦ ἐργάζῃ, τουτέστι, σπαταλᾷς. *Pro nimiùm [...] opus faciendum incumbis, hoc est, nimiùm in delici[...]* Hesychius: Σπαθᾷ, τρυφᾷ, ἀναλίσκει, ἀσώτως καὶ ἀ[...] δῶς ἀλαζονεύεται. *Epulatur, consumit, immodicè & [...] digè superbit.* Seneca de brevitate vitæ cap. XII. *A[...] quendam ex his delicatis, si modo deliciæ vocandæ sunt, [...] tam & consuetudinem humanam dediscere, &c.* id est [...] hoc loco Paulus, ζῶντα θνήσκειν. Idem eod. cap. *del[...] interire* dixit. Oecumenius ad Apostoli locum, [...] 756. Σπαταλῶσα, τρυφῶσα. Hesychius: Κατασπα[...] λᾷ, τρυφᾷ. Item: Κατατρυφῶ, κατασπαταλῶ. Ζῶσα [...] θνηκε, monente Pricæo, ὀξύμωρον, quale Rom. XII. 1. [...] σία ζῶσα, est μετὰ ζώντων τεθνηκυῖα περιπατεῖ, *cum vi[...] tibus mortua obambulat,* ut Antiphanes locutus: vel [...] Apocal. III. 1. Ὄνομα ἔχει, ὅτι ζῇ, καὶ νεκρά ἐστι. *Mor[...] inter vivos vivit,* ut apud Comicum Cæcilium Gel[...] lib. II. cap. XXIII. *E vivorum numero exiit, antequ[...] mortua est.* Seneca de Tranquillit. cap. III. pag. 3[...] Theodoretus ad locum Apostoli, pag. 482. Ἡ τῆς τρυ[...] ἀμετρία τὸ λογικὸν καταχώννυσι, καὶ ἀκίνητον ὡς ἐν τα[...] τινὶ τῷ σώματι κεῖσθαι παρασκευάζει. *Immodicæ deliciæ [...] tionem obruunt, & efficiunt, ut in corpore, tanquam in [...] pulchro quodam immota jaceat.* Theophylactus: Κἂν [...] κῇ ζῆν ταύτην τὴν ζωὴν τὴν αἰσθητὴν, τέθνηκε κατὰ πνεῦ[...] *Etiamsi videatur vivere sensibilem hanc vitam, mortua [...] secundum spiritum.* Vide vocem Θάνατος, num. [...] sub lit. *b.*

Σ

Σπεκελάτωρ.

...ulum, prout in veteri Glossario exponitur, est ...ν, ἀκὶς, ἐπιδορατίς. A *spiculum* est *spiculator*, quòd *speculatore* confudit Philoxenus in Glossis Latino...s, cùm scribit, *speculator*, κατάσκοπ@, καὶ ὁ ἀποκε...ων. Prius *speculatori* convenit, posterius *spicula*...ive *carnifici*. Error ex eo est, quòd Græcis *i* in ε ...rso, σπεκελάτωρ diceretur. Occurrit hæc vox ...VI.27. ubi Theophylactus eam exponit per ὁ δη...ςρατιώτης, ὃς πρὸς τὸ φονεύειν τέτακται. *Miles ... ordinatus ad hoc ut occidat.* Suidas: Σπεκελάτω...ς δορυφόρε. *Spiculatoris, satellitis.* Vide etiam Gl...sii.

Σπένδω.

...ένδω inter alia significat, *libo, offero, sacrifico.* Hesy...: Σπένδεσθαι, θυσιάζεσθαι. *Sacrificari, immolari.* ...εται, θύεται. *Immolatur, sacrificatur.* Σπένδομαι, θύο... *Immolor, sacrificor.* Σπενδόμεν@, ἀνατιθεὶς τῷ θεῷ. ...*us consecratusq; Deo.* Hesychium imitatur Suidas, ...quem: Σπένδεται, θύεται. *Libatur, immolatur.* Σπέν...ι, θύομαι, ἢ θεῷ ἀνατίθεμαι. Καὶ σπένδοντας, θύοντας, ...φέροντας. *Libor, immolor, vel Deo dicor & consecror.* ...*antes, immolantes, sacrificantes, offerentes.* Hoc sen...s usurpat Apostolus: nempe ad Philipp. II. 17. Ἀλλ' σπένδομαι, &c. *sed etsi immolor, &c.* quod Theo...actus exponit, Εἰ καὶ τελευτῶ· τοῦτο γὰρ σπονδὴν κα...ὴν τελευτήν. *Et si moriar: hoc enim immolationem ...t, mortem nimirum ipsam.* Theodoretus verò, κα...ερ θυσία τῷ θεῷ προσφέρομαι, *tanquam hostia Deo ...or.* Oecumenius in hanc epist. pag. 668. Εἰ καὶ σπέν...αι, τουτέστιν, εἰ καὶ ἀποθνήσκω, ὡς οἷον θυσίαν μέλλω ὡς σπον...ἐμαυτὸν προσφέρειν χριςῷ, τὸ γὰρ ὑπὲρ χριςοῦ ἀποθα...θυσίαν ἐςὶν ἑαυτὸν προσενέγκαι χριςῷ. *Sed etsi immo...id est, etsi morior, & tanquam hostiam atque libamen ...ipsum sum oblaturus Christo: propter Christum enim ...i, est se ipsum offerre hostiam Christo.* Alter locus le...r II. Timoth. IV. 6. Ἐγὼ ἤδη σπένδομαι. Vetus: *Ego delibor*: Beza: *Ego jam libor.* Utrumque juxta vete...Glossas, in quibus, Σπένδω, *delibo, libo.* Ἤδη σπένδο...est sum ἐπιθανάτι@, ut Apostolus loquitur I. Co...h. IV. 9. Utroque enim loco ait mortem instare sibi, ...uidem violentam. Euthymius ad illa Joh. XVII. Jam ...i sum in mundo, *Quia paulò pòst moriturus.* Vir...us:

Nam mihi parta quies, omnisq; in limine portus.

...i Servius, *Vicinæ scilicet mortis beneficio.* Τὸ σπέν...μαι à ritu vini infusi victimis jam mactandis desum...n. Ad Apostoli locum Theodoretus, pag. 504. Παρ ...τὸ ἔσηκα τῶν ἀγώνων τὸ τέλ@. σπονδὴν δὲ αὐτοῦ τὴν ...αγὴν προσηγόρευσεν, ὡς ὑπὲρ εὐσεβείας ἐκχεομένου τοῦ αἵ...τ@. *Sum in ipso fine certaminum. Libationem autem ...cat necem suam, utpote pro pietate effuso sanguine.* ...ophylactus ad eundem locum, pag. 829. Οὐκ εἶπε, ...ομαι, ἀλλὰ τὸ πλέον. Τῆς μὲν γὰρ θυσίας οὐ τὸ πᾶν ἀνά...εται τῷ θεῷ, τῆς δὲ σπονδῆς τὸ ὅλον. *Non dixit,* sacrifi...r, *sed quod majus est. Non enim tota victima Deo offer...r, libamen verò totum.* Oecumenius ad eundem lo...m, pag. 781. Ἐγὼ ἤδη σπένδομαι. Ἐγὼ ἤδη θυσίαν ...αυτὸν προσφέρω χριςῷ. Οὐκ εἶπε δὲ θυσίαν, ἀλλὰ σπον...ὴν, τὸ πλέον λέγων καὶ ἱερώτερον. Τῆς μὲν γὰρ θυσίας μέ...ρ τι μόνον θεῷ εἰς θυμίαμα ἀφιεροῦτο· ἡ δὲ σπονδὴ ...πᾶσα αὐτῷ ἀφιέρωται. *Ego jam delibor: ego jam victi...am me ipsum offero Christo. Non autem dixit victi...am, sed libamen, majus & divinius dicens: victimæ ...im pars tantùm quædam Deo in suffimentum consecra...tur: libamen verò totum ei fuit consecratum.* Addit etiam aliam expositionem: Ἢ τὸ σπένδομαι νόει, οἷον καταλύω τὸν πρὸς πάντας πόλεμον. οὔτε πολεμῶν, οὔτε πολεμούμεν@, τελειοῦμαι γάρ. *Verbum* σπένδομαι *ita intellige, cum omnibus paciscor, bello finem impono: nec oppugnans, nec oppugnatus, consummabor enim.* Τελειοῦμαι rectè habet, reliqua ἀπροσδιόνυσα. Ita Christus Lucæ XIII. 32. de se ipso, καὶ τῇ τρίτῃ τελειοῦμαι. Scholiastes ἀνέκδοτ@, ut Pricæus notat, in Medic. Biblioth. ad hunc locum: Σπένδομαι, ἀνατίθεμαι τῷ θεῷ. *Deo consecror.* Alius: Σπένδομαι, θυσιάζομαι, τελειοῦμαι. Particula ἤδη mortem de proximo appropinquantem notat. Philo ex persona Mosis, lib. περὶ φιλανθρωπίας, Ἐμοὶ ἀπαλλάττεσθαι καιρὸς ἤδη τῆς ἐν σώματι ζωῆς. *Jam mihi tempus exstat discedendi ex vita hac corporali.* Confer vocem Θυσία, num. II. 2. sub lit. *e.*

Σπερμολόγ@.

Σπερμολόγ@ idem quod σπερματολόγ@, *qui semina colligit*, ut aves, quas Gaza *frugilegas* vocat. Σπερμολόγοι sunt aviculæ, quæ in agris seminatis inter sulcos, non bene occâ depressos, semina legunt. Basilius Homil. V. in Hexaëm. pag. 58. Τὸν δὲ σῖτον τοῖς συνδέσμοις τούτοις ἡ φύσις κατησφαλίσατο· ἐν θήκῃ δὲ τὸν κόκκον ἀποθεμένη ὡς μὴ εὐδιάρπασον εἶναι τοῖς σπερμολόγοις. *Frumentum verò natura geniculato culmo quasi vinculis munivisse videtur. In theca autem granum recondidit, ne sit expositum frugilegis aviculis.* Ibid. Homil. VIII. pag. 101. ubi de variis avicularum generibus: Ἄλλη τῶν σπερμολόγων κατασκευή, ἄλλη τῶν ἐκ παντὸς τρεφομένων τοῦ συντυχόντ@. *Alia earum, quæ frugibus vesci solent, eoq; dicuntur seminilegæ, corporis constitutio: alia item earum, quæ quovis aluntur passim obvio.* Chrysostomus Homil. III. in II. ad Thessalonicenses: Ἂν μὴ γεωργοί, τὴν γῆν ἀναμοχλεύσαντες, περισείλωσι τὰ καταβαλλόμενα, τοῖς σπερμολόγοις ὀρνέοις ἔσπειραν. *Agricolæ, nisi terrâ proscissâ contexerint ea quæ dejiciuntur, seminârunt avibus semina legentibus.* Actor. XVII. 18. Paulus Athenis vocatur σπερμολόγ@, in quem locum Græci scriptores sic de σπερμολόγῳ loquuntur, tanquam de avicula distincti ab aliis generis. Theophylactus: Σπερμολόγον, πτηνὸν εἶναι φασὶν εὐτελέςατον, τὰ ἐν ταῖς τριόδοις κατεσκεδασμένα τῶν σπερμάτων εἰωθὸς συλλέγειν. *Spermologum, volucrem esse ajunt vilissimam, semina quæ in triviis dispersa jacent colligere solitam.* Nec multò aliter Oecumenius in Acta, pag. 80. Ἐπειδὴ ὄρνεόν ἐςιν ὁ σπερμολόγ@ βραχὺ καὶ εὐτελές, οὔτε πρὸς βρῶσιν, οὔτε πρὸς τέρψιν ἐπιτήδειον, τὰ ἐν ταῖς τριόδοις ἐρριμένα τῶν σπερμάτων εἰωθὸς συλλέγειν, τοὺς εὐτελεῖς καὶ οὐκ ἀξίους λόγου σπερμολόγους ἐκάλουν. *Cùm spermologus parva sit vilisq; avicula, nec cibi nec delectationis caussâ expetenda, semina in triviis projecta colligere solita, viles & in nullo habendos numero homunciones,* spermologos *appellitabant.* Ex his Oecumenii verbis tria maximè discimus: 1. vocem σπερμολόγ@, non à λέγω, *dico*, aut à λόγ@, *sermo*, sed à λέγω, id est, *colligo*, fieri: 2. σπερμολόγ@, ἰδιαίτατα sic dicta, qualis fuerit avis: 3. Cur homines spermologi dicti sint, & quales sint illi, quibus hoc nomen verè aptéque conveniat. Casaubonus ad Theophrasti Characteres, cap. περὶ ἀπονοίας, affert quædam ex Eustathio, quæ omitti hìc non debent, cùm vocabuli istius apud Athenienses in vulgato eorum sermone quis fuerit usus, tam perspicuè doceant Sic ergo Casaubonus: Σπερμολόγους *vocabant Athenienses, abjectissimos quosdam homines, imò hominum mendicabula, qui forum & Digma oberrantes, si quid è mercium oneribus, ut fit, excideret, id legebant, & vitam hoc quæstu sustentabant. Auctor Eustathius. Ergo Atheniensibus primò* σπερμολόγοι *fuerunt, qui avium*

σπερμολόγων *ritu, res fortuitò in foro sparsas colligerent. Nam ut aves, victûs caussâ, semina, sic illi, quæ è plaustris aut bajulorum oneribus in terram fortè deciderant, studiosè colligebant. Deinde ab his ad alios quoscunque vilissimæ notæ homines translata appellatio est.* Hactenus ille. Eustathius dicit apud Atticos σπερμολόγους fuisse dictos, τοὺς περὶ ἐμπόρια καὶ ἀγορὰς διατρίβοντας, διὰ τὸ ἀναλέγεσθαι τὰ ἐκ τῶν φορτίων ἀποῤῥέοντα, καὶ διαζῆν ἐκ τούτων, *qui circa mercatus & fora versantur, ut quæ ex saccis defluunt colligant, atque inde vivant.* Si igitur hæc quicquam valent, verba in Actis, Τί ἂν θέλοι ὁ σπερμολόγος οὗτος λέγειν; sic Latinè erunt reddenda: *Quid vult vilissimus iste homuncio dicere?* Addi potest Suidas, apud quem: Σπερμολόγος, εὐρυλόγος. ἀκριτόμυθος· καὶ ὁ τὰ σπέρματα συλλέγων. Σπερμολόγος λέγεται μικρὸν ὀρνιθάριον κολοιῶδες, σπερμολόγος ὠνομασμένον. Ἔοικε δὲ ἀπὸ τοῦ τὰ σπέρματα ἀναλέγειν. Λέγεται οὖν ἀπὸ τούτου ὁ εὐτελὴς καὶ εὐκαταφρόνητος ἄνθρωπος, καὶ ἴσως ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων διαζῶν, σπερμολόγος. Doctissimus Boissius rectè sic restituit sequentia: Σπερμολόγος λέγεται μικρὸν ὀρνιθάριον κολοιῶδες. Ἔοικε δὲ ἀπὸ τοῦ τὰ σπέρματα ἀναλέγειν, σπερμολόγος ὠνομασμένον. Λέγεται οὖν ἀπὸ τούτου, &c. Ex Harpocratione desumta, apud quem: Λέγεταί τι μικρὸν ὀρνιθάριον κολοιῶδες, σπερμολόγος. ὠνομασμένον, ὡς ἔοικεν, ἀπὸ τοῦ τὰ σπέρματα ἀναλέγειν, &c. reliqua, ut in Suida. *Seminilegus*, vel *seminilega, ampliloquus, verba citra delectum proferens: & qui semina colligit. Spermologus dicitur parva avicula graculo similis: videtur autem à seminibus colligendis spermologus dicta. Hinc igitur dicitur, homo vilis & contemtus, & fortasse ex alienis victitans, spermologus.* Observanda hæc verba, καὶ ἴσως ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων διαζῶν. Nam accipiunt lucem ab iis, quæ ex Eustathio attulimus, & lucem illis vicissim nonnullam reddunt. Hinc enim apparet, σπερμολόγους istos revera fuisse hominum mendicabula. Paulus σπερμολόγος audit à Philosophis Atheniensibus, non ut locutulejus, aut blaterator aliquis, sed ut homo tenuissimæ fortunæ parumque splendidè vestitus. Est enim convicium in viles potiùs, quàm verbosos. Aliter tamen alii hanc vocem hic accipiunt. Vetus Interpres reddit, *semini-verbius*: & rursus, *seminator verborum.* Nam variant editiones. Erasmus, non reperiens commodam vocem Latinam, Græcam retinuit. Beza: *Garrulus*: & in Notis, *blaterator*: quam interpretationem, tanquam potiorem, in contextum suum postea Piscator transtulit. Nec destituuntur autoritatibus, quibus hanc interpretationem defendant. Suidam audivimus. Ipse etiam Hesychius non tantùm dicit, Σπερμολόγος, ὁ τὰ σπέρματα συλλέγων, καὶ κολοιῶδες ζῶον, sed etiam φλύαρος, *nugator, garrulus, loquax.* Clemens Alex. Strom. lib. I. pag. 297. Ἀλλ' ἔστι τῷ ὄντι ἡ τῶν ὑπομνημάτων ὑποτύπωσις· ὅσα διασποράδην καὶ διεῤῥιμμένως ἐγκατεσπαρμένην ἔχουσι τὴν ἀλήθειαν, ὅπως ἂν λάθοι τοὺς δίκην κολοιῶν σπερμολόγους. *Sed revera commentariorum delineationi illa inserviunt, quæcunque sparsim habent seminatam hic & illic veritatem, ut eos lateant, qui more graculorum passim ac temerè verba serunt.* Vetus Onomasticon Latino-Gr. *Fundito*, σπερμολογέω. Eruditè. Gellius: *Verborum volumina, vocúmque turbas fundebat.* Idem Onomasticon: *Loquacito*, σπερμολογῶ. Et, *Loquax*, λάλος, σπερμολόγος. Iterum, *Vaniloquentia*, σπερμολογία. Magis tamen illa placent, quæ ex Eustathio adducta sunt.

Σπήλαιον.

Hesychius: Σπήλαιον, ἄντρον, σπέος. *Spelunca, antrum, specus.* Hanc vocem propterea tantùm ponimus, ut ejus occasione paucis veterum proferamus sententiam, qui Christum ἐν σπηλαίῳ natum fuisse d[...] Primus hoc docuit Justinus in Dialogo cum Try[...] ne, Editionis Græco-Lat. pag. 305. Γεννηθέντος τ[...] δὲ ἐν Βηθλεὲμ, ἐπειδὰν Ἰωσὴφ οὐκ εἶχεν ἐν τῇ κώμ[...] νῃ που καταλῦσαι, ἐν σπηλαίῳ τινὶ σύνεγγυς τῆς κώμης [...] λυσε· καὶ τότε αὐτῶν ὄντων ἐκεῖ, ἐτετόκει ἡ Μαρία [...] σαν, καὶ ἐν φάτνῃ αὐτὸν ἐτεθείκει. *Nato puero in B[...] hem, quia Joseph in vico illo non habuit quò diverter[...] speluncam quandam vico proximam concessit. Atq[...] cùm essent, enixa est Maria Christum, & in præse[...] fuit.* At nemo veterum, præter Justinum, Chr[...] extra Bethlehemum fuisse natum, asseruit. Quod [...] Eusebium hodie legitur lib. VII. Demonstrat. E[...] p. 213. in agro nescio quo natum esse Dominum, [...] est, inquit Casaubonus, exscriptoris mendum. V[...] mus verba, & ipsius Casauboni emendationem. [...] δεῦρο δὲ οἱ τὸν τόπον οἰκοῦντες, ὡς ἐκ πατέρων εἰς αὐτοὺς [...] ελθούσης παραδόσεως τοῖς τῶν τόπων ἱστορίας χάρ[...] τὴν Βηθλεὲμ ἀφικνουμένοις μαρτυροῦσι, τῶν λόγων [...] μενοι τὴν ἀλήθειαν, διὰ τῆς τοῦ ἀγροῦ δείξεως, ἐν ᾧ τε[...] ἡ παρθένος κατατέθειται τὸ βρέφος. *Etiam hodie q[...] cum illum incolunt, ut qui à majoribus suis eam tra[...] nem acceperint, iis qui Bethlehemum adveniunt stud[...] strandi illa loca, sermoni nostro testimonium præbent; [...] ritate fidem adstruentes agri illius demonstratione, in [...] deposuit virgo infantem quem pepererat.* Pro μαρτ[...] τῶν λόγων, scribendum τῷ λόγῳ, & pro τοῦ ἀγροῦ, n[...] ma mutatione, τοῦ ἄντρου. Σπήλαιον & ἄντρον promi[...] in hac historia usurpantur. Eusebius tamen ἄντρ[...] bentiùs nominat. In vita Constantini lib. III. loq[...] de Helena Augusta: Τῷ προσκυνηθέντι θεῷ δύο [...] ἀφιεροῖ, τὸν μὲν πρὸς τῷ τῆς γεννήσεως ἄντρῳ, τὸν δὲ ἐπ[...] τῆς ἀναλήψεως ὄρους. *Deo, quem adoraverat, duo conse[...] vit templa; unum ad nativitatis antrum; alterum [...] per assumtionis monte.* Mox: Παντοίως τὸ τῇδε ἱερὸν [...] τρον φαιδρύνουσα. *Omnibus modis sacrum illud ant[...] exornans.* Paulò ante appellat, τὸ τῆς πρώτης τοῦ Σωτῆ[...] θεοφανείας ἄντρον, *prioris adventus Servatoris antr[...]* Σπήλαιον etiam nominat Epiphanius hæresi LXXV[...] pag. 441. Καὶ τῶν ποιμένων ἡκόντων εἰς τὸ σπήλαιον, [...] ἐγεννήθη. *Et cum pastores venissent in speluncam, ubi [...] tus fuit* Christus. Athanasius Homil. in Descrip[...] nem B. Virginis, t. II. pag. 647. Ἡ παρθένος ἐν τῷ [...] κρῷ σπηλαίῳ ἐγέννησε. *Virgo in parva spelunca pepe[...]* Menologium mense Decembri: Ἐπεὶ ἔμελλε τίκτ[...] παρθένος, μὴ εὑρίσκουσα οἴκημα, διὰ τὸν πολὺν λαὸν, εἰσ[...] θεν εἰς πενιχρὸν σπήλαιον, καὶ ἐκεῖ ἔτεκε. *Cùm Virgo [...] tui jam esset vicina, nec invenisset domicilium, ob po[...] multitudinem, ingressa est vilem speluncam, atque ibi [...] perit.* Origenes lib. I. contra Celsum, pag. 39. Ἀκολούθ[...] τῇ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ περὶ τῆς γενέσεως αὐτοῦ ἱστορίᾳ, δείκνυ[...] τὸ Βηθλεὲμ σπήλαιον, ἔνθα ἐγεννήθη, καὶ ἡ ἐν τῷ σπηλ[...] φάτνη ἔνθα ἐσπαργανώθη. *Juxta Evangelicam de n[...] vitate ipsius historiam, ostenditur apud Bethlehem spel[...] ca ubi natus est, & in spelunca præsepe, ubi fasciis invo[...] tus est.* Iterum Epiphanius hæresi XX. Christum [...] spelunca circumcisum dicit, γεγεννημένον τε ἐν Βηθλεὲ[...] περιτμηθέντα ἐν τῷ σπηλαίῳ, *natum in Bethlehem, & c[...] cumcisum in spelunca.* Vide etiam Hieronymum ep[...] XVIII. ad Marcellam, & Bedam in libello de locis sa[...] ctis, cap. VIII. Cur autem stabulum, in quo Christus n[...] tus, appelletur σπήλαιον vel ἄντρον, hanc reddit ratione[...] Casaubonus Exercitat. II. num. I. *Stabulum, in q[...] natus est Dominus, passim Græci Latiniq; Patres appella[...]* σπήλαιον, speluncam, *quia Bethlehem in colle erat sita, u[...] de pleræque domus in saxis excisæ fuisse videntur.* Re[...] qua apud dictum vide Casaubonum.

Σπιλάς.

Veteres Glossæ: *Σπιλὰς, procella.* Suidas: *Σπιλάδες, αἱ ἐν ὕδασι κοῖλαι πέτραι. Concava saxa, quæ sunt in aqua.* Reliqua vide apud autorem. Σπιλάδες ergo sunt saxa sub aquis latentia. Quando igitur in epist. Judæ v. 12. legitur, ὅτοί εἰσιν ἐν ταῖς ἀγάπαις ὑμῶν σπιλάδες, *hi sunt in epulis vestris maculæ*, sensus est: Ut illa saxa improvisa perniciem navigantibus afferunt, sic isti convescentium simpliciorum animabus latenter insidiantur. In quem sensum Oecumenius in hanc Epist. pag. 229. Αἱ σπιλάδες τοῖς πλέουσιν ὀλέθριοι, ἀπροσδοκήτως ἐπιγινόμεναι. *Saxa navigantibus exitiosa sunt, cùm ex improviso apparent.* Hesychius: Σπιλάδες, αἱ περιεχόμεναι τῇ θαλάσσῃ πέτραι. Idem tamen etiam, Σπιλάδες, μεμιασμένοι. Verùm ἐσπιλωμένοι, non σπιλάδες, sunt μεμιασμένοι. *Maculati.* Si ergo legerimus, Σπιλάδες, μιασμοὶ, *piacula, impiamenta.* Hesychius ad hunc Judæ locum respexisse videbitur. Verùm σπῖλοι potiùs videtur legendum; nam & Petrus, II. epist. II. 13. ita locutus, eamque lectionem Vulgatus secutus est.

Σπινθηροβόλος.

Non habent Lexica. *Scintillas emittens*, ut πυροβόλος, *ignes jaculans.* Chrysostomus Homil. de Lazaro & Divite, t. VI. Edit. Paris. p. 574. de Lazaro scribit: Ὢ πόσοις κακοῖς ὁ πτωχὸς συνείχετο· ὑπὸ τῆς βαρυτάτης πενίας, ὥσπερ ὑπὸ χαλάζης βιαίας ἐκολαφίζετο· ὑπὸ τῶν ἀναζεουσῶν φλυκταινῶν ὥσπερ ὑπὸ ἀνθράκων σπινθηροβόλων διηθίετο. *O quantis malis mendicus erat obsessus! à gravissima paupertate, tanquam à violenta grandine diverberabatur: ab ebullientibus pustulis, tanquam carbonibus scintillas emittentibus, corrodebatur.*

Σπλάγχνα.

I. Σπλάγχνα in contextu sacro denotant earum sive operationum sive passionum, quæ in corde fiunt, unam quandam, *misericordiam* nempe. Hæc verò est dolor de alterius malo, eumque juvandi cupiditas. Exempla passim sunt obvia. Unum & alterum videamus. Luc. I. v. 78. Διὰ σπλάγχνα ἐλέους θεοῦ ἡμῶν. *Per viscera misericordiæ Dei nostri.* Hìc σπλάγχνα & ἔλεος rem eandem significant. Estque pleonasmus ἐκ παραλλήλου, qualis & in sacris, & in profanis Scriptoribus non rarò occurrit. Sic Coloss. III. v. 12. σπλάγχνα οἰκτιρμῶν, *viscera misericordiæ.* Ubi Theophylactus, pag. 663. Οὐκ εἶπεν, ἐνδύσασθε ἔλεον, ἀλλὰ σπλάγχνα οἰκτιρμῶν, ἅμα μὲν, ἵνα μὴ ἐκείνους ἐξευτελίσῃ τοὺς ἀξίους οἰκτιρμῶν· ἅμα δὲ, ἵνα δείξῃ, ὅτι ἐκ διαθέσεως δεῖ ἐπικάμπτεσθαι αὐτοῖς, καὶ οὐχ ὡς ἀδελφοῖς ἀδελφοὶ, ἀλλ' ὡς παισὶ πατέρες. *Non dixit*, induite misericordiam, *sed* viscera misericordiæ: *partim, ne illos vilipendat, qui digni erant miseratione: partim, ut ostendat, quòd ex affectu intimo illis inclinari oportet, & non ut fratres erga fratres, verùm ut parentes erga liberos.* Rom. XII. v. 1. simpliciter, διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ θεοῦ, *per miserationes Dei:* quibus indicatur ἡ τοῦ θεοῦ περὶ ἡμᾶς ἄφατος οἰκονομία καὶ ἀγαθότης, *ineffabilis Dei circa nos dispensatio & bonitas*, interprete Theophylacto: vel, juxta Theodoretum, ἡ θεία φιλανθρωπία, *divina bonitas.* Pleonasmum illum etiam reperias in his Hesychii, Δι' οἶκτον, διὰ ἔλεον οἰκτιρμῶν. Philipp. II. 1. conjunguntur etiam duæ voces ἰσοδύναμοι, σπλάγχνα & οἰκτιρμοὶ, ita tamen, ut conjunctio copulativa καὶ intercedat: & sunt πατρικῆς φιλοστοργίας ῥήματα, *paternæ benevolentiæ verba*, ut inquit Theodoretus. Et cap. I. 8. ἐν σπλάγχνοις Ἰησοῦ Χριστοῦ. *In visceribus Jesu Christi.* Ubi iterum Theodoretus: Σπλάγχνα Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν πνευματικὴν φιλοστοργίαν ἐκάλεσε. Viscera Jesu Christi, *spiritualem appellavit benevolentiam.* Hinc verbum σπλαγχνίζομαι in Novo Test. usitatum, *intimâ misericordiâ commoveor:* Εὔσπλαγχνος, *misericors*, πολύσπλαγχνος, *valde misericors.* Vide Philol. sacræ Vorstii cap. II. Ita etiam apud scriptores Latinos *viscera* vocantur intimi charitatis affectus. Sulpicius Severus: *Multas illic lacrymas tam ex affectu tuo, quàm ex nostris funde visceribus.* Summam etiam denotant misericordiam. Fulbertus epist. LIV. *Si in aliquo fuerit indigus vestræ opis, sentiat, quæsumus, viscera pietatis.* Venantius Fortunatus lib. IV. de vita Martini:

Supplicis ad vocem miserantia viscera laxat.

II. Σπλάγχνα in his Pauli, v. 12. ad Philemonem, Σὺ δὲ αὐτὸν, τουτέστι, τὰ ἐμὰ σπλάγχνα, προσλαβοῦ, *tu autem illum, id est, viscera mea suscipe*, variè accipi possunt.

1. Τὰ σπλάγχνα μου, potest significare, *quem intimis visceribus diligo.* Eò alludit Theophylactus ad præsentem locum: Μετὰ ἀγάπης δέξαι αὐτὸν, μᾶλλον δὲ οὐκ αὐτὸν, ἀλλὰ τὰ ἐμὰ σπλάγχνα· οὕτω γὰρ αὐτὸν ἀγαπῶ, καὶ ἐν τῇ ψυχῇ περιφέρω. *Cum charitate eum suscipe, imò non ipsum, sed mea viscera. Adeò ipsum diligo, menteq; circumfero.* Marius Victor:

Sed si collatis juvat indulgere loquelis,
Hìc habitat tuus ille hospes, mea viscera, Thesbon.

Sic Esther ad Ahasverum, *Dona mihi animam meam*, id est, populares meos, quos ut animam diligo.

2. Τὰ σπλάγχνα μου, *quem amo*, ut ad Philipp. I. v. 8. ἐν σπλάγχνοις Ἰησοῦ Χριστοῦ.

3. Vel tandem σπλάγχνα *metonymicè filium* notant. Τέκνον, ut ejusd. Epist. v. 10. à me in fide genitum. Ita intellexit Theodoretus: Ἐμός ἐστιν υἱὸς, ἐκ τῶν ἐμῶν γεγέννηται σπλάγχνων. *Meus est filius, natus ex meis visceribus.* Artemidorus lib. V. Oneirocritici, τὰ σπλάγχνα τὸν παῖδα σημαίνουσιν, οὕτω γὰρ καὶ τὸν παῖδα καλεῖν ἔθος ἐστί. *Viscera filium denotant, ita enim filius appellari solet.* Idem alibi, Οἱ παῖδες σπλάγχνα λέγονται. *Filii viscera dicuntur.* Suetonius; ex Asclepiade Mendete; de matre Augusti Cæsaris, *somniavit intestina sua ferri ad sidera, explicariq; per omnem terrarum & cœli ambitum.* ibidem sequitur continuò de nato filio; ut notat Pricæus, ex quo etiam sequentia apponere juvat. D. Basilius de egeno filium venum exponente: Τὰ σπλάγχνα προτείνεται τιμὴν τῶν τροφῶν. Jacobus de Josepho apud Philonem, Ἀτιθάσσοις καὶ σαρκοφόροις θηρσὶν εὐωχία, &c. γέγονας, γευσαμένοις καὶ ἑστιαθεῖσι τῶν ἐμῶν σπλάγχνων. *Feris & carnivoris bestiis cibus factus es, quæ viscera mea gustârunt, iisq; satiatæ sunt.* Lactantius lib. VI. c. XX. *Non possunt innocentes existimari, qui viscera sua in prædam canibus objiciunt, & quantum in ipsis est crudeliùs necant, quàm si strangulâssent.* Hìc *viscera sua*, id est, filios. Darius ad milites de conjuge & liberis suis, *Eripite viscera mea ex vinculis.* Apulejus VIII. *Jam contra sua sæviens viscera*, id est, filiolum suum. Ovidius ubi de Druso:

Ille rogus miseræ viscera matris habet.

Idem Metamorph. X. de Cinyra patre Myrrhæ:

Accipit obscœno genitor sua viscera lecto.

Quintilianus Declam. CCCXXXVIII. *Filium matri eripere conaris, & partem viscerum avellis.* Apud eundem pater ille ad ingratum filium suum: *Has quas subtrahis manus, hæc verba quæ negant, de meis visceribus hausisti.* Ibid. Declamat. XVIII. uxor ad maritum loquens, de communi pignore, *Sanguinem qui de tua fluxit anima, viscera de tuis concepta vitalibus.* Idem prooemio libri VI. ubi de rogo filii sui, *Tunc optimum fuit infaustum opus, --super immaturum funus consumturis viscera mea flammis injicere.*

Σπογγίζω. Σπόγγος.

Quid μῦσα sit, suo docetur loco. Eadem simpliciter dicitur ζπόγγος, *spongia*, in Liturgia Chrysostomi: Τότε λαβὼν τὸν ἅγιον δίσκον ὁ διάκονος ἐπάνω τοῦ ἁγίου ποτηρίου ἀποσπογγίζει τῷ ἁγίῳ ζπόγγῳ πάνυ καλῶς. *Tunc accipiens sanctum discum Diaconus, supra sanctum calicem abstergit sanctâ spongiâ valde accuratè.* In eadem Liturgia, pag. 96. Ὁ διάκονος λαμβάνει τὸν ἀστερίσκον, καὶ ποιεῖ σαυροειδῶς ἐπὶ τοῦ ἁγίου δίσκου, καὶ ζπογγίσας αὐτὸν ἐπὶ εἰλητοῦ, καὶ ἀσπασάμενος, τίθησιν αὐτὸν μετὰ τοῦ ἀέρος. Et pag. 105. Καὶ μετὰ τὴν μετάληψιν ζπογγίζω τῷ καλύμματι τὸ ἅγιον ποτήριον. Vide Lexica vulgata de his vocibus. Eleganter Chrysostomus Homil. II. in Psal. LI. t. I. pag. 708. *lacrymas* vocat *spongiam*, quâ peccata abstergantur. Ἐν βιβλίῳ γέγραπται τὰ ἁμαρτήματά σου· ζπόγγος ἐστὶ τὰ δάκρυά σου· δάκρυσον, καὶ ἐξαλείφονται· δάκρυσον, καὶ εὑρίσκεται καθαρὸν ἐκεῖ τὸ βιβλίον· μέγας ζπόγγος τὰ δάκρυα τῶν ἁμαρτιῶν· μεγάλη ἡ δύναμις τῶν δακρύων. *Peccata tua in libro scripta sunt: spongiæ autem instar sunt lacrymæ tuæ: lacrymas funde, & delentur: lacrymas funde, & purus illic liber invenitur. Magna spongia peccatorum sunt lacrymæ: magna lacrymarum vis est.* Apud Palladium, hist. Lausiacæ cap. XLI. pag. 94. Virgo quædam monialis, quia omnibus aliis ministrabat, vocatur ζπόγγος τῆς ζυνοδίας, *spongia monasterii.*

Σπογγολογέω.

Non habent Lexica. *Spongiâ colligo.* Palladius, hist. Lausiacæ cap. XLI. pag. 95. de Moniali: Τὰς ψίχας ζπογγολογοῦσα τῶν τραπεζῶν, καὶ τὰς χύτρας περιπλύνουσα, τούτοις ἤρκεῖτο. *Micas de mensis decidentes colligens, & ollas lavans, his erat contenta.*

Σπόρτουλον.

* Σπόρτουλον, *sportula.* *Sportulas* Romani appellârunt tam stipes illas, quæ salutatoribus, qui prima luce in atrium convenire salutandi gratiâ solebant, dabantur, quàm cœnas & convivia, quæ ejus officii nomine præstabantur. Erogationes quoque illæ, quæ in ordinem decurionum fiebant, *sportulæ* appellabantur. Sed & pecuniæ illæ, quæ judicibus vel executoribus litium ac negotiorum pro salario dabantur, sportulæ sunt appellatæ. Sumuntur etiam *sportulæ* pro salariis annuis. Sic autem dicuntur, quia sportæ sunt calathi de vimine texti, in quibus etiam pecuniæ condi solebant. Hesychius: Σπόρτουλον, τόκον, *fœnus.* Suidas: Σπόρτουλα· δῶρα ἐπὶ πάντων διδόμενα παῤῥησίᾳ. *Sportulæ, dona, quæ liberè dantur in omnibus judiciis.* Scholiastes Aristophanis in Nubibus, pag. 115. Πρυτανεῖα, τὰ νῦν καλούμενα παρὰ Ῥωμαίοις ζπόρτουλα. Πρυτανεῖα, pecunia, quam uterque litigantium, tam actor, quàm reus, in Prytaneo deponebat: *apud Romanos sportulæ.* In Collect. Constit. Eccles. ex lib. I. Cod. Δεῖ δὲ αὐτοὺς φυλάττειν μηδὲν πλέον τοῦ διατεταγμένου δίδοσθαι ζπόρτουλα. *Et oportet eos non ampliùs sibi retinere, quàm constitutum sit dari nomine sportularum.* Ibidem in Paratitlis, tit. IV. Πάλιν δὲ ἡ αὐτὴ διάταξίς φησιν, ὥστε τὸν ἐπίσκοπον μὴ ζυγχωρεῖν μαγιστριανῷ ζπόρτουλα μεθοδεύειν πλέον τῆς ὡρισμένης ποσότητος ἐν τῇ διατάξει. *Rursus tradit eadem Constitutio, ut magisteriano non concedat Episcopus licentiam exigendi majores sportulas ea quantitate, quæ hac in constitutione definita est.* Photius in Nomocan. tit. IX. C. I. pag. 103. Οὐ πλέον δύο νομισμάτων διδόασιν ὑπὲρ ζπορτούλων. *Non dant plus quàm duos solidos pro sportulis.* Confer vocem Κανίσκιον, & vide Gloss. Meursii, ubi malè ζπόρτουλλον, duplici λ scribitur. A *sportula* est verbum *sportulare*, sportulam, sive munera, ab Ecclesia accipere. Cyprianus epist. LXVI. pag. 158. *In honore sportulantium fratrum, tanquam decimas ex fructibus accipientes, ab altari & sacrificiis non recedant. Sportulantes fratres* dicit, qui sportulas accipiebant. Simile est illud ejusdem epist. XXXIII. pag. 64. *ut & sportulis iisdem cum Presbyteris honorentur, & divisiones mensurnas æquatis quantitatibus partiantur.* Alludit utrobique ad illud Apostoli, I. Tim. V. 17. Οἱ καλῶς προεστῶτες πρεσβύτεροι διπλῆς τιμῆς ἀξιούσθωσαν.

Στάδιον.

Στάδιον *propriè* notat locum, in quo cursu & luctâ certabant athletæ. Suidas: Στάδιον, ὁ τόπος τοῦ ἀγῶνος. *Stadium, certaminis locus.* Veteres Glossæ: Στάδιον, *stadium, curriculum.* Eleganter *præsens vita* à Patribus *stadium* vocatur. Ignatius epist. ad Polycarpum, pag. 206. Ὡς ἐνταῦθα εἶ, νίκησον, ὧδε γάρ ἐστι τὸ στάδιον, ἐκεῖ δὲ οἱ στέφανοι. *Dum hîc es, vince. Hic enim stadium, ibi verò coronæ.* Eodem modo Isidor. Pelusiota epist. XXIV. lib. II. pag. 134. Τῶν μὲν ἀγώνων καὶ τῶν ἄθλων στάδιόν ἐστιν ὁ παρὼν βίος, τῶν δὲ στεφάνων καὶ τῶν ἐπάθλων ὁ μέλλων. *Certaminum & laborum stadium est præsens vita: coronarum autem & præmiorum, futura.* Idem epist. IV. lib. I. pag. 2. Στάδιον ἡμῖν τὰ παρόντα προτίθεται ἀόρατον, ἐν ᾧ θηρίοις οὐκ αἰσθητοῖς, ἀλλὰ νοητοῖς τοῖς πάθεσι προσπαλαίομεν. *Res præsentes, velut stadium quoddam, quòd sub aspectum minimè cadit, proponuntur: in quo nobis non cum sensilibus feris, sed cum perturbationibus, quæ animo & ratione intelliguntur, certamen est.* Et epist. CLXI. lib. II. pag. 203. Γυμνοὶ πάσης φροντίδος, καὶ ἀχίτωνες εἰς τὸ στάδιον τῆς ἀρετῆς ἀναβῶμεν, τὰ περὶ ψυχῆς ὀλύμπια ἀγωνισάμενοι. *Omni cura nudi, ac vestitu carentes, ad virtutis stadium ascendamus, ut Olympicum de anima certamen obeamus.* Chrysostomus Homil. XXVI. in epist. ad Romanos, pag. 210. Στάδιον ὁ παρὼν βίος, καὶ μυρίους πάντοθεν ὀφθαλμοὺς ἔχειν δεῖ, καὶ μηδὲ νομίζειν ἀρκεῖν εἰς ἀπολογίαν τὴν ἄγνοιαν. *Stadium est præsens vita, & mille undique oculos habere oportet, nec existimandum est, ignorantiam sufficere ad nos excusandos.* Idem, Homil. XIX. t. V. pag. 120. de Divite: Ἐπειδὰν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ σταδίου κατεφρονήθη, ἐν τῷ καιρῷ τοῦ στεφάνου οὐδεμιᾶς παραμυθίας αὐτὸν ἠξίωσε. *Quoniam tempore stadii contemtus & neglectus fuit* Lazarus, *propterea tempore coronæ nullo eum,* divitem, *solatio est dignatus.* Greg. Nyssenus tractatu II. in Psalmos, cap. II. pag. 294. t. I. Πᾶσιν ἠνεῳγμένου τοῦ σταδίου πρὸς ἄθλησιν (στάδιον δὲ ὁ κοινὸς τῶν ἀνθρώπων βίος ἐστὶν) εἷς ἀντίπαλός ἐστιν ἡ κακία, πολυτρόπως τοῖς δολεροῖς παλαίσμασι καταγωνιζομένη τοὺς προσπαλαίοντας. *Cùm omnibus ad certamen stadium apertum sit, (stadium autem est communis hominum vita) unaq; omnibus adversetur & obluctetur improbitas & malitia; dolosis luctandi modis multifariam eos, qui ex adverso stant, prosternens,* &c. Confer sub voce Βίος, num. I. lit. *b,* Ἀγών, & vocem Σκάμμα.

Στάσεις.

Καθισμάτων divisiones Græci vocant στάσεις, *stationes*: stantes enim recitant; vel, quòd lectionem finientes stent, & quasi respirent. Vide in voce Κάθισμα. Græci in tres στάσεις dividunt Psalm. CXVIII. qui Hebræis est CXIX. Triodium: Καὶ ἀρχόμεθα ψάλλειν τὸν ἄμωμον μετὰ μέλους. *Et incipimus canere Immaculatum cum modulatione.* Postea subjiciuntur tres illæ στάσεις.

Πρώτη

...τη στάσις. Ejus initium: Μακάριοι οἱ ἄμωμοι, &c. ...τέρα στάσις. Ejus initium v. 73. Αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν ... &c. Στάσις τρίτη. Ejus initium v. 132. Ἐπίβλεψον ἐμὲ, &c. Eodem modo στάσειν illæ ponuntur in Eu...logio pag. 181. & seqq. Vide Gl. Meursii.

Στασίδιον.

Στασίδια sunt *sedilia* in Templis, in quibus sacerdo... vel sedentes quiescunt, vel stantes, accumbendo, ...orem leviùs ferunt, eo ordine, ut digniores dignius ...cupent sedile. Typicum: Ἀπερχόμενος ἵσταται εἰς στασίδιον αὐτοῦ. *Abit & stat in sedile suum.* Ἀπέρχεται ἐν τῷ στασιδίῳ αὐτοῦ. *Abit ad sedile suum.* Καὶ ἀπερχόμενοι εἰς τὰ ἑαυτῶν στασίδια. *Et abeuntes ad sedilia sua.* ...chologium pag. 8. Θυμιᾷ πρῶτον τὴν εἰκόνα εἰς τὸ στα...ιον τοῦ προεστῶτος ἱσταμένην. *Suffit primùm imaginem ...ntem in sedili præfecti.* Sedilia ista, seu accubitoria, ...cantur etiam communiori vocabulo τόποι. Typi...m: Καθέζονται εἰς τοὺς ἑαυτῶν τόπους. *Sedent in propri... locis.* Vide Gl. Meursii.

Στατίων.

Στατίων est *statio.* Glossæ Græco-Lat. Στατίων, ...tio. Et Latino-Græc. *officina*, συνέργιον, ἐργαστήριον, ...τίων, περιποίησις, ἐργασία. Hesychius: Συνέδρα, ἡ ...σις, ἣν νῦν στατίωνα λέγουσι. Balsamon ad Photii No...ocan. Tit. XIII. cap. II. pag. 193. Ὁ μὲν συμβολαιο...άφος, ὁ τὸ ἀῤῥαβωνικὸν συμβόλαιον ἐκτιθέμενος, τῆς ἰδίας ...τίωνος μετακινηθήσεται. *Scriptor quidem contractus, ...i arrhæ contractum exposuit, propria statione move...tur.*

Σταυροθεοτόκιον.

Quid θεοτόκιον sit, suo docemus loco. Σταυροθεο...όκιον vocatur, ubi non tantùm beatæ Virginis, sed & ...assionis Christi mentio fit. Multa σταυροθεοτόκια oc...urrunt in Menologio & in Paracletice. Unum hoc ...pponimus: Φέρεις τὸν φέροντα πάντα, καὶ κατέχεις βρέφος ...ταῖς χερσὶ τὸν ἐκ χειρὸς ῥυόμενον ἡμᾶς πολεμίου ἐχθροῦ, ...χραντε δέσποινα, καὶ ὁρᾷς ἐπὶ ξύλου ὑψούμενον σταυροῦ τὸν ἐκ ...θρου κακίας ἡμᾶς ὑψώσαντα. *Fers omnia ferentem, & ...nes manibus infantem, qui nos liberat è manu infensi ...ostis, intemerata Domina, & vides in lignum crucis ex...ltatum eum, qui nos ex voragine malitiæ & peccati ex...ltavit.*

Σταυροπήγιον.

Σταυροπήγιον, *stauropegium*, Diœcesis universa ...piscopi, in qua illæ crucis figendæ jus habebat, & ipsa ...uoque fixio crucis. Balsamon ad Can. XVII. Concil. ...icæni II. pag. 538. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐν μὲν τῇ βασιλευούσῃ τῶν πόλεων ἄλλως σταυροπήγιον παρὰ τοῦ κατὰ καιροὺς ...αρτοφύλακος οὐ δίδοται τινι ἔξω τῆς πόλεως ταύτης ἀνεγεί...αι θέλοντι ναὸν, &c. *His ita se habentibus, in urbium ...uidem regina, ab hujus temporis Chartophylace crucis ...ixio extra urbem alicui non datur templum excitare vo...enti*, &c. Sciendum nulli ædificare templum vel mo...asterium ullum licuisse, nisi advocato priùs loci Epi...copo, qui extensis ad cœlum manibus oratione con...ecraret locum Deo, defigens inibi signum crucis. Ju...ianus Antecessor Constitut. LXI. *Nullus audeat ædifi...are Ecclesiam, vel Oratorium, antequam civitatis ...piscopus veniat, & ibi vota faciens sanctissimam crucem ...nvixerit, in eodem loco publicè procedens, & rem omni...us manifestam faciens.* Basilic. Eclog. IV. Τὸν οἰκοδομεῖν βουλόμενον μοναστήριον, προσκαλεῖν δεῖν φασι τὸν ἐπίσκοπον, καὶ ποιεῖν σταυροπήγιον. *Oportet, ut qui velit Monasterium ædificare, Episcopum advocet ad figendam Crucem.* Justinianus Novell. V. pag. 18. Ἐκεῖνο τοίνυν πρὸ τῶν ἄλλων ῥητέον, ὥστε κατὰ πάντα χρόνον, καὶ ἐν ἁπάσῃ τῇ γῇ τῆς ἡμετέρας βασιλείας, εἴποτέ τις οἰκοδομεῖν εὐαγὲς μοναστήριον βούλοιτο, μὴ πρότερον ἄδειαν εἶναι τοῦτο πράττειν, πρὶν ἂν τὸν θεοφιλέστατον τῶν τόπων ἐπίσκοπον προσκαλέσοιτο. ὁ δὲ χεῖράς τε ἀνατείνειεν εἰς οὐρανὸν, καὶ διὰ τῆς εὐχῆς τὸν τόπον ἀνιερώσειε θεῷ, πηξάμενος ἐν αὐτῷ τὸ τῆς ἡμετέρας σύμβολον σωτηρίας (φαμὲν δὲ τὸν προσκυνητὸν καὶ τίμιον ὄντως σταυρὸν) οὕτω τε ἄρξηται τῆς οἰκοδομίας, καλὸν δή τινα τοῦτον καὶ πρέποντα θεμέλιον ἀποθέμενος. Αὕτη μὲν οὖν ἀρχὴ τῆς εὐσεβοῦς τῶν εὐαγῶν μοναστηρίων ποιήσεως ἔσω. *Illud igitur ante alia dicendum est, ut omni tempore, & in omni terra Imperio nostro subjecta, si quis ædificare venerabile Monasterium voluerit, non priùs licentiam esse hoc agendi, quàm Deo amabilem locorum Episcopum advocaverit. Ille verò manus extendat ad cœlum, & per orationem locum consecret Deo, figens in eo salutis nostræ signum (dicimus autem adorandam & verè honorandam crucem) sicque inchoët ædificium, bonum utique hoc & decens fundamentum ponens. Hoc itaque principium piæ venerabilium Monasteriorum fabricæ fiat.* Ritum omnem in hac re observari solitum fusè describit Euchologium pag. 235. 236. & ex eo Meursius in Glossario suo ad hanc vocem.

Σταυροπροσκύνησις.

Σταυροπροσκύνησις, *adoratio crucis.* Dominica tertia Quadragesimæ, Latinis *Oculi*, à cantu desumto ex Psal. XXV. etiam vocatur Dominica τῆς σταυροπροσκυνήσεως. Exstat Oratio Philothei Constantinopolitani Archiepiscopi εἰς τὴν τρίτην τῶν νηστειῶν κυριακὴν, ἢ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως, *in tertiam jejuniorum Dominicam, seu adorationis Crucis.* In hist. Concil. Florentini sect. XII. cap. I. pag. 331. Καὶ τῇ κυριακῇ τῆς σταυροπροσκυνήσεως ἐλειτούργησεν ὁ μέγας χαρτοφύλαξ. *Et in solenni festo, Crucis adorationi designato, magnus scriniarius officium peregit Liturgicum.* Caussam cur id fiat, & præcipuè hebdomade subsequenti quartâ Quadragesimæ, fusè prosequitur Euthymius novarum Patrarum Episcopus; cujus verba adscribo. Δι' ἣν αἰτίαν τὸ τοῦ σταυροῦ ξύλον ἐν μέσῳ τοῦ τῶν νηστειῶν καιροῦ προτίθεται προσκυνούμενον πάντως. Ἐπειδὴ πνευματικὸν ἡμῖν καὶ θεῖον Παγκράτιον ὁ καιρὸς οὗτος ἀνέῳγεν, ὁ τῆς νηστείας φημὶ, ἐν ᾧ τοὺς τῆς ψυχῆς ἀγῶνας, ὡς ἂν εἴποι τὶς, θέομεν καὶ θερμοὶ περὶ τοῦτο, καὶ ἀκμαιότεροι καταβαίνομεν πᾶσαν ἐνταῦθα τῆς ψυχῆς τὴν ἀνδρείαν ἐνθεατρίσαι φιλοτιμούμενοι καὶ λαμπροὺς τοὺς στεφάνους κατὰ τοῦ τῶν ψυχῶν κομίσασθαι πολεμήτορος, ἵνα μὴ ἐν ἀρχῇ τὴν συντονίαν δεικνύντες, εἶτα προβαίνοντες ἐκλυώμεθα, ὁ σταυρὸς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ παγκρατίου τούτου προτίθεται, τούς τε προγεγονότας πόνους δεχόμενος, καὶ ἐνισχύων τὴν ἀγωνιστὴν πρὸς τοὺς μέλλοντας, οἷάττα κἂν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν οἱ ἀλείπται ποιοῦσι τοῦ σταδίου μέσον ἑστῶτες, καὶ τοὺς ἀθλητὰς τοῖς ὑποφωνήμασιν ἐπεγείροντες. Τούτου χάριν καὶ τοῖς ἀνθρώποις τὰ παρὰ ταῖς ὁδοῖς εὕρηται καλλύματα, ὡς ἀναπαῦσαι μὲν τοῖς ὁδοιπόροις τὸ μέχρις ἐς αὐτὴν τῶν δρόμων ἐπίτασιν. Ἀκμαιοτέραν δὲ εἰς τὸ ἑξῆς τὴν προθυμίαν τούτοις ἐργάσασθαι. Εἴη δ' ἂν ὁ σταυρὸς ἐνταῦθα καὶ τῶν τοῦ Σωτῆρος παθημάτων ὑπόμνησις, ἵν' ἡμεῖς πρὸς τὴν τῆς νηστείας μὴ ἀποκάμωμεν κακοπάθειαν, ἀλλ' εὐδρομῶμεν μᾶλλον πρὸς τὴν ἀνάστασιν διὰ σταυροῦ πρὸς ταύτην χειραγωγούμενοι. Καὶ ὁ μὲν ἀληθὴς οὗτος λόγος, δι' ὃν ἐν τῷ τῶν νηστειῶν μεσασμῷ τὴν τοῦ σταυροῦ προσκύνησιν ἑορτάζομεν. *Quam ob caussam Crucis signum medio jejuniorum tempore ad adorandum omnibus proponitur. Cum spirituale nobis divinumque*

Pan-

Pancratium tempus hoc aperuit jejuniis, in quo animæ certamina, ut quispiam diceret, percurrimus, & circa ea promtiores alacrioresq; descendimus, omnem in illis animæ virtutem ac robur, veluti in theatro, commonstrare conantes, præclarasq; coronas adversus animarum hostem reportare; ne in principio conatus ostendentes, tum, inter progrediendum, animum despondeamus, Crux in medio hujuscemodi Pancratii proponitur, exantlatos jam antea labores suscipiens, & ad futuros excipiendos certantibus animos addens, quæ in Gymnicis certaminibus unctores peragunt, in medio stadii commorantes, & athletas acclamationibus excitantes. Hujusce etiam gratiâ homines in itineribus diversoria commenti sunt, ut iter agentium, ad illum usque locum, cursuum contentionem quiescere faciant, vegetiusq; ad ea, quæ subsequuntur, desiderium indant. Fuerit itaque hîc Crux, & Salvatoris passionum recordatio, ne nos ad jejunii incommoda toleranda defatigemur, sed velociùs cursum contendamus ad resurrectionem, Christo per crucem ad eam ducente. Et hæc est vera ratio, quare medio jejuniorum tempore Crucis venerationem solenni ritu celebramus.

Σταυρός.

Hæc vox duplici maximè sumitur modo:

I. *Propriè*, & ita σταυρὸς, juxta veteres Gloss. est *patibulum, crux.* Suidas: Σταυροὶ, τὰ ὀρθὰ πεπηγότα ξύλα. *Cruces. Recta ligna* humi *defixa.* Hesychius: Σταυροὶ, οἱ καταπεπηγότες σκόλοπες, χάρακες, καὶ πάντα τὰ ἑστῶτα ξύλα, ἀπὸ τοῦ ἑστάναι σταυροὺς, ἐκ τοῦ εἰς τὴν ἀυρανίσασθαι. *Cruces, defixi pali, valli, & erecta quævis ligna, ab* ἑστάναι vocant σταυροὺς, *quod in aërem erigantur.* Vel, ut tradit Eustathius, σταυρὸς dicitur, quoniam ἵσταται εἰς ἀέρα ἠρμένος, *stat in aërem erecta.* Ita σταυρὸς τοῦ χριστοῦ, *Crux Christi*, id est, lignum crucis, cui Dominus fuit affixus. Hæc Crux ex quibus compacta fuerit lignis, solicitè quærunt, sed frustrà. Græci. Paracletice, pag. 41. sic habet: Ὡράθης ὑψούμενος ἐν κυπαρίσσῳ δέσποτα, καὶ τῇ πεύκῃ, καὶ κέδρῳ διὰ ἀγαθότητα. *Visus es exaltatus Domine in cupresso, & pinu, & cedro propter bonitatem.* Pag. 62. Ἐν κυπαρίσσῳ, καὶ πεύκῃ, καὶ κέδρῳ ὑψώθη ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ. *In cupresso, & pinu, & cedro exaltatus est agnus Dei.* Pag. 69. Κέδρῳ ἀνυψώθης, πεύκῃ τε καὶ κυπαρίσσῳ δέσποτα. *Cedro exaltatus es, & pinu, & cupresso Domine.* Iterum pag. 158. Ἡ ἐκκλησία βοᾷ σοι χριστὲ ὁ θεὸς ἐν πεύκῃ, καὶ κέδρῳ, καὶ κυπαρίσσῳ προσκυνοῦσα σε. *Ecclesia clamat ad te Christe Deus, in pinu, & cedro, & cupresso adorans te.* Eadem est sententia Michaëlis Pselli in expositione illius dicti, *Pulchra formosum.* Κάλλη δὲ ὀρέων ὁ σταυρὸς πέφυκεν. Εἰ γὰρ, ὡς ὁ τῆς ἱστορίας λόγος ἔχει, ἐκ πεύκης, καὶ κέδρου, καὶ κυπαρίσσου συμπέπηκται. κάλλη δὲ ταῦτα εἰσὶ τῶν φυομένων ἐν ὄρεσι, τοῦτο μὲν φύλλοις κομῶντα πυκνοῖς. τοῦτο δὲ ἐπὶ πολὺ τοῦ ἀέρος ἀνατεινόμενα, διὰ ταῦτα κάλλη τῶν ὀρέων τὸ νικοποιὸν ὅπλον ὠνόμασαι. *Pulchritudines verò montium crux est, siquidem, ut historiæ narrant, ex pinu, cedro, & cupresso compacta est, quæ eorum, quæ nascuntur in montibus, pulchritudines sunt, tum quòd frequentibus foliis vernant, tum quòd in multum aërem se extendunt. Propterea pulchritudines montium armatura victoriam afferens nomen habuit.* Adde Nicolaum Metropolitam Corcyrensem: Ἐν σοί με σώζει προσπαγεὶς ὁ δεσπότης τῷ πευκοκέδρῳ, καὶ κυπαρισσοξύλῳ. *In te me salvat affixus Dominus ex pinu, cedro, & cupressino ligno.* An vera hæc sit sententia, non disputamus; id monuisse sufficiat, ἀναμφιλέκτοις eam confirmari testimoniis non posse. Potiùs in id inquiramus, cur mortem crucis, non aliam, sustinuerit Salvator noster. Ea de re sic Athanasius Orat. de Incarn[atione] tione Verbi, t. I. pag. 77. & 78. Εἰ τὴν καθ' ἡμῶν γε[νο]μένην κατάραν ἦλθεν αὐτὸς βαστάσαι, πῶς ἂν ἄλλως ἐγέ[νε]το κατάρα, εἰ μὴ τὸν ἐπὶ κατάρᾳ γενόμενον θάνατον ἐδέξ[α]το; ἔστι δὲ οὗτος ὁ σταυρός. οὕτω γὰρ καὶ γέγραπται. Ἐπικατ[ά]ρατος ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου. *Si nostram venit latu[rus] maledictionem, quomodo aliter maledictio fieri potuisse[t], nisi maledictam mortem sustinuisset? Hæc verò est m[ors] crucis: sic namque scriptum est: Maledictus qui pen[det] in ligno.* Aliam addit rationem: Εἰ ὁ θάνατος τοῦ Κυ[ρίου] λύτρον ἐστὶ πάντων, καὶ τῷ θανάτῳ τούτου τὸ μεσότοιχον [τοῦ] φραγμοῦ λύεται, καὶ γίνεται τῶν ἐθνῶν ἡ κλῆσις, πῶς ἂν ἡμ[ᾶς] προσεκαλέσατο, εἰ μὴ ἐσταύρωτο; ἐν μόνῳ γὰρ τῷ σταυ[ρῷ] ἐκτεταμέναις χερσί τις ἀποθνήσκει· διὸ καὶ τοῦτο ἔπρεπ[εν] ὑπομεῖναι τὸν Κύριον, καὶ τὰς χεῖρας ἐκτεῖναι, ἵνα τῇ μὲν [τὸν] παλαιὸν λαὸν, τῇ δὲ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἑλκύσῃ, καὶ ἀμφο[τέ]ρους ἐν ἑαυτῷ συνάψῃ. τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς εἴρηκε, σημαίν[ων] ποίῳ θανάτῳ ἔμελλε λυτροῦσθαι τοὺς πάντας· ὅταν ὑψωθ[ῶ], φησὶ, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν. *Si mors Domini pr[e]cium redemtionis est pro omnibus, ejusq; morte med[ius] paries maceriæ solvitur, gentesq; vocantur, quomo[do] nos ad se vocâsset, nisi crucifixus fuisset? In sola enim cr[u]ce expassis quis manibus moritur. Quam ob causam h[anc] quoque Dominum sustinere oportebat, & manus expa[n]dere, ut alterâ quidem veterem populum, alterâ ve[rò] gentes traheret, & utrosque in seipso conjungeret. H[oc] enim ipse quoq; dixit, significans, qua morte redemtu[rus] esset omnes: si exaltatus fuero, inquit, omnes traham [ad] meipsum.*

II. *Impropriè*, idque

1. *Metonymicè*, pro *morte*, quam quis in cru[ce] perfert. Sic σταυρὸς ad Hebr. XII. 2. notat *mortem Chri[sti]* Ὑπέμεινε σταυρὸν, *sustinuit crucem*, id est, ut Theoph[y]lactus exponit, οὐχ ἁπλῶς θάνατον, ἀλλὰ τὸν ἐπονείδισ[τον] *non simpliciter mortem, sed contumeliosam.* Ita ad G[al.] VI. 14. καυχᾶσθαι ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου, *gloriari in cru[ce] Domini*, est *gloriari* ἐν τῇ εἰς τὸν ἐσταυρωμένον πίστει, *fide erga crucifixum*, ut iterum Theophylactus. Atq[ue] huc jam referri debent infinita pene elogia ista, quib[us] veteres crucem Christi exornant, quæ profectò n[on] propriè de ligno crucis, sed de crucifixo sunt intel[li]genda, utpote cui soli etiam competunt. Talia sun[t] quando Chrysostomus Homil. LXXXI. t. V. pag. 56[.] de Cruce scribit: Σταυρὸς, τὸ κατὰ τῶν δαιμόνων τρόπα[ιον] ἡ κατὰ τῆς ἁμαρτίας μάχαιρα· τὸ ξίφος, ᾧ τὸν ὄφιν ἐκέντησ[εν] ὁ χριστός. Σταυρὸς τὸ τοῦ πατρὸς θέλημα, ἡ τοῦ μονογενοῦς [δό]ξα, τὸ τοῦ πνεύματος ἀγαλλίαμα, ὁ τῶν ἀγγέλων κόσμος[,] τῆς ἐκκλησίας ἡ ἀσφάλεια, τὸ καύχημα Παύλου, τὸ τῶν ἁγ[ίων] τεῖχος, τὸ φῶς τῆς οἰκουμένης ἁπάσης. *Crux illud adve[r]sus dæmones tropæum, ille contra peccatum gladius: e[n]sis ille, quo Christus serpentem trucidavit. Crux Pat[ris] voluntas, Unigeniti gloria, Spiritûs exultatio; Ange[lo]rum ornatus, Ecclesiæ securitas, Pauli gloriatio, Sanct[o]rum mœnia, totius universi lux.* His gemina legas ap[ud] eundem Homil. XXXIV. t. V. pag. 216, 217. Idem H[o]mil. LXXXIII. t. ejusd. pag. 567. Σταυρὸς τὸ κεφάλα[ιον] τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας· σταυρὸς ἡ τῶν μυρίων ἀγαθῶν ὑπ[ό]θεσις. Διὰ τοῦτον οἱ πρότερον ἠτιμωμένοι καὶ ἔκπτωτοι, [εἰς] τὴν τῶν υἱῶν τάξιν ἐδέχθημεν. διὰ τοῦτον οὐκέτι πλανώμ[ε]θα, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν ἐπέγνωμεν. διὰ τοῦτον οἱ ξύλα κ[αὶ] λίθους προσκυνοῦντες πρότερον, νῦν ἐπέγνωμεν τὸν τῶν ἁπά[ν]των δημιουργόν. διὰ τοῦτον οἱ δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας εἰς τ[ὴν] ἐλευθερίαν δικαιοσύνης ἀνήχθημεν. διὰ τοῦτον ἡ γῆ οὐρ[α]νὸς λοιπὸν γέγονεν. οὗτος ἡμᾶς τῆς πλάνης ἠλευθέρωσεν· οὗτ[ος] πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐχειραγώγησεν, οὗτος καταλλαγὰς θ[εοῦ] πρὸς ἀνθρώπους ἐποιήσατο, οὗτος ἀπὸ τοῦ βυθοῦ τῆς κακίας ἡμ[ᾶς] ἀνασπάσας, εἰς αὐτὴν τῆς ἀρετῆς τὴν κορυφὴν ἀνήγαγε[.]

οὗτ[ος]

τῶν δαιμόνων τὴν πλάνην ἔσβεσεν, ὗτος τὴν ἀπάτην
ιλε. *Crux, caput illud ſalutis noſtræ: crux, infinito-*
lla bonorum cauſſa. Propter hanc, qui priùs abjecti
us & abdicati, nunc in filiorum ordinem ſumus re-
Propter hanc non ampliùs erramus, ſed verita-
cognovimus. Propter hanc, qui priùs ligna & lapi-
dorabamus, nunc rerum omnium conditorem cogno-
s. Propter hanc, qui ſervi eramus peccati, ad liber-
i juſtitiæ adducti ſumus. Propter hanc terra deinceps
n eſt. Hæc nos ab errore liberavit, hæc ad verita-
leduxit, hæc Deum & homines reconciliavit, hæc nos
ccati voragine eductos, ad ipſum virtutis verticem
xit, hæc dæmonum errorem extinxit, hæc ſeductionem
uxit. Vide eundem Homil. CXXVI. t. ejusdem
elt εἰς τὸν τίμιον σταυρὸν, pag. 819. 820. Ibid. Ho-
CXXVII. pag. 824. 825. Ibid. Homil. CXLV. pag.
Damaſcenus orthod. fidei lib. IV. cap. XII. pag.
306. varia enumerat crucis elogia & effecta. Di-
Πάντων ἐστὶ θαυμαστότερον ὁ τίμιος τοῦ Χριστοῦ σταυρός.
ενὸς γὰρ ἑτέρου ὁ θάνατος κατήργηται, ἡ τοῦ προπάτο-
ἁμαρτία λέλυται, ὁ ᾅδης ἐσκύλευται, ἡ ἀνάστασις δε-
ται, δύναμις ἡμῖν τοῦ καταφρονεῖν τῶν παρόντων, καὶ
τοῦ θανάτου δέδοται, ἡ πρὸς τὴν ἀρχαίαν μακαριότητα
δος κατώρθωται, πύλαι παραδείσου ἠνοίχθησαν, ἡ
ἡμῶν ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ κεκάθικε, καὶ θεοῦ κληρονό-
γεγόναμεν, εἰ μὴ διὰ τοῦ σταυροῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
ς. *Inter omnia ſummè admiranda precioſa Chriſti*
eſt: per nullum enim aliud mors deſtructa, primi
ntis peccatum ſolutum, inferi ſpoliati, reſurrectio
ta, virtus nobis contemnendi præſentia & ipſam
em data eſt, ad antiquam beatitudinem regreſſio
rata, portæ paradiſi patefactæ, natura noſtra ad
ram Dei ſedet, & nos Dei hæredes facti, niſi per cru-
Domini noſtri Jeſu Chriſti. Loquitur autem de
te Chriſti: addit enim, Ἰδοὺ ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ,
ὁ σταυρός. *Ecce mors Chriſti, videlicet crux.* Vide
d eundem plura. Theophanes Homil. IV. pag. 26.
ρισόλβιον ξύλον τῆς παλαιᾶς κατάρας λυτήριον· ὦ θεῖε
ε καὶ μακάριε, ὡς γὰρ ἐμψύχῳ σοι διαλέγομαι. ὦ σκή-
ον οὐράνιον, βασιλέων ὅπλον ἄμαχον, ἱερέων εὐπρέπεια,
ιανῶν κράτος, νηπίων φύλαξ, σωφροσύνη νεότητος, βακ-
ς γήρως, καὶ κόσμου ἀσφάλεια. *O ter felix lignum, an-*
æ maledictionis vindex! ô divina & beata crux! te-
enim ut cum re animata loquor. O cæleſte ſceptrum,
m inexpugnabilis armatura, ſacerdotum decus, Chri-
orum robur, infantium cuſtos, juventutis continentia,
lus ſenectutis & mundi tutamen!

2. *Metaphoricè*, pro *afflictione graviſſima*, præ-
im autem pro afflictione, quæ perfertur pro no-
ıe Chriſti. Sic Crux Eccleſiæ ſunt omnis generis
ictiones, quæ piis inferuntur, Deo diſponente, præ-
ıè propter nomen Chriſti, ut probentur ac innote-
ıt veri Chriſtiani, Deusque in iis glorificetur. Hoc
u σταυρὸς accipitur Matth. X. 38. λαμβάνειν σταυρὸν,
pere crucem: Lucæ XIV. v. 27. βαστάζειν τὸν σταυρὸν,
ου, *bajulare crucem ſuam:* Matth. XVI. v. 24. Marci
I. v. 34. cap. X. 21. Lucæ IX. 23. ubi αἴρειν τὸν σταυρὸν,
llere crucem. Chryſoſtomus Homil. CXXXIX. t. V.
. 878. interrogat, *Num ideo à Chriſto jubeamur at-*
re crucem, ἵνα τὸ ξύλον βαστάζωμεν ἕκαστος; *ut quili-*
lignum bajulet? & reſpondet, Μηδαμῶς. *Nequa-*
m. Ποία γὰρ ἀρετὴ τοῦτο; ἀλλ' ἵνα πρὸς τοὺς κινδύνους
ν παρατεταγμένοι, τὸ αἷμα ἡμῶν ἐν ταῖς ψυχαῖς περιφέ-
ες, πρὸς σφαγὴν καὶ θάνατον ἕτοιμοι καθημερινόν. *Qua-*
nim hæc eſſet virtus? ſed ut adverſus pericula in acie
us, ſanguinem noſtrum in animabus circumferentes,
mactationem & mortem quotidianam parati. Theo-
nes Homil. XLI. pag. 293. per αἴρειν τὸν σταυρὸν in-

telligit τῶν τῆς σαρκὸς θελημάτων τὴν ἑκούσιον νέκρωσιν, καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ θάνατον, *voluntariam carnis appetitionem & mortem Chriſti cauſâ ſuſceptam.* Ita Franciſcus Scotus interpretatur. Tu priora ſic reddes: *Voluntariam carnis cupiditatum mortificationem.* Cyrillus Alexandrinus lib. V. de Adoratione, pag. 163. Ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθείτω μοι, τουτέστιν, εἰ δή βούλοιτό τις ἐμὸς εἶναι μαθητὴς, διὰ τῶν ἴσων ἐμοὶ παθημάτων ἡκέτω προθύμως, καὶ οἱονεὶ τὴν αὐτὴν ἴτω τε καὶ ἀγαπάτω τρίβον. *Attollat crucem ſuam & me ſequatur, hoc eſt, ſi quis voluerit meus eſſe diſcipulus, easdem mecum paſſiones promto ſuſtineat animo, & eandem quaſi ſemitam calcet & amet.* Idem lib. XII. in Johan. pag. 1058. Τὸ λαβεῖν τὸν σταυρὸν, οὐδὲν οἶμαι σημαίνειν ἕτερον, ἢ τὸ ἀποτάξασθαι μὲν τῷ κόσμῳ διὰ θεὸν, *Accipere crucem nihil aliud ſignificare exiſtimo, quam mundo propter Deum abrenunciare.* Theophylactus in cap. X. Matth. pag. 56. interpretatur per ἀποτάσσεσθαι τῇ παρούσῃ ζωῇ, καὶ ἐκδιδόναι ἑαυτὸν εἰς θάνατον τὸν ἐπονείδιστον, *renunciare præſenti vitæ, & ſeipſum in mortem ignominioſam tradere,* ſc. propter veritatem. Et in cap. XVI. Matthæi, pag. 95. Τὸν σταυρὸν αἴρειν, τουτέστι, θάνατον αἱρεῖσθαι, καὶ μετὰ σπουδῆς ἐπιζητεῖν, καὶ θάνατον τὸν ἐπονείδιστον. Τοιοῦτον γὰρ ὁ σταυρὸς παρὰ τοῖς παλαιοῖς. *Crucem attollere, hoc eſt, mortem eligere, & cum ſtudio quærere etiam mortem ignominioſiſſimam, qualis crux apud veteres fuit.* Eodem modo in cap. VIII. Marci, p. 233.

3. Σταυρὸς ſumitur pro *ſigno Crucis.* Hîc commodè ſatis tractabimus narrationem veterum quorundam *de Crucis & inſcriptionis circum eam viſione Conſtantino M. oblata.* De ea ſic Philoſtorgius hiſtor. Eccleſ. lib. I. cap. VI. pag. 6. Ὅτι τὴν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου μεταβολὴν ἐκ τῆς ἑλληνίδος θρησκείας εἰς τὸν χριστιανισμὸν (καὶ οὕτως τοῖς ἄλλοις φλεγόμενος) αἰτίαν γενέσθαι ἀναγράφει τὴν κατὰ Μαξεντίου νίκην, καθ' ἣν καὶ τὸ σταυροῦ σημεῖον κατὰ ἀνατολὰς ἐπὶ μήκιστον ὤφθη δῆκον, αἴγλης αὐτὸν καταπληττούσης διατυπουμένης, καὶ ἀστέρων αὐτὸν κύκλῳ περιθεόντων, ἴριδος τρόπῳ, καὶ πρὸς γραμμάτων χαρακτῆρα ῥυθμιζομένων, τὰ δὲ ἄρα Ῥωμαίων ἔλεγε φωνῇ, Ἐν τούτῳ νίκα. *Scribit*, inquit nempe Photius de Philoſtorgio, *converſionis Conſtantini M. è Gentilitia ſuperſtitione ad Chriſtianiſmum (qui & exinde aliis illuxit) cauſſam extitiſſe, victoriam de Maxentio: cujus tempore ſignum Crucis in Oriente viſum fuerit, longiùs diſtentum, ſplendore præfulgido figuram ejus exprimente, ſtellisque eam circumcurſantibus iridis inſtar, & compoſitis ad literarum characterem, quibus linguâ Romanâ hæc exprimebantur, In hoc vince.* Hanc narrationem exſcribit hinc ferè Nicephorus, lib. VIII. cap. III. qui ſimilem alioquin alteram jam ex Socrate fermè memoraverat, lib. VII. cap. XXIX. Hanc verò viſionem, non Gentiles modò Scriptores nuſpiam memorant, imò ne Publius Optatianus Porphyrius quoque, qui in Dædaleo alioquin opere ſuo, ſeu Panegyrico ad Conſtantinum, multa habet de Chriſti monogrammate, quod & *cæleſte ſignum* vocat, verùm neque Euſebius ipſemet hiſtoriæ Eccleſiaſticæ libris: qui illud tantùm refert lib. IX. cap. IX. pag. 104. a. Conſtantinum ſubſidii ſibi divinitus allati conſcium, ſtatim paſſionis ſalutiferæ tropæum, ſeu crucis ſignum, Romæ dexteræ ſtatuæ ſuæ imponi voluiſſe, cum inſcriptione præferente, Τούτῳ τῷ σωτηριώδει σημείῳ, τῷ ἀληθινῷ ἐλέγχῳ τῆς ἀνδρείας, τὴν πόλιν ὑμῶν ἀπὸ ζυγοῦ τοῦ τυράννου διασωθεῖσαν ἠλευθέρωσα. *Hoc ſalutifero ſigno, vero fortitudinis argumento, urbem veſtram Tyranni jugo liberavi.* At de Crucis viſione Conſtantino oblata nihil Euſebius libris illis: quod poſterius tamen memoriæ proditum paſſim. Ut de vita Conſtantini apud Euſeb. lib. I. cap. XXII. pag. 122. Ἀμφὶ μεσημβρινὰς ἡλίου ὥρας ἤδη τῆς ἡμέ-

ρας ἀποκλινούσης, αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν ἔφη ἐν τῷ οὐρανῷ ὑπερκείμενον τοῦ ἡλίου σταυροῦ τρόπαιον ἐκ φωτὸς συνιστάμενον, καὶ γραφὴν αὐτῷ συνῆφθαι λέγουσαν, Τούτῳ νίκα. *Circa meridiem die se jam inclinante, oculis se vidisse dixit in cœlo Soli imminens Crucis tropæum ex luce constans, cum adjuncta hac scriptura, In hoc vince.* Ruffinus lib. IX. cap. IX. de Constantino adversus Maxentium pugnaturo: *Cùm igitur anxius, & multa secum de imminentis belli necessitate pervolvens iter ageret, atq; ad cœlum sæpiùs oculos elevaret, & inde sibi divinum deprecaretur auxilium, vidit per soporem ad Orientis partem in cœlo signum crucis igneo fulgore rutilare, Cùmque tanto visu fuisset exterritus, ac novo perturbaretur adspectu, adstare sibi videt Angelos, dicentes: Constantine,* ἐν τούτῳ νίκα, *id est, in hoc vince.* Socrates lib. I. cap. I. pag. 170. b. Περὶ μεσημβρινὰς ἡλίου ὥρας, ἤδη τῆς ἡμέρας ἀποκλινούσης, εἶδεν ἐν τῷ οὐρανῷ στύλον φωτὸς σταυροειδῆ, ἐν ᾧ γράμματα ἦν λέγοντα, ἐν τούτῳ νίκα. Sozomen. libro I. capite III. pag. 11. a. prorsus ut Ruffinus. Eadem etiam referunt Politiæ sanctorum Patrum autores, Metrophanes & Alexander, apud Photium Cod. CCLVI. pag. 1408. Cedrenus pag. 222. Φαίνεται αὐτῷ ἐν ἕκτῃ ὥρᾳ τῆς ἡμέρας ὁ τίμιος σταυρὸς, ἐκ φωτὸς κατεσκευασμένην ἔχων ἐπιγραφὴν διὰ ἀστέρων, ἘΝ ΤΟΎΤΩ ΝΊΚΑ. *Apparet ei sextâ diei horâ venerabilis crux ex luce, cum inscriptione ex stellis facta, IN HOC VINCE!* Idem refert Chronicon Alexandr. & alii. Pomponius Lætus in Constantino M. pag. 1261. *Cum Maxentio conflixit, auspicio fulgidæ crucis victor fuit.* Fabulam tamen jam olim nonnullos suspicatos esse tradit Gelasius Cyzicenus lib. I. histor. Concilii Nicæni, cap. IV. Certè diversimodè hæc visio narratur. Autor quippe vitæ Constantini M. ut & Socrates, & ex eo Nicephorus, ajunt, Sole dieque in pomeridianum tempus paululùm inclinante, Crucis tropæum ἐκ φωτὸς συνιστάμενον, ex lucis splendore figuratum in cœlo Soli imminens conspectum, inque eo inscriptionem συνῆφθαι, Τούτῳ νίκα, vel, ut Socrates ait, στύλον φωτὸς σταυροειδῆ, in quo literæ erant, exprimentes, Ἐν τούτῳ νίκα, voculâ ἐν ampliùs additâ, *In hoc vince*, pariter ut apud Philostorgium, Ruffinum, Politiæ autores, & Cedrenum. At Sozomenus ex traditione ait, ut & Ruffinus, Constantinum vidisse, ὄναρ, *per soporem* ait Ruffinus, Crucis signo in cœlo splendescente, visioneque obstupefacto illi Angelos adstantes dixisse, Ὦ Κωνσταντῖνε ἐν τούτῳ νίκα: mox & alteram Christi visionem oblatam, quæ etiam memoratur in vita Constantini lib. I. cap. IV. & apud Socratem lib. I. cap. I. & apud Sozomenum lib. I. cap. III. At enim Philostorgius, ut vidimus, ita rem narrat: Crucis signum in Oriente (quod etiam Ruffinus habet) visum longiùs distentum, splendore præfulgido figuram ejus exprimente, stellisque eam circumcursantibus iridis instar, compositis ad literarum characterem, quibus exprimebatur, In hoc vince. Quod quidem, de iride & stellis circumcursantibus verbaque illa exprimentibus, unus ex vetustioribus Philostorgius habet, & ex eo recentiores, velut Nicephorus lib. VIII. c. III. (qui idem & lib. VII. cap. XXIX. narrationi, quam ex Socrate alioquin de eadem visione desumserat, ex hoc loco hæc verba inseruit, γράμμασι Ῥωμαϊκοῖς διὰ ἀστέρων ἴσων ἐντυπωθεῖσιν.) Et Cedrenus quoque, ἔχων ἐπιγραφὴν διὰ ἀστέρων. Ut & Zonaras t. III. pag. 3. Τύπος αὐτῷ σταυρικὸς μεσούσης ἡμέρας διὰ ἀστέρων ἐφάνη κατ' οὐρανὸν, καὶ γραφὴ περὶ τὸν σταυρὸν Ῥωμαϊκοῖς στοιχείοις διὰ ἀστέρων καὶ αὐτοῖς τετυπωμένοις καὶ φράζουσιν, Ἐν τούτῳ νίκα. Sic sanè rursum idem Philostorg. lib. III. tm. XXVI. belli Magnentiaci tempore, id est, anno D. CCCLI. Crucis signum Jerosolymis visum memorat, magna iride c[…] næ instar utique eam ambiente. De eodem Nice[…] rus, lib. IX. cap. XXXII. Socrates lib. II. cap. X[…] Sozomenus lib. IV. cap. IV. Cedrenus pag. 248. […] rum Philostorg. lib. X. tm. IX. post victoriam de M[…] mo, narrat, astrum quoddam in cœlo visum mag[…] lucidumque, & ad id stellarum concursum undiqu[…] ctum, simili spectaculo quo apum examen circa du[…] volitantium, & exinde congressu mutuo velut coac[…] omnibus luce in unam eluxisse flammam, gladiique[…] mam expressisse. Ergo verba hæc, *In hoc vince*, P[…] storgius expressa fuisse ait ex concursu stellarum i[…] instar crucis signum circumcursantium, περικύκλῳ […] cet γραφὴ διὰ ἀστέρων, cùm alioquin in ipsamet c[…] verba illa fuisse dicant autor vitæ Constantini & S[…] tes, Sozomenus verò ab Angelis Constantino […] scribat: & Artemius tandem apud Metaphrasten &[…] rium 20. Octob. dicat, signum Crucis radiis Solis sp[…] didius fuisse, literasque *aureas* fuisse, belli victo[…] significantes. Illud quoque notandum in Philosto[…] quòd is verba hæc, In hoc vince, linguâ Romanâ ex[…] sa disertè scribit, cùm tamen id non ita exprimant[…] In illo quoque differentia inter scriptores interc[…] quòd autor vitæ Constantini à toto exercitu id vi[…] tradit, ut & Socrates ἀπὸ τῶν παρόντων, ipseque A[…] mius & αὐτόπτην sese fuisse literasque legisse, tot[…] que exercitum contemplatum asserit. Philostorgi[…] genere dicit, ὤφθη. At Ruffinus *per soporem* obla[…] ei hanc visionem dicit: & Sozomenus ὄναρ istud C[…] stantino oblatum scribit, etsi mox autoris vitæ C[…] stantini verba quoque apponat. Discrimen etiam[…] circa tempus. Philostorgius ait, ipso victoriæ de […] xentio tempore crucis signum apparuisse, alii ant[…] sum scribunt, cùm scilicet is institueret bellum ad[…] sus Maxentium, & aliquò profectus fuisset: eaque[…] casione multa à Constantino facta, & inter alia q[…] que signum Crucis effectum, & exercitui prælatum[…] quo nihil Philostorgius. Differentia denique in […] quòd Philostorgius victoriam de Maxentio causam[…] isse μεταβολῆς Constantini dicat: cùm alii ante[…] ctoriam Constantinum Christianum fuisse asser[…] Cæterùm neque illud omittendum, quod Nicephc[…] scribit lib. VII. cap. XLVII. post Licinium quoque[…] victum, cùm Byzantium oppugnaturus esset, simil[…] visionem oblatam Constantino: Καὶ σταυρὸς πάλιν ὤ[…] ἀστράσιν ἐστηριγμένος ἐν οὐρανῷ, καὶ γραφὴ περικύκλῳ τα[…] διαγορεύουσα, Ἐν τούτῳ τῷ σημείῳ πάντας κινήσεις τοὺς πο[…] μίους. *Et crux rursus visa fuit stellis affixa cœlo, & s[…] ptura circum hæc edicens, In hoc signo omnes hostes vin[…]* Imò idem & tertiò bello Scythico idem signum ei […] latum memorat lib. VII. cap. XLIX. Atque hæc […] de hoc Crucis signo Clariss. Gothofredus in Dissertat[…] Philostorgium.

Illud etiam non prætereundum, inter signa adv[…] tus Christi ad Judicium recenseri *signum Crucis.* […] ita statuunt, id colligunt ex Matth. XXIV. 30. Καὶ τ[…] φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ. […] *tunc apparebit signum filii hominis in cœlo.* Quæ tam[…] sententia nihil aliud quàm conjectura quædam vi[…] tur. Imò, ut simpliciùs, ita veriùs cum magnis Th[…] logis putamus, *si signum filii hominis* ipse intelliga[…] *Filius hominis*: cujus conspectus certissimum erit[…] gnum consummationis mundi, & judicii extremi. N[…] multùm ab hoc loquendi genere abludit, quod ad R[…] man. IV. 11. *Abraham* dicitur *accepisse signum circum[…] sionis*, hoc est, circumcisionem, quæ fœderis erat signu[…] Interim non diffitemur, priorem interpretation[…]

nere, & multos, & magnos autores. Sanè Remaus de Faulx, Theologiæ in Florinensi Monasterio ofessor, in Harpocrate divino, sive de consummaone mundi parte II. ait: *Hoc signo crucem Christi sificari, tam Græci, quàm Latini, consentientibus animis asseverant.* Et Lucas Pinellus Jesuita, de altera vita, animarum in ea statu, lib. II. cap. XX. *Per hoc signum Filii hominis crucem significari, omnes affirmant terpretes, tam Græci, quàm Latini.* Negare non posmus sentire hoc modo Chrysostomum Homil. XXVI. in Matthæum: Τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ· τοῦτ' ἔστιν, ὁ σταυρὸς τοῦ ἡλίου λαμπρότερος ὤν. *Tunc apparebit signum Filii hominis in lo, hoc est, Crux Sole fulgentior existens.* Idem, Homiliâ LXXXIII. tom. V. pag. 576. hoc ipsum fusè asrit, ut & Homiliâ CXVII. tomi ejusdem pag. 757. heophylactus in cap. XXIV. Matth. pag. 146. Ὁ σταυς τότε ὀφθήσεται ἐν τῷ οὐρανῷ ὑπὲρ τὸν ἥλιον λάμπων, ρὸς ἔλεγχον τῶν Ἰουδαίων· ὥσπερ γάρ τι δικαίωμα μέγινέχων τὸν σταυρὸν, ἔρχεται κατὰ τῶν Ἰουδαίων ὁ Κύριος. αθάπερ εἴ τις λίθῳ πληγεὶς ἐπεδείκνυτο τὸν λίθον. Σημεῖον ὲ λέγει τὸν σταυρὸν, ὥσπερ τι τρόπαιον καὶ παράσημον βασιλιν. *Crux tunc apparebit in cœlo supra Solem fulgens, d arguendos Judæos. Veniet enim Christus contra Juæos habens crucem, ut magnam justificandi materiam testimonium: veluti si quis lapide percussus, ostenat lapidem. Signum autem dicit crucem, tanquam ropæum & insigne regium.* In eandem sententiam ribit Cyrillus Jerosolymitanus Catechesi XV. pag. 83. Augustinus, sive alius, Serm. CXXX. de Temore: Julianus Toletanus libro III. Prognost. cap. . item Beda, Euthymius, & alii in cap. XXIV. Matth. mo in Romanæ Ecclesiæ Canticis est, *Hoc signum rucis erit, cùm Dominus ad judicandum venerit.* Atamen quod Remaclus & Pinellus omnes ita censere rbitrantur, refellit Maldonatus in cap. XXIV. Matth. bi ait: *Quod signum filii hominis vocet, auctoribus inter e non convenit. Origenes virtutem & gloriam, quam ibi Christus in cruce comparavit, signum filii hominis vocari putat, quasi sensus sit, omnes visuros esse Christum anta cum gloria atque majestate venientem, ut dubitare non possint, eum verum esse judicem. Ad eundem ferè nodum Hieronymus, Beda, victoriæ Christi vexillum intelligi posse putant. Auctor verò Imperfecti passionis signa, ut flagellorum vibices, clavorum cicatrices, signum filii hominis vocari dicit.*

De hac cruce quæri solet, cujus materiæ futura sit. Sunt qui eam ipsam fore arbitrentur, de qua pependit Salvator. Nam omnes ejus particulas, per orbem dispersas, esse colligendas & compingendas. Est hæc sententia Waldensis T. III. de sacramentalibus tit. XX. cap. CLVIII. ac pro se adducit hæc Chrysostomi ex Homil. de Cruce & Latrone: *Crucem solam non reliquit in terra, sed secum eam levavit ad cœlum, & ideò cum ipsa veniet.* Sed aliorum judicium est, ex aëre luculentissimo crucem esse formandam: eamque tantæ quidem magnitudinis & splendoris, ut præsentiâ suâ Solem Lunamque obscuret. Ita Anselmus in Elucidario suo, item Abulensis, atque alii, in capite XXIV. Matthæi.

Crucis signo se signare, vetus consuetudo est. Testantur Patres, Christianos in omnium rerum aggressione & inchoatione, boni ominis caussâ, Crucis signo, manu vel primoribus digitis formato, se munivisse. Hoc testatur Tertullianus lib. de Coron. milit. cap. II. pag. 289. *Ad omnem progressum, atque promotum, ad omnem aditum, & exitum, ad vestitum & calceatum, ad lavacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quæcunque nos conversatio exercet, frontem crucis signaculo terimus. Harum & aliarum ejusmodi disciplinarum si legem expostules scripturarum, nullam invenies: traditio tibi prætendetur auctrix, consuetudo confirmatrix, & fides observatrix.* In assumtione Christianismi, de Martino sic Paulinus:

Transiit ad sacram constanti pectore legem,
Signavitque crucis sanctam munimine frontem.

Hæc enim nota erat Christo militantium. Id confirmat Prudentius lib. II. contra Symmachum.

Hujus adoratis altaribus, & cruce fronti
Inscripta, cecinère tubæ. - - - -

Et receptissimum morem fuisse, docet Ennodius Epigrammate XVII. ubi de inscriptionibus ædium:

Discitur ex valvis ars, virtus, nomen, origo:
Nos frontis signo credimur esse Dei.

Chrysostomus Homil. XXI. ad populum Antiochenum, sub finem: Ὅταν μέλλῃς ὑπερβαίνειν τὰ πρόθυρα τοῦ πυλῶνος, τοῦτο φθέγξαι τὸ ῥῆμα πρότερον· Ἀποτάσσομαί σοι Σατανᾶ, καὶ τῇ πομπῇ σου, καὶ τῇ λατρείᾳ σου, καὶ συντάσσομαί σοι Χριστέ. καὶ μηδέποτε χωρὶς τῆς φωνῆς ταύτης ἐξέλθῃς· τοῦτό σοι βακτηρία ἔσται, τοῦτο ὅπλον, τοῦτο πύργος ἄμαχος· μετὰ τοῦ ῥήματος τούτου καὶ τὸν σταυρὸν ἐπὶ τοῦ μετώπου διατύπωσον. *Januæ vestibula transgressurus hoc priùs dic verbum: Abrenuncio tibi satana, & pompæ tuæ, & cultui tuo, & conjungor tibi Christe. Ne unquam absque hac voce exeas: hæc erit tibi baculus, hæc armatura, hæc turris inexpugnabilis. Cum hoc verbo & crucem in fronte imprime.* Idem in Psal. CX. Πάντες ἐπὶ μετώπου σταυρὸν περιφέρομεν, οὐ μόνον οὐκ αἰσχυνόμενοι, ἀλλὰ καὶ ἐγκαλλωπιζόμενοι τούτῳ. οὐ γὰρ ἰδιῶται μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ τὰ διαδήματα περικείμενοι ἐπὶ τοῦ μετώπου ὑπὲρ τὰ διαδήματα αὐτὸν βαστάζουσιν. *Omnes in fronte crucem circumferimus, non solùm non erubescentes, sed eâ etiam gloriantes. Non enim solùm privati, sed & ipsi qui sunt diademate redimiti, eam potiùs gestant quàm diademata.* Addatur & Lactantii testimonium, qui lib. IV. de vera Sapientia, cap. XXVI. de Christo: *Extendit in passione manus suas orbemque dimensus est: ut jam tunc ostenderet, ab ortu Solis usque ad occasum magnum populum ex omnibus linguis & tribubus congregatum sub alas suas esse venturum, & signum illud maximum atque sublime frontibus suis suscepturum.* Et mox: *Nam agnus candidus sine macula Christus fuit: id est, innocens & justus & sanctus, qui ab hisdem Judæis immolatus saluti est omnibus, qui signum sanguinis, id est, crucis, quâ sanguinem fudit, sua in fronte conscripserunt. Frons enim summum limen est hominis: & lignum sanguine delibutum crucis significatio est.* Vide eundem cap. sequenti & Hieronymum in cap. IX. Ezechielis. Hæc verò frontem signandi ratio non una est. Hæretici *Monophysitæ unico se digito signabant*, ut unam in Christo naturam arguerent. Demetrius Cyzicenus de Jacobitis ad Constantinum Porphyrogennetam: Ὕστερον δὲ ἐφεῦρον καὶ τῷ ἑνὶ δακτύλῳ τὸ πρόσωπον σφραγίζεσθαι, ὡς τὴν μίαν ἐν Χριστῷ φύσιν πρεσβεύοντες, καὶ τοῦτο οὐκ ἀπὸ τῶν δεξιῶν ἐπὶ τὰ ἀριστερὰ τὴν χεῖρα κινοῦντες, ὥσπερ ἡμεῖς, ἀλλὰ τὸ ἀνάπαλιν, ἀπὸ τῶν ἀριστερῶν ἐπὶ τὰ δεξιά. *Tandem adinvenerunt unico digito faciem consignare, unam in Christo naturam profitentes; idque non à dextris ad sinistra, quemadmodum nos, sed contrà à sinistris ad dextra manum moventes.* Hoc in ipsis meritò damnandum: non tamen in orthodoxis, etsi & ipsi unum adhibuisse digitum deprehendantur, quia à Monophysitarum hæresi erant alieni. Modus signationis inter Græcos & Latinos longè diversus est. Græci tribus primis manus dexteræ digitis extensis, & inter se connexis, reliquis duobus intra palmam paululùm plicatis, frontem tangunt, & ma-

num, eodem modo digestam, versus pectus extendunt; postea à dextera pectoris parte in sinistram progrediuntur; tandem inclinato capite cum humeris, in faciem procumbunt. Hunc ritum describit Damascenus, Hypodiaconus Thessalonicensis, Serm. XXV. qui est de adoratione Crucis: Ὁ καθεὶς χριστιανὸς κοντάτου ἔχει τὸν σταυρὸν, πλὴν νὰ μὴν τὸν κάμνη ἀγνώστως καὶ ἀσκέπτως, ὡς τὸν κάμνουν οἱ περισσότεροι, ὁποῦ δὲν ἠξεύρουν, ἀλλὰ θέλει νὰ τὸν κάμνη, ὥσπερ εἶναι τὸ πρέπον τοῦ εὐλαβοῦς χριστιανοῦ· εἶναι τινὲς ὁποῦ πότε εἰς τὸ βλέφαρόν τους, πότε εἰς τὸν ὦμον τους, πότε εἰς τὴν κοιλίαν τους βάνουν τὸ χερίν τους, καὶ κάμνουν τὸν σταυρόν τους ἄγνωστα. Ὅταν βάλης τὸ χερίν σου πρῶτα εἰς τὸ βλέφαρον, ἔπειτα εἰς τὸν δεξιὸν ὦμον, εἰς τὸν ἀριστερὸν καὶ τότε τὸν θέσης εἰς τὴν κοιλίαν. Τὶ σταυρὸν ἔκαμες τότε, ὁποῦ αὐτὸς σταυρὸς δὲ εἶναι, ἀλλὰ μᾶλλον παίγνιον εἶναι; ἀμὴ πῶς νὰ κάμης; χρεωστεῖ ὁ καθεὶς εὐσεβὴς χριστιανὸς, πρῶτα μὲν νὰ συμαζώζει τὰ τρία του δάκτυλα διὰ τὴν ἁγίαν Τριάδα, τὸν μέγαν δάκτυλον, καὶ τὰ ἄλλα δύο ὁποῦ εἶναι κοντάτου, ἔπειτα πρῶτον μὲν νὰ τὰ θέση εἰς τὸ βλέφαρόν του, δεύτερον εἰς τὴν κοιλίαν του, τρίτον εἰς τὸν δεξιὸν ὦμον, καὶ τέταρτον εἰς τὸν ζαρβὸν ὦμον· ὡσὰν κάμη ὥτζη, τότε σημειώνει τὸν ἀληθινὸν σταυρόν. *Unusquisque Christianus prope se crucem habet, sed caveat ne eam temerè & inconsideratè efficiat, quemadmodum illam potior pars insciens atque imperita efficit. Sed illa facienda est uti decet pium Christianum. Sunt nonnulli, qui aliquando in supercilio, aliquando in humero, aliquando in ventre manus admovent, & Crucem, ut ingenuè fateor, inscienter conficiunt. Cùm primùm manum tuam apposueris fronti, postea in humero dextro & sinistro, tum demum in ventre; quámnam Crucem tu efformâsti, cùm Crux illa nulla sit, sed potiùs luctus? Attamen quánam eam ratione efformabis? Quilibet pius Christianus debet primùm quidem tres digitos, propter sanctam Triadem, primum & duos alios illi proximos, simul unire, deinde in supercilio seu fronte apponere, postea in ventre suo, tertio in humero dextro, & quarto in sinistro. Cùm ita egerit, tùm verè Crucem effigiabit.* Latini verò, extentis omnibus digitis, à capite ad ventrem, perque sinistram ad dextram, aliter atque Græci, manum deferunt; tum pollicem, indici superimpositum, ori admoventes, diosculantur; sicque Crucem absolvunt. Id Græci in Latinis damnant. Synodus Sophiana Congressu IV. Ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ σταυροῦ ἄρχονται ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους· καὶ ὅμως ἡ γραφὴ τὸ δεξιὸν τοῦ ἀριστεροῦ, ὡς κἀπὶ τῆς κρίσεως προκρίνει. *In charactere Crucis initium faciunt à parte sinistra, & nihilominus scriptura dexteram sinistræ, quemadmodum & in judicio præfert.* Georgius Coressius, Tractatu de erroribus Italorum: Προσέτι ἐφ' ἑαυτῶν τὸν σταυρὸν σημειοῦντες ἐξ ἀριστερᾶς εἰς τὴν δεξιὰν τὴν χεῖρα κινοῦσι· τίνι δὲ τῶν πάντων ἄδηλον χρῆναι τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ ἀριστεροῦ προκρίνεσθαι, οἷα τὴν δύναμιν τοῦ ἀριστεροῦ ἔχον ἰσχυροτέραν διὰ αἰτίαν καὶ τοῖς τῆς ἀνατομῆς ἐπιστήμοσιν εὔληπτον; *Præterea super semetipsos Crucem signantes, à parte sinistra in dexteram manum movent. Cui porrò ignotum est, oportere partem dexteram sinistræ præferri, tanquam illi, quæ robur habeat sinistrâ validius, propter caussam anatomes peritis bene notam?* Græcis adstipulari videtur Innocentius Papa lib. II. de mysteriis Missæ, capite XLV; qui formandæ Crucis suo tempore apud Latinos modum Græcorum usitatiorem fuisse tradit. Verba ejus sunt: *Signum Crucis tribus digitis exprimendum est, ita ut à superiori descendat in inferius, & à dextera transeat ad sinistram.* Tum subdit: *Quidam tamen signum Crucis à sinistra producunt in dexteram.* Vide L. Allatium de Eccles. Orient. & Occident. Consensu, lib. III. cap. XVIII.

Nec frontem tantùm Cruce signabant, sed insuper ædes, parietes, mensas, lectos; instrumenta etiam inventaria, ubi tum subscriptionis vim habebat. Chrysostomus Homiliâ CXXXIX. tom. V. quæ est εἰς προσκύνησιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ, pag. 879. Π[...] ταχοῦ τὸ σύμβολον ἡμῖν τοῦ σταυροῦ παρίσταται· [...] τοῦτο καὶ ἐπὶ οἰκίας, καὶ ἐπὶ τῶν τοίχων, καὶ ἐπὶ τῶν θυρ[ῶν], καὶ ἐπὶ τῶν μετώπων, καὶ ἐπὶ τῆς διανοίας μετὰ πολλῆς γράφομεν αὐτὸν τῆς σπουδῆς. *Ubique symbolum Crucis [no]bis adest. Ob eam caussam & in ædibus, & in parieti[bus], & in fenestris, & in frontibus, & in animo atque m[ente] eam studiosè depingimus & insculpimus.* Et pag. 8[...] Τοῦτον καὶ ἐπὶ κλίνης, καὶ ἐπὶ τραπέζης προφέρομεν, καὶ πα[νταχοῦ] ὅπερ ἂν ὦμεν. *Hanc & in mensa, & in lecto, & q[uo]cunque in loco sumus, præferimus.* Constantinus militum suorum arma Crucis signo notavit. Sozo[me]nus testis, lib. I. cap. VIII. pag. 13. a. Τὰ τῶν στρατιω[τῶν] ὅπλα τῷ συμβόλῳ τοῦ σταυροῦ κατεσήμαινε. Hieronym[us] in cap. IX. Ezechielis: *Antiquis Hebræorum lite[ris], quibus usque hodie utuntur Samaritani, extrema T[hau] litera Crucis habet similitudinem, quæ in Christianor[um] frontibus pingitur, & frequenti manus inscriptione sig[na]tur.* His postremis verbis, ut Clar. Rittershusius [mo]net, sine dubio respexit Hieronymus ad morem ve[te]rum, qui tanta veneratione Crucis signum prosequeba[n]tur, ut instrumentis & inventariis appositum subsc[ri]ptionis vim haberet, plenamque faceret fidem. N[o]tum id ex Jure Justiniano, maximè ex l. ult. §. *Sin [au]tem dubius.* C. de jure delib. ubi hæres inventarium co[n]ficiens si rudis sit literarum, nec sua manu subscrib[ere] possit, jubetur Notarium adhibere, qui in conspe[ctu] testium ipsius vice subscribat, dum tamen priùs i[p]se hæres venerabile signum Crucis apponat. Vide N[o]vell. Justin. LXXIII. & XC. item Novell. Leo[nis] LXXII. pag. 483. ubi pactum scripto comprehensu[m], cui paciscentes sua manu τὸν θεῖον σταυρὸν, *sanctæ Cru[cis] signum* inscripserint, firmum esse jubetur, quamvis p[œ]na ei non fuerit adjecta.

De signo Crucis humi non insculpendo exstat C[a]non LXXIII. Concilii in Trullo: Τοῦ ζωοποιοῦ σαυ[ροῦ] δείξαντος ἡμῖν τὸ σωτήριον, πᾶσαν σπουδὴν ἡμᾶς τιθέ[ναι] χρὴ, τοῦ τιμὴν τὴν ἀξίαν ἀποδιδόναι τῷ δι' οὗ σεσώσμε[θα] τοῦ παλαιοῦ παραπτώματος· ὅθεν καὶ νῷ, καὶ λόγῳ, καὶ αἰσθ[ήσει] τοὺς προσκύνησιν αὐτῷ ἀπονέμοντας, τοὺς ἐν τῷ ἐδάφει [τοῦ] σταυροῦ τύπους ὑπό τινων κατασκευαζομένους, ἐξαφανίζεσ[θαι] παντοίως προστάσσομεν, ὡς ἂν μὴ τῇ τῶν βαδιζόντων κ[α]ταπατήσει τὸ τῆς νίκης ἡμῖν τρόπαιον ἐξυβρίζοιτο. Τ[οὺς] οὖν ἀπὸ τοῦ νῦν σταυροῦ τύπον ἐπὶ ἐδάφους κατασκευάζοντας ὁ[ρί]ζομεν ἀφορίζεσθαι. *Cùm Crux vivifica illud salutare n[o]bis ostenderit, nos omne studium adhibere oportet, ut [ei] per quem ab antiquo lapsu salvati sumus, eum, qui p[ar] est, honorem habeamus. Unde & mente, & sermone, [&] sensu adorationem ei tribuentes, Crucis figuras, quæ à no[n]nullis in solo ac pavimento fiunt, omnino deleri jubem[us], ne incedentium conculcatione victoriæ nobis tropæum i[n]juriâ afficiatur. Qui igitur deinceps Crucis signum [in] pavimento fecerit, eum excommunicari decernim[us].* Exstat & Constitutio Theodosii & Valentiniani lib. [I.] Cod. Just. cujus epigraphe, quæ integram absolvit se[n]tentiam, hæc est: *Nemini licere signum Salvatoris Chr[i]sti humi vel in silice, vel in marmore aut insculpere, a[ut] pingere.* Ejusdemque & Tiberius Imperator memin[it] apud Paulum Diaconum: *Crucem Domini, quâ fronte[m] nostram & pectora munire debemus, eam sub pedibus co[n]culcamus?*

Aliquid tandem addendum *de adoratione Cruci[s]*. Eam ad ipsius Ignatii tempora referunt Pontificii ex[i]stimantes, se hujus rei certissima vestigia habere in ep[i]stola ad Philippenses, ubi hæc leguntur, pag. 36. Ὁ [...] ἀρχ[...]

ρχων τȣ κόσμȣ τȣ́τȣ χαίρει ὅταν τὶς ἀρνῆται τὸν ςαυρόν. λεθρον γὰρ ἑαυτȣ̃ γινώσκει, τὴν ὁμολογίαν τȣ̃ ςαυρȣ̃· τȣ̃το ἀρ ἐςὶ τὸ τρόπαιον κατὰ τ̃ αὐτȣ̃ δυνάμεως· ὅπερ ὁρῶν φρίτ-ει, καὶ ἀκȣ́ων φοβεῖται. *Princeps enim mundi hujus gau-et, cùm quis Crucem negârit, cognoſcit enim Crucis con-ſſionem, ſuum eſſe ipſius exitium. Id enim tropæum eſt ontra ipſius potentiam, quod ubi viderit, horret, & au-iens timet.* Verùm loquitur Ignatius de cruce Chriſti, uam tropæum potentiæ Diaboli, & terrorem ipſius ppellat. Non ergo ad Crucis ſignum hæc referenda int. Loquitur Ignatius de ea Cruce, quam Hæretici egabant, Catholici confitebantur. Ὁ γὰρ ἄρχων τȣ̃ κόσμȣ ȣ́τȣ, inquit, χαίρει, &c. Hæretici autem tempore Ignatii egabant non crucem ligneam, aut ſignum alioquin il-us: ſed crucifixionem Domini, ut ex Ignatio patet. .oquitur de ea Cruce, quæ poteſt ὁρᾶσθαι καὶ ἀκȣ́εσθαι, uæ non ſolùm videri, ſed etiam audiri poteſt; quorum lud in lectione verbi Dei & Euchariſtiæ Sacramento t, ubi Chriſtus crucifixus κατ' ὀφθαλμȣ̀ς προεγράφη, *co-am oculis depictus eſt*, ait Apoſtolus ad Galat. III. 1. adeò t ibi Crux videri poſſit non ſolùm à fidelibus, ſed et-am ab infidelibus & hæreticis, qui ἔνοικον ἔχȣσι τ̃ διάβο-ον, *in quibus Diabolus habitat*, ut Ignatius, & poſt eum alii oquuntur: poſterius autem ad verbi auditum refertur. .oquitur de ea Cruce, quam ne pro ſigno accipias, indi-at ſe totam extremam Domini paſſionem intelligere, ùm inquit, Diabolum quidem initiò, antequam crux ieret, ſtuduiſſe ut fabricaretur, ſed poſtea παύειν πειρᾶται ὰ κατὰ τ̃ ςαυρὸν, *crucifixionis opus ut intermittatur*, ſeu *t ceſſet, procurare conatur.* Loquitur de ea Cruce, quæ ſt Diabolo ἀρχὴ καταδίκης, ἀρχὴ θανάτȣ, ἀρχὴ ἀπω-είας, *principium condemnationis, principium mortis, rincipium perditionis ejus.* Loquitur denique de ea Cruce, quam hæreticos eatenus negare dicit inſtinctu Diaboli, dum τὸ πάθος ἐπαισχύνονται, τ̃ θάνατον δόκησιν αλȣ̃σιν, &c. *eos paſſionis pudet, mortem Chriſti opinio-em vocant, &c.* Quæ omnia, S. Ignatium de paſſione Chriſti, non de Crucis ſigno loqui, luce meridiana cla-ius indicant. Simili modo intellige Epiphanium Hæ-eſi XXX. loquentem de muliere veneficia evitante, oſtquam credidiſſet, & ſe cruce ſignâſſet, ubi dicit Epi-hanius, διὰ τ̃ σφραγῖδος τȣ̃ χριςȣ̃ καὶ πίςεως ἐβοηθήθη, cc. *per ſignum Chriſti, & fidem auxilium conſecuta eſt, &c.* ubi de ſigno loquens, rei ſignatæ, hoc eſt, Chriſti rucifixi virtutem intelligit, ut ex ipſo Epiphanio patet, ùm dicit, Deum eo modo demonſtrâſſe τὰ αὐτȣ̃ θαυ-μάσια, *miracula ſua.* Huc referri debent ea, quibus ſub voce Εἰκὼν, ſub lit. *A.* probavimus, *Quatuor prioribus oſt Chriſtum natum ſeculis Eccleſiam Chriſtianam neque Dei, neque ſanctorum imagines coluiſſe* : ac proinde uſ-ue ad Conſtantinum M. nullum in Eccleſia Chriſtia-a locum fuiſſe religioſæ dedicationi aut adorationi maginum, vel etiam Crucis, quæ in Eccleſia Romana, t Chriſti imago, proponitur adoranda. Neque oſtendi oteſt ex ullo probato autore, fabricatas eſſe in Eccle-ia Chriſtiana ex ligno, vel auro, aliáve materiâ, aut co-oribus depictas, in Chriſtianorum Oratoriis, Cruces, oto illo trium ſeculorum decurſu. In uſu quidem fuit ignum Crucis, ut jam vidimus, impermanens etiam an-e Conſtantinum. Eo autem uſi ſunt Chriſtiani, non ut dorando, nec ut operativo ex opere operato, ſed ut xternâ quadam profeſſionis ſuæ teſſerâ, & geſtu pre-andi. Deinceps verò Crucis adorationem paulatim in Eccleſiam irrepſiſſe, non diffitemur. Patet hoc ex Can. LXXII. Concilii in Trullo, quem ſuprà adduximus: pa-et ex I. epiſtola Photii, pag. 16. 17. Τὸν τίμιον ςαυρὸν προσκυνȣ̃μεν, ἐν ᾧ τὸ δεσποτικὸν ἐξετανύσθη σῶμα, καὶ τὸ τȣ̃ κόσμȣ καθάρσιον ἀνέβλυσεν αἷμα· καὶ ἡ τȣ̃ ξύλȣ φύσις ταῖς ἐκεῖθεν ῥοαῖς ἀρδευθεῖσα, τὴν ἀγήρω ζωὴν ἐβλάςησεν ἀντὶ τȣ̃ θανάτȣ. Οὕτω τὸν τύπον τȣ̃ ςαυρȣ̃ προσκυνȣ̃μεν, δι' ȣ̃ δαιμόνων ἐλαύνεται ςῖφη, καὶ πάθη θεραπεύεται ποι-κίλα· τ̃ ἅπαξ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ χάριτος καὶ δυνάμεως ἐνερ-γηθείσης καὶ μέχρις αὐτῶν τῶν τύπων, μετὰ τ̃ ὁμοίας ἐνερ-γείας συμπροϊȣ́σης, &c. *Venerabilem Crucem adoramus, in qua Domini corpus extendebatur, unde ſanguis ille ebul-liit, quo mundus mundabatur: ligni autem natura illius ſtillicidiis irrigata pro morte vitam haud ſeneſcentem eger-minavit. Ad hunc modum Crucis adoramus effigiem, per quam agmina dæmonum fugantur, & varii morbi ſanan-tur: nimirum illâ gratiâ & potentiâ, quæ prima vice ope-rata eſt in exemplari, uſque ad imagines & repræſentatio-nes cum eademmet vi & operatione progrediente.* Dama-ſcenus lib. IV. orthod. fidei, cap. XII pag. 306. Προ-σκυνȣ̃μεν τὸν τύπον τȣ̃ τιμίȣ καὶ ζωοποιȣ̃ ςαυρȣ̃, εἰ καὶ ἐξ ἑτέ-ρας ὕλης γένηται, ȣ̓ τὴν ὕλην τιμῶντες, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τὸν τύπον, ὡς χριςȣ̃ σύμβολον. *Adoramus figuram precioſæ & vivificæ Crucis, tametſi ex alia materia facta eſt, non materiam venerantes, abſit, ſed figuram tanquam Chriſti ſignum.* Alia non addimus, ſed hoc tantùm mone-mus, Andream Rivetum Catholici ſui Orthodoxi Tract. II. Quæſt. XIX. & XX. quæcunque de ſigno Crucis ſcitu ſunt neceſſaria, ſolidè tractare, ejusque & uſum & abuſum perſpicuè proponere; quò etiam Lectorem volumus ablegatum.

Σταυροφόρος.

Σταυροφόρος, *cruciger.* In hiſtoria Concilii Floren-tini & in Eccleſia Conſtantinopolitana, ςαυροφόροι, ἄρχοντες τ̃ ἐκκλησίας, & ἐξωκατάκηλοι ſunt tria nomina idem ſignificantia. Conc. Florent. Sect. II. cap. XXII. pag. 18. Εἶτα μανθάνει τȣ̃το ὁ βασιλεὺς, καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν παλατιανὴν, συνάγει ἐκεῖσε ὀλίγȣς τινὰς ἔκ τε τῶν ἀρχιε-ρέων καὶ τῶν ςαυροφόρων. *Id ubi intellexit Imperator, rectâ Palatianam ad matris conclave proficiſcitur, eoq́; con-vocat aliquot è numero Archiepiſcoporum & Crucigero-rum principum.* Cap. XXV. ejusd. ſect. pag. 22. Ἐκάθι-σαν δὲ καὶ οἱ δηλωθέντες, καὶ οἱ ἄρχοντες τȣ̃ Πατριάρχȣ, οἱ ςαυροφόροι, καὶ ὀλίγοι τῶν συγκλητικῶν. *Accubuerunt etiam quos nuper nominavi, cum principibus Patriarchæ Cruciferis, & aliquot ſenatoribus.* Sect. ejusd. cap. XXVII. pag. 25. Μετὰ δὲ παραδρομὴν ὀλίγων ἡμερῶν συναθροίζει ἡμᾶς τȣ̀ς ςαυροφόρȣς ὁ Πατριάρχης. *Poſt ela-pſum dierum aliquot ſpatium Patriarcha nos Cruciferos ad ſe vocari curavit.* Ex his patet autorem hujus hiſto-riæ quoque fuiſſe unum τῶν ςαυροφόρων; inter præci-puos Patriarchæ conſiliarios, & Eccleſiæ principes, qui quinque tantùm numero, quinque ſenſibus Patriarchæ ſunt comparati, ac alio nomine ἐξωκατάκηλοι dicti, ut paulò ante ſubinnuimus. Cap. eod. pag. 26. Ἐκ τῶν ςαυροφόρων, ὁ μέγας χαρτοφύλαξ, καὶ ὁ μέγας ἐκκλησιάρ-χης. *E cruciferis magnus Patriarchæ ſcriniarius, & ma-gnus Eccleſiarcha.*

Σταυρώσιμος.

Σταυρώσιμος *ad crucifixionem pertinens.* Typicum Sabæ pag. 6. Σταυρώσιμον κάθισμα. Vide Κάθισμα. Pſel-lus de operat. Dæmon. paſſionis Dominicæ Hebdoma-dam vocat ςαυρωσίμȣς ἡμέρας, *Crucifixioni adſcriptos dies.* Κατὰ γὰρ τὰς ςαυρωσίμȣς τῶν ἡμερῶν, καὶ αὐτὴν τὴν παρ' ἡμᾶς σεπτὴν ἀνάςασιν ȣ̓δὲν, ȣ̓δ' ἂν πολλὰ προθυμȣ̃-μαι προσεῖν ἐθέλει. *Siquidem ſub Crucis paſſioniſq́; dies, atque ipſam adeò nobis venerandam reſurrectionem, nihil omnino mihi, quamlibet exoptanti, ſuggerere vult.* Alias horum dierum appellationes vide in Ἡμέρα, num. I. 4.

Στεγονόμιον.

Non habent Lexica. Est *precium locationis, merces ex locatione.* Constit. Eccles. Collect. lib. III. ex Novellis: Ἡ ἐκκλησία Ἱεροσολύμων, οὓς ἔχει ἐν τῇ αὐτῇ πόλει πιπρασκέτω οἴκους, εἰς ν' ἔτη τοῦ ἀθροιζομένου ἐτησίου στεγονομίου. *Ecclesia Jerosolymitana quas habet in ipsa civitate domos, precio vendat æquante pensiones annuas, quæ annis quinquaginta ex iis colliguntur.*

Στέργω.

Στέργειν inter alia significat, *acquiescere, contentum esse.* Isocrates ad Demonicum: Στέργε μὲν τὰ παρόντα, ζήτει δὲ τὰ βελτίονα. *Præsentibus quidem acquiesce, meliora verò quære.* Plut. Antonio: Νυνὶ δὲ τὰ παρόντα στέργωμεν. *Nunc rebus præsentibus contenti simus.* Theodoretus Therapeut. serm. I. pag. 480. Ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων, τέχνην μαθεῖν ἐθέλων τινὰ, φοιτᾷ μὲν τῷ διδάσκειν ἐπισταμένῳ, στέργει δὲ τὰ προσφερόμενα παρ' ἐκείνου μαθήματα. *Omnes homines, qui artem quampiam discere cupiunt, ad eos se conferunt, qui docere sciunt, & quæ ab illis docentur, amplectuntur,* vel, *iis acquiescunt.* Paulò pòst: Καὶ ὁ μὲν ἔχει τῶν γινομένων τὴν γνῶσιν, ὁ δὲ στέργει τὴν πίστιν. Hæc malè vertit Acciaolus: *Atque horum alter quidem disciplinas colit, alter fidei innititur:* cùm vertendum potiùs fuerit, *documentis acquiescit, & fide contentus est.* Hoc enim est, quod priùs dixerat, Πιστεύει τοῖς λεγομένοις, καὶ οὐκ ἀντιλέγει διδάσκοντι. *Credit iis, quæ dicuntur, nec docenti contradicit.* Isocrates in Panathen. Ἀνάγκη στέργειν τοῖς ἤδη συμβεβηκόσιν. *Iis quæ jam obtigerunt acquiescere necesse est.* Chrysostomus Homil. XXIX. in I. ad Corinth. Στέργε, καὶ χαῖρε ὑπὲρ ὧν ἔλαβες, καὶ μὴ δυσχέραινε ὑπὲρ ὧν οὐκ εἴληφας, ἀλλὰ καὶ ὁμολόγει χάριν, ὅτι μὴ μείζονα ἔλαβες τῆς δυνάμεως τῆς σῆς. *Sis contentus, & lætare ob ea quæ accepisti, nec ægrè feras quòd alia non acceperis, sed etiam gratias age, quod non acceperis majora viribus tuis.* Idem Homil. XXXIV. t. V. pag. 220. Ὁ Χριστὸς ηὔξατο παιδεύων ἡμᾶς εὔχεσθαι, καὶ ἀεὶ ζητεῖν τῶν δεινῶν τὴν ἀπαλλαγήν. Εἰ δὲ μὴ ἐγχωροίη, στέργειν τὰ τῷ Θεῷ δοκοῦντα. *Christus oravit docens nos orare, & semper à malis liberationem petere: eam vero si impetrare non liceat, iis, quæ Deo placent, acquiescere.* Et Homil. XXXVI. tomi ejusdem, pag. 235. Τοὺς τοῖς οἰκείοις ἀρκουμένους, καὶ στέργοντας τὰ ἑαυτῶν, κἂν ἁπάντων ὦσιν ἀπορώτεροι, πάντων εὐπορωτέρους εἶναι χρὴ νομίζειν. *Eos qui propriis contenti sunt, & suis acquiescunt, quamvis omnium sint pauperrimi, omnium ditissimos existimare oportet.* In Concilio Florentino sæpiùs adhibetur hoc verbum. Quando enim quæstio, utrùm quis decretum aliquod Synodicum approbet; qui id approbavit, respondit, Στέργω. Sect. VIII. cap. V. pag. 223. Ἐβόησαν, ἀρέσκει, καὶ στέργομεν. *Clamarunt, placet, & acquiescimus.* Εἶπον οἱ πλείους, στέργομεν, καλόν ἐστι. *Dixerunt plures, acquiescimus, bonum est.* Στέργειν τὰ δεδογμένα. *Sancitis acquiescere.* Sect. XII. cap. III. pag. 333. Ὑμεῖς στέργετε τὴν ἕνωσιν, ἐγὼ δ' οὐ στέργω αὐτήν. *Vos in unione acquiescitis, ego in illa non acquiesco.* Πῶς οὖν ἔνεστι γενέσθαι με πατριάρχην, ἐπεὶ οὐ στέργω τὴν ἕνωσιν; *Quomodo igitur fieri potest ut ego Patriarcha eligar, cùm unionem non amplectar?*

Στεφάνη.

Quid στεφάνη sit, ex Lexicis satis notum est. Apud Græcos recentiores est *corona in vertice capitis sacerdotum.* Constantinus epist. ad Silvestrum. Ὑπὲρ τὴν στεφάνην, ἤτοι τὴν παπαλήθραν, ἣν εἶχε πρὸς δόξαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πέτρου οὐκ ἤθελε βαστάζειν στεφάνην ἐκ χρυσίου, καὶ μαργαριτῶν. *Super coronam, sive Papalethram, quam gerebat ad gloriam Dei & sancti Petri nolebat gestare coronam ex auro & margaritis.* Dicitur aliàs Γα
ῥαρα & Παπαλήθρα, ut suis habet locis.

Στέφανος.

I. Στέφανος idem quod στέμμα & στέφος, ejusden
que originis, id est, *Corona, sertum.* Ita jam olim quoqu
& adhuc hodierno die apud Græcos sponsis corona fu
imposita, & imponitur. Hæc corona vocatur στέφανο
νυμφικὸς, *Corona nuptialis.* De hoc ritu Critopulus
Confess. fidei cap. XII. Ὁ πρεσβύτερος ἐγχειρίζει τούτο
τοὺς δακτυλίους ἀλλήλων· τοῦ μὲν νυμφίου τῇ νύμφῃ, τῆς
νύμφης τῷ νυμφίῳ. Εἶτ' ἀλλήλων τὰς δεξιὰς συνάψα
ἐπιτίθησι ταῖς ἐκείνων κεφαλαῖς στεφάνους ἐξ ἀειθαλοῦς φυτ
*Presbyter illis invicem annulos in manus tradit: spo
quidem annulum, sponsæ: at sponsæ annulum dat spon
Mox dexteris inter se junctis coronas è plantis perpetuò v
rentibus, ipsorum capitibus imponit.* Rationem pau
pòst ita exponit: Ἡ τῶν στεφάνων ἀνάδοσις βραβεῖον ὥσπ
τῆς ἐκκλησίας τούτοις βραβευούσης, ὅτι καταπτύσαντες τὴν κλ
ψογαμίαν, ἤγουν τὴν πορνείαν, καὶ τὰς μετὰ τῶν πολλῶν συν
σίας, τὰς ἀλόγοις ζώοις μᾶλλον προσηκούσας ἢ λογικοῖς α
θρώποις, ηὐδόκησαν εἰς μίαν συναφθῆναι κατὰ τὸ θέλημα
θεοῦ. *Sertorum distributio tanquam præmium victor
est, quod ipsis Ecclesia suppeditat, eò quòd detestati fur
vas nuptias, videlicet scortationem & promiscuos conc
bitus, irrationalibus potiùs animalibus, quàm hominib
ratione præditis convenientes, optimum duxerint, ut un
uni secundum voluntatem Dei copularetur.* Idem n
ex veteribus eleganter docet Chrysostomus Homil. L
in I. ad Timoth. pag. 284. Ait enim fieri, quòd qu
triumphum ducant de libidine, quâ superiores exti
runt, ut veluti victores casti in suum thalamum ingr
diantur. Non convenire igitur, ut coronam gestet, q
castitate prodita libidinosis voluptatibus succubu
Verùm præstat ipsummet audire Chrysostomum. Δ
τοῦτο στέφανοι ταῖς κεφαλαῖς ἐπιτίθενται, σύμβολον τῆς νίκη
ὅτι ἀήττητοι γενόμενοι, οὕτω προσέρχονται τῇ εὐνῇ, ὅτι
κατηγωνίσθησαν ὑπὸ τῆς ἡδονῆς. Εἰ δὲ ἁλοὺς ὑπὸ τῆς ἡδο
πόρναις ἑαυτὸν ἐκδῷ, τίνος ἕνεκεν λοιπὸν καὶ στέφανον ἔ
ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἡττημένος; *Propterea coronæ imponunt
capitibus, ut victoriæ signa sint, quòd scilicet à libidine n
victi, ita demum cubiculum ingrediantur, quia à vo
ptate superati non sunt. Quodsi quispiam à libidine super
tus se ipsum scortis addixerit, cujus jam rei gratiâ coron
tus incedat, qui libidini succubuerit?* Tertullianus
Corona militis cap. XIII. pag. 293. *Coronant & nupt
sponsos: & ideo non nubimus ethnicis, ne nos ad idolo
triam usque deducant, à qua apud illos nuptiæ incipiu*
De hodiernis etiam Græcis Crusius in Turco-Græc
lib. III. pag. 239. *Virgines & sponsæ Græcorum coronas g
stant, quando nuptiæ celebrantur: in loco separato fœn
næ sedent: & in alio conclavi mares, ad longam tabula
sponsa, cùm accipit munera in medio τοῦ γυναικονίτιδος,
det cum aurata in capite corona.* Hùc pertinet, qu
sponsa ad virum iter parans, ex verbena, quæ Veneri
cata est, & floribus herbisque à se lectis, *corollam* texe
soleat, eamque secum deferre; nam emta gestare se
vitio dabatur. Idem quòd sponsus domi illam operie
paratu magno januam coronare, multóque lauro exc
nare soleat, quemadmodum auctor est Alexand. ab Ale
Genial. dier. lib. II. cap. V. Confer vocem Στεφάνωμ

II. Στέφανος, *Corona* est insigne eorum, qui viceru
nam coronâ decorantur in præmium victoriæ, I. C
rinth. IX. 25. & II. Tim. II. 5. Ad posteriorem locum vi
dicta in voce Νομίμως. Sic *Corona* promittitur & dat
fidelibus vincentibus Apoc. III. 11. per quam intelligit
vita æterna, seu gloria & felicitas cœlestis. S. Paulu
morti jam proximus, quâ consignaturus erat fide
omniu

omnium à se prædicatorum, scribit ad Timotheum, II. Epist. IV. 8. Λοιπὸν, ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος. *In reliquo mihi reposita est corona justitiæ.* Corona illa gloriam & quietem æternam significat sine omni labe aut detrimento. Nam ita sapientes Judæi vitam æternam nobis depingunt, ut *vacantes soli Deo æternâ gloriâ coronati* simus victuri. Scholiastes libri, qui dicitur Zoboth: *In seculo animarum non est cibus, neque potus: sed justi sedent, & coronæ ipsorum super capita eorum.* Et profana sapientia eadem coronatione felicitatem certaminis jam expertem circumloquitur. Sic enim de Elysiorum camporum incolis Poëtæ. Apud Christianos verò *corona* ipsam æternam felicitatem designat. Sedulius lib. II.

Continuus sine nocte dies, ubi principe Christo,
Nobile perpetuâ caput amplectente coronâ,
Victor opima ferens gaudebit præmia miles.

Juvencus lib. IV.

Hæc inter si quis protectum à vulnere pectus
Ad finem servare queat, sublimia lucis
Æternis vitæ sertis redimitus adibit.

Et *coronare*, vitâ æternâ donare. Radulfus Ardentius Epist. Nat. *Princeps pacis justos coronando, & pravos damnando.* Græci etiam per στεφάνους vitam æternam innuere volunt. Chrysostomus Homil. V. in epist. ad Hebræos, pag. 459. Ἐκεῖ οἱ στέφανοι, ἐκεῖ αἱ κολάσεις. *Ibi sunt coronæ, ibi pœnæ.* Idem de Virginitate, cap. LXXXIV. t. VI. pag. 296. Ὅταν ἀποδημήσωμεν ἐντεῦθεν οὐκέτι πόνων, οὐδὲ ἀγώνων ὁ καιρὸς, ἀλλὰ στεφάνων καὶ κολάσεων. *Postquam hinc migraverimus, non amplius laborum nec certaminum, sed coronarum & pœnarum tempus erit.* Et Homil. V. de Pœnitentia, t. VI. pag. 792. Οὐκ ἔστι μετὰ τὴν πάροδον τοῦ βίου πραγματεύσασθαι. οὐκ ἔστι μετὰ τὴν τοῦ θεάτρου ἀπόλυσιν στεφανωθῆναι. Οὗτος ὁ καιρὸς μετανοίας, ἐκεῖνος κρίσεως. οὗτος ὁ καιρὸς τῶν ἀγώνων, ἐκεῖνος τῶν στεφάνων· οὗτος κόπου, ἐκεῖνος ἀνέσεως· οὗτος καμάτου, ἐκεῖνος ἀνταποδόσεως. *Nemo post hanc vitam negotiari potest: nemo potest soluto theatro coronari. Hoc tempus, pœnitentiæ tempus est, illud judicii. Hoc tempus, certaminum tempus est, illud coronarum. Hoc laboris, illud relaxationis: hoc defatigationis, illud retributionis.* Hoc autem exinde ductum est, quòd in missionibus histrionum, aut alioqui ludionum corona dabatur emeritis, ut vacantes deinceps à muneribus consuetis, gloriæ partæ indicio à cæteris honorarentur. Arnobius lib. IV. *Et quòd nullis possit satisfactionibus expiari, exoletis atque irrisoribus numinum dona instituuntur & munera; ab officiis otium publicis, immunitas & vacatio cum coronis.*

III. Στέφανος in capite sacerdotis idem quod στεφάνη. Quid autem denotet, ita explicat Germanus in Theoria Eccles. pag. 149. Ὁ ἐν τῇ κεφαλῇ τοῦ ἱερέως περικείμενος διπλοῦς στέφανος ἐκ τῆς τῶν τριχῶν σημειώσεως, εἰκονίζει τὴν τοῦ ἀποστόλου Πέτρου τιμίαν κάραν, ἣν ἐν τῷ τοῦ Κυρίου καὶ διδασκάλου κηρύγματι ἀποσταλεὶς, καὶ καρεὶς ὑπὸ τῶν ἀπειθούντων τῷ λόγῳ, ὡς ἐμπαιζόμενος ὑπ' αὐτῶν, ταύτην ὁ διδάσκαλος Χριστὸς εὐλόγησε, καὶ ἐποίησε τὴν ἀτιμίαν τιμὴν, καὶ τὴν χλεύην εἰς δόξαν· καὶ ἔθηκεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ στέφανον, οὐκ ἐκ λίθων τιμίων, ἀλλὰ τῷ λίθῳ καὶ τῇ πέτρᾳ τῆς πίστεως αὐτοῦ ἐκλάμπουσαν ὑπὲρ χρυσίον καὶ τοπάζιον καὶ λίθους τιμίους· κορυφὴ γὰρ κεκαλλωπισμένη, καὶ στέφανος, τοῦ δωδεκαλίθου, οἱ ἀπόστολοι εἰσί· πέτρα δὲ ὁ πανάγιώτατος ἀπόστολος ὑπάρχει ἀρχιεράρχης τοῦ Χριστοῦ. *Duplex corona circumposita capiti sacerdotis, ex capillorum significatione, imaginem refert venerandi capitis Apostoli Petri, quæ, cùm missus esset ad prædicationem Domini & magistri, ei tonsa est ab iis, qui ejus sermoni non credebant, ut illuderetur ab ipsis, eiq; magister Christus benedixit, & infamiam in honorem, illusionem in gloriam convertit, & posuit super caput ejus coronam, non ex lapidibus preciosis, sed lapide & petra fidei ejus fulgescentem super aurum & topazium, & lapides preciosos. Vertex enim ornatus, & corona duodecim lapillorum Apostoli sunt: petra verò sanctissimus Apostolus est primus hierarcharum Christi.*

IV. Στέφανος est nomen proprium Viri, pleni Spiritu Sancto ac fide, qui unus erat ex septem Diaconis Ecclesiæ Apostolicæ, Act. VI. 5. Ejus varia epitheta & elogia, apud Patres obvia, paucis subjungimus. A Chrysostomo, Homil. LXIII. t. VI. vocatur ἀπαρχὴ τῶν μαρτύρων, *primitiæ martyrum.* Ita etiam à Cyrillo Alexandr. ad v. 2. cap. XVI. Joh. pag. 913. Iterum à Chrysostomo, loco citato, πρωτομάρτυς, & πρωτομάρτυς, ab Ephræm, Patriarcha Theopolitano, in Biblioth. Photii, pag. 796. Rursus à Chrysostomo Orat. I. in Stephanum, ἡ κορυφὴ τῶν μαρτύρων, ὁ στέφανος τῶν ἐκκλησιῶν, *martyrum vertex, corona Ecclesiarum.* Et Orat. II. Ὁ τῆς ἐκκλησίας κόσμος, ὁ τῆς εὐσεβείας ἀθλητὴς, ὁ τῶν μαρτύρων ἔξαρχος, τῶν χηρῶν προστάτης, τῶν πεινώντων τροφεὺς, τῶν καταπονουμένων ἀντιλήπτωρ, ὁ φρουρὸς τῆς ἁγίας Χριστοῦ πόλεως, ὁ τῶν καλῶν διακόνων στέφανος, ὁ στύλος τῆς ἐκκλησίας, τὸ τῶν μαρτύρων ἀγλάϊσμα, τὸ τῆς οἰκουμένης καύχημα, τὸ ἑδραίωμα τῆς πίστεως· πρωτοαθλητὴς Χριστοῦ. *Ecclesiæ ornamentum, pietatis athleta, martyrum princeps, viduarum patronus, esurientium altor, oppressorum propugnator, sanctæ Christi civitatis custos, bonorum Diaconorum corona, Ecclesiæ columna, Martyrum splendor, totius orbis gloria, fidei fulcrum; primus Christi athleta.* Idem, Homil. LXXXIII. t. V. pag. 578. Ὁ πρῶτος ἀνοίξας τὰς τοῦ μαρτυρίου θύρας. *Qui primus Martyrii fores aperuit.* Et Homil. CXXIV. tomi ejusd. pag. 816. θεοκόλλητος στέφανος, *Deo adhærens Stephanus.* A Theodoreto vocatur καλλίνικος Στέφανος, *egregius victor Stephanus*: τῶν μαρτύρων ὁ πρῶτος, *primus inter Martyres.* De eo Greg. Nyssenus, Orat. de S. Stephano, t. III. pag. 354. Ὁ μέγας Στέφανος, πρῶτος τὸν στέφανον τῆς ὁμολογίας ἀναδησάμενος, πρῶτος τῷ χορῷ τῶν μαρτύρων ὁδοποιήσας τὴν εἴσοδον, πρῶτος ἀντικαταστὰς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν μέχρις αἵματος. *Magnus ille Stephanus, qui primus corona confessionis redimitus est, qui primus choro Martyrum aditum patefecit, qui primus usque ad sanguinem peccato adversatus est.* Ab Isidoro Pelusiota, epist. CCCCXLVII. lib. I. pag. 114. ἀριστεὺς καὶ ἀρχιστράτηγος τῶν καλλινίκων μαρτύρων. *Strenuus ac virtute præstans, & palmariorum martyrum dux.* A Photio, epist. CXVII. pag. 158. Ὁ καλλίνικος στέφανος, καὶ πρῶτος τῶν Χριστοῦ μαρτύρων. *Stephanus ille Martyrii lemniscis & adoreâ gloriosus, primus inter Christi martyres.* A Damasceno lib. IV. Orthod. fidei, cap. XVI. pag. 339. Ταξίαρχος, ὁ πρωτοδιάκονος Χριστοῦ καὶ ἀπόστολος καὶ πρωτομάρτυς Στέφανος. *Dux exercitus primus ille Christi diaconus & Apostolus, & primus martyr Stephanus.* Ab Euthalio Diacono, prologo in epist. ad Romanos, apud Oecumenium, pag. 237. itidem vocatur ἀπόστολος καὶ μάρτυς. In Typico Sabæ, cap. XXVI. pag. 57. Πρωτομάρτυς, ἀρχιδιάκονος, ἐν οὐρανοῖς ἀθλητῶν προοίμιον, τῶν μαρτύρων ὁ πρωταθλος. *Primus martyr, princeps Diaconorum, in cœlo athletarum principium, martyrum primus athleta.* A Theophane, Homil. L. pag. 343. Ὁ πρῶτος τῆς μαρτυρικῆς φάλαγγος. *Phalangis martyrum antesignanus.*

Στεφάνωμα.

Στεφάνωμα est *coronamentum.* Athenæus lib. XV. *Cratinus*, inquit, *locum appellavit* στεφάνωμα, διὰ τὸ πάντα τὰ

τὰ φυλλώδη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων στεφανώματα, λέγεσθαι, *coronamentum, quia omnia frondosa ab Atheniensibus vocentur, στεφανώματα coronamenta.* Hesychius in voce Στεφανωμάτων, addit, καὶ ποώδη, *& herbida.* Στεφάνωμα notat etiam *coronationem in nuptiis* fieri solitam, de qua jam suprà in voce Στέφανος, num. I. Hinc in Euchologio pag. 110. Ἀκολουθία τοῦ στεφανώματος, *officium coronationis*, nihil aliud est, quàm nuptiarum benedictio, & ritus, quo jungendi matrimonio à sacerdote benedictionem accipiunt; & conjungi matrimonio, talis cum tali στέφεσθαι dicitur. Ritum his ferè verbis describit Euchologium: Καὶ λαβὼν ὁ ἱερεὺς τὰ στέφανα στέφει πρῶτον τὸν νυμφίον, λέγων· Στέφεται ὁ δοῦλος τοῦ θεοῦ ὁ δεῖνα τὴν δούλην τοῦ θεοῦ τὴν δε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Εἶτα στέφει καὶ τὴν νύμφην, λέγων· Στέφεται ἡ δούλη τοῦ θεοῦ ἡ δεῖνα τὸν δοῦλον τοῦ θεοῦ τὸν δεῖνα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Εἶτα εὐλογεῖ αὐτοὺς τρεῖς, λέγων· Κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν, δόξῃ καὶ τιμῇ στεφάνωσον αὐτούς. *Accipiens sacerdos coronas, coronat primùm sponsum, dicens: Coronatur servus Dei N. cum N. serva Dei, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Deinde coronat & sponsam, dicens: Coronatur serva Dei N. cum servo Dei N. in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Tum demum benedicit, ter dicens: Domine Deus noster, gloria & honore corona eos.* In his ergo στέφεσθαι est *matrimonio jungi.* Apud Crusium, lib. III. Joannis Coresii verba sunt: Ἱερεὺς Παντολέων ἔλαθεν ἑαυτὸν εὐλογήσας παρὰ κανόνας τὸν ἑαυτοῦ ἔκγονον μετὰ μεγάλης θείας. *Sacerdos Pantoleon per imprudentiam, contra præscripta Canonum, nepotis sui cum magna amita conjugium consecravit.* Theodosius Zygomala in vernaculam Græcorum linguam hæc ita convertit: Ὁ παπᾶ παντελὴς ἐγελάσθη, καὶ ἐστεφάνωσεν ἔξω ἀπὸ τὴν τάξιν τῆς ἐκκλησίας ἐναντίον τοῦ κανόνος τὸν ἐδικόντου ἔκγονα μὲ τὴν μεγάλην τοῦ θείαν. *Presbyter Panteles, deceptus, coronavit, præter Ecclesiasticum ordinem, contra leges, sui filii filium cum avi sorore.* Cùm Constantinus Episcopus, ut est in eodem Euchologio pag. 118. interrogâsset, an, qui ad secundas nuptias transit, accipere deberet digami benedictionem à regionis Antistite, Niceta Metropolita Heracleensis respondit: Ἡ μὲν ἀκρίβεια τοὺς διγάμους οὐκ οἶδε στεφανοῦν, ἡ δὲ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ συνήθεια τὰ τοιαῦτα οὐ παρατηρεῖται, ἀλλὰ καὶ τοῖς διγάμοις τοὺς νυμφικοὺς στεφάνους ἐπιτίθησι. καὶ οὐδεὶς οὐδέ ποτε διὰ τοῦτο ἐνεκλήθη· ὥστε οὐδείς τις φοβηθήσεται τὸ ἔγκλημα, τοὺς τοιούτους στεφανώσας. *Exacta quidem disciplina digamos coronare non novit: magna autem Ecclesiæ consuetudo hæc non observat; sed digamis etiam sponsalitias coronas imponit; nec ullus unquam propter eam caussam accusatus est: ideoq; calumniam non formidabit quispiam, si tales coronaverit.*

Στιχάριον.

Στιχάριον est *stica.* Ita enim Latini appellabant. Glossæ Isidori: *Stica, tunica.* Veteres Gloss. Græco-Latinæ: Στιχάριον, *tunica.* Dicitur autem fortasse *stica*, pro *sticta*, ut sit χιτὼν κατάστικτος, *tunica notis variegata, ac distincta*: ut nimis laxa videatur Isidori interpretatio, quando *tunicam* exponit. Atque hoc magis fatebuntur, qui sciunt, fuisse vestem Episcopalem undulatam, quam Græci στιχάριον appellant. Et fortasse *stica* ex στιχάριον κατ' ἀποκοπήν. Optimæ Glossæ: *Strictoria*, στιχάρια. Strictoriæ Latinis erant tunicæ; quòd ad corpus stringerentur: quæ Græci recentis ævi σφιγκτώρια, vel σφιγκτούρια appellarunt. Diximus esse vestem sacerdotalem. In Liturgia Chrysostomi, pag. 70. Ἐλθόντες δὲ (ἱερεὺς καὶ ὁ διάκονος) εἰς τὸ ἱερατεῖον, λαμβάνουσιν ἕκαστος ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν τὸ στιχάριον ἑαυτῶν. *Postquam verò (sacerdos & diaconus) in sacrarium venerint, accipit quilibet manibus suis tunicam suam.* Aliquoties ibi occurrit. Lucas Patriarcha in sancitis, apud Balsamonem ad Canon. XVI. Carthag. pag. 622. Ἀνένδεκτόν ἐστι τοὺς μετὰ φαινολίων καὶ στιχαρίων τὰ ἅγια μεταχειριζομένους, κοσμικὰς στολὰς ἐνδιδύσκεσθαι, καὶ μετὰ λαϊκῶν ἀνδρῶν τῶν ἰατρῶν δηλαδὴ, προπομπεύειν. *Non est ferendum, ut qui cum infulis & tunicis sacra tractant, secularibus vestibus induantur, & cum laicis, viris scilicet medicis, incedant.* Athanasius Apol. II. pag. 604. Καὶ πλάττονται πρῶτην κατηγορίαν περὶ στιχαρίων λινῶν ὡς ἐμοῦ κανόνα τοῖς Αἰγυπτίοις ἐπιβάλλοντος. Petrus Nonnius vertit: *Tale crimen de ordinariis linteis ementiuntur, quasi ego canonem istius tributi Ægyptiis inducerem.* Quid στιχάρια sint non animadvertit. Reddendum ergo, *Et primum crimen de tunicis lineis ementiuntur.* Sic restituendam esse interpretationem, patet ex Sozomeno, qui referens eandem historiam lib. II. cap. XXI. scribit, πρώτην ὑπομένει γραφὴν ὡς χιτωνίων λινῶν φόρον ἐπιτιθεὶς Αἰγυπτίοις. *Primùm in crimen vocatur, quòd tributum linearum tunicarum Ægyptiis imposuerit.* Gregorius Nazianzenus in Testamento suo Evagrio Diacono dari vult καμασὸν ἕν, στιχάριον ἕν, παλλία δύο, *camasum unum, tunicam unam, pallia duo.* Adhuc semel atque iterum ibidem hæc vox legitur. Color illi albus. Nicephorus Episcopus Constantinopolitanus in Actis Ephesinis pag. 313. στιχάριον λευκὸν, *tunica alba.* Germanus in histor. Eccles. pag. 149. Πρῶτον μὲν τὸ στιχάριον λευκὸν ὂν τῆς θεότητος τὴν αἴγλην ἐμφαίνει, καὶ τοῦ ἱερέως τὴν λαμπρὰν πολιτείαν. *Primùm quidem tunica, quæ alba est, divinitatis splendorem indicat, & sacerdotis splendidam conversationem.* Reliqua ex Glossario Meursii haberi possunt.

Στιχηρά.

Στιχηρὰ sunt libri versibus scripti, στιχηρὰ sc. βιβλία, alias στιχηρεῖς βίβλοι. Tales in sacro Codice sunt Historia Jobi, Psalmi Davidis, Proverbia, Ecclesiastes, & Canticum Canticorum, Gregor. Nazianzenus Carm. XXXIII. pag. 98. hos libros vocat στιχηρὰς βίβλους, *metris constantes libros.*

Αἱ δὲ στιχηραὶ πέντε, ὧν πρῶτος γ' Ἰώβ,
Ἔπειτα Δαυΐδ· εἶτα τρεῖς Σολομώντειαι,
Ἐκκλησιαστὴς, ᾆσμα, καὶ παροιμίαι.
Quinq; metris constant, Job, David, tres Solomonis,
Concio, & insignes Cantus, Proverbia sacra.

Amphilochius, Iconii Episcopus, eo quoque nomine illos vocat, in carmine Jambico ad Seleucum.

Ἐξῆς στιχηρὰς πέντε βίβλους ἐρῶ·
Στεφθέντ' ἐν ἄθλοις ποικίλων παθῶν Ἰώβ.
Ψαλμῶν τε βίβλον, ἐμμελὲς ψυχῶν ἄκος.
Τρεῖς δ' αὖ Σολομῶντος τοῦ σοφοῦ, παροιμίας,
Ἐκκλησιαστὴν, ᾆσμα δ' αὖ τῶν ᾀσμάτων.
Deinceps quinque Poëticos enumerabo libros:
Coronatum certaminibus variarum afflictionum Job:
Librum etiam Psalmorum, convenientem animis medicinam.
Rursus tres sapientis Solomonis, Proverbia,
Ecclesiastem, & Canticum Canticorum.

Epiphanius in libello de ponderibus atque mensuris, pag. 533. Πέντε στιχήρεις, ἡ τοῦ Ἰὼβ βίβλος. Εἶτα τὸ ψαλτήριον, παροιμίαι Σολομῶντος, Ἐκκλησιαστὴς, ᾆσμα ᾀσμάτων. Eosdem etiam libros στιχήρεις vocat Damascenus lib. IV. de orthod. fide, cap. XVIII. pag. 348. Στιχηρὰ

ηρὰ vocat Cyrillus Jerof. Catech. Illuminat. IV. pag. 7. Polychronius in Prolegomenis in Jobum eodem modo: Καὶ ὥσπερ παρὰ τοῖς ἔξω ποιητικὰ κωμικὰ, ἢ τραγικά. ἔτω παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ στιχηρὰ βιβλία ὑπό τι μέτρον Ἑβραϊκὸν ἐλέχθη, ὧν ἐν καὶ τῦτο τυγχάνει. *Et quemadmodum apud profanos Scriptores Comica, vel Tragica scripta, Poëtica vocantur; ita in divina Scriptura libri στιχηροὶ dicuntur, qui metro quodam Hebraico constant, e quorum numero hic est.* Apud recentiores Græcos στιχηρὰ etiam sunt certa Cantica, quorum frequens in libris Liturgicis mentio. Paracletice: Ψάλλομεν στιχηρὰ ἀναστάσιμα τῦ ὀκτωήχυ γ', καὶ ἀνατολικὰ δ', καὶ τῦ μηναίυ γ', ἢ δ', ἢ ς'. Ibid. στιχηρὰ δεσποτικά. Item, στιχηρὰ ἀνατολικά. Item, στιχηρὰ ἀποστολικά. In Typico Sabæ reperiuntur στιχηρὰ ἀποστολικὰ, ἀναστάσιμα, μαρτυρικὰ, ἀνατολικὰ, κατ' ἀλφάβητον, five, τῦ ἀλφαβήτυ, τῦ στίχυ, τῦ μηναίυ.

Στιχολογέω.

Non habent Lexica. Significat *verfibus loquor, verfus recito.* Frequentiffimum verbum in Ritualibus Græcorum. Triodium: Ἰςέον δὲ, ὅτι ἡ πρώτη ὥρα, καὶ ἐννάτη, ὐ στιχολογεῖται ἐν τῇ μεγάλῃ ἑβδομάδι, ἀλλὰ μόνον ψάλλεται τρίψαλμος, ἡ δὲ τριθέκτη στιχολογεῖται. Huc pertinet στιχολογία. Typicum Sabæ cap. XXXVII. ...νάπτεται δὲ καὶ ἡ πρώτη ὥρα, ἥτις στιχολογίαν μὲν ὐκ ἔχει, ψάλλεται δὲ συνήθως τρίψαλμος.

Στίχος.

I. Στίχος in re Poëtica eft *verfus*, cujuscunque fit generis, & quibuscunque conftet partibus. Eum fic defcribit Hephæftio: Στίχος ἐςὶ ποσὸν μέγεθος μέτρυ, ὅπερ ὔτε ἔλαττόν ἐςι τριῶν συζυγιῶν, ὔτε μεῖζον τεσσάρων. Τὸ δὲ ἔλαττον ὂν δύο συζυγιῶν, ἐὰν μὲν πλήρεις ἔχει τὰς συζυγίας, ἀκατάληκτόν ἐςι, καὶ καλεῖται κῶλον· ἐὰν δὲ λείπῃ, κόμμα. *Verfus eft aliquanta magnitudo metri, quod neq; minus eft tribus conjugationibus, neque majus quatuor. Id verò quod duabus minus eft conjugationibus, fi eas plenas habeat acatalecticum eft, eiq; in fine nihil deeft, & dicitur* membrum; *fi verò aliquid ei defit,* comma *vocatur.* Profiteor tamen, me accuratam versûs, membri, & commatis fequi nolle differentiam, fed non dubitare dicere, ea quæ commatis diftincta funt, verfibus fcripta esse: Δεδειγμένυ δὲ ἡμῖν τί τέ ἐςι στίχος, καὶ τί κόμμα, καὶ κῶλον, καὶ τί σύςημα, ὅμως παρέντες ἡμεῖς τὴν τοιαύτην ἀκριβολογίαν, καὶ ταῦτα, καίπερ κατὰ κόμμα γεγραμμένα, κατὰ στίχον γεγράφθαι φαμέν. *Etfi oftenderimus quid verfus, quid comma, quid membrum, & quid compofitio, tamen accuratâ ifta loquendi ratione, hæc ipfa, de quibus nunc egimus, licèt incifim fcripta fint, tamen verfibus fcripta esse dicimus.* Ideoque Incifum & Membrum æquè στίχοι dicuntur, atque ipfa carmina.

II. In re ruftica στίχος eft *ordo arborum & vitium.* Quod Xenophon in Oeconomio dixit, ὀρθοὶ δὲ στίχοι δένδρων, id Cicero vertit, *directi in quincuncem ordines.* Julianus apoftata hac voce utitur: Τῷ τοιχίῳ δὲ ἄλλα τοιαῦτα παραπεφυτευμένα δένδρα στίχῳ καὶ ἐφεξῆς. *...ctà plurimæ hujusmodi arbores, ordine, ac ferie conti... confitæ.* Στίχες quoque hujusmodi arborum ordines dicuntur ab Arato:

Ῥεῖα γὰρ ὖν ἔκρινε διὰ στίχας ὀξὺς ἀΐξας.
Καὶ τὰ μὲν ἔῤῥωσεν. Τῶν δὲ φλόον ὤλεσε πάντα.

...ft, ut vertit olim Germanicus:

Discernitq; ortu longè fata, vivida firmat:
At quibus adfuctæ frondes, aut languida radix,
Exanimat.

In epigram. etiam legitur στίχες φυτῶν, quos Latini non folùm *ordines* vocant, fed etiam *verfus.* Virg.

Ille etiam feras in verfum diftulit ulmos.

Dicuntur quoque ὄρχοι. Veteres Gloffæ: Ὄρχοι, οἱ στίχοι ἀμπέλων. *Antes.* Eodem modo Hefychius; apud quem præterea, Ὄρχος, κῆπος, καὶ φυτῶν στίχος. *Hortus, & plantarum ordo.* Ariftophanes, Acharnens. pag. 300.

Ἀλλὰ ζελαβὼν τρία δοκῶ γ' ἂν ἔτι προσβαλεῖν.
Πρῶτα μὲν ἂν, ἀμπελίδος ὄρχον ἐλάσαι μακρόν·
Εἶτα παρὰ τόνδε νέα μοσχίδια συκιδίων.
Καὶ τὸ τρίτον, ἡμερίδος ὄρχον ὁ γέρων ὁδί.

Quæ ita vertit Frifchlinus:

Sed tria mihi his videor adjicere commoda:
Inferere poffe foveis capita vitium:
Jungere novas taleolas inibi ficuum:
Denique fativa quoque germina propaginum
Ponere.

Atque ibi Scholiaftes annotat, ὄρχον effe στίχον, five *ordinem vitium, & aliorum fatorum:* Ὄρχος δὲ καὶ ὄρχατος στίχος ἀμπέλων ἢ ἑτέρων φυτῶν. Apud Homerum, Odyff. η. v. 127.

Ἔνθα δὲ κοσμηταὶ πρασιαὶ παρὰ νείατον ὄρχον.
Ibi exculti horti ad extremam feriem.

Scholiaftes: Ὄρχον, στίχον ἀμπέλυ.

Ab ὄρχος eft μετόρχιον iterum apud Ariftoph. in Pace, pag. 454.

Ἡ καλῶς αὐτῶν ἀπαλλάξειεν ἂν μετόρχιον.

Μετόρχιον eft fpatium illud, quod eft inter vitium, aut aliarum arborum ordines, ubi frumentum, aut aliud quid feritur, ut obfervat Scholiaftes: Μετόρχιόν ἐςι τὸ μεταξὺ τῶν συμφύτων πεδίον, ἐν ᾧ ἡ σῖτος, ἢ ἄλλο τι ἐνσπαρται. *Interordinium* vocat Columella: *Hæc in quincuncem,* inquit, *vinearum metatio expeditiffimâ ratione conficitur, quippe linea per totidem pedes, quot deftinaveris interordiniorum fpatiis, purpurâ, vel quolibet alio confpicuo colore infuitur.* Hic quoque ordo vitium & arborum χορὸς dicitur, in Infcriptione Regillæ:

Καὶ χορὸς ἡμερίδων, καὶ ἐλαιηέντες ἀγροί.
Ordine ubi pofitæ vites, oleæq; feraces.

Virgilius *ordinem* vocat, ut Eclog. I.

Infere nunc, Melibæe, piros: pone ordine vites.

Aliquando *verfum.* Locum ex Georg. lib. IV. modò adduximus. Ad eum Servius: *In verfum, in ordinem, ut, triplici pubes quam Dardana verfu Impulit.* Diftulit, *tranftulit, nam mutavit præpofitionem.* Præterea *verfus* eft *verfura* aratri, cùm fcilicet peracto uno fulco convertitur aratrum ad alterum fulcum peragendum, ut apud Plinium, lib. XVIII. cap. XIX. *In arando verfum peragi, nec ftriare in actu fæpius.* Et apud Columellam, lib. II. cap. II. *Bubulcum autem per profciffum ingredi oportet, alternisq; verfibus obliquum tenere aratrum, & alternis recto planòque fulcare.* Verfura quoque dicitur hic arationis verfus ab eodem Columella, ibidem: *Sed nec in media parte verfuræ confiftat, detq; requiem in fumma, ut fpe ceffandi totum fpatium bos agiliùs enitatur.* Et ftatim: *Cùm ventum erit ad verfuram, in priorem partem jugum propellat, & boves inhibeat, ut colla eorum refrigefcant.*

Verfuræ voce utitur Arnobius pro allegorica interpretatione: *Sed fi fabulas has vultis more allegorico effe fcriptas, quid cæteris fiet, quas non videmus poffe verfuras in hujusmodi cogi?* Verfus ita dictos fuiffe, obfervat Ifidorus lib. V. quòd ita fcriberentur, ut vertitur aratrum, & fulci ducuntur. *Verfus autem,* inquit, *vulgò vocari, quia fic fcribebant antiqui, ficut aratur terra. A finiftra enim ad dextram primùm deducebant ftylum, deinde convertebant ad inferiorem, & rurfus ad dexteram verfus dedu-*

cebant: quos & hodie ruſtici verſus dicunt. Hinc ſcribendi illa ratio βουστροφηδὸν peragi dicebatur. Heſychius: Βουστροφηδόν· οὕτως ἔλεγον, ἐπὰν ὁμοίως τοῖς ἀροτριῶσι βουσὶ, τὰς ἀντιστροφὰς ποιῇ τις· ἔλεγον δὲ ἐπὶ τοῦ γράφειν τρόπῳ τοιούτῳ. *Ita appellabant, quando inſtar arantium boum fit regreſſus, quod uſurpatum, quia eo modo ſcribebatur.* Vide Cl. Meurſium Att. lect. lib. I. cap. XXII. Voſſium Grammat. lib. I. cap. XXXIV. & in Etymologico in voce *Verſura.*

III. In re militari στίχος eſt λόχος, ſive *decuria*, ut docet Ælianus de milit. ord. inſtit. cap. V. pag. 536. Ὁ λόχος δὲ ὅλος καλεῖται στίχος. ὀνομάζεται δὲ καὶ δεκανία. *Tota autem ſeries vocatur ordinatio; appellatur verò etiam decuria.* Heſychius: Στίχους, τάξεις, πλήθη, ἢ τόπους τῶν στρατευμάτων. *Verſus, ordines, multitudo, vel loca exercitûs.* Reſtituenda hæc vox apud Pollucem lib. I. cap. X. Τὸ δὲ βάθος, τοῖχος καλεῖται. Quæ ita vertit Gualtherus noſter: *Ipſa aciei latitudo, murus.* Sed reſcribendùm; monente Cl. Crojo, ex cujus obſervat. in N. Teſtament. pleraque, quæ de voce στίχος afferimus, deſumta ſunt; Τὸ δὲ βάθος, στίχος καλεῖται, & vertendum: *Altitudo verò vocatur verſus.* Idque non ſolùm res ipſa, ſed etiam verba ſequentia oſtendunt: addit enim Pollux: Τὸ δὲ ἐφεξῆς κατὰ βάθος, στοιχεῖν. Βάθος in phalange non eſt *latitudo*, ſed *altitudo*. *Latitudo* dicitur μῆκος, & μέτωπον. *Altitudo* verò βάθος. Ælianus cap. VII. pag. 538. Τὸ δὲ ὅλον σύστημα τοῦ πλήθους τῶν λόχων, φάλαγξ καλεῖται. ἧς μῆκος μὲν, τὸ πρῶτον τῶν λοχαγῶν τάγμα. τοῦτο δὲ μέτωπον, καὶ πρόσωπον, καὶ παράταξις, καὶ ζυγὸν, καὶ στόμα, καὶ ἡγεμόνες, καὶ πρωτοστάται, καὶ πρωτολοχία καλεῖται. Τὸ δὲ κατόπιν τοῦ μετώπου πᾶν μέρος τῆς φάλαγγος μέχρι τῶν οὐραγῶν, βάθος καλεῖται. *Tota autem conſtitutio multitudinis, quæ eſt in omni ſerie, uno nomine phalanx vocatur. Cujus longitudo primus Lochagorum ordo eſt. Hæc vero, & frons, & facies, & acies, & jugum, & os, & Duces, & Protoſtatæ, & Protolochia vocatur. Cætera autem poſt frontem pars phalangis tota uſque ad Tergiductores,* altitudo *appellatur.* Idem quoque docet Suidas: Βάθος ἐστὶ φάλαγγος, τὸ μετὰ τὸ μέτωπον ἅπαν, καὶ ὁ ἀπὸ λοχαγοῦ ἐπὶ οὐραγὸν στίχος, κατὰ βάθος λέγεται. Altitudo *eſt quicquid phalangis frontem ſequitur, & qui à manipuli ductore uſque ad extremi agminis ductorem ducitur ordo, ſecundum* altitudinem *dicitur.* Ita quoque in Choro, ſaltatorum ſecundum altitudinem ordo, στίχος dicitur. Euſtathius in Iliad. ψ. μεταστοιχεὶ λέγεται τὸ ἐπὶ στίχον. στίχος δὲ ἡ ἐπὶ βάθος στάσις τῶν χορευτῶν. Addit, hanc vocem, μεταστοιχεὶ, ſumtam eſſe è ratione antiqua verſus ſcribendi: veteres enim eos à fronte, vel ſecundum latitudinem, ut hodie fit, non ſcribebant, ſed κατὰ βάθος, vel ſecundum altitudinem, eodem prorſus modo, quo Acroſtichis ſcribitur, ita ut non patenti & rectâ chartá, ſed inversâ verſus deſcriberentur. Ἡ δὲ μεταφορά, φασι, τοῦ μεταστοιχεὶ, ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν στίχων, οὓς οἱ παλαιοὶ, οὐχ ὡς νῦν ἡμεῖς, κατὰ μέτωπον, ἀλλὰ κατὰ βάθος ἔγραφον· ἓν φασιν, εἶτα ἕτερον, καὶ τρίτον, καὶ τέταρτον. καὶ ταῦτα μὲν οἱ παλαιοί. *Metaphora verò hujus vocis, ut inquiunt, ſumitur à verſibus noſtris, quos Veteres non ſcribebant ad frontem, ut nos, ſed ad altitudinem, primum ſcilicet, deinde alterum, & tertium, & quartum: atque hæc quidem Veteres.* Hæc ſcribendi ratio πυργηδὸν fieri dicebatur, quòd in altitudinem ducta Turrim componere videretur, ut ſtatim ipſe obſervat Euſtathius: Ὅτι δέ ποτε καὶ ἡ ἐν βίβλοις γραφὴ οὕτως ἐτάττετο, οὐ μόνον σπειρηδὸν καὶ πλινθηδὸν σχηματιζομένη, ἀλλὰ καὶ πυργηδὸν κατὰ βάθος, ὅθεν ἐξεύρηνται καὶ τὰ κοινῶς διπάγια λεγόμενα, καὶ τριπάγια, ἑτέρωθέν ἐστι γνῶναι. *Aliquando verò ſcripturam, quæ in libris componebatur, non modò ad formam cohortis ac lateris fuiſſe inſtitutam, ſed etiam ad formam turris in altitudinem, unde inven[…] fuerant ea, quæ vulgò Dipagia & Tripagia dicuntur, a[…] unde ſciri poteſt.* Scriptura σπειρηδὸν ἐσχηματισ[μένη …] e[…] ea, quæ ſecundum latitudinem ſcribitur, & quæ fro[n]tem agminis conſtituere videtur, qualis eſt noſtra. Σπ[εῖ]ρα enim, ut Heſychius & Suidas obſervant, eſt πλῆθος, στράτευμα, τάγματα, πλήθη στρατευμάτων, φάλαγγες, *mu[l]titudo, exercitus, agmen, multitudo cohortum, cohort[…]* Hinc σπειρηδὸν *per catervas, & per cohortes.* Polybius li[b.] V. Γενομένους πρώτους ἐφῆκε τοὺς πελταστὰς, τοὺς ὑπὸ Λεόντι[ον] ταττομένους, σπειρηδὸν τάξας, καὶ παραγγείλας βιάζεσθαι δ[ιὰ] τοῦ πτώματος. Hæc Caſaubonus ita vertit: *Quod ubi f[a]ctum eſt, Cetratos cum duce ſuo Leontio, per cohortes di[…]ſos, omnium primos immittit, juſſos per ruinam irrump[e]re.* Ut igitur σπεῖρα eſt *cohors, & milites per cohortes diſ[po]ſiti,* σπειρηδὸν τεταγμένοι dicuntur: ita ea ſcriptura, qu[æ] agmen conſtituere videtur, κατὰ μῆκος, vel κατὰ μέτ[ω]πον, *ſecundum latitudinem,* vel *à fronte* σπειρηδὸν ἐσχημ[α]τισμένη dicitur. Πλινθεῖον, ſive πλινθίον, vel πλινθεία [...] quadrata agminis forma, inſtar lateris. Suidas: Πλινθ[ω]τὸν ἢ πλινθεία λέγεται, ὅταν ἐν τετραγώνῳ σχήματι ταυ[…] τοῦτο πράξῃ, ὅπερ Ξενοφῶν ὁ τοῦ Γρύλλου πλαίσιον ἰσόπλε[υ]ρον καλεῖ. *Πλινθωτὸν, ſive πλινθεία dicitur, cùm quis qu[a]dratâ figurâ illud ipſum facit, quod Xenophon Grylli fil[…] quadratum agmen, æqualia latera habens, vocat.* Loc[us] Xenophontis, ad quem reſpexit Suidas, exſtat lib. III. Expedit. Cyri: Ἔνθα δὴ Ἕλληνες ἔγνωσαν, ὅτι τὸ πλαίσ[ιον] ἰσόπλευρον πονηρὰ τάξις εἴη πολεμίων ἑπομένων. *Ibi t[…] animadverſum à Græcis eſt, agmen quadratum, æqu[a]lium laterum, non ſatis eſſe commodam aciem, ſi hoſtes p[…] ſequantur.* Scriptura igitur ἡ πλινθηδὸν ἐσχηματισμ[ένη] ea eſt, quæ æqualibus lateribus conſtans, figuram, ta[…] quam agmen aliquod quadratum, conſtituit. Ea ver[ò] quæ κατὰ βάθος ducta, turris figuram componere [...] proponere videtur, πυργηδὸν compoſita dicitur. Et hac ſcribendi ratione, inquit Crojus, intelligendus hic Sexti Pompeji Feſti locus; qui hactenus deſperat[us] fuit, & quem fruſtrà multi ſanare ſunt conati. *Tæpocc[…]* inquit, ut hodie in libris editis legitur, *appellârunt Gr[æci] genus ſcribendi deorſum verſus, ut nunc dextrorſum ſcri[bi]mus.* Ibi ſummus Scaliger ſcribit, *Oedipode opus e[ſt].* Oedipodem me eſſe non aſſero, neque glorior: ſed [...] veram hujus loci lectionem inveniſſe contendo. Di[co] igitur ac prædico, reſcribendum eſſe, τὰ ἐπ' ὄρχον, ve[l] ἐπ' ὄρχον, *appellârunt Græci, &c.* Hæc eſt, inquam, ve[ra] hujus loci lectio; neque opus eſt, ut eam pluribus [...] monſtremus. Loquitur Feſtus de ſcribendi genere [de]orſum verſus. Deorſum eſt κατὰ βάθος, vel πυργηδ[ὸν]. κατὰ βάθος eſt ἐπὶ στίχον. Στίχος dicitur ὄρχος. Τὰ [ἐπ'] ὄρχον igitur ſcripta ſunt ea, quæ ἐπὶ στίχον, ἐπὶ βάθος, [...] πυργηδὸν, id eſt, *deorſum, & ſecundum altitudinem, t[ur]ris inſtar,* ſcripta ſunt. Καταβατὸν quoque, σελὶς & σε[λί]διον dicitur hoc ſcribendi genus. Heſychius: Σελὶς, πτ[υ]χίον, καταβατὸν βιβλίου. Suidas: Σελίδιον, τὸ ἀπὸ τῶν ἄνω ἀναγινωσκόμενον ἐπὶ τὰ κάτω. Καταβατὸν propriè Græ[cis] linea dicitur, quæ deorſum verſus ducitur: quomo[do] olim ſcribebant, quaſi κάτω βατόν. Quem Moſes, Exo[d.] XXVIII. ubi agit de Rationali, ſive Pectorali Judicii v[o]cat טור ſive ordinem lapidum, qui in illo erant auro i[n]cludendi, eum στίχον dicunt LXX. Interpret. Καὶ καθυφανεῖς ἐν αὐτῷ ὕφασμα κατάλιθον τετράστιχον· στίχος λίθ[ων] ἔσται σάρδιον, τοπάζιον, καὶ σμάραγδος, ὁ στίχος ὁ εἷς· [καὶ] ὁ στίχος ὁ δεύτερος, ἄνθραξ, καὶ σάπφειρος, καὶ ἴασπ[ις·] καὶ ὁ στίχος ὁ τρίτος, λιγύριον, καὶ ἀχάτης, καὶ ἀμέθυστος· καὶ ὁ [στί]χος ὁ τέταρτος, χρυσόλιθος, καὶ βήρυλλος, καὶ ὀνύχιον, περικεκ[υ]λωμένα χρυσίῳ, καὶ συνδεδεμένα ἐν χρυσίῳ ἔστωσαν κατὰ [στί]χον αὐτῶν. Id eſt, è verſione Vulgata: *Ponésque in eo q[ua]tuor ordines lapidum. In primo verſu erit lapis Sardius,*

To[…]

pazius, & Smaragdus. In secundo, Carbunculus, Sap-rus & Jaspis. In tertio, Lyncurius, Achates, & Amethy-s. In quarto Chrysolitus, Onychinus & Beryllus: inclusi ro erunt per ordines suos. Eadem voce in eadem de-iptione utuntur Josephus & Philo, quanquam Jose-us aliquoties τριάδα dicat, quòd tribus singuli ordi-s constarent lapillis. Eam denique usurpant interpre-s Græci Aristotelis, ubi agunt de paradigmate Propo-ionum. Philoponus lib. II. Post. Anal. cap. XIII. Οὕτω ν ἐν ἐπὶ στίχων διὰ τῆς εἰς ἀδύνατον ἀπαγωγῆς ἔδειξεν, ὅτι ν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πραγμάτων ἀποδεικνυμένων, ἔστι καὶ ὁ μέ-ος ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. *Ita igitur versibus, per deductionem impossibile demonstravit, rerum, quæ probantur ple-mque accidere atque esse, medium quoque esse è numero rum, quæ plerumque fiunt.* Et Magentinus, ubi agit de nunciationibus finitis, aut infinitis, lib. de interp. cap. II. Τάσσει ἐν δύο στίχοις Ἀριστοτέλης· καὶ ἐν πρώτῳ στίχῳ ίθησι τὴν ἁπλῆν κατάφασιν, ἥτις ἀληθεύει ἐπὶ ἑνὸς, &c. *Pro-nit igitur duos ordines, sive duos versus Aristoteles. In iore quidem versu locat simplicem affirmationem, quæ in no vera est, &c.* Quem hîc στίχον dicit, alibi σελίδα vo-t. Cap. XV. dicit: Γίνονται ἐν δύο σελίδες, καὶ τῆς μὲν πρώτης λίδος, πρώτη τασσέσθω ἡ ἁπλῆ κατάφασις, ἡ τοῦ δυνατοῦ. *uæ igitur fiunt tabulæ: & in prima quidem tabula, prior etur simplex affirmatio, quæ de re, quæ fieri potest, dici-r.* Et statim: Μετέλθωμεν ἐπὶ τὴν δευτέραν σελίδα. *Trans-mus ad secundam tabulam.* Ubi tandem addit, καὶ ταῦτα ἐπὶ τοῦ στοίχου αὐτῶν. *Atque hæc de earum ordine.* Id κατὰ στοῖχον dixit Aristoteles, lib. de Interpret. cap. XII.

IV. Jam agendum cum Crojo *de versibus librorum osis, & quatuor Evangeliorum.* Quæcunque sit hujus ocis, στίχος, aut *versus*, cùm ad versiculos, de quibus obis hic sermo est, refertur, notatio, sive è sulcorum rsura, sive ex arborum ordine, sive è re militari duca-ur, certum est *Versus* etiam in oratione soluta dictos, vel literis majoribus, aut notis arithmeticis, vel quo-um intervallo inter se fuisse distinctos. Judæi, Chri-iani, auctores Græci & Latini in libris sacris, & in rofanis quoque, eos versus ad calculum revocârunt, rumque numerum ad finem singulorum librorum posuerunt. Rabbini observarunt, *librum Gene-os* habere versus mille quingentos triginta qua-uor. Alii dicunt, eum habere mille quingentos qua-raginta. *Exodum* constare versibus mille ducentis. *Leviticum*, versibus octingentis quinquaginta novem. *Numeros*, mille ducentis octoginta octo. *Deuterono-mium* verò, nongentis quinquaginta quinque, vel mille uinquaginta quinque. Auctor expositionis Græcæ in Canticum Canticorum, scribit *Canticum* constare ver-ibus ducentis octoginta sex: ἔχει δὲ τὸ βιβλίον στίχους ϛ'. In omnibus tamen Editionibus, Hebræis, Græ-is, Latinis, &c. versibus duntaxat centum & septem onstat. Eâdem diligentiâ Christiani versus Evangelio-um, & scriptorum Apostolicorum numerârunt. Inter llos tamen quanta de numerorum summa est dissensio? Secundum quosdam *Evangelium Matthæi* versus ha-bet bis mille quingentos: secundum alios verò bis mille uingentos sexaginta. Secundum veteres Latinos bis mille sexcentos. Juxta hodiernam verò editionem mille eptuaginta quinque. Secundum Græcos *Evangelium Marci* habet versus mille sexcentos sedecim. Secun-dum Latinos, mille sexcentos. Juxta editionem verò hodiernam, sexcentos octoginta. *Evangelium Lucæ* se-cundum Græcos constat versibus bis mille septingen-tis quinquaginta; secundum Latinos MMIXC. Juxta editionem verò hodiernam MCLI. *Evangelium Jo-annis* secundum Græcos habet versus bis mille viginti quatuor: secundum Latinos bis mille: juxta hodier-nam verò editionem, octingentos sexaginta novem.

Unde verò oriatur hæc numerorum varietas, atq; inter veteres & novas Editiones dissensio, mox ostendetur.

In versibus Poëticis recensendis nullus ferè labor fu-it. Id enim facillimè fieri potuit. Testatur Cl. Salma-sius, in Prolegomenis suis in Solinum, se vidisse Codicem antiquissimum τῆς ἐκφράσεως Templi S. Sophiæ, à Paulo Silentiario compositæ, quæ in fine Poëmatis annota-tum habuerit versuum numerum his verbis: Στίχοι ὁμοῦ Ἡρωϊκοὶ ασ. Ἰαμβικοὶ ρν. *Versus Heroici mille ducenti: Jambici verò, centum quinquaginta.* Scripsit Amphilo-chius, Iconii Episcopus, Jambicum Carmen ad Seleu-cum, quod hactenus Gregorio Nazianzeno fuit datum, in cujus fine ipse indicavit, quot constaret versibus:

Ἦν ἐθέλῃσθα, Σέλευκε, μαθεῖν τὸν ἀριθμὸν Ἰάμβων
Τρεῖς ἑκατοντάδας ἴσθι, τόσας δεκάδας, μονάδας τρεῖς.
Ἀεὶ γάρ σε τέκος, Τριάδος φίλον εὔχομαι εἶναι.

Quæ ita Latinè reddidit Jacobus Billius:

Scire, Seleuce, cupis, quot Jambica carmina sunt hîc?
Tres sunt centuriæ, decades tres, ac monades tres.
Opto enim, Trias ut tibi sit carissima semper.

Atque ita in hoc opere versus sunt trecenti triginta tres. Hieronymus refert numerum versuum Operum Gre-gorii Nazianzeni, in Catalogo Scriptorum Ecclesiasti-corum. *Gregorius*, inquit, *primùm Sasimorum, deinde Nazianzenus Episcopus, vir eloquentissimus, Præceptor me-us, à quo Scripturas explanante didici, ad triginta millia versuum omnia Opera sua composuit.*

In hujusmodi quoque στιχομετρίᾳ laborârunt multi Græci & Latini, sacri & profani Auctores. Stephanus in voce, Μίλητος, scribit, Timotheum Citharœdum com-posuisse libros XVIII. de modis Citharœdicis, qui con-stabant octies mille versibus, & προνόμια, in quibus erant versus mille. Καὶ Τιμόθεος ὁ κιθαρῳδὸς, ὃς ἐποίησε νόμων κιθαρῳδικῶν βίβλους ὀκτωκαίδεκα, εἰς ἐπῶν ὀκτακισχιλίων ἀριθμὸν, καὶ Προνόμια ἄλλων χιλίων. Atque hinc corrigen-dus Suidas in voce Τιμόθεος, ubi hæc leguntur: Γρά-ψας δι' ἐπῶν νόμους μουσικοὺς δεκαεννέα, προοίμια λϛ'. Scribendum enim Προνόμια. *Scripsit versibus modos Mu-sicos novendecim, & Pronomia triginta sex.* Προνόμια erant, quæ ante ipsorum modorum doctrinam erant cognoscenda, & tenenda. Numerum versuum operum Zoroastri legimus apud Plinium. *Hermippus*, inquit, *qui de tota ea arte diligentissimè scripsit, & vicies centum millia versuum à Zoroastre condita, indicibus quoque vo-luminum ejus positis, explanavit. Præceptorem, à quo in-stitutum diceret, tradidit Azonacem.* Alia profanorum Auctorum exempla, quæ Crojus affert, omittimus. Idem aliquando à Christianis observatum. Leontius describit priora verba Epistolæ Apollinaris ad Diony-sium Corinthii Episcopum, quæ nomine Julii inscripta erat, lib. de sectis, Act. VIII. Παραφέρουσι δὲ καὶ ἑτέραν χρῆσιν ὡς ἀπὸ τοῦ μακαρίου Ἰουλίου, κειμένην ἐν τῇ πρὸς Διονύσιον τὸν Κορίνθου ἐπίσκοπον ἐπιστολῇ, ἧς ἡ ἀρχή. Θαυμάζω πυν-θανόμενος περί τινων. *Afferunt aliud quoque dictum, velut à beato Julio profectum, quod extat in epistola scri-pta ad Dionysium Corinthi Episcopum, cujus hoc est ini-tium: Miror, de quibusdam audiens.* Act. IX. refert prin-cipium Commentarii Cyrilli in Zachariam: Φησὶ γὰρ ὁ μακάριος Κύριλλος ἐν τῷ εἰς Ζαχαρίαν τὸν προφήτην ὑπο-μνήματι, οὗ ἡ ἀρχή. Προφητεύει μὲν ὁ ἅγιος Ζαχαρίας. *Di-cit enim beatus Cyrillus in Commentario suo in Prophetam Zachariam, cujus hoc est initium: Vaticinatur quidem sanctus Zacharias.* Plures se singulis diebus versus scri-psisse testatur Hieronymus, Præfat. in lib. II. Comment. in epist. ad Ephesios: *Et interdum per singulos dies usque ad numerum mille versuum pervenire.* Hunc recensen-dorum, & notandorum in libris versuum morem à Ju-ris consultis, & ab ipso Justiniano observatum fuisse pa-tet ex iis, quæ leguntur in ejus Præfatione in Pandectas:

scribit enim, tantam fuisse Legum multitudinem, *ut in Librorum quidem duo millia; versuum autem tricies centena extenderetur.* Addit, *suggestum sibi fuisse, duo penè millia librorum esse conscripta, & plùs quàm trecenties decem millia versuum à Veteribus effusa; secundum sua mandata verò in quinquaginta Libros, omne, quod utilissimum erat, collectum fuisse, atque in centum quinquaginta penè millia versuum totum opus fuisse consummatum.* Testatur quoque, *se omnium veterum Juris conditorum sententias, ex multitudine, quæ ad duo millia penè Librorum, & trecentas myriadas versuum pertingebat, in moderatum & perspicuum collegisse compendium.*

Hinc qui pluribus versibus constabat Liber, à Græcis πολύστιχος dicebatur. Simplicius, in Præfatione in Commentarium in Epicteti Enchiridion, scribit, Arrianum Dissertationes Epicteti libris, qui multis constarent versibus, esse persecutum: Περὶ μὲν τοῦ βίου τοῦ Ἐπικτήτου, καὶ τῆς αὐτοῦ τελευτῆς Ἀῤῥιανὸς ἔγραψεν, ὁ τὰς Ἐπικτήτου διατριβὰς ἐν πολυστίχοις συντάξας βιβλίοις. Quæ malè vertit Wolfius: *Arrianus vitam & obitum Epicteti prolixis libris est persecutus.* Cùm vertenda sint; *De vita & morte Epicteti scripsit Arrianus, is qui Epicteti Dissertationes in libris, qui plurimis constant versibus digessit.* Photius asserit, Dialogum Petri & Appionis, multis versibus conscriptum, qui Clementis nomine inscribitur, spurium esse, & cum illius altera ad Corinthios epistola, esse rejiciendum: Ἡ δὲ λεγομένη δευτέρα πρὸς τοὺς αὐτοὺς (Κορινθίους) ὡς νόθος ἀποδοκιμάζεται, ὥσπερ ἐπιγραφόμενος ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ, Πέτρου καὶ Ἀππίωνος πολύστιχος διάλογος. Scribit, se legisse Lexicon Helladii, omnium Lexicorum longissimum: Ἀνεγνώσθη Λεξικὸν κατὰ στοιχεῖον Ἑλλαδίου, ὧν ἴσμεν Λεξικῶν πολυστιχώτατον, additque, tanta versuum multitudine constare Opus illud, ut quinque commodis voluminibus contineri non possit: Πολύστιχος γὰρ οὕτως ἡ συλλογὴ, ὥστε μηδ' εἰς πέντε σύμμετρα τεύχη τὴν ὅλην πραγματείαν ἀπαρτίζεσθαι. Eadem voce utitur, ubi agit de Lexico puri orationis generis, ac dicit, tantum esse, ut multi potius libri, quàm unus esse videatur: Ἀνεγνώσθη Λεξικὸν καθαρᾶς ἰδέας, μέγα καὶ πολύστιχον τὸ βιβλίον. μᾶλλον δὲ πολύβιβλος ἡ πραγματεία. Scribit se legisse Lexicon sermonis politici, quod in tria magna, quæ multis constabant versibus, divisum erat volumina: Ἀνεγνώσθη Λεξικὸν ἰδίως λόγου πολιτικοῦ, ἐν τρισὶ τεύχεσι πολυστίχοις. Eandem denique vocem usurpat, cùm agit de Lexico vocum è decem Græciæ Oratoribus juxta alphabeti seriem à Juliano collectarum: Ἀνεγνώσθη Λεξικὸν Ἰουλιανοῦ τῶν παρὰ τοῖς δέκα Ῥήτορσι Λέξεων κατὰ στοιχεῖον· πολύστιχον δὲ καὶ τοῦτο τὸ βιβλίον. His verò Lexicis πολυστίχοις opponit opusculum Timæi ad Gentianum, quod unico libro voces omnes, quæ apud Platonem exstant, complectebatur secundum literarum ordinem, atque exponebat: Ἀνεγνώσθη Τιμαίου πρὸς Γεντιανὸν περὶ τῶν παρὰ Πλάτωνι Λέξεων κατὰ στοιχεῖον, βραχὺ ποιημάτιον, ἐν ἑνὶ λόγῳ. Latini, librum πολύστιχον significare volentes, multis versuum millibus, sine ulla certi numeri significatione, id indicant: ut Hieronymus Præfat. in Danielem: *Quæ autem ex hoc Propheta, imò contra hunc librum Porphyrius objiciat, testes sunt Methodius, Eusebius, & Apollinaris, qui multis versuum millibus ejus vesaniæ respondentes, nescio an curioso Lectori satisfecerint.* Et Apol. adversus Jovinianum: *Origenes, Methodius, Eusebius, Apollinaris, multis versuum millibus scribunt adversus Celsum & Porphyrium.*

Jam porrò videndum est, quid στίχος sive *versus* significet, & quo sensu sint hæ duæ voces apud Auctores Græcos & Latinos; an pro *linea*; an verò pro *periodo*, sive pro *colo*, aut *commate*, & parte quadam periodi. Etsi hæc quæstio levis & parvi momenti esse videatur, magnum tamen habet pondus ad cognitionem στιχομετρίας, & ad expositionem multorum locorum, quæ p[...] sim apud Veteres occurrunt. Hactenus persuasissim[...] fuit Viris doctissimis, στίχον, *& versum*, *lineam* signifi[...] re, & tot dici esse στίχους *& versus* in libro aliquo, q[...] in eo sunt *lineæ*. In eadem, quâ reliqui, opinione fuit summus Casaubonus, ut patet ex iis, quæ annotat ad [...] cum Callimachi, lib. VI. in Athenæum, cap. X. *Numer[...] inquit, versuum, vel, ut vulgò loquimur, linearum, C[...] LXXV. Ex Justiniani præfatione in Pandectas, & subsc[...] ptionibus Epistolarum Pauli Apostoli, & locis multis D[...] genis Laërtii, aliorumq; Scriptorum, certum est, soli[...] veteres scriptores versuum numerum inire, & in ulti[...] cera adscribere. Idem mos Hebræorum Criticorum, [...] cùm in hac parte, tum in aliis multis Græcos & Lati[...] longo intervallo superârunt.* Ad locum Justiniani aut Glossæ hæc observat: *Hic locus ostendit, versuum vo[...] bulo Leges & Paragraphos intelligi non posse, sed potiùs [...] neas.* Aliorum verba necesse non est ut referamus. N[...] verò asserimus, prædicamus, & contendimus, in στίχ[...] & versuum recensione, has voces apud auctores Gr[...] cos & Latinos, eorumque Librarios, intelligendas e[...] de periodis, vel de earum membris & commatis, sive i[...] cisis. Sententiam nostram, ut speramus, ita liquidò, [...] θεῷ, confirmabimus, ut nullus deinceps restet dubita[...] di, aut contradicendi locus.

Fatemur quidem, has voces quibusdam in locis [...] mendas esse pro lineis. Ita necessariò sumitur apud B[...] silium, epist. CLXXX. ad Librarium, in ipso princip[...] p. 958. Ὀρθὰ γράφε, καὶ χρῶ τοῖς στίχοις ὀρθῶς. *Rectè scrib[...] to, versusq; rectos ducito.* Et paulò pòst: Τῶν γὰρ στίχ[...] κειμένων κλιμακηδὸν, ἡνίκα ἔδει καταβαίνειν ἀφ' ἑτέρου ἕτερον, ἀνάγκη ἦν ἐξορθοῦν πρὸς τὸ τέλος τοῦ προϊόντος· ἐν μηδαμοῦ φαινομένης τῆς ἀκολουθίας, ἀνατρέχειν ἔδει πάλιν κ[...] τὴν τάξιν ἐπιζητεῖν, ἀναποδίζοντα καὶ παρεπόμενον τῷ ἄ[...] λακι, καθάπερ τὸν Θησέα τῷ μίτῳ τῆς Ἀριάδνης φασί. Qu[...] se non intellexisse præ se fert interpres Latinus, qu[...] quis ille sit, cùm ita vertit: *Versuum enim gradus, ubi [...] alio ad alium transeundum est, ad finem subsequentis [...] ctus esse debebat. Ubi cùm nullus ad sequentia patebat [...] do, recurrendum erat, requirendáque series ordinis per r[...] trogradum inhærendo sulco, perinde atque Theseum f[...] Ariadnes inhæsisse ferunt.* E silice sanguinem, aut aqua[...] potiùs, quàm ex hac versione commodum aliquem se[...] sum elicies. Hoc igitur modo verba Basilii sunt verte[...] da: *Cùm enim lineæ, scalæ in modum, & quasi transve[...] sariis vocibus scriptæ sint, ubi mihi ab una ad alteram tran[...] eundum fuit, necesse fuit, ut à recta via discederem ad fine[...] proximæ lineæ; ubi cùm nulla appareret dictionis serie[...] oportuit ut aliorsum recurrerem, atque ordinem quær[...] rem, superiora repetens regrediendo, & ipsum sequen[...] sulcum, ut Theseus Ariadnes filum tenuisse & secutus e[...] dicitur.* Atque ita jam perspicua sunt, ut nullius indig[...] ant expositionis, aut approbationis. Κλιμακηδὸν pr[...] priè est, *scalari forma*, ut loquitur Vitruvius lib. X. ca[...] XIII. *Supra basim eriguntur regulæ dextrâ ac sinistrâ, sc[...] lari formâ compactæ*, quòd scilicet inclinatæ essent, n[...] rectæ. Hîc verò στίχοι κλιμακηδὸν κείμενοι dicuntu[...] quòd obliquo ductu fuerint scripti, & voces à rect[...] sulco discedentes inter se misceri ac confundi vid[...] rentur. Ἐξορθοῦν hîc non est, quod somniant Lexico[...] graphi, *corrigere* nempe, & *dirigere*, sed à recta line[...] via discedere, & sulcum scripturæ non sequi, qua[...] ἔξω ὀρθοῦν, ut ἐξορίζειν est *exterminare* atque *ex[...] pellere*, & ἔξορος est *exul*, quòd sit ἔξω τῶν ὅρων. Ἄ[...] λαξ in arando quid sit, sciunt omnes. Glossæ: Ἄ[...] λαξ, *sulcus, hecura.* Rescribendum, *lacuna*: sulcu[...] enim est lacuna. Etymologicum magnum: Ἄ[...] λαξ σπήλαιον κοῖλον, διῶρυξ, καὶ ἀρότρου τρίβος, *spelunca cava, fossa, & aratri via.* Varro lib. I. d[...]

K[...]

ruſt. cap. XXIX. *Quâ aratrum vomere lacunam*
iam fecit, ſulcus vocatur. Hìc verò ἄυλαξ eſt ſulcus &
ctus lineæ; Cùm enim veteres in cortice, aut cerá,
t papyro, ſtylo ſcriberent, ſtylus, ut vomer aratri,
cum in cera aut cortice faciebat. Heſychius: Ἄλο-
ς, ἄυλακας, αἰδῦς βωμὺς, ἢ γλυφὰς δέλτυ. Quæ ſint
ὖς βωμοὶ, *pudoris aræ*, non eſt hujus loci, neque pu-
ris noſtri dicere. Γλυφαὶ verò δέλτυ ſunt ſulci & la-
næ, quæ ſtylo currente fiebant. In ipſa quoque
arta ductus linearum, quæ calamo formantur, ſulcus
citur. Hinc apud Auſonium, Epiſt. VII. Campus Pa-
rius, *viæ calami, & ſulcus arundinis*, eleganti & conti-
â dicuntur metaphorâ:

Fac Campum replicet Muſa Papyrium,
Nec jam fiſſipedis per calami vias
Graſſetur Cnidiæ ſulcus arundinis,
Pingens aridulæ ſubdita paginæ,
Cadmi Filiolis atricoloribus.

q; audiendus eſt ſummus Scaliger, qui Auſon. Lect.
.II. c. XXXI. *Scapum*, pro *Campum*, ſubſtituere cona-
r: illius enim conjectura, emendatio non eſt, ſed ele-
ntis metaphoræ, quam ſemper continuandam ac ſer-
ndam eſſe docent Rhetores, interruptio & everſio.
o linea *verſus* accipi debet in his Senecæ, lib. VI. de
nef. c. VI. *Quomodo ſi quis ſcriptis noſtris, alios ſupernè*
primat verſus, priores literas non tollit, ſed abſcondit: ſic
neficium, ſuperveniens injuria apparere non ſinit. Et
ud Quintil. lib. X. c. II. *Ne latas quidem ultra modum*
è ceras velim, expertus, juvenem, ſtudioſum alioqui, præ-
ngos habuiſſe ſermones, qui illos numero verſuum metie-
tur: idq; vitium, quod frequenti admonitione corrigi
n potuerat, mutatis Codicibus eſſe ſublatum. Cùm enim
ſervet, orationis longitudinem è cerarum latitudine
oceſſiſſe, ac tandem illi modum Codicum mutatione
iſſe conſtitutum, certum eſt, per *verſuum numerum*
telligendum eſſe numerum linearum. Perſuaſiſſimum
men mihi, licèt verſus de linea dicatur iſtis in locis,
ıctores eos, qui de numero verſuum loquuntur, &
i illum in libris recenſuerunt, & ad initium, vel finem
odicum adſcripſerunt, non loqui de lineis, ſed de pe-
odis, vel earum colis, & commatis: ut enim in re Poë-
a verſus vocatur, non ſolùm verſus integer, ſed etiam
rſûs κῶλον & κόμμα, ut ex Hephæſtionis Enchiridio
tim ab initio hujus vocis vidimus: & ea, quæ κατὰ κόμ-
ſcripta ſunt, κατὰ ςίχον ſcripta dici poſſunt: ita in ora-
one ſoluta, non ſolùm ipſæ periodi, ſed etiam ipſa pe-
odorum membra verſus nomine ſignantur. Hac voce
hanc rem, eóque ſenſu utitur Cicero in Oratore: *E*
atuor igitur, quaſi Hexametrorum verſuum quod ſit,
nſtat ferè plena comprehenſio. His igitur ſingulis verſi-
, quaſi nodi apparent continuationis, quos in ambitu
ujungimus. Verſus vocat quatuor partes, quibus
nnis ferè periodus conſtat, quam comprehenſionem
cit, & quæ inciſis & membris, tanquam nodis quibus-
m, inter ſe vinciuntur, aut reſolvuntur. Quos *nodos*
cat Cicero, *intervalla* dicit Quintilian. lib. IX. c. IV.
embratim, inquit, *plerumque narrabimus, aut ipſas*
riodos majoribus intervallis, & velut laxioribus nodis,
olvemus. Atq; hinc corrigenda ſunt Feſti verba, quæ
die ita leguntur: *Perihodos dicitur, & in carmine Lyrico*
rs quædam, & in ſoluta oratione verbis circumſcripta
ntentia: Quid illud eſt, *verbis circumſcripta ſententia?*
rborum quidem ambitum Periodum definit Cicero:
mprehenſio, inquit, *& ambitus ille verborum, (ſi ſic Pe-*
dum appellari placet) erat apud illum contractus, &
evis. Sed quis unquam dixit, *ſententiam verbis cir-*
mſcribi? reſcribendum igitur eſt apud Feſtum, *verſi-*
circumſcripta ſententia: aliquot enim lineis circum-
ibitur. *Modus*, inquit Quintilianus, *à Cicerone, aut*
quatuor ſenariis verſibus, aut ipſius ſpiritûs modo termina-
tur. Si in ςιχομετρίᾳ verſus lineam ſignificaret, Auctorum & Librariorum, qui eam invenerunt, aut qui eâ uſi ſunt, requireremus prudentiam ac judicium, cum enim ad id inventa atque uſurpata fuerit, ut Libri puri atque integri ad hominum manus pervenirent, néve liceret aliquid addere, aut demere; cumque varia fuerint olim, ut & hodie, Chartarum genera, variæque characterum, ſive literarum formæ, quî fieri potuit, ut ςιχομετρία huic uſui, atque huic fini inſerviret? Ad unius tantùm Codicis uſum una ςιχομετρία fuiſſet adhibenda: ad alterius verò varietatem altera fuiſſet recenſenda: pro modo, inquam, vel chartæ, vel characteris mutanda fuiſſet ςιχομετρία. Majores & minores chartas fuiſſe, res ipſa docet. Erant *chartæ majores*, ut Lemma Epigrammatum Martialis demonſtrat, lib. XIV.

Chartæ majores,
Non ſunt munera, quæ putas, Puella,
Cùm donat vacuas Poëta chartas.

Majores tamen hîc ſunt eæ, in quibus majus vacabat ſpatium, ſine ulla ſcriptura; ſicut *breviores* vocat eas, in quibus minus ſupererat ſpatii, ut ipſe teſtatur lib. II. Epig. I.

At nunc, ſuccincti quæ ſunt bona, diſce, libelli.
Hoc primum eſt, brevior quòd mihi charta perit.

Erant quoque *chartæ epiſtolares*, ut apud eundem Martialem, lib. XIV.

Chartæ epiſtolares.
Seu leviter noto, ſeu caro miſſa ſodali,
Omnes iſta ſolet charta vocare ſuos.

Eæ erant, quæ *Auguſtæ* dicuntur: Plinio: *Auguſtæ in Epiſtolis Auctoritas relicta.* In Vitellianis Epiſtolæ ad Amicas ſcribebantur. Martialis ibidem:

Vitelliani.
Nondum legerit hos licèt Puella,
Novit, quid cupiant Vitelliani.

In iis quoque ſcribebantur Epiſtolæ ad Amicos, ut patet ex iis, quæ ibidem de Vitellianis addit:

Quòd minimos cernis, mitti non credis Amicæ.
Falleris, & nummos iſta tabella rogat.

Plinius, lib. XIII. cap. XII. varia chartarum ſcribit fuiſſe genera, & variam pro earum generibus latitudinem. *Magna*, inquit, *in latitudine earum differentia, XIII. digitorum optimis. Duo detrahuntur Hieraticæ. Fanniana decem habet. Et uno minus Amphitheatrica: pauciores Saitica, nec malleo ſufficit. Emporeuticæ brevitas ſex digitos non excedit.* Poſt Plinii ſeculum non minor fuit earum latitudinis differentia: tanta, inquam, quantam hodie quoque in illis videmus. Pro genere igitur chartæ, vel longiores, vel breviores erant lineæ: ideoque linearum numerus, aut major, aut minor. In Hieratica majores; in Fanniana verò minores erant lineæ: atque ita de reliquis. Non minorem quoque fuiſſe characterum varietatem, ſciunt omnes. Alii majoribus literis; alii uncialibus, quas vocat Hieronymus, alii minutis; alii integro vocum ductu; alii verò notis quibusdam ſcribebant. Scriptura major plures conſtituebat lineas; minor, pauciores; notæ verò, pauciſſimas. Quis ergo animum poteſt inducere, ut credat, ςιχομετρίαν, quam germanæ ac ſinceræ Librorum autoritatis ſepem & regulam dicere poſſumus, nihil aliud apud veteres deſignâſſe, quam linearum numerum? nónne tot fuiſſent unius ejusdemque Operi ςιχομετρίαι ineundæ ac recenſendæ, quot fuiſſent illius, aut in diverſa charta, aut vario charactere deſcripta Exemplaria?

Galenus hanc ῥῆσιν, ſive hunc locum Hippocratis deſcribit Comment. II. in lib. Hippocr. de Nat. Hum. Εἰδέναι χρὴ καὶ τάδε πρὸς ἐκείνοισιν· ὅτι ὁκόσα πλησμονὴ τίκτει νυσήματα, κένωσις ἰῆται. ὁκόσα δ᾽ ἀπὸ κενώσιος γίνεται νυσήματα, πλησμονὴ ἰῆται. ὁκόσα δ᾽ ἀπὸ ταλαιπωρίης γίνεται, ἀνά-

παυσις ἰῆται. ὁκόσα δὲ ὑπερτέρη ἀργίη νουσήματα τίκτει ταλαιπωρίη ἰῆται· τὸ δὲ ξυμπᾶν γνῶναι δεῖ τὸν ἰητρὸν, ἐναντίον ἵστασθαι τοῖς καθεστηκόσι καὶ νουσήμασι, καὶ εἴδεσι, καὶ ὥρῃσι, καὶ ἡλικίῃσι, καὶ τὰ ξυντείνοντα λύειν, καὶ τὰ λελυμένα ξυντείνειν. οὕτω γὰρ ἂν μάλιστα τὸ κάμνον ἀναπαύοιτο, ἥτε ἴησις τοῦτό μοι δοκέει εἶναι. *Hæc quoque præter illa animadvertenda ſunt; quòd quoscunq; nempe ſatietas gignit morbos, eos ſanet vacuatio; quicunq; verò è vacuatione oriuntur morbi, eos ſanet repletio; quicunq; autem è nimio labore proveniunt, eos ſanet requies; quoscunq; verò nimium gignit otium, eos labor ſanet. Ad ſummum oportet, ut ſciat Medicus contrarium opponere iis quæ accidunt, & morbis, & qualitatibus, & tempeſtatibus, & ætatibus, ac conſtricta diſſolvere; diſſoluta verò conſtringere: hac enim maximè ratione ægra pars recreari poteſt; quæ mihi videtur eſſe ſanatio.* Hæc ſunt, inquam, Hippocratis verba, quibus ſtatim ſequentia addit Galenus: Ταύτης ὅλης τῆς ῥήσεως ἑκάστου στίχων Διοσκορίδης προέγραψε σημεῖον, ὃ καλοῦσιν Ὀβελὸν, οἵῳ σημείῳ καὶ Ἀρίσταρχος ἐχρήσατο παρὰ τῷ Ποιητῇ πρὸς τοὺς ὑποπτευομένους ὑπ᾽ αὐτοῦ στίχους. Ταῦτα μὲν ὁ Διοσκορίδης ἔγραψεν, εἰκάζων εἶναι τὴν προκειμένην ῥῆσιν Ἱπποκράτους τοῦ Θεσσαλοῦ υἱέος· δύο γὰρ υἱοὶ οὗτοι γεγόνασι τοῦ μεγάλου Ἱπποκράτους, Θεσσαλὸς καὶ Δράκων, ὧν ἑκάτερος πάλιν Ἱπποκράτεις ἐγέννησαν. *Ad ſingulos hujus loci verſus Dioſcorides adſcripſit notam, qui Obelus vocatur: quâ etiam notâ uſus eſt Ariſtarchus apud Poëtam ad verſus, de quibus ſuſpicabatur. Has quidem notas adſcripſit Dioſcorides, conjecturâ ductus ad putandum, hunc locum eſſe Hippocratis F. Theſſali. Hi duo enim fuerunt filii magni Hippocratis, Theſſalus & Draco, quorum uterque Hippocrates alios genuit.* Si στίχοι hîc eſſent lineæ, cur ſingulas lineas obelo jugulâſſet Dioſcorides? nonne priore linea jugulata, confoſſa fuiſſet & altera, quæ à priore penderet, & quæ ſententiam non perficeret? Lineæ in oratione obelo non ſunt conficiendæ, ſed periodi, earumq; partes. Septem ſunt hujus loci Hippocratis partes, ut ipſa lectio indicat. Eæ totidem damnationis notis ſunt confixæ à Dioſcoride, quòd arbitraretur, hæc verba non fuiſſe ſcripta ab Hippocrate Coo, ſed ab ejus nepote, Hippocrate Theſſali filio. Hinc igitur patet, non ſolùm στίχον eſſe, vel periodum, vel periodi membrum, ſed etiam hunc Hippocratis librum verſibus diſtinctum fuiſſe, cùm obſervet Galenus, Dioſcoridem ἑκάστου στίχων προγράψαι σημεῖον, *ante ſingulos verſus notam ſcripſiſſe.*

Illuſtris eſt ad hoc argumentum locus Agellii, lib. IX. cap. XV. Adoleſcens quidam, qui eloquentiæ Neapoli operam dabat, rogat Julianum, ut ſeſe audiat declamantem. Eum it auditum Julianus. Quidam ejus ſectator, qui tum aderat, offenſus illius adoleſcentis arrogantiâ, ac præcipiti dicendi promtitudine, proponit illi, tentamenti gratiâ, Controverſiam parùm conſiſtentem, quod Græci genus ἄπορον vocant. *Hâc ille auditâ*, inquit Agellius, *nec conſideratâ, neque aliis, ut proponerentur, exſpectatis, incipit ſtatim mira celeritate, in eandem hanc controverſiam principia neſcio quæ dicere, & involucra ſenſuum, verborumq; volumina, vocumq; turbas fundere, cæteris omnibus ex cohorte ejus, qui audire eum ſoliti erant, clamore magno exultantibus; Juliano autem malè ac miſerè rubente, & ſudante. Sed ubi deblateratis verſuum multis millibus, finem aliquando fecit, egreſſiq; inde ſumus; amici familiaresq; ejus Julianum proſecuti, quidnam exiſtimaret, percontati ſunt. Atq; ibi Julianus feſtiviſſimè, Nolite quærere, inquit, quid ſentiam: Adoleſcens hic ſine Controverſia diſertus eſt.* Quis ſanus verſus pro lineis poteſt accipere? Num Auditores, quacunque prædíti ſint ſubtilitate, & quacunque utantur diligentia, declamationis, aut orationis, quam audiunt, linearum numerum inire poſſunt, easque ad numeros revocare? Eorum, quæ ſcripta ſunt, linearum quide ſummam ſubducere quis poteſt: ſed eorum, quæ au mus, nemo eſt, qui poſſit aſſerere, ſe poſſe lineas ad c culum revocare, earumq; ſummam ſubducere. Si He ricus Stephanus, ſi Caſaubonus, ſi reliqui, qui arbitra tur, στίχους & verſus de lineis eſſe intelligendos, hunc l cum Agellii obſervâſſent, nunquam in eum errorem, quo verſantur, incidiſſent. Jocus autem Juliani in h rum vocum, *ſine controverſia*, ambiguitate latet. Loc tio hæc paſſim ſumitur pro re certa, de qua nemo dul tat, vel controverſiam ſive litem movet, ut apud Cic ronem lib. III. de Officiis: *Panætius, qui ſine controve ſia de officiis accuratiſſimè diſputavit.* Apud Agellium t men alio prorſus ſenſu ſumitur: ſignificare enim vult J lianus, illum adoleſcentem, diſertum haberi potuiſſe, Controverſiam, quæ ipſi propoſita fuerat, non tractâſſ

Verſus aliquoties *tractus* vocat Hieronymus: ut Apologia pro Libris ſuis adverſus Jovinianum: *Igit inquit, cùm toties & tam crebrò Lectorem admonuerim, per ſingula penè tractuum millia cautus viator inceſſerin me ita recipere nuptias, ut eis Continentes, Viduas, Vir neſq; præferrem, debuerat prudens & benignus lector, iam ea quæ videntur dura, æſtimare de cæteris.* Tract hîc verſum ſignificat. Hac voce verſum novis exp nit Servius ad hæc Virgilii verba Æn. lib. V.

- - - Triplici pubes quam Dardana verſu
Impellunt.

Triplici verſu, inquit Servius: *omnes enim Triremes era Verſu autem, aut ordine, ut,* Ille etiam feras in verſu diſtulit ulmos. *Aut verſu, tractu, à verrendo, ut* Æqu ra verrebant caudis, æſtumque ſecabant. *Sanè unus ſenſus: & eſt Græcum: nam illi* στίχον *dicunt.* Tract apud Auctores Chriſtianos non lineam, ſed verſiculu neque ſolùm verſiculum unum, ſed plures ſignificat, Ceremon. lib. II. c. XLI. *Cùm tractus dicitur, Can res parant ſeſe pro paſſione dicenda.* Et in Pontificali R mano: *Dicitur deinde Alleluja cum ſuo verſu, & pri pars tractûs.* De hoc *tractu*, ejusque ſignificatione dendi ſunt Alcuinus, Rupertus, Hugo, & reliqui, qui Officiis Eccleſiaſticis ſcripſerunt. Verſiculum ve ab Hieronymo tractum dici credimus, quòd trahat & ſpatio quodam atque interductu diſtinguatur.

Verſus quoque Ἔπος à Græcis in ipſa oratione ſol ta vocatur, ut in duobus locis Diogenis Laërtii obſ vat Crojus: & à Luciano, in Tractatu, quomodo ſcribenda Hiſtoria: Ὁ μὲν Οὐολογέσου ἀναξυρὶς, ἢ ὁ χαλ νὸς τοῦ ἵππου, Ἡράκλεις, ὅσαι μυριάδες ἐπῶν ἕκαστον τούτω Id eſt, Joh. Mycillo interprete: *Nam Vologeſi bracca, frænum equi, ô Hercules, quot millia verſuum unumqu que horum abſolvebat?* Et paulò pòſt: Ἐγὼ γ᾽ οὖν ἤκου τινος, τὴν μὲν ἐπ᾽ Εὐρώπῳ μάχην ἐν οὐδ᾽ ὅλοις ἑπτὰ ἔπ παραδραμόντος. εἴκοσι δὲ μέτρα ἢ ἔτι πλείω ὕδατος ἀ λωκότος εἰς ψυχρὰν καὶ οὐδὲν ἡμῖν προσήκουσαν διήγησ *Equidem audivi quendam, qui pugnam eam, quæ ad E ropum commiſſa fuit, ne totis quidem ſeptem verſibus pr tercurrebat: viginti autem menſuras aquæ, aut etiam plu conſumſerat in frigidam & nihil ad nos pertinentem n rationem.* Hîc ἔπος non poteſt accipi de linea, cù agatur de eo, qui res geſtas narraret, ſed intelligendu eſt de periodo, cùm referat Lucianus, eum, de quo l quitur, ſeptem verſibus integram pugnæ narratione eſſe complexum. Ideoque eodem prorſus ſenſu ab e dem Auctore ſumi fatendum eſt, in iis, quæ paulò p addit: Εἷς δέ τις βέλτιστος ἅπαντα ἐξ ἀρχῆς ἐς τέλος πεπραγμένα, ὅσα ἐν Ἀρμενίᾳ, ὅσα ἐν Συρίᾳ, ὅσα ἐν Μεσοπ ταμίᾳ, τὰ ἐπὶ τῷ Τίγρητι, τὰ ἐν Μηδίᾳ, πεντακοσίοις ὅλοις ἔπεσι περιλαβὼν, συνέγραψε, καὶ τοῦτο ποιήσας, ἱστορ συγγεγραφέναι φησίν. *Alius autem ſuaviſſimus quida*

cum

Sta à principio ad finem usque gesta, quæcunque in Ar-ia, quæcunque in Syria, quæcunque in Mesopotamia, terea quæ ad Tigrim, quæq; in Medis acciderant, ne s quidem quingentis versibus complexus, scripto edidit, facto Historiam composuisse videri volebat. Ita su-ur ab Epiphanio Hæresi LXIV. pag. 255. Πολλὰ ὶ ἕτερα ἐν τῇ περὶ τῆς ὑποθέσεως ἀκολουθίᾳ, τῷ προειρη-ῳ Μεθοδίῳ, ἀνδρὶ λογίῳ ὄντι, καὶ σφόδρα περὶ τῆς ἀληθείας ωνισαμένῳ εἰρημένα εἴρηται, πάντως πυ καὶ ἔπη τοσαῦτα α. *Alia pleraque ad idem argumentum Methodius, vir apprimè doctus, acerrimusq; veritatis patronus, in lem libro disputavit, totidem ferè, quot à nobis excerpti t, versiculis.* Cùm igitur ἔπος & στίχος idem sonent oluta oratione, atque ἔπος aliquoties ab Auctori-s, & in laudandis Scripturæ locis, & in στιχομετρίᾳ, in Cantico Canticorum, in Psalmis Davidis, & alibi, le sequitur, στίχον, ut & ἔπος, non lineam, sed versi-um significare.

Versuum meminit Seneca, Epist. XCIII. *Et pauco-n versuum,* inquit, *liber est, & quidem laudandus, at-utilis.* Ipse quoque, quomodo *versus* sint intelligen-docet nos alibi, nempe epist. XXXIII. ubi de singula-us Philosophorum agit sententiis. *Ingens eorum tur-est passim jacentium, sumenda erunt, non colligenda. n enim excidunt, sed fluunt perpetua, & inter se conne-sunt. Nec dubito quin multùm conferant rudibus ad-c, & extrinsecus auscultantibus. Facilius enim singula idunt circumscripta, & carminis modo inclusa.* Ver-s igitur hic dicuntur, non lineæ, sed sententiæ singu-es, quòd carminis modo, spatio quodam circumscri-ntur, atque includantur. Ideoque membra vocat idem Seneca: *Nec recuso, quo minùs singula membra, omodo in ipso homine, consideres:* ut rectè corrigit Lips. Patres etiam in laudandis, non lineis, sed versiculis almorum, & aliis scripturæ prisci Fœderis sententiis, ab ipsis Judæis distinguuntur in Hebræis Codicibus, cibus, στίχος, *versus & versiculus,* sæpissimè utuntur. hanas. Tract. de Virginitate: Ἀνισαμένη δὲ πρῶτον, τὸ τὸν στίχον εἰπέ. Μεσονύκτιον ἐξηγειράμην, τοῦ ἐξομολογεῖ-σθαί σοι τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου. *Cùm primùm sur-, hunc versum recita,* ex Psal. CXIX. *Mediâ nocte ex-abar, ut celebrarem judicia justitiæ tuæ.* Greg. Nyssen. Theodoro Martyre, t. III. p. 584. Ὁ δὲ τῶν δημίων σφο-ρῶς ἐνεργούντων καρτερὸς ἦν, καὶ ἀνένδοτος, καὶ στίχον ἐκ τῆς αλμῳδίας ταῖς βασάνοις ἐπῇδεν· Εὐλογήσω τὸν Κύριον ἐν αντὶ καιρῷ, διὰ παντὸς ἡ αἴνεσις αὐτοῦ ἐν τῷ στόματί μου. *e verò, carnificibus vehementer in opere occupatis, nstans erat, nihilq; de pristina magnanimitate remit-bat ac versum ex libro Psalmorum,* ex Psal. XXXIV. *rmentis accinebat: Benedicam Domino omni tempore, mper laus ejus in ore meo.* Epiphanius, Tract. de Pon-eribus & Mensuris: Ἐν τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ ψαλ-ῷ ἔκειτο ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ οὕτως· Ἀδωναὶ ἡλιχὰ καριθὶ, ἰσ-αὴλ, ἱεββιτὰ ἀκωλ. ἅ ἐστιν ἑρμηνευόμενα, Κύριε, ἐκέκραξα ρὸς σε, εἰσάκουσόν μου, πρόσχες τῇ φωνῇ. Ὅρα οὖν πῶς χω-ν εὑρίσκεται· οἱ δὲ ἑβδομήκοντα δύο Ἑρμηνευταὶ προσθέ-ντες τὸ, τῆς δεήσεως, ἀχώλωτον ἐποίησαν τὸν στίχον, καὶ ἡρμή-υσαν, Κύριε, ἐκέκραξα πρὸς σε, εἰσάκουσόν μου, πρόσχες τῇ ωνῇ τῆς δεήσεώς μου. *In Psal. CXL.* (secundum Hebræos t CXLI.) *locus est, qui sic Hebraicè legitur, Adonai, icha cariti, ismaël, Iebbita acol, hoc est, Domine cla-avi ad te, exaudi me, intende voci. Vidèsne, ut manca t, claudicansq; sententia? Ergo LXXII. Interpretes, dditis hisce vocibus, orationis meæ, integrum versum eddiderunt, hoc modo vertentes: Domine, clamavi ad te, xaudi me, intende voci orationis meæ.* Hic in Hebræis ocibus describendis, aut textum Hebræum non con-luit Epiphanius, sed è memoria, vel è versione Græca illas descripsit; aut Librarii eas mutârunt & corrupe-runt. Quid enim hæc sibi volunt, ἰσμαὴλ, ἱεββιτά; Re-scribendum putamus, σεμαὴλ, ἱκσιβά, & dicimus Epi-phanium è memoria & versione Græca in hunc versum advocâsse & retulisse voces Hebræas, שמע & הקשיבה quæ alibi in Psalmis leguntur: hæc enim sunt in Textu sacro omnium Judæorum & Christianorum, quotquot unquam aut usquam fuerunt: יהוה קראתיך חושה לי האזינה קולי: Ἀδωναὶ, κεραθιχὰ, ὕσα λὶ, ἀαζινὰ κωλὶ, quæ ita vertit Hieronymus: *Domine, clamavi ad te, festina mihi, exaudi vocem meam.* Vocem στίχος & ῥῆσις conjungit Chrysostomus, atque alteram per alte-ram interpretatur, Hom. in Psal. XLI. juxta Hebr. XLII. Ἀρκεῖ δὲ ἕκαστος στίχος πολλὴν ἡμῖν ἐνθεῖναι φιλοσοφίαν, καὶ εἰς τὸ τὰ δόγματα διορθῶσαι, καὶ εἰς τὸν βίον ὠφελῆσαι τὰ μέ-γιστα· κἂν μετὰ ἀκριβείας ἑκάστην διερευνήσωμεν ῥῆσιν, με-γάλα καρπωσόμεθα ἀγαθά. *Sufficit autem unusquisque versus ad plurimum philosophiæ nobis comparandum, & ad corrigenda dogmata, & ad afferendam maximam vi-tæ utilitatem. Etsi unamquamque sententiam diligenter scrutemur, admodum uberes inde fructus colligemus.* Hie-ronymus quoque ad hanc rem, atque hoc sensu vocem, *versiculus,* aliquando usurpat: ut in cap. IX. Jesajæ: *Cœ-pta Emmanuelis & nascentis pueri de Virgine prophetia, ex eo loco, ubi dicitur ad Achaz, Pete tibi signum à Domino Deo tuo, versiculo isto finita est, quo infertur, zelus Domini exercituum faciat hoc.* Ut igitur in his Patrum locis στίχος, vel *versus,* nihil aliud significat, quam versicu-lum, & comma, sive incisum Textûs librorum prisci Fœderis: ita in libris Novi Testamenti στίχος & *versus* idem sonant. Et quemadmodum στιχομετρία Textus Hebræi, & versionis Græcæ Vet. Testamenti, versuum & commatum, non linearum, numerum notat: sic στι-χομετρία Librorum novi Fœderis, non linearum, sed commatum ipsorum indicat numerum.

Si hoc verum sit, dicent linearum defensores, unde orta igitur tanta dissensio inter veteres ipsos, qui in re-censendis versibus laborârunt, tantaque numerorum varietas, quæ statim in στιχομετρίᾳ apparet? si στίχος ver-sus, comma & membra significent, cur alii multò plures, alii verò pauciores versus adscribunt? Hic scrupulus è Lectoris animo, nisi ab iis, qui in Codicum MSS. lectio-ne sunt versati, evelli non potest. Observandum igitur est, Textum sacrum diversa ratione à Librariis scribi so-litum fuisse. Quidam eum continua serie, & sine ullo interductu scribebant: alii verò ἐν εἴδει τῶν στιχηρῶν. Qui continua serie illum scribebant, versus, eorumque cola literis majusculis, vel miniatis, vel cœruleis notabant, & distinguebant. Qui verò κατὰ τὸν τῶν στιχηρῶν τρόπον illum de-scribebant, versus interductu, ac spatio quodam, vel te-nui discrimine separabant. Versus autem utrique con-stituebant, non pro periodorum longitudine vel brevi-tate, vel pro integro sententiæ ambitu, sed pro mentis, sive sensus ratione, ac pro commatum, vel membrorum numero: ita ut aliquando totidem sint versus in singulis periodis, quot sunt illarum incisa, vel membra. Exem-pli gratiâ hæc Jobi verba, quæ apud Hebræos unicum versum constituunt, alii ita scribebant, Ἀπόλοιτο ἡ ἡμέρα, ἐν ᾗ ἐγεννήθην ἐν αὐτῇ, Καὶ ἡ νὺξ, ἐν ᾗ εἶπον, Ἰδοὺ ἄρσεν. Alii verò, ut patet è Codice, quem è libro Theclæ manu ex-arato edidit Patricius Junius, hoc modo:

Ἀπόλοιτο ἡ ἡμέρα, ἐν ᾗ ἐγεννήθην ἐν αὐτῇ.
Καὶ ἡ νὺξ, ἐν ᾗ εἶπον, Ἰδοὺ ἄρσεν.

Ibidem hæc verba, quæ in Textu Hebræo unicum ver-sum constituunt, alii ita scribebant, Ἀπενέγκοιτο αὐτὴν σκότος. Μὴ εἴη εἰς ἡμέρας ἐνιαυτῶν, μηδὲ ἀριθμηθείη εἰς ἡμέ-ρας μηνῶν, atque ita duos versus componebant. Alii ve-rò, ut Thecla, in tres versus dividebant, hoc modo:

Ἀπε-

Ἀπενέγκοιτο αὐτὴν ζκότ@,
Μὴ εἴη εἰς ἡμέρας ἐνιαυτῶν,
Μηδὲ ἀριθμηθείη εἰς ἡμέρας μηνῶν.

Capitis quinti verſus tertius dividitur in verſus, ſive commata octo, ut iis, qui Jobi Codicem Catenæ Patrum in Jobum annexum, & à Patricio Junio editum habent, videre licet. Eodem prorſus modo factum eſt à Librariis in reliquis Libris, qui ἐν εἴδει τῶν ςιχηρῶν ſcribebantur, ut in libris Novi Fœderis. Librarii enim ſententias & periodos in plura membra atque inciſa dividebant, ita ut ea verba, quæ hodie unum conſtituunt verſiculum, plures conſtituerent: quæcunque enim vel quæſtionem, vel reſponſum notant, omniaque periodorum inciſa, & membra, ea, inquam, omnia in totidem verſus diſtinguebantur. Matth. cap. II. hæc verba, *Et mittens illos in Bethlehem, dixit, Ite, & interrogate diligenter de puero; & cùm inveneritis, renunciate mihi, ut & ego veniens adorem eum,* hodie unum conſtituunt verſiculum: olim tamen à Librariis in quatuor verſiculos dividebantur, hoc modo: *Et mittens illos in Bethlehem, dixit, Ite, & interrogate diligenter de puero. Et cùm inveneritis, renunciate mihi, Ut & ego veniens adorem eum.* Vel iſto forſan modo:

Et mittens illos in Bethlehem, dixit,
Ite, & interrogate diligenter de puero.
Et cùm inveneritis, renunciate mihi,
Ut & ego veniens adorem eum.

Hodie caput primum Evangelii ſecundum Johannem in omnibus editionibus dividitur in verſiculos LI. vel LII. Habeo tamen Codicem antiquum, optima & eleganti manu exaratum, in quo diſtinguitur in verſus, ſive commata LXXXIX. quæ literis majuſculis, iiſque modò miniatis, modò cæruleis ſunt notata & ſeparata. Nemini igitur mirum videri debet, tantam extare inter veteres & hodiernas Editiones de verſuum numero diſſenſionem, tantamque τῶν ςιχομετρειῶν diverſitatem, cùm veteres, Græci præſertim, periodos in cola & commata dividerent, eáque aut majora, aut minora, pro rei argumento, aut ut cuique libitum erat. Hieronymum verò, cum librum Paralipomenon, & Jeſajæ Prophetæ Oracula novo ſcribendi genere deſcripſit, atque in verſuum cola diſtinxit, arbitramur, non tam Hebræorum morem amplexum eſſe, & verſus, qui in Codice Hebræo erant notati, interductu, atque tenui intervallo ſeparâſſe, quàm Græcorum inſtitutum in dividendis ſententiis, & periodis fuiſſe ſecutum, ut ea, quæ de Demoſthenis & Ciceronis libris, per cola & commata ſcriptis, indicare videntur. Utinam Codices Hieronymi manu exarati ad noſtra usque tempora perveniſſent, aut Librarii, qui Codicem ſacrum deſcripſerunt ex illius exemplari, interductus atque intervalla illa verſuum obſervâſſent, jam nullus eſſet hac de re ambigendi locus. Certum tamen eſt, Hieronymum eosdem ferè in ſuis Codicibus habuiſſe verſiculos, quos hodie habemus. Quod ipſius Hieronymi confirmamus teſtimonio. Pericope illa capitis III. Epiſtolæ ad Romanos, in qua pluribus S. Scripturæ locis probat Paulus, Judæos & Græcos peccato addictos eſſe, novem hodie conſtat verſiculis. Omiſſis duobus prioribus Editionis hodiernæ verſiculis, reliquos ad octonarium producit numerum Hieronymus, Præfat. in Comment. XVI. in Jeſajam. Locum integrum adducemus, ut videant eruditi, & harum rerum ſtudioſi, quo ſenſu *verſus* vocem uſurpent Patres, & quàm exiguum ac leve ſit diſcrimen inter verſuum Hieronymi diviſionem, atque hodiernam. *Illicò mihi non parvam,* inquit, *quæſtiunculam detuliſti, quod ſcilicet octo verſus, qui leguntur in Eccleſiis, & in Hebraico non habentur tertii decimi Pſalmi, Apoſtolus uſurpârit, ſcribens ad Romanos:* Sepulchrum patens eſt guttu rum. Linguis ſuis doloſè agebant. Venenum aſpi ſub labiis eorum. Quorum os maledictione & ama dine plenum eſt. Veloces pedes eorum ad effun dum ſanguinem. Contritio & infelicitas in viis eor Et viam pacis non cognoverunt. Non eſt timor D ni ante oculos eorum. *Quòd cùm audiſſem, quaſi à tiſſimo Pugile percuſſus eſſem, cœpi tacitus æſtuare, & porem mentis vultus pallore ſignare. Hebræus, inquiet ex Hebræis, ſecundum legem Phariſæus, eruditusq pedes Gamalielis, aut ignoravit hæc, aut eorum, qu cturi erant, abuſus eſt ignorantia? quorum alterum ineruditi; alterum callidi eſt ad malitiam, nec eju dixerit.* Etſi imperitus ſermone, non tamen ſcien *& iterum,* In ſimplicitate & ſinceritate annunciavi bis verbum. *Tandem in memet reverſus, unius diei tium poſtulavi, ut reſponſio mea nequaquam argum tum humani eſſet ingenii, ſed fructus aſſiduæ lectio Itaque ſcripturam omnem perluſtrans, animadverti, ut omnis penè ad Romanos Epiſtola de veteri ſtructa eſt ſtrumento, ſic & hoc teſtimonium de Pſalmis & Jeſaja contextum. Nam duo primi verſus,* Sepulchrum pat eſt guttur eorum, Linguis ſuis doloſè agebant, *qu Pſalmi ſunt. Illud autem, quod ſequitur,* Venenum a dum ſub labiis eorum, *centeſimi triceſimi noni Pſa eſt. Rurſumque quod dicitur,* Quorum os maledict ne & amaritudine plenum eſt, *de nono Pſalmo ſumt eſt. Tres autem verſiculi, qui ſequuntur,* Veloces pe eorum ad effundendum ſanguinem, Contritio & in licitas in viis eorum, Et viam pacis non cognoveru *in Jeſaja Propheta reperi, quos in decimo ſexto explan tionis ejus Libro, quem nunc dictare cupio, expoſitu ſum. Ultimus autem verſus, id eſt, octavus,* Non timor Dei ante oculos eorum, *in triceſimi quinti Pſal principio eſt.* Eundem verſuum numerum in hac ctione agnoſcit Sedulius Hibernenſis, in Collectio in Epiſt. ad Romanos: *Hi octo verſus,* inquit, *neque ap Hebræos, neque apud quenquam reperiuntur Interp tum, neque apud ipſos, qui LXX. Editionem habent V gatam. Et quæritur à quibusdam, cur Apoſtolus ad R manos horum faciat mentionem, neſcientibus de diver ſcripturarum locis, & maximè Pſalmorum hos eſſe te tus, & Apoſtolum Paulum in divinis ſcripturis eruditi ſimum, quod volebat exprimere, hinc inde ſingulos, v binos verſiculos texuiſſe.* Hi octo verſus iidem ſunt, a que hodierni, præter eum, qui nobis eſt tertius dec mus, quem Hieronymus, & qui eum ſequitur Sedulius in tres verſiculos diviſerunt. Atque inde conſtat ex guum in plerisque eſſe diſcrimen inter verſus, quos Hie ronymus, & qui poſt eum vixerunt Patres, in Codi cibus ſacris adnotaverunt, & eos, quibus hodie utimu Inde quoque patet id quod contendimus, in ςιχομετρεί Græca & Latina, *verſus,* non de lineis, ſed de verſiculis ſive membris, aut inciſis orationis & periodorum eſſ intelligendos. Quidni id *Verſus* ſignificet apud ſcripto res Chriſtianos, cùm eadem prorſus notione *verſicul* vox à Cicerone, non pro linea, ſed pro integra ſumatu ſententia, ſive longiore, ſive breviore? ut in Orat. pro Milone: *Quanquam quis hoc credat, Cn. Pompejum, juris publici, moris Majorum, rei denique publicæ peritiſſimum, cùm ſenatus ei commiſerit, ut videret, ne quid Respublica detrimenti caperet,* quo uno verſiculo *ſatis armati ſemper Conſules fuerunt, etiam nullis armis datis, hunc exercitu, hunc delectu dato, judicium exſpectaturum fuiſſe in ejus conſiliis vindicandis, qui vel judicia ipſa tolleret?* Et lib. XIII. epiſt. ad Atticum, epiſt. XLIX. *Scripto jam ſuperiore* verſiculo, *Eros mihi dixit, ſibi Murenam liberaliſſimè reſpondiſſe.* Conſule ipſum locum

m, & perſpicies, *verſiculum* illum plura complecti embra. Et Epiſt. IV. ad Brutum: *Breves tuæ literæ; eves dico? imò nullæ. Tribúsne* verſiculis *his tempori- Brutus ad me?* Vide Epiſtolam Bruti, ad quam re- ondet Cicero, & fateberis, pluribus, quàm trib. lineis nſtare. Hoc quoq; ſenſu *carminis* vocem uſurpat in rat. pro C. Rabirio: *Namq; hæc tua, quæ te hominem mentem popularémque delectant, I Lictor, colliga ma- : quæ non modò hujus libertatis, manſuetudinisque n ſunt; ſed ne Romuli quidem, aut Numæ Pompilii, ſed rquinii, ſuperbiſſimi ac crudeliſſimi Regis. Iſta ſunt uciatus* carmina, *quæ tu, homo lenis ac popularis, liben- ſimè commemoras, Caput obnubito. Arbori infelici ſuſ- ndito.* His rationibus, his argumentis, his exemplis, id de verſuum ſignificatione, uſu ac recenſione ſen- ndum ſit, ita liquidò & perſpicuè demonſtravimus, nulla jam de illis dubitatio, nullusque ſcrupulus acci- re, aut in Lectorum animis reſidere poſſint. Vide- nt tandem omnes, uſum verſiculorum, quibus hodie oque utimur, recentem non eſſe, ſed ab ipſo ſaltem ieronymi ſeculo ad noſtrum usque manâſſe ſeculum. que hæc illa ſunt, quæ doctiſſimus Crojus de hac con- verſia eruditiſſimè ſcripſit, quæque hîc quoque ex- re voluimus.

Στοιχεῖον.

Στοιχεῖον, *elementa*, ſunt

I. *prima principia*, ex quibus omnes res naturales mponuntur, quæ ſub cœlo ſunt. Veteres Gl. Στοιχεῖον, *mentum.* Heſychius: Στοιχεῖα, πῦρ, ὕδωρ, γῆ, καὶ ἀὴρ, ἐξ ὧν τὰ σώματα. *Elementa, ignis, aqua, terra & aër, quibus corpora.* De his conſulantur Phyſici. Hinc

1. Τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ θεοῦ, *elementa initii quiorum Dei* Hebr. V. 12. vocantur Catecheſεως reli- onis Chriſtianæ prima fundamenta, ſeu rudimenta, æ pueris & aliis Catechumenis addiſcenda tradeban- r. Ita interpretantur veteres. Theodoret. ad Apoſtoli cum, p. 417. Στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ θεοῦ, τοὺς ταπει- τέρους περὶ τοῦ χριστοῦ λόγους ἐκάλεσε. Τοῖς γὰρ μηδέπω τὴν ίστιν ἐσχηκόσι τελείαν, τὰ περὶ τῆς ἀνθρωπότητος προσέφε- μόνα τῆς ἀληθείας οἱ κήρυκες. Elementa initii eloquio- m Dei *vocavit humiliores de Chriſto ſermones. Illis im, qui nondum fidem perfectam habebant, ea ſola, quæ humanitatem pertinent, exponebant veritatis præco- s.* Idem in cap. VI. ad Hebræos, pag. 418. dicit Apo- lum vocare στοιχεῖα τῶν λογίων pœnitentiam, bapti- num, doctrinam de reſurrectione & ultimo judicio, que ſequenti illuſtrat ſimili, Καθάπερ γὰρ τοῖς μειρακίοις γραμματιστὴς πρῶτον ὑποδείκνυσι τῶν στοιχείων τοὺς χα- κτῆρας. οὕτως οἱ τῆς εὐσεβείας διδάσκαλοι ταῦτα πρῶτα ς πίστει προσιόντας παιδεύουσι. *Sicut enim pueris litera- r primùm tradit characteres elementorum: ita pietatis ctores hæc primùm docent eos, qui ad fidem accedunt.* odem prorſus modo Chryſoſtomus Homil. VIII. in nc Epiſt. pag. 467. Ἐνταῦθα στοιχεῖα ἀρχῆς τὴν ἀνθρω- ότητά φησιν· ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν ἔξωθεν γραμμάτων πρῶτον στοιχεῖα δεῖ μαθεῖν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν θείων λογίων πρῶτον ρὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἔδει διδάσκεσθαι. *Hoc loco* elementa itii *humanitatem dicit. Quemadmodum enim in ex- rnis literis primùm oportet diſcere elementa, ita hîc oque primùm eos doceri oportebat de humanitate.* Nec ter Theophylactus, pag. 918. Στοιχεῖα, τὰ περὶ τῆς ἀν- ωπότητος τοῦ χριστοῦ φησιν. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν ἔξωθεν γραμ- άτων τὰ στοιχεῖα πρῶτον δεῖ μαθεῖν, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα ῶτον περὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἔδει διδαχθῆναι, καὶ τοῖς τα- νοῖς ἐνεθισθῆναι, εἶτα τοῖς τῆς θεότητος προβῆναι, τε- οτέρας διανοίας δεομένοις. Elementa, *ea quæ ſunt de manitate Chriſti vocat. Ut enim in externis literis prima elementa diſcenda ſunt: eodem modo hîc primùm doceri oportet de humanitate Chriſti, atque humilibus aſ- ſueſcendum, deinde accedendum eſt ad ea, quæ ſunt Dei- tatis, quibus perfectiore intellectu opus eſt.* Photius quo- que apud Oecumenium, pag. 822. de humanitate expli- cat: Στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς, τὴν ἐνανθρώπησιν λέγει. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν γραμμάτων πρῶτον τὰ στοιχεῖα μανθάνομεν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν θείων λογίων ἔδει πρῶτον τὰ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως διδάσκεσθαι. ταῦτα γὰρ ταῖς ἀπίστοις καὶ νηπίαις ἀκοαῖς χωρητά. Elementa initii, *incarnationem dicit. Quemadmodum enim in literis primùm elementa diſcimus: ita etiam in divinis eloquiis oportebat primùm doceri ea, quæ ad in- carnationem pertinent: ea enim infideles & imbecillæ au- res capere poſſunt.* Affert verò idem eodem loco aliam quoque interpretationem, poſteriori ex Theodoreto allatæ geminam: Ἔστι στοιχεῖα ἀρχῆς λογίων τοῦ θεοῦ τὸ ἀπο- τάξασθαι τῷ Σατανᾷ καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, τὸ πιστεῦσαι ἐπὶ θεὸν, τὸ βαπτισθῆναι, τὸ λαβεῖν πνεῦμα ἅγιον, τὸ εἰδέναι νεκρῶν ἀνάστασιν, τὸ πιστεύειν ὅτι ἔσται κρίσις. Elementa initii eloquiorum *Dei ſunt, renunciare Satanæ & operi- bus ejus, credere in Deum, baptizari, accipere Spiritum San- ctum, ſcire reſurrectionem mortuorum, credere fore judici- um.* Hæc elementa aliàs vocantur *Lac.* Vide in vo- ce Γάλα, num. II. ſub lit. a.

2. Στοιχεῖα τοῦ κόσμου, *elementa mundi*, Paulo ſunt ce- remoniæ legales, quibus Deus Eccleſiam Judaicam eru- diit, quaſi ſub pædagogo pueris ſeu diſcipulis ſuis rudi- menta addiſcenda tradente, ad Gal. IV. 3. & Coloſſ. II. 8. Ad priorem locum Chryſoſtomus per *elementa mundi* intelligit νουμηνίας καὶ σάββατα, *novilunia & ſabbata.* Chry- ſoſtomum imitatur Theophylactus, qui tamen aliam quoque interpretationem, non minùs commodam af- fert, his verbis: Τινὲς δὲ στοιχεῖα, τὸν στοιχειώδη καὶ εἰσαγωγι- κὸν νόμον ἐνόησαν. *Nonnulli per elementa, elementalem & introductoriam legem intellexerunt.* Theodoretus, pag. 278. Στοιχεῖα τοῦ κόσμου τὰς νομικὰς παρατηρήσεις ἐκάλεσεν, ἐπειδήπερ ἀπὸ ἡλίου καὶ σελήνης νύξ τε καὶ ἡμέρα τελεῖται ἀπὸ δὲ ἡμερῶν ἑβδομάδες, καὶ μῆνες, καὶ ἐνιαυτοὶ συνίστανται, ὁ δὲ νόμος καὶ σάββατα, καὶ νουμηνίας, καὶ ἐνιαυσιαίους ἑορτὰς, καὶ ἐνι- αυτῶν ἑβδομάδας φυλάττειν ἐκέλευσεν. Elementa mundi *legales obſervationes appellavit, quandoquidem à Sole & Luna nox & dies perficitur, à diebus autem hebdomadæ, & menſes, & anni conficiuntur: lex autem, & ſabbata, & novilunia, & feſta anniverſaria, & annorum hebdo- madas ſervare juſſit.* Gennadius apud Oecumenium, pag. 597. Στοιχεῖα τοῦ κόσμου ἢ τὸν στοιχειώδη καὶ εἰσαγωγικὸν νόμον, ἢ στοιχεῖα καλεῖ, ἡμέρας, ὕδωρ, πῦρ, ὧν ἦσαν ἐκ τοῦ εἰς δουλείαν ὑπαγαγόντος νόμου αἱ παρατηρήσεις· ἡμερῶν μὲν, ἔν τε σαββάτοις, καὶ νεομηνίαις καὶ περιτομαῖς· ὕδατος δὲ, ἐν ταῖς σωματικαῖς ἁγνείαις καὶ βαπτισμοῖς· πυρὸς δὲ, ἐν τῷ μὴ ἀνα- καίειν πῦρ ἐν τοῖς σαββάτοις, ἀλλ' ἕωλα ἐσθίειν. Elementa mundi *vocat vel elementalem & introductoriam legem: vel elementa vocat dies, aquam, ignem, quorum erant ob- ſervationes ex lege in ſervitutem deducente: dierum qui- dem, in ſabbatis, & noviluniis & circumciſionibus: aquæ verò, in corporalibus luſtrationibus & lotionibus: ignis autem, quòd in ſabbatis ignem non accenderent, ſed heſter- na comederent.* Ad poſteriorem locum Theodoretus, pag. 352. Στοιχεῖα τοῦ κόσμου, τὴν τῶν ἡμερῶν παρατήρησιν ἐκάλε- σεν· ἀπὸ γὰρ ἡλίου καὶ σελήνης ἡμέραι καὶ νύκτες. Elementa mundi *obſervationem dierum vocavit: ex Sole enim & Luna procedunt dies & noctes.* Theophylact. p. 648. Στοι- χεῖα κόσμου ἥλιον καὶ σελήνην λέγει, δι' ὧν δοκοῦσιν αἱ ἡμέραι τοιῶσδε ἢ τοιῶσδε διακεῖσθαι. καὶ οὐκ εἶπεν, ἡμερῶν παρατηρή- σεις, ἀλλὰ τοῦ κόσμου παντὸς μέμνηται, ἵνα τὸ εὐτελὲς ἐκ περιουσίας δείξῃ. Εἰ γὰρ ὁ κόσμος ὅλος οὐδὲν, πολλῷ μᾶλλον τὰ στοιχεῖα. Elementa mundi *Solem Lunámque dicit, per quæ viden- tur dies hoc vel illo modo ſe habere. Nec dixit, dierum obſer-*

servationes, sed mundi totius meminit, ut vilitatem ejus abundè demonstret. Si enim mundus totus nihil est, multò magis elementa. Proinde στοιχεῖα τοῦ κόσμου, in locis citatis, vocantur ceremoniæ legales, quia versabantur circa res externas & visibiles, puta, ablutiones, cibum, potum, dies festos, & circumcisionem ipsam, quæ fiebat in carne, & præcipua erat omnium ceremoniarum legalium. Nec tantùm appellantur στοιχεῖα τοῦ κόσμου, sed etiam ad Gal. IV. 9. ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα, *elementa infirma & egena*, id est, interprete Theophylacto, p. 472. τὰ μηδεμίαν δύναμιν ἔχοντα πρὸς τὰ προκείμενα ἀγαθὰ, μηδὲ ἰσχύοντα πνευματικῶς ὠφελῆσαι· ἅμα δὲ καὶ ὡς ἐστερημένα νοῦ καὶ αἰσθήσεως καὶ ζωῆς, πτωχὰ ταῦτα καλεῖ καὶ ἀσθενῆ, κἂν Ἕλληνες ἀπαρέσκωνται, *quæ nullum robur habent ad proposita nobis bona, & quæ spiritualiter prodesse non possunt. Simul autem tanquam intellectu & sensu, adeóque vita orbata essent*, egena *hæc vocat &* infirma, *etiamsi hoc Græcis displiceat.* Oecumen. p. 598. Ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ αὐτὰ καλεῖ, οὐ διὰ τὴν εὐτέλειαν αὐτῶν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐστερῆσθαι νοῦ καὶ ζωῆς καὶ αἰσθήσεως. Infirma & egena *illa vocat, non propter eorum vilitatem, sed quòd orbata sint intellectu & vita & sensu.*

II. Στοιχεῖα non solùm elementa sunt, sed etiam *imagines, figuræ, typi, moduli.* Suidas: Στοιχεῖα, αἱ εἰκόνες καὶ διαπλάσεις τῶν ὀνείρων, αἱ δὲ ὀλίγου, ἢ πολλοῦ χρόνου τὴν ἔκβασιν ἔχουσαι. *Elementa, imagines & formæ somniorum, quæ intra breve aut longum tempus eventum sortiuntur.* Apud Epiphanium στοιχεῖα etiam legimus pro ipsis signis Zodiaci, & ipsorum signorum figuris, quas δεκανὰ Ægyptii vocabant, Hebræi פנים, id est, *facies*, Græci Astrologi πρόσωπα. Epiphanius, ut dixi, στοιχεῖα, id est, μορφώσεις, vel εἰκόνας. In hæresi Pythagoræorum, quæ ordine VII. p. 12. Ὀφθαλμοὺς δὲ αὐτοῦ, καὶ τὰ ἄλλα ὥσπερ ἐν ἀνθρώπῳ, ἥλιον καὶ σελήνην, καὶ τὰ ἄλλα ἄστρα, καὶ τὰ κατ' οὐρανὸν στοιχεῖα. Cornarius interpretatur: *Oculos verò ipsius*, nempe cœli, *esse velut in homine, Solem & Lunam, ac reliqua sidera, & in cœlo elementa.* Imò στοιχεῖα hìc sunt *imagines: signa* enim *Zodiaci* ita vocat, & *signorum Decanos.* Sic enim alio loco interpretatus est in hæresi Pharisæorum, quæ ordine est XVI. p. 21. Καὶ τὰ ματαίως νομιζόμενα εἰς ἀριθμὸν στοιχείων παρὰ τοῖς πεπλανημένοις ὀνόματα, ἃ ζώδια καλοῦσιν. Ubi iterum Cornarius: *Et nomina apud erroneos illos inaniter in elementorum numerum recepta, quæ animalia vocant.* Hìc iterum στοιχεῖα non sunt *elementa*, sed *imagines.* Nam ζώδια etiam vocati sunt illi *Decani*, cùm ζώδιον omnem μόρφωσιν significet. Unde ζώδια *sigilla* in Glossis.

Στοιχειόω.

Quemadmodum στοιχεῖα apud Grammaticos sunt *elementa.* Hesychius γράμματα vocat, ex quibus syllabæ componuntur: item *rerum & artium prima fundamenta & principia:* ita στοιχειόω est *elementa doceo, rudimentis instituo, erudio principiis seu primordiis alicujus artis, doceo artis incunabula.* Veteres Gl. Στοιχειῶ, *littero.* Hesychius: Στοιχειούμεθα, διδασκόμεθα, κατὰ τὴν τάξιν. *Ordine docemur.* Στοιχειουμένοις, διδασκομένοις. *Qui docentur.* Isidorus Pelusiota: Τοῖς πρώτοις γράμμασι στοιχειούμενοι παῖδες. *Primis elementis instituti pueri.* Ignatius epist. ad Ephes. p. 220. Ὑμεῖς ἐστε τοιοῦτοι, ὑπὸ τοιῶνδε παιδευτῶν στοιχειωθέντες. *Vos estis ejusmodi, à talibus instructoribus eruditi.* Constitut. Apostol. lib. VI. cap. XVIII. p. 953. Τοὺς κατηχουμένους στοιχειώσαντες βαπτίσατε. *Postquam Catechumenos prima Religionis Christianæ elementa docuistis, eos baptizate.* Lib. VII. cap. XXVI. p. 980. Εἴ τις κατ' ἄγνοιαν μεταλάβοι, τοῦτον τάχιον στοιχειώσαντες μυήσατε. *Si quis S. Cœnam per ignorantiam sumserit, ille citò elementis Christianæ religionis instituendus ac baptizandus est.* Libri ejusd. cap. XL. titulus est: Ὅπως χρὴ τοὺς κατηχουμένους στοιχειοῦσθαι. *Quomodo Catechumeni primis e mentis Religionis Christianæ instituendi sint.* Confer ve bum Μεταστοιχειόω.

Στοιχείωσις.

Hesychius: Στοιχείωσις, διατύπωσις, ἡ πρώτη μάθησ *Informatio, vel prima institutio.* Suidas: Στοιχείωσ ἀκριβεστάτη ἐπιτομὴ, ἡ πρώτη μάθησις, ἤτοι διάταξις. *A curatissimum* docendi *compendium, prima disciplina dispositio*, & ad discendum præparatio. Athanas. Or de Incarnat. Verbi, t. I. p. 109. στοιχείωσιν καὶ χαρακτῆ τῆς κατὰ Χριστὸν πίστεως, *rudimentum & documentum fidei Christum* vocat. Origenes Philocaliæ c. I. p. 6. Πειραθ μεν ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Χριστοῦ λόγον, τουτέστι, τῆς στοιχει σεως, ἐπὶ τὴν τελειότητα φέρεσθαι, ἵνα ἡ τοῖς τελείοις λαλουμ σοφία καὶ ἡμῖν λαληθῇ. *Relicto sermone initiorum Chri hoc est, primis elementis, ad perfectionem omni content ne animi feramur, ut ea quæ perfectis edisseritur sapien & nobis exponatur.* Ibid. c. III. p. 24. Ὡς τὰ κβʹ στοιχ εἰσαγωγὴ δοκεῖ εἶναι εἰς τὴν σοφίαν καὶ τὰ θεῖα διδάγματα τ χαρακτῆρσι τούτοις ἐντυπούμενα τοῖς ἀνθρώποις· οὕτω σ χείωσίς ἐστιν εἰς τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ καὶ εἰσαγωγὴ εἰς τὴν γνῶ τῶν ὄντων τὰ κβʹ θεόπνευστα βιβλία. *Ut duæ & viginti teræ introductio ad sapientiam & divinam doctrinam formis impressam hominibus esse videntur: sic ad sapie tiam Dei & rerum notitiam rudimentum sunt atque troductio duo & viginti divinitus inspirati libri.* Ap Dionys. Areopag. c. II. de div. Nomin. sect. IX. pag. 42 sunt θεολογικαὶ στοιχειώσεις, *Theologica rudimenta* vel e *menta.* Atque talis στοιχείωσις Clem. Alexandr. lib. V Strom. p. 646. dicitur στοιχειώδης διδασκαλία, *element lis doctrina.* Ibid. p. 645. Græcorum Philosophiam di esse στοιχειωτικήν τινα καὶ προπαιδείαν τῆς ἀληθείας, *eleme talem Philosophiam, & veluti disciplinam præcedentem v ritatem.* Et lib. V. Strom. pag. 569. vocatur στοιχει τικὴ τῶν παίδων διδασκαλία, *puerorum doctrina, quæ ve satur circa elementa.*

Στοίχημα.

Lexica non habent. Est autem στοίχημα apud Jur consultos *conventio, pactum.* Sic usurpat Arsenius Synopsi Canonum, Can. CXV. Ὅτι οὐ δεῖ κληρικὸν ἐγγύ διδόναι, ἢ γοῦν στοιχήματα ποιεῖν ἐν ἱπποδρομείῳ, ἢ ἐν παιγ τινί. *Quòd non oporteat Clericum fidejussiones dare, conventiones & pacta facere in circo, aut in aliquo ludic* Descendit à στοιχέω, apud Hesychius interpretatur ζυ γῶ, *coaduno:* unde apud Harmenopulum, lib. I. tit. VI §. 1. *pacta & conventiones*, στοιχηθέντα dicuntur. Q στοιχεῖν est *adhærere alicui & conjungi*, ut στοιχεῖν τοῖς ἴχ σι, *vestigiis insistere*, apud S. Paulum, hinc jam στοίχημ *pactum*, cui necessariò standum est & acquiescendum.

Στρατεία.

Propriam hujus vocis *significationem*, utpote not simam, sicco pede transeuntes, *impropriam* paucis atti gimus.

I. Ita στρατεία non notat *militiam armatam*, aut *m litum præfecturam*, sed *civilem militiam*, hoc est, *ma stratum*, vel *dignitatem*, ἀρχὴν, ἀξίαν. *Militare* enim iam dicuntur, quicunque munus aliquod, officium ve palatio, aut comitatu Principis gerunt, & aliqua dig tate, aut administratione funguntur. Ambros. serm. V *Non enim tantùm de iis militantibus Scriptura loquitu qui armatâ militiâ detinentur, sed quisquis militiæ cing lo utitur, dignitatis suæ miles adscribitur.* Cicero p Murena: *Nec solos nostro imperio militare credimus ill qui gladiis, clypeis & thoracibus nituntur: militant ca sarum patroni, qui gloriosæ vocis confisi munimine la rantii*

atium spem, vitam & posteros defendunt. Hoc sensu c vox sumitur Can. LXXXIII. Apostol. Ἐπίσκοπος ἢ εσβύτερος ἢ διάκονος στρατείᾳ σχολάζων, καὶ βουλόμενος ἀμτερα κατέχειν, Ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν καὶ ἱερατικὴν διοίκησιν, θαιρείσθω. *Episcopus, vel Presbyter, vel Diaconus, exerui vacans, & utrumq; obtinere volens, Romanum sc. mastratum, & sacerdotalem administrationem, deponatur.* l hæc verba Zonaras, p. 81. Στρατείαν ἐνταῦθα οὐχ ὅπλων ταχείρισιν, ἢ προστασίαν στρατιωτῶν οἶμαι τὸν κανόνα λέγειν, λὰ στρατιωτικῶν πραγμάτων διοίκησιν, οἷον σιτηρεσίων στρατικῶν διανέμησιν, ἢ τροφῶν στρατιώταις ἀφωρισμένων οδοχὴν, ἢ στρατολογίαν, ἢ καὶ διοικήσεις ἄλλας τινὰς, ἃς καὶ οἱ λιτικοὶ νόμοι στρατείας εὑρίσκονται ὀνομάζοντες. *Militiam c loco non existimo Canonem dicere armorum tractanem, aut militum præfecturam, sed rerum militarium ministrationem, ut militarium commeatuum distribunem, aut stipendiorum militibus assignatorum receptiom, vel delectum militum, aut etiam alias administranes, quas etiam leges politicæ militias appellare solent.* l eundem Canonem Balsamon, p. 278. per τοὺς στρατείᾳ ολάζοντας intelligit τοὺς διοικητὰς τῶν στρατιωτικῶν σιτηρεων, πραγμάτων καὶ στρατολογιῶν, *eos, qui militares commeus administrant, & expeditionis militaris rationem dunt.* Eodem sensu hæc vox sumitur Can. VII. Caled. quem vide.

II. Καλοὶ στρατιῶται Ἰησοῦ Χριστοῦ specialiter vocantur inistri Ecclesiæ, II. Tim. II. 3. quos στρατεύειν oportet τὴν λὴν στρατείαν, de qua idem Apostolus I. Timoth. I. 18. od est οὐ κατὰ σάρκα στρατεύεσθαι, II. Cor. X. 3. τὸν ἀγῶνα τὸν λὸν ἀγωνίζεσθαι, II. Tim. IV. 7. Seneca epist. XCVI. *vere, militare est.* Vide in Πόλεμος, num. II.

Στρατιώτης.

Ministri Ecclesiæ vocantur στρατιῶται Ἰησοῦ Χριστοῦ, *mies Jesu Christi*, II. Tim. II. 3. ubi Apostolus discipulum um monet, Σὺ οὖν κακοπάθησον ὡς καλὸς στρατιώτης Ἰησοῦ ιστοῦ. Vulgatus: *Labora sicut bonus miles Christi Jesu.* za: *Feras laborem.* Nec tamen veteris rejicienda inrpretatio. Κακοπάθεια enim, juxta veteres Glossas, est *xatio, labor.* Hinc ergo κακοπαθεῖν est *vexari, laborare.* verbum *laborare* sæpe significat *vexari, afflictionem re.* Cicero ad Brutum: *Ingravescit indies intestinum alum, nec externis hostibus magis, quàm domesticis labomus*, id est, vexamur, opprimimur. Idem pro Cluen-, *Ex invidia laborare.* Ad locum Apostoli faciunt a Senecæ, epist. LI. de Catone: *Habitaturum* (eum) *putas unquam fuisse in Utica, ut præternavigantes adulras dinumeraret, & aspiceret tot genera cymbarum vas coloribus picta, & fluitantem toto lacu rosam?* &c. *onne manere ille intra vallum maluisset, quàm unam ctem inter talia duxisse?* Apud eundem, epistolâ XVII. Attalus Philosophus, *Malo me fortuna in caris suis quàm in deliciis habeat.* Hîc *in castris haberi*, est στρατιώτης κακοπαθεῖν. Imp. Severus apud Herodian. II. Δοκίμιον στρατιωτῶν κάματος, οὐ τρυφή. In l. 1. ff. de t. milit. *Milites appellantur à malitia, id est, duritia,* &c. Augustin. ad Ps. XXXVI. de militibus agens, *Quanta ra tolerant! quæ itinera!* Tertull. ad Martyres: *Nemo les ad bellum cum deliciis venit, sed te papilionibus peditis & substrictis, ubi omnis duritia, imbonitas & inavitas consistit.* Omnes pii vocantur στρατιῶται τῆς ἀληθοῦς σεβείας, *milites veræ pietatis.* Euseb. Præparat. Evang. XIII. c. VII. p. 388. Καὶ ταῦτα δὲ ἁρμόζει ἐπὶ τῇ τῶν θεοφιν τελευτῇ, οὓς στρατιώτας τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας οὐκ ἂν ἁμάρ εἰπὼν παραλαμβάνεσθαι. Ὅθεν καὶ ἐπὶ τὰς θήκας αὐτῶν ἔθος ὶν παριέναι, καὶ τὰς εὐχὰς παρὰ ταύταις ποιεῖσθαι, τιμᾶν τὰς μακαρίας αὐτῶν ψυχὰς, ὡς εὐλόγως καὶ τούτων ὑφ' ἡμῶν ομένων. Hæc verba Bellarm. lib. III. de Sanctis, c. IX. hunc in modum Latinè refert: *Nos veræ pietatis milites, ut Dei amicos honorantes ad monumenta illorum accedimus, votaq; illis facimus tanquam viris sanctis, quorum intercessione ad Deum non parùm juvari profitemur.* Observa immanem, ac propè dixerim λῃστρικὴν in vertendis Græcis autoribus audaciam. Si Græcum potiùs contextum, quàm Trapezuntii versionem consuluisset Bellarminus, facilè deprehendisset integrum locum ita vertendum esse: *Hæc verò*, nempe quæ ex Platone recitata erant de honorandis defunctis in bello fortibus viris, *Dei amantium morti competunt, quos milites veræ pietatis si dixeris, minimè errabis. Unde etiam ad sepulchra eorum accedere solemus, & ad ea precari, eorumq; beatas animas honorare: idque optima ratione à nobis fieri putamus.*

Στρατόπεδον.

Imperatoris comitatum & aulam vocabant *castra* & στρατόπεδον. Sic accipe τὸ θεῖον στρατόπεδον epist. CX. ap. Synes. Chrysost. Hom. XXXII. ad populum Antiochenum: Ἕως γὰρ οὗτος ἐφθέγγετο, ὁ βασιλεὺς ἦν ἐν πενίᾳ πολλῇ μετὰ τοῦ στρατοπέδου παντός. *Nam quousq; vocem hic emitteret, in multa paupertate Imperator cum totis castris versabatur.* In Conc. Sardic. aliquoties hoc sensu legitur. Can. VII. Πολλοὶ τῶν ἐπισκόπων οὐ διαλείπουσιν εἰς τὸ στρατόπεδον παραγενόμενοι. *Multi Episcopi non intermittunt ad castra accedere.* Balsamon ad hunc Can. p. 863. εἰς τὸ στρατόπεδον παραγίνεσθαι, exponit πρὸς βασιλέα ἀπέρχεσθαι, *ad Imperatorem proficisci.* Item, εἰς τὸ στρατόπεδον, ἤγουν ἔνθα ὁ βασιλεὺς διάγει, παραγίνεσθαι. *In castra, seu ubi Imperator degit, accedere.* Eodem sensu legitur Canone sequenti. Et Can. XXI. ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἀπιέναι, *in castra proficisci*: id est, interprete Zonara, πρὸς βασιλέα ἀπιέναι, *ad Imperatorem proficisci.* Confer vocem Κομιτάτον.

Στρεβλόω.

Veteres Gl. Στρεβλῶ, *pravo.* A στρεβλὸς, quatenus est καμπύλος, σκολιὸς, *distortus, incurvus*, ut interpretatur Hesychius: & significat *detorqueo, perverto.* Hoc sensu usurpatur II. Petri III. 16. Ἃ οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀστήρικτοι στρεβλοῦσι. *Quæ indocti parumq; stabiles detorquent.* Oecumenius exponit ἐνδιαστρόφως ἐξαγγέλλονται, *perversè annunciant.* Epiphan. pro eo habet διαστρέφουσι. Sic enim hæresi XXX. p. 69. Ἅτινά ἐστι βαθέα καὶ δυσερμήνευτα, ἃ οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀστήρικτοι διαστρέφουσι τῇ ἑαυτῶν ἀγνωσίᾳ. *Quæ sunt profunda & interpretatu difficilia, quæ indocti parumque stabiles suâ ignorantiâ pervertunt, detorquent.* Usitatiorem hujus verbi significationem Lexica exhibent.

Στῦλος.

I. *Explicatio Nominis.* Στῦλος, *columna*, præter propriam significationem, *metonymicè* pro eo sumitur, quod figuram columnæ refert. Sic στῦλος νεφέλης καὶ πυρὸς, *columna nubis & ignis*: quæ fuit Israëlitis præsentiæ Dei signum & symbolum. Clem. Alex. Strom. I. pag. 348. Σημαίνει ὁ στῦλος, τὸ ἀνεικόνιστον τοῦ Θεοῦ. ὁ δὲ πεφωτισμένος στῦλος, πρὸς τῷ τὸ ἀνεικόνιστον σημαίνειν, δηλοῖ τὸ ἑστὸς καὶ μόνιμον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ ἄτρεπτον αὐτοῦ φῶς, ἀσχημάτιστον. Significat columna, *Dei imaginem effingi non posse. Illuminata autem columna, præter hoc quod significat non posse effingi imaginem, Dei quoque stabilitatem significat ac firmitatem, & immutabilem ejus lucem, quæq; non potest figurari.* Cyrill. Alex. lib. III. de Adorat. p. 84. *columnam nubis & ignis de Christo explicat*, dum sic scribit: Ἐγράφετο δι' ἀμφοῖν ὁ Χριστός. πρῶτον μὲν ὅτι στῦλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας ἐστίν· ἀκατάσειστός τε καὶ ἄθραυστος παντελῶς, καὶ ἀνέχων ὑψοῦ τὴν γῆν. ἀπηλλάγμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ τοῦ φρονεῖν τὰ σαρκὸς καὶ τοῖς ἐπιγείοις ἐγκαλινδεῖσθαι κακοῖς. Per utramque Christus adumbrabatur. *Primùm quidem, quia columna & stabilimentum veritatis est: inconcussus etiam*

prorsus & infractus, & in sublime tollens terram. In Christo enim liberati sumus, ne sapiamus ea quæ carnis sunt, & ne in terrenis volutemur malis. Ita quidem illi allegoricè magis, quàm propriè. Notum autem est, Deum interdiu in columna nubis, noctu verò in columna ignis duxisse & protexisse Israëlitas: ad quod alluditur Jes. IV. v. 5. Σκιάσει νεφέλη ἡμέρας, καὶ ὡς καπνοῦ καὶ φωτὸς πυρὸς καιομένου νυκτὸς, πάσῃ τῇ δόξῃ σκεπασθήσεται. *Obumbrabit nubes per diem, & tanquam fumo, & luce ignis ardentis per noctem, omni gloria protegetur.* Ad quæ Theodoretus: Ἡνίκα τὸν Ἰσραὴλ ὁ Θεὸς ἠλευθέρωσε τῆς τῶν Αἰγυπτίων δουλείας, ἦγεν αὐτὸν νεφέλης ἐπικειμένης· καὶ νύκτωρ μὲν δᾳδούχούσης, καὶ τοῦ φωτὸς χορηγούσης τὴν χρείαν· μεθ' ἡμέραν δὲ, σκηνὴν καὶ ὄροφον μιμουμένης, καὶ τὴν ἡλιακὴν ἀκτῖνα τὸ λυποῦν ἀπειργούσης. *Quando Deus liberavit Israëlem ab Ægyptiorum servitute, duxit illum sub nube, noctu quidem lucente & luminis usum præbente, interdiu verò, tecti instar ac tabernaculi, radiorum solarium molestias propellente.* Huc etiam pertinet illud Psal. CV. 39. Διεπέτασε νεφέλην εἰς σκέπην αὐτῶν, καὶ πῦρ τοῦ φωτίσαι αὐτοῖς τὴν νύκτα. *Expandit nubem in protectionem eorum, & ignem ut luceret eis per noctem.* Ubi iterum Theodoretus, p. 822. Ἡ γὰρ αὐτὴ νεφέλη σκηνὴ μὲν αὐτοῖς μεθ' ἡμέραν ἐγένετο, καὶ τὴν ἀκτῖνα ἐκώλυε τὸ λυποῦν· νύκτωρ δὲ πυροειδὴς αὐτοῖς γινομένη, τοῦ φωτὸς αὐτοῖς ἐχορήγει τὴν χρείαν. *Eadem enim nubes interdiu ipsis umbraculum erat, molestiamq; Solis radiorum prohibebat: nocte verò ignis speciem referens, luminis usum suppeditabat.*

II. *Usus columnarum* est ad fulciendum & ornandum. Hinc στῦλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας, *columna & stabilimentum veritatis* dicitur Ecclesia I. Timoth. III. v. 15. De quo loco, cùm sit vexatissimus; paulò distinctiùs agendum.

1. Quidam hoc *de Christo* dictum intelligunt, in quibus est Procopius, & quorum is scripta compilavit. Cujus hæc sunt verba ex Commentariis in Exodum. *Interdiu in columna nubis ostendebat ipsis viam, noctu in columna ignis, utræq; columnæ repræsentabant Christum. Est enim hic columna & stabilimentum veritatis, sustinens nos supra terram.* Simile quid suprà ex Cyrillo allatum: cui etiam sequentia tribuuntur in Catena in Exodi cap. XIV. Χριστὸς προηγεῖτο τῶν ἐξ Ἰσραὴλ ἐν εἴδει πυρὸς ὡς ἐν τῷ κατακρίνοντί τε καὶ κολάζοντι νόμῳ· κολάσεως γὰρ σημεῖον τὸ πῦρ. ἡμῶν δὲ ἐν εἴδει νεφέλης ὡς ἐν τύπῳ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος καὶ τοῦ διὰ ὕδατος σωτηρίας· ἢ οὐχ ὕδωρ ἡ νεφέλη; *Christus præcedebat Israëlitas in specie ignis, ut in condemnante & puniente lege: ignis enim pœnæ signum est: nos verò in specie nubis ut in typo sancti Baptismi & salutis per aquam: vel, annon nubes aqua est?* Eadem est sententia Epiphanii. Sic enim ille hæresi LXIX. quæ est Ariomanitarum, p. 324. *Christus appellatur columna,* ἐπειδὴ αὐτός ἐστιν ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας, *quoniam ipse est stabilimentum veritatis: nubes,* ἐπειδὴ ἐσκέπασε τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, *quoniam filios Israël protexit.* Vel, στῦλος, διὰ τὸ φωτεινὸν τοῦ πυρὸς ὃ ἐφώτισεν ἐν τῇ ἐρήμῳ. *Columna propter lucidum ignem, qui luxit in deserto.* Et in Ancorato, p. 488. Στῦλος, ὅτι αὐτός ἐστι τῆς ἡμετέρας πίστεως ἑδραίωμα. *Columna, quia ipse est fidei nostræ stabilimentum.* Horum verò sententia minùs commoda est, quia nulla ratione contextus Apostolici series sensum hunc admittere videtur.

2. Non desunt, *qui ad Timotheum ipsum* verba hæc sentiant referenda: quod & Erasmus ad hunc locum jam olim monuit. Στῦλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας, inquit, *ad Ecclesiam referenda sunt, non ad Timotheum, sicut quidam opinantur. Nam illam vocat columnam & basim ac sedem veri. Ac in eum sanè sensum citat locum hunc Augustinus, exponens Psalmum quadragesimum septimum.* Hactenus Erasmus. Ita etiam vir acutissimus, monente Clar. Gatakero in Cinni sui cap. XX. Guil[...] mus Chillinsvorthus, Anglus, in tractatu de tuta &[...] lutari Protestantium Religione, adversus Pontifici[...] quendam, part. I. cap. III. §. 76. *Ecclesiam,* inquit, *do[...] cilio confert Apostolus; Timotheum columnæ in hoc co[...] catæ.* Interpretationem hanc his probat rationib[...] 1. Cùm *Ecclesiam domum* antè nuncupâsset, haud [...] congruum videri, ut eandem confestim *columnam* [...] ceret. 2. Apostolum eundem, aliis *Ecclesiæ proceri[...]* sive membris præcipuis, *columnæ* nomen alibi tribui[...] Certè ad Galatas II. 9. οἱ δοκοῦντες στῦλοι εἶναι, de Pet[...] Johanne & Jacobo dixit, hoc est, *qui columnæ esse [...] debantur,* vel *erant* etiam. Ita Græcus Scholiastes: [...] ὄντες στῦλοι τῆς πίστεως, καὶ πᾶσι δοκοῦντες. *Qui fidei co[...] mnæ & erant, & quibusque videbantur.* Cui adjici[...] test, quòd & per Johannem Christus unicuique polli[...] tur, qui fidelis perstiterit, se hunc facturum στῦλον ἐν [...] ναῷ τοῦ Θεοῦ, *columnam in Templo Dei,* Apoc. III. 12. [...] Andreas Cæsariensis, pag. 20. Εἰκότως δὲ εἶπε ποιήσαι [...] νικῶντα στῦλον ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ. ὁ γὰρ νικητὴς τῶν ἐναντ[...] δυνάμεων, στῦλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἐκκλησίας καθίστατ[...] ἀκίνητον ἐν αὐτῇ τὴν βάσιν ἔχων κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολ[...] *Meritò autem dixit, se vincentem facturum column[...] in templo Dei. Nam qui adversarias potestates debe[...] verit, columna & stabilimentum Ecclesiæ constituit[...] utpote immotum juxta divinum Apostolum fundam[...] tum in illa habens.* 3. *Ellipsin particulæ* ὡς *familia[...] esse.* Hoc etiam verum esse, patet ex Genes. XLIX. v[...] *Judas catulus leonis,* hoc est, catuli leonis instar. Et [...] Dane pariter Deuter. XXXIII. 22. Psal. XI. 1. צפור [...] *vola passer,* sive *avicula,* hoc est, sicut passer; ubi LX[...] ὡς στρουθίον, particulâ ὡς expressâ. Sic & exteri. Flac[...] in Arte,

Nec verbum verbo curabis reddere, fidus.

Interpres. Id est, tanquam fidus interpres. Et Pers[...] Sat. V.

- - - *Soleâ, puer, objurgabere rubrâ.*

Id est, tanquam puer, soleâ verberabere, cædêre. [...] merus Iliad. ω, v. 258.

- - - Ὃς θεὸς ἔσκε μετ' ἀνδράσιν.

Qui deus erat inter viros. Id est, tanquam Deus. [...] enim Eustathius: Δεῖ κἀνταῦθα προσυπακούειν συνήθω[...] ὡς, ἵνα λέγῃ, ὡς θεὸς ἦν. *Oportet etiam hic subaudire [...] consuetudine particulam* sicut, *ut sensus sit,* sicut deus e[...] Quod & ex proximè adjectis illis confirmat,

- - - - - - - - - Οὐδὲ ἐῴκει
Ἀνδρός γε θνητοῦ παῖς ἔμμεναι, ἀλλὰ θεοῖο.

Neque videbatur viri mortalis filius esse, sed dei.

Posset tamen alia, nec ea minùs familiaris, ellipsis e[...] ut dicatur, non ὡς στῦλος, sed στῦλος ὤν. Partic[...] enim veri substantivi defectus minimè infrequens [...] Matth. VI. 9. ὁ ἐν οὐρανοῖς, sc. ὤν, *qui in cælis es.* I. P[...] III. 21. Ὃ καὶ ἡμᾶς ἀντίτυπον νῦν σώζει βάπτισμα, pro [...] quod est, ᾧ ἀντίτυπον ὄν, *cui correspondens,* sive *an[...] gus typus existens baptisma.* Rom. I. v. 30. ψιθυρισ[...] καταλάλους, &c. ὄντας, scil. *susurrones, detractores,* [...] *existentes.* Hac ratione mens Apostoli fuerit; *ut nô[...] quo modo gerere te debeas in domo Dei, tanquam c[...] mna & columen veritatis;* vel *columna columênque v[...] tatis existens.* De prole mascula in Iphig. Taur. Eu[...] pides, v. 57.

Στῦλοι γὰρ οἴκων παῖδές εἰσιν ἄρρενες.

Domuum columnæ namque sunt gnati mares.

Asterius etiam, Amaseæ Episcopus, cujus apud Photi[...] excerpta exstant Cod. CCLXXI. Jairi filiam unicam [...] οἰκίας ἔρεισμα, *domus paternæ fulcrum dixit:* utpote [...] quam, quod de Turno Virgilius Æneid. lib. XII.

- - *patris domus inclinata recumberet.*

is adjici poteſt, quòd veteribus *ſervi* quoque, quorum ſei ſua ſuosque patresfamiliás credebant, *domus*, ſive *milia columina*, *columnæ*, *& columellæ* dicebantur. Ciro adv. Verrem Act. II. *Timarchides, columen familiæ ſtræ, premit fauces defenſionis tuæ.* Apud Terentium horm. Act. II. Scen. I.

Bone cuſtos, ſalve, columen verò familiæ.
Cui commendavi filium hinc abiens meum.

is verbis Demipho ſenex Getam, ſervum ſuum, indutur compellans: ad quæ Scholiaſtes: *Columen, culmen, columen, columna? unde columellæ apud veteres dicti vi majoris domus. Lucil. XXII:*

Servus neque infidus domino, neque inutilis cuiquam,
Lucilii columella hic ſitus eſt Tubero.

inc in milleſimum annum eorum columine civitas continetur. Horatius contrà pro columine columna,

Injurioſo ne pede proruas ſtantem columnam.

Ennius X.

*Regni * verſatum ſummam verò columnam.*

Columen verò familiæ, ſuſtentatio, vel decus. Unde columnæ dictæ. Hæc ille. Quæ, ut obſervat Cl. Gatakerus, on uno modo vitioſa ſunt. 1. Pro *ſervi majoris domus*, g. *ſervi majores domus.* 2. Pentametron illud,

Lucilii columella hic ſitus eſt Tubero,

t ſpurium planè, peſſiméque conſarcinatum: genuium integrumque Martialis, ſed ridendo, exhibet, lib. I. epigr. XCI.

Lucili columella, hic ſitus Metrophanes.

Metrophanes itaque nomen fuit Lucilii *ſervi majoris*, non *Tubero*, quod ſcriptoris nomen eſt, ex quo ſequentia promuntur. Hiſtoricus is fuit, Ciceroni coævus, i ex illius ad Quintum Fratrem epiſtola patet. Hora, quem citat, locus habetur Carm. lib. I. Ode XXXV. nnii verò verba manca eſſe aſteriſco, quem appellant, fixo innuitur. Reſtitui ſic poſſe cenſet Joſ. Scaliger iſt. ad Paul. Merulam;

Regni verſatam tunc ſummovere columnam.

a quemadmodum familiarum columellæ, ſic regnom quoque, civitatum ac rerumpubl. *columnæ & columina* dicuntur Reges, Principes, Proceres, Magiſtratus, agnates, Judices. Sicut enim *regni columnam* Ennis; ita *reipublicæ columen* Cicero dixit Orat. pro Seſtio. ed & Catullo epigr. LX. *Theſſaliæ columen* Peleus.

Cæterum, ſicut *liberi, maſculi* præſertim; *ſervi* quoue *majores*, quibus rei familiaris cura potior commiſſa, *mus* ac *familiæ columnæ & columellæ*, ſive *columina* enſentur; *regni* autem ac *reipubl. Principes*, *Proceresue ſtrenui*, probi juſtique: ita viri pii, veritatis ſacræ ropugnatores, præſertim in ſtatione ea, quæ in Eccleſia primas obtinet, conſtituti, quid obſtat, quò minùs ro *columnis fulcrisq;* quibusdam habeantur? Neque nim aliud eſt ἑδραίωμα, quàm, ut Suidas, ϛήριγμα, *fulcrum.* Quo vocabulo & in hoc argumento uſus deprehenditur haud ſemel Nicephorus Calliſti: ſiquidem iſt. Eccleſ. lib. VII. cap. II. Eccleſiæ *Paſtores* vocat θρησκείας ϛηρίγματα, *religionis fulcra:* eosdem lib. X. cap. XIII. Πλήθους ὥσπερ ϛηρίγματα, *plebis Chriſtianæ fulcra uædam.* Greg. Nazianzenus epiſt. XXIX. Euſebium Samoſatenſem vocat ϛύλον καὶ ἑδραίωμα τῆς ἐκκλησίας, παγιὸς ἔρεισμα, *columnam & ſtabilimentum Eccleſiæ, atriæ fulcrum.* Epiſt. XXXVIII. alium Epiſcopum voat τὸ τῆς πίστεως ἔρεισμα, *fidei fulcrum.* Ita Tertull. de udicitia, cap. XVI. *diſciplinarum columna immobilis* icitur Paulus. Et Petrus, Johannes, Jacobus, *columnæ poſtolatus*, eidem adv. Marcion. lib. I. cap. XX. Chryſoom. Hom. XLII. t. V. *Apoſtolos* vocat ϛύλους καὶ πύργους, *olumnas & turres.* Ignatius in epiſt. ad Philadelph. ϛύους τοῦ κόσμου, *mundi columnas.* Iterum Chryſoſtomus Homil. CXLIII. t. V. de Apoſtolis: Στύλοι, ὅτι τὸ ὄροφον τῆς πίστεως ἐβάστασαν. *Columnæ, quia culmen fidei portârunt.* Idem Orat. I. in epiſt. ad Romanos *de Paulo:* Ὁ τῆς ἐκκλησίας ϛύλος, *Eccleſiæ columna.* Nyſſenus Orat. VI. de Beatitud. *Moſen, Johannem & Paulum* vocat ϛύλους τῆς πίστεως, *columnas fidei.* Chryſoſtomus *Paulum & Petrum* Homil. LXIV. t. VI. πύργους καὶ ϛύλους τῆς ἐκκλησίας *turres & columnas Eccleſiæ.* Et Homil. LXXVI. tomi ejusd. eosdem, ϛύλους τῆς ἐκκλησίας. Idem Homil. XXXII. t. V. *Petrum* vocat ϛερέωμα τῆς πίστεως, *firmamentum fidei:* Nazianzenus Orat. VII. τὸ τῆς ἐκκλησίας ἔρεισμα, *Eccleſiæ fulcrum:* Theophylactus in cap. XXII. Lucæ, ϛήριγμα, *fulcimentum, fulcrum. Petrus & Johannes à* Theodoreto, Orat. X. de Providentia, pag. 441. vocantur πύργοι τῆς εὐσεβείας, ϛύλοι τῆς ἀληθείας, οἱ τῆς ἐκκλησίας τὴν οἰκοδομὴν ὑπερείδοντες, *pietatis turres, veritatis columnæ, Eccleſiæ ſtructuram ſuffulcientes.* Idem Hiſt. Eccleſ. lib. I. cap. III. omnes *Apoſtolos* vocat τοὺς πάντων τῶν ἐν κόσμῳ κίονας, *totius mundi columnas.* Baſilius Cæſarienſis in Catena Græca, referente Cl. Heinſio, Εἰσὶ καὶ ϛύλοι τῆς Ἱερουσαλὴμ οἱ ἀπόστολοι, κατὰ τὸ εἰρημένον, Στύλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἐκκλησίας. *Sunt & Jeroſolymorum columnæ Apoſtoli, ſecundum illud quod dictum eſt, Columna & ſtabilimentum Eccleſiæ.* Auguſtinus pariter in Pſal. LXXIV. *Columnas* Apoſtolos dicit. Ambroſius in Pſal. CXVIII. part. V. *Columnæ Eccleſiæ Apoſtoli, in timore ſancto, quæ eſt baſis, fundati. Et ſicut Petrus, Jacobus, Johannes & Barnabas columnæ eſſe videbantur Eccleſiæ: ſic & quicunque vicerit hoc ſeculum, fit columna in templo Dei.* Alluſit ad Apocalypticum illud, quod ſuprà produximus. Facit huc & Hieronymi illud ad Tit. C. I. *At nunc cernimus plurimos hanc rem beneficium facere; ut non quærant eos, qui poſſunt Eccleſiæ plus prodeſſe, & in Eccleſia erigere columnas; ſed quos vel ipſi amant, vel quorum ſunt obſequiis devincti, &c. Columnas erigere* dixit, vel columnarum vicem præſtare, vel qui id præſtarent, exſtruendo firmandoque conſtituere. Dionyſius Alexandrinus in epiſt. ad Fabium Antioch. apud Euſebium hiſt. Eccleſ. lib. VI. cap. XLI. fortiſſimos Chriſti martyres appellat ϛεῤῥοὺς τοῦ Κυρίου ϛύλους, κραταιωθέντας ὑπ᾽ αὐτοῦ, *columnas Domini firmas, ab ipſo corroboratas.* Alia, quæ huc referenda, produximus in voce Πέτρος, ſub *tertia claſſe nominum* ſeu *encomiorum* Petro tribui ſolitorum, ubi vide.

Accedit denique interpretationi huic ſtabiliendæ, ne nova & nunc primùm nata videatur, (quod nec eſſe indicat ſatis, Eraſmi, licèt rejicientis, annotatio jam producta) Gregorii Nyſſeni autoritas. Cujus verba, quia diſerta ſunt in hanc mentem, ex libro de vita Moſis, t. I. pag. 226. excerpere non pigebit. Εἰ δέ τις τὴν κάτω σκηνὴν θεωροίη, ἐπειδὰν πολλαχῇ χριϛὸς ἡ ἐκκλησία παρὰ τοῦ Παύλου κατονομάζεται· καλῶς ἂν ἔχοι τοὺς ὑπηρέτας τοῦ θείου μυϛηρίου, οὓς καὶ ϛύλους τῆς ἐκκλησίας καλονομάζει ὁ λόγος, ἀποϛόλους τε καὶ διδασκάλους καὶ Προφήτας, τὰ ὀνόματα ταῦτα ὀνομάζειν εἶναι. Οὐ γὰρ μόνον Πέτρος, καὶ Ἰωάννης, καὶ Ἰάκωβος ϛύλοι τῆς ἐκκλησίας εἰσὶν, &c. ſequentia jam exſtant ſub voce Πέτρος, in tertia Claſſe nominum. *Quòd ſi quis tabernaculum inferius conſideraverit, quoniam ſæpiùs à Paulo Eccleſia Chriſtus appellatur, optimè is myſterii divini adminiſtros; quos & Eccleſiæ columnas ſcriptura nuncupat; Apoſtolos nempe & Doctores, & Prophetas nominibus iſtis inſigniverit. Neque enim ſolùm Petrus, & Johannes, & Jacobus Eccleſiæ columnæ ſunt, &c.* Quòd ultima verba ſunt τῆς ἐκκλησίας ἀληθείας vox altera παρέλκειν videtur, & è margine forſan illud ἐκκλησίας, à ſciolo aliquo, Apoſtoli verba minùs attendente, primitùs adſcriptum, per deſcribentium diligentiam nimis officioſam pòſt in Con-

Contextum irrepſiſſe. Nec renitar tamen, ſi quis deeſſe quidpiam,&vel τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀληθείας, vel τῆς ἐν ἐκκλησίᾳ ἀληθείας,legendum potiùs cenſuerit. Quin & illud aliis penſitandum relinquo, annon duplex olim lectio extiterit contextus Apoſtolici, ut in exemplaribus quibusdam pro ἀληθείας legeretur ἐκκλησίας. Poteſt autem *veritatis columna* dici Timotheus, quomodo *Philoſophiæ columen* Platonem dixit Arnobius adv. Gentes lib. II. Poteſt & *Eccleſiæ columna* dici, quemadmodum alii Eccleſiæ doctores & paſtores.

3. Alii mutata interpunctione; cujusmodi alioquin interpunctionum mutationes alibi ſatis commodè nonnunquam procedunt, vel tentantur ; verba illa à ſuperioribus divulſa, ad ſequentem periochen, ſeu periodum, vel comma, de myſterio pietatis, & ſic de Chriſto ipſo, retrahunt : ut ſic Chriſtus ipſe, ſeu myſterium pietatis hîc dicatur στῦλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας, non verò Eccleſia. Ita eruditiſſimus Camero de Eccleſia tract. V. *Myſterium*, inquit, *pietatis, ſummam, nempe Evangelii, columnam ac firmamentum veritatis vocat.* Itaque verba ſic concinnanda cenſet : Στῦλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας, καὶ ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον. *Columna & firmamentum veritatis, & ſine controverſia magnum eſt pietatis myſterium.* Eodem inclinat vir doctiſſimus Abrahamus Scultetus Obſervat. in I.epiſt.ad Timoth.C.XVIII. Rationes, quas pro ſententiæ ſuæ fundamento adducit, hæ ſunt. 1. *Alioqui hiulcam & ſuſpenſam videri poſſe dictionem Apoſtolicam : cùm ſequentia cum præcedentibus vix aptè cohæreant.* 2. *Non ſolere Apoſtolum ab & conjunctione argumenti novi tractationem inchoare.* 3. *Solenne eſſe apud Judæos, ubi quis profitetur ſe præcipua Religionis dogmata traditurum, ut viam præmuniat, præmonendo, columnam eſſe & fundamentum veritatis vel ſapientiæ, quod traditurus eſt. Ita Moſen Maimonidem opus nobiliſſimum de Judæorum dogmatibus orſum ; Fundamentum fundamenti, & columna ſapientiæ hæc eſt, ut ſciamus quid ſit ens primum, &c.* 4. *Durum admodum eſſe, ut Eccleſia potiùs dicatur firmamentum & columna veritatis, quam veritas columna & firmamentum Eccleſiæ, cùm & Eccleſia quòd ſtat invicta atque immota, id veritati acceptum ferat.* Hæc ille. Et certè Joh. Chryſoſtomus ad hunc locum, Homil. XI. in Epiſt. hanc: Ἡ ἀλήθεια ἐστὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ στῦλος καὶ ἑδραίωμα. *Veritas eſt Eccleſiæ & columna & ſtabilimentum.* Irenæus itidem adv. hæreſ. lib. III. cap. I. *Evangelium*, inquit, *quod* (Apoſtoli) *tunc præconiaverunt, poſtea in ſcripturis nobis tradiderunt, fundamentum & columnam fidei noſtræ futurum.* Et rurſus cap. XI. *Columna & firmamentum Eccleſiæ eſt Evangelium.* Qui & ideo quatuor vult eſſe Evangelia, quæ quatuor orbis terrarum plagis reſpondeant, per quas Eccleſia eſt diffuſa & diſſeminata. Huc etiam referri debet illuſtris locus Baſilii Seleucienſis, ex Orat. ejus XXV.adductus in voce Πέτρα,paulò ante finem num.II. Hinc patet, etiam ex iis, qui ad Eccleſiam hæc referunt, eo tamen ſenſu accipere,ut veritate,tanquam columnâ, Eccleſia ſuffulciri & ſuſtineri dicatur. Ita Victorinus Strigelius ad Apoſtoli locum: *Eccleſia eſt fidelis cuſtos veritatis, id eſt, verbi divinitùs traditi, juxta illud, ſermo tuus eſt veritas. Poteſt etiam paſſivè hoc dictum intelligi: Eccleſia fulcitur & ſuſtentatur, non opinionum commentis, quæ dies delet, ſed veritate, quam tempus confirmat.* Et acutè admodum Lancelotus, Anglus, ad Bellarmini Apolog. Reſpons. cap.XIV. *Columna ea veritatis ſic eſt ; non cui veritas innixa, ſed quæ ipſa veritati. Neque enim columna hæc in aëre pendet : baſin habet & crepidinem, ubi niſi in verbo Dei?* Eodem concedere etiam videtur Theodoretus ad hunc locum, pag. 477. Οἶκον θεοῦ καὶ ἐκκλησίαν τῶν πεπιστευκότων τὸ σύλλογον προσηγόρευσε. Τοῦτ[ο] ἔφη στῦλον καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας· ἐπὶ γὰρ τῆς πέτρας ἐρ[η]ρεισμένοι, καὶ ἀκλόνητοι διαμένουσι, καὶ διὰ τῶν πραγμάτ[ων] κηρύττοντες τὴν τῶν δογμάτων ἀλήθειαν. *Domum Dei* [&] *Eccleſiam appellavit cœtum eorum qui crediderunt.* E[t] *dixit* columnam & firmamentum veritatis. *Supra pe[tram enim fundati, ſtabiles & immobiles permanent : [&] rebus ipſis prædicant dogmatum veritatem.* Commo[dè] etiam Guil. Witakerus de Eccleſ. controv.II. quæſt.I[V] C. II. στῦλον καὶ ἑδραίωμα, *columnam* quidem *& firm[a]mentum*, non eſt θεμέλιον, hoc eſt, *fundamentum, ver[i]tatis* dici *Eccleſiam.* Præclarè Arnobius adv. Gent. l. II. *Neque enim ſtare ſine aſſertoribus non poteſt religio Chr[i]ſtiana : aut eo eſſe comprobabitur vera, ſi aſtipulatores h[a]buerit plurimos, & autoritatem ab hominibus ſumpſeri[t]. Suis illa contenta eſt viribus, & veritatis propriæ fund[a]minibus nititur : nec ſpoliatur vi ſua, etiamſi nullum h[a]beat vindicem : imò ſi linguæ omnium contra faciant, co[n]tra[que] nitantur, & ad fidem illius abrogandam conſe[n]ſionis unitæ animoſitate conſpirent.* Accedit quòd & [A]poſtolus Epheſios, prout & fideles quosque, ait ἐποικ[o]δομηθῆναι ἐπὶ τῷ θεμελίῳ ἀποστόλων καὶ προφητῶν, *ſupe[r]ſtructos eſſe ſuper fundamentum Apoſtolorum & Proph[e]tarum*, ad Epheſ. II. 20. hoc eſt, *ſuper vetus & novum T[e]ſtamentum : quod enim prædixerant Prophetæ, prædic[a]verunt Apoſtoli :* inquit Autor Ambroſii nomen præf[e]rens. Verùm Apoſtoli verba cum præcedentibus potiù[s] quàm cum ſequentibus conjungenda videntur, nec r[a]tiones in contrarium allatæ ſatis ſunt validæ. 1. N[on] ἀσύνδετος eſt dictio, in qua, copula intercedente, mem[]bra ſibi invicem annectuntur : nec hiulca & ſuſpenſa, [] qua ſenſus commodè continuatur. Etenim dato, quo[d] negari non poteſt ; ἀλήθειαν, ſive veritatem, de qua A[]poſtolus, eſſe *magnum illud myſterium* ; conſecution[is] ratio commoda ſatis eſt futura, etiamſi præcedentib[us] annectantur iſta. 2. Nec ad novum tranſit argumentu[m] Apoſtolus, cùm veritatem, quam dixerat, ab altitudi[ne] ſumma dignitatéque, quæ in confeſſo ſit, commenda[t] : nec eſt inſolens etiam in ſacra pagina , ut à copulativ[a] non argumentum tantùm novum, ſed ſcriptum quo[d] integrum quandoque inchoëtur. Sic enim & liber E[s]dræ & Jonæ incipiunt. Sed nec Apoſtolo ipſi prorſ[us] inſuetum ab eadem ordiri, & καὶ pro δὲ, ſive pro *aute[m]* uſurpare. (Vide I.Cor.II.1.cap.III.1.Eph.II.1.I.Tim.[V.] 7.) quod iſthic tamen non eſt neceſſe. 3. Nec formu[la] illa Rabbinica locum hîc habet. Alia enim eſt *ſapienti[a]* cujus Moſes ille fundamentum & columnam dicit eſſ[e] *nôſſe quid ſit ens primum*, ab hoc ipſo, cui *fundamenti* [&] *columnæ* nomen tribuitur : cùm apud Apoſtolum nih[il] aliud ſit *veritas*, quàm ipſum *pietatis myſterium* ; qu[od] proinde ſui *columna & fulcimentum* minùs aptè dicer[e]tur. 4. Non eſt neceſſe, ſi cum præcedentibus conju[n]gantur iſta , ut *Eccleſia & domus eadem & columna* ; ſe[d] nec ut *columna ad firmamentum veritatis*, dicatur, qu[od] ex aliis patet interpretationibus partim adductis, pa[r]tim adducendis.

4. Iterum alii Apoſtolum alluſiſſe volunt ad colu[m]nas populo Iſraëlitico exhibitas & ὁδηγοὺς ; ad colu[m]nam,inquam,igneam,quæ Judæorum exercitum præ[]cedebat (cujusmodi etiam στῦλον πυρὸς νύκτωρ ὁδηγ[ὸν] Thraſybulo προηγούμενον memorat Clemens Alex. lib. [I.] Stromat. p. 348.) vel ad utramque columnam, nubis [&] ignis: & ad illam quidem, ad στῦλον, inquam, νεφέλης, h[oc] ſenſu, quòd Deus olim habitaverit ἐν στύλῳ νεφέλης, [in] *columna nubis* : at nunc in Eccleſia. Eò reſpexit Chry[]ſoſtomus Homil. XI. in I. ad Timoth. Στῦλος, inqui[t,] οὐχ ὡς ἐκεῖνος ὁ Ἰουδαϊκός. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ συνέχον τὴν πίσ[τιν] καὶ τὸ κήρυγμα. *Columna non qualis Judaica illa, qu[æ] popu[lum]*

lo nempe illi ducatum præbebat, Exodi XIII. 21. *hoc est, quod fidem continet & prædicationem:* hoc est, cclesia viva voce veritas, sive via ad vitam promulr; quod columna illa non præstabat. Quanquam Templo, non de columna, Chrysostomum accepisse tur Oecumenius. Et Theophylactus etiam: apud m pro ναὸν, perperam λαὸν habebatur. Verba ejus : Ἐνταῦθα καὶ πρὸς τὸ Ἰουδαϊκὸν συγκρίνει ναὸν τὴν ἐκκλησίαν, καί φησιν, ὅτι ἐκεῖνος μὲν τύπους περιεῖχε καὶ ..ς, οἷον κώδωνας καὶ ῥοΐσκους, καὶ ἀρχιερέα μετὰ τῶν θυ. ἡ δὲ ἐκκλησία τῆς ἀληθείας ἐστὶ σύστασις. Πάντα γὰρ τὰ τῇ τελούμενα, ἀληθινὰ, καὶ οὐδὲν σκιώδες, οἷα τὰ τοῦ . *Hic cum templo Judaico Ecclesiam confert, atque illud quidem figuras atque umbras habuisse, veluti tinnabula, & mala punica, atque Pontificem cum viis. Ecclesia verò est cœtus veritatis: omnia enim, quæ peraguntur, vera sunt, & nihil in ea est umbratile, lia sunt in lege.* Alius Scholiastes: Οὐχ ὡς Ἰουδαϊκὸς , ἀλλὰ στύλος καὶ ἑδραίωμα, τουτέστι, βεβαίωσις τῆς ἀληθείας. ὁ γὰρ ναὸς, φησὶ τύπων τῆς ἀληθείας ἦν ἑδραίωμα. *quale templum Judaicum, sed columna & stabilitum, hoc est, firmamentum veritatis: templum , inquit, typorum veritatis erat stabilimentum.* od si νεφέλης στύλον, sive *nubis columnam*, cum ysostomo respexisse voluerimus Apostolum, ita se distingui censet Cl. Heinsius, ut legatur, ἥτις ἐστὶν λησία, θεοῦ ζῶντος στύλος, καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας; *est Ecclesia, Dei viventis columna, ac firma sedes vetis: ut qui in nube olim præsentem se exhibuit, idem c* στύλον *habere feratur, in quo habitet, non nubem, arcam, non templum Judaicum, sed Ecclesiam: quæ deo veritatis sedes firma sit dicta; quia ubi Deus, ibi itas; ubi veritas Dei, ibi veritatis* ἑδραίωμα *in Deo & bo Dei.* Addit vir Cl. *ita sublatum iri repetitionem il-*, ἐν οἴκῳ θεοῦ, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία θεοῦ ζῶντος. Sed, ut il dicamus de repetitionibus istiusmodi, Apostolo insuetis, ut II. Timoth. I. 18. & alibi, de distinctione aliis judicium relinquentes, Apostoli verba, ut hoeguntur, retinenda putamus; quia tales in Contexacro mutationes, si non semper temerariæ, saltem iculosæ sunt.

5. Franciscus Junius ad *pilas*, sive *columnas* allusum stimat, quibus leges olim & decreta affigebantur. Sic m is adv. Bellarm. ad Tom. I. Controv. III. lib. III. cap. V. §. 6. *Ecclesia Dei columna dicitur, &* ἑδραίωμα, *id , abacus, stylobatesq́ columnæ, non ratione architecto-â, ut columna sustentaculum & fulcimentum est dos; nam si fulcimentum est, quomodo est domus fulcimento ens? sed ratione forensi; prout in Curiis & ante præto-, columnæ extant & cippi, ad quos appenduntur autoite publica leges atque programmata. Est igitur hæc umna cum sua basi, custos veritatis, non firmamentum nus. Ita duobus elogiis Ecclesiam exornat Apostolus; orum alterum primarium est, respectu Dei, domus est i viventis; alterum secundarium, respectu nostri; comna est, & quidem firmissima ac fundatissima veritaquam nobis proposuit in ipsa Deus. Sic enim ex Curia ue Prætorio ad valvas aut columnas, ut Romæ olim pro tris, decreta exhibentur & proscribuntur foris; proscriq́ custodiri in eis solent.* Hactenus ille. De colu-nis, quibus leges vel affigi, vel incidi solebant, ista aft Cl. Gatakerus. Dion. Halicarnasseus Antiq. Rom. . X. de Decemviris: Ἐπικυρώσαντος δὲ τοῦ δήμου τοὺς νόμους, λαις χαλκαῖς ἐγχαράξαντες αὐτοὺς, ἐφεξῆς ἔθεσαν ἐν ἀγορᾷ πιφανέστατον ἐκλεξάμενοι τόπον. *Leges plebiscito confir-tas, & columnis æreis incisas, in fori loco maximè conuo deinceps proposuerunt.* Aliter paulò quàm Cajus nperator, qui *de vectigalibus indictis legem proposuit, minutissimi literis, & angustissimo loco, ut ne cui describere liceret:* Suetonius lib. IV. cap. XLI. Allusit huc apud Plautum ille Trinum. IV. 3.

Eæ leges utique miseræ etiam ad parietem
sunt fixæ clavis ferreis,
Ubi malos mores affigi nimio fuerat æquius.

Dio Cass. Hist. Rom. l. XLI. Ὅτε ἥλιος σύμπας ἐξέλιπε, καὶ κεραυνοὶ τὰς στήλας τὰς τοὺς νόμους ἐχούσας ἠλυμήναντο. *Sol totus defecit, & columnæ, in quibus leges exstabant, de cœlo tactæ sunt.* Ex Varrone Macrobius Saturnal. lib. I. cap. XIV. extremo, *antiquissimam legem fuisse incisam in columna ærea, à L. Pinatio & Furio Coss. cui meutio intercalaris adscribitur.* Nec leges tantùm, sed & fœdera, & pacta conventa publica, columnis incisa legimus. Cicero pro Balbo: *Cum Latinis omnibus fœdus ictum Sp. Cassio, Posthumio Geminio Coss. quis ignorat? quod quidem nuper in columna ænea meminimus post Rostra incisum, & perscriptum fuisse.* Quod Livius lib. II. *Fœdus cum Latinis à Sp. Cassio ictum, columnâ inscriptum, monumento est.* Et alia itidem negotia monimentaque, quæ nôsse quosque juvabat. De Augusto Dio lib. LIII. Προστάτης τῶν περὶ τὴν Ῥώμην ὁδῶν αἱρεθεὶς, τὸ χρυσοῦν μίλιον κεκλημένον ἔστησε. *Curator viarum, quæ circa Romam sunt, constitutus, Milliarium* (ita Plinius vocat lib. III. cap. V. qui & *in capite Romani fori statutum* refert; & Tacitus Annal. lib. XVII.) *aureum, quod dicitur, statuit.* Id Plutarchus in Galba docet fuisse κίονα χρυσοῦν εἰς ὃν αἱ τετμημέναι τῆς Ἰταλίας ὁδοὶ πᾶσαι τελευτῶσι, *columnam auream, ad quam viæ omnes ex Italiæ partibus singulis desinunt.* Idemque morti proximus, res à se gestas columnis sive pilis duabus æneis inscribi Testamento mandavit. Dio lib. LVI. p. 677. Τὰ ἔργα ἃ ἔπραξε πάντα, ἃ καὶ εἰς χαλκᾶς στήλας πρὸς τῷ Ἡρώῳ αὐτοῦ σταθείσας ἀναγραφῆναι ἐκέλευσε. *Rerum à se gestarum omnium syllabum reliquit; quas & in columnas,* sive *pilas, æneas incidi, & ante sacrarium suum statui jusserat.* In lapide Ancyrano, cujus supersunt adhuc fragmenta, sic legitur: *Rerum gestarum D. Augusti; & impensarum, quas in Rempubl. populumq́ Romanum fecit, incisarum aheneis pilis, quæ sunt Romæ positæ, exemplar.* Quanquam Suetonius lib. II. cap. ult. *Altero volumine complexus est indicem rerum à se gestarum; quem vellet incidi in tabulis æneis, quæ ante Mausoleum statuerentur.* Nec aliter capiendum quod de Cicerone Dio Cass. lib. XXXIX. pag. 111. Ἀνῆλθέ τε ἐς τὸ Καπιτώλιον, καὶ τὰς στήλας ἐπὶ τῇ ἑαυτῇ φυγῇ ὑπὸ τοῦ Κλωδίου σταθείσας καθεῖλεν. *In Capitolium ascendit, pilasq́ de exilio suo à Clodio fixas dejecit.* Pari ergo modo in Ecclesia Dei, tanquam in Columna, ære quovis perenniore (Matth. XVI. 18.) & in loco conspicuo, urbis ad instar super montem sitæ, collocata, (Jes. II. 2. Mich. IV. 1. Matth. V. 14.) prostant legis divinæ Tabulæ; via ad vitam & salutem æternam unica delineata & descripta; pacta denique inter Deum genusque humanum conventa, quæ nôsse nihil omnium interest magis.

6. Vir tandem doctissimus, Jacobus Gothofredus in I. Exercitatione de Ecclesia, ubi totum Apostoli locum accuratissimè & eruditissimè enucleatum dat, aliam affert sententiam; quam hîc proponere lubet. Alii, inquit, allusum censent *ad Templum Jerosolymitanum,* ubi erant variæ *columnæ*, στύλοι, harumque bases, seu ἑδραιώματα. Quin & nonnulli figurâ endyadis, per στύλον καὶ ἑδραίωμα indicari putant *columnam basin habentem.* Variæ scilicet ibi columnæ erant: in Tabernaculo primùm; deinde duæ æreæ ante Templi vestibulum à Salomone erectæ: quarum una *Jacin*, quod erectum, directum, perpetuamque constitutionem, firmitudinem significat: altera *Bohaz*, quod fortitudinem

nem seu robur designat, dicebatur: quæ quidem delatæ tandem in Babyloniam fuerunt: de quibus omnibus Exod.XXVI.32.37.cap.XXVII.10.&seqq.NumIV.31. 32.I.Reg.VII.à v.15.ad23.& v.41. II.Reg.XXV.16.19. 20. II.Chron.III.16.17.Jer.LII.17.20.21.22. c.XXVII. 19.22. Erat & στύλος quidam seu *columna* (si rectè vertitur, ego enim *suggestum* malim) in Templo regiis usibus destinata, in qua Reges inniti solebant, etiam fœdus cum Deo pangentes, & cùm inaugurarentur: II. Reg.XI.14.cap.XXIII.3.II.Chron.VI.13.&cap.XXIII. 13. Et ad hanc quidem columnam regiam nominatim allusum hìc nonnulli censent. Rectè quidem hactenus, quòd hìc allusum putant ad στύλους seu *columnas sacras*, non etiam ad *architectonicas* in genere, ut loquuntur, vel etiam ad *politicas*. Sed in eo peccant, quòd ad columnas Templi Jerosolymitani Paulum hìc allusisse volunt: imò enim Apostolus, in cœpta semel ad templa Gentilium allusione perstans, ac nominatim ad templumEphesinum &Eleusinium, Ecclesiam Dei, seu ἄθροισμον integrum fidelium, nec quicquam invidendo illi titulo, στύλον ἀληθείας vocat, oppositè seu allusione facta ad sacras templorum Gentilium *columnas*, στύλους, vel στήλας, (promiscuè enim eas sic nunc accipio) quibus templa inter alia, & vel maximè commendabantur. Ne de aliis nunc templorum columnis agamus, atque adeò ut Asiam intra Græciamque moremur, sic sanè Ephesinum templum, quod tertia vice constructum fuit, prioribus columnis venditis, augustiore cultu columnas centum viginti septem cælatas habebat, ingentis molis, sexaginta pedum altitudine, cum epistyliis & spiris subditis, (ubi *spiræ* sunt architectonicæ vocabulo, bases columnarum & stylobatæ) idque ipsum etiam inter Eleusinii templi decora fuit. Testis Plutarchus, in Pericle, ubi de Coræbo: Τὸ δὲ ἐν Ἐλευσῖνι τελεστήριον ἤρξατο μὲν Κόροιβος οἰκοδομεῖν, καὶ τοὺς ἐπ᾽ ἐδάφους κίονας ἔθηκεν οὗτος, καὶ τοῖς ἐπιστυλίοις ἐπέζευξεν· ἀποθανόντος δὲ τούτου Μεταγένης ὁ ξυπέτιος τὸ διάζωμα, καὶ τοὺς ἄνω κίονας ἐπέστησε· τὸ δ᾽ ὀπαῖον ἐπὶ τοῦ ἀνακτόρου Ξενοκλῆς ὁ χολαργεὺς ἐκορύφωσε. Quin & Aristides Orat. Eleusin. per τὸν κύκλῳ κόσμον & προσθήκην columnarum quoque ornamenta intellexit: erant enim templa quædam στοαῖς ἐν κύκλῳ περίστυλα, de quo mox. Ac nescio annon etiam tria præcepta, quæ in templo Eleusinio de Triptolemi legibus residere scribunt Porphyrius περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων lib. IV. pag.432.& Hieronymus, lib. II. adv. Jovinianum ex Xenocrate Philosopho, & Hermippo, lib.II.de Legumlatoribus, columnis ibi inscripta fuerint. Certè Andocides Orator Atheniensis, Orat. de mysteriis, columnam στήλην memorat, in qua scripta erat Lex, quæ mille drachmis multari jubebat, ἐάν τις ἱκετηρίαν ἐν τῷ Ἐλευσινίῳ posuisset. Quam tamen ipsam Legem, quod pœnam attinet, aliter ibidem memorat. Athenis etiam, cujus pagus erat Eleusis, quæ urbs κατείδωλος erat, ut dicitur Act. XVII. 16. sacræ columnæ in Templis quàm plurimæ insignes erant. Ut de multis pauca commemorem, erat columna in templo Dioscurorum, quod ἀνάκειον dicebatur, in qua inscriptum erat, *è duobus bubus præcipuis selectis tertiam partem in certamen, è duabus reliquis partibus alteram sacerdoti, alteram parasitis impendendam*: testis Athenæus, lib. VI. Jovis quoque Olympii templum Athenis, quod sæpe cœptum, sæpe intermissum, à Sylla, expugnata urbe, destructum fuit, columnis in partem censebatur, quas inde Sylla Romam in Capitolinas ædes avexit: testis Plinius, lib. XXXVI. cap. VI. In delubro etiam, seu templo Herculis, quod *Cynosargis* dicebatur, ad columnam quandam appensum erat ψήφισμα, *decretum* quoddam Alcibiadis, ut memorat Athenæus, lib. IV. cujus γραμματεὺς fuit Stephanus Thucydidis.

Atque ut Athenis templum quoddam Amazoni erat, ita & Ἀμαζονὶς στήλη, cujus meminit Æschin Axiocho. In antiquissimo item Bacchi templo, quo Limnis erat, prope aram lapideam, columna erat, in Lex perscripta erat de uxore à Rege, Cive virgine ducenda; testis Demosthenes, Orat. in Neæram, qu & suo adhuc tempore stetisse addit. Meminit & P sanias in Atticis, templi ab Adriano Imper. constr centum viginti columnarum. Atque hæc quider multis, exempli tantùm gratiâ, dicta sint de sacris Te plorum columnis.

Harum porrò sacrarum in Templis columnar multiplex usus, variæque adeò species fuerunt, & ing ti numero: (cujusmodi nongentæ Templi Jerosoly tani numerantur. Aliæ quippe erant in principiis seu stibulis Ædium sacrarum, in pronao, ut & in postic pteromatis, tum medianæ, tum angulares. Erant & ristylia circum templa columnis conclusa, seu undi septa: de quibus, ut & de aliis sacrarum Ædium c mnis, Vitruvius lib.III.& IV. erantq; adeò templa qu dam στοαῖς ἐν κύκλῳ περίστυλα, id est, *porticubus & co mnis incincta*: seu ἐκτὸς περίστυλοι ναοί. Pausanias Eli pag.152. De Eleusinæ etiam Cereris & Proserpinæ c memorat Vitruvius, præfat. lib.VII. eam Icticum qu dam, immani magnitudine, Dorico more sive exteri bus columnis ad laxamentum usus sacrificiorum p texisse: eam autem postea, cùm Demetrius Phaler Athenis rerum potiretur, Philonem quendam, a templum in fronte columnis constitutis, prostylon cisse: ita aucto vestibulo laxamentum initiantibus o rique summam adjecisse autoritatem. Aliæ colum solutæ ante templa erant. Ad superiores verò colum omnes hìc minimè allusum, verùm ad eas, quæ in ip Templis erant, ἐντὸς τοῦ ναοῦ: quarum quidem aliæ te pli fornicem, lacunar & culmen, imò & columnas al quandoque sustinebant, ἐπ᾽ αὐτῶν ὄροφος, vel ἐρεισ εἶναι πεποίηται κίονι, ait Pausanias Eliacorum I. pag.168 quibus fabricæ pondus erigebatur, ut Isidorus, lib. XI cap.X. Aliæ in Templis solutæ erant, & varii quidem neris & usus: super nonnullis scilicet quædam quan que erant εἰργασμένα, ut ait Pausanias, Corinth.pag. & quidem sæpissimè in earum fastigiis statuæ vel sin lacra deorum imposita erant, ἐπείργασαι ἐπὶ κίον ἀγάλματα seu ξόανα, idem Corinth. pag.59.&61.62 fin. Eliacorum I. p.173. de quibus etiam Arnobius l VII. & quidem in delubro, σηκῷ οἴκῳ, media æde. Al arma, clypei, aliaque appensa erant. Aliis inscripta n nulla fuere, veluti elegi, elogia, fœdera item, συνθήκ narrationes & traditiones historicæ (cujusmodi eti usus fuit columnarum Isidis & Osiridis, quarum men nit Diodorus lib.I.pag.16. similisque aurea columna Jovis Triphylii fano posita ab ipsomet Jove, in qua sta sua perscripserat, ut monumentum posteris esset rum suarum, ut ex Euhemero narrat Lactantius, lib. cap. XI.) Curationis item morborum indicia, leges decreta, morum etiam seu virtutis præcepta, ut Delpl mystica seu hieroglyphica, de cujusmodi columna C mens Alex. lib.I.Strom. pag.303. Tandem & Oracul testis Pausanias, in Bœoticis p.340. in fine, & 341. Ad cras igitur has atque immotas templorum Gentiliti rum columnas allusit hìc Apostolus, cùm ipsam Ecc siam vocavit στύλον τῆς ἀληθείας: non ut templa Gen lium πολύστυλα, variis columnis, στήλαις vel στύλοις inni ornatáve & instructa erant: cujusmodi etiam Cereris Attica memorat Hesychius in voce Κωλιάς. Eoque tulo rectè ornatur hìc gaudetque Ecclesia, duplici sen seu significatu usuque. Primò, quia Ecclesia veritate cultus divini sustinet, hominumque oculis spectanda

pr

bet, ceu Numinis alicujus simulacrum, de fastigio & suggesto: ac proinde veritas hujus columnæ ἐπι-ον quoddam est: sic ut veritas operi supero compa-r, Ecclesia columnæ. Secundò, quia Ecclesia, velut umna, Oracula Dei & eloquia, fœderaque Dei cum ulo suo, Scripturam denique sacram, quam etiam æus *fundamentum & columnam fidei nostræ* vocat, ut ἐπιγραφῇ, omnium oculis spectanda, sequenda, e de plano ea legi possint, longeque lateque conspi-itur, hominum mentibus proponit, στηλιτεύει, δημο-ει, posteritatique commendat: adversus errores & esés, de quibus etiam immediatè mox Apostolus ca-proximo. Hoc,inquam,sensu Ecclesia *columna veri-* dicitur, & duplici quidem allusione ad sacras tem-rum Gentilitiorum columnas. Quare rectè omnino ὁμολογουμένως, *sine controversia* Magnus, Ecclesiam *mnam veritatis* hominum respectu dici ait, quia eam inet,quia præconio suo celebrat, quia puram & sin-m retinet, quia transmittit ad posteros. Rectè, in-m, in rei veritate, etsi neque illi in mentem venerit petuam hîc allusionem ad Templa Gentilium, Co-nasque, quæ in his erant, contineri: imò & tacitam ἀντίθεσιν ad ea: Columnæ quippe templorum men-ia fabulasque meras & inania simulacra, μύθους ἀθέους, ponebant, præferebant. Et hæc quidem de Ecclesia, columna veritatis dicitur. Similes alioqui in ge-e sive allusiones, sive metaphoræ à columnis desum-in libris S. Scripturæ, aliisque occurrunt. Ut omittam s: ita fideles in Templo Dei στύλοι vocantur Apoc. 12. Columnæ, inquam, stabiles, immotæ, loco move-esciæ, tribus inscriptæ nominibus, Dei videlicet, Ci-tis, & Christi: sic Apostolos quoque στύλους δοκοῦντας tradit Paulus ad Galatas II. 9. (ubi ait δοκοῦντας, οὐ τὸ ἀναιρῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν ἄλλων παραλαμβάνων γνώμην, Chrysostomus) & exinde Patres, de quibus consule tissimum Patritium, in epist. Clementis ad Corin-s, pag. 8. & nominatim Jacobum, Cepham, & Jo-nem, quod de Petro nominatim sæpe inculcat Chry-omus. Sic & *sapientia domum sibi exædificâsse* dici-, *excidisseq; septem columnas*, Prov. IX. 1. Sic & in lmo *filiæ* dicuntur vel assimilantur *columnis*. *Mulier* oque dicitur *viri columna*, στῦλος, Sirach. XXXVI. στήριγμα, Tobiæ VIII. 5. Apud profanos quoque iptores eadem metaphora seu allusio. Sic filii dicun-*Columnæ* apud Euripidem in celebri senario (teste oque Suida) στῦλοι γὰρ οἴκων εἰσὶ παῖδες ἄρρενες: quo-do apud Tacitum I. Annal. *munimenta* dicuntur. *perii* etiam *columnæ regniq; columellæ*, quibus res-blica vel civitas innititur Ennio lib. X. Horatio I. le XXXV. *Servi* etiam *præcipui, majores domus*, veluti tores, *columellæ* dicti, si Donato fides, & *columina fa-liæ*. (Hæc, & alia hujusmodi plura, vide suprà, num. 2.) ibus fermè locis omnibus metaphorâ à columnis umtâ, vel firmitas seu stabilitas rei alicujus denota-, vel aliquid sustineri, sustentari, vel etiam exhiberi, gulari denotatione indicatur: quod & ipsum sacra-n columnarum, ad quas, non ad illas hîc alluditur, of-ium erat.

Cæterùm Ecclesia, seu ædes Dei, velut μονόστυλος à ulo repræsentatur: unica scil. columna, unius Dei, ve-tem unicam proponens, sustinens: cùm pluribus oquin columnis Gentilium quoque templa πυκνόστυλα, ὑστυλα niterentur, vel niterent. Quanquam & illud ud hos observare licet, non modò singulares quas-m columnas nudasque σὺν τέχνῃ οὐδεμιᾷ quandoque tabiles fuisse, verùm etiam primitus, antequam statu-m usus accuratus invalesceret, columnas statuarum e positas, cultasque, κίονας ἱστάντες οἱ παλαιοί, ἔσεβον τούτους ὡς ἀφιδρύματα τοῦ θεοῦ, teste Clemente Alex. lib. I. Strom. & Eusebio, Præpar. lib. I. cap. IX. & deinceps si-gna quædam, columnæ figuram aliquam habentia, pro diis quandoque habita cultaque, ut discere est ex Pausa-nia, Corinth. pag. 52. in fin. Laconic. p. 101. locisque aliis. Denique εἰκασμένοι θεοὶ κίονι erant, Pausanias, Laconic. pag. 101. ut omittam, quæ *de informi* seu ἀσήμῳ *lapide*, ab Arabibus culto, notant Dio Chrysostomus, Clemens Alex. ad Gentes, p. 29. Maximus Tyrius serm. XXXVIII. Arnobius: ut & quæ *de saxo rudi*, ἀργῷ, pro simulacro etiam apud veteres Græcos, Pausanias Achaic. p. 228. Bœotic. pag. 300. 302. 311.

Notandum & illud, Ecclesiam dici στύλον veritatis, non στήλην. Nam etsi hæc sæpè promiscuè ponantur, in-terea tamen differentia quædam erat, teste etiam Eusta-thio, in Odyss. VI. p. 1848. Indeq; in Glossis Cyrilli, Στῦ-λος, *columna*: Στήλη, *cippus, titulus*. Et στῦλος propriè dicta columna præcipua, magna, vel unica, alteri rei sus-tinendæ, vel proponendæ. Sic Lucianus de Dea Syria: Ἐμοὶ δὲ δοκέει στῦλος ἱερὸς μέγας ἀνέχειν τὸν βωμόν, & hæc propriè στῦλος, cùm aliæ minùs notabiles, propriè lo-quentibus, στῆλαι, κίονες dicerentur. Sicut & apud Ho-merum στήλας quidam accipiunt, pro lapidibus, in qui-bus fundamentum ædificii innititur.

Ergo *Ecclesia*, eo quo dixi sensu: *columna veritatis* dicitur ab Apostolo: quo quidem ipso genuinam Eccle-siæ *Notam* designatum ivit: nempe veram eam esse, quæ veritatem sustinet, præfert, tuetur. Non igitur quasi Cœ-tus quicunque tandem, quomodocunque comparatus, qui *Ecclesiæ* nomine se jactat, veritas ipsa sit, aut veritatis mater: Christus enim propriè ipsa veritas est, ἀλήθεια, Joh. XIV. 16. & cap. XVII. θεμέλιος, ut idem Apostolus I. Cor. III. 1. vel veritati ulla ratione præscribere possit: verùm quia, & quatenus, & quamdiu Ecclesia, vera scil. non ψευδώνυμος, veritatis βάθρα, ὑποβάθρα, & κρηπὶς ex-istit, & columna: custos, inquam, ejus, conservatrix, pro-mulgatrix & propagatrix: atque adeò per fideles & mi-nistros suos, quos habet οἰκονόμους τῶν μυστηρίων, verita-tem præ se fert unicè. Alioquin, ut scitissimè & verissimè Chrysostomus ad hunc locum, Hom. XI. *Veritas est co-lumna Ecclesiæ*: Ἡ ἀλήθεια ἐστὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ στῦλος καὶ ἑδραίωμα. Imò Christus, qui idem cum veritate, στῦλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας, ut Procopius in Exodum. Vide suprà, num. 1. Et *Evangelium* quoque ita vocat Irenæus, lib. III. adv. hæres. cap. I. & XI. nempe traditum id in scri-pturis, fundamentum & columna est fidei nostræ & Ec-clesiæ. Et sic diverso sensu Christus, Veritas, & Evange-lium, Ecclesiæ & fidei columnæ dicuntur: alio, Ecclesia, veritatis columna: Illa, quia in se & ex se αὐθεντικῶς ve-ritatem, veram, inquam, fidem, verumque cultum con-tinent: ista, respectu tantùm humano, & officii ratione λειτουργικῶς. Tamdiu igitur Ecclesia, quamdiu officio suo fungitur: quamdiu Ecclesia Dei viventis est: quam-diu veritatem, velut Divam quandam excolit, supraque se extollit, supremamque adeò Legem & ψήφισμα, do-ctrinamque semel traditam penesque se depositam pro-fitetur, proponit, sustinet & tuetur; vitiata contrà perdit officium suum nomenque: non propriè ampliùs Eccle-sia, sed ὁμωνύμως tantùm, imò ψευδωνύμως, si loco veri-tatis μυστήριον ἀνομίας præ se ferat, inque alia omnia eat, quàm quò veritas aurigatur. Atque hoc sensu rectè Au-gustinus, *Ecclesiam in scripturis quærendam*, dixit. Illud tandem observandum, tertio quoque sensu, fideles hoc etiam columnæ nomine seu cognomento decoratos: nempe, ob exemplum firmæ fidei & obedientiæ. Sic a-pud Eusebium V. hist. Eccles. cap. I. fideles Viennenses & Lugdunenses dicebant Attalum martyrem fuisse στῦλον καὶ ἑδραίωμα Ecclesiarum, quæ erant apud ipsos, hoc est,

ut paulò pòst iidem explicant, fidelem semper & constantem, firmumque adeò veritatis testem. Sic & Basilius & Athanasius à Greg. Nazianzeno dicuntur στύλος & ἔρεισμα. Et Basilius ipse epist. LXX. de Catholicis in exilium pulsis: Οἱ στύλοι καὶ τὸ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας ἐν διασπορᾷ. Sic Basilius in Constitut. monast. p.717. *Abrahamum positum* ait *mundo columnam fidei & obedientiæ*, Τῇ οἰκουμένῃ στήλη πίστεως καὶ ὑπακοῆς ἱδρυθείς. Quare jam dicamus & dispescamus tria hac parte Columnarum genera: Christus scilicet, ejusque Scriptura & Evangelium, dicuntur *columnæ fidei & veritatis* αὐθεντικῶς, simpliciter & per se, quia ipsa veritas sunt: Ecclesia verò, præcipuique in ea doctores, λειτουργικῶς, quia & quamdiu ministerium veritati præbent: Quicunque tandem, fide & obsequio atque in tuenda veritate egregii, παραδειγματικῶς, quia in exemplum aliorum positi. Et his quidem duobus posterioribus modis illi, respectu hominum atque officii, *columnæ* dicuntur. Atque hæc quidem Vir doctissimus de voce στύλος. Cùm verò ea, quæ de vocibus ἑδραίωμα & ἀλήθεια subjungit, itidem observatu sint dignissima, & locum Apostoli insigniter explicent, nec forte in multorum sint manibus, illa quoque, in gratiam Lectoris, hic exhibemus.

Quæ de Ecclesia Dei, quòd ea στύλος seu *columna* sit *veritatis*, dicta sunt, eadem & τῷ ἑδραιώματι aptari oportet: nam & eadem Dei Ecclesia ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας hic vocatur. Videndum modò, quid ἑδραίωμα sit: nullibi enim, quod sciam, præterea apud profanos Scriptores vox isthæc occurrit. Varinus Phavorinus unus, Ἑδραίωμα, στήριγμα interpretatur. Certè illud statim hîc, ex conjunctione ejus cum στύλῳ apparet, ἑδραίωμα esse aliquid, quo aliud quid, non minùs quàm columnâ, innititur & insistit. Deinde cœpta hîc semel ab ædificiis, & Templorum quidem Gentilitiorum, metaphora, vel ad ea allusio, satis indicat, ἑδραίωμα & ipsum Architectonicæ, & Templorum quidem, partem & vocabulum esse. Tandem & originatio hujus vocis rem aperit, ἕδρα sc. significat primò *sellam*, ut & *consessum* καθ' ἕδραν & στάσιν, ac ἕδραν βουλῆς scil. ut idem Phavorinus rectè: quomodo, ut omittam alia innumera, Andocides Orat. I. de mysteriis, Solonis legem refert, quâ cautum fuerat, ut die mysteria Eleusinia sequenti consessus Senatus haberetur in Eleusinio: ἕδραν ποιεῖν ἐν Ἐλευσινίῳ. Secundò, ἕδρα significat ὑποβεβλημένον quid, sustinendæ, sustentandæ, fulciendæ rei. Tandem & per metonymiam τόπος, ἐν ᾧ εἴδωλον ἵδρυται, per ἕδραν significatur. Ab hac voce ἑδραῖος, ἑδραῖον, quod est *firmum*, σταθηρὸν, ἀσάλευτον, βάσιμον, στερεὸν, Hesychio interprete, quomodo & in illo, ἑδραῖοι γίνεσθε, ἀμετακίνητοι: & in istis, τεθεμελιωμένοι καὶ ἑδραῖοι. Indeque & ἑδραῖα ζῶα, opposite ad νομαδικὰ: & ἑδραῖος ἀεὶ βίος, de eo, qui uno semper loco firmiter ἐπιμόνως constitit, neque uspiam processit, apud Crinagoram, lib. I. Ἀνθολογ. Ἀπὸ τοῦ ἑδραίου, ἑδραίωμα. Ergo & ἑδραίωμα est *fulcimentum*, *fultura*, *sustentaculum*, *substructio*, *firmamentum*, *columen*, *sedes firma* quæcunque, cui res alia innititur, insistit: ἔρεισμα, στερέωμα, στήριγμα, βάθρον. Quo in censu primùm poni potest & ipsummet ædificii fundamentum, θεμέλιος, nam & ἕδρη est *basis*, teste vel Hesychio: sic Aquila & Symmachus, in Psal. CIII. Ὁ θεμελιῶν τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἕδρας αὐτῆς: ubi aliàs LXX. Ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς. Et rectè Interpretes: Αὐτὴν γὰρ ἐφ' ἑαυτὴν ἑδράσας, δέδωκεν αὐτῇ τὸ ἀκίνητον. Sic & Lucianus, de Dea Syria, pag. 900. Ἕδρη μεγάλη ἐπὶ τῷ νηὸς ἐπίκειται. Quare cùm de opere seu ædificio agitur, ac nominatim de Templo, ἑδραίωμα hic idem fermè fuerit cum θεμελίῳ seu ἕδρᾳ, ἐπὶ τῷ ὁ ναὸς ἐπικέαται. (Mallem ego utrobique, ἐφ' ἧς.) cui ædes innititur, in quod domus inclinata recumbit: ἐποικοδόμηται ὁ ναός. Quomodo & Templum quoddam memorat Pausanias, in Lacon p.97. cui ὑπερῷον ἄλλο ἐπῳκοδόμηται. Et sic eodem hic [...]su dicatur Ecclesia ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας, quo Ap[...] lus ad Eph. II. 20. ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν [...]στόλων καὶ Προφητῶν, dixit. Et in Apocalypsi Dei ci[...] habere dicitur duodecim fundamenta, in quibus in[...]pta sunt nomina duodecim Apostolorum. Venire p[...] & secundo loco hac ἑδραιώματος appellatione ea, q[...] Architecti vocabant *stereobatam*, quæ onera exc[...] quæque tum stylobatas columnasque ipsas, tum alia[...]dificii partes sustinet: de qua Vitruvius lib. III. cap. [...] Potuit & tertiò isthoc ἑδραιώματος nomine censeri [...] *thronus*, ἕδρα, vel ἕδος, quæ & eadem ab origine ἑδρανο[...] citur apud Pollucem, Hesychium, Suidam, Eustathi[...] ubi videlicet Deorum simulacra sedebant: Gentiles deos suos vario situ repræsentabant: ἀνετύπουν σχήμ[...] διαφόροις, καθέδραις δὲ καὶ στάσεσι, καὶ ἀμφιάσεσιν, inquit P[...]phyrius apud Eusebium: vide & Arnobium lib. VI [...]liæ nempe deorum imagines seu statuæ erant stant[...] ὀρθοὶ, ὀρθοστάδην, statu erecto: cujusmodi plures dis[...] memorat passim Pausanias: inter alia Corinth. p.46. 66. Laconic p.107.108.110. Achaic. p.227.228. Arc[...] cor. p.262. Bœotic. p.288. & quidem supra columnas [...]pè erectæ, de quibus modò. Alias verò statuas Gent[...] habebant καθημένας, *in sella*, ἐπὶ θρόνου, ἐν θρόνῳ, ἐν καθέ[...] ἐν ἕδρᾳ, *sessiles*, seu *sedentis habitu*: cujusmodi ses[...] deorum statuas, ne de aliis quæ alibi erant, innumera[...] congeram, per Græciam suam memorat quamplu[...] idem Pausanias: inter alia, Corinth. p.56.59.65.72.[...] Laconic. p.100.101. Eliacor. 283. & sicubi alibi: men[...]rat & Lucianus in Dea Syria. Eaque sessio potentiæ [...]mitatem & stabilitatem significabat: ut Chryso[...]mus, Hom. IV. in Acta Apost. & Suidas in voce Ζεύς. [...] que ideo etiam nomine sese jactat meretrix in Apo[...] c. XVIII. 7. ut omittam statuas curules ἐν ἅρμασι, q[...]rum exempla vide etiam apud eundem Pausaniam, P[...]cicis p.326.329. Ἑδραιώματος igitur voce continentu[...] ἕδρα, *sedes*, *sella*, θρόνος, in quibus simulacra sessim seu [...]d.ntia exhibebantur. Quæ quidem etiam sellæ (qu[...] notandum) columnis quandoque sociatæ erant, ut [...] ab Apostolo sociantur στύλος καὶ ἑδραίωμα: στήλη, [...] quam, καὶ θρόνος: seu κίονες & θρόνος sociantur apud P[...]saniam, Corinth. p.48 Eliacorum I. p.158. ubi etiam κ[...]νες θρόνον sustinere dicuntur: & sic *sedes* quandoq; er[...] *columnatæ*, ut loqueretur Plautus aliquis. Sic etiam [...] λύεδρον & πολύστυλον sociatur apud Plutarchum alicu[...] Ergo ἑδραιώματος voce utrumque procul dubio con[...]netur, & baseos seu fulcri, κρηπῖδος, substructionisq[...] genus omne, & sedes seu sella; pariter ut ἕδρα utrumq[...] significat, & ἕδος & ἔδαφος seu θρόνον & βάσιν & καθ[...]έδραν: vide vel Hesychium. Quomodo & *sedes* apud L[...]tinos utrumque denotat: *fundamentum*, inquam [...] *mum*, *solidum*, *basin*, *substructionem*, κρηπῖδα (quam β[...] μὸν interdum Græci vocant) etiam columnarum, [...] apud Suetonium, in vita Octavii cap. XXVIII. ut & [...] *lam*: nam & *sedes*, *sella*, in qua imago Dei est, apud P[...] nium lib. XXXVII. cap. X. ubi agit de *eusebe lapide*. [...] militer & apud Græcos ἑδραῖον (unde ἑδραίωμα) & ἑδρ[...] ως, de utroque effertur: unde factum, ut ἑδραῖον ὕπνον q[...] dam, & in his Erotianus, interpretentur eum *somnu*[...] *qui sedendo*, ἐν καθέδρᾳ, sumitur: alii, & in his Bachius Epicles, ἐπιμόνως, ἐγκαθίσματι χρονίῳ καὶ ἐπιμόνῳ, Gali[...] nus etiam ὕπνον βαθὺν, *firmissimum & profundum* e[...] plicat & ἑδραίως κοιμηθῆναι, βαθέως, *profunde dormir*[...] ἑδραῖον enim & *firmum & sessile* significat: ut nihil qua[...] doque intersit, utro ex his duobus modo exprimas v[...] cem ἑδραῖος. Venire etiam quarto loco potest in hu[...] ἑδραιώματος censum ὑπόθημα, *suppedaneum*, *scabellum* p[...] *dam*[...]

um, solistaticulum (usurpâsse nunc liceat) quod sedens imaginis pedibus quandoque subjacebat, quale memoratPausanias inEliacis p.158. (ubi ab Atheniensibus θρανίον dictum ait: quæ vox occurrit & apud Pollum, lib.III. cap.XIII. ut & apud Hesychium extat vox ...ράνος) & in Arcadicis, p.267. sed & quinto loco, suggestum, seu suggestus, βῆμα, ὕψος, tabulatum, pulvinarium, aliudve quid, in quo stabat in edito vel eminenti simulacrum, ἑδραίωμα dici potuit. Quod aliàs ἕδρασμα apud Hesychium, & in Glossis Cyrilli, ἕδρασμα, pulvinarium: ubi pulvinarium est & καθίδρυμα, delubrum, de quo mox, & στρωμνὴ θεῦ, lectus, in quo collocabantur signa deorum, lectisternium, & tabulatum, in quo stabat Numen seu simulacrum Dei, ut eminentius videretur: de quo Acron, in Horat. I. Ode XXXVII. quod & ἕδος dicitur in iisdem Glossis, pulvinarium & sacrarium. Clemens quoque Alex. II Strom. p.372. fidem vocat ἕδρασμα γνώσεως, quod basin & stabilimentum vertunt: vide in quidam in ἑδράνων. Sic ἑδραίωμα & ἕδρασμα idem, ut & ἔρυμα. Sic Euripides vocat cives ἵδρυμα πόλεως, quibus innixa est civitas. Quare & ἑδραίωμα fuerit, cùm de simulacro seu signo agitur, suggestus, fulcrum, pulvinar, sustentaculum, sessimonium, basis, scamillus, stabilitum omnium, solumq́, utCicero I. de Divinat. columen denique, quibus simulacrum seu signum Dei incumbebat: βάθρον τῦ ἀγάλματος, ἐφ᾽ ᾧ ἑστηκὸς ἦν τὸ ἄγαλμα, de quibus sæpè Pausanias: inter alia Attic. p.22. Corinth. p.66. Laconic. p.101. Eliacor. I. p.171. Achaic. p.235. βάθρα ἐφ᾽ ... ἀνδριάντες ἑστήκεσαν eidem, Arcad. p. 262. Quorum quidem etiam βάθρων nonnulla ararum speciem præbebant, ut in exemplo apud Pausaniam, Lacon. d. pag. 101. dictum id & βῆμα, ut apud Dionem, ubi de Neronis statua: suggestum rectè vocat Tacitus, lib.I. histor. Basis aptissimè vocatur: de cujusmodi statuarum seu signorum basibus, in quibus & inscriptiones additæ erant, veteres passim scriptores: in his non uno loco Cicero: vide & Plinium, III. Epist. VI. Servium, III. Æneid. p.262. veteres inscriptiones: inter alias pag. 93. num. 10. SIGNUM CUM BASI. De basibus & fulturis columnarum vide Isidorum, lib.XIV. C.IX. & lib.XIX. cap. . Ergo ἑδραίωμα est βάθρον, βάθρα, ὑποβάθρα vel ὑπόβαθρον, quæcunque tandem substructio, quodcunque ὑποβεβλημένον, cui τὰ ὑπερέχοντα, & nominatim simulacra, firmiter innituntur. Gallicæ ideo versiones rectè hîc vertunt, appuy, soustien. In hunc ἑδραιώματος censum vere quoque possunt pilæ (quas nonnulli structiles columnas dici putant in l. sicuti ϖ. si servitus vindic.) quæ partes onusque aliquod sustentant, fulciunt, vel flumini et mari opponuntur, στῆλαι: itemque Antæ columnæ ve Antes, quibus fabrica sustinetur, vel Anterides παστάδες, de quibus cumulatè Cl. Salmasius, in Solinum 1216.1217. Tandem & locus ipse ἔδαφος, ἕδος, in quo stabat seu positum erat simulacrum seu signum Dei, ...ραίωμα dici potuit: & sic delubrum, penetral, sacrarium: pariter ut ἕδρασμα, de quo suprà, ut & ἱδρύματα (ab eadem origine) θεῶν, sunt fana, delubra, loca in quibus Deorum simulacra stabant locata: eademque cum ...οῖς, & ἕδρα, τόπος ἐν ᾧ εἴδωλον ἵδρυται ἱερόν: & sic ἀπόστις Dei solium, quod vocatur in Glossis veteribus: & apud Medicorum filios, ἕδρη οἰκεῖος τόπος: & ἕδρα pro domicilio. Sic sanè & eodem sensu Latinis sedes, pro loco etiam, in quo simulacrum Dei stabat, quin & pro ipsa etiam æde Dei. Varro, IV. de Lingua: Cellas, in quibus Dei sedes sunt. Lucretius, lib. VI.

--- Cur sancta deûm delubra, suasq́,
Discutit impacto præclaras fulmine sedes?

Ovidius IV. de Ponto:

--- Media qui sedet æde Deus.

Cicero, lb. I. de Divinat.

Et Capitolinis injecit sedibus ignes. Mox:
Consule te tandem celsa est in sede locata.

Virgilius, II. Æneid. *ducendum ad sedes simulacrum.* Statius lib. IV. Sylvar. ad Domitianum:

- - - - Stupet hoc vicina Tonantis
Regia, teq́ pari lætantur sede locatum
Numina. Tibullus:
Num feror incestus sedes adiisse deorum?

Adde & Tacitum, non uno loco. Vetus quoque inter alia inscriptio Augustæ Vindel. MERCURIO CUJUS SEDES A TERGO SUNT. Omitto sexcenta id genus alia. Sic & ἕδη θεῶν apud veteres passim, ἔνθα καθιδρύομεν, σηκὸς, τέμενος, Polluce interprete; vide & Suidam. Et huc quoque spectare videtur *sessimonium deorum*, quod dicitur apud Vitruvium, præfat. libri septimi circa fin. Tandem igitur ἑδραίωμα fuerit opus omne, res omnis, locusve, quo quid aliud innititur, insistit, sustinetur, fulcitur: *fulcrum* omne & *sustentaculum, sessimonium*; βάθρα, βάθρον, κρηπὶς, στερέωμα, στήριγμα, ἕδρασμα, ut & ἔρεισμα: quomodo Pindarus Athenas ἔρεισμα, vel ἔρυμα τῆ Ἑλλάδος dixit: *fulcrum Græciæ*, ut testatur Plutarchus lib. de Iside & Osiride: & Aristides in Panathen. p.167. & 343. quòd jecissent libertatis fundamenta, κρηπῖδ᾽ ἐλευθερίας, seu quòd Græciæ libertatem munivissent, ὥσπερ ἀδαμάντινοι στηρίξαντες τὴν ἐλευθερίαν τῆ Ἑλλάδος. Ecclesia proinde ἑδραίωμα ἀληθείας, quia in ea subsistit, sustinetur, sedet, eminet, fulcitur, attollitur, & velut in edito conspicienda proponitur veritas: delubrum ejus, sacrarium, sessimonium, sustentaculum, munimentum, firmamentum, columen: Quæ ipsa alioquin Ecclesia ἡδρασμένη dicitur super tribus θεμελίοις, fide, spe, charitate, ut ait Clemens Alex. lib. IV. Strom. Quæ cùm ita sint, hinc jam patet, non accedendum Viro Doctissimo, qui ἑδραίωμα hoc à στύλῳ distare dixit, quòd στύλος stantis positum ac situm notet: ἑδραίωμα verò, sedentis: ut neque alteri Viro Celeberrimo, qui hoc loco Ecclesiam, *columnam & stabilimentum veritatis*, per figuram ἐνδιαδυς, dici voluit, columnam stabilientem veritatem: nam & ἑδραίωμα aliud quid hoc loco à στύλῳ est, latiusque, quod jam ostendimus, patet: sic quoque, ut & columna ipsa eâ generali appellatione venire potuerit: sunt enim & columnæ, in quibus simulacra extant, simulacrorum sedes, fundamentum, substructio, βάθρον. Mihi porrò verisimile, vocem hanc, quæ nuspiam alibi, mihi saltem, quod dixi, hactenus occurrit, παρὰ τοῖς ἀρχιτέκτοσι, vel Tarsi Ciliciæ, ubi D. Paulus natus erat, usurpatum: vel certè Athenis, ubi Epistolam hanc scripsit, enatam. Neque etiam hîc illud omittendum, Pythagoram, quiq; eum secuti sunt, cùm Philosophiam suam, hominisque adeò κάθαρσιν & τελειότητα, perfici dicerent, τῇ ἀρετῇ, seu virtutibus (quarum dux εὐσέβεια) & ἀληθείᾳ, id nominatim quoque scripsisse, quod certè scribit Hierocles, in aurea Pythagoræ carmina, pag. 25. Τὸ ἔνθεον φρόνημα διαρκῶς ἡδρασμένον συνάπτειν θεῷ, divinum animum ita, virtute, inquam, & veritate, bene munitum, stabilitum, Deo conjungere: ubi vides ἑδραίωμα τῦ φρονήματος ἐν τῇ ἀληθείᾳ, ut hîc τῆς ἀληθείας ἑδραίωμα. Iidemque dicebant, quòd solus sapiens Deum honoret, ut qui sese imprimis *hostiam* offerat, suumq; animum divinum *simulacrum* efficiat, mentemque ad divini luminis susceptionem *Templum* præparet, ὁ προηγουμένως ἱερεῖον ἑαυτὸν προσάγων καὶ ἄγαλμα θεῖον τεκταίνων τὴν ἑαυτῦ ψυχὴν, καὶ ναὸν εἰς ὑποδοχὴν τῦ θείου φωτὸς τῆ ἑαυτῦ παρασκευάζων νῦν. Quæ proximè ad ea, quæ sacra scriptura continet, accedunt. Verùm è diverticulo.

Illud postremò notandum, veritatem in edito, supra στύλον καὶ ἑδραίωμα positam à D.Paulo repræsentari, veluti conspicuam & adspectabilem, non ut Democritus, veritatem in puteo seu fundo demersam fingebat, & Seneca

neca VII. de Benef. I. involutam, in alto latentem: Et rursum, in solido, ἐπὶ τῇ πέτρᾳ sc. veritas collocatur: lapidei enim fermè στύλοι fuêre, ut & ἑδραιώματα sunt: cujusmodi etiam situs sedesque ἐπὶ τῇ πέτρᾳ dearum, ubi sese primùm spectandas præbuissent, consedissentque, Gentiles repræsentabant: sic enim & Ceres in Eleusiniis defatigata incubuisse dicebatur ἐπὶ τῇ πέτρᾳ καλουμένῃ ἀγελάστῳ, juxta puteum Callichroum: qua parte puteus ille, seu πέτρα illa, fuit Cereris in terris agentis, veluti στύλος καὶ ἑδραίωμα. Unde & alicubi, teste Pausania, in Arcadicis, p. 272. simulacrum Cereris sedentis ἐπὶ πέτρᾳ erat. Sic & Delphis in Curia, παρὰ τὸ βουλευτήριον, ostendebatur πέτρα, supra quam Sibylla ex Helicone profecta, à Musis educata sedisse dicebatur, teste Clemente Alexandr. lib. I. Stromat. Ergo Ecclesia & hîc per στύλου καὶ ἑδραιώματος appellationem πέτρα censetur fidei seu veritatis: ut & ipsa retrò ἐπὶ πέτρᾳ ædificata, Christo scilicet. Omittere etiam hîc non possum, quandoquidem de πέτρᾳ agere cœpimus, quod Pausanias in Arcadicis, p. 249. de opere quodam in Eleusiniis memorat, quod & πέτρωμα vocat. Nempe opus id erat è duobus magnis lapidibus, πρὸς ἀλλήλους ἡρμοσμένοις constructum, compactum, in quo reconditi erant libri Rituales, quibus apertis, majoribus mysteriis initiandi scripto addiscebant, quidnam sibi ad mysteriorum perceptionem facto opus esset: ibidemque jusjurandum de maximis quibusque rebus præstari solitum. Addit & Pausanias ἐπίθημα ἐπ' αὐτῷ περιφερὲς fuisse, *operculum supra id rotundo ambitu*, intra quod Cereris effigies erat, ἔχον ἐντὸς Δήμητρος πρόσωπον: quam personam seu effigiem sacerdos mysteriorum tempore induebatur. His verò duobus lapidibus, & πετρώματι inde conflato, in quo & effigies Cereris erat, rectè opponi possit στύλος καὶ ἑδραίωμα, quæ & ipsa πετρώματος appellationem non respuant: ut & πρόσωπον seu vera effigies veritatis, quæ in illis est, Cereris effigiei. Ex superiùs dictis interim apparet, quantopere generis humani hostis veritatem adumbrare, imò adulterare conatus sit: etiam in πετρώματι illo, ut ita Mosaicæ quoque legis tabularum instar aliquod exhiberet. Nos ad στύλον καὶ ἑδραίωμα veritatis redeamus. His sanè quoque opponi possunt, egregia ἀντιθέσει, *Tripodes*, qui sacri habebantur, τρεῖς βάσεις καὶ πόδας ἔχοντες, seu mensæ Deorum: cujusmodi Tripodes mensæque, ut Delphis atque alibi, ita & Athenis quoq; erant: ubi oracula sc. reddebantur à Pythiis seu Phœbadibus, quæ his superimpositæ, & ea quidem parte, quæ ὅλμος vocabatur, vaticinabantur: unde & τῆς ἀληθείας οἰκεῖοι τρίποδες dicti Athenæo, lib. II. p. 38. & Plutarcho, in libro de EI inscripto foribus templi Delphici: indeq; vulgata parœmia, ἀπὸ τρίποδος, *ex tripode*, ἐπὶ τῶν ἀληθῶς λεγομένων. Sed & in iisdem tripodibus erant alicubi *sortes*, è quibus Gentiles, ut ipsi volebant, & vera & eventura discebant: de quo vid. vel Suidam in voce Πυθώ. Imò & simulacra quandoque ἀγάλματα in his tripodibus seu mensis locata erant (ceu ἐπὶ στύλῳ καὶ ἑδραιώματι) veluti Veneris, Dianæ, Proserpinæ & Cereris, ut testatur Pausan. in Messen. pag. 124.

Veritatis porrò, seu ἀληθείας, nominatim στύλον καὶ ἑδραίωμα, *Ecclesiam* seu domum Dei vocat Apostolus: & sic Ædi seu domui Dei jungit veritatis simulacrum, veramque imaginem: pariter ut apud Gentiles passim *Ædes cum signo* memorantur & sociantur: ναὸς seu ἱερὸν & ἄγαλμα. Vide vel Pausaniam: atque adeò hæc duo ad legitimum Templum cultumque requirebantur, puta ut & Deo fermè alicui dicatum esset, & simulacrum ejus ibi staret. *Veritas* autem hîc non est tantùm in genere, ἡ τοῦ ὄντος ἀσφαλὴς κατανόησις: quomodo veritatem rectè definit Greg. Nyss. de vita Mosis, p. 191. cùm videlicet id, quod revera est, liquidò intelligitur, tenetur: verùm, ut in singulis scientiis & professionibus sua quædam est & distincta veritas, ut rectè Clemens Alex. lib. I. Strom. ita hîc speciatim seu κυρίως intelligenda est κυρία *veritas Dei*, seu de Deo, ut vocatur epist. ad Rom. I. 25. III. 7. XV. 8. quomodo & ab eodem Apostolo dicitur *sapientia*, quæ est ex Domino: *veritas Christi*, II. Cor. XI. 10. *veritas Evangelii*, ad Galat. II. 5. & 14. Col. I. 5. & *Evangelium salutis* quod dicitur λόγος τῆς ἀληθείας τοῦ εὐαγγελίου, Ephes. I. 13. Col. I. 5. II. Tim. II. 15. Quomodo ἑλληνικὴ apud Gentiles *veritas* aliquando de Dei cognitione nominatim dicta ἀλήθεια scilicet δόξαν ἔχουσα περὶ θεῶν: vide Plutarchum de Iside & Osiride. *Veram religionem verumq. Dei cultum* interpretatur Chrysostomus Homil. VII. in cap. II. hujus Epistolæ. Clemens Alex. lib. VII. Strom. ita definit: Ἡ τῷ ὄντι ἀλήθεια μόνη περὶ τὸν ὄντως ὄντα θεὸν γίνεται. Quæ quidem etiam veritas à Filio habetur, τῆς ἀληθείας εὑρέσεις διὰ υἱοῦ, μόνη δὲ ἡ κυρία αὕτη ἀλήθεια ἀπαρεγχείρητος, ἣν παρὰ τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ παιδευόμεθα, ut idem lib. eod. ait: θεοδίδακτα γὰρ ἡμεῖς ἱερὰ ὄντως γράμματα παρὰ τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ παιδευόμενοι, ibid. αὐτουργῷ σοφίᾳ πεπαιδευμένοι. lib. I. pag. 319. Nam & ipse Christus *veritas* est, Joh. XIV. 6. & *veritatis* διδάσκαλος. Eaque veritas, ut passim memoratur inculcaturque in libris novi Fœderis, ita & non uno præterea prioris hujus ad Timotheum epistolæ loco ejus mentio fit ἀληθείας, inquam, & ejus ἐπιγνώσεως c. II. 4. IV. 3. ut & posteriore ad eundem epistolâ. Nunc videndum, quonam hîc respexerit vel alluserit Apostolus. Hieronymi, Chrysostomi, aliorumque deinceps omnium hodie sententia est, istud dici oppositè ad legem Judaicam & umbras: ut certè veritatem alibi quandoque Legi opponi certum est, veluti Joh. I. 17. ubi *Lex data* dicitur *per Mosen*, *gratia & veritas per Christum*. Verùm hoc loco id ita non est; tacita enim hîc ἀντίθεσις (ut in reliquis omnibus) continetur ad Gentilium veritatem, quam ipsi falsò præ se ferebant. Ac primò quidem, ad inania deorum oracula, quæ è tripodibus; de quibus suprà; vel aliter reddebantur, & quidem ab Apolline: qui speciatim τὰς ἀληθείας prædicere ferebatur: vide vel Arianum, in dissert. Epicteti lib. III. cap. I. p. 268. eaque ejus provincia χώρα dicebatur, ut *fons* esset veritatis, πηγὴ τῆς ἀληθείας: unde & prisci duas τιθήνας, *nutrices* Apollini apposuêre τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν κορυθαλίαν, teste Plutarcho, Sympos. III. Ut omittam alia inania fatidicinæ & divinationis ludicra & ludibria, quæ hîc memorare longum foret. Secundò, *veritatis* appellatione profligantur hîc Gentilium fabulæ, μῦθοι, falsaque eorum Theologia omnis, ac proinde ψευδώνυμος ἀλήθεια: falsæ inquam, de iis narrationes & genealogiæ, seu θεογονίαι πόῤῥω τῆς ἀληθείας, opiniones & traditiones, μάχαι τῶν λογισμῶν καὶ συμπεράσματα, ut Chrysostomus ait, Homil. I. in cap. I. hujus epist. à quibus etiam idem Apostolus d. cap. I. dehortatur, propter Gentiles etiam, τοὺς θεοὺς αὐτῶν καταλέγοντας, ut ait Chrysostomus ibid. ut & ad Tit. III. 9. Quarum quidem fabularum nonnullas Gentiles concinnaverant, veris superstructas, ἐψευσμένας τοῖς ἀληθέσιν ἐποικοδομοῦντες, συγκεραννύντες, ut ipse Pausanias Arcadicis p. 237. Sacerdotibus etiam sæpe non semper verum eliminare volentibus, ut ait Diodorus Siculus lib. I. pag. 17. διὰ τὸ τοὺς ἱερεῖς μὴ βούλεσθαι τἀληθὲς ἐκφέρειν εἰς τοὺς πολλούς. Tandem Gentilibus hac parte inter se minimè concordantia, & ἐναντιώματα memorantibus. Ad ἑλληνικοὺς porrò nominatim per Græciam μύθους καὶ ἀντιλογίας hîc allusum, quas & ipsimet Romani scriptores proscribebant: vide vel Dionysium Halicarnass. lib. II. Hac enim parte nihil non Græcia mendax audebat in historia, δυσφημοτάτων, ἀχρήστων σφόδρα, καὶ περιττῶν, ut ait Plutarchus in quadam re de Iside & Osiride plenissima. In universum verò excluditur hîc & damnatur omnis Gentilium Theologia, Physica, Mythica, & Gentilis seu Civilis: triplex enim hæc

Theo-

eologiæ Varroni, de qua etiam Plutarch. l. de decre- Philos. VI. & adversus quam scripsere Tertullianus Augustinus: nulla quippe earum veritate nitebatur: njecturis enim Philosophi Physicam concinnave- t: Poetæ mythicam de fabulis traxerant: populi ntilem ultrò præsumserant: ac proinde nuspiam in veritas collocanda: nam in conjecturis incerta præ- ptio est, in fabulis fœda relatio, in adoptionibus pas- a & municipalis adoptio: denique apud Philosophos erta omnia, quia varia: apud Poetas indigna omnia, a turpia: apud populos passiva omnia, quia volun- ia. Porrò, ut divinitas, ita & veritas, si veram retra- s, eâ definitione est, ut neque argumentationibus in- tis colligatur, neque fabulis indignis contaminetur, que adoptionibus passivis judicetur: haberi enim de- , sicut est, certa, integra, communis, quia scilicet o- nium; ut hæc ferme omnia eleganter Tertull. initio . II. ad nationes. Adulterina contrà Gentilium ve- is institutionibus tantùm majorum, auctoritatibus eptorum, Legibus dominantium, argumentis pru- ntium, seu vetustate, consuetudine, necessitate, exem- s, prodigiis, miraculis corroborabatur. Quibus o- nibus, aliisque præjudiciis, opponitur hîc κυρία, nu- solidaque Dei veritas, quæ tamen, ut dixi, Gentiles veritate fermè obtrudebant: Atque inter alios Poë- a Theologia seu μυθολογία excluditur: quæ περὶ τὸ ὕδ⊕- τὰ πάντα ἠσχολημένη ποτὲ ἤδη ἀλήθειαν μαρτυ- ασα erat, ut Clemens Alexandrin. ad Gentes: de qua amDio Chrysostomus gentilis, Orat. XXXVI p. 147. ibit, quòd etsi ἐ πάνυ ἄσοχ⊕- esset τῶν ἱερῶν λόγων, &c. amen ἐ καθαρῶς circa ea sese haberet, ἐδὲ εἰδέναι τῆ ιπαντ⊕- περὶ τῆ ἀληθείας. Opponitur & hîc veritas nbolicæ & ænigmaticæ Theologiæ & Scripturæ, quæ scis, & inter alios Ægyptiis, usitatæ erant: adeò ut gyptii ante templa ideò Sphingas ponerent, σφίγγας ὄνται, ὡς αἰνιγματώδες τῆ περὶ θεῆ λόγε καὶ ἀσαφῆς ⊕-, ut idem Clemens Alexandr. scribit, lib. V. Stro- tum, pag. 561. Quarto loco opponitur hîc veritas, ία, æterna, primaque Philosophicæ nominatim ve- iti, ψευδωνύμω ἑλληνικῆ ἀληθεία, quæ ita συνωνύμως cabatur, ἢ τῆ αὐτῆ μετείληφεν ὀνόματ⊕-, ut Clemens exandr. eodem libro, qualem Philosophi gentiles præ erebant, cujus ipsi φιλοθεάμονες erant & dicebantur: le qua ipsi multa: inter alia, Philosophiam circa ve- atem versari, demonstrationemque & lucem verita- esse: vide & Plutarchum libello de voce Εἶ. Philo- ohiam esse ἀληθείας εἰκόνα ἐναργῆ, *evidentem verita- imaginem*, teste Clemente Alexandr. lib. I. Stromat. æ tamen, ut idem ait, ad Gentes, μηδέν τι νηπίων ἤν τ' ἀληθὲς εἰδότων erat: unde idem ibid. Philo- ohiam vocat ὀνειρώττεσαν τ' ἀλήθειαν: adversus quam nique multa idem lib. I. Stromat. etsi fateatur & ipse, ηθῆ τινὰ δογματίζειν καὶ ἕλληνας, sed κατ' ἔμφασιν ἢ διά- σιν, pag. 316. Quin & ἀλήθεια inter alia Philosophus aliis distinguebatur, quodque singula non κατὰ δό- , verum πρὸς ἀλήθειαν spectaret, ut ait Dio Chry- tomus Orat. II. περὶ δόξης, pag. 613. Imò & hac ἀλη- ας, κυρίας scil. meræ, solidæ, voce perstringitur & a ad veritatem proximè accedens θεωρητικὴ Pytha- ræ & Platonicorum ἀλήθεια seu Philosophia, quâ er alia sacrorum mysteriorum & teletarum finem uebant, ut homo quàm simillimus Deo evaderet, ò Deus fieret: quamque ideò exigebant in eo, qui x & beatus futurus esset, τῆ ἀληθείας εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τοχον εἶναι, ut Plato in Timæo & de Legibus: & ex eo emens Alexandrinus lib. I. Stromatum. Iidemque thagorici & Platonici, cùm Philosophiam dicerent ζωῆς ἀνθρωπίνης κάθαρσιν καὶ τελειότητα, id perfici ajebant his duobus, ἀληθεία καὶ ἀρετῇ, *veritate & virtute*, de quo vide vel Hieroclem, in aurea Pythagoræ carmina, statim in principio, & alibi: quæ & ipsa duo sunt, quibus Apostolus his duabus periochis ad κάθαρσιν & τελειότητα eorum, qui Ecclesiæ præessent, duo pariter opponit, ἀλήθειαν & εὐσέβειαν (quæ utique virtutis omnis fons est.) Atque ut summatim dicam, opponitur hîc veritas, mera scilicet omni *resplendescentia veritatis*, ut loquitur Augustinus, quæ inter paganos magnis ingeniis non defuit. Ac multò magis opponitur hîc veritas, Ecclesiæ Dei innixa, falsis Deorum, quæ in Gentilibus templis supra columnas vel aliter exhibebantur, simulacris, statuis, signis, idolis, imaginibus, quas *mendacii magistras* vocat sacra scriptura, quomodo & ψεῦδ⊕- de idololatria non uno loco dicitur: ac nominatim iis propriè simulacris, idolis, quæ in delubro seu penetrali, sacrario, cellâve ejus Dei, cui templum dicatum erat, locata erant, sive suprà σύλον, sive supra ἑδραίωμα aliquod, de quo suprà jam plenè: præ quibus, in æde Dei viventis, & supra eam, una veritas ex edito deque suggestu exhibetur, tanquam εἰκὼν, simulacrum, signumque, vel Diva aliqua, sic dixisse liceat, seu Dei filia, imò Deus ipse: cujusmodi Veritatis, ceu Deæ, simulacrum publicè fixum apud Gentiles non reperio. Nam etsi veritas privatâ apud Gentiles quandoque religione Numinis instar habita cultaque fuerit, ut testis est vetus inscriptio, pag. 99. num. 8. Etsi Polybius, in Eclogis lib. XIII. sibi videri dicat, veritatem Deorum maximam à Natura mortalibus constitutam, μεγίστην θεὸν τοῖς ἀνθρώποις ἡ φύσις ἀποδεῖξαι τὴν ἀλήθειαν. Etsi eadem Regina apud Græcos habita, dictaque, ut in illo, Ἀρχὰ μεγάλας ἀρετᾶς ἄνασσα ἀλάθεια, quod Clemens Alexandrinus, VI. Stromatum, & Stobæus referunt. Etsi nil majus homo accipere, neque dignius dare munus homini Deus posse diceretur veritate, ut Plutarchus scribit, initio libri de Iside & Osiride, ubi & subjicit, θειότητ⊕- ὄρεξίς ἐστιν ἡ τῆς ἀληθείας, μάλιστα δὲ τῆ περὶ θεῶν ἔφεξις, &c. Etsi Olympiadi quoque apud eundem Stobæum, ἀλάθεια θεῶν ὁμόπολις μόνη θεοῖς συνδιαιτωμένη dicatur, *Deorum concivis, solaq; Deorum convictrix.* Licèt etiam Philosophi Deum veritatem dixerint; vide vel Simplicium, in Epicteti Dissertat. cap. XLVII. Licèt Plato, cùm multa de veritate scribat, lib. V. de Legibus, & ex eo Plutarchus, inter alia eam dicat esse rem divinam omniumque bonorum Diisque & hominibus principium, & ad omnia bona ducem. Imò licèt Jamblichus apud eundem Stobæum (ut omittam Platonis etymon, in Cratylo, pag. 421.) ἀλήθειαν inde dictam velit, quòd circa Deos & incorruptam eorum vim versetur: ἀλήθεια, ὥσπερ καὶ τ' ὄνομα δηλοῖ, περὶ θεὸς ποιεῖ τὴν ἐπιστροφὴν, καὶ τῶν θεῶν τὴν ἀκήρατον ἐνέργειαν: ut omittam Magos, Deorum maximum, quem Horomasdem seu Oromasin vocabant, corpore Luci similem dixisse, animâ verò Veritati, eodem Stobæo teste. Hæc, inquam, licèt elogia veritati tribuerint Gentiles, attamen Veritatem Divas inter publicè, neque apud Græcos, neque apud Romanos ullibi cultam observo: nullæ illi aræ, nulla templa, nulla simulacra signáve dicata comperio: etsi alioquin virtutibus & affectibus humanis ea quoque passim posita essent, etiam Athenis, veluti Misericordiæ, Fidei, Pudori, Famæ, Alacritati, &c. imò & Contumeliæ & Impudentiæ: cui observationi haud absimilis, vicina saltem, est Ariani vel Epicteti, lib. I. cap. IV. querela, quòd Chrysippo, qui veritatem in vita indagavit atque illustravit, eamque universos edocuit homines, nemo ideò βωμὸν ἱδρύσατο, ἢ ναὸν, ἢ ἄγαλμα ἀνέθηκεν, aut Deo ideo supplicavit;

plicavit: cùm tamen Triptolemo, quòd humaniorem victum hominibus tradidisset, ubique aræ & templa extructa fuerint. Etsi iidem quoque Gentiles, & inter eos Hippocrates & Philostratus characterem & Iconismum veritatis egregiè effingerent, temporisque (quia dies veritatem aperit) & Jovis filiam dicerent: quomodo & ab hæreticis nonnullis imago ejus peculiari modo expressa, teste Epiphanio. In Ægypto certè veritas, proximè saltem ad Numina habita. Hinc illud, quod Diodor. narrat, lib.I. p.31. & 48. de supremo Judice seu Magistratu, ἀρχιδικαστῇ, qui habebat ζώδιον τῆς ἀληθείας, seu τὴν ἀλήθειαν ἐξηρτημένην ἐκ τοῦ τραχήλου, *simulacrum veritatis*, seu *veritatem suspensam in collo*: quâ re indicatum, ἀρχιδικαστὴν πρὸς μόνην βλέπειν τὴν ἀλήθειαν, *supremum Judicem ad solam respicere veritatem oportere.* Idemque memorat, p.61. in eadem Ægypto præter Hecates ἱερὸν, etiam πύλας Cocythi & Lethes (quarum meminit & Plutarchus, de Iside & Osiride) alius idem πύλας ἀληθείας fuisse, & prope has simulacrum absque capite stans, τῆς δίκης: ut omittam quod idem Plutarchus, ibidem, memorat, decimâ nonâ primi mensis diem Mercurio festum celebrantes mel & ficos edisse, simul dicentes, ἐπιλέγοντας, *Dulcis est veritas*, γλυκὺ ἡ ἀλήθεια. Item, Isidis φυλακτήριον, quod fabulabantur sibi περιάπτεσθαι, significare φωνὴ ἀληθής. Ad rem: Veritatis igitur simulacrum velut Numen aliquod in Ecclesia Dei viventis proponi indicat Paulus: & unicum quidem, quod universæ Ecclesiæ propositum: Tacita etiam fortè allusione & ἀντιθέσει ad Minervæ signum, quod Athenis præ reliquis unicè eminebat. Nam suos licèt ibi singulæ Curiæ Deos haberent, attamen Minerva ibi communi omnium religione habita cultaque, sanctissimumque ejus signum seu simulacrum, quod διοπετὲς esse fama erat, jam inde ab initio, communi omnium Curiarum consilio dedicatum in arce habebatur, teste Pausania, in Attic. p.24. sicut & Panathenæa, festum in ejus honorem omnium Atticæ populorum erat, posteaquam omnes Athenienses unam in civitatem coière, teste Pausania in Arcadicis, Plutarcho in Theseo: vel quòd omnes Atticæ populi celebrarent, ut ait Scholiastes Euripidis in Hecuba. Erat ea quippe peculiare Athenarum & Atheniensium omnium (quod vulgo notum) Numen: sacraque adeò urbs & regio Attica Minervæ; eademque Jovis unius unica filia habita, τοῦ πάντων δημιουργοῦ καὶ βασιλέως παῖς ἐστι μόνη δὴ μόνου, ut Aristides Orat. in Minervam, p.17. At Christianorum omnium Ecclesiæque Christi unicum velut Numen veritas, unica Dei filia est: nam & Christus, qui veritas ipsa est, unicus Dei filius. Quæ de Minerva Attica suprà dixi, pleraque & de Dianæ Ephesinæ simulacro memorari notum est. Igitur hìc rectè veritas opponatur, & fortè à Paulo opposita fuit, singulis, peculiaribus, vicanis, oppidanis, regionum, populorum Numinibus, quæ per singula illa præcipuo cultu habebantur: ut &, ut quæ initio dixi colligam, ψευδωνύμῳ Gentilium & Philosophorum ἀληθείᾳ Gentilitiisque μύθοις, seu fabulis. Peculiaris & hìc fortè allusio ad Eleusiniorum fabulas, & commenta figmentaque, in quibus ficta, falsa omnia narrabantur, peragebanturque. Falsæ primùm ibi narrationes & traditiones de Cerere & Proserpina, quæ *deæ Eleusiniæ* audiebant, deq; Jaccho, memorabantur, quas inter alios proscribit ipse Dion. Halicar. l.II. Quomodo & Pausanias non uno loco, velutiin Attic. p.39. Cor. p.66. in princ. & 68. atq; alibi, civitates per Græciam quasdam & regiones, ut & sacrorum interpretes, seu ἐξηγητὰς, haud semper τὸ ὄντα λόγον de rebus sacris & religionibus tradidisse ingenuè fatetur, μὴ πάντα ἐν ἀληθείᾳ, seu ἥκιστα ἀληθῶς. Secundò, iisdem in Eleusiniis (quod & de omnibus Te-

letis scribit Augustin. lib. III. de Trinitate, cap. X.) si[...] prodigiaque mendacii exhibebantur. Varia scil. ibi s[...] ctacula oculis objecta, auditaque multa, lux modò, m[...] dò tenebræ, σκότος καὶ φῶς ἐναλλὰξ, fulgura, alia deniq[...] plura ostenta & φάσματα: ut omittam, quod hone[...] nominari non potest: quod testantur Dio Chrysost[...] mus, Orat. XII. Themistius, Orat. in patrem: & iteru[...] in insigni fragmento apud Stobæum, Serm. CXIX. A[...] stides, in Orat. Eleus. Proclus, in Platon. Theolog. l[...] III. cap. XVIII. Pletho schol. ad oracula Magic. Zor[...] astris: Theodoretus, Græc. ar. affect. Serm. VII. eode[...] que respexit & Seneca, epist. XC. Claudianus, lib. I. [...] raptu Proserpinæ. Denique & Cereris mundus ibi s[...] ctandus propositus, teste Apulejo, in Apolog. aliaq[...] plura, falsæ & inanis tantùm ὀπτασίας ludibria. Quib[...] omnibus spectaculis, θεάμασι, Seneca, dictâ epist[...] opponebat vera simulacra, verasque facies ingentis o[...] nium Deorum Templi, seu mundi, quæ sapientia c[...] nenda mentibus protulit, ut & hìc in Ecclesia mera v[...] ritas proponitur: quæ verum scil. unius Dei cultum, [...] σέβειαν, καθαρὰν πίστιν, præ se fert, unde & mox μυσ[τή]ριον τῆς εὐσεβείας, continet, edocet: denique veritas ὁμ[ο]λογουμένη non falsa, non ψευδώνυμος. Quam tamen e[t]iam veritatem non tantùm Philosophi sibi vendica[...] soliti, ut & Gentiles templis suis, oraculis, Numinibu[s] & simulacris, sed & Athenienses nominatim templo [E]leusinio mysteriisque Eleusiniis suo quodam tribue[...] modo ausi. Sic enim Clem. Alex. lib. VII. Strom. κ[...] πρὸ τῆς τῶν μυστηρίων παραδόσεως καθαρμούς τινας προσάγ[...] τοῖς μυεῖσθαι μέλλουσιν ἀξιοῦσιν ὡς δέον τὴν ἄθεον ἀποθεμέν[...] δόξαν, ἐπὶ τὴν ἀληθῆ τρέπεσθαι παράδοσιν. Ibi scil. arcan[æ] doctrinæ fundamenta tradi dicebantur, teste eode[m] Clemente, lib. V. γνωστικὴ φυσιολογία, initio lib. IV. [...] παντα ὁμῶς τῶν σοφῶν ἀνάκτορα συνανεώγνυτο, *omnia sim[ul] sapientum adyta pandebantur*, ut Themistius, ad ea a[l]ludens, ait, Orat. ad patrem, absque παραπετάσματι se[u] *velo*. Psellus ἀπαγωγαῖς, ubi de sphinge, ἀνεγυμνοῦ[...] τὰ κεκρυμμένα: ibid. Hæc, inquam ψευδώνυμος in E[...]leusinio templo veritas exhibita, non vera, non mer[a] non κυρία: cujusmodi Veritatem Ecclesia Dei vivent[is] præfert, quæ scil. est κατ' εὐσέβειαν, ut vocat idem Apo[...]stolus I. Tim. I. ad cujus ἀληθείας ἐπίγνωσιν vult De[us] omnes venire, ut idem Paulus I. Tim. II. v.4. Et solidar[n] quidem integramque veritatem, quæ simul & semel ver[...] bo Dei exhibetur, non ut Eleusine cruciabat aditum, [...] veritas ibi ἐκ προσαγωγῆς aperiri dicebatur: perque va[...] rios gradus Gentilium mysteria pandebantur: quod [...] variis ideò Apollinis nominibus expressère: *Pythi[us]* nempe dictus, respectu eorum, qui discere incipieban[t] & percuntabantur. *Delius & Phaneus*, eorum quibu[s] aperiebatur & elucescebat veritatis aliquid: *Ismenius* scientium jam respectu: *Leschenorius*, eorum qui jam utebantur ac fruebantur scientia, ac inter se disputa[...] bant & philosophabantur, ut memorat Plutarchus dicto libello de εἰ. Et hactenus quidem allusiones & antithet[a] ad fabulas tum in genere, falsamque Gentilium veritatem, tum nominatim etiam ad Eleusinias fabulas in Attica, ubi Paulus tunc consistebat. Opponi possunt & *Ephesinæ fabulæ*, ubi Timotheus agebat, quæque nihilò minùs à veritate aberrantes, anilibus fabulis refertæ erant: unde & inter alia dicta ἐφέσια γράμματα ἀσαφῆ scilicet αἰνιγματώδη, ἀσύνετα, imò & Magica καὶ περίεργα, de quibus Anaxilaus apud Athenæum, Plutarchus, Clemens Alexandrinus, Hesychius, Eustathius, & Parœmiographi: ac nominatim τὰ ἐπὶ τοῖς ποσὶ τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος γεγραμμένα ἀσύνετα, ut Diogenianus refert & Apostolius. Hæc denique veritas, non Ethica, quâ ita loquimur, ut sentimus: non

ion Logica, quæ est conformitas λόγȣ cum re ipsa: sed Metaphysicæ species, quæ est conformitas rei cum mente divina, & suâ naturâ est unica Ecclesiæ sive dos, sive nota, quâ deinceps Apostoli Patresque Gentilibus præscribere soliti, sed & hæreticis: videndus salem Augustinus: veritas, inquam, Dei, Christi & Evangelii.

Et hactenus quidem de ea perioche, quâ Apostolus Ecclesiam Dei commendatum ivit ab hoc, quòd sit ςύλ☉ καὶ ἑδραίωμα τȣ͂ ἀληθείας: quomodo & Clemens Alexandr. lib. I. Stromat. κατ' ἀλήθειαν ἑδραιότητα dixit. Hoc Ecclesiæ elogium opponitur commendationi empli Ephesini, & Eleusinii, & hujus potissimùm. Commendabatur scilicet istud, ut ex Aristidis Oratione Eleusinia discimus, eo 1. nomine, quòd ab omnibus Græcis, Barbaris, Eleusine commune orbis delubrum haberetur; omniaque, quæcunque inter homines sunt divina, veneratione & pulchritudine superaret, κοινόν τι τῆς γῆς τέμεν☉, καὶ πάντων ὅσα θεῖα ἀνθρώποις ταυτὸν φρικωδέστατόν τε καὶ φαιδρότατον. 2. Commendabatur, quòd de nullo alio loco miræ magis historiæ & fabulæ memorarentur: τίνι δὲ ἄλλῳ χωρίων, ἢ μύθων φῆμαι θαυμαστότεραι ἐφήμισαν; 3. Quòd nullo alio, visu, auditu mira magis, quàm ibi patrarentur: ἢ τὰ δρώμενα μείζω ἔσχε τὴν ἔκπληξιν, ἢ μᾶλλον εἰς ἐφάμιλλον κατέστη ταῖς ἀκοαῖς τὰ ὁρώμενα: addit & Aristides, Ὅσα ἐν δὴ θέας ἐχόμενα εἶδον γενεαὶ παμπληθεῖς, εὐδαιμόνων ἀνδρῶν καὶ γενναίων ἐν τοῖς ἀρρήτοις φάσμασι. 4. Item, quòd Cereris adventus, frugumque ab ea repertarum & invectarum monumentum id esset, & frugum parens, frugiferæ, ut Poëtæ, Oratores & Historici uno omnes consensu narrabant: Τῆς δωρεᾶς τȣ͂ σίτȣ καὶ κόρης ζητήσεως: quod inter alios testatur Diodorus, Seneca, Hercul. Fur. 18. Pausanias, in Atticis, pag. 4. Arnobius, lib. III. aliique complures. 5. Item, quòd invictum id templum Eleusinium semper, dirutis subinde aliis, stetisset à cladibus & casibus immune: atque unicum illud antiquum felicitatis & majestatis monumentum urbi Græciæque relictum fuisset. 6. Quòd, cùm alii conventus publici quinto quoque vel tertio anno celebrarentur, ibi quotannis mysteria peragerentur. 7. Quòd (idque maximum & divinissimum) una hæc ædes conventum omnem caperet, essetque eadem urbis & agri Eleusinii complementum: Τῆς τε πόλεως πλήρωμα καὶ τȣ͂ Ἐλευσινίȣ. 8. Quòd statuis & picturis, magnoque in ambitum ornatu præditum esset, qualia ne in augustissimis quidem Templis reperirentur: Πλάσματα οἵων καὶ γραφὰς, καὶ τὸν κύκλῳ κόσμον τȣ͂τον, τίς ἂν ἔχοι καὶ ἐν ταῖς τριόδοις ὁρῶν ἐγανώθη, μήτιγε δὴ ἐν προθήκῃ τῶν σεμνοτέρων εἶδεν. Omitto nunc horum Eleusiniorum mysteriorum fructum, quem falsò sibi fingebant. His, inquam, elogiis decoratur ab Aristide templum Eleusinium, expressa in id Oratione. Quomodo & Ephesinum his summis laudibus ornabatur. Omitto in genere, quòd inter mundi miracula id habitum: Templi illius celebritatem tria augebant: magnitudo primùm, quâ cetera omnia hominum opera anteibat: Ephesiorum deinde civitatis splendor: ipsa postremùm Deæ claritas, ut scribit Pausanias, in Messenicis, pag. 141. Præ quibus omnibus Ecclesia Dei inde unicè commendatur, quòd ea & *Dei viventis ædes* sit, & ςύλ☉ καὶ ἑδραίωμα *veritatis*, id est, quæ verum cultum retinet, quæ fons veritatis, quæ domicilium fidei, extra quam non est salus; quò si quis non intraverit, vel à quo si quis exierit, à spe vitæ ac salutis æternæ alienus est, ut Lactantius, lib. IV. cap. XXX. Utpote, quæ veritatis ςύλ☉ & ἑδραίωμα: id est, ut eò iterum redeam, *columna & columen veritatis*: nam ita quoque ἑδραίωμα verti potest, *columen*; quod suprà jam obiter indicatum: est enim *columen*, ςερέωμα; Sosipatro Charisio, ἔρεισμα; imò & ςύλ☉ quoque, seu *columna*, eâ *columinis* appellatione venit, unde & nomen traxit: denique *columen* est in ædibus pars quæcunque summa, sustentatio, firmamentum fastigiumque, vel apex sublimandæ cuique rei, seu cui aliquid quomodocunque innititur, vel inniti potest. Ideò quoque in Glossis, *Columen*, ἐπιςύλιον. Omitto figuratum hujus vocis usum, de quo inter alios, Interpretes Arnobii, ad lib. I. Omitto etiam innumera alia de columine loca. Inter cæteros Varro, libris de re rustica, *Turres & columina villarum*, dixit, lapidea scil. summa loca in tectis, quæ columbæ saxatiles petunt, unde & *columbæ* dictæ. Cicero quoque, lib. I. de Divinat. agens de Summani simulacro in fastigio seu columine Jovis Optimi Maximi, fulmine tacto:

Quid verò Phœbi fax tristis nuncia belli,
Quæ magnum ad columen flammato ardore volabat,
Præcipites cœli partes, obitúsque petisset.

Et mox:

Ni post (nì priùs) *excisum ad columen formata decore*
Sancta Jovis species, claros spectaret in ortus, &c.
Hæc tardata diu species, multúmque morata
Juppiter excelsâ clarabat sceptra columnâ.

Quibus locis *columen* est fastigium, ὀροφὴ, ἀέτωμα, ἀκρωτήριον, τρίχωρον ædis culmenque, ubi Dei simulacrum erat, ut cæteroquin in fastigiis & culminibus templorum inter alia deorum simulacra posita erant: testis inter alios Livius, lib. X. & XXXV. & lib. XXVI. ubi & *columinis* voce disertè hac in re utitur: *In æde Concordiæ Victoria, quæ in columine erat, fulmine icta decussáque:* Propertius, lib. II. eleg. XXXI. Plinius, lib. XXXV. cap. XII. lib. XXXVI. cap. V. Julius Obsequens, ubi de Tritonibus, cap. XXXVII. Dio, lib. LXXIX. pag. 911. Vopiscus in Floriano. Vide & quæ hac de re Rycquius, de Capitolio, cap. XV. Cl. Salmasius, in hist. Augustam, pag. 154. &c. 422. 423. Imò & columinis vox quandoque de arbore: Catullus, *Sub altis Phrygiæ columinibus.* Ad rem. Tandem igitur Ecclesia Veritatis *columna, columénque* dicitur, utpote quam in edito & propatulo sustinet, proponit: non, ut & hoc ad superiora adjiciam, quomodo fatidici libri Sibyllini, inclusi, in templi Capitolini cella subterranea, in arca lapidea asservabantur: κείμενοι κατὰ γῆς ἐν λιθίνῃ λάρνακι, ut Dionysius Halicarnass. lib. IV. pag. 260. dein sub Augusto conditi duobus forulis auratis sub Palatini Apollinis basi, teste Suetonio, in Octavio, cap. XXXI. Atque hæc illa sunt, quæ Cl. Gothofredus affert de eo, quòd Apostolus dicit, Ecclesiam esse ςύλον καὶ ἑδραίωμα τȣ͂ ἀληθείας; multa quidem, interim tamen dignissima quæ hîc exstent: quod ultrò mihi largientur, quicunque omnia paulò accuratiùs examinaverint. Ego certè non existimo, commodiorem huic loco interpretando, & ab adversariorum objectionibus vindicando, expositionem afferri posse, quàm hanc ipsam. Sed tandem ad alia.

Συγγενής.

Quæ hujus vocis sint significationes, Lexica abundè docent. Nos, quod illa omittunt, paucis monemus, hanc vocem *de Spiritu Sancto* non semel à Patribus usurpari. Fit à Greg. Nazianzeno, Orat. XXXVIII. p. 622. Ὄψει καὶ καθαιρόμενον Ἰησȣ͂ν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ τὴν ἐμὴν κάθαρσιν, --- καὶ ὑπὸ τȣ͂ συγγενȣ͂ς πνεύματ☉ μαρτυρȣ́μενον. Basilius vertit: *Et Jesum purgatione mea in Jordane purgari videbis, --- & cognati Spiritus testimonio celebrari.* Sophronius Archiepiscopus Jerosol. in epist. Synod. recitata in Synodo VI. Act. XI. Πνεῦμα τȣ́τοις παρέχει πανάγιον ὡς συγγενὲς αὐτῷ καὶ ὁμόφυλον. *Spiritum Sanctum eis im-*

impertit tanquam cognatum sibi, atque connaturalem. Et in ead. epist. *Trinitatem* confitetur ὁμοούσιον καὶ ὁμότιμον, καὶ ὁμόθρονον, συμφυᾶ καὶ συγγενῆ, *consubstantialem, ejusdem honoris & throni, connaturalem atque cognatam.* Ita Theophanes Homil. LVI. pag. 379. vocat *Spiritum Sanctum* συγγενὲς τοῦ υἱοῦ πνεῦμα, *cognatum Filio Spiritum.* Ratio autem, cur dicatur συγγενὲς τοῦ υἱοῦ πνεῦμα, est, quia ejusdem essentiæ cum Filio. Est etiam συγγενὲς τοῦ πατρός. Id docet Chrysostomus, in Psal. XLV. Ὥσπερ ἀνθρώπου πνεῦμα συγγενές ἐστι τοῦ ἀνθρώπου, οὕτω καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ. *Quemadmodum hominis spiritui intercedit cum homine cognatio: ita etiam Dei Spiritui.* Et clariùs paulò pòst: Ὅση ψυχῆς πρὸς ἑαυτὴν ἡ συμφωνία· τοσαύτη τοῦ πνεύματος πρὸς τὸν πατέρα ἡ συγγένεια. *Quanta est animæ cum seipsa consensio, tanta est Spiritus cum Patre cognatio.* Eodem sensu usurpatur συμφυὴς & ὁμοφυής. Gregor. Nazianz. Orat. XXVI. pag. 445. Δεῖ ον πνεῦμα ἐν γινώσκειν ἐκ θεοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχον, παραχωροῦν, πατρὶ μὲν, ἀγεννησίας· υἱῷ δὲ, γεννήσεως· τὰ δ' ἄλλα συμφυὲς καὶ σύνθρονον, καὶ ὁμόδοξον καὶ ὁμότιμον. *Unum Spiritum agnoscere oportet ex Deo substantiam habentem, hoc solo nomine Patri cedentem, quòd non ingenitus sit, hoc item Filio, quòd non genitus sit, cætera ejusdem omnino naturæ, dignitatis, honoris, gloriæ.* Photius, epist. I. pag. 7. Πνεῦμα ὁμοφυὲς, καὶ ὁμοούσιον. *Spiritus ejusdem naturæ & substantiæ.* Hæc omnia notant τὴν τῆς φύσεως κοινωνίαν, *naturæ communionem*, ut inquit Chrysostomus Homil. LXXII. t. VI.

Συγγράφω.

Hujus quoque verbi significationem, à Lexicographis prætermissam, paucis observamus. Ii, quorum nomina adscribebantur, aut Paulino potiùs in Epistolis Pauli adjungebantur nomini, ut fit I. Thess. I. 1. τῷ Παύλῳ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς συγγράφεσθαι, antiquis eleganter dicuntur. Greg. Nyssenus Orat. funebri in Basilium, t. III. pag. 480. Εἰ κατὰ τὸν αὐτὸν τῷ Παύλῳ χρόνον μετεῖχε τοῦ ἀνθρωπίνου βίου Βασίλειος, οὕτως ἂν πάντως συνεγράφη τῷ Παύλῳ, ὡς Σιλουανὸς καὶ Τιμόθεος. *Si eodem tempore, quo Paulus, vixisset Basilius, ut Silvanus & Timotheus, omnino in scribendo, nomini Paulino ejus quoque adjunctum esset nomen.*

Συγκαταβαίνω.
Συγκατάβασις.

I. *Explicatio vocum.* Frequentissimus & elegantissimus harum vocum apud scriptores Ecclesiasticos usus est. Significat autem συγκαταβαίνειν *condescendere, demittere sese, ad alterius captum se accommodare* : & συγκατάβασις est quasi *condescensus*, ut eruditissimus Theodorus Gaza vertit, seu *condescensio, demissio, quâ superior & sublimior, fortior atque robustior sese accommodat atque attemperat ad mores, sensum & captum inferiorum atque infirmiorum. Verbi gratiâ*; ita scribit doctissimus Rittershusius ad Epist. LXVIII. lib. IV. Isidori Pelusiotæ; *pater infantibus filiis suis* συμψελλίζων, *aut lento gradu incedens, eosque manu ducens & fulciens, dicitur ipsis* συγκαταβαίνειν. Sic etiam φιλάνθρωπος ille Pater cœlestis, pro ineffabili suo, quo genus humanum prosequitur amore, nobiscum agit, seque nobis accommodat. Cùm enim mysteria salutis nostræ nobis prorsus sint δυσνόητα, Deus illa in Scriptura, per amicam familiarissimamque συγκατάβασιν, εὐσύνοπτα καὶ εὐθεώρητα reddit. De hac Dei συγκαταβάσει, & quid illa sit, ita Chrysostomus Homil. III. περὶ ἀκαταλήπτου, t. VI. pag. 404. ubi de illustri visione, Jesaiæ VI. v. 1. Τὰ Σεραφὶμ οὐκ αὐτὸ ἄκρατον ἑώρων τὸ φῶς, οὐδὲ αὐτὴν ἀκραιφνῆ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ συγκατάβασις ἦν τὰ ὁρώμενα. Τί δέ ἐσ[τι] συγκατάβασις; Ὅταν μὴ ὡς ἔστιν ὁ Θεὸς φαίνηται, ἀλλ' ὡς δυνάμενος αὐτὸν θεωρεῖν, οἷός τέ ἐστιν, οὕτως ἑαυτὸν δεικνύη, ἐπιμετρῶν τῇ τῶν ὁρώντων ἀσθενείᾳ τῆς ὄψεως τὴν ἐπίδειξιν. *Seraphim non ipsam meram videbant lucem, nec ipsam integram substantiam: sed quæ videbant, condescensus erant. Quid verò est condescensus? Cum Deus, non ut est, appa[r]et, sed cùm, quatenus is videre potest, qui hujusmodi aspe[ct]u dignus, seipsum ostendit, attemperans videntium infir[m]itati visionis repræsentationem.* Hæc ipsa Suidas e[x] Chrysostomo descripsit in voce Συγκατάβασις. Ib[i] Cl. Portus pro δυνάμενος, putat legendum βουλόμενος. Nihil ego muto, quia eodem modo Chrysostomus: & sententia satis plana. Quoties igitur S. Scriptura, *De[um visum fuisse, Deum ascendisse, vel descendisse,* vel alia quæ de natura divina ἀνθρωποπαθῶς quidem enunci[a]ntur, sed θεοπρεπῶς intelligenda sunt, fecisse dicit, ta[]lis συγκατάβασις necessariò intelligi debet. Ut ver[ò] hoc ipsum eò faciliùs intelligamus, harum vocum multiplicem usum deinceps examinabimus.

II. *Earum usus.* Usurpantur varie, idque

1. *de Deo*, qui dicitur

α. *per* συγκατάβασιν *visus.* Chrysostomus Homil. XV. in Johannem, pag. 613. *quomodo Deus sub Vet[eri] Testamento dicatur visus:* Πάντα ἐκεῖνα συγκαταβάσεω[ς] ἦν, οὐκ αὐτῆς τῆς οὐσίας γυμνῆς ὄψις. *Ista omnia condescensionis erant, non ipsius nudæ substantiæ visio.* Interpre[s] reddit, *permissionis:* minùs accuratè. Et statim ad Hoseæ cap. XII. 6. Καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὡμοιώθην. *Et i[n] manibus Prophetarum assimilatus sum* : Τουτέστι, συγκα[ta]τέβην, οὐ τοῦτο ὅπερ ἤμην ἐφάνην. *Id est, ad eorum me ca[]ptum demisi, non id quod eram apparui.* Eadem in Catena in cap. I. Johan. pag. 38. repetuntur. Idem Chrysostomus, Homil. IV. περὶ ἀκαταλήπτου, t. VI. pag. 412. τ[ὸ] ἐναντιοφανὲς, *quòd Deus à Prophetis dicitur visus*, Johannes verò I. Epist. IV. 12. asserit, *Deum à nemine unquam fuisse visum*, ita solvit: Ἵνα μάθῃς, ὅτι τὴν ἀκριβ[ῆ] αὐτοῦ κατάληψιν καὶ τὴν τετρανωμένην γνῶσιν οὐδεὶς ἔχε[ι] ὅτι γὰρ πάντα ἐκεῖνα συγκατάβασις ἦν, καὶ ἀκραιφνῆ τὴν οὐσία[ν] οὐδεὶς εἶδεν ἐκείνων, δῆλον ἐκ τοῦ διαφόρως ἕκαστον ὁρᾷ[ν]. *Ut discas, neminem ejus accuratam cognitionem & perspicuam habuisse notitiam; ista enim omnia ex condescensione quadam fuisse profecta, nec quenquam eorum puran[] ejus vidisse essentiam, inde patet, quia alii aliter viderunt. Nam,* ut idem Homiliâ XV. in Joh. ubi suprà, inquit: εἰ αὐτὴν ἑώρων τὴν φύσιν, οὐκ ἂν διαφόρως αὐτὴν ἐθεάσαντο· ἁπλῆ γάρ τίς ἐστι, καὶ ἀσχημάτιστος, καὶ ἀσύνθετος, καὶ ἀπερίγραπτος, &c. *Si ipsam in se naturam conspicati fuissent, utique non diversimodè illam vidissent: simplex enim est, omnis figuræ, compositionis & circumscriptionis expers,* &c. Et Homil. contra Anomœos, t. VI. pag. 432. Ἐπειδὰν ἄγγελοι πολλάκις ἐπὶ τῆς γῆς ἐφάνησαν ἐν ἀνθρωπίνῳ τύπῳ, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς, τὸ φαινόμενον οὐκ ἦν σαρκὸς ἀλήθεια, ἀλλὰ συγκατάβασις. *Quoniam Angeli in terra in humana sæpiùs apparuerunt forma, ipse quin etiam Deus, quod apparuit, non erat revera caro, sed condescensio.* Et Homil. XXXII. in Genes. t. I. pag. 254. *quomodo Deus* Exodi XXXIII. 20. *visus dicatur*, ita explicat: Πῶς ὤφθη; ὡς αὐτὸς οἶδε μόνος, καὶ ὡς ἐκείνῳ δυνατὸν ἦν ἰδεῖν. Εὐμήχανος γὰρ ὢν ὁ σοφὸς καὶ φιλάνθρωπος ἡμῶν δεσπότης, καὶ συγκαταβαίνων τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, καταλλήλως ἑκάστῳ τὴν παρ' ἑαυτοῦ ἐμβαίνει ῥοπήν. *Quomodo visus est? Ut ipse solus novit, & ut ille videre poterat. Cùm enim sapiens & benignus Dominus noster summè sit prudens, seque ad hominum naturam accommodet, congruenter unicuique suum auxilium, nutum atque propensionem patefacit.*

β. Ἀνα-

β. Ἀναβαίνειν καὶ καταβαίνειν, *ascendere & descendere*: quod iterum nihil aliud est, quàm συγκαταβαίνειν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει. Ita rem explicat Origenes, lib. IV. contra Celsum, pag. 168: Θεὸν δὲ καταβαίνοντα ἐν λέγωσιν αἱ προφητικαὶ φωναὶ τὸν φήσαντα, οὐχὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει Κύριος; τροπολογοῦμεν. καταβαίνει γὰρ ὁ Θεὸς ἀπὸ τοῦ ἰδίου μεγέθους καὶ ὕψους, ὅτε τὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ μάλιστα τῶν φαύλων οἰκονομεῖ. Καὶ ὥσπερ ἡ συνήθεια συγκαταβαίνειν φησὶ τοῖς νηπίοις τοὺς διδασκάλους, καὶ τοῖς ἄρτι προτραπεῖσιν ἐπὶ φιλοσοφίαν νέοις τοὺς σοφοὺς ἢ τοὺς προκόπτοντας, οὐ τῷ σωματικῷ αὐτοὺς καταβαίνειν· οὕτως εἴ που λέγεται ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς καταβαίνειν ὁ Θεὸς, ἀνάλογον νοεῖται τῇ οὕτωσὶ χρωμένῃ τῷ ὀνόματι συνηθείᾳ, οὕτω δὲ καὶ ἀναβαίνειν. *Deum verò si Prophetarum oracula descendentem agnoscunt, dicentemq;.* Nonne cœlum & terram ego impleo, dicit Dominus? *Jerem. XXIII. 24. figuratè id dictum accipimus. Descendit enim Deus à sua majestate & altitudine, quoties res hominum, præsertim malorum, dispensat. Et quemadmodum vulgaris loquendi consuetudo magistros dicit* condescendere *pueris, & in Philosophia provectos novitiis discipulis, nequaquam de corpore hoc volens intelligi: ita sic ubi Deus in sacra scriptura* descendere *dicitur, pari modo intelligendum est, juxta receptam consuetudinem loquendi: ita etiam* ascendere *Deus dicitur.*

γ. *Per* Συγκατάβασιν *Judæis olim sacrificia fuerunt præcepta:* Chrysostomus in Psal. XLIX: Θεὸς οὐ τῆς τῶν ἀλόγων ἀποστῆναι σφαγῆς τοὺς Ἰουδαίους κατὰ μικρὸν ἐθέλων, ἐχρήσατο τῇ συγκαταβάσει ταύτῃ, καὶ συνεχώρησε θυσίας, ἵνα ἀνέλῃ θυσίας. *Cùm Deus Judæos paulatim à mactandis avocare vellet brutis, hac usus est condescensione, permisitq; sacrificia, ut sacrificia tolleret.* Et Homil. contra Judæos, t. VI. pag. 318. Πῶς ἐπέτρεψε τὰς θυσίας; τῇ ἀσθενείᾳ τῇ ἡμετέρᾳ συγκαταβαίνων. *Quomodo sacrificia permisit? Ad nostram sese demittendo infirmitatem.* Homil. item XVIII. in Genesin, t. I. pag. 124: διὰ τὴν ἄφατον αὐτοῦ φιλανθρωπίαν συγκαταβαίνων ἡμῖν, διὰ τὴν σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν ἀνέχεται ταῦτα γίνεσθαι, ἵνα διδασκαλεῖον ἀρετῆς ᾖ τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει ἡ ἐπίγνωσις τοῦ δεσπότου. *Summa humanitate ductus condescendit nobis, atque hæc ob salutem nostram fieri sinit, ut schola quædam virtutis hominum naturæ cognitio Domini fit.* Hæc ibidem ille: at de vero sacrificiorum fine actum in voce θυσία, num. I. 1. sub lit. *A.*

δ. *Multa alia per* Συγκατάβασιν *fecisse.* De Dei συγκαταβάσει multa Chrysostomus Homil. IV. in epist. ad Coloss. & Homil. III. in epist. ad Titum: ubi post aliquot exempla tandem subjicit: Οὕτω πανταχοῦ συγκαταβαίνει. καὶ τί τοῦτο θαυμάζεις; *Adeò ubique & in omnibus condescendit, & quid hoc miraris?* Et mox: Οὐ μὴ γὰρ αὐτὴν ἀξίαν ὁρᾷ τὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ πανταχοῦ τὸ ἡμῶν χρήσιμον. Εἰ γὰρ πατὴρ οὐχ ὁρᾷ τὴν ἀξίαν τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ συμψελλίζει τοῖς παιδίοις, καὶ τροφὴν, καὶ ἐδέσματα, καὶ πόματα οὐχ ἑλληνικοῖς ὀνόμασι καλῶν, ἀλλὰ παιδικῇ τινι διαλέξει καὶ βαρβάρῳ· πολλῷ μᾶλλον ὁ Θεός. Καὶ ὀνειδίζει συγκαταβατικῶς διὰ τοῦ προφήτου, λέγων. Εἰ ἀλλάξονται ἔθνη θεοὺς αὐτῶν. Καὶ πανταχοῦ συγκατάβασίς ἐστι τὰ ἐν ταῖς γραφαῖς καὶ ῥήματα καὶ πράγματα. *Nusquam enim ad suam respicit dignitatem, sed semper ad nostram utilitatem. Nam si pater nullam habet suæ dignitatis & auctoritatis rationem, sed cum puerulis linguâ tortâ balbutit parvis, & cibum, & edulia, & potiones non Græcis appellat vocabulis, sed puerili quadam atque barbara locutione: multò magis Deus. Et exprobrat sese demittens, per Prophetam dicendo:* Si mutabunt Gentes deos suos. *Atque hujus condescensionis divinæ argumenta invenire licet in scripturis, tum verba, tum res sunt.*

2. *de Filio Dei,* Domino nostro Jesu Christo.

α. *Incarnatio ejus, & totum Redemptionis negotium per* Συγκατάβασιν *facta dicuntur.* Hinc Incarnatio ab Areta in cap. V. Apocal. pag. 963. vocatur συγκαταβατικὴ πρὸς ἡμᾶς παρουσία. Omnino συγκαταβατικὸς erat Christi ad nos adventus: ipse enim, qui superior longè, excelsior, fortior atque robustior erat, sese demisit, sese accommodavit, atq; per Incarnationem, ad mores, sensum & captum humiliorum, inferiorum, imbecilliorum & infirmiorum, attemperavit. De hac συγκαταβάσεως specie Athanasius, Orat. de Incarnatione Verbi, t. I. pag. 60: Τούτου ἕνεκεν ὁ ἀσώματος καὶ ἄφθαρτος, καὶ ἄϋλος τοῦ Θεοῦ λόγος παραγίνεται εἰς τὴν ἡμετέραν χώραν, οὔτιγε μακρὰν ὢν πρότερον, οὐδὲν γὰρ αὐτοῦ κενὸν ὑπολέλειπται τῆς κτίσεως μέρος. πάντα δὲ διὰ πάντων πεπλήρωκεν αὐτὸς συνὼν τῷ ἑαυτοῦ Πατρί. Ἀλλὰ παραγίνεται συγκαταβαίνων τῇ εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ φιλανθρωπίᾳ καὶ ἐπιφανείᾳ. *Hanc ob caussam incorporeus, & incorruptibilis, & materiæ expers Dei Sermo in nostram accedit regionem, non certè, quòd priùs procul fuerit remotus: nulla enim creaturæ pars eo vacua relicta est: omnia verò in omnibus implevit ipse cum Patre suo existens. Verùm accedit condescendens sua in nos humanitate & apparitione.* Et Chrysostomus, Homil. XXXIV. t. V. pag. 218. Πολὺ δυσπαράδεκτος ἦν ὁ τῆς σαρκώσεως λόγος· ἡ γὰρ ὑπερβολὴ τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ, καὶ τὸ μέγεθος τῆς συγκαταβάσεως, τοῦτο φρίκης ἔγεμε, ᾗ πολλῆς ἐδέετο κατασκευῆς ὥστε παραδεχθῆναι. *Difficulter admodum admittebatur sermo Incarnationis: siquidem excellens ejus illa clementia, & condescensionis ejus magnitudo, res erant admiratione dignissimæ, multâque præparatione, ut reciperentur, indigebant.* Ibidem plura, & longè elegantissima in eandem sententiam leguntur. Idem, Tractatu, Quòd Christus sit Deus, t. V. edit. Paris. pag. 836: Ἡ μὲν προτέρα τοῦ Χριστοῦ παρουσία πολλὴν εἶχε τὴν συγκατάβασιν· ἡ δὲ δευτέρα οὐχ οὕτως, ἀλλὰ φρίκης γέμουσα καὶ καταπλήξεως. *Prior quidem Christi adventus multam habebat condescensionem: posterior autem non item, sed terroris & horroris plenus.* Et Homil. LI. tomi ejusdem, pag. 699: Ἐπειδὰν φύσει ἐλεύθερος ἦν καὶ γνήσιος υἱὸς, οὐχ ὡς ἁρπαγὴν λαβὼν τὴν ἰσότητα, ἐδέησεν αὐτὴν ἀποκρύψαι, ἀλλὰ θαρρῶν ἀνέλαβε τὴν τοῦ δούλου μορφήν. ᾔδει γὰρ, ᾔδει σοφῶς, ὅτι ἡ συγκατάβασις οὐδὲν αὐτοῦ τὴν δόξαν ἐλαττῶσαι δυνήσεται. *Quandoquidem naturâ liber & genuinus Filius erat, non quasi rapinam æqualitatem sibi arrogasset, ipsam debuit occultare, sed formam servi confidenter assumsit. Noverat enim, probè noverat, condescensionem gloriam suam imminuere non posse.* Idem Homil. CXXII. t. V: Ἀποσταλέντος καὶ ἀποσταλέντος ὅταν ἀκούσῃς, μὴ τόπου νόμιζε μετάβασιν, ἀλλ' οἰκονομίας συγκατάβασιν. *Quando audieris mittentem & missum, ne loci mutationem animo concipias, sed œconomiæ condescensionem.*

β. *Christus in Concionibus suis frequenter satis* συγκαταβάσεως λόγοις *usus est.* Id monet Chrysostomus Homil. XXVII. in Johannem, pag. 661: Μέλλων ὁ Ἰησοῦς ὑψηλῶν ἅπτεσθαι δογμάτων, διὰ τὴν τῶν ἀκουόντων ἀσθένειαν ἑαυτὸν κατέχει πολλάκις, καὶ οὐ συνεχῶς τοῖς ἀξίοις τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ λόγοις ἐνδιατρίβει, ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς συγκατάβασιν ἔχουσιν. Interpres: *Cùm profundissimarum rerum doctrinam narraturus esset Jesus, & locus hic exigeret, propter auditorum imbecillitatem plerumque abstinet, neque magnitudinem suam dignis prosequitur sermonibus, sed potiùs persuasibilibus.* Quædam minùs hîc accuratè reddita, sic emendo: *Jesus sublimia tractaturus dogmata, se ipsum, ob auditorum imbecillitatem, sæpe continet, neque semper verbis majestate sua dignis insistit, sed talibus potiùs, quæ*

quæ ad auditorum captum accommodata sunt. Athanasius de Incarnatione, t. I. pag. 67: Ὡς ἀγαθὸς διδάσκαλος, κηδόμενος τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν, τοὺς μὴ δυναμένους ἐκ τῶν μειζόνων ὠφεληθῆναι, πάντως διὰ τῶν εὐτελεστέρων συγκαταβαίνων, αὐτοὺς παιδεύει. Οὕτω καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας εὐδόκησε. *Tanquam bonus magister, discipulorum suorum curam gerens, eos, qui ex majoribus nullam capere possunt utilitatem, per viliora omnino docet, ad eorum sese captum demittendo. Ita etiam Dei sermoni per stultam prædicationem credentes servare placuit.*

γ. *Christus per συγκατάβασιν coram discipulis fuit transfiguratus.* Chrysostomus Homil. II. ad Theodorum lapsum, t. VI. pag. 70: Ὅτι συγκατάβασις τὸ φαινόμενον ἦν, ἀλλ' οὐκ ἐπίδειξις τοῦ πράγματος ἀκριβής, ἀπ' αὐτῶν δῆλον τῶν ῥημάτων τοῦ Εὐαγγελιστοῦ. Τί γάρ φησιν; ἔλαμψεν ὡς ὁ ἥλιος· ἡ δὲ τῶν ἀφθάρτων σωμάτων δόξα οὐ τοσοῦτον ἀφίησι τὸ φῶς, ὅσον τὸ σῶμα τοῦτο φθαρτόν. *Quod apparuit, condescensum fuisse, non verò accuratam rei demonstrationem, ex ipsis Evangelistæ verbis manifestum est. Quid enim dicit?* Fulsit ut sol. *Corporum verò incorruptibilium gloria non tantam emittit lucem, quantam corpus hoc mortale.*

δ. *Christus post resurrectionem per συγκατάβασιν edit.* Ita rem explicat Ammonius in Catena in cap. XXI. Johannis, pag. 469: Οὐκ ηὔξατο νῦν κλῶν τὸν ἄρτον, δεικνὺς ὅτι συγκαταβάσεως ἦν τὰ πρῶτα. τὰ ἀνθρώπινα δὲ ποιεῖ πρὸ τοῦ παθεῖν. Εἰ δὲ καὶ ὁ Λουκᾶς εἶπεν, ὅτι καὶ αὐτὸς ἔφαγεν, οὐχ ὡς ἔτι τῆς σαρκὸς δεομένης, ἀλλὰ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀναστάσεως. *Non oravit modò, panem frangens, ut ostenderet priora fuisse permissionis,* (imò, *condescensionis*, vel *demissionis*;) *hominum autem more agitante passionem. Tametsi verò Lucas dixerit, eum quoque comedisse, non tamen id fecit, quòd caro adhuc egeret cibo, sed ad declarandum resurrectionem.*

ε. *Vulnera etiam sua per συγκατάβασιν post resurrectionem ostendit.* Chrysostomus Homil. LXXXVII. in Johannem, pag. 924. ad Joh. XX. 27: Μὴ θορυβηθῇς. συγκαταβάσεως ἦν τὸ γινόμενον. *Ne perturberis: hoc, quod factum est, condescensionis erat.* Ammonius, Catenâ in cap. XX. Johannis, pag. 462: Δείκνυσιν ἑαυτὸν τραύματα ἔχοντα, καὶ συγχωρεῖ αὐτῷ ψηλαφῆσαι αὐτόν. διὰ γὰρ συγκατάβασιν οὕτως ὤφθη τῷ Θωμᾷ. *Ostendit, se cicatrices habere, permittitq; illi, ut se tangat: sic enim condescendendo Thomæ apparuit.* Quod Ammonius factum dicit per συγκατάβασιν, id Cyrillus ibidem οἰκονομικώτατα λίαν, *per dispensationem*, administratum docet.

3. *de Lege & Prophetis.* Lex quoque & Prophetæ multam συγκατάβασιν habere dicuntur. Chrysostomus de virginitate, cap. XLIV: Δύο κατὰ ταυτὸν ὁμοῦ γυναῖκας ἔχειν ὁ νόμος ἐπέτρεπε, καὶ πολλὴ καὶ ἐν τούτοις, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἡ συγκατάβασις ἦν. *Duas simul uxores habere lex permittebat, eratq; tum in hac re, tum in aliis omnibus, summa condescensio.* Habebant quidem nonnulli sub lege duas simul uxores, at lex hoc non permittebat, sed tantùm connivebat. Idem, Homil. XIII. in epist. ad Romanos, pag. 103: Τοσαύτη ἦν ἡ συγκατάβασις, ὡς καὶ ἐλάττονα ὧν ὁ φυσικὸς διηγόρευσε νόμος, τὸν γραπτὸν ἀπαιτεῖν. *Tanta erat indulgentia, seu condescensio, ut scripta lex etiam minora exigeret, quàm lex naturalis juberet.* Ammonius, Catenâ in cap. IV. Johannis, pag. 131: Καὶ ὁ νόμος διὰ τὸ εὐαγγέλιον γέγονε, καὶ ἡ συγκατάβασις τῆς σκιᾶς συνεχωρήθη διὰ τὴν μέλλουσαν ἀλήθειαν. *Lex propter Evangelium quoque fuit, atque umbræ dispensatio propter futuram concessa est veritatem.* Moses per συγκατάβασιν non memin[it] creationis Angelorum. Ita enim Chrysostomus, H[o]mil. II. in Genesin, t. I. p. 7 & 8: Ὅρα τῆς συγκαταβάσεω[ς] ὑπερβολήν· οὐδὲν περὶ τῶν ἀοράτων δυνάμεων διαλ[έ]γεται. - - - εἰ γὰρ οὐκ ἐπαύσαντο τὰ κτίσματα θεοποιοῦντε[ς] καὶ περὶ τὰ ἀτιμότατα τῶν ἀλόγων τὸ σέβας ἀποδεικνύμε[]νοι, ποῦ οὐκ ἂν μανίας ἐξώκειλαν, εἰ μὴ τοσαύτῃ τῇ συγκα[]ταβάσει ἐχρήσαντο; *En magnam condescensionem. Nih[il] de potentiis loquitur invisibilibus. - - - Si enim creatur[as] deos facere non cessârunt, & abjectissima bruta divin[o] prosecuti sunt cultu, quò non prolapsi fuissent dementi[a] si tanta condescensione non fuisset usus* Moses? Ide[m] Moses per συγκατάβασιν repudium concessit. Iteru[m] Chrysostomus, Homil. L. t. V. pag. 338: Ἀναγκαζόμε[]νος συγκαταβῆναι τῇ τῶν νομοθετουμένων ἀσθενείᾳ. *Co[]actus sese attemperare eorum, quibus legem dabat, infi[r]mitati,* hoc fecit. Idem Chrysostomus, Homil. II. in Ge[]nesin, t. I. pag. 13. quærit, Cur Moses, Genes. I. 4. dica[t] *Deum vidisse, lucem esse bonam?* & subjicit, An erg[o] illud priùs ignoraverit? Respondet Chrysostomus, Πρ[ὸς] τὴν συνήθειαν τὴν ἀνθρωπίνην συγκαταβαίνων ἅπαντ[α] φθέγγεται ὁ μακάριος οὗτος προφήτης. *Ad consuetud[i]nem humanam sese accommodans, omnia dicit beatus h[ic] Propheta.*

4. *de Apostolis.* Illi quoque multa per συγκα[]τάβασιν fecisse dicuntur. Quomodo Petrus, Jacobus [&] Johannes circumcisionem, sabbatorum & noviluni[o]rum observationem non prohibuerint, docet Chrys[o]stomus in cap. I. ad Galatas, pag. 710. Οἱ περὶ Πέτρον, κ[αὶ] Ἰάκωβον, καὶ Ἰωάννην ταῦτα οὐ κωλύουσιν οἱ πρῶτοι τῶν ἀπ[ο]στόλων, ἀλλ' οὐ δογματίζοντες τοῦτο ἐποίουν, ἀλλὰ τῇ ἀσθ[ε]νείᾳ συγκαταβαίνοντες τῶν ἐξ Ἰουδαίων πιστευόντων. Ὁ δ[ὲ] Παῦλος εἰς τὰ ἔθνη κηρύττων, οὐ χρείαν εἶχε τῆς συγκατα[]βάσεως ταύτης. ὅτε οὖν ἐν Ἰουδαίᾳ γέγονε, καὶ αὐτὸς τ[ῇ] συγκαταβάσει ἐχρήσατο ταύτῃ. *Petrus, Jacobus & J[o]hannes hæc non prohibent* (nempe circumcisionem sabbatorum & noviluniorum observationem) *pri[mi] inter Apostolos. Verùm id faciebant, non ita faciendu[m] esse decernentes; sed eorum, qui ex Judæis credebant, im[]becillitati se accommodantes. At Paulus, qui apud Ge[n]tes prædicabat, hac condescensione non egebat: quan[do] igitur in Judæa fuit, ipse quoque hac condescensione u[sus] est.* Et Isidorus Pelusiota, epist. LXVIII. lib. IV. scribi[t] Apostolos Circumcisionem aliquamdiu per συγκατα[]βασιν tolerâsse potiùs, quam præcepisse. Ejus verb[a] sunt: Οἱ ἀπόστολοι οὐκ ἐκήρυττον μὲν, οὐδ' ἐνομοθέτουν περ[ι]τομήν. Συνεχώρουν δὲ, οὐχ ὅτι δεῖ γενέσθαι, ἀλλ' ὅτι τ[ῆς] σοφῆς συγκαταβάσεως ἦν χρεία. *Apostoli non quide[m] prædicârunt, neque lata lege præceperunt Circumcisi[o]nem; permiserunt autem, non quasi adhiberi debeat, se[d] quòd sapienti opus esset condescensione,* sc. ad infirm[i]tatem hominum illius temporis sese accommoda[n]te. Apostoli per συγκατάβασιν, oraturi templu[m] ingressi sunt Jerosolymitanum. Chrysostomus H[o]mil. XII. t. V. edit. Paris. pag. 176: Τί τρέχουσιν αὐτ[οὶ] εἰς τὸ ἱερὸν προσεύξασθαι; πάλιν ἐπὶ τὴν Ἰουδαϊκὴν ἦ[λ]θον ἀσθένειαν; μὴ γένοιτο. Ἀλλὰ συγκαταβαίνου[σι] τοῖς ἀσθενεστέροις, ἐκεῖνο πληροῦντες τὸ ῥῆμα Παύλο[υ] τὸ λέγον, ἐγενόμην τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος. Συγ[]καταβαίνουσι τοῖς ἀσθενεστέροις, ἵνα μὴ μένωσιν ἀσθ[ε]νεῖς ἐκεῖνοι. *Cur oraturi in templum currunt? ru[r]sus ne ad Judaicam infirmitatem devoluti sunt? Ab[]sit: sed imbecillioribus sese attemperant, illud Pauli dictum implent, quod ait,* Factus sum Ju[]dæis tanquam Judæus, I. Corinth. IX. 20. *Imbecill[i]bus se attemperant, ne illi maneant imbecilles.* Ide[m] Homil. LIX. t. V. pag. 399. ad I. Corinth. IX. 2[2] Ἐγενόμην τοῖς ἀσθενέσιν ὡς ἀσθενής. Τί δέ ἐστι, το[ῖς] ἀσθεν[έσιν]

ενέσιν ὡς ἀσθενής; Συγκαταβαίνων, καὶ περιστέλλων τῶν τὰ τραύματα, φησι, καὶ ἐκ ἀφιεὶς εἰς ἀναισχυν-ν ἐκπεσεῖν. *Factus sum infirmis tanquam infirmus.* *id verò est,* Infirmis tanquam infirmus? *Ad eorum infirmitatem accommodans, & vulnera eorum co-riens, inquit, nec sinens eos ad impudentiam pro-i.* Theophylactus ad Apostoli locum, pag. 237. ς πᾶσι ζυγκατέβην, *omnibus me attemperavi.* eodoretus, ad eundem locum, pag. 164. dicit ulum hæc omnia οἰκονομῆσαι, *dispensasse* : ut οἰκο-ία hîc idem sit quod ζυγκατάβασις. Vide verbum ονομέω: in Οἰκονομία, num. II. & Οἰκονομικῶς. Ite-n Theodoretus, eodem in loco, de Pauli ζυγ-ταβάσει dicit, ἑκάστῳ πάθει προσφέρων κατάλληλα ρμακα, *unicuique affectioni convenientia adhibens dicamenta.* Et mox: Τῆς τ̃ ἄλλων ὠφελείας ἕνεκα ντα ἐπραγματεύετο. *Omnia pro aliorum utilitate mo-batur.*

5. Imò *de ipso* etiam *Diabolo*, ejusque in seducen-hominibus versutia, vox ζυγκατάβασις usurpata re-ritur. Chrysostomus, Homil. LXXXVI. in Matth. g. 533. Ὁ διάβολος, μιαρὸς ὤν, πολλῇ κέχρηται τῇ κκργίᾳ, καὶ εὐτονίᾳ, καὶ ζυγκαταβάσει πρὸς τὴν τῶν ἀν-ώπων ἀπώλειαν. *Diabolus, scelestus ille spiritus, multa s est malitia, magno impetu, & condescensione ad homi-perdendos.*

Eodem sensu reperias à Patribus usurpata etiam a verba. Ita ζυγκατιέναι usurpat Chrysostomus, Ho-l. III. in Genesin, pag. 13: Καὶ ἡ θεία γραφὴ νῦν ζυγκα-ῖσα τῇ ἀσθενείᾳ τῆς ἀκοῆς τῆς ἡμετέρας, φησί, καὶ εν ὁ Θεὸς τὸ φῶς ὅτι καλόν. *Et divina scriptura sese mittens ad infirmitatem auditus nostri, dicit, Et lit Deus lucem esse bonam.* Ita usurpantur ζυννηπιά-ν, συμπλάττειν, ζυμμετριάζειν, ζυντραυλίζειν: quibus suis vide locis. Συμπεριφέρεσθαι eodem mo-usurpat Clemens Alex. lib. II. stromatum, pag. 391: γὰρ ὡς ἔχει τὸ θεῖον, ὅτως οἷόν τε ἦν λέγεσθαι. ἀλλ' οἷόν τε ἦν ἐπαΐειν ἡμᾶς ζαρκὶ πεπεδημένες, ὅτως ῖν ἐλάλησαν οἱ προφῆται, ζυμπεριφερομένε ζωτη-ς τῇ τῶν ἀνθρώπων ἀσθενείᾳ τε̃ Κυρίε. *Neque m ut Deus est, ita de eo dici potuit: sed ut nos dire poteramus, qui carne sumus illigati, ita nobis uti sunt Prophetæ, Domino se salubriter accommo-nte ac demittente ad hominum infirmitatem.* Idem us est verbi ζυμψελλίζειν apud Chrysostomum, cu-s illustrem locum jam suprà produximus, num. II. sub lit. δ. Addimus alium ex eodem locum, ad Psal. I. v. 1: Ὅταν βαρβάροις διαλεγώμεθα, τῇ ἐκείνων ώμεθα γλώττῃ· κἂν πρὸς παιδίον φθεγγώμεθα, ζυμ-λίζομεν, κἂν μυριάκις ὦμεν ζοφοί, πρὸς τὴν ἐκεί-ζυγκαταβαίνομεν ταπεινότητα. *Quando loquimur m barbaris, illorum lingua utimur: & si cum pu-loquimur, unà cum eo balbutimus: & ut mil-s docti simus, ad humilitatem illius nos demitti-us.* Huc etiam pertinet illud Theodoreti, ad ntic. V. 8. pag. 1055: Ἐπιφαίνεται γὰρ πολλάκις καὶ ῖς ἀτελέσιν ἔτι, καὶ νηπίοις ὁ νυμφίος, ζυγκαταβαίνων ἀσθενείᾳ, καὶ προτρέπων εἰς τελειότητα. *Apparet enim pe etiam imperfectis adhuc & infantibus sponsus, ac-mmodans se eorum imbecillitati, & ad perfectionem ex-rtans.*

Συγκατάρχω.

Hoc compositum apud Lexicographos frustrà æras. Significat autem *simul impero*, & eleganter urpatur de Filio Dei, ad demonstrandum ejus cum Patre ἰσοδύναμον. Cyrillus Alex. ad v. 18. cap. VIII. Jesajæ, pag. 145: Κύριος τῶν ὅλων ἐςὶ κατὰ φύσιν ὁ υἱός. καὶ ζυγκατάρχει παντὸς γενητε̃ τῷ Θεῷ καὶ Πα-τρί. *Dominus universorum naturâ est Filius: & in omnia, quæ creata sunt, cum Deo & Patre imperium obtinet.* Idem, in cap. VI. Zachariæ, pag. 707. iterum de Dei Filio: Ἐςι ζύνεδρος τῷ ἰδίῳ Πατρί, καὶ ζυγ-κατάρχει τῶν ὅλων. *Assidet suo Patri, & simul imperat omnibus.*

Συγκατεύνασις.

Non habent Lexica. *Concubitus.* Cæsarius Dialo-go I. Interrogat. XLVIII. Πῶς εὐτελῆ γύναια τὴν ἀγγέ-λων ἀφὴν ἢ ζυγκατεύνασιν φέρειν οἷά τε; *Quomodo teneræ mulieres Angelorum contrectationem aut concubitum ferre possent?*

Σύγκελλος.

Σύγκελλος antiquitus proximus Patriarchæ erat, & successor quoque mortuo; quod tamen sub posterio-ribus Imperatoribus non obtinuit. Nicephorus, in Chronographia, apud Eusebium pag. 310: Ἰωάννης πρεσβύτερος, καὶ ζύγκελλος. *Johannes Presbyter, & Syncellus.* Ibidem: Θεόδωρος πρεσβύτερος τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, ζύγκελλος καὶ ζκευοφύλαξ. *Theodorus ejusdem Ecclesiæ Presbyter, Syncellus & Scevophylax.* Ibid. Ἀναστάσιος πρεσβύτερος, καὶ ζύγκελλος αἱρε-τικός. *Anastasius Presbyter, & Syncellus, hæreticus.* Erant numero plures, sed Heraclius ad duos redegit. In ejus Constitut. hæc sunt verba: Τὲς μὲν θεοφιλεῖς ζυγκέλλες εἰς δύο τὸν ἀριθμὸν περιςάντας. In con-ventibus publicis sedebant ante Metropolitas; sed li-tem iis illi moverunt sub Constantino. Joannes Cu-ropalates in ejus vita: Ἐγένετο δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἁγίας πεντηκοςῆς ταραχὴ διὰ τὴν καθέδραν ἐν τῇ λει-τεργίᾳ, μὴ καταδεξαμένων τῶν Μητροπολιτῶν προκα-θίσαι αὐτῶν τὲς ζυγκέλλες ἐν τῷ ζυνθρόνῳ. *Exortus autem est tumultus Pentecostes die propter sedem in Liturgia, non concedentibus Metropolitis, ut sedem sibi prœriperent Syncelli in subsellio.* Horum primus πρωτοσύγκελλος dicebatur, qui primus in ea dignitate erat. Phranzes, lib. II. cap. IX: *Eodem præterea mense ab Imperatore Joanne ad Papam Martinum legati red-ierunt, Marcus, inquam, Jagrus, & Statopedar-cha, & Magnus Protosyngelus.* Scribebant autem et-iam ζύγγελλος, sive ζύγγελος, indifferenter. Extatque, Μιχαὴλ ζυγγέλε καὶ πρεσβυτέρε Ἱεροσολύμων ἐγκώ-μιον εἰς τὸν ἅγιον Διονύσιον. *Michaëlis Syngeli & Pres-byteri Jerosolymitani encomium in sanctum Dionysium Areopagitam*, operibus ejus annexum. Reliqua peti possunt ex Gl. Meursii, sub vocibus Πρωτοσύγκελλος, & Σύγκελλος.

Συγκοιλαίνω.

Lexica hoc compositum non habent. Simplex κοι-λαίνω significat *cavo, cavum,* seu *concavum reddo.* Κοι-λαίνειν τὰς χεῖρας, *cavare manus.* Ergo ζυγκοιλαίνειν est *simul cavare, cavum* seu *concavum reddere.* Eleganter Balsamon, ad Photii Nomocan. Tit. II. cap. I. pag. 865: Τε̃ γὰρ αἰτεντος λαμβάνοντος, ἵςαται ὁ Χριςὸς ζυγ-κοιλαίνων τέτῳ τὴν χεῖρα. ἐφ' ὅσον γὰρ φησὶν ἑνὶ τέτων τῶν ἐλαχίςων ἀδελφῶν ἐποιήσατε, ἐμοὶ ἐποιήσατε. *Cùm enim mendicans accipit, astat Christus, ac unà cum illo* (dan-tis) *manum vacuat. Quatenus namque, inquit, uni ex minimis hisce fratribus fecistis, mihi fecistis.* Ita quidem Agylæus interpretatur, in Biblioth. Juris Canonici,

verbum συγκοιλαίνων. At malè. Non enim vult Balsamon, Christum adstantem unà cum mendicante dantis manum vacuare: nihil enim minùs, quàm hoc ζυγκοιλαίνειν significat: verùm sensus est, mendico manum porrigente, & ad eleemosynam accipiendam cavante, Christum etiam præsentem esse, & quasi simul cum mendico manum cavare, & eleemosynam accipere. Commodiùs ergo Hervetus interpretatus est, *unà cum eo manum porrigens*. In hunc sensum Irenæus: *Deus in se assumit operationes justas*. Theophylactus ad Lucæ cap. XII: Ὁ τρέφων πένητα, Θεὸν τρέφει. *Qui pauperem alit, Deum alit.* Olympiodorus, in cap. IX. Ecclesiastæ, pag. 660: Οἰκειοῦται ὁ Χριστὸς τὰς εἰς τοὺς πένητας ἐλεημοσύνας. *Christus eleemosynas pauperibus datas, sibi datas reputat.* Cyprianus, lib. de opere & eleemosynis, pag. 306. de Petro Tabitham resuscitaturo: *Circumsteterunt eum viduæ flentes, & rogantes, pallia, & tunicas, & omnia illa, quæ priùs sumserant indumenta monstrantes, nec pro defunctâ suis vocibus, sed ipsius operibus deprecantes. Sensit Petrus impetrari posse, quod sic petebatur; nec defuturum Christi auxilium viduis deprecantibus, quando esset in viduis ipse vestitus.*

Συγκρατέω & Συγκροτέω.

Pauca de his verbis: reliqua ex Lexicis petenda.

I. Observamus, distinctas & differentes esse horum verborum significationes. Συγκρατέω significat *contineo* (ea significatione; ut monet Stephanus, in Thesauro suo; quâ dicit Cicero, lib. II. de Offic. *nullam rem vehementiùs continere rempublicam, quàm fidem: &* de Amicitia, *sed hæc ipsa virtus amicitiam & gignit & continet*) *tueor*. Chrysostomus, t. VIII. Homil. Non esse desperandum, pag. 79: Τοῦτο πάντων ἡμῶν συγκρατεῖ τὴν ζωὴν, τὸ ὁμονοεῖν γυναῖκα πρὸς ἄνδρα. τοῦτο συνέχει κόσμον ἅπαντα. *Hoc omnium nostrûm vitam continet, si maritus & uxor consentiant: hoc universum connectit mundum.* Idem ergò, quod συνέχω, & διακρατέω. Patet hoc ex eodem Chrysostomo, Orat. Πρὸς τοὺς σκανδαλισθέντας, cap. II. t. VII. pag. 3. Αὐτὸς δημιουργὸς, αὐτὸς αὐτὰ ἐκ ὄντα παρήγαγε, καὶ αὐτὸς παραχθέντα διακρατεῖ καὶ διατηρεῖ ὡς βούλεται· --- αὐτὸς καὶ δημιουργὸς καὶ διακρατῶν καὶ συνέχων τὰ πάντα. *Ipse est conditor, ipse omnia cùm non essent, produxit, & ipse producta conservat, & tuetur, ut vult. ---- Ille & conditor est, & cuncta continet atque conservat.* Συγκροτέω verò est *complodo, collido*: ζυγκροτεῖν χορὸν, *componere* seu *instituere, & ad efficiendum concentum componere*, πρὸς ἁρμονίαν ἄγειν: *congregare, cogere, colligere*, συγκροτεῖν στράτευμα vel δυνάμεις. Vide Lexica.

III. His præmissis, facilè patet, apud Scriptores Ecclesiasticos, κρατεῖν & συγκροτεῖν, sæpe, vel amanuensium, vel typothetarum incuriâ, pro κροτεῖν, & συγκρατεῖν poni. Κροτῶ, juxta veteres Glossas, est *crepito, plaudo*: ergo pro eo malè ponitur κρατῶ, quod, juxta easdem Glossas, *teneo* significat. Videamus exemplum. Chrysostomus, Homil. XXXV. in Matthæum dicit: Εἰ ἐν τῷ καιρῷ τῶν ἀγώνων οὕτως εἰσὶ λαμπροὶ οἱ ὁμολογοῦντες, ἐν τῷ καιρῷ τῶν στεφάνων ἐννόησον τίνες ἔσονται. εἰ οἱ ἐχθροὶ ἐνταῦθα κρατοῦσιν, ὁ πάντων πατέρων φιλοστοργότερος πῶς οὐ θαυμάσεταί σε καὶ ἀνακηρύξει; Τότε γὰρ ἡμῶν εἰσι καὶ τῶν ἀγαθῶν αἱ δωρεαὶ, καὶ τῶν κακῶν αἱ τιμωρίαι. *Si tempore certaminum adeò splendidi sunt confessores, considera quales futuri sint tempore coronarum. Si hostes hic plaudunt, omnium benignissimus parens quomodo te non admirabitur & deprædicabit? Tunc enim erunt & bonorum præmia, & malorum pœnæ.* Hìc κρατοῦσι positum; unde etiam Interpres; *Si hostes hìc superant te atque deprimunt.* Videlicet, non animadvertebat, pro κρατοῦσι legendum κροτοῦσι. Notu[m] est in re spectaculorum & certaminum, quid [si]nt κρότο[ι] de quo suo agitur loco, & quid ἀνακηρύξεις: applausu[s] nempe dati his, qui strenuè pugnant, à spectatorum c[o] rona, & præconia sive renunciationes eorum, qui v[i]ctores extiterunt, jussu Agonothetæ facta. Hìc auter[m] Chrysostomum loqui de certaminibus, manifestè ap[p]paret ex his: ἐν τῷ καιρῷ τῶν ἀγώνων: cui opponit τὸν και[ρὸν] ρὸν τῶν στεφάνων: quorum illis designat hanc vitam qu[æ] piis nihil aliud est, quàm perpetua quædam lucta & m[i]litia: istis vitam alteram, sive potiùs initium ejus, ho[c] est, extremi diem judicii. Ut autem hìc κρατοῦσι leg[i]tur, cùm legendum sit κροτοῦσιν: ita viceversa alibi, [&] quidem satis frequenter, ζυγκροτεῖν positum reperias pro ζυγκρατεῖν. Ita in veteribus Glossis: Συγκροτῶ, co[n]tineo, *sustento*, pro ζυγκρατῶ. Et ζυγκρότησις, *sustent[a]tio* pro ζυγκράτησις. Chrysostomus aliquoties ita d[e]pravatus. Duo exempla produximus in verbo Ἐργάζ[ο]μαι. Hìc alia afferimus. Homil. XX. in epist. ad Eph[e]sios: Οὐδὲν ἡμῶν οὕτως ζυγκρατεῖ τὸν βίον, ὡς ἔρως ἀνδρ[ὸς] καὶ γυναικός. Veronæ, in Germania & in Gallia editu[m] est ζυγκροτεῖ: quod vertit Hervetus: *Nihil nostram v[i]tam æquè concutit atque agitat, ut amor viri & muli[e]ris.* Ineptè prorsus: quis enim dicat, mutuum viri [&] mulieris amorem vitam concutere? Legendum igit[ur] ζυγκρατεῖ, hoc est, *continet*. Patet ex iis, quæ eadem H[o]miliâ leguntur: Ζήτει τὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀκ[ο]λουθήσει μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας. ῥύθμιζε τὴν γυναῖκα, κα[ὶ] οὕτω ζυγκρατεῖται ἡ οἰκία. Hìc iterum perperam, συγ[κ]κροτεῖται. Iterum Hervetus: *Quære quæ sunt Dei, & s[e]quentur humana cum multa facilitate. Compone & m[o]derare uxorem, & sic contemperatur domus.* Hìc iteru[m] ζυγκροτεῖται scriptum in editione Parisina. Hervetu[s] tamen ζυγκρατεῖται legisse videtur: at imperitè form[a]tum putavit à ζύγκρατος, *commixtus, contemperatu[s]* quod est à ζυγκεράννυμι, sive ζυγκεραννύω, aut ζυγκ[ε]ράω: cùm ζυγκρατέω sit à simplici κρατέω, & hoc à κρά[]τος. Postrema ergo illius dicti sic vertenda: *atque it[a] continetur, vel conservatur domus*, vel *familia*. Simil[i]ter pro συγκροτεῖν reponendum videtur ζυγκρατεῖν i[n] hac nobili sententia, quæ extat apud Chrysostomum Homil. XII. in I. ad Corinthios: Ὁ γάμος πρᾶγμά ἐ[στι] σεμνὸν, καὶ τὸ γένος ἡμῶν ζυγκρατοῦν, καὶ πολλῶν αἴτιον ἀγα[]θῶν. *Matrimonium est res honesta, & genus nostru[m] continet atq; tuetur, & multorum bonorum causa e[st].* Apud eundem, Homil. XL. t. V. pag. 270. pro ζυγκροτε[ῖ] legendum ζυγκρατεῖ: Θεὸς οὐ μόνον παρήγαγε τὴν κτίσι[ν] ἀλλὰ καὶ παραχθεῖσαν αὐτὴν ζυγκρατεῖ, κἂν ἀγγέλους ε[ἴ]πῃς, κἂν ἀρχαγγέλους, κἂν τὰς ἄνω δυνάμεις, κἂν πάντ[α] ἁπλῶς τὰ ὁρατὰ, καὶ τὰ ἀόρατα, τῆς προνοίας ἀπολαύ[ει] τῆς ἐκείνου. *Deus res creatas non tantùm produxit, se[d] etiam productas continet: sive Angelos dicas, sive Arch[]angelos, sive supernas potestates, sive omnia omnino vis[i]bilia & invisibilia, providentia ejus fruuntur.* Sic legen[]dum esse, patet ex ejusdem Chrysostomi loco prorsu[s] simili, in quo διακρατεῖν & διατηρεῖν, item διακρατεῖν [&] ζυνέχειν conjunguntur. Eum jam suprà habes, su[b] num. I. Idem, in Ps. L. t. I. pag. 680: Ἅπαντα ταῦτα καὶ τ[ὰ] σώματα τρέφει καὶ συγκρατεῖ. *Hæc omnia corpora nu[]triunt & continent, tuentur, conservant.* Perperam ζυγκροτεῖ. Idem, Homil. XLV. t. V. pag. 299. dicit *chari[]tatem* συγκροτεῖν (scribendum, συγκρατεῖν) καὶ συσφίγ[]γειν τὴν ζωὴν τὴν ἡμετέραν, *conservare, continere & constringere vitam nostram.* Ex eodem in Catena i[n] cap. I. Johannis, pag. 17: Κἂν μυρίους δέῃ γενέσθαι κόσμους τοιούτους, κἂν ἀπείρους, ὁ αὐτὸς μένει, πᾶσιν ἀρ[]κῶν, οὐ πρὸς τὸ παραγαγεῖν αὐτοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ[ς] τὸ συγκροτῆσαι μετὰ τὴν δημιουργίαν αὐτούς. Interpres

Tamet

etsi mille, imò infinitos hujusmodi mundos creare opor-*t, idem,* nempe Deus, *maneret, omnibus sufficeret, non* *n iis producendis, verùm etiam post creationem ador-*dis ac gubernandis.* Imò verò ϛυγκρατῆσαι scriben-1, & Latinè *conservandis.* Idem ϛφάλμα etiam ali-pud Chrysostomum observare licet: apud Synesi-quoque, περὶ Βασιλείας, pag. 11. in his: Ταῖς αὐταῖς ἀσκευαῖς ἕκαςον αὔξεται καὶ ϛυγκροτεῖται. *Iisdem ra-ibus unumquodq; augetur & conservatur:* legendum que ϛυγκρατεῖται, quemadmodum ad marginem mplaris mei alios etiam legisse testatur manu sua olaus quidam Valla, qui anno XCIX. superioris se-Synesium studiosè legit, & ad eundem varia nota-Tandem vix sana videntur hæc Hesychii: Συγ-εῖ, ταράττει, ϛυνάγει, ϛυνάξει. Συγκρούει, ϛυναθροίζει, νευφραίνεται. Nihil minùs, quàm ταράττειν signifi-verbum ϛυγκροτεῖν: & ϛυγκρούειν non significat ϛυνα-ζειν. Proinde hæc sic legenda existimàrim: Συγ-εῖ, ϛυναθροίζει, ϛυνάγει, ϛυνάξει. Συγκρούει, ταράττει, ἢ υφραίνεται. Veteres Glossæ: Συγκρούω, *confligo, con-* Est etiam ϛυνευφραίνομαι. Aristoph. Συγκρούσας χεῖρε. *Manibus plausum excitans.*

Συγχορηγός.

Non habent Lexica. Significat eum, *qui simul præ-* *subministrat,* & legitur apud Cyrillum Alexandri-n. Loca producimus in voce Συνδότηρ. Ibi vide.

Συγχρώζω.

Pulchrum hoc verbum est, tum raritate, tum signi-tione: vix enim alibi, quàm apud Athenagoram tur, ne in Lexicis quidem. Idem autem significare tur, quod ϛυσσωματοῦσθαι, ut ita dicam, hoc est, *con-orari, in unam & eandem corporis essentiam redigi,* m χρὼς, χρωτὸς *corpus* est) ut aqua & farina subi-do in unam massam uniuntur. Occurrit autem a-Athenagoram, in Legat. pro Christianis, pag. 25: Athenagoras dicit, *colorem sine corpore non esse,* ὡς μέρους ὄντος, ἀλλ᾽ ὡς κατ᾽ ἀνάγκην ϛυνόντος πα-ρακολουθήματος ἡνωμένου καὶ ϛυγκεχρωσμένου, *non veluti em ipsius, sed tanquam rem necessariò consequen-, unitam illi & veluti concorporatam.* Gessnerus er ad locum hunc notat, *præsens hujus Participii ri inusitatum* ϛυγχρώω. Sed errat. Simplex est χρώ-quod Hesychius interpretatur ψηλαφάω, προσάπτο-*tango, applicor, admoveor.* Hinc ergo ϛυγ-ζω est *admoveo, applico:* propriè *concorporo, in m & eandem corporis essentiam redigo:* quod vel inde t, quia Athenagoras ἡνωμένου & συγκεχρωσμένου jungit.

Συγχωρέω. Συγχώρησις.

Hæ voces *remissionem* indicant. Theophylactus, ap. I. Matth. Θεοῦ μόνου τὸ συγχωρεῖν τὰς ἁμαρτίας. *So-Dei est remittere peccata.* Hinc συγχώρησις τῶν ἁμαρ-άτων, *remissio peccatorum,* apud Chrysost. Homil. VI. in Acta. Idem, Homil. XVIII. t. V. pag. 111. di-*Christum Ecclesiæ dedisse* ἁμαρτημάτων συγχώρησιν, ἄσεως ἄφεσιν, δικαιοσύνην, ἁγιασμὸν, &c. *peccatorum issionem, pœnæ veniam, justitiam, sanctimoniam,* &c. m, Homil. VIII. in epist. ad Romanos, pag. 58: Ὅπου ις, συγχώρησις· ὅπου δὲ συγχώρησις, οὐδεμία κόλασις. *gratia, ibi venia: ubi verò venia, ibi nulla pœna.*

I. Notant *concessionem, permissionem.* Utramque si-ficationem veteres Glossæ conjungunt. Συγχώρη-*concedentia, concessio, indulgentia, remissio, inducia.* χωρῶ, *concedo, sino, indulgeo, remitto.* Hìc satis mmodè *de permissione divina* agi posset: sed cùm de em jam sit actum in voce Πρόνοια, num. II. & in Οἰκο-νομία, num. II. paucis insuper contenti erimus. Deus illud ϛυγχωρεῖν, vel παραχωρεῖν, vel ἐπιτρέπειν dicitur; de eo enim tantùm agimus; quod quidem ipse non approbat, sed tamen non vult impedire quin fiat, etiamsi possit impedire: quomodo *permittit malum* seu *peccatum,* non dans peccatori auxilium efficax, per quod à peccando impediretur, imò voluntatem & actiones ejus ad gloriam suam & electorum bonum dirigens. De hac re sic Chrysostomus, Homil. VIII. in II. ad Timoth. pag. 367: Πάντα ὁ Θεὸς οἰκονομεῖ, ὅτι πάντων προνοεῖ, ὅτι αὐτεξούσιοί ἐσμεν, ὅτι τὸ μὲν ἐνεργεῖ, τὸ δὲ ϛυγχωρεῖ, ὅτι οὐδὲν πονηρὸν γίνεσθαι βούλεται, ὅτι οὐκ ἀπὸ τοῦ βουλήματος αὐτοῦ πάντα γίνεται, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου· πάντα τὰ κακὰ ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου μόνον, πάντα τὰ ἀγαθὰ ἀπό τε τοῦ ἡμετέρου καὶ τῆς αὐτοῦ ῥοπῆς, ὅτι οὐδὲν αὐτὸν λανθάνει. *Deus omnia regit, quia omnibus providet, quia liberi sumus arbitrii, quia aliud quidem operatur, aliud verò permittit: quòd nihil mali vult fieri; quòd non omnia ex voluntate ejus fiunt, sed etiam ex nostra: mala omnia ex nostra tantummodo fiunt, omnia bona tum ex nostra, tum ex ipsius propensione, quia ipsum nihil fugit.* Idem, Homil. CVII. t. V. pag. 698: Ὁ Θεὸς πάντα ϛυγχωρεῖ γενέσθαι πρὸς γυμνασίαν τῶν εὐσεβούντων. *Deus omnia fieri sinit, ut pios exerceat.* Ita Theodoretus ad II. Thessal. II. 10. pag. 388: Τὸ δὲ, πέμψει αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, ἀντὶ τοῦ ϛυγχωρήσει φανῆναι τὴν πλάνην τέθεικεν, ὥστε ἐλεγχθῆναι τῆς πονηρίας τοὺς ἐραστάς. οὐ γὰρ αὐτὸς αὐτὴν πέμψει, ἀλλ᾽ αὐτὸς αὐτὴν ἀναλώσει τῷ λόγῳ τοῦ ςόματος αὐτοῦ. *Illud autem,* mittet illis Deus operationem erroris, *posuit pro, concedet ut error appareat, ita ut ostendantur amatores improbitatis. Non enim eam ipse mittet, sed ipse eam sermone oris sui consumet.* Ad eundem locum Theophylactus, pag. 728: Πέμψει, ἀντὶ τοῦ παραχωρήσει αὐτὴν ἐλθεῖν. Mittet, *pro, sinet ipsum,* scil. errorem, *venire.*

Συμβιβάζω.

Duas maximè hujus verbi significationes observamus.

I. Significat *doceo, instruo.* Hesychius: Συμβιβασθέντες, διδαχθέντες. *Docti, instructi.* Συμβίβασις, πεῖσις, διδαχὴ, πίστις. *Persuasio, doctrina, fides.* Συμβιβάτω, (sine dubio legendum ϛυμβιβασάτω) διδαξάτω. *Doceat.* Ita sumitur apud LXX. Interpretes non semel tantùm. Jes. XL. 14. ponitur pro Hebræo הֵבִין *instruxit, intelligere fecit.* Daniel IX. 22. pro הַשְׂכִּיל, *intelligere fecit.* Exodi XVIII. 16. Deut. IV. 9. Jes. XL. 13. pro הוֹדִיעַ, *notum fecit.* Exod. IV. 12. 15. Lev. X. 11. Psal. XXXII. 8. pro הוֹרָה, *docuit.* Ita in N. Testamento. Act. IX. 22. de Paulo; Συμβιβάζων ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριςός. Vetus: *Affirmans, quoniam hic est Christus.* Eodem modo Erasmus. Beza verò, & eum secutus Illyricus, *collatis testimoniis demonstrans.* Quæ interpretatio, judicio Boisii, margine quàm contextu dignior. Est enim nimis operosa, & talis omnino, quæ pueros docentem magistrum, quàm eruditum interpretem magis deceat. Præpositiones cum verbis compositæ nonnunquam negliguntur rectiùs ab interpretibus, quàm ad calculum revocantur. Cùm igitur Hesychio & LXX. Interpretibus, ϛυμβιβάζειν sit διδάσκειν, hæc verba ita commodè reddentur: *Docens hunc esse Christum;* aut, si ita mavis, *probans, demonstrans, declarans:* rectiùs tamen videtur *docens.* Hinc etiam Græca scholia, apud Oecumenium, pag. 53. pro ϛυμβιβάζων, habent διδάσκων, sed addita modificatione hac, μετ᾽ ἐπιεικείας. Cyrillus Alexandr. sub finem lib. XII. de Adoratione, pag. 450. illud ϛυμβιβάσεις, Deut. IV. 9. exponit, ϛαφηνιεῖς, ὡς ἰσχύσαι, ϛυνιδεῖν τοὺς ἀκροωμένους, ὡς ἐςι παιδαγωγὸς ὁ νόμος, καὶ λαλεῖ τὸ τοῦ Χριςοῦ μυςήριον, decla-

declarabis, ut intelligere possint auditores, quòd lex sit pædagogus, & loquatur mysterium Christi. Huc facit illustris locus I. Corinth. II. 16 : Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου, ὃς συμβιβάσει αὐτόν; Vetus ; *Quis enim cognovit sensum Domini, qui instruet eum?* Beza. *Qui instructurus sit eum.* Respexit Apostolus ad Jes. XL. vers. 13. ubi LXX : Τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου; καὶ τίς αὐτοῦ σύμβουλος ἐγένετο, ὃς συμβιβᾷ αὐτόν; *Quis cognovit mentem Domini? & quis consiliarius ipsi fuit, qui docet eum?* Observa hîc συμβιβάω, pro συμβιβάζω. Hesychius: Συμβιβῶ σε, διδάσκω σε, *doceo te.* Suidas verò illud συμβιβῶ vult esse futuri temporis: exponit enim, διδάξω, νοῆσαι ποιήσω, *docebo, intelligere faciam*, & respicit ad Psal. XXXII. 8. ubi futuri temporis est. Videtur corruptum, pro συμβιβάσω. Theophylactus, ad superiorem locum Apostoli, pag. 182. συμβιβάσει dicit positum ἀντὶ τοῦ, διορθώσεται, *diriget, corriget.* Statim tamen συμβιβάζειν non tantùm exponit per διορθοῦσθαι, *dirigere, corrigere*, sed etiam per διδάσκειν, *docere.* Atque ita quoque versio in vulgarem linguam Græcam illud συμβιβάζειν exponit per διδάσκειν. Hæc satis clara sunt. Plus difficultatis habent illa Pauli, Actor. XVI. 10 : Εὐθέως ἐζητήσαμεν ἐξελθεῖν εἰς τὴν Μακεδονίαν, συμβιβάζοντες ὅτι προσκέκληται ἡμᾶς ὁ Κύριος εὐαγγελίσασθαι αὐτούς. Vetus: *Statim quæsivimus proficisci in Macedoniam, certi facti quòd vocâsset nos Deus evangelizare eis.* Huic συμβιβάζοντες est, *certi facti*; ut & Erasmo. Beza & Piscator interpretantur, *collatis argumentis colligentes.* Theophylacti interpres, *conjicientes* : quam interpretationem confirmant hæc verba Chrysostomi: Τί ἐστι συμβιβάζοντες; στοχαζόμενοί φησι. Juxta veterem Interpretem & Erasmum dicendum potiùs fuisset συμβιβασθέντες. Et nisi libri repugnarent, illa omnino lectio esset commodissima. Est enim συμβιβασθέντες, ut superius ex Hesychio notatum, διδαχθέντες, *educti, certi facti*, πληροφορηθέντες. Verùm, cùm constans hæc sit lectio, nec reperiatur aliquid apud Græcos interpretes, quod pro συμβιβασθέντες faciat, nihil omnino mutandum. Quid ergo est συμβιβάζοντες? Vel συλλαλοῦντες, *colloquentes, conferentes inter nos, alter alteri dicentes*, Dominum nos vocâsse, &c. ita enim Hesychius, συμβιβάζει, συλλαλεῖ. Vel στοχαζόμενοι, ut Chrysostomum autorem sequamur, vel, quod idem pene est, συμβάλλοντες, hoc est, *conjicientes.* Sic enim interpretatur Budæus, & Budæum secutus interpres Theophylacti. Et versio in linguam vulgarem, σημαδεύοντες ἀπὸ τοῦτο, *inde colligentes, conjicientes, conjecturam facientes.* Vel *consentientes, pariter hoc statuentes.* Συμβιβάζειν enim, ut Cl. de Dieu rectè observat, non tantùm *transitivè* sumitur, pro εἰς φιλίαν ἄγειν, quemadmodum Hesychius exponit, *coire facere, in amorem & consensum agere* ; unde apud Thucyd. συνεβιβάσθησαν, *convenerunt, pacti sunt*: Sed etiam *intransitivè* accipitur eadem significatione. Ut apud Platonem de republ. lib. VI. Συνεβιβάζομεν δικαιοσύνης πέρι καὶ σωφροσύνης. *Convenit inter nos de justitia & temperantia*, interprete Budæo. Συμβιβασμός, *transactio, concordia.* Hinc rectè vertas hoc loco, *Consentientes, pariter hoc statuentes*, Deum nos vocâsse, &c. Huc etiam satis commodè referri potest, quòd in Expositione in cap. II. Lucæ, pag. 774. quæ Tito Bostrensi tribuitur, verbum, v. 19. συμβάλλουσα, redditur per συμβιβάζουσα. Συνετήρει πάντα, inquit, ἡ ἁγία θεοτόκος, ὅσα τε εἰρήκει αὐτῇ ὁ ἄγγελος, ὅσα τε οἱ ποιμένες εἶπον· συμβιβάζουσα ἐν τῇ ἑαυτῆς καρδίᾳ, τουτέστι, τοῦτο ἐκείνῳ συγκρίνουσα, ἐκεῖνο τοῦτο. Hic priori loco vel τούτῳ, vel ἐκείνῳ, & posteriori loco eodem modo legendum. *Conservabat sancta Deipara omn tam ea, quæ Angelus ei dixerat, quàm ea, quæ pastores xerant: conferens in corde suo, hoc est, hoc cum illo, & ill rursus cum illo conferens.*

II. Συμβιβάζω est *compingo, coagmento.* Budæus: *F bri enim lignarii seu tignarii ligna* συμβιβάζουσι, *cù illa inter se committendo aptandoq́ coire faciunt.* Vet res Gl. συμβιβάζω, *coago.* Ita sumitur ad Ephes. IV. 1 Ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογούμενον καὶ συμβιβαζόμενον, &c. *Ex quo totum corpus compactum connexum*, &c. Theophylactus ad h. l. pag. 439: Δ τοῦτο εἶπε, καὶ ὅτι τὸ σῶμα συναρμολογούμενον κ συμβιβαζόμενον, τουτέστιν, οὐχ ἁπλῶς κειμένων τῶν μ λῶν, ἀλλὰ καὶ ἡνωμένων, καὶ ἑκάστου τὸν οἰκεῖον τό ἐπέχοντος, καὶ μὴ παρηρθρωμένου, μηδὲ παρὰ σχ μα κειμένου. *Propterea dixit, corpus* compactum connexum, *hoc est, non simpliciter positis membris, rùm etiam conjunctis, & unoquoque proprium loc habente, ut nullum luxatum sit, neque propter form collocatum.* Consulatur etiam Chrysostomus, H mil. XI. in hanc Epistolam. Sic ad Coloss. II. 2. Ἵνα π ρακληθῶσιν αἱ καρδίαι αὐτῶν, συμβιβασθέντων ἐν ἀγάπ Vetus : *Ut consolentur corda ipsorum, instructi in ch ritate.* Pro διδάσκειν accepit συμβιβάζειν hoc loc Erasmus, *constructi.* Idem in Annotationibus: Συμβιβ σθέντων, *id est*, compactorum. *Quidam habent* instr cti. *Ambrosius legit*, cùm fuerint instructi in charita *Porrò hîc idem est verbum, quod superiùs vertit*, co structi. *Significat autem* compactos & connexos, *morem membrorum unius corporis cohærentium a inter se.* Optimè. Propterea etiam Beza, *ipsis chari te compactis* : hîc enim non agitur de institutione v doctrina, sed de sincera & verè fraterna compactio & copulatione, seu conjunctione in charitate ad una fidem. Atque ita intellexerunt veteres. Theodoreti συμβιβασθέντων ἐν ἀγάπῃ, exponit, ἵνα τὴν κατὰ Χρι φυλάξωσι συμφωνίαν, *ut servent concordiam, quæ est Christo.* Chrysostomus, Homil. V. in hanc Epistola explicat, ἵνα ἑνωθῶσι μετὰ ἀγάπης. *Ut sint uniti cum ch ritate.* Theophylactus: Ἵνα μὴ διάφορα φρονῶσιν, ἀλ συμβιβασθῶσι καὶ ἑνωθῶσι πάντες εἰς μίαν πίστιν. *Ne versa sapiant, verùm compingantur conjungantu omnes in unam fidem.* Eodem sensu sumitur συμβιβά σθαι infrà v. 19. hujus capitis : ubi iterum Theophy ctus : Ὥσπερ τὸ αἰσθητικὸν πνεῦμα ἀπὸ τοῦ ἐγκεφ λου εἰς πᾶν τὸ σῶμα διαδίδοται διὰ τῶν νεύρων, καὶ ἀ τῆς κεφαλῆς ἐστι πᾶσα αἴσθησις, καὶ πᾶσα κίνησις. ο καὶ τὸ τῆς ἐκκλησίας σῶμα ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ἐπιχορηγεῖτ τουτέστι, λαμβάνει τὸ ζῆν καὶ αὔξειν πνευματικῶς. Πότε τοῦτο ἔχει; ὅτε συμβιβάζεται, τουτέστι, συνάφειαν ἔχει π αὐτόν. Τὸ γὰρ ἅγιον πνεῦμα διὰ τῶν ἀφῶν καὶ συνδέσμ τὴν ἐπιχορηγίαν τῆς αὐξήσεως δίδωσιν. ὡς εἴγε ἀσ θετον εἴη καὶ ἀσυναφὲς τὸ σῶμα πρὸς τὴν κεφαλήν, οὐ συμβιβάζεται πρὸς αὐτήν, τουτέστιν, οὐ συντίθετ οὐκ ἂν οὔτε ἡ ἐπιχορήγησις τοῦ πνεύματος γίνοιτο, ἡ αὔξησις τοῦ Θεοῦ, τουτέστιν, ἡ τῆς κατὰ Θεὸν πο τείας τῆς ἀρίστης. *Quemadmodum sensitivus spiri à cerebro in totum corpus per nervos diffunditur, & à pite omnis sensus & motus est: tunc ad modum Ecclesiæ c pus à Christo* subministratur, *hoc est, accipit vitam & a gmentum spirituale. Quando autem hoc habet? quan* compingitur, *hoc est, connexionem ad ipsum & cum i habet. Spiritus enim Sanctus per nexus & connexiones s peditationem augmenti dat. Nam si dissolutum fue & distractum corpus à capite, & non* compingatur, *hoc non componatur, nequaquam spiritûs subministratio fiet, que augmentum Dei, hoc est, optimæ secundum Deum c versationis.*

Συ

Σύμβολον.

Explicatio nominis. Ut rem totam, de qua dein- paulò accuratiùs tractare visum, faciliùs intelliga- , & capiamus, distinctè considerabimus,

1. *quid* ϛύμβολον *in genere* sit.

α. Dicunt quidam ϛύμβολον notare *collatio-* . Ita legitur apud Clementem Romanum, sive ali- epist. I. pag. 12. *Symbolum Græcè, Latinè* collatio *ur.* Similiter apud Rufinum in expositione Sym- i, pag. 543: *Symbolum Græcè* collatio *dici potest, hoc quod plures in unum conferunt.* Iisdem verbis Isido- lib.II. de Eccles. Offic. cap. XXII. & Rabanus Mau- lib.II. de Institut. Cleric. cap. LVI. Eadem mens Au- ini, vel alius, sermone CLXXXI. de Tempore. In- gunt autem *collationem* pecuniæ, vel cibi, potusvè convivium. Quæ posterioribus seculis *comessalia* a; dicta etiam *convivia de confertis*: ut videre est C. oportet. 2. distinct. 44. & C. non liceat, eâdem di- ct. Priori loco hæc sunt verba: *Non oportet ministros ris, vel quoslibet Clericos, aut etiam laicos Christia- ex* Symbolis, *quæ vulgus* Comessalia *appellat, convi- celebrare.* Posteriori loco hæc legas: *Non liceat, sa- lotes vel Clericos, sed nec religiosos laicos,* convivia *brare* de confertis. Hoc est, quod Can. LV. Laodi- us statuit: Ὅτι ἐ δεῖ ἱερατικὲς ἢ κληρικὲς ἐκ ϛυμβο- ϛυμπόσια ἐπιτελεῖν, ἀλλ' ἐδὲ λαϊκές. *Quòd non opor- sacerdotes aut Clericos, sed neq; laicos ex Symbolis vivia celebrare.* Dionysius Exiguus interpretatur, *ollatis, vel comessationibus convivia celebrare.* Sy- on Magister ita effert: Ἐράνες ἔτε κληρικὸς, ἔτε λαϊ- ἐκτελέσεται. *Convivia ex collatis symbolis neque cle- s, neque laicus celebrabit.* Zonaras ad hunc Cano- n, pag. 359. Τὸ ἐκ ϛυμβολῆς ϛυμπόσια ποιεῖν, ἤγεν ῶν διδόντων νομίσματα. *Ex collatis convivia cele- re, sive multis nummos conferentibus.* Balsamon, ad idem, pag. 848. interpretatur, ἀπὸ ϛυνδοσίας ποιεῖν ιπόσια, *ex collatione convivia facere.* Magis ridiculè, glossas scripsit in Decretalem Innocentii de summa nitate & Fide, hybridam formans vocem, symbo- conflatum ait ex ϛὺν, quod interpretatur *simul,* & *us;* quia nempe ad symbolum Apostolicum, tanquam ilum spirituale, singuli Apostoli contulerint *bolum.* od etiam apud Durandum legitur, lib. IV. cap. XXV. apud Joannem Gersonem, sive alium, lib. de Articu- Fidei, qui inter Gersonis opera exstat, tractatu I. sta- ab initio; *Symbolum est,* inquit, *omnium credendo- n ad salutem spectantium compendiosa collectio. Quo- m, ut ait Cassianus lib. VI. quicquid per universum inorum voluminum corpus immensâ diffunditur co- , totum in symbolo colligitur brevitate perfecta. Dici- autem symbolum à syn, quod est con, & bole, quod est tentia; quasi collectio sententiarum. Vel, ut alii vo- t, à syn, quod est con, & bolum, quod est frustum: qua- rustorum, id est, capitulorum vel particularum fidei ectio.* Quàm ridicula hæc sit hujus vocis etymolo- , dicere non attinet. Sed & illud quoque falsum, *sym- um* significare *collationem*, sive *cœnam collatitiam.* m ϛύμβολον & ϛυμβολὴ multum differunt. Veteres *iam collatitiam* vocârunt συμβολὴν, non σύμβολον. istoph. Scholiastes, in Acharn. sub finem, pag. 307: γεται ϛυμβολὴ καὶ ἐπὶ δεῖπνε τε ἐκ κοινε ἐπιτελεμένε. ἐράνες Ὅμηρος φησί. Symbola *de cœna quoque colla- a dicitur: Homerus collationes & munera vocat.* His mina leguntur apud Athenæum, circa finem, lib. II: ubi συμβολὴν ait esse τὴν εἰς τὰ ϛυμπόσια ὑπὸ τῶν όντων εἰσφερομένην, *symbolam, quæ à bibentibus in nposia infertur.* Dicitur autem ἀπὸ τε ϛυμβάλλειν, *à conferendo.* Vetus Scholiastes, ad Odyss. α. v. 225: Ἔρα- νος, τὸ ἀπὸ ϛυμβολῆς δεῖπνον. Ἔρανος *est cœna ex sym- bola.* Eustathius ad Odyss. λ. ϛυμβολὰς ϛυμποσιακὰς di- cit per periphrasin ab Athenæo εἰσαγωγὰς ἀπὸ τῶν συμ- βαλλομένων appellari, quibus verbis ille ἐράνες definit. Inde est apud Comicum in Andria, Act. I. Scen. I. *sym- bolam dedit.* Sic enim, non *symbolum*, legi debere, rectè ex antiquis codd. notatum Henrico Stephano, Adria- no Turnebo, atque aliis. Ἀ' ϛυμβολὴ est, ἀσύμβολος, *qui symbolam non confert.* Sic ἀσύμβολον δεῖπνον, *in quo convivæ symbolas non conferunt.* Apud Athenæum pa- rasitus dicitur ἀσύμβολος δειπνεῖν: pro quo mox, ϛυμ- βολὰς ἐ κατατίθεσθαι. Apud eundem, ἀσυμβόλως δειπνεῖν. Latini vocem Græcam retinent. Gellius lib. VI. cap. XIII. *Ne omnino (ut dicitur) immunes & asymboli ve- niremus, conjectabamus ad cœnulam, non cupedias cibo- rum, sed argutias quæstionum.* Terentius, Phorm. Act. II. Sc. II. *Téne asymbolum venire unctum atq; lautum à balneis?* Rectè ergo Pachymeres, in cap. III. Dionysii Areopagitæ de Ecclesiast. Hierarch. pag. 268. tradit, vo- cem ϛύμβολον notare ἔρανον, *collectam,* καὶ τὸ διδόμενον εἰς δεῖπνον, *& id, quod confertur pro cœna*, modo prò ϛύμ- βολον scripsisset ϛυμβολή. Negari tamen non debet, ve- teres ϛύμβολον vocâsse annulum, vel quidvis aliud ar- rhæ loco dari solitum ei sodalium, qui jubebatur cœnam parare, ut docet Cl. Casaub. suis in Athen. lib. 3. Anim. advers. c. 31.

β. Sed nunc videndum, quæ vera sit hujus vocis significatio. Græcis ϛύμβολον propriè est *indicium ac si- gnum*: quam significationem etiam affert Clemens Ro- manus, epistolâ suprà laudatâ: Item Isidorus, de Eccles. Offic. lib. I. cap. XX. Hesychius: Σύμβολον, σημεῖον. *Symbo- lum, signum.* Veteres Glossæ: Σύμβολον, *symbolum, indi- cium.* Suidas: Σύμβολα, ϛημεῖα· οἷον ϛημεῖον τε φθαρτὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον πρὸ τε θανάτε, οἱ δερμάτινοι χιτῶνες. *Symbola, signa. Ut, hominem esse mortalem ante mortem, signum sunt pelliceæ tunicæ.* Intellige autem *indicium,* ac *signum,* quo vel milites dignoscerentur ab hostibus, vel in pactis conventisq; loco tabellarum ac syngrapharum uterentur: ut Suidas testis est, quando dicit: Σύμβολα, τὰς ϛυνθήκας, ἃς ἂν πρὸς ἀλλήλας αἱ πόλεις θέμεναι, τάττωσι τοῖς πολίταις, ὥςε διδόναι, καὶ λαμβάνειν τὰ δίκαια. *Sym- bola: Pactiones, quas inter se civitates pepigerunt,* & suis *civibus proposuerunt, statuentes, ut aliis præstent ea, quæ justa sunt,* & ab aliis vicissim *impetrent.* Ita Theologi ϛύμβολα vocant in sacramentis visibilia signa, ut aquam in Baptismo, panem & vinum in Cœna Domini: quæ *symbola* ad rem significatam referuntur, ut in Cœna ad corpus & sanguinem Domini. Hic verò operæ preci- um fuerit hoc ipsum paulò distinctiùs proponere.

a. Sacramenta *in genere* vocantur ϛύμβολα. Dionysius Areopagita, cap. V. de Ecclesiast. Hierarch. pag. 308. ea vocat ϛεβάσματα ϛύμβολα, *veneranda sym- bola.* Verba ejus sunt: Εἰ γὰρ καὶ πρὸς τῶν ἱερέων τελεῦνται τι- να τῶν ϛεβασμίων ϛυμβόλων, ἀλλ' ἐ ποτε τὴν ἱερὰν θεογε- νεσίαν ὁ ἱερεὺς ἐνεργήσει τε θειοτάτε μύρε χωρὶς, ἐδὲ τὰ τῆς θείας κοινωνίας τελέσει μυςήρια, μὴ τῷ θειοτάτῳ θυσια- ςηρίῳ τῶν κοινωνικῶν ἐπιτεθέντων ϛυμβόλων. *Licet enim à sacerdotibus veneranda quædam sacramenta conficiantur, nunquam tamen sacerdos divinam illam regenerationem si- ne divinissimo illo unguento consummabit, neq; divinæ com- munionis mysteria consecrabit, nisi communionis sacramen- ta divinissimo altari fuerint imposita.* S. Maximus, in cap. I. Dionysii Areop. de Eccles. Hierarch. pag. 58: Αἱ τῶν μυςηρίων τελεταὶ ἐν ϛυμβόλοις θεωρῦνται καὶ τύποις. *Sa- cramentorum ceremoniæ ac ritus in signis ac typis cernuntur.*

b. *In specie* verò *symboli* nomen frequenter sa- tis tribui solet.

1. *Ba-*

1. *Baptismo.* Sic Isidorus Pelusiota, epist. XXXVII. lib. II. pag. 137: Ὁ τελούμενος οὐδὲν παραβλάπτεται εἰς τὰ σωτηριώδη σύμβολα, εἰ ὁ ἱερεὺς μὴ εὖ βιοὺς εἴη, ἀλλὰ αὐτὸς μὲν πάντως. *Qui baptizatur nullum accipit detrimentum à salutaribus symbolis, etiamsi sacerdotis vita sit corrupta, sed ipse quidem omnino.* Baptismus vocatur σύμβολον ἁγιασμοῦ ab Athanasio in Concilio Nicæno, Disputat. contra Arium, t. I. pag. 141: Εἰ οὐκ ἔστι τῆς τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ οὐσίας τὸ ἅγιον πνεῦμα, τίνος ἕνεκεν συνηρίθμησεν αὐτὸ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ συμβόλῳ τοῦ ἁγιασμοῦ; Φησὶ γὰρ ὁ Κύριος πρὸς τοὺς μαθητάς· Πορευθέντες μαθητεύσατε, &c. *Si Spiritus Sanctus non habet eandem essentiam cum Patre & Filio, cur illum connumeravit Filius Dei in symbolo sanctificationis? Dicit enim Dominus ad discipulos: Profecti, docete,* &c.

2. *S. Cœnæ.* Panem esse corpus Christi, & vinum ejus sanguinem, quia sunt symbola corporis & sanguinis Christi, passim docent Veteres. Theodoretus in Ἀτρέπτῳ. Ὁ Κύριος τὸ σύμβολον λαβὼν, οὐκ εἶπε, τοῦτό ἐστιν ἡ θεότης μου, ἀλλά· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου. *Cùm Dominus symbolum accepisset, non dixit, Hoc est deitas mea: sed, Hoc est corpus meum.* Idem, epistolâ CXXX: Χριστὸς ἐν τῇ τῶν μυστηρίων παραδόσει λαβὼν τὸ σύμβολον, ἔφη· Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου. *Cùm Christus in traditione mysteriorum symbolum accepisset, dixit: Hoc est corpus meum.* Idem, in Ἀσυγχύτῳ. Οὐδὲ γὰρ μετὰ τὸν ἁγιασμὸν τὰ μυστικὰ σύμβολα τῆς οἰκείας ἐξίσταται φύσεως. μένει γὰρ ἐπὶ τῆς προτέρας οὐσίας, καὶ τοῦ σχήματος, καὶ τοῦ εἴδους. Protestantes omnes, nec non ante Cardinalem Perronium, eorum omnes adversarii, hoc modo interpretati sunt hæc verba: *Neque enim symbola mystica post sanctificationem recedunt à sua natura: manent enim in priore substantia, & figura, & forma.* Quid potest clarius contra μετουσίαν dici? Cardinalis verò Perronius mirificam hujus loci interpretationem mundo obtrudere voluit, quasi Theodoretus vellet, *signa Eucharistica manere in figura & forma prioris substantiæ.* Iterum Theodoretus, epist. CXLV: Τὰ θεῖα παραδοὺς μυστήρια, καὶ τὸ σύμβολον κλάσας, καὶ διανείμας, ἐπήγαγε· Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα. *Cùm Christus divina tradidisset mysteria, & symbolum fregisset atque distribuisset, subjecit: Hoc est corpus meum.* Eusebius Demonstrat. lib. VIII. in fine cap. I. pag. 236: Αὐτὸς τὰ σύμβολα τῆς ἐνθέου οἰκονομίας τοῖς αὐτοῦ παρεδίδου μαθηταῖς, τὴν εἰκόνα τοῦ ἰδίου σώματος ποιεῖσθαι παρακελευόμενος. *Ipse discipulis suis symbola divinæ dispensationis tradebat, imaginem proprii corporis celebrari jubens.* Et mox: Ἄρτῳ δὲ χρῆσθαι συμβόλῳ τοῦ ἰδίου σώματος παρεδίδου. *Tradidit ut uterentur pane symbolo corporis sui.* Dionysius Areopagita, cap. III. Hierarch. Eccles. sect. IX. pag. 254: Ἐπιτεθέντων τῷ θείῳ θυσιαστηρίῳ τῶν σεβασμίων συμβόλων, δι' ὧν ὁ Χριστὸς σημαίνεται καὶ μετέχεται. *Impositis divino altari sacris symbolis, quibus Christus significatur & sumitur.* Et sect. X. *panis & vinum* vocantur ἁγιώτατα σύμβολα, *sanctissima symbola.* S. Maximus in hoc caput, pag. 68. *de pane & vino,* Σύμβολα ταῦτα, καὶ οὐκ ἀλήθεια, *symbola hæc sunt, non veritas.* Idem, in hoc ipsum caput, pag. 73. *panem & vinum* appellat σύμβολα τοῦ σώματος καὶ αἵματος, *symbola corporis & sanguinis.* Et pag. 75: Σημείωσαι, ὅτι πανταχοῦ συμβολικὴν λέγει τὴν θείαν ἱερουργίαν, καὶ τὰ ἅγια δῶρα σύμβολα τῶν ἄνω καὶ ἀληθινωτέρων. *Nota, quòd ubique symbolicum dicit divinum sacrificium, & sancta dona symbola esse cœlestium & veriorum.* Greg. Nyssenus, Orat. XI. contra Eunomium, t. II. pag. 704. vocat μυστικὰ σύμβολα, *mystica symbola.* Iterum Theodoretus in Psal. CX. pag. 832: Προσφέρει ἡ ἐκκλησία τὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ τοῦ αἵματος σύμβολα, πᾶν τὸ φύραμα διὰ τῆς ἀπαρχῆς ἁγιάζουσα. *Offert Ecclesia co[rporis] ejus & sanguinis symbola, totam massam per primitias [san]ctificans.* Et in I. Corinth. XI. ad v. 26. pag. 175: [...] γὰρ δὴ τὴν αὐτοῦ παρουσίαν, οὐκέτι χρεία τῶν συμβόλων τ[οῦ σώ]ματος, αὐτοῦ φαινομένου τοῦ σώματος. Διὰ τοῦτο ε[ἶπεν,] ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ. *Etenim post ejus adventum, non a[mpl]ius erit opus symbolis seu signis corporis, cum ipsum corp[us ap]parebit. Propterea dixit, Donec venerit.*

2. *In specie* σύμβολον est

α. Τὸ τῆς πίστεως σύμβολον, *fidei symbo[lum.]* Concilium Laodicenum, Can. VII. decernit, *eos, q[ui ex] hæresibus, hoc est, à Novatianis, aut Photinianis, [aut] Quartadecimanis, convertuntur, non admittendos [esse,] priusquam omnem hæresin anathematisaverint:* κα[ὶ τό]τε λοιπὸν τοὺς λεγομένους παρ' αὐτοῖς πιστοὺς, ἐκμανθ[άνον]τας τὰ τῆς πίστεως σύμβολα, χρισθέντας τε τῷ ἁγίῳ [χρί]σματι, οὕτω κοινωνεῖν τῷ μυστηρίῳ τῷ ἁγίῳ, *& tunc [dein]ceps, qui apud eos fideles dicuntur, fidei symbola di[scen]tes, & unctos sancto chrismate, sic sancto mysterio [com]municare.* Vocantur autem *fidei confessiones,* quali[s est] vulgò dictum symbolum Apostolicum, symbo[lum] Nicænum, symbolum Athanasianum, &c. *Symb[ola],* quia his veluti tesseris, ac signis militaribus, omnes, [qui] Christo se militari sacramento verè obstrinxerunt, [à] desertoribus, & omnibus, qui doctrinam salutarem [adu]lterant, nullo negotio liceat discernere. Neque h[anc] significationem non viditRufinus in Exposit. Symb[oli,] vel Isidorus, lib. II. de Offic Eccles. cap. XXII. Quam[vis] enim eorum quoque sententiam afferunt, ut suprà v[idi]mus, qui σύμβολον & συμβολὴν confuderunt: tamen [ean]dem adducunt opinionem illorum, qui gnari etiam [in]dicium, *& signum* notare, caussam inde appellatio[nis] hanc arcessunt, quòd indicio horum capitum fidei, [ve]ros Christianos liceat dignoscere ab iis, qui adulteri[næ] se doctrinæ fuco tales ementiuntur. Rufinum, qu[em] Isidorus αὐτολεξεὶ exscripsit, audiamus. Ejus ver[ba] pag. 543. hæc sunt: *Indicium autem, vel signum, ide[o] dicitur: quia illo tempore, sicut & Paulus Apostolus [di]cit, & in Actis Apostolorum refertur, multi ex circ[um]cisis Judæis simulabant se esse Apostolos Christi, & l[ucri] alicujus, vel ventris gratiâ, ad prædicandum profici[sce]bantur; nominantes quidem Christum, sed non i[nte]gris traditionum lineis nunciantes. Idcirco ergo istud [in]dicium posuere, per quod agnosceretur is, qui Christ[um] verè secundùm Apostolicas regulas prædicaret. De[nique] & in bellis civilibus hoc observari ferunt: quoniam [et] armorum habitus par, & sonus vocis idem, & mos u[nus] est, atq; eadem instituta bellandi, ne qua doli subrepti[o fi]at, symbola discreta unusquisq; dux suis militibus tra[dit,] quæ Latinè vel signa, vel indicia nominantur; ut si fo[rte] occurrerit quis, de quo dubitetur, interrogatus sym[bo]lum prodat si sit hostis, an socius.* Ac Maximus Taurine[n]sis de Tradit. Symb. *Symbolum tessera est, & signaculu[m,] quo inter fideles, perfidosq;, secernitur.* Isidorus lib. V[I.] Orig. cap. ult. *Symbolum, signum, vel cognitio interp[re]tatur.* Vel dicere possumus, symbolum non à milita[ri,] sed à contractuum tessera, nomen id accepisse. Est eni[m] tessera pacti, quod in Baptismo inimus cum Deo. Un[de] Ambrosius, lib. III. de velandis virginibus dicit: *Symb[o]lum cordis signaculum, & nostræ militiæ sacramentu[m.]* Quasi dicat, esse quasi tabellam, quâ cum Imperato[re] nostro paciscimur, eique nos obstringimus, ut milites [sa]cramento solent. Atque hic quidem ad militarem co[n]tractum allusit. Sed universè contractum respi[cit] Petrus Chrysologus, Homil. LXII. quâ Symbolu[m] Apostolicum interpretatur. *Placitum, vel pactum,* i[n]quit, *quod lucri spes venientis continet, vel fut[u]ri, symbolum nuncupari, contractu etiam docem[ur.] hum*

umano: quod tamen Symbolum inter duos firmat semper eminata conscriptio, & in stipulatione cautum reddit umana cautela, ne cui surrepat, ne quem decipiat perfidia contractibus semper inimica. Sed hoc inter homines, inter quos fraus, aut à quo facta est, aut cui facta est, semper lædit: inter Deum verò, & homines, Symbolum dei sola fide firmatur: non literæ, sed spiritui creditur, & mandatur cordi, non chartæ: quia divinum creditum humana non indiget cautione. Et mox: *sed dicis, Qui illi non potest, quid est, quòd exigit placitum? quid Symbolum quærit? Quærit ille propter te, non propter se: non uia ille dubitat, sed ut tu credas.* Ex his, & iis, quæ einceps subjicit, clarè patet, eum putâsse, *Symbolum* ici, tanquam tesseram, pacti indicem cum Deo. Sunt amen, qui existimant, monente Cl. Vossio, de tribus ymbolis, primis tribus seculis, pro *Symbolo fidei*, solee dici *Confessionem*, vel *expositionem*, vel *regulam fidei*, el simile; non item *Symbolum*; per quod potius inellexisse ajunt *signum sacramentale*: quomodo Origees lib. III. contra Celsum, *aquam*, vel *ablutionem sacram* vocat *Symbolum lustrationis*: & in Joannem, *Symolum purificationis animæ*. Unde colligunt, ablu- onem primò *Symbolum* dictam esse: postea autem *ymboli* nomen etiam *fidei regulæ* sive *confessioni* esse atibutum, quia cum ablutione conjungeretur. At hæc ententia Vossio novitate sua suspecta est. Caussa enim ulla est, cur credere oporteat, Romanam Ecclesiam, Italicas alias, uti Mediolanensem, Aquileiensem, serò deò hanc significationem accepisse. Rufinus sanè pro egula fidei usurpat non novè, sed ex usu communi: uod satis apertum vel ex inscriptione. Et ante eum Mediolanensis Ambrosius, epist. XXXIII. lib. V. ait: *equente die, erat autem Dominica, post lectiones, atque ractatum, dimissis Catechumenis. Symbolum aliquibus ompetentibus in baptisteriis tradebam basilicæ.* Vult uidem Parkerus lib. IV. de Descensu Christi ad inferos, Sect. XII. *Symbolum* etiam hoc loco sumi *pro quæ signo.* Nempe is, quia dimissis Catechumenis. *ymbolum* traditum dicatur, eò putavit per *Symbolum* on posse intelligi regulam fidei, ut quæ traderetur Catechumenis præsentibus. Sed dies, de qua loquitur Amrosius, erat Dominica Palmarum; ut satis indicat, uòd postea ait, captivos ab Imperatore, ob instans ascha, ex more esse carcere dimissos: de qua consuetdine vide in voce Πάσχα, num. I. 3. sub lit. *a.* Eâ verò ominicâ Catechumeni intererant lectioni, & tractaoni. His dimissis, Competentes instruebantur in ysteriis fidei, quorum Catechumeni nondum essent apaces. Nam Catechumeni quidem prima fidei ruimenta docebantur; at Competentibus ejus perfectio xponebatur. Quod discrimen clarè indicat Cyrilus Jeros. præfat. suorum Cateches. pag. 14. Ἦς ποτὲ κ̀ κατηχȣ́μεν@. ȣ̓ διηγησάμην σοὶ τὰ προκείμενα. *Fueras tu aliquando Catechumenus: neque tamen proposita ysteria tibi enarrabam.* Mysteriorum isthæc doctrina erat fidei perfectio. Hinc Augustinus, vel veus incertus scriptor sub nomine Augustini, serm. XV. in Dominica Palmarum habito: *Symbolum, uod vobis tradituri sumus, fratres charissimi, comprehensio est fidei nostræ, atque perfectio.* Isidorus Hispal. b. I. de Eccles. Offic. cap. XXVII. de Dom. Palm. *Hoc utem die Symbolum Competentibus traditur, propter nfinem Dominicæ Paschæ solennitatem; ut quia jam ad ei gratiam percipiendam festinant: fidem, quam confeantur, agnoscant.* Atque hæc satis ostendunt, Amrosio quoque *Symbolum* dici, non aquam Baptismas, sed doctrinam fidei; cujus partem magis arcanam tum docebantur *Competentes*, hoc est, *Baptismi Sacramenta simul petentes*; ut vocem eam exponit Augustin. serm. CXVI. qui est ad Competentes. Confer, quæ suprà attulimus, sub verbo Κατηχέω, num. II. 2. sub lit. *B.*

6. Apud recentiores Græcos σύμβολον notat *signum*, quo pulsato congregantur Græci in templa. Typicum cap. XL: Ὅτε δὴ ἐπιςῆ ὁ καιρὸς τȣ̃ ἑσπερινȣ̃, κρȣομένȣ τȣ̃ ζυμβόλȣ, ζυναγόμεθα ἐν τῆ ἐκκλησίᾳ. *Cùm advenerit tempus vesperi, pulsato symbolo, congregamur in Ecclesia. Et cap. XLI:* Περὶ δὲ ὥραν ἕκτην, κρȣομένȣ τȣ̃ συμβόλȣ, συναγόμεθα ἐν τῷ νάρθηκι. *Circa horam sextam, pulsato symbolo, congregamur in Narthece.* Hoc *signum* alio nomine appellatur ξύλον: vide in ξύλον num. III.

Cum dixerimus ζύμβολον, *symbolum*, notare aliquando *confessionem*, vel *expositionem*, vel *regulam fidei*, eoq; nomine veniat *Symbolum Apostolicum, Symbolum Nicænum*, &c. deinceps de præcipuis hujusmodi Symbolis, Usserium & Vossium imitati, ex antiquitate memoratu digniora afferemus.

II. Licèt apud omnes tum Orientis, tum Occidentis Ecclesias, ut *unus Dominus & Baptismus*, ita etiam *una Fides* fuerit: unâ tamen & eadem verborum formulâ *Fidei Symbolum*, quo in cultus Domini Professione & Baptismi susceptione illæ usæ sunt, non fuisse conceptum, ex veterum scriptis liquidò patet. De diversis ergo hisce Fidei formulis nunc agemus.

1. Est *Romanæ Ecclesiæ Symbolum Apostolicum.* Hoc omnium fuisse brevissimum, in Symboli explicatione, Rufinus jamdudum nos docuit: de additamentis etiam apud Occidentales ad Romanum hoc Symbolum appositis, in Prooemio suo, pag. 544. *Illud non importunè commonendum puto, quòd in diversis Ecclesiis aliqua in his verbis inveniuntur adjecta. In Ecclesia tamen urbis Romæ hoc non deprehenditur factum: quod ego propterea esse arbitror, quod neque hæresis ulla illic sumsit exordium, & mos ibi servatur antiquus, eos qui gratiam baptismi suscepturi sunt, publicè, id est, fidelium populo audiente Symbolum reddere; & utique adjectionem unius saltem sermonis, eorum qui præcesserunt in fide, non admittit auditus. In cæteris autem locis, quantum intelligi datur, propter nonnullos hæreticos addita quædam videntur, per quæ novellæ doctrinæ sensus crederetur excludi. Nos tamen illum ordinem sequimur, quem in Aquileiensi Ecclesia per lavacri gratiam suscepimus.* Hujus brevioris Symboli exemplaria duo proponit maximus Usserius: quorum alterum Græcè, ad calcem Psalterii Latini Regis Æthelstani; alterum Latinè, ad finem Græco-Latini Actorum Apostolicorum codicis non minùs antiqui, qui majusculis literis exaratus in publica Oxoniensis Academiæ custoditur Bibliotheca, descriptum reperit. Psalterium illud anno æræ Christianæ DCCIII. longè ante Æthelstani regnantis tempora, ex regulis Kalendario in libri initio subjunctis, scriptum fuisse, se scribit deprehendisse. Huic conjunctum Symbolum, Græcè quidem, sed literis Anglo-Saxonicis incommodè satis expressum. Hoc Græcè ita habet: Πιςεύω εἰς θεὸν πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς χριςὸν Ιησȣ̃ν ὑὸν αὐτȣ̃ τὸν μονογέννητον, τὸν Κύριον ἡμῶν, τὸν γεννηθέντα ἐκ Πνεύματ@ ἁγίȣ κ̀ Μαρίας τῆς παρθένȣ· τὸν ἐπὶ Ποντίȣ Πιλάτȣ ςαυρωθέντα, ταφέντα, τῆ τρίτη ἡμέρᾳ ἀναςάντα ἐκ νεκρῶν, ἀναβάντα εἰς τȣ̀ς ȣ̓ρανȣ̀ς, καθήμενον ἐν δεξιᾷ τȣ̃ πατρὸς, ὅθεν ἔρχεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρȣ́ς. Καὶ εἰς πνεῦμα ἅγιον. ἁγίαν ἐκκλησίαν, ζαρκὸς ἀνάςασιν, Ἀμήν. Græculus verò alter, Latini sermonis satis imperitus, latinum Symbolum, sed bar-

barifmis, quos uncis includimus, aliquantulum inquinatum, ita nobis exhibuit : *Credo in Deum Patrem omnipotentem: Et in Christum Jesum* (Christo Jesu) *Filium ejus unicum, Dominum nostrum, qui natus est de Spiritu S. & Maria Virgine, qui sub Pontio Pilato crucifixus est & sepultus, tertiâ die resurrexit à mortuis, ascendit in Cœlos* (Cœlis) *sedet ad dexteram* (dextera) *Patris, unde venturus est judicare vivos & mortuos. Et in Spiritu sancto, sancta Ecclesia, remissione peccatorum, carnis resurrectione* (*resurrectionis.*) Atque hoc Symbolum illud est, quod (sublatis barbarismis, & pro ablativo in postremis articulis accusativo casu substituto) tum à Maximo Taurinensi, in Homilia de traditione Symboli, explicatur; tum ab Augusti. in libello de Fide & Symbolo, tom. III. operum, Competentibus exponitur, & in fine fidelibus omnibus ita commendatur: *Hæc est fides, quæ paucis verbis tenenda in Symbolo novellis Christianis datur. Quæ pauca verba fidelibus nota sunt: ut credendo subjugentur Deo, subjugati rectè vivant, rectè vivendo cor mundent, corde mundo quod credunt intelligant.* Illud ipsum Græcum Symbolum à Marcello, Ancyrano Episcopo, professioni fidei suæ ad Julium Romanum Episcop. insertum, apud Epiphanium legitur, hæresi LXXII. pag. 356. hoc tantum discrimine, quòd librariorum, ut videtur incuria, post εἰς θεὸν, omissa vox πατέρα, pro τὸν μονογέννητον, positum τὸν μονογενῆ, ante ταφέντα, particula ϗ addita, ut & ante, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ; pro ἐκ νεκρῶν, legitur ἐκ τῶν νεκρῶν : ante καθήμενον, iterum additur καί; pro κρῖναι, κρίνειν: pro, ϗ εἰς πνεῦμα ἅγιον, exstat καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα. In fine additur articulus *de vita æterna*, ζωὴν αἰώνιον, & omittitur ἀμήν. *Articulum de vita æterna* etiam in Occidentis quibusdam partibus receptum fuisse, & ex Petro Chrysologo, serm. LVII. & ex autore libri de Symbolo ad Catechumenos, tom. IX. operum August. patet; Symbolum eodem modo, quo à Marcel. est propositum, explicantibus. Verùm apud alios, omissâ *vitæ æternæ* mentione, in *Carnis resurrectione* terminatum fuisse Symbolum, ex Hieron. & Rufino intelligitur. Quorum prior, epist. LXI. ad Pammach. adversus errores Johannis Jerosolymitani, ita loquitur : *In Symbolo fidei & spei nostræ, quod ab Apostolis traditum non scribitur in charta & atramento, sed tabulis cordis carnalibus, post confessionem Trinit. & unitatem Ecclesiæ, omne Christiani dogmatis Sacramentum* carnis resurrectione *concluditur.* Posterior, & in Apologia adversus eundem Hieron. Aquileienses suos *in hujus carnis resurrectione* finem Symboli statuere confirmat ; & in ipsius Symboli expositione porrò addit, p. 559. *Ultimus iste sermo, qui resurrectionem carnis prænunciat, summam totius perfectionis succincta brevitate concludit.* Hunc in sua Symboli explicatione quoque secutus est Venant. Fortun. Pictaviens. apud Gallos episcopus; eo capitulo *summam perfectionis concludi* similiter repetens. Quod ipsum etiam Maximus Taurinensis, illis verbis significatum voluit : *Hic religionis nostræ finis, hæc summa credendi est.* Et autor Sermonis CXIX. de tempore, operum August. tom. 10. notatione illa : *Iste jam finis est: sed finis sine fine erit Resurrectio carnis.* Ecclesia verò Aquileiensis, præter pronominis *hujus*, ad *carnis resurrectionem* factam additionem, etiam *Patri* titulos *invisibilis & impassibilis* adjunxit: post Christi quoque sepulturam, alterâ appendiculâ additâ; *Descendit ad inferna.* De additione pronominis *hujus* sic Rufin. in exposit. Symboli, p. 560: Et ideo *satis cauta, & provida adjectione fidem Symboli Ecclesia nostra* (Aquileiensis) *docet, quæ in eo, quod à cæteris traditur, carnis resurrectionem, uno addito pronomine tradit :* Hujus carnis resurrectionem. Hujus *sine dubio, quam is, qui profitetur, signacul*
crucis fronti imposito contingit. De additione post om
nipotentem, vocum *invisibilem & impassibilem*, ita ib
Rufinus, p. 546. postquam explicuisset *omnipotentis* elo
gium : *His additur*, invisibilem & impassibilem. *Scien*
dum, quod duo isti sermones in Ecclesiæ Romanæ Symbol
non habentur : constat autem apud nos additos hærese
causa Sabellii illius profectò, quæ à nostris Patripassian
appellatur, id est, quæ Patrem ipsum, vel ex virgine na
tum dicit, & visibilem factum, vel passum affirmat i
carne. Ut ergo excluderetur talis impietas de Patre, v
dentur hæc addidisse majores, & invisibilem Patrem *at*
impassibilem *dixisse.* De eodem Erasmus, in Respons
one sua ad censuram Theologorum Parisiensium, scr
bit in hunc modum : *In priore articulo Orientales E*
clesiæ non solùm legunt, in Deo Patre Omnipotente, se
addunt, invisibili & impassibili. Ubi pro *in Deo*, ut i
Apologeticorum tomo editum, rescribendum, mo
nente Cl. Vossio, *in uno Deo*, quod Erasmum voluiss
liquet ex iis, quæ proximè præmiserat. Quòd ver
idem Orientales ait addere, *invisibilem & impassibilen*
id Rufinus non dicit, sed, *Apud nos additum*, h. e. Aqu
leienses : quorum Presbyter erat Rufinus. V
risimile tamen; id Aquileiensem Ecclesiam Orient
lium exemplo apposuisse. Tandem *de descensu ad inf*
ros sic ibidem Rufinus p. 550. *Sciendum sanè est, quo*
in Ecclesiæ Romanæ Symbolo non habetur additum : D
scendit ad inferna : *sed neque in Orientis Ecclesiis hab*
tur hic sermo : vis tamen verbi eadem videtur esse in eo
quod sepultus dicitur. In Gallico Fortunati Symbol
legitur, *Descendit ad infernum.* Apud Hispanos Eth
rius Uxamensis episcopus & Beatus presbyter, adve
sus Eliphandum, Toletanum Archiepiscopum, Syn
bolum Apostolicum ita producunt : *Surgamus cu*
ipsis Apostolis, & fidei nostræ Symbolum, quod tradideru
nobis brevi compendio recitemus : Credo in Deum P
trem omnipotentem. Et in Jesum Christum Filium ej
unicum, Deum & Dominum nostrum. Qui natus est
Spir. S. & Maria Virgine. Passus sub Pontio Pilato : cr
cifixus & sepultus. Descendit ad inferna. Tertia die r
surrexit vivus à mortuis. Ascendit in cœlos. Sedet
dexteram Dei Patris omnipotentis. Inde venturus j
dicare vivos & mortuos. Credo in Spir. S. Sanctam E
clesiam Catholicam. Remissionem omnium peccatoru
Carnis resurrectionem, & vitam æternam. Amen. E
fidem Apostolicam, in qua baptizati sumus; quam cre
mus, & tenemus. Apud aliquos etiam postremoru
articulorum ita inversus est ordo. *Remissionem pe*
catorum. Carnis resurrectionem, & vitam æternam, p
sanctam Ecclesiam : quemadmodum in tribus posteri
ribus libris de Symbolo ad Catechumenos ; qui in n
num operum Augustini tomum irrepserunt ; videre
cet. Unde & author Orationis ad Catechumenos, co
tra Judæos, Paganos & Arianos : quæ in sexto tom
eidem perperam adscripta legitur ; primo loco
missionis peccatorum, secundo *Resurrectionis*, tertiò *vi*
æternæ, quarto demum ac postremo *Ecclesiæ* enar
capitulum. Ut enim vetus Romanum Symbolum *C*
nis resurrectione : ita horum, *Ecclesiæ* commemorati
ne est terminatum. Quod etiam, sub finem l. 2. de Sy
bolo ad Catechumenos, sic habetur annotatum : *san*
Ecclesia, in qua omnis hujus Sacramenti terminatur a
thoritas. Et tertii: *Ideò Sacramenti hujus conclusio per E*
clesiam terminatur. Et quarti similiter : *Propterea hu*
conclusio Sacramenti per sanctam Ecclesiam terminat
Romanam verò Ecclesiam omnis in suo Symbolo m
tationis impatientem fuisse, testatur Ambrosius, epi

LXXX

XXXI. ad Siricium: *Credatur Symbolo Apostolorum uod Ecclesia Romana intemeratum semper custodit & rvat.* Vigilius Tridentinus, lib. IV. adversus Eutyhem: *Roma, & antequam Nicæna Synodus conveniret temporibus Apostolorum usque ad nunc, ita fidelibus ymbolum tradidit.* Quo tamen hodie Romana Eclesia utitur Symbolo, illud additamentis aliquot autius legi, partim ex iis, quæ jam dicta sunt, partim ex rima dissertatione Cl. Vossii de tribus Symbolis, ἀναιρρήτως colligitur. Latino-Græca quoque adjuncta abetur versio, in Psalterio Græco Papæ Gregorii, ut ræfert titulus; scriptura enim ævo Gregorii longè est osterior; Psalterio videlicet, ut refert Usserius, Græo & Romano, Latinis utroque literis descripto, quod n Benedictini apud Cantabrigienses Collegii Bibliheca est reconditum. Ex quo Symbolum hoc utraque inguâ (novis additamentis, in Latino, characteris alio enere discriminatis; pro Latinis verò literis, in alero, Græcis substitutis) ex Usserii Diatriba de Symolis hic apponere libet. Græca ergo ita habent: Πιστεύω εἰς θεὸν πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς. Καὶ Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν Κύριον ἡμῶν. Τὸν συλληφθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου, γεννηθέντα ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου. Παθόντα ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, σταυρωθέντα, θανόντα, καὶ ταφέντα. Κατελθόντα εἰς τὰ κατώτατα. Τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστάντα ἀπὸ τῶν νεκρῶν. Ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καθεζόμενον ἐν δεξιᾷ θεοῦ πατρὸς παντοδυνάμου. Ἐκεῖθεν ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Πιστεύω εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἁγίαν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν. Ἁγίων κοινωνίαν. Ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Σαρκὸς ἀνάστασιν, καὶ ζωὴν αἰώνιον. Ἀμήν. Latina verò hæc sunt: *Credo in Deum Patrem omnipotentem*, creatorem cœli & terræ. *Et in Jesum Christum Filium ejus unicum, Dominum nostrum, qui* conceptus *est de Spiritu S. natus* ex *Maria Virgine. Passus sub Pontio Pilato: crucifixus*, mortuus *& sepultus.* Descendit ad inferna. *Tertia die resurrexit à mortuis. Ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei* Patr*is* omnipotentis. *Inde venturus judicare vivos & mortuos. Credo in Spiritum S. Sanctam Ecclesiam* Catholicam, Sanctorum communionem. *Remissionem peccatorum. Carnis resurrectionem.* Vitam æternam. *Amen.* Hìc notandum, ex Aquileiensi primùm Symbolo n Romanum traductum esse articulum de descensu *ad inferna.* Ita enim tum in vetere ordine Romano, tum n Cottonianis & antiquioribus quibusque Symboli exemplaribus legitur: quod εἰς τὰ κατώτατα à nostro interprete est redditum. In posterioribus enim, ex Athanasiano Symbolo. *Descendit ad inferos*, hìc est positum: pro quo, εἰς ᾅδην, vel ᾅδου, scil. τόπον, in Græco est substitutum. Cum à primitivis Symbolis totum hoc caput abfuisse Rufinus monuerit, ut jam vidimus. Ex hisce omnibus jam facilè liquere potest, *quid de Symbo*li, quod vulgò *Apostolicum* appellamus, *autoribus sit sentiendum.* Nihilominus non fuerit ἀπροσδιόνυσον, hanc ipsam Quæstionem paulò distinctiùs proponere.

α. *Ab aliquot seculis recepta est opinio, Symbolum istud conditum esse ab Apostolis.* Hinc Theologica Facultas Coloniensis, adversus Monhemium scribens, id extra controversiam ponit. Genebrardus, lib. III. de Trinitate, ingentem adducit numerum sanctorum Patrum, quos idem sensisse contendit: atque ex his colligit, *præfractam esse temeritatem, vertere in quæstionem, num Apostoli verè sint auctores Symboli, quod circumfertur ipsorum nomine.* Bellarminus, lib. I. de justificatione, statim post initium c. IX: *Exstat igitur inprimis Symbolum antiquissimum, quod Apostolicum dicitur, propterea quod Apostoli ipsum condiderint, ut inter omnes constaret, quænam esset totius Christianæ fidei summa.* Imò Feuardentius, in Irenæum, l. I. c. II. non contentus dicere, adultos illud cùm sacro lavacro tingerentur, *præscripto procul dubio Apostolorum recitasse*, adjungit: *Apostolos eosdem illud ipsum decantâsse, dum sacro-sancta Eucharistiæ mysteria celebrarent, facilè mihi persuaserim.* Ac postquam hoc probare conatus Dionysii Areopagitæ, & B. Jacobi Jerosolymitani authoritate (pro genuinis enim scriptoribus eos habet) hunc in modum concludit; *Quis non videt, primam hanc traditionem ad Apostolos, & non ad Concilium Toletanum tertium, vel Constantinopolitanum, referendam esse.* Etiamsi verò hoc sibi persuaserit, & quidem facilè, non tamen persuadebit aliis in Antiquitate vel mediocriter versatis. Latini etiam, in Concilio Florentino, sect. VI. c. VI. pag. 150. satis confidenter pronunciant: Οἱ ἀπόστολοι ἐποίησαν σύνοδον, καὶ παρέδωκαν καὶ τὸ ἅγιον σύμβολον. *Apostoli synodum celebrarunt, sanctúmque Symbolum tradiderunt.* Interim illi, qui consentiunt, Apostolos esse Symboli autores, quadrifariam tamen dissentiunt.

a. Quærunt, *Num soli Apostoli illud condiderint; an præter eos CXX. viri, in quorum cœtu concionatus est Petrus de designando Apostolo novo.* Act. I. 15. Ob hunc dissensum ambiguè loquitur Antonius Nebrissensis in Quinquagena, Tit. Symbolum. *Ego*, inquit, *non diffiteor communi Apostolorum consensu, sine illorum CXX. quos suo adventu Spiritus sanctus afflavit, Symbolum fuisse compositum.*

b. Alii quærunt, *Num quisque duodecim Apostolorum ad Symbolum contulerit caput aliquod: & utrùm traditione constet, quid ab unoquoque fuerit collatum: an potiùs hoc duntaxat sciatur, Apostolos fuisse congregatos, inq; commune consulentes, Symbolum istoc condidisse; & pro duodecim, vel quatuordecim Apostolis, duodecim, vel quatuordecim esse capita; quod verò caput à quoque sit Apostolo, ignoretur?* Unicuique ex duodecim Apostolorum numero suum caput nominatim assignat Augustinus; si modò is auctor; de tempore, serm. CXV: *Quod Græcè* Symbolum *dicitur, Latinè* collatio *nominatur: collatio ideò, quia collata in unum totius Catholicæ legis fides, Symboli colligitur brevitate; cujus textum vobis modo, Deo annuente dicemus. Petrus dixit:* Credo in Deum Patrem, omnipotentem. *Johannes dixit:* Creatorem cœli & terræ. *Jacobus dixit:* Credo & in Jesum Christum, filium ejus unicum, Dominum nostrum. *Andreas dixit:* Qui conceptus est de Spiritu S. natus ex Maria virgine. *Philippus ait:* Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus. *Thomas ait:* Descendit ad inferos, tertia die resurrexit à mortuis. *Bartholomæus dixit:* Ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis. *Matthæus dixit:* Inde venturus est judicare vivos & mortuos. *Jacobus Alphæi:* Credo & in Spiritum S. sanctam Ecclesiam Catholicam. *Simon Zelotes:* Sanctorum communionem, remissionem peccatorum. *Judas Jacobi:* Carnis resurrectionem. *Matthias complevit:* Vitam æternam. Amen. Idem voluisse videtur Leo Magnus, ad Pulcheriam Augustam scribens, epist. XCVI: *Ipsius Catholici Symboli brevis & perfecta confessio, quæ duodecim Apostolorum totidem est signata sententiis, tam instructa sit in munitione cœlesti, ut omnes hæreticorum opiniones solo possint gladio detruncari.* Ita etiam alii, quos affert Vossius.

c. Insuper alii interrogant, *Num Apostoli ex iis, quæ fusè antea scripserant, hæc capita excerpserint, atque ita omnem fidei doctrinam compendio constrinxerint: an verò hoc Symbolum, Spiritu sic suggerente, composuerint citra sui, vel alieni scripti opem?* Posterior sententia est vul-

vulgatior, ſed priorem amplexus eſt Paſchaſius Ratbertus, cujus verba ſunt præfat.libri de SpirituS. *Hanc* (Fidem Catholicam) *Apoſtolica ſollicitudo, atq́ perfectio, ſicut per ſanctas paginas dilataverat, ita per Symboli ſalutare mira brevitate collegit, & tanquam per diverſas remediorum ſpecies diſpoſuit in corpus unum, ac velut ex innumeris aromatibus precioſum confecit unguentum.*

d. Tandem *de tempore,* quo Symbolum hoc fuerit conditum, *eſt diſſenſio.* Sunt enim, qui id contigiſſe exiſtiment, mox poſt Spirit.S.ſuper Apoſtolos deſcenſum: alii verò id referre malunt ad tempus, quo Herodes Antipas, in Judæorum gratiam, usque adeò perſecutus eſt Chriſtianos; ut habetur Act. XII. Eo ipſo anno, quo paſſus eſt Chriſtus,compoſitum fuerit, ſi tum conditum verè aitRufin.inExpoſ.Symboli,*cùm per adventumS.Spiritus ſuper ſingulos quosq́ Apoſtolos igneæ linguæ ſediſſent, ut loquelis diverſis, variisq́ loquerentur.* Similiter Iſid. Hiſpal. l.II. de Eccl. offic. c. XXII. Baronius autem id factum refert ad annum Claudii ſecundum:qui decimus eſt à paſſione Dominica. Eique occaſionem datam conjectat, quod abituri eſſent in Gentes ad vitandam Herodis perſecutionem, qui jam Jacobum majorem ſupplicio capitis affecerat; & Petr. conjecerat in vincula; unde tamen divinitus fuit liberatus: ut Act. c. XII. traditLucas. Quicquid autem ſit de diſſenſione,ſatis tamen valida putant eſſe argumenta ſua, quibus inducti ſentiant, ipſos Apoſtolos hujus Symboli autores eſſe.

ℵ. *Primum argumentum* deducunt *ab ipſa Symboli Apoſtolici appellatione.* Omnes enim hactenus enumerati in eo conſpirant, propterea *Apoſtolicum* vocari, quòd Apoſtolos habeat autores. Pleriq; etiam ex *Symboli* vocabulo id colligunt. Nam ζύμβολον, ſecundum eos, *collationem* notat: inde nomen inditum volunt hiſce fidei capitibus, quia Apoſtoli ſinguli ad hoc, velut ſpirituale epulum, indubitatum aliquod contulerint caput fidei Chriſtianæ. Sed parùm firmo tibicine nititur, quòd inde *Symbolum* hoc *Apoſtolicum* dici volunt, quia ab Apoſtolis ſit compoſitum. Nam *Apoſtolicum* dici potuit, quia compendium eſt doctrinæ Apoſtolicæ, ac præ Symbolis aliis verbis etiam gaudet Apoſtolorum & Evangeliſtarum. Hanc rationem affert Calvin. l.II. inſtit. c. XVI. ſect. XVIII: *Apoſtolicum autem Symbolum nuncupo, de auctore minimè ſollicitus. Apoſtolis certè magno veterum conſenſu adſcribitur; ſive quòd ab illis in commune ſcriptum ac editum exiſtimabant; ſive quòd compendium iſtud, ex doctrina per eorum manus tradita, bona fide collectum, tali elogio confirmandum cenſuerunt.* Beumlerus noſter, Hypotyp.Theol. l.III: *Appellatur* SympolumApoſtolicum, *vel* à cauſa *ejus* inſtrumentali, *Apoſtolis videlicet Chriſti, qui, ut nonnulli Patres volunt, à ſe invicem digreſſuri in totum mundum, ad prædicandum Evangelium, Symbolum hoc communi opera comportârunt, ut eſſet norma & regula omnis doctrinæ Evangelicæ: vel* à materia, *è qua confectum eſt, nempe ſcriptis Apoſtolicis.* Perkinſus in explicatione Symboli: *Quocirca* fidem Apoſtolicam *ideo potiùs dici opinor, quòd breviter complectatur ſumma capita religionis, quæ in ſcriptis Apoſtolorum proponuntur, quodq́ Articuli fidei cum ipſorum conſentiant doctrina & profeſſione.* Ad hoc etiam inſtitutum facit, locus ille Cyrilli Jeroſ. Catecheſi XVIII. ubi *Symbolum Eccleſiæ Jeroſol. vocatur* ἐπαγγελία ἁγίας καὶ ἀποςολικῆς πίςεως, *traditio ſanctæ & Apoſtolicæ fidei,* quia nimirum ex Apoſtolorum ſcriptis collectum, & cum eorundem doctrina conſentit. Euſeb. etiam Emiſſenus, vel potiùs Eucherius Lugdunenſis, Hom. I. de Symbolo, *Symbolum Apoſtolicum* non ab Apoſtolis quidem, attamen ab Eccleſiarum Patribus, ſcriptum ait. Quam etiam infirma ſit ratio ex *Symboli* appellatione depromta, ex iis, quæ de hac voce, in præcedentibus fu dicta ſunt, ſatis manifeſtum eſt.

ב. *Alterum eorum argumentum eſt traditio majorum & ſanctorum Patrum autoritas.* Si audimus Sixtum Se nens. Biblioth. S. l. II. voce Apoſtolorum, *Omnes ortho doxi Patres affirmant, Symbolum ab ipſis Apoſtolis cond tum.* Alios, idem ſentientes, vide proximè ſub lit.α. A hoc argumentum reſpondemus. Quando Rufin. in ex pos. Symboli: ait, *ita tradidiſſe majores,* Apoſtolos eju Symboli eſſe autores,in eo plurium quidem ſequitur o pinionem, non tamen id pro certa hiſtoria habet. Alic qui non poſtea diceret: *Cautiſſimè autem, qui Symbolun tradiderunt, etiam tempus, quo hæc ſub Pontio Pilato geſt ſunt, deſignaverunt; ne ex aliqua parte,velut vaga & incer ta, geſtorum traditio vacillaret.* Quæ verba penſicular Eraſmus, in ſuo ad Pariſienſium Cenſuram reſponſ ſcribit:*In media narratione non dicit, Apoſtoli,ſed quiSyn bolum tradiderunt;velut incertus,à quibus id factum ſit.*Ali vide apud Voſſ. diſſert.I. de Symbolis Theſi XXIII. ul de loco Auguſt.ex ſerm.CXV. de tempore, ſuprà allatc

ϵ. *Alii ab ipſis Apoſtolis Symbolum hoc conditum eſſe ne gant.* Teſtimonia aliquot virorum doctorum ſub li ℵ. produximus. Addimus hîc alia. Cum Latini, in Cor cil.Florent.ſect.VI. c.VI. p.150. affirmâſſent, *ab ipſis A poſtolis conditum eſſe hoc Symbolum,* Græci reſponderun ἡμεῖς οὔτε ἔχομεν, οὔτε εἴδομεν ζύμβολον τῶν ἀποςόλων. *N neque habemus, neque vidimus Symbolum Apoſtolorum* Dubitat Polydor. Virg. l. V. de rerum Inventione, c XIII. *Symbolum* collationem *ſignificat, quia Apoſtoli ſi ve Patres, in unum contuliſſent, quod unusquisq́ de Deo ſen ſerit.* Sunt & Eraſmi verba, in Præf. ad Lect. Paraphr Matthæi: *Librum hunc concinnare cupio, non ex human lacunis, ſed ex fontib. Evangel. & Apoſtolicis literis, & e Symbol. quod, an ab Apoſt. proditum ſit, neſcio.* At hæc al Apoſtolis eſſe, diſertè negat Brentius in Catech. quo eiSerrar.exprobrat.Chamier.Panſtrat. l.IX. de Canone c. X: *Eſſe ab Apoſtolis Symbolum ſic compoſitum, ſi non e falſum, certè, quod proximum falſo eſſe nemo negat, incer tum eſt.* Lavaterus etiam noſter l. de Deſcenſu Chri ſti ad inferos, negat ab Apoſtolis eſſe proditum. Vid etiam Rivetum, Cathol. orthod. tr.I. qu. IX. n.14.Voe tii diſput. de Symbolo Apoſtolico.

Verùm, ne cui temeraria hæc videatur aſſertio, ratio nes quasdam, eam corroborantes, audiamus.

1. Symbolum hoc non fuiſſe abApoſtolis concinna tum, eò adſtruimus, quòd ſi Apoſtoli, ſive ſoli, ſive un cum CXX. viris; ſive item mox ab aſcenſione Chriſti ſive decennio pòſt; illud feciſſent, non ipſi in Epiſt. au Luc. in Act. Apoſtolicis, tanti rem momenti ſiluiſſent.

2. Quia ex tot hiſtoriæ Eccleſiaſt. ſcriptoribus eju Symboli meminit nemo. At cui veriſimile fiat, eos, qu ſtudioſè adeò,& Synodorum & Antiſynod. & Concilio rum,quæ componere partes ſtuderent, & Confeſſione ſcriberent; uti à Socrate, Theodoret. &aliis in negotic Ariano factum videmus; tam pertinaci ſilentio ſuppreſ ſuros rem omnium maximam? quomodo nempe fide regulam, à Chriſto in cœlos aſcenſuro traditam, unani mi conſenſu explicuiſſent Apoſtoli, priusquam Jeroſol ad gentes abirent. Præſertim ſi,ut ajunt,id fecere,partin ne ipſi, vel συνεργοὶ eorum, inter ſe poſtmodum diſſide rent: partim ut Eccleſiæ, quas fundarent, ſemper habe rent normam, qua fideles ab infidelibus diſcernerentur

3. Si Symbolum iſtud ab Apoſtolis eſſet confectum omnibus quoque per totum orbem Eccleſiis fuiſſet tra ditum. Atqui ſi fuiſſet factum, nunquam ſanctis Patri bus in mentem veniſſet tot *Symbola* ac *Confeſſiones* cu dere, quæ perfectione multùm cederent *Symbolo,* quoc *Apoſtolorum* vocatur. Quantò igitur veri ſimilius eſt

propter

pterea tam multos nova composuisse, ut plurimùm
ı æquè bona, quia illud plenius planiusque nondum
aret? Atq; hoc facilè largietur, qui sciverit, primitus
plicem hanc formulam à baptizandis fuisse requisi-
ı: *Num crederent in Deum Patrem, Filium & Spiritum*
Ad quam Christus ipse, cùm prædicandi & baptizan-
iunus institueret, prævivit Matth. XXVIII. 19. At non
it per hæreticos in ea simplicitate permanere. Hæ-
bus igitur obortis, coacti sunt addere alia, quibus
clesiæ doctrina ab hæretica, item Ecclesiæ alumni ab
eticis, & eorum sectatoribus, secernerentur.
ı. Si Symbolum iis sententiis, eo ordine, istis verbis,
Apostolis esset compositum, atque ita Ecclesiæ Catho-
e traditum: non jam circa annum quadringentesi-
m, pro diversis Ecclesiis, diversa fuissent Symbola;
ue hac Ecclesia his, in alia aliis verbis, imò hîc longè
ribus, alibi paucioribus multò sententiis constitis-
De hac diversitate sat multa jam in superioribus, n.
ı. ubi de *Romanæ Ecclesiæ Symbolo Apostolico actum.*
um Symbolorum, nempe *Aquilejensis*, quod Rufin.
osuit, *Romani*, ac *Orientalis* diversitatem qui præ-
a desiderat, adeat Cl. Vossii dissert. primam de Sym-
is, thesi XXX. & seq. & sine ullo inde colliget negotio,
ndoquidem nec anno quadringentesimo Symbo-
ı hoc eo ipso modo recitaretur: sed quædam Eccle-
adderent, quæ in hoc Symbolo non leguntur; quæ-
ı aliter efferrent, quàm hic legitur, atq; etiam (quod
em eas in Apostolico Symbolo facere reverentia
hibuisset) multa præterirent, quæ nunc in eo conti-
tur: neutiquam illas hoc Symbolum pro tali habuis-
quod sic ab Apostolis esset traditum.
. *Nec Symbolum, quod vocatur Apostolorum, confectum*
b ulla Synodo Oecumenica. Si enim id esset, vel à Nicæ-
vel à Constantinop. id fuisset factum; quæ solæ fue-
: ante annum quadringentesimum; quo tempore
Symbolum hoc perfectionem suam propemodum
consecutum: ut ex Exposit. Symboli à Rufino scri-
patet; item illis sermonibus, quibus Augustin. Sym-
ım interpretatur. Atqui nec à Nicæna est Synodo,
à Constantinopolit. quia utraque proprium condi-
Symbolum, verbis sententiisque ab hoc Apostolico
tùm discrepans. Accedit ad ista, quòd Symbolum
integrum propè habebatur ante Synodum Con-
tinopolitanam: ac jam Rufini ætate, qui Synodi
tempore vivebat, antiquissimum credebatur.
. *Veri ergo hujus Symboli autores non poterunt alii*
i, quàm Episcopus & Cler. Roman. Ratio est evidens:
od Symbolum nec ab Apostolis, nec à Synodo ulla
erali, factum est: adhæc, nec in Græc. nec in Orient.
Ecclesiis obtinuit; sed in Ecclesia Romana; inq; ea
diu anno jam quadringent. personuerat, ut tunc tra-
haberetur Apostolica; quod item ab Ecclesia Ro-
a ad alias Occidentis Ecclesias derivatum constat;
entis Ecclesiis alia interea Symbola usurpantibus: id
ıbolum ii composuerunt, qui Romanæ Ecclesiæ
essent. Atqui nihil non horum convenit Symbolo,
d *Apostolicum* vocatur. Romanæ igitur Ecclesiæ
copus, ac Presbyteri, illud condiderunt. Atque hæc
ia jam in præcedentibus demonstrata sunt.
est *Ecclesiarum Orientalium Symbolum.* De Ori-
lium Ecclesiarum Symbolo, ista refert Rufin. *Ori-*
Ecclesiæ penè omnes ita tradunt: Credo in unum Deum
em omnipotentem. Et rursum in sequenti sermone, u-
s dicimus, Et in Jesum Christum, unicum Filium ejus,
inum nostrum: illi tradunt, Et in unum Dominum
um Jesum Christum, unicum Filium ejus. Hîc verò,
inprimis observandum, apud Orientales duo exti-
Symbolorum genera: contractius unum; quod
cum Romano & Aquilejensi Rufinus contulit; fusius
& explicatius alterum.

α. *Contractius* fuit *Ecclesiæ Jerosol. Symbolum* illud: Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς. Καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Καὶ τὰ ἑξῆς τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως. *Credo in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ. Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei. Et reliqua Symboli fidei.* Quemadmodum in Ecclesiæ Jerosol. vetere Liturgia legitur, p. 13. Liturgiar. quæ B. Jacobo, ut primo sedis illius habito Episcopo tribuitur, & in antiquitatis memoriam etiam adhuc Jerosolymis; teste Allat. dissert. I. de lib. Eccles. Græcor. p. 16. semel quotannis celebrari dicitur. Et quia cætera, quæ sequebantur, ut maximè tum nota, brevitatis causâ hîc sunt omissa, ut aliquo ea jactura resarciatur modo, integram ἁγίας καὶ ἀποστολικῆς πίστεως, *sanctæ & Apostolicæ fidei* Confessionem: ut eam Cyril. Jerosol. Catech. XVIII. φωτιζομένων appellat, sicut Jerosol. à Cyril. φωτιζομένοις fuit explicata, ex Catechesibus ipsius collectam, illius quâ caremus loco, subjicimus. Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν, πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων. Καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν μονογενῆ τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς, γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων. Σαρκωθέντα καὶ ἐνανθρωπήσαντα, σταυρωθέντα καὶ ταφέντα. Καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθίσαντα ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρός. Καὶ ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. Καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα τὸ παράκλητον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν. Καὶ εἰς ἓν βάπτισμα μετανοίας· εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Καὶ εἰς μίαν καθολικὴν ἐκκλησίαν, καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν. Καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον. *Credo in unum Deum Patrem omnipotentem factorem cœli & terræ, visibilium omnium & invisibilium. Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum, ex Patre genitum ante omnia secula: incarnatum & hominem factum, crucifixum & sepultum. Et tertia die resurgentem ex mortuis, & ascendentem in cœlos, & sedentem ad dexteram Patris. Qui venturus est judicare vivos & mortuos, cujus regni non erit finis. Et in Spiritum S. Paracletum, qui locutus est per Prophetas. Et in unum Baptismum pœnitentiæ: in remissionem peccatorum: & in unam Catholicam Ecclesiam: & in carnis resurrectionem: & in vitam æternam.*

Brevius aliquanto fuit *Alexandrinæ*, ut videtur, *Ecclesiæ* illud *Symbolum*, quod Arius, illius Ecclesiæ Presbyter, orthodoxum se simulans, Constantino Imper. obtulit. Ita autem illud habet apud Socrat. hist. Eccl. l. I. c. XXVI. p. 186. *b.* & apud Sozomen. l. II. c. XXVII. p. 32. *b.* Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν, πατέρα παντοκράτορα. Καὶ εἰς Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν ἐξ αὐτοῦ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων γεγεννημένον, θεὸν λόγον, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸν κατελθόντα, καὶ σαρκωθέντα, (pro his hæc habet Sozomenus, τὸν ἐλθόντα, καὶ σάρκα ἀναλαβόντα) καὶ παθόντα, καὶ ἀναστάντα, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ πάλιν ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα. Καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν, καὶ εἰς ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, καὶ εἰς βασιλείαν οὐρανῶν, καὶ εἰς μίαν καθολικὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀπὸ περάτων ἕως περάτων. *Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, Et in Dominum Jesum Christum Filium ejus, ex eo ante omnia secula genitum, Deum Verbum: per quem omnia facta sunt, & quæ in cœlis, & quæ in terra. Qui venit & incarnatus est, & passus, & resurrexit, & ascendit in cælos, & iterum venturus est judicare vivos & mortuos. Et in sanctum Spiritum. Et in carnis resurrectionem, & in vitam futuri seculi, & in regnum cœlorum, & in unam Catholicam Dei Ecclesiam, quæ à finibus usque ad fines est.*

β. *Fusius & explicatius Symbolum.* Longioris Symboli partem maximam coram Synodi Ni-

cœnæ Patribus recitavit Eusebius, Cæsariensis in Palæstina Episcopus; hoc priùs commendatam elogio; quemadmodum in epist. ad Cæsarienses suos, ex Concilio scripta, ipse confirmat; ut refert Socrates hist. Eccles. l. I. c. V. juxta alios, VIII. p. 175. *b.* Theodoret. hist. Eccles. lib. I. c. XI. pag. 553. Gelasius Cycizenus, in Actis Conc. Nicæni part. III. c. XXXV: Καθὼς παρελάβομεν παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν Ἐπισκόπων καὶ ἐν τῇ πρώτῃ κατηχήσει, καὶ ὅτε τὸ λουτρὸν ἐλαμβάνομεν. καὶ καθὼς ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν μεμαθήκαμεν, καὶ ὡς ἐν αὐτῷ τῷ πρεσβυτερίῳ, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐπισκοπῇ ἐπιστεύομέν τε καὶ ἐδιδάσκομεν. οὕτω καὶ νῦν, πιστεύοντες τὴν ἡμετέραν πίστιν ὑμῖν προσαναφέρομεν. *Sicut ab Episcopis, qui ante nos fuerunt, accepimus, & in prima Catechesi, & cùm Baptismi lavacrum suscepimus: & sicut ex divinis scripturis didicimus, & sicut in Presbyterio & in ipso Episcopatu credidimus & docuimus: sic etiam & nunc credentes, nostram fidem verbis proponimus.* Fidei autem Confessio illa hæc erat, quemadmodum Autores nominati eam proponunt: Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν, πατέρα παντοκράτορα, τὸν τῶν ἁπάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν. Καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, ζωὴν ἐκ ζωῆς, υἱὸν μονογενῆ, πρωτότοκον πάσης κτίσεως, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννημένον, διʼ οὗ καὶ ἐγένετο πάντα. τὸν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθέντα, καὶ ἐν ἀνθρώποις πολιτευσάμενον, καὶ παθόντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ἀνελθόντα πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ἥξοντα πάλιν ἐν δόξῃ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Πιστεύομεν καὶ εἰς ἓν πνεῦμα ἅγιον. *Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, visibilium omnium & invisibilium factorem. Et in unum Dominum Jesum Christum, Dei Verbum, Deum de Deo, lumen de lumine, vitam de vita, Filium unigenitum, primogenitum omnis creaturæ, ante omnia secula ex Patre genitum, per quem etiam omnia facta sunt, Qui propter nostram salutem incarnatus & inter homines conversatus, & passus est, & tertia die resurrexit, & ascendit ad Patrem, & iterum venturus est in gloria judicare vivos & mortuos. Credimus & in unum Spiritum sanctum.* Atque hanc Confessionem & Constantinus Imperator, & universi Patres Nicæni sine ulla contradictione admiserunt, ut testantur Socrates & Theodoretus, ubi suprà: sed ad Arianæ hæreseos, de qua tùm quæstio erat; clariorem refutationem, ita etiam à se interpolatam Ecclesiis proponendam censuerunt: Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν, πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν. Καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ πατρὸς μονογενῆ, τουτέστιν, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ διʼ οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ. Τὸν διʼ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα, καὶ σαρκωθέντα, καὶ ἐνανθρωπήσαντα. παθόντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ. ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα. Τοὺς δὲ λέγοντας, ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, καὶ πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν, καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας, φάσκοντας εἶναι τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀναθεματίζει ἡ ἁγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία. *Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, omnium visibilium & invisibilium factorem. Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei, natum ex Patre unigenitum, hoc est, ex substantia Patris. Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum, non factum, consubstantialem Patri; per quem omnia facta sunt, & quæ in cœlo & quæ in terra. Qui propter nos homines, & propter nostram salutem, descendit, incarnatus & homo factus est: passus est, & tertia die resurrexit, ascendit in cœlos, venturus judicare vivos & mortuos. Et in Spiritum S.* Huic Symbolo additur anathema: *Eos autem, qui dicunt, Erat qua non erat, & priusquàm nasceretur non erat, & quo non exstantibus factus sit, & ex alia hypostasi sive essen dicentes mutabilem aut convertibilem Filium Dei, a thematizat sancta Catholica & Apostolica Ecclesia.* Patres in hoc Symbolo ultra Trinitatis confession hac vice non processerunt: tum quòd Symboli pars Eusebio proposita eò illos ducebat; tum quòd Aria quæ tunc agitabatur, controversia nihil ampliùs req rebat. Quamobrem & Ariani Episcopi, qui, ut Ni nam hanc Fidem latenter subruerent, anno CCCX in Antiochena synodo convenerunt, cùm ad caput lud pervenissent, Πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα. *Cre mus etiam in Spiritum sanctum:* subdiderunt; refere Athanasio, epist. de Synod. Arimini & Seleuciæ, & S crate, hist. Eccl. lib. II. c. X. p. 194. *a*; Εἰ δὲ δεῖ προσθε πιστεύομεν καὶ περὶ σαρκὸς ἀναστάσεως, καὶ ζωῆς αἰωνίου. *Si tem, ut hoc adjiciatur, opus sit: Credimus & de carnis surrectione, & vita æterna.* Professionem verò τοῦ ὁμ σίου, ab Antiochena illa synodo subdolè suppressa ipsa Ecclesia Antiochena, ut σύνδεσμον τῆς πίστεως, *fi vinculum*, breviori suo inferendam curavit Symbol quod *ex scriptis Dei per Apostolos Dei conditum*, lib. de Incarnatione Domini, c. IV. p. 65. affirmat Joan. C sian. & contra Nestorium, c. VI. p. 67. sic urget: *L omnium Ecclesiarum sit, quia una omnium fides, peculiar tamen Antiochenæ urbis atq; Ecclesiæ est, i. e. illius, in tu editus, in qua institutus, in qua renatus es. Hujus te que perduxit Symboli fides ad vitæ fontem, ad salutis rege rationem, ad Eucharistiæ gratiam, ad Domini commu onem.* Priorem autem hujus Symboli partem ita Ca anus, lib. eod. c. III. & IV. proponit: *Credo in unum solum verum Deum, Patrem omnipotentem, creator omnium visibilium & invisibilium creaturarum. Et Dominum nostrum Jesum Christum, Filium ejus unig tum, & primogenitum totius creaturæ, ex eo natum a omnia secula, & non factum, Deum verum ex Deo ve homoousion Patri. Per quem & secula compaginata su & omnia facta. Qui propter nos venit, & natus est ex M ria virgine, & crucifixus sub Pontio Pilato, & sepul Et tertia die resurrexit secundum Scripturas, & in cœ ascendit, & iterum veniet judicare vivos & mortuos.* Et liqua. Longiori verò Ecclesiarum Orientalium Symb omnia illa Nicænorum Patrum additamenta, apud piphanium, sub finem Ancorati, p. 518. hunc in mod interposita leguntur: Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν, πατέρα π τοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς ὁρατῶν τε πάντων καὶ ρατῶν. Καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μ γενῆ, τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, τ ἐστιν, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός. (Θεὸν ἐκ Θεοῦ,) Inclusa re tuuntur ex priore Nicæna formula, & prolixiore i quæ statim apud Epiphanium, pag. 519. sequitur. Φῶ φωτὸς, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιη τα, ὁμοούσιον τῷ πατρί. διʼ οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ. τὸν διʼ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴ τέραν σωτηρίαν, κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντ πνεύματος ἁγίου, καὶ Μαρίας τῆς παρθένου, καὶ ἐνανθρωπήσ τα, σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθ τα, καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφ καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ τρὸς, καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. Καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅ ον, τὸ κύριον καὶ ζωοποιὸν, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορ μενον, τὸ σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συν ξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν. Εἰς μίαν ἁγ καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν. Ὁμολογοῦμεν ἓν β πτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Προσδοκῶμεν ἀνάστασιν κρῶν, καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν. Τοὺς δὲ λέγ

ἦν ποτὲ ὅτε ὐκ ἦν, καὶ πρὶν γεννηθῆναι ὐκ ἦν, ἢ ὅτι ἐξ ὐκ ὄν-
γένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποςάσεως ἢ ὐσίας, φάσκοντας εἶναι
ν, ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν τῦ Θεῦ ὑὸν, τύτυς ἀναθεματίζει ἡ κα-
κὴ ἡ ἀποςολικὴ ἐκκλησία. *Credimus in unum Deum,*
em omnipotentem, factorem Cœli & terræ, visibi-
q; omnium & invisibilium. Et in unum Dominum
m Christum, Filium Dei unigenitum, ex Patre na-
ante omnia secula, hoc est, ex substantia Patris. Deum
Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, ge-
m non factum, consubstantialem Patri: per quem
ia facta sunt, & quæ in Cœlis & quæ in terra. Qui
ter nos homines, & propter nostram salutem, descen-
de Cœlis, & incarnatus est de Spiritu S. & Maria
ine, & homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis
Pontio Pilato, passus & sepultus est. Et resurrexit ter-
lie secundùm Scripturas, & ascendit ad Cœlos, & se-
id dexteram Patris; & iterum venturus est cum gloria
care vivos & mortuos: cujus Regni non erit finis. Et in
S. Dominum & vivificantem; qui ex Patre procedit,
cum Patre & Filio simul adoratur & glorificatur, qui
tus est per Prophetas. Et unam S. Catholicam & Apo-
cam Ecclesiam. Confitemur unum Baptisma in remis-
em peccatorum. Exspectamus resurrectionem mor-
rum, & vitam futuri seculi. Amen. Eos autem, qui di-
t, Erat quando non erat, & priusquam nasceretur, non
, vel quòd ex non exstantibus factus sit, aut ex alia hy-
asi sive essentia, dicentes fluxum aut convertibilem es-
ilium Dei, hos anathematizat Catholica & Aposto-
Ecclesia. Hanc fidei formulam, ut ab Apostolis
lesiæ traditam, & à Nicænis Patribus promulgatam,
lat Epiphanius: ita ut ratione doctrinæ, in antiquo
entalium Ecclesiarum Symbolo comprehensæ,
stolica; explicationis verò à CCCXVIII. Episcopis
eradditæ, *Nicæna* dici ea meritò posse videretur. Καὶ
ἡ μὲν ἡ πίςις, inquit Epiphanius ib. p. 518. *παρεδόθη*
ὸ τῶν ἁγίων ἀποςόλων, ἢ ἐν ἐκκλησίᾳ τῇ ἁγίᾳ πόλει, ἀπὸ
ντων ὁμῦ τῶν ἁγίων ἐπισκόπων, ὑπὲρ τριακοσίων δέκα τὸ
θμόν. *Et hæc quidem Fides à sanctis Apostolis tradita*
, & in Ecclesia, civitate sancta, ab omnibus sanctis si-
l Episcopis, supra trecentos ac decem numero, præscri-
De cujus solenni recitatione, sacræ Synaxeos
npore à Timotheo Constantinopolitano Archie-
copo instituta, in lib. II. Historiæ Theodori Lecto-
Eclogis ita legimus: Αἰτηθεὶς ἐκ τῶν σπυδαςῶν αὐτῦ
όθεος, τὸ τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ πατέρων τῆς πί-
ς Σύμβολον καθ' ἑκάςην Σύναξιν λέγεσθαι παρεσκεύα-
, ἐπὶ διαβολῇ δῆθεν Μακεδονίυ, ὡς αὐτῦ μὴ δεχομένυ τὸ
μβολον, ἅπαξ τῦ ἔτυς λεγόμενον πρότερον ἐν τῇ ἁγίᾳ
ρασκευῇ τῦ θείυ πάθυς, τῷ καιρῷ τῶν γινομένων ὑπὸ τῦ
ισκόπυ κατηχήσεων. *Ab amicis rogatus Timotheus,*
nbolum Fidei CCCXVIII. Patrum per singulas Syna-
recitari curavit, ad reprehensionem videlicet Mace-
ii, quòd ille Symbolum hoc non receperit: cùm antea
el tantùm in anno, in sancto scilicet Parasceve Do-
icæ passionis, tempore, quo Episcopus catechiza-
, recitatum esset. Methodius verò in Chronico suo,
g. 80. hoc institutum tribuit Martyrio, sub Leone
vo, de eo sic scribens: Πρῶτον ἐπενόησεν, ἐν πάσῃ συν-
ει τὸ ἅγιον Σύμβολον τῆς πίςεως λέγεσθαι, πρότερον μὴ
όμενον, εἰ μὴ ἅπαξ τῦ ἐνιαυτῦ, τῇ μεγάλῃ παρασκευῇ.
imùm statuit in qualibet Synaxi sanctum Fidei Sym-
um esse recitandum, quod antea non recitabatur, nisi
el in anno, in magno Parasceve. Ad longiorem for-
lam Symboli; saltem à Constantinopolitano Con-
o aliquantulum imminutam; ista spectare, tum quæ
Spiritu S. in ea habentur Macedonio adversantia &
pugnantia, tum usus ad hunc usque diem in Græco-
n Ecclesiis receptus, planum faciunt. Sed & ab Oc-
cidentalibus consimiliter Ecclesiis longius istud Symbolum & *Apostolicum* habitum, & *Nicænum* etiam nominatum fuisse, observare licet. Sic enim habet Ordo Romanus, in præfatione Symboli hujus recitationi præmissa, ante administrationem Baptismi: *Audite suscipientes Evangelici Symboli Sacramentum, à Domino inspiratum, ab Apostolis institutum: cujus pauca quidem verba sunt, sed magna mysteria.* Et in sacræ Cœnæ celebratione, Latina Missa, quæ circa annum DCC. in usu fuit, de eodem adjicit, Miss. edit. Argentinæ, anno 1557. pag. 41: *Finito Symbolo Apostolorum, dicat Sacerdos: Dominus vobiscum.* Symbolum autem hoc, quod in divinorum Mysteriorum administratione recitatur, à *Nicænæ* Synodi Patribus fuisse editum, Isidorus Hispalensis, de divinis officiis l. I. c. XVI. Alcuinus de divin. offic. c. LVI. Magister sententiarum, l. I. dist. XI. Alexander Halensis, in summæ part. III. qu. LXIX. memb. V. confirmant: uti recentiores non commemorem, qui *Nicæni* nomen prolixiori huic Symbolo, cujus in officio sacro usus est communi ferè consensu tribuunt. De quo & Braccarensis III. Concilii Episcopi, anno DCLXXV. *Hanc nostræ fidei regulam ipsis verbis atq; sententiis commemoranter prætexímus, quibus & in Conventu Nicæni Concilii declaratam esse scimus.* Unde & *à Nicæna Synodo Spiritum S. ex Patre solùm procedere traditum* refert, in lib. II. περὶ φύσεων, Johannes Erigena. Ita enim ex Græco rectè ille retulit, licèt Braccarenses, recepto tum apud Hispanicas Ecclesias more, *Filii* etiam mentionem Symbolo hîc adjecerint. Quibus omnibus inter se collatis, id inde colligi posse videtur, Nicænos Patres primæ Symboli parti, ab Eusebio ex vetere formula primùm propositæ, & ab eis pleniùs explicatæ, alteram deinde quæ supererat, partem adjunxisse: vel eorum potiùs primarios aliquos, post solutum Concilium, id ipsum effecisse. Sanè in ea quidam sunt sententia & opinione, vetera Orientalium Ecclesiarum Symbola in simplici personæ *Spir. S.* confessione fuisse terminata; illius verò amplificationem capituli, & quæ de Ecclesia & beneficiis ad eam spectantibus sequuntur omnia, à Patribus secundæ Synodi Oecumenicæ, Constantinopoli anno Christi CCCLXXXI. habitæ, primùm fuisse addita. Sed si paulò diligentiùs consideremus tempus, quo Cyrillus Jerosolymitanus suas habuit Catecheses & Epiphanius Ancoratum conscripsit, rem aliter habere deprehendimus. Cyrillum enim in adolescentia sua Catecheses composuisse in suo scriptorum Catalogo docet Hier. annis quidem LXX. post exortam Manetis hæresin, ut in Catechesi VI. ipse Cyrillus indicat: ante annum nimirum Domini CCCL. quo ex Catecheta Episcop. Jerosolym. est factus. Atqui Apostolicæ fidei Symbolum, quod ille explicat, non in *Spiritus S.* sed in *vitæ æternæ* articulo finem accipit: quod & ipse verbis illis Catecheseos XVIII. planè confirmat: Ταῦθ' ἡμῖν τέως καὶ περὶ τῆς αἰωνίυ ζωῆς εἴρηται συμμέτρως, ἥτις ἐςὶ τῶν ἐπαγγελλομένων ἐν τῇ πίςει τὸ τελευταῖον δίδαγμα καὶ τέλος. *Hæc de vita æterna dicta sunt hactenus: quod est eorum, quæ profitemur in Fide, ultimum documentum atq; terminus.* Ancoratum verò à se scriptum expressè notat Epiphan. anno Diocl. XC. Valentiniani & Valentis X. Gratiani VI. Gratiano Augusto III. & Equitio Consulibus, Indictione II. h. e. Christianæ epochæ anno CCCLXXIV. Et tamen longius illud Symbolum jam propositum (quod Constantinopolitano Concilio vulgò tribuitur) ut ab Apostolis acceptum, & à Nicænis Patribus prædicatum, ille recitat: hujusmodi ad fideles omnes adhortatione præfixa, pag. 518: Μὴ διαλείπητε, οἱ πιςοὶ καὶ ὀρθόδοξοι, ταύτην τὴν ἁγίαν πίςιν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ὡς παρέλαβεν ἡ

ἁγία

ἁγία καὶ μόνη παρθένος τοῦ θεοῦ ἀπὸ τῶν ἁγίων ἀποςόλων τοῦ Κυρίου φυλάττειν, καὶ οὕτως ἕκαςον τῶν κατηχουμένων τῶν μελλόντων τῷ ἁγίῳ λουτρῷ προσιέναι (διδάσκειν.). *Pergite, ô fideles & orthodoxi viri, ſanctam hanc Eccleſiæ Catholicæ conſervare Fidem, quemadmodum ſancta & ſola Dei Virgo à ſanctis Domini Apoſtolis accepit: atque ita Catechumenis omnibus, qui ad Baptiſmum acceſſuri ſunt, inculcate.* Et quia ipſius tempore, anno videlicet illo Diocletiani XC. novæ pullularunt hæreſes: ut illis occurreretur, Nicænorum Epiſcoporum exemplo (qui ad Arianæ hæreſeos, nuper exortæ, condemnationem antiquum Eccleſiæ Symbolum novo auctario locupletarunt) ἀκολούθως, ut ille loquitur, τῇ τῶν ἁγίων ἐκείνων πατέρων προτεταγμένῃ πίςει, ipſo Nicæno quoque Symbolo pluribus in locis interpolato, prolixiorem adhuc Fidei typum toti Catholicæ Eccleſiæ, iisque *maximè, qui ad ſacrum lavacrum eſſent acceſſuri*, μάλιςα τοῖς τῷ ἁγίῳ λουτρῷ προσιοῦσι, commendavit. Septem poſt editum novum illum typum annis, Conſtantinopolitana generalis Synodus; ut eſt in Epiſt. Synodica Concilii Conſtantinopolitani, apud Theodoretum, hiſt. Eccleſ. l. V. cap. IX; *Nicænam Fidei formulam*, non ſolùm ut πρεσβυτάτην, *antiquiſſimam* (utpote non ab ipſis ante annos LVI. primùm conſcriptam, ſed ex Symbolo, ab ultima antiquitate in Eccleſia recepto, expreſſam & explicatam) retinendam eſſe ſtatuit: ſed etiam, ut ἀκόλουθον τῷ βαπτίσματι, ſive Baptiſmatis ritui maximè conſentaneam. Unde in ea *baptizatos ſe & baptizare*, Conciliorum, Tyri Jeroſolymis & Conſtantinopoli, Anno DXVIII. habitorum, profitentur Epiſcopi. Ita enim Nicænæ Synodi Fidem ſuſcipere ſe teſtantur Tyrii Patres, Act. V. Concilii Conſtantinop. ſub Menna pag. 699. Τὸ παρ' αὐτῆς ἐκτεθειμένον ὀρθόδοξον σύμβολον ὁμολογοῦμεν ἐν παῤῥησίᾳ, καὶ κηρύσσομεν ἐπ' ἐκκλησίας ἐν αὐτῷ βαπτισθέντες, καὶ βαπτίζοντες. *Symbolum orthodoxum, quod ab ea expoſitum eſt, confitemur cum fiducia, & prædicamus in Eccleſia, in ipſo baptizati, & baptizantes.* Et quatuor generales Synodos, Jeroſolymitani, ib. pag. 692. 693. Τήν τε τῶν τιη ἁγίων πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ συναχθέντων κατὰ Ἀρείου τοῦ δυσωνύμου, τῶν ἐκθεμένων τὸ ἅγιον σύμβολον, εἰς ὃ ἐβαπτίσθημεν καὶ βαπτιζόμεν. καὶ τὴν τῶν ρν τῶν ἐν Κωνςαντινουπόλει κατὰ Εὐνομίου τοῦ πνευματομάχου, τὸ εἰρημένον σύμβολον βεβαιωσάντων. καὶ τὴν τῶν διακοσίων τῶν ἐν Ἐφέσῳ τῶν καθελόντων Νεςόριον τὸν ἀνθρωπολάτρην, τὸ δὲ αὐτὸ ἅγιον σύμβολον περιπτυξαμένων· καὶ τὴν μεγάλην καὶ οἰκουμενικὴν σύνοδον τῶν χλ, τῶν ἐν Χαλκηδόνι συνελθόντων, καὶ βεβαιωσάντων καὶ κρατυνάντων τὸ αὐτὸ ἅγιον σύμβολον. Symbolum videlicet *CCCXVIII. ſanctorum Patrum Nicææ congregatorum contra impium Arium; exponentium ſanctum Symbolum, in quo baptizati ſumus ac baptizamus. Et CL. ſanctorum Patrum contra Eunomium, Spiritus ſancti impugnatorem, qui prædictum Symbolum confirmaverunt. Et CC. Patrum Epheſi, qui Neſtorium, hominis cultorem, depoſuerunt, qui etiam idem ſanctum Symbolum amplexati ſunt. Ad magnam & œcumenicam Synodum DCXXX. Patrum Chalcedone congregatorum; qui etiam idem ſanctum Symbolum confirmarunt, & comprobarunt.* Et Conſtantinopolitani in eandem ſententiam pag. 688. Τὸ ἅγιον σύμβολον, ἐν ᾧ πάντες ἐβαπτίσθημεν, ἐξεφώνησεν ἡ ἐν Νικαίᾳ σὺν ἁγίῳ πνεύματι σύνοδος, καὶ ἐκύρωσεν ἡ ἐν Κωνςαντινουπόλει τῶν ἁγίων πατέρων συνέλευσις, καὶ ἐβεβαίωσεν ἡ ἐν Ἐφέσῳ ἁγία σύνοδος, καὶ ἐπεσφράγισεν ὁμοίως ἡ ἐν Καλχηδόνι μεγάλη ἁγία σύνοδος. *Sanctum Symbolum, in quo omnes baptizati ſumus, cùm ſancto Spiritu Nicæna Synodus pronunciavit, & ſanctorum Patrum Conſtantinopoli congregatio confirmavit, & ſancta Synodus Epheſina corroboravit ſancta magna Synodus Chalcedonenſis ſimiliter obſ[...]vit.* De quo & Baſiliſci edicta, apud Evagrium, [...] III. cap. IV. & VII. conſuli poterunt. Ad hujus [...] tantopere laudati Symboli explicationem & amp[...]rem confirmationem, ſecundi illius œcumenici C[...]cilii Conſtantinopolitani Patres proprium Tomum [...]derunt: in quo, ut Theodoretus, hiſt. lib. V. cap. [...] p. 717. Patrum hujus Concilii verba adducit, πλ[...]τερον τὴν πίςιν ὡμολογήσαμεν, καὶ τῶν ἔναγχος και[...]μηθεισῶν αἱρέσεων ἀναθεματισμὸν πεποιήκαμεν, *ub[...] Fidei confeſſionem expoſuimus, & contra novitates [...]reſium nuper exortas anathema ex ſcripto protuli[...]* quod ipſi in ſynodica ſua epiſtola confirmant. [...] referendum, quod in quarti etiam œcumenici Co[...] Chalcedonenſis Synodica, in Conc. Chalced. Act. [...] apud Evagrium, l. II. c. IV. pag. 134. legitur: Ἡ π[...]σα νῦν ἁγία μεγάλη καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος, τὸ τοῦ κη[...]ματος ἄνωθεν ἀσάλευτον ἐκδιδάσκουσα, ὥρισε προηγ[...]νως τῶν τριακοσίων καὶ δέκα ὀκτὼ ἁγίων πατέρων τὴν [...]ςιν μένειν ἀπαρεγχείρητον. καὶ διὰ τοὺς τῷ πνεύματ[...] ἁγίῳ μαχομένους, τὴν χρόνοις ὕςερον παρὰ τῶν ἐπὶ τῆς βασι[...]ούσης πόλεως ἑκατὸν πεντήκοντα συνελθόντων πατέρων [...]ρὶ τῆς τοῦ πνεύματος οὐσίας παραδοθεῖσαν διδασκα[...]κυροῖ· ἣν ἐκεῖνοι πᾶσιν ἐγνώρισαν, οὐχ ὥς τι λεῖπον τοῖς [...]λαβοῦσιν ἐπεισάγοντες, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος [...] τῶν ἔννοιαν, κατὰ τῶν τὴν αὐτοῦ δεσποτείαν ἀθετεῖν π[...]μένων, γραφικαῖς μαρτυρίαις τρανώσαντες. *Præſens ſa[...] magna & univerſalis Synodus, prædicationem ab i[...] immobilem docens, decrevit ante omnia, Fidem integ[...] & intemeratam permanere CCCXVIII. ſanctorum [...]trum: & confirmat doctrinam, quæ de ſubſtantia [...]ritus ſancti à Patribus CL. poſtea congregatis in regi[...]vitate tradita eſt, propter illos, qui Spiritui ſancto r[...]gnabant; quam illi notam omnibus fecerunt, non quaſi [...]quid deeſſet, prioribus adjicientes, ſed ſuam de ſa[...] Spiritu mentem, contra illos, qui dominationem ejus [...]lere tentarunt, Scripturarum teſtimoniis declara[...].* Hunc locum ob oculos habuit Juſtinianus Imper[...] in VII. Lege Cod. de ſumma Trinitate & fide Cath[...]ca, ad Epiphanium, Conſtantinopolitanum Pat[...]cham, ut etiam legitur in Balſamonis Collect. Co[...]tut. Eccles. ex lib. I. Cod. Bibliothec. Juris Canoni[...] 1240. eundem in modum ſcribens: Τὸν πᾶσι τοῖς [...] ἡμῖν τοῖς πιςοῖς τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποςολικῆς [...]κλησίας παραδοθέντα ὅρον τῆς πίςεως, τουτέςι, τὸ α[...]μάθημα, ἤτοι σύμβολον, κρατοῦμέν τε καὶ φυλάττομεν [...] παρὰ τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ ἁγίων πατέρων ἐ[...]θέν· ὅπερ καὶ οἱ ἐν ταύτῃ τῇ βασιλευούσῃ πόλει ρν' α[...] πατέρες σαφηνίσαντες ἐτράνωσαν. οὐχ ὡς ἐλλειπῶς ἐχον[...] αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπειδήπερ οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ, οἱ μὲν ἀθ[...] ἐπεχείρησαν τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος θεότητα, οἱ δὲ τ[...] τῆς ἁγίας ἀειπαρθένου θεοτόκου Μαρίας ἀληθινὴν σάρκ[...] τοῦ θεοῦ λόγου ἠρνήσαντο. Διὰ τοῦτο γραφικαῖς μαρτυ[...] τὸ αὐτὸ ἅγιον μάθημα οἱ εἰρημένοι ἅγιοι ρν'. πατέρες [...]φηνίσαντες ἐτράνωσαν. *Omnibus conſtat, qui nobis [...] ſunt, nos ſanctæ atque Apoſtolicæ Eccleſiæ fidelibus tr[...]tam fidei definitionem, hoc eſt, ſacroſanctum docu[...]tum ſive Symbolum, retinere atq; cuſtodire, à CCCX[...] ſanctis Patribus expoſitum: quod etiam congregati [...] in urbe Imperatoria CL. ſancti Patres explanatione [...] hibita declararunt: non quòd aliquid ei deeſſet, ſed e[...] cauſa, quòd veritatis hoſtes partim Spiritus ſancti d[...]nitatem reprobare conati eſſent, partim veram Dei [...]monis incarnationem, ex ſancta, perpetua virgine, [...]para Maria negâſſent. Idcirco Scripturæ teſtim[...] ſacroſanctum hoc documentum indicati CL. ſancti [...]*

explanatione adhibita declararunt. Atqui in *Sym-* , tantum abest ut Scripturæ testimoniis divinitas ritus sancti confirmetur, ut ne expressis quidem bis affirmetur, sed ex appositis characteribus colli- da relinquatur. Quod ab Elia Cretensi, in Greg. zianzeni Orat. LII. sive epistolam secundam ad Cle- nium, est observatum : ubi quod in Nicæno Symbo- (in quo a. agnoscit Elias Spiritum sanctum dictum se *vivificum Dominum, ex Patre procedentem, atque* *Patre & Filio simul glorificandum*) ἐλλιπῶς εἰρημέ- περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, διὰ τὸ μηδὲ κεκινῆσθαι τηνι- τα τοῦτο τὸ ζήτημα, *minùs plenè de Spiritu sancto di-* *m fuisse, propterea quòd hæc quæstio nondum mota fu-* , Gregorius notaverat, supplevisse illum docet, *di-* *itatem* Spiritus sancti simpliciter & apertè profiten-

Verùm qui attentiùs consideraverit, tum Athana- m in fine epistolæ ad Africanos, tum Basilium in epi- la LX. Ecclesiæ Antiochenæ scripta, & LXXVIII. continetur ἀντίγραφον πίστεως, *exemplum fidei,* *m Basilius M. prædicavit;* atque ipsum etiam Epi- anium, sub finem hæreseos LXXIV. pag. 385. hanc dem omissæ in Nicæno Symbolo mentionis Dei- s Spiritus sancti rationem reddentes, illud solum re- xisse, quod simpliciter *in sanctum Spiritum* credere s docet: à Gregorio aliud quàm brevius illud Sym- lum fuisse intellectum, vix credet. Horum enim imoniorum & Athanasianæ de Fide ad Jovianum p epistolæ autoritate præcipuè motus, eam potiùs tentiam amplectetur, quæ ampliorem illam in An- rato propositam fidei formulam post consessum Ni- num, licet ante initum Constantinopolitanum, edi- n fuisse censet.

Cùm primam igitur longioris Orientalium Sym- li partem Nicæni Patres explicationibus ex veteris clesiæ sensu petitis (à cujus Doctoribus ipsum Ὁμο- ίου vocabulum receptum fuisse docemus in voce ὁμο- ιος, num. II.) sic amplificâssent: vel ipsorum aliqui, l qui insignem in Ecclesia adepti sunt autoritatem i, non diu post & illam ipsam Nicænorum & reliquam æ superfuerat partem, collatis tam Romanæ quàm rientalium Ecclesiarum Symbolis, eo videntur sup- evisse consilio, ut uno quasi intuitu omnium simul cclesiarum Fidem conspiciendam exhiberent. Indé- e factum, ut, cùm in Nicæna formula haberetur tan- m, Καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, & in Jerosolymitana illa yrilli præterea, τὸ παράκλητον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προ- τῶν: in hac, ex aliis, adjecta fuerint & ista, τὸ κύριον, τὸ ωοποιὸν, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν πατρὶ καὶ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, quod ante onstantinopolitanam synodum factum fuisse, ex Epi- anii Ancorato jam confirmatum est. Ut non teme- Nicephoro Callisti fides sit adhibenda, hist. Eccles. l. II. c. XIII. hoc de illis referenti: Τὴν τοῦ παναγίου πνεύ- ατος δόξαν, ὡς ἰσότιμον καὶ ὁμόδοξον τῷ πατρὶ καὶ τῷ ιῷ, τῷ θείῳ συμβόλῳ τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως προσετίθεσαν, τοῦ ύσσης Γρηγορίου τὸ λεῖπον τῷ ἱερῷ συμβόλῳ ἀναπληρώ- ντος. *Sacrosancti Spiritus gloriam, ut similem atque* *qualem Patri & Filio, divino Nicænæ fidei Symbolo ad-* *cerant; Gregorio Nyßeno id, quod illi deeßet, supplente.* ve Nyssenus is fuerit, qui prolixius illud Symbolum agmentaverit, quod Constantinopolitanum Con- lium, pauculis; ut videbimus; inde detractis, suum ostea fecerit: sive in Constantinopolitanorum *Tomo* o; in quo prolatis scripturæ testimoniis, Spiritus ncti Deitatem luculenter comprobatam fuisse audi- imus; componendo ejus operam adhibuerit; quem m *Symbolo* deinde Nicephorus per errorem aliquem onfuderit. Neque primus tamen ille fuit, qui à Con-

stantinopolitano Concilio Nicænæ formulæ eam ac- cessionem primùm adjunctam fuisse retulit. Sensit id ante illum; ut de posterioribus taceam; Hugo Etherianus in libro contra Græcos III. cap. XVI. Rathramnus Corbeiensis, lib. contra eosdem II. Nicetas Choniates l. VI. Thesauri sui. Photius, Patriarcha Constantinopolitanus, in Nomocanone: præcipuè verò Photius, Tyriorum episcopus, in Conciliorum Synopsi, quam Christiani Ravii beneficio ex Oriente adepti sunt Angli. Is enim; referente Usserio; cùm Patres Nicænos Symbolum fidei exposuisse priùs dixisset usq; ad Capitulum illud, Καὶ εἰς πνεῦμα τὸ ἅγιον, de Constantinopolitanis postea suo loco addidit: Τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ἐκράτυναν, καὶ θεὸν ἀληθινὸν, καὶ ὁμοούσιον τῷ πατρὶ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐκήρυξαν, προσθέντες τῷ προεκτεθέντι ἐν Νικαίᾳ τῆς πίστεως συμβόλῳ καὶ ταῦτα. Καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον καὶ ζωοποιοῦν, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν. Εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν. Ὁμολογῶ ἓν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν, καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν. Καὶ οὕτως ἀναπληρώσαντες τὸ σύμπαν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως σύμβολον τῇ ἐκκλησίᾳ παραδεδώκασιν. *Orthodoxam fidem confirmarunt & Spiritum sanctum quoque verum Deum, & consubstantialem Patri prædicarunt, addentes prædicto Nicænæ fidei Symbolo & ista.* Et in Spiritum sanctum, Dominum & vivificantem, qui ex Patre procedit, & cum Patre & Filio adoratur & glorificatur, qui per Prophetas locutus est. In unam sanctam Catholicam & Apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum Baptisma in remissionem peccatorum. Exspecto resurrectionem mortuorum, & vitam futuri seculi. Amen. *Atque ita Fidei orthodoxæ Symbolum complentes, Ecclesiæ tradiderunt.* Non animadverterat utique Photius, ante Concilium Constantinopolitanum ista omnia ab Epiphanio in Ancorato αὐτολεξεὶ fuisse repetita: nec aliud quicquam considerayerat, quàm quod in Chalcedonensis, cui interfuit, Concilii actione II. & V. Nicænæ & Constantinopolitanæ Synodi Symbola, eo quo ab ipso proposita sunt modo, distinctè recitata audivisset. Quod tamen à Concilio illo rectè fuisse factum nemo dubitavit, qui consideraverit Constantinopolitanos Patres ampliorem illam fidei formulam, non synodica solùm autoritate sua, ut verè Catholicam, ab Ecclesiis omnibus recipiendam decrevisse: verùm etiam ex ea Nicæni Symboli parte, quæ ipsi habebatur inserta, non integram (uti ab Epiphanio recitatum legimus) retinuisse, sed, brevitatis causâ, tria commata resecuisse, atque ea ratione suam quodammodo illam effecisse. Si enim hæc ipsa Constantinopolitana formula, duabus aucta particulis, ita *nova* (quemadmodum in libro de Processione Spiritus sancti Anselmus voluit) censenda fuerit; ut jam non tam *Constantinopolitani* nomen, quàm *Symboli fidei, quo Romana Ecclesia utitur,* in Tridentini Concilii sessione III. suo quasi jure obtinuerit: quidnî & alter ille Typus, tribus suis membris ita diminutus, in Constantinopolitani nomen pariter potuisset concedere?

Tria verò illa, quæ Constantinopolitani Patres, sine ullo incommodo, prætermitti potuisse putaverunt, quòd δυνάμει & virtute in reliquis continerentur hæc fuerunt. 1. θεὸν ἐκ θεοῦ. *Deum de Deo:* quia mox sequebatur, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ. *Deum verum de Deo vero.* 2. τά τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ. *Et quæ in Cœlis, & quæ in terra:* quia statim præcesserat, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο. *Per quem omnia facta sunt.* 3. Illa generationis Filii explicatio; τουτέστιν, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, *hoc est, ex sub-*

stantia Patris: quòd in ὁμουσίου vocabulo illud sufficienter comprehendi crederent. Aliud enim quid quàm ζυνέσιον, ut rectè in Ancorato ab Epiphanio est observatum, quod propriè *consubstantiale* est vox ista denotat: atque unius & ejusdem individuæ substantiæ Patrem & Filium esse ita plenè significat; ut solo τὸ ὁμοούσιον φρονούντων, vel θρησκευόντων titulo ab Arianis orthodoxi secernerentur; ut in voce ὁμούσιος, num. II. ex antiquitate sufficienter demonstravimus. De adjectione ad Constantinopolitanam fidei formulam, in processione Spiritus sancti, à Patre, *Filioq́*, satis multa in voce Ἐκπόρευσις, num. II. quò etiam Lectorem volumus ablegatum. Atque hæc de Symbolis dicta sufficiant; qui plura, & nominatim etiam, quæ ad *Symbolum Athanasianum* spectant, cognoscere cupit, adeat viros clarissimos, Usserium & Vossium.

Συμμετριάζω.

Non habent Lexica. Idem significat, quod συγκαταβαίνω, de quo suo loco fusè actum. Cyrillus Alexandr. lib. V. cap. V. in Johannem, pag. 532. de Christo: Συμμετριάσας οἰκονομικῶς ἐξίεισι τὸν λόγον. *Singulari consilio sermonem auditorum captui accommodat.* Pro ἐξίεισι sine dubio legendum διέξεισι.

Σύμμετρος.

Veteres Glossæ: Σύμμετρος, *modicus*. Suidas: Σύμμετρα, τὰ τῷ αὐτῷ μέτρῳ μετρούμενα· καὶ τὰ οἰκεῖα ἑκάστῳ καὶ ἀρκοῦντα, ἢ κατὰ τὸ πλῆθος, ἢ κατὰ τὸ μέγεθος, ἢ κατὰ ποιότητα, καὶ κατὰ τὰς δυνάμεις τὸ ἀνάλογον ἔχοντα. Σύμμετρα sunt, *quæ eadem mensura metimur, & quæ cuique conveniunt, & sufficiunt, vel multitudine, vel magnitudine, vel qualitate, & quæ secundùm facultates proportionem habent. Conveniens, aptum, accommodatum*, dicitur σύμμετρον. Ita Theodoretus apud Oecumenium, in c. VI. ad Romanos, p. 293. dicit: Ὁ θεὸς σύμμετρα τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν νομοθετεῖ. *Deus infirmitati nostræ accommodata præcipit.* Isidorus Pelusiota, epist. VIII. lib. I. pag. 3. Σύμμετρον χρὴ εἶναι τὸν τῆς ἀσκήσεως πόνον. *Modicum & convenientem exercitationis laborem esse decet.* Et Epist. XLV. lib. II. pag. 140: Σύμμετρος ἔστω τῆς ἀρετῆς ὁ πόνος, ἵνα μὴ ἄμετρος γένηται τῆς μεταβολῆς ὁ τρόπος. *Modicus & conveniens sit circa virtutem labor, ne immodicus sit mutationis modus.* Chrysostomus, Homil XVI. in Acta, pag. 704: Πανταχοῦ τὸ μὲν σύμμετρον ποθεινὸν, τὸ δὲ ἄμετρον οὐκέτι. *Ubiq́ congruentia & æqualitas, desiderabilis est, excessus verò non item.* Idem, Homil. V. de Incomprehensibili, t. VI. p. 416: Ἡ ἀμετρία πανταχοῦ βαρὺ καὶ ἐπαχθὲς, καὶ τὸ σύμμετρον ἡδὺ, καὶ χρήσιμον ἡμῖν, καὶ προσηνές. *Quicquid modum excedit, illud ubiq́ grave & molestum est: & modicum est suave nobis, utile, & acceptum.* Huc pertinet illud ejusdem, Homil. XI. in Genes. Πανταχοῦ ἡ συμμετρία καλόν. *Modus ubiq́ bonus est.* Idem, Homil. I. de statuis: Οἶνος φάρμακόν ἐστιν ἄριστον, ὅταν τὴν συμμετρίαν ἔχῃ ἀρκοῦσαν. *Vinum, optimum est medicamentum, si moderatissimè sumatur.* Theodoretus in Psal. CXXXV: Οὐ τῇ δυνάμει σύμμετρα τὰ γενόμενα, ἀλλὰ τῇ βουλήσει. *Res creatæ non respondent potentiæ Dei, sed voluntati.* Et in Psal. CXIV: Σύμμετρον ἔχει τῇ βουλήσει τὴν δύναμιν. Deus *habet potentiam voluntati respondentem, æqualem.*

Συμμορφίζω.

Lexica hoc compositum omittunt. Μορφίζω est *formam mentior, formam concilio.* Συμμορφίζω, *conformo facio, eandem formam induco.* Συμμορφίζομαι, *conformo fio.* Basilius M. Homil. XXII. quæ est de Humilitate pag. 549: Καυχᾶται Παῦλος ἐπὶ τῷ καταφρονῆσαι τῆς ἑαυτοῦ δικαιοσύνης, ζητεῖν δὲ τὴν διὰ Χριστοῦ, τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην ἐπὶ τῇ πίστει, τοῦ γνῶναι αὐτὸν καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν παθημάτων αὐτοῦ, συμμορφιζόμενος τῷ θανάτῳ αὐτοῦ, εἴπως καταντήσει εἰς τὴν ἐξανάστασιν τῶν νεκρῶν. *Gloriatur in eo Paulus, quod suam ipsius justitiam contemnat, sectetur autem justitiam per Christum, quæ ex Deo est in fide, ut cognoscat ipsum & potentiam resurrectionis ipsius, & societatem passionum ipsius, configuratus morti ejus, si quo pacto ad mortuorum resurrectionem pertingat.* Respicit ad verba Apostoli, quæ leguntur ad Philipp. III. 9. 10. 11. ubi pro συμμορφιζόμενος est συμμορφούμενος.

Συμπαρομαρτέω.

Συμπαρομαρτέω, *comitor, assector.* Onomasticon Latino-Græcum, *Comitor*, συμπαρομαρτέω. Hesychius exponit per συνακολουθέω, *simul sequor.* Clemens Alexand. stromat. lib. II. p. 378: Ἡ φιλανθρωπία, δι' ἣν καὶ φιλοστοργία, φιλικὴ χρῆσις ἀνθρώπων ὑπάρχουσα; ἥτε φιλοστοργία, φιλοτεχνία τις οὖσα περὶ στέρξιν φίλων ἢ οἰκείων συμπαρομαρτοῦσιν ἀγάπῃ. *Humanitas, per quam fit bona affectio, quæ est amicus usus hominum, & bona affectio, quæ est quoddam amicitiæ artificium circa amicorum vel necessariorum dilectionem, comitantur charitatem.* Cyrillus Alexandr. in cap. III. Amosi, pag. 287: Τὰ μὲν ἐν τῷ τῷ κόσμῳ μικρά τέ ἐστι, καὶ πρόσκαιρα, καὶ οὐδαμόθεν ἔχει βεβηκὸς εἰς ἀσφάλειαν· τὰ δὲ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ μένει, καὶ σώζεται, καὶ τοῖς ἀπεράντοις αἰῶσι συμπαρομαρτεῖ. *Quæ quidem in hoc mundo existunt, ea parva sunt, & temporaria, nullamq́ stabilitatem ad præstandam securitatem habent: quæ verò in Cœlis sunt, ea manent & servantur, & infinitatiq́ seculorum sese æquant.*

Συμπένθερος. Συμπενθερία.

Πενθερὸς est *socer*, συμπένθερος *consocer.* Codinus: Ἐπὶ τοῦ κανικλείου ἦν ὁ συμπένθερος τοῦ βασιλέως. *Canicli præfectus erat consocer Imperatoris.* Hinc συμπενθερία. Marcus Patriarcha Alexandrinus, quæst. XLVI: Ἡ συμπενθερία τῶν συντέκνων μέχρι πόσου βαθμοῦ κωλύεται; Balsamon ad quæst. XLVII. ejusdem Marci: τὴν ἐξ ἀγχιστείας ἢ συμπενθερίας συγγένειαν μετὰ τὸν ἕκτον βαθμὸν ἀπέλυσε.

Συμπλάττω.

Συμπλάττειν aliquando pro simplici πλάττειν poni, significare *fingere*: aliquando *confingere, comminisci*, ψεύδεσθαι, ut Hesychius exponit, ex vulgatis notum est Lexicis. Eundem verò nonnunquam habere usum, quem verbi συγκαταβαίνειν esse demonstravimus, id verò minùs obvium. Sic autem usurpatum invenio à Cyrillo Alexandr. l. V. c. V. in Joh. p. 520. ad v. 28. cap. VIII. Christo: Ὑφέλκων τῆς θεοπρεποῦς ἀξίας τὸ πλέον, καὶ πολὺ τῇ ἐπὶ τούτῳ λαμπρότητι ἀπαμφιέσας τὸν λόγον, τοῖς τῶν ἀκροωμένων ἀσθενείαις εὖ μάλα συμπλάττεται: *subtr*

verborum splendore, qui divinæ dignitati debetur, au-
orum infirmitati se cum primis accommodat.

Σύμπλευρος.

Non habent Lexica. Epiphanius, in Ancorato, pag. 78. de Abisag, Davidi in senio data, ut dormiens in si-
u ejus, calefaceret eum: Καὶ οὐκ ἔγνω αὐτὴν Δαυὶδ, τὴν ν αὐτῷ, τὸ σύσσωμον καὶ σύμπλευρον. *Et non cognovit am David, quæ cum ipso erat, corpusq; applicuerat & lateralis erat.*

Συμφυῶς.

Συμφυὴς, ut Hesychius & Suidas explicant, est ὁμο-υὴς, συγγενὴς, *ejusdem naturæ, cognatus.* Hinc συμφυῶς, uod quidem Lexica afferunt, sed nullo autore nomi-to, q. d. *congenite, more eorum quæ congenita sunt: con-turaliter.* Usurpatur in divinis. Cyrillus Alexandr. . I. in Joh. cap. V. pag. 46. *Confitemur,* πατέρα ἐν υἱῷ, ἐνὸμοουσίῳ γεννήματι, συμφυῶς μὲν, κατὰ δὲ μόνην τὸ ἕτερό-τα τοῦ εἶναι, καὶ νοεῖσθαι τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ μεμερισμένως. *Pa-em in Filio, tanquam in consubstantiali genimine, conna-raliter quidem, sed sola ratione, qua Pater est & intelli-tur, distinctum.* Ibid. Μένει γὰρ ὁ πατὴρ τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ, ἂν ὑπάρχῃ συμφυῶς ἐν υἱῷ, καθάπερ εἶναι φαμὲν ἐν τῷ ἀπαυ-άσματι τὸν ἥλιον. Καὶ πάλιν ὁ υἱὸς οὐχ ἕτερόν τι, παρ' ὅπερ ι, νοηθήσεται, κἂν ὑπάρχῃ ζυμφυῶς ἐν πατρὶ, καθάπερ ἡλίῳ τὸ ἀπαύγασμα αὐτοῦ. *Manet enim Pater id quod t, etiamsi connaturaliter in Filio existat, quemadmo-um splendorem in sole esse dicimus. Et iterum Filius, n aliud quid esse intelligetur præter id quod est, etiamsi nnaturaliter in Patre existat, quemadmodum in sole lendor ejus.*

Συμψέλλιον.

Συμψέλλιον nihil aliud est, quàm Latinorum *subsellium* pud Græcos recentiores: illi enim μ & π in vocabu- peregrinis sæpenumero interserunt, ut videre est in μβακοὺμ, Σαμψὼν, & similibus. Usus hac voce Epi-hanius, Hæresi LVIII. quæ est Valesiorum, pag. 213: ἐπάζουσι γὰρ τοὺς τοιούτους ἔνδον, καὶ ἐπὶ συμψελλίοις δήσαν-ες, μετὰ ἀνάγκης τὸ χειρότευκτον ἐργάζονται τῶν μελῶν φαιρέσεως. Janus Cornarius interpretatur: *Abripi-nt enim tales intus, & vinculis alligatos per vim castrant.* odem modo Petavius, ad marginem, *vocem istam sibi uidem obscuram*; in Animadvers. *vel depravatam, vel notam sibi* professus. Tu interpretare: *Hosce enim in-s correptos, ubi ad subsellia alligaverint, membrorum utilationem illam manu violenta exequuntur.* Συμψέλ-ιον enim nihil aliud est quàm Latinorum *subsellium.* atinis autem vocabulis sæpè utitur Epiphanius, cujus-odi sunt λωδίκιον & πάλλιον, hæresi LXVIII. κωμήτα-ς, ibid. κούρικον, pro *curru*, hæresi LXXIX. φόρον, *fo-um*, hæresi LXXX. Legitur etiam apud Athanasium. ocum producimus in voce Βῆλον. Legitur etiam συ-έλιον. Vetus distichon:

Χαίρετ' Ἀριστείδου τοῦ ῥήτορος ἑπτὰ μαθηταὶ,
Τέσσαρες οἱ τοῖχοι, καὶ τρία ζυψέλια.
Gaudete Aristidis Oratoris septem discipuli,
Quatuor parietes, & tria subsellia.

Συναγωγή.

Hæc vox æquè latè patet, atque Hebræa עדה, & Latina *conventus.* Omnis enim hominum cœtus, qui ex instituto est, sive judiciorum, sive publici consilii, sive rerum sacrarum gratia, hoc nomine appellatur. Deinde verò cœpit & ad loca transferri, in quibus isti conventus habebantur. Augustinus, in enarratione Psalmi LXXX. vult *Ecclesiam Judæorum dictam esse Synagogam, id est,* congregationem, *quòd congregari & pecora soleant, atque ipsa propriè, quorum & greges propriè dicamus:* Christianorum verò Ecclesiam, *id est, convocationem, quia convocari magis sit utentium ratione.* Hoc Bellarminus & alii satis avidè arripuerunt. Quòd quàm frivolum sit, Casaubonus docet, Exercitat. XVI. sect. XLII. In eo etiam fallitur idem S. Augustinus, quòd in Psal. LXXVII. scribit: *Nostram Apostoli nunquam dixerunt synagogam, sed semper Ecclesiam.* At huic assertioni contradicit Jacobus, cap. II. 2. Ἐὰν γὰρ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ζυναγωγὴν ὑμῶν, *si ingrediatur vestram synagogam*, id est, Ecclesiam, ubi conventus Christianorum est. Suffragatur Ignatius, in epist. ad Trallianos, p. 5. Χωρὶς πρεσβυτέρων ἐκκλησία ἐκλεκτὴ οὐκ ἔστιν, οὐ ζυνάθροισμα ἅγιον, οὐ ζυναγωγὴ ὁσίων. *Sine Presbyteris Ecclesia electa non est, nulla congregatio sanctorum,* (lego enim, ἁγίων) *nulla collectio sanctorum.* Et in epistol. ad Polycarpum, pag. 207: Πυκνότερον συναγωγαὶ γινέσθωσαν. *Crebriùs celebrentur conventus.* Ita Clemens Alex. Stromat. lib. VI. pag. 633: Ἡ τοῦ λόγου δύναμις, ῥῆμα Κυρίου φωτεινὸν, ἀλήθεια οὐρανόθεν ἄνωθεν ἐπὶ τὴν ζυναγωγὴν ἐκκλησίας ἀφιγμένη, διὰ φωτεινῆς τῆς προσεχοῦς διακονίας ἐνήργει. *Verbi virtus, verbum Domini lucidum, veritas quæ de cœlo desuper ad congregationem Ecclesiæ venit, per manifestum ac consequens operabatur ministerium.*

Συναλίζομαι.

Hoc verbum propterea observandum censemus, quia legitur Actor. I. 4: de cujus tamen lectione genuina inter doctos nondum satis constat.

I. Alii namque ζυναλίζεσθαι legunt: in interpretatione tamen non consentiunt.

1. Sunt enim qui ζυναλιζόμενος interpretantur *convescens*, quod fecit vetus. Ita hoc loco accepit Chrysostomus, qui, quò meliùs percipiatur, quid hic sit ζυναλιζόμενος, remittit nos ad hæc verba, Actorum X. 41: Οἵτινες ζυνεφάγομεν καὶ ζυνεπίομεν αὐτῷ. *Qui comedimus, ac bibimus unà cum eo.* Theophylactus etiam & Oecumenius disertè, hunc locum enarrantes: Συναλιζόμενος, τουτέστι, κοινωνῶν ἁλῶν, κοινωνῶν τραπέζης, *ejusdem salis & ejusdem mensæ particeps.* Ἁλίζεσθαι certè est *saliri: at* ζυναλίζεσθαι significare *eodem sale vesci*, nondum à doctis sufficienter probatum est.

2. Alii exponunt *cum illis conveniens*: ita Beza. Erasmus: *Congregans illos in idem loci.* Sic Germanica etiam versio Tigurina. Prætulerim ego versionem Bezæ. Συναλιζόμενος enim passivam hìc habet significationem: de quo nos dubitare vix sinit doctissimus Lexicographorum Hesychius, qui ad hunc locum sine dubio respiciens, scripsit: Συναλιζόμενος, συναλισθεὶς, συναχθεὶς, συναθροισθείς. *Congregatus.* Huic sententiæ confirmandæ faciunt etiam sequentia ejusdem: Συναλισθέντες, ζυναχθέντες. *Congregati.* Hanc eandem hujus verbi significationem etiam docet Suidas, dum scribit: Συναλίσας, συνάξας, συναθροίσας. *Qui coëgit, qui collegit,* qui

qui congregavit. Συναλιϑείσης, ζυναχϑείσης. *Coacta, collecta, congregata.* Sic enim apud eum legendum esse, non ζυναυλίσας, & ζυναυλιϑείσης, ipsa litterarum series evincit. Frequenter hoc significatu hoc verbo usus Herodotus lib. I. pag. 15 : Οὕτω μὲν δὴ ζυνηλίζοντο. *Atq; ita hi coibant,* sive *conveniebant.* Lib. II. pag. 82. de Pherone loquens Ægypti rege, ζυναλίσαι & ζυναγαγεῖν apertè pro eodem ponit : nam cùm dixisset ζυναγαγεῖν τὰς γυναῖκας τῶν ἐπειρήϑη, *congregasse mulieres, quas fuit expertus;* statim subjungit, ἐς ταύτην ζυναλίσαντα, *cùm in eandem urbem congregasset,* &c. Lib. V. pag. 184 : Οἱ δὲ Πέρσαι πυϑόμενοι ζυναλισϑέντας τοὺς Παίονας, &c. *Persæ autem certiores facti Pæonas congregatos esse,* &c. Et lib. eod. pag. 206 : Τότε δὲ οἱ Πέρσαι, οἱ ἐντὸς Ἅλυος ποταμοῦ νομοὺς ἔχοντες, προπυνϑανόμενοι ταῦτα, ζυνηλίζοντο. *Tunc verò Persæ incolentes regiones, intra Halyn amnem, his auditis, congregabantur:* Suidas: Συνηλίζοντο, ζυνηϑροίζοντο. *Congregabantur,* sic enim iterum scribendum, l. VII. pag. 247. conjunguntur & pro iisdem ponuntur ζυναλίζειν & ζυλλέγειν sic enim ibi: Ὁ δὲ Περσέων ζυναλίσας τοὺς αὐτοὺς τοὺς καὶ πρότερον ζυνέλεξεν, &c. *Ille verò* Xerxes, *eorundem Persarum coëgit concilium, quos pridie coëgerat.* Verbo ergo passivæ significationis apud Lucam hoc dicitur, Jesum illis quadraginta diebus cum Apostolis congregari versarique solitum fuisse & jussisse, ne Jerosolymis excederent, sed promissionem Patris exspectarent.

II. Alii malunt legere ζυναυλιζόμενος, id est, *unà commorans.* Ita Melanchthon, & qui eum sequuntur, inter quos Strigelius, cujus verba sunt : *Hic est sensus verborum : Christus quadraginta dies post resurrectionem & triumphum commoratus est in terra velut in castris, ubi hostes suos vicerat & profligaverat. Nam ζυναυλίζεσϑαι est verbum militare, significans commorationem ducis victoris in ipso vestigio commissi prælii. Hunc morem veteris militiæ imitatus Filius Dei, non statim primo die, quo à mortuis excitatus est, in cœlum abiit, sed familiariter quadraginta dierum spatio cum Apostolis versatus est, ut re atque eventu ostenderet, se victorem esse Diaboli & mortis, & ex alto despicere imbecillitatem hostium non renovantium pugnam.* Thucydides, l. VII. Ηὐλίσαντο πρὸς λόφῳ τινὶ οἱ Ἀϑηναῖοι, *Athenienses in tumulo quodam commorabantur.* Item : Καὶ μετὰ ταῦτα πάσῃ τῇ στρατιᾷ ἀναχωρήσαντες πρὸς τὸ πεδίον μᾶλλον, οἱ Ἀϑηναῖοι ηὐλίσαντο. *Postea cum omnibus copiis discedentes, in campo aperto commorabantur.* Hactenus Strigelius. Negari etiam non debet, Epiphanium in Ἀνακεφαλαιώσει, pag. 524. legi, Καὶ ζυνεσϑίων, καὶ ζυναυλιζόμενος. *Et convescens, & unà commorans;* ad hunc ipsum locum. Ita etiam Eusebius Demonstrat. l. VIII. pag. 249 : Μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν τοῖς ἑαυτοῦ μαϑηταῖς καὶ ἀποστόλοις ζυνῆν, δι᾽ ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὀπτανόμενος αὐτοῖς, καὶ ζυναυλιζόμενος, καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ ϑεοῦ. *Post resurrectionem ex mortuis cum suis erat discipulis & Apostolis, per dies quadraginta conspectus ab eis, & unà commorans, & dicens, quæ ad Regnum Dei* spectant. Verùm hæc lectio merè στοχαστικὴ est, nec veterum Codicum autoritate confirmatur. Proinde, cùm ζυναλιζόμενος constanter legatur, & illius verbi significatio huic loco maximè, & optimè conveniat, non audiendi sunt illi, qui temerè ea in Codice authentico mutant, quæ ipsorum palato non sapiunt. Absit à nobis hic καινοτομίας & κενοδοξίας pruritus.

Συνάναρχος.

Συνάναρχος *unà cum alio carens principio.* Ita Christus, τῷ πατρὶ ζυνάναρχος, *Patri coæternus* dicitur. Chrysostomus Homil. de S. Trinitate : Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσϑαι, ἐγώ εἰμι. Ὁμολογεῖς [τὸν] υἱὸν ἄκτιστον, καὶ ζυνάναρχον πατρὶ, ἵνα μὴ δῷς, καὶ τῷ πατ[ρὶ] ἀρχὴν τοῦ γενέσϑαι πατήρ. Εἰ λέγεις ζυνάναρχον τῷ πατρὶ [τὸν] υἱὸν, πῶς ἐγέννησεν ὁ πατὴρ τὸν υἱόν ; &c. *In principio era[t] Verbum. Et, priusquàm Abraham esset, ego sum. Conf[i]teris igitur Filium increatum, & cum Patre principio c[a]rentem, ut ne des & Patri principium, quo cœperit e[sse] Pater. Si dicis Filium cum Patre principio carere, qu[o]modo genuit Pater Filium ?* &c. Apud Athanasium Quæst. miscell. XIII. pag. 443. quæritur : Ἐπὶ τῆς ἁγία[ς] τριάδος τίς πρῶτος ; *Quis in SS. Trinitate primus ?* Resp. Οὐδεὶς πρῶτος, καὶ οὐδεὶς ὕστερος, ἀλλ᾽ ἅμα πατὴρ, ἅμα υἱὸς, ἅμα πνεῦμα ἅγιον, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ζυνάναρχοι λέγονται καὶ ἄναρχοι. *Nullus prior, nullus posterior, sed [si]mul Pater, simul Filius, simul Spiritus S. atque hanc o[b] caussam simul principii expertes dicuntur, & princip[ii] expertes.* Chrysostomus, Homil. LXIV. t. V. p. 47[.] Spiritum S. vocat ζυνάναρχον τῷ πατρὶ πνεῦμα, *Spiritum cum Patre simul principii expertem.* Cæsarius, quæst. III. pag. 16. dicit in SS. Trinitate esse τρία ζυνάγια, τρία ζυνάναρχα, *tres* personas *simul sanctas, tres simul principii expertes.*

Συνανϑρωπιστικός.

Non habent Lexica. Συνανϑρωπίζω significat *cum ho[]minibus versor.* Athenæus, l. XIII. p. 611. de canib. loquens: τό, τε ζυνανϑρωπίζον ζῶον καὶ οἰκουρόν. *Animal, quod cum ho[]minibus versatur, & domesticum.* Hinc ζυνανϑρωπιστικός, *cum hominibus degens.* Basilius, Homil. VIII. in Hexaëm. p. 101 : Ἀλλὰ καὶ ζυνανϑρωπιστικοί τινες τῶν ὀρνίϑων εἰσὶ, τὰς αὐτὰς ἡμῖν οἰκήσεις καταδεχόμενοι. *Sunt etiam aves quædam, quæ cum hominibus degunt, & easdem nobi[s]cum habitationes subeunt.*

Συναξάριον.

Συναξάρια sunt vitæ sanctorum & Martyrum in compendium redactæ, & succincta expositio solennitatis d[e] qua agitur. Antequàm Menæa, aliique Græcorum libri Ecclesiastici, typis evulgarentur, omnibusque pa[]terent, similes discursus & sanctorum vitæ peculiari libro dispositæ, peculiare quoque sibi volumen posce[]bant, ut etiam ad hæc tempora ex manuscriptis colligi[]tur : postquàm verò omnibus communia facta sunt, *Sy[]naxaria* ejusdemodi una cum libris, officiis inservientibus, edita sunt. Dicuntur ζυναξάρια à ζυνάγω, quasi diceres *collectiones & contractiones.* Res siquidem latiùs patentes, & longa narrationum serie prolixæ in angustiores terminos colliguntur & contrahuntur. Gennadius, c. V. Τοῦτο ἐν τῷ Συναξαρίῳ τοῦ ἁγίου Μαξίμου γέγραπται, καὶ ἀναγνώτω ὁ βουλόμενος. *Hoc in Synaxario S. Maximi scriptum est, & legat, qui vult.* Sæpius in Typico & alibi ejus mentio. Cl. Meursius, duplicia fuisse notat & hæc quidem Xanthopuli dici, illa Triodii, observat[q;] ex ipso Triodio : Πρόλογος ἐν ἐπιτόμῳ τῶν ζυναξαρίων τ[οῦ] Ξανϑοπούλου εἰς τὰ τοῦ τριῳδίου ζυναξάρια. At negat Allatius hoc inde colligi. Probat ex Prologo Synaxario[]rum

n, qui ita concipitur: Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου ξάρια εἰς τὰς ἐπισήμους ἑορτὰς τοῦ τριωδίου μίαν ἑκάστην ὧν αἰτιολογοῦντα, πῶς ποτὲ κατ᾽ ἀρχὰς γέγονε, καὶ διὶ ἣν ίαν οὕτω νῦν ἔχουσι, καὶ παρὰ τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων πατέ- ετάχθησαν μετά τινων ἐπιστάσεων μερικῶν, ἀρχόμενα ἀπὸ τελώνου καὶ τοῦ φαρισαίου, καὶ καταλήγοντα μέχρι τῶν ἁγίων ντων. *Nicephori Callisti Xanthopuli in præcipuas Tri-i festivitates Synaxaria, quæ illarum caussas reddunt, de originem habuerunt, & quamnam ob caussam hoc npore ita se habeant, & à divinis Patribus ita dispositæ t, cum nonnullis circumstantiis particularibus. Or-ntur à Publicano & Pharisæo, finiunt in solennitatem nium sanctorum.* Ergo Synaxaria hæc Xanthopuli re ab eo in solennitatibus Triodii confecta, & Trio- locis suis inserta, quæ à Publicani Dominica inci-nt, & finiunt in Dominica omnium sanctorum. Er- synaxaria Triodii & Pentecostarii, non quia diver- ab iis, quæ Xanthopulus composuit, sed quia Trio- & Pentecostario assuuntur, Xanthopuli sunt, & fru- alia in his duobus libris quæres. Sic item dicimus oparia & Canones Triodii & Pentecostarii, quia in iodio & Pentecostario habeantur, licet eorum au-es alii atque alii fuere. Non itaque alia Xanthopuli naxaria, alia Triodii, sed ea quæ Triodii esse asserun-, quæ in Triodio leguntur, Xanthopuli erunt, quia or eorum Xanthopulus fuit, qui in illis pleraque ex entiorum Græcorum penu inspersit, digna animad-sione Ecclesiastica. Hoc confirmat Gennadius, cap. de Azymo, asseverátque præterea ea in Constanti-politana Ecclesia non legi. Ὡς ἂν δὲ Νικηφόρου Καλλί-του Ξανθοπούλου μνησθῶ, ἐπεισί μοι καὶ σφόδρα γελᾶν, ὃς λοτιμήθη μὲν συγγράψαι τὰ ἐν τῷ τριωδίῳ νῦν εὑρισκό-α συναξάρια· τῇ ῥύμῃ δὲ τῆς κακίας τοῦ σχίσματος κινη-ς ἔγραψε καὶ περὶ τῆς προκειμένης ἡμῖν ὑποθέσεως μεγά- καὶ θαυμαστά. ὅτι δὲ ταῦτα ἐν Κωνσταντινουπόλει οὐκ ἀνεγι-κοντο, ἴσασι πάντες, καὶ οὐ δεῖ με περαιτέρω προβαίνειν. ἐν τῇ μόνον τῇ πόλει τινὲς κατέταξαν ἐν τῷ τριωδίῳ, ὡς εὑρί-νται. *Ut verò & Nicephori Callisti Xanthopuli men-tiem faciam, sanè illud ridiculum mihi videtur, quòd Synaxaria, quæ nunc in Triodio sunt, componere am-iioso studio conatus est: verùm impetu perniciosi schis-tis motus scripsit, & de proposita hac materia ingentia admirabilia. At Synaxaria illa Constantinopoli non sse lecta, omnes norunt, nec oportet me ultrà procedere. hac tantùm civitate nonnulli Triodio assuerunt, modo nunc reperiuntur.*

Σύναξις.

Hæc vox apud scriptores Ecclesiasticos duas præci-è habet significationes.

I. *Propriè* Σύναξις, ut observat Casaubonus, idem orsus est ac συναγωγή, nam & *synaxis & synagoga* ab dem verbo deducuntur. Sed videntur primi Chri-ni de industria vocis formationem novam usurpas- ut discrimen ponerent inter Christianas synaxes, & daicas Synagogas. Nam ante principium Christia-mi parum usitata fuit vox σύναξις: neque apud ve-tiorem aliquem scriptorem observatur: cùm apud nes veteres Græcos nomen συναγωγή sit usu tritissi-m. Confirmat hoc analogiæ observatio in vocibus ilib. Exempli gratiâ, ἀπαγωγὴν dixerunt veteres, ἄ-ξιν nemo. Dixerunt ἀγωγή, non ἄξις: ἀναγωγή, non ξις: εἰσαγωγή, non εἴσαξις: ἐξαγωγή, non ἔξαξις. Ita multis aliis. Hinc dubitandum non videtur, quin vo-cabulum σύναξις, vel ab Hellenistis primò fuerit exco-gitatum; ut alia multa; vel à novis Christianis, pro-pter suprà allatam caussam usurpatum. Est tamen, ubi etiam pro *Synagoga Judaica* ponitur. Theophylactus, in cap. XXVII. Matth. ad v. 62. pag. 176: Οἱ παράνομοι Ἰουδαῖοι πρὸς τὸν ἀλλόφυλον Πιλᾶτον συνάγονται, ἀντὶ τῆς νενομισμένης συνάξεως. *Prævaricatores Judæi ad alieni-genam Pilatum vadunt, loco Synagogæ, quam lex ordina-verat.* Alioqui illud verissimum est, primos Christia-nos nomen σύναξις usurpâsse, ut cœtus suos ipso etiam nomine discernerent à Synagogis Judaicis; vel hæretico-rum. Nam auctor est Epiphanius in disputatione con-tra Ebionitas, hæreticos, de quibus ibi loquitur, suos conventus appellâsse *synagogam*, non Ecclesiam, & suos præpositos *Archisynagogos*. Sed videamus loca, ubi σύ-ναξις notat *congregationem populi*. Apud Chrysostom. legas ὀλιγάνθρωπος & πολυάνθρωπος σύναξις. *Conven-tus paucorum hominum, & populo frequens.* Idem, Ho-mil. XXIX. in Acta, p. 777: Τί κόπτομαι εἰκῇ καὶ ληρῶ, εἰ μέλλοιτε ἐπὶ τῶν αὐτῶν μένειν, εἰ μηδὲν αἱ συνάξεις εἰς ὑμᾶς ἐργάζονται ἀγαθόν; Ναί, φασιν, εὐχόμεθα. Καὶ τί τοῦτο ἂν ᾖ χωρὶς ἔργων; *Quid me ipsum frustra obtundo & gar-rio, si vobis semper futuri estis similes, si conventus nihil apud vos boni operantur? At, inquiunt, precamur: sed quid hoc, si fiat sine operibus?* Idem, Homil. XIV. t. V. dicit καταλιμπάνειν τὰς συνάξεις, *conventus deserere.* Idem, Homil. V. in Matth. pag. 30: Οὐκ ἐχρῆν ἀπὸ τῆς συ-νάξεως ἀναχωροῦντας εἰς τὰ μὴ προσήκοντα τῇ συνάξει ἐμ-βάλλειν ἑαυτοὺς πράγματα. ἀλλ᾽ εὐθέως οἴκαδε ἐλθόντας τὸ βιβλίον μεταχειρίζεσθαι, καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ παιδία πρὸς τὴν κοινωνίαν τῶν εἰρημένων καλεῖν συλλογῆς, καὶ τότε τῶν βιωτι-κῶν ἅπτεσθαι πραγμάτων. *Non oportebat è conventu redu-ces, conventui minimè convenientia aggredi opera: sed sta-tim domum reversos librum, in manus sumere, & uxorem at-que liberos ad communionem eorum, quæ dicta sunt, vocare & tunc demum negotia ad præsentem vitam spectantia ag-gredi.* In his tamen veterum scriptorum locis, ubi vox σύναξις occurrit, judicio opus est. Nam quod affirmat Dionysius Areopagita; ut pòst videbimus; ipsam Cœ-næ Dominicæ celebrationem, *Synaxin* peculiari nomi-ne appellari; verum id quidem est: sed non ubique lo-cum habet. Ipse Dionysius in tractatu de sacramentis sic semper accipit. Itaque observat Pachymeres σύναξιν Dionysio non significare *congregationem populi*, ut ipsius ætate ea vox accipiebatur; sed *conjunctionem cum Christo*, quæ fit per hujus sacramenti participationem, sic enim ille ad cap. III. Eccles. Hierarchiæ, p. 266: Σύν-αξιν νοητέον, οὐ τὴν τοῦ λαοῦ, καθὼς τὴν λέξιν σήμερον ἐκλαμβά-νονται· ἀλλὰ τὴν πρὸς θεὸν συναγωγὴν καὶ κοινωνίαν. *Per syn-axin minimè intelligenda populi congregatio, quemad-modum vocem hodie multi accipiunt, sed cum Deo con-junctio & communio.* Et clariùs ad initium c. IV. p. 294: Σημείωσαι, ὅτι σύναξιν, μόνην τὴν λειτουργίαν φησί, καθ᾽ ἣν τῶν θείων μυστηρίων κοινωνοῦσιν οἱ ἄξιοι. ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ ὄνομα λαμβάνει, οὐ διὰ τὸ συνάγεσθαι τὸν λαόν, καθὼς οἰηθείη τις, ἀλλὰ διὰ τὴν πρὸς τὸ ἓν κοινωνίαν, καθ᾽ ἣν τῷ σωτῆρι χριστῷ, ὡς μέλη τῇ κεφαλῇ, συναγόμεθα. *Nota, quòd synaxin, solam vocet Liturgiam, secundum quam divinis mysteriis com-municant, qui sunt digni: nam & hinc nomen accipit, non quod populum congreget, ut aliquis existimare posset; sed propter illam cum uno communionem, secundum quam Salvatori Christo, tanquam membra capiti coaptamur.* Hæc observatio vera est: nam ipsum Deum, qui per sa-cramenta hanc conjunctionem operatur, Dionys. συν-αγωγὸν propterea appellat, initio Hierar. cœlestis, p. 2: Καὶ ἐπιστρέφει ἡμᾶς πρὸς τὴν τοῦ συναγωγοῦ πατρὸς ἑνότητα

καὶ θεοποιὸν ἁπλότητα. *Et convertit nos ad congregantis Patris unitatem, & ad deificam simplicitatem.* Aliis tamen scriptoribus voces ζυνάγειν & ζύναξις simpliciter usurpantur *de conventibus Christianis*, sine respectu ad Eucharistiam. Exempla quædam jam vidimus: alia adhuc addimus. Cyrillus Jerosolymitanus, Catechesi XVIII. pag. 177: Ἐκκλησία καλεῖται φερωνύμως, διὰ τὸ πάντας ἐκκαλεῖσθαι, καὶ ὁμοῦ ζυνάγειν. *Aptè Ecclesia vocatur, quasi dicas convocatio: propter omnium convocationem & congregationem.* Αἰσθητὴ ζύναξις, *sensilis conventus*, apud Basilium M. Homil. I. in Psal. XXVIII. p. 171: Ὁ θεοποιῶν κοιλίαν, ἢ δόξαν, ἢ ἀργύριον, ἢ ἄλλοτι ὃ πάντων μᾶλλον τετίμηκεν, οὔτε προσκυνεῖ τῷ Κυρίῳ, οὔτε ἐν τῇ αὐλῇ ἐστι τῇ ἁγίᾳ, κἂν ἄξιος τῶν αἰσθητῶν ζυνάξεων εἶναι δοκῇ. *Qui ventrem, vel gloriam, vel argentum, vel aliud, quod maximè honorat, Deum fecerit, is non adorat Dominum, neque in aula sancta est, etsi dignus videatur, qui intra sensiles aliorum conventus admittatur.* Hîc αἰσθητὴ ζύναξις est, quam Theologi appellant *Ecclesiam visibilem.* Aliquando disertè *synaxis* distinguitur à celebratione sacramenti. Socrates, l. V. c. XXII. pag. 249. b. de Ecclesia Alexandrina: Πάντα τὰ ζυνάξεως γίνεται, δίχα τῆς τῶν μυστηρίων τελετῆς. *Omnia, quæ ad conventum Ecclesiasticum pertinent, fiunt, excepta mysteriorum celebratione.* Vide Casaubonum, Exercitat. XVI. sect. XLII. Eodem sensu vocatur ζύλλογος, *congregatio, conventus.* Chrysostomus, Hom. V. t. V. pag. 18. καθημερινοὺς ζυλλόγους, *quotidianos conventus* dicit. Homil. XI. ejusdem tomi, οἱ σύλλογοι καὶ αἱ διατριβαὶ αἱ κοιναὶ, *conventus & communes congressus.* Apud Justinum Martyrem, Apolog. ad Antoninum Pium, pag. 162. ζυνέλευσις vocatur. Τῇ τοῦ ἡλίου λεγομένῃ ἡμέρᾳ, πάντων κατὰ πόλεις ἢ ἀγροὺς μενόντων, ἐπὶ τὸ αὐτὸ ζυνέλευσις γίνεται. *Solis, qui dicitur, die, omnium qui vel in oppidis, vel ruri degunt, in eundem locum conventus fit.* Mox: Τὴν δὲ τοῦ ἡλίου ἡμέραν κοινῇ πάντες τὴν ζυνέλευσιν ποιούμεθα. *Solis autem die communiter omnes conventum agimus.*

II. Σύναξις notat S. *Domini Cœnam.* De ea jam in voce Εὐχαριστία quædam tractavimus: rem totam hîc paulò fusiùs & distinctiùs proponemus. Occurrit ergo,

I. *Explicatio nominis.* Cœna igitur Domini vocatur Σύναξις, idque frequentissimè. Loca ex Dionysio Areopagita, & ejus Paraphrasta Pachymere jam consideravimus. Addimus alia. Dionysii Areopagitæ cap. III. Hierarch. Eccles. pag. 240. hunc habet titulum: περὶ τῶν ἐν ζυνάξει τελουμένων. *De iis, quæ in synaxi perficiuntur.* In ipso hujus capitis contextu etiam vocatur σύναξις. Σύναξις φρικωδεστάτη, *synaxis maximè tremenda*, vocatur à Chrysostomo. Σύναξις ἁγία, *synaxis sancta*, vocatur ab eodem, Homil. XI. de statuis.

II. *Materia S. Cœnæ est*

I. ἄρτος, *panis*: de cujus variis epithetis actum in voce Ἄρτος, num. III. 3.

De pane verò *Eucharistico* sequentia observanda veniunt:

A. *Ea, quæ ipsum panem spectant.* Atque hîc quæritur,

α. *An minutiæ farinaceæ, quas hostias vocant & oblatas, sint probandæ?* Qui in scripturis *panis Domini* dicitur, is scriptoribus Ecclesiasticis *hostia* etiam, vel *oblata* nuncupatur: indéque fit, ut tenuissimæ & levissimæ illæ formulæ, quibus Ecclesia Romana loco panis Dominici utitur, *hostiæ oblatæq;* nominibus etiam vulgò appellentur. Ac *hostiæ* quidem nomen inde est, quòd panis benedictus sit Dominici corporis figura, quod Servator noster pro peccatis nostris hostiam obtulit in ara crucis. Nam *hostia*, in veteri Glossario, exponitur θῦμα, ἱερεῖον. Et in alio: θῦμα, *hostia, victima.* Onomasticon Græco-Latinum: *Hostia*, θυσία, ἱερεῖον. *Oblata* verò nomen eidem pani inde impositum fuit, quòd populus olim farinam, vel etiam panem offerret, cujus i[n] Cœna Dominica usus esset. Hæc vetus hostiæ oblata[que] appellatio etiam remansit, postquam pro pane m[i]nutiæ nummariæ sunt inductæ. Quæ quidem minùs r[e]ctè in Cœna Dominica usurpantur. Nam cùm vulgari p[a]ne Christum esse usum inter omnes constet, temerè a[b] ejus exemplo receditur, ubi vulgaris panis haberi po[t]est. Præsertim quando non satis liquet, quomodo int[er] minutias istas, & corpus Christi, servetur ἀναλογία. E[t] verò minùs minutiæ istæ probantur, quia mille annis vel præter propter; ut Cl. Vossius docet disp. XIX; E[c]clesia eas ignoravit. Imò ne tum quidem, cùm recept[æ] essent vulgò, ab oculatiorib. omnibus probabantur. Q[ua] occasione in Ecclesiam introductæ fuerint, ita ide[m] explicat. Cùm laici in communicando fierent neg[li]gentiores, Sacerdotibus visum fuit imminuere pan[is] Dominici mensuram. Magis verò magisq; de ea detr[a]hendo, tandem eò usque deventum, ut nihil aliud n[isi] nummulariæ istæ minutiæ relinquerentur. Docet h[oc] nos Honorius Augustodunensis, in gemma animæ, [c.] LXVI. his verbis: *Fertur, quòd olim sacerdotes è singu[lis] domibus vel familiis farinam accipiebant, quod adh[uc] Græci servant, & inde Dominicum panem facieban[t,] quem pro populo offerebant, & hunc consecratum eis d[is]tribuerunt. Postquam autem Ecclesia numero quide[m] augebatur, sed sanctitate minuebatur: propter carna[les] statutum est, ut, qui possent, singulis Dominicis, vel tert[ia] Dominica, vel summis festivitatibus, vel ter in an[no] communicarent. Et quia, populo non communicante, n[on] erat necesse panem tam magnum fieri, statutum est, e[um] in modum denarii formari vel fieri.* Hæc vera est cau[sa,] cur hostia denarii habeat formam; sed arguti homin[es] mysterium, ubi nullum erat, more suo quæsiverunt: u[n]de mox ibidem subjungit: *& ut populus, pro oblatio[ne] farinæ, denarios offerret, pro quibus traditum Domin[um] recognosceret.* Eadem habet c. XXXV. & ex eo Dura[n]dus in Rationali, l. IV. c. XLI. ubi ait: *In modum dena[rii] formatur, tum quia panis vitæ pro denariis traditus e[st,] tum quia idem denarius in vinea laborantibus in præmi[um] dandus est.* Interim antiquitus alium fuisse ritum, agn[o]scit idem, lib. ejusdem cap. LIII: *Offerebant*, inquit, *m[a]gnum panem, & omnibus sufficientem: quod adhuc Gr[æci] servare dicuntur.* Postquam verò minutiæ inductæ, n[on] defuisse tamen, qui consuetudinem hanc improbare[nt,] testis nobis Bernoldus, presbyter Constantiensis, [qui] circa annum vixit millesimum sexagesimum. Ejus v[er]ba sunt, libro de Ordine Romano, quem ab eo sc[ri]ptum esse Trithemius, & ex eo Gesnerus ac Possevin[us] testes sunt: *si nihil omnino debet fieri intra vel extra te[m]plum Domini absque mensura & ratione: videntur c[a]latarum minutiæ ad Christum & Ecclesiam nihil per[ti]nere, quia sunt absque mensura & ratione.* Quæ ver[ba] etiam adducit Cassander in Liturg. c. XXVII. Postea i[dem] subjungit: *Plura ab eodem autore, alioqui prudenti, p[ie] & Ecclesiasticarum traditionum studiosissimo, in eam s[en]tentiam dicuntur; qui indignissimè tulisse videtur, æt[ate] sua in quibusdam Ecclesiis oblatas panis, quæ prisca E[c]clesiæ consuetudine ad usum sacrificii ad mensam Dom[ini] à populo fideli offerebantur, ad imaginem* nummoru[m] *& ad tenuissimam quandam & levissimam forman[m]* veri panis specie alienam *fuisse redactas.* *Q[ua]re per contemtum* minutias numulariarum obla[ta]rum *appellat, imaginariam & umbratilem levitat[em]*

tribuit, & indignas esse panis vocabulo pro sua tenu-
te & propter eas officium atque Religionem Ecclesiastici
ii multum per omnem modum confundi asserit, pluri-
& acerbioribus dictis eas insectatur, &c. Hæc
iſander. Et sanè non temerè ita sensit Bernoldus,
ando multa adeò sunt, propter quæ meritò in con-
versiam vocari possit, an minutiæ istæ panis nomen
reantur.

β. *Utrum panis, qui in S. Cœna adhibetur, azy-
s, an fermentatus esse debeat?* De hac quæstione suf-
ienter actum in voce Ἄζυμος, num. II. Præter au-
res autem ibi allegatos, consulatur inprimis Vossii
sputatio XIX. quæ est *de sacris Cœnæ Dominicæ Sym-
lis*, thesi III. & sequentibus aliquot.

B: *Ritus pani annexi:* ubi occurrit

a. *Panis sanctificatio*, seu *consecratio:* quæ et-
n vinum spectat. Hæc consecratio in sacris literis vo-
ur nunc εὐλογία, nunc εὐχαριστία. Vide in Εὐλογία, n.
. I. & in Εὐχαριστία, n. II. ubi *de Consecratione* suffi-
nter actum. Hîc tamen pauca addimus. In S. Cœ-
celebratione recitabatur εὐχὴ μυστικὴ, *oratio mysti-*
de qua aliquid in voce Εὐχὴ, num. VIII. sub lit. *e;*
â invocabatur Spiritus sanctus, ut descenderet in do-
in mensa Dominica proposita, eáque commutaret
corpus & sanguinem Christi. Quæ specialis fuit &
opria consecratio, sive benedictio specierum, qua-
m usus fuit ad communionem faciendam. De ea in-
ligi possunt illa Chrysostomi; modò ei meritò ad-
ibantur; quæ leguntur Homil. LXI. tom. VII. τῶν
γγραφομένων. Ὁ θεὸς τῷ ἁγίῳ πνεύματι ἁγιάζει τὰ προ-
μενα δῶρα· καὶ ὁ μὲν ἄρτος γίνεται σῶμα Κυρίου, καὶ τὸ
τήριον γίνεται αἷμα τίμιον Κυρίου. *Deus per Spiritum san-
m sanctificat proposita dona: Et panis quidem fit cor-
Domini, & calix fit sanguis pretiosus Domini.* Da-
scenus lib. IV. orthod. fidei c. XIV. p. 317. Ὁ τῆς προ-
έσεως ἄρτος, οἶνός τε καὶ ὕδωρ διὰ τῆς ἐπικλήσεως καὶ ἐπιφοι-
τήσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος ὑπερφυῶς μεταποιοῦνται εἰς τὸ
μα τοῦ χριστοῦ καὶ τὸ αἷμα. *Panis propositionis, vinumque
aqua, per invocationem & adventum Spiritus sancti
ernaturaliter transmutatur in corpus & sanguinem
risti.* Cyrillus Jerosol. Catech. Νεοφωτ. III. p. 203. Ὁ
ος τῆς εὐχαριστίας μετὰ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ ἁγίου πνεύματος
ἐστιν ἄρτος λιτὸς, ἀλλὰ σῶμα χριστοῦ. *Panis Eucharistiæ,
invocationem Spiritus sancti, non est simplex panis,
corpus Christi.* Constitut. Apostol. lib. VIII. c. XII.
g. 1020. Καταπέμψῃς τὸ ἅγιόν σου πνεῦμα, ὅπως ἀπο-
νῃ τὸν ἄρτον τοῦτον σῶμα τοῦ χριστοῦ σου, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο
μα τοῦ χριστοῦ σου. *Mittas Spiritum tuum sanctum, ut
ldat panem hunc corpus Christi tui, & calicem hunc
nguinem Christi tui.* Precis autem illius mysticæ, quâ
ecabantur ἐπιφοίτησιν τοῦ ἁγίου πνεύματος, ut Græci
ties appellant, ad sanctificandum panem & vinum,
va introductio tertio seculo invecta fuit, & primis
obus seculis ignorata, ac petita ex more Gentilium.
stquam enim increbuit nomen *sacrificii* in Euchari-
celebratione, & hoc ipsum à Gentibus & Judæis
ituatum, etiam receptum simul est, ut invocaretur
omini, vel Spiritus S. adventus & præsentia, quomo-
Gentiles in suis sacrificiis Deum illum invocabant,
i speciale sacrum fiebat. Antea ignota prorsus fuit
ratio precandi Domini adventum, aut Spiritum S.
vocandi, ut descendere vellet, & illabi panis & vini
eciebus. Sola commemoratione Dominicæ passio-
, & gratiarum actione ad Deum, & Dominicæ oratio-
recitatione, hujus sacramenti celebratio fiebat.
unc *Spiritus S. descensum, Christi adventum* Hierony-
us in Sophoniam appellat, quia Christus in Spiritu
suo descendere censetur, non corpore ipso. Ambro-
sius, lib. I. de Spiritu sancto, c. X: *Sic ergo venit Spiritus,
quemadmodum venit Pater. Dicit enim Filius; Ego &
Pater veniemus, & mansionem apud eum faciemus.
Numquid corporaliter Pater venit? sic ergo Spiritus venit.
In quo cùm venit, & Patris & Filii plena præsentia est.*
Præsentia itaque Spiritus sancti præsentem etiam sistit
Christum, & Deitatis ejus ἐνεργητικὸς est, ut ait Cyrillus
de Chrismate, alii de Baptismate, quod etiam erat ἀντί-
τυπον, hoc est, signum Christi passionis, ut veteres affir-
mant; & Paulus asserit, *eos, qui baptizantur in Christum,
in mortem ejus baptizari.* Alioqui, si vi ac virtute ejus-
modi ἐπικλήσεως præsens sisti in pane & vino credeba-
tur Spiritus sanctus, & per eum divina Christi essentia,
mirum, cur non eodem cultu λατρείας adoraverint, ut
nunc fit, postquam ea persuasio mentes hominum oc-
cupavit de vino & pane in sanguinem & corpus per
μετουσίαν mutatis. Walafridus Strabo, de reb. Eccles.
c. XX. Apostolos dicit, & eorum proximos, totam eam
mysteriorum corporis & sanguinis celebrationem *egis-
se simpliciter, orationibus, & commemoratione passionis Do-
minicæ, sicut ipse præcepit.* Berno, Augiensis Abbas, c.
I. quo docet, qualiter priscis Apostolorum temporibus
Missarum celebritas ageretur: *Orationem Dominicam
idcirco mox post precem dicimus, quia mos Apostolorum fu-
it, ut ad ipsam solummodo orationem oblationis hostiam con-
secrarent:* Per *precem* intelligit orationem mysticam,
quâ consecratio tum fiebat in Græcia, & in multis oc-
cidentalibus Ecclesiis.

b. *Fractio panis.* Triplex de fractione panis
sententia est. *Alii* enim existimant, fractionem pa-
nis esse partem οὐσιώδη sacramenti, eoque ἁπλῶς ne-
cessariam: unde etiam damnant Ecclesiasticas, quæ ri-
tum hunc non usurpant. *Alii* censent, esse ritum ἀδιά-
φορον ac liberum, eóque nec malè usurpari, nec malè
omitti. *Alii*, τὴν μέσην τέμνοντες, fractionem necessariam
arbitrantur, non quidem ut partem sacramenti essenti-
alem, imò neque ut integrantem præcipuam, quales in
homine sunt cor & caput; sed ejusmodi tamen, quæ
ad rei integritatem pertineat; uti sunt auris, oculus,
brachium, pes. Atque hæc sententia tutissima & veris-
sima est. Nam quò minùs ἀδιάφορον hanc ceremoniam
esse dicamus, vetamur tum facto Christi, de quo scri-
ptum est: *Gratias egit, fregit, dedit:* tum mandato ejus,
dicentis. *Hoc facite:* tum mysterio fractionis, quod
duplex est. Per fractionem enim mors Christi signifi-
catur; & quòd, sicut multa sunt panis frusta, sic mul-
tos κοινωνίαν habere cum uno corpore. Apostolicæ
etiam Ecclesiæ exemplo docemur, panem esse fran-
gendum. Nam nihil apertius istis Pauli verbis, I. Cor.
X. 16: *Panis, quem frangimus:* imò Eucharistiæ sacra-
mentum ab hoc ritu κλάσις τοῦ ἄρτου, *fractio panis* diceba-
tur, ut in voce Κλάσις probamus. Fractionis etiam ri-
tum confirmat perpetua Ecclesiæ πρᾶξις, usque ad ea
tempora, quibus nummulariæ minutiæ in Ecclesiam
sunt introductæ. Augustinus, epist. LIX. ad Pauli-
num: *Omnis, vel pene omnis frequentat Ecclesia, ut pre-
cationes accipiamus dictas, quas facimus in celebratione
sacramentorum, antequam illud, quod in Domini mensa
est, benedici incipiat: orationes, cùm benedicitur & san-
ctificatur, &* ad distribuendum comminuitur, &c.
Idem in sententiis Prosperi: *Cùm frangitur hostia, dum
sanguis de calice in ora fidelium funditur, quid aliud,
quàm Domini corporis in cruce immolatio, ejúsque san-
guinis de latere effusio significatur?* Dionys. Areop. Eccl.
Hierarch. c. III. contempl. III. p. 258: Ὁ ἱεράρχης ἱερουργεῖ
τὰ θειότατα, καὶ ὑπ᾽ ὄψιν ἄγει τὰ ὑμνημένα διὰ τῶν ἱερῶς προ-

κειμέ-

κειμένων συμβόλων. Τὸν γὰρ ἐγκεκαλυμμένον καὶ ἀδιαίρετον ἄρτον ἀνακαλύψας, καὶ εἰς πολλὰ διελὼν, καὶ τὸ ἑνιαῖον τοῦ ποτηρίου πᾶσι καταμερίσας, συμβολικῶς τὴν ἑνότητα πληθύνει, καὶ διανέμει, παναγεστάτην ἐν τούτοις ἱερουργίαν τελῶν. *Præſul diviniſſima myſteria celebrat, & jam conſecrata, ſub ſymbolis propoſitis, ritu ſacro viſenda proponit: ſiquidem operto individuoq; pane revelato,* & in multa diviſo, *ſingulariq; calice omnibus impertito, unitatem ſymbolicè multiplicat diſtribuitq;, ſacroſanctum in iis Sacrificium conſummando.* Clemens Alexand. l. I. Stromat. p.271. Τὴν εὐχαριστίαν τινὲς διανείμαντες, ὡς ἔθος, αὐτὸν δὴ ἕκαστον τοῦ λαοῦ λαβεῖν τὴν μοῖραν ἐπιτρέπουσι. *Cùm Euchariſtiam quidem, ut mos eſt, diviſerint, permittunt unicuiq; ex populo ejus partem ſumere.* Chryſoſtomus, Homil. XXIV. in I. ad Corinth. p.397. ad verba Pauli, v.16. Τὸν ἄρτον, ὃν κλῶμεν, ſequentia habet: Διὰ τί δὲ προσέθηκεν, ὃν κλῶμεν; Τοῦτο γὰρ ἐπὶ μὲν τῆς εὐχαριστίας ἐστὶν ἰδεῖν γινόμενον. ἐπὶ δὲ τοῦ σταυροῦ οὐκέτι, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον τούτῳ. Ὀστοῦν γὰρ αὐτοῦ, φησιν, οὐ συντριβήσεται. Ἀλλ' ὅπερ οὐκ ἔπαθεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, τοῦτο πάσχει ἐπὶ τῆς προσφορᾶς διὰ σὲ, καὶ ἀνέχεται διακλώμενος, ἵνα πάντας ἐμπλήσῃ. *Cur autem addidit,* Quem frangimus? *Hoc enim videre licet fieri in Euchariſtia: in cruce autem non item, ſed huic contrarium.* Os enim, *inquit,* ejus non confringetur, *ſed quod non paſſus eſt in cruce, id patitur in oblatione propter te, & patitur frangi, ut omnes impleat.* Ad eundem locum Theophylactus, pag. 244. Ὅπερ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ οὐ πέπονθεν ὁ Κύριος (ὀστοῦν γὰρ αὐτοῦ οὐ συνετρίβη) τοῦτο νῦν ὑπομένει, δι' ἡμᾶς κατακλώμενος. ὃν γὰρ κλῶμεν, φησι. *Quod Dominus in cruce non patiebatur (os enim ejus nullum eſt contritum) hoc jam ſuſtinet, cùm propter nos frangitur. Inquit enim: Quem frangimus.* Cyprianus in ſermone de Cœna Domini ait: *Hæc quoties agimus, non dentes ad mordendum acuimus, ſed fide ſincera panem ſanctum frangimus & partimur.*

c. *Diſtributio ad manducandum.* Hîc aliquot notandi errores.

α. *Errant, qui in privatis Miſſis panem non diſtribuunt, ſed ſoli comedunt.* Hæc enim conſuetudo antiquæ Eccleſiæ judicio repugnat. Imò ad hæc uſque tempora panis fidelibus diſtribuitur in Liturgia Græca, atque adeò etiam Syra, Armenia, Æthiopica. Ac ſola Eccleſia Romana, ſive Latina, ab hoc veteris Eccleſiæ ritu diſceſſit. De hoc nos dubitare non ſinunt veteres Liturgiæ: quæ cùm multæ ſint, & ab omnibus facilè conſuli poſſint, verba earum non adſcribimus. Pauca ex Canonibus veteribus, & ex Patribus, huc pertinentia adducemus. Canon X. Apoſtolorum ſic habet: Πάντας τοὺς εἰσιόντας πιστοὺς, καὶ τῶν γραφῶν ἀκούοντας, μὴ παραμένοντας δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ ἁγίᾳ μεταλήψει, ὡς ἀταξίαν ἐμποιοῦντας τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀφορίζεσθαι χρή. *Omnes introeuntes fideles, & ſcripturas audientes, non permanentes autem in oratione & ſancta communione. velut perturbationem inſtituentes in Eccleſia, ſeparari oportet.* Balſamon ad hunc Canonem, pag. 238: Ὁ τοῦ παρόντος κανόνος διορισμὸς δριμύτατός ἐστιν. ἀφορίζει γὰρ τοὺς ἐκκλησιάζοντας καὶ μὴ παραμένοντας μέχρι τέλους, μηδὲ μεταλαμβάνοντας. ἄλλοι δὲ κανόνες παρομοίως διορίζονται, πάντας ἑτοίμους εἶναι καὶ ἀξίους τῆς μεταλήψεως, καὶ τὸν ἐπὶ τρισὶ κυριακαῖς μὴ μεταλαμβάνοντα ἀφορίζουσι. *Præſentis Canonis conſtitutio eſt acerbiſſima. Segregat enim eos, qui in Eccleſiam conveniunt, & non ad finem uſque exſpectant, nec communicant. Porrò autem alii quoque Canones ſimiliter decernunt, ut omnes ſint parati, & digni communione, & eum, qui tribus Dominicis non communicant, ſegregant.* Zonaras ad eundem Canonem: Οἱ λαϊκοὶ συνεχῶς τότε μεταλαμβάνειν ἀπῃτοῦν. *A laicis illo tempore exigebatur, ut frequenter comm nicarent.* Hoc ipſum; ut ibidem addit Zonaras; etia præcipitur Concilii Antiocheni Canone II. Jub enim πάντας τοὺς εἰσιόντας εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τ ἱερῶν γραφῶν ἀκούοντας μὴ κοινωνοῦντας δὲ εὐχῆς ἅμα τῷ λα ἢ ἀποστρεφομένους τὴν ἁγίαν μετάληψιν τῆς εὐχαριστίας κατ τινα ἀταξίαν, ἀποβλήτους γίνεσθαι τῆς ἐκκλησίας, *omnes q in Eccleſiam Dei ingrediuntur, & ſacras ſcripturas a diunt, orationi autem cum populo non communicant, ſanctam Euchariſtiæ communionem, propter aliquam i ſolentiam averſantur, ab Eccleſia expelli.* Hieronym in I. Corinth. XI. *Oportet Cœnam Dominicam eſſe co munem, quia ille omnibus diſcipulis ſuis qui aderan æqualiter tradidit ſacramenta.* Ambroſius ad eunde locum: *Ad invicem exſpectandum, ut multorum obla ſimul celebretur, utq; omnibus miniſtretur.* Cùm v rò populus hac in parte fieret negligentior, non defu re officio ſuo ſanctiſſimi Patres. Chryſoſtomus, H mil. XXVII. in I. ad Corinth. ad v. 21. c. XI. p. 41 Ἕκαστος γὰρ τὸ ἴδιον δεῖπνον προλαμβάνει ἐν τῷ φαγεῖν. dες πῶς ἔδειξεν αὐτοὺς καταισχύνοντας ἑαυτοὺς μᾶλλον; τὸ κυριακὸν, ἰδιωτικὸν ποιοῦσιν, ὥστε αὐτοὶ πρῶτοί εἰσιν οἱ κ θυβριζόμενοι, οἱ τῆς αὐτῶν τραπέζης τὸ μέγιστον ἀφαιροῦν ἀξίωμα. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; ὅτι τὸ κυριακὸν δεῖπνον, τ σι, τὸ δεσποτικὸν, ὀφείλει κοινὸν εἶναι. τὰ γὰρ τοῦ δεσπότ οὐχὶ τοῦδε μέν ἐστι τοῦ οἰκέτου, τοῦδε οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ κοινῇ πα των. τὸ οὖν κυριακὸν τοῦτό φη τὸ κοινόν. Εἰ γὰρ τοῦ δεσπο σοῦ ἐστιν, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστιν, οὐκ ὀφείλεις ὡς ἴδια ἀποσπᾷν, ὡς τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ δεσπότου ὄντα κοινῇ πᾶσι προτιθέναι. Τὸ γάρ ἐστι κυριακόν. Νῦν δὲ οὐκ ἀφίης αὐτὸ εἶναι κυριακὸν, ἀφεὶς εἶναι κοινὸν, ἀλλὰ καθ' ἑαυτὸν ἑστιώμενος. Unuſqu que enim propriam cœnam præſumit in manducand *Vidiſti, quemadmodum oſtenderit ipſos ſeipſos dedec magis & ignominia afferre? Nam quod eſt Dominicu ipſi faciunt proprium: quamobrem ipſi ſunt primi, probro afficiuntur, qui menſæ ſuæ maximam auferunt gnitatem. Quomodo, & qua ratione? Quoniam Domi ca, i. e. Domini Cœna debet eſſe communis. Nam quæ ſ Domini, non hujus quidem ſunt famuli, illius verò non ſu ſed communiter omnium. Dominicam ergo vocat comm nem. Nam ſi eſt Domini tui, ut revera eſt, non debes, t quam propria, avellere, ſed tanquam quæ ſunt Dom communiter omnibus proponere, nam hoc eſt Dominici Nunc autem non ſinis eſſe Dominicum, cùm non ſinas commune, ſed ſeorſum comedas.* Similia ad hunc loc legas apud Theophylactum, p. 257. Chryſoſtomus, pag. 421. Ὁ Χριστὸς ἐξ ἴσης πᾶσιν ἔδωκε, λέγων· λάβ φάγετε. Ἐκεῖνος τὸ σῶμα ἐξ ἴσης ἔδωκε, σὺ δὲ οὐδὲ τὸν νὸν ἄρτον δίδως ἐξ ἴσης; καὶ γὰρ ὑπὲρ ἁπάντων ὁμο ἐκλάσθη, καὶ σῶμα γέγονεν ὑπὲρ ἁπάντων ἐξ ἴσης. *Chri omnibus ex æquo dedit, dicens:* Accipite, comedite. *corpus ex æquo dedit, tu autem ne panem quidem c munem das ex æquo? Etenim pro omnibus ſimiliter fractus, & ex æquo factus eſt corpus pro omnibus.* H verò Chryſoſtomus minimè ſcripſiſſet, ſi ſuo temp Cœna non omnibus diſtributa fuiſſet, ſed ſolus ali cæterorum nomine ſumſiſſet. Idem, Homil. III epiſt. ad Epheſios: Εἰκῇ θυσία καθημερινὴ, εἰκῇ παρ καμεν τῷ θυσιαστηρίῳ, οὐδεὶς ὁ μετέχων. *Fruſtra eſt quot anum ſacrificium, fruſtra adſtamus altari, nemo eſt communicet.* Annon hæc è diametro adverſar Concilio Tridentino? Nam illo ſancitur, prode etiamſi non participes, dummodo adſtes, & cum de tione ſpectes. At quantò aliter Chryſoſtomus? etiam paulò pòſt ſubjungit: Πῶς ὁ μὴ μετέχων τῶν

στη

ηρίων, ἀναίσχυντος καὶ ἰταμῶς ἑστηκώς. *Quicunque mysteriorum non fit particeps, is impudenter stat, & nimis audacter.* Quid præterea ἐναργέστερον ἢ ἐνεργέστερον, quàm quod mox ibidem sequitur? Εἰπέ μοι, εἴτις εἰς ἑστίασιν κληθεὶς, τὰς χεῖρας νίψαιτο, καὶ κατακληθείη, καὶ ἕτοιμος γένοιτο πρὸς τὴν τράπεζαν, εἶτα μὴ μετέχοι, οὐχ ὑβρίζει τὸν καλέσαντα, οὐ βέλτιον τὸν τοιοῦτον μηδὲ παραγενέσθαι; ...τω δὴ καὶ σὺ παραγέγονας, τὸν ὕμνον ᾖσας μετὰ πάντων, ὡμολόγησας εἶναι τῶν ἀξίων τῷ μὴ μετὰ τῶν ἀναξίων ἀνακεχωρηκέναι· πῶς ἔμεινας, καὶ οὐ μετέχεις τῆς τραπέζης; *Dic mihi, si quis ad convivium invitatus manus laverit, & accubuerit, & ad mensam paratus fuerit, deinde non fuerit ejus particeps, annon contumeliâ eum afficit, qui invitavit? Annon esset melius, eum ne accessisse quidem? Sic etiam tu accessisti, hymnum cum omnibus cecinisti, confessus es te ex dignorum esse numero, quia cum indignis non recessisti. Quomodo mansisti, & mensæ non sis particeps?* Sed quid multis opus est? Ipse Hardingus Pontificius contra Juellum ingenuè fatetur, *populum in Ecclesia primitiva sacram Communionem quotidie percepisse,* Sect. VII. Et Durandus in Rationali, lib. IV. cap. LIII. *Apostolos* dicit *frequentâsse mysterium, sicut Apostolus Corinthiis protestatur,* inquiens. *Quod accepi à Domino. In primitiva Ecclesia singulis diebus omnes, qui celebrationi Missarum intererant, communicare solebant, eò quòd Apostoli omnes de calice biberunt, Domino dicente, Bibite ex eo omnes.* Sed de frequenti Communione agetur infrà, sub num. VI.

β. *Errant, qui panem non dant in manus, sed ori ingerunt.* Christum discipulis panem in manus tradidisse, satis intelligunt illi, qui nôrunt veterum discumbendi morem, ab eruditis Philologis expressum in iis, quæ de Triclinio scripserunt. In veteri etiam Ecclesia diutissimè obtinuit mos iste, ut manibus sumeretur sanctus hic cibus. Apertissimè hoc nos docet Dionysius Alexandrinus ad Xystum, Episcopum Romanum, apud Eusebium, hist. Eccles. lib. VII. cap. IX. pag. 73. a. ubi de quodam tractat, qui eò quòd ab hæreticis aliter, quàm Catholici tingerent, baptizatus esset; etsi jam annos multos ad mensam Domini accessisset, rebaptizari nihilominus volebat. Verba Dionysii inter alia sunt ista: Εὐχαριστίας γὰρ ἐπακούσαντα, καὶ συνεπιφθεγξάμενον τὸ ἀμὴν, καὶ τραπέζῃ παραστάντα, καὶ χεῖρας εἰς ὑποδοχὴν τῆς ἁγίας τροφῆς προτείναντα, καὶ ταύτην καταδεξάμενον, καὶ τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεταχόντα ἱκανῷ χρόνῳ, οὐκ ἂν ἐξ ἀρχῆς ἀνασκευάζειν ἔτι τολμήσαιμι. *...um enim, qui gratiarum actionem audivisset, qui Amen unà pronunciavisset, qui adstitisset mensæ, qui manus ad sanctum illud alimentum capessendum porrexisset, qui illud recepisset, qui tam longo tempore fuisset corporis & sanguinis Domini nostri Jesu Christi particeps, ejus baptisma non audebam de integro renovare.* Idem Dionysius, apud Eusebium, lib. VI. cap. XLIII. pag. 70. a. de Novato hæc scribit: Ποιήσας τὰς προσφορὰς, καὶ διανέμων ἑκάστῳ τὸ μέρος, καὶ ἐπιδιδοὺς τοῦτο, ...νύειν ἀντὶ τοῦ εὐλογεῖν τοὺς ταλαιπώρους ἀνθρώπους ἀναγκάζει, κατέχων ἀμφοτέραις χερσὶ τὰς τοῦ λαβόντος, καὶ μὴ ἀφιεὶς ἔστ' ἂν ὀμνύοντες εἴπωσι ταῦτα, τοῖς γὰρ ...ένου χρήσομαι λόγοις· Ὅμοσόν μοι κατὰ τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μηδέποτέ με καταλιπεῖν, καὶ ἐπιστρέψαι πρὸς Κορνήλιον. *Cùm fecisset oblationes, & singulis partem Sacramenti distribuisset, porrexisßétque, miseros homines pro benedictione & gratiarum actione jusjurandum dare coëgit, atque ...is utrisq; manibus accipientis manus prehendens, non priùs dimisit, quàm hoc jurejurando eum obstrinxisset: (illius enim verbis utar) Jura mihi per corpus & sanguinem Domini nostri Jesu Christi, te nunquam nec me deserturum, nec ad Cornelium reversurum.* Cyprianus, Sermone de Lapsis, pag. 241: *A Diaboli aris revertentes, ad sanctum Domini sordidis & infectis nidore manibus accedunt. Mortiferos idolorum cibos adhuc pene ructantes, exhalantibus etiam nunc scelus suum faucibus, & contagia funesta redolentibus, Domini corpus invadunt. --- Et plùs modò in Dominum manibus atq; ore delinquunt, quàm cùm Dominum negaverunt.* Nazianzenus etiam Julianum exagitat, quòd, ut quicquid sanctitatis in Baptismo accepisset, elueret, victimarum se sanguine pollueret: & ne quid sanctitatis manibus inesset, quibus Eucharistiam accepisset, eas sacrificiis contaminaret. Verba ejus, Orat. III. quæ est I. in Julianum, pag. 70. hæc sunt: Αἵματι οὐχ ὁσίῳ τὸ λουτρὸν ἀποῤῥύπτεται, τῇ καθ' ἡμᾶς τελειώσει τὴν τελείωσιν τοῦ μύσους ἀντιθεὶς, καὶ τὰς χεῖρας ἀφαγνίζεται, τῆς ἀναιμάκτου θυσίας ἀποκαθαίρων, δι' ἧς ἡμεῖς Χριστῷ κοινωνοῦμεν, καὶ τῶν παθημάτων, καὶ τῆς θεότητος. *Nefario sanguine Lavacrum extergit, initiationi nostræ execrabilem initiationem opponens: manusq; suas profanat, ut nimirum eas ab incruento sacrificio, per quod nos Christo, ipsiúsque passionibus & divinitati communicamus, elueret ac repurgaret.* Idem, Orat. XI. quæ est in laudem Gorgoniæ, pag. 187. de Gorgonia scribit: Εἴ πού τι τῶν ἀντιτύπων τοῦ τιμίου σώματος, ἢ τοῦ αἵματος ἡ χεὶρ ἐθησαύρισε. *Sicubi quippiam signorum preciosi corporis aut sanguinis manus reconderat.* Ambrosius, apud Theodoretum, hist. Eccles. lib. V. cap. XVII. pag. 727. sic compellat Theodosium, post cædem Thessalonicæ patratam: Πῶς τὰς χεῖρας ἐκτενεῖς ἀποστάζουσας ἔτι τοῦ ἀδίκου φόνου τὸ αἷμα; πῶς δὲ τοιαύταις ὑποδέξῃ χερσὶ τοῦ δεσπότου τὸ πανάγιον σῶμα; *Quomodo manus extendes injustæ cædis sanguine adhuc stillantes? quomodo verò hujusmodi manibus sacrosanctum Domini corpus accipies?* Chrysostomus, Homil. III. in epist. ad Ephesios, pag. 778: Πῶς παραστήσῃ τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ, μιαραῖς χερσὶ καὶ χείλεσι κατατολμῶν αὐτοῦ τοῦ σώματος; ----- Εἰπέ μοι, ἆρα ἂν ἕλοιο χερσὶν ἀνίπτοις τῇ θυσίᾳ προσελθεῖν; οὐκ ἔγωγε οἶμαι· ἀλλ' ἐθέλοις ἂν μηδὲ ὅλως προσελθεῖν, ἢ ῥυπαραῖς χερσίν. Εἶτα ἐν τῷ μικρῷ οὕτως ὢν εὐλαβὴς, ψυχὴν ἔχων ῥυπαρὰν προσέρχῃ, καὶ ἅπτεσθαι τολμᾷς; καίτοι ὑπὸ μὲν τῶν χειρῶν πρὸς καιρὸν κατέχεται, εἰς δὲ ἐκείνην ὁλόκληρος ἀναλύεται. *Quomodo stabis ad tribunal Christi, qui pollutis manibus & labris audes accipere ejus corpus? ------ Dic mihi, vellésne illotis manibus ad sacrificium accedere? Non opinor, sed malles potiùs omninò non accedere, quàm sordidis manibus. Et cùm in re parva adeò sis religiosus, sordidam habens animam accedis, & tangere audes? Atqui ad tempus quidem tenetur manibus: in illam autem totus & integer resolvitur.* Imprimis perspicua sunt in hanc rem verba Basilii M. epist. CCLXXXIX. p. 1055: Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὁ ἱερεὺς ἐπιδίδωσι μερίδα, καὶ κατέχει αὐτὴν ὁ ὑποδεχόμενος μετ' ἐξουσίας ἁπάσης, καὶ οὕτω προσάγει τῷ στόματι τῇ ἰδίᾳ χειρί. *In Ecclesia Sacerdos partem aliquam in manus tradit, & tenet eam qui accipit cum omni libera potestate, atq; ita propria manu eandem suo ori admotam ingerit.* Augustinus, contra epistolam Petiliani, lib. II. c. XXIII: *Ego illum commemoro, cui pacis osculum inter Sacramenta copulabatis, in cujus manibus Eucharistiam ponebatis.* Sed quid multis opus est testimoniis, cùm ne quidem Pontificii negare audeant, non ore, sed manu apud veteres sanctam Eucharistiam fuisse sumtam? Id fatetur Lud. Delacerda, Advers. Sacr. cap. LXXXI. num. 28. ubi inter alia adducit locum ex Cyrilli Jerosolymitani Catech. Mystag. V. pag. 545: Προσιὼν οὖν, μὴ τεταμένοις τοῖς τῶν χειρῶν

ρῶν καρποῖς προσέρχου, μηδὲ διῃρημένοις τοῖς δακτύλοις. ἀλλὰ τὴν ἀριστερὰν θρόνον ποιήσας τῇ δεξιᾷ, ὡς μελλούσῃ βασιλέα ὑποδέχεσθαι· καὶ κοιλάνας τὴν παλάμην, δέχου τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἐπιλέγων τὸ, Ἀμήν. *Accedens igitur ad Communionem, non expansis manuum volis accede, neq; cum disjunctis digitis, sed sinistram, veluti sedem quandam, subjicias dextræ, quæ tantum regem susceptura est, & concava manu suscipe corpus Christi, dicens, Amen.* Reliqua apud ipsum vide. Ex hoc ipso loco colligit Casparus Sanctius, ad v. 44. cap. II. Actorum, antiquitus *fideles acceptam Eucharistiam non Sacerdotis manu, sed sua in os intulisse, atq; solemne fuisse, ut de accipienda à Sacerdote Eucharistia mos fuerit fidelibus præscriptus.* Consuetudo verò altera, ingerendi panem in os, circa annum sexcentesimum demum, cœpisse videtur, neque id aliunde, quàm à superstitiosa veneratione signorum, quæ in ἀρτολατρείαν tandem degeneravit. Videri tamen possit, jam Augustini ætate mos iste, plerisque saltem in locis, obtinuisse, ut ne mulier manu Eucharistiam attrectaret. Nam Sermone CCLII. de Tempore hæc legimus: *Omnes viri, quando communicare desiderant, lavant manus, & omnes mulieres exhibent linteamina, ubi corpus Christi accipiant.* Sed Sermones de Tempore magnam partem spurios esse, notissimum est. Erasmus & Martinus Lipsius id agnoscunt, ut fusè docet Robertus Cocus, in Censura veterum Scriptorum. Quicquid autem sit de ætate Augustini; saltem diffiteri non possumus, ita fieri solere circa tempora Gregorii Magni. Nam de eo dubitare non patitur Canon XXXVI. Concilii Antissiodorensis: *Non licet mulieri nuda manu sua Eucharistiam sumere.* Nempe videtur Concilium illud velle, ut fœminæ Eucharistiam in mundo linteo acciperent: quod linteum vocatum esse *Dominicale*, colligunt viri eruditi ex sequentibus Canonis XLII. verbis: *Unaquæque mulier, quando communicat, Dominicale suum habeat. Quod si non habuerit, usque in alium diem Dominicum non communicet.* Nec multò post tempora Gregorii ab aliquibus accipi in vasculis solebat. Quæ res coëgit Patres Concilii Constantinopolitani, in Trullo habiti, Canone CI. ut decernerent: Εἴ τις τοῦ ἀχράντου σώματος μετασχεῖν ἐν τῷ τῆς συνάξεως βουληθείη καιρῷ, τὰς χεῖρας σχηματίζων εἰς τύπον σταυροῦ, οὕτω προσίτω καὶ δεχέσθω τὴν κοινωνίαν τῆς χάριτος. Τοὺς γὰρ ἐκ χρυσοῦ, ἢ ἄλλης ὕλης, ἀντὶ χειρὸς, τινὰ δοχεῖα κατασκευάζοντας πρὸς τὴν τοῦ θείου δώρου ὑποδοχὴν, καὶ δι' αὐτῶν τῆς ἀχράντου κοινωνίας ἀξιουμένους, οὐδαμῶς προϊέμεθα, ὡς προτιμῶντας τῆς τοῦ θεοῦ εἰκόνος τὴν ἄψυχον ὕλην καὶ ὑποχείριον. Εἰ δέ τις ἁλῷ τῆς ἀχράντου κοινωνίας μεταδιδοὺς τοῖς τοιαῦτα δοχεῖα προσφέρουσιν, ἀφοριζέσθω, καὶ ὁ ταῦτα ἐπιφερόμενος. *Si quis voluerit synaxis tempore communicare purissimo Christi corpore, is, antequam participet, manus in formam crucis figurans, sic adeat, & accipiat gratiæ communionem. Eos enim, qui pro manu vascula quædam aurea, vel ex alia materia construunt ad susceptionem divini doni, & per illa immaculatam communionem recipiunt, nullo modo admittimus, ut præferentes materiam inanimem, hominiq; obnoxiam, divinæ imagini. Si quis autem deprehensus fuerit immaculatam communionem iis impertiens, qui ejusmodi vascula afferunt, excommunicetur & ipse, & qui hoc affert.* Ad hunc Canonem hæc notat Balsamon, pag. 491: Κατὰ τοὺς τότε καιροὺς πλούσιοί τινες, τῶν πενεστέρων, ὡς ἔοικε, καταμωκώμενοι, ἐκ χρυσοῦ, ἢ ἀργύρου, ἢ ἄλλου τινὸς εἴδους κατασκευάζοντες δοχεῖα ἐν προσχήματι εὐλαβείας καὶ φόβου θεοῦ, ἐχρῶντο τούτοις ὡσεὶ χερσί· καὶ τὸ ἄχραντον σῶμα τοῦ Κυρίου καὶ θεοῦ, καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἁγίας μεταλήψεως, ἐν αὐτοῖς ὑπεδέχοντο. *Illis temporibus divites quidam, pauperes ut verisimile est, irridentes, ex auro, vel argento, ve alia aliqua specie vascula construentes, prætextu religioni & timoris Dei, iis veluti manibus utebantur, & sacro sanctum Domini & Dei, atq; Servatoris nostri Jesi Christi corpus in eis recipiebant.* Vide ibidem plura. Aliàs panem Eucharisticum acceptum, manus in cru cis formam figurabant. Docet hoc Damascenus, or thod. fidei lib. IV. cap. XIV. pag. 318: Σταυροειδῶς τὰς παλάμας τυπώσαντες, τοῦ ἐσταυρωμένου τὸ σῶμα ὑποδεξώμεθα. *Manus in crucis modum formantes, crucifix corpus suscipiamus.* Harmenopulus de Sectis, Sect XVII. pag. 568. de Donatistis scribit: Οὗτοι τῇ χει κατέχοντες, ἐκεῖνο πρότερον ἠσπάζοντο, καὶ οὕτω μετε λάμβανον τῶν ἁγιασμάτων. *Os manu tenentes, illu prius osculabantur, & sic Sacramentum accipiebant.* Quando verò primùm publico decreto sancitum sit, u nec à laicis manu acciperetur, quæritur à doctis. Ho spinianus noster, Hist. Sacramentariæ lib. II. cap. pag. 33. illud in Concilio Rhotomagensi, quod ann MXCVIII. celebratum fuit, primùm factum esse cen set, è cujus cap. II. ista adducit: *Nulli laico, aut fœm næ Eucharistiam in manus ponendam, sed tantùm in ejus.* Jacobus Pamelius, Adnotat. ad lib. Tertulli ni de Oratione, pag. 185. hoc disertè confirmat. *Hi inquit, obiter facienda est mentio consuetudinis Eccle antiquioris, sublatæ in Concilio Rhotomagensi, quâ manus tradebatur Eucharistia.* Balsamon, qui ann MCXCI. vixit, jam ante sua tempora hanc consueti dinem obtinuisse, haud obscurè innuit, quando ad C nonem Trullanum CI. pag. 492: ita scribit: Μὴ θα μάσῃς δὲ, μηδὲ ἐρωτήσῃς τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἔν τισιν ἐ κλησίαις μεταδίδοται τοῖς λαϊκοῖς τὸ ἅγιον σῶμα τοῦ Χρ στοῦ, καὶ οὐκ ἐγχειρίζεται τούτοις κατὰ τὴν τοῦ κανόνος περ ληψιν· πίστις γὰρ ὀρθὴ, καὶ φόβος θεοῦ, καὶ εὐλάβεια ἀν ποπτος τοῦτο παρέδωκεν· οὐχὶ τὸ τῶν λαϊκῶν ἀναξι *Ne mireris autem, nec caussam rogaveris, propt quam in quibusdam Ecclesiis datur laicis sanctum Chr sti corpus, nec eis in manum traditur, ut hoc Canone co tinetur. Recta enim fides, & Dei timor, & ab om suspicione aliena pietas hoc tradidit, non laicorum ind gnitas.* De his autem videatur Hospinianus, li II. cap. I. hist. Sacramentariæ, & Cl. Vossius Disput XXI. Thesi IV. & V.

γ. *Errarit, qui hostiam asservant.* Finis eni distributionis est usus Sacramenti, qui in manduc tione consistit. Proinde fine Sacramenti excidun qui hostiam sive oblatam sumunt, ut in pyxide hon rificè asservent. Ex parte hoc etiam vidit Gabri Biel in Can. Lect. XXXVI: *Remissio peccatorum pl fit per usum hujus Sacramenti, quàm per ipsum in Non enim tantum prodest in pyxide conservatum sicut oblatum & sumtum in vera fide & devotion* Caussam deinde subjicit, quia *Manducatio & pot hujus Sacramenti est usus.* Interim non negamus, veteri etiam Ecclesia obtinuisse reservationem Euch ristiæ, tum privatam, tum publicam: uti & delati nem ad absentes, atque infirmos. Sed hæc delatio mu tùm differt à circumgestatione ea, quæ ad ostentati nem ac pompam in Romana Ecclesia fieri solet. Su gentilibus Imperatoribus, quia ob persecutionis p riculum quotidie Sacerdos haberi non posset, pa tem quidem Eucharistiæ præsentes manducaban partem verò domum auferebant. Meminit huj moris Tertullianus, lib. II. ad Uxorem, cap. pag. 282: *Non sciet maritus quid secretò ante omn cibum gustes? Et si sciverit, panem non illum credit e*

q

dicitur. Item Cyprianus, ferm. de Lapsis, pag. 244: *...n quædam* (mulier lapsa) *arcam suam, in qua Domini ...lum fuit, manibus indignis tentâsset aperire, igne inde ...ente deterrita est, ne auderet attingere.* Quod verò persecutiones primitus concedebatur, id etiam tem...ibus pacatis, ob inveteratam consuetudinem, per...sum fuit. Docet hoc nos illustris locus Basilii M. ...st. CCLXXXIX. quæ est ad Cæsariam Patriciam, p. ...54. 1015: Τὸ δὲ ἐν τοῖς τοῦ διωγμοῦ καιροῖς ἀναγκάζε... ...ί τινα, μὴ παρόντος ἱερέως, ἢ λειτουργοῦ, τὴν κοινωνίαν λαμ... ...ειν τῇ ἰδίᾳ χειρὶ, μηδαμῶς εἶναι βαρὺ, περιττόν ἐστιν ἀποδει... ...ναι, διὰ τὸ τὴν μακρὰν συνήθειαν τοῦτο δι' αὐτῶν τῶν πραγμά... ...πιστώσασθαι. *Quoniam verò per tempora illa persecuti...s, cogebantur homines necessariò, sacerdote vel ministro ...præsente, propria manu accipere communionem, non est ...supervacuum ut demonstrem, illam ipsam rem non esse ...viter & iniquè ferendam, eò quòd inveterata consuetu... hoc ipsum re ipsa confirmatum dederit.* Hîc ex eo, ...òd Basilius id graviter ferendum neget, non malè col...imus, fuisse tum temporis qui graviter id ferrent, pla...que putarent, cessante jam persecutione, etiam mo...n istum cessare oportere. Nec habet Basilius mul...n quod opponat, præter longam consuetudinem. ...si aliquid est, quòd apud Eremitas aliter fieri neque... Continuò enim subjungit: Πάντες γὰρ οἱ κατὰ τὰς ...μοὺς μονάζοντες, ἔνθα μὴ ἔστιν ἱερεὺς, κοινωνίαν οἴκοι κατέ...ντες ἐφ' ἑαυτῶν μεταλαμβάνουσι. *Nam & illi omnes, ...per eremos vitam monasticam instituunt, ubi copia non ...petit sacerdotis, cùm habeant domi communionem, de ...s illam manibus percipiunt.* Exinde ait, eam etiam ...nsuetudinem obtinere Alexandriæ, atque per Ægy...um: Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ἕκαστος καὶ τῶν ...λαῶ τελούντων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἔχει κοινωνίαν ἐν τῷ οἴκῳ ...τοῦ. *Alexandriæ autem & in Ægypto, unusquisque et...n de plebe, ut plurimùm, habet domi suæ communionem.* ...iam ex Ambrosii oratione funebri de obitu fratris di...mus, ut frater Satyrus in naufragii periculo perfecti... sacramentum fidelium, ipse necdum initiatus, po...scerit, illudque acceptum orario illigârit, orarium...e collo involverit, cùmque hâc fiducia in mare se de...isset, salvus evaserit. Quæ sanè argumento sunt, ...eles sacramentum Eucharistiæ domum detulisse, at...e in periculoso itinere gestare secum solitos fuisse. ...eminit etiam sacramenti domi manducati Hierony...us apologia pro libris adversus Jovinianum: *Scio ...mæ hanc esse consuetudinem, ut fideles semper Christi cor... accipiant, quod nec reprehendo, nec probo. Unusquis...e enim in suo sensu abundat, sed ipsorum conscientiam ...venio, qui eodem die post coitum communicant, &, jux... Persium, noctem flumine purgant, quare ad martyres ire ...n audent? Quare non ingrediuntur Ecclesias? an alius ...publico, alius in domo Christus est? Quod in Ecclesia non ...et, nec domi licet. Nihil Deo clausum est, & tenebræ ...oque lucent apud Deum.* Morem istum non ab om...bus fuisse probatum, satis etiam indicat locus ille ...rigenis in Levitici c. VII: *Dominus panem, quem dis...ulis dabat, cùm dicebat,* Accipite & manducate, *non ...tulit, nec servari jussit in crastinum.* Apertissimè verò ...em ostendit Concil. Cæsaraugustan. ætate Damasi, ...mpe anno CCCLXXXI. celebratum: eo enim in ...ispaniis morem istum esse abrogatum, ostendit Ca...on. III: *Eucharistiæ gratiam si quis probatur acceptam ...n consumsisse, anathema sit in perpetuum.* Idem repeti...m Concilio Toletano I. quod anno habitum quadrin...ntesimo. Verba Canonis XIV sunt: *Si quis acceptam Eu...aristiam non sumserit, velut sacrilegus propellatur.* Atque ...ec de privata asservatione. Vide etiam infrà, num. IV.

Præterea moris erat, ut Eucharistia publicè à sacerdote custodiretur, quò ad ægrotos extra ordinem deferri posset. Docet hoc historia de Serapione lapso, sed pœnitente, qui cùm sine Eucharistia mori non posset, eâ à Dionysio Alexandrino Episcopo per puerum transmissa, inque fauces admissa, confestim spiritum Domino reddidit: ut refert Eusebius, hist. Eccl. l. VI. c. XLIV. pag. 70. b. Vide, quæ afferimus in voce Ἐφόδιον, num. II. 3. sub lit. *b.* Etsi autem mos iste, ut ex Serapionis historia patet, vetus sit: tamen non antiquus æquè ac privata asservatio esse videtur. Nam cùm quotidie sacra fieret Synaxis, nihil attinebat Eucharistiam reponi, sed poterat ea, quo tempore Cœna publicè administrabatur, ad ægrotos, atque alios, qui adesse non possent, mitti per Diaconum. Id Justini Martyris tempore in usu fuisse, docet ipse Apologiâ II. pag. 162. his verbis: Οἱ καλούμενοι παρ' ἡμῖν διάκονοι, διδόασιν ἑκάστῳ τῶν παρόντων μεταλαμβάνειν ἀπὸ τοῦ εὐχαριστηθέντος ἄρτου, καὶ οἴνου καὶ ὕδατος, καὶ τοῖς οὐ παροῦσιν ἀποφέρουσι. *Qui apud nos vocantur Diaconi, distribuunt unicuique præsentium, eum in quo gratiæ actæ sunt panem, vinum & aquam, & ad absentes perferunt.* Et post pauca: Καὶ ἡ διάδοσις καὶ ἡ μετάληψις ἀπὸ τῶν εὐχαριστηθέντων ἑκάστῳ γίνεται· καὶ τοῖς οὐ παροῦσι διὰ τῶν διακόνων πέμπεται. *Et distributio communicatióque fit eorum, in quibus gratiæ sunt actæ, cuique præsenti: & ad absentes per Diaconos mittitur.* At dicat aliquis, saltem reliquias Cœnæ fuisse asservandas. Sanè non negamus: sed reliquias istas ad ægrotos jam tum missas fuisse, ostendi non potest. Potiùs credimus, postridie iis usos esse, cùm Cœnam iterum celebrarent. Posteriori verò ætate, cùm quotidiana communio non ampliùs habuit locum, vel igni tradebantur, vel à pueris absumebantur, vel Catechumenis cedebant. Hæc ex antiquitate probanda. Hesychius, qui circa annum sexcentesimum vixit, in cap. VIII. Levit. narrat, quomodo lex Mosis carnem & panem, si superfuissent, nec comestæ fuissent à sacerdotibus, præceperit igni tradendas, & consumendas. *Quod etiam,* inquit, *nunc videmus sensibiliter in Ecclesia fieri, ignique tradi, quæcunque remanere contigerit inconsumta.* Aliquando pueris impuberibus has reliquias dandas decreverunt. Hic mos obtinuit in Ecclesia Constantinopolitana, imperante Justiniano, ut docet Evagrius, lib. IV. Hist. cap. XXXVI. pag. 167. qui & morem hunc antiquitus receptum, in Ecclesia illa fuisse tradit: Ἔθος παλαιὸν βούλεται ἀνὰ τὴν βασιλεύουσαν, ὅτ' ἂν πολύ τι χρῆμα τῶν ἁγίων μερίδων τοῦ ἀχράντου σώματος χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἐναπομείνοι, παῖδας ἀφθόρους μεταπέμπτους γίνεσθαι ἀπὸ τῶν ἐς χαμαιδιδασκάλους φοιτώντων, καὶ ταῦτα κατεσθίειν. *Vetus consuetudo imperiali urbi fuit, ut si quando multæ admodum particulæ puri & immaculati corporis Christi, Dei nostri, superessent, pueri investes, qui scholas frequentabant, accerserentur, easque manducarent.* Quem ritum, uti & quæ deinceps de puero Judæo narrantur, more suo exscripsit Nicephorus, l. XVII. c. XXV. Alii Catechumenis dandas existimabant. Hoc tamen improbat Theophilus Alexandrinus, Can. VII. qui vult, eas à Clericis, & à fidelibus Laicis consumendas esse. Τὰ προσφερόμενα, inquit, εἰς λόγον θυσίας, μετὰ τὰ ἀναλισκόμενα εἰς τὴν τῶν μυστηρίων χρείαν οἱ κληρικοὶ διανεμέσθωσαν, καὶ μήτε κατηχούμενος ἐκ τούτων ἐσθιέτω, ἢ πινέτω, ἀλλὰ μᾶλλον οἱ κληρικοὶ, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς πιστοὶ τῶν ἀδελφῶν. *Quæ ad sacrificium offeruntur, quæ remanent post ea, quæ ad mysteriorum usum consumta sunt, Clerici distribuant, & neque Catechumenus ex iis edat, aut bibat, sed potiùs clerici, & qui cum ipsis sunt fideles fratres.* In Africana Ecclesia Catechum. videntur, ad comedendum & bibendum fuisse con-

conceſſæ. Et de his puto intellexiſſe Auguſtinum, cum ſcripſit l. II. de peccatorum meritis, de Catechumenis loquens: *Et quod accipiunt, quamvis non ſit corpus Chriſti, ſanctum tamen eſt, & ſanctius, quàm cibi, quibus alimur.* Conſule vocem περίσσευμα. Illud etiam hoc loco obſervandum, apud Græcos panem Euchariſticum non circumgeſtari. Patet ex Confeſſione Metrophanis Critopuli, cujus hæc ſunt verba, cap. IX. p. 103: Οὐ περιφέρομεν δὲ τοῦτο τὸ ἅγιον μυστήριον διὰ τῶν πλατειῶν, ἀλλ' ἢ μόνον ὅταν κομίζεται εἰς οἶκον νοσοῦντος· ὅτι οὐ δέδοται ἡμῖν τοῦτο ἵνα περιφέρηται διὰ τῶν πλατειῶν, ἀλλ' ἵνα εὐλαβῶς μετέχηται εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν κατὰ τὰ δεσποτικὰ ῥήματα. *Non circumferimus autem ſanctum hoc myſterium per plateas, niſi tunc tantùm, quando in domum ægroti portatur: propterea quòd illud nobis datum non fuit, ut per plateas circumferatur, ſed ut religiosè participetur in remiſſionem peccatorum, ſecundùm verba Domini.*

2. Οἶνος, *vinum.* De pane Domini, & ejus benedictione, fractione, diſtributione ac manducatione ſatis dictum. Accedimus nunc ad alterum Symbolum, quod vinum eſſe, inde cognoſcimus, quia illud γέννημα τῆς ἀμπέλου diſertè appellat Chriſtus Matth. XXVI. 29. & Lucæ XXII. 18. Hoc ipſo argumento idem probat Cyprianus, epiſt. LXIII. ad Cæcilium, pag. 143: *Cùm dicat Chriſtus:* Ego ſum vitis vera: *Sanguis Chriſti, non aqua eſt utiq;, ſed vinum. Nec poteſt videri ſanguis ejus, quo redemti & vivificati ſumus, eſſe in calice; quando vinum deſit calici, quo Chriſti ſanguis oſtenditur, qui Scripturarum omnium ſacramento ac teſtimonio prædicetur.* Idem patet ex Homil. LXXXIII. Chryſoſtomi in Matthæum, & ex Canone XXXII. Trullano, ubi verba Chryſoſtomi quoque adducuntur. Vide etiam infrà verba Clementis Alexandrini, ex lib. II. Pædag. c. II. ſub num. III. α. Mirum igitur in re adeò clara aquam hærere Bellarmino, qui lib. IV. de Euchariſtia c. X. p. 774. ita ſcribit: *Quid in calice fuerit ante conſecrationem, an vinum purum, an vinum aqua miſtum, an ſicera, an aqua ſola, ex ſola ſcriptura expreſſe non habetur: ſed neceſſario recurrendum eſt ad traditionem eorum, qui ab Apoſtolis, & eorum diſcipulis hæc myſteria didicerunt.* Meritò igitur hîc damnantur *Tatiani*, ſive *Encratitæ*, & *Hydroparaſtatæ* ſive *Aquarii*: qui, temperantiæ prætextu, vinum refugiebant, ac loco ejus aquam ſolam in hoc ſacramento uſurpabant. Ἐγκρατῖται, qui etiam ὑδροπαραστάται, ab animalibus in cibo abſtinebant, nuptias refugiebant, quòd earum autorem Diabolum eſſe opinarentur; à vino etiam ſibi temperabant, & improbos atque impios, qui eo uterentur, ducebant. Tatianum ſequebantur, qui hanc ſectæ diſciplinam inſtituerat. Cùm igitur à vino abhorrerent, ideo ex ſola aqua poculum ſacrum conficiebant. Epiphanius, hæreſi XLVI. p. 171. de Tatianorum hæreſi hæc habet: Μυστηρίοις δὲ ὡσαύτως κέχρηνται κατὰ μίμησιν τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, ὕδατι δὲ μόνῳ χρώμενοι ἐν τοῖς αὐτοῖς μυστηρίοις. *Myſteriis verò ſimiliter uſi ſunt ad imitationem ſanctæ Eccleſiæ, ſed aqua ſola utentes in iisdem myſteriis.* Theodoretus, hæret. fab. lib. I. c. XX. pag. 208. de Tatiano, hujus hæreſis autore, ſic ſcribit: Τοῦτον, nempe Tatianum, ἔχουσιν ἀρχηγὸν οἱ λεγόμενοι Ὑδροπαραστάται καὶ Ἐγκρατῖται. Ὑδροπαραστάται δὲ ὀνομάζονται, ὡς ὕδωρ ἀντὶ οἴνου προσφέροντες. Ἐγκρατῖται δὲ, ὡς μήτε οἶνον πίνοντες, μήτε τῶν ἐμψύχων μεταλαμβάνοντες. *Hunc habent ducem, qui hydroparaſtatæ & Encratitæ dicuntur. Hydroparaſtatæ autem nominantur, quòd aquam pro vino offerant: Encratitæ verò, quòd nec vinum bibant, nec animatis veſcantur.* Canon XXXII. Concilii in Trullo: Πονηρᾶς τῶν Ὑδροπαραστατῶν αἱρέσεως παλαιᾶς ὑπαρχούσης, οἳ ἀντὶ οἴνου μόνῳ τῷ ὕδατι ἐν τῇ οἰκείᾳ θυσίᾳ κέχρηνται. *Cùm improba Hydropar[aſ]tatarum antiqua eſſet hæreſis, qui pro vino ſola aqua [in] proprio ſacrificio uſi ſunt.* Vide etiam Auguſtinum, h[æ]reſi LXIV. & Philaſtr. hæreſi LXXVII. nec non in v[o]ce Ὑδροπαραστάται.

Hîc autem quæritur:

α. *An vinum aqua dilui neceſſe ſit?* Chriſtu[m] ipſum præcepiſſe, ut aqua vino miſceatur, ſenſit C[y]prianus, epiſt. LXIII. ad Cæcilium, p. 143: *Admonit[os] nos ſcias, ut in calice offerendo Dominica traditio ſervetu[r] neque aliud fiat à nobis, quàm quod pro nobis Domin[us] prior fecerit. Ut calix, qui in commemorationem ejus o[f]fertur, mixtus vino offeratur.* Idem voluiſſe vident[ur] Patres Concilii Carthaginenſis III. Can. XXIV: *Ut [in] ſacramentis corporis & ſanguinis Domini nihil ampli[us] offeratur, quàm ipſe Dominus tradidit, hoc eſt panis [&] vinum aquæ mixtum.* Quàm iſte mos ſit antiquu[s], docere nos poteſt Juſtinus Martyr, Apolog. II. pag. 16[?] ubi in Cœnæ deſcriptione apertè meminit τοῦ εὐχαρισθέντος ἄρτου, καὶ οἴνου, καὶ ὕδατος. Atque ab eadem cau[ſa] eſt, quòd Irenæus, lib. IV. c. LVII. vocat *temperame[n]tum calicis:* quod idem, lib. V. c. II. ſcribit: *Quan[do] miſtus calix, & fractus panis percipit verbum Dei, [fit] Euchariſtia ſanguinis & corporis Chriſti.* In Liturgia B[a]ſilii, pag. 57: ὁμοίως καὶ τὸ ποτήριον ἐκ τοῦ γεννήματος τ[ῆς] ἀμπέλου λαβὼν, κεράσας, εὐχαριστήσας, εὐλογήσας, ἁγιάσα[ς] &c. *Similiter poſtquam accepit calicem ex fructu vit[is,] miſcuit, gratias egit, benedixit, ſanctificavit,* &c. Grego[rius] Nyſſenus, orat. Catechet. c. XXXVII. t. III. pag. 10[?] Ἔστι ἐν τῇ βρώσει ἄρτος, ἐν δὲ τῇ πόσει τὸ ὕδωρ ἐφηδυσμέν[ον] τῷ οἴνῳ. *Eſt in cibo panis, in potu verò aqua vino exh[i]larata.* Idem tradit Liturg. Chryſoſt. p. 104. Idem e[t]iam docet Damaſcenus, lib. IV. c XIV. & alii plurim[i] tum Latini, tum Græci Patres. Rationem ſi cogno[ſ]cere cupias, Zonaras, ad Can. XXXII. Concilii in Tru[l]lo, p. 157. hanc eſſe dicit, quòd ex latere Chriſti in cruc[e] lanceâ aperto, exiverit aqua & ſanguis: Ἐπεὶ ἐν τῷ θεί[ῳ] πάθει, κενῶν τὸ οἰκεῖον αἷμα ὁ Κύριος νυγείσης λόγχῃ τ[ῆς] πλευρᾶς αὐτοῦ, οὐχ αἷμα μόνον, ἀλλὰ καὶ ὕδωρ ἐξήγαγεν, ἀναγ[καίως] πάντως τῇ ἐκκλησίᾳ νενόμισται ἐν τοῖς ἱεροῖς μυστ[η]ρίοις ὕδωρ τῷ οἴνῳ παρακιρνᾷν. *Quoniam in divina paſſi[o]ne, evacuans proprium ſanguinem Dominus, lanceâ ape[r]to latere ejus, non ſanguinem tantùm, ſed etiam aqua[m] eduxit, neceſſariò omnino Eccleſiæ viſum eſt, in divin[is] myſteriis aquam vino miſcendam eſſe.* Idem ad Can. XI[?] Carthag. pag. 427: Ἐπεὶ οὐχ αἷμα ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ δ[ε]σπότου ἐῤῥύη, ἀλλὰ καὶ ὕδωρ, διὰ τοῦτο ἀναγκαῖον τῷ προσφ[ε]ρομένῳ οἴνῳ εἰς τὰ θεῖα μυστήρια καὶ ὕδωρ συγκίρνασθα[ι]. *Quoniam non tantùm ſanguis ex latere Domini effluxit, ſed etiam aqua, propterea neceſſarium eſt, vino, quod o[f]fertur ad divina myſteria, aquam etiam admiſceri.* Ea[n]dem rationem ad hunc Canonem affert Balſamon, p[.] 653. Alii propter exemplum & præceptum Chriſti ho[c] faciendum aſſerunt, ut jam vidimus. Addimus hi[c] Conſtitut. Apoſtol. quarum lib. VIII. c. XII. pag. 102[?] hæc de Chriſto leguntur: Τὸ ποτήριον κεράσας ἐξ οἴνου καὶ ὕδατος, καὶ ἁγιάσας ἐπέδωκεν αὐτοῖς, λέγων. Πίετε ἐξ αὐτ[οῦ] πάντες. *Cùm calicem ex vino & aqua miſcuiſſet, & ſancti[]ficaſſet, tradidit eis, dicendo: Bibite ex hoc omnes.* Metro[]phanes Critopulus in Confeſſ. Eccleſ. Oriental. c. IX. p[.] 98: Παραλαμβάνεται δὲ καὶ ὕδωρ, ὅτι οὕτως ὁ Κύριος παρέδωκε. Δῆλον δὲ τῷ τὴν ἀρχαιοτάτην ἐκκλησίαν οὕτω[ς] ἐκδέξασθαι. *Aſſumitur verò etiam aqua, quoniam Domi[]nus ita tradidit. Manifeſtum verò id inde eſt, quia anti[]quiſſima Eccleſia ad eum modum accepit.* Pòſt affert lo[cu]m ex Juſtino Martyre, jam ſuprà productum. Quàm verò lubrico nitantur fundamento hæ rationes, pluri[]bu[s]

s docet doctissimus Hospinianus noster Hist. sacra-ent. part. I. lib. V. c. III. Nec illud sicco pede trans-ndum, Armenios arbitrari, Cœnam esse mero vino ministrandam. Patet hoc ex Canone Trullano XXII: Ἐπειδὴ εἰς γνῶσιν ἡμετέραν ἦλθεν, ὡς ἐν τῇ τῶν μενίων χώρᾳ, οἶνον μόνον ἐν τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ προσάγουσιν, ὕδωρ αὐτῷ μὴ μιγνύντες, &c. *Quoniam ad nostram cogni-nem pervenit, quod in Armeniorum regione vinum tan-m in sacra mensa offerunt, aquam illi non miscentes*, &c. tet ex Theophylacto, in cap. XIX. Johannis, p. 828: συνέδωσαν οἱ Ἀρμένιοι, οἱ μὴ παρακιρνῶντες ὕδωρ τῷ οἴ-ἐν τοῖς μυστηρίοις. *Confundantur Armenii, qui non ad-scent in mysteriis aquam vino.*

b. *An communio sub utraq; specie necessaria sit?* oc omnino affirmamus, & statuimus, fidelium nullos usu calicis debere secludi. Rationes præcipuæ sunt:

α. *Quia Christus ita instituit.* Quos enim jussit manducare, eos etiam omnes bibere jussit: *Bibite*, ait, *hoc omnes.* Apostoli totam repræsentarunt Ecclesiam: nc illud πάντες, omnes, universè ad omnes fideles rtinet, prout veteres uno ore docent, ut postmodum debimus. Paschasius etiam, lib. de corpore & san-ine Domini, c. XV. *Accipite*, inquit, *& bibite ex hoc nes, tam ministri, quàm & reliqui credentes. Hic est ix sanguinis mei, novi & æterni testamenti.*

β. *Quia sanctus Paulus hoc ipsum disertè docet:* enim quando Ecclesiam Corinthiacam, longè maxi-im partem ex laicis collectam, ab idololatria dehor-ur, sic eam compellat, 1. Cor. X. 14: Διόπερ ἀγαπητοί, φεύγετε ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρείας. Rationem subjicit 15. & 16. Similiter argumentatur v. 21. Idem patet I. Cor. XI. 23. Ἐγὼ γὰρ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ Κυρίου ὃ καὶ παρέ-κα ὑμῖν. Sequitur autem, v. 26. Ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν τοῦτον, &c. Hinc Lyranus in I. ad Cor. XI. *Fit hic ntio de duplici specie. Nam in primitiva Ecclesia sic da-tur fidelibus: sed propter periculum effusionis sanguinis dò datur tantùm sub specie panis.* Idem ad eum locum tat Dionysius Carthusianus.

γ. *Ratio idem evincit.* Ea est communio bono-m Ecclesiæ, quam in Symbolo profitemur, quamque ostolus nos apertè docet ad Ephes. IV. 4. I. Cor. X. . ad Gal. III. 28. Pertinent huc illa Chrysostomi, Ho-il. XVIII. in II. ad Cor. p. 646. Ἔστι δὲ ὅπου οὐδὲ διέστηκεν ὁ ρεὺς τοῦ ἀρχομένου· οἷον, ὅταν ἀπολαύειν δέῃ τῶν φρικτῶν στηρίων· ὁμοίως γὰρ πάντες ἀξιούμεθα τῶν αὐτῶν. *Interdum quicquam inter sacerdotem interest & eos, quibus eest: velut cùm tremenda mysteria percipienda sunt. què enim omnes ad ea admittimur.* Plura vide in voce ινωνία, n. II. 1. sub lit. c.

δ. *Constans judicium antiquitatis hoc disertè docet.* am annis ampliùs mille ducentis obtinuit consuetu-, ut non panis solùm, sed etiam calix laicis daretur. gnoscunt hoc etiam Pontificii. Alphonsus à Castro, . Eucharistia, hæresi XIII: *Argumentum hoc illi nego-deservit, ut credamus, non esse contra Evangelicam titutionem, Eucharistiam sub utraq; specie aliis, et-n laicis, porrigere: quod firmissimè fatemur. Nam im per multa secula sic apud omnes Catholicos usurpa-m esse, ex multorum sanctorum scriptis didicimus.* Aper-is Lindanus, Panopl. l. IV. cap. LVI: *Utraq; spe-s passim per Occidentem communicabatur diu post ea annum usq; millesimum ducentesimum.* Cassander de mmunione sub utraque specie: *Non puto demonstra-posse, totis mille amplius annis, in ulla Catholicæ Eccle-parte, sacro-sanctum hoc Eucharistiæ sacramentum a-er in sacra Synaxi è mensa Dominica fideli populo, quàm b utroque panis viniq; symbolo, administratum fuisse.* d videamus nunc, an id, quod adversarii nobis ultrò largiuntur, imò inviti fateri coguntur, antiquitatis ro-borari possit testimoniis. Justinus Martyr, Apol. II. pag 161: Οἱ καλούμενοι παρ' ἡμῖν διάκονοι, διδόασιν ἑκάστῳ τῶν παρόντων μεταλαβεῖν ἀπὸ τοῦ εὐχαριστηθέντος ἄρτου καὶ οἴνου καὶ ὕδατος. *Qui apud nos Diaconi vocantur, unicuiq; præsentium distribuunt, ut participet eum, in quo gratiæ actæ sunt, panem, vinum, & aquam.* Ignatius in epist. ad Philadelph. p. 93: Μία ἐστὶν ἡ σὰρξ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, καὶ ἓν αὐτοῦ τὸ αἷμα τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἐκχυθέν. Εἷς γὰρ ἄρτος τοῖς πᾶ-σιν ἐθρύφθη, καὶ ἓν ποτήριον τοῖς ὅλοις διενεμήθη. *Una est caro Domini Jesu Christi, & unus sanguis, qui pro nobis effusus est: unus item panis omnibus fractus, & unus calix omnibus distributus.* Basilius M. epist. CXLI. pag. 319: Τρώγομεν αὐτοῦ τὴν σάρκα, πίνομεν αὐτοῦ τὸ αἷμα. *Carnem ejus edimus, & sanguinem ejus bibimus.* Athanasius, Apol. II. ad Imperat. Constant. t. I. pag. 732: Οὗτος ὁ τρόπος τούτου τοῦ ποτηρίου (τῆς εὐχαριστίας) μόνος, ἄλλος οὐδείς· τοῦτο ὑμεῖς νομίμως προπίνετε τοῖς λαοῖς. *Hic unus ujus ca-licis* (Eucharistiæ,) *& præter eum nullus alius: illum vos legitimè propinatis populis.* Chrysostomus, Hom. XVIII. in II. ad Corinthios, pag 647: Ἔστι δὲ καὶ ὅπου οὐδὲ διέστηκεν ὁ ἱερεὺς τοῦ ἀρχομένου, οἷον, ὅταν ἀπολαύειν δέῃ τῶν φρικτῶν μυστηρίων. Ὁμοίως γὰρ ἀξιούμεθα τῶν αὐτῶν· οὐ καθάπερ ἐπὶ τῆς παλαιᾶς τὰ μὲν ὁ ἱερεὺς ἤσθιε, τὰ δὲ ὁ ἀρχό-μενος, καὶ θέμις οὐκ ἦν τῷ λαῷ μετέχειν ὧν μετεῖχεν ὁ ἱερεύς. Ἀλλ' οὐ νῦν, ἀλλὰ πᾶσιν ἓν σῶμα πρόκειται καὶ ποτήριον ἕν. *Interdum autem ne quidquam quidem inter sacerdotem interest, & eos, quibus præest, velut cum tremenda mysteria percipienda sunt: æquè enim omnes ad ea admit-timur: non quemadmodum in Veteri Testamento alia sa-cerdos, alia subditus edebat, nec plebi fas erat iis vesci, quibus sacerdos vescebatur; nunc autem secus se res habet; omnibus siquidem unum corpus, & unum poculum propo-nitur.* Theodoretus, quæst. LII. in I. Regum, pag. 253. dicit, Davidem sanctorum participem, præfi-gurasse τὴν πᾶσι προτιθεμένην ταῖς εὐσεβέσι τράπεζαν μυστικήν. Οὐ γὰρ οἱ ἱερώμενοι μόνοι μεταλαμβάνουσι τοῦ δε-σποτικοῦ σώματός τε καὶ αἵματος, ἀλλὰ πάντες οἱ τετυχηκό-τες τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, *mysticam mensam piis omnibus proponendam. Non enim ii soli qui sunt consecrati, sunt partipes dominici corporis & sanguinis, sed omnes, qui sanctum consecuti sunt Baptismum.* Idem, Dialog. I. Μία πᾶσι μυστικὴ προτίθεται τράπεζα καὶ τῶν πιστευόντων ἕκαστος ἴσης ἀπολαύει μερίδος. *Una omnibus mystica pro-ponitur mensa, & credentium quivis æqualem sumit por-tionem.* Iterum Chrysostomus, Homil. XXXII. in Matth. pag. 223: Τὸ αὐτὸ ποτὸν ἅπασι δέδοται· μᾶλλον δὲ οὐ μόνον τὸ αὐτὸ ποτόν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἑνὸς ποτηρίου πίνειν ποιή-σας ἡμᾶς, &c. *Idem potus omnibus datus est: imo potiùs non solum idem potus, verùm etiam ex uno poculo nos bi-bere facit*, &c. Idem, lib. III. de sacerdotio, t. VI. p. 16. interrogat, Ὅταν ἴδῃς πάντας ἐκείνῳ τῷ τιμίῳ φοινισ-σομένους αἵματι, ἆρα ἔτι μετὰ ἀνθρώπων εἶναι νομίζεις; *Quan-do omnes videris illo precioso sanguine rubentes, num ad-huc te cum hominibus stare existimas?* Loquitur de iis, qui ex benedicto calice bibunt: at omnes ex eo bibe-re eo significat, quia πάντας φοινίσσεσθαι dicit. Grego-rius Nazianzenus, orat. XL. pag. 660. quemlibet bapti-zatum, Baptismi recordatione ad eleemosynam exci-tari, & dicit: Αἰδέσθητι τὸν ἄρτον οὗ μετείληφας· τὸ ποτήριον, οὗ κεκοινώνηκας τοῖς Χριστοῦ πάθεσι τελειούμενος. *Reverere panem, cujus factus es particeps: poculum, quod accepisti, cum Christi passionibus initiareris.* Theophylactus in I. Cor. XI. p. 259: Πῶς αὐτὸς μόνος πίνεις, καὶ μεθύεις, τοῦ φρικτοῦ ποτηρίου πᾶσιν ἐπίσης δοθέντος; *Quomodo tu solus bibis & inebriaris, tremendo isto calice omnibus ex æquo tradito?* Eandem consuetudinem; ut infinita alia quæ præterea afferri possent, & ab aliis studiosè collecta

sunt,

sunt, omittamus; Ecclesia Græca hodierno adhuc die constantissimè retinet. Patet hoc ex Confessione Critopuli, cujus verba cap.IX. hæc sunt: Μετέχουσι δὲ πάντες ἑκατέρου εἴδους τῶν ἐν τῇ δεσποτικῇ τραπέζῃ· τοῦτ᾽ ἄρτου φημὶ καὶ τοῦ ποτηρίου· ἐκκλησιαστικοί τε καὶ λαϊκοὶ, ἄνδρες καὶ γυναῖκες. *Omnes porrò eorum, quæ in mensa Dominica sunt, utramque speciem participant; panis, inquam, & calicis, tam ecclesiastici quàm laici, tam viri quàm fœminæ.* Meritò igitur Cassander, lib. de Communione sub utraque specie: *Cur non in eum ritum potiùs convenimus, quem Christus instituit, Apostolus tradidit, Ecclesia universa tot seculis tenuit, Orientalis verò universa, atque inprimis insignis illa Æthiopica Ecclesia, in hunc usque diem constanter retinet?*

c. *Utrùm necesse sit, panem & vinum seorsum sumi, an verò sufficiat intincta?* Intincta est panis tinctus in vino, quem utriusque symboli locum obtinere posse, aliqui veterum putârunt. De hac minimè rejicienda sententia Julii, qui eo ipso anno factus est urbis episcopus, quo mortuus est Constantinus. Verba Julii Papæ ad Ægypti Episcopos hæc sunt, apud Gratianum Decret.part.III.de Consecr.dist.II.Can. Cùm omne: *Audivimus quosdam schismatica ambitione detentos, contra divinos ordines, & Apostolicas institutiones, intinctam Eucharistiam populis, pro complemento communionis, porrigere: quod quàm sit Evangelicæ & Apostolicæ doctrinæ contrarium, & consuetudini Ecclesiasticæ adversum, non difficilè ab ipso fonte veritatis probabitur, à quo ordinata ipsa sacramentorum mysteria processerunt.* Hæc autem consuetudo primùm cœpisse videtur ab ægris, qui panem siccum deglutire non possunt. Unde, ut Dionysius Alexandrinus apud Eusebium, hist. Eccles. lib. VI. c.XLIV. p.70. b. refert, Serapioni seni extrema agenti portio Eucharistiæ madefactæ data est. Ac puella à Diabolo vexata, quæ; ut Prosper Aquitanicus narrat de promiss. & prædict.Dei dimid. temp. c.VI; *dies jejunârat octoginta duos, brevem particulam corporis Domini tinctam à sacerdote percepit.* Circa annum verò nongentesimum mos iste etiam in sanis cœpit frequentari. Ac primùm in Monasteriis. Docent hoc Instituta Cluniacensium, lib.II. c. XXXV. de sacerdote hebdomadario: *Quantis ipsum corpus sacerdos dederit, singulis sanguini intingit: quanquam sit contra usum aliarum Ecclesiarum, quia quidam, maximè novitii nostri, adeò sunt rudes, ut si sanguinem ita separatum accipiant, quandam negligentiam incurrerent.* Postea verò etiam in parœciis consuetudo recepta fuit. Hinc Ivo Carnotensis de divinis officiis: *Non, juxta Concilii Toletani definitionem, intincto pane, sed seorsum corpore, seorsum sanguine communicet. Excepto populo, quem intincto pane, non autoritate, sed summa necessitate, timoris sanguinis Christi effusionis, permittitur communicare.* En causam, ob quam calix populo in Concilio Constantiensi postmodum fuit ereptus. Interim hæc consuetudo non ab omnibus probabatur. Hoc ostendit Joannes Micrologus, (qui Gregorii VII. & Anselmi Lucensis temporibus vixit) c. XIX: *Non est authenticum, quòd quidam corpus Domini intingunt, & intinctum pro complemento communionis populo distribuunt,* &c. Plura vide apud Hospinianum de sacramentis, part. I. lib.IV. c.VI. & apud Vossium, Disput. XXIII. thesi VII.

III. *Forma est unio seu conjunctio signorum cum re signata,* talis nimirum, qualis ipsa sacramentorum natura est. In hac igitur conjunctione mutatio signorum tota est sacramentalis, id est, panis & vinum mutantur quoad usum tantùm, non quoad substantiam. Atque hoc primùm autoritatibus, deinde rationibus ex antiquitate petitis confirmabimus.

α. *Autoritates sunt.* Clemens Alex. Pædag. lib.I c.II. pag.158. clarissimè docet, vinum post consecrati nem mansisse vinum, ac proinde suam non mutâsse su stantiam. Ὅτι δὲ οἶνος ἦν τὸ εὐλογηθὲν, ἀπέδειξε πρὸς τ μαθητὰς, λέγων. Οὐ μὴ πίω ἐκ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλ ταύτης, &c. ἀλλ᾽ ὅτιγε οἶνος ἦν τὸ πινόμενον πρὸς τοῦ Κυρί πάλιν αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ λέγει, τὴν Ἰουδαίων ἐπονειδίζων σκληρ καρδίαν. Ἦλθε γάρ φησιν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ λέγουσιν ἰ ἄνθρωπος φάγος καὶ οἰνοπότης. *Vinum autem fuisse, qu benedictum est, ostendit, discipulis dicens: Non bibam fructu vitis hujus, &c. sed quod vinum fuerit, quod bib batur à Domino, iterum ipse de se ipso dicit, Judæoru cordis duritiam reprehendens: Venit enim,* inquit, *fil hominis, & dicunt, Ecce homo vorax, & potor vini.* H ipsum, si quisquam alius ex veteribus, ita claris & stinctis proponit verbis Theodoretus, ut, si vel h ipso tempore in Ecclesia viveret reformata, clariorib non posset. Cùm enim Dial. II. p. 85. Eranistes vel ex Theodoreti verbis, de symbolis Dominici corpo & sanguinis, concludere. *Dominicum corpus post ascens nem in divinam substantiam mutatum esse.* Theodoret respondet: Ἑάλως αἷς ὕφηνες ἄρκυσιν· οὐδὲ γὰρ μετὰ τὸν ἁγι σμὸν τὰ μυστικὰ σύμβολα τῆς οἰκείας ἐξίσταται φύσεως, μέ γὰρ ἐπὶ τῆς προτέρας οὐσίας, καὶ τοῦ σχήματος, καὶ τοῦ εἴδους, ὁρατά ἐστι, καὶ ἁπτὰ, οἷα καὶ πρότερον ἦν· νοεῖται δὲ ἅπερ ἐγένε καὶ πιστεύεται, καὶ προσκυνεῖται, ὡς ἐκεῖνα ὄντα ἅπερ πιστεύετ *Retibus, quæ ipse texuisti, captus es: neque enim symb mystica post sanctificationem recedunt à sua natura: m nent enim in priore substantia, & figura, & forma, & deri tangique possunt, qualia etiam priùs erant: intelligu tur autem ea esse, quæ facta sunt, & creduntur, & a rantur, ut quæ illa sint, quæ creduntur* Nihil potuit c rius dici. φύσιν appellat proprietatem naturæ, quæ n stat sine substantia. Ideò Græcis, cùm de hac re l quuntur, φύσις & οὐσία idem est. Ita Theodoretus ἐξίστασθαι τῆς φύσεως, & μένειν ἐπὶ τῆς προτέρας οὐσίας p eodem dixit: quæ & commutare inter se potuisset, cendo, οὐ τῆς οἰκείας ἐξίσταται οὐσίας, μένει γὰρ ἐπὶ τῆς π τέρας φύσεως. Idem, Dial. I. vocem φύσις ita posuit *substantia panis & vini,* cùm scripsit, quòd Christus ὁρώμενα σύμβολα τῇ τοῦ σώματος καὶ αἵματος προσηγο τετίμηκεν, οὐ τὴν φύσιν μεταβαλὼν, ἀλλὰ τὴν χάριν τῇ φύ προστεθεικὼς, *non naturam, sive substantiam mutando, gratiam substantiæ adjiciendo, visibilia symbola corporis sanguinis appellatione honoravit:* pag. 18. Ephraim Antiochiæ Patriarcha, in Bibliotheca Photii, C CCXXIX. p.793. dixit ἐξίστασθαι τῆς οὐσίας, quod The doretus ἐξίστασθαι τῆς φύσεως, æquè atque ille disertis expressis verbis negans corpus Christi, quod in Euch ristia sumitur, visibilem panis substantiam admitte Sic enim scribit: Οὕτω καὶ τὸ παρὰ τῶν πιστῶν λαμβανόμ σῶμα Χριστοῦ, καὶ τῆς αἰσθητῆς οὐσίας οὐκ ἐξίσταται, καὶ τῆς νοη ἀδιαίρετον μένει χάριτος. *Ad hunc modum & corpus Ch sti, quod à fidelibus sumitur, & sensili substantia sua n excidit, nec separatum manet à gratia intelligibili.* Andre Schottus, Antverpian. cùm videret hæc Transsubsta tiationis dogma evertere, verba, τῆς αἰσθητῆς οὐσίας ἐξίσταται, non sine insigni audacia, vertit, *sensibilis sentiæ non cognoscitur.* Judicet Lector quid talibus t buendum interpretibus. De aqua Baptismi ide Ephraimus subjicit, eam non perdere propriam & se sibilem substantiam, quamvis gratiam acquirat spiri lem. Καὶ τὸ βάπτισμα δὲ πνευματικὸν ὅλον γινόμενον, κ ὑπάρχον, καὶ τὸ ἴδιον τῆς αἰσθητῆς οὐσίας, τοῦ ὕδατος λέγω, δ σώζει, καὶ ὃ γέγονεν οὐκ ἀπώλεσεν. Hæc idem Schottus pervertit: *Et spiritualis baptismus, totum factum est uni existens, hocque substantiæ sensibilis proprium est, per quam, inquam, salvat, & quod factum est non per*

Qu

aſi verò non ita ſint reddenda: *Et baptiſmus verò, totus ſpiritualis eſt factus, & unus eſt, proprietatem bilis ſubſtantiæ, aquæ dico, retinet, & quod fuit, non ſit.* φύσιν Clemens Alexandr. dixit pro οὐσίᾳ, in fragnto, vel Eclogis librorum Stromateon, qui deſidetur, ubi de Baptiſmo loquitur, *deteriorem ſimul ſubtiam aquæ recipere*, eum dicit, *& accipere ſanctificaem gratiæ.* Οὕτως, inquit, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸ ἐξορκιζόμε- καὶ τὸ βάπτισμα γιγνόμενον, οὐ μόνον χωρεῖ τὸ χεῖρον, ἀλ- καὶ ἁγιασμὸν προσλαμβάνει. Ita φύσιν accipit pro οὐσίᾳ ſſenus, cùm in Oratione Catechetica φύσιν panis it μεταστοιχειοῦσθαι. Victor, Antiochenus Presbyter, narratione in Marcum, ad illa, *Cœnantibus illis,* ὁ δέ, φησι, διδάσκει ἡμᾶς μὴ πρὸς τὴν φύσιν ἀφορᾶν προκειμένων, ἀλλὰ διὰ τῆς γινομένης ἐπ' αὐτοῖς εὐχαρι- ταῦτα ἐκεῖνα εἶναι πιστεύειν. *Alius, inquit, docet nos, ad naturam eorum, quæ in menſa propoſita ſunt, reſpi- ; ſed per benedictionem, quæ ſuper illis fit, credere ea eſſe*, nempe corpus & ſanguinem Chriſti. Hoc eſt nè, quod in Nicæni Concilii actis dixit Gelaſius Cyenus, parte II. pag. 173. Μὴ τῷ προκειμένῳ ἄρτῳ καὶ τῷ ηρίῳ ταπεινῶς προσέχωμεν, ἀλλ' ὑψώσαντες ἡμῶν τὴν νοιαν πιστεύσωμεν κεῖσθαι ἐπὶ τῆς τραπέζης τοῦ Θεοῦ τὸν α αἴροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. *Ne ad propoſitum em & calicem ſimpliciter reſpiciamus, ſed mente noſtra ata credamus jacere in menſa agnum Dei, qui tollit catum mundi.* Sed omnium Græcorum manifeſtiſè Damaſcenus lib. IV. Orthod. fidei, cap. XIV. . 318. negavit naturam panis mutari aut aboleri, eam manere affirmat: Οὕτω καὶ ὁ ἄρτος τῆς κοινωνίας, ἄρτος λιτός ἐστιν, ἀλλ' ἡνωμένος θεότητι. Σῶμα δὲ ἡνω- ον θεότητι, οὐ μία φύσις ἐστίν, ἀλλὰ μία μὲν τοῦ σώματος, τῆς δὲ ἡνωμένης αὐτῷ θεότητος ἑτέρα· ὥστε τὸ συναμ- τερον, οὐ μία φύσις, ἀλλὰ δύο. *Sic etiam panis comnionis, non eſt panis ſimplex, ſed unitus divinitati. rpus autem unitum divinitati, non eſt una natura, una quidem eſt corporis, unitæ verò ei divinitatis ala: adeò ut amborum ſimul non ſit una natura, ſed duæ.* deamus ad Theodoretum. Agnoſcit ille fieri μετα- λὴν in hoc myſterio ſpecierum viſibilium panis & i, Dial. I. pag. 17. & 18. Cùm enim inſtruendum ſuſceperit minùs rectè de his ſentientem, myſterum naturam ut apertiùs ipſi declararet, præcipuam eram poſuit. Introducit igitur in eo colloquio Orodoxum docentem eum, qui à fide eſſet alienior, omodo Chriſtus in inſtitutione Sacramenti corporis ſanguinis ſui ſub panis & vini ſymbolis, nomina iſta er ſe permutaverit, ac corpori quidem nomen ſymli dederit, & vice verſa, ſymbolo corporis, &c. rba Græca ita habent: Ὁ δέ γε σωτὴρ ὁ ἡμέτερος ἐ- ναξε τὰ ὀνόματα, καὶ τῷ μὲν σώματι τὸ τοῦ συμβόλου τέ- κεν ὄνομα· τῷ δὲ συμβόλῳ τὸ τοῦ σώματος· οὕτως ἄμπε- ν ἑαυτὸν ὀνομάσας, αἷμα τὸ σύμβολον προσηγόρευσε. *lvator autem noſter nomina permutavit, & corpori idem ſymboli nomen impoſuit: ſymbolo verò corporis non. Sic vitem ſeipſum cùm nominâſſet, ſanguinis nomen nbolo tribuit.* Dicit ad hæc Eroniſtes, ſe dictis aſtiri, ſed cauſſam quærere τῆς τῶν ὀνομάτων ἐναλλα- ς, *permutationis nominum.* Reſpondet Orthodos: Δῆλος ὁ σκοπὸς τοῖς τὰ θεῖα μεμυημένοις. Ἠβούλη- το γὰρ τοὺς τῶν θείων μυστηρίων μεταλαγχάνοντας, μὴ τῇ φύ- τῶν βλεπομένων προσέχειν, ἀλλὰ διὰ τῆς τῶν ὀνομάτων λαγῆς, πιστεύειν τῇ ἐκ τῆς χάριτος γεγενημένῃ μετα- λῇ. *Manifeſtus eſt ſcopus iis, qui divinis myſteriis ſunt itiati. Volebat enim eos, qui divinis myſteriis particint, non attendere naturam eorum quæ cernuntur, ſed r nominum mutationem mutationi illi fidem adhibere, æ per gratiam*, vel *ex gratia facta eſt.* Quænam verò eſſet illa μεταβολή, & quomodo fieret, utrum adjectione, an detractione, an converſione, verbis continuò ſubjectis ſic explicat: Ὁ γὰρ δὴ τὸ φύσει σῶμα σῖτον καὶ ἄρτον προσαγορεύσας, καὶ αὖ πάλιν ἑαυτὸν ἄμπελον ὀνομάσας, οὗτος τὰ ὁρώμενα σύμβολα τῇ τοῦ σώματος καὶ αἵματος προσηγορίᾳ τετίμηκεν, οὐ τὴν φύσιν μεταβαλών, ἀλλὰ τὴν χάριν τῇ φύσει προστεθεικώς. *Qui enim corpus naturale frumentum & panem appellavit, & vitem rurſus ſe ipſum nominavit, is viſibilia ſymbola appellatione corporis & ſanguinis honoravit, non naturam mutando, ſed naturæ gratiam addendo.* Ergo, Theodoreto docente, adjectione gratiæ ad ſpecies, ſive ſubſtantias panis & vini viſibiles, tota ea mutatio conſtat, non naturæ ipſius, ſive ſubſtantiæ converſione. Iterum Victor Antiochenus ad illa Marci. Et cœnantibus illis: Συγκαθιστάμενος ὡς Θεὸς ταῖς ἡμετέραις ἀσθενείαις, ἐνίησι τοῖς προκειμένοις τὴν δύναμιν ζωῆς, καὶ μεθίστησιν αὐτὰ πρὸς ἐνέργειαν τῆς ἑαυτοῦ σαρκός, ἵνα εἰς μέθεξιν ζωοποιὸν ἔχωμεν αὐτά. *Ut Deus ſeſe accommodans noſtris infirmitatibus, immittit propoſitis virtutem vitæ, & ea transmutat in efficaciam ipſius carnis, ut in participationem vivificam ea habeamus.* Ecce δύναμις ζωῆς, ecce ἐνέργεια τῆς σαρκὸς Chriſti, quæ in Sacramento eſt, & in quam converſæ ſunt ſpecies viſibiles, ſub quibus latet gratia inviſibilis, quæ illam δύναμιν ζωῆς efficit, & efficaciam corporis Chriſti largitur. Epiphanius in Ancorato hanc corporis Dominici virtutem, quæ in pane Euchariſtiæ eſt, vocavit δύναμιν ἄρτου, quæ eadem eſt, & δύναμις σώματος. Nam & *ſacramentum panis* dicebatur idem, & *ſacramentum corporis.* Ἐνταῦθα δὲ ἐν Χριστῷ ἰσχυροποιουμένων τῆς δυνάμεως τοῦ ἄρτου, καὶ τῆς τοῦ ὕδατος ἰσχύος, ἵνα οὐκ ἄρτος ἡμῖν γένηται δύναμις ἄρτου. *Hic verò in Chriſto panis virtute, & aquæ vi corroboratis, ut non panis ſit nobis virtus, ſed virtus quæ in pane eſt.* Quam δύναμιν ἄρτου hic appellavit, in ſequentibus δύναμιν ἐν ἄρτῳ appellat; Καὶ βρῶσις μὲν ὁ ἄρτος, inquit, ἡ δὲ δύναμις ἐν αὐτῷ εἰς ζωογόνησιν. *Et cibus quidem panis eſt, virtus verò quæ in eo eſt, ad vitam generandam efficax eſt*, nempe æternam. Cùm verò totum Sacramentum Euchariſtiæ in ἄρτον & δύναμιν dividit, clarè oſtendit, ſe panem in eo agnoviſſe cum virtute pani adjuncta, quæ & *virtus ſacramenti* paſſim vocatur à Latinis Patribus. Idem, in Ancorato pag. 492. panem & δύναμιν in Euchariſtia diſtinguit, & panem quidem τὸ στρογγυλοειδὲς καὶ ἀναίσθητον vocavit, *rotundum & ſenſus expers.* At illam ipſam, inquit, ſenſu caſſam & brutam materiam, ſuum eſſe corpus pronunciavit Chriſtus, ſed ὡς πρὸς τὴν δύναμιν hoc dixit, & τῇ χάριτι. Locus ille Epiphanii, propter vitioſam interpunctionem hodie non intelligitur. Non enim illa verba, ὡς πρὸς τὴν δύναμιν connectenda ſunt cum antecedentibus, ſed cum ſequentibus, hoc modo: Καὶ εὐχαριστήσας εἶπε, τοῦτό μου ἐστὶ τόδε· καὶ ὁρῶμεν, ὅτι οὐκ ἴσον ἐστίν, οὐδὲ ὅμοιον, οὐ τῇ ἐνσάρκῳ εἰκόνι, οὐ τῇ ἀοράτῳ θεότητι, οὐ τοῖς χαρακτῆρσι τῶν μελῶν. Τὸ μὲν γάρ ἐστι στρογγυλοειδές, καὶ ἀναίσθητον. Ὡς πρὸς τὴν δύναμιν καὶ ἠθέλησε χάριτι εἰπεῖν, τοῦτό μου ἐστὶ τόδε, καὶ οὐδεὶς ἀπιστεῖ τῷ λόγῳ. *Et cùm gratias egiſſet, dixit, Hoc meum iſtud eſt. Et videmus, quòd nec par eſt, nec ſimile aut corporeæ figuræ, aut inviſibili divinitati, nec lineamentis membrorum. Hoc enim rotundum & ſenſus expers. Quantum ad virtutem, & dicere gratiâ voluit, Hoc meum iſtud eſt; & nemo non fidem habet ſermoni.* Vix alius præſtantior eſt locus in tota Patrum antiquitate, nec illuſtrior refutandæ ſententiæ de Transſubſtantiatione. Illud, cui Chriſtus benedixit, cùm inſtitueret ſacramentum corporis & ſanguinis ſui, non ſimile eſt, inquit, nec ullo modo æquale aſſumptæ carnis figuræ, aut inviſibili divinitati, nec membrorum lineamentis. Res rotunda eſt & bruta, de

qua

qua tamen dicere voluit Dominus, *Hoc est corpus meum.* Quomodo hoc dixit? ὡς πρὸς τὴν δύναμιν, καὶ χάριτι. Ergo δυνάμει corpus est Christi hic panis, & χάριτι, non reipsa, nec in veritate. De hoc Epiphanii loco etiam illud observandum est, esse viros doctos, qui, partium studio abrepti, aliis persuadere nitantur, jam Epiphanii ætate, qui ante annum Christi quadringentesimum vixit, *oblatarum minutias* in S. Cœnæ usu obtinuisse: ut qui eas appellet ἄρτον στρογγυλοειδῆ καὶ ἀναίσθητον, hoc est, ut illi interpretantur, *figuræ circularis*, adeòque exiguum, ut sensibus percipi vix possit. Sed toto cœlo errant. Quippe quæstio erat, quo pacto dicatur homo ad imaginem Dei conditus, cùm is corporeus, Deus autem spiritus sit. Negat igitur Epiphanius, obstare quicquam, quò minùs homo sit figura Dei, utcunque sit corporeus. Nam & panem Dominicum esse Domini figuram, & tamen esse ἀναίσθητον, utpote inanimum quid: cùm Christus contrà non solùm sensu præditus sit, sed totus sensus; utpote non modò homo verus, sed etiam verus Deus, semper movens, semper operans. Nec στρογγύλον vel στρογγυλοειδὲς notat illud, quod circularis est figuræ, sed sphæricæ & rotundæ, vel potiùs teretis, hoc est, oblongæ & rotundæ. Veteres Glossæ: Στρογγύλον, *globosus, rotundus, teres.* Στρογγυλίζω, *conrotundo, rotundo.* Στρογγυλότης, *rotunditas.* Mirus verò hominum stupor, cùm pro sua sententia adducere non verentur Patrem Græcum: cùm nihil certius sit, quàm Græcos ab aliquot retrò seculis ad hæc usque tempora urgere necessitatem panis fermentati: quales sanè hostiolarum minutiæ non sunt.

β. *Rationes præcipuæ sunt:*

a. *Quia soli fideles participes fiunt corporis & sanguinis Christi.* Si panis & vinum mutarentur in corpus & sanguinem Christi, omnes communicantes corporis & sanguinis Domini fierent participes. In primitiva Ecclesia, cùm Diaconus traderet panem fidelibus, dicebat, Δέχου τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, *accipe corpus Christi*, & respondebat qui accipiebat, Ἀμὴν, *amen.* Hunc ritum descriptum habes in voce Ἀμὴν, num. II. Fides igitur accipientis efficiebat, ut verè corpus illi esset, quod accipiebat, non consecratio, vel benedictio, nec verborum Christi pronunciatio. Hinc Justinus, Apolog. II. scribit, nullum ad S. mensæ participationem recipi tum solitum, nisi qui crederet illa omnia esse vera, quæ docebantur de veritate corporis & sanguinis Christi in eo sacramento. Καὶ ἡ τροφὴ αὕτη, inquit pag. 162, καλεῖται παρ᾽ ἡμῖν εὐχαριστία, ἧς οὐδενὶ ἄλλῳ μετασχεῖν ἐξόν ἐστιν, ἢ τῷ πιστεύοντι ἀληθῆ εἶναι τὰ δεδιδαγμένα ὑφ᾽ ἡμῶν. *Atque alimentum hoc vocatur apud nos Eucharistia, quod nulli alii participare licet, quàm veram esse doctrinam nostram credenti.* Chrysostomus lib. III. de sacerdotio, t. VI. pag. 16: Ὢ τοῦ θαύματος! ὁ μετὰ τοῦ πατρὸς ἄνω καθήμενος, κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην ταῖς ἁπάντων κατέχεται χερσὶ, καὶ δίδωσιν αὑτὸν τοῖς βουλομένοις περιπτύξασθαι καὶ περιλαβεῖν· ποιοῦσι δὲ τοῦτο πάντες διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς πίστεως. *O miraculum! qui cum Patre sursum sedet, illo ipso temporis articulo* (quando Eucharistia celebratur) *omnium manibus tenetur, ac se ipsum tradit volentibus ipsum excipere ac complecti.* Sequentia, ex interpretatione Germani Brixii, & emendatione Frontonis Ducæi, ita redduntur: *Fit autem id nullis præstigiis, sed apertis & circumspicientibus circumstantium omnium oculis.* En quid μετουσίας patroni non audeant. Quasi verò Græca non id velint: *Faciunt autem hoc omnes oculis fidei.* Victor Antiochenus, enarratione in Marcum: Ἡ γὰρ ἐπὶ τούτοις γινομένοις πίστις ὁμοῦ τε τῶν πλ θέντων ὁμολογίαν ἔχει, καὶ τὴν μετουσίαν τῆς ἀφέσεως ῥίζεται τοῖς πιστεύουσι. *Fides enim ad ea, quæ fiunt in sacramentis, simul confessionem habet eorum, quæ im ta sunt, & credentibus peccatorum veniam largi* Quæ sint ea γινόμενα, ad quæ fides requiritur, ex consequitur in credentes peccatorum remissio, in p cedentibus explicavit. Nempe, ὅτι τοῦ ἄρτου προτ τος μετὰ τὴν εὐχαριστίαν, *quòd pane post gratiarum a nem proposito, existimare oportet, ejus esse corpus; ejus participes fieri. Oportere* τὸ ποτήριον ἐν τάξει αἵ τος ἡγεῖσθαι, *calicem pro sanguine ejus ducere.* Id ad Marci XIV: Καὶ μὴ ἀμφιβάλλῃς, ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀλη αὐτοῦ λέγοντος· δέχου δὲ μᾶλλον ἐν πίστει τοῦ Σωτῆρος λόγον· ἀλήθεια γὰρ ὢν, οὐ ψεύδεται. *Et ne dubites hoc rum esse, cùm ipse dicat: suscipe verò potiùs fide Sal toris sermonem: cùm enim veritas sit, non menti* Hinc, cùm vera fide corpus & sanguis Domini in Cœnæ usu percipiantur, illud veterum ἄνω τὰς κ δίας, *sursum corda.* Chrysostomus, Homil. LXX t. VI. seu Homil. V. de Pœnitentia: sacerdos, quan sacra symbola erant accipienda, clamabat: Ἄνω σ μεν ἡμῶν τὸν νοῦν καὶ τὰς καρδίας. *Sursum tollamus m tem nostram & corda.* Fideles respondebant: Ἔχο πρὸς τὸν Κύριον. *Attollimus ad Dominum.* Cyrillus A xandr. Catech. Νεοφωτ. V. pag. 215. Sacerdos β *clamat,* Ἄνω τὰς καρδίας, *sursum corda.* Fideles spondent: Ἔχομεν πρὸς τὸν Κύριον. Ita in Liturgia filii, p. 53. & Chrysostomi, p. 95: Ἄνω σχῶμεν τὰς κ δίας. Ὁ χορός. Ἔχομεν πρὸς τὸν Κύριον.

b. *Quia panis in Eucharistia post consecra nem est corruptibilis.* Cùm autem sit corruptibil sequitur necessariò, non esse verum corpus Chri ac proinde quoad substantiam non mutari. In Græ tempore Alexii Angeli disputatum est, utrum cor ptibile esset, an incorruptibile? Opinio prior j obtinuerat sub Georgio Xiphilino, Patriarcha Co stantinopolitano, eamque etiam defendit succes ejus in sede Johannes Comatenus. Primum ejus pinionis autorem fuisse tradit Nicetas, lib. III. de stis Alexii Angeli, Monachum quendam Sicidite Quæstionem illam ita proponit: Εἰ τὸ μεταλαμβα μενον ἅγιον σῶμα Χριστοῦ ἄφθαρτόν ἐστιν, ὁποῖον μετὰ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν, εἴτε φθαρτὸν, ὡς πρὸ τοῦ πάθο *An sanctum corpus Christi, quod accipitur* in Eucharist *incorruptibile est, quale est post passionem & resurrect nem, an corruptibile, quale fuit ante passionem?* Qui i corruptibile esse contendebant, divinorum sacrame torum perceptionem quasi commemorationem e ajebant & recordationem non solùm passionis, sed iam resurrectionis Christi. Inde argumentabantu quicunque vel particulam ejus acciperet, eum ac pere totum. Qui contrariam sententiam tuebant de corruptibilitate, affirmabant, in hoc sacramen non esse memoriam resurrectionis, sed solius passi nis ac mortis. Atque ideò non totum sumi Christu sed ejus duntaxat particulam. Incorruptibilitatis d fensores allegabant Chrysostomum, dicentem, li III. de sacerdotio, pag. 16: Ὁ μετὰ τοῦ πατρὸς ἄνω κ θήμενος, ταῖς ἁπάντων κατέχεται χερσί. *Qui cum P tre sursum sedet, omnibus manibus tenetur.* Integrum l cum habes paulò antè, sub lit. a. Sumitur corpus Chri sti, qui ad dextram Patris sedet, sed spiritualiter, n corporaliter. Non potest corporaliter sumi, quia ca ejus edenda est, qualis in cruce pro nobis fracta fui cum illius carnis figura in pane detur fidelibus, non ca ipsa. Hæc etiam Chrysost. verba afferebant: Ἤνθησ ἐν τῷ νόμῳ, ηὔξησεν ἐν τοῖς προφήταις, ὡρίμασεν ἐν τῷ σταυ ἐσθίετ

ίεται μετὰ τὴν ἀνάςασιν. *Floruit in lege, crevit in ophetis, maturuit in cruce, comeditur post resurrectiom.* Hæc omnia figuratè ab illo Patre dicuntur. Et rum quidem est, manducari post resurrectionem, l spiritaliter quantum ad corpus ipsum, corporaer verò quantum ad signum, id est, panem, qui figura rnis ejus est. Ita Patres alii dixere, τὸ λόγον τῦ Θεῦ ίεσθαι, non propriè, sed impropriè: non enim pot edi Deus Verbum, nec dentibus conteri.

c. *Quia constans erat opinio, sacræ Cœnæ paripatione solvi jejunium.* Hinc patet, veteres agnoſſe, in S. Cœna non cœlestem tantùm, sed etiam terſtrem rem esse. Ea de caussa diebus Dominicis, quiıs non jejunabant, matutino tempore Eucharistiam lebrabant. Jejuniorum diebus, prout ea essent lonora, vel breviora, quâ horâ erant finienda, eâ conɜniebant ad conventum Ecclesiasticum, & sacramenrum communionem, quâ acceptâ, jejunium solveıtur. In stationibus, hoc est, jejuniis ordinariis κῳ]αγμένοις sextæ & quartæ feriæ, quia horâ nonâ finieıntur, ideo etiam horâ eâdem ad synaxin veniebant, ɔn priùs quidquam gustaturi cibi, aut potus. Pruntius, qui vixit seculo sexto, Peristeph. Hymno VI. martyrio Fructuosi, pag. 118.

Quosdam de populo videt sacerdos
Libandum sibi poculum offerentes:
Jejunamus, ait, recuso potum:
Nondum nona diem resignat hora.
Nunquam conviolabo jus dicatum,
Nec mors ipsa meum sacrum resolvet.

ı sabbatis horâ sextâ, vel paulò ante sextam, celebraıtur synaxis apud eos, qui jejunium illius diei usque l sextam, aut septimam extendebant. Nolebant Græ totum diem sabbati jejunio esse extrahendum, sed ɔncedebant in eo jejunari usque ad sextam vel septiam. Vetus ἔκθεσις πίςεως, ex Actis Concilii Nicæ-I. τὸ σάββατον μὴ νήσευε ὅλην τὴν ἡμέραν, ἀπρεπὲς γὰρ ιν, ἐὰν ὅλην τὴν ἡμέραν τῦ σαββάτυ νησεύῃς μέχρι δυσμῶν ιίυ· ἔξεσι δὲ ἕως ὥρας ἕκτης, ἢ ἑβδόμης. *Sabbato ne totum em jejunes, indecorum enim est, si totum sabbati diem iunio extrahas usq; ad solis occasum: licet autem usq; l horam sextam, vel septimam.* Qui usque ad solis ccasum jejunabant ἐκ προαιρέσεως, si jejunium eorum otivum incideret in eum diem, quo ad horam usque xtam, aut nonam jejunia Ecclesiæ solennia & τακτὰ corogabantur, Eucharistiam in templo sumtam doıum ferebant, ut, quâ horâ instituerant jejunium ıum terminare, eam sumerent. Aliquando ὑπέρθες in Ecclesia celebrabatur, hoc est, jejunium usque l mediam noctem. Et nocturni conventus Euchariæ participandæ gratiâ tum fieri soliti. Walafridus rabo Cap. XXIII. de tempore Missæ: *Interdum an meridiem, interdum circa nonam, interdum ad veeram, interdum noctu celebratur Missa.* Eadem ἔκσις fidei: Εἰ δὲ ὑπέρθεσιν δύνασαι ποιεῖν, πλείονα μισθὸν εις. *Si superpositionem potes facere, majorem accies mercedem.* Hoc est, *si unum diem cibo superponere tueris.* In his voluntariis superpositionibus reservaınt Eucharistiam, qui eam in Ecclesia acceperant, sque ad mediam noctem.

d. *Quia olim in altari cum pane & vino alia nsecrabantur.* Aut illa, quæ parem percipiebant enedictionem, æquè in corpus Christi convertebanır, ut ea nunc putantur converti; aut non tunc pro ɔnversis habebantur, cùm alia tali benedictione miımè converterentur. Canon XXVIII. Concilii in rullo notat, hunc fuisse plurimarum eo tempore Ecesiarum morem, ut uvæ offerrentur simul cum pane & vino Sacramenti, & uvæ illæ cum corpore & calice fidelibus per Ministros altaris traderentur. Integrum Canonem, ejusque genuinam interpretationem jam suprà attulimus, in voce Θυσία, num. II. 2. sub lit. *a.* α. unde etiam alia, quæ huc pertinent, petere licet. Damnant quidem Patres Trullani, & meritò, hanc pravam consuetudinem, sive abusum, sed non ob eam rationem, quòd panis & vinum in corpus & sanguinem Christi converterentur substantialiter, uva autem non posset hanc conversionem suscipere, quamvis pari consecratione sanctificata. Statuunt enim εἰς ζωοποίησιν ϗ ἁμαρτιῶν ἄφεσιν, *ad vivificationem & peccatorum remissionem*, panem & vinum oblata ad altare, & sanctificata populo debere impertiri, uvæ autem oblationem loco primitiarum esse habendam, & seorsim à sacerdotibus benedicendam speciali cum gratiarum actione ad eum, qui largitor est talium donorum & fructuum, quibus corpora nostra augentur & aluntur. Eadem ratione moti Patres Africani, Can. XXXVII. sanxerunt, *ut in sacramentis corporis & sanguinis Domini nihil amplius offeratur, quàm quod ipse Dominus tradidit, hoc est, panis & vinum aquâ mixtum. Primitiæ verò seu mel, & lac, quod uno die solemnissimo in infantum mysterio solet offerri: quamvis in altari offerantur, suam tamen habeant propriam benedictionem, ut à sacramento Dominici corporis, & sanguinis distinguantur: nec ampliùs in primitiis offeratur, quàm de uvis & frumentis.* Canon etiam III. nomine potiùs, quàm veritate Apostolicus, Episcopos & Presbyteros offerentes præter Domini institutionem ad sacrificium in altari alia quæpiam, seu mel, aut lac, aut pro vino siceram, aut alia vina factitia, aut gallinas, aliaque animalia, deponendos statuit. In verbis Græcis, ut observat Cl. Salmasius, editores Pontificii hæc corruperunt: Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος παρὰ τὴν τῦ Κυρίυ διάταξιν τὴν ἐπὶ τῇ θυσίᾳ, προσενέγκῃ ἕτερά τινα ἐπὶ τὸ θυσιαςήριον. Quæ sic Latinè reddiderunt: *Si quis Episcopus, vel Presbyter præter Domini constitutionem,* alii *ordinationem, de sacrificio, ad altare offerat alia quæpiam.* Volunt nimirum, nos intelligere constitutionem Domini de sacrificio fuisse, τὴν τῦ Κυρίυ διάταξιν τὴν ἐπὶ τῇ θυσίᾳ. Cùm nihil minùs Dominus instituere cogitârit, quàm sacrificium corporis sui & sanguinis sui. Sed Græca in authenticis aliter habent; hoc nempe modo: Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος παρὰ τὴν τῦ Κυρίυ διάταξιν, ἐπὶ τῇ θυσίᾳ προσενέγκῃ ἕτερά τινα ἐπὶ τὸ θυσιαςήριον, sensus est: *Si quis Episcopus, aut Presbyter, præter Domini constitutionem, ad sacrificium super altare obtulerit alia quæpiam.* Hoc est, quod dixerunt Africani, cùm idem constituerent, *Ut in sacramentis corporis & sanguinis Domini nihil ampliùs offeratur, quàm quod ipse Dominus tradidit.* Hæc est Domini διάταξις & traditio, qui in sacramentis corporis & sanguinis sui instituendis nihil dedit nisi vinum & panem. Dionysius Exiguus Græca optimè expressit in versione sua ad hunc modum: *Si quis Episcopus, aut Presbyter, præter ordinationem Domini, alia quædam in sacrificio offerat super altare,* &c. Ex quibus omnibus liquidò patet, tunc temporis illa super altari in sacrificium poni solita, cum sacramentis panis & vini, & eandem omnino benedictionem, sive consecrationem recepisse. Non igitur ea ætate, quâ ista fiebant, ea persuasio hominum occupavit mentes, illa, quæ sic offerebantur in altari, & consecrabantur in sacrificio cum pane & vino, converti in corpus & sanguinem Christi.

Interim tamen negari nequit, Patres quosdam ita nonnunquam esse locutos, ut μετυσίᾳ Pontificiæ videan-

videantur favere . verò obscuriora semper ex clarioribus sunt explicanda. Exempli caussâ, Cyrillus Jerosol. Catechesi IV. mystag. pag. 211. Ταῦτα μαθὼν καὶ πληροφορηθεὶς, ὡς ὁ φαινόμενος ἄρτος, οὐκ ἄρτος ἐστὶν, εἰ καὶ τῇ γεύσει αἰσθητὸς, ἀλλὰ σῶμα χριστοῦ· καὶ ὁ φαινόμενος οἶνος, οὐκ οἶνός ἐστιν, εἰ καὶ ἡ γεῦσις τοῦτο βούλεται, ἀλλὰ αἷμα χριστοῦ. *Hoc sciens & pro certissimo habens, panem hunc, qui videtur à nobis, non esse panem, etiamsi gustus panem esse sentiat, sed esse corpus Christi: & vinum, quod à nobis conspicitur, non esse vinum, etiamsi gustus hoc velit, sed esse sanguinem Christi.* --- --- Idem ab initio hujus Catechesews dubitantes, an panis sit corpus, & vinum sanguis, ita refutat, ut dicat Christum, qui in Cana Galilææ aquam in vinum mutaverit, æquè facilè mutare potuisse vinum sacramenti in sanguinem suum, & panem in corpus suum, &c. Quis non credat eum favere Pontificiis? At aliter est: aliter sensit Cyrillus, & sententiam suam in eadem, & sequente Catechesi explicat. In illa dicit, nos ejus panis participes fieri *ut spiritalis*, μεταλαμβάνων αὐτοῦ ὡς πνευματικοῦ. Qui spiritualem panem aut sanguinem sacramenti appellat, excludit omnem corporalem & carnalem intellectum, & negat omnino realem inter se substantiarum permutationem. Idem πνευματικὸν ἄρτον appellat, pag. 211. Δεῦρο, φάγε ἐν εὐφροσύνῃ τὸν ἄρτον σου, τὸν πνευματικὸν ἄρτον. *Veni, comede cum lætitia panem tuum, spiritualem panem.* Et pag. 209. verba Christi, quibus manducationem carnis suæ servari volentibus præcipit, spiritualiter intelligenda esse monet, eosque, qui non sic intellexissent, scandalizatos retro abiisse, & Magistrum deseruisse docet: Ἐκεῖνοι μὴ ἀκηκοότες πνευματικῶς τῶν λεγομένων, σκανδαλισθέντες ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω, νομίζοντες ὅτι ἐπὶ σαρκοφαγίαν αὐτοὺς προτρέπεται. Vocatur etiam τροφὴ πνευματικὴ, *cibus spiritualis*, à Chrysostomo, Homil. III. in epist. ad Ephesios: Πηροῦται ἡμῶν ἡ ψυχὴ, ὅταν μὴ μετέχωμεν τῆς πνευματικῆς τροφῆς. *Corrumpitur anima nostra, si cibi spiritualis non simus participes.* Patres Baptismum vocant πνευματικὸν λουτρὸν, *spiritale lavacrum*. Vide in Λουτρὸν, num. II. Nemo verò ex his aquam Baptismi spiritalem, in sanguinem Christi mutari, aut suam substantiam & naturam quocunque modo deperdere in aliam transeundo, putavit. Dicit idem Cyrillus, Catechesi IV. Mystag. pag. 208. Ἐν τύπῳ ἄρτου δίδοταί σοι τὸ σῶμα, καὶ ἐν τύπῳ οἴνου δίδοταί σοι τὸ αἷμα. *In figura panis datur tibi corpus, & in figura vini datur tibi sanguis.* Si panis, exutâ propriâ substantiâ, indueret substantiam corporis Christi, non ampliùs ejus figura dici posset, cujus figura est, ubi nempe id ipsum existere inciperet. Idem de vino dicendum. Cùm enim signum transmutatur in rem significatam, definit esse signum, & fit illud, quod antea significabat. Unde & illi, qui crediderunt panem & vinum Eucharistiæ in corpus & sanguinem Christi converti, negârunt panem & vinum esse τύπον vel ἀντίτυπον corporis & sanguinis Christi. Vide in voce Ἀντίτυπον, num. I. Postremò idem Cyrillus, cùm in IV. Catechesi dicit, *non esse panem qui videtur & apparet*, de Chrismate, quo ungebantur sacro lavacro tincti, paria planè affirmat Catechesi mystag. III. pag. 203. atque iisdem prorsus verbis. *Vide ne illud esse putes simplex Chrisma, vel unguentum, quod videtur.* Ἀλλ' ὅρα, μὴ ὑπονοήσῃς, ἐκεῖνο τὸ μύρον ψιλὸν εἶναι. Quemadmodum enim *panis Eucharistiæ*, ὁ ἄρτος εὐχαριστίας, post Spiritus sancti invocationem, *non ampliùs simplex est panis, sed corpus Christi*, οὐκέτι ἄρτος λιτὸς, ἀλλὰ σῶμα χριστοῦ: *sic &*, οὕτω καὶ, *sanctum hoc unguentum, non ampliùs est unguentum nudum, neque, si quis ita appellare malit, commune*, οὐκ ἔτι ψιλὸν, οὐδ' ὡς ἂν εἴποι τις κοινὸν, *post invocationem, sed est Christi charisma & Spiritus sancti, quod* *divinitatis ejus præsentiam efficit.* Dionysi , quoqu Areopagita prædecessores suos & docto trader ait, ejusdem dignitatis & efficaciæ esse hoc sacramentum cum Eucharistiæ sacramento, iisdemque, ut plurimùm, cum eo figuris mysticis, administrationibus & consecrationibus planè constare. Verba ejus, Hierarch Eccles. cap. IV. sect. III. pag. 284. hæc sunt: Διὸ καὶ ταύτη οἱ θεῖοι καθηγεμόνες ἡμῶν ὡς ὁμοταγῆ καὶ ταυτουργὸν τῷ τῆς συν άξεως ἱερῷ τελεστηρίῳ, ταῖς αὐταῖς εἰκόσιν, ὡς τὰ πολλὰ, μυστικαῖς διακοσμήσεσι καὶ ἱερουργίαις (alii ἱερολογίαις) διε τάξαντο. *Quocirca quoque divini præceptores nostri, tan quam ejusdem ordinis & operationis cum sacrosancto Sy naxeos sacramento, iisdem imaginibus, ut plurimùm mysticisque distinctionibus ac sacris verbis descripserunt* Nec dubitat ideò paulò pòst, sect. IV. pag. 286. sacrum illud unguentum ipsissimum esse Jesum Christum pro nunciare: Πεπείσμεθα δὲ εἶναι τὸν θεαρχικώτατον Ἰησοῦν ὑπερ ουσίως εὐώδη, νοηταῖς διαδόσεσι τὸ νοερὸν ἡμῶν ἀποπληροῦντ θείας ἡδονῆς. *Scimus autem, divinissimum illum Jesum suprasubstantialiter fragrantem, spiritalibus distributio nibus partem nostri spiritalem divina voluptate recreare* Talem ergo intervenire in hoc Sacramento necesse est ex Patrum opinione, mutationem, qualis in Eucha ristiæ pane & vino intercedit. Atqui unguentum illu sacrum non mutatur in personam Christi, ac proind nec panis in corpus ejus, nec vinum in sanguiner ejus. Solent verò pro μετουσίᾳ loca plurima afferri e Damasceno & Theophylacto, quæ hîc examinare n mis longum foret: remittimus ergo Lectorem ad Ho spiniani Hist. Sacrament. part. I. lib. III. cap. VII. lib. V. cap. XII. ubi plurima Patrum testimonia à co ruptelis vindicantur.

e. *Quia imago, figura, similitudo, commem ratio*, &c. *corporis Christi in S. Cœna esse dicuntur pan & vinum.* Panis & vinum vocantur Σύμβολα; vide i Σύμβολον, num. I. 1. sub lit. β. b. 2. Εἰκών; vide in Εἰκὼ num. II. Ἀντίτυπα; vide in Ἀντίτυπον, num. 1. τύπος. V de in voce Τύπος. In sacra Cœna est ἀνάμνησις, *reco datio*, μνήμη, *commemoratio* sacrificii à Christo in cruc semel oblati: vide in voce Θυσία, num. II. 2. sub lit. *a.*

IV. *Fundamentum S. Cœnæ est vel ex parte autori vel ex parte dispensatoris hujus sacramenti.* Nos de d spensatore pauca hîc monemus. Diaconi populo pa nem & calicem distribuebant. Hoc docemus in voc Διάκονος, num. II. 2. sub lit. β. In quibusdam Ecclesi Episcopi panem populo dabant, Diaconi calicem: pate hoc ex Constitutionum Apostol. lib. VIII. cap. XII Καὶ ὁ μὲν ἐπίσκοπος διδότω τὴν προσφορὰν, ὁ δὲ διάκονος κατεχέτω τὸ ποτήριον, καὶ ἐπιδοὺς λεγέτω, Αἷμα χριστοῦ. *Episcopus quidem det oblationem, Diaconus verò impe tiatur calicem, eumque dando dicat, sanguis Christi.* Apu Cyprianum de Lapsis: *Diaconi dant calicem, & in O dine Romano.* Solis Sacerdotibus id facere olim liceba Chrysostomus, Homil. XLV. in Matth. τῷ ἱερεῖ μόν θέμις τὸ τοῦ αἵματος ποτήριον ἐπιδιδόναι. *Soli Sacerdoti l cet sanguinis calicem dare.* At in ipso necessitatis casu cùm nullus in propinquo Presbyter esset, aut Episco pus, ut sæpe persecutionis tempore contingebat, tr latitium fuit tempore Tertulliani, ut ipsi Laici paner consecrarent, & calicem ac sacramenta sibi administra rent: de quo jam suprà, in hac ipsa voce, num. II. su lit. B. c. γ. dictum. De eodem illustris est locus apu Tertullianum, lib. de Exhortatione ad Castitatem, cap VII. pag. 941. ex vetustissimo exemplari, teste Cl. Sa masio, sic emendatus: *Ideò ubi Ecclesiastici ordinis no est consessus, & offers, & tingis, & sacerdos es tibi solu* Hoc loco *offers* est προσφέρεις, panem consecras: nar προσφέρειν, & *offerre* absolutè frequenter ponitur pr

θυσία

ρίαν προσφέρειν. Autor Apostol. Constitut. lib. VIII. c. XXVIII. de Diacono: Οὐ βαπτίζει, ἐ προσφέρει. n tingit, non offert. Eadem sententia videtur omnino sse Patrum Concilii in Trullo, Can. LVIII. quo non scurè significatur, licuisse tum laicis, si non adesset iscopus, vel Presbyter, vel Diaconus, divina myste- sibi ipsis administrare, & dare. Sic enim sancit: Μη- ; τ ἐν λαϊκοῖς τελαγμένων ἑαυλῷ τ θείων μυςηρίων με- ιδότω, παρόντ@ ἐπισκόπε, ἢ πρεσβυτέρε, ἢ διακόνε. mo eorum, qui sunt in ordine laicorum, divina my- ia sibi impertiat, præsente Episcopo, vel Presbytero, Diacono. Quamvis Balsamon ad hunc Canonem, g. 429. neget, unquam licere laico sibi ipsi sacra my- ria administrare, dicit tamen: Λέγεσι τινὲς ἐξ ἀντιδια- λῆς, ὡς ὅταν ὲ πάρεσι τὶς ἐξ αὐτῶν, διὰ προκειμένην ἀγκην, καλῶς μεταδώσει τὶς ἑαυτῷ τ θείων ἁγιασμάτων. cunt quidam per sumtum à contrario argumentum, òd, quando non adest eorum aliquis, propter oblatam ne- ssitatem, sibi quis sacram Cœnam rectè impertiet. Vide ospinianum, Hist. sacrament. parte I. lib. II. cap. I.

V. *Terminus*, seu *finis S. Cœnæ* est *duplex*:

1. *Cui*, nempe, *soli homines adulti & baptizati*, i in Ecclesia doctrinam Christi profitentur, & vitam e publico offendiculo agunt. Theophylactus in cap. V. Matthæi: Οὐδεὶς ἀβάπτιςσ@ μεταλαμβάνει. *Nul- non baptizatus communicat.* Clarissimè Justinus artyr Apolog. II. pag. 162. Ἡ τροφὴ αὕτη καλεῖται ρ ἡμῖν εὐχαριςία, ἧς ἐδενὶ ἄλλῳ μεταχεῖν ἐξόν ἐςιν, ῷ πιςεύοντι ἀληθῆ εἶναι τὰ δεδιδαγμένα ὑφ' ἡμῶν, καὶ σαμένῳ τὸ ὑπὲρ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ἀναγέννησιν, τρὸν, ἢ ἕτως βιεντι ὡς ὁ χριςὸς παρέδωκεν. *Alimentum apud nos appellatur* Eucharistia; *quam nulli alii rticipare licitum est, quàm veram esse doctrinam no- am credenti, & lavacro in remissionem peccatorum & enerationem abluto, & ita, ut Christus tradidit, vi- nti.* Hesychius lib. VI. in cap. XXII. Levitici: *Qui netipsum probat, si peccati sibi conscius est, & pollutio- m animæ se habere sentit, sine dubio pœnitet: & post nitentiam de pane comedere, & bibere rursus de calice ncto & impolluto potest.* Apud Bedam legitur, lib. II. p. V. *quòd Episcopus regiis quibusdam adolescentibus ud Orientales Saxones, quamvis à Christiana religione n abhorrerent, Dominicam Cœnam negârit, quia non llent baptizari.* Hinc ad S. Cœnam tum non ad- ittendi, tum olim non admissi fuerunt:

a. *Nondum initiati seu baptizati, Catechumeni, Pœnitentes.* Theodoretus θεραπευτ. Serm. II. Ἀτελέ- @, ἢ τ θείων μυςηρίων ἀμύητ@. *Sacris non initiatus, divinorum mysteriorum expers.* Hieronymus in cap. II. epist. II. ad Corinthios: *Catechumeni & pœnitentes nmunicare non possunt.* Augustinus, tract. XI. in cap. I. Johannis: *Transeant per mare rubrum, id est, ba- zentur, & manducent manna:* hoc est, corpus & nguinem Domini. Dionysius Areopagita, Eccles. erarch. cap. III. p. 243. docet, dum S. Cœna celebre- r, arceri Catechumenos, Energumenos, & Pœniten- s: Ἔξω γίγνονται τ ἱερᾶς περιοχῆς οἱ κατηχέμενοι, ἢ πρὸς τοῖς οἱ ἐνεργέμενοι, ἢ οἱ ἐν μετανοίᾳ ὄντες· μένεσι δὲ οἱ τ θείων ἐποψίας ἢ κοινωνίας ἄξιοι. *Sacro ambitu arcentur techumeni, & cum iis energumeni ac pœnitentes, illis, i divinorum aspectu & communione digni sunt, re- nentibus* Chrysostomus, Homil. III. in epist. ad hesios: in S. Cœnæ communione clamabat Præco, οἱ ἐν μετανοίᾳ ἀπέλθετε πάντες. *Quotquot estis in pœ- entia constituti abite omnes.* Timotheus Alexandri- s in Responsionibus Canonicis, apud Balsamonem, g. 1063. ad quæstionem, *Num clericus, præsentibus rianis, vel aliis hæreticis, debeat orationem, vel obla- nem facere?* respondet: Ἐν τῇ θείᾳ ἀναφορᾷ ὁ διά- κον@ προσφωνεῖ πρὸ τε ἀσπασμε, οἱ ἀκοινώνητοι περιπα- τήσατε. *In divina oblatione Diaconus ante osculum cla- mat, Qui non communicatis, ambulate.* Ad hæc Balsa- mon: Ὅτι μέλλεσι προσάγεσθαι τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ τὰ ἅγια, λέγεται τοῖς ἀμυήτοις, οἱ ἀκοινώνητοι περιπατήσατε, ἤγεν οἱ κατηχέμενοι προσέλθετε· οἱ ἐν κατηχέμενοι ἐκ εἴωνται πα- ρεῖναι τελεμένης τ θυσίας. *Quando ad sacram mensam sancta offerenda sunt, dicitur non initiatis, Qui non communicatis, ambulate, hoc est, Catechumeni accedite. Catechumeni ergo non sinuntur adesse, dum fit sacrifi- cium.* De hoc autem ritu sufficienter actum in verbo Κατηχέω, num. II. 2. sub lit. *B.*

b. *Infantes.* Etiam infantibus olim Euchari- stiam fuisse datam, ex antiquitate notissimum est. Rem totam ex Cl. Salmasio, & veterum scriptis repetitam, proponemus: deinde verò, cur Eucharistia infantibus non sit danda, docebimus. Canone XXXVII. Eccle- siæ Africanæ, ut etiam in superioribus vidimus, hoc legitur decretum: *Primitiæ verò, seu mel, & lac, quod uno die solemnissimo in infantum mysterio solet offerri: quamvis in altari offerantur, suam tamen habeant pro- priam benedictionem, ut à sacramento Dominici corpo- ris & sanguinis distinguantur.* Quæritur, an *mysterium infantium* hîc appelletur Baptismus, quia eo tempore baptizatis infantibus, & egressis è lavacro, mellis & la- ctis concordia prægustanda dabatur, teste Hiero- nymo, in Dialogo adversus Luciferianos? Verba ejus sunt: *Nam & multa alia, quæ per traditionem in Eccle- siis observantur, auctoritatem sibi scriptæ legis usurpave- runt, velut in lavacro ter caput mergitare, deinde egres- sos lactis & mellis concordiam prægustare, ad infantiæ significationem.* Cur dicit, *ad infantiæ significationem* hunc morem lactis & mellis dandi infantibus institu- tum sacro lavacro tinctis? Quia cibus infantium, sta- tim ut nati essent, apud veteres mel & lac fuit. Sed non ea de caussa hic ritus institutus est. Tunc peculiari be- nedictione lac illud & mel, quod infantibus à Baptismo dabatur, consecrari solebat in altari, sed olim simul consecrabatur, & eadem etiam benedictione cum pa- ne & vino, nec distinguebatur à sacramento corporis & sanguinis, nisi ratione eorum, qui acciperent. Adulti in pane & vino sacramentum corporis & sanguinis ac- cipiebant, infantes in lacte & melle. Primis duobus se- culis nemo Baptismum accipiebat, nisi qui in fide in- structus, & doctrinâ Christi imbutus, testari posset, se credere, propter illa verba, *Qui crediderit, & bapti- zatus fuerit.* Ergo prius erat credere. Inde ordo Cate- chumenorum in Ecclesia. Mos etiam tum perpetuus constanter observatus fuit, ut secundùm Baptismum Catechumenis illis statim daretur Eucharistia. Postea opinio invaluit, neminem salvari posse, nisi qui bapti- zatus fuisset. Quia autem Catechumenis adultis olim simul ac loti fuissent sacro Baptismate, dabatur Euchari- stia, hoc etiam in infantibus ut fieret institutum post Pæ- dobaptismũ introductum. Sed infantes tenelli & recens nati, cum in vino & pane communionem non possent accipere, ut in iis, quæ sumere possent, acciperent, re- ceptum est, hoc est, in cibo & potu infantium proprio. Apud antiquos verò pro cibo, & ante omnem cibum, infanti, ut natus erat, mel dabatur, deinde lac. Aëtius, lib. IV. cap. IV. de infantium alimento: Δοτέον δὲ αὐτῷ πρὸ πάσης τροφῆς μέλι κάλλιςον ἀπηφρισμένον ἐκλείχειν. *Dandum puero recens nato*, τῷ βρέφει, *ante omne ali- mentum, mel optimum, despumatum lingendum.* Quarto demum die à nativitate lac illi è mamma nutricis sugen- dum dabatur. Paulus Ægineta, lib. I. cap. V. de infantis alimento & curatione: Πρώτην τροφὴν εἰσφέρειν δεῖ τῷ νεογενεῖ παιδίῳ τε μέλιτ@, μετὰ δὲ τε γάλακτ@ διδόναι δὶς τ ἡμέρας, ἢ τρὶς τὸ πλεῖςον. *Primus cibus pueris recens natis*

natis dandus, est mel, deinde lac bis in die, aut ad summum ter. Barnabas in epistola de regione melle & lacte fluente; τί οὖν τὸ γάλα καὶ μέλι; ὅτι πρῶτον τὸ παιδίον μέλιτι, εἶτα γάλακτι ζωοποιεῖται. *Cur igitur lac & mel? Quia infans melle primùm, deinde & lacte sustentatur ad vitam.* Vide etiam in voce Μέλι, num. II. Ex illa igitur opinione Veterum, quòd recens in lucem editis infantibus necessariò dandus esset Baptismus, & statim pòst Eucharistia, hic etiam mos ortus est, ut in melle & lacte eam acciperent, quia non alium cibum, nec alium potum sumere poterant. Nec obstat, quod Cyprianus, libro de Lapsis, pag. 243. refert de parvula sub nutricis alimento puella parentum Christianorum, cui panis mero mixtus apud idolum datus est, quæ pòst in Ecclesia vinum in ordine suo accepit pro sacramento calicis. Nam parvulam illam paulò grandiorem tum fuisse apparet, ut quæ posset panem vino mixtum accipere. Idque satis ostendit narratio Cypriani. At Eucharistia, quæ dabatur recens editis, id est, νεογενέσι παιδίοις, in melle & lacte dari solebat, qui cibus erat & potus infantium nuper natorum. Ubi opinio extabuit de necessitate utriusque sacramenti recens natis infantibus conferendi, nihilominus diu retenta fuit consuetudo, ut baptizatis infantulis, & è lavacro egressis lac cum melle daretur, sed non tanquam sacramentum Eucharistiæ, sicut priùs fieri solebat. Ab eo tempore vicem ceremoniæ indifferentis id obtinere cœpit. Ideò & speciali consecratione tunc ut benediceretur institutum, quamvis in altari, nec eâdem, quâ panis & vinum sacramentale: Sic alia etiam huic ceremoniæ addita significatio, quasi mos esset, lac & mel baptizatis infantulis dari, ad infantiam significandam, quia tali potu & cibo alitur. Non defuere tamen ex veteribus Canonum interpretibus, qui Canonem illum Africanum, quo *mysterium infantium* appellatur, de ipso Eucharistiæ sacramento exponerent, sicut ad eum locum notavit Zonaras his verbis: Τὸ δὲ εἰς τὸ τῶν νηπίων μυστήριον, τινές φασιν εἶναι τὸ μεταδιδόναι ταῦτα τοῖς νηπίοις ἀντὶ τῶν μυστηρίων. Certè etiam tum eo ipso tempore dabatur infantibus mellis & lactis concordia, quo antiquitùs dari solebat, cùm vice Eucharistiæ & communionis impertiebatur, nempe egressis è lavacro. Quicquid sanè olim in altari offerebatur, eandem benedictionem accipiebat cum pane & vino sacramentali, ut suprà, num. III. sub lit. β. δ. probavimus. Quòd autem in Canone Africano dicitur, propriam mel & lac, & suam habuisse benedictionem, quamvis in altari sacrificarentur, id factum, postquam desiit sacramentum infantium in illis duabus speciebus celebrari, & postquàm specialis benedictio per orationem mysticam, ad consecrandum panem & vinum in corpus & sanguinem Christi, introducta est. Antea ut erat benedictio generalis, quâ res omnes in altari positæ, sive quæ tanquam primitiæ offerrentur, sive quæ tanquam sacramenta, una sanctificatio, quasi consecratio generalibus verbis concepta omnibus sacrandis, quæ ad altare offerri solebant, sufficere videbatur. Certè omnium oblationes, præcipuè panis & vini ad Communionem, item primitiæ uvarum, spicarum, oleum, & alia ejusmodi, sola gratiarum actione & benedictione sanctificabantur. Aliàs, infantibus olim baptizatis Eucharistiam fuisse datam, ex multis aliis habere licet scriptoribus. Augustinus verba Christi, Joh. VI. 53. *Nisi manducaveritis carnem meam, & biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam in vobis,* de Eucharistia interpretatus est etiam parvulis necessariò danda, & hinc collegit, morte æterna perire infantes non baptizatos, cùm ad Eucharistiam admitti non potuerint nondum baptizati. Imò affirmat, hanc fuisse etiam universæ tunc temporis Ecclesiæ mentem, usque adeò, u[t] asserere non dubitet, nullum Catholicæ fidei Christi[a]num, expositionem eam negare, aut de ejus veritat[e] dubitare. Vide ejus epist. CVI. & lib. I. de pec[c]atorum meritis & remissione, cap. XX. & lib. I. contra Julianum cap. II. Basilius, Ciliciæ Presbyter; ut refert Photius, i[n] Biblioth. Cod. CVII. pag. 281. scripsit contra Johanne[m] Scythopolitam, & de eo narrat: οὐδέποτε ἐκοινώνει τῆς ἱ[ε]ρουργίας τελειουμένης. ἀλλὰ μετὰ τὸ εὐαγγέλιον, παισὶ[ν] ἅμα τῶν μυστηρίων μετελάμβανε, καὶ παραυτίκα πρὸς τὴν τρά[]πεζαν ἀπέτρεχε. *Nunquam communicabat sacro ja[m] absoluto, sed post Evangelium unâ cum pueris mysteri[a] sumebat, statimq; ad mensam currebat.* Hinc perspicu[e] colligitur, pueros tum ad S. Cœnam fuisse admissos. Scribit etiam Dionysius Areopagita. Eccles. Hierarch. cap. VII. Contemplat. III. Sect. XI. pag. 360. παῖδας οὔπω τὰ θεῖα συνιέναι δυναμένους, τῆς ἱερᾶς μετόχους γίγν[ε]σθαι θεογενεσίας, καὶ τῶν ἱερωτάτων τῆς θεαρχικῆς κοινωνία[ς] συμβόλων, *infantes, qui per ætatem nequeunt intelliger[e] divina, sacræ regenerationis, sanctissimorumq; divin[æ] communionis symbolorum participes fieri.* Cur autem illis Eucharistia detur, hanc ibidem, pag. 362. reddi[t] rationem: Μεταδίδωσι δὲ τῷ παιδὶ τῶν ἱερῶν συμβόλων ἱεράρχης, ὅπως ἐν αὐτοῖς ἀνατραφείη, καὶ μηδὲ σχοίη ζωὴ[ν] ἑτέραν, εἰ μὴ τὴν τὰ θεῖα θεωροῦσαν ἀεὶ, καὶ κοινωνὸν αὐτῶ[ν] ἐν προκοπαῖς ἱεραῖς γιγνομένην, &c. *Porrò Pontifex pue[]rum consortem facit sacrorum symbolorum, ut in ei[s] enutriatur, neq; agat vitam aliam, quàm eam, quæ di[]vina semper spectet, & hujusmodi sancta communion[e] proficiat,* &c. Mos hic receptus antiquitus, usque e[o] invaluit postea, maximè Caroli M. seculo, ut non mo[]dò infantibus Eucharistia daretur in publico Ecclesiæ cœtu post Baptismum, vel alio tempore, quo Ecclesi[a] ad sacram Synaxin convenire solebat: verùm etiam panis Cœnæ asservabatur, parvulis ægrotantibu[s] perinde ac adultis exhibendus. Ansegisus, Abba[s] Leodiensis, qui Canonem Carolinum, lib. I. de Legi[]bus Francorum, cap. CLV. super hac re editum reci[]tat, hujus nobis rei testis locuples esse potest. Sic enim Canon ille habet: *Presbyter Eucharistiam semper ha[]beat paratam, ut quando quis infirmatus fuerit, aut par[]vulus infirmus fuerit, statim eum communicet, ne sin[e] communione moriatur.* Joannes etiam Teutonicus qui scholia scripsit in Gratianum, de Consecrat. dist IV. cap. IV. testatur, eam quibusdam in locis consue[]tudinem sua ætate adeò invaluisse, *ut sacramentum in[]fantibus darent.* Apud Æthiopes, ut testis est Osorius lib. IX. de Gestis Emmanuelis, *infantes eo die, quo sa[]lutaribus sacris initiati sunt, Eucharistiam in pani[s] mica sumserunt.* Sigismundus Liber Baro, in Com[]ment. suis rerum Moscoviticarum, scribit, *Moscovi[]tas pueris septem annorum sacramentum porrigere: di[]cunt enim hominem tum peccare: & si puer fortè aut in[]firmus fuerit, aut animam cœperit agere, ut de pan[e] sumere non possit, gutta ex calice ei infunditur.* Qui[n] etiam Græci in hodiernum usque diem, infantibu[s] Cœnam sub utraque specie administrant. Testatur ho[c] Metrophanes Critopulus, in Confess. Eccles. Orien[]tal. cap. IX. pag. 98. Postquam enim dixisset, panem & calicem, tàm ecclesiasticos quàm laicos accipere, sta[]tim subjicit: Ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτὰ τὰ βρέφη ἀρξάμενα εὐθὺ[ς] ἀπὸ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, μετέχει τοῦ λοιποῦ ὁσάκις οἱ [] γονεῖς βούλονται. *Quin imò infantes ipsi, incipiendo sta[]tim à sancto Baptismate, deinde, quoties parentes vo[]lunt, communicant.* Et mox: Ὥσπερ δεῖ τὰ νήπια βαπτίζεσθαι, οὕτω καὶ τοῦ Κυριακοῦ δείπνου μετέχειν. *Quem[]admodum baptizari, ita quoq; Cœnæ Dominicæ par[]ticipes fieri infantes oportet.* Suam sententiam cum

Augu

gustino putat confirmari dicto Christi Joh. VI. 53.
i autem hæc consuetudo satis sit antiqua, & apud
æcos hodie adhuc usitata, meritò tamen abrogata
sequentes præcipuè rationes. Quia nullum firmum
verbo Dei fundamentum habet. Quia infantes nec
psos probare, nec mortem Christi annunciare pos-
nt. Quia non privatur vera corporis & sanguinis
risti communicatione, qui ex vita excedit sine Eu-
aristiæ perceptione, si modò per Baptismum mem-
um Christi factus, in corporis ipsius unitate perma-
t. Qui enim id jam assecutus est, quod Cœnæ sacra-
entum significat, non potest cum externis ejus signis,
ous quoque privari, quas referunt. Quia, quæ inter
rcumcisionem & Baptismum, eadem etiam inter
num Paschalem & Cœnam proportio & convenien-
est. Nemini autem patuit aditus ad Agni sacramen-
m nisi adultis, qui interrogare poterant. Quæ est re-
io hæc? Exod. XII. 26. Quia dictum Christi Joh.
. 53. de spirituali manducatione & communione
ius, malè detorquetur à genuino sensu ad manduca-
nem sacramentalem. Consule Cl. Hospiniani part.
Hist. sacrament. lib. II. cap. II.

c. *Energumeni, furiosi ac mente capti:* eo ni-
rum tempore, quo malo suo laborant. Timotheus
exandrinus ad interrogationem, Ἐὰν πιστός τις ὢν δαι-
ίζεται, ὀφείλει μεταλαβεῖν τῶν ἁγίων μυστηρίων, ἢ οὔ; *si*
s, cùm sit fidelis, à dæmone corripiatur, debétne esse san-
rum mysteriorum particeps, annon? respondet: Ἐὰν
ἐξαγορεύῃ τὸ μυστήριον, μήτε ἄλλως πως βλασφημῇ,
αλαμβανέτω· μὴ μέντοι καθ' ἑκάστην, ἀρκεῖ γὰρ αὐτῷ κατὰ
ρὸς μόνον. *Si mysterium non enunciet, nec ullo alio*
do blasphemet, sit particeps. Sed non singulis diebus:
icit enim si statis temporibus. Balsamon ad hanc resp.
g. 1061. Ὁ θεῖος οὗτος πατὴρ περὶ δαιμονιζομένου, καὶ
λείμματα ἔχοντος λέγει· Ἐὰν οὖν ὅτε οὐκ ἐνεργεῖται ὑπὸ τοῦ
μονος, οὐδὲν κατὰ τῆς πίστεως λέγῃ, μεταλήψεται τῶν
ασμάτων. *Divinus hic pater dicit de dæmoniaco, qui*
et intervalla, si ergo, quando à dæmone non agita-
, nihil dicit adversus fidem, erit sacramentorum par-
ps. Dionysius Areopag. Hierarch. Eccles. cap. III.
. 243. inter eos, qui à S. Cœna arcendi, etiam nu-
rat ἐνεργουμένους, *Energumenos.* Locum integrum
duximus hoc ipso numero, sub lit. *a.* Eadem re-
untur pag. 248.

d. *Homines profligatæ vitæ, & propter scelera*
excommunicati. Chrysostomus imprimis diligen-
imè cavebat, ne quis indignus ad sacram accede-
Cœnam. Homil. LXXXII. in Matthæum, pag.
5. inter alia in gravissima hæc erumpit verba:
ψυχῆς ἀποστήσομαι πρότερον, ἢ τοῦ σώματος μετα-
ω τοῦ δεσποτικοῦ παρ' ἀξίαν, καὶ τὸ αἷμα τὸ ἐμαυτοῦ
ήσομαι πρότερον, ἢ αἵματος μεταδώσω οὕτω φρικώδους
ρὰ τὸ προσῆκον. *Animam priùs tradam meam,*
m Dominicum corpus indignè tradam: & sanguinem
um potiùs effundi patiar, quàm adeò tremendum san-
nem contrà quàm decet, tradam. Homil. III. in
t. ad Ephesios, pag. 778, 779. hoc ipsum thema
è tractat, & in eos, qui indignè participant S. Cœ-
n summo invehitur zelo. Præcipua excerpamus.
όησον, οἱ τῆς θυσίας μετέχοντες τῆς παλαιᾶς πόσῃ ἐκέ-
ντο τῇ φειδοῖ· τί γὰρ οὐκ ἔπραττον; τί δὲ οὐκ ἐποίουν; πάν-
ἐκαθαίροντο. Σὺ δὲ θυσίᾳ προσιὼν, ἣν καὶ ἄγγελοι φρίττου-
καιρῶν περιόδοις πρᾶγμα ὁρίζεις; Καὶ πῶς παραστήσῃ τῷ
ατι τοῦ Χριστοῦ, μιαραῖς χερσὶ καὶ χείλεσι κατατολμῶν αὐτοῦ
τώματος; Καὶ βασιλέα μὲν οὐκ ἂν ἕλοιο καταφιλῆσαι,
ότος σου τοῦ στόματος. τὸν δὲ βασιλέα τοῦ οὐρανοῦ ψυχῇ κα-
ούσῃ ὀδωδυίᾳ; ὕβρις τὸ πρᾶγμά ἐστι. *Cogita qui veteris*
icipes erant sacrificii, quanta utebantur frugalita-
te & abstinentia. Quid enim non agebant? quid non fa-
ciebant? semper mundabantur. Tu autem accedens ad
sacrificium, quod ipsi stupent Angeli, volventibus tempo-
rum cursibus rem definis ac circumscribis? Et quomodo
stabis ad tribunal Christi, qui pollutis manibus & labiis ad
ipsum audes accedere corpus? Et regem quidem ore ma-
lè olente deosculari omnino nolles, cœli autem regem fœ-
tente & malè olente anima oscularis? Id planè est contu-
melia. Et aliquantò pòst: Ὥσπερ τῶν ἀμυήτων οὐδένα χρὴ
παρεῖναι, οὕτως οὐδὲ τῶν μεμυημένων καὶ ῥυπαρῶν. Εἰπέ μοι,
εἴ τις εἰς ἑστίασιν κληθεὶς, τὰς χεῖρας νίψαιτο καὶ κατακλιθείη,
καὶ ἕτοιμος γένοιτο πρὸς τὴν τράπεζαν, εἶτα μὴ μετέχοι,
οὐχ ὑβρίζει τὸν καλέσαντα; οὐ βέλτιον τὸν τοιοῦτον μηδὲ
παραγενέσθαι; οὕτω δὴ καὶ σὺ παραγέγονας, τὸν ὕμνον ᾖσας
μετὰ πάντων, ὡμολογήσας εἶναι τῶν ἀξίων τῷ μὴ μετὰ τῶν
ἀναξίων ἀνακεχωρηκέναι. Πῶς ἔμεινας, καὶ οὐ μετέχεις τῆς τρα-
πέζης; Ἀνάξιός εἰμι, φησιν. Οὐκοῦν καὶ τῆς κοινωνίας ἐκείνης τῆς
ἐν ταῖς εὐχαῖς. Οὐ γὰρ διὰ τῶν προκειμένων μόνον, ἀλλὰ καὶ
διὰ τῶν ᾠδῶν ἐκείνων τὸ πνεῦμα πάντοθεν κάτεισιν. Οὐχ
ὁρᾷς τοὺς ἡμετέρους οἰκέτας τῇ σπογγιᾷ τὴν τράπεζαν περι-
πλύνοντας, καὶ τὸν οἶκον καθαίροντας, καὶ οὕτω τοὺς πίνακας
τιθέντας; τοῦτο γίνεται διὰ τῶν εὐχῶν, διὰ τῆς βοῆς τοῦ κή-
ρυκος· ὥσπερ σπογγιᾷ περιπλύνομεν τὴν ἐκκλησίαν, ἵνα
ἐν καθαρᾷ τῇ ἐκκλησίᾳ πάντα προτεθῇ, ἵνα μηδεὶς ᾖ σπί-
λος, μηδὲ ῥυτίς· ἀνάξιοι καὶ ὀφθαλμοὶ τῶν θεαμάτων τού-
των, ἀνάξιαι καὶ ἀκοαί. Κἂν θηρίον, φησὶ, θίγῃ τοῦ ὄρους,
λιθοβοληθήσεται· οὕτως οὐδὲ τῆς ἐπιβάσεως ἄξιοι ἦσαν, καί-
τοιγε μετὰ ταῦτα καὶ προσῆλθον, καὶ εἶδον ποῦ ἑστήκει ὁ Θεός· ἔξ-
εστι μετὰ ταῦτα προσελθεῖν, καὶ ἰδεῖν· ὅταν μέντοι παρῇ, ἄπι-
θι· οὐκ ἔξεστί σοι μᾶλλον, ἢ τῷ κατηχουμένῳ· οὐ γάρ ἐστιν
ἴσον μηδέπω τυχεῖν μυστηρίων, καὶ μετὰ τὸ τυχεῖν προσκρού-
σαντα καταφρονεῖν, καὶ ἀνάξιον ἑαυτὸν καταστῆσαι τοῦ πράγ-
ματος. *Quemadmodum nullum oportet adesse ex iis, qui*
mysteriis non sunt initiati, ita nec ex iis, qui sunt initiati
& sordidi. Dic mihi, si quis ad convivium invitatus ma-
nus laverit, & accubuerit, & ad mensam paratus fu-
erit, deinde verò ejus non fuerit particeps, annon
contumeliâ afficit eum, qui invitavit? Annon esset
meliùs, eum ne adfuisse quidem? Ita tu quoque ad-
fuisti, hymnum cantâsti cum omnibus, confessus es te
esse ex dignis, eò quòd cum indignis non recesseris.
Quomodo mansisti, & mensæ non es particeps? Sum,
inquit, indignus. Ergo illa quoque communione &
societate, quæ est in precibus, es indignus. Non enim
solùm per proposita, sed etiam per cantica illa undiq;
descendit spiritus. Non vides famulos nostros spongiâ
mensam lavantes, & domum mundantes, atque ita
discos mensæ imponentes? Hoc fit per preces, per clamo-
rem præconis. Tanquam spongiâ lavamus Ecclesiam, ut
in munda Ecclesia omnia sint proposita, ut nulla sit ma-
cula, nulla ruga. Sunt & oculi indigni his spectacu-
lis, aures etiam indignæ. Etsi bestia, inquit, montem
tangat, obruetur lapidibus: ac ne digni quidem erant,
qui ascenderent. Atqui posteà etiam accesserunt,
& viderunt ubi Deus steterat. Licet postea accedere,
& videre: sed quando adfuerit, abi: non enim
tibi magis licet, quàm Catechumeno. Non enim sunt
paria, nondum participem esse factum mysteriorum,
& postquam fueris particeps factus, offendere & despi-
cere, & ea re te indignum reddere. Idem, Homil.
XXVI. tom. V. pag. 159: Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐντεῦθεν
ἤδη βοῶ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ, καὶ διαμαρτύρομαι, καὶ ἱκε-
τεύω, καὶ ἀντιβολῶ, μὴ μετὰ κηλῖδος, μηδὲ μετὰ πο-
νηροῦ συνειδότος τῇ ἱερᾷ ταύτῃ προσιέναι τραπέζῃ· οὐ γὰρ
ἂν εἴη τοῦτο πρόσοδος, οὐδὲ κοινωνία, κἂν μυριάκις ἁψώ-
μεθα τοῦ ἁγίου σώματος ἐκείνου, ἀλλὰ καταδίκη καὶ κό-
λασις, καὶ τιμωρίας προσθήκη. Μηδεὶς τοίνυν ἁμαρτωλὸς
προσίτω· μᾶλλον δὲ οὐ λέγω, μηδεὶς ἁμαρτωλὸς, ἐπεὶ πρότε-

ϱον ἐμαυτὸν ἀπείργω τῆς θείας τραπέζης, ἀλλὰ μηδεὶς μένων ἁμαρτωλὸς προσίτω. *Quapropter & ego jam ab hoc tempore clara voce clamo, & obtestor, & oro, & precor atq; flagito, ne quis cum macula, vel cum mala conscientia ad sacram hanc accedat mensam. Neque enim hoc esset accessus, neq; communio, etiamsi sæpissimè sanctum illud corpus tangeremus, sed condemnatio, & supplicium, & pœnæ additamentum. Nullus igitur peccator accedat: sed potiùs non dico, nullus peccator, ita enim me ipsum priorem arcerem divinâ mensâ, sed nullus, qui manet peccator, accedat.* Tales exhortationes & apud hunc Patrem, & apud alios passim sunt obviæ. Nota est παῤῥησία Ambrosii, qui Theodosium Imperat. ob cædem Thessalonicæ patratam, ad sacram Cœnam admittere recusavit. Historiam totam describit Theodoretus, Hist. Eccles. lib. V. cap. XVII. pag. 726. 727. Cùm Imperator Mediolanum venisset, atque in Templum ingredi vellet, Ambrosius illi extra vestibulum obviam procedens, sacris illum liminibus pedem inferre tali oratione vetuit: Οὐκ οἶδα, ὡς ἔοικεν, ὦ βασιλεῦ, τῆς εἰργασμένης μιαιφονίας τὸ μέγεθος, οὐδὲ μετὰ τὴν τοῦ θυμοῦ παῦλαν ὁ λογισμὸς ἐπέγνω τὸ τολμηθέν. Οὐκ ἐᾷ γὰρ ἴσως τῆς βασιλείας ἡ δύναμις ἐπιγνῶναι τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλ' ἐπιπροσθεῖ ἡ ἐξουσία τῷ λογισμῷ. Χρὴ μέντοι εἰδέναι τὴν φύσιν, καὶ τὸ ταύτης θνητόν τε καὶ διαῤῥέον, καὶ τὸν πρόγονον χοῦν ἐξ οὗ γεγόναμεν, καὶ εἰς ὃν ἀποῤῥέομεν, καὶ μὴ τῷ ἄνθει τῆς ἁλουργίδος ἀποσκοπούμενον, ἀγνοεῖν τοῦ καλυπτομένου σώματος τὴν ἀσθένειαν. Ὁμοφυῶν ἄρχεις, ὦ βασιλεῦ, καὶ μὲν δὴ καὶ ὁμοδούλων. Εἷς γὰρ ἁπάντων δεσπότης καὶ βασιλεὺς, ὁ τῶν ὅλων δημιουργός. Ποίοις τοίνυν ὀφθαλμοῖς ὄψει τὸν τοῦ κοινοῦ δεσπότου νεών; ποίοις δὲ ποσὶ τὸ δάπεδον ἐκεῖνο πατήσεις τὸ ἅγιον; πῶς δὲ τὰς χεῖρας ἐκτενεῖς ἀποστάζουσας ἔτι τοῦ ἀδίκου φόνου τὸ αἷμα; πῶς δὲ τοιαύταις ὑποδέξῃ χερσὶ τοῦ δεσπότου τὸ πανάγιον σῶμα; πῶς δὲ τῷ στόματι προσοίσεις τὸ αἷμα τὸ τίμιον, τοσοῦτον διὰ τὸν τοῦ θυμοῦ λόγον ἐκχέας παρανόμως αἷμα; ἄπιθι τοίνυν, καὶ μὴ πειρῶ τοῖς δευτέροις τὴν προτέραν αὔξειν παρανομίαν, καὶ δέχου τὸν δεσμὸν, ᾧ ὁ Θεὸς ὁ τῶν ὅλων δεσπότης ἄνωθεν γίνεται σύμψηφος. Ἰατρικὸς δὲ οὗτος καὶ πρόξενος ὑγιείας. *Ignorare videris, ô Imperator, patratæ à te cædis quanta sit magnitudo, neque adhuc post sedatam iram admissum facinus ratio pervidit. Non sinit enim fortasse Imperatoria potestas peccatum cognoscere, rationiq; tenebras offundit principatus. Attamen te naturam nôsse par est, quàm fragilis & fluxa sit, avitumq; pulverem, ex quo orti sumus, & in quem dilabimur: nec purpuræ fulgore deceptum, corporis quod illâ tegitur imbecillitatem ignorare. Ejusdem tecum naturæ hominibus imperas, ô Imperator, atq; adeò conservis. Unus enim omnium Dominus & Rex, conditor ille universorum. Quibus igitur oculis communis Domini templum aspicies? quibus pedibus sacrum illud solum calcabis? quomodo manus extendes injustæ cædis sanguine adhuc stillantes? quomodo hujusmodi manibus sacrosanctum Domini corpus accipies? quomodo preciosum ori sanguinem admovebis, qui furore actus tantum sanguinis nefariè profudisti? Recede igitur, & cave prius crimen altero crimine augere coneris: sed vinculum admitte, quo te ligari Deus omnium Dominus sursum probat. Medicinam id faciet, sanitatemq; restituet.* Octo mensibus elapsis, cùm Servatoris nostri natalis advenisset, Imperator, quòd esset excommunicatus, magnam in palatio vim lacrymarum effudit. Hoc viso Rufinus, Magister officiorum, promittit, se ad Ambrosium iturum, & hujus vinculi solutionem obtenturum. Cui Imperator: Οὐ πείσεται, οἶδα γὰρ ἐγὼ τῆς Ἀμβροσίου ψήφου τὸ δίκαιον, οὐδὲ αἰδεσθεὶς τῆς βασιλείας τὴν ἐξουσίαν τὸν θεῖον παραβήσεται νόμον. *Non flectetur: nota enim mihi est æquitas sententiæ Ambrosii, neq; ille reverentiâ Imperatoriæ potestatis divinam transgressurus est legem.* Instante ve[...] Rufino multis verbis, & spem certissimam deflecten[...] Ambrosii animo faciente, eum properè abire jub[...] quem ipse quoque Imperator paulò pòst fuit secut[...] Quid fit? Ambrosius adventantem Rufinum ita all[...]quitur: Τὴν τῶν κυνῶν ἀναίδειαν Ῥουφῖνε ζηλοῖς. Τοσαύτης μιαιφονίας γενόμενος σύμβουλος, τὴν αἰδῶ τῶν μετώπων πέξυσας, καὶ οὔτε ἐρυθριᾷς, οὔτε δέδιας, τοσοῦτον κατὰ τῆς θεί[...] λυττήσας εἰκόνος. *Canum impudentiam æmularis, Rufi[...] Tantæ enim cædis consiliarius pudorem de fronte abstersi[...] & neq; erubescis, neq; formidas post tantam adversus di[...]nam imaginem admissam rabiem.* Cùm nec dum acq[...]esceret Rufinus, sed Imperatorem brevi adfuturum [...]ceret, ὑπὸ τοῦ θείου ζήλου πυρποληθεὶς Ἀμβρόσιος ὁ θεσπέσι[...] ἐγὼ, ἔφη, ὦ Ῥουφῖνε, προλέγω ὡς κωλύσω τῶν ἱερῶν αὐτὸν ἐ[...]βῆναι προθύρων· εἰ δὲ εἰς τυραννίδα τὴν βασιλείαν μεθίστησι, [...]ξομαι κἀγὼ μεθ' ἡδονῆς τὴν σφαγὴν, *zelo divino succen[...] sanctus Ambrosius, At ego, inquit, Rufine, prædico me pro[...]biturum illum sacrorum liminum ingressu. Quòdsi im[...]rium mutârit in tyrannidem, cum voluptate & ego cæd[...] suscipiam.* Cùm ipse accessisset Imperator, & Ambr[...]sium in salutatorio sedentem compellâsset, τυραννι[...] ἐκάλει τὴν παρουσίαν, καὶ κατὰ τοῦ Θεοῦ μεμηνέναι τὸν Θεοδόσ[...] ἔλεγε, καὶ τοὺς ἐκείνου νόμους πατεῖν, *tyrannicum ejus appella[...] adventum, & in Deum furere Theodosium ajebat, eju[...] leges conculcare.* Reliqua ex Theodoreto petenda. H[...] etiam pertinet illa solennis formula, τὰ ἅγια τοῖς ἁγίο[...] quâ apud Eucharistiæ celebrationem alii quidem ac[...]dere, alii verò recedere jubebantur. Multa de ea legu[...]tur apud Chrysostomum, Homil. XVII. in epist. ad H[...]bræos, pag. 524, 525. Inter alia scribit: Μεγάλῃ τῇ φω[...] φρικτῇ τῇ βοῇ, καθάπερ τις κήρυξ, τὴν χεῖρα αἴρων εἰς τὸ [...]ψος, ὑψηλὸς ἑστὼς, πᾶσι καταδηλος γεγονὼς, καὶ μέγα ἐπ' ἐκ[...]νῃ τῇ φρικτῇ ἡσυχίᾳ ἀνακραυγάζων, τοὺς μὲν καλεῖ, τοὺς δὲ [...] εἴργει ὁ ἱερεὺς, οὐ τῇ χειρὶ τοῦτο ποιῶν, ἀλλὰ τῇ γλώττῃ [...] χειρὸς τρανώτερον. *Clara voce, terribili clamore, tanqu[...] præco aliquis, manum tollens in altum, in sublimi stans, [...] omnibus conspicuus, & in tremendo illo silentio vehem[...]ter vociferans, alios quidem vocat, alios verò arcet sac[...]dos, non hoc manu faciens, sed linguâ clariùs & aperti[...] quàm manu.* Dicebat autem, τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις. De q[...] formula statim subjicit: Ὅταν εἴπῃ, τὰ ἅγια τοῖς ἁγί[...] τοῦτο λέγει, εἴ τις οὐκ ἔστιν ἅγιος, μὴ προσίτω. *Quando di[...] sancta sanctis, hoc dicit, si quis non est sanctus, non acced[...]* Pleraque, quæ hâc Homiliâ de hoc ritu afferuntur, [...]guntur etiam Homil. CXXIII. t. V. pag. 809, 810. [...] etiam sequentia: Ὁ ἱερεὺς περιϊὼν πανταχοῦ διὰ τῆς φω[...] τῆς φρικωδεστάτης, καὶ τοὺς ἁγίους καλῶν καὶ ἕλκων πρὸς μετά[...]ψιν τῶν θείων καὶ φρικτῶν μυστηρίων, λέγει· τὰ ἅγια τοῖς ἁ[...]οις· ταύτην οὖν ἀφίησι τὴν φωνὴν ὁ ἱερεὺς μετὰ τὸ τὴν θυσ[...] ἀπαρτισθῆναι πᾶσαν. *Sacerdos ubiq; transiens maxi[...] formidabili illa voce, & sanctos vocans atque trahens [...] participationem divinorum & tremendorum myste[...]rum, dicit:* Sancta sanctis. *Hanc autem vocem emit[...] sacerdos postquam totum sacrificium paratum est.* C[...]rillus Jerosol. Catech. νεοφωτ. V. pag. 224: Post rec[...]tam orationem Dominicam dicit sacerdos: τὰ ἅγια τ[...] ἁγίοις, *sancta sanctis.*

e. *Mortui.* Mortuis datam, & unà cum iis [...] primitiva Ecclesia sepultam fuisse Eucharistiam, exe[...]plis & testimoniis probari potest. Ejus vestigia [...] apud Gregorium M. lib. II. Dialog. cap. XXIV. ubi [...] Benedicto Monacho narrat: *Puer enim quidam Mo[...]chus, impensiùs amans suos parentes, & visitans eos, obi[...] verùm ex sepulchro denuò ejectus fuit. Id cùm ad Bene[...]ctum relatum esset, jussit communionem Dominici corpo[...] in pectus defuncti reponi, atq; sic tumulari.* Et Legen[...] Basilii fingit, *ipsum panem consecratum in tres par[...] di[...]*

isisse: quarum unam communicârit: alteram in colum- aurea super altare reposuerit: tertiam consepeliendam im reservârit. Sed cùm hæc consuetudo, seu potiùs ignis abusus & horribilis profanatio Eucharistiæ n ipsa S. Cœnæ institutione pugnet, propterea da- ata fuit in Carthag. Synodo III. Can. VI. qui sic ha- : *Placuit, ut corporibus defunctorum Eucharistia non ur. Dictum enim est à Domino:* Accipite, & edite. *davera autem nec accipere, nec edere possunt.* Id iisdem ie verbis postea etiam sancitum est & repetitum in ncilio Antissiodorensi, Can. XII. & in Trullano, Can. XXIII: Μηδεὶς τοῖς σώμασι τῶν τελευτώντων τῆς Εὐχα- ας μεταδιδότω· γέγραπται γὰρ, λάβετε, φάγετε· τὰ δὲ τῶν νε- ν σώματα οὐδὲ λαβεῖν δύναται, οὐδὲ φαγεῖν. *Nemo mortuo- n corporibus Eucharistiam communicet. Scriptum enim* , Accipite, comedite. *Mortuorum autem corpora nec ipere, nec comedere possunt.* Balsamon ad hunc Can. p.460: Εἴθισο γὰρ πρὸ τῆς συνόδου ταύτης παρά τισι, με- ιδόναι τῶν θείων ἁγιασμάτων σώμασι νεκροῖς. *Ante hanc o Synodum, mos erat nonnullis, divina sacramenta cor- ibus mortuis impertiri.* Ibidem docet, sacerdotibus ctum panem post mortem dari, egregia, scilicet, ra- ne addita. Τὸ μέντοι χειρίζεσθαι τοῖς ἀρχιερεῦσι μετὰ τε- λὴν ἅγιον ἄρτον, καὶ οὕτως ἐνταφιάζεσθαι, νομίζω γίνεσθαι εἰς τροπὴν τῶν δαιμονίων, καὶ ἵνα δι' αὐτοῦ ἐφοδιάζηται πρὸς οὐρα- ὸ τοῦ μεγάλου καὶ ἀποστολικοῦ καταξιωθεὶς ἐπαγγέλματος. *od autem sanctus panis Antistitibus post mortem trada- , & sic sepeliantur, existimo hoc fieri ad avertendos dæ- nes, & ut per ipsum, tanquam viaticum, deducatur cœlum, qui magna & Apostolica professione dignus est itus.*

ſ. *Non fœmina, quæ menstrua patitur: non lai- qui digamus factus est.* Dionysius Alexandrinus, n.II. Τὰς γυναῖκας ἐν ἀφέδρῳ οὔσας, οὐκ οἴομαι τολμήσειν οὔ- πακειμένας, ἢ τῇ τραπέζῃ τῇ ἁγίᾳ προσελθεῖν, ἢ τοῦ σώμα- καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου προσάψασθαι. *Mulieres, quæ t in abscessu, non existimo sic affectas, ausuras vel ad tam mensam accedere, vel corpus & sanguinem Do- i attingere.* De digamo sic Balsamon, ad Can. VII. nodi Neocæs. pag. 791: Ὁ διγαμήσας λαϊκὸς οὐ παρα- ίται μετασχεῖν τῶν θείων ἁγιασμάτων ἀπέντεῦθεν, ἀλλὰ ἐνιαυτόν. *Laicus, qui digamus est effectus, non sinitur, anno elapso, divinorum sacramentorum esse particeps.*

2. *Cujus.* Hic terminus, seu finis est duplex:

α. *Respectu Christi,* nempe μνήμη, ἀνάμνησις, *me- ria, recordatio, commemoratio* acerbissimæ mortis m pro nobis pertulit. Chrysostomus, Homil. XVII. pist. ad Hebræos: Οὐκ ἄλλην θυσίαν, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ποιοῦμεν· μᾶλλον δὲ ἀνάμνησιν ἐργαζόμεθα τῆς θυσίας. *aliud sacrificium, sed idem semper facimus, potiùs ò commemorationem celebramus sacrificii.* Vide in e Θυσία, num. II. 2. sub lit. *α. γ.* ubi plura in hanc rem ucuntur Patrum testimonia. Addimus hîc adhuc quædam. Justinus Martyr, in Dialogo cum Try- ne, pag. 82: Ἄρτον παρέδωκεν ἡμῖν ὁ ἡμέτερος Χριστὸς ν εἰς ἀνάμνησιν τοῦ τε σωματοποιήσασθαι αὐτὸν διὰ τοὺς πι- ας εἰς αὐτὸν, δι' οὓς καὶ παθητὸς γέγονε· καὶ περὶ τοῦ ποτη- ὃ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ αἵματος αὐτοῦ παρέδωκεν εὐχαριστοῦν- ποιεῖν, φαίνεται. *Panem nobis tradidit noster Chri- in commemorationem incarnationis ejus factæ propter lentes in eum, quorum caussâ etiam patibilis est factus, re: & de poculo,* scil. agi in vaticinio Jesajæ, quod in cedentibus adduxit, *quod in recordationem sanguinis radidit gratias agentibus facere, satis apparet.* Ibid. . 112: Καὶ εὐχαὶ καὶ εὐχαριστίαι ὑπὸ τῶν ἀξίων γινόμεναι, ιαι μόναι καὶ εὐάρεστοί εἰσι τῷ Θεῷ θυσίαι. Ταῦτα γὰρ μόνα χριστιανοὶ παρέλαβον ποιεῖν, καὶ ἐπ' ἀναμνήσει δὲ τῆς ῆς αὐτῶν ξηρᾶς τε καὶ ὑγρᾶς, ἐν ᾗ καὶ τοῦ πάθους, ὃ πέ- πονθε δι' αὐτοῦ ὁ Θεὸς τοῦ Θεοῦ μέμνηται. *Supplicationes & gratiarum actiones, quæ à dignis proficiscuntur, solæ per- fectæ sunt & Deo gratæ victimæ. Hæc enim sola etiam Christiani facienda acceperunt, in ipsius etiam alimoniæ suæ recordatione, aridæ juxtà & liquidæ; in qua & pas- sionis, quam pertulit per ipsum Deus Deum, meminit.*

β. *Respectu nostri.* Estque

a. *in genere.* Chrysostomus, Homil. XXIV. in I. ad Corinth. sacram Cœnam vocat τὰ τῆς ψυχῆς ἡ- μῶν νεῦρα, τῆς διανοίας σύνδεσμον, τῆς παρρησίας ὑπόθεσιν, ἐλπίδα, σωτηρίαν, φῶς, ζωήν, *animæ nostræ nervos, mentis vinculum, libertatis in loquendo caussam, spem, salutem, lucem, vitam.* Idem, Homil. LXXII. t.V. eandem ap- pellat φάρμακον σωτήριον τῶν ἡμετέρων τραυμάτων, πλοῦτον ἀνέκλειπτον, βασιλείας οὐρανῶν πρόξενον, *salutare medicamen- tum nostrorum vulnerum, divitias inexhaustas, regni cœ- lorum caussam.*

b. *in specie*

1. *communio nostra spiritualis cum Chri- sto,* sive cum corpore & sanguine ejus, I. Corinth. X. 16. Ad hunc locum Theodoretus, pag. 168: Τῶν ἱερῶν ἀ- πολαύοντες μυστηρίων οὐκ αὐτῷ κοινωνοῦμεν τῷ δεσπότῃ, οὗ καὶ τὸ σῶμα εἶναι καὶ τὸ αἷμα φαμέν; Ἐπειδὰν πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου μεταλαγχάνομεν. *Qui sacra mysteria perci- pimus, nonne ipsi Domino communicamus, cujus & cor- pus & sanguinem esse dicimus? quandoquidem omnes unius panis sumus participes.* Ad eundem Theophyla- ctus, pag. 244. de pane Eucharistico scribit: Κοινω- νία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐστιν, εἶπεν, ἀντὶ τοῦ, ὥσπερ ἐκεῖνο τὸ σῶμα ἥνωται τῷ Χριστῷ, οὕτω καὶ ἡμεῖς αὐτῷ διὰ τοῦ ἄρτου τούτου ἑνούμεθα. *Communio corporis Christi est, dixit, pro, quemadmodum illud corpus Christo unitum est, sic & nos ipsi per panem hunc unimur.* Basilius M. epistolâ CXLI. p. 928: Τρώγομεν αὐτοῦ τὴν σάρκα, καὶ πίνομεν αὐτοῦ τὸ αἷμα, κοινωνοὶ γινόμενοι διὰ τῆς ἐνανθρωπή- σεως καὶ τῆς αἰσθητῆς ζωῆς τοῦ Λόγου καὶ τῆς σοφίας· σάρκα γὰρ καὶ αἷμα, πᾶσαν αὐτοῦ τὴν μυστικὴν ἐπιδημίαν ὠνόμασε· καὶ τὴν ἐκ πρακτικῆς καὶ φυσικῆς καὶ θεολογικῆς συνεστῶσαν διδασκαλίαν ἐδήλωσε δι' ἧς τρέφεται ἡ ψυχὴ, καὶ πρὸς τὴν τῶν ὄντων τέως θεωρίαν παρασκευάζεται. *Carnem ipsius edimus, ac sanguinem bibimus, consortes ipsius effecti per incarnationem & per sensibilem Verbi ac sapientiæ vitam. Carnem enim ac sanguinem, totam suam my- sticam in carne conversationem vocavit, doctrinamq; il- lam, quæ ex vita ipsius, actuali, & naturali, & Theo- logica constat, manifestavit, per quam nutritur anima, & ad rerum cœlestium contemplationem interea exerce- tur & imbuitur.* Ammonius, Catenâ in cap. VI. Jo- hannis, pag. 195: Ὥσπερ αἱ αἰσθηταὶ τροφαὶ ἡμῖν ἀνακιρ- νώμεναι, συνιστῶσι τὸ σῶμα· οὕτω καὶ ἡ μυστικὴ μετάληψις, ὥσπερ τινὰ φυσικὴν συνάφειαν ποιεῖ, τὸ Χριστὸν μετὰ τοῦ πι- στοῦ ἀνακιρνῶσα. *Quemadmodum cibi sensibiles nobis con- temperati, corpus sustentant: sic & mystica communio na- turalem quodammodo quandam conjunctionem efficit, Christum cum fideli commiscendo.* Vide etiam Chryso- stomum, Homil. XXIV. in I. ad Corinth. pag. 397. & in voce Κοινωνία, num. II. 1. sub lit. *a. b.*

2. *Unio fidelium inter se.* Dionysius Areo- pagita, Eccles. Hierarch. cap. III. contemplat. III. pag. 244. egregiè explicat, quomodo sacrosanctũ illud con- vivium mutuæ nostræ charitatis atq; communionis sit symbolum. Ἡ θειοτάτη, inquit, τοῦ ἑνὸς καὶ ταὐτοῦ καὶ ἄρτου καὶ ποτηρίου κοινὴ καὶ εἰρηναία μετάδοσις, ὁμοτροπίαν αὐτοῖς ἔν- θεον, ὡς ὁμοτρόφοις, νομοθετεῖ, καὶ τοῦ θειοτάτου δείπνου καὶ ἀρ- χισυμβόλου τῶν τελουμένων εἰς μνήμην ἱερὰν ἄγει. *Divina verò unius ejusdemq; cùm panis tum calicis communis ac pacifica communicatio, divinam iis morum confor-*

mita-

mitatem, tanquam convictoribus, præscribit, & divinissimi illius convivii, ceu exemplaris horum mysteriorum, sacram introducit commemorationem. S. Augustinus, tractatu XXVI. in Joh. cap. VI. & epist. LIX. ad Paulinum, in hæc verba Pauli, *Unus panis, unum corpus multi sumus,* exclamat: *O sacramentum pietatis, ô signum unitatis, ô vinculum charitatis! Qui vult vivere, habet ubi vivat, unde vivat: accedat, credat, incorporetur, vivificetur.* Eandem communitatem geminam, quæ sacrosancto hoc epulo repræsentatur, idem Pater copiosè admodum, eleganterque explicat in Sermone de Sacramento ad infantes, in quo inter alia dicit, Christum symbolis illis panis & vini, quorum utrumque ex multis granis unum existit, pacis & unitatis nostræ mysterium in sua mensa consecrâsse, & ideò subjungit: *Qui accipit mysterium unitatis, & non servat vinculum pacis, non mysterium accipit pro se, sed testimonium contra se.* Huc etiam pertinet *osculum pacis*, in S. Cœnæ celebratione dari solitum, de quo in Ἀσπασμὸς, num. I. & in Φίλημα. Item in Εἰρήνη, I. 1. sub lit. *a.*

VI. *Proprietates S. Cœnæ* sunt, quòd sit

1. *actio communis Ecclesiæ, non privata unius.* De hoc jam suprà actum, num. II. ubi *de Materia S. Cœnæ*, num. I. sub lit. *B. c. α.*

2. *crebrò & frequenter usurpanda.* De tempore, quando S. Cœna sumenda, neq; Salvator, neq; Apostoli quicquam decreverunt, sed liberam temporis circumstantiam fidelibus reliquerunt. Hinc primùm quidem, dum Christiani & numero erant pauciores, & zelo ferventiores, quotidie populus Eucharistiam accipiebat. Consilium Basilii M. ad Cæsariam Patriciam, epist. CCLXXXIX. pag. 1054. hoc est: Καὶ τὸ κοινωνεῖν δὲ καθ' ἑκάστην τὴν ἡμέραν, καὶ μεταλαμβάνειν τοῦ ἁγίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, καλὸν καὶ ἐπωφελές. *Singulis certè diebus communicare, & participare sancti corporis & sanguinis Christi, bonum & fructuosum est.* Eusebius, Demonstrat. Evangel. lib. I. cap. X. pag. 26. Εἰκότως τὴν τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ τοῦ αἵματος τὴν ὑπόμνησιν ὁσημέραι ἐπιτελοῦμεν. *Meritò corporis & sanguinis ejus commemorationem quotidie celebramus:* Cyprianus de Oratione Dominica, p. 268. *Hunc panem dari nobis quotidie postulamus, ne qui in Christo sumus, & Eucharistiam quotidie ad cibum salutis accipimus, intercedente aliquo graviore delicto, dum abstenti & non communicantes à cœlesti pane prohibemur, à Christi corpore separemur.* Idem, in epistola ad Thibaritanos, quæ est LVI. ita scribit, pag. 125: *Gravior nunc & ferocior pugna imminet, ad quam fide incorrupta, & virtute robusta parare se debent milites Christi; considerantes idcirco se quotidie calicem sanguinis Christi bibere, ut possint & ipsi propter Christum sanguinem fundere.* Alloquitur tam laicos, quàm clericos. Universos quippe fideles adhortatur ad martyrii constantiam; quod etiam laici, mulieres subibant. Ambrosius quoq;, lib. V. de sacramentis, cap. IV. monet, *quotidie accedendum esse: quotidie enim meminisse oportere mortis Christi, & homines quotidie peccare.* Augustinus, epist. CXVIII. refert, *sacramentum corporis & sanguinis Christi alicubi quotidie sumi:* idem tractatu XXVI. in Johannem testatur. Chrysostomus etiam, Homil. XVII. in epist. ad Hebræos: Τί; ἡμεῖς καθ' ἑκάστην ἡμέραν, οὐ προσφέρομεν; προσφέρομεν μὲν, ἀλλ' ἀνάμνησιν ποιούμενοι τοῦ θανάτου Χριστοῦ. *Quid? an non quotidie offerimus? offerimus quidem, sed commemorationem facientes mortis Christi.* Agnoscit hoc Durandus Ration. sui lib. IV. cap. LIII: *In primitiva Ecclesia omnes, qui celebrationi Missarum intererant, singulis diebus communicare solebant.* Nec tamen ex his colligere audemus, primis aliquot seculis eandem ubiq; consuetudinem fuisse: sed fatemur non inviti, etiam primis illis temporibus hac in parte Ecclesias variâsse. Sanè quanta in talibus ol[im] in diversis Ecclesiis, rituum fuerit diversitas, id nos [plu]ribus docet Socrates, hist. Eccles. lib. V. cap XXII. p[ag.] 240. a. ubi cùm multa de varietate ista adduxisset, p[ost] ea subjungit: Αἴτιοι γὰρ, ὡς ἡγοῦμαι, τῆς τοιαύτης διαφων[ίας] οἱ κατὰ καιρὸν τῶν ἐκκλησιῶν προεστῶτες· οἱ δὲ ταῦτα παραλαβόντες, ὡς νόμον τοῖς ἐπιγινομένοις παρέγραψαν. *Autores [hu]jusmodi discrepantiæ fuerunt Episcopi, qui variis temp[ori]bus Ecclesiæ præerant. Qui autem istos ritus acceperunt, tanquam legem ad posteros transmiserunt.* Corruptus locus in editione Stephani: nam pro αἴτιοι, ibi legi[tur] ἕτεροι sine ullo sensu. Ab hac igitur caussa fuit, quòd, antiquitus plerisq; in locis Eucharistia quotidie acci[pe]retur, aliis tamen id tantùm vel bis in hebdomade fie[ret], putà Sabbati & Dominica die; ut Augustinus indica[t e]pist. CXVIII. ad Januarium: vel ter, nempe feriâ pri[ma], quartâ, sextâ, ut Epiphanius tradit in doctrina comp[en]diaria, de Fide, pag. 465. 466. Verba ejus sunt: Συνάξ[εις] δὲ ἐπιτελούμεναι ταχθεῖσαί εἰσιν ἀπὸ τῶν ἀποστόλων, τετράδι, προσαββάτῳ, καὶ κυριακῇ· τετράδι δὲ καὶ ἐν προσαββάτῳ, ἐν [νη]στείᾳ ἕως ὥρας ἐννάτης· ἐπειδήπερ ἐπιφωσκούσῃ τετράδι σ[υνε]λήφθη ὁ Κύριος, καὶ τῷ προσαββάτῳ ἐσταυρώθη, καὶ παρέδω[καν] οἱ ἀπόστολοι ἐν ταύταις νηστείας ἐπιτελεῖσθαι. *Communi[ones] autem sive Synaxes fieri ordinatæ sunt ab Apostolis, f[eriâ] quartâ, & sextâ, & die Dominico: quartâ autem feri[â &] sextâ, jejunium statutum est usq; ad horam nonam: [quia] illucescente quartâ, captus est Dominus, & sextâ cru[cifi]xus; & tradiderunt Apostoli, ut his diebus jejunia fier[ent].* Vel quater accipiebatur Eucharistia, ab iis nempe, [qui] sabbati diem tribus istis adjungerent, ut fecisse aliq[uos] testatur Basilius, epist. ad Cæsariam Patriciam, c[ujus] jam suprà meminimus, sic autem ille ibi, pag. 10[54]: Ἡμεῖς μὲν τοίγε τέταρτον καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα κοινωνοῦ[μεν], ἐν τῇ κυριακῇ, ἐν τῇ τετράδι, καὶ ἐν τῇ παρασκευῇ, καὶ τῷ σ[αβ]βάτῳ, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἡμέραις, ἐὰν ᾖ μνήμη μάρτυρός τ[ινος]. *Quater igitur nos singulis hebdomadis communicamus, [Do]minico die, feriâ quartâ & sextâ, & sabbato, sed & [die]bus etiam aliis, si Martyris alicujus memoria celebre[tur].* Imò Socrates, lib. V. cap. XXII. pag. 249. b. & Nicep[ho]rus, lib. XII. cap. XXXIV. scribunt, *omnes ubiq; t[errarum] orbis Ecclesias diebus sabbati, singulis hebdomadibus [recur]rentibus, mysteria celebrare: Romanos solos & Alexan[dri]nos id ex antiqua quadam traditione facere detrect[are].* Græca sic habent: Τῶν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκκλησ[ιῶν] ἐν ἡμέρᾳ σαββάτων, κατὰ πᾶσαν ἑβδομάδος περίοδον ἐπιτ[ελου]σῶν τὰ μυστήρια, οἱ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ οἱ ἐν Ῥώμῃ ἔκ τινο[ς ἀρ]χαίας παραδόσεως· τοῦτο ποιεῖν παρῃτήσαντο. Quibus[dam] in locis solo die Dominico communicatum. Ind[icat] hoc Augustinus, epistolâ CXVIII. ad Januarium. I[d et]iam intelligitur ex epistola synodica Alexandrini C[on]cilii in Macarii cujusdam defensionem scripta. Pro[bare] enim volens Concilium, Macarium sacrum calic[em] non confregisse, inter alia etiam hoc argumento uti[tur], *non fuisse tum diem Dominicam:* & ex Concilii Tol[eta]ni IV. Can. IX. ubi dicitur, *Nonnullos sacerdotum in [Hi]spania reperiri, qui Dominicam orationem, non quoti[die], sed tantùm die Dominica recitant.* Nam, ut ibidem a[gi]tur, *si communio sine Dominica oratione nunquam [cele]bretur, sequitur Cœnam Dominicam à sacerdotibus [Hi]spanis Dominicis tantùm diebus administratam fu[isse].* Cùm verò populus nullum incuriæ modum sciret, [Sy]nodo Sardicensi, item Trullana, & Antiochena st[atu]tum fuit, ut, si quis ne tertia quidem quaque die [Do]minica Eucharistiam sumeret, is ab Ecclesia separ[are]tur. Autor est Zonaras ad Can. IX. Apostolor[um]. Eò tandem usque processum est, ut vix aliis quàm [fe]stis maximè solennibus, ac imprimis Paschatis feri[is] populo communicaretur. Quem in morem acrite[r] veh[...]

itur Chrysostomus, Homil. III. in epist. ad Ephesi- pag. 608. 609. Inter alia dicit: Ἂν ἐπιςῇ ὁ τῆς ἁγίας παρακοςῆς καιρὸς, ἢ τῶν ἐπιφανίων ἡμέρα, οἷος ἂν ἦ τις, ἔχει τῶν μυςηρίων. *Si adfuerit sancta Quadragesima pus, aut Epiphaniorum dies, quilibet particeps fit myste- rum, qualiscunque tandem sit.* Alii semel tantùm in o communicabant. Chrysostomus, Homil. V. in d Timoth. pag. 270. ad eos, qui dicebant, ἅπαξ δὲ τῷ προσερχόμεθα, *semel in anno accedimus*, scil. ad men- Domini, & inde colligebant, se eò minùs peccare, ἐςὶ τόλμα τὸ πολλάκις προσιέναι, ἀλλὰ τὸ ἀναξίως, κἂν ἅπαξ τις τῶ παντὸς χρόνε προσέλθῃ. *Non audaciæ est, sæ- s accedere, sed indignè, etiamsi quis semel tantùm toto pore accedat.* Et Homil. XVII. in epist. ad Hebræ- pag. 523. Πολλοὶ τῆς θυσίας ταύτης ἅπαξ μεταλαμβά- τῶ παντὸς ἐνιαυτῶ, ἄλλοι δὲ δὶς, ἄλλοι δὲ πολλάκις. *Mul- hoc sacrificium semel in toto anno participant, alii verò alii verò sæpiùs.* Et mox: Οἱ ἐν τῇ ἐρήμῳ καθεζόμε- ἅπαξ τῶ ἐνιαυτῶ μετέχεσι, πολλάκις δὲ καὶ διὰ δύο ἐτῶν, *remo sedentes semel in anno communicant, sæpe etiam vel tantùm duorum decursu annorum.* Vide ibidem ra. Consule etiam ejusdem Homil. LX. & LXI. ad pulum Antiochenum: & lege Hospinianum, hist. rament. part. I. lib. II. cap. I. Interroganti, quoties ra Cœna sit accipienda, respondet Chrysostomus mil. CXXIII. t. V. pag. 809. Ἀποδέχομαι ὅτε τὲς ἅπαξ μετέχοντας, ὅτε τὲς πολλάκις, ὅτε τὲς ὀλιγάκις, ἀλλὰ μετὰ καθαρᾶς συνειδότος, τὲς μετὰ καθαρᾶς καρδίας, μετὰ βίε ἀνεπιλήπτε. *Recipio neque eos, qui semel mmunicant; neque eos, qui sæpiùs; neque eos, qui rarò; eos, qui cum pura conscientia, qui cum puro corde, qui ni vita irreprehensibili.*

VII. *Connexum S. Cœnæ* duplex maximè est:

1. *Solennis gratiarum actio*, quæ in celebratione Cœnæ olim etiam adhibebatur à Pastore, cui popu- s, seu communicantes *Amen* acclamare solebant. de in voce Ἀμὴν, num. II. Cyrillus Jerosf. Catech. pag. 226. Εἶτα ἀναμείνας τὴν εὐχὴν εὐχαρίςει τῷ Θεῷ καταξιώσαντί σε τῶν τηλικέτων μυςηρίων. *Postea ex- ctata oratione gratias age Deo, qui te tantis dignatus est steriis.* In Liturgia Jacobi, ut est in Constitut. Apo- l. lib. VIII. cap. XIII. pag. 1027. Ἐν τῷ μεταλαμ- ειν πάντας τὲς λοιπὲς, λεγέσθω τριακοςὸς τρίτος ψαλ- ς. *Dum reliqui omnes communicant, recitetur trigesi- us tertius Psalmus.*

2. *Defunctorum mentio.* Chrysostomus Homil. LI. in I. ad Corinthios: Οὐκ εἰκῇ μνήμην ποιέμεθα τῶν ελθόντων ἐπὶ τῶν θείων μυςηρίων. *Non frustra in divi- s mysteriis mortuorum mentionem facimus.* Idem, Ho- il. III. in epist. ad Philipp. pag. 20. Οὐκ εἰκῇ ταῦτα ομοθετήθη ὑπὸ τῶν ἀποςόλων, τὸ ἐπὶ τῶν φρικτῶν μυςηρίων νήμην γίνεσθαι τῶν ἀπελθόντων. *Non frustra ab Apostolis æscriptum est, in tremendis mysteriis mortuorum menti- nem esse faciendum.* Meminerunt hujus ritus etiam ii Patres. Hinc tamen nec Purgatorium, nec Invo- ationem sanctorum exsculpi posse multi ex nostris lidè demonstrârunt. Videatur Hospinianus, hist. acrament. lib. II. cap. VII. & Forbesii Instructionum istorico-Theolog. lib. XIII. cap. XIX. Nos tandem d alia stylum convertimus. Vide in Ταφὴ, num. II. 2. b lit. *i.*

Συναπτή.

In Ecclesia Orientali, ut Clar. Meursius docet, variæ rant precationum formulæ à Diacono pronunciari olitæ, quæ quia connectebantur, & simul pronuncia- bantur, συναπταὶ simpliciter vocabantur. Erant autem duplices:

I. Τῶν εἰρηνικῶν, *precum pro pace*, de quibus aliquid in voce εἰρηνικὸς, num. II. *Irenicæ* rursus erant *duæ*:

1. vocabatur ἡ μεγάλη συναπτὴ, *major connexio Ire- nicorum.* Hujus meminit Typicum Sabæ, cap. II. pag. 1. b. Πληρεμένε δὲ τῶ ψαλμῶ, γίνεται συναπτὴ μεγάλη ὑπὸ τῶ Διακόνε. *Completo autem Psalmo, fit connexio ma- jor à Diacono.* Euchologium, pag. 2. Μετὰ τὴν συμ- πλήρωσιν, λέγει ὁ ἱερεὺς τὴν μεγάλην συναπτήν. Penteco- starium: Ἐν εἰρήνῃ τῶ Κυρίε δεηθῶμεν συναπτὴν μεγάλην τῶν εἰρηνικῶν. Atque hæc sequentibus concipiebatur verbis, ut est in Euchologio, pag. 12.

Ἐν εἰρήνῃ τῶ Κυρίε δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης, καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν ἡμῶν τῶ Κυρίε δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τῶ σύμπαντος κόσμε, εὐςαθείας τῶν ἁγίων τῶ Θεῶ ἐκκλησιῶν, καὶ τῆς τῶν πάντων ἑνώσεως, τῶ Κυρίε δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῶ ἁγίε οἴκε τέτε, καὶ τῶν μετὰ πίςεως, εὐλαβείας, καὶ φόβε Θεῶ εἰσιόντων ἐν αὐτῷ, τῶ Κυρίε δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῶ ἀρχιεπισκόπε ἡμῶν τοῦδε, τῶ τιμίε πρεσβυτε- ρίε, τῆς ἐν Χριςῷ διακονίας, παντὸς τῶ κλήρε, καὶ τῶ λαῶ, τῶ Κυρίε δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῶν εὐσεβεςάτων καὶ θεοφυλάκτων βασιλέων ἡμῶν, παντὸς τῶ παλατίε, καὶ τῶ ςρατοπέδε αὐτῶν, τῶ Κυρίε δεη- θῶμεν.

Ὑπὲρ τῶ συμπολεμῆσαι, καὶ ὑποτάξαι ὑπὸ τὲς πό- δας αὐτῶν πάντα ἐχθρὸν καὶ πολέμιον, τῶ Κυρίε δεη- θῶμεν.

Ὑπὲρ τῆς ἁγίας μονῆς ταύτης, πάσης πόλεως, καὶ χώ- ρας, καὶ τῶν πίςει οἰκέντων ἐν αὐταῖς, τῶ Κυρίε δεη- θῶμεν.

Ὑπὲρ εὐκρασίας ἀέρων, εὐφορίας τῶν καρπῶν τῆς γῆς, καὶ καιρῶν εἰρηνικῶν, τῶ Κυρίε δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ πλεόντων, ὁδοιπορέντων, νοσέντων, καμνόν- των, αἰχμαλώτων, καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν, τῶ Κυρίε δεη- θῶμεν.

Ὑπὲρ τῶ ῥυσθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως, ὀργῆς, καὶ ἀνάγκης, τῶ Κυρίε δεηθῶμεν.

Ἀντιλαβῶ, σῶσον, ἐλέησον, καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς ὁ Θεὸς τῇ σῇ χάριτι.

Τῆς παναγίας, ἀχράντε, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξε, δεσπο- ίνης ἡμῶν, θεοτόκε καὶ ἀειπαρθένε Μαρίας, μετὰ πάντων τῶν ἁγίων μνημονεύσαντες, ἑαυτὲς καὶ ἀλλήλες, καὶ πᾶσαν τὴν ζω- ὴν Χριςῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα.

Ὅτι πρέπει σοὶ πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, τῷ Πα- τρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τὲς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ad finem singulorum versuum populus responde- bat, Κύριε ἐλέησον, *Domine miserere.* Ad penultimum, Σοὶ Κύριε, *Tibi Domine.* Ad ultimum, Ἀμήν. Sed cùm hæc non in omnium sint manibus, interpretationem etiam subjicimus.

In pace Dominum obsecremus.

Pro superna pace, & salute animarum nostrarum Domi- num rogemus.

Pro pace totius mundi, prosperitate sanctarum DEI Ecclesiarum, & omnium unione DOMINUM ro- gemus.

Pro sancta hac domo, & iis, qui cum fide, reveren- tia, & timore Dei in eam ingrediuntur, Dominum ro- gemus.

Pro Archiepiscopo nostro N. N. honorabili Presbytera- tu, in Christo Diaconatu, universo Clero, & populo, Domi- num rogemus.

Pro religiosissimis & à Deo conservandis Imperatoribus nostris, toto Palatio, & exercitu eorum, Dominum rogemus.

Ut illos in bello adjuvet, & subjiciat pedibus illorum omnem inimicum & hostem, Dominum rogemus.

Pro sancta habitatione ista, civitate tota, & regione, & fide habitantium in eis, Dominum rogemus.

Pro temperie aëris, fertilitate frugum terræ, & temporibus pacificis, Dominum rogemus.

Pro navigantibus, viatoribus, ægrotantibus, laborantibus, captivis, & pro salute illorum, Dominum rogemus.

Ut liberet nos ab omni tribulatione, ira & necessitate, Dominum rogemus.

Defende, serva, miserere, & custodi nos Deus gratiâ tuâ.

Sanctissimæ, incontaminatæ, super omnes benedictæ, gloriosæ Dominæ nostræ, Deiparæ, & semper Virginis Mariæ, cum omnibus sanctis memoriam agentes, nos ipsos, & invicem, & omnem vitam Christo Deo commendemus.

Quoniam decet te omnis gloria, honor, & adoratio, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, nunc, & semper, & in secula seculorum.

Hæc μεγάλη συναπτὴ legitur etiam in Liturgia Chrysostomi: item in Pentecostario, sed quibusdam mutatis, vel etiam omissis. Μεγάλη συναπτὴ, in Liturgia S. Jacobo adscripta, pag. 15. vocari videtur καθολικὴ συναπτὴ, quæ cum præcedenti in multis convenit, in multis etiam, verbis tamen potius, quàm sensu, ab eadem differt.

2. vocabatur ἡ μικρὰ συναπτὴ, *minor Irenicorum connexio.* Ejus mentio in Typico Sabæ, cap. II. Ἐν ἑκάστῳ δὲ ἀντιφώνῳ ποιεῖ ὁ διάκονος μικρὰν συναπτήν. *In quolibet autem Antiphono facit Diaconus minorem connexionem.* Ibid. pag. 8. Ἱερεὺς μνημονεύει ἐν τῇ μικρᾷ συναπτῇ πάντων τῶν προκεκοιμηθέντων πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν. *Sacerdos meminit in minore connexione omnium patrum & fratrum nostrorum, qui jam obdormiverunt.* Exemplum μικρᾶς συναπτῆς in Euchologio, pag. 12. 13. hoc proponitur:

Ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον, καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς ὁ Θεὸς τῇ σῇ χάριτι.

Τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, μετὰ πάντων τῶν ἁγίων μνημονεύσαντες ἑαυτοὺς, καὶ ἀλλήλους, καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα.

Ὅτι σὸν τὸ κράτος, καὶ σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα, τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ad priores duos versus populus respondebat, Κύριε ἐλέησον; ad reliquos idem, quod in magna connexione. Et hanc quidem Connexionem, ab ejus initio, τὴν συναπτὴν ἔτι καὶ ἔτι, sæpe nominari observabis. Euchologium, pag. 23. Ποιεῖ ὁ ἱερεὺς μικρὰν συναπτήν. Ἔτι καὶ ἔτι. Et paulò pòst: Συναπτή. Ἔτι καὶ ἔτι. Interpretatio præcedentis μικρᾶς συναπτῆς hæc est:

Etiam atque etiam in pace Dominum rogemus.

Defende, serva, miserere, & custodi nos Deus tuâ gratiâ.

Sanctissimæ, incontaminatæ, super omnes benedictæ, gloriosæ Dominæ nostræ, Deiparæ & semper Virginis Mariæ, cum omnibus sanctis memoriam agentes, nos ipsos, & invicem, & omnem vitam nostram Christo Deo commendemus.

Quia tuum est robur, & tuum est regnum, & pote[ntia] & gloria, Patris, & Filii, & Spiritus sancti, nunc, & [sem]per, & in secula seculorum.

II. Συναπτὴ τῶν αἰτήσεων, *Connexio petitionum.* [Ejus] mentio in Pentecostario: Καὶ ταύτης τῆς ἀναγνώσεως π[λη]ρωθείσης, ψάλλομεν τὸ, Χριστὸς ἀνέστη. γ'. καὶ γίνεται ἡ ἐκτε[νὴς] Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεὸς, καὶ τὰ λοιπά. Εἶτα ἡ συναπτὴ [τῶν] αἰτήσεων. *Et hac lectione absoluta, psallimus, Christu[s] surrexit, ter. Et recitatur precum continuatio: Mise[rere] nostri Deus, &c. Postmodum connexio petition[um].* Ejusdem meminit Menologium. Vide in Ἐκτε[νὴς], num. II. Atque ea erat:

Τὴν ἑσπέραν πᾶσαν τελείαν, ἁγίαν, εἰρηνικὴν καὶ ἀναμ[άρ]τητον παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα.

Ἄγγελον εἰρήνης, πιστὸν ὁδηγὸν, φύλακα τῶν ψυχῶν [καὶ] τῶν σωμάτων ἡμῶν, παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα.

Συγγνώμην καὶ ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ τῶν πλημμε[λη]μάτων ἡμῶν παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα.

Τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, καὶ εἰρ[ήνην] τῷ κόσμῳ, παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα.

Τὸν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐν εἰρήνῃ καὶ μετανοίᾳ [ἐκ]τελέσαι παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα.

Χριστιανὰ τὰ τέλη τῆς ζωῆς ἡμῶν, ἀνώδυνα, ἀνεπαίσχυν[τα], εἰρηνικὰ, καὶ καλὴν ἀπολογίαν τὴν ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ, παρὰ [τοῦ] Κυρίου αἰτησώμεθα.

Τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου δεσπ[οί]νης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, μετὰ πάντων [τῶν] ἁγίων μνημονεύσαντες ἑαυτοὺς, καὶ ἀλλήλους, καὶ πᾶσαν [τὴν] ζωὴν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα.

Ὅτι ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις, καὶ σοὶ [τὴν] δόξαν ἀναπέμπομεν τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγ[ίῳ] Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ad singulos versus respondebat populus παράσχου [Κύ]ριε, exceptis penultimo & ultimo: illic eadem erat [re]sponsio, quæ τῶν εἰρηνικῶν suprà. Hujus quoque συ[να]πτῆς interpretationem adjicimus.

Totam vesperam perfectam, sanctam, pacificam, & q[uæ] sine peccato sit, à Domino petamus.

Angelum pacis, fidum viæ ducem, custodem animar[um] & corporum nostrorum à Domino petamus.

Veniam & remissionem peccatorum & delictorum nost[ro]rum à Domino petamus.

Bona & utilia animabus nostris, & pacem mundo à D[o]mino petamus.

Ut reliquum vitæ nostræ tempus in pace & resipiscen[tia] transigere possimus, à Domino petamus.

Finem vitæ nostræ Christianum, doloris expertem, n[on] erubescendum, pacificum & præclaram defensionem cor[am] terribili judicio, à Domino petamus.

Sanctissimæ, incontaminatæ, super omnes benedictæ, g[lo]riosæ Dominæ nostræ, Deiparæ & semper Virginis Mari[æ], cum omnibus sanctis memoriam agentes, nos ipsos, & i[n]vicem, & omnem vitam nostram Christo Deo comme[n]demus.

Quoniam bonus & benignus es Deus, & tibi gloriam t[ri]buimus, Patri, & Filio, & Spiritui sancto, nunc, & sempe[r], & in secula seculorum.

Συναῤῥωστέω.

Lexica hoc compositum omittunt. Est *simul ægr[o]to.* Occurrit apud Cyrillum Alexandr. in cap. I. So[phoniæ], pag. 585. ubi hæc leguntur: Εἰς τὴν τοῦ σώματος κεφαλὴν ἀλγήματος γεγονότος, συναισθάνεσθαι τε αὐτῇ κ[αὶ] συναῤῥωστεῖν ἀναγκαῖον τὰ λοιπὰ τῶν μελῶν. *Dolente cap[i]te, etiam reliqua membra pariter dolorem sentire, & ægr[o]tare necesse est.*

Συν

Συνδιάκονος.

Hanc quoque vocem Lexica ignorant. Significat *ul cum alio ministrantem*, & utriusque, masculini sci- et, & fœminini generis est. Constantinus M. in oncilio Nicæno se vocat συνδιάκονον Episcoporum. sermone προσφωνητικῷ ad sanctam synodum, in Actis ius Concilii, lib. II. cap. VII. pag. 74. ejus verba sunt: θε μοι τῷ ὑμετέρῳ συνδιακόνῳ δαψιλὴς εὐπορία τοῦ λέγειν κέσειεν, ἵνα ἐκεῖνα ἄξια ὄντα τοῦ κηρύττεσθαι ἐγκωμιάσω. *Utinam mihi, qui vobis in ministerio Dei sum con- ctus, sufficiens suppeteret eloquentia, ut ea, quæ prædica- merentur, celebrare possem*, &c. Clemens Alex. Strom. III. pag. 448. de Apostolis, respiciens ad I. Corinth. . 5. Οὗτοι μὲν, οἰκείως τῇ διακονίᾳ, ἀπερισπάστως τῷ κη- ρύγματι προσανέχοντες, οὐχ ὡς γαμετὰς, ἀλλ' ὡς ἀδελφὰς ρῆγον τὰς γυναῖκας, συνδιακόνους ἐσομένας πρὸς τὰς οἰκου- γυναῖκας, δι' ὧν καὶ εἰς τὴν γυναικωνῖτιν ἀδιαβλήτως πα- ρεδύετο ἡ τοῦ Κυρίου διδασκαλία. *Hi quidem, ut erat sentaneum, ministerio quod divelli non poterat, prædica- ni scilicet attendentes, non ut uxores, sed ut sorores cir- nducebant mulieres, quæ unà ministraturæ essent apud lieres, quæ domos custodiebant: per quas etiam in gy- ceum, absque ulla reprehensione maláve suspicione, ingre- posset doctrina Domini.*

Συνδοτής.

Nec hanc vocem habent Lexica. Significat *simul ntem cum alio; qui cum alio aliquid dat*, vel *largitur*. gitur aliquoties apud Cyrillum Alex. & usurpatur de io Dei. Lib. XI. in Johannem, ad v. 24. cap. XVI. g. 936. ἡ ἐστιν υἱὸς καὶ Θεὸς, ὁμοῦ τῷ Πατρὶ χορηγεῖ τοῖς ἰοις τὰ ἀγαθὰ, καὶ συνδοτὴρ τῆς εἰς ἡμᾶς εὐλογίας εὑρίσ- κεται. *Quatenus est Filius & Deus, unà cum Patre suppe- at sanctis bona, & unà cum eo nobis impertitur benedi- nem.* Et lib. eod. cap. IV. ad v. 2. cap. XVII. pag. 9. Συνδοτὴρ καὶ συγχορηγὸς ὑπάρχει τῷ ἰδίῳ γεννήτορι ν θείων τε καὶ πνευματικῶν χαρισμάτων. *Unà cum prio Patre divina & spiritualia dona largitur & suppe- at.* Idem, in Thesauro, Assert. XXXII. pag. 268. νδοτὴρ καὶ συγχορηγὸς φυσικῶς τε καὶ ἀδιαστάτως παρα- μβάνεται, καὶ διανέμει σὺν Πατρὶ τοῖς ἁγίοις τὰς δωρεάς. *à cum Patre dare atque largiri dicitur naturaliter at- e inseparabiliter, & distribuit sanctis dona.*

Συνεθελητὴς, & Συνθελητής.

Etiam has voces omittunt Lexica. Significant m, *qui cum alio conspirat, qui ejusdem cum alio est vo- ntatis.* Cyrillus Alexandrinus ad v. 12. cap. IV. Ho- e, pag. 74. Συνεθελητὴν τοῖς πλανωμένοις ἀποφαίνει τὸν δευτήν. *Institutorem cum seductis conspirâsse docet.* equenter usurpatur de Filio DEI, & idem est quod γνώμων. Idem Cyrillus, lib. X. in Joh. ad v. 21. cap. IV. pag. 828. Ὥσπερ ὁ υἱὸς ὁμοούσιός ἐστιν, οὕτω καὶ συνε- λητὴς τῷ ἰδίῳ γεννήτορι. *Quemadmodum Filius ejusdem essentiæ, ita etiam ejusdem voluntatis cum Patre suo,* lib. II. in Joh. cap. VIII. pag. 239. Φιλοπάτορα, καὶ νεθελητὴν τῷ γεννήσαντι κατὰ πάντα σαφῶς ἀποφαίνει. *tri obsequentem, eique in rebus omnibus adstipulatorem aperte demonstrat.*

Συνειδός.

I. *Divisio.* Συνειδὸς, *conscientia* est *duplex*:

1. *Bona.* Paulus Act. XXIV. 16. vocat ἀπρόσκοπον συνείδησιν. Vide in voce Ἀπρόσκοπος. Theophylactus, in II. Corinth. XIII. vocat συνειδὸς ἀγαθὸν, *conscientiam bonam*, Actor. XXIII. vocatur συνείδησις ἀγαθή. Eâ nihil est præstantius. Chrysostomus, Homil. in S. Annam: Ἑορτὴ μεγίστη, συνειδὸς ἀγαθόν. *Maximus dies festus est conscientia bona.* Gemina his illa Ciceronis, lib. II. Tuscul. quæst. *Nullum theatrum virtuti conscientiâ majus est.* Et in Catone majore *Conscientia bene actæ vitæ, multorumque benefactorum recordatio, jucundissima est.* Antiphon apud Stobæum, serm. XXIV.

> Τὸ μὴ συνειδέναι γὰρ αὐτοῦ τῷ βίῳ
> Ἀδίκημα μηδὲν, ἡδονὴν πολλὴν ἔχει.

Conscium esse sibi in vita sua nullius criminis, multum voluptatis parit. Bias; ut est ibid. apud Stobæum; interrogatus, Τί ἂν εἴη τῶν κατὰ τὸν βίον ἄφοβον; *Quænam res in vita metu careret? respondit?* Ὀρθὴ συνείδησις. *Bona conscientia.* Periander interrogatus, Τί ἐστιν ἐλευθερία; εἶπεν, ἀγαθὴ συνείδησις, *quid esset libertas? Recta conscientia, dixit.* Socrates rogatus, Τίνες ἀταράχως ζῶσιν; εἶπεν, οἱ μηδὲν ἑαυτοῖς ἄτοπον συνειδότες. *Quinam tranquillè viverent? Illi, inquit, qui nullius absurditatis sibi conscii sunt.* Optimè acutissimus Owenus:

> *Accusent te mille licèt, mens conscia recti*
> *Stat tamen, & nunquam judicis ora timet.*

Idem:

> *Gaudia vera dabit mens omnis criminis expers.*

Poëta anonymus:

> *Felices homines sibi mens bene conscia reddit:*
> *Sis bonus, & vitæ tempora lætus ages.*

Sed redeamus ad Scriptores Ecclesiasticos. Chrysostomus Homil. XII. in epist. ad Romanos, p. 96. Οὐδὲν οὕτως ἀνέχει, καὶ μικροῦ πέτεσθαι ποιεῖ, ὡς συνειδὸς ἀγαθόν. *Nihil animos nostros sic sustentare, erigere, ac veluti volatiles reddere consuevit, ut conscientia bona.* Idem, Homil. III. in II. ad Corinthios, pag. 557. Κἂν μυρία πάσχωμεν δεινὰ, κἂν πανταχόθεν βαλλώμεθα καὶ κινδυνεύωμεν, ἀρκεῖ εἰς παραμυθίαν ἡμῖν (μᾶλλον δὲ οὐ μόνον εἰς παραμυθίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ στεφανοῦσθαι) τὸ συνειδὸς, καθαρὸν ὂν, καὶ μαρτυροῦν ἡμῖν, ὅτι δι' οὐδὲν πονηρὸν, ἀλλὰ διὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν, ταῦτα πάσχομεν, δι' ἀρετὴν, διὰ φιλοσοφίαν, διὰ τὴν τῶν πολλῶν σωτηρίαν. *Quamvis innumeris calamitatibus afficiamur, atque undique impetamur, nobis tamen ad consolationem, nec ad consolationem tantùm, sed etiam ad coronam sufficit conscientia, quæ pura est, nobisque hoc testificatur, nos non solùm sceleris illius caussâ, sed quia DEO ita visum, ob virtutem, ob philosophiam, ob multorum salutem hæc pati.* Idem, Homil. LIII. in Matth. pag. 342. Τὸ συνειδὸς πολλῆς πληροῖ τῆς εὐφροσύνης, καὶ τοσαύτην ἔνδον ἐντίθησι τὴν ἡδονὴν, ὅσην οὐδεὶς παραστῆσαι δυνήσεται λόγος. Τί γάρ σοι δοκεῖ τῶν ἐν τῷ παρόντι βίῳ εἶναι ἡδύ. Τράπεζα πολυτελὴς, καὶ σώματος ὑγεία, καὶ δόξα, καὶ πλοῦτος; ἀλλὰ ταῦτα τὰ ἡδέα ἂν ἐκείνῃ παραβάλλῃς τῇ ἡδονῇ, πάντων ἔσται πικρότερα πρὸς αὐτὴν συγκρινόμενα. οὐδὲν γὰρ ἥδιον συνειδότος ἀγαθοῦ. *Conscientia multa replet lætitiâ, & tantam animo indit voluptatem, quantam verbis exprimere nequis. Quid enim in præsenti vita tibi suave & gratum esse videtur? Num mensa plena & lauta, corporis sanitas, gloria, divitiæ? Verùm hæc suavia & grata isti comparata voluptati, omnibus sunt acerbiora cum ea collata. Nihil enim conscientiâ bona suavius.*

2. *Mala.* Hæc Apoſtolo, Hebr. X. 22. vocatur ϛυνείδησις πονηρά. Κεκαυτηριασμένη ϛυνείδησις, I. Timoth. IV. 2. Vide in Καυτηριάζω. Eâ nihil triſtius: quod ex variis ejus manifeſtum incommodis. Chryſoſtomus, Homil. XII. in epiſt. ad Romanos, pag. 96. Τί ἀλγεινότερον, εἰπέ μοι, ϛυνειδότος πονηρȣ͂; Οὐδὲν γὰρ ὕτως, ȣ̓δὲν κόπτειν ἡμᾶς καὶ πιέζειν εἴωθεν, ὡς προσδοκία πονηρά. *Quid, quæſo, moleſtius & acerbius conſcientiâ malâ? Nihil enim æquè ſolet nos frangere & vexare, atque exſpectatio mala.* Et mox, *Conſcientia mala* dicitur ὀνείρατα πολλῶν φόβων ἀναπλάττειν τοῖς ἀνθρώποις, *inſomnia multiplicis timoris objicere hominibus.* Idem, Homil. XIV. in epiſt. ad Philippenſes, pag. 80. οὐδενὶ θαρρεῖ ὁ ἐν κακίᾳ ζῶν, ἀλλὰ καὶ τȣ̀ς οἰκέτας τρέμει, καὶ μετὰ ὑποψίας ὁρᾷ. Τί δὲ λέγω τȣ̀ς οἰκέτας; Τȣ͂ ϛυνειδότος ȣ̓ φέρει τὸ δικαςήριον. Οὐχ οἱ ἔξω μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ ἔνδον αὐτὸν κόπτȣσι λογισμοὶ, ȣ̓κ ἀφιέντες αὐτὸν ἠρεμεῖν. *Nemini fidit, qui in malitia vivit, ſed famulos etiam metuit, eosq; cum ſuſpicione intuetur. Quid verò dico famulos? Conſcientiæ ipſius tribunal ferre non poteſt: non ſolùm externæ, ſed etiam internæ ratiocinationes ipſum obtundunt, nec quieſcere unquam ſinunt.* Menander apud Stobæum, ſermone XXIV. pag. 192.

Ὁ συνιςορῶν αὑτῷ τι, κἂν ᾖ θρασύτατος,
Ἡ σύνεσις αὐτὸν δειλότατον εἶναι ποιεῖ.
Qui aliquid ſibi conſcius eſt, etiamſi fuerit audaciſſimus,
Conſcientia tamen facit ipſum timidiſſimum.

Pythagoras: Κακὰ μείζω πάσχει διὰ τȣ͂ συνειδότος ὁ ἀδικῶν βασανιζόμενος, ἢ ὁ τῷ ϛώματι καὶ ταῖς πληγαῖς μαςιγȣ́μενος. *Vir iniquus plus mali patitur afflictus conſcientiâ, quàm ille, qui in corpore caſtigatur, & flagris cæditur.*

II. *Proprietas conſcientiæ* eſt, quòd ſit ἀδέκαςος, & incorrupta maneat. Oraculi inſtar eſt, quod ait Juvenalis:

Exemplo quodcunque malo committitur, ipſi
Diſplicet auctori: prima eſt hæc ultio, quòd ſe
Judice nemo nocens abſolvitur. ----

Veriſſima etiam illa Chytræi:

Quamvis verba reo deſint, & teſtis agenti;
Proditur indicio mens tamen ipſa ſuo.

Et hæc Anonymi:

Actum ſæpe latet, cùm res ſine teſte geruntur;
At mens indicio proditur ipſa ſuo.

Cicero pro Milone: *Magna eſt vis conſcientiæ in utramque partem, ut neque timeant qui nihil commiſerint, & pœnam ſemper ante oculos verſari putent qui peccârint.* Chryſoſtomus in Pſ. VII. Κἂν μυριάκις πονηρός τις ᾖ, τὸ κριτήριον τȣ͂ ϛυνειδότος ȣ̓ διαφθείρεται· φυσικὸν γάρ ἐςι, καὶ παρὰ τȣ͂ Θεȣ͂ ἡμῖν παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐντεθέν· κἂν μυρία φιλονεικήσωμεν, ἐφέςηκεν ἐκεῖνο, κοταβοῶν, κολάζον, καταδικάζον· καὶ ȣ̓κ ἔςιν ȣ̓δεὶς τῶν ἐν κακίᾳ ζώντων, ὃς ȣ̓ μυρίαν ὀδύνην ὑπομένει, καὶ βȣλευόμενος τὰ κακὰ, καὶ εἰς ἔργον ἐκφέρων τὴν βȣλήν. *Etſi millies quis improbus ſit, non corrumpitur judicium conſcientiæ, eſt enim naturale, & à DEO ab initio inſitum. Etiamſi millies nos glorioſè jactemus, inſtat illud, vociferans, caſtigans, condemnans: & nemo eſt eorum, qui in ſcelere vivunt, quin innumerabiles dolores ſuſtineat, & cùm de malis conſultat, & cùm conſilium exſequitur.* Poſtea hoc probat exemplo impii regis Achabi, qui vineam Nabothi injuſtè concupiſcens, atque ad ſe transferre cupiens, ejus poſſeſſionem, ἐπειδὰν τȣ͂ ϛυνειδότος τὴν ψῆφον ȣ̓κ ἤνεγκεν, εἰσῆλθε ϛκυθρωπάζων, κάτω κύπτων, ϛυγκεχυμένος, πολλὴν ἀχλὺν ἐπὶ τῆς ὄψεως φέρων, τὸν ἀπὸ τȣ͂ ϛυνειδότος καταδίκης τὸν ἔλεγχον ἐπὶ τȣ͂ προσώπȣ κηρύττων, καὶ ȣ̓ δυνάμενος ϛυϛκιάσαι τὴν ἀπὸ τῆς ἀθυμίας ἐγγενομένην αὐτῷ ὀδύνην, *quoniam conſcientiæ non ferebat ſententiam, ingreſſus eſt triſtis, deorſum inclinatus, confuſus, in ipſo aſpectu multam caliginem ferens, conſcientiæ condemnationis indicium vultu denuncians, nec valens tegere, quam animo conciperat triſtitiam.* Usque adeo verum eſt, quod Poëta:

Heu quàm difficile eſt crimen non prodere vultu!

Sic idem Chryſoſtomus, Homil. XVI. in epiſt. ad Epheſios: Ἡ τȣ͂ καλȣ͂ κρίσις ἡμῖν, κἂν εἰς αὐτὸ τῆς κακίας τὸ βάραθρον ἔλθωμεν, ἀδέκαςος καθέςηκεν, ȣ̓ παρακλινομένη. *Ejus, quod bonum & honeſtum eſt, judicium, etiamſi venerimus in ipſius vitii profundum, manet incorruptum, ut quod non poteſt inflecti & perverti.* Et in Pſ. CXL. conſcientiam vocat judicem internum: Ὁ δικαςὴς ἔνδον, τὸ ϛυνειδὸς λέγω τὸ ἡμῖν ἐγκαθήμενον. *Judex, qui eſt intus, conſcientia inquam, quæ nos urget & vexat.* Et Homil. III. in Jeſaiæ VI. v. 2. de homine adultero ſcribit: Μηδεὶς ἴσω τὰ τετολμημένα, ἀλλ' ἢ μόνος αὐτὸς μετὰ τῆς ὑβριζομένης γυναικός· πῶς οἴσει τὸν ἀπὸ τȣ͂ ϛυνειδότος ἔλεγχον, πικρὸν πανταχȣ͂ περιφέρων κατήγορον; ὥσπερ ἑαυτὸν ȣ̓κ ἄν ποτέ τις φύγοι, ὕτως ȣ̓δὲ τὴν ἀπὸ τȣ͂ κριτηρίȣ ψῆφον ἐκείνȣ. Τȣ͂το τὸ δικαςήριον ȣ̓ χρήμασι διαφθείρεται, ȣ̓ κολακείαις ἐνδίδωσι. Θεῖον γάρ ἐςι, καὶ παρὰ Θεȣ͂ ταῖς ἡμετέραις ἐνιδρυμένον ψυχαῖς. *Ponamus nulli notum eſſe flagitium præterquam ipſi uni, & mulieri, quam adulteravit: quomodo feret conſcientiam redarguentem acerbam & amarulentam illam accuſatricem ubique ſecum circumferens? Quemadmodum enim ſe ipſum nemo poteſt effugere, ita nec illam ejus curiæ ſententiam. Hoc enim tribunal non pecuniâ corrumpitur, non adulationibus cedit: divinum enim eſt, & à Deo noſtris inditum mentibus.* Idem, epiſt. VII. ad Olympiadem: Εἰ καὶ πρὸς τὴν ἑτέρων κατάγνωσιν ȣ̓κ ἐπιςρέφονται, τȣ͂ οἰκείȣ ϛυνειδότος τὸν ἔλεγχον ἀμήχανον αὐτȣ̀ς διαφυγεῖν, τὸν ἄφυκτον, τὸν ἀδέκαςον, τὸν ȣ̓δενὶ εἴκοντα φόβῳ, τὸν ȣ̓ κολακείᾳ, ȣ̓ χρημάτων δόσει διαφθειρόμενον, ȣ̓ χρόνῳ μακρῷ μαραινόμενον. *Quòd ſi aliorum condemnationem non mirantur, at certè fieri non poteſt, ut ſuæ conſcientiæ judicium effugiant, quod fugere non licet, quod corrumpi non poteſt, nec ulli terrori cedit, nec blanditiis aut pecuniarum largitione labefactatur, nec temporis longinquitate obſcuratur.* Plurima in hanc ſententiam vide apud eundem Homil. I. de Lazaro, quæ eſt Hom. XXXV. t. pag. 233. & Homil. IV. de Lazaro, pag. 257. ubi *conſcientiam* etiam vocat ἀπαραλόγιςον δικαςὴν, *judicem qui decipi nequit:* & κριτὴν ἐγρηγορότα καὶ νήφοντα, καὶ ἄγρυπνον, *judicem vigilantem & inſomnem.* Baſilius Seleucienſis, Orat. XXVII. pag. 147. Ἔχει ἔνδον ἕκαςος τὸ ϛυνειδὸς κατήγορον, κἂν μὴ βȣ́ληται. *Intus quisque, etiam invitus, conſcientiam accuſatricem habet.* Ἀδέκαςον δικαςὴν, *judicem qui decipi nequit,* vocat conſcientiam Chryſoſtomus Homil. XVII. in Geneſin. Confer vocem Ἀδέκαςος.

Συνείσακτος.

Multa περὶ Συνεισάκτων habet doctiſſimus Juſtellus ad Can. III. Concilii Nicæni I. Annibal Fabrotus ad Theodori Balſamonis Conſtitut. Eccleſ. Collect. ad Tit. III. lib. I. ad l. 19. pag. 1389. Jacobus Cujacius Obſervat. lib. II. cap. XXIX. Budæus in Comment. linguæ Græcæ. Nos ea, quæ ex antiquitate Eccleſiaſtica de his haberi poſſunt, κατ' ἐπιτομὴν produximus in Obſervationibus noſtris, cap. XII. Eadem hîc neceſſario repetimus.

Primam ϛυνεισάκτων mentionem facit Canon III. Concilii Nicæni primi, his verbis: Ἀπηγόρευσε καθόλȣ ἡ μεγάλη ϛύνοδος, μήτε ἐπισκόπῳ, μήτε πρεσβυτέρῳ, μήτε διακόνῳ, μήτε ὅλως τινὶ τῶν ἐν κλήρῳ, ἐξεῖναι ϛυνείσακτον γυναῖκα ἔχειν· πλὴν εἰ μὴ ἄρα μητέρα, ἢ ἀδελφὴν, ἢ θεί-
αν

, ἢ ἃ μόνα πρόσωπα πᾶσαν ὑποψίαν διαπέφευγε. *Ve-it omnino Magna Synodus, ne liceat Episcopo, nec Pres-ytero, nec Diacono, nec ulli penitus eorum, qui sunt in lero, extraneam habere mulierem; nisi fortè aut ma-em, aut sororem, aut amitam, vel eas tantùm personas, ıæ omnem suspicionem effugiunt.* Συνείσακτον γυναῖκα atini reddunt *extraneam mulierem.* Id fecit vetus terpres Concilii Nicæni. Eundem secutus est Ful-entius. Ferrandus in Breviatione Canonum, cap. XXII. Isidorus Mercator, Can. XLII. & XLIII. Syno-Toletanæ IV. Synodus Carthaginensis I. Can. III. erdensis, Can. XV. Hispalensis I. Can. III. Bracha-nsis III. Can. V. & Impp. Honorius & Theodosius in XIX. C. de Episcop. & Cler. Alii *subintroductam* in-rpretari maluerunt. Sic Teilo & Tharistus, quo-m versio Actis Concilii Carthag. VI. inserta est, & ionysius Exiguus in Collect. Canonum Eccles. Ro-anæ; quem sequitur Burchardus lib. II. cap. CIX. & ii. Alii *intromissam*, vel *adscititiam* appellant. Pri-a denique Canonum editio Latina, in titulo Canonis I. Nicæni, interpretatur *commanentem*, ipsum verò anonem sic exprimit: *Interdixit Concilium, neque iscopo, neque Presbytero, neque Diacono, neque ex his, qui Clero sunt, licere* secum commanere, *præter sororem, t Tiam, aut solas personas, quæ refugiunt omnem suspi-nem.* Hìc *Tia* notat θεῖαν, id est, *amitam.* Non tactus hìc relinquendus candor Bellarmini, qui lib. I. Clericis, cap. XIX. expressè scribit: *Concilium Nicæ-m I. Can. III. interdicit Episcopo, Presbytero, & Diaco-, ne domi mulierem ullam habeat, præter matrem, so-rem, amitam.* At, quis admittat, per γυναῖκα συνείσ-τον intelligi *uxorem legitimam?* Certè Chrysosto-us, Homil. πρὸς τοὺς συνεισάκτους ἔχοντας παρθένους, tom. . pag. 222. magnum ostendit discrimen. *Majoribus stris*, inquit, *duæ tantùm cognitæ fuerunt caussæ, pro-r quas mulieribus viri cohabitent.* Has caussas ex-cat; unam conjugium, alteram stuprum esse dicit. ft; *Atqui nostra hac ætate tertius quidam novus & olitus mos prodiit;* tum συνεισάκτους describit: descri-onem illam deinceps videbimus. Discrimen in-uxorem legitimam & συνείσακτον evidentissimum ex Justiniani Nov. CXXIII. cap. XXIX. pag. 324. Τοῖς πρεσβυτέροις, καὶ διακόνοις, καὶ ὑποδιακόνοις, καὶ πᾶσι τοῖς ἄλ-στοῖς ἐν κλήρῳ τεταγμένοις, μὴ ἔχουσι γαμετὰς, κατὰ τοὺς ὺς κανόνας, ἀπαγορεύομεν καὶ ἡμεῖς, κατὰ τὴν τῶν ἁγίων κα-ν δύναμιν, γυναῖκά τινα ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ ἐπείσακτον ιν. Δίχα μέντοιγε μητρὸς καὶ θυγατρὸς καὶ ἀδελφῆς, καὶ ἄλλων προσώπων ἅτινα πᾶσαν ὑποψίαν ἐκφεύγει. *Pres-eris verò, & Diaconis, & Subdiaconis, & omnibus aliis Clero conscriptis, non habentibus uxores, juxta divinos nones, etiam nos interdicimus, secundum vim sanctorum nonum, mulierem aliquam in domo sua extraneam habe-præter matrem, & filiam, & sororem, & alias perso-, quæ omnem suspicionem effugiunt.* En discrimen in-γαμετὴν & γυναῖκα ἐπείσακτον. Nec minùs eviden-illud ipsum discrimen manifestum est ex Photio in mocan. tit. VIII. cap. XIV. Ἡ δὲ β'. διάταξις τοῦ ῦ α' τίτλου τῶν νεαρῶν λέγει. Μηδεὶς κληρικὸς, γυναῖκα ἔχων, ἐπείσακτον ἐχέτω ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, πλὴν μητρὸς, καὶ λφῆς, καὶ θυγατρὸς, καὶ τῶν ἄλλων ἀνυπόπτων. *Consti-io autem II. ejusdem Tituli I. Novellarum dicit: Nul-Clericus, qui uxorem non habet, præter matrem, soro-, filiam, & in quas alioqui suspicio non cadit in domo adscititiam* mulierem *habeto.*

Hanc verò de non habendis *extraneis* sive *subin-ductis mulieribus* Concilii Nicæni definitionem de-eps etiam confirmatam fuisse, certum est. Eam firmavit Justinianus, ut modò vidimus ex Novell. CXXIII. Et Nov. CXXXVII. pag. 364. ipsum Concilii Nicæni de hac re Canonem citat. Repetita definitio in Synodo Toletano IV. Can. XLII. *Cum Clericis*, inquit, *extraneæ fœminæ nullatenus habitent; id enim & constitutio antiquorum Patrum decrevit.*

Est etiam συνεισάκτων frequens mentio apud Scriptores Ecclesiasticos. Epistola synodica Concilii Antiocheni, adversus Paulum Samosatenum celebrati, apud Eusebium hist. Eccl. lib. VIII. cap. XXX. pag. 80. b. Τὰς δὲ συνεισάκτους αὐτοῦ γυναῖκας, ὡς Ἀντιοχεῖς ὀνομάζουσι, καὶ τῶν περὶ αὐτὸν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, οἷς καὶ τοῦτο καὶ τὰ ἄλλα ἁμαρτήματα ἀνίατα ὄντα συγκρύπτει, κλ. *Quid autem de extraneis sive subintroductis ejus mulieribus, ut Antiocheni nominant, & Presbyterorum ac Diaconorum quos secum habet, quibus & hoc & alia deprehensa peccata obtegit*, &c. Hieracitas etiam eo nomine sugillari, quòd συνεισάκτους mulieres haberent, tradit Epiphanius sub finem hæresi LXVII. pag. 306. Χλευάζονται δὲ τελειότητα, διὰ ἃς κέκτηνται ἕκαστος συνεισάκτους γυναῖκας, δι' ἃς εἰώθασι φιλοτιμεῖσθαι ἔχειν εἰς ὑπηρεσίαν. *Prorsus autem subsannantur propter eas quas habent singuli subintroductas mulieres, de quibus gloriari solent, se habere ipsas ad ministerium.* Earundem meminit hæresi LXIII. pag. 226. de Origenianis loquens. Idem Epiphanius, hæresi LXXVIII. pag. 440. ostendit, quomodo, qui συνεισάκτους & ἀγαπητὰς habebant, id defendere fuerint conati. Nempe sceleratissimum simul & impurissimum istud hominum genus abuti non verecundabatur exemplo Johannis Evangelistæ, qui, jussus à Salvatore in cruce pendente, θεομήτορα παρθένον ἔλαβεν εἰς τὰ ἴδια, Joh. XIX. 27. Vide ipsum Autorem, & in voce Ἀγαπητός.

Quæ autem fuerint mulieres συνείσακτοι, non satis liquet. Balsamon ad Can. III. Concilii Nicæni, pag. 283. scribit: Εἶπον τινὲς, ἐπείσακτον, ἢ συνείσακτον εἶναι τὴν ἀντὶ νομίμου γυναικὸς συνεισαχθεῖσαν, καὶ συνοικοῦσαν τινὶ πορνικῶς. Ἄλλοι δὲ εἶπον, εἶναι πᾶσαν γυναῖκα συνοικοῦσαν τινὶ ἀλλοτρίαν πάντως, κἂν ἀνύποπτός ἐστι. καὶ ἔδοξε τοῦτο μᾶλλον εἶναι ἀληθέστερον. *Dixerunt quidam, extraneam mulierem eam esse, quæ loco legitimæ mulieris subintroducitur, & cum aliquo meretricio more habitat. Alii verò dixerunt, esse omnem mulierem, alienam nimirum, cum aliquo habitantem, etiamsi extra suspicionem sit. Atque hoc verisimilius esse videtur.* Idem ad Epist. Basilii ad Gregorium Presbyterum, pag. 1023. Συνεισάκτους λέγει ὁ γ'. κανὼν τὰς εἰς καλοικίας ἱερωμένων ἀζύγων συνεισαγομένας, καὶ κατοικούσας σὺν αὐτοῖς. *Tertius Canon* Concilii Nicæni *συνεισάκτους vocat eas, quæ in ædes sacerdotum cœlibum introducuntur, & cum iis habitant.* Triplicem ergo Balsamon proponit sententiam. Intermedia, quam tamen ipse veritati consentaneam esse statuit, falsa est. Συνείσακτον namque non esse mulierem ἀνύποπτον inde patet, quia Canon ille tertius συνεισάκτους habere vetat, *matrem* verò, *sororem*, vel *amitam*, vel ἃ μόνα πρόσωπα πᾶσαν ὑποψίαν διαφεύγει, concedit: patet etiam ex variis decretis, quibus συνεισάκτων usus prorsus abrogatur. Cur verò abrogatus fuisset, si ἀνύποπτοι essent? Ultima sententia; quam etiam sequitur Matthæus quidam Hieromonachus ad Canonem III. Nicænum, his verbis: Συνεισάκτους δέ φησι τὰς ἑλομένας συνοικεῖν ἱερεῦσιν ἀζύγοις, τὰς ἀναγκαίας χρείας αὐτοῖς διακονουμένας. *Extraneas verò vocat eas, quæ cohabitationem cum sacerdotibus cœlibibus eligunt, iisque in rebus necessariis ministrant;* etiam à vero aliena, quia non tantùm Clericis, sed etiam Laicis συνείσακτοι interdictæ erant. Hoc probatur ex Responsis Eliæ, Metropolitæ Cretensis, ad Dionysium Monachum. Quarta ibi Quæstio est: Πῶς δεῖ καλεῖν τὴν μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ ἐκ

ἐκ πρώτε γάμε ζυναφθείσης αὐτῷ, συνεισάκτῳ συνοικῦντα, καὶ ταύτῃ συμμολυνόμενον, τὸ αὐτὸ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τῆς ἐκ δευτέρε, ἐπὶ συνείσακτον ἀποκλίνοντα· καὶ εἰς τὸν μὲν δίγαμον, τὸν δὲ τρίγαμον, ἢ πόρνους ἁπλῶς; *Quomodo oportet eum vocare, qui post mortem primæ uxoris suæ cum extranea habitat, & cum ea polluitur : ac perinde qui post obitum secundæ conjugis, ad extraneam declinat : numquid illum quidem digamum, istum verò trigamum, an scortatores simpliciter ?* Quis non agnoscat de Laicis hîc agi, cùm audit secundas, tertiásque nuptias ? Nam has Clericis non fuisse concessas, manifestum est ex ea, quæ olim obtinuit disciplina. Vide in voce Δίγαμος, num. II. 2. Quæ ergo συνείσακτοι fuerunt ? Clar. Justellus, ad Can. III. Concilii Nicæni, sententiam suam ita proponit : *Quænam fuerint συνείσακτοι mulieres, non satis constat. Ruffinus, Eusebii interpres, vocabulum Græcum reliquit. Suidas annotavit tantùm, non explicavit. Erant autem neque uxores, neque concubinæ, sed tertii cujusdam generis mulieres, quas secum Clerici, non sobolis, neque libidinis gratiâ, sed pietatis studio, aut certè prætextu, fovebant.* Hactenus ille. Eandem sententiam repetit Annibal Fabrotus in Notis suis ad Theodori Balsamonis Constitut. Eccles. Collectionem, pag. 1390. Nos, cum bona tamen tantorum virorum venia, non existimamus, συνεισάκτους mulieres esse, quas Clerici libidinis gratiâ non habuerint, sed potiùs adstipulamur iis ex veteribus, qui, teste Balsamone, ut modò vidimus, dixerunt ἐπείσακτον ἢ συνείσακτον εἶναι τὴν ἀντὶ νομίμε γυναικὸς συναχθεῖσαν, καὶ συνοικῦσαν τινὶ πορνικῶς. Libenter damus, eas pietatis obtentu non à Clericis tantum, sed etiam à Laicis in ædes fuisse introductas, at non alium in finem, quàm ut importunissimis se faciliùs, & minori cum periculo dederent libidinibus. Ut ita sentiamus, primo suadet iteratum, imo sæpius repetitum decretum, de non admittendis συνεισάκτοις. Profecto, si fuissent ἀνύποπτοι, si citra scandalum cum viris vixissent, facilè potuissent tolerari. Non vixisse autem sine stupri suspicione, ex Chrysostomo, quem tamen Justellus ad sententiæ suæ confirmationem producit, satis liquere puto. Dicit quidem in Tractatu suo, πρὸς τὲς ζυνεισάκτους ἔχοντας, ab initio, ἐπὶ μὲν τῶν προγόνων τῶν ἡμετέρων δύο τινὲς ἦσαν προφάσεις, αἱ τὰς γυναῖκας συγκατοικίζεσαι τοῖς ἀνδράσι· μία μὲν ἡ τε γάμε ἀρχαία τε, καὶ δικαία, καὶ εὔλογος, ἅ τε τὸν Θεὸν ἔχεσα νομοθέτην. --- ἑτέρα δὲ ἡ τῆς πορνείας, καὶ νεωτέρα ταύτης, καὶ ἄδικος, καὶ παράνομος, ἅ τε παρὰ τῶν πονηρῶν εἰσενεχθεῖσα δαιμόνων. *Majoribus nostris duæ tantùm cognitæ fuerunt caussæ, propter quas mulieres cum viris habitent. Et una quidem vetus est ac justa, rationique consentanea: nempe matrimonium, quod à Deo legislatore institutum est : altera verò, hac recentior, injusta, & legi contraria, nempe stuprum à malignis introductum dæmonibus.* His subjicit descriptionem συνεισάκτων talem : Ἐπὶ δὲ τῆς γενεᾶς τῆς ἡμετέρας καὶ τρίτος ἐπενοήθη τρόπος καινός τις, καὶ παράδοξος, καὶ πολλὴν ἔχων τὴν ἀπορίαν τοῖς βελομένοις τὴν αἰτίαν εὑρεῖν. Εἰσὶ γάρ τινες, οἳ γάμε καὶ συνεσίας χωρὶς, κόρας ἀπειρογάμες ἀγόμενοι καθίζεσιν οἴκοι διαπαντὸς, καὶ εἰς ἔσχατον γῆρας ἑαυτοῖς συγκατακλείεσιν, ἔτε ἐπὶ παιδοποιΐᾳ· ἐ γάρ φασιν αὐταῖς συγγίνεσθαι· ἔτε ἐξ ἀκολασίας. Λέγεσι γὰρ αὐτὰς ἀκεραίες διατηρεῖν. *At nostra hac ætate tertius quidam, novus & insolitus, mos excogitatus est, cujus caussam haud facilè investigaveris : sunt enim quidam, qui puellas innuptas ducunt, easque semper domi collocant, & in extremam usque senectutem inclusas tenent, sine nuptiis & coitu, neque liberorum procreandorum gratiâ, negant enim se cum illis rem habere : neque libidinis caussâ ; dicunt enim, se illas integras & incorruptas servare.* Hæc quidem omnia affert sanctus ille Pater : at quis ex ill colligat, tales pietatis potiùs studio, quàm libidinis e plendæ gratiâ in ædes fuisse introductas ? Non dic Chrysostomus, quid ab iis, qui tales extraneas mu lieres alebant, factum sit, sed quid fieri illi ipsi dic rint. Quid enim ipse de his talibus judicârit, ex to to Tractatu isto satis est perspicuum. Considera hæ ejus verba : Κἂν μυριάκις φιλοσοφῆς, δι' αὐτῶν ἐλέγχῃ τ πραγμάτων· ἐ τὴν τυχεσαν δεχόμενος βλάβην ἀπὸ συνοικήσεως ταύτης. Ὅταν γὰρ ἴδω σε δυσαποσπάστως ἔχο ντα, καὶ μυρίων βλαπτομένων καταφρονεντα, καὶ πολλῶν ἐ καλέντων ἐδὲ ἐπιστρεφόμενον, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν σαυτε κα ταπατεντα, καὶ τῷ κοινῷ τῆς ἐκκλησίας προστριβόμενον κατη γορίαν πολλὴν, καὶ τὰ τῶν ἀπίστων ἀνοίγοντα στόματα, κ πάντας πονηρᾷ περιβάλλοντα δόξῃ, καὶ τοσαῦτα μὲν ἀπὸ τ συνοικήσεως κακὰ, ἀγαθὸν δὲ μηδὲν ἡμῖν ἐγγινόμενον, ἀπὸ δὲ χωρισμε, τέτων μὲν ἁπάντων τὴν ἀναίρεσιν τῶν κακῶν, πο λῶν δὲ ἑτέρων κτῆσιν ἀγαθῶν, εἶτα ἐκ ἀνεχόμενον ἀποπηδ σαι, πῶς δυνήσομαι πεῖσαι τὲς ἐγκαλεντας, ὅτι πάσης ἀπή λαξαι προσπαθείας, καὶ ἐπιθυμίας εἶ πονηρᾶς καθαρός; *Quan vis te perpetuò defendas, ac Philosophiam te religiosa profiteri dicas : redargueris tamen per opera, damnu ex hac cohabitatione accepturus non vulgare. Qua do enim video, te avelli nulla ratione posse, & infinita eorum, qui offenduntur, multitudinem despicere, nec co verti, multis licèt te reprehendentibus, sed & gloria tuam conculcare, totiq; Ecclesiæ accusationem magna & invidiam conflare, atq; infidelium ora laxare, omnes mala opinione imbuere ; & tanta quidem ex cohabit tione nobis nasci mala, nullum autem provenire bonu ex separatione verò, horum malorum omnium sublev tionem, multorum autem aliorum bonorum possessi nem adipisci licere, cùm non feras, ut à te transeat, qu modo aliis persuadere potero, quòd omnis affectionis expers, & à concupiscentia mala purus ?* In seque tibus ridet eos, qui dicunt, *etiamsi videant* συνοικεν παρθένοις, καὶ προσδεδεμένον, καὶ τρυφῶντα, καὶ τὴν ψυχὴν προ μενον μᾶλλον, ἢ τὴν σύνοικον, καὶ πάντα καὶ παθεῖν, καὶ ποιῆσ αἱρέμενον, ἢ χωρισθῆναι τῆς ποθεμένης, *cohabitantem vir nibus, & alligatum, & deliciantem, & animam poti perdere volentem, quàm cohabitatricem, paratum omnia & pati & facere potiùs, quàm à dilecta separa* se tamen μὴ πιστεύειν πονηρόν τι, μηδὲ ἐπιθυμίας εἶ νομίζειν τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ εὐλαβείας, *nibil mali suspica nec putare hoc concupiscentiæ, sed pietatis potiùs opus se.* Verissimè ad hæc Chrysostomus : Ἀλλ' ἐ περὶ τῶν σ ματα ἐχόντων, ὦ θαυμάσιε, ἀλλὰ περὶ τῶν λίθοις συνοικέντ ἕτω διακεῖσθαι χρή. *Admirande vir, is est affectus eoru qui lapidibus cohabitant, non hominibus.* Addit, se h jus συνοικήσεως non aliam suspicari posse caussam, ἀ ἢ πονηρὰν ἐπιθυμίαν, καὶ ἡδονὴν ἐπονείδιστον, *quàm mala concupiscentiam, & ignominiosam voluptatem.* Si tu pissimæ libidini se totas tales non dedissent constri gendas, an existimamus Chrysostomum, qui παρθενί aliàs tantoperè commendare solet, dicturum fuisse e dem Tractatu, cap. VI. Καὶ πόσῳ βέλτιον ἦν ὁμιλῆσαι γ μῳ, καὶ τῷ συνοικεντι πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων οἰκονομ κεχρῆσθαι, ἢ μένεσαν ἄγαμον, πατῆσαι μὲν τὰς πρὸς τὸν Θ συνθήκας, ὑβρίσαι δὲ εἰς πρᾶγμα ἕτω σεμνὸν, καὶ φρικώδ καθελκῦσαι δὲ καὶ ἑτέρες πρὸς τὰ ναυάγια τῶν οἰκείων κ κῶν ; *Et quantò satiùs erat nuptui esse traditam, usa que cohabitatore, cui incumberet rerum administrati quàm cùm innupta manet, fœdera cum Deo inita co culcare, & injuriam facere rei tam honestæ ac revere dæ, & alios quoque ad naufragia suorum malorum tr here ?* Cur eodem capite assereret, talium ψυχὰς καταδύεσθαι, *animas deprimi*, vel *submergi* ? eas τῶν ἐρα ἐκβάλλεσθαι, *è cœlis ejici* ? Qui tales virgines alebai pr

ætexebant caussam δοκοῦσαν εἶναι εὐπρόσωπον, τὴν τῆς ῥοςασίας, *quæ honesta videbatur, nempe tutelæ.* Sed uid etiam ad hoc Chrysostomus? Cap. VII. Κἂν, inuit, ἀνθρώπους παραλογίσῃ, ἀλλὰ τὸ ἀδέκαστον οὐκ ἀπαήσεις δικαστήριον, δι' ἑτέραν μὲν ταῦτα ποιῶν πρόφασιν, ἄλην δὲ προβαλλόμενος. Λέγετε μὲν διὰ τὸν Θεὸν ἅπαντα ράτἸειν, πράτἸετε δὲ ἃ τῶν ἐχθρῶν ἐςι τοῦ Θεοῦ. *Licèt hoines decipias, at incorruptum Dei tribunal minimè falle- poteris: nam ob aliam quidem caussam hæc facis, ali- n verò prætexis. Dicitis quidem, vos omnia propter eum facere, facitis autem ea, quæ sunt inimicorum Dei.* adem de ζυνεισάκτοις est sententia Greg. Nysseni cap. XIII. de Virginitate, t. III. pag. 175. Οἱ μέχρις ὀνόατος τὴν ἀγαμίαν ἐπιτηδεύσαντες, οὐδὲν διαφέρουσι τοῦ ινοῦ βίου· οὐ μόνον τῇ γαςρὶ τὰ πρὸς ἡδονὴν χαριζόμενοι, ἀλὰ γυναιξὶ κατὰ τὸ φανερὸν συνοικοῦντες, καὶ ἀδελφότητα ἡν τοιαύτην συμβίωσιν ὀνομάζοντες, ὡς δὴ τὴν πρὸς τὸ χεῖν ὑπόνοιαν ὀνόματι σεμνοτέρῳ περικαλύπτοντες. *Qui noinetenus duntaxat cœlibatum profitentur, à communi viendi consuetudine non longè absunt: utpote qui non entris solùm voluptatibus indulgeant, sed etiam cum eminis apertè habitent: hancq; familiarem cum vivendi consuetudinem fraternitatem vocant, omem sinistram videlicet opinionem honestiori nomine occulntes.*

Hanc nostram περὶ τῶν συνεισάκτων sententiam & ild confirmat, quia συνείσακτοι eæ ipsæ sunt, quæ aliis ominibus apud veteres appellantur ἀγαπηταὶ & ἀδελαί. De ἀγαπηταῖς hoc manifestum est ex Epiphanio, æresi LXXVIII. Vide in voce Ἀγαπητὸς, num. 4. e ἀδελφαῖς idem jam demonstratum in voce Ἀδελφὴ, uo Lectorem remittimus.

Nec mulieres tantùm erant ζυνείσακτοι, veteres iim etiam meminerunt ἀνδρῶν ζυνεισάκτων. Chrystomus certè non solùm scripsit Tractatum πρὸς τοὺς ζοντας παρθένους ζυνεισάκτους, sed etiam eidem statim bjecit alium πρὸς τὰς ἐχούσας ἄνδρας ζυνεισάκτους. De autem ita scribit tractatu illo, t. VI. pag. 233. Εἰ δρας ἐπιθυμεῖς ἔχειν ζυνοικοῦντας, οὐκ ἔδει παρθενίαν ἐσθαι, ἀλλ' ἐπὶ τὸν γάμον ἐλθεῖν. πολλῷ γὰρ βέλτιον γαεῖν ἐκείνως, ἢ παρθενεύειν οὕτως. Τὸν μὲν γὰρ τοιοῦτον μον' οὔτε ὁ Θεὸς καταδικάζει, οὔτε ἄνθρωποι διαβάλλουσι. Τίμιον γάρ ἐςι τὸ πρᾶγμα, οὐδένα ἀδικοῦν, οὐδὲ λῆπον· ἡ δὲ παρθενία αὕτη, ἡ μετὰ ἀνδρῶν, πορνείας αλεπωτέρον παρὰ πᾶσι διαβέβληται. *Si viros tecum hatantes habere cupis, non oportebat virginitatem elire, sed ad nuptias transire: multò enim meliùs il- modo nubere, quàm hoc modo virginitatem profite-. Tales enim nuptias neque Deus condemnat, nee homines reprehendunt. Honesta enim res est: neinem offendit, neminem lædit: virginitas autem a cum viris ab omnibus magis reprehenditur, quàm sum stuprum.* Percurre integrum Tractatum, & telliges, illum ζυμβιώσεως modum, judice Chrystomo, vel parùm, vel potiùs nihil à stupro diffre.

Quæ usitatissimè vocantur συνείσακτοι, eædem sa- frequenter ἐπεισάκτων nomine veniunt. Quam an. III. Conc. Nicæni vocat συνείσακτον γυναῖκα, eanm Aristinus in Synopsi Canonum appellat ἐπείσαον. Ei enim Can. IV. Concilii Nicæni sic habet: πείσακτον μή τις ἐχέτω, χωρὶς μητρὸς, ἢ ἀδελφῆς, τῶν προσώπων, ἃ πᾶσαν ὑποψίαν διαδιδράσκει. *Subtroductam ne quis habeat, præter matrem, aut rorem, easq; personas, quæ omnem suspicionem efgiunt.* In Nomocan. Johannis Antiocheni, ex Contut. LXXI. Πᾶσι τοῖς ἐν κλήρῳ καταλεγομένοις, καὶ μὴ σι γαμεταῖς, κατὰ τοὺς κανόνας ἀπαγορεύομεν καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ οἴκῳ ἰδίῳ ἐπείσακτον ἔχειν, κλ. *Omnibus, qui in Clerum adscribuntur, & non habent uxores, nos etiam secundùm Canones interdicimus in privatis ædibus subintroductam habere,* &c. Symeon Logotheta in Synopsi Canonum, Can. III. Nicænum incipit ab his verbis: Ἐπείζακτον μή τις ἐχέτω. Eadem voce semel atque iterum usus est Elias, Metropolita Cretensis, in Resp. ad Dionysium Monachum. Titulus Quæstionis tertiæ est: Περὶ τοῦ ἐπεισάκτῳ γυναικὶ ζυνοικοῦντος ἕως θανάτου αὐτοῦ. *De eo, qui cum subintroducta muliere ad mortem usque habitat.* Quæ in titulo dicitur ἐπείσακτος, ea in quæstione ipsa nominatur ζυνείσακτος. Vide etiam titulum quæstionis quartæ.

Συνευδοκητής.

Lexica hanc vocem non habent: idem verò significat, quod ζυνεθελητὴς, de quo suprà. Cyrillus Alexandr. lib. II. in Johannem, cap. VIII. pag. 239. ad cap. V. v. 30. Ἀναγκαίως ὁ υἱὸς ζυνευδοκητὴν ὥσπερ τινὰ, καὶ συγκατανεύοντα τῷ πατρὶ, πρὸς τὴν ἐφ' ὥπερ ἂν δόξειε ψῆφον ἑαυτὸν εἰσφέρει, μὴ δύνασθαι τι δρᾶν ἐξηγούμενος, ὃ μὴ πάντως ἐςὶ κατὰ γνώμην τοῦ πατρός. *Necessariò Filius consentire se & annuere Patri, quæcunque res ei placuerit, significat, explicans, se nihil omnino facere posse, quod non sit juxta sententiam Patris.*

Συνήθεια.

I. Notat *consuetudinem.* Veteres Glossæ: Συνήθεια, *consuetudo.* Hesychius: Συνήθεια, ἔθος. Ejus consideramus

1. *Divisionem.* *Consuetudo* est *duplex:*

a. *Bona,* quæ proinde introducenda. Synesius epist. LVII. pag. 33. Ἀξιώτερόν ἐςι προτιμηθῆναι τῆς ζυνηθείας τὸ χρήσιμον· ἡμεῖς ἀρχὴν δῶμεν ἔθει βελτίονι. *Longè dignius est, utilitatem præferri consuetudini: nos incipiamus consuetudinem meliorem.* Huc etiam referri potest illud Chrysostomi: Τῇ ζυνεχεῖ ζυνηθείᾳ εἰς φύσιν ἀγαγεῖν τὸ πρᾶγμα. *Continua consuetudine naturam facere rem aliquam.*

b. *Mala.* Clemens Alexandr. in Protreptico, pag. 68. Ἥδει μὲν καὶ γαργαλίζει ἡ ζυνήθεια. ἀλλ' ἡ μὲν εἰς τὸ βάραθρον ὠθεῖ ἡ ζυνήθεια· ἡ δὲ εἰς οὐρανὸν ἀνάγει ἡ ἀλήθεια. *Delectat quidem & jucundo sensu titillat consuetudo: sed illa in barathrum deturbat consuetudo, in cœlum autem deducit veritas.* Etsi ergo consuetudo mala altas egerit radices, non tamen propterea retinenda, sed tollenda. Severianus Orat. I. in Κοσμοποιΐαν. Οὐ τὸ ἐν ζυνηθείᾳ πάντως τὸ ἀληθὲς, οὔτε τὸ ξένον ψευδές. ἀλλὰ πανταχοῦ ζητεῖται ἡ ἀλήθεια. *Non quod diuturna consuetudine obtinuit, statim verum est, nec peregrinum & inusitatum falsum est: sed ubique quæritur veritas.* Aurea etiam sunt illa Chrysostomi, Homil. LVI. in Genesin: Εἰ μὲν καλόν ἐςι τὸ τῆς συμβουλῆς καὶ ἐπωφελὲς, κἂν μὴ ζυνήθεια ᾖ, γινέσθω· εἰ δὲ βλάβην ἔχον καὶ πολὺν τὸν ὄλεθρον τὸ νῦν παρ' ὑμῶν ἐπιτελούμενον, κἂν ζυνήθεια ᾖ, ἐκκοπτέσθω. *Si consilium bonum sit & utile, etiamsi non sit consuetudo, fiat: sin cum damno conjunctum & cum magna jactura, quod nunc à vobis fit, etsi consuetudo sit, tollatur.* Iterum Clemens Alex. in Protreptico, pag. 73. Φύγωμεν τὴν συνήθειαν, φύγωμεν οἷον ἄκραν χαλεπὴν, ἢ Χαρύβδεως ἀπειλὴν, ἢ σειρῆνας μυθικάς. ἄγχει τὸν ἄνθρωπον, τῆς ἀληθείας ἀποτρέπει, ἀπάγει τῆς ζωῆς, παγίς ἐςι, βάραθρόν ἐςι, βόθρος ἐςὶ, λικνός ἐςι, κακὸν ἡ συνήθεια. *Fugiamus consuetudinem, fugiamus tanquam scopulum difficilem, aut Charybdis minas, aut fabulosas Sirenes: suffocat hominem, à veritate avertit, abducit à vita, est laqueus,*

queus, est barathrum, est ventilabrum, mala est consuetudo. Chrysostomus, Homil. XLIX. t. V. pag. 331. Εἰ πονηρὰ τὰ γινόμενα, κἂν παλαιὸν ἔθος ᾖ, κατάλυσον. ἂν δὲ μὴ πονηρὰ, κἂν συνήθεια μὴ ᾖ, εἰσάγαγε, καὶ καταφύτευσον. *Si ea, quæ fiunt, mala sunt, etiamsi inveterata sit consuetudo, tolle: si non sint mala, etsi consuetudo non sit, introduc, & planta.* Balsamon in Supplemento ad Can. XVI. Constantinopol. pag. 1117. Μακρὰ συνήθεια ἄγραφος οὐ κρατεῖ, ἔνθα ἐγγράφῳ νόμῳ ἢ κανόνι ἐναντιοῦται. *Longa non scripta consuetudo non valet, quando legi scriptæ vel Canoni adversatur.* Præclarè Zacharias Mitylenensis in Disputat. de Mundo: Τὰ παλαιὰ τιμᾶσθαι θέμις, ἡνίκα καὶ τὴν ἀλήθειαν ἔχει ἐπανθοῦσαν τῷ χρόνῳ. Plura vide in voce Ἔθος, num. I.

2. *Proprietatem. Usus & consuetudinis proprietas est, quòd in utramque partem sit ineluctabilis & invicta.* Gregorius Nyssenus Orat. II. de Pauperibus, t. II. pag. 60. Δεινὴ ἐστιν ἡ συνήθεια καὶ τοῖς δυσκολωτέροις εἶναι δοκοῦσιν ἡδονήν τινα διὰ τῆς ἐπιμονῆς ἐνεργάσασθαι. *Magna est consuetudinis vis, & rebus etiam difficilioribus solet voluptatem quandam aspergere.* Idem de Virginitate, ab initio cap. IX. t. III. pag. 139. Ἀμαχόν ἐστιν ἐπὶ παντὸς ἡ συνήθεια, πολλὴν ἔχουσα δύναμιν πρὸς ἑαυτὴν ἑλκύσαι καὶ ἐπισπάσασθαι τὴν ψυχὴν, καί τινα καλοῦ παραχεῖν φαντασίαν, ἐν ᾧ ἄν τις σχέσιν καὶ προσπάθειαν διὰ τοῦ προσεθισμοῦ τινα κτήσηται. καὶ οὐδὲν οὕτω τῇ φύσει φευκτόν ἐστιν, ὡς ἐν συνηθείᾳ γενόμενον μὴ καὶ σπουδῆς ἄξιον καὶ αἱρετὸν νομισθῆναι. *In omni re difficilis est, quæ expugnetur, consuetudo: quoniam cùm multam ad attrahendum ad se animum, afficiendumque vim obtineat, tum in eo valet, ut aliquam honesti opinionem afferat: nam si quis ex consuetudine usuque habitum, & aliquam animi affectionem sibi comparaverit, nihil vel ipsa natura sic fugiendum est: quodsi in consuetudinem abierit, non omni studio dignum expetendumque videatur.* Atque hoc ipsum aliquot exemplis deinceps illustrat, quæ apud Autorem legi possunt. Chrysostomus Homil. VI. in II. ad Timotheum, pag. 358. Μεγάλη καὶ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ ἐν τοῖς κακοῖς τῆς συνηθείας ἡ τυραννίς. *Magna est & in bonis, & in malis consuetudinis tyrannis.* Idem, Homil. VII. in II. ad Corinthios, pag. 591. Μεγάλη, μεγάλη τῆς συνηθείας ἡ τυραννὶς, καὶ τοσαύτη, ὡς εἰς φύσεως ἀνάγκην καθίστασθαι. *Magna, magna, inquam, consuetudinis vis est, atque adeo tanta, ut in naturæ necessitatem migret.* Et Orat. Catech. I. Χαλεπὸν ἡ συνήθεια, καὶ δεινὸν ὑποσκελίσαι, καὶ δυσφύλακτον. *Difficilis est consuetudo, & difficulter evertitur atque vitatur.* Et mox: Μέγα ὄντως ἡ συνήθεια, καὶ φύσεως ἔχει δύναμιν. Διὰ δὴ τοῦτο καί τινες τῶν ἔξωθεν, δευτέραν φύσιν, τὴν συνήθειαν ἐκάλεσαν. *Magnum quid consuetudo est, & naturæ vim habet. Propterea etiam ex Gentilibus quidam, alteram naturam, consuetudinem vocârunt.* Gregentius in Disputat. cum Judæo, pag. 237. Χρόνῳ κακὴ συνήθεια βεβαιωθεῖσα, δυσίατος γίνεται, ἢ καὶ παντάπασιν ἀνίατος. *Perversa consuetudo temporis diuturnitate confirmata, curatu difficilis, vel omnino insanabilis fit.* Thalassius centuria III. cap. VII. Κακία χρονίσασα, ἀσκήσεως δεῖται χρονίας. συνήθεια γὰρ παγιωθεῖσα ἀθρόως οὐ μετακινεῖται. *Malitia inveterata, longa eget exercitatione: stabilita enim consuetudo haud subitò mutatur.* Ita Theophrastus de causis plant. lib. II. cap. VII. & lib. III. cap. IX. & lib. IV. cap. XII. Τὸ γὰρ ἔθος οἷον φύσις γέγονε χρονισθέντων. *Consuetudo enim quasi natura facta est inveteratorum.* Et Julianus in Misopog. Ἔθος, φασὶ, δευτέρα φύσις. *Consuetudo, inquiunt, altera natura.* Cicero, Tuscul. lib. II. *Consuetudinis magna vis est.* Et de Amicitia: *Maxima est vis vetustatis & consuetudinis. Consuetudo enim est altera natura.* Ita etiam lib. V. de Finibus. Macrobius Saturn. lib. VII. *Consuetudinem secundam naturam pronunciavit usus.* Augustinus de Music. lib. VI. cap. VII. *Non enim frustra consuetudo quasi secunda, & quasi affabricata natura dicitur.* Johannes Sarisber. Policrat. lib. III. cap. VIII. *Usus enim ægrè dediscitur, & consuetudo alteri naturæ assistit.* Horatius, epist. lib. I. epist. X.

Naturam expellas furcâ, tamen usque recurret,
Et mala perrumpet furtim fastidia victrix.

Chrysostomus Hom. VII. ad populum Antiochenum. Δυσκατόρθωτον ἡ συνήθεια. *Consuetudo difficulter emendatur.* Aristoteles Rhet. lib. I. cap. XI. Τὸ εἰθισμένον ὥσπερ πεφυκὸς ἤδη γίνεται. *Consuetudo in naturam transit.* Et Augustinus de Civitate Dei, lib. XII. cap. II. *Vitium consuetudine nimióve progressu velut naturaliter inolevit.* Proinde Chrysostomus Homil. LVII. in Johannem, pag. 791. Δεινὸν, δεινὸν ἡ τῶν πονηρῶν συνήθεια. οὐχ οὕτω ταχέως λοιμὸς ἅπτεται καὶ ψώρα διαφθείρει, ὡς ἡ τῶν πονηρῶν κακία ἀνδρῶν· φθείρουσι γὰρ ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί. *Potens, potens, inquam, est conversatio cum malis. Non æquè citò pestis invadit, & scabies corrumpit, atque hominum malorum improbitas: corrumpunt enim bonos mores colloquia prava.* Et Basilius Cæsariensis, an Eustathius Sebast. in Ascet. reg. lib. VI. pag. 425. Οὐ μικρὸς οὗτος ὁ ἀγὼν τῆς ἑαυτοῦ συνηθείας περιγενέσθαι· ἔθος γὰρ διὰ μακροῦ χρόνου βεβαιωθὲν, φύσεως ἰσχὺν λαμβάνει. *Non mediocri opus est contentione, ut consuetudinem suam aliquis vincat. Consuetudo enim vetustate firmata, naturæ vim accipit.* Augustinus in Ps. XXX. *Vincere consuetudinem, dura pugna.* Et de Serm. Dom. in Monte, lib. I. *Consuetudinem vincere difficillimum est.* Seneca ad Marciam de Consolat. cap. I. pag. 388. *Omnia vitia penitus insidunt, nisi dum surgunt penitus oppressa sint: ---- levis medicina fuisset oriens adhuc restringenda mala vis: vehementiùs contra inveterata pugnandum est. Nam vulnerum quoque sanitas facilis est, dum à sanguine recentia sunt: tunc & uruntur, & in altum revocantur, & digitos scrutantium recipiunt, ubi corrupta in malum ulcus verterunt, difficiliùs curantur.* Et Augustinus de Civitate Dei, lib. XXI. cap. XVI. *Siquidem nondum vitiorum consuetudine roborata sunt, faciliùs vincuntur & cadunt: si autem vincere atque imperare consueverint, laboriosa difficultate superantur.* Iterum Seneca, epist. XXXIX. *Ob hoc miserrimi sunt, quòd eò pervenerunt, ut in consuetudinem adductis carere non possint: ita quæ supervacua fuerant, facta sunt necessaria. Tum autem consummata est infelicitas, & definit esse remedio locus, ubi, quæ fuerant vitia, mores sunt. Fiunt enim, sicut conjunctione & sanguine, sic usu & consuetudine longa, ut animus sibi applicuit, usque adeò chara, ut ab illis quàm a vita divelli, gravius existimet.* Vide eundem de Benef. lib. I. cap. XI. Bernhardus de diverf. serm. X. *Misera nimium & miserabilis humana fragilitas, etiam sine prurito concupiscentiæ, aut impetu desiderii, sola consuetudine ipsa ad illicita trahitur. Est autem consuetudo gravis quædam & periculosa catena, solvenda utique facilius quàm rumpenda: alioquin si fortè violentiam quæras, & castigatione corporis speres consuetudini prævalere, timendum omninò est, ne perniciosus sit labor, & prius ipsa substantia deficiat, quàm mollita concupiscentia.* Hoc quod Buchananus in Baptist.

Li

Longo quod usu in pejus usq; induruit,
Multò faciliùs fregeris, quàm flexeris.
quod Salvianus de Provident. lib. VI. Cap. XIV: *veteratâ in nobis malorum omnium labe, aliter jam iosi esse non possumus, quàm ut omnino non simus. prius est interire quàm corrigi, prius ipsos quàm in s vitia non esse.* Insignis etiam Synesii locus est, ist. XLIV. pag. 20: Ἀρτιβαφὴς ὗσα ἡ ψυχὴ, τάχιςα ύνεται. πολλοῖς δὲ ὁ ῥύπος οὕτως ἐνέφυ σφόδρα διὰ τοῦ θους, ὡς ἀναπάλλακτος εἶναι, καὶ φθάναι διαφθαρέν-ς, πρὶν εἰς τὴν φύσιν ἐπανελθεῖν, ὅτι τὸ πάθος ἀν-ς γέγονε φύσις, ἢ διὰ χρόνου πλῆθος, ἢ διὰ μέγεθος. ω δὲ ἐχέτω ψυχῇ καλῶς ἂν εἶχεν εἶναι φθαρτῇ. νῦν δὲ, μὲν ἁμαρτήματα λόγον ἔχει πρὸς τὰς ἀνεκπλύτους ιδας· ἡ ψυχὴ δὲ οὐκέτι πρὸς θοιμάτιον ἐκεῖνο τὸ πι-ρόντε καὶ οὐκ ἀντέχον, ἀλλ' ἀθάνατος ὗσα, τίνει δίκην νάνατον, ὅταν ἁμάρτῃ δευσοποιά τε καὶ ἀναπόνιστα. *cens quidem tincta anima celeriùs eluitur: verùm ltis tam altè insident sordes, ut eximi non possint, intercidant priùs, quàm ad puritatem genuinam leant: siquidem affectio vitiosa eis in naturam jam nsiit, vel temporis diuturnitate, vel mali vehementiâ. pediret autem animæ sic habenti, si prorsus interire set. Cæterùm cùm peccata jam macularum sint tar, quæ elui nequeunt; anima verò non sit similis sti sordidæ, quæ defricando deteratur, sed immortalis stat; pœnas ea jam æternas luit, ubi incocta & elui cia peccaverit.* Alia jam adduximus in voce ἔθος, m. II.

II. Συνήθεια significat *salarium*, vel, *donum ordina-m.* Glossæ Latino-Græcæ: *Salarium*, ὀψώνιον, ρογὴ, συνήθεια, ἀλατικόν. Collectio Constitut. clef. ex lib. I. Cod. tit. II. num. XXV: Καὶ λαμβά-ι συνηθειῶν ἐπὶ μὲν τοῖς ἐμφυτευτικοῖς συμβολαίοις, τηκοςάς· ἐπὶ δὲ τοῖς μισθωτικοῖς καὶ τοῖς λοιποῖς ναλλάγμασιν, ἑκατοςήν. *Et ratione consuetudi-m accipiunt pro instrumentis emphyteuticis, quin-agesimas: pro locatoriis, & reliquis contractibus, tesimam.* Ansegisus *consuetudines* appellat, lib. . cap. XLVII: *De injustis occasionibus, & consuetu-ibus noviter institutis, sicut sunt tributa, & tholonei media via.* Malim *tholonea.* Nempe *toloneum,* *tholonium*, aut *tholoneum*, est *vectigal*, ex teloni-, τελώνιον. Capitulorum collectio Benedicti Le-æ, lib. VI. cap. XXXIX: *Ut nullus homo præsumat oloneum per villas, rodaticum, nec pulveraticum cipere.* Consule præterea Gl. Meursii in voce νήθεια.

Συνθεολογέω.

Lexica hoc compositum non habent. Quemad-odum θεολογεῖν τινα, ut suo loco docuimus, est *Deita-n alicui asserere:* ita συνθεολογεῖν significat *simul cum o alicui asserere Deitatem,* Cyrillus Alexand. lib. I. in h. cap. II. pag. 15: Ὁ πατὴρ ἐν ἰδίᾳ ἐςὶν ὑποςάσει, καὶ ὸς ὡσαύτως, συνθεολογουμένου δηλονότι τοῦ ἁγίου πνεύμα-. *Pater in propria est hypostasi, & Filius similiter, ibuscum Deus videlicet asseritur Spiritus Sanctus.* Idem Thesauro Assert. I. pag. 12: Ποιήσωμεν ἄνθρωπον τ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν. Ἐν δὲ τῷ λέγειν, ετέραν, ἡ δυὰς σημαίνεται· συνόντος δηλονότι καὶ συνθε-γουμένου τοῦ ἁγίου πνεύματος. *Faciamus hominem se-ndùm imaginem nostram & similitudinem. Quan-autem dicit,* nostram, *dualitas significatur: cùm elicet etiam adsit, & Deitati annumeretur Spiritus nctus.* Et Assert. XXXI. pag. 282: Ἐκ πατρὸς καὶ πατρὶ φυσικῶς ὑπάρχων υἱὸς, ἔχων τε αὖ πάλιν ἐν ἑαυτῷ τ πατέρα, συνθεολογεῖται καὶ συνδοξάζεται. *Ex Patre, & in Patre naturaliter existens Filius, habensq; vicissim in seipso Patrem, simul cum eo & Deus esse asseritur, & simul glorificatur.*

Σύνθρονον & Σύνθρονος.

Σύνθρονον est *subsellium.* Johannes Curopalata in Constantino: Ἐγένετο δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν τ πεντηκοςῆς ταραχὴ διὰ τὴν καθέδραν ἐν τῇ λειτουργίᾳ, μὴ καταδεξαμένων τῶν μητροπολιτῶν προκαθίσαι αὐτῶν τοὺς συγκέλλους ἐν τῷ συνθρόνῳ. *Ortæ verò sunt die Pentecostes turbæ propter sessionem in Liturgia, non sustinentibus Metropolitis, ut Syncelli in Synthrono præsiderent.* Euchologium in consecratione templi: Ὁ ἀρχιερεὺς λαμβάνει μαρτυρικῶν ἁγίων λειψάνων μερίδας τρεῖς, αἵτινες ὀφείλουσι κατατεθῆναι μετὰ τὴν ἱερο-τελεςίαν. εἰ μὲν κίονες βαςάζουσι τὴν τράπεζαν εἰς τὸν ἠυτρεπισμένον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, οἱονεὶ τάφον μεταξὺ τ πρὸς ἀνατολὰς κιόνων. εἰ δὲ βωμὸς ἀνέχει ταύτην, εἴτε μονόλιθος, εἴτε συντεθειμένος ἐκ πολλῶν λίθων εἰς τὴν γινομένην παρὰ τοῦ τεχνίτου θήκην ἐν τῷ μέσῳ τοῦ βωμοῦ κατὰ τὴν πνεῦσιν αὐτοῦ πρὸς τὸ σύνθρονον. *Præsul accipit ex Martyrum sacris reliquiis partes tres, quæ reponendæ sunt post sacrosanctum sacrificium: si columnæ altare sustinent, in præparato, in pavimento veluti sepulchro inter columnas ortum respicientes: si ara illud tenet, sive ea ex uno lapide sive ex pluribus compacta sit, in facta ab artifice thecâ in medio aræ ex ea parte, quæ Synthronum respicit.* In sanctum Synthronum post consecrationem Episcopi deferuntur, ut in eo, veluti in majestatis throno, sedentes, suæ authoritatis se compotes esse factos cognoscant, Euchologium: Εἶτα τ χειροτονηθέντα ἀσπάζεται ὁ χειροτονήσας καὶ οἱ λοιποὶ ἐπίσκοποι, καὶ τῆς συνήθους εὐφημίας τελουμένης ἀνέρχονται εἰς τὸ σύνθρονον, καὶ καθεζόμενος πρῶτος ὁ χειροτονηθεὶς εἰρηνεύει εἰς τὸν ἀπόςολον. *Postea consecratum circumplectitur ordinans, & reliqui Episcopi, & dum consueta acclamatio fit, ascendunt in Synthronum: Et primus sedens ordinatus post Apostoli lectionem pacem dicit.* In Hist. Concilii Florentini, Sect. II. cap. IV. p. 3. de Josepho Ephesino, designato Patriarcha: Τῷ τ ἁγιωτάτης μεγάλης ἐκκλησίας ἱερῷ ἐνεθρονίσθη συνθρόνῳ. *In magna Ecclesia collocatus est in throno inaugurandis Patriarchis destinato.* Vide Gloss. Meursii.

Σύνθρονος, *qui eodem in throno sedet.* Chrysostomus Homil. de Latrone in cruce: Λῃςὴς βλέπει ἐςαυρωμένον, καὶ Κύριον ὁμολογεῖ· ὁ αἱρετικὸς ὁμολογεῖ σύνθρονον τοῦ πατρὸς, καὶ ὡς κτίσμα βλασφημεῖ. *Videt cruci affixum latro, & Dominum confitetur: hæreticus ejusdem throni cum Patre participem confitetur, & ut creaturam blasphemat.* Idem, Homil. XXXVI. in Acta, pag. 814: *Filius dicitur* γνήσιος παῖς τοῦ πατρὸς καὶ σύνθρονος, *germanus Patris filius & ejusdem throni particeps.* Greg. Nazianzenus Orat. XXVI. pag. 445: Δέον ἕνα θεὸν πατέρα γινώσκειν, ἄναρχον καὶ ἀγέννητον, καὶ υἱὸν ἕνα γεγεννημένον ἐκ τοῦ πατρὸς, καὶ πνεῦμα ἓν ἐκ θεοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχον, παραχωροῦν, πατρὶ μὲν, ἀγεννησίας. υἱῷ δὲ, γεννήσεως. τὰ δ' ἄλλα συμφυὲς καὶ σύνθρονον, καὶ ὁμόδοξον, καὶ ὁμότιμον. *Unum Deum Patrem agnoscere oportet principii expertem, & ingenitum, & unum Filium ex Patre genitum, & unum Spiritum ex Deo substantiam habentem, hoc solo nomine Patri cedentem, quòd non ingenitus sit, hoc item Filio, quòd non genitus sit, cæterà autem ejusdem omnino naturæ, throni, honoris, glo-*

ρία. Cyrillus Alexand. lib. III. in Joh. cap. I. p. 253. de Chriſto: Ὁ βασιλεύων ἀεὶ μετὰ τοῦ πατρὸς, ὁ σύνθρονός τε καὶ σύνεδρος. *Qui ſemper cum Patre regnat, & in eodem throno conſidet.* Eandem ſignificationem habet vox πάρεδρος, *ut ſuo loco docuimus.*

Συννηπιάζω.

Lexica hoc verbum non habent. Duplicem ego ejus ſignificationem apud ſcriptores eccleſiaſticos obſervavi.

I. Idem ſignificat quod συγκαταβαίνω, *ad aliorum me captum demitto*, quaſi *cum pueris pueriliter me gero*, quemadmodum benignus pater cum filiolo ſuo. Hoc ſenſu uſurpatur à Cyrillo Alexand. lib. II. in Johan. cap. VIII. pag. 237. ad v. 30. cap. V. ubi de Chriſto cum Judæis loquente ſic ſcribit: Ἐπειδὰν ἦσαν οὕτω δυσμαθεῖς, καὶ θεοπρεπῶν μὲν ὅλως οὐκ ἀνεχόμενοι λόγων, μικρὰ δὲ περὶ αὐτοῦ φρονοῦντες καὶ λέγοντες, οἰκονομικῶς ὁ Σωτὴρ συννηπιάζει μὲν αὐτοῖς, κεκραμένην δ' οὖν ὅμως ἐποιεῖτο τὴν ἐξήγησιν, οὔτε τοὺς τῷ θεῷ πρέποντας λόγους ὁλοτελῶς παραιτούμενος, οὔτε μὴν εἰς ὁλόκληρον τῶν ἀνθρωπίνων ῥημάτων ἀποφοιτῶν, &c. *Quoniam adeò erant indociles, & verba Deo convenientia minimè admittebant, de eo* (Chriſto) *verò humilia ſentiebant & dicebant, per diſpenſationem quandam Salvator ad eorum pueritiam ſe demittit quidem, mixtam tamen nihilominus expoſitionem adhibet, nec ſermones Deo convenientes prorſus omittendo, nec in univerſum à verbis humanis abſtinendo*, &c. Quod Cyrillo ad hunc locum eſt συννηπιάζειν, id Ammonio ad eundem, in Catena, eſt συγκαταβάσει χρῆσθαι, *condeſcenſione uti.*

II. Συννηπιάζειν eſt *infantulum unà cum aliis eſſe.* Athanaſius, de humana Chriſti natura, t. I. pag. 612. Πότε συνεγράφη τοῖς ἀνθρώποις, εἰ μὴ ὅτε συνεγεννήθη μετ' αὐτῶν ἐκ γυναικὸς, καὶ συνενηπίασε, καὶ συνηύξη, καὶ συνέφαγε; *Quando verſatus eſt cum hominibus, niſi quando cum illis natus eſt ex muliere, & infantulus unà cum illis fuit, & cum illis crevit atq; edit?*

Συνοδία.

I. Συνοδία eſt *comitatus.* Veteres Gloſſæ: Συνοδία, *comitatus.* Ita accipitur Lucæ II. 44. Suidas: Συνοδία, τὸ μετά τινος συμπεριπατεῖν. *Congreſſus, comitatus. Iter quod cum aliquo fit: cum aliquo itio.* Συνοδία, in Eccleſia antiqua, ſpeciatim viæ comites, ad Synodum proficiſcentibus Epiſcopis additi, dicti ſunt. Gregorius Nyſſenus, epiſt. ad Flavianum, t. III. pag. 646: Βάδην τὸν μεταξὺ διήλθομεν τόπον, ἐκ ποδὸς τε προϊόντες ἐγώ καὶ ἡ μετ' ἐμοῦ συνοδία, καὶ τοὺς ἵππους διὰ χειρὸς ἐφελκόμενοι. *Gradatim deinceps progreſſi ſumus pedites, tàm ipſe, quàm viæ meæ comites, manuq; equos duximus.*

II. Sancti Patres *conventum* quoque ἀσκουμένων, qualis *Monachorum* ea tempeſtate erat, συνοδίαν dixerunt. Aſceticorum autor, quæ Baſilio Cæſarienſi vulgò adſcribuntur, ὥστε μὴ ἐξεῖναι μηδενὶ τῶν κατὰ τὴν συνοδίαν ἀντιβαίνειν τῷ βουλήματι αὐτοῦ. *Adeò ut nulli ex conventu Monachorum liceat reſiſtere voluntati ejus*: de præfecto τοῦ τάγματος quem vocant. Item, Ἐπεὶ οὖν προσήκει παντὶ τρόπῳ τῷ προεστῶτι εὐπειθῆ καὶ ὑποχείριον εἶναι τὴν συνοδίαν. *Cum igitur oporteat omni modo præfecto obedientem & ſubjectum eſſe conventum.* Iterum: Ὥστε πᾶν τὸ παρ' αὐτοῦ λεγόμενόν τε καὶ γινόμενον, ἀντὶ νόμου καὶ κανόνος τῇ συνοδίᾳ εἶναι. *Adeò ut quicquid ab eo dicitur & fit, legis regulæ loco ſit conventui.* In Collectaneis Simeonis M[agi]ſtri eodem ſenſu, qui vult τὴν μὲν συμπαθῆ διάθε[σιν] καὶ τὴν ἀγαπητικὴν σχέσιν, ἴσην ἐπὶ πάντων τῶν ἐν τῇ συ[νο]δίᾳ ζώντων εἶναι, *ut affectio mutua, & amoris quaſi recipr[o]catio, inter omnes, qui in conventu vivunt, par ſit.* C[la]riſſimè Socrates, hiſt. Eccleſ. lib. IV. cap. XXIII. pa[g.] 236. a. Πρὸς τοὺς ἐν τοῖς κοινοβίοις, ἢ ἐν συνοδίαις μον[α]χούς. *Ad Monachos, qui in Cœnobiis, vel in Conventi[bus] degunt.*

Συνοδίτης.

I. Quemadmodum συνοδία, ut modò vidimus, a[li]quando notat *conventum Monachorum*; ita συνοδί[της] eſt *Monachus.* In Collect. Conſtitut. Eccleſ. ex lib. Cod. Juſtin. in Paratitlis ad Tit. III. pag. 1266: Μηδ[εὶς] κληρικὸς, ἢ μοναχὸς, ἢ καλούμενος συνοδίτης, ἁρπαζέτ[ω] ἢ κατεχέτω τὸν κατάκριτον. *Nullus clericus, vel mon[a]chus, vel qui ſynodita vocatur, condemnatum rapiat, [vel] detineat.* Ibid. pag. 1270: Οὐ δεῖ παρὰ τῶν κλ[η]ρικῶν, ἢ μοναχῶν, ἢ τῶν καλουμένων συνοδιτῶν ἀπ[ο]σπᾶσθαι καὶ κατέχεσθαι τοὺς ἅπαξ ὑποπεσόντας ἐγκλ[ή]ματι. *Non debent à Clericis, vel monachis, vel qui [sy]noditæ vocantur, abſtrahi & detineri, qui ſemel crimi[ni] rei facti ſunt.* Ibid. tit. IV. pag. 1273: Ἔξεστι τ[οῖς] κληρικοῖς, καὶ μοναχοῖς, καὶ τοῖς λεγομένοις συνοδ[ί]ταις, ὑπὲρ τῶν ἐγκληματικῶς καταδικασθέντων ἐμπ[ρο]θέσμως ἐκκαλεῖσθαι, οὐ μὲν ἀποσπᾶν αὐτοὺς ἀπαγομέν[ους]. *Licet clericis, & monachis, & iis, qui ſynoditæ voca[n]tur, ut pro condemnatis criminaliter, intra certum tem[pus] adpellent: non autem ut eos abſtrahant & a[b]ducant.*

II. Qui Synodi Chalcedonenſis fidem profiteba[n]tur, dicti erant συνοδῖται. Colligo ex Leontio de S[e]ctis, Act. V. pag. 470. ubi de Juſtiniano Imperator[e] τούτου βασιλεύσαντος, καὶ τοῦ συνοδιτῶν ὄντος, φοβηθεὶ[ς] Σεβῆρος, φεύγει εἰς Ἀλεξάνδρειαν. *Hoc imperante, q[ui] ex ſynoditarum numero erat, ſibi metuens Severus, fu[git] Alexandriam.*

Σύνοδος.

Hæc vox πολύσημος eſt, notat enim σύνοδος

1. *Cœtum* ſive *congreſſum convivalem*, ut apud Ath[e]næum σύνοδος φιλοσόφων, *convivium Philoſophoru[m]* & σύνοδος παμμιγοῦς ὄχλου, *convivium ex promiſc[ua] hominum turba.* Apud Diogenem Laërtium in E[pi]curi teſtamento: Καὶ εἰς τὴν γινομένην σύνοδον ἑκά[στου] μηνὸς ταῖς εἰκάσι τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν εἰς τὴν ἡμ[ῶν] τε, καὶ Μητροδώρου, κατατεταγμένην. Quæ Cicero [i]reddidit: *Itemq; omnibus menſibus viceſimo die lu[]dent, ad eorum epulas, qui unà ſecum philoſoph[ati] ſunt, ut ſui, & Metrodori memoria colatur.* Σύ[νο]δος ἐν οἴνῳ *Polluci*, id eſt, *conventus* ſive *congregatio [in] vino.*

2. *Conventum Eccleſiaſticum in templo.* Ita freque[n]ter in Conſtitut. Apoſtol. lib. V. cap. XIX. pag. 93 ubi, inter alia, πᾶν σάββατον ἄνευ τοῦ ἑνὸς, καὶ πᾶσαν κ[υ]ριακὴν, ἐπιτελοῦντες συνόδους, εὐφραίνεσθε. *Quolibet Sa[b]bato, uno excepto, & quavis Dominica, celebrantes conve[n]tus, lætamini.*

3. *Concilium.* Atque de hac voce, hoc ſenſu acc[e]pta, deinceps paulò diſtinctiùs agemus, conſiderat[o] ordine

I. Diviſionem. Quatuor apud Scriptores Eccleſ[ia]ſticos ſunt *Synodorum*, ſive *Conciliorum genera:*

I.

. est *Episcopi cum plerisq; aliis finitimis* seu vicinis *Parochiæ Episcopis*, cujus vestigia non obscura ...m exstant in Codice Canonum Ecclesiæ Africanæ, ...an. XI: *Si quis Presbyter à præposito suo correptus ...t, debet utique apud vicinos Episcopos conqueri, ut ...sis ejus caussa possit audiri, ac per ipsos suo Episco...econciliari.* Can. XII: *Si quis Episcopus in rea... aliquem incurrerit, & fuerit ei nimia necessitas non plurimos congregare: ne in crimine remaneat, à ... Episcopis, & Presbyter à sex Episcopis cum proprio Episcopo audiatur, & Diaconus à tribus.* Can. VI: *Item placuit, ut rem Ecclesiæ nemo vendat: ... si reditus non habet, & aliqua nimia necessitas ..., hoc insinuandum esse Primati provinciæ ipsius: ut statuto numero Episcoporum, utrum faciendum arbitretur. Quòd si tanta urget necessitas Ecclesiæ, ...non possit antè consulere, saltem vicinos testes con...t Episcopos, curans ad Concilium omnes referre ...esiæ suæ necessitates: quòd si non fecerit, reus Deo ...oncilio venditor, honore amisso, teneatur.* Vide in...r ejusdem Codicis Can. XIV. XX. XXVIII. XV.

2. Alterum genus Conciliorum est *Metropolitæ, Primatis, aut Episcopi primæ sedis, cum omnibus ...inciæ Episcopis*, quod idcirco *plenarium Conci... uniuscujusque provinciæ & Primatis* dicitur Can. VIII. Cod. Eccles. Africanæ. Antiochena Syno... τελείαν σύνοδον, *perfectam Synodum* vocat, Can. I. ubi hæc leguntur: Εἴ τις ἐπίσκοπος σχολάζων σχολάζουσαν ἐκκλησίαν ἑαυτὸν ἐπιῤῥίψας, ὑφαρπά... τὸν θρόνον δίχα συνόδου τελείας, τοῦτον ἀπόβλητον ..., καὶ εἰ πᾶς ὁ λαὸς, ὃν ὑφήρπασεν, ἕλοιτο αὐτόν. Τε...ν δὲ ἐκείνην εἶναι σύνοδον, ᾗ συμπάρεστι καὶ ὁ τῆς μη...πόλεως. *Si quis Episcopus vacans, in Ecclesiam ...antem seipsum injiciens, arripuerit sedem absque ...ecta Synodo, hunc expellendum esse, etiamsi omnis ...ilus, quem arripuit, eum elegerit.* Perfecta *verò* ...odus *illa est, cui interest & metropolitanus Episco...* Zonaras ad hunc Canonem, pag. 332: Ἐκείνη ...ία λογίζεται σύνοδος, ᾗ καὶ ὁ μητροπολίτης τῆς ...ρχίας συμπάρεστιν. *Illa perfecta reputatur Syno..., cui etiam Metropolitanus Provinciæ interest.* Et ...samon, pag. 825: Εἶπον οἱ πατέρες ἐκείνην εἶναι τε...ν σύνοδον, τὴν ἔχουσαν παρουσιάζοντα καὶ τὸν μητρο...ίτην. *Dixerunt Patres eam esse perfectam Syno..., quæ habet etiam Metropolitanum præsentem.* ...n. XVII. ejusdem Concilii: Ἡ τελεία σύνοδος τῶν ...ὰ τὴν ἐπαρχίαν ἐπισκόπων. *Perfecta Synodus ...scoporum provincialium.* Τελείας συνόδου etiam ...non XVIII. meminit. Hinc eadem Synodus, ...n. XX. decernit, μὴ ἐξεῖναί τινας καθ' ἑαυτοὺς συνό...ς ποιεῖσθαι ἄνευ τῶν πεπιστευμένων τὰς μητροπόλεις, ...*lis licere per se Synodos celebrare sine iis, quibus ...tropoles creditæ sunt.* Ubi Zonaras, pag. 335: Οὐ ...αχωρεῖ ὁ κανὼν μόνους τοὺς ἐπισκόπους συνιστᾶν σύν...ον, μὴ παρόντος τοῦ μητροπολίτου τῆς ἐπαρχίας. *Non ...cedit hic Canon, solos Episcopos Synodum celebrare, ... præsente provinciæ metropolitano.* Talis Syno...s vocatur σύνοδος τῆς ἐπαρχίας, *Synodus provin...lis*, à Zonara ad Can. CXXI. Carthag. pag. 495. ...nodi verò *Provinciales* bis singulis annis erant cele...ndæ. Ita decrevit Concilium Nicænum I. Can. V: ...λῶς ἔχειν ἔδοξεν ἑκάστου ἐνιαυτοῦ καθ' ἑκάστην ἐπαρ...χίαν δὶς τοῦ ἔτους συνόδους γίνεσθαι. *Rectè habere vi...m est, ut singulis annis per unamquamq; provin...m bis in anno Synodi fiant.* Et mox: Αἱ δὲ σύνο...ι γινέσθωσαν, μία μὲν, πρὸ τῆς τεσσαρακοστῆς. δευ...α δὲ, περὶ τὸ τοῦ μετοπώρου καιρόν. *Synodi autem fiant, una quidem ante Quadragesimam: secunda autem circa tempus autumni.* Idem decretum repetitum Can. XX. Concilii Antiocheni: Διὰ τὰς ἐκκλησιαστικὰς χρείας, καὶ τὰς τῶν ἀμφισβητουμένων διαλύσεις, καλῶς ἔχειν ἔδοξε συνόδους καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν τῶν ἐπισκόπων γίνεσθαι δεύτερον τοῦ ἔτους. ἅπαξ μὲν, μετὰ τὴν τρίτην ἑβδομάδα τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα, ὥστε τῇ τετάρτῃ ἑβδομάδι τῆς πεντηκοστῆς ἐπιτελεῖσθαι τὴν σύνοδον. τὴν δὲ δευτέραν σύνοδον γίνεσθαι εἰδοῖς ὀκτωβρίαις, ἥτις ἐστὶ πεντεκαιδεκάτη ὑπερβερεταίου. *Propter usus Ecclesiasticos, & pro dirimendis controversiis, rectè habere visum est, ut per unamquamque Provinciam Synodi Episcoporum bis in anno fiant. Ac prima quidem post tertiam hebdomadam festi Paschæ, ut quartâ hebdomadâ Pentecostes perficiatur Synodus. Secunda verò Synodus fiat Idibus Octobris, qui est decimus quintus hyperberetæi.* Et Can. XIX. Concilii Chalced. harum Synodorum neglectus & omissio reprehenditur, addito hoc decreto: Ὥρισε τοίνυν ἡ ἁγία σύνοδος, κατὰ τοὺς τῶν ἁγίων πατέρων κανόνας, δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συντρέχειν καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν τοὺς ἐπισκόπους, ἔνθα ἂν ὁ τῆς μητροπόλεως ἐπίσκοπος δοκιμάσῃ, καὶ διορθοῦν ἕκαστα τὰ ἀνακύπτοντα. *Statuit igitur sancta Synodus, secundùm sanctorum Patrum Canones, bis in anno in unum convenire, uniuscujusque Provinciæ Episcopos, ubi metropolitanus Episcopus probaverit, & singula quæ emerserint corrigere.* Canon XXXVII. vulgò Apostolorum dictus, sic habet: Δεύτερον τοῦ ἔτους σύνοδος γινέσθω τῶν ἐπισκόπων, καὶ ἀνακρινέτωσαν ἀλλήλους τὰ δόγματα τῆς εὐσεβείας, καὶ τὰς ἐμπιπτούσας ἐκκλησιαστικὰς ἀντιλογίας διαλυέτωσαν. Ἅπαξ μὲν, τῇ τετάρτῃ ἑβδομάδι τῆς πεντηκοστῆς. δεύτερον δὲ, ὑπερβερεταίου δωδεκάτῃ. *Bis Episcoporum Synodus habeatur per annum, & examinent inter se dogmata pietatis, & occurrentes Ecclesiasticas controversias dirimant. Semel quidem quarta Pentecostes hebdomade: secundò verò, duodecimo hyperberetæi die.* Johannes Antiochenus in Nomocan. tit. XLIX. ex Justiniani Novell. CXXIII. p. 318. & ex Novell. CXXXVII. p. 365. hoc affert decretum: Οἱ πατριάρχαι καὶ οἱ μητροπολῖται ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἢ δὶς κοινὰς ποιείτωσαν συνόδους, τὰς κατ' ἀλλήλων, καὶ τῶν ὑπ' αὐτοὺς ἐπισκόπων, καὶ κληρικῶν διακρίνοντες αἰτίας, καὶ τὰ ἀνακύπτοντα κατὰ κανόνα διατιθέντες κεφάλαια. *Patriarchæ & Metropolitani semel aut bis in anno communes conventus celebrent, in quibus caussas seu controversias, quas inter se & cum sibi subditis Episcopis & Clericis habent, dirimant, & res, quæ emerserint, secundùm regulas componant.* At Canon VIII. in Trullo, *quoniam propter Barbarorum incursiones, & quasdam alias incidentes caussas,* ἀδυνάτως οἱ τῶν ἐκκλησιῶν πρόεδροι ἔχουσι, δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ τὰς συνόδους ποιεῖσθαι, *non possunt qui Ecclesiis præsident, Synodos, bis in anno facere, decernit,* ὡς τρόπῳ παντὶ ἅπαξ τοῦ ἔτους τὴν τῶν ἐπισκόπων ἑκάστῃ ἐπαρχίᾳ γίνεσθαι σύνοδον, ἀπὸ τῆς ἁγίας τοῦ πάσχα ἑορτῆς καὶ μέχρι συμπληρώσεως τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς ἑκάστου ἔτους κατὰ τὸν τόπον, ὃν ὁ τῆς μητροπόλεως δοκιμάσει ἐπίσκοπος, *ut omnino semel in anno Episcoporum in unaquaq; provincia fiat Synodus, à sancto Paschæ festo, & usque ad Octobris mensis complementum, singulis annis, in loco, quem metropolitanus Episcopus aptum judicaverit.*

3. Tertium est *Exarchi seu Patriarchæ cum Metropolitanis & Episcopis totius Diœcesis.* Synodus Antiochena, Can. XII. μείζονα ἐπισκόπων σύνοδον, *majorem Episcoporum Synodum* vocat: & Constantinopolit. I. Can. VI. μείζονα σύνοδον τῶν τῆς διοικήσεως ἐπισκόπων, *majorem Synodum Episcoporum uniuscujusque Diœcesis,*

fis. Synodi Diœcefeos fit mentio l.XXIII. de Epifcop.& Cler. C. Th. *Si qua funt ex quibusdam diffenfionibus, levibusq; delictis ad religionis obfervantiam pertinentia, locis fuis & à fuæ Diœcefeos Synodis audiantur.* Et in Actis Concilii Ephefini, ἡ ἁγία σύνοδος τῆς ἀνατολικῆς διοικήσεως. *fancta Synodus Diœcefeos Orientalis.* Et, ἡ συνελθοῦσα σύνοδος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκ τῆς Αἰγυπτιακῆς διοικήσεως. *Synodus ex Diœcefi Ægyptiaca Alexandriæ congregata.* Hoc genus Concilii *univerfale vel plenarium totius Diœcefis aut Patriarchiæ* vocatur, cujus videlicet *plena erat autoritas & αὐθεντεία*, ut ait Canon XVIII. Cod. Eccles. Africanæ: adeò ut ab illo ne quidem Epifcopis provocare liceret. Hujus generis plurima reperiuntur Concilia in tomis Conciliorum: Antiochenfia videlicet ex Diœcefi Orientis, Romana ex Diœcefi urbis Romæ, Aquilejenfe ex Diœcefi Italiæ, Gallicana ex Diœcefi Galliarum, Toletana ex Diœcefi Hifpanorum, Africana feu Carthaginenfia ex Diœcefi Africæ, quæ paffim in Codice Canonum Ecclefiæ Africanæ *univerfalia & plenaria Africæ* vocantur Can. XIX. LXXVII. XCV. CVII. CVIII. fic Poffidonio in vita Auguftini, cap. VII. Hipponenfe *plenarium totius Africæ* dicitur. Et Juftinianus Novell. de Afric. Eccles. ad A. Salomonem P.P. Africæ: *Separatus fanctiffimus Sacerdos Carthaginis Juftinianæ, qui venerando Concilio totius Africæ fanctiffimis Ecclefiis præeffe dignofcitur.* Ea notione Concilia Toletana *univerfalia & generalia* vocantur Conc. Tolet. III. Can. XVIII. *Præcipit hæc fancta & univerfalis Synodus* Tolet. IV. in exord: *Quoniam Concilium generale agimus.* Et Can. III. *Si fidei cauſſa eſt, aut qualibet alia Ecclefiæ communis, generalis totius Hifpaniæ & Galliciæ Synodus convocetur.* Plura v. ap. Juftell. ad Can. XVIII. Eccl. Afr.

4. Quartum tandem genus Conciliorum eft *totius Orbis*, ex omnibus videlicet provinciis & Diœcefibus Imperii tam Orientis, quàm Occidentis, quod idcirco Græco vocabulo οἰκουμενικὸν vocatur. Οἰκουμένη enim univerfum terrarum orbem fignificat; quo etiam nomine Romanum Imperium apud Græcos Latinosq; Scriptores denotari, in voce οἰκουμένη demonftratum eft. Vulgò autem fex talia univerfalia fummæ autoritatis Concilia recenfentur: quarum hiftoriam paucis proponimus.

a. *Primum Concilium Oecumenicum eſt Nicænum I.* edicto Imperatoris Conftantini coactum anno Chrifti CCCXXV. de quo fic Nilus: Ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ πρώτη σύνοδος ἡ ἐν Νικαίᾳ συναθροισθεῖσα ὑπὸ τιη. θεοφόρων πατέρων ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ ἰσαποστόλου Κωνσταντίνου κατὰ τοῦ ἄφρονος Ἀρείου, πρεσβυτέρου τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας. *Sancta & Oecumenica prima Synodus Nicææ congregata trecentorum octodecim piorum Patrum, imperante magno Imperatore & Apoftolis æquali Conftantino adverfus dementem Arium, Alexandrinæ Ecclefiæ Presbyterum.* Autor incertus de eadem Synodo: Συνῆλθον δὲ οἱ ἅγιοι τριακόσιοι ιη. πατέρες κατὰ Ἀρείου τοῦ ματαιόφρονος πρεσβυτέρου, γενομένου μὲν τῆς ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, βλασφημοῦντος δὲ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν χριστόν. κτίσμα γὰρ αὐτὸν ἔλεγεν ὁ δυσσεβὴς, καὶ οὐχ ὁμοούσιον τῷ θεῷ καὶ πατρί. ὅθεν τοῦτον ὡς ἐχθρὸν τῆς ἀληθείας ἅμα τοῖς ὁμόφροσιν αὐτοῦ ἀναθεματίσαντες ἀπέβαλοντο. τὴν δὲ ὀρθόδοξον πίστιν ἐκράτυναν, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ κηρύξαντες, κτίστην δὲ τῶν ἁπάντων, καὶ οὐ κτίσμα, ἀλλὰ θεὸν ἀληθινὸν, καθὼς δὲ τὸ σύμβολον περιέχει τῆς πίστεως, ὅπερ αὐτὸ τῇ ἐμπνεύσει τοῦ ἁγίου πνεύματος ὑπηγόρευσαν. *Congregati funt autem fancti Patres trecenti octodecim adverfus Arium dementem, qui fuerat quidem Presbyter Ecclefiæ Alexandrinæ: blafphemabat autem adverfus Filium Dei, Dominum noftrum Jefum Chriftum. Creaturam enim illum effe dicebat impius ille, non autem confubftantialem Deo & Patri. Quapropter illum, ut veritatis hoftem, cum fuffragatoribus fuis, anathematizantes ejecerunt. Orthodoxam verò fidem confirmârunt, confubftantialem Patri prædicantes, non verò creaturam, fed Deum verum, prout & tradit fidei fymbolum, quod infpirante Spiritu Sancto confcripferunt.* Vide etiam primam Pho[tii] epiftolam, quæ eft ad Michaëlem Bulgariæ Princip[em].

b. *Secundum Concilium Oecumenicum Conftantino[politanum] habitum* eft imperante Theodofio magno, anno Chr[isti] trecentefimo octogefimo primo, à centum & quinqu[a]ginta Epifcopis, adverfus Macedonium, Spiritus San[cti] hoftem, Sabellium Africanum, & Apollinarem Laodi[ce]num. De eo ita Nilus, poftquam dixiffet, quando fu[it] celebratum, & qui eidem præfuerint: Ἡμεῖς παρελάβο[μεν] καὶ πιστεύομεν, ὅτι τὸ πανάγιον πνεῦμα θεός ἐστιν ἀληθινὸς, ὡς ὁμ[ο]ούσιον τῷ θεῷ καὶ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, ἐπεὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς οὕτως εἰ[πε] βαπτίζεσθαι καὶ πιστεύειν εἰς ὄνομα πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύμ[α]τος, ὅπερ οὐκ ἂν εἶπεν, εἰ κτίσμα ἦν. τῷ οὖν μὴ οὕτω φρονοῦντι ἀ[νά]θεμα. *Nos accepimus & credimus, Spiritum Sanctum effe [ve]rum Deum, ut confubftantialem Deo & Patri, & Filio, quo[ni]am Dominus Jefus fic dixit, ut baptizemur & credamus in [no]men Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, quod non dixiffet, fi c[re]atura effet. Ei igitur, qui non ita fentit, anathema.* Incer[tus] autor de eadem Synodo: Θεὸν ἀληθινὸν καὶ κύριον καὶ ζωοπ[οιὸν] τὸ πανάγιον πνεῦμα εἰρήκασαν, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ καὶ τῷ [υἱῷ] ὑπάρχειν αὐτὸ κηρύξαντες, καὶ τῆς αὐτοῦ θεότητος καὶ δυνάμε[ως], καθὼς τὸ σύμβολον περιέχει τῆς πίστεως, ὅπερ αὐτοὶ τρανώτ[ερον] τῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐξεφάνισαν χάριτι. ἔτι δὲ καὶ Ἀπολιναρ[ίου] τοῦ Λαοδικείας τὴν βλασφημίαν σὺν αὐτῷ καὶ τοῖς ὅμοια φρο[νοῦ]σιν ἀναθεματίσαντες, ὡς ἄψυχον τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν σάρκα [καὶ ἄ]ψυχον λέγοντος εἶναι, ταύτην ἐβεβαιώσαντο, ψυχὴν ἔχουσαν τ[ῇ] ἡμετέραις ψυχαῖς ὁμοούσιον. *Deum verum & Dominum, & [viv]ificantem Sanctum Spiritum pronunciârunt effe, confubft[an]tialem Patri & Filio prædicantes illum fubfiftere, & ejusd[em] cum illis divinitatis ac virtutis effe, prout habet fidei fym[bo]lum, quod ipfi dilucidius explicârunt Sancti Spiritus gra[tia]. Præterea Apollinaris quoq; Laodiceni blafphemiam cum [eo] & eadem fentientibus anathematizârunt, ut qui animat[am] Domini noftri carnem inanimem effe diceret. Hanc illi con[fir]mârunt habere animam animabus noftris confubftantial[em].* De ea Synodo fic Photius, epift. I. pag. 7: Ὡς ἐκεῖνος τὸ [πα]νάγιον πνεῦμα τῆς τριαδικῆς μιᾶς θεότητός τε καὶ κυριότητος ἀ[π]ηλλοτρίου ἐφρυάττετο, οὕτως αὐτὸν ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος [ὡς δεύτε]ρον Ἄρειον... τῆς ἱερωσύνης καὶ τῆς τῶν πιστῶν μερίδος καὶ συναυλίας, οἷα [δεύ]τερον ἠλλοτρίωσεν Ἄρειον. τὸ δὲ πανάγιον καὶ ζωαρχικὸν πνεῦ[μα] ἅτε δὴ ὁμοφυές καὶ ὁμοούσιον, ἰσοσθενές τε καὶ παντοδύναμον [τῷ] πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ συμπροσκυνεῖσθαι, καὶ συνδοξολογεῖσθαι, κατὰ [τὰς] πατρικάς τε καὶ θεολογικὰς φωνὰς, ἀνεκήρυξαν. ἐκθερίσα[σα] τέλεον καὶ εἴ τι τῆς Ἀρειανῆς σπορᾶς ζιζάνιον ὑπεφύετο. *Qu[em]admodum ille* (Macedonius) *Sanctum Spiritum alienu[m] Trinuna Deitate & Dominatione jactitabat, ita illum fan[cta] & univerfalis Synodus, tanquam alterum Arium, à facer[do]tio & fidelium fodalitio ac portione declaravit alien[um]. Sanctiffimum porrò & vitæ autorem principalem Spirit[um] juxta Patrum & Theologorum fententias, unà cum Patr[e] [&] Filio adorandum & fimul glorificandum, utpote ejusd[em] exiftentem cum illis naturæ fubftantiæq;, pari præditum [&] potentia, facultate. Quin & fi quod zizaniorum adhuc d[e] mine Arii fuppullulaverat, & illud ftirpitùs evellebant.*

c. *Tertium Concilium Oecumenicum eſt Ephefinum*, c[on]gregatum Ephefi, ann. CCCCXXXI. fub Imperat[ore] Theodofio juniore, à fanctis Patribus ducentis: adve[rfus] Neftorium ἀνθρωπολάτρην, Patriarcham Conftantino[po]litanum. De Neftorii hærefi fic Photius, epift. I. pag. ... χριστὸν, τὸν ἕνα Θεοῦ υἱὸν, τὸν ἀληθινὸν θεὸν ἡμῶν, ὃς δι' ἡμᾶς [καὶ] διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, σαρκὸς ἡμῖν παραπλησίως κοιν[ωνή]σας καὶ αἵματος, καὶ εἰς ἑαυτὸν τὸ ἡμέτερον ὑποστησάμενος φ[ύρα]μα, εἰς ἐκ δύο ἐχρημάτισε τῶν ἐναντίων, θεὸς ὁ αὐτὸς ὑπάρ[χων] καὶ ἄνθρωπος. εἷς χριστὸς, εἷς υἱὸς, ὁ αὐτὸς ἄνω ἐκ πατρὸς ἀμήτ[ωρ], καὶ κάτω ἐκ μητρὸς ἀπάτωρ· ὁ αὐτὸς καὶ οὐκ ἄλλος, ἐν προσώπ[ῳ] μία ὑπόστασις. Τοῦτον δὴ τὸν ἕνα Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν χρ[ιστὸν] εἰς δύο τέμνειν καὶ διαιρεῖν ὑποστάσεις, ὁ τρισάθλιος ἐκεῖνος ...

φρ[ο]...

ρικῶς, τὸν μὲν ψιλὸν ἄνθρωπον, καὶ χωρὶς τοῦ προσλαβόντος λόγου, καθ' ἰδίαν ὑπόστασιν, ἔπλαττε, τὸν δὲ θεὸν ἀνὰ μέρος, καὶ γυμνὸν τοῦ προσλήμματος. *Chriſtum, Dei filium unicum, verum Deum noſtrum, qui propter nos & ſalutem noſtram carnis atque ſanguinis noſtri, ſimilis nobis factus, participavit, & in ſe ipſum noſtram ſuſcipiens & ſubſtituens maſſam, unus duobus contrariis conflatus dicebatur: Deus nempe idem atque homo exiſtens, unus Chriſtus, Filius unus; idem deſurſum Patre ſine matre, qui deorſum erat è matre ſine Patre ipſe & non alius, eadem perſona, hypoſtaſis una. Hunc ſcilicet unum Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum infeliciſſimus ille nihil veritus in duas hypoſtaſes diſſecare & dividere, alterum merum & purum hominem confinxit in ſua propria hypoſtaſi ſubſiſtentem, ſeparatim à verbo aſſumente, alteram verò diviſim Deum aſſumente omni corporeo denudatum.* Plura habes de hac hæreſi, & de orthodoxa Patrum hoc loco ſententia in voce Λόγος, ſub lit. ד. 3. Claſſe, ad lit. . & in voce θεοτόκος. De hoc & reliquis Conciliis Oecumenicis, conſuli etiam poteſt Cl. Rittershuſius, Lection. ſacrar. lib. II. cap. XI.

d. *Quartum Concilium Oecumenicum eſt Chalcedonenſe*, celebratum anno Chriſti CCCCLI. cui interfuerunt Patres DCXXX. imperante Marciano. Habitum autem fuit adverſus Dioſcorum & Eutychem, de quorum hæreſi dictum in voce Λόγος, ſub lit. ד. 4. Claſſe, ad lit. *a*. Pauca hîc addimus. Nilus de Synodis, pag. 1157. ſententiam orthodoxam & heterodoxam ita proponit: Ἡμεῖς παρελάβομεν καὶ πιστεύομεν ὅτι αἱ δύο φύσεις αἱ συνελθοῦσαι ἐν μιᾷ ὑποστάσει τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἀσυγχύτως, οὕτω καὶ μεμενήκασι καθ' ἑαυτὰς, ἑκατέρας ἐχούσης τὰς ἰδίας ἐνεργείας.--Τοὺς λέγοντας οὖν ὅτι εἰς μίαν φύσιν ἀμφότεροι γεγόνασι, καὶ μίαν ἐπὶ τοῦ Κυρίου πρεσβεύοντας φύσιν τῷ ἀναθέματι ἀναπέμπομεν. *Nos accepimus & credimus duas naturas, quæ in unam Domini noſtri hypoſtaſin inconfusè concurrerunt, ſic nunc quoque manere in ſe ipſis, unaquaque retinente ſuas operationes.--- Eos igitur, qui dicunt in unam naturam concurriſſe ambas, & unam in Chriſto naturam prædicantes, anathemate perellimus.* Autor anonymus de Synodis, in Biblioth. Juris Canonici, pag. 1163. de Eutyche & Dioſcoro ſcribit: Οὗτοι τὴν τοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ ἐνανθρώπησιν παρέκλινον σχεδὸν παντελῶς, ἐν φαντασίᾳ αὐτὸν λέγοντες φορέσαι τὴν σάρκα, ὅθεν καὶ ἐν μιᾷ φύσει αὐτὸν ἐμυθολόγουν, τῇ θεότητι τὰ πάθη προσνέμοντα. *Illi Dei ac Servatoris noſtri Jeſu Chriſti incarnationem propemodum prorſus abolebant, dicentes eum carnis phantasma geſtâſſe; Quamobrem eum fabulantur unius eſſe naturæ, quaſi divinitati ſuæ paſſiones ſuas tribuiſſet.* Quæ verò Concilii illius Patrum ſententia fuerit, ita proponit: Θεῖον ὅρον ἐξεφάνισαν τέλειον θεὸν καὶ τέλειον ἄνθρωπον ἐν δύο φύσεσιν ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν χριστὸν καὶ θεὸν κηρύξαντες. *Divinam definitionem promulgarunt, prædicantes Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum eſſe perfectum Deum & perfectum hominem in duabus naturis inconfusè & indiviſibiliter.* Libel. Synod. de ead. re ita ſcribit, pag. 1195: Ἡ τῆς ἁγία σύνοδος καθελοῦσα Εὐτυχῆ καὶ Διόσκορον, τὰς δύο φύσεις Ἰησοῦ χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἀδιαιρέτως καὶ ἀσυγχύτως ἐτράνωσέ τε, καὶ ἀνεκήρυξε. *Quæ ſancta Synodus, Eutyche ac Dioſcoro abdicatis, duas Jeſu Chriſti Dei noſtri naturas indiviſibiliter & inconfusè declaravit & prædicavit.*

e. *Quintum Concilium Oecumenicum eſt Conſtantinopolitanum II.* habitum à Patribus CLXV. imperante Juſtiniano, anno Chriſti DL. In eo damnati fuerunt errores Neſtorii, Origenis, Evagrii & Didymi, Theodori etiam, & Theodoreti adverſus Cyrillum ſcripta. De hoc Concilio ſic autor incertus in Biblioth. Juris Canonici, pag. 1163. 1164: Αὕτη ἡ ἁγία σύνοδος ἐπεκύρωσε μὲν τὴν ἐκ Χαλκηδόνι σύνοδον, καὶ ὡς ὀρθόδοξα αὐτῆς πάντα τὰ σωτήρια ἐκράτησε δόγματα, τὰς αὐτῆς αἱρέσεις ἀναθεματίσασα. Ἀπεβάλετο δὲ καὶ ἀνεθεμάτισεν ἡ ἁγία σύνοδος ἐν πρωτοτύπῳ μὲν Ὠριγένην τὸν παράφρονα, καὶ πάντα αὐτοῦ τὰ ἀσεβῆ δόγματα καὶ συγγράμματα, Εὐάγριόν τε καὶ Δίδυμον, ὡς συμμύστας τούτου καὶ σύμφρονας, καὶ ἑλληνικοῖς ἐμφορουμένους δόγμασι. καὶ γὰρ καὶ αὐτὰ τὰ σώματα, ἃ νῦν περικείμεθα, ἀνοήτως εἶπον μὴ ἀναστήσεσθαι ὑπὸ Θεοῦ, μήτε εἶναι, καὶ ἐν σαρκὶ μὴ πλασθῆναι τὸν Ἀδὰμ, καὶ τέλος εἶναι τῆς κολάσεως, καὶ δαιμόνων εἰς τὸ ἀρχαῖον κατάστασιν. -- Ἔτι δὲ καὶ τὸν Μοψουεστίας Θεόδωρον, τὸν Νεστορίου διδάσκαλον, σὺν τοῖς αὐτοῦ βλασφήμοις συντάγμασιν, ὡς μυσαρὸν ἐκρίπτει ζιζάνιον, καὶ τοῦ Θεοδωρίτου τὰ κακῶς γεγονότα κατὰ τοῦ τῆς εὐσεβείας προμάχου Κυρίλλου, καὶ δυσσεβῶς ἐκτεθέντα συγγράμματα, καὶ ὅσα κατὰ τῆς ἐν Ἐφέσῳ ἁγίας α. συνόδου, καὶ τῆς ὀρθῆς ἡμῶν κατηγόρει πίστεως, Νεστορίῳ τῷ δυσσεβεῖ χαριζόμενος. *Hæc ſancta Synodus Chalcedonenſem quidem confirmavit, & ut orthodoxa retinuit omnia ejus ſalutaria dogmata, & hæreſes ab illa damnatas anathematizavit. Rejecit verò & anathematizavit ſancta illa Synodus imprimis dementem Origenem, & omnia illius impia dogmata ac ſcripta, tum Evagrium & Didymum, ut Symmyſtas ejus, ac ſequaces, & paganorum dogmatibus ſcatentes. Nam & illa corpora, quæ nunc geſtamus, dementer dixerunt non excitatum iri à Deo, nec eſſe, & in carne non eſſe formatum Adamum, & finem eſſe ſuppliciorum, ac dæmonum in priorem ſtatum reſtitutionem. -- Præterea Mopſveſtiæ Epiſcopum Theodorum, Neſtorii præceptorem, cum ſuis blaſphemis ſcriptis, ut impurum lolium abjecit, & quæ Theodoretus perperam adverſus pietatis propugnatorem Cyrillum fecerat, & impiè edita ſcripta, & quæcunque adverſus primam ſanctam Synodum Epheſinam, & ſinceram fidem noſtram calumniatus fuerat, impio Neſtorio gratificatus.* Compendioſiùs Libellus Synod. ibid. pag. 1203: Αὕτη ἡ θεία καὶ ἱερὰ σύνοδος τὰ Ὠριγένεια δόγματα, καὶ τὰ Θεοδώρου Μοψουεστίας συγγράμματα, καὶ τὰ Θεοδωρήτου καὶ Ἴβα, κατὰ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας τοῦ μάκαρος, ἀναθέματι καθυπέβαλε πρέποντι. *Hæc divina & ſancta Synodus Origenica dogmata, & Theodori Mopſveſteni, ut & Theodoreti & Ibæ adverſus beatum Cyrillum Alexandrinum ſcripta, decenti anathemati ſubjecit.* Vide etiam Epiſt. I. Photii, pag. 10. 11. 12.

f. *Sextum Concilium Oecumenicum eſt Conſtantinopolitanum III.* habitum à Patribus CLXX. imperante Conſtantino, Juſtiniani Patre, Heraclii verò nepote, anno DCCXIX. adverſus Theodorum, Honorium, Sergium, Pyrrhum, Paulum, Petrum, Macarium, Stephanum ac Polychronium, qui auſi fuerant dicere, Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum etiam poſt incarnationem unam duntaxat habere voluntatem atque actionem: unde dicti fuerunt μονοθελῆται, de quibus in hac voce, & in θέλημα, num. II. 3. actum. Eò, quia tota materia ibi ſufficienter tractata, Lectorem ablegamus.

II. *Cauſam convocantem.* Ut in electis Epiſcopis confirmandis ſummam olim habuere Imperatores autoritatem: ita & in Synodis generalibus convocandis ac dimittendis. Et hâc nota quidem dignoſcebatur, an Concilium fuiſſet generale, ſi à Principe convocatum eſſet. Cedrenus, ubi de Topicis agit Synodis, quas ſex fuiſſe ait, Ancyranam, Neocæſarienſem, Gangrenſem, Antiochenam, Laodicenam, Sardicenſem & Carthaginenſem, pag. 361. ſic ſcribit: Αἱ μὲν γὰρ τοπικῶν ζητήσεων ἕνεκα συνέστησαν, μήτε βασιλέων συνεδρευσάντων αὐταῖς, μήτε προσταξάντων· τινῶν δὲ αὐτῶν καὶ πρὸ τῆς καταστάσεως τῶν χριστιανῶν βασιλέων γεγενημένων. Αἱ δὲ οἰκουμενικαὶ γεγόνασιν. Ἐκλήθησαν δὲ οἰκουμενικαὶ, διότι ἐκ κελεύσεων βασιλικῶν οἱ κατὰ πᾶσαν τὴν Ρωμαίων πολιτείαν ἀρχιερεῖς μετεκλήθησαν· καὶ ὅτι ἐν ἑκάστῃ, καὶ μάλιστα τῶν ἓξ τούτων συνόδων, περὶ πίστεως ἡ ζήτησις γέγονε, καὶ ψῆφος, ἤτοι ὅρος δογματικὸς ἐξενήνεκτο. *Hæ Synodi localium ac particularium quæſtionum cauſſa habitæ ſunt, cùm neque Imperatores iis intereſſent, neque eorum mandato convocatæ eſſent.*

essent. Nonnullæ etiam earum habitæ sunt, priusquam Christiani Principes imperium obtinerent. Oecumenica verò Concilia habita sunt. Oecumenica autem ac generalia dicta sunt, quod jussu Imperatorum omnes, qui sub imperio Romano erant Sacerdotes ad ea convocarentur: & quia in quovis eorum, præsertim verò sex istis (quorum historiam modò proposuimus) *de fide fuit quæsitum, suffragiisq; actum, & definitio dogmatica edita.* Si Cedreni autoritas parùm idonea videtur, ecce tibi Hieronymum, qui non legitimè convocatam Synodum ut ostenderet, *Monstra mihi*, inquit, *quisnam Imperatorum celebrari id Concilium jusserit.* Sed ut rem distinctiùs proponamus, demonstrabimus.

I. *Synodos generales Imperatorum autoritate ac jussione fuisse convocatas.* Socrates in proœmio lib. V. hist. Eccles. pag. 243. a. Ἀφ' ἧ χριςιανίζειν ἤρξαντο, τὰ τῆς ἐκκλησίας πράγματα ἐξ αὐτῶν (βασιλέων) ἤρτητο, καὶ αἱ μέγιςαι σύνοδοι τῇ αὐτῶν γνώμῃ γεγόνασί τε καὶ γίνονται. *Ex quo Christianam religionem amplecti cœperunt, res Ecclesiasticæ ab illis* (Imperatoribus) *pendebant, & maximæ Synodi ex eorum sententia celebratæ sunt, & adhuc celebrantur.* Macarii Ancyrani caput CIII. totum in eo est, ὅτι σύνοδον οἰκυμενικὴν, ἢ τοπικὴν, ὐδεὶς ἐπ' ἀδείας ἔχει προσάξαι συναθροϊσθῆναι εἰ μὴ ὁ βασιλεὺς τῶ Ῥωμαίων. *Synodum œcumenicam, aut nationalem, in nullius potestate esse congregare, nisi Imperatoris Romani.* Historia Concilii Florentini, sect. II. cap. VIII. pag. 6. Imperator & Patriarcha Constantinopolitanus, Pontifici Romano scribunt, ὅτι ὁ βασιλεὺς δεῖ συνάξαι τὴν σύνοδον, κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος αὐτῦ καὶ προνόμιον, ἕτερος δὲ ὐδείς. *Imperator Synodum convocare debet, ex veteri consuetudine & privilegio, nemo verò alius.* Et sect. X. cap. II. pag. 280: Τῦ βασιλέως ἐςὶ προνόμιον, τὸ συναθροΐζειν τὴν σύνοδον. *Imperatoris privilegium est, Synodum congregare.* Ita primum Concilium Oecumenicum, nempe Nicænum, à Constantino M. fuit convocatum. Id testantur Concilii illius Acta statim ab initio his verbis: Συναθροϊσθεῖσα σύνοδος ἐκ τε τῆς τῦ Θεῦ χάριτος καὶ θεσπίσματος τῦ θεοφιλῦς καὶ εὐσεβῦς βασιλέως Κωνςαντίνυ. *Congregata fuit Synodus tum ex gratia Dei, tum ex decreto Dei amantis & pii Imperatoris Constantini.* Ex mox pag. 7. Οὗ χάριν καὶ τὴν πολυάνθρωπον ἐκείνην ἐπὶ τὴν τῶν Νικαίων πόλιν ὁ πιςώτατος βασιλεὺς Κωνςαντῖνος συνήγαγε σύνοδον. *Cujus rei gratia etiam frequentem illam Nicææ congregavit Synodum fidelissimus Imperator Constantinus.* Et pag. 9. de eodem Constantino, τῦ καὶ τὴν σύνοδον τῶν ἐπισκόπων ἐν τῇ Νικαίων συναθροϊσθῆναι προσάξαντος πόλει. *Qui etiam Synodum Episcoporum Nicææ congregari jussit.* Idem testatur Eusebius, in vita Constantini, lib. III. cap. VI. pag. 137. b. Σύνοδον οἰκυμενικὴν συνεκρότει. *Synodum Oecumenicam congregabat.* Theodoretus lib. I. cap. VI. pag. 540. Τὴν πολυθρύλλητον ἐκείνην ἐς τὴν Νικαέων συνήγειρε σύνοδον. Constantinus *celebre illud apud Nicæam Concilium coegit.* Ipsa etiam Synodus, epist. ad Ecclesiam Alexandrinam, apud Theodoretum, lib. I. cap. VIII. pag. 546: Ἐπειδὴ τῆς τῦ Θεῦ χάριτος, καὶ τῦ θεοφιλεςάτυ βασιλέως Κωνςαντίνυ συναγαγόντος ἡμᾶς, ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων ἡ μεγάλη καὶ ἁγία σύνοδος ἐν Νικαίᾳ συνεκροτήθη, &c. *Quoniam Dei gratia, Deoq; charissimo Imperatore Constantino ex diversis provinciis & civitatibus nos convocante, magna & sancta Synodus Nicææ congregata fuit*, &c. Ipse Constantinus Imperator ad eandem Ecclesiam scribens, apud Eusebium de ejus vita, lib. III. cap. VI. *Magnam Episcoporum turbam ad urbem Nicæam accersivi.* Alexander Monachus de inventione Crucis: Ὡς εἶδεν ἀνήκεςον γενόμενον τὸ κακὸν προσέταξε γενέσθαι οἰκυμενικὴν σύνοδον ἐν τῇ Νικαέων πόλει. *Cùm vidisset insanabile hoc malum esse factum, Synodum Oecumenicam Nicææ celebrari jussit.* Et hoc Alexandro longè antiquior ac gravior Epiphanius, in Ariomanitis, seu hæresi LXIX. pag. 314. Ὁ βασιλεὺς μέριμναν συνεισενεγκάμενος τῇ ἐκκλησίᾳ, διὰ τὸ ἤδη πολλάκις πολλὺς εἰς ἀλλήλυς διαφέρεσθαί τε, καὶ σχίσματα πολλὰ εἶναι, συνεκρότησεν οἰκυμενικὴν σύνοδον τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ ἐπισκόπων ὧν καὶ τὰ ὀνόματα εἰς ἔτι δεῦρο σώζεται. *Imperator de Ecclesia solicitus, quòd jam multi inter se dissensissent, & sectæ multæ essent, convocavit universalem Synodum trecentorum octodecim Episcoporum, quorum etiam nomina usque in hunc diem servantur.* Photius, epist. I. pag. 4. Ἐφ' οἷς ἅπασι καὶ ὁ μέγας καὶ ἀξιάγαςος Κωνςαντῖνος, τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς ἰθύνων τὰ σκῆπτρα, διέπρεπε, τήν τε σύνοδον ἀθροΐζων, καὶ λαμπροτέραν τῇ παρυσίᾳ ἀπεργαζόμενος. *Cùm istis omnibus, magnus ille & admiratione dignus Constantinus, qui tum Romani Imperii sceptra moderabatur, eminebat: qui etiam Synodum convocabat, & præsentia sua, ut honoratior esset, effecit.* Quòd verò idem, paulò antè, pag. 3. vult, *Concilium Nicænum sub Silvestro & Julio fuisse celebratum*, id falsissimum est. Julius enim successit Silvestro, at Silvester Concilio supervixit plures annos. Verùm non Photius solus hunc errorem erravit, sed & autor libelli Synodici, in Biblioth. Juris Canonici, pag. 1175. ubi Julius expressè nominatur διάδοχος, *successor* Silvestri. Illum errorem altero insigniori auget, quando decimo Constantini anno affirmat Concilium celebratum. Dicit enim καὶ ἡ μὲν πρώτη σύνοδος γέγονεν ἐν Νικαίᾳ τῷ δεκάτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Κωνςαντίνυ τῦ μεγάλυ βασιλέως, ὃς ἐβασίλευσεν ἔτη λή. *Et prima quidem Synodus celebrata est Nicææ anno decimo Imperii Constantini, magni illius Imperatoris, qui triginta octo imperavit annos.* Factum id anno ejus vigesimo. Rectè ergo Cedrenus pag. 234: τῷ κ' ἔτει γέγονεν ἡ ἁγία κ οἰκυμενικὴ πρώτη σύνοδος ἐν Νικαίᾳ. *Anno Constantini vigesimo sanctum primumq; Oecumenicum Concilium Nicææ habitum est.* Accedimus ad secundum Concilium Oecumenicum, Constantinopolitanum I. Hoc convocatum fuit à Theodosio. Hoc testatur epistola illius Synodi ad Theodosium: Συνελθόντες εἰς τὴν Κωνςαντινύπολιν κατὰ τὸ γράμμα τῆς σῆς εὐλαβείας, ἀνενεωσάμεθα τὴν πρὸς ἀλλήλυς ὁμόνοιαν. *Constantinopolim secundùm tuæ pietatis scriptum congregati, renovavimus mutuam consensionem.* Mox: Τοῖς τῆς κλήσεως γράμμασι τὴν ἐκκλησίαν τετίμηκας. *Literis vocatoriis Ecclesiam honorâsti.* Sozomenus lib. VII. ab initio cap. VII. pag. 94. a. si de Theodosio scribit: Ἐν τάχει τε καὶ σύνοδον ἐπισκόπων ὁμοδόξων αὐτῷ συνεκάλεσεν. *E vestigio etiam Synodum Episcoporum idem cum ipso sentientium convocavit.* Eodem modo Socrates, lib. V. cap. VIII. pag. 244. b. Μηδὲν δὲ ὁ βασιλεὺς ὑπερθέμενος, σύνοδον ἐπισκόπων τῆς αὐτῦ πίςεως συγκαλεῖ. *Imperator autem nullâ morâ interpositâ, convocat Synodum Episcoporum ejusdem secum fidei.* Et Theodoretus lib. V. cap. VI. pag. 711. Εὐθὺς δὴ ὖν τὴν βασιλείαν παραλαβὼν, τῆς τῶν ἐκκλησιῶν πρὸ τῶν ἄλλων συμφωνίας ἐπεμελήθη, κ τῆς οἰκείας ἡγεμονίας ἐπισκόπυς εἰς τὴν Κωνςαντινύπολιν δραμεῖν παρηγγύησε. *Qui, ut primùm imperio potitus est, Ecclesiarum concordiæ præ ceteris rebus prospiciens, Episcopos ditionis suæ Constantinopolim venire jussit.* Et cap. VII. pag. 71[illegible] Τύτυ δὴ ἕνεκα, μόνης τῆς οἰκείας βασιλείας τὺς ἐπισκόπυς εἰς τὴν Κωνςαντινύπολιν συναθροισθῆναι προσέταξε. *Hanc igitur ob caussam solius Imperii sui Episcopos Constanti-*

ıtinopoli cogi jussit. Ita etiam tertium Concilium ›cumenicum, quod Ephesinum appellatur, convo- :um à Theodosio juniore. Id testatur Evagrius, lib. :ap. III. pag. 124. a. Cyrillus, cùm dogmata Ne- rii refutâsset, Nestoriusque ejus scriptis reluctaretur, όπως ἐδέησε νεύμασι τȣ̃ νέȣ Θεοδοσίȣ τὰ σκῆπτρα τῆς ıς διέποντος, τὴν ἐν Ἐφέσῳ πρώτην σύνοδον ἀλισθῆ- · γραμμάτων βασιλικῶν γενομένων πρός τε Κύριλλον ἡ τȣ̀ς ἁπανταχῆ τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν προεστηκότας, *me- ò petiit, ut jussu Theodosii junioris, qui Orientis sce- ·a moderabatur, prima Ephesi Synodus congregare- ·, imperatoriaq; literæ mitterentur tum ad Cyrillum ·n ad omnes ubiq; sanctarum Ecclesiarum Antistites.* bellus Synodicus: Ὅπερ θεωρῶν ὁ βασιλεὺς ὁ μικρὸς οδόσιος, ἐν Ἐφέσῳ τῶν διακοσίων μακαρίων πατέρων, την οἰκȣμενικὴν σύνοδον συγκροτηθῆναι ἐκέλευσε. *Quod imadvertens Theodosius minor Imperator, Ephesi bea- rum Patrum ducentorum tertiam œcumenicam Syno- m congregari jussit.* Sed quid alios testes corrogem? star sit omnium ipsa illa Synodus, quæ in Actis, quo- s se congregatam meminit, toties Imperatoris auto- atem agnoscit, nusquam verò Romani Episcopi. litio Græca Actorum hujus Synodi, pag. 135: Ἡ ἁ- ı σύνοδος, ἡ χάριτι Θεȣ̃ κατὰ τὸ θέσπισμα τῶν εὐσεβε- των καὶ φιλοχρίστων ἡμῶν βασιλέων συγκροτηθεῖσα ἐν τῇ εσίων μητροπόλει. *Sancta Synodus gratiâ Dei & de- eto religiosissimorum & Christi amantium nostrorum peratorum congregata in Ephesiorum metropoli.* Et ox ibidem: Ἡ ἁγία σύνοδος, ἡ χάριτι Θεȣ̃ ἐν Ἐφέσῳ ναχθεῖσα κατὰ τὰ θεσπίσματα τῶν εὐσεβεστάτων καὶ θεο- λεστάτων ἡμῶν βασιλέων. *Sancta Synodus, gratia Dei hesi congregata, secundum decreta sanctissimorum & eo charissimorum Imperatorum nostrorum.* Pag. 174: ἡ ία σύνοδος, ἡ χάριτι χριστȣ̃, καὶ νεύματι τȣ̃ ὑμετέρȣ κρά- ς, συναχθεῖσα ἐν τῇ Ἐφεσίων μητροπόλει. *Sancta Syno- s, gratia Christi, & jussu imperii vestri congregata in hesiorum Metropoli.* Epistola scripta à Clero Con- ntinopolitano ad sanctam Synodum, pag. 177. Τοῖς οσεβεστάτοις καὶ ὁσιωτάτοις πατράσιν ἡμῶν, τοῖς ἀθροϊ- σι κατὰ πρόσταγμα τῶν εὐσεβεστάτων βασιλέων ἐκ τῆς ἥλιον ἐν τῇ Ἐφεσίων μητροπόλει. *Religiosissimis & san- ssimis Patribus nostris, juxta mandatum pientissimo- m Imperatorum congregatis ex universo orbe in Ephe- rum Metropoli.* Eodem modo in iisdem Actis alibi oque frequentissimè. Quintum Concilium Oecu- enicum, seu Constantinopolitanum II. convocatum à Justiniano. Id testatur Libellus Synodicus, pag. 03: Ἰȣστινιανὸς ὁ βασιλεὺς, ὁ φιλόχριστος, θεωρῶν τῶν κοδόξων πολλὴν ἀναρριπιζομένην σκοτόμαιναν, σύνοδον ίαν καὶ οἰκȣμενικὴν πέμπτην Κωνσταντινȣπόλει κροτη- ναι ἐθέσπισε. *Justinianus Imperator, Christi amans, m videret malè sentientium caliginem vehementer suscitari, Synodum sanctam & œcumenicam quintam nstantinopoli congregari præcepit.* Evagrius, lib. IV. p. XXXVIII. pag. 167. b. Τὴν πέμπτην μεταπέμ- πεται σύνοδον Ἰȣστινιανός. *Quintam Synodum convocari bet Justinianus.* Atque hæc Concilia celebrata intra : prima secula. Nec tamen statim, cùm Pontifex omanus declaratus fuisset caput omnium Ecclesia- m, hæc consuetudo mutata fuit. Nam in sexto ncilio œcumenico, quod est Constantinopolitanum . aliàs Trullanum dictum, Patres Justinianum ita mpellant: Τῷ εὐσεβεστάτῳ καὶ φιλοχρίστῳ βασιλεῖ Ἰȣστινι- ῷ ἡ ἁγία καὶ οἰκȣμενικὴ σύνοδος, ἡ κατὰ θεῖον νεῦμα καὶ σπισμα τȣ̃ εὐσεβεστάτȣ ὑμῶν κράτȣς συναθροϊσθεῖσα, τὰ ταύτην τὴν θεοφύλακτον καὶ βασιλίδα πόλιν. *Pio & ristiano Imperatori Justiniano sancta & universalis nodus, quæ nutu & assensu pii tui imperii congre- gata est in urbem Imperatoriam & à Deo custoditam.* Ibidem Patres ad eundem Imperatorem: ἐπὶ τȣ̃το τοίνυν κατὰ κέλευσιν τῆς σῆς εὐσεβείας συνελθόντες κατὰ ταύτην τὴν θεοφύλακτον καὶ βασιλίδα πόλιν, κανόνας ἱερȣ̀ς ἀνεγράψαμεν. *Eam igitur ob rem cùm tuæ pietatis jussu convenerimus in hanc Dei præsidio munitam imperatoriamq; urbem, Canones sacros conscripsimus.*

2. *Synodos* τοπικὰς *Imperatorum autoritate & mandato fuisse convocatas.* Constantinus multas ejusmodi congregari jussit. Id de eo testatur Euseb. in vita ipsius lib. I. pag. 124. a. b. Οἷά τις κοινὸς ἐπίσκοπος ἐκ Θεȣ̃ καθεσταμένος, συνόδȣς τῶν τȣ̃ Θεȣ̃ λειτȣργῶν συνεκρότει. *Veluti communis quidam Episcopus à Deo constitutus, Synodos servorum Dei congregabat.* Ita congregari jussit Arelatensem ad caussam Cæciliani Carthaginensis judicandam. Quos vellet ibi Episcopos adesse, & quot, epistolis suis mandavit, tempore etiam & loco indictis, ut apparet ex epistola ad Chrestum, Syracusanum Episcopum: Ἐπειδὴ πλείστȣς ἐκ διαφόρων καὶ ἀμυθήτων τόπων ἐπισκόπȣς εἰς τὴν Ἀρελατησίων πόλιν εἴσω καλανδῶν Αὐγȣ́στων συνελθεῖν ἐκελεύσαμεν. *Quoniam plures ex variis & innumerabilibus locis Episcopos in urbem Arelatensem intra Calendas Augusti convenire jussimus.* Injungit eidem Chresto, ut duos secum sumat alios Episcopos ex secunda sede, quos voluerit: Chrestus enim fuit primæ sedis Episcopus, id est, Metropolitanus Siciliæ, cujus metropolis Syracusæ. Ad Miltiadem similiter scripsit, ut Synodus in Romanam urbem convocaretur, ad eandem Cæciliani caussam cognoscendam & decidendam, non solùm præsente ipso Miltiade, sed etiam Reticio, Materno, Marino κολληγῶν, inquit, ὑμῶν, *collegis vestris*, quos etiam ad Concilium Romam festinare mandavi. Nam epistola illa scripta est à Constantino ad Miltiadem & Marcum. Ἵνα ἐκεῖσε ὑμῶν παρόντων, ἀλλὰ μὴν καὶ Ῥετεκίȣ, καὶ Ματέρνȣ, καὶ Μαρίνȣ τῶν κολληγῶν ὑμῶν, ȣ̔̀ς τȣ́τȣ ἕνεκα εἰς τὴν Ῥώμην προσέταξα ἐπισπεῦσαι, δυνηθῇ ἀκȣσθῆναι. *Ut ibi vobis præsentibus, nec non Reticio, & Materno, & Marino, collegis vestris, quos hujus rei gratia Romam festinare mandavi, audiri possit.* Hæ epistolæ Constantini ad Chrestum, & ad Miltiadem habentur apud Eusebium hist. Eccles. lib. X. c. V. pag. 114. a. b. Idem etiam Synodum, ad caussam Athanasii tractandam, Tyrum, civitatem Syriæ, convenire jussit. Patet ex illius epistola, quam ad Concilium scripsit, apud Theodoretum hist. Eccles. lib. I. cap. XXVII. pag. 578. ubi ita loquitur: Ἀπέστειλα Διονύσιον τὸν ἀπὸ ὑπατικῶν, ὃς καὶ τȣ̀ς ὀφείλοντας εἰς τὴν σύνοδον ἀφικέσθαι μεθ' ὑμῶν ὑπομνήσει, καὶ τῶν πραττομένων, ἐξαιρέτως δὲ τῆς εὐταξίας κατάσκοπος παρέσται. *Misi Dionysium, virum Consularem, qui etiam Episcopos, quos ad Synodum venire oportet, commonefaciat, & eorum, quæ gerentur, imprimisque recti ordinis moderator adsit.* Ergò eum moderatorem, ac directorem Concilii esse voluit. Adjicit in eadem epistola: Ἐάν τις, ὡς ἔγωγε ȣ̓κ οἶμαι, τὴν ἡμετέραν κέλευσιν καὶ νῦν διακρȣσασθαι πειρώμενος, μὴ βȣληθῇ παραγενέσθαι, ἐντεῦθεν παρ' ἡμῶν ἀποσταλήσεται, ὃς ἐκ βασιλικȣ̃ προστάγματος αὐτὸν ἐκβαλὼν, ὡς ȣ̓ προσῆκον ὅροις αὐτοκράτορος ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐξενεχθεῖσιν ἀντιτείνειν διδάξει. *Si quis, quod minimè suspicor, jussionem nostram etiam nunc rejicere studens, adesse recusarit, hinc à nobis mittetur, qui de suo illum gradu mandato nostro dejiciat, doceátq; Imperatoris decretis pro veritate prolatis reluctari nefas esse.* Vide quoq; Eusebium in vita Constantini, lib. IV. pag. 152. b. 153. a. Nec aliter sequentes Augusti se gesserunt in Ecclesia gubernanda. Constantius, anno CCCLIX. Concilium Seleuciense convocat. Theodoretus histor. Eccles. lib. II. cap. XXII. pag. 624:

χρόνȣ

χρόνȣ διελθόντ☉, ὑπὸ τῶν Εὐδοξίȣ κατηγόρων, ὑπομνησθεὶς ὁ Κωνςάντι☉, εἰς Σελεύκειαν τὴν σύνοδον γενέσθαι προσέταξε. *Post aliquod tempus, Constantius, suggerentibus Eudoxii accusatoribus, Synodum Seleuciæ haberi præcepit.* Libellus Synodicus, pag. 1184. Διασπαρέντες οἱ ἑτερόδοξοι, τὸν Κωνςάντιον ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας ποιῆσαι παρασκευάζȣσι σύνοδον. *Dispersi diversa sentientes efficiunt, ut Constantius in Seleucia Isauriæ Synodum convocet.* Idem, anno CCCLI. Concilium Syrmiense convocari jussit. Idem Libellus Synodicus, pag. 1182. Κελεύει σύνοδον αἱρετικὴν ἐν Συρμίῳ ἀθροίζεσθαι. *Jubet Synodum hæreticam in Syrmio congregari.* Valentinianus, cum Sixtus Episcopus urbis Romæ variis esset criminibus appetitus & accusatus à Basso, Concilium jussit congregari, ut est apud Damasum in vitâ Sixti. Idem, anno Domini CCCLXVIII. in Illyrico Synodum fieri jubet. Sic enim idem Libellus Synodicus: Οὐαλεντινιανὸς ὁ μέγας τοῖς ὀρθοδόξοις τῆς πίςεως προτερήμασι θεσπίζει ἐν τῷ Ἰλλυρικῷ θείαν γενέσθαι καὶ πανίερον σύνοδον. *Valentinianus magnus, ex præcipuis orthodoxæ fidei propugnatoribus divinam & sanctam in Illyrico fieri jubet Synodum.* Leo Imperator Thessalonicensem congregari jubet Synodum adversus Eutychem, Dioscorum & Timotheum. In eodem Libello pag. 1195. ad annum Christi CCCCLIII. θείαν καὶ ἱερὰν ἐν Θεσσαλονίκῃ σύνοδον ἀθροισθῆναι ὑπὸ Εὐδοξίȣ τȣ̃ αὐτῆς ἐπισκόπȣ ἐθέσπισε. *Divinam & sanctam Thessalonicæ ab Eudoxio, urbis illius Episcopo, Synodum congregari jussit.* Zenon Imperator anno CCCCLXXXIII. Ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδον ἁγίαν συναθροισθῆναι προσέταξεν. *Antiochiæ sanctam Synodum congregari jussit.* Sexcenta talia exempla proferri possent, nisi hæc sufficerent. Nullus igitur Episcoporum conventus quacunque de re fieri poterat, sive Synodus generalis esset congreganda, sive localis, quin jussio Principis ad eam indicendam necessariò impetranda foret. Princeps autem sponte sua proprioque motu Concilia indicebat, aut petentibus Episcopis, ea convocari permittebat. Exemplum hujus rei illustre suppeditant gesta Collationis Carthagini habitæ Honorii Cæsaris jussu inter Catholicos & Donatistas coram Marcellino V. C. Tribuno ac Notario. Donatistæ & Catholici conferre inter se de caussis, quæ utramque Ecclesiam dividebant, voluère. Sed numquid utriusque partis Episcopi de modo, de loco, de tempore hujusCollationis inter se ac per se agere potuerunt & convenire? Id illis non licuit, nisi petita prius ab Imperatore talis Collationis faciendæ venia. Postulata igitur est tam à Catholicis, quàm à Donatistis, ut in iisdem gestis habetur, in Oratione Marcellini Tribuni, quem Disputationi Imperatores præesse voluere. *Consona siquidem utriusque partis petitio ad hanc sententiam Principem provocavit. Nam sicut à Catholicis nuper Collatio postulata est, sic ante brevissimum tempus Donatistarum Episcopos in judicio illustrium potestatum collationem postulâsse non dubium est. Et quoniam libenter assensum tribuit Clementia Principalis, & Concilium fieri intra Africam universale utriusque partis justa poscentis, huic me disputationi principe loco judicem voluit præsidere.* Præsidebant igitur hujusmodi disputationibus de Religione, collationibus & Conciliis ii, qui nomine Imperatoris ad eos Conventus moderandos & dirigendos mittebantur, quos τῆς εὐταξίας κατασκόπȣς vocat Constantinus in epistola ad Patres Tyrii Concilii. *Principe loco judex residebat,* ut in rescripto ipso Honorii ac Theodosii scriptum est. *Cui quidem disputationi principe loco volumus te residere.* Quin imò expressè datur Marcellino potestas omnis ab iisdem Imperatoribus, congregandorum Episcoporum, aut, si adesse contemserint, evocandoru *Quicquid enim ante in mandatis acceperis, plenissi meministi, omnemq́ vel in congregandis Episcopis, v evocandis, si adesse contemserint, curam te volumus s stinere.* Ita Synodus Tyanensis, à Valentiniano, an CCCLXV. ad petitionem Orthodoxorum, fuit co vocata. Sic enim sæpè memoratus Libellus Synodicu Αὐτίκα γȣ̃ν οἱ τῆς ἀληθείας παῤῥησιασαὶ πρὸς Οὐαλεντ νιανὸν ἐποιήσαντο δέησιν, ἐν Τυάνοις ἀθροισθῆναι ὀρθ δοξον σύνοδον, ὡς ἂν τὰ ἐν Νικαίᾳ ὁρισθέντα κυρώσειε. *Co festim igitur, qui veritatem liberè profitebantur, à Vale tiniano petiverunt, ut Tyanis orthodoxa Synodus congr garetur, quæ Nicææ decreta confirmaret.* Pari modo, eodem Libello Synodico refertur, anno CCCLXVI οἱ πρεσβεύοντες ἐξ ἑῴας τὸ ὁμοȣ́σιον, Οὐαλεντινια προσῆλθον, σύνοδον ἐν Λαμψάκῳ αἰτȣ́μενοι, κυρῶσαι τὰ Νικαίᾳ, *qui ex Oriente Homousion defendebant, cùm Valentinianum venissent, Synodum Lampsacum ind cendam postulârunt, quâ Nicæna decreta confirmare tur.*

3. *Nec solùm Imperatores Concilia convocâ sed etiam Reges* nationum barbarorum, qui eis successe runt in partibus illis Imperii, quas occupaverant. Va dali in Africâ, postquam ea potiti sunt, hoc sibi jus vi dicaverunt, ut testatur Notitia vetus Provinciarum Civitatum Africæ à Sirmondo edita, in quâ contine tur *nomina Episcoporum Catholicorum diversarum provi ciarum, qui Carthaginem ex præcepto regali venerunt p reddenda ratione fidei, anno VI. Regis Hunerici.* Prin Reges Francorum Christiani eodem jure ac potesta plurimas Synodos convocari jusserunt, in diversis Ga liarum civitatibus.

4. *Synodos non tantùm ab Imperatoribus Chri stianis fuisse convocatas, sed etiam confirmatas.* Episc pi congregati in Concilio Constantinopolitano pr mo, in Epistolâ ad Theodosium M. cujus jussu conv cati fuerant, petunt ab eo confirmari Canones, qu in illo Concilio decreverunt, πρὸς δὲ τȣ́τοις, inquiu in Canonibus Tiguri editis, pag. 36. καὶ ὑπὲρ τῆς ε ταξίας τῶν ἐκκλησιῶν ῥητȣ̀ς κανόνας ὡρίσαμεν· ἅπερ ἅπα τα τῷ δὲ ἡμῶν τῷ γράμματι ὑπετάξαμεν. Δεόμεθα τοίν τῆς σῆς ἡμερότητ☉, γράμματι τῆς σῆς εὐσεβείας ἐπ κυρωθῆναι τῆς συνόδȣ τὴν ψῆφον, ἵν' ὥσπερ τοῖς τῆς κλ σεως γράμμασι τὴν ἐκκλησίαν τετίμηκας, ȣ̓́τω καὶ τῶν δ ξάντων ἐπισφραγίσῃς τὸ τέλ☉. *Ad hæc componen & ordinandis Ecclesiis certas constituimus regulas, qu & huic epistolæ subjecimus. Proinde rogamus tu Clementiam, ut Synodi decretum pietatis tuæ literis co firmetur, ut quemadmodum Ecclesiam honorâsti lite vocationis, ita nunc in ea decretorum Confirmationi m num ultimam imponere velis.* Et aliquanto post ter pore, Evagrius lib. III. cap. XVIII. pag. 150. b. recit à Felice Romano Episcopo, missos ad Zenonem Imp ratorem Vitalium & Misinum Episcopos, ut ejus a toritate Concilium Chalcedonense confirmaretur, ὥ ςτε τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον κρατεῖν. Ipse etiam Imper tor, ejus Concilii Sess. VI. pollicetur, se operam dat rum, ut quæcunque piè ac decenter constituta esse in perpetuum rata manerent. Atque in ultima s sione Synodus ipsum alloquens, decretum pro expo tæ fidei confirmatione postulavit. Et habetur ejus Concilii parte tertia Edictum Martiani: *Sacro n stræ Serenitatis edicto venerandam Synodum confirma tes, βεβαιώσαντες, admonuimus universos, ut de religi ne disputare desinerent.* Theodosius in Constan nopolitana Synodo, quæ ibi acta sunt, ἐπεψηφίσατ *suo suffragio comprobavit;* rogatus ab Episcopis, placita Synodi sua subscriptione muniret. In Syno

Nicæ

...ena Conſtantinus, τὰ τῆς ζυνόδȣ δόγματα κυρῶν ...φραγίζετο, *Synodi placitis ſuo ſuffragio autorita... addebat.* *Synodus Epheſina* ſcribit ad Theodo...n & Valentinianum: Καταφεύγομεν ἅπαντες ἐπὶ ...ράτ☉ τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας, δεόμενοι τὰ μὲν κα... Νεσορίȣ πεπραγμένα; καὶ τ̄ τὰ Νεσορίȣ Φρονȣ́ντων ἔχειν ...ἰχύν, τὰ δὲ περὶ τ̄ ἐκδικȣ́ντων μένειν ἄπρακτα καὶ ...α. *Omnes ad poteſtatem veſtræ pietatis confugimus; ...ites, ut ea, quæ contra Neſtorium, & cum Neſtorio ...ientes, acta ſunt, vim ſuam habeant: quæ verò a... ſunt ab ejus defenſoribus, ea caſſa ſint atque irrita.* ...nodus Trullenſis ad Juſtinianum: Τῆς σῆς εὐσεβεί... δεόμεθα, τὰς τ̄ πρὶν ἐν ταύτῃ τῇ θεοφυλάκτῳ πόλει, τȣ̃ ἐν εὐσεβεῖ τῇ μνήμῃ γενομένȣ ἡμῶν βασιλέως ...θροισθέντων πατέρων φωνὰς ζοι προσάγοντες, ἵν' ὥσπερ τῆς κλήσεως γράμμασι τὴν ἐκκλησίαν τετίμηκας, καὶ τῶν δοξάντων διὰ εὐσεβῶν κεραιῶν ἐπισφραγίσῃς ...τέλ☉. *Tuam pietatem obſecramus, Patrum, qui ...e in hac à Deo cuſtodita civitate, tempore piæ me...riæ Imperatoris noſtri, collecti fuerant, ſententias offerentes, ut ſicut Eccleſiam literis vocatoriis ho...ſti, itidem & eorum, quæ decreta ſunt per ſacros ...es, obſignes confirmésq; finem.* Extat διάταξις Ju...iani in confirmationem Actorum contra Petrum ...Zooram, in Concilio Conſtantinopolitano ſub ...nna: ubi inter alia hæc: Διὰ ταῦτα τοίνυν, ἅπαν... τὴν γενομένην ἐπ' αὐτῷ τῆς καθαιρέσεως ψῆφον παρὰ ἁγίας συνόδȣ, κυρίαν τίθεται ἡ ἡμετέρα βασιλεία. ...pter *hæc igitur omnia, latam contra eum depoſitio... ſententiam à ſancta Synodo, ratam habet imperium ...rum.*

Ex his omnibus patet, falſum eſſe, quod apud ...cratem hiſtoricum, lib. II. cap. XVII. pag. 196. a. le...ur, ubi de Concilio Antiocheno Arianorum lo...ens, ait, *Julium, Epiſcopum Romanum, non interfu..., nec legatos miſiſſe,* τȣ̃ ἐκκλησιαςικȣ̃ κανόν☉ κε...οντ☉, μὴ δεῖν παρὰ γνώμην τȣ̃ ἐπισκόπȣ Ρώμης ...ονίζειν τὰς ἐκκλησίας. Expoſitionem horum jam ...es in verbo Κανονίζω, num. II. Quis verò ille Ca...n Eccleſiaſticus, qui id ſanxit? Si κανὼν ibi pro ...nſuetudine accipitur, ut ſæpè aliàs, nullam talem ...ſe conſuetudinem, pro certo affirmare auſim, cùm ...s Eccleſiæ veteris & praxis contrarium omnino e...icat. Si de Conciliis τοπικοῖς hoc intelligatur, falſi... ipſa nihil falſius poſſet comminiſci. Si de Oecu...enicis accipiatur, id non magis verum deprehende...r. Concilio quippe Conſtantinopolitano primo ...c Papa per ſe, nec per legatos ſuos interfuit. Nihilo...inus Oecumenicum eſt habitum, & parem cum re...uis tribus autoritatem obtinuit. A Theodoſio ma...o illud Concilium convocatum eſt ex ſolis ferè Ori...talibus Epiſcopis, & ab eodem confirmatum. Cui ...m licuerit κανονίζειν præter γνώμην Papæ Romani, ...ſus omnino ille Canon Eccleſiaſticus, quem nobis ...trudit Socrates. Negari non debet, maximam tum ...toritatem fuiſſe Epiſcopi Romani ob urbis dignita...m, cui præſidebat, & Imperatores in Conciliis co...ndis ſæpius voluiſſe, ut is iis adeſſet propter potio...m ejus autoritatem: ſed cùm convocatio Epiſcopo...m ab arbitrio Principis penderet, qui & potuit præ...ire Epiſcopum Romanum, quique poteſtatem da...t Epiſcopis congregatis τȣ̃ κανονίζειν, cùm & Cano...s ſive decreta eorum poſtea confirmaret, non neceſ...ia fuit ad hoc præſentia Epiſcopi Romani, nec ab...ntia ejusdem vitium fuit aut cauſſa ſontica, quâ cæ...i prohiberentur κανονίζειν, aut ut Canones ab his ex...ſiti, fierent irriti.

III. *Formam.* Ad formam illud pertinet, quòd in Synodis quidam fuerunt *anteſignani*, qui, ut habet Philoſtorgius hiſt. Eccleſ. lib. IV. ſect. XII. pag. 72. προεςήκεισαν; Can. XCII. Carthag. vocantur προκαθίσαντες ἐν τῇ ζυνόδῳ, *præſidentes in Synodo*, à Zonara ad hunc Canonem, οἱ προέχοντες τῆς ζυνόδȣ. In Synodo Conſtantinopolit. ſub Menna, Act. I. οἱ προκαθεζόμενοι. Alii verò in ſecundis & ſuppetiis eorum erant, quos Philoſtorgius, loco laudato, ζυνασπίζοντας appellat. Alibi vocantur ζυλλαμβανόμενοι. Socrates lib. II. cap. XXIX. In Synodo Ariminenſi Valenti & Urſacio συνελαμβάνοντο, *in ſuppetiis erant* Germanus, Auxentius, Demophilus & Cajus. Iidem à Philoſtorgio non tantùm vocantur συνασπίζοντες, ſed etiam δευτεραγωνιςαί. Hoc etiam hîc monuiſſe juvat, juxta veterem & antiquum Eccleſiæ morem Presbyteros in Synodis ſimul conſediſſe cum Epiſcopo, non à tergo Epiſcoporum, aut alibi ſtetiſſe erectos, quemadmodum poſterioribus ſeculis factum. Patet hoc ex epiſt. Ignatii ad Trallianos, in qua Ignatius Presbyteros vocat συμβόλȣς καὶ συνεδρευτὰς τȣ̃ ἐπισκόπȣ, *conſiliarios & aſſeſſores Epiſcopi.* Et in Epiſt. ad Magneſios dicit: Προκαθημένȣ τȣ̃ ἐπισκόπȣ εἰς τόπον θεȣ̃, καὶ τῶν πρεσβυτέρων εἰς τόπον ζυνεδρίȣ τ̄ ἀποςόλων. *Præſidente Epiſcopo loco Dei, & Presbyteris loco conſeſſus Apoſtolorum*, ubi etiam idem de Diaconis dicitur. Sic Cyprianus, epiſt. XLII. pag. 77: *In tanto fratrum religioſoq; conventu conſidentibus Dei ſacerdotibus.* Hîc Pamelio Cyprianus videtur alludere ad conſuetudinem, quâ ſoli Epiſcopi in Synodis conſidere conſueverunt. Sed malè Pamelius vocem *Sacerdotis*, quæ apud Cyprianum etiam ad Diaconos & Presbyteros extenditur, ad ſolos Epiſcopos reſtringit. Judicet Ignatius, & pronunciet, an ſoli Epiſcopo conſederint necne?

IV. *Autoritatem.* Conciliorum, maximè Oecumenicorum, circa Religionem διατυπώσεις & ὅρȣς magnam vim & pondus eximium obtinere in Eccleſia Dei, non imus inficias, tum ob antiquitatem, vetus enim eſt verbum, πᾶν ἀρχαῖον αἰδέσιμον, tum ob conſenſum & συμφωνίαν, quam cum S. Sciptura habent. An verò tantæ ſint autoritatis, ut principium Theologiæ dici debeant, meritò quæri poteſt. Ut hanc quæſtionem non prætermittamus indiſcuſſam, ſciendum eſt principiorum ἐπιςημονικῶν has eſſe conditiones. 1. Debent eſſe vera, imò firmæ & inconcuſſæ veritatis, ἀμετάπτωτα. Quod Cicero Academ. quæſt. lib. II. ſic expreſſit: *Decretum ſtabile, fixum, ratum eſſe debet, quod movere nulla ratio queat.* 2. Debent eſſe prima, id eſt, per alia probari & demonſtrari non poſſunt, ſunt enim ἀναπόδεικτα. Philoſophus utramque poſuit conditionem lib. I. Topic. cap. I. ait enim principia eſſe ἀληθῆ καὶ πρῶτα, καὶ μὴ δι' ἑτέρων ἔχοντα τὴν πίςιν. Et Baſilius in Pſal. CXV. Ἀνάγκη, inquit, ἑκάςης μαθήσεως ἀνεξετάςȣς εἶναι τὰς ἀρχὰς τοῖς μανθάνȣσιν. ἐπεὶ ἀμήχανον τȣ̀ς περὶ τὰ πρῶτα ζυγομαχȣ̃ντας, δυνηθῆναι ὁδῷ καὶ τάξει προελθεῖν εἰς τὸ τέλ☉. *Neceſſe eſt cujusq; disciplinæ principia nulla prorſus prævia demonſtratione aut diſquiſitione tradi diſcentibus. Fieri enim neutiquam poteſt, ut qui circa principia diſciplinarum velitantur contentioſiùs, ad finem aliquando via & ordine provehantur aut pertingant.* Inde oritur 3. conditio, quòd ſint αὐτόπιςα, hoc eſt, *fidem ex ſe faciant.* Si enim non eſſent ex ſe fide digna, robur & autoritatem ſuam acciperent ab aliis, & ita nec eſſent prima, nec principia. Philoſophus loco ſuprà laudato: Οὐ δεῖ ἐν ταῖς ἐπιςημονικαῖς ἀρχαῖς ἐπιζητεῖσθαι τὸ διὰ τί, ἀλλ' ἑκάςην τ̄ ἀρχῶν καθ' ἑαυτὴν εἶναι πιςήν. Et Clemens Alexand. lib. VII. Stromatum negat ἀρχὴν ἑτέρων δεῖσθαι, *principium aliis ege-*

re, sed esse ἐξ αὐτῆς πιϛὴν, *per se fide dignum*, pag. 757.

Scripturarum effata sunt principia Theologiæ, sunt enim vera, imò infallibilis & inconcussæ veritatis, quia sunt inspirata à Deo, qui est αὐτοαλήθεια, *ipsa veritas*. Deinde sunt ἀξιόπιϛα, cùm sint à Deo, qui solus est ἀξιόπιϛος. Ideò vocantur πιϛά, & πάσης ἀποδοχῆς ἄξια, I. Timoth. I. 15. Adde quòd Scriptura dicitur *lucerna*. Igitur nativa & ingenita luce, & per impressas ipsi veritati cœlesti notas sibi conciliat autoritatem, sicut lux per se ipsam videtur & innata sua vi. Athanasius contra Gentes: Τῆς παρὰ τ̃ ἀνθρώπων διδασκαλίας ἐ δεῖται, ἀφ' ἑαυτῆς γὰρ ἔχει τὸ γνώριμον. *Doctrinâ hominum non indiget, à se ipsa enim nota est.* Et Gregorius Nyssenus libro de Anima: Τὸ πιϛὸν ἀφ' ἑαυτῆς ἔχουσα, διότι θεόπνευϛός ἐϛι. *Per se fide digna est, cùm sit à Deo inspirata.*

Assertiones Doctorum Ecclesiæ, sive singulorum extra Concilium, sive congregatorum in Concilio, non sunt Theologiæ principia. Rationes præcipuæ sunt sequentes. 1. Eorum dicta non sunt prima, sunt enim per Scripturam sacram demonstranda: quod & ipsi vel maximè faciunt. 2. Non sunt ἀξιόπιϛα: illis enim non assentimur propter se, sed propter consensum & conformitatem, quam habent cum verbo Dei, ad cujus amussim sunt exigenda, & recipienda si cum eo consentiant, abjicienda vero si vel tantillum ab eo deflectant. Vide Jesajæ VIII. 20. & ad Galatas I. 8. 3. Doctorum omnium dicta non ideo vera sunt habenda, quia ipsi sic dixerunt, sed quia vel per Scripturam, vel per rationem dicta sua confirmant: non sunt igitur principia, sed ea, quibus dicta illa suffulciuntur, cùm principia non probentur aliunde, sed τὸ πιϛὸν habeant ex seipsis. Quod & agnovit ipse Augustinus epist. XIX: *Eis Scripturarum libris, qui Canonici appellantur, didici hunc honorem timoremq; deferre, ut nullum eorum autorem scribendo aliquid erràsse firmissimè credam: alios autem ita lego, ut quantacunque sanctitate vel doctrina polleant, non ideò verum putem, quòd ipsi ita senserunt, sed quia mihi vel per libros illos Canonicos, vel probabili ratione persuadere potuerunt, quòd à vero non abhorreat.* Definitiones verò & Canones Conciliorum non esse Theologiæ principia vel inde probari potest, quòd ex sacris Scripturis deducuntur. Patet hoc de definitionibus Nicænorum Patrum. Constantinus enim, qui huic Synodo præfuit, ut ait Eusebius lib. III. de vita Constantini, cap. X. hoc celeusmate Patres adhortabatur, ut ex divinis oraculis controversias fidei dirimerent: Εὐαγγελικαὶ βίβλοι καὶ ἀποϛολικαὶ, &c. Integrum locum jam produximus in voce Γραφὴ, num. IV. 2. Hujus ergo Concilii decreta conclusiones sunt ex Scripturarum effatis, tanquam ex principiis deductæ. Hinc olim in Conciliis, in medio consessu thronus erigebatur, in quo sacra collocabatur Scriptura, ut omnes scirent, ex Scripturarum principiis eruendas esse Conclusiones. De hoc ritu actum in voce Εὐαγγέλιον, num. I. 2. sub lit. *b.* 3. *c.* Eodem pertinet, quod Constantinus M. dixit apud Eusebium, in vita Constantini, lib. III. pag. 139. b. Πᾶν γὰρ, ἔτι δ' ἂν ἐν τοῖς ἁγίοις τῶν ἐπισκόπων συνεδρίοις πράττεται, τȣ̃το πρὸς τὴν θείαν βȣ́λησιν ἔχει τὴν ἀναφοράν. *Quicquid enim in sanctis Episcoporum Conciliis agitur, illud ad divinam voluntatem refertur.* Bellarminus ipse, quantumvis elevet autoritatem Scripturarum, pronunciat tamen in nostras partes, lib. II. de Conciliis, cap. XII: *Cùm Nicænum Concilium definivit Christum esse* ὁμοȣ́σιον *Patri, deduxit conclusionem ex Scripturis. Et similiter Concilium* [...]*tum, cùm definivit, in Christo duas esse voluntates, di*[...]*nam, & humanam, deduxit conclusionem ex Scriptu*[...] Concludimus ergo, Conciliorum conclusiones, ex [...] verbo per veram consequentiam deductas, pro ce[...] & indubitata fide tenendas: ea enim, quæ ex cont[...] tis in Scriptura sacra necessariâ consequentiâ infer[...]tur, tantam habent fidei necessitatem, quantam illa quibus colliguntur. Ex his jam cuivis perspicuum [...] se arbitror, cur quidam ex veteribus quorund[...] Conciliorum definitiones & conclusiones pari pa[...] cum ipsa Scriptura ambulare voluerint. Sic Justi[...]nus Imperat. Novellâ CXXXI. statim post initium, p[...] 343: Θεσπίζομεν τοίνυν, τάξιν νόμων ἐπέχειν τȣ̀ς ἁγ[...] ἐκκλησιαϛικȣ̀ς κανόνας, τȣ̀ς ὑπὸ τ̃ ἁγίων τεσσά[...] Συνόδων ἐκτεθέντας, ἢ βεβαιωθέντας, τȣτ' ἐϛι, τ̃ ἐν [...] καίᾳ τῶν τιη. καὶ τ̃ ἐν Κωνϛαντινȣπόλει τῶν ἁγίων πατέρων, καὶ τ̃ ἐν Ἐφέσῳ πρώτης, ἐν ᾗ Νεϛόριος [...] τεκρίθη. καὶ τῆς ἐν Καλχηδόνι, καθ' ἣν Εὐτύχης με[...] Νεϛορίȣ ἀνεθεματίσθη. τ̃ γὰρ προειρημένων ἁγίων [...] δων τὰ δόγματα, καθάπερ τὰς θείας γραφὰς δε[...] μεθα, καὶ τȣ̀ς κανόνας ὡς νόμους φυλάττομεν. *San*[...]*mus igitur vicem legum obtinere sanctos Ecclesiasti*[...] *Canones, qui à sanctis quatuor Conciliis constituti s*[...] *& confirmati. Hoc est Nicæno CCCXVIII. & Const*[...]*tinopolitano sanctorum CL. Patrum, & Ephesino prim*[...] *in quo Nestorius est damnatus, & Chalcedonensi, in*[...] *Eutyches cum Nestorio anathematizatus est. Præ*[...]*dictorum enim Conciliorum dogmata, sicut divinas Sc*[...]*pturas, accipimus, & Canones, sicut leges, observam*[...] Canon I. Concilii Chalcedonensis: Τȣ̀ς παρὰ [...] ἁγίων πατέρων καθ' ἑκάϛην Σύνοδον, μέχρι τȣ̃ νῦν ἐκτεθ[...] τας κανόνας κρατεῖν ἐδικαιώσαμεν. *Canones, qui à s*[...]*ctis Patribus in unaquaq; Synodo hucusque constit*[...] *sunt, observari æquum censuimus.* Constitut. Eccl[...] collectio lib. III. ex Novellis, Justiniani allegatum [...] cretum ita proponit: Οἱ ὑπὸ τ̃ τεσσάρων Συνόδ[...] τ̃ ἐν Νικαίᾳ καὶ Κωνϛαντινȣπόλει, ἐν Ἐφέσῳ, καὶ ἐν Χα[...] κηδόνι τεθέντες ὅροι, νόμων τάξιν ἐχέτωσαν, ἢ τὰ [...] γματα αὐτῶν, ὡς αἱ θεόπνευϛοι τιμάσθωσαν γραφ[...] *Definitiones à quatuor Conciliis, Nicæno, Constantino*[...]*litano, Ephesino & Chalcedonensi constitutæ, legum vic*[...] *obtinento: eorumq; dogmata, tanquam inspira*[...] *divinitus Scripturæ, coluntor.* Vide etiam Photi[...] tit. I. de Fide, cap. II. & Balsamonem ad eundem Ti[...]lum, pag. 4.

Σύνοπλος.

Lexica hanc vocem omittunt. Est *armorum soci*[...] Cyrillus Alexand. in cap. IX. Zachariæ, pag. 742: Σ[...] ἀσπιϛὴν καὶ σύνοπλον αὐτοῖς παρίϛησιν ἐναργῶς ὁ λόγος, [...] ὅλων θεόν. *Commilitonem & armorum socium clariu*[...] *bis ipsis adjungit universorum Deum.*

Συνόρασις.

Nec hanc vocem Lexica habent. Est *conspect*[...] Clemens Alexandr. lib. VI. Stromat. pag. 692: Ὥσπ[...] ἐπὶ τ̃ θεάτρων γίνεται, ἢ ἐπὶ τ̃ ἑκάϛȣ μερῶν, κατὰ τὴν ἐνόρ[...]σίν τε, καὶ περίορασιν, καὶ συνόρασιν, τȣ̃το ἐπὶ τȣ̃ θεȣ̃ γίνετ[...] ἀθρόως τε γὰρ πάντα, καὶ ἕκαϛον ἐν μέρει μιᾷ προσβολῇ προ[...]βλέπει. *Quod fit in theatris, & in partibus uniuscujus*[...] *inspiciendo, circumspiciendo, & conspiciendo, hoc in Deo* [...] *mul fit & acervatim: omnia enim & singula intuetur u*[...] *applicatione.*

Συν[...]

Συνεσιαςής.

. Συνεσιαςής est, *qui familiariter cum aliquo congredi-*, *qui familiariter aliquo utitur.* Item *discipulus.* inus M. in Dialogo cum Tryphone, pag. 219. ad yphonem dicit: Τῆς δὲ ψυχῆς ἔτι μοι σπαργώσης σαι τὸ ἴδιον καὶ τὸ ἐξαίρετον τῆς φιλοσοφίας, προσῆλθον οκιμοῦντι μάλιστα Πυθαγορείῳ, ἀνδρὶ πολὺ ἐπὶ τῇ σοφίᾳ οῦντι. κἄπειτα, ὡς διελέχθην αὐτῷ, βουλόμενος ἀκροα- αὐτοῦ καὶ συνεσιαςὴς γενέσθαι, &c. *Cùm impensiùs ad- animus meus audire, quod philosophiæ proprium ue præcipuum est, expeteret, ad Pythagoricum ndam magni nominis, multiq; in sapientia supercilii um accessi; & cum eo, auditor ejus & discipulus esse vo-, egi.*

I. Συνεσιαςαὶ vocati sunt *Apollinaristæ*, quia unam ebant esse Christi naturam, ex duabus, divina umana, mixtam & temperatam. Sic enim de Apol- ri Nazianzenus, Orat. XLVI. pag. 722: Διαβε- οῦται, πρὶν τοῦ κατελθεῖν, αὐτὸν υἱὸν ἀνθρώπου εἶναι, καὶ ελθεῖν ἰδίαν ἐπαγόμενον σάρκα, ἐκείνην, ἣν ἐν τοῖς νοῖς ἔχων ἐτύγχανε, προαιωνιόν τινα καὶ συνεσιωμέ- *Affirmat, eum, antequam descendisset, Filium inis esse, ac descendentem, carnem suam secum ad- isse, eam nempe, quam in cœlis habuerit, ante secula- scilicet quandam, essentiæq; suæ commixtam & temperatam.* Apollinaris verba, apud Eulogium Biblioth. Photii, Cod. CCXXX. pag. 849. sunt: Ὢ νὴ κτίσις, καὶ μίξις θεσπεσία! θεὸς καὶ σὰρξ μίαν ἀπε- εσαν φύσιν. *O nova creatura, & divina mistio! us & homo unam conficiunt naturam.* Idem Eu- hiani postea asseruerunt; conversam nimirum fuisse stantiam divinam in humanam. Nam ὁμοούσιον volebant corpus Christi, quod è Maria sumsit, di- itati Verbi, quasi verbum, ut ait de his Epiphanius, σάρκα, καὶ ὀσᾶ, καὶ τρίχας, καὶ ὅλον τὸ σῶμα, trans- tatum foret. Dixerunt, ut idem refert in Hæresi mocritarum, quæ est LXXVII. pag. 421. ὁμοούσιον σῶμα τοῦ χριςοῦ τῇ θεότητι. *Eutychianorum proge- ores* appellat Apollinaristas Facundus, lib. VIII. qui psi unam Christi substantiam docebant, sed paulò er quàm Apollinaristæ. Nihil enim humani dice- nt accepisse à Virgine Verbum divinum, sed ipsum ον θεοῦ inconvertibiliter conversum fuisse, & car- m esse factum, ut scribit Theodoretus in eorum hæ- i, hæret. fabul. lib. IV. cap. XIII. pag. 246. Οὐδὲν τὸν θεὸν λόγον ἀνθρώπειον ἐκ τῆς παρθένου λαβεῖν, αὐτὸν ἀτρέπτως τραπέντα, καὶ σάρκα γενόμενον, πάροδον μόνην διὰ τῆς παρθένου ποιεῖσθαι. *Dicebat* utyches) *Deum Verbum nihil humanum ex Virgi- sumsisse, sed ipsum immutabiliter conversum, & nem factum, per Virginem tantummodo transivisse.* i contra opinabantur, carnem Christi conversam sse in divinam naturam. Utramque opinionem verbis expressit idem Theodoretus Dialogo ter- , & utramque iisdem Hæreticis attribuit, Apollina- tis nimirum & Eutychianis: Οἱ τὴν ποικίλην, in- it, ταύτην συντεθεικότες καὶ πολύμορφον αἵρεσιν, ποτὲ σάρκα γεγενῆσθαι τὸν θεὸν λόγον φασί, ποτὲ δὲ τὴν ρκα λέγουσι τὴν εἰς θεότητος φύσιν διηλλάχθαι με- βολήν. *Qui variam hanc & multiformem conflâ- t hæresin, modò Deum Verbum carnem factum esse unt, modò carnem in Deitatem mutatam esse affir- nt.* Hi igitur veteribus συνεσιαςαὶ sunt appellati, ia unam faciebant Christi substantiam, sive per con- fionem naturæ divinæ in humanam, sive per huma- næ in divinam. Sed de his pluribus actum in voce Λόγος, num. I. 2. *D.* sub lit. ד. sub I. Classe, lit. *c. & d.* ubi vide. Ex præcedentibus verò patet, Lutheranos malè συνεσιαςὰς appellari: sunt enim potiùs διεσια- ςαὶ, quatenus duplicem in Sacramento Eucharistiæ agnoscunt substantiam corporalem, unam panis, alte- ram Christi. Vox enim συνεσιαςὴς confusionem po- tiùs substantiarum in eandem unitatem denotat, quàm divisionem. Lutherani namque duas substantias po- nunt diversis suppositis distinctas, unam panis & unam corporis Christi vivi & animati. Nec panem ergo ad- mittunt figuram esse corporis, ut inter antiquos con- venit, cùm & corpus ipsum substantialiter pani coëxi- stere censeant. Non est hæc συνεσία, vel *consubstan- tiatio*, ut perperam inde eos συνεσιαςὰς, vel *con- substantiatores* plerique nuncupant. Συνεσία esset, si ex duabus substantiis unam mixtam & temperatam facerent, aut si duas substantias in uno supposito po- nerent. Sic συμψυχία est, cùm veluti unâ animâ duo corpora reguntur, κατὰ χρέσιν καὶ ἀγάπην. *Corpori- bus geminis spiritus unus erat.* Σύμψυχοι vocantur, qui sic se amant invicem, ut unum velut cor habeant, & unam animam. Ita & συνασρία dicitur duorum, qui unum habent nativitatis suæ horoscopum, & sub eadem constellatione geniti sunt. Ita *consubstantia- tio*, vel συνεσίωσις, est duarum substantiarum velut in unam commixtio: id verò non est, quod sentiunt Lu- theri sectatores, qui duarum substantiarum duobus suppositis distinctarum coëxistentiam statuunt. Quæ συνύπαρξις est potiùs duarum ἐσιῶν, quàm συνεσία, vel συνεσίωσις.

Συνεσιόομαι.

Συνεσιοῦσθαι est quasi *consubstantiari, cum essentia alte- rius commisceri & contemperari.* Exemplum hujus si- gnificationis habes in voce præcedenti, num. II. ex Na- zianzeno, statim ab initio. Aliud exhibet Chrysosto- mus Homil. VI. in epist. ad Hebræos, pag. 464. ad cap. III. v. 14: Τί ἐςιν ἀρχὴ τῆς ὑποςάσεως; τὴν πίςιν λέγει, δι' ἧς ὑπέςημεν, καὶ γεγεννήμεθα, καὶ συνεσιώθημεν, ὡς ἄν τις εἴποι. *Quid est initium substantiæ? Fidem intelligit, per quam constitimus, & geniti sumus, &, ut ita dicam, con- substantiati.*

Συντακτήριος.

Jejunè nimis hanc vocem tractant Lexicographi. Συντάσσομαι aliquando idem est quod ἀποτάσσομαι, *valedico*, ut in Ἀποτάσσομαι, num. II. monuimus. Hinc λόγος συντακτήριος, est *oratio valedictoria.* Verba, quæ Christus, ultimò ad discipulos suos ha- buit, vocantur λόγοι συντακτήριοι. Theophanes, Ho- mil. VII. pag. 39: Ἐν τοῖς πρὸς τοὺς μαθητὰς συντακτη- ρίοις λόγοις φησὶν ὁ Σωτήρ. Ἐγὼ ἀπὸ θεοῦ ἐξῆλθον. ἐξῆλθον παρὰ τοῦ πατρὸς, καὶ πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα. *In eo sermone, quo discipulis valedixit & ultima man- data dedit, dicit servator: Ego à Deo exivi: exivi à Patre, & proficiscor ad Patrem.* Et Homil. XXVII. pag. 197: Ἐκεῖσε ἦν καὶ τὸ ὑπερῷον ἦν, ἐν ᾧ κατέ- λυσε σὺν τοῖς μαθηταῖς ὁ Σωτήρ, καὶ τὰ πλεῖςα τῶν μυ- ςηρίων ἐνταῦθα ἐτέλεσε. τὸ πάσχα τὸ τυπικὸν, τὸν δεῖπνον τὸν μυςικὸν, τὸν νιπτῆρα τῶν μαθητῶν, τοὺς συν- τακτηρίους λόγους καὶ θεολογικούς. *Ibi igitur*, nempe in domo Zebedæi, *cœnaculum erat, quo unà cum discipulis Salvator divertit, & plurima ibidem myste- ria peregit: typicum Pascha, mysticam Cœnam, pedum ablu-*

ablutionem, sermones extremos præceptorum divinæq; doctrinæ plenos. Homil. XXXVII. pag. 258. de eodem Servatore nostro: Ἐν τοῖς συντακτηρίοις λόγοις πολλὰ περὶ ἀγάπης αὐτοῖς ἐνετείλατο. *In iis sermonibus, quibus postrema mandata dederat, multa de charitate ipsis præceperat.* Rectè ergo Billius, lib. I. Observat. cap. XXI. dicit συντακτήριον λόγον idem esse quod ἀποτακτήριον, hoc est, *orationem extremam*, quâ quis valere aliquos jubet. Atque hoc sensu Gregorius Nazianzenus Orationem XXXII. pag. 500. centum quinquaginta Episcopis præsentibus habitam, appellavit λόγον συντακτήριον, quòd eam primo quoque tempore discessurus habuit, eaque Episcopos extremùm salutavit. Nicetas sub hujus Orationis finem exponit λόγον ἀποχαιρετικὸν, hoc est, ut ita loquar, *orationem valedictoriam.* Nazianzenus in ipsa illa Oratione, pag. 527. Episcopos ita alloquitur: Ὑμεῖς οὖν τοὺς προπεμπτηρίους ἡμῖν μελετήσατε λόγους. ἐγὼ δὲ ὑμῖν ἀποδώσω τὸ συντακτήριον. *Vos quidem orationes discessui meo convenientes parate: ego autem his verbis extremùm vos salutabo.* Sed non modò extremam salutationem inter vivos, verùm etiam novissima morientium verba, ac mandata, hac voce significari certum est. Nam & etymon eò nos ducit. Συντάσσω enim, unde συντάκτης & συντακτήριον, est *ordinare, disponere,* & συντακτήριος λόγος est *sermo,* seu *oratio composita, conscriptáque.* Hesychius: Σύνταγμα, σύγγραμμα, ἢ ἐκ λόγων τάγμα, συντακτήριον. Hinc etiam Origenes, ab ingenti librorum, quos assiduè scribebat, copia, συντάκτης, sive συντακτήριος, & συντακτικὸς dici meruit. Suidas: Συντακτήριος, συντακτικὸς, ὁ Ὠριγένης, διὰ τὸ πεποιηκέναι πολλὰ βιβλία. *Compositor, conscriptor,* dictus est *Origenes, quòd multos libros fecerit.* Cùm igitur discessuri, ac præcipuè in morte, res suas componunt, multa mandant, atque describunt per eos, qui remanent, & superstites sunt, peragenda, inde bene συντακτήριον pro extremis verbis, seu mandatis in morte accipias. Confirmat id Damascenus, sive quis autor ejus libri, *Quod mortui viventium beneficiis juventur*, ubi de impiis loquens, qui in extremo judicio quosdam è familiaribus suis ab electorum parte stare videbunt, his utitur verbis: Καὶ ὅτε τινὰς ἐξ αὐτῶν ἐν δεξιοῖς ἴδωσι καταταχθέντας μέρεσιν, ἀποχωριζόμενοι θρηνοῦσι τὸ συντακτήριον. *Et cùm aliquos ex ipsis constitutos à dextris viderint, ab iis digressi postremùm lamentantur.* Theophanes Homil. LVI. pag. 378: Τὴν ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων οἰκονομίαν πληρῶν ὁ Σωτὴρ, καὶ ἤδη πρὸς τὸ κεφάλαιον αὐτῆς ἱέμενος, ὅπερ ἦν ὁ σταυρὸς, καὶ ὁ θάνατος, τοὺς ὑπηρέτας τοῦ μυστηρίου, καὶ μαθητὰς ἰδίᾳ παραλαβὼν, διατίθεται τούτοις τὰ τελευταῖα, καὶ οἱονεὶ συντακτήρια. *Cùm ea, quæ salutis humanæ caussâ dispensata erant, Salvator implevisset, & jam ad imponendam iis summam, crucem scilicet & mortem accederet, discipulis mysterii ministris seorsim abductis extrema disponit, & ultimo sermone dat mandata.* Eandem vim habet vocabulum Ἐξιτήριος, de quo suo jam actum loco.

Σύνταξις.

Quæ sint hujus vocis significationes usitatæ, & satis notæ, docent Lexica vulgata. Nos eam tantùm observamus, quam illa omittunt, & cujus usus erat in Baptismo. Baptizandi solebant ἀποτάσσεσθαι τῷ Σατανᾷ, & συντάσσεσθαι τῷ Χριστῷ, *abrenunciare Satanæ, & conjungi cum Christo. Abrenunciatio* vocatur ἀποταγὴ & ἀπόταξις, cui opponitur σύνταξις. Cyrillus Alexandrinus, Orat. de exitu animæ, pag. 412. de imp·'s ad inf ros detrudendis ita loquitur: Πῶς ἠχρειώθησαν τ καρδίαν αὐτῶν τῇ πωρώσει, εἰς νοῦν μὴ λαβόντες τ σύνταξιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν ἀπόταξιν τοῦ διαβόλου; Ha non intellexit Interpres, quando ita vertit: *Quan animi cæcitate alienati sunt, neque Christi ordinis neq; Diaboli confusionis habita ratione?* Imò σύνταξις τοῦ Χριστοῦ est *conjunctio cum Christo,* & ἀπόταξις τοῦ διαβόλου est *abrenunciatio Diaboli* in Baptismo fieri solita. C rillus Jerosol. Catechesi I. Νεοφωτ. pag. 191: Με τὴν ἀπόταξιν τοῦ Σατανᾶ, καὶ τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν σύνταξ *Postquam abrenunciaveris Satanæ, & confessus fueris co junctionem cum Christo.* Hunc ritum pluribus desc ptum damus in verbo Ἀποτάσσομαι, num. I. Ha σύνταξις aliàs etiam vocatur ὁμολογία. Vide in ὁμολ γέω, num. I.

Συντάσσομαι.

Quæ de hoc verbo veniunt observanda, jam nota sunt in Ἀποτάσσομαι, num. I. unde petes.

Σύντεκνος.

Canon LIII. Concilii in Trullo vult σύντεκνον e *matrem ex Baptismo susceptæ filiæ.* Verba ejus sun Ἔγνωμεν ἔν τισι τόποις τινὰς ἐκ τοῦ ἁγίου καὶ σωτηρ ου βαπτίσματος παῖδας ἀναδεχομένους, μετὰ τοῦτο τα ἐκείνων μητράσι χηρευούσαις γαμικὸν συναλλάσσοντ συνοικέσιον, ὁρίζομεν, ἀπὸ τοῦ παρόντος μηδὲν τοιοῦτ πραχθῆναι. *Cognovimus, in nonnullis locis quosdam, q ex sancto & salutari Baptismate infantes suscipiunt postea quoque cum matribus illorum viduis matrimo um contrahere: statuimus igitur, ut in posterum ni ejusmodi fiat.* Hoc de συντέκνοις intelligi, docet Bal mon ad hunc Canonem, pag. 424: Ὁ παρὼν και ἐπιτιμίοις πορνευόντων ὑποβάλλει τοὺς τὰς συντέκνους α τῶν χηρευούσας εἰς γάμου κοινωνίαν λαμβάνοντας. *Pr sens Canon fornicatorum pœnis subjicit eos, qui su commatres viduas in matrimonii societatem accipiu* Et Zonaras ad eundem Canonem, pag. 172: Τοὺς τ οἰκείας συντέκνους χηρευούσας εἰς συμβίωσιν γαμικὴν λα βάνοντας, τοῦ τοιούτου συνοικεσίου κελεύει ὁ κανὼν ἀφίσ σθαι. Uterque pro matre susceptæ accipit σύντεκν quasi scilicet cum ea communem filiam susceptor h beat. Est enim susceptori suscepta filiæ loco, & susc ptoris filius fratris loco. Idem rursus Balsamon ad N mocan. Photii, Tit. XIII. cap. V. pag. 204. ex Leone I perat. hæc affert: Ὁ τῇ ἰδίᾳ συντέκνῳ ἢ ὀνόματι γ μου μιγνύμενος, ἢ καὶ ἄλλως λαθραίως συμπλεκόμενο ἅμα αὐτῇ ῥινοκοπείσθω. *Qui cum ea, quam è Baptis levavit, vel sub matrimonii nomine rem habet, vel al clàm congreditur, ei cum ipsa cum quâ coiit, nares a putentur.* Hîc Balsamon per σύντεκνον non intelli *susceptæ filiæ matrem,* sed *ipsam è sacro Baptismate ceptam filiam.* Patet inde, quia ibidem statim, p 205. ex VI. themate, X. cap. V. libri Basilic. hæc affe Ὁ μέντοι ἀπὸ τοῦ ἁγίου βαπτίσματός τινα δεξάμενο οὐ δύναται αὐτὴν ὕστερον πρὸς γάμον ἀγαγέσθαι. *autem ex sacro Baptismate aliquam suscepit, non pot eam postea uxorem ducere.* Σύντεκνοι etiam sunt *tres spirituales,* vulgò *Compatres.* Euchologium, p 109: Εἶτα ἀλλάσσει τὰ δακτύλια τῶν νεονύμφων ὁ σ τεκνος. *Postea mutat annulos novorum sponsor Compater.* Idem: Εἶτα ἀλλάσσουσιν οἱ παράνυμφ ἤγουν οἱ κοινῶς λεγόμενοι σύντεκνοι, τὰ δακτυλίδια νεονύμφων. *Postea mutant paranymphi, vel vulgò ti Compatres, annulos novorum sponsorum.* Ger

us Vlachus in Thesauro suo : Σύντεκνος, *Compater.* ἀνάδοχος. ὁ κατὰ πνεῦμα πατήρ. Ὁ διὰ τοῦ βαπτίσματος ...ννήτωρ. Vide Gl. Meursii. Reperitur etiam apud Jo- nnem Monachum, in Canonario, vox συντέκνισσα, uæ *susceptricem*, quasi *commatrem* dicas, significat. em Vlachus: Συντέκνισσα *commater*. ἡ ἀγχιστεύουσα διὰ τοῦ βαπτίσματος μήτηρ. Ἡ πνευματικὴ μήτηρ. Ἡ ἀνάδοχος.

Συντέμνω.

Pauca de hoc verbo monemus. Disputant iri docti, quid Apostolus ad Rom. IX. 28: per λόγον συντετμημένον intelligat. Intelligit ipsum Evangelium, seu doctrinam de fide in Christum. Hoc arè docet Theodoretus ad eum locum, pag. 80: συντετμημένον λόγον, τὴν πίστιν ἐκάλεσεν· ἃ γὰρ διὰ πολλῶν ἐντολῶν ὁ νόμος ἐπαίδευσε, καὶ τελείαν παρασχεῖν τὴν σωτηρίαν οὐκ ἴσχυσεν, ἡ εἰς Χριστὸν ὁμολογία κατώρθωσε, καὶ τὴν πίστιν προὐξένησε. Σύντομος δὲ αὕτη, καὶ μακρῶν περιόδων οὐ δεομένη. διαθέσει δὲ ψυχῆς γινομένη, καὶ διὰ γλώττης κηρυττομένη. Abbreviatum erbum *fidem appellavit. Nam ea, quæ lex multis præceptis docuit, & perfectam præbere salutem non potuit, Christi confessio præstitit, & fidem conciliavit. Est autem hæc compendiosa, nec longis ambagibus eget : ut quæ & animæ affectu censeatur, & linguâ prædicetur.* Nec aliter Chrysostomus, Homil. XVI. in epist. ad Romanos, pag. 145 : Λόγον συντελῶν καὶ συντέμνων, φησὶν, ἐν δικαιοσύνῃ, ὅτι λόγον συντετμημένον ποιήσει Κύριος ἐπὶ τῆς γῆς. Ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν. Οὐ περιόδου χρεία, καὶ πόνων, καὶ ταλαιπωρίας τῆς ἀπὸ τῶν ἔργων τῶν νομίμων, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς συντομίας ἔσται ἡ σωτηρία. Τοιοῦτον γὰρ ἡ πίστις. ...βραχέσι ῥήμασιν ἔχει τὴν σωτηρίαν. Ἐὰν γὰρ ὁμολογήσῃς, φησὶν, τῷ στόματί σου Κύριον Ἰησοῦν, καὶ πιστεύσῃς ...τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, ...θήσῃ. εἶδες, τί ἐστι λόγον συντετμημένον ποιήσει Κύριος ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, ὅτι ὁ βραχὺς οὗτος λόγος οὐ σωτηρίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ δικαιοσύνην ἐκόμισε. Sermonem perficens & abbrevians in justitia, quoniam sermonem abbreviatum faciet Dominus ...terrâ. *Quod autem ait, hunc habet sensum : Non ...us est circuitione, non laboribus, non afflictione ea, ...uæ ab operibus legalibus existit, sed magno cum compendio salus præsto erit. Tale quid enim est fides; in ...aucis verbis habet salutem. Si enim confessus fueris, ...t, ore tuo Dominum Jesum, & credideris in cor... e tuo, quòd Deus illum excitaverit è mortuis, salvus ...ris. Vides quid sit*, sermonem abbreviatum faciet Dominus in terrâ. *Et quod sanè mirum, id est, quod videlicet brevis hic sermo non salutem modò, sed & justitiam attulit.* Eadem affert, pro more, Theophylactus, qui tandem ita concludit, pag. 98 : Οὗτός ...ν ὁ συντετμημένος λόγος, τὰ βραχέα τῆς πίστεως ῥήματα. *Hic est concisus abbreviatusque sermo, brevia mirum fidei verba.* Et Oecumenius ad hunc locum, pag. 330: Ὁ συντετμημένος καὶ συντετελεσμένος λόγος, ὁ τῆς πίστεώς ἐστιν, ὅστις δικαιώσει τοὺς πιστεύοντας. *Concisus & perfectus sermo, est sermo fidei, qui credentes justificabit.* Hinc Nazianzenus, Orat. XXXIII. quæ est I. de Theologia, statim post initium, pag. 529. Apostolum vocat τοῦ συντετμημένου λόγου κήρυκα; breviati verbi præconem: οὕτω γὰρ ὁ Παῦλος καλεῖ (nempe τὰς βεβήλους κενοφωνίας, καὶ τὰς εἰς οὐδὲν χρήσιμον φερούσας λογομαχίας) πᾶν τὸ ἐν λόγῳ περιττὸν καὶ περίεργον, ὁ τοῦ συντετμημένου λόγου κῆρυξ καὶ βεβαιωτής. *Sic enim Paulus vocat* (nempe *profanas vocum novitates, & disputationes, quæ nullam afferunt utilitatem*) *quicquid in verbis vel supervacaneum vel curiosum est, ille breviati verbi præco & assertor.* Ubi Elias Cretensis : Τοῦ συντετμημένου λόγου, *id est, doctrinæ paucis verbis comprehensæ. Sic autem Paulus post Jesajam Evangelium appellat, quòd paucis verbis res maximas complectatur. Vel quia illo id, quod lex prisca multis verbis, ac sacrificiis variis efficere non poterat, Christi sanguis & regenerationis lavacrum nullo quasi negotio præstant.* Hesychius hanc vocem sic explicat : Συντετμημένου, (ita enim pro συντεταμένου legendum) συγκεκομμένου, συντόμως εἰρημένου. *Abbreviati, concisi, concisè dicti.* Locus, ad quem Apostolus respicit, habetur Jesajæ X. 22. ubi Theodoretus pag. 50 : Διδάσκει ἐνταῦθα καὶ τοῦ κηρύγματος τὸ σύντομον, καὶ τῆς καινῆς διαθήκης τὸν τρόπον. μονονουχὶ λέγων, ὥσπερ ὁ νόμος πολλαῖς ἐντολαῖς, καὶ θυσίαις, καὶ τιμωρίαις χρώμενος οὐκ ἴσχυσε κατορθῶσαι, ταῦτα ὁ εὐαγγελικὸς κατώρθωσε λόγος, σύντομον προσφέρων φάρμακον σωτηρίας τὸ πανάγιον βάπτισμα. διὰ γὰρ πίστεως τοῖς ἀνθρώποις σωτηρία δεδώρηται. οὗτος ὁ συντετμημένος λόγος, τῆς δικαιοσύνης συνεργός. Ὃν οὐ μόνον Ἰουδαίοις, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις δέδωκεν ὁ Θεός. *Docet hoc loco & prædicationis brevitatem, & novi Testamenti modum. Quasi dicat, quod ea, quæ multis præceptis & sacrificiis, & pœnis lex perficere non potuit, hæc Evangelicus sermo perfecerit, breve afferens salutis pharmacum, sanctissimum Baptisma. Per fidem enim salus hominibus data est. Hoc est verbum abbreviatum, adjutor justitiæ, quod non solùm Judæis, sed & omnibus hominibus dedit Deus.*

Συντραυλίζω.

Lexica hoc compositum non habent. Τραυλίζειν, ut Hesychius interpretatur, est ψελλίζειν, *balbutire*: ac proinde idem quod συμψελλίζειν, *unà cum alio balbutire.* Quemadmodum igitur Deus dicitur συγκαταβαίνειν, quando ad nostrum sese demittit captum, ut suo loco vidimus: ita etiam συντραυλίζειν. Id eleganter explicat Clemens Alexandr. Pædagogi l. I. cap. VI. pag. 96. his verbis : Νηπίους ἡμᾶς ὁ παιδαγωγὸς καὶ διδάσκαλος ἀποκαλῶν, τοὺς τῶν ἐν κόσμῳ σοφῶν ἐπιτηδειοτέρους εἰς σωτηρίαν. οἳ, σοφοὺς σφᾶς ἡγούμενοι, τετύφλωνται. καὶ ἐπιβοᾶται ἀγαλλιώμενος, καὶ ὑπερευφραινόμενος, οἱονεὶ συντραυλίζων τοῖς νηπίοις. Ναὶ ὁ πατὴρ, ὅτι οὕτως εὐδοκία ἐγένετο ἔμπροσθέν σου. *Infantes nos ac parvulos Pædagogus & magister appellans, qui sapientibus, qui sunt in mundo, sumus aptiores ad salutem, qui sapientes se ipsos existimantes, excæcati sunt : & exclamat exsultans, & mirandum in modum lætus, tanquam unà cum infantibus balbutiens : Etiam Pater, quia ita placuit tibi.* Confer verbum Συγκαταβαίνω.

Σύντροφος.

I. *Propriè* est ὁμότροφος, *qui simul nutritus & educatus est*, & ex consequente *contubernalis, sodalis.* Veteres Glossæ : Σύντροφος, *concibus, conlactaneus.* Aliæ Glossæ: *Conlactaneus*, Σύντροφος, ὁμογάλακτος. Hesychius συνανά-

συνανάτροφον, *simul nutritum* interpretatur. Vide Lexica.

II. *Metaphoricè* plerumque accipitur. Apud Chrysostom. σύντροφοι τῆς πίστεως; *eidem fidei innutriti, ejusdem fidei socii.* Isidorus Pelusiota, epist. XXIX. lib. III. pag. 268. de Eusebio quodam: Ἐπειδὴ σύντροφον καὶ φίλην τὴν κακίαν ἔχει, τοῖς ὁμοτρόποις χρῆται. *Quia collectanea & chara ipsi est improbitas, iisdem moribus præditis utitur hominibus.* Idem, epist. CCCCXXXIX. lib. V. pag. 662: Τὴν ταπεινοφροσύνην, τὴν τῇ φύσει συνυπάρχουσαν καὶ σύντροφον, ἀσκήσωμεν. *Humilitatem, cum ipsa natura simul existentem, eiq; collactaneam, exerceamus.* Cyrillus Alexandr. in Actis Ephesinis: Σύντροφον ἔχουσι τὸ κακόν. *Collactaneam habent improbitatem.* Idem, in cap. I. Jesaiæ, pag. 7. ἀνομίας σύντροφ@, *iniquitatis alumni.* Chrysostomus ad v. 35. cap. IV. Johannis, seu Homil. XXXIV. pag. 692: Ἰδοὺ πάλιν τοῖς συντρόφοις ὀνόμασιν ἀνάγει πρὸς τὴν τῶν μεγίστων θεωρίαν αὐτούς. *Ecce iterum familiaribus, usitatis seu notis nominibus ad rerum maximarum contemplationem eos subvehit.* In Catena malè scribitur, ἐνάγει περὶ τὴν θεωρίαν. Et Homil. eadem, ibidem: Ἡ διάνοια τῆς συντρόφου τῶν πραγμάτων εἰκόνος ἐπιλαβομένη διανίσταται μᾶλλον, καὶ ὥσπερ ἐν γραφῇ τὰ πράγματα ὁρῶσα κατέχεται μειζόνως. *Mens familiarium rerum imagine concepta, magis suscitatur, & tanquam in pictura res videns, eas magis amplectitur.* Idem, Homil. CXVIII. t. V. pag. 761: Ἡ θεία γραφὴ τοὺς τῇ ἀγνοίᾳ συντρόφους ὄντας, καὶ τῇ ἀπιστίᾳ συζῶντας δικαίως ὀνομάζει σκότος, μὴ δεχομένους τὴν λαμπάδα τῆς ἀληθείας, ἵνα ὦσιν υἱοὶ φωτός. *Divina scriptura ignorantiæ innutritos, & in incredulitate viventes merito tenebras nominat, ut qui non recipiunt lucem veritatis, ut sint filii lucis.*

Συνύπαρκτος.

Non habent Lexica. Συνυπάρχω est *simul sum*, vel *una sum*. Hinc συνύπαρκτα sunt, *quæ simul sunt, existunt.* Utitur hac voce Epiphanius de personis SS. Trinitatis, in hæresi Pneumatomachorum, quæ est LXXIV. pag. 379: Πίστις ἡ καθόλου κηρύκων φωναῖς αὕτη σημαίνεται, ὡς ἐγώγε οἶμαι κατηχούμενος ἐκ γραφῶν, τρία ἅγια, τρία συνάγια, τρία ἔμπρακτα, τρία συνύπαρκτα, &c. *Fides universalis præconum vocibus hæc significatur, ut ego quidem existimo ex scripturis institutus: Tria sancta, tria simul sancta, tria existentia, tria coëxistentia,* &c. Vix hæc menda carent: etenim pro ἔμπρακτα legendum videtur ἐνύπαρκτα, existentia. Hanc lectionem postulat vox sequens, συνύπαρκτα. Nolumus tamen id pertinaciùs asserere, cùm Cæsarius, quæst. III. pag. 16. verba Epiphanii laudans, eodem ea modo exscripserit: Τρία ἔμπρακτα. Interim tamen & illud observandum, quòd non subjecerit, τρία συνύπαρκτα, sed τρία σύμπρακτα. Verba ejus sic habent: Τρία συνάγια, τρία συνάναρχα, τρία ἔμπρακτα, τρία σύμπρακτα, τρία ἔμμορφα, τρία σύμμορφα, &c. Hoc ergò modo ille apud Epiphanium legisse videtur.

Συνύπαρξις.

Hanc quoque vocem omittunt Lexica. Usurpatur verò de SS. Trinitate, ut præcedens, & significat *coëxistentiam.* Legitur apud Justinum Martyrem, Resp. ad Quæst. orthodox. CXXXIX. pag. 488: Εἷς ἐστιν ὁ Θεὸς τῇ συνυπάρξει τῶν τριῶν θείων ὑποστάσεων, τῶν διαφερουσῶν ἀλλήλων οὐ τῇ οὐσίᾳ, ἀλλὰ τοῖς τῆς ὑπάρξεως τρόποις. *Unus Deus est, coëxistentiâ trium divinarum subsistentiarum: quæ inter se differunt non essentiâ, sed subsistendi modis.* Ibid. Quæst. CXXIX. pag. 480: Ἐπὶ μὲν τοῦ Θεοῦ τὴν ἀΐδιον λέγομεν συνύπαρξιν, οὐκέτι δὲ καὶ σύνθεσιν. *In Deo quidem esse dicimus æternam coëxistentiam, non autem compositionem.*

Συνυπόστατος.

Nec hanc vocem Lexica habent. Est autem *simul existens in substantia.* Legitur apud Epiphanium, loco in voce Συνύπαρκτος adducto. Ibi enim post hæc, τρία συνύπαρκτα, continuò hæc sequuntur: Τρία ἔμμορφα, τρία σύμμορφα, τρία ἐνεργά, τρία συνεργά, τρία ἐνυπόστατα, τρία συνυπόστατα ἀλλήλοις συνόντα. *Tria in forma, tria conformia, tria operantia, tria cooperantia, tria in substantia extantia, tria coëxtantia in substantia inter se conversantia.* Eadem exscripsit Cæsarius, quæst. III. pag. 16.

Συσκιάζω.

I. *Propriè* est *obumbro, opaco, inumbro.* Veteres Glossæ: Συσκιάζω, *opaco, obumbro.* Hoseæ IV. 13: Ἔθυον ὑποκάτω δρυὸς, καὶ λεύκης, καὶ δένδρου συσκιάζοντος. *Immolabant sub quercu, & populo, & arbore umbrosa, seu umbra sua opacante terram.* Theodoretus interpretatur: ἀμφιλαφὲς δένδρον, *arborem umbrosam.* Athenæus lib. V: Αὗται αἱ σκηναὶ συνεσκίαζον τοὺς περιπάτους. *Hæc umbracula inumbrabant deambulationes.*

II. *Metaphoricè* longè frequentius accipitur, & significat *obnubere, occultare, obtegere, tenebris & caligine obducere.* Chrysostomus Homil. XV. ad populum Antiochenum: Συνεσκίασαι ἡ παγίς. *Occultatus est laqueus.* Et ibid. Homil. XVII: Τὰ ἄλλα πάντα, ἐφ' οἷς χαίρομεν, τρεπτά τέ ἐστι καὶ εὐμετάπτωτα, καὶ ἀλλοιοῦται ῥᾳδίως. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἔχει τὸ δεινὸν, ἀλλ' ὅτι καὶ μένοντα οὐ παρέχει τοσαύτην ἡμῖν τὴν ἡδονὴν, ὡς τὴν ἐκ τῶν ἄλλων ἡμῖν ἐπιγινομένην ἀθυμίαν διακρούεσθαι καὶ συσκιάζειν. *Alia omnia, in quibus gaudemus, mutabilia sunt, & facilè transeunt atq; vertuntur: nec hoc solum habent molestum, sed etiam quod manentia tantam nobis non afferunt voluptatem, ut ex aliis nascentem tristitiam repellant & tegant.* Idem, Orat. de S. Babyla, βουλόμενος συσκιάσαι τὴν ἧτταν. *Cùm vellet occultare devictas vires suas.* Mox: Τὰ ἀσυσκίαστα συσκιάζειν ἐπιχειρῶν. *Studens ea occultare, quæ occultari minimè possunt.* Idem, Homil. XXIX. in Joh. pag. 668: Οὐδὲν τῆς ἀληθείας φανερώτερον ἢ ἰσχυρότερον γένοιτ' ἂν, ὥσπερ τοῦ ψεύδους οὐδὲν ἀσθενέστερον, κἂν μυρίοις παραπετάσμασι συσκιάζηται. *Nihil veritate clarius, nihil potentius est, quemadmodum nihil mendacio imbecillius, etsi innumeris occultetur involucris.* Idem, Homil. VII. in epist. ad Romanos, pag. 53. Μὴ τοῦτο σκοπῶμεν, ὅπως πλουσίους καταλίπωμεν τοὺς παῖδας, ἀλλ' ὅπως ἐναρέτους· ἂν μὲν γὰρ τῷ πλούτῳ θαῤῥῶσιν, οὐδενὸς ἐπιμελήσονται ἄλλου, ὡς ἔχοντες συσκιάσαι τὴν τῶν τρόπων κακίαν ἀπὸ τῆς τῶν χρημάτων περιουσίας. *Ne hoc spectemus, quemadmodum liberos relicturi simus divites, sed quemadmodum virtute præditos.* Nam

am si opibus confisi fuerint, nullius rei alterius curam scipient, ut qui habituri sint, unde morum pravitatem umbrare possint, nempe à facultatum abundantia. Ita silius M. eleganter dixit, ἀποφυγαῖς εὐπροσώποις τὸ ῆς κακοδοξίας φρόνημα συσκιάζειν. *Speciosis effugiis iniuum errorem tegere.* Nazianzenus, τὰ ἁμαρτήματα συσκιάζειν, *peccata tegere.* Huc facit, quod alladius histor. Lausiacæ capite I. pag. 12. refert Isidoro Xenodocho, qui περιττεύων πλούτῳ καὶ ἀφθονίᾳ χρειῶν, *cùm abundaret opibus, & iis, quæ ad sum sunt necessaria*, οὐ διαθήκην ἔγραψε τελευτῶν, νόμισμα καταλέλοιπεν, οὐ πρᾶγμα ταῖς ἑαυτοῦ ἀδελφαῖς αρθένοις οὔσαις, *non scripsit testamentum decedens, n pecuniam reliquit, non rem ullam suis sororibus, æ erant virgines:* ἀλλὰ παρέθετο αὐτὰς τῷ Χριστῷ, λέγων, ὁ κτίσας ὑμᾶς θεὸς αὐτὸς οἰκονομήσει ὑμῖν καὶ τὰ πρὸς τὴν ζωὴν, ὡς καί μοι, *sed eas Christo mmendavit, dicens: Deus, qui vos creavit, ipse quoque bis procurabit ad vitam necessaria, sicut & mihi.* finita alia, quæ præterea afferri possent, studio omitmus: ex præsentibus enim verbi hujus vis facilè intelligitur.

Συσκίασμα.

Non habent Lexica. Idem quod συσκιασμὸς, vel σκίασις, *obumbratio, umbraculum, involucrum, velamen.* yrillus Alexandr. lib. XII. in Johan. ad v. 30. cap. IX. pag. 1072. dicit Christi discipulos, post scissum mpli velum, accepisse ἀθόλωτον, καὶ παντὸς ἐλευθέραν σκιάσματος τὴν τοῦ κατὰ Χριστοῦ μυστηρίου γνῶσιν, *puram, ab omni velamine vel involucro liberam mysterii de hristo notitiam.*

Σύσσωμος.

Nota vox ex N. Testamento. *Qui ejusdem corporis , concorpor.* Ad Ephesios III. 6. Εἶναι τὰ ἔθνη συγκληρονόμα καὶ σύσσωμα καὶ συμμέτοχα τῆς ἐπαγγελίας τοῦ ἐν Χριστῷ. *Gentes esse cohæredes & concorpores contésque promissionis ejus in Christo.* Ubi Theodores pag. 303: Ἐπειδὰν ἐν σῶμα προσηγόρευσε τοὺς πι, σύσσωμα τὰ ἔθνη γεγενῆσθαί φησι. *Quoniam fideles um corpus appellavit, dicit gentes concorpores esse factas.* Theophylactus, pag. 524. Ἵνα δηλώσῃ τὴν πολλὴν γύτητα καὶ ἕνωσιν, σύσσωμα εἶπε τὰ ἔθνη. Ἐν γὰρ σῶμα γεγόνασιν οἱ ἐθνικοὶ πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας ἁγίους, μιᾷ φαλῇ τῷ Χριστῷ συγκρατούμενον. *Ut declaret magnam opinquitatem & unionem, concorpores dixit Gentes. um enim corpus facti sunt Gentiles cum sanctis aëlitis, sub uno capite Christo contentum.* A Cylo Jerosol. Catechesi IV. Νεοφωτ. pag. 207. baptiti dicuntur facti σύσσωμοι καὶ σύναιμοι τοῦ Χριστοῦ, *conpores & consanguinei*, vel *fratres Jesu Christi.* d. pag. 208. in S. Cœna dicimur fieri σύσσωμοι καὶ αιμοι τοῦ Χριστοῦ. Chrysostomus, Homil. VI. in epist. Hebræos, pag. 463: Αὐτὸς μὲν κεφαλὴ, σῶμα δὲ ῆς, συγκληρονόμοι καὶ σύσσωμοι. ἓν σῶμα ἐσμὲν ἐκ σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ. *Ipse quidem hristus) caput est, corpus verò nos, cohæredes & conpores. Unum Corpus sumus ex carne ejus, & ex bus ejus.* Aliud exemplum habes in voce Σύμψυχος.

Σύστασις.

Varias hujus vocis significationes exhibent Lexicographi: nos præcipuas paucis perstringemus: eam verò, quam in caussa pœnarum Canonicarum habet, paulò accuratiùs examinabimus.

I. Σύστασις est *Constitutio corporis.* Hoc sensu Chrysostomus, Homil. XXIX. t. V. pag. 181: Ταῦτα ἐδόθη παρὰ τοῦ δεσπότου, ἵνα τῆς συμμετρίας ἀπολαύοντες, τὴν σύστασιν ἔχωμεν τῆς ζωῆς, καὶ τὴν ἀσθένειαν διακρατῶμεν τοῦ σώματος. *Hæc*, bona terrena, *data sunt à Domino, ut eis moderatè utentes vitam nostram tueamur, & infirmitatem corporis sustentemus.* Apud Aphrodisæum φυσικὴ σύστασις, *naturalis constitutio corporis.*

II. Σύστασις est *coïtio, concursus.* Hinc συστάσεις apud Hesychium sunt σύνοδοι, *congressus, concursus.* Ignatius epist. ad Romanos pag. 248. Πῦρ, καὶ σταυρὸς, θηρίων τε συστάσεις, ἀνατομαὶ, διαιρέσεις, σκορπισμοὶ ὀστέων, συγκοπαὶ μελῶν, ἀλυσμοὶ ὅλου τοῦ σώματος, καὶ κόλασις τοῦ διαβόλου ἐπ' ἐμὲ ἐρχέσθω, μόνον ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω. *Ignes, crux, ferarum concursus, sectiones, laniena, ossium discerptiones, membrorum concisiones, totius corporis solutio, & Diaboli tormenta in me veniant, tantummodo ut Jesum nanciscar.*

III. Σύστασις est *commendatio*, à συνίσταμαι, *commendor*, vel potiùs συνίστημι, *commendo*: qua significatione etiam legitur Rom. XVI. 1. & II. Cor. X. 18. Chrysostomus Homil. XXXIII. t. V. pag. 212: Αὕτη σύστασις ἀρίστη, ἡ ἀπὸ τῶν ἔργων ἀπόδειξις. *Hæc commendatio optima, demonstratio quæ fit ab operibus.* Latiùs etiam extenditur, & quidem ad ἀγάπην usque & ὁμόνοιαν. Suidas: Σύστασις, ἀγάπη, ὁμόνοια, ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ἵππων, τῶν ὁμοῦ ἱσταμένων, τῶν συντρόφων. *Dilectio, charitas, amor, concordia: per translationem ductam ab equis simul stantibus, & simul nutritis.* Veteres Glossæ: Σύστασις, *commendatio.* Hinc συστατικαὶ ἐπιστολαὶ, vel συστατικὰ γράμματα, de quibus in voce Συστατικός.

IV. Σύστασις, quod hîc præcipuè observandum, in caussa pœnarum Canonicarum propriè est *Consistentia*, quia in hâc quartâ Pœnitentium statione; quarum prima est πρόσκλαυσις, secunda ἀκρόασις, tertia ὑπόπτωσις, de quibus suis agitur locis; constituti simul cum fidelibus in Ecclesia stabant, neque jam ampliùs cum Catechumenis exibant: sola participatione mysteriorum cæteris fratribus inferiores. In explicatione terminorum pœnitentialium Gregorii Thaumaturgi, pag. 41. hæc leguntur: Ἡ σύστασις, ἵνα συνιστᾶται τοῖς πιστοῖς, καὶ μὴ ἐξέρχηται μετὰ τῶν κατηχουμένων. *Consistentia est, ut cum fidelibus consistat, & cum Catechumenis non egrediatur.* Gabriel, Philadelphiæ Metropolita in libello de pœnitentia, hunc gradum ita describit: Ὁ τῆς συστάσεως τόπος ἐστὶν, ἐν ᾧ οἱ μετανοήσαντες, καὶ τὸν ἱκανὸν κανόνα ἐνδειξάμενοι συνίστανται καὶ συνεύχονται τοῖς πιστοῖς. *Consistentiæ locus est, in quo ii, qui pœnitentiam egerunt, & sufficientem canonem exsecuti sunt, consistunt, & cum fidelibus precantur.* In hoc gradu constituti, dicuntur συνεστῶτες, & συνιστάμενοι, *Consistentes.* Concilium Ancyranum, Can. XXV. semel tantùm utitur verbo συνίστασθαι, nomine σύστασις nunquam. Verba Canonis sunt: Οἱ συνειδότες ἐκελεύσθησαν ἐν δεκαετίᾳ δεχθῆναι εἰς τοὺς συνεστῶτας, κατὰ τοὺς ὡρισμένους βαθμούς. *Qui conscii fuerunt, jussi sunt decem annis, juxta definitos gradus,* inter

inter Consistentes recipi. Basilius M. Can. LVI. Ἐν τέσσαρσι συςήσεται μόνον τοῖς πιςοῖς, προσφορᾶς δὲ ἐ μεταλήψεται. *Annis quatuor cum fidelibus consistet tantum, sed oblationis non erit particeps.* Scholiastes Græcus in Harmenopulum: Συνεςώς, ἤγȣν τοῖς πιςοῖς συνευχόμενος, τῶν ἁγιασμάτων μήπω ἀξιȣμενος. *Consistens, hoc est, una cum fidelibus orans, sacra verò Cœna nondum dignus habitus.* Balsamon, in Can. IV. Basilii M. *trigamos* ait ἵςασθαι εἰς τὸν τόποντῶν ἀκροωμένων ἐν ἔτεσι τρισὶ, καὶ μετὰ ταῦτα συνίςασθαι τοῖς πιςοῖς μέχρι ὅλης πενταετίας, καὶ ἔκτοτε καρπȣ̀ς ἀξίȣς ἐπιδειξαμένȣς τῆς μετανοίας, ἀποκαθιςᾶν εἰς τὸν τόπον τῆς κοινωνίας, *stare in loco Audientium tribus annis, & postea cum fidelibus consistere ad quinquennium usque, & ab eo tempore ostensis fructibus pœnitentiâ dignis, in communionis locum restitui.* Blastarius: Συνιςάμενοι δὲ οἱ τοῖς πιςοῖς μὲν συνευχόμενοι καὶ συμψάλλοντες, τῆς δὲ τῶν ἁγιασμάτων ἀπεχόμενοι μεταλήψεως μέχρις ἂν ἐξήκοντος τȣ̃ νενομισμένȣ χρόνȣ τὸ τέλειον αὐτȣ̀ς τῆς θείας ἐνδέξηται κοινωνίας. *Consistentes verò sunt, qui simul cum fidelibus orant & canunt, à sacrorum mysteriorum participatione abstinentes, donec advenientes secundùm leges illis præscripto tempore perfectum eos sacræ Communionis excipiat.* Συνίςασθαι dicitur ab aliis κοινωνῆσαι χωρὶς προσφορᾶς: item δεχθῆναι χωρὶς προσφορᾶς, de quibus locutionibus actum in voce προσφορὰ, num. II. dicuntur κοινωνῆσαι εὐχῆς, κοινωνῆσαι, Can. IV. Ancyrano: κοινωνίας τυγχάνειν τῆς εἰς τὰς προσευχὰς, ibidem Can. XVI. Κοινωνεῖν τοῖς πιςοῖς τῶν εὐχῶν, quod dictum notat Zonaras ἀντὶ τȣ̃ συνίςασθαι αὐτοῖς, καὶ συνεύχεσθαι, *hoc est, cum eis simul consistere, precibusque fundendis vacare.* Can. XI. Concilii Nicæni, κοινωνεῖν τῷ λαῷ τῶν προσευχῶν, *populo communicare in orationibus.* Basilius M. Can. LXXXI. συςῆναι τοῖς πιςοῖς εἰς τὴν δέησιν, *consistere cum fidelibus ad orandum.* De hac pœnitentium statione etiam usurpantur verba ἀφορίζεσθαι & ἀφορισμὸς, ut demonstratum in voce Ἀφορισμὸς, num. II. 1. sub lit. *b.* De Συςάσει vide plura apud Casaubonum Exercit. XVI. sect. XLIII. pag. 488. apud Justellum ad Can. V. Ancyranum, apud Allatium de Narthece, pag. 104. apud Morinum de administrat. pœnitentiæ, lib. VI. cap. XVII. apud Albaspinæum, Observat. lib. II. Observatione XXV. pag. 151. Illud tandem prætereundum non est, in συςάσει constitutos, dici δέχεσθαι εἰς κοινωνίαν, *recipi ad Communionem,* non S. Cœnæ, sed precum cum fidelibus: ita loquitur Canon XLIV. Basilii Magni: quod Balsamon, pag. 980. rectè exponit, δέχεσθαι εἰς τὴν μετὰ πιςῶν εὐχὴν καὶ ςάσιν, *recipi ad Orationem & stationem cum fidelibus.* Et Zonaras ad eundem Canonem, pag. 92. verba Basilii, δεκτὴ εἰς κοινωνίαν, ita explicat: Κοινωνίαν, τὴν μετὰ τῶν πιςῶν σύςασιν ἐν ταῖς εὐχαῖς ἐνταῦθα νοητέον. *Per communionem hoc loco intelligi debet consistentia cum fidelibus in precibus.* Hinc, quando Can. XXIX. Apostolorum de Episcopo, Presbytero, & Diacono, qui largitionibus suas consecuti sunt dignitates, decernit καθαιρείσθω ὁ αὐτὸς, καὶ ὁ χειροτονήσας· καὶ ἐκκοπτέσθω παντάπασι καὶ τῆς κοινωνίας, *deponitor & ipse, & qui ordinavit, ac penitus abscindatur etiam à communione,* per κοινωνίαν intelligitur non tantùm participatio S. Cœnæ, sed etiam consistentia cum fidelibus. Sic enim Zonaras ad Can. II. Chalced. pag. 94: Κοινωνίαν νοητέον ἐνταῦθα, ȣ̓ τὴν τῶν ἁγιασμάτων μετάληψιν μόνον, ἀλλὰ δὲ τὴν μετὰ τῶν πιςῶν σύναξίν τε καὶ σύςασιν. *Per communionem hoc loco intelligi debet, non tantùm S. Cœnæ participatio, sed etiam cum fidelibus congregatio & consistentia.* Ac proinde, ut idem ad istum Canonem, pag. 15. est τῆς ἐκκλησίας παντάπασ[ιν] ἀπελαύνεσθαι, *ex Ecclesia prorsus expelli & ej[i]ci.*

Συςατικός.

De epistolis seu *literis commendatitiis* hîc age[mus].

I. *Latiorem* hujus vocis *significationem* si consi[de]ramus, Ἐπιςολὴ ζυςατική ἐςι, δι᾽ ἧς ζυνιςῶμέν τινα πα[ρ]ά τινι. *Epistola commendatitia est, quâ aliquem alicu[i] commendamus.* Vel, juxta alios, Συςατικὸς τύπο[ς] ἐςὶν, ὃν ὑπὲρ ἄλλȣ πρὸς ἄλλον γράφομεν, ἐπαίνω συγκατα[-] πλέκοντες ἅμα, καὶ τȣ̀ς πρότερον ἀγνοȣμένȣς εἰς γνῶσι[ν] *Commendatitia forma est, quam pro alio mittimus a[d] alium, attexentes simul laudem ejus, pro quo scrib[i]mus, & qui prius ignoti erant, in notitiam alteri[us] adducentes.* Veteres Glossæ: Συςατικὴ, *commendat[i]tia.* Theodoretus vocat ζυςατικὰ γράμματα. Th[e]ophylactus epistolam ad Philemonem vocat ἐπιςολ[ὴν] παραθετικὴν, & Oecumenius in II. ad Corinthios, ca[p.] III. pag. 514. ζυςατικὰς explicat per παραθετικὰς ἐπ[ι]ςολάς. Occurrit etiam ἐπιςολὴ παραθέσεως, sic vo[-] cata à Charisio in Actis Concilii Ephesini, pa[g.] 255.

II. Ad *strictiorem significationem* quod attine[t], observandum est, literas olim in Ecclesia scripta[s] ab uno Episcopo ad alium, varia sortitas esse epith[e]ta, pro variâ intentione eorum, qui sunt locuti[.] Respectu enim communis conditionis eorum, q[ui] scripserunt, generalissimo nomine sunt appellatæ *E[c]clesiasticæ,* in Concilio I. Arelatensi, Can. VII. Theophilo Alexandrino Orat. Paschali III. Resp[e]ctu vinculi, quod inter eas mittentes & accipient[es] intercedebat, duobus diversis insigniebantur nom[i]nibus: Nam Concilium Antiochiæ, anno CCLXXI[V] contra Paulum Samosatenum celebratum, Conciliu[m] Elibertinum, anno CCCV. habitum, Augustin[i] epist. CLXII. & CLXIII. eas vocant *communicat[o]rias*: rursus Concilium Antiochenum, an[no] CCCXLI. habitum, Can. VII. & VIII. Chalced[o]nense, anno CCCCLI. Can. XI. Epiphanius hær[e]si LXX. εἰρηνικὰς, *pacificas* appellant, ut in vo[ce] Εἰρηνικὸς, num. I. videre est. Respectu ordinati[o]num, quæ eas reddebant necessarias, vocantur κα[νο]νικαὶ ἐπιςολαὶ, κανονικὰ γράμματα, *literæ Canonic[æ]* vide in Κανονικὸς, num. I. Plures inter Latinos v[o]cant *formatas.* Vide ibidem num. I. in Κανονικ[ὸς]. Tandem respectu personarum, in quarum gratia[m] scribebantur, appellabantur συςατικαὶ, *commend[a]titiæ,* & συςάσεις, *commendationes.* Harum Ep[i]stolarum meminit Concilium Chalcedonense, Ca[n.] XIII: Ξένȣς κληρικȣ̀ς καὶ ἀγνώςȣς ἐν ἑτέρᾳ πό[λει] δίχα συςατικῶν γραμμάτων τȣ̃ ἰδίȣ ἐπισκόπȣ, μη[δ᾽] ὅλως μηδαμȣ̃ λειτȣργεῖν. *Peregrinos Clericos & ign[o]tos in alia civitate, sine proprii Episcopi commendati[t]is literis nusquam ullo modo ministrare.* Harum epist[o]larum etiam meminit Paulus II. Corinth. III. 1. C[a]non XII. Apostolorum: Εἴτις κληρικὸς ἢ λαϊκὸς ἀφ[ω]ρισμένος ἤτοι ἄδεκτος ἀπελθὼν, ἐν ἑτέρᾳ πόλει δεχ[θῇ] ἄνευ γραμμάτων συςατικῶν, ἀφοριζέσθω καὶ ὁ δεξ[ά]μενος καὶ ὁ δεχθείς. *Si quis aut Clericus aut Laic[us] excommunicatus, vel suspensus, in aliam civitate[m] profectus recipiatur sine literis commendatitiis, e[t] communicetur & recipiens & receptus.* Epist. X[...] Basilii M. pag. 796. hanc habet inscriptionem[:]

Ἐνςά[...]

σεβίῳ ἑταίρῳ Ϛυςατικὴ ἐπὶ Κυριακῷ πρεσβυτέρῳ. *Eu-*
io sodali commendatitia Cyriaci Presbyteri. Iterum
n. XXXIII. Apostol. Μηδένα τῶν ξένων ἐπισκόπων, ἢ
εσβυτέρων, ἢ διακόνων, ἄνευ Ϛυςατικῶν προσδέχεσθαι.
ullus peregrinorum Episcoporum, vel Presbyterorum,
l Diaconorum sine Commendatitiis excipiatur. In
llect. Constitut. Eccles. lib. III. ex Novellis, Bibli-
h. Juris Canonici, pag. 1316: Μηδεὶς ἐπίσκοπος χωρὶς
ςατικῶν γραμμάτων τοῦ ἰδίου ἀρχιεπισκόπου ἢ μητρο-
λίτου ἀνιέτω ἐν Κωνςαντινουπόλει. *Nullus Episcopus*
e literis commendatitiis proprii Archiepiscopi, vel
etropolitæ Constantinopolin proficiscatur. Ibid. tit.
. pag. 1328: Οὐ χρὴ ἐπισκόπους, ἢ κληρικοὺς, ἢ μονα-
ὺς ἄνευ γραμμάτων Ϛυςατικῶν τοῦ ἔχοντος τὴν κατ'
τῶν διικαιοδοσίαν ἀνιέναι ἐν Κωνςαντινουπόλει. *Non*
ortet Episcopos, aut Clericos, aut Monachos sine literis
mmendatitiis ejus, qui jurisdictionem in eos habet,
nstantinopolin venire. Alexii Alexandrini synodi-
Constitutio apud Zonaram, pag. 789. vocat ἔγγραφον
ςατικὸν, *scriptam commendationem.* Συςατικαὶ au-
n, hoc est, *commendatitiæ epistolæ* dicuntur, quæ
ntur Clericis, aut laicis à communione separatis, vel
otis in aliam civitatem abeuntibus, ipsos loci illius
iscopo commendantes, ut censuris solutos, vel fide-
existentes. Zonaras ad Can. XI. Concilii Chalce-
nensis, pag. 104: Συςατικαὶ ἐπιςολαὶ λέγονται, αἱ
χειριζόμεναι κληρικοῖς ἢ λαϊκοῖς ἀφωρισμένοις, ἢ
νώςοις παντάπασιν, ἐν ἑτέρᾳ πόλει ἀπιοῦσι, καὶ Ϛυνι-
σαι τῷ ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ ἐπισκόπῳ τοὺς ἄνδρας, ὡς
θέντας τῶν ἐπιτιμίων, ἢ πιςοὺς ὄντας κατὰ τὸν ιβ' κανόνα
οσολικὸν, καὶ τὸν λγ'. ἢ ὅταν κατηγορία κατά τινος
νηται, καὶ φανῇ ἀθῶος ὁ κατηγορηθεὶς, καὶ δοθῇ αὐτῷ
ιςολὴ Ϛυνιςῶσα αὐτὸν τῷ πρὸς ὃν ἀπεςάλη, καὶ δι-
σκουσα Ϛυκοφαντικῶς αὐτὸν κατηγορηθῆναι. *Com-*
ndatitiæ literæ dicuntur, quæ dantur Clericis, vel laicis
regatis, vel prorsus ignotis in aliam urbem profectu-
, & Episcopo illius urbis commendant viros tanquam
nis solutos, vel fideles existentes, juxta Canonem A-
tol. XII. & XXXIII. vel si quis accusetur, & appa-
it, accusatum innocentem esse, ipsique detur epistola
n commendans illi, ad quem missus est, & docens,
n per calumniam fuisse accusatum. Eodem modo
ibit ad Can. XII. Apostol. pag. 11. Idem ad Can. XIII.
alcedonensem, pag. 106: Αἱ Ϛυςατικαὶ τοῖς κατη-
ρηθεῖσι δίδονται, ὅταν ἀθῶοι φανῶσιν, ἢ ὅτι ἀφωρισμέ-
ἦσαν παρὰ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου. *Commendatitiæ dan-*
accusatis, si innocentes esse deprehendantur, vel quia
proprio Episcopo separati erant à communione. Bal-
mon ad Can. XI. Chalced. pag. 336: Συςατικαὶ γρα-
ὶ λέγονται, αἱ διδόμεναι κληρικοῖς παρὰ τῶν χειροτο-
άντων αὐτοὺς ἐπισκόπων, καὶ συνιςῶσαι, ἤτοι δηλο-
ῦσαι τὴν χειροτονίαν τούτων, καθὼς παρίςαται ἀπὸ
ιγ'. κανόνος τῆς παρούσης Ϛυνόδου. Συςατικαὶ γρα-
λέγονται, αἱ διδόμεναι ἐπισκόποις, ἢ κληρικοῖς, ἢ καὶ
ικοῖς ἀφορισθεῖσι, καὶ ἄλλως γενομένοις ἐν ὑπολήψει
ἀγαθῇ. *Commendatitiæ Scripturæ dicuntur, quæ*
ntur Clericis ab iis, qui illos ordinârunt, Episcopis eos
mmendantes, ac eorum ordinationem declarantes, ut
XIII. Canone hujus Synodi ostenditur. Commenda-
iæ Scripturæ dicuntur eæ, quæ dantur Episcopis,
Clericis, vel etiam Laicis segregatis, & qui alioqui
n fuerint in bona existimatione. Lege eundem ad
non. XIII. hujus Concilii, & ad Can. XVII. Concilii
Trullo, pag. 378. Græcus Scholiastes Harmenopuli
epitome Canonum, sect. II. tit. III. & sect. III. tit. I.
ςατικαὶ ἐπιςολαί εἰσιν, αἱ διδόμεναι τοῖς ὑπὸ ἐπιτί-
ν, εἰς ἀθώωσιν, καὶ ἑτέρῳ αὐτοὺς ἐπισκόπῳ Ϛυνιςῶ-
σαι πρὸς κοινωνίαν. *Commendatitiæ literæ sunt, quæ*
censuræ alicui subjectis dantur ad eorum purgationem, &
per quas alteri Episcopo commendantur ad communionem.
Hæ literæ enim dicuntur ἀπολυτικαὶ, *dimissoriæ*; quam-
vis inter *commendatitias & dimissorias* aliquid fuerit di-
scriminis, ut monuimus in voce Ἀπολυτικός. Appel-
lantur etiam κανονικαὶ, *Canonicæ*, & passim *formatæ*.
Vide in voce Κανονικὸς, num. II.

Συςέλλω.

Quæritur, quid Actor. V. 6. in historia de morte Ana-
niæ, sit: Ἀναςάντες δὲ οἱ νεώτεροι συνέςειλαν αὐτόν. Vul-
gatus & Erasmus vertunt, *Amoverunt eum.* Beza: *sub-*
traxerunt. Arabs, كفنوه, *involucris involverunt.*
Est enim كفن, *cadaver linteis involvere*, quod fit ἐν
τῷ ἐνταφιασμῷ, in præparatione ad sepulturam. Vult
etiam doctissimus Fullerus, & post eum Lud. Dedieu ad
præsentem locum, verbum ab Interprete Syro adhibi-
tum, intelligi de fasciis funeralibus, quibus membra
mortui colliguntur & arctè ad sepulturam constringun-
tur. Optimè profectò: Ϛυςέλλειν enim hoc loco idem
quod περιςέλλειν, quando de mortuorum sepultura usur-
patur, de quo vide, num. II. in Περιςέλλω. Euripides
in Troadibus, ut Grotius monet, Ϛυςέλλειν ponit pro
περιςέλλειν, in his v. 378.

---- ---- Οὐ δάμαρτος ἐν χεροῖν.
Πέπλοις Ϛυνεςάλησαν.

Non uxoris manibus velis involvebantur. Vide Com-
mentatores in Acta. Aliâs Ϛυςέλλειν etiam in Græco-
rum Liturgiis significat *obtegere*, *linteis involvere*. In
Liturgia Basilii, pag. 68. Εὐχὴ ἐν τῷ Ϛυςεῖλαι τὰ ἅγια
μυςικῶς. *Oratio, quando sancta mysticè seu secretò obte-*
guntur, involvuntur. Eadem leguntur in Liturgia
Chrysostomi, pag. 108. Et pag. 109: Καὶ Ϛυςέλλει τὰ
ἅγια, τὸ ποτήριον, τὸν δίσκον, μετὰ τῶν καλυμμάτων κα-
τὰ τὸ ἔθος. *Et involvit, vel etiam involvendo removet*
sancta, calicem, patinam, cum operimentis secundum con-
suetudinem.

Σφραγίζω.

I. Σφραγισθῆναι absolutè significat *consignari per impo-*
sitionem manuum apud Eusebium, lib. VI. hist. Eccles.
cap. XLIII. pag. 70. a. qui Cornelii Papæ de Novatia-
ni Baptismo refert verba ad Fabium Antiochenum:
Οὐ μὴν οὐδὲ τῶν λοιπῶν ἔτυχε, διαφυγὼν τὴν νόσον, ὧν χρὴ με-
ταλαμβάνειν κατὰ τὸν τῆς ἐκκλησίας κανόνα, τοῦτε σφραγι-
σθῆναι ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου· τούτου δὲ μὴ τυχὼν, πῶς ἂν τοῦ ἁγίου
πνεύματος ἔτυχε; *Neque etiam reliqua est consecutus,*
ex morbo elapsus, quorum participem fieri oportet juxta
Ecclesiæ canonem, & ab Episcopo consignari per manuum
impositionem. Quod cùm consecutus non sit, quomodo Spi-
ritum Sanctum consecutus est? Confer vocem χρίσμα,
num. II.

II. Σφραγίσαι est *signum crucis imprimere.* In vita
Epiphanii: Σφραγίζων ὅλον τὸ Ϛῶμα. *In toto corpore*
signum crucis imprimens. Autor vitæ Athanasii: Ὅσοι
μὲν αὐτῶν ἐβαπτίσαντο, τούτους ἐπιχρίσας τῇ ἐν Κυρίῳ
σφραγῖδι ἐτελείωσε. *Quotquot quidem eorum bapti-*
zati fuerunt, hos unctos signaculo Domini consumma-
vit. Euchologium in ordinat. Lectoris: Καὶ τρίτον
τὴν τούτου κεφαλὴν Ϛφραγίζων, ἐπιτίθησιν αὐτῷ τὴν χεῖ-
ρα. *Et ter caput ejus signans, imponit ei manum.* Ite-
rum alibi: Ὁ δὲ ἱερεὺς αὐτοῦ τὸ μέτωπον, τὸ ςόμα, καὶ
τὸ ςῆθος Ϛφραγίζει. *Sacerdos verò ejus frontem, os,*
& pectus signat. Chrysostomus Homil. X. in Acta,

pag. 669: Οἱ ἐν βαλανείοις εἰσιόντες ἅμα τῷ τὰς θύρας ὑπερβῆναι, σφραγίζονται. *Qui in balnea ingrediuntur, simul atque fores transgrediuntur, seipsos signant.* Eusebius Demonstration. Evangel. lib. IX. pag. 280: Σύνηθες ἡμῖν τὰ πρόσωπα σφραγίζεσθαι τῇ τοῦ Χριστοῦ σφραγῖδι. *Solemus facies signare signaculo Christi.* Usitatissima hæc significatio. Vide Gl. Meursii, & confer vocem Σφραγίς.

III. Σφραγίσαι est *confirmare, demonstrare, ostendere.* Ita Joh. III. 33. ἐσφράγισεν ὅτι ὁ Θεὸς ἀληθής ἐστιν, *obsignavit Deum veracem esse*, significat, testimonio suo confirmavit, promissiones veras, certas, ac ratas esse. Sic Theophylactus intellexit, quando interpretatus est, pag. 603: Ἔδειξεν, ἐβεβαίωσεν, ὅτι ὁ Θεὸς ἀληθής ἐστιν. *Ostendit, confirmavit, Deum veracem esse.* Origenes in Catena ad hunc locum, pag. 112: Σφραγίζουσι καταθέσει βεβαία τὸν Θεὸν ἀληθῆ εἶναι, *certa ratione obsignant, Deum veracem esse.* Eodem sensu Johan. VI. 27. *Deus Pater dicitur* σφραγίσαι τὸν υἱὸν, *obsignâsse Filium*, id est, miraculis illis, quæ Christus edebat, sancivisse autoritatem ejus, & confirmâsse, eum verè esse Messiam, atque adeò decreto suo ad hoc ordinâsse & destinâsse eum, ut cibum illum daret, qui permanet in vitam æternam. Ammonius in Catena ad hunc locum, post duas alias interpretationes, pag. 181. etiam hanc affert: Ἐσφράγισεν, ἐβεβαίωσεν, ἤτοι ἀναντιῤῥήτως, ἐξεκάλυψεν ὁ πατὴρ τὸν Υἱὸν διὰ τῆς ἰδίας μαρτυρίας. *Obsignavit, confirmavit, vel irrefragabili testimonio suo Pater Filium manifestavit.* Chrysostomus Homil. XLIV. in Joh. p. 738. duplicem affert interpretationem, quarum utraque est concinna, sed altera procul dubio verior, quam ipse quoque Chrysostomus non obscurè præfert priori. Una igitur hæc est: Τοῦτον γὰρ ὁ πατὴρ ἐσφράγισεν ὁ Θεὸς, τουτέστιν, ἐπὶ τούτῳ ἔπεμψε ταύτην ὑμῖν κομίζοντα τὴν τροφήν. *Hunc enim Pater obsignavit Deus, hoc est, propterea misit, qui hunc vobis cibum afferret.* Quasi dicat, sicut Princeps aliquis legato suo dimisso curandorum negotiorum caussâ, dat mandata & literas sigillo suo munitas, quibus ei fides concilietur: sic æternus Pater Filium in terras ablegavit cœlitus cum certis mandatis & miraculorum edendorum potestate instructum, quæ sunt instar literarum fidei caussâ datarum sub sigillo dantis. Altera expositio est: Ἐσφράγισε, τουτέστιν, ἀπέδειξεν ἀναντιῤῥήτως. *Obsignavit, hoc est, manifestè ostendit.* Et addit: Ὃ δή μοι δοκεῖ καὶ ἐνταῦθα ἡ λέξις αἰνίττεσθαι. οὐδὲν γάρ ἐστιν ἄλλο, τὸ ἐσφράγισεν ὁ πατὴρ, ἀλλ' ἢ ἀπέδειξεν, ἐξεκάλυψε διὰ τῆς αὐτοῦ μαρτυρίας. *Quam mihi significationem & in hoc loco habere videtur hæc dictio*, obsignavit Pater. *Nihil enim aliud est, quàm ostendit, & suo revelavit testimonio.* Rectè etiam cum hoc loco confert illum, Joh. III. 33. quem modò consideravimus. Sed in ejus recitatione vacillavit summi viri memoria. Nam cùm manifestò hæc verba sint Johannis Baptistæ de Christo: Ὁ λαβὼν αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν, ἐσφράγισεν, ὅτι ὁ Θεὸς ἀληθής ἐστι. Chrysostomus ea sic refert, quasi Christus ea protulisset de se & Patre suo. Καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν ὁ Χριστός. Ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους, τοῦτον ἐσφράγισεν ὁ πατὴρ, ὅτι ὁ Θεὸς ἀληθής ἐστι. *Nam etiam alibi dicit Christus: Qui audit sermones meos, hunc obsignavit Pater, quòd Deus verax sit.* Sed facilia sunt σφάλματα μνημονικὰ etiam in aliis optimis autoribus, quæ nostræ nos infirmitatis admonent. Theophylactus in cap. VI. Johan. pag. 645. explicat ἐσφράγισε, per ἀπέδειξεν, ἐβεβαίωσεν, ὅτι ἐστὶν υἱὸς αὐτοῦ. *Obsignavit, ostendit, confirmavit, quòd sit Filius ejus.* Apud Scriptores etiam Ecclesiasticos eandem hujus verbi reperias significationem. Chrysostomus Homil. CXXI. t. V. pag. 795: Δεῖ πανταχοῦ φεύγειν τὴν βίαν τῆς ἀλληγορίας, καὶ μαρτυρίαις ἐγγράφοις σφραγίζειν τὰ λεγόμενα. *Ubique fugiendæ sunt coactæ allegoriæ, & ea quæ dicuntur Scripturæ testimoniis sunt confirmanda, demonstranda.* Canon XV. Concilii in Templo Apostolorum: Καὶ ταῦτα ἐσφράγισαι καὶ ὥρισαι. *Atque hæc confirmata & definita sunt.* Zonaras, pag. 257. ita explicat: Ἐσφράγισαι, τουτέστι, βεβαίως τετύπωται. Ἡ σφραγὶς εἰς βεβαίωσίν ἐστι τῶν σφραγιζομένων καὶ φυλακήν. *Obsignata sunt, id est, firmiter decreta. Sigillum enim adhibetur ad confirmationem & securitatem confirmatorum.*

Σφραγίς.

I. Σφραγὶς notat *Baptismum.* Constantinus M. referente Eusebio in vita ipsius, pag. 155. dicit: Ὥρα καὶ ἡμᾶς ἀπολαῦσαι τῆς ἀθανατοποιοῦ σφραγῖδος· ὥρα τοῦ σωτηρίου σφραγίσματος μεταχεῖν. *Tempus est, ut & nos participes fiamus immortalitatem largientis sigilli tempus est, ut salutare sigillum accipiamus.* Clemens Alexandrinus; ut Eusebius, hist. Eccles. lib. III. cap. XXIII. pag. 27. a. adducit; refert de Johanne Evangelista, quòd Presbytero juvenem quendam commendârit: Ὁ δὲ πρεσβύτερος τὸν νεανίσκον τὸν παραδοθέντα ἀναλαβὼν οἴκαδε, ἔτρεφε, συνεῖχεν, ἔθαλπε, τὸ τελευταῖον ἐφώτισε. καὶ μετὰ τοῦτο ὑφῆκε τῆς πλείονος ἐπιμελείας καὶ παραφυλακῆς, ὡς τὸ τέλειον αὐτῷ φυλακτήριον ἐπιστήσας τὴν σφραγῖδα τοῦ Κυρίου. Ruffinus ita interpretatur: *Tum Presbyter in domum suam adolescentem suscepit commendatum, & cum omni diligentia enutrit, amplectitur, fovet, ad ultimum etiam Baptismi gratiam tradit. Post hæc jam velut confidens gratiâ quâ fuerat communitus*, (sic legendum, non *communitus*) *paulò indulgentiùs juvenem habere cœpit.* Ultima Christophorsonus, homo Pontificius, ita pervertit: *Postea sigillo Domini, id est, Sacramento Confirmationis, tanquam perfecta tutâque ejus animi custodiâ, obsignavit.* Eleganter sanè, & planè ad rem Romanam. Quis neget? Nam nemo est, qui hæc legens non putet & Eusebii, & Clementis Alexandrini, imò ipsius Johannis Apostoli, ad quem pertinet tota hæc narratio, temporibus jam in usu fuisse, & chrismat... Latini Sacramentum, & ipsam quoque Confirmationis nomenclaturam. Sed tu isti, si sapis, cave credas. Hæc enim ipsius sunt, Eusebii non sunt, non sunt Clementis. Verba Græca Clementis vidimus. *Sigillum Domini* adolescenti adhibitum fuisse dicit à Presbytero, qui ipsum baptizavit: *Sigillum Domini est Sacramentum Latinæ Confirmationis* non dicit: imò id *Dominicum sigillum*, non Latinum chrisma, sed illum ipsum fuisse Baptismum, quo tinctus fuerat adolescens, perspicuè significat, ut vident, qui Græcè sciunt. Hujus historiæ paucis etiam meminit Chrysostomus, Paræenesi I. ad Theodorum lapsum, cap. XI. *Baptismus* vocatur à Cæsario, quæst. XII. pag. 26. σφραγὶς τῆς μυστικῆς τελειότητος, *sigillum mysticæ perfectionis.* A Basilio M. in Exhortatione ad Baptismum pag. 481. σφραγὶς ἀνεπιχείρητος, *sigillum non manufactum.* A Clemente Alexandrino, Stromat. lib. I. pag. 379. σφραγὶς τοῦ κηρύγματος, *sigillum prædicationis* scil. Evangelii. Ab Epiphanio de ponderibus & mensuris, pag. 537. ἡ ἐν Χριστῷ σφραγὶς, *signaculum in Christo.* Ruffinus Aquileiensis, hist. Eccles. lib. X. ca-

cap. III. vocat *signaculum fidei*. Verba ejus sunt : *Si hæc ita esse credis, surge & sequere me ad Dominicum, & hujus fidei signaculum accipe.* Ita alloquitur Philosophum, eloquentiæ opinione turgentem, ut scilicet fidei sigillo accepto, non ita facilè ab ea resiliret. Cur autem σφραγὶς nominetur, Gregorius Nazianzenus, Orat. XL. pag. 639. hanc reddit rationem : *Baptismum* σφραγῖδα καλοῦμεν, ὡς συντήρησιν, καὶ τῆς δεσποτείας σημείωσιν, *sigillum vocamus, quia est conservatio, ac dominationis significatio.* Hinc ἀσφράγιστος idem quod ἀβάπτιστος, non baptizatus, ut suo loco docuimus. Ad rationem hujus appellationis etiam illud pertinet, quia Baptismo, tanquam tesserâ, milites Christi ab ejus hostibus secernuntur. De eo sic Chrysostomus, Homil. III. in II. ad Corinthios, pag. 566 : Καθάπερ στρατιώταις σφραγὶς, οὕτω καὶ τοῖς πιστοῖς τὸ πνεῦμα ἐπιτίθεται. κἂν λειποτακτήσῃς, κατάδηλος γίνῃ πᾶσιν. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ εἶχον σφραγῖδα τὴν περιτομὴν, ἡμεῖς δὲ τὸν ἀῤῥαβῶνα τοῦ πνεύματος. *Quemadmodum nota quædam militibus, ita fidelibus quoque Spiritus imponitur : quo fit, ut si ordinem deserueris, omnibus perspicuus fias. Judæi enim signi loco circumcisionem habebant : nos autem arrham Spiritûs.*

II. *Manuum impositio*, quæ fiebat ad ordinationem, σφραγὶς, *consignatio* dicebatur, quia tum manum imponerent capiti, signum crucis etiam in capite consecrandi faciebant. Dionysius Areopagita, cap. V. de Ecclesiast. Hierarchia, pag. 314. σταυροειδῆ σφραγῖδα vocat, & pag. 312. explicat mysterium sacerdotalis consecrationis : Ἑκάστῳ δὲ αὐτῶν ἡ σταυροειδὴς ἐνσημαίνεται πρὸς τοῦ τελοῦντος ἱεράρχου σφραγίς. *Unicuique autem eorum signum crucis à consecrante Episcopo imprimitur.* Hoc idem faciebant & in Sacramento Confirmationis, quæ olim sola manuum impositione celebrabatur sine Chrismate : unde & σφραγισθῆναι absolutè, Confirmationis Sacramentum accipere per impositionem manuum. Vide in Σφραγίζω, num. I. In Patriarchæ creatione, ut observat Cl. Meursius in Glossario suo, σφραγὶς notat *vocationem*. Et erat duplex ; una μικρὰ, altera μεγάλη. Codinus de Offic. aulæ Constantinopol. Δεῖ δὲ γινώσκειν, ὅτι οἱ ἐν ἄλλοις ἀρχιερεῖς χειροτονοῦντες σφραγιζόμενοι ἐκ δευτέρου, καὶ τὴν μὲν πρώτην σφραγῖδα καλοῦσι μικρὰν, τὴν δὲ δευτέραν, μεγάλην. Licebit *confirmationem* vocare. Alii μήνυμα appellant. Vide istam vocem. Porrò sciendum duplicem σφραγῖδα in Patriarchæ tantùm creatione obtinuisse ; nam in reliquis Præsulibus & Antistitibus unica tantùm erat. Ita observat Meursius ex eodem Codino : Οἱ δὲ ἀρχιμανδρῖται καὶ πρωτοσύγκελοι, ἀλλὰ δὴ καὶ καθηγούμενοι τῶν ἐντίμων μοναστηρίων, μετὰ τὸ τὴν σφραγῖδα παρὰ τοῦ πατριάρχου λαβεῖν, ἀπέρχονται. *Archimandritæ verò, & Protosyncelli, quin etiam venerabilium Monasteriorum præfecti, postquam confirmationem à Patriarcha acceperunt, recedunt.*

III. Σφραγὶς apud recentiores Græcos est pars illa panis, quæ signaculo crucis pro more Græcorum, aut quadrato aut circulari, obsignata est ; in quo est signum crucis cum literis Græcis Ἰησοῦς Χριστὸς abbreviatis, IC XC NIKA, *Jesus Christus vincit.* Græci etenim, cum panem ad Missam conficiunt, ut plurimùm non rotundant ; sed in quatuor ramos ad modum Crucis extendunt ; postea sigillum jam dictum imprimunt, in media Cruce, & in ramorum extremitatibus. Sacerdos, celebraturus, in Prothesi acceptum panem in partes dividit, ita tamen, ut singulæ partes sigillum integrum habeant. Illæ partes vocantur σφραγῖδες, *signacula*. Ita vocem hanc in Liturgia Basilii sumi docet Allatius, ex qua sequentia affert : Εἶτα λαβὼν τὴν σφραγῖδα λέγει· Μνήσθητι δέσποτα φιλάνθρωπε πάσης ἐπισκοπῆς ὀρθοδόξων, &c. *Postea accipiens partem panis, quod signaculum vocatur, dicit : Recordare, Domine, hominum amator, universi Episcopatus orthodoxorum*, &c. Item : Ἔπειτα λαβὼν ἑτέραν σφραγῖδα, λέγει· Ὑπὲρ μνήμης καὶ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν, &c. *Postea accepto alio sigillo, dicit : Pro memoria & remissione peccatorum*, &c. Iterùm : Ὁ δὲ Διάκονος λαβὼν καὶ αὐτὸς σφραγῖδα, καὶ τὴν ἁγίαν λόγχην, μνημονεύει ὧν βούλεται τεθνεώτων. *Diaconus porrò, accipiens & ipse signaculum, & sanctam lanceam, memoriam facit eorum, quorum ipse vult, mortuorum.* Observandum tamen, hæc non ita legi in vulgata Basilii Liturgia, nec in ea σφραγίδων mentionem, his saltem in locis, fieri.

Σχεδάριον.

Reperitur σχεδάριον, σχηδάριον & σχιδάριον. *Schedarium. Armarium*, reponendis schedis proprium. Glossæ Basilicorum : Σχιδάριον, *armarium*. Suidas : Σχεδάριον, δέλτος, πινακίδιον, τιτλάριον. *Parva schedula. Libellus. Tabella. Titlarium.* Cyrillus Alexandr. in Actis Synodi Ephesinæ, pag. 73 : Τὸ σχεδάριον τῆς δεήσεως, τὸ ἀποσταλὲν παρ᾽ ὑμῶν. *Libellus supplex à vobis missus.* Mox : Ἀναγνόντες τὸ σχεδάριον. *Cùm legissemus libellum.* Athanasius Dial. I. contra Macedonium, t. II. pag. 261 : Τὰ ὑπ᾽ ἐκείνων τεθέντα, ἐν τῷ σχεδαρίῳ, ταῦτά εἰσιν. *Ab ipsis*, Macedonii asseclis ; *in tabella quadam consignata, hæc sunt.*

Σχῆμα.

I. Σχῆμα significat *speciem, prætextum, simulationem.* Hinc Hesychio, inter alia, est πλάσμα. Chrysostomus : Ἱκέτου σχῆμα περιθεὶς ἑαυτῷ προφήτης. *Propheta supplicis personâ sibi impositâ.* Idem : Σχῆμα εὐλαβείας περιφερόμενοι. *Larvam pietatis præ se ferentes.* Σχῆμα & πλάσμα conjunxit Gregorius in hisce : Οὐκ εὐλαβείας σχῆμα καὶ πλάσμα κενὸν περικείμενος. Ubi Budæus pro utroque dixit : *Simulationem inanem præ se ferens.* Nota hæc significatio ex Lexicis. Ita Theologi Græci vocant σχῆμα de Angelis, quando aliud assumunt & exhibent, quàm per se habent. Procopius ad Numeros de Angelo, qui Bileamo cum gladio occurrit : Σχῆμα δὲ, οὐ πρᾶγμα τὸ θεωρούμενον· οὐ γὰρ μάχαιρα παρ᾽ ἀγγέλοις, ἢ σίδηρος ἐν οὐρανῷ. *Species, non res fuit, quod visum est : neque enim gladius est apud Angelos, vel ferrum in cœlo.* Huc etiam referri potest illud I. Corinth. VII. 31 : Παράγει τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου. *Præterit species hujus mundi.* Ad quæ eleganter Theophylactus, pag. 221 : Σχῆμα ἐκάλεσεν, ἐμφαίνων, ὅτι ἄχρις ὄψεώς εἰσι τὰ τοῦ παρόντος κόσμου, καὶ ἐπιπόλαια, μηδὲν βέβαιον καὶ οὐσιῶδες ἔχοντα. *Speciem autem appellavit, innuens hujus mundi res oculos tantùm attingere, ac superficiarias esse, nullam stabilitatem ac subsistentiam habentes.* Et Chrysostomus, Homil. XXXV. in Genesin : Ὅταν ἀκούσῃς, ὅτι σχῆμα μόνον ἐστὶ πάντα τὰ ἀνθρώπινα, ἀληθείας ἔρημα τυγχάνοντα, τίνος ἕνεκεν ἑκὼν τὴν ἀπάτην ὑπομένεις, καὶ οὐκ ἐννοεῖς τὸ εὐμετάβλητον, τὸ ἀβέβαιον, ταῦτα μὲν πα-

παρατρέχεις, περὶ ἐκεῖνα δὲ τὴν ἐπιθυμίαν μετάγεις τὰ διαιωνίζοντα, τὰ ἀκίνητα, τὰ βέβαια, τὰ μεταβολὴν οὐκ ἐπιδεχόμενα; *Quando audis, omnia humanam speciem tantùm quandam habere, veritate verò destitui, cur ultrò & sponte tua te pateris seduci, nec considerata horum mutabilitate & inconstantia, præsentia quidem negligis, ad ea verò, quæ æternùm duratura sunt, quæ immobilia, quæ firma, quæ mutationem non recipiunt, desiderium tuum transfers?* Idem scripsit orationem, ὅτι ἐπίπλαστον σχῆμα, καὶ μὴ ἀληθὲς, φεύγειν χρή. *Simulatam speciem, ac minimè veram, fugiendam esse.* In ipsa Oratione dicit, Ἐλέγχεται ἐπίπλαστον σχῆμα πανταχοῦ διὰ τῶν καθ' ἑκάστην πραττομένων· ἀπὸ γὰρ τῆς προαιρέσεως αἱ πράξεις. τὸ σεμνὸν σχῆμα τὴν προαίρεσιν οὐκ ἀλλάττει. *Ex iis, quæ in dies geruntur, ubique species simulata deprehenditur: siquidem à voluntate manant actiones: voluntatem porrò splendidus habitus non immutat.* Mox: Τί κρύπτεις ἐν ἀλλοτρίῳ σχήματι σαυτόν; τί κατακρύπτεις τῇ δορᾷ τοῦ προβάτου τὸν λύκον; *Quid te ipsum in alieno habitu occultas? quid ovina pelle lupum abscondis?* Item: Τί φιλίας ὑποδύῃ σχῆμα, πολέμιος ὤν; *Quid amicitiam simulas, cùm hostis sis?* Ita σχῆμα & πρᾶγμα opponuntur. Chrysostomus Homil. III. de Jobo, de Jobo scribit: Καὶ διέρρηξε τὰ ἱμάτια. τῷ μὲν σχήματι πρὸς τὸ πάθος ἀποδυόμενος, τῷ δὲ πράγματι πρὸς τὴν ἀρετὴν ἀποδυόμενος. *Et laceravit vestimenta: specie quidem ad dolorem tractus: re autem ipsa ad virtutis exercitium exutus.*

II. Σχῆμα etiam significat *habitum*, juxta veteres Glossas. Zonaras ad Canon. IV. Chalced. pag. 97: Μοναδικὸν σχῆμα. *Monachalis habitus.* Μοναχικὸν σχῆμα. *Monacho conveniens habitus.* Can. V. Concilii in Templo Apostolorum. Johannes Antiochenus in Nomocan. tit. XXXIV: Περὶ μοναχῶν καὶ μοναστριῶν ἀθετούντων τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ σχήματος. *De monachis & monialibus professionem religiosæ vitæ habitus irritam facientibus.* Hæc in titulo. Mox ex Novell. μοναχικὸν σχῆμα λαμβάνειν, *monacho convenientem habitum sumere.* Erat duplex σχῆμα, μικρὸν καὶ μέγα. Colligo ex Euchologio, in quo pag. 158: Ἀκολουθία τοῦ μικροῦ σχήματος, ἢ τοῦ μανδύου. Et pag. 165: Ἀκολουθία τοῦ μεγάλου, ἢ ἀγγελικοῦ σχήματος.

Σχισματικός.

Σχίσμα, ἀπὸ τοῦ σχίζειν, *à dividendo, secando, scindendo*, juxta veteres Glossas, est *scissura, scissus. Per metaphoram* est διχοστασία, *dissidium.* Hoc sensu aliquoties in N. Test. usurpatur. Joh. VII. 43. Σχίσμα οὖν ἐν τῷ ὄχλῳ ἐγένετο δι' αὐτόν. *Dissensio itaque facta est in turba propter eum.* Vide etiam cap. IX. 16. X. 19. I. Corinth. I. 10. Ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες, καὶ μὴ ᾖ ἐν ὑμῖν σχίσματα. *Ut idem dicatis omnes, & non sint inter vos schismata.* Ad quæ Theophylactus, pag. 167: Ἐμφατικώτατα σχίσματα ἐκάλεσε τὰ παρ' αὐτοῖς γινόμενα. ἐμφαίνει γὰρ διὰ τῆς λέξεως ταύτης, ὅπως ἀθλίως διέκειντο. *Significantissimè* schismata *appellavit ea, quæ apud ipsos fiunt. Indicat enim per hoc verbum, quàm miserè eorum res habuerint.* Quid Apostolus σχίσματα appellet, clariùs exponit, ad hunc locum, Theodoretus, pag. 123: Οὐ δογμάτων αὐτοῖς διαφορὰν ἐπιμέμφεται, ἀλλὰ τὴν περὶ τῶν προεστώτων ἔριν τε καὶ φιλονεικίαν. *Non eos reprehendit, quòd de fidei dogmatibus diversa sentirent, sed quòd de præsidibus suis litigarent & contenderent.* Eodem sensu cap. XI. 18. Ἀκούω σχίσματα ἐν ὑμῖν ὑπάρχειν. *Audio schismata inter vos esse.* Ita exponit rursus Theodoretus, pag. 174: Σχίσματα οὐ δογματικὰ λέγει, ἀλλ' ἐκεῖνα τὰ τῆς φιλαρχίας ὧν καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς κατηγόρησε. Schismata *dicit, non quæ de dogmatibus, sed quæ de principatus cupiditate, quæ etiam in principio Epistolæ reprehendit.* Vide etiam ejusdem Epistolæ cap. XII. 25. Eandem significationem habet vocabulum σχίσις, quod Suidas χώρησιν, *divisionem, separationem*, interpretatur: & σχισμή, quod Hesychio est διαχώρισις, *separatio.* Hinc jam patet, quid *Schisma* sit in Ecclesia, & qua ratione *ab hæresi* distinguatur. Augustinus adversus Cresconium Grammaticum lib. II. cap. VII. ita distinguit inter *schisma & hæresin*, ut *Schisma dicatur recens congregationis separatio, propter aliquam sententiarum diversitatem, quæ, cùm fuerit inveterata, Hæresis vocatur.* Sed non videtur admodum verisimile, ut hæc inter se differant vetustatis & novitatis discrimine. Illud potiùs magis congruit, ut schismate possint homines laborare, qui tamen eandem fidem retineant, ut in Papatu sæpiùs contigit. Illud interim minimè tacendum, Augustinum facere odium contra proximum, caussam schismatis. Ejus vero odii quatuor capita possunt ostendi: nimirum quòd homines inter sese quoad principia non consentiant: & idcirco Paulus optabat, ut Corinthii aptati & juncti essent in eadem mente. Deinde in iis nonnunquam discrepant, quæ deducuntur & concluduntur ex principiis ideò subjici Apostolus, ut conjungantur in eadem γνώμῃ. Fit etiam quandoque, ut, licèt conveniant mente & sententia, adeò tamen quidam sint amantes locutionum suarum & formularum dicendi, easque tam mordicus retineant, ut potiùs à fratribus velint separari, quàm ea deserere: idcirco Paulus optabat ut idem loquerentur. Postremò, ideò se fratres odio habent, quòd ali alios sibi præficiant: ut apud Corinthios accidit quorum alii dicebant, I. Corinth. I. 12: Ἐγὼ μέν εἰμ Παύλου, ἐγὼ δὲ Ἀπολλώ, ἐγὼ δὲ Κηφᾶ, & unusquisque eos oderat, qui suo præfecto non adhærebant. His præmissis facilè colligitur, quid sit *Schisma*, nimirum: *Est separatio congregationis ex odio fraterno propter diversitatem aut mentis, aut sententiæ, aut lo cutionum, aut electionis præfectorum, quæ odium illu & procreant & augent.* Optatus Milevitanus, sta tim post initium lib. I. pag. 33. de Schismate sic scribit: *Antequam Christus in cœlum ascenderet, Christian nobis omnibus suam per Apostolos pacem dereliqui - - - - - Quæ pax, si, ut data erat, sic integra inviolata mansisset, nec ab autoribus schismatis turbaretur: in ter nos & fratres nostros hodie non esset ulla dissensio nec illi inconsolabiles Deo lacrymas facerent.* Et pau lò pòst, pag. 38: *Catholicam Ecclesiam facit simple & verus intellectus, intelligere singulare ac verissimu Sacramentum, & unitas animorum. Schisma verò sparso coagulo pacis, dissipatis sensibus generatur, l vore nutritur, æmulatione & litibus roboratur, ut d serta matre Catholica, impii filii dum foras exeunt, & se separant à radice matris Ecclesiæ, invidiæ falcib amputati, errando rebelles abscedant.* Eodem libr *Schisma summum malum esse, & homicidio atque id lolatriâ atrocius esse* contendit, adducto exempl *punitionis Core, Dathan & Abiram, qui populos D primitus ausi sunt scindere.* Et Chrysostomus, H mil. XI. in epist. ad Ephesios, pag. 822. hujus pecca gravitatem pluribus describit. Inter alia dicit: Ο δὲν οὕτω παροξύνει τὸν Θεὸν, ὡς τὸ ἐκκλησίαν διαιρεθῆναι. κἂν μυρία ὦμεν ἐργασάμενοι καλὰ, τῶν τὸ σῶμ αὐ

τῦ διατεμόντων ἐκ ἐλάττονα δώσομεν δίκην οἱ τὸ πλή-
μα κατατέμνοντες τὸ ἐκκλησιαςικόν· ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἐπὶ
δει τῆς οἰκεμένης ἐγένετο, εἰ καὶ μὴ ἀπὸ διανοίας τοιαύ-
. τῦτο δὲ ἐδὲν ἐδαμῦ τὸ χρήσιμον ἔχει, ἀλλὰ πολλὴ
βλάβη. *Nihil Deum æquè irritat atque divisam es-
Ecclesiam. Etiamsi innumerabilia fecerimus bona,
minores quàm qui ejus corpus disciderunt, pœnas
bimus, qui plenitudinem Ecclesiasticam conscindimus.
m illud quidem factum est ad lucrum orbis terra-
m, etsi non eo animo. Hoc autem nullam usquam
et utilitatem, sed ex eo maximum promanat da-
um.* Postea dicit, virum quendam sanctum affir-
asse, ἐδὲ μαρτυρίε αἷμα ταύτην δύνασθαι ἐξαλεῖφειν
ἁμαρτίαν, *ne sanguinem quidem martyrii hoc
catum delere posse.* His Chrysostomus hanc sub-
ngit interrogationem: Εἰπὲ γάρ μοι, τίνος ἕνεκεν μαρ-
εἶς; ἐ διὰ τὴν δόξαν τῦ χριςῦ; ὁ τοίνυν τὴν ψυχὴν
οέμενος ὑπὲρ τῦ χριςῦ, πῶς τὴν ἐκκλησίαν πορθεῖς,
ὲρ ἧς τὴν ψυχὴν ὁ χριςὸς προήκατο; *Nam dic mihi,
am ob caussam es martyr? Annon propter Christi
riam? Qui igitur pro Christo vitam profudisti, quid
ularis Ecclesiam, pro qua Christus suam profudit
imam?* Vide ibidem plura in hanc sententiam gra-
ssimè dicta. Imò dicere non veretur, Schisma ipsa
reſi gravius esse peccatum. Λέγω καὶ διαμαρτύρο-
, ὅτι τῦ εἰς αἵρεσιν ἐμπεσεῖν τὸ τὴν ἐκκλησίαν σχί-
ἐκ ἔλαττόν ἐςι κακόν. Εἰπέ μοι, εἰ τις ὑπὸ βασιλεῖ
τυγχάνων, ἑτέρῳ μὲν βασιλεῖ μὴ προδοῖτο, μηδὲ
ἑαυτὸν ἄλλῳ, αὐτῦ δὲ ἐκείνε τὴν ἀλεργίδα λαβὼν
κατασχὼν, ἀπὸ τῆς πορόνης κατήνεγκεν ἅπασαν, καὶ
ἔρρηξεν εἰς πολλὰ ῥήγματα, ἆρα ἧττον ἂν τῶν ἑτέρῳ προ-
μένων ἐκολάσθη; Τί δὲ, εἰ καὶ μετὰ τῦτε αὐτὸν τὸν
σιλέα ἀπὸ τῦ λαιμῦ κατασχὼν ἔσφαττε, κατὰ μέλος
αξαίνων αὐτῦ τὸ σῶμα, ποίαν ἂν δίκην δὲς, τὴν
ίαν ἔδωκεν; εἰ δὲ εἰς βασιλέα τὸν ὁμόδελον τῦτο ἐργα-
μενος, πάσης ἂν μείζονα δίκης εἰργάσατο, ὁ τὸν χρι-
σφάττων καὶ διαξαίνων κατὰ μέλος, ποίας γεέννης ἐκ
ἄξιος; ἆρα ταύτης ἀπειλεμένης; ἐκ ἔγωγε οἶμαι,
ἑτέρας πολλῷ χαλεπωτέρας. *Dico & protestor,
clesiam scindere non minus esse malum, quàm in hæ-
in incidere. Dic mihi, si quis alicui Regi subje-
, ad alium quidem non defecerit, neque se alicui
gi dediderit, sed illius acceptam & detentam purpu-
m à fibula totam demiserit, & in multa fragmenta
ruperit, numquid minùs punietur, quàm qui ad
um defecerunt? Quid verò, si cum eo ipsum quoq;
gem jugulo apprehensum interemisset, membratim
cerpens ejus corpus, quamnam pœnam sustinendo,
merito puniretur? Si autem qui adversus Regem,
servum suum, hoc admisisset, omni supplicio gravi-
patrâsset: qui Christum jugulat & membratim di-
iat, quam non merebitur gehennam? Hancne, cu-
sunt intentatæ minæ? Ego quidem non arbitror, sed
iam longè graviorem.* Alia, quæ ibidem de schis-
ate, & ejus gravitate occurrunt, attentè legantur.
d tempus est, ut videamus, quis σχισματικὸς *schis-
aticus*, dici mereatur. Ergò, *si animorum, non
inionum dissensio fuerit, Schismaticos ejusmodi homi-
, non hæreticos dices.* Illi Ecclesiæ concordiam la-
rant, vel, ut Chrysostomum audivimus loquentem,
πλήρωμα τὸ ἐκκλησιαςικὸν κατατέμνεσι. Basilius
. epist. Canonica I. ad Amphilochium, pag. 578.
hismata dicit esse, *quando propter causas quasdam
clesiasticas, & quæstiones medicabiles dissensio est.*
χίσματα ὠνόμασαν, τὰς δὲ αἰτίας τινὰς ἐκκλησιαςικὰς
ζητήματα ἰάσιμα πρὸς ἀλλήλες διενεχθέντας. Exem-
i gratiâ: Σχίσμα, τὸ περὶ τῆς μετανοίας διαφόρως
εἰν πρὸς τὲς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας. *Schisma est, de pœ-
nitentia dissentire ab iis, qui sunt ex Ecclesia.* Verba Ba-
silii etiam adducit Zonaras ad Can. VI. Concilii Con-
stantinopolitani. Idem ad Can. XXXIII. Concilii
Laodiceni, pag. 351: Σχισματικοὶ λέγονται οἱ περὶ μὲν
τὴν πίςιν καὶ τὰ δόγματα ὑγιῶς ἔχοντες, διά τινας δ' αἰτί-
ας ἀποσχίζοντες καὶ ἀντισυνάγοντες. *Schismatici dicun-
tur, qui circa fidem quidem & dogmata sani sunt, sed pro-
pter caussas quasdam se ipsos segregant, & seorsim congre-
gationes instituunt.* Vide Forbesii Instruct. Theolog.
lib. XIV. cap. I. Danæi Prolegomena de Hæresibus, &
confer vocem Αἱρετικὸς, num. II. item verbum Παρασυ-
νάγω.

Σχολάζω.

Variæ hujus verbi significationes ex Lexicis ha-
beri possunt. Id unum hîc consideramus, quid in
Canonibus Conciliorum sit σχολάζων ἐπίσκοπος &
σχολάζεσα ἐκκλησία. Utrumque legitur Can. XVI.
Concilii Antiocheni: Εἴ τις ἐπίσκοπος σχολάζων ἐπὶ
σχολάζεσαν ἐκκλησίαν ἑαυτὸν ἐπιῤῥίψας, ὑφαρπάζοι
τὸν θρόνον δίχα συνόδε τελείας, τῦτον ἀπόβλητον εἶναι.
*Si quis Episcopus vacans, in Ecclesiam vacantem se
ipsum injiciens, arripuerit sedem absq; perfecta Syno-
do, hunc expellendum esse.* Aristinus in Synopsi hæc
ita exprimit: Ὁ δίχα συνόδε τελείας, καὶ αὐτῦ τῦ
μητροπολίτε ἐπὶ σχολάζεσαν ἐκκλησίαν ἐπιπηδῶν, κἂν
ἦ σχολάζων, ἀπόβλητος. *Qui citra integram Syno-
dum atque ipsum Metropolitanum in vacantem Eccle-
siam invadit, quamvis ipse munere vacet, ejiciendus
est.* Eodem modo Symeon Magister in sua Epito-
me. Quid utrumque sit, Zonaras, & ex eo Balsamon
ad hunc Canonem explicant: Ἐπίσκοπος σχολάζων,
ἤγεν μὴ ἔχων ἐκκλησίαν. *Episcopus vacans, seu Ec-
clesiam non habens.* Σχολάζεσά ἐςιν ἐκκλησία, ἡ μὴ
ἔχεσα ἐπίσκοπον. *Ecclesia vacans est, quæ Episcopum non
habet.*

Σχολάριος.

Σχολάριοι erant custodes Imperatoris, qui noctu ac
diu in aula versabantur, magnificentiæ & ornatus caus-
sâ comitantes in publicum prodeuntem. In Photii
Nomocan. Tit. XIII. cap. III. pag. 197: Ἐὰν ςρατιώ-
της, ἢ σχολάριος, ἢ φοιδερᾶτος, ἢ ἄλλος ἔνοπλος ἐν ἐξπε-
δίτῳ διάγῃ, &c. *Si miles, vel scholaris, vel fœderatus,
vel alius armatus agit in expeditione*, &c. Hæc petita
sunt ex Justiniani Novella CXVII. pag. 297. Libel-
lus Synodicus in Constantinop. Synodo, sub Constan-
tino & Irene, narrat Synodum voluisse ἀναθεματίσαι
εἰκονομάχες, *anathemate notare imaginum oppugnatores:*
ὅπερ γενέσθαι ἐ συνεχώρησαν οἱ σχολάριοι. *Quod ut fieret,
Scholares non permiserunt.* Ibid. mox, ubi de Synodo
Nicæna II. Οἱ γὲν φιλόχριςοι βασιλεῖς καὶ θειότατοι,
ἐξορίᾳ τὲς σχολαρίες ἐπαίδευσαν. *Christi igitur amantes
& divinissimi Imperatores, exilio scholares castigârunt.*
Suidas: Σχολάριοι τρισχίλιοι πεντακόσιοι ἐπὶ φυλακῇ
τῦ παλατίε (ita enim lego, non πάλλαντος) ἦσαν
τεταγμένοι, ἀριςίνδην ἐπιλεχθέντες ἐξ Ἀρμενίων, οἷς
συντάξεις ἀνέκαθεν πλεῖες, ἢ τοῖς ἄλλοις ἅπασι τὸ δη-
μόσιον ἐχορήγει. *Scholares 3500. ad custodiam Pala-
tii erant constituti, ex optimatibus Armeniorum delecti,
quibus antiquitus respublica majora stipendia, quàm cæte-
ris omnibus suppeditabat.* Latinis sunt *scholares*, sic di-
cti à scholis militaribus. Sulpitius Severus de vita S.
Martini, lib. I. cap. I. *Ipse armatam militiam in adole-
scentia secutus inter scholares alas, sub rege Constantio,
deinde sub Juliano Cæsare militavit.* Vide Gl.
Meursii.

Σχολαςικός.

Σχολαςικὸς & *Scholasticus* varios habent usus apud Autores.

I. *Scholasticus* aliquando pro homine eleganti, omnium disciplinarum studioso, & studiis cultuque liberaliore imbuto, & politis moribus ponitur, & *barbaro* opponitur. Sic Capitolinus in Maximino Juniore, in epistola Alexandri ad matrem: *Timeo, ne soror mea Græcis mundiciis erudita, Barbarum socerum ferre non possit, quamvis ipse adolescens, & pulcher, & scholasticus, ad Græcas mundicias eruditus esse videatur.* Sic B. Hieronymus in cat. script. Eccles. *Serapion ob elegantiam ingenii cognomen Scholastici meruit.* Augustinus lib. de Dialectica: *Cùm Scholastici solùm propriè & primitus dicantur ii, qui adhuc in schola sunt, omnes tamen qui in literis vivunt, nomen hoc usurpant.* Walafridus Strabo *Prudentium* vocat *Hispaniarum Scholasticum.*

II. Sumitur *pro diserto, inq; Oratoria arte exercitato.* Sulpitius Severus Dial. I. *Cùm sis Scholasticus, artificiosè facis ut excuses imperitiam, qui exsuperas eloquentiâ.* Atque ita Gennadius Massiliensis, in libello de viris illustribus ait, Salvianum *scholastico & aperto sermone* multa scripsisse. Imò Salvianus ipse, procemio operis sui de gubernatione Dei: *Non id facere adnisi sunt, ut salubres & salutiferi, sed ut Scholastici & diserti haberentur.*

III. Cùm autem præter Juris cognitionem facundiâ in advocatis & caussidicis opus sit: hinc factum ut *Scholastici pro Advocatis* etiam nominarentur. Sic usus Augustinus Tract. VII. in Johannem, quando scribit: *Qui habent caussam, & volunt supplicare Imperatori, quærunt aliquem Scholasticum Jurisperitum, à quo sibi preces componantur, ne fortè, si aliter petierint quàm oportet, non solùm non impetrent quod petunt, sed & pœnam pro beneficio consequantur.* Ita etiam usus Macarius, Homil. XV. Locum produximus in voce Ἀρχάριος. Et Homil. XXVI. pag. 352: Ἐν τοῖς φαινομένοις τὰ γράμματα ἀτέλεςά εἰσι, καὶ ἐδεὶς οἶδε τῦτο, εἰ μὴ ςχολαςικὸς ὁ μετρίως μαθὼν γράμματα. *Inter ea quæ subjacent oculis, literæ perfectionem assequi nequeunt: & nullus hoc scit, nisi scholasticus sufficienter in literis eruditus.* Ac in actis virginis Dorotheæ Theophilus nunc dicitur *scholasticus*, nunc *advocatus.* Et lib. II. Cod. Theodos. de Concuss. advocat. *Præter solennes & Canonicas pensitationes multa à provincialibus Afris indignissimè postulantur ab officialibus & Scholasticis. Nec latet mansuetudinem nostram, sæpissimè scholasticos ultra modum acceptis honorariis in defensione caussarum omnium & annonas & sumtus accipere consuesse.* In Concilio Sardicensi Canon. X. dicitur ςχολαςικὸς ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς, *scholasticus de foro*, quasi *forensem caussidicum* dicas. Zonaras ad hunc Canonem, pag. 374. & Balsamon, 866. interpretantur, ὁ περὶ τὺς λόγυς ςχολάζων, *qui Rhetoricæ & arti dicendi vacat.* Nimis generaliter. Intelligitur enim *advocatus*, quem Symeon Logotheta in Epitome Canonum, Can. IX. hujus Concilii, ἀγοραῖον ςχολαςικὸν *forensem Scholasticum*, id est, *caussidicum*, interpretatur. Can. XCVII. Cod. Ecclesiæ Africanæ *petendum* statuit *ab Imperatoribus, ut dent facultatem defensores constituendi Scholasticos*, Græcè ἐκδίκυς ςχολαςικύς. *Advocatos* intelligi, ex iis, quæ continuò sequuntur, manifestum: *Qui in actu sunt, vel in munere defensionis caussarum.* Patet etia[m] ex titulo hujus Canonis, in quo ἔκδικοι ςχολαςικοὶ v[o]cantur disertè *advocati*, Græcè Συνήγοροι. Sic Agath[i]as, historicus & Poëta, qui, teste Suida, Justinian[i] Σύγχρονος fuit; erat ςχολαςικὸς Σμυρναῖος, *scholastic[us] Smyrnæus:* caussarum enim patrocinia suscipere sol[e]bat. Ipse Agathias, hist. lib. I. non *Smyrnam*; sed *M[y]rinam*, patriam suam esse dicit. Et lib. III. se *advoc[a]tum* fuisse clarè testatur, quando scribit: Ἐγώγε ἥμεν ἐν τῇ βασιλείῳ σοᾷ βιβλίδια πολλὰ δικῶν ἀνάπλεα καὶ πρ[α]γμάτων ἐξ ἑωτινῦ μέχρι καὶ ἐς ἥλιον καταδύντα ἐκμελετ[ῶ] καὶ ἀνελίττω. *Ego certè sedens in imperatoria porticu l[i]bellos multos, caussis & negotiis forensibus plenos, à m[a]tutino ad vespertinum usque tempus meditor atq[ue] volvo.* Inde *conscholaris* in Blesensi epi[st]. LXXXVI. *in legibus & decretis quandoque te habui co[n]scholarem.*

IV. Per provincias quoque *Judices* dicebant[ur] *Scholastici.* Sigebertus in Chronico: *Franco Schol[a]sticus Leodicensium, & scientiâ literarum, & moru[m] probitate claret.* Walafridus Strabo de reb. Eccle[s]. cap. XXV: *Quales composuerunt Ambrosius, Hilarius, e[t] Beda Anglorum pater, & Prudentius scholasticus Hispani[a]rum.* Nempe, non tantùm prima significatio, sed [et] hæc quarta de Prudentio locum habere potest. Syn[e]sius epist. CLV. & CLVI. scripsit *ad Domitianum sch[o]lasticum*, ex quibus luculenter colligitur, eum fuis[se] judicem.

V. Σχολαςικὸς, *scholasticus* propriè vocatur, q[ui] se in fictis litibus exercet: qui in scholæ umbra tan[]tùm manet, nec in fori lucem se confert, aut veris l[i]tibus tenetur. Ut apud Plinium epist. III. lib. I. *Annum sexagesimum excessit, & adhuc scholastic[us] tantum est: quo genere hominum nihil aut simplicius aut sincerius, aut melius. Nos enim qui in foro, v[e]risq; litibus tenemur, multum malitiæ, quamvis n[o]limus, addiscimus.* Similiter apud Hieronymum i[n] epist. ad Pammachium de obitu Paullæ: *Meminisse [me] puto erroris mutui, quando omne Athenæum Schol[a]sticorum vocibus resonabat.* Atque ab hac simplic[i]tate etiam in contemtum & derisum tales veniun[t] apud vulgus præsertim: ut venustè dixerit Epictet[us] apud Arrianum libb. Dissertationum, *scholasticum e[s]se animal, quod ab omnibus deridetur.* Ζῶον, ὃ πάντες καταγελῶσιν. Ita & nostri hominem ineptum imperitum rerum civilium, ἀρχαῖον καὶ εὐήθη vocan[t] einen Schulfuchs, *vulpeculam scholasticam*, & Gal[li] *hominem de schola* per contemtum vocant: ut Bod[i]dinus adversarium suum satis contumeliosè appellavi[t]. De hujus vocis significationibus consuli possunt Ju[]stelli Notæ ad Canonem XCVII. Ecclesiæ Africanæ pag. 437: Rittershusii Lect. sacr. lib. II. cap. II[I]. Glossarium Meursii in hac voce: Adversaria Luc[æ] Delacerda, cap. XLII. §. 9. Etymologicum Vossii i[n] *Scholasticus.*

Σώζω.

I. Σώζειν est *servare, salvum facere, ad vitam æter[]nam perducere.* Veteres Glossæ: Σώζω, *salvo.* Ita fre[]quentissimè accipitur in N. Test. Hinc Oecumenius pag. 164. illud I. Petri IV. 18. ὁ δίκαιος μόλις σώζεται, *justu[s] vix servatur*, explicat, ὁ δίκαιος κόπῳ καὶ μόχθῳ τῆς σωτηρίας τυγχάνει. *Justus cum labore & defatigatione sa[]lutem consequitur.* Ita ad Ephes. II. 8: Τῇ χάριτ[ι] ἐςὲ σεσωσμένοι διὰ τῆς πίςεως. *Gratia estis salvat[i] pe[r]*

fidem. Ubi Theodoretus, pag. 300 : Ἡ τοῦ Θεοῦ ρις τούτων ἡμᾶς ἠξίωσε τῶν ἀγαθῶν. Ἡμεῖς δὲ μόνην πίστιν προσενηνόχαμεν· ἀλλὰ καὶ ταύτης ἡ θεία χάρις γένηται συνεργός. *Dei gratia nos his bonis dignata . Nos enim solam fidem attulimus. Quin hujus am divina gratia fuit adjutrix.* Sic I. Timoth. 4: *Deus* πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, *omnes homines vult salvos fieri.* In hunc sensum Clemens ex. Stromat. VI: Τὸ σώζεσθαι ἡμᾶς εὐάρεστον αὐτῷ. *Ei Deo) acceptum est nos salvari.* Theodoretus ad cum Apostoli: Πάντας ἀπολαῦσαι βούλεται σωτηρίας. *ult omnes salutem consequi.* Illustris imprimis locus I. Timoth. IV. 16. ubi Paulus Timotheum hortar: Ἔπεχε σεαυτῷ, καὶ τῇ διδασκαλίᾳ· ἐπίμενε αὐτοῖς. τοῦτο γὰρ ποιῶν, καὶ σεαυτὸν σώσεις, καὶ τοὺς ἀκούοντάς σου. *tende tibi ipsi & doctrinæ: insta in illis. Hoc enim iens, & te ipsum salvum facies, & eos, qui te audit.* Talis se ipsum servat. Theophylactus ad ostoli locum, pag. 776 : Ὁ τοῖς τῆς διδασκαλίας ρεφόμενος λόγοις, πρότερον αὐτὸς ὠφελεῖται, ἐν ᾧ ροις παραινεῖ, ἑαυτὸν κατανύσσων, scribendum καταων. *Qui in doctrinæ sermonibus fuerit innutritus, ùs quidem ipse utilitatem accipit, dum alios adhortur, se ipsum perficiens.* Idem ad II. Timoth. II. 6. g. 810 : Ὁ διδάσκαλος οὐκ ἀνόνητα πονεῖ, ἀλλὰ πρὸ ν ἄλλων αὐτὸς ἀπολαύσει τῶν οἰκείων ἱδρώτων, τοῦ Θεοῦ φιλῶς αὐτὸν ἀμειβομένου. *Præceptor non inutiliter orat, verùm pro aliis ipse fruetur suis sudoribus, o abundè mercedem ei reddente.* Confer quæ di- sunt in voce Γεωργὸς, num. I. Dicit Apostolus, αυτὸν σώσεις, καὶ τοὺς ἀκούοντάς σου. Profectum & endationem aliorum tuum facies lucrum. Cassias Collat. XXII. cap. I. pag. 546: *Duplices congregat æstus rerum spiritualium dispensator. Lucrum im non solum in illius, qui audit, profectu, verùm etn in sua disputatione consequitur, non minùs semet um ad desiderium perfectionis accendens, dum inuit auditorem.* Sedulius ad Rom. II: *Quod cùm à Paulo;* in fide nempe parvulos confirmare; & *e consolationem capit, opus suum firmum & stabile lens; & ipsi consolantur, quia Apostolicæ gratiæ sunt rticipes.* In Constitut. Apostolicis : Ὁμολογήντες τὴν καλὴν ὁμολογίαν οὐ μόνον ἑαυτοὺς σώζομεν, ὰ καὶ τοὺς νεοφωτίστους βεβαιοῦμεν. *Si bonam confesnem fuerimus confessi, non solùm nos ipsos servamus, etiam recens baptizatos confirmamus.* Proverb. . 12. Υἱὲ, ἐὰν σοφὸς γένῃ σεαυτῷ, σοφὸς ἔσῃ καὶ τοῖς ησίον. *Fili, si tibi ipsi fueris sapiens, eris etiam fans proximis.* Varro de re Rusticâ lib. III. cap. V. *inor non solum quod dicitur, Malum consilium nsultori esse pessimum, sed etiam bonum consilium ei i consulit, & qui consulitur, bonum habendum.* neca ad Lucilium epist. XXXVI : *Facies rem utilisiam tibi, si illum quàm optimum feceris.* Epist. XXXIII: *Nemo non, dum alteri prodest, sibi profuit.* on his dissimili modo Basilius M. Homil. in marrem Julittam : Ὁ ὑπὲρ τῆς τοῦ πλησίον ἁμαρτίας τοσάξας δάκρυον, ἑαυτὸν ἐξιάσατο δι' ὧν τὸν ἀδελφὸν ωδύρατο. *Qui propter proximi peccatum lacryu fuderit, se ipsum sanavit per ea, quibus fratrem levit.*

II. Σώζω idem significat quod compositum. ασώζω, *incolumem perduco in, vel ad aliquem locum.* esychius: Σώζει, διασώζει. Ita Actor. II. 40: Σώθητε ὸ τῆς γενεᾶς τῆς σκολιᾶς ταύτης. *Servamini*, sive *fertc vos* (recedendo scilicet, vel separando vos) *à va generatione ista.* Cui affine illud, ἐκ μάχης σώζεσθαι. Plato: πῶς ἐσώθης ἐκ τῆς μάχης; *quomodo è pugna incolumis evasisti?* Herodianus lib. VII: Οἵτινες ἐσώθησαν ἐκ τῆς μάχης. *Qui è pugna incolumes evaserunt.* Jeremiæ XXX. 10. *Servabo te à longinquo, & semen tuum è terra captivitatis ipsius.* Græcè: Ἐγὼ σώσω σε ἐκ γῆς μακρόθεν, καὶ τὸ σπέρμα σου ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας αὐτῶν. Pro eo quod est, *servabo eos reducendo è terra*, &c. Ita II. ad Timoth. IV. 18. Καὶ σώσει εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τὴν ἐπουράνιον, verti debet, *salvumq; perducet me ad regnum suum cœleste.* Neque enim clarè plenéq; satis aut Vetus, *salvum faciet*, aut Tigurinus, *servabit in regnum suum cœleste*, sive *regno suo cœlesti*, ut Beza & Piscator: aut Castalio etiam, *ad regnum suum cœleste conservabit.* Nec aliter exteri. Sic enim Herodotus lib. IV. pag. 160: Σωθέντος ἐμεῦ ὀπίσω ἐς οἶκον τὸν ἐμόν. *Ubi domum meam servatus fuero*, id est, *salvus rediero.* Et lib. VIII. pag. 311. σωθῆναι εἰς Αἴγιναν, *salvum pervenisse Æginam.* Iterum lib. VII. pag. 291: Οὕτω σωθῆναι λέγουσι Ἀριστόδημον εἰς Σπάρτην. Valla rectè interpretatur: *Hunc in modum Aristodemum Spartam rediisse sospitem ajunt.* Apud eundem ἀποσώζεσθαι εἰς τινα τόπον, *salvum & incolumem in aliquem locum pervenire.* Sic enim lib. VII. pag. 290. ἀποσωθῆναι ἐς Σπάρτην. Valla: *Salutem sibi parare Spartam versus.* Meliùs: *Cùm inde Spartam incolumes salviq; pervenire possent.* Lib. VIII. pag. 317. ἀποσωθῆναι ἐς τὴν Ἀσίην, *salvum pervenisse in Asiam.* Plato Gorg. Ἐὰν ἐξ Αἰγίνης δεῦρο σώσῃ. *Si ab Ægina hunc salvum perduxerit.* Apud Sophoclem Philoctetes:

-- Οὐδεὶς θέλει σῶσαι μ' ἐς οἶκον --

Ubi Scholiastes; Ἀποφέρειν εἰς τὴν πατρίδα. *In patriam hinc evehere.* Verùm alia volunt ista verba, nempe, *Incolumem nemo vehere vult isthinc domum.* Isocrates in Evagora: Διαφυγὼν δὲ τὸν κίνδυνον, καὶ σωθεὶς εἰς Σόλους. *Cùm periculum effugisset, Solosq; esset servatus*, id est, *incolumis pervenisset.* Plutarch. de Socrat. genio: Φιλόλαος μὲν εἰς Λευκανοὺς φυγὼν, ἐκεῖθεν ἐσώθη πρὸς τοὺς ἄλλους φίλους. *Philolaus quidem ad Lucanos fugiens, inde ad reliquos amicos suos servatus est*, id est, *salvus pervenit.* In his ergo est Syllepsis, quâ una voce duæ comprehenduntur significationes. Cujusmodi locutiones in contextu sacro satis frequentes. Hujus commatis sunt illa Genes. XVIII. 6. ubi Abraham Saræ, מהרי, *festina tria sata*, id est, *cum festinatione apparato*, vel, *festina & para*, uti v. 7. dicitur, *festinavit apparare*, cap. XXXVIII. 9. *Corrumpebat semen suum in terram*, dejiciendo scilicet. Psal. LXXXIX. 44. *Profanasti*, dejiciendo scilicet, *coronam ejus in terram.* II. Samuel. II. 22. dicit Abner Hasaëli: *Quare percuterem te ad terram*, id est, ut Junius & Tremellius, *Quare percutiens* sternerem *te in terram?* Alia exempla satis sunt obvia. Vide Advers. Gatakeri cap. XXXI. & confer verbum Διασώζω, num. I.

Σωλέας.

Σωλέας, *solea* erat in Templis Græcorum Bemati Ambonique proxima. Colligitur ex Codino, cap. XVII. de Officiis: Καὶ κατέρχεται ὁ βασιλεὺς τοῦ ἄμβωνος οὐκ ἐκ τοῦ μέρους μέντοι, ὅπερ ἀνῆλθεν, ἤως τοῦ πρὸς τὰς ὡραίας πύλας ὁρῶντος, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἑτέρου τοῦ πρὸς τὸν σωλέαν, καὶ τὸ ἅγιον βῆμα. *Descenditq; Imperator ex Ambone, non ea parte, qua ascendit, eâ scilicet, quæ ad speciosas portas respicit, sed*

ex

ex altera *solea & sancto tabernaculo obversa.* Idem: Ὁ δὲ πατριάρχης πλησίον τῆ σωλέας ἱστάμενος καὶ αὐτὸς ἀναγινώσκει ἑτέραν αὖθις εὐχήν. *At Patriarcha, prope soleam stans, & ipse recitat aliam orationem.* Et in originibus de templo Sophiæ: Justinianus Imperator: Ἐποίησε τὸ κιβώριον, καὶ τὰς κίονας, καὶ τὰ σήθεα τῆ θυσιαστηρίε ἐξ ἀργύρε, καὶ χρυσώσας αὐτὰ, τὸ δὲ μῆλον, καὶ τὰ κρίνα, καὶ τὸν σαυρὸν τῆ κιβωρίε ὁλόχρυσα, τὸν δὲ ἄμβωνα, καὶ τὸν σωλέα χρυσᾶ. *Confecit Cibarium & columnas, & fulcra altaris ex argento deaurato; pomum & lilia cum Cruce Ciborii ex auro; Ambonem item & soleam ex auro.* Cedrenus: Ἡ τρέλλα τῆς ἁγίας τῆ Θεῆ μεγάλης ἐκκλησίας θρενικὴ ἦσα ἔπεσε, τόν τε ἄμβωνα, καὶ τὰς σωλέας ἐξ ὀνυχίτε λίθε ὄντας συνέτριψε, καὶ εἰς χῆν ἀπετέλεσε. *Trulla sanctæ Dei magnæ Ecclesiæ fornicata cum esset, lapsu suo Ambonem & soleas, qui ex onychite lapide erant, contrivit, & in pulverem convertit.* Materia, ex qua exstructæ fuerunt tam Soleæ, quàm Ambones, loca Templi satis conspicua fuisse innuit. Nam ex Cedreno, eam ex onychite, gemma, ex Codino, argento circumvestitam à Justino Justiniani successore habemus, quæ etiam anteà ex auro fuerat. At quænam est hæc *solea?* Meursio est *solium*, seu *thronus.* Hoc non placet Gretsero in Codinum lib. III. cap. XII. Vult enim aliquid aliud esse, idque patere satis affirmat ex Curopalata & Cantacuzeno, qui διέρχεσθαι τὸν σωλέαν, *pertransire soleam, &* εἰσέρχεσθαι εἰς τὸν σωλέαν, *ingredi in soleam*, dicant; quæ throno seu solio accommodari non possint. Si petas ab ipso, quis sit? respondet, fuisse locum ad orientem solem, contiguum Bemati, sive tabernaculo. Chorum fuisse, illi minùs probabile est. De secundo non laboramus. De primo, sexcenta alia Bemati contigua ad orientem solem fuerint, quæ tamen solea non erant. An pavimentum illud fuerit, quod ante sacrarium jacet, vel pars illius, vel aliud intra chorum reliquo solo adjacente eminentiùs, non videtur verisimile. Frustrà enim adderetur à Curopalata, vel Cantacuzeno, Imperatorem soleam pertransire, cùm non posset, nisi per soleam, etiamsi voluisset, Patriarcham, qui ante Cancellos Bematis stabat, adire, pavimento illum totum locum occupante. Et partem pavimenti fuisse, materia ipsa preciosa, ex qua conficiebatur, quæ pedibus omnium calcanda esset, non sinit, ut credam, inquit L. Allatius, & lapsu Trullæ ex solida materia factum, dum solo adhæret, comminutum, ita ut in tenuissimum pulverem abierit, non ita facilè est, quod in prominentibus & stantibus, non multo negotio, si pondera quæ comprimunt, grandia sunt, contingere solet. Quare probabilior Cl. Meursii opinio: & quæ in contrarium adducit Gretserus, nihil probant. Quid enim vetat dicere, *pertransire soleam, &, ingredi soleam*, etiam si solium sit? in quacunque enim parte relinquatur, *pertransiri* dicetur, &, si læva reliqueris, ut ab illis ponitur, *ingredi.* Vide Gl. Meursii.

Σῶμα.

Σῶμα, *corpus* sumitur

I. *Propriè*, & notat

1. Materiam illam proximam, quæ cum anima rationali, tanquam forma, constituit hominem. Hoc sensu Chrysostomus Homil. X. ad populum Antiochenum dicit: Τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον τὸ βραχὺ τῆτο καὶ μικρὸν ἐκ τεττάρων συνέστηκε σοιχείων, θερμῆ μὲν τῆ αἵματος, ξηρῆ δὲ τῆς χολῆς τῆς ξανθῆς, καὶ ὑγρῆ μὲν τῆ φλέγματος, ψυχρῆ δὲ τῆς μελαίνης χολῆς. *Breve hoc & parvum corpus nostrum ex quatuor elementis conflatum est; calido quidem, sanguine; sicco verò, bile flava, humido, pituitâ, frigido verò, atra bile.* Huc facit etiam illud Nysseni de Anima & Resurrect. t. III. pag. 186: Οὐκ ἄλλο τι τὸ σῶμά ἐστι, εἰ μὴ συνδρομὴ τῶν σοιχείων. *Non aliud quicquam corpus est, quàm concursus elementorum.* Dionysius Areopagita, cap. VII. Hierarch. Eccles. pag. 34 *corpora* vocat τῶν ψυχῶν ὁμόζυγα καὶ ὁμοπόρευτα, *animabus copulata & conjuncta.* Et Cyrillus Alexandrin. lib. V. cap. IV. in Joh. pag. 513. interrogat, ἂν εἴη τὸ ἐπίκηρον τῆτι, καὶ ἀπὸ γῆς σῶμα; *Quid est fragile hoc, & ex terra formatum corpus?* & respondet, Σαπρία, καὶ σκώληξ, καὶ ἕτερον ἐδέν. *Putredo, & vermis, nec quicquam aliud.* Hoc corpus vocatur οἰκία ψυχῆς, *domicilium animæ*, à Chrysostomo, Homil. LXIX. in Matthæum, ab Eusebio, Præparat. Evang. lib. VII. pag. 186. Γεῶδες περίβλημα ψυχῆς *terrestre tegmen animæ.* Σῶμα est σῆμα. Theodoretus θεραπευτ. serm. V: Ὁ Πλάτων ἐν τῷ Κρατύλῳ τὸ σῶμα σῆμα κέκληκεν· ὡς ἐν τέτῳ τῆς ψυχῆς οἱονεὶ τεθαμμένης. *Plato in Cratylo* σῶμα, hoc est, *corpus* σῆμα, hoc est, *sepulchrum vocat, tanquam anima in corpore sepulta sit.* Vide ibidem plura in hanc sententiam. Cyrillus Jerosol. Catech. IV. Illuminat. pag. 20: Ἐργαλεῖόν ἐστι τὸ σῶμα, καὶ ὥσπερ ἱμάτιον καὶ σολὴ ψυχῆς. *Corpus est instrumentum, & quasi vestimentum atque stola animæ.* Impia ergo Manichæorum sententia apud Damascenum contra Manichæos, pag. 232. qui docuerunt, ἐκ τῆς μοίρας τῆ ἀγαθῆ γεγενῆσθαι τὰς ψυχὰς, ἐκ δὲ τῆς ἐσίας τῆς κακίας τὰ σώματα, *ex providentia boni factas esse animas, sed ex substantia mali corpora.* Si enim corpora sunt animarum domicilia, tegmina, instrumenta, vestimenta, & qui animarum est autor, idem etiam erit corporum. Historia creationis Adami hoc clarissimè docet & simul Manichæorum impietatem solidissimè refutat.

2. Huc referri possunt δεσμὰ τῆ σώματος. *Vincula corporis* eleganter pro vita in eo animam detinente dicunt Latini. Cicero in somnio Scipionis: *Qui ex corporum vinculis, tanquam è carcere, evolaverunt* Gennadius Scholarius περὶ τῆ ὁρισμῆ, de Deo: Τὸν μὲν γὰρ ἐπὶ πλεῖον περιμεῖναι παρεσίᾳ τῆς σαρκὸς ᾠκονόμησε τὸν δὲ θᾶττον ἀπολυθῆναι τῶν δεσμῶν τῆ σώματος διετάξατο, κατὰ τὰς τῆς ἀῤῥήτου σοφίας ἑαυτῆ καὶ δικαιοσύνης λόγους. *Alium quidem diutius in carne versari decrevit: alium verò citiùs vinculis corporis solvi ordinavit, juxta ineffabilis sapientiæ & justitiæ suæ rationes.* Arnobius lib. II. dicit *nodos corporis.* Verba ejus sunt: *Homo quamvis animo vivat innumeris, & nunquam nodis corporis exprimatur.*

Hujus *corporis qualitates* considerantur

α. *respectu temporis præsentis.* Ita *Corpus*

a. *humile*, seu *vile*, σῶμα ταπεινώσεως, ad Philipp. III. 21. Ita autem vocatur, juxta Chrysostomum Homil. XIII. in hanc epistol. pag. 75. Τεταπείνωται νῦν, ὅτι τῇ φθορᾷ ἐστιν ὑπεύθυνον, τῇ ἀλγηδόνι, ὅτι δοκεῖ εὐτελὲς εἶναι, καὶ ἐδὲν τῶν λοιπῶν ἔχει πλέον, *quia nunc humile est, quia corruptioni obnoxium atque dolori, quia vile esse videtur, neque aliquid amplius habere quam reliqua.* Theophylact

d eundem locum, pag. 612. Διὰ τῦτο ταπεινώσεως σῶμα, τι φθορᾷ καὶ ἀλγηδόσιν ὑπόκειται. *Propterea humiliationis corpus est, quia corruptioni atque doloribus subjectum.*

b. *Corruptioni obnoxium*, φθαρτὸν, 1. Corinth. XV. 53, 54. Chrysostomus Homil. in locum Matth. VII. 14. t. V. Edit. Paris. pag. 151. Τὸ σῶμα θνητόν ἐστι καὶ πίκηρον, καὶ τοῖς ἐαρινοῖς προσέοικεν ἄνθεσιν· ὁμοίως γὰρ κείνοις μαραίνεται, καὶ σβέννυται, καὶ φθορᾷ παραδίδοται. *Corpus est mortale, & facilè corrumpitur, atque vernantium florum simillimum est: Sic enim, ut illi, marcescit, extinguitur, & corrumpitur.* Idem Chrysostomus Hom. XXXIV. in Matth. pag. 237. septem rationibus probat, utilem esse corporum nostrorum corruptionem. 1. est, εἰ μὴ ἐφθείρετο τὰ σώματα, πρῶτον τὸ πάντων μεῖζον κακῶν ὁ τῦφος παρὰ πολλοῖς ἔμεινεν ἄν. εἰ γὰρ καὶ τούτου γινομένου καὶ σκωλήκων πηγαζόντων πολλοὶ θεοὶ νομισθῆναι ἐφιλονείκησαν, τί οὐκ ἂν ἐγένετο τούτου μένοντος; *Si non corrumperentur corpora, primò, arrogantia, omnium malorum maximum, omnium animos occuparet. Si enim, dum corpus corrumpitur, & vermes ex illo quasi scaturiunt, plures pro diis haberi voluerunt, quid, quæso, non fuisset factum, si corpus à corruptione maneret immune?* 2. Δεύτερον, οὐκ ἂν ἐπιστεύθησαν ἀπὸ γῆς εἶναι· εἰ γὰρ τοῦ τέλους μαρτυροῦντος, ἀμφισβητοῦσιν ἔτι τινὲς, τί οὐκ ἂν ὑπώπτευσαν, εἰ μὴ τοῦτο ἑώρων; *Secundò, non crederentur è terra esse: Si enim ipso fine hoc testante, nihilominus quidam adhuc dubitant, quid non fuissent suspicati, si hoc non vidissent?* 3. Τρίτον, σφόδρα ἂν ἐφιλήθη τὰ σώματα, καὶ οἱ πλείους σαρκικώτεροι καὶ παχύτεροι ἐγένοντο ἄν. *Tertiò, impensè diligerentur corpora, & plerique corpulentiores atque crassiores essent.* 3. Τέταρτον, οὐκ ἂν σφόδρα ἐπόθησαν τὰ μέλλοντα. *Quartò, exiguo futurorum desiderio tenerentur.* 5. Πέμπτον, οἱ τὸν κόσμον ἀθάνατον εἶναι λέγοντες, μᾶλλον ἂν ἐβεβαιώθησαν, καὶ οὐκ ἂν ἔφασαν τὸν θεὸν εἶναι δημιουργόν. *Quintò, qui mundum æternum esse dicunt, in sententia sua confirmarentur, nec Deum creatorem esse assererent.* 6. Ἕκτον, οὐκ ἂν ἔγνωσαν τῆς ψυχῆς τὴν ἀρετὴν, καὶ πόσον ἐστὶ παροῦσα σώματι ψυχή. *Sexto, animæ præstantiam non agnoscerent, nec intelligerent, quantum sit bonum conjunctio animæ cum corpore.* 7. Ἕβδομον, πολλοὶ τῶν ἀποβαλόντων τοὺς οἰκείους, τὰς πόλεις ἀφέντες, τὰ σήματα ἔμελλον οἰκεῖν, καὶ παραπλῆγες γίνεσθαι τοῖς νεκροῖς τοῖς αὐτῶν διηνεκῶς διαλεγόμενοι. *Septimò, multi qui suos amiserunt, urbes deserentes, sepulchra inhabitaturi fuissent, & insani fuissent facti cùmque mortuis suis semper colloquerentur.*

c. *animale*, σῶμα ψυχικόν. Vide in voce ψυχικός.

d. *mortale*, Rom. VI. 12. θνητὸν σῶμα, *corpus mortale.* Ubi Theophylactus, pag. 57. Εἰπὼν, ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι, ἔδειξε δύο ταῦτα· ἓν μὲν, ὅτι οὔτε τὰ ἡδέα τοῦ σώματος μόνιμα· θνητὸν γάρ ἐστιν· ὥστε οὐ δεῖ χαρίζεσθαι αὐτῷ ἐν τούτοις· οὔτε τὰ ἐπίπονα παραμένει· ὥστε οὐ δεῖ φεύγειν τὰ λυπηρὰ, καὶ τοὺς πρὸς τὰς ἡδονὰς ἀγῶνας. Δεύτερον δὲ, ὅτι ἀναμιμνήσκει ἡμᾶς, ὅτι ἡ θνητότης ἐξ ἁμαρτίας. *Cùm dixit*, in mortali corpore vestro, *duo hæc indicavit: alterum, quòd neque corpori suavia, stabilia sint: morti siquidem est obnoxium: quare non est, cur in his talibus ei gratificemini: neque difficilia & molesta perpetuò manent: hinc tristia haudquaquam sunt fugienda, neque certamina, quæ nobis adversus voluptates sunt ineunda. Alterum est, quòd nobis ad memoriam revocat, mortalitatem ex peccato esse.* De mortali corpore, non de veteri homine, etiam interpretatur Theodoretus, pag. 47. Dicit, ἅτε θνητοῖς ἔτι καὶ παθητὸν ἔχουσι σῶμα νομοθετῶν, σύμμετρα τῇ ἀσθενείᾳ νομοθετεῖ. *Ut adhuc mortalibus & patibile corpus habentibus leges ferens, ea statuit, quæ imbecillitati congruunt.* Mox: Ἔδειξε τοῦ πολέμου τὸ πρόσκαιρον, θνητὸν τὸ σῶμα προσαγορεύσας. Τούτου γὰρ δεξαμένου τοῦ θανάτου τὸν ὅρον, παύεται καὶ τῶν παθημάτων ἡ προσβολή. *Ostendit bellum non fore diuturnum, cùm corpus appellavit mortale. Hoc enim ubi mortis terminum acceperit, cessat etiam animi perturbationum insultus.* Ita, quando idem Apostolus ad Rom. VII. 24. exclamat, τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; *Quis me liberabit de corpore mortis hujus?* rursus intelligit corpus mortale, non veterem hominem. Ita accepit Theodoretus, pag. 59. Θανάτου σῶμα καλεῖ, ὡς ὑπὸ τὸν θάνατον γεγενημένον, τουτέστι, θνητόν. Mortis corpus *vocat, ut obnoxium morti factum, hoc est, mortale.* Et Theophylactus, pag. 70. dicit intelligi σῶμα θανάτῳ ὑποκείμενον, *corpus morti obnoxium.* Minùs ergo accuratè loquitur Clemens Alexandrinus, quando Stromat. lib. III. pag. 433. scribit: Τὴν ὁμοφροσύνην τῶν εἰς κακίαν ὑποσεσυρμένων, σῶμα θανάτου τροπικῶς λέγει. *Eorum consensionem, qui abstrahuntur in vitium,* corpus mortis *dicit tropicè.*

e. *est carcer animæ.* De carcere animorum, corpore videlicet, multa Socrates, & Ægyptiorum scita apud Platonem, & repetunt ex ejus dogmate Christiani Philosophi, ut Nemesius in libro de Natura hominis, Æneas Platonicus, & alii Scriptores tùm Gentiles, tum Christiani. Prudentius Cathemerinωn Hymno X. pag. 68.

Ut dum generosa caducis,
Ceu carcere clausa ligantur,
Pars illa potentior extet,
Quæ germen ab æthere traxit.

Idem in Ἁμαρτιγενείᾳ, id est, *de origine peccati*, contra hæresin Marcionis, circa finem, pag. 210.

Hæc ille ante obitum, membrorum carcere septus
Secedente anima, nòn discedente, videbat.

Theophridus Abbas sermone de venerat. sanctorum. *Ibi est habitatio, quam fidelium desiderat intentio, qui Deum portant in mente, quamdiu tenentur in carnis carcere.* Mitiores verò alii, corporis hanc, quâ animam detinet, mansionem *antrum* vocârunt, ut Empedocles, cujus opinionem refert Æneas Gazæus in Theophrasto, pag. 8. his verbis: Ὁ ἐν Φαίδωνι Σωκράτης, τὸ αἰσθητὸν ἅπαν ἀτιμάσας, καὶ τὴν πρὸς τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς κοινωνίαν μεμψάμενος, δεσμῷ τινι, καὶ οἷον ἐν σήματι (sic enim legendum, non σώματι) θαπτομένην τῷ σώματι τὴν ψυχὴν ὀλοφύρεται. Καὶ τὸν ἐν ἀπορρήτοις λόγον ἀποθαυμάζει λέγοντα, ὡς ἔν τινι φρουρᾷ ἐπειδὴ ἀφικόμεθα, γεγόναμεν. Καὶ τόδε τὸ πᾶν Ἐμπεδοκλῆς ἄντρον πεποίηκεν. Ἐν πολιτείᾳ δὲ Πλάτων μεταβάλλων σπήλαιον ὀνομάζει. Ἀμέλει καὶ τῶν δεσμῶν λύσιν, καὶ τοῦ σπηλαίου φυγὴν, τὴν ἐνταῦθα τῆς ψυχῆς ἔφη πορείαν. *In Phædone Socrates quicquid sensum habet, honore omni quasi exspoliat, & eam, quæ est animæ cum corpore conjunctionem sic reprehendit, ut animam quasi vinculis constrictam, atque in corpore, quasi in quodam tumulo sepultam conqueratur: tum vetus illud, quasique mysterii loco habitum dictum probet*, ὡς ἔν τινι φρουρᾷ ἐπειδὴ ἀφικόμεθα γεγόναμεν, id est, *Quasi in quodam carcere, postquam huc ventum est, fuimus. Quod Empedocles* ἄντρον, *Plato verò in lib. de Republ.* σπήλαιον *appellârunt. Quòd denique anima hinc emigrat, id aliud nihil esse, ait ipse, quàm vinculis solvi, & ex antro effugere.* Alii *vincula*, δεσμὰ, dixere.

Vide supra, num. I. 2. Alii tunicam aut indumentum. Nemesius cap. III. Πλάτων μὲν ὖν καὶ διὰ ταύτην τὴν ἀπορίαν ἐ βύλεται τὸ ζῶον ἐκ ψυχῆς εἶναι καὶ σώματος, ἀλλὰ ψυχὴν σώματι κεχρημένην καὶ ὥσπερ ἐνδεδυμένην τὸ σῶμα. *Plato quidem, etiam ob hanc consilii inopiam & dubitationem, non vult hoc animal ex anima esse & corpore, sed animam corpore utentem asserit, & quasi corpore indutam seu vestitam.*

β. *Respectu resurrectionis & alterius vitæ.* Ita corpus fidelium futurum est.

a. *Spirituale*, πνευματικόν. De eo actum in voce Πνευματικός. num. I. 4. Illis hic pauca addimus. Vocatur σῶμα πνευματικὸν, quod scilicet informabitur quidem ab anima humana, nec in Spiritum convertetur, sed tamen ductum spiritus Dei in omnibus sequetur, & immediata Spiritus Sancti virtute in æternum conservabitur, eritque immune ab omnibus affectionibus animalibus, & adminiculis, quibus in hac vita ad sui conservationem eget, atque ita, *non solum*; ait Augustinus lib. XIII. de Civitate Dei, cap. XX; *non erit tale, quale nunc est, in quavis optima valetudine; sed nec tale quidem, quale fuit in primis hominibus ante peccatum, qui licet morituri non essent, nisi peccâssent, alimentis tamen ut homines utebantur: nondum spiritualia, sed adhuc animalia corpora terrena gestantes.*

b. *Incorruptibile & immortale.* Vide in voce Ἀνάστασις, num. II. sub. lit. *A.* 1. Theodoretus ad 1. Corinth. XV. 42. pag. 205. Σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ. Ἐν δύο γὰρ ἢ τρισὶν ἡμέραις τὴν δυσώδη φθορὰν ὑπομένει, ἀλλὰ τῆς φθορᾶς ἐλευθερῦται, καὶ ἀνίσταται ἄφθαρτον. Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. *Duobus enim vel tribus diebus sustinet fœtidam corruptionem, sed liberatur à corruptione, & à corruptione alienum resurgit.* Theophylactus in idem caput, pag. 312. 313. ad v. 53. Σημείωσαι τὰς ῥήσεις ταύτας κατὰ τῶν λεγόντων, ὅτι ἐ τὰ αὐτὰ σώματα ἐγείρονται, ἀλλ' ἕτερα. τὸ φθαρτὸν γὰρ, φησι, τῦτο· καὶ τὸ θνητὸν τῦτο, ἐχ ἕτερον, ἀλλὰ, τῦτο δεικτικῶς. Ὥστε τὸ μὲν σῶμα τὸ αὐτὸ μένει (αὐτὸ γάρ ἐστι τὸ ἐνδυόμενον.) ἡ δὲ θνητότης καὶ ἡ φθαρτότης ἀφανίζεται, ἀφθαρσίας καὶ ἀθανασίας περιεχύσης αὐτήν. *Observa verba hæc adversus eos, qui dicunt, non eadem corpora resurgere, sed alia.* Corruptibile enim hoc, *inquit*, & mortale hoc, *non aliud, sed,* hoc, *cum demonstratione. Itaq; corpus quidem idem manet, (ipsum enim est quod induitur) mortalitas autem & corruptibilitas aboletur & evanescit, immortalitate & incorruptibilitate ipsum cingente.* Vide præterea in Ἀνάστασις, num.II. sub lit. *B.* ubi de *Resurrectionis universalis subjecto limitato* agitur.

II. *Impropriè*, & notat,

1. *Hominem* ipsum. Græci σῶμα, *corpus* pro *homine* ipso, præcipuè ubi de *servis* loquuntur, usurpant. Demosthenes Philipp. III. Τριήρεις γε, καὶ σωμάτων πλῆθος, καὶ χρημάτων πρόσοδοι, καὶ τῆς ἄλλης κατασκευῆς ἀφθονία. *Triremes, corporumq; multitudo, & pecuniarum reditus, reliquiq; apparatûs copia immensa.* Aristoteles in narrat. mirand. refert Iberos, gentem κατάγυνον, ἀντὶ ἑνὸς σώματος θηλυκῦ διδόναι τοῖς ἐμπόροις τέτταρα καὶ πέντε σώματα ἄρρενα, *pro uno corpore fœmineo quatuor aut quinq; mascula mercatoribus permutare.* Unde veteres Glossæ: Σωματέμπορος, *venalitius, mango.* Eustathius ad Odyss. α. ἀνδραποδοκάπηλος, καὶ μεταβολεὺς ἀνδραπόδων. Et Strabo lib. XIV. σωματεμπορεῖν, *corpora nundinari.* Alii tamen ibi, p.460. divisis legunt vocibus, σώματ' ἐμπορεῦντες: sed malè. Vide Lexicon nostrum in σωματεμπορέω. Sic Athenæus lib. V. ex Moschione refert molis stupendæ navigium traxisse Archimedem, ὀλίγων σωμάτων, id est, *paucarum servorum ope.* Epiphanius in Ancorato: Ἡ συνήθεια τῆς δέλης σώματα εἴωθε καλεῖν. Δεσπότης, φησὶν, ἑκατὸν σωμάτων, ἀλλὰ ψυχὰς ἐχόντων. *Servos usus communis corpora vocare consuevit. Centum, inquit, dominus est corporum, cùm illa animas tamen habeant.* Rationem addit paulò argutiorem, pag. 493. Ἐπειδὴ ἡ δεσποτεία τῶν ἀνθρώπων σωμάτων κυριεύει, ἀλλ' ἐ ψυχῶν, διὰ τοῦτο τὲς δέλες εὐλόγως σώματα ἐκάλεσαν σὺν ψυχῇ, ἵνα δείξῃ τὴν χρῆσιν τῶν σωμάτων. *Quandoquidem dominium in corpora, non in animas, habetur, ideò servos rectè corpora vocarunt, ut corporum usum designarent.* Et favet quidem opinioni isti illud Aristophanis in Pluto

Τῦ σώματος γὰρ ἐκ ἐᾷ τ κύριον.
Κρατεῖν ὁ δαίμων, ἀλλὰ τ ἐωνημένον.

Jus corporis non illi, qui illud possidet,
Sed ei, qui precio est mercatus, concesserit.

Nec tamen ea videtur formulæ hujusce ratio, cùm aliis *animæ* contrà pro iisdem dicantur; atque ita fere Epictetus apud Stobæum Serm. V. qui est de Temperantia, pag.72. Ἄτοπον γὰρ ὀλίγαις στιβάσι πολλὰς δελεύειν ψυχάς. *Dedecet enim paucis toris, quibus accumbitur, multas animas inservire.* Nec *corporis* tantùm, sed *animæ* usum etiam habent fructúmque percipiunt domini, & ab eis præsertim, qui artificio aliquo insignes sunt, servis. Sed nec probabile videtur quod Magius; ideò *corpora servos dici, quia in nostro sunt dominio, quomodo corpus, quod solum nostrum est ex Philosophorum quorundam sententia Servius ad Æneid. lib. VI.* quasi non & anima nostra sit. Quin nec de servis solis, licèt de istis creberrimè, ille loquendi modus usurpatur, quo *corpus* pro *homine* ponitur. Siquidem de se Iolaus in Euripidis Heraclidis vers.90.

Τὸν Ἡράκλειον ἴστε πυ παραστάτην
Ἰόλαον; ὐ γὰρ σῶμ' ἀκήρυκτον τόδε.

Nôstis Iolaum, qui Herculi quondam adstitit
Socius? neq; enim est incelebre corpus hoc.

Hoc est, non est *incelebris persona hæc.* Et in eadem fabula, v.529.

Ἡγεῖσθ', ὅπυ δεῖ σῶμα κατθανεῖν τόδε.
Deducite eò, ubi corpus hoc debet mori.

Hoc est, ubi me oportet mori: prout paulò post ibidem, v. 547.

Σὲ δ' ἐ δίκαιον κατθανεῖν ἄνευ πάλυ.
At te est iniquum sorte non missa mori.

Nec secus Sophocles Oedipo Rege, pag. 179.

------Δρῶντα γάρ νιν, ὦ γύναι, κακῶς
Εἴληφα τὐμὸν σῶμα σὺν τέχνῃ κακῇ.

Malum struentem, ò mulier, artibus malis
Hunc deprehendi corpus adversus meum.

Id est, adversus me. Verum potiùs illud est, quod adjecit Epiphanius ibidem: Εἴωθεν ἡ ἀνθρωπότης καλεῖν ἄνθρωπον ἀπὸ τῦ ἑνὸς ὀνόματος. Et rursus: Ἀπὸ τῦ ἐν εἴδυς ὁ ἄνθρωπος ὅλος καλεῖται. *Homo duabus cùm constet partibus, animo & corpore, solent homines hominem ipsum ab harum altera nuncupare.* Sed forsitan taſsis à parte sequiori servos sæpiùs vocant, quia deterioris illi conditionis censeantur. At Hebræis familiare magis à parte altera, *anima* scilicet, appellare *hominem*; ut in voce Ψυχὴ monebimus. Non ergo audiendus Pollux, qui lib. III. cap.VII. dicit: Σώματα ἀπλ

ἁπλῶς οὐκ ἂν εἴποις, ἀλλὰ σώματα δοῦλα. Vetat ſcilicet ſervos σώματα ſimpliciter dicere, ſine adjecta voce δοῦλα. Quod autorum omnium, probatiſſimorum etiam, autoritati planè repugnat. Atque hæc ex Diſſertat. Cl. Gatakeri de novi Inſtrumenti ſtylo, cap. X. afferre libuit.

2. *Rem ſolidam, firmam & veram*, atque adeò *veritatem umbris legalibus figuratam.* Ita ſumitur vox σῶμα Coloſſ. II. 17. in his: Ἅ ἐστι σκιὰ τῶν μελλόντων. τὸ δὲ σῶμα. Χριστοῦ. *Quæ ſunt umbra futurorum: corpus autem Chriſti.* Ad quæ optimè Theodoretus, pag. 355. Ἡ εὐαγγελικὴ πολιτεία σώματος ἐπέχει τάξιν, ὁ δὲ νόμος σκιᾶς. Προλαμβάνει δὲ ἡ σκιὰ τὸ σῶμα, ἀνίσχοντος τοῦ φωτός. ὡς εἶναι σκιὰν μὲν τὸν νόμον, σῶμα δὲ τὴν χάριν, φῶς δὲ τὸν δεσπότην Χριστόν. *Evangelica vitæ ratio locum obtinet corporis, lex verò umbræ. Umbra autem præcedit corpus, oriente luce: ita ut ſit umbra quidem lex, corpus verò gratia, lux autem Chriſtus Dominus.* Et Theophylactus, pag. 654. Τὰ μὲν παλαιὰ σκιά εἰσι· τὸ δὲ σῶμα, τουτέστιν, ἡ ἀλήθεια, Χριστοῦ. *Veteris Teſtamenti res, ſunt umbra: corpus autem, id eſt, veritas, Chriſti eſt.* Eodem modo ſumitur adverbium σωματικῶς ad Coloſſ. II. 9. de quo in Σωματικῶς. Huc etiam referri queat, quòd quidam *Angelis*, imò *ipſi Deo corpus* tribuerunt, de quo in voce Ἄγγελος, num. 4. ſub lit. *A. b.*

3. *Veterem hominem*, repugnantem ſpiritui, ſeu vitioſitatem, quæ nobis naturâ inhæret. Ita ſumitur ad Rom. VIII. 13. Εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε. *Si autem Spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.* Ubi Theodoretus, pag. 63. Οὐκ εἶπε, τὸ σῶμα θανατώσατε, ἀλλὰ τὰς πράξεις τοῦ σώματος, τουτέστι, τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, τὰ τῶν παθημάτων σκιρτήματα. *Non dixit*, corpus mortificate, *ſed* facta corporis, *hoc eſt, prudentiam carnis, affectionum inſultus.* Hæc vitioſitas vocatur etiam Rom. VI. 6. σῶμα τῆς ἁμαρτίας, *corpus peccati*: ubi Theophylactus, pag. 5. Τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, τουτέστιν, ἤτοι ἡ ἀπὸ διαφόρων μερῶν συγκειμένη κακία, καὶ ὥσπερ ἐν σῶμα οὖσα, ἢ καὶ τὸ σῶμα ἡμῶν τὸ ἁμαρτητικόν. *Corpus peccati, id eſt, ſive vitium ex variis partibus compoſitum ac tanquam in unum corpus coaleſcens, ſive corpus noſtrum ad peccandum proclive.* Oecumenius ad eundem locum ex Photio, pag. 292. Τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, περιφραστικῶς αὐτὴ ἡ ἁμαρτία, τουτέστιν, ὅλη διόλου ἀργὴ καὶ ἄχρηστος τὸ λοιπὸν χρηματίζουσα. Corpus peccati, *per circuitionem ipſum peccatum, id eſt, totum prorſus otioſum & deinceps inutile nominatum.* Vel, juxta ipſum Oecumenium, ibid. pag. 291. ſic vocantur αἱ κακαὶ πράξεις, *malæ actiones.*

4. *Omnem rem creatam.* Sic accipienda illa Chryſoſtomi, Homil. II. t. V. pag. 6. Ἄνθρωπός ἐστι τὸ μέγα ζῶον καὶ θαυμαστὸν, καὶ τῆς κτίσεως ἁπάσης τῷ θεῷ τιμιώτερον, δι' ὃν οὐρανὸς καὶ γῆ καὶ θάλαττα, καὶ τὸ λοιπὸν ἅπαν τῆς κτίσεως σῶμα. *Homo eſt magnum illud & admirandum animal, quod omni aliâ creaturâ apud Deum præſtantius, propter quem cœlum, & terra, & mare, & totum reliquum rerum creatarum corpus.*

5. *Totum libri vel tractatus contextum, totam orationis ſeriem.* Ita Cicero volumen appellavit σῶμα, lib. II. ad Atticum. epiſt. I. *Hoc totum σῶμα curabo ut habeas*, id eſt, omnes has oratiunculas in unum volumen, veluti corpus congeſtas. Quo ſenſu etiam utitur Latina voce in epiſt. ad Luceium: *A principio enim conjurationis usque ad reditum noſtrum, videtur mihi modicum quoddam corpus confici poſſe, in quo,* &c. Et lib. II. ad Q. fratrem: *ſed utros ejus habueris libros (duo enim ſunt Corpora) an utrosque neſcio.* Ita σῶμα ἐπιστολῆς eſt *tota epiſtolæ ſeries, totus ejus contextus.* Chryſoſtomus, Homil. XLVII. t. V. pag. 315. in illud ad Rom. XVI. 3. *Salutate Priſcillam & Aquilam*, Homil. I. pluribus probat, in ſcriptura nihil eſſe fruſtra poſitum, ne ipſa quidem nomina propria, ac proinde omnia diligenter eſſe examinanda. Ibi inter alia dicit: Πῶς οὐκ ἄτοπον παρὰ φίλου μὲν ἐπιστολὴν δεχόμενον μὴ τὸ σῶμα τῆς ἐπιστολῆς ἀναγινώσκειν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν κάτω κειμένην πρόσρησιν, κἀκεῖθεν μάλιστα στοχάζεσθαι τὴν τοῦ γεγραφότος διάθεσιν· Παύλου δὲ γράφοντος, νομίζειν περιττόν τι εἶναι τῶν ἐγκειμένων; *Annon abſurdum eſt, eum quidem, qui epiſtolam acceperit ab amico, non corpus tantùm epiſtolæ legere, ſed etiam in fine poſitam ſalutationem, atque indè maximè ſcriptoris affectum conjicere: cùm verò ſcribat Paulus, ſupervacaneum aliquid eorum, quæ ibi ſunt, arbitrari?* Et mox: Τοῦτο καὶ τὰς αἱρέσεις εἰσήγαγε, τὸ μὴ βούλεσθαι ἅπαν ἐπιέναι τὸ σῶμα, τὸ νομίζειν εἶναί τι περιττὸν καὶ πάρεργον. *Hoc etiam hæreſes introduxit, quòd totum corpus nolimus perlegere, quodque ſuperfluum aliquid eſſe minusque neceſſarium arbitremur.* Eodem modo utitur Clemens Alexandr. Stromat. lib. VI. pag. 680. Οἱ μὲν τὸ σῶμα τῶν γραφῶν, τὰς λέξεις καὶ τὰ ὀνόματα, προσβλέπουσιν· οἱ δὲ τὰς διανοίας καὶ τὰ ὑπὸ τῶν ὀνομάτων δηλούμενα διορῶσιν. *Alii quidem corpus ſcripturarum, nempe dictiones & nomina, aſpiciunt: alii verò ſententias, & quæ à nominibus ſignificantur, pervident.* Ita etiam Σωμάτιον, quod vide.

Σωματεῖον.

Σωματεῖον ſignificat *corpus*, eo ſenſu, quo multitudo aliqua ſedes conjunctas habens, & iiſdem vivens legibus: *Collegium*: In Conſtitut. Eccleſ. Collect. ex lib. I. Cod. Tit. V. num. VII. Οἱ ἐν βουλαῖς, ἢ στρατιαῖς, ἢ σωματείοις ὄντες αἱρετικοὶ, καὶ χρηματικῶς καὶ σωματικῶς λειτουργοῦσι. *Qui ſunt in curiis vel militiis, vel collegiis hæretici: tam pecuniariis, quàm perſonalibus obligati ſunt muneribus.* Ibid. in Paratitlis ad Tit. V. in Bibl. Juris Canonici, pag. 1290. Μηδεὶς αἱρετικὸς ἀρχιγέρων, ἢ διοικητὴς σωματείου, ἢ τῶν ἐργασιωτῶν, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γινέσθω. *Nullus hæreticus Alexandriæ fiat archigeron, vel collegii, vel ergaſiotarum adminiſtrator.*

Σωματικῶς.

Σωματικῶς ſignificat *corporaliter, more eorum, quæ corporea ſunt.* Ad Coloſſ. II. 9. de Chriſto: Ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς. *In ipſo inhabitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter.* Σωματικῶς, id eſt, *verè & revera: inſeparabiliter & perſonaliter*, non tantùm effectivè, q. d. In aliis habitat Deus Spiritu ſuo, novam lucem & novos motus accendens; ſed in Chriſto habitat non ſolùm Spiritu, ſed etiam ita, ut perſonali unione humanæ naturæ divina τοῦ λόγου ſit unita. Nam σωματικῶς ſignificat *ſubſtantialiter* ſeu *perſonaliter.* Quia ut nunc *perſonam* dicimus, ita veteres Græci σώματα dicebant, ut in voce Σῶμα, num. II. 1. pluribus docuimus. Optimè Bullingerus noſter ad hunc Apoſtoli locum: Σωματικῶς, corporaliter *poſuit pro* verè ac propriè, *ſive* naturaliter. *Referimus id loquendi genus in Germana noſtra lingua*, Er iſts leibhafft, *cùm ſignificamus aliquem revera adeſſe, de cujus adventu deſperaveramus. Non eſt ergo, quòd Deum credamus vel corporalem, vel in corpus converſum eſſe. Nam locutio eſt id omnino pollens, quaſi quis noſtrûm dicat, Non eſt opus aliis rebus ad perfectionem, revera enim omnis rerum divi-*

narum plenitudo & perfectio in Christo verè & naturaliter est, non usurpativè, aut alieno more, sed omninò proprio, cùm simul cum Patre sit principium rerum omnium creatarum, Dominus potentissimorum spirituum Angelorum, & quicquid hic mundus magnificum potens, & excellens habet. Atque ita veteres summo consensu hoc σωματικῶς sunt interpretati. Theodoretus ad Apostoli locum, pag. 352. Σωματικῶς, τουτέστιν, ὡς ἐν ἰδίῳ σώματι· οὐ γὰρ μερικήν τινα χάριν Μωσῇ παραπλησίως ἐδέξατο. θεὸς γάρ ἐστι καὶ ἄνθρωπος, καὶ τὸ ὁρώμενον τοῦτο πᾶσαν ἔχει ἡνωμένην τοῦ μονογενοῦς τὴν θεότητα. Corporaliter, *hoc est, tanquam in proprio corpore. Non enim particularem aliquam gratiam accepit, quemadmodum Moses, Deus enim est & homo, & hoc quod cernitur unitam habet totam Unigeniti divinitatem.* Theophylactus, pag. 649. Σωματικῶς, τουτέστιν, οὐκ ἔστιν ἐνέργειά τις, ἀλλὰ οὐσία, καὶ ὡς σωματωθεὶς καὶ μία ὑπόστασις ὢν μετὰ τοῦ προσλήμματος. Ἢ καὶ οὕτω, κατὰ τὸν ἅγιον Κύριλλον, ὡς ἂν ἐν σώματι ἐνοικήσῃ ψυχή. ἐνοικεῖ δὲ αὐτῇ σώματι οὐσιωδῶς, καὶ ἀδιαιρέτως, καὶ ἀφύρτως. Corporaliter, *hoc est, non est operatio quædam, verùm substantia, ac veluti incorporatus & una hypostasis existens cum assumta carne. Vel etiam hoc modo, juxta divi Cyrilli sententiam, perinde ac in corpore immoratur anima: immoratur autem ipsa corpori essentialiter & indivisibiliter, ac citra mixturam.* Oecumenius in epist. ad Colossenses, pag. 690. *Deitas inhabitat* οὐ σχετικῶς, ἀλλ' οὐσιωδῶς, ὡς ψυχὴ ἐν σώματι, οὐ ψυχὴ γινόμενος τῷ σώματι, ἀλλ' ἐν σώματι ἐμψυχωμένῳ ἑνωθείς, ὃν τρόπον ἑνοῦται ψυχὴ σώματι, *non relativè, sed essentialiter, ut anima in corpore, non quòd sermo factus sit anima corpori, sed in corpore animato unitus, quemadmodum anima corpori unitur.* Idem in cap. II. ad Colos. pag. 695. Σωματικῶς, τουτέστιν, οὐσιωδῶς, οὐ σχετικῶς· καὶ ὡς ἂν οἰκήσῃ ἐν σώματι ψυχή, οὕτως ἐνῴκησε τῷ προσληφθέντι ἀνθρώπῳ. Πῶς δὲ ἐνοικεῖ ψυχὴ σώματι; δηλονότι ἀσυγχύτως, ἀδιαιρέτως. Corporaliter, *id est, essentialiter, non relativè: & quemadmodum anima habitat in corpore, ita inhabitavit in assumto homine. Quomodo verò inhabitat anima in corpore? nempe non confusè, indivisibiliter.* Isidorus Pelusiota epist. CLXVI. lib. IV. pag. 507. Οἶμαι σωματικῶς εἰρῆσθαι, ἀντὶ τοῦ οὐσιωδῶς. *Existimo corporaliter dictum esse, pro essentialiter.* Paulus Episcopus Nemes. in Actis Concilii Ephesini, pag. 277. Σωματικῶς, τουτέστιν, ὡς ἐν ἰδίῳ σώματι. *Corporaliter, id est, tanquam in proprio corpore.* Per οὐσιωδῶς etiam exponit Theophanes, Homil. LIII. pag. 364. Cyrillus Alexandr. lib. I. adv. Nestorium, cap. VIII. pag. 28. Apostolus dixit σωματικῶς, ἵνα μὴ ἁπλῆν, ἤγουν σχετικὴν τὴν κατοίκησιν ὑποτοπήσειέ τις, ἀλλ' ἀληθινήν τε, καὶ καθ' ὑπόστασιν, *corporaliter, ne quis simplicem, aut relativam inhabitationem esse existimet, sed veram & personalem.* Idem, Anathemat. V. adv. Theodoretum, pag. 221. Σωματικῶς, τουτέστιν, οὐ σχετικῶς. *Corporaliter, id est, non relativè.* Athanasius de suscepta natura humana, t. I. pag. 601. Ἐν Χριστῷ κατοικεῖ, τουτέστιν, ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς· καθὼς καὶ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγει, Ἡμεῖς ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἐλάβομεν. Σωματικῷ γὰρ εἴδει, τουτέστιν, ὡς περιστερὰ ὤφθη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν. Ἐν ἡμῖν μὲν γὰρ ἀπαρχή, ἢ ἀρραβὼν θεότητος κατοικεῖ, ἐν Χριστῷ δὲ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος. *In Christo inhabitat, id est, in carne ejus, omnis plenitudo Deitatis corporaliter: quemadmodum etiam Evangelista Johannes dicit, Ex plenitudine ipsius nos accepimus. In specie enim corporea, hoc est, ut columba visus est Spiritus Sanctus, descendens & manens super ipsum.*

Σωμάτιον.

Veteres Glossæ, Σωμάτιον, *membrana*. Aliæ: *Membrana*, διφθέρα, σωμάτια. Macarius Homil. XXVI. pag. 342. Ὅλη ἡ φύσις τοῦ Ἀδὰμ τρεπτή ἐστιν ἐπὶ τὸ καλὸν, καὶ ἐπὶ τὸ κακὸν, δεκτικὴ τοῦ κακοῦ, ἀλλ', εἰ θέλει, οὐκ ἀποτελεστική. ὥσπερ σωμάτιον γραφόμενόν ἐστι, διαφόρως θελήσας ἔγραψας, πάλιν ἀπαλείψας. δέχεται γὰρ τὸ σωμάτιον πᾶσαν γραφήν. *Tota Adæ natura mutabilis est tum in bonum tum in malum, capax mali, sed, si vult, illud non perficit. Veluti membrana, in qua scribitur, variè, ut libuerit, in ea scripseris, ac rursum deleveris: recipit enim membrana scripturam quamcunque.* Aliam significationem vulgata suppeditant Lexica.

Σωματοποιέω.

I. Σωματοποιέω est *aliquid velut in unum corpus cogo*, & facio, ut σῶμα fit, quod antè erat dispersum atque disjectum. Ita usurpat Origenes lib. I. contra Celsum, pag. 4. Πρότερον γὰρ ἐσκοπεῖμεν ὑποσημειώσασθαι τὰ κεφάλαια, καὶ διὰ βραχέων τὰ πρὸς αὐτὰ λεγόμενα· εἶτα μετὰ τοῦτο σωματοποιῆσαι τὸν λόγον. *Primùm enim conati sumus singula capita perstringere, & quæ adversus ea dicerentur in compendium reducere: postea sermonem veluti in unum corpus cogere.* Et lib. VI. pag. 306. Σχολάζειν τῇ βασάνῳ τῶν ἱερῶν γραμμάτων, καὶ σωματοποιεῖν τὸν περὶ τῆς κακίας λόγον. *Sacris literis scrutandis incumbere, easque de malitia loquentes in unum quasi corpus colligere.*

II. Usurpatur de mysterio Incarnationis, & significat *Corpus facio* vel *paro*. Macarius Homil. IV. pag. 47. Ἐσωματοποίησεν ἑαυτὸν ὁ ἄπειρος καὶ ἀπρόσιτος, ἢ ἀποίητος θεὸς, διὰ ἄπειρον καὶ ἀνεννόητον χρηστότητα. *Infinitus, & inaccessus, & increatus Deus, per infinitam & incomprehensibilem bonitatem suam corpus assumsit, vel corpus sibi fecit.* Et mox: Διὰ ἡμερότητα καὶ φιλανθρωπίαν μεταμορφούμενος σωματοποιεῖ ἑαυτόν. *Propter benignitatem & humanitatem, mutatâ figurâ, se ipsum corporeum reddit.* Homil. Eadem, pag. 51. de apparitionibus Filii Dei sub Veteri Testamento sic scribit: Πάντα αὐτῷ εὐχερῆ ἐστιν, ἃ βούλεται, καὶ ὡς θέλει μικρύνων ἑαυτὸν, σωματοποιεῖ, καὶ μεταμορφοῦται ὀπτανόμενος τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, ἐν ἀπροσίτῳ δόξῃ φωτὸς, κατὰ πολλὴν καὶ ἄφρασον ἀγάπην φανερούμενος τοῖς ἀξίοις κατὰ αὐτοῦ δύναμιν. *Omnia, quæ vult, sunt ei perfacilia, & quando illi videtur, se ipsum demittendo incorporat & transformat, conspicuum se exhibens diligentibus eum in gloria luminis inaccessa: præ multa & inenarrabili dilectione apparens iis, qui digni sunt, secundum ipsius virtutem.* Et aliquantò superiùs: Πόσῳ μᾶλλον αὐτὸς ὡς θέλει, καὶ ὃ θέλει, διὰ χρηστότητα ἄφρασον, καὶ ἀγαθότητα ἀνεννόητον μεταβάλλει καὶ σμικρύνει, καὶ ἐξομοιοῖ ἑαυτὸν, σωματοποιῶν κατὰ χώρησιν ταῖς ἁγίαις καὶ ἀξίαις πισταῖς ψυχαῖς; *Quantò magis ipse, qui est ut libet, & quod libet, benignitate ineffabili, & bonitate incomprehensibili auctus, se transmutat & demittit, atque similem animarum sanctarum & fidelium se ipsum reddit, assumto, quo fieri potest, corpore?* In sacra etiam Cœna Christus dicitur se ipsum σωματοποιεῖν. Idem Macarius, Homil. eadem, pag. 51. Σωματοποιεῖ ἑαυτὸν, ὁ Χριστὸς καὶ βρῶσιν καὶ πόσιν, καθὼς γέγραπται ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, Ὁ τρώγων τὸν ἄρτον τοῦτον, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶ-

sum *Christus incorporat in escam & potum, sicut scri- n est in Evangelio, Qui manducat hunc panem, vi- in æternum.* Justinus Martyr in Dialogo cum phone, pag. 296. edit. Græco-Latinæ: Τὸν ἄρτον έδωκεν ἡμῖν ὁ ἡμέτερος Χριστὸς ποιεῖν εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ωματοποιήσασθαι αὐτὸν διὰ τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν. *em Christus noster nobis tradidit in commemoratio- corporationis* seu *incarnationis propter credentes in*

II. Reperio adhuc aliam significationem, quam m quoque Lexicographi non observant. Σωματόω significat *fingo, formo, figuro.* Ita accipitur in ientibus Chrysostomi, Homil. CXIX. t. V. pag. 776: ad locum Rom. IX. 14, 15: Τί οὖν ἐροῦμεν; μὴ ἀδι- παρὰ τῷ Θεῷ; μὴ γένοιτο. Τῷ γὰρ Μωϋσῇ λέγει, ήσω ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτείρω. Τὴν φωνὴν την Παῦλος οὐκ ἐξ οἰκείου προσώπου ποιεῖται, ἀκολουθία ἐστι τῆς ἀντιθέσεως. Σωματοποιεῖ τοίνυν ἀντίθεσιν ῦλος ἐκ προσώπου τῶν μαχομένων. *Quid ergo dice- ? numquid iniquitas apud Deum? Absit. Mosi n dicit, Miserebor cujus volo, & misericordiam præ- o ei, cujus miserebor. Hæc Paulus non ex propria per- dicit, est enim consequentia oppositionis. Fingit igi-* seu *format oppositionem Paulus ex persona adversa- rum.*

Σωματοπρεπής.

Non habent Lexica. Est *corpori conveniens*, id est, rporeus, corporalis, aut modo corporeo. Diony- s Areopagita de div. Nominibus cap. IV. num. I. pag. 477: Θεοπρεπῶς γὰρ τοῦ ὄντως ἔρωτος, οὐχ ὑφ' ῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τῶν λογίων αὐτῶν ὑμνουμένου, τὰ ήθη μὴ χωρήσαντα τὸ ἑνοειδὲς τῆς ἐρωτικῆς θεωνυμίας, ίως ἑαυτοῖς ἐπὶ τὸν μεριστὸν καὶ σωματοπρεπῆ καὶ διῃρη- ον ἐξωλίσθησαν, ὡς οὐκ ἔστιν ἀληθὴς ἔρως, ἀλλ' εἴδωλον, ᾶλλον ἔκπτωσις τοῦ ὄντως ἔρωτος. *Cùm enim verus ior non à nobis solùm, sed ab ipsis sanctis scripturis, Deum decet, laudetur, vulgus hominum, cùm non cepisset illam uniformitatem, quam divinum nomen oris significat, convenienter sibi ad amorem partibilem corporeum atque distractum delapsum est, qui non verus amor, sed imago, vel potiùs lapsus à vero iore.*

Σωματόω.

Σωματόω idem est quod σωματοποιέω, *corpus esse cio, corporeâ naturâ induo.* Unde σωματοῦσθαι, *cor- reum fieri, corpoream naturam induere*, seu *assu- ere.* Basilius M. in cap. XIV. Jesaiæ, pag. 1101: ὐκ ἔστιν ἐν ὑποστάσει ἰδίᾳ, οὐδὲ οὐσιώδης αὐτοῦ καὶ σεσωμα- μένη ἡ φύσις ἡ τοῦ καπνοῦ. *Non est in propria subsi- ntia, neque substantialiter in se subsistit natura fumi, que corpore ullo constat.* De Incarnatione Christi Patribus usurpatur. Chrysostomus Homil. CV. V. pag. 697: Σωματοῦται ὁ Λόγος. *Verbum assu- it carnem.* Athanasius Orat. *Unum esse Deum*, t. I. ag. 665: Πῶς σαρκοῦται Θεός; πῶς σωματοῦται; *Quo- odo Deus carnem assumit? quomodo corporatur?* Cy- onius Orat. de contemnenda morte, pag. 15. Ὁ ὴν ψυχὴν σωματωθεὶς λόγος, πολλοῖς ἀτόποις ἐνέχεται. *Quæ ratio animam corpus esse statuit, in multas in- dit absurditates.* Menologium in Januario: Ὤφθη ιφανῶς Θεὸς σωματούμενος. *Apertè visus est Deus cor- oreâ naturâ indutus.* Latini Patres pro σωματοῦσθαι icunt corporari. Lactantius lib. IV. cap. XXVI: *Deus namque, sicut superiùs exposui, cùm constituis- set hominem liberare, magistrum virtutis legavit in terram, qui & præceptis salutaribus formaret homi- nes ad innocentiam, & operibus factisq; præsentibus justitiæ viam panderet, quâ gradiens homo, & do- ctorem suum sequens, ad vitam æternam perveniret.* Is igitur corporatus est, *& veste carnis indutus, ut homini, ad quem docendum venerat, virtutis & exempla & incitamenta præberet.* Nec primus hoc verbo locupletavit sermonem Latinè-Christianum Lactantius, sed à Tertulliano usurpatum accepit, cujus in libro de Carne Christi, cap. III. pag. 554. hæc sunt verba: *Sed ideò, inquis, nego Deum in ho- minem verè conversum, ita ut & nasceretur, &* carne corporaretur: *quia qui sine fine est, etiam inconver- tibilis sit, necesse est.* Et cap. VI. ejusd. libri, pag. 556: *Nullus unquam Angelus ideò descendit, ut crucifigere- tur, ut mortem experiretur, ut à morte resuscitare- tur. Si nunquam ejusmodi fuit caussa Angelorum* cor- porandorum, *habes caussam, cur non nascendo acce- perint carnem. Non venerant mori, ideo nec nasci.* Confer voces Ἐνσώματος, Ἐνσωματόω, Ἐνσωμάτωσις, Σαρκόομαι, Σάρκωσις. Quemadmodum verò ἐνσωμά- τωσις est, *cùm animæ corporibus immittuntur*, & ἐνσωμα- τοῦσθαι item σαρκοῦσθαι, ut suis docemus locis, est *cor- pori includi, in corpus*, tanquam in carcerem, *com- pingi atque detrudi*: ita eadem significatione præsens verbum σωματοῦσθαι usurpatum reperitur. Cyrillus Alex. lib. VI. in Joh. pag. 589: Ληρούντων ἐστὶ καὶ παρα- παιόντων ἀληθῶς, τὸ λογίζεσθαι, πρὸ σωμάτων ἁμαρ- τῆσαι ψυχάς, σεσωματῶσθαί τε διὰ τοῦτο, καὶ εἰς τόνδε τὸν περίγειον ἀφικέσθαι χῶρον. *Delirantium est & re- vera desipientium existimare, animas ante corpora pec- câsse, ideoq; corporibus inclusas esse, & ad hæc loca terrena devenisse.* Ita Basilius M. de vera Virginitate, t. I. pag. 712: Ἔτι καὶ μᾶλλον τοῖς πάθεσι τὴν ψυχὴν σωματοῦσι. *Magis ac magis animam perturbationibus suis corpori affigunt, includunt.*

Σωσίκοσμος.

Non habent Lexica. Quemadmodum σωσίοικος apud Hesychium est, ὁ τοὺς οἴκους σώζων, *qui domus ser- vat*: ita σωσίκοσμος est, *qui mundum servat.* Photius apud Oecumenium in cap. I. epist. ad Colossenses, pag. 692. passiones Christi vocat σωσίκοσμα πάθη, *passiones mundum servantes, mundo salutares.*

Σωτήρ.

Multi sunt viri graves & docti: quod hîc obser- vâsse sufficiet; qui in scriptis & congressu pro Græco σωτήρ, semper usurpant *Servatoris* nomen, *Salvato- ris* verò refugiunt. Quia videlicet Ovidium, Livi- um, alios è priscis sciunt *Servatoris* & *Liberatoris* vo- cabula, non *Salvatoris*, usurpâsse. Verùm ego in eorum potiùs concedo sententiam, qui pertendunt, τὸν σωτῆρα minùs accuratè, imò malè *Servatorem* red- di, de Christo potissimùm, ac etiam de quovis alio. Suffragantur nobis veteres Glossæ, in quibus Σωτήρ, *Salvator.* Item: *Salvator:* σωτήρ. Idem probat autoritas Ciceronis, lib. IV. contra Verrem: *Itaque eum non so- lùm patronum istius insulæ, sed etiam* σωτῆρα *inscri- ptum vidi Syracusis*: tum quò Verrem odiosiorem facit, adjicit: *Hoc quantum est? ita magnum, ut La- tino uno verbo exprimi non possit.* Cur uno verbo expri- mi non potest? Respondet Cicero: *Is est nimirum sother, qui salutem dedit.* Tertullianus lib. de Carne Christi, cap. XIV. pag. 559. *salutificatorem vocat:* Ergo

Ergo jam, inquit, *non unus Deus, nec unus salutificator, si duo salutis artifices, & utique alter altero indigens.* Et in lib. de Resurrectione carnis, cap. XLVII. pag. 585. ubi locum ex epist. ad Philippenses III. 20. ita proponit: *Unde & salutificatorem nostrum exspectamus Jesum Christum.* Et lib. V. adv. Marcionem, cap. XV. pag. 797. in translatione verborum Apostoli I. Thessal. V. 23: *Et omnes in uno voto constituit salutis, optans ut spiritus noster & corpus & anima sine querela in adventu Domini & salutificatoris nostri Christi conserventur.* Sensit ergo Cicero, ut eò redeamus, *servatoris* vocem σωτῆρι non esse adæquatam, quam non ignoravit: quippe se *Reipublicæ servatorem* vocavit Oratione pro Plancio. Tacitus Annal. XV. videns *servatoris* nomen non istud tam celsum nomen æquare, scripsit, Milichum *conservatoris* sibi nomen Græco ejus rei vocabulo assumsisse. Notatu digna verba Pauli Manutii ad superiora Ciceronis: Σωτὴρ *Græcum nomen esse, & eum significare*, qui salutem dedit, *ipso constat interprete Cicerone: quo patet communis error eorum, qui Jesum Christum, cujus immortalia merita nullo satis uno verbo exprimi Latinè queunt*, Servatorem *appellant*; *aliud enim est* servare, *aliud* salutem dare: *servat is, qui, ne salus amittatur, aliqua ratione præstat: salutem dat, qui amissam restituit.* Deinde, ut ad ipsum Christum propriè accedamus. Christus multos *servat*, qui alioqui in nihilum irent, quorum etiam *Servator* dici potest: at eos non *salvat*, nec eorum est *Salvator*; alioqui in æternum non perirent. *Servare* etiam Martiale verbum est, illius, qui quem occidere potuit in prælio, ei pepercit, sed in servitutem pertraxit exutum libertate, ac civiliter mortuum. Qui sic de altero meretur, propriè *servator*, alter ab eventu *servus*. *Servi* enim vel *à serviendo*, vel potiùs *à servando* dicti sunt, quia *servati sunt*, cùm jure belli possent occidi. Hanc ἐτυμολογίαν afferunt cùm Jurisconsulti, tum Donatus Adelph. act. II. Sc. I. & Isidorus lib. IX. cap. IV. Item Augustinus de Civit. Dei. lib. IX. cap. XV. & Eucherius in Genesin, lib. III. cap. XLVI. At Christus plùs nobis tribuit Joh. XV. 15. *Non dicam vos servos*: plùs etiam sibi. Quare de Christi beneficentia non parùm deterit, qui Christum σωτῆρα, *Servatorem* interpretatur. Neque *salvator* antiquis inusitatum. Porphyrius in Panegyrico Constantino dicto:

> *Undique pacatis salvator maxima rebus*
> *Gaudia præstabis.* ------

Usitatum Lactantio, viro eloquentissimo, sanctisque Patribus aliis, quorum testimonia afferre nimis longum foret. Et, si vel nemo usurpâsset, necessitati tantæ, quam agnoscit Cicero, obtemperantes, æquissimo jure nos Christiani usurpare possemus. Quid ergo, cùm viri illustres, ut Camillus, aut dii, ut Jupiter, & Dioscori, apud Strabonem lib. XVII. Athen. lib. VII. & passim, σωτῆρες appellantur, *salvatores* vertemus? Minimè verò. Vocentur *servatores, liberatores*, aut etiam æquiùs *sospitatores*, quæ vox illi σωτὴρ gemina est. Unum addimus locum ex Eusebii demonstrat. Evang. lib. IV. pag. 105. de Christo: Καθὸ ψυχῶν ἐμπαθῶν θεραπείαν ἐπαγγέλλεται, σωτὴρ καὶ ἰατρὸς εἰκότως ἂν λέγοιτο. *Quatenus animarum affectibus obnoxiarum sanationem profitetur, meritò Salvator & medicus nominatur.* Ex eo autem, quòd vocatur σωτὴρ, ejus probatur Deitas. Theodoretus in cap. XLIII. Jesajæ, pag. 106: Εἰ σωτήρ ἐστι, τῆς αὐτῆς ἐσίας ἐστὶν, ἧς μόνης ἐστὶ τὸ σώζειν. *Si Salvator est, ejusdem est naturæ, cujus solius est salvare.* Vocatur σωτὴρ διὰ τὸ σώζειν τοὺς αἰχμαλώτους, *quia captivos liberat*: Macarius Homil. XXVI. pag. 360.

Σωτηρία.

I. Σωτηρία, ut satis notum, *salutem* significat. Clemens Alexandr. Pædag. lib. I. cap. VI. pag. 93: Ἡ τῶν κακῶν ἀπαλλαγὴ, σωτηρίας ἐστὶν ἀρχή. *Liberatio à malis est initium salutis.* Et quia solus Deus nos à malis liberare potest, hinc etiam salus soli gratiæ divinæ, non operibus nostris adscribenda est. Theodoretus in cap. III. Zephaniæ, pag. 874: Ἡ τῶν ἀνθρώπων σωτηρία μόνης ἤρτηται τῆς θείας φιλανθρωπίας. ἔτε γὰρ μισθὸν δικαιοσύνης ταύτην καρπέμεθα, ἀλλὰ τῆς θείας ἐστὶν ἀγαθότητος δῶρον. *Hominum salus ex sola misericordia Dei pendet. Neque enim hanc adipiscimur ut mercedem justitiæ, sed bonitatis divinæ donum est.* Idem in Epitome divin. decretorum, cap. XI. pag. 281: Σωζόμεθα, ἐ νόμῳ, ἀλλὰ τῷ οἰκτῳ τῷ θείῳ τῆς σωτηρίας τυγχάνοντες. *Salvamur non lege, sed misericordiâ Dei salutem adipiscentes.* Chrysostomus Hom. XXVIII. in epist. ad Romanos: Σὺ ἀπὸ φιλανθρωπίας ἐσώθης μόνης. *Tu solâ misericordiâ salvatus es.* Idem Homil. I. in I. ad Corinth. pag. 28 ad cap. I. v. I. Διὰ θελήματος Θεοῦ. Ὁ γὰρ Θεὸς τοῦ ἠθέλησε τὸ οὕτως ὑμᾶς σωθῆναι· οὐδὲν γὰρ ἡμεῖς κατωρθώσαμεν, ἀλλὰ διὰ τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ τὴν σωτηρίαν εὑρόμεθα. Per voluntatem Dei. *Deus enim hoc voluit, ut sic vos salvi essetis. Nos enim nihil rectè egimus, sed per voluntatem Dei salutem invenimus.* Idem Homil. III. in II. ad Timoth. ad cap. I. v. 16. pag. 34 Εἰ Ὀνησίφορος ἀπὸ ἐλέους σώζεται, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς. φοβεραὶ γὰρ αἱ εὐθύναι, φοβεραὶ καὶ πολλῆς δεόμεναι φιλανθρωπίας, ὥστε μὴ ἀκῦσαι τὸ ῥῆμα τὸ φρικτόν. Οὐκ οἶδα ὑμᾶς οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν. *Si Onesiphorus misericordiâ salvus fit, multò magis nos. Terribiles enim illæ pœnæ sunt, terribiles & multâ egent misericordiâ, ne horroris plenam sententiam audiamus: Non novi vos qui iniquitatem operamini.* Theophylactus ad Ephes. II. 5. pag. 513. Χάριτί ἐστε σεσωσμένοι. καμάτῳ καὶ ἔργοις ἰδίοις ἐσώθητε, ἀλλὰ χάριτι μόνον, γὰρ ἐξ ἔργων, κολάσεως καὶ ὀργῆς ἄξιοι. Gratiâ estis salvati: *non labore & propriis viribus estis salvati, sed solâ gratiâ: ad opera enim quod attinet pœnâ & irâ digni eratis.* Idem ad Titum, cap. III. 5. pag. 855: Ἔσωσεν ἡμᾶς, ἐκ ἐξ ἔργων ἐποιήσαμεν, ἀντὶ τοῦ, οὔτε ἐποιήσαμεν ἔργα δικαιοσύνης οὔτε ἐσώθημεν ἐκ τούτων, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ ἐποίησε. Salvos nos fecit, non ex operibus quæ fecimus; *hoc est, neque fecimus opera justitiæ neque per hæc salvati sumus, sed bonitas ipsius totum operata est.* Nec tamen propterea bonorum operum studium est abjiciendum. Hinc Clemens Alex. stromat. lib. V. pag. 547: Χάριτι σωζόμεθα· ἀνευ μέντοι τῶν καλῶν ἔργων· ἀλλὰ δεῖ μὲν πεφυκότας πρὸς τὸ ἀγαθὸν, σπουδήν τινα περιποιήσασθαι πρὸς αὐτό· δεῖ δὲ καὶ τὴν γνώμην ὑγιῆ κεκτῆσθαι, τὴν ἀμεταντρεπτον πρὸς τὴν θήραν τοῦ καλοῦ. *Gratiâ salvamur, sed non absque bonis operibus: sed oportet quidem ad bonum aptos, ad id aliquod adhibere studium. Oportet autem mentem quoque habere sanam, & quæ nullâ retardetur pœnitentiâ à boni venatione.* Confer quæ habes in voce Ἔργον, num. II. 3. & in voce Πίστις, ubi *de Effectis* sub lit. *B. a.*

II. Cl. Meursii in Glossario verba sunt: Σωτηρία. *sella.* Suidas: Ἕδραι λέγονται καὶ αἱ σέλλαι, σελλάρια, σωτηρίαι. *Et alibi rursum*: Σέλλαι, σελλάρια, σωτηρίαι, ἕδραι. Hactenus ille. Sed, num hæc vera sint, paucis videamus, præeunte nobis doctissimo Reinesio. In Ἀφ' ἑδρῶν ita Suidas: Ἀπὸ τῶν ἑδρῶν

-ραι γὰρ λέγονται αἱ σέλλαι, σελλαρία σωτηρία. Portus ver-
: A sellis. ἕδραι enim dicuntur sellæ: unde dicta sellaria
lus. Cautè, quòd formulam veterem in siglis N.L. ap-
posuit, fateri volens, non liquere quid velit autor; malè
verò, quòd addit, *sic fortasse dictam esse salutem, quam
is insidens equo sellam habenti adeptus est.* Ἀπαίδευτος
-τη ἡ γνώμη, & non una parte falsa. Suidas alio in loco
habet, non, ut Meursius legit: Σέλλαι, σελλάρια, σω-
-ρια, ἕδραι. Ubi iterum Portus: *Sellæ.* σελλάρια, *parvæ
-læ. servatoria N. L. sedes.* Rectè hîc Suidas. Hinc
-go emendamus superiora, aliter distinguendo, &
-ctum casum pluralem faciendo è recto singulari,
-λάρια, σωτήρια. Lectione vera constituta, exposi-
non amplius difficilis est: Ἕδραι sunt *sellæ, sellaria,*
-eria. Σελλάριον, σελάριον diminutivâ formâ nomen est,
significat *sellam*, non *parvam sellam*, ut explicat Por-
-s. Σωτήρια locus Smyrnæ publicus, ubi *assellare*, id
, onus ventris deponere solebant; *latrinæ publicæ*, ad
-as de via secedebant οἱ ἀφοδεύσαντες, ἤτοι διαχωρήσαν-
. Fortasse etiam alibi hoc nomine eæ appellabantur.
-tet hoc ex Agathia Poëta & Historico, cujus epigram-
triplex, εἰς Σωτήρια ἐν Σμύρνῃ, in Anthologia Græco-
-m, lib. IV. tit. XXVIII. εἰς πόλεις legimus, p. 500. & 501.
-artum de re eadem ἀδέσποτον. Unum ex Agathianis
-foricam à communi Smyrnæ exstructam tale est:

Πᾶν τὸ βροτῶν σπατάλημα, καὶ ἡ πολύολβος ἐδωδὴ
  Ἐνθάδε κρινομένη, τὴν πρὶν ὄλεσσε χάριν.
Οἱ γὰρ φασσιανοί τε καὶ ἰχθύες, αἵ θ' ὑπὲρ ἴγδιν
  Τρίψιες, ἥ τε τόση βρώματος ἐξαπάτη;
Γίγνεται ἐνθάδε κόπρος. Ἀποσσεύει δ' ἄρα γαστὴρ,
  Ὁππόσα πειναλέη δέξατο λαυκανίη.
Ὀψὲ δὲ γιγνώσκει τὶς, ὅτ' ἄφρονα μῆτιν ἀείρων
  Χρυσοῦ τοσσατίου τὴν κόνιν ἐπρίατο.

Omnis hominum luxus, & caro emtus cibus
  Hîc secernitur, & priorem perdidit gratiam.
Phasiani enim, & pisces, & in mortario
  Trita aromata, *& tanta ferculorum lenocinia*
Hîc fiunt stercus. Expellit autem venter,
  Quicquid famelica gula suscepit.
Sed serò quis agnoscit, quòd stulto consilio
  Pulverem, seu sordes tanto auro emerit.

-ctè ad hæc notat Johannes Brodæus: Εἰς σωτήρια.
-acam, omnium Smyrnæ sordium receptaculum. Ad
-c igitur antiquitatis de Smyrnæ Soteriis particulam
-exit Suidas, cùm ἕδρας, *sellas familiaricas* interpre-
-ur per σωτήρια, ceu vocabulum æquipollens. Nomi-
loco publico inditi ratio obscura est: ejus ergo in-
-ligationem aliis relinquimus.

Σωφρονίζω.

Σωφρονίζω significat *modestum & sobrium reddo, facio
-entem, moderor, refreno, compesco, reprimo, castigo, emen-*
Glossæ: Σωφρονίζω, *compesco.* Suidas: Σωφρονισθέν-
, ἀντὶ τοῦ ταπεινωθέντας. Τοὺς δὲ ἀπειρηκότας, καὶ ταῖς ἐναγ-
-ήτταις σωφρονισθέντας. *Castigatos, id est, depressos.
autem desperabundos, & cladibus recentibus castigatos,
-ressos.* Legitur in epist. ad Titum, cap. II. v. 4. ubi
-stolus vult πρεσβύτιδας, *anus*, σωφρονίζειν τὰς νέας
-άνδρους εἶναι. Vetus Interpres, *ut prudentiam doceant
-lescentulas, ut viros suos ament.* Beza: *Ut ad sapien-
-n instruant.* Ἵνα σωφρονίζωσι τὰς νέας φιλάνδρους εἶναι,
-st, σωφρονίζουσας τὰς νέας φιλάνδρους εἶναι. Vel ἐλλειπτι-
hæc dicta, pro, ἵνα σωφρονίζωσι τὰς νέας, διδάσκουσαι
-ας φιλάνδρους εἶναι. D. Augustinus de anu in domo
sui, Conf. lib. IX. c. VIII. *Curam filiarum dominica-
suarum commissam sibi diligenter gerebat, & erat in
coërcendis, cùm opus esset, sancta severitate vehemens, at-
in docendis sobriâ industriâ.* Bene Auctor ad Heren-
nium: *Sapienter hi faciunt, qui adolescentes castigant, ut
quibus virtutibus omnem vitam tueri possint, eas in ætate
maturissima velint comparare.* Τὰς νέας σωφρονίζειν hîc,
ut apud Plutarchum de liberis educandis, τοὺς μειρακίσκους σωφρονίζειν. Et apud eundem, υἱὸν ἄσωτον σωφρονίζειν.
Apulejus dicit, *Adolescentiam*, id est, adolescentes, *coërcere.* Posset etiam σωφρονίζειν hoc loco idem significare,
quod παιδεύειν, ut Theophylactus exponit. Photius
in Nomocan. Tit. I. de Fide, cap. VIII. pag. 13. Καὶ ὁ κατήγορος, εἰ μὲν κληρικὸς, ἐκβάλλεται τοῦ βαθμοῦ. εἰ δὲ λαϊκὸς, σωφρονίζεται. *Et accusator, siquidem est Clericus,
gradu ejicitur: sin autem Laicus, castigatur.* Can. VI.
Concilii in Templo Apostolorum: Τὸν τοιοῦτον τῷ προσήκοντι ἐπιτιμίῳ ἡ ἁγία σύνοδος ὥρισε σωφρονίζεσθαι. *Talem
sancta Synodus convenienti pœna castigandum esse decrevit.*
Eodem sensu satis frequenter in Canonibus Conciliorum. Chrysostomus Hom. X. in I. ad Corinthios, pag.
302. Ὁ τοῦ Ἀδὰμ θάνατος διὰ ἡμᾶς, ἵνα σωφρονισθῶμεν,
καὶ ὁ τοῦ Χριστοῦ, ἵνα σωθῶμεν. *Mortuus est Adam propter
nos, ut sapientiores redderemur*, vel *emendaremur, Christus verò, ut salvaremur.* Et Hom. XXI. in eadem Epist.
pag. 381. Αὐτὸ τοῦτο μάλιστα ἡμᾶς τιμωρήσεται, καὶ κατακρινεῖ, ὅτι μηδὲ τοῖς ἑτέρων κακοῖς ἐσωφρονίσθημεν. *Illud
ipsum vel maximè nos pœnis subjiciet, & condemnabit, quòd
nec aliorum malis sapere didicerimus.* Idem, Homil. V.
ad populum Antiochenum, t. VI. pag. 494. Ὁ διαπαντὸς γέενναν δεδοικὼς, οὐδέ ποτε εἰς τὸ τῆς γεέννης ἐμπεσεῖται
πῦρ. τῷ διηνεκεῖ τούτῳ σωφρονιζόμενος φόβῳ. *Qui semper
gehennam metuit, nunquam in gehennæ ignem incidet, utpote perpetuo hoc metu sapientior redditus.* Ita apud eundem, βέλτιοι γίνονται, τῇ ζημίᾳ σωφρονιζόμενοι. *Meliores
fiunt, jacturâ sapientiores redditi.* Basilius M. Hom. IX.
in Hexaëm. p. 121. Πληγαῖς καὶ μάστιξι τὸ ἀκόλαστον σωφρονίζειν. *Plagis ac verberibus libidinem coërcere, compescere.*
Nazianzenus, θράσος ἀτιμίᾳ σωφρονίζειν. *Audaciam
ignominiâ coërcere.*

Σωφρονισμός.

Veteres Glossæ: Σωφρονισμὸς, *compescatio.* Σωφρονισμὸς, ἐπὶ τιμωρίας. *Coërcitio.* Et apud Hesychium:
Σωφρονιστὴς, νουθετητὴς, *castigator, monitor.* Id enim significat νουθετητής. Patet ex iisdem Glossis: Νουθεσία μετὰ
ἐπιπλήξεως. *Castigatio.* Νουθετῶ ἐπιπληκτικῶς. *Castigo.* II.
Tim. I. v. 7. Οὐ γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεὸς πνεῦμα δειλίας, ἀλλὰ
δυνάμεως καὶ ἀγάπης καὶ σωφρονισμοῦ. Vetus: *Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, & dilectionis,
& sobrietatis.* Videtur legisse σωφροσύνης. Beza: *Sanitatis animi.* Erasmus ut Vulgatus. Verùm omninò legendum σωφρονισμοῦ. Notat autem σωφρονισμὸς autoritatem τοὺς ἀτάκτως περιπατοῦντας admonendi atque
coërcendi, & opponitur τῇ δειλίᾳ. Hinc Plutarchus in Catonis vita conjungit, τῶν ἄλλων διόρθωσιν καὶ σωφρονισμὸν, *aliorum correctionem & coërcitionem.* Chrysostomus Homil. I. in II. ad Timoth. pag.
331. Ἤτοι σωφρονισμὸν τὴν ὑγείαν λέγει τῆς διανοίας καὶ
τῆς ψυχῆς, ἢ σωφρονισμοῦ, ὥστε σωφρονίζεσθαι ἡμᾶς, κἄν
τι δεινὸν γένηται, ἵνα σωφρονίζῃ ἡμᾶς, καὶ τὰ περιττὰ
κόπτῃ. *Vel* σωφρονισμὸν *dicit sanitatem mentis atque
animæ, vel* σωφρονισμοῦ, *ut sapientiores reddamur,
emendemur, atque resipiscamus, etiamsi quid adversi contingat, ut nos emendet, & superflua amputet.*
Posterior explicatio potior. Eam amplectitur Theodoretus ad præsentem locum, pag. 493. Τοῦ παναγίου πνεύματος τὴν χάριν δέδωκεν ἡμῖν ὁ Θεὸς,
οὐχ ἵνα δειλιῶμεν τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας κινδύνους,
ἀλλ' ἵνα θείας δυνάμεως ἐμφορούμενοι, θεσμῶς μὲν
αὐτὸν ἀγαπήσωμεν, σωφρονίσωμεν δὲ τῶν ἐν ἡμῖν

κινουμένων παθημάτων τὴν ἀταξίαν. *Sanctiſſimi Spiritus gratiam dedit nobis Deus, non ut pericula pro pietate timeamus, ſed ut divina virtute referti, & ipſum ardenter amemus, & inſolentes animi noſtri perturbationum motus reprimamus.* Chryſoſtomum imitatur Theophylactus, pag. 802. Καὶ ζωφρονισμοῦ. Ἤ ἵνα ζώφρονες ὦμεν, καὶ ὑγιεῖς τὴν διάνοιαν, καὶ ἐν καταστάσει. ἢ ἵνα ζωφρονισμὸν ἔχωμεν τὸ Πνεῦμα, κἄν τις πειρασμὸς ἡμῖν ἐπιγένηται, πρὸς σωφρονισμὸν τοῦτον δεχώμεθα· ἢ ἵνα καὶ ἄλλοις ὦμεν σωφρονισταὶ καὶ παιδευταί. *Et ſanitatis animi. Vel ut ſobrii ſimus, & ſanæ mentis atque conſtitutionis; vel ut Spiritum ipſum loco caſtigationis habeamus, ac ſi qua nobis tentatio acciderit, ipſam ad emendationem accipiamus; vel ut aliis etiam ſimus caſtigatores & inſtitutores.* Quemadmodum verò σωφρονίζειν de pœnis Eccleſiaſticis uſurpari diximus, ita hoc quoque nomen de re eadem uſurpari ſolet. Balſamon in Tit. I. Photii Nomocan. de Fide, cap. VIII. pag. 13: Ὁ δὲ κατήγορος εἴτε παρὼν μὴ ἀποδείξῃ, εἴτε ἀποφεύγῃ, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, ἐξωθείσθω τοῦ οἰκείου βαθμοῦ· εἰ δὲ λαϊκὸς εἴη, τὸν προσήκοντα ζωφρονισμὸν ὑπομενέτω. *Accuſator autem, ſive præſens non probaverit, ſive aufugerit, ſi ſit quidem Clericus, de ſuo gradu dejiciatur: ſin autem ſit Laicus, convenientem correctionem ſubeat.* Act. V. Concilii ſub Menna, pag. 710. Διὰ ζωφρονισμὸν ἐκκλησιαστικὸν πρὸς ὀλίγον ἐκβληθέντες. *Propter correctionem Eccleſiaſticam ad breve tempus ejecti.*

Σωφροσύνη.

I. Etymon. Iſidorus Peluſiota epiſt. CCLXVI. lib. III. pag. 365. & ex eo Suidas: Σωφροσύνη εἴρηται παρὰ τὸ ζώας ἔχειν τὰς φρένας. Σωφροσύνη *dicta eſt, quòd mentem habeat ſanam.* Oecumenius in cap. I. ad Titum, p. 789. Σωφροσύνη ἐστὶν, οἱονεὶ ζαοφροσύνη, ἡ τῶν φρενῶν σωτηρία. *Mentis ſanitas.* Gregorius Thaumaturgus Orat. Paneg. ad Originem, pag. 68. dicit ζωφροσύνην eſſe σῶάν τινα φρόνησιν, *quaſi conſervatricem prudentiam*, vel *conſervantem prudentiam.* Non abſimile Ariſtoteles in ſuis Ethicorum libris affert, ubi ait ζωφροσύνην dici, quaſi ζώζουσαν τὴν φρόνησιν, *quòd* ſcilicet *temperantia prudentiam conſervet*, &c. Et Socrates apud Platonem, quaſi ζωτηρίαν τῆς φρονήσεως, *prudentiæ ſervatricem.* Unde & Cicero V. Tuſcul. & alibi, ζωφροσύνην, id eſt, *temperantiam eſſe moderatricem omnium commotionum* affirmat. Et lib. I. Offic. *prudentiam*, quam Græci φρόνησιν appellant, *eſſe rerum expetendarum, fugiendarumvé ſcientiam dicit.* Et Plato in legibus ait, φρόνησιν εἶναι ἀρετῶν πρώτην, καὶ ἡγεμόνα, *prudentiam eſſe virtutum primam & ducem.* Hæc habet lib. III. de Legib. pag. 533. Athanaſius de Definitionibus, t. II. pag. 54. Σωφροσύνη ἡ ἀπὸ τοῦ σῶα φρονεῖν, ἢ ἀπὸ τοῦ τὸ σῶμα φρουρεῖν ἀπὸ ῥύπου. *Quòd ſana ſapiat, vel quòd corpus à ſordibus cuſtodiat.* Poſteriora alluſionem potiùs, quàm verum etymon continent. Conſule Etymologos.

II. *Significatio.* Σωφροσύνη varia notat: nempe

1. *Sanam mentem*, ſeu *ſanitatem mentis, quæ ſe continet intra modum.* Iſidorus Peluſiota, epiſt. CCLXVI. lib. III. pag. 365. Σωφροσύνη κυρίως εἴρηται, ἡ ἀντιδιαστελλομένη τῇ μανίᾳ. Καὶ τοῦτο οὐ μόνον οἱ ἔξωθεν ἴσασι σοφοὶ, ἀλλὰ καὶ ὁ θεσπέσιος ἠπίστατο Παῦλος. τοῦ γὰρ ἡγεμόνος εἰρηκότος αὐτῷ, Μαίνῃ Παῦλε, τὰ πολλά σε γράμματα εἰς μανίαν περιτρέπει. Οὐ μαίνομαι, φησι, κράτιστε, ἀλλὰ ζωφροσύνης καὶ ἀληθείας ῥήματα ἀποφθέγγομαι, τῇ μανίᾳ τὴν ζωφροσύνην ἀντιδιαστείλας. Καὶ ἄλλοις δὲ πάλιν ἔγραφεν, εἴ τε ἐξέστημεν, θεῷ, εἴτε ζωφρονοῦμεν, ὑμῖν· τῇ ἐκστάσει τῶν φρενῶν, τὸ σώας αὐτὰς ἔχειν κἀνταῦθα ἀντιδιαστείλας. Σωφροσύνη *propriè dicitur, quæ inſaniæ opponitur. Atque hoc non ii tantùm, qui apud exteros doctrinâ clarent, nôrunt ſed etiam divinus Paulus cognitum & exploratum h bebat. Nam cùm Præfectus ad eum dixiſſet,* Acto XXVI. 24. 25. Inſanis Paule: multæ te literæ ad inſ niam convertunt, Non inſanio, *inquit*, optime vi ſed ζωφροσύνης, *id eſt*, ſanæ mentis & veritatis verb profero: *inſaniæ ſanitatem mentis opponens. Ac rurſu ad alios,* II. Corinth. V. 13. *hunc in modum ſcribebat:* ſiv mente excedimus, Deo: ſive ſana mente ſumus, vobi *Quo in loco mentis exceſſum mentis ſanitati oppoſui* Pleraque etiam Suidas exſcripſit. Huc etiam facit illu Nyſſeni de Virginitate, cap. XVII. t. III. pag. 163. Τάχ τοῦτο ζωφροσύνη κυρίως ἂν λέγοιτο, ἡ πάντων τῶν ψυχ κῶν κινημάτων μετὰ σοφίας καὶ φρονήσεως ἔντακτος οἰκ νομία. Fortaſſe hoc propriè ζωφροσύνη *dicitur, omnin animi motuum bene conſtituta quædam, & cum ſapient prudentiaque conjuncta moderatio.* Et hoc Chryſoſtom Homil. IV. in epiſt. ad Titum: Σωφροσύνη τοῦτο λέγετ ἡ τῶν φρενῶν σωτηρία. Σωφροσύνη *illud dicitur*, nemp *mentis ſanitas.* Ubi verò mentis ſanitas, ibi pruder tia, quæ etiam ζωφροσύνη vocatur, quam Clemer Alex. ſtromat. lib. II. pag. 394. dicit eſſe ἕξιν, αἱρέσει φυγῇ σώζουσαν τὰ τῆς φρονήσεως κρίματα, *habitum, q eligendo & vitando ſervat judicia prudentiæ.*

2. *Modeſtiam, demiſſionem*, quam vulgò *humil tatem* vocant. Veteres Gloſſæ: Σωφροσύνη, *modeſti* Chryſoſtomus Homil. XX. in epiſt. ad Romanos, pa 176. ad cap. XII. v. 3. Ἐλάβομεν φρόνησιν, οὐχ ἵνα εἰς ἀπ νοιαν αὐτῇ χρησώμεθα, ἀλλ' ἵνα εἰς ζωφροσύνην. Καὶ οὐκ ε πεν, εἰς τὸ ταπεινοφρονεῖν, ἀλλ', εἰς τὸ ζωφρονεῖν. ζωφρ σύνην ἐνταῦθα λέγων, οὐ τὴν ἀντιδιαστελλομένην τῇ ἀσε γείᾳ ἀρετὴν, οὐδὲ τὸ ἀπηλλάχθαι ἀκολασίας, ἀλλὰ τὸ ν φειν καὶ ὑγιαίνειν κατὰ διάνοιαν. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο σωφροσύ λέγεται ἀπὸ τοῦ σώας ἔχειν τὰς φρένας. Δεικνὺς τοίνυν ὅτι τ μὴ μετριάζοντα οὐδὲ σωφρονεῖν ἔνι, τουτέστι, καθεστηκέναι ὑγιαίνειν, ἀλλὰ παραπαίει καὶ ἐξέστηκεν ὁ τοιοῦτος, καὶ παρ πλῆγος παντός ἐστι μανικώτερος, σωφροσύνην ἐκάλε τὴν ταπεινοφροσύνην. *Senſum accepimus non ut eo ad a rogantiam abutamur, ſed ad modeſtiam. Et non dix ut demiſsè & humiliter ſentiat, ſed ut modeſtus ſit:* ζ φροσύνην *hîc dicens, non eam virtutem, quæ laſciviæ petulantiæ contraria eſt, neque ab intemperantia lib rum eſſe, ſed ſobrium menteque ſanum.* Σωφροσύνη *quidem etiam hoc dicitur,* ἀπὸ τοῦ σώας ἔχειν τὰς φ νας, *a ſana mente. Oſtendens igitur, quòd is, qui m deſtus non eſt, neque mente ſanus eſſe queat, hoc eſ firmus conſiſtere, ac ſanus eſſe, ſed deſipiat & apud non ſit qui talis eſt, atque quovis demente furioſior ſ* ζωφροσύνην *vocavit modeſtiam,* ſeu *animum demiſſa* Theodoretus ad eundem locum, pag. 95. Σωφροσ νην ἐνταῦθα τὴν τῶν φρενῶν ὑγείαν ἐκάλεσε, διδάσκων ἡ ὑπερηφάνεια νόσος φρενῶν. Τὸν οἰκεῖον μὲν δεσπότην ἐζ λωσε. Καὶ γὰρ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις τοὺς τὴν τ πεινοφροσύνην κεκτημένους ἐμακάρισε πρώτους. Σωφροσύ *hoc loco mentis ſanitatem appellavit, docens, ſuperbia eſſe morbum mentis; ſuum nempe Dominum eſt imitat Dominus enim in ſacris Evangeliis eos, qui modeſti poſſident, primos beatos pronunciavit.* Chryſoſtomu imitatur Theophylactus, p. 119. quem vide.

3. *Caſtitatem*, & quidem

a. *in genere.* Theodoretus Orat. VI. de Pro dentia: Σωφροσύνην προσαγορεύομεν τὴν τῶν παθῶν ἐλ θερίαν. Σωφροσύνην *appellamus immunitatem ab affe bus.* Iſidorus Peluſiota epiſt. CCLXVI. lib. III. pag. 3 & ex eo Suidas: Σωφροσύνη, εἰ τῇ λαγνείᾳ ἀντιδιασταλε τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὴν ἁγνείαν δηλοῖ. Σωφροσύνη *ſi li dini Venereæ opponatur, continentiam & caſtitatem ſig ficat.* Iterum Iſidorus ep. XCIX. lib. V. pag. 5

ἐν γήρᾳ ζωφροσύνη ἐκ ἐγκρατείας ἐςὶν, ἀλλ' ἀκολα-ς ἀδυναμία. Σωφροσύνη *in senectute non est continen-, sed impotentia ad libidinem veneream.* His gemina it illa Basilii M. in Jesaiam, t. I. pag. 842. Σώφρονα ομεν, ἐχ ὧ ἀπεμαράνθησαν ὑπὸ γήρως, ἢ νόσε, ἢ ἄλλε τινὸς ζυμπτώματος αἱ τῆς ἀκολασίας ὀρέξεις· ῳ μὲν γὰρ ἡ κακία ἐνυπάρχει, ἡ δὲ ἐνέργεια ἐκ τῆς τῶν άνων ἀσθενείας παραποδίζεται· ἀλλὰ σωφροσύνη ἐςὶν ηθὴς ἐπιςημονικὴ δύναμις ἐντυπωθεῖσα τῇ ψυχῇ διαβά-, καὶ τὰ ἐνυπάρχοντα ἴχνη τῶν αἰσχρῶν κινημάτων ἐξα-νίζεσα. *Castum dicimus eum, non in quo per se-m aut morbum, vel per alium aliquem casum emar-runt appetitus libidinis venereæ: tali enim inest qui-n vitium ipsum, licèt actio præpediatur per organo-n infirmitatem. Sed castitas est vera, si facultas nitionis vi prædita in anima altiùs suas impressit lices, abolens quæ priùs inerant vestigia obscœnarum tionum.*

b. *in specie eam, quæ in conjugio observatur.* De Theophylactus ad I. Timoth. II. 15. pag. 762. φροσύνη λέγεται ἐπὶ τῶν ἐννόμως γάμῳ προσομιλησάν-. Σωφροσύνη *dicitur de iis, qui legitimè in matri-nio vivunt.* Basilius M. de Abdicatione rerum, I. pag. 233. Ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς κηδόμενος τῆς ἡμῶν τηρίας, εἰς δύο διεῖλε βίες τὰ τῶν ἀνθρώπων, ζυ-ίαν λέγω καὶ παρθενίαν, ἵνα ὁ μὴ δυνάμενος ὑπενεγ-τὸν τῆς παρθενίας ἆθλον, ἔλθοι ἐπὶ συνοίκησιν γυναι-, ἐκεῖνο εἰδὼς, ὡς ἀπαιτηθήσεται λόγον ζωφροσύνης καὶ ιασμε. *Benignus DEUS, saluti nostræ providere ens, hominum res duplici vitæ genere distinxit, jugio scilicet, & virginitate: ut qui virginita-ferendo certamini pares esse non possent, hi sibi uxo-adjungerent: ea tamen conditione, ut scirent, rationem reddendam esse castitatis & castimoniæ.* ilius Seleuciensis Homil. II. de Adamo, pag. 11. ᾠκοδόμησεν ὁ Θεὸς τὴν πλευρὰν, ἣν ἔλαβεν, εἰς γυ-κα· ὁμοφροσύνης καὶ ζωφροσύνης ἡ πλάσις διδάσκα-· ἑνὶ ἀνδρὶ μίαν προσαρμόσας γυναῖκα, ζωφροσύ-ὑπηγόρευσε νόμες. *Et ædificavit DEUS costam, m acceperat, in mulierem. Concordiæ, & ca-tis magistra talis formatio. Uni viro unicam asso-s uxorem, castitatis præscripsit leges.* Ita ἁγιασ-notat ζωφροσύνην in conjugio observandam. Vide Ἁγιασμὸς, num. I. sub lit. *b.* Chrysostomus mil. XXXIII. in epist. ad Hebræos: Ὅρα, πό-περὶ ζωφροσύνης λόγος αὐτῷ, Εἰρήνην, φησὶ, διώ-, καὶ τὸν ἁγιασμόν· μή τις ἢ πόρνος ἢ βέβηλος. πάλιν· Πόρνες καὶ μοιχὲς κρινεῖ ὁ Θεός. *Ecce, quot castitate afferat verba.* Ne quis sit scortator, aut fanus. Pacem, *inquit*, sectamini, & sancti-niam. *Et rursus:* Scortatores & adulteros dam-it DEUS. Idem, Homil. XIX. in I. ad Co-th. Ἡ γυνὴ λεγέτω πρὸς τὰς βελομένες αὐτῆς διορύ-τὴν ζωφροσύνην, ἐκ ἔςιν ἐμὸν τὸ ζῶμα τὸ ἐμὸν, ἀ τε ἀνδρός. *Uxor dicat ad eos, qui castitatem diruere cupiunt, non est meum corpus meum, viri.* Et paulò pòst: Τί δήποτε; ἐπειδὴ περὶ φροσύνης ὁ λόγος ἦν αὐτῷ. Ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις πλεο-τείτω, φησὶν, ὁ ἀνήρ. Ἔνθα δὲ ζωφροσύνης λόγος, τι. *Quamobrem? Quoniam loquebatur de ca-tate. Nam in aliis quidem, inquit, plus habeat ritus: ubi autem de castitate agitur, nequaquam.* Homil. VII. in Matth. pag. 49. Οὐ κωλύω γαμεῖν, ἐμποδίζω τέρπεσθαι· ἀλλὰ μετὰ ζωφροσύνης τετο βέ-ιαι γίνεσθαι. *Non prohibeo conjugium, nec impe-oblectationem: sed hoc cum castitate & temperan-fieri volo.* Et de Virginitate, cap. XXVI. t. VI. p. 258. Καλὸν ὁ γάμος, ὅτι ἐν ζωφροσύνῃ τὸν ἄνδρα διατηρεῖ, καὶ ἐκ ἀφίησιν εἰς πορνείαν κατακλιθέντα ἀπο-θανεῖν. *Bonum est matrimonium, utpote quod virum retinet in officio castitatis, neque in scortationem pro-volutum interire sinit.* Aristoteles etiam hanc hujus vocis significationem agnoscit Polit. lib. II. cap. V. Ἔργον καλὸν ἀλλοτρίας ἔσης ἀπέχεσθαι διὰ ζωφροσύνην. *Bonum opus est, ab aliena abstinere propter castita-tem.* Iterum Chrysostomus Orat. I. de Precibus: Εἴτε παρθενίας τὶς ἐραςὴς, εἴτε τὴν ἐν γάμῳ ζωφροσύνην τιμᾶν ἐσπεδακώς. *Sive quispiam virginitatem adama-verit, sive in matrimonio castitatem amare studuerit.* Eodem prorsus modo usurpatur vox ζώφρων. U-num & alterum exemplum attulisse sufficiet. Σώ-φρονα non esse eum, qui omninò ab uxore absti-net, sed illum, qui unius solius consuetudinem ad-mittit, hominem castum, patet ex illo Nazianzeni, Orat. in Cyprianum, quæ est XVIII. pag. 278. Ἀκέετε παρθένοι, καὶ συναγάλλεσθε· μᾶλλον δὲ τῶν ὑπὸ ζυγὸν, ὅσαι σώφρονές τε καὶ φιλοσώφρονες· κοινὸν γὰρ ἀμ-φοτέραις καλλώπισμα. Billius vertit: *Audite virgi-nes, & simul exultate, imò etiam quæcunque pudici-tiam in matrimonio colitis, ac pudicarum amantes estis: nam utrisque communi ornamento est hæc narratio.* Hic manifestè vides oppositam virginibus pudicitiam conjugatarum. Rursus Nazianzenus Orat. X. pag. 180. Sororem Gorgoniam conjugatam, dixit fuisse ζώφρονα ἄτυφον, *citra supercilium pudicam* vel *castam.* Clemens lib. I. Constitut. cap. VIII. connectit, γυνὴ ζώφρων καὶ φίλανδρος *uxor pudica & mariti amans.* Confer vocem Ἐγκράτεια, sub finem num. III.

T.

Ταβελλίων.

Ταβελλίων est *tabellio.* Suidas: Ταβελλίων, ὁ τὰ τῆς πόλεως γράφων ζυμβόλαια. Ὁ παρὰ τοῖς πολλοῖς νομικὸς λεγόμενος. ἅπαντα ἐπιτελῶν τὰ τῆς πολι-τῶν γραμματεῖα, ἕκαςον αὐτῶν οἰκείοις ἐπισφραγίζων γράμμασι. *Tabellio, qui civitatis contractus tabulas-que scribit, vulgò dictus* νομικὸς, id est, *Jurisconsul-tus, qui omnes civium tabulas conficit, earum unam-quamque suis literis obsignans. Civitatis scriba.* Idem in voce Πρίσκος ex anonymo: Ἅπαντα ἐπετέλει τὰ τῶν πολιτῶν γραμματεῖα, ἕκαςον αὐτῶν ἐπισφραγίζων αὐτὸς οἰκείοις γράμμασιν· ὅνπερ ταβελλίωνα καλεσι Ῥω-μαῖοι. *Omnes civium tabulas conficiebat, singulas illa-rum ipse suis literis obsignans, quem Romani* Tabel-lionem *vocant.* Talem vulgò nominari νομικὸν, ut Suidas docet, patet ex veteri Glossario, in quo, *Tabellio*, ἀγόραιος, νομικός. Collectio Constitut. Eccles. ex lib. III. Novell. Tit. II. Ὁ ταβελλίων τοῖς εἰρημένοις ὑπεργήσας συναλλάγμασιν, ἀειφυγίᾳ ζημιε-ται, μηδὲ ἐκ θείων τύπων προσδοκῶν ἐπάνοδον. *Tabellio, qui ad contractus indicatos operam suam locavit, exsi-lio perpetuo multatur: ne quidem ex sacris sanctioni-bus reditum sperans.* Sunt igitur *Tabelliones*, qui in-strumenta formant, conficiunt & conscribunt. Vide Glossarium Meursii.

Ταβέρνα.

Ταβέρνα, *taberna.* In Lexico Stephani, Ταβερ-νῶν, πανδοχείων. Lucas Actor. XXVIII. v. 15. Ἐξ-ῆλθον εἰς ἀπάντησιν ἡμῖν ἄχρις Ἀππίε φόρε, καὶ τριῶν ταβερνῶν. *Prodierunt nobis in occursum usque ad Ap-pii*

pii forum & tres tabernas. Oecumenius ad hunc locum, pag. 108. dicit per *tabernas* innui πανδοχεῖα τινὰ, ἢ καπηλεῖα, *diversoria quædam, aut cauponia, popinas.* Hæc desumta sunt ex epist. Isidori Pelusiotæ CCCXXXVII. lib. I. *Tabernæ* vocantur, quòd ibi vinum & esculenta vænum proposita essent. Græcè καπηλεῖον. Veteres Glossæ: Καπηλεῖον, *popa, popina, taberna, cauponium.* Hinc in aliis Glossis, *Tabernarius*, κάπηλος. Glossæ Basilic. Ταβέρνα, ἐργαστήριον. Hinc Veteres Glossæ: *Tabernarius*, ἐργαστηριάρχης, κάπηλος. Gerasimus Vlachus in Thesauro suo: Ταβέρνα, *diversorium*, κατάλυμα, πανδοχεῖον. De variis hujus vocis acceptionibus consulatur Brissonius de verbor. significat. sub initium lib. XVIII.

Τάβλα. Ταβλίζω.

Τάβλα, *tabula.* Suidas: Τάβλα, ὄνομα παιδιᾶς. *Tabula, nomen ludi.* Veteres Glossæ: Τάβλα, *tabula.* Hinc passim apud Latinos, *ad tabulam ludere, & tabulæ lusus: & tabula* de hoc lusu, qui in tabula calculis tesserisque peragitur. Scribitur etiam ταῦλα. Cedrenus de Palamede, pag. 103. Οὗτός ἐστι Παλαμήδης, ὁ καὶ τὴν ταῦλαν ἐφευρὼν πρὸς μετεωρισμὸν τοῦ στρατοῦ, καὶ τὴν ἐν αὐτῇ σύνθεσιν σὺν φιλοσοφίᾳ πολλῇ καταστήσας. *Is est Palamedes, qui ad exercitum reficiendum, tabulam, & ejus compositionem, philosophicâ admodum industriâ invenit.* Hinc ταβλίζειν, vel ταυλίζειν, apud recentiores Græcos *tabulâ ludere.* Hesychius: Κυβεῦσαι, ταβλίσαι. Etymologici Autor: Πεττεύειν, δὲ, καὶ τὸ ταυλίζειν. Collectio Constit. Eccles. lib. III. ex Novellis: Κληρικὸς μὴ ταυλιζέτω, μηδὲ κοινωνείτω τῷ ταυλίζοντι. *Clericus tabulâ ne ludito, nec consortium habeto cum eo, qui tabulâ ludit.* Hoc est κυβεύειν Can. L. Concilii in Trullo: Μηδένα τῶν ἁπάντων εἴτε λαϊκῶν εἴτε κληρικῶν κυβεύειν ἀπὸ τοῦ νῦν. *Nullum omnium, sive Clericum, sive Laicum, ab hoc tempore aleâ ludere.* Κύβοις σχολάζειν. Can. XLII. Apost. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, κύβοις σχολάζων, καὶ μέθαις, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρείσθω. *Episcopus, vel Presbyter, vel Diaconus, aleis & ebrietatibus vacans, vel cesset, vel deponatur.* Canon. LXXIX. Concilii Eliber. *Si quis aleâ, id est, tabulâ, luserit, abstinetur. Tabulis* autem *ludere* cùm Latini dicunt, aut Græci τάβλαις παίζειν, vel ταβλίζειν, per *tabulas* non intelligunt alveos lusorios, sed vel tesseras ipsas, vel calculos, quibus in tabula luditur. Græci enim recentiores τάβλας etiam & τάβλια pro *tesseris* usurpârunt. Grammaticorum Glossæ: Κύβος, τὸ ταβλίον. Vide Gl. Meursii in Τάβλα & Ταβλίζειν.

Ταβουλάριος.

Ταβουλάριος est *tabularius.* Veteres Glossæ: Ταβουλάριος, *tabularius.* Sunt autem *Tabularii*, qui instrumenta publica testationesque conscribunt. *Tabularius* etiam ponitur pro calculatore, quem Græci διαψηφιστὴν voccant; qui in tabula calculandi & computandi artem pueros docet, vel etiam artem tenet. Collect. Constitut. Eccles. ex lib. I. Cod. Tit. III. Sect. XXXI. in Biblioth. Juris Canonici, pag. 1257. Οἱ Κωνσταντινουπόλεως ὀρφανοτρόφοι τάξιν ἐπέχουσιν ἐπιτρόπων, καὶ κουρατώρων, χωρὶς ἐγγυῶν ἔν τε ταῖς δίκαις, ἔν τε τοῖς ἄλλοις· καὶ ἐπὶ ταβουλαρίων, ἢ ἐν ὑπομνήμασιν, ἐνταῦθα μὲν, παρὰ τῷ μαγίστρῳ τῶν κήνσων, ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις, παρὰ τοῖς ἄρχουσιν, ἢ τοῖς ἐκδίκοις παραλαμβάνουσι τὰ πράγματα τῶν ὀρφανῶν, &c. *Orphanotrophi Constantinopolis vicem obtinent tutorum & curatorum, absque fidejussionibus, tam in litibus, quàm aliis caussis: & tabulariis præsentibus, aut intervenientibus actis, heic quidem apud magistrum censuum in Provinciis autem, apud Præsides aut defensores, accipiunt res pupillorum,* &c. In Actis Concilii Ephesini pag. 183. Ἔφασαν ὅτι καὶ ἐπὶ ταβουλαρίων ταῦτα οὐ παραιτούμεθα εἰπεῖν. *Dixerunt sese non recusare, quò minùs hæc coram tabulariis dicant.* Et pag. 184. Κληρικοί ἐσμεν, καὶ οὐ ταβουλάριοι. *Sumus Clerici, non tabularii.* Vide Gloss. Meursii.

Ταλαιπωροποιός.

Non habent Lexica. *Miseriam afferens, miserum reddens.* Dorotheus Doctr. VII. Ἡ ἁμαρτία ταλαιπωροποιός ἐστι. *Peccatum miseriam secum trahit, miserum facit.*

Τάλαντον.

I. *Propriè* τάλαντον, *talentum*, vel *talantum.* Veteres Glossæ: Τάλαντον, *talantum.* Varium hoc apud veteres. Nam Atticum sexaginta fuit minarum. Aliud rursus Babylonium, aliud Syrium & Æginæum. Patet hoc ex Julio Polluce, cujus verba, lib. IX. c. VI. sunt: Τοῦτό γε μὴν οὐκ ἄκαιρον, ὅτι καὶ μὲν Ἀττικὸν τάλαντον ἑξακισχιλίας ἐδύνατο δραχμὰς Ἀττικάς· τὸ δὲ Βαβυλώνιον, ἑπτακισχιλίας· τὸ δὲ Αἰγιναῖον, μυρίας· τῶν δὲ Σύρων πεντακοσίας καὶ χιλίας, ὡς πρὸς τὸν Ἀττικῆς δραχμῆς λογισμόν. *Nec hoc omittendum, quòd Atticum quidem talentum sex millia faciebat drachmas Atticas: Babylonium verò, septem mille: Æginæum verò, decem millia: Syrorum autem quingentas & mille, ad Atticæ scilicet drachmæ calculationem.* Sed intelligenda hæc de talento nummario. Dixerit aliquis: *Quot ergo minarum erat ponderale talentum?* Respondeo, totidem. Docet id Diodorus apud Suidam his verbis: Τάλαντον, ὥς φησι Διόδωρος ἐν τῷ περὶ σταθμῶν, μνῶν ἐστι ξ΄· ἡ δὲ μνᾶ δραχμῶν ρ΄· ἡ δὲ δραχμὴ ὀβολῶν ἕξ· ὁ δὲ ὀβολὸς, χαλκῶν ς΄. ὁ δὲ χαλκοῦς, λεπτῶν ... *Talentum, ut ait Diodorus libro de Ponderibus, valet LX minas: mina verò, drachmas C. Drachma, sex obolos: obolus, sex æreos: æreus, septem minuta.* Longè plura ex propria talenti significatione afferri possent: ne verò actum agamus, Lectorem ablegamus ad Clar. Vossii Etymologicum, ubi non tantùm accuratè de hoc themate tractatur, sed etiam Autores indicantur, qui de hac materia ex professo scripserunt.

II. Τάλαντον in N. Testamento tantùm *impropriè* usurpatum reperitur. Nam Matthæi XVIII. 24. μύρια τάλαντα, *decies mille talenta*, parabolicè intelliguntur innumeræ offensæ contra Deum admissæ. Sic agnoscit Theophylactus in cap. XVIII. Matthæi, p. I... Μυρίων ταλάντων χρεωφειλέται ἡμεῖς, ὡς εὐεργετούμενοι καθ' ἑκάστην, μηδὲν δὲ ἀγαθὸν ἀντιδιδόντες τῷ Θεῷ. *Decem millium talentorum debitores nos sumus, qui quotidie multis beneficiis afficimur, & nihil boni rependimus Deo.* Consentit Theophanes, Homil. II. pag. 9. Τ... πᾶσα ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις τοσούτου χρέους ἐστὶν ὑπόδικος. Πολλῶν γὰρ ἀπολαύοντες ἐκ Θεοῦ εὐεργεσιῶν, ἀντέκτισιν ὀφείλομεν τὴν τῶν ἐντολῶν φυλακήν. Ὁ τοίνυν ὀλιγ... περὶ ταύτας διατεθεὶς, καὶ μηδὲν ἐργασάμενος, οὗτός ἐστι μυρίων ταλάντων ὑπόχρεος. *Fortasse universa hominum natura tam magni debiti obnoxia est. Cùm enim multis à DEO acceptis beneficiis fruamur,* q...

uandam retributionem debemus illi, custodiam precepto-
um. *Qui igitur illa negligit, nec quidquam operatur,*
c est debitor decem millium talentorum. Et Matth.
XV. 15. & seqq. dona à DEO concessa, quibus uti
ebemus ad gloriam ipsius promovendam, compa-
ntur *talentis*, quæ quidam tradidit servis suis ad
gotiandum & lucrum faciendum ex iis. Ita intel-
xit Chrysostomus, Homil. LXXVIII. in Matth. pag.
90. Τάλαντα ἐνταῦθά ἐστιν ἡ ἑκάστου δύναμις, εἴτε ἐν προ-
σίᾳ, εἴτε ἐν χρήμασιν, εἴτε ἐν διδασκαλίᾳ, εἴτε ἐν ἄλλῳ
δήποτε πράγματι τοιούτῳ. *Talenta hoc loco sunt uni-*
cujusque vires, sive in dignitate sit constitutus, sive opi-
s valeat, sive doceat, sive aliud aliquod ejusmodi offici-
n obeat. Idem, Homil. XXX. in epist. ad Hebræos,
g. 586. fusè satis de his talentis. Verba ejus hîc le-
merentur. Ὁ τὰ πέντε τάλαντα ἐμπιστευθεὶς, ἐστιν ὁ
άσκαλος· ὁ δὲ τὸ ἓν, ὁ μαθητής. Ἐὰν δὲ εἴπῃ ὁ μαθητὴς,
αθητής εἰμι ἐγὼ, οὐκ ἔχω κίνδυνον, καὶ ὃν ἔλαβε παρὰ τοῦ
οῦ λόγον, τοῦτον τὸν κοινὸν καὶ ψιλὸν κατακρύψῃ, καὶ μὴ παραι-
ῃ, μὴ παῤῥησιάσηται, μὴ ἐλέγξῃ, μὴ νουθετήσῃ, εἰ δύνα-
ι, ἀλλὰ κατακρύψῃ ἐν τῇ γῇ (γῆ γὰρ ὄντως ἐστὶ καὶ σποδὸς,
ρδία τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ κατακρύπτουσα) ἂν τοίνυν κα-
κρύψῃ, ἢ δι᾽ ὄκνον, ἢ διὰ πονηρίαν· οὐ προσήσεται αὐτοῦ
εἰπεῖν, ὅτι ἓν τάλαντον εἶχον. Ἓν τάλαντον εἶχες; ἔδει σε
ὲν ἓν προσενεγκεῖν, καὶ διπλασιάσαι τὸ τάλαντον. Εἰ προσή-
γκες ἓν, οὐκ ἂν ἐνεκλήθης. οὐδὲ γὰρ τῷ τὰ δύο προσενεγκότι
τε, Διὰ τί μὴ πέντε προσήνεγκας; ἀλλὰ τῶν αὐτῶν ἠξίωσε
τὰ πέντε προσενεγκότι. Τί δήποτε; ὅτι ὅσον εἶχεν,
γάσατο· καὶ οὐκ ἐπειδὰν ἐλάττονα τοῦ τὰ πέντε ἐγχειρισθέν-
ος ἔλαβε διὰ τοῦτο ἐῤῥαθύμησεν, οὐδὲ τῇ ὀλιγότητι εἰς ἀργίαν
ρήσατο· οὐδέ σε ἐχρῆν πρὸς τὸν τὰ δύο ὁρᾶν· μᾶλλον δὲ πρὸς
εῖνον ἔδει ἰδεῖν, καὶ ὥσπερ ἐκεῖνος ἐμιμήσατο τὸν τὰ πέντε,
ο ἔχων, οὕτω καί σε ζηλῶσαι ἔδει τὸν τὰ δύο ἔχοντα. Εἰ γὰρ
χρήματα ἔχοντι, καὶ μὴ μεταδιδόντι, κόλασις κεῖται. Τῷ
ναμένῳ παραινέσαι ὅπως δήποτε, καὶ μὴ τοῦτο ποιοῦντι,
ς οὐ μεγίστη κόλασις ἔσται; ἐκεῖ σῶμα τρέφεται, ἐν-
ῦθα ψυχή· ἐκεῖ θάνατον κωλύεις τὸν πρόσκαιρον, ἐνταῦθα
ν αἰώνιον. *Cui quinque concredita sunt talenta, is*
doctor: cui autem unum, discipulus. Si verò
xerit discipulus, ego sum discipulus, in nullo versor
riculo: & communem hanc quam à DEO accepe-
doctrinæ rationem, nudam absconderit, & non
monuerit, non dicendi libertate usus fuerit, non
guerit, non suaserit si potest, sed in terra ab-
nderit: verè enim est terra & cinis cor quod ab-
ndit DEI gratiam. Si ergo absconderit, aut pro-
er pigritiam, aut propter improbitatem, non eum
fendet & excusabit quòd dicat, unum habui talen-
m. Unum habebas talentum? Oportebat vel u-
m afferre, & talentum duplicare. Si unum attu-
les, non esset ulla culpa in te collata. Neque enim
, qui duo attulit, dixit: Cur non quinque attu-
li? Sed eum iisdem dignum censuit quibus eum
i quinque attulit. Quare? Quoniam quantum
buit, operatus est, nec quoniam minùs accepit,
àm cui quinque talenta fuerant credita, propterea
it negligens, nec paucitate usus est ad otium. Nec
oportebat respicere ad eum, qui duo habebat:
ultò magis ad eum oportebat respicere: & quem-
modum ille cùm duo haberet, imitatus est illum,
i data fuerant quinque, ita te quoque imitari
rtet eum, cui duo fuerunt tradita. Nam si
, qui habet pecunias, & non impertit, infligi-
r supplicium: ei qui potest quomodocunque admo-
re, & hoc non facit, quomodo non maximum infli-
tur supplicium? Illic corpus nutritur, hic ani-
. Illic mortem prohibes temporalem, hic æter-
nam. Idem Chrysostomus contra Judæos Hom. I.
t. VI. pag. 319. exemplo illius, qui talentum suum
defodit, probat, non tantùm eos, qui peccant, pu-
niri; sed etiam eos, qui, cùm peccatum impedire
possent, illud tamen non impediunt. Ὥσπερ οὐχ οἱ
κλέπτοντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ κύριοι μὲν ὄντες κωλῦσαι,
μὴ κωλύοντες δὲ, τὴν αὐτὴν ἐκείνοις διδόασι δίκην· οὕτως
οὐχ οἱ ἀσεβοῦντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ δυνάμενοι μὲν ἀπα-
γαγεῖν τῆς ἀσεβείας, οὐ βουλόμενοι δὲ ἢ δι᾽ ὄκνον, ἢ
διὰ νωθρίαν, ὁμοίως κολάζονται, ἐπεὶ καὶ ὁ τὸ τάλαν-
τον ἐκεῖνο κατορύξας, ὁλόκληρον ἀπέδωκε τῷ ἰδίῳ δεσπό-
τῃ· ἀλλ᾽ ὅμως ἐπειδὰν μὴ ἐπλεόνασεν αὐτὸ, ἐκολάζετο.
Καὶ σὺ τοίνυν κἂν αὐτὸς καθαρὸς διαμείνῃς καὶ ἀκέραιος,
μὴ πλεονάσῃς δέ σου τὸ τάλαντον, μηδὲ ἕτερον ἀδελφὸν
ἀπολλύμενον ἐπαναγάγῃς εἰς σωτηρίαν, τὰ αὐτὰ ἐκείνῳ
πείσῃ. *Quemadmodum non tantùm illi, qui furan-*
tur, sed etiam qui cùm impedire quidem possent, non
autem impediunt, eandem cum illis subeunt pœnam: sic
non tantùm impiè agentes, sed etiam qui cùm ab impie-
tate abstrahere possent, id autem nolunt vel propter cun-
ctationem, vel propter ignaviam, eodem modo puniun-
tur; quoniam etiam ille, qui talentum illud defodit,
integrumque domino suo reddidit, nihilominus punieba-
tur, quia illud non auxit. Proinde etiam tu, etiam-
si ipse maneas purus & innocens, tuum verò non au-
geas talentum, nec alium fratrem pereuntem ad sa-
lutem reducas, idem cum isto supplicium sustinebis.
Theophylactus in cap. XXV. Matth. pag. 152. qui
talentum duplicare, & qui illud abscondere dican-
tur, sic explicat: Ὁ μὴ μόνον ἑαυτὸν ὠφελῶν, εἴτε
λόγον ἔχοι, εἴτε πλοῦτον, εἴτε δυναστείαν παρὰ βασι-
λεῦσιν, εἴτε ἄλλην οἱανοῦν δύναμιν ἢ τέχνην, ἀλλὰ καὶ
ἑτέρους θέλων ὠφελεῖν, ὁ τοιοῦτος διπλασιάζει τὸ δοθὲν
αὐτῷ. Ὁ δὲ χώσας τὸ τάλαντον, ἐστιν ὁ τῆς ἰδίας μό-
νον ὠφελείας φροντίζων, καὶ μὴ καὶ τῆς τῶν ἄλλων, ὃς
καὶ κατακρίνεται. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν εὐφυῆ ἴδῃς καὶ ἐπιτή-
δειον ἄνθρωπον, τῇ εὐφυΐᾳ εἰς πραγματείας καὶ δολιό-
τητας καὶ γήϊνα πράγματα καταχρησάμενον, τὸν τοιοῦ-
τον εἰπὲ κατορύξαι τὸ τάλαντον εἰς τὴν γῆν, τουτέστιν,
εἰς τὰ τῆς γῆς πράγματα. *Qui non solùm sibi soli prod-*
est, sive prudentiam habeat, sive divitias, sive poten-
tiam & autoritatem apud reges, sive quamcunque aliam
vel artem vel facultatem, sed & aliis vult prodesse,
is duplicat quod sibi datum est. Qui autem talentum
defodit in terram, is est qui suæ tantùm utilitatis
rationem habet, & non aliorum, qui etiam condem-
natur. Et si bonæ mentis & studiosum hominem vi-
deris, qui ingenio suo ad negotiationes, dolos, & ter-
rena opera abutitur, de illo dicas, quòd defoderit ta-
lentum suum sub terra, hoc est, in res terrenas.

Ταλιέρη. Ταλιούριον.

Utraque vox apud recentiores Græcos significat
orbem, vel *quadram*. Italicum *Tagliere*. Germ.
Teller. Corona preciosa: Ταλιέρη, orbis *ligneus*.
Κύκλος ξύλινος. In historia Concilii Florentini sect.
VI. cap. II. pag. 143. Πάντα τὰ σκεύη ἦσαν ἀργύρεα,
μέχρι καὶ τῶν ταλιουρίων. *Omnia vasa erant argentea, us-*
que ad orbes vel *quadras.*

Ταμιεῖον.

Aliquot hujus vocis significationes minùs usitatas
paucis proponemus.

I. *Propriè* eſt *cella penuaria, penu, horreum, conclave, cubiculum.* Veteres Gloſſæ: Ταμιεῖον τὸ ἰδιωτικὸν, *cellarium, cella proma, penuarium, penum, promtuarium.* Heſychius: Ταμεῖα, ἀπόκρυφα οἰκήματα, *occulta domicilia, occultæ ædiculæ.* Idem, Ταμιεῖον, κοιτῶνα, *cubiculum.* Et, Ταμεῖον, θάλαμος, *cubile.* Apud Baſilium M. in Regulis brev. Interrogatione CCLXXVII. t. II. p. 640. Ταμιεῖον ἡ συνήθεια ὀνομάζειν οἶδεν οἶκον σχολάζοντα καὶ ἀνακεχωρηκμένον, ἐν ᾧ ἀποτιθέμεθα ἅπερ ἂν ταμιεύσασθαι βουληθῶμεν· ἢ ἐν ᾧ κρυβῆναι δυνατόν. Ταμιεῖον *communis loquendi conſuetudo appellare ſolet locum otio aptum atque remotum, in quo ea reponimus, quæ recondere volumus: vel in quo occultari poſſumus.* Atque ita accipitur Matth. VI. 6. in his: Σὺ δὲ ὅταν προσεύχῃ, εἴσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου, &c. *Tu autem cùm oraveris, intra in cubiculum tuum,* &c. Id eſt, in quemvis locum abditum ſemotumque. Id proprio exemplo docuit Salvator Matth. XIV. 23. Euthymius ad Matthæi XXVI. *Solus abit ad orationem, docens oportere eum, qui ---- oraturus eſt, ſolitarium orare.* Quintilianus: *Lucubrantes ſilentium noctis, & clauſum cubiculum tenent.* Seneca epiſt. VIII. *In hoc me recondidi, & fores clauſi, ut prodeſſe pluribus poſſem.* Baſilius ubi ſupra: Τὴν δύναμιν τῆς ἐντολῆς ἡ ὑπόθεσις σαφηνίζει. Πρὸς γὰρ τοὺς νοσοῦντας τὸ πάθος τῆς ἀνθρωπαρεσκείας ὁ λόγος ἐστίν. Ὥστε, ἐὰν μέν τις ὑπὸ τοῦ πάθους ἐκείνου παρενοχλῆται, καλῶς ποιεῖ, ὑποχωρῶν ἐν τῇ προσευχῇ καὶ μονούμενος, μέχρις ἂν δυνηθῇ ἀναλαβεῖν τὴν ἕξιν τοῦ μὴ παραβλέπεσθαι εἰς τοὺς παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπαίνους. Ἐὰν δέ τις Θεοῦ χάριτι καθαρεύῃ τοῦ πάθους ἐκείνου, οὐκ ἔχει ἀνάγκην κρύπτειν τὸ καλόν. *Vim mandati argumentum ipſum declarat. Sermo enim eſt ad eos, qui laborant vitio cupiditatis gloriæ humanæ. Proinde ſi cui moleſtiam exhibet vitium hujuſcemodi, is rectè facit, ſi in oratione ſe à celebritate ſubducit, & ſolitarius eſt, donec eò jam pervenerit, ut laudem hominum non curet. Si verò quis Dei gratiâ ab illo vitio liber ſit; huic non eſt neceſſe occultare quod bonum eſt.* Ad eundem locum reſpiciens Tertullianus lib. de Oratione, cap. I. pag. 180. *Conſideremus benedicti cœleſtem ejus ſophiam, in primis de præcepto ſecretè adorandi: quo & fidem hominis exigebat, ut Dei omnipotentis & conſpectum & auditum ſub tectis & in abditis etiam adeſſe confideret: & modeſtum fidei deſiderabat, ut quem ubique audire & videre fideret, ei ſoli religionem ſuam offerret.* Hoc ſenſu Clemens Alexand. lib. II. Pædagogi, cap. X. pag. 197. locum Matth. VI. v. 26. ita producit: Κατανοήσατε τοὺς κόρακας, ὅτι οὐ σπείρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν· οἷς οὐκ ἔστι ταμιεῖον καὶ ἀποθήκη· καὶ ὁ Θεὸς τρέφει αὐτούς. *Conſiderate corvos, qui neque ſeminant, neque metunt: quibus non eſt penus, nec horreum, & Deus nutrit ipſos.* De hac ſignificatione conſulantur Lexica.

II. *Metaphoricè* uſurpatur. Sic ταμιεῖον ψυχῆς ſunt *intimi receſſus animi.* Baſilius M. Homil. XIII. quæ continet exhortationem ad Baptiſmum, t. I. pag. 480. Εἴσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου τῆς ψυχῆς, ἀνακίνησόν σου τῶν πεπραγμένων τὴν μνήμην. *Ingredere in promtuarium animæ ſecretius, factorum memoriam apud te excita.* Ita Chryſoſtomus Homil. LXXXVIII. t. V. ſeu Hom. I. de Pentecoſte, pag. 604. de Apoſtolis: Ταμιεῖα βασιλικὰ ἦν τὰ σώματα τῶν ἀποστόλων, θησαυρὸν ἰαμάτων ἔχοντα ἐναποκείμενον, καὶ ἕκαστον ῥῆμα ἐξιὸν πολὺν εἰργάζετο πλοῦτον πνευματικόν. *Æraria regia erant Apoſtolorum ora, intus reconditum habentia ſanationum theſaurum, & quodvis verbum inde egreſſum magnas operabatur divitias ſpirituales.* In malam partem ἄπιστον ταμιεῖον, *infida penus cella.* Baſilius M. Homil. de jejunio, t. I. pag. 331. de iis, qui crapulæ dediti, ſe nihilominus jejunare ſimulant: Ἀνόητα πονεῖς, τὸ μὲν σῶμα συντρίβων, μὴ παραμυθούμενος δὲ τὴν ἔνδειαν· ἄπιστόν ἐστι τὸ ταμιεῖον, εἰς τετρημένον πίθον ἀντλεῖς· ὁ μὲν γὰρ οἶνος διαρρεῖ τὴν ἰδίαν ὁδὸν ἀποτρέχων, ἡ δὲ ἁμαρτία ἐναπομένει. *Stultè laboras, ſi corpus quidem conficis, nec tamen ſolatium eſuritioni admoves. Iſta infida penus eſt cella, in pertuſum dolium hauris. Vinum enim diffluit ad ſuam recurrens viam, peccatum verò intus manet.* Ita Iſidorus Peluſiota hominem improbum vocat ταμιεῖον κακίας καὶ θησαυρὸν ἀναισχυντίας, *promtuarium malitiæ & repoſitorium impudentiæ.*

III. Locus in Templis Græcorum, tabulato incluſus, ſacer ac venerandus, Clericis tantùm, viris ſecularibus raro, mulieribus nunquam penetrabilis, vocatur ἱερὰ ταμιεῖα. Ignatius Diaconus, & Scevophylax magnæ Eccleſiæ, in vita Nicephori Patriarchæ Conſtantinopolitani: Καὶ τῇ μὲν λαιᾷ τὰ τῆς ἀσθενείας, ὡς ἔφην, ὑπήρειδε, τῇ δεξιᾷ δὲ τοῦ θείου ἐπιλημμένος πυρίου τὰ τῶν ἱερῶν ἐκείνων ταμιείων εὐωδίαζε δώματα. Φθάσας οὖν εἰς τοῦ μεγίστου νεὼ περίπυστον κατηχούμενον, ἐν ᾧ πολλάκις παννύχοις ἐλιπάρει τὸ θεῖον ἐντεύξεσι δυοῖν λαμπάδοιν ὑφῆπτ[e] κηρῶν. *Et ſiniſtra quidem manu partes corporis ægritudine afflictas ſuſtentabat: dexterâ verò ſacrum thuribulum tenens, ædes ſacrorum illorum conclavium odoribu[s] afficiebat. Cùm itaque perveniſſet ad magni templ[i] celebre Catechumenum, in quo ſæpiùs Numen, precib[us] per totam noctem continuatis, deprecabatur, duos cere[os] accendebat.* Hic locus aliàs vocatur θεῖον ἄδυτον, ἁγι[ον] βῆμα, ἱερατεῖον, ἅγια, de quibus ſuis locis. Latin[i] tale ταμιεῖον vocant *cubiculum,* & *oratorium* intelli[-] gunt. Anaſtaſius in Marcello: *Hic ſepultus eſt in cœm[e]terio Priſcillæ cubiculo claro.* Liber etiam de Roma[-] nis Pontificibus in Symmacho Papa *oratoria* appell[at] *cubicula,* cùm ait: *Fecit autem oratoria duo S. Joha[n]nis Evangeliſtæ, & S. Johannis Baptiſtæ, infra quoru[m] confeſſiones fecit arcus argenteos penſantes libras triginta, quæ cubicula omnia à fundamento perfecta conſtruxi[t].*

Ταξεώτης.

Scribitur ταξεώτης & ταξιώτης. Veteres Gloſſæ: Ταξιώτης, *apparitor, officialis.* Macarius Homil. X[V] Οἱ διάκονοι τοῦ ἄρχοντος καὶ οἱ ταξεῶται. *Principis miniſ[tri] & officiales.* In Collect. Conſtitut. Eccleſ. ex Cod. Tit. III. ſect. IV. Biblioth. Juris Can. pag. 1253. Ἐὰν ταξεῶται, &c. Integrum locum habes in voce Καθ[ο]λικιανός. Conſule etiam Gloſſarium Meurſii.

Ταπεινός.

I. Ταπεινὸς, *humilis, non multùm à terra aſſurgen[s]* oppoſitum habens ὑψηλὸς, *procerus, altus.* Plerumq[ue] cùm de homine dicitur, à corpore ad animum e[st] translatum eſt, ut *humilis* apud Latinos. In N. Teſt[a]mento in laude ponitur, eique opponitur ὑψηλόφρ[ων] ſeu ὑπερήφανος, *ſuperbus, arrogans, faſtuoſus.* Lo[ca] ſunt obvia. Veteres Gloſſæ: Ταπεινὸς, *humilis.* B[a]ſilius M. in Pſ. XXXIII. pag. 231. Ὁ μηδὲν ἔχων ἔπαρμ[α] μηδὲ φρονῶν ἐπί τινι τῶν ἀνθρωπίνων, οὗτος καὶ συντετρ[ιμ]μένος ἐστὶ τῇ καρδίᾳ, καὶ ταπεινὸς τῷ πνεύματι. *Qui [ni]hil habet faſtûs, aut elationis, neque ob ullam rerum hu[-]manarum prærogativam inſoleſcit aut ſibi placet, is c[on]trito eſt corde, & humilis ſpiritu.* Hinc elegantur N[a]zianzenus Orat. XXVI. pag. 454. Οὐκ οἶδα ὅτι τὸ τ[α]πεινὸν οὐκ ἐν τοῖς μικροῖς κρίνεται τοσοῦτον, ὅσον ἐν τοῖς μ[εί]ζοσι δοκιμάζεται. *An te fugit, humilitatem non tam [in] parvis rebus leviſq; momenti, quàm in majoribus & g[ra]vioribus explorari?* Ταπεινὸς eſt εὐτελὴς, εὐκαταφρ[όνη]τος, *vilis, contemtus,* ut explicat Theophylactus [ad] Romanos XII. 16.

II.

I. Patriarchæ & Episcopi in subscriptionibus se ip-
s vocant ταπεινὸς. Testatur hoc Balsamon ad Can.
LII. Carthag. pag. 655. Οἱ πλεῖσοι τῶν πατριαρχῶν καὶ
ν ἀρχιερέων, ταπεινὸς καὶ εὐτελεῖς ἑαυτὸς ἐν ταῖς οἰκείαις
ογραφαῖς ὀνομάζουσι. *Plures Patriarchæ & Antisti-
, se ipsos humiles vilésque appellant in suis subscriptioni-
s.* Pro eo etiam frequentiùs usurpatur ἐλάχιστος, *mi-
mus.* In subscriptionibus Concilii Ephesini, pag.
I. Θεμίστιος ἐλάχιστος ἐπίσκοπος Ταρσοῦ. *Themistius
nimus Episcopus Tarsi.* Multa ibi obvia sunt exempla.

Ταπεινοφροσύνη.

I. *Explicatio vocis.* Veteres Glossæ: Ταπεινοφροσύ-
, *humilitas, humiliatio.* Chrysostomus Homil.
XXIX. t. VI. Ταπεινοφροσύνη τοῦτό ἐστιν, ὅταν τις μέγας
, ἑαυτὸν ταπεινοῖ. *Humilitas est, quando, qui magnus
, se ipsum humiliat.* Idem tom. VIII. pag. 110.
πεινοφροσύνης ἐστὶν, ὅταν μεγάλα τὶς ἑαυτῷ συνειδὼς, μη-
μέγα περὶ αὐτοῦ φαντάζηται. *Humilitatis illud est,
ando, qui rerum magnarum sibi conscius est, nihil magni
seipso cogitat.* Idem, Homil. XXXIII. in Genesin:
ἀληθὴς ταπεινοφροσύνη ἐστὶν, ὅταν τοῖς ἐλάττοσιν εἶναι δο-
σιν παραχωρῶμεν, καὶ ἐκείνων προτιμῶμεν τοὺς πολὺ κα-
δεεστέρους εἶναι νομιζομένους. *Vera humilitas est, quan-
iis, qui inferiores esse videntur, cedimus, iisque illos
æferimus, qui longè inferiores esse videntur.* Et mox:
το ἐστι ταπεινοφροσύνη, ὅταν τις ἀφορμὰς ἔχων τοῦ ἐπαί-
σθαι, καταστέλλῃ ἑαυτὸν καὶ ταπεινοῖ, καὶ μετριάζῃ. *Id
militatem esse dicimus, quando, qui ansam haberet se
um efferendi, se deprimit, humiliat, & modestè de se
tit.* Et Homil. VI. in epist. ad Philippenses, pag.
. Ταπεινοφροσύνη ἐστὶ, τὰ ταπεινὰ φρονεῖν. Ταπεινὰ δὲ
ονεῖ, οὐχ ὁ ἀπὸ ἀνάγκης ὢν ταπεινὸς, ἀλλ᾽ ὁ ἑαυτὸν ταπει-
. *Humilitas est, humilia sapere. Humilia autem sapit,
n qui coactus est humilis, sed qui se ipsum humiliat.*
ox: Ταπεινοφροσύνη λέγεται, ὅτι τοῦ φρονήματός ἐστι τα-
ίνωσις. Ταπεινοφροσύνη *dicitur, quia mentis est humili-
s.* Iterum Homil. CXXIII. t. V. pag. 812. Ταπεινο-
οσύνη ἐστὶ, τὸ ἑτέρου ὀνειδίζοντος φέρειν γενναίως, τὸ ἐπιγι-
σκειν τὸ ἁμάρτημα, τὸ φέρειν τὰς κατηγορίας. *Humilitas
, generosè ferre alterius increpationes, suum agnoscere
ccatum, accusationes ferre.* Addit verò, Καὶ οὐδὲ τοῦτο
πεινοφροσύνης ἂν εἴη, ἀλλ᾽ εὐγνωμοσύνης. *Et neque
c humilitatis fuerit, verùm æquanimitatis.* Eadem
bet idem, Homil. XXVII. in epist. ad Hebræos, pag.
0. ubi tamen pro κατηγορίας ponit κακηγορίας, *ma-
dicta.* Chrysostomi etiam verba sua fecit Oecume-
us in I. Petri III. pag. 155. Iterum Chrysostomus Ho-
il. V. de Incomprehensibili, t. VI. pag. 423. Τοῦτο ἐστι
πεινοφροσύνη, τὸ ὑψηλὸν ὄντα ἀπὸ κατορθωμάτων, ταπει-
ἑαυτὸν ἀπὸ διανοίας. *Illud humilitas est, quando qui
præclarè facta sublimis est, in mente sua se ipsum de-
imit & humiliat.* Huc etiam pertinet illud ejus-
m, Homil. VI. ad Philippenses, Ὅταν τὶς ὑψηλὰ δυνά-
νος φρονῆσαι, ταπεινοφρονῇ οὗτος ταπεινόφρων ἐστί. *Quan-
qui sublimia sentire posset, demissè & humiliter sentit,
abjecto est animo.* Et sequentia Greg. Nazianzeni,
rat. XXVI. pag. 454. Ταπεινόφρονα ἐμοὶ, οὐχ ὅστις περὶ
υτοῦ μικρὰ διαλέγεται, καὶ τοῦτο πρὸς ὀλίγους καὶ ὀλιγά-
ς, οὐδ᾽ ὅστις ταπεινῶς προσαγορεύει τὸν ἀτιμότερον· ἀλλ᾽ ὅστις
ετρίως περὶ Θεοῦ φθέγγεται. *Ego humilitatis ac modestiæ
udem huic demum tribuerim, non qui de seipso pauca,
que apud paucos, & rarò commemorat, nec qui inferio-
m humiliter affatur; sed qui moderatè de DEO lo-
itur.*

II. Ταπεινοφροσύνη *est præstantissima virtus.* Maca-
us Homil. XIX. pag. 294. Μεγάλη ταπείνωσις ἡ ὑψη-
λοφροσύνη καὶ μεγάλη ὕψωσις, καὶ τιμιότης, καὶ ἀξίωμα ἡ τα-
πεινοφροσύνη. *Elevatio sui, summa est humilitas: humi-
litas autem, magna est exaltatio, existimatio & dignitas.*
Chrysostomus Homil. XXX. in acta, pag. 783. Ταπει-
νοφροσύνη μήτηρ καὶ ῥίζα, καὶ τροφὸς, καὶ ὑπόθεσις, καὶ σύν-
δεσμος τῶν ἀγαθῶν. Ταύτης ἄνευ βδελυκτοὶ, καὶ μιαροὶ, καὶ
ἀκάθαρτοί ἐσμεν. *Humilitas est mater & radix, & nu-
trix, & fundamentum, & vinculum bonorum. Absque ea
abominabiles & scelesti sumus.* Idem, Homil. LX. t. V.
pag. 411. Θεμέλιός ἐστι τῆς καθ᾽ ἡμᾶς φιλοσοφίας ἡ τα-
πεινοφροσύνη· κἂν μυρία ἄνωθεν οἰκοδομήσῃς, κἂν ἐλεημο-
σύνην, κἂν εὐχὰς, κἂν νηστείαν, κἂν πᾶσαν ἀρετήν, ταύτης
μὴ προκαταβληθείσης, πάντα εἰκῇ καὶ μάτην ἐποικοδομηθήσε-
ται, καὶ καταπεσεῖται ῥᾳδίως, κατὰ τὴν οἰκοδομὴν ἐκείνην
τὴν ἐπὶ τῆς ψάμμου τεθεῖσαν· οὐδὲν γάρ ἐστιν, οὐδὲν τῶν ἡμετέρων
κατορθωμάτων, ὃ οὐ ταύτης δεῖται. οὐδέν ἐστιν, ὃ χωρὶς ταύτης
στῆναι δυνήσεται· ἀλλὰ κἂν σωφροσύνην εἴπῃς, κἂν παρθε-
νίαν, κἂν χρημάτων ὑπεροψίαν, κἂν ὁτιοῦν, πάντα ἀκάθαρτα
καὶ ἐναγῆ καὶ βδελυρὰ ταπεινοφροσύνης ἀπούσης. *Philosophiæ
nostræ fundamentum est humilitas. Etsi multùm ædifices,
etsi eleemosynam, etsi preces, etsi jejunium, etsi omnem
virtutem, hâc non priùs positâ, omnia in vanum & fru-
strà superstruentur, & corruent facilè, juxta ædificium
illud super arenam exstructum. Nihil enim est, nihil
est in nostris bonis operibus, quod hac non egeat. Nihil
est, quod sine hac stare possit: sed, etiamsi temperantiam
dicas, etiamsi virginitatem, etiamsi opum contemtum,
etiamsi quodvis aliud, omnia immunda, detestanda, &
abominabilia sunt, humilitate absente.* Oecumenius
in cap. I. Jacobi, pag. 117. ταπεινοφροσύνην vocat μαι-
εύτριαν τῶν καλῶν ἁπάντων, *omnium bonorum obste-
tricem.*

Ταριχεία.

Quid propriè sit Ταριχεύω, & inde deductum ταρι-
χεία, ex vulgatis haberi potest Lexicis. Nos meta-
phoricam tantùm harum vocum significationem ob-
servamus. Ταριχεύειν ergo significat *se ipsum macerare
& conficere.* Chrysostomus Homil. VI. ad populum
Antiochenum: Τί δυσκολώτερον, μὴ ὀμνύναι, ἢ δι᾽ ὅλης
τῆς ἡμέρας ἄσιτον εἶναι, καὶ ὑδροποσίᾳ καὶ εὐτελεῖ ταριχεύε-
σθαι διαίτῃ; *Quid difficilius, non jurare, an per totum
diem inediam pati, & aquæ potu ac tenui victu mace-
rari?* Interpres minùs commodè, *siccari.* Idem,
Homil. in locum I. Cor. XI. seu Homil. XX. t. V. Edit.
Paris. pag. 290. Ἐπειδὰν εἰς αὐτὸ τοῦ λιμένος τὸ στόμα ἔλ-
θωσιν, ὁλόκληρον καρποῦνται τὴν εὐφροσύνην. τότε καὶ κώπην
ἀποτίθενται, καὶ τὰ σώματα ὑπὸ τῆς ἅλμης τεταριχευμένα πο-
τίμοις περικλύζουσιν ὕδασιν. *Ubi in portum ingressi fue-
rint, plenâ perfruuntur lætitiâ; tunc etiam remi manu-
brium deponunt,* (Interpres inscitè satis, *laborem re-
mittunt,* quasi scriptum esset κόπον) *& corpora à salsu-
gine macerata, potabilibus oblectant aquis.* Et Homil. I.
de Lazaro, tom. eod. pag. 37. de Lazaro: Οὕτως αὐ-
τῷ τὰ μέλη παρεῖτο. οὕτω τεταριχεύετο τῇ ἀῤῥωστίᾳ, οὕτω δε-
δαπάνητο τῷ πειρασμῷ. *Usque adeò illi membra erant
soluta, usque adeò infirmitate erant macerata, usque
adeò consumta erant tentatione.* Ita metaphoricè usur-
patur ταριχεία à Photio, epist. XCVII. quâ scribit ad
Basilium Macedonem de sua captivitate; ubi pag. 139.
ipsum ita compellat: Ἐγὼ δέ σου δέομαι, καινὴν ἴσως δέη-
σιν ἀλλ᾽ ἐπὶ καινοτάτοις προσαγομένην· στῆσον, ὦ Βασιλεῦ,
τὰ κακὰ, ὦ βούλει τρόπῳ· ἢ τοῦ βίου τάχιον ἡμᾶς, καὶ μὴ μετὰ
πολλῆς ταύτης καὶ ἀφάτου ταριχείας, ἐξάγων· ἢ τὴν ὑπερβο-
λὴν ἀνακόπτων τῶν δυσχερῶν. *Deprecor autem ego te
nova fortassis deprecatione, sed rebus novatis accommo-
datâ: siste, Imperator, malorum cursum, quocunque modo
poteris, aut volueris; vel me de vita hac sustollendo, id-*

que quantociùs, non cum multa & inexplicanda mora, quasi sale conditum asservando; aut saltem tristitiarum mensuram, quâ premor, imminuendo. Nec aliter Germani loquuntur de eo, qui æquo diutius in carcere delitescit: dicunt enim: Ich vermeyne, man wolle ihn einsaltzen.

Τασκοδρουγῖται.

Hæretici quidam, qui fuerunt circa annum decimum nonum Antonini, vocati sunt *Phrygiastæ*, sive *Montanistæ*, & *Tascodrugitæ*, ut refert Epiphan. hæresi XLVIII. pag. 175. Rationem nominis hanc reddit: Καλοῦνται δὲ διὰ τοιαύτην αἰτίαν Τασκοδρουγῖται. Τασκὸς παρ' αὐτοῖς πάσσαλος καλεῖται, δροῦγγος δὲ μυκτὴρ εἴτουν ῥύγχος καλεῖται, καὶ ἀπὸ τοῦ τιθέναι ἑαυτῶν τὸν δάκτυλον τὸν λεγόμενον λιχανὸν ἐπὶ τὸν μυκτῆρα ἐν τῷ εὔχεσθαι, δῆθεν κατηφείας χάριν, καὶ ἐθελοδικαιοσύνης ἐκλήθησαν ὑπό τινων Τασκοδρουγῖται, τουτέστι, πασσαλορυγχῖται. *Vocantur autem Tascodrugitæ ob hanc caussam. Τασκὸς apud illos pertica appellatur, δροῦγγος autem nasus sive rostrum vocatur: & ab eo quòd imponunt digitum suum, indicem appellatum, in nasum dum orant, tristitiæ caussâ ac ultroneæ justitiæ, appellati sunt à quibusdam Tascodrugitæ, hoc est, perticonasati aut perticorostrati.*

Ταυρέα.

Scutica è nervo taurino; quæ Græcis recentioribus βούνευρον dicitur. Vlachus in Thesauro suo: Βούνευρον, *bovis nervus.* Palladius, hist. Lausiacæ cap. XVIII. pag. 35. Παραγίνεται ὁ δαίμων ἐν νυκτὶ, ταυρέαν κατέχων ὥσπερ οἱ δήμιοι, ψόφους ἐργαζόμενος τῇ ταυρέᾳ. *Accedit noctu dæmon tauream tenens sicut lictores, & taureâ edens strepitus.* Vide Lud. de la Cerda Adversf. cap. CLXIX. 13. Malè Gent. Hervet. de *pelle taurina* exposuit, ut monet Reinesius Var. Lect. l. 3. c. 5. p. 427.

Ταυτοβουλία.

Lexica non habent. Est *identitas voluntatis.* Cyrillus Alexand. lib. IV. cap. V. in Joh. ad cap. VII. v. 17. pag. 414. Τίθησι τὸ ἀπ' ἐμαυτοῦ ἀντὶ τοῦ ἰδιαζόντως καὶ ἀποκεκομμένως κατὰ τὸ παντελὲς τοῦ κατὰ τὴν συνεθέλησιν, καὶ ταυτοβουλίαν τοῦ πατρός. *Ponit istud,* à me ipso, *pro peculiariter & propriè secundum perfectissimam conformitatem & identitatem voluntatis Patris.* Aliud exemplum vide in Ταυτοεργία.

Ταυτόδοξος.

Non habent Lexica. *Ejusdem gloriæ.* Cæsarius Dial. III. Interrog. CXXVIII. Ταυτώνυμον καὶ ταυτόδοξον τὸ θεῖον πνεῦμα. *Ejusdem nominis ejusdemq; gloriæ divinus Spiritus,* scil. cum Patre & Filio.

Ταυτοειδής.

Non habent Lexica. Est *uniformis.* Usurpatur à Cyrillo Alexand. de personis in SS. Trinitate. Sic enim ille Dialogo III. de SS. Trinitate, pag. 491. Αἱ τρεῖς ὑποστάσεις ἐν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι σύμμορφοι καὶ ταυτοειδεῖς ἀλλήλαις, εἰς ἕν τι τὸ ἀνωτάτω συνθέουσι κάλλος. *Tres personæ in sancta Trinitate conformes & uniformes inter se, in unam concurrunt summam pulchritudinem.* Et Dial. V. de Trinitate, pag. 553. de Filio Dei: Ὅτι δέ ἐστιν ἐν ταυτότητι τῇ κατὰ πάντα τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, διὰ τὴν φυσικὴν ἐμφέρειαν καὶ τὸ τῆς οὐσίας οἱονεὶ ταυτοειδὲς, διεσάφει λέγων, Ὁ θεωρῶν ἐμὲ, θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με. *Quòd verò idem sit cum Deo & Patre, propter naturalem similitudinem & substantiæ quasi identitatem, declaravit dicens: Qui me videt, videt eum, qui misit me.*

Ταυτοεπέω.

Lexica omittunt. Legitur apud Hesychium, Ταυτοεπεῖν, τὸ αὐτὸ λέγειν, *idem dicere.* Cyrillus Alexand in cap. IV. Jesajæ, pag. 522. Οἱ καὶ μαθόντες παρὰ Χριστοῦ τὴν κρίσιν, ἤτοι τὴν βούλησιν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ταύτην καὶ ἡμῖν ταυτοεποῦντες ἀπηγγέλκασι. *Qui* (Apostoli) *cùm didicissent à Christo judicium, seu voluntatem Dei & Patris eam etiam nobis uno ore ac consensu annunciârunt.*

Ταυτοεργέω.

Non habent Lexica. *Eadem operor.* Cyrillus Alex lib. IV. adv. Nestorium, pag. 103. Ταυτοεργεῖ ἡ ἁγία Τριὰς, καὶ ἅπερ ἂν δρώη καὶ βούλοιτο κατορθοῦν ὁ Πατὴρ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς κατὰ τὸν ἴσον τρόπον· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα. *Eadem operatur sancta Trinitas, & quæcunque fecerit & voluerit operari Pater, ea etiam eodem modo Filius: similiter verò etiam Spiritus sanctus.*

Ταυτοεργία.

Non habent Lexica. Est *idem opus, eadem operati*[o] Cyrillus Alexand. lib. V. cap. V. in Joh. pag. 531. d[e] Filio Dei: Θεὸς ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν εἰς ταυτοβουλίαν, καὶ [ο]ὕτως εἴπω, ταυτοεργίαν ἀναβαίνει τῷ φύσαντι. *Ut De[us] de Deo secundum naturam in idem velle, &, ut ita d[i]cam, in idem operari cum genitore suo concedit.*

Ταυτόθρους.

Non habent Lexica. Ex θροέω, *dico, refero.* Τα[υ]τόθρους λόγος, *sermo qui ubique similiter increbuit.* Cyri[l]lus Alexandr. lib. VI. in Joh. pag. 624. Παρὰ τοῖς ἀλ[λο]γενέσι ταυτόθρους διέσπαρτο λόγος. *Apud alienigenas t[a]lis passim increbuit sermo.*

Ταυτοκίνητος.

Non habent Lexica. *Per se mobilis*, id est, qui à ipso movetur. Dionysius Areopagita cap. VII. de Cœlesti Hierarch. sect. 2. pag. 70. dicit πρώτας οὐσίας τὸ οἰκ[εί]ας αὐτοκινήτου καὶ ταυτοκινήτου κατὰ τὸ φιλόθεως ἀτρέπτ[ου] τάξεως ἀρρεπῶς ἀντέχεσθαι, *primas essentias* (Angelos) *o[r]dinis sui motum proprium æquabilemq; per amore[m] Dei constanter tenere.* Ad hunc locum S. Maximu[s] pag. 25. Ταυτοκίνητόν φησιν ὁ ἅγιος οὗτος εἶναι τὴν κί[νη]σιν αὐτῶν, ὡς ἀπαράλλακτον, καὶ ἀμετάβολον, ὡσαύτ[ως] δὲ ἔχουσαν. *Per se mobilem dicit hic sanctus ipsorum e[t] motionem: ut invariabilem & immutabilem, eodem aut[em] modo se habentem.*

Ταυτολογέω.

Ταυτολογεῖν idem est quod ταυτοεπεῖν, *idem dicer[e] idem iisdem verbis aut idem significantibus repetere.* S[ui]das: *Ταυτοεπεῖν, ταυτολογεῖν, rem eandem iterare.* bonam partem accipitur. Cyrillus Alexandr. lib. X in Joh. cap. I. ad v. 14. cap. XVI. pag. 930. introdu[cit] Filium Dei sic loquentem: Ἐπείπερ ἐστὶ Πνεῦμα ἐμὸν, τα[υ]τολογήσει δὴ πάντως, καὶ τὰ ἐκ τῶν ἐμῶν ἀναγγελεῖ θελημ[ά]των. *Quoniam Spiritus meus est, eadem omnino mec[um] loquetur, & quæ meæ voluntatis sunt annunciabit.*

Ταυτοπάθεια.

Non habent Lexica. Est *lex talionis.* Can.IV. Concilii Nicæni II. Τῇ ταυτοπαθείᾳ ὑποκείσεται. *Talionis legi erit obnoxius.* Balsamon ad hæc verba, pag. 499. ταυτοπάθειά ἐστι, τὸ παθεῖν εὐλόγως, ὃ παραλόγως ἐποίησε. *Ταυτοπάθεια est, id jure pati quempiam, quod præter rationem fecit.*

Ταυτοσθενής.

Non habent Lexica. *Ejusdem virtutis & roboris.* Cyrillus Alexandr. Dial. III. de SS.Trinitate, pag.469. ἀναγκαίῳ πρὸς οὐσιώδη ταυτότητα συντέτακται νόμῳ, τὰ, ἅπερ ἂν ἀλλήλοις ταυτοσθενῆ τὴν ἐνέργειαν διαλαχόντα φαίνοιτο. *Necessariâ ad substantialem identitatem illa imposita sunt lege, quæcunque ejusdem virtutis operationem mutuò nacta videntur.*

Ταυτότης.

Vocem, utut usitatam, omittit diligentissimus Stephanus: alii eam Lexicographi exponunt quidem, sed satis jejunè, & obiter tantùm. Hesychius: Ταυτότης, παραλλακτὸς καὶ φυσικῆς κοινωνίας. *Identitatis, immutabilis & naturalis communionis.* Suidas: Ταυτότης, ἡ ὁμοιότης, *identitas, eadem res, similitudo.* Idem: Ταυτότης, ἀπαραλλάκτου φύσεως. *Identitatis, immutabilis, vel per omnia similis naturæ.* Cyrillus Alexandr. Dial. II. de SS. Trinitate, pag. 498. Οὐχ ἕτερος ἂν νοοῖτο παρ' αὐτὸν ὑπάρχειν, ὅσον εἰς ταυτότητα φυσικήν. *Non alius ab ipso* (Patre) *intelligendus* (Filius,) *quod ad naturalem identitatem attinet.* Et mox, pag. 500. iterum de Filio: Πῶς ἂν λέγοιτο Θεὸς ἔτι καὶ ἀληθινός, ἢ πῶς ἂν ἔχειν δύναιτο τὴν πρὸς Θεὸν Πατέρα ταυτότητα, φυσικήν, τοῖς ἐν γενέσει καταλεγμένος; *Quomodo adhuc verus Deus dicetur, vel quomodo habere posset naturalem cum Deo Patre identitatem inter creaturas numeratus?* Aliud exemplum habes sub voce præcedenti. Legitur etiam apud Aristot. ut in Lexico nostro docemus.

Ταυτώνυμος.

Non habent Lexica. *Ejusdem nominis.* Vide in Ταυτόδοξος.

Ταφή.

Circa mortuorum ταφήν, *sepulturam*, duo maximè veniunt nobis observanda.

I. *Locus*, qui usitatissimè vocatur Κοιμητήριον, de quo suo loco jam actum. Extra urbes sepeliebantur mortui. Chrysostomus in Ps. V. Τὰ νεκρὰ σώματα ἔξω τῆς πόλεως καταθάπτομεν. *Corpora mortua extra urbem sepelimus.* Macarius Homil. XXX. dicit ἐκκομίζειν ἔξω τῆς πόλεως τὸν νεκρόν, *efferre mortuum extra urbem.* Chrysostomus Homil. LXXXIX. t. VI. Πᾶσα πόλις, πᾶσα κώμη πρὸ τῶν εἰσόδων τάφους ἔχει. *Omnis urbs, omnis pagus ante introitum sepulchra habet.* Ratio ibidem subjicitur: Ἐπειγέταί τις εἰσελθεῖν εἰς πόλιν βασιλεύουσαν, καὶ κομῶσαν πλούτῳ καὶ δυναστείᾳ, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀξιώμασι· καὶ πρὶν ἴδῃ ὁ φαντάζεται, βλέπει πρῶτον ὃ γίνεται, τάφοι πρὸ τῶν πυλῶν, τάφοι πρὸ τῶν ἀγρῶν. πανταχοῦ τὸ διδασκάλιον τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν πρόκειται· καὶ παιδευόμεθα πρῶτον εἰς τί καταλήγομεν, καὶ τότε ὁρᾶν τὰ ἔσω φαντάσματα. *Festinat quis ingredi in urbem regiam, & divitiis superbientem atque potentia aliisque prærogativis: & antequam videat, quod menti ejus occurrit, videt priùs qualis ipse sit futurus: sepulchra ante portas: sepulchra ante villas: ubique humilitatis schola nobis proponitur, atque docemur, in quid resolvamur, deinde etiam, quid animo nobis finxerimus.* Plura vide in Ἐκκομιδή & Ἐκφορά. Interim perinde est, quo quis loco sepeliatur. Id docet Isidorus Pelusiota, epist. CLVII. lib. V. pag.600. χρὴ θάπτειν τὸ σῶμα, καὶ ὅσιον εἰς τὸν τόπον, εἰς ὃν καὶ ἐτελεύτησε. Γυναικείας γὰρ οἶμαι καὶ μικρᾶς διανοίας τὸ ἀπὸ πόλεων εἰς πόλεις μετακομίζειν, καὶ τὰ μυστήρια τῆς φύσεως δημοσιεύειν, πάσης τῆς γῆς πατρίδος οὔσης. *Corpus sepelire oportet, eique justa persolvere in eo loco, in quo mortuum est. Effœminati enim & pusilli animi fuerit illud ex una urbe in aliam transferre, & naturæ arcana detegere, cùm omnis terra sit patria.* Nec tamen licuit mortuos in templis Apostolorum, vel Martyrum sepelire. Collect. Constitut. Eccles. ex lib. I. Cod. tit. II. sect. II. pag. 1243. Biblioth. Juris Canonici: Οὐ δεῖ θάπτειν ἐν ἐκκλησίαις ἀποστόλων, ἢ μαρτύρων. *In Ecclesiis Apostolorum vel Martyrum sepelire non licet.* Hæc Græci sic interpretantur, ut corpora mortuorum in Ecclesia nullatenus sepeliantur, propter honorem Numini divino debitum. Alii ut humari prohibeantur in sede & Basilica Martyrum, sive in Ecclesiis duntaxat, in quibus Martyrum corpora conduntur. Theodorus Hermopolites: Ἀπαγορεύει τὸ παρὸν κεφάλαιον καὶ ἀποτρέπει τὸ θάπτεσθαι τοὺς νεκροὺς ἐν ταῖς ἁγίαις ἐκκλησίαις, διὰ τὴν πρὸς τὸ θεῖον τιμήν. Ὡς δὲ ὁ Θεόδωρός φησιν, ἐν ἐκείναις ταῖς ἐκκλησίαις κωλύεται θάπτεσθαι νεκρός, ἐν αἷς σώματα μαρτύρων ἀπόκεινται. Verius est, licitum non fuisse tam in Ecclesiis, quàm in Apostolorum & Martyrum Basilicis corpora sepulturæ tradere: Concilii Bracarensis I. Can. XXXVI. idque secundum majorum instituta, ut est in Can. VI. Conc. Nannetensis. Sepeliebantur igitur in atrio, aut in porticu, aut in exedris Ecclesiæ vel cœmeteriis. Optatus lib. VI. pag. 99. *Quid referam etiam illam impietatem de vestra conjuratione venientem, quia ad hoc Basilicas invadere voluistis, ut vobis solis Cimiteria vindicetis, non permittentes sepeliri corpora Catholica, ut terreatis vivos, malè tractatis & mortuos, negantes funeribus locum.* Concilia Anglic. pag. 451. *Docemus etiam, ut nemo quempiam in Ecclesia,* &c. Et pag. 590. *Nemo in Ecclesia sepeliatur.*

II. *Varii ritus circa mortuorum sepulturam.* Præcipuos tantùm, & quorum Scriptores Ecclesiastici mentionem faciunt, hîc exstare volumus.

1. *In genere.* Dionysius Areopagita Eccles. Hierarch. cap. VII. pap. 350. 351. varios ritus, qui in funeratione observari solent, in istum modum describit.

a. Defunctus à propinquis ad Episcopum deferebatur, ut sacras pro eo preces conciperet, fortemque athletam coronâ donaret. Οἱ τοῦ κοιμηθέντος οἰκεῖοι, λαβόντες αὐτόν, ἐπὶ τὸν ἱεράρχην ἄγουσιν, ὡς ἐπὶ στεφάνων ἱερῶν δόσιν.

b. Propinqui decantabant DEO hymnos, quibus & DEO gratias agerent. & sibi similem requiem optarent. Μακαρίζουσι, πρὸς τὸ νικηφόρον εὐκταίως ἀφικόμενον τέλος, καὶ τῷ τῆς νίκης αἰτίῳ χαριστηρίους ᾠδὰς ἀναπέμπουσι, προσέτι καὶ αὐτοὺς ἀφικέσθαι πρὸς τὴν ὁμοίαν εὐχόμενοι λῆξιν.

c. Posteà Episcopus etiam concipiebat τὴν πρὸς Θεὸν εὐχαριστήριον εὐχήν, quòd defunctus in cognitione Dei & militia Christiana ad mortem usque perseverâsset.

d. Diaconi recitabant promissiones, quæ in Scripturis de resurrectione exstant, & hymnos eodem pertinen-

tinentes decantabant. Οἱ λειτουργοὶ τὰς ἐν τοῖς θείοις λογίοις ἐμφερομένας ἀψευδεῖς ἐπαγγελίας περὶ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν ἀναστάσεως ἀναγνόντες, ἱερῶς ᾄδουσι τὰς ὁμολόγους καὶ ταυτοδυνάμους τῶν ψαλμικῶν λογίων ᾠδάς.

e. Hactenus recitata præsentibus fiebant Catechumenis: iisdem verò dimissis Archidiaconus sanctos antè defunctos commemorabat, & quasi victores clara voce pronunciabat, parique laudatione eum prædicabat dignum, qui paulò antè excesserat è vita, hortabaturque omnes, ut ejus imitatione beatum quisque finem sibi in CHRISTO exposcerent. Τῶν λειτουργῶν ὁ πρῶτος ἀπολύσας τοὺς κατηχουμένους, καὶ ἀνακηρύττει τοὺς ἤδη κεκοιμημένους ἁγίους, μεθ' ὧν ἀξιοῖ τὸν ἄρτι τελειωθέντα τῆς ὁμοταγοῦς ἀναῤῥήσεως, καὶ προτρέπεται πάντας αἰτῆσαι τὴν ἐν Χριστῷ μακαρίαν τελείωσιν.

f. Antistes Deum precabatur, ut defuncto peccata omnia remitteret, quæ per humanam infirmitatem contracta sunt, eumque in lucem sanctam ac vivorum regionem transferret, & collocaret in sinu Abrahæ, Isaac, & Jacob, in loco, à quo dolor & tristitia gemitusque aufugiunt. Εἶτα προσελθὼν ὁ θεῖος ἱεράρχης, καὶ τὴν θεαρχικὴν ἀγαθότητα δεῖται, πάντα μὲν ἀφεῖναι τὰ δι' ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν ἡμαρτημένα τῷ κεκοιμημένῳ, κατατάξαι δὲ αὐτὸν ἐν φωτὶ καὶ χώρᾳ ζώντων, εἰς κόλπους Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, ἐν τόπῳ οὗ ἀπέδρα ὀδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμός.

g. Finitis precibus Antistes osculo pacis salutabat defunctum, & post eum alii idem agebant, qui adessent. Καὶ μετὰ τὴν εὐχήν, αὐτός τε ὁ ἱεράρχης ἀσπάζεται τὸν κεκοιμημένον, καὶ μετ' αὐτὸν οἱ παρόντες ἅπαντες.

h. Eo peracto Antistes defunctum oleo perfundebat, & pro omnibus prece facta, honorato loco corpus collocabat unà cum æqualibus aliis corporibus sanctis. Ἀσπασαμένων δὲ πάντων, ἐπιχεῖ τῷ κεκοιμημένῳ τὸ ἔλαιον ὁ ἱεράρχης, καὶ τὴν ὑπὲρ πάντων εὐχὴν ἱερὰν ποιησάμενος, ἀποτίθησιν ἐν οἴκῳ τιμίῳ τὸ σῶμα, μεθ' ἑτέρων ὁμοταγῶν ἱερῶν σωμάτων. De ritu, quo defuncti oleo ungebantur, jam actum in voce Ἔλαιον, num. II. 1. & in verbo Ἐνταφιάζω.

Quibus ritibus Græci recentiores mortuos suos, tum Clericos, tum Laicos, sepelire soleant, pluribus docet Euchologium sub sequentibus titulis, Περὶ τοῦ πῶς δεῖ θάπτειν τοὺς νεκρούς· Ἀκολουθία νεκρώσιμος εἰς κοσμικούς· Ἀκολουθία τῆς ἐξοδιαστικῆς τῶν μοναχῶν· Ἀκολουθία νεκρώσιμος εἰς ἱερέα τελευτήσαντα. Quæ omnia huc transferre, nimis longum, & vix operæ esset precium. Ut interim harum quoque rerum curiosi, aliquem saltem horum rituum gustum habeant, ἐν ἐπιτομῇ eos Lectori proponimus, quemadmodum ab Allatio describuntur. *Cùm diem quis obierit, curatum pro more funus, preces Sacerdote cum stola fundente, & incenso thure honorem DEO tribuente, domo effertur; & iisdem sacerdotibus cum cereis, & Diacono cum thuribulo præeuntibus, non sine canticis ad templum procedunt, deponuntque in Narthece, si Narthex in Ecclesia est; sin minùs, in ipsa Ecclesia: & recitatis Psalmis, aliisque Tropariis & orationibus, quæ pro more illius Ecclesiæ recitari solent, ad sepulchrum deferunt, & reponunt. Tum Sacerdos, semper orans, palà terram assumens, in modum Crucis super funus projicit; postmodum lampadem, ex iis quæ ante imagines ardent, plenam aqua & oleo super idem funus evacuat, aut cinerem, qui in thuribulo est. Tum demum, uti moris est, tegunt terrâ eâdem, quæ effossa fuerat, si pauperes sunt. Quodsi sepulchrorum jus habent, aliter fit; cùm & sepulchra diversa sint. Illa siquidem in eadem Ecclesia, sub terra excavata, muris quaquaversum sepiuntur, quorum in medio ligneæ crates, vel cancelli ferrei appenduntur, super quibus funus reponitur; veteris funeris, si est, reliquiis in inferiora per rimas detrusis; tum demum lapide cooperiunt. Nec fas est alii, quàm cui jus competit, sepeliri. Et hæc quidem, si in Ecclesia sepulturæ locus sit; sin minùs, circa eandem Ecclesiam campus est, in quo sepulchra suis familiæ exstruunt; & pauperes habent terram; quâ tegant cadavera. Constantinopoli, in qua nulli sepulturæ locus est, extra urbis mœnia campi omnibus patent; quos religio ipsa dividit; ne, quos cultus viventes divisit, eorum demortuorum cadavera terra conjungat. Multi etiam ad insulas, quæ circa Byzantium sunt, funera asportant. Si Sacerdos fuerit qui excessit, tres alii Sacerdotes è lectulo in stoream deponunt, & oleo puro corpus detergunt, vestiuntque suis indumentis; tum ornatu reliquo Sacerdotum amicti faciem sudario, quo calix in Missa operitur, velant, & Evangeliorum librum superponunt, & post preces recitatas, iidem Sacerdotes funus efferunt, deportantque ad Ecclesiam, post officia & amplexus, sepulturæ commendant. Patriarcharum & Præsulum cadavera non decumbunt in feretro, sed vestibus suis sacris induti, dum officia recitantur, in Throno sedent, & sedentes etiam in sepulchro, cùm fieri potest, collocantur. Monachi corpus defuncti non abluunt; quod & nudum videre nefas ducunt. Quare, qui id muneris exsequitur, Monachus, spongiis aquâ tepidâ tumentibus tergit corpus, cùm priùs cruce cum spongia demortui frontem, pectus, manus, pedes, & genua signaverit; tum nova veste à visione nudi corporis abstinens, induit, amicto cucullam apponit, & ad mentum detrahit, ne facie videatur. Deinde resticula, pallio, & succinctori circumvestit, & novis calceis ornat: tum demu mantellum ipsius obliquè extenditur, storeaque, qu totum corpus excipiat, superimponitur. Sic ad exequi præparato corpore, mantelli extrema obliqua cultr abscindit, & totum in duas partes dividit, & ill perforatis extremas partes loro componit, & unâ coll gans, tres cruces efficit, unam ad caput, alteram a pectus, & tertiam ad genua; reliquo loro pedes d vincit. His peractis advocatur sacerdos, qui cum sto post incensum bona precatur; & Fratres eum sublatu in Ecclesiam devehunt; &, si defunctus Sacerdos es in medio Templi, si idiota, in Narthece deponitu Cùm tempus exequiarum advenerit, signo dato, re qui omnes accurrunt; quibus cereos distribuit sceuoph lax, & illis accensis officium incipit. Recitato Eva gelio, aliis canentibus, alii ordine suo funus amplectu tur & deosculantur; post oscula, ad cœmeterium del tum sepulturæ tradunt.*

2. *In specie.*

a. *In funeribus hymni & psalmi decantaba tur.* Chrysostomus Homil. CXVI. t. VI. Ψαλμοῖς ὕμνοις αὐτοὺς προπέμπομεν. *Psalmis & hymnis eos* (mo tuos) *comitamur.* Idem, Homil. XIV. in I. ad Tin pag. 309. dicit, Μετὰ ὕμνων προέπεμπον τοὺς ἀπελθόντα *Cum hymnis ex hac vita discedentes deducebant,* vel c mitabantur. Atque hoc, ut est ibidem, προπομπ *profectum,* juxta veteres Glossas, vel *comitatum præ dentem,* non ἐκφορὰν, *funeris elationem,* vocabant. H Greg. Nazianzeno, Orat. in Sororem, est προπεμπτήρ χαρίζεσθαι. Iterum Chrysostomus Homil. LXI. t. V. funeribus dicit esse ψαλμῳδίας καὶ εὐχάς, καὶ πατέρων συλλόγους, *psalmorum cantus, & preces, atque Patrum concursu* Id observatum in funere Constantii, Constantini

patr

atris, ut in vita Constantini refert Eusebius, lib. I. p. 21. b. Τῆς προκομιδῆς ἡγεμὼν σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν πατρικοῖς φίλοις, τῶν μὲν ἡγουμένων, τῶν δὲ κατόπιν ἑπομένων, σὺν παντὶ κόσμῳ τὸ θεοφιλῆ συνέπεμπεν. εὐφημίαις τε ὕμνοις οἱ πάντες τὸν τρισμακάριον ἐτίμων, ὁμογνώμονί ε συμφωνίᾳ τοῦ τεθνεῶτος ἀναβίωσιν ἐδόξαζον. *Exequias ræcedens* (Constantinus) *cum amicis paternis, aliis uidem præeuntibus, aliis verò à tergo sequentibus, cum oto magistratu Dei amantem comitabatur: laudibus iam & hymnis universi beatissimum illum honorabant, conspirante concentu mortui vitam laudabant.* Gregor. yssenus de vita S. Macrinæ, t. II. pag. 201. de funere lacrinæ: Καὶ ἦν τις μυστικὴ πομπὴ τὸ γινόμενον, ὁμοφώνως τῆς ψαλμῳδίας ἀπ' ἄκρων ἐπὶ ἐσχάτους, καθάπερ ἐν ἡ τῶν τριῶν παίδων ὑμνῳδίᾳ μελῳδουμένης. *Quæ quidem mpa non carebat mysterio, cùm à principio ad finem q; decantatio psalmorum eadem voce, triplicique caentium ordine, sicut ille trium puerorum cantus, ablveretur.* Macarius Homil. XV. pag. 184. πλούσιος ἀνήρ, ἐὰν ἀποθάνῃ, μετὰ μελῳδιῶν καὶ θρήνων καὶ πεῖς ἐκκομίζεται τοῦ βίου ὑπὸ τῶν ἰδίων ἀδελφῶν, ἢ προσγγενῶν, καὶ φίλων, καὶ γνωρίμων. Interpretationem m habes in Ἐκκομίζω. Quid verò sibi vult, quòd Christianorum funerum deductione hymni acciuntur? Hymni sunt congratulantium, ac Deum lorificantium, quòd eum, qui excessit è vita, jam laboribus liberaverit, quòd metu mortis exemtum pud se habeat, immarcescibili ornaturus coronâ. ymni enim & psalmodiæ sunt lætantium. Ac ne uis putet, hæc à nobis ficta & excogitata esse, Chrysoomum laudo autorem & magistrum, cujus hæc sunt rba Homil. IV. in epist. ad Hebræos: Τί βούλονται οἱ μνοι; οὐχὶ τὸν θεὸν δοξάζομεν, καὶ εὐχαριστοῦμεν, ὅτι λοιπὸν ἐστεφάνωσε τὸν ἀπελθόντα; ὅτι τῶν πόνων ἀπήλλαξεν; τῆς δειλίας ἐκβαλὼν ἔχει παρ' ἑαυτῷ; οὐ διὰ τοῦτο μνοι; οὐ διὰ τοῦτο ψαλμῳδίαι; ταῦτα πάντα χαιρόντων ι. *Quid sibi volunt hymni? Annon Deum glorificaus, eique gratias agimus, quòd eum, qui excessit, jam ronaverit? quòd à laboribus liberaverit? quòd ejecto etu eum apud se habeat? Non ideo sunt hymni? non eo psalmodiæ? Hæc omnia sunt lætantium.* Idem, omil. CXVI. tom. VI. propterea dicit nos in funere salmos canere, ἵνα τὴν πρὸς τὸν δεσπότην εὐχαριστίαν σημαίνωμεν, *ut hac ratione nostram erga Deum gratiaum actionem testemur.* Qui verò maximè fuerint illi salmi, quos canere solebant, docet Chrysostomus omil. IV. in epist. ad Hebræos, pag. 454. Ἐννόησον ψάλλεις κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον. Ἐπίστρεψον ψυχή μου τὴν ἀνάπαυσίν σου, ὅτι Κύριος εὐηργέτησέ σε. *Cogi quid psallas illo tempore,* nempe cùm funus efferr. *Convertere anima mea in requiem tuam, quia Doinus benefecit tibi.* Hæc leguntur Psal. CXVI. 7. αὶ πάλιν· Οὐ φοβηθήσομαι κακά, ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ. Et rsus: *Non timebo mala, quoniam tu mecum es:* ex Psal. XIII. 4. Καὶ πάλιν· Σύ μου εἶ καταφυγὴ ἀπὸ θλίψεως ς περιεχούσης με. Et rursus: *Tu es mihi refugium à ibulatione quæ me circumdat:* ex Psal. XXXII. 7. Apud entes etiam id ipsum observatum testatur Macroius lib. II. cap. III. pag. 90. *Mortuos quoque ad sepulram prosequi oportere cum cantu, plurimarum genum vel regionum instituta sanxerunt: persuasione hac, uâ post corpus animæ ad originem dulcedinis musicæ, id t, ad cœlum redire credantur.* Tibicines fuisse dhibitos apud Hebræos, ex historia Evangelistaum satis clarum. Vide Matth. X. 23. Idem apud Græos Romanosque frequentatum. Isidorus Originum b. II. cap. XX. de tibiis, *Has diu funeribus tantùm adhiitas* (ferunt,) *mox & sacris Gentium.* Lucianus in mortui prosopopœia: Τί με ὁ κωκυτὸς ὑμῶν ὀνίνησι, καὶ ἡ πρὸς τὸν αὐλὸν αὕτη στερνοτυπία; *Quid me luctus ille vester, & ad tibiam pectoris percussio juvat?*

b. *Corpora defunctorum honestè sepulta.* Id docet Origenes Lib. VIII. contra Celsum, pag. 397. ψυχὴν λογικὴν τιμᾶν μόνην ἡμεῖς ἴσμεν, καὶ τὰ ταύτης ὄργανα μετὰ τιμῆς παραδιδόναι κατὰ τὰ νενομισμένα ταφῇ· ἄξιον γὰρ τὸ τῆς λογικῆς ψυχῆς οἰκητήριον μὴ παραρρίπτειν ἀτίμως, καὶ ὡς ἔτυχεν, ὁμοίως τῷ τῶν ἀλόγων· καὶ μάλιστα, ὅτε οἱ τὴν τιμὴν τοῦ σώματος, ἔνθα λογικὴ ψυχὴ ᾤκησε, πεπιστεύκασι, καὶ ἐπ' αὐτὸν φασι δεξάμενον καλῶς ἀγωνισαμένην διὰ τοιούτου ὀργάνου ψυχήν. *Solam rationalem animam honorare novimus, & ejus organa solenni sepulturæ honore dignamur: meretur enim rationalis animæ domicilium non projici temerè, sicut brutorum cadavera; & præcipuè, quòd hi confidunt honorandum esse corpus, quod erat animæ rationalis domicilium, & propter eum affirmant, qui animam recepit, pulchrè tali instrumento in suo certamine utentem.* Sunt tamen, qui omnem circa sepulturam splendorem & sumtuositatem repudiârunt. Id fecit Ephræm Syrus, qui noluit splendidè sepeliri, sed jussit, τὸ ὁρισθὲν εἰς τὸν ἐκείνου ταφὴν δοθῆναι πτωχοῖς, *ea, quæ ad sepulturam ipsius decreta essent, pauperibus dari:* ut in vita ejus refert Greg. Nyssenus, t. III. pag. 613.

c. *Corpora defunctorum novis induebantur vestimentis.* Chrysostomus Homil. CXVI. t. VI. Καινοῖς ἱματίοις αὐτοὺς ἀμφιέζομεν, τὸ καινὸν ἔνδυμα τῆς ἀφθαρσίας ἡμῶν προμηνύοντες. *Novis vestamentis eos* (mortuos) *amicimus, novum indumentum incorruptæ naturæ nostræ præsignificantes.*

d. *Veteres solebant* ὀφθαλμοὺς καθελεῖν, *oculos comprimere.* Vide in Καθαιρέω, num. II. Περιστεῖλαι σῶμα, vel νεκρόν. Vide in περιστέλλω, num. II.

e. *Loculus ad Orientem ponebatur.* Chrysostomus Homil. CXVI. t. VI. Πρὸς ἀνατολὰς τὴν σορὸν κειμένην σχηματίζομεν, τὴν ἀνάστασιν αὐτῷ διὰ τοῦ σχήματος προσημαίνοντες. *Versus Orientem positum loculum componimus, resurrectionem ei* (mortuo) *hâc figurâ præsignificantes.*

f. *Funalia sive cerei accendebantur.* Hoc autem ritu significabant veteres, defunctos deduci tanquam athletas quosdam, qui devicto seculo ad supremum illum βραβευτὴν ac designatorem pergant, coronas ac præmia accepturi strenuè pugnatarum pugnarum. De hoc nos non sinit ambigere Chrysostomus Homil. IV. in epist. ad Hebræos: Εἰπέ μοι, τί βούλονται αἱ λαμπάδες αἱ φαιδραί; οὐχ' ὡς ἀθλητὰς αὐτοὺς προπέμπομεν; *Dic mihi, quid sibi volunt claræ lampades? annon eos tanquam athletas deducimus?* Et Homil. CXVI. t. VI. θυμιάμασι καὶ κηρίοις αὐτοὺς συνοδεύομεν, δεικνύντες ὅτι τοῦ σκοτεινοῦ βίου λυθέντες, πρὸς τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ἐπορεύθησαν. *Suffimentis atque cereis eos comitamur, ostendentes, quòd, ex tenebricosa vita liberati, ad veram lucem sint profecti.* Sic adhibita funalia in funere Macrinæ, ut refert Nyssenus in illius vita, t. II. pag. 201. Τοῦ γὰρ λαοῦ περὶ τὴν κλίνην πεπυκνωμένου, καὶ πάντων ἀπλήστως ἐχόντων τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου θεάματος, οὐκ ἦν ἐν εὐκολίᾳ τὴν πορείαν ἡμῖν διανύεσθαι. προηγεῖτο δὲ καθ' ἑκάτερον μέρος διακόνων τε καὶ ὑπηρετῶν οὐκ ὀλίγον πλῆθος στοιχηδὸν τοῦ σκηνώματος προπομπεῦον, τὰς ἐκ κηροῦ λαμπάδας ἔχοντες πάντες. *Cùm enim frequens populus feretrum circumstaret, nec tam mirabili & sacro spectaculo posset expleri, non erat facile nobis iter facere, ex utraque autem parte præcedebat non exiguus diaconorum ministrorùmque numerus, qui omnes ordine progredientes, accensos cereos manibus gestabant.* Ita in funere Constantii, patris Constantini M.

φῶτα ἐπὶ σκευῶν χρυσῶν, *lumina candelabris aureis impoſita*, accendebantur.

g. *Sepulchra ſanctorum floribus ſpargebantur.* Severus: *Inani munere ſolum ipſum flore purpureo, & ſuave redolentibus ſparge graminibus.* Eundem morem laudat in Chriſtianis Prudentius:

Nos tecta fovebimus oſſa
Violis, & fronde frequenti, &c.

Addebantur floribus etiam aromata, & quidquid odore precioſo eſt. Prudentius:

Candore nitentia claro, Aſperſaq; myrrhâ Sabæo Prætendere lintea mos eſt, Corpus medicamine ſervat. Ethnici etiam coronabant mortuos, ut ſignificarent ipſorum ex victoria ſeculi ἀόχλητον ἀμεριμνίαν. Sic enim interpretatur Clemens Alexand. lib. II. Pædagog. cap. VIII. pag. 181. Ἀοχλήτου ἀμεριμνίας ὁ στέφανος σύμβολον. ταύτῃ καὶ τοὺς νεκροὺς καταστέφουσιν· ᾧ λόγῳ καὶ τὰ εἴδωλα, ἔργῳ προσμαρτυροῦντες αὐτοῖς τὸ εἶναι νεκροῖς. A *turba & negotio remotæ ſegnitiæ corona ſignum eſt. Qua de cauſſa mortuos quoq; coronant, quo nomine re ipſa ſuo teſtimonio idola mortua eſſe aſſerunt.* Unde & *funebres* quasdam *coronas* nominat Tertullianus, de Corona militis cap. XIII. Id verò priſci Chriſtiani, qui nihil prorſus commune cum paganis ſibi eſſe volebant, à ſuis moribus repudiârunt. Unde Minutius Felix in Octavio: *Nec mortuos coronamus. Ego vos in hoc magis miror, quemadmodum tribuatis exanimi aut non ſentienti coronam, cùm & beatus non egeat, & miſer non gaudeat floribus. At enim nos exequias adornamus eadem tranquillitate quâ vivimus, nec adnectimus areſcentem coronam, ſed à Deo æternis floribus vividam ſuſtinemus.*

h. *Cibus* ἐντάφιος Hoſeæ IX. 4. Αἱ θυσίαι αὐτῶν, ὡς ἄρτος πένθους αὐτῶν, πάντες οἱ ἐσθίοντες αὐτὰ, μιανθήσονται. *Sacrificia eorum quaſi panis luctus eorum, omnes qui manducaverint ea, contaminabuntur.* Ad quæ Theodoretus, pag. 729. Καθάπερ γὰρ ὁ τοῖς πενθοῦσι προσφερόμενος ἄρτος, αὐτούς τε τοὺς πενθοῦντας ἀποκναίει διὰ τὸ πένθος, καὶ τοῖς συνδειπνοῦσιν οὐ θυμήρης ἐστὶ, διὰ τὴν κοινωνίαν τοῦ πένθους ἀναγκαζόμενοι δὲ μεταλαμβάνειν, μιασμόν τινα λαμβάνειν ἐκεῖθεν ὑπολαμβάνουσιν· οὕτως αἱ θυσίαι αὐτῶν βδελυγμίας εἰσὶν ἁπάσης μεσταί. *Quemadmodum enim qui lugentibus panis apponitur, & ipſos lugentes propter luctum ad dolorem concitat, & ſimul epulantibus non eſt gratus, ob luctus communionem, & coacti comedere piaculum quoddam illinc contrahere ſe arbitrantur: ita ſacrificia eorum abominatione omni referta ſunt.* Cyrillus Alex. ad eundem locum: Panis luctus *eſt, qui lugentibus mortuum appoſitus in cibum, quem vel guſtare durum erat; pollutionem ſuper mortuo ſtudioſè caventibus.* Hieronymus ibid. *Lugentium cœnas Græci* νεκρόδειπνα *vocant, nos* parentalia *poſſumus dicere, ab eo quòd parentibus mortuis immolentur.* Haymo ibid. *Mos apud Judæos fuit mortuum per ſeptem dies deflere: quamdiu hoc agebatur lamentum, immundum erat quicquid in domo mortui fiebat, & quicquid vel comederetur ex eadem domo, vel tangeretur, polluebat.* Sic hodieque proximi defunctorum apud Judæos agnati ſeptendio lugent, nudis pedibus humi ſedentes, &c. primâ veſperâ ſuo cibo non veſcuntur, ſed amicorum, qui inviſunt & epulas ſecum afferunt. Ova præcipuè illis mittuntur conſolationis ergò, quòd mors, ut ovum rotundum, volubilis ſit, hodie hunc petat, cras alium. Aquam omnem è domo funeſta profundunt in plateam, quòd Angelus mortis gladium eâ abluere, & eam ita inficere ſoleat. Vide Cl. Buxtorfium Synagogæ Judaicæ cap. XLIX. *Flentes hodieq; Judæi* inquit Hieronymus, *& nudatis pedibus in cinere volutati, ſacco incubant. Ac ne quid deſit ſuperſtitioni ex ritu vaniſſimo Phariſæorum, primum cibum lentis accipiunt; videlicet oſtendentes quaſi quo edulio primogenita perdiderint*: ad Paulam de Dormit. Blæſillæ. Hujusmodi *epulæ funebres* apud Græcos quoque fuere in uſu, quas celebrârunt, referente Euſtathio in Homeri Iliad. ψ. partim in ipſa ſepultura, & quidem ad ſepulchrum, mortuo nondum humato, circa veſperam, & τάφους item τάφους ἐπιδορπίους indigitârunt. Heſychius: Τάφος, τὸ γινόμενον περίδειπνον ἐπὶ τῇ τῶν κατοιχομένων τιμῇ. Τάφος, eſt *exequialis cœna in honorem mortuorum celebrari ſolita.* Ejusmodi τάφος, id eſt, *epulum ſepulchrale* agitatum fuit Patroclo nondum ſepulto, ut Homerus teſtatur Iliad φ & ψ. Epiphanius in Ancorato, pag. 506. ſcribit, Græcos ſolitos fuiſſe cibum potumque ad monumenta ferre, additis inſolentibus clamoribus, quibus defunctum alloquebantur, Ἀνάστα ὁ δεῖνα, φάγε, καὶ πίθι, καὶ εὐφράνθητι. *Reſurge tu, ede & bibe, ac lætare.* Partim hujusmodi convivia poſt ſepulturam peregere, quæ περίδειπνα vocârunt. Vide Euſtathium in Iliad. ψ. & Athenæum lib. VII. & VIII. Alexandrum ab Alex. gen. dier. lib. III. cap. VII. Tale epulum ſepulchrale celebrârunt Græci poſt Hectoris obitum teſte Homero, Iliad. ω. & Argonautæ in memoriam Idmonis defuncti, memorante Apollonio Argonaut. lib. II. Apud Romanos quoque funebrium hujusmodi epularum frequentem uſum fuiſſe legimus, de quibus fuſ differentem vide Kirchmannum de funeribus Romar lib. IV. cap. IV. & V. & Guiliel. Stuckium Antiq. Con viv. lib. I. cap. XXVI. qui etiam de epulis barbararum gentium funebribus ac monſtroſis varia ex variis au toribus notatu haud indigna depromſit. Hunc ritum in funeribus, poſtque funera epulandi ad Chriſtiano etiam in primitiva Eccleſia manâſſe, & non pauc abuſibus ſucceſſu temporis pollutum fuiſſe, ex Augu ſtino, Ambroſio & Cypriano idem Stuckius docet.

i. *Orationes non ſolùm in funeratione, ſed ann verſaria etiam die jam à nato Chriſto, tertio quarto minimùm ſeculo fuerunt uſitatæ.* Dionyſium Areopag tam, num. II. 1. ubi de ritibus ſepulchralibus in gener jam audivimus. Porrò in quaq; Eccleſia quotannis ſt ta die ſolitos in myſteriis commemorari, qui in Chriſ obdormiviſſent, autores ſunt nobis aliquot, qui tert ſeculo vixerunt. Tertullianus de Monogamia, cap. pag. 955. de fœmina, cujus maritus obiit: *Enimverò pro anima ejus orat, & refrigerium interim adpoſtulat & in prima reſurrectione conſortium, & offert ann diebus dormitationis ejus.* Idem exhortatione ad caſtit tem, cap. XI. pag. 942. *Et jam repete apud Deum p cujus ſpiritu poſtules, pro qua oblationes annuas redd* Cyprianus epiſt. LXVI. ad Clerum & plebem Furni norum, pag. 158. *Quod Epiſcopi anteceſſores noſtri re gioſè conſiderantes, & ſalubriter providentes, cenſuerun ne quis frater excedens, ad tutelam vel curam Cleric nominaret; ac ſi quis hoc feciſſet, non offerretur pro e nec ſacrificium pro dormitione ejus celebraretur.* Qua quam autem pleræque oblationes tam ad ſacras ſyn xes, quàm ad eleemoſynas pauperibus erogandas, legatione defunctorum aut amicorum liberalitate fi bant; unde etiam ſacra ſynaxis δῶρον appellabatur, videre eſt in voce Δῶρον, num. II. non idcirco tam orationibus & oblationibus caruiſſe, qui opibus & am cis deſtituti naturæ conceſſiſſent, clarè indicant hæ verba Auguſtini, t. IV. de cura pro mortuis, cap. I *ſupplicationes faciendas pro omnibus in Chriſtiana & C tholica ſocietate defunctis, etiam tacitis nominibus qu rumq; ſub generali commemoratione ſuſcepit Eccleſia,*

quib

uibus ad ista desunt parentes, aut filii, aut quicunq; ognati vel amici, ab una eis exhibeantur pia matre ommuni. Imò, si eos audimus, qui circa annum uadringentesimum vixere, jam tum per universam ic mos obtinebat Ecclesiam. Liquet hoc ex August. IV. de cura pro mortuis gerendis, cap. I. Nam cùm aullinus scripsisset, *vacare non posse, quòd universa ro defunctis Ecclesia supplicare consuevit:* Confirmat lud Augustinus his verbis: *In Machabæorum libris leimus, oblatum pro mortuis sacrificium. Sed etsi nusuam in scripturis veteribus omnino legeretur, non parva amen est universæ Ecclesiæ, quæ in hac consuetudine claet, auctoritas: ubi in precibus sacerdotis, quæ Domino Deo ad ejus altare funduntur, locum suum habet etiam ommendatio mortuorum.* Et t. X. de verbis Apostoli ermone XXXII. *Hoc à patribus traditum, universa bservat Ecclesia, ut pro iis, qui in corporis & sanguinis Christi communione defuncti sunt, cùm ad ipsum sacrifiium loco suo commemorantur, oretur, ac pro illis quoq; l offerri commemoretur.* Fuere autem orationes & blationes primitus institutæ partim ad agendas Deo ratias, eumque glorificandum in servis suis: partim d promeritam laudem eorum, qui in Domino obdorniviffent, partim quò excitarentur alii hoc pacto ad imiationem defunctorum: partim ad fidem, spem, chaitatem, ordinemque publicè testandum. *Fidem* quiem, quia, vitâ licèt functos, vivere vitam beatam rederent: *spem*, quia eodem adspirarent: *charitatem*, uia dulcem eorum memoriam retinerent: *ordinem*, uia judicarent in Domino mortuos, eminentiori sorte, nfra Christum tamen, esse constitutos. Orationes pro nortuis antiquitus erant εὐχαριστικαὶ καὶ ἐγκωμιαστικαί: t eædem in his caussæ habeant locum, ob quas acta martyrum describi, & referri solere autor est Basilius I. orat. pro Gordio martyre, ubi sic ait, pag. 516. Ὅταν διηγώμεθα τοὺς βίους τῶν διαπρεψάντων ἐν εὐσεβείᾳ, δοξάζομεν πρῶτον τὸν δεσπότην διὰ τῶν δούλων· ἐγκωμιάζομεν δὲ τοὺς δικαίους διὰ τῆς μαρτυρίας ὧν ἴσμεν· εὐφραίνομεν δὲ τοὺς λαοὺς διὰ τῆς ἀκοῆς τῶν καλῶν. προτροπὴ γὰρ πρὸς σωφροσύνην ὁ βίος τοῦ Ἰωσήφ· καὶ πρὸς ἀνδρίαν παράκλησις τὰ τοῦ Σαμψὼν διηγήματα. *Dum vitam eorum, ui pietate claruerunt, narramus, Dominum cumprimis er servos glorificamus: justos verò per testimonium eoum, quæ scimus, laudamus: & populum per honestè ictorum auditionem exhilaramus. Nam exhortatio ad emperantiam est vita Josephi: & ad fortitudinem ea, uæ de Samsone narrantur, accendunt.* Et pag. sequenti: Ἀρκεῖ ἡ μνήμη πρὸς ὠφέλειαν διηνεκῆ. οὐ γὰρ δὴ ἐκείνοις χρεία προσθήκης εἰς εὐδοκίμησιν, ἀλλ' ἡμῖν τοῖς ἐν τῷ βίῳ ἀναγκαία ἡ μνήμη διὰ τὴν μίμησιν. *Sufficit illoum (sanctorum) celebrare memoriam ad perpetuam tilitatem. Non enim nostris indigent laudibus ornari, ed nos, qui hìc vivimus, indigemus eorum memoria ropter imitationem.* Vide ibidem plura. Sed imrimis clarè, cur nomina defunctorum ad mensam Domini recitarentur, aperit Epiphanius Hæresi LXXV. ag. 387. Ἔπειτα δὲ περὶ τοῦ ὀνόματα λέγειν τῶν τελευτησάντων, τί ἂν εἴη τούτου προυργιαίτερον; τί τούτου καιριώτερον καὶ θαυμασιώτερον, πιστεύειν μὲν τοὺς παρόντας, ὅτι οἱ ἀπελθόντες ζῶσι, καὶ ἐν ἀνυπαρξίᾳ οὐκ εἰσὶν, ἀλλὰ εἰσὶ καὶ ζῶσι παρὰ τῷ δεσπότῃ, καὶ ὅπως ἂν τὸ σεμνότατον κήρυγμα διηγήσαιτο, ὡς ἐλπίς ἐστιν ὑπὲρ ἀδελφῶν εὐχομένοις ὡς ἐν ἀποδημίᾳ τυγχανόντων. *Deinde verò de eo uòd nomina recitantur defunctorum, quid hoc instituto uerit præstabilius? quid hoc opportunius & admirabiilius? tum quòd qui adsunt credunt defunctos vivere, eq; esse in conditione eorum, quæ esse desierunt, sed eos sse & vivere apud Dominum, &; ut maximè veneranda prædicatio declaravit; spem esse iis, qui orant pro fratribus, ac si in peregrinatione essent.* Et post pauca: Καὶ γὰρ δικαίων ποιούμεθα τὴν μνήμην, καὶ ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν. ὑπὲρ μὲν ἁμαρτωλῶν, ὑπὲρ ἐλέους θεοῦ δεόμενοι. ὑπὲρ δὲ δικαίων καὶ πατέρων καὶ πατριαρχῶν, προφητῶν καὶ ἀποστόλων, καὶ εὐαγγελιστῶν καὶ μαρτύρων καὶ ὁμολογητῶν, ἐπισκόπων τε καὶ ἀναχωρητῶν, καὶ παντὸς τοῦ τάγματος, ἵνα τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἀφορίσωμεν ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων τάξεως διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν τιμῆς, καὶ σέβας αὐτῷ ἀποδῶμεν, &c. *Etenim justorum mentionem facimus, & pro peccatoribus. Pro peccatoribus quidem, misericordiam Dei implorantes: pro justis verò, & Patribus, & Patriarchis, Prophetis & Apostolis, & Evangelistis, & martyribus, & confessoribus, Episcopis etiam & Anachoretis, & ordine universo, ut Dominum Jesum Christum separemus ab aliorum hominum ordine, propter honorem qui ipsi debetur, & ut gloriam ipsi reddamus,* &c. Sed de hac materia qui plura desiderat, legat Cl. Vossii Disputat. XXV. quæ est de orationibus & oblationibus pro defunctis. Aliquid etiam monuimus in voce Σύναξις, num. VII. 2. Quæ hìc etiamnum hodierno die apud Græcos observetur consuetudo, distinctè docet Metrophanes Critopulus in Confessione Ecclesiæ Orientalis, cap. XX. ubi inter alia, quoties & quando pro defunctis orent hodierni Græci, ita proponit: Εὐχόμεθα ὑπὲρ τῶν ἀποιχομένων, ὀνομαστὶ μὲν ὑπὲρ ἑνὸς ἑκάστου τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἐκείνου κοιμήσεως, τῇ τρίτῃ, τῇ ἐννάτῃ, τῇ εἰκοστῇ, τῇ τεσσαρακοστῇ· εἶτα μετὰ τρεῖς μῆνας, καὶ αὖθις μετὰ ἕξ, καὶ τελευταῖον μετ' ἐνιαυτόν. Μετέπειτα παρὰ ταῦτα καὶ ὁσάκις οἱ συγγενεῖς καὶ προσήκοντες τῷ ἀποιχομένῳ ἐθέλουσι τοῦτο ποιεῖν, οὐ κωλύομεν. *Pro mortuis, & nominatim quidem pro unoquoq;, primo post obitum ejus die, tertio item, nono, vicesimo, quadragesimo, deinde post menses tres, & rursus post sex, & deniq; post annum oramus. Præterea quoties cognati deinde ac necessarii id ipsum defuncto præstare voluerint, non prohibemus.* Communiter idem fit quovis sabbato totius anni ab universa Ecclesia in omnibus Templis. Κοινῇ δὲ καθ' ἕκαστον σάββατον τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ μνήμη γίνεται παρὰ πάσης τῆς ἐκκλησίας, ἐν πᾶσι τοῖς ναοῖς, πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ἐν πίστει καὶ εὐσεβείᾳ κοιμηθέντων. Quoties etiam sacra Domini Cœna celebratur. Ἔτι ὁσάκις καὶ ἐν οἵᾳ δήποθ' ἡμέρᾳ τὸ κυριακὸν δεῖπνον ἱερουργεῖται, μνημονεύονται κοινῶς οὗτοι.

k. *Preces ad mortuorum sepulchra fiebant.* De hoc ritu sic Chrysostomus Homil. XXVI. in II. ad Corinthios, pag. 687. Οἱ τάφοι τῶν δούλων τοῦ σταυρωθέντος λαμπρότεροι τῶν βασιλικῶν εἰσιν αὐλῶν, οὐ τῷ μεγέθει καὶ τῷ κάλλει τῶν οἰκοδομημάτων μόνον, (καὶ τούτῳ μὲν γὰρ κρατοῦσιν) ἀλλ' ὃ πολλῷ πλέον ἐστὶ, τῇ σπουδῇ τῶν συνιόντων· καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ τὴν ἁλουργίδα περικείμενος ἀπέρχεται τὰ σήματα ἐκεῖνα περιπτυξόμενος, καὶ τὸν τῦφον ἀποθέμενος ἕστηκε δεόμενος τῶν ἁγίων, ὥστε αὐτοῦ προστῆναι παρὰ τῷ θεῷ, καὶ τοῦ σκηνοποιοῦ καὶ τοῦ ἁλιέως προστατῶν καὶ τετελευτηκότων δεῖται ὁ τὸ διάδημα ἔχων. *Sepulchra servorum crucifixi regias aulas splendore vincunt, non tamen magnitudinis aut pulchritudinis ædificiorum ratione, (quamvis etiam hoc respectu superant) quàm, quod multò majus est, coëuntium studio atq; alacritate. Nam & ille qui purpuram gestat, ad sepulchra illa se confert, ut ea amplectatur: abjectoq; fastu supplex stat sanctosq; obsecrat, ut apud Deum sibi præsidio sint: atq; ut tentoriorum opificem, & piscatorem, & quidem fato functos, patronos habeat, precibus is contendit, qui diademate cinctus est.* Et Eusebius præparat. Evangel. lib. XIII. pag. 388. Ταῦτα ἁρμόζει ἐπὶ τῇ τῶν θεοφιλῶν τελευτῇ, οὓς στρατιώτας τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας οὐκ ἂν

ἂν ἁμάρτοις εἰπὼν παραλαμβάνεσθαι. ὅθεν καὶ ἐπὶ τὰς θήκας αὐτῶν ἔθος ἡμῖν παριέναι, καὶ τὰς εὐχὰς παρὰ ταύταις ποιεῖσθαι, τιμᾷν τε τὰς μακαρίας αὐτῶν ψυχάς. *Hæc conveniunt morti piorum, quos si quis dixerit veræ pietatis milites assumi, à vero haud aberraverit: unde etiam ad eorum sepulchra accedere solemus, & ad ea preces fundere, beatasq; illorum animas honorare.*

l. *Ad sepulchra lacrymæ fundebantur.* Patet hoc ex Joh. XI. 31. ubi Judæi de Maria, sorore Lazari, dicunt: Ὑπάγει εἰς τὸ μνημεῖον ἵνα κλαύσῃ ἐκεῖ. *Vadit ad monumentum, ut ploret ibi.* Hoc in libro sapientiæ XIX. 3. est προσοδύρεσθαι τάφοις νεκρῶν, *lamentari ad sepulchra mortuorum.* Nec apud Hebræos tantùm id moris fuit, sed & alias gentes. Apud Quintilianum ille Declamat. XIX. *Eamus ad tumulum, misceamus super busta lacrymas.* Petronius de matrona Ephesina, quæ maritum extulerat, *Positum in hypogæo corpus Græco more custodire, ac flere totis noctibus diebusq; cæpit.* De Priamo Q. Calaber:

Ἀλλ' ὅγε Ἕκτορος ἧστο τάφῳ ἔπι, δάκρυα χεύων.

Sed ille sedebat ad sepulchrum Hectoris, lacrymas fundens.

Apud Euripidem Hercules:

Κείρασθε, συμπενθήσατ', ἔλθετ' εἰς τάφον
Παίδων, &c.

Tondeamini, simul lugeatis, veniatis ad sepulchrum Puerorum, &c.

Leo Imperator Constitut. LIII. pag. 472. Καίτοιγε καὶ τότε ἐχρῆν πρὸς συμπάθειαν ὁρᾷν φίλων, συγγενῶν, οἰκείων τοῦ τεθνηκότος· οἷς μέγα εἰς παραμύθιον τοῦ ἄλγους καὶ τῆς ἀποστερήσεως, τοῦ ποθουμένου τάφου περιπλύξεις, καὶ ἐπ' αὐτῷ χεόμενα δάκρυα. *Quanquam etiam tunc oportebat respicere ad commiserationem amicorum, consanguineorum, familiarium defuncti: quibus magnum in dolore & privatione solatium sunt desiderati sepulchri circumplexus, & ad illud effusæ lacrymæ.*

m. *Alii insuper ritus observabantur.* Eusebius hist. Eccles. lib. VII. cap. XXII. pag. 77. a. ex epistola Dionysii, in qua pestilentia Alexandrina describitur: Τὰ σώματα τῶν ἁγίων ὑπτίαις χερσὶ καὶ κόλποις ὑπολαμβάνοντες, καθαιροῦντές τε τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ στόματα συγκλείοντες, ὠμοφοροῦντές τε καὶ διατιθέντες, προσκολλώμενοι, συμπλεκόμενοι, λουτροῖς τε καὶ περιστολαῖς κατακοσμοῦντες. *Corpora sanctorum supinis manibus & sinu suscipientes, oculosq; comprimentes, & ora claudentes, humeris gestantes & disponentes, illis conglutinati, ea complectentes, abluentes, & ad sepulturam componentes.* Athanasius in vita Antonii, t. II. pag. 502. de Christianis in Ægypto degentibus: Οἱ Αἰγύπτιοι τὰ τῶν τελευτώντων σπουδαίων σώματα, καὶ μάλιστα τῶν ἁγίων μαρτύρων φιλοῦσι μὲν θάπτειν, καὶ περιελίσσειν ὀθονίοις, μὴ κρύπτειν δὲ ὑπὸ γῆν, ἀλλ' ἐπὶ σκιμποδίων τιθέναι, καὶ φυλάττειν ἔνδον παρ' ἑαυτοῖς· νομίζοντες ἐν τούτῳ τιμᾷν τοὺς ἀπελθόντας. *Ægyptii piè defunctorum corpora, & maximè sanctorum martyrum solent quidem sepelire, & linteis involvere, sed non sub terra occultare, verùm in grabatis posita intus apud se custodire: existimantes se mortuos hac ratione honorare.* Hunc verò morem Antonius repudiavit, nec hoc modo sepeliri voluit. De honore à Juliano exhibito in funere Constantii, ait Philostorgius hist. Eccles. lib. VI. cap. VI. pag. 85. *Julianum, cùm Constantii corpus ad sepulturam deferretur, ante feretrum processisse, diademate de capite sublato, defunctumq;, cui superstiti vitam ereptam volebat moto exercitu, honore prosecutum.* Κομιζομένου πρὸς ταφὴν Κωνσταντίου Ἰουλιανὸς καταλαβὼν, τῆς τε σοροῦ προεπόμπευε, τῆς κεφαλῆς ἀφελόμενος τὸ διάδημα, καὶ τιμῶν τὸν νεκρὸν, οὗ τὴν ζωὴν ἀφελεῖν ἐπεστράτευσεν. Eadem scribit quoque Nicephorus, lib. X. cap. II. habent & acta Artemii 20. Octobris, cap. XI. Et Libanius Orat. funebri pag. 289. ait, Julianum manibus contigisse feretrum, *omnibus regni insignibus, præter chlamydem, depositis*, πάντα βασιλείας σύμβολα πλὴν τῆς χλαμύδος ἀποῤῥίψας. Sed & Mamertinus in grat. act. ad Julianum, *offensarum gratiam faciens, induit fratrem, & cujus armis vitam impugnatam sciebat, mortem ejus ornavit, ac postea ipse justa absolvit.* Imò Gregorius quoque Nazianzenus Orat. II. in Julianum, pag. 119. exertè hunc Juliani in Constantii funere habitum, sive vi, sive sponte adscitum describit: ἀποκοσμήσαντα τὴν κεφαλὴν τοῦ διαδήματος, *detracto à capite diademate:* & addit, καὶ ὑποκύψαντα τῷ βασιλεῖ τὰ εἰκότα, *demisso vultu Imperatori extremum officium præstitisse.* Scilicet, ut cæteri nudatis capitibus aliquando funus præcedebant honoris causâ, cujus exemplum apud Marcell. lib. XXIX. pag. 420. ita Cæsares, vel potiùs Imperatores sublato diademate. Socrates lib. III. cap. I. nil aliud scribit, quàm Julianum corpus Constantii *regie sepeliendum curâsse*, βασιλικῶς τιμήσας ἐκήδευσε. Quod diadematis depositionem attinet, Theodosius Jun. relictis foris armis, depositóque diademate Ecclesiam ingrediebatur, ut de se ipsemet profitetur in Actis Concilii Ephesini, t. V. cap. XXI.

n. *Archontici*, hæretici, ut refert de iis Theodoretus hæret. fab. lib. I. cap. XI. pag. 202. μετὰ τὴν ἀποβίωσιν ἔλαιον καὶ ὕδωρ ταῖς τῶν τελευτώντων ἐμβάλλουσι κεφαλαῖς· οὕτω γάρ φασιν αὐτοὺς καὶ ἀοράτους ἔσεσθαι, καὶ κρείττους τῶν μεταξὺ ἀρχῶν τε καὶ ἐξουσιῶν, *post mortem oleum & aquam mortuorum capitibus affundunt, sic fore dicentes ut ipsi invisibiles sint, superioresq; evadant interjectis dominationibus ac potestatibus.*

Τάφος.

Τάφος αὐτοσχέδιος est *sepultura præsentanea, extemporanea*, cùm quis casu improviso abripitur & sepelitur. Philostorgius hist. Eccles. lib. XI. cap. VII. pag. 153. inter varios casus iræque divinæ signa, sub Arcadio & Theodosio Jun. hæc etiam refert: χάσματα γῆς ἐνιαχόθι τοῖς οἰκήτορσιν ὑποῤῥηγνυμένης, τάφος ἦν αὐτοσχέδιος. *Hiatus terræ alicubi sub habitatoribus ruptæ sepultura erant præsentanea*, vel *extemporanea.* Cæsarius quæst. LIX. pag. 130. de Jobo: Ὁ διάβολος ἐξαιτεῖται μὲν αὐτοῦ τὰ ὑπάρχοντα, ἐκείνων δὲ γυμνώσας αὐτὸν, καὶ ἀστοχήσας τοῦ σκοποῦ, ἐπικατασείει τοῖς φιλτάτοις παισὶ συνεσθιομένοις τὴν οἰκίαν, αὐτοσχέδιον τάφον αὐτοῖς τὴν τράπεζαν ἐργασάμενος. *Diabolus quidem opes ejus petit, postquàm verò illis eum spoliâsset, & à scopo aberrâsset, charissimis liberis simul edentibus domum injicit, sepulturam extemporaneam ipsis faciens mensam.* Chrysostomus vocat τάφον ἐσχεδιασμένον. Sic enim ille epist. IV. ad Olympiadem, de eodem Jobo, quem μέγιστον τῆς ὑπομονῆς ἀθλητὴν vocat: Οὐδὲ γὰρ τοῦτο μικρὸν, ἀλλὰ καὶ τῆς χαλεπωτάτης τοῦ πολεμοῦντος αὐτῷ κακουργίας, τὸ μὴ νεάζοντι, μηδὲ νῦν εἰς τοὺς ἀγῶνας καθιέντι πρῶτον, ἀλλ' ἤδη τῇ πυκνότητι τῶν ἐπαλλήλων βελῶν κατειργασμένῳ, τότε καιρίαν δοῦναι, τὴν ἐπὶ τοῖς παισὶ πληγὴν, καὶ ταύτην οὕτω χαλεπῶς, ὡς καὶ ἐξ ἑκατέρας τῆς φύσεως, καὶ πάντας ἀθρόους καὶ ἐν ἀώρῳ ἡλικίᾳ, καὶ βιαίᾳ τελευτῇ διαφθεῖραι, καὶ τοῦ θανάτου τὸν τρόπον ἐσχεδιασμένον αὐτοῖς ἐργάσασθαι τάφον. *Neq; enim hoc exigui momenti esse putandum est, verùm extremæ quoq; ejus, qui bellum ipsi inferebat, improbitatis & versutiæ, quòd non recenti & vegeto, & tum primùm in certamen descendenti, sed jam continuis*

ru-

um telorum mole confecto, tum denique mortiferum hoc ulnus (de filiorum amissione loquor) inferret, idq; tam aviter & acerbè, ut ex utroque sexu omnes subitò, immatura ætate, & violenta morte opprimeret, ac ortis modum extemporaneum ipsis tumulum effi- ret.

Τάφος ἔμψυχος est *vivum sepulchrum, animatum ulchrum.* De tali sepulchro accipienda illa Antoni lib. IV. num. 21. pag. 27. Θάπτεται ἐν τοῖς τῶν τρεφομένων σώμασι. *In vescentium visceribus quasi sepelitur.* llusisse videtur huc in dogmate Pythagorico explindo Ovidius Metamorph. lib. XV. v. 84.

Heu, quantum scelus est in viscere viscera condi;
Congestoq; avidum pinguescere corpore corpus?

larius de Metio Suffetio Ennius annal. lib. II. apud iscianum lib. VI.

Vulturis in sylvis miserum mandebat hemonem.
Heu, quàm crudeli condebat membra sepulchro?

ucretius lib. V. de homine à feris discerpto ac depasto:

Pabula viva feris præbebat dentibus haustus,
Viva videns vivo sepeliri viscera busto.

tius Atreo, apud Ciceronem offic. lib. I.

Natis sepulchrum est ipse parens.

aso de Tereo Metamorph. lib. VI.

Flet modò, seq; vocat bustum miserabile nati.

ycophron de cadaveribus à feris dilaniatis & devotis:

Πολλῶν γὰρ ἐν σπλάγχνοισι τυμβευθήσεται,
Βρωθεὶς πολυσίχοισι καμπέων γνάθοις
Νήριθμος ἑσμός. ---

Nam plurimarum ventre funerabitur
Serratidentum fauce camparum abditum
Examen ingens. ---

natius Martyr in epist. ad Romanos, pag. 246. Κολακεύσατε τὰ θηρία, ἵνα μοι τάφος γένωνται, καὶ μηδὲν καταλείπωσι τῶν τοῦ σώματός μου, ἵνα μὴ κοιμηθεὶς, βαρύς τινι εὑρεθήσομαι. *Blanditiis demulcete feras, ut mihi ulchrum fiant, ut nihil de corpore meo relinquant, ne m obdormiero, molestus cuiquam reperiar.* Valerius ax. de Artemisia, lib. IV. cap. VI. *Quid de illo inclyto mulo loquare, cùm ipsa Mausoli vivum ac spirans selchrum fieri concupierit, eorum testimonio, qui illam tincti ossa potioni adspersa bibisse tradunt?* Quintinus Declamat. XII. *Æstuant adhuc intra pectus selta ventribus nostris cognata viscera.* Nicol. Clemang. ist. XXXIII. *Patre in scropharum alvis impiissima crulitate sepulto.* Anonymus:

Alit cadaver alites, alit feras:
Vivum sepulcrum mortuo sic obtigit.

out etiam Andreas Cæsariensis in Apocal. XVI. pag. . ad cap. VI. v. 8. scribit, sub Maximiniano ὑπὸ κυνηλῶσθαι τὰ τῶν θανόντων σώματα· ὡς λοιπὸν τοὺς λειμένους εἰς κυνοκτονίαν τραπῆναι, δεδιότας μὴ καὶ αὐτοὶ θανόντες, ζῶντας τούτους τάφους κλήσωνται, *à canibus absumta sse cadavera defunctorum: ita ut ii, qui adhuc erant erstites, in canum cædem sese converterint; veriti, ne, deaquam è vivis excessissent, illorum ventres viva selchra sortirentur.* Quod ὑρκανίαν ταφὴν Diogenes cit, ut est apud Stobæum serm. CXXII. pag. 614. Dionnes dixit, ὅτι ἂν κύνες αὐτὸν σπαράξωσιν, ὑρκανία ἔσαι ταφή. *Si canes cadaver suum lacerarent, Hyrcanam ulturam fore:* eò quòd Hyrcanis id solenne in opinquis suis; qui & eo fine canes alebant, quos κυνταφίους appellabant. Ex Onesicrito Strabo Geograph. lib. XI. Hac ratione γῦπες, ἔμψυχοι τάφοι Gorgiæ dicti: quem eo nomine perstringit Hermogen. de ideis lib. I. cap. V. Venter item τάφος & τάρταρος, non *bustum* aut *sepulchrum* tantùm, ut suprà, sed *Orcus* & *Tartarus.* Plutarchus Conviv. Τῷ γὰρ ὄντι τοῦτό ἐστι τὸ μίασμα τῆς σαρκὸς ἡμῶν, καὶ ὁ τάρταρος, ὡς ἐν ᾅδου, &c. *Revera enim hoc est inquinamentum carnis nostræ, & tartarus, velut in orco,* &c. Porphyrius de abstinent. lib. II. Ἤπου γε ὁ τοῦ πατρὸς ἱερεὺς, αὐτὸς τάφος γίγνεσθαι νεκρῶν σωμάτων ὑπομένει. *Vel etiam patris augur, ipse sepulchrum fieri corporum mortuorum sustinet.* Basilius Seleuciensis Orat. XII. pag. 69. de Jona à balæna absorpto: Ἦν Ἰωνᾶς εὐθὺς ἐν ζῶντι τάφῳ φερόμενος, νηχόμενον οἰκῶν δεσμωτήριον, ἐγκινούμενον φάραγξι, θανάτου χωρίον οἰκῶν, νεκρῶν πανδοχεῖον, οὐ ζώντων, οἰκῶν γαστέρα, θανάτου μητέρα. *Illico Jonas in vivo sepulchro ferebatur, nantem habitans carcerem, impactam lethi gurgitibus sedem habitans, commune mortuorum receptaculum, non vivorum, habitans alvum mortis matrem.* Idem Orat. XIII. pag. 86. de Goliathi minis: Καὶ δὴ τοῖς δαίμοσιν ἐπαιρόμενος λόγοις κατέπληττε, τὰς τῶν κυνῶν γαστέρας τάφον αὐτῷ ποιήσειν ἐπαγγελλόμενος. *Ac certè dæmonum operâ factus elatior superbiloquentiâ perterrefaciebat, canumq; ventres pro sepulchro promittebat.* Apud Diogenem Laertium *in mare projecti* dicuntur *in piscibus sepeliri.* Apud quem etiam hæc leguntur: Μεσσαγέται τοὺς γονέας κατακόψαντες, κατεσθίοντι, καὶ τάφος κάλλιστος δοκεῖ ἡμῖν ἐν τοῖς τελάφθαι. Atque ut è Latinis scriptoribus insuper non neminem addamus, Cicero Tuscul. quæst. lib. I. de Hyrcanis, quod jam suprà monuimus, hæc refert: *In Hyrcania plebs publicos alit canes, optimates domesticos: sed pro sua quisque facultate parat à quibus lanietur, eamq; optimam illi esse censent sepulturam.* Ut *canes* illi *sepulchrales* fuerint appellati, aliaque non injucunda, vide, si lubet, apud Tiraquellum, in cap. II. lib. III. Genialium. Consule etiam adagium Τάφος ἔμψυχος.

Τεκνοκτονέω.

Non habent Lexica. Τεκνοκτόνος, *liberorum interfector*, seu *interfectrix.* Τεκνοκτονία, *liberorum cædes*, seu *occisio.* Τεκνοκτονέω, *liberos interficio.* Clemens Alex. lib. VIII. Stromat. pag. 784. de Medea, quæ τεκνοκτόνος & παιδοκτόνος vocatur: Οὐ γὰρ ἂν ἐτεκνοκτόνησε Μήδεια, εἰ μὴ ὠργίσθη· οὐδ' ἂν ὠργίσθη, εἰ μὴ ἐζήλωσε. *Liberos enim non occidisset Medea, nisi fuisset irata: neque fuisset irata, nisi laborâsset zelotypiâ.*

Τέκνον.

I. *Fideles* vocantur τέκνα Θεοῦ, *filii Dei* passim in sacris literis. Vide Joh. I. 12. cap. XI. 52. Rom. VIII. 16. 17. 21. & alibi. Rationem, cur ita appellemur, hanc reddit Cyrillus Alex. Catenâ in cap. XI. Joh. pag. 298. Γένος Θεοῦ καὶ πάντες οἱ ἄνθρωποι, καὶ τέκνα χρηματίζομεν, καθ' ὃ πάντων ἐστὶ πατὴρ τρόπῳ δημιουργικῷ γεννήσας. Πρὸς τούτοις δὲ ἔτι καὶ κατ' ἐκεῖνον τὸν λόγον, καθ' ὃν τετιμήμεθα γεγονότες ἐξ ἀρχῆς κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος, καὶ ἄρχειν λαχόντες τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τῆς θείας ὁμολογίας (an potiùs κοινωνίας legendum?) ἠξιωμένοι, καὶ τῆς ἐν παραδείσῳ διαίτης τε καὶ τρυφῆς ἀπολαύοντες. *Genus Dei omnes homines, ejúsque filii appellamur, quatenus est omni-*

omnium Pater, per creationem videlicet nos quodammodo gignens. Præterea etiam quatenus in principio creationis ad imaginem Creatoris efformati, terræ principatum obtinuimus, & divino consortio digni habiti, in Paradiso commorati, ejusq; deliciis participes fuimus. Ibid. Ammonius: Τέκνα Θεοῦ τοὺς πιστοὺς καλεῖ ὁ Ἐυαγγελιστὴς τοὺς ἐξ ἐθνῶν, τοὺς μακρὰν ὄντας, καὶ ἐγγὺς γεγονότας εἰς ἓν σῶμα, μίαν κεφαλὴν ἔχοντας τὸν Χριστόν. Filios Dei *vocat Evangelista fideles ex Gentibus, qui procul abfuerunt, & propinqui facti sunt in unum corpus coagmentati, unicum habentes caput Christum.* Huc etiam pertinet illud Theophylacti in cap. IX. Matth. ad v. 2. pag. 46. Τέκνον καλεῖ, ἢ ὡς πλάσμα Θεοῦ, ἢ ὡς πιστεύσαντα. Filium *vocat, vel ut creaturam Dei, vel ut eum qui crediderat.*

II. Τέκνα vocantur à Ministris Ecclesiæ *fideles*, eo respectu, quòd eos per prædicationem Evangelii genuerint, hoc est, ad fidem converterint. Vide ad Galatas IV. 19. I. Cor. IV. 14. & alibi. Dorotheus Doctr. IV. pag. 771. Τέκνα καλοῦσιν οἱ ἅγιοι τοὺς διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν μεταμορφουμένους, ἀπὸ τῆς κακίας πρὸς ἀρετήν. Filios *appellant viri sancti conversos ab iniquitate ad virtutem.* D. Augustinus in Psal. LVIII. *Filios vestros fideles, quos fide genuistis.* Euthymius ad illa Christi Lucæ VIII. 48. Θάρσει θύγατερ. *Filiam vocat ipsam, utpote per fidem sibi adoptatam.* Ambrosius de Officiis lib. I. cap. VII. *Nec minùs enim vos diligo, quos in Evangelio genui; quàm si conjugio suscepissem.* Greg. Nazianzenus in Epistolis: Κρείττων ἡ πνευματικὴ συγγένεια τῆς σωματικῆς. *Præstantior est propinquitas spiritualis corporali.* Chrysostomus Homil. X. in epist. ad Philippenses, pag. 58. Ὅταν ἢ διορθῶσαί τι βούληται, ἢ φιλοστοργίαν ἐνδείξασθαι, τέκνα καλεῖ. *Quotiescunq; vel corrigere aliquid, vel vehementem amoris affectum ostendere vult*, sc. Paulus, *filios vocat*, sc. auditores suos. Eleganter Basilius in Psal. XXXIV. ad v. 12. pag. 224. Τέκνον ἐστὶ πνευματικὸν τοῦ διδασκάλου ὁ μαθητής. Ὁ γὰρ παρά τινος τὴν μόρφωσιν τῆς εὐσεβείας δεχόμενος, οὗτος οἱονεὶ διαπλάττεται παρ' αὐτοῦ, καὶ εἰς σύστασιν ἄγεται, ὥσπερ καὶ ὑπὸ τῆς κυοφορούσης τὰ βρέφη τὰ ἐν αὐτῇ διαμορφούμενα. Ὅθεν καὶ Παῦλος ὅλην τὴν ἐκκλησίαν τῶν Γαλατῶν ἐκ τῶν προτέρων διαπεσοῦσαν μαθημάτων, καὶ οἱονεὶ ἀμβλωθεῖσαν, πάλιν αναλαμβάνων καὶ μορφῶν ἄνωθεν ἐν αὐτοῖς τὸν Χριστὸν, τέκνα ἔλεγε. *Filius spiritualis doctoris est discipulus: quicunque enim ab aliquo formam pietatis accipit, is veluti conformatur ab illo, & ad perfectam constitutionem deducitur, quemadmodum etiam à muliere prægnante infantes, qui in ipsa formantur. Unde etiam Paulus totam Galatarum Ecclesiam ex prima collapsam disciplina, & veluti abortivam, rursus resumens, & denuo formans in ipsis Christum*, filios *appellabat.* Hinc etiam omnes illi, qui Christianam amplectuntur religionem, ac in Ecclesia versantur, vocantur τέκνα τῆς ἐκκλησίας, *filii Ecclesiæ*, à Nysseno de occursu Domini, t. III. pag. 458. à Cyrillo Jerosol. Catech. IV. Illuminat. pag. 29. Idem Catechesi I. Νεοφωτ. pag. 185. νεοφωτίστους vocat γνήσια καὶ περιπόθητα τῆς ἐκκλησίας τέκνα, *germanos & valde desiderabiles Ecclesiæ filios.*

III. Τέκνα ὀργῆς, *filii iræ*, sunt ὀργῆς ἄξιοι, καὶ τιμωρίας ἐσχάτης, *ira digni, & ultimo supplicio*; juxta Theodoretum in cap. II. ad Ephesios, pag. 299. Et juxta Oecumenium in illum locum, pag. 621. Ὥσπερ τέκνα ἀπωλείας καὶ γεέννης εἴρηνται οἱ ἄξια ἀπωλείας καὶ γεέννης πράττοντες οὕτω καὶ τέκνα ὀργῆς, οἱ ἄξια ὀργῆς. *Quemadmodum filii perditionis & gehennæ dicuntur qui digna perditione & gehenna faciunt: ita etiam filii iræ, qui irâ patrant digna.* Greg. Nyssenus Orat. II. in orat. Dominicam, t. I. pag. 727. Οἱ ἐμπαθεῖς τὴν ψυχὴν, ὀργῆς τέκνα παρὰ τοῦ ἀποστόλου προσαγορεύονται. *Animi affectibus ac perturbationibus obnoxii, filii iræ ab Apostolo appellantur.* Confer Φύσις, num. II. I.

Τεκνοσφαγία.

Non habent Lexica. Idem quod Τεκνοκτονία, *liberorum cædes*, seu *occisio*. Legitur apud Cyrillum Alex. lib. I. de Adorat. pag. 15. ubi de Judæis: Καθίκοντο δὲ μωρίας εἰς τοῦτό ποτε, ὡς ἐν καυχημάτων τάξει λοιπὸν ποιεῖσθαι τὰς ἀνοσίους τεκνοσφαγίας. *Eò stultitiæ aliquando pervenerunt, ut jam impias illas liberorum suorum cædes sibi gloriæ esse ducerent.*

Τεκνοτροφέω.

Τεκνοτροφεῖν est τέκνα τρέφειν, *liberos educare, alere.* Legitur I. Timoth. V. 10. ubi Apostolus vult, viduam esse eligendam, *quæ* ἐτεκνοτρόφησε, *filios educavit.* Et meritò: nam, ut Pollux lib. III. cap. III. ἕπεται τῷ γάμῳ τεκνοποιΐα καὶ τεκνοτροφία. *Cum conjugio conjuncta est filiorum procreatio & educatio.* Apulejus in Apologetico: *Hascéne gratias, matri rependis ob quatuordecim annorum longas alimonias?* Claudianus:

Nascitur ad fructum mulier, prolemq; tuendam.

Valerius Maximus: *Parentes nos alendo nepotum nutriendorum debito alligârunt.* Intelligit verò Apostolus educationem non quamvis, sed sanctam & cum omni pietate conjunctam: quæ enim liberis de cibo tantùm prospiciunt terreno & corporali, nec de eorum salute æterna sunt solicitæ, illæ minimè τεκνοτροφοῦσι, quod veteres ad præsentem locum diligenter observant. Theodoretus, pag. 483. Οὐ τὸ θρέψαι μόνον ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ καὶ τὸ εὐσεβῶς θρέψαι. *Non exigit solùm ut alant, sed etiam ut piè alant.* Chrysostomus Homil. XIV. in hanc Epist. Οὐ μικρὸν ὄντως τὸ ἔργον τοῦ τὸ παιδοτροφεῖν. Τὸ παιδοτροφεῖν δὲ οὐ τοῦτό ἐστιν ἁπλῶς τὸ τρέφειν μόνον τοὺς παῖδας, ἀλλὰ καὶ τὸ τρέφειν ὡς δεῖ. *Non parvi profectò momenti res est enutrire filios.* ... *verò non de alendis tantùm filiis dicitur, sed sicut oportet alendis.* Eadem exscripsit Theophylactus pag. 780. Pluribus rem persequitur Chrysostomus Homil. LXII. t. V. pag. 429. Εἰ ἐτεκνοτρόφησε. Τροφὴν ἐνταῦθα λέγει οὐ ταύτην τὴν ψιλὴν καὶ παρὰ τοῖς πολλοῖς νομιζομένην, τὸ μὴ λιμῷ φθειρομένους περιιδεῖν τοὺς παῖδας (τοῦτο γὰρ οὐδὲ αὐτὴ τῆς φύσεως ἡ ἀνάγκη ἀφίησι παραμεληθῆναί ποτε. ὅθεν οὐδὲ προσαγμάτων ὑπὲρ τούτου χρεία καὶ νόμων, ἵνα τὰ ἔκγονα τρέφωσιν αἱ χῆραι) ἀλλὰ τὴν τῆς δικαιοσύνης ἐπιμέλειαν, τὴν ἀνατροφὴν μετ' εὐλαβείας ἐνταῦθά φησιν· ὡς αἵγε μὴ οὕτω τρέφουσαι, παιδοκτόνοι μᾶλλόν εἰσιν ἢ μητέρες. Si filios educavit, *nutrivit. Victum non hunc simplicem, quem vulgus censet, dicit fame confectos liberos non negligimus (hoc enim ne ipsa quidem naturæ necessitas unquam omitti permittet: quo fit ut neq; mandatis hac de caussa sit opus & legibus, ut suam prolem nutriant viduæ) sed justitiæ curam, educationem cum pietate hoc loco intelligit: adeò ut illæ quæ non sic educant, liberorum interfectrices potiùs sint quàm matres.*

Τέκτων.

Hanc vocem propterea tantùm hîc exstare voluimus, ut hac occasione paucis examinemus illa Origenis. lib. VI. contra Celsum, pag. 299. Οὐδαμοῦ τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις φερομένων εὐαγγελίων τέκτων αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἀναγέγραπται. *Nusquam in Evangeliis in Ecclesia receptis scriptum legitur, Jesum ipsum fabrum fuisse.* Grotius in Annotat. ad Matth. cap. XIII. v. 5

ς. *Aut memoria fefellit Origenem, aut Marci exemria*, cap.VI. v.3. *eo tempore aliam habuerunt scriptum: disertè enim dicit*, Οὐδαμῶ, &c. Sed prius vem esse putamus. *Fabrum* enim fuisse agnoscit etiam stinus in Dialogo cum Tryphone, pag. 316. Edit. ræco-Lat. Καὶ ἐλθόντ@ τῶ Ιησῶ ἐπὶ τὸν Ιορδάνην, καὶ ιζομένε Ιωσὴφ τῶ τέκτονος υἱοῦ ὑπάρχειν, καὶ ἀειῆς, ὡς αἱ γραφαὶ ἐκήρυσσον, φαινομένε, καὶ τέκτον@ ιζομένε, (ταῦτα γὰρ τὰ τεκτονικὰ ἔργα εἰργάζετο ἐν θρώποις ὤν, ἄροτρα καὶ ζυγὰ, διὰ τέτων καὶ τὰ τῆς αιοσύνης σύμβολα διδάσκων, καὶ ἐνεργῆ βίον.) *Et m ad Jordanem venisset Jesus, & Josephi fabri lignafilius haberetur; informis videlicet, quemadmodum ipturæ annunciaverant, apparens, faberq; adeò ipse putaretur esse; (fabrilia namque, cùm inter mines versaretur, faciebat opera, aratra & juga ficiens: per hæc & justitiæ docens signa, & vin minimè otiosam.* Nobis etiam vetustissimæ piuræ Josephum exhibent unà cum Jesu tabulas neas, & instrumenta huic arti propria tractann. In ore omnium aut *Faber*, aut *Fabri lignarii us* audit. *Fabri* etiam *filium* per contemtum apllabat Julianus ille Apostata: *nam proficiscens adrsus Persas, minatus est, post bellum, se Ecclesias vastarum, & filium fabri nihil eis allaturum subsidii*: μέλλ@ γὰρ αὐτῶ ἐπὶ Πέρσας στρατεύειν, καὶ μετὰ τὸν πόμον κακῶς ποιήσειν τὰς ἐκκλησίας, ἐπαπειλοῦντ@ καὶ ωθάζοντ@ ὡς ἐδὲν αὐτοῖς ἐπαμύνειν δυνήσεται ὁ τῶ τον@ υἱός. Cùm Libanius sophista Pædagogum endam Antiochenum, virum pium, hoc ipso temre, κωμῳδῶν τὰ ἡμέτερα, *nostra deridens*, interroret. Τί ποιεῖ ὁ τῶ τέκτον@ υἱός; *Quid agit fabri filius?* spondit: Γλωσσόκομον ὁ τῶ παντὸς κατασκευάζει δηεργὸς, ὃν σὺ κωμῳδῶν τέκτον@ υἱὸν προσηγόρευσας. *Sanpilam fabricatur rerum omnium conditor, quem tu ludibrium fabri filium appellâsti.* Sozomenus lib. I. cap.II. pag.74.a.& Theodoretus, hist. Eccles. lib. .cap.XVIII.pag.656. Atque hoc eventus comprovit, ut iidem narrant. In hoc ergo veteres conιtiunt, fuisse *fabrum*, aut *fabri lignarii filium*. Hilas solummodo & Beda in aliam concedunt sentenm, qui *artem ferrariam* eum exercuisse contendunt. larius Can. in Matth.XIII. *Planè hic fabri erat filius, rum igne vincentis, omnem seculi virtutem judicio dequentis, massamq; formantis in omne opus utilitatis humnæ.* Beda in Marcum, cap.II. *Nam etsi humana non t comparanda divinis, typus tamen integer est; quia ter Christi igni operatur & spiritu: unde & de ipso tanam de fabri filio præcursor suus ait.* Ipse vos baptiza- in Spiritu Sancto & igne; *quia vasa iræ sui spiritus e molliendo in misericordiæ vasa commutat.*

Τέλει@.

I. *Explicatio vocis.* Veteres Glossæ: Τέλειον, *perfeum, finitum.* Τέλει@, *perfectus, integer.* Pachymeres cap. IV. Dionysii Areopagitæ de div. Nominibus, g.519. Τέλειόν ἐστιν, ὃ μήτε αὔξει, μήτε μειοῦται. *Pertum est, quod neque augetur, neque minuitur.* Theoanes Homil. XVIII. pag. 116. Τέλειον πᾶν ἐξ ἀνάγκης τὸ μήτε πλεονάζον ἑαυτῶ πώποτε, μήτε τινὸς ἑτέρε προσμενον εἰς συμπλήρωσιν. *Perfectum necessariò est omne, od neque exsuperans quidquam habet, neque alio alio ad sui perfectionem indiget.* Huc etiam faciunt Greg. Nysseni Orat. IV. contra Eunomium, t. II. g.552. Τέλειον τὸ ἐλλιπὲς ὀνομάζεσθαι φύσιν ἐκ ἔχει. ἐδὲ συγκριτικῶς ἀντιπαρατιθεμένε τελείε πρὸς τέλειον, φορὰν τινὰ κατὰ πλεονασμὸν ἢ ἔλλειψιν γινομένην δυνατὸν ἐστιν ἐπινοῆσαι. μία γὰρ ἐπ' ἀμφοῖν, ὥσπερ ἐπὶ κανόν@, ἡ τελειότης, οὔτε κοιλαινομένη τῷ λείποντι, οὔτε ἀνωμαλῦσα τῷ πλεονάζοντι. *Quod deficit, perfectum nominari naturâ non potest. Sed neq; comparatè, si cum perfecto perfectum componatur, differentiam aliquam per redundantiam vel defectum factam fas est intelligere: una enim in ambobus, sicut in norma, perfectio est, quæ neq; cavatur sive vacuatur propter defectum, neq; rudis est & inæqualis propter redundantiam.*

II. *Usus hujus vocis.* Usurpatur,

1. *de Deo.* Dionysius Areopagita cap. XIII. de div. Nominib. p.691.,692. Τέλειόν ἐστι τὸ πάντων αἴτιον, ἐ μόνον ὡς αὐτοτελὲς, καὶ καθ' ἑαυτὸ ὑφ' ἑαυτῶ μονοειδῶς ἀφοριζόμενον, καὶ ὅλον δι' ὅλε τελειότατον, ἀλλὰ καὶ ὡς ὑπερτελὲς κατὰ τὸ πάντων ὑπερέχον· καὶ πᾶσαν μὲν ἀπειρίαν ὁρίζον, παντὸς δὲ πέρατ@ ὑπερηπλωμένον, καὶ ὑπὸ μηδενὸς χωρέμενον, ἢ καταλαμβανόμενον, ἀλλὰ καὶ διατεῖνον, ἐπὶ πάντα ἅμα καὶ ὑπὲρ πάντα ἀνεκλείπτοις ἐπιδόσεσι καὶ ἀτελευτήτοις ἐνεργείαις. Τέλειον δ' αὖ λέγεται, καὶ ὡς ἀναυξὲς, καὶ ἀεὶ τέλειον, καὶ ὡς ἀμείωτον, ὡς πάντα ἐν ἑαυτῷ προέχον, καὶ ὑπερβλύζον κατὰ μίαν τὴν ἄπαυστον καὶ ταυτὴν καὶ ὑπερπλήρη καὶ ἀνελάττωτον χορηγίαν, καθ' ἣν τὰ τέλεια πάντα τελεσιεργεῖ, καὶ τῆς οἰκείας ἀποπληροῖ τελειότητ@. *Perfectus est rerum omnium auctor, non tantùm ut se ipso perfectus, & per se à se ipso uniformiter definitus, totusq; secundum se totum perfectissimus; verùm etiam ut supraquam perfectus, secundum omnium excessum: atq; omnem quidem infinitatem definiens, suprà omnem verò finem expansus, & à nullo comprehensus aut contentus, sed ad omnia pariter & supra omnia indeficientibus largitionibus & nunquam finiendis operationibus pertingens. Perfectus item dicitur, ut qui nullum accipiat incrementum, semperq; perfectus sit, nec minui possit, omnia in se ipso præhabens, & exuberans una & eadem incessabili & supraquam plena & imminuibili largitione, per quam omnia perfecta perficit, & unumquodque congrua sibi perfectione adimplet.* Vide etiam Cyrillum Jerosol. Catechesi Illuminat. VI. pag. 43.

2. *de Hominibus.* Chrysostomus Homil. XXIII. in Genesin: Τέλειός ἐστιν, οὐδὲν ἐλλειπῶς, ἐν ἐδενὶ χωλεύων. οὐ τὸ μὲν κατορθώσας, ἐν τῷ δὲ διαμαρτών, ἀλλ' ἐν πάσῃ ἀρετῇ τέλει@ ὤν. *Perfectus est, qui nihil omninò prætermittit, nulla in re claudicans: non qui hoc quidem rectè facit, in alio verò à scopo aberrat, sed qui in omni virtute perfectus est.* Ita verò nemo mortalium perfectus est. Hoc agnoscit Clemens Alexand. Pædag. lib. I. cap. VI. pag. 107. Ἐμοὶ δὲ καὶ θαυμάζειν ἔπεισιν, ὅπως σφᾶς τελείες τινὲς τολμῶσι καλεῖν καὶ γνωστικοὺς, ὑπὲρ τὸν ἀπόστολον φρονῦντες, φυσιέμενοί τε, καὶ φρυαττόμενοι. *Mihi autem subit nonnunquam admirari, quomodo audeant quidam se ipsos vocare perfectos & Gnosticos, plus de se quàm Apostolus sentientes, inflati, & se ipsos efferentes.* Quanquam hoc de perfectione cognitionis rerum divinarum accipiatur, ut patet ex iis, quæ in voce Γνωστικός, num. II. 1. adduximus: potest tamen id ipsum ad perfectionem etiam bonorum transferri operum: de qua disertè idem Clemens Stromat. lib.IV. pag.525. sic scribit: Τελειῦταί τις καὶ ὡς εὐλαβὴς, καὶ ὡς ὑπομενητικὸς, καὶ ὡς ἐγκρατὴς, καὶ ὡς ἐργάτης, καὶ ὡς μάρτυς, καὶ ὡς γνωστικός. Πάντα δὲ ὁμῦ τέλειος, ἐκ οἶδ' εἴτις ἀνθρώπων, ἔτι ἄνθρωπ@ ὤν. πλὴν μόνον ὁ δι' ἡμᾶς ἄνθρωπον ἐνδυσάμεν@· καί τοι κατὰ νόμον ψιλόν. Τίς ἐν εἴη τέλει@; ὃς ἀποχὴν κακῶν ἐπαγγέλλεται. *Perficitur & consummatur aliquis, & ut pius ac religiosus, & ut tolerans, & ut continens, & ut operarius, & ut martyr, & ut cognitione præditus. In omnibus autem simul perfectus, nescio an ullus sit qui est adhuc homo, nisi solùm is, qui propter nos induit*

induit hominem: quanquam ex nuda lege. Quis ergo erit perfectus? Qui profitetur abstinentiam à malis. Consentit Macarius Homil. VIII. pag. 112. Ἀκμὴν οὐδένα εἶδον τέλειον ἄνθρωπον χριστιανὸν, ἢ ἐλεύθερον· ἀλλ' εἰ καὶ ἀναπαύεταί τις ἐν τῇ χάριτι, καὶ εἰσέρχεται εἰς μυστήρια καὶ ἀποκαλύψεις, καὶ εἰς ἡδύτητα πολλὴν τῆς χάριτος, ὅμως καὶ ἡ ἁμαρτία σύνεστιν ἀκμὴν ἔσω. Αὐτοὶ δὲ διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν χάριν, καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς φῶς, νομίζουσιν ἐλεύθεροι εἶναι καὶ τέλειοι, παρὰ ἀπειρίαν σφαλλόμενοι, ἐπειδὰν ἔχουσιν ἐνέργειαν τῆς χάριτος· ἀκμὴν δὲ οὐδένα εἶδον ἐλεύθερον. ἐπειδὰν κἀγὼ μερικῶς ἐν καιροῖς τισιν εἰσῆλθον εἰς ἐκεῖνο τὸ μέτρον, καὶ οἶδα καταμαθὼν, πῶς οὐκ ἔστι τέλειος ὁ ἄνθρωπος. *Nondum quempiam vidi perfectum hominem Christianum, aut liberum. Etsi enim quispiam requiescat in gratia, & pertingat ad mysteria & revelationes, ad multam denique dulcedinem gratiæ: nihilominùs intus adhuc habet peccatum. Sed qui ejusmodi sunt, propter immensam gratiam: & lumen, quod sunt adepti, liberos & perfectos se putant esse. Qui quidem licèt vim gratiæ obtineant, tamen falluntur, tanquam non experti. Ego verò nullum adhuc vidi liberum. Siquidem & ego aliquatenus interdum ad gradum illum pertigi, discendóque cognovi, nullum hominem esse perfectum.* Idem, Homil. XV. pag. 189. Ἀσθένειαν περίκειταί τις, καὶ συμβαίνει τινὰ μέλη ἔχειν αὐτὸν ὑγιῆ, ὀφθαλμὸν ἴσως ὄψεως, ἤτι ἕτερον, ἀλλὰ τὰ λοιπὰ μέλη, ἠφάνισαι. οὕτως ἐστὶ καὶ εἰς τὸ πνευματικόν. Εἰκὸς τινὰ ἔχειν ὑγιῆ μέλη τοῦ πνεύματος τρία, ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο τέλειός ἐστιν. *Si fortè quis ægrotet, contingere tamen potest, ut membra quædam sana habeat: verbi gratiâ, in parte visiva, oculum, aut aliquod aliud membrum, cùm alioqui reliqua membra sint affecta: ita se habet in re spirituali. Probabile est enim, quempiam tria membra spiritûs habere sana, sed non propterea perfectus est.* Marcus Eremita de Temperantia, pag. 960. Ἀκμὴν οὐδένα εἶδον χριστιανὸν τέλειον. *Nondum quempiam vidi Christianum perfectum.*

Cùm igitur nemo in hac vita perfectus sit, meritò quæritur, quomodo ergo Salvator noster Matth. V. v. 48. dicat, Ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι, ὥσπερ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστιν. *Estote ergo vos perfecti, sicut & Pater vester cœlestis perfectus est.* Ita Moses Deuteron. XVIII. 13. Τέλειος ἔσῃ ἐναντίον Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου. *Perfectus eris coram Domino Deo tuo.* Idem ex persona ipsius Dei Levit. XI. 44. Καὶ ἅγιοι ἔσεσθε, ὅτι ἅγιός εἰμι ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν. *Et sancti eritis, quoniam sanctus sum ego Dominus Deus vester.* Simile illud I. Joh. I. 7. ἐν τῷ φωτὶ περιπατεῖν, ὡς αὐτός ἐστιν ἐν τῷ φωτὶ, *in luce incedere, sicut ipse est in luce.* Τέλειος εἶναι autem ὡς ὁ Θεὸς τέλειός ἐστιν, idem ferè esse videtur quod Paulo ad Romanos XII. 2. δοκιμάζειν τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ εὐάρεστον καὶ τέλειον, *probare, quæ sit voluntas Dei accepta illa & perfecta:* quod Musonio apud Stobæum, τῆς πρὸς Θεὸν ὁμοιώσεως ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι, *summâ curâ eo eniti, ut Deo similes simus:* Senecæ, lib. I. de Clementia, cap. XIX. pag. 327. *ex natura Dei se gerere*: eidem, epist. XCII. *habere animum, qualem Deum deceat.* Appositè Nyssenus Orat. I. in verba Dei, *Faciamus hominem,* t. I. pag. 150. Τί ἐστι χριστιανισμός; Θεοῦ ὁμοίωσις κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἀνθρώπου φύσει. *Quid est Christianismus? Habere cum Deo similitudinem, quatenus eam capit natura humana.* Et de Profess. Christiana, t. III. pag. 271. Χριστιανισμός ἐστι τῆς θείας φύσεως μίμησις. *Christianismus est naturæ divinæ imitatio.* Ergo, qui omnia pro virili exsequi conatur quæ quinto cap. Matthæi præcipiuntur, is τέλειος di[citur] meretur respectu eorum, quibus nihil horum cur[æ] est. Atque talem perfectionem agnoscunt veteres non aliam. Clemens Alexandr. Stromat. lib. VI pag. 753. Ἀδύνατον καὶ ἀμήχανον, ὡς ὁ Θεός ἐστι, γεν[έ]σθαι τινὰ τέλειον· Βούλεται δὲ ὁ πατὴρ ζῶντας ἡμᾶς κα[τὰ] τὴν τοῦ εὐαγγελίου ὑπακοὴν ἀνεπιλήπτως, τελείους γίγν[ε]σθαι. *Nequaquam fieri potest, ut aliquis sit perf[e]ctus, ut Deus est: vult autem Pater nos ita vivente[s] ut obediamus citra reprehensionem Evangelio, perfecti fieri.* Greg. Nyssenus de vita Mosis, t. I. pag. 169. ve[r]ba Christi ita explicat: Ἐπὶ τῶν φύσει καλῶν, κἂν μ[ὴ] τοῦ παντὸς τυχεῖν δυνατὸν ᾖ, τὸ καὶ μὴ τοῦ μέρους ἀποτ[υ]χεῖν κέρδος ἂν εἴη μέγα τοῖς γε νοῦν ἔχουσι. Πᾶσαν το[ί]νυν ἐπιδεικτέον σπουδὴν, μὴ παντελῶς ἐκπεσεῖν τῆς ἐνδεχ[ο]μένης τελειότητος· ἀλλὰ τοσοῦτον ἀπ' αὐτῆς κτήσασθαι, ὅσ[ον] ἂν ἰδεῖν τοῦ ζητουμένου χωρήσωμεν. Τάχα γὰρ τὸ οὕτ[ως] ἔχειν, ὡς ἀεὶ θέλειν ἐν τῷ καλῷ τὸ πλέον ἔχειν, ἡ τ[ῆς] ἀνθρωπίνης φύσεως τελειότης ἐστίν. *Etsi totum conseq[ui] nequeas, tamen in rebus omnibus, quæ naturâ bon[æ] sunt, non parvum est lucrum illis qui sapiunt, [u]t partem earum aliquam consequi. Omne igitur studiu[m] adhibendum est, ne ab ea perfectione decidamus, [ad] quam perveniri potest: tantúmque illius possideamu[s] quantum capere possumus. Ita enim se habere, ut se[m]per in bono plus habere velis, id ipsum forsan naturæ h[u]manæ perfectio est.* Eleganter etiam ad eadem Chri[]sti verba Isidorus Pelusiota epist. CCCXXXV. li[b.] V. pag. 660. Εἰκότως τὰ πράγματα ἀπὸ τῶν μει[ζό]νων λαμβάνει τὰ παραδείγματα, ἵνα κἂν τοῦ ἐλάττον[ος] ἐφικοίμεθα. Εἰ γὰρ καὶ ἀμίμητος ἡ δεσποτικὴ ἀρετὴ, ἀ[λλ'] οὖν γε ὅταν κατὰ δύναμιν μιμεῖσθαι αὐτὴν σπουδάζωμ[εν] τῆς μιμήσεως οὐκ ἀπολειφθησόμεθα. ὥσπερ γὰρ οἱ γραμ[]ματισταὶ λαμβάνοντες τὴν γραφίδα, τοῖς παισὶ μετὰ πο[λ]λοῦ κάλλους τὰ στοιχεῖα γράφουσιν, ἵνα κἂν πρὸς τὸ κατ[α]δεέστερον ἔλθωσι τῆς μιμήσεως. οὕτω καὶ ἡ θεία χάρις ὑπ[ο]δείγματα ἡμῖν ἀρετῆς προὔθηκεν, ἵν' ὡς ἐφικτὸν μιμησ[ώ]μεθα. *Meritò rerum exempla à majoribus petuntur, [ut] minimum ad aliquam saltem perveniamus partem. Etia[m] enim Dominicam virtutem imitari non liceat, nih[il]ominùs, si pro viribus eam imitari studeamus, imi[ta]tione minimè defraudabimur. Quemadmodum en[im] literatores acceptâ pennâ, pueris elementa eleganti[s]mè pingunt, ut vel minimam imitationis partem a[ss]quantur: ita etiam divina gratia exempla virtu[tis] nobis proposuit, ut ea, quantum fieri potest, imi[te]mur.* Huc etiam pertinent sequentia veterum di[cta] Chrysostomi, Homil. IX. in epist. ad Hebræos, pa[g.] 481. Τέλειον καλοῦμεν, τὸν μετὰ τῆς πίστεως ἔχοντα β[ίον] ὀρθόν. *Perfectum vocamus eum, qui cum fide conju[n]ctam habet vitam rectam.* Eadem exscripsit The[o]phylactus ad v. I. cap. VI. epist. ad Hebræos, pag. 92[] Ita Clemens Alexand. ad locum Pauli, Philipp. III. 1[] lib. I. Pædag. cap. VI. pag. 107, 108. Τέλειον ἑαυτὸν ἡγ[εῖ]ται, ὅτι ἀπήλλακται τοῦ προτέρου βίου, ἔχεται δὲ τοῦ κρείτ[το]νος, οὐχ ὡς ἐν γνώσει τέλειος, ἀλλ' ὡς τοῦ τελείου ἐφιέμεν[ος] διὸ καὶ ἐπιφέρει· Ὅσοι οὖν τέλειοι, τοῦτο φρονῶμεν. [τε]λείωσιν δηλονότι λέγων τὸ ἀπολετάχθαι ἁμαρτίαις, [καὶ] εἰς πίστιν τοῦ μόνου τελείου ἀναγεγεννῆσθαι, ἐκλα[θό]μενους τῶν κατόπισθεν ἁμαρτιῶν. *Se ipsum perfect[um] existimat, quòd à priore vita liberatus sit, mel[io]rem autem persequatur, non tanquam in cognitio[ne] perfectus, sed tanquam id quod est perfectum d[esi]derans: unde etiam subjungit,* Quicunque ergo p[er]fecti, hoc sentiamus. *Perfectionem scilicet dicer[e] renunciâsse peccatis, & in fidem ejus, qui est per[fe]ctus, esse regeneratos, posteriorum peccatorum oblit[os].* Ita I. Corinth. II. 6. Apostolus, juxta Chrysostomu[m] Hom[il.]

Iomil. VII. in hanc epist. pag. 279. τελείους λέγει τοὺς πεπιστευκότας. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τέλειοι, οἱ τὰ ἀνθρώπινα ἰδόντες, ὅτι σφόδρα ἀσθενῆ, καὶ ὑπεριδόντες αὐτῶν, ὅτι οὐδὲν αὐτοῖς συμβάλλεται, πεπεισμένοι, οἷοι γεγόνασιν οἱ πιστοί. *Perfectos vocat eos, qui crediderunt. Illi enim sunt perfecti, qui, cùm nôrint res humanas esse valde imbecilles, & eas despexerint, persuasum habent, eas nihil conferre, cujusmodi sunt fideles.* Ad eundem locum Theophylactus, pag. 177. τελείους λέγει τοὺς πιστούς. οὗτοι γὰρ τέλειοι, οἱ πάντων ὑπεριδόντες, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀναπτάντες. *Fideles vocat* perfectos. *Hi enim perfecti sunt, qui terrenis omnibus posthabitis, ad cœlestia subvolant.* Sic I. Corinth. XIV. 20. juxta Theophylactum, pag. 185. ταῖς φρεσὶ τέλειός ἐστιν, ὁ μετὰ τοῦ μηδένα κακοποιεῖν, ἔτι καὶ ὠφελῶν, καὶ οὐ μόνον κακίαν φεύγων, ἀλλὰ καὶ ἀρετὴν διώκων, καὶ φυλάττων ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ μὴ βλάπτεσθαι περὶ τὰ καίρια. Sensibus perfectus *est, qui præterquam quòd nemini damnum inferat, alios etiam juvat, nec vitium tantùm fugit, verùm etiam virtutem insequitur, sibiq; cavet, ne in rebus, quæ alicujus sunt momenti, damnum patiatur.* Particula igitur ὥσπερ in verbis Christi non notat æqualitatem (nemo enim propriè perfectus, nisi DEUS. Philo: αἱ τελειότητες καὶ ἀκρότητες ἑνὸς εἰσὶ μόνου. *Perfectiones & summitates unius tantùm sunt.* Et Clemens Alex. Pædag. lib. I. cap. X. Σοφὸς ὁ μόνος θεός, καὶ τέλειος μόνος. *Solus Deus est sapiens, & solus perfectus:* unde τελειότατον καὶ θειότατον, *perfectissimum & divinissimum* Plutarchus in Catone junxit:) sed similitudinem quandam divinæ naturæ, quæ acquiritur imitando eam, præcipuè vel inimicis benefaciendo. Confer particulam Καθώς.

3. *De S. Cœna.* Eucharistia vocatur τὸ τέλειον, est enim *perfectio*, seu *consummatio, quia*, ut scribit doctissimus Casaubonus Exercit. XVI. num. 48. *conjunctioni nostræ cum Christo, cujus instrumenta sunt verbum Dei & Sacramenta, veluti colophonem imponit participatio corporis & sanguinis Christi in Cœna Dominica: nullus enim restat alius modus, quo in terris viventes arctiùs cum Christo capite nostro conjungamur.* Frequenter hoc occurrit in Canonibus Conciliorum. Can. IV. Concilii Ancyrani, ἐπὶ τὸ τέλειον ἐλθεῖν, *ad perfectionem accedere*: quod Balsamon pag. 768. explicat, τῶν θείων ἁγιασμάτων μεταλαμβάνειν, *sacramenti participem fieri.* Zonaras, p. 289. dicit intelligi τὴν τῶν ἁγιασμάτων μετάληψιν, *sacramenti participationem.* Canone VI. ejusdem Concilii eadem locutio recurrit, & eodem rursus modo à Balsamone exponitur. Can. XX. habes τοῦ τελείου τυχεῖν, *perfectionem assequi:* quod, interprete Balsamone, pag. 783. ἀξιοῦσθαι τῆς ἁγίας μεταλήψεως, *sancta communione dignum judicari.* Zonaras, pag. 299. exponit, εἰς τὸ τέλειον ἔρχεσθαι, ἤγουν εἰς τὴν ἁγίαν μετάληψιν, *ad perfectionem, sive ad sanctam communionem venire.* Hoc ipsum ejusdem Concili Can. VIII. est τελείως δεχθῆναι, *perfectè recipi:* Can. IX. τοῦ τελείου μετέχειν, *perfectionem consequi:* Can. XXII. τοῦ τελείου καταξιωθῆναι, *perfectionem consequi.* Confer vocem Καταλλαγή, num. II. verbum Δέχομαι, & nomen Μέθεξις.

Τελειόω.

Hujus verbi significationes obviæ ex Lexicis haberi possunt. Nos usum ejus Ecclesiasticum præcipuè observamus: qui duplex est.

I. Usurpatur *de Baptismo.* Per Apostolos celebrata manuum in baptizatis impositione, spiritus sanctus ad hoc tantùm dabatur, ut prophetarent, & linguis loquerentur. Miraculosa hæc virtus fuit, quæ non augebat gratiam Baptismi, quâ regenerabantur, sed eum, in quem conferebatur, χαρίσμασι duobus auctiorem reddebat, prophetiæ scilicet & linguarum dono. Inde & *Baptismi gratiâ perfici* dicebantur in primitiva Ecclesia, qui baptizabantur, id est, τελειωθῆναι. In passione Stephani, Episcopi urbis Romæ, *Quem multis exhortationibus Christianæ religionis edocens, & de regno Dei & vita æterna imbuens, sacri Baptismatis gratiâ ex more perfecit, & in albis positum Presbyterum consecravit.* Hoc loco *perficere* est τελειῶσαι, quod & pro *consecrare* & *initiare sacris* positum est apud LXX. Interpretes. Inde enim sacramenta, quia sacrantur, qui his participant, vel consecrantur. Verbum Hebræum מלא, quod τελείωσιν designat & *perfectionem:* Hieronymus *consecrationem* reddit. Sed videamus jam loca, in quibus τελειόω de Baptismo usurpatur. Greg. Nazianzenus Orat. XXXVII. pag. 596. Εἰ κτίσμα τὸ πνεῦμα, πῶς εἰς αὐτὸ πιστεύομεν; ἢ ἐν αὐτῷ τελειούμεθα; *Si creatura spiritus, quomodo in eum credimus? aut in eo perficimur?* Maximus in cap. III. Dionysii Areopagitæ de cœlesti Hierarchia, pag. 14. Τοὺς προσιόντας δεῖ πρῶτον καθαίρεσθαι τῇ διδασκαλίᾳ τὰς διαιρετικὰς τῆς ἁμαρτίας συμφύρσεων· εἶτα φωτίζεσθαι τῇ γνώσει τῶν θεοπνεύστων γραφῶν τὰ περὶ θεογνωσίας δόγματα, καὶ τότε τελειοῦσθαι τῷ τῆς παλιγγενεσίας λουτρῷ. *Accedentes oportet primò purgari doctrinâ eorum, quæ dissolvere queant peccatorum commixtiones: deinde illustrari per cognitionem à Deo inspiratarum scripturarum in decretis de Dei cognitione, & tum perfici regenerationis lavacro.* Athanasius Orat. II. contra Arianos, t.I. pag. 341. postquam de formula Baptismi fuisset locutus, subjicit, Οὕτω γὰρ τελειούμενοι καὶ ἡμεῖς ἐν ποιημάτων ὄντες, υἱοποιούμεθα λοιπόν. *Sic enim perfecti redditi & nos, qui sumus creaturæ, deinceps adoptamur.* Cur verò τελειοῦσθαι sit *baptizari*, intelligitur ex Dialogo I. Athanasii contra Macedonium, t.II. pag. 265. ubi hæc leguntur: Πῶς οὐχ ὁμολογούμενόν ἐστιν, ὅτι τῆς προσκυνήσεως τὸ βάπτισμα μεῖζον, ὅπου γε καὶ κατηχούμενοι προσκυνοῦσι πατέρα καὶ υἱόν, οὐκ ἔχουσι δὲ τελειότητα, ἐὰν μὴ βαπτισθῶσιν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρός, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. εἰ δὲ μή εἰσι τέλειοι χριστιανοὶ οἱ κατηχούμενοι πρὶν ἢ βαπτισθῶσι, βαπτισθέντες δὲ τελειοῦνται, τὸ βάπτισμα ἄρα μεῖζόν ἐστι τῆς προσκυνήσεως; ὃ τὴν τελειότητα παρέχει. *Quomodo non in confesso sit, Baptismum adoratione majorem esse, cùm ipsi etiam Catechumeni Patrem & Filium adorent, perfectionem tamen non habeant, nisi baptizentur in nomen Patris, Filii, & Spiritûs sancti; quòd si verò non sunt perfecti Christiani Catechumeni, antequam baptizantur, baptizati autem perficiuntur, utiq; Baptismus major est adoratione, qui hominem perficit.* Qui ergo baptizantur, dicuntur τελειοῦσθαι, *consecrari*, quia Deo consecrantur, & quasi inaugurantur: quemadmodum qui ad sacra promoventur officia, dicuntur τελειοῦσθαι *inaugurari.* Anonymus in vita Athanasii, t.II. pag. 59. in Appendice: Hunc, nempe Evagrium, qui fuit successor Eudoxii Ariani in sede Antiochena, sed orthodoxus, ἱεραὶ χεῖρες ἐτελείωσαν Εὐσταθίου, ἀνδρὸς ἐπιφανοῦς, *inaugurarunt sacræ manus Eustathii, viri illustris.*

II. Hoc verbum usurpatur *de morte*; & quidem,

1. *In genere de morte piorum*, qui dicuntur τελειωθῆναι, *perfici, Deo consecrari*, tanquam perfectionem quandam consecuti. In Menologio frequenter legas ἐν εἰρήνῃ τελειοῦται, *in pace consummatur:* quod ibidem est, ἐν εἰρήνῃ κοιμᾶται, *in pace obdormit.* De Monachis disertè Chrysostomus Homil. XIV. in I. ad Timoth. pag. 309. Κἂν ἀπαγγελθῇ, ὁ δεῖνα τετελεύτηκε, πολλὴ ἡ εὐφροσύνη, πολλὴ ἡ ἡδονή· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τολμᾷ τις εἰπεῖν, ὅτι ὁ δεῖνα τετελεύτηκεν, ἀλλ' ὁ δεῖνα τετελείωται. *Etiamsi annun-*

annuncietur, aliquem mortuum esse, magna oritur exultatio, ingens voluptas. Imò ne mortuum quidem aliquis appellare præsumit, sed consummatum.

2. *In specie de morte martyrum*, qui morte sua perfectionem quasi quandam consequuntur. Greg. Nyssenus in vita Thaumaturgi, t. III. pag. 562. διὰ πυρὸς τελειώσας τὸν δρόμον, *qui per ignem confecit cursum.* Chrysostomus Homil. XXXIX. in Acta, pag. 826. de Paulo: Ἐπὶ Νέρωνος ἐτελειώθη. *sub Nerone consummatus fuit.* Greg. Nazianzenus, Orat. XX. pag. 369. de Maccabæis; τελειωθέντες ἐν αἵματι. *Qui in sanguine consummati sunt.* Eusebius hist. Eccles. lib. VI. cap. III. pag. 48. b. μαρτυρίῳ τελειωθῆναι, *martyrio consummari.* Et cap. V. διὰ πυρὸς τελειωθῆναι, *per ignem consummari.* Idem in Chronico Serm. I. pag. 69. de septem filiis cum matre & Eleazaro sub Antiocho trucidatis: Νομίμως τὸν βίον κατέλυσαν, θανάτῳ μαρτυρικῷ τελειωθέντες. *Legitimè vitam finierunt, martyrio consummati.* Hinc frequentes istæ in Menologio de martyribus locutiones: Ξίφει τελειοῦται. *Gladio consummatur*, seu *martyrium consequitur.* Πυρὶ τελειοῦται. *Per ignem consummatur.* Ποντισθεὶς τελειοῦται. *Submersus consummatur.* Μαχαίρᾳ τελειοῦται. *Gladio consummatur.* Ξύλοις θλασθεὶς τελειοῦται. *Lignis contusus consummatur.* Μαστιζόμενος τελειοῦται. *Flagellis cæsus consummatur.* Αὐχένας τμηθέντες τελειοῦνται. *Cervicibus amputatis consummantur.* Ἐν θαλάσσῃ βληθέντες τελειοῦνται. *In mare projecti consummantur.* Σπηλαίῳ ἐγκλεισθέντες τελειοῦνται. *In speluncas inclusi consummantur.* Basilius M. Orat. in XL. Martyres, pag. 534. τῷ κρύει τελειωθέντας. Interpres: *Frigore consumtos.* Sed, cùm sermo sit de martyribus frigore enecatis, meliùs reddes, *frigore consummatos*, vel *per frigus martyrii coronam adeptos.*

Τελείωσις.

Eundem cum præcedenti verbo usum habet vox τελείωσις, & notat,

I. *Consecrationem, initiationem*, atque adeò *Baptismum.* Sic usurpatur à Greg. Nazianzeno Orat. XXV. pag. 441. Οὐ φέρω ζημιούμενος οὐδὲ ἐγὼ τὴν τελείωσιν. εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα. *Ne ipse quidem perfectionis detrimento affici sustineo. Unus Dominus, una fides, unum Baptisma.* Τελείωσιν hîc *Baptismum* notare observat Elias Cretensis, sic enim Billius ad præsentem locum: Τελείωσις *hoc loco* Baptismum *significat, ut etiam sentit Elias.* Idem Greg. Orat. XL. pag. 648. Μὴ φοβηθῇς τὴν τελείωσιν. Καθαρὸς εἶ καὶ μετὰ τὸν γάμον· ἐμὸς ὁ κίνδυνος, ἐγὼ τούτου συναρμοστής, ἐγὼ νυμφοστόλος. *Ne Baptismi perfectionem extimescas. Puritatis ratio etiam inito matrimonio tibi constabit: ego periculum præstabo, ego harum nuptiarum conglutinator, ego auspex.* Et Orat. eadem, pag. 658. dicit: ἁγιάζειν καὶ ψυχὰς καὶ σώματα τῷ μεγάλῳ μυστηρίῳ τῆς τελειώσεως, *sanctificare & animas & corpora per magni Baptismi sacramentum.* Athanasius Orat. III. contra Arianos, t. I. pag. 413. Εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ δίδοται ἡ τελείωσις. *In nomen Patris & Filii administratur Baptismus.* Et paulò antè, pag. 411. ex eo, quòd in Filii quoque nomen baptizamur, probat Filium non esse creaturam. Arianos ita alloquitur: Διατί καὶ τῇ τελειώσει τοῦ βαπτίσματος συγκατονομάζεται τῷ πατρὶ ὁ υἱός; Εἰ μὲν γὰρ αὐτάρκης οὐκ ἔστιν ὁ πατήρ, ἀσεβὴς ἡ φωνή, εἰ δὲ αὐτάρκης, τοῦτο γὰρ θέμις εἰπεῖν, τίς ἡ χρεία τοῦ υἱοῦ ἢ εἰς τὴν δημιουργίαν, ἢ εἰς τὸ ἅγιον λουτρόν; ποία γὰρ κοινωνία τῷ κτίσματι πρὸς κτίστην; ἢ διατί τὸ πεποιημένον συναριθμεῖται τῷ ποιήσαντι εἰς τὴν τῶν πάντων τελείωσιν; *Cur etiam in Baptismi perfectione unà cum Patre nominatur Filius? Si enim sibi non est sufficiens Pater, impia hæc vox, si verò sibi sufficiens, hoc enim dicere fas est, quomodo necessarius est Filius vel ad creationem, vel ad sacrum lavacrum? Quæ enim est communio creaturæ cum creatore? aut quam ob caussam res creata simul enumeratur cum creatore ad perfectionem omnium?* Quod hîc primo & ultimò τελείωσις nominatur, illud ipsum etiam vocatur ἅγιον λουτρόν. Idem ad Imperatorem Jovianum, t. II. pag. 34. Ἡ ἐν πίστει τελείωσις, εἰς τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱόν, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. *In fide perfectio, in Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum.* Cur Baptismus vocetur τελείωσις, ex iis, quæ in verbo Τελειόω, num. 1. diximus, facilè intelligitur: quibus hîc pauca insuper addimus. Hieronymus verbum Hebræum מלא, quod τελείωσιν designat & perfectionem, *consecrationem* reddidit. Ita & *baptismo consecratum*, quod Græci dicerent τελεσθέντα, vel τελειωθέντα, legimus in versione Ruffini ex Clementis Itinerario Petri. Eandem ob caussam Baptismus à Clemente Alex. Pædag. lib. I. cap. VI. pag. 93. vocatur τέλειον, *quia* τῷ τὸν θεὸν ἐγνωκότι οὐδὲν ἔτι λείπεται, *Deum cognoscenti nihil ampliùs deest*; & quia *Baptismus* χάρισμα πεπληρωμένον, *gratia perfecta*: & *baptizati* dicuntur τελεσθέντες à Greg. Nysseno. Vide in verbo Τελέω. Confer vocem Ἀτελεστος.

II. *Designationem & consecrationem Sacerdotum* Dionysius Areopagita cap. V. Eccles. Hierarch. pag. 312. Μυστήριον ἱερατικῶν τελειώσεων. *Mysterium consecrationis sacrorum ordinum.* Et continuò: Ὁ μὲν ἱεράρχης ἐπὶ τὴν ἱεραρχικὴν τελείωσιν προσαγόμενος, &c. *Pontifex quidem qui ad Pontificiam consecrationem est evectus, &c.* Ibidem aliquoties hoc sensu legitur. Pachymeres in hoc caput, pag. 321. Τὰς τελειώσεις, πρόδηλον ὡς ἐπὶ τῶν καταστάσεων, ἤγουν χειροτονιῶν ληψόμεθα. *Perfectiones, manifestum est, quòd de constitutionibus seu ordinationibus accipiemus.* Et pag. 322. rem adhuc clarius proponit: Τῶν τελετῶν πρώτη, ἡ κάθαρσις. δευτέρα τῶν καθαρθέντων ὁ φωτισμός· καὶ τρίτη, ἡ συμπληρωτικὴ τῶν προτέρων, τελείωσις. *Initiationum prima est, expiatio: secunda, expiatorum illuminatio: & tertia, quæ priores complet, perfectio.*

III. *Mortem* quoque notat, eamque,

1. *In genere.* Greg. Nazianzenus, Orat. XIX. pag. 313. ubi de Patre suo scribit: Τοιοῦτος μὲν ὁ βίος αὐτῷ, τοιαύτη δὲ ἡ τοῦ βίου συμπλήρωσις, καὶ τελείωσις. *Hæc ipsi vita fuit: hic vitæ finis.*

2. *In specie martyrium.* Clemens Alexand. Stromat. lib. III. pag. 480. Τελείωσιν μαρτύριον καλοῦμεν, οὐχ ὅτι τέλος τοῦ βίου ὁ ἄνθρωπος ἔλαβεν, ὡς οἱ λοιποί, ἀλλ᾽ ὅτι τέλειον ἔργον ἀγάπης ἐνεδείξατο. *Consummationem vocamus martyrium, non quòd vitæ finem acceperit homo, ut reliqui, sed quòd perfectum opus ostenderit charitatis.* Basilius M. Homil. in Psal. CXVI. pag. 317. ad v. 13. Ποτήριον σωτηρίου λήψομαι· τουτέστι, διψῶν ἐπὶ τὴν διὰ τοῦ μαρτυρίου τελείωσιν ἔρχομαι. *Calicem salutaris accipiam: hoc est, sitienter & cupidè contendo ad martyrii consummationem*, vel *ad vitæ finem per martyrium.* Oecumenius in Cap. XXVIII. Actor. pag. 110. Πάντα ἔτη ἀπὸ τῆς κλήσεως τοῦ Παύλου μέχρι τῆς τελειώσεως αὐτοῦ, τριάκοντα καὶ πέντε. *Anni in universum à vocatione Pauli usque ad ejus consummationem*, id est, martyrium, *sunt triginta quinque.* Eadem repetit in peregrinationibus Pauli, in epistolam ad Romanos, pag. 241. Apud Balsamonem ad Can. I. Ancyranum, pag. 764. Τὸν τῆς τελειώσεως στέφανον ἀναδήσασθαι, est *martyrium subire.*

Quemadmodum τελειόω & τελείωσις de facro ufurantur Baptifmo; ita τελειωτὴς non tantùm fignificat perfectorem, confummatorem: Sed etiam eum, qui baptifmum confert. Sic ufurpat Nazianzenus Orat. XL. pag. 670. Ταχύνωμεν τὴν σωτηρίαν, ἀνασῶμεν ἐπὶ βάπτισμα· σφύζει τὸ πνεῦμα· πρόθυμος ὁ τελειωτὴς, δῶρον ἕτοιμον. *Salutem acceleremus, ad Baptifmum furgamus: exfilit fpiritus, præftò eft initiator*, vel *Baptifta, in promtu eft donum.*

Τέλεσμα.

Mos fuit fub Imperatoribus Romanis, ut facrificiis certis locis factis, aut carminibus dictis, vel ftatuis pofitis, Barbarorum in folum Romanum ingreffum & tranfitum arceri poffe putarent. Græci τέλεσμα vocârunt ejusmodi confecrationem, & fimulacra confecrata, ἀγάλματα τετελεσμένα. Olympiodorus apud Photium, Cod. LXXX. pag. 181. Τὸ Ῥήγιον μητρόπολίς ἐστι τῆς Βρεττίας, ἐξ οὗ, φησὶν ὁ ἱστορικὸς, Ἀλάριχον ἐπὶ Σικελίαν βουλόμενον περαιωθῆναι, ἐπισχεθῆναι, ἄγαλμα γάρ φησι τετελεσμένον ἱστάμενον ἐκώλυε τὴν περαίωσιν. τετέλεστο δὲ, ὡς μυθολογεῖ, παρὰ τῶν ἀρχαίων ἀποτρόπαιόν τε τοῦ ἀπὸ τῆς Αἴτνης πυρὸς, καὶ πρὸς κώλυσιν παρόδου διὰ θαλάσσης βαρβάρων. ἐν γὰρ τῷ ἑνὶ ποδὶ πῦρ ἀκοίμητον ἐτύγχανε, καὶ ἐν τῷ ἑτέρῳ ὕδωρ ἀδιάφθορον. *Rhegium metropolis eft Brutiorum, è qua refert hiftoricus Alarichum, dum in Siciliam trajicere voluiffet, retentum fuiffe. Statua enim, inquit, confecrata, ibi pofita, trajectum vetabat. Fuerat vero hæc, ut fabulatur, ab antiquis confecrata, cùm ut Ætnæ montis ignes averteret, tum ut maris tranfitu Barbaros prohiberet. Altero enim pede perpetuum ignem, altero verò perennem aquam geftabat.* In Græco editum eft, τὸ Ῥήγιον μητρόπολις ἐστὶ τῆς Βρεττανίας. *Rhegium metropolis Britanniæ*: ridiculè. Schottus ad marginem notat, *omnino* Βρεττίας *legendum* effe. Rectè: Βρέττιοι enim funt *Brutii*, & Βρεττία, *Brutia*. Vide Strabonem lib. VI. ftatim poft initium, pag. 175. Ibidem Photius, pag. 188. Ὅτι ὁ ἱστορικός φησι παρὰ Οὐαλερίου τῶν ἐπισήμων ἀκοῦσαι περὶ ἀνδριάντων ἀργυρῶν, τετελεσμένων εἰς ἀποκώλυσιν τῶν βαρβάρων. *Refert hic fcriptor, audiviffe fe è Valerio clariffimo viro, de argenteis ftatuis ad Barbaros arcendos confecratis.* Hinc τέλεσμα eft τετελεσμένον τι, *confecratum quid*: ut funt τετελεσμένοι *annuli*, τετελεσμένοι ἀνδριάντες, *confecratæ ftatuæ*: & cætera ejusmodi. Apud Juftinum Martyrem, quæft. XXIV. pag. 405. edit. Græco-Lat. quæritur: Εἰ θεός ἐστι δημιουργὸς καὶ δεσπότης τῆς κτίσεως πῶς τὰ Ἀπολλωνίου τελέσματα ἐν τοῖς μέρεσι τῆς κτίσεως δύναται; καὶ γὰρ θαλάττης ὁρμὰς, καὶ ἀνέμων φορὰς, καὶ μυῶν καὶ θηρίων ἐπιδρομὰς, ὡς ὁρῶμεν, κωλύουσιν. Interpres vertit: *Si DEUS conditor eft & Dominus creaturæ, quomodo Apollonii effectus in partibus creaturæ potentes funt? nam impetum maris, & ventorum vim, murium beftiarumque incurfiones, ut videmus, prohibent.* In refponfione ad hanc quæftionem aliquoties repetitur vox τελέσματα, & femper redditur *effectus*. Minùs fcitè: τελέσματα enim funt *confecrationes*, *fimulacra confecrata.* De Apollonio Chronicon Alexandrinum: Ἐπὶ τούτων τῶν ὑπάτων, Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεὺς ἤκμαζε περιπολεύων πανταχοῦ, καὶ ποιῶν τελέσματα εἰς τὰς πόλεις καὶ χώρας. *Apollonius Tyaneus his Confulibus floruit, qui ubique oberravit, & in urbibus ac regionibus confecrata erexit fimulacra.* Ubi interpres ridiculè τελέσματα, *vectigalia* vertit. Vixit fub Claudio, ut refert Cedrenus, pag. 162. *Is*, ut idem narrat, *cùm Byzantium profectus ab incolis rogaretur*, ἐστοιχείωσεν, ὄφεις μὲν καὶ σκορπίους μὴ πλήσσειν, κώνωπας μηδὲ παρεῖναι, ἵππους μὴ καταφρυάσσεσθαι, μή τε μὴν ἀγριαίνεσθαι κατ' ἀλλήλων, ἢ καὶ κατά τινος. Καὶ Λύκον δὲ τὸν ποταμὸν ἐστοιχείωσεν, ὥστε μὴ πλημμυρήσαντα τὸ Βυζάντιον καταλυμήνασθαι, *fuis magicis artibus effecit, ne ferpentes quem aut fcorpii læderent: néve culices eò accederent, ne equi ferocirent, neque vel inter fe, vel in alia animantia rabie fævirent. Lycum quoque amnem artibus magicis compefcuit, ne fuis exundationibus Byzantio noceret.* In eandem fententiam de eodem fcribit pag. 202. ubi fimul indicat, qua ratione magicas fuas exercuerit artes: Τυραννουμένων τῶν Ἀντιοχέων ὑπὸ τῶν σκορπίων καὶ κωνώπων, ποιήσας χαλκοῦν σκορπίον, καὶ χώσας αὐτὸν ἐν τῇ γῇ, καὶ μικρὸν ἐπιστήσας ἐπάνω κίονα, βαστάζειν προσέταξε καλάμους τῷ λαῷ, καὶ περιερχομένους ἐν τῇ πόλει κράζειν, τοὺς καλάμους ἐπισείοντας, Ἀκώνωπα τῇ πόλει. *Cùm Antiochenfes à fcorpiis & culicibus divexarentur, æreum ipfe fcorpium conflavit, fupráque eum in terra depofitum parvâ erectâ columnâ, populum juffit calamos geftare, perque urbem circuire, & calamos concutientes inclamare, Vacet urbs culicibus.* En hic fimulacrum confecratum, æreum fcorpium & columnam. Ex Anaftafio etiam, Epifcopo Theopolitano, de eodem hæc fubjicit Cedrenus: Ἀπολλωνίου δὲ μέχρι νῦν ἔν τισι τόποις ἐνεργεῖ τὰ ἀποτελέσματα ἱστάμενα, τὰ μὲν εἰς ἀποτροπὴν ζώων τετραπόδων καὶ πετεινῶν βλάπτειν δυναμένων ἀνθρώπους, τὰ δὲ εἰς ἐποχὴν ῥευμάτων ποταμοῦ ἀτάκτως φερομένου, καὶ ἄλλα εἰς ἕτερα ἐπὶ φθορᾷ καὶ βλάβῃ ἀνθρώπων ὑπάρχοντα ἀποτρόπαια ἵστανται. *Quibusdam in locis ad hunc usque diem Apollonii fimulacra ftant, & fuam efficacitatem habent: alia quadrupedibus ac volucribus damnofis avertendis, alia ad inordinatos amnium excurfus inhibendos, alia aliis rebus, quæ hominibus detrimentum afferrent, arcendis.* Hîc ἀποτελέσματα idem funt quod τελέσματα, Τετελεσμένα ergo, vel τελέσματα, aut etiam ἀποτελέσματα, funt fignacula certo fiderum pofitu & confecrationis vanæ carminibus & ceremoniis à magis confecta figna, fcuta, fimulacra, quæ de collo fufpenfa, vel publicè erecta, contra fafcinationes; & infaufta quævis geftari, vel erigi folebant. De his qui plura defiderat, adeat Reinefii variarum Lectionum lib. III. cap. XVII. & Seldenum de diis Syris, fyntag. I. cap. II.

Τελετή.

Τελετὴ duas maximè fignificationes habet:

I. *generalem*. Ita, juxta veteres Gloffas, Τελετὴ eft *confecratio*. Hefychius: Τελεταὶ, ἑορταὶ, θυσίαι, μυστήρια. *Fefta, facrificia, myfteria.* Suidas, Τελετὴ, θυσία μυστηριώδης, ἡ μεγίστη καὶ τιμιωτέρα, ἀπὸ τῶν γινομένων εἰς αὐτὰς δαπανημάτων. Τελεῖν γὰρ φαμὲν, τὸ δαπανᾶν. καὶ πολυτελεῖς, τοὺς πολλὰ ἀναλίσκοντας, καὶ εὐτελεῖς τοὺς ὀλίγα. Τελετὴ, *facrificium myfteriorum plenum, maximum & honoratiffimum* facrificium: fic autem dicta funt *à fumtibus, qui fiunt in ea.* Τελεῖν *enim dicimus, impendere, fumtus facere.* Et πολυτελεῖς vocamus homines, *qui multa confumunt*, vel *impendunt*: & εὐτελεῖς, *qui pauca* impendunt. S. Maximus in cap. I. Dionyfii Areopagitæ de cœlefti Hierarchia, pag. 3. Τελετὴ λέγεται κατὰ τοὺς τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφους, ἡ μετάδοσις τῶν μυστηρίων, ἅτε τελειοῦσα τὸν μυούμενον, καὶ τελειωτικὴ τυγχάνουσα τῶν προσιόντων τοῖς τοιούτοις. Τελετὴ, feu *myfterium*, *ritus*, *dicitur*,

dicitur, ſecundum gentiles Philoſophos, communicatio myſteriorum, tanquam perficiens eum, qui initiatur, & perfectiva exiſtens eorum, qui ad talia accedunt.

II. *Specialem.* Ex Gentilium caſtris hæc vox ad Chriſtianos tranſiit, & notat

1. *in genere Sacramenta.* Teſtis Pachymeres in cap. III. Dionyſii Areopagitæ de cœleſti Hierarchia, pag. 41. τελετή ἐστι, πᾶν μυστήριον, ὡς τελειωτικὸν τῆς ψυχῆς. Τελετὴ, *eſt omne myſterium*, ſeu *Sacramentum, quatenus animam perficit.*

2. *in ſpecie.*

a. *Baptiſmum.* Dionyſius Areopagita, cap. III. Eccleſ. Hierarch. pag. 242. eum vocat ἱερὰν τῆς θεογενεσίας τελετὴν, *ſacram divinæ regenerationis initiationem.*

b. *S. Cœnam.* Pachymeres in cap. I. Dionyſii Areopagitæ de cœleſti Hierarch. pag. 11. Τελετὴ λέγεται ἡ τῶν μυστηρίων μετάδοσις. *Initiatio, myſteriorum communicatio nuncupatur.* Ratio ſtatim ſubjicitur: Ἅτε τὸν μυούμενον τελειοῦσα, καὶ τοὺς μεμυημένους τελείους καλεῖ ὁ ἀπόστολος, λέγων· ὅσοι οὖν τέλειοι, τοῦτο φρονῶμεν. *Ut quæ initiatum perficiat: & initiatos Apoſtolus* perfectos *vocat, dicens, Quicunque ergo perfecti ſumus, hoc ſentiamus.* Ad Philipp. III. 15. Vocatur τελετῶν τελετὴ, *ſacramentorum ſacramentum*, hoc eſt, præſtantiſſimum ſacramentum, à Dionyſio Areopagita, ſtatim poſt initium cap. III. de Hierarch. Eccleſ. pag. 241. Item θειοτάτη καὶ ἱερὰ τελετὴ, *diviniſſimum & ſacrum ſacramentum*, cap. eodem pag. 245. Ἱερὰ τελετὴ, *ſacrum ſacramentum*, à Chryſoſtomo. Ἀπόρρητος τελετὴ, *arcanum & ineffabile ſacramentum*, à Syneſio. Φρικωδεστάτη τελετὴ, *maximè tremendum ſacramentum*, à Chryſoſtomo, lib. III. de Sacerdotio, tom. VI. pag. 16. Ἡ θεία τῶν μυστικῶν τελετὴ, *divinum myſticorum ſacramentum*, à Cæſario, quæſt. XXIX. pag. 54. Vide Caſauboni Exercitat. XVI. ſect. XLIII. pag. 486.

Τελέω.

Varias hujus verbi ſignificationes ex Lexicis habere licet. Nos uſum ejus Eccleſiaſticum tantùm oſtendemus. Τελέω ergo ſignificat de rebus ſacris, *perago, celebro.* Ita θυσίας τελέσαι, *ſacrificare, ſacrificia celebrare.* Dionyſius Areopagita, τὰς ἱερατικὰς ἐνεργείας τελεῖν, *rem ſacram facere.* Eandem ſignificationem verbum paſſivum ſequitur: cujus participium habes apud Greg. Nazianzenum, Orat. XLII. quæ eſt II. in Paſcha, pag. 676. Αὕτη ἑορτῶν ἡμῖν ἑορτὴ, καὶ πανήγυρις πανηγύρεων, τοσοῦτον ὑπεραίρουσα πάσας, οὐ τὰς ἀνθρωπικὰς μόνον καὶ χαμαὶ ἐρχομένας, ἀλλ' ἤδη καὶ τὰς αὐτοῦ Χριστοῦ καὶ ἐπ' αὐτῷ τελουμένας, ὅσον ἀστέρας ἥλιος. *Hæc nobis feſtivitatum feſtivitas, & celebritatum celebritas, tantò cæteris omnibus, non ſolùm humanis & humi defixis, ſed iis etiam, quæ ipſius Chriſti ſunt, ac propter ipſum celebrantur, ſuperior, quantò ſol ſtellas antecellit.* Alio etiam modo hoc verbum ad res divinas pertinet, & ponitur pro *initio, & res divinas facio.* Hinc apud Suidam, τετελεσμένον, μεμυημένον. *Initiatum, inauguratum.* Hinc corrigendus Heſychius, apud quem τετελεσμένον inter alia exponitur per μεμιασμένον, pro quo Junius putat legendum μεμερισμένον. Quin μεμυημένον reſtitui debeat, nullus dubito. Quid τετελεσμένος ſit, pluribus exponit Theodoretus ad cap. IV. Hoſeæ, v. 14. pag. 715. Τετελεσμένους καλεῖ τοὺς τὰ τῆς ἀσεβείας ὄργια μεμυημένους· καθάπερ γὰρ ἡμεῖς τοὺς τῶν θείων μυστηρίων ἠξιωμένους, πιστοὺς ὀνομάζομεν, οὕτω τετελεσμένους ὠνόμαζον Ἕλληνες, τοὺς ἀκριβέστερον δεδιδαγμένους τὴν σφετέραν ἀσέβειαν. Initiatos *vocat ſacris impietatis imbutos & inſtructos. Nam ſicut nos divinis myſteriis ornatos* fideles *vocamus, ita Græci gentiles* initiatos *nominârunt exactiùs ad ſuam impietatem inſtitutos.* Baptizati dicuntur τελεσθέντες. Greg. Nyſſenus Orat. in diem luminum, t. III. pag. 367. τελεσθέντας, qui aliâs μεμυημένοι dicuntur, & ἀμυήτους opponit. Verba ejus ſunt: Ἐγὼ δὲ ἀμφοτέροις συνήδομαι· τοῖς μὲν τελεσθεῖσιν, ὅτι μεγάλην δωρεὰν ἐπλουτήσατε· τοῖς δὲ ἀμυήτοις, ὅτι καλὴν προσδοκίαν ἐλπίζετε, ἄφεσιν εὐθυνῶν, λύσιν δεσμῶν. οἰκείωσιν πρὸς θεὸν, παῤῥησίαν ἐλευθέριον, ἀντὶ δουλικῆς ταπεινότητος ἰσοτιμίαν τὴν πρὸς ἀγγέλους. Ταῦτα γὰρ ἡμῖν, καὶ εἴ τι τούτοις ἀκόλουθον, ἡ τοῦ λουτροῦ χάρις ἐγγυᾶται καὶ δίδωσιν. *Ego verò gratulor utrisque: initiatis quidem, quòd magno dono ditati eſtis: non initiatis verò, quòd bona futura ſperatis, pœnarum ſcilicet remiſſionem, vinculorum ſolutionem, conjunctionem cum Deo, fiduciam ingenuam & liberum aditum loco ſervilis humilitatis, parem cum Angelis honorem. Hæc enim nobis, & ſi quid his ſimile atque affine, lavacri gratia ſpondet & dat.* S. Maximus in cap. I. Dionyſii Areopagitæ de div. Nominibus, pag. 99. Τελειοῦσθαι ἐστὶ, τὸ εἰς τελειότητα ἄγεσθαι διὰ τῆς μετὰ τὸ βάπτισμα δι' εὐζωΐας προκοπῆς, ἵνα δύνηταί τις εἰπεῖν, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα. Perfici *eſt, ad perfectionem duci per profectum in bona poſt baptiſmum vita, ut quis dicere poſſit, Curſum conſummavi, fidem ſervavi.* Hîc ergo τελειοῦσθαι uſurpatur de iis, qui jam baptizati ſunt. Ita τελειουμένους & τελουμένους diſtinguit ipſe Areopagita, cap. VI. de Eccleſ. Hierarch. Contemplat. III. pag. 333. quemadmodum obſervat Pachymeres, pag. 344. Οὐκ εἶπε, τῶν τελειουμένων (τελειούμενοι γάρ εἰσιν οἱ διὰ τοῦ βαπτίσματος, οἱ διὰ τῆς χρίσεως, οἱ διὰ τῆς μεταλήψεως, οἱ διὰ τῆς χειροτονίας) ἀλλὰ τελουμένων, δηλαδὴ καθαιρομένων, διδασκομένων, φωτιζομένων. ὥστε πᾶς τελειούμενος καὶ τελεῖται, οὐ μὴν δὲ πᾶς τελούμενος τελειοῦται. *Non dixit* perfectorum (*perfecti enim ſunt, qui per Baptiſmum, qui per Unctionem, qui per Communionem, qui per Ordinationem ſunt conſummati) ſed* initiatorum, *id eſt, eorum qui expiantur, docentur, illuminantur. Quoniam omnis quidem qui perficitur, initiatur; non omnis autem qui initiatur, etiam perficitur,* Iterum τελούμενοι ſunt jam baptizati, ut idem Pachymeres docet in cap. VI. Dionyſii Hierarch. Eccleſ. pag. 340. Εἰσὶ κατὰ πολλοὺς τρόπους οἱ τελούμενοι· καὶ γὰρ καὶ οἱ τῷ βαπτίσματι τελειούμενοι, καὶ οἱ τῶν θείων μυστηρίων μετέχοντες, καὶ οἱ ἱερωσύνην περιτιθέμενοι, καὶ οἱ μοναχικῆς ἀξιούμενοι καταστάσεως, ἅπαντες ὑπὸ τὴν τάξιν τῶν τελουμένων εἰσί. *Multi ſunt modi initiatorum nam & in Baptiſmo aliqui perficiuntur, & in ſacrorum myſteriorum participatione, & in ſacrorum ordinum ſuſceptione, & in Monaſtico ſtatu: qui ſunt omnes ſub ordine illorum, qui initiantur.* Interim tamen idem Dionyſius per τελούμενον etiam intelligit eum, qui demum initiandus ſeu baptizandus eſt. Verba ejus perſpicua ſunt cap. II. de Eccleſ. Hierarch. num. VII. pag. 217. Ὁ δὲ ἱεράρχης ἄνωθεν ἑστηκὼς, ἀναβοησάντων πάλ[ιν] ἐπὶ τοῦ ἱεράρχου κατὰ τὸ ὕδωρ τὸ ὄνομα τοῦ τελουμένου τῶν ἱερέων, τρὶς μὲν αὐτὸν ὁ ἱεράρχης βαπτίζει, ταῖς τρισὶ τοῦ τελουμένου καταδύσεσι καὶ ἀναδύσεσι τὴν τρισαγίαν τῆς θείας Μακαριότητος ἐπιβοήσας ὑπόστασιν. *Pontifex autem ſupernè adſtans, ubi ſacerdotes ſecundùm aquas, verſus Pontificem baptizandi nomen proclamârunt, ter eum immergit terna iſta immerſione atque emerſione ejus qui baptizatur tres divinæ Beatitudinis perſonas invocando.*

Τελώνης.

Qui in Evangeliis vocantur τελῶναι, meliùs Latinè dicuntur *portitores*, quàm *publicani.* Veteres Gloſſæ

Port

itor, τελώνης. *Portitorium*, τελωνεῖον. Cicero in- quæstus odiosos nominat *portitores*, non publi- os. Sic enim lib. I. de Off. *Primùm improbantur ii stus, qui in odia hominum incurrunt, ut portitorum, ut ratorum.* Propriè *publicani*, qui publicum aliquod imebant, ut vicesimas hæreditatum, ut vicesimas rtatum, quique cætera hujusmodi vectigalia con- ebant, & portoria. Non illi *portitores* dicebantur, ii tantùm, qui portoriis exigendis præficiebantur ab ipsis publicanis. Exempli gratiâ, *publicanus* est, qui esimæ aut decimæ publicum redemit, & pro eo quod venit reipubl. reddit. Quem autem præficit iste lici redemtor, sive publicanus, vicesimæ vel de- æ colligendæ, δεκατηλόγος, & εἰκοστηλόγος dicitur. ublici redemtor, vel publicanus, Græcè δημοσιώνης, erdum etiam τελώνης. Veteres Glossæ: *Publicanus*, δη- ώνης, τελώνης. Aliæ Glossæ: Δημοσιώνης, *publicanus*. illi magis vocantur τελῶναι, qui in portibus & telo- sedent ad colligenda & exigenda portoria, quos eci vocant ἐλλιμενιστάς. Vetus Onomasticon: *Portitor*, μενιστής. Verùm hi diversi erant ab illis magnis publi- is, qui propriè *publicum agere* Latinis dicebantur, uos Græci δημοσιώνας vocant, id est, publicorum ve- alium redemptores. Hi honestioris erant apud Ro- nos ordinis, & equestris, ut plurimùm. De iis Cicero rat. pro Planc. hæc habet: *Qui ordo quanto adjumen- t & honore, quis nescit? Flos enim equitum Romano- n, ornamentum civitatis, firmamentum Reipub. publi- orum ordine continetur.* Eodem modo eos commen- Orat. pro Lege Manilia, ubi de Asiæ vectigalibus: d Q. Fratrem de regimine Præfecturæ Asianæ. *Por- res* verò, etiamsi illis determinata fuerit exactio, & stitutum, quantum accipere deberent, nihilomi- s, ut rem suam facerent, plus sæpe, quàm licitum lege is erat, exigebant. Hinc inter ἐπονειδίστους βίους, *probro- ac turpes professiones*, Pollux omne genus istorum por- orum recenset; εἰκοστηλόγους, δεκατηλόγους, πεντηκοστηλό- ς, ἐλλιμενιστάς. De his Suidas: Τελώνης, ἀλλοτρίων πραγ- ων μεριστής· πεπαῤῥησιασμένη βία, ἀνεπιτίμητος ἁρπα- , ἀναίσχυντος πλεονεξία, πραγματεία λόγον οὐκ ἔχουσα, ὴς ἐμπορία. *Portitor. Alienarum rerum divisor: rta violentia, impunita rapina, impudens plus ha- di cupiditas, negotiatio ratione destituta, invere- da mercatura.* Hæc desumta sunt ex Orat. Chry- tomi περὶ τοῦ μὴ ἀπογινώσκειν, t. VIII. p. 74. Apud ndem, Homil. III. de Pœnitentia, seu LXXIX. I. Τί τελώνου χεῖρον; τῶν ἀλλοτρίων συμφορῶν ἐστι πραγ- τευτής, τῶν ἀλλοτρίων πόνων συμμεριστής· καὶ τὸν μὲν ματον οὐκ ἐπιβλέπει, τὸ δὲ κέρδος συμμερίζεται. ἐσχάτη ἁμαρτία τοῦ τελώνου. οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἐστὶν ὁ ώνης, ἢ πεπαῤῥησιασμένη βία, ἔννομος ἁμαρτία, ρόσωπος πλεονεξία. *Quid portitore nequius? Alie- um calamitatum negotiator est, alienorum labo- n partitor: & ad defatigationem quidem non re- it, lucrum verò partitur. Proinde portitoris pecca- n est gravissimum: nihil enim aliud est portitor, àm aperta violentia, legibus conveniens peccatum, ciosa avaritia.* Et t. VII. Ἐπιγραφ. λόγῳ δ': Κοι- τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων τελώνης κακὸν, νόμος ἄδι- ς, ἅρπαξ ἀκατηγόρητος, ἄφοβος κλέπτης, λῃστὴς ἀνέγ- ητος, δυσφευκτος βλάβη, λύκος τῶν λογικῶν προβά- ν, θηρίον ἀνθρωπόμορφον. *Naturæ humanæ malum mune portitor, lex injusta,* (edit. Paris. legit. νόμι- ς ἄδικος, *legitimus injustus*) *raptor qui accusari n potest, fur impavidus, latro extra omnem ale- positus criminationum, noxa pene inevitabilis, ra- ne præditarum ovium lupus, bellua humanam for- m habens.* Idem, Homil. XXXI. t. V. τελώνην καὶ βλάσφημον, τὰ ἀκροθίνια τῆς πονηρίας, *portitorem & blasphemum, omnis malitiæ primitias* vocat. Asterius, Amaseæ Episcopus, in Biblioth. Photii Cod. CCLXXI. Serm. in Zacchæum, pag. 1496. Πᾶσα μὲν ἀδικία κα- κὸν καὶ μίσους ἄξιον, ὁ δὲ τελώνης ἀνυπέρβλητον. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ πρόφασιν ἔχει τῆς ἁμαρτίας εὐπρόσωπον. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων εὑρίσκεταί τις ἀνάγκη τοῦ κακοῦ, καὶ ῥίζα, ἐξ ὧν φύεται τὸ ἀδίκημα· ὁ δὲ τελώνης θηρίον ἐστὶν, ἀπρό- φασιστος λοιμὸς, τοῖς λεωφόροις ἐπικαθήμενος. *Omnis quidem injuria mala est odioque digna, sed portitor om- nes excedit. Non enim ullum legitimum peccandi prætex- tum habet. In aliis quidem invenitur mali quædam ne- cessitas, & origo, unde iniquitas procedit. Portitor verò fera est, pestis, quæ prætextum non habet, viis regiis imminens.* Theophanes Homil. XV. pag. 88. Ὁ τελώνην εἰπὼν, ἐν ταυτῷ παραλαμβάνει καὶ πλεονέκτην, καὶ ἄδικον, καὶ ἅρπαγα, καὶ φιλάργυρον. *Qui portito- rem nominat, eo nomine complectitur avarum, inju- stum, raptorem, & lucri cupidum.* Huc etiam facit illud Chrysostomi, Homil. XXXI. t. V. pag. 189. Τί ἐστι τελώνιον; ἁρπαγὴ ἔννομος, βία πεπαῤῥησιασμένη, ἀδικία νόμον ἔχουσα συνήγορον, λῃστῶν χαλεπώτερος ὁ τελώνης. Τί ἐστι τελώνιον; βία νόμον εἰς συνηγορίαν προ- βαλλομένη, τὸν ἰατρὸν ἔχουσα δήμιον. Τί ἐστι τελώνιον; ἀναίσχυντος ἁμαρτία, ἁρπαγὴ πρόφασιν οὐκ ἔχουσα, λῃ- στείας χαλεπώτερον. *Quid est portorium? Rapina legi- tima, aperta violentia, iniquitas legis patrocinio fulta: latronibus sævior est portitor. Quid est portorium? Vio- lentia, quæ patrocinium legis obtendit, quæ carnificem pro medico habet. Quid est portorium? Impudens pecca- tum, rapina prætextu destituta, latrocinio pejor.*

Τέμπλον.

Apud recentiores Græcos τέμπλον est *templum*. In hist. Concilii Florentini, sect. IV. cap. XVI. pag. 87. Ἔνθα δὴ καὶ τὰς τοῦ ἱεροῦ καλουμένου τέμπλου θείας εἰκονογραφίας κατείδομεν. *Ibi etiam in Templo, quod sanctum dicitur, sacras imagines conspeximus.* Et mox: Πλὴν εἰ καὶ ἐκ τοῦ τέμπλου τῆς ἁγιωτάτης μεγάλης ἐκκλησίας ἠκούομεν εἶναι ταύτας. *Et quanquam fando accepimus ea fuisse abrepta è sacratissimo magnæ Ecclesiæ templo.* Vide Glossas Meursii.

Τερατοποιέω.

Lexica hoc verbum non habent. Quid τέρας sit, explicat Ammonius in cap. IV. Joh. ad v. 48. pag. 140. Τέρας ἐστὶ τὸ παρὰ φύσιν, οἷον τὸ ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, καὶ ἐγεῖραι νεκρόν. *Prodigium est, quod præter natu- ram fit, cujusmodi est cæcorum oculos aperire, ac mor- tuum suscitare.* Τερατοποιεῖν igitur est *miracula patrare*, idem quod τερατουργεῖν, quod Lexica quidem afferunt, nullum verò autorem nominant, qui eo sit usus. Cy- rillus Alexandr. in cap. XLII. Jesajæ, pag. 538. Οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγηταὶ, καίτοι τερατουργοῦντα βλέποντες Χριστὸν, ἔφασκον αὐτὸν ἐν Βεελζεβοὺλ, ἄρχοντι τῶν δαιμονίων, ἐκ- βάλλειν τὰ δαιμόνια. *Judæorum magistri, etsi prodigia Christi viderent, dicebant nihilominus eum per Beelzebub, principem dæmoniorum, ejicere dæmonia.* Τερατοποιὸς, *prodigia faciens*: ita vocatur Deus II. Maccab. XV. 21. Hinc τερατοποιέω, *prodigia facio*. Apud Cyrillum Alex. lib. II. in Joh. cap. V. pag. 203. ubi de Christo: Ἔρ- χεται τερατοποιήσων ἐν Κανᾷ. *Venit miracula facturus in Cana.*

Τεσσαρακοστή.

Τεσσαρακοστή est *jejunium Quadragesimale*, de quo actum in voce Νηστεία, mum. II. sub lit. *B.* num. 2. *b.* α.

Apud recentiores Græcos τεσσαρακοστὰ, eſt *quadrageſima dies*, à morte nimirum ſanctorum. quæ celebrari ſolebat. Palladius Hiſt. Lauſ. in Evlogio, pag. 68. Καὶ συνέβη τοῦ μὲν μακαρίου Εὐλογίου τὰ τεσσαρακοστὰ ἐπιτελεῖσθαι, τοῦ δὲ λελωβημένου τὸ ζῶμα τὰ τρίτα παρὰ τῆς ἀδελφότητος. *Et contigit beati quidem Evlogii quadrageſimam diem celebrari, corpore verò mutilati tertiam à fraternitate.* Typicum Sabæ cap. XXX. Τὰ δὲ τεσσαρακοστὰ αὐτοῦ γίνονται, ὅταν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ πληρωθῇ. *Quadrageſima verò ejus celebratur, quando dierum ejus impletus fuerit numerus.* Confer quæ habes in voce Ταφή, num. II. 2. ſub lit. *i*.

Τεσσαρεσκαιδεκατῖται.

Τεσσαρεσκαιδεκατῖται dicti Sabbatiani, quòd non die Dominica, ut reliqui Chriſtiani, ſed quartâ decimâ lunâ, Paſcha cum Judæis celebrarent. De iis ſufficienter actum in voce Πάσχα, num. I. 2. num. II. 3.

Τετράδες.

Τετράδες. *Quartæ feriæ hebdomadarum*, ſive *dies Mercurii.* Balſamon in Reſp. Κατὰ δὲ τὴν ἑβδομάδα τῆς διακαινησίμου ἀκινδύνως κρεωφαγήσομεν κατὰ τὴν αὐτῆς τετράδα καὶ παρασκευήν. *Hebdomadâ verò diacæneſimæ ſine periculo carnem comedemus feriâ ejus quartâ & ſextâ.* Et paulò pòſt: Κατὰ τὰς τετράδας καὶ παρασκευὰς ξηροφαγοῦντες. *Feriis quartis & ſextis aridis veſcentes.* Clemens Alex. lib. VII. Stromat. pag. 744. Οἶδεν αὐτὸς καὶ τῆς νηστείας τὰ αἰνίγματα τῶν ἡμερῶν τούτων, τῆς τετράδος, καὶ τῆς παρασκευῆς λέγω. *Novit ipſe quoque jejunii ænigmata horum dierum, quarti, inquam, & ſexti.* Quarta dies vocatur etiam τετάρτη, & ἡ μεγάλη τετάρτη. Vide Gl. Meurſii.

Τετραδῖται.

Τετραδῖται dicti Sabbatiani, quòd in feſto Paſchatis jejunarent, ceu feriâ quartâ. Harmenopulus de ſectis, ſect. XV. pag. 568. Sabbatianos dicit vocari ἀριστερούς, τεσσαρεσκαιδεκατίτας, & τετραδίτας. Cur verò τετραδῖται fuerint vocati, hanc ibidem reddit rationem: Ὅτι τὸ πάσχα ἑορτάζοντες, οὐ καταλύειν ἀλλὰ νηστεύειν αἱροῦνται, ὡς ἐν ταῖς τετράσιν ἡμεῖς, Ἰουδαίους κἂν τούτῳ μιμούμενοι, τοὺς μετὰ τοῦ πάσχα ἄζυμα καὶ πικρίδας ἐσθίοντας. *Quia Paſcha celebrantes, jejunium non ſolvunt, ſed jejunant, ut in feriis quartis nos, Judæos etiam in hoc imitantes, qui cum agno paſchali azyma comedunt & lactucas agreſtes.* Idem de illis tradit Balſamon ad Can. VII. Concilii Conſtantinop. pag. 313. Οἱ αὐτοὶ καὶ τετραδῖται λέγονται, ὅτι τὸ πάσχα ἑορτάζοντες, οὐ καταλύουσιν, ἀλλὰ νηστεύουσιν, ὥσπερ ἡμεῖς τὰς τετράδας. *Iidem etiam Tetraditæ ſive Quaternarii dicuntur, quòd, cùm Paſcha celebrant, jejunium non ſolvunt, ſed jejunant, ſicut & nos quartas ferias.* Τετραδῖται etiam dicti Manichæi. Fauſtus Epiſcopus in epiſt. ad Petrum Fullonem, apud Zonaram, pag. 532. Μανιχαῖοι, καὶ οὐκ ὀρθόδοξοι· τετραδῖται, καὶ οὐ τριάδοξοι. *Manichæi, & non Orthodoxi, quaternitatem tenentes, non Trinitatem.* Ita vocati, qui cum Petro Fullone additionem in Triſagio defendebant. Vide Τρισάγιον.

Τετραευαγγέλιον.

Τετραευαγγέλιον, vel τετραευάγγελον, & corruptiori nomine τετραυάγγελον, apud Græcos vocatur Codex, in quo deſcripta ſunt Evangelia, qui uſitatè aliàs ſimpliciter Εὐαγγέλιον appellatur: de quo in voce Εὐαγγέλιον, num. I. 2. ſub lit. ב. Menologium: Καὶ τὰς ἀναγνώσεις τοῦ τετραευαγγέλου, καθὼς ἔχομεν ἔθος τῇ πρώτῃ ἑβδομάδι τῆς τεσσαρακοστῆς. *Et lectiones ex libro quatuor Evangeliorum, ut ſolemus primâ hebdomadâ Quadrageſimæ.* Typicum Sabæ capite XXXVIII. pag. Ἀναγινώσκεται δὲ καὶ τὸ τετραευαγγέλιον τῇ δευτέρᾳ, τρίτῃ, καὶ τῇ τετάρτῃ. *Legitur autem etiam liber quatuor Evangeliorum ſecundo, tertio, & quarto die.* Vide Gl. Meurſii.

Τετράμηνον.

Τετράμηνος eſt, ὁ τέτταρας μῆνας ἔχων, *quatuor menſes habens. Quadrimeſtris.* Et τετράμηνον, *quadrimeſtre tempus.* Hinc τετραμηνιαῖος, quod in veteri Gloſſario redditur *quadrimenſtruus.* Hanc autem vocem propterea hîc exſtare volumus, quia legitur Joh. IV. 35. ubi hæc Domini verba leguntur: *Annon vos dicitis*, ὅτι ἔτι τετράμηνόν (ſive, ut alii habent, τετράμηνος,) ἐστι, καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται; *Supereſt adhuc ſpatium quadrimeſtre, & meſſis erit?* ſive, *poſt ſpatium quadrimeſtre adſutura eſt meſſis? Ecce, dico vobis, attollite oculos veſtros, & regiones videbitis jam eſſe albas ad meſſem.* Varii varia ad hunc locum ſcripſerunt: plerique in Cinno ſuo collegit Cl. Gatakerus, cap. VII. cujus verba huc transferre non pigebit. Ἀσύστατα, inquit, prima fronte Chriſtus loqui videtur. Quomodo enim meſſem indicat propinquam ſegetum flavedo, ſi menſes ad meſſem quatuor adhuc ſuperſunt? In nodo hoc ſolvendo multùm torquent ſe viri ſummi, hique plures. Origenes, ſolus, quantum ego poſſum aſſequi, verba illa, ἔτι τετράμηνόν ἐστι, καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται, allegoricè interpretatur de meſſe ſpirituali, & menſibus neſcio quibus myſticis; ut ſit præoccupatio eorum, quæ excipere poterant diſcipuli, ad ea quæ dicturus erat de meſſis hujuſce propinquitate; difficiliora ſcilicet eſſe, quæ à Chriſto docentur, quàm ut poſſit ad horum apprehenſionem tam citò perveniri: & de quatuor elementis, ſuo more, nugatur tam putida, ut recenſere pigeat prorſus, nec quenquam putem adſtipulatorem ſibi hactenus nactum. Camerarius, referente Lud. de Dieu, intelligit, *reſtare adhuc de anno tum currente menſes quatuor. Ducit enim initium anni ab ingreſſu ſolis in ſignum Libræ. Proinde tempus, quo iſtud proferebat Chriſtus, in meſſem incidiſſe.* Hoc ergo vult Dominus dixiſſe: *Reſtat tantùm quadrimeſtre ſpatium ad anni præſentis exitum, & meſſis tempus, quod eo ſpatio annum exeuntem anteverterit, jam inſtat.* Cæterùm adverſus interpretationem iſtam opponit Vir doctiſſimus, annum politicum à Tiſri initium ſumſiſſe: at inde ad Niſan, quo tempore hæc dicta vult, menſes ſex intercedere, ut totidem ferè utique alteri ad exitum ſuperfuerint. Poſſet regeri, ſumi à Viro doctiſſimo de tempore dicti dominici id pro conceſſo, quod nondum probatum ſit, nec Camerarius ei forſan largiretur. Verùm revera coacta nimis videtur ea interpretatio. Recte enim Beza obſervat, ex Hebræorum idiotiſmo dici ἔτι τετράμηνόν ἐστι, καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται. *Adhuc quatuor menſes ſunt, & venit meſſis.* Pro eo quod eſt, poſt quatuor menſes meſſis aderit. Sicut Geneſ. XL. 13, 19. *Adhuc tres dies, & tollet caput tuum Pharo.* Jonæ III. 4. *Adhuc quadraginta dies, & Ninive ſubvertetur.* Jeſajæ XVI. 14. *Adhuc tres anni, & gloria Moabi abſumetur.* Hoc ipſo in Evangelio cap. XIV. 19. Ἔτι μικρὸν, καὶ ὁ κόσμος με οὐκέτι θεωρεῖ. *Adhuc paululum, & mundus non videt*, id eſt, videbit, *me ampliùs.* Et Hebr. X. 37. Ἔτι μικρὸν ὅσον ὅσον, καὶ ὁ ἐρχόμενος ἥξει. *Adhuc puſillum quantulumcunque, & qui venturus eſt, veniet.* Sed Camerarius, quò interpretationem ſuam ſtabiliat, ait in veteri Codice ſcriptum offendiſſe, ὅτι τετρά-

τετϱάμηνός ἐςι, καὶ ὁ θεϱισμὸς ἔϱχεται. eandemque scri-
ruram in MS. Rutgersiano invenisse se testatur V.C.
an.Heinsius. Verùm, etiamsi dematur ἔτι illud, sen-
s idem nihilominùs restare poterit. Sic enim etiam
raparticulam illam Evangelista idem cap. XVI. 16.
κϱὸν, καὶ οὐ θεωϱεῖτέ με· καὶ πάλιν μικϱὸν, καὶ ὄψεσθέ
. Paululum temporis spatium, & non videbitis me:
rursus paululum, & videbitis me denuò. Cæte-
m de sensu verborum vir summus in suis illis ad
onnum exercitationibus eruditionis reconditæ re-
tissimis, cap.XII. à Camerario discedit. Hebrais-
um esse autumat, quem ad verbum Hellenistæ sic
errent: Ὅτι τετϱάμηνός ἐςι, καὶ ἐν αὐτῷ θεϱισμός. Hoc
,τετϱάμηνός ἐςιν ἐν ᾧ θεϱισμός. Huic interpretationi
tuminandæ Theophylactum accersit, qui, ὑμεῖς μὲν
γετε, ἀντὶ τοῦ νομίζετε, ὅτι ὁ θεϱισμὸς ἐν τῇ τετϱαμήνῳ
ύτῃ ἔϱχεται. Vult itaque, sicut ἑοϱτὴν θεϱισμοῦ, Pen-
costen Mosi, ita τετϱάμηνον θεϱισμοῦ dici *eam anni*
tem, cujus initium Nisan, in qua duo Regalim
scha & Pentecoste concurrerent, quorum altero ini-
m, altero finem sumebat messis. Hujus autem in-
pretationis non ille primus autor extitit: Heracleo-
n enim Origenes refert Domini verba ista *de messe*
e instabat eorum quæ generantur accepisse, perinde
asi messis ista spatium quatuor mensium determi-
um habeat. Ita non de quatuor, qui ad messem
pererant, sed de quatuor, intra quos messis confici
ebat, mensibus, locutum Dominum,autumabat.Ve-
n nec à recepta scriptura citra necessitatem insi-
em recedere tutum satis videtur: quod necesse fue-
, si interpretationem hanc admittimus; nec quem
C.advocat, Theophylactum, hoc quod ipse opina-
, voluisse, docent quæ subjicit, ὁ αἰσθητὸς δηλαδή.ἐγὼ
ἐγὼ ὑμῖν, ὅτι πάϱεςιν ὁ νοητὸς θεϱισμός. *messem spiri-*
lem ait jam adesse, illam alteram non item. Theo-
ylacti verba illa, ὁ θεϱισμὸς ἐν τῇ τετϱαμήνῳ ταύτῃ ἔϱ-
ται, non sunt ita intelligenda, ac si dixisset, *triens anni*
in quo messis habetur, jam adest, quomodo Theo-
ylactum Camerarius itidem explicat) *sed intra trien-*
anni, sive spatium quadrimestre messis tempus adfutu-
t est. Maldonatus primus, opinor, censuit *prover-*
n fuisse *Judæis familiare, ab otiosorum hominum voce*
umtum, qui cùm sementem jam fecissent, quasi nihil
ue ad messem, id est, usque ad longum tempus, habe-
t quod magnopere agerent, dicere solebant, Adhuc
tuor sunt menses usque ad messem. Plerumque enim
r eum mensem quo sementis, & eum quo messis fiebat,
nt quatuor menses. Fiebat enim sementis mense No-
bri, messis Aprili exeunte; inter quos duos menses
tuor erant, December, Januarius, Februarius &
rtius. q.d. hoc vos soletis de corporea messe dicere; sed
biritual, ad quam vos jam missurus sum, non pote-
Quanquam idem refert, doctum quendam *quadri-*
ris spatii nomine tempus breve admodum significari vo-
e. Quasi diceret Christus, *Vos ipsi judicatis tempus*
esse, ut de futura messe cogitetis, cùm dicitis, nonnisi
tuor menses usque ad messem superesse. Verùm haud
rdè censet ipse, sensum istum Christi menti esse
è contrarium. Cui adjici potest, quadrimestre spa-
, cùm sit anni triens, messis autem singulis annis
rrat, pro tempore brevi incommodè nimis usur-
.De proverbio autem,quod Maldonatus habet,cùm
re caret,tum contradicere videtur Maroniano illi,
Redit agricolis labor actus in orbem:
significatur, etiam inter sationem messemq; labo-
ugis materiam terræ cultoribus nunquam deesse.
Cl.Samuel Petitus eclogar. Chronologic. lib.I. cap.
proverbiale istud usurpâsse vult Judæos *de frugibus*

serotinis, ἔτι τετϱάμηνος, καὶ ὁ θεϱισμὸς ἔϱχεται. *Id est, adhuc supersunt menses quatuor, messisque tempus aderit. Cùm enim mense Ijar non ita maturuissent fruges, ut possent meti, dicebant superesse adhuc anno vertenti absolvendo menses quatuor, intra quos maturescent fruges & metentur. Annus is à Tisri incipiebat, quod erat caput anni frugum & plantationum: mense igitur Ijar quatuor adhuc menses supererant, intra quos fieri debebat messis. At Christus, qui cum suis ista mense Ijar loquebatur, dicebat, non esse, quod dicerent, quasi serotinis frugibus,* ἔτι τετϱάμηνόν ἐςι, καὶ ὁ θεϱισμὸς ἔϱχεται. *nam jam maturuerant fruges,* ὅτι αἱ χῶϱαι λευκαί εἰσι πϱὸς θεϱισμὸν ἤδη. *quibus verbis indicabat, maturuisse frugem spiritualem.* Atqui, ô vir πολυμαθέστατε, quomodo tibi convenias ipse, non video, qui suprà dixeras, *Certè falsum constat ex iis, quæ addit Dominus, quatuor superesse ad messem menses, subjungit enim,* ὅτι λευκαί εἰσιν αἱ χῶϱαι. *Instabat ergo messis.* Etenim si de messe alia dicuntur ista, quod & ipse agnoscis, nec inficias iturum quenquam haud frustra Origenes asseverare est ausus, quomodo messem eam instare ex his verbis elicietur? tum intra spatium contractius multò quàm est quatuor ab Ijar mensium, messis tota consummabatur, etiam frugum quàm maximè serotinarum, cùm vindemia etiam ante Tisri medium absolveretur. Lev.XXIII.39.& Deuter. XVI.13. Itaque festum Pentecostes, quod in mensem Sivan incidebat, dicitur חג הקציר, Exodi XXIII.16.*festum messis*, quia frugum messe jam confecta celebrabatur; festum autem Tabernaculorum חג האסף, *festum collectionis*, quod fructibus quoque jam collectis,vinoque ac oleo confectis, habebatur. Exodi XXIII. 16.*Paræmiodes esse* consentit D.de Dieu in animadvers. in Evangel. sed vult *ea locutione, quasi sententiâ consolatoriâ, usos Judæos, jam jacto in terram semine,* ἔτι τετϱάμηνός ἐςι, καὶ ὁ θεϱισμὸς ἔϱχεται. *Adhuc menses quatuor, & messis aderit. Nam Judæis,inquit, aratio fiebat mense Marchesvam,satio Cislev, messis Nisan medio. Ita inter sationis & messis tempus quadrimestre ferè spatium intercedebat. Esse ergo perinde ac si dixisset, Tritum hoc apud vos dictum est; sed cujus nunc nullus usus est. Neque enim jam quadrimestris spatii morâ opus est, ut exspectetur messis,cùm regiones jam ad messem albæ sint.* Verùm quam ille præscriptionem adhibuit adversus D.Heinsii interpretationem, *non liquere*, scil. *solitos Judæos in trientes istiusmodi annum dividere*; aut trientem illum peculiariter ita *nominâsse*: eadem adversus cùm ipsum, tum & reliquos illos, qui *proverbiale* loquendi genus hìc comminiscuntur, uti licebit; nihil ab eis produci, unde constare possit, tritum apud Judæos dictum istiusmodi fuisse. Quid est autem opus ad ejusmodi vel commenta, vel conjectamenta divertere,cùm simplex sponte se in oculos ingerat sensus? ad messem scil.naturalem, temporis spatium satis longum superesse, spirituale verò jam instare. Ita ex antiquioribus Augustinus in Joh. tract.XV. quem Beda, Hugo, & Hemingius αὐτολεξεὶ transcripserunt; *Vos quatuor menses computatis usque ad messem; ego aliam vobis messem albam & paratam ostendo.* Cyrillus lib. II. cap. CVI. Ὥϱα μὲν ἦν χειμῶνος ἔτι κατ' ἐκεῖνον καιϱὸν, ἀϱτιθαλὴς δὲ καὶ νέος τῶν σπεϱμάτων ὁ κάλαμος μόγις μὲν τῆς ἀϱούϱης ἐξέφϱιττε· καιϱοῦ δὲ τεσσάϱων μηνῶν διιππεύσαντος εἰς τὴν τοῦ θεϱίζοντος χεῖϱα πεσεῖσθαι πϱοσεδοκᾶτο. Mox: ὀλίγον τῶν ἐπὶ γῆς πϱαγμάτων τὸν τῆς διανοίας ὀφθαλμὸν ἀνοχλίσαντες, τὸν πνευματικὸν ἀναθεώϱει σπόϱον, ὅτι λελευκάνθισαι μὲν, ἐπὶ τὸν ἅλωνα βαδίζμενος ἤδη. καλεῖ δὲ λοιπὸν ἐφ' ἑαυτῷ τὸν ἀμητῆϱα σίδηϱον. *Hibernum adhuc tempus fuerat, viridesque ac novelli culmi vix speciem horrescentem arvis induerant: at spatium quadrimestre ubi cursum*

ſum ſuum confecerat, fore ut in meſſoris manus inciderent, exſpectabatur. Cæterùm vos, inquit, à rebus terreſtribus mentis oculo pauliſper dimoto, ſata ſpiritalia contemplamini, flaveſcentia horreum appetere, & falcem meſſoriam poſcere. Theophilus in Thomæ Catena: *Nonne dicitis, quòd adhuc quatuor menſes ſunt, & meſſis venit, ſcil. materialis? Ego autem dico vobis, quòd meſſis intelligibilis adeſt.* Verùm is Theophilus, puto, eſt Theophylactus. Nec aliò abſcedunt Chryſoſtomus & Euthymius. Ex recentioribus, quorum pars maxima eodem concedit, diſertè Nicolaus Lyranus in cap. IV. Johannis: *Licèt tempus meſſis corporalis adhuc diſtet, tamen tempus meſſis ſpiritualis jam inſtat.* Joh. Ferus in cap. IV. Johannis: *Vos dicitis meſſem procul abeſſe, quatuor ſcil. menſibus: at ego dico, eam propè adeſſe. At de meſſe agrorum hoc dicere non potuit, à qua, ut ipſe fatetur, adhuc toto quadrimeſtri ſpatio aberant. De ſpirituali igitur meſſe loquitur, quæ per Evangelii prædicationem perficitur.* Rodolphus Gualtherus Homil. XXXI. in Johannem. Martinus Chemnitius Harmon. Evangel. cap. XXXII. *Vos dicitis, inquit, jam quatuor menſes reſtare ad meſſem: ego autem dico vobis, ſpiritualem Evangelii meſſem jam inſtare.* Et Corn. Janſenius Concord. Evang. capite XXIII. *Vos dicitis, poſt quatuor menſes venturam meſſem: ego autem dico vobis, jam jam inſtare meſſem Evangelicam: regiones enim jam albeſcere ad meſſem, id eſt, paratos eſſe homines ad recipiendum Evangelium, per quod colligantur in horreum Domini.* Thomas denique Cajetanus: *Hinc ſupputari facilè poteſt, quòd Jeſus novem menſes vel circiter poſt Paſcha manſit in Judæa: nam quadrimeſtre ante meſſem hiemale tempus eſt. Et quia in regionibus illis præcoces ſunt fructus terræ, computando meſſem ſole exiſtente in Geminis, conſequens eſt, quòd ſole exiſtente in Aquario, vel circa, hæc dicta fuerint.* Appoſitè admodum, niſi quòd meſſis tempus iuſto ſeriùs paulò conſtituit, quæ *ſole in Ariete exiſtente*, menſis *Niſan* medio ordiebatur, ut ex frugum primitiis, ad feſtum Paſchale oblatis, patet, Levit. XXIII. 5, 6, 10, 11. & Deuteronom. XVI. 9. *in Tauro exiſtente*, menſe *Ijar* toto fervebat, *in Geminis exiſtente*, menſe *Sivan* medio ferè conſummabatur. Certè manifeſtam antitheſin Dominus inſtituit inter meſſem hanc & illam alteram; cujus venuſtatem, gratiamque tollunt prorſus, qui circa meſſis hujusce tempus hoc dictum volunt. Ut fruſtra quoque fuerit Origenes, qui inde interpretationi ſuæ planè abſonæ & à Chriſti mente remotiſſimæ firmandæ, rationis ſpeciem ſaltem aliquam aucupatus, ideò in utroque membro allegoriam latere contendit, quia in altero reperitur, cùm & tempus tempori & meſſi meſſis diſertè opponantur. Proinde cùm V. C. Joſepho Scaligero de emendat. temp. lib. VI. ſtatuendum videtur, circiter menſem *Tebeth* hoc à Chriſto prolatum, à quo ad menſem *Ijar*, quo meſſis fervere ſolet, quadrimeſtre ſpatium intercedit. Nam quòd Vir doctiſſimus inde colligit, æſtatem fuiſſe, quia Chriſtus æſtu fatigatus ad fontem deſederit Joh. IV. 6. id verò non tam ab æſtu, quàm ab itinere factum eſſe poterat. Ut nihil etiam hac in parte ſit, quod à ſenſu ſimplici obvioque deflectere ſuadeat; quod cogat verò multò minùs. Cæterùm in hanc partem peccant crebrò viri etiam maximi, dum ad rationes ſuas ſcripta ſacra trahere ſatagunt, cùm ad iſta ſua potiùs exigere debeant,

Πρὸς ϛάθμη πέτρον τιθέμενοι, μήτι πρὸς πέτρῳ ϛάθμην, ut carmine proverbiali monuit Autor gravis in Commentariolo de profectûs indiciis.

Τετρaῴδιον.

Τετραῴδιον eſt hymnus magno ſabbato cani ſolitus, ita dictus, quòd quatuor partibus conſtaret, quas ὠ[dàs] appellabant. Hunc antea à Patriarcha Thoma inc[e]ptum implevit Marcus Monachus. Docet hoc C[e]drenus in hiſt. compendio, pag. 493. Ὁ ϲοφώ[τατ]ος μοναχὸς Μάρκος, οἰκονόμος ὢν τῆς τοιαύτης μο[νῆς] ὁ τὸ τετραῴδιον τοῦ μεγάλου ϲαββάτου ἀναπληρώσας κύρου Θωμᾶ, πολλὰ κατεδεήθη τοῦ βασιλέως. *Sapien[tiſ]ſimus Monachus Marcus, ejus monaſterii diſpenſat[or] qui tetraodium magni ſabbati domini Thomæ comple[vit] multis Imperatorem deprecatus eſt.* Pro κύρου Κοσμᾶ [le]gendum eſſe κύρου Θωμᾶ, probat Cl. Meurſius [in] Gloſſario. Cedreni locum non bene intellexit X[y]lander, quando τοῦ κύρου Κοσμᾶ vertit, *quòd h[a] Cyri Coſmæ.* Κῦρος poſitum pro κύριος, pro q[uo] recentiores Græci frequenter ſcribunt κῦρ. Ty[pi]cum Sabæ, cap. XXI. pag. 46. Καὶ τὰ τετραῴ[δια] τοῦ κῦρ Κοσμᾶ, καὶ τοῦ κῦρ Ἰωάννου. *Tetraodia dom[ini] Coſmæ, & domini Johannis.*

Τεχνοποιέω. Τεχνουργέω.

Prius verbum prorſus omittunt Lexica, poſte[rius] ſine autoritate afferunt. Significat utrumque *a[rti]ficioſè conficio, arte facio, fabrico.* Cyrillus Alex[.] cap. XLV. Jeſajæ, pag. 621. Ἀμαθεῖς οὖν, τὴν τοῦ [Θεοῦ] κλῆσιν προσνέμοντες τοῖς διὰ σφῶν αὐτῶν τεχνοποιουμέ[νοις] καὶ τεχνουργημένοις. *Stulti igitur ſunt, qui Dei no[men] attribuunt rebus à ſe ipſis fabricatis.* Et in hoc ipſ[um] caput, pag. 609. Ἀπολυπραγμόνητα τὰ παρὰ τοῦ [Θεοῦ] τεχνουργούμενα. *Quæ à Deo fabricata ſunt, à nemine, curioſo quidem, carpi poſſunt.*

Τεχνούργημα.

Hanc etiam vocem Lexica ſine autoritate afferu[nt]. Significat *factum artificioſum.* Cyrillus Alex. in c[ap.] XLVI. Jeſajæ, pag. 629. dicit *idololatras gloriam Deo [de]bitam, quantum quidem in ipſis ſit,* τοῖς ἰδίοις τεχνουργή[μα]σιν ἀπονέμειν, *ad ſua opificia transferre.*

Τίτλος.

Περικοπαὶ ſacræ ſcripturæ, de quibus in voce [Πε]ρικοπὴ actum: ἀναγνώσματα item vel ἀναγνώσεις, videre eſt in voce Ἀνάγνωσις, ſub finem num. I. L[ati]nis *Sectiones* vel *Lectiones*, dicuntur quoque Τίτλ[οι], ſive *Tituli*, ut jam monuimus in voce Κεφάλαιον, n[um.] V. Heſychius τίτλον interpretatur πτυχίον ἐπιγρα[φὴν] ἔχον, *tabellam cum inſcriptione.* Alii legunt ἐπίγραμ[μα]. Sed hæc illius expoſitio non eſt referenda ad Librorum Inſcriptiones, neque ad ſectiones illas, de quibus [...]mus in vocibus jam notatis, ſed ad tabellas illas, q[uæ] λευκώματα & ϲανίδες γραπταὶ ab Auctoribus Græcis [di]cantur. Talis fuit τίτλος, *titulus*, in cruce Chriſti J[oh.] XIX. v. 19. Erat tabella lignea dealbata gypſo, vel rubrica illita, in qua literæ ex encauſto, vel atramento ſcri[be]bantur. Græci, ut dictum, λευκώματα appellant, quas ϲανίδας γύψῳ ἀληλειμμένας interpretantur, alii ϲανί[δας] ſimpliciter λελευκωμένας. *Album* hujusmodi tabula [La]tinis dicitur. Unde *album Prætoris.* Omnes tabellæ, lib[elli,] tituli in publico proponendi, aut affigendi, ita erant [de]albati & ſcripti: Hinc *album citharœdorum* appellab[ant] laterculum, in quo nomina eorum ſcripta habebant[.] *Album judicum* ſimiliter nomina judicum continet[.] Inde *adſcribi albo judicum*, & *eradi albo judicum*, ap[ud] Suetonium. Antiquis ſanè Græcis λεύκωμα nihil al[iud] eſt, quàm tabella dealbata, & ſcripta encauſto. Dio[ge]nes Laërtius in vita Canis cognominis: Πληγὰς ἐλαβ[ὼν] ἐγγράψας τὰ ὀνόματα τῶν πληξάντων εἰς λεύκωμα, περ[...]

ἐξ[...]

ξημμένῳ. *Appensâ collo tabellâ, cui nomina eorum, a quibus pulsatus fuerat, inscripta inerant, sic incedebat.* Tituli è servorum vænalium collo suspensi, quibus quid in singulis vitii morbive esset, significabatur, tabellæ fuère albæ nigris notatæ literis. Demosthenes contra Timocratem meminit legis Solonis εἰς λεύκωμα, hoc est, in album, sive tabulam albam relatæ, & publicè propositæ. *Tabulæ auctionariæ* apud Romanos, quibus bona proscribebantur vænalia, λευκώματα fuisse notum est. Talis etiam fuit *titulus* dominicæ crucis, à Pilato vel scriptus, vel scribi jussus: Theophylactus in Johannem, pag. 823. interpretatur αἰτίαν, ἐπιγραφὴν, δήλωσιν, *caussam*, *inscriptionem*, *manifestationem*. Vide in voce Αἰτία, num. III. Apud Suidam verò, in illo nimirum loco, quem in voce Κεφάλαιον, num. V. produximus, *Tituli* nihil aliud sunt, quàm *Sectiones*, in quas divisi sunt libri sacri; atque ita vocantur, quòd singulæ περικοπαὶ suos haberent *titulos*, suas ἐπιγραφὰς, sive suas *inscriptiones*.

Τοκοληψία.

Lexica hanc vocem omittunt. Significat *usuram*, *usuræ acceptionem*. Epiphanius in Compendiaria doctrina de fide, pag. 467. Ἡ ἐκκλησία ἀποκηρύσσει θέατρα, ------- ἀδικίαν τε καὶ πλεονεξίαν, καὶ τοκοληψίαν. *Ecclesia prohibet theatra*, ------- *injustitiam*, *avaritiam & usuram.*

Τόκος.

I. *Explicatio vocis.* Veteres Glossæ: τόκος, *usura.* Suidas: τόκος, εἶδος πλεονεξίας. *Usura*, *fœnus*, *avaritiæ species.* Descendit à verbo τίκτω. Id pluribus docet Basilius M. Homil. II. in Psal. XV. pag. 161. Τοὺς λαγωοὺς φασι καὶ τίκτειν ὁμοῦ καὶ τρέφειν καὶ ἐπικυΐσκεσθαι, καὶ τοῖς τοκογλύφοις τὰ χρήματα ὁμοῦ δανείζεται καὶ γεννᾶται καὶ ὑποφύεται. οὔπω γὰρ ἐδέξω εἰς χεῖρας, καὶ τοῦ παρόντος μηνὸς ἀπῃτήθης τὴν ἐργασίαν. Καὶ τοῦτο πάλιν δανεισθὲν, ἕτερον κακὸν ἐξέθρεψε· κἀκεῖνο ἕτερον, καὶ τὸ κακὸν εἰς ἄπειρον. διὰ τοῦτο καὶ τῆς προσηγορίας ταύτης ἠξίωται τὸ εἶδος τοῦτο τῆς πλεονεξίας. Τόκος γὰρ, ὡς οἶμαι, διὰ τὴν πολυγονίαν τοῦ κακοῦ προσηγόρευται. Πόθεν γὰρ ἄλλοθεν; *Lepores ajunt ejus esse naturæ, ut simul & pariant, & nutriant, & superfœtent: sic & fœneratoribus pecuniæ simul tempore & dantur ad usuram, & gignunt, & superfœtant. Nondum enim in manus accepisti, & præsentis mensis lucrum quæstúmve expostularis. Hæc rursus pecunia data fœnori alterum malum eduxit, illud rursus aliud, deniq; malum hoc infinitum serpit. Quamobrem genus hoc avaritiæ hac appellatione* τόκος, *id est, partus; ut existimo; ob multiplex mali germen, sive fœcunditatem nominatur. Unde enim aliunde?* Vide ibidem plura. Ex præcedenti dicto patet, usuras in singulos menses, non autem, ut hodie ferè fit, in annum fuisse promissas & exactas: unde Calendarium *liber fœneratitius* appellatus est, & *celeres Calendas*, Ovidius, & *tristes Calendas* Horatius dixit, quòd debitori misero atque obærato, qui sub fœnore mutuum accepit, nimis celeriter recurrant, eumque tristitiâ afficiant. Usuras autem non apud Romanos tantùm, sed & apud Græcos & Hebræos menstruas fuisse, docet Cl. Rittershusius, sacr. Lect. lib. VII. cap. XVII.

II. *Illicitas & voraces usuras damnant veteres.* Multa in hanc sententiam legas apud Basilium M. Hom. II. in Psal. XV. pag. 161. & seqq. apud Greg. Nyssenum, Orat. contra usurarios, t. II. pag. 229. 330. imò oratio tota: Chrysostomum Homil. V. in Matthæum, pag. 35. Et Cl. Rittershusium, sacr. Lect. lib. VII. cap. XVIII. Nec privati tantùm doctores illicitas damnârunt usuras: exstant etiam decreta Conciliorum, quæ in eandem concedunt sententiam. Can. XVII. Conc. Nicæni: Ἐπειδὴ πολλοὶ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενοι τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν αἰσχροκέρδειαν διώκοντες, ἐπελάθοντο τοῦ θείου γράμματος λέγοντος, τὸ ἀργύριον αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ, καὶ δανείζοντες ἑκατοστὰς ἀπαιτοῦσιν· ἐδικαίωσεν ἡ ἁγία καὶ μεγάλη σύνοδος, ὡς εἴ τις εὑρεθείη μετὰ τὸν ὅρον τοῦτον τόκους λαμβάνειν ἐκ μεταχειρήσεως, ἢ ἄλλως μετερχόμενος τὸ πρᾶγμα, ἢ ἡμιολίας ἀπαιτῶν, ἢ ὅλως ἕτερόν τι ἐπινοῶν αἰσχροῦ κέρδους ἕνεκα, καθαιρεθήσεται τοῦ κλήρου, καὶ ἀλλότριος τοῦ κανόνος ἔσται. *Quoniam pleriq; qui in Canone recensentur avaritiam & turpem quæstum sectantes, obliviscuntur divinæ Scripturæ dicentis*, Pecuniam suam non dedit ad usuram: *& fœnerantes centesimas exigunt, æquum censuit sancta & magna Synodus, ut si quis inventus fuerit post hanc definitionem usuras sumere ex mutuo, vel aliter eam rem consectari aut sescupla exigere, vel omnino aliquid aliud excogitare turpis lucri gratiâ, è clero deponatur, & alienus à Canone existat.* Can. IV. Laodicenus est, Περὶ τοῦ, μὴ δεῖν ἱερατικοὺς δανείζειν, καὶ τόκους καὶ τὰς λεγομένας ἡμιολίας λαμβάνειν. *Quòd non oportet sacerdotes fœnerari, & usuras, quæ centesimæ dicuntur, accipere.* Can. X. Concilii in Trullo: Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, τόκους ἢ τὰς λεγομένας ἑκατοστὰς λαμβάνων, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρείσθω. *Episcopus, Presbyter, vel Diaconus, qui usuras, vel quæ dicuntur centesimas, accipit, vel cesset, vel deponatur.* Idem vult Can. XLIV. Apostolorum. Interim tamen ex veterum scriptis apparet, quòd non tam ipsam usuram legibus civilibus permissam sibi sumserint vel exagitandam, vel explodendam atque oppugnandam in universum; sed crudelitatem potiùs & avaritiam inexplebilem atque insatiabilem, quâ ferè laborant fœneratores, & oppressionem pauperum, &c. Discimus hoc ex Homil. LXI. Chrysostomi in Matth. unde sequentia adscribo: Καινὰ δὲ καὶ γεννητικῶν ἐπινοοῦσι, καὶ οὐδὲ τοῖς αὐτῶν Ἑλλήνων νόμοις νενομισμένα, καὶ δανεισμάτων γραμματεῖα πολλῆς γέμοντα τῆς ἀρᾶς συντιθέασιν· οὐδὲ γὰρ ἑκατοστὴν τοῦ παντὸς, ἀλλὰ τὸ ἥμισυ τοῦ παντὸς ἀπαιτεῖν βιάζονται. Καὶ ταῦτα τοῦ ἀπαιτουμένου καὶ γυναῖκα ἔχοντος, καὶ παιδία τρέφοντος, καὶ ἀνθρώπου ὄντος πένητος, καὶ τοῖς οἰκείοις πόνοις καὶ τὴν ἅλω καὶ τὴν ληνὸν πληροῦντος. ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἐννοοῦσι. *Nova etiam usurarum genera excogitant, ne ipsis quidem Græcorum legibus approbata, & mutui tabulas diris plenas exarant: neq; enim centesimam usuram totius summæ, sed dimidiam partem exigere cogunt. Idq; etiam tum, quando is, à quo exigitur, uxorem habet, liberos nutrit, & homo pauper est, propriisq; laboribus & aream & torcular implet. Sed nihil horum considerant.* Nihilominus nemo facilè negaverit, fuisse inter Ecclesiæ Doctores, qui omne omnino usurarum ac fœnoris genus, adeoq; & nomen abominati sint ac damnârint.

Τολμάω.

Τολμάω non tantùm significat *audax sum*, *audeo*: sed etiam *sustineo*. Hoc sensu sumitur ad Romanos V. 7. Μόλις γὰρ ὑπὲρ δικαίου τὶς ἀποθανεῖται· ὑπὲρ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ τάχα τὶς καὶ τολμᾷ ἀποθανεῖν. *Vix enim pro justo quisquam moriatur: nam pro bono forsan aliquis etiam mori sustineat.* Ita enim τὸ τολμᾷν cum Castellione & Beza convenientiùs vertitur, quàm cum Vetere & Erasmo, *audeat*, tum hoc loco, tum & alibi. Sic ad locum propositum intellexit Theodoretus, pag. 40. Ὑπὲρ γὰρ δικαίου ἴσως ἄν τις κατεδέξατο θάνατον. ὁ δὲ δεσπότης χριστὸς δι' ἀγάπης ὑπερβολὴν τῆς ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν ἠνέσχετο τελευτῆς. *Pro justo enim fortasse quis-*

piam mortem subierit: Dominus verò Christus propter immensam charitatem pro peccatoribus mortem sustinuit. Et ejusdem Epist. cap. XV. vers. 18. Οὐ γὰρ τολμήσω, *non enim sustinuerim quicquam loqui, quod per me non fecerit Christus.* Hoc loco dictionis Apostolicæ vim planè elidunt, qui *audeo*, vel *ausim* reddunt. Id enim saltem innuere videtur Apostolus, sibi id eloquendi non deesse animum, metu tamen se reprimi, quò minùs id faciat; quod alioqui lubens velit. Castellio cùm à mente Apostolica, tum & à contextus ipsius verbis, quàm longissimè recessit, cùm vertit: *Nam ne quidem eloqui ausim, cùm nihil non effecerit per me Christus.* Sic 1. Corinth. VI.1. Τολμᾷ τις ὑμῶν; *sustinet quis vestrûm, negotium habens adversus alterum, sub injustis judicio experiri, & non sub sanctis?* id est, potéstne animum ad hoc inducere? quomodo apud Ovidium epist. V. Oenone:

Sustinet Oenonem deseruisse Paris.

Et Sueton. Cajo cap. XXX. *Hanc ut crudelissimam cædem & deflevit edicto, & eos qui spectare sustinuissent, execratus est.* Seneca de Benef. lib. IV. cap. XV. *Non sustineo eum deserere, cui vitam dedi.* Rectè itaque Erasmus ad locum Apostoli: Τολμᾷ *nonnunquam significat* sustinet, *aut* potest, *cùm significamus rem non periculosam, in qua proprie dicimur* audere, *sed duram affectibus nostris, & intolerandam atq; indignam. Ita Suetonius in Cæsare Octavio, lib. II. cap. XXXI.* Postquam verò pontificatum maximum, quem nunquam vivo Lepido auferre sustinuerat, mortuo demum suscepit. *Ibid. cap. LXVI.* Nam quamvis minimè appeteret hæreditates, ut qui nunquam ex ignoti testamento capere quicquam sustinuerit, amicorum tamen suprema judicia morosissimè pensitavit. *Rursus de Cæsare dictatore, lib. I. cap. LXXIV.* Cornelio Phogitæ, cujus quondam nocturnas insidias æger ac latens, ne perduceretur ad Syllam, vix præmio dato evaserat, nunquam nocere sustinuit. *Paulus igitur judicans hoc vehementer pudendum, miratur esse quenquam Christianum, qui possit animum inducere, ut apud Ethnicos judices pro re pecuniaria contendat.* Eodem modo verbum τολμάω accipiendum Judæ vers. 9. ubi de Michaële cum Satana decertante Judas, Οὐκ ἐτόλμησε κρίσιν ἐπενεγκεῖν βλασφημίας. *Non sustinuit inferre adversus eum sententiam maledicam.* Ita Petronius: *Ne deprehensus quidem ausus es mihi verum dicere?* id est, sustines? Vide Cinnum Cl. Gatakeri, cap. IX.

Τοποτηρητής.

Τοποτηρητὴς, *locum tenens, vicarius.* Veteres Glossæ: Τοποτηρητὴς, *vicarius.* Suidas: Τοποτηρητὴς, εἶδος ἀξιώματος. *Vicarius: genus dignitatis.* Frequenter legitur in Canonibus Conciliorum. Post Canones Conc. Chalced. Τοποτηρητὴς τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου Ῥώμης. *Vicarius Apostolicæ sedis Romæ.* Balsamon in præfat. ad synodum Carthaginensem, pag. 591. τοποτηρηταὶ δὲ τῆς ἐκκλησίας Ῥώμης ἦσαν, *Ecclesiæ autem Romanæ vicarii erant Philippus & Asellus presbyteri,* τόπους ἀναπληροῦντες τῶν μὴ δυνηθέντων συνελθεῖν εἰς τὴν σύνοδον. Ὅθεν καὶ τὸ τῆς τοποτηρησίας ὄνομα ἐξελήφθη, ἐκ τοῦ τηρεῖν δηλαδὴ, ὅ ἐστι φυλάσσειν, ἤτοι ἀναπληροῦν τοὺς τόπους τῶν στειλάντων αὐτοὺς, *locos implentes eorum, qui non poterant ad Synodum venire. Unde etiam* τοποτηρησίας *nomen derivatum est, nempe à verbo* τηρεῖν, *custodire, vel implere locum eorum, à quibus mittuntur.* Hæc desumta sunt ex Zonara in eand. præfat. pag. 384. Idem Balsamon; ex Zonara ad Can. XXI. Carthag. pag. 410. pag. 630. Τοποτηρηταὶ δὲ οὗτοι λέγονται, διὰ τὸ τὸν τόπον τηρεῖν, ἤγουν ἐπέχειν καὶ ἀναπληροῦν τῶν ἀποστειλάντων αὐτοὺς. *Hi autem* τοποτηρηταὶ *dicuntur, eò quòd locum servent, seu obtineant ac impleant eorum, qui ipsos mise runt.* Qui hîc vocantur τοποτηρηταὶ, illi in Canone ipso Latinè dicuntur *legati.* Et à Balsamone, pag. 631. ἐντολεῖς: Διὰ ἐντολέων ἤτοι τοποτηρητῶν, *per procuratores vel vicarios.* Veteres Glossæ: Ἐντολεὺς, *procurator.* Vide Gl. Meursii.

Τρακταΐζω.

Τρακταΐζειν, est *tractare* apud recentiores Græcos. Photius in Biblioth. Cod. XVIII. pag. 13. de quinta Synodo: Ἀνεγνώσθη πρακτικὰ τῆς συνόδου, ἐν οἷς τὰ λεγόμενα τρία κεφάλαια ἐτρακταΐσθη. *Lectæ sunt actiones quintæ Synodi, quibus tractatum de tribus, ut vocant Capitulis.* In editione Græca Cod. Can. Eccles. Africanæ, pag. 331. Faustinus, Ecclesiæ Romanæ legatus dicit, ἵνα περὶ πάντων τῶν ὁρισθέντων τρακταΐσῃ. Latini sic habent: *Ut de omnibus constitutis tractare possit.* Et continuò: Ἀρκεῖ γὰρ, ἵνα καθὼς ἡ ὑμετέρα ἁγιωσύνη παρ' ἑαυτῇ τρακταΐζῃ, οὕτω καὶ αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ἐπιζητήσῃ, &c. Latinè: *Sufficit autem ut ipse beatissimus Episcopus urbis Romæ, sicut & vestra sanctitas, apud se tractat ita & ipse inquirat.* Can. L. hujus Codicis, pag. 35 Τὰ τοιαῦτα παρ' ἡμῖν ἐτρακταΐσθησαν. *Talia tractata sunt apud nos.* Frequens verbum apud Jurisconsultos. Zonaras ad Can. LXI. Cod. Eccles. Africanæ pag. 448. τετρακταϊσμένα exponit per ἐσκοπημένα, δεδοκιμασμένα, ἐξητασμένα, *considerata, examinata.* Glossæ Basilic. à Carolo Labbæo editæ: Τρακταΐσαι, σκοπῆσαι, ἐξετάσαι· τρακτεύειν γὰρ οἱ Λατῖνοι τὸν σκοπὸν, τὸ βούλευμα καὶ τὸ ἐξέτασμα λέγουσι. *Considerare, examinare: tractatum enim Latini dicunt considerationem, consultationem & inquisitionem.* Pro τρακτεύειν scribendum esse τρακτάτον, patebit ex iis, quæ mox ex Zonara & Balsamone adducentur. Hinc τρακταϊστέα, *tractanda.* Faustinus Episcopus in Cod. Can. Eccles. Africanæ, pag. 329. ἐπετράπη ἡμῖν ἀπὸ τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας, τινὰ ἐγγράφως, τινὰ δὲ καὶ ἀγράφως τρακταϊστέα. *Injuncta nobis sunt à sede Apostolica aliqua per Scripturam, aliqua etiam in mandatis, cum vestra beatitudine tractanda.* Ad ea Zonaras, pag. 386. τρακταϊστέα, τουτέστι, σκοπητέα, ἐξεταστέα, δοκιμαστέα. οἱ γὰρ Λατῖνοι, τρακτάτον τὸν σκοπὸν καὶ τὸ βούλευμα λέγουσι. *Tractanda, id est, consideranda, examinanda: Latini enim tractatum appellant considerationem & consultationem.* Eadem ibid. habet Balsamon, pag. 593. Vide Gl. Meursii in hoc verbo.

Τρακτάτον.

Τρακτάτον, *tractatum.* Veteres Glossæ Latino-Græcæ: *Tractatibus,* τοῖς τρακτάτοις καὶ δικαιολογίαις. Can. XLVIII. Conc. Carthag. Περὶ τῆς πίστεως τοῦ ἐν Νικαίᾳ τρακτάτου ἠκούσαμεν. *De fide tractatus Nicæni audivimus.* Zonaras ad hunc Canonem, p. 434. Ἡ λέξις τοῦ τρακτάτου ῥωμαϊκή ἐστι, καὶ ἐξελληνιζομένη δηλοῖ σκοπὸν βούλευμα. *Vox* τρακτάτον *Latina est, & Græcè denotat considerationem, consultationem.* Balsamon ad eundem Canonem, qui ipsi LI. est, pag. 660. Ἐν τῷ περὶ τῆς πίστεως τρακτάτῳ, ἤγουν ἐν τῇ κατεξετάσει τῆς πίστεως. (τρακτάτον γάρ ἐστι κατὰ Λατίνους, ἡ δοκιμασία.) *In tractatu de fide, vel in examine fidei. (Tractatum enim juxta Latinos est probatio, exploratio.)* Vide Gl. Meursii.

Τρακτευτής.

Τρακτευτὴς *tractator.* Balsamon in Collect. Constitut. Eccles. lib. III. ex Novellis, pag. 1343. Μη

ὢν τραχ]ευτῶν ἢ διοικέντων τὰ πράγματα, &c. *Nullus* *ctor, aut administrator rerum*, &c. Vide Gl. Meursii.

Τρακτωρεία.

Τρακ]ωρεία *tractoria*. Mandatum, quod cursu publico iter facientibus dabatur à præfecto prætorii. Vide in Κομβίνα. *Tractoriarum* frequens mentio in Impp. Constitut. & in edicto Constantini ad Ablavium PP. quo adventantibus ad Concilium Arelatense Episcopis literas *tractorias* dari jubet. *Injungendum tuæ soler-tiæ putavi, ut mox has literas meas acciperes, tam Cæcilianum suprà dictum cum aliquibus ex his quos ipse delegerit; sed & de Bycazenæ, Tripolitanæ, Numidiarum, & Mauritaniarum, & provinciis singulis, quiq; aliquantos ex suis perducere debebunt, quos ipsi putaverint eligendos, sed etiam & aliquos ex his qui contra eundem Cæcilianum dissentiunt, data evectione publica per Africam & Mauritaniam, inde ad Hispanias brevi tractu facias navigare; & inde nihilominus hujusmodi his singulis Episcopis singulas tractorias tribuas, ut ipsi ad suprà dictum locum intra diem Kal. Augustarum possint pervenire.* Erant autem *tractoriæ* diplomata, seu libelli, qui dabatur in terras exteras ituris; unde esset cognoscere, quo pacto excipi aliquem oporteret. Nam exponebatur epistolâ eâ conditio viri, & quantum illi pro ea præstari oporteret. Dubium, num *tractoria* dicta, quia daretur in tractus exteros proficiscentibus; an quia hinc intelligeretur, quo pacto aliquem tractari, atque excipi conveniret. Est apud Marculphum lib. I. Form. cap. XI. cujus lemma *tractoria legatorum*. Item in veteribus formulis incerti scriptoris cap. X. lemma est, *Tracturia pro itinere peragendo.* Eâ *tracturiâ*, sive *tractoriâ*, Episcopus commendabat ob delicta, pœnitentiæ ergò, peregrinantem, ac petebat, præstari mansionem, focum, panem, aquam. Carolus Calvus tit. XXII. apud Tusiacum, cap. XVI. *Ut ministri Comitum in uno quoq; Comitatu dispensam Missorum nostrorum à quibuscunq; dari debet, recipiant; sicut in tractoria nostra continetur.* Agobardus, libello de insolentia Judæorum, *tractoriam stipendialem* appellat. Quantum verò præberi cuique oportuerit, cognoscere licet è Caroli M. & Ludovici Pii capitulis, lib. V. cap. LXXII. cujus lemma, *De dispensa Missorum Dominicorum.* Primates etiam, cùm Episcopos ad Synodum vocarent, *tractorias* dare solebant, quibus in singulis Ecclesiis juberentur excipi, & Christiana charitate foveri, quarum fit mentio in Cod. Can. Ecclesiæ Africanæ, de Episcopis Numidiæ, pag. 376. *Nam etiam tractoriam sanctitatis tuæ cùm ad sanctum senem Xantippum ferrem, &c.* Et Can. LXXVI. ejusdem Cod. p. 368. *Quod si non potuerint occurrere, excusationes suas in tractoria conscribant*, &c. Græcus interpres priori loco *tractoriam*, συνοδικὴν vertit. Augustinus in libro post collationem contra Donatistas cap. XXIV. *A Primate suo per tractoriam sunt evocati.* Tractoriæ etiam vocantur epistolæ ab Episcopis privatim scriptæ, quibus excusant, dum Concilio adesse non poterant, ut dicto Can. LXXVI. Interdum & synodales epistolæ, *tractoriæ* dictæ, ut in Concilio Teleptensi t. I. Conc. *Exemplum tractoriæ Episcopi urbis Romæ.* Augustinus enarrat. in Ps. XXXIX. Synodicam epistolam Concilii Cabarsussitani *tractoriam* vocat. Vide Adversar. d. De la Cerda cap. XCII. num. XVII.

Τράπεζα.

I. Τράπεζα vocatur *sacra Domini Cœna*, idque

1. *Simpliciter & sine epitheto.* Vid. I. Corinth. 21. Chrysostomus Homil. III. in epist. ad Ephesios: Πῶς ἔμεινας, καὶ ὃ μετέχεις τῆς τραπέζης; *Quomodo mansisti neque tamen mensæ sis particeps?*

2. Usitatiùs *cum variis epithetis.* A' Chrysostomo vocatur φοβερὰ καὶ μυστικὴ τράπεζα, *tremenda & mystica mensa.* Ab eodem, Homil. I. in Genesin, φρικτὴ ἡ πνευματικὴ τράπεζα, *tremenda & spiritualis mensa.* In Psal. CXLV. πνευματικὴ τράπεζα, *spiritualis mensa.* In Psal. XC. μυστικὴ τράπεζα, *mystica mensa.* Sic etiam à Greg. Nazianzeno Orat. XI. pag. 660. Αἰδέσθητι τὴν μυστικὴν τράπεζαν, ἣ προσῆλθες· τὸν ἄρτον, ὃ μετείληφας· τὸ ποτήριον, ὃ κεκοινώνηκας, τοῖς Χριστοῦ πάθεσι τελειούμενος. *Reverere mysticam mensam, ad quam accessisti: panem, cujus particeps factus es: calicem, quem accepisti, cùm Christi passionibus initiareris.* Βασιλικὴ τράπεζα, *regia mensa*, à Chrysostomo Homil. XXIV. in I. ad Corinth. & Homil. XVII. in epist. ad Hebræos. Ἀθάνατος τράπεζα, *immortalis mensa*, ab eodem, Homil. XIII. in epist. ad Hebræos. Ἱερὰ τράπεζα, *sacra mensa*, ab eod. Homil. X. t. V. pag. 40. φρικτὴ τράπεζα, *tremenda mensa*, ab eod. Homil. XXI. t. V. pag. 129. φρικτὴ καὶ θεία τράπεζα, *tremenda & divina mensa*, Homil. LXXII. tomi ejusd. pag. 518. φρικώδης τράπεζα, *formidabilis mensa*, ab eod. Homil. XXI. t. V. edit. Paris. pag. 313. Ita autem S. Cœna vocatur, quia olim in mensa celebrata fuit. Testis est Basilius M. qui epist. LXXIII. t. II. pag. 870. docet, Orthodoxos τὰ θυσιαστήρια ἐκείνου ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Γαγγρηνῶν καταστρέψαι, καὶ ἑαυτῶν τραπέζας τεθεικέναι, *altaria ejus* (Basilidis) *in agro Gangrenorum subvertisse, mensasq; suas substituisse.* Cyrillus Alex. lib. IV. adv. Nestorium, pag. 116. Ἥκιστα θεότητος φύσις ἐστὶ τὸ προκείμενον ἐν ἁγίαις τραπέζαις ἐκκλησιῶν, πλὴν ἴδιον σῶμα τοῦ ἐκ θεοῦ πατρὸς φύντος λόγου. *Haud natura divinitatis id est, quod in sanctis Ecclesiarum mensis proponitur, sed proprium corpus Verbi ex Patre geniti.* Hæc verò *mensa*, *lignea* erat, ut patet ex Athanasii dicto, in voce Βῆλον allato. An statim in primitiva Ecclesia fuerint altaria, an verò aliquot seculis mensæ fuerint retentæ, nostri nunc non est otii disquirere: consulat, cui placet & vacat, nobilissimum Dn. Plessæum lib. II. de Eucharistia; cap. XII. Vedelii Exercitat. VI. in epist. Ignatii ad Ephesios, Rittershusii sacr. Lectionum lib. VIII. cap. IX.

II. Quemadmodum τράπεζα ponitur pro sacro illo epulo, quod *Cœnam Domini* vocamus: ita τράπεζα notat *in genere cibum mensæ impositum.* Apud Athenæum, lib. II. cùm Cynicus quidam τράπεζαν vocaret τρίποδα, Ulpianus ægrè id audit, quippe quòd ab omnibus τράπεζαι vocari soleant αἱ παραθέσεις: sicut Pollux quoque lib. VI. cap. XII. τραπέζας vocari scribit τὰ σιτία τὰ ἐπ' αὐτῶν τῶν τραπεζῶν τιθέμενα, *cibos mensis impositos.* Vide Thesaurum Stephani. Chrysostomus, Homil. X. in Matth. pag. 65. dicit Johannem Baptistam habuisse ἐσχεδιασμένην τράπεζαν. Verba ejus sunt: Οὔτε γῆν ἤροσεν, οὔτε αὔλακα ἔτεμεν, οὐκ ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου τὸν ἄρτον ἔφαγεν, ἀλλ' ἦν ἐσχεδιασμένη αὐτῷ ἡ τράπεζα. *Neq; terram aravit, neq; sulcum telluri infidit, non in sudore vultus panem edit, sed mensa ipsi erat extemporalis.* ἐσχεδιασμένη dicitur mensa, quia Johannes mel agreste & locustas edebat, ac proinde de cibis parandis non erat solicitus. Martialis vocat *mensam sine arte.* Alio in loco, nempe hom. CLXIII. t. V. de Manna, dicit idem Chrysostomus τράπεζαν ἐσχεδιασμένην παρασκευάσαι, *mensam extemporalem instruere*: quod de *mensa angusta, brevi*, vel *tenui* intelligitur, eique opponitur *mensa lauta, dives, fœcunda, opima, pinguis, plena.*

Τραπεζίτης.

I. Τραπεζίτης, ut Hefychius docet, eft κολλυβιστής: ita enim hæc vox apud eum fcribenda, κερματιστής, δανειστής, *nummularius, fœnerator.* Optimæ Gloffæ: Τραπεζίτης, *nummularius.* Aliæ: *Nummularius*, κολλυβιστής, τραπεζίτης. Iterum Hefychius: Κολλυβιστής, τραπεζίτης. Vide in voce Κολλυβιστής. Ufitatiffima eft apud Patres exhortatio: Γίνεσθε δόκιμοι τραπεζῖται. *Eftote boni trapezitæ.* Quanquam autem fatis fit frequens apud Patres, inter eos tamen non convenit, unde fit petita. Illi etiam, qui eorum fcripta minimè perfunctoriè legerunt, in diverfas abeunt fententias. Sylburgius exiftimat, ad locum Pauli I. Theffal. V. 21. hac exhortatione allufionem fieri. Incomparabilis Ufferius, non ex fcriptura illa Apoftolica, fed ex Evangelio; five illo fecundum Hebræos, five alio aliquo apocrypho; præceptum hoc petitum effe autumat: Antonius Agellius, in Notis ad Cyrillum Alexandrinum docet, *Cyrillum quidem hanc fententiam Paulo tribuere:* & addit, *Eam nonnunquam citari à veteribus Græcis, fed nulli certo autori adfcribi.* Nos digitum ad ea Patrum loca intendemus, ex quibus triplex ifta, modò propofita opinio, haufta videtur.

Poftremam primo infpiciamus loco. Ea vult, *fententiam hanc nonnunquam à veteribus citari, fed nulli certo autori adfcribi.* De quibusdam hoc verum, de plerisq; falfum. Nulli certo autori adfcribit Clemens Alexand. Stromat. lib. I. pag. 354. Εἰκότως ἄρα καὶ ἡ γραφὴ τοιούτους τινὰς ἡμᾶς διαλεκτικοὺς οὕτως ἐθέλουσα γενέσθαι παρακαλεῖ. Γίνεσθε δὲ δόκιμοι τραπεζῖται. τὰ μὲν ἀποδοκιμάζοντες, τὸ δὲ καλὸν κατέχοντες. *Meritò igitur fcriptura quoq; tales nos effe volens dialecticos, fic hortatur: Efficiamini autem probi trapezitæ, alia quidem reprobantes, quod autem bonum eft tenentes.* Bafilius M. in principium Proverbiorum: Ὡς δόκιμος τραπεζίτης, τὸ μὲν δόκιμον καθέξει, ἀπὸ δὲ παντὸς εἴδους πονηροῦ ἀφέξεται. *Tanquam probus trapezita, quod quidem probum eft retinebit, ab omni autem fpecie mala abftinebit.* Idem, in cap. V. Jefajæ: Δοκίμου τραπεζίτου ἐστὶ τὸ καλὸν κατέχειν. ἀπὸ δὲ παντὸς εἴδους πονηροῦ ἀπέχεσθαι. *Probi trapezitæ eft, id quod bonum eft retinere, abftinere autem ab omni fpecie mala.* Eodem modo Ambrofius in proœmium Lucæ, & in Commentario in epiftolam ad Philemonem. Athanafius Homil. in v. 8. cap. XXI. Matthæi, t. II. pag. 662. Ὡς δόκιμοι τραπεζῖται τὸ καλὸν ἐκλεξώμεθα, ἀπὸ παντὸς εἴδους πονηροῦ ἀπεχόμενοι. *Veluti probi trapezitæ bonum eligamus, & ab omni fpecie mala abftineamus.* Conftitut. Apoftol. lib. II. c. XXXVI. pag. 862. Τοῖς ἱερεῦσιν ἐπετράπη κρίνειν μόνοις, ὅτι εἴρηται αὐτοῖς, Κρῖμα δίκαιον κρίνατε. Καὶ πάλιν· Γίνεσθε τραπεζῖται δόκιμοι. *Solis facerdotibus conceffum eft judicium, quoniam ad eos dictum eft: Juftum judicate judicium. Et rurfus: Sitis probi trapezitæ.* Cyrillus Alexand. lib. IV. cap. III. in Johannem, pag. 374. Δεῖ σοφοὺς εἶναι τοὺς τῶν θείων μυστηρίων ἀκροατάς, δεῖ δοκίμους εἶναι τραπεζίτας, ὡς εἰδέναι τὸ δόκιμον, καὶ τὸ παράσημον νόμισμα. *Oportet divinorum myfteriorum auditores fapientes effe, oportet probos effe trapezitas, ut fciant, quodnam fit probum, & quod adulterinum numifma.* Quamvis in hisce teftimoniis nulla expreffa autoris, qui hac νουθεσίᾳ primus fit ufus, fiat mentio, tria tamen priora fatis manifeftam continent ad locum Paulinum, qui legitur I. ad Theffalon. cap. V. verf. 21. allufionem. De duobus prioribus ita fenferunt Sylburgius etiam & Fronto Ducæus. Intermedia opinio, hanc fententiam ex libro apocrypho petitam ftatuit. Nec, qui ita fentiunt, fuo deftituunt fuffragio. Origenes certò, ut doctiffimus obferv Ufferius, tom. XIX. in Evangelium Johannis difti cte commemorat, *illud Jefu mandatum, Eftote b trapezitæ; & Pauli doctrinam, docentis, Omnia p bantes, quod bonum eft tenete, ab omni fpecie mala ftinete vos.* Et poft eum Hieronymus, epift. ad M nerium (fcribe *Minervium*, corrigente Cl. Croi cap. XXVIII. obfervat. in N. Teftamentum) & Alex drum fub finem tomi tertii, affirmat, *fed illud A ftoli libenter audire, omnia probate, quod bonum e tenete: & Salvatoris verba, dicentis, Eftote prob nummularii.* Et Johannes Caffianus, in prima I trum Collatione, cap. XX. pag. 186. poft monitu illud, *ut efficiamur fecundum præceptum Domini p babiles trapezitæ:* mox fubjicit: *Quæ omnia nos q que debere fpiritualiter obfervare, Evangelicus fer fub hujus nominis demonftrat exemplo.* Ad quæ margine exemplar meum: *Videtur alludere ad il Matth. XXV. Oportuit te committere pecuniam me nummulariis, five trapezitis, ut Græci legunt.* Ide Collat. II. cap. IX. pag. 197. *fecundum illam Evang cam parabolam, quâ jubentur fieri probabiles tra zitæ.* Nec prætereundus Epiphanius, qui hærefi XLI pag. 167. refert, Apellem afferuiffe, hæc verba, νεσθε δόκιμοι τραπεζῖται, à Chrifto fuiffe dicta. omnibus adjiciendus Cæfarius, qui quæft. ult. p 204. fuperioribus ὁμόψηφος, ita fcribit: Ὁ δὲ τ ὅλων θεὸς τῶν οἰκετῶν ἐπισφραγίζων τὰ ῥήματα, ἐν εὐαγ λίοις φησί· Γίνεσθε τραπεζῖται δόκιμοι, διακρίνοντες τοῦ δοκίμου τὸ κίβδηλον, οὐχ ἵνα δίκην τῶν κολλυβισ κομπήσαντες τὸν ἦχον δεξώμεθα· ἀλλ' ἵνα σταθμίζον τὰς ἀποβάσεις τῶν προσδιαλεγομένων, καὶ τὰς ἐκβάσ τῶν πραττομένων, ἐπὶ τὴν δικαίαν μᾶλλον ῥέψωμεν πλ στιγγα. *Univerforum autem Deus famulorum obj nans verba, in Evangeliis dicit: Eftote probi tra zitæ, difcernentes probum & adulterinum, non inftar collybiftarum refonantes fonum excipiamus: ut ponderantes exitus colloquentium, & eventus fa rum, ad juftam potiùs vergamus lancem.*

Reliquum eft, ut videamus, an etiam illorum o nio, qui ftatuunt, ad locum Apoftoli allufion fieri, fuos habeat fautores. Præter eos, quos j fuprà in hanc fententiam vidimus inclinare, Cyril Alexandrinus, autor graviffimus, femel atque i rum Apoftolo Paulo hoc monitum fatis manifeftè buit. Loca ex eo aliquot, in gratiam harum rer curioforum, quia Opera ejus vix in paucorum ma bus funt, huc transferamus. Sic igitur ille in cap. I Jefajæ, pag. 56. Ὁ συνετὸς ἀκροατής, καθάπερ δόκιμ τραπεζίτης, εἰσδέχεται μὲν τὸ πεφυκὸς ὠφελεῖν, κα κιβδηλεύει δέ, καθάπερ τι παράσημον νόμισμα, τὸ οὕτως ἔχον. Τοιοῦτόν τι καὶ ὁ μακάριος Παῦλος φη Γίνεσθε φρόνιμοι τραπεζῖται, πάντα δοκιμάζετε, καλὸν κατέχετε, ἀπὸ παντὸς εἴδους πονηροῦ ἀπέχεσ *Prudens auditor, inftar probi trapezitæ, recipit q dem, quod prodeffe folet, reprobat verò atque rejic tanquam numifma quoddam adulterinum, quicq non eandem habet naturam. Tale quid etiam bea dicit Paulus: Eftote prudentes trapezitæ, omnia p bate, bonum retinete, ab omni fpecie mali abftin* Et lib. IV. cap. V. in Johannem, ad v. 12. cap. V pag. 407. de iis, qui de indaganda veritate non f foliciti, ita fcribit: Τῆς ἀληθοῦς τῶν πραγμάτων ποιότ τος οὐκ ἂν ἐφίκοιντό ποτε, καί τοι τοῦ Παύλου λέγοντος. νεσθε δόκιμοι τραπεζῖται, καὶ πάντα δεῖ δοκιμάζειν ἡμ ἀναπείθοντος, ὡς ἐξ ἀκριβοῦς ἐρευνῆς ἐπὶ τὴν συ

συμφέροντος ἔρχεσθαι θήραν. *Veram rerum naturam nunquam assequentur, etsi Paulus dicat, Estote probi trapezitæ, & nobis suadeat, ut omnia probemus, quo sic ex accurata investigatione ad rerum utilium inventionem perveniamus.* Clarissimè insuper lib. I. adv. Nestorium, pag. 2. Πρὸς τοῦτο ἡμᾶς ὁ μακάριος Παῦλος παραθήγει, λέγων· Γίνεσθε δόκιμοι τραπεζῖται· πάντα δοκιμάζετε, τὸ καλὸν κατέχετε. ἀπὸ παντὸς εἴδους πονηροῦ ἀπέχεσθε. *Ad hoc;* ut nimirum, tanquam nummularii, omnia probemus; *beatus Paulus nos incitat, dicens: Estote probi trapezitæ: omnia probate, bonum retinete: ab omni specie mali abstinete.*

Atque hæ quidem sunt illæ variantes de exhortatione ista, in Veterum scriptis satis obvia, opiniones. Nos nec ad primam, nec ad ultimam earum accedere possumus. Prima namque ipsâ testimoniorum allegatione satis refutata est. Interim nec Christo, nec Apostolo tribuere debemus, quod sacra ipsis non tribuit scriptura. Nempe, ὅσα μὴ σαφῶς ἡ θεία λέγει γραφή, αὐτὰ λανθάνειν χρή, καὶ παρατρέχειν ἐν σιωπῇ, *quæcunque sacra scriptura non apertè dicit, ea occultentur, & silentio transmittantur,* ut Cyrillus Alex. monet adversus Anthropomorph. cap. II. pag. 368. Eruditissimus Crojus, observat. in N. Testamentum, cap. XXVIII. de hac exhortatione ita sentit: *Nos opinamur, Patres illam sententiam è Christi parabolis collegisse, & hausisse. Nota est omnibus parabola illa de Talentis, quam Matthæus cap. XXV. & Lucas capite XIX. referunt. Apud Matthæum duo servi dicuntur* ἐργάσασθαι ἐν ταλέντοις, *talenta sua exercuisse, atque ex iis quæstum fecisse. Ei vero, qui talentum suum humo recondiderat, ac texerat, dicit ipsius Dominus:* Ἔδει οὖν σε βαλεῖν τὸ ἀργύριόν μου τοῖς τραπεζίταις. Oportebat ergo te committere pecuniam meam nummulariis. *Sed clariora & magis illustria sunt ea verba, quæ Lucas refert dicta fuisse servis à Domino:* Πραγματεύσασθε, ἕως ἔρχομαι. Negotiamini, dum venio. *Exercete talenta vestra: tradite a nummulariis. Mensam trapeziticam, si vobis sit animus, palàm proponite. Trapeziticen exercete. Ex hac igitur parabola, quæ à duobus refertur Evangelistis; præsertim verò ex verbis illis, quæ refert Lucas; Patres hanc mutuatos esse sententiam, arbitramur.* Hactenus Cl. Crojus. Atque hanc sententiam nos quoque tutissimam esse existimamus. Nec est, cur quis objiciat, exhortationem istam, totidem verbis à Christo pronunciatam, in Evangelio non reperiri. Id enim certissimum, Patres in citandis scripturæ locis magna nonnunquam usos esse licentia, vel, ut molliori verbo utar, libertate. Hinc sæpe voces, quæ idem sonant, substituerunt in locum verborum Contextus sacri: hinc aliquando οἴκοθεν quædam afferunt, & ad scripturæ verba addunt; ut ea, de quibus agunt, aut illustrare, aut probare possint. Hinc memoriter sæpe scripturæ sententias scribunt, & voces quasdam hinc inde collectas, locis quibusdam addunt: ideò sententias quasdam, tanquam è scriptura profe[ru]nt, quæ tamen in illa non inveniuntur. Atque hæc omnia idem doctissimus Crojus, Tractatu eodem, fo[rt]issimè probat: quò etiam Lectorem ablegamus.

II. Per τραπεζίτας Patres sæpe intelligunt eos, qui animum ad S. Scripturæ lectionem & meditationem afferunt defæcatum, καὶ ταῖς προλήψεσι μὴ δουλεύοντα, [qu]i αἰσθητήρια habent γεγυμνασμένα, adeoque inter bonum & malum facilè discernunt. Huc faciunt Cyrilli Alexandr. ex lib. XVI. de Adoratione, pag. 58. Δόκιμοι τραπεζῖται καὶ ἀκριβεῖς, οἱ Θεῷ προσκείμενοι, καταχιβδηλεύοντες μὲν ἀεὶ τὸν φαῦλον, ψήφῳ γε τῷ παγκάλῳ τιμᾶν εἰωθότες τὸ τελοῦν εἰς ὄνησιν. [U]t *argentarii probi ac diligentes, Deo dicati homines, qui semper quod vitiosum est improbant, quódque utile est, optimum judicant.* Et lib. IV. cap III. in Joh. pag. 374. Δεῖ σοφοὺς εἶναι τοὺς τῶν θείων μυστηρίων ἀκροατάς, δεῖ δοκίμους εἶναι τραπεζίτας, ὡς εἰδέναι τὸ δόκιμον καὶ παράσημον νόμισμα. *Oportet sapientes esse divinorum mysteriorum auditores, oportet probos esse trapezitas, ut inter probam & adulterinam pecuniam discernere possint.* Athanasius, epist. ad Serapionem, *Spiritum Sanctum non esse creaturam,* t. I. p. 196. Ἴδωμεν λοιπὸν καὶ αὐτὰ ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου λεγόμενα, καὶ ὡς δόκιμοι τραπεζῖται διακρίνωμεν. *Videamus deinceps etiam ea, quæ de Spiritu Sancto in scripturis divinis dicuntur, & tanquam probi trapezitæ discernamus.*

III. Per τραπεζίτας intelliguntur etiam illi, qui, instar παραχαρακτῶν, scripturam sacram adulterant. De talibus loquitur Synesius epist. V. quæ est ad Presbyteros, pag. 9. Ἐν τοῦτο μόνον εἰς μέσον ἑλκύσατε, καὶ τοὺς τραπεζίτας τοὺς πονηροὺς, τοὺς καθάπερ τὸ δόγμα τὸ θεῖον παραχαράττοντας, περιενέγκατε· πᾶσι ποιήσατε καταφανεῖς οἵτινές εἰσιν. *Illud unum in medium producite, & improbos nummularios, qui divinum dogma quasi adulterant, traducite: omnibus manifestos reddite, quales sint.*

IV. Salvianus, Episcopus Massiliensis, lib. III. contra Avaritiam, *pauperes,* elegantissimè translata voce, appellat *Salvatoris nummularios,* hoc est, argentarios, seu trapezitas Christi, quòd ipse nimirum per eos fœnus exerceat. Quidquid enim in pauperes erogatur, id sibi Christus datum putat, Matth. XXV. 35. &c. Ipse; ut Balsamon ad Photii Nomocan. tit. II. c. II. pag. 41. scribit, τοῦ αἰτοῦντος λαμβάνοντος, ἵσταται συγκοιλαίνων τούτῳ τὴν χεῖρα. Ἐφ᾽ ὅσον γάρ, φησιν, ἑνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων ἀδελφῶν ἐποιήσατε, ἐμοὶ ἐποιήσατε. *Dum accipit is, qui petit, stat unà cum eo manum porrigens: Quatenus enim, inquit, id fecistis uni ex istis fratribus minimis, id mihi fecistis.* Basilius M. Orat. in Julittam martyrem, de Deo scribit: Χρήματα δίδους, αἰτεῖ παρά σου τὴν ἐλεημοσύνην διὰ τῆς χειρὸς τῶν πενήτων. *Quando dedit opes, abs te petit eleemosynam per manum pauperum.* Et Theophylactus, in cap. XII. Lucæ: Ὁ τρέφων πένητα, Θεὸν τρέφει. *Qui pauperem alit, Deum alit.*

Τραπέζωσις.

Lexica hanc vocem omittunt. Τραπεζόω est *mensæ impono, super mensa pono.* Hinc τραπέζωμα, *quod in mensa statuitur, quod super mensa ponitur.* ἐπιτραπεζώματα, juxta Hesychium, τὰ ἐπιτιθέμενα ταῖς τραπέζαις βρώματα, *cibi mensis impositi.* Ita τραπέζωσις est *apparatus mensæ, id quod mensæ imponitur.* Dionysius Areopagita, epist. IX. sect. I. pag. 799. Ὁρῶμεν δὲ αὐτὸν Ἰησοῦν ἐν παραβολαῖς θεολογοῦντα, καὶ τὰ θεουργὰ μυστήρια παραδιδόντα διὰ τυπικῆς τραπεζώσεως. *Videmus etiam ipsum Jesum in parabolis de divinis loqui, ac deifica sacramenta per typicum mensæ apparatum tradere.* S. Maximus ad hunc locum, pag. 325. Τραπέζωσίν φησι τὰ ἐν τῇ θείᾳ τραπέζῃ διὰ τοῦ ἁγίου ἄρτου καὶ τοῦ ποτηρίου τῆς εὐλογίας τελούμενα μυστήρια. Τραπέζωσιν *vocat ea sacramenta, quæ in divina mensa per sanctum panem & calicem benedictionis perficiuntur.*

Τράπη.

Τράπη apud recentiores Græcos ponitur pro τράπηξ, quod hastam significat. Hesychius, τράπηκι, δόρατι.

Legitur in hiſt. Concilii Florentini, ſect. VI. cap. XV. pag. 164. Προηγεῖτο δὲ αὐτοῦ σταυρὸς, καὶ Κανονικοὶ, καὶ οἱ πρωτονοτάριοι, καὶ οἱ τὰς ἀργυρέας τράπας κατέχοντες, περισχίζοντες καὶ εὐτακτοῦντες τὸν λαόν. *Præcedebat autem eum crux, & Canonici, & Notariorum primicerii, & qui pila argentea tenebant, quibus populum diffindebant & in ordinem redigebant.* Ita ſect. IV. cap. XXII. pag. 96. Καὶ διελθόντες τοὺς ἐν τῇ πρώτῃ πύλῃ ὑπηρέτας τοῦ Πάπα τοὺς τὰς ἀργυρέας τράπας κατέχοντας, ὑπὲρ εἴκοσι ὄντας, εἰσήλθομεν εἰς τὸν τρίκλινον. *Primæ portæ cuſtodes prætervecti Papæ, qui argentea pila tenebant, & ſupra viginti erant, ad triclinium penetravimus.*

Τραχηλίζω.

Varias hujus verbi ſignificationes vulgata exhibent Lexica. Nos eam tantùm conſiderabimus, quam habet ad Hebr. IV. 13. ubi Apoſtolus dicit: Πάντα γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος. Omnes interpretes in eo conſentiunt, vocem τετραχηλισμένα ſignificare *aperta, nota, manifeſta*: rationem verò hujus ſignificationis non afferunt eandem. Ludovicus Cappellus exiſtimat eam ex lingua Arabica arceſſendam eſſe. Verba ejus appono: עורף *Hebræis* τράχηλον *ſignificat. Ab ea voce Arabes verbum* ערף *deduxerunt, quod* ſcire, nôſſe *illis ſonat. Qua ſignificatione invenitur etiam apud Rabbinos, teſte Elia in Tisbi, & David de Pomis in Dictionario ſuo. Syris forſan idem ſignificat. Fortè Apoſtolus reſpiciens ad illam vocis* ערף *apud Arabas & Rabbinos ſignificationem, ejusque etymon* עורף, *à voce Græca* τράχηλος, *quæ iſti* עורף *reſpondet, fecit* τραχηλίζω, *nova & incognita Græcis ſignificatione, pro* notum facio. *Unde* τετραχηλισμένα, nota, cognita, *Arabicè* מערופאת. Hactenus ille. Conſule Lexicon Schindleri in ערף. Ita τετραχηλισμένα interpretatur Heſychius, nempe πεφανερωμένα, *manifeſtata.* Alii volunt metaphoram latere in hoc verbo, ſumtam ab animalibus pelle nudatis, & per medium ad collum usque diſſectis, quorum partes ipſæ intimæ, atque adeò viſcera patent. In hanc ſententiam concedit Chryſoſtomus Hom. VII. in epiſt. ad Hebræos, pag. 468. his verbis: Τετραχηλισμένα εἶπεν ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν δερμάτων τῶν ἀπὸ τῶν σφαζομένων ἱερείων ἐξελκομένων. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνα, ἐπειδὰν σφάξας τις ἀπὸ τῆς σαρκὸς παρελκύσῃ τὸ δέρμα, πάντα τὰ ἔνδον ἀποκαλύπτεται, καὶ δῆλα γίνεται τοῖς ἡμετέροις ὀφθαλμοῖς· οὕτω καὶ τῷ Θεῷ δῆλα πρόκειται τὰ πάντα. Τετραχηλισμένα *dixit à metaphora pellium quæ extrahuntur à victimis. Quemadmodum enim ſi quis illis jugulatis pellem à carne abſtraxerit, omnia quæ ſunt intus reteguntur, & oculis noſtris manifeſta redduntur: ita etiam Deo clara & manifeſta propoſita ſunt omnia.* Eandem expoſitionem repetit Theophylactus ad Apoſtoli locum, pag. 909. Ἵνα ἐναργέστερον δηλώσῃ πῶς εἰσι πάντα γυμνὰ καὶ φανερὰ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ λόγου, λέξει ἐχρήσατο ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ἐκδερομένων προβάτων. Ὥσπερ γὰρ ἐκείνων τραχηλισθέντων, ἤτοι κατὰ τοῦ τραχήλου τὴν μάχαιραν δεξαμένων, καὶ σφαγέντων, μετὰ τὸ καθελκυσθῆναι τὸ δέρμα, πάντα καὶ τὰ ἔνδον ἐκκαλύπτεται· οὕτω καὶ τῷ Θεῷ πάντα δῆλα. *Ut clariùs patefaciat, quomodo ſint omnia nuda & aperta coram Deo Verbo, dictione uſus eſt per metaphoram ſumtam ab avibus, quibus pellis eſt detracta. Nam ſicut illis in cervicem reſupinatis, ſive cultrum per cervicem recipientibus, atque jugulatis, detracta dehinc pelle, omnia interiora revelantur; ſic & Deo cuncta ſunt perſpicua.* Conſentit Oecumenius, pag. 817. ad hunc locum: Τετραχηλισμένα φησὶ τὰ γυμνὰ, ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν προβάτων τῶν ἐκ τοῦ τραχήλου ἠρτημένων καὶ γεγυμνωμένων τῆς δορᾶς. Τετραχηλισμένα *dicit nuda, per metaphoram deſumtam ab ovibus è cervice ſuſpenſis & pelle nudatis.* Iſidorus Peluſiota, epiſt. XCIV. lib. I. pag. 30. metaphoram hanc pluribus explicat hunc in modum: Τὰ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα ἐκ μεταφορᾶς τῶν ἱερείων, τῶν εἰς θυσίαν προσαγομένων, τῷ πολύφρονι γέγραπται Παύλῳ. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνα τῶν δορῶν ἀφαιρούμενα, πάσης τῆς φαινομένης ἀπογυμνοῦται περιβολῆς, καὶ τῶν κεκρυμμένων ἔνδοθεν ἐπιδείκνυται τὴν διάθεσιν, καὶ τραχηλίζεται εἰς ἔρευναν παντὸς ὀστέου καὶ μέλους, πρὸς τὸ πάντα ἐκκαθαρθῆναι, διὰ τὴν τοῦ πράγματος ᾧ προσάγονται καθαρότητα. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς μεγάλης τοῦ Κυρίου ἡμέρας ἡ τῶν ἀδήλων καὶ ἀφανῶν ἡμῶν πράξεων ἀνακάλυψις, ἀπογυμνώσει καὶ τραχηλισμῷ ἐοικυῖα φανήσεται, οὐδενὸς λαθεῖν δυναμένου, ἀλλὰ πάντων εἰς τὸ ἐμφανὲς ἀγομένων. *Hæc verba,* nuda & aperta, *translatione ducta à victimis, quæ ad ſacrificium adhibentur, à Paulo, ingenti ſapientia prædito viro, ſcripta ſunt. Quemadmodum enim illæ, cùm pelles detrahuntur, omni conſpicuo indumento ſpoliantur, abditarumque internè partium ſtatum & affectionem indicant, atque ad oſſium omnium & membrorum indagationem diſſecantur: ut omnia, ob rei, cui adhibentur, puritatem expurgentur: eodem etiam modo in magno illo Domini die actionum nobis incognitarum & obſcurarum patefactio cuncta denudabit, diſſectionique ſimilis apparebit. Neque enim quisquam latere poterit, verùm omnes in apertum adducentur.* Sic Cl. Beza: *Eſt procul dubio in tota illa dictione allegoria diſertiſſima, à laniorum ſive victimariorum ritu ducta, à quibus animalia immolanda* τραχηλίζεσθαι *dicuntur, cùm non ſolùm à collo ſuſpenſa excoriantur, ſed per dorſi ſpinam etiam reſupinata finduntur, ut tota foris & intus oculis pateant.* Quò pertinet, quod Varinus habet: Τετραχηλισμένοι, pro φανεροὶ καὶ ἀνακεκαλυμμένοι, *aperti & retecti.* Idem ex Grammatico quopiam annotat, τραχηλίζειν ſignificare διχοτομεῖν, ἤγουν τὸ διὰ τῆς ῥάχεως σχίζειν, *diſſecare, ſeu per dorſi ſpinam findere.* Verſio etiam in linguam vulgarem pro τετραχηλισμένα ponit ἀνοικτὰ, *aperta.* Vide etiam Bullingerum noſtrum ad Apoſtoli locum. Theodoretus quidem etiam agnoſcit metaphoram à victimis deſumtam, ſed eam aliter exponit. Vult enim, quemadmodum animalia ſacrificata, omninò muta jaceant, ita etiam nos, dum judicamur, omnia videre à nobis impiè facta, ſed ſupplicii ſententiam ſilentio accipere, ut qui eam juſtam eſſe ſciamus. Verba ejus adſcribo: Τὸ δὲ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, ἐκ μεταφορᾶς τέθεικε τῶν θυομένων ζώων, ἃ παντελῶς ἄφωνα κεῖται, τῆς σφαγῆς τὴν ζωὴν ἀφελομένης καὶ μετὰ τῆς ζωῆς τὴν φωνήν. οὕτω, φησὶ, καὶ ἡμεῖς κρινόμενοι θεώμεθα μὲν ἅπαντα τὰ δυσσεβῶς παρ' ἡμῶν ἢ παρανόμως γεγενημένα. σιγῶντες δὲ τὴν τῆς τιμωρίας δεχόμεθα ψῆφον, ἅτε δὴ τὸ δίκαιον αὐτῆς ἐπιστάμενοι. *Illud autem,* aperta ſunt oculis ejus, *poſuit ex metaphora animalium quæ ſacrificantur, quæ omnino muta jacent, quibus vita per occiſionem ademta eſt, & cum vita vox. Ita, inquit, nos etiam dum judicamur videmus quidem omnia, quæ à nobis impiè vel iniquè facta ſunt, ſed ſupplicii ſententiam ſilentio accipimus, ut qui eam juſtam eſſe ſciamus.* Eodem inclinare videtur Oecumenius, qui, poſt allatam ſuperiùs expoſitionem, ſubjicit: Ἢ τὸ τετραχηλισμένα, ἀντὶ τοῦ κάτω κύπτοντα, καὶ τὸν τράχηλον ἐπικλίνοντα, διὰ τὸ μὴ ἰσχύειν ἀτενίσαι τῇ δόξῃ ἐκείνῃ τοῦ Κυρίου τοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. *Vel iſtud,* τετραχηλισμένα

-μένα, *pro humi spectantia, & cervicem inclinantia, quòd non possint figere oculos in gloriam illam judicis & i nostri Jesu Christi.* Eandem expositionem etiam ert Theophylactus: sed rectè monet, priorem, quam prà ex eo produximus, esse recipiendam. Τετραχη-μένα nempe omnia dicuntur oculis Christi, id est, *erta:* si hæc expositio Oecumenii haberet locum, ostolus non dixisset τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς τȣ͂, sed potiùs, vel ἔμπροσθεν τῶν ὀφθαλμῶν αὐτȣ͂, ἐνώπιον αὐτȣ͂.

Τριαδικός.

Τριαδικὰ, vel ὕμνοι τριαδικοὶ, *triadica*, vel *hymni adici* à Græcis vocantur illi, qui continent laudem .Trinitatis; in singulis enim Odis cujusque Canonis o postremi versus semper finiuntur cum laude S.Tri-atis, & B. Virginis; & quidem postremo proximus tatur literâ τ, & hic appellatur τριαδικὸς, postremus rò literâ θ, & hic θεοτόκιον dicitur. Triodium pag.63. ψάλλομεν τὰ τριαδικὰ, *& canimus triadica.* Paracle-e: Μετὰ τὸ ἀλληλούϊα ὕμνοι τριαδικοί. *Post alleluja mni triadici.* Theophanes Homil. XXX. pag. 228. δὲ πρότεροι εἰς Χριςὸν ἐνυβρίζοντες, νῦν πεπιςευκότες, γνόντες τȣ͂ μυςηρίȣ τὴν δύναμιν, καιναῖς λαλήσȣσι ώσσαις, τριαδικοῖς ὕμνοις τε σφῶν ἁγιάζονται ςόματα. *i verò in Christum antea contumeliosi erant, nunc dentes, & virtutem cœlestis mysterii cognoscentes, uis loquuntur novis, & triadicis hymnis ora sua san-icant.* In Disputatione Gregentii SS. Trinitas vo-ur τριαδικὸν κράτος, *trinum imperium.* Vide locum voce Πενθεία.

Τριάζω.

Omittunt Lexica hoc verbum, quod significat *tri-o, trinum facio.* Usurpatur in doctrina de SS. Tri-ate. In disputatione Gregentii interrogat Judæus: τίς ἡ χρεία πολυπραγμονεῖν τὴν θεότητα, καὶ τριάζειν ὴν μίαν χρηματίζȣσαν; *Ecquid necesse est, in Dei na-am curiosiùs inquirere, & eandem unam existentem licare?* Respondet Christianus: Δαυὶδ τριάζει αὐ-, κἀγὼ μὴ τριάσω; *David hanc trinam facit, & ego trinam faciam?*

Τριάς.

Quemadmodum Gregor. Nazianzenus, Oratione XII. pag. 528. SS. Trinitatem vocat *suam* μελέτη-καὶ καλλώπισμα, *meditationem & decus:* ita nos m illud meritò de eadem usurpamus, rogantes, ut nobis ad salutem nostram gratiosè revelet, ne quid-m ejus majestate indignum afferamus. Nolumus em in materia tam abstrusa, & à sensu humano ota, multis verborum uti ambagibus; multò mi-ea omnia ex Antiquitate producemus, quæ huc rri possent: sed summa tantùm attingemus capita. bis ergo occurrit,

I. *Explicatio vocis.* Τριάδος voce non numerum arium numerantem absolutè & simpliciter, sed tonymicè rem numeratam, id est, tres personas, ario numero discretas, in unitate essentiæ Dei, in-igimus. Hoc clarè satis docet Greg. Nazianzenus t. XIII. pag. 211. Τριὰς ȣ̓ πραγμάτων ἀνίσων ἀπα-μησις, ἀλλ' ἴσων καὶ ὁμοτίμων σύλληψις, ἑνούσης τῆς σηγορίας τὰ ἡνωμένα ἐκ φύσεως, καὶ ȣ̓κ ἐώσης σκε-θῆναι ἀριθμῷ λυομένῳ τὰ μὴ λυόμενα. *Trinitas non diversarum rerum enumeratio, sed æqualium & ho-e parium complexio, nomine scilicet ea, quæ naturâ unita sunt, connectente, nec, quæ solutionem nesciunt, per dilabentem numerum dissipari sinente.* Hìc autem duo maximè quæruntur:

1. *An voce* τριὰς, *Trinitas, in scriptura nullibi expressa, uti liceat?* Resp. Vocabulum hoc in sacro Canone quidem scriptum non exstat; sed quia exstat numero numerante I. Joh. V. 7. numero numerato passim, ut in baptismo Christi & nostro: hinc pruden-ter olim repertum, utiliterque hactenus usurpatum fuit; prout vocabula ȣ̓σίας, ὑποςάσεως, ὁμȣσίȣ, & alia.

2. *Quando primùm usurpari cœperit?* Τριάδος, *Trinitatis* appellatio vetustior videri potest, quàm cre-ditum viris eruditis, qui scribunt eam primùm rece-ptam in prima Synodo Alexandrina, id est, anno Chri-sti CCCXVII. Moveor Justini Martyris, scriptoris longè antiquioris autoritate, in libro de expositione fidei, cujus verba hæc sunt, pag. 379. edit. Paris. Μονὰς γὰρ ἐν τριάδι νοεῖται, καὶ τριὰς ἐν μονάδι γνωρίζεται. *Unitas namq; in Trinitate intelligitur, & Trinitas in unitate ag-noscitur.* Et pag. seq. Οὕτως ἐν τῇ τριάδι τὴν μονάδα νοȣ͂-μεν, καὶ ἐν τῇ μονάδι τὴν τριάδα γνωρίζομεν. *Ita in Trini-tate unitatem, & in unitate Trinitatem cognoscimus.* Ve-rùm de libri hujus autoritate multi dubitant. Aper-tiùs enim, inquiunt, & distinctiùs disserit de Trinitate, quàm scriptoribus ejus ævi solemne est. Atqui Lucia-nus, qui eodem ferè tempore vixit, non minùs apertè & distinctè significat, quæ tunc fides esset Christianorum, cùm in Dialogo, qui inscribitur Φιλόπατρις, ἢ διδασκόμε-νος, more suo religionem eorum irridet his omninò verbis: Κρι. καί τινα ἐπομόσωμαί γε; Τρι. ὑψιμέδοντα Θεὸν, μέγαν, ἄμβροτον, ȣ̓ρανίωνα, ὑιὸν πατρὸς, πνεῦμα ἐκ πατρὸς ἐκπορευόμενον, ἓν ἐκ τριῶν, καὶ ἐξ ἑνὸς τρία. *Quem-nam igitur tibi jurabo? Deum altè regnantem, ma-gnum, immortalem, cœlestem, filium patris, spiritum ex patre procedentem, unum ex tribus, & ex uno tria.* Frustra sunt, qui ex Clemente Alex. hanc vocem af-ferunt, qui Stromat. lib. IV. p. 495. Πρόκειται δὲ τοῖς εἰς τελείωσιν σπεύδȣσιν ἡ γνῶσις ἡ λογική. ἧς θεμέλιος ἡ ἁγία τριάς· πίςις, ἐλπὶς, ἀγάπη. Interpres: *Iis autem, qui ten-dunt ad perfectionem, est proposita cognitio rationalis, cujus fundamentum est sancta Trinitas, fides, spes, cha-ritas.* Hìc enim τριὰς non est *Trinitas*, sed *triga.* Inde etiam patet, quid de Liturgia S. Jacobo adscripta, sit sentiendum, in qua vocabulum τριὰς, Apostolorum tempore nondum usitatum, sæpiùs legitur. Pag. 4. Τριὰς εἷς Θεός. *Trinitas est unus Deus.* Pag. 6. ἁγία τριὰς, *sancta Trinitas.* Pag. 33. προσκυνητὴ τριὰς, *adoranda Tri-nitas.* Pag. 39. ὁμȣ́σιος τριὰς, *coëssentialis Trinitas.* Id autem certum est, hanc vocem post dictam Syno-dum Alexandrinam frequentissimè fuisse usurpatam. S. Macarius, qui vixit circa annum CCCL. Homiliam XII. his verbis claudit: Δόξα καὶ προσκύνησις τῷ πατρὶ, καὶ τῷ ὑιῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τȣ̀ς αἰῶνας, ἀμήν. *Glo-ria & adoratio Patri, & Filio, & Spiritui Sancto, in secula, amen.* Clarissimè Homil. XVII. Δόξα τῇ ὁμοȣσίῳ τριάδι εἰς τȣ̀ς αἰῶνας, ἀμήν. *Gloria consubstantiali Trinitati in secula, amen.* Aliorum testimonia in sequentibus pas-sim apparebunt.

II. *Varia elogia & epitheta.* Zacharias Mitylenen-sis sub finem disputationis suæ de mundi opificio: Θεία τριὰς, καὶ τρισσὴ καὶ ἁγία μονάς. *Divina Trinitas, & trina ac sancta unitas.* Item: Τριὰς ἄκτιςος, ἀΐδιος καὶ ὁμȣ́σιος, ἡ πρώτη καὶ μακαρία φύσις, καὶ τῶν ὄντων ἀρχὴ, ἡ ἄφθονος ἀγαθότης, καὶ τὸ ὄντως ὄν. *Trinitas increata, æterna & consubstantialis, prima & beata natura, & re-rum principium, copiosa & sine invidia bonitas: & ipsum verè Ens.* Dionysius Areopagita, de mystica Theologia, initio cap. I. pag. 707. Τριὰς ὑπερȣ́σιος καὶ ὑπέρθεος, καὶ ὑπερ-

ὑπεράγαθος. *Trinitas supersubstantialis, & supraquam divina, & supraquam bona.* Idem, cap. II. de div. Nominibus, sect. 4. pag. 419. Ἡ ἐναρχικὴ τριὰς, ἡ ὑπεράγαθος ἀγαθότης, ἡ ὑπέρθεος θεότης, ἡ ὑπὲρ ἐναρχίαν ἑνότης. *Unitatis princeps Trinitas, supraquam bona bonitas, supraquam divina divinitas, unitas supra principium unitatis.* Et cap. III. statim post initium, pag. 449. ἀγαθαρχικὴ καὶ ὑπεράγαθος τριάς. *Trinitas, quæ boni principium est, & bonum superat.* A' Chrysostomo vocatur τριὰς ἁγία καὶ ἄχραντος, *sancta & incontaminata Trinitas.* Item, ἄκτιστος, ἄτρεπτος, ἀναλλοίωτος, ὁμοούσιος Τριάς. *Increata, immutabilis, consubstantialis Trinitas.* Greg. Nazianzenus Orat. I. vocat ἀρχικὴν, καὶ βασιλικὴν, καὶ μακαρίαν Τριάδα, *principalem, & regiam, atque beatam Trinitatem.* Orat. XIII. pag. 204. vocatur Τριὰς προσκυνητὴ, βασιλικὴ, ὁμόθρονος, ὁμόδοξος, ὑπερκόσμιος, ὑπέρχρονος, ἄκτιστος, ἀόρατος, ἀναφὴς, ἀπερίληπτος. *Trinitas adoranda, regia, ejusdem throni & gloriæ, mundo sublimior, tempore superior, increata, invisibilis, tactus & comprehensionis expers.* A Photio, epist. I. pag. I. ἡ ὑπὲρ νοῦν οὐσία, καὶ πάντων αἰτία καὶ δημιουργὸς, ἡ ἑνοειδὴς καὶ ὑπέρθεος τῆς Τριάδος θεότης. *Essentia quæ superat intellectum, rerum omnium caussa, & opifex, uniformis illa & transcendens Deum Trinitatis deitas.* Ab Ephræm, Theopolit. Patriarcha, in Biblioth. Photii, Cod. CCXXVIII. pag. 773. ὑπερτάτη καὶ πανίερος πηγὴ τῆς ἀγαθότητος, ἡ ὁμοούσιος τριάς. *Supremus, sacratissimusque bonorum omnium fons, consubstantialis Trinitas.* A' S. Maximo, de Charitate Cent. IV. cap. LXXVII. vocatur ἁγία, καὶ ὁμοούσιος καὶ προσκυνητὴ Τριὰς, *sancta, consubstantialis & adoranda Trinitas.* Ab Oecumenio, in cap. IV. Actor. pag. 23. ζωαρχικὴ Τριὰς, *vitæ autor principalis Trinitas.* A Nicephoro Constantinop. in Actis Synodi Ephesinæ, pag. 307. Τριὰς ὁμοούσιος, ὑπερούσιος, ἀόρατος, ἀκατάληπτος, ἀχώριστος, ἀναλλοίωτος, ἁπλῆ, καὶ ἀμερὴς, καὶ ἀσύνθετος· ἀδιάστατος, ἀΐδιος, ἀσώματος, ἄποιος, ἄποσος, ὁμότιμος, ὁμόδοξος, καὶ ὁμόθεος· ἀναφής τε καὶ ἀψηλάφητος, καὶ ἀσχημάτιστος· ἀπειράγαθος· Φῶς ἀειλαμπὲς, τριλαμπὲς, ὑπέρφωτον. *Trinitas consubstantialis, supersubstantialis, invisibilis, incomprehensibilis, inseparabilis, immutabilis, simplex, & individua, atque incomposita: dimensione carens, æterna, incorporea, sine qualitate, sine quantitate, ejusdem honoris & gloriæ & deitatis: intactilis & intacta, sine figura, infinitè bona: lumen semper lucens, tripliciter lucens, plùs quàm lucidum.* A' Basilio Seleuciensi, Orat. XXXIX. pag. 208. ἡ ἄναρχος τῶν ὄντων ἀρχή. ἡ πλουσία τῶν ἀπαυγασμάτων πηγή. ἡ παγκαλὴς τῶν καλῶν καλλονή. τριὰς ἐν μονάδι γινωσκομένη, καὶ μονὰς ἐν τριάδι προσκυνουμένη. *Origenis expers rerum origo: prædives emicantis lucis fons: venustissima præ omni ornamento pulchritudo: Trinitas in unitate cognita, & unitas in Trinitate adorata.* A' Cæsario, Dial. I. Interrogat. III. τρίστομος καὶ τρισαένναος κρήνη τῆς θεότητος, *fons Deitatis tribus ostiis æternùm fluens.*

III. *Trinitatis demonstratio.* Deum, qui essentiâ est unus, personis esse trinum, demonstratur.

1. *ex veteri Testamento.* Veteres præcipuè afferunt creationem hominis ad imaginem Dei: & illud Dei ad Deum alloquium, Genes. I. 26. *Faciamus hominem ad imaginem nostram.* Greg. Nyssenus, Orat. I. in ista verba Dei, t. I. pag. 140. Ἔμαθες ὅτι δύο πρόσωπα, ὁ λέγων, καὶ πρὸς ὃν ὁ λόγος. *Didicisti, duas esse personas; unam, quæ loquitur; alteram, ad quam dirigitur oratio. Cur autem non dixit,* ποίησον, ἀλλὰ ποιήσωμεν ἄνθρωπον; *facito, sed faciamus hominem? ut dominatum intelligeres; ne Patre cognito, Filium ignorares, ut scires Patrem [fe]cisse per Filium, & Filium paterna creâsse voluntate, l[au]daresque Patrem in Filio, & Filium in Spiritu San[cto]. Commune eorum opus exstitisti, ut ipsos pariter adores colas; ne venerationem cultumque dividas, sed unam agnoscas Deitatem.* Ἵνα νοήσῃς τὴν δεσποτείαν, ἵνα μὴ πατέρα ἐπιγινώσκων, τὸν υἱὸν ἀγνοῇς· ἵνα εἰδῇς ὅτι πα[τὴρ] ἐποίησε διὰ υἱοῦ, καὶ υἱὸς ἔκτισατο πατρῴῳ θελήματι· καὶ [δο]ξάσῃς πατέρα ἐν υἱῷ, καὶ υἱὸν ἐν πνεύματι ἁγίῳ. Οὕτω κ[οι]νὸν γέγονας ἔργον, ἵνα κοινὸς προσκυνητὴς ἀμφοτέρων ᾖς, [μὴ] σχίζων τὴν προσκύνησιν, ἀλλὰ ἑνῶν τὴν θεότητα. Pag. 1[4..] scriptum est, ποιήσωμεν, ἵνα γνωρίσῃς πατέρα, καὶ υἱὸν, [καὶ] πνεῦμα ἅγιον, *ut cognoscas Patrem, & Filium, & Spi[ri]tum Sanctum.* Ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἵνα ἑνώσῃς [τὴν] θεότητα· ἑνώσῃς δὲ οὐ τὰς ὑποστάσεις, ἀλλὰ τῇ δυνάμει, [ἵνα] μίαν δόξαν ἔχῃς μὴ μεριζόμενος περὶ τὴν προσκύνησ[ιν], μὴ μεριζόμενος εἰς πολυθεΐαν. *Fecit Deus hominem, [ut] unam agnoscas deitatem: unam, inquam, non unit[ate] personarum, sed potestate: ut, cùm ad adorandum [ac]cedis, Deum unum laudes & colas, nec in deorum mu[lti]tudinem distraharis.* Οὐκ εἶπεν, ἐποίησαν οἱ θεοὶ τὸν [ἄν]θρωπον, ἀλλ' ἐποίησεν ὁ Θεός. ἰδία ὑπόστασις πατρὸς, ἰδία υἱοῦ, καὶ ἰδία πνεύματος ἁγίου. *Non dixit,* Fecerunt hominem, *sed,* Fecit Deus hominem. *Propria est hypo[sta]sis seu persona Patris, & propria Filii, & propria Spir[itus] S.* Videamus, quid de eadem Hominis creatione sen[tiat] Basilius M. & quomodo inde SS. Trinitatem demonst[ret]. Is Homil. IX. in Hexaëm. pag. 122. Ποιήσωμεν ἄνθ[ρω]πον. Ἀκούεις, ὦ χριστομάχε, ὅτι τῷ κοινωνῷ τῆς δημιουρ[γίας] προσδιαλέγεται, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν, ὃς φέρει [τὰ] σύμπαντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ; Faciamus [ho]minem. *Audis, ô tu qui adversus Christum pugnas, De[um] ipsum suum in creandis rebus socium* (scribendum er[at] κοινωνῷ) *alloqui, per quem & secula fecit, qui portat [om]nia verbo potentiæ suæ?* Et pag. 123. Τίνι λέγει, κατ' εἰκ[όνα] ἡμετέραν; τίνι ἄλλῳ γε, ἢ τῷ ἀπαυγάσματι τῆς δόξης καὶ [χα]ρακτῆρι τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ [ἀο]ράτου. *Cui dicit: Ad imaginem nostram? Cui, quæ[so,] alii, quàm ei, qui splendor est gloriæ, & character [sub]stantiæ ipsius, qui est imago Dei invisibilis?* Τῇ ἰδίᾳ τ[ῇ] εἰκόνι τῇ ζώσῃ τε καὶ εἰπούσῃ, ἐγώ τε καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσ[μεν]. Καὶ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα. ταύτῃ λέγει, π[οιή]σωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν. *Suæ igitur i[ma]gini propriæ, quæ vivit, & quæ dixit,* Ego & Pater un[um] sumus. *Item,* Qui me vidit, vidit Patrem, *huic di[cit],* Faciamus hominem ad imaginem nostram. Ὅπου μί[α εἰ]κὼν, ποῦ τὸ ἀνόμοιον; *Ubi una est imago, quem ibi lo[cum] obtinet dissimilitudo?* Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρω[πον], οὐχὶ ἐποίησαν· ἔφυγεν ἐνταῦθα τὸν πληθυσμὸν τῶν πρ[οσώ]πων. δι' ἐκείνων μὲν τὸν Ἰουδαῖον παιδεύων, διὰ τούτων [δὲ] τὸν ἑλληνισμὸν ἀποκλείων, ἀσφαλῶς ἀνέδραμεν ἐπὶ τὴν [μο]νάδα, ἵνα καὶ υἱὸν νοῇς μετὰ πατρὸς, καὶ τῆς πολυθ[εΐας] ἐκφύγῃς τὸ ἐπικίνδυνον. Et fecit Deus hominem: [non] dixit, fecerunt. *Evitavit hoc loco personarum m[ul]titudinem. Per illa namque Judæum erudiebat: hæc verò Gentilium excludens errorem, securè ad[...]dum ad unitatem recurrit: ut & Filium simul [cum] Patre intelligas & multitudinem deorum longè p[eri]culosissimam effugias.* Ibidem etiam Basilius [...]dè refellit Judæorum commentum, dicentiu[m] Deum allocutum esse Angelos, quando dixit, [Fa]ciamus hominem ad imaginem nostram.* Neque e[nim] servis ea consultationis dignitas competit: neq; An[geli] creârunt hominem: neque potest creatura adæq[uari] unquam suo Creatori; homines autem perfecti æq[ua]les erunt Angelis: neq; una est imago Dei & Angelor[um]. Hactenus Basilius. Theodoretus quæst. XIX. in Ge[ne]sin, p. 15. postquam refutavit hæreticos: qui dixeru[nt],

De[...]

Deum hæc locutum esse Angelis & improbis dæmonibus: & Judæos, qui dicunt, Deum sibi ipsi dixisse, *Faciamus hominem*: tandem scripturam multa ἑνικῶς, *singulariter loqui*, ὀλιγάκις δὲ πληθυντικῶς τὴν διάλεξιν σχηματίζειν, τῶν τῆς τριάδος προσώπων ἐμφαίνοντα τὸν ἀριθμόν, *rarò autem pluraliter sermonem formare, quando nimirum innuat numerum personarum Trinitatis*, subjicit. Tandem, præsentem locum explicans, dicit: Καὶ ἐνταῦθα τοίνυν, ἐπειδὴ τὸ λογικὸν διέπλαττε ζῶον, ὃ μετὰ πολλὰς ἀνακαινίζειν ἤμελλε γενεάς. ταῖς τῆς ἁγίας τριάδος ἐπικλήσεσι τελεσιουργῶν τὸ πανάγιον βάπτισμα. μέλλων δημιουργεῖν τὴν ἐκεῖνα παραληψομένην τὰ μυστήρια φύσιν, αἰνιγματωδῶς καὶ τὸ ταυτὸν τῆς οὐσίας, καὶ τὸν τῶν προσώπων παρεδήλωσεν ἀριθμόν· τῷ φάναι μὲν γὰρ, εἶπεν ὁ Θεὸς, τὸ κοινὸν τῆς θείας ἐδήλωσε φύσεως. ἐπαγαγὼν δὲ τὸ, ποιήσωμεν, ἐνέφηνε τῶν προσώπων τὸν ἀριθμόν. *Et hoc igitur loco, quoniam Deus animal rationale formabat, quod postea renovaturus erat post multas generationes, sanctæ Trinitatis invocationibus sacrosanctum Baptisma instituens, cùm fabricaturus esset naturam, cui hæc mysteria crederentur, obscurè identitatem substantiæ & personarum numerum aperuit. Dum enim inquit*, dixit Deus, *communionem divinæ naturæ indicavit: subjungens autem illud*, Faciamus, *expressit numerum personarum.* Οὕτω πάλιν ἑνικῶς μὲν εἰπὼν τὴν εἰκόνα, τὸ ταυτὸν τῆς φύσεως ἔδειξεν. οὐ γὰρ εἶπε κατ' εἰκόνας, ἀλλὰ κατ' εἰκόνα. ἡμετέραν δὲ εἰρηκὼς, τὸν τῶν ὑποστάσεων δεδήλωκεν ἀριθμόν. *Similiter, cùm iterum singulari numero dixit* imaginem, *eandem esse naturam ostendit. Non enim dixit* ad imagines, *sed* ad imaginem. *Cùm autem dixit* nostram, *numerum personarum declaravit.* Reliqua apud ipsum vide Autorem. Epiphan. hæresi XLVI. quæ fuit Tatianorum, pag. 171. Ὁ Ἀδὰμ μὴ ἀπὸ γάμου ὁρμώμενος, ἀλλ' ἐν χειρὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος πεπλασμένος, κατὰ τὸ γεγραμμένον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἁγίου πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν, ὅτι ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν. *Adam nullis propagatus nuptiis, Patris, & Filii, & Spiritus Sancti manu est fictus; quemadmodum scriptura testatur, cùm ita Pater Filium alloquens introducitur*, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Idem Epiphanius in Ancorato, pag. 481. Φησὶν ὁ πατὴρ, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν. Καὶ οὐκ εἶπε, ποιήσω ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἐμήν. Ἐλέγχθητι ὁ ἔχων πεπωρωμένην τὴν καρδίαν, καὶ μάθε τὸν υἱὸν ὄντα ἀεὶ πρὸς τὸν πατέρα. τὸ γὰρ εἰπεῖν, ποιήσωμεν, οὐχ ἑνός ἐστι σημαντικὸν, ἀλλὰ πατρὸς λέγοντος πρὸς τὸν υἱόν. Ἐλέγχθητι ὁ λέγων τὸν υἱὸν ἀνόμοιον τῷ πατρί. Ἐν τῷ γὰρ εἰπεῖν αὐτὸν, κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, διέκρινεν ὁμοίωσιν υἱοῦ ἀπὸ πατρὸς, οὐδὲ διεῖλέ τι τῆς ταυτότητος τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱόν. οὐ γὰρ εἶπε, κατ' εἰκόνα ἐμὴν, ἢ κατ' εἰκόνα σὴν, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος μίαν οὐσίαν ἐδήλωσε καὶ θεότητα. Φησὶ γὰρ, κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν, ὡς εἶναι μὲν μίαν τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν θεότητα. ἄνθρωπον δὲ γεγονέναι κατ' εἰκόνα τῆς μιᾶς θεότητος πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος. *Dicit Pater;* Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. *Non dixit*, Faciam hominem ad imaginem meam. *Vel hæc ipsa verba te redarguere debent, quicunque obduratum cor habes, & disce hinc, Filium apud Patrem semper exstitisse. Dum enim dicit*, Faciamus, *non unum duntaxat significat, sed Patrem cum Filio colloquentem exprimit. Eadem vox te quoque convincat, quisquis Patri dissimilem esse Filium existimas. Hoc enim ipso quòd dixit*, ad imaginem nostram, *non discrevit nec ulla re divisit identitatem Patris cum Filio. Non enim dixit*, ad imaginem meam, *vel*, ad imaginem tuam, *sed Patris, & Filii, & Spiritus Sancti unam monstravit essentiam & deitatem. Dicit enim*, ad imaginem & similitudinem nostram: *ut eadem intelligatur esse Patris, & Filii, & Spiritûs Sancti deitas: hominem verò factum esse ad imaginem unius deitatis Patris, & Filii, & Spiritûs Sancti.* Basil. Seleuc. Orat. I. p. 5. verba illa exponens, *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*: Μία μὲν εἰκὼν ἡ πλαττομένη, οὐχ ἑνὸς δὲ προσώπου μνήμη, ἀλλὰ τριῶν ὑποστάσεων. κοινὸν γὰρ τῆς θεότητος δημιούργημα τὸ πλαττόμενον. Τριάδα μὲν ἐμφαίνει τὴν πλάττουσαν, μίαν δὲ εἰκόνα τῆς τριάδος ὑπάρχουσαν. εἰ δὲ μία τῆς τριάδος ἡ εἰκὼν, μία τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἡ φύσις· τὸ γὰρ ταυτὸν τῆς οὐσίας ἡ τῆς εἰκόνος ἑνότης κηρύττει. *Una quidem est, quæ fit imago; sed non unius personæ monumentum, verùm trium hypostaseωn. Commune namque quod fabricatum est opus Deitatis, Trinitatem quidem ostendit effectricem seu fictricem, unam autem esse Trinitatis imaginem. Quòd si una Trinitatis imago, una utique trium hypostaseωn est natura: siquidem essentiæ identitatem imaginis unitas prædicat.* Anastasius Sinaita, libro de creatione hominis ad imaginem Dei, paulò post initium: *Rursus ait scriptura*: Fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit eum. Θεὸν δὲ λέγει δηλονότι τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. *Deum verò intelligit, nempe Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum.* Leontius de Sectis, Act. II. pag. 412. Ὅτι τριάς ἐστιν, ἀπὸ πολλῶν ἐστι δεῖξαι. πρῶτον, ἀφ' ὧν λέγει Θεὸς ἐν τῇ Γενέσει, ὅτι ποιήσωμεν ἄνθρωπον. οὐκ ἂν γὰρ ἔλεγε πληθυντικῶς ποιήσωμεν, εἰ μὴ καὶ ἄλλοι αὐτῷ τῆς δυνάμεως ἐκοινώνουν. δεύτερον, ἀφ' ὧν πάλιν ἐν τῇ Γενέσει λέγει. ὅτι ἰδοὺ ἐγένετο Ἀδὰμ ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν. *Trinitatem esse, multis demonstrari potest. Primùm ex eo, quòd Deus in Genesi dicit*, faciamus hominem. *Non enim pluraliter dixisset*, faciamus, *si non etiam alii potentiæ hujus socii fuissent. Deinde ex eo, quod rursus in Genesi dicit*, Ecce factus est Adam ut unus ex nobis. Alia, tum Græcorum, tum Latinorum Patrum, testimonia, hoc ipsum ex præsenti loco adstruentia studio omittimus, quia allata facilè sufficere possunt. Nec etiam ad alia Veteris Testamenti loca, quibus Patres satis frequenter in eadem materia utuntur, accedimus, ne Lectori simus molesti. Hoc interim negari non debet, doctrinam de SS. Trinitatis mysterio in Veteri Testamento paulò obscuriùs fuisse propositam. Id agnoscit Theodoretus, & simul, cur id factum sit, rationem reddit, θεραπευτ. Serm. II. tom. IV. p. 496. Verba ejus hæc sunt: Ἐν Αἰγύπτῳ αὐτοὺς πλεῖστον διατρίψαντας χρόνον, καὶ τὴν πολύθεον τῶν Αἰγυπτίων μεμαθηκότας θρησκείαν, ὁ πάνσοφος Κύριος οὐκ ἐναργῶς ἅπαντα τὰ περὶ τῆς Τριάδος ἐξεπαίδευσε δόγματα, ἵνα μὴ πρόφασιν πολυθείας λάβωσιν, εἰς τὴν τῶν Αἰγυπτίων ἐπιρρέποντες πλάνον. Οὐ μὴν παντάπασι τὰ περὶ τῆς Τριάδος ἀπέκρυψε δόγματα τοῖς ὕστερον ἐσομένοις, τῆς ἐντελεστέρας θεολογίας κατασπείρων τὰς ἀφορμάς. διά τοι τοῦτο μοναδικῶς μὲν νομοθετεῖ, αἰνιγματωδῶς δὲ τὴν τριάδα μηνύει. *Cùm in Ægypto diutissimè versati essent* Judæi, *multorumque ibi deorum cultu ritu Ægyptiaco didicissent, sapientissimus Dominus nequaquam illis manifestè omnia Trinitatis mysteria tradidit, ne multitudinis deorum occasionem sumerent, ad impietatem Ægyptiorum propendentes. Trinitatis tamen dogmata ne tunc quidem venturis in posterum penitus occultavit, perfectioris Theologiæ quasi semina quædam dispergens. Ideò singulariter quidem sub unius nomine legem sancit, obscurè tamen Trinitatem indicat.* Postea varia subjicit Scripturæ loca, ex quibus Sacrosanctæ Trinitatis mysterium probat. Agmen ferè ducit illud ipsum de creatione hominis Genes. I. v. 26. Postea subjungit alium locum ex Genes. IX. v. 6. ad quem hæc habet, pag. 497. Οὐκ εἶπεν, ἐν εἰκόνι ἐμαυτοῦ, ἀλλ' ἐν εἰκόνι Θεοῦ, τῶν προσώπων πάλιν δεικνὺς τὸ διάφορον. *Non dixit*, in imagine mea, *sed* in imagine Dei, *differentiam personarum rursus osten-*

ostendens. Eandem Trinitatem probat ex Genes. XI. 7. cap. XIX. v. 24. ex Psal. XXXIII. v. 6. & ex locis aliis: quae omnia ex ipso Autore peti possunt. Sed in viam. Gregorius Nazianzenus Orat. XXXVII. pag. 608. Ἐκήρυσσε φανερῶς ἡ παλαιὰ τὸν πατέρα, τὸν υἱὸν ἀμυδρότερον. Οὐ γὰρ ἦν ἀσφαλὲς, μήπω τῆς τοῦ πατρὸς θεότητος ὁμολογηθείσης, τὸν υἱὸν ἐκδήλως κηρύττεσθαι· μηδὲ τῆς τοῦ υἱοῦ παραδεχθείσης, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπιφορτίζεσθαι. *Vetus testamentum Patrem apertè prædicabat, Filium obscuriùs. Neque enim tutum erat, Patris divinitate nondum confessa, Filium apertè prædicari: nec, Filii divinitate nondum admissa, Spiritum Sanctum, veluti graviorem quandam,* si ita loqui fas est, *sarcinam nobis imponi.* Jobius in Biblioth. Photii, Cod. CXXII. pag. 612. Commentariorum lib. VII. cap. XXVII. tres facit gradus revelationis mysterii Sacrosanctæ Trinitatis: primo gradu, illud obscurè; secundò, clariùs; tertiò, clarissimè revelatum fuisse dicit. *Libro septimo asserit,* inquit Photius, *tres politiarum mutationes,* μεταθέσεις πολιτειῶν, *à sacra repræsentari Scriptura:* πρώτην μὲν, τὴν ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρείας ἐπὶ τὴν νομικὴν πολιτείαν μετάθεσιν, ἐν ᾗ μόνος μὲν ὁ πατὴρ ἐμφανέστατα κηρύττεται, ὁ δὲ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα ἐν συμβόλοις μόνον παραδηλοῦται καὶ αἰνίγμασι. *Primam quidem ab idolorum cultu in legalem reipublicæ ordinationem, in qua solus Pater manifestissimè prædicatur: Filius autem & Spiritus symbolis duntaxat & ænigmatis indicantur.* Δευτέραν δὲ τὴν ἀπὸ ταύτης πρὸς τὸ εὐαγγέλιον, ἐν ᾗ τρανώτερον ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα ἀποκαλύπτεται. *Alteram verò ex hac in Evangelium, quâ magis perspicuè Filius & Spiritus manifestantur.* Καὶ τρίτην λοιπὸν τὴν ἀϋλοτέραν τε καὶ θειοτέραν λῆξιν, ἐν ᾗ διαπρυσίως πᾶσι τὸ τῆς Τριάδος ἑνοειδὲς, καὶ ἀμέριστον, καὶ παντοκρατορικὸν, ὡς γενητῇ φύσει δυνατὸν, εἰς ἀνθρώπων ἀδίστακτον γνῶσιν ἀφικνεῖται. *Tertiam denique illam materiæ magis expertem & diviniorem sortem, in qua penitus Trinitatis uniformitas, & indivisibilitas, & omnipotentia, quantum natura creata assequi potest, in hominum indubitatam pervenit cognitionem.* Hos tres gradus postea Scripturæ testimoniis probat, & eadem Gregorium Nazianzenum scribere affirmat: nempe Orat. XXXVII. quæ est de Spiritu Sancto, pag. 607. Cur verò Trinitas initiò obscuriùs fuerit revelata, idem Jobius, Cod. eodem, paginâ 617. hanc reddit rationem: Ὅτι καθάπερ τοῖς ὀφθαλμιῶσι τὸ λαμπρὸν φῶς, καίτοι σωτήριον ὂν, ἀθρόον ἐπιβλαβέστατον· οὕτω καὶ τοῖς εἰς τὸ πολύθεον ἀποτυφλωθεῖσιν ἡ τριαδικὴ θεολογία βλαβερὸν ὑπῆρχε καὶ ἐπιζήμιον. *Quia, quemadmodum laborantibus ex oculis splendidum lucis jubar, etsi salutiferum, maximè noxium est: ita & multorum deorum cultu occæcatis noxia erat Trinitatis Theologia, ac perniciosa futura.* Basilius Seleuciensis, Orat. IX. pag. 54. 55. de eo, cur Moses Sacrosanctæ Trinitatis mysterium Judæis non clariùs proposuerit, sic scribit: Οὔπω τὴν τριάδα κηρύττειν καιρὸς, οὔπω τὰς ὑποστάσεις κηρύττειν ἠδύνατο, ἔτι γάλακτι τρέφων θεογνωσίας τοὺς νηπιώδεις τὴν ἔννοιαν· ἠρκέσθη μόνῃ τῇ τῆς θεογνωσίας διδασκαλίᾳ, μίαν αὐτοῖς φύσιν ὑπαγορεύων εἶναι θεότητος, ἵνα δῆμον ὅλον θεῶν τῆς ψυχῆς ἐξορίσῃ. Ἤρκει γὰρ τοῖς ἐκ τοιαύτης πλάνης ἀποσπωμένοις τὰ πρῶτα τῆς θεογνωσίας μαθήματα. Διὰ τοῦτο διδάξας τὴν μονάδα τῆς φύσεως, τὴν τριάδα τῶν ὑποστάσεων διδάσκειν κατὰ καιρὸν ὑπερέθετο· τὸ γὰρ τῆς ψυχῆς δυσπαθὲς, ἐπισφαλὲς πρὸς ἐπίγνωσιν. Φοβεῖται γὰρ μὴ τριάδα διδάσκων θεότητος, πολλούς τινας θεοὺς παρ' Ἰουδαίοις κηρύττειν νομίζηται· αἰνίγμασι δὲ μόνοις τέως χειραγωγεῖ τοὺς ἀκούοντας, καὶ μικρὸν τῆς αὐγῆς ἐπανοίγων ἐπαύετο. *Nondum Trinitatem promulgare tempus erat, nondum divinas hypostases prædicare poterat: adhuc lacte divinæ cognitionis nutrit infantilem intelligentiam habentes: contentus fuit solâ divinæ cognitionis doctrinâ, unam illis naturam deitatis esse indicans, quò deorum multitudinem prorsus ex animo extirparet. Abstractis enim à tam insigni errore sufficiebant prima cognitionis Dei rudimenta. Quamobrem, cùm naturæ docuisset unitatem, Trinitatem hypostasewn opportunè distulit: nam animus malè affectus, in veritate indaganda facilè labitur. Quippe reformidat, ne in Deitate Trinitatem docens, multitudinem deorum apud Judæos prædicare putetur: solis autem ænigmatis auditores adhuc ducit, ac nonnulla quiescit oblata luce.* Plura vide apud Autorem, qui etiam subjicit loca ex Mose, quibus Trinitatis dogma stabilitur.

2. *ex novo Testamento.* Unitas essentiæ divinæ in Trinitate personarum, per doctrinam Baptismi, & unitatem nominis, ex Antiquitate facilè probatur. Quando Dominus noster Jesus Christus, Matthæi XXVIII. vers. 19. Apostolis præcipit, *ut baptizent omnes gentes* εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, per unitatem nominis unam indicat essentiam Patris, & Filii, & Spiritûs Sancti, atque adeò indivisam trium invocationem. In Expositione fidei apud Justinum Martyrem: Ἐν τῇ τοῦ βαπτίσματος διδαχῇ συνημμένως ἡμῖν τὸ πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος ἓν ὄνομα παραδέδοται. τίς ἀφαιρήσεται λόγος τὸ υἱὸν, καὶ τὸ πνεῦμα μὴ τῆς θείας οὐσίας καὶ μακαρίας ὑπάρχειν; *In doctrina baptismatis unitè nobis Patris & Filii & Spiritûs Sancti unum nomen traditum est: quænam ratio & oratio inficiando asserere poterit, Filium & Spiritum divinæ beatæque essentiæ non esse?* Patres Concilii Constantinopolitani, quod secundum Oecumenicum est, in epistola sua ad Episcopos Occidentis apud Theodoretum hist. Eccles. lib. V. cap. IX. p. 71[illegible] de fide Nicæna sic scribunt: Ταύτην καὶ ὑμῖν, καὶ ἡμῖν, πᾶσι τοῖς μὴ διαστρέφουσι τὸν λόγον τῆς ἀληθοῦς πίστεως συναρέσκειν δεῖ, πρεσβυτάτην οὖσαν, καὶ ἀκόλουθον τῷ βαπτίσματι, καὶ διδάσκουσαν ἡμᾶς πιστεύειν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· δηλαδὴ θεότητος καὶ δυνάμεως, καὶ οὐσίας μιᾶς τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος πιστευομένης, ὁμοτίμου τε τῆς ἀξίας, καὶ συναϊδίου τῆς βασιλείας, ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσιν, ἤγουν τρισὶ τελείοις προσώποις. *Hanc & vobis & nobis, & omnibus, qui veræ fidei verbum non pervertunt, probari convenit, ut quæ antiquissima sit, & baptismati consentanea, docens nos credere in nomen Patris & Filii & Spiritûs Sancti. Ita nimirum, ut una credatur divinitas & potentia, & substantia Patris & Filii & Spiritûs Sancti, æqualisque dignitas, & imperium coæternum, in tribus perfectis hypostasibus, sive in tribus perfectis personis.* Greg. Nazianz. Orat. XL. quæ est in S. Baptisma, p. 671. Βαπτίσω σὲ μαθητεύων εἰς ὄνομα πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος. Ὄνομα δὲ κοινὸν τῶν τριῶν ἕν, ἡ θεότης. *Baptizabo te, docens in nomine Patris, & Filii, & Spiritûs Sancti. Nomen autem commune unum tribus, nempe Deitas.* Epiphanius hæresi LXII. quæ est Sabellianorum, pag. 224. Filius dixit: Ἀπελθόντες βαπτίσατε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. μέσων δὲ τιθεμένων τῶν ἄρθρων τῆς συλλαβῆς τοῦ, τοῦ, καὶ τοῦ. [illegible] ἐλέγχει τὸν Σαβέλλιον Ματθαῖος, τὴν συναλοιφὴν παρεισφέροντα. Ὅπου γὰρ καὶ σημαίνει ἀληθῶς πατέρα, ἀληθῶς υἱὸν, ἀληθῶς ἅγιον πνεῦμα· ὁπότε δὲ ὁμοούσιος ἡ Τριὰς, καὶ ἐν ἑνὶ ὀνόματι Τριὰς καλουμένη, ἐλέγχει τὸν Ἄρειον, ὑποβασίν τινα διαγινόμενον ἐν τῇ τριάδι, ἢ ἀλλοίωσιν, ἢ παραλλαγήν. Euntes baptizate in nomine Patris, & Filii, & Spiritûs Sancti. [illegible] *dum articulus ille,* τοῦ, *ter repetitus & interjectus est, Sabellium redarguit Matthæus, tres personas in unam confundentem, quandoquidem verè Patrem, veréque Filium, ac verè Spiritum Sanctum exprimit: quando au[illegible]*

usdem ordinis ſeu dignitatis Trinitas, & uno nomine rinitas vocatur, refellit Arium, qui inferiorem quendam Trinitate gradum, ac varietatem, mutationemvé com- ntus eſt. Vide eundem in Ancorato pag. 472. Baſi- us Magnus lib. V. adverſ. Eunomium, cap. XV. pag. 4. 135. Ἐν ὑῷ γνῶθι πατέρα, ἐν πατρὶ δόξασον ὑόν. ἡ μερίσῃς τὰ ἀμέριςα, μὴ σχίζε τὰ ἄσχιςα. κἂν γὰρ θέλῃς, χίζεται. κἂν διαῤῥήγνυνται οἱ αἱρετικοὶ, οὐ διαῤῥήγνυται ριάς· καὶ σεβάσμιός ἐςιν ἐν μιᾷ καὶ ἀϊδίῳ δόξῃ, τὴν αὐτὴν μίαν μόνην θεότητα πανταχοῦ περιφέρουσα, ἄῤῥηκτος, ιςος, ἀδιαίρετος. *In Filio Patrem cognoſce, in Pa- glorifica Filium. Ne partiaris quæ impartibilia ſunt, ſcindas quæ non ſcinduntur. Nam etſi ſcindere volueris n tamen ſcinditur: etſi disrumpuntur Hæretici, Tri- as tamen non dirumpitur: & eſt colenda in una & erna gloria, eandem & unam ſolam Deitatem ubique cumferens, irrupta, inſciſſa, vel haud ſciſſibilis, in- viſibilis.* Et mox: Ἀχώριςον ὁρῶ τὴν ἐνέργειαν τοῦ πα- ς, καὶ τοῦ ὑοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Καὶ διὰ τοῦ- ναοὶ θεοῦ καὶ υἱοῦ καὶ πνεύματος ἁγίου εἰσὶ πάντες οἱ ἅγιοι, ἷς οἰκεῖ ἡ μία θεότης, καὶ μία κυριότης, καὶ ἁγιότης μία, τρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, διὰ τὸν ἕνα τοῦ βαπτίσ- τος ἁγιασμόν. *Inſeparabilem Patris & Filii & Spi- ûs Sancti operationem eſſe video. Propterea templa i & Filii & Spiritûs Sancti omnes ſancti ſunt, in qui- una Deitas, una dominatio, una ſanctitas Patris & ii & Spiritûs Sancti, per unam habitat ſanctificationem ptiſmi.* Theophylactus in cap. XXVIII. Matthæi, g. 184. Οὐκ εἶπεν ὁ χριςὸς εἰς τὰ ὀνόματα βαπτίζειν, , εἰς τὸ ὄνομα. ὄνομα δὲ τῶν τριῶν ἕν, ἡ θεότης· εἷς θεὸς τὰ τρία. *Non dixit Chriſtus*, in nomina bapti- e, *ſed* in nomine: *nomen autem trium, unum, nempe itas. Unus igitur Deus, tres.* Vide alia teſtimo- in voce Βάπτισμα, num. IV. ſub lit. *A.* in fine: in ce Πνεῦμα, num. II. 1. ſub lit. ℵ. δ. in voce Θεὸς, m. IV. in voce Υἱὸς, ubi de Deitate Filii pluribus tur.

3. *ex Antiquitate Eccleſiaſtica.* Teſtimonia tum allata, tum alibi, locis jamjam notatis, partim pro- ta, partim adhuc adducenda, SS. Trinitatis myſte- m luculenter probant: nihil tamen impedit, quò nùs hîc quoque alia ſubjiciamus, quibus Patres Tri- atem probant.

a. *in genere,* Gregorius Nazianzenus, Orat. XXIII. 420. Ὁρίζου δὲ καὶ τὴν ἡμετέραν εὐσέβειαν, διδάσκων, μὲν εἰδέναι θεὸν ἀγέννητον τὸν πατέρα. ἕνα δὲ γεννητὸν ιον, τὸν Υἱόν· ἓν δὲ πνεῦμα ἅγιον, προελθὸν ἐκ τοῦ πα- ς ἢ καὶ προϊὸν, θεὸν, νοητῶς νοοῦσι τὰ παρακείμενα. *Pie- autem noſtræ doctrinam præſcribe, ſic nos inſtituens, Deum unum ingenitum agnoſcamus, hoc eſt, Patrem: m item genitum Dominum, Filium videlicet: unum ique Spiritum Sanctum, à Patre procedentem aut m prodeuntem, Deum quoque ipſum apud eos, qui ea, apponuntur, apprimè intelligunt.* Idem, Orat. XXV. 441. *Adoramus* τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον ῦμα, μίαν θεότητα, θεὸν τὸν πατέρα, θεὸν τὸν υἱὸν, τὸ ἅγιον πνεῦμα· μίαν φύσιν ἐν τρισὶν ἰδιότησι, νοε- , τελείαις· καθ' ἑαυτὰς ὑφεςώσαις, ἀριθμῷ διαιρε- ς, καὶ οὐ θεότητι, *Patrem, & Filium, & Spiritum San- n, deitatem unam, Deum Patrem, Deum Filium, m Spiritum Sanctum: unam naturam in tribus pro- tatibus, intelligentibus, perfectis, per ſe ac ſepara- ſubſiſtentibus, numero quidem diſtinctis, divinitate m non item.* Et Orat. XXXVII. pag. 601. Ὅταν τὴν θεότητα βλέψωμεν, καὶ τὴν πρώτην αἰτίαν, καὶ ναρχίαν, ἓν ἡμῖν τὸ φανταζόμενον. ὅταν δὲ πρὸς τὰ ἐν θεότης, καὶ τὰ ἐκ τῆς πρώτης αἰτίας ἀχρόνως ἐκεῖθεν καὶ ὁμοδόξως, τρία τὰ προσκυνούμενα. *Cùm ad divi- nitatem, primamque illam cauſſam, uniusque principatum & imperium, reſpexerimus, unum eſt quod mentis noſtræ oculis obſervatur. Cùm rurſus ad ea, in quibus eſt divinitas, & quæ ex prima illa cauſſa, citra ullam temporis intercapedinem, ac pari gloria ſunt, tria ſunt quæ adorantur.* Orat. XXXVII. pag. 609. Ὅστις ἐμοὶ φίλος, σέβει τὸν θεὸν πατέρα, θεὸν τὸν ὑὸν, θεὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τρεῖς ἰδιότητας, θεότητα μίαν δόξῃ καὶ τιμῇ, καὶ οὐσίᾳ, καὶ βασιλείᾳ μὴ μεριζομένην. *Quisquis mihi amicus eſt, colit Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum Sanctum, tres proprietates, unam divinitatem, nec gloriâ, nec honore, nec eſſentiâ, nec regno diviſam.* Harmenopulus de fide orthodoxa, pag. 578. orthodoxum de SS. Trinitate confeſſionem hunc in modum proponit: Δεῖ πιςεύειν τὸν χριςιανὸν τριάδα ὁμοούσιον, καὶ ὁμότιμον, καὶ ὁμόθρονον, εἰς μίαν συνιοῦσαν θεότητα. Τριάδα γὰρ ἐν μονάδι πιςεύομεν, καὶ μονάδα ἐν Τριάδι δοξάζομεν. Τριάδα μὲν, ὡς ἐν τρισὶ προσώποις καὶ ὑποςάσεσι τὴν θεότητα θεωρουμένην. Μονάδα δὲ, ὡς μιᾶς ὄντα ταῦτα οὐσίας τε καὶ θεότητος, καὶ ἕνα θεόν. Ἕνα γὰρ θεὸν πιςεύομεν, κἂν ἐν Τριάδι γινώσκηται. Καὶ ἕνα Κύριον ὁμολογοῦμεν, κἂν ἐν τρισὶν ὑποςάσεσι δείκνυται. *Chriſtianum credere oportet Trinitatem conſubſtantialem, ejusdem honoris & throni participem, in unam divinitatem convenientem. Trinitatem enim in unitate credimus, & unitatem in Trinitate glorificamus. Trinitatem quidem, ut in tribus perſonis & hypoſtaſibus divinitatem conſiderantes: unitatem verò, quòd ejusdem ſint eſſentiæ & divinitatis; & unum Deum. Unum enim Deum credimus, etiamſi in Trinitate cognoſcatur. Et unum Dominum confitemur, etiamſi in tribus hypoſtaſibus oſtendatur.* Vide apud eundem plura: & Programma Juſtini Imperatoris apud Evagrium, lib. V. cap. IV. pag. 170. a.

b. *in ſpecie:* idque

α. *ex una indiviſa adoratione, invocatione & collaudatione ſanctiſſimæ Trinitatis.* Patres Concilii Conſtantinopolitani, in ſymbolo illius Concilii, profitentur, *ſe credere in Spiritum Sanctum*, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ σὺν πατρὶ καὶ ὑῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, *qui cum Patre & Filio adoratur & glorificatur.* Vide etiam Theodoretum, hiſt. Eccleſ. lib. V. cap. IX. Baſil. epiſt. LXXVIII. p. 891. Ἀπόδειξις τοῦ ὀρθοῦ φρονήματος, τὸ, μὴ χωρίζειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πατρὸς καὶ υἱοῦ. Δεῖ γὰρ ἡμᾶς βαπτίζεσθαι μὲν, ὡς παρελάβομεν· πιςεύειν δὲ, ὡς βαπτιζόμεθα· δοξάζειν δὲ, ὡς πεπιςεύκαμεν, πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα. *Declaratio recti ſenſus in eo eſt, ſi à Patre & Filio Spiritus Sanctus non ſeparetur. Oportet enim baptizari nos, ut accepimus: credere verò, ſicut baptizamur: glorificare verò Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, quemadmodum credidimus.* Gregorius Nazianzenus, Orat. XIV. pag. 221. Ἕνα ὅρον εὐσεβείας ἡγησάμεθα, προσκυνεῖν πατέρα καὶ ὑὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, τὴν μίαν ἐν τοῖς τρισὶ θεότητά τε καὶ δύναμιν, μηδ' ὑπερσέβοντες, μηδ' ὑποσέβοντες· τὸ μὲν γὰρ ἀδύνατον, τὸ δὲ ἀσεβές. *Unam hanc pietatis regulam nobis propoſitam eſſe ducemus, ut Patrem, Filium & Spiritum Sanctum, unam in tribus perſonis deitatem & potentiam adoremus, nihil ſupercolentes, aut ſubcolentes: alterum enim fieri non poteſt, alterum nefarium & impium eſt.* Idem, Orat. XXIX. pag. 489. Προσκυνοῦμεν πατέρα καὶ ὑὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, τὰς μὲν ἰδιότητας χωρίζοντες, ἑνοῦντες δὲ τὴν θεότητα. καὶ οὔτε εἰς ἓν τὰ τρία συναλείφομεν, ἵνα μὴ τὴν Σαβελλίου νόσον νοσήσωμεν. οὔτε διαιροῦμεν εἰς τρία ἀλλότρια καὶ ἔκφυλα ἵνα μὴ τὰ Ἀρείου μανῶμεν. *Adoramus Patrem, Filium & Spiritum Sanctum, proprietates quidem diſtinguentes, divinitatem autem copulantes: neque autem tria in unum contrahimus, ne Sabellii morbo laboremus; aut rurſus in tria diverſa & aliena ſeparamus, ne* in

in Arii furorem incidamus. Chrysostomus Hom. CXL. t. V. Μιᾷ προσκυνήσει λατρεύομεν μίαν τρισυπόστατον θεότητα, ἄναρχον, ἄκτιστον, ἀπέραντον καὶ ἀδιάδοχον. *Una adoratione colimus unam deitatem in tribus personis subsistentem, principio carentem, increatam, fine & successione carentem.* Plura vide apud Forbesium, Instruct. Historico-Theol. lib. I. cap. XXIII.

β. ex δοξολογίᾳ, seu *hymno glorificationis: Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto.* De hoc hymno actum satis distinctè in voce Δοξολογία, num. II. 1. Videatur etiam Forbesius Instruct. Historico-Theolog. lib. I. cap. XXII. ubi expressè de hac Δοξολογίᾳ tractatur.

4. *Variis similitudinibus.* Antequam verò ad eas accedamus, illud necessariò præmittendum, Patrum similitudines, quas ad declarandum hoc mysterium, in omnibus propemodum rebus creatis investigârunt, ad vivum resecandas non esse: & apud eos quidem, qui doctrinam hanc ex verbo Dei didicerunt, adhibito delectu, usurpari posse, extraneis verò non sine ludibrii periculo istiusmodi picturas proponi. Leontius Episcopus, in Actis Concilii Nicæni, parte II. cap. XXI. p. 142. Trinitatem probat simili ab igne desumto his verbis: Τὸ αἰσθητὸν τοῦτο πῦρ φύσις μία ὄν, ἤτοι οὐσία, τριὰς ἐστι κατὰ ταυτὸ, πῦρ, ἀπαύγασμα, φῶς. καὶ οὐδὲν τούτων προϋπάρχειν τοῦ θατέρου εὑρίσκεται, ἀλλ᾽ ἐστιν ἀχωρίστως ἀλλήλων τὰ τρία, τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀπαύγασμα, καὶ τὸ φῶς. *Sensilis hic ignis, qui natura vel essentia una est, tria simul continet, ignem, splendorem, lucem: neq; quidquam horum ante alterum existere deprehenditur, sed inseparabiliter hæc tria inter se cohærent, nempe splendor ex igne & lux. Ita etiam tres personas unum esse Deum* concludebat Leontius. Ibidem refertur, Philosophum quendam, à religione Christiana alienum, hoc simili audito, doctrinæ hujus veritatem agnovisse. Veteres etiam satis frequenter afferunt simile desumtum à Sole. De utroque autem simili, tum ab Igne, tum à Sole petito, jam actum in vocibus Ἀπαύγασμα, & Ἥλιος, num. I. 2. sub lit. c. Greg. Nazianz. Orat. XXXVII. quæ est quinta de Theologia, circa finem, nempe pag. 611. 612. testatur de seipso, & aliis, quòd mysterium SS. Trinitatis adumbrare, vel explicare fuerint conati *similibus ab oculo quodam, fonte & fluvio; à Sole, radio & luce; à splendore solari parieti affulgente, atque ex aquarum motu tremiscente.* Sed antequam similia illa proposuisset, fatetur, se nihil invenire posse, cui divina natura comparari queat. Ἐγὼ πολλὰ διασκεψάμενος πρὸς ἐμαυτὸν τῇ φιλοπραγμοσύνῃ τοῦ νοῦ, καὶ πανταχόθεν τὸν λόγον εὐθύνας, καὶ ζητῶν εἰκόνα τινὰ τοῦ τοσούτου πράγματος, οὐκ ἔσχον ᾧ τινι χρὴ κάτω τὴν θείαν φύσιν παραβαλεῖν. κἂν γὰρ μικρά τις ὁμοίωσις εὑρεθῇ, φεύγει με τὸ πλέον, ἀφὲν κάτω μετὰ τοῦ πράγματος. *Cùm mentis curiositate multùm diuq; mecum considerâssem, atq; orationem undecunq; explorâssem, rei tantæ imaginem quandam exquirens, cui tandem rerum inferarum divina illa natura comparanda sit, reperire non potui. Quamvis enim exiguam aliquam similitudinem invenerim, major tamen me pars fugit, humique cum meo exemplo relinquit.* Sub finem orationis profitetur, *se valere jussisse* τὰς εἰκόνας, καὶ τὰς σκιὰς, ὡς ἀπατηλὰς, καὶ τῆς ἀληθείας πλεῖστον ἀποδεούσας, *imagines atq; umbras, ut fallaces, plurimúmque à veritate remotas,* contrà, Spiritu Sancto duce, piam fidem mordicus tenuisse, aliosque pro viribus docuisse προσκυνεῖν πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, τὴν μίαν θεότητά τε καὶ δύναμιν, *ut Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, unam divinitatem ac potentiam, adorent.* Suo itaque exemplo nos docet, hoc mysterium piè potiùs credendum, quàm curiosiùs scrutandum esse. Id ipsum etiam inculcat Orat. XXVI. pag. 456. Μὴ περιεργάζου πατρὸς φύσιν, υἱοῦ μονογενοῦς οὐσίωσιν, πνεύματος δόξαν καὶ δύναμιν. --- Ἀρκεῖ σοι τὸ θεμέλιον ἔχειν. *Ne curiosè scruter Patris naturam, Unigeniti ortum, Spiritûs gloriam & potentiam. ---- Satis superque tibi est, fundamentum habere.* Et Orat. XXIX. p. 493. Ἀκούεις τὴν γέννησιν, τὸ πῶς μὴ περιεργάζου. Ἀκούεις ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ πρόον ἐκ τοῦ πατρὸς, τὸ ὅπως μὴ πολυπραγμόνει. *Audis generationem, ne modum curiosiùs scruteris. Audis Spiritum ex Patre procedere, quomodo id fiat, ne curiosè indages.* Autor expositionis fidei apud Justinum: Σαφὴς ἔλεγχος ἀπιστίας, τὸ πῶς περὶ θεοῦ λέγειν. *Manifestum est argumentum incredulitatis; dicere de Deo, quomodo?* Basilius M. Hom. XXV. quæ est de humana Christi generatione: Μὴ περιεργαζέσθω τὰ σιωπώμενα. *Ea quæ tacentur ne curiosè investigentur.* Et c. XVIII. de Spiritu Sancto: Ἢ σιωπῇ τιμάσθω τὰ ἄρρητα, ἢ εὐσεβῶς ἀριθμείσθω τὰ ἅγια. *Vel silentio honorentur non dicenda, vel piè numerentur sancta.* Præcessit, quomodo tres numeremus personas, & unum tantùm Deum colamus. Plura producimus in voce Γέννησις, num. IV.

IV. *Necessitas.* Summè necessarium est, nos SS. Trinitatem credere. Gregor. Nazianz. Orat. I. pag. 17. Ἀναγκαῖον τὸν ἕνα θεὸν τηρεῖν, καὶ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ὁμολογεῖν, καὶ ἑκάστην μετὰ τῆς ἰδιότητος. *Necesse est, Deum unum retinere, & tres personas confiteri, atque cum sua quamque proprietate.* Idem, Orat. XII. p. 197. Ἄπλωτος παρ᾽ ἡμῖν ἡ Τριὰς, καὶ ἀσάλευτος. οὐδέν γε ἧττον ἢ ἐν αὐτῇ τῇ φύσει, καὶ τὸ περικόψαι τι τῶν τριῶν ἢ ἀποξενῶσαι, ἴσον ἡμῖν καὶ τὸ πᾶν ἀνελεῖν, καὶ κατὰ πάσης χωρῆσαι γυμνῇ τῇ κεφαλῇ τῆς θεότητος. *Trinitas apud nos firma & immota, non minùs quàm in sua natura manet: ac nobis idem plan[e] est, trium horum aliquid præcidere, aut abalienare, quo[d] totum submovere, ac de medio tollere, nudóque capite ad versus divinitatem grassari.* His gemina idem habet Orat XIII. p. 212. Τὸ ἀτιμάζειν τι τῶν τριῶν ἢ χωρίζειν, ἀτιμάζειν ἐστὶ τὴν ὁμολογίαν. τὸ μὲν τὴν ἀναγέννησιν, τὸ δὲ τὴν θεότητα τὸ δὲ τὴν θέωσιν, τὸ δὲ τὴν ἐλπίδα. *Trium aliquid contemner[e] aut separare, confessionem ipsam contemnere est, hoc est, re generationem, divinitatem, deificationem, spem.* Ad hæ verba Elias Cretensis: *Hoc est, regenerationem. Confessio nem dividit in regenerationem, quæ fit per Baptismum in deitatem trium personarum, per quam deificantur, q[ui] regenerantur; in deificationem regeneratorum; & in spe[m] hujusmodi deificationis, & alterius vitæ bonorum.* E[t] Orat. XXVI. pag. 457. testatur, sine confessione Tr[i]nitatis neminem Christianum esse posse. Τὸ μέγιστον, in quit, ἡ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος ἐπίγνωσις, καὶ ὁμο λογία τῆς πρώτης ἡμῶν ἐλπίδος. Τούτων τί μεῖζον, τί δ[ὲ] κοινότερον; τὰ δ᾽ ὑπὲρ ταῦτα, κἂν τῷ σπανίῳ τὸ τιμιώτερ[ον] ἔχῃ, ἀλλὰ τῷγε ἀναγκαίῳ τὸ δεύτερον. ὧν γὰρ ἄνευ τὸ εἶνα[ι] χριστιανὸν οὐχ οἷόν τε, ταῦτα τῶν ὀλίγοις ἐφικτῶν χρησιμ[ώ] τερα. *Illud maximum est, Patris & Filii & Spiritus Sa[n] cti agnitio, & confessio primariæ spei nostræ. Quid his m[a] jus ac sublimius? quid rursus communius? At quæ ult[ra] hæc sunt, tametsi ob raritatem præstantiora sint, t[a] men, si necessitatem spectemus, posteriores partes tenen[t] Nam quæ hanc rationem habent, ut iis remotis atq; su[b] latis, ne Christianus quidem ullus esse possit, hæc profec[tò] iis utiliora sunt, quæ tantummodò à paucis percipi atq[ue] comprehendi possunt.* Rursus, Orat. XXXI. pag. 50[.] disertè affirmat, eum, qui unam Trinitatis persona[m] negat, attamen, etiamsi reliquas agnoscat, Deo gr[a] tum esse non posse: unde iterum manifestè colligitu[r] quàm necessaria sit SS. Trinitatis confessio. Verba ej[us] adscribo: Ὅταν ἀτιμάζῃς υἱὸν, ἵνα τιμήσῃς πατέρα, οὐ δέ χεταί σου τὴν τιμήν. ἐπ᾽ ἀτιμίᾳ τοῦ υἱοῦ, ὁ πατὴρ οὐ δοξάζεται. --- Εἰ ἀτιμάζεις τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐ δέχετ[αι] σου τὴν τιμὴν ὁ υἱός· εἰ γὰρ καὶ μὴ ὡς υἱὸς ἐκ τοῦ πατρὸς, ἀλλ᾽

τοῦ αὐτοῦ πατρός. Ἢ τὸ πᾶν τίμησον, ἢ τὸ ὅλον ἀτίμασον, ἀκόλουθος νῦς σεαυτῷ τυγχάνῃς. Οὐ δέχομαί σου τὸ ἐξ σεβείας εὐσεβές· ὅλον εὐσεβῆ μὲν εἶναί σε βούλομαι. *Si Fi-m contemnis, ut Patrem honores, honorem tuum non ipit. Cum contemtu Filii Pater nequaquam glorifica-r. --- Si Spiritum Sanctum aspernaris, honorem tuum non ipit Filius. Tametsi enim non eodem, quo Filius, modo ex tre est, attamen ex eodem Patre est. Aut totum honore ce: aut totum contemne, ut saltem tibi ipsi constes. Di-diatam istam pietatem improbo.* Iterum Orat. XL. pag. o. Ὅ, τι ἂν ὑφέλῃς τῶν τριῶν τῆς θεότητος, τὸ πᾶν ἔσῃ θῃρηκὼς, καὶ σεαυτῷ τὴν τελείωσιν. *Si cui ex his tribus di-nitatem detraxeris, totum evertes, tibique ipsi perfectio-m adimes.* SS. Trinitatem negare, Judaicum est: per-nas facere inæquales, Ethnicum. Photius, epist. I. p. Ὥσπερ τὸ εἰς ἓν συγκλείειν πρόσωπον τὴν τριαδικὴν μοναρ-αν καὶ κυριότητα, Ἰουδαϊκόν ἐστι καὶ μισόχριστον. οὕτω καὶ τὸ κατα-μνειν εἰς ἀνίσους φύσεις καὶ ἀνομοίους οὐσίας τὴν ὑπερούσιον καὶ ερφυῆ καὶ ἑνιαίαν θεότητα, ἑλληνικὸν ὑπάρχει καὶ πολύθεον. *out Judaicum est, & Christi osorem præ se fert, Monar-iam & dominatum Trinitatis in unicam personam con-dere; ita quoque in naturas inæquales ac dissimiles sub-ntias omnem substantiam excedentem & omnem natu-m exsuperantem, unicamque divinitatem dividere, Pa-norum proprium est multitudinem deorum subintro-centium.* Qui SS. Trinitatem non confitetur, non Christianus, sed hæreticus, &, juxta leges politicas, nitur. Balsamon in Collectione Constitut. Ecclesi. ex . I. Cod. Tit. I. Ὁ μὴ δοξάζων τὴν ἁγίαν Τριάδα, ἐν μιᾷ ότητι ἰσοδύναμον, οὔτε χριστιανὸς λέγεται, ἀλλ' ἄφρων , καὶ αἱρετικὸς, καὶ ἄτιμος, καὶ τιμωρεῖται. *Qui sacrosanctam rinitatem, in una Deitate paris potestatis, haud glorificat: Christianus quidem dicitur: sed vesanus, hæreticus, & famis est, & punitur.*

V. *Personarum in SS. Trinitate* ταυτότης *vel* ἑνότης, *distinctio.* De his separatim agere vix possemus, quia ncti Patres utrumque, ut plurimùm, iisdem expli-nt sententiis. Sufficiat Lectori eorum videre testi-onia; non omnia, quæ afferri possent; id enim nimis ret longum, & fortè etiam tædiosum; sed ex infinitis ædam selectiora. Damasus in Confessione sua, apud heodoretum, hist. Ecclesi. lib. V. cap. XI. p. 721. Εἴ τις ἢ εἴπῃ τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος μίαν εότητα, ἐξουσίαν, δυναστείαν μίαν, δόξαν, κυριότητα μίαν, σιλείαν μίαν, θέλησιν καὶ ἀλήθειαν, ἀνάθεμα ἔστω. *Si uis non dixerit Patris, & Filii, & Spiritûs Sancti unam vinitatem, auctoritatem, potestatem unam, gloriam, do-inatum unum, regnum unum, voluntatem & veritatem, athema sit.* Gregorius Nyssenus: Orat. II. t. II. p. 33. ία καὶ ὁμοία ἡ ἐνέργεια πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος, ία ἰσχὺς, καὶ μία δύναμις, μία θέλησις, μία γνώμη. ὅσα ἂν πράττῃ ὁ πατὴρ, ἀχώριστός ἐστι καὶ συμπράκτωρ καὶ ὁ υἱός. ὶ ὅσα ἂν ἐπιτελῇ ὁ υἱὸς, ἢ τὸ πανάγιον πνεῦμα, συνεργεῖ άντως ἀδιαιρέτως ὁ πατήρ. οὐδὲ γὰρ ὁ υἱὸς δίχα πατρὸς ἀφ' υτοῦ καθ' ἑαυτὸν ποιεῖ τι, οὐδὲ ὁ πατὴρ πάντως χωρὶς τοῦ καὶ τοῦ πνεύματος, οὔτε πάλιν τὸ πνεῦμα ἄνευ τοῦ υἱοῦ καὶ τρὸς ἐργάζεταί τι. *Una & similis Patris & Filii & iritûs Sancti efficacitas, una virtus, una potestas, una luntas, una sententia. Quæcunque enim facit Pater, in-vulsus cooperator est & Filius: & quæcunque perfecerit lius aut sanctissimus Spiritus, omnino cooperatur in-visè Pater; neque enim Filius sine Patre à se ipso per se lus quid facit, neque ullo modo Pater sine Filio & Spiritu ncto, nec rursus Spiritus sine Filio & Patre quippiam eratur.* In expositione Fidei apud Justinum M. pag. 72. 173. ad quæstionem, *Quomodo sit unus Deus, neque fferat* τὸ γεννῶν τοῦ γεννωμένου, καὶ τὸ ἐκπορευτὸν τοῦ φ' οὗπερ ἐκπεπόρευται, *id quod gignit ab eo quod gigni-tur; & quod procedit ab eo unde procedit?* respondetur: Τὸ ἀγέννητον, καὶ γεννητὸν, καὶ ἐκπορευτὸν οὐκ οὐσίας ὀνόματα, ἀλλὰ τρόποι ὑπάρξεως. Ὁ δὲ τρόπος τῆς ὑπάρξεως τοῖς ὀνόμασι χαρακτηρίζεται τούτοις. Ἡ δὲ τῆς οὐσίας δήλωσις τῇ θεὸς ὀνομασίᾳ σημαίνεται, ὡς εἶναι τὴν διαφορὰν τῷ πατρὶ πρὸς τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα, κατὰ τὸν τῆς ὑπάρξεως τρόπον. τὸ δὲ ταυτὸν, κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον. Εἰ γὰρ ὁ μὲν ἀγεννήτως ἔχει τὸ εἶναι, ὁ δὲ γεννητῶς, ὁ δὲ ἐκπορευτῶς, τὰ τῆς διαφορᾶς ἐπιθεωρεῖσθαι πέφυκεν. Εἰ δὲ καὶ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ τὸ κατ' οὐσίαν εἶναι σημαίνει, τῷ κοινῷ τῆς θεότητος ὀνόματι παραδηλοῦται. Ingenitum, & Genitum, & Procedens, *non sunt essentiæ nomina, sed existentiæ modi: modus au-tem existentiæ nominibus hisce denotatur. Essentiæ autem significatio, nomine DEI designatur; ita ut sit differentia Patri ad Filium & Spiritum juxta existentiæ modum: uni-tas autem sive identitas, juxta essentiæ rationem. Nam si ea, quæ differentiæ sunt, contemplatione perspicienda ve-niant: hic quidem, esse suum obtinere dicitur, ut ingeni-tus; hic autem, ut genitus; hic verò, ut procedens. Sin verò etiam hypostasis ejus natura & essentia sit significanda. Communi Deitatis appellatione ea declaratur.* Apud eundem, Respons. CXXIX. ad Orthodoxos, pag. 290. Εἷς ἐστιν ὁ θεὸς, ἡ τριὰς τῇ μονάδι τῆς οὐσίας, χωρὶς πάσης κατὰ τοῦτο διαιρέσεως καὶ κρίσεως. --- Διαφορὰ δέ ἐστιν ἐν μὲν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι κατὰ τοὺς τρόπους τῆς τῶν ὑποστάσεων ὑπάρξεως. *Unus est Deus, Trinitas, ipsâ essentiæ unitate, citra omnem, quantum ad hoc pertinet, discretio-nem & distinctionem. --- Differentia autem est, in sancta quidem Trinitate, juxta hypostasewn seu personarum exi-stentiæ modos.* Chrysost. Hom. CII. t. V. p. 667. Τῆς ἁγίας καὶ ἀθανάτου καὶ προσκυνητῆς τριάδος τὴν φύσιν οὐ τέμνει λόγος, οὐ μερίζει χρόνος, οὐ διϊστῶσιν αἰῶνες. οὐδὲν γὰρ μεταξὺ πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος. *Naturam sanctæ & immortalis, adorandæque Trinitatis, non ratio dividit, non tempus partitur, non secula distinguunt. Nihil enim intercedit inter Patrem, & Filium, & Spiritum San-ctum.* Greg. Nazianzenus, Orat. XXIII. pag. 422. Κοινὸν πατρὶ μὲν καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι, τὸ μὴ γεγονέναι, καὶ ἡ θεότης. υἱῷ δὲ καὶ ἁγίῳ πνεύματι, τὸ ἐκ τοῦ πατρός. ἴδιον δὲ, πατρὸς μὲν, ἡ ἀγεννησία· υἱοῦ δὲ, ἡ γέννησις, πνεύματος δὲ ὁ ἡ ἔκπεμψις. *Hoc Patri & Filio & Spiritui Sancto commune est, quòd minimè creati sunt, atque ipsa divinitas. Hoc autem Filio & Spiritui Sancto, quòd uter-que eorum ex Patre est. At verò Patris proprietas hæc est, quòd ingenitus sit: Filii, quòd genitus: Spiritûs Sancti, quòd procedat,* vel *missio.* Idem, Orat. XXXII. pag. 520. Φύσις τοῖς τρισὶ μία, θεός· ἕνωσις δὲ, ὁ πατὴρ, ἐξ οὗ καὶ πρὸς ὃν ἀνάγεται τὰ ἑξῆς. οὐχ ὡς συναλείφεσθαι, ἀλλ' ὡς ἔχεσθαι· μήτε χρόνου διείργοντος, μήτε θελήματος, μήτε δυνάμεως. *Natura his tribus una, Deus est. Unio verò est Pater, ex quo, & ad quem ea, quæ deinceps sequuntur, referuntur: non ut confundantur ac permisceantur, sed ut cohæreant: nimirum nec tempore ea secernente atque distinguente, nec voluntate, nec potentiâ.* Et Orat. XXXVII. p. 601. Ἡμῖν εἷς θεὸς, ὅτι μία θεότης, καὶ πρὸς ἓν τὰ ἐξ αὐτοῦ τὴν ἀναφορὰν ἔχει, κἂν τρία πιστεύηται. Οὐ γὰρ τὸ μὲν μᾶλλον, τὸ δὲ ἧττον θεός· οὐδὲ τὸ μὲν πρότερον, τὸ δὲ ὕστερον· οὐδὲ βουλήσει τέμνεται, οὐδὲ δυνάμει μερίζεται, ἀλλὰ ἀμέριστος ἐν μεμερισμένοις, ἡ θεότης. *Nobis Deus unus est, quoniam una deitas, atque ad unum, ea quæ ex eo sunt, re-feruntur, etiamsi tres personas credimus. Neque enim hoc magis, illud minus est Deus, nec hoc prius, illud posterius. Nec voluntate scinduntur, nec potentiâ dividuntur, sed indivi-dua in dividuis est divinitas.* Iterum Orat. XXXIX. pag. 630. *Quando de Deo loquor,* Ἑνὶ φωτὶ περιαστράφθητε καὶ τρισί. Τρισὶ μὲν, κατὰ τὰς ἰδιότητας, ἤγουν ὑποστάσεις, εἴτινι φίλον καλεῖν, εἴτε πρόσωπα· ἑνὶ δὲ, κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, εἴτ' οὖν θεότητος. διαιρεῖται γὰρ ἀδιαιρέτως, καὶ συνάπτε-

ται διῃρημένως, uno eodemque triplici lumine perstringamini: triplici quidem, quantum ad proprietates sive hypostases, si cui hoc verbum magis arridet, sive personas. Uno autem, quantum ad substantiæ, hoc est, divinitatis rationem. Distinguitur enim indistinctim, & distinctim connectitur. Theophylactus, in cap. X. Joh. pag.716. Filium ita loquentem introducit: Εἰ καὶ ταῖς ὑποστάσεσι διαφέρομεν, ἀλλ᾽ οὐ χωρίζονται αἱ ὑποστάσεις καὶ διΐστανται, ἀλλ᾽ ἐν ἀλλήλοις εἰσὶν ἀσυγχύτως ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός· οὐ γὰρ ὥσπερ ἐφ᾽ ἡμῶν ὁ πατὴρ κεχώρισται τοῦ υἱοῦ, καὶ τῇ φύσει ἕν ἐστιν, οὕτως ἄρα καὶ ἐπὶ τῶν θείων ὑποστάσεων. ἀλλ᾽ ἐν ἀλλήλοις εἰσὶν ἀσυγχύτως. διὸ καὶ ἡμεῖς τρεῖς ἄνθρωποι λεγόμεθα ὡς ταῖς ὑποστάσεσι διϊστάμενοι, καὶ οὐχ ἓν κυρίως ὄντες. Ἐπὶ δὲ τῆς ἁγίας Τριάδος εἷς θεὸς, ἀλλ᾽ οὐ τρεῖς, διὰ τὴν τῶν ὑποστάσεων ἀσύγχυτον ἐν ἀλλήλοις περιχώρησιν. Quamvis per hypostases differimus, non tamen separantur hypostases, sed in seipsis sunt absque confusione alter in altero Pater & Filius. Non enim sicut apud nos pater separatus est à filio, quamvis naturâ idem sint, ita & in divinis personis: sed in se ipsis alter in altero sunt absque confusione, Propterea nos tres quidem homines dicimur, utpote subsistentes separati, & non unum propriè existentes. In divina autem Trinitate unus Deus, sed non tres dii, propter personarum inconfusam intra se immanentiam, alii barbarè circumincessionem vocant. Eulogius, Archiepiscopus Alexandr. in Biblioth. Photii, Cod. CCXXX. p.864. Μονὰς ἀληθῶς ἡ Τριὰς, καὶ τριὰς ἡ μονὰς οὔτε διότι μονὰς, τὴν τριάδα συστέλλουσα· οὔτε διότι τριὰς, τὴν μονάδα τέμνουσα· οὐδὲ γὰρ τὸ ἓν ἐπὶ τῆς θείας οὐσίας, ὡς ἐπὶ τῶν κτισμάτων, νοοῦμεν. παρ᾽ οἷς οὐδὲ τὸ κυρίως ἓν ἐστι θεωρῆσαι. Trinitas verè est unitas, & unitas est Trinitas: nec, quia unitas est, idcirco contrahit Trinitatem; nec, quia Trinitas, dividit unitatem. Neque enim unum in divina substantia, ut in rebus creatis intelligimus, in quibus nec unum propriè est intelligere. Idem, pag.865. Ἓν κυρίως τὸ θεῖον πληθυσμὸν οὐδένα παραδεχόμενον· ὡς ἀκριβής τε καὶ ἀληθὴς ἑνότης κατὰ τὴν φυσικὴν, εἰ χρὴ φάναι, θεωρούμενον ταυτότητα. ὅθεν εἰ καὶ ὑποστάσεις, ἢ πρόσωπα, ἢ ἰδιότητας ὀνομάζομεν, ἃ ὁ νοῦς ἔγνω, καθ᾽ ὅσον δυνατόν ἐστιν, ἑρμηνεῦσαι βουλόμενοι. οὐ τὸ ἓν διαιροῦμεν, οὐ τὴν μονάδα μερίζομεν, οὐ τὴν ἑνάδα διασπῶμεν. ἀλλὰ τῇ ἀϊδίῳ μονότητι θεολογοῦντες ταύτην, ἐν τρισὶν αὐτὴν συνθεολογοῦμεν ὑποστάσεσιν· οὐκ ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς τὰ ὑπὲρ νοῦν ὑποβάλλοντες, οὐδὲ περινοητικαῖς ἐρεύναις τὰ ὑπὲρ εὕρεσιν ἐνυβρίζοντες. διὸ τοὺς παρὰ ταῦτα, ἢ τὴν ἄρρητον ἑνότητα διατέμνοντας, ἢ τὸ τριαδικὸν τῶν ὑποστάσεων εἰς μοναδικὴν πενίαν συγκλείοντας, ὡς τῆς εὐσεβείας πολεμίους ἐκτρεπόμεθα. Quicquid Deus est, propriè unum est, quod nullam admittit multitudinem, tanquam perfecta veraque, secundum naturalem, si ita loquendum est, unitatem, spectatum. Unde, quamvis hypostases, seu personas, seu proprietates nuncupamus, quas mens cognovit, pro facultate nostra interpretari conati, nequaquam hoc unum dividimus, aut unitatem partimur, aut unitatem divellimus; sed hanc in æterna unitate piè perpendentes, illam in tribus personis unâ profitemur, neque ea, quæ supra mentis captum sunt, rationi humanæ subjiciendo, neque curiosa & vafra investigatione illa, quæ inveniri nequeunt, violando. Quapropter illos, qui hos limites egressi, aut unitatem hanc inenarrabilem partiuntur, aut tres personas ad unitatis angustias redigunt, ut hostes pietatis, aversamur. Athanasius, in Quæst. miscell. quæst. V. t. II. pag.442. Κοινὸν, ἡ οὐσία· κοινὸν, τὸ ἄναρχον· κοινὸν, ἡ δύναμις, ἡ ἀγαθότης, ἡ σοφία, ἡ δικαιοσύνη. πάντα ἐξ ἴσου ἔχει ὁ πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, πλὴν τῶν ἰδίων αὐτῶν. Ἴδιον γὰρ, τοῦ μὲν πατρὸς, τὸ ἀγέννητον. τοῦ δὲ υἱοῦ, τὸ γεννητόν· τοῦ δὲ ἁγίου πνεύματος, τὸ ἐκπορευτόν. Communis est substantia: communis est æternitas: communis potentia, bonitas, sapientia, justitia. Omnia enim æqualiter habet Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus, exceptis iis, quæ singulis personis propria sunt. Proprium enim Patris est, ingenitum esse: Filii verò, genitum esse: & Spiritûs Sancti, procedere. Quæ tribus personis sint communia, perspicuè etiam tradit Theodoretus, Dial. I. pag.6. Ὅσα περὶ τῆς θείας λέγεται φύσεως, κοινὰ ταῦτά ἐστι τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, οἷον, τὸ θεὸς, τὸ κύριος, τὸ δημιουργὸς, τὸ παντοκράτωρ, καὶ ὅσα τούτοις ἐστὶ παραπλήσια. Quæcunque de natura divina dicuntur, communia sunt Patris & Filii & Spiritûs Sancti, ut Deus, Dominus, creator, omnipotens, & quæ his similia. Quæ etiam singulis personis sint propria, statim subjicit: Ὅσα τῶν ὑποστάσεων ὑπάρχει δηλωτικὰ, οὐκέτι ταῦτα τῆς ἁγίας Τριάδος κοινά. ἀλλ᾽ ἐκείνης ἐστὶ τῆς ὑποστάσεως, ἧς ἐστιν ἴδιον. οἷον τὸ πατὴρ ὄνομα, καὶ τὸ ἀγέννητος, τοῦ πατρός ἐστιν ἴδια· καὶ αὖ πάλιν, τὸ υἱὸς ὄνομα, καὶ τὸ μονογενὴς, καὶ τὸ θεὸς λόγος, οὐ τὸν πατέρα δηλοῖ, οὐδὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ τὸν υἱόν. καὶ τὸ πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον, καὶ ὁ παράκλητος, τῆς τοῦ πνεύματος ὑποστάσεως ὑπάρχει δηλωτικά. Quæ hypostases seu personas designant, ea sanctæ Trinitati communia non sunt, sed illius sunt personæ, cujus sunt propria. Ut nomen Pater, & Ingenitus, Patris sunt propria: nomen quoque Filius, & Unigenitus, & Deum Verbum, non Patrem significant, nec Spiritum Sanctum, sed Filium: Spiritûs verò Sanctus, & Paracletus, Spiritûs personam designant. Apud Justinum M. in expositione Fidei, p.173. Τὸ ἀγέννητον, καὶ γεννητὸν, καὶ ἐκπορευτὸν οὐκ οὐσίας δηλωτικὰ, σημαντικὰ δὲ τῶν ὑποστάσεών ἐστιν. Ingenitum, & genitum, & procedens non designant essentiam, sed personas declarant. Greg. Nazianzenus, Orat. XXIV. p.429. Πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, τοῦ υἱοῦ ἐστι, πλὴν τῆς αἰτίας. πάντα δὲ, ὅσα τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ πνεύματος, πλὴν τῆς υἱότητος, καὶ τῶν ὅσα σωματικῶς περὶ αὐτοῦ λέγεται διὰ τὸν ἐμὸν ἄνθρωπον, καὶ τὴν ἐμὴν σωτηρίαν. Omnia, quæcunque Pater habet, Filii sunt, exceptâ caussâ: quidquid item Filius habet, idem quoque Spiritûs Sancti est, si filiationem, eaque omnia exceperis, quæ corporea ratione de eo prædicantur, propter me hominem, meamque salutem. Idem, Orat. XXXI. pag. 509. Μήτε συνάψῃς πλέον ἢ καλῶς ἔχει, μήτε διέλῃς κακῶς, μήτε εἰς ἓν πρόσωπον συνέλῃς τὰ τρία, μήτε ἐργάσῃ τρεῖς ἀλλοτριότητας φύσεων. Καὶ τὸ ἓν ἐπαινετὸν καλῶς νοούμενον, καὶ τὰ τρία καλῶς διαιρούμενα, ὅταν προσώπων, ἀλλὰ μὴ θεότητος ἡ διαίρεσις ᾖ. Nec plùs, quàm æquum est, conjungas, nec scelerate dividas: nec in unam personam tria contrahas, nec tres naturarum diversitates efficias. Et unum laudabile est, cùm rectè intelligitur: & tria, cùm rectè distinguuntur: nempe cùm personarum distinctio facta fuerit, non divinitatis. Et Orat. XXXVII. p.598. Ἓν τὰ τρία θεότητι, καὶ τὸ ἓν τρία ταῖς ἰδιότησι. Tria hæc unum, si divinitatem spectes, & unum tria, si proprietatum rationem habeas. Iterum, Orat. XL. p.668. dicit, Hanc tibi de Deo ὁμολογίαν trado, τὴν μίαν θεότητά τε καὶ δύναμιν ἐν τοῖς τρισὶν εὑρισκομένην ἑνικῶς, καὶ τὰ τρία συλλαμβάνουσαν μεριστῶς, οὔτε ἀνώμαλον οὐσίαις ἢ φύσεσιν, οὔτε αὐξομένην, ἢ μειουμένην ὑπερβολαῖς καὶ ὑφέσεσι, πάντοθεν ἴσην, τὴν αὐτὴν πάντοθεν, ὡς οὐρανοῦ κάλλος καὶ μέγεθος, τριῶν ἀπείρων ἄπειρον συμφυΐαν· θεὸν ἕκαστον καθ᾽ ἑαυτὸ θεωρούμενον. ὡς πατέρα καὶ υἱὸν, ὡς υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα φυλασσομένης ἑκάστῳ τῆς ἰδιότητος. θεὸν τὰ τρία σὺν ἀλλήλοις νοούμενα, ἐκεῖνο διὰ τὴν ὁμοουσιότητα, τοῦτο διὰ τὴν μοναρχίαν. Οὐ φθάνω τὸ ἓν νοῆσαι, καὶ τοῖς τρισὶ περιλάμπομαι, οὐ φθάνω τὰ τρία διελεῖν, καὶ εἰς τὸ ἓν ἀναφέρομαι, unam deitatem & potentiam, quæ in tribus conjunctim invenitur, & tria divisim comprehendit, nec substantiis aut naturis inæqualis est, nec præstantiis aut submissionibus augetur vel minuitur, sed undiquaque æqualis est, undiquaque eadem, non secus ac cœli pulchritudo & magnitudo: trium infinitorum infinitam conjunctionem, Deum unumquemque, si separatim consideretur, ut Patrem sic Filium, ut Filium sic & Spiritum S. servata sua cuique proprietate. Deum rursus tria hæc, si simul

cogi

entur, *illud, propter eandem essentiam, hoc, propter*
m principatum. Vix unum animo concepi, cùm sta-
trium lumine circumfundor. Vix tria distinguere in-
o, cùm ad unum statim sublimis feror. Rursus Orat.
p. 739. In SS. Trinitate est ἄλλος καὶ ἄλλος, non
ἢ ἄλλο. Verba Nazianzeni sunt: Ἐπὶ τῆς τριάδος
ος καὶ ἄλλος, ἵνα μὴ τὰς ὑποστάσεις συγχέωμεν. οὐκ ἄλ-
ε καὶ ἄλλο, ἓν γὰρ τὰ τρία καὶ ταυτὸν τῇ θεότητι. *In Trini-*
e est alius atque alius, ne personas confundamus: non
em aliud atque aliud, quoniam tria, quoad divinita-
, unum & idem sunt. Vide eundem Orat. XLV.
19. & 720. Leontius de Sectis. p. 388. Ἡ ἡμετέρα πί-
στιν, ὅτι μία ἐστὶ θεότης ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι νοουμένη. Ἔστι
μία ὑπόστασις ἡ τοῦ πατρὸς, καὶ μία ἡ τοῦ υἱοῦ, καὶ μία ἡ τοῦ
υ πνεύματος. Ταῦτα δὲ τὰ τρία οὐδὲν ἀλλήλων διαφέρου-
, εἰ μὴ μόνον κατὰ τὰ ἰδιώματα· κατὰ τὸ, τὸ μὲν εἶναι πα-
α, τὸ δὲ υἱὸν, τὸ δὲ πνεῦμα ἅγιον. *Nostra fides est, unam*
initatem in tribus hypostasibus considerari. Est autem
a hypostasis Patris, & una Filii, & una Spiritus Sancti.
c verò tria inter se nihil differunt, nisi secundum solas
prietates: quatenus nimirum alius quidem Pater est,
us verò Filius, alius Spiritus Sanctus. Damascenus,
thod. fidei lib. III. cap. VI. p. 196. Οὐ διαφέρουσιν ἀλλήλων
ὑποστάσεις κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὰ συμβεβηκότα, ἅτινά
ι τὰ χαρακτηριστικὰ ἰδιώματα. Χαρακτηριστικὰ δὲ ὑποστά-
ως, καὶ οὐ φύσεως. *Non differunt à se invicem hyposta-*
secundum substantiam, sed secundum accidentia, quæ
it proprietates denotantes. Denotant autem hypostasin,
n naturam. Vide plura apud eundem, lib. I. cap. II. pag.
& lib. III cap. V. pag. 192. Consuli etiam potest Dio-
sius Areopagita, cap. II. de divinis Nominibus, pag.
8. & ad eum locum Pachymeræ Paraphrasis, pag. 443.
esarius, quæst. III. p. 13. & 14. imprimis Instructiones
orbesii, lib. I. cap. XXXIII.

VI. *Opposita.* Huc referimus varias hæreses, SS. Tri-
tatis doctrinam oppugnantes.

I. Prima hæreticorum acies, à Diabolo instructa
ntra sanam fidem de SS. Trinitate, est eorum, qui
nfundunt personas divinas, neque agnoscunt Trini-
tem. Itaque Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum
n tres personas, sed unam duntaxat intelligunt perso-
m trinominem. Primus hanc hæresin introduxit Pra-
eas, *eamque Victorinus quidam corroborare curavit;*
loquitur Tertullianus in fine libri de Præscriptioni-
s, cap. LIII. pag. 343. *Hic Deum,* addit Tertullianus,
trem omnipotentem, Jesum Christum esse dicit; hunc
ucifixum passumque contendit; mortuum præterea se-
sum sibi sedere ad dexteram suam, cum profana & sa-
ilega temeritate proponit. Hi υἱοπάτορες dicti. Vide in
oce Υἱοπάτωρ. Eandem hæresin tuebatur *Hermogenes,*
ertulliani etiam σύγχρονος, unde non modò *Praxeani,*
d & *Hermogeniani* dicti sunt, teste Augustino, hæ-
si XLI. Eandem postea Noetus quidam secutus est, à
uo Noetiani dicti. De eorum hæresi ita Theodoretus,
æret. fab. lib. III. cap. III. pag. 228. Ἕνα φασὶν εἶναι θεὸν, καὶ
ατέρα τῶν ὅλων δημιουργόν· ἀφανῆ μὲν, ὅταν ἐθέλῃ, φαι-
μενον, δὲ ἡνίκα ἂν βούληται· καὶ τὸν αὐτὸν ἀόρατον εἶναι, καὶ ὁρώ-
ενον, καὶ γεννητὸν, καὶ ἀγέννητον· ἀγέννητον μὲν ἐξ ἀρχῆς, γεν-
ητὸν δὲ, ὅτε ἐκ παρθένου γεννηθῆναι ἠθέλησεν· ἀπαθῆ καὶ
θάνατον καὶ πάλιν αὖ, παθητὸν καὶ θνητόν· ἀπαθὴς γὰρ ὢν
ησὶ τὸ τοῦ σταυροῦ πάθος ἐθελήσας ὑπέμεινε. Τοῦτον καὶ υἱὸν
ομάζουσι καὶ πατέρα, πρὸς τὰς χρείας τοῦτο κἀκεῖνο κα-
ούμενον. *Unum dicunt Deum & Patrem esse, universorum*
reatorem: non apparentem illum, quando vult; & appa-
ntem, cùm voluerit. Invisibilemque eundem esse, & con-
icuum, genitum & ingenitum: ingenitum quidem ab
itio, genitum verò, quando ex Virgine nasci voluit. Im-
ssibilem & immortalem, rursusque patibilem & mor-
talem. Impassibilis enim cùm esset, crucis, inquit, passio-
nem sua sponte sustinuit. Hunc & Filium appellant, & Pa-
trem, prout usus exegerit, hoc & illud nomen sortientem.
Noetum imitatus est Sabellius, qui exortus est circa annum CCL. De ejus hæresi multa veteres. Theodoretus, hæret. fab. lib. II. cap. IX. pag. 223. Μίαν ὑπόστασιν ἔφησεν εἶναι τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ ἓν τριώνυμον πρόσωπον, καὶ τὸν αὐτὸν, ποτὲ μὲν ὡς πατέρα καλεῖ, ποτὲ δὲ ὡς υἱὸν, ποτὲ δὲ ὡς ἅγιον πνεῦμα. Καὶ ἐν μὲν τῇ παλαιᾷ, ὡς πατέρα νομοθετῆσαι, ἐν δὲ τῇ καινῇ, ὡς υἱὸν ἐνανθρωπῆσαι. ὡς πνεῦμα δὲ ἅγιον τοῖς ἀποστόλοις ἐπιφοιτῆσαι. *Unam hypostasin esse dixit Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, & unam triplicis nominis personam: eandemque nunc ut Patrem vocat, nunc ut Filium, nunc ut Spiritum Sanctum. Ac in veteri quidem Testamento, ut Patrem, legem tulisse: in novo autem, ut Filium, esse incarnatum, & ut Spiritum Sanctum, ad Apostolos venisse.* De eodem Basilius M. epist. CCCXLIX. pag. 1129. 1130. Sabellius docuit, *unum esse Deum, sed* τριώνυμον, ἕνα μὲν εἶναι τῇ ὑποστάσει τὸν θεὸν, προσωποποιεῖσθαι δὲ ὑπὸ τῆς γραφῆς διαφόρως, κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς ὑποκειμένης ἑκάστοτε χρείας· καὶ νῦν μὲν, τὰς πατρικὰς ἑαυτῷ περιτιθέναι φωνὰς, ὅταν τούτου καιρὸς ᾖ τοῦ προσώπου. νῦν δὲ τὰς υἱῷ πρεπούσας, ὅταν πρὸς τὴν ἡμετέραν ἐπιμέλειαν, ἢ πρὸς ἄλλας τινὰς οἰκονομικὰς ἐνεργείας ὑποβαίνῃ· νῦν δὲ τὸ τοῦ πνεύματος ὑποδύεσθαι προσωπεῖον, ὅταν ὁ καιρὸς τὰς ἀπὸ τοιούτου προσώπου φωνὰς ἀπαιτῇ, *unum quidem in hypostasi Deum esse, diversimodis tamen personis in scripturis nominari, secundum proprietatem & exigentiam subjecti. Et nunc illum quidem paternas sibi voces induere, cùm illa ei persona sit adhibenda. Nunc iterum illas quæ Filio congruunt: cùm scilicet vel ad nostri curam agendam, aut dispensatorias quasvis operationes sit descendendum. Spiritûs demum accipere personam, cùm tempus huic personæ congruas expetat voces.* Et epist. LXIV. pag. 847. Ἰουδαϊσμός ἐστιν ὁ Σαβελλισμὸς ἐν προσχήματι χριστιανισμοῦ τῷ εὐαγγελικῷ κηρύγματι ἐπεισαγόμενος. ὁ γὰρ ἓν πρᾶγμα πολυώνυμον λέγων πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, καὶ μίαν τῶν τριῶν τὴν ὑπόστασιν ἐκτιθέμενος, τί ἄλλο ποιεῖ; οὐχὶ ἀρνεῖται μὲν τὴν προαιώνιον τοῦ μονογενοῦς ὕπαρξιν; ἀρνεῖται δὲ καὶ τὴν οἰκονομικὴν αὐτοῦ πρὸς ἀνθρώπους ἐπιδημίαν, τὴν εἰς ᾅδου κάθοδον, τὴν ἀνάστασιν, τὴν κρίσιν· ἀρνεῖται δὲ καὶ τὰς ἰδιαζούσας τοῦ πνεύματος ἐνεργείας. *Judaismus est, Sabellismus ipse, sub prætextu Christianismi in Evangelicam prædicationem subinvectus. Qui enim tres illas Patris, & Filii, & Spiritus Sancti personas rem dixit esse unam, unamque trium posuit hypostasin, quid aliud facit? Annon sempiternam, quæ ante secula fuit, unigeniti essentiam negat? Negat simul & per dispensationem illius ad homines adventum, descensumque ad inferos, resurrectionem & judicium. Negat autem & proprias ac discretas Spiritus operationes.* Chrysostomus, Homil. VI. in epist. ad Philippenses, pag. 34. *Sabellius docuit,* Ὅτι ὁ πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς, καὶ ἅγιον πνεῦμα, ὀνόματά ἐστι ψιλὰ καθ' ἑνὸς προσώπου κείμενα, *Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum, nuda esse nomina, deque una persona poni.* Idem, Homil. VIII. in epist. ad Hebræos: Ἡ Σαβελλίου αἵρεσις τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα καὶ τὸ πνεῦμα ἓν πρόσωπον εἶναι λέγει. *Sabellii hæresis Filium, & Patrem, & Spiritum Sanctum unam personam esse dicit.* Ignatius, ep. ad Trallianos, de hæreticis: Τινὲς αὐτῶν ταυτὸν εἶναι πατέρα, καὶ υἱὸν, καὶ πνεῦμα ἅγιον λέγουσι. *Quidam eorum, eundem esse dicunt Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum.* Hoc dictum non de Sabellio intelligendum: ex eo tamen hujus hæreseως patet antiquitas. Greg. Nazianzenus, Orat. XXV. pag. 441. Σαβελλίου ἀνάλυσις καὶ σύγχυσις, καὶ ἢ, ἵν' οὕτως εἴπω, κατάποσις, τὰ τρία συναιροῦντος εἰς ἕν, ἀλλ' οὐκ ἐν τρισὶν ὁρίζοντος τὸ ἓν ὁρίζοντος. *Sabellii resolutio & confusio, atque, ut ita loquar, absorptio,*

ptio, tres perſonas in unam contrahentis, at non unam in tribus perſonis eſſentiam conſtituentis.* Theophylactus, in cap. I. Joh. pag. 556. de Sabellio: Ἐκεῖνος ἐδογμάτιζεν, ὅτι ὁ πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς, καὶ τὸ πνεῦμα, ἓν πρόσωπόν εἰσι, καὶ τοῦτο τὸ ἓν πρόσωπον ποτὲ μὲν ἐφάνη ὡς πατὴρ, ποτὲ δὲ ὡς υἱὸς, ποτὲ δὲ ὡς πνεῦμα. *Ille docuit, Patrem, Filium, & Spiritum, unam perſonam eſſe, & unicam illam perſonam apparuiſſe aliquando ut Patrem, aliquando ut Filium, aliquando ut Spiritum.* Vide eundem in cap. XXVIII. Matthæi, pag. 184. & in cap. XIV. Joh. pag. 769. Theorianus, Legat. Armen. pag. 56. Ἐπὶ τῆς θεότητος Σαβέλλιος ἔλεγε μίαν φύσιν καὶ μίαν ὑπόστασιν. *Sabellius dicebat in in divinitate unam eſſe naturam & unam hypoſtaſin.* Leontius de Sectis, pag. 398. Σαβέλλιος μίαν φύσιν ἔλεγε τῆς ἁγίας Τριάδος, καὶ μίαν ὑπόστασιν πολυώνυμον. *Sabellius dicebat unam eſſe naturam ſanctæ Trinitatis, & unam hypoſtaſin multa nomina habentem.* Et pag. 436. Τὸν αὐτὸν ἔλεγε πατέρα, καὶ υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα, καὶ τριώνυμον πρᾶγμα ἔλεγε τὸν θεόν. οὐκέτι τριάδα δοξάζων. *Eundem dicebat Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, & rem triplicis nominis dicebat Deum eſſe: Trinitatem minimè glorificans.* Et, ante omnes alios nominandus, Epiphanius, in hæreſi Sabellianorum, quæ eſt LXII. pag. 223. Σαβελλιανοὶ τὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα, τὸν αὐτὸν υἱὸν, τὸν αὐτὸν εἶναι ἅγιον πνεῦμα ἐδογμάτιζον, ὡς εἶναι ἐν μιᾷ ὑποστάσει τρεῖς ὀνομασίας, ἢ ὡς ἐν ἀνθρώπῳ σῶμα, καὶ ψυχὴ, καὶ πνεῦμα. καὶ εἶναι μὲν τὸ σῶμα, ὡς εἰπεῖν, τὸν πατέρα, ψυχὴν δὲ, ὡς εἰπεῖν, τὸν υἱὸν, τὸ πνεῦμα δὲ ὡς ἀνθρώπου, οὕτως καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐν τῇ θεότητι. *Sabelliani docebant, eundem eſſe Patrem, & eundem Filium, & eundem Spiritum Sanctum; ut ſint in una hypoſtaſi tres nomenclaturæ: aut velut in homine, corpus eſt, & anima, & ſpiritus. Et eſſe quidem corpus, ut ita dicam, Patrem, animam verò, ita dicam, Filium, Spiritum autem velut hominis, ita & Sanctum Spiritum in deitate.* Vide ibidem plura. Iſidorus Peluſiota, epiſtola CCXLVII. libro I. pagina 69. de eodem Sabellio ſcribit: Τὴν προσκυνητὴν καὶ μακαρίαν Τριάδα, μίαν τινὰ τριπρόσωπον ὑπόστασιν ἐξελήρησεν. *Adorandam & beatam Trinitatem, unam quandam tribus perſonis conſtantem hypoſtaſin eſſe deliravit.* Vide etiam Harmenopulum de Sectis, Sect. III. pagina 558. Zonaram item & Balſamonem ad Can. I. Conſtantinopolitani Concilii. Eadem fuit hæreſis *Montaniſtarum*; ſeu *Pepuzianorum*, de quibus Theodoretus, hæret. fab. lib. III. cap. II. pag. 227. Τινὲς αὐτῶν τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τῆς θεότητος Σαβελλίῳ παραπλησίως ἠρνήσαντο, τὸν αὐτὸν εἶναι λέγοντες καὶ πατέρα, καὶ υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα, παραπλησίως τῷ Ἀσιανῷ Νοητῷ *Quidam eorum tres divinitatis hypoſtaſes, ſicut Sabellius, inficiati ſunt, eundem eſſe dicentes & Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, quemadmodum Noëtas Aſianus.* Ammonius, in Catena in Johannem, ad cap. I. v. 1. p. 14. eandem hæreſin non tantùm Sabellio, ſed etiam Novato, Paulo Samoſateno & Marcello tribuit: ſcribit enim: Μίαν ὑπόστασιν λέγουσι τῆς Τριάδος Σαβέλλιος, Ναυάτος, Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς, καὶ Μαρκέλλος. *Unam in Trinitate hypoſtaſin affirmant Sabellius, Novatus, Paulus Samoſatenus, & Marcellus.* Pro Ναυάτος omnino Νοητὸς, *Noëtus*, reſtituendum: ejus enim hæc fuit hæreſis, ut vidimus. Simile quid docebat quidem Marcellus, non tamen eodem modo, quo Sabelliani, ut mox oſtendemus ex Theodoreto. Longè aliam fuiſſe hæreſin Pauli Samoſateni, etiam ex ſequentibus patebit.

2. Quæ fuerit *Marcelli* de Trinitate hæreſis, docet Theodoretus, hæret. fabul. lib. II. cap. X. pag. 224. his verbis: Μαρκέλλος ὁ Γαλάτης, τούτῳ μὲν παραπλησίως ἠρνήθη τῶν ὑποστάσεων τὴν τριάδα. ἔκτασιν δέ τινα τῆς τοῦ πατρὸς θεότητος ἔφησεν εἰς τὸν χριστὸν ἐληλυ-ναι, καὶ ταύτην θεὸν λόγον ἐκάλεσε. μετὰ δὲ τὴν σύμπασ-οἰκονομίαν πάλιν ἀνασπασθῆναι, καὶ συσταλῆναι πρὸς τὸν θε-ἐξ οὗπερ ἐξετάθη. Τὸ δὲ πανάγιον πνεῦμα παρέκτασιν τ-ἐκτάσεως λέγει, καὶ ταύτην τοῖς ἀποστόλοις παρασχεθῆν-Καὶ ἁπαξαπλῶς ὑπέθετο τριάδα ἐκτεινομένην καὶ συστελλομ-νην κατὰ διαφόρους οἰκονομίας. *Marcellus Galata, ſimi-ter ut ille* (Sabellius,) *perſonarum trinitatem negav-Extenſionem verò quandam divinitatis Patris in Ch-ſtum veniſſe dixit, & hanc Deum Verbum appellav-Peractâ autem universâ œconomiâ, rurſus attractam e-reverſamque ad Deum, ex quo extenſa fuit. Spirit-verò Sanctum extenſionem extenſionis eſſe dixit, & ha-Apoſtolis datum fuiſſe. Prorſuſque exiſtimavit, Tri-tatem extendi & contrahi pro œconomiarum & co-ſiliorum diverſitate.* Epiphanius, in hæreſi cont-Marcellianos, quæ eſt LXXII. pag. 355. de hoc Ma-cello ſcribit, *quosdam affirmâſſe*, ὀρθῶς αὐτὸν βεβιωκέν-καὶ τῷ φρονήματι αὐτὸν ὀρθῶς ἔχειν, *eum rectè vixiſſe, rectè quoque ſenſiſſe.* Ipſe verò Epiphanius addit, e-*diſcipulos* τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ὁμολογεῖν, *tres hypoſta-confiteri noluiſſe.*

3. *Alii negabant, Chriſtum eſſe Deum, ac proin-etiam Sacroſanctam Trinitatem rejiciebant.* Tales era-Ebionitæ & Cerinthiani: Theodotus quidam C-riarius; Artemon; Photinus, & alii, de quibus vi-in voce Λόγος, ſub *tertia Claſſe hæreticorum* χρισ-μάχων, ad lit. *a*. Pauca hîc inſuper addimus. I-Photino Theodoretus, hæret. fab. lib. II. cap. XI. pa-224. Ὁ Φωτεινὸς, μίαν ἐνέργειαν πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγ-πνεύματος εἴρηκεν, ἑτέροις ὀνόμασι τὴν τῶν Σαβελλίου δο-μάτων κηρύττων διάνοιαν, *Photinus unam eſſe dixit oper-tionem Patris & Filii & Spiritûs Sancti, aliis nomini-Sabellii ſenſum prædicans.* De Marcello, Photino-Sophronio ſic Harmenopulus de Sectis, ſect. XII. pa-566. Τὴν ἁγίαν τριάδα μὴ ὁμολογοῦντες, ἀλλὰ πνε-μα μόνον τὸν θεὸν ὀνομάζοντες, τὸν τούτου λόγον ἐνέργει-ἔλεγον εἶναι τῷ ἐκ σπέρματος Δαυὶδ ἐνοικήσασαν. *Sancta Trinitatem non confitentes, ſed Spiritum tantùm De-nominantes, ejus Verbum operationem eſſe dicebant inh-bitantem illi, qui ex ſemine Davidis eſt.* Balſamon Canon. I. Concilii Conſtantinopolitani, pag. 3-*Photinus* μήτε τὴν τριάδα ὡμολόγησε, *neque Trinitat-confeſſus eſt.* De Paulo Samoſateno Leontius de S-ctis, Act. III. pag. 436. Οὐ τὸν αὐτὸν ἔλεγε πατέρα, -υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα· ἀλλὰ πατέρα μὲν ἔλεγε τὸν θεὸν, -πάντα δημιουργήσαντα· υἱὸν δὲ, τὸν ἄνθρωπον τὸν ψιλ-πνεῦμα δὲ, τὴν ἐπιφοιτήσασαν χάριν τοῖς ἀποστόλοις. *N-eundem dicebat Patrem & Filium & Spiritum Sanctu-* nimirum ut Sabellius; *ſed Patrem quidem dice-Deum, qui omnia creaverit, Filium verò, nudum h-minem; & Spiritum, gratiam quæ ad Apoſtolos vener-* Epiphanius de eodem, hæreſi LXV. pag. 262. Θεὸν π-τέρα; καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα ἕνα εἶναι θεὸν ἔλεγεν. ἐν θ-δὲ ἀεὶ ὄντα τὸν αὐτοῦ λόγον, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, ὥσπερ-ἀνθρώπου καρδίᾳ ὁ ἴδιος λόγος. *Deum Patrem, & Filiu-& Spiritum Sanctum unum eſſe Deum dicebat: in Deo a-tem ſemper eſſe ipſius verbum, & Spiritum ipſius, que-admodum in hominis corde eſt proprium verbum.*

4. *Alii, Tritheitæ* dicti, in ſanctiſſima Trinita-*tres ſubſtantias & naturas per omnia ſimiles diceba-* quamvis tres deitates, aut tres deos, dicere omni-refugerent: ſic ergo impiè & abſurdiſſimè pluralit-tem naturarum in una Deitate ſomniabant. De his-Bibliotheca Photii, Cod. XXIV. pag. 16. ex Actis Di-putationis Hæreticorum coram Johanne Patriarc-Conſtantinopolitano ſub Juſtino Imperatore: Οὗ-τὰς μὲν ἄλλας περὶ τὴν θεολογίαν λέγουσι φωνὰς εὐσεβε-

τριά-

τριάδα ὁμοούσιον καὶ ὁμοφυῆ, καὶ Θεὸν ἕνα, καὶ μίαν Θεότητα· βλασφημοῦσι δὲ λέγοντες μερικὰς οὐσίας, καὶ ἰδικὰς Θεότητας, καὶ ἰδικὰς φύσεις, τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα· ἑαυτοῖς τε καὶ τῇ ἀληθείᾳ μαχόμενοι, καὶ ἄλλα ἄττα ληροῦσι παραπλήσια ταύτης τῆς ματαιότητος. *Hi*, nempe Severus & Theodoſius, *multas circa Theologiam pias voces adhibent, ut Trinitatem conſubſtantialem eſſe, ejusdemque naturæ, & unum Deum, unamque divinitatem: blaſphemant verò, dum ajunt, Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum partiales eſſe ſubſtantias, propriasque divinitates, & proprias naturas. Ita ſecum ipſi & cum veritate pugnantes, alia plura id genus deliramenta proferunt.* Vide in voce Τριθεῖται, & Forbeſii Inſtructionum lib. III. cap.XVII.

5. Sunt etiam alii, qui & Chriſtum Deum eſſe fatentur, & Trinitatem agnoſcunt, in qua Pater non ſit Filius, & Spiritus Sanctus alius ſit à Patre & Filio; ſed Filium dicunt eſſe Deum minorem Patre etiam quoad Deitatem, & aliam eſſe Filii eſſentiam ab eſſentia Patris, neque eſſe coæternum aut æqualem Patri Filium. Spiritum verò Sanctum ne Deum quidem eſſe, ſed creaturam Filii. Hanc hæreſin introduxit Arius, Presbyter in Eccleſia Alexandrina, circa an. Chriſti CCCXXIV. andem amplexus fuit Apollinarius. De utroque audiamus teſtimonia. Gregorius Presbyter in vita Nazianzeni, de Arianis: Μέγαν Θεὸν τὸν πατέρα, καὶ μικρὸν τὸν υἱὸν, καὶ κτίσμα τὸ ἅγιον πνεῦμα ἔλεγον. *Dixerunt magnum Deum eſſe Patrem, & parvum Filium, & creaturam Spiritum Sanctum.* Theorianus Legat. Armen. pag. 56. Ἄρειος τρεῖς ὑποστάσεις καὶ τρεῖς φύσεις ἐκφύλους ἔλεγεν. *Arius docebat tres hypoſtaſes, & tres naturas inter ſe diverſas.* Idem de Ario teſtatur Leontius de Sectis, pag. 398. De Apollinario Theodoretus, hæret. fabul. lib. IV. cap.VIII. pag.240. *Apollinarius Laodicenus* ἐν ἐνίοις συγγράμμασι τὸν περὶ τῆς τριάδος οὐ παρέφθειρε λόγον· ἀλλ᾽ ὁμοίως ἡμῖν καὶ τὴν μίαν τῆς Θεότητος οὐσίαν, καὶ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ἐκήρυξεν· ἐν ἐνίοις δὲ βαθμοὺς ἀξιωμάτων ὡρίσατο, ἑαυτὸν διανομέα τῆς θείας χειροτονήσας νομῆς. αὐτοῦ γάρ ἐστιν εὕρεμα, τὸ μέγα, μεῖζον, μέγιστον· ὡς μεγάλου μὲν ὄντος τοῦ πνεύματος, τοῦ δὲ υἱοῦ μείζονος, μεγίστου δὲ τοῦ πατρὸς, *in nonnullis ſcriptis ſuis doctrinam de Trinitate non violavit, ſed ſicut & nos, & unam divinitatis ſubſtantiam, & tres hypoſtaſes prædicavit: in quibusdam autem gradus dignitatum definivit, ſe ipſum divinæ diſtributionis diviſorem conſtituens. Ejus enim inventum eſt illud, magnum, majus, maximum: quaſi magnus quidem ſit Spiritus, major verò Filius, maximus Pater.* De eodem Gregorius Nazianzenus, Orat.LI. pag.744. *Docuit*, ἐκ μεγάλου, καὶ μείζονος, καὶ μεγίστου συνιστᾶν τὴν τριάδα, ὥσπερ ἐξ αὐγῆς, καὶ ἀκτῖνος, καὶ ἡλίου, καὶ τοῦ πνεύματος, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ πατρὸς, *ex magno, & majori, & maximo conſtituere Trinitatem, hoc eſt, ex Spiritu Sancto, & Filio, & Patre, tanquam ex ſplendore, & radio, & ſole.* Vide plura in voce Υἱὸς, item in voce Πνεῦμα, num. II.1. ſub lit. *A.* γ. δ. *c.*

6. Huc etiam referri poteſt hæreſis Euchitarum, qui contendebant, Deum corporeis oculis videri poſſe. De iis ſic Harmenopulus de Sectis, ſect.XVIII. pag.572. *Dixerunt*, τὴν ἁγίαν Τριάδα τοῖς αἰσθητοῖς ὁρᾶν ὀφθαλμοῖς, κἀντεῦθεν τὰ μέλλοντα προβλέπειν, *ſe ſanctam Trinitatem oculis corporeis videre, atque hinc futura etiam prævidere.*

Τριβουνάλιον.

Τριβουνάλιον, *tribunalium, tribunal.* Philoſtorgius, Hiſt. Eccleſ. lib.XI. cap.III. pag. 148. refert, *Rufinum*, tempore Arcadii Imperatoris, *interfectum fuiſſe* ἐν τῷ λεγομένῳ τριβουναλίῳ, *in Tribunalio quod dicitur.* Autor Chronici Alexandrini ſimiliter ait, Rufinum Cæſum ἐν τῷ Ἑβδόμῳ. Ἕβδομον hîc idem eſt cum Tribunalio: Τριβουνάλιον quippe in ἑβδόμῳ fuit. Sic idem autor, anno CCCLXXXIII. Ἀρκάδιος Αὔγουστος ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τριβουναλίῳ τοῦ Ἑβδόμου ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἀνηγορεύθη. De Tribunalio hoc vide Himerium, Cedrenum, Suidam, Codinum in orig. Conſtantinop. Ibi verò Imperatores inaugurati, coronatique: inter alios Valens, Arcadius, Honorius, Leo, alii. Palatiumque id erat. Himerius: Ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ τριβουναλίου. Conditum autem id à Conſtantino M. ait Codinus. Valens certè Tribunal illud, in quo creatus Auguſtus fuerat, gradibus marmoreis & tabulis ornavit, ut diſcere eſt ex Themiſtio, orat. XVI. in fine. Vide Cl.Meurſii.

Τριβοῦνος.

Τριβοῦνος, *Tribunus.* Etymologici autor: Τριβοῦνος, ὁ χιλίαρχης. Iſidorus Peluſiota, epiſt. LI. lib.I. ſcripſit Θεοπόμπῳ τριβούνῳ, *Theopompo Tribuno.* Photius in Nomocan. Tit.XIII. cap. III. in Textu, pag.197. Εἰ δὲ ἀκούσει αὐτὸν τελευτῆσαι, μὴ γαμείτω, εἰ μὴ πρότερον δι᾽ ἑαυτῆς, ἢ τῶν γονέων αὐτῆς, ἢ ἑτέρου ἀξιοπίστου, τοὺς πριόρας τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τοὺς χαρτουλαρίους ἐν ᾧ στρατεύεται, καὶ τὸν τριβοῦνον ἐρωτήσῃ εἰ τῇ ἀληθείᾳ ἐτελεύτησε. De uxore, cujus maritus militiam ſectatur: *Quodſi ipſum deceſſiſſe audierit, ne adhuc quidem nubito, niſi priùs vel per ſe, vel per parentes ſuos, aliumvè fide dignum primores & chartularios numeri, in quo ille militare ſolet & tribunum interrogârit, an revera mortuus ſit.* Vide Gl. Meurſii.

Τριγαμία.

Τριγαμία notat *tertium matrimonium.*

Aliis autem τριγαμία fuit conceſſa; aliis verò prohibita.

Conceſſa fuit τριγαμία *iis, qui quadrageſimum ingreſſi fuerant annum, & liberis ex prioribus conjugiis caruerant.* Nicephorus Chartophylax in reſp. ad Theodoſium Monachum: Περὶ τῶν τριγάμων τοῦτο παραφυλάττεσθαι διορίζομεν, ὥστε εἴτις πρὸς τεσσαρακοστὸν ἔτος ἀναβεβηκὼς, πρὸς τρίτον ἑαυτὸν ἐπιρρίπτει γάμον, τοῦτον μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ παρατηρήσεως, μέχρι πενταετίας ἀμέτοχον εἶναι τῆς τοῦ ἁγιασμοῦ μεταλήψεως. *Hoc in trigamis obſervandum eſſe ſtatuimus, ut ſi quis, qui quadrageſimum annum expleverit, ſe in tertium matrimonium projecerit, is cum omni diligentia & obſervatione ſit usque ad quinquennium ſacramenti communionis minimè particeps.* Ibidem ſtatim ſubjicitur: Ταῦτα δὲ φαμὲν, ὅταν μὴ τέκνα παρῇ ἐκ τῶν προτέρων γάμων μετὰ τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος, τρίτην ἄγεσθαι προῃρημένοις γυναῖκα· ἐπεὶ, ἐὰν τέκνα παρῇ, ἀσυγχώρητος αὐτοῖς ἡ τριγαμία. *Hæc autem dicimus, quando ex prioribus matrimoniis non fuerint liberi iis, qui poſt quadrageſimum annum tertiam uxorem ducere voluerint: nam ſi liberos habuerint, eis nullo modo tertium permittitur matrimonium.* Eadem repetit Balſamon ad Can. IV. Baſilii ad Amphilochium, pag. 933. & ſeqq. ubi de hoc themate fusè agitur.

Prohibita fuit iis, qui ex prioribus matrimoniis liberos habuerunt. Idem patet ex iis, quæ jam allata ſunt. Apud Balſamonem, loco citato, etiam hæc leguntur: Εἴτις τριακονταετὴς ὢν, καὶ τέκνα ἔχων ἐκ τῶν προλαβόντων γάμων, τρίτῃ γυναικὶ συνάπτοιτο, καὶ ἔτος ἀσυγχώρητος, μέχρι τετάρτου ἔτους τῆς κοινωνίας τῶν ἁγιασμάτων ἀμέτοχος ἔσται. *Quodſi quis triginta annos natus fuerit, & ex*

ex prioribus matrimoniis habens liberos, tertiæ mulieri conjunctus fuerit, is quoque, nullâ ei veniâ datâ, ad quartum usque annum communionis sacramentorum sit expers.' Pag. 935. dicit idem: 'Η ἐκκλησία τέως ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῶν ἡμετέρων τρίτυ γάμυ ποίησιν ὐκ ἐπέτρεψεν. *Ecclesia etiam nostris hisce diebus tertium matrimonium non permisit.* Τριγαμία vocatur πολυγαμία. Vide in Πολυγαμία, num. II.

Τριδέσποτος.

Non habent Lexica. Cæsarius, Dial. I. Interog. III. SS. Trinitatem vocat τριδέσποτον φῶς, *lumen tres Dominos habens.*

Τριθεΐα.

Deitatis ternio, quâ videlicet tres dii statuuntur. Apud Cæsarium, Dial. I. Interrogatio XII. sic habet: *Cùm Deum Patrem, Deum Filium, & Deum Spiritum Sanctum dicis,* τριθεΐαν φανερῶς διδάσκεις, *manifestè tres deos doces.*

Τριθεΐται.

Qui *Tritheïtæ* fuerint dicti, jam docuimus in voce Τριάς, num. VI. 4. Hîc pauca addimus. Hujus hæreseως insanus defensor exstitit, tempore Phocæ Imperatoris, *Johannes Philoponus*, Philosophus Alexandrinus, quem & hæreseως Tritheïtarum ducem fuisse scribit Nicephorus Callisti, lib. XVIII. cap. XLVI. & XLVII. Contra hunc Philoponum ejusque errores scripserunt Leontius Monachus, & Georgius Pisides diaconus, teste Nicephoro, lib. XVIII. cap. XLVIII. Leontius de Sectis, Act. V. pag. 476. eum αἱρεσιάρχον vocat, eumque dixisse monet, εἰ δύο λέγετε φύσεις ἐν τῷ χριςῷ, ἀνάγκη ὑμᾶς καὶ δύο ὑποςάσεις εἰπεῖν. *Si duas in Christo naturas esse dicitis, necesse est, vos etiam duas hypostases fateri.* Orthodoxi dixerunt, τῆς ἁγίας Τριάδ☉ τρεῖς εἶναι ὑποςάσεις, *sanctæ Trinitatis tres esse hypostases.* Philoponus verò, Καὶ ἔσω τρεῖς φύσεις λέγειν ἡμᾶς ἐπὶ τ̃ ἁγίας Τριάδ☉. *Dicamus igitur etiam, tres in sancta Trinitate naturas esse.* Contra hanc hæresin vide quæ afferuntur in voce Φύσις.

Τριθέκτη.

Τριθέκτη. *Trisexta.* In Ecclesia canebantur horæ novem; quarum tertiam & sextam vocabant voce composita τριθέκτην. In Liturgia Chrysostomi, pag. 82. Ἐνταῦθα ὁ χορὸς ψάλλει τὸ τρίτον ἀντίφωνον, ἢ τὴν τριθέκτην. *Hîc chorus psallit tertiam antiphonam, vel trisextam.* Typicum Sabæ, cap. XXXVIII. pag. 79. Ψάλλεται δὲ συνήθως τριψαλμ☉, ἡ δὲ τριθέκτη ςιχολογεῖται. Sæpe occurrit in Ritualibus Græcorum. Vide Glossarium Meursii.

Τρίθρον☉.

Non habent Lexica. Cæsarius, Dial. I. Interrogat. III. SS. Trinitatem vocat τρίθρονον φῶς, *lumen tres thronos habens.*

Τρικήριον.

Non habet Glossarium Meursii. Τρικήριον, *triplex cereus.* Balsamon. ad Can. LXIX. Concilii in Trullo, pag. 446. Ἀκωλύτως εἰς τὸ ἅγιον θυσιαςήριον εἰσέρχονται, καὶ θυμιῶσι, καὶ σφραγίζυσι μετὰ τρικηρίυ, καθὼς οἱ ἀρχιερεῖς. *Sine ullo impedimento ad sacrum altare accedunt, & suffiunt, & cum triplici cereo signant, sicut & Pontifices.*

Τριλαμπής.

Non habent Lexica. *Trino splendore micans.* Usurpatur de SS. Trinitate, quæ à Greg. Nazianzeno, Orat. XLIII. pag. 698. vocatur φῶς ἀειλαμπὲς καὶ τριλαμπές, *lumen perpetuo fulgore rutilans & trino splendore micans.* A Cæsario, quæst. III. pag. 14. Φῶς τριλαμπὲς, τριαυγὲς, ἰσολαμπὲς, *lumen trino splendore & fulgore micans, æquali splendore micans.*

Τριπρόσωπ☉.

Sacro-sancta Trinitas dicitur esse Τριπρόσωπ☉, *tres habens personas*, quia in ea sunt tres hypostases sive personæ. Apud Justinum M. quæst. XVII. ad Orthodoxos, pag. 400. edit. Græco-Lat. hæc est: Εἰ τῶν θείων ὑποςάσεων ἡ ἕνωσίς ἐςιν ἀδιαίρετος, πῶς δύνανται τρεῖς ὑποςάσεις καὶ τρία ὀνομάζεσθαι πρόσωπα, καὶ ὐχὶ μᾶλλον μία ὑπόςασις τριώνυμ☉ ἢ τριπρόσωπ☉; *Si divinarum subsistentiarum unitas, distinctionem non capit; quomodo tres subsistentiæ, & tres possunt dici personæ, ac non potiùs una subsistentia trium nominum, aut trium personarum?*

Τρισάγιον.

I. *Explicatio vocis.* Τρισάγιον. *Trisanctum.* Hymni genus. Codinus: Ὁ πρωτοπαπᾶς ἔκτος πρὸς τὴν θύραν εὑρισκόμεν☉ ποιεῖ εὐλογητὸν, καὶ λέγει τὸ τρισάγιον. Alium locum ex Marco Hieromonacho habes in voce Εὐλογητάριον. Ejus hæc erant verba: Ἅγι☉ ὁ θεὸς, ἅγι☉ ἰσχυρὸς, ἅγι☉ ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς. *Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nostri.* In Liturgia, Jacobo adscripta, pag. 7. Ἅγι☉ ὁ θεὸς, ἅγι☉ ἰσχυρὸς, ἅγι☉ ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς. In hoc hymno ἅγι☉ ὁ θεὸς, referebatur ad Deum Patrem, ἅγι☉ ἰσχυρὸς, ad Deum Filium: ἅγι☉ ἀθάνατος, ad Spiritum Sanctum. Docet hoc Damascenus, Orthod. fidei lib. III. cap. X. pag. 212. Ἡμεῖς τὸ, ἅγι☉ ὁ θεὸς, ἐπὶ τῦ πατρὸς ἐκλαμβάνομεν, ὐκ αὐτῷ μόνῳ τὸ τ̃ θεότητος ἀφορίζοντες ὄνομα, ἀλλὰ καὶ τ̃ υἱὸν θεὸν εἰδότες, καὶ τὸ πνεῦμα ἅγιον. Καὶ τὸ ἅγι☉ ἰσχυρὸς, ἐπὶ τῦ υἱῦ τίθεμεν, ὐκ ἀπαμφιεννύντες τ̃ ἰσχύ☉ τ̃ πατέρα, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ τὸ, ἅγι☉ ἀθάνατος, ἐπὶ τῦ ἁγίυ πνεύματος τάττομεν, ὐκ ἔξω τ̃ ἀθανασίας τιθέντες τ̃ πατέρα καὶ τ̃ υἱὸν, ἀλλ' ἐφ' ἑκάςης τῶν ὑποςάσεων πάσας τὰς θεωνυμίας ἁπλῶς καὶ ἀπολύτως ἐκλαμβάνοντες, καὶ τ̃ θεῖον ἀπόςολον ἐκμιμύμενοι, φάσκοντα, Ἡμῖν δὲ εἷς θεὸς, ὁ Πατὴρ, &c. *Nos hoc,* sanctus Deus, *de Patre accipimus, non illi soli deitatis attribuentes nomen, sed scientes, etiam Filium esse Deum, & Spiritum Sanctum.* *Et hoc,* sanctus fortis, *de Filio ponimus, non exuentes fortitudine Patrem & Spiritum Sanctum.* *Et hoc,* sanctus immortalis, *de Spiritu Sancto ponimus, non extra immortalitatem Patrem & Filium statuentes: sed omnes has Dei denominationes simpliciter & absolutè de qualibet hypostasi accipientes, divinum Apostolum imitantes, dicentem,* Nobis verò unus Deus, Pater, &c. Fusè id ipsum etiam tradit Germanus, in hist. Eccles. pag. 157. Hic verò hymnus à veteribus non tantùm vocatur τὸ τρισάγιον, sed etiam ὁ τρισάγι☉ ὕμν☉, Can. LXXXI. Concilii in Trullo, & ab aliis frequenter. Vocatur ab Acacio, Archiepiscopo Constantinop. in epist. ad Petrum, Archiepiscopum Antiochenum, apud Zonaram in Canon. Conciliorum, pag. 529. Τρισάγι☉ ὑμνολογία καὶ χερυβικὸς ὕμν☉. In epistola Felicis, Pont. Rom. ad eundem, ibid. pag. 532. ἀγγέλων ὑμνολογία. Et p. 544. Τρισάγι☉ αἶν☉, ἀγγέλων ὑμνῳδία. Ibid. pag. 555. in epist. Quintiani ad eundem Petrum, τρισαγία φωνή.

II. *Hujus hymni origo.* Anno Theodosii junioris quinto, vel trigesimo, secundum Cedrenum, Landulphum, & Gotfridum Viterbiensem, magno existente terræ motu, & muris corruentibus, quia Amalechitæ intra urbem habitarent, & adversus hymnum hunc bl[...]

ph[...]

iemias proloquerentur, preces & ſupplicationes in mpo tribunalis Theodoſius cum Proclo Patriarcha ſtituit; cùm verò, Κύριε ἐλέησον, clamarent horis ali- iot continuis, adoleſcentulus quidam in conſpectu nnium in aërem ſublatus eſt, audivitque Angelos cla- antes, Ἅγιος ὁ Θεὸς, ἅγιος ἰσχυρὸς, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέη- ν ἡμᾶς. Quod cùm mox demiſſus narrâſſet, omnes eo- m modo Triſagium canere cœperunt, & ceſſavit ter- motus. Codinus de Orig. Conſtantinop. Ὁ δὲ μικρὸς οδόσιος εἰς τὸν πέμπτον χρόνον τῆς βασιλείας αὐτοῦ σεισμοῦ γε- νόντος, καὶ τῶν τειχῶν καταπιπτόντων, διὰ τὸ τοὺς Ἀμαληκίτας ῆσαι ἐν τῇ πόλει, καὶ βλασφημεῖν σφοδρῶς εἰς τὸ τρισάγιον. οιήσας οὖν αὐτὸς βασιλεὺς πολλὴν ἱκεσίαν καὶ λιτὴν εἰς τὸν κάμ- ν τοῦ τριβουναλίου μετὰ τοῦ πατριάρχου Πρόκλου. Κραζόντων τὸ, Κύριε ἐλέησον, ἐπὶ πολλὰς ὥρας, πάντων ὁρώντων ἡρπάγη ιδίον εἰς τὸν ἀέρα. Καὶ ἤκουσεν ὁ παῖς τῶν ἀγγέλων μελῳδούν- ν καὶ ὑμνούντων, Ἅγιος ὁ Θεὸς, ἅγιος ἰσχυρὸς, ἅγιος ἀθά- τος, ἐλέησον ἡμᾶς. Κατελθόντος δὲ τοῦ παιδὸς, καὶ ὁ λαὸς ως ἐμελῴδει, καὶ ἔστη ὁ σεισμὸς ἔκτοτε. De re eadem ſic amaſcenus, Orthod. fidei lib. III. cap. X. p. 213. Φασὶν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν συντάξαντες, ὅτι λιτανεύοντος Κωνσταντινουπόλει λαοῦ, διά τινα θεήλατον ἀπειλὴν ἐπὶ όκλου τοῦ ἀρχιεπισκόπου γεγενημένην, συνέβη ἁρπαγῆναι ιδίον ἐκ τοῦ λαοῦ, καὶ οὕτω μυηθῆναι ὑπ' ἀγγελικῆς τινὸς δι- σκαλίας τὸν τρισάγιον ὕμνον, Ἅγιος ὁ Θεὸς, ἅγιος ἰσχυρὸς, ιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς. Καὶ αὖθις ἐπιστραφέντος παιδίου καὶ τὸ μυηθὲν ἀπαγγείλαντος, ᾆσαι τὸν ὕμνον ἅπαν πλῆθος, καὶ οὕτω κοπάσαι τὴν ἀπειλήν. *Narrant ii, qui toriam Eccleſiaſticam literarum monumentis prodide- nt, cùm plebs Conſtantinopolitana ob minas quaſdam, oclo Archiepiſcopatum obtinente, divinitus intentatas, pplex Deo preces adhiberet, puerum quendam è plebe in blime raptum fuiſſe, atque Angelis quibusdam magiſtris iſagium hunc hymnum didiciſſe,* ſanctus Deus, ſanctus rtis, ſanctus immortalis, miſerere noſtri. *Cúmque l ſe rediiſſet, atque id quod didicerat retuliſſet, multitu- nem univerſam hunc hymnum ceciniſſe, atque hoc pacto pendens periculum conquieviſſe.* Eadem narrant Bal- mon, ad Can. LXXXI. Concilii in Trullo, p. 458. Aca- us, Archiepiſcopus Conſtantinop. in epiſt. ad Petrum llonem, apud Zonaram in Canones Conciliorum, p. 29. 530. Chronicon Conſtantinop. p. 119. Aſclepiades epiſt. ad Petrum Fullonem, apud eundem Zonaram, 537. & Felix, Epiſc. Rom. in epiſt. ad eundem Ful- nem, apud Zonaram, pag. 543. Menologium, ad 25. ptembris: Cedrenus, p. 281. Nicephorus Calliſti, lib. IV. cap. XLVI. Hac ex cauſſa, cum antea Conſtan- nopoli tantùm can. ſoleret Triſagium, Theodoſius aſu Pulcheriæ ſororis ſtatuit, ut ab illo tempore in nnibus Imperii ſui Eccleſiis quotidie caneretur. Lan- lphus Sagax in Theodoſio. *Porrò beata Pulcheria ſuper iraculo unâ cum fratre ſupra modum admirata, ſanxit r univerſum orbem divinum hunc pſallere hymnum. Et nc receperunt omnes Eccleſiæ per ſingulos dies hunc ca- re Deo.* Cedrenus, loco ſuprà citato: Ὅθεν ὁ βασιλεὺς εοδόσιος, καὶ ἡ μακαρία Πουλχερία, ὑπεραγασθέντες τῷ ύματι, ἐθέσπισαν κατὰ πᾶσαν οἰκουμένην οὕτω ψάλλεσθαι θεῖον ὕμνον. *Eo miraculo admodum perculſi Theodoſius ac ata Pulcheria, edixerunt, ut ſacer hymnus per totum bem terrarum ſic caneretur.* Refert quoque Conſtan- nus Manaſſes in Annalibus, & Marianus Scotus in hronico; qui tamen rejicit in annum tertium Impe- toris Leonis. Hæc ipſa verò temporis diverſitas, im- imis altum de hac narratione apud alios ſcriptores ccleſiaſticos ſilentium, rem totam non immeritò ſatis ddunt ſuſpectam. Interim hunc hymnum, ſi Dama- eno non deneganda fides, cecinit quoque Synodus V. Chalcedonenſis; quæ habita eſt anno CCCCLI.

Damaſcenus loco citato: Καὶ ἐν τῇ ἁγίᾳ δὲ καὶ μεγάλῃ καὶ οἰκουμενικῇ τετάρτῃ συνόδῳ, τῇ ἐν Χαλκηδόνι φημὶ, οὕτως ὑμνηθῆναι ὁ τρισάγιος οὗτος ὕμνος παραδέδοται. οὕτω γὰρ τοῖς πεπραγμένοις τῆς αὐτῆς ἁγίας συνόδου ἐκφέρεται. *Sed & in magna & ſancta univerſali illa quarta Synodo, quæ Chalcedone congregata eſt, ita cantatus fuiſſe hic hymnus perhibetur.* Sic enim inter hujuſce ſanctæ Synodi acta refertur. Cùm hujus hymni etiam meminerit Cæſarius, Dial. I. Interrogat. XXIX. vel inde ſatis manifeſtum eſt, Dialogos iſtos non eſſe Cæſarii, fratris Gregorii Nazianzeni; quod tamen quidam volunt. Vide Criticum ſacrum Riveti, lib. III. ſub finem cap. XXII.

III. *Additio ad Triſagium hymnum.* Imperator Anaſtaſius in hoc hymno, poſt illa, ἅγιος ἀθάνατος, *ſanctus immortalis,* addere voluit, ὁ σταυρωθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν, *qui crucifixus eſt pro nobis*: verùm id cum magno malo & ſuo & Conſtantinopolitanorum. Narrat Evagrius, lib. III. cap. XLIV. pag. 158. Ἀνὰ δὲ τὸ Βυζάντιον προσθήκην τοῦ βασιλέως ἐν τῷ τρισαγίῳ βουληθέντος ποιήσασθαι τὸ, ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς, μεγίστη στάσις γέγονε. *Byzantii verò, cùm Imperator* Anaſtaſius *ad Triſagium hanc moliretur additionem*, Qui crucifixus eſt propter nos, *magna ſeditio orta eſt.* Cedrenus, pag. 296. ad annum Anaſtaſii XXII. Βουληθεὶς δὲ ὁ Ἀναστάσιος προσθῆναι εἰς τὸ τρισάγιον, τὸ, ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς, πειθόμενος Σεβήρῳ τῷ ἀκεφάλῳ, τὸν λογοθέτην καὶ τὸν ἔπαρχον ἐν τῷ ἄμβωνι ἀνεβίβασε τοῦτο ἐκφωνῆσαι. Διὸ γέγονε δημοτικὴ στάσις, ἄλλον βασιλέα ἐπιβοωμένων. *Anaſtaſius verò, ita perſuaſus à Severo, qui ab hæreſi Acephalorum erat, volens Triſagio apponere hæc verba*, Qui crucifixus es propter nos, *Logothetam & præfectum urbis juſſit conſcenſo ſuggeſto hæc pronunciare. Ob hoc factum populus ſeditione excitata, alium Imperatorem popoſcit.* Paulò aliter Victor in Chronico: *Probo V. C. Coſ. Anaſtaſii Imperatoris præcepto, Plato civitatis præfectus & Maximus pulpitum Eccleſiæ S. Theodori aſcendentes, & hymno, quem Græci* τρισάγιον *dicunt*, ὁ σταυρωθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν, *noviter apponentes, dum per forum Conſtantini id pſallentes ad magnam Eccleſiam pergunt, nubes ex improviſo ſuper eos cinerem pro pluvia emiſerunt, totamq; civitatem atque provinciam contexerunt. Pro qua novitate multa mala Conſtantinopolitanæ obvenerunt civitati, multiq; malè ſunt interemti. Praſinorum ſiquidem ſimulq; & Venetorum turbæ adverſum Anaſtaſium Imperatorem unitæ, inter mille injurias atque mala incendium in urbem miſerunt, combuſtaq; eſt civitas* ἀπὸ τῆς κιλύνης, *quod vocant, usque ad forum Conſtantini, ſupra longitudinem plateæ columnarum nonaginta quatuor.* Alii verò ſcriptores adjectionem hanc tribuunt Petro, Presbytero Chalcedonenſi, cognomento γναφεὺς, id eſt, *Fullo* dicto, qui per fraudem ſedem Antiochenam occupavit, & Chalcedonenſem Synodum proſcidit, & in omnes eos, qui Deum crucifixum & paſſum eſſe non agnoſcerent, nempe ſecundum ipſam Deitatem, adeoque qui in Servatore naturam divinam impaſſibilem ab humana paſſibili diſtinguerent, anathematis fulmen jecit. Ejus ſectatores dicti ſunt θεοπασχῖται. Vide iſtam vocem. Theorianus Legat. Armen. pag. 136. Ἡ τοῦ κναφέως προσθήκη τῇ ἐκκλησίᾳ βδελυκτή ἐστι καὶ ἀπόβλητος. *Gnaphei additionem Eccleſia abominatur & rejicit.* Damaſcenus, Orthod. fidei lib. III. cap. X. pag. 212. Τὴν ἐν τῷ τρισαγίῳ προσθήκην, ὑπὸ τοῦ ματαιόφρονος Πέτρου τοῦ κναφέως γεγενημένην ὁριζόμεθα, ὡς τέταρτον παρεισάγουσαν πρόσωπον, καὶ ἀνὰ μέρος τιθεῖσαν τὸν τοῦ Θεοῦ υἱὸν, τὴν τοῦ πατρὸς ἐνυπόστατον δύναμιν, καὶ ἀνὰ μέρος τὸν ἐσταυρωμένον ὡς ἄλλον ὄντα παρὰ τὸν ἰσχυρὸν, ἢ παθητὴν τὴν ἁγίαν Τριάδα δοξάζουσαν, καὶ συσταυροῦσαν τῷ υἱῷ τὸν πατέρα, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. *Additionem in Triſagio, ab ineptè vaneq; ſentiente Petro Gnapheo factam, blaſphemam eſſe*

definimus, ut quartam inducentem personam, & ad partem ponentem Dei Filium, Patris subsistentem virtutem, & ad partem eum, qui crucifixus est, ut alium existentem præter fortem Deum, aut passibilem sanctam Trinitatem existimantem, & cum Filio Patrem & Spiritum Sanctum crucifigentem. Cedrenus, de eodem Petro, pag. 287. Πέτρος ὁ Κναφεὺς, τὰ τοῦ Ἀπολιναρίου φρονῶν μυρίους θορύβους ἤγειρε κατὰ τῆς πίστεως, καὶ ἀναθεματίζει τοὺς μὴ λέγοντας τὸν θεὸν σαυρωθῆναι. Καὶ σχίσας τὸν λαὸν Ἀντιοχείας, προστίθησιν ἐν τῷ τρισαγίῳ ὕμνῳ, τὸ, ὁ σαυρωθεὶς δι' ἡμᾶς. Ὅπερ ἕως σήμερον παρὰ τοῖς Θεοπασχίταις ἐκράτησε. *Petrus Gnapheus, Apolinarii errores secutus, infinitas contra fidem turbas excitavit, damnans eos, qui negant Deum esse crucifixum. Et dissidio in plebe Antiochena facto, Trisagio hymno hæc inseruit:* Qui propter nos crucifixus est: *quod hodieq; apud Theopaschitas obtinet.* Eadem refert Libellus Synodicus, ad annum CCCCLXV. & Petrum istum dicit fuisse μοναχὸν μονῆς τῶν Ἀκοιμήτων, *Monachum monasterii pervigilatorum.* Hoc ipsum arripuerunt Armenii. Nicon de Relig. Armen. *Adjiciunt autem sancto atque sanctissimo hymno illud:* Qui crucifixus est pro nobis, *Petri Fullonis rabiem sequentes.* Damnavit hoc Leo Imperator, καὶ ἐξορισθῆναι αὐτὸν διετάξατο, *& eum*, Petrum Fullonem *in exilium agi jussit.* Factum hoc, referente Libello Synodico, anno quadringentesimo sexagesimo quinto. Anno CCCCLXXXII. Johannes Cyri Episcopus, σύνοδον θείαν καὶ ἱερὰν ἐν τῇ πόλει αὐτοῦ συνεκρότησε, καὶ τὸν Κναφέα Πέτρον ἀνεθεμάτισε, *divinam & sanctam sua in urbe congregavit Synodum, & Petrum Fullonem anathemate notavit.* Anno post Zenon Imp. tyranno Basilisco capto, Antiochiæ sanctam Synodum congregari jussit, ἣ τὴν ἁγίαν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον κυρώσασα, τὸν Κναφέα Πέτρον ἐξορίᾳ καὶ ἀναθέματι καθυπέβαλε, *quæ sanctam Chalcedonensem Synodum confirmavit, & Petrum Fullonem exilio & anathemati subjecit.* Damnavit etiam Synodus in Trullo habita, anno sexcentesimo octogesimo, Can. LXXXI. Ὁ τῷ τρισαγίῳ ὕμνῳ τὸ, Ὁ σαυρωθεὶς, προστιθεὶς, ἀναθεματιζέσθω. *Qui Trisagio hymno adjecerit illud,* Qui crucifixus est, *anathematizetur.* Quare autem adjectio ista tolerari non possit, ostenditur in verbis Damasceni & Cedreni suprà citatis; item in illis, quæ in voce Θεοπασχῖται adducimus. Atque ex hac occasione Calandio quidam, qui anno XVI. Zenonis Episcopatum Antiochenum tenebat, addidit Χριστὲ βασιλεῦ, *Christe rex*, præmittens istis verbis, ὁ σαυρωθεὶς, *qui crucifixus est*, ne ad Deum Patrem traherentur. Theodorus Anagnosta, Eclog. II. Καλανδίωνα λέγει προστεθῆναι τῷ τρισαγίῳ, Χριστὲ βασιλεῦ, διὰ τοὺς προστεθεικότας, Ὁ σαυρωθεὶς δι' ἡμᾶς. *Calandionem dicit adjecisse Trisagio*, Christe rex, *propter eos, qui adjecerunt*, *Qui crucifixus est propter nos.* Sed postea iterum sustulit ab exilio Antiochiam reversus, teste Cedreno ad annum XVI. Zenonis, pag. 290. Ejus verba sunt: Ὃς ἐλθὼν εἰς Ἀντιόχειαν, πολλὰ κακὰ ἐποίησεν, ἀναθεματισμοὺς τε πάλιν τῆς συνόδου, καὶ ἐκβολὰς ἐπισκόπων ἀνεπιλήπτων, ἀντεισαγωγάς τε καὶ χειροτονίας ἀθέσμους, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. Πρότερον δὲ προσέθηκε τῷ τρισαγίῳ, Χριστὲ βασιλεῦ ὁ σαυρωθεὶς δι' ἡμᾶς. Ὕστερον δὲ ἐλθὼν, περιεῖλε τὸ, Χριστὲ βασιλεῦ. *Is Antiochiam reversus, multa mala patravit facinora, damnationibus Concilii novis, ejectionibus inculpatorum Episcoporum, substitutionibus & ordinationibus illegitimis, aliisq; id genus. Jamantè autem adjecerat Trisagio:* Christe rex, qui propter nos crucifixus es. *Post reditum autem sustulit hæc*, Christe rex. Et hæsit hæc seditio in Ecclesia, Orientalesque, Ὁ σαυρωθεὶς δι' ἡμᾶς, addebant: Constantinopolitani, Occidentalesque omittebant: multis verò in locis pro iis verbis dicebant Ἁγία Τριὰς ἐλέησον ἡμᾶς. *Sancta Trinitas miserere nostri.* Photius in Bibliotheca Cod. CCXXVIII. ex Ephræm Theopolitani Patriarchæ variis Orationibus pag. 773. Φησὶ δὲ ὁ Ἐφραίμιος τὴν τοιαύτην ὁμολογίας τοὺς μὲν τὴν ἀνατολὴν οἰκοῦντας, εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀναφέρειν; καὶ διὰ τοῦτο μηδὲν ἐξαμαρτάνειν ἐπισυνάπτοντας τὸ, Ὁ σαυρωθεὶς δι' ἡμᾶς. Τοὺς δὲ τὸ Βυζάντιόν τε καὶ τὴν ἑσπερίαν νεμομένους, εἰς τὴν ὑπερτάτην καὶ πανίερον πηγὴν τῆς ἀγαθότητος, τὴν ὁμοούσιον Τριάδα; τὴν δοξολογίαν ἀνάπτειν· διὸ μηδ' ἀνέχεσθαι τούτους ἐπισυνάπτειν τὸ, Ὁ σαυρωθεὶς δι' ἡμᾶς, ἵνα μὴ πάθος τῇ τριάδι περιάψωσιν. Ἐν πολλαῖς δὲ ταῖς κατὰ τὴν Εὐρώπην ἐπαρχίαις ἀντὶ τοῦ, ὁ σαυρωθεὶς δι' ἡμᾶς; τὸ, Ἁγία τριὰς ἐλέησον ἡμᾶς; ἐπάγειν. *Asserit autem Ephræmius eundem hymnum* (loquitur de hoc Trisagio) *Orientales Christo Jesu attribuere, & propterea nihil peccare tametsi adjiciant*, Qui crucifixus est pro nobis: *Constantinopolitanas verò atque Occidentales, in supremum sacratissimumq; bonorum omnium fontem, consubstantialem Trinitatem sententiam referre: idcircò non sustinere illud addi*, Qui crucifixus est pro nobis, *ne qua passio Trinitati tribuatur. In multis autem Europæ provinciis pro illis*, Qui crucifixus est pro nobis, *hoc reponere*, sancta Trinitas miserere nostri. Vide ibidem plura.

IV. Observandum tandem discrimen, quod est inter τὸ τρισάγιον, & hymnum Epinicion, in quo similiter ter ἅγιος canebatur, hunc in modum, Ἅγιος ἅγιος, ἅγιος Κύριος σαβαώθ. Viri docti, ut observat Cl. Meursius, τὸ τρισάγιον interpretantur; *Cantilenam Sanctus, sanctus, sanctus.* Non rectè. Debebant *Trisanctum.* Nam proprii hoc omnino hymni generis fuit, debetque distingui ab Epinicio, in quo similiter ter ἅγιος canebatur, eo, quo dictum, modo. Docet hoc Germanus in hist. Eccl. pag. 168. ubi dicit, post τρισάγιον δοξολογίαν, populum canere, τὸν ἐπινίκιον ὕμνον. Verba ejus sunt: Εἶτα ὁ λαὸς, ἀντὶ τῶν χερουβικῶν δυνάμεων καὶ τετραμόρφων ζώων βοᾷ, Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος κύριος Σαβαώθ. Τοῦτέστιν, ὁ τρισάγιος καὶ εἷς θεὸς τῶν δυνάμεων. *Deinde populus, vice Cherubicarum virtutum & quadriformium animalium clamat*, *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth.* Vide ibidem plura, Ergo hæc non sunt confundenda, quod fit malè interpretando. Idem error, ut recentiores taceam, ab Ansegiso, Senonensi Archiepiscopo, lib. I. cap. LXX. *Gloria Patri cum omni honore apud omnes cantetur: & ipse Sacerdos cum sanctis Angelis & populi Dei communi voce*, *Sanctus, sanctus, sanctus decantet.* In fine Trisagii sigillum faciebat Patriarcha, quo innuebatur, omnes de Christo prophetias esse impletas. Germanus ibid. pag. 158. Ἡ σφραγὶς ἣν ὁ ἀρχιερεὺς εἴωθε ποιεῖν ἐν τῷ τέλει τοῦ τρισαγίου, εἰς πλήρωσιν μὲν καὶ οἱονεὶ ἐκσφράγισμα τῶν περὶ Χριστοῦ προαγορευμένων προφητικῶν χαρακτηρίζεται. *Signaculum, quod Pontifex facere solet in fine Trisagii, in complementum & tanquam obsignationem Prophetarum, qui de Christo vaticinati sunt, designatur.* Posteà, eo peracto, legebatur liber Apostolicus, & dicebat Diaconus, Πρόσχωμεν. Idem Germanus, loco citato: Μετὰ δὲ τὸν τρισάγιον ὕμνον, ἀναγινώσκεται βιβλίον ἀποστολικὸν, καὶ λέγει Διάκονος. Πρόσχωμεν. Post hymnum verò Trisagium legitur liber Apostolicus, & dicit Diaconus, Auscultemus. Hymni Epinicii mentio in Liturgia Basilii Ἐπινίκιος ὕμνος, Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ. Ergo Τρισάγιον initio Liturgiæ ante epistolæ lectionem canebatur; hymnus verò Cherubicus & ἐπινίκιος post Catechumenorum & Pœnitentium dimissionem. Τρισάγιον quoque usurpaba-

P

o SS. Trinitate. Patet ex Simocattæ histor. Mauriana, lib.I. cap.II. pag.49. ubi vox, divinitus ad Tiberium delata, dixisse fertur: Τάδε σοι, Τιβέριε τὸ τρισάγιον λέγει. Οἱ τύραννοι τῆς ἀσεβείας ἐπὶ τῆς σῆς βασιλείας οὐ βιτήσουσι χρόνοι. *Hæc tibi ter sanctum Numen indicat, Tiberi: tempora impia & tyrannica te Imperatore non venient.* Vide de his omnibus fusè differentem Clar. Meursium in Glossario, unde pleraque huc sunt translata. Confer etiam, quæ paucis notavimus in voce τριαγιασμός, num. III.

Τρισαέννα@.

Non habent Lexica. Cæsarius Dial. I. Interrogat. I. Deitatem vocat τρισαέννaον κρήνην, *fontem tribus viis æternùm fluentem*, propter tres personas.

Τρισυπόστατ@.

Τρισυπόστατ@, *tres hypostases habens.* Usurpatur de sacrosancta Trinitate, & idem significat quod τριπρόσωπ@. Dionysius Areopagita, cœl.Hierarch.cap.VII. significanter unitatem naturæ cum personarum Trinitate designans, ait, Ὅτι μονὰς ἐστι καὶ ἑνὰς τρισυπόστατ@. *Quòd monas sit & unitas, quæ tribus inest personis.* Chrysostomus, Homil. de cæco à Nativitate, tom. VI. edit. Parif. pag. 424. Ὁ Θεὸς φύσει τρισυπόστατον φῶς. *Deus est lux naturâ in tribus personis subsistens.* Idem Hom. XL. tom. V. Μιᾷ προσκυνήσει λατρεύομεν μίαν τρισυπόστατον θεότητα, ἄναρχον, ἄκτιστον, ἀπέραντον καὶ ἀδιάδοχον. *Una adoratione colimus unam in tribus personis subsistentem deitatem, principii expertem, increatam, infinitam, successionis expertem.*

Τριτεννάται.

Τριτεννάται, memoriæ mortuorum, quæ celebrantur tertio & nono die. In veteri Ecclesia memoriæ defunctorum fidelium celebrabantur die tertio, nono, quadragesimo, & anniversario. Johannes Damascenus περὶ τῶν ἐν πίστει κεκοιμημένων; pag. 423. Οὐ γὰρ ἂν ἡμῖν ἀφορμὴν ἐδεδώκει, τὸ μνήμην ἐπὶ τῆς ἀναιμάκτου θυσίας ποιεῖσθαι τῶν προλαβόντων, καὶ πάλιν τρίτα, καὶ ἔννατα, καὶ τεσσαρακοστὰ, καὶ τὰς ἐτησίους μνήμας, καὶ τελετάς. *Non enim nobis occasionem dedisset habendæ memoriæ defunctorum in sacrificio illo incruento, & rursus die tertio, & die nono, & quadragesimo, & in anniversariis memoriis & festis.* Vide in voce Ταφὴ, num.II.2. sub lit. *i.* dictum ex Metrophane Critopulo. Atque ex his memoriis, quæ tertio & nono die celebrabantur, τριτεννάται dicebantur. Typicum Sabæ, cap. XXX. Αἱ ὑπὲρ τῶν νεκρῶν λειτουργίαι, ὑμνῳδίαι τε, καὶ ψαλμῳδίαι, τεσσαρακοστὰ, σὺν τριτεννάταις. *Pro mortuis liturgiæ, hymnodiæ & psalmodiæ, quadragesima, cum memoriis, quæ celebrabantur tertio & nono die.* Vide Gl. Meursii.

Τριχουρία.

Non habent Lexica. Significat *tonsuram.* Euchologium, pag. 107. Εὐχὴ εἰς τριχουρίαν. *Oratio in tonsuram.* Septimo namque post Baptismum die infantes à sacerdote in templo tondebantur: de quo ritu hæc ibidem: Καὶ κουρεύει αὐτὸν σαυροειδῶς, λέγων. Κείρεται ὁ δοῦλ@ τοῦ Θεοῦ ὁ δεῖνα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματ@, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. *Et tondet eum in modum crucis, dicens: Tondetur servus Dei N. N. in nomen Patris, Filii & Spiritus Sancti, nunc, & semper, & in secula seculorum, amen.*

Τρίψαλμ@.

Ex Psalmorum corpore quidam avulsi, in peculiarémque usum conversi, nomen sibi diversum vindicârunt, typica dicta, ut suo loco notamus. Alii etiam ad alios atque alios usus in Officiis Ecclesiasticis reducti, aliud atque aliud nomen induerunt. Primus, ab inchoandis officiis, προοιμιακὸς dictus, de quo suo loco. Secundus Τρίψαλμ@, *Tripsalmus*, à numero quo constabat Psalmorum, dici solitus inter Horas, aliis atque aliis Psalmis, neque semper iisdem, pro diversitate argumenti confutus. Typicum, cap.XLI. Καὶ ψάλλομεν τὰς τρεῖς ὥρας, κατ' αὐτὸ τριψάλμους. εἶτα τὰ τυπικὰ καὶ οἱ μακαρισμοί. *Et canimus tres horas singulas tribus tantummodò Psalmis, tum Typica, & Beatitudines.* Et cap. XXXVIII. pag. 79. Συνάπτεται δὲ καὶ ἡ πρώτη ὥρα ἥτις ψάλλεται συνήθως τρίψαλμ@. *Adnectitur verò & prima hora, quæ, ut moris est, tribus tantùm Psalmis absolvitur.* Vide Gl. Meursii.

Τριψεργία.

Non habent Lexica. Zonaras in Concil. Carthag. pag. 524. Τριψεργίας dicit esse τὰς ὑπερθέσεις, τὰς ἐπὶ τοῖς ἔργοις τριβὰς, *dilationes, procrastinationes: cunctationes: in negotiis moras.*

Τριώδιον.

Τριώδιον est liber Græcorum Ecclesiasticus, in quo Officium in Ecclesiis eorum recitari solitum à septuagesima, quam ipsi vocant Dominicam Publicani & Pharisæi, ad sabbatum sanctum continetur. Cùm Canones & Hymni in solennitates Domini nostri Jesu Christi, beatæ Virginis, & aliorum Sanctorum novem habeant strophas, ut ita dicam, Odas nuncupatas, quasi Cantiones liber hic Canones hujuscemodi, ut plurimùm, qui ternas Odas non excedunt, complectitur. Nicephorus Callistus in Synaxario: Κατὰ δὲ τὴν παροῦσαν ἡμέραν σὺν Θεῷ καὶ τοῦ τριῳδίου ἀρχόμεθα, ὃ πολλοὶ μὲν τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων μυσαγωγῶν ἡμῶν πατέρων ἄρισα καὶ ὡς ἐχρῆν ὑπὸ τοῦ ἁγίου κινούμενοι πνεύματ@ ἐμελούργησαν. πρῶτον δὲ πάντων τοῦτ' ἐπενόησε, τὰς τρεῖς φημὶ τῶν ᾠδῶν, εἰς τύπον, οἶμαι, τῆς ἁγίας καὶ ζωαρχικῆς Τριάδ@ ὁ μέγας ποιητὴς Κοσμᾶς, ἐν τῇ μεγάλῃ καὶ ἁγίᾳ τῶν παθῶν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρ@ ἡμῶν Ἰησοῦ χρισοῦ ἑβδομάδι, κατὰ τὴν ὀνομασίαν σχεδὸν ἑκάσης ἡμέρας διὰ τῶν ἀκροσιχίδων ἐπινοήσας τὰ μέλη. ἐξ οὗπερ καὶ οἱ λοιποὶ τῶν πατέρων, καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων Θεόδωρός τε καὶ Ἰωσὴφ οἱ Στουδῖται κατὰ ζῆλον ἐκείνου, κἀν ταῖς λοιπαῖς ἑβδομάσι τῆς ἁγίας μεγάλης τεσσαρακοσῆς συνταξάμενοι τῇ αὐτῶν μονῇ τῶν Στουδίου πρῶτον παραδεδώκασιν ἐπὶ μᾶλλον τὰς ᾠδὰς κατατάξαντες καὶ ῥυθμίσαντες. *Hoc verò die, ita Deo annuente, Triodion incipimus, quod multi Sanctorum & Deiferorum vatum nostrorum Patrum optimè, & uti decebat, à Spiritu Sancto moti, modulati sunt. Primus omnium illud, tres inquam Odas, in figuram, ut existimo, sanctæ & vivificæ Trinitatis excogitavit magnus Poëta Cosmas, in magna sanctâque passionis Domini & Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi hebdomade, appellatione ferè cujuslibet diei per acrostichides cantus concinnans: ex quo & reliqui Patres, & inter eos præcipuè Theodorus & Josephus Studitæ eum æmulari in aliis hebdomadibus sanctæ magnæ Quadragesimæ componentes proprio Studiorum monasterio tradiderunt, Odas istas magis ac magis protrahentes & accommodantes.* Et paucis interjectis: Καταχρησικῶς δὲ Τριώδιον ὀνομάζεται, οὐ γὰρ ἀεὶ τριώδια

διὰ ἔχει. καὶ γὰρ ὁλοτελεῖς κανόνας προσβάλλεται. ἀλλ' οἶμαι ἀπὸ τοῦ πλεονάζοντος τὴν ἐπωνυμίαν λαβεῖν, ἢ διὰ τὰ τῆς μεγάλης ἑβδομάδος, ὡς εἴρηται, πρώτως γινόμενα. Σκοπὸς μέντοι τοῖς ἁγίοις ἡμῶν πατράσι διὰ τῆς βίβλου τοῦ τριωδίου παντὸς ἐν συντόμῳ τὸ πᾶν τῆς περὶ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ εὐεργεσίας ἐξ ἀρχῆς ἀναμνῆσαι, καὶ εἰς ὑπόμνησιν πᾶσιν ἐνθεῖναι. *Triodion porrò impropriè dicitur, non enim semper Triodia habet, cùm integros etiam Canones proponat. Puto tamen nomen ex abundanti assumsisse; vel propter magnæ hebdomadis Canones sic dictos. Scopus sanctis Patribus nostris fuit per universum Triodii volumen, quasi in compendio, divinum erga nos beneficium ab ipso principio recensere, & in memoriam omnium inducere.*

Et sanè Triodion magis latè patet, quàm ut acceperunt nonnulli, qui ex Gennadii verbis ambiguis, cap. IV. Ἄδονται μετὰ μελῳδιῶν καθ' ἡμέραν, καὶ μηνιαῖα, καὶ τριῴδια, καὶ λόγοι. Et ex Menologio, Δεῖ εἰδέναι, ὅτι τὸ προεόρτιον τριῴδιον εἰς τὸ ἀπόδειπνον ψάλλεται, Canticum divisum in tres partes, quas Odas appellabant, Triodion esse existimant. Attamen ex verbis Ritualis Græcorum: Ψάλλομεν τῆς ὀκτωήχου ἀναστάσιμα τρία, καὶ ἀνατολικὰ τρία, καὶ τοῦ τριωδίου ἰδιόμελα δύο. Et ex Euchologio: Εἶτα τὸ μαρτυρικὸν, τὰ τρία προσόμοια τοῦ τριωδίου· καὶ τὰ τρία τοῦ μηναίου: non de Cantico, sed de libro, in quo ejuscemodi Cantica sunt, intelligendum esse manifestò concluditur: cùm genus id Troparii, quod ἰδιόμελον & προσόμοιον vocant, Cantici ejuscemodi Troparion esse non possit, cùm illa omnia ad alterius cantum & εἱρμὸν accommodentur: & ἰδιόμελον, præsertim vagum, & per se proprium cantûs modum habens, qui Triodion dici haud potest, quia tamen in libro Triodio dicto legitur, Triodii Troparium fuerit.

Hîc etiam illud obiter animadvertendum, quemadmodum hymnus, sive cantus, sive malis Canon, qui tribus Odis perficitur, *Triodion* dici solet, ita & eum, qui duabus constat, διῴδιον, *Diodion* dici: & eum, qui quatuor, τετρᾳῴδιον, de quo vide suo loco. Hæc ferè ex L. Allatio, Dissertat. I. de libris Eccles. Græcorum. Vide etiam Gl. Meursii.

Τρόπαιον.

Veteres Glossæ: Τρόπαιον, *tropæum*. Hesychius: Τρόπαια, νικητήρια, σύμβολα νίκης. *Tropæa, victoriæ signa.* Ita etiam Suidas: Τρόπαια, dicit esse νικητήρια. Balsamon ad epist. Basilii ad Diodorum, pag. 1018. Τρόπαιόν ἐστι σημεῖόν τι τῷ νικήσαντι ἐν πολέμῳ διδόμενον, ἵν' εἴη δήλη ἐκ τούτου ἡ τρέψασα μοῖρα τοὺς πολεμίους· ὅθεν ὠνόμασαι τρόπαιον, ἐκ τοῦ τροπὴν τῶν πολεμίων γενέσθαι τρεψάντων τὰ νῶτα τοῖς ἐναντίοις. *Tropæum est signum aliquod, quod ei datur, qui in bello vicit, ut ex eo fit manifestum, quæ pars hostes vicerit: hinc à versis hostibus, qui terga vertunt adversariis,* τρόπαιον *nominatum est.* Solebant enim olim victores eo loco, ubi hostes fudissent & in fugam vertissent, ejus rei monumentum aliquod erigere, veluti columnam aliquam lapideam aut æream, vel tale quiddam, inscripto simul nomine eorum, qui in fugam essent conversi. Ut de torquibus Gallorum Jovi à Flaminio statutum tropæum memorat Florus lib. II. Romani etiam in iis locis, ubi feliciter pugnatum erat saxeam molem excitabant, cui, Græcorum æmulatione, tropæa imponebant. Idem Florus, lib. III. *Domitius Ænobarbus & Fabius Maximus ipsis quibus dimicaverant locis saxeas posuêre turres, & desuper exornata hostium spoliis tropæa.* Et in historiis legimus, ingentes urbes, tropæorum instar, locis, ubi bene pugnatum fuerat, inædificatas. Ita eleganter & frequenter crux, imò passio Christi à veteribus voca[tur] τρόπαιον, *tropæum*. Ignatius, epist. ad Philippen[ses], pag. 36. Ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου χαίρει, ὅταν τις ἀρ[νή]σηται τὸν σταυρόν· ὄλεθρον γὰρ ἑαυτοῦ γινώσκει, τὴν ὁμολογίαν τ[οῦ] σταυροῦ· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ τρόπαιον κατὰ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως, ὅπ[ερ] ὁρῶν φρίττει, καὶ ἀκούων φοβεῖται. *Princeps mundi hujus gaudet, cùm quis crucem negârit, cognoscit enim cruc[is] confessionem suum ipsius esse exitium. Id enim tropæum est contra ipsius potentiam, quod ubi viderit, horret; & ubi audierit, timet.* Loquitur autem autor de cruce Christi, quam tropæum potentiæ Diaboli, & terrorem ipsius appellat: quæ non ad crucis signum sunt referenda, ut quidam volunt; quos falli, ex ipso autor[e] satis apparet. Loquitur enim sanctus Martyr de ea cruce, quàm hæretici negabant, Catholici confitebantur: ὁ γὰρ ἄρχων, inquit, τοῦ κόσμου τούτου χαίρει, &c. Hæretici autem tempore Ignatii negabant non crucem ligneam, aut signum alioquin illius: sed crucifixionem Domini, ut ex Ignatio patet. Loquitur de ea cruce quæ, ut Ignatius hic ait, potest ὁρᾶσθαι καὶ ἀκούεσθαι, qua[e] non solùm videri potest, sed etiam audiri: quorum illud in lectione verbi Dei ac Eucharistiæ sacrament[o] fit, ubi Christus crucifixus κατ' ὀφθαλμοὺς προεγράφη, *co[r]am oculis depictus est*, ait Apostolus ad Gal. III. v. 1. adeo ut ibi crux videri possit non solùm à fidelibus, sed etiam ab infidelibus & hæreticis, qui ἔνοικον ἔχουσι τὸν διάβολον, *in quibus Diabolus habitat*, ut Ignatius, & pos[t] eum alii loquuntur: posterius autem ad Verbi audi[tum] refertur. Loquitur de ea cruce, quam ne pro signo accipias, indicat se totam extremam Domini pas[s]ionem intelligere, cùm inquit: *Diabolum quidem ini[]tio antequam crux fieret, studuisse ut fabricaretur;* καὶ πρὶν μὲν γένηται ὁ σταυρὸς, ἔσπευδε γενέσθαι τοῦτον, sed post ea παύειν πειρᾶται τὰ κατὰ τὸν σταυρὸν, ὁ πάντα κάλω[ν] κινῶν εἰς τὴν αὐτοῦ κατασκευὴν, *crucifixionis opus ut inter[]mittatur, seu ut cesset, procurare conatur, qui priùs om[]nem rudentem moverat, ut eadem crux pararetur.* Lo[]quitur de ea cruce, quæ est Diabolo ἀρχὴ καταδίκης, ἀρχὴ θανάτου, ἀρχὴ ἀπωλείας, *principium condemnatio[]nis, principium mortis, principium perditionis.* Loquitu[r] denique de ea cruce, quam hæreticos eatenus negar[e] dicit instinctu Diaboli, dum τὸ πάθος ἐπαισχύνονται, θάνατον δόκησιν καλοῦσιν, &c. *eos passionis pudet, morte[m] Christi opinionem vocant.* Ita alii quoque Patres de cru[]cifixione Christi loquuntur. Chrysostomus, Homi[l.] LXXXV. t. V. pag. 588. Σήμερον ἡμῶν ὁ δεσπότης τὸ κα[τὰ] τοῦ θανάτου τρόπαιον στήσας, καὶ τοῦ διαβόλου τὴν τυραννίδα κα[]ταλύσας, τὴν διὰ τῆς ἀναστάσεως ὁδὸν ἡμῖν εἰς σωτηρίαν ἐχα[]ρίσατο. *Hodie Dominus noster, tropæo contra morte[m] erecto, & Diaboli tyrannide destructa, viam per resurre[]ctionem ad salutem nobis largitus est.* Athanasius, Ora[t.] de Incarnat. Verbi, t. I. pag. 72. Ἐν τῷ θανάτῳ, μᾶλλ[ον] δὲ ἐν αὐτῷ τῷ κατὰ τοῦ θανάτου τροπαίῳ, λέγω δὴ τῷ σταυρ[ῷ] πᾶσα ἡ κτίσις ὡμολόγει τὸν ἐν τῷ σώματι γνωριζόμενον κ[αὶ] πάσχοντα, οὐχ ἁπλῶς εἶναι ἄνθρωπον, ἀλλὰ Θεοῦ υἱὸν, κ[αὶ] σωτῆρα πάντων. *In morte, potiùs autem in ipso contra mor[]tem tropæo, cruce dico, omnis creatura confitebatur eum qui in corpore fuit notus & passus, non simpliciter homine[m] esse, sed Dei filium, & Salvatorem omnium.* Et Ora[t.] ead. p. 77. Ὃν αὐτοὶ ἐνόμιζον ἄτιμον ἐπιφέρειν θάνατον, οὗτος ἦν τρόπαιον κατ' αὐτοῦ τοῦ θανάτου. *Quam ipsi ex[]istimabant se ignominiosam inferre mortem, illa erat tr[o]pæum contra ipsam mortem.*

Τροπάριον.

De hac voce sufficienter agit Cl. Meursius in long[o] utilissimo Glossario suo. Nos hîc pauca. In Eccles[i] Orien[]

Τροπ. Bingham. VIII. 1. 10.

entali canebantur certis diebus certi Canones, os in Troparia dividebant, plerumque triginta, & nunquam plura, excepto uno Magno Canone, ducenta & quinquaginta complectebatur. Trio-m hoc nos docet in descriptione magni Canonis. plenissime de tota hac re agitur, eoque Lectorem liosum remittimus. In Liturgia Chrysostomi, pag. Καὶ τῦ τελευταίυ τροπαρίυ πληρωθέντ@, εἰσέρχεται κον@ εἰς τὸ μέσον. *Et ultimo tropario impleto, ingre-ur Diaconus in medium.* Et pag. 83. Τοῦ δὲ τροπαρίυ ρωθέντ@, ἔρχεται ὁ διάκον@. *Troparia autem ab-to, venit Diaconus.* Typicum Sabæ, cap. II. Καὶ ομεν τὸ τροπάριον τ̃ κυριακῆς. *Et canimus troparium Dominicæ.* Ibid. Τροπάριον ἀνασάσιμον. *Troparium ɪstasimum.* Frequentissima eorum mentio in libris ualibus Græcorum. Quid propriè fuerint, & unde a, explicat Zonaras ad Can. Anastas. Damasceni: τάρια δὲ λέγονται, ὡς πρὸς τὲς εἱρμὲς τρεπόμενα, καὶ ἀναφορὰν τῦ μέλυς πρὸς ἐκείνυς ποιύμενα, ἢ καὶ ὡς τρέ-τα τ̃ φωνὴν τῶν ᾀδόντων πρὸς τὸ μέλ@ καὶ τὸν ῥυθμὸν εἱρμῶν. εἰ μὴ γὸ πρὸς ἐκείνυς ὁ τῶν αὐτὰ ψαλλόντων γ@ εὐθύνοιτο, ὐκ εὔρυθμον ἔσαι τὸ μέλ@, οὐδὲ ἐν-ὸνιον, ὐδὲ μέλ@ λέγοιτο, ἀλλ' ἀπηχὲς, καὶ ἀνάρμο-ἄῤῥυθμον φώνημα. *Troparia verò dicuntur, ut quæ hirmos convertuntur, & modulationem ad eos fa-t: vel etiam, quòd vocem canentium ad modulatio-& numerum hirmorum vertant. Nisi enim sonus ea entium ad hirmos dirigatur, carmen non erit concin-neque aptum, nec etiam modulatio dicetur, sed tus absonus, inconcinnus & incompositus.* Vel: Τροπά-est versus quidam, in quo, ut plurimùm, agitur me-ria sancti illius, cujus dies festus celebratur. Τροπά-autem *propterea dicitur, quòd cùm ante ipsum canatur mus, qui* εἱρμὸς, *id est*, series *à Græcis dicitur, quòd quorum quæ canuntur consequentia & series ab eo atur, versus tum demum numerosus & concinnus fu-us est, si vox cantorum eò referatur ac convertatur*, it Symeon Thessal. Archiepiscopus, in suo libel-de Templo, Sacerdotibus & Mystagogia. Hanc em etiam Latini usurpant. Matthæus Parisius in Pauli, XIV. Abbatis S. Albani: *Dedit igitur huic lesiæ---Evangelia legenda per annum, duos textus, o & argento, & gemmis ornatos: sine ordinalibus, suetudinariis, missalibus, tropariis, collectariis, & libris.* Canebant autem Troparia post Horas. dinus: Ψάλλονται ἐν αἱ ὧραι, ὡς ἔθ@, μετὰ τῶν τρο-ίων. *Canuntur igitur horæ, ut moris est, cum tropa-.* Et paulò pòst: Τῶν ὡρῶν καὶ τῶν τροπαρίων ψαλλο-ων, πάρεσι μὲν ὁ βασιλεύς. *Dum horæ & troparia untur, adest quidem Imperator.* Nonnulla ex erant, quæ fecerant Anthimus & Timocles. Theo-rus Anagnosta Eclog. I. Ἄνθιμ@ καὶ Τιμοκλῆς, οἱ τῶν παρίων ποιηταί. *Anthimus & Timocles, tropariorum ores.* Cedrenus, pag. 287. tradit eos scripsisse anno II. Leonis magni: Τῷ ή ἔτ{ Ἄνθιμ@ καὶ Τιμοκλῆς, ῶν τροπαρίων ποιηταὶ, ἐγνωρίζοντο. *Anno octavo Anthi-& Timocles, tropariorum poëtæ, innotuerunt.* Ejus ὸ, quod post secundum antiphonum canebatur, ores credebantur antiquissimi Josephus & Nicode-us: alii ad Justinianum originem referunt. Germa-s in Hist. Eccles. pag. 155. Τὸ δὲ τροπάριον, ὃ κατὰ τέλ@ τῦ δευτέρυ ἀντιφώνυ λέγεται, τὸ Ὁ μονογενὴς ὑὸς όγ@ τῦ θεῦ, καὶ τὰ ἑξῆς, ποίημά ἐςιν Ἰωσὴφ καὶ Νικοδή-υ. Ἀπαίροντες γὸ τὸν Κύριον πρὸς τὸ ἐνταφιάσαι αὐτὸν, ἐμ-ησαν αὐτὸ ἀπὸ τῦ τιμίυ καὶ ζωοποιῦ σώματ@ τῦ Κυρίυ, καὶ αὐτῷ ἀχωρίςυ θεότητος. Ἔνιοι δὲ λέγυσιν, ὅτι τὸ αὐτὸ πάριον ἐκπεφώνηται παρὰ τῦ τ̃ θείας λήξεως βασιλέως ιανῦ, σφόδρα καὶ αὐτὸ τοῖς συμβόλοις τ̃ Χριςῦ γεννή-σεως ἐφαρμόζον. *Troparium autem, quod ad finem secun-di antiphoni dicitur, quod est,* Unigenitus Filius, & Verbum Dei, *&c. poema est Josephi & Nicodemi. Tollentes enim Dominum ut sepelirent eum, eo sunt initiati à venerando & vivifico corpore Domini, & divinitate in eo inseparabili. Nonnulli autem ajunt, idem troparium enunciatum fuisse à divinæ memoriæ Imperatore Justiniano, quod valde etiam symbolis nativitatis Christi quadrat.*

Τροποφορέω.

Hoc verbum propterea hîc venit examinandum, quia eo usus Apostolus Actor. XIII. v. 18. quando de Deo, Judæorum contumaciam tolerante, prædicat, Τεσσαρακονταετῆ χρόνον ἐτροποφόρησεν αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ. Viri docti & de scriptura & de sensu hujus verbi ambigunt. Nonnulli scripturam mutandam censent, quia apud Hesychium, quem locum hunc ob oculos habuisse arbitrantur, legatur, Ἐτροφοφόρησεν, ἔθρεψεν. Hîc frustrà Drusius ἐτροποφόρησε rescripsit. Legitur enim τροφοφορέω II. Maccab. VII. 27. quem locum & Hesychius respicere potuit; ubi mater filio, sua circa illum officia commendans, quemadmodum de Penelope matre sua Telemachus, Odyss. β'. v. 131.

Ἥ μ' ἔτεχ', ἥ μ' ἔθρεψε. - - -

Quæ me peperit, quæ me enutrivit.

Ἐλέησόν με, inquit, τὴν ἐν γαςρὶ περιενέγκασάν σε μῆνας ἐννέα, καὶ θηλάσασάν σε ἔτη τρία, καὶ ἀγαγῦσαν εἰς ἡλικίαν ταύτην, καὶ τροφοφορήσασαν. *Miserere mei, quæ te in utero novem menses circumgestavi, quæ te per triennium lactavi, & ad hanc usque ætatem eduxi,* sive *provexi, quæ educavi*, ut Tigurinus, sive *educationis molestias pertuli*, ut Junius. Ut τὸ τροφοφορεῖν sit τ̃ ἀνατροφῆς τὺς τόνυς καὶ τὰς δυσχερείας φέρειν, *nutricationis* sive *educationis labores molestiasque perferre.*

Alii scripturam quidem retinent, sed de verbi significatione non cum aliis sentiunt: putant enim τροποφορεῖν, εὐφωνίας caussâ, ἀντὶ τῦ τροφοφορεῖν positum esse. Huc concedunt, referente Clariss. Gatakero, Andreas Dunæus in Comment. ad Chrysostomum, & Johan. Luidus, quem eruditis Græcorum exemplis idem in suis ad se literis comprobâsse monet Fr. Junius. Syrus reddit simpliciter ותרמי *& nutrivit*, eumque respexisse autumat Beza verba Mosis numer. XI. v. 12. ubi Deum interrogat, utrum ipse *populum illum numerosum gestare possit*, ὡσεὶ ἄραι τιθηνὸς τὸν θηλάζοντα, *perinde ac puellum lactentem alumnus bajulaverit:* vel illa etiam Deut. XXXII. v. 11. ubi Deus *populum* eundem *gestâsse* dicitur, *ad aquilæ instar, quæ pullos* nondum volare potes *super alas bajulat:* quasi scilicet τροποφορεῖν sit, τροφῦ δίκην φορεῖν, *ad nutricis instar gestare*; quod tamen aliud est quàm *pascere*, sive *enutrire.* Ad quod propiùs accessit Dunæus, qui vult τροφοφορεῖν, sive τροποφορεῖν, ad sonum elegantiorem, dictum, quasi sit, τὴν τροφὴν φορεῖν, vel φέρειν, *cibum & alimentum* alicui *ferre ac subministrare*; instar avis illius Homericæ, Il. ί, v. 323.

Ὡς δ' ὄρνις ἀπῆσι νεοσσοῖσι προφέρῃσι
Μάςακ' ἐπεί κε λάβῃσι· κακῶς δ' ἄρα οἱ πέλ{ αὐτῇ.
Sicut autem avis nondum volucribus pullis affert.
Escam postquam acquisierit, malè autem ei est ipsi.

Verbum ipsum apud Græcos Interpretes reperitur bis positum, Deuteron. I. v. 31. ubi Moses de populo Israëlitico, Ἐτροποφόρησεν ὁ Κύρι@ ὁ θεός συ, ὡς εἴ τις τροποφορήσαι ἄνθρωπ@ τ̃ ὑόν. Ubi Hebræa: נשאך יהוה אלהיך כאשר ישא איש את־בנו. *Tulit*, aut *gestavit, te Jehovah Deus tuus, perinde ac si gestaret quis filium suum.*

suum. Exemplar tamen Vaticanum hîc legit τροφοφορεῖν, hoc modo: ὡς τροφοφορήσει σε κύριος ὁ Θεός σου, ὡς εἴτις τροφοφορήσαι ἄνθρωπος τὸν υἱὸν αὐτοῦ, quemadmodum etiam exemplaria quædam Originis legisse, postea monebimus.

Cæterùm aliò trahunt in concione Apostolica plerique: itaque vetus Interpres, ἐτροποφόρησε, vertit, *mores eorum sustinuit*: nec aliò concessit Beza, qui reddit, *mores eorum pertulit*. Masius item, in cap. XXIV. Josuæ, *morositatem ipsorum patienter tulit*. Eodem ferè concedunt Græci plerique, Origenem secuti. Theophylacti Interpres: *Cibum præbens illis toleravit eos*, & in margine, *cibos & alimenta præbuit illis*. Ait enim in manuscripto exemplari vetusto quodam reperisse se, ἐτροφοπόρισε, tanquàm à τροφὴ, *alimentum*, & πορίζω, *præbeo*. Sed an hoc verbum admissuri sint Græcè eruditi: nescio. Et licèt vox esset proba, tamen cum dativo potiùs, quàm cum accusativo construi deberet. Quid τροποφορεῖν sit, optimè explicat Origenes, lib. IV. contra Celsum, pag. 210. hoc modo: Ὥσπερ ἡμεῖς τοῖς κομιδῇ νηπίοις διαλεγόμενοι, οὐ τοῦ ἑαυτῶν ἐν τῷ λέγειν στοχαζόμεθα δυνατοῦ, ἀλλ' ἁρμοζόμενοι πρὸς τὸ ἀσθενὲς τῶν ὑποκειμένων, φαμὲν ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ποιοῦμεν ἃ φαίνεται ἡμῖν χρήσιμα εἰς τὴν τῶν παίδων, ὡς παίδων ἐπιστροφὴν καὶ διόρθωσιν· ὡς ἔοικεν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος ᾠκονομηκέναι τὰ ἀναγεγραμμένα, μετρήσας τῇ δυνάμει τῶν ἀκουόντων, καὶ τῷ πρὸς αὐτοὺς χρησίμῳ, τὸ ἐν τῇ ἐπαγγελίᾳ πρέπον, καὶ καθόλου γε περὶ τοῦ τοιούτου τρόπου τῆς ἐπαγγελίας τῶν περὶ Θεοῦ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ οὕτω λέλεκται. Ἐτροποφόρησέ σε Κύριος ὁ Θεός σου, ὡς εἴτις τροποφορήσαι ἄνθρωπος τὸν υἱὸν αὐτοῦ. Οἱονεὶ ἀνθρώπου τρόπους πρὸς τὸ ἀνθρώποις λυσιτελὲς φορῶν ὁ λόγος τοιαῦτα λέγει· οὐ γὰρ ἐδέοντο οἱ πολλοὶ προσωποποιοῦντος Θεοῦ ἁρμοζόντως ἑαυτῷ τὰ πρὸς τοὺς τοιούσδε λεχθησόμενα. *Sicuti nos cum parvulis pueris agentes, non ad nostras in dicendo vires respicimus, sed accommodamus verba ad eorum sensum, quantum possumus, adhæc etiam facimus, quæ nobis videntur utilia ad puerorum, quatenus pueri sunt, curam & correctionem: ita videtur Dei sermo contexuisse scripturas ad auditorum captum, id sibi decorum existimans, quod illis sit utile. De quo more Dei alloquentis homines hæc leguntur in Deuteronomio:* Accommodavit se tuis moribus Dominus Deus tuus, haud secus quàm homo pater accommodat se filio suo. *Quasi sermo hæc diceret, hominis mores ad hominum utilitatem ferens: non enim erat è re promiscuæ multitudinis, si Dei persona induceretur loquens ad hósce convenienter majestati suæ.* In his Mosis verbis rectè Hœschelius, pro ἐτροφοφόρησεν, ἐτροποφόρησεν, & τροποφορήσαι restituit. Dicit Origenes, οἱονεὶ ἀνθρώπου τρόπους πρὸς τὸ ἀνθρώποις λυσιτελὲς φορῶν. *Acsi Deus homines alloquendo eorum mores in se suscipiat, eorumque moribus ac captibus, in ipsorum utilitatem, se accommodet.* Ita verbi compositionem ex τρόπος & φορέω planè agnoscit, licèt à sensu suprà posito nonnihil deflectat. Athanasius Orat. de blasphemia in Spiritum Sanctum: Ἕως μὲν κἀκεῖνοι διὰ ἄρτους καὶ ὕδωρ ἐγόγγυζον, ἐπὶ τοσοῦτον αὐτοὺς οὗτος ἔφερεν, ὡς εἴ τις τροφὸς τροποφορήσειε τὸν ἑαυτοῦ υἱόν. *Quamdiu ob panes & aquam tantùm obmurmurabant, tamdiu ille ferebat eos, perinde ac nutritius aliquis filium suum ferret.* Procopius ad Mosen scribit: Ὁ Σύμμαχος, ἐβάστασέ φησι. Κυρίως δὲ σημαίνει τὸ τοὺς παῖδας δυσκολαίνοντας τρέπειν καὶ μεταφέρειν διὰ συμψελλισμῶν καὶ συγκαταβάσεως. Οὕτω γὰρ ὁ Θεὸς τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν οἰκειούμενος, κατὰ μικρὸν ἀνῆγεν αὐτοὺς ἐπὶ τὰ τελεότερα. *Symmachus, bajulavit, inquit.* Τροποφορεῖν *verò propriè significat, pueros morosè affectos unà cum iis balbutiendo & se ipsis accommodando, circumducere & sedare. Ita quippe Deus infirmitatem eorum sibi vendicando, eos paulatim ad perfectiora provexit.* Proinde ἐτροποφόρησ[εν] αὐτοὺς, nihil aliud erit, quàm *protervos ac v. rios m[o]res eorum sustinuit.* Apud Suidam in σκύμνος. Τ[...] αὐτὴν τινὰ διάνοιαν μὴ καταδέξασθαι, ἢ καταδεξάμεν[...] τροποφορεῖν. *Talem quandam sententiam aut non esse [re]cipiendam, aut eam recipientem, mores ejus ferre oporte[re].* Locutio videtur desumta à parentibus, qui liber[o]rum morositatem patienter ferunt. Macrobius Satu[r]nal. lib. II. cap. V. pag. 241. in Augusti Apoptheg. [...]*ter amicos dixit, duas habere se filias delicatas, q[uas] necesse haberet ferre, Juliam & Rempublicam.* Hîc fer[re] est τροποφορεῖν. Varro apud Gellium lib. I. cap. XV[II]. *Vitium uxoris aut tollendum, aut ferendum est: qui fe[rt] sese meliorem facit.* Cicero, epist. XXIX. lib. XI[II] ad Atticum: *Nihil est, quod ego malim. In hoc* τύφον μου, πρὸς θεῶν, τροποφόρησον. Id est, *per d[eos] te oro; insolentiam, sive fastum meum, perfer, toler[a], sustine.*

Non desunt tamen viri docti, qui existimant, ἀ[να]λογίαν non ferre, ut τὸ τροποφορεῖν significet, *pra[vos] aliorum mores ferre ac pati*, cùm φορεῖν non sit *perpe[ti], pati*, sed *portare, gestare*, ut ἐκφορεῖν, συμφορεῖν, *exp[or]tare, comportare*, & δυσφορεῖν, ἀχθοφορεῖν, καρποφορ[εῖν]. Verùm, cùm τὸ φέρειν hoc sensu sit frequentissimu[m], quidni & τὸ φορεῖν, inde enatum, eundem possit c[on]tinere? quin & obtinere quandoque, satis clarum [est]. Sic enim cum δυς particula commissum τὸ δυσφορ[εῖν] significat *ægrè, molestè aliquid ferre.* Apud Maccabæ[os] lib. II. cap. IV. v. 35. ἐδυσφόρουν ἐπὶ τῷ τοῦ ἀνδρὸς ἀδί[κῳ] φόνῳ, *viri cædem iniquam ægrè ferebant.* Et cap. XI[I]. v. 25. ἐδυσφόρουν περὶ τῶν συνθηκῶν, *pacta graviter fe[re]bant.* Herodot. lib. III. Δυσφοροῦντα ἐπὶ τῷ μὴ ὡς ἐβ[ού]λετο τὰ τῆς πολιορκίας αὐτῷ προκεχωρηκέναι. *Ægrè fere[n]tem, quòd non ex animi voto obsidio ei procederet.* Et li[b]. V. οἱ στρατιῶται ἤχθοντο καὶ ἐδυσφόρουν. *Milites offend[e]bantur & molestè ferebant.* Ubi ἄχθεσθαι & δυσφορεῖν παραλλήλου ponuntur. Quin & βιοφορεῖσθαι, ut suo o[b]servamus loco, pro *ægrè, molestè, gravatim aliquid fer[re]* usurpatum. Accedit, quòd Apostolus huc respexi[t], cùm Christianos homines hortatus est, Gal. VI. v. [2.] ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζειν, *ut alii aliorum onera p[or]tent, bajulent*, id est, mores alii aliorum parùm co[m]modos sustineant ac ferant: ita enim Theodoretus [in] istum locum, pag. 286. Τόδε ἔχεις ἐλάττωμα σὺ, τ[ὸ] οὐκ ἔχεις· ἐκεῖνος τὸ ἐναντίον, ὃ μὲν ἔχεις οὐκ ἔχει, ἕτερον [...] σὺ φέρε τὸ ἐκείνου, κἀκεῖνος τὸ σόν· οὕτω γὰρ πληροῦται [ὁ τῆς] ἀγάπης ὁ νόμος. *Tu habes hoc delictum, illud verò n[on] habes: ille contrà, quod tu habes, non habet, sed aliu[d]; tu feras illius delictum, & ille tuum: ita enim impletur l[ex] charitatis.* Et Theophylactus, pag. 489. Ἐπειδὴ ο[ὖν ἄν]θρωπον ὄντα οὐκ ἔστιν ἀναμάρτητον εἶναι, παραινεῖ μὴ ἀκ[ρι]βολογεῖσθαι πρὸς τὰ τοῦ πλησίον ἁμαρτήματα, ἀλλὰ φέρ[ειν] ταῦτα, ἵνα καὶ τὰ αὐτοῦ πάλιν παρ' ἄλλου βαστάζηται ἁμαρτ[ή]ματα. *Quia fieri non potest, ut, qui homo est, non pe[c]cet, adhortatur eos, ne sint nimiùm rigidi censores [in] delictis proximi, sed ferant ea, ut quæ & ipsius sunt, [ab] alio vicissim tolerentur.* Vide cap. XLI. Adversar. G[a]takeri, & Boisium in cap. XIII. Actorum.

Τροφή.

Hæc vox sumitur

I. *Propriè* pro alimenti genere, quo corpo[ra] nutriuntur & reficiuntur. De eo Chrysostomus, Ho[]mil. LXXXIX. t. VI. Τὸ συνέχον τὴν ζωὴν ἡμῶν ἐστιν [ἡ] τροφή. *Illud quod vitam nostram continet, cibus e[st].* Theodoretus in Psalmum LXXVIII. pag. 707. ad v. 2[...] Ὁ Θεὸς τοῖς Ἰουδαίοις ἀγεώργητον παρέσχε τροφήν. *De[us] Juda[eis]*

Judæis cibum absque labore comparatum præbuit. Usitata & ubivis obvia hæc significatio.

II. *Impropriè*, & quidem

1. *pro exquisitiori & altiori mysteriorum fidei declaratione*, quæ per στερεὰν τροφὴν, *solidum cibum*, declaratur, qui dicitur esse adultorum ad Hebr. V. v. 12. 14. ubi per στερεὰν τροφὴν τῶν τελείων, *cibum solidum adultorum* intelligitur metaphoricè exquisitior & altior declaratio mysteriorum salutis, quæ proponenda illis est, qui majores in cognitione Dei, fide, & pietate progressus fecerunt. Sic intellexerunt veteres. Theophylactus ad locum Apostoli, pag. 918. Στερεὰν τροφὴν καλεῖ, τὰ τελειότερα καὶ ὑψηλότερα. *Solidum cibum vocat perfectiora & altiora.* Theodoretus dicit intelligi τὰ τελειότερα δόγματα, *perfectiora dogmata.* Oecumenius, pag. 822. dicit Apostolum ita vocare τοὺς τελείους περὶ τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ λόγους, *perfectos de deitate Christi sermones*: item, τὸν ὑψηλὸν λόγον, καὶ τὰ ὑψηλὰ περὶ Χριστοῦ δόγματα, *sublimem sermonem & sublimia de Christo dogmata.* Cyrillus Alexandrinus lib. I. de Adoratione, pag. 29. Ἡ στερεὰ τροφὴ, τουτέστιν, ὁ περὶ τῶν ἀνωτάτω λόγος, *Cibus solidus, hoc est, rerum supremarum explicatio.* Στερεὰ τροφὴ I. Corinth. III. 2. vocatur βρῶμα. Vide in voce Βρῶμα, num. II.

2. *pro sacra Domini Cœna*, quæ vocatur τροφὴ πνευματικὴ, *cibus spiritualis.* Chrysostomus Homil. III. in epist. ad Ephesios: Πηροῦται ἡμῶν ἡ ψυχὴ, ὅταν μὴ μετέχωμεν τῆς πνευματικῆς τροφῆς. *Corrumpitur anima nostra, si cibi spiritualis non simus participes.* Vocatur μυστηριώδης τροφὴ, *mysterii plenus cibus*, ab Eusebio, Demonstrat. Evang. lib. VIII. sub finem cap. I. pag. 236. Item παναγία τροφὴ, *sanctissimus cibus*, à Theodoreto, Dial. I.

3. *pro verbo Dei.* Basilius Seleuciensis Orat. XVI. pag. 90. Ψυχῆς τροφὴ, θείων λόγων ἑστίασις. *Animæ alimentum est epulum verborum Dei.* Chrysostomus Homil. LXII. t. VI. Ἡ ἀληθὴς τῶν ψυχῶν τροφὴ, ἡ ἀληθὴς τῶν εὐσεβῶν τρυφὴ, ὁ ἀληθὴς τῶν εὐσεβῶν πλοῦτος ὁ τοῦ θεοῦ λόγος. *Verus animarum cibus, veræ piorum deliciæ, veræ piorum divitiæ verbum Dei.*

Τρόφιμος.

Veteres Glossæ: Τρόφιμος, *alumnus, nutricius.* Τρόφιμοι τῶν ὑδάτων vocantur *pisces* à Theodoreto, θεραπευτ. serm. VI. statim post initium, quia aquis inutriuntur. *Metaphoricè* frequenter à Patribus usurpatur. Fideles & Ecclesiæ alumni vocantur τρόφιμοι τῆς πίστεως. Theodoretus in cap. XVII. Ezechielis, pag. 586. Τοιοῦτοι οἱ τῆς πίστεως τρόφιμοι, ἄνω τὴν διάνοιαν πέμποντες, καὶ τὰ οὐράνια φαντάζόμενοι, καὶ ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς μεγίστης καθήμενοι κέδρου. *Tales sunt fidei alumni, ad superiora mentem transmittentes, & cœlestia cogitantes, & sub umbra maximæ cedri sedentes.* Idem, θεραπευτ. serm. V. mox post initium: Οἱ τῆς πίστεως μόνοι θηρεύονται τρόφιμοι, οὔτε κάτωθεν ὑπό τινος εὐκληρίας ψυχαγωγούμενοι, οὔτε ἄνωθεν ὁρωμένῳ τῷ ξυνδεδεμένοι, μόναις δὲ ταῖς ἀφανέσιν ἐλπίσι τὸν νοῦν ξυναρμόσαντες. *Soli fidei alumni capiuntur; cùm tamen ab inferiori loco nullius terrenæ felicitatis solatio teneantur, nec quicquam appareat, unde à superiori loco vincti dependeant, sed ad occultas duntaxat rerum spes mentem animúmque accommodent.* Idem vocantur οἱ τῆς ἐκκλησίας τρόφιμοι, *Ecclesiæ alumni.* Cyrillus Alexandrinus in cap. LIII. Jesaiæ, pag. 751. Παρὰ τοῖς τῆς ἐκκλησίας τροφίμοις ἐλπὶς ἀκράδαντος ἡ ἀνάστασις τῶν κεκοιμημένων. *Apud Ecclesiæ alumnos spes immota est resurrectio mortuorum.* Balsamon ad epist. Basilii ad Episcopos, pag. 1033. Παιδεύει ἡ ἐκκλησία ἵστασθαι εὐχομένους τοὺς τροφίμους αὐτῆς, ἤγουν τοὺς πιστοὺς, οὓς ἡ ἐκκλησία ἐθρέψατο. *Docet Ecclesia rectos stare ejus alumnos, fideles scilicet, quos aluit Ecclesia.* Ita Isidorus Pelusiota, epist. DLXIX. lib. V. pag. 723. Οἱ τῆς ἐκκλησίας τρόφιμοι. *Ecclesiæ alumni.* Apud Theodoretum τρόφιμοι τῆς εὐσεβείας, *pietatis alumni.* Apud eundem τρόφιμοι τῆς ἀληθείας, *veritatis alumni.* Chrysostomus, Homil. I. t. V. Edit. Paris. pag. 2. *Paulum* vocat τὸν τῆς ἀγάπης τρόφιμον, *dilectionis alumnum.* Τρόφιμος τῆς ἐλεημοσύνης, *eleemosynæ alumnus.* Chrysostomus præfat. in epist. ad Philippenses: Τοσαύτη ἡ τῆς ἐλεημοσύνης ἰσχύς. μετὰ πολλῆς εἰσάγει τῆς παρρησίας τοὺς αὐτῆς τροφίμους. *Tanta est eleemosynæ virtus: alumnos suos magna cum libertate introducit.* Idem, Homil. XX. t. V. pag. 127. Ἡ ἐλεημοσύνη πρὸς αὐτὸν ἀναβαίνει τὸν βασιλικὸν θρόνον, τοὺς αὐτῆς τροφίμους μετ' ἀδείας εἰσάγουσα. *Eleemosyna ad ipsum regium ascendit thronum, alumnos suos cum securitate introducens.*

Τροχός.

I. Hæc vox non tantùm acuta est, sed etiam penacuta: scribitur enim τρόχος & τροχός. Notat autem τρόχος *cursum.* Hesychius: Τρόχων, δρόμων. *Cursuum.* Ammonius dicit de Atticis, τρόχους βαρυτόνως λέγουσι τοὺς δρόμους, τρόχους *cum accentu in penultima dicunt cursus.* Atque ita scribendum videtur Jacobi III. v. 6. ubi de lingua, φλογίζει τὸν τρόχον τῆς γενέσεως. *Inflammat cursum*, vel *curriculum nativitatis.* Plerique tamen τροχὸν, ὀξυτόνως, cum accentu in ultima, scribunt & *rotam* interpretantur. Oecumenius ad hunc locum, p. 127. Τροχὸν γενέσεως, τὴν ζωὴν ἡμῶν φησι—— τροχὸς δὲ ὁ βίος ὡς εἰς ἑαυτὸν ἀνελιττόμενος. *Rotam nativitatis, vitam nostram dicit. Vita autem rota est, quia in se torquetur & convolvitur.* Isidorus Pelusiota, epist. CLVIII. lib. II. pag. 202. Τὸ ἱερὸν λόγιον φάσκει ὑπὸ τῆς γλώττης συγχεῖσθαι τὸν χρόνον τῆς ζωῆς ἡμῶν. Τροχοειδὴς γὰρ ὁ χρόνος εἰς ἑαυτὸν ἀνακυκλούμενος. *Divinum oraculum vitæ nostræ tempus à lingua conturbari ait. Tempus enim rotæ speciem imitatur, utpote quod in sese torqueatur & convolvatur.* Anacreon:

> Τροχὸς ἅρματος γὰρ οἷα
> Βίοτος τρέχει κυλισθείς.

Vita enim veluti rota currûs currit versata, voluta.

II. Τροχὸς est *rota*, & frequenter dicitur de *rota pœnali*, qua veteres in quæstionibus & torquendis sontibus utebantur. Suidas: Τροχός. ξύλινόν τι ἦν ὁ τροχὸς, ἐν ᾧ δεσμούμενοι οἱ οἰκέται ἐκολάζοντο. *Rota. Ligneum quoddam* instrumentum *erat rota, cui alligati servi puniebantur.* Vide Aristophanem in Pluto, pag. 43. ubi Scholiastes: Τροχός τις ἦν, ἐν ᾧ δεσμούμενοι οἱ οἰκέται ἐκολάζοντο. *Rota quædam erat, cui alligati servi puniebantur.* Hinc sua Suidas habet. Aristophanes in Pace, pag. 449. de Græcorum illo supplicio sic scribit:

> Κεἴ τις στρατηγεῖν βουλόμενος μὴ ξυλλάβῃ,
> Ἢ δοῦλος αὐτομολεῖν παρεσκευασμένος,
> Ἐπὶ τοῦ τροχοῦ γ' ἕλκοιτο μαστιγούμενος.

> *Et si quis copiarum dux esse cupiens non adjuvet nos,*
> *Vel servus transfugere paratus,*
> *In rota* ligatus *trahatur cæsus.*

Ad hæc Commentator: Οἱ γὰρ δοῦλοι σφαλλόμενοι ἐπὶ τοῦ τροχοῦ δεσμούμενοι καὶ συρόμενοι, ἐτύπτοντο ἀνακλώμενοι ἐν αὐτῷ. *Servi enim sontes rotæ alligati & tracti, verberabantur in ea retorti.* Olim ergo in rota extensi torquebantur rei, cùm de criminibus quæstiones haberentur. Suidas: Τροχισθεῖσα, βασανισθεῖσα. ἀπὸ τοῦ τροχοῦ, ἐπεὶ

ὅπερ ἐστιν ὄργανον βασανιστικὸν, καὶ διατεῖνον τὰ σώματα. *Torta, cruciata.* *A rota, quod est instrumentum hominibus torquendis & cruciandis inserviens, & corpora distendens.* Inter supplicia etiam veterum erant rotæ, quibus alligati rotabantur per ignem, aut membratim frangebantur, ut exempla sunt apud Josephum in historia Maccabæorum fratrum, ab Antiocho unà cum matre peremtorum, & in non uno loco eorum, qui gloriosorum martyrum res gestas descripserunt. Basilius Magnus Homil. in Gordium martyrem, pag. 521. Ποῦ δὲ αἱ μολυβίδες; ποῦ δὲ αἱ μάστιγες; ἐπὶ τροχοῦ κατατεινέσθω, ἐπὶ τοῦ ξύλου στρεβλούσθω, φερέσθω τὰ κολαστήρια. *Ubi verò plumbatæ? ubi verò flagella? In rota extendatur, in equuleo torqueatur, instrumenta suppliciorum afferantur.* Chrysostomus, Homil. de Luciano martyre: Οὔτε βάραθρον ὀρύξας, οὔτε τροχὸν εὐτρεπίσας, οὔτε εἰς ξύλον ἀναγαγὼν, *neque barathro effosso, neque rotâ paratâ, neque cùm in equuleum sustulisset.* Inter varia tormentorum genera idem τροχὸν ponit Homil. LVII. tom. V. pag. 384. Locum produximus in voce Ξύλον, num. II. Theophanes, Homil. XLI. p. 290. de Martyribus sic scribit: Διὰ τοῦτο οἱ μάρτυρες πᾶν κολαστήριον εἶδος, ὡς ἀφορμὴν καὶ συνεργείαν τῆς ἐπηγγελμένης ταύτης χαρᾶς, ἑτοίμως ἐδέξαντο τὸ πῦρ, τὸ ξίφος, τὸν τροχὸν, τὰ ἀρθρέμβολα, τὰς ἐσχάρας, τὰ θηρία, &c. *Ideò martyres omnia tormentorum genera, ut quæ occasiones & adjumenta ad promissum hoc gaudium assequendum essent, promto animo susceperunt ignem, gladium, rotam, cætera luxandorum artuum instrumenta, rogos, bestias,* &c. Nicephorus, lib. VII. histor. Eccleſ. cap. XIV. narrat, Panteleemonem depugnâsse cum ferro secante, plumbo fervente, & rota membra comminuente, atque in æquore maris innatantem lapidem molarem traxisse. Videtur verò nostris moribus recepta latrociniorum pœna per rotam venisse à consuetudine veterum Gallorum. Nam & *rotam* invenias *Gallicul̃am* appellatam in veteri Glossario Græco-Lat. ubi: Τροχὰς *Gallicula.* Et Gallo-Francorum usitatum supplicium docet vel Galterus exemplo Burchardi, qui Flandriæ Comitem occidit, lib. VIII. Alexandreidos:

Hoc habitu quondam Burchardum Flandria vidit
Solventem meritas occiso Principe pœnas.
Quem rota pœnalis pro tanto crimine torsit,
Totáque confregit Ludovico vindice membra.

Hîc vides & torturæ genus fuisse. Vixit autem is Burchardus ab hora diei nona usque ad crepusculum diei sequentis in rota, ut scribit Gualterus Tarvanensis in vita Caroli Flandri, cap. XLII. Eadem inter supplicia inferorum refertur apud Poëtas. Juvenalis Sat. XIII.

Nec rota, nec furiæ, nec saxum, aut vulturis atri
Pœna, sed infernis hilares sine regibus umbræ.

Cæterùm quod de *rota Græcorum* tormento diximus, usque adeò verum est, ut tale supplicium Græcum appelletur. Apulejus lib. III. *Nec mora cùm ritu Græciensi ignis & rota, tum omne flagrorum genus inferuntur.* Et lib. X. *Nec rota, vel eculeus more Græcorum tormentis ejus apparata jam deerant, sed obfirmatus mira præsumtione, nullis verberibus, ac ne ipsi quidem succubuit igni.* Atque eorum moribus, qui gravis alicujus criminis reus jure aut injuria erat peractus, priusquam è medio tolleretur, *illatâ in carcerem rotâ* torquebatur miserum in modum, id quod docet nos in Phocionis vita Plutarchus, quem inimici hoc quoque scelere tollere volebant, nec obtinuerunt tamen. Hujus etiam rotæ similitudine, cùm apud Plautum adolescens miris modis torqueri contestari cupit. *In amoris se rota versari* dicit.

Τρυφή.

Duplices maximè sunt *deliciæ.*

I. *Licitæ & laudabiles.* De iis Chrysostomus, Hom. XXVII. in I. ad Corinthios: Καὶ ἐγώ σε βούλομαι τρυφᾶν, ἀλλὰ τὴν ὄντως τρυφὴν, τὴν οὐδέποτε μαραινομένην. Τίς οὖν ἡ ὄντως τρυφὴ, καὶ διηνεκῶς ἀνθοῦσα; Κάλεσον ἐπ' ἄριστον τὸν Χριστόν· μετάδος αὐτῷ τῶν σῶν, μᾶλλον δὲ τῶν αὐτοῦ. Τοῦτο τὴν ἡδονὴν ἀπέραντον ἔχει καὶ ἀκμάζουσαν διηνεκῶς. *Et ego te volo expleri deliciis, sed iis, quæ veræ sunt deliciæ, quæ nunquam marcescunt. Quænam sunt ergo veræ deliciæ? quænam perpetuò florent? Invita Christum ad prandium: eum tuis imperti, vel potiùs suis. Hoc infinitam habet voluptatem, & perpetuò virentem.*

II. *Illicitæ & noxiæ.* Chrysostomus Homiliâ XXVII. in I. ad Corinthios, pag. 422. ex luxuria dicit oriri γέλωτα ἄκαιρον, ῥήματα ἄτακτα, εὐτραπελίαν ὀλέθρου γέμουσαν, φλυαρίαν ἀνόνητον, καὶ τὰ ἄλλα ἃ μηδὲ εἰπεῖν καλὸν, *risum intempestivum, verba insolentia & incomposita, facetias exitio plenas, nugas inutiles, & alia, quæ ne fas quidem sit dicere.* Idem, Homiliâ XCVIII. tom. VI. Θηρίον ἐστὶν ἡ τρυφὴ, θηρίον χαλεπὸν καὶ ἀτίθασσον, καὶ οὐχ οὕτω σκορπίος ἢ ὄφις τοῖς σπλάγχνοις ἡμῶν ἐγκαθήμενος λυμαίνεται πανταχόσε, ὡς ἡ τῆς τρυφῆς ἐπιθυμία πάντα ἀνατρέπει καὶ ἀπόλλυσι. *Bestia sunt deliciæ, bestia immanis & intractabilis, nec scorpius aut serpens visceribus nostris inclusus æquè undique lædit, atque deliciarum appetitus omnia subvertit & perdit.* Et Homil. CV. ejusdem tomi: Ἡ τρυφὴ μήτηρ ἐστὶ πάντων τῶν παθῶν καὶ πάσης δυσωδίας. *Deliciæ sunt mater & scaturigo omnium pravorum affectuum atque omnis fœtoris.* Et Homil. LVII. in Matth. pag. 368. Τί ἐργάζεται κακὸν ἡ τρυφή; χοίρους ἐξ ἀνθρώπων ποιεῖ, καὶ χοίρων χείρους. ὁ μὲν γὰρ χοῖρος βορβόρῳ ἐγκαλινδεῖται, καὶ κόπρῳ τρέφεται. Οὗτος δὲ ἐκείνης βδελυκτοτέραν σιτεῖται τράπεζαν, μίξεις ἐπινοῶν ἀθέσμους, καὶ παρανόμους ἔρωτας. *Quid mali efficiunt deliciæ & luxus? Porcos ex hominibus faciunt, & porcis deteriores. Porcus enim in cœno volutat se, & stercore nutritur. Hic verò longè abominabiliori nutritur mensa, concubitus cogitans illegitimos & sceleratos amores.* Iterum. Homil. XVI. in Acta: Ἀπόκρημνος ὁ τόπος ὁ τῆς τρυφῆς, καὶ λήθην τοῦ Θεοῦ ἐμποιεῖ. *Præceps deliciarum locus est, & Dei oblivionem inducit.* Clem. Alex. Pædag. lib. III. c. VII. p 235. Τρυφὴ εἰς ἡδονὰς ἀλωμένη χαλεπὸν ἀνθρώποις ναυάγιον γίνεται. ἀλλότριον γὰρ τῆς ἀληθοῦς γίνεται φιλοκαλίας καὶ τῶν ἀστείων ἡδονῶν. *Deliciæ, quæ in voluptatibus vagantur, grave sunt ac periculosum hominibus naufragium. A vero enim honesti studio, & quæ viro bono conveniunt voluptatibus, aliena est hæc judicanda.* Et lib. II. Stromat. pag. 412. Τί ἕτερον ἡ τρυφὴ ἢ φιλήδονος λιχνεία, καὶ πλεονασμὸς περίεργος, πρὸς ἡδυπάθειαν ἀνειμένων; *Quid aliud sunt deliciæ, quàm libidinosa liguritio, & supervacanea redundantia eorum, qui sunt dissoluti ad suavem sensum delectationis?* Theophylactus in caput IV. Matthæi: Τρυφὴ, πάσης ἁμαρτίας ἀρχή. *Deliciæ omnis peccati sunt origo.* Infinita penè in eandem afferri possent sententiam: Lector interim, si placet, consulat Chrysostomi Homil. XXXIX. in I. ad Corinthios, paginâ 512. Cyrillum Alexandrinum lib. I. de Adoratione, paginâ 19. iterum Chrysostomum, Homiliâ XXVII. in Acta, paginâ 769. Homil. XXXVII. tom. V. pag. 247. ibid. Homil. LXXIII. pag. 522. lib. de Virginitate, cap. LXXI. t. VI. pag. 288.

Τυμπανίζω.

Promisimus in verbo Ἀποτυμπανίζω hoc loco nos ...siùs de hujus vocabuli significatione, ex Clariss. Ga...keri Adversf. cap. XLVI. acturos. Fidem ergo datam ...beramus. Sunt, Oecumenio referente ad Hebr. XI. ...35. qui τυμπανίζεσθαι exponunt ἐκδέρεσθαι, hoc est, ...coriari: quo supplicio affecti narrantur fratres illi in ...laccabæorum historia lib. II. cap. VII. cute viventi...us detracta. Hesychius certè inter alia, τυμπανίζεται, ...terpretatur ἐκδέρεται, *excoriatur:* eodem modo ...uidas.

Alii *suspendium*, vel *suffixionem* designari existi...ant. Et conjunxit revera duo ista Theodoretus Θε...πευτ. Serm. III. pag. 45. ut in verbo Ἀποτυμπανίζω ...m monuimus. At Hesychius ἐτυμπανίσθησαν, ἐκρε...άσθησαν, ἐσφαιρίσθησαν: quò etiam retrahendum, quod ...co suo fine dubio notum, ad calcem ferè literæ Α ...jectum offenditur, ἐτυμπανίσθησαν, ἐπρίσθησαν, non ...uòd alterum altero explicare voluerit; sed quòd lo...m Apostoli animo tunc obversantem designare vi...m esset, in quo verba illa reperiuntur. Potest autem ... *suspendio* istud, non tam ipsum τοῦ τυμπανισμοῦ ...pplicium, quàm vel antegressa, vel consequentia ...ectare.

Antegressa spectare potuit, quia suspendi consue...rant, sive machinæ alicui affigi, quibus vel pelle di...pta, vel plagis illatis, pœnæ erant irrogandæ. Quin τύμπανον quandoque dici videtur *palus*, *patibulum*, ...e machina illa, ad quam devincti plagis afficieban...r. Maccab. lib. III. cap. VI. v. 30. de Eleazaro: Μέλ...ν δὲ ταῖς πληγαῖς τελευτᾶν, *cùm plagis conficiendus esset:* 19. αὐθαιρέτως ἐπὶ τὸ τύμπανον προσῆγεν, *ad tympa...m sponte sua processit.* Et rursus v. 28. Ἐπὶ τὸ τύμ...νον εὐθέως ἦλθεν. *Ad tympanum statim*, sive *rectà*, ...*cessit.* Eodem fortasse facit quod apud Lucianum in ...ataplo, Clotho, pag. 432. Τοὺς ἐκ δικαστηρίου δῆτα πα...γαγε· λέγω δὲ τοὺς ἐκ τυμπάνου, καὶ τοὺς ἀνασκολοπισμέ...ς. *Cedo istuc eos, qui à tribunali veniunt: eos dico, ...à tympano, eósque qui suffixi sunt.* Sed & quod Lu...ius de Astrologis, in Anthologia lib. II. cap. VI. epigr. pag. 181.

Ἄξιοί εἰσι τυχεῖν πάντες ἑνὸς τυμπάνου.

...*o sunt omnes tympano*, sive *palo*, aut *patibulo*, *digni.* ...cent enim sequentia, *palum* sive *stipitem* designari, ...quem deligari solebant, qui bestiis objiciebantur. ...enim ibidem sequitur:

Ὄψομαι ὃ μακρὰν αὐτοὺς τυχὸν εἰδότας ὄντως,
Καὶ τί ποιεῖ ταῦρος, καὶ τί λέων δύναται.

Videbo non multò post eos verè nôsse,
Et quid taurus faciat, & quid leo possit.

...lusit ad signa cœlestia ab Astrologis denominata, ...orum scientiam illi profitebantur, qualem in infe...ra ista efficaciam, quasque vires obtinerent.

Sed quid de illo ἐσφαιρίσθησαν in allegato Hesy...ii loco? Conjecturam suam ita profert Gatakerus. ...αῖραι sunt *pilæ plumbeæ*, vel *æneæ*, corio insutæ, sunt ...*ibus*, quibus corpora malè mulctabantur. Pollux ... III. cap. XXX. Sect. V. de pugilatu: Σφαῖραι τὰ ...λα; ἀφ' ὧν καὶ τὸ σφαιρομαχεῖν, καὶ σφαιρομαχία, ...ud Aristomenem in Hercule exercitatore, de eis, ...n qui *pilâ lusoriâ*, sed qui *cestibus* concertabant, ...urpata. Nec aliunde τὰ σφαιρομάχια, exercitium ...artanis peculiare; ut Eustathius ad Odyss. θ'. Ita σφαιρισθῆναι erit *cestibus cædi.* Eâdem scilicet analogiâ, σφαιρίζειν est σφαίραις πλήττειν, *cestibus cædere*, quâ τυμπανίζειν, τυμπάνοις πλήττειν, *fustibus ferire & plectere*, uti mox videbitur. Σφαῖραι ejusmodi fuerint μολυβδίδες (Basilius, ut in voce Τροχὸς, num. II. vidimus, μολυβίδας vocat) illæ, quibus μαστιζόμενος, *flagellatus*, *cæsusve* narratur Diaconus orthodoxus, in Petri Alexandrini epistola, apud Nicephorum lib. XI. cap. XXVIII.

Potest & de *suspendio* illud, ad ea, quæ τὸν τυμπανισμὸν subsequebantur, pertinere. Siquidem corpora eorum etiam, quibus vel cutis detracta, vel plagæ illatæ fuerant, suffigi suspendique solebant. De Cleomene Plutarchus, ex Ptolomæi regis mandato, κρεμάσαι καταβυρσώσαντας *direpta pelle corpus suspendio datum.* Atque hoc forsan volunt Grammaticorum illa apud Suidam & Etymologum, Τυμπανίζεται, ξύλῳ πλήσσεται, ἐκδέρεται καὶ κρεμᾶται. *Tympanizatur, fuste cæditur, excoriatur & suspenditur*, non quòd verbum illud ista omnia significet, sed quòd in supplicio illo affectis ista sæpenumero convenirent, usque veniret ut fuste cæsorum corpora eis etiam modis exciperentur. Alioqui τοῦ τυμπανίζεσθαι vocabulo neutrum horum designari, aut ortus vocabuli, aut usus evincit. Hoc est autem Lexicographis illis familiare, ea sub eodem vocabulo, licèt disparata, comprehendere & repræsentare, quæ illud, quod id ipsum peculiariter designat, vel consequi, vel concomitari consueverunt. Ita Hesychius: Τυπεὶς, πληγεὶς, ἐκ χειρὸς, καὶ πεσὼν, ἢ τρωθείς. Cùm tamen τὸ τύπτεσθαι nec *vulnerari*, nec *cadere* significet. Et rursus: Τύφον, ἔκχεε, ἐκκένωσον, τρῶσον, δάμασον. Cùm τύπτειν tamen nec *effundere*, nec *domare* significet.

Alii ἐτυμπανίσθησαν exponunt ἀπετμήθησαν, sive ἀπεκεφαλίσθησαν, *gladio occisi, capite truncati sunt:* ita Theophylactus & Oecumenius. Sed & disertissimè, illis prior, Johannes Chrysostomus, Homiliâ XXVII. in epistolam ad Hebræos, pag. 567. Ἀποτυμπανισμὸς λέγεται ὁ ἀποκεφαλισμός. Hoc est, ut Hugo Card. expressit, *Tympanismus & decollatio*; sive, verbum istud ἀποτυμπανισμὸς, *decollationem* designat. *Fortè*, inquit Illyricus, *quòd capite truncati speciem quandam tympani habent.* Verùm hæc in illis nulla observatur. Accedit Varinus Favorinus; Ἀποτυμπανισθῆναι, ταυτόν ἐστι τῷ τὴν κεφαλὴν ἀποκοπῆναι. Hæc habuit ab Eustathio, Eustathius verò ab Athenæo, sed minùs dextrè accepto; uti mox indicabitur. Concedit eodem & Victorinus Strigelius, adductis ex Plutarchi Dione verbis istis de Dionysii emissariis, οὗτοι μὲν ὖν πρῶτον δίκην ἐδίδοσαν, ὑπὸ τῶν προστυγχανόντων τυμπανιζόμενοι, quæ ille vertit, *Hi primùm persolverunt pœnam, capite truncati.* Verùm, nec Plutarchi verba necessariò sic sunt interpretanda, & aliud aliquid voluisse Apostolum inde patet, quia statim v. 37. Τῶν ἐν μαχαίρας φόνῳ ἀποθανόντων, *eorum qui gladio sunt cæsi*, ab his seorsum meminit. Cæterùm ita planè usurpavit Theodoretus, quæst. XLII. in Deuteronom. pag. 188. ubi de Judæis: Τὸν μὲν καλλίνικον κατέλευσαν Στέφανον, ξύλῳ δὲ τὸν μέγαν ἀνεῖλον Ἰάκωβον· εἰς θεραπείαν δ' αὐτῶν, καὶ τὸν ἕτερον Ἰάκωβον Ἡρώδης ἀπετυμπάνισε. *Victorem eximium Stephanum lapidârunt, Jacobum verò Majorem fuste sustulerunt: sed & in ipsorum gratiam Jacobum alterum Herodes* ἀνεῖλε μαχαίρᾳ, *gladio sustulit:* sic enim habetur in Actis Apost. XII. vers. 2.

Alii *equulei supplicium* intelligunt. Vetus Interpres,

pres, quem & Beza fequitur, hoc loco, *diftenti funt.* Sed Jacobus Faber, *diftenfi funt*, mavult: ut à *diftendor*, non à *diftineor*, venire dignofcatur. *Funibus enim*, inquit, *& nervis artus & membra extenfi fuere nonnullis ad fupplicia, ut tympana extendi folent. Quo modo & poftea martyres in cataftis pro Chrifti nomine trochleis funibus & nervis alligati, crudeliffimè diftracti funt.* Ita à *tympano* bellico vocabulum hoc fumtum fuerit five, ut Erafmus, *à corio, quod in tympano diftenditur.* Thomas uterque, Aquinas & Cajetanus, *diftenti funt in equuleis:* fed & Acciaolus apud Theodoretum in Therapeutica, τυμπανισθῆναι, vertit, *fidiculis diftendi.* Verfio etiam in linguam Græcam vulgarem, in ipfo quidem contextu retinet vocem Apoftoli ἐτυμπανίσθησαν, fed in margine addit, ἤγουν ἐτανύσθηκαν, *vel diftenti funt*, Caftellio, generaliùs, *cruciati funt.* Syrus, *In cruciatu mortui funt.* Camerarius, *Supplicio affecti funt ultimo per cruciatus: ut de uno*, inquit, *omnia intelligantur: nam τυμπανίζεσθαι pulfationis & jactationis erat fupplicium.* Atque huc forfan fpectare poffit, quod de Ptolemæo rege Plutarchus in libro de adulatoris & amici difcrimine: Οὕτως δὲ καὶ Πτολεμαίῳ φιλομαθεῖν δοκοῦντι, περὶ γλώττης καὶ στιχιδίου καὶ ἱστορίας, μαχόμενοι, μέχρι μέσων νυκτῶν ἀπέτεινον. ὠμότητι δὲ χρωμένου καὶ ὕβρει, καὶ τυμπανίζοντος καὶ τελοῦντος, οὐδεὶς ἐνέστη τῶν τοιούτων. Hìc meritò fufpecta vox τελοῦντος. Nec fatisfacit, quòd Erafmus, *vectigalibus populum onerante*, vertit. M.S. Xylandro tefte, τελεοῦντος. Rectè refcribit Gatakerus στρεβλοῦντος. Ifta enim duo apud Origenem etiam junctim pofita deprehenduntur, lib. VIII. contra Celfum, pag. 414. Loca producimus in verba Ἀποτυμπανίζω. Verba ergo Plutarchi ita vertenda: *Ptolemæum qui affectabantur viri eruditi, cùm literarum ftudiofus Rex videretur, de gloffa aliqua, aut verficulo, aut hiftoriola, difceptationes ad mediam usque noctem protrahebant. Verùm crudeliter ac contumeliosè adverfus fuos fe gerenti, cruciatúsque atque tormenta adhibenti, nemo illorum ex adverfo fe opponere fuftinebat.* Interim, Apoftolum tam generatim hìc locutum, haud eft verifimile, cùm tot perpeffionum genera figillatim recenfeat.

Alii denique ad *fuftuarium* referunt. Theophylactus, ex quorundam fententia, dicit τυμπανισθῆναι effe ῥοπάλοις τυφθῆναι, *fuftibus cædi:* & Oecumenius, ἐτυμπανίσθησαν, διὰ ῥοπάλων, (Favorinus, εἰς ῥόπαλα) ἀπέθανον, *fuftibus interierunt:* quo modo de Olympio, qui Stiliconi infidias ftruxerat, Olympiodorus hiftor. lib. I. apud Photium Bibliothec. Cod. LXXX. ῥοπάλοις παιόμενος ἀναιρεῖται, *fuftibus cæfus interiit.* Eademque mente de Perfis Herodotus, Καὶ τοῖσι σκυτάλοισι ἔπαιον τοὺς Πέρσας. Pro quo in Suidæ codicibus Frobenianis vitiosè τοῖς σκυτάλησι legitur, nec meliùs in editione Porti, τῆς σκυτάλησι. Vitium fubeffe, ipfe Suidas monere potuiffet, qui σκύταλον, non σκυτάλην, eo loci dicit apud Herodotum & Ariftophanem effe ῥόπαλον, five βακτηρίαν ἀκροπαχῆ, *fuftem, clavam.* Unde & apud Hefychium: Σκυταλευμένη, ξύλῳ τυπωμένη, lege τυπτομένη, *fuftigata, fufte cæfa.* De Chosroa Perfarum rege Zonaras tom. III. in Mauritii hiftoria: Ῥοπάλοις ἐκέλευσε κατὰ τῶν λαγόνων τυπτόμενον τὸν πατέρα ἀποθανεῖν. *Patrem ad mortem usque per ilia fuftibus cædi jufferat.*

Ita, inquit Erafmus, *à tympano fuerit, quod ictibus crebris cæditur.* Atque ita Hemmingius, *crebris ictibus cæfi, ut tympanum.* Verùm denotatione vocabuli aliò abfcedunt Grammatici, nec à *tympano*, *quod cæditur*, fed à *tympano*, *quo cæditur*, tractum volunt. Etymologus: Ἀποτυμπανίσαι, οὐχ ἁπλῶς τὸ ἀποκτεῖναι, ἀλλὰ τυμπάνῳ. ἀπὸ τυμπάνου, ὅ ἐστι ξύλον, ὅπερ σκυτάλην καλοῦσι. Τὸ γὰρ παλαιὸν ξύλοις ἀνῄρουν τοὺς πολεμίους· ὕστερον δὲ τῷ ξίφει. Ἀποτυμπανίσαι *non eft fimpliciter occidere, fed fufte id exequi: à* τύμπανον, *quod baculum, fuftémve fignificat: antiquitus enim fuftibus in bello hoftes tollebant: quos eosdem pòft enfe.* Ita Plinius, lib. VII. cap. LVI. *Prælium Afri contra Ægyptios primi fecere fuftibus, quos vocant phalangas.* Et Horatius, Satyr. III. lib. I.

Cùm prorepferunt primis animalia terris,
Mutum & turpe pecus, glandem atq; cubilia propter
Unguibus & pugnis, dein fuftibus, atq; ita porrò
Pugnabant armis, quæ pòft fabricaverat ufus.

Sed & in maleficis, vel caftigandis, vel necandis etiam *fufte* utebantur. De hoc genere fupplicii Polybius lib. VI. in difciplina, quæ apud Romanos obtinebat militari; Τοὺς λαχόντας ξυλοκοπεῖ. *Ex iis, qui ftationem deferuerant, forte ductos fufte necat*, ut Tacitus lib. III. Livius itidem lib. V. *Fuftuarium meretur, qui figna relinquit, aut præfidio decedit.* Inde in Jure civili l. XLVIII. tit. de Pœnis, leg. VII. ex Calliftrato; *Fuftium admonitio.* Et leg. X. ex Marcello; *Ex quibus cauffis liber fuftibus cæditur.* Tam enim *liberos* quandoque quàm *& fervos fuftibus cædebant:* κἂν δοῦλός τις ᾖ, κἂν ἐλεύθερος, Favorinus. Sed & Chrifti famulos ob nominis Chriftiani profeffionem *fuftuarium* paffos, ξύλοις παιομένους, patet ex Dionyfii Alexandrini ad Fabium Antioch. & Phileæ Ægyptii ad Thenuitas fuos epiftolis, apud Eufebium lib. VI. cap. XLI. & lib. VIII. cap. X. & Nicephor. lib. V. cap. XXX. & lib. VII. cap. IX. De Jacobo fratre Domini, cùm Theodoretus fupra allatus, tum & Eufebius; eumque fecuti hiftoriæ Ecclefiafticæ fcriptores; ex Clementis Alex. Hypotypof. lib. VII. hiftor. Ecclef. lib. II. cap. I. & ex Hegefippi autoritate comment. lib. V. ibidem cap. XXIII. (quo tamen loco in Græcis Eufebii codicibus pro Hegefippi, Jofephi nomen irrepfit) & Epiphanius hærefi LXVI ξύλῳ πληγέντα, *fufte percuffum* interiiffe, conftanter tradunt. Confer vocem Ξύλον: num. II. Timotheum etiam, Ephefinum Epifcopum, quem & Apoftolus nuncupat, narrat Photius Cod. CCLIV. ex libro de ejus martyrio confcripto, ῥοπάλοις ἀναιρεθῆναι, *fuftibus è medio fuiffe fublatum.* Ex Martyrum actis fub Diocletiano pafforum, Quintum & Felicem quendam *fuftibus exploratos*: Felices alios duos *ad necem usque cæfos*, habemus apud Baronium Annal. tom. II. ann. CCCIII. Valens etiam Imperator, lege lata, ut monachi militarent, nolentes *fuftibus juffit occidi.* Chronic. ætat. VI. anno 364. Huc fpectant, quæ fuggerunt nobis Grammatici. Hefychius: Τύμπανον, εἶδος τιμωρίας. Et Etymologus: Παρὰ τὸ τύπτω τύπανον, καὶ πλεονασμῷ τοῦ μ τύμπανον, τὸ τοῦ δημίου ξύλον, ᾧ τοὺς παραδιδομένους μεταχειρίζεται. *Tympanum, carnificis lignum, quo traditos fibi mulctat malè.* Et Suidas: Τύμπανα, βάκλα, παρὰ τὸ τύπτειν· ξύλα, ἐν οἷς ἐτυμπάνιζον· ἐχρῶντο γὰρ ταύτῃ τῇ τιμωρίᾳ. *Tympana funt bacula* (βάκλα, *bacula*, ut φάκλη, *facula*; τάβλα, *tabula*; σούβλα, *fubula*) *à tundendo fic dicta: ligna, quibus tympanifmum exequebantur: hoc enim fupplicii genere utebantur.* Quæ eadem & Scholiaftes habet, ad illud Ariftophanis in Pluto, p. 25.

Ω τύμπανα, καὶ κύφωνες, οὐκ ἀρήξετε;
O tympana, & cyphones, non fuccurritis?

Sed ex Suida emendandus Scholiaftes, qui pro ἐν οἷς malè ἐφ' οἷς exhibet; Suidas viciffim è Scholiafte fu-

ipplendus: Ἡ βάκλα, inquit, παρὰ τὸ τύπτειν. ἦγεν ἶλα, οἷς τύπτονται ἐν τοῖς δικαστηρίοις οἱ τιμωρέμενοι. el bacula simpliciter, vel fustes, quibus coram tribunali æduntur, qui supplicio sunt afficiendi. Eodem pertinet, uod Suidas idem, τυπαῖς, πληγαῖς· ἔχοντας τύμπανα ᾗ τυπάς. τέλεσι, πληγάς. Apud Photium Cod. CXLII. de Juliano Damascius in vita Isidori: Σιωπῇ ἐδέξατο καρτερῶν τὰς πολλὰς ἐπὶ τῷ νώτῳ διὰ τῶν τυμπάνων πληγάς· καὶ γὰρ πολλαῖς ἐπαίετο βακτηρίαις, μηδὲν ὅλως φθεγξάμενος. *Multas silentio excepit tergo plagas tympanis illatas; baculis enim multis cædebatur, nec quicquam prolocutus.* Τύμπανον itaque est ξύλον, σκυτάλη, βακτηρία. Gallicè *massaculum*, & *billot*, *fustis*, *clava*, *bacu*s, quo cæduntur, vel quæstioni subjecti, vel plagis ddicti, vel è medio etiam tollendi. Atque inde τυμπανίζειν dictum & ἀποτυμπανίζειν, quod Latini *fustigare*, *fuste cædere*, Græci ξυλοκοπεῖν, Galli *assommer*, *massacrer*, & *massaculare*. Et τυμπανισμὸς, Siculis & Arvis σκυταλισμὸς, Polybio ξυλοκοπία, Gallis *massacumentum*: quod & monuit Illustriss. Josephus Scalirad Berosi fragmenta, pag. 91. & in Canon. Isagog. b.III. part.II. cap.I. pag.296. Suffragantur Grammaci. Hesychius: Τυμπανίζεται, πλήσσεται, ἰσχυρῶς τύπτεται. Vide in Ἀποτυμπανίζω. Nec aliter ceperim pud Plutarchum Dione, quod suprà adductum est, & libro de Curiositate iisdem ferè verbis repetitum, de yranni emissariis, ὑπὸ τῶν προστυγχανόντων τυμπανιζόμενοι, & συλλαμβάνοντες ἀπετυμπάνιζον. *Ut obvium uemque habuit vulgus promiscuum, fustibus baculisve rreptum prosternebant.* Ita etiam usurpâsse videtur ristoteles Rhetor. lib.II. cap. VI. ubi de eis agens, qui versus metum ulteriorem jam obduruerunt: Οὔτε οἱ ἤδη πεπονθέναι νομίζοντες τὰ δεινὰ, καὶ ἀπεψυγμένοι πρὸς τὸ μέλλον, ὥσπερ οἱ ἀποτυμπανιζόμενοι ἤδη. *Nec ei metunt, qui dira jam perpessos se putant, & de futuro aniam jam desponderunt, ut qui fustuario jam pene sint ecti.* Et ibid. cap. VIII. Ἀντιφῶν ὁ ποιητὴς μέλλων ἀποτυμπανίζεσθαι ὑπὸ Διονυσίου, ἰδὼν τοὺς συναποθνήσκειν μέλλοντας ἐγκαλυπτομένους, ὡς ᾔεσαν διὰ τῶν πυλῶν. Τί ἐγκαλύπτεσθε; ἔφη· ἢ μὴ αὔριον τις ὑμᾶς ἴδῃ τούτων; *Antiphon oëta cùm Dionysii jussu fustuario necandus duceretur, deretq; eos qui unà morituri erant, dum per portam ibant, capita obnubere, Quorsum, inquit, capita obnutis? anne horum quis cras vos videat?* Neque enim acet, quòd interpres eruditissimus, τὸ ἀποτυμπανίζεσθαι, illic *fidiculis cruciari*, isthic *torqueri* reddiderit. pud Photium in Biblioth. Cod. CCLXXIX. pag. 1593. Helladii Chrestomath. lib. IV. narratur, Athenienss Praxitelem quendam, ὀργισθέντας ἀποτυμπανίσαι, ὅτι ιὸν ἐξέδειρε ζῶντα, *eò quòd arietem vivum excoriâsset, udelitatem detestatos, fustibus occidisse.* Dilutè siquiem nimis Andreas Schottus, *fustibus cædentes punient.* Imò *trucidârunt* planè, τὸν ἄνδρα μισήσαντες, ὡς αννικὸν ἔχοντα φρόνημα, *tanquam qui tyrannico prædis esset ingenio, hominem illum aversati.* Ibidem etiam fertur, per seditionem quandam, quæ ideò σκυταλισμὸς est dicta, παίοντας ἀλλήλους, *fustibus sese cædentes incem, mille quingentos homines Argis occubuisse.* Ita υταλισμὸς & τυμπανισμὸς idem fuerint. Τυμπανίζειν go est *fustibus cædere*; ἀποτυμπανίζειν, *iisdem ad nem usque cædere, occidere.* Atque hoc ego quidem senusurpâsse Apostolum censuerim, cum supplicii crudeerexacti, sive carnificinæ immanis genus quoddam, reliquis, quæ recenset plura, distinctum insinuet. que ita Henr. Stephanus, ἐτυμπανίσθησαν, *fustuario ulctati sunt, fustibus cæsi sunt.*

Cæterùm Fr. Ribera utrumque comprehendi cen, & *distentionem* corporis & *fustigatione*. Verba ejus sunt: *Tympanum tormenti genus est, quo homines distendebantur, & plagis multis feriebantur, instar tympanorum.* Quod Eleazari historiâ it confirmatum. Eodem ferè concedit & Franciscus Junius. Verba Viri clarissimi, Parallelorum lib. III. leguntur ista: *Nomen Græcum* τύμπανον, *dictum* παρὰ τὸ τύπτειν, *quod est* verberare, *modo instrumentum illud significat, quod pulsatur, vel in quod pulsatur: modò instrumentum pulsans, id est, fustem, ad pulsationem, cujuscunque ea sit generis, accommodum. Instrumentum, quod pulsatur, duobus modis accipitur: nam aut lusionis est, cujus artifices* tympanistæ & tympanotribæ *appellantur; aut tormenti est, quo utebantur carnifices. Erat autem hoc tormentum ejusmodi, ut reorum corpora distenderentur gravissimè, machinâ tractoriâ, quam Græci etiam* γεράνιον *appellaverunt, adeò ut miseri nullam corporis sui partem vel latum unguem movere possent, sed fustigantium & pulsantium plagis, in omnes partes essent expositi: quapropter etiam illud instrumentum à Græcis* τύμπανον *fuit nominatum. Eo autem tormenti genere veteres utebantur, sive ad quæstionem, ut docent Jurisconsulti; sive ad necem, ut exemplum est II. Maccab. VI. sive ad extorquendam* παλινῳδίαν *& abnegationem fidei, ut testis est Historia Ecclesiastica.* Hæc ille. Pertinet huc, quod apud Eusebium lib. VIII. cap. X. & Nicephorum lib. VII, cap. IX. ex Phileæ epistola, priùs etiam memorata, refertur: Οἱ μὲν ὀπίσω τῶ χεῖρε δεθέντες, περὶ τῷ ξύλῳ ἐξήρτηντο· καὶ μαγγάνοις τισὶ διετείνοντο πᾶν μέλος. Εἶθ' οὕτως διὰ παντὸς τοῦ σώματος ἐπῆγον ἐκ κελεύσεως οἱ βασανισταὶ, οὐ καθάπερ τοῖς φονεῦσιν, ἐπὶ τῶν πλευρῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς γαστρὸς, καὶ τῶν κνημῶν, καὶ παρειῶν, τοῖς ἀμυντηρίοις, κολάσεις. Ita ex utroque concinnavi, alterius ex alterius Codicibus alternatim restitutis: meliùs enim apud Eusebium διετείνοντο, quàm apud Nicephorum διέτεινον, legitur: contrà rectiùs apud Nicephorum κολάσεις, quàm apud Eusebium ἐκόλαζον. nam τὸ ξύλον cum Eusebio, an τῷ ξύλῳ cum Nicephoro legas, nihil interest. *Quidam manibus post terga revinctis, circa lignum quoddam pendentes, machinis quibusdam per membra omnia distendebantur: tum corpori toti, id jussi tortores, non lateribus solis, quod homicidis fieri solet, sed ventri etiam, surisq; & maxillis, tormenta crudelitatis instrumentis, irrogabant.* Machinam ejusmodi, qualem Vir Cl. vult, planè describit: quanquam in Historia Ecclesiastica *tympani* nomine designatam machinam eam nusquam deprehendo. Nec ab ea τὸ τυμπανίζειν dictum existimo, cùm extra ritum aut machinæ usum ejusmodi, pro *fustibus cædere*, idque ex notione primaria, sumi videatur; & *à fuste, quo cæditur*, dici; quod & Grammaticorum filiis omnino probatur. Machina autem illa non hinc nomen traxisse videtur, quòd *tympani instar pulsaretur*; neque enim machina ipsa cædebatur; sed inde potiùs, quòd *tympano*, sive *fusti*, destinarentur corpora ad eam deligata.

Illud adjicere non abs usu fuerit, τὸ ἀποτυμπανίζεσθαι latiori etiam significatu non rarò usurpari. Cùm enim modus iste tollendi miseros mortales, utpote qui promtus nimis & proclivis esset, frequentiùs adhiberetur, inde natum est ut τυμπανίζεσθαι & ἀποτυμπανίζεσθαι dicerentur, οἱ μόρῳ βιαίῳ ἀποθανόντες, *qui vi aliqua è medio tollebantur*, sive *fuste*, sive *reste*, sive *ferro* id fieret. Quod idem & in aliis cùm vocabulis, tum linguis usu venire deprehenditur. Sic enim δειροτομεῖν & ἀποδειροτομεῖν, cùm *decollare*, sive *cervicem incidere*, propriè significet, &, ex consequenti, *peculiari hac ratione perimere*; generaliùs tamen de cæde usurpatur quovis modo perpetrata: ita Achilli Lycaon de se ac Polydoro, germano suo, Iliad. φ. v. 89.

---- Σὺ δ᾽ ἀμφω δειροτομήσεις.

Tu verò utrumque decollabis.

Cùm tamen & Polydorus, non *ense cervice cæsa*, sed *jaculo ventrem transfixus* interiisset, & incertum foret, quo mortis genere ipsum Achilles esset affecturus. Sic *jugulare* Latinis, quod vox ipsa docet, est primariò *jugulo inciso necare*: unde Regulo illi, quem Plinius min. lib.I. epist. V. *bipedum omnium nequissimum*, Modestus: ibid. lib.IV. epist. XXIV. *Virum malum dicendi imperitum*, dixit Senecio, jactanti, *in caussis agendis se jugulum statim petere, hunc premere*; respondit falsè Plinius, ibid. lib.I. epist. XX. *posse fieri, ut genu esset, aut tibia, aut talus, ubi ille jugulum putaret.* Et tamen *jugulatum* dicimus hominem quoquo modo interemtum.

Ut jugulent homines, surgunt de nocte latrones.

inquit Flaccus lib. I. epist. II. sed & de morbo Celsus, lib. III. cap. XV. *Quartana neminem jugulat.* Et de vino aquâ infusâ vitiato ac corrupto Martialis lib.I. ep.XIX.

---- *Scelus est jugulare Falernum.*

Qui & *curas mero jugulari* dixit, lib.VIII. ep. LI.

Ut jugulem curas, nomen utrumque bibam.

Et *pudorem*, lib. I. epist. CVII.

Et durum jugules mero pudorem.

Pari ergo ratione τὸ τυμπανίζειν, tam simplex quàm compositum, pro *quoquo modo cruciare & trucidare* usurpatur. Inde Theodoreti Scholiastes, τυμπανισθῆναι exponit ἀνηλεῶς φονευθῆναι, *immaniter trucidari.* Et Hesychius: Ἡμιτυμπανιστὸς, ἡμιθανής. Itaque quod ex Megasthenis Indicorum lib. IV. Abydenus lib. I. de rebus Assyriis ab Eusebio Præparat. Evang. lib. IX. laudatus, de Laborosoarchodo rege Babylonio, βιαίῳ μόρῳ ἀποθανόντος, id est, *morte violenta sublato*, dixit: idem de eodem narrans, Josepho adv. Appionem lib. I. laudante, Megasthene posterior Berosus Chaldaic. lib. III. Ἐπιβουλευθεὶς δὲ διὰ τὸ πολλὰ ἐμφαίνειν κακοήθη, ὑπὸ τῶν φίλων ἀπετυμπανίσθη. *Cùm pravæ indolis indicia multa daret, ab amicis per insidias interemtus est.* Neque enim necessarium est, ut cum Viro Illustrissimo statuamus, *amicos qui in convivium scil. inermes venerant*, τῷ τυχόντι ὅπλῳ, *quod fors objecit, ligno aut scamno, aut tali id genus, miserum illum adolescentem oppressisse.* Præterquam enim quòd præsumit gratis, in convivio occisum fuisse, eumque esse, qui Balthasar Danieli dicitur; quid lignis & scamnis, tantóque molimine opus fuit ad peragendum, quod pugione unico, vel fasciolâ etiam transigi poterat? Sed & quod Danielis VII.11. in versione LXX. dictum est, ἀνῃρέθη τὸ θηρίον καὶ ἀπώλετο, *sublata est periitque bestia illa*: idem Justinus adversus Tryphonem proferens, ἀπετυμπανίσθη, inquit, τὸ θηρίον, καὶ ἀπώλετο. Ita sumendum existimo, quod Demosthenes Philipp. IV. Προσήκει γινώσκειν καὶ τοὺς πεπρακότας αὐτοὺς ἐκείνῳ φανερῶς μισεῖν καὶ ἀποτυμπανίσαι. *Eos, qui se Philippo vendidere, odio apertè habere, & supplicio capitali tollere, sciscendum est.* Quodque idem adv. Æschinem de legat. malè obit. ἀποτετυμπανισμένους ἐποίησεν ἂν ταυτὸ τῷ βασιλεῖ. *Effecisset hoc, ut à rege capitali supplicio afficerentur.* Eodem planè modo sumere licuerit & apud Plutarchum de superstitione, ubi superstitiosulorum pravas de iis opiniones exagitans, ait malle se opinari aliquem Plutarchum nec fuisse, quàm ita fuisse affectum, ut si quis eum vicinus vel non invitaverit, vel non compellaverit, δέδεται τὸ σῶμα προσφὺς καὶ συλλαβὼν ἀποτυμπανιεῖ τὸ παιδίον, *hominem mordicus prehensum, comesturus sit, vel filiolum correptum interemturus*, ad terram, puta, illidendo: quo modo de elephante idem lib. de animal. terrest.& aquat. solertia: Ὃν συνέλαβε μετέωρον ἐξάρας, ἐπίδοξος ἦν ἀποτυμπανίζειν, *è pueris*, qui per lasciviam eum stylis pungebant, *unum correptum sublimem extulit, & illidendo interem- turus videbatur.* Idemque rursus de Stoic. contradic. cap. XXIX. Jupiter, inquit, ex Stoicorum placitis φύσας αὐτὸς καὶ αὐξήσας ἀποτυμπανίζει, φθορὰς καὶ ὀλέθρ- μηχανώμενος προφάσεις, *Quos genuit & educavit ips liberos suos interficit, perdendi occasiones commentus.* Pe- tinet huc & quod apud Eusebium, hist. Eccles. lib. V cap.I. reperitur in epistola Viennensium ac Lugdune- sium piorum nomine ad fratres Asiaticos scripta: u cùm Cæsarem, dictum fuerat, ad Galliarum præf- ctum in mandatis dedisse, τοὺς μὲν (ὁμολογοῦντας, fo- san; deest enim aliquid) ἀποτυμπανισθῆναι. Εἰ δέ τιν ἀρνοῖντο, τούτους ἀπολυθῆναι; *ut negantes dimitteret, rel quos tympano tollere*: ut verba sonant. Subjungit mox de præfecto: Ὅσοι μὲν ἐδόκουν πολιτείαν Ῥωμαί ἐσχηκέναι, τούτων ἀπέτεμε τὰς κεφαλὰς, τοὺς δὲ λοιπ ἔπεμπεν εἰς θηρία. *Quotquot cives Romanos esse depr hendebat, eis capita amputavit: reliquos autem best objecit.* Ita tam gladiis cæsi, quàm & à bestiis dilaniat ἀποτυμπανισθῆναι dicuntur. Facit eodem, quod apu Athenæum Dipnosoph. lib. IV. Euphorion Chalc densis in Commentariis Historicis: Παρὰ δὲ τοῖς Ῥ μαίοις προσίθεσθαι πέντε μνᾶς τοῖς ὑπομένειν βουλομένο τὴν κεφαλὴν ἀποκοπῆναι πελέκει, ὥστε τοὺς κληρονόμους κ μίσασθαι τὸ ἆθλον· καὶ πολλάκις ἀπογραφομένους πλείους καιολογεῖσθαι, καθὸ δικαιότατος ἐστιν ἕκαστος αὐτὸς ἀπ τυμπανισθῆναι. *Apud Romanos moris fuisse, ut quinq minæ eis præmium, ad hæredes perventurum, proponer tur, qui securi caput amputandum præberent: datisq nominibus plures sæpenumero secum invicem contendiss ecquis eorum potissimùm deberet eo fato defungi.* U posteriore inciso ἀποτυμπανισθῆναι quod priore τὴν κ φαλὴν ἀποκοπῆναι πελέκει dixerat, ut & hoc sub il comprehendatur, etsi non idem prorsus cum illo ex stat. Quod Eustathium fefellit, qui doctè quiden censente ad Athenæum Casaubono, quod mihi tam minùs videtur, postquam Euphorionis ex Athena illa adduxerat, Ὅρα, inquit, ὅτι τὸ ἀποτυμπανισθῆ ταυτόν ἐστι τῷ τὴν κεφαλὴν ἀποκοπῆναι. *Vide*, inqui ἀποτυμπανισθῆναι *idem esse, atque decollari*, sive *cap truncari.* Cùm tamen Euphronionis verba istud ne tiquam evincant. Hæc autem Eustathii Favorinu quod suprà monuimus, in suum transtulit Lexicon: Grammaticis ac Lexicographis, nisi tabulis obsigna agant, non sit semper fidendum. Interim quod Euph rion dixit, de *capite securi tollendo*, quidnî & de *jug cultro incidendo* in usu fuerit? ut tam de hoc necis gen re, quàm de illo, sponte subeundo pacta inierint hon nes malè feriati illi, sanguinisque sui prodigi. Certè Posidonio hist. lib.XXIII. disertè idem narrat autor, n defuisse apud Celtas, qui auro argentóque, vel vini etia cadis aliquot, conducti, postquam ista inter famili res ac necessarios distribuerant, supino super scu corpore jacerent, ἕως παραστάς τις ξίφει τὸν λαιμὸν διακόπ *donec accedens quispiam gladio* (quidnî autem aut cu tro? *gulam eis dissecaret.* Itaque illud Senecæ epi LXXXVII. de homine incerto, *utrum se ad gladiu locet, an ad cultrum*: in quo ambiguus hæret Lipsiu & cùm *pulpitum* antè pro *cultro* substitutum iret, pò voce retenta, quia *gladius gladiatorum* est, *culter venat rum*, deliberare vult hominem desperabundum, *gl diatorem*, an *bestiarium* se faciat. Saturnal. lib.II. ca III. & ad Senec. Epist. *Potest forsan*, inquit, *& h trahi, dubitare nimirum utique, ad pugnam gladiatoria an ad necem à cultro spontaneam se locet.* Cæterù etiamsi ex eis, quæ allata sunt, constet, laxio significatu τὸ τυμπανίζειν & τὸ ἀποτυμπανίζ

usu

ſurpari, ut nullum ferè non mortis cruciabilis vi illatæ enus comprehendat; apud Apoſtolum tamen, reſtriiùs ſumendum, dictionis ſeries contextusque comages evincit. Hactenus Cl. Gatakerus, in cujus verbis cilè acquieſcimus: an verò ſatis rectè τύμπανον, cum riſtophanis Scholiaſte, Suida, & aliis Grammaticis, à πεῖν deducat, meritò quis dubitare queat. Certè doiſſimus Voſſius, in Etymologico ſuo, longè aliam tendit originem. Verba ejus adſcribo: *Tympanum*, μπανον, Ariſtophanis Scholiaſtes & Suidas innuunt ſe à τυπεῖν, quia *pulſetur*. Sed non dubitandum, quin ab Hebræo תפים, id eſt: *tympanum*, nempe inſerto , quomodo à לפד, eſt λαμπὰς, *lampas*: itidemque inſerto *ſindon*, σινδὼν, eſt à סדין, *ſadin*. Sanè Syrum *tympana* è Græcia Romam tandem eſſe transcta, docebit inſignis hic locus Juvenalis:

Jam pridem Syrus in Tiberim deflexit Orontes,
Et linguam, & mores, & cum tibicine chordas
Obliquas, nec non gentilia tympana ſecum
Vexit, & ad circum juſſas proſtare puellas.

ui locus lucem capit ex iis, quæ idem Voſſius habet *Ambubaia*. Exiſtimat Joſ. Scaliger, Latinos à Syro p (unde Græcum τυμπανόν & τύπτειν deducit) etiam o *tympano* dixiſſe *topium*, ac ſic ut ſentiat, facit, quòd ud autorem de Copâ: quo loco in vulgatis legitur. *nt cupæ calices*: in veteri invenerit ſcheda, *ſunt topia chalybes*: ut nempe intelligantur *Syrorum tympana*, *æra ad crotala* ſive *crepitacula*. Sanè nihil mirum, ſi pa Syriſſa patrium pulſet *tympanum*. Ut autem Lai Græcique *tympani* vocem habent à Syris: ita & Hiani hodie *tympanum* crotaliſtrium Arabum Mauromque voce appellant *atabal*; & *tympanum* majus *ambor*, qua in voce *al* articulus eſt, ut in *alchemia*, *ageſtus*, & ſimilibus.

Τυπικόν.

Τυπικὸν eſt liber Eccleſiaſticus apud Græcos. In eo à imo die anni ſingulis diebus, quid inter Miſſarum ſonia, quid ad Veſperas, quid ad Horas, quid ad Matuum, quid denique ad reliqua divina Officia; ſive dies feriales ſint, ſive feſti, recitandum, quid pſallendum, t legendum ſit, quibus diebus jejunandum, quibus & omodo ſolvendum jejunium, verbis clariſſimis, ac falima methodo præſcribitur: variiſque eſt diſtinctum, materiæ varietate, capitibus. In edito præ aliis conentur, *Ordo recitandi officium per totum annum, ex æſcripto Sabæ capitibus LIX.* Sequuntur, *Marci Hieonachi de dubiis Typici capita* C. Poſtea, *Nicolai, triarchæ Conſtantinopolitani, ad Anaſtaſium Montis æ Abbatem, de Jejuniis Græcorum Carmina politica.* de locum habent minutiora quædam, *de Arziburio, Feriis Monachorum, de Continentia & ingluvie, de tuor Evangeliſtis, de triginta argenteis ex Maximo nacho, de Fide, & aliis ad eam pertinentibus.* Finem cupant *Capita adhortativa ad virtutem.*

Nomen habet à τύπος, quaſi *forma* ſit, *ordinatio*, *æſcriptio, norma, regula, inſtitutio.* Hinc & libro non τύπος fuit. Euchologium: Ἰστέον δὲ ὅτι ὁ τοιοῦτος τύ- γίνεται καὶ εἰς κοιμηθείσας γυναῖκας, κἂν τινες ἐγκαπειραν τῷ τύπῳ ἀκολουθίαν ἰδίως γυναικῶν, παίδων. τεθαύμακα, πῶς ἐπελάθοντο τοῦ τυπῶσαι καὶ Εὐνούχων ς ἀκολουθίαν, ἢ βασιλέων. *Sciendum eſt, hanc eamn normam ſervari & in demortuas mulieres: licèt quin Ordini intruſerint officium proprium pro mulieribus, & pueris. Et ſubit admirari, eos oblitos fuiſſe pro Eunuchis, atque Imperatoribus officium proprium ordinare.* Ab aliis dictus fuit Διάταξις, ab aliis Διατύπωσις; Latinis erit, *Ordo recitandi divini officii.*

Typici illius autor unus eſſe non potuit, cùm pro varietate temporum, & rerum, res etiam divina, & ordo recitandi officii immutatus ſit: nec unus apud omnes ſemper invaluerit uſus. Quare ſingulæ Græcorum Eccleſiæ, & eæ potiſſimùm, quæ Patriarchalibus infulis cohoneſtantur, peculiarem ſibi modum in rebus divinis peragendis præſcripſerunt. Cùm deinceps barbarorum incurſu res Eccleſiæ imminui cœpit, & unâ cum ipſa Eccleſia finem habere, reliquis aliarum Eccleſiarum ritibus obmuteſcentibus, *Typicum*, quod ſancti Sabæ fuiſſe dicitur, uti melius, & rebus accommodatius, ideoq; plauſibilius, apud Græcos invaluit: quo non tantùm, qui ſancti Sabæ regulis nomina ſcripſerunt, ſed cæteri etiam aliorum ordinum ſectatores, & ſacerdotes in ſeculo vitam agentes, & quod maximum eſt, univerſa ferè Græcia, ad recitanda divina officia diriguntur. Simeon Theſſalonicenſis in Reſponſis ad Quæſtiones Gabrielis Pentapolitani Metropolitæ: Καὶ οἱ πατέρες δὲ πάντες παραδεδώκασιν ὁ θεῖος τε Σάββας, καὶ ὁ ἐκ Δαμασκοῦ Ἰωάννης διὰ τοῦ Ἱεροσολυμιτικοῦ τυπικοῦ. *Et Patres univerſi tradiderunt, & inter eos divinus Sabas, & Johannes Damaſcenus per Jeroſolymiticum Typicum.* Et infrà: Αἱ λοιπαὶ δὲ νηστεῖαι, καὶ ἅπασαι μὲν κατὰ παράδοσιν ἀρχαίαν, ὡς ἡ συνήθεια μαρτυρεῖ, καὶ ἀπ' ἀρχῆς διατάξεις; καὶ ὁ τῆς ἑνώσεως τόμος αὐτῶν, καὶ τὸ Ἱεροσολυμιτικὸν τυπικὸν, ὃ τὸν θειότατον Σάββαν, καὶ μετ' αὐτοῦ τὸν ἐκ Δαμασκοῦ θεολόγον συγγραφεῖς ἔχει καὶ νομοθέτας. Καὶ ὁ μὲν κατὰ τὴν τετάρτην σύνοδον οἰκουμενικὴν, ὁ δὲ μέσον τῆς ἕκτης καὶ τῆς ἑβδόμης, καὶ ἄμφω τῆς ἐκκλησίας πατέρες τε καὶ διδάσκαλοι. Οἱ δύο δὲ τυπικὸν συντεθήκασιν, ὅτι τὸ παρὰ τοῦ θείου Σάββα τῇ ἐπιδρομῇ τῶν ἐθνῶν ἀπολεσθὲν, ὁ μέγας Ἰωάννης ἐξ ἀρχῆς τοῦτο κατὰ τὴν ἄνωθεν τάξιν συνέθηκε, καὶ διετυπώσατο. *Cætera verò omnia jejunia ab antiquis tradita ſunt, ut uſus teſtatur, veteresq; Conſtitutiones, & unionis eorum tomus, & Typicum Jeroſolymiticum, quod ſanctiſſimum Sabam, & poſt eum Theologum Damaſcenum autores inſtitutoresque agnoſcit, quorum alter tempore quartæ Oecumenicæ Synodi, alter inter ſextam & ſeptimam vitam agebat, & uterque Eccleſiæ pater & doctor erat. Hi ambo Typicum compoſuêre: nam cùm à divino Saba compoſitum barbarorum incurſione excidiſſet, magnus hic Johannes ab initio, illud ut antiquitus erat conſcripſit, ordinavitq;.*

Varia pro varietate Eccleſiarum, & quandoque etiam ejuſdem Eccleſiæ, Typica fuiſſe, docet L. Allatius ex compilatore ejuſcemodi Typici, his verbis: Ταῦτα πάντα πατέρες καὶ ἀδελφοὶ, οὐχ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἐτέθησαν παρ' ἡμῖν, ὡς ἄν τις οἰηθῇ, ἀλλὰ διαφόροις ἐντυχόντες τυπικοῖς, τὴν πραγματείαν τοῦ λόγου, &c. *Hæc omnia patres & fratres non ſimpliciter, & ut caſus ſe obtulit, à nobis appoſita ſunt, ut quiſpiam exiſtimabit; ſed variis Typicis conquiſitis*, rem ita, &c. Et alibi ſæpiſſimè ab ipſo commemoratur, in alio Typico aliter rem ordinari. Quæ Typica proprio nomine κλητορικὰ appellabantur. Notat iterum Allatius ex Scholio in Sect. II. tit. VI. ſacrorum Canonum Conſtantini Harmenopuli: Εἰ δέ τις καὶ πλέον τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν κατὰ τὰς ἑορτὰς τούτων ἢ ἑκόντι, ἢ ἀπὸ κλητορικοῦ τυπικοῦ συνωθούμενος νηστεύει, οὐ καταισχυνθήσεται. *Quòd ſi quis etiam ultra dies illos ſeptem in feſtis horum vel ſponte ſua, vel municipali Typico compulſus jejunet, non confundetur.*

Cùm

Cùm verò in libris Græcorum ſæpe legantur τυπικὰ, meritò quæritur, an libros eosdem plures, nec unicum hac ratione indigitent? Et cùm πρῶτα & δεύτερα τυπικὰ, *prima & ſecunda Typica* reperiantur, an libros eosdem plures primos, & ſecundos, & quonam ſenſu intelligant? Nequaquam. *Typicorum duo* ſunt *genera*, *alterum* quod in matutinis precibus, dum vigiliæ, quòd eam noctem inſomnes traducant, peraguntur, recitari, aut cani ſolet. Vigiliæ nonniſi ἐν ταῖς δεσποτικαῖς ἑορταῖς, feſtis nempe Chriſto Domino, & beatæ Virgini dicatis fiunt: In his celebritatibus Typica dicuntur, quæ nihil aliud ſunt, quàm verſuum ex Pſalmis hinc inde congeſtorum, & ad ſolennitatis arcana exponenda aptiorum Ecloga. Hinc non eadem in omnibus, ſed varia pro diverſitate ſolennitatum concinnantur: eaque aliis diebus Dominicis non recitantur, ſed loco eorum Pſalmus, qui Græcis ἄμωμος, *immaculatus*, eſt. Si aliæ ſunt ſolennitates, eæque, quas illi *Doxologumenas* vocant, neque Τυπικὰ, neque Ἄμωμος, ſed Πολυέλεος dicitur. Vide in Ἄμωμος, num. II. & in Πολυέλεος. *Alterum Typicorum genus* eſt, quod inter Miſſarum ſolennia diebus etſi non omnibus, recitatur: & ſunt πρῶτα καὶ δεύτερα, *prima & ſecunda*; nec alia ſunt, quàm Pſalmus CII & CXLV. Liturgia Chryſoſtomi: Μετὰ τὰ εἰρηνικὰ ὁ χορὸς ψάλλει τὸ πρῶτον ἀντίφωνον, ἢ τὰ τυπικὰ, εἰ ἔστι κυριακή. *Poſt preces pro pace chorus canit primum antiphonum, vel typica, ſi eſt Dominica.* Et poſtea: Μετὰ τὰ εἰρηνικὰ τὰ δεύτερα ψάλλει ὁ χορὸς τὸ δεύτερον ἀντίφωνον, ἢ τὰ τυπικὰ τὰ δεύτερα, εἰ ἔστι κυριακή. *Poſt preces pro pace ſecundas pſallit chorus ſecundum antiphonum, vel ſecunda typica, ſi eſt Dominica.* De iiſdem Typicum Sabæ: Ἰστέον ὅτι ἀπὸ τῆς νέας κυριακῆς ἕως τῶν ἁγίων πάντων ἀντίφωνα ψάλλει ἡ ἐκκλησία, καὶ οὐ τυπικά. ὁμοίως καὶ τῷ δωδεκαημέρῳ ταῖς δεσποτικαῖς ἑορταῖς, καὶ εἰς τὰς μνήμας τῶν ἁγίων, ἃς ἑορτάζομεν, τὰ ἀντίφωνα ψάλλομεν. τὰς δὲ λοιπὰς πάσας κυριακὰς τοῦ χρόνου ψάλλομεν τυπικά. *Notandum eſt, à nova Dominica ad feſtum omnium Sanctorum Eccleſiam canere antiphona, & non typica. Similiter & diebus duodecim, quos Dodecaemeron nuncupant, in feſtis Dominicis, in memoriis Sanctorum, quas celebramus, antiphona canimus: reliquis verò diebus Dominicis omnibus typica canimus.*

Τυποπλαστία.

Lexica hanc vocem omittunt. Eſt verò τυποπλαστία *figuratio*, ſeu *typorum efformatio*, ut cùm res ſpiritales per ſymbola ſenſibilia deſignantur. Legitur apud Dionyſium Areopagitam, de cœleſti Hierarchia cap. XV. ſect. II. pag. 164. ubi hæc leguntur: *Theologia* τοὺς θρόνους φησὶ πυρίνους εἶναι, καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς ὑπερτάτους Σεραφὶμ ἐμπρησάς ὄντας, ἐκ τῆς ἐπωνυμίας ἐμφαίνει, καὶ τὴν πυρὸς ἰδιότητα καὶ ἐνέργειαν αὐτοῖς ἀπονέμει, καὶ ὅλως ἄνω καὶ κάτω τὴν ἐμπύριον τιμᾷ ἐκκρίτως τυποπλαστίαν, *thronos igneos eſſe dicit, ipſosque ſummos Seraphim incenſos ex ipſo nomine declarat, eiſque proprietatem & actionem ignis tribuit; atque omnino ſurſum ac deorſum igneam figuram ſingulariter commendat.*

Τύπος.

Τύπος notat

I. *Rudem operis futuri adumbrationem & delineationem*, à qua ordiuntur artifices: unde ὡς ἐν τύπῳ Ariſtoteli aliiſque τῷ ἀκριβεῖ oppoſitum. Hinc τυπωδῶς *craſſiore Minerva, craſſiore Muſa*, aliàs παχυμερῶς, ἢ παχυμερέστερον, καὶ οὐ λεπτομερῶς, παχυλῶς. Cicero ad Atticum lib. IV. epiſt. XII. *Illud etiam te rogo*, τὴν παρ... κατάστασιν τύπῳ δὸς, *ne hoſpes iſtuc veniam*: id eſt, *rer... præſentium ſtatum craſſiore Minerva deſcriptum d...* Vide Lexica vulgata, & inprimis Henr. Stephani Th... ſaurum.

II. *Figuram*, quâ aliud quidpiam deſcribitur; qua... eſt in numero *Cæſaris imago*, Matth. XXII. 20. Atque *Adam primus* τοῦ μέλλοντος τύπος, *futuri typus*, ſive *figu...* dicitur, ad Rom. V. 14. Ad quem locum eruditè The... doretus, pag. 42. Τὸν Ἀδὰμ τύπον ἐκάλεσε τοῦ Χριστοῦ. αὐ... γὰρ καλεῖ τὸν μέλλοντα, κατὰ τοῦτον τὸν λόγον, ὅτι καθὰ... ἐκεῖνος πρῶτος ἡμαρτηκὼς ὑπὸ τὸν ὅρον ἐγένετο τοῦ θαν... του, καὶ τὸ γένος ἅπαν ἠκολούθησε τῷ προπάτορι. οὕτω... δεσπότης Χριστὸς, τὴν ἄκραν δικαιοσύνην πεπληρωκὼς, ... τέλυσε τοῦ θανάτου τὴν δυναστείαν, καὶ πρῶτος ἐκ νεκρῶν ἀ... στὰς, πᾶσαν εἰς ζωὴν ἐπανάξει τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσι... *Adamum vocavit typum Chriſti: ipſum enim vocat ... turum*, *hac de cauſſa, quòd ſicut ille, qui primus peccat... mortis decreto ſubjectus eſt, & totum genus primum ... rentem ſecutum eſt: ita etiam Dominus Chriſtus, c... ſummam juſtitiam adimpleſſet; mortis potentiam diſ... vit, & qui primus ex mortuis reſurrexit, omnem ho... num naturam ad vitam reducet.* Et Chryſoſtomus, H... mil. X. in epiſt. ad Romanos, pag. 71. 72. hanc reddit... tionem, cur Adamus vocetur typus Chriſti, Ὅτι ὥσ... ἐκεῖνος τοῖς ἐξ αὐτοῦ, καίτοιγε μὴ φαγοῦσιν ἀπὸ τοῦ ξύλου, ... γονεν αἴτιος θανάτου τοῦ διὰ τὴν βρῶσιν εἰσαχθέντος. οὕτω ὁ Χριστὸς τοῖς ἐξ αὐτοῦ, καίτοιγε οὐ δικαιοπραγήσασι, γέγ... πρόξενος δικαιοσύνης, ἣν διὰ τοῦ σταυροῦ πᾶσιν ἡμῖν ἐχαρίσα... *Quemadmodum ille omnibus poſteris ſuis, etiamſi de li... non comediſſent, autor mortis extitit ob cibum illum int... ductæ: ita etiam Chriſtus omnibus ſuis, quamvis juſtè ... agentibus, juſtitiæ tamen ejus extitit conciliator & aut... quam omnibus nobis per crucem largitus eſt.* Eodem m... do Theophylactus, pag. 51. Ὡς ὁ παλαιὸς Ἀδὰμ π... τας ὑποδίκους ἐποίησε τῷ οἰκείῳ πταίσματι, καίτοι μὴ π... σαντας· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐδικαίωσε πάντας, καίτοι μὴ δικαι... σεως ἄξια ποιήσαντας. Διὰ τοῦτο τύπος ἐστὶ τοῦ μέλλοντ... τουτέστι, Χριστοῦ. *Ut vetus Adam omnes obnoxios fecit pro... ſui ipſius lapſui, etiamſi non erant lapſi: ſic etiam C... ſtus omnes juſtificavit, etiamſi juſtificatione digna non... ciſſent. Propter hoc* typus eſt futuri, *id eſt, Chri...* Huc etiam referri debet, quòd panis & vinum in Cœna dicuntur eſſe τύπος corporis & ſanguinis Ch... ſti. Diſertè Cyrillus Jeroſolymitanus Catecheſi ... φωτίστων IV. pag. 208. Ἐν τύπῳ ἄρτου, δίδοταί σοι ... σῶμα. Καὶ ἐν τύπῳ οἴνου, δίδοταί σοι τὸ αἷμα. *In fig... panis, datur tibi corpus: & in figura vini, datur tibi ſangu...* Quod non ita intelligendum, quaſi in pane detur ta... tùm figura & ſuperficies panis inanis, vel panis ſubſta... tiæ expers; ſed panem, qui datur, figuram eſſe corp... ris Chriſti. Ac proinde in pane corpus dari, quia ſign... ſit & figura corporis. Ambroſius in I. ad Corinth. c... XI. *Teſtamentum ergo ſanguine conſtitutum eſt, in cujus ... pum nos calicem ſanguinis myſticum ad corporis & ani... nutritionem noſtræ percipimus.* Procopius Gazæus in c... XLIX. Geneſ. *Dedit enim ſui corporis imaginem vel e... giem aut* typum *diſcipulis, haud ampliùs admittens c... enta Legis ſacrificia.* Hoc ipſo ſenſu Patres Lat... panem Euchariſticum dicunt eſſe figuram corpo... Chriſti. Tertullianus lib. IV. adv. Marcionem, c... XL. pag. 733. *Acceptum panem & diſtributum diſci... lis, corpus ſuum illum fecit,* hoc eſt corpus meum *dic... do, id eſt* figura *corporis mei. Figura autem non fuiſſ... niſi veritatis eſſet corpus. Cæterùm vacua res, quod ... phantaſma, figuram capere non poſſet.* Ambroſi... de Sacramentis lib. IV. cap. V. *Dicit Sacerd...*

Fac nobis hanc oblationem adſcriptam, rationabilem, acceptabilem, quod eſt figura *corporis & ſanguinis Domini noſtri Jeſu Chriſti.* Auguſtinus in Pſal. III: *Dominus Judam adhibuit ad convivium, in quo corporis & ſanguinis ſui* figuram *diſcipulis ſuis commendavit & tradidit.* Ex eo autem, quòd panis & vinum ſunt τύπος *& figura* corporis & ſanguinis Chriſti, μετουσία & ξυνουσία in S. Cœna prorſus deſtruitur. Si enim panis, exutá propriá ſubſtantiá, indueret ſubſtantiam corporis Chriſti, non ampliùs ejus τύπος, vel *figura* dici poſſet, cujus *figura* eſt, ubi nempe id ipſum exiſtere inciperet. Idem de vino ſentiendum. Cùm enim ſignum transmutatur in rem ſignificatam, deſinit eſſe ſignum, & fit illud, quod antea ſignificabat. Ne dubitare poſſis, audi, quomodo de *typis* loquantur veteres. Chryſoſtomus, Homil. X. in epiſt. ad Philippenſes, pag. 59: Ὁ τύπος ἕως ἂν μέλλῃ ἔρχεσθαι ἡ ἀλήθεια, καλεῖται τοῦτο. ἐπειδὰν δὲ ἔλθῃ ἀλήθεια, οὐκέτι καλεῖται. οἷον ἐπὶ ζκιαγραφίας. ὑπέγραφέ τις βασιλέα σκιαγραφῶν. ἕως ἂν οὐκ ἐπάγηται τὰ ἄνθη, οὐ λέγεται βασιλεύς. ἐπειδὰν δὲ ἐπιτεθῇ, κρύπτεται μὲν τῇ ἀληθείᾳ ὁ τύπος, καὶ οὐ φαίνεται· τότε δὲ καὶ λέγομεν, ἰδοὺ ὁ βασιλεύς. *Typus, donec ventura eſt veritas, illud vocatur,* nempe veræ rei nomine venit: *poſtquam verò advenerit veritas, non ampliùs vocatur,* ſc. typus. *Simile quiddam evenit in adumbrata pictura: deſcripſit quiſpiam Regem, eum adumbrans. Lineamenta illa adumbrata, quamdiù pigmentorum flos & color verus non inducitur, non dicitur Rex: ubi verò colores acceſſerint, occultatur quidem à veritate typus, nec apparet: tunc verò etiam* dicimus, Ecce Rex. Idem, Homil. CXLIX. t. V: Ἀληθείας παρούσης, ὁ τύπος ἄκαιρος. *Siquidem ipſa veritas præſens ſit, typus intempeſtivus eſt.* Oecumenius in cap. VII. ad Hebræos, pag. 829: Ὁ τύπος οὐ κατὰ πάντα ἴσος ἐστὶ τῇ ἀληθείᾳ. (ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἀλήθεια εὑρίσκεται, καὶ ταυτότης μᾶλλον, ἢ τύπος) ἀλλ᾽ εἰκόνας ἔχει τινας καὶ ἰνδάλματα. *Typus veritati non per omnia æqualis eſt: (id enim ſi eſſet, etiam ipſe foret veritas, adeóq; identitas potiùs, quàm typus) ſed imagines quaſdam habet & ſimulacbra.* In eandem ſententiam multa & præclara ſcripſit. Chryſoſtomus, Homil. LI. t. V. pag. 348. Pauca inde excerpimus. Οὐκ ἀπηλλοτριῶσθαι, inquit, πάντῃ χρὴ τὸν τύπον τῆς ἀληθείας. ἐπεὶ οὐκ ἂν εἴη τύπος. οὔτε πάλιν ἐξισάζειν πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἐπεὶ πάλιν καὶ αὐτὸς ἀλήθεια ἔσται. ἀλλὰ δεῖ μένειν ἐπὶ τῆς οἰκείας ζυμμετρίας, καὶ μήτε τὸ πᾶν ἔχειν τῆς ἀληθείας, μήτε τοῦ παντὸς ἐκπεπτωκέναι. Ἂν μὲν γὰρ τὸ πᾶν ἔχῃ, ἀλήθεια πάλιν ἐστὶ καὶ αὐτός· ἂν δὲ τοῦ παντὸς ἐκπέσῃ, τύπος εἶναι λοιπὸν οὐ δύναται, ἀλλὰ δεῖ τὸ μὲν ἔχειν, τὸ δὲ τῇ ἀληθείᾳ τηρεῖν. *Non oportet omnino alienum eſſe typum à veritate, alioqui non eſſet typus: neq; omnino adæquari veritati, quia rurſus ipſe foret veritas: ſed oportet manere in ſuo modo, & neque omnem habere veritatem, neque omni veritate deſtitui. Nam ſi totum habeat, iterum ipſe ipſa eſt veritas: ſin toto deſtituatur, deinceps typus eſſe non poteſt: ſed oportet, ut partem quidem habeat, partem verò veritati reſervet.* Nec ab hoc ſcopo aliena verba Theodoreti in I. Corinth. XI. 26: Μετὰ δὴ τὴν αὐτοῦ παρουσίαν, οὐκέτι χρεία τῶν συμβόλων τοῦ σώματος, αὐτοῦ φαινομένου τοῦ σώματος. *Etenim poſt ejus* (Chriſti) *adventum, non ampliùs opus erit Symbolis corporis, cùm ipſum corpus jam apparebit.* Iterum Chryſoſtomus, Homiliâ XXXV. in Geneſin, t. I. pag. 286. de Melchiſedeko loquens, Μὴ πάντα ἀπαίτει ἐν τῷ τύπῳ· οὐδὲ γὰρ ἂν εἴη τύπος, εἰ μέλλοι πάντα ἔχειν τὰ τῇ ἀληθείᾳ συμβαίνοντα. *Ne omnia in typo deſideres: neque enim eſſet typus, ſi omnia haberet, quæ veritati conveniunt.* Eandem ob cauſſam τύπος & ἀλήθεια opponuntur. Chryſoſtomus, Homil. XXVII. in Johannem, pag. 662. de Chriſto & æneo ſerpente, Ὁρᾷς τοῦ τύπου πρὸς τὴν ἀλήθειαν τὴν συγγένειαν· ἐκεῖ θάνατον διέφυγον οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλὰ τὸν πρόσκαιρον. ἐνταῦθα τὸν αἰώνιον οἱ πιστεύοντες. *Vides typi cum veritate convenientiam: ibi mortem effugerunt Judæi, ſed temporalem: hîc æternam credentes.* Cyrillus Alexandr. in cap. VI. Amoſi, p. 315: Ὁ τύπος οὐκ ἀλήθεια, μόρφωσιν δὲ μᾶλλον τῆς ἀληθείας εἰσφέρει. *Typus non eſt ipſa veritas, ſed ſimulachrum potiùs veritatis infert.*

III. *Formulam*, ad quam aliud quidpiam depingitur; quales *formulas* habent artifices, quos fingendo pingendoque imitantur. Atque ita Moſi præcipitur, ut tabernaculum exſtruat, κατὰ τὸν τύπον, *ad formulam, quam in monte viderat*, Actor. VII. 44. & Hebr. VIII. 5. Nec aliter capiendum illud Rom. VI. 17. ὑπηκούσατε εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδαχῆς. Ubi hypallagen rectè obſervat Piſcator, Terentianæ illi geminam, *Reſtitue, in quem me accepiſti locum*; ſiquidem διδαχῆς τύπος, ibi eſt *doctrinæ*, ſive *diſciplinæ, formula*, ad quam mentem moresque fingere illos oportebat. Ita explicat Theophylactus, pag. 59. quando dicit, τύπον διδαχῆς eſſe, τὸ ὀρθῶς ζῆν καὶ μετὰ πολιτείας ἀρίστης, *rectè & cum optima converſatione vitam ducere.* Et Oecumenius, pag. 295. τὸ ὀρθῶς ζῆν ἐθέλειν, καὶ ὑγιαίνειν περὶ τὰ δόγματα, *rectè vivere velle, & ſanum eſſe circa dogmata.* Addit: Τύπον δέ φησι διδαχῆς, οἷον ὅρον καὶ κανόνα. *Doctrinæ autem formulam dicit, quaſi regulam & normam.* Superiora Theophylactus, pro more, ex Chryſoſtomo habet, apud quem eadem leguntur Homil. XI. in epiſt. ad Romanos. Eleganter etiam Baſilius M. lib. I. de Baptiſmo, cap. II. pag. 650: Χάρις δὲ τῷ θεῷ ὅτι ἦτε δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας, ὑπηκούσατε δὲ εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδαχῆς· ἵνα ὥσπερ ὁ κηρὸς παραδιδόμενος τῷ τύπῳ τῆς γλυφῆς, μορφοῦται, οὕτω καὶ ἡμεῖς παραδόντες ἑαυτοὺς τῷ τύπῳ τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον διδασκαλίας, μορφωθῶμεν τὸν ἔσω ἄνθρωπον. *Gratia autem ſit Deo, quòd fuiſtis quidem ſervi peccati, ſed ex corde obedivistis ei formulæ doctrinæ, in quam eſtis traditi. Ut quemadmodum cera, ſculpturæ typo tradita, figuram eam, quæ ſculpturæ ineſt, diligenter exprimit, ita & nos, typo Evangelicæ doctrinæ nos ipſos tradentes, ſecundùm internum hominem figuremur.* Τύπον talem notare *formam*, qualem habent artifices, manifeſtum ex Heſychio, apud quem, λίγδος, τύπος, χοάνη, καὶ ἡ θυεία ἐν ᾗ χωνεύουσι. *Fornax, forma in quam aliquid transfunditur, & mortarium, in quo conflare ſolent.* Hæc ita legenda eſſe, in ſpecimine Heſychiano docuimus. Idem: Χοάνη, χώνη, τύπος εἰς ὃν μεταχεῖται τὸ χωνευόμενον. *Fuſorium vas, forma in quam id transfunditur, quod liquefactum eſt.*

IV. Ab his *formulis*, de quibus modò, transfertur etiam *typi* vocabulum ad *exemplum* quodvis deſignandum, quod rei utilis cujuſpiam monimento & documento eſſe poſſit. Hoc ſenſu uſurpat Apoſtolus, ad Philipp. III. 17. *Ambulate*, inquit, καθὼς ἔχετε τύπον ἡμᾶς, *quo modo nos exemplum*, ſive *pro exemplo*, *habetis.* Ad quæ Theophylactus, pag. 611. de Apoſtolo loquens: Οὐ διὰ ῥημάτων μόνον, ἐδίδασκεν, ἀλλὰ καὶ διὰ βίου καὶ ἀγωγῆς ἑαυτὸν τύπον παρεῖχεν· ἐπεὶ καὶ τοῦτο ἡ τελεία διδασκαλία. *Non verbis tantùm docebat, verùm etiam vitâ boniſq; moribus ſeipſum exemplar exhibebat: quandoquidem & hoc eſt perfectæ doctrinæ.* Ita vox τύπος etiam alibi paſſim, idque varia Syntaxi; ut modò rei, de qua monetur, genitivum; modò perſonæ, quæ monetur, vel dativum, vel genitivum, adjectum habeat. Ita I. Theſſal. I. 7. ὥστε γενέσθαι ὑμᾶς τύπους πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν. *Adeò ut fueritis, exem-*

pla omnibus fidelibus. II. Theff. III. 9. ἵνα ἑαυτοὺς τύπον δῶμεν ὑμῖν εἰς τὸ μιμεῖσθαι ἡμᾶς. *Ut nosmetipsos exemplum demus vobis ad nos imitandos.* Ad priorem locum Theodoretus, pag. 366: Ηὔξησε τὴν εὐφημίαν, ἀρχέτυπα αὐτοὺς εὐσεβείας γεγενῆσθαι φήσας ἔθνεσι μεγίστοις καὶ ἐπὶ σοφίᾳ θαυμαζομένοις. *Laudem auxit, dicens exemplaria pietatis fuisse illos gentibus maximis, & sapientiæ famâ celeberrimis.* Tito, cap. II. 7. præcipit, ἑαυτὸν παρέχειν τύπον καλῶν ἔργων, *ut bonorum operum exemplum se præbeat.* Hìc Oecumenius, pag. 790: Ἔστω κοινὸν ἅπασι διδασκαλεῖον ὁ σὸς βίος καὶ ὑπόδειγμα. *Sit vita tua omnibus communis quædam schola & exemplum.* Et Theodoretus, pag. 511: Ἀρχέτυπον ἔστω τῶν παρὰ σοῦ προσφερομένων λόγων ὁ βίος. *Sit vita tua exemplar eorum, quæ abs te dicuntur.* Theophylactus etiam, pag. 851: Κοινὸν διδασκαλεῖον καὶ ὑπόδειγμα ἀρετῆς ἡ τοῦ σοῦ βίου λαμπρότης ἔστω, οἱονεί τις εἰκὼν ἀρχέτυπος πᾶσι προκειμένη τοῖς βουλομένοις ἐναπομάξασθαί τι τῶν ἐν αὐτῇ καλῶν. *Publica quædam institutio & exemplum virtutis vitæ tuæ splendor sit, ceu imago quædam prima, omnibus proposita, qui aliquid imitari volunt eorum, quæ in ipsa bona conspexerint.* Euthymius ad Matth. XI. 29. illa, *Discite à me; Se ipsum in exemplum constituit, ut faciliùs sermo reciperetur.* I. Timoth. IV. 12. Timotheo dicit Apostolus, Τύπος γίνου τῶν πιστῶν. *Exemplum esto fidelium.* Ad quæ Theophylactus, pag. 775: Ἀρχέτυπον τοῦ βίου ἔσο, καὶ κανὼν ἀρίστης πολιτείας. *Vitæ sis exemplar, optimæque vitæ regula.* Et Theodoretus, pag. 481: Ἔμψυχος νόμος γενοῦ· δεῖξον ἐν σαυτῷ τὸ τῶν νόμων κατόρθωμα· ἔχε τὸν βίον μαρτυροῦντα τῷ λόγῳ. *Viva lex esto: perfectum legis opus exhibe in te ipso, vitam age quæ sermoni ferat testimonium.* Sic I. Petri V. 3. τύποι γενόμενοι τοῦ ποιμνίου, *gregis exemplaria facti.* Sedulius ad II. Thessal. III. illud, *Imitari nos, Qui sumus forma credentium:* hìc *forma*, τύπος. Cicero de Senatorio ordine, *Cæteris specimen esto*, id est, τύπος. Confer, quæ dicta in voce Ἔμψυχος, num. II. & in Διδάσκαλος, num. I. sub lit. *A. β.* Huc etiam referri debent illa I. Corinth. X. 6. Ταῦτα δὲ τύποι ἡμῶν ἐγενήθησαν. *Hæc autem exempla nostra fuerunt*, sive *nobis exemplo esse debent.* Et v. 11. Ταῦτα δὲ πάντα τύποι συνέβαινον αὐτοῖς. *Hæc autem omnia exempla illis fuerunt.* Uterque hic versus non ad *Nubem*, *Mare*, *Escam*, *Aquam*, refertur, ut Viri docti existimant; sed judicia ac supplicia antè commemorata respicit, quæ iis ipsis, qui beneficiorum illorum participes existebant, in eremo divinitus fuerant inflicta: quod Apostolus ipse disertissimè docet, cùm v. 6. subjungit, εἰς τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν. Si enim quæratur, quinam isti typi, aut quo fine nobis ob oculos propositi? respondet, *ut ne rerum malarum concupiscentes simus:* quod ad symbolica ista neutiquam pertinet. Exempla sunt, eo ipso fine consignata, ut nobis exemplo esse possent. Sic enim rursus disertè Apostolus, v. 11. ἐγράφη πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν, *ad nostri admonitionem*, sive, *ad nos admonendos scripta sunt*, unde & colligere licet, cujusmodi *exempla* sint ista; cùm enim duorum generum *exempla* sint, scilicet vel *imitationis*, vel *commonitionis*, & *cautionis*; non prioris generis, quale Naso intelligit, Fast. lib. V. his verbis:

Sic agitur censura, & sic exempla parantur,
Cùm judex, alios quod monet, ipse facit.

Quale etiam est ὑπόδειγμα illud, de quo Christus Joh. XIII. 15: Ὑπόδειγμα ἔδωκα, ἵνα καθὼς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ποιῆτε. *Exemplum dedi vobis, ut quomodo ego feci vobis, etiam vos faciatis:* Sed posterioris generis potiùs sunt isti τύποι, ista *exempla* apud Apostolum, nempe *commonitionis*, vel *cautionis*. A quo ita Græci παράδειγμα usurpant; quod observat Gellius, lib. VI. cap. XIV. pro *punitione in exemplum adhibita*, ut cæteri similibus à peccatis, pœnæ cognitæ metu deterreantur. Affert etiam ista ex Platone in Gorgia, Εἰς τὸ παράδειγμα τοῖς ἄλλοις γίνεσθαι, ἵνα ὁρῶντες πάσχοντα ἃ ἂν πάσχῃ, φοβούμενοι, βελτίους, γίνωνται. Sed & Latini *exemplum*, pro *supplicio*, quod aliis fit *documento*, ponunt. Vide in verbo Παραδειγματίζω, num. I. Proinde verba illa Apostoli nec commodè satis vertit vetus Interpres, *Hæc in figura facta sunt nostri.* Et, *Hæc omnia in figura contingebant illis:* nec clarè satis Beza, *Hæc typi nostri fuerunt.* Et, *Hæc omnia typicè evenerunt eis*, nec Piscatori facilè calculus dari potest, qui similitudinis notam utrobique interserit: *Hæc* (ut) *typi nostri acciderunt* (cùm disertè dicat Apostolus, τύποι ἐγενήθησαν, hoc est, ut optimè Tertullianus adv. Marcionem, lib. V. cap. VII. pag. 789: *Hæc autem exempla nobis sunt facta*) &, *Hæc omnia* (ut) *typi evenerunt illis.* Meliùs Castellio, *Hæc nobis exempla præbent:* qui & meliùs adhuc fecisset, si rejectâ similitudinis, quam v. 11. gratis infercit, notâ, vertisset, *Hæc omnia illis exempla contigerunt; scriptáque sunt nostri admonendi gratiâ.* Mens igitur Apostoli, quod ipsa dictionis series clarissimè indicat, hæc est: Ista contigerant quidem illis; verùm nos quoque spectant, non illos tantùm; non ea utique ratione, quâ sacrum aut mysticum aliquid, vel nobis, vel illis etiam, adumbrabant; sed quâ exemplo esse possint debeantque, & monumento nobis, ne paria peccantes, pariter plectamur. Plura ad locum Apostoli qui desiderat, legat Adversar. sacror. Gatakeri cap. IV. ubi res tota & prolixè & doctè tractatur. Ipse etiam Theophylactus agnoscit, pag. 241. ad v. 6. cap. X. epist. I. ad Corinth. hæc referenda esse ad supplicia & pœnas. Ὥσπερ, inquit, αἱ εὐεργεσίαι τύποι ἦσαν, οὕτω καὶ αἱ κολάσεις. *Quemadmodum beneficia exempla fuerunt, ita etiam pœnæ.*

Τύραννος.

I. *Vocis etymon.* De eo non convenit inter Grammaticos & viros eruditos. Sunt enim qui τύραννον dictum volunt παρὰ τὸ τύρειν τοὺς λαοὺς καὶ ἀνίας ἐπιφέρειν, *à vexando populo, & molestia inferenda:* vel ἀπὸ τοῦ τυρεύειν, ἤγουν ταράττειν ἢ μηχανᾶσθαι, *à fraude struenda, à conturbando.* Sed falluntur, quicunque ita sentiunt: cùm enim prima & propria hujus vocis significatio, ut mox videbimus, nihil minùs significet quàm *vexatorem populi*, *turbatorem*, & *rerum malarum machinatorem*, à verbis istis deduci minimè potest. Alii τύραννον deducunt à τύρσις, vel Hebræo טיר quæ *turrim* & *propugnaculum* denotant. Vel etiam Chaldæo טירא, hoc est, *ædes*, *palatium:* ut caussa appellationis sit, quòd tyranni inhabitent *turres ac palatia.* Unde Poëta primo Odarum opponit *pauperum tabernas*, *Regúmque turres.* Doctissimus Fullerus, *Miscell.* lib. I. cap. XI. ex lingua Syrorum deducit. צור enim Syris *Tyrum* indicat, unde ductum denominativum צורן, *quod Tyrium est*, vel *quod ad Tyrium spectat.* Hinc igitur, Υ, id est TS, ut simplici T prolato, dein geminato N. in compensationem vocalis longæ, denique terminatione Græca adjecta, factum est vocabulum τύραννος. Stephanus περὶ πόλεων, à *Tyrrheni* Tyrrheniæ incola vel cive, nomen illud derivat. Quod sententiam Fulleri amplius confirmat, צורין enim *Tyrios* significat numero plurali: hinc Τυῤῥηνὸς, *Tyrrhenus*, ἀφ' οὗ καὶ ἀφαιρεῖν καὶ γράμματος προσθέσει τύρα-

ύραννος. *A quo*, inquit Stephanus, *Tyrannus no-
men accepit*, *demta scilicet inde litera* R, *& additâ literâ*
N. Quin etiam, ubi apud Sextum Pompejum legitur,
Turrhenos, Etruscos appellari solitos, vetus Codex ha-
bet, *Turannos*. Reliqua, etiam huc pertinentia, ex
Fullero petantur, qui etymologiæ hujus rationem plu-
ribus adstruit. Nos, ne actum agamus, ad reliqua per-
gimus.

II. *Significatio.*

1. Notat *regem*, *principem*. Eustathius ad
Iliad. α'. Ὁ τύραννος, τὸ βασιλικὸν ποτε ὄνομα, βλασ-
φημεῖται νῦν. *Tyranni nomen*, *quod olim regibus tri-
buebatur*, *nunc in vitio ponitur*. Et ad Odyss. σ'. Ἡ
τύραννος λέξις ἐπ' ἀγαθῷ ἐλέγετο. τοῖς γὰρ ἐννόμοις
βασιλεῦσιν ἦν καὶ αὕτη. *Vox tyrannus in bonam acci-
piebatur partem*: *erat enim nomen legitimorum re-
gum*. Id quod confirmat ex titulo Tragœdiæ Sopho-
clææ; quam *Oedipum Tyrannum* malè reddunt, cùm
regem debuissent. Itaque Jupiter Aristophani in
Nubibus est θεῶν τύραννος, qui Homero eorundem
βασιλεύς. Homeri siquidem seculo vox τύραννος
nondum extitisse dicitur: quod ex Hippiæ Sophistæ
auctoritate monet & post Eustathium Suidas, apud
quem hæc leguntur: Τύραννος. οἱ πρὸ τῶν Τρωϊκῶν
ποιηταὶ, τοὺς βασιλεῖς τυράννους προσηγόρευον, ὀψὲ πο-
τε δὲ τοὔνομα τοῦτο εἰς τοὺς Ἕλληνας διαδοθέντος κατὰ
τοὺς Ἀρχιλόχου χρόνους, καθάπερ Ἱππίας ὁ σοφιστὴς φησί.
Tyrannus. Poëtæ, *qui bellum Trojanum antecesserunt*,
reges appellabant Tyrannos, *serò tandem hoc nomine
apud Græcos vulgato*, *Archilochi temporibus*, *ut ait
Hippias Sophista*. Sed restituendus hîc Suidas. Qui-
nam illi Poëtæ, qui ante res Trojanas scripserant? aut
quomodo illi Reges *Tyrannos* appellabant, cùm multò
post hoc nomen apud Græcos receptum fuerit? Ve-
rùm, ex Sophoclis Scholiaste in fabulæ paulò antè in-
dicatæ argumento, legendum: Οἱ μεθ' Ὅμηρον ποιηταὶ,
τοὺς πρὸ τῶν Τρωϊκῶν βασιλεῖς τυράννους προσηγόρευον.
Poëtæ, *qui Homerum secuti sunt*, *reges illos*, *qui res Tro-
janas antecesserant* τυράννους *appellabant*. Restrictè
tamen nimis uterque; cùm non illos solos, sed alios
quoque sui ævi quosvis hoc vocabulo designarent.
Etymologus: Τύραννον οἱ ἀρχαῖοι καὶ ἐπὶ βασιλέως
ἔτασαν. ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ τὸν τύραννον, βασιλέα ἔλεγον.
Quod posterius Homerum respicit, qui Echetum βρο-
τῶν δηλήμονα πάντων, *tyrannum immanissimum*, βα-
σιλῆα, id est, *regem*, nuncupavit, Odyss. ζ'. v. 84. Ita
Aristophanes in Nubibus, Ὑψιμέδοντα μὲν θεῶν Ζῆνα
τύραννον, *Jovem deorum regem*, dixit: qui ab Homero
dicitur βασιλεὺς ἀνδρῶν τε θεῶν τε, *hominum atque
deûm rex*.

2. Apud recentiores plerumque *in malam partem*
acceptum hoc vocabulum, pro *rege* seu *principe malo*
iniquo. Basilius M. in principium Proverbiorum,
t. pag. 456: Τούτῳ διαφέρει τύραννος βασιλέως, ὅτι ὁ
μὲν, τὸ ἑαυτοῦ πανταχόθεν σκοπεῖ. ὁ δὲ τὸ τοῖς ἀρχομένοις
ὠφέλιμον ἐκπορίζει. *Hoc tyrannus à rege differt*, *quod
sua ipsius quomodocunque & undecunque respicit*:
subditorum tantùm utilitatem quærit. Theodo-
retus in cap. VI. ad Romanos, ad v. 12. pag. 47: Βασι-
λεία τυραννίδος διαφέρει ταύτῃ, τῷ τὴν μὲν τυραν-
νίδα ἀκόντων γίνεσθαι τῶν ὑπηκόων, τὴν δὲ βασιλείαν
βουλομένων τῶν ἀρχομένων. *Regnum in hoc differt à
tyrannide*, *quòd existat quidem tyrannis invitis subjectis*,
regnum autem iis volentibus, *quibus imperatur*. Hinc
Ovidio *Ferus tyrannus*, Virgilio *Immitis tyrannus*, Se-
necæ *Sævus tyrannus*, Silio *Lethifer tyrannus*, Lucano
Nefandus tyrannus, Ciceroni *Intolerandus*, *crudelis &
immanis*, *libidinosus tyrannus*, &c. Sed hæc ubivis obvia.

Τυραννόφρων.

Non habent Lexica. *Tyrannico sensu tumidus*.
Chrysostomus Homil. in principium Indictionis novi
anni, t. VI. Edit. Paris. pag. 533. de Martyribus: Αὐτοὶ
γάρ εἰσι πάσης εὐφροσύνης τῷ γένει παραίτιοι οἱ γενναῖοι τοῦ
Χριστοῦ στρατιῶται· οἱ καὶ μετὰ θάνατον τῆς αὐτοῦ δυνάμεως
κήρυκες, οἱ τὸν ἀπατεῶνα ὄφιν ποσὶ καρτερίας καταπατή-
σαντες, καὶ τὸν τυραννόφρονα λέοντα φιλοθείας χερσὶν ἀπο-
πνίξαντες, καὶ τὴν ἀλήθειαν φανερώσαντες, &c. *Hi sunt
enim illi omnis lætitiæ generi humano autores genero-
si milites Christi*, *ejúsque virtutis post mortem etiam
præcones*; *qui deceptorem serpentem patientiæ pedibus
conculcârunt*, *& tyrannico sensu tumidum Leonem*, *amo-
ris in Deum manibus suffocârunt*, *ac veritatem propalâ-
runt*, &c.

Τυρινή.

Τυρινὴ vocatur hebdomada, quæ hebdomadam ἀπό-
κρεως dictam, subsequitur; & vocatur τυρινὴ, vel τυρο-
φάγος, à sequenti Dominica. Pachymeres Hist. lib.
VII: Ἡμέρα μὲν οὖν τῆς τυρινῆς κυριώνυμος τότ' ἐφίστατο.
Dies itaque Tyrines, *à Domino nomen habens*, *tunc aderat*.
Triodion: Εἰδέναι δὲ χρὴ, ὅτι ἐν τῇ αὐτῇ ἑβδομάδι τῆς
τυρινῆς ψάλλομεν ἐν τοῖς ὄρθροις τοὺς κανόνας τῆς ὀκτωήχου.
Sciendum est, *hac Tyrines hebdomade nos canere ad horas
matutinas Canones Octoëchi*. Et: Σχολάζουσιν ἐν ταῖς το-
ιαύταις ἑβδομάσι τῆς ἀποκρέω, καὶ τῆς τυρινῆς τὰ μεσώρια
τῶν ὡρῶν. His hebdomadibus *Apocrei & Tyrines mediæ
horæ non recitantur*. Vide Gl. Meursii, & mox in voce
Τυροφάγος.

Τυροφάγος.

Dominica τυροφάγος, *casei comestrix*, in qua case-
um licet comedere, τὴν ἀπόκρεω sequitur, & nobis sem-
per est Dominica Quinquagesimæ, inquit Morinus.
Hebdomada, quæ Dominicam illam præcedit, dicitur
Græcis τυροφάγος, quòd in ea liceat caseum, ova, bu-
tyrum comedere: Dominica Τυροφάγος est ultima
dies, in qua licet ista comedere. Feria enim secunda
Dominicam Τυροφάγον sequens incipit magna Quadra-
gesima, in qua hæc omnia prohibentur. Anna Comne-
na, hist. lib. II: Νὺξ δὲ ἦν ἡ τῆς Τυροφάγου κυριακῆς, καθ'
ἣν ὁ ἐμὸς πατὴρ ταῦτα ἐσκέπτετο. *Nox autem erat Do-
minicæ Tyrophagi*, *qua meus pater hæc meditabatur*.
Aliis vocatur τυροφαγία. Pachymeres, lib. XV: Τὰ γὰρ
τῆς τεσσαρακοστῆς, ἐφεστήκει εἴσοδια, καὶ τυροφαγίας ἦ-
σαν ἡμέραι. *Ingressus enim Quadragesimæ aderat*, *&
dies erant Tyrophagiæ*, id est, edendo caseo destinatæ.
Theophilus Patriarcha Alexandrinus, epistolâ περὶ
διαγωγῆς ἐν τῷ κελλίῳ, hebdomadem ἀποτυρώσεως vo-
cavit. Quemadmodum enim, quæ præcedit, *à dimit-
tenda carne* ἀπόκρεως, ita & hæc *à dimittendo caseo*
ἀποτύρωσις appellata est. Ἐν δὲ ὅλῳ τῷ ἐνιαυτῷ δί-
χα τῆς πεντηκοστῆς, καὶ τοῦ δωδεκαημέρου, καὶ τῆς ἑβδο-
μάδος τῆς ἀποτυρώσεως, καὶ τῶν προειρημένων ἡμερῶν
διελὼν αὐτὸ εἰς δύο ψάλλε, τῇ μὲν μιᾷ ἡμέρᾳ τὸ ἓν ἡμί-
τομον, θατέρᾳ δὲ θάτερον. *Per totum annum*, *exceptis
Pentecoste*, *Dodecaëmero*, *& hebdomade Apotyroseos
& jam dictis diebus*, *id in duas partes dividens*, *canito
uno die unam partem*, *altero alteram*. Instituit Hera-
clius Imperator voti reus, bello cum Chosroë Persa-
rum rege feliciter peracto. Callixtus in Synaxario
feriæ sextæ Tyrophagi: Περὶ μέν τοι τῆς τυροφάγου
φασί τινες τὸν βασιλέα Ἡράκλειον ταύτην ἐντάξαι, κρεω-
φάγον οὖσαν τὸ πρότερον. Κατὰ Χοσρόου γὰρ καὶ Περσῶν ἐπὶ
ἓξ ἔτεσιν ἐκστρατεύσας, ηὔξατο τῷ Θεῷ, εἰ κατ' ἐκείνων
ἰσχύσειε, ταύτην μεταμεῖψαι, καὶ μεταξὺ, νηστείας καὶ τυρο-
φῆς καταστῆσαι. ὃ καὶ ἐποίησε. *De Tyrophago nonnulli
tradunt*,

tradunt, Imperatorem Heraclium eam instituisse, cùm antea carnium esus in ea permitteretur: Contra Chosroëm namque & Persas per sex annos exercitu ducto, vovit Deo, si de eis victoriâ potiretur, eam immutare, mediámque inter luxum & jejunium constituere. Quod etiam fecit. Addit tamen idem Callixtus, licet id evenire potuerit, quod de Heraclio narretur, *se tamen existimare* ἴσως τοῖς ἁγίοις ἐπινοηθῆναι καὶ ταύτην πατράσι, διὰ προκάθαρσίν τινα, ὡς ἂν μὴ ἐκ κρεῶν, καὶ ἀδδηφαγίας αὐτίκα εἰς ἄκραν ἀσιτίαν ἀγόμενοι δυσχεραίνωμεν, *eam fortè à sanctis Patribus excogitatam fuisse, præviæ expurgationis causâ; ne ex carnibus & ingluvie statim in summum jejunium abacti, molestè ferremus,* &c. Notat Balsamon ad Can.LII. Trullanum, pag. 423. Monasteria accurata ante hanc hebdomadem Canones & Martyria Sanctorum, quorum memoriæ in Quadragesima veniunt, legisse. Νομίζω δὲ ὅτι καὶ τὰ ἀκριβῆ τῶν μοναστηρίων διὰ τὸν παρόντα κανόνα πρὸ τῆς τυροφάγου ψάλλουσι, καὶ ἀναγινώσκουσι τοὺς κανόνας καὶ τὰ μαρτύρια τῶν κατὰ τὴν ὅλην τεσσαρακοστὴν προβαινουσῶν ἑορτῶν, καὶ μνημῶν ἁγίων. *Existimo autem, quòd quæ perfectam aut accuratam rationem sequuntur, monasteria, propter præsentem Canonem ante Sexagesimam canunt & legunt Canones & Martyria festorum, & sacrarum memoriarum, quæ tota Quadragesimâ proveniunt.* Hac etiam hebdomade Græci recentiores, feriâ quartâ & sextâ, non jejunant, sed caseo & ovis, æquè ac aliis diebus, vescuntur. Quod videtur probare Anastasius Cæsariensis: Ὁμοίως καὶ περὶ τῆς τετράδος, καὶ παρασκευῆς τῆς τυροφάγου λέγει ὁ τέταρτος κανὼν τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικηφόρου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως οὕτως· ὅτι δεῖ νηστεύειν τοὺς μοναχοὺς τῇ τετράδι καὶ τῇ παρασκευῇ τῆς τυροφάγου, καὶ μετὰ τὴν προηγιασμένην ἐσθίειν τυρὸν καὶ ὠά. Ἀνατρέπει δὲ ὁ τοιοῦτος κανὼν τὴν τῶν Ιακωβιτῶν καὶ τὴν τῶν τετραδιτῶν αἵρεσιν. *Similiter de feria quarta & sexta Tyrophagi dicit quartus Canon Nicephori Archiepiscop. Constantinopolitani sic, jejunandum esse Monachis feriâ quartâ & sextâ Tyrophagi, & post Missam præsanctificatorum edendum caseum & ova. Evertit verò hic Canon Jacobitarum & Tetraditarum hæresin.* Hac hebdomade Jacobitæ carnibus vescebantur. Demetrius Cyzicenus: Οἱ αὐτοὶ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἑβδομάδα τῆς τυροφάγου κρεωφαγοῦσι. *Hi iidem Tyrophagi hebdomade carnes edunt.*

Τυφλόω.

Duplex est *cæcitas.*

I. *Corporalis,* secundum quam is dicitur τυφλὸς, *cæcus,* qui defectus est oculis. Talis fuit ille Joh.IX. 1. qui dicitur τυφλὸς ἐκ γενετῆς, *cæcus à nativitate;* de quo veteres senserunt, non visum modò illi datum, sed & oculos à Domino formatos ac creatos fuisse. Cyprianus, lib. de bono Patientiæ, pag. 316: *Sputo suo cæci oculos Christus formavit.* Asterius, Homil. *in cæcum à nativitate,* in Biblioth. Photii, Cod. CCLXXI. pag. 1504: Τὸ πάθος, φησὶν ὁ χριστὸς, τοῦ τυφλοῦ οὐχ ἁμαρτημάτων ἐστὶν ἀντίδοσις, ἀλλ' ἑτοιμασία μελλούσης οἰκονομίας ἄλλα τε διαπραττούσης, καὶ ὅπως ὁ κτίστης τῶν ὅλων, μετὰ τὴν πρώτην ποίησιν εὕρῃ καὶ νῦν δημιουργεῖν ἀφορμάς. *Cæcitas, ait Christus, non propter peccata accidit, sed præparatio est alterius dispensationis aliò tendentis, utque creator universorum post primam creationem inveniat & jam occasionem creandi.* Et pag. sequenti: Πτύει δὲ, καὶ πηλὸν ποιεῖ, τῇ μὲν γῇ συγχρώμενος, ἵν' ὅθεν τὸ ὅλον κατ' ἀρχὰς ἐπλάσθη ζῶον, καὶ τὸ μέρος δείξῃ πλαττόμενον. *Spuit, & lutum facit, terrâ simul usus, ut unde totum animal ab initio conditum fuit, partem nunc ostenderet formatam.* Eodem & Chrysostomus ad Matth. XIV respexit, cùm miraculum, de quo hic agitur, δημιουργία ὀφθαλμοῦ vocavit. Ὅτε, inquit, ὀφθαλμὸν ἐδημιούργησε *Cùm creavit oculum.* Et Theophylactus, cùm eodem modo quo Protoplastus, formatum atque conditum fuisse ait, in cap. IX. Johannis, pag. 695: Διὰ τοῦτο καὶ ἀπ πηλοῦ τὰ ὄμματα δημιουργεῖ, ἐκείνῳ τῷ τρόπῳ τῆς δη μιουργίας, ᾧ καὶ τὸν Ἀδὰμ ἐδημιούργησεν. Οὐκ ἔπλασ δὲ μόνον τοὺς ὀφθαλμοὺς, &c. *Propterea & de luto ocul creat, illo creationis modo, quo & Adamum creavi. Non formavit autem tantùm oculos,* &c. Augustinus seu quicunque Autor, Serm. de Temp. *Recepit hic qu dem* (de altero cæco) *oculos, alter accepit. Et quod n tura non dederat, manus Christi formavit. Imposu enim fronti pulverem, sputo conspersum, & ad tactu sacræ manus operis disciplina festinans, luciferas gen mas orbibus præforatis infixit, & quod natura non d derat, Christus artifex integravit.* Talis cæcus er Mares, Episcopus Chalcedonensis, qui, cùm Julianu apostata, cæcitatem ei exprobrando, dixisset, ὡς ὁ Γαλ λαῖος αὐτοῦ θεὸς οὐκ ἐκθεραπεύσειεν αὐτὸν, *non posse ei G lilæum Deum suum mederi;* respondit: Τοῦτό γε πε τὴν μεγίστην εὐχαριστίαν κινεῖ τοῦ θεοῦ, ὅτι με τυφλ ἔθετο, ἵνα τὸ σὸν ἀναιδὲς οὕτω δι' ἀσεβείας ἀμαυρωθ μὴ θεάσωμαι πρόσωπον. *Atqui hoc ad summas D gratias agendas me incitat, qui occæcavit me, ne imp dens os tuum, & per impietatem obscuratam faciem vid rem.* Sic in vita Athanasii apud Photium, Bibliot Cod. CCLVIII. pag. 1448. Eadem reperias in Appe dice t. II. operum Athanasii, in vita Athanasii, ab ince to autore conscriptâ, pag. 55. Et ibid. in vita Athana ex Metaphraste, pag. 86.

II. *Spiritualis.* De spiritualiter cæcis sic Theodor tus ad Jes. XLII. 7. pag. 103: Τυφλοὺς ἐνταῦθα τοὺς ὀπτικὸν τῆς διανοίας κακῶς διακειμένους καλεῖ· τοὺς αὐτοὺς, καὶ τοὺς ταῖς ἁμαρτίας πεπεδημένους σειραῖς, κ τῷ σκότει τῆς πλάνης κατεχομένους. *Cæcos hîc vocat e qui acie mentis malè sunt affecti: itemque eos, qui pecc ti catenis vincti sunt, & erroris caligine obsessi.* Eade cæcitas intelligitur Joh.XII. 40. ubi: Τετύφλωκεν αὐτ τοὺς ὀφθαλμούς. *Excæcavit oculos eorum.* Ad qu Chrysostomus, Homil. LXVIII. in Joh. pag. 843: Τ τύφλωκε, τουτέστι, συνεχώρησεν, ἀφῆκεν. οὐχὶ γὰρ ἐν γοῦντα αὐτὸν ἐνταῦθα εἰσάγει, ἀλλ' ἐκ τῆς ἑτέρων πον ρίας γινόμενα δείκνυσιν. ὅταν γὰρ ἐγκαταλειφθῶμεν ὑ τοῦ θεοῦ, παραδιδόμεθα τῷ διαβόλῳ. τῷ διαβόλῳ δὲ παρ δοθέντες, μυρία πάσχομεν δεινά. Excæcavit, *hoc es permisit, dimisit. Non enim eum operantem hîc introd cit, sed ab aliorum malitia ostendit producta. Cùm eni deserimur à Deo, Diabolo tradimur; Diabolo aute traditi, innumeris malis affligimur.* Et ibidem: Ὥσπ ὁ ἥλιος τῶν ἀσθενῶν πλήττει τὰς ὄψεις, οὐ παρὰ τὴν κείαν φύσιν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν μὴ προσεχόντων τοῖς τοῦ θ λόγοις, καὶ φιλονεικούντων γίνεται. *Quemadmodu sol debilem oculorum aciem perstringit, non naturâ su ita usu venit iis, qui divinis sermonibus non attendun sed iis contradicunt.* Theophylactus pluribus hu locum explicat, paginâ 745. & 646. Comment. in J hannem, ubi inter alia: Ὅταν ἀκούσῃς, ὅτι τετύφλωκ αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ θεὸς, μὴ νόμιζε, ὅτι ἁπλῶς τ μὲν ἀγαθοὺς ποιεῖ, τοὺς δὲ πονηρούς· ἄπαγε· ἀλλὰ τὴν θεοῦ ἐγκατάλειψιν, τύφλωσιν νόει παντελῆ. *Cùm audier quòd Deus oculos eorum excæcaverit, ne putes e simpliciter hos quidem bonos facere, illos verò malos, a sit: sed Dei derelictionem, excæcationem omnimod intellige.* Mox: Λέγεται ὁ ἄνθρωπος, ὡς τυφλὸς δι γειν, στερηθεὶς τοῦ θείου φωτὸς, καὶ ἐν τῷ σκότει τ

ἀμ

ἁμαρτίας περιπατῶν, καὶ λοιπὸν τύφλωσις αὐτῷ δοκεῖ, ἡ τοῦ θείου φωτὸς ἀπουσία· -- τετύφλωται λοιπὸν, ὁ μὴ παραδεχόμενος ὅλως ἀκτῖνα τοῦ θείου λόγου· καὶ ὅλως ἡ ἀπουσία τοῦ θεοῦ τυφλοῖ καὶ σκοτίζει· ὅταν οὖν ἀκούσῃς, ὅτι τυφλοῖ ὁ θεὸς, οὕτως νόει, ὅτι τῷ μὴ παρεῖναι τυφλοῖ· εἰ γὰρ παρῆν θεὸς, οὐκ ἂν τετύφλωται ὁ ἄνθρωπος· εἰ ἦν ἥλιος, οὐκ ἂν σκοτία, νῦν δὲ ὁ ἥλιος ποιεῖ τὴν νύκτα· ἀλλὰ πῶς; δυόμενος· οὕτω καὶ ὁ θεὸς τυφλοὺς ποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους τῷ μὴ παρεῖναι αὐτοῖς· οὐ πάρεσι δὲ διὰ τὴν αὐτῶν κακίαν, καὶ ἔκτοτε ὡς τυφλοὶ ἀμεταστρόφα ἁμαρτάνουσι, καὶ ἀδιόρθωτα προσπταίουσι. *Dicitur homo ut cæcus, privatus divino lumine, in tenebris malitiæ ambulare, & tunc cæcitas videtur ei divini luminis absentia. --- Excæcatur consequenter, qui nullos suscipit radios divini verbi: & omnino absentia Dei excæcat & obtenebrat. Cùm igitur audieris, quòd excæcet Deus, sic intellige, quòd excæcet, dum præsens non est. Si enim adfuisset Deus, non excæcatus fuisset homo. Si fuisset sol, non utiq; fuissent tenebræ. Nunc autem sol facit noctem; sed quo pacto? occidens. Ita & Deus cæcos facit homines, cùm iis non adest. Non adest autem propter illorum malitiam, & tunc ut cæci peccant, non se convertentes, & absque correctione prolabuntur.* Confer verbum Πωρόω, vocem Πρόγνωσις, & particulam Ἵνα.

Τῦφος.
Τυφόω.

τῦφος, juxta Suidam, est ἀλαζονεία, μανία, *arrogantia, superbia, furor, insania.* Hesychius: τῦφος, ἀλαζονεία, ἔπαρσις, κενοδοξία. *Arrogantia, elatio, inanis gloria.* Theophylactus in I. ad Timoth. VI. pag. 789. τῦφος ὄγκος ἐστὶ νοσούσης ψυχῆς, ὥσπερ φλεγμονὴ ἐπὶ τραύματος σώματος. *Inflatio est ægrotantis animæ tumor, quemadmodum inflammatio in corporis vulnere.* In epistola Concilii Africani ad Papam Celestinum: *Executores etiam Clericos vestros quibusq; petentibus nolite mittere, nolite comedere, ne fumosum typhum seculi in Ecclesiam Christi videamur inducere.* Græca sic habent. Ἐκβιβαστὰς τοίνυν κληρικοὺς ὑμῶν τισὶν αἰτοῦντων μὴ θέλετε ἀποστέλλειν, μήτε παραχωρεῖν, ἵνα τὸν καπνώδη τύφον τοῦ κόσμου δόξωμεν εἰσάγειν τῇ τοῦ χριστοῦ ἐκκλησίᾳ. Ephesini Patres, τύφον κοσμικῆς ἐξουσίας vocant. Cùm enim in Concilio III. relatum esset, Antiochenum Episcopum ordinationes Episcoporum provinciæ Cypri, præter Ecclesiasticas constitutiones & antiquam consuetudinem ad se trahere, typhum illius coërcent, μηδὲ ἱερουργίας προσχήματι ἐξουσίας κοσμικῆς τῦφος παρεισδύηται, μηδὲ λάθωμεν τὴν ἐλευθερίαν κατὰ μικρὸν ἀπολέσαντες, ἣν ἡμῖν ἐδωρήσατο τῷ ἰδίῳ αἵματι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς χριστὸς, ὁ πάντων ἀνθρώπων ἐλευθερωτής. *Ne fortè sub specie administrationis rerum sacrarum, potentiæ secularis typhus irrepat, sensimq; imprudentes libertatem eam amittamus, quam nobis proprio sanguine Dominus noster Jesus Christus, omnium hominum liberator largitus est.* Basilius I. Orat. in Gordium martyrem, pag. 519. de Gordio: Ἀποφυγὼν θορύβους πολιτικοὺς, ὄχλον ἀγοραῖον, ἀρχοντικοὺς τύφους, &c. *Urbanos fugiens tumultus, fori clamorem, magistratuum ambitionem,* &c. Chrysostomus lib. I. de Providentiâ Dei, sub finem cap. VI: ἡ τῶν πόνων ἐπίτασις, μισθῶν ἐπίτασίς ἐστι, καὶ ἔρεισμα ἀσφαλὲς, πρὸς τὸ μηκέτι ἐκόντας, ἢ ἄκοντας ἐκπεσεῖν. Καὶ τὸ τύφον καταστέλλει, καὶ ῥαθυμίαν ἐπιστρέφει, καὶ φρονιμωτέρους ποιεῖ. *Adjectio laborum, incrementum præmiorum est, ac firmissimum munimen nostrum, quo freti nunquam sive sponte sive etiam inviti corruamus. Namque fastum ac tumorem animorum reprimit, negligentiam avertit, prudentiorésque efficit.* Id. lib. I. de Compunctione cordis, cap. X. τύφον & ἀπόνοιαν conjungit: dicit, καταλύειν τύφον καὶ ἀπόνοιαν, *typhum & arrogantiam reprimere.* Eodem modo in Psal. CX: Καταστέλλων τῶν Ἰουδαίων τὴν ἀπόνοιαν, τὸν τύφον αὐτῶν ὑποτεμνόμενος, &c. *Judæorum arrogantiam comprimens, & eorum fastum amputans,* &c. Hæc autem vox *typhus* frequens est apud illius seculi scriptores, pro fastu, ambitione, & superbia. Sic apud Augustinum de Civitate Dei lib. XI. cap. XXIII. epistolâ XLVIII. LVII. & CLXII. & libro II. de Baptismo, cap. III. *Typhus superbiæ.* Gravissimum vitium. Basilius M. lib. I. contra Eunomium: Ἔοικεν ὁ τῦφος πάντων εἶναι τῶν ἐν ἀνθρώποις παθῶν χαλεπώτατον, καὶ ὄντως τῷ τοῦ διαβόλου κρίματι περιβάλλειν, οἷς ἂν προσγένηται. *Arrogantia omnium humanarum affectionum gravissima esse videtur, & revera Diaboli judicio omnes eos subjicere, qui eâ laborant.* Hinc verbum τυφόω, *effero & insolentem reddo.* Τυφοῦσθαι, *efferri, insolescere.* Hesychius: Τυφωθεὶς, ἐπαρθεὶς, ὑπερηφανεύσας. *Qui se ipsum extulit, qui superbè se jactavit.* I. ad Timoth. VI. 4. Τετύφωται, *superbus est.* Φυσιούμενος ὑπὸ τοῦ νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, *temerè turgens carnis suæ sensu,* Coloss. II. 18. Et I. Timoth. III. 6. ἵνα μὴ τυφωθεὶς εἰς κρίμα ἐμπέσῃ τοῦ διαβόλου, *ne in superbiam elatus, in judicium incidat Diaboli:* quò, sine dubio, in superioribus, respexit Hesychius. Cicero libro XII. ad Atticum, epist. XXV: *Una me caussa movet, in qua scio me* τετυφῶσθαι, *sed ut facis, obsequere huic errori meo.* Arnobius lib. II: *Typho & arrogantiâ sublevatus.* Τυφωθεὶς apud Apostolum Theodoretus interpretatur τῆς ἀλαζονείας τὸ πάθος δεξάμενος, *in arrogantiam elatus.* Et Theophylactus, in I. Timoth. III. τυφοῦσθαι explicat per φυσιοῦσθαι, *inflari.* II. Timoth. III. 4. τετυφωμένοι, *tumidi.* Ubi Oecumenius pag. 777. εἶον ἀπονοίας πλήρεις, *quasi arrogantiâ pleni.* Et Theophylactus pag. 820. ἀπονοίας πεπληρωμένοι, *arrogantiâ pleni.* Confer suprà Chrysostomum, qui τύφον & ἀπόνοιαν conjungit. Hesychius: Τετύφωται, ---- ἐπήρθη, *elatus est.* Item: Τετυφῶσθαι, μεμηνέναι, *insanum esse, insanire* sc. præ fastu. Clemens Alexandr. Pædag. lib. III. cap. XII. pag. 262. ut æquipollentia ponit, τετυφωμένοι, *superbi, inflati, tumidi,* & συνετοὶ ἐν ἑαυτοῖς, *prudentes apud se ipsos.*

Τύχη.

Quid τύχη sit, ex Lexicis satis notum. Id unum monuisse sufficiet, Gentiles *per fortunam Imperatorum* juràsse, quòd Christiani facere detrectaverint. Origenes lib. VIII. contra Celsum, pag. 421: Τύχην μέντοι βασιλέως οὐκ ὀμνυμεν, ὡς οὐδ' ἄλλον νομιζόμενον θεόν. *Per fortunam tamen Regis non juramus, sicut nec per alia fictitia numina.* Illustre hujus rei nobis proponitur exemplum in Polycarpo apud Eusebium, hist. Eccl. lib. IV. cap. XV. pag. 38. a. ad quem Præfectus dixit: Αἰδέσθητί σου τὴν ἡλικίαν -- ὄμοσον τὴν καίσαρος τύχην, μετανόησον. *Reverere ætatem tuam: --- jura per Cæsaris fortunam, resipisce.* Id verò Polycarpus constanter renuit. Lege integram historiam. Τὴν τύχην ὀμνύειν, *per fortunam jurare, & per Genios Cæsarum* idem valet. Tertull. in Apolog. cap. XXXII. pag. 63: *Sed & juramus, sicut non per Genios Cæsarum, ita per salutem eorum, quæ est augustior omnibus geniis.* Ibidem, cap. XXXV. pag. 65: *Atque adeò omnes illi sub ipsa usque impietatis eruptione & sacra faciebant pro salute Imperatoris, & genium ejus dejerabant.* De hoc vide plura in Ὅρκος, num. III.

Y.

Ὑδροπαραστάται.

QUinam fuerint in primitiva Ecclesia ὑδροπαραστάται, sive *Aquarii*, jam indicavimus in voce Σύναξις, num. II. 2. ubi testimonia ex Epiphanio, Theodoreto, & ex Concilio Trullano produximus. Addimus hic Balsamonem ad I. Can. Basilii ad Amphilochium, pag. 929: Ὑδροπαραστάται εἰσὶν, οἱ ἀντὶ οἴνου ὕδωρ τῷ Θεῷ προσφέροντες, καὶ τὸν γάμον πορνείαν λέγοντες. *Hydroparastatæ sunt, qui loco vini aquam Deo offerebant, & nuptias fornicationem appellabant.* Hos Augustinus *Aquarios* vocat, & de iis hæresi LXIV. ita scribit: *Aquarii ex hoc appellati sunt, quòd aquam offerunt in poculo sacramenti, non illud, quod omnis Ecclesia.* Ad quæ Cl. Danæus sequentia notat: *Hanc Aquariorum hæresin non tantùm partim à Severianis, qui vini usum in Ecclesia damnârunt, profectam crediderim: partim etiam ab Helcesaitis, qui aquam pro Deo coluerunt, Thaletisq; Ephesii philosophi dogma, vel errorem revocârunt: verùm etiam cum Encratitis eandem fuisse affirmârim: sed propter nominis varietatem, aliam & diversam censeri. Nec novum est, ut unus & idem error, quia interpolatus, aut à diversis sparsus est diversis in locis, diversarum quoque hæresium appellatione repetatur, & damnetur. Sic qui inter Græcos* Encratitæ, *apud Latinos* Aquarii *à dogmatis parte sunt nominati. Itaq; ad idem tempus utrosq; refero, & eandem illis infelicem stirpem assigno. Facit autem in hanc sententiam quodammodo Isidorus, qui Severianos istis Aquariis in recensendo proximos collocat. Malim tamen ipse Encratitarum schismaticos, & propaginem inauspicatam constituere. Et certè digni erant, qui non in Christianorum numero censerentur, sed ad sacra prophanorum Atheniensium, quæ vocantur* Νηφάλια *&* Ὑδροφορία, *quòd in his pro vino aqua idolis libaretur, relegarentur. Erroris igitur caput est,* Aquam in sacrosancta Domini nostri Jesu Christi Cœna pro vino substituendam & porrigendam esse. *Quod isti sentire nec poterant, nec auderent, nisi & vinum damnarent ex deliriis Severianorum: & aquam magnifacerent, quemadmodum Helcesaitæ: & certa ciborum genera, tanquam detestanda, abominarentur, veluti Encratitæ. Hujus autem erroris prima fundamenta tunc jacta fuisse videntur, cùm homines sancta & simplici Cœnæ institutione, quæ à Christo ipso facta est, non contenti, sua commenta illi addiderunt. Quare duobus signis à Christo datis, nempe pani & vino, tertium adjecerunt, aquam, quam vino miscendam esse tradiderunt: non autem seorsim & separatim à vino bibendam. Atque hac vini & aquæ mixtione, Christi cum Ecclesia unionem significari docuerunt. Ita sæpè Cyprianus in epistolis, ita Ambrosius in libris de Sacramentis, si modò Ambrosii Mediolanensis Episcopi illa germana scripta sunt, & non notha & falso inscripta. Ita in Can. in Calicem. De consecrat. Distinct. 2. Sed & damnati Armenii, ut hæretici, quòd in Cœna Domini aquam non adhiberent.* Vide suprà in Σύναξις, num. I. 2. sub lit. *a. His autem nihilo vel meliores, vel saniores alii hæretici, qui à Damasceno Barsaniani, sive Semidalitæ nominantur, qui non tantùm in cæteris cum Cainianis consentiunt, sed etiam hoc habent à se, sibiq; peculiarem errorem etiam præter Eutychiani Dioscori delirium, quòd in sacrosancta Domini nostri Jesu Christi Cœna (in qua nihil immutandum docet Paulus I. Corinth. XI. 23.) pro pane tantùm similæ & farinæ, quantum summis digitis comprehendere possunt, capiunt, eamq; summis labiis degustant tantùm, & pro usu esuq; panis & symboli Cœnæ substituunt: ita nihil usquam à Satana intactum in religione Christiana relictum est, sed omnia etiam augustissima quæque fœdè conspurcata. Deinde ascititia illa in Cœnæ Sacramentum aqua variis laudibus commendata est, quia & Baptismus solam aquam habet, & in vino intemperantia esse dicitur, eoq; jubentur reges abstinere, Ephes. V. 18. Proverb. XXXI. 4. Præterea, miracula in aqua facta erant à Narcisso, ut ait Nicephorus lib. V. cap. IX. Postremò jam exorti Encratitæ & Tatiani ciborum aliquot, quemadmodum diximus, genera damnârunt, ita paulatim confirmata Aquariorum sententia recepta est & probata, quæ in Missa Papistica ex parte etiamnum hodiè retenta est.* Hactenus Danæus.

Ὕδωρ.

I. *Explicatio nominis.* Ὕδωρ, *aqua* sumitur

1. *propriè*, pro elemento humido & frigido. Sic Genes. I. 2: Πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. *Spiritus Dei ferebatur super aqua.* Per *aquam* intelligitur abyssus, id est, aquæ terræ supernatantes, ac rudis illa & incondita moles, quam involvebant & fermentabant aquæ. Vix ergo audiendus Nyssenus, qui libro in Hexaëmeron, t. I. pag. 15. *aquam* allegoricè explicat. Verba ejus adscribo: Τὸ ὕδωρ, ᾧ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐπεφέρετο, ἄλλο τι παρὰ τὴν κατωφερῆ ταύτην τῶν ῥευστῶν ὑδάτων φύσιν ἐστὶν, ὃ τῷ στερεώματι πρὸς τὸ βαρύ τε καὶ κατωφερὲς ὕδωρ διατειχίζεται. Εἰ δὲ ὕδωρ κἀκεῖνο παρὰ τῆς γραφῆς ὀνομάζεται, ᾧ διὰ τῆς ὑψηλοτέρας θεωρίας τὸ τῶν νοητῶν δυνάμεων πλήρωμα σημαίνεσθαι στοχαζόμεθα, ξενιζέσθω διὰ τῆς ὁμωνυμίας μηδείς. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Θεὸς πῦρ καταναλίσκον ἐστὶν, ἀλλὰ καθαρεύει τῆς ὑλικῆς σημασίας τοῦ πυρὸς ὁ λόγος· ὥσπερ οὖν τὸν Θεὸν πῦρ μαθὼν εἶναι, ἄλλο τι αὐτὸν παρὰ τὸ πῦρ τοῦτο ἐνόησας· οὕτω καὶ ὕδωρ θείῳ πνεύματι ἐπιφερόμενον διδαχθεὶς, μὴ τὴν κατωφερῆ φύσιν νοήσῃς τὴν εἰς γῆν καταρρέουσαν. Τὸ γὰρ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τοῖς χθαμαλοῖς τε καὶ ἀστάτοις οὐκ ἐπιφέρεται. *Aqua, super qua ferebatur Spiritus Dei, diversa est ab istarum aquarum natura, quæ deorsum fluunt, & firmamento ab aqua gravi & ad inferiora tendente sejungitur. Quòd autem in scriptura vocetur aqua etiam illa, quâ sublimiori contemplatione divinarum mentium plenitudo significatur, ne quis id alienum aut novum putet. Nàm & Deus ignis consumens est, attamen ab ignis materia purus intelligitur. Quemadmodum igitur, cùm audis Deum esse ignem, aliud quiddam ab isto igne diversum esse illum cogitas: sic etiam cùm divino spiritui aquam subjectam discis, ne putes illam esse istam, quæ inferiora petens in terram fluit. Nam Spiritus Dei super terrenis istis atque instabilibus non fertur.* Verùm, Spiritum Sanctum materiam istam aqueam servâsse & fovisse formationis ergo, ut foventur pulli ab incubantibus matribus; quamvis spirituali & planè inenarrabili, non autem corporali modo, jam docuimus in voce Πνεῦμα, num. II. 1. sub lit. *B. β. a.* Huc pertinet ὕδωρ ζῶν, *aqua viva*, Joh. IV. 10. quæ juxta Chrysostomum, Homil. XXXII. in Joh. pag. 683. est τὸ ἀέναον, καὶ διαπαντὸς ἀναβλύζον, τῶν κρουνῶν οὐ διακοπτομένων, *aqua semper fluens, & perpetuò scaturiens, scatebris nunquam deficientibus.* Eodem sensu, ὕδωρ τινὶ παρέχειν, *aquam alicui præbere*, est ἀδάπανος χάρις, *donum sine sumtu*, ut loquitur Olympiodorus Catenâ in cap. XXI. Jobi, pag. 378. Eodem referri potest illud Johan. XIX. 34. ubi sanguis & aqua ex Christi latere profluxisse dicitur, de quo in voce Αἷμα, num. I.

2. *Impropriè* pro donis Spiritus sancti. Chrysostomus Homil. XXXII. in Johannem, pag. 683. quæ in Catena in hunc Evangelistam falsò adscribuntur Ammonio

...mmonio: Διὰ τῆς τοῦ ὕδατος προσηγορίας, τόν τε καθαρμὸν τὸν ἐξ αὐτοῦ, καὶ τὴν πολλὴν παραψυχὴν ταῖς ὑποδεχομέναις αὐτὸ διανοίαις ἐμφαίνων. *Per aquæ appel...tionem, purgandi facultatem, & multiplicem quam ...ſcipientium mentibus affert, conſolationem indicans* ...il. Chriſtus Joh. IV. 13. Theophanes, Homil. ...XXVIII. pag. 268: Ὕδατι δὲ ἀπείκασαι τὸ πνεῦμα ...ὸ ἅγιον, ὡς καθαρὸν, καὶ πολλὴν παραψυχὴν παρέχον ...οῖς ὑποδεχομένοις αὐτό· καὶ ὥσπερ τὸ αὐτὸ ὕδωρ μερί...εται εἰς διαφόρους ποιότητας· οὕτω τὸ πνεῦμα εἰς διαφό...ς ἐνεργείας ἐν τοῖς πιστοῖς διανέμεσθαι εἴωθε. Ζῶν δὲ λέ...εται οἷον ἀναβλύζον, καὶ κινούμενον, καὶ οἷον εὐκίνητον ...ὴν ψυχὴν ἐργαζόμενον. *Aquæ verò Spiritus ſanctus ...ſimilitatur, ut qui purus eſt & maximè recreat eos, ...ui ipſum accipiunt. Et ſicuti eadem aqua variis di...ernitur qualitatibus, ita Spiritus ad varias operatio...s fidelibus diſtribui ſolet.* Viva *verò* dicitur, *utpote ...ens, & mobilis, & animam reddens facilè mobilem.* ...d eundem, Joh. IV. 13. locum Theophylactus, ...ag. 609: Τὴν χάριν τοῦ ἁγίου πνεύματος ὕδωρ φησὶν ...αι, διότι τε καθαίρει καὶ πολλὴν παραψυχὴν χορηγεῖ ...οῖς ὑποδεχομένοις· ὕδωρ δὲ οὐχ ἱστάμενον, οἷα τὰ ἐν λάκ...οις καὶ φρέασι ζηπτενώδη καὶ διεφθορότα, ἀλλὰ ζῶν, του...τέστιν, ἀναβλύζον, ἀναπηδῶν, κινούμενον· ἡ γὰρ χάρις ... πνεύματος ἀεικίνητον πρὸς τὸ ἀγαθὸν τὴν ψυχὴν ἐρ...γάζεται, ἀναβάσεις ἀεὶ διατιθεμένην. *Gratiam Spiritus ...ncti* aquam *dicit eſſe, propterea quòd purificat, & ...ultum refrigerii præbet eam ſuſcipientibus. Porrò ...uam dicit non ſtantem, qualis eſt in lacubus & pu...is, putris & corrupta: ſed* vivam, *hoc eſt, ſcatu...entem, ſalientem, & quæ movetur. Gratia enim Spi...tus ſemper agilem ad bonum facit animam, aſcenſiones ...per diſponentem.*

II. *Uſus aquæ* maximè *duplex* eſt.

1. *Communis.* De eo Chryſoſtomus, ...omil. XV. t. V. pag. 81: Αἱ τῶν ὑδάτων πηγαὶ κοινῇ ...ᾶσι πρόκεινται, καὶ πλουσίοις καὶ πένησι. Τάχα ἐγέλα...ς ἀκούων τὴν ἰσότητα ταύτην· οὐκοῦν μάθε, πόσῳ τιμιώ...ερον οἴνου παντὸς, ὕδατος φύσις, καὶ ἀναγκαιότερον, ... χρησιμώτερον· καὶ τότε σαυτοῦ καταγνώσῃ, καὶ τὸν ...νηθῆ τῶν πενήτων εἴσῃ πλοῦτον. Οἴνου μὲν γὰρ ἀναιρεθέν...τος, οὐ πολλή τις ἂν γένοιτο βλάβη τινὶ, πλὴν τοῖς ἀσθε...σι μόνοις· ἂν δέ τις σβέσῃ τὰς τοῦ ὕδατος πηγὰς καὶ ...στοιχεῖα ἀνέλῃ, τὸν βίον ἡμῶν ἀνέτρεψεν ἅπαντα, καὶ ...σας τὰς τέχνας ἠφάνισε· καὶ οὐκ ἔτι δύο δυνησόμεθα μό... διαρκέσαι ἡμέρας, ἀλλ' εὐθέως ἀποθανούμεθα πάντες ...ιστον ἐλεεινόν τινα καὶ χαλεπώτατον. *Aquarum fon... omnibus in genere patent, & divitibus & pauperibus. ...ſti fortaſſe hac æqualitate audita. Diſce igitur, ...antò præſtantior ſit natura aquæ, & magis neceſſaria ...que utilior omni vino: & tunc te ipſum damnabis, ve...ſque pauperum divitias agnoſces. Vino enim ſublato, ...mo inde magnum accipiet damnum, niſi ſoli infirmi: ...ódſi verò quis aquæ fontes ſuppreſſerit, & elementa ...ulerit, totam ſimul vitam noſtram ſubvertit, omneſque ...tes abolevit: neque vel ad biduum ſubſiſtere poteri...us, ſed è veſtigio omnes moriemur miſerrima & acer...ſima morte.* Damaſcenus lib. II. orthod. fidei, cap. ... pag. 107. Κάλλιστον στοιχεῖον τὸ ὕδωρ, καὶ πολύχρηστον, ... ῥύπου καθάρσιον, οὐ μόνον μὲν σωματικοῦ, καὶ ψυχικοῦ ..., εἰ προσλάβοι τὴν χάριν τοῦ πνεύματος. *Optimum ...mentum eſt aqua & valde utile; ſordes etiam purgat, ...n modò corporis, ſed & animæ, ſiquidem Spiritus ſan... gratiam aſſumſerit.* Quæ cum grano ſalis ſunt in...ligenda. Alias aquæ utilitates, ſatis obvias, ſicco ...e tranſimus.

2. *Sacer.* Atque huc pertinet

a. *Aqua luſtralis* ſeu *aſperſionis*, de qua ad Hebr. IX. 19. & cujus uſus erat in lege ceremoniali: Græcis ὕδωρ καθάρσιον. *Aqua luſtralis*, in hiſtoria Palladii Lauſiaca, cap. XX. pag. 51. vocatur ὕδωρ ηὐλογημένον. Quæ verò ſub Nov. Teſt. ſit aqua luſtralis, docet Gregorius Nyſſenus, Homil. XIII. in Canticum, t. I. pag. 671: Ὅσαι εἰσὶν ἀρεταὶ, τοσαύτας χρὴ τὰς τῶν καθαρσίων ὑδάτων ἐννοῆσαι πηγὰς, δι' ὧν οἱ ὀφθαλμοὶ γίνονται ἀεὶ ἑαυτῶν καθαρώτεροι· οἷον πηγὴ τοῦ καθαρσίου ὕδατός ἐστιν ἡ σωφροσύνη· ἄλλη πηγὴ τοιαύτη ἡ ταπεινοφροσύνη, ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ δικαιοσύνη, καὶ ἡ ἀνδρεία, καὶ ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἐπιθυμία, καὶ ἡ τοῦ κακοῦ ἀλλοτρίωσις. *Quot virtutes ſunt, tot luſtralium aquarum fontes mente concipiendæ ſunt, per quos oculi ſemper ſe ipſis puriores fiunt. Verbi gratiâ, temperantia luſtralis aquæ fons quidam eſt: alius humilitas, veritas, juſtitia, fortitudo, boni cupiditas, & mali averſatio.*

b. *Aqua in Baptiſmo*, quæ vocatur ὕδωρ ζῶν, *aqua viva.* Theodoretus, quæſt. XXVI. in Geneſin, pag. 26: Ὕδωρ ζῶν καλεῖται τὸ βάπτισμα, οὐκ ἐπειδὰν φύσιν ἑτέραν ἔχει τοῦ βαπτίσματος ὕδωρ, ἀλλ' ὅτι δι' ἐκείνου τοῦ ὕδατος ἡ θεία χάρις τὴν αἰώνιον δωρεῖται ζωήν. *Baptiſmus vocatur* aqua viva, *non quòd aqua Baptiſmi aliam habeat naturam, ſed quòd per illam aquam gratia divina vitam donet æternam.* Vocatur ὕδωρ λυτήριον τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ καθαρτήριον τῶν ψυχῶν, *aqua ſolvens peccata, & animas purgans*, ab eodem, in cap. XXXII. Jeſajæ, pag. 89: Καθάρσια ὕδατα, *aquæ purgantes*, à Greg. Nazianz. Orat. XL. pag. 643.

III. *Diviſio.* Chryſoſtomus in Pſal. CXXXV. ſequentes aquæ ſpecies recenſet: Ὕδωρ πηγαῖον, θαλάττιον, ἀέριον, τὸ ἐν νεφέλαις, τὸ οὐράνιον, τὸ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, τὸ ὑπόγειον. *Aqua fontana, marina, aëria, quæ eſt in nubibus, cœleſtis, quæ eſt ſupra cœlos, quæ eſt infra terram.*

IV. *Oppoſita.* Huc referimus eorum impiam ſententiam, qui aquam Deum eſſe ſomniârunt. Aquam præcipuè venerabantur Ægyptii & Perſæ. De utriſque pauca. De Ægyptiis ita Plutarchus lib. de Iſide & Oſiride: Οὐδὲν οὕτω τιμὴ Αἰγυπτίοις, ὡς ὁ Νεῖλος. *Nihil in majore Ægyptiis eſt honore, quàm Nilus.* Athanaſius, qui Ægyptius fuit, Orat. contra Gentes: Ἄλλοι ποταμοὺς καὶ κρήνας, καὶ πάντων μάλιστα Αἰγύπτιοι τὸ ὕδωρ προτετιμήκασι, καὶ θεοὺς ἀναγορεύουσιν. *Alii fluvios & fontes, & omnium maximè Ægyptii, aquam præcipuè venerati, deosque appellant.* Chryſoſtomus, Homil. CVII. t. V. pag. 702: Ὅτι καὶ ποταμοὶ προσεκυνήθησαν, μαρτυρεῖ τὰ ἐν Αἰγύπτῳ μέχρι τῆς δεῦρο· ἔθυον τῇ ἀναβάσει τοῦ Νείλου, οὐ θεὸν αὐτὸν ἐπὶ τῇ φύσει θαυμάζοντες, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ὕδωρ ὡς θεὸν θεραπεύοντες. *Fluvios etiam adoratos eſſe, res Ægyptiorum in hunc uſque diem teſtantur: aſcenſui Nili ſacrificabant, non quòd Deum ipſum propter rem creatam admirarentur, ſed quòd aquam ipſam tanquam Deum venerarentur.* Similiter Julius Firmicus de err. prof. relig. *Ægypti incolæ, aquarum beneficia percipientes, aquam colunt, aquis ſupplicant, aquas ſuperſtitioſâ continuatione venerantur.* Vide plura apud Voſſium de Orig. Idololatriæ, lib. II. cap. LXXIV. & LXXV. A Perſis etiam divinus aquæ honos præſtabatur. Teſtatur hoc Clemens Alexandr. admonitione ad Gentes, pag. 43: Θύειν ἐν ὑπαίθρῳ τούτους ὁ Δίνων λέγει, θεῶν ἀγάλματα μόνα τὸ πῦρ καὶ ὕδωρ νομίζοντας. *Hos dicit Dinon ſacrificare ſub dio, ſola deorum ſimulacra ignem & aquam eſſe putantes.* Conſule etiam Arnobium lib. VI. Sidonium Apollinarem Panegyrico Leon. Agathiam lib. II. Imò Herodotum etiam lib. I. & Strabonem lib. XV. maximè Voſſium libro citato, cap. LXXVI. Sampſæi etiam in

Peræa

Peræa regione aquam colebant, ut de iis refert Epiphanius hæresi LIII. pag. 201. his verbis: Τετίμηται δὲ καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τοῦτο ὡς Θεὸν ἡγοῦνται, σχεδὸν φάσκοντες εἶναι τὴν ζωὴν ἐκ τούτου. *Colunt & aquam, & hanc Deum esse putant, fermè dicentes esse vitam ex hac.*

Υἱοθεσία.

Quid υἱοθεσία sit, ex N. Test. & Lexicis vulgatis satis notum est. Minùs notum est, eandem vocem *de Baptismo* usurpari. Hesychius: Υἱοθεσία, ὅταν τις θετὸν υἱὸν λαμβάνῃ, καὶ τὸ ἅγιον βάπτισμα. Υἱοθεσία est, *quando quis adoptivum assumit filium: est etiam sanctum baptisma.* Cl. Salmasius existimat, pro καὶ legendum esse κατὰ, ut sensus sit, υἱοθεσίαν dici, cùm quis in Baptismo est ἀναδοχεὺς, filium ex lavacro suscipit. Ego nihil puto mutandum: is enim, quem quis ex S. Baptismatis fonte suscipit, non potest dici θετὸς υἱός Deinde υἱοθεσία, ut postea videbimus, de Baptismo usurpatur. Photius epist. XCVII. ad Basilium Macedonem, hominem nequissimum, pag. 136. ita scribit: Οὐ προβάλλομαι νῦν παλαιὰν φιλίαν. οὐ φρικώδεις ὅρκους καὶ συνθήκας. οὐ χρίσμα καὶ χειροθεσίαν βασιλείας. οὐχ ὅτι ταῖς ἡμετέραις χερσὶ προσιὼν, τῶν φρικτῶν καὶ ἀχράντων μετεῖχες μυστηρίων. οὐδὲ τὸν δεσμὸν, ᾧ ἡμᾶς ἡ τοῦ καλοῦ παιδὸς υἱοθεσία συνέδησε. *Non ego nunc allego veterem amicitiam nostram; non tremenda juramenta & stipulationes initas; non unctionem & manuum impositionem regiam; non quòd manibus nostris subditus, sacramentorum illorum tremendorum & immaculatorum fuisti particeps factus; non illud vinculum, quo nos filii optimæ spei adoptio copulavit.* Hîc παιδὸς υἱοθεσία notat *susceptionem ex Baptismo:* nam de sacro fonte Basilii filium, adhuc in minori fortuna constituti, susceperat Photius ἀναδοχεύς. Dionysius Areopagita, Eccles. Hierarchiæ cap. II. parte II. pag. 217. *fontem Baptismalem* vocat μητέρα τῆς υἱοθεσίας, *matrem adoptionis.*

Υἱοπάτωρ. Υἱοπατορία.

Hæretici quidam in SS. Trinitate Patrem & Filium & Spiritum S. non tres personas, sed unam duntaxat trinominem esse docebant, ut monuimus in voce Τριάς, num. VI. 1. ubi vide. Illis Filius erat υἱοπάτωρ *Filiopater.* Cyrillus Alex. lib. II. in Johan. cap. VIII. pag. 243. Σημειωτέον, ὅτι κατ' ἰδίαν ὑπόστασιν ἄλλος ἐστὶν ὁ πατὴρ παρὰ τὸν υἱὸν, καὶ οὐχ, ὥσπερ ἔδοξέ τισι τῶν ἀπαιδεύτων αἱρετικῶν, υἱοπάτωρ εἰσφέρεται. *Observandum est, secundum propriam* ὑπόστασιν, *hypostasin, alium esse Patrem à Filio, nec, ut quibusdam insulsis visum est hæreticis, Filiopatrem esse statuendum.* Greg. Nyssenus Orat. XII. contra Eunomium, t. II. pag. 733. Οὐ γάρ ἐστιν ὅπως ἡ τῶν ὑποστάσεων διαφορὰ τὸ ἀσύγχυτον ἕξει, μὴ τῷ γεννητῷ διαστελλομένη πρὸς τὸ ἀγέννητον, ὥστε εἰ μὲν διαφορὰν σημαίνει τὸ ὄνομα, ἡ οὐσία ἔσται διὰ τῆς προσηγορίας ταύτης ἀσήμαντος. ἄλλος γὰρ τῆς διαφορᾶς καὶ ἕτερος τῆς οὐσίας ὁ λόγος. εἰ δὲ πρὸς τὴν φύσιν τὴν σημασίαν τῆς φωνῆς καθέλκουσιν, εἰς τὴν τῶν υἱοπατόρων λεγομένων ἀπάτην ἀκολούθως ὑποσυρήσονται, τῆς κατὰ τὰς ὑποστάσεις τρανότητος ὑποσυρείσης τοῦ λόγου. *Non enim est quomodo hypostasium differentia id quod inconfusum est habeat, si ea, quæ est geniti cum ingenito differentia non distinguatur. Quare si nomen differentiam signat, essentia per appellationem istam minimè significabitur. Alia enim differentiæ, & alia essentiæ ratio. Quodsi ad naturam vocis significationem detorquent, ad hæreticorum, qui* υἱοπάτορες *dicuntur, quia Filium & Patrem eandem esse personam asserunt, err[o]rem pertrahentur, sermonis perspicuitate, quod ad pe[r]sonas divinas attinet, subtractâ.* Hæc hæresis à ve[te]ribus vocatur υἱοπατορία, quasi dicas *Filio-paternita[s].* Can. VII. Constantinopol. Σαβελλιανοὺς τοὺς υἱοπατορ[ίαν] διδάσκοντας, — ὡς ἕλληνας δεχόμεθα. *Sabellianos, q[ui] eundem esse Patrem & Filium docent, velut Græc[os] admittimus.* Ammonius in Catena ad Joh. I. 1. pa[g.] 14. Τὴν Σαβελλίου αἵρεσιν διὰ τούτου καταβάλλει, τὰς ὑπ[ο]στάσεις σημαίνων πατρὸς καὶ υἱοῦ· οὐ γὰρ υἱοπατορίαν ἡ ἐ[κ]κλησία δοξάζει, καθὰ μυθεύων ὁ Λίβυς εἶπε. *Sabel[lii] hæresin per hoc evertit, Patris ac Filii hypostases desi[g]nans, non enim Filio-paternitatem Ecclesia esse existima[t], uti Afer ille fabulando confinxit.*

Υἱοποιέω.

Habent quidem Lexica, sed sine autore. Vet[e]res Glossæ: Υἱοποιοῦμαι, *adopto.* Hesychius: Υἱο[θε]τεῖ, υἱοποιεῖ, οὐ φύσει, ἀλλὰ θέσει. *Adoptat: filium faci[t] non naturâ, sed adoptione.* Cyrillus Alexandrinus li[b.] II. adversus Nestorium, pag. 42. Υἱοποιεῖ τὸ πνεῦμ[α] αὐτοῦ καὶ ἡμᾶς αὐτούς. *Filios etiam nos ipsos facit spirit[us] ejus, sc. Christi.* Constitut. Apostol. lib. II. ca[p.] XXXII. pag. 859. Διὰ τοῦ ἐπισκόπου σου ὁ θεὸς υἱοποιεῖ[ται] σε ἄνθρωπε. *Per Episcopum suum, ô homo, Deus te [fi]lium suum facit.* Athanasius in epist. ad Serapione[m] t. I. p. 193. Ἡμεῖς τὸ πνεῦμα λαμβάνοντες, υἱοποιούμεθ[α]. *Nos Spiritum sanctum accipientes, adoptamur pro fili[is].* Et mox: Υἱοποιούμενοι δὲ τῷ πνεύματι, δηλονότι ἐν Χρι[σ]τῷ, χρηματίζομεν τέκνα θεοῦ. *Adoptati per spiritum nempe in Christo, vocamur filii Dei.* Photius apu[d] Oecumenium in cap. I. ad Ephesios, pag. 618. [de] Christo: Ἀνέστη, ὅτι τέθνηκε· τέθνηκε δὲ, ὅτι σεσάρκωτ[αι] σεσάρκωται δὲ, ἵνα ἡμᾶς υἱοποιήσηται. *Resurrexit, qu[ia] mortuus fuit: mortuus verò est, quia fuit incarnatu[s] incarnatus autem est, ut nos pro filiis adoptaret, vel [fi]lios Deifaceret.*

Υἱοποίησις.

Hanc vocem Lexica prorsus omittunt: idem va[let] significat, quod υἱοθεσία *adoptio.* Legitur apud Ath[a]nasium Orat. I. contra Arianos, pag. 283. Οὐρα[νίας] πολιτείας τύπος, καὶ δύναμις κατὰ δαιμόνων, υἱοποίησ[ις] δὲ ἡ περὶ τοῦ πατρὸς γνῶσις, καὶ αὐτοῦ τοῦ λόγου, καὶ δωρ[εὰ] πνεύματος ἁγίου. *Cœlestis conversationis typus, & p[o]tentia adversus dæmones, adoptio verò est Patris & [e]jus verbi cognitio, & donum Spiritus Sancti.*

Υἱός.

Infinita penè ad hanc vocem referri possent: a[t] cùm quædam etiam alibi producantur, quædam etia[m] sine dispendio omittantur, rem contrahemus, co[n]sideraturi vocem Υἱός

I. *Generaliter.* Atque sic hæc vox est πολύσημος

1. significat eum, *qui ex viro & muliere g[e]nitus.* Hæc προσηγορία, ut loquitur Greg. Nyssen[us] Orat. III. contra Eunomium, t. II. pag. 523. ἐκ φύσε[ως] ἐστί τισι, καὶ τὴν κατ' οὐσίαν τοῦ γεννηθέντος πρὸς τὸν ἐξ[?] γέγονε σχέσιν ἀποσημαίνει, *appellatio quibusdam à n[a]tura adest, & relationem, quæ est secundùm essentia[m] geniti cum eo qui genuit significat.* Huc etiam referri p[o]test illud Athanasii de Definitionibus. t. II. pag. 4[?] Υἱὸς λέγεται, ὡς ἂν εἴποις, οἷος ὁ πατὴρ τὴν οὐσία[ν] τοιοῦτος καὶ ὁ υἱός. εἴτε ἐξ ἀκτίστου ἄκτιστος, εἴτε ἐκ θν[η]τοῦ θνητός. Υἱὸς *dicitur, quasi diceres, qualis est pat[er] secundùm essentiam, talis etiam est filius, sive ex i[n]creato increatus, sive ex mortali mortalis.* Eodem fe[re] modò apud eundem in Quæst. miscell. t. II. quæst. I[?]

pa[g.]

pag. 442: Ὑιὸς λέγεται παρὰ τὸ οἷος, ἤτουν ὁποῖος καὶ ὅμοιος· οἷος γὰρ ὁ πατὴρ, τοιοῦτος καὶ ὁ ὑιὸς, καὶ τροπῇ τοῦ ο εἰς υ, ὑιός· ὅμοιος γὰρ ὁ ὑιὸς τῷ πατρί. *Filius dicitur ab* οἷος, *vel* ὁποῖος, *&* ὅμοιος. *Qualis enim pater talis etiam filius, & converso o in υ,* ὑιός. *Similis enim filius patri.* Sed allusiones potiùs sunt, quàm veræ etymologiæ. Eustathius scribit: Ὑιὸς παρὰ τὸ ὕω τὸ βρέχω, ὁ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς ὢν εὐφρασία. Ὑιὸς *dicitur ab* ὕω, *quod est rigo, humecto, cùm filius sit patris & matris gaudium.* Potiùs quia ὕει à parentibus. Alii malunt deducere à κυέω, *pario, gigno,* quasi κυὸς, aut à φύω. Nam ὁ φὺς *filius,* Euripidi in Phœnissis.

2. Ὑιὸς ἀνθρώπου, *filius hominis* vocatur Dominus noster Christus:

A. *propter naturæ humanæ tum veritatem, tum infirmitatem.* Greg. Nazianzenus Orat. XXXVI. pag. 592: *Filius Dei vocatur* ὑιὸς ἀνθρώπου, καὶ διὰ τὸν Ἀδὰμ, καὶ διὰ τὴν παρθένον, ἐξ ὧν ἐγένετο· τοῦ μὲν, ὡς προπάτορος, τῆς δὲ, ὡς μητρὸς, νόμῳ καὶ οὐ νόμῳ γεννήσεως, *filius hominis, tum propter Adamum, tum propter Virginem, ex quibus natus est: ex illo quidem, tanquam primo parente, ex hac verò, tanquam matre, juxta legem & non juxta legem generationis.* Eusebius Hist. Eccles. lib. I. cap. III. pag. 3. a: Ὑιὸς ἀνθρώπου διὰ τὴν ὑστάτην αὐτοῦ ἐνανθρώπησιν χρηματίζει. *Filius hominis propter extremam ipsius incarnationem appellatur.* Cyrillus Alexandr. in Actis Concilii Ephesini, pag. 169: Ὁ αὐτὸς ὑιὸς ἀνθρώπου, διὰ τὸ ἡνῶσθαι σαρκὶ, καὶ καθ' ἡμᾶς ὑπομεῖναι γέννησιν ἐκ γυναικός. *Idem filius vocatur hominis, quia unitus est carni, & ut nos ex muliere natus.* Alioqui illud certissimum est, vocem ὑιὸς additam voci ἄνθρωπος subinde nihilo plus significare, quàm solam vocem ἄνθρωπος. Exemplum hujus est Marci III. 28: Omnia peccata remittentur τοῖς ὑιοῖς τῶν ἀνθρώπων filiis hominum. Hîc τοῖς ὑιοῖς τῶν ἀνθρώπων dictum est pro τοῖς ἀνθρώποις. Et sic prorsus S. Matthæus habet cap. XII. 31: Πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις. Vide Cl. Vorstii Philologiam sacram cap. XIII. Atque hæc est verissima ratio, cur Messias vocetur υἱὸς ἀνθρώπου. Itaq; Christus, qui θεάνθρωπος est, ab ignobiliori natura, quæ humana est, filius hominis denominatur. Ita Chrysostomus Homil. XXVII. in Joh. ad v. 14. cap. III. pag. 662: Ὑιὸν ἀνθρώπου ἐνταῦθα οὐ τὴν σάρκα ἐκάλεσεν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐλάττονος οὐσίας ὅλον ἑαυτὸν, ἵν' οὕτως εἴπω, ὠνόμασε νῦν· καὶ γὰρ τοῦτο ἔθος αὐτῷ, πολλάκις μὲν ἀπὸ τῆς θεότητος, πολλάκις δὲ ἀπὸ τῆς ἀνθρωπότητος τὸ πᾶν καλεῖν. *Filium hominis hoc loco non carnem, sed ab ignobiliori parte substantiæ, se totum; ut ita dicam; nunc appellavit. Hic namq; ei mos est, ut sæpiùs quidem à deitate, sæpiùs verò ab humanitate totum nuncupet.* Ammonius ibid. pag. 94: Οὐκ ἔστι δὲ οὐράνιον τὸ τοῦ κυρίου σῶμα, πάθεσι γὰρ ὑπόκειται· ὡς δὲ εἷς ὢν μετὰ σαρκὸς, λέγεται υἱὸς ἀνθρώπου, ἀπὸ τῆς ἐλάττονος οὐσίας ὅλον ἑαυτὸν ὀνομάσας. *Non autem corpus Domini cœleste est, utpote passionibus obnoxium: quoniam verò unus est cum carne, filius hominis nuncupatur, à viliori substantiæ portione seipsum denominans.* Idem Ammonius in cap. VI. Johannis, ad v. 63. p. 198: Ὁ σαρκωθεὶς θεὸς αὐτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. Οὐ τὴν αὐτὸ τὸ σῶμα καλεῖται υἱὸς ἀνθρώπου, ὡς κακῶς δογματίζων Μάρκελλός φησι λέγων. Ἑαυτὸν ἐξ οὐρανοῦ καταβεβηκέναι διδάσκει, ὅτι θεὸς ἦν, καὶ ἐν σαρκὶ ὁρᾶται, καὶ ὅτι ἡ σὰρξ αὐτοῦ ζωοποιὸς ὁρᾶται. *Deus incarnatus ipse est filius hominis. Non autem ipsum corpus vocatur filius hominis, uti malè docens Marcellus asseverat. Semetipsum, inquit, è cœlo descendisse docet, quoniam Deus erat, & in carne videtur, & quia caro ejus vivifica videtur.*

3. Ὑιὸς vocatur, *qui est filius adoptione.* Talis vocatur ὑιὸς θετὸς vel εἰσποίητος, ὑιὸς κατὰ θέσιν, κατὰ χάριν. Tales vocantur ὑιοὶ, juxta Nyssenum Orat. III. contra Eunomium, t. II. pag. 523. προσηγορίᾳ ἐπισκευαστῇ, καὶ ἐπικλήτῳ, *adjectitia & adventitia appellatione.* De iisdem Cyrillus Alex. in Actis Concilii Ephesini, pag. 28: Ἡμεῖς ἐν αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτοῦ ὑιοὶ θεοῦ φυσικῶς τε καὶ κατὰ χάριν· φυσικῶς μὲν, ὡς ἐν αὐτῷ τε καὶ μόνῳ· μεθεκτικῶς δὲ καὶ κατὰ χάριν ἡμεῖς δι' αὐτοῦ, ἐν πνεύματι. *Nos in ipso,* scil. Christo, *& per ipsum filii Dei sumus naturaliter & secundùm gratiam. Naturaliter quidem, tanquam in ipso & quidem solo: per participationem verò & secundùm gratiam nos per ipsum, in spiritu.*

4. *Filius alicujus esse dicitur, qui mores ipsius imitatur,* qui item alicui rei addictus & quasi devotus est. Sic

a. *Filii Dei* vocantur *pii.* Chrysostomus Homil. CXII. t. V: Ὑιοὺς καλεῖ ἡ θεία γραφὴ τοὺς πάντη τῇ δικαιοσύνῃ καὶ εὐσεβείᾳ ἀνακειμένους. *Filios vocat divina Scriptura eos, qui justitiæ & pietati se totos consecrant.* Origenes lib. I. contra Celsum, pag. 44: Πᾶς ὁ μηκέτι ὑπὸ φόβου παιδαγωγούμενος, ἀλλὰ δι' αὐτὸ τὸ καλὸν αἱρούμενος, ὑιός ἐστι θεοῦ. *Omnis, qui non ampliùs sub timore pædagogo degit, sed virtutem propter ipsam eligit, filius Dei est.* Ita Christus Matth. V, 45. jubet nos diligere inimicos nostros, ut simus ὑιοὶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν, ut simus similes Patri cœlesti ἐν ἀνεξικακίᾳ, in tolerandis malis, beneficiis afficientes non tantùm amicos, sed etiam inimicos. Eleganter Clemens Alex. Strom. VII: Ὁ ὑιὸς πατρὶ ἀγαθῷ χαρίζεται, σπουδαῖον ἑαυτὸν καὶ ὅμοιον τῷ πατρὶ παρεχόμενος. *Filius patri bono gratum facit, si seipsum probum & patri similem exhibeat.* Id autem maximè fit implendo ea, quæ v. 45. cap. V. Matthæi nobis præcipiuntur. Chrysostomus Homil. III. in epist. ad Romanos: Ἄνθρωποι κατ' αὐτὸ ὁμοιοῦνται θεῷ, ὅταν μηδὲν πάσχωσι παρὰ τῶν ἐπηρεάζειν βουλομένων, μηδὲ ὑβρίζωνται ὑβριζόντων, μηδὲ τυπτόντων τύπτωνται, μηδὲ καταγελῶνται καταγελώντων ἑτέρων αὐτούς. *Homines hac potissimùm in re similes Deo efficiuntur, quoties mali nihil patiuntur ab iis, qui ipsis incommodare volunt: quoties non læduntur ab iis, qui lædunt: non vapulant ab iis, qui verberant: non irridentur ab aliis eos irridentibus.* Photius epist. CXCIII. pag. 292: Τὸ μὲν δίκην ἀπαιτεῖν τὸν ἠδικηκότα, ἀνθρώπινον· τὸ δὲ μὴ ἀμύνεσθαι, φιλόσοφον· τὸ δὲ καὶ εὐεργεσίαις ἀμείβεσθαι, λοιπὸν ἤδη θεῖον, καὶ μιμητὰς τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς τοὺς γηγενεῖς ἀποφαῖνον. *Actionem instituere contra eum, qui injuriâ affecit, humanum est: non ulcisci, philosophicum: at benefactis compensare, divinum, & Patris, qui in cœlis est, terrenos homines imitatores facit.* Et hoc est, quod θεοῦ μιμητὰς γίνεσθαι ὡς ἀγαπητὰ τέκνα, ad Ephes. V. 1. vocat Apostolus. Seneca lib. VII. cap. XXXI. de Benef. pag. 74: *Ad illa itaq; cogitationes tuas flecte. Non est mihi relata gratia. Quid faciam? Quod dii, omnium rerum optimi auctores, qui beneficia ignorantibus dare incipiunt, ingratis perseverant. Alius illis objicit negligentiam nostri, alius iniquitatem: alius illos extra mundum suum projicit, & ignavos hebetésq; sine ullo opere destituit, &c. Nihilominus tamen more optimorum parentum, qui maledictis suorum infantium arrident, non cessant dii beneficia congerere, de beneficiorum auctore dubitantibus, sed æquali tenore bona sua per gentes, populósq; distribuunt, unam potentiam sortiti, prodesse.*

b. *Filii Diaboli* vocantur *impii*, & ſcelerati homines, quia ejus imitantur mores. Chryſoſtomus Homil. XXXVI. t. V. ad Johan. VIII. 44. de Judæis: Υἱὺς διαβόλυ αὐτὺς εἶπεν, ὐκ ἐπειδὰν εἰς τὴν ὐσίαν τὴν ἐκείνυ μετέπεσον, ἀλλὰ ἐπειδὰν τὰ ἔργα ἐκείνυ ἐποίυν. *Filios Diaboli eos vocavit, non quòd in eſſentiam illius tranſiverint, ſed quia opera ejus fecerint.* Epiphanius hæreſi XXXVIII. pag. 125: *Judæi vocantur filii Diaboli,* ἐπειδὴ ἀντὶ τῦ Χριςῦ τῷ Ἰέδᾳ ἐπείσθησαν, καθάπερ ἀπὸ Θεῦ ἐκκλίνασα ἡ Εὔα τῷ ὄφει ἐξ ἀρχῆς ἐπείσθη, *quoniam pro Chriſto Judæ crediderunt, quemadmodum ab initio Eva à Deo deficiens, ſerpenti credidit.*

5. Υἱοὶ φωτὸς καὶ ἡμέρας, *filii lucis & diei* ſunt homines pii & fideles. Greg. Nazianzenus, Orat. XLVII. pag. 724. dicit Chriſtum Lucæ XVI. 8. υἱὺς φωτὸς λέγειν τὺς πεφωτισμένυς τῇ γνώσει, *filios lucis vocare, qui ſcientiæ luce colluſtrati ſunt.* Greg. Nyſſenus Orat. II. in orat. Dominicam, t. I. pag. 727: Οἱ λαμπροὶ τὴν συνείδησιν, υἱοὶ φωτὸς καὶ ἡμέρας προσαγορεύονται. *Conſcientiâ purâ præditi, filii lucis & diei appellantur.* Theophylactus in I. Theſſal. V. pag. 707: Υἱοὶ φωτὸς καὶ ἡμέρας, οἱ τὰ τῦ φωτὸς πράττοντες. *Filii lucis & diei, qui quæ lucis ſunt faciunt.* In idem Caput Oecumenius, pag. 724: Υἱοὶ φωτὸς καὶ ἡμέρας, οἱ τὰ δίκαια καὶ πεφωτισμένα πράττοντες. *Filii lucis & diei, qui juſta & luce digna faciunt.* Ammonius ad Joh. XII. 36. in Catena ad Johannem, pag. 319: Οἱ ἐν τῷ φωτὶ περιπατῦντες, υἱοὶ φωτὸς γίνονται. *Qui in luce ambulant, filii lucis fiunt.* His opponuntur υἱοὶ νυκτὸς, *filii noctis.* Vide in Νὺξ, num. I. 2. ſub lit. *a.*

6. Υἱὸς ἀγάπης, *filius dilectionis*, id eſt, patri dilectiſſimus. Sic Chriſtus dicitur ad Coloſſ. I. 13. υἱὸς τῆς ἀγάπης. Ubi Theodoretus, pag. 345: Υἱὸν τῆς ἀγάπης τὸν δεσπότην Χριςὸν προσηγόρευσε, διδάσκων, ὅτι ὐχ ὡς κτίσμα καὶ δῦλος, ἀλλ' ὡς υἱὸς ἀγαπᾶται. ὐ γὰρ ἀγάπης υἱὸς, ἀλλ' ἀγαπητὸς υἱὸς, τυτέςι, γνήσιος. *Filium dilectionis Chriſtum Dominum vocavit, docens eum amari, non ut creaturam & ſervum, ſed ut filium. Non eſt enim filius dilectionis, ſed dilectus filius, hoc eſt, verus & legitimus.* Ita etiam Theophylactus υἱὸν ἀγάπης, interpretatur ἀγαπητόν.

7. *Filii contumaciæ* ſeu *rebellionis*, υἱοὶ ἀπειθείας, ſunt homines præfracti, toti dediti contumaciæ & rebellioni. Sic vocantur reprobi ad Epheſ. II. 2. οἵτινες ὐ προσίενται τὰ θεῖα κηρύγματα, *qui divinas prædicationes non admittunt*, ut ad hunc locum ſcribit Theodoretus, pag. 298. Vel, ut Theophylactus, pag. 512. Οἱ μὴ πειθόμενοι μὲν Θεῷ, πειθόμενοι δὲ τῷ ἄρχοντι τῆς ἐξυσίας τῦ ἀέρος ὐκ ἀναγκαζόμενοι. *Qui non obtemperant Deo, ſed qui non coacti obtemperant principi poteſtatis aëris.* Eodem modo ad Epheſ. V. 6. ubi Theodoretus interpretatur τῆς πονηρίας ἐργάτας, *improbitatis operarios:* Theophylactus, τὺς σφόδρα ἀπειθεῖς, τὺς τῷ Θεῷ ἀπιςῦντας, *valde inobedientes, Deo non credentes.* Idem ad I. Theſſal. V. 5. υἱὺς ἀπειθείας dicit eſſe ἀπειθεῖς, *inobedientes:* eodem modo Oecumenius. Eadem locutio occurrit ad Coloſſ. III. 6. ubi iterum Theophylactus, pag. 660: Ἀπειθείας υἱὺς αὐτὺς λέγει, ἀποςερῶν συγγνώμης, καὶ δεικνὺς ὅτι ὐκ ἐξ ἀγνοίας εἰσὶν ἐν τοῖς πάθεσιν, ἀλλ' ἐξ ἀπειθείας, ἣν ὕτως ἐξήσκησαν ὥςε καὶ υἱοθετῆσαι ἑαυτὺς ταύτῃ, καὶ ἐξ αὐτῆς γνωρίζεσθαι καὶ χαρακτηρίζεσθαι. *Inobedientiæ filios eos dicit, veniâ eos privans, & oſtendens, quòd non ex ignorantia ſint in affectionibus, verùm ex inobedientia, quam ſic exercuerunt, ut & ſe ipſos huic traderent in filios, & ex ipſa manifeſtarentur ſignarenturque.*

8. Υἱοὶ γεέννης, *filii gehennæ*, qui addicti ſunt interitui, ſeu exitio æterno, Matth. XXIII. 15. Ad quem locum Theophylactus, pag. 139: Υἱὸς γεέννης, ὁ ἄξιος ταύτης, καὶ οἰκειότητά τινα πρὸς αὐτὴν ἔχων ὥςε καυθῆναι ὑπ' αὐτῆς. *Filius gehennæ, qui dignus eſt illa, & cum qua familiaritatem habet in illa flagraturus.* Idem in cap. V. epiſt. I. ad Theſſal. υἱὺς γεέννης dicit eſſe τὺς ἄξια γεέννης ποιῦντας, *gehennâ facientes digna.* Ita etiam Oecumenius in I. Theſſal. V. pag. 723.

9. Υἱὸς ἀπωλείας, *filius perditionis.* Ita II. Theſſal. II, 3. vocatur Antichriſtus, ὡς καὶ αὐτὸς ἀπολλύμενος, καὶ ἑτέροις πρόξενος τύτυ γινόμενος, *ut qui & ipſe pereat, & aliis exitium procuret.* Oecumenius, ad eundem locum, conſentit cum illis, quæ modò ex Theodoreto ſunt allata, quando ſcribit, eum υἱὸν ἀπωλείας vocari, διὰ τὸ ἀπολλύειν πολλὺς, καὶ αὐτὸν ἀπόλλυσθαι, *quia multos perdat, & ipſe etiam pereat.* Antichriſtus igitur vocatur υἱὸς ἀπωλείας, quaſi perditus ipſe, ſeu exitio devotus & addictus, & perdens alios, ſeu catervatim animas hominum ſecum in inferos abducens. unde etiam Hebræis vocatur *Abaddon*, *perditio*, & Græcis ἀπολλύων, *perdens*, Apocal. IX. 11. Eſt ergo *filius perditionis* tùm paſſivè, tùm activè. Judas etiam vocatur υἱὸς ἀπωλείας Joh. XVII. 12. ὅτι τὰ τῆς ἀπωλείας πέπραχε, *quia peſtiferum facinus admiſit:* Nazianzenus Orat. XLVII. pag. 724. Vel, ut Nyſſenus Orat. II. in Orat. Dominicam, t. I. pag. 727: Ὁ τῆς ζωῆς ἀποςὰς, ἀπωλείας υἱὸς ὀνομάζεται. *Qui à vita deſciverit, filius perditionis nominatur.*

II. *Specialiter.* Atque ita υἱοὶ Θεῦ vocantur

1. *Angeli*, Jobi I. 6. ubi in contextu Hebræo appellantur בני האלהים, quod LXX. reddunt, ἄγγελοι τῦ Θεῦ. Polychronius in Catena in Jobum, p. 24. Ἦλθον, φησιν, οἱ ἄγγελοι παραςῆναι Κυρίῳ, καὶ ὁ διάβολος ἦλθε μετ' αὐτῶν. Τὸ δὲ, παρίςασθαι, καὶ ἐνώπιον Θεῦ ἵςασθαι τὺς ἀγγέλυς, καὶ τὸν διάβολον εἰς μέσον ἔρχεσθαι, μὴ νόει σωματικῶς, ἀλλ' ὅτι οἱ μὲν, τὴν συνήθη λειτυργίαν πληρῦσιν, ἐν τῇ πρὸς ἀνθρώπυς κηδεμονίᾳ ἣν δὴ ἐπλήρυν καὶ τῦ Ἰὼβ προνοῦντες· ὁ δὲ διάβολος ἐξ ἐναντίας τῶν ἀγγέλων, τὺς ἀνθρώπυς ἀδικεῖν τε καὶ ὑποσκελίζειν πειρᾶται. Venerunt, *inquit*, Angeli ut aſſiſterent Domino, & Diabolus venit cum iis. *Deo aſſiſtere, & coram eo ſtare Angelos, & in medium prodire Diabolum, ne corporaliter intelligas; ſed quoniam illi in tuendis, curandisque hominibus conſueta munia obeunt, quæ, Jobi quoque curam habentes, explebant: Diabolus contrà quàm Angeli, homines lædere & ſupplantare nititur.* Vocantur autem *filii Dei* διακριτικῶς, ut à filiis hominum diſcernantur: non naturaliter & per generationem, ſed per gratiam creationis & adoptionis, atque adeò, quia, tanquam filii, Patrem, faciem Dei ſemper intuentur, & gloriâ ejus perpetuò in cœlis fruuntur. Cæterùm per *filios Dei*, Geneſ. VI. 2. veteres falsò intellexerunt *Angelos*, ut monemus in voce Ἄγγελος, num. 4. ſub lit. *A. b.*

2. *Filii Dei* appellantur potentiſſimi quique, quo ſenſu quidam per *Filios Dei* Geneſ. VI. 2. intellexerunt magnates & potentes. Sic Cyrillus Alexandr. lib. IX. adv. Julianum, pag. 296. ſcribit, quosdam, post editam LXX. Interpp. verſionem, pro υἱοὶ τῦ Θεῦ, ſubſtituiſſe, υἱοὶ τῶν δυναςευόντων. Et adverſus Anthropomorphitas, cap. XVII. pag. 385: Οἱ μὲν, υἱοὶ τῶν δυναςευόντων· οἱ δὲ, υἱοὶ τῶν δυναςῶν. Hinc *filii Dei* vocantur reges, principes, magiſtratus & judices, quia Deus eos facit autoritatis ſuæ aliquatenus participes. Sic Pſal. LXXXII. 6. *Ego dixi, dii eſtis, & filii excelſi omnes.* Ad quæ Theodoretus, pag. 728: Ἐγὼ μὲν ὑμᾶς τετίμηκα· καὶ τῆς ἐμαυτῦ προσηγορίας μετέδωκα καὶ υἱὺς ἐμὺς προσηγόρευσα. *Ego igitur vos honoravi, meique*

meiq; nominis participes vos feci, & meos filios nuncupavi. Eodem sensu Psal. LXXXIX. 7. υἱοὶ Θεοῦ sunt *potentissimi terræ*; in Hebræo enim est *filii fortium*. Ac proinde minùs accuratè Theodoretus, qui ad hunc locum, pag. 750. *falsos deos* intelligi vult. Verba ejus sic habent: Υἱοὺς Θεοῦ καλεῖ τοὺς θεοὺς, ὡς υἱοὺς ἀνθρώπων τοὺς ἀνθρώπους· καλεῖ δὲ θεοὺς, οὐχ ὡς ὄντας, ἀλλὰ ὡς παρὰ τοῖς ἀπίστοις ...ομιζομένους. *Filios Dei appellat deos, sicuti filios hominum homines. Nuncupat autem deos, non quòd tales ...int, sed quòd ab infidelibus pro diis habeantur.*

III. *Specialissimè.* Huc pertinet tractatio de Filio ...ei, secunda persona sacro-sanctæ Trinitatis. De eo ...utem sequentia consideramus.

1. Cur vocetur υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Nempe, quia verus ...eus, Patri ὁμοούσιος, quia, ut Chrysostomus loquitur, ...ύσει υἱός ἐστι, καὶ ἐξ ἀϊδίου πατρὸς ἐγεννήθη, *naturâ filius ...st, & ex æterno Patre genitus est.* Theodoretus Θεραπευτ. Serm. II: υἱὸς ὀνομάζεται, ὡς ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς γεγεννημένος. *Filius nominatur, ut ex Deo & Patre genitus.* ...reg. Nazianzenus Orat. I. pag. 16, 17. ex eo, quòd ...ilius, probat, eum ejusdem essentiæ cum Patre esse. ...ίνος εἴη πατὴρ τοῦ υἱοῦ τὴν φύσιν κεχωρισμένου καὶ ἀπεξενωμένου μετὰ τῆς κτίσεως; οὐ γὰρ τοῦτο υἱὸς, τὸ ἀλλότριον, ἢ συναλειφομένου πρὸς τὸν πατέρα, καὶ συγχεομένου, ἴσον δὲ εἰ...ῖν καὶ συγχέοντος. *Cujus Pater fuerit, si Filius naturâ ...sjungatur, atque unà cum rebus creatis semoveatur? ...on enim Filius est, quod externum atque alienum est: ...t cum Patre permisceatur, atq; confundatur, eúmq; ...riter confundat.* Idem clariùs Orat. XXXIII. pag. ...21: Ἀληθῶς υἱὸν τὸν υἱὸν καλοῦμεν· ὅτι μόνος καὶ μόνου καὶ ...ως καὶ μόνον· οὐ γὰρ καὶ πατὴρ, καὶ ὅλον υἱὸς, καὶ ὅλου, καὶ ... ἀρχῆς, οὐ ποτε τοῦ εἶναι υἱὸς ἠργμένος. *Filium verè ...um vocamus, quòd & solus sit, & solius, ac singulari ...do, & solùm (non enim Pater quoq; simul est) & in ...um Filius, & totius, & à principio, hanc scilicet ra...nem habens, ut numquam Filius esse cœperit.* Et Orat. ...XXVI. pag. 590: Τὸ ἴδιον ὄνομα τοῦ ἀνάρχως γεννη...τος, υἱός. *Proprium nomen ejus, qui citra ullum prin...ium genitus est, Filius.* Mox: Δοκεῖ μοι λέγεσθαι υἱὸς, ... ταυτόν ἐστι τῷ πατρὶ κατ' οὐσίαν. *Filius mihi dici vi...ur, quia essentiâ idem est cum Patre.* Cyrillus Ie...sol. Catech. Illumin. X. pag. 100: Υἱὸς καλεῖται, ...ετικῶς προαχθεὶς, ἀλλὰ φυσικῶς γεννηθείς. *Filius vo...ur, non per adoptionis modum productus, sed natura...r genitus.* Theodotus, Ancyræ Episcopus, in Actis ...ncilii Ephesini, pag. 262: Ἡ γραφὴ υἱὸν καλεῖ τοῦ ...ρὸς τὸν μονογενῆ, τὸ ὁμοούσιον παραστῆσαι τῇ δόξῃ ...ήσασα. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ σὸς υἱὸς τῆς αὐτῆς σοι φύσεως γε...ηται, βουλόμενος ὁ λόγος δεῖξαι μίαν οὐσίαν πατρὸς ...υἱοῦ, λέγει υἱὸν τοῦ πατρὸς, τὸν ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον ...γενῆ. *Scriptura Filium vocat Patris unigenam, ...dem ejus cum Patre essentiam esse demonstrare vo... . Cùm enim filius tuus ejusdem tecum sit naturæ ...tus, verbum ostendere volens, unam esse essentiam ...ris & Filii, dicit Filium Patris, ex eo genitum uni...m.* Basilius Cæsar. Orat. de Fide, pag. 500: Ἐξ ...ς τῆς υἱοῦ προσηγορίας διδασκόμεθα, ὅτι τῆς φύσεως κοινωνός· οὐ προστάγματι κτισθεὶς, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας ...μψας ἀδιαστάτως, ἀχρόνως τῷ πατρὶ συνημμένος, ... ἐν ἀγαθότητι, ἴσος ἐν δυνάμει, κοινωνὸς τῆς δόξης. *...psa Filii appellatione discimus, quòd naturæ socius ... non præcepto creatus, sed ex essentia fulgens sine ...missione, sine tempore cum Patre conjunctus, æqua... bonitate, æqualis in potentia, ejusdem gloriæ socius.* ...pistola Synodi Sardicensis, apud Theodoretum ...Eccles. lib. II. cap. VI. pag. 596: Ἀληθῆ υἱὸν παρα...μεν· ἀλλ' οὐχ ὥσπερ οἱ λοιποὶ υἱοὶ προσαγορεύονται, ...λέγομεν· ὅτι ἐκεῖνοι ἢ διὰ τοῦτον θεοὶ εἶεν τοῦ ἀναγεννᾶσθαι χάριν, ἢ διὰ τὸ καταξιωθῆναι υἱοὶ προσαγορεύονται, οὐ διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν, ἥτις ἐστὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ. *Verum filium affirmamus: sed non sicut cæteri filii appellantur, ita Filium dicimus: quia illi aut per hunc regenerationis gratiâ dii sunt, aut eò quòd digni habeantur, filii nominantur, non autem ob unam substantiam, quæ est Patris & Filii.* Notabis, ἐν παρόδῳ, hoc loco ὑπόστασιν idem esse, quod οὐσία. Satis frequens hoc Græcis. Vide in Ὑπόστασις. Malè ergo Origenes; ut est apud Epiphanium, hæresi LXIV. p. 229; docuit, Filium Dei κατὰ χάριν υἱὸν καλεῖσθαι, *secundùm gratiam Filium vocari.*

De Filii generatione ab æterno, actum in voce Γέννησις, num. IV.

2. *Varia ejus nomina & epitheta.* Nyssenus Orat. V. in Resurrectionem Christi, t. III. pag. 437. eum vocat μονογενῆ Θεὸν, τὸν τῶν οὐρανίων γεννήτορα, τὸν τῶν κρυφίων λαγόνων τῆς γῆς ὑπερκύψαντα, καὶ ταῖς φαεσφόροις ἀκτῖσι τὴν ὅλην οἰκουμένην ἐπισκιάσαντα, *unigenam Dei Filium, verum cœlestium procreatorem, qui ex occultis terræ finibus emersit, & clarissimis radiis orbem terrarum operuit.* A' Greg. Nazianzeno, Orat. I. p. 39. vocatur υἱὸς τοῦ Θεοῦ, εἰκὼν, λόγος, σοφία, ἀλήθεια, φῶς, ζωὴ, δύναμις, ἀτμὶς, ἀπόῤῥοια, ἀπαύγασμα, ποιητὴς, βασιλεὺς, κεφαλὴ, νόμος, ὁδὸς, θύρα, θεμέλιος, πέτρα, μαργαρίτης, εἰρήνη, δικαιοσύνη, ἁγιασμὸς, ἀπολύτρωσις, ἄνθρωπος, δοῦλος, ποιμὴν, ἀμνὸς, ἀρχιερεὺς, θῦμα, πρωτότοκος πρὸ κτίσεως, πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν τῆς ἀναστάσεως. *Filius Dei, imago, Verbum, sapientia, veritas, lumen, vita, potentia, vapor, defluxio, splendor, factor, rex, caput, lex, via, ostium, fundamentum, petra, margarita, pax, justitia, sanctificatio, redemtio, homo, servus, pastor, agnus, pontifex, hostia, primogenitus ante res conditas, primogenitus ex mortuis resurrectionis.* Ab Eusebio, Demonstrat. Evang. lib. V. pag. 134. ἡ πρὸ τῶν γεννητῶν θεία καὶ πανάρετος οὐσία, ἡ νοερὰ καὶ πρωτότοκος τῆς ἀγεννήτου φύσεως εἰκὼν, ὁ γνήσιος καὶ μονογενὴς τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ υἱός. *Ante res genitas divina & omni virtute repleta essentia, spiritualis & primogenita ingenitæ naturæ imago, germanus & unigena universorum Dei filius.* A' Cyrillo Alexandr. in cap. LIV. Jesajæ, pag. 772. Παντὸς ἀγαθοῦ πηγὴ, τὸ ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας προχεόμενον νᾶμα ζωοποιόν. *Omnis boni fons, unda ex essentia Patris promanans.* Vide etiam Eusebium libro I. hist. Eccles. cap. I. pag. 1. b. Idem Dei Filius vocatur μονογενὴς, λόγος, σοφία, δύναμις, ἀλήθεια, εἰκὼν, φῶς, ζωὴ, δικαιοσύνη, &c. de quibus omnibus suis agitur locis.

3. *Assertionem Deitatis.* Filium Patri esse ὁμοούσιον, docetur in voce ὁμοούσιος. Usque adeò necessarium est, credere, Filium esse verum Deum, ut Greg. Nyssenus Orat. IV. contra Eunomium, t. II. pag. 547. hoc dogma vocet κεφάλαιον τῆς ἐλπίδος, *caput spei.* Theophylactus in cap. X. Johannis, pag. 714. dicit *Patrem & Filium* ἓν εἶναι κατὰ τὴν φύσιν, καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν, καὶ τὸ κράτος, *unum esse secundùm naturam, secundùm substantiam, & robur atq; potentiam.* Harmenopulus de orthodoxa fide, pag. 576: Πιστεύειν δεῖ τὸν ὄντως χριστιανὸν, εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἀϊδίως καὶ ἀπαθῶς ἐξ αὐτοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς γεννηθέντα, φῶς ἐκ φωτὸς, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· ὁμοούσιον τῷ πατρὶ καὶ συναΐδιον, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε. *Verè Christianum credere oportet in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unicum, ab æterno & citra passionem ex ipso Deo & Patre genitum, lumen ex lumine, verum Deum ex vero Deo: Patri coëssentialem & coæternum, per quem omnia creata sunt.* Damascenus lib. I. orthod. fidei, cap. VIII. pag. 24. sequen-

tem de Filio edit confessionem: Πιστεύομεν εἰς ἕνα υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· φῶς ἐκ φωτὸς, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, δι᾽ οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· ὃν πρὸ πάντων αἰώνων λέγοντες, δείκνυμεν ὅτι ἄχρονος καὶ ἄναρχος αὐτοῦ ἡ γέννησις· οὐ γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθη ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης, ὁ χαρακτὴρ τῆς τοῦ πατρὸς ὑποστάσεως, ἡ ζῶσα σοφία καὶ δύναμις· ὁ λόγος ὁ ἐνυπόστατος, ἡ οὐσιώδης καὶ τελεία καὶ ζῶσα εἰκὼν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ, ἀλλ᾽ ἀεὶ ἦν σὺν τῷ πατρὶ, καὶ ἐν αὐτῷ, ἀϊδίως καὶ ἀνάρχως ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένος· οὐ γὰρ ἦν ποτὲ ὁ πατὴρ, ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός· ἀλλ᾽ ἅμα πατὴρ, ἅμα υἱὸς, ὁ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένος. *Credimus in unum Filium Dei unigenam, Dominum nostrum Jesum Christum, ex patre natum ante omnia secula: lumen de lumine, Deum verum ex vero Deo, genitum, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt. Quem ante omnia secula fuisse dicentes, ostendimus generationem ejus sine tempore & sine initio esse. Non enim ex non ente ad esse deductus Filius Dei, qui est splendor gloriæ, character substantiæ Patris, vivens sapientia & virtus, & Verbum subsistentiam habens, substantialis & perfecta & vivens imago invisibilis Dei, sed semper cum Patre fuit, & in ipso, ab æterno & sine principio ex ipso genitus. Non enim fuit aliquando Pater, quando non fuit filius: sed simul Pater, simul filius ex ipso genitus.* Hinc, quia Filius est ab æterno, Chrysostomus Homil. VI. t. VI. ejus existentiam vocat προαιώνιον ὕπαρξιν, *subsistentiam ante secula.*

In specie *Deitas Filii probatur*

a. *ex creatione.* Vide in voce Τριὰς, num. III. 1.

b. *ex doctrina Baptismi.* Vide ibid. num. III. 1.

c. *ex Antiquitate Ecclesiastica.* Ibidem num. III. 3. 4. Item num. IV. V.

d. *quia vocatur* ἀπαύγασμα τῆς δόξης τοῦ πατρός. Vide in Ἀπαύγασμα, num. II.

e. *quia dicitur* Εἰκὼν τοῦ Θεοῦ. Vide in Εἰκὼν, num. III. 4.

f. *quia vocatur* Λόγος. Vide in λόγος, num. I. 2. sub lit. ב. *b.*

Aliæ rationes alibi passim sunt obviæ.

4. *Opposita.* Huc referimus eos, qui Filii Deitatem oppugnârunt.

a. *Alii negârunt Filium distinctam esse à Patre personam.* Vide in Τριὰς, num. VI. 1. 2.

b. *Alii negârunt Filium esse verum Deum.* Vide in Τριὰς, num. VI. 3. & in Λόγος, sub lit. ד. *γ.* Classe III. sub lit. *a.*

c. *Alii agnoverunt quidem Filium esse Deum, sed eum minorem Patre esse docuerunt.* Vide in Τριὰς, num. VI. 5. Hic sequentia addimus, ut eò faciliùs intelligamus, quinam Filii Deitatem negârint.

Primo seculo fuerunt *Ebionitæ & Cerinthiani*, contra quos Johannes suum scripsit Evangelium; ut referunt Epiphanius hæresi LI. contra Alogos; Vide in Ἄλογος, num. II. & Hieronymus, de Scriptoribus Ecclesiasticis, *in Johanne.* Scripsit contra Cerinthianos Epiphanius, hæresi XXVIII. & contra Ebionæos, hæresi XXX. Hanc hæresin secundo seculo renovavit *Theodotus* quidam *Coriarius*, ideóq; à Victore I. Romano Episcopo excommunicatus est, quia primus dixit, ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Χριστὸν, *Christum nudum esse hominem.* Id refert Eusebius, hist. Eccles. lib. V. cap. ultimo, pag. 56. b. Theodotum secutus est *Artemon*, tempore Zephorini Papæ, qui Victori successit sub initium tertii seculi. De eo Theodoretus, Dial. II. pag. 52: Ἄνθρωπον μόνον κηρύττει τὸν Χριστὸν, τὴν δὲ πρὸ τῶν αἰώνων ὕπαρξιν αὐτοῦ ἀρνεῖται θεότητα. *Hominem duntaxat prædicat Christum, æternam verò ejus Deitatem negat.* Et Hæret. fabul. lib. II. cap. IV. pag. 220: Τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἄνθρωπον εἶπε ψιλὸν, ἐκ παρθένου γεγεννημένον, τῶν δὲ προφητῶν ἀρετῇ κρείττονα. *Dominum Jesum Christum nudum hominem esse dixit, natum ex Virgine, Prophetis verò virtute præstantiorem.* Contra hunc Artemonem liber editus, & à Catholicis approbatus ac receptus est, in quo pro Christi Deitate citabantur Scriptores Victore antiquiores, ut Justinus, Miltiades, Tatianus, Clemens, & Victoris σύγχρονος Irenæus; ut legimus apud Eusebium, hist. Eccles. lib. V. cap. ult. pag. 56. b. Confer, quæ habentur in voce λόγος, *sub tertia classe hæreticorum* χριστομάχων, ad lit. *a.*

Postea vergente eodem seculo tertio, interlapsis annis plùs minùs sexaginta, *Paulus Samosatenus*, Antiochiæ Episcopus, eandem hæresin amplexus est, & anno CCLXXII. ab Antiocheno Concilio damnatus atque Episcopatu & communione privatus est, contra quem Epistola Synodica, ab Antiochenis Patribus conscripta, exstat apud Eusebium, hist. Eccles. lib. VII capite XXX. in qua Paulus ille dicitur *negare* τὸν Θεὸν ἑαυτοῦ καὶ Κύριον. *Deum suum & Dominum.* De eo & ejus asseclis, Photino & Marcello, sic Theodoretus epist. CIV. pag. 976: Ἄνθρωπον μόνον εἶναι λέγουσι τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεόν. *Hominem solùm esse ajunt Dominum nostrum & Deum.* Libellus Synodicus, in Synodo Antiochena, pag. 1172. Biblioth. Juris Canonici, dicit, Synodum hanc *deposuisse & abdicâsse Paulum Samosatenum*, μηδὲν ἧττον Ἄννα καὶ Καϊάφα ἐπὶ Χριστὸν πρεσβεύοντα, *qui nihil aliud, quàm Annas & Cajaphas de Christo docuerit.* Ab hoc Paulo cognominati sunt *Samosateniani*, quos Augustinus *Paulianos* vocat, hæres. XLIV. Patres autem Nicæni Παυλιανίσαντας, Can. XIX. Decreto Concilii Antiocheni accessit autoritas primi Concilii Oecumenici, Nicææ in Bythinia habiti, anno Christi CCCXXV. in quo Christus Dominus noster Θεὸς ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, καὶ πατρὶ ὁμοούσιος, *Deus de Deo, lumen de lumine, & Patri coëssentialis* declaratus est. Sed & paulò post Concilium Nicænum exstitit *Photinus*, Syrmii Episcopus, ejusdem hæreseως assertor, regnante Constantio Imperatore. Vide de eo in voce Τριὰς, num. VI. 3.

Arius, Ecclesiæ Alexandrinæ Presbyter, anno CCCXXIV. docuit, Filium quidem esse Deum, sed minorem Patre, quoad Deitatem: De eo Chrysostomus, Homil. VI. in epist. ad Philippenses: Υἱὸν ὁμολογεῖ, ῥήματι δὲ μόνῳ· κτίσμα γὰρ αὐτὸν εἶναί φησι, καὶ τοῦ πατρὸς ἐλάττονα πολύ. *Filium fatetur, sed solo verbo eum enim creaturam esse dicit, & Patre longè inferiorem.* Theodoretus, hæret. fabul. lib. IV. cap. I. pag. 232. de eodem: Τὸν υἱὸν κτίσμα ἀπεκάλεσεν, ὃν υἱὸν γνήσιον προσηγόρευσε. *Filium creaturam vocavit, quem germanum filium appellabat.* Idem dixit, ut ibidem habetur, ἐξ οὐκ ὄντων γεγενῆσθαι τὸν ὄντα, καὶ τρεπτὴν αὐτὸν ἔχειν φύσιν, *ex non exstantibus eum, qui factus est, esse, & mutabilem eum habere naturam.* Idem, Orat. I. de Providentia, pag. 322. de Arianis scribit: Τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ λόγον ὁμολογοῦντες υἱὸν, ὡς ποίημα τῇ κτίσει συναριθμοῦσι, καὶ τὸν κτίστην ἰσοῦσι μετὰ τῆς κτίσεως. *Unigenitum Dei verbum, Filium nempe confitentes, ipsum quasi factum rebus creatis annumerant, & Creatorem rei creatæ parem & æqualem constituunt.* Vide fusè in epistola Arii ad Eusebium, apud Epiphanium, hæres. LXIX. pag. 313. Vide etiam Alexandri, Alexandrini Episcopi, epistolam ad omnium Ecclesiarum Pastores apud Socratem, hist. Eccl. lib. I. cap. VI. p. 171. b.

Syr

Symbolum Nicænum, ibid. cap. VII. pag. 175. b: & epiſtolam ipſius Arii apud Theodoretum, hiſt. Eccleſ. lib. I. cap. IV. pag. 537. & epiſtolam Euſebii Nicomedienſis, ibid. cap. V. pag. 538. Hanc verò Arii hæreſin primò Alexander, Epiſcopus Alexandriæ, in Concilio Alexandrino damnavit, teſte Socrate, lib. I. cap. VI. anno Chriſti CCCXVII. de cujus decreto Libellus Synodicus: Σύνοδος θεία καὶ ἱερὰ ἀπεκήρυξε καὶ ἀναθέματι καθυπέβαλεν, ὡς ἐμμένοντας τῇ ἀπειθείᾳ, καὶ λυπεδόνα τῇ ἐκκλησίᾳ προσάγοντας, Ἄρειον, Εὐζώϊον, Ἀχιλλᾶν, κλ. καὶ τὴν αὐτῶν καθαίρεσιν πανταχοῦ ἐξαπέστειλε. *Divina & ſancta Synodus abdicavit & anathemati ſubjecit, tanquam in infidelitate perſeverantes, & putredinem ſive ulcus Eccleſiæ afferentes, Arium, Euzoium, Achillam*, &c. *ipſorumq́ depoſitionem ubiq́ miſit.* Idem factum eſt à CCCXVIII. Patribus in celebri illo Concilio, primo Oecumenico, Nicææ, anno CCCXXV. habito, ut teſtantur Euſebius, lib. III. de vita Conſtantini, cap. XIII. Socrates, hiſt. Eccl. lib. I. cap. V. Theodoretus, hiſt. Eccleſ. lib. I. cap. VI. pag. 542. Photius de hujus Synodi decreto ita ſcribit, epiſt. I. pag. 5: Τοῦτον μὲν, ὡς χεῖλη βλάσφημα κατὰ τοῦ πεποιηκότος ὁπλισάμενον, τῆς Ἱερωσύνης ὁ ἱερὸς ἀπεγύμνωσε σύλλογος, τὴν δὲ δυσσεβεστάτην καὶ θεομάχον αὐτοῦ αἵρεσιν τῷ ἀναθέματι καθυπέβαλεν· ὁμοούσιον δὲ, καὶ ὁμοφυῆ, καὶ συναΐδιον τὸν υἱὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ τῷ γεγεννηκότι πατρὶ, ἢ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας καὶ κυριότητος, ὡς οἱ θεῖοι χρησμοὶ, καὶ τῶν εὐσεβούντων τὰ κοινὰ δόγματα, ὁμολογήσαντες διετράνωσαν. *Hunc quidem* (Arium) *utpote contra Creatorem ſuum labia blaſphema armantem, ſanctus ille cœtus privavit ſacerdotio: impiam verò & Deo bellum inferentem hæreſin anathemati ſubjecit. Ejuſdem autem ſubſtantiæ exiſtere, naturæq́ ejuſdem velut coæternum, Filium atque Verbum Dei, cum ſuo Genitore, pari præditum poteſtate & dominio, quod divina ſtatuunt oracula, & ſecundùm ea rectè omnium ſentientium ſententiæ, quas in unum collegerant, verum eſſe perſpicuè ſatis declarabant.* Nilus de Synodis, hujus Synodi ſententiam ita proponit, pag. 1156. Biblioth. Juris Canonici: Ἡμεῖς ὡς παρελάβομεν, καὶ πιστεύομεν, ὅτι οὐ κτίσμα ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἀλλ' ὁ ὢν ἐπὶ πάντα θεὸς, εὐλογητὸς κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνὴν, καὶ ὁμοούσιος τῷ θεῷ καὶ πατρὶ αὐτοῦ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι κατὰ τὴν αὐτοῦ θεότητα, καὶ τὸν μὴ οὕτω φρονοῦντα ἀναθεματίζομεν. *Nos ut accepimus ſic credimus, nempe Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum non eſſe creaturam, ſed Deum ſuper omnia benedictum, ſecundùm Apoſtoli vocem, & conſubſtantialem Deo Patriq́ ſuo ac Spiritui ſancto ſecundùm divinitatem ſuam, & hoc modo non ſentientem anathematizamus.* Sed de Ario & ejus hæreſi diſtinctè quoque egimus in voce Ἄρειος.

Ariani, poſt Concilium Nicænum, in diverſas ſententias & factiones fuerunt diviſi: alii enim Filium ἐξ οὐκ ὄντων, *ex non entibus factum eſſe*, cum Ario dicebant, & addebant, *Filium eſſe* κατὰ πάντα ἀνόμοιον τῷ πατρὶ, *per omnia diſſimilem Patri.* Sic *Acacius*, Cæſareæ Paleſtinæ Epiſcopus, & ejus factionis fautores, *Acaciani* dicti, decreverunt in ultimo illo conventiculo Antiochiæ ab ipſis habito, anno Chriſti CCCLXI. imperante Conſtantio, in quo τὸ ὁμοούσιον fuit ſublatum, & τὸ ἑτεροούσιον confirmatum, ut eſt in Libello Synodico incerti autoris, pag. 1184. Biblioth. Juris Canonici. Cum iiſdem ſentiebant *Aëtiani*, ab *Aëtio* illo, qui cognomento Ἄθεος dictus eſt, cognominati: in quibus etiam fuit Aëtii diſcipulus *Eunomius.* Epiſcopus Cyzicenus, contra quem extant libri Baſilii Cæſarienſis & Gregorii Nyſſeni. Ab *Eunomio*, *Eunomiani* ſunt appellati. Hi omnes ab errore ſuo Ἐξουκόντιοι & Ἀνόμοιοι vulgò dicti ſunt. Sed de his & eorum errore ſatis actum in vocibus Ἀνόμοιος, num. III. Ἐξουκόντιος; maximè in voce ὁμοούσιος, num. III. & IV. ubi vide. Conſule etiam Forbeſii Inſtructionum Hiſtorico-Theolog. lib. I. cap. II.

Hìc verò, antequam ad alia progrediamur, non fuerit ἀπροσδιόνυσον quærere, *An etiam Euſebius Pamphili*, celebris ille hiſt. Eccl. ſcriptor, *hæreſi Ariana fuerit infectus?* Reſp. Alii ipſum ut Arianum reprehendunt; alii ut orthodoxum laudant; alii Arianum fuiſſe, ſed in Concilio Nicæno errorem damnâſſe, putant.

Arianum fuiſſe, nempe usque ad tempora Concilii Nicæni, multa evincunt. Philoſtorgius, referente Niceta, theſ. orthod. fidei, lib. V. cap. VII. inter Arianos, qui Synodo Nicænæ interfuerunt, refert Euſebium Pamphili. Euſtathius Antiochenus, ut eſt apud Socratem, lib. I. cap. XXIII. pag. 185. b. διασύρει τὸν Παμφίλου Εὐσέβιον, ὡς τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν παραχαράττοντα, *traducit Euſebium Pamphili, ut fidem Nicænam adulterantem.* Idem de Euſebio teſtantur Epiſcopi Ægyptii in libello propoſito in Synodo Tyria, quem refert Athanaſius Apol. II. pag. 618. Sardicenſe Concilium, in encyclica apud eundem Athanaſium, dictâ Apol. pag. 594. Athanaſius de decretis Synodi Nicænæ, pag. 267. t. I. diſertè ſcribit: Οἱ περὶ Εὐσέβιον ἐβούλοντο, τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ κοινὸν εἶναι πρὸς ἡμᾶς καὶ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον· μηδέν τε ἐν τούτῳ διαφέρειν ἡμῶν αὐτὸν, διὰ τὸ γεγράφθαι. Εἷς θεὸς, ἐξ οὗ τὰ πάντα. *Euſebiani voluerunt, verba iſta ex Deo nobis & Dei Verbo communia eſſe: illudq́ hoc reſpectu nihil à nobis differre, quia ſcriptum ſit: Unus Deus, ex quo omnia.* Et libro de Synodis Arimini & Seleuciæ, pag. 683. & epiſt. ad Africanos t. I. pag. 936. Hilarius ad Conſtantium: Baſilius de Spiritu ſancto, cap. XXIII. Epiphanius, hæreſi contra Meletianos ſchismaticos, quæ eſt LXVIII. pag. 309. manifeſtè docet, Euſebium à partibus Arianorum contra Athanaſium ſtetiſſe. Et Hæreſi ſequenti, pag. 311. Hieronymus apolog. contra Rufinum, & epiſt. LXV. & CLII. & lib. contra Rufinum I. cap. II. & III. lib. II. cap. IV. lib. III. cap. I. & alibi. Theodoretus, lib. I. cap. IV. pag. 537. ex epiſtola Arii ad Euſebium Nicomedienſem, refert Euſebium Pamphili docere, ὅτι προϋπάρχει ὁ θεὸς τοῦ υἱοῦ ἀνάρχως, *Deum ſine principio ante Filium exiſtere.* Vide etiam libri ejuſdem cap. XX. pag. 568. Sozomenus lib. II. cap. XX. pag. 28. b. Suidas in voce Εὐσέβιος ſequentia habet: Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου, προσκείμενος τῇ Ἀρειανικῇ αἱρέσει, ἐπίσκοπος Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, κλ. *Euſebius Pamphili, Arianæ ſectæ addictus, Cæſareæ Palæſtinæ Epiſcopus*, &c. Photius in Biblioth. Cod. XIII. pag. 12. de eodem Euſebio: Ἐν πολλοῖς ἐστιν αὐτὸν ἰδεῖν τὸν υἱὸν βλασφημοῦντα, καὶ δεύτερον αἴτιον καλοῦντα, καὶ ἀρχιστράτηγον, καὶ ἄλλα τινὰ τῆς Ἀρειανικῆς λύσσης βλασφήματα. *Eum pluribus in locis blaſphemum in Filium videas, eundemq́ ſecundam cauſſam appellantem, ac ſummum Imperatorem; aliaq́ id genus Arianici furoris germina apparent.* Sed quid aliunde teſtimonia conquirimus, cùm ipſemet fidem ſuam ſatis prodat? Lib. IV. Demonſtrat. Evang. cap. II. pag. 94. Filium Patris δημιούργημα & Patris ὑπηρέτην vocat. Lib. eod. cap. III. pag. 95. Filium ἕτερόν τι à Patre eſſe dicit. cap. X. pag. 105. eundem vocat ὑπουργὸν τοῦ πατρός. Lib. V. cap. II. pag. 136. dicit προϋπάρχειν καὶ προϋφεστάναι πατέρα υἱοῦ, *Patrem ante Filium exiſtere.* Cap. IV. pag. 143. dicit eum δευτερείων ἠξιῶσθαι, *ſecundas ſortitum eſſe partes.* Cap. V. pag. 144. de Filio: Ἕτερος ὢν τοῦ πατρός,

πατρὸς, ὑπουργὸς ἦν αὐτῦ. *Cùm alius sit à Patre, minister ejus erat.* Cap. VI. pag. 146. eum δεύτερον vocat κύριον. Cap. XI. pag. 150. dicit: *præstantiorem quidem filium omni Angelica natura*, κρείττονα ἢ πᾶσαν ἀγγελικὴν φύσιν, *inferiorem tamen primâ caussâ*, μείονα ἢ κατὰ τὸ πρῶτον αἴτιον. Præfat. lib. VI. pag. 159. Filium δευτέραν μετὰ τὸν πατέρα ὐσίαν, *secundam à Patre essentiam* esse dicit. Pariter libris de præparat. VII. & XI. vocat Filium δευτέραν ὐσίαν & δεύτερον θεόν.

Contrà patrocinium Eusebii suscipit Socrates, lib. II. cap. XXI. pag. 198, 199. & affirmat, eum τὸ ὁμοούσιον probâsse. Idem facit Gelasius Cyzicenus in Actis Concilii Nicæni, lib. II. cap. I. pag. 47.

Recentiorum quorundam Theologorum sententia est, Eusebium ante Concilium Nicænum Arianis favisse, sed in Concilio resipuisse.

Tutissima eorum est sententia, qui statuunt, Eusebium mediâ quadam viâ inter Arianos & Concilii Nicæni Patres ingressum, assertionem quidem illam Arii, *erat, quando non erat*, repudiâsse: atque idcirco à Constantino Imperatore, tanquam Nicænæ confessionis Patronum fuisse honoratum: sed τὸ ὁμοούσιον nunquam seriò approbâsse: quæ caussa fuerit, cur à Concilio Nicæno Eusebio potiùs Nicomediensi, Arianorum coryphæo, quàm Athanasio faverit. Sed de his consulatur Scultetus, Medull. Patrum, in Synthesi Theologiæ Eusebii Cæsariensis, pag. 831. & seqq. Gothofredus Dissertat. in lib. I. cap. VIII. historiæ Ecclesiasticæ Philostorgii.

Sed quoniam Ariani quibusdam Scripturæ locis ad hæresin suam defendendam, fuerunt abusi, præcipua paucis ex antiquitate contra eorum παρερμηνείας vindicemus.

Abusi sunt loco ad Coloss. I. 15. ubi Christus appellatur πρωτότοκος πάσης κτίσεως. Eum jam vindicavimus in voce Πρωτότοκος, num. I. 2. sub lit. *a*.

Frequentissimè in ore habuerunt illud LXX. Interpretum Proverb. VIII. 22. ubi de Sapientiâ: Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτῦ. *Dominus creavit me principium viarum suarum.* De iis Basilius Cæsariensis, lib. II. contra Eunomium, pag. 59: Οἱ δὲ πρὸς τὴν τῦ Σολομῶντος καταφεύγυσι λέξιν· κἀκεῖθεν, ὥσπερ ἐξ ὁρμητηρίυ τινὸς, τῆς πίστεως κατατρέχυσι· διὰ γὰρ τὸ ἐκ προσώπυ τῆς σοφίας εἰρῆσθαι, τὸ, Κύριος ἔκτισέ με, ἐξεῖναι αὐτοῖς κτίσμα λέγειν τὸν Κύριον ὑπειλήφασιν. *Hi verò ad Solomonis dictionem confugiunt, inde, tanquam è loco insidiarum, in fidem incurrunt. Nam quoniam ex persona Sapientiæ dictum est:* Dominus creavit me: *licere sibi arbitrati sunt de Domino dicere, quòd sit creatura.* Orthodoxi verò, variè hunc locum hæreticis extorquere sunt conati: diverso tamen successu.

Alii illud κτίζειν *de æterna generatione* τῦ λόγυ sunt interpretati. Ita Justinus Martyr in Dialogo cum Tryphone, pag. 359. edit. Græco-Latinæ; ubi ad hunc locum: Νοεῖτε, ὦ ἀκροαταὶ, εἴγε καὶ τὸν νῦν προσέχετε, καὶ ὅτι γεγεννῆσθαι ὑπὸ τῦ πατρὸς τῦ τοτὸ γέννημα πρὸ πάντων ἁπλῶς τῶν κτισμάτων ὁ λόγος ἐδήλυ· καὶ τὸ γεννώμενον τῦ γεννῶντος ἀριθμῷ ἕτερόν ἐστι, πᾶς ὁστισῦν ὁμολογήσειε. *Intelligitis, ô auditores, siquidem animum advertitis, Verbum declarare, tum à Patre editum esse germen hoc ante creaturas omninò universas, tum germen ipsum numero aliud esse à generante, id unusquisque confitebitur.* Eodem concedit Didymus in Catena Patrum Græcorum in Proverbia, & veterum alii.

Alii, & quidem longè plures, *de humana Christi natura* verbum κτίζειν accipiendum esse docuerunt. Ita Gregor. Nazianzenus Orat. II. de Filio, quæ est XXXVI. pag. 578. ubi inter alia: Ἐπειδὰν ἐνταῦθα, καὶ τὸ ἔκτισε, καὶ τὸ γεννᾷ με σαφῶς εὑρίσκομεν, ἁπλῦς ὁ λόγος. Ὃ μὲν ἂν μετὰ τῆς αἰτίας εὑρίσκωμεν, προσθῶμεν τῇ ἀνθρωπότητι· ὃ δὲ ἁπλῦν καὶ ἀναίτιον, τῇ θεότητι λογισώμεθα· ἆρ' ὖν ὐ τὸ μὲν ἔκτισεν εἴρηται, μετὰ τῆς αἰτίας, ἔκτισε γάρ με, φησὶν, ἀρχὴν ὁδῶν αὐτῦ, εἰς ἔργα αὐτῦ· ἔργα δὲ χειρῶν αὐτῦ, ἀλήθεια καὶ κρίσις, ὧν ἕνεκεν ἐχρίσθη θεότητι· χρίσις γὰρ αὕτη τῆς ἀνθρωπότητος. τὸ δὲ γεννᾷ με χωρὶς αἰτίας· ἢ δεῖξόν τι τύτῳ προσκείμενον. Τίς ὖν ἀντερεῖ λόγος, κτίσμα μὲν λέγεσθαι τὴν σοφίαν κατὰ τὴν κάτω γέννησιν, γέννημα δὲ κατὰ τὴν πρώτην καὶ πλέον ἄληπτον; *Quoniam hîc apertè, & creavit, & gignit me, reperimus, simpliciter hoc censeo, quod cum caussa conjunctum invenimus, id humanitati assignandum esse; quod autem simplex caussæque expers, divinitati adscribendum. Age igitur, annon illud,* creavit, *annexam causam habet?* Creavit enim me, *inquit*, principium viarum suarum ad opera sua. *Opera autem ipsius veritas & judicium, quorum caussa divinitate delibutus est. Hæc enim humanitatis unctio est. At illud*, Gignit me, *sine caussa dictum est. Alioqui ostende, quidnam ipsi adjunctum sit. Quis igitur inficias ibit, quin sapientia, secundum inferiorem quidem generationem creata, secundùm autem primam illam magisque incomprehensibilem, genita dicatur?* Ex his patet, Nazianzenum apud LXX. Interpretum versionem utrumque verbum, & ἔκτισεν & γεννᾷ legisse, secus quàm hodiè legimus. Athanasius, Dial. I. pag. 19. ad illud, ἔκτισέ με, κλ. Τὸ μέλλον ἐπὶ τῆς σαρκώσεως γίνεσθαι, ὡς ἤδη γεγονὸς ἔλεγε. *Quod in incarnatione futurum erat, illud, quasi jam factum esset, dicebat.* Et mox, pag. 21: Τὸ, Κύριος ἔκτισέ με, περὶ τῆς σαρκώσεως αὐτῦ εἴρηται. *Illud,* Dominus creavit me, *de incarnatione ejus dictum est.* Idem, in epist. ad Serapionem t. I. pag. 172: Ἀκύοντας τὸ, ἔκτισεν, ἀκόλυθον ἂν εἴη μνημονεύειν, ὅτι θεὸς ὤν, ἐκτίσθη ἄνθρωπος· ἀνθρώπων γὰρ ἴδιον τὸ κτίζεσθαι. *Audientes illud,* creavit, *meminisse oportebat, quòd, cùm Deus esset, homo fuerit creatus: hominum enim proprium est creari.* In eandem sententiam scribit idem in expositione Fidei, t. I. pag. 242. & Orat. I. contra Arianos, t. I. pag. 299. Cyrillus Alexandr. in Thesauro suo, Assert. XV. mirificè se torquet in hoc loco explicando, pag. 156, 157. tandem, pag. 158. dicit: Τὸ, ἔκτισέ με, ἀντὶ τῦ ἄνθρωπον ἐποίησε νοητέον, καὶ μὴ κατὰ τῆς ὐσίας αὐτῦ τὸ εἰρημένον ἐκδεχώμεθα. *Istud,* creavit me, *pro, hominem fecit, intelligendum: neque de ejus essentia dictum accipiamus.* Basilius, lib. IV. contra Eunomium, pag. 105: Ληπτέον τὸ ἔκτισεν ἐπὶ τῦ τὴν μορφὴν τῦ δύλυ λαβόντος. *Capiendum verbum* creavit *de eo, qui formam servi assumpsit.* Chrysostomus, Homil. de SS. Trinitate, tom. VI. edit. Paris. pag. 199: Τὸ, ἔκτισέ με, τὸ μέλλον γενέσθαι, ὡς ἤδη γεγονὸς, προαναφωνεῖ. *Cùm dicit,* creavit me, *prædicit futurum, quasi jam esset factum.* Cæsarius, quæst. IX. pag. 22: Περὶ τῦ υἱῦ μὲν φημι κἀγὼ τὸ ῥῆμα, nempe ὁ κύριος ἔκτισέ με, ὐ μὲν τοι περὶ τῆς αὐτῦ θεότητος· ἀλλὰ τῆς ἐκ Μαρίας αὐτῦ σαρκός· ἄκτιστος γὰρ θεότητι, κτίζεται τῷ προσλήμματι. *De Filio quidem etiam ego dico accipienda esse ista,* Dominus creavit me, *non verò de ejus deitate, sed de carne ejus ex Maria assumta: qui enim increatus est respectu deitatis, creatur respectu assumtæ carnis.*

rnis. Eusebius Pamphili, *de rationali sapientia* ho- ini à Domino data, locum exponit. Verba ejus in ctis Synodi Nicænæ lib. II. cap. XVIII. pag. 116. nt: Οὐχὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τὸ, Κύριος ἔκτισέ με, ἀλλ᾽ ἡ ς λογικῆς σοφίας, τῆς ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου εὐτρεπισθεί- ς καὶ δοθείσης τῷ ἀνθρώπῳ, δι᾽ ὃν ὁ κόσμος ἐγένετο. *on de Filio Dei illud*, Dominus creavit me, *sed de tionali sapientia intelligendum*, *quam ipse Dominus æparavit & dedit homini, propter quem mundus crea- s est.*

Alii tandem optimè observant, in Hebræo esse קנה, uod Aquila rectè vertit ἐκτήσατο. Id docet Chry- stom. Hom. de SS. Trinitate, t. VI. edit. Paris. pag. 9. Et Basilius Cæsariensis, lib. II. contra Euno- ium, pag. 59: Τέως γε μὴν μηδὲ ἐκεῖνο ἀπαρασήμαν- ν καταλίπωμεν, ὅτι ἄλλοι τῶν ἑρμηνέων, οἱ καιριώτερον ς σημασίας τῶν ἑβραϊκῶν καθικόμενοι, ἐκτήσατό με, ἀντὶ τοῦ τισεν, ἐκδεδώκασιν. *Interea verò illud non omittamus, nnullos interpretum, qui commodiùs Hebraicarum cum significationes assecuti sunt*, possedit me, *pro*, eavit, *reddidisse*. Omnium verò luculentissimè lo- m explicat Epiphanius hæresi LXIX. quæ est Ario- anitarum, pag. 320. Locum integrum adscribo de iomanitis: Ἐπειδὴ εὗρον, ὅτι ὁ Κύριος ἔκτισέ με, ρι- κινδύνως ὥσπερ φανταζόμενοι ὀνειροπολοῦσι, τὰ μηδὲν ήσιμα ἐπεισενέγκαντες τῷ βίῳ καὶ ταράξαντες τὴν οἰκου- νην. Τὸ δὲ ἑβραϊκὸν οὐχ οὕτως ἔχει, ὅθεν Ἀκύλας λέγει, ριος ἐκτήσατό με· ἀεὶ δὲ οἱ γεννῶντες παῖδας λέγου- , ἐκτησάμην υἱόν. Ἀλλ᾽ οὔτε Ἀκύλας τὴν δύναμιν ἡρμή- σε· καὶ γὰρ τὸ, ἐκτησάμην υἱὸν, ὡς πρόσφατόν ἐστιν· ἐν ῷ δὲ οὐδὲν ἔνι πρόσφατον. -- ἐν δὲ τῷ Ἑβραϊκῷ λέγει, Ἀδω- ι, ὃ λέγεται Κύριος, Κανανί, ὃ δύναται λέγεσθαι, καὶ σσευσέ με ἢ ἐκτήσατό με. Τὸ δὲ ἀκριβέστατον λέγεται, σσευσέ με· ποῖος δὲ νοσσὸς οὐκ ἀπὸ φύσεως τοῦ γεγεν- ότος γεννᾶται; *Quia invenerunt*, Dominus crea- me, *periculosè velut imaginantes somniant, ea, quæ nihil commoda sunt, vitæ inferentes, & orbem ter- rum turbantes. At Hebraica lingua non sic habet: de & Aquila dicit*, Dominus possedit me. *Sem- autem hi, qui filios generant, dicunt*, Possedi vel ac- isivi filium. *Sed neque Aquila vim vocis interpre- tus est. Nam*, possedi filium, *velut recens est; in o verò nihil est recens. -- Cæterùm in Hebræo dicit*, lonai, *quod est* Dominus: Canani, *quod potest dici*, *m* instar pulli exclusit me, *tum* possedit me. *Verùm curatissimè dicitur*, instar pulli exclusit me. *Quis tem pullus non ex natura genitoris gignitur?* Malè itur quidam, inter quos etiam Schindlerus in Le- co suo, pro ἔκτισε substituunt ἔκτησε, quod Græcum n est, & à Complutensi, Romana, & optima quaque itione exulat. Proinde à LXX. Interpretibus ad ebræa provocandum: vel dicendum, κτίζειν hoc lo- esse *generare*, quomodo *creandi* vocem etiam La- ios usurpasse constat. Ita Cicero I. de Republ. ud Non. in *Antiquus*: *Patriâ antiquior est parens, àm is, qui, ut ajunt, creaverit.* Virgilius lib. X. neid. *Sulmone creatos quatuor hic juvenes.* Hac ra- ne non abibit sententia ab Hebræo, quia *possidere* e *acquirere* per μετάληψιν antecedentis accipitur o *gignere* aut *parere*: ut in Evæ sermone Genes. IV. Fortasse etiam vox eadem in Hebræo cap. I. 4. οτέρα πάντων ἔκτισαι σοφία, & cap. XXIV. 10. πρὸ αἰῶνος ἀπ᾽ ἀρχῆς ἔκτισέ με, Ecclesiastici, utrobi- e de sapientia. Hebraicè enim ab avo sententias s primitus esse scriptas, à nepote verò Græcè ver- : ex interprete ipso Siracide discimus. Consule Sixt. namæ Antibarb. biblici lib. III. pag. 901. Con- ri etiam possunt Notæ Drusii ad Siracidæ cap. I. v. 8. & Cornel. à Lapide, Comment. in Proverb. VIII. 22.

Produxerunt etiam illa Christi Joh. XIV. 28: Ὁ πατήρ μείζων μού ἐστι. *Pater major me est*, & inde con- cluserunt, Filium esse creaturam, inferiorem Patre es- sentiâ. Sed respondet Epiphanius, hæresi LXIX. pag. 331. *de missione & officio Filii, non de creatione ejus, ser- monem esse*: Ὁ ἀποστείλας με πατὴρ φάσκει, ἢ οὐχ ὁ κτίσας με. Deinde consequentiam minimè valere docet: Filius honorat Patrem: ergò Filius non est æqualis Pa- tri. Filium enim glorificare Patrem, ut nos doceat, suum honorem Patris esse. Ὁ δὲ ἀποστείλας με πατὴρ μείζων μού ἐστι. Τί τούτου κυριώτερον; καὶ τί τούτου ἀναγκαι- ότερον; καὶ τί τούτου γνησιώτερον; ἢ τί τούτου πρεπωδέστερον; Τίνι γὰρ πρέπει δοξάζειν πατέρα, ἀλλὰ υἱῷ ἀληθινῷ, τῷ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένῳ; Ὁ πατὴρ γὰρ δοξάζει τὸν υἱὸν, καὶ ὁ υἱὸς δοξάζει τὸν πατέρα, καὶ τούτου ἕνεκα εἰς ἡμῶν ὑπογραμμὸν, καὶ τῆς πρὸς τὸν πατέρα δόξης ὑπ᾽ αὐτοῦ ἀναφερομένης εἰς μίαν ἑνότητα καὶ εἰς μίαν δόξαν. Δοξάζει ὁ υἱὸς τὸν πα- τέρα, ἵνα ἡμᾶς διδάξῃ τὴν αὐτοῦ τιμὴν τοῦ πατρὸς εἶναι, καθὼς εἴρηκεν· ὅτι ὁ μὴ τιμῶν τὸν υἱὸν ὡς τιμᾷ τὸν πα- τέρα, ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπ᾽ αὐτὸν μένει. Qui verò misit me Pater, major me est. *Quid hoc dicto magis pro- prium? & quid hoc magis necessarium? & quid hoc magis genuinum? & quid hoc decentius? Quem e- nim decet glorificare Patrem, quàm Filium verum ex ipso genitum? Pater enim glorificat Filium, & Filius glorificat Patrem: & eâ gratiâ in exemplum nobis, glo- riæ ab ipso ad Patrem relatæ, in unam unitatem, & in unam gloriam: glorificat Filius Patrem, ut nos doceat, suum honorem Patris esse, quemadmodum dixit: Qui non honorat Filium, sicut honorat Patrem, ira Dei su- per ipsum manet.* Tertiò opponit argumento Aria- norum aliud firmius in hanc sententiam: Si Filius est minor Patre essentiâ, minor erit vel juxta molem, vel juxta tempus, vel secundùm altitudinem, vel juxta ætatem, aut dignitatem, sed nihil horum cadit in Deum. Ergò Filius non est minor Patre secundum hoc mo- dos. Μείζων δὲ κατὰ ποῖον τρόπον οὗτοι λογίζονται; κατὰ ὄγκον, ἀλλὰ κατὰ χρόνον, ἀλλὰ κατὰ ὕψωμα, ἀλλὰ κατὰ ἡλικίαν, ἀλλὰ κατὰ ἀξίαν; τί τούτων ἐστὶν ἐν Θεῷ; Vide plura apud ipsum autorem. In eundem ferè modum respondet Basilius Cæsariensis, lib. IV. contra Euno- mium, pag. 100: Τὸ μεῖζον ἢ μεγέθει, ἢ χρόνῳ, ἢ ἀξιώ- ματι, ἢ δυνάμει, ἢ ὡς αἴτιον μεῖζον λέγεται. Ἀλλὰ με- γέθει μὲν ὁ πατὴρ τοῦ υἱοῦ οὐκ ἂν λεχθείη μείζων· ἀσώμα- τος γάρ· ἀλλ᾽ οὐδὲ χρόνῳ· ὁ γὰρ υἱὸς αὐτῶν δημιουργός· ἀλλ᾽ οὐδὲ ἀξιώματι· οὐ γὰρ ἐγένετο ὃ οὐκ ἦν ποτέ· οὔτε μὴν δυ- νάμει· πάντα γὰρ ὅσα ὁ πατὴρ ποιεῖ, καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ· οὔτε ὡς αἴτιος· ἐπεὶ ὁμοίως καὶ αὐτοῦ, καὶ ἡμῶν μεί- ζων, εἴγε αὐτοῦ καὶ ἡμῶν αἴτιος. Τιμὴν τοίνυν μᾶλ- λον τὸ ῥηθὲν υἱοῦ πρὸς πατέρα, οὐκ ἐλάττωσιν τοῦ εἰπόντος δείκνυσι. Majus *vel magnitudine, vel tempore, vel dignitate, vel virtute, vel ut caussa* majus *dicitur. Verùm magnitudine Pater major Filio dici non potest, incorporeus enim est. Nec tempore, nam Filius tempo- rum est creator. Nec dignitate, factus enim non est, quod nunquam erat. Nec virtute, quæcunque enim facit Pater, hæc & Filius similiter facit. Nec ut caussa, quoniam similiter ipso & nobis major esset, siquidem & ejus & nostri esset caussa. Honorem ergo magis Filii ad Patrem hoc dictum, non imminutionem ejus, qui dixit, ostendit.* Idem, epist. CXLI. fusè hunc locum vindicat, pag. 928, 929. *Primò* ex eo pro- bat, Filium Patri esse ὁμοούσιον. Ratio: Τὰς γὰρ συγ- κρίσεις οἶδα κυρίως ἐπὶ τῶν τῆς αὐτῆς φύσεως γινομένας· ἄγγελον γὰρ ἀγγέλου λέγομεν μείζονα, καὶ ἄνθρωπον ἀνθρώ- που δικαιότερον, καὶ πτηνὸν πτηνοῦ ταχύτερον· εἰ τοίνυν αἱ συγκρίσεις

συγκρίσεις ἐπὶ τῶν ὁμοειδῶν γίνονται, μείζων δὲ κατὰ σύγκρισιν εἴρηται ὁ πατὴρ τοῦ υἱοῦ, ὁμοούσιος τῷ πατρὶ ὁ υἱός. *Novi enim collationes propriè ad ea pertinere, quæ ejusdem sunt naturæ. Angelum namq; Angelo majorem, & hominem homine justiorem, & volucrem volucri velociorem esse dicimus. Itaq; si collationes inter ea fiunt, quæ ejusdem sunt speciei, Pater verò per collationem dictus est Filio major, consequitur Filium Patri esse consubstantialem.* Solutionem *deinde* affert aliam, longè commodiorem: nimirum Filium minorem esse Patre secundùm assumtam naturam humanam. Τί θαυμαστὸν, εἰ μείζονα ἑαυτοῦ τὸν πατέρα ὡμολόγησε, λόγος ὢν καὶ σὰρξ γεγονὼς, ὁπόταν καὶ ἀγγέλων ὤφθη κατὰ τὴν δόξαν ἐλάττων, καὶ ἀνθρώπων κατὰ τὸ εἶδος; *Quid mirum, si Patrem se confessus est esse majorem, qui, cùm verbum esset, caro factus est, cùm hujus gratiâ & Angelis secundùm gloriam, & hominibus secundùm speciem, minor apparuerit?* Et mox: Διὰ τοῦτο πατρὸς ἐλάττων ὁ υἱὸς, ὅτι διά σε γέγονε νεκρὸς, ἵνα σε τῆς νεκρότητος ἀπαλλάξῃ, καὶ ζωῆς μέτοχον ἐπουρανίου ποιήσῃ. *Propterea minor Patre est Filius, quia tui gratiâ factus est mortalis, ut te à mortalitate liberaret, & cœlestis vitæ participem redderet.* Eandem rationem affert Chrysostomus, Homil. CLXVI. t. V: Οὐδὲν θαυμαστὸν, εἰ τοῦ πατρὸς ἐλάττων διὰ τὴν οἰκονομίαν, ὅπουγε καὶ ἀγγέλων ἠλαττώθη. *Non est mirum, eum Patre minorem esse propter incarnationem, cùm ipsis etiam Angelis minor sit factus.* Et Athanasius, in fine libri de incarnatione Verbi: Καὶ ὅτε λέγει, ὁ πατήρ μου, ὁ πέμψας με, μείζων μου ἐστὶν, ἐπειδὴ ἄνθρωπος γέγονε, μείζονα αὐτοῦ λέγει τὸν πατέρα. *Et quando* Christus *dicit:* Pater, qui misit me, major me est: *quatenus homo factus est, eatenus Patrem se ipso majorem dicit.* Theophylactus in cap. XIV. Joh. pag. 776. postquam dixisset, τινὲς τὸ μείζονα εἶναι τὸν πατέρα, καθὸ αἴτιός ἐστι τοῦ υἱοῦ, νοοῦσι, *quidam Patrem intelligunt majorem esse, quatenus est caussa Filii:* (quemadmodum etiam Nazianzenus, Orat. XL. pag. 669: Οὐ κατὰ τὴν φύσιν τὸ μεῖζον, τὴν αἰτίαν δέ, οὐδὲν γὰρ τῶν ὁμοουσίων τῇ οὐσίᾳ μεῖζον ἢ ἔλαττον. *Non hæc vox* major *ad naturam, sed ad caussam, referenda est. Neque enim quicquam eorum, quæ eandem substantiam habent, substantiâ majus aut minus est.*) subjicit: Κατὰ τὸ ἀνθρώπινον λέγεται μείζων αὐτοῦ εἶναι ὁ πατήρ. *Secundùm humanam naturam major eo dicitur esse Pater.* Cyrillus Alex. in Catena in cap. XIV. Joh. pag. 374: Μείζονα δέ φησιν αὐτὸν, οὐχ ὅτε κεκάθηκεν ἐκ δεξιῶν ὡς Θεὸς, ἀλλ' ὡς ἦν ἔτι μεθ' ἡμῶν καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς. *Majorem autem Patrem appellat, non quatenus à dextris ejus ut Deus sedet, sed quatenus adhuc nobiscum erat, & in iis, quæ propter nos sustinuit.* Ammonius ibidem: Οὐ τὸ μείζονα εἶναι τὸν Πατέρα, ποιεῖ αὐτὸν ἑτέρας οὐσίας, ὡς οἱ αἱρετικοί φασιν. Ὅτε ἦν ἐπὶ γῆς ὡς ἄνθρωπος, μείζονα εἶπε τὸν Πατέρα· τοῦτο διὰ τὸ φαινόμενον σῶμα λέγει, ἐπεὶ καθὸ ἐστὶ Θεὸς, οὔτε ἥττων ἐστὶ τοῦ πατρὸς, οὔτε εἰς οὐρανὸς ἀνάγεται ὁ τὰ πάντα πληρῶν, καὶ ἀχώριστος ὢν τοῦ πατρός. *Quod Pater major est, non facit ipsum filium alterius esse substantiæ, ut hæretici affirmant. Quando in terra degebat ut homo, majorem dicebat Patrem: hoc propter corpus visibile dicit, quoniam, quatenus est Deus, neque minor est Patre, neque in cœlum ascendit, utpote qui omnia impleat, & à Patre separari nequeat.* Varias hujus loci expositiones proponit Photius, epist. CLXXVI. pag. 262. 263. 264. quas studiosus Lector inde petere poterit. Vide Forbesii Instruct. Historico-Theolog. lib. I. cap. XXV.

Abutuntur præterea illis scripturæ locis, quæ *Filium à Patre missum* dicunt: ut Joh. IV. 34. cap. V. 23. 24. 30. 37. & alibi passim in hoc Evangelio. Sed facilis est responsio. Theodoretus in cap. II. Zachariæ, pag. 892: Ἀπεστάλη οὐχ ὡς Θεὸς, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος· ὡς γὰρ Θεὸς, τοῦ γεγεννηκότος ὁμότιμος. --- πέμπεται δὲ ὡς ἄνθρωπος, τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν πληρῶν, οὐ τὴν θείαν φύσιν καλασμικρύνων, &c. *Missus est, non ut Deus, sed ut homo: quatenus enim Deus est, æqualis est Patri. --- Mittitur autem ut homo, dispensationis opus pro nobis peragens, non divinam naturam extenuans.* Theophylactus in cap. XIV. Joh. pag. 772: Ἀπέστειλεν ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἀσώματον ὄντα, εἶτα σαρκωθέντα, ἐκ παρθένου δὲ γεγέννηται. *Misit Filium suum Pater, qui erat incorporeus, & deinde incarnatus & ex Virgine natus est.* Greg. Nazianzenus, Orat. in Pascha: Ἀπεστάλη μὲν, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος. *Missus quidem est, sed ut homo.*

Præsidium insuper quærunt in illustri loco Joh. XVII. 3: Αὕτη δέ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε, κλ. Ad quem veteres audire juvat. Severianus Orat. III. in Creationem: Οὐ πρὸς ἀντιπαράθεσιν αὐ- τοῦ ταῦτα ἔλεγεν, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, ἀλλὰ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ψευδωνύμων. *Non ut se ipsum Patri opponat, hæc dicebat,* ut cognoscant te solum verum Deum, *sed ad differentiam falsò dictorum deorum.* Theodoretus in I. Thessal. I. ad v. 9. pag. 367: Διαρρήδην ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὁ θεῖος ἀπόστολος, πῶς προσήκει νοεῖν τὸ ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν· οὐ γὰρ τῷ υἱῷ συγκρίνων, ἀλλὰ τοῖς οὐκ οὖσι Θεοῖς τὸν ὄντα Θεὸν, ζῶντα καὶ ἀληθινὸν αὐτὸν προσηγόρευσε· καὶ ζῶντα μὲν αὐτὸν ὠνόμασεν, ὡς ἐκείνων [...] ζώντων· ἀληθινὸν δὲ, ὡς ἐκείνων ψευδῶς θεῶν καλουμένων. *Apertè nos docuit divinus Apostolus, quomodo sit intelligendum illud,* ut cognoscant te solum verum Deum. *Non enim cum Filio comparans, sed cum iis qui dii non sunt, eum, qui est,* vivum *illum &* verum *appellavit. Et* vivum *quidem eum nominavit, quòd illi non vivant:* verum *autem, quòd illi falsò dii vocentur.* Eodem modo hunc locum pluribus exponit Chrysostomus, Homil. LXXX. in Johan. pag. 891. ubi inter alia: Μόνον ἀληθινὸν Θεὸν πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν οὐκ ὄντων θεῶν φησι. Solum verum Deum *ad differentiam eorum, qui non sunt dii, dicit.* Greg. Nazianzenus, Orat. XXXVI. pag. 586: Εἰ τὸ, μόνον ἀλη- θινὸν Θεὸν, ἐπὶ τοῦ πατρὸς θήσεις, ποῦ θήσεις τὴν αὐτοαλή- θειαν; *Si hæc verba,* solum verum Deum, *Patri duntaxat tribueris, ubi tandem Veritatem ipsam collocabis?* Mox: Οἶμαι τὸ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀλη- θινὸν Θεὸν, ἐπὶ τῇ ἀναιρέσει λέγεσθαι τῶν οὐκ ὄντων μὲν θε- ῶν, λεγομένων δέ· οὐ γὰρ ἂν προσέκειτο, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστὸν, εἰ πρὸς ἐκεῖνον ἀντιδιῄρητο τὸ, μόνον ἀλη- θινὸν, ἀλλὰ μὴ κατὰ κοινοῦ τῆς θεότητος ἦν ὁ λόγος. *Hæc verba,* ut cognoscant te solum verum Deum, *eorum, qui, quanquam falsò, dii tamen appellantur, sublationem dici existimo. Neque enim adjectum fuisset,* Et quem misisti Jesum Christum, *si ad eum opposita distinctione submovendum, illa,* solum verum *pertinerent, ac non de communi utriusq; divinitatis sermo esset.* Ut cognoscant te solum verum Deum hoc dicit, inquit Epiphanius, hæresi LXII. pag. 21[...] Οὐχ ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ υἱὸς ἀληθινὸς Θεὸς, ἀλλ' ἵνα εἰς μί- αν ἑνότητα ἀγάγῃ τὴν τριάδος ὀνομασίαν, καὶ ἐκκλείσῃ τὴν διάνοιαν τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ πολυθείας εἰς μίαν θεότητα. *Non quòd Filius verus Deus non sit, sed ut Trinitatis nomen ad unam ducat unitatem, atq; avertat hominum anim[...]*

imos à deorum multitudine ad unam Deitatem. Vide andem hæresi LXIX. pag. 323. Sic etiam exponunt heophylactus in cap. XVII. Joh. pag. 796. 797. Cæsrius, quæstione IV. pag. 18. Basilius M. lib. IV. cona Eunomium, pag. 106. Ambrosius, lib. V. de Fide, ap. I. Augustinus, lib. VI. de Trinitate, cap. IX. Alia ca, quibus Ariani abusi sunt, alibi vindicantur, & Indice locorum Scripturæ haberi possunt.

5. *Incarnationem*: ubi sequentia duo hîc occurunt paucis expendenda:

α. Cur Filius Dei carnem assumserit, in genere. Docet Chrysostomus, Homil. LXXIII. t. VI. Δι' ἀγάπην κατῆλθε πρὸς ἡμᾶς ὁ ἀγαπητὸς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ ... ὁμοδίαιτος τοῖς ἀνθρώποις γέγονεν, ἵνα ... πολύθεον καταλύσας πλάνην, καὶ τὴν ἀληθῆ καταγγείλας θεογνωσίαν, τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην διδάξῃ ἀνθρώπους. *Propter charitatem ad nos descendit dilectus ille Dei Filius, & cum hominibus habitavit atque edit, ut errore, deorum multitudinem adstruente, sublato, & vera Dei cognitione annunciata, mutuam inter se dilectionem homines doceret.* Alium locum ex Athanasio producimus in voce Μεσίτης, num. III. 1. sub lit. *A.* Theodoretus in epitome divin. decret. cap. XI. pag. 279. Ἐνηνθρώπησεν ὁ Θεὸς λόγος, ἵνα τὴν ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας διαφθαρεῖσαν νευρώσῃ φύσιν· διὰ τοῦτο πᾶσαν τὴν ἡμαρτηκυῖαν ἔλαβεν, ἵνα πᾶσαν ἰάσηται. *Propterea Deus Verbum homo factus est, ut corruptam à peccato naturam renovaret: propterea totam, quæ peccaverat, assumsit, ut totam sanaret.* Quia Deitatem ejus ferre non potuissemus. Macarius Hom. VI. pag. 97. Διὰ τοῦτο ἦλθεν ὁ Κύριος, καὶ ἔλαβεν ἐκ τῆς παρθένου τὸ σῶμα· εἰ γὰρ ἠθέλησε γυμνῇ τῇ θεότητι κατελθεῖν, τίς ἠδύνατο ὑπενεγκεῖν; ἀλλὰ διὰ τοῦ ὀργάνου τοῦ σώματος ἐλάλει τοῖς ἀνθρώποις. *Propterea venit Dominus, & ex Virgine corpus accepit: si enim voluisset in nuda divinitate ad nos descendere, quis ferre potuisset? verùm per organum corporis locutus est hominibus.* Propter nostram salutem incarnatus. Macarius Homil. XXXIV. pag. 446. Ἡ ἔλευσις τοῦ Κυρίου γέγονε διὰ τὸν ἄνθρωπον τὸν τεθανατωμένον ἐν τάφῳ σκότους, ἁμαρτίας, πνεύματος ἀκαθάρτου, καὶ δυνάμεων πονηρῶν, ἵνα ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ νῦν ἀναστήσῃ καὶ ζωοποιήσῃ τὸν ἄνθρωπον, καὶ καθαρίσῃ ἀπὸ πάσης μελανίας, καὶ φωτίσῃ αὐτὸν τῷ ἰδίῳ φωτὶ, καὶ ἀμφιάσῃ αὐτὸν τὰ ἑαυτοῦ ἐνδύματα τῆς θεότητος τὰ οὐράνια. *Adventus Domini fuit prorsus in gratiam hominis, qui mortuus jacebat in sepulchro tenebrarum, peccati, spiritûs impuri, & perversarum potestatum; ut nunc in hoc seculo resuscitet ac vivificet hominem, expurget ab omni nigredine, illuminet eum suo lumine, & operiat eum suis ipsius divinis & cœlestibus indumentis.*

β. Cur Filius potiùs, quàm Pater, aut Spiritus Sanctus, carnem assumserit, in specie.

a. Ratio est, quia decuit nos restitui in jus & gradum filiorum DEI per eum, qui naturâ Filius DEI est; & imaginem DEI in nobis restaurari per eum, qui est imago DEI. De eo sic Jobius Monachus in Biblioth. Photii, Cod. CCXXII. pag. 580. Ἐπειδὴ λόγος ὁ Υἱὸς, ὁ δὲ ἄνθρωπος λόγῳ καὶ εἰκόνι Θεοῦ τιμηθεὶς, τούτων τε διαπέπτωκε, καὶ παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς· διὰ τοῦτο ὁ λόγος τοῖς εἰς ἀλογίαν πεσοῦσιν ἐπεδήμησε· τό τε πλίσθημα ἡμῶν ἐξιώμενος, καὶ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἀνέλκων ἀξίωμα. *Quoniam Filius Verbum est, homo verò ratione atque imagine DEI cohonestatus erat, his-ce postea excidit*, comparatusque est jumentis insipientibus, & ipsis similis factus est; *propterea Verbum ad eos, qui ad brutorum sortem delapsi erant, accessit, ruinam nostram reparans, ac nos in pristinam dignitatem postliminio revocans.* Idem, pag. sequenti: Νεανιεύεται κατὰ τῶν λεγόντων, διὰ τοῦτο τὸν Υἱὸν ἄνθρωπον γενέσθαι, καὶ σωτῆρα παραγενέσθαι, διότι τοῖς πρὸς υἱοθεσίαν καλουμένοις τὸν υἱὸν ἔδει, ἀλλὰ μὴ ἄλλον τινὰ, καθηγεμόνα καὶ ἀνακαινιστὴν τῆς υἱοθεσίας καὶ γενέσθαι, καὶ κηρύττεσθαι. *Juveniliter scribit* Jobius, inquit Photius, *adversus dicentes, Propterea Filium hominem factum, atque Salvatorem advenisse, eò quod in adoptionem vocatis, non alium aliquem, præter ipsum Filium, oporteret ducem atque instauratorem adoptionis & esse, & prædicari.* His verbis indicat Photius, Jobium hanc assertionem, utpote veram, immeritò sugillâsse. Jobius ibid. pag. 601. Τῶν πρεπωδεστάτων ἦν, τὴν ἀπαράλλακτον καὶ φυσικὴν εἰκόνα τοῦ Πατρὸς ἡμᾶς, τοὺς κατ' εἰκόνα μὲν γεγονότας, τὸν δὲ χαρακτῆρα κιβδηλεύσαντας, ταύτην ἡμᾶς ἀποκαθᾶραί τε τῶν κηλιδωμάτων, καὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον κάλλος ἀναμορφώσασθαι. *Convenientissimum fuit, ut immutabilis, per omnia similis, nativáque Patris imago nos ad eandem conditos; sed qui formam illam jam corruperamus; à sordibus mundaret, & pristino decori restitueret.* Eandem caussam inculcat Damascenus, Orthod. fidei, lib. IV. pag. 284. Διὰ τοῦτο ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐνηνθρώπησεν, ἵν' ἐφ' ὅπερ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον, πάλιν αὐτῷ χαρίσηται· ἐποίησε γὰρ αὐτὸν κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ, νοερὸν καὶ αὐτεξούσιον καὶ καθ' ὁμοίωσιν, ἤ τοι ἐν ἀρεταῖς τέλειον, ὡς ἐφικτὸν ἀνθρώπου φύσει. *Propterea Filius DEI homo factus est, ut, in quem finem hominem creaverat, id ipsum ei rursus largiretur: creavit enim illum ad imaginem suam intelligentem, & libero arbitrio ornatum, & ad similitudinem suam, sive in virtutibus perfectum, quantum natura humana ferre poterat.* Athanasius de Incarnatione Verbi, t. I. pag. 72. Οὐκ ἄλλου ἦν τὸ κατ' εἰκόνα πάλιν ἀνακτίσαι τοῖς ἀνθρώποις, εἰ μὴ τῆς εἰκόνος τοῦ Πατρός· καὶ οὐκ ἄλλου ἦν τὸ θνητὸν ἀθάνατον ἀναστῆσαι, εἰ μὴ τῆς αὐτοζωῆς οὔσης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. *Non poterat alius imaginem DEI in hominibus renovare, quàm ipsa Patris imago: nec alterius erat, mortale immortale resuscitare, nisi ejus, qui est ipsa vita, Domini nempe nostri Jesu Christi.*

b. Ratio est, quia nihil fuit aptius & sapientiæ divinæ convenientius, quàm hominem per eum reformari, per quem fuerat ab initio formatus. Hanc rationem affert Cyrillus Alexandr. lib. I. Glaphyr. in Genesin, sub titulo Περὶ τοῦ Κάϊν καὶ τοῦ Ἄβελ, pag. 13. Ἔδει, ἔδει τὸν δι' οὗ τὰ πάντα παρήχθη πρὸς ὕπαρξιν, ἀνακαινιστὴν γενέσθαι τῶν κατεφθαρμένων, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἁμαρτίας ἐξελάσαι πήρωσιν· καταργῆσαι δὲ τὸ λυποῦν, καὶ τὸ εὖ εἶναι πάλιν διανεῖμαι πλουσίως τοῖς δι' αὐτοῦ γεγονόσιν. *Oportuit eum, per quem omnia ortum nacta sunt, instauratorem fieri eorum, quæ corrupta erant, vitiumque ex peccato confractum profligare; quodque malè habebat, abolere, atque iis, qui per ipsum facti erant, bonum habitum largiter impertiri.* Eandem rationem urget Jobius Monachus, in Bibliotheca Photii, Codice CCXXII. pag. 581. his verbis: Ἐχρῆν τὸν δημιουργὸν καὶ πλάστην, αὐτὸν καὶ ἀναπλάσαι καὶ ἀνακαινίσαι συντριβὲν τὸ δημιούργημα· εἰ γὰρ καὶ ὁ Πατὴρ ὡσαύτως δημιουργὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· πλὴν ἀλλὰ πάντα δι' Υἱοῦ γεγενῆσθαι τὸ ἱερὸν συνεχῶς ἐπιμαρτύρεται γράμμα. Ἔδει τοίνυν τὸν πλαστουργὸν, διαρρυέντος τοῦ πλάσματος, αὐτότε εἰς ἑαυτὸν ἀναλαβεῖν, καὶ ἀνασῶσαι διὰ ἀναπλάσεως. *I-*

psum oportuit creatorem & formatorem creaturam corruptam reformare atque renovare. Etsi autem Pater quoque ipse perinde creator est, ut & Spiritus sanctus, nihilo tamen minùs omnia per Filium facta esse sacræ literæ perpetuò testantur. Quare creatorem oportebat lapsam creaturam ad se recipere, & per reformationem servare. Cyrillus Jerosolymitanus, Catechesi Illuminat. VI. pag. 46. Πατὴρ καταφρονεῖτο, ἔδει υἱὸν διορθώσασθαι τὴν πλάνην· ἔδει γὰρ τὸν δι᾽ οὗ ἐγένετο τὰ πάντα, τῷ δεσπότῃ τῶν ἁπάντων προσενεγκεῖν τὰ πάντα· ἔδει θεραπευθῆναι τὸ τραῦμα. *Pater despiciebatur, oportebat Filium corrigere errorem, Oportebat enim eum, per quem omnia facta sunt, Domino omnium omnia offerre. Oportebat sanari vulnus.* Nicephorus, Episcopus Constantinopolitanus, in Actis Synodi Ephesinæ, pag. 308. docet, propterea Filium, non aliam personam, assumsisse carnem humanam, ἵνα, ὅθεν ἡμῖν τὸ εἶναι ὑπῆρξε διὰ τὴν ἄφατον αὐτοῦ ἀγαθότητα, ἐντεῦθεν καὶ τὸ εὖ εἶναι ἡμῖν χαρισθείη, *ut, unde, ob ineffabilem ejus bonitatem, esse habebamus, inde etiam bene esse gratiosè daretur.* Consentit Athanasius, Oratione de Incarnatione Verbi, t. I. pag. 54. his verbis: Οὐδὲν ἐναντίον φανήσεται, εἰ δι᾽ οὗ τὴν κτίσιν ἐδημιούργησεν ὁ Πατὴρ, ἐν αὐτῷ καὶ τὴν ταύτης σωτηρίαν εἰργάσατο. *Illud contradictionem minimè involvit, si, per quem Pater hominem creavit, per eundem ejus salutem procuravit.* Idem, Oratione eadem, pag. 72. Οὐκ ἄλλου ἦν τὸ φθαρτὸν εἰς ἀφθαρσίαν μεταβαλεῖν, εἰ μὴ αὐτοῦ σωτῆρος, τοῦ καὶ τὴν ἀρχὴν ἐξ οὐκ ὄντων πεποιηκότος τὰ ὅλα. *Non alius erat corruptioni obnoxium à corruptione liberare, nisi ipsius Salvatoris, qui etiam in principio omnia ex nihilo fecit.*

Ὕμνος.

I. *Significatio vocis.* Sumitur autem

1. *propriè*, & notat *laudem DEI.* Gregorius Nyssenus in Psal. II. cap. III. t I. pag. 295. Ὕμνος ἐστὶν ἡ ἐπὶ τοῖς ὑπάρχουσιν ἡμῖν ἀγαθοῖς ἀνατιθεμένη τῷ Θεῷ εὐφημία. *Hymnus est laus DEO tributa ob bona nobis præstita.* Pachymeres in Dionysii Areopagitæ cap. II. de cœlesti Hierarch. pag. 26. Τὸ περὶ καλοῦ εἰπεῖν, ὕμνος καλοῦ ἐστι. *De re bona loqui, hymnus sive laus boni est.*

2. *impropriè.* Ita accepit Clemens Alexandr. in in Protreptico, pag. 67. Καλὸς ὕμνος τοῦ Θεοῦ ἀθάνατος ἄνθρωπος, δικαιοσύνῃ οἰκοδομούμενος, ἐν ᾧ τὰ λόγια τῆς ἀληθείας ἐγκεχάρακται. *Pulcher hymnus Dei homo immortalis, qui justitiâ ædificatur, in quo sunt insculpta eloquia veritatis.*

II. *Divisio.* Huc referimus aliquot hymnorum species.

1. Est ὕμνος ἀντίφωνος. Vide vocem Ἀντίφωνον.

2. Ὕμνος χαριστήριος. *Hymnus, quo DEO gratiæ aguntur.* Synesius in epist. Ὕμνους χαριστηρίους τῷ Θεῷ ἀποθύειν. *Hymnos gratiarum actorios Deo offerre.*

3. Ὕμνος χερουβικὸς, qui etiam vocatur ὕμνος ἐπινίκιος. De eo vide in voce Ἁγιασμὸς, num. III. & in Τρισάγιον, num. IV.

4. Ὕμνος ἑωθινὸς, *hymnus matutinus.* Epiphanius in compendiaria doctrina de fide, pag. 466. Ἑωθινοὶ ὕμνοι ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ διηνεκεῖς γίνονται. *Matutini hymni in sancta Ecclesia perpetuò fiunt.*

Ὑπαναγνώστης.

Hanc vocem non habent Lexica. Idem [significa]t quod ἀναγνώστης. Julianus erat in Ecclesia ὑ[πα]ναγνώστης, teste Greg. Nazianzeno, Orat. III. pag. 94. ubi de Juliano: Τί δὲ οὐκ ἔμελλε ταῦτα γινώσκειν ἀκριβῶς, ὁ τῶν θείων ὑπαναγνώστης ποτὲ λογίων, καὶ τῆς τοῦ μεγάλου βήματος ἠξιωμένος τιμῆς; *Quidni autem hæc apprimè nôsset qui divinorum oraculorum Lector quondam fuerat, magniq; Sacrarii honore ornatus?* Idem verò notare quod ἀναγνώστης, inde manifestum est, quia alii eum ἀναγνώστην appellant. Ita Theodoretus, hist. Eccles. lib. III cap. I. pag. 637. de eodem: Τοῦ τῶν ἀναγνωστῶν ἠξιώθη χοροῦ, καὶ τὰς ἱερὰς βίβλους ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς συλλόγοις ὑπανεγίνωσκε τῷ λαῷ. *In Lectorum numerum adscriptus erat, & sacros libros in Ecclesiasticis conventibus populo legebat.*

Ὑπαντὴ, seu Ὑπαπαντή.

Ὑπαντὴ, seu ὑπαπαντὴ est festum *occursus*, quod in Ecclesia Occidentali *Purificationis* appellatur. Micrologus de Eccles. Observat. cap. XLVII. Ὑπαντὴ *nuncupatur*, obviatio, *quia venerabiles personæ Simeon & Anna eo die obviaverunt Domino, dum præsentaretur in templo.* Nicolaus, Patriarcha Constantinop. ad Anastasium: Ἡ τούτου αὖθις ἔλευσις εἰς ναόν τε τὸν θεῖον, ἣν πάντες ὀνομάζουσιν ὑπαπαντὴν Κυρίου. *Ejus* (Christi) *postea in divinum Templum adventus, quem omnes Occursum Domini nominant.* Chrysostomi Homil. CXXXVII t. V. hunc habet titulum: Εἰς τὴν ὑπαπαντὴν τοῦ Σωτῆρος, καὶ τὴν θεοτόκου, καὶ εἰς τὸν Συμεῶνα. *In occursum Salvatoris, & Deiparæ, & in Symeonem.* Celebratur postridie Kalend. Februarii. Docet hoc Germanus Patriarcha in Canonum volumine apud Zonaram, quando dicit, *Orthodoxos* ἑορτάζειν τὴν ὑπαπαντὴν κατὰ τὴν β′ τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς, *celebrare Occursum secunda Februarii die.* In Constitut. Manuel. Comneni: Ἡ δευτέρα τοῦ Φεβρουαρίου, διὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ὑπαπαντήν. *Secunda Februarii dies, propter Salvatoris occursum.* Itaque error est apud Phranzen Chron. lib. II. cap. X. *Discessimus Calendis Februarii, hora prima post meridiem festi Dominici, quod* ὑπαπαντὴ *dicitur.* Institutum verò hoc festum sub Justiniano, Pontifice Pelagio. Siffridus Presbyter Epitomes lib. I. *Sub Pelagio Papa & Justiniano Imperatore sumsit initium apud Constantinopolim, ut* ὑπαντὴ *Domini, id est, Purificatio beatæ Mariæ Virginis solenniter celebraretur.* Et quidem anno imperii ejus decimo quinto. Landulphus Sagax in vita ejus: *Anno XV. Justiniani imperii mense Octobri facta est mortalitas Byzantii. Et eodem anno Hypapante Domini sumsit initium, ut celebraretur apud Byzantium secunda die Februarii mensis.* Incidit autem hic annus decimus quintus Justiniani in annum Christi DXLII. Aliter sentit Cedrenus, qui, pag. 300. originem ejus rejicit in annum nonum sive ultimum Justini, cui Justinianus successit. Ἐπὶ αὐτοῦ ἐτυπώθη ἑορτάζειν ἡμᾶς, καὶ τὴν ἑορτὴν τῆς ὑπαπαντῆς, τῆς μέχρι τότε μὴ ἑορταζομένης. *Sub eodem institutæ sunt feriæ quæ Hypapante dicuntur, priùs nunquam habitæ.* Vide Glossarium Meursii, & Hospinianum de Festis Christianorum, statim post initium Februarii, pag. 33. Nicephorus etiam hist. Eccles. lib. XVII. cap. XXVIII. pag. 779.

Ὑπέκκαυμα.

Eundem hæc vox habet usum, quem ἐμπύρευμα, de quo suo loco actum.

I. *Pro-*

I. *Propriè* est *id, quo aliquid succendimus, fomes ad succendendum.* Veteres Glossæ: Ὑπέκκαυμα, *subustus.* Suidas: Ὑπέκκαυμα· ἡ ὕλη τῆς φλογὸς ἢ τροφή. *Fomes succendens: materia, alimentum flammæ.*

II. *Metaphorica* significatio longè usitatior est. Suidas: Τῶν παθῶν ἐκκαύματα, αἱ τροφαὶ τῶν παθῶν, αἳ τρέφουσι τὰ πάθη. *Affectionum fomites: affectionum alimenta, quæ affectiones alunt.* Ὑπέκκαυμα τῆς ἐπιθυμίας, *fomes cupiditatis.* Clemens Alexandr. Strom. lib. II. p. 406. Τὸ ὑπεκκαύματος τῆς ἐπιθυμίας, τῆς ἡδονῆς λέγω, ἀνυποκρίτως καταγινώσκειν. *Cupiditatis fomitem, voluptatem inquam, non ficte damnare.* Ibid. pag. 399. Τὰς διαφορὰς ὑπεκκαύματα. *Contentionis fomites.* Chrysostomus lib. de Babyla, t.I. Edit. Parif. pag. 672. Ἀσελγείας καὶ ἀσεβείας ὑπέκκαυμα. *Lasciviæ atque impietatis fomes.* Oecumenius in cap. V. ad Ephesios, pag. 541. Αἰσχρολογία καὶ εὐτραπελία καὶ μωρολογία, ὑπέκκαυμα τῆς πορνείας τυγχάνει. *Verborum obscœnitas, & scurrilitas, atque stultiloquentia fomes est prostitutæ pudicitiæ.* Isidorus Pelusiota epist. CCVIII. lib. I. p. 61. Ὑπέκκαυμά ἐστι δικαιοσύνη τοῦ φωστῆρος τῆς ἐπαρχίας. *Justitia præsidentis probi imperii ac præfecturæ fomes est & igniculus.* Et lib. eodem, epist. CCCCLXXVII. pag. 120. Ὁ τὴν φθορὰν καὶ τὸ φρόνημα παιδαγωγῆσαι βουλόμενος, μαραίνει τὰ τῆς σαρκὸς ὑπεκκαύματα, καὶ ἀρέσκει Θεῷ ἔτι σαρκὶ συνεχόμενος, καὶ κληρονομεῖ τὴν αὐτοῦ βασιλείαν μετὰ σώματος ὡς ἀσώματος. *Qui labem & corruptelam, atque affectum coërcere studet, carnis igniculos & incitamenta debilitat, Deoque etiamnum corporis vinculis constrictus, placet, atque cum corpore, tanquam à corporea mole secretus, regni ejus hæreditatem consequitur.*

Ὑπεράγαθος.

Lexica hanc vocem omittunt. Significat eum, *qui est superbonus, plùs quàm bonus,* & est epithetum solius Dei. Dionysius Areopagita, cap. II. de divinis Nominibus, sect. IV. pag. 419. Deum vocat ὑπεράγαθον θεότητα, *supraquam bonam Deitatem.* Idem, statim ab initio mysticæ Theologiæ, p. 707. SS. *Trinitatem* vocat Τριάδα ὑπερούσιον, καὶ ὑπέρθεον, καὶ ὑπεράγαθον, *supernaturalem, & supraquam divinam, & supraquam bonam.*

Ὑπεραγαθότης.

Etiam hanc vocem non habent Lexica. Est *superbonitas,* id est, *bonitas omnem bonitatem superans.* Dionysius Areopagita de div. Nominibus, cap. I. sect. V. pag. 382. de Deo: Ἡ τῆς ὑπεραγαθότητος ὕπαρξις. *Bonitatis omnem bonitatem superantis existentia.*

Ὑπεράγνωστος.

Nec hanc vocem Lexica exhibent. Est *superignotus, supraquam indemonstrabilis.* Dionysius Areopagita cap II. de div. Nominibus, sect. IV. pag. 418. Καλοῦσιν οἱ τῆς καθ' ἡμᾶς θεολογικῆς παραδόσεως ἱερομύσται, τὰς μὲν ἑνώσεις τὰς θείας, τὰς τῆς ὑπεραρρήτου καὶ ὑπεραγνώστου μονιμότητος, κρυφίας καὶ ἀνεκφοιτήτους ὑπεριδρύσεις, &c. *Theologicæ nostræ doctrinæ auctores divinas quidem uniones vocant abditas istas collocationes plusquam ineffabilis & supra modum ignotæ mansionis, quæ nusquam se prodit,* &c. Ibid. c.I. sect. IV. pag 382. Παραδοχαὶ τῆς ὑπεραγνώστου καὶ ὑπερφανοῦς ἀγαθότητος. *Susceptiones plusquam ignotæ & prælucidæ bonitatis.* Et in principio mysticæ Theologiæ, pag. 707. Ἡ τῶν μυστικῶν λογίων ὑπεράγνωστος, καὶ ὑπερφανὴς καὶ ἀκροτάτη κορυφή. *Mysticorum oraculorum plusquam indemonstrabile, & plusquam lucens & summum fastigium.*

Ὑπερανίσχω.

Hoc verbum omittunt Lexica. Significat *supero, excedo,* ὑπερβαίνω. Cyrillus Alexandr. in cap. XIII. Johannis: Τοῦτο καὶ αὐτὴν ἡμῶν ὑπερανίσχει τὴν διάνοιαν. *Hoc ipsum etiam cogitationem nostram excedit.*

Ὑπεράρρητος.

Non habent Lexica. *Superineffabilis.* Legitur apud Dionysium Areopagitam, cap. II. de div. Nominibus, sect. IV. pag. 418. Locum jam adduximus in voce Ὑπεράγνωστος. Hinc adverbium ὑπεραρρήτως, *superineffabiliter,* id est, modo plùs quàm ineffabili. Idem de div. Nominib. cap. I. sect. IV. pag. 381. Ἐν ὑπερουσίῳ ἀκτῖνι πάντα τὰ πέρατα πασῶν τῶν γνώσεων ὑπεραρρήτως προϋφέστηκεν. *In superessentiali radio cuncti fines omnium cognitionum ineffabili modo præextiterunt.*

Ὑπεράρχιος.

Ὑπεράρχιος, *qui principium omne excedit, qui est super quodvis principium,* sicut ὑπερτελής, *qui est supra omnem finem.* Frequenter hoc vocabulo utitur Dionysius Areopagita, Deum passim vocans ὑπεράρχιον ἀρχήν, *principium, quod omne principium excedit.* De cœlesti Hierarch. in fine cap. VII. pag. 71. Πάσης οὐσίας ὑπεράρχιος ἀρχὴ καὶ αἰτία. *Omnis essentiæ principium, quod omne principium excedit, & causa.* Et cap. I. de div. Nominibus, sect. III. pag. 378. Ἀρχῆς ἁπάσης ὑπερουσίως ὑπεράρχιος ἀρχή. *Omnis principii superessentialiter principium omne principium excedens.* Ita etiam alibi.

Ὑπερβαίνω.

I. significat *transgredior, prætergredior, transcendo.* Veteres Glossæ: Ὑπερβαίνω, *transcendo, supergredior, transgredior.* Chrysostomus hoc sensu dicit τῆς χρείας ὅρους ὑπερβαίνειν, *necessitatis terminos transcendere.* Idem de serpente æneo, seu Hom. V. t.VI. Edit. Parif. pag. 50. Τοὺς ὅρους τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ὑπερβαίνειν οὐκ ἔξεστιν, οὐκ ἀνθρώποις τοῖς ἐπὶ γῆς οὐκ ἀγγέλοις τοῖς ἐν οὐρανοῖς. *Non licet terminos gloriæ Dei transilire: non hominibus, qui in terra degunt: non Angelis, qui in cœlo sunt.* Huc referri potest illustris locus Apostoli I. ad Thessal. IV. v. 6. Τὸ μὴ ὑπερβαίνειν καὶ πλεονεκτεῖν ἐν τῷ πράγματι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. Ad quæ multa diximus in verbo Πλεονεκτεῖν, num. II. 2. ubi vide. Pauca hic insuper addimus: Ὑπέρβασις est *transgressio.* Hesychius: Ὑπέρβασις, ὕβρις, ἀδικία, παράβασις ὅρκων. Ὑπέρβασις est *contumelia, injuria, transgressio jurisjurandi.* Ὑπερβασίη etiam apud Poëtas *de violatione fœderum.* Hesychius: ὑπερβασίης, ἀδικίας. Clariùs Suidas: Ὑπερβασίας ὅρκων· παραβάσεις ἐπιορκίας. *Transgressiones jurisjurandi, violationes juramenti, perjuria.* Quis autem magis ὑπερβαίνει, hoc est, παραβαίνει, ὑβρίζει καὶ ἀδικεῖ, sive *datam fidem violat, contumeliâ & injuriâ afficit,* quàm adulter, cùm aut fidem uxori non servat, aut uxorem alterius fidem violare docet? quemadmodum verè τὸν ἀδελφὸν πλεονεκτεῖ, qui, quod fratris est, sibi vendicat, ejusque uxore sic abutitur. Adde, quòd ὑπερβαίνειν propriè dicuntur οἱ ὑπερβαίνοντες τὰ ὅρια θέσια. Fines autem certos, imò suos, terminumque, nusquam magis, quàm in matrimonio præfixit Legislator. Vide loca ex Chrysostomo, Theodoreto & Theophylacto, ad hujus sententiæ confirmationem, allata in verbo Πλεονεκτέω.

II. Frequentissimè significat *Excedo*, *supero*. Chrysostomus sub finem Homil. I. de Jobo: Οὐ γὰρ ἦν μία τῶν συμβάντων ἡ συμφορὰ, ἀλλ' ἐκ διαβολικῆς ἐνεργείας καὶ τυραννίδος ἡ πάντα λόγον ὑπερβαίνουσα καταστροφή. *Neque una erat illius casus calamitas, sed diabolica operatione & tyrannide omnem sermonem excedens subversio.* Et mox iterum de Jobo: Ὦ γενναίας ψυχῆς τὴν τῶν ἀγγέλων εὐφημίαν ὑπερβαινούσης. *O generosam animam, celebrem Angelorum famam superantem!* Idem in Eclogis, Hom. XXIX. t. V. Edit. Paris. pag. 972. Οὕτω φιλόσοφος ἦν ὁ Δαυὶδ, ὡς μὴ μόνον μὴ παραβαίνειν τὸν νόμον, ἀλλὰ καὶ ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ὑπερβαίνειν, καὶ ὑπὲρ τὰ σκάμματα πηδᾷν. *Adeò sapientiæ amans erat David, ut non solùm legem non transgrederetur, sed etiam ex magna quadam abundantia eam superaret, & metas transiliret,* Idem, Hom. IV. in I. ad Corinthios, pag. 261. Τὰ ὑπερβαίνοντα λογισμὸν, πίστεως δεῖται μόνης. *Quæ rationem superant, sola fide egent.* Ita idem eleganter de summa Dei erga nos humanitate: Ὁ Θεὸς καὶ πατρὸς, καὶ μητρὸς φιλοπαίδος πᾶσαν εὔνοιαν ὑπερβαίνει τῇ περὶ ἡμᾶς κηδεμονίᾳ. *Deus omnem & patris & matris liberos amantis benevolentiam superat suâ erga nos curâ.* Idem: Ὁ μεγαλόψυχος καὶ τῇ διανοίᾳ πλούσιος, κἂν ἁπάντων ἀνθρώπων πενέστερος ἐν χρήμασιν ᾖ, πάντας ὑπερβῆναι δυνήσεται καὶ φιλοξενίᾳ, καὶ ἐλεημοσύνῃ, καὶ τῇ λοιπῇ πάσῃ φιλοφροσύνῃ. *Magnanimus & mente sua dives, etiamsi opum respectu omnium sit pauperrimus, omnes superare poterit & hospitalitate, & misericordiâ, & omni reliqua benevolentia.* Oecumenius in II. Corinth. I. Πειρασμὸς τὴν ἡμετέραν ὑπερβαίνων δύναμιν. *Tentatio vires nostras excedens.* Similia multa passim apud autores sunt obvia.

Ὑπερήφανος. Ὑπερηφανία.

I. Quis ὑπερήφανος, & quid ὑπερηφανία. Hesychius: Ὑπερήφανος, ὑπεράφρων, ἀγνώμων. *Superbus, valde stolidus vel fatuus, improbus, ingratus.* Veteres Glossæ: Ὑπερήφανος. *Superbus, fastidiosus, adrogans.* Basilius in Reg. brevioribus, Interrog. LVI. t. II. p. 547. Ὑπερήφανός ἐστιν ὁ ἐπὶ τοῖς προσοῦσιν αὐτῷ κομπάζων, καὶ ὑπὲρ ὅ ἐστι φαίνεσθαι ἐπιτηδεύων. *Superbus est, qui in his quæ habet, magnificè se jactat, & plùs quàm est, videri cupit.* Isidorus Pelusiota epist. CCCLXXXI. lib. III. pag. 402. Ὑπερήφανον κλητέον, τὸν πράττοντα μὲν, σεμνυνόμενον δὲ, καὶ τοὺς ἄλλους ὀνειδίζοντα. *Insolens vocandus is, qui facit quidem, sed eo nomine gloriatur, aliosque probris afficit.* Ita Paulus ad Romanos I. v. 30. ὑπερηφάνους vocat, τοὺς ἐφ' οἷς ἔχουσι πλεονεκτήμασι μεγάλα φρονοῦντας, ut ad illum locum scribit Theodoretus. pag. 20. *superbos vocat eos, qui ob ea, quibus cæteris sunt superiores, efferuntur.* Ad eundem locum Oecumenius, p. 255. Ὑπερηφάνους λέγει, τοὺς κατὰ τῶν οὐκ ἐχόντων ἐφ' οἷς ἔχουσι φυσιωμένους. *Superbos dicit eos, qui ob ea, quæ habent, inflati sunt, & insolenter se gerunt adversus eos, qui non habent eadem.* Hæc ipsa habet Suidas in Ὑπερήφανος. Hinc facilè intelligitur, quid sit ὑπερηφανία. Veteres Glossæ: Ὑπερηφανία. *Superbia, fastidia, fastidium, fastus, arrogantia.* Theophylactus in caput VII. Marci, p. 225. Ὑπερηφανία ἐστὶν ὡσπερεὶ καταφρόνησις Θεοῦ· ὅταν τις ἐργασάμενός τι ἀγαθὸν, οὐ τῷ Θεῷ ἐπιγράφεται τοῦτο, ἀλλὰ τῇ οἰκείᾳ δυνάμει. *Superbia est quasi contemtus Dei, quando quis bonum operatur, & hoc non adscribit Deo, sed propriæ virtuti.* Idem, in cap. XVIII. Lucæ, pag. 476. Ὑπερηφανία ἐστὶν ἀθέτησις Θεοῦ. Ὅταν γάρ τις οὐ τῷ Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτῷ ἐπιγράφηται τὰ κατορθώματα, τί ἄλλο, ἢ ἄρνησις Θεοῦ ἐστι καὶ ἀντίθεσις; *Superbia est Dei contemtus. Cùm enim quis non Deo, sed sibi sua bona tribuit opera, quid hoc aliud, quàm Deum negare, seque ei opponere?*

II. Est gravissimum peccatum. Theodoretus in cap. XXVIII. Ezechielis, pag. 450. Βδελυρὰ μὲν ἅπαντα τὰ τῆς ἁμαρτίας εἴδη, βδελυρωτάτη δὲ πάντων ἡ ὑπερηφανία. *Execranda quidem omnia peccatorum genera, sed omnium maximè detestabilis superbia.* Greg. Nyssenus cap. IV. de Virginitate, t. III. pag. 126. Ὑπερηφανίαν σπέρμα τις εἰπὼν ἢ ῥίζαν πάσης τῆς κατὰ τὴν ἁμαρτίαν ἀκάνθης, τοῦ εἰκότος οὐχ ἁμαρτήσεται. *Si quis superbiam semen & radicem dixerit omnis peccati spinæ, à vero minimè aberrabit.* Theophylactus in cap. I. ad Romanos, pag. 19. dicit, ὑπερηφανίαν esse ἀκρόπολιν τῶν κακῶν, καὶ Θεοῦ καταφρόνησιν, *omnium vitiorum arcem, & Dei contemtum.* Basilius Seleuciensis Orat. XXXV. p. 182. hujus vitii deformitatem sequentibus verbis describit: Ὑπερηφανία νοσημάτων ἀκρόπολις, Θεῷ πολεμοῦσα, καὶ τὰ τῆς φύσεως ἀγνοοῦσα, τὰ τοῦ διαβόλου νοσοῦσα· δι' ὧν ὁ τῆς ἀρετῆς ἀνόνητος δρόμος, κἂν ὅλος ἐν μέσῳ τὰς ἀρετὰς παραστήσῃς, ἔσβεσεν αὐτῶν τὰς λαμπάδας παρακύψας ὁ τῦφος. Οὐδὲν ὄφελος νηστείας, ὑπερηφανίας συνεζευγμένης· περιττὴ παρθενία τῷ πάθει τῆς ὑπερηφανίας μολυνομένη· δικαιοσύνην Θεὸς ἀποστρέφεται τῷ τύφῳ δουλεύουσαν· εὐποιΐαν μισεῖ τῷ τῆς ψυχῆς ὄγκῳ φλεγμαίνουσαν. *Superbia ægritudinum arx est, quæ Deum oppugnat, quæ ad naturam pertinentia ignorat, quæ Diaboli morbo jactatur, quâ virtutis cursus inutilis redditur: & si universas in medio repræsentes virtutes, extinguit earum faces ingruens fastus. Jejunii cum superbia copulati emolumentum nullum: supervacanea virginitas superbiæ sordibus inquinata; justitiam Deus aversatur fastui servientem: beneficentiam odit animi tumore æstuantem.* Vide ibidem plura.

Ὑπερνέφελος.

Non habent Lexica. Idem quod ὑπερνεφής, *qui est ultra nubes, excedens nubes.* Cyrillus Alexandr. lib. IV. adv. Julianum, p. 136. de turris Babylonicæ exstructoribus: Πύργον ἑαυτοῖς ὑπερνέφελον ἐγείρειν ἐσπούδαζον. *Turrim nubibus excelsiorem ædificare studebant.* Et p. 137. Οἱ τὸν ὑπερνέφελον πύργον ἀναστῆσαι προτεθυμημένοι. *Qui turrim illam nubibus excelsiorem erigere cogitabant.* Mox vocatur οὐρανομήκης πύργος.

Ὑπερνήχομαι.

I. *Propriè* significat *supernato*: quæ significatio ex Lexicis nota est.

II. *Metaphoricè* est *supero, excedo.* Hesychius: Ὑπερνήχεται, ὑπερέχει, ὑπερβαίνει. *Superat, excedit.* Suidas: Ὑπερνήχεται, ὑπερβαίνει. *Superat.* Hujus significationis exempla nobis exhibet Cyrillus Alexandrinus. Ita enim ille in cap. XLIX. Jesaiæ, pag. 674. ad v. 15. Τῆς ἐν μητράσι φιλοστοργίας ὑπερνήχεται τὰ τοῦ Θεοῦ ἐκεῖνα. *Affectum maternum ista DEI superant.* Idem, in cap. LII. Jesaiæ, pag. 730. itidem de DEO: Κατάρχει τῶν ὅλων, καὶ πανσθενεστάτην ἔχει τὴν δεξιὰν, καὶ σώζει ῥᾳδίως, οὓς ἂν ἕλοιτο τῶν ὑπ' αὐτὸν γεγονότων, ὑπερνήχεται δὲ τὴν αὐτοῦ δύναμιν παντελῶς οὐδέν. *Rebus universis dominatur, & fortissimam habet dexteram, faciléque servat eos, quoscunque voluerit sibi subjectos, ejus verò potentiam nihil prorsus superat.* Et in cap. LIII. Jesaiæ, pag. 748. de Filio Dei: Οὐ παράδοξος, καὶ ὑπὲρ φύσιν

φύσιν ἡ κατὰ σάρκα γέννησις, τούτου καὶ ἡ ζωὴ καὶ ὁ βίος ὑπερέχεται τὸ μέτρον τῶν ἐπὶ γῆς. *Cujus admirabilis & supra naturam secundùm carnem nativitas est, ejus etiam vita & vivendi ratio superat mensuram mortalium.*

Ὑπερούσιος.

Non habent Lexica. Occurrit tamen apud Hesychium & Suidam: quorum ille interpretatur, ἀγαπητὸς, πεφιλημένος, *amatus, dilectus:* hic verò, ὑπὲρ πᾶσαν οὐσίαν ὢν, *super omnem essentiam existens.* Atque hæc posterior significatio satis frequens apud Dionysium Areopagitam & alios Scriptores Ecclesiasticos. Dionysius Areop. cap. I. de div. Nominibus, sect. I. p. 375. hanc notatu dignissimam de Scripturæ autoritate nobis reliquit regulam: Καθόλου τοιγαροῦν οὐ τολμητέον εἰπεῖν, οὔτε μὴν ἐννοῆσαί τι περὶ τῆς ὑπερουσίου καὶ κρυφίας θεότητος, παρὰ τὰ θειωδῶς ἡμῖν ἐκ τῶν ἱερῶν λογίων ἐκπεφασμένα, *Universè igitur audendum non est, neque dicere, neque cogitare quidquam de supersubstantiali & abdita Deitate, præter ea, quæ nobis in sacris oraculis sunt indicata divinitus.* Hìc ὑπερούσιον θεότητα appellat *divinitatem, quæ omnem naturalem captum creaturæ excedit.* Idem cap. III. de mystica Theologia, pag. 735. Ὁ ὑπερούσιος Ἰησοῦς, *supersubstantialis Jesus.* Ita autem vocatur, tum propter æternam ejus ex Deo Patre generationem, quæ est superessentialis, id est, omni essentia superior: tum etiam ratione incarnationis, quâ natura divina cum humana in eadem persona intimè conjuncta fuit. Damascenus lib. I. Orthod. fidei, cap. XV. pag. 53. Τῶν θείων ὀνομάτων τὰ μὲν ἀποφατικῶς λέγεται, δηλοῦντα τὸ ὑπερούσιον, οἷον, ἀνούσιος, ἄχρονος, ἄναρχος, ἀόρατος. Expositionem vide sub voce ἀνούσιος. Pachymeres in cap. V. de div. Nominibus Areopagitæ, pag. 561. Κυρίως οὐσία ἐπὶ Θεοῦ οὐκ ἂν λέγοιτο, ἔστι γὰρ ὑπερούσιος. *Essentia propriè de DEO non dicitur, quoniam supra omnem essentiam est.*

Ὑπερουσιότης.

Non habent Lexica. *Supersubstantialitas.* Dionysius Areopagita cap. I. de div. Nominibus, sect. I. pag. 375. Τῆς γὰρ ὑπὲρ λόγον καὶ νοῦν καὶ οὐσίαν αὐτῆς ὑπερουσιότητος ἀγνωσία, αὐτῇ τὴν ὑπερούσιον ἐπιστήμην ἀναθετέον, &c. *Nam supersubstantialitatis ipsius indemonstrabilitas, quæ supra omnem rationem, & mentem, & essentiam est, ipsa est, cui supernaturalem scientiam tribuere nos oportet.* Ibid. sect. V. pag. 382. Τὴν ὑπερουσιότητα τῆς θεαρχικήν, ὅ, τι ποτέ ἐστιν ἡ τῆς ὑπεραγαθότητος ὑπερύπαρξις, οὔτε ὡς λόγον, δύναμιν, οὔτε ὡς νοῦν, ἢ ζωήν, ἢ οὐσίαν ὑμνῆσαι θεμιτόν ἐστι, &c. *Divinam supraquam substantiam, quomodocunque est illa supraquam essentia bonitatis, quæ supra bonitatem est, neque tanquam rationem aut potentiam, neque tanquam mentem, aut substantiam, aut vitam laudibus celebrare fas est ulli,* &c.

Ὑπερουσίως.

Hoc adverbium, à voce ὑπερούσιος deductum, Lexica quoque omittunt. Significat *superessentialiter*: fæpè *supernaturaliter, supersubstantialiter.* Apud Dionysium Areopagitam passim legitur. Cap. I. de divinis Nominibus, sect. V. pag. 382. de Deo, quem φῶς appellat: Πάντων μὲν ἐστι τῶν ὄντων αἴτιον, αὐτὸ δὲ οὐδέν, ὡς πάντων ὑπερουσίως ἐξῃρημένον. *DEUS omnium quidem rerum causa est, ipse verò nihil earum existit, sed ab omnibus superessentialiter exemtus est.* Sub finem cap. VII. de cœlesti Hierarchia, pag. 71. de Deo: Πάσης οὐσίας ὑπεράρχιος ἀρχὴ καὶ αἰτία, καὶ πάντων ὑπερουσίως ἀσχέτω συνοχῇ περιδεδραγμένη. *Omnis essentiæ principium omne principium superans, & caussa, nec non superessentialiter universa incomprehensibili suo complexu comprehendens.*

Ὑπέρπλουτος.

Non habent Lexica. Idem quod ὑπερπλούσιος, *supra modum dives:* βαθύπλουτος, *immensas divitias possidens:* Εὔπλουτος & ζάπλουτος, *valde dives.* Basilius M. Orat. in famem & siccitatem, t. I. pag. 419. Μὴ τὴν ἐνταῦθα διαγωγὴν ὑπέρπλουτον δείξῃς, γυμνὴν δὲ τὴν ἄλλην καὶ ῥακίοις ἠμφιεσμένην, ἡνίκα ἂν δέῃ σε τῷ Χριστῷ παραστῆναι, καὶ εἰς ὄψιν ἐλθεῖν τοῦ κριτοῦ, νύμφης ἔχουσαν σχῆμα καὶ κλῆσιν τὴν κατ' ἀρετὴν ζωήν. *Ne præsentem vitam ita opibus ac deliciis affluentem reddas, ut alteram inopem, ac laceris opertam vestibus relinquas: ut si te oporteat CHRISTO sisti, & in conspectum Judicis venire, sponsæ formam ac vitam secundùm virtutem habentem,* &c.

Ὑπερσάρκωσις.

Habent quidem Lexica, sed sine autore. Est *carnis excrescentia, carnis inutile incrementum in quacunque corporis parte.* Dicitur etiam ὑπερσάρκωμα. Clemens Alexandrinus Pædag. lib. I. c. VIII. pag. 114. Φαρμακείᾳ δὲ ἔοικεν ὁ ὀνειδισμὸς, τὰ τετυλωμένα ἀναλύων τῶν παθῶν, καὶ τὰ ῥυπαρὰ τοῦ βίου τῆς λαγνείας ἀνακαθαίρων, πρὸς δὲ, καὶ τὰς ὑπερσαρκώσεις τοῦ τύφου ἐξομαλίζων. *Medicamentorum potioni similis est reprehensio, quæ resolvit affectiones, quæ jam occalluerunt, impudicæque & libidinosæ vitæ sordes expurgat, fastusque ac superbiæ carnes excrescentes exæquat.*

Ὑπέρτιμος

Ὑπέρτιμος est titulus Metropolitani. Codinus duos Metropolitanorum ordines facit, quorum prior honoratior erat, & ἔξαρχοι καὶ ὑπέρτιμοι dicebantur: alter non ita, sed ὑπέρτιμοι tantùm. Verba Codini sunt: Περὶ τάξεως τῶν θρόνων τῶν μητροπολιτῶν, τίνες αὐτῶν λέγονται ἔξαρχοι καὶ ὑπέρτιμοι, τίνες ὑπέρτιμοι μόνον. *De ordine sedium Metropolitanorum, quinam dicantur Exarchi & honoratissimi, quinam solùm honoratissimi.* Et post subjunctam illorum enumerationem, μέχρι τούτων οἱ ἔχοντες τὰς ἐξαρχίας· οἱ δὲ λοιποὶ πάντες μητροπολῖται ὑπέρτιμοι μόνον γράφονται, καὶ οὐκ ἔξαρχοι. *Hactenus qui Exarchias habent: reliqui verò omnes Metropolitani honoratissimi tantùm inscribuntur, & non Exarchi.* Apud eundem in Notitia Metropoleωn, Metropolitanus Cæsareæ Cappadociæ, quæ Metropolis erat Diœcesis Ponti, dicitur ὑπέρτιμος τῶν ὑπερτίμων καὶ ἔξαρχος πάσης Πόντου. Et Metropolitanus Ephesi Diœcesis Asianæ Metropolis, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Ἀσίας. *Honoratissimus & Exarchus totius Asiæ.* In hist. Concilii Florentini, sect. VIII. cap. V. pag. 225. Heracleensis Antistes vocatur πρόεδρος τῶν ὑπερτίμων. *Antesignanus honoratissimorum,* id est Metropolitanorum. Vide Gl. Meursii in hac voce.

Ὑπερύπαρξις.

Non habent Lexica. Est *superexistentia*, *supersubstantia*, id est, quod existentiam & substantiam superat. Dionysius Areopagita, cap. I. de div. Nominibus, sect. V. pag. 382. Deum vocat τὴν τῆς ὑπεραγαθότητος ὑπερύπαρξιν, *supra substantiam bonitatis bonitatem superantis.*

Ὑπερφαής.

Non habent Lexica. *Supersplendidus*, id est, qui plùs quàm splendet. Dionysius Areopagita cap. I. de div. Nominib. sect. VIII. p. 385. Deum vocat ὑπερφαῆ καὶ ὑπερώνυμον ἀγαθότητα, *bonitatem omnem splendorem & omne nomen superantem.* Vide etiam ab initio mysticæ Theologiæ, pag. 707. Locum habes in ὑπεράγνωστος.

Ὑπέρφωτος.

Non habent Lexica. *Prælucidus*, id est, superlucens plùs quàm lucidus. Dionysius Areopagita ab initio mysticæ Theologiæ, pag. 708. ὑπέρφωτος γνόφος. *Caligo plùs quàm lucens.*

Ὑπερώνυμος.

Nec hanc vocem Lexica exhibent. *Qui est supra omne nomen.* Dionysius Areopagita cap. I. de divinis Nominibus, sect. VII. pag. 385. Deum vocat ὑπερώνυμον ἀγαθότητα, *bonitatem, quæ omne nomen superat.* Alium locum habes in voce Ὑπερφαής.

Ὑπηρέτης.

I. *In genere* ὑπηρέτης est *minister*, *famulus*. Veteres Glossæ: Ὑπηρέτης, *minister*. Suidas: Ὑπηρέτης, δοῦλος. *Minister, servus.* Ita etiam Hesychius. Chrysostomus, Homil. LXII. t. VI. Apostolos vocat τῆς νέας χάριτος ὑπηρέτας, *novæ gratiæ ministros*: respiciens, sine dubio, ad I. Corinth. IV. v. 1. ubi Apostolus: Οὕτως ἡμᾶς λογιζέσθω ἄνθρωπος, ὡς ὑπηρέτας Χριστοῦ, οἰκονόμους μυστηρίων Θεοῦ. *Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei.*

II. *In specie* ὑπηρέται in Ecclesia dicuntur *subdiaconi*, qui Episcopis, Presbyteris, & Diaconis ministrant. In Actis Concilii Nicæni I. parte II. pag. 172. recensentur ἱερώμενοι, nempe ἐπίσκοπος, πρεσβύτερος, διάκονος καὶ ὑπηρέτης, cujus officium sic describitur: Τὸν ὑπηρέτην εἰς διακονίαν τούτων εἶναι προσήκει. *Ministrum his*; nempe Episcopo, Presbytero & Diacono; *ministrare oportet.* Ὑπηρέται portis Ecclesiæ, quæ in Narthecem populum inferebant, assidebant, & introeuntibus atque exeuntibus, tum etiam in Narthece stantibus, omnibus modum imponebant, dissidia sedabant, voces comprimebant, lites componebant, &, ne quid tum temporis tumultus oriretur, sedulò curabant: nec à portis abscedere, nisi priùs sacris peractis, licebat. Canon XXII. Synodi Laodicenæ: Ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτην ὠράριον φορεῖν, οὐδὲ τὰς θύρας ἐγκαταλιμπάνειν. *Quòd non oportet Ministrum orarium ferre, nec ostia relinquere.* Et Can. XLIII. Ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτας, κἂν πρὸς βραχὺ τὰς θύρας ἐγκαταλείπειν, ἀλλὰ τῇ εὐχῇ σχολάζειν. *Quòd non oportet Ministros vel paululùm fores relinquere, sed orationi vacare.* Ad quos Canones Alexius Aristenus: Διὰ τοῦτο γοῦν οὐδὲ οἱ ὑπηρέται τῆς ἐκκλησίας τὰς θύρας καταλιμπάνειν ὀφείλουσιν, ἀλλὰ μέχρι τέλους τῆς θείας μυσταγωγίας ἐκεῖσε ἵστασθαι, καὶ τὸ ἀνῆκον αὐτοῖς λειτούργημα ἐκτελεῖν. *Propterea neque Ministri Ecclesiæ, portas relinquere debent, sed ad finem usque sacræ mystagogiæ prope illas permanere, & debitum sibi ministerium explere.* Zonaras, pag. 347. ad Can. XXII. Laodic. Τὸ δὲ μὴ ἐγκαταλιμπάνειν τὰς θύρας, τοιοῦτόν ἐστι, τὸ παλαιὸν περὶ τὰς θύρας ὑπηρέτουν τῶν ἐκκλησιῶν ἐκβάλλοντες τοὺς κατηχουμένους, καὶ τοὺς ἐν μετανοίᾳ, ὅτε ἔδει. Διὸ καὶ νῦν αὐτοὶ ἐκφωνοῦσι, τό, οἱ κατηχούμενοι προέλθετε. Εἰ δὲ νῦν οὐ περὶ τὰς θύρας ἀσχολοῦνται, οὐ θαυμαστόν. Πολλὰ γὰρ τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις πάλαι γινομένων, νῦν ἄλλως ἐκράτησε γίνεσθαι. *Illud verò, ne à foribus abscedant, ita intelligi debet: Siquidem antiquis temporibus, ad fores Ecclesiæ consistere, ibique Catechumenis, & iis, qui in Pœnitentium ordine censebantur, cùm opus foret, emittendis operam dare Hypodiaconi soliti erant. Propterea nunc quoque illud, Quicunque estis Catechumeni, procedite, ipsi pronunciant. Quod si hoc tempore nequaquam ad fores assident, non est cur miremur; multi enim antiqui Ecclesiæ mores nunc quidem omnino immutati sunt.* Idem, ad Can. XLIII. ejusdem Concilii pag. 346. Ὑπηρέτας, τοὺς ὑποδιακόνους εἶναί φασι· τοὺς δὲ ὑποδιακόνους ταῖς θύραις τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν ἐφίστασθαι ὥρισεν· τούτους οὖν ἐν τῷ τῆς λειτουργίας καιρῷ, οὐ χρή, φησιν ὁ κανών, τὰς θύρας ἀφιέναι, καὶ εὐχῇ σχολάζειν. Τὸ γὰρ εὔχεσθαι τότε, καὶ ἁγιάζειν τὰ θεῖα δῶρα, τῶν ἱερέων ἐστί. *Ministros, Hypodiaconos esse dicunt: Hypodiaconi verò sanctarum Ecclesiarum foribus assistere decreto jubebantur. Eos igitur, ait Canon, quo tempore sacra mysteria peraguntur, à sua statione discedere, & precationi vacare, nequaquam oportet. Illo enim tempore precari, & divina consecrare dona, Sacerdotum est.* Theodorus Balsamon ad Can. XXII. Laodic. pag. 837. Ὥσπερ γὰρ τοῖς διακόνοις τοῦτο ἀπενεμήθη, δέδοκται καὶ τοὺς ὑποδιακόνους τὰς θύρας τῶν ἐκκλησιῶν κατέχειν, καὶ εἰσάγειν καὶ ἐξάγειν τοὺς κατηχουμένους καὶ τοὺς ἐν μετανοίᾳ. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ σήμερον παρὰ τῶν ὑποδιακόνων λέγεται τό, Ὅσοι πιστοί, δηλονότι, οἱ μὴ πιστοί, ἀλλὰ κατηχούμενοι ὄντες, ἐξέλθετε· οἱ δὲ πιστοί, ἵστασθε, ὀψόμενοι, τὴν τῶν ἁγίων μυστηρίων θυσίαν. *Quemadmodum autem hoc Diaconis est attributum, visum est, Hypodiaconos quoque Ecclesiarum fores tenere, & Catechumenos introducere & educere, & eos qui sunt in Pœnitentia. Propterea enim hodie quoque ab Hypodiaconis dicitur illud, Quotquot fideles, qui scilicet non estis fideles, sed Catechumeni, egredimini; Fideles autem state, visuri sanctorum mysteriorum sacrificium.* Idem ad Can. XLIII. ejusdem Concilii, pag. 840. Εἰρήκαμεν ἐν τῷ κβ΄ κανόνι, ὑπηρέτας εἶναι τοὺς ὑποδιακόνους, καὶ ἔχειν αὐτοὺς πᾶσαν ἀνάγκην ταῖς τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν θύραις ἐφίστασθαι κατὰ τὸν τῆς λειτουργίας καιρόν, χάριν τοῦ εἰσάγειν καὶ ἐξάγειν τοὺς κατηχουμένους, τοὺς ἐν μετανοίᾳ, καὶ τοὺς λοιπούς. Ἐπεὶ οὖν τινες ἐκ τούτων τὴν ἀνατεθειμένην αὐτοῖς διακονίαν καταλιμπάνοντες ἥπτοντο τῶν θείων ἁγιασμάτων, ὥρισαν οἱ πατέρες παρὰ ταῖς θύραις τῶν ἐκκλησιῶν τούτους προσεδρεύειν, καὶ μὴ μεταχειρίζεσθαι τὰ θεῖα μυστήρια, καὶ εὔχεσθαι ὑπὲρ τοῦ λαοῦ κατὰ τοὺς ἱερεῖς. *Diximus in vicesimo secundo Canone, Ministros esse Subdiaconos, & eos necessariò oportere sanctarum Ecclesiarum foribus assistere tempore sacrificii, ut introducant & educant Catechumenos, & eos qui sunt in Pœnitentia, & reliquos. Quia ergo nonnulli ex iis, relicto sibi attributo ministerio, sacramenta attingebant, statuerunt Patres, ut ii Ecclesiæ foribus assideant, nec divina mysteria aggrediantur, nec pro populo precentur instar Sacerdotum.* Constitut. Apostol. lib. VIII. cap. XI. Οἱ δὲ διάκονοι ἱστάσθωσαν εἰς τὰς τῶν ἀνδρῶν θύρας, καὶ οἱ ὑποδιάκονοι εἰς τὰς τῶν γυναικῶν, ὅπως μή τις ἐξέλθῃ, μήτε ἀνοιχθῇ ἡ θύρα, κἂν πιστὸς

ισός τις ἦ, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀναφορᾶς. *Diaconi autem nt ad januas, quibus viri in templum ingrediuntur, Hypodiaconi ad januas, quibus mulieres; ne quis grediatur, néve aperiatur janua tempore oblationis, uamvis sit aliquis Fidelis.* Per ὑπηρέτας autem intelli- i ὑποδιακόνους, certum est. Sic enim Balsamon ad an. XXI. Laod. pag. 837. Ὑπηρέται λέγονται οἱ ὑποδιάκονοι. *Ministri dicuntur Subdiaconi.* Habet ex Zoara, qui ad eundem Canonem, pag. 346. Ὑπηρέας, τοὺς ὑποδιακόνους λέγει.

Ὕπνος.

Nolumus multa de somno afferre; sed ea tantùm, quidem pauca, quæ docent, *mortem esse somnum.* omnum esse θανάτου κασίγνητον, sacri profanique auores passim testantur. Ex sacris literis hoc ita pervulatum est, ut testimoniis non sit opus. Scriptores aliuot Ecclesiasticos audire placet. Cyrillus Alexandr. l vers. 11. cap. XI. Joh. in Catena, p. 280. Λάζαρος, φη-, ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται. Ὕπνον γὰρ ὀνομάζει τὴν ἀνρωπίνης ψυχῆς τὴν ἀπὸ σώματος ἔξοδον, καὶ σφόδρα εἰτως· θάνατον γὰρ οὐκ ἠξίωσεν εἰπεῖν, ὁ κτίσας εἰς ἀφθαρίαν τὰ πάντα, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἢ σωτηρίους ἀναείξας τὰς γενέσεις τοῦ κόσμου. Ἔστιν οὖν ἀληθὴς ὁ λόγος· πνος γὰρ ὄντως παρὰ Θεῷ, καὶ ἕτερον οὐδὲν, ὁ πρόσκαιος ἡμῶν τοῦ σώματος θάνατος, ψιλῷ καὶ μόνῳ καταργμενος νεύματι τῆς κατὰ φύσιν ζωῆς, τουτέστι, Χριστοῦ. Larus, *inquit,* amicus noster dormit. *Humanæ siquidem imæ è corpore egressum, somnum appellat, & jure meto: nam mortem appellare noluit, qui omnia, uti scrium, ad immortalitatem creavit, & salutares ostendit undi generationes. Verè utiq; hoc dictum est: reve- enim somnus coram Deo est, nec quidquam aliud, temranea corporis nostri mors, ut quæ nudo & solo ejus, qui cundùm naturam vita est, Christi scilicet, nutu aboletur.* reg. Nyssenus Orat. de Baptismo, t. II. pag. 217. *mortem* cat ἀδελφὸν τοῦ ὕπνου, *somni fratrem.* Idem, Orat. in S. ephanum, t. III. pag. 360. *mortem* vocat γλυκὺν καὶ μαάριον ὕπνον, *dulcem & beatum somnum.* Chrysostous Homil. XLI. in I. ad Cor. p. 524. Ὕπνος τὸ πρᾶγά ἐστιν, οὐ θάνατος· μετάστασις, οὐκ ἀπώλεια, ἀποδηία ἀπὸ τῶν ἐλαττόνων ἐπὶ τὰ βελτίω. *Somnus est, non ors: discessus, non interitus: migratio à deterioribus ad eliora.* Idem, Homil. LXI. t. V. Οὐδὲν ἕτερόν ἐστι θάνατος, ἀλλ' ἢ ὕπνος μακρός. *Mors nihil est aliud quàm iuturnus somnus.* Et Homil. LXXXI. t. V. Πρὸ τῆς παουσίας Χριστοῦ ὁ θάνατος ἐκαλεῖτο· οὐχὶ θάνατος δὲ μόνον, λλὰ καὶ ᾅδης· ἐπειδὰν δὲ ἦλθεν ὁ Χριστὸς, καὶ ὑπὲρ ζωῆς κόσμου ἀπέθανεν, οὐκέτι θάνατος καλεῖται λοιπὸν ὁ άνατος, ἀλλὰ ὕπνος καὶ κοίμησις. *Ante Christi adentum mors vocabatur mors: nec mors tantùm, sed iam inferi: postquam verò Christus venit, & pro mundi ta mortuus est, mors non ampliùs vocatur mors, sed somus & dormitio.* Et Homil. CXXXV. t. V. Ὕπνος οῖς δικαίοις ὁ θάνατος· διὰ τοῦτο γὰρ ὕπνος ὁ θάνατος, ὥσπερ ἐκ κάρου τινὸς ἐν τῇ ἀναστάσει διεγερθέντες, τῶν ἰωνίων ἀγαθῶν ἀπολαύσωσι. *Mors justis somnus est: proerea enim mors somnus, ut tanquam ex sopore quodam resurrectione excitati, æternorum bonorum fruantur.* ide plura in vocibus Ἀποδημία, num. II. in Κοιῶμαι & Κοίμησις. Hinc etiam Basilius in Psal. CXV. πνον vocat τὸ τοῦ θανάτου μίμημα, *mortis simulacrum.* t Gregorius Nyssenus, Homil. IX. in Canticum, t. I. p. 26. *somnum* vocat ὁμοίωμα θανάτου. Verba ejus sunt: πνος θανάτου ἐστὶν ὁμοίωμα. Λύεται γὰρ ἐν αὐτῷ πᾶσα αἰσθητικὴ τῶν σωμάτων ἐνέργεια, οὐκ ὄψεως, οὐκ ἀκοῆς, οὐκ ὀσφρήσεως, οὐ γεύσεως, οὐχ ἁφῆς, παρὰ τὸν τοῦ ὕπνου καιρὸν ἐνεργούσης τὸ ἴδιον. ἀλλὰ καὶ λύει τὸν τόνον τοῦ σώματος· ποιεῖ δὲ καὶ λήθην τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ φροντίδων, καὶ κατευνάζει τὸν φόβον, καὶ ἡμεροῖ τὸν θυμὸν, καὶ ὑποχαλᾷ τῶν πικραινομένων τὸν τόνον, καὶ πάντων τῶν κακῶν ἀναισθησίαν ποιεῖ, ἕως ἂν κατακρατῶν τύχῃ τοῦ σώματος. *Somnus est mortis similitudo. In eo enim solvitur omnis sentiens corporum operatio, cùm nec visus, nec auditus, nec odoratus, nec gustus, nec tactus, somni tempore, suo fungatur munere: sed & corporis vires franguntur: procreat etiam oblivionem solicitudinem & curarum, quæ sunt in homine, sopit metum, & iram lenit, & eorum, qui sunt acris & acerbati animi, remittit vehementiam, & efficit ut nullus sit ullius mali sensus, quamdiu dominatur corpori.* Idem Orat. III. in resurrect. Christi, t. III. pag. 429. Ὕπνος εἰκών ἐστι τοῦ θανάτου· διό τινες καὶ τῶν ἔξωθεν σοφῶν, ἀδελφὸν προσεῖπον τοῦ θανάτου, τὸν ὕπνον, διὰ τὴν ὁμοιότητα τῶν ἀφ' ἑκατέρου συμβαινόντων παθῶν. Λήθη γὰρ ὁμοίως ἐπ' ἀμφοτέρων καὶ ἄγνοια τῶν παρελθόντων καὶ τῶν μελλόντων, &c. *Somnus est imago mortis, hinc mundani quidam Philosophi, somnum vocarunt mortis fratrem, propter similitudinem affectuum utrinq; provenientium. Utrobiq; enim est oblivio & ignorantia præteritorum & futurorum,* &c. Chrysostomus, Homil. XVI. t. V. pag. 85. Ὕπνος οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ θάνατος πρόσκαιρος καὶ εὐήμερος τελευτή. *Somnus nihil aliud est, quàm mors ad tempus durans, & obitus mansuetus.*

Sunt verò hîc alia insuper notanda. Hactenus *primam* habuimus *impropriam somni significationem*, quâ *pro morte* sumitur.

Secunda est, quâ sumitur *pro vitiis & peccatis*, qualia sunt ignorantia & contemtus Dei, socordia item & ignavia in studio bonorum operum. De tali somno loquitur Chrysostomus Homil. CV. t. VI. Χαλεπὸς ὕπνος τῆς ψυχῆς, ὁ ζημιωτὴς τῶν χαυνοτέρων, ἡ τυφλότης τῆς καρδίας, ἡ συλήτρια τῶν θησαυρῶν τοῦ πνεύματος. *Acerbus est somnus animæ, damnum & mulcta superborum, cæcitas cordis, compilatrix thesaurorum Spiritus.* Talem etiam somnum excutiendum vult Apostolus ad Rom. XIII. v. 11. quando dicit, Ὥρα ἡμᾶς ἤδη ἐξ ὕπνου ἐγερθῆναι. *Tempus est, nos jam à somno expergisci.* Chrysostomus Homil. XXIV. in epist. ad Romanos, explicat: Δεῖ λοιπὸν ἡμᾶς ἀπαλλαγῆναι τῆς ῥαθυμίας. *Oportet ut deinceps pigritiâ nostrâ liberemur.* Ita etiam Theophylactus, pag. 131. Δεῖ ἡμᾶς ἐκ τοῦ ὕπνου τῆς ῥαθυμίας ἐγερθῆναι, καὶ εἶναι ἑτοίμους πρὸς τὰ τῆς ἀναστάσεως ἄξια ἔργα. *Oportet nos è sopore socordiæ desidiæq; excitari, & paratos esse ad opera resurrectione digna.*

Tertia est, *quâ Deo* etiam *somnus tribuitur*, ipseque dormire dicitur, quando auxilium suum differt: quando multa lenitate impios fert, nec eos punit: quando res humanas curare non putatur. Theodoretus in cap. XXXVII. Jesaiæ, pag. 96. Τὴν τοῦ Θεοῦ μακροθυμίαν ὕπνον προσαγορεύει ἡ θεία γραφή. *Divina Scriptura patientiam & longanimitatem Dei somnum appellat.* Idem, ad v. 23. Psal. XLIV. pag. 566. Ὕπνον τὴν μακροθυμίαν καλεῖ. Καθάπερ γὰρ ὁ καθεύδων οὐκ αἰσθάνεται τῶν γιγνομένων, οὕτως ὁ μακροθυμίᾳ χρώμενος, καὶ παροινούμενος καὶ προπηλακιζόμενος φέρει. *Somnum longanimitatem & patientiam vocat. Quemadmodum enim qui dormit, non sentit ea quæ fiunt: sic etiam homo longanimis, cùm injuriâ afficitur, & conviciis lacessitur, tolerat.* Idem, in cap. X. Jesaiæ, pag. 47. ad v. 3. Ὥσπερ τὴν τοῦ Θεοῦ μακροθυμίαν ὕπνον καλεῖ, οὕτως τὴν τιμωρίαν ἐπισκοπὴν ὀνομάζει. *Sicut Dei patientiam somnum appel-*

appellat: ita supplicium visitationem nominat. Dionysius Areopagita, epist. IX. pag. 805. Θεῖ© ὕπν© ἐςὶ τὸ ἐξῃρημένον τῦ Θεῦ καὶ ἀκοινώνητον ἀπὸ τῶν προνοȣμένων. *Divinus somnus est id, quod in Deo arcanum est & incommunicabile iis rebus, quæ providentiâ gubernantur.* Ad quæ Pachymeres, pag. 297. Ὅταν ὕπνον φῶμεν, τὸ οἷον παραχωρητικὸν τῦ Θεῦ δηλῦμεν. *Quando somnum dicimus, illum secretissimum Dei declaramus secessum.* Huc etiam pertinent illa veterum dicta, quæ explicant, quomodo DEUS dicatur ὑπνῦν, *dormire.* Greg. Nazianzenus Orat. XXXVII. pag. 605. Τὸ ἠρεμεῖν τ̃ Θεὸν ἀφ' ἡμῶν, ϗ οἷον ἀμελεῖν, δι' ἃς αὐτὸς οἶδεν αἰτίας, ὑπνῦν· τὸ γὰρ ἡμέτερον ὑπνῦν, τοιῦτον ἀνενέργητόν τε ϗ ἄπρακτον. *Cùm Deus seorsim à nobis quiescit, ac veluti nostri curam, ob eas quas ipse perspectas habet causas, abjicit, dormire dicitur. Nam nos quoque, dum dormimus, omni agendi facultate caremus.* Basilius M. in Psal. XXIX. pag. 188. Πᾶσαν ἁρμόζȣσαν τοῖς πράγμασιν ἡμῶν κατάςασιν, οἱονεὶ περιτίθεμεν τῷ Θεῷ· διὰ τῦτο νυςαζόντων ἡμῶν καὶ νωθρῶς ἐνεργȣ́ντων, ὑπνῦν λέγεται ὁ Θεὸς, ἀναξίȣς ἡμᾶς κρίνων τ̃ ἐπισκοπȣ́σης ἡμᾶς ἐγρηγόρσεως αὐτῦ. *Omnem rebus nostris convenientem statum Deo quodammodo tribuere videmur. Idcirco dormitantibus nobis & pigrè agentibus, Deus dormire dicitur, suis nos vigiliis suave inspectione indignos judicans.* Chrysostomus Homil. XXXIII. t. V. pag. 207. Ὑπνῦν τ̃ Θεόν φασιν αἱ γραφαὶ, ȣ̓χ ἵνα τὸν Θεὸν καθεύδειν ὑποπτεύωμεν (τῦτο γὰρ ἐσχάτης ἀνοίας) ἀλλὰ τῷ ὀνόματι τῦ ὕπνȣ τὴν μακροθυμίαν καὶ τὴν ἀνεξικακίαν αὐτῦ ἡμῖν ἐμφαίνȣσι. *Deum dormire dicunt Scripturæ, non ut existimemus Deum dormire (illud enim summæ dementiæ) sed vocabulo somni patientiam ejus & malorum tolerantiam nobis significant.* Damascenus contra Manichæos, pag. 376. Οὐχ ὑπνοῖ ὁ Θεὸς, ἀλλὰ τὴν ἀνοχὴν καὶ τὴν μακροθυμίαν αὐτῦ, ϗ τὴν ὑπέρθεσιν τ̃ βοηθείας αὐτῦ ὕπνον ἐκάλεσεν ἡ γραφή· παρ' ἡμῖν γὰρ οἱ ὑπνῦντες ȣ̓ βοηθῦσι. *Non dormit Deus, sed patientiam & longanimitatem ejus, & dilationem auxilii Scriptura somnum vocavit. Apud nos enim dormientes neminem juvant.*

Ὑπόβολον.

Glossæ Basilicorum: Ὑπόβολόν ἐςι τὸ ἐπὶ τῇ ποσότητι τ̃ προικὸς ὑποβαλλόμενον παρὰ τῦ ἀνδρὸς, καὶ εἰς πλέον ἀναβιβαζομένης τ̃ προικός. *Ὑπόβολον est, quod præter quantitatem dotis datur à marito, & quando dos augetur.* Aliquoties hæc vox occurrit apud Balsamonem in Photii Nomocan. tit. XIII. cap. IV. pag. 200. Ex Novell. Leonis affert, ἐξ ἀποκάρσεως τῦ ἀνδρὸς μὴ δίδοσθαι ὑπόβολον τῇ γυναικὶ, *ex mariti tonsura non debere mulieri dari ὑπόβολον.* Mox: Ἀπαιτηθήσεταί τι παρὰ τ̃ γυναικὸς χάριν ὑποβόλȣ ἐκ τῦ ἀποκαρέντ© ἀνδρὸς, ἢ ȣ̓; *Exigétne mulier aliquid à marito qui tondetur, nomine donationis propter nuptias, an non?* Ad hanc quæstionem ita respondet Balsamon: Τὸ παλαιὸν ȣ̓κ ἀπὸ συμφώνȣ ἐδίδοτο τὸ ὑπόβολον, ἀλλ' ἀπὸ τῦ νόμȣ· εἴτι γὰρ ἡ γυνὴ ἐδίδȣ χάριν προικὸς, τοσῦτον καὶ ὁ ἀνὴρ ὑποβάλλειν ποσὸν εἰς τὴν κοινὴν περιȣσίαν ἠναγκάζετο, ὅθεν ϗ ὑπόβολον ὠνομάσθη· τῦτο δὲ ἀνῃρέθη, ϗ σήμερον τοιῦτον ὑπόβολον ὁ ἀνὴρ ȣ̓ δίδωσιν, ἀλλὰ ἀπὸ συμφώνȣ δίδωσί τι μέρ© ὅσον συμφωνήσῃ ἐκ προτελευτῆς τῇ γυναικί· εἰ δὲ μὴ συμφωνήσῃ δοῦναί τι ὑπὲρ ὑποβόλȣ, ȣ̓κ ἀναγκασθήσεται δȣ̃ναί τι. *Antiquitus non dabatur ex conventione donatio propter nuptias, sed ex lege. Si mulier enim dabat aliquid dotis nomine, maritus quoque cogebatur dare tantam quantitatem in communes facultates. Unde etiam Græcè nominatum est ὑπόβολον,* id est, *oppositio, & tanquam mutua obligatio. Hoc autem sublatum est, & hodie non dat maritus ejusmodi ὑπόβολον, sed dat ex conventione aliquam partem, quantum scilicet dare mulieri, si prior decedat, convenerit: sin autem non convenerit aliquid dare, pro ὑποβόλῳ non cogetur aliquid dare.* Vide ibidem plura. Ex his facilè colligitur, quid veteribus fuerit ὑπόβολον. Consule Gl. Meursii, & Stephani Thesaurum.

Ὑπογονάτιον.

Ὑπογονάτιον idem est quod ἐπιγονάτιον, de quo suo loco. Genibus substernebant, preces facturi. In Liturgia Chrysostomi, pag. 71. Εἶτα τὸ ὑπογονάτιον λαβὼν, εἰ ἐςὶ πρωτοσύγκελ© τ̃ μεγάλης ἐκκλησίας, ἢ ἄλλ© τις ἔχων ἀξιότητά τινα, ϗ εὐλογήσας αὐτὸ ϗ ἀσπασάμεν©, λέγει, &c. *Postea, ubi acceperit genuale, si est Protosyncellus magnæ Ecclesiæ, aut alius aliquis in dignitate constitutus, & illi benedixerit, atque idem osculatus fuerit, dicit,* &c. Vocatur etiam Γονυκλινὲς, id est, *pulvinar, quod genibus substernitur, in quo illa inclinentur.* Codinus de Orig. Constantinop. Ἐν αὐτῇ τῇ βασιλικῇ χρυσορόφȣ, ὀπίσω τῦ μιλίȣ ἦν ἀνδροείκελον ἄγαλμα χρυσέμβαφον. Ἔνθα ἦν τὸ ἔξαμμον Ἡρακλείȣ τῦ βασιλέως, ϗ γονυκλινὲς Ιȣςίνȣ τῦ τυράννȣ. *In ipsa Basilica contignationis auratæ, post Milium erat simulacrum virili specie factum, inauratum. Illic erat Exammon Heraclii Imperatoris, & genuale Justini tyranni.* Vide Glossa Meursii in Γονυκλινὲς & Ὑπογονάτιον.

Ὑποδέκτης.

Non habent Lexica. Legitur in veteri Glossario Ὑποδέκτης, *susceptor.* Est *quæstor*, cui ærarii publici cura commissa est. Athanasius in epist. ad solitariam vitam agentes, t. I. pag. 861. Ὑποδέκτης ἐν Κωνςαντινȣ́πόλει ταμιακῶν γενόμεν©. *Cùm esset quæstor ærarii in urbe Constantinopolitana.* Legitur etiam apud Chrysostomum, Homil. XXXVI. t. V. quæ est secunda in Lazarum, pag. 239. Καθάπερ ὑποδέκτης τις βασιλικὰ δεξάμεν© χρήματα, ἂν ἀφεὶς οἷς ἂν κελεύηται διανεῖμαι, εἰς οἰκείαν καταναλώσῃ βλακείαν, εὐθύνας δίδωσι, ϗ προσαπόλλυται· ȣ̓́τω δὴ καὶ ὁ πλȣ́σι© ὑποδέκτης τίς ἐςι τῶν τοῖς πένησιν ὀφειλομένων χρημάτων διανεμηθῆναι, ἐπιταχθεὶς αὐτὰ διανέμειν τῶν ἑαυτῦ συνδȣ́λων τοῖς πενομένοις. *Quemadmodum receptor quispiam, qui regias pecunias accepit, si neglexerit his, quibus jussus est, distribuere, in proprias consumserit delicias, pœnas dat & insuper perditur: ita sanè & dives receptor quispiam est pecuniarum quas pauperibus conservis suis distribuere jussus est.*

Ὑπόδημα.

Quid Marci I. 7. & Lucæ III. 16. item Joh. I. 27. sit λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων, jam explicatum in voce Ἱμάς. Hîc consideramus tantùm

Usum ὑποδημάτων, calceorum: de quo Clemens Alex. Pædag. lib. II. cap. XI. pag. 205. Ἡ χρῆσις τῶν ὑποδημάτων, ἡ μὲν αὐτῶν, εἰς σκέπην ποδῶν· ἡ δὲ, εἰς προφυλακὴν τῶν προσπταισμάτων, ϗ τῶν ὀρειβατικῶν τραχυτήτων, τὸ πέλμα ποδὸς σώζȣσαν. *Calceorum usus alius quidem est ad tegendas pedes: alius verò ad propulsandas offensiones & à montanis asperitatibus palmam pedis conservans.* Cùm autem hic sit calceorum usus, haud immeritò quæritur, cur ὑποδημάτων usu discipulis suis Christus interdixerit Matth. X. 10, Lucæ X. 4. Sunt, qui existimant bin-

ina calceorum paria hîc prohiberi, quemadmodum inæ prohibeantur tunicæ, ac proinde illud δύο esse epetendum, ἀπὸ τȣ͂ κοινȣ͂. Sed hæc responsio quibusiam minùs apta videtur, quia Matth. X. 10. ὑποδημάτων usu discipulis omnino interdicitur: at Marci I. 9. permittuntur σανδάλια. Hi discrimine inter ὑποδήματα & σανδάλια rem expedire volunt, hoc modo. Ὑποδήματα sunt calcei, *qui totum pedem tegunt*: is Dominus discipulis interdicebat. Σανδάλια sunt *soleæ*, quæ plantam pedum duntaxat subtegebant: has iscipulis permiserat. Et sanè Apostolos non prorùs nudipedes fuisse, sed sandalia portâsse, constat ex ctor. XII. 8. de Petro, qui in custodia erat, & ad uem Angelus dicebat; Ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά σȣ. *ubliga sandalia tua.* Sandaliorum, quæ Apostoli peibus inducerent, sæpe mentio fit in vitis Apostoloum apud Abdiam. Ex veteribus tamen Patribus xtitere quidam, qui ad allegorias confugerent in ilis Evangelistarum locis conciliandis. Nonnulli ex Iatthæi loco collegerunt, omnem omnino calceoum usum Apostolis fuisse prohibitum. Greg. Nysenus, Homil. XI. in Canticum, t. I. pag. 636. scribit, *Mosi varia tabernaculi ornamenta, & sacerdotalem tiam ornatum fuisse ostensum, nullos verò calceos*: Οὐδένα τοῖς ποσὶ κόσμον ἐπετεχνήσατο, ἀλλ' ἦν καλλωπισμὸς τȣ͂ ἱερατικȣ͂ ποδὸς τὸ γυμνὸν εἶναι πάσης περιβολῆς καὶ λεύθερον. *Nullum ornamentum fabricatus est pedibus, d sacerdotalis pedis ornamentum erat, esse nudum & iberum ab omni indumento.* Rationem subjicit: Χρὴ γὰρ τὸν ἱερέα πάντως ἐπὶ τῆς ἁγίας βεβηκέναι γῆς, ἧς ετὰ νεκρῶν δερμάτων ἐπιβατεύειν ȣ̓ θέμις. *Oportet enim acerdotem semper ingredi super terram sanctam, super uam non est fas ingredi cum pellibus mortuis.* Postea ffert exemplum Apostolorum & mandatum Christi: ιὰ τȣ͂το καὶ τοῖς μαθηταῖς ὁ Κύριος ἀπαγορεύει τὰ ποδήματα, ἐπειδὰν κελεύει αὐτȣ͂ς εἰς ἐθνῶν ὁδὸν μὴ ορεύεσθαι, ἀλλὰ διὰ τῆς ἁγίας ὁδȣ͂ προϊέναι. *Proterea etiam Dominus discipulis interdicit calceis, uando eos jubet non ire in viam gentium, sed per iam sanctam incedere.* Vide ibidem plura. Eusebius, hist. Eccles. lib. VI. cap. III. pag. 59. a. de Heacla Presbytero: Πάντων δὲ μάλιστα τὰς εὐαγγελικὰς ȣ̓ Σωτῆρος φωνὰς φυλακτέας ᾤετο εἶναι δεῖν, τάς τε περὶ ȣ̓ μὴ δύο χιτῶνας, μηδ' ὑποδήμασι χρῆσθαι παραινȣ́σας. *nter omnia verò maximè Evangelicas Salvatoris voes observandas esse existimabat, tum eas, quæ binas rohiberent tunicas, tum eas quæ calceorum usum mittendum monerent.* Et paulò pòst de eodem: Λέγεται γȣ͂ν καὶ πλειόνων ἐτῶν γῆν πεπατηκέναι, μηδενὶ μηδαμῶς κεχρημένος ὑποδήματι. *Dicitur igitur pluris annis terram calcâsse, nullo unquam calceo usus.* i Domini præceptum περὶ τῶν ὑποδημάτων, ita inerpreteris, ut Heraclas ille faciebat, Marcus cum Iatthæo necessariò pugnabit. Sed aliter interprebantur antiqui in Ægypto Monachi, qui *scandalia*, elut à Domino permissa, gestabant; *calceos*, hoc t, ὑποδήματα, velut interdicta, recusabant. Cassiaus de habitu Monachorum, lib. I. cap. X. pag. 26: *alceamenta verò, velut interdicta Evangelico præceto, recusantes, cùm infirmitas corporis, vel matutinus iemis rigor, seu meridiani æstus fervor exegerit, tanummodo caligis suos muniunt pedes: hoc interpretantes, su earum, vel Dominica permissione signari, ut si in oc mundo constituti cura & sollicitudine carnis hujus mnimodis exuti esse non possumus, nec ab ea penitus rævalemus absolvi, saltem occupatione levi & implitione tenui necessitatem corporis explicemus.* Mox: *uibus tamen caligis quanquam licito utantur, utpote Domini mandato concessis, nequaquam tamen pedibus eas inhærere permittunt, cùm accedunt ad celebranda seu percipienda sacrosancta mysteria, illud æstimantes etiam secundùm literam custodiri debere, quod dicitur ad Moysen, vel ad Jesum filium Nave,* Solve corrigiam calceamenti tui, locus enim in quo stas, terra sancta est. *Caligas* vocat σανδάλια: & ita versio vulgaris reddidit. Glossæ: Σανδάλιον, Gallicula. Eadem igitur erat differentia inter ὑπόδημα & σανδάλιον Græcis, quæ Latinis inter *calceum* & *soleam*. Romani cùm togam deponebant, exuebant & calceos: ad mensam accubituri soleas, depositis calceis, sumebant, & cœnatoria veste togam mutabant. Fortè facillima explicatio & conciliatio hæc est. Christum voluisse Apostolos esse in necessariorum apparatu ἀπεριέργȣς, nec multum de amictu sollicitos. Posse quidem illos in primo egressu calceos & scipionem assumere, ita tamen ut alicubi ejecti non dubitent vel nudipedes in officio suo orbem peragrandi pergere, de divina cura securi.

Ὑποδιάκονος.

Ὑποδιάκονος ille est, qui aliás dictus ὑπηρέτης; ubi vide num. II. Eorum in Ecclesia Constantinopolitana erant septuaginta, ut ex Heraclii Augusti Novellis, in Bibliotheca Juris Canonici, pag. 1367. patet. Illis conjugium prohibitum. Decreto XXXIV. Leonis Papæ: *Ne Subdiaconis quidem connubium carnale conceditur.* Eodem Can. XXV. Ecclesiæ Africanæ. In Collect. Constitut. Eccles. ex lib. I. Codicis, num. XLV: Ἐὰν πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὑποδιάκονος γαμήσῃ, τῆς ἱερωσύνης ἐκπίπτει. *Si Presbyter, aut Diaconus, aut Subdiaconus matrimonium contraxerit, sacerdotium amittit.* Reliqua sub voce Ὑπηρέτης quærenda.

Ὑπόδȣλος.

Non habent Lexica. Est ὑποτεταγμένος, *subjectus.* Theophilus, lib. II. ad Autolycum, pag. 256: Θεὸς ποιήσας ἄνθρωπον, καὶ εὐλογήσας εἰς τὸ αὐξάνεσθαι καὶ πληρῶσαι τὴν γῆν, ὑπέταξεν αὐτῷ ὑποχείρια καὶ ὑπόδȣλα τὰ πάντα. *Cùm Deus creâsset hominem, eique benedixisset, ut cresceret & impleret terram, omnia ei subdita & subjecta fecit.*

Ὑπόθεσις.

Variæ hujus vocis significationes ex Lexicis haberi possunt. Inter alia notat etiam *materiam* & *argumentum* libri, vel etiam exiguæ partis libri: Græci aliàs περιοχὴν appellant. Suidas: Ὑπόθεσις, περιοχή. *Argumentum.* Glossæ: Ὑπόθεσις, *argumentum.* Notat περικοπὴν, certam libri *sectionem*, ἀνάγνωσιν, & ἀνάγνωσμα. Vide in Περικοπή, in Ἀνάγνωσις, num. III. in Ἀνάγνωσμα, num. I. Hoc sensu sumitur à Chrysostomo in Matthæum: Ἀνάσχεσθε μικρὸν διαλεγομένων ἡμῶν περὶ τῆς ὑποθέσεως. *Ferte nos paucis de hac sectione, lectione, vel contextu loquentes.* Idem, Homil. XXXVII. t. V. quæ est III. in Lazarum, pag. 242: Φέρε ȣ͂ν καὶ σήμερον τῆς αὐτῆς πάλιν ἁψώμεθα ὑποθέσεως. *Age igitur etiam hodie eundem tractemus contextum, eandem materiam, vel idem argumentum.* Et paulò pòst: Διὰ τȣ͂το καὶ τὴν ὑπόθεσιν τῶν μελλόντων ῥηθήσεσθαι προλέγομεν ὑμῖν πολλάκις πρὸ πολλῶν ἡμερῶν, ἵνα ἐν ταῖς μεταξὺ ταύταις ἡμέραις τὸ βιβλίον λαβόντες, καὶ τὴν περικοπὴν ἅπασαν ἐπιόντες, καὶ καταμαθόντες τί μὲν εἴρηται, τί δὲ ὑπολέλειπται, εὐμαθεστέραν ὑμῶν ποιήσητε τὴν διάνοιαν πρὸς τὴν ἀκρόασιν τῶν μετὰ ταῦτα ῥηθησομένων. *Propterea*

etiam vobis crebrò multis ante diebus prædicimus contextum, de quo sumus locuturi, ut interea temporis, sumto libro, lectaque tota sectione, posteaquam intellexeritis, quid dictum sit, & quid restet dicendum, mentem vestram aptiorem reddatis ad ea audienda, quæ post dicentur.

Ὑποθηκάριος.

Ὑποθηκάριος, *hypothecarius.* Balsamon ad Can. XVII. Chalced. pag. 343. ex lib. V. Basilic. Πᾶσα ἀγωγὴ προσήκουσα σεπτῷ οἴκῳ, εἴτε προσωπικὴ, εἴτε ὑποθηκαρία ἐστὶν, οὐχ ὑπερβαίνει τὰ τεσσαράκοντα ἔτη. *Omnis actio venerabili domo competens, sive sit personalis, sive hypothecaria, quadraginta annos non excedit.* Suidas in πρίσκος, ex auctore incerto: Ὁ νόμος ἐμποδὼν ἵστατο, τὰς μὲν ἄλλας δίκας ἁπάσας εἰς τριακοντοῦτιν παραγραφὴν ἄγων, ὀλίγας δὲ ἄττας, καὶ τὰς ὑποθηκαρίας πάσας τεσσαράκοντα ἐνιαυτῶν μήκει ἐκκρούων. *Lex obstabat, cæteras quidem omnes caussas ad annorum triginta præscriptionem redigens, paucas verò quasdam, & hypothecarias omnes quadraginta annorum spatio excludens.*

Ὑποκάμισον.

Ὑποκάμισον, *subucula.* Suidas: Ἐπενδύτης, τὸ ἐσώτατον ἱμάτιον, ὃ καὶ ὑποκάμισον λέγεται. *Superindumentum, intimum pallium, quod & ὑποκάμισον vocatur.* Theophylactus in cap. V. Matthæi, pag. 33: Χιτὼν κυρίως τὸ παρ' ἡμῖν λεγόμενον ὑποκάμισον. *Tunica propriè dicitur, quam nos subuculam dicimus.* Hodiè ποκάμισο dicitur. Gerasimus Vlachus in Thesauro suo: ποκάμισο. *Indusium.* χιτὼν, ἱμάτιον. Item: ποκαμισάκι. *Tunicula.* χιτώνιον. χιτωνίσκος. Vide Gl. Meursii.

Ὑπόκρισις. - Ὑποκριτής.

I. Ὑπόκρισις, est *simulatio*, & peculiariter ea, cùm dicitur de eo, qui externa specie probitatem simulat, cùm sit improbus. Et ὑποκριτὴς est *simulator.* Veteres Glossæ: Ὑπόκρισις, *dissimulatio.* Ὑποκριτὴς, *hypocrita, dissimulator, simulator.* Hesychius: Ὑπόκρισις, εἰρωνεία, ὑπουλότης, δόλος. *Simulatio, fallacia, fraus.* Theophylactus in cap. VI. Matthæi, pag. 34: Ὑποκριταί εἰσιν, οἱ ἄλλο μὲν ὄντες, ἄλλο δὲ φαινόμενοι. *Hypocritæ sunt, qui aliud quidem sunt, aliud verò esse videntur.* Cyrillus Alexand. lib. VII. de Adoratione, pag. 245. 246. multa habet de hypocritis. Inter alia dicit, *eos habere* εὐκατάσειστον, ἐλαφρὸν, κατάπλαστον τὸ χρηστὸν, καὶ ὥσπερ οἶος τῷ κωδίῳ κατασκιάζειν τὴν λύκου μορφὴν, *mutabilem, levem, & fictam benignitatem, & velut ovina pelle lupi formam tegere.* Vide in voce Ἔνδυμα, num. II. Idem Cyrillus, ibid. de eorum natura: Τίς ἢ ποῖος τῶν ὑποκριτῶν ὁ βίος; ἆρ' οὐχὶ τὸ ἐν ὄψει μὲν ἀνθρώπων ὁρᾶσθαι χρηστοὺς, καὶ τὸ δοκεῖν μὲν εἶναι, μὴ μὴν ἔτι καὶ εἶναι κατὰ ἀλήθειαν χρηστούς; *Quænam vel qualis hypocritarum vita? Nonne, ut coram hominibus quidem videantur benigni, & ut videantur quidem esse, reverà autem non sint benigni?*

II. Ὑπόκρισις est *prolatio, pronunciatio vocis.* Ita sumitur à Chrysostomo, Homil. XXXIV. in I. ad Corinthios: Παρὰ στιγμὴν μόνην, καὶ παρὰ ὑπόκρισιν μόνην ἀναγνώσεως, πολλὰ πολλάκις ἄτοπα ἐτέχθη νοήματα. Gentianus Hervetus interpretatur: *Ex puncto solo, & ex sola lectionis simulata actione absurdi sæpe orti sunt sensus.* Hìc ὑπόκρισις nihil minùs quàm *simulata actio*: est *dictionis mera prolatio.* Proinde ὑπόκρισιν eodem sensu dixit Chrysostomus, quo Demosthenes, teste Plutarcho, interrogatus, *quid primum, quid secundum, quid tertium esset in arte Oratoria*, respondit, τὸ πρῶτον ἐν ῥητορικῇ εἶναι ὑπόκρισιν, καὶ τὸ δεύτερον, καὶ τὸ τρίτον. Cicero de eo dicit: *Pronunciationi in toto genere dicendi palmam dedit, eidem secundum & tertium locum.*

Ὑπομνηματογράφος.

Ὑπομνηματογράφος suffragia Episcoporum notabat, scribebatque quicquid illi præceperat Antistes, vel, ut Cl. Meursius, perscribendis commentariis vacabat. Erat autem duplex; in Palatio unus, alter in Ecclesia. Palatini mentio est in I. *Si quos.* LIX. Cod. de Decur. Et apud Procopium in Jesaiam: Φασὶ δὲ, ὡς τοῦ προφήτου τοὺς παρὰ τοῦ θεοῦ λόγους κηρύττοντος παρῆσάν τινες οἱ λεγόμενοι ὑπομνηματογράφοι τὰ λεγόμενα σημειούμενοι. *Dicunt autem, Propheta verba Dei prædicante adfuisse quosdam, qui dicuntur Hypomnematographi, & ea, quæ dicebantur, consignâsse.* Ecclesiasticus secundum post Exocatacœlos locum tenebat, ut discimus ex recensione Johannis episcopi Citri, quæ exstat in ejus Responsis. Sed postea, mutato ordine, quintus factus est, ut discimus ex indice Codini. Ipsum nomen declarat ejus officium, quod etiam Codinus ita describit: Ὁ ὑπομνηματογράφος εἰς τὸ γράφειν τὰ ὑπομνήματα. *Hypomnematographus, qui ad scribenda commentaria* est ordinatus. Ejus etiam mentio in Concilio Florentino, sect. X. cap. XIII. pag. 300. Ἐλειτούργησε δὲ ἀντ' αὐτοῦ ὁ ὑπομνηματογράφος. *Sed ejus*, nempe magni scriniarii: *vicem supplevit in sacris peragendis Commentariorum scriptor.* Et sect. XI. cap. IV. pag. 318. Καὶ εἶπε καὶ τὸ ἅγιον σύμβολον ὁ ὑπομνηματογράφος ἀνὰ εἰς τὸ πέργουλον μεγαλοφώνως ἄνευ τῆς προσθήκης. *Quin & noster Commentariorum scriptor sanctum Symbolum sublimi pergula, voce sonora recitavit, absque Additamento.* Vide Glossarium Meursii.

Ὑπομονή.

Ὑπομονὴ, *patientia*, est ea virtus, quâ pii & fidele patientes sunt in perferendis afflictionibus, maxim in persecutionibus propter justitiam. Eam vetere pluribus commendant. Pauca attulisse sufficiet. Chry sostomus Homil. CXVII. t. VI. dicit: Ῥίζα πάντων τῶ ἀγαθῶν ἐστιν ἡ ὑπομονὴ, μήτηρ εὐσεβείας, κλάδος εὐφρ σύνης, καρπὸς ἀμάραντος, πύργος ἀκαταμάχητος λιμὴν ἀχείμαστος. *Radix omnium bonorum est patien tia, mater pietatis, ramus lætitiæ, fructus nunqua marcescens, turris inexpugnabilis, portus tranquillu* Idem, epist. VII. ad Olympiadem: Ὑπομονῆς ἴσον οὐδὲ ἀλλ' αὕτη μάλιστά ἐστιν ἡ βασιλὶς τῶν ἀρετῶν, ὁ θεμέλιο τῶν κατορθωμάτων, ὁ λιμὴν ὁ ἀκύμαντος, ἡ ἐν πολ μοις εἰρήνη, ἡ ἐν κλύδωνι γαλήνη, ἡ ἐν ἐπιβουλαῖς ἀσφα λεία, ἡ τὸν κατωρθωκότα ἀδάμαντος στεῤῥότερον ποιοῦσ ἣν οὐχ ὅπλα κινούμενα, οὐ στρατόπεδα παρατατόμενα, μηχανήματα προσαγόμενα, οὐ τόξα, οὐ δόρατα ἀφιέμεν οὐκ αὐτὸ τῶν δαιμόνων τὸ στρατόπεδον, οὐχ αἱ φοβεραὶ φ λάγγες τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων, οὐκ αὐτὸς ὁ διάβολο μετὰ πάσης αὐτοῦ παρατατόμενος τῆς στρατιᾶς καὶ τῆς μ χανῆς παραβλάψαι δυνήσεται. *Nihil est, quod patie tiam æquare possit, verùm ipsa maximè est regina virt tum, rerum præclarè gestarum fundamentum, port tranquillus, in bellis pax, in tempestate serenitas, insidiis securitas: quæ illum, qui ei studet, adama te firmiorem reddit, hancque naturam habet, ut eam n arma mota, nec instructi exercitus, nec adhibita to menta, nec tela, nec hastæ emissæ, nec ipsum dæmonu agmen, nec terrificæ adversariarum potestatum phala ges, nec denique Diabolus ipse cum omnibus suis cop machinisque in aciem prodiens detrimento ullo afficere p sit.* Et epist. XVI. ad eandem: Βασιλὶς τῶν ἀγαθῶ τῶν στεφάνων ἡ κορωνίς. *Regina bonorum, coronarum ap*

Cy

Cyrillus Alex. in Actis Ephesinis, pag. 266: Ἔστιν ἡ ὑπομονὴ παντὸς ἡμῖν πρόξενος ἀγαθοῦ καὶ προμνήστρια· ὁδὸς εἰς εὐδοκίμησιν· τροφὸς ἐλπίδος τῆς εἰς αἰῶνα τὸν μέλλοντα. *Patientia omnia bona nobis conciliat & procurat: est via ad nominis splendorem: est altrix spei futuri seculi.* Iterum Chrysostomus Homil. LI. in Acta, pag. 895: Τὸ κακῶς παθεῖν, καὶ φέρειν γενναίως, μέγα κέρδος ἔχει· ἔστι γὰρ ἁμαρτημάτων λύσις τὸ παθεῖν κακῶς· ἔστι φιλοσοφίας γυμνάσιον· ἔστιν ἀρετῆς διδασκαλία. *Variis affici incommodis, & hoc ipsum generosè ferre, magnum habet lucrum: malis enim affici, peccatorum est solutio: est philosophiæ gymnasium: docet etiam virtutem.* Vox ergo ipsa nos docet, adversas res & persecutiones esse perferendas. Chrysostomus Homil. XIV. in epist. ad Romanos, pag. 120: Τὸ τῆς ὑπομονῆς ὄνομα, ἱδρώτων ἐστὶν ὄνομα, καὶ καρτερίας πολλῆς. *Patientiæ nomen, sudorum nomen est, & multæ tolerantiæ.* Patientia autem nostra non uno tantùm die duret. Chrysostomus Homil. II. in II. ad Thessal. pag. 226: Ἡ ὑπομονὴ ἀπὸ χρόνου φαίνεται πολλοῦ, οὐκ ἐν δύο καὶ τρισὶν ἡμέραις. *A multo tempore apparet patientia, non in duobus aut tribus diebus.* Nec tamen sub afflictionibus ἀναίσθητοι esse debent fideles. Didymus ad v. 5. cap. VI. Jobi, in Catena, pag. 167: Οὐκ ἀναίσθητον εἶναι δεῖ τὸν δίκαιον, κἂν καρτερῶς φέρῃ τὰ θλίβοντα· αὕτη γὰρ ἀρετή ἐστιν, ὅταν αἴσθησιν τῶν ἐπιπόνων δεχόμενός τις, ὑπερφρονῇ τῶν ἀλγηδόνων διὰ τὸν θεόν. *Licèt justus fortiter ferat adversa quæ premunt, sensum, tamen omnem humanitatis exuere eum non oportet. Virtus enim ea est, si quis rerum acerbarum sensu percepto, dolores Dei caussâ contemnat.* Impia proinde fuit Juliani responsio, qui Christianos ad se accedentes, & de persecutionibus conquerentes his excepit verbis: Ὑμέτερόν ἐστι πάσχοντας κακῶς, ὑπομένειν· τοῦτο γὰρ τοῦ ὑμετέρου θεοῦ τὸ παράγγελμα. *Vestrum est mala patientes, tolerare: hoc enim Dei vestri mandatum est;* Socrates hist. Eccles. lib. III. cap. XIV. pag. 222. b.

Ὑποπίπτω. Ὑπόπτωσις.

Juvat hîc ea repetere, quæ in primo capite observationum nostrarum habentur.

Tertia pœnitentium statio à veteribus vocatur ὑπόπτωσις, & in eo constituti, dicuntur ὑποπίπτειν. Ὑπόπτωσις est *subjectio*, sive *substratio*, à verbo ὑποπίπτειν, *se subjicere, substernere*, ut vel solus Canon XVI. Ancyranus nos docet: & idem est quod καλάπτωσις, Hesychio teste. Mirum igitur, quâ vel ratione, vel Grammatica fultus Bellarminus, lib. I. de Pœnitentia, cap. XXII. t. III. pag. 1182. ὑπόπτωσιν interpretetur *contemplationem rerum supernarum.* Existimavit, sine dubio, à verbo ὑπόπτεσθαι vocem deductam esse. At nec sensus, nec Grammatica, nec exempla tales admittunt nugas.

Autores Latini variis modis enunciant, quod Canones Græci per ὑπόπτωσιν & ὑποπίπτειν exprimunt. Dionysius Exiguus, Can. XI. Concilii Nicæni, Græca, ἑπτὰ ἔτη ὑποπεσοῦνται, reddit, *septem annis omni se contritione dejiciant.* Alia antiqua translatio: *Septem annis inter pœnitentes sint.* Epitome Canonum Adriani Pontificis, ut & Dionysius Exiguus in Concilio Ancyrano, semper, ubi est ὑπόπτωσις & ὑποπίπτειν, transferunt aut *pœnitentia*, aut *pœnitere.* Tertullianus hunc gradum *Exomologesin* vocat. Vide in voce Ἐξομολόγησις, num. III. Cùm verò *pœnitentiam* interpretantur ὑπόπτωσιν, & ὑποπίπτειν *pœnitere*, eo ipso docent, μετάνοιαν, aliquando pro ὑποπτώσει accipi. Exempla afferimus in voce Μετάνοια, num. III. Imò ὑπόπτωσις & ὑποπίπτειν satis frequenter pro omnibus pœnitentiæ gradibus accipitur: unde ὑποπίπτειν est *pœnitentiam agere.* Rem exemplis illustremus. Quod Can. IV. Concilii Ancyrani est, ἐνιαυτὸν ἀκροᾶσθαι, ὑποπεσεῖν δὲ τρία ἔτη, εὐχῆς δὲ μόνης κοινωνῆσαι ἔτη δύο, id Aristinus in Synopsi Canonum hujus Concilii, Can. III. his solis exprimit verbis: Ἐπὶ ἑξαετίαν ὑποπιπτέτωσαν, *sex annos pœnitentiæ sese submittant.* Quod Can. VI. ejusdem Concilii est ὑποπεσεῖν τρία ἔτη καὶ μετὰ ἄλλα δύο ἔτη κοινωνῆσαι χωρὶς προσφορᾶς, id Aristinus ibidem exprimit, πενταετίαν ὑποπίπτειν, *quinquennio pœnitentiæ subjici.* Plura ibidem occurrunt hujus rei exempla. Eodem sensu ὑποπίπτειν usurpatum invenias à Symeone Logotheta, in Synopsi Canonum Concilii Ancyrani, Can. IX: Ὁ μὴ μόνον ἐθελουσίως τεθυκὼς, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἀναγκάσας, δεκαετίαν ὑποπιπτέτω. *Qui non solùm voluntariè sacrificaverit, sed etiam alium coëgerit, decem annos pœnitentiæ submittatur.* Quod hîc est δεκαετίαν ὑποπίπτειν, illud in ipsius Concilii Canone nono est τρία ἔτη τὸν τῆς ἀκροάσεως δέχεσθαι τόπον, ἐν ἄλλῃ ἑξαετίᾳ τὸν τῆς ὑποπτώσεως, ἄλλον δὲ ἐνιαυτὸν κοινωνεῖν χωρὶς προσφορᾶς, *tribus annis Auditionis locum suscipere, per aliud sexennium Substrationis, alio autem anno sine oblatione communicare.*

Quid autem ὑπόπτωσις fuerit, ex ipsis Conciliorum Canonibus vix colligi potest: intelligitur tamen ex Dionysio Areopagita, de Eccles. Hierarch. cap. V. pag. 313. nihil aliud fuisse, quàm γονυκλισίαν, *genuum flexionem*, unâ cum ipsius corporis incurvatione: ea namque ratione pœnitens submittebat se, succumbebatque τῷ ἐπὶ τῶν μετανοούντων τεταγμένῳ πρεσβυτέρῳ, ut loquitur Sozomenus hist. Eccles. lib. VII. cap. XVI. pag. 98. Verba Dionysii sunt: Κοινὰ μέν ἐστι τοῖς ἱεράρχαις καὶ ἱερεῦσι, καὶ λειτουργοῖς ἐν ταῖς ἱερατικαῖς αὐτῶν τελειώσεσιν ἡ πρὸς τὸ θυσιαστήριον προσαγωγὴ, καὶ ὑπόπτωσις. *Communia quidem sunt & Pontificibus, & Sacerdotibus, & Ministris, cùm consecrantur, accessus ad altare, & substratio.* Et infrà: Ἡ μὲν οὖν ἐπὶ τὸ θεῖον θυσιαστήριον προσαγωγὴ καὶ ὑπόπτωσις αἰνίσσεται. *Ad divinum itaque altare accessus & substratio innuit*, &c. Quæ *substratio* nulla alia fuerit, quàm illa, ἄμφω τὼ πόδε κλίνας ἐπίπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, *utroque genu flexo ante altare.* Et: Ὁ δὲ ἱερεὺς ἄμφω τὼ πόδε κλίνας ἐπίπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου. *Sacerdos autem flexis ante altare genibus.* Et: Ὁ δὲ λειτουργὸς ἕνα τοῖν ποδοῖν κλίνας. *Minister verò altero genu flexo.* Nec aliud voluisse Dionysium, colligitur ex Maximi scholiis, pag. 85. qui sic interpretatur: Ὑπόπτωσις, ἡ γονυκλισία. *Substratio*, id est, *genuum flexio.* Audiamus nunc aliquot veterum de hoc gradu testimonia. Gregorius Neo-Cæs. vel alius potiùs, qui fini Epistolæ ejus Canonicæ explicationem graduum pœnitentiæ attexuit, pag. 41. ὑπόπτωσιν sequentibus describit verbis: Ὑπόπτωσίς ἐστιν, ἵνα ἔσωθεν τῆς πύλης τοῦ ναοῦ ἱστάμενος, μετὰ τῶν κατηχουμένων ἐξέρχηται. *Substratio est, ut intra Templi portam stans, cùm Catechumenis egrediatur.* Basilius M. Can. LVI: Ἐν δὲ ἑπτὰ ἔτεσι μετὰ τῶν ἐν ὑποπτώσει προσευχόμενος ἐξελεύσεται. *Septem autem annis cum iis, qui in Substratione sunt, orans egredietur.* Et Canone LXXV: Ἔπειτα, εἴπερ μετὰ δακρύων ἐξεζήτησεν αὐτὴν, καὶ προσέπεσε τῷ Κυρίῳ μετὰ συντριμμοῦ καρδίας, καὶ ταπεινώσεως ἰσχυρᾶς, δίδοται αὐτῷ ὑπόπτωσις ἐν ἄλλοις τρισὶν ἔτεσι. *Deinde, siquidem illam, nempe* Orationem, *cum lacrymis exquisivit, & Domino cum cordis contritione, & vehementi abjectione supplex procidit, datur ei Substratio aliis tribus annis.* In hoc gradu constituti, dicebantur usitatissimè ὑποπίπτειν, Gabriel, Philadelphiæ Metropolita, in libello de Pœnitentia: Ὁ τῆς ὑποπτώσεως τόπος ἐστὶν ἔνδον τοῦ ναοῦ,

κα̉τόπιν τȣ̃ ἄμβων@, ἐν ᾧ ἵςανται οἱ ὑποπίπτοντες, οἵτινες μετὰ τῶν κατηχȣμένων ἐξέρχονται τȣ̃ ναȣ̃, ἡνίκα τὸ, Ὅσοι κατηχȣ́μενοι προέλθετε, ὑπὸ τȣ̃ διακόνȣ ἐκφωνηθῇ. *Substrationis locus est intra Templum retro Ambonem, in quo stant qui substernuntur, qui cum Catechumenis exeunt è Templo, cùm illud*, Quicunque Catechumeni *estis*, discedite, *à Diacono promulgatur*. Theorianus, Legat. Armen. p. 154. ὑποπίπτειν dicit esse, ἐντὸς μὲν τῆς ἐκκλησίας εἰσέρχεσθαι, ἐν δὲ τῷ ὄπισθεν μέρει τȣ̃ ἄμβωνος ἵςασθαι, καὶ ἐξιέναι μετὰ τῶν κατηχȣμένων, *intra Ecclesiam quidem ingredi, sed retro Ambonem stare, & cum Catechumenis exire*. Ita etiam Balsamon ad Can. XI. Conc. Nicæni, pag. 291. Ἑπτὰ ἔτη ὑποπίπτειν, ἤτοι ἵςασθαι ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, ὄπισθεν μέντοι τȣ̃ ἄμβωνος, καὶ ἐξέρχεσθαι μετὰ τῶν κατηχȣμένων. *Septem annis substerni sive intra Ecclesiam stare, sed post Ambonem, & cum Catechumenis exire*. Vide eundem ad Can. IV. Ancyranum, pag. 768. & Zonaram ad Can. XI. Nicænum, pag. 58. ad Can. IV. Ancyranum, pag. 289. ad ejusdem Concilii Can. V. pag. 290. ad Can. VI. 291. & ad Can. VII. p. 292. Gregorius Nyssenus in epist. ad Letoium, Can. V. tom. II. pag. 120. Ἐν δὲ τῇ τρίτῃ ἐννάδι μετὰ τῶν ὑποπιπτόντων ἐν ἐπιςροφῇ προσευχόμενον ȣ̃τως ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν μετȣσίαν τȣ̃ ἁγιάσματος δηλαδή. *In tertio autem novenario cum substratis in conversione orans, ut perveniat ad communionem, sacramenti videlicet*. Zonaras ad Can. X. Greg. Thaumaturgi: Ὑποπίπτειν, τȣτέςι, τῆς τάξεως τῶν ὑποπιπτόντων, οἵτινες ὑποσυνεύχονται μὲν τοῖς πιςοῖς εἰσιόντες εἰς τὸν ναὸν, ἐξέρχονται δὲ ὡς οἱ κατηχȣ́μενοι. *Succumbere, hoc est, ab eorum, qui succumbunt, ordine; porrò hi cum fidelibus quidem orant, Templum ingredientes: cæterùm more Catechumenorum egrediuntur*. Hujus tertii gradus pœnitentes, nullam precum Ecclesiæ communionem habebant, sicut neque Catechumeni. Id colligitur ex quarto gradu, qui Σύςασις vocatur, in quo Pœnitentes ad preces Ecclesiæ communionemque Orationum admittebantur. Omnes Canones testantur, hujus tertii gradus Pœnitentes Ecclesiâ digredi solitos ante Orationes fidelium: Sic Can. XIX. Laodic. sic alii omnes, qui simul cum Catechumenis egredi jubent, quos nemo admittat fidelium Orationibus interfuisse, sicut neque ex consequenti Pœnitentes, quia unâ cum illis egredi jubebantur. Si quidam Canones dicant, eos unâ cum Catechumenis orare, id de tempore est intelligendum; non quòd easdem cum iis preces, vel eodem simul loco confusi orârint: tantùm, quòd eodem etiam tempore suas preces recitârint.

Ὑποπόδιον.

Ὑποπόδιον, *scabellum*, sumitur

I. *Propriè*, pro exiguo scamno, quod sedentium pedibus subjicitur. Veteres Glossæ, Ὑποπόδιον, *scabellum, subsellium, subpositorium*.

II. *Metaphoricè*. Sic

1. per ὑποπόδιον τῶν ποδῶν τȣ̃ Θεȣ̃, *scabellum pedum Dei* denotatur *Templum Jerosolymitanum* seu *sanctuarium*, Psal. XCIX. 5. ubi sic explicat Theodoretus, pag. 792: Ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτȣ̃, πάλαι μὲν ὁ ἐν Ἱεροσολύμοις νεὼς ἐνενόμιςο· νῦν δὲ αἱ κατὰ πᾶσαν γῆν καὶ θάλασσαν ἐκκλησίαι, ἐν αἷς τῷ παναγίῳ Θεῷ προσφέρομεν τὴν προσκύνησιν. *Scabellum* pedum ejus, *olim quidem templum Jerosolymitanum existimabatur: nunc verò Ecclesiæ, quæ ubique terrarum & marium sunt, in quibus sanctissimo Deo adorationem offerimus*. Idem in cap. XLIII. Ezechielis, ad v. 7. pag. 524: Ὁ μακάριος Δαυὶδ ὑποπόδιον τȣ̃ Θεȣ̃ τὸν θεῖον ὀνομάζει νεών. *Beatus David* scabellum Dei *divinum templum nominat*. Iterum ad vers. 1. cap. II. Jeremiæ, pag. 290 Ὑποπόδιον τῶν ποδῶν τȣ̃ Θεȣ̃ ὁ θεῖος Δαυὶδ τὸν θεῖον ὀνομάζει ναόν. Scabellum pedum Dei *divinus David divinum appellat templum*.

2. per *scabellum pedum Dei* intelligitur *terra* quæ ei subjecta est. Jes. LXVI. 1: Ὁ ȣ̓ρανός μοι θρόνος καὶ ἡ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μȣ. *Cœlum thronus meus & terra scabellum pedum meorum*. Ad quæ Theodoretus, pag. 142: τὴν τοπικὴν διὰ τȣ́των ἐκβάλλει λατρείαν καὶ δείκνυσιν ἑαυτὸν ȣ̓ρανȣ̃ καὶ γῆς ποιητὴν, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων δημιȣργὸν, καὶ χειροποιήτȣ ναȣ̃ μὴ δεόμενον. *Loco definitum his verbis excludit cultum, docetque se cœli ac terræ Dominum esse, aliarumque rerum omnium conditorem, & manufacto templo non egere*. Vide etiam Matth V. 35. & Actor. VII. 49. Non ergo audiendus Basilius M. qui in Visionem secundam Jesajæ, pag. 813. vult *terram dici scabellum pedum*, διὰ τὸ τȣ̀ς ἐπὶ γῆς ἀνθρώπȣς τὰ τελευταῖα τῶν περὶ Θεȣ̃ μόλις χωρῆσαι δύνασθαι, *quod homines in terra degentes vix tandem possint capere quæ vel extrema de Deo celebrantur*. Nec etiam Damascenus, qui, lib. I. Orthod. fidei, cap XVI. p. 57 hoc ad incarnationem Christi refert, his verbis: *Terra* vocatur ὑποπόδιον τῶν ποδῶν τȣ̃ Θεȣ̃· ἐν αὐτῇ γὰρ διὰ σαρκὸς τοῖς ἀνθρώποις συνανεςράφη, *scabellum pedum Dei: in ea enim per carnem cum hominibus est versatus*. Simili habet Suidas in voce Ὑποδήματα. Ὑποπόδιον ἤκȣσεν ἡ τȣ̃ Κυρίȣ ἐνανθρώπησις, ὡς ἐπὶ τῆς γῆς ὀφθεῖσα, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναςραφεῖσα, καὶ τὸ τέρμα τῆς γῆς καταλαβȣ̃σα. *Domini incarnatio dicta est* scabellum, *quòd in terra visa fuerit & cum hominibus versata, & terræ fines occupârit*.

2. per *scabellum pedum Messiæ*, quod dicuntur hostes ejus fore, intelligitur eorum *omnimoda & ignominiosa subjectio*. Vide Psal. CX. 1. Matth. XXII. 44 Marci XII. 36. Lucæ XX. 43. Act. II. 35. Hebr. I. 13. & c. X. 13. Theophylact. ad ultimum locum, pag. 977. illud τίθεσθαι ὑπὸ τȣ̀ς πόδας, explicat per ὑποτάσσεσθαι & καταπατεῖσθαι, *subjici & pedibus proteri, conculcari*.

Ὑποσαγής.

Lexica hanc vocem non habent. Est autem ὑποσαγής, *clitellarius*, à nomine σάγη, quod significat idem quod σάγμα, *clitellas, strata jumentorum*. Suidas Σάγη, τὸ τȣ̃ ὄνȣ ἐπίθεμα. *Onus, quod asino imponitur*. Hinc jam ἀσαγής, *oneribus ferendis non assuetus*, & ὑποσαγής, *clitellarius, oneribus ferendis assuetus*. Utrumque legitur in Dialogo cum Tryphone, apud Justinum Martyrem, p. 273. edit. Græco-Latinæ; ubi hæc leguntur: Ὡς τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν σύμβολον ἦν ὁ ἀσαγὴς πῶλος, ȣ̃τως καὶ τοῖς ἀπὸ τȣ̃ ὑμετέρȣ λαȣ̃ ἡ ὑποσαγὴς ὄνος· τὸν γὰρ διὰ τῶν προφητῶν νόμον ἐπικείμενον ἔχετε. *Quemadmodum Gentium nota fuit pullus, oneribus ferendis non assuetus, ita & popularium vestrorum asina clitellaria: habetis enim, quæ per Prophetas vobis imposita est, legem*.

Ὑποσημασία.

Non habent Lexica. Est *subscriptio*. Zonaras ad Can. XXX. Concilii Chalced. pag. 122: Οὐ βȣ́λονται σημειῶσαι δι' ὑποσημασίας οἰκείας τὰ συνοδικῶς ψηφισθέντα. *Non volunt propria subscriptione à Synodo decreta obsignare*.

Ὑπόςασις.

I. Ὑπόςασις est *persona*, quæ est, ut definitur à Logicis, *substantia prima, intelligens, incommunicabilis, non pars alterius, nec ab alio sustentata*. Hoc sensu Hebr. I. 3. Christus dicitur esse χαρακτὴρ τῆς ὑποςάσεως αὐτȣ̃, *character personæ ipsius*, id est, Patris. Ὑπόςασις enim hoc loco non significare *essentiam*, ex eo patet, quòd Filius non rectè diceretur esse *character*, seu *imago*

imago essentiæ Patris, hoc est, repræsentare essentiam ejus, cùm essentia Patris sit etiam & ipsi Filio & Spiritui Sancto communis. Hinc ἕνωσις καθ' ὑπόστασιν, *unio hypostatica* duarum in Christo naturarum, de qua in voce Ἕνωσις, num.II.1. sub lit. *c*. Sed de loco Apostoli agemus in voce χαρακτήρ. Ὑπόστασιν verò notare *personam*, docent Veteres. Theodoretus Dial.I.t.IV. p.6. Ὥσπερ τὸ ἄνθρωπος ὄνομα κοινόν ἐστι ταύτης τῆς φύσεως ὄνομα, οὕτω τὴν θείαν οὐσίαν τὴν ἁγίαν τριάδα σημαίνειν εἰλήφαμεν. τὴν δέ γε ὑπόστασιν, προσώπου τινὸς εἶναι δηλωτικήν, οἷον, ἢ τοῦ πατρὸς, ἢ τοῦ ἁγίου πνεύματος. τὴν γὰρ ὑπόστασιν, καὶ τὸ πρόσωπον, καὶ τὴν ἰδιότητα, ταυτὸν σημαίνειν φαμὲν, τοῖς τῶν ἁγίων πατέρων ὅροις ἀκολουθοῦντες. *Sicut nomen* Homo *commune est toti huic naturæ: ita divinæ substantiæ nomen sanctam Trinitatem significare accepimus: hypostasim verò personam aliquam designare, nempe, vel Patris, vel Filii, vel Spiritus Sancti. Nam hypostasim, & personam, & proprietatem, idem significare dicimus, sanctorum Patrum doctrinam sequentes.* Leontius de Sectis, pag. 388. Ὑπόστασις καὶ πρόσωπον ταυτόν ἐστι παρ' αὐτοῖς. *Hypostasis & persona idem est apud illos*, sc. Patres. Hinc Athanasius Dial.I. de SS.Trinitate, t.II.pag. 170. Ἡ ὑπόστασις ἰδιότητα ἔχει, ἥτις οὐκ ἔστι κοινὴ τῶν τῆς αὐτῆς οὐσίας ὑποστάσεων. *Hypostasis proprietatem habet, quæ non est communis ejusdem essentiæ hypostasibus.* Athanasius & Cyrillus in expos. orthod. fidei, pag.427. ὑπόστασιν ita definit: Ὑπόστασίς ἐστιν οὐσία μετά τινων ἰδιωμάτων, ἀριθμῷ τῶν ὁμοειδῶν διαφέρουσα. Τουτέστι, πρόσωπον ὁμοούσιον. Πρόσωπα δὲ λέγομεν ἐπὶ Θεοῦ ἀσώματα καὶ ἀσχημάτιστα. *Hypostasis est substantia cum proprietatibus quibusdam, numero ab iis, quæ sunt ejusdem speciei, differens. Hoc est persona ejusdem essentiæ. Personas autem de Deo dicimus incorporeas & figurâ carentes.* Hinc ibidem tres dicuntur esse in divinis hypostases. Πόσας ὑποστάσεις ἐπὶ τῆς θεότητος ὁμολογεῖς; Τρεῖς· πατέρα, υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα. *Quot in Deitate hypostases confiteris? Tres: Patrem, Filium & Spiritum Sanctum.* Hinc etiam apud Hesychium: Ὑπόστασις, πρόσωπον. *Hypostasis, persona.* Vide multa apud Suidam in voce Ὑπόστασις. Confer, quæ habes in Πρόσωπον, num. II.1. sub lit. *b*. Hîc verò illud minimè prætereundum, inter ipsos etiam olim Orthodoxos gravissimam fuisse ortam controversiam de voce ὑπόστασις, aliis τρεῖς ὑποστάσεις esse dicentibus, aliis μίαν ὑπόστασιν admittentibus. Græci docebant τρεῖς εἶναι ὑποστάσεις, Latini verò hanc locutionem refugiebant, quia ὑπόστασιν vertebant *substantiam*: ideò autem dicebant μίαν ὑπόστασιν Latini, quia una est οὐσία, & utramque Græcam vocem eodem vocabulo Latino interpretabantur, tum ὑπόστασιν, tum οὐσίαν Latinè *substantiam* appellantes. De quibus Athanasius in epist. ad Antiochenses, t. I. pag 577. Eorum verba sic refert: Μίαν λέγομεν ὑπόστασιν, ἡγούμενοι ταυτὸν εἶναι εἰπεῖν ὑπόστασιν καὶ οὐσίαν. *Unam dicimus hypostasim, existimantes, idem esse, dicere hypostasin & substantiam.* Synodus Sardicensis, cui ipse etiam magnus Athanasius interfuit, anno CCCXLVII. celebrata, eodem modo sensit. Patet hoc ex epistola ejus Synodali ad totius orbis Episcopos scripta, quam affert Theodoretus, hist. Eccles. lib. II. cap. VI. ubi inter alia, p. 595. hæc leguntur: Τὸ τῶν αἱρετικῶν σύστημα φιλονεικεῖ, διαφόρους εἶναι τὰς ὑποστάσεις τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ εἶναι κεχωρισμένας. Ἡμεῖς δὲ ταύτην παρειλήφαμεν καὶ δεδιδάγμεθα, καὶ ταύτην ἔχομεν τὴν καθολικὴν παράδοσιν, καὶ πίστιν, καὶ ὁμολογίαν, μίαν εἶναι ὑπόστασιν, ἣν αὐτοὶ οἱ αἱρετικοὶ οὐσίαν προσαγορεύουσι, τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. *Hæreticorum cohors contendit, diversas esse hypostases Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, & eas esse separatas. Nos autem hanc accepimus, & didicimus, & hanc habemus Catholicam traditionem, & fidem atque confessionem unam esse hypostasim, quam ipsi hæretici substantiam vocant Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.* Et mox, pag. 596. dicunt iidem Patres, μίαν εἶναι ὑπόστασιν τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, *unam esse hypostasim Patris & Filii.* Item: Ἡμεῖς πιστεύομεν καὶ διαβεβαιούμεθα, καὶ οὕτω νοοῦμεν, ὅτι ἡ ἱερὰ φωνὴ ἐλάλησεν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ διὰ τὴν τῆς ὑποστάσεως ἑνότητα, ἥτις ἐστὶ μία τοῦ πατρὸς, καὶ μία τοῦ υἱοῦ. *Nos credimus, & affirmamus, & intelligimus, divinam hanc vocem,* Ego & Pater unum sumus, *de unitate hypostasis, quæ in Patre & Filio unica est.* Hîc per ὑπόστασιν semper intelligitur *substantia*. Alioqui verissimum est, quod habet Ammonius ad illum locum Joh. X. 30. in Catena in Johannem, pag. 272. Σημαίνων, ὅτι οὐκ ἔστι καθ' ὑπόστασιν ἓν ὁ πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς, εἶπε τὸ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ. ἓν γάρ εἰσι τῇ οὐσίᾳ, καὶ τῇ δυνάμει. *Ut ostenderet, Patrem ac Filium non quid unum esse secundùm hypostasim, idcirco dixit,* Ego & Pater. *Substantiâ siquidem & virtute unum sunt.* Confer, quæ habes in voce Οὐσία, num.II. Ita autem loquebantur Orthodoxi, *cùm ob Latinæ linguæ angustiam & verborum inopiam non possent hypostasim ab essentia distinguere:* διὰ στενότητα τῆς παρ' αὐτοῖς γλώττης καὶ ὀνομάτων πενίαν, ut scribit, de hac re loquens, Gregorius Nazianzenus, Orat. XXI. quæ est in laudem Athanasii, pag. 395. Maluerunt igitur dicere τρία πρόσωπα, *tres personas*, ut ibidem monet Nazianzenus. Vide in Πρόσωπον, num.II.1. sub lit. *b*. Latini odio hæresis Arianæ refugiebant dicere *tres hypostases*; Græci autem odio hæresis Sabellianæ *unam Patris, & Filii, & Spiritus Sancti hypostasim* dicere prohibebant. Ob eam de vocabulis contentionem, habita est Synodus Alexandriæ, præsentibus ibi cum magno Athanasio Episcopis ex Italia, Arabia, Ægypto, & Lybia: & in ea Synodo utrisque auditis, ac percepta utrorumque sana mente, constitutum est, ut deinceps se invicem pro Orthodoxis agnoscerent, neque per inutiles λογομαχίας pacem Ecclesiæ dirumperent. Eaque de re scripta est Synodi nomine epistola ad Antiochenos; quæ exstat in operibus Athanasii, t.I. pag. 577; quâ quid in Synodo gestum sit, narrant Patres, & Antiochenos ad concordiam hortantur, atque ut nolint de locutionibus istis λογομαχεῖν εἰς οὐδὲν χρήσιμον, μηδὲ ταῖς τοιαύταις λέξεσι διαμάχεσθαι, ἀλλὰ τῷ φρονήματι τῆς εὐσεβείας συμφωνεῖν, *inutiliter verborum reciprocare pugnam, nec talibus locutionibus dimicare, sed pia mente consentire.* At ajunt, morosos homines ἐπὶ τοῖς λεξειδίοις φιλονεικοῦντας non ob aliud rixari, nisi quòd Ecclesiæ pacem invideant, ipsique schismate delectentur. Celebrationem hujus Synodi Alexandrinæ referunt Baronius & Calvisius ad annum Christi CCCLXII. Idem facit Libellus Synodicus. Imperium tum obtinebat Julianus apostata. Ex illo tempore & Latini *tres hypostases*, & Græci *tres personas* eodem sensu dicebant. Testis est Gregorius Nazianzenus Orat. XXXIX. pag. 630. Verba ejus adduximus in voce Πρόσωπον, num. II.1. sub lit. *b*. Idem, Orat. XXXII. pag. 520. Τὸ μὲν ἓν τῇ οὐσίᾳ γινώσκομεν, καὶ τῷ ἀμερίστῳ τῆς προσκυνήσεως· τὰ δὲ τρία, ταῖς ὑποστάσεσιν, εἴτ' οὖν προσώποις, ὅ τισι φίλον. μηδὲ γὰρ οἱ περὶ ταῦτα ζυγομαχοῦντες ἀσχημονείτωσαν, ὥσπερ ἐν ὀνόμασι κειμένης ἡμῖν τῆς εὐσεβείας, ἀλλ' οὐκ ἐν πράγμασι. Τί γὰρ φατὲ οἱ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις εἰσφέροντες; μὴ τρεῖς οὐσίας ὑπολαμβάνοντες λέγετε; μέγα οἶδ' ὅτι βοήσετε

κατὰ τῶν οὕτως ὑπειληφότων. μίαν γὰρ καὶ τὴν αὐτὴν τῶν τριῶν δογματίζετε. Τί δαὶ οἱ τὰ πρόσωπα, μὴ ἔν οἷόν τι σύνθετον ἀναπλάσσετε, καὶ τριπρόσωπον ἢ ἀνθρωπόμορφον ὅλως; ἄπαγε, καὶ ὑμεῖς ἀντιβοήσετε· μηδὲ πρόσωπον ὅ, τι ποτέ ἐστιν ἴδοι Θεοῦ, ὃς οὕτως ἔχει. Τί οὖν ὑμῖν αἱ ὑποστάσεις βούλονται ἢ τὰ πρόσωπα; προσερήσομαι γάρ. τὸ τρία εἶναι τὰ διαιρούμενα, οὐ φύσεσιν, ἀλλ' ἰδιότησιν· ὑπερευγε. Πῶς ἂν τινες ζωφρονοῖεν μᾶλλον καὶ τὸ αὐτὸ λέγοιεν, ἢ οὕτως ἔχοντες, κἂν ταῖς συλλαβαῖς διαφέρωσιν; *Unum quidem, quod ad essentiam, ac divisionis omnis expertem adorationem, agnoscimus: tria autem, quantum ad hypostases, sive personas, ut nonnulli malunt. Desinant enim, qui de his inter se contendunt, ineptire: perinde ac si fidei nostræ pietas in nominibus, non in rebus, consistat. Quid enim dicitis, qui tres hypostases affertis? An hoc eo dicitis, quòd tres essentias existimetis? Non est apud me dubium, quin adversus eos, qui ita existimant, ingentem clamorem excitaturi sitis. Unam enim & eandem horum trium essentiam profitemini. Quid vos, qui personas dicitis, num unum velut quiddam compositum animo fingitis, ac tres facies, aut humanam omnino formam habens? Absit, ipsi quoque inclamabitis: ne faciem quidem Dei, quæcunque tandem illa est, unquam ille videat, qui ita sentit. Quid igitur, ut interrogare pergam, vobis hypostases volunt, aut personæ? Nimirum tria esse, quæ dividantur, non naturis, sed proprietatibus: Optimè. An fieri potest, ut quidam magis inter se concordent, atque idem dicant, quàm cùm ita sentiunt, tametsi alioqui syllabis discrepent?* Ariani tamen constanter ὑποστάσεως vocem rejecerunt. Ita enim Acacius in Synodo Constantinopolitana, sub Constantio anno CCCLX. celebrata: Οὐκ ὀφείλει ὑπόστασις περὶ πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος ὀνομάζεσθαι. *Non debet hypostasis de Patre, & Filio, & Spiritu Sancto usurpari*, ita de eo refert Socrates: hist. Eccles. lib. II. cap. XLI. pag. 113. b. Idem fecerunt Eusebiani; qui & ipsi Ariani; ut testatur Athanasius de Synodo Ariminensi & Seleucienfi, t. I. pag. 906. Verba eorum sunt: Οὐδὲ ὀφείλει ὑπόστασις περὶ πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος ὀνομάζεσθαι. *Neque debet hypostasis de Patre, & Filio, & Spiritu Sancto nominari.*

II. Ὑπόστασις notat *subsistentiam*, id quod revera existit. Theodoretus in Ἀτρέπτῳ· Ἡ ὑπόστασις τὸ ὑφεστός ἐστι. *Subsistentia id est, quod revera existit.* Suidas: Ὑπόστασις κυρίως τὸ καθ' ἑαυτὸ ἰδιοσυστάτως ὑφιστάμενον. ἔστιν οὖν πρᾶγμα ὑφεστός τε, καὶ οὐσιῶδες, ἐν ᾧ τὸ τῶν συμβεβηκότων ἄθροισμα, ὡς ἐν ἑνὶ ὑποκειμένῳ πράγματι καὶ ἐνεργείᾳ ὑφέστηκεν. *Hypostasis propriè, quod per se, & per propriam subsistentiam subsistit. Est igitur res & subsistens, & essentialis, in qua congeries accidentium, tanquam in uno subjecto, re & actu, subsistit.* Eadem leguntur apud Theorianum, Legat. Armen. pag. 16. Ita ad Hebræos cap. XI. v. 1. πίστις dicitur esse ἐλπιζομένων ὑπόστασις: de quo loco actum in voce Πίστις, num. II. sub lit. ב. num. 4. sub lit. *f.* Atque hoc sensu ὑπόστασις & σχῆμα, seu προσωπεῖον, opponuntur. Chrysostomus Homil. XX. in epist. ad Romanos, p. 175. Κἂν πλοῦτον εἴπῃς, κἂν δόξαν, κἂν σώματος ὥραν, κἂν τρυφὴν, κἂν ἄλλ' ὁτιοῦν τῶν δοκούντων εἶναι μεγάλων, σχῆμα μόνον ἐστὶν, οὐ πρᾶγμα· οὐκ ἀλήθεια, ἐπίδειξις, καὶ προσωπεῖον, οὐχ ὑπόστασίς τις μένουσα. *Etiamsi divitias dixeris, etiamsi gloriam, etiamsi corporis venustatem, etiamsi delicias, sive aliud quodcunque ex iis quæ magna esse videntur, figura tantummodo sunt, non ipsius quæ in rebus est, veritatis demonstratio; persona quædam scenica, non consistens rerum substantia.* Ita κατὰ δόκησιν & καθ' ὑπόστασιν opponuntur. Athanasius, t. II. pag. 319. Μηδὲν νοεῖν κατὰ δόκησιν, ἀλλὰ καθ' ὑπόστασιν καὶ ἀλήθειαν. *Nibil cogitare secundùm opinionem, sed secundùm rem naturâ & verè subsistentem.*

III. Ὑπόστασις notat *fiduciam, confidentiam; fundamentum, quo quis nititur.* Ita Paulus II. ad Corinth. IX. v. 4. ὑπόστασιν τῆς καυχήσεως, *substantiam gloriationis*, vocat τὴν ὑπόθεσιν, καὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἤτοι τὴν οὐσίαν τῆς καυχήσεως, *subjectum, & rem ipsam, vel gloriationis essentiam, fundamentum.* Eodem modo c. XI. v. 17. In his ὑπόστασις *fiduciam, confidentiam* designat, deducta voce à verbo ὑφίσταμαι, quod significat *sustineo, non cedo adversario, sed intrepidè adversus istum consisto.*

Ὑποστέλλω.

I. Ὑποστέλλω & ὑποστέλλομαι peculiariter *de metu* dicitur, & significat *reformido, refugio, vereor.* Hesychius: Ὑποστειλάμενος, φοβηθείς. *Qui formidavit.* Item: Ὑποστέλλεται, φοβεῖται, *timet.* Suidas: Ὑποστειλάμενος, φοβηθείς. Sic accipiunt Interpretes ad Hebr. X. 38. Ἐὰν ὑποστείληται, &c. Quod Theodoretus interpretatur: Ὑποστολὴν, τὴν ἀμφιβολίαν ἐκάλεσεν. Ὑποστολὴν *appellat dubitationem*, sc. ex metu ortam. Eodem modo exponit idem, epist. CXXII. Ὑποστολὴν, τὴν δειλίαν ὠνόμασεν. Ὑποστολὴν *nominavit timiditatem, metum.* Theophylactus verò in hoc caput, pag 987. Ἐὰν ὑποστείληται ὁ δίκαιος, τουτέστιν, ἀμφιβολίαν τινὰ πάθῃ καὶ δισταγμόν· ἢ τὸ, ὑποστείληται, ἀντὶ τοῦ, ὑποταπεινωθῇ τοῖς πειρασμοῖς. *Si ambiguitatem quandam patiatur vel hæsitationem: aut, si tentationibus succubuerit.* Hos ergo juxta Interpretes ὑποστολὴ opponetur τῇ πίστει, quæ omnem ex metu ortam dubitationem de promissionibus Dei respuit. Hinc etiam Hesychio ὑποστολὴ est δειλία. *Fugiendi*, vel *refugiendi* significatio occurrit ad Gal. II. 12. ubi de Apostolo Petro, ὑπέστελλε καὶ ἀφώριζεν ἑαυτὸν, *subtrahebat & segregabat se ipsum.* Theophylactus: Ὑπέστειλεν ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς μετὰ τῶν ἐθνικῶν συναναστροφῆς. *Subtrahebat sese à conversatione cum gentibus.* Hinc ὑποστολὴ apud Hesychium & Suidam etiam est φυγὴ, *fuga.* Vide Thesaurum Stephani.

II. Ὑποστέλλομαι significat *celo, occulto.* Hesychius: Ὑποστειλάμενος, ὑποκρυψάμενος. *Abscondens, celans, occultans.* Ita etiam Suidas. Ita sumitur Actor. XX. 20 & 27. Οὐδὲν ὑπεστειλάμην τῶν συμφερόντων τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν. Sensus: *Eorum, quæ ad salutem vestram conducere arbitrabar, nihil vos celavi.* Optimè versio in vulgarem linguam Græcam: Μὴ δὲ κανένα ἀπὸ ἐκεῖνα ὁ ποῦ ἦταν ὠφέλημα δὲν σᾶς ἔκρυψα. Huc, sine dubio respiciens Suidas: Ὑπεστειλάμην, ἀπεκρυψάμην. Quod Portus malè vertit, *Detexi.* Imò verò est, *occultavi, celavi.* Sic Philo: Φράσω, μηδὲν ὑποστειλάμενος. *Eloquar, exponam, nec quidquam occultabo, celabo.* Josephus lib. VI. de bello Jud. cap. ult. Οὐκ ἂν ὑπεστειλάμην εἰπεῖν ἅ μοι τὸ πάθος κελεύει. *Non occultavi, non recusavi dicere, quæ me animus jubet.* Plutarchus in lib. Quomodo adulator ab amico, &c. Μηδὲν ὑποστέλλεσθαι, μηδ' ἀποσιωπᾶν τῶν συμφερόντων. *Nihil eorum, quæ utilia sunt, celare, neque silere.* Ita Clemens Alexandr. lib. VI. Stromat. pag. 649. de Filio Dei: Ὁ δὲ ἀγάπην τὴν πρὸς ἡμᾶς παθὼν, οὐδὲν ἂν ὑπεστείλατο εἰς διδασκαλίαν τῆς γνώσεως. *Qui propter suam in nos charitatem passus est, ille nihil quod facit ad doctrinam cognitionis celavit.*

Ὑποτύπωσις.

Suidæ ὑποτύπωσις est χαρακτὴρ, λόγος. *Character, oratio.* Veteres Glossæ: Ὑποτύπωσις. *Dispositio. Deformatio.* Bis legitur apud Apostolum: nempe I. Timoth. I. 16. ubi Apostolus dicit, *se ideo misericordiam consecutum esse*

e, *ut Christus in eo ostenderet omnem patientiam*, πρὸς ὑποτύπωσιν τῶν μελλόντων πιστεύειν ἐπ' αὐτῷ εἰς ζωὴν αἰώνιον, *ad informationem* (ita etiam in veteri Glossario, pro, *deformatio*, legendum) *eorum, qui credituri sunt illi in vitam æternam.* Πρὸς ὑποτύπωσιν τῶν μελλόντων πιστεύειν. Simile ad Roman. IV. 23, 24. ubi de Abrahamo agitur. Sic Sirach. XLIV. 16. de Enocho: Μετετέθη, ὑπόδειγμα (quod hîc πρὸς ὑποτύπωσιν) μετανοίας ταῖς γενεαῖς. *Translatus est in exemplum pœnitentiæ generationibus.* Ὑποτύπωσιν μελλόντων πιστεύειν, ut II. Petri II. 6. ὑπόδειγμα μελλόντων ἀσεβεῖν. Hesychius ex hoc loco Apostoli, πρὸς ὑποτύπωσιν, πρὸς σημεῖον, *in signum.* Oecumenius ad præsentem locum, pag. 744. Πρὸς ὑποτύπωσιν, πρὸς ὑπόδειγμα, πρὸς ἀπόδειξιν, πρὸς παράκλησιν. *Ad informationem, ad exemplum, ad specimen, ad consolationem.* Et Theophylactus, pag. 750. explicat, πρὸς ὑπόδειγμα, πρὸς παράκλησιν, πρὸς προτροπὴν, *ad exemplum, ad consolationem, ad adhortationem.* Alter locus est II. Timoth. I. 13: Ὑποτύπωσιν ἔχε τῶν ὑγιαινόντων λόγων. *Formam habe sanorum sermonum.* Ὑποτύπωσιν, *delineationem.* Metaphora desumta est aut à pictoria, aut ab architectonica. Ad rem pictoriam referunt Chrysostomus, Theodoretus & Theophylactus. Chrysostomus, Homil. III. in hanc Epistolam, pag. 339: Καθάπερ ἐπὶ τῶν ζωγράφων, ἐνετύπωσά σοι, φησὶν, εἰκόνα σοι τῆς ἀρετῆς, καὶ τῶν τῷ Θεῷ δοκούντων ἁπάντων, ὥσπερ τινὰ κανόνα καὶ ἀρχέτυπον καὶ ὅρους ἐναπέβαλον εἰς τὴν σὴν ψυχήν· ταῦτα οὖν ἔχε· κἂν περὶ πίστεως, κἂν περὶ ἀγάπης, κἂν περὶ σωφροσύνης δέῃ τι βουλεύσασθαι, ἐκεῖθεν λάμβανε τὰ παραδείγματα· οὐ δεήσει σοι παρ' ἑτέρων εἰκόνα ζητεῖν, πάντων ἐκεῖ καταικειμένων. *Pictorum, inquit, more imaginem tibi virtutis impressi, & omnium quæ Deo grata sunt, veluti normam & primigeniam formam, atque compendia tuæ indidi animæ. Hæc igitur habeto: & sive de fide, sive de charitate, sive de modestia aliquid consulere te oporteat, inde tibi exempla accipe. Non tibi necesse erit ab aliis mutuari imaginem, cùm omnia ibi reposita sint.* Theodoretus ad eundem locum, pag. 494. Μιμοῦ, φησι, τοὺς ζωγράφους, καὶ καθάπερ ἐκεῖνοι τοῖς ἀρχετύποις προσέχοντες, σὺν ἀκριβείᾳ ἐκείνων ζωγραφοῦσιν εἰκόνας· οὕτω καὶ σὺ οἷόν τι ἀρχέτυπον ἔχε τὴν παρ' ἐμοῦ περὶ πίστεως καὶ ἀγάπης γεγενημένην διδασκαλίαν. *Imitare, inquit, pictores, & quemadmodum illi attendentes ad exemplaria, horum imagines accuratè depingunt: ita & tu velut primigenium exemplum habe traditam à me tibi doctrinam de fide & caritate.* Tandem Theophylactus, pag. 805: ὥσπερ ζωγράφος ἔγραψά σοι, καὶ ἐνετυπωσάμην εἰκόνα καὶ ἀρχέτυπον, ἵνα πρὸς τοῦτο ἀφορῶν καὶ αὐτὸς ζωγραφῇς ταύτην τὴν ὑποτύπωσιν τῶν ὑγιῶν λόγων· τουτέστι, τὸ ἀρχέτυπον ἔχε, κἂν τι δέῃ ζωγραφῆσαι, ἀπ' αὐτῆς λάμβανε καὶ ζωγράφει· πάντα γὰρ ἐκεῖ ἐναπόκειται. *Pictoris instar depinxi atque expressi tibi imaginem & primigeniam formam, ad quam ipse respiciens, hanc sermonum meorum formam depingere possis: hoc est, primigeniam formam habe, ac si quid pingendum fuerit, ab illa imagine sume, ac pinge: illic enim omnia reposita sunt.* Vulgatus interpres ὑποτύπωσιν peritè reddidit *formam.* Cicero in Officiis: *Species, forma, & notio boni viri.* Lib. III. Tuscul. quæst. *Forma vitæ beatæ Epicuri, verbis Zenonis expressa.* Lib. II. de Finibus: *Habes undiq; expletam & perfectam, Torquate, formam honestatis.* Lib. I. Offic. *Formam ipsam & tanquam faciem honesti vides.* In Oratore: *Eloquentiæ speciem & formam adumbrabimus.* Seneca, epist. VIII. ad Lucilium: *Hanc ergo sanam & salubrem formam vitæ teneto, ut corpori tantum indulgeas, quantum bonæ valetudini satis est.* Quasi diceret, ὑγιαίνουσαν ταύτην βίου ὑποτύπωσιν ἔχε. Hieronymus de matre & avia Demetriadis, *Quarum imitatio forma virtutis est.* Ὑποτύπωσις λόγων hîc ferè, qui ad Rom. XVI. 17. διδαχῆς τύπος. Confer, quæ diximus in voce Τύπος, num. III.

Ὑπωπιάζω.

Vetus Glossarium: Ὑπώπιον. *Sugilla.* Ὑπωπιασμός. *Sugillatio.* Aliæ Glossæ: *Subgillatus*, ὑπωπιασθείς. *Sugillatus*, ὑπωπιασθείς. *Sugillat*, πλήσσει, ὑπώπια ποιεῖ. Vetus Onomasticon: *Sugillo*, ὑπωπιάζω. Hesychius: Ὑπωπιάζομεν, ταπεινοῦμεν, μαραίνομεν. ὑπωπιασμὸς γὰρ ταπείνωσίς ἐστι σώματος. *Humiliamus, tabefacimus* vel *marcidum reddimus: ὑπωπιασμὸς enim est depressio corporis.* Multa habet Suidas. Præcipua huc transferimus. Ὑπωπιάζω, τὸ ὑποτηρῶ. ἐκ τοῦ ὑπώπια, ὃ σημαίνει τοὺς ὀφθαλμούς. *Faciem sugillo: faciem contundo: à nomine ὑπώπια, quod oculos significat.* Hîc ὑποτηρῶ meritò suspectum, nec tamen, quî restitui debeat, nunc occurrit. Nec ὑπώπια denotat *oculos*, sed aliud quid, ut postea videbimus. Idem ad Aristophanem de Pace, p. 453: Ὑπωπιασμένας, ἀντὶ τοῦ σφόδρα πληγείσας περὶ τὰ ὑπώπια. ὑπώπια δέ εἰσι τὰ ὀγκώματα καὶ κρέσματα, ἅπερ κονδύλας φασί. *Sugillatæ, pro, graviter percussæ circa partes oculis subjectas.* Ὑπώπια verò *sunt tumores, & pulsationes, quas vocant* κονδύλας, vel κονδύλους, *vibices, tubercula.* Idem Suidas: Ὑπώπια, τὰ ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς πελιδνώματα, ἢ τὰ ἐξ αὐτῶν ἐξιόντα πῦα. *Livores sub oculis apparentes: vel ipsum pus inde manans.* Item: Ὑπώπια, οἱ τύλοι, οἱ γινόμενοι ἐν ταῖς χερσὶν ἀπὸ τῆς ἐργασίας. λέγεται δὲ ὑπώπια, καὶ τὰ ἀφ' οἱασδηποτοῦν πληγῆς τραύματα. *Calli, qui propter opificium, in manibus nascuntur. Dicuntur etiam* ὑπώπια, *sugillationes, & à qualicunque plaga vulnera.* Hesychius: Ὑπώπια, τὰ ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς οἰδήματα. ἀπὸ μέρους δὲ ὅλην τὴν ὄψιν δηλοῖ καὶ τὰ πελιώματα. Scribendum, πελιδνώματα. Ὑπώπια *sunt tumores, vel livores sub oculis apparentes: à parte autem totam declarat faciem, & livores.* Est autem ὑπώπιον ex ὑπὸ, id est, *sub*, & ὤψ, hoc est, *oculus*, unde Galenus quasi ὑποφθάλμιον dici ait. Sunt verò ὑπώπια *maculæ, quæ sub oculis, sive ciliis contingunt.* Ὑπωπιάζειν ergo est *sugillare*, id est, percutere, ut sub oculis contingant vibices ac maculæ luridæ. Usus hoc pacto Plinius, lib. XXXI. cap. IX. loquens de sale: *Ex ictu suffusis cruore oculis, sugillatisq; cum myrrhæ pari pondere.* Et lib. XXIII. cap. IV: *Caryotæ cum catoneis & cera & croco sugillata emendant.* Et lib. XXVIII. cap. IX: *Caseus recens cum melle sugillata emendat.* Ex his jam facilè intelligitur, quid sit ὑπωπιάζειν. Bis legitur in N. Testamento. Prior locus est Lucæ XVIII. 5. ubi injustus Judex promittit, se viduam sibi molestam vindicaturum, ne ad extremum veniens ὑπωπιάζῃ αὐτὸν, *sugillet eum*: ita Vulgatus, metonymiâ à vibicibus faciei impressis ad animum factâ. Ita Syllam Valerius Maximus ait *præturæ repulsâ sugillatum fuisse.* Commodè etiam reddas, *Ne obtundat me.* In Terentii Adelphis: *-- Ne me obtundas hac de re sæpius.*
Ubi Donatus: *Ne me sæpe & molestè interpelles: nam* obtundere *est, aliquid sæpe & odiosè repetere.* Ibidem,

-- An ego toties de eadem re audiam?

Ad quæ idem Donatus, *hoc est, obtundere.* Hinc apud Gellium, lib. II. cap. XXIII. pag. 106. *Plorando, orando, instando, atq; objurgando aliquem obtundere*, Cæcilius Comicus. Cicero Orat. VI. in Verrem: *Non obtundam diutius aures vestras.* In Orat. *Ne brevitas defraudâsse aures videatur, néve longitudo obtudisse.* Posterior locus est I. Co-

I. Corinth. IX. 27. ubi Apoſtolus de ſe dicit: Ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα. Vetus: *Caſtigo corpus meum.* Beza: *Contundo corpus meum.* Uterque rectè. Lucretius: *Contuſa labore corpora.* Cicero pro Flacco: *Membra uxoris lapidibus & fuſtibus debilitavit, manus contudit, digitos confregit, nervos concîdit.* Hæc Pauli verba veteres de σκληραγωγίᾳ intelligunt. Chryſoſtomus Homil. XXIII. in hanc epiſtolam, dicit illud ὑπωπιάζω facere contra ὑπὸ ἐπιθυμίας γαστρὸς κατεχομένους, καὶ ἀνιέντας αὐτῇ τὰς ἡνίας, καὶ προσχήματι τελειότητος τὴν γαστριμαργίαν τὴν ἑαυτῶν πληροῦντας, *eos, qui ventris implendi deſiderio tenentur, & ei laxant habenas, & prætextu perfectionis ſuam implent ingluviem.* Dicit, Apoſtolum hoc verbo id innuere: Πολὺν ὑπομένω πόνον, ὥστε σωφρόνως ζῆν· εἰ γὰρ καὶ δυσένδοτος ἡ ἐπιθυμία καὶ ἡ τῆς γαστρὸς τυραννὶς, ἀλλ' ὅμως αὐτὴν χαλινῶ, καὶ οὐκ ἐκδίδωμι ἐμαυτὸν τῷ πάθει, ἀλλὰ πάντα ὑπομένω πόνον, ὥστε μὴ παρασυρῆναι. *Multum ſuſtineo laborem, ut moderatè & temperanter vivam. Nam etſi non facilè litigari poſſit cum cupiditate* (ita interpres minùs accuratè: tu reddes, *cùm cupiditas ſit obſtinata, cùm difficulter cedat.* Vide in Δυσένδοτος) *& ventris tyrannide, eam tamen refreno, nec me huic dedo affectui, ſed omnem ſuſtineo laborem, ne ſeducar.* Mox: Καταστέλλω, καὶ ὑποτάττω μετὰ πολλῶν τῶν ἱδρώτων αὐτήν. *Eam coërceo, & cum multis ſubjicio ſudoribus.* Theodoretus, pag. 166. illud, ὑπωπιάζειν τὸ σῶμα, refert ad φιλοπονίαν καὶ ἐγκράτειαν, *laborem & continentiam.* Oecumenius ad eundem locum, pag. 439: Οὐκ ἀφίημι τῇ γαστρὶ καὶ τῷ σώματι τὰς ἡνίας, ἀλλὰ περισφίγγω αὐτὸ καὶ ὑποτάσσω· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ ὑπωπιάζω καὶ δουλαγωγῶ, τουτέστι, δαμάζω καὶ ὡς δοῦλον ἄγω. *Non laxo frena ventri & corpori, ſed illud coërceo atque ſubjicio: illud enim vult* ὑπωπιάζω *&* δουλαγωγῶ, *hoc eſt, domo, & tanquam ſervum duco.* Pro ἀφίημι, legendum ἐφίημι. Theophylactus, pag. 239: Ὑπωπιάζω, τουτέστι, πυκτεύω πρὸς τὸ σῶμα· ὑπώπια γὰρ λέγονται τὰ ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τραύματα, ἃ ἐν τῷ πυκτεύειν ἐγίνοντο. Τὸν οὖν ἀγῶνα τὸν πολὺν, τὸν πρὸς τὴν φύσιν δείκνυσι. *Pugno contra corpus.* Ὑπώπια *enim dicuntur vulnera ſub oculis, quæ inter pugnandum infligebantur. Magnum igitur certamen, quod eſt adverſus naturam, oſtendit.* Aliam etiam affert interpretationem: Τινὲς δὲ, ὑπωπιάζω, ἰδικώτερον εἰρῆσθαι νοοῦσιν, ἀντὶ τοῦ, λιμῷ παραδίδωμι τοῦτο· ὅπερ οὐκ ἔστιν· ὑποπιέζω γὰρ ὤφειλεν εἶναι. *Nonnulli verbum* ὑπωπιάζω, *magis propriè dictum putant, pro eo quod eſt, fami trado corpus. Verùm ea interpretatio non eſt admittenda: oporteret enim eſſe* ὑποπιέζω. Eſt autem ὑποπιέζω, juxta Suidam, τὸ μετρίως πιέζω, *moderatè premo.* Atque ita legit Clemens Alexandr. Stromat. lib. III. pag. 469. Ὁ Παῦλος, Αὐτὸ μου τὸ σῶμα ὑποπιέζω καὶ δουλαγωγῶ, φησίν. *Ipſum corpus meum, inquit, premo, & in ſervitutem redigo.* Et Baſilius Homil. in Pſal. XXIX. p. 195. Quædam exemplaria legunt ὑποπιάζω, cum o, quod eſt à Dorico πιάζω, pro πιέζω, *premo, affligo.* Heſychius: Πιαζόμενος, θλιβόμενος, *afflictus, vexatus.* Quamvis autem & hæc lectio huic loco ſatis eſſet conveniens, & verſio Græca vulgaris pro ὑπωπιάζω, habeat θλίβω, nihil tamen urget, cur receptam deſeramus lectionem. Suidas: Ὁ ἀπόστολος· Ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα, καὶ δουλαγωγῶ, τουτέστι, πρὸς ἄσκησιν αὐτὸ μετ' ἐπιστήμης, καὶ φρονήσεως γυμνάζω· καὶ πρὸς τὴν τῶν κρειττόνων συνέργειαν, οὐ πρὸς ἀσέλγειαν ὑπονοοῦμαι. *Apoſtolus:* Contundo corpus meum, & in ſervitutem redigo. *Hoc eſt,* ad virtutis & pietatis *exercitationem cum ſcientia, & prudentiam exercens traduco, & ad* rerum *meliorum adjumentum, non ad luxuriam* id exercere *cogito.* Chryſoſtomus Homil. de Pœnitentia & Virginitate: Ὑπωπιάσωμεν τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγήσωμεν, ἵνα μὴ ἡ ψυχὴ δουλωθῇ τῷ διαβόλῳ. *Contundamus corpus & in ſervitutem redigamus, ne anima ſerva fiat diaboli.* Plura de verbo ὑπωπιάζειν, vide in annot. Budæi in Pandect. & imprimis apud P. Fabrum, qui admodum fusè de Græco ὑπωπιάζω, & Latino *ſugillo* differit, lib. III. ἀγωνιστικ. cap. XIV. ſed & multus eſt in utriusque vocis interpretatione Cornelius Janſenius commentar. in Concordiam Evangelicam, cap. CXXIV. ad verba illa Evangeliſtæ, *Ne in noviſſimo veniens ſugillet me.* Vide etiam Etymolog. Voſſii in *ſugillare.*

Ὕσσωπος.

Multa de hac voce Clariſſimus Bochartus de Animalibus parte I. lib. II. cap. L. Præcipua inde excerpimus, &, ubi commodum, vel etiam neceſſarium, alia addimus. In agni Paſchalis ſanguine intingi jubetur *faſciculus hyſſopi,* quâ aſpergantur ædium poſtes & ſuperliminaria. Ita Levit. XIV. 6. 7. ex cedro, coccino, & hyſſopo fit aſpergillum, quo in aquam, & immolati paſſeris ſanguinem, immerſo leproſus ſepties aſpergitur, ut à lepra ſua mundetur. Eò alludens Propheta David à peccatis ſuis purgari cupit *hyſſopo,* ut ſit mundus, Pſal. LI. 9. Hinc Heſychius: Ὕσσωπος, βοτάνη σμηκτική. *Hyſſopus, herba abſtergens,* ſeu *purgans:* Suidas: Ὕσσωπος, βοτάνη ρυπτική. Δαυίδ· Ῥαντιεῖς με ὑσσώπῳ, καὶ καθαρισθήσομαι. Οὐδεμίαν ἄφεσιν ἁμαρτημάτων εἰργάζετο· αἴνιγμα δέ τι σημαίνει· ὑσσώπῳ τὸ αἷμα τοῦ προβάτου ταῖς φλιαῖς ἐπιρράναντες, τοῦ ὀλοθρεύοντος τὰς χεῖρας διέφυγον· τύπος δὲ ἦν ἐκεῖνα τῶν σωτηρίων παθημάτων· αἷμα γὰρ κἀνταῦθα, καὶ ξύλον σωτήριον, καὶ σωτηρία τοῖς μετὰ πίστεως προσιοῦσι χορηγουμένη. Sic corrupta apud Suidam verba ex Theodoreto in Pſal. LI. unde deſumta ſunt, reſtituimus. *Hyſſopus, herba detergendi vim habens. David:* Aſperges me hyſſopo, & mundabor. *Nullam peccatorum remiſſionem operabatur: ſed occultum quiddam ſignificat. Qui agni ſanguine poſtes hyſſopo aſperſerunt, exterminatoris manus evaſerunt. Illa autem ſalutaris paſſionis figura erant. Sanguis namq; etiam hîc, & lignum ſalutare, & ſalus his oblata, qui cum fide accedunt.* Hebræum אזוב, *hyſſopum* denotat, juxta vetuſtiſſimos interpretes, quos palàm ſequitur Apoſtolus ad Hebr. IX. v. 19. Hodie tamen hæc verſio in quæſtionem vocatur: Tremellius maluit *muſcum* exponere: Levinus Lemnius in herb. Bibl. explicatione, cap. XXVI. exiſtimat, eſſe herbam, quam *adiantum* ſive *capillum Veneris* vocant, ea ratione ductus, quòd ſecundùm Salomonis effatum I. Reg. IV. 33. ſit exigua, & parietibus adhæreat. Hunc ſequitur Schindlerus in voce אזוב. Piſcator *libanotidem,* ſeu *rorem marinum* eſſe vult. Vide eum quæſt. XXII. in Exodum, & P. Tarnovium in cap. XIX. Joh. & Rivetum in cap. XII. Exodi, Feſſelii etiam Adverſ. ſacror. lib. V. cap. X. אזוב verò eſſe *hyſſopum.* Bochartus ſequentibus probat rationibus. 1. eſt vocum ſimilitudo: neque enim quisquam eſt, qui non fateatur ad אזוב alludere Græcum ὕσσωπος, quæ ratio, utut ſola non multùm proſit, tamen, cùm aliæ accedant, ſuum pondus habet. 2. *Hyſſopus* apud Chaldæos & Æthiopes eodem nomine venit, quo apud Hebræos. 3. Vix credibile eſt, Græcos Interpretes, qui ὕσσωπον conſtanter reddunt, in voce אזוב potuiſſe falli. Quia, cùm ſacros libros interpretati ſunt, ſtabat adhuc Judæorum reſpublica, in qua τῷ אזוב quotidianus erat uſus in iis aſpergendis & purgan-

purgandis, quæ per אזוב aspergi & repurgari Lex jusserat. Neque enim absque אזוב mundari poterat quisquam, qui mortui contactu se polluerat. Idem de leprosis judicium, quos à morbo sanatos Christus ad sacerdotes ablegabat, ut à Mose præscripta facerent, Matth. VIII. 4. Marci I. 44. Lucæ XVII. 14. Sacerdos igitur tum nullus fuit, quem fugerit quid esset אזוב. Et Græci Interpretes si ignorâssent, rei tam protritæ doctores habuissent passim obvios. 4. Neque in errore tam crasso illos secutus esset divinus Scriptor, qui Corinthiis, πολυγλωττίαν suam in plena Ecclesia, non sine aliqua jactantia, ostentantibus, se pluribus loqui linguis scribit, quàm illos omnes, I. Corinth. XIV. 18. 5. Sed neque hîc contemnenda est Josephi autoritas, qui, cùm Sacerdos fuerit unus è primis, & in eo ministerio consenuerit, τῷ אזוב sæpe usus est propter caussas jam allatas. Tamen is, Græcos secutus, Regem Salomonem tradit de qualibet arbore suam dixisse parabolam ἀπὸ ὑσσώπου ἕως κέδρου, *ab hyssopo usq; ad cedrum*: qui locus à Bocharto pluribus explicatur, & contra eos vindicatur, qui negant de *hyssopo* ibi agi.

Affertur etiam locus alius, ex Joh. XIX. 29. quo probare nituntur, hyssopum non esse אזוב. ubi Evangelista: *Illi autem, cùm spongiam aceto implevissent*, καὶ ὑσσώπῳ περιθέντες, *& hyssopo circumdedissent, ori ejus admoverunt*. Quem si conferas cum Matth. XXVII. 48. *Cùm spongiam cepisset, & aceto implevisset*, καὶ περιθεὶς καλάμῳ, *& calamo circumdedisset*; & cum Marci XV. 36. *Cùm spongiam aceto implevisset*, περιθείς τε καλάμῳ, *calamoq; circumdedisset*: statim colliges, in Johanne ὑσσώπῳ περιθέντες, idem esse, quod περιθεὶς καλάμῳ apud Matthæum & Marcum. In his enim ut *calamus*, ita in illo *hyssopus spongiâ aceto plenâ circumdatur*, & Christo in cruce sitienti offertur. Johanni igitur cum Matthæo & Marco non convenit, nisi statuas illis *calamum* idem esse, quod *hyssopum* Johanni. Ut sensus sit, impios homines, ut Christo in cruce sitienti illudere pergerent, spongiam aceto plenam pro vero potu illi obtulisse. Et, quia in cruce sublimis erat, nec sola manu poterant ad illius os pertingere, spongiam hyssopi cauli circumposuisse, qui caulis à Johanne *hyssopus*, à Matthæo & Marco *calamus* appelletur. Sunt viri pii & docti, qui, loca hæc suo ἐναντιοφανῆ sic conciliare conati, ut unum incommodum vitarent, in alterum inciderunt. Nam, ut vocetur *calamus* herbæ caulis, in qua nihil est δονακῶδες, res est sine exemplo. Κάλαμος quidem non est sola *arundo*, sed propriè τοῦ σίτου ὁ καυλὸς, *frumenti caulis*, ut habetur in Hesychio. Unde ad alia transfertur, & *calamus* dicta fistula ex calamis conflata. & *stipula* καλάμη. *Et propriè calamitatem rustici grandinem dicunt, quòd comminuat calamum, hoc est, culmum ac segetem*. Ita Donatus ad Comicum. Et *calamus* scriptorius, quomodo cùm Græci κάλαμον nunquam sumserint, hujus tamen usus à Romanis ad Chaldæos, Arabes, Æthiopes, & Persas est propagatus. Sed calamum pro herbæ caule, qui neque sit nodosus, neque concavus, qualis est hyssopi caulis, vix uspiam reperire est. Præterea, quomodo spongia, hyssopi cauli defixa, vel involuta, ad Christi crucifixi os admoveri potuisset? Debent, qui in magna turba in exemplum statuuntur, tam sublimes evehi, ut omnibus sint conspicui, nec visum intercipiant pedites, si qui equites fortè adsint. Non dubium igitur, quin, ut cæteri patibularii, ita etiam cruciarii in sublime acti fuerint. Unde est, quòd Artemidori Onirocriticῶν lib. IV. cap. LV. *gloriam* significat, si quis se crucifigi somniat, διὰ τὸ ὑψηλότερον εἶναι τὸν ἐσταυρωμένον, *quia qui crucifigitur sublimior est*. Itaque, ut de Hamane, Esth. VIII. 9. 10. taceam, in crucem cubitorum quinquaginta sublato, de Regulo legitur apud Silium,

--- --- *Vidi, cùm robore pendens,*
Italiam cruce sublimis spectaret ab alta.

Et de Hippolyto martyre in Prudentio,

--- --- *Crux istum tollat in auras.*

Et apud Nonnum de ipso Christo, Joh. XIX. v. 18.

Εἰς δόρυ τετράπλευρον, ἐπήορον, ὑψόθι γαίης
Ὄρθιον ἐξετάνυσσαν. --- ---

Supra lignum quadratum, sublime, supra terram Erectum extenderunt.

Proinde זקף Chaldæis *in altum evehere*, sed Syris *crucifigere* est. Et ipsa *crux* זקיפא utrisque dicitur *ab attollendo*. Quò Christus respiciens Joh. III. 14. *Ut Moses*, inquit, *Serpentem exaltavit in deserto, ita Filium hominis* ὑψωθῆναι δεῖ, *exaltari oportet*. Vide etiam Joh. XII. 32. Ad hanc porrò altitudinem quid faciat hyssopi caulis, quem ferè cubitalem esse, ex Isaaco Ben-Omran, docet Bochartus: alii minorem esse dicunt. Mesve hyssopi duo habet genera, hortensem & montanam; quarum illa semicubitalis, hæc brevior est. Ajunt hyssopum in Judæa majorem esse, ut Sinapi: de quo Christus Matth. XIII. 31. Et arborescere colligunt ex eo, quòd dicitur Salomon de omni arbore disseruisse à cedro usque ad hyssopum, quasi hyssopus sit arbor. Unde Josephus, Καθ' ἕκαστον γὰρ εἶδος δένδρου παραβολὴν εἶπεν, ἀπὸ ὑσσώπου ἕως κέδρου. *De omni arborum specie parabolam dixit, ab hyssopo usq; ad cedrum*, sed respondetur, pro *arboribus* Hebraicè haberi עצים ligna, quæ vox extenditur usque ad λινοκαλάμην Josuæ II. 6. Hoc præcipuum, quòd hyssopi rami non solùm exiles sunt, sed & humi jacent. Isaacus Ben-Omran: *Et extenduntur rami ejus in terræ superficiem*. Ne ergo quisquam sibi fingat, illos esse firmos & rigidos, ita ut calamorum vicem præstare possint, sunt qui receptam Johannis lectionem sollicitant, &, pro ὑσσώπῳ, οἰσύπῳ legi volunt, vel ὑσσῷ, vel ὑσσώπῳ. Tot enim diversæ de hoc loco reperiuntur conjecturæ. Bochartus existimat, omnia posse conciliari, si, solùm casu mutato, pro ὑσσώπῳ, scribatur ὕσσωπον, totusque locus ita legatur: *Illi autem, cùm spongiam aceto implevissent*, πλήσαντες σπόγγον ὄξους, καὶ ὕσσωπον περιθέντες, *& hyssopum circumdedissent, ori illius admoverunt*. Sic Spongia hyssopum non circumdederit, sed hyssopus spongiam, ut, aceti acore cum hyssopi amaritudine mixto, fieret potus ingratior. Reliqui duo Evangelistæ de aceti spongia egerant, & quomodo calamo alligata Christi ori fuisset admota. Sed hoc unum prætermiserant, quod Johannes hîc supplet, spongiam illam fuisse hyssopo circumdatam, ut non solùm acerbus, sed & amarus esset Christi potus. Quod scire nostrâ intererat, quia sic perfectè adimpletum est Davidis vaticinium, quo, sub persona Christi loquens, Psal. LXIX. 22. *Fel*, inquit, *in cibum mihi dederunt, & aceto me potaverunt in siti mea*. *Fel* reddimus Hebræum ראש cum vulgo interpretum, cùm sit propriè herbæ amaræ genus in segetibus nascens, Hoseæ X. 4. quæ cum absinthio sæpe jungitur ut æquè amara. Exempla vide Deuter. XXIX. 18. Jerem. IX. 15. Then. III. 19. & Amosi VI. 12. Mirabilis igitur est hæc prophetia, in qua & aceti fit mentio, & herbæ amaræ illi adjunctæ. Amaram enim in Judæa esse hyssopum probat Bochartus ex Isaaco Ben-Omran. Hanc sententiam ex veteribus haud obscurè sequitur Theodorus Heracleotes, qui in Catena in cap. XIX. Joh. pag. 442. Πάντων τῶν εἰς αὐτὸν γεγραμμένων ἔργῳ λοιπὸν ἐπιτελεσμένων, ἓν μόνον ὑπελείπετο, εἰς ἔλεγχον τῆς ἐκείνων ὑπερβαλλούσης κακίας, τὸ προσαγαγεῖν αὐτῷ σπόγγον ὄξους μεστὸν μεθ' ὑσσώπου. *Omnibus jam, quæ de ipso scripta erant, opere completis, unum restabat solùm, ad excessum malitiæ eorum arguen-*

arguendum, *ut offerrent illi spongiam aceto plenam cum hyssopo.* Sed quia plerisque visum est, hyssopum in Johanne idem esse, quod calamum apud alios Evangelistas, casus fortè à scribis mutatus, & pro ὑσσώπον περιθέντες, scriptum ὑσσώπῳ, ut casu conveniret cum aliorum καλάμῳ.

Ὑστεροβουλέω.

Lexica hoc verbum non habent. Ὑστερόβουλος est, *qui post factum consultat*, ut serò sapientes Phryges. Hinc ὑστεροβουλία, Hesychio interprete, ἐσχάτη βουλὴ, μετάνοια, μετάμελος, *serum consilium*, *sera pœnitentia.* Cyrillus Alex. ad vers. 19. cap. I. Jesaiæ, pag. 22. Σκαιότητος καὶ βίου φιλαμαρτήμονος καρπὸς ἡ ἀνόνητος ὑστεροβουλία. *Fructus malitiæ & vitæ flagitiosæ, est inutilis pœnitentia.* Idem lib. V. cap. I. in Joh. pag. 464. Ἀπράκτοις ὑστεροβουλίαις δαπανώμενοι. *Qui inutilibus seris consumuntur consiliis.* Et lib. VI. in Joh. pag. 645. de impiis: Κατοιχήσονται εἰς ᾅδου κολασθησόμενοι, ἢ ἀνόνητον ἕξουσιν ὑστεροβουλίαν. *Ibunt ad inferos puniendi, nec quicquam illis sera pœnitentia proderit.* Inde jam est ὑστεροβουλέω, *post factum sapio, sera consilia capio.* Cyrillus Alex. lib. V. cap. III. in Joh. pag. 499. Τὸ ὑστερίζειν ἐν ἀγαθοῖς, καὶ ὑστεροβουλεῖν εἰς τὸ χρήσιμον, ὄνησιν μὲν ἔχον οὐδεμίαν ὁρᾶται, θρῆνον δὲ μᾶλλον τοῖς ῥαθυμίαις πρέποντα προξενεῖν. *Virtutes retro abjicere & bene agendi sera consilia capere, nullius utilitatis esse comperitur, sed luctum potiùs segnitiei convenientem parere.*

Ὑψηλοκάρδιος.

Habent Lexica, sed sine auctore. *Qui corde est elato, arrogans, superbus.* Hesychius Presbyter Cent. I. num. LXIII. ex Proverb. XVI. 6. Ἀκάθαρτος παρὰ Κυρίῳ πᾶς ὑψηλοκάρδιος. *Apud Dominum, quicunque superbo est corde, immundus habetur.*

Ὑψηλοβατέω.

Non habent Lexica, significat *sublimem aëris regionem perambulo.* Chrysostomus Homil. LXIX. t. I. Edit. Paris. quæ est in Petrum & Eliam, pag. 761. de Elia: Λέγω Ἠλίαν τὸν προφήτην ἐκεῖνον, τὸν ἐπίγειον ἄγγελον, καὶ ἐπουράνιον ἄνθρωπον· τὸν χαμαὶ βαδίζοντα, καὶ τὰ οὐράνια ἡνιοχοῦντα· τὸν τρίπηχυν ἄνθρωπον, καὶ ὑψηλοβατοῦντα, καὶ εἰς αὐτὰς ἀναπετασθέντα τοῦ οὐρανοῦ τὰς ἁψῖδας. *Dico Eliam, Prophetam illum, terrestrem Angelum, & cœlestem hominem, qui humi quidem ambulabat & ea, quæ in cœlis sunt, gubernabat: trium cubitorum hominem, & sublimem aëris regionem perambulantem, & usque ad ipsa cœli fastigia protensum.*

Ὑψηλόφωνος.

Non habent Lexica. *Altisonus.* Cæsarius, Dial. I. Interrogat. XX. Paulum vocat ὑψηλόφωνον τῆς πίστεως σάλπιγγα, *altisonam fidei tubam.*

Ὕψιστος. Ὑψιστάριος.

Hesychius: Ὕψιστος, ὑψηλότατος. *Altissimus.* Ita vocatur Deus, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἀνώτερον τῶν πάντων, *quia ipse omnibus superior est:* inquit Theophilus lib. I. ad Autolycum, pag. 246. Chrysostomus in Psal. CXLIV. Θεὸν ὕψιστον καλῶν, οὐ τόπῳ αὐτὸν περιορίζω, ἀλλὰ τὸ ὑψηλὸν καὶ μεγαλεῖον αὐτοῦ τῆς φύσεως δηλῶ καὶ διεστηκὸς καὶ πάντων ἀνακεχωρηκός. *Deum altissimum dum voco, eum loco non circumscribo, verùm sublimitatem & majestatem naturæ ejus declaro, & quòd ab omnibus differat & separatus sit.* Quidam hæretici, qui Deum dicebant ὕψιστον, vocati sunt ὑψιστάριοι. Hesychius: Ὑψιστάριος, αἵρεσις, ὥς φασι, τῶν τὸν ὕψιστον σεβομένων. *Hypsistarius, ut dicunt, hæresis eorum, qui summum, sive supremum colunt.* Suidas: Ὑψιστάριος. αἵρεσις τις Ὑψιστάριοι. οἱ τὸν ὕψιστον καλοῦντες. Hypsistarius. *Hypsistarii sunt hæresis quædam, qui Summum sive Supremum invocant.* Eorundem meminit Greg. Nazianzenus, Orat. XIX. pag. 289. & errorem eorum describit, quando de Patre suo hæc refert, Ῥίζης ἐγένετο βλάστημα οὐκ ἐπαινετῆς, οὐδὲ εὐφυοῦς εἰς εὐσέβειαν, οὐδὲ ἐν τῷ οἴκῳ θεοῦ πεφυτευμένης, ἀλλὰ καὶ λίαν ἀτόπου καὶ ἀλλοκότου, ἐκ δυοῖν τοῖν ἐναντιωτάτοιν συγκεκραμένης, Ἑλληνικῆς τε πλάνης, καὶ νομικῆς τερατείας· ὧν ἀμφοτέρων τὰ μέρη φυγὼν, ἐκ μερῶν συνετέθη. τῆς μὲν γὰρ τὰ εἴδωλα, καὶ τὰς θυσίας ἀποπεμπόμενοι, τιμῶσι τὸ πῦρ καὶ τὰ λύχνα, τῆς δὲ τὸ σάββατον αἰδούμενοι, καὶ τὴν περὶ τὰ βρώματα ἔς τινα μικρολογίαν τὴν περιτομὴν ἀτιμάζουσιν. Ὑψιστάριοι τοῖς ταπεινοῖς ὄνομα, καὶ ὁ παντοκράτωρ δὴ μόνος αὐτοῖς σέβασμιος. *Ex radice ortus est minimè laudabili, nec ad pietatem rectè comparata, nec in Dei domo plantata, verùm admodum absurda & prodigiosa, ex duabus rebus maximè contrariis, hoc est ex Gentili errore, & Legali vanitate conflata. Quarum utriusque partes quasdam fugiens, ex quibusdam partibus conflata & constituta est. Etenim illius quidem Idola & sacrificia rejicientes, ignem & lucernas colunt, hujus autem sabbatum & jejunam quandam à nonnullis cibis abstinentiam venerantes, Circumcisionem aspernantur. Atque humiles & abjecti homines Hypsistariorum nomen sibi tribuunt, ac soli omnipotenti venerationem adhibent.* De iis etiam scribit Greg. Nyssenus, Orat. II. contra Eunomium, t. II. pag. 440. Ὁ ὁμολογῶν τὸν πατέρα πάντοτε καὶ ὡσαύτως ἔχειν, ἕνα καὶ μόνον ὄντα, τὸν τῆς εὐσεβείας κρατύνει λόγον· βλέπων ἐν τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν, οὗ χωρὶς πατὴρ οὔτε ἐστὶν, οὔτε λέγεται· εἰ δὲ ἄλλον τινὰ παρὰ τὸν πατέρα θεὸν ἀναπλάσσει, Ἰουδαίοις διαλεγέσθω, ἢ τοῖς λεγομένοις Ὑψιστιανοῖς· ὧν αὕτη ἐστὶν ἡ πρὸς τοὺς χριστιανοὺς διαφορὰ, τὸ θεὸν μὲν αὐτοὺς ὁμολογεῖν εἶναί τινα, ὃν ὀνομάζουσιν ὕψιστον, ἢ παντοκράτορα· πατέρα δὲ αὐτὸν εἶναι μὴ παραδέχεσθαι. ὁ δὲ χριστιανὸς, εἰ μὴ τῷ πατρὶ πιστεύοι, χριστιανὸς οὐκ ἔστι. *Qui Patrem semper & eodem modo se habere confitetur, unumque & solum esse confirmat, pietatis retinet doctrinam, intuens in Patre Filium, sine quo Pater neque est neque dicitur. Quodsi aliquem alium Deum præter Patrem fingit, cum Judæis disputet, vel cum his, qui Hypsistarii nominantur: quorum est hæc cum Christianis differentia & discordia, quod ipsi Deum quidem confitentur esse quendam, quem nominant Altissimum, vel Omnipotentem: Patrem autem ipsum esse non admittunt. Christianus verò nisi Deo Patri credat, Christianus non est.* Hîc, pro Ὑψιστιανοῖς, legendum esse Ὑψισταρίοις, ex Nazianzeno, Hesychio & Suida satis manifestum est. De his verò *Hypsistariis* nihil apud Epiphanium, Augustinum, Theodoretum, Damascenum, & alios, qui olim de Hæresibus scripserunt, legitur. Consimile tamen quiddam ferè de Euphemitis seu Massalianis narrat Epiphanius, hæresi LXXX. p. 450. Ait enim *eos ex Gentilibus ortos, nec Judaismo, nec Christianismo attendere,* καὶ θεοὺς μὲν λέγειν, μηδενὶ μηδὲν προσκυνεῖν, ἑνὶ δὲ μόνοι δῆθεν τὸ σέβας νέμειν, καὶ καλεῖν παντοκράτορα, *& deos quidem dicere, nullum tamen adorare, sed unum solum venerari, eumque Omnipotentem vocare,* Refert etiam eos *cum lucernarum igne* (λυχναψίαν vocat) *conventus habere.* Quæ quidem non multùm ab iis discrepant, quæ de *Hypsistariis* veteres scripsisse vidimus.

Ὑψόω.

I. Ὑψόω, *exalto*, aliquam rem aut personam, est eam *summopere laudare & celebrare.* Suidas: Ὑψοῦτε αὐτ

ἀντὶ τοῦ, ὑψηλὸν αὐτὸν κηρύττετε. Δαυίδ· Ὑψοῦτε κύριον τὸν θεὸν ἡμῶν. *Exaltate. Extollite*, pro, *Excelſum illum prædicate.* *David*, Pſal. XCIX. 5. *Extollite Dominum Deum noſtrum.* Suidas explicationem ex Theodoreto habet. Iterum Suidas: Ὑψώθητι· ἀντὶ τοῦ, Δεῖξον πᾶσιν ἀνθρώποις τὸ ὕψος σου. Δαυίδ· Ὑψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς ὁ Θεός. *Exaltare*, pro, *Mortalibus omnibus celſitudinem tuam demonſtra. David*, Pſal. LVII. 6. 12. *ſupra cœlos, ô Deus, exaltare.* Iterum ex Theodoreto petita explicatio. Suidas: Ὕψωσεν, ἐπῆρεν. καὶ ὕψωσις, ἔπαρσις. *Exaltavit, laudibus extulit.* Et ὕψωσις, *exaltatio, elatio.* Quomodo Deus exaltetur, explicat Theodoretus, ad v. 14. Pſal. XXI. pag. 474. Οὐ ταπεινὸς ὢν ὁ θεὸς ὑψοῦται, οὐδὲ ὃ μὴ ἔχει προσλαμβάνει· ἀλλ' ὅπερ ἔχει δείκνυσιν. εἰκότως τοίνυν εἶπεν, ὑψώθητι κύριε ἐν τῇ δυνάμει σου. δείκνυται γάρ σου τὸ ὕψος διὰ τῆς ἀρρήτου δυνάμεως, ἣν ἡμεῖς ᾄδοντες καὶ ὑμνοῦντές σε διατελέσομεν, τὰς σὰς θαυματουργίας διεξιόντες. *Non quòd DEUS humilis ſit, extollitur, neque quod non habet recipit, ſed quod habet oſtendit. Jure igitur inquit*, Exaltare Domine in virtute tua. *Demonſtratur namque tua altitudo per ineffabilem potentiam, quam nos canentes & celebrantes te continuè, pergemus tua mirabilia opera enarrare.* Atque hoc ſenſu paſſim in ſacris Literis hoc verbum ſumitur.

II. Verbum ὑψόω uſurpatur *de exaltatione Chriſti in crucem.* Ita ſumitur Joh. III. 14. Καὶ καθὼς Μωσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. *Et ſicut Moſes exaltavit ſerpentem in deſerto: ita exaltari oportet Filium hominis.* Dubitandum non eſt, quin hîc Chriſtus ad crucem ſuam reſpiciat: quo ſenſu vox ὑψοῦσθαι, ut poſtea videbimus, etiam reperitur Joh. VIII. 28. & cap. XII. 32. 34. Impoſitus eſt ſerpens ille, ut Moſis hiſtoria loquitur, על־נס, Numer. XXI. 8. 9. Illud autem נס Rabbi Solomo interpretatur פרקה, *furcam.* Et quod hîc in Syriaco eſt pro ὑψοῦν רום, id Kimchi interpretatur זקף, unde eſt vox זקיפה, quæ *crucem* Syris ſignificat. Juſtinus Apologet. II. pag. 93. Edit. Græco-Lat. ſcribit, Λαβεῖν τὸν Μωσέα χαλκὸν, καὶ ποιῆσαι τύπον σταυροῦ, καὶ τοῦτον στῆσαι ἐπὶ τῇ ἁγίᾳ σκηνῇ. *Moſen accepiſſe æs, & figuram crucis feciſſe, eamque ad ſanctum tabernaculum ſtatuiſſe.* De Chriſti crucifixione hoc etiam interpretatur Chryſoſtomus Homil. XXVII. in Joh. pag. 662. 663. ubi ænei ſerpentis cum Chriſto convenientiam multis exponit, & inter alia ſcribit: Εἰ πρὸς εἰκόνα χαλκῆν ὄφεως ἰδόντες Ἰουδαῖοι, ἔφυγον θάνατον· πολλῷ μᾶλλον εἰς τὸν Ἐσταυρωμένον πιστεύοντες, εἰκότως πολλῷ μείζονος ἀπολαύσονται εὐεργεσίας. *Si ad ænei ſerpentis ſimulacrum reſpicientes Judæi, mortem effugerunt; potiori profectò jure, qui in Crucifixum credunt, majori beneficio perfruentur.* Item: Ἐκεῖ δήγματα ὄφεων ἰᾶτο ὁ κρεμάμενος ὄφις, ἐνταῦθα τοῦ νοητοῦ δράκοντος ἐθεράπευσε τὰς πληγὰς σταυρωθεὶς Ἰησοῦς. *Illic ſerpentem morſus ſuſpenſus ſerpens ſanabat, hîc draconis ſpiritualis plagas crucifixus Jeſus ſanavit.* Item: Ἐκεῖ χαλκὸς τὸ κρεμάμενον ἦν εἰς σχῆμα ὄφεως διατυπωθείς, ἐνταῦθα σῶμα δεσποτικὸν ὑπὸ πνεύματος κατασκευασθέν. *Illi æs ſuſpenſum erat in ſerpentis formam efformatum: hîc corpus Dominicum Spiritu paratum.* Tandem: Οὐκ εἶπεν, ὅτι κρεμασθῆναι δεῖ, ἀλλ' ὑψωθῆναι. ὅπερ γὰρ εὐφημότερον εἶναι δοκεῖ, διὰ τοὺς ἀκροωμένους, καὶ ἐγγὺς τύπου, τέθεικε. *Non dixit*, eum oportere ſuſpendi, *ſed* exaltari: *quod enim minùs ignominioſum eſſe videtur, & figuræ propius, poſuit propter auditores.* Theophylactus in cap. III. Joh. pag. 596. & de crucifixione & de glorificatione Chriſti illud, ὑψωθῆναι δεῖ, intelligit. Ὑψωθῆναι ἀκούων, νόει τὸ κρεμασθῆναι. Νόει δὲ καὶ τὸ δοξασθῆναι, καὶ γὰρ ὄντως ὕψος καὶ δόξα τοῦ Χριστοῦ ὁ σταυρὸς γέγονεν, ἐν ᾧ γὰρ ἐδόκει κατακριθῆναι, ἐν τούτῳ κατέκρινε τὸν ἄρχοντα τοῦ κόσμου τούτου. Exaltatum *audiens, intellige ſuſpenſum eſſe. Intellige etiam, glorificatum eſſe: nam revera ſublimitas & gloria Chriſti, crux fuit. Per hoc enim, quo viſus eſt condemnari, condemnavit hujus mundi principem.* Eodem modo Theophanes, Homil. III. p. 18. Τὸ ὑψωθῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, διττὸν ὠδίνει τὸν νοῦν. τήν τε εἰς ὕψος ἀνασκολόπησιν, ἣν δι' ἡμᾶς κατεδέξατο. δηλοῖ δὲ καὶ τὴν δόξαν, ἣν ἐδοξάσθη διὰ τοῦ σταυροῦ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον. *Iſtud*, exaltari oportet Filium hominis, *duplicem parit ſenſum: nam tum illam in altum ſuffixionem ſignificat, quam noſtrâ cauſſâ ſuſtinuit: tum etiam gloriam indicat, quam ſecundùm humanam naturam per crucem obtinuit.* De glorificatione etiam exponit Ammonius in Catena in cap. III. Joh. pag. 96. Τὸ ὑψωθῆναι δὲ δηλοῖ τὸ ἐμφανῆ καὶ ἐπίσημον γενέσθαι τὸν Χριστόν. *Chriſtum autem* exaltari, *idem eſt ac conſpicuum & illuſtrem fieri.* Ὑψοῦσθαι de cruce intelligitur Joh. VIII. v. 28. Ὅταν ὑψώσητε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, &c. *Cùm exaltaveritis Filium hominis*, &c. Ita explicat Chryſoſtomus in Catena in Joh. p. 231. Οἶδα, φησιν, ὅτι νῦν οὐ συνίετε τὰ λεγόμενα, οὐδέ τινα λέγω πατέρα· ὑπερβαίνει γὰρ ὑμᾶς ἐκεῖνα συνιέναι· ἀλλ' ἐπὶ τοῦ σταυροῦ γνώσεσθε τὴν δύναμιν τὴν ἐμὴν, καὶ ὅτι οὐδὲν ὑπεναντίον τῷ πατρὶ διαπράττομαι. *Scio, inquit, vos non intelligere modò quæ dicuntur, & quem Patrem dicam; ſuperant enim iſta captum veſtrum: ſed in cruce cognoſcetis virtutem meam, & quòd nihil Patri contrarium faciam.* Et Theophylactus in cap. VIII. Joh. p. 681. Ἐπειδὴ πολλὰ σημεῖα ποιήσας οὐκ ἐπεσπάσατο τούτους, περὶ τοῦ σταυροῦ αὐτοῖς διαλέγεται, &c. *Poſtquam multa ſigna feciſſet, nec tamen eos attraxiſſet, nunc de cruce cum iis loquitur.* Alia prorſus eſt ſententia Cyrilli lib. V. cap. IV. in Joh. pag. 516, qui ſcribit: Ὅταν ὑψώσητε, τουτέστιν, ὅταν τῆς ἐπ' ἐμοὶ μικρᾶς τε καὶ χαμαιπετοῦς ἀποπαύσησθε διαλήψεως, ὅταν ὑψηλόν τε καὶ ὑπέργειον φρονήσητε περὶ ἐμοῦ, καὶ Θεὸν ἐκ Θεοῦ πεφηνότα πιστεύσητε. Cùm exaltaveritis, *id eſt, cùm exiles de me atque humiles cogitationis depoſueritis, cùmque ſublime quidpiam, & plùs quàm terrenum de me ſenſeritis, & Deum ex Deo eſſe credideritis.* Ultimus locus exſtat Joh. XII. v. 32. 34. ubi ὑψωθῆναι de cruce intelligitur. Ita intellexit Cyrillus Alexan. in Catena in Joh. cap. XII. pag. 316. Ἀντὶ τοῦ σταυρωθῆναι, τὸ ὑψωθῆναί φησι. *Pro crucifigi, exaltari dixit.* Theophylactus in hoc caput, pag. 742. Ἐὰν ὑψωθῶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. *Cùm in cruce exaltatus fuero.* Idem tamen Cyrillus, ubi ſuprà, per illud, ἐὰν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, intelligit *gloriam & celebritatem mortis in cruce.* Ἄλλως τε φαίη τις ἂν, οἶμαι, καὶ σφόδρα καλῶς, ὕψος εἶναι τὸ ἐπὶ εὐκλείᾳ, καὶ δόξῃ νοούμενον τὸν ἐπὶ τῷ σταυρῷ θάνατον· δοξάζεται γὰρ καὶ διὰ τοῦ Χριστοῦ. *Aliter etiam, & quidem meo judicio, pulchrè quis dixerit, per exaltationem intelligi gloriam & celebritatem mortis in cruce: hæc enim per Chriſtum honoratur & glorificatur* Theophanes Homil. XXXIV. pag. 246. intelligit per ὕψωσιν, τὴν πρὸς τὸν πατέρα ἀνάβασιν, *aſcenſionem ad Patrem.* Confer vocem Ἀνάληψις, num. II.

Ὕψωσις.

I. Ὕψωσις τοῦ σταυροῦ, *exaltatio Crucis.* De feſti hujus origine videatur Hoſpinianus noſter de origine feſtorum Chriſtianorum, menſe Septembri. Homil. IV. apud Theophanem, pag. 19. eſt εἰς τὴν ὕψωσιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ, *In exaltationem precioſæ & vivificæ*

vivificæ Crucis. Celebratur apud Græcos decimo quarto die Septembris. Menologium ad 14. Sept. ἡ παγκόσμιος ὕψωσις τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ. *Universalis exaltatio pretiosæ & vivificæ Crucis.* Balsamon in Nomocan. Photii, tit. VII. ad cap. I. p. 921. ex Manuelis Comneni novella, inter festa, quibus ab omni opere cessandum, refert ἡμέραν ιδʹ. τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς, τῇ ὑψώσει τελουμένην τοῦ ζωηφόρου σταυροῦ, *diem decimum quartum Septembris, qui propter exaltationem vivificæ Crucis honoratur.* Georgius Alexandrinus de vita Chrysostomi, in Biblioth. Photii, Cod. XCVI. pag. 261. Τῇ ἡμέρᾳ τῆς ὑψώσεως, τεσσαρεσκαιδεκάτη ἐστὶν αὕτη τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός. *Die exaltationis, qui in decimum quartum Septembris incidit.* Quin & *Vigilia* apud Græcos honoratur. Menologium: Προεόρτιον τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ. *Pervigilium pretiosæ & vivificæ Crucis.* *Octava* etiam, quæ ἀπόδοσις τῆς ἑορτῆς ab illis appellatur, quasi dicas *redditionem festi.* Menologium: κά. Σεπτεμβ. ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀποδίδοται ἡ ἑορτὴ τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ. *Vicesimo primo Septemb. Eadem die est octava vivificæ crucis.* Propter festi hujus solennitatem ejusdem memoria etiam die Dominica illud præcedente agitabatur. Constat ex Menologio, ubi hæc Dominica vocatur κυριακὴ πρὸ τῆς ὑψώσεως. *Dominica ante exaltationem.* Et Dominica, festum illud excipiens, vocatur κυριακὴ μετὰ τὴν ὕψωσιν. *Dominica post exaltationem.*

II. Ὕψωσις *usurpatur de elevatione panis in S. Cœna.* Prioribus aliquot seculis panis in mensa positus benedicebatur, confringebatur in partes, distribuebatur, non in altum tollebatur, non monstrabatur communicaturis fidelibus. Postea receptum est, ut, priusquam confringeretur panis, elevatis manibus quasi benedicendus Deo offerretur. Hujus *elevationis* mentio est in vita Evurtii Aurelianensis Episcopi à Lucifero subdiacono scripta, qui Evurtius vixit Constantini M. temporibus. *Et ecce*, inquit, *in hora confractionis panis cœlestis, cùm de more sacerdotali hostiam elevatis manibus tertiò Deo benedicendam offerret præfatus Antistes, apparuit velut nix splendida super caput ejus manus porrectis digitis oblatum benedicens.* En ter elevari solita hostia, priusquam in partes confringeretur, & hoc fine elevata, ut quasi Deo protenderetur benedicenda. In Liturgiis Græcis Basilii & Chrysostomi etiam occurrit mentio hujus *elevationis*, sed non ea parte, quâ vulgò putatur, ea *elevatio* ibi memoratur, ut monemus in verbo Ἀναδεικνύω. S. Maximus in Dionysii Areopagitæ cap. III. de Hierarch. Ecclesiast. pag. 68. Τάχα τὸν κουφισμὸν καὶ τὴν ὕψωσιν τῆς μιᾶς εὐλογίας, τοῦ θείου ἄρτου φησὶν, ὃν ὑψοῖ ὁ ἱερεὺς, λέγων, τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις. *Forsan elevationem & exaltationem unius benedictionis divini panis dicit, quem extollit sacerdos, dicens, Sancta sanctis.* In Liturgia Chrysostomi, pag. 103. Ὅταν δὲ ἴδῃ ὁ διάκονος τὸν ἱερέα ἐκτείνοντα τὰς χεῖρας, καὶ ἁπτόμενον τοῦ ἁγίου ἄρτου πρὸς τὸ ποιῆσαι τὴν ἁγίαν ὕψωσιν. *Quando verò Diaconus viderit sacerdotem extendere manus, & contingere sanctum panem ad faciendam sanctam elevationem.* In eadem Liturgia, pag 106. de poculo: Διάκονος ἔρχεται εἰς τὴν θύραν, καὶ ὑψῶν τὸ ἅγιον ποτήριον, δείκνυσιν αὐτὸ τῷ λαῷ, λέγων. Μετὰ φόβου θεοῦ καὶ ἀγάπης προσέλθετε. *Diaconus venit ad januam, & elevatum sacrum calicem ostendit populo, dicens: Cum timore Dei & charitate accedite.* Germanus in hist. Eccles. pag. 177. Μετὰ τὴν ὕψωσιν, εὐθὺς ὁ μερισμὸς τοῦ θείου ποιεῖται σώματος. *Post elevationem, statim distributio divini corporis fit.* Ex his patet, elevationem ante symbolorum distributionem fuisse factam. Confer vocem Κοινωνικὸς, num. V. Nullum etiam hîc adorationis vestigium. Quamvis autem hujus ὑψώσεως fiat mentio in dictis Liturgiis, non tamen existimandum, illam consuetudinem jam tum in Ecclesia Græca fuisse usitatam. Cyrillus certè ejus non meminit, nec alius quispiam ejus ævi Græcorum Patrum. Quicquid autem sit, nemo, ut diximus, cùm elevaretur, olim se inclinabat fidelium, qui videbat, nemo adorabat: Honorius demum tertius in elevatione hostiæ ut populus inclinaretur constituit, initio seculi decimi Tertii. Vide Hospinianum nostrum Hist. Sacrament. parte I. lib. II. cap. I. lib. III. cap. III. ad Canonis sextam partem: lib. IV. cap. VI. lib V. cap. VII.

Φ.

Φαίνομαι.

Multa de hoc verbo Lexica tradunt, quæ hîc non repetimus. Id tantùm observamus, quod ab illis omissum. Τὰ φαινόμενα apud Macarium opponuntur τοῖς νοητοῖς & πνευματικοῖς, & sunt aliàs ὁρατὰ, vel αἰσθητά. Sic enim ille Homiliâ XX. statim post initium: Ὥσπερ ἐν τοῖς φαινομένοις ἐάν τις γυμνὸς ᾖ, ἐν πολλῇ αἰσχύνῃ καὶ ἀτιμίᾳ ἐστὶ, καὶ φίλοι φίλους ἀποστρέφονται γυμνούς. — οὕτω καὶ ὁ θεὸς ἀποστρέφεται τὰς ψυχὰς τὰς μὴ ἐνδεδυμένας τὸ τοῦ πνεύματος ἔνδυμα. *Quemadmodum in rebus externis si quis nudus fuerit, summo pudore atque dedecore afficitur, & amici nudos aversantur amicos: — ita etiam DEUS aversatur animas non vestitas indumento Spiritûs.* Homil. XXVI. p. 352. Ἐν τοῖς φαινομένοις τὰ γράμματα ἀτελεστά εἰσι, καὶ οὐδεὶς οἶδε τοῦτο, εἰ μὴ σχολαστικὸς ὁ μετρίως μαθὼν γράμματα· οὕτω καὶ ὧδε, οὐδενί ἐστι καταληπτὸς ὁ θεὸς καὶ μετρητὸς, εἰ μὴ τοῖς γευσαμένοις ἐξ αὐτοῦ ἐκείνου, οὗ ἐδέξαντο, καὶ γνωρίζουσι τὴν ἑαυτῶν ἀσθένειαν. *Inter ea, quæ oculis subjecta sunt, literæ perfectionem assequi nequeunt; & hoc nemo scit, nisi scholasticus mediocriter in literis eruditus: ita etiam hîc, Deus nulli incomprehensibilis est & immensus, præterquam iis, qui ex illo ipso gustaverunt, quem susceperunt, ac imbecillitatem suam agnoscunt.* Ita quidem interpretatur Johannes Picus καταληπτὸς & μετρητὸς, sed prorsus contra sensum: tu vertes: *Deus à nullo potest comprehendi & capi.* Homil. ead. pag. 356. ubi docet, quomodo se habeant τὰ φυσικὰ & τὰ πνευματικὰ, & subjicit: Ἐν τοῖς φαινομένοις, ἡ γῆ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀφ' ἑαυτῆς ἐκφέρει τὰς ἀκάνθας. *In rebus ante oculos positis, ut plurimùm terra profert ex se ipsa spinas.* Iterum, ead. Homil. pag. 362. Ὥσπερ ἐν τοῖς φαινομένοις, ἐὰν ᾖ κακοποιὸς, καὶ λάβῃ ἀπόφασιν παρὰ τοῦ ἄρχοντος, λοιπὸν ὑπὸ τοῦ δήμου ὅλου βδελυκτός ἐστι καὶ ἐξουδενωμένος· οὕτως ὁ Κύριος ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ σταυροῦ, ὡς ἄνθρωπος μέλλων ἀποθνήσκειν κατευτελισμένος ἦν ὑπὸ τῶν Φαρισαίων. *Quemadmodum in rebus terrenis, si quis improbus à Magistratu sententiam acceperit, post hæc ab universo populo aspernabilis & abjectus habetur: ita Dominus tempore crucis, tanquam homo moriturus, vilipendebatur à Pharisæis.*

Φακιόλιον.

Qui φακιόλιον, *facialem* esse volunt, errant. Idem autem est quod πεζίδιον, *fascia* vel *vitta*, quâ caput cingitur. Optimæ Glossæ: πεζίδιον βασιλικόν. *Diadema.* Πεζίδιον γυναικός. *Fascia.* *Lorum* vocat Balsamon. Nam *lorum* utrumque significat, & *vittam* quæ vestis extremitatem ambit, & *fasciam* coronæ regiæ. Sic & πεζίδιον, quod apud Suidam est πεζίτιον. Suidas: Πεζίτια, στέμματα. *Coronæ.* Hesychius: Σιμικίνθια, φακιόλια, ζωνάρια, ὠράρια τῶν ἱερέων. *Semicinctia, fasciæ, zonæ, oraria sacerdotum.* Suidas: Σιμικίνθιον, φακιόλιον, ἢ σουδάριον. *Semicinctium, fascia, vel sudarium.* Api

Apud Achmetem φακέωλιον ponitur pro *diademate regio.* Suidas in Κίδαρις. Τινὲς δὲ κίδαριν λέγουσι περικράνιον πῖλινον, ἢ στέφανον, ἢ φακιόλιον, ἢ πῖλον βασιλικὸν Περσῶν. *Quidam verò cidarim dicunt esse galerum pileo similem, qui capiti imponitur, vel coronam, vel vittam, vel regium persarum pileum.* Idem: Φάκελλος, τὸ τῆς κεφαλῆς φόρημα, ὃ καὶ φακιόλιον λέγεται. Φάκελλος, *fascia capitis, quæ etiam φακιόλιον dicitur.* Φακεόλης Nicetæ est κυρβασία, *cassis, galea.* Idem Nicetas φακιόλους appellat *vincula, quibus lignorum fasces alligantur,* qui φάκελοι apud antiquos, & meliores Græcos dicti. At contrà φάκελλον Suidas dici ait *fasciam capitis:* quæ vox vulgò Græcis *vinculum,* quo sarmentorum manipuli ligantur, denotat. In Palladii hist. Lausiaca, de Isidoro, pag. 11. legitur φακιάλιον. Οὗτος ὁ ἅγιος μέχρις αὐτῆς τῆς τελευτῆς οὐκ ὀθόνην ἐφόρεσεν ἐκτὸς φακιαλίου. *Hic sanctus vir ad ipsam usque mortem nullum gestabat velamen linteum, exceptâ vittâ.* Ita φακιάλιον, cum Herveto, renitente licèt Cl. Meursio, interpretor. Videntur autem Græci dixisse φακιόλιον pro φασκιόλιον, *fasciola.* Rectè Nonnosus in Biblioth. Photii, Cod.III. pag.5. φακιόλιον suo tempore dictum, veteribus φασκιόλην appellari notat. Verba ejus sunt: Ὅτι τὰ ζανδάλια νυνὶ λεγόμενα, ἀρβύλας ἔλεγον οἱ παλαιοί. καὶ τὸ φακιόλιον, φασκιόλην. Ita enim emendandum. Vulgò editur φασώλιν. Licet etiam legere φασκιόλιν, pro φασκιόλιον. Sic φακιόλιον, πεζίδιον, ὠράριον, Græcis barbaris idem significat, *institam* scilicet, aut *lorum*, vel *fasciam*. Vide etiam Gl. Meursii in φακεώλιον.

Φάκτον.

Φάκτον, *factum.* Balsamon ad Marci Patriarchæ Alex. quæst.LXIV. Ὁ μὲν φάκτον ἀγνοήσας, οἷος ἂν ᾖ, ἐστιν, ἀξιοῦται κατὰ νόμους συγγνώμης. *Qui factum ignorat, qualiscunque tandem ille sit, juxta leges venia censetur dignus.* Photius in Nomoc.tit.IX.cap.XXXVIII. p.150. Ἡ τοῦ φάκτου ζήτησις ἐπιτέτραπται τῷ δικαστῇ, ὁ μὲν ἡ τοῦ νόμου ἐπεξέλευσις. *Facti quæstio in potestate judicis est, non autem legis autoritas.* Zonaras ad Can. XI. Basilii Cæsariensis: Ὡς οὕτω τοῦ φάκτου ἔχοντος. *Cùm factum ita se habeat.* Sæpissimè legitur apud Jurisconsultos Græcos.

Φαλσεύω.

Φαλσεύειν, *falsare, corrumpere.* Libellus Synodicus, sub Synodo XL. quæ est Constantinopol. Constantii. Ἀλλὰ τῆς διαθήκης φαλσευθείσης ὑπὸ Εὐσταθίου τοῦ πρεσβυτέρου καὶ ἐπιτρόπου. *Sed testamento ab Eustathio Presbytero & curatore corrupto.*

Φαμιλία.

Φαμιλία, *familia.* Scribitur etiam φαμηλία & φαμελία. Gerasimus Vlachus in Thesauro suo: φαμελία, *familia.* Θεραπεία, οἰκία, οἶκος, οἴκησις, πατριά. Balsamon ad Photii Nomocan. tit. IX. cap.XXV. pag.124. Ἐξῃρημένων τῶν χρεῶν τὰ λοιπὰ πράγματα κατάγονται εἰς τὸ διαιροῦν τῇ φαμιλίᾳ τὸν κλῆρον δικαστήριον. *Exceptis nominibus reliquæ res deducuntur in judicium familiæ herciscundæ.* Vide Gl. Meursii.

Φάμουσα.

Scribitur φάμουσα, φάμωσσα. Vox est Latina: *Famosa, libelli famosi.* Photius in Nomocan. tit. IX. cap. XXXVI.pag.148. Γενικῶς περὶ τῶν ὑβριζόντων ἢ τυπτόντων, ἢ ποιούντων φάμουσα. *Generaliter de iis qui faciant injuriam, vel verberant, vel famosos libellos conficiunt.* Mox: Κεφαλικὴ τιμωρία ὥρισται κατὰ τῶν ποιούντων φάμουσα. *Capitale supplicium adversus eos constitutum est, qui libellos famosos faciunt.* Ad quæ Balsamon φάμουσα explicat per φλυαρίαν, quando ex Cod. hæc affert: Πᾶς ὁ εὑρίσκων φλυαρίαν ἐσφραγισμένην, ἢ ἀσφράγιστον, καὶ μὴ παραχρῆμα καίων, ἀλλὰ ἀναγινώσκων, ὑποκείσθω τιμωρίᾳ ἧ τινι ὑπέκειτο καὶ ὁ συνθεικὼς τὴν φλυαρίαν. *Quisquis libellum famosum obsignatum vel non obsignatum invenit, & non statim comburit, sed legit, eidem fit pœnæ obnoxius, cui is, qui libellum famosum composuit.* Incertus autor apud Suidam in voce φάμωσσα. Ἀπέσκωπτον δὲ εἰς Ἰοβιανὸν ᾠδαῖς, καὶ παρῳδίαις, καὶ τοῖς λεγομένοις φαμώσσοις. *Jovianum autem mordaciter deridebant, eum insectantes canticis, & parodiis, & iis, quæ famosa scripta dicuntur.* Hîc ᾠδὰς vocat *cantica in alterius infamiam composita,* quæ *psalteria* Paulo Jurisconsulto dicuntur lib. V. sent. cap. IV. Glossæ legales: Φάμουσα· περὶ ἀνωνύμων βιβλίων τῶν δηλούντων φλυαρίας. *Famosa:* dicitur *de libris sine autoris nomine* scriptis, *qui nugas continent.* Vide Gloss. Meursii.

Φανερολογία.

Non habent Lexica. *Clara & manifesta disputatio.* Marcus Eremita de Baptismo: Εἰ τις μετὰ τοσαύτην φανερολογίαν ἀπιστεῖ τοῖς εἰρημένοις, ἔργῳ ἐπιτηδευσάτω μαθεῖν τὴν ἀλήθειαν. *Si quis post tantam tamq; claram disputationem fidem non habeat iis, quæ dicta sunt, re ipsa det operam, ut discat veritatem.*

Φανέρωσις.

Veteres Glossæ: Φανέρωσις. *Declaratio, manifestatio.* Athanasius Orat. de Incarnat. Verbi, t. I. pag. 54. incarnationem Christi vocat τὴν ἐν σώματι φανέρωσιν τοῦ πατρικοῦ λόγου, *paterni Verbi in corpore manifestationem.* Respexit sine dubio ad locum I. Timoth. III. 16. Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί. *Deus manifestatus est in carne.* Convenit cum illo Joh. I. 14. ἐγένετο σάρξ. Φανερoῦσθαι ἐν ζαρκὶ hîc est, quod II. Joh. 7. ἐν ζαρκὶ ἔρχεσθαι. Et Rom. VIII. 3. ἐν ὁμοιώματι ζαρκὸς πέμπεσθαι. Vide etiam Hebr. II. 14. Clemens Alexandr. Pædag. lib. I. cap. V. pag. 90. Καὶ ποῦ ἄρα ἦν ἡ θυρίς, δι' ἧς ὁ Κύριος ἐδείκνυτο; ἡ ζάρξ, δι' ἧς πεφανέρωται. *Ubi erat autem fenestra, per quam ostendebatur Dominus? Caro, per quam fuit manifestatus.* Hippolytus lib. de Antichristo: Ὤφθη---διὰ σαρκός. *Visus est per carnem.* Ignatius ad Ephesios: Θεοῦ ἀνθρωπίνως πεφανερωμένου. *Deo in humana carne manifestato.* Ἐφανερώθη, in carne manifestatus est, *in terra per carnem diversabatur,* ut ad Lucæ X. Euthymius locutus. Item ad Lucæ XV. illud, Accendit lucernam, *Ostendit in mundo suam carnem.* Latini Patres corporari usurpant. Vide in Σωματόω.

Φαντασία.

I. Accipitur *in bonam partem*, & denotat,

1. *Cogitationem, imaginem rerum animo insidentium,* &c. Suidas: Φαντασία ἔνδον ἔχει τὴν γνῶσιν. *Phantasia intus habet cognitionem.* Hoc sensu sumitur à Gregor. Nysseno in vita Ephræm, t.III. pag. 604. ubi de Ephræm scribit: Ταῖς τοιαύταις ἀεὶ περὶ κρίσεως ὁ μακάριος συνεχόμενος φαντασίαις ἔφευγε τὸν κόσμον, καὶ τὰ ἐν κόσμῳ. *Cùm ergo in talibus de judicio cogitationibus beatus ille vir semper occuparetur, mundum, & quæcunque in eo sunt, effugit.* Eodem sensu Chrysostomus, serm.II. ad Theodorum lapsum, t. VI. pag.70. de vita æterna: Ἐννοῆσόν μοι τῆς ζωῆς τὴν κατάστασιν ἐκείνης, καθ' ὅσον ἐννοῆσαι δυνατόν. πρὸς γὰρ τὴν ἀξίαν ἡμῖν οὐδεὶς ἀρκέσει λόγος. ἀλλ' ἐξ ὧν ἀκούομεν, ὥσπερ

ὥσπερ διά τινων αἰνιγμάτων, λάβωμεν τινὰ φαντασίαν ἀμυδρὰν αὐτῆς. *Considera mihi vitæ illius statum, quoad eum cogitatione comprehendere licet: nulla enim oratio eum sufficienter & pro dignitate exprimere potest: sed ex iis, quæ audimus, tanquam per ænigmata quædam, ejus obscuram quandam imaginem nobis in mente formemus.* Athanasius Orat. contra Gentes, t. I. pag. 3. de homine: Ὁ Θεὸς τῶν ὄντων αὐτὸν θεωρητὴν καὶ ἐπιστήμονα, διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητος κατεσκεύασε, δοὺς αὐτῷ καὶ τῆς ἰδίας ἀϊδιότητος ἔννοιαν καὶ γνῶσιν, ἵνα τὴν ταυτότητα σώζων, μήτε τῆς περὶ Θεοῦ φαντασίας ποτὲ ἀποστῇ, μήτε τῆς τῶν ἁγίων συζήσεως ἀποπηδήσῃ. *Deus hominem, per similitudinem quam cum ipso habet, rerum creaturam spectatorem & peritum fecit, dum ipsi propriæ etiam æternitatis intelligentiam atque cognitionem largitus est, ut identitate retenta, neque unquam de Deo cogitare desinat, neque à vita, quæ cum sanctis degenda, resiliat.* Et mox, pag. 8. Ἄνθρωποι κατὰ στέρησιν τῆς τοῦ καλοῦ φαντασίας, ἑαυτοῖς ἐπινοεῖν ἤρξαντο καὶ ἀναπλάττειν τὰ οὐκ ὄντα. *Homines, meditatione & cogitatione boni privati, sibi ipsis excogitare & fingere cœperunt res minimè existentes.* Vide Thesaurum Stephani.

2. *Insomnia; rerum imagines, quæ dormientibus obversantur: visa, visiones.* Veteres Glossæ: Φαντασία. *Vana visio, imago: vanitas, visio.* Sunt φαντασίαι νυκτεριναὶ, *nocturnæ rerum species:* de quibus Isidorus Pelusiota, lib. I. epist. IX. pag. 3. Αἱ νυκτεριναὶ φαντασίαι οὐ μόνον τῶν μεθημερινῶν εἰσι συντυχιῶν, καὶ ὁμιλιῶν ἀπηχήματα, ἀλλὰ καὶ τῆς ῥαθύμου συνηθείας γεννήματα. *Nocturnæ rerum species non modò diurnorum congressuum & colloquiorum reliquiæ & velut extremi soni sunt: verùm etiam socordis & ignavæ consuetudinis fœtus.* Eodem modo Basilius M. in Julittam, pag. 372. Πεφύκασι γάρ πως αἱ καθ' ὕπνον φαντασίαι, ὡς τὰ πολλὰ, ἀπηχήματα εἶναι τῶν μεθημερινῶν φροντίδων. *Solent quodam modo species in somnis obversantes, ut plurimùm, reliquiæ esse & velut extremi soni diurnarum curarum.* Chrysostomus Homil. VI. t. V. pag. 21. Οἷα μεθ' ἡμέραν ἡ ψυχὴ μελετᾷν εἴωθε, τοιαῦτα καὶ καθ' ὕπνους φαντάζεται. *Quæ anima interdiu solet meditari, eadem in somnis imaginatur sibi.* Iterum Basilius M. in Psal. XXXIII. pag. 215. Ὡς ἐπὶ πολὺ τὰ καθ' ὕπνον φαντάσματα τῆς μεθημερινῆς ἐννοίας ἐστὶν ἀπηχήματα. *Ut plurimùm quasi tenor quidam soni semel editi ac diutius auribus insonantis sunt illa, quæ per somnum recurrunt imaginationes conceptæ interdiu cogitationis.* Hic φάντασμα idem quod φαντασία. Veteres Glossæ: Φάντασμα. *Larva, visio vana, ostentum.* Suidas: Φάντασμά ἐστι δόκησις διανοίας, οἷα γίνεται κατὰ τοὺς ὕπνους. *Phantasma est opinio mentis, qualis in somnis existit.* Huc facit illud Greg. Nazianzeni:

Φροντίσιν ἠματίαις γὰρ ὁμοίϊα φάσματα νυκτός.

Curis enim diurnis similia sunt visa noctis.

Claudianus:

Omnia quæ sensu volvuntur vota diurno,
Hæc eadem nobis reddit amica quies.

Chrysostomus Homil. XXXV. in I. ad Corinth, pag. 489. Ὁ ὄναρ πλουτῶν, οὔτε τὰ χρήματα ἔχει, ἅπερ ἐφαντάζετο ἔχειν, οὔτε ἄλλο τι κακὸν ἀπὸ τῆς φαντασίας ταύτης λαβὼν ἀνίσταται. *Qui in somnis dives est, neque pecunias habet, quas se habere existimabat, neque aliud aliquod malum ab ista imaginatione passus surgit.* Basilius M. Homil. IX. in Hexaëm. post initium, pag. 112. ὥσπερ οἱ ὀνειροκρίται τῶν φανέντων ἐν ταῖς καθ' ὕπνον φαντασίαις πρὸς τὸν οἰκεῖον σκοπὸν τὰς ἐξηγήσεις ποιούμενοι. *Ut somniorum interpretes, qui ad id respicientes quod sibi proposuerunt, eorum quæ secundùm quietem visa sunt, interpretationes afferre solent.* Idem in illa Mosis, *Attende tibi ipsi*, t. I. p. 347. ἀναπλάττειν ἑαυτῷ φαντασίας ἀνυποστάτους. *Imaginationes sibi ipsi fingere rerum quæ nusquam sunt.*

II. Sumitur *in malam partem*, & notat

1. *Pompam, fastum, arrogantiam*, &c. Hæc significatio occurrit Actor. XXV. 23. ubi de Agrippa & Bernice, *cùm venisset* μετὰ πολλῆς φαντασίας, *cum insigni pompa, speciosoque admodum, sive splendidissimo apparatu.* Eodem sensu, quo I. Maccab. IX. 37. μετὰ πολλῆς παραπομπῆς. Ubi vetus Interpres, ut & in Actis, *cum multa ambitione*, id est, pompa & exteriore apparatu. Plinius lib. I. epist. XIV. *Honestam quietem prætulit huic nostræ ambitioni dicam, an dignitati?* Hieronymus in vita Hilarionis: *Cùm ingenti honore & comitatu.* Erasmus: *Cum multo apparatu.* Beza & Piscator: *Cum multa ostentatione.* Hic etiam in Notis: *Cum multo splendore.* Piscator observat. XXIV. ex v. 29. cap. VI. Evangelii secundùm Matthæum: *Exemplum ejusmodi fastus proponitur in Bernice, uxore Agrippæ, quæ ingressa scribitur auditorium* μετὰ πολλῆς φαντασίας, *q. d. cum magna apparentia, id est, cum magno splendore & pompa.* Φαντασίας ergo nomine ea omnia comprehenduntur, quæ faciunt, ut Reges foràs prodeuntes cæteris hominibus majores mirabilioresque appareant: cujusmodi est vestium nitor, tubarum clangor, & id genus alia, imprimis verò immensus affectantium numerus, sine quo friget penè Regum & magnatum in publicum processus. Chrysostomus Homil. II. ad populum Antiochenum, t. VI. pag. 466. ad reges, Proceres, & magnates seculi istius divitiis florentes: Τίνος ἕνεκεν, εἰπέ μοι, τοὺς πολλοὺς οἰκέτας περιάγεις; τοὺς παρασίτους; τοὺς κόλακας; τὴν ἄλλην ἅπασαν φαντασίαν; οὐ χρείας ἕνεκεν, ἀλλ' ἀπονοίας μόνης, ἵν' ἀπὸ τούτων σεμνότερος τῶν ἄλλων ἀνθρώπων εἶναι δοκῇς. *Cujus rei gratiâ, cedò, multos tecum famulos circumducis? parasitos? assentatores? reliquam omnem catervam, vel reliquum omnem apparatum? Non usûs, sed superbiæ solummodò caussâ, ut propter hæc cæteris hominibus augustior esse videaris.* Idem, Homil. IV. in Matth. Καὶ τῷ μὲν Ναβουχοδονόσορ οὐκ εἰκὼν τοσαύτη, οὐ σατράπαι, οὐ στρατηγοὶ, οὐ στρατόπεδα ἄπειρα, οὐ χρυσίου πλῆθος, οὐκ ἄλλη φαντασία πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν ἤρκεσεν. *Nabuchodonosoris quidem cupiditati non satisfecit tam ingens statua, non satrapæ, non duces, non exercitus immensi, non auri multitudo, non alius splendidus apparatus*, vel, *non aliæ res, quæ, ut magnus quis esse videatur, efficiunt.* Hìc malè Anianus, *Non aliud quidquam, quod excogitare potuit.* Ibidem, non multò pòst: Ἀλλὰ μὴ προσέχωμεν τοῖς τυμπάνοις, μηδὲ τοῖς αὐλοῖς, μηδὲ ταῖς κινύραις, μηδὲ τῇ λοιπῇ τοῦ πλούτου φαντασίᾳ. *Cæterùm ne curemus tympana, neque tibias, neque citharas, neque cæteras res, quibus efficitur, ut divites spectabiles incedant.* Iterum Homil. VIII. ad populum Antiochenum: Ἡ ἔξωθεν φαντασία τοῦ βασιλέως. *Exterior regis splendor, apparatus*, vel *pompa.* Homil. XVI. ad populum Antioch. Πρὸς τὸν κοσμικὴν φαντασίαν ἐπτόηται. *Ad mundanum splendorem, ad mundanum fastum stupet.* Et ibid. Homil. XIX. Πᾶσα βιωτικὴ φαντασία, non est, *omnis humana opinio*, sed, *omnis secularis pompa.* Idem in Martyrem Barlaam: Καταγέλασον πλούτου καὶ χρημάτων, καὶ τῆς ἄλλης ἁπάσης τοῦ βίου φαντασίας. *Aspernare divitias, ac pecunias, & omnem reliquam seculi pompam.* Idem ad v. 7. Psal. CX. Ἐνταῦθα δείκνυσι τὸ ταπεινὸν τῆς διαίτης, τὸ εὐτελὲς τῆς διαγωγῆς, ὅτι δὴ οὐ σοβῶν, οὐδὲ δορυφόρους ἔχων, οὐδὲ φαντασίαν τινὰ περικείμενος αἰσθητὴν

ταῦτα

τα ἐπράτ]εν, ἀλλὰ λιτὸν βίον μετιών. *Hic oſtendit humilem ac vilem ejus vivendi rationem, quòd nullum faſtum præ ſe ferens, nullis ſtipatus ſatellitibus, nec ſenſibili aliquo, aut externo apparatu munitus, hæc fecerit, tenuem victum perſequens.* Et in Pſal. CXX. Φεῦγε τὰς ἡδονὰς, καταπάτει τὴν φαντασίαν τοῦ βίου. *Fuge voluptates, externam ſeculi pompam conculca.* Ita etiam alibi eadem voce hoc ſenſu utitur, unum & alterum locum duntaxat videamus. Homil. VII. in II. Timoth. pag. 363. viduam ita compellat: Ἐι μέλλεις χήρα μένουσα τὸν αὐτὸν κόμπον ἔχειν, καὶ τὴν αὐτὴν φαντασίαν, καὶ τὴν αὐτὴν περιβολὴν, ἣν ζῶντος εἶχες ἀνδρὸς, βέλτιον γαμῆσαι. *Si vidua permanens, eundem apparatum, & eandem pompam habitura es, quam vivente adhuc marito habuiſti, melius eſt nubere.* Et Hom. CXX. t. VI. de ultimo judicio: Ποῦ οἱ φίλοι; ποῦ τῶν βασιλέων φαντασία; ποῦ ἡ φαντασία τοῦ χρυσίου; *Ubi amici? ubi imperatorum & regum pompa, apparatus? ubi auri ſplendor?* Homil. XXXII. in epiſt. ad Romanos, 241. de Roma: Διὰ ταῦτα θαυμάζω τὴν πόλιν, οὐ διὰ τὸν χρυσὸν τὸν πολὺν, οὐ διὰ τοὺς κίονας, οὐ διὰ τὴν ἄλλην φαντασίαν, ἀλλὰ διὰ τοὺς στύλους τῆς ἐκκλησίας τούτους. *Propterea hanc miror urbem, non propter copiam auri, non propter ſtatuas, non propter aliam pompam & exteriorem apparatum, ſed propter columnas illas Eccleſiæ*, nempe Petrum & Paulum. Sic alii quoque Patres locuti. Baſilius M. Homil. in Diteſcentes, pag. 395. Οὗτος ὁ πλοῦτος πρὸς τὰς κατ' οἶκον πολυτελείας παρέσω. ἐκεῖνος πρὸς τὰς ἔξωθεν φαντασίας ὑπηρετείτω. Cornarius reddidit, *ad externas imaginationes.* Tu vertes: *Iſtæ divitiæ præbeant ſumtibus domeſticis: illæ verò ſerviant externæ pompæ.* Greg. Nazianzenus, Orat. III. pag. 80. Φόρων ἄνεσις, καὶ ἀρχόντων ἐκλογὴ, καὶ κλοπῶν ἐπιτίμησις, καὶ τἆλλα ὅσα τῆς προσκαίρου καὶ ἀκαριαίας μακαριότητος καὶ φαντασίας. *Tributorum relaxatio, & magiſtratuum delectus, & furtorum caſtigatio, aliaque omnia, quæ brevis & momentaneæ felicitatis ac pompæ ſunt.* Sic etiam apud Polybium in Excerptis XVI. de P. Scipione, à Carthagine debellata reverſo, μεγάλην εἶναι συνέβαινε τὴν φαντασίαν περὶ τὸν ἄνδρα, *magnam ſpeciem ejus pompa habuit*: quem locum adducit Cl. Caſaubonus in Notis ad N. Teſtamentum. Addi poſſunt & alia ex Laërtio & Athenæo. Laërtius de Bione Philoſopho in vita ejus: Ἦν δὲ πολυτελὴς, καὶ διὰ τοῦτο πόλιν ἐκ πόλεως ἤμειβεν, ἔστι καὶ φαντασίαν ἐπιτεχνώμενος. Ἐν γοῦν Ῥόδῳ τοὺς ναύτας ἔπεισε σχολαστικὰς ἐσθῆτας ἀναλαβεῖν, καὶ ἀκολουθεῖν αὐτῷ, σὺν οἷς εἰσβάλλων εἰς τὸ γυμνάσιον περίβλεπτος ἦν. *Erat quoque in ſumtibus magnificus*: vel, *ſumtibus faciendis minimè parcus, ac propterea nunc hanc urbem, nunc illam adibat, interdum etiam arte affectans, ut neſcio quis magnus videretur. Quapropter Rhodi nautis perſuaſit, ut ſumtis ſcholaſticis veſtibus illum ſequerentur: quibus ſtipatus, cùm gymnaſium ingrederetur, valde ſpectabilis erat.* Quid ſit φαντασίαν ἐπιτεχνᾶσθαι, declarat ipſe Laërtius, ubi Bionem, ne ſolus in gymnaſium ingrederetur, nautas veſtibus ſcholaſticis amictos, aſſeclas, quò auguſtiorem in modum, & majori cum pompa, ſpectandum ſe exhiberet. Apud Athenæum, Dipnoſoph. V. hæc leguntur verba de Athenione quodam magna cum pompa Athenas ex legatione redeunte: Συνέτρεχον δὲ πολλοὶ καὶ ἄλλοι θεαταὶ, τὸ παράδοξον τῆς τύχης θαυμάζοντες, εἰ ὁ παρέγγραφος Ἀθηνίων εἰς Ἀθήνας ἀργυρόποδος καλακομίζεται φορείου, καὶ πορφυρῶν στρωμάτων, ὁ μηδέποτε ἐπὶ τοῦ τρίβωνος ἑωρακὼς πορφύραν πρότερον· οὐδενὸς οὐδὲ Ῥωμαίων ἐν τοσαύτῃ φαντασίᾳ καταχλιδῶντος τῆς Ἀττικῆς. *Concurrebant verò & alii complures ſpectatores, inopinatam rei novitatem admirantes, quòd adſcriptitius civis Athenion ſellâ argenteos pedes habente veheretur, & totus is eſſet purpureus, qui priùs ne ſuper pallio quidem purpuram vidiſſet: cùm ne Romanorum quidem quiſquam tantâ ſpecie ac pompâ, tantòque omnium faſtidio Atticam eſſet ingreſſus.* Alii: *Cùm ne Romanorum quidem quiſquam tantâ pompâ Atticæ luxum ſuperâſſet.* Pro, μετὰ πολλῆς φαντασίας, apud Virgilium, *Ingenti mole.*

Interea Reges, ingenti mole Latinus
Quadrijugo vehitur curru.

Ubi Servius: *Ingenti pompa, ambitu: nam modò hoc ſignificat.*

2. *Fictam rerum ſpeciem: ſpectrum: præſtigias & ludibria dæmonum.* Pro *præſtigiis & ludibriis dæmonum* uſurpatur ab Athanaſio de Incarnatione Verbi, Νικώμενοι ταῖς παρὰ δαιμόνων φαντασίαις καὶ ἀπάταις. *Victi dæmonum præſtigiis & impoſturis.* Iterum Athanaſius Orat. contra Gentes, t. I. pag. 2. Τοῦ σταυροῦ γενομένου πᾶσα μὲν εἰδωλολατρεία καθῃρέθη· πᾶσα δὲ δαιμόνων φαντασία τῷ σημείῳ τούτῳ ἀπελαύνεται, καὶ μόνος ὁ Χριστὸς προσκυνεῖται. *Poſt crucis adventum, omnis quidem idolorum cultus fuit abolitus: omnes verò dæmonum præſtigiæ hoc ſigno abiguntur, & ſolus Chriſtus adoratur.* Pro γενομένου omninò legendum παραγενομένου. Uſurpatur *pro quavis alia illuſione, & ficta rerum ſpecie.* Theodoretus epiſt. CIV. pag. 975. de quibusdam hæreticis: Μόνον Θεὸν ἀποκαλοῦσι τὸν δεσπότην Χριστὸν, οὐδὲν ἀνθρώπειον ἔχοντα, ἀλλὰ φαντασίᾳ καὶ δοκήσει φανέντα τοῖς ἀνθρώποις ὡς ἄνθρωπον. *Deum tantummodò appellant Chriſtum Dominum, qui humani habeat nihil, ſed illuſione tantùm*, vel *ficta ſpecie, & opinione velut homo apparuerit hominibus.* Theorianus Legat. Armen. p. 180. de iisdem hæreticis: Δοκήσει καὶ φαντασίᾳ ψιλῇ Χριστὸν ὀφθῆναι ἄνθρωπον, οὐ μὴν ἀληθείᾳ καὶ κατὰ φύσιν ἄνθρωπον αὐτὸν γεγονέναι φασίν. *Opinione tantùm & nudâ illuſione hominem fuiſſe viſum Chriſtum, non autem verè & naturâ ipſum hominem fuiſſe dicunt.* Chryſoſtomus Homil. XI. in Joh. pag. 598. de iisdem loquens, dicit: Ἐισὶν οἱ λέγοντες, ὅτι φαντασία τίς ἦν, καὶ ὑπόκρισις, καὶ ὑπόνοια τὰ τῆς οἰκονομίας ἅπαντα. *Sunt qui dicunt, fictam quandam ſpeciem, ſimulationem, & opinionem eſſe omnia, quæ de Incarnatione dicuntur.* Ignatius epiſt. ad Trallianos, pag. 14. de Chriſto: Κατεκρίθη, ἐσταυρώθη ἀληθῶς, οὐ δοκήσει, οὐ φαντασίᾳ, οὐκ ἀπάτῃ. *Condemnatus & crucifixus eſt verè, non opinione, non fictè, non per impoſturam.* Plura hujus ſignificationis exempla habes in voce λόγος, ſub lit. ד in prima Claſſe χριστομάχων, ſub lit. *a.* Ita Chryſoſtomus in cap. XIII. Matthæi: Ἡ ἡδονὴ, καὶ ἡ δόξα, καὶ ὁ καλλωπισμὸς, καὶ πάντα ταῦτα, φαντασία τίς ἐστιν, οὐ πραγμάτων ἀλήθεια. *Voluptas, & gloria, & ſuperfluus cultus, atque alia omnia his ſimilia, ſpecies quædam, non rerum veritas ſunt.* Hinc optimè Heſychius: Φαντασία, τὸ μὴ ὂν ἀληθὲς, ἀλλὰ σχήματι. *Phantaſia eſt, quando quid non verè exiſtit, ſed ſpecie tantùm.* Malim legere, ἀληθῶς.

Φαντασιοδοκῆται.

Hanc vocem Lexica non habent. Φαντασιοδοκῆται à Theophylacto in cap. IV. Joh. pag. 605. vocantur illi hæretici, qui docebant, τὰ τῆς οἰκονομίας ἅπαντα φαντασίαν τινὰ εἶναι. De quibus ſub finem præcedentis vocis actum eſt. Verba Theophylacti ad initium dicti capitis ſunt: Καίτοι δὲ δυνατὸς ὢν ἐπισχεῖν τοὺς αὐτῷ φθονοῦντας, κἂν

κἂν εἰ καί' αὐτῷ ὥρμησαν, ὅμως ὑπεξίςαται, ὥςε μὴ φαντασίαν δόξαι τὴν οἰκονομίαν τῆς σαρκός. εἰ γὰρ συχνάκις διὰ μέσου αὐτῶν ἐξήρχετο, τί οὐκ ἂν εἶπον οἱ φαντασιοδοκῆται, εἰ περὶ Μάνεντα λέγω, καὶ Οὐαλεντῖνον, καὶ τὸν κατάρατον Εὐτυχῆ; *Quamvis autem potens sit cohibere invidentes sibi, etiamsi impetu quodam nunc urgerent: non tamen hoc egit, ne videretur incarnatio illusio quædam esse. Si enim sæpe per medium illorum exivisset, quid non dixissent Phantasiodocetæ*, id est, qui δοκήσει καὶ φαντασίᾳ, *opinione tantùm & ficta specie* incarnationem Filii factam esse docebant, *Manichæi, inquam, Valentiniani, & Eutychiani?*

Φαρισαῖος.

I. *Explicatio vocis.* Pharisæi dicti sunt à verbo פרש, *separavit, secrevit, distinxit*, quia vita religiosiore ab aliis erant sequestrati. Vide Lucæ XVIII. 11. Vitæ sanctimoniâ separati ab aliorum consortio. *R. Aser*, ut est in Itinerario Benjamini, הַפָּרוּשׁ, *Pharisæus*, שֶׁנִּפְרַשׁ, *qui fuit separatus à negotiis mundi, & incubuit libris die noctuque, & jejunavit, nec carnem comedit.* Sic Epiphanius hæresi XVI. pag. 21. Ἐλέγοντο Φαρισαῖοι, διὰ τὸ ἀφωρισμένους εἶναι αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἄλλων διὰ τὴν ἐθελοπερισσοθρησκείαν παρ' αὐτοῖς νενομισμένην. Φάρες γὰρ κατὰ τὴν ἑβραΐδα ἑρμηνεύεται ἀφορισμός. *Dicebantur* Pharisæi, *eo quòd separati essent ab aliis, propter spontaneam superfluam religionem apud ipsos receptam.* Phares *enim Hebraicâ linguâ separationem significat.* Rectè etiam & dilucidè ostendit Suidas, quinam fuerint Pharisæi, & cur ita appellati: Φαρισαῖοι, οἱ ἑρμηνευόμενοι ἀφωρισμένοι, παρὰ τὸ μερίζειν καὶ ἀφορίζειν ἑαυτοὺς τῶν ἄλλων ἁπάντων, εἴς τε τὸ καθαρώτατον τοῦ βίου καὶ ἀκριβέςατον, καὶ εἰς τὰ τοῦ νόμου ἐντάλματα. Φάρες γὰρ κατὰ τὴν ἑβραΐδα γλῶτταν ἀφορισμὸς ἑρμηνεύεται. Pharisæi *sunt, quos interpretari licet separatos, eò quòd quasi dividerent sese atque separarent ab aliis omnibus hominibus, tum purissimo exquisitissimoque vivendi genere, tum etiam præceptorum Legis ratione.* Phares *enim Hebraicâ linguâ separationem significat.* Nec aliter Chrysostomus Catenâ in cap. III. Joh. pag. 82. Φαρισαῖοι ἄνθρωποί εἰσι, τὴν προύχουσαν ἐν Ἰουδαϊσμῷ αἵρεσιν μετερχόμενοι, εὔτονον βίον ἐπαγγελλόμενοι, καὶ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν ἀκρίβειαν. διὸ καὶ ὡς ἐπίπαν θρασεῖς εἰσι, καὶ ὑπερήφανοι, ὅθεν καὶ ταύτην τὴν ὀνομασίαν ἔχον. Φάρες γὰρ παρ' Ἑβραίοις, ὁ διῃρημένος. Ἐπεὶ οὖν καὶ οὗτοι διαιροῦσιν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς ἔθνους τῶν Ἰουδαίων, ὡς ὑπερβάλλοντες φρονήσει καὶ βίῳ, ἀπὸ τοῦ Φάρες θέλουσι χρηματίζειν. Pharisæi *homines sunt, præcipuam in Judaismo sectam sectantes, vitam severiorem, summamque cùm Legis tum Prophetarum præ se ferentes accurationem: unde etiam se ubique jactitant, & superbi sunt, adeóque etiam inde nomen sortiti sunt.* Phares *enim apud Hebræos est separatus. Cùm itaque etiam hi à cæteris Judæis, tanquam prudentiâ & vivendi ratione præstantes, se segregarent, à* Phares *nominari volunt.* Theophylactus in cap. III. Matthæi, pag. 18. Φαρισαῖος ἑρμηνεύεται ἀποκεκομμένος. ἐδόκουν γὰρ ἐν τῷ βίῳ καὶ τῇ γνώσει ἀποκεκόφθαι, καὶ ὑπερέχειν τῶν ἄλλων. Pharisæus, *si interpreteris, est abscissus, segregatus. Videbantur enim Pharisæi in vita & cognitione separati esse, & alios superare.* Et in cap. V. Lucæ, pag. 340. Φαρισαῖος, ἀποκεκομμένος τῶν ἄλλων. Pharisæus, *ab aliis segregatus.* Et in cap. XI. Lucæ, p. 399. Οἱ Φαρισαῖοι ὡς ἀσκηταὶ ἐδόκουν, καὶ ἀποκεκομμένοι τῶν ἄλλων. Pharisæi *videbantur esse velut ascetæ, & ab aliis segregati.* Theophanes Homil. XVI. pag. 93. Φαρισαῖος, καθαρὸς ἑρμηνεύεται. Pharisæus, *si interpreteris, purum significat.* Non hoc significat, si vocis originem spectes: sed quia Pharisæi puritatem & sanctimoniam præ aliis singularem præ se ferebant, ideò, quod ad rem attinet nomini subjectam, vera esse potest hæc interpretatio. Pharisæus etiam erat Paulus ante conversionem suam, unde ad vocis originem respexisse videtur, quando ad Rom. I. 1. se vocat ἀφωρισμένον εἰς εὐαγγέλιον Θεοῦ; & quando ad Gal. I. 15. ὁ Θεὸς ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου. Vide Ravanellum in voce *Pharisæus.*

II. *Pharisæi erant homines ambitiosi, avari, crudeles*, &c. Hinc Chrysostomus Homil. XLVIII. t. VII. Ὅπου Φαρισαῖος, ἐκεῖ πονηρίας ὁρμητήριον, ἁμαρτίας καταγώγιον, ὑπεροψίας ὑποδοχή. *Ubi Pharisæus, ibi malitiæ sedes, peccati diversorium, contemtus receptaculum.* Plura ex historia Evangelica notissima sunt.

Φάρμακον.

Φάρμακον, ut ex Lexicis notissimum est, duobus sumitur modis:

I. *In bonam partem pro medicamento salutari.* Veteres Glossæ: Φάρμακον, θεραπεία. *Medicamentum.* Aliæ Glossæ: *Medicamentum.* Φάρμακον ἰάσιμον. Suidas: Φάρμακον, θεραπεία. Εἴρηται ἀπὸ τοῦ φέρειν ἅμα ἄκος. *Pharmacum, curatio. Dictum est* ἀπὸ τοῦ φέρειν ἅμα ἄκος, *quòd ferat simul remedium.* Ita etiam Eustathius in Iliad. ε. Τὸ φάρμακον ἐπὶ ἀγαθοῦ παρὰ τὸ φέρειν ἄκος. *Pharmacum in bonam partem* dicitur *à ferendo remedio.* Vetus Homeri Scholiastes ad Il. Δ. v. 191. Φάρμακα κυρίως ἐκεῖνα λέγονται, τὰ οἱονεὶ ἐπιφέροντα ἄκος, ὅ ἐςιν, ἴασιν. Ita de hujus vocis origine Grammatici. Sed potiùs est una vox, à præteritò πεφάρμακται, elisâ literâ τ. Φαρμάσσειν prima sua notione denotâsse videtur *medicari*, hoc est, *mederi*, vel *veneno nocere.* Postea autem pro *fucare*, vel etiam *assentari* accipi cœpit. Veteres Glossæ: Φαρμάσσω, *Veneno.* Hesychius omnes dictas significationes conjungit, quando scribit: Φαρμάξαι, ὀξῦναι, βάψαι. *Acuere, inficere, intingere.* Φαρμάσσει, φαρμακεύει, θεραπεύει. *Medetur, sanat.* Φαρματτόμενος, κολακευόμενος, ἀλειφόμενος. *Qui adulationibus inducitur & capitur: qui inficitur, illinitur.* Hinc apud Chrysostomum προσηνῆ φάρμακα, *lenia medicamenta.* Apud Clementem Alex. ἤπια φάρμακα, *mitia medicamenta.* Apud Chrysostomum, προφυλακτικὰ φάρμακα, *Medicamenta, quæ caussas morborum arcent præcavendo.* Apud Basilium M. σωτήριον φάρμακον. *Salutare medicamentum.* Frequenter etiam *metaphora generali* sumitur *pro quovis remedio.* Ita Chrysostomus lib. II. de Providentia, cap. XV. ἀθυμίαν vocat αὐςηρὸν διαβρωτικὸν καὶ καθαρτήριον φάρμακον. Verba ejus sunt: Ἀθυμία αὐςηρὸν, καὶ διαβρωτικὸν φάρμακον, καὶ ὡς ἄν εἴποι τις καθαρτήριον τῆς πονηρίας τῆς ἐν ἡμῖν. *Mœror est medicamentum austerum & corrodens, &, ut ita dicam, malitiæ nostræ purgatio.* Idem, Homil. IX. t. V. Edit. Paris. pag. 141. in Sacra Scriptura nobis subministrari dicit προφυλακτικὰ φάρμακα, φάρμακα κατάλληλα. Integrum locum adscribo: Διὰ τοῦτο ἡ τοῦ πνεύματος χάρις γραφῇ τοὺς τοῦ Κυρίου λόγους παραδοθῆναι πεποίηκεν, ἵνα προφυλακτικὰ τῶν παθῶν τῶν ἡμετέρων φάρμακα ἐντεῦθεν λαμβάνοντες, τὴν ἠπειλημένην κόλασιν διαφυγεῖν δυνηθῶμεν. διὰ τοῦτο καὶ τότε κατάλληλα τοῖς τραύμασιν αὐτῶν τὰ φάρμακα ἐπιτιθεὶς ὁ δεσπότης ἡμῶν Χριςὸς, ἔλεγε, παραινῶν· Εἰσέλθετε διὰ τῆς ςενῆς πύλης. *Propterea Domini sermones scriptis manda-*

grat

...s Spiritu Sancti curavit, ut, dùm ex iis remedia de-
...mus, quibus adverſus paſſiones nos præmuniamus,
...ens poſſimus effugere ſupplicium. Quamobrem tum
...e convenientia vulneribus eorum adhibens medica-
... Dominus noſter Chriſtus cohortabatur dicens: In-
per anguſtam portam. Idem, Homil. XXIX. in
: Ἕκαστος τῶν οἰκείων τραυμάτων τὰ φάρμακα ἀπὸ
...είων γραφῶν ἐκλεγέτω. Unusquisque remedia adver-
...pria vulnera ex divinis ſcripturis ſeligat. Confer
...n Ἰατρεῖον, num. I. Idem Chryſoſtomus dicit,
...ακον παραμυθίας ἐπιτίθεσθαι, medicamentum con-
...nis adhibere.
In malam partem pro veneno, vel cum, vel ſine ad-
...ne. Euſtathius, ubi ſuprà: Τὸ φάρμακον μέση λέ-
ἐπὶ μὴ ἀγαθοῦ λαμβανομένη παρὰ τὸ φέρειν ἄχος.
...nacum media vox eſt, in malam partem accepta di-
ab afferendo dolorem. Exempla ſuppeditant Le-
Medicamentum quoque anceps vocabulum eſt.
...e mala medicamenta dicunt Juriſconſulti. Fre-
...er tamen additur adjectivum. Veteres Gloſſæ:
...ακον θανάσιμον. Venenum mortiferum. Aliæ: Ve-
... Θανάσιμον φάρμακον. Apud Theodoretum θε-
..., ſerm. IX. & paſſim apud alios, tum profanos,
...cros Scriptores, δηλητήρια φάρμακα, veneficia.
...iſſimè ἀμβλωθρίδια φάρμακα. Pharmaca, quæ fa-
abortivum. Suidas: Ἀμβλωθρίδια ἐκτρώματα. Τὰ
...λωμένα ἔμβρυα. Καὶ ἀμβλωθρίδιον, αὐτό τε τὸ φθό-
...άρμακον, καὶ δὴ καὶ τὸ διαφθαρέν. Fœtus abortivi.
immaturi, qui ex matris utero ſunt excuſſi. Et
...acum, quod facit abortivum. Pharmacum, quod ex
utero fœtum excutit. Quin etiam fœtus ipſe cor-
. Heſychius: Ἀμβλωθρίδιον, ἄμβλωμα, βρέφος,
...α. Fœtus abortivus, abortio, infans, abortus. Fortè
...plendum ἀτέλεστον βρέφος, imperfectus infans. Sic
...undem in Ἀμβλωθρίδια, legendum ἀτέλεστα βρέφη.
: Ἀμβλωθρίδια, τὰ ἐξηπλωμένα, ἔμβρυα. Scri-
...m ἐξημβλωμένα. Fœtus abortivi, partus imperfe-
...d redeamus ad φάρμακα ἀμβλωθρίδια. Eorum
...ns mentio apud Scriptores Eccleſiaſticos. Athe-
...s Legat. pro Chriſtianis, pag. 34. Τὰς τοῖς ἀμβλω-
...ς χρωμένας, ἀνδροφονεῖν τε καὶ λόγον ὑφέξειν τῆς ἐξαμ-
...ως τῷ θεῷ φαμέν. Dicimus, mulieres medicamentis
...is utentes, homines occidere, & rationem Deo red-
... Can. XCII. Concilii in Trullo: Τὰς τὰ ἀμβλω-
διδούσας φάρμακα, καὶ τὰς δεχομένας τὰ ἐμβρυο-
...ηλητήρια, τῷ τοῦ φονέως ἐπιτιμίῳ ὑποβάλλεσθαι. Ma-
...itis exemplaribus, διαβάλλεσθαι. Eas, quæ dant
...nem cientia medicamenta, & quæ fœtus necantia
... accipiunt, homicidæ pœnis ſubjicimus. Ad hæc
...on, pag. 476. Ἐπίσης κολάζει ὁ κανὼν τῷ ἐπιτι-
φονέως, τὰς διδούσας φάρμακα δηλητήρια χάριν τοῦ
...θῆναι τὰ ἔμβρυα, καὶ τὰς δεχομένας αὐτά. Eâdem
...uâ homicidam, punit Canon eas, quæ dant venena,
...ocetur abortio, & eas, quæ illa accipiunt. Ad eun-
...anonem Zonaras, pag. 199. ἀμβλωθρίδια φάρμα-
dicit, φάρμακα, δι' ὧν τὰ ἔμβρυα διαφθείρεται, καὶ
...ρὰ ἀποβάλλεται, venena, quibus partus imperfe-
...umpuntur, atque adeò mortui ejiciuntur. Can.
Concilii Ancyrani hæc φάρμακα vocat φθόρια.
...ν γυναικῶν τῶν ἐκπορνευουσῶν, καὶ ἀναιρουσῶν τὰ γεν-
..., καὶ σπουδαζουσῶν φθόρια ποιεῖν. De mulieribus,
...nicantur, & partus ſuos perimunt, & medica-
abortionem facientibus ſtudent. Arſenius in
...ſi Canonum, Can. CXXIX. etiam appellat ἐμ-
...α φάρμακα. Medicamenta, quibus fœtus necan-
utero. Minutius in Octavio: Sunt, quæ in
...ſceribus, medicaminibus epotis, originem futuri
hominis extinguant, & parricidium faciant, antequam pariant.

Φάτνη.

Duas hujus vocis ſignificationes apud Græcos obſervare licet.

I. Φάτνη eſt præſepe, id eſt, propriè locus concavus in ſtabulo, ubi pabulum jumentis apponitur. Eſt pars ſtabuli, & ſuam quisque equorum φάτνην quaſi menſam ante ſe habuit. Hinc φάτνη & τράπεζα invicem alternant; hæc hominum propria, illa jumentorum, ſed hæc pro illa, & viciſſim, uſurpata. Heſychius: Φάτνη, καὶ ἡ τράπεζα, καὶ ἡ τῶν κτηνῶν. Præſepe, & menſa, & jumentorum. Et Suidas: Φάτνη, ἡ τράπεζα. Præſepe, menſa. Quod etiam confirmat locis ex Æliano duobus: quorum altero Meſſenii dicuntur τοὺς ἐκ τῆς αὐτῆς φάτνης ἐδηδοκότας οἱονεὶ. (Epicureos intelligit) ἐξελάσαι, eos, qui ex præſepi eodem quodammodo eſitârant, hoc eſt, convictu ejusmodi uſi fuerant, expuliſſe. Quanquam, an ea Æliani ſint verba, an alterius alicujus Scriptoris, ex Æliano (qui de Epicureis expulſis à Romanis & Meſſeniis, rem ſimpliciter narrat Hiſt. Var. lib. IX. cap. XII. pag. 454.) id ſuis verbis narrantis, ambigi poteſt. Altero, neſcio quis, dicitur Antonini Imperat. θεραπεύειν καὶ ὑπαικάλλειν τὴν φάτνην, menſam aſſectari abblandiendo & adulando, canis inſtar. Huc etiam pertinet, quod Theron paraſitus apud Menandrum gloriatur; referente Æliano, hiſt. animal. lib. IX. cap. VII. pag. 188. Ὅτι ῥινῶν ἀνθρώπους, φάτνην αὐτοὺς ἐκείνους εἶχε, quòd cùm homines, id eſt, opes, fortunasque eorum, attereret, eosdem tamen ipſos pro præſepi habuerit. Illud, ῥινῶν, Geſnerus noſter vertit, attereret, tanquam à ῥίνη, lima, deductum ſit. Grotius verò, cùm derideat naſoque ſuſpendat. Poſſes etiam reddere, decipiat. Heſychius: Ῥινᾶν*, ἐπὶ τοὺς ἐξαπατᾶν καὶ βουκολοῦντας. Qui corruptus locus ita reſtitui debet: Ῥινᾶν, ἐπὶ τοῦ ἐξαπατᾶν καὶ βουκολεῖν. Non igitur eſt ἀπὸ τῆς ῥίνης, à lima, ſed ἀπὸ τῶν ῥινῶν, à naribus. Verba autem paraſiti illius Menandrici hæc ſunt apud veterem Grammaticum ex Menandro:

---Ἔγωγ' ἐπίσταμαι
Ῥινᾶν. --- Ego autem ſcio decipere.

Grammaticus enim ille ῥινᾶν explicat per ἐξαπατᾶν, decipere, fallere. Suidas: Ῥινῶ, ῥινήσω, μυκτηρίζω. Ῥινώμενος, μυκτηριζόμενος. Ita enim apud eum legendum, & vertendum: Derideo, naſo ſuſpenſo derideo. Qui deridetur: non ut Portus. qui priora verba interpretatur: Limo, limabo. Limâ polio, limâ poliam. Huc etiam apprimè facit, quod Chryſoſtomus habet Hom. CLXVI. t. V. pag. 985. Φάτνη ἀλόγων ἐστὶ τράπεζα. Præſepe brutorum eſt menſa. Hinc ἐκφατνίζειν, è menſa reliquias colligere, analecta tollere, apud Euſtathium Odyſſ. μ'. Et ἐκφατνίσματα primariò proprieque ſunt, interprete Heſychio, τὰ ἐκβαλλόμενα, ὅτε καθαίρωσι τὰς φάτνας, ea, quæ everruntur & abjiciuntur purgamenta, ubi jumentorum emundantur præſepia: præſepium purgamenta. Athenæus verò lib. VI. accipit pro reliquiis menſæ, quæ excutiuntur canibus. Ibi enim Cynicos perſtringens Ulpianus, è miniſtris aliquem ſic alloquitur: Λεῦκε, κἂν ἐκφατνίσματά τινα ἄρτων ἔχῃς, δὸς τοῖς κυσί. Luci, ſi quid fruſtulorum panis inter menſæ reliquias habes, canibus his des, obſecro. Atque hoc ſenſu ſumitur φάτνη Lucæ XIII. 15. Λύειν τὸν ὄνον ἀπὸ τῆς φάτνης, aſinum à præſepi ſolvere.

II. Φάτνη impropriè, ſeu metonymicè ſumitur pro ſta-

bulo, in quo est præsepe. Ita accipienda hæc vox Jesaiæ I,3. Ἔγνω ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ. *Cognovit asinus præsepe Domini sui.* Quo denotatur, bestias etiam stupidissimas, dominis suis, à quibus aluntur & reguntur, sese submittere, & ad locum, in quo pascuntur, sponte se recipere ad alimentum sumendum. Quam significationem satis confirmant verba Theodoreti ad præsentem locum, p.4. Τρέχει εἰς τὴν συνήθη φάτνην ὁ ὄνος. *Asinus in solitum stabulum currit.* Si enim intellexisset *præsepe propriè* dictum, non scripsisset, τρέχει εἰς φάτνην, sed ἐπὶ, vel πρὸς τὴν συνήθη φάτνην. Et Basilius M. in cap. I. Jesaiæ, pag. 814. Ὄνος αὐτομάτως ἐπὶ τοὺς τῆς καταλύσεως τόπους ὁρμᾷ. *Asinus vel non jussus rectà contendit ad stabuli loca.* Ita Jobi XXXIX.9. ubi Deus Jobum interrogat: Βουλήσεται δέ σοι μονόκερως δουλεῦσαι, ἢ κοιμηθῆναι ἐπὶ φάτνης σου; *Volet autem monoceros servire tibi, aut dormire in stabulo tuo?* Non certè in præsepi. Et Habacuc III. 17. Οὐχ ὑπάρξουσι βόες ἐπὶ φάτναις. Ubi tamen alia exemplaria, ἐν ταῖς φάτναις. *Non erunt boves in stabulis.* Quomodo enim in præsepibus essent boves, ex quibus aluntur? Nec aliter Latini loquuntur. Virgilius lib. VII. Æneid.

Setigerique sues, atque in præsepibus ursi
Sævire. ---

Quomodo autem ursi sævire ibi, aut pertingere ad præsepe possunt? Libro eodem de equis:

Stabant ter centum nitidi in præsepibus altis.

Equi scilicet. Qui quomodo in præsepibus stabant: Varro de re rustica lib. I. *Illic laudabatur villa, si habeat culinam rusticam bonam, præsepias laxas.* Hìc *præsepiæ* sunt βουστάσια & ἱπποστάσια. Nonius: *Præsepia, non tantùm quibus veterina pabulabantur animalia, sed & loca tecta & clausa.* Ex his deinceps facilè patere potest, quomodo accipienda sint ista Lucæ II.7. de B. Virgine: Καὶ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον, καὶ ἐσπαργάνωσεν αὐτὸν, καὶ ἀνέκλινεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ, διότι οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι. *Et peperit filium suum primogenitum, & pannis eum involvit, & reclinavit eum in præsepio, quia non erat eis locus in diversorio.* Eruditi, ex opinione veterum, volunt, Virginem sanctissimam Dominum *in præsepio reposuisse.* Prudentius Cathemerinωn Hymno XI. pag. 73.

O sancta præsepis tui
Æterne rex cunabula,
Populisque per seclum sacra,
Mutis & ipsis credita.

Sedulius Carminum lib. II. pag. 59.

Quemque procellosi non mobilis unda profundi
Terrarum non omne solum, spatiosaque lati
Non capit aula poli, puerili in corpore plenus
Mansit, & angusto Deus in præsepe quievit.

Juvencus lib. I. de Evang. historia, pag. 258.

Illic virgo novum completo tempore fœtum
Edidit, & leni pannoso tegmine motu
Texit, cui durum cunas præsepe ministrat.

Eadem etiam est aliorum sententia. Hinc Isidorus Pelusiota, epist. CCCLXXVIII. lib.I. pag.98. *præsepe* vocat κυριοφόρον καὶ σεβάσμιον φάτνην, *dominiferum ac venerandum præsepe.* Verùm Viri doctissimi longè aliter sentiunt. Ista enim, ἀνέκλινεν αὐτὸν ἐν φάτνῃ interpretantur, *in stabulo eum reclinavit.* Nec obest vetus interpres, apud quem, *in præsepio*: nam pro *stabulo* posuit: id enim & *præsepe*, & φάτνην significare jam docuimus. Apud Lucam etiam, teste Cl. Salmasio, ex optimis & vetustissimis libris, legendum, ἀνέκλινεν αὐτὸν ἐν φάτνῃ, non ἐν τῇ φάτνῃ. Intelligitur φάτνη τοῦ καταλύματος, hoc est, *stabulum equorum*, quod adjunctum erat diversorio. Κατάλυμα enim, ut & κατάλυσις, est *diversorium vel mansio*, ubi quis viator requiescit, aut cibum vel [somnum] capit, aut utrumque. Hinc καταλῦσαι apud [He]sychium, τὸ ἀπολαῦσαι, εὐωχηθῆναι, *cibum capere, ed[ere,] convivari.* Suidas: Καταλύσας, εὐωχηθείς. *Qui convi[va]tus est.* Iterum Hesychius: Κατάλυμα, οἴκημα, κα[τα]γώγιον. *Domicilium, diversorium.* Item: Καταγωγή, κατάλυσις, κατάλυμα, πανδοκεῖον, οἴκημα. *Diversori[um,] hospitium, domicilium.* Cùm igitur non esset locus [...] nimia multitudine divertentium ἐν τῷ καταλύματι, *in diversorio*, peperit Christum Maria, fasciis involvit [&] reclinavit ἐν φάτνῃ τοῦ καταλύματος, *in stabulo divers[orii,]* quo jumenta accipi solent. Vide Cl. Salmasium a[d] Balduinum Walæum in cap. II. Lucæ, & ibidem H[ein]sii Exercitationes.

Φελόνης. Φαιλόνης. Φαινόλης.

De his vocibus multa Cl. Salmasius ad Ælium S[par]tianum. Præcipua hìc dabimus, alia quoque addi[...] φαινόλης vox magnæ Græciæ, & semper ὁ φαινόλης [di]citur, nunquam ἡ φαινόλη. Nam id Græcum non [...] Ὁ φαινόλης adjectivum est τοῦ χιτῶνος. Φαινόλης χι[τών] *translucens & perlucida tunica.* Quod postea in [sub]stantivum transiit, & simpliciter atque absolutè di[ctum] est ὁ φαινόλης, pro illo genere vestis. Sic πυῤῥὸς χ[ιτών] cùm diceretur, πυῤῥὸς absolutè dici cœpit, atque [...] Latini *byrrum* suum dixere. Nam *byrrus* Latinis, [...] *burrus*, est qui Græcis πυῤῥός. Glossæ Philoxeni: [Bur]*rum*, ξανθὸν, πυῤῥόν. Festus: *Burrum dicebant anti[qui] quod nunc dicimus rufum; unde rustici* burram *appe[llant] buculam, quæ rostrum habet rufum.* A φαίνω igitur [φαι]νόλης, *qui lucet*, ut μαινόλης, à μαίνω, *qui insanit.* [...] μαινόλης Διόνυσος, pro quo tamen usitatius est μαινό[λης] Hesychius: Μαινόλης, παράκοπος, ἔνθεος. An π[αρά]κοπος? *Insanus, demens, mente captus, numine affl[atus.]* Clemens Alexandr. in Protrept. pag. 9. Διόνυσον μ[αινό]λην ὀργιάζουσι Βάκχοι. *Dionysium Manolem orgiis B[acchi] celebrant.* Sic σκωπτόλης, *irrisor*, à σκώπτω, *cavillor*, [ri]*deo.* Suidas: Σκωπτόλαι, φιλοσκώμμονες. *Derisores[,] villationum amantes.* Κορυπτόλης, *qui cornibus impeti[t,] ferit*, à κορύπτω, *cornu petu, arieto.* Hesychius: Κορ[υπτό]λης, κερατιστής. Apud Rinthonem legendum ἔχουσα [φαι]νὸν φαινόλαν, non καινάν, ut perperam habetur apud [He]sychium, Pollucem, lib. VII. & in Etymologico [ma]gno, τὸ φαινόλαν ἀποδύσασθαι Malè ibi legitur τὰν φ[αινό]λαν. Fœmininum nempe à φαινόλης, non est φαινόλ[η, sed] φαινολίς. Hesych.: Φαινολίς, λαμπρὰ φωσφόρος. *Clari[fera, lu]cifer.* Sappho apud Schol. Eurip. Ἕσπερε πάντα φέρων [...] φαινολὶς ἐσκέδασ' αὔως, Aliud videtur esse φαιλόνης [apud] eundem Hesychium, quando scribit: Φαιλόνης, ἢ λ[...]ριον μεμβράϊνον, ἢ γλωσσόκομον. Lege εἰλητάριον. [Vo]*lumen membranarum, vel capsula, loculus.* Posses e[...] interpretari, *involucrum membranaceum.* Suidas: Φ[αιλό]νης, εἰλητὸν τομάριον μεμβράϊνον, ἢ γλωσσόκομον, ἢ χ[ιτώ]νιον *tomus membranaceus, vel loculus, vel tunicula.* Vo[...]*lis.* In Etymologico magno scribitur φελόνης. Φελ[όνης,] inquit, εἰλητὸν τομάριον βεμβράϊνον, ἢ γλοσσόκομον, [ἢ χι]τώνιον. Suidas φαινόλην etiam interpretatur χιτωνίσ[κον,] *tuniculam*, vel ἐφεστρίδα, *sagulum, pallium, exteri[orem] vestem*, secundùm veteres. II. Timoth. IV. 13. quæ [...] exemplaria legunt φελόνην, alia φαιλώνην, vel φαιλ[όνην,] alia tandem φαινόλην. Ubi Chrysostomus, Homil. [...] hanc epistolam, pag. 375. Φαιλόνην ἐνταῦθα τὸ ἱμ[άτιον] λέγει. Τινὲς δέ φασι τὸ γλωσσόκομον, ἔνθα τὰ βιβλία [...]το. *Φαιλόνην hoc loco vocat pallium. Nonnulli vero [ca]psulam intelligunt, in qua libri erant repositi.* Eo[...] m[...]

modo, pro more, Theophylactus, pag. 831. Oecumenius, pag. 782. ἔνδυμα, *indumentum*, interpretatur. At φελόνην recentiores Græci, imò & vetustiores, dixerunt, quæ Latinis est *penula*. Quidam detortum esse existimant, transpositis elementis, ex φαινόλης. Sed falluntur. φελλόνης, & inde φελόνης, tunicæ genus est. Cretensium esse vocem notat Hesychius: Ἀμφινώτους χιτῶνας ἢ φελλώνας. Κρῆτες φελλώνην λέγουσι. Quid si, cum Salmasio, legamus: Ἀμφινώτους φελλόνας. Κρῆτες χιτῶνα φελλόνην λέγουσι. *Penulas dorsum cingentes & ambientes. Cretenses tunicam vocant* φελλόνην. Hinc passim φελόνης & φελόνιον apud recentiores Græcos pro *penula*. Pallium sacerdotale. Moschopulus: Φελόνης, ἱερατικὸν ἔνδυμα. *Pallium sacerdotale*. Veteres Glossæ: Φαινόλης, τὸ φελόνιον. *Penula*. Typicum Sabæ cap. XLV. pag. 87. Ἀνιστάμενοι οἱ ἱερεῖς, ἀποδύονται τὰ μαυρὰ φελόνια, καὶ περιβάλλονται ἀντ' αὐτῶν λευκά. *Surgentes sacerdotes, exuunt nigras penulas, & earum loco albas induunt*. In Liturgia Chrysostomi, pag. 71. scribitur φαιλόνιον. Εἶτα λαβὼν τὸ φαιλόνιον, &c. *Postquam acceperit penulam*. Quid mysticè significet, interpretatur Germanus in Hist. Eccles. p. 150. Τὸ δὲ φελόνιον ἐμφαίνει τὴν ἀπὸ κοκκίνου πορφύραν, ἥνπερ τῷ Ἰησοῦ ἐμπαίζοντες οἱ ἀσεβεῖς ἐφόρεσαν. *Penula denotat coccineam purpuram, quam Jesu illudentes gestandam impii dederunt*. Et paulò antè, pag. 149. Τὸ δὲ ἀπεζωσμένους τοὺς ἱερεῖς περιπατεῖν φελονίοις, δείκνυσιν ὅτι καὶ ὁ χριστὸς ἐν τῷ σταυρῷ ἀπερχόμενος οὕτως ἦν βαστάζων τὸν σταυρὸν αὐτοῦ. *Exutos autem Zonis sacerdotes deambulare in penulis, id significat Christum in crucem abeuntem ita gestâsse crucem suam*. Plura de pallio hoc sacerdotali vide apud Meursium in voce Φελόνης. Fortasse autem φελλόνης à voce φελλὸς deducitur, quæ *corticem arboris* significat, & *superficiem cujuslibet rei*. Unde & pro libri involucro pelliceo usurpata est: nec dubium est, quin vox Latina *pellis* inde facta sit. Φελλὸς, *pellis*, ut φαινόλης, *penula*: πορφύρα, *purpura*: φοινίκεον, *puniceum*. Hesychius: Φελλὸς, φλοιὸς δένδρου· καὶ τὸ τῶν βιβλίων ἔξωθεν σκέπασμα. *Cortex arboris, & librorum involucrum*. Suidas: Φελλὸς, τὸ τῶν βιβλίων ἔξωθεν σκέπασμα. Ex pelle enim fiebant libris integumenta. Reperio etiam φαινόλιον apud recentiores Græcos. In hist. Concilii Florentini, sect. X. cap. IV. pag. 283. Οὐκ ἔχει τὸ φαινόλιον. *Non habet penulam*. Et mox: Ἔλαβε φλωρία ὀκτωκαίδεκα διὰ τὸ φαινόλιον. *Accepit octodecim florenos ad emendam penulam*.

φθόνος.

I. *Definitio & objectum*. Hesychius: Φθόνος, πάθος ἐπὶ τῇ τοῦ πέλας εὐπραγίᾳ. *Invidia, est perturbatio ob felicem rerum successum proximi*. Damascenus lib. II. Orthodoxæ fidei, cap. XIV. pag. 128. Φθόνος ἐστὶ λύπη ἐπ' ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς. *Invidia est tristitia ex alienis proveniens bonis*. Oecumenius in cap. I. ad Romanos, pag. 255. Φθόνος ἐστὶν ἡ ἐπὶ τοῖς τοῦ πλησίον καλοῖς βασκανία. *Invidia est ob proximi bona livor*. Eadem habet Suidas. Apud quem etiam hæc definitio legitur: Φθόνος, πάθος λύπης ἐπὶ τῇ τῶν πέλας εὐπραγίᾳ τῶν ἐπιεικῶν τινός. *Invidia: perturbatio doloris, dolor, quo perturbatur animus, ob felicem rerum successum alicujus viri boni, proximi* nostri. Basilius M. Orat. de Invidia, statim post initium, pag. 445. Λύπη ἐστὶ τὸ τοῦ πλησίον εὐπραγίας ὁ φθόνος. *Invidia est dolor de proximi prosperitate ac rerum successu conceptus*. Hinc Socrates, hist. Eccles. lib. I. cap. XXII. pag. 184. Φθόνος τοῖς ἀγαθοῖς ἐφεδρεύειν φιλεῖ. *Invidia bonis insidiari solet*. Et Isidorus Pelusiota epist. CCCLVI. lib. III. pag. 397. Φθόνος ταῖς εὐπραγίαις ἀντιστρατεύεσθαι πέφυκεν. *Invidia adversus res secundas bellum inire solet*.

II. *Proprietas invidiæ est, quòd sit perniciosissima*. Hinc Chrysostomus φθόνον vocat ψυχόλεθρον, *perniciem animarum*. Photius, epist. I. pag. 31. eandem vocat πολυμήχανον καὶ πάντολμον θηρίον, *belluam imprimis audacem & versipellem*, Basilius Homil. de Invidia, pag. 446. Τί ἂν γένοιτο τῆς νόσου ταύτης ὀλεθριώτερον; φθορὰ τῆς ζωῆς, λύμη τῆς φύσεως, ἔχθρα τῶν παρὰ θεοῦ δεδομένων ἡμῖν, ἐναντίωσις πρὸς θεόν. *Quid hoc morbo perniciosius? Interitus vitæ, pestis naturæ, adversa omnibus bonis à Deo nobis datis, ipsi Deo contraria*. Et pag. 450. Κακὸν ἀφόρητον. ὄφεως δίδαγμα· δαιμόνων εὕρημα, ἐχθροῦ ἐπισπορά, ἀρραβὼν κολάσεως, ἐμπόδιον εὐσεβείας, ὁδὸς ἐπὶ γέενναν, στέρησις βασιλείας. *Intolerabile malum: serpentis documentum, dæmonum inventum, inimici satio, punitionis arrhabo, pietatis impedimentum, via ad gehennam, regni cœlorum privatio*. Plura vide mox sub *Effectis*.

III. *Effecta* sunt varia *tum respectu ejus, cui invidetur, tum ejus qui invidet*. Pauca ex plurimis adducemus: Chrysostomus Homil. XL. in Matthæum, pag. 269. de invidiæ malo sic scribit: Τοῦτο διάβολον ἐξ ἀνθρώπου ποιεῖ. τοῦτο δαίμονα ἄγριον ἀπεργάζεται. οὕτως ὁ πρῶτος φόνος ἐγένετο. οὕτως ἡ φύσις ἠγνοήθη. οὕτως ἡ γῆ ἐμολύνθη. *Hoc ex homine facit Diabolum: hoc sævum efficit dæmonem: hac ratione prima cædes patrata est: sic natura fuit ignorata: sic terra fuit contaminata*. Idem, Homil. XXXVII. in Joh. pag. 705. Καθάπερ οἱ μαινόμενοι καθ' ἑαυτῶν πολλάκις ὠθοῦσι τὰ ξίφη, οὕτω καὶ οἱ βασκαίνοντες πρὸς ἓν μόνον ὁρῶντες, τὴν λύμην τοῦ φθονουμένου, τῆς οἰκείας ἀλογοῦσι σωτηρίας. οὗτοι καὶ θηρίων χείρους. Ἐκεῖνα γὰρ ἢ τροφῆς δεόμενα, ἢ πρότερον παρ' ἡμῶν παροξυνθέντα, ὁπλίζεται καθ' ἡμῶν. οὗτοι δὲ καὶ εὐεργετηθέντες πολλάκις, τὰ τῶν ἀδικούντων εἰς τοὺς εὐεργέτας διέθηκαν. *Quemadmodum insani in se ipsos sæpiùs adigunt gladios: ita & invidi ad solum respicientes exitium invidiosi, suam negligunt salutem. Hi etiam feris pejores sunt: illæ enim aut alimento egentes, aut priùs à nobis irritatæ, armantur adversus nos: hi verò etiam beneficiis affecti sæpiùs, ut injuriâ afficientes beneficos tractârunt*. Vide ibidem plura alia, quæ etiam in Miscellaneis nostris Græcis adduximus, p. 57. &c. Basilius M. Homiliâ XXI. quæ est in aliquot Scripturæ loca, p. 539. Ἕτερον πάθος ἐμπολιτευόμενον τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἀεὶ προσπεφυκὸς ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, καὶ μᾶλλον δαπανῶν τὴν καρδίαν, ἢ ὁ ἰὸς τὸν σίδηρον, ἡ βασκανία ἐστὶν, ἐν ᾗ πολλὰ μὲν ἐστι κακὰ, ἓν δὲ χρήσιμον, ὅτι κακὸν ἐστιν αὐτῷ τῷ κεκτημένῳ. Ὁ γὰρ βάσκανος, αὐτὸν μὲν τὸν βασκαινόμενον ὀλίγα βλάπτει, ἑαυτὸν δὲ δαπανᾷ τῇ λύπῃ καὶ τῷ στεναγμῷ, ἐπὶ τῇ εὐημερίᾳ τοῦ πλησίον· καὶ τὴν μὲν χώραν τοῦ γείτονος οὐκ ἠλάττωσεν, ἑαυτὸν δὲ κατεδαπάνησε τῇ βασκανίᾳ. *Alius est morbus, vitæ hominum peculiaris, & animis nostris à natura insitus, & corda magis consumens, quàm ferrugo ferrum. Invidia est, in qua multa quidem sunt mala, unum verò utile, quod mala & perniciosa est ipsi autori. Invidus enim ei, cui invidet, parùm admodum nocet: seipsum verò consumit tristitiâ atque dolore ob felicitatem proximi: & agrum quidem vicini non imminuit, seipsum verò invidiâ consumsit*. Idem, Homil. de Invidia, statim post initium, pag. 445. Φθόνου πάθος οὐδὲν ὀλεθριώτερον ψυχαῖς ἀνθρώπων ἐμφύεται. ὃς ἐλάχιστα λυπῶν τοὺς ἔξωθεν, πρῶτον κακὸν καὶ οἰκεῖόν ἐστι τῷ κεκτημένῳ. ὥσπερ γὰρ ὁ ἰὸς σίδηρον, οὕτως ὁ φθόνος τὴν ἔχουσαν αὐτὸν ψυχὴν ἐξαναλίσκει. μᾶλλον δὲ, ὥσπερ τὰς ἐχίδνας φασὶ τὴν κυήσασαν αὐτὰς γαστέρα διεσθιούσας ἀπογεννᾶσθαι. οὕτω καὶ ὁ φθόνος τὴν ὠδίνουσαν αὐτὸν ψυχὴν πέφυκε δαπανᾶν. *Nihil mortalium animis invidiæ perturbatione perniciosius*

ciosius contingit: quæ ante omnia ipsi nocet autori, aliis verò quàm minimùm. Quemadmodum enim rubigo ferrum, sic invidia hos, qui eam possident, consumit. Vel etiam potiùs, sicuti viperas dicunt corroso matris ventre nasci: sic etiam invidia concipientem se animam consumere solet. Integra Homilia dignissima est quæ legatur. Greg. Nazianzenus Orat. XXVII. pag. 466. Φθόνος, ἡ δαπάνη τῶν ἐχόντων, ὁ τῶν πασχόντων ἰός, τὸ μόνον τῶν παθῶν ἀδικώτατόν τε καὶ δικαιότατον· τὸ μὲν, ὅτι πᾶσι διοχλεῖ τοῖς καλοῖς· τὸ δὲ, ὅτι τήκει τοὺς ἔχοντας. Invidia, invidorum tabes, venenum eorum, qui eâ laborant, solus ex omnibus affectibus injustissimus simul, & justissimus: illud, quia bonis omnibus infestus est; hoc, quia possessores suos conficit & macerat. Vide insuper Chrysostomum Homil. XLVIII. in Joh. pag. 754. Homil. LV. in Joh. pag. 784. Homil. XXXI. in I. ad Corinthios, pag. 447. Homil. IX. t. VI. p. 363. & tomi ejusd. Hom. XXVIII. pag. 327. Gregorium Nyssenum de vita Mosis, t. I. pag. 242. 243. & Orat. VII. de Beatitudinibus, eodem tomo, pag. 826. 827. ut alios penè innumeros taceam, etiam Theophanem, Hom. XII. pag. 72.

Φθόριον.

Φθόριος, corruptivus, corrumpendi vim habens. Hinc φθόριον φάρμακον, apud Suidam in Ἀμβλωθρίδια, pharmacum, quod ex matris utero fœtum excutit. Clemens Alexand. lib. II. Pædag. cap. X. pag. 194. Φθορίοις συγχρώμεναι φαρμάκοις, pharmacis utentes ad enecandos fœtus. Hæc pharmaca frequentiùs vocantur φθόρια, sine adjectione. Can. XXI. Ancyranus: Φθόρια ποιεῖν. Medicamenta abortum efficientia adhibere. Ad quem Balsamon, pag. 783. Φθόριόν ἐστιν ἅπαν φάρμακον φθεῖρον τὸ ἐγκυμονούμενον. Φθόριον dicitur omne medicamentum, quo in utero conceptum perimitur. Alexius Aristinus Can. XXI. Ancyranum ita expressit: Αἱ πόρναι λαμβάνουσαι φθόρια, δεκαετίαν ὑποπιπτέτωσαν. Meretrices medicamenta enecandis fœtibus accipientes, decem annos pœnitentiæ subjiciantur. Eisdem verbis eundem expressit Symeon Logotheta in Epitome Canonum. Confer vocem Φάρμακον, num. II.

Φιδεϊκόμισσα.

Φιδεϊκόμισσα, vel etiam φεδικόμισσα. Vox Latina apud Jurisconsultos Græcos. Suidas: φιδεϊκόμισσα, παρὰ Ῥωμαίοις τὰ ἐν πίστει καταλιμπανόμενα ὑπὸ τοῦ μέλλοντος τελευτᾶν. Fideicommissa apud Romanos vocantur ea, quæ committuntur alicujus fidei ab eo, qui moriturus est. Apud Hesychium: Φεδικόμισσος, ἡ διὰ μαρτύρων πίστις. Fideicommissum, testimonium per testes dictum. Theoph. Φιδεϊκόμισσα προσηγορεύθη, τουτέστι, τῇ πίστει καταπιστευθέντα. Φιδεϊκόμισσα sunt appellata, id est, fideicommissa. Gregor. Nazianzenus in Testamento: Πλὴν ὧν ἂν ἐν ταύτῃ τῇ διαθήκῃ μου τισὶν ἰδικῶς καταλίπω, λεγάτου ἢ φειδεκομίσσου χάριν. Præterquam quæ hoc testamento quibusdam privatim reliquero, legati aut fideicommissi gratiâ. Photius in Nomocan. tit. II. cap. I. Καὶ λεγάτοις, καὶ φιδεϊκομίσσοις ἰδικοῖς, καὶ καθ' ὁμάδα. Et legatis, & fideicommissis, seu specialibus, seu universalibus.

Φιλάγαθος.
Φιλαγάθως.

Φιλάγαθος, amator probitatis, bonarum rerum studiosus, amans bonos. Veteres Glossæ: Φιλάγαθος. Benignus. Legitur etiam ad Tit. I. 8. & Sapientiæ VII. 22. Ut omnino mirum sit, vocem hanc ab Henrico Stephano omissam esse. Dionysius Areopagita epist. VIII. pag. 778. Deum vocat τὸν ὑπεράγαθον καὶ φιλάγαθον, præbenignum, & benignitatis amatorem. Theophylactus dicit, Apostolum ad Tit. I. 8. φιλάγαθον vocare τὸν ἐπιεικῆ, τὸν μέτριον, τὸν μὴ φθονοῦντα, mitem, moderatum, minimè invidum. Hinc adverbium φιλαγάθως, quod Lexica prorsus omittunt. Cyrillus Alexand. in cap. LIX. Jesaiæ, pag. 828. Ἔνεστι τῷ Θεῷ καὶ τὸ πανσθενές, καὶ τὸ προσίεσθαι φιλαγάθως τὰς παρὰ τῶν καμνόντων λιτάς. Inest Deo & omne robur, & quòd ex quodam bonitatis amore admittit preces laborantium. Hinc etiam φιλαγαθία, bonorum amor. Clemens Alex. Pædag. lib. III. cap. XI. pag. 248. Ψυχὴ κεκοσμημένη ἁγίῳ πνεύματι, καὶ τοῖς ἐκ τούτου ἐμπνεομένη φαιδρύμασι, δικαιοσύνῃ, φρονήσει, ἀνδρίᾳ, σωφροσύνῃ, φιλαγαθίᾳ τε, καὶ αἰδοῖ. Anima Spiritu Sancto ornata, & iis, quæ ab ipso oriuntur lætitiis inspirata, justitiâ, prudentiâ, fortitudine, temperantiâ, bonorum amore & pudore.

Φιλαίτατος.

Afferunt Lexica ex Xenophonte. Legitur etiam apud alios autores. Hesychius: Φιλαίτατος, φίλος σφόδρα. Valde amicus, amicissimus, charissimus. Cyrillus Alex. in cap. III. Jonæ, pag. 384. de Deo: Κἂν εἰδῇ μεταφοιτήσαντας ἐκ τῆς φαυλότητος εἰς τὸ ἀγαθὸν, μετοιχήσεται καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ὅτι μάλιστα φιλαιτάτην αὐτῷ γαλήνην καὶ φιλανθρωπίαν. Et si viderit ab improbitate ad probitatem transgressos, ipse quoque ad mansuetudinem & humanitatem sibi amicissimam transibit. Et in cap. I. Mich. pag. 393. de Filio Dei: Ἐξ οἴκου τοῦ ἰδίου καὶ φιλαιτάτου λίαν αὐτῷ καταπεφοίτηκεν ὡς ἡμᾶς ἐξ οὐρανοῦ ὁ λόγος. E domo propria & sibi longè charissima Verbum è cœlo ad nos descendit.

Φιλακροάμων.

Habent quidem Lexica, sed sine autore. Legitur apud Hesychium: Φιλακριβοῦντες, μετ' ἀκριβείας διαχωρίζοντες, φιλακροάμονες. Accuratè separantes, audiendi cupidi. Cyrillus Alex. ad cap. XI. Jesaiæ v. 10. pag. 201. Ἅπερ ἔφη δι' αἰνιγμάτων, ταῦτα τοῖς φιλακροάμοσιν εὖ μάλα διατρανοῖ. Quæ obscurè dixit, ea audiendi cupidis perspicuè explicat. Idem, præfat. in Hoseam, pag. 2. Εἰ ἀλλήλοις συμβαίνοντας ποιοῖντο τοὺς λόγους οἱ διερμηνεύειν εἰωθότες, ἀσφαλεστέρα που πάντως τοῖς φιλακροάμοσιν εἰσκρίνεται γνῶσις. Si, quorum munus est interpretari, inter se convenientia attulerint, audiendi cupidis certior utique notitia parietur.

Φιλαλληλία.

Habent Lexica ex Hesychio, apud quem: Φιλαλληλίαν, οἱ φιλοῦντες ἀλλήλους. Hìc verò omnino scribendum, φιλάλληλοι. Mutui amatores, mutuo amore se prosequentes. Legitur autem substantivum apud Cyrillum Alex. lib. Glaphyr. in Deuteron. pag. 412. Τὸ ἐξ ἀγάπης καὶ φιλαλληλίας ἐπιστάξαι δάκρυον. Amoris mutuæque dilectionis lacrymas profundere. Et in cap. VI. Mich. pag. 448. dicit, ἀγαπᾶν ἔλεος, esse τῆς φιλαλληλίας ἔχειν τὰ αὐχήματα, καὶ τῆς εἰς ἀδελφοὺς ἀγάπης καταπλουτεῖν τὴν δόξαν, mutui amoris ornamentis præditum esse, & fraterna charitatis gloriâ circumfluere. Eodem sensu

sensu usurpatum reperias τὸ φιλάλληλον. Chrysostomus Homil. XII. ad populum Antiochenum, tom. VI. pag. 540. Ἀπὸ τῆς μελίτης καὶ τὸ φιλόκαλον, καὶ τὸ φιλόπονον μάνθανε, καὶ τὸ φιλάλληλον. *Ab ape munditiam, & solertiam, atque mutuum amorem disce.* Oecumenius in cap. IV. Actorum, pag. 25. de primis Christianis: Τὸ φιλάλληλον προσῆν αὐτοῖς. *Mutuus inter eos vigebat amor.* Reperitur etiam φιλάλληλος. Cyrillus Alexandrin. in cap. LVIII. Jesaiæ, pag. 821. hæc conjungit: φιλοικτίρμων, φιλάγαθος, φιλάλληλος, εὐμετάδοτος καὶ κοινωνικός. *Misericors, bonorum amans, mutuo amore flagrans, ad impertiendum facilis, & liberalis.*

Φιλαλλογενής.

Non habent Lexica. *Amans alienigenarum.* Cyrillus Alexandrinus lib. Glaphyr. in Numeros, p. 381. ad Johan. VIII. v. 48. Οὐ καλῶς λέγομεν, ὅτι Σαμαρείτης, &c. Εἰ μὴ φιλέλλην ἦσθα καὶ φιλαλλογενής, οὐκ ἂν ὅλως ἀνεμίχθης τοῖς ἐξ ἐθνῶν. *Si non amares Græcos & alienigenas, cum gentilibus utique nullum habuisses commercium.*

Φιλαμαρτήμων.

Pleraque Lexica hanc vocem negligunt, cùm tamen legatur Proverbiorum cap. XVII. v. 19. Φιλαμαρτήμων χαίρει μάχαις. *Amans peccata, delectatur jurgiis.* Apud Chrysostomum, φιλαμαρτήμων λαός, *populus peccata amans.* Cyrillus Alexandrin. in cap. LIV. Jes. pag. 770. Μυσαρᾶς ἡδονῆς τὰ κύματα φέρει τοὺς φιλαμαρτήμονας εἰς ᾅδου πυθμένα. *Abominandæ voluptatis fluctus peccatorum amantes in orci profundum ferunt.*

Φιλαπόστολος.

Non habent Lexica. *Amans Apostolum.* Dionysius Alexandrinus in epistola contra Paulum Samosat. Ὁ φιλαπόστολος Ὀνήσιμος, ὁ σπουδαῖος περὶ τὴν θεραπείαν τοῦ ἀποστόλου. *Onesimus amans Apostoli, studiosus in ministrando Apostolo.*

Φιλαργυρία.

Meritò S. Apostolus I. Timoth. VI. v. 10. φιλαργυρίαν, quæ Hesychio etiam est φιλοχρηματία, vocat ῥίζαν πάντων τῶν κακῶν, *radicem omnium malorum.* Nam,

Omnis causa mali est amor, & discriminis omnis,
Concisi argenti in titulos faciésque minutas.

Chrysostomus, Homil. XI. in epistol. ad Romanos, pag. 85. postquam pluribus docuisset veritatem effati Apostolici, tandem subjicit: Ὅσα ἂν εὕρῃς κακά, κἂν ἐν οἰκίᾳ, κἂν ἐν ἀγορᾷ, κἂν ἐν δικαστηρίοις, κἂν ἐν βουλευτηρίοις, κἂν ἐν βασιλείοις, κἂν ὁπουδήποτε, ἐντεῦθεν πάντα ὄψει βλαστάνοντα. *Quæcunque inveneris mala, sive domi, sive in foro, sive in judiciis, sive in curiis, sive in regia, sive quocunque alio in loco, hinc omnia videbis nasci.* Ab eodem, Homilia XIV. in I. ad Corinthios pag. 332. vocatur ξένη καὶ κενὴ νόσος, ῥίζα τῶν κακῶν, παροῦσα γέεννα, *peregrinus & inanis morbus, radix malorum, præsens gehenna.* Item Homil. XX. in Genesin, ἀκρόπολις τῶν κακῶν, καὶ ὁ κολοφὼν τῶν ἁμαρτημάτων, *summus malorum apex, & fastigium peccatorum.* Idem, in Psal. XLVIII. Τὴν τοῦ πλούτου ἐπιθυμίαν, *divitiarum cupiditatem*, vocat τὴν ἀκρόπολιν τῶν κακῶν, *malorum summum apicem.* Homil. XXIII. in I. ad Corinthios, pag. 395. Φεύγωμεν τὴν φιλαργυρίαν, τὴν πτωχοποιόν, τὴν ψυχοφθόρον, τὴν γεέννης φίλην, τὴν ἐχθρὰν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, τὴν μητέρα πάντων ὁμοῦ τῶν κακῶν. *Fugiamus avaritiam, quæ mendicos efficit, animas perdit, gehennæ amicam, hostem regni cælorum, matrem omnium simul malorum.* Polycarpus ad Philippenses: Ἀρχὴ πάντων κακῶν φιλαργυρία. *Initium omnium malorum avaritia.* Eodem modo Phocylides:

Ἡ φιλοχρημοσύνη μήτηρ κακότητος ἁπάσης.
Avaritia est mater omnis malitiæ.

Clemens Alexandrinus Pædag. lib. II. cap. III. pag. 162. Ὁ πλοῦτος οὐκ ὀρθῶς κυβερνώμενος, ἀκρόπολίς ἐστι κακίας. *Divitiæ, quæ non rectè administrantur, sunt arx sceleris & vitii.* Salustius de Republ. ordin. *Ubi cupido divitiarum invasit, neq; disciplina, neq; artes bonæ, neq; ingenium ullum satis pollet.* Diodorus Siculus in fragmentis: Ἡ φιλαργυρία διὰ τὴν ἐκ τοῦ συμφέροντος ἐλπίδα προκαλουμένη πολλοὺς πρὸς ἀδικίαν, μεγίστων κακῶν αἰτία τοῖς ἀνθρώποις γίνεται. *Avaritia, ob lucri spem multos ad injustitiam provocando, summorum malorum hominibus caussa existit.* Rutilius Numantianus:

Auri cæcus amor ducit in omne nefas.

Servius ad Æneid. VI. *Ad quod flagitium homines non impellit auri detestanda cupiditas?* Chrysologus de auro, sive iniquitatis Mammona, Sermone CXXVI. *Bella mandat, comparat bellatores, sanguinem vendit, agit mortes, prodit patrias, urbes destruit, subdit populos, arces urget, vexat cives, &c. jus delet, fasque nefásque confundit, &c. fidem tentat, violat veritatem, famam carpit, honestatem dissipat, solvit affectus, innocentiam tollit, pietatem sepelit, necessitudinem scindit, amicitiam subruit.* De eodem Seneca Controvers. lib. II. Controv. VI. *Auget discordiam, urbes & terrarum orbem in bellum agitat, humanum genus --- in fraudes & scelera mutua instigat.* Quintilianus Declamatione CCCXXI. *Hæc latrones facit, hæc piratas: hæc intra muros etiam, atque intra domos nostras & templa sicas percussorum acuit: inde nata sunt venena.* Juvenalis:

- - - - - - - - *Nec plura venena*
Miscuit, aut ferro grassatur sæpius ullum
Humanæ mentis vitium, quàm sæva cupido
Immodici census.

Cicero Orat. pro Roscio: *Ex avaritia erumpit audacia, inde omnia scelera atque maleficia gignuntur.* Lactantius lib. VI. cap. XIX. *Hinc fraudes, hinc latrocinia, hinc omnium scelerum genera orta sunt.* Euripides apud Stobæum, serm. XCI.

Πολλῶν τὰ χρήματ' αἴτι' ἀνθρώποις κακῶν.
Pecuniæ multorum malorum caussas præbent hominibus.

Timon, apud eundem, Serm. X. Στοιχεῖα ἔφη τῶν κακῶν εἶναι, ἀπληστίαν καὶ φιλοδοξίαν, *elementa malorum esse dixit, insatiabilitatem & ambitionem.* Alia eodem spectantia passim apud autores, tum sacros, tum profanos, obvia.

Φιλαυτέω.

Non habent Lexica. Descendit à φίλαυτος, *seipsum amans.* Hesychius: φίλαυτοι, οἱ ἑαυτοὺς φιλοῦντες, *seipsos amantes.* Ita etiam apud Basilium in reg. brev. Interrogat. LIV. t. II. p. 546.

- - - - *Quos subsequitur cæcus amor sui.*

Seneca cap. X. de vita beata: *Insolentiam & nimiam æstimationem sui, --- & amorem rerum suarum cæcum & improvidum.* Horatius in eodem argumento:

Stultus & improbus hic amor est, dignúsque notari.

Hinc jam φιλαυτεῖν, *se ipsum amare.* Cyrillus Alex. lib. VI. in Joh. pag. 646. de Pharisæis: Τὸν ἀληθῶς ἀγαθὸν, πονηρὸν εἶναί φατε, καὶ τὸ δύνασθαι κρίνειν ὀρθῶς ἐφ' ἑκάστῳ πράγματι κατὰ τὴν τοῦ νομοθέτου διάταξιν ἐκ τοῦ φιλαυτεῖν ζημιουμένου. *Verè bonum, malum esse dicitis, & de quavis re rectè judicare posse juxta legislatoris edictum, hominis nimiùm sui amantis esse dicitis.*

Φιλεγκλήμων.

Habent Lexica, sed sine Autore. *Amator querelarum, querulus: quadruplator, criminator.* Cyrillus Alex. in cap. I. Hoseæ, pag. 15. Οἱ φιλεγκλήμονες φαρισαῖοι. *Criminatores Pharisæi.* Et in cap. XIV. Zachariæ, pag. 808. Φιλεγκλήμονες καὶ λαλοῦντες ἀδικίαν κατὰ Θεοῦ. *Criminatores & iniquitatem contra Deum loquentes.*

Φιλελεήμων & Φιλέλεος.

Utramque vocem omittunt Lexica. *Misericordiam amans, summè misericors.* Prior occurrit Tobiæ XIV. v. 10. Γίνου φιλελεήμων καὶ δίκαιος, ἵνα σοι καλῶς ᾖ. *Tu esto misericors & justus, ut tibi bene sit.* Posterior legitur apud Cyrillum Alexandrinum in cap. II. Joëlis, pag. 219. Ὁ τῶν ὅλων δεσπότης φιλάνθρωπός τε, καὶ φιλέλεος, οἰκτίρμων, καὶ ἀγαθός. *Universorum Dominus est benignus, & summè misericors, misericors, & bonus.*

Φιλεργέω.

Habent Lexica, sed sine autore. Φίλεργος, *operis amans, operi deditus, sedulus.* Aliàs Φιλόπονος. Hesychius: Φιλόπονος, φίλεργος, σπουδαῖος. Suidas: Φιλόπονος, φίλεργος, περὶ τὸ πονεῖν πρόθυμος. *Laborum amans, operis studiosus, ad laborem promtus: strenuus.* Idem: Φίλεργος, φιλόπονος. Hinc φιλεργέω, *sedulus sum, sedulitate utor, labores amo.* Hesychius: Φιλεργήζασι, (malim, φιλεργήσαντες) φίλεργοι, οἱ τὸ ἔργον φιλοῦντες. *Laboris amantes.* Suidas ex Anonymo: Ὑπὸ ῥαθυμίας, καὶ τῆς πρὸς τὸ φιλεργεῖν μαλακίας, ἀνόητοι καὶ ἀμαθεῖς. *Propter animi segnitiem, & laboris metum ac fugam, amentes & indocti.* Cyrillus Alexandrin. lib. X. in Joh. ad v. 22. cap. XV. pag. 904. Φιλεργεῖν εἰς ἀρετὴν, *virtutem colere.*

Φιλευλαβής.

Non habent Lexica. *Religiosus, religionis amans.* Cyrillus Alexandr. lib. II. in Joh. cap. V. ad v. 40. cap. IV. pag. 201. Ἴσω διὰ τούτων ὁ φιλόθεός τε καὶ φιλευλαβὴς, ὅτι τῶν μὲν λυπούντων αὐτὸν ἀπανίσταται Χριστὸς, ἐνοικίζεται δὲ τοῖς εὐφραίνουσι διὰ ὑπακοῆς τε καὶ πίστεως ἀγαθῆς. *Ex his sciat Dei amans & religiosus, Christum quidem ab iis discedere, qui eum tristitiâ afficiunt: apud illos verò habitare, qui ipsum per obedientiam & sinceram fidem exhilarant.*

Φιληδονέω.

Non habent Lexica. Φιλήδονος, ὁ χαίρων ταῖς ἡδοναῖς. *Voluptatum amans, qui voluptatibus delectatur.* Hinc φιληδονέω, *voluptatibus delector, voluptatibus indulgeo.* Cyrillus Alexandrinus lib. X. in Joh. pag. 895. φιληδονεῖν ἑλόμενοι, καὶ τὸν ἐξίτηλον ἐν τρυφαῖς τετιμηκότες βίον. *Voluptatibus indulgentes, & evanidam in deliciis vitam amantes.* Clemens Alexandrinus Strom. lib. III. pag. 466. Εἰς τοὺς πεπλανημένους τὰ νοήματα, εἰς ἡμᾶς, ὁ Σωτὴρ ἀφίκετο· ἃ δὴ ἐκ τῆς κατὰ τὰς ἐντολὰς παρακοῆς ἐφθάρη, φιληδονούντων ἡμῶν. *Ad eos, qui sensibus seu cogitationibus aberraverant, ad nos, inquam, venit Salvator: quæ quidem ex nostra erga præcepta inobedientia corrupta sunt, dum nimis avidè voluptates persequeremur.*

Φίλημα.

I. Φίλημα, *osculum* est *symbolum charitatis & dilectionis:* & vocatur φίλημα ἅγιον, *osculum sanctum* I. Corinth. XVI. 20. id est; ut ibi interpretatur Theophylactus, pag. 320. ἄδολον, ἀνυπόκριτον, *dolo & simulatione carens.* II. ad Corinth. XIII. v. 12. ubi Chrysostomus, Homil. XXX. in hanc Epistolam, pag. 705. Τί ἐστιν, ἐν ἁγίῳ φιλήματι; μὴ ὑπούλῳ, μὴ δολερῷ, καθάπερ ὁ Ἰούδας τὸν Χριστὸν ἐφίλησε. Διὰ γὰρ τοῦτο τὸ φίλημα δέδοται, ἵνα ἐμπύρευμα τῆς ἀγάπης γένηται, ἵνα ἀνακαίῃ τὴν διάθεσιν, ἵνα οὕτως ἀλλήλους φιλῶμεν ὡς ἀδελφοὺς ἀδελφοί, ὡς παῖδες πατέρας, ὡς πατέρες παῖδας. μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον. ἐκεῖνα γὰρ φύσεως, ταῦτα δὲ χάριτος. *Quid est, osculo sancto? Non ficto, non subdolo, quemadmodum Judas Christum osculatus est. Ob id enim nobis datum est osculum, ut charitatis igniculus ac fomes sit, ut affectum inflammet, ut hac ratione nos ipsos mutuò amemus, velut fratres invicem se amant, ut filii patres, ut patres filios: imò etiam multò vehementiùs. Illa enim naturæ sunt, hæc gratiæ.* De osculo Judæ Athanasius, Orat. in proditionem Judæ, tom. II. pag. 672. Ὢ φιλήματος αἵματος πεπληρωμένου. ὢ πολέμου κεχρωσμένου φιλήματι. ὢ φίλημα δῆγμα θανάτου γενόμενον. ὢ φίλημα ἀσπίδων ἰὸν ἐρευγόμενον. Ὃ πρὸς ἀγάπην ἐδιδάχθης, τούτῳ πρὸς ἀπάτην ἐχρήσω. *O osculum, sanguine plenum! ô bellum coloratum osculo! ô osculum, quod morsus lethalis factum est! ô osculum, quod aspidum eructavit venenum! Quod dare ad charitatem es edoctus, illo ad fraudem es usus.* Φιλήματος ἁγίου etiam fit mentio I. ad Thessalonicenses V. 26.

II. Φίλημα ἀγάπης, *osculum dilectionis,* in festo Paschatis apud Græcos usitatum. De eo jam actum in voce Ἀσπασμὸς, num. II.

III. Φίλημα, *osculum* in sacræ Cœnæ celebratione usurpari solitum. Constitut. Apostol. lib. VIII. cap. XI. pag. 1013. Post orationem pro fidelibus Diaconus dicebat: Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ· καὶ ἀσπαζέσθωσαν οἱ τοῦ κλήρου τὸν ἐπίσκοπον· οἱ λαϊκοὶ ἄνδρες τοὺς λαϊκούς. αἱ γυναῖκες τὰς γυναῖκας. *Osculamini vos invicem osculo sancto: & osculentur clerici Episcopum: viri Laici laicos: mulieres se invicem.* Ibidem, lib. II. cap. LVII. Εἶτα ἀσπαζέσθωσαν ἀλλήλους οἱ ἄνδρες, καὶ ἀλλήλας αἱ γυναῖκες τὸ ἐν Κυρίῳ φίλημα. *Postea osculentur se invicem viri, & fœminæ se invicem osculo, quod est in Domino.* Hoc osculum Clemens Alexandrinus Pædag. lib. III. cap. XI. pag. 257. vocat φίλημα μυστικὸν, *osculum mysticum.* Plura vide in vocibus Ἀσπάζομαι, num. III. & in Ἀσπασμὸς, num. I. Consule etiam Cyrilli Jerosol. Catech. myst. V. Edit. Paris. Græco-Lat. pag. 239. 240.

IV. Φίλημα τῶν μνηστευομένων, *osculum sponsorum.* Apud veteres haud temerè, nec facilè dabatur osculum, ne sponso aut sponsæ quidem; sed semel tantùm, confirmandorum sponsaliorum caussâ. Alexander Novel. de sponsal. ait, *Confirmari sponsalia datâ arrhâ & osculo.* Proinde jus osculi, quod erat argumentum magnum pu-

pudicitiæ veterum, jus augebat ſponſaliorum. Et quæ præbuerat oſculum, erat quaſi uxor, & plùs quàm ſponſa. De hoc oſculo Zonaras ad Can. XCVIII. Concilii in Trullo, pag. 205. Πάλαι φίλημα τῶν μνηστευομένων ἐπὶ τῇ μνηστείᾳ ἐγίνετο, καὶ ἀῤῥαβὼν τῇ γυναικὶ παρείχετο παρὰ τοῦ ἀνδρός. *Olim oſculum deſponſatorum in ſponſalibus dabatur, & arrha uxori à marito exhibebatur.* Et Balſamon ad eundem Can. p. 487. Φίλημα προέβη μέσον τῶν μνηστευῶν, καὶ ἀῤῥαβῶνες ἐδόθησαν χάριν ἀσφαλείας τῶν συναλλαξάντων μερῶν. *Inter deſponſatos oſculum proceſſit in ſponſalibus, & arrhæ datæ ſunt pro contrahentium partium ſecuritate.*

V. Φίλημα etiam adhibitum in ordinationibus ſacris. Vide in Ἀσπασμὸς, num. III.

Φιλογρήγορος.

Non habent Lexica. *Vigilias amans, vigilans*, τὸ φιλογρήγορον, ſubſtantivè, *vigilantia*. Cyrill. Alexand. in cap. LVI. Jeſaiæ, pag. 796. de Sacerdotibus veteris Teſtamenti: Τὸ φιλογρήγορον τῶν ἐν ἀγέλαις κυνῶν ζηλοῦν οὐκ ἤθελον. *Vigilantiam paſtoralium canum nolebant æmulari.*

Φιλόδακρυς.

Habent Lexica, ſed ſine autore. *Lacrymarum amans*, id eſt, *qui proclivis eſt ad lacrymas.* Cyrillus ad Alex. lib. XII. in Joh. ad v. 25. cap. XIX. pag. 1064. Φιλόδακρύ πως ἀεὶ τὸ θηλειῶν ἐστι γένος, καὶ πολὺ δὴ λίαν εἰς θρήνους εὐπετὲς, ὅταν δὴ μάλιστα καὶ πλουσίας ἔχῃ τοῦ δακρυῤῥοεῖν τὰς ἀφορμάς. *Genus fœmineum, ſexus fœmineus ſemper quodammodo ad lacrymas proclivis eſt, & ad fletum maximè pronus, tum verò imprimis, quando multas lacrymandi cauſſas habet.*

Φιλοδέσποινος.

Non habent Lexica. Idem quod φιλοδέσποτος, *dominum amans.* Et quemadmodum τὸ φιλοδέσποτον ſignificat *amorem in dominum*, ita etiam τὸ φιλοδέσποινον. Chryſoſtomus Hom. XII. ad populum Antiochenum: Μίμησαι τοῦ ὄνου τὸ φιλοδέσποινον, καὶ τοῦ βοός. *Imitare aſini & bovis amorem in dominum.*

Φιλοζητητής.

Non habent Lexica. *Indagator, diſcendi cupidus: qui diſcendi causâ ſemper interrogat.* Cyrillus Alex. in cap. XLI. Jeſaiæ, pag. 529. Γεγόνασι γὰρ καὶ παρ' Ἕλλησι πολλοὶ φιλολόγοι τε, καὶ φιλοζητηταὶ, καὶ τῆς ἀληθείας ἐρευνηταί. *Fuerunt enim etiam apud Græcos multi literarum amantes, diſputatores, & veritatis indagatores.* Idem, lib. I. in Joh. cap. IX. pag. 102. Τίς τοῦ νόμου πρὸς τὴν διὰ τοῦ Σωτῆρος χάριν ἡ διαφορὰ, θεωρήσει ὁ φιλοζητητὴς, καὶ ἑταῖρος ἱδρώτων ἀγαθῶν. *Quænam ſit inter legem & gratiam per Salvatorem differentia, videbit diſcendi cupidus, & ſudorum ſocius.*

Φιλοθεάμων.

Habent quidem hanc vocem Lexica, ſed eam jejunè ſatis tractant. Apud Heſychium & Suidam, φιλοθεάμων, φιλοθεωρητής. *Spectandi cupidus, ſpectaculorum amans, contemplationum ſtudioſus, viſendarum rerum cupidus.* Cyrillus Alex. lib. II. in Joh. ad v. 1. cap. II. p. 135. Ἔρχεται ὁμοῦ τοῖς οἰκείοις μαθηταῖς εἰς τὸν γάμον. ἔδει γὰρ παρεῖναι τῷ θαυματουργῷ τοὺς τῶν παραδόξων φιλοθεάμονας. *Venit unà cum diſcipulis ſuis ad nuptias; oportebat enim ut miracula patranti adeſſent, qui rerum mirabilium ſtudio tenebantur.* Clemens Alexandr. Stromat. lib. I. pag. 316. Ὁ τῆς ἀληθείας φιλοθεάμονες. *Qui veritatis contemplatione delectantur.* Ita etiam ibid. lib. II. pag. 369. Et lib. V. pag. 553. Ἀληθινοὺς φιλοσόφους λέγω, τοὺς τῆς ἀληθείας φιλοθεάμονας. *Veros philoſophos dico eos, qui veritatis contemplatione delectantur.* Hinc Plutarchus conjunctim dicit, Ἀνὴρ φιλοθεάμων καὶ φιλομαθής. *Vir viſendi & diſcendi cupidus.* Baſilius M. Homil. VI. in Hexaëm. pag. 68. Οἱ τῶν μεγάλων φιλοθεάμονες. *Rerum non mediocrium ſpectandarum avidi.* Et in Pſal. XLIV. pag. 257. Οἱ τοῦ ἀληθινοῦ κάλλους φιλοθεάμονες. *Qui contemplatione inardeſcunt veræ pulchritudinis.*

Φιλοθεέω.

Non habent Lexica. *Amator Dei ſum: ſum φιλόθεος, Dei amans.* Cyrillus Alexandr. in fine lib. XIV. de Adoratione, pag. 517. Κἂν ἱδρῶτες πρόκεινται βαρεῖς τῆς εἰς ἐγκράτειαν ἀσχημάτων, οὐ πολὺς ὁ λόγος, τῷ γε ὅλως φιλοθεεῖν ᾑρημένῳ. *Quamvis ornamentis temperantiæ graves ſint propoſiti ſudores, contemnit tamen ea omnia, qui revera Dei amator eſſe vult.*

Φιλοθεΐα.

Habent Lexica, ſed ſine autore. *Amor Dei.* Cyrillus Alexandr. in cap. LVI. Jeſaiæ, pag. 798. Ἐκ πολλῆς ἄγαν φιλοθεΐας ὁ θεσπέσιος προφήτης ταῖς τῶν Ἰουδαίων ἀθυρογλωσσίαις ἐπιπλήττει. *Ex ſummo Dei amore divinus Propheta Judæorum linguæ incontinentiam reprimit.*

Φιλοθηρέω.

Non habent Lexica. Φιλόθηρος, *venandi ſtudioſus.* Φιλοθηρεία, *venandi ſtudium.* Inde verbum φιλοθηρεῖν, apud Suidam, φιλῶ ἀγρεύειν, *venationis ſtudioſum eſſe, venatione delectari.* Metaphorica ſignificatio apud Cyrillum Alexandr. aliquoties legitur. Lib. I. de Adoratione, pag. 8. Ἰτέον δὴ οὖν ἐπὶ τὸ χρῆναι φιλοθηρεῖν τὸ τελοῦν εἰς ὄνησιν. *Pergendum igitur nobis eſt ad ea inveſtiganda, quæ utilitatem afferre poſſunt.* Et lib. V. de Adoratione, pag. 152. Χρῆναι γὰρ οἶμαι τὸ ὠφελοῦν εὖ μάλα φιλοθηρεῖν. *Magnopere obſervandum arbitror, quid utilitatem afferre poſſit.* Et lib. VII. pag. 245. Φιλοθηρεῖν τοῦ δικαίου τὴν γνῶσιν. *Juſti cognitionem inveſtigare.* Idem, lib. V. in Johan. cap. II. pag. 489. Διάκενον δόξαν φιλοθηρεῖν. *Inanem captare gloriam.* Et lib. X. adverſus Julianum, p. 630. Φιλοθηρεῖν τὸ ἀληθές. *Veri indagandi cupidum eſſe.*

Φιλοικτίρμων.

Legitur apud Plutarchum & Pollucem: unde etiam Lexica habent. *Qui libenter miſeratur, pronus ad miſericordiam*, vel *miſerendum.* Apud Cyrillum Alexandrinum ſemper ſcribitur φιλοικτίρμων. Lib. Glaphyr. in Numeros, pag. 408. Φιλοικτίρμονα καὶ ἤπιον καταστῆσαι θεόν. *Manſuetum & ad miſericordiam pronum reddere Deum.* Ad v. 14. cap. I. Jeſaiæ, pag. 15. Κατηλεεῖ πάλιν ὁ φιλοικτίρμων θεός. *Miſerabatur rurſus ad miſericordiam pronus Deus.* Mox, pag. 16. Deum ita introducit loquentem: Εἰμὶ χρηστός τε, καὶ ἀγαθὸς καὶ φιλοικτίρμων. *Sum benignus atque bonus, & ad miſerendum pronus.* Apud eundem tamen in cap. XXXVIII. Jeſaiæ, pag. 496. Χρηστός ἐστι καὶ φιλοικτίρμων ὁ τῶν ὅλων θεός. *Univerſorum Deus benignus eſt & ad miſericordiam pronus.*

Φιλόκαινος.

Habent quidem Lexica quædam, ſed ſine autore. *Novitatis ſtudioſus.* Legitur apud Cyrillum Alexandr. lib. VI. Glaphyr. in Geneſ. pag. 179. Φιλόκαινος ὁ ἀνθρώ-

θρώπιν@ νȣ̃ς, καὶ τῶν μὲν ἤδη προγεγονότων τὸν κόρον ȣ̓κ ἀποσείεται. τῶν δὲ οὔπω παρόντων, ἢ καὶ ἀρτίως πεπορισμένων μεταποιεῖται λίαν, καὶ ἀκμαιοτέραν ἐπ' αὐτοῖς τὴν ἐπιθυμίαν εἰσδέχεται. *Mens humana novitatis est studiosa: & eorum, qui priùs nati sunt, satietatem non abjicit, eorum verò; qui nondum nati; aut alioqui recens acquisiti sunt, potiorem curam habet, & ferventiore eos amore prosequitur.* Loquitur, occasione Josephi, de parentibus, qui natu minimos infantes singulari amore complectuntur.

Φιλοκακοῦργ@.

Φιλοκακούργως.

Hæ voces à Lexicographis omittuntur. φιλοκακȣ̃ργ@, *dolosus, fraudulentus.* Cyrillus Alexandrinus in cap. XXVII. Jesaiæ, pag. 371. de Diabolo: Δεινὸς ἐστὶ καὶ φιλοκακȣ̃ργ@. *Astutus est & fraudulentus.* Idem, lib. XII. in Joh. ad cap. XX. pag. 1110. de Christo: ᾔδει, ᾔδει, Θεὸς ὑπάρχων ἀληθινὸς, τὴν τȣ̃ διαβόλȣ φιλοκακȣ̃ργον γνώμην, καὶ τὸ εἰς ἀπάτην εὐμήχανον. *Sciebat, sciebat, utpote verus Deus, Diaboli malignum animum & fraudis artificem.* φιλοκακȣ́ργως, *dolosè.* Idem, Homil. Paschali XXIII. pag. 279. Πολυπλόκων ἀπαλλάττεσθαι λογισμῶν καὶ φιλοκακȣ́ργως ἐξηρτημένων. *Perplexis ac dolosè contextis ratiocinationibus liberari.*

Φιλοκρινέω.

Thesaurus Stephani non habet. Quædam Lexica habent φιλοκρίνω, & interpretantur, *accuratè & libenter æstimo; libens aliena æstimo & de his judicium facio.* Sed scribendnm φιλοκρινέω, *studiosè discerno vel distinguo.* Cyrillus Alexandr. præfat. in Hoseam, pag. 2. monet de lectione Prophetarum: Δεῖ ἕκαστα σαφῶς φιλοκρινȣ̃ντας καὶ τὴν τῶν νοημάτων τάξιν, καὶ τὴν τῶν προσώπων διαφορὰν ἀναγκαίως ἐπιτηρεῖν. *Singula clarè & studiosè discernenda, sententiarumq; ordo & personarum differentia necessariò observanda est.* Ita Gregor. Nazianzenus: Μὴ φιλοκρίνει μοι τὰς ἀξίας τῶν σε καθαιρόντων. *Noli mihi dignitates eorum, qui te purgant, curiosè expendere.* Basilius Cæsariensis: Καὶ ȣ̓δεὶς ὁ τȣ̃ ἀληθοῦς τὸ ψεῦδ@ φιλοκρινῶν. *Nullus est, qui discrimen veritatis & mendacii facilè animadvertat.* Hesychius: φιλοκρινεῖν, διαιρεῖν. *Distinguere, disterminare.*

Φιλοπατορία.

Non habent Lexica. *Parentum amor.* Cæsarius Dialogo III. Interrog. CXXXI. φιλοπατορίαν ἡμᾶς διδάσκει. *Amorem parentum nos docet.*

Φιλοπευστέω.

Lexica habent ex Hesychio & Suida. φιλόπευστ@, Suidæ, ἡδέως μανθάνων, περίεργ@. *Sciscitandi cupidus. Libenter discens. Curiosus.* Idem: φιλοπευστεῖ, φιλοπραγμονεῖ. *Sciscitandi cupidus est: curiosus est.* Hesychius: φιλοπευστεῖν, ἀκȣ́ειν, μανθάνειν, ἐρωτᾶν. *Audire, discere, interrogare.* Item: φιλοπευστȣ̃ντα, ἡδέως ἀκȣ́οντα, ἢ ἐρωτῶντα. *Libenter audientem, vel interrogantem.* Cyrillus Alex. ad v. 8. cap. I. Jonæ, pag. 372. ubi Jonas interrogatur, unde sit? φιλοπευστȣ̃σι χρησίμως, ὡς ἤδη μὲν κλήρῳ ἐπεγνωκότες, ȣ̓κ ἔχοντες σαφῶς εἰδέναι τῆς πλημμελείας τὸν τρόπον. *Non sine utilitate curiosi sunt, ut qui sortitò jam causam tanti mali indagâssent, modum tamen peccati nondum apertè cognovissent.* Et in cap. III. Habac. pag. 552. Ἧκον πρὸς Χριστόν τινες τῶν Ἰωάννȣ μαθητῶν, φιλοπευστȣ̃ντες καὶ λέγοντες, Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς ἀπέσταλκεν ἡμᾶς, &c. *Venerunt ad Christum quidam ex discipulis Johannis, curiosiùs sciscitantes & dicentes: Johannes Baptista misit nos,* &c.

Φιλόπορν@.

Non habent Lexica. *Scortator.* Nilus, Paraneticorum cap. CCXXII. Οὐαὶ τῷ φιλοπόρνῳ: ῥυποῖ γὰρ στολὴν, καὶ τȣ̃ νυμφῶν@ ἐκβάλληται. *Væ scortatori: sordidam enim reddit stolam, & è nuptiis ejicitur.*

Φιλοπραγματίας.

Non habent Lexica. *Rerum alienarum curiosus.* Cyrillus Alexandr. in cap. LIX. Jesaiæ. p. 831. Ἦσαν πάντως φιλοπραγματίαι, καὶ δικοῤῥάφοι, καὶ πολὺ νοσȣ̃ντες τὸ δύσερι. *Erant rerum alienarum prorsus curiosi, & causarum consarcinatores, atque morbo contentiosè litigandi laborabant.*

Φιλοπτωχία.

Non habent Lexica. φιλόπτωχ@, *mendicorum seu pauperum amans, promtus ad juvandos mendicos & pauperes.* φιλοπτωχία, *amor pauperum & mendicorum.* Athanasius Orat. in proditionem Judæ, t. II. p. 670. ter hanc vocem habet: Ὦ φιλαργυρίας φιλοπτωχίας ἐνδυομένης προσωπεῖον. ὢ τῆς μισανθρώπȣ φιλανθρωπίας. Ἠδύνατο τοῦτο πραθῆναι, καὶ δοθῆναι πτωχοῖς. κάπηλ@ φιλοπτωχίας Ἰȣ́δας, καὶ αὐτὸ τῆς φιλοπτωχίας τὸ σχῆμα πραγματευόμεν@. *O avaritiam, quæ amoris pauperum larvâ fuit induta! ô inhumanam humanitatem! Potuisset hoc vendi, & pauperibus dari. Caupo amoris pauperum Judas, & ex ipsa amoris pauperum specie quæstum facit.* Frequens vox apud alios etiam Patres.

φίλ@.

Brevitati studebimus, & ex innumeris paucissima seligemus.

I. *Proprietates veri amici* præcipuæ sunt:

1. *quòd in rebus etiam adversis diligat.* Theodoretus quæst. XXVIII. in II. lib. Samuelis, pag. 282. Οὐ χρὴ εὖ μὲν πράττȣσι συνεῖναι τοῖς φίλοις, δυσπραγίᾳ δὲ περιπεσόντας ἐᾶν. *Non oportet in rebus quidem secundis versari cum amicis: sin autem in res adversas inciderint, eos deserere.* Agapetus cap. XXXII. Ἡγȣ̃ τȣ́τȣς εἶναι φίλȣς ἀληθεστάτȣς, τȣ̀ς συνηδομένȣς μὲν ἐπὶ τοῖς χρηστοτέροις, ἐπισυγνάζοντας δὲ ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις. *Verissimos amicos esse eos existima, qui tecum gaudent in rebus lætis, tristantur verò in adversis.* S. Maximus de Charitate, Cent. IV. c. XCIII. & CXIV. Φίλȣ πιστȣ̃ ȣ̓κ ἔστιν ἀντάλλαγμα. ἐπειδὴ τὰς τȣ̃ φίλȣ συμφορὰς, ἰδίας λογίζεται. καὶ συνυποφέρει αὐτῷ μέχρι θανάτȣ κακοπαθῶν· πολλοὶ μὲν οἱ φίλοι, ἀλλ' ἐν καιρῷ εὐημερίας· ἐν δὲ καιρῷ πειρασμῶν μόλις ἂν εὑρήσεις ἕνα. *Amicus fidus res est incomparabilis, quoniam amici calamitates suas esse existimat, amicoq; compatiens usque in mortem, duram ejus vicem ac sortem unà tolerat. Multi quidem sunt amici, sed in rebus secundis ac prosperis: verùm tentationis tempore vix unum invenies.* Qui hoc non faciunt, τὴν φιλίαν μέχρι τραπέζης περιορίζȣσι. Tales patina, non benevolentia conciliat. Talis amicitia, χύτρας φιλία, *ollæ amicitia.* Apud eos illud valet: Ζεῖ χύτρα, ζῇ φιλία. *Dum fervet olla, viget amicitia.* Scitè Owenus:

Te, bona dum splendet fortuna, sequuntur amici,
Ut te, dum lucet Sol, solet umbra sequi.

Item:

Invenies multos, si res tibi floret, amicos:
Si fueris pauper, nullus amicus erit.
Rebus in adversis patientia vera probatur:
Rebus in adversis vera probanda fides.

2. *quòd etiam absentes diligat amicos.* Theodoretus epist. LXXVI. pag. 943. Τὴν εἰλικρινῆ φιλίαν κρατύνει μὲν γὰρ συνȣσία, τοπικὴ δὲ ȣ̓ διατέμνει διάστασις. ἰσχυρὰ γὰρ τὰ

τὰ ταύτης δῆγμα. *Sinceram amicitiam præsentia corroborat, locorum autem distantia non dirimit. Valida quippe hujus sunt vincula.* Nempe, qui in amicitia, animoque nostro mutuo affectu permanent, etiamsi corpore proficiscantur aliò, nobiscum tamen ubique persistere, non minùs quàm si reapse præsentes essent, censentur. In ea re non ineleganter ludit Ambrosius lib. V. epist. XXVI. *Occurri dico; quando enim abfui; quem toto sequebar affectu, cui sensu ac mentibus inhærebam? Et certè major animorum præsentia est; tuum quotidianum iter legebam*, &c. Augustinus lib. VI. Confess. cap. VIII. *Si corpus meum in illum locum trahitis, numquid & animum, & oculos meos? Adero itaq; absens.* Victor ad Solomonem: *Te corde hinc gestans abii, tecumq; resedi.* Atque horum omnium autor videtur princeps Romanæ eloquentiæ lib. V. ad Famil. epist. XIII. Verba ejus sunt, *Quantum potero, me ab omnibus molestiis & angoribus abducam, transferámque animum ad ea, quibus secundæ res ornantur, adversæ adjuvantur: tecumq; & ero tantum, quantum patietur utriusque ætas & valetudo; &, si esse unà minùs poterimus, quàm volemus, animorum tamen conjunctione, iisdem studiis ita fruemur, ut nunquam non unà esse videamur.* Et Plinius epist. ad Sardum: *Postquam à te recessi, non minùs tecum, quàm cùm apud te fui.* Clemens lib. VII. Recognit. *Aut ignoras, quia amici semper simul sunt, & licèt corporibus separentur, memoriâ tamen junguntur.* Eodem facit & locus, fictitii quidem scriptoris, sed tamen veteris Clementis nomine, qui de vita Petri scripsit: Καὶ οὐκ οἶδας, ὅτι συνεισιν οἱ φίλοι ταῖς μνήμαις, κἂν τοῖς σώμασιν ἐκείνων ἀπολιμπάνωνται. Huc etiam referri potest illud Nazianzeni, Orat. XXIV. Τὰ μὲν σώματα τόπῳ συνάπτεται. ψυχαὶ δὲ πνεύματι (ita etiam φιλίᾳ) συναρμόζονται. *Corpora quidem locus conjungit: animos verò spiritus* (amicitia) *copulat.* Et illud Basilii M.: Ἡμεῖς κεχωρισμένοι τοσοῦτον τοῖς σώμασι, τῇ διανοίᾳ συνέσμεν ἀεί. *Nos tanto intervallo corporibus separati, mente semper conjuncti sumus.*

3. *quòd sit alienus ab adulatione.* Agapetus cap. XXII. Ἡγοῦ τούτους εἶναι φίλους ἀληθεστάτους, μὴ τοὺς ἐπαινοῦντας ἅπαντα τὰ παρὰ σοῦ λεγόμενα, ἀλλὰ τοὺς κρίσει δικαίᾳ πάντα πράττειν σπουδάζοντας. *Existima eos verissimos esse amicos, non qui omnia laudant, quæ abs te dicuntur, sed qui nihil non justo judicio facere student.* Basilius M. epist. LXXXIII. pag. 916. discrimen inter adulatorem & sincerum amicum ostendens, scribit: Ἐν τούτῳ μάλιστα φίλος κόλακος διενήνοχε, τῷ τὸν μὲν πρὸς ἡδονὴν ὁμιλεῖν, τὸν δὲ μηδὲ τῶν λυπούντων ἀπέχεσθαι. *Hac in re potissimùm ab adulatore differt amicus, quòd ille, quæ grata sunt, dicit: iste verò non veretur & tristia afferre.*

II. *Amicorum præstantia & necessitas.* Chrysostomus Homil. LXXVIII. in Joh. pag. 879. Ἔστω τις μηδένα φίλον ἔχων, ὅπερ ἀνοίας ἐστὶν ἐσχάτης, ὁ τοιοῦτος ποίαν βιώσεται ζωήν; κἂν γὰρ μυριάκις ᾖ πλούσιος, κἂν ἐν ἀφθονίᾳ ᾖ τρυφῇ, κἂν μυρία ἀγαθὰ κεκτημένος, πάντων ἔρημος καὶ γυμνὸς καθίσταται. *Sit quis nullum amicum habens, quod extremæ amentiæ est, talis qualem vivet vitam? Etiamsi enim ditissimus sit, etiamsi omni copia & deliciis abundet, etiamsi innumera bona possideat, ab omnibus destitutus & nudus constituitur.* Vide ibid. plura. Idem, Homil. II. in I. ad Thessal. pag. 170. Βέλτιον ἡμῖν σβεσθῆναι τὸν ἥλιον, ἢ φίλων ἀποστερηθῆναι. βέλτιον ἐν σκότῳ διάγειν, ἢ φίλων εἶναι χωρίς. Ὄντως φίλος πιστὸς, φάρμακον ζωῆς. Ὄντως φίλος πιστὸς, σκέπη κραταιά. Τί γὰρ οὐκ ἂν ἐργάσαιτο φίλος γνήσιος; πόσην μὲν οὐκ ἂν ἐμποιήσειεν ἡδονήν; πόσην δὲ ὠφέλειαν; πόσην δὲ ἀσφάλειαν; κἂν μυρίους θησαυροὺς εἴπῃς, οὐδὲν ἀντάξιον γνησίου φίλου. *Satius est nobis exstingui Solem, quàm amicis privari: melius est in tenebris degere, quàm sine amicis esse. Revera amicus fidus, pharmacum vitæ est: revera amicus fidus protectio fortis est. Quid enim non efficeret amicus germanus? quantam quidem non generaret voluptatem? quantam verò utilitatem? quantam securitatem? Etiamsi innumeros thesauros dixeris, nihil æquari potest cum germano amico.* Gregorius Nazianz. in principio Orat. VI. pag 136. Φίλου πιστοῦ οὐκ ἔστιν ἀντάλλαγμα τῶν ὄντων οὐδὲν, οὐδέ τις σταθμὸς τῆς καλλονῆς αὐτοῦ. Φίλος πιστὸς, σκέπη κραταιὰ, καὶ ὠχυρωμένον βασίλειον. Φίλος πιστὸς, θησαυρὸς ἔμψυχος. Φίλος πιστὸς ὑπὲρ χρυσίον καὶ λίθον τίμιον πολύν. Φίλος πιστὸς, κῆπος κεκλεισμένος, πηγὴ ἐσφραγισμένη, κατὰ καιρὸν ἀνοιγόμενά τε καὶ μεταλαμβανόμενα. Φίλος πιστὸς, λιμὴν ἀναψύξεως. *Amico fideli nulla est comparatio: & non est digna ponderatio auri & argenti contra bonitatem illius. Amicus fidelis, protectio fortis & munitum palatium. Amicus fidelis, vivus thesaurus. Amicus fidelis, super aurum & lapidem preciosum multum. Amicus fidelis, hortus conclusus, fons signatus, qui opportunè aperiuntur & communicantur. Amicus fidelis, solatii portus.* Quære ibidem plura. Consule insuper Chrysostomum, Homil. XL. in Acta, pag. 835. Homil. LXX. t. VI. pag. 722.

Φιλοσαρκέω.

Non habent Lexica. *Voluptatis, carnisq; studio teneor: carnem amo & cuticulam curo.* Cyrill. Alexandrinus lib. II. in Johan. cap. V. pag. 191. de muliere Samaritana: Φιλόγελώς τε καὶ φιλοσαρκοῦσα γυνή. *Mulier risum amans, & voluptatum carnisq; studio dedita.*

Φιλοσαρκία.

Non habent Lexica. *Carnis studium.* Cyrillus Alexandrinus lib. XI. in Joh. cap. X. pag. 988. Ἐφέσει τῇ πρὸς πᾶν ὅτιοῦν ἀγαθὸν ὁλοσχερῶς ἀνακείμενοι, καὶ φιλοσαρκίας κρείττονα τὴν διάνοιαν ἔχοντες. *Desiderio ad omne bonum penitus affixi, & mentem carnis studio superiorem habentes.* Et lib. ejusdem cap. XII. pag. 1004: Τίνες ἂν εἶεν οἱ τὴν καρδίαν ἔχοντες καθαρὰν, εἰ μὴ ἐκεῖνοι δὴ πάντως, οἱ τῇ πρὸς Θεὸν ἑνώσει τῇ δι' υἱοῦ ἐν πνεύματι, φιλοσαρκίας ἁπάσης ἀναχωρήσαντες, &c. *Quinam erunt illi, qui cor habent purum, nisi isti omnino, qui vi unionis suæ cum Deo per Filium in Spiritu, ab omni carnis studio recesserunt*, &c.

Φιλόσαρκος.

Hanc etiam vocem frustrà quæras in Lexicis. *Qui se corporeis oblectamentis totum tradit.* Cyrillus Alexandrinus in cap. I. Jonæ, pag. 731. Τὴν φιλήδονον καὶ φιλόσαρκον τιμᾶν ζωήν. *Voluptatibus & corporeis oblectamentis se totum tradere.* Theodorus Abucara: Τὸ φιλόσαρκον φρόνημα, *ex amore carnis profecta sententia.* Olympiodorus in cap. III. Ecclesiastæ, pag. 625. Ἡ κτηνώδης καὶ φιλόσαρκος ζωὴ, ματαιότης ἐστί. *Brutalis & corporeis oblectamentis dedita vita, vanitas est.*

Φιλοσκώμμων.

Habent quidem Lexica, sed sine autore. *Dicteriis mordacibus & scommatis gaudens, qui dicteria & scommata dicere amat.* Cyrillus Alexandrinus lib. II. ad-

adversus Julianum, pag. 38. Julianum vocat φιλοσκώμμονά τε καὶ εἰκαιόμυθον, *dicteriis mordacibus & scommatis gaudentem; cavillatorem & vaniloquum.* Suidas: Φιλοσκώμμονος, τὸ σκώπτειν φιλοῦντος. *Jocandi cum dicacitate studiosi; cavillationis, jocorum & dicacitatis amantis.*

Φιλοσοφέω.

Quemadmodum apud Patres Græcos & Latinos φιλόσοφος notat *hominem pium*, & φιλοσοφία *vitam homine Christiano dignam*; ut suo loco videbimus: ita etiam φιλοσοφεῖν ab iisdem frequenter usurpatur, cùm de Christianismo, seu vita homine Christiano digna loquuntur: item de doctrina pietatis. Exemplis aliquot rem illustrabimus. Chrysostomus Homil. LXXI. in Johan. pag. 851. Ὁ φιλοσοφῶν, οὐδὲν ἡγήσεται τὰ παρόντα. ὁ δὲ μὴ τοιοῦτος, ἐναντία πείσεται, πρὸς ἀράχνας καὶ σκιὰς καὶ ὀνείρατα, καὶ τὰ τούτων ἀδρανέστερα πράγματα ἐπτοημένος. *Qui philosophatur*, id est, qui vitam verè piam sectatur, vel etiam, qui res adversas patienter fert, *præsentia nihili æstimabit: qui verò non est talis, contrarium patietur, & vel aranearum telas, & umbras, & somnia, & res his imbecilliores timet.* Nè mireris, quòd φιλοσοφεῖν, *patienter ferre*, interpretor. Id enim aliquandò significat. Chrysostom. Homil. XVI. ad populum Antiochenum: Ἐὰν κακῶς παθὼν, εὐεργετήσῃς, ἐὰν κακῶς ἀκούσας, φιλοσοφήσῃς. *Si malè passus, benefeceris; si maledictis appetitus, sapienter & patienter tuleris.* Gregor. Nazianzenus epist. LVIII. pag. 821. Εὖγε ὅτι φιλοσοφεῖς ἐν τοῖς πάθεσι, καὶ γίνῃ πολλοῖς ὑπόδειγμα τῆς ἐν τοῖς ἀλγεινοῖς καρτερίας. *Gratulor tibi, quod calamitates patienter fers*, vel patientiæ in calamitatibus studes, *multisque tolerantiæ in rebus acerbis exemplum existis.* Confer vocem φιλοσοφία. Cyrillus Alexandrinus lib. V. advers. Julianum, pag. 180. Οὐκ ἐν τοῖς τεχνυδρίοις τοῖς ὧδε κατεσκωμμένοις τὸ φιλοσοφεῖν ἐστιν, ἀλλ' ἐν τῷ εἰδέναι τὴν ἀλήθειαν. *Non in levibus artificiis, quæ hic derisui sunt, philosophia continetur, sed veritatis agnitione.* De doctrina Christiana frequenter legitur usurpatum. Chrysostomus Homil. LXXX. in Joh. pag. 889. Τὸ διὰ ῥημάτων φιλοσοφεῖν εὔκολον. ἡ δὲ διὰ τῶν ἔργων ἐπίδειξις, γενναίου τινὸς καὶ μεγάλου. *Verbis philosophari*, id est, pietatem & veram fidem docere, *facile est: illud ipsum verò operibus demonstrare, generosi & magni animi est.* Eodem modo Isidorus Pelusiota ad Athanasium Presbyterum, epist. CLXXXIII. lib. II. pag. 211. Integrum epistolium adscribo, quia verbi hujus vim nobis luculentissimè declarat. Τὸ μὲν διὰ λόγων φιλοσοφεῖν, εὔκολον· τὸ δὲ διὰ πραγμάτων, δυσχερές. Διὸ καὶ τὸ μὲν τῶν ἀκουόντων οὐ καθικνεῖται, τὸ δὲ καθάπτεται. τὸ μὲν γὰρ γέλωτα κινεῖ, τὸ δὲ ῥαθυμίαν ἀναστέλλει. καὶ τὸ μὲν εἰς ὀνείδη, τὸ δὲ εἰς ἐπαίνους τελευτᾷ. καὶ τὸ μὲν ἐνοχλεῖ, τὸ δὲ δυσωπεῖ τοὺς ἀκούοντας. οὐκοῦν οὐ λεκτέον τὰ πρακτέα μόνον, ἀλλὰ καὶ πρακτέον, εἴγε μὴ μέλλοιμεν ὀνείδη τε ἕξειν, καὶ εὐθύνας ὑφέξειν. *Sermonibus philosophari promtum ac facile est: rebus autem arduum & difficile. Ac propterea illud auditorum animos minimè penetrat: hoc autem eos perstringit: illud enim risum movet, hoc inertiam restringit: illud in probra, hoc in laudes desinit. Illud tædio & molestia, hoc pudore auditores afficit. Itaque curandum est, ut, quæ facienda sunt, non modo dicamus, sed etiam faciamus: ne alioqui & probra habeamus, & pœnas sustineamus.* His gemina sunt etiam sequentia Chrysostomi, Homil. I. in Acta, pag. 610. Οὐδὲν διδασκάλου ψυχρότερον ἐν λόγοις φιλοσοφοῦντος μόνον. τοῦτο γὰρ οὐ διδασκάλου, ἀλλ' ὑποκριτοῦ. *Nihil frigidius doctore solis philosophante sermonibus: hoc enim non est doctoris, sed simulatoris.* Homil. XXX. in Acta, pag. 783. Τί μέγα φρονεῖς; ὅτι διδάσκεις διὰ λόγων; ἀλλ' εὔκολον τοῦτο τὸ φιλοσοφεῖν ἐν ῥήμασι. δίδαξόν με διὰ τοῦ βίου τοῦ σοῦ. Αὕτη ἡ διδασκαλία ἀρίστη. *Cur magnificè de te sentis? an quia doces sermonibus? sed hic philosophandi modus per verba facilis est. Doce me per vitam tuam. Hæc est optima docendi ratio.* Idem de Virginitate, cap. XXXV. tom. VI. pag. 264. Ὁ χωρὶς ἔργων ἐν τοῖς λόγοις μόνοις φιλοσοφῶν, οὐδὲν ὀνίνησι μέγα τὸν ἀκροατήν. *Qui sine operibus, solis philosophatur sermonibus, næ is auditorem haud magnopere juvat.* Huc faciunt illa Senecæ, epist. XVI. pag. 76. *Non est philosophia populare artificium, nec ostentationi paratum. Non in verbis, sed in rebus est*, &c. Et epist. XX. pag. 93. *Facere docet Philosophia, non dicere: & hoc exigit, ut ad legem suam quisque vivat, ne orationi vita dissentiat, ut ipsa inter se vita unius, sine actionum dissensione, coloris sit.* Atque ex his jam facilè intelligitur, quid sit φιλοσοφεῖν. Alias hujus verbi significationes suppeditant Lexica vulgata, maximè Thesaurus Stephani.

Φιλοσοφία.

Varias, & quidem præcipuas tantùm, hujus vocis significationes, apud Patres obvias, considerabimus.

I. Est *Philosophia gentilis*, eaque duplex:

1. *Vera.* Hæc est ἐπιστήμη τοῦ ὄντος καὶ τοῦ ἀληθοῦς ἐπίγνωσις, *scientia entis, & veri cognitio*: apud Justinum in Dialogo cum Tryphone. Hæc, juxta Clementem Alexandrinum Stromat. lib. I. pag. 285. ζήτησιν ἔχει περὶ ἀληθείας καὶ τῆς τῶν ὄντων φύσεως, *habet inquisitionem veritatis, & naturæ eorum, quæ sunt.* De eadem idem paulò pòst, pag. 288. Φιλοσοφίαν οὐ στωϊκὴν λέγω, οὐδὲ τὴν πλατωνικὴν, ἢ τὴν Ἐπικούρειόν τε καὶ Ἀριστοτελικήν. ἀλλ' ὅσα εἴρηται παρ' ἑκάστῃ τῶν αἱρέσεων τούτων καλῶς, δικαιοσύνην μετὰ εὐσεβοῦς ἐπιστήμης ἐκδιδάσκοντα, τοῦτο σύμπαν τὸ ἐκλεκτικὸν φιλοσοφίαν φημί. Ὅσα δὲ ἀνθρωπίνων λογισμῶν ἀποτεμνόμενοι παρεχάραξαν, ταῦτα οὐκ ἄν ποτε θεῖα εἴποιμ' ἄν. *Philosophiam non dico Stoicam, nec Platonicam, aut Epicuream & Aristotelicam, sed quæcunque ab his sectis rectè dicta sunt, quæ docent justitiam cum pia scientia, hoc totum selectum, dico Philosophiam: quæcunque autem ex humanis amputata cogitationibus adulterârunt, ea nunquam divina dixerim.* His similia habet lib. VI. Stromat. pag. 642. Εἴη δ' ἂν φιλοσοφία, τὰ παρ' ἑκάστῃ τῶν αἱρέσεων, τῶν κατὰ φιλοσοφίαν λέγω, ἀδιάβλητα δόγματα μετὰ τοῦ ὁμολογουμένου βίου εἰς μίαν ἀθροϊσθέντα ἐκλογήν. ἃ καὶ αὐτὰ ἐκ τῆς βαρβάρου κλαπέντα θεοδωρήτου χάριτος, ἑλληνικῷ κεκόσμηται λόγῳ. *Est autem Philosophia, quæ in unaquaque hæresi (de iis loquor, quæ sunt in Philosophia) reprehendi non possunt decreta, cum vita congruente in unam coacta collectionem, quæ ipsa quoque à barbarâ divinitus datâ surreptâ gratiâ, Græcâ ornata sunt eloquentiâ.* Hujus etiam consideramus,

a. *Autorem*, qui est Deus. Clemens Alexandrinus Stromat. lib. I. pag. 287. Φιλοσοφία θεόθεν καταφαίνεται ἥκειν εἰς ἀνθρώπους, οὐ κατὰ προηγούμενον, ἀλλ' ὃν τρόπον οἱ ὑετοὶ καταρρήγνυνται εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν, καὶ εἰς τὴν κοπρίαν, καὶ ἐπὶ τὰ δώματα, &c. *Apparet, Philosophiam venire divinitus ad homines, non principaliter, sed quemadmodum pluviæ erumpunt in terram bonam, & in fimum, & super domos*, &c.

b. *Utilitatem.* Est προπαιδεία quædam ad veritatem.

atem. Clemens Alexand. Stromat. lib. I. pag. 282. le Gentilium philoſophia ſcribit : Ἐπαιδαγώγει καὶ αὐτὴ τὸ ἑλληνικὸν, ὡς ὁ νόμος τοὺς Ἑβραίους, εἰς Χριστόν. Προπαρασκευάζει τοίνυν ἡ φιλοσοφία, προοδοποιοῦσα τὸν ὑπὸ Χριστοῦ τελειούμενον. *Ipſa etiam Græcos, ſicut Lex Hebræos, deducebat ad Christum. Præparat ergo philoſophia, ei viam muniens, qui à Chriſto perficitur.* Et lib. eod. pag. 317, 318 : Ὡς οἱ πολλοὶ ἄνθρωποι οἱ καθέλκοντες τὴν ναῦν, οὐ πολλὰ αἴτια λέγοιντ' ἂν, ἀλλ' ἐκ πολλῶν αἴτιον ἕν. οὐκ ἔστι γὰρ αἴτιος ἕκαστος τοῦ καθέλκεσθαι τὴν ναῦν, ἀλλὰ σὺν τοῖς ἄλλοις. οὕτω καὶ ἡ φιλοσοφία, πρὸς κατάληψιν τῆς ἀληθείας, ζήτησις οὖσα τῆς ἀληθείας, συλλαμβάνεται. οὐκ αἰτία οὖσα καταλήψεως, σὺν δὲ τοῖς ἄλλοις αἰτία καὶ συνεργός. Τάχα δὲ καὶ τὸ συναίτιον αἴτιον. *Quemadmodum multi homines, qui navem trahunt, non dici poſſunt multæ cauſſæ, ſed una cauſſa ex multis non eſt enim unuſquiſque cauſſa ut navis trahatur, ſed cum aliis: ita etiam philoſophia confert ad comprehendendam veritatem, cùm ſit inquiſitio veritatis, non quòd ſit cauſſa comprehenſionis, ſed cauſſa cum aliis & adjuvans, & fortè etiam cauſſa ſimul cauſſans.* Et paulò pòſt, pag. 319 : Ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία οὐ δυνατωτέραν ποιεῖ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἀδύνατον παρέχουσα τὴν κατ' αὐτῆς σοφιστικὴν ἐπιχείρησιν, καὶ διακρουομένη τὰς δολερὰς κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπιβουλὰς, φραγμὸς οἰκεῖος εἴρηται καὶ θριγκὸς εἶναι τοῦ ἀμπελῶνος. Καὶ ἡ μὲν, ὡς ἄρτος, ἀναγκαία πρὸς τὸ ζῆν, ἡ κατὰ τὴν πίστιν ἀλήθεια· ἡ προπαιδεία δὲ προσοψήματι ἔοικε καὶ τραγήματι. *Philoſophia Græca veritatem non facit potentiorem, ſed debilem adverſus eam efficit ſophiſticam argumentationem, & quia propulſat doloſas adverſus veritatem inſidias, dicta eſt vineæ apta ſepes & vallum. Et quæ eſt quidem ex fide veritas, tanquam panis, neceſſaria eſt ad vivendum. Quæ autem præcedit diſciplina, eſt obſonio ſimilis & bellariis.* Vide ibidem ſequentia. Et lib. VI. Stromat. pag. 645. dicit, Ἑλληνικὴ φιλοσοφία, στοιχειωτική τις ἐστὶ, καὶ προπαιδεία τῆς ἀληθείας. *Græca philoſophia elementa quodammodo docet, & eſt veluti diſciplina veritatem præcedens.* Hinc, Stromat. lib. VII. pag. 700. eandem vocat, φιλοσοφίαν ψυχῆς βελτιωτικὴν, *philoſophiam, quæ animam reddit meliorem.* Et lib. ejuſdem, pag. 710 : Ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία οἷον προκαθαίρει καὶ προεθίζει τὴν ψυχὴν εἰς παραδοχὴν πίστεως. ἐφ' ᾗ τὴν γνῶσιν ἐποικοδομεῖ ἡ ἀλήθεια. *Philoſophia Græca veluti præpurgat & præparat animam ad fidem ſuſcipiendam, ſuper quam veritas ædificat cognitionem.* Quomodo etiam Philoſophia utiliter adhiberi poſſit ad Scripturæ interpretationem, docet Origenes Philocaliæ cap. XIII. pag. 41. & 42. Inter alia dicit, *Græcorum philoſophiam* ὡσ οἱονεὶ εἰς Χριστιανισμὸν, *quaſi ad Chriſtianiſmum eſ-*... *poſſe* ἐγκύκλια μαθήματα, ἢ προπαιδεύματα, *circulares diſciplinas, vel præludia.* Poſtmodum illud ipſum illuſtrat exemplo à ſpoliis Ægyptiorum petito, quæ ad cultum ſacrum fuerunt adhibita. Vide etiam Greg. Nyſſenum in vita Gregorii Thaumaturgi, t. III. pag. 539. ubi dicit, Abrahamum προσεγγίσαι τρόπον τινὰ διὰ τῆς φιλοσοφίας τοῖς ἀλήπτοις, *quodammodo propinquâſſe per Philoſophiam incomprehenſibilibus captum effugientibus.* Et de Gregorio Thaumaturgo : Τῇ ἔξω φιλοσοφίᾳ δι' ἐπιμελείας καθομιλήσας, ᾗ ὁ ἑλληνισμὸς τοῖς πολλοῖς βεβαιοῦται, διὰ τούτων ὡδηγήθη πρὸς τὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ κατανόησιν. *Cùm in externæ Philoſophiæ ſtudio diligenter verſatus eſſet, per quas res plerique errores Græcorum ſtabiliuntur, iis deductus fuit ad Chriſtianæ religionis cognitionem.* Nec tamen hæc philoſophia omnibus utilis eſt, ſed piè tantum ea utentibus. Præclarè Greg. Nazianzenus Orat. III. pag. 61 : Ἡ φιλοσοφία τοῖς μὲν ἐπιεικέσιν ἀρετῆς ὅπλον, τοῖς δὲ μοχθηροτέροις κέντρον κακίας γίνεται. *Philoſophia probis quidem & honeſtis virtutis inſtrumentum ac ſubſidium eſt, improbis verò & flagitioſis vitii ſtimulus efficitur.* Multò minùs ad ſalutem conſequendam Gentilibus ſufficere potuit, quia extra Chriſtum nulla ſalus. Ac proinde cum grano ſalis illa Patrum dicta accipienda, imò benigna interpretatione mollienda, quæ contrarium aſſerunt. Ex eorum numero eſt Clemens Alexandrinus, qui affirmat Judæis legem Moſis, Gentibus Philoſophiam, ante Chriſti adventum, & eam, quam ipſe appellat, vocationem univerſalem Judæorum & Barbarorum in populum unum, ad ſalutem ſuffeciſſe. Sic enim Stromat. lib. VII. Ἰουδαίοις μὲν νόμος, Ἕλλησι δὲ φιλοσοφία μέχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας. ἐντεῦθεν δὲ ἡ κλῆσις ἡ καθολικὴ εἰς περιούσιον δικαιοσύνης λαὸν κατὰ τὴν ἐκ πίστεως διδασκαλίαν. *Judæis quidem lex usque ad Chriſti adventum, Græcis vero philoſophia: hinc verò vocatio univerſalis in peculiarem juſtitiæ populum juxta doctrinam ex fide.* Vide Exercit. Caſauboni ſtatim poſt initium.

2. *Falſa*; quæ *Philoſophia* vocatur *impropriè*, & notat abuſum Philoſophiæ. Ita φιλοσοφίας vocabulum ſumitur ad Coloſſ. II. 8. nempe pro abuſu Philoſophiæ, atque adeò pro κενῇ ἀπάτῃ, *inani deceptione*, ut ſtatim ἐξηγητικῶς additur, ſpeciem ſapientiæ habente, unde fit, vitio eorum qui Philoſophiam profitentur, neque illam intra metas ſuas continent, ut ſubtilibus & vanis ſpeculationibus falſæ ac erroneæ doctrinæ in Eccleſiam introducantur, quibus mentes Chriſtianorum à ſimplicitate & veritate verbi divini abducuntur. De hac Philoſophia, & ejuſmodi Philoſophis Tertullianus in Apologetico, cap. XLVI. pag. 76 : *Mimicè philoſophi affectant veritatem, & affectando corrumpunt, ut qui gloriam captant.* Et mox tales Philoſophos vocat *famæ negotiatores, verborum operatores, rerum deſtructores, erroris amicos, veritatis interpolatores & furatores. Verborum operatores* ſunt, qui διὰ λόγων, vel διὰ ῥημάτων, φιλοσοφοῦσι. Vide in φιλοσοφέω. Talem Philoſophum Hieronymus, epiſt. ad Pammach. de obitu Paulinæ, vocat *gloriæ animal, & venale rumorum mancipium.* Iterum Tertullianus in Apologet. cap. XLVII. *hæreticos ex Philoſophorum ſemine eſſe* dicit. Idem, lib. adv. Hermogenem, cap. VIII. pag. 413 : *Hæreticorum Patriarchæ philoſophi.* De Præſcriptionib. adv. Hæret. cap. VII pag. 331 : *Ipſæ hæreſes à Philoſophia ſubornantur.* Et mox: *Hinc illæ fabulæ & genealogiæ indeterminabiles, & quæſtiones infructuoſæ, & ſermones ſerpentes velut cancer; à quibus nos Apoſtolus refrænans, nominatim Philoſophiam teſtatur caveri oportere, ſcribens ad Coloſſenſes : Videte ne quis vos circumveniat per Philoſophiam & inanem ſeductionem.* Vide ibidem plura, & Auguſtinum, lib. III. Confeſſ. cap. IV. Hanc Philoſophiam Baſilius M. lib. de Spiritu Sancto, cap. III. pag. 146. vocat ματαίαν φιλοσοφίαν, *inanem Philoſophiam.*

II. Eſt *Philoſophia Chriſtiana*: quam Iſidorus Peluſiota, epiſt. DLVIII. lib. V. pag. 718. ita definit: Ἡμεῖς ἀληθῆ φιλοσοφίαν ὁριζόμεθα, τὴν μηδὲν τῶν ἡκόντων εἰς εὐσέβειαν καὶ ἀρετὴν παρορῶσαν. *Nos veram Philoſophiam definimus*, dicentes, *eam eſſe, quæ nihil eorum, quæ ad pietatem & virtutem faciunt, negligit.* Hoc autem φιλοσοφίας vocabulum non uno modo apud Scriptores Eccleſiaſticos ſumitur. Notat quippe

1. *Vitæ ſanctæ ſtudium:* idque

a. *In genere.* Ita accipitur à Gregorio Nyſſeno, Orat. de Baptiſmo, t. II. pag. 217. ubi Baptiſmum

procraſtinantem ita alloquitur : Πολλὰς χρόνους ἐχαρίσω τῇ ἡδονῇ, δὸς καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ σχολήν. Ἀπόδυσαι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, &c. *Multum temporis dediſti voluptati : da etiam aliquid vitæ ſanctæ ſtudio. Exue veterem hominem*, &c. Idem, Orat. Catechet. cap. XVIII. t. III. pag. 74. eam vocat ὑψηλὴν φιλοσοφίαν, ἔργῳ μᾶλλον ἢ λόγῳ κατορθȣμένην, *ſublimem & excelſam philoſophiam, quæ factis potiùs quàm verbis exercetur.* Theophylactus in cap. IX. Lucæ, pag. 367: Ἡ καθ᾽ ἡμᾶς φιλοσοφία λόγῳ καὶ πράξει μερίζεται. καὶ ὅτε δεῖ λέγειν ἄπρακτα, ὅτε πράττειν ἄλογα. *Philoſophia noſtra verbo & opere conſtat : & neque dicenda ſunt, quæ facere non licet ; neque facienda, quæ dictu abſurda.* Vocatur πρακτικὴ φιλοσοφία ab Iſidoro Peluſiota, ep. CCII. lib. II. pag. 217. Ibidem, θεωρητικὴν φιλοσοφίαν dicit eſſe τὴν εὐσέβειαν, *pietatem.* Chryſoſtomus Homil. XV. in Matth. pag. 94: Ὥσπερ ἡ ἀπόνοια πηγὴ κακίας ἁπάσης ἐστίν· οὕτως ἡ ταπεινοφροσύνη φιλοσοφίας ἁπάσης ἀρχή. *Quemadmodum arrogantia omnium vitiorum fons eſt : ita animi modeſtia omnis vitæ ſanctæ principium.* Idem, Homil. XXXIII. in I. ad Corinthios : Πλείονα νῦν ἀπαιτȣ́μεθα φιλοσοφίαν. *Major nunc à nobis exigitur vitæ ſanctitas*, quàm ſub veteri Teſtamento.

b. *Vitam auſteram*, qualis olim Monachorum & aſcetarum fuit. Iſidorus Peluſiota epiſt. CXVI. lib. I. pag. 36. Monachum quendam ita alloquitur : Τί τῆς ἀρετῆς ἁψάμενος, καὶ τῆς ἄκρας φιλοσοφίας γευσάμενος, εἰς κακίαν παλινοστεῖς ; *Quid, poſtquam virtutem attigiſti, ac ſummam Philoſophiam deguſtâſti, ad vitium reverteris.* Hinc ἄκρα φιλοσοφία idem quod ἠκριβωμένη vel ἄκρα πολιτεία, *accuratiſſima, exactiſſima & maximè auſtera vivendi ratio.* Vide in voce Πολιτεία, num. I. 2. ſub lit. *k. & l.* Chryſoſtomus, Homil. LV. in Matth. pag. 356: Ἔστι καὶ πόλιν οἰκȣ̃ντα, τὴν τῶν μοναχῶν φιλοσοφίαν ζηλῶσαι. *Poteſt etiam ille, qui in urbe habitat, Monachorum Philoſophiam*, id eſt, auſteram vitam, *æmulari.* Idem, Homil. XXI. in epiſt. ad Epheſios, pag. 875. de Juliano monacho : Οὗτος ἦν ἀνὴρ ἄγροικος, ταπεινὸς, καὶ ἐκ ταπεινῶν, ὁυδὲ ὅλως τῆς ἔξωθεν παιδείας ἔμπειρος, ἀλλὰ τῆς ἀπλάστȣ φιλοσοφίας πεπληρωμένος. *Hic erat vir ruſticus, humilis & humili loco natus, & nec externæ philoſophiæ ullo modo peritus, ſed non ficta & haud ſimulata philoſophia plenus.* Maximè perſpicua ſunt illa Sozomeni, hiſt. Eccles. lib. V. cap. Οὐχ ἥκιστα δὲ ἐπισημοτάτην τὴν ἐκκλησίαν ἔδειξαν, καὶ τὸ δόγμα ἀνέχον ταῖς ἀρεταῖς τȣ̃ βίȣ οἱ τότε μετιόντες τὴν μοναστικὴν πολιτείαν. ὠφελιμώτατον γάρ τι χρῆμα εἰς ἀνθρώπȣς ἐλθȣ̃σα παρὰ θεȣ̃ ἡ τοιαύτη φιλοσοφία. *Non minùs verò ſplendidiſſimam reddiderunt Eccleſiam, & doctrinam virtutibus ſuis tuiti ſunt ac ſuſtinuerunt, qui monaſticam eo tempore vivendi rationem ſectabantur. Hæc enim talis philoſophia, à Deo ad homines deſcendens, inſigni utilitate ſua minimè caret.*

2. *Religionem Chriſtianam.* Greg. Nyſſenus, Orat. III. in Reſurrect. Chriſti, t. III. pag. 433. de hominis Chriſtiani corpuſculo ſic ſcribit : Φέρει δεῖ καὶ τȣ̀ς ὑπὲρ ἀρετῆς πόνȣς, καὶ τοῖς ἀγῶσιν ἐμμοχθεῖ τ̃ καλῶν, τεμνόμενον σιδήρῳ, καὶ πυρὶ φλεγόμενον, καὶ ξαινόμενον μάστιξι, καὶ βαρυνόμενον ἀργαλέοις δεσμοῖς, καὶ πᾶσαν ὑπομένον λώβην, ἵνα μὴ προδῷ τὴν ἱερὰν φιλοσοφίαν, ὥσπερ τινὰ πόλιν καλλίπυργον κεκυκλωμένην τῷ τῆς κακίας πολέμῳ. *Tolerat autem etiam pro virtute labores, & in certaminibus honeſtarum rerum laborat & affligitur, dum vel ferro ſecatur, vel igni crematur, vel flagris cæditur, vel gravibus vinculis oneratur, & omnem ſuſtinet adverſitatem & afflictionem, ne ſacram prodat philoſophiam*, id eſt, Religionem, *tanquam egregiis turribus ornatam urbem quandam bello vitiorum atque nequitiæ circumſeſſam.* Ita Iſidorus Peluſiota, epiſt. CXXXIV. lib. IV. pag. 488. doctrinam Chriſtianam vocat νέαν καὶ εὐαγγελικὴν φιλοσοφίαν. Verba ejus ſunt : Τὰ νομικὰ καὶ προφητικὰ μαθήματα, προπαιδεύματά εἰσι τῆς νέας καὶ εὐαγγελικῆς φιλοσοφίας. τὰ μὲν γὰρ τῇ χειρὶ, ἡ δὲ τῇ ψυχῇ νομοθετεῖ. καὶ τὰ μὲν τὴν πρᾶξιν, ἡ δὲ ἔννοιαν εὐθύνει καὶ οἰακίζει. τὰ μὲν γὰρ γραμματιστῇ, τὰ δὲ ἄκρως φιλοσόφῳ ἔοικε. *Legales & Propheticæ doctrinæ præparatoriæ ſunt ad novam & Evangelicam Philoſophiam. Illæ enim manui, hæc verò animo Leges præſcribit. Et illæ quidem actionem, hæc verò cogitationem dirigit & gubernat. Illæ namq; grammatiſtæ ſeu literatori, hæc verò ſupremo perfectiſſimóque philoſopho convenit.* Vocatur etiam ἡ ἄνω φιλοσοφία. Chryſoſtomus Homil. LXXXIII. in Joh. pag. 901 : Φρικτὸν ὁ θάνατος, καὶ φόβȣ γέμων, ἀλλ᾽ ȣ̓ παρὰ τοῖς τὴν ἄνω φιλοσοφίαν εἰδόσι. *Terribilis eſt mors & timore plena, ſed non apud eos, qui ſupernam noverunt philoſophiam*, id eſt, doctrinam cœleſtem, unde argumenta contra mortis metum depromuntur.

3. *Patientiam.* Quemadmodum φιλοσοφεῖν, ut ſuo loco docuimus, aliquando eſt *patienter ferre* : ita φιλοσοφία quoque *de patientia* uſurpatur. Chryſoſtomus Homil. XII. in II. ad Corinthios : Ἀλλ᾽ ὃ μυρίων χρημάτων φαιδροτέρȣς ποιεῖ, τȣ̃το δίωκε, φιλοσοφίαν καὶ ἀρετήν. *Sed illud ſectare, quod infinitis pecuniis illuſtriores reddit, nempe patientiam ac virtutem.* Ita interpretatur Billius. Sic φιλοσοφίας γυμνάσιον, *patientiæ palæſtra.* Chryſoſtomus Homil. LI. in Acta, pag. 895. Τὸ κακῶς παθεῖν, καὶ φέρειν γενναίως, μέγα κέρδος ἔχει. ἔστι γὰρ ἁμαρτημάτων λύσις, τὸ παθεῖν κακῶς. ἔστι φιλοσοφίας γυμνάσιον. ἔστιν ἀρετῆς διδασκαλία. *Magnum lucrum eſt, generosè ferre afflictiones : eſt enim ſolutio peccatorum graviter affligi : eſt patientiæ palæſtra : eſt virtutis doctrina.*

4. *Diætam*, ſeu *vivendi rationem.* Hoc ſenſu ſumitur à Chryſoſtomo, Homil. III. ad populum Antiochenum, tom. VI. pag. 481 : Καθάπερ οἱ νοσȣ̃ντες, ἂν μὴ διὰ παντὸς εὐτακτῶσιν, ȣ̓δὲν αὐτοῖς ὄφελος τῆς μέχρι τριῶν καὶ τεσσάρων ἡμερῶν φιλοσοφίας· ȣ̔́τω καὶ οἱ ἁμαρτάνοντες, ἂν μὴ διὰ παντὸς σωφρονῶσιν, ȣ̓δὲν αὐτοῖς ἔσαι πλέον ἀπὸ τῆς διορθώσεως τῶν δύο καὶ τριῶν ἡμερῶν. *Sicut ægrotantes, niſi ſemper ordinatè vixerint, nullam inde habent utilitatem, etſi per tres aut quatuor dies diætam obſervent : ſic etiam peccantibus, niſi ſemper ſanctè vivant, nihil proderit duorum vel trium dierum correctio.*

Φιλόσοφος.

Varias etiam hujus vocis acceptiones paucis propoſuimus.

I. Φιλόσοφος, *Philoſophus eſt, qui de virtute diſputat.* Clemens Alexandr. lib. VI. Stromat. pag. 642. Παρ᾽ Ἕλλησι φιλόσοφοι λέγονται, οἱ τῶν περὶ ἀρετῆς λόγων ἀντιλαμβανόμενοι. *Apud Græcos Philoſophi dicuntur, qui diſputationes de virtute ſuſcipiunt.* Hinc quidam *Philoſophiam* dixerunt *eſſe ſtudium virtutis*: teſte Seneca, epiſtolâ LXXXIX. ad Lucilium, pag. 510.

II. *Patres philoſophum vocant hominem pium & fidelem.* Theodoretus Orat. de Charitate, tom. IV. pag.

pag. 691: Ὁ τῷ ὄντι φιλόσοφος, καὶ φιλόθεος ἂν εἰκότως καλοῖτο. *Qui verè est philosophus, is etiam jure appellatur Philotheus,* id est, Dei amans, religiosus, pius. Clemens Alexandr. Strom. lib. VI. pag. 642. Φιλόσοφοι λέγονται παρ' ἡμῖν, οἱ σοφίας ἐρῶντες, τῆς πάντων δημιουργοῦ καὶ διδασκάλου, τουτέστι, γνώσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. *Philosophi apud nos dicuntur, qui amant sapientiam, quæ est omnium opifex & magistra, hoc est, Filii Dei cognitionem.* Apud Basilium M. Constitut. Monast. cap. V. t. II. pag. 688: Ὁ ἀκριβὴς φιλόσοφος φροντιστήριον ἔχων τὸ σῶμα, καὶ καταγωγὴν τῆς ψυχῆς ἀσφαλῆ, κἂν ἐπ' ἀγορᾶς ὢν τύχῃ, κἂν ἐν πανηγύρει, κἂν ἐν ὄρει, κἂν ἐν ἀγρῷ, κἂν μεταξὺ πλήθους πολλοῦ, ἐν τῷ φυσικῷ μοναστηρίῳ καθίδρυται, ἔνδον συνάγων τὸν νοῦν, καὶ φιλοσοφῶν τὰ αὐτῷ πρέποντα. Δυνατὸν γὰρ καὶ οἴκοι καθήμενον, ἔξω πλανᾶσθαι τοῖς λογισμοῖς. καὶ ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ὄντα, νήφοντα δὲ, ὡς ἐπ' ἐρημίας εἶναι, πρὸς ἑαυτόν τε, καὶ πρὸς θεὸν μόνον ἐπιστρεφόμενον, καὶ οὐ δεχόμενον ταῖς αἰσθήσεσι, τοὺς ἐκ τῶν αἰσθητῶν τῇ ψυχῇ θορύβους προσπίπτοντας. *Qui accuratus Philosophus est, is, cùm corpus suum curarum suarum domicilium, & animi sedem firmissimam habeat, etiamsi in foro sit, etiamsi in maximâ conventus celebritate, licèt in monte aliquo, licèt in agro, licet in media multitudinis frequentia, stabilis tamen in naturali suo monasterio manet: quippe qui mentem suam introrsum ad se ipsum collectam habeat, & de rebus ad officium suum pertinentibus philosophetur. Fieri enim potest, ut etiam domi sedens cogitationibus suis foràs evagetur: & vicissim, qui in foro medio versatur, siquidem animo excubet, perinde est, ac si in solitudine esset constitutus, qui videlicet cogitationem suam ad se ipsum ac Deum solum conversam habet, sensibusq; suis perturbationes omninò nullas admittit, quæ à rebus sensibilibus ortæ in animum incidere solent.* Hæc etiam satis commodè ad sequentem referri possunt numerum. Macarius Homil. XVII. pag. 266: Οὗτοι εἰσὶ σοφοὶ καὶ πολεμισταὶ, καὶ ἀνδρεῖοι, καὶ φιλόσοφοι, οἱ ὁδηγούμενοι καὶ ποιμαινόμενοι κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον ὑπὸ τῆς θεϊκῆς δυνάμεως. *Illi sunt verè sapientes, & milites, & fortes atque Philosophi, qui ducuntur & reguntur secundùm interiorem hominem à potentia divina.* Chrysostomus Homil. II. in Matth. pag. 12: Ὥσπερ σῶμα ἀέρος ἀπολαῦον καθαροῦ, ὑγιεινότερον ἐστι. οὕτω καὶ ψυχὴ φιλοσοφωτέρα τοιαύταις ἐντρεφομένη μελέταις. *Quemadmodum corpus, quod puro fruitur aëre, sanitate etiam fruitur majore: eodem quoque modo anima est religiosior, quæ talibus innutritur meditationibus.* Idem, Homil. LXIII. in Joh. pag. 823: Μέγα ἀγαθὸν πίστις, ὅταν ἀπὸ θερμῆς γίνηται διανοίας, ἀπὸ φίλτρου πολλοῦ καὶ ζεούσης ψυχῆς, αὕτη φιλοσόφους ἡμᾶς δείκνυσιν. *Eximium bonum est fides, si ex fervida oriatur mente, ex vehementi affectu & fervente anima: hæc nos pios reddit.* Confer verbum φιλοσοφέω, & vocem φιλοσοφία, num. II. 1.

III. Φιλόσοφοι vocantur, *qui vitam vivunt austeram.* Eusebius lib. VI. hist. Eccl. cap. III. pag. 59. aliquoties hoc sensu usurpat. De Heracla dicit, πλείστην φιλοσόφου βίου καὶ ἀσκήσεως ἀπόδειξιν παρεῖχε. *Multa specimina austeræ vitæ & exercitationis monasticæ edidit.* Mox de eodem, βίῳ ἐγκαρτερῶν φιλοσοφωτάτῳ, *forti animo ferens vitam maximè austeram.* Item: Τοιαῦτα δὴ φιλοσόφου βίου τοῖς θεωμένοις παρέχων ὑποδείγματα. *Talia austeræ vitæ exempla spectatoribus præbens.* De eodem verbum φιλοσοφεῖν hoc sensu usurpat. Πλείστοις ἔτεσι τοῦτον φιλοσοφῶν διετέλει τὸν τρόπον. *Pluribus annis in hujusmodi austera vivendi ratione perseverabat.* Et ejusmodi vitam vocat γνησιωτάτην φιλοσοφίαν.

IV. Ἐκκλησιαστικὸς φιλόσοφος, *Philosophus Ecclesiasticus,* id est, orthodoxus Ecclesiæ doctor. Sozomenus hist. Eccles. lib. V. cap. XII. pag. 67. a. ubi de conventu Alexandrino scribit: Ἐν τούτῳ δὲ πολλῶν πόλεων ἐπίσκοποι συνελθόντες εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἅμα Ἀθανασίῳ καὶ Εὐσεβίῳ, τὰ δεδογμένα ἐν Νικαίᾳ κρατύνουσιν. ὁμοούσιόν τε τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ τὸ ἅγιον πνεῦμα ὡμολόγησαν, καὶ τριάδα ὠνόμασαν, οὐ μόνῳ τε σώματι, ἀλλὰ καὶ ψυχῇ τέλειον χρῆναι δοξάζειν ἄνθρωπον, ὃν ὁ θεὸς λόγος ἀνέλαβεν, εἰσηγήσαντο, καθὰ καὶ τοῖς πάλαι ἐκκλησιαστικοῖς φιλοσόφοις ἐδόκει. *Hoc tempore multarum urbium Episcopi Alexandriæ convenerunt unà cum Athanasio & Eusebio, & in Synodo Nicæna decreta confirmârunt. Et Spiritum sanctum Patri & Filio coessentialem esse confessi sunt, & Trinitatem nominârunt: docuerunt etiam, non solo ore, sed & animo celebrandum esse hominem, quem Deus Verbum assumsit, prout etiam olim Ecclesiastici Philosophi senserunt.* Ecclesiastici Philosophi sunt illi, qui Philosophiam, seu doctrinam profitentur Christianam, & opponuntur τοῖς ἔξω φιλοσόφοις.

V. Φιλόσοφος est *modestus, se ipsum despiciens,* & opponitur κενοδόξῳ. Chrysostomus, Homil. II. in I. ad Corinthios, pag. 253: Οἱ σύνδουλοι, καὶ τὰ ἐναντία κατωρθωκότες κατακρινοῦσι τοὺς διαμαρτάνοντας πάντας, τὸν ὠμὸν ὁ ἐλεήμων, τὸν πονηρὸν ὁ χρηστὸς, τὸν κενόδοξον ὁ φιλόσοφος. *Conservi, & qui contraria rectè gesserint, condemnabunt omnes qui peccant: crudelem misericors: improbum probus: inanis gloriæ avidum modestus.* Ita rectè interpretatur Gentianus Hervetus.

VI. Φιλόσοφος est *patiens, qui placidè & moderatè mala fert.* Chrysostomus Homil. V. in epist. ad Hebræos, pag. 460: Εὐχώμεθα μὲν οὖν τῷ θεῷ, μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν. εἰσελθόντες δὲ φέρωμεν γενναίως. ἐκεῖνο μὲν γὰρ σωφρόνων ἀνδρῶν, τὸ μὴ κινδύνοις ἐπιρρίπτειν ἑαυτούς. τοῦτο δὲ γενναίων καὶ φιλοσόφων, τὸ ἵστασθαι ἐμπεσόντας. *Deum ergo oremus quidem, ne intremus in tentationem: sin autem intraverimus, eas forti animo feramus. Nam illud quidem est virorum sapientum & moderatorum se in pericula non temerè injicere. Hoc autem fortium & mala moderatè ferentium, immoto & constanti animo esse, siquidem in ea inciderint.* Confer vocem φιλοσοφία, num. II. 3.

Φιλοσύντομος.

Non habent Lexica. *Brevitatis studiosus.* Theophylactus ad Matth. XX. 30. de Matthæo: Ὁ οὖν Ματθαῖος φιλοσύντομος ὢν, περιέλαβεν ἐν ταὐτῷ τοὺς δύο τυφλούς. *Matthæus verò, cùm brevitatis esset studiosus, simul utrumque cæcum complexus est.*

Φιλοτεχνήμων.

Non habent Lexica. Φιλότεχνος, *studiosus artis alicujus, industrius, ingeniosus, solers.* Φιλοτεχνέω, *artium studiosus sum: artificiosè & ingeniosè ago.* Φιλοτέχνημα, *opus artificiosum & solers, opus ingeniosum.* Suidas: Φιλοτέχνημα, κατασκευή, καύχησις. *Opus magno studio confectum, gloriatio.* Cyrillus Alexand. in Thes. Assert. XXXI. pag. 329. conjungit, τοῦ παντὸς κόσμου ποιητήν τε καὶ φιλοτεχνήμονα, *totius mundi creatorem & ingeniosissimum opificem.*

Φιλοτησία.

Hesychius: Φιλοτησία, πρόποσίς τις μετὰ τὸν δεῖπνον ὑπὲρ φιλίας. *Propinatio quædam post cœnam amicitiæ ergò.* Suidas: Φιλοτησία, ἡ φιάλη ἡ διδομένη ἐν τοῖς πότοις· ἐν γὰρ τοῖς συμποσίοις φιλοφρονούμενοι ἀλλήλους, ἐπεδίδοσαν οἴνου κύλικα, ἣν φιλοτησίαν ἐκάλουν. *Ipsa phiala, quæ dabatur in compotationibus. In conviviis enim alii alios amicè excipientes, tradebant vini calicem, quem philotesiam vocabant,* id est, amoris & benevolentiæ testem: Item: Καὶ φιλοτησίας, τὰς δεξιώσεις διὰ τῆς φιλίας· καὶ φιλοτησίαν προπίνειν ἐστὶν, ἡνίκα τὶς ἐν ἀρίστῳ ἀπὸ τῆς δοθείσης αὐτῷ φιάλης πιὼν μέρος, τὸ λοιπὸν παράσχῃ φίλῳ, καὶ τὴν φιάλιν χαρισάμενος. *Philotesias, amicas exceptiones, quibus aliquis dexterâ porrectâ, amoris & benevolentiæ caussâ, ab aliquo excipitur, & ad potandum amicè invitatur. Et philotesiam propinare, est, cùm quis in prandio, de phiala ipsi data postquam hausit partem, reliquum amice tradit, & simul phialam largitur.* Aristophanis Scholiastes in Acharnens. pag. 300. Φιλοτησίαν ἔλεγον τὴν φιάλην τὴν διδομένην ἐν τοῖς συμποσίοις. *Philotesiam dicebant phialam, quæ dabatur in conviviis.* Hinc jam intelligitur, quid velit Greg. Nazianzenus epistolâ LVIII. quæ est ad Philagrium, pag. 822. quando de Socrate scribit: Σωκράτης τὸν θάνατον ὑπὸ Ἀθηναίων κατακριθεὶς, ἐπειδὰν προσηνέχθη τὸ κώνειον, δέχεται μάλα ἡδέως, ὥσπερ οὐκ ἐπὶ θανάτῳ δεχόμενος, ἀλλὰ φιλοτησίας προπινόμενος. *Socrates ab Atheniensibus ad mortem damnatus, postquam cicuta oblata est, perlibenter accepit, perinde ac si non lethale poculum acciperet, sed propinando amicos ad potandum invitaret.* Hoc ipsum etiam observat Theodoretus, Θεραπευτ. lib. III. pag. 519. ubi Platonem ait in rebus religionem spectantibus ad ritus receptos se attemperasse, τὴν Ἀθηναίων φιλοτησίαν ὀῤῥωδήσαντα, καὶ τὸ τῷ Σωκράτει προσενεχθὲν ὑφορώμενον κώνειον. In quo loco vertendo Acciaolus interpres dictionis venustatem prorsus corrupit, reddendo, τὴν Ἀθηναίων φιλοτησίαν ὀῤῥωδήσας, timens, *ne Atheniensium gratiâ benevolentiâque excideret.* Quid enim φιλοτησία sit, ex iis, quæ jam dicta sunt, maximè ex Nazianzeno, patet. Rectè ergo hæc in Edit. Paris. sic correcta apud Theodoretum: *Propinationem metuens, & porrectam Socrati cicutam reformidans.* Hoc ipsum expressit Elias Cretensis, Commentar. in Orat. III. Nazianzeni, pag. 326: *Socrates hâc pœnâ mulctatus est, ut vitam cicutâ finiret. Ille autem sumtum cicutæ poculum hilari animo ac sine ulla coloris mutatione hausit.* Quin & Socratem ea ipsa voce usum, morti jam vicinum, refert Ælianus, var. hist. lib.I. cap. XVI. pag. 375. Cùm enim ab Apollodoro missas, in quibus honorificentiùs efferretur, vestes preciosas recusasset: Falli multùm, ajebat, Apollodorum, εἴγε αὐτὸς πεπίστευκεν, ὅτι μετὰ τὴν ἐξ Ἀθηναίων φιλοτησίαν, καὶ τὸ τοῦ φαρμάκου πόμα, ἔτι ὄντως ὄψεται Σωκράτην; *siquidem ipse crediderit, se post propinationem ab Atheniensibus factam, & veneni absorptionem, adhuc verè visurum esse Socratem.* His adjici potest illud Theramenis apud Ciceronem, Tuscul. quæst. lib. I. *Qui cùm conjectus in carcerem triginta jussu tyrannorum venenum ut sitiens obbibisset, reliquum sic è poculo ejecit, ut id resonaret. Quo sonitu reddito, ridens, Propino, inquit, hoc pulchro Critiæ, qui in eum fuerat teterrimus. Græci enim in conviviis solent nominare, cui poculum tradituri sint. Lusit vir egregius extremo spiritu, cùm jam præcordiis conceptam mortem contineret, veréque ei, qui venenum præbuerat, mortem est eam auguratus, quæ brevi consecuta est.* Habes in his, Cicerone clarissimè exponente, quid sit ἡ φιλοτησία. Vide quoque Antiquitates Cl. Stukii nostri.

Φιλοψογέω.

Non habent Lexica. Φιλόψογος, *reprehensionem amans*, id est, *qui reprehendendi studio flagrat.* Hinc φιλοψογέω, *reprehendendi studio teneor.* Cyrillus Alex. lib. I. Glaphyr. in Exodum, pag. 255: Καταχωννύων ὥσπερ εἰς ἄβυσσον ὁ χριστὸς τὰ πονηρὰ δαιμόνια, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος, καὶ οὐχ ἑκόντα μεθιστὰς διὰ τὸ τῶν ἐχόντων ἐκπέμπειν αὐτά· καίτοι δέον ἐπὶ τούτῳ θαυμάζεσθαι τοὺς τῶν εἰωθότων φιλοψογεῖν οὐ διέδρα λόγους. *Christus in abyssum quasi defodiens malignos dæmones, expellendo ab iis, quos tyrannide sua vexabant: etiamsi meritò ob id honore fuisset afficiendus, cavillatorum tamen criminationem non effugit.* Idem in cap. XXIX. Jesajæ, pag. 418: Τῶν εἰωθότων φιλοψογεῖν προαναβλέπει τὴν κακουργίαν. *Eorum, qui reprehendendi studio tenentur, prævidet malitiam.*

Φίσκος.

Φίσκος, *fiscus.* Frequens vox apud Jureconsultos Græcos & Grammaticos. Photius in Nomocan. tit. IX. cap. XXVII. pag. 130: Δίδωσιν εἴσω οὐτιλίου ἐνιαυτοῦ τὸ τετραπλοῦν τῷ κλαπέντι, καὶ τῷ φίσκῳ τὸ τετραπλοῦν. *Dat ei cui surreptum est, quadruplum intra annum utilem: & fisco quadruplum.* Apud Suidam: Φίσκος, δημόσιον ταμιεῖον. *Fiscus, publicum ærarium.* Vide Gl. Meursii.

Φισκόω.

Non habet Gl. Meursii. Φισκόω, *fisco addico, fisco vindico.* Photius in Nomocan. tit. IX. cap. XXX. pag. 141: Φισκοῦνται τὰ τοιαῦτα πράγματα. *Tales res fisco vindicantur.* In Constitut. Eccl. Collect. ex lib. I. Cod. tit. V. num. X: Οὔτε ὀρθόδοξος δύναται καθ' οἱονδήποτε τρόπον μεταφέρειν εἰς αἱρετικὸν ἀκίνητον πρᾶγμα, ἔχων ἐκκλησίαν ὀρθόδοξον· ἐπεὶ φισκοῦται. *Ne quidem orthodoxus aliquis ullo modo transferre potest in hæreticum rem aliquam soli, quæ orthodoxam contineat Ecclesiam. Fisco namque vindicatur.*

Φλύαρος.

Veteres Glossæ: Φλύαρος. *Argutus, garrulus, verbosus.* Φλυαρία. *Garrulitas, verbositas.* Φλυαρίαι. *Argutiæ.* Φλυαρῶ. *Arguto, garrio, blatero, effutio.* Aliæ: *Garrulus.* Φλύαρος, βαττολάλος. *Verbosus.* Ἀδόλεσχος, φλύαρος. Hesychius: Φλύαρος, φαῦλος, εὐήθης. *Garrulus, improbus, nequam, fatuus, stupidus.* I. Timoth. V. 13. ubi Apostolus de adolescentioribus viduis dicit, quòd sint φλύαροι, καὶ περίεργοι, λαλοῦσαι τὰ μὴ δέοντα, *verbosæ & curiosæ, loquentes quæ non oportet.* sunt φλύαροι.

Inter femineas noctésque diésque cathedras
Perstant, atque aliqua semper in aure sonant.

Sermoniatrices immodicas diceret Apulejus. Apud Plautum illa de toto sexu suo in Aulularia:

--- *Haud falsa sum nos odiosas haberi,*
Nam multùm loquaces meritò omnes habemur.

Achilles Tatius lib. V: Φιλόμυθον τὸ τῶν γυναικῶν γένος. *Fabulosus est sexus muliebris.* Fulgentius Mythol. I. *Mulierum verbalibus undis causidici cedunt, & Grammatici mutiunt, Rhetor tacet, & clamorem præco compescit.* Seneca lib. II. Declam. pag. 496: *Commissi muliebri garrulitati, quæ id solùm potest tacere, quod nescit.*

Φλύαροι

Φλύαροι sunt *leves, futiles, & importunæ locutrices*, si verbis Gellii uti licet. Hesychius: Ἐφλυάρει, ἐλήρει, ἐμωρολόγει. *Nugabatur, blaterabat, inepta loquebatur.* Vide etiam in Γυνή, num. I. 3. Bene autem hoc vitium, ut otiositati, ita & discursationi conjunctum. Apud Epicharmum: Γυνὴ λάλος καὶ φιλέξοδος. *Mulier loquax & discursationis amans.* Hieronymus in epistolis: *Garrulum nescio quem, --- circumforaneum.* Φλύαροι & περίεργοι, optimè conjungit Apostolus: hæc enim vitia connexa sunt. Donatus in Hecyram Terentii: *Curiositas signum est loquacitatis*: unde & Hesychius πολύμυθον non tantùm exponit φλύαρον, sed & περίεργον. Isidorus Pelusiota, epist. CLII. lib. III. pag. 315. Λάλον, ὡς τὰ πολλά, τὸ γυναικεῖον γένος, καὶ περίεργον. *Fœmineum genus, ut plurimùm, loquax & curiosum est.* Plutarchus περὶ ἀδολεσχίας. Τῇ δὲ ἀδολεσχίᾳ καὶ ἡ περιεργία, κακὸν οὐκ ἔλαττον, πρόσεστι· πολλὰ γὰρ ἀκούειν θέλουσιν, ἵνα πολλὰ λέγειν ἔχωσι. *Cum loquacitate verò conjuncta etiam est curiositas, malum non minus: multa enim audire volunt, ut etiam multa loqui possint.* Theophylactus ad I. Timoth. V. 13 pag. 781. Οὐ μόνον δὲ ἀργαί, ἀλλὰ καὶ φλύαροι, &c. Εἰκότως. περιοδεύουσαι γὰρ τὰς οἰκίας, οὐδὲν ἀλλ' ἢ τὰ ταύτης πρὸς ἐκείνην φέρουσι, καὶ τὰ ἐκείνης εἰς ταύτην. καὶ ἀναγκαίως εἰς περιεργίαν ἐκ τοῦ ἐρευνᾶν πάντα, καὶ φλυαρίαν, ἐκ τοῦ λέγειν τὰ πάντων πρὸς πάντας, ἐκτραχηλίζονται. *Non solùm autem otiosæ, sed & verbosæ, &c. Nec immeritò. Circumeuntes enim domos nihil aliud agunt, quàm quòd quæ de hac audiant, ad illam perferant, & quæ de illa, ad hanc: ac necessariò tandem ad curiositatem delabuntur omnia perscrutando; & ad nugas, cùm quæ de omnibus audiverunt, omnibus etiam dicunt.* Confer verbum Περιεργάζομαι, num. I.

Φόβος.

Hæc vox duobus maximè modis sumitur.

I. *Propriè*, & notat

1. *Timorem, seu metum ob imminens malum; ob Dei comminationes vel judicia.* Ita φόβος, juxta Suidam, ἐστὶ προσδοκία κακοῦ. Quod Cicero, lib. IV. Tuscul. interpretatur: *Metus, opinio impendentis mali.* Ita Stoici φόβον definiunt. De hoc metu intelligenda illa Chrysostomi, Homil. XV. ad populum Antiochenum: φόβος τῆς τιμωρίας οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ τεῖχος καὶ ἀσφάλεια, καὶ πύργος ἀκαταγώνιστος. *Metus pœnæ nihil est aliud, quàm arx, munitio, & turris inexpugnabilis.* De eodem Clemens Alexandr. Stromat. lib. II. pag. 377. Ὁ ἐκ τοῦ νόμου φόβος, οὐ μόνον δίκαιος, ἀλλὰ καὶ ἀγαθός, κακίαν ἀναιρῶν. *Qui ex lege est metus, non solùm est justus, sed etiam bonus, ut qui aufert vitium.* Et Basilius M. in Psal. XXXIII. p. 225. Ὁ σωτήριος φόβος, καὶ φόβος ἁγιασμοῦ ποιητικός, φόβος ὁ κατ' ἐπιτήδευσιν, καὶ οὐχὶ κατὰ πάθος ἐγγινόμενος τῇ ψυχῇ, ὁποῖός ἐστι βούλει διηγήσωμαι; Ὅταν μέλλῃς ἐπί τινα ὁρμᾷν ἁμαρτίαν, ἐννόησόν μοι ἐκεῖνο τὸ φρικτὸν καὶ ἀνύποιστον τοῦ Χριστοῦ δικαστήριον, &c. *Timor salutaris, & qui sanctitatem efficit; timor item qui studio acquiritur, non qui per affectionem imprimitur animæ, vis enarrem qualis sit? si in peccatum aliquod ruere cogitas, considera formidabile illud nec ulli tolerabile Christi judicium, &c.* S. Maximus, Cent. I. de Charitate, cap. LXXXI. duas timoris Dei species proponit; quarum prior, quæ huc pertinet, est, Ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος, ὁ ἐκ τῶν ἀπειλῶν τῆς κολάσεως ἐντικτόμενος. *Timor Dei, qui ex minis supplicii nobis ingeneratur.* Hujus timoris varias utilitates nobis eleganter describit Chrysostomus Homil. XV. ad populum Antiochenum, t. VI. pag. 560. Εἰ μὴ καλὸν ἦν ὁ φόβος, οὐκ ἂν πατέρες παιδαγωγοὺς τοῖς παισὶν ἐπέστησαν, οὐκ ἂν οἱ νομοθέται ταῖς πόλεσιν ἄρχοντας. Τί γεέννης χαλεπώτερον; ἀλλ' οὐδὲν τοῦ ταύτης χρησιμώτερον φόβου. ὁ γὰρ τῆς γεέννης φόβος τὸν τῆς βασιλείας ἡμῖν κομίζει στέφανον. Ἔνθα φόβος ἐστὶν, οὐκ ἔστι φθόνος. ἔνθα φόβος ἐστὶ, χρημάτων ἔρως οὐκ ἐνοχλεῖ. ἔνθα φόβος ἐστὶν, ἔσβεσται θυμός, ἐπιθυμία κατέσταλται πονηρά, ἅπαν ἀλόγιστον ἐξώρισται πάθος. *Nisi bonus esset timor, filiis patres pædagogos non præponerent, nec legislatores civitatibus ullos magistratus. Quid gehennâ gravius? sed hujus metu nihil utilius: gehennæ namque timor, regni nobis affert coronam. Ubi timor est, invidia non est, ubi timor est, pecuniarum amor non vexat: ubi timor est, extinctus est furor, cupiditas improba correpta, omnis irrationabilis passio exterminata est.* Habes ibidem plura lectu etiam dignissima.

2. *Metum mali appropinquantis.* Atque ita sumitur.

a. vel *passivè*, pro metu, quo aliquis afficitur. Clemens Alexandr. Pædag. lib. I. cap. IX. pag. 126. duplex genus timoris recenset; quorum alterum cum pudore, alterum cum odio conjunctum. Cum pudore conjunctus metus, quo afficiuntur cives à bonis Principibus: cum odio, quo servi à difficilibus dominis. Utrumque tamen genus ad *timorem servilem, & timorem reverentiæ* commodiùs referri potest. Hoc sensu accipitur à Nazianzeno, epist. XIX. pag. 778. Οὐδὲ οἱ φόβοι τοῖς εὐφρονοῦσιν ἄχρηστοι. ὡς δὲ ἐγώ φημι καὶ λίαν, καλοὶ καὶ σωτήριοι. εἰ γὰρ καὶ γίνεσθαι αὐτοὺς ἀπευχόμεθα, γινομένοις γε παιδευόμεθα. *Ne ipsi quidem timores prudentibus viris incommodi sunt, quin potiùs, meâ quidem sententiâ, valde commodi & salutares; nam etsi, ne existant, optamus, iis tamen, cùm existunt, erudimur.* Exemplum *timoris cum gaudio* permisti exstat in piis istis mulieribus, de quibus Matth. XXVIII. 8. Καὶ ἐξελθοῦσαι ταχὺ ἀπὸ τοῦ μνημείου μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς μεγάλης, &c. *Ex exierunt cito de monumento cum timore & gaudio magno, &c.* Ita Achilles Tatius: Τρέμων τρόμον διπλοῦν, χαρᾶς ἅμα καὶ φόβου. *Tremens tremore duplici, gaudii simul & timoris.* Josephus Antiq. lib. XIX. de Claudio: Ἀνεβάσταζεν αὐτὸν οὐ πάνυ βαίνειν δυνάμενον ὑπό τε φόβου καὶ χάρματος τῶν εἰρημένων. *Portabat eum, cum non admodum incedere posset, præ timore & gaudio eorum, quæ dicta erant.* Apuleius: *Pavore & gaudio --- permixtus.* Virgilius:

Lætitia metuq; avidi. ---

Claudianus:

--- Mixtoq; metu perterrita gaudet.

Hieronymus in vita Malchi: *Quid tunc terroris nobis, quid gaudii fuit?*

b. vel *activè*, pro timore, quem aliquis incutit. Ita accipitur Judæ v. 23. Ἐν φόβῳ σώζετε. *In timore salvate.* Eos, qui graviùs & contumaciùs peccant, injecto vindictæ divinæ metu terrete. Seneca de Ira, lib. II. cap. XIV. *Aliquando incutiendus est his metus, apud quos ratio non proficit.* Idem, lib. VI. de Beneficiis, cap. XXIV. *Liberalia studia* (parentes liberis) *inculcant, adhibito timore nolentibus.* Integra Apostoli sententia est: Καὶ οὓς μὲν ἐλεεῖτε διακρινόμενοι, οὓς δὲ ἐν φόβῳ σώζετε. *Et alios quidem, habito delectu, commiseramini: alios verò terrore servate.* Sensus verborum Apostoli, monente Pricæo, est: Sunt gradus peccatorum, imò & habituum vitiosorum: vos singulis, prout usus tulerit, medicinam adhibete. Ignatius ad Polycarpum: Οὐ πᾶν τραῦμα τῇ αὐτῇ ἐμπλάστρῳ θεραπεύεται. *Non quodvis vulnus eodem emplastro sanatur.* Isidorus Pelusiota: Οὐ πᾶσι τὰ αὐτὰ ἁρμόττει βοηθήματα, οὐδὲ πάντες τοῖς αὐτοῖς θεραπεύονται.

Non

Non omnibus eadem conveniunt medicamenta, nec omnes iisdem ſanantur.

Ovidius:

--- *Quoniam variant animi, variabitis artes:*
Mille mali ſpecies, mille ſalutis erunt.

Seneca lib. I. de Clementia, cap. XVII. pag. 326. *Aliis morbum ſuum exprobret, quosdam morbi curatione decipiat, citiùs meliusq; ſanaturus remediis fallentibus. Agat princeps curam, non tantùm ſalutis, ſed etiam honeſtæ cicatricis. Nulli regi gloria eſt ex ſæva animadverſione.* Idem in principio epiſt. XXV. *Quod ad duos amicos noſtros pertinet, diversâ viâ eundum eſt. Alterius enim vitia emendanda, alterius frangenda ſunt.* Livia ad Auguſtum Cæſarem, apud Dionem lib. LV. pag. 641. Καὶ δεῖ τοὺς μὲν λόγοις νουθετεῖν, τοὺς δὲ ἀπειλαῖς σωφρονίζειν. τοὺς δὲ καὶ ἕτερόν τινα τρόπον μετρίως πως μεταχειρίζεσθαι. *Et alios quidem verbis caſtigare, alios verò minis coërcere oportet: alios verò tolerabili ratione tractare.* Homerus Il. μ. v. 267.

Ἄλλον μειλιχίοις, ἄλλον στερεοῖς ἐπέεσσι
Νείκεον.
Alium blandis, alium duris verbis
Increpabant.

Cicero lib. III. Tuſcul. quæſt. *Ut in cauſſis non utimur ſemper eodem ſtatu, ſed ad tempus, ad controverſiæ naturam, ad perſonam accommodamus: ſic in ægritudine lenienda quam quisque curationem recipere poſſit, videndum eſt.* In Conſtitut. Clementis, lib. II. cap. XX. Ἰατρὸς ὢν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Κυρίου, πρόσαγε θεραπείαν κατάλληλον ἑκάστῳ τῶν νοσούντων. παντὶ τρόπῳ θεράπευε, ὑγίαζε, σώους ἀποκαθίστα τῇ ἐκκλησίᾳ. *Cùm medicus ſis Eccleſiæ Domini, unicuique ægrotantium medicinam adhibe convenientem: omni ratione ſana, cura, ſalvos redde Eccleſiæ.* Vide I. Corinth. IX. 19. &c. I. Theſſal. V. 14. Addi etiam poſſunt ſequentia.

Virgilius:

Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris.

Seneca lib. I. cap. XIV. de Ira: *Corrigendus eſt qui peccat & admonitione, & vi, & molliter, & aſpere.* Euthymius ad Matthæi XVI. *Non ubique mitem eſſe præceptorem, ſed quandoque aſperum fieri: & interdum liberè ſe diſcipulis tradere ad refocillationem: interdum verò increpare ad correptionem: & iſta varietate illorum ſalutem procurare.* Similia paſſim obvia.

Hic verò *timor, ſive paſſivè, ſive activè* ſumatur, eſt triplex:

α. *Timor naturalis,* qui proficiſcitur ex ſenſu imbecillitatis naturæ noſtræ humanæ, nec per ſe peccatum eſt. Oecumenius in I. Petri II. pag. 151. vocat φόβον παθητικὸν, τουτέστι, τὸν διὰ κολάσεως πεῖραν τισὶν ἐγγινόμενον, ὃν καὶ τὰ θηρία φοβεῖται, *timorem patibilem, id eſt, talem, qui ob ſupplicii experientiam in quibusdam oritur, quem etiam beſtiæ metuunt.* Ipſe etiam Chriſtus à timore naturali, juxta naturam humanam, non fuit immunis, ut legitur Matth. XXVI. 38. & Hebr. V. 7. Agnoſcit hoc Damaſcenus Orthod. fidei lib. III. cap. XX. pag. 258. ubi inter φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα πάθη, quibus fuerit obnoxius, numerat πεῖναν, δίψαν, κόπον, πόνον, τὸ δάκρυον, τὴν φθορὰν, τὴν τοῦ θανάτου παραίτησιν, τὴν δειλίαν, τὴν ἀγωνίαν, *famem, ſitim, defatigationem, laborem, lacrymas, corruptionem, mortis recuſationem, timorem, agoniam &c.* Theophylactus in cap. XXVI. Matth. pag. 164. de Chriſto: Οἰκονομικῶς λυπεῖται, καὶ ἀδημονεῖ, ὅπως πιστώσηται ὅτι ἀληθῶς ἄνθρωπος ἦν. Τῆς γὰρ ἀνθρωπίνης φύσεως τὸ δειλιᾶν θάνατον. *Quòd mœſtus eſt & dolore afficitur, per diſpenſationem fiebat, ut confirmaret, ſe verè fuiſſe hominem. Humanæ enim naturæ eſt timere mortem.*

β. *Timor diffidentiæ,* ſeu *infidelitatis,* qui ex incredulitate proficiſcitur, ideoque tanquam vitium prohibetur & damnatur Jeſajæ VIII. 12. Τὸν δὲ φόβον αὐτοῦ μὴ φοβηθῆτε. *Timorem autem ejus,* nempe Aſſyrii, *ne timueritis.* Ad quæ Theodoretus, pag. 38. Παρεγγυᾷ διὰ τοῦ προφήτου τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, μὴ φοβεῖσθαι τούτων τὰς ἀπειλάς. *Præcipit Spiritus Sanctus per Prophetam, ne iſtorum,* Aſſyriorum, *minas timeant.* Et mox: Τὸν ἀνθρώπινον ἐξώρισε φόβον, ἐκέλευσε δὲ τὸν τῶν ὅλων φοβεῖσθαι θεόν. *Humanum excuſſit metum, Deumq; univerſorum timere juſſit.* Hunc timorem deprecatur David Pſalmo LXIV. 1. Ἀπὸ φόβου ἐχθροῦ ἐξελοῦ τὴν ψυχήν μου. *A timore inimici eripe animam meam.* Ad quæ Theodoretus, pag. 637. Ῥῶσόν μου τὴν διάνοιαν, ὥστε μὴ δεδιέναι τῶν πολεμίων τὰς προσβολάς. *Corrobora mentem meam, ne hoſtiles impetus formidem.* Et Baſilius Magnus in Pſal. XXXIII. pag. 224. Οὐ πᾶς φόβος ἀγαθὸν ἐστὶ καὶ σωτήριον, ἀλλ' ἐστὶ τὶς καὶ ἐχθρὸς φόβος, ὃν ἀπεύχεται ὁ προφήτης ἐγγίνεσθαι αὐτοῦ τῇ ψυχῇ, λέγων. Ἀπὸ φόβου ἐχθροῦ ἐξελοῦ τὴν ψυχήν μου. ἐχθρὸς γὰρ φόβος ὁ θανάτου ἡμῖν δειλίαν ἐμποιῶν. ὁ προσώπων ὑπεροχὰς καταπτήσσειν ἡμᾶς ἀναπείθων. Καὶ ὁ ὑπὸ δαιμόνων εὐπτόητος, τὸν ἐχθρὸν ἔχει φόβον ἐν ἑαυτῷ. καὶ ὅλως ὁ τοιοῦτος φόβος ἀπιστίας ἔοικεν ἔγγονον εἶναι πάθος. Οὐδεὶς γὰρ πιστεύων ἰσχυρὸν αὐτῷ παρεῖναι τὸν βοηθὸν, φοβεῖται ἀπό τινος τῶν ἐπιχειρούντων αὐτὸν ἐκταράσσειν. *Non quivis timor bonus eſt & ſalutaris, ſed eſt etiam quidam hoſtilis timor, quem Propheta deprecatur ac petit, ne in animo ſuo locum habeat, dicens:* A timore inimici eripe animam meam. *Hoſtilis enim eſt timor, qui mortis timorem nobis ingenerat, atque ut toti contrahamur pavore ad faſtum perſonarum eminentium ſuadet. Et qui à dæmonibus facilè conſternatur, hoſtilem in ſe timorem habet. Omnino autem hujuscemodi timor perturbatio animæ eſſe videtur prognata ex infidelitate. Nemo enim qui credit, fortem illum ſibi adeſſe adjutorem, metuit quenquam eorum, qui ipſum conturbare conantur.* Huc etiam referri poteſt *timor ſervilis:* de quo Clemens Alexand. Pædag. lib. I. cap. IX. pag. 127. Τὸ δὲ ἕτερον εἶδος τοῦ φόβου μετὰ μίσους γίνεται. ᾧ δοῦλοι πρὸς δεσπότας κέχρηνται χαλεποὺς. *Aliud autem metûs genus eſt cum odio conjunctum, quo ſervi utuntur erga dominos difficiles.* Et Chryſoſtomus Homil. XXI. t. V. Φόβος ἐστὶν ἐλπιζομένων κακῶν ἐπίτασις, ἐπὶ κατεγνωσμένῳ συνιστάμενος συνειδότι. *Timor eſt intenſio malorum imminentium, ortus ex conſcientia mala,* ſeu, *quæ ſeipſam damnat.* Theophylactus in cap. XIII. ad Romanos, pag. 130. Ἔστι φόβος, ὃν φοβοῦνται οἱ πταίοντες, ἐκ τοῦ πονηροῦ συνειδότος. *Eſt metus, quo terrentur ſcelera patrantes, ex mala conſcientia proveniens.*

γ. *Timor reverentiæ,* qui proficiſcitur ex ſeria conſideratione ejus, quem timemus atque reveremur. Clemens Alexand. Pædag. lib. I. cap. IX. pag. 126. Ἔστι φόβος μετὰ αἰδοῦς. ᾧ χρῶνται πολῖται πρὸς ἡγεμόνας ἀγαθοὺς, καὶ ἡμεῖς πρὸς τὸν θεὸν, καθάπερ οἱ παῖδες οἱ σώφρονες πρὸς τοὺς πατέρας. *Eſt timor cum reverentia conjunctus, quo utuntur cives erga bonos Principes, & nos erga Deum, quemadmodum modeſti filii erga parentes.* De eodem Theophylactus in cap. IX. Lucæ, pag. 372. Φόβος ἐπίτασίς ἐστιν εὐλαβείας, ὥσπερ καὶ ἡ εὐλάβεια συνεσταλμένος φόβος. *Timor eſt augmentum reverentiæ, ſicut & reverentia contractus timor eſt.* Idem, in cap. XIII. ad Romanos, pag. 130. dicit, φόβον eſſe αἰδῶ, καὶ εὐλάβειαν, καὶ ἐπιτεταμένην τιμὴν, *reverentiam,*

&

pietatem, atque eximium honorem. S. Maximus Cent. [d]e Charitate, cap. LXXXI: Ἔςι φόβ☉ τ϶ Θεϋ, ὃς αὐ-[τ]ῇ ἀγάπῃ ζυνέζευκται, εὐλάβειαν ἀεὶ τῇ ψυχῇ ἐμποιῶν, [ἵνα] μὴ διὰ τὴν τῆς ἀγάπης παῤῥησίαν εἰς καταφρόνησιν Θεϋ [ἔλθ]ῃ. *Est timor Dei, qui cum ipsa charitate conjunctus [est], reverentiam quandam semper animæ ingenerans, ne [pro]pter charitatis libertatem in contemtum Dei erumpat.* [O]ecumenius in I. Petri cap. II. pag. 151: Ἔςι φόβ☉ ὁ [μετ᾽] ἐπιςήμης, ὃς καὶ εὐλάβεια καλεῖται. *Est timor cum sci[ent]ia conjunctus, qui etiam reverentia vocatur.* De eo[de]m timore etiam accipi possunt sequentia Macarii, [H]omil. XVI. pag. 252. de electis Scribentis: Ἔχϋσι [φό]βον, ϋ τῶν ἀρχαρίων τῶν φοβϋμένων τὰ πονηρὰ πνεύματα, [ἀλλ]ὰ φόβον καὶ μέριμναν πῶς διοικήσϋσι τὰ ἐμπιςευθέντα [αὐ]τοῖς πνευματικὰ χαρίσματα. *Habent metum, non no[vit]iorum malos spiritus formidantium: sed timent ac soliciti [sun]t, quomodo rectè administrare possint spiritualia dona [sibi] concredita.*

[I]I. *Impropriè*, seu *metonymicè*. Sic φόβ☉ sumitur

1. *pro obedientia*, vel *honore* magistratui debito. [Sic] accipitur ad Romanos XIII. 7: Ἀπόδοτε τῷ τ̀ φόβον, [τὸν] φόβον. Ubi Theodoretus, pag. 101: Καὶ τ̀ φόβον, [τὴν] τιμὴν ὀνομάζει. ταῦτα γὰρ τοῖς ἄρχϋσι παρὰ τῶν ἀρ[χο]μένων ὀφείλεται. *Et metum & honorem nominat. Hæc [eni]m magistratibus debentur à subditis.* Chrysostomus [Ho]mil. XXIII. in epist. ad Romanos: Ἐνταῦθα λέγει, [ἀπ]όδοτε τ̀ φόβον, τὴν ἐπιτεταμένην λέγων τιμὴν, ϋ τ̀ ἐκ τϋ [πον]ηρϋ ζυνειδότ☉ φόβον. *Hoc loco dicit, reddite timorem, [eximiu]m honorem appellans timorem, non eum, qui ex mala [con]scientia est.*

2. *pro humilitate*, quâ diffidentes nobis ipsis & [viri]bus nostris, agnoscimus, nos solâ Dei gratiâ stare [po]sse. De hoc timore Oecumenius in I. Petri cap. II. [pag]. 151: Φόβ☉ προκαταρκτικός ἐςιν, ὃς τοῖς τῷ Κυρίῳ προ[σερ]χομένοις ἐπακολϋθεῖ, διὰ τὸ συνειδέναι ἑαυτοῖς πολλὰ ἐπὶ [ἁμαρτ]ωρίαν ἐκκαλϋμένα. *Timor externus est, qui eos, qui ad [Dom]inum accedunt, comitatur, quia sibi multorum sunt [cons]cii peccatorum, quæ pœnam reposcunt.* Idem, in I. [Petr]i. cap. IV. pag. 209: Προκαταρκτικὸς φόβ☉ ἐςιν, ὃς [τὸν] ὄνδρομον ἐπιφέρεται τὴν κόλασιν διὰ τὰ πεπραγμένα αὐ[τῷ, ...]ενα, τϋ προσιόντ☉ θεῷ φοβϋμένϋ, καὶ διὰ ταῦτα προσι[όντ]☉, ἵνα μὴ κολασθῇ. *Externus timor est, qui etiam co[mit]em infert pœnam propter mala ab ipso patrata, eo, qui ad [Deu]m accedit, metuente, & propterea accedente, ne punia[tur].*

Huc pertinet exhortatio Apostolica ad Philippen[ses] cap. II. 12: Μετὰ φόβϋ καὶ τρόμϋ τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν [κατ]εργάζεσθε. *Cum timore & tremore vestram salutem [oper]amini.* Ubi Theophylactus, pag. 595: Οὐ δι[ὰ τοῦτ]ό, φησι, παρακαλῶ ὑμᾶς, ἀλλ᾽ ἵνα τὰ πρὸς τὴν ἡμετέ[ραν σ]ωτηρίαν ποιῆτε μετὰ φόβϋ, καὶ τϋτϋ ἐπιτεταμένϋ, καὶ [μετ]ὰ τρόμϋ. ἄνευ γὰρ φόβϋ ϋδὲν ἀγαθὸν κατορθϋται, ϋτε ἐν [τ]αῖς λογικαῖς τέχναις, ϋτε ἐν ταῖς βαναύσοις. Πῶς δὲ ὁ φό[βος] κατορθωθήσεται; ἐὰν ἐννοήσωμεν, ὅτι πανταχϋ ὁ θεὸς [πάρε]ςι, καὶ πάντα ἀκϋει, καὶ πάντα ὁρᾷ, ϋ τὰ πραττόμενα [μόνο]ν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐννοϋμενα. Δϋλεύσατε γάρ, φησι, τῷ κυ[ρίῳ ἐν] φόβῳ, καὶ ἀγαλλιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμῳ. Ἔςι γὰρ ἀγαλλία[σις μ]ετὰ τρόμϋ, ὅταν τὸ καλόν τις ποιῶν, καὶ τϋτο μετὰ [τρόμ]ϋ, εὐπαῤῥησίαςον ἔχῃ τὸ συνειδός. *Non propter [me ip]sum, inquit, adhortor vos, sed ut ea, quæ ad salutem [vest]ram spectant, faciatis cum timore, eóque vehemen[ter] intenso, & cum tremore. Sine timore namq, ni[hil b]oni perficitur, neque in artibus liberalibus, neq, in [mech]anicis. Quomodo autem timor perficietur? Si [consi]deremus, quòd Deus ubique sit præsens, omnia [audi]ens, & omnia videns, non solùm quæ aguntur, [sed e]m etiam quæ cogitantur.* Servite *enim*, inquit, [Dom]ino in timore, & exultate ei in tremore. *Est exultatio cum tremore, quando bonum aliquis faciens, idque cum tremore, conscientiam habet maximè liberam.* Huc etiam faciunt sequentia Theodoreti in Psal. II. pag. 407. quando ad v. 11. quem Theophylactus adduxit, scribit: Οὐ γὰρ δεῖ μόνῃ τῇ φιλανθρωπίᾳ θαῤῥῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὴν ταύτῃ ζυνημμένην δικαιοσύνην, ἀγαλλομένϋς ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ, καὶ χαίροντας δεδιέναι καὶ τρέμειν. Ὁ γὰρ δοκῶν, φησιν, ἑςάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ. Ἐπειδὰν γὰρ φοβηθέντες τὸν δεσπότην, τὰ προσήκοντα διαπραξώμεθα, πλείςην ἐκ τῶν πραχθέντων ἡμῖν ἔχομεν τὴν εὐφροσύνην ἐγγινομένην, τϋ ζυνειδότ☉ ἀγαθϋ μὲν τυγχάνοντ☉, μεγίςην δὲ ἡμῖν διὰ τϋτϋ τὴν χαρὰν παρεχομένϋ. Ἐν τρόμῳ δὲ, τϋτέςιν, ἐν κατανύξει· μήποτε ἡ τϋ Θεϋ χαρὰ εἰς τὴν τϋ κόσμϋ μεταπέσῃ χαράν. *Non enim decet eos, qui salute lætantur & gaudent, benignitati tantùm confidere, sed huic etiam conjunctam justitiam timere & tremere.* Qui enim, *inquit*, putat, se stare, videat ne cadat. *Cum enim Dominum timentes quæ decent fecerimus, plurimam ex rebus gestis habemus jucunditatem, cùm & conscientia est bona, & maximam ex ea percipimus voluptatem.* In timore autem, *id est, in compunctione: ne Dei gaudium in mundi gaudium aliquando decidat.* Oecumenius in cap. II. ad Philippenses, pag. 666: Μετὰ φόβϋ καὶ τρόμϋ· ϋ γὰρ ἔνι ἄνευ εὐλαβείας, καὶ τϋ δεδιέναι καὶ τρέμειν, ἀγαθόν τι πρᾶξαι. Πῶς δέ ἐςι τὸ τρέμειν· ἐὰν ἐνθυμώμεθα, ὅτι πανταχϋ πάρεςιν ὁ Θεὸς, καὶ πάντα ὁρᾷ καὶ ἀκϋει· καὶ ὅτι χαλεπαὶ αἱ εὐθύναι. Cum timore & tremore. *Fieri enim nequit, ut quis sine reverentia, & sine timore atq, tremore, boni quid faciat. Si consideraverimus, Deum ubiq, præsentem esse, omnia videre & audire, & graves esse pœnas.* Ibidem Photius: Μετὰ φόβϋ καὶ τρόμϋ. Δεῖ γὰρ φοβεῖσθαι καὶ τρέμειν ἐν τῷ ἐργάζεσθαι τὴν ἰδίαν ζωτηρίαν ἕκαςον, μήποτε ὑποσκελισθεὶς ἐκπέσῃ ταύτης· πολλοὶ γάρ εἰσιν οἱ πειρασμοὶ, καὶ πολλοὶ οἱ ἐπιβϋλεύοντες, ὅπϋγε καὶ αὐτὸ τὴν ἀρετὴν ἀσκῆσαι ἐνίοις εἰς τϋναντίον ἐκβέβηκεν, ἀπονοίας καὶ ὑπερηφανίας ὑπόθεσις γενόμενον· Δεῖ ϋν διὰ ταῦτα δεδοικότας καὶ τρέμοντας τὴν ἑαυτῶν ζωτηρίαν κατεργάζεσθαι. Cum timore & tremore. *Oportet enim timere & tremere quemlibet, dum suam operatur salutem, ne quando deceptus eâ excidat. Multæ enim sunt tentationes, & multi insidiantes, quandoquidem ipsum etiam virtutis studium quibusdam malè cessit, cùm contumaciæ & superbiæ factum sit argumentum. Oportet igitur his ipsis territos & trementes suam operari salutem.*

3. *pro ultimo judicio.* Ita veteres explicant locum II. Corinth. V. 11. Εἰδότες τὸν φόβον τϋ Κυρίϋ. *Scientes timorem Domini.* Id est, τὸ δικαςήριον ἐκεῖνο τὸ φοβερὸν, *tremendum illud tribunal*; ut Chrysostomus & Theophylactus explicant. Eruditè Bullingerus noster: *Hæc cùm ita habeant, cùm præmia nobis & supplicia sint proposita, horremus omnem imposturam & insinceritatem. Ut enim hominibus fucum faciamus simplicioribus & fallendi ignaris, Dei tamen cuncta cernentis oculos non fallemus. Scrutatur hic corda. Punit omnem imposturam. Sinceritatem & integritatem in rebus poscit quibuslibet.* Lyranus: *Scientes timorem Domini, id est, quòd valde timendus est Dominus, qui omnes est judicaturus.*

4. *pro religione seu pietate erga Deum.* Oecumenius in I. Petri cap. II. pag. 151. hunc timorem ita describit: Φόβ☉ τελειωτικὸς, δέϋς μὲν ἀπήλλακται, διὸ καὶ ἁγνὸς εἴρηται, καὶ διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶν☉. *Timor perficiendi vim habens, à metu quidem liber est, unde etiam purus vocatur, & in secula seculorum permanens.*

Hujus autem timoris observari debet,

a. *Præstantia:* ubi etiam varia ejus *effecta*. Hinc Clemens Alexandr. Stromat. lib. II. pag. 360: Ὁ θεῖος φόβος ἔκκλισίς ἐστι κακοῦ. *Divinus timor est mali declinatio.* Libro eodem, pag. 377: Ὁ τοῦ ἀπαθοῦς θεοῦ φόβος, ἀπαθής· φοβεῖται γάρ τις οὐ τὸν θεὸν, ἀλλὰ τὸ ἀποπεσεῖν τοῦ θεοῦ· ὁ δὲ τοῦτο δεδιὼς τὸ τοῖς κακοῖς περιπεσεῖν, φοβεῖται καὶ δέδιε τὰ κακά· ὁ δὲ δεδιὼς τὸ πτῶμα, ἄφθαρτον ἑαυτὸν καὶ ἀπαθῆ εἶναι βούλεται. *Dei impatibilis timor, est impatibilis. Timet enim quis non Deum, sed à Deo excidere. Qui autem hoc veretur, nempe ne in mala incidat, mala timet & veretur. Qui autem timet ne cadat, esse se ab interitu alienum vult, & impatibilem.* Idem, Stromat. lib. VI. p. 663: Φόβος αἴτιος τοῦ μὴ ἁμαρτάνειν πολλοῖς. *Timor multis caussa est ne peccent.* Chrysostomus Homil. IV. in Epist. ad Romanos, pag 26: Ὅταν ἐκβάλωσί τινες τοῦ θεοῦ τὸν φόβον, πάντα οἴχεται λοιπὸν τὰ κακά· ἵν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν ἀκριβῆ τὸν τοῦ θεοῦ φόβον· οὐδὲν γὰρ, οὐδὲν οὕτως ἀπόλλυσιν ἄνθρωπον, ὡς τὸ ταύτης ἐκπεσεῖν τῆς ἀγκύρας· ὥσπερ οὐδὲν σώζει, ὡς τὸ διηνεκῶς ἐκεῖ βλέπειν. *Si qui excusserint Dei timorem, protinus omnia veniunt mala. Ut ne igitur hoc eveniat, ante oculos habeamus exactum Dei timorem. Nihil enim, nihil omnino hominem æquè perdit, atque si contingat illum hâc ancorâ excidere: quemadmodum nihil contrà illum servat, quàm assiduè ad illam respiciat.* Gregorius Nazianzenus Orat. LIII. pag. 756: Φόβος θεοῦ ἀνθρώποις σωτήριος, σπάνιος δέ. *Timor Dei hominibus salutaris, sed rarus est.*

b. *Necessitas;* Basilius M. in Psal. XXXIII. p. 222: Ἐὰν μὴ φόβος παιδεύῃ ἡμῶν τὴν ζωὴν, ἀμήχανον κατορθωθῆναι τὸν ἁγιασμὸν ἐν τῷ σώματι. Καθήλωσον γάρ, φησιν, ἐκ τοῦ φόβου σου τὰς σάρκας μου· ὡς γὰρ οἱ ὑπὸ τῶν ἥλων διαπεπαρμένοι, τὰ μέλη τοῦ σώματος ἀκίνητα ἔχουσι πρὸς ἐνέργειαν, οὕτως οἱ τῷ θείῳ τὴν ψυχὴν κατειλημμένοι, πᾶσαν τὴν ἐκ τῶν παθῶν τῆς ἁμαρτίας ἐνόχλησιν διαφεύγουσι. *Nisi timor vitam nostram instituat, fieri nequit, ut castitas & sanctimonia in corpore observetur.* Confige *enim, inquit*, timore tuo carnes meas. *Nam quemadmodum qui corporis membra habent clavis transfixa, ad actionem quamlibet immobilia ea habent: si ei, quorum animam occupavit Dei timor, omnem prorsus importunam peccati ex perturbationibus occasionem vitant.* Item: Μήτε ὀφθαλμὸς σαλευέσθω ἄνευ θεοῦ· μὴ χεὶρ κινείσθω ἄνευ θεοῦ· μὴ ἡ καρδία διανοείσθω τὰ μὴ εὐάρεστα τῷ θεῷ, καὶ ὅλως ἀπὸ μηδενὸς ἄλλου σαλευθάτωσαν· μηδὲ αὐτοὺς τὶ κινείτω, εἰ μὴ ὁ τοῦ θεοῦ φόβος. *Neque oculus moveatur sine Deo: ne manus moveatur sine Deo: ne cor cogitet, quæ Deo non placent: & prorsus à nullo alio moveantur: neque eos aliquid moveat, nisi timor Dei.*

Φοιδεράτος.

Φοιδεράτος. *Fœderatus.* Φοιδεράτοι. *Fœderati.* Militum genus. Justinianus Novell. XVII. pag. 297: Ἐὰν στρατιώτης, ἢ σχολάριος, ἢ φοιδεράτος, ἢ ἄλλος ἔνοπλος ἐν ἐξπεδίτῳ διάγῃ, &c. *Si miles, vel scholaris, vel fœderatus, vel alius armatus agit in expeditione*, &c. Suidas: Φοιδεράτοι· οὕτω καλοῦσι Ῥωμαῖοι τοὺς ὑποσπόνδους τῶν Σκυθῶν. *Fœderati. Sic Romani vocant fœdere & amicitiâ sibi conjunctos Scythas.* Erant etiam Gothi. In Collect. Constitut. Eccles. ex lib. I. Cod. tit. V. sect. XII. pag. 1287. Biblioth. Juris Canonici: Ἐξῄρηνται οἱ Γότθοι, οἱ γίνονται φοιδεράτοι, καὶ ἄλλως πρὸς τὸ δοκοῦν τῇ βασιλείᾳ τιμῶνται. *Excipiuntur Gothi, qui* fœderati *fiunt, &, prout Imperatoriæ majestati visum fuerit, alios honores consequuntur.* Malchus in excerptis de legationibus pag. 94. edit. Regiæ: Πρέσβεις ἦλθον ἐκ Θρᾴκης τῶν ὑποσπόνδων Γότθων, οὓς δὴ καὶ φοιδεράτους οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσι. *Venerunt è Thracia legati Gothorum qui fœdus cum Romanis contraxerant, quos Romani* fœderatos *vocant.* Vide Gl. Meursii.

Φοίνιξ.

Φοίνιξ, vel φοῖνιξ, *avem* denotat & *arborem.* Suidas Φοίνιξ, τὸ δένδρον, καὶ τὸ ὄρνεον. *Arbor & avis.* Utramqu[e] significationem examinemus.

I. *Avem* denotat. Pro phœnice ave duo citantu[r] Scripturæ loca: unus ex Psal. XCII. 12. Δίκαιος ὡς φοίνιξ ἀνθήσει. *Justus florebit velut phœnix.* Alter ex Job XXIX. 18: Ἡ ἡλικία μου γηράσει ὥσπερ στέλεχος φοίνικος, πολὺν χρόνον βιώσω. *De phœnice ave* locum e[x] Psalmo interpretatur Tertullianus de Resurrection[e] carnis, cap. XIII. pag. 571. his verbis: *Si parum univer-sitas resurrectionem figurat, si nihil tale conditio signat quia singula ejus non tam mori quàm desinere dicantur nec redanimari, sed reformari existimentur, accipe ple-nissimum atque firmissimum hujus spei specimen. Si quidem animalis est res, & vitæ obnoxia & morti illun[c] dico alitem Orientis peculiarem, de singularitate famo-sum, de posteritate monstruosum: qui semetipsum lu-benter funerans renovat, natali fine decedens atqu[e] succedens i erum* Phœnix. *Ubi jam nemo, iterum ipse quia non jam, alius idem. Quid expressius atque signati[us] in hanc caussam? aut cui alii rei tale documentum [?] Deus etiam Scripturis suis:* Et florebit enim, *inquit* velut phœnix, *id est, de morte, de funere: uti credas, d[e] ignibus quoque substantiam corporis exigi posse. Mult[is] passeribus antistare nos Dominus pronunciavit: si no[n] & phœnicibus, nihil magnum: sed homines semel in-teribunt, avibus Arabiæ de resurrectione securis.* Ne[c] solus Tertullianus ista Psalmi adeò ridiculè exposui[t] Siquidem Epiphanii qui nomen mentitur autor i[n] Physiologo, ex *phœnicis post triduum redivivi* figmen-to, *Christi resurrectioni triduanæ* fidem adstruere cona-tus, Διὰ τοῦτο, inquit, ὁ Προφήτης, Δίκαιος ὡς φοίνι[ξ] ἀνθήσει. Sed nemo est, qui non videat imposuisse Patri-bus φοίνικα, vocem ambiguam, quæ & *palmam arbo-rem, & phœnicem avem* significat. Priori significatione hìc usurpârunt LXX. Interpp. quod vel sequentia d[o]cent: Δίκαιος ὡς φοίνιξ ἀνθήσει, ὡσεὶ κέδρος, ἡ ἐν τ[ῷ] Λιβάνῳ πληθυνθήσεται. Πεφυτευμένοι ἐν τῷ οἴκῳ Κυρί[ου] ἐν ταῖς αὐλαῖς τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἐξανθήσουσι. *Justus ut pa[l]ma florebit, & sicut cedrus, quæ in Libano est, mult[i]plicabitur. Plantati in domo Domini, in atriis D[ei] n[o]stri florebunt.* Sic omnino vertendum, quia in tota se-rie orationis justi cum arboribus, non cum avibus com-parantur. Et verò Græca vox φοίνιξ est pro Hebræ[o] תמר, quæ nihil aliud sonat, quàm *palmam:* nemp[e] semper arborem designat, nunquam avem. Rectè pro-inde Theodoretus in hunc Psalmum, pag. 770: Οἱ μ[ὲν] ἁμαρτωλοὶ, χόρτῳ παραπλησίως ἀνθήσαντες, συντό-μως ἀπέσβησάν τε καὶ διεφθάρησαν· ὁ δὲ δίκαιος τῆς μ[ὲν] κέδρου τὸ δασὺ, καὶ θερμὸν, καὶ θρέψιμον, τοῦ δὲ φοίνικος μιμήσεται τὸ ὑψικομόν τε καὶ κάρπιμον. διαρκεῖ δὲ ἀμφό-τερα καὶ ἐπὶ πλεῖστον διαμένοντα χρόνον, χρόνου δὲ καὶ ε[ἰς] αὔξησιν δεῖται. *Peccatores quidem fœni instar cùm floruissent, brevi extincti, & corrupti sunt. Justus v[e]rò cedri densitatem, & calorem, & vim nutriendi: pal-mæ verò altas comas, & fertilitatem imitabitur. Utra-que autem diuturno tempore permanent, & tempore a[d] crescendum indigent.* Ad locum ex Jobo depromtur[m] quod attinet; eum Hebræorum plerique, & Beda, *d[e] phœnice* interpretantur: ac si Job id significet, quo[d] proverbio jactatur apud Græcos: *Phœnice vivacio[r]* Lucianus in Sectis, pag. 584: Ἢν μὴ φοίνικος ἔτη βιώ[σῃ] *Ne phœnicis annos vixerit.* Certè Hebræis id pecu-liare est, phœnicem ideo mortis expertem esse, qu[od] sol[us]

solus abstinuerit ab esu vetiti fructus; ut docet Cl. Bochartus de Animalibus, parte II. lib. VI. cap. V. sunt etiam alii, qui vitæ phœnicis mille annos cum Hebræis assignant. Nonnus in Dionys. lib. XL.

Χιλιέτης σοφὸς ὄρνις ἐπ' εὐόδμῳ σέο βωμῷ
Φοῖνιξ τέρμα βίοιο φέρων.

Johannes Gazæus in ecphrasi tabulæ mundi, v. 566:

Ἔστι δέ τις σοφὸς ὄρνις ἀπειρεσίων ἀπὸ κύκλων
Φοῖνιξ χιλιέτηρος, ἀεὶ περίμετρος ὁδεύων.

Martialis:

Qualiter Assyrios renovant incendia nidos,
Una decem quoties secula vixit avis.

Incertus in Phœnice sub Lactantii nomine,

Quæ postquam vitæ jam mille peregerit annos.

Claudianus in Phœnice:

Namq; ubi mille vias longinqua retorserit æstas.

Ausonius in epistola ad Paulinum:

Nec quia mille annos vivit Gangeticus ales.

Locum Jobi ex Hebræorum mente, sed satis cunctanter, etiam explicat Beda. Verba ejus sunt: *Palma autem arbor, secundùm Græcos φοῖνιξ dicitur. Avis quoque illa, quam multi facilè quidem vivere autumant, φοῖνιξ, eodem nihilominus vocabulo nuncupatur. Potuit fortasse de eadem hoc loco dixisse, ut sicut illa nidum sibi faciens, in ipso post multa tempora à semetipsa concremari, & rursus de ejusmodi nidi cineribus fertur intra breve tempus resurgere, quæ deinceps multis vivat temporibus. Fieri ergo potest, ut B. Job in similitudinem avis illius dicat, se post mortem in carnis cinere, velut in nido pro tempore futurum, & inde resurrecturum in gloriam; atq; hos æternos esse dies, quos multiplicandos sibi fidelis Dei cultor exspectet. Ita enim & superius locutus est, dicens: Et rursus circumdabor pelle meâ, & in carne mea videbo Deum.* Eadem sententia fuisse videtur Olympiodori, qui in Catena ad Jobi locum, pag. 447: Ἀνθ' ὧν ὁ Σύμμαχος, Ἔλεγον δὲ, μετὰ τῆς νοσσιᾶς μου γηράσειν, ἡ δόξα μου ἀνανεάσει παρεστῶσά μοι. Ταῦτα, φησι, κατ' ἐμαυτὸν ἐλογιζόμην, καὶ ἤλπιζον, ὅτι δικαιοσύνῃ συζῶν ἀειθαλὴς ἔσομαι, καὶ πολυχρόνιος. τοιοῦτον γὰρ ὁ φοῖνιξ. *Pro quibus Symmachus. Dicebam* autem fore, ut cum nido meo senescerem: gloria mea innovabitur præsens mihi. *Hæc, inquit, animo mecum versabam, eámq; spem fovebam, quòd justitiam exercens perpetuò florerem, & vitam longævam ducerem; hoc enim per φοίνικα significat.* Potest tamen id ipsum commodè *de palma* accipi, quia dicit, ἀειθαλὴς ἔσομαι, quod *de arbore*, non *de ave*, dici solet. Interim, ut nihil de Contextu Hebræo disputemus, ne ipsa quidem τῶν LXX. versio admittit, ut hæc *de phœnice* accipiamus. Neque enim scripserunt simpliciter, ὡς φοῖνιξ, sed, ut omnem ambiguitatem vitarent, ὥσπερ στέλεχος φοίνικος πολὺν χρόνον βιώσω, quod necessariò reddendum, *sicut truncus palmæ multo tempore vivam.* Nemo enim dixerit, se diu victurum *instar trunci phœnicis avis.* Maximè cùm Græcum στέλεχος tantùm de arbore, nunquam de animali, dicatur. Hesychius: Στέλεχος, ὁ κορμὸς τοῦ δένδρου. *Truncus, stipes, caudex arboris.* Igitur στέλεχος φοίνικος, nihil aliud quàm *palmæ truncus*, quomodo στελέχη φοινίκων sunt *trunci palmarum*, Exodi XV. 27. Num. XXXIII. 9. & Sirach. L. 14.

Si quæras, *An inter aves detur Phœnix, qui unicus sit in mundo, & sexcentos annos cùm vixerit, seipsum comburat; ex cujus cineribus alius denuò enascatur?* Respondetur,

1. Quosdam ex Scriptoribus, non tantùm profanis, sed etiam Ecclesiasticis, hoc confidenter satis affirmare. Hanc avem nobis describit Herodotus, lib. II. pag. 73. his verbis: Ἔστι δὲ καὶ ἄλλος ὄρνις ἱρὸς, τῷ οὔνομα φοῖνιξ. ἐγὼ μέν μιν οὐκ εἶδον, εἰ μὴ ὅσον γραφῇ. καὶ γὰρ δὴ καὶ σπάνιος ἐπιφοιτᾷ σφι, δι' ἐτέων (ὡς Ἡλιοπολῖται λέγουσι) πεντακοσίων. φοιτᾶν δὲ τότε φασὶ ἐπεὰν οἱ ἀποθάνῃ ὁ πατήρ. ἔστι δὲ εἰ τῇ γραφῇ παρόμοιος, τοσόσδε καὶ τοιόσδε. τὰ μὲν αὐτοῦ χρυσόκομα τῶν πτερῶν, τὰ δὲ, ἐρυθρά. ἐς τὰ μάλιστα αἰετῷ περιήγησιν ὁμοιότατος, καὶ τὸ μέγεθος. *Est & alia volucris sacra, nomine phœnix, quam equidem nunquam vidi nisi in pictura. Etenim perrara ad eos commeat, quingentesimo quoque (ut ajunt Heliopolitani) anno, & tunc demum cùm pater ejus decessit. Is si picturæ assimilis est, talis tantúsque est: Pennæ coloris partim aurei, partim rubei, maxima ex parte cùm habitu tum magnitudine simillimus aquilæ.* Claudianus in Phœnice, p. m. 152:

Hic neque concepto fœtu, nec semine surgit,
Sed pater est, prolisque sibi: nullóque creante
Emeritos artus fœcunda morte reformat:
Et petit alternam totidem per funera vitam.

Jarchas Indus apud Philostratum in vita Apollonii, lib. III. cap. XIV. ex quo Johannes Tzetzes, hist. Chil. V. num. VI. p. m. 85. 86.

Ὁ φοῖνιξ ὄρνεόν ἐστιν ἓν ἐν παντὶ τῷ βίῳ,
Ταῶνος ὡραιότερος, καὶ μείζων ἀσυγκρίτως,
Καὶ χρυσοπρεπωδέστερος, θαῦμα καινὸν καὶ ξένον.
Τὰς καλιὰς δὲ πλύγνυται δένδροις ἐξ ἀρωμάτων.
Ἐπὰν δὲ θάνοι, γίνεται σκώληξ ἐκ τούτου πάλιν.
Ὃς φοῖνιξ πάλιν γίνεται, θαλπόμενος ἡλίῳ.
Phœnix avis est una in omni vita,
Pavone formosior, & major citra collationem.
Atque auro decentior, miraculum novum ac peregrinum.
Nidulos autem compingit ex arboribus aromatum.
Postquam autem obierit, nascitur vermis ex hac rursus,
Qui rursus phœnix fit, fotus à sole.

Dion Cassius, hist. Rom. lib. LVIII. pag. 732: Εἰ δέ τι καὶ τὰ Αἰγύπτια πρὸς τοὺς Ῥωμαίους προσήκει, ὁ φοῖνιξ ἐκείνῳ τῷ ἔτει ὤφθη. *Quòd si Ægyptiæ etiam res ad Romanos attinent, eo anno ibi phœnix apparuit.* Vide etiam Achillem Tatium de Leucipp. lib. III. Plinium hist. natur. lib. X. cap. II. Hesiodum apud Plutarchum de desit. oracul. Tacitum Annalium lib. VI. Apostol. in Adag. Cent. XX. Parœm. XXXI. Ovid. Metamorph. lib. XV. & Amor. lib. II. eleg. VI. Statium Sylv. lib. III. Carm. II. Martialem lib. V. epigr. VII. Synesium in Dione. Artemidorum de Insomniis lib. IV. cap. XLIX. Ex Ecclesiasticis Tertullianum & Epiphanium in Physiologo jam audivimus. Ambrosius de fide resurrect. cap. VIII. *Avis in regione Arabiæ, cui nomen est Phœnix, redivivo suæ carnis humore reparabilis, cùm mortua fuerit reviviscit. Solos non credimus homines resuscitari? atqui hoc relatione crebra, & Scripturarum autoritate cognovimus.* Et Hexamer. lib. V. cap. XXIII; *Phœnix avis in Arabiæ locis perhibetur*, &c. *Doceat igitur nos hæc avis exemplo sui resurrectionem credere.* Eodem trahunt etiam alii hujus avis exemplum. Dracontius in Hexaëm. pag. 361:

Phœnici exactam renovat Deus igne juventam,
Combustúsque senex tumulo, procedit adultus,
Consumens dat membra rogus, sine sorte sepulchri:
Ignibus extinctis, jam mortua flamma resurgit,
Redditur ignis edax redivivo lumine candens,
Et scintilla vorax incendia vasta reducit:
Et quod fumus erat, stridet jubar ignis anheli,
Igne vago rutilatur apex, fax cætera lambit,
Et cœlum repetens erecto crine vagatur.

Sunt etiam, qui exemplo Phœnicis utuntur *ad inexplicabile generationis divinæ mysterium illustrandum*. Id facit Greg. Nazianzenus, Orat. XXXVII pag. 598. ubi inter varias generationis species etiam hanc recenset de phœnice: Εἰ δὲ τῷ πιστὸς ὁ λόγ☉, καὶ ἄλλ☉ ἐστὶ τρόπ☉ γεννήσεως, αὐτὸ τι ὑφ' ἑαυτοῦ δαπανώμενον καὶ τικτόμενον. *Quòd si etiam cuiquam fidem facit hic sermo, alius est generationis modus, ut idem animal à seipso consumatur & procreetur.* Idem, in Carmine III. quod est ad Virgines, pag. 65. *ad virginitatis illibatæ perenne decus* adhibet exemplum phœnicis:

Ὡς δ' ὄρνιν φοίνικα φάτις θνήσκοντα νεάζειν
Ἐν πυρὶ τικτόμενον πολλῶν ἐτέων μετὰ κύκλα,
Γυραλέης κονίης ξεῖνον γόνον αὐτογένεθλον,
Ὡς οἵγε θνήσκοντες ἀείζωοι τελέθουσι,
Δαιόμενοι πυρόεντι πόθῳ χριστοῦ βασιλῆ☉.
Ut Phœnix moriens primos revirescit ad annos,
In mediis flammis post plurima lustra renascens,
Atque novum veteri surgit de corpore corpus:
Haud secus egregia reddantur morte perennes,
Dum pia divinis ardescunt pectora flammis.

Quò & Ambrosius in Psal. CXVIII. Serm. XIX. retulit: *Phœnix coitus corporeos ignorat, libidinis nescit illecebras; sed de suo surgit rogo sibi avis superstes, ipsa & sui hæres corporis, & cineris sui fœtus.* Fidentius Ruffinus in Symboli expositione, pag. 548. *ad Christi incarnationem* retulit. *Quid mirum videtur*, inquit, *si virgo conceperit, cùm Orientis avem, quam Phœnicem vocant, in tantum sine conjuge nasci vel renasci constet, ut semper & una sit, & semper sibi ipsa nascendo vel renascendo succedat?* Suidas etiam phœnicis meminit in φοῖνιξ. Περὶ τοῦ ὀρνέου ἱστόρηται, ὅτι ὅταν αὐτὸ τὸ μοιρίδιον ἄγῃ, ἔρχεται εἰς Αἴγυπτον, ὅθεν, οὐκ ἴσασιν ἄνθρωποι. Καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ ποιησάμεν☉ ἐκ κασίας καὶ σμύρνης πῦρ, ἀποθνήσκει. Κατασβείσης δὲ τῆς πυρᾶς, μετὰ χρόνον ἐκ τῆς σποδοῦ σκώληκα λέγουσι γίνεσθαι. ὅντινα μεταβάλλειν, καὶ γίνεσθαι πάλιν φοίνικα, καὶ ἀφίπτασθαι εἰς Αἴγυπτον, ἐκεῖθεν ὅθεν ἦλθεν ὁ πρὸ αὐτοῦ φοῖνιξ. *De hac ave memoratur, eam, cùm ei fatum instat, in Ægyptum venire ex loco, quem homines ignorant. Cùm autem ipsa sibi rogum ex casia & myrrha confecit, moritur. Rogo verò cremato, paulò post, ex cinere vermem nasci dicunt, eumq; mutari, & rursus fieri Phœnicem, & in Ægyptum avolare, eò unde prior Phœnix venerat.* Scribendum, ἐκεῖσε ὅθεν. Philostorgius hist. Eccles. lib. III. cap. XI. pag. 43: Ἀλλά γε δὴ καὶ ὁ φοῖνιξ, τὸ πολυθρύλλητον πτηνὸν, παρ' αὐτοῖς τυγχάνει γινόμεν☉. *Quin & Phœnix, famosa illa avis, apud eos* (Orientales) *nascitur.*

2. Alios verò dubitanter admodum hoc asserere, ut de re parùm comperta, & ex fama tantùm nota, quæ tam ficti est pravique tenax, quàm conscia veri. Ita Epiphanius in Ancorato, pag. 505: Περὶ δὲ τοῦ φοίνικ☉ τοῦ ἀραβικοῦ ὀρνέου περισσόν μοι τὸ λέγειν. ἤδη γὰρ εἰς ἀκοὴν ἀφῖκται πολλῶν πιστῶν τε καὶ ἀπίστων. ἡ δὲ κατ' αὐτὸν ὑπόθεσις τοιάδε φαίνεται. Πεντακοσιοστὸν ἔτ☉ διατελῶν, ἐπὰν γνοίη τὸν καιρὸν τῆς αὐτοῦ τελευτῆς ἐνστάντα, σηκὸν μὲν ἐργάζεται ἀρωμάτων, καὶ φέρων ἔρχεται εἰς πόλιν τῶν αἰγυπτίων, ἡλιούπολιν οὕτω καλουμένην, ταρσοῖς ἰδίοις τὰ στήθη τὰ ἑαυτοῦ μαστίξας πολλὰ, πῦρ ἀπὸ τοῦ σώματ☉ αὐτοῦ προφερόμεν☉, ἐμπίπρασι τὴν ὑποκειμένην ὕλην τῷ τόπῳ, καὶ οὕτως ἑαυτὸν ὁλοκαυτοῖ, καὶ πάσας τὰς σάρκας αὐτοῦ σὺν ὀστέοις. Ἐκ θεοῦ δὲ οἰκονομίας νέφ☉ ἀποστέλλεται, καὶ ὑετίζει, καὶ κατασβεννύει τὴν τὸ σῶμα τοῦ ὀρνέου καταδαπανήσασαν φλόγα. Νεκροῦ μὲν ἤδη ὄντ☉ τοῦ ὀρνέου, καὶ ὀπτηθέντ☉ ἀκρότατα, σβεσθείσης δὲ τῆς φλογὸς, λείψανα τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἔτι σῶμα περιλείπεται. καὶ πρὸς μίαν ἡμέραν ἀφανισθέντα σκώληκα γεννᾷ, ὁ σκώληξ πτεροφυεῖ νεοττὸς γενόμεν☉, τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀδρύνεται, καὶ ἀδρυνθεὶς τοῖς τῷ τόπῳ ἐξυπηρετουμένοις ἑαυτὸν ἐμφανίζει, καὶ αὖθις ἀνατρέχει εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα, καὶ ἀναπαύεται. *Cæterùm de Phœnice, Arabica ave, dicere superfluum est. Jam enim ad aures multorum, & fidelium & infidelium, pervenit. Historia autem de ipso talis apparet. Quingentesimum annum agens, ubi cognoverit tempus mortis suæ instare, rogum ex aromatibus sibi construit, eúmque in urbem Ægyptiorum, quæ Heliopolis nominatur, defert, & propriis alis pectora sua multùm pulsans, ignemq; à corpore suo eliciens, subjectam materiam in loco incendit, atque sic se ipsum exurit, omnésque carnes suas unà cum ossibus. Verùm ex Dei dispensatione nebula demittitur, quæ pluviam effundit, & flammam corpus avis consumentem extinguit. Cùm mortuus jam sit phœnix, & extremè tostus. Extincta autem flammâ, reliquiæ carnis ipsius adhuc crudæ restant, quæ ad unum diem dissipatæ, vermem gignunt. Vermis autem pennas producit, pullus evadens. Tertiâ verò die crescit, & accepto incremento, his, qui in eo loco versantur, se ipsum ostendit, & rursus ad propriam patriam recurrit ac quiescit.* Clemens Constitut. Apostol. lib. V. cap. VII. dubitanter, & ex Ethnicorum sententia fabulam de Phœnice proponit: *Ajunt, quandam avem esse soligenam, uberem præbentem resurrectionis demonstrationem, quam dicunt comparem non habere, solámque in mundo reperiri. Phœnicem appellant, narrántque eam post quingentesimum annum in Ægyptum advolantem, secúmque copiam cinnami, casiæ, xylobalsami adducentem, in loco, qui dicitur Solis ara, consistere, ibique conversam ad ortum Solis, &, ut ajunt, supplicem, conflagrare, redigiq; in pulverem. Ex cineribus autem vermem existere, eumq; calefactum novum Phœnicem formari, alitémq; factum in Arabiam, quæ est ultra Ægyptiacum saltum, advolare.* In superiori loco Epiphanii notandum, eum rem, tanquam vulgi sermone tritam narrare. Dicit enim, Ἤδη γὰρ εἰς ἀκοὴν ἀφῖκται πολλῶν πιστῶν τε καὶ ἀπίστων. Cyrillus Jerosol. Catechesi φωτιζομ. XVIII. pag. 155. ex Clementis fide rem narrat. Clementi dicam scribit Photius, Biblioth. Cod. CXXVI. pag. 306: *Legi*, inquit, *duas epistolas Clementis ad Corinthios:* αἰτιάσοιτο δ' ἄν τις αὐτὸν ἐν ταύταις, ὅτι ὡς πανταληθεστάτῳ τῷ κατὰ τὸν φοίνικα τὸ ὄρνεον ὑποδείγματι κέχρηται. *In quibus hoc meritò quis reprehendat, quòd Phœnicem avem adhibet, ut verissimum exemplum.* De Phœnice etiam dubitanter loquitur Origenes lib. IV. contra Celsum, pag. 229: Ἔτι δὲ, ὡς ὑπὲρ εὐσεβείας τῶν ἀλόγων ζώων μαχόμεν☉ ὁ Κέλσ☉, παραλαμβάνει τὸ Ἀράβιον ζῶον, τὸν φοίνικα, διὰ πολλῶν ἐτῶν ἐπιδημοῦν Αἰγύπτῳ, καὶ φέρον ἀποθανόντα τὸν πατέρα, καὶ ταφέντα ἐν σφαίρᾳ σμύρνης, καὶ ἐπιτιθέντα ὅπου τὸ τοῦ ἡλίου τέμεν☉. Καὶ τοῦτο ἱστόρηται μὲν, δύναται δὲ, ἐάνπερ ᾖ ἀληθὲς, καὶ αὐτὸ φυσικὸν τυγχάνειν, &c. *At ille contentiosè palmam hanc brutis asserit, producens etiam Arabicam alitem, Phœnicem, in medium, post multorum annorum intervalla in Ægyptum devolantem, eóque deferentem patrem suum defunctum in globo myrrhæ sepeliendum in fano Solis. Id narratur quidem, sed naturaliter potest esse, si tamen verum est.* Ita etiam Æneas Gazæus in Theophrasto suo, pag. 40: Καὶ τὸ ὄρνεον ὁ φοῖνιξ εἰς πεντακόσια ἔτη βιῶναι λέγεται. τελευτήσας δὲ καὶ ὅλως διαχυθεὶς, αὖθις ἀνεβίωσεν. *Et phœnix avis fertur in quingentos annos vitam producere: tum deinde mortua totáque consumta reviviscere.* Maximus Martyr libro ad Petrum illustrem contra Severi dogmata, refellit hoc commentum, cùm ex ratione, quæ docet impossibile esse τὸ τὰν ὑπὸ

ὑπὸ γένεσιν καὶ φθορὰν ἐμψύχων καὶ αἰσθητικῶν ζωμάτων μοναδικῆς ὑπάρχειν καθ' ὑπόστασιν φύσεως, *ut nullum animatorum ac sensibilium corporum, quæ generationi & corruptioni obnoxia sunt, existentiam quod attinet, sit naturæ singularis.* Tum etiam ex scriptura, in qua cùm Noë jubeatur aves in arcam nonnisi per paria admittere, quid tum de Phœnice factum, quem singularem esse volunt? Qui verò plura de hac materia desiderant, adeant Cl. Bochartum de Animalibus, parte II. lib. VI. cap. V. Cinnum Gatakeri, cap. II. Voëtii Disput. de Creatione, sub Opere quinti diei. Joh. Henrici Ursini Analect. sacror. lib. III. cap. III.

II. *Arborem* denotat, nempe *Palmam*: de qua multa Johannes Meursius, in Arboreto sacro, cap. V. & Joh. Henricus Ursinus, in Arboreto Biblico, cap. XL. Hîc tantùm proponimus quorundam sententiam *de palmæ adversus pondera renisu.* Victorinus Strigelius ad Psal. XCII. v. 12: *Cùm in primo Psalmo satis multa de palma sint dicta, nunc tantùm Epigramma Alciati adscribam, in quo imago Ecclesiæ, -- oneri imposito non succumbentis, sed constantiam præstantis in ærumnis, pulcherrimè pingitur.* Tum Andreæ Alciati ex emblematum libro, quo palma, dum mole saxea incumbente premitur, in altum palmites surrectos emittens exhibetur, carmen subjungit; cujus distichon primum istud est,

Nititur in pondus palma, & consurgit in altum;
Quò magis & premitur, hoc mage tollit onus.

Quid de hac sententia tenendum sit, docet nos Cl. Gatakerus, in Cinno suo, cap. II. Ejus verba adscribo: At verò, ut nihil dicam de autorum veterum, qui plantarum historiam conscripserunt, alto planè & perpetuo hac in parte silentio; ipsa arboris natura palmitumque ratio commento isti penitus adversari clarissimè deprehenditur. Palmæ siquidem cùm folia, quæ ramorum vicem gerunt, tum & palmites, unde fructus exoritur, sponte sua deorsum vergunt, ut arte etiam opus novellæ coma habeat adhibitâ, cujus ope erigatur. Theophrastus hist. plant. lib. II. cap. VIII: Ἀναδοῦσι τὴν κόμην, ὅπως ὀρθοφυῆται, καὶ ῥάβδοι μὴ ἀπαρτῶνται. *Comam constringunt, ut erecta succrescat, ne deorsum vergant dependentes virgulæ.* Proinde nihil hac in parte peculiare, ut præ aliis insigne, palma obtinet. Unde ergo enata opinio ista tam pervulgata, & pro comperta prorsus habenus à plerisque habita? Frondi mirum ni tribuerint quod est ligni, sive materiæ, dos peculiaris. Hoc à Plutarcho discimus, qui Symposiac. lib. VIII. cap. IV. pag. 724. scribit, *ideo in certaminibus palmam signum esse victoriæ placuisse,* (Gellium audis, qui Plutarchum transcripsit, noct. Attic. lib. III. cap. VI.) *quoniam ingenium ejusmodi ligni est, ut urgentibus opprimentibusq; non cedat.* Plutarchi ipsius verba vis? habeas. Φοίνικος ξύλον, ἂν ἄνωθεν ἐπιθεὶς βαρὺ (fortasse βάρος, vel βαρύ τι) πιέζῃς, οὐ κάτω θλιβόμενον ἐνδίδωσιν, ἀλλὰ κυρτοῦται πρὸς τοὐναντίον, ὥσπερ ἀνθιστάμενον τῷ βιαζομένῳ. Id est, vertente Gellio: *Si super palmæ arboris lignum magna pondera imponas, ac tam graviter urgeas oneresque, ut magnitudo oneris sustineri non queat, non deorsum palma cedit, nec infra flectitur; sed adversus pondus resurgit, & sursum nititur, recurvaturq;.* Hoc & in septimo Problematum tradidisse Aristotelem idem autor est Gellius: quod in eis tamen, quæ sub Philosophi nomine jam prostant, nec unius hominis esse videntur, nusquam comparet. A Xenophonte mutuatum, (nec nimius ariolus, puto) auguror Plutarchum, cujus etiam verbis perperam acceptis, errorem illum de arbore enatum non ineptè suspiceris. De Cyri institutione lib. VII. hæc ille: Πιεζόμενοι οἱ φοίνικες ὑπὸ βάρους, ἄνω κυρτοῦνται, ὥσπερ οἱ ὄνοι οἱ κανθήλιοι. *Palmæ, ponderé gravatæ, sursum recurvantur, velut asini clitellarii;* ita enim κανθηλίους malim, licèt renitente Henrico Stephano, quàm cum Suida, μεγάλους *magnos,* sive, ut Stephanus, *prægrandes,* vertere. Satis nota sunt asinorum dorsa repanda, quorum ab imitamento κανθήλια etiam sunt dicta, τὰ ἐν τῇ πρύμνῃ τῆς νεὼς ἐπικαμπῆ ξύλα τιθέμενα πρὸς σκηνοποιίαν, *incurva quædam ligna in navis puppe posita, quæ tugurii vicem præstent.* Autor Hesychius. De succrescente ergo palma cepisse videntur commenti istius parentes primi, quod de succisa ille dixerat. Cyrum refert, τοὺς πύργους, sive *turres,* quas ad fluminis oram exstruebat, φοινιξι θεμελιῶσαι, *palmis excisis substratisq;* ideò *fundâsse,* quòd eæ ponderi, quod erat inducendum, sustinendo, ob causam priùs assignatam, commodissimæ viderentur. Cæterùm omnem nobis in negotio hoc scrupulum eximet Strabo, autor probatissimus; cujus ista sunt Geographiæ lib. XV. pag. m. 503: Ἴδιον δέ τι πάσχειν τὴν φοινικίνην δοκὸν, στερεὰν γὰρ οὖσαν παλαιουμένην, οὐκ εἰς τὸ κάτω τὴν ἔνδοσιν λαμβάνειν, ἀλλ' εἰς τὸ ἄνω μέρος κυρτοῦσθαι τῷ βάρει, καὶ βέλτιον ἀνέχειν τὴν ὀροφήν. *Hoc* ait *esse peculiare,* (non *palmæ arboris, frondis, folii, palmitis,* sed) *trabis è palmæ ligno confectæ, ut vetustate firmata, ponderi imposito deorsum pergendo nequaquam concedat, sed sursum fornicis instar convexa contendat, tectumq; ædificii eò fortiùs sustentet.* Quanquam istud non est palmæ solius proprium, sed aliis quibusdam, haud multis tamen, cum palma commune. Siquidem Theophrastus hist. plant. lib. V. cap. VII. p. 530. Βάρος δ' ἐνεγκεῖν ἰσχυρὰ, καὶ ἡ ἐλάτη, καὶ ἡ πεύκη, ἀπαλαὶ τιθέμεναι. Οὐδὲν γὰρ ἐνδιδόασιν, ὥσπερ ἡ δρῦς καὶ τὰ γεώδη, ἀλλ' ἀντωθοῦσι. *Pondus ferre valentes sunt abies & picea, si virides ponantur, neque enim oneri cedunt; ut quercus & stirpes terreæ magis, sed renituntur.* Et mox: Ἰσχυρὸν δὲ καὶ ὁ φοίνιξ, ἀνάπαλιν γὰρ ἡ κάμψις ἢ τοῖς ἄλλοις γίνεται. τὰ μὲν γὰρ εἰς τὰ κάτω κάμπτεται. ὁ δὲ φοίνιξ εἰς τὰ ἄνω. φασὶ δὲ καὶ τὴν ἐλάτην καὶ τὴν πεύκην ἀντωθεῖν. *Valet ad hoc & palma. In diversum enim planè, quàm reliquæ, incurvatur: hæ enim deorsum incurvantur, illa sursum. Quin & abietem & piceam pariter reniti ferunt.* Hactenus Cl. Gatakerus.

Φόλα. Φόλλα. Φόλης. Φόλις. Φόλλις.

Hæc omnia recentioribus Græcis significant *obolum.* Glossæ Græcobarbaræ: Ὅμοιος ὀβολός. ὁμοιαστὴ φόλλα. Harmenopulus in Legg. Georg. Παρεχέτω ὑπὲρ αὐτοῦ ἡμερέσιον κεράτιον ἕν, ἤγουν φόλας δώδεκα. Suidas: Φόλλις, ἀρσενικῶς, φόλλεως, ὁ ὀβολός. πληθυντικῶς, τοὺς φόλλεις. Φόλλις, φόλλεως, *masculino genere, obolus: & pluraliter,* τοὺς φόλλεις, *obolos.* Idem alibi: Ὀβολοὶ δέ εἰσιν, οὓς καλοῦμεν φόλλεις. Ex superioribus scribendum οὓς. *Oboli autem sunt, quos vocamus* φόλλεις. Apud Eusebium, hist. Eccl. lib. X. cap. VI. pag. 114. b. in epistola Constantini ad Cæcilianum Carthaginensem: Καὶ ἐδήλωσα αὐτῷ ὅπως τρισχιλίους φόλλεις τῇ σῇ στερρότητι ἀπαριθμῆσαι φροντίσῃ. *Eiq; significavi, ut gravitati tuæ tria obolorum millia numerari curet.* Eusebius in epitome temporum, pag. 290: Ἐπὶ τούτου λεῖψις γέγονε τοῦ ἄρτου, ὥστε πραθῆναι τὸν ἕνα ἄρτον φόλεων τριῶν. *Sub hoc,* Leone Imperatore, *tantus panis fuit defectus, ut unicus panis tribus obolis fuerit venditus.* Latini *follerales* vocant. Marcellinus Comes in Chronico: *Nummis, quos Romani teruntianos, Græci* follerales *vocant, Anastasius suo nomine figuratis, placabilem plebi commutationem distraxit.* Nempe quia duodeni follerales siliquam conficerent, plebi, ob exiguitatem precii, valde in commutando utiles erant. Vide Gl. Meursii.

Φορέω.

Verbum φορεῖν naturæ mediæ inter recentem & veterem linguam, ſignificationẽ obtinet omnino recentem.

I. *Propriè & in ſenſu laxiore* nihil aliud ſonat, quàm adeſſe, & ea afferre, quæ rei cuilibet adminiſtrandæ conveniunt. In hiſt. Concilii Florentini, pag. 287. jubentur adeſſe in habitu ad dignitatem proprio, & ſuâ præſentiâ inter reliquos, unionis celebritatem cohoneſtare: Ὁρίζει ἵνα ὑπογράψητε μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ὑμεῖς, καὶ φορέσητε αὔριον καὶ εἰς τὴν ἕνωσιν. *Cenſet* Imperator, *ut vos ad cæterorum exemplum ſubſcribatis, & craſtino mane adſitis habitibus decori, ac geſtaminibus, unionis pompæ condecorandæ.* Mox: Μαθέτω ὁ βασιλεὺς, ὅτι οὔτε ὑπογράψομεν, οὔτε φορέσομεν. *Sciat Imperator, nos neq; ſubſcripturos, neque unionis celebritatem condecoraturos.* Eodem ſenſu in eadem materia ibid. pag. 290. ter uſurpatur: ſemel etiam ſυμφορεῖν. Vel ſignificat in pompa ſolenni perſonam gerere, per peculiaria indumenta, faſtigii ſui ſignificativum. In eadem hiſtoria, ſect. X. c. X. pag. 295: Φορέσαντες τὰς ἀρχιερατικὰς ἀλλαγὰς ἵσαντο. *Infulis Epiſcopalibus adornati conſtiterunt.*

II. *Ad Sacra* ſi referatur, ſignificat ad altare accedere veſtitum quibus decet ſacris ornamentis. In eadem hiſtoria, ſect. X. cap. X. pag. 295: πρὸ πάντων δὲ ἐπεδήμησεν ἐν ταύτῃ ὁ βασιλεὺς, εἶτα ἡμεῖς, καὶ εὐθὺς ὁ πάπας, ὃς καὶ ἐφόρεσε σὺν τοῖς Καρδηναλίοις καὶ ἐπισκόποις αὐτοῦ. *Primus & ante omnes Imperator ipſe intravit Eccleſiam; tùm nos: & mox ipſe Pontifex, ſacris operaturus cum ſuis Cardinalibus & Epiſcopis.* Hinc φορέματα, *geſtamina, veſtes.* Item φορεσία. Corona pretioſa: φορεσία. *Habitus:* σχῆμα. Geraſimus Vlachus in Theſauro ſuo ſequentia habet, quæ huc pertinent: φόρεμα. *Indumentum.* ἐπίβλημα, ἐσθής. Φορεμένος. *Veſtitus.* ἐνδεδυμένος· φορῶ. *Amictum geſto.* τὸ ἀμφίεσμα φέρω. In Photii Nomocan. tit. III. cap. X. pag. 67: Περὶ φορεσίας καὶ ὑπουργίας ἀναγνωστῶν. *De habitu & miniſterio Lectorum.*

Φόρος.

I. *Tributum, vectigal.* Heſychius: Φόροι, δημόσιοι ἀπαιτήσεις. *Tributa: publicæ exactiones.* Suidas: Φόρος παρ' Ἀθηναίοις, ἡ τῶν χρημάτων φορά. *Apud Athenienſes* φόρος vocatur *ipſa pecuniarum collatio, tributum, vectigal.* Veteres Gloſſæ: Φόρος, τὸ ἐπίλαγμα. *Tributum.* Aliæ: *Tributum capitulare.* ἐπικεφάλαιον, φόρος. Item: *Vectigal,* φόρος, τέλος. Juſtinus M. in Apologia ad Antoninum Pium, pag. 141: Φόρους καὶ εἰσφορὰς τοῖς ὑφ' ὑμῶν τεταγμένοις πανταχοῦ πρὸ πάντων πειρώμεθα φέρειν, ὡς ἐδιδάχθημεν παρὰ τοῦ Χριστοῦ. *Vectigalia & collationes eis, qui à vobis ſunt ordinati, exactoribus, præ omnibus ubiq; inferre contendimus: quemadmodum à Chriſto ſumus inſtituti.* Greg. Nazianzenus Orat. IX. pag. 158. de pœna primi peccati: Αὕτη μήτηρ χρείας, ἡ δὲ πλεονεξίας, ἡ δὲ πολέμων, πόλεμοι δὲ φόρων πατέρες. *Hæc eſt mater indigentiæ: indigentia verò avaritiæ: avaritia verò bellorum: ex bellis verò tributa ſunt orta.* Theophylactus in cap. XIII. ad Romanos, pag. 130. φόρον dicit eſſe τὴν λεγομένην κεφαλητιῶνα, *capitum cenſum.* Veteres Gloſſæ, ut modò vidimus, vocant *tributum capitulare,* ἐπικεφάλαιον. Sed notiſſima eſt ſignificatio ex Lexicis.

II. Φόρος eſt *forum* tum *negotiantium,* tum *judiciarium.* Veteres Gloſſæ: *Forum,* ἀγορὰ, φόρος, Suidas: Φόρος, τὸ πωλητήριον. ὁ τόπος, ἐν ᾧ πωλοῦνται τὰ ὤνια. *Forum: rerum venalium locus. Locus, in quo res venales venduntur.* Photius in Nomocan. tit. IX. cap. XXX. ex lib. III. tit. XXIV. Conſtit. I. Ὁ μὴ ὢν Ἰλλούστριος, ἀλλὰ μόνον λαμπρότατος, ἁρπαγὴν ἐν ἐπαρχίᾳ παρθένου πλημμελήσας, ἐκεῖ τοῖς νόμοις ὑποβάλλεται, μὴ χρώμενος φόρου παραγραφῇ. *Qui illuſtris non eſt, ſed tantummodo clariſſimus, ſi raptum virginis in provincia commiſerit, illic legibus ſubjugatur, nec fori præſcriptione utitur.* Zonaras ad Can. XVII. Chalced. pag. 112: Οἱ τῆς Συρίας μητροπολῖται τῷ τοῦ Ἀντιοχείας ὑπόκεινται φόρῳ. *Syriæ Metropolitæ Antiochieno foro ſubjecti ſunt.* Vide Gl. Meurſii, & Etymol. Voſſii in *Forum.*

Φοσσάτον.

Φοσσάτον, *foſſatum. Exercitus. Caſtra foſſâ munita.* Moſchopulus: Φοσσάτον, ὁ στρατός. *Foſſatum, exercitus.* Quid propriè ſit, diſcas ex Leonis Tacticis, cap. IV: Ἐκλέξῃ δὲ στρατιώτας ἀπὸ παντὸς ὑπό σε θέματος, μήτε παῖδας, μήτε γέροντας, ἀλλὰ ἀνδρείους, ἰσχυροὺς, εὐψύχους, εὐπόρους, ὥστε αὐτοὺς ἐν τῷ ἐξπεδίτῳ, ἤγουν ἐν τῇ συναγωγῇ τοῦ φοσσάτου. *Ex omni ditione tuo imperio ſubjecta milites eliges, neque adoleſcentes, neque ſenes; ſed fortes, robuſtos, alacres, divites, ut in expedito cùm ſint, id eſt, in caſtris, & in ipſo cœtu ac multitudine exercitus, quod hodie foſſatum appellamus.* Dicitur etiam σέδετον, de quo ſuo loco. Ipſam etiam notat *Foſſam.* Robertus de Monte in Chronico ita uſurpat. *Rex Henricus,* inquit, *fecit foſſata alta & lata inter Franciam & Normaniam, ad prædones arcendos.* Poſteà etiam φουσσάτον dixerunt. Vide Gl. Meurſii. Geraſimus Vlachus habet, φουσάτο, *exercitus,* στρατός. Conſule etiam Briſſonium de verb. ſignificat. lib. VI. in *Foſſatum.*

Φουλκίζω.

Φοῦλκα eſt *laqueus.* Cyrillus in Lexico: Ἀγχόνη, βρόχος καὶ πνιγμονὴ ἡ διὰ σχοινίου, ὡς φοῦλκα. Hinc φουλκίζειν, *ſtrangulare.* Balſamon ad Photii Nomocan. tit. IX. cap. XXV. pag. 117: Τῇ κεφαλικῇ τιμωρίᾳ περιείχετο καὶ τὸ καίεσθαι, καὶ τὸ ἀποτέμνεσθαι, καὶ τὸ φουλκίζεσθαι. *In capitali ſupplicio continebatur, & uri, & capite truncari, & ſtrangulari.* Et mox: Λέγουσι, κεφαλικὴν εἶναι τιμωρίαν, καὶ τὸ καίεσθαί τινας, ἀποτέμνεσθαι, καὶ φουλκίζεσθαι. *Dicunt eſſe capitale ſupplicium, uri aliquos, capite truncari, & ſtrangulari.* Aliud eſt φουρκίζω, de quo ſuo loco jam agemus, v. Gl. Meurſii.

Φουρκίζω.

Φοῦρκα, *Furca.* Hinc φουρκίζω, *in furcam ago.* In Collect. Conſtitut. Eccl. lib. II. de ſacrilegis: Τινὲς τοῖς θηρίοις παραδίδονται, τινὲς φουρκίζονται. *Aliqui dantur ad beſtias, aliqui ſuſpenduntur in furca.* Dicitur etiam φουρκέω. Chronicon Conſtantinop. Καὶ συλλαβόμενος αὐτοὺς, ἐκεῖσε τούτους ἀνεσκολόπισεν, ἢ ἐφούρκησεν. *Et cùm eos cepiſſet, ibi eos in crucem ſuſtulit,* vel *in furcam egit.* Vide Gloſſ. Meurſii. Vult ille in φουλκίζω, φουρκίζειν nunquam eſſe *ſtrangulare,* ſed *in furcam agere.* Id verum, ſi vocis ſpectes originem. Interim hæc pro eodem uſurpari videas. Patet ex Theſauro Geraſimi Vlachi, apud quem: Φοῦρκα, *laqueus,* ἀγχόνη, βρόχος, non tantùm δίκρανος. It: φουρκίζω, *ſuſpendo,* ἀπαγχονίζω. ἀγχονάω. τῷ βρόχῳ ἀναρτῶ. στραγγαλεύω. It: Φουρκίζομαι, *laqueo me conſumo,* τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον ὑπομένω.

Φούρναξ.

Φούρναξ, *fornax.* Epiphanius contra Ebionæos, hæreſi XXX. pag. 64: Καμίνους τοίνυν ἔξωθεν τῆς πόλεως πολλὰς προσέταξε γενέσθαι, τάχα τὸν ἀριθμὸν ἑπτὰ, φούρνακας δὲ ἐπιχωρίως ταύτας καλοῦσι. *Caminos igitur extra urbem multos facere juſſit, fortè ſeptem numero: fornaces autem linguâ vernaculâ vocant.* Et mox: καὶ ῥαίνει ἑκάστῳ φούρνακι ἐκ τοῦ ὕδατος. *Et de aqua ſingulas fornaces aſperſit.* Vide Gl. Meurſii.

Φούρτιβον.

Φούρτιβον, *furtivum.* Balſamon ad Can. IV. Synodi Ancy-

Ancyranæ, p. 768: Τὰ φούρτιβα οὐδέποτε οὐσουκαπιτεύεται, ἤτοι δεσπόζεται. *Furtiva nunquam usu capiuntur, seu dominio possidentur.*

Φοῦρτον.

Φοῦρτον, *furtum*. Balsamon ad Photii Nomocan. pag. 64: Ὁ τὸ μήπω καθιερωθὲν κλέψας, κατέχεται τῷ φούρτῳ. *Qui rem nondum dedicatam furatur, furti tenetur.*

Φρά.

Φρὰ, *frater*. In hist. Concilii Florentini, sect. II. cap. XXIII. pag. 20: Ἔστειλαν ἐνταῦθα καὶ πρέσβεις τρεῖς ἱερωμένους, τὸν Φρὰ Ἰωάννην, τὸν Ἑρρίκον Μαγκὲρ, καὶ τὸν Φρὰ Σίμωνα. *Miserunt huc etiam tres legatos ordinis cucullati, fratrem Johannem, Henricum Mancer, & fratrem Simonem.* Et mox: Καὶ ὁ μὲν Φρὰ Ἰωάννης εἶπεν. *Et frater quidem Johannes dixit.* Vide Gl. Meursii.

Φρατρία. Φρατριάζω.

Quòd Φρατρία significet *contubernium, sodalitatem*, vel potiùs Curiam, id ex Lexicis satis notum. Eandem verò vocem denotare *conspirationem*, & in malam accipi partem, non usque adeò obvium. Hac autem significatione accipitur & Φρατρία & Φρατριάζω Can. XVIII. Concilii Chalced. ubi conjunguntur τὸ τῆς συνωμοσίας ἢ φρατρίας ἔγκλημα, *conjurationis vel sodalitatis crimen.* Item συνομνύμενοι ἢ φρατριάζοντες, *conjurantes vel sodalitates facientes.* Balsamon ad hunc Canonem, pag. 344: Φρατρία ἐστὶ, τὸ συνελθεῖν καὶ ὁμοφρονῆσαι τινὰς χάριν τοῦ ποιῆσαι τὸ δῆθεν κακόν. Φρατρία *est, cùm aliqui conveniunt & consentiunt alicujus mali faciendi gratiâ.* Qui hoc faciunt, ibidem vocantur φρατριασταὶ καὶ συνωμόται, *sodales & mali conjuratores.* Zonaras ad eundem Canonem, pag. 112: Φρατρία ἐστὶ κακόθελες διαβούλιον, καὶ συμφωνία τινῶν ἐπὶ πράξεσι φαύλαις. Φρατρία *est malevolum consilium, & conspiratio quorundam ad patrandas actiones pravas.*

Φροντίς.

Suidas: Φροντὶς, ἀγωνία καὶ μέριμνα. *Anxietas animi & cura.* Chrysostomus in Psal. CXII: Αἱ τῶν πραγμάτων φροντίδες σχίζουσι τὴν διάνοιαν, καὶ διατέμνουσι τὴν γνώμην. *Rerum curæ mentem distrahunt, & sententiam mutant.* Nota hæc significatio generalis. Hanc verò vocem *in specie* denotare *Metropolitarum curam pro Ecclesia* id verò minùs obvium. Can. IX. Concilii Antiocheni: Τοὺς καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἐπισκόπους εἰδέναι χρὴ τὸν ἐν τῇ μητροπόλει προεστῶτα ἐπίσκοπον καὶ τὴν φροντίδα ἀναδέχεσθαι πάσης τῆς ἐπαρχίας. *Episcopos, qui sunt in unaquaque provincia, scire oportet Episcopum, qui metropoli præest, curam & solicitudinem totius provinciæ suscipere.* Aurelius Episcopus Carthaginensis Can. LV. Codicis Ecclesiæ Africanæ: *Quem scitis multarum Ecclesiarum, & ordinandorum curam sustinere.* Græca habent: Ἐπειδὴ οἴδατε πολλῶν ἐκκλησιῶν καὶ χειροτονιῶν φροντίδα με βαστάζειν. Et mox: *Ego enim cunctarum Ecclesiarum, dignatione Dei, ut scitis fratres, solicitudinem sustineo.* Græca: Ἐγὼ γὰρ, ὡς ἴστε ἀδελφοὶ, κατὰ συγχώρησιν θεοῦ, πολλῶν ἐκκλησιῶν φροντίδος ἀντέχομαι. Nicæni sexti Canonis vetus versio de Metropolitana Episcopi Romani provincia: *ut suburbicaria loca, & omnem provinciam sua solicitudine gubernet.* Origenes lib. VIII. contra Celsum, sub finem pag. 428. ubi respondet Celso, qui Christianos hortabatur ad Remp. capessendam & Patriam gubernandam: Ἡμεῖς δὲ ἐν ἑκάστῃ πόλει ἄλλο σύστημα πατρίδος, κτισθὲν λόγῳ θεοῦ, ἐπιστάμενοι, τοὺς δυνατοὺς λόγῳ, καὶ βίῳ ὑγιεῖ χρωμένους ἄρχειν, ἐπὶ τὸ ἄρχειν ἐκκλησιῶν παρακαλοῦμεν. οὐκ ἀποδεχόμενοι μὲν τοὺς φιλάρχους, βιαζόμενοι δὲ τοὺς διὰ πολλὴν μετριότητα τὴν κοινὴν φροντίδα τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ μὴ βουλομένους προπετῶς ἀναδέξασθαι. *Nos verò, cùm sciamus oppidatim alias civitates per verbum Dei conditas, eos, qui vitâ & doctrinâ sanâ ut præsint sunt idonei, hortamur ad præfecturas Ecclesiarum; non ambitiosos probando, sed modestos; & non temerè se in functione tam arduas ingerentes cogimus ad communem Ecclesiæ Dei curam suscipiendam.*

Φροντιστήριον.

Φροντιστήριον, quasi dicas, *Locus cogitationum seu commentationum*, id est, Locus, in quo cogitationes nostras explicamus, seu commentationes. Unde pro *Schola* ponitur. Notat etiam *Monasterium, Cœnobium.* Hesychius: Φροντιστήριον, διατριβὴ, καὶ τὸ οἴκημα Σωκράτους καὶ τὸ σχολίον, καὶ μοναστήριον. *Phrontisterium, schola, & Socratis domicilium & schola, item Monasterium.* Pro σχολίον, scribendum σχολεῖον. Suidas: Φροντιστήριον, διατριβὴ, ἢ μοναστήριον. In Alexii Patriarchæ monumento apud Zonaram, pag. 794: Οἴκους ἁγίους ἠχρείωσαν, καὶ ἱερὰ ἠρήμωσαν φροντιστήρια. *Ædes sacras reddiderunt inutiles, & sacra Monasteria desolaverunt.* Et pag. 795: Γυναῖκες μὲν ἀνδρώων ἐπιστατοῦσι φροντιστηρίων, ἄνδρες δὲ γυναικείων φροντίζουσιν. *Mulieres quidem virorum Monasteriis præsunt, viri verò curant cœnobia mulierum.* Gregorius Nazianzenus, teste Gregorio Presbytero in vitâ ipsius, *Xenodochia* vocavit φροντιστήρια πτωχῶν. Πάντας τοὺς ἀσθενεῖς εἰς ταυτὸν ἤθροισε, φροντιστήρια ταῦτα καλέσας πτωχῶν. *Ægrotos omnes in unum coëgit, pauperum phrontisteria hæc loca appellans.*

Φρουμεντάριος.

Frumentarii, quorum mentio apud Spartianum, milites erant, & singulis quidem legionibus certo numero adscripti. Unde in veteribus inscriptionibus: *Frumentarius legionis illius & illius.* Occurrit non raró. Videntur hi originem habuisse à prima publici cursus institutione, quem ad hoc introduxit Augustus, ut omnia minima maxima, quæ in provinciis gererentur, sibi maturè ac celeriter annunciari possent, juvenibus primò dispositis per militares vias, mox etiam vehiculis. Quibus hoc muneris injunctum fuit, ut res novas explorarent, & Cæsari nunciarent, vehiculisque publicis & per intervalla mutatis, iter accelerarent. Græcis ἀγγελιαφόροι, & γραμματηφόροι, atque etiam πτεροφόροι dicti, Latinis *frumentarii.* Cujus nominis hæc ratio, quòd cùm vehiculariæ rei præessent, frumentum militare, vel annonam militarem transvehendam à provinciis curarent, & in horrea militaria comportandam, vel etiam ex horreis in castra deferendam, ut publici cursus prosecutores. *Frumentarii* sub prioribus Imperatoribus dicti, quos *veredarios* sequens ætas appellavit: Iique omnino, qui Græcis ἀγγελιαφόροι vel γραμματηφόροι, quique literas sacras ferebant, ut dicitur in Lege XXXV. Cod. Theod. tit. *de cursu publico.* Notus est sancti Hieronymi locus in Abdiam, cap. I. ubi scribit, *eos, qui ætate sua agentes in rebus, vel veredarii dicebantur, veteribus veredarios fuisse nominatos.* Quorum appellationis hæc etiam afferri potest ratio, quod annonæ tributisque exigendis præessent, & provinciales ad solvendum compellerent, & census curam agerent: nam eorum frumentariorum præfecti, iidem & census erant magistri. *Frumentarii* quoque olim reis persequendis, & exhibendis, atque in carcerem compingendis, & criminibus nunciandis operam dabant.

Atque

Atque hoc sensu legitur apud Euseb. hist. Eccl. lib. VI. cap. XXXIX. pag. 67. b. aliis est cap. XL. ubi Dionysius in epist. ad Germanum: Ἀλλὰ καὶ πρότερον τοῦ κατὰ Δέκιον προτεθέντος διωγμοῦ, Σαβῖνος αὐτῆς ὥρας φρουμεντάριον ἔπεμψεν εἰς ἀναζήτησίν μου. *Verùm etiam prius sub persecutione Deciana, Sabinus eo tempore misit frumentarium, qui me quæreret.* Cyprian. epist. ult. quæ est LXXXIII. pag. 224: *Cùm perlatum ad nos fuisset, fratres charissimi, frumentarios esse missos, qui me Uticam perducerent.* Nec alio sensu Capitolinus in Maximo & Albino: *Scriptum est præterea ad omnes provincias missis frumentariis, jussumque, ut quicunque Maximinum juvisset, in hostium numero duceretur.*

Φυλακτήριον.

Veteres Glossæ: φυλακτήριον, *servatorium, amolimentum, amoletum, prævia.* Vel, ut Josephus Scaliger corrigit, *præbia.* Idem Elenchi Trihæresii cap. VII. טטפות inquit, *septuaginta Interpretes,* ἀσάλευτα, *id est, amuleta verterunt. Itaque idem est* ἀσάλευτον καὶ φυλακτήριον. *Utrumque enim est amuletum.* Idem, cap. sequente: *Neque minùs Dominus noster Jesus Christus phylacteria & fimbrias gestavit, quàm Pharisæi.* Et paulò pòst: *Christus non quidem phylacteria damnat, quum lex illa præcepisset, & ipsemet, ut alii omnes Judæi, ea gestaret, sed ambitionem Pharisæorum exagitat, qui, ut supra alios sanctissimi esse viderentur, ac Legis præceptorum observantissimi, ea latiora quàm reliqui Judæi, gestarent. Quòd dilatarent igitur, non quòd ferrent, hoc est, ambitionem, non observationem, damnavit Dominus.* Camerarius: *Phylacteria ista membranæ sunt, quibus inscribuntur quatuor Pentateuchi sectiones, quarum* prima *continet novem priores versus cap. VI. Deuteron;* secunda *IX. priores versus cap. XIII. Exodi;* tertia *octo posteriores ejusdem capitis, hoc est, versus inter nonum & decimum septimum interjectos;* & quarta *continet ex Deuteron. cap. XI. versus qui sunt à decimo tertio ad vigesimum secundum.* Hæc *phylacteria* accuratissimè describit Cl. Buxtorfius Synagogæ Judaicæ cap. IX. ubi vide. Chrysostomus Homil. LXXII. in Matthæum, p. 453. ad quæstionem, quid fuerint φυλακτήρια, respondet: Ἐπειδὰν συνεχῶς ἐπελανθάνοντο τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ θεοῦ, ἐκέλευσεν ἐγγραφῆναι βιβλίοις μικροῖς τὰ θαύματα αὐτοῦ, καὶ ἐξηρτῆσθαι αὐτὰ τῶν χειρῶν αὐτῶν, (διὸ καὶ ἔλεγεν. Ἔσται ἀσάλευτα ἐν ὀφθαλμοῖς σου) ἃ φυλακτήρια ἐκάλουν ὡς πολλαὶ νῦν τῶν γυναικῶν εὐαγγέλια τῶν τραχήλων ἐξαρτῶσαι ἔχουσι· καὶ ἵνα καὶ ἑτέρωθεν πάλιν ὑπομιμνήσκωνται, ὃ πολλοὶ πολλάκις ποιοῦσιν, ὡς ἐπιλανθανόμενοι, λίνῳ ἢ κρόκῃ τὸν δάκτυλον ἀποδεσμοῦντες, τοῦτο ὁ θεὸς ὥσπερ παιδίοις ἐκέλευσε ποιεῖν, κλῶσμα ὑακίνθινον ἐπὶ τῶν ἱματίων περὶ τὴν ᾤαν τὴν περὶ τοὺς πόδας ἀπορράπτεσθαι. ἵνα προσέχοντες ἀναμιμνήσκωνται τῶν ἐντολῶν, καὶ ἐκαλεῖτο κράσπεδα. *Quoniam subinde beneficiorum Dei obliviscebantur, idcirco Deus miracula sua in libellis brevissimè conscribi, & manibus eorum appendi jussit: unde etiam dixit,* Nec removebuntur ab oculis tuis. *Hæc* φυλακτήρια, id est, *conservatoria, vocabant: sicut multæ mulieres hodierno die Evangelia è collo suspensa habent: & ut aliunde etiam moneantur, quod multi sæpè faciunt, ut obliviosi, filo digitum strictiùs ligantes, id Deus ceu infantes facere jussit; fasciam hyacinthinam in extremitate vestis, quæ ad talos pertinet, assui præcepit; ut ad eam attendentes, recordentur præceptorum: hæc fimbria appellabatur.* Theophylactus in cap. XXIII. Matthæi, pag. 138: Πλατύνουσι τὰ φυλακτήρια αὐτῶν, καὶ μεγαλύνουσι τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων αὐτῶν, τοῦτο δὲ τοιοῦτον ἦν. ἐν τῷ νόμῳ ἔκειτο. Ἐφάψατε ἐπὶ τῆς χειρὸς ὑμῶν, καὶ ἔσται ἀσάλευτα πρὸ ὀφθαλμῶν ὑμῶν. Ἔγραφον οὖν ἐπὶ δύο διφερίων, τουτέστι, χαρτίων, τὰς δέκα τοῦ νόμου ἐντολάς. καὶ ἐτίθεσαν τὸ μὲν ἓν ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτῶν, τὸ δὲ ἕτερον ἐκρέμων ἐπὶ τῆς δεξιᾶς. Dilatant phylacteria sua & magnificant fimbrias vestium suarum. *Hoc autem ita se habebat. In Lege habetur:* Alligabitis ea in manu vestra, eruntque immota ante oculos vestros. *Scribebant igitur in duabus chartulis decem Legis præcepta, & ponebant unam super frontem, & alteram super dexteram suspendebant.* Vide ibidem plura. Isidorus Pelusiota epist. CL. lib. II. ad Epimachum: Ἐπειδὴ τί ἐστι τὸ, μεγαλύνουσι τὰ φυλακτήρια, μαθεῖν ἐθέλων γέγραφας, ἴσθι ὅτι δέλτια ἦν μικρὰ, ἴσω τὸν νόμον ὠδίνοντα, (malim ἔσω) ἅπερ ἐφόρουν οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγηταὶ, ὥσπερ νῦν αἱ γυναῖκες τὰ εὐαγγέλια τὰ μικρά. ἐπειδὴ γὰρ ὁ νομοθέτης εἰς τὸ ἔργον αὐτοὺς ἐμβάλλων, καὶ τὴν λήθην ἐξοστρακίζων ἐθέσπισεν, ἐξάψεις τὰ δικαιώματα ἐπὶ τῆς χειρός σου, τουτέστιν, ἐξαρτήσεις, κρεμάσεις, αὐτοὶ δὲ τοῦ μὲν ἔργου οὐδένα ἐποιοῦντο λόγον. περὶ δὲ τοὺς τελαμῶνας τῶν βιβλιδίων πολλὴν ἐποιοῦντο σπουδὴν, μέμψεως ἠξιώθησαν. *Quoniam, quid sibi illud velit,* Magnificant phylacteria, *ut tibi exponam per literas à me petiisti, illud scito, quòd perexigui quidam libelli erant, Legem intus continentes: quos quidem Judæorum magistri gestabant, quemadmodum etiam nunc fœminæ parva Evangelia. Quandoquidem enim Legislator, ut eos in opus injiceret, atque oblivionem ab eis amoliretur, illud lege lata promulgarat,* Appendes justificationes in manu tua: *ipsi autem operis quidem nullam curam gerebant, at circa libellorum lora plurimum studii adhibebant, idcirco reprehensi sunt.* Vide etiam Epiphanium hæresi XV. pag. 20. Sub novo etiam Testamento φυλακτήρια, id est, amuleta, in usu fuerunt, sed ea damnat Can. XXXVI. Concil. Laodiceni: Οὐ δεῖ ἱερατικοὺς ἢ κληρικοὺς ποιεῖν τὰ λεγόμενα φυλακτήρια, ἅτινά ἐστι δεσμωτήρια τῶν ψυχῶν αὐτῶν. τοὺς δὲ φοροῦντας ῥίπτεσθαι ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἐκελεύσαμεν. *Non oportet Sacerdotes aut Clericos facere quæ dicuntur phylacteria, quæ quidem sunt animarum ipsarum vincula. Eos autem qui ferunt, ejici ab Ecclesia jussimus.* Ita Nicolaus I. Pontifex Rom. in resp. ad cons. Bulg. c. LXXIX. citante Justello ad hunc Canonem: *Perhibentes quod moris sit apud vos infirmis ligaturam quandam ob sanitatem recipiendam ferre pendentem sub gutture, requiritis si hoc agi de cætero jubeamus, quòd non solùm agi non jubemus, verùm etiam ne fiat, modis omnibus inhibemus: hujusmodi quippe ligaturæ, phylacteria dæmonicis sunt inventa versutiis, & animarum hominum esse vincula comprobantur, ac ideò his utentes, anathemate Apostolica decreta perculsos ab Ecclesia pelli præcipiunt.* Hujusmodi περίαπτα seu περιάμματα etiam Patres damnant. Vide in voce Περίαπτα.

Φυλακτήριοι.

Φυλακτήριοι, Can. LXI. Concilio in Trullo vocantur, qui φυλακτήρια talia, de quibus modò actum, dant. Vide ipsum Canonem. Ad eum Balsamon, pag. 433: Φυλακτήριοι λέγονται, οἱ κατὰ ἀπάτην δαιμονικὴν διδόντες τοῖς ὑπ' αὐτῶν ἀπατωμένοις, δήματά τινα ἐκ σηρικῶν νημάτων ὑφασμένα, καὶ πτυγία λεγόμενα ἔχοντα ἔσωθεν ποτὲ μὲν γραφὰς, ποτὲ δὲ ψευδῆ τινα ἕτερα τὰ παρατυχόντα. καὶ λέγοντες ὀφείλειν ταῦτα διηνεκῶς ἐκ τῶν τραχήλων τῶν λαμβανόντων αὐτὰ ἐξεωρῆσθαι εἰς φυλακὴν παντὸς κακοῦ. Φυλακτήριοι, hoc est, *amuletorum præbitores dicuntur, qui fraude dæmonis, eis qui à se decipiuntur, vincula quædam ex sericeis filis contexta, quæ &* πτυγία *dicuntur, præbent: quæ aliquando quidem intus habent scripturas, aliquando verò falsa quædam alia, quæcunque inciderint. Dicunt autem hæc juvare, si ex collis eorum qui ea accipiunt, perpetuò pendeant, ad omne malum averruncandum.* Vide ibidem plura.

Φύραμα.

I. *Propriè* accipitur, & notat

1. *massam luteam*, sive γῆν ὑγρῷ φυραθεῖσαν, *terram humore commistam*, ut Suidas scribit; ex qua figulus vasa fictilia conficit. Ita Apostolus ad Rom. IX. 21: Ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι, ὃ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν; *Annon habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò ad ignominiam?*

2. *farinam maceratam & aquâ subactam.* Hesychius: Φύραμα, ζύμη. *Massa, fermentum.* Suidas: Φύραμα, στέαρ, ἢ τὰ ζυμώμενα ἄλφιτα. *Farina subacta & fermentata, farinæ aquâ contemperatæ.* Veteres Glossæ: Φύραμα, *massa.* Vide I. Corinth. V. 6. & ad Galatas V. 9.

II. *Impropriè & per translationem* sumitur. Atque ita φύραμα, *massa.*

1. *Judæi*, seu posteri Abrahæ, aliorumque sanctorum Patrum, ad Romanos XI. 16: Εἰ δὲ ἡ ἀπαρχὴ ἁγία, καὶ τὸ φύραμα. *Si autem primitiæ sanctæ & massa.* Ubi Theophylactus: Φύραμα καὶ κλάδους ὀνομάζει, τοὺς ἐκ τῶν πατριαρχῶν πιστεύσαντας. *Massam & ramos appellat eos, qui ex Patriarchis crediderunt.*

2. Νέον φύραμα, *massa nova* dicuntur esse fideles, id est, creaturæ novæ per renovationem spiritus, I. Cor. V. 7. Ubi Theophylactus: Ἵνα νέον φύραμα καὶ ἀμιγὲς κακίας ἦτε. *Ut sitis nova massa, quæ non sit vitiis mixta.*

3. *Corpus humanum.* Usitatissima hæc significatio apud Patres. Quoniam Deus hominem finxit è limo terræ, Genes. II. 7. &, ut Jobus, cap. X. 9. *Tanquam argillam effinxisti me*: propterea *corpus humanum* vocatur φύραμα, id est, *massa lutea.* Elegantissimè Epictetus dissert. lib. I. cap. I. corpus humanum dixit esse πηλὸν κομψῶς πεφυραμένον, *lutum affabrè maceratum.* Nota est de Prometheo fabula, quem è luto corpus homini effinxisse fabulantur. Unde ὁ Προμηθέως πηλὸς humanum genus dictum Callimacho, versibus his:

Ἦν κεῖνος οὐνιαυτὸς, ᾧ ποτὲ πτηνὸν,
Καὶ τὸν θαλάσσῃ, καὶ τὸ τετράπουν, οὕτως
Ἐφθέγγεθ᾽, ὡς ὁ πηλὸς ὁ Προμήθειος.

Erátque tempus cùm volucrium secta,
Et quadrupes, & quicquid occulit pontus,
Vocem efferebat, & lutum Prometheum.

Hos versus reperias apud Clementem Alexandr. Stromat. lib. V. pag. 597. & ex Clemente apud Eusebium, Præparat. lib. XIII. cap. XIII. pag. 394: componitque cum Homeri illis, Iliad. η. v. 99:

Ἀλλ᾽ ὑμεῖς μὲν πάντες ὕδωρ καὶ γαῖα γένοισθε.

Enimverò vos quidem omnes aqua & terra fiatis.

Et autem ille genus humanum *lutum Prometheum*, ita Columella lib. X. primos homines *creatam Prometeam* dixit. Greg. Nazianzenus Orat. pro pauper. Πῶς τε εἰμὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῷ πηλῷ συμφύρομαι. *Et Imago Dei sum, & luto commisceor.* Epiphanius, t. I. l. III. hæresi XXXVII. pag. 120. de Deo hominis lapsi miserto: Ἔδει τὸν ὄντως ὄντα τεχνίτην, κεραμέως δίκην ἐπιμελούμενον τοῦ ἰδίου διὰ χειρῶν πεπλασμένου αὐτοῦ, πλάσματός τε καὶ ἀγγείου, ἔτι πηλοῦ ὄντος, καὶ ὡς ὑπὸ ῥαγάδα ἀπόρρυμα γεγονότος τοῦ ἀγγείου, μὴ ἐᾶσαι οὕτως, ἀλλὰ μεταβαλεῖν εἰς τὸ ἀρχαῖον φύραμα. *Oportebat eum qui verè artifex est, instar figuli curam gerere proprii per manus suas facti figmenti & vasis, cùm adhuc lutum esset, & quasi propter rimas perflueret, non sinere, sed in antiquam massam permutare.* Jesajas cap. LXIV. 8. ex versione LXX. Interpp. Καὶ νῦν κύριε πατὴρ ἡμῶν σὺ, ἡμεῖς δὲ πηλὸς, ἔργα τῶν χειρῶν σου πάντες. *Omiserunt, quod minimè omittendum fuisset, σὺ κεραμεύς. Et nunc Domine pater noster tu; nos verò lutum: tu figulus, nos manuum tuarum opus universi.* Ubi Theodoretus, pag. 138: Τῆς ἀρχαίας ἀναμιμνήσκει δημιουργίας, καὶ πατέρα καλεῖ, καὶ δεσπότην, καὶ πλάστην, καὶ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν ὀνομάζει πηλὸν, ἵνα καὶ διὰ τούτων ἀνοίξῃ τὰς τοῦ ἐλέους πηγάς. *Antiquam commemorat creationem, & patrem appellat, & dominum, & figulum, humanam verò naturam lutum nominat, ut ex his etiam misericordiæ fontes aperiat.* Nec inficetum Hesychii Jerosol. ænigmaticum illud, apud Photium Cod. CCLXXV. pag. 1525. in Davidem Θεοπάτορα: Ὁ πηλὸς πατὴρ τοῦ κεραμέως. *Lutum pater figuli.* Eodem spectat, quòd Apostolus II. Corinth. IV. 7. corpora nostra nuncupat σκεύη ὀστράκινα, *vasa testacea.* Vide in Σκεῦος, num. I. 1. Quin & Patribus frequentissime φύραμα dicitur *corpus humanum, natura humana.* Chrysostomus Homil. XLII. in I. ad Corinth. pag. 526: Οὐ τὸ ἐκ γῆς γεγενῆσθαι ποιεῖ χοϊκὸν ἁπλῶς (ἐπεὶ καὶ ὁ κύριος ἀπὸ τῆς μάζης, καὶ τοῦ φυράματος τούτου ἦν) ἀλλὰ τὸ γήϊνα πράττειν. *Non ex terra natum esse, simpliciter facit terrenum (quoniam etiam Dominus ex hac massa fuit) sed terrena facere.* Idem, Homil. CXI. t. V. pag. 720. de Christo: Ἦλθε μιμήσασθαι τὴν φύσιν, ἵνα ἁγιάσῃ τὸ φύραμα διὰ τῆς ἀπαρχῆς. *Venit ut imitaretur naturam, quò sic massam sanctificaret per primitias.* Ibidem de eodem: *Si perfectus statim staturâ fuisset homo*, ἤμελλον οἱ αἱρετικοὶ φάσκειν, οὐκ ἔτεκεν αὐτὸν ἡ παρθένος, οὐκ ἔλαβεν ἐκ τοῦ ἡμετέρου γένους τὸ φύραμα, *hæretici fuissent dicturi, non peperit eum virgo, non assumsit ex genere nostro corpus humanum.* Idem, Homil. CLXI. t. V. de ascensione Christi: Σήμερον τὴν ἀπαρχὴν τοῦ ἡμετέρου φυράματος, τουτέστι, τὴν σάρκα ἐν οὐρανοῖς Χριστὸς ἀνήγαγεν. *Hodie Christus primitias naturæ nostræ, id est, carnem in cœlum subduxit.* Athanasius t. II. pag. 324: Τὴν πλήρωσιν τοῦ νόμου, τὴν διὰ τῆς ἀπαρχῆς γενομένην, ὅλῳ λογίζεται τῷ φυράματι. *Legis impletionem, per primitias factam, toti naturæ humanæ attribuit.* Nicephorus Constantinop. in Actis Ephesinis, pag. 309. itidem de Christo: Τὸ χοϊκὸν ἡμῶν ἀνέλαβε φύραμα, καὶ κατάρα ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε. *Terrenum nostrum assumsit corpus, & maledictio pro nobis est factus.* Damascenus, de fide orthod. lib. III. cap. XLIX. Christum Deum assumsisse ait, σάρκα ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ, ἀπαρχὴν τοῦ ἡμετέρου φυράματος, *carnem animatam animâ rationali & intelligenti, primitias nostræ naturæ.* Theophanes Homil. XXIX. de ascensione Christi: Σήμερον τῆς ἀσωμάτων ἀξίας ὑπερήρθη τὸ βρότειον φύραμα. *Hodie mortalis massa*, id est, corpus humanum, *supra Angelorum dignitatem evecta est.*

Φυσιολογέω.

I. Φυσιολογεῖν significat *de natura*, seu *de rebus naturæ disserere, disputare.* Hesychius: Φυσιολογεῖ, περὶ φύσεως διαλέγεται. Clemens Alexandr. lib. IV. Stromat. pag. 475: Τὰ περὶ ἀρχῶν φυσιολογηθέντα τοῖς τε Ἕλλησι, τοῖς τε ἄλλοις βαρβάροις. *Quæ de naturalibus principiis & à Græcis, & ab aliis barbaris disputata, vel tradita sunt.* Vel est, *naturam rei exquirere.* Athanasius in Synopsi Scripturæ, t. II. pag. 91. de Solomone: Ἐφυσιολόγησε περὶ πάντων τῶν τε ἐκ γῆς φυομένων, καὶ ὅλων τῶν ζώων. *Rerum omnium naturam exquisivit, tum plantarum ex terra nascentium, tum omnium animalium.* Clemens Alex. Pædag. lib. II. cap. VIII. p. 180: Οἱ ἰατροὶ ψυχρὸν εἶναι φυσιολογοῦντες τὸν ἐγκέφαλον, &c. *Medici, cum cerebrum frigidum esse ex diligenti naturæ contemplatione cognoscant, &c.* Athanasius de semente, t. I. pag. 1063: Οὐχ ἵνα φυσιολογήσωμεν τὰ ὁρώμενα, ἀλλ᾽ ἵνα προσκυ-

προσκυνήσωμεν τ̀ θαυματοποιόν. *Non ut naturam rerum visibilium exquiramus, sed ut miracula edentem adoremus.*

II. φυσιολογῶ est *physica*, sive *naturali ratione probo, ostendo.* Cæsarius, quæst. XV. pag. 30. de Apostolo Paulo: Φυσιολογεῖ καὶ Κορινθίοις ἐπιστέλλων, ἀπὸ σάλπιγγος καὶ κιθάρας. *Ex rebus naturalibus, nempe à tuba & cithara, sumit etiam exempla, Corinthiis scribens.* Ibidem: Ἐπεὶ παραδείγμασι βροτῶν κεχρῆσθαι πέφυκεν ἡ θεία γραφὴ, καὶ φυσιολογεῖ πολλάκις. *Quandoquidem exemplis à mortalibus hominibus desumtis uti solet divina Scriptura, & naturalibus sæpe rationibus utitur.* Hieronymus, Theologus Græcus, in libello de SS. Trinitate: Παρακαλῶ πάντα τὸν θέλοντα φυσιολογεῖν τὸν θεὸν, φυσιολογῆσαι ἡμῖν πρὸ θεοῦ τὴν τοῦ βραχυτάτου ψύλλου κατασκευὴν, &c. *Omnem, quicunque naturalibus rationibus Deum esse ostendere vult*, vel potius, *qui naturam Dei indagare cupit, rogo, ut ante Deum naturam & constitutionem minimi pulicis exquirat*, &c.

Φύσις.

Φύσις, *natura*, sumitur

I. *pro essentia cujusque entis.* Aristoteles lib. II. Physic. c. I. *naturam* ita definit: Φύσις ἐστὶν ἀρχὴ καὶ αἰτία κινήσεως καὶ ἠρεμίας ἐν ᾧ ὑπάρχει πρώτως, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός. *Natura est principium & caussa motus & quietis in eo, quod est primò, & non per accidens.* Eandem definitionem reperias in Theoriani Legat. Armen. pag. 14. Gregorius Nazianzenus: Φύσις ἐστὶ τὸ εἶναι ἕκαστον τοῖον ἢ τοῖον. *Natura est, esse unumquodq; tale vel tale.* Hinc apud Athanasium de Definit. t. II. pag. 44. Φύσις εἴρηται διὰ τὸ πεφυκέναι καὶ εἶναι. Φύσις, *natura dicitur, quia existit & est.* Φύσιν autem sumi pro *substantia & essentia* cujusque entis, ipse testatur Aristoteles Metaph. lib. IV. c. IV. quando ita scribit, Καὶ ὅλως πᾶσα οὐσία φύσις λέγεται.

Atque sic usurpatur

1. *de Deo*, qui vocatur ἡ ἀνωτάτω φύσις, *suprema natura.* Cyrillus Alexandr. Ἴδιον καὶ ἐξαίρετον ἀγαθὸν τῆς ἀνωτάτω φύσεως, τ̀ ἐσομένων ἡ γνῶσις. *Proprium & eximium bonum supremæ naturæ est, futurorum cognitio.* Vocatur μακαρία φύσις, *beata natura.* Basilius Cæsar. Orat. I. in Hexaëmeron: Ὁ θεὸς, ἡ μακαρία φύσις, *Deus, beata illa natura.* Ita etiam alii hanc vocem frequentissimè de Deo usurpant. Theodoretus quæst. LX. in Exodum, pag. 106: Ἡ θεία φύσις ἀνείδεός τε καὶ ἀσχημάτιστος. *Natura divina est sine forma & figura.* Idem, in Psal. CXIV. pag. 865: Ἐνδιαιτᾶται τῷ οὐρανῷ τῶν ὅλων ὁ Κύριος, οὐ περιγεγραμμένην ἔχων τὴν φύσιν, ἀλλὰ τοῖς ἐκεῖ πολιτευομένοις τῶν ἁγίων ἀγγέλων χαίρων χοροῖς. *Habitat in cœlo universorum Dominus, non circumscriptam habens naturam, sed choris Angelorum, qui ibi versantur, gaudens.* Chrysostomus, Homil. III. in epist. ad Romanos: Θεὸς ἡ ἀνώλεθρος καὶ ἄτρεπτος φύσις. *Deus, immortalis illa & immutabilis natura.* Frustrà ergo Ariani in Synodo Syrmiensi decreverunt, φύσιν ἢ οὐσίαν de Deo dici non debere. Verba de illis in Synodico, C. L. hæc sunt: Ἥτις σύνοδος ὅρον πίστεως ἐξέθετο ἄθεον. Φύσιν ἢ οὐσίαν ἐπὶ θεοῦ λέγειν ἀπαγορεύοντα. *Hæc Synodus definitionem fidei exposuit impiam, quæ vetat, naturam aut substantiam de Deo prædicari.* Sed de hoc actum in voce Οὐσία, num. II.

2. *de Christo*, in quo duæ sunt naturæ, divina & humana. Cyrillus Alexandr. in epist. quadam ad Johannem Antiochenum, in Actis Ephesinis, pag. 239: Εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, κἂν ἡ τῶν φύσεων μὴ ἀγνοῆται διαφορὰ, ἐξ ὧν τὴν ἀπόῤῥητον ἕνωσιν πεπρᾶχθαι φαμέν. *Unus Dominus Jesus Christus, quamvis non ignoretur naturarum differentia, ex quibus ineffabilem unionem factam esse dicimus.* Apud Athanasium de Definit. t. II. pag. 44: Ἐὰν εἴπῃ σοι τὶς, Ἐπὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας, πόσας φύσεις ὁμολογεῖς; εἰπὲ, δύο. μίαν δὲ τὴν ὑπόστασιν. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς τὰς δύο οὐσίας καὶ φύσεις ἔχει ἀτρέπτους καὶ ἀκεραίους, τὴν θεότητα καὶ τὴν ἀνθρωπότητα, ἐν μιᾷ ὑποστάσει θεὸς τέλειος, καὶ ἄνθρωπος τέλειος γνωριζόμενος. *Si quis te interroget; Quot in Incarnationis dispensatione confiteris naturas? responde, duas: unam verò hypostasin. Christus enim duas naturas habet immutabiles & integras, deitatem & humanitatem, in una hypostasi Deus perfectus, & homo perfectus.* Quintiani Anathematis. I. in epist. ad Petrum Fullonem, apud Zonaram in Canones Concil. pag. 555: Πᾶς ὅστις λέγει μίαν φύσιν θεοῦ λόγου καὶ σαρκὸς, καὶ οὐ δύο ἡνωμένας καὶ ἀδιαιρέτους, καθαιρείσθω. *Quisquis unam naturam esse dixerit Dei Verbi, & carnis, non verò duas unitas & indivisibiles, deponatur.* Act. V. Concilii sub Menna, pag. 631: Ὁμολογοῦμεν δύο φύσεις μετὰ τὴν ἕνωσιν ἐν μιᾷ ὑποστάσει, καὶ ἐν τῷ ἑνὶ Χριστῷ τῷ θεῷ ἡμῶν, καὶ οὐ πρὸ τῆς ἑνώσεως δύο φύσεις λέγομεν, μίαν δὲ μετὰ τὴν ἕνωσιν. *Duas confitemur naturas post unionem in una hypostasi, & in uno Christo Deo nostro, nec duas quidem ante unionem naturas dicimus, unam verò post unionem.* Theodoretus in I. ad Corinth. cap. XV. pag. 200: Προσήκει εἰδέναι ὡς δύο τοῦ δεσπότου Χριστοῦ αἱ φύσεις. καὶ ὅτι ποτὲ μὲν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἀνθρωπείας ἡ θεία προσαγορεύει γραφὴ, ποτὲ δὲ ἀπὸ τ̀ θείας. κἂν γὰρ θεὸν εἴπῃ, οὐκ ἀρνεῖται τὴν ἀνθρωπότητα. κἂν ὀνομάσῃ ἄνθρωπον, συνομολογεῖ τὴν θεότητα. *Sciendum est duas esse Christi Domini naturas: & quòd aliquando quidem Scriptura eum ab humana natura nominat, aliquando à divina. Sive enim Deum dixerit, non negat humanitatem, sive hominem nominaverit, unâ confitetur divinitatem.* Can. I. Concilii in Trullo, pag. 124: *Confitemur* ἕνα Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐκ δύο συντεθέντα τῶν φύσεων, *unum Christum Filium Dei ex duabus naturis compositum.* Damascenus lib. III. orthod. fidei, cap. V. pag. 193: Δύο φύσεις ὁμολογοῦμεν, θεΐαν τε καὶ ἀνθρωπίνην, συνεληλυθυίας ἀλλήλαις, καὶ καθ' ὑπόστασιν ἑνωθείσας, μίαν δὲ ὑπόστασιν ἐκ τῶν δύο φύσεων ἀποτελεσθεῖσαν σύνθετον. *Duas confitemur naturas, divinam & humanam, inter se conjunctas, & secundùm hypostasin unitas, unam vero hypostasin ex duabus naturis perfectam & compositam.* Vide plura in Λόγος, sub 4. Classe hæresium lit. *d.*

De hisce verò *duabus in Christo naturis* duo præcipue distinctiùs consideranda:

a. *Duas* hasce *naturas unum facere Christum.* Id patet ex præcedentibus, quibus etiam sequentia addimus. Johannes Antiochenus, in Actis Ephesinis, ad Cyrillum, pag. 237. ita scribit: Δύο φύσεων ἕνωσις γέγονε. διὸ καὶ ἕνα Χριστὸν, ἕνα υἱὸν, ἕνα κύριον ὁμολογοῦμεν. *Duarum naturarum facta est unio: propterea etiam unum Christum, unum Filium, unum Dominum confitemur.* Paulus Episcopus Nemes. ibid. pag. 277: Δύο φύσεων συνδρομὴ, θεότητος φημὶ καὶ ἀνθρωπότητος τὸν ἕνα ἡμῖν ἀποτέλεσεν υἱὸν, τὸν ἕνα Χριστὸν, τὸν ἕνα κύριον. *Duarum naturarum concursus, deitatis nimirum & humanitatis, unum nobis fecit Filium, unum Christum, unum Dominum.* Chrysostomus Homil. LXVII. t. V. pag. 488: Δύο νοουμένων τῶν πραγμάτων, ἓν ἦν τὸ προσκυνούμενον πρόσωπον. *Cùm duæ res fuissent consideratæ, nempe duæ naturæ, una erat persona, quæ adorabatur.* In expositione fidei, quæ Justino M. tribuitur, pag. 178: Εἷς ἐστιν ὁ υἱὸς, ὅ, τε λυθὲν, ὅ, τε τὸ λυθὲν ἀναστήσας. ἡ γὰρ ἄνθρωπος, ἐλύθη. ὁ δὲ θεὸς, ἀνέστησεν. *Unus est Filius, & qui solutus*

tus est, & qui id, quod solutum fuerat, restituit: quatenus enim homo, solutus est: quatenus verò Deus, restituit. Gr. Nazianzenus Orat. XXXI. pag. 497: Ὃ ἦν ἐκένωσε, καὶ ὃ μὴ ἦν προσέλαβεν· οὐ δύο γενόμενος, ἀλλ' ἓν ἐκ τῶν δύο γενέσθαι ἀνασχόμενος. Θεὸς γὰρ ἀμφότερα, τό, τε προσλαβὸν, καὶ τὸ προσληφθέν. δύο φύσεις εἰς ἓν συνδραμοῦσαι, οὐχ υἱοὶ δύο. μὴ συγκαταψευδέσθω ἡ σύγκρασις. *Id, quod erat, exinanivit: id, quod non erat assumsit: non duplex factus, sed unum ex duplici natura fieri sustinens. Ambo enim Deus, nimirum quod assumsit, & quod assumtum est: duæ naturæ in unum concurrentes, non duo filii. Ne quis hanc connexionem mendaci oratione premere contendat.*

b. *Unionem duarum in Christo naturarum factam esse* ἀδιαιρέτως, ἀτρέπτως, ἀσυγχύτως, ἀχωρίστως, ut habetur Act. I. Concilii sub Menna, pag. 569. Hoc etiam testatur Nicephorus Constantinopol. in Actis Ephesinis, pag. 308. quando dicit, *hanc unionem factam esse* ἀσυγχύτως, ἀδιαιρέτως, καὶ ὑπερφυῶς, *sine confusione, inseparabiliter, & modo prorsus mirabili.* Idem Nicephorus in epist. ad Leonem P. R. ibid. pag. 310. Ἀποδέχομαι τὴν ἐν Ἐφέσῳ σύνοδον, ἥτις δύο φύσεις ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως, σοφῶς ἐδογμάτισε. *Recipio Synodum Ephesinam, quæ declaravit sapienter, duas in Christo naturas esse inconfusè & inseparabiliter.* Theodoretus Θεραπευτ. Sermone VI. de Christo: Πρόσφατος ὁ αὐτὸς καὶ αἰώνιος. οὐ γὰρ ξυνέχεε τὰς φύσεις ἡ ἕνωσις, οὐδὲ πεποίηκεν ὑπὸ χρόνον τῶν χρόνων τὸν ποιητήν. οὐδέ γε τὸ ἐν χρόνῳ γενόμενον, ἀπέφηνε προαιώνιον. ἀλλ' ἑκατέρα φύσις μεμένηκεν ἀκραιφνής. *Idem recens atque æternus est: neque enim naturas confudit unio, neque fecit, ut esset sub tempore, per quem tempora facta fuerant: nec quod in tempore natum est, ante secula exstitisse declaravit: verùm utraque natura integra mansit.* Zonaras de Synodo Chalcedonensi, pag. 93: Τὸν χριστὸν ἐν δύο φύσεσιν ἀδιαιρέτως καὶ ἀσυγχύτως ἐδογμάτισε. *Christum in duabus naturis inseparabiliter & inconfusè docuit.* Synodicum, cap. XC. de eadem Synodo: Τὰς δύο φύσεις Ἰησοῦ χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἀδιαιρέτως καὶ ἀσυγχύτως ἀνεκήρυξε. *Duas Jesu Christi Dei nostri naturas indivisè & incommixtè prædicavit.* Ibidem, cap. LXXXIII. Synodus Antiochena δύο φύσεις ἐπὶ χριστοῦ ἀσυγχύτους, ἀδιαιρέτους, *duas in Christo naturas incommixtas, indivisasque censetur.* Ephræmius, Theopolitanus Patriarcha, in Biblioth. Photii, Cod. CCXXIX. pag. 796: Ἡ ἐξ ἡμῶν σάρξ, ἑνωθεῖσα τῷ θεῷ λόγῳ καθ' ὑπόστασιν, οὐκ εἰς τὴν οὐσίαν μετεβλήθη τοῦ λόγου, εἰ καὶ θεοῦ γέγονε σάρξ. οὐδὲ ὁ λόγος εἰς σάρκα, εἰ καὶ ἰδίαν οἰκονομικῶς ἐποιήσατο τὴν σάρκα, ἀλλ' εἷς μὲν λέγεται καὶ ἔστι χριστός, σώζεται δὲ ἀκαινοτομήτως, καὶ ἀχωρίστως, καὶ τὰ ἐξ ὧν καὶ ἐν οἷς νοεῖται χριστὸς, οὐκ ἄλλος καὶ ἄλλος, μὴ γένοιτο. ἀλλ' εἷς καὶ αὐτός. *Caro nostra Deo verbo unita est hypostaticè, non in substantiam Verbi mutata est, etsi Dei caro facta est; neque Verbum in carnem, etsi per dispensationem propriam sibi fecerit carnem: sed unus idèmque dicitur & est Christus: Servatur verò indivisè & sine mutatione: & ea, ex quibus, & in quibus intelligitur Christus, non alius & alius, absit: Sed unus idèmque est.* Hoc imprimis; ut jam etiam vidimus; Synodus Chalced. quæ fuit IV. Oecumenica, & in qua Eutyches & Dioscorus damnati, diligentissimè inculcavit: docuit enim, teste Photio, Epist. I. pag. 10: Ἕνα τὸν χριστὸν, ἢ μίαν αὐτοῦ τὴν ὑπόστασιν, καὶ δύο τὰς φύσεις, θεότητά τε καὶ ἀνθρωπότητα, ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως ἐνθεωρεῖσθαι, *unum Christum, vel unam ejus hypostasin, & duas naturas, nempe divinitatem & humanitatem, sine confusione & distractione considerari.* Idem de eadem tradit Nilus de Synodis, in Biblioth. Juris Canonici, pag. 1157. Ibid. auctor incertus de Synodis, pag. 1163. De eadem Theorianus Legat. Armen. pag. 54: Ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν χριστὸν, υἱὸν, κύριον, μονογενῆ, ἐν δύο φύσεσιν ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως γνωριζόμενον ἐδογμάτισεν, οὐδαμοῦ τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀναιρουμένης διὰ τὴν ἕνωσιν, σωζομένης δὲ μᾶλλον τῆς ἰδιότητος ἑκατέρας φύσεως, καὶ εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν συντρεχούσης. οὐκ εἰς δύο πρόσωπα μεριζόμενον, ἢ διαιρούμενον, ἀλλὰ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν υἱὸν μονογενῆ, θεὸν λόγον, κύριον Ἰησοῦν χριστόν. *Unum & eundem Christum, Filium, Dominum, unigenam, in duabus naturis inconfusè, incommutabiliter, indivulsè & inseparabiliter cognitum docuit, nusquam naturarum differentiâ sublatâ propter unionem, servata verò potiùs proprietate utriusque naturæ, & in unam personam & unam hypostasin concurrente. Non in duas personas divisum, vel distractum, sed unum & eundem Filium unigenam, Deum Verbum, Dominum Jesum Christum.* Multa, quæ huc faciunt, habet Chrysostomus Homil. CX. t. V. pag. 713, 714. ubi tandem concludit: Γνωρίζω τῶν δύο φύσεων αὐτοῦ τὸ διάφορον. οὐ μερίζω τὸν ἕνα υἱὸν εἰς δύο υἱούς. *Agnosco duarum naturarum ejus differentiam: non divido unum filium in duos filios.* Et Damascenus, Orthod. fidei lib. III. cap. III. pag. 181: Ἀτρέπτως καὶ ἀναλλοιώτως ἡνώθησαν ἀλλήλαις αἱ φύσεις, μήτε τῆς θείας φύσεως ἐκστάσης τῆς οἰκείας ἁπλότητος, μήτε μὴν τῆς ἀνθρωπίνης ἢ τραπείσης εἰς θεότητος φύσιν, ἢ εἰς ἀνυπαρξίαν χωρησάσης, μήτε ἐκ τῶν δύο μιᾶς γεγενημένης συνθέτου φύσεως. *Incommutabiliter, immutabilitérque unitæ sunt inter se naturæ, neque divina natura à sua simplicitate discedente, neque etiam humanâ vel in deitatis naturam conversâ, vel essentiâ suâ privatâ, neque ex duabus unâ compositâ naturâ factâ.* Vide ibidem plura, ut & cap. II. ejusdem libri pag. 177. Et libri ejusdem, cap. XVI. pag. 244. dicit: Αἱ φύσεις σώζουσι καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν ἑκάστη τὴν φυσικὴν ἰδιότητα. *Utraque natura etiam post unionem naturalem suam retinet proprietatem.*

Huic verò orthodoxæ de duabus in Christo naturis, & de uno Christo doctrinæ, variè ab hæreticis olim contradictum fuit. Etenim,

α. *Nestorius*, cum suis asseclis, *docuit, duas in Christo esse personas.* De hac hæresi jam sufficienter actum in voce Λόγος, sub. III. Classe Hæreticorum, lit. *b. Duas* idem *docuit separatas in Christo esse naturas.* Theorianus Legat. Armen. pag. 56: Ὁ Νεστόριος δύο φύσεις ἔλεγε κεχωρισμένας, οὐχ ἡνωμένας εἰς ἓν πρόσωπον. *Nestorius dixit, duas in Christo separatas esse naturas, non in unam personam unitas.* Ibid. pag. 58. de eodem: Ἔλεγε δύο φύσεις κεχωρισμένας, καὶ δύο πρόσωπα, καὶ δύο χριστοὺς, καὶ δύο υἱούς. *Dicebat, duas esse naturas separatas, & duas personas, & duos Christos, & duos filios.*

β. *Eutychiani unam post unionem statuerunt naturam.* Vide in Λόγος, sub IV. Classe Hæreticorum, lit. *a.* Adde Zonaram, qui ad Concilium Chalced. pag. 92. de Eutychete: Τὰς δύο φύσεις τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος μετὰ τὴν ἕνωσιν συγκραθῆναι, καὶ εἰς μίαν ἀποτελεσθῆναι φύσιν ἀσεβῶς ἐδογμάτιζεν, ὡς καὶ τῇ θεότητι προσαρμόζειν τὰ πάθη. *Duas naturas deitatis & humanitatis post unionem fuisse commixtas, & unam naturam factas impiè docuit, adeò ut etiam deitati passiones attribuerit.* Eandem fuisse hæresin *Apollinarii*, dicit Eulogius, Archiepiscopus Alexandr. in Biblioth. Photii, Cod. CCXXX. pag. 849.

Verba Apollinarii erant: Ὢ καινὴ κτίσις καὶ μίξις θεσπεσία! Θεὸς καὶ σὰρξ μίαν ἀπετέλεσαν φύσιν. *O nova creatura, & divina mistio! Deus & homo unam conficiunt naturam.* Idem statuit *Valentinus*, cujus verba ibidem hæc sunt: Τῶν Γαλιλαίων ἐπὶ χριστοῦ δύο φύσεις λεγόντων, πλατὺν καταχέομεν γέλωτα. ἡμεῖς γὰρ τοῦ ὁρατοῦ καὶ ἀοράτου μίαν εἶναι τὴν φύσιν φαμέν. *Galilæos duas in Christo naturas dicentes, risu copioso excipimus: nos verò visibilis & invisibilis unam naturam esse dicimus.* *Manichæus* quin etiam, ut est ibidem, dicere non fuit veritus: Ὁ τοῦ ἀϊδίου φωτὸς υἱὸς τὴν ἰδίαν οὐσίαν ἐν τῷ ὄρει ἐφανέρωσεν, οὐ δύο φύσεις ἔχων, ἀλλὰ μίαν ἐν ὁρατῷ τε καὶ ἀοράτῳ. *Sempiterni luminis Filius propriam in monte essentiam manifestavit, non duas habens naturas, sed unam in visibili & invisibili.* Vide in vocibus Μονοφυσῖται & Συνουσιαστὴς, num. II.

Hîc verò nec illud tacendum videtur, apud Cyrillum Alexandr. de duabus in Christo naturis satis periculosas occurrere locutiones. Ita enim scribit in Actis Ephesinis, pag, 243: Δύο μὲν φύσεις ἡνῶσθαι φαμὲν, μετὰ τὴν ἕνωσιν δὲ, ὡς ἀνῃρημένης ἤδη τῆς εἰς δύο διατομῆς, μίαν εἶναι πιστεύομεν τὴν τοῦ υἱοῦ φύσιν, ὡς ἑνὸς, πλὴν ἐνανθρωπήσαντος καὶ σεσαρκωμένου. *Duas quidem naturas unitas esse dicimus, sed post unionem, utpote jam sublata in duo sectione, unam credimus esse Filii naturam, ut unius, sed incarnati.* Et in epist. ad Eulogium, ibid. pag. 246: Ἡμεῖς ἑνώσαντες ταῦτα, (nempe τὴν σάρκα καὶ τὸν θεὸν λόγον) ἕνα χριστὸν, ἕνα υἱὸν, τὸν αὐτὸν ἕνα κύριον ὁμολογοῦμεν, καὶ λοιπὸν μίαν τὴν τοῦ θεοῦ φύσιν σεσαρκωμένην. ὁποῖόν ἐστι καὶ ἐπὶ τοῦ κοινοῦ εἰπεῖν ἀνθρώπου. ἔστι μὲν γὰρ ἐκ διαφόρων φύσεων, ἀπό τε σώματος φημὶ καὶ ψυχῆς. καὶ ὁ μὲν λόγος καὶ ἡ θεωρία οἶδε τὴν διαφοράν· ἑνώσαντες δὲ, τότε ποιοῦμεν μίαν ἀνθρώπου φύσιν. *Nos hæc unientes, unum Christum, unum Filium, eundem unum confitemur Dominum, atque etiam per consequens unam Dei naturam incarnatam. Quale etiam de homine dici potest. Est enim ex diversis naturis, ex corpore, inquam, & anima. Et ratio quidem atque speculatio novit differentiam. Quando verò ista univimus, unam facimus hominis naturam.* Et paulò pòst: Τῆς ἑνώσεως ὁμολογουμένης, οὐκέτι διΐστανται ἀλλήλων τὰ ἑνωθέντα, ἀλλ᾽ εἷς λοιπὸν υἱὸς, μία φύσις αὐτοῦ ὡς σαρκωθέντος τοῦ λόγου. *Postquam unionem fuerimus confessi, non ampliùs à se invicem unita sunt distracta, sed unus est Filius, una natura ejus, ut incarnato Verbo.* Idem, lib. II. adv. Nestorium, pag. 31: Μία νοεῖται φύσις μετὰ τὴν ἕνωσιν ἡ αὐτοῦ τοῦ λόγου σεσαρκωμένη, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐφ᾽ ἡμῶν αὐτῶν νοοῖτ᾽ ἂν εἰκότως. ἄνθρωπος γὰρ εἷς ἀληθῶς συγκείμενος ἐξ ἀνομοίων πραγμάτων, ψυχῆς δὴ λέγω καὶ σώματος. *Una esse intelligitur natura post unionem, nempe illa ipsius Verbi incarnata, quemadmodum etiam in nobis ipsis meritò intelligitur. Homo enim unus verè constans duabus dissimilibus rebus, anima nimirum & corpore.* Theorianus Legat. Armen. p. 56. hæc affert Cyrilli verba: Ἡμεῖς ἑνώσαντες τὰς δύο φύσεις, ἕνα χριστὸν, ἕνα υἱὸν, ἕνα κύριον ὁμολογοῦμεν, καὶ μίαν φύσιν τοῦ λόγου σεσαρκωμένην. *Nos duas unientes naturas, unum Christum, unum Filium, unum Dominum confitemur, & unam naturam Verbi incarnatam.* Alia his similia omitto. Hinc Leontius de Sectis, Act. IV. pag. 454. disertè testatur, Theodoretum existimâsse, Cyrillum μίαν φύσιν docuisse, eodem modo quo Apolinarius. Et Felix, P. R. in epist. ad Petrum Fullonem, apud Zonaram, pag. 540. dicit eos, qui statuunt, post unionem μίαν εἶναι φύσιν τοῦ θεοῦ λόγου σεσαρκωμένην, *unam esse naturam Dei Verbi incarnatam*, τὴν Ἀπολιναρίου αἵρεσιν κρατύνειν, *Apolinarii hæresin firmare.* Non desunt tamen qui istam locutionem excusant, & ab hæresis suspicione liberant. Id facit Leontius de Sectis, Act. VIII. pag. 522. quando de Cyrillo scribit: Οὐκ εἶπε τοῦ χριστοῦ μίαν φύσιν σεσαρκωμένην, ἀλλὰ μίαν φύσιν τοῦ θεοῦ λόγου σεσαρκωμένην, τὴν ἄλλην φύσιν δηλῶν. *Non dixit, unam esse Christi naturam incarnatam, sed unam naturam Dei Verbi incarnatam, alteram naturam demonstrans.* Theodoretus Presbyter de Incarnatione Domini, pag. 235, 236: Διὰ τῆς προσθήκης τοῦ (σεσαρκωμένην) δηλοῦσι τὴν φύσιν τῆς ἀνθρωπότητος, ἣν ἡ φύσις τοῦ θεοῦ λόγου προσλαμβανομένη ἅμα τε καὶ σὺν ταύτῃ εἷς κύριος Ἰησοῦς χριστὸς γέγονεν. *Adjectione vocis*, incarnatam, *declarant naturam humanitatis quam natura Dei Verbi assumsit, & simul cum ea unus Dominus Jesus Christus factum est.* Nec solus ita locutus est Cyrillus, verùm etiam Athanasius de Incarnatione Dei Verbi, t. II. pag. 30: Ὁμολογοῦμεν εἶναι τὸν αὐτὸν υἱὸν θεοῦ, καὶ θεὸν κατὰ πνεῦμα· υἱὸν δὲ ἀνθρώπου κατὰ σάρκα, οὐ δύο φύσεις τὸν ἕνα υἱὸν, μίαν προσκυνητὴν, καὶ μίαν ἀπροσκύνητον. ἀλλὰ μίαν φύσιν τοῦ θεοῦ λόγου σεσαρκωμένην, μετὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ μιᾷ προσκυνήσει καὶ προσκυνουμένην. *Confitemur eundem esse Filium Dei, & Deum secundùm spiritum: Filium verò hominis secundùm carnem, non duas naturas unum Filium* habere dicimus, *alteram quidem adorandam, alteram verò non adorandam: sed unam naturam Verbi Dei incarnatam, cum carne ejus una adoratione adorandam.* Ita etiam Armenii statuunt, quorum verba apud Theorianum, Legat. Armen. pag. 6. hæc sunt: Λέγομεν μίαν φύσιν εἰς τὸν χριστὸν, οὐ κατὰ τὸν Εὐτυχέα συγχέοντες, οὔτε κατὰ τὸν Ἀπολινάριον ἐλαττοῦντες, ἀλλὰ κατὰ Κύριλλον τὸν Ἀλεξανδρείας. ὅτι μία ἐστὶν ἡ φύσις τοῦ λόγου σεσαρκωμένη. *Dicimus unam esse naturam in Christo, non juxta Eutychem confundentes, nec juxta Apolinarium imminuentes, sed Cyrillum Alexandrinum* secuti: *quoniam una est natura Verbi incarnata.* Quamvis autem Cyrillus, & eum secuti, per μίαν φύσιν τοῦ θεοῦ λόγου σεσαρκωμένην, intelligant *naturam humanam*, vix tamen nihilominus excusari potest ista locutio: nam etsi in Christo omnino una sit *natura humana*, est tamen etiam *natura divina*, quæ humanam in unitatem personæ sibi sociavit, ac proinde minimè asserendum, quod tamen Cyrillum fecisse vidimus; μίαν εἶναι φύσιν μετὰ τὴν ἕνωσιν, τὴν αὐτοῦ τοῦ λόγου σεσαρκωμένην. Nisi dicere velimus, eos, qui ita sunt locuti, per φύσιν, intelligere ὑπόστασιν. De qua significatione num. IV. aliquid monebimus. Nec tamen Cyrillum vel Athanasium propterea hæreseos damnamus, sed loquendi istum modum benigniùs interpretamur: minimè ignorantes, eos alibi passim clarè satis orthodoxam proposuisse & defendisse sententiam. Quando Cyrillus ita est locutus, id eum in finem fecit, ne duos statuere videretur filios, ac proinde duas personas cum Nestorio. Hinc anathematismus ejus quartus ita habet: Εἴ τις προσώποις δυσὶν, ἤγουν ὑποστάσεσι τάς τε ἐν τοῖς εὐαγγελικοῖς καὶ ἀποστολικοῖς συγγράμμασι διανέμει φωνὰς, ἢ ἐπὶ χριστῷ παρὰ τῶν ἁγίων λεγομένας, ἢ παρ᾽ αὐτοῦ περὶ ἑαυτοῦ, καὶ τὰς μὲν ὡς ἀνθρώπῳ παρὰ τὸν ἐκ θεοῦ πατρὸς λόγον ἰδικῶς νοουμένῳ προσάπτει, τὰς δὲ ὡς θεοπρεπεῖς μόνῳ τῷ ἐκ θεοῦ πατρὸς λόγῳ, ἀνάθεμα ἔστω. *Si quis duabus personis, sive hypostasibus, eas voces attribuit, quæ in Evangelicis & Apostolicis Scripturis passim occurrunt, quævè à sanctis de Christo, vel ab ipso quoque Christo de se ipso dictæ sunt, & alias quidem homini tanquam seorsum à Dei Verbo considerato adscribit, alias verò tanquam Deo convenientes, soli Dei Patris Verbo adaptat, anathema sit.* Ipse Theodoretus Dialogo II. aliquot ex Cyrillo subjicit testimonia, quibus probat

bat, eum, etiam post unionem duarum in Christo naturarum, agnovisse duas naturas. Unum & alterum huc referimus. Ejus in epist. ad Nestorium verba sunt: Καὶ ὅτι διάφοροι μὲν αἱ πρὸς ἑνότητα τὴν ἀληθινὴν συνενεχθεῖσαι φύσεις, εἷς δὲ ἐξ ἀμφοῖν Θεὸς καὶ υἱὸς, οὐχ ὡς τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνῃρημένης διὰ τὴν ἕνωσιν. *Et quòd diversæ quidem sint naturæ, quæ in veram unitatem coaluerunt, unus tamen ex utraque Deus ac Filius, non sublatâ naturarum differentiâ propter unionem.* Ex ejusdem epistola ad Orientales: Δύο γὰρ φύσεων ἕνωσις γέγονε. διὸ ἕνα Χριστὸν, ἕνα υἱὸν, ἕνα κύριον ὁμολογοῦμεν. κατὰ ταύτην τὴν τῆς ἀσυγχύτου ἑνώσεως ἔννοιαν, ὁμολογοῦμεν τὴν ἁγίαν παρθένον θεοτόκον, διὰ τὸ τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον σαρκωθῆναι καὶ ἐνανθρωπῆσαι, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς συλλήψεως ἑνῶσαι ἑαυτῷ τὸν ἐξ αὐτῆς ληφθέντα ναόν: *Duarum enim naturarum unio facta est: ideo unum Christum, unum Filium, unum Dominum confitemur. Secundùm hanc inconfusæ unionis intelligentiam, confitemur sanctam Virginem esse Deiparam, quòd Dei Verbum incarnatum sit, & homo factum, & ex ipsa conceptione sibi templum ex ea sumtum univerit.* Item: Εἷς γὰρ κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, κἂν ἡ τῶν φύσεων μὴ ἀγνοῆται διαφορὰ, ἐξ ὧν τὴν ἀπόρρητον ἕνωσιν πεπρᾶχθαι φαμέν. *Unus enim Dominus Jesus Christus, etiamsi non ignoretur naturarum differentia, ex quibus factam dicimus ineffabilem unionem.* Vide plura ex eodem testimonia tomo IV. Theodoreti, pag. 110. & 111. Hoc ipsum etiam satis evidenter probatur ex Homilia Pauli Emeseni, recitata Alexandriæ in incarnationem Salvatoris, & in Cyrilli encomium in Actis Ephesinis, pag. 278. 279. quam ipse etiam Cyrillus suo approbavit calculo. In dicta Homilia hæc leguntur: Ἔτεκεν ἡ ἁγία Μαρία τὸν Ἐμμανουήλ, κατὰ μὲν θεότητα τῷ πατρὶ ὁμοούσιον. κατὰ δὲ τὴν ἀνθρωπότητα, ἡμῖν ὁμοούσιον· κατὰ μὲν τὴν θεότητα, ἀπαθῆ. κατὰ δὲ τὴν ἀνθρωπότητα, παθητόν. *Peperit sancta Maria Emmanuelem, secundùm Deitatem quidem ejusdem essentiæ cum Patre, secundùm humanitatem verò, ejusdem nobiscum essentiæ: juxta deitatem quidem impatibilem: at juxta humanitatem, patibilem.* Item: Τὴν διττὴν φύσιν, καὶ τὸ μοναδικὸν πρόσωπον τοῦ υἱοῦ, ὁ θεολόγος Ἰωάννης λέγει. Καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. δύο φύσεις, καὶ τοῦ μονογενοῦς τὸ ἓν πρόσωπον. *Duplicem naturam, & unam personam Filii esse dicit Johannes:* Et habitavit in nobis. *Duæ naturæ, & unigenæ una persona.*

3. Φύσει significat *reipsa, reverâ.* Atque ita accipitur ad Galatas IV. 8. ubi per eos, qui non sunt φύσει θεοὶ, intelliguntur dii falsi, seu idola. Theodoretus refert ad στοιχεῖα, quæ à Gentilibus dicit θεοποιεῖσθαι. Ita Cyrillus Alexandr. sub anathematismo III. in Actis Ephesinis, pag. 212. duarum in Christo naturarum ἕνωσιν, *unionem*, vocat φυσικὴν, *naturalem*, id est, ἀληθῆ, *veram.* Et addit, eodem modo vocem hanc sumi ad Ephes. II. 3. Ἦμεν φύσει τέκνα ὀργῆς, *eramus naturâ filii iræ*: φύσει, ἀντὶ τοῦ, ἀληθῶς. *Naturâ, pro verè.*

II. *Pro eo, quod cum re aliqua nascitur.* Atque adeò sumitur,

1. *pro ea pravitate & corruptione, quæ nobiscum nascitur;* quo sensu ante regenerationem *eramus* τέκνα φύσει ὀργῆς, *naturâ filii iræ*, ad Ephes. II. 3. Quæ ad hunc locum annotata vide in voce Τέκνον, num. III. Pauca hîc addimus. Suidas, hunc ipsum locum ante oculos habens: Φύσιν λέγει τὴν ἔμμονον, καὶ κακίστην διάθεσιν, καὶ χρονίαν, καὶ πονηρὰν συνήθειαν. *Naturam vocat permanentem, & pessimam affectionem, diuturnam etiam ac malam consuetudinem.* Huc etiam pertinet illud, quod est παρὰ φύσιν, *contra naturam.* Athanasius in definitionibus, t. II. pag. 53: παρὰ φύσιν ἐστὶν, ὃ ὁ Θεὸς οὐχ οὕτως πεποίηκεν. ἢ ὅπερ ὅλως οὐ πεποίηκεν, οἷόν ἐστιν ἡ ἁμαρτία καὶ ὁ θάνατος. *Contra naturam est, quod Deus non ita fecit: vel, quòd prorsus non fecit: cujusmodi est peccatum & mors.* Et mox: Κατὰ φύσιν μέν ἐστιν ὁ γάμος. παρὰ φύσιν ἡ πορνεία. *Secundùm naturam quidem est conjugium: contra naturam scortatio.*

2. *pro eo, quod naturæ nostræ est proprium.* Ita Theodoretus ad Anathematis. III. Cyrilli, pag. 710: Ἡ φύσις ἀναγκαστικόν τι ἐστὶ, καὶ ἀβούλητον χρῆμα· οἷόν τι λέγω. φυσικῶς πεινῶμεν. οὐ γνώμῃ τοῦτο πάσχοντες, ἀλλ' ἀνάγκῃ. ἡ γὰρ ἂν οἱ πτωχείᾳ συζῶντες τοῦ προσαιτεῖν ἀπηλλάγησαν, τοῦ μὴ πεινᾶν τὴν ἐξουσίαν ἐν τῇ βουλῇ κεκτημένοι. φυσικῶς διψῶμεν, φυσικῶς καθεύδομεν, φυσικῶς ἀναπνέομεν τὸν ἀέρα. *Natura est vis necessariò compellens, & res nobis adversa. Exempli gratia, Naturâ esurimus, non hoc arbitrio, sed necessitate patientes. Profectò enim qui in mendicitate degunt, mendicare desiissent, si potestatem liberam non esuriendi haberent. Naturâ sitimus, naturâ dormimus, naturâ respiramus aërem.* Hinc etiam Chrysostomus, Homil. XVII. ad populum Antiochenum: Μεγάλη ἡ τῆς φύσεως τυραννίς. *Magna naturæ vis est.*

III. *Apud Patres* φύσις *aliquando idem quod* οὐσία, *essentia.* Cyrillus Alexandr. in Catena in cap. XIV. Joh. pag. 362: Μία ἡ τῆς θεότητος φύσις ἐν προσώπῳ τε καὶ ὑποστάσει πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος. *Una est Divinitatis essentia in persona & hypostasi Patris, & Filii & Spiritus sancti.* Athanasius Dial. I. contra Macedonium, t. II. pag. 269. Macedonianus dicit: Πάλιν τὰ τρία ἓν λέγω. *Rursus tria unum dico.* Orthod. Ταῖς ὑποστάσεσιν οὐχ ἕν, ἀλλὰ τρία. *Hypostasibus non sunt unum, sed tria.* Maced. Πῶς οὖν λέγω μίαν φύσιν; *Quomodo igitur unam dico essentiam?* Orthod. Ὅτι ὁμοίως ὁ πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς, καὶ τὸ πνεῦμα τὴν τοῦ πατρὸς ἀθανασίαν ἔχει, καὶ ὥσπερ Παῦλος, καὶ Πέτρος, καὶ Τιμόθεος φύσεως μιᾶς εἰσι, καὶ τρεῖς ὑποστάσεις, οὕτως πατέρα, καὶ υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα, τρεῖς ὑποστάσεις λέγω, καὶ μίαν φύσιν. *Quoniam similiter Pater & Filius, & Spiritus sanctus Patris immortalitatem habet: & quemadmodum Paulus, & Petrus, & Timotheus eandem habent naturam, & tres sunt hypostases: ita Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum tres dico hypostases, & unam essentiam.* Φύσις sumitur pro οὐσίᾳ, *substantia.* Greg. Nyssenus in Orat. Catechetica, de Sacramentis loquens: Ταῦτα δὲ δίδωσι τῇ τῆς εὐλογίας δυνάμει πρὸς ἐκεῖνο μεταστοιχειώσας τῶν φαινομένων τὴν φύσιν. Locum habes sub verbo Μεταστοιχειόω, num. IV. sub lit. *b.* Ubi etiam alius ex Theodoreto adducitur.

IV. Φύσις apud Patres aliquando idem quod ὑπόστασις. Id de Cyrillo testatur Ephræmius in Biblioth. Photii, Cod. CXXVIII. pag. 784. ubi Photius de Oratione Ephræmi, quâ actio Synodica explicatur: Ἐν ταύτῃ πράξει τὸν θεσπέσιον Κύριλλον τῇ φύσει ἀνθ' ὑποστάσεως ἀλλαχοῦ τε παρεισάγει χρήσασθαι, καὶ ἡνίκα λέγει μάλιστα μίαν φύσιν τοῦ λόγου σεσαρκωμένην. οὐ γὰρ ἂν εἰπεῖν αὐτὸν πολλάκις τὰς δύο φύσεις ὡμολογηκότα, ὥσπερ ἐκ μεταμελείας μίαν φύσιν. εἰ μὴ τὸ ῥῆμα νυνὶ τῆς φύσεως ἀντὶ τῆς ὑποστάσεως παρειλήφει. *In hac ipsa actione B. Cyrillum* natura *pro* persona *tum alibi usum esse ostendit, tum maximè quando dicit,* unam naturam Verbi incarnatam: *neque enim ipsum sæpe duas naturas dicturum & confessurum fuisse, quemadmodum mutato consilio unam naturam, nisi nunc* naturæ *voce pro* persona *fuisset usus.* Nicetas, Bizantinus Philosophus, tractatu Apologetico pro Synodo Chalcedonensi contra Principem Armeniæ: θέα μοι αὐτὸν τὸν μακάριον Κύριλλον τὰς ὑποστάσεις ἀντὶ τῶν φύσεων, καὶ τὰς

φύσεις ἀντὶ τῶν ὑποστάσεων ἐκλαμβάνοντα· οἷον φημί. Εἴ τις διαιρεῖ τὰς ὑποστάσεις. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς λέγει. Ἀσύγχυτοι μεμενήκασιν αἱ φύσεις, ἤγουν ὑποστάσεις. *Et vide mihi ipsum etiam B. Cyrillum hypostases pro naturis; & naturas pro hypostasibus usurpantem. Exempli gratiâ: Si quis dividit hypostases. Et rursus idem dicit: Inconfusæ permanserunt naturæ, hypostases videlicet.*

V. *Angeli vocantur* φύσεις, *naturæ.* Chrysostomus Homil. XXII. in Genesin, eos vocat ἀσωμάτους οὐσίας, ἀσωμάτους φύσεις, *incorporeas substantias, incorporeas naturas:* Theodoretus quæst. II. in Genesin, ἀοράτους φύσεις, *invisibiles naturas*: Chrysostomus in Psal. XLV. ἀσωμάτους ἐννοίας, *incorporeas intelligentias*: Ignatius epist. ad Trall. ἀσωμάτους φύσεις, *incorporeas naturas.* Basilius M. Orat. I. in Hexaëm. λογικὰς καὶ ἀοράτους φύσεις, *rationales & invisibiles naturas*: Nazianzenus, Orat. XLII. pag. 676. ἡ πρώτη φωτεινὴ φύσις μετὰ τὴν πρώτην: *Prima lucida natura post primam*: Eusebius, Demonstrat. Evang. lib. IV. pag. 105. ἀσωμάτους καὶ νοερὰς φύσεις, *incorporeas & intelligentes naturas.*

Φωλεός.

I. *Explicatio vocis.* Glossæ Græco-Lat. Φωλεὸς, *lustrum, latebra, latibulum.* Hesychius: Φωλεὸν, διδασκαλεῖον, ἢ οὗ τὰ θηρία κοιμᾶται, ἢ οὗ χορεύουσι καὶ διδάσκουσιν, οἱ δὲ σπήλαιον. *Pholeum* vocant *scholam, ludum litterarium, vel locum, ubi feræ cubant vel dormiunt: vel, ubi instituunt & docent: alii verò speluncam.* Φωλεὸς apud Jones notat *scholam.* Suidas: Φωλεὸν, τὸ παιδευτήριον Ἴωνες. ὅθεν ἀποφώλιοι, ἀπαίδευτοι. *Pholeum* vocant *Jones scholam: unde* ἀποφώλιοι *dicuntur homines indocti.* Hesychius: Ἀποφώλιος, μάταιος, ἀδόκιμος, εὐτελὴς, ἢ ἀπαίδευτος. *Vanus, reprobus, vilis, vel indoctus.* Φωλεὸς ferè de serpentibus dicitur. Suidas: Φωλεὸς σημαίνει καὶ τὴν κατάδυσιν τῶν ὄφεων. *Significat serpentum latebram.* Ἀλωπεκίαι sunt, ut Hesychius habet, αἱ τῶν ἀλωπέκων καταδύσεις, *vulpium latebræ, lustra.* Eandem aliquando significationem ἰλεὸς sortitur. Hesychius: Ἰλεός; θηρίου φωλεός. τίθεται ἡ λέξις καὶ ἐπὶ ἀλωπέκων. *Feræ lustrum: dicitur etiam de vulpium foveis.*

II. Matthæi VIII. 20. & Lucæ IX. 58. dicit Christus, Αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσιν, &c. *Vulpes foveas habent*, &c. Vulpes est animal solivagum, quod ἀλωπὰν & ἀλώπεκα dictum volunt ἀπὸ τοῦ ἀλᾶσθαι, *ab errando, & divagando* in solitariis locis. Quòd verò Christus dicit, αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσιν, &c. *hoc locutionis genere*, observante Cl. Bullingero nostro, *omnium rerum penuriam & extremam tenuitatem notavit. Vulpes verò potiùs & aves, quàm alia animalia, ideò produxit, quia ad istorum naturam ingeniumque alludens, astutiam, fraudem, ac levitatem Scribæ hac ratione taxare voluit*, ut idem Bullingerus doctissimè notat. Theophylactus in cap. VIII. Matthæi, pag. 44. itidem monet, isto loquendi genere paupertatem Christi indicari. Verba ejus adscribo: Οὗτος ἰδὼν τὰ πολλὰ σημεῖα, προσεδόκησεν ἐκ τούτων χρήματα συνάγειν τὸν Χριστὸν, διὸ καὶ σπουδάζει ἀκολουθεῖν αὐτῷ, ἵνα καὶ αὐτὸς συλλέγῃ. Ὁ δὲ Χριστὸς πρὸς τὴν διάνοιαν αὐτοῦ ἀπαντῶν, μονονουχὶ τοῦτο φησί. προσδοκᾷς ἀκολουθῶν ἐμοὶ χρήματα συλλέγειν; οὐχ ὁρᾷς ὅτι ἄοικός εἰμι; τοιοῦτος καὶ ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ ὀφείλει εἶναι. *Hic*, nempe scriba, *ut vidit multa signa, arbitratus est ex his Christum quæstum facere, & idcirco laborabat ut eum sequi posset, quò & ipse aliquid colligeret. Christus autem cogitationi ejus occurrens, hunc ferè in modum loquitur: Existimásne, siquidem me sequaris, te pecunias collecturum? non vides ne domum quidem mihi esse? Talem etiam eum esse oportet, qui me sequitur.* Idem ad cap. IX. Lucæ, pag. 375. 376: Ἐπεὶ εἶδε τὸν Κύριον πολὺν ὄχλον ἐπαγόμενον, ἐνόμισεν ὅτι ἀπὸ τούτων χρήματα συλλέγει ὁ Κύριος, καὶ ᾤετο καὶ αὐτὸς, εἰ ἀκολουθήσει τῷ Ἰησοῦ, συναγαγεῖν χρήματα. διὰ τοῦτο οὖν ἀποκρίνεται αὐτὸν ὁ Κύριος, μονονουχὶ λέγων αὐτῷ τοιαῦτα. Σὺ μὲν νομίζεις χρήματα συνάξειν ἀπὸ τοῦ ἀκολουθεῖν ἐμοί. οἴει γὰρ ὅτι ὁ ἐμὸς βίος τοιοῦτός ἐστιν. ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει. τοσοῦτον γὰρ πτωχείαν εἰσηγοῦμαι καὶ διδάσκω, ὥστε τἆλλα μὲν ζῶα φωλεοὺς ἔχειν, ἐμὲ μηδὲ οἰκίαν. *Cùm videret Dominum magnam attrahere turbam, suspicatus est, Dominum ab illa pecuniam colligere: & existimavit, siquidem Jesum sequatur, se quoque pecunias collecturum: idcirco repellit eum Dominus, tantum non hoc illum modo allocutus: Tu quidem putas, te pecuniam collecturum, si me sequaris: existimas enim vitam meam talem esse: at res ita se non habet. Enim verò usque adeò paupertatem doceo & induco, ut cùm alia quidem animalia foveas habeant, ego ne domum quidem.* Sunt ex veteribus, qui hîc, sed minùs convenienter, ad allegoriam confugiunt, & per *vulpes* atque *volatilia diabolos* intelligi dicunt. Id testatur idem Theophylactus in cap. VIII. Matthæi: Τινὲς δὲ ἀλώπεκας καὶ πετεινὰ, τοὺς δαίμονας λέγουσι. Φησὶν οὖν ὅτι οἱ δαίμονες ἐν σοὶ ἀναπαύονται, καὶ ἐγὼ λοιπὸν οὐκ ἔχω ἐν τῇ σῇ ψυχῇ ἀνάπαυσιν. *Nonnulli vulpes & volatilia diabolos dicunt: quasi diceret, Dæmones in te habitant, hinc ego in anima tua quietem non invenio.* Allegorica hæc interpretatio reperitur apud Cyrillum Alexandr. lib. X. in Joh. ad v. 24. cap. XIV. pag. 834. Ἀλώπεκας καὶ οὐρανοῦ πετεινὰ, τοὺς πανούργους καὶ ἀκαθάρτους ὠνόμασε δαίμονας, καὶ τὰ ἐγκόσμια ταυτὶ καὶ ἀέρια πνεύματα, ἃ ταῖς φιληδόνων καρδίαις ἐμφιλοχωρεῖτε καὶ ἐναυλίζεται, τὴν τῶν ἰδίων θελημάτων ἔχοντα πλήρωσιν, στενοχωροῦντά τε οὕτω τὰς ἀθλίας τῶν δεχομένων ψυχὰς, ὡς τόπον οὐδένα παντελῶς ἀναπαύσεως ἐν αὐτοῖς εὑρίσκειν τὸν Θεόν. *Vulpes & volatilia cœli nominavit fraudulentos & impuros dæmones, & mundanos atque aërios illos spiritus, qui in voluptatibus deditorum cordibus libenter morantur & habitant, suam voluntatem implent, miserasque eorum animas, quas occupant, ita affligunt & coarctant, ut Deus nullum prorsus quietis locum in illis invenire possit.*

Φωνή.

I. *Propriè* φωνή ἐστιν ἐμψύχου ψόφος, διὰ τῶν φωνητικῶν γινόμενος μορίων. *Vox est animati sonus, qui per partes voci formandæ destinatas editur.* Ita Suidas, apud quem plura vide. Basilius M. in Psal. XXVIII. pag. 182: Ἔστι φωνὴ, πληγὴ ἀέρος. ἢ τὸ γινόμενον εἶδος περὶ τὸν ἀέρα, πρὸς ὃν βούλεται τυποῦν τὸ φωνοῦν. *Vox est percussio aëris, aut species illa circa aërem, quam exprimere vult qui vocem emittit.* Hesychius: Φωνὴ, ἡ τοῦ ἀνθρώπου. *Vox homini tribuitur.* Hinc ἀδιάρθρωτος φωνή. *Vox inarticulata*, qualis est infantum, apud Chrysostomum. Φωνὴν διαρθροῦν, *articulatim loqui*, apud eundem. Notissima significatio.

II. Φωνὴ, sumitur *impropriè*, & variè usurpatur. Vide Ravanellum. Nos rem ad compendium referimus.

I. Deo

1. *Deo tribuitur.* Basilius M. in Ps. XXVIII. pag. 182: Ἡ τοῦ κυρίου φωνή, ἑτερογενής τίς ἐστι. Φαντασιοῦντος τοῦ Θεοῦ οἷς ἀκούειν βούλεται τῆς φωνῆς αὐτοῦ. ὥστε ἀναλογίαν ἔχειν τὴν φαντασίαν ταύτην πρὸς τὴν ἐν τοῖς ὀνείροις γινομένην πολλάκις. *Vox Domini alterius est generis;* nempe quàm illa, de qua sub primo numero eum audivimus loquentem; *propterea quòd imaginatione cum illis agit, quos vult audire vocem suam, ita ut analogiam imaginatio ista habeat cum ea, quæ in somnis accidit.* Vide ibidem plura. Idem Homil. II. in Hexaëmeron, pag. 25: Ὅταν φωνὴν ἐπὶ Θεοῦ καὶ ῥῆμα καὶ πρόσταγμα λέγωμεν, οὐ διὰ φωνητικῶν ὀργάνων ἐκπεμπόμενον ψόφον, οὐδὲ ἀέρα διὰ γλώσσης τυπούμενον τὸν θεῖον λόγον νοοῦμεν, ἀλλὰ τὴν ἐν τῷ θελήματι ῥοπὴν διὰ τὸ τοῖς διδασκομένοις εὐσύνοπτον ἡγούμεθα ἐν εἴδει προστάγματος σχηματίζεσθαι. *In Deo cùm* vocem, verbum & præceptum *esse dicimus, non intelligimus eum sonum, qui per vocis organa editur, nec aërem linguæ officio articulatum & impressum, sed momentum illud, eamve inclinationem divinæ voluntatis censemus in præcepti speciem formari.* Greg. Nyssenus Orat. XII. contra Eunomium, t. II. pag. 775: Οὐ πάντως ἐπὶ Θεοῦ φωνὴ καὶ ῥῆμα ἡ τοῦ εἰπεῖν λέξις ἐνδείκνυται, ἀλλὰ τῷ βουλήματι τοῦ Θεοῦ σύνδρομον ἀποφαίνουσα τὴν δύναμιν, αἰσθητικώτερον ἡμῖν τὴν νοητὴν ὑποδείκνυσι θεωρίαν. *In Deo vocem & verbum dictio hæc,* dixit, *minimè demonstrat: sed Dei voluntati comitem potentiam declarans, sensibus accommodatiùs intelligibilem ostendit contemplationem.*

2. *Rebus inanimatis.* Quo sensu id fiat, docet Cyrillus Alex. in cap. II. Habacuci, pag. 539. ad v. 11. Ἀπονέμει πολλάκις ἡ θεία γραφὴ καὶ τοῖς ἀψύχοις τε, καὶ ἀναισθήτοις φωνάς, οὐχ ὡς φάναι τυχὸν δυναμένοις, ἀλλ' οἷον αὐτοῖς πράγμασι μονονουχὶ διακεκραγόσι. *Scriptura divina tribuit sæpe rebus etiam inanimatis & sensu carentibus voces, non certè quòd loqui possint, sed quod rebus quasi ipsis tantùm non clament.* Ita Psal. XIX. 4. *cœlis tribuitur vox,* quia elegantiâ suâ omnes res creatas ad Deum laudandum invitant. Ita explicat Theodoretus, ad hunc locum, pag. 465: Οὔτε λόγους, οὔτε ῥήματα προφέρουσιν, ἀλλὰ τὴν οἰκείαν τάξιν ὑποδεικνῦντες, πᾶσαν τὴν γῆν καὶ θάλατταν εἰς τὴν θείαν καλοῦσιν ὑμνῳδίαν. *Nec sermonem, nec verba proferunt, sed proprium ordinem demonstrantes, omnem terram atque mare ad divinas laudes decantandas invitant.* Quomodo illud fiat, etiam explicat Chrysostomus in verba Jesajæ cap. XLV. 7: Μάθε, πῶς σιγῶν ὁ οὐρανὸς φθέγγεται. Ὅταν ἴδῃς αὐτοῦ τὸ κάλλος, τὸ μέγεθος, τὴν θέσιν, τὸ διαρκές, τὴν φαιδρότητα, καὶ ταῦτα πάντα συναγαγὼν παρὰ σαυτῷ, δοξάσῃς τὸν δημιουργόν, εὐφημήσῃς τὸν ποιήσαντα, ὁ οὐρανὸς φωνὴν ἀφῆκε, διὰ τῆς γλώττης ἀναπέμψας τῷ Θεῷ δόξαν. *Disce, qua ratione cœlum tacendo loquatur. Cùm videris ejus pulchritudinem, magnitudinem, situm, perpetuitatem, splendorem, &, hæc omnia colligens apud te, conditorem glorificaveris, creatorem laudâris, tum vocem emisit cœlum, & per linguam Deo gloriam laudemq; detulit.* Vide ibidem alia elegantissima in eandem sententiam. Habentur autem hæc tomo III. edit. Parisinæ, p. 897. Confer plura alia in voce Οὐρανός, num. II. 1. sub lit. B.

Φῶς.

I. *Explicatio nominis.*

Φῶς, *Lux* sumitur

a. *propriè,* pro qualitate illa nobilissima, quæ orbem illustrat. Suidas: Φῶς, ἡ τοῦ διαφανοῦς ἐνέργεια, καθὸ ἐστι διαφανές, τουτέστι, τὸ εἶδος, καὶ ἡ τελειότης αὐτοῦ. *Lumen est actus perspicui, quatenus est perspicuum, hoc est, forma & perfectio ejus.* Vide apud eundem plura. Vocatur τὸ φῶς τοῦ κόσμου τούτου, *lux hujus mundi,* Joh. XI. 9. sic vocatur *Lux physica,* primo die creationis facta, de qua consulatur Fesselius, Adversf. sacr. lib. VII. cap. II. pag. 119.

b. *Adjectivè,* pro *lucido, claro, sereno:* ita ut φῶς idem sit, quod πεφωτισμένος, *illuminatus.* Ita accipitur Ephes. V. 8: Ἦτε γάρ ποτε σκότος, νῦν δὲ φῶς ἐν Κυρίῳ. *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Id est, interprete Theodoreto, τῷ θείῳ φωτὶ κατηυγάσθητε, *divina luce illuminati estis.* Huc pertinet illud Nazianzeni, Orat. XLVII. pag. 724. quando dicit, υἱοὺς φωτὸς *vocari* τοὺς πεφωτισμένους τῇ γνώσει, *qui scientiæ luce collustrati sunt.* Consule imprimis Cl. Vorstii Philologiæ sacræ cap. VIII. pag. 232.

c. *impropriè,* idque variè: Φῶς enim dicitur,

I. *Deus.* Greg. Nazianzenus Orat. XXVI. pag. 451: Φῶς ὁ Θεός, καὶ φῶς τὸ ἀκρότατον, οὗ βραχεῖά τις ἀπορροή, καὶ ἀπαύγασμα φθάνον, φῶς ἅπαν, κἂν ὑπέρλαμπρον φαίνηται. *Lux Deus est, atque adeò lux omnium suprema, cujus perexiguus quidam rivus ac radius ad inferiora pertingens, lumen id omne est, quod cernimus, quantum vis splendidum videatur.* Idem, Orat. XL. pag. 639: Θεὸς φῶς τὸ ἀκρότατον καὶ ἀπρόσιτον καὶ ἄρρητον. οὔτε νῷ καταληπτόν, οὔτε λόγῳ ῥητόν, πάσης φωτιστικὸν λογικῆς φύσεως. τοῦτο ἐν νοητοῖς, ὅπερ ἐν αἰσθητοῖς ἥλιος, ὅσον ἂν καθαιρώμεθα φανταζόμενον, καὶ ὅσον ἂν φαντασθῶμεν, ἀγαπώμενον. καὶ ὅσον ἂν ἀγαπήσωμεν αὖθις νοούμενον, αὐτὸ ἑαυτοῦ θεωρητικόν τε καὶ καταληπτικόν, ὀλίγα τοῖς ἔξω χεόμενον. *Deus summum & inaccessibile lumen est, quod nec mente percipi, nec verbis explicari potest, naturam omnem ratione præditam illuminans, hoc in intelligibilibus, quod Sol in sensibilibus, eò se magis nobis contemplandum præbens, quò accuratiùs animos purgaverimus, eò rursus magis amandum, quò magis contemplati fuerimus, eò denique magis cognoscendum, quò magis amaverimus, sese ipse speculans & comprehendens, ac perexiguè ad externa effundens.* Idem, Orat. XLIII. pag. 698: Φῶς ἦν ἀπρόσιτον καὶ ἀδιάδοχον ὁ Θεός, οὔτε ἀρξάμενον, οὔτε παυσόμενον, οὔτε μετρούμενον, ἀειλαμπές, τριλαμπές, ὀλίγοις ὅσον ἐστὶ θεωρούμενον. οἶμαι δὲ οὐδὲ ὀλίγοις. *Lumen inaccessibile, ac successioni minimè obnoxium, Deus, nec principium habens, nec finem habiturum, nec in dimensionem cadens, perpetuo fulgore rutilans, trino splendore micans, atque ejusmodi, ut paucis, imò ne paucis quidem, perspicua sit ipsius magnitudo.* Jacobi I. 17. Deus vocatur πατὴρ τῶν φώτων, *pater luminum.* Rationem reddit Pachymeres in cap. I. Dionysii Areopagitæ de cœlesti Hierarchia pag. 9: Πατέρα τῶν φώτων λέγει, τὸν αὐτοφῶς ὄντα, καὶ δημιουργόν, καὶ συντηρητικὸν τῶν φώτων, πατὴρ γάρ ἐστιν, ὁ παράγων καὶ τηρῶν τὰ ἐξ αὐτοῦ. οὕτω καὶ ὁ Θεὸς πατὴρ τῶν φώτων, ὃς καὶ πάσης κτίσεως ἐστὶ δημιουργός. *Patrem luminum vocat eum, qui ipsamet lux est, & creator ac conservator luminum: pater enim est, qui producit & conservat quæ ex ipso sunt: sic & Deus pater luminum, ut qui omnis creaturæ conditor existit.* Ipse Dionysius Areopagita, cap. IV. de divinis Nominibus, sect. V. pag. 468: Φῶς νοητὸν ὁ ἀγαθὸς λέγεται, διὰ τὸ πάντα μὲν ὑπερουράνιον νοῦν ἐμπιμπλάναι νοητοῦ φωτός. πᾶσαν δὲ ἄγνοιαν καὶ πλάνην ἐλαύνειν ἐκ πασῶν, αἷς ἂν ἐγγένηται ψυχαῖς, καὶ πάσαις αὐταῖς φωτὸς ἱεροῦ μεταδιδόναι, καὶ τοὺς νοεροὺς αὐτῶν ὀφθαλμοὺς ἀνακαθαίρειν τῆς περικειμένης αὐταῖς ἐκ τῆς ἀγνοίας ἀχλύος, καὶ ἀνακινεῖν καὶ ἀναπτύσσειν τῷ πολλῷ βάρει

τοῦ

τῦ σκότυς συμμεμυκότας. ᾗ μεἰαδιδόναι, πρῶτα μὲν αἴγλης μεἰρίας. εἶτα, ἐκείνων ὥσπερ ἀπογευομένων φωἰὸς, καὶ μᾶλλον ἐφιεμένων, μᾶλλον ἑαυἰὴν ἐνδιδόναι, ἢ περισσῶς ἐπιλάμπειν, ὅτι ἠγάπησαν πολύ. ᾗ ἀεὶ ἀνατείνειν αὐἰὰς ἐπὶ τὰ πρόσω, κατὰ τὴν σφῶν εἰς ἀνάνευσιν ἀναλογίαν. *Is, qui bonus est, lux intellectilis dicitur, quia omnem mentem supra cœlestem implet lumine intellectili; omnem autem ignorantiam & errorem ex omnibus animis, in quibus est, ejicit, & ipsis omnibus lumen sanctum impertit, eorumq; oculos mentales à caligine ex ignorantia circumfusa repurgat, & liberat; & excitat, atque aperit multa gravitate tenebrarum compressos & clausos: datq; primùm quidem mediocrem splendorem, deinde, tanquam degustato lumine, & oculis jam magis post degustationem lumen appetentibus, magis se impertit, & copiosiùs fulget, quia dilexerunt multùm; ac semper eas ulteriùs provehit proportione studii earum ad aspiciendum sursum.* Vide etiam Pachymerem ad hæc, pag. 522, 523. Ab eodem vocatur θεαρχικὸν φῶς, cap. I. de cœlesti Hierarchia, p. 2. ὡς ἀρχὴ τῶν λεγομένων θεῶν, ἀγγέλων, καὶ ἀνθρώπων δικαίων, *ut principium eorum, qui dicuntur dii, Angelorum nempe, & justorum hominum.* Didymus in Catena, in cap. IV. Joh. cap. 131: Φῶς λέγεται, ἐπεὶ μὴ ὄψιν, ἀλλὰ νόησιν φωἰίζει. *Lumen vocatur, eò quòd non visum, sed intellectum illuminat.* Idem dicitur φῶς οἰκεῖν ἀπρόσιἰον, I. Timoth. VI. 16. de quo vide in Ἀπρόσιἰος.

2. *Filius Dei.* Greg. Nazianzenus Orat. XXXVI. p. 591: *Filius Dei vocatur* φῶς, ὡς λαμπρότης ψυχῶν, καὶ λόγῳ ᾗ βίῳ καθαιρομένων. εἰ γὰρ σκότος ἡ ἄγνοια, καὶ ἡ ἁμαρτία· φῶς ἂν εἴη ἡ γνῶσις, ᾗ βίος ὁ ἔνθεος, *ut animorum splendor, qui & vita & sermone purgantur. Nam si ignorantia & peccatum tenebræ sunt, lux profectò erit scientia, & vita divina.* Lumen vocatur Messias Ps. XXXVI. 10: Ἐν τῷ φωἰί σου ὀψόμεθα φῶς. *In lumine tuo videbimus lumen.* Ubi Theodoretus, pag. 533: Ὑπὸ γὰρ τοῦ παναγίου πνεύματος φωἰιζόμενοι, τὰς τοῦ μονογενοῦς σου θεωροῦμεν ἀκἰῖνας. *Nam à sancto Spiritu illuminati, unigeniti tui radios contuemur.* De Messia hæc intelligenda esse, patet non solùm ex N. Test. Joh. I. 9. sed ex ipso etiam Chaldæo interprete, qui vocem באורך, *in lumine tuo*, reddidit בזיו יקרך, *in splendore gloriæ tuæ*, qui splendor nemo alius est, quàm ipse Filius, quem Apostolus expressè vocat ἀπαύγασμα τῆς δόξης, Hebr. I. 3. Vide in Ἀπαύγασμα, num. II. Ita etiam Jesajæ IX. 2. Messias vocatur φῶς μέγα, *lumen magnum.* Ubi iterum Theodoretus, p. 42: Τοῖς ἐθνικοῖς ἐπέλαμψεν ὁ χριστὸς διὰ τοῦ εὐαγγελίου, φῶς μέγα ὤν, φῶς γάρ ἐστι τοῦ κόσμου. *Gentilibus illuxit Christus per Evangelium, qui magnum est lumen: lumen enim est mundi.* Ita etiam alibi passim Messias *lumen* vocatur. Tribuitur autem Christo nomen *Lucis* ob tres potissimùm caussas. Christus enim est φῶς

α. Οὐσιωδῶς, *essentialiter*, respectu divinæ naturæ, quia est verus cum Patre & Spiritu sancto Deus. Basilius M. l. I. contra Eunomium, pag. 14: Φῶς ἑαυτὸν τοῦ κόσμου λέγει, τὸ ἀπρόσιτον τῆς ἐν τῇ θεότητι δόξης τῷ ὀνόματι τούτῳ διασημαίνων. *Lumen mundi se ipsum dicit, inaccessibilem divinæ gloriæ majestatem hoc nomine significans.* Hinc Ammonius, Catena in cap. I. Joh. dicit Filium esse τὸ θεολογούμενον φῶς, quam locutionem explicatam habes in verbo Θεολογέω, num. II. sub lit. *c.* Confer, quæ in voce Ἀπαύγασμα, num. II. dicta sunt: quorum tamen plerasque ad sequentem etiam rationem referri possunt.

β. Ὑποστατικῶς, *personaliter*, & quidem ratione æternæ à Patre generationis. Hinc à Dionysio Areopagita, de cœlesti Hierarchia, cap. I. pag. 2. vocatur πατρικὸν φῶς, *paterna lux*: quia ex patre ante secula natus est, θεὸς ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, *Deus de Deo, Lumen de Lumine*, ut explicat Symbolum Nicænum. Vide etiam Tertullianum adv. Praxeam. cap. VIII. pag. 847. Optimè Cyrillus Alexandr. in Thesauro suo, Assert. IV. pag. 21: Εἰ φῶς ἐστιν ἐκ φωτὸς, τοῦ πατρὸς, ὁ υἱὸς πότε οὐκ ἦν ἐν πατρὶ τὸ φῶς αὐτοῦ; ὡς γὰρ ἀχώριστον τοῦ πυρὸς τὸ φωτίζειν, οὕτω καὶ τοῦ πατρὸς τὸ ἐξ αὐτοῦ γεννώμενον φῶς. *Si lumen est de Lumine, de Patre, Filius, quando non fuit in Patre Lumen ejus? Quemadmodum enim splendor ab igne separari non potest, ita nec à Patre ex eo genitum Lumen.*

γ. Ἐνεργητικῶς. De variis hujus Luminis cœlestis effectis frequenter loquuntur Patres. Theophylactus in cap. I. Joh. pag. 560: Φῶς ὁ εὐαγγελιστὴς ὀνομάζει τὸν Κύριον, οὐ τοιοῦτον αἰσθητὸν, ἀλλὰ νοητὸν, τὴν ψυχὴν φωτίζον αὐτήν. *Lucem Evangelista nominat Dominum, non aliquam sensibilem, sed spiritualem, quæ ipsam animam illustret.* Idem, in cap. XII. Joh. pag. 748: Φῶς ὁ υἱὸς, διά τε τὸ πλάνης ἀπαλλάττειν, καὶ τὸ νοητὸν σκότος λύειν, καὶ ὅτι ὥσπερ τὸ φῶς φανὲν, καὶ ἑαυτὸν δῆλον ποιεῖ, καὶ τὰ λοιπὰ ὁρατά. οὕτω καὶ ὁ υἱὸς ἐλθὼν καὶ φανεὶς ἡμῖν, ἑαυτὸν ἐγνώρισε καὶ τὸν πατέρα, καὶ πρὸς πᾶσαν γνῶσιν τὰς καρδίας τῶν παραδεξαμένων αὐτὸν ἐφώτισε. *Lux est Filius, & quia ab errore liberat, & quia discutit spirituales tenebras. Et sicut lux quæ apparuerit, & se manifestam facit, ac cætera visibilia: ita & Filius, qui venit & apparuit nobis, se ipsum notum reddidit ac Patrem, & omni scientia corda suscipientium se illustravit.* In appendice ad Typicum Sabæ, pag. 139: Φῶς λέγεται, ὅτι ἡμᾶς τοὺς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένους τῆς ἀγνωσίας, τοὺς αἰχμαλώτους καὶ ἀγνώμονας περιστράψας τῷ φωτὶ τῆς γνώσεως αὐτοῦ, καὶ τὸν νοῦν ἡμῶν πρῶτον καταυγάσας, ἐπέστρεψε πρὸς τὴν ἀληθινὴν γνῶσιν αὐτοῦ. *Lux dicitur, quia nos in tenebris & umbra mortis ignorantiæ sedentes, captivos & ingratos, circumfulsit lumine cognitionis suæ, & mentem nostram priùs illuminavit, nosque ad veram ipsius cognitionem convertit.* Hanc ob caussam Cæsarius, quæst. II. pag. 10. Christum vocat ἄϋλον καὶ ἀνύκτερον φῶς, τὸ πάσης νοερᾶς τε καὶ λογικῆς φύσεως φωτιστικὸν, *lumen à materia & caligine secretum, quod omnem intelligentem & rationalem naturam illuminat.* Ammonius ad v. 5. cap. IX. Joh. in Catena, pag. 249: Φῶς ἑαυτὸν εἶπεν, ὡς φωτίζων τὰς τῶν πιστῶν ψυχὰς, καὶ ὅτι ἔμελλεν ἀνοῖξαι τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ. *Lucem semetipsum appellavit, eò quòd fidelium animas illuminet, & quia cæci nati oculos aperturus esset.* Chrysostomus ibid. in cap. XII. pag. 327: Φῶς ἑαυτὸν ἐκάλεσε, διὰ τὸ τῆς πλάνης ἀπαλλάτἰειν, καὶ νοητὸν λύειν ζόφον. *Lucem se ipsum appellat, eò quòd errores pellat, & intellectus tenebras dissipet.* Basil. Cæsariensis lib. I. contra Eunomium, pag. 14: Φῶς ἑαυτὸν τοῦ κόσμου λέγει, ὡς τῇ λαμπρότητι τῆς γνώσεως τοὺς κεκαθαρμένους τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς καταυγάζων. *Lucem mundi se ipsum dicit, ut qui splendore cognitionis eos, qui animi oculos purgatos habent, illuminat.* Greg. Nyssenus Orat. X. contra Eunomium, t. II. pag. 673: Christus vocatur φῶς, ὅταν ἐξαφανίζει τῆς ἀγνοίας τὸν ζόφον, *cum ignorantiæ caliginem discutit.*

3. *SS. Trinitas.* Chrysostomus, Homil. CXVIII. t. V. pag. 762: Ἔστιν ὁ θεὸς ἡμῖν φῶς, καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ ὁ ἐξ αὐτοῦ πρὸ αἰώνων ἀπαθῶς γεννηθεὶς, φῶς λέγεται· καὶ τὸ ἅγιον καὶ ὁμοούσιον, καὶ ζωαρχικὸν πνεῦμα, φῶς. Φῶς καὶ φῶς, καὶ φῶς, ἀλλ' ἓν φῶς. - - - ὁ θεὸς φύσει τρισυπόστατον φῶς. *Deus nobis est lumen, & Verbum ejus, ante secula ex ipso citra passionem genitum, lumen dicitur: & sanctus, & coëssentialis atque vitæ autor principalis spiritus lumen est: lumen, & lumen, & lumen, sed unum*

unum lumen. --- *DEUS est lumen naturâ in tribus personis subsistens.* His gemina habet Nazianzenus Orat. XXXVII. pag. 594. Ἦν τὸ Φῶς τὸ ἀληθινὸν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, ὁ υἱός· ἦν τὸ Φῶς τὸ ἀληθινὸν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, ὁ Πατήρ· ἦν τὸ Φῶς τὸ ἀληθινὸν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, ὁ ἄλλος παράκλητος· ἦν, καὶ ἦν, καὶ ἦν· ἀλλ' ἓν ἦν· Φῶς, καὶ Φῶς, καὶ Φῶς, ἀλλ' ἓν Φῶς, εἷς Θεός. *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum, Filius: erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum, Pater: erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum, alius Paracletus: erat, & erat, & erat: sed unum erat. Lux, & lux, & lux; sed lux una, Deus unus.* Cæsarius, quæst. III. pag. 14. SS. Trinitatem vocat φῶς ὑπέρχρονον, προαιώνιον, ἄναρχον, τριπρόσωπον, τρισυπόστατον, τριδέσποτον, τρίθρονον, τριλαμπὲς, τριαυγὲς, ἰσολαμπὲς, ἀναλλοίωτον, ἀχείρωτον, ἀμείωτον, ἀνύκτερον, ἀλώβητον, μίαν οὐσίαν, &c. *Lucem exsuperantem tempus, ante secula existentem, principii expertem, tres habentem personas, & tres hypostases, tres Dominos, tres thronos, tripliciter splendentem, tripliciter effulgentem, eodem modo splendentem, immutabilem, invictam, integram, caliginis expertem, illæsam, unam essentiam,* &c. Athanasius, t. I. pag. 237. & quæst. LXXI. ad Antiochum, t. II. pag. 359. Τρισήλιον τῆς ἁγίας Τριάδος φῶς. *Trigeminus sanctæ Trinitatis Sol, trigeminum lumen.*

4. *Angeli.* Greg. Nazianzenus, Orat. XL. pag. 639. postquam dixisset, Deum esse φῶς τὸ ἀκρότατον, subjicit: Δεύτερον φῶς ἄγγελος, τοῦ πρώτου φωτὸς ἀποῤῥοή τις ἢ μετουσία, τῇ πρὸς αὐτὸ νεύσει καὶ ὑπουργίᾳ τὸν φωτισμὸν ἔχουσα. *Secundum lumen est Angelus, primi illius luminis veluti rivulus quidam aut participatio, per propensionem ad illud, ac ministerium illuminationem habens.* Et Orat. XLIII. pag. 698. eodem modo, postquam de SS. Trinitate fuisset locutus: Φῶτα δεύτερα, τοῦ πρώτου φωτὸς ἀπαυγάσματα, αἱ περὶ αὐτὸν δυνάμεις, καὶ τὰ λειτουργικὰ πνεύματα. *Secunda lumina, primiq; luminis radii, virtutes ipsum circumstantes, atque administri spiritus.* Hinc idem, Orat. XXXVIII. pag. 617. Angelos vocat λαμπρότητας δευτέρας, λειτουργοὺς τῆς πρώτης λαμπρότητος, *secundos splendores, primi splendoris administros.* Et Orat. XLII. pag. 676. τὴν πρώτην φωτεινὴν φύσιν μετὰ τὴν πρώτην, *primam lucidam naturam post primam,* quæ Deus. Damascenus, Orthod. fidei lib. II. cap. III. pag. 69. Angelos vocat φῶτα δεύτερα νοερὰ, ἐκ τοῦ πρώτου καὶ ἀνάρχου φωτὸς τὸν φωτισμὸν ἔχοντα, *secunda lumina intellectualia, ex primo & principio carente lumine illuminationem habentia.* Dionysius Areopagita cap. II. de div. Nominibus, Angelos vocat ὑπερουράνια φῶτα, *supercœlestia lumina.*

4. *Doctrina verbi cœlestis,* per quam vera lux θεογνωσίας in mentibus hominum accenditur, & via salutis luculenter demonstratur. Greg. Nyssenus, Orat. XII. contra Eunomium, t. II. pag. 714. Τὸ ἡλιακὸν φῶς ὄψεώς ἐστι διακριτικόν. ὁ δὲ τῆς διδασκαλίας τῶν μαθητῶν λόγος, ταῖς ψυχαῖς τὸν φωτισμὸν τῆς ἀληθείας ἐντίθησι. *Solaris lux, visus est discretiva: sermo autem doctrinæ discipulorum animis veritatis illustrationem immittit.* Hoc sensu accipitur Matth. V. v. 16. Λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν. *Luceat lux vestra.* Ad quæ Macarius, Homil. I. pag. 7. Ἀντὶ τοῦ, μὴ κρύψατε τὸ δόμα ὃ ἐλάβετε, παρ' ἐμοῦ, ἀλλὰ δότε πᾶσι τοῖς βουλομένοις. *Hoc est, Ne occultetis donum, quod à me accepistis, sed impertimini omnibus volentibus.* Hinc Theophylactus ad eundem locum, pag. 28. scribit, Apostolos doctrinâ suâ illustrâsse οὐκ ἔθνος ἕν, ἀλλὰ τὸν κόσμον, *non unam gentem, sed mundum.* Et Theodoretus ad v. 105. Psal. CXIX. pag. 898. dicit Apostolus, τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς μετειληφότας, πάντας ἀνθρώπους φωτίσαι διὰ τῆς αὐτῶν διδαχῆς, *veræ lucis participes factos, omnes homines doctrinâ suâ illustrâsse.*

9. *Apostoli & fideles Ecclesiæ Ministri.* Macarius Homil. I. pag. 8. Ὥσπερ τοῦ σώματος οἱ ὀφθαλμοὶ φῶς εἰσι, καὶ ἐπὰν οἱ ὀφθαλμοὶ ὑγιεῖς ὦσιν, ὅλον τὸ σῶμα πεφώτισται· ἐπὰν δὲ παρεμπέσῃ τι καὶ σκοτισθῶσιν, ὅλον τὸ σῶμα σκοτεινόν ἐστιν· οὕτως οἱ ἀπόστολοι ὀφθαλμοὶ καὶ φῶς ὅλου τοῦ κόσμου ἐτέθησαν· --- φῶς οὖν γενόμενοι οἱ ἀπόστολοι, φῶς διηκόνησαν τοῖς πιστεύσασι, τὰς δὲ καρδίας αὐτῶν φωτίσαντες τῷ ἐπουρανίῳ τοῦ Πνεύματος φωτὶ, ὥσπερ καὶ αὐτοὶ πεφωτισμένοι ἐτύγχανον. *Quemadmodum oculi sunt lumen corporis, qui si sani fuerint, totum corpus lucidum est: si verò quidpiam incidat ut obtenebrescant, universum corpus tenebrosum est: sic & Apostoli constituti sunt velut oculi & lumen totius mundi. --- Cùm ergo lux essent Apostoli, lucem administraverunt credentibus, & eorum corda illuminaverunt cœlesti lumine Spiritûs, quo & ipsi erant illuminati.* Isidorus Pelusiota epist. XXXII. lib. I. pag. 10. Ἅπτει λύχνον ὁ Θεὸς ἱερέα, καὶ τίθησιν ἐπὶ λυχνίας τῆς ἑαυτοῦ φωτοφόρου καθέδρας, ἵν' ἐξαστράπτῃ φωτισμὸν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ δογμάτων καὶ πράξεων, σκότους ἀπηλλαγμένων, ὅπως ὁρῶντες οἱ λαοὶ τὰς ἀκτῖνας τῆς ζωτικῆς λαμπηδόνος, πρὸς ἐκείνας εὐθύνωνται, καὶ τὸν Πατέρα τῶν φώτων δοξάζωσι. *D E U S lucernam, hoc est, Sacerdotem, accendit, atque candelabro imponit, hoc est, suæ lucem ferenti cathedræ: ut & dogmatum & actionum ab omni caligine liberarum, splendorem Ecclesiæ, fulgetræ instar, afferat: quò nimirum plebs vivifici fulgoris radios spectans, ad eos sese dirigat, Patrisq; luminum gloriam prædicet.* Quamvis autem Apostoli Matth. V. v. 14. vocentur τὸ φῶς τοῦ κόσμου, non tamen eo sensu ac gradu sunt *lux mundi,* quo Christus dicitur τὸ φῶς, *vera illa lux illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum:* hoc enim sensu ipse Johannes Baptista, *major omnibus natis ex mulieribus,* negatur esse *Lux,* Joh. I. v. 8. sed quia sunt λύχνοι καιόμενοι καὶ φαίνοντες, *lucernæ ardentes & lucentes,* Joh. V. v. 35. sunt luminaria illuminata & illuminantia, à vera illa Luce illuminata & accensa, ut lucem doctrinæ spargant, eaque mundi tenebras illuminent. Theophylactus, in cap. I. Joh. pag. 562. de Johanne Baptista: Ἐάν σε ἔροιτό τις, ἆρα ὁ Ἰωάννης φῶς ἐστι; κατάνευσον. Εἰ δὲ οὕτως ἐρωτήσει. Ἆρα ὁ Ἰωάννης τὸ φῶς ἐστιν; εἰπὲ, οὔ. Οὐ γάρ ἐστιν αὐτὸς τὸ φῶς κυρίως· ἀλλὰ φῶς κατὰ μετοχὴν, ἔχον τὴν λάμψιν ἐκ τοῦ ἀληθινοῦ φωτός. *Si quis tibi dixerit, Estne Johannes* lux *? annue. Si autem interrogarit, Numquid Johannes* lux illa *est? dic, non. Non enim ipse propriè lux est, sed lux per participationem, habens fulgorem à vera luce.* Cyrillus Alex. de eodem, Catenâ in cap. I. Joh. pag. 22. Φῶς καὶ αὐτὸς, δηλονότι κατὰ μετοχὴν, ὡς πάντες οἱ ἅγιοι. *Ipse quoque lux erat, videlicet per participationem, sicut etiam omnes sancti.* Ammonius ibidem: Οἱ ἅγιοι χάριτι ἔχουν τὸν φωτισμὸν, *sancti per gratiam illuminationem acceperunt.* Confer numerum sequentem.

7. *Christiani & fideles omnes.* Chrysostomus Homil. LII. in Joh. pag. 772. Διδάσκαλον τῆς οἰκουμένης εἶναι

εἶναι βούλεται τὸν χριστιανόν. Τί δέ ἐστι τὸ φῶς; βίος λάμπων, μηδὲν ἔχων ἐσκολισμένον· τὸ φῶς οὐχ ἑαυτῷ χρήσιμον, ἀλλ' εἰς ἑτέρους ἐπιδείκνυται τὴν ὠφέλειαν· οὕτως οὐ τὴν ἑαυτῶν ὠφέλειαν ἀπαιτούμεθα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἑτέρων. *Doctorem orbis Christus vult Christianum esse. Quid vero est lux? Vita fulgens & à tenebris immunis. Lux non sibi ipsi utilis est, sed aliis utilitatem confert. Ita non tantùm à nobis requiritur, ut nobis ipsis; sed etiam aliis utiles simus. Fideles*; ut loquitur Chrysostomus, Homil CXVIII. t. V. pag. 762. *sunt* φῶς κατὰ μετουσίαν ἐκείνου, *lumen per participationem illius*, nempe lucis cœlestis, ipsius Dei. Greg. Nazianzenus, Orat. XL. pag 639. Φῶς παρ' ἡμῖν οἱ θεοειδέστεροι, καὶ μᾶλλον Θεῷ πλησιάζοντες. *Lumen apud nos illi, qui Deo similiores sunt, propiùsque ad Deum accedunt.* Cyrillus Alex. Catenâ in cap. I. Joh. pag. 23. Κατὰ μετοχὴν ἡ κτίσις, καὶ καλεῖται διὰ τοῦτο, καὶ γίνεται φῶς, εἰς τὸ ὑπὲρ φύσιν ἀναβαίνουσα, διὰ τὴν τοῦ δοξάζοντος χάριν· οὕτω ἄγγελοι φῶτα, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι, κατὰ μετοχὴν δηλονότι. *Creatura per participationem* est lux, *quâ etiam ratione & vocatur, & fit lux, dum Dei sic illam honorantis gratiâ, naturæ suæ fines transcendit. Hoc modo Angeli, & omnes sancti, per participationem videlicet, lumina sunt.* Chrysostomus, Homil. XLVI. t. V. pag. 305. Οὐχ ἑαυτῷ χρήσιμον εἶναι χρὴ μόνον τὸν χριστιανόν, ἀλλὰ καὶ πολλοῖς. Τοῦτο ἐδήλωσεν ὁ Χριστὸς, ἅλας ὑμᾶς καὶ ζύμην καλέσας, καὶ φῶς. Ταῦτα δὲ ἑτέροις ἐστὶ χρήσιμα καὶ λυσιτελῆ. Καὶ γὰρ ὁ λύχνος οὐχ ἑαυτῷ φαίνει, ἀλλὰ τοῖς ἐν σκότει καθημένοις. Καὶ σὺ λύχνος εἶ, οὐχ ἵνα τοῦ φωτὸς ἀπολαύσῃς μόνος, ἀλλ' ἵνα τὸν πεπλανημένον ἐπανάγῃς. Τί γὰρ ὄφελος λύχνου, ὅταν μὴ φαίνῃ τῷ ἐν τῷ σκότει καθημένῳ; Τί δὲ ὄφελος χριστιανοῦ, ὅταν μηδένα κερδάνῃ, μηδὲ πρὸς ἀρετὴν ἐπαναγάγῃ; *Non sibi ipsi solùm utilem esse oportet Christianum, sed etiam multis. Illud declaravit Christus, cùm salem vos, & fermentum vocâsset, & lumen. Hæc vero aliis utilia sunt & commoda. Etenim lucerna non sibi ipsi lucet, sed in tenebris sedentibus. Etiam tu lucerna es, non ut solus lumine utaris, sed ut errantem reducas. Quæ enim utilitas lucernæ, si non luceat in tenebris sedenti? quæ etiam utilitas Christiani, si nullum lucretur, nec ad virtutem traducat?* Hinc fideles vocantur υἱοὶ φωτός. Vide in Υἱός, num. I. 9.

8. *Bona opera.* Ad Rom. XIII. v. 12. *bona opera* vocantur τὰ ὅπλα τοῦ φωτὸς, *arma lucis*. *Arma* quidem, quia justi & boni bonis operibus adversus peccatum & diabolum, quasi armis, utuntur: hisce enim defenditur homo contra insultus satanæ, qui, quando hominem in bono occupatum invenit, re infecta discedere cogitur. *Arma lucis* vocantur, quia à Deo summa Luce originem ducunt, & ab homine à Spiritu sancto illuminato peraguntur, & ad lucem verbi divini, tanquam ad normam certissimam, exiguntur, & lucis internæ, quæ fides in Christum est, sunt quasi radii & testimonia, Matth. V. v. 16. & in luce aperta fieri amant, Joh. III. v. 21. ubi Origenes, Catenâ in Joh. pag. 102. Πρὸς φῶς ἔρχεται πᾶς ὁ κατ' ἀρετὴν πράττων. *Ad lucem venit omnis, qui ex virtute vitam instituit.* Confer, quæ habes in voce Ὅπλον, num. I. Huc faciunt illa Chrysostomi, Hom. CXVIII. t. V. pag. 762. Δεξαμένη ἡ ψυχὴ τῆς ἀληθείας τὸν φωτεινὸν λόγον, καὶ αὐτὴ φῶς ἀποτελεῖται καὶ ἀκούει παρὰ τοῦ Παύλου· Ἦτε γάρ ποτε σκότος, νυνὶ δὲ φῶς ἐν Κυρίῳ. Ὅταν οὖν δέξηται ἡ διάνοια τὸ φῶς τὸ εὐαγγελικὸν, καὶ κατὰ τὴν πίστιν φῶς ὀνομάζεται, ὡσαύτως δὲ καὶ κατὰ τὰ ἔργα. Λαμψάτω γάρ, φησι, τὸ φῶς ὑμῶν, &c. Ἀνάγκη γὰρ τὸν δεξάμενον φῶς πίστεως, ἐλθεῖν καὶ εἰς ἔργα φωτός. Οὐ μόνον δὲ εἶναι δεῖ τοῦ πιστοῦ τὴν ψυχὴν φῶς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ ἔργα λάμπειν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σωτὴρ φησι λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων. Ποῖον φῶς; ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, &c. Καὶ ὅρα τὸ θαυμαστόν. Τὸ μὲν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ φῶς ἁπλοῦν ἐστιν· ἀκτῖνας δὲ διαφόρους ἔχει οὐ τῇ φύσει, ἀλλὰ ταῖς ἐνεργείαις· ... μία ἐστὶν ἡ λαμπρότης, ἀλλ' ἐρχομένη πρὸς ἡμᾶς πολλὰς λαμπρότητας ἀποτελεῖ, λαμπρότητα ἐλεημοσύνης, λαμπρότητα σωφροσύνης, λαμπρότητα φιλοξενίας, λαμπρότητα φιλοστοργίας. *Postquam anima lucidum veritatis verbum susceperit, lux ipsa quoque redditur, & audit à Paulo:* Eratis enim aliquando tenebræ: nunc autem lux in Domino. *Cùm autem lucem Evangelicam mens receperit, ratione fidei lux etiam nominatur, eodemq; modo ratione operum.* Luceat *enim, inquit*, lux vestra, *&c. Necesse namque est eum, qui fidei lucem receperit, ad opera quoque lucis progredi. Neque verò lucem tantùm esse oportet fidelis animam, sed & per opera coram hominibus lucere.* Luceat enim, *inquit Salvator*, lux vestra coram hominibus. *Qualis lux?* Ut videant bona opera vestra, &c. *Ac vide rem mirabilem: Lux quidem à DEO procedens simplex est; sed radios habet differentes, non naturâ, sed operationibus. Unus est splendor, sed veniens ad nos, multos splendores efficit; splendorem eleemosynæ, splendorem castitatis, splendorem hospitalitatis, splendorem fraterni amoris.* Vide ibidem plura alia.

9. *Apertus & manifestus rerum status.* Notabilia sunt verba Christi Joh. III. v. 20. Πᾶς φαῦλα πράσσων, μισεῖ τὸ φῶς, *Omnis qui malè agit, odit lucem*, &c. Omnium nempe impiorum natura & ingenium est, ut, dum pravis operibus intenti sunt, in abscondito ista facere soleant, ne in publicam hominum notitiam & judicium incurrentes, admissorum malorum pœnas luant. Origenes ad hunc locum, in Catena in Joh. pag. 102. Ὁ φαῦλος, ἐνεργῶν τὴν κακίαν, παραιτεῖται φωτὶ συνεῖναι. *Improbus, cùm malè agit, luci se subtrahit.* Seneca epistolâ CXXII. pag. 803. *Gravis malæ conscientiæ lux est.* Et Bernhardus de Considerat. lib. V. *Et turpium pœna Deus est: lux est enim: & quid tam invisum obscœnis flagitiosisq; mentibus?* Siquidem, ut Apostolus ad Ephesios V. v. 12. 13. Τὰ κρυφῆ γινόμενα ὑπ' αὐτῶν αἰσχρόν ἐστι καὶ λέγειν. *Turpe est ac pudendum etiam profari illa, quæ in occulto isti perpetrant.* Τὰ δὲ πάντα, ἐλεγχόμενα ὑπὸ τοῦ φωτὸς, φανεροῦται· πᾶν γὰρ τὸ φανερούμενον, φῶς ἐστι. *Omnia autem manifesta fiunt, cùm in lucem protracta ab eadem arguuntur. Etenim lux est, quæ res omnes conspicuas facit.* Ita enim Cl. Gatakerus interpretatur, ut τὸ φανερούμενον significatum transeuntem habeat, & πᾶν eidem in regimine substituatur.

10. *Bonitas, favor, benevolentia*, &c. Sic Ps. IV. v. 7. φῶς, juxta Theodoretum, denotat παραψυχήν, *consolationem:* Juxta Chrysostomum, in eundem Psalmum, τὴν ἀντίληψιν, τὴν κηδεμονίαν, τὴν συμμαχίαν, τὴν πρόνοιαν, *defensionem, curam, auxilium, consilium.*

11. *Gaudium.* Hesychius: Φῶς, τὸ ὁρώμενον, τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ δημιουργηθέν, καὶ τὸ πῦρ, καὶ ἡ χαρά. Clarissimus Heinsius, in cap. XIV. Marci, pro καὶ ἡ χαρὰ, scribendum dicit, καὶ ἡ ἐσχάρα, id est *focus.* At hæc conjectura, imò corruptela, jam pridem à viris doctis est explosa. Et verò ipse Hesychius eam refutat, quando alio in loco scribit Φόως, φῶς, χαρὰ, σωτηρία. Ita χαρὰν & σωτηρίαν denotat Psal. CXII. v. 4. Ἐξανέτειλεν ἐν σκότει φῶς τοῖς ἔθνεσιν. *Exortum est in tenebris lumen gentibus.* Ubi Theodoretus, pag. 857. Σκότος ποτὲ μὲν τὴν

ἄγνοι

ἄγνοιαν, ποτὲ δὲ τὰς συμφορὰς ὀνομάζει, καὶ φῶς δὲ ὡσαύτως νῦν μὲν τὴν γνῶσιν, νῦν δὲ τῶν κακῶν τὴν ἀπαλλαγὴν προσαγορεύει. Tenebras *modò quidem ignorantiam, modò verò calamitates nominat: & lumen similiter, nunc quidem cognitionem, nunc vero à malis liberationem appellat:* quæ certè liberatio gaudium gignit. Confer Jobi XVIII. v. 5. Pſ. XCVII. v. 11. & CXII. v. 4. Jeſ. XXX. v. 26. Nec ſolùm apud Autores ſacros id vox hæc ſignificat, verum etiam apud ipſum Homerum. Ut Il. ζ'. v. 5.

Αἴας δὲ πρῶτος Τελαμώνιος, ἕρκος Ἀχαιῶν,
Τρώων ῥῆξε φάλαγγα, φόως δ' ἑτάροισιν ἔθηκεν.
Ajax autem primus Telamonius, ſeptum Achivorum,
Trojanorum rupit agmen, lumenque ſociis attulit.

Hîc Euſtathius φόως *victoriam* interpretatur: φόως, τὴν νίκην φησί. Vetus verò Scholiaſtes *lætitiam & ſalutem*: φόως, φῶς, χαρὰν, σωτηρίαν. Et Il. θ'. v. 282.

Βάλλ' οὕτως, αἴ κέν τι φόως Δαναοῖσι γένηαι.
Jaculare ſic, ſi fortè aliquod lumen Danais fias.

Hîc quoque Euſtathius pro *victoria* ſumit: φῶς δὲ κἀνταῦθα τὴν νίκην λέγει. Vetus verò Scholiaſtes: φόως, φῶς, σωτηρία. *Salus.*

12. *Baptiſmus.* Pachymeres in cap. III. Dionyſii Areopagitæ de Eccl. Hierarch. pag. 272. Ἐν τῷ γεννηθῆναι διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τὰ θεῖα ἀπολαβεῖν φῶτα. *Ubi per Baptiſmum renaſcuntur, & divina lumina accipiunt.* Hinc dies Baptiſmi Chriſti vocatur ἡμέρα τῶν φώτων, *dies luminum*, à Greg. Nazianzeno, Orat. XXXIX. ſtatim poſt initium, pag. 624. ubi hæc: Ἡ ἁγία τῶν φώτων ἡμέρα, εἰς ἣν ἀφίγμεθα, καὶ ἣν ἑορτάζειν ἠξιώμεθα σήμερον, ἀρχὴν μὲν τὸ τοῦ ἐμοῦ Χριστοῦ βάπτισμα λαμβάνει, τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς, τοῦ φωτίζοντος πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. *Sanctus Luminum dies, ad quem pervenimus, quemque hodie divino beneficio celebravimus, pro principio quidem, Chriſti mei, hoc eſt, veræ lucis, omnem hominem in mundum venientem illuminantis, Baptiſmum habet.* Ipſius Orationis titulus eſt: Εἰς τὰ ἅγια φῶτα τῶν ἐπιφανίων λόγος. Nicetas ad hæc: *Baptiſmus Luminum nomine appellatur, quòd purget & illuſtret. Quò etiam fit, ut faces eo tempore in lætitiæ ſignum accendamus. Ac principium quidem & cauſſa hujus feſti, Baptiſmus Chriſti eſt.* Id ſatis etiam perſpicuum ex titulo Orationis Greg. Nyſſeni in Baptiſmum Chriſti, t. III. pag. 366. qui talis eſt: Εἰς τὴν ἡμέραν τῶν φώτων, ἐν ᾗ ἐβαπτίσθη ὁ Κύριος ἡμῶν. *In diem Luminum, in quo baptizatus eſt Dominus noſter.* Pantoleon hoc feſtum vocat τὰ ἅγια φῶτα, *ſancta Lumina.* Typicum: Εἴδησις τοῦ ἁγιασμοῦ τῇ παραμονῇ τῶν ἁγίων φώτων. *Notitia benedictionis, quæ fit in vigilia ſanctorum Luminum.* Cedrenus in Romano Læcapeno, pag. 509. Ῥωμανὸς δὲ ταινιωθεὶς τῷ βασιλικῷ διαδήματι, στέφει κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῶν ἁγίων φώτων καὶ τὴν ἑαυτοῦ σύζυγον Θεοδώραν. *Coronatus autem Romanus, ipſo eodem die Luminum*, Epiphaniæ ſcilicet, *uxorem quoque ſuam Theodoram coronat.* Xylander in Notis ad hunc locum: *Diem ſacrorum Luminum puto eſſe, quem aliàs purificationis Mariæ vocant,* Liechtmeß. Pamelius in epiſt. XXXIV. Cypriani, num. XIII. pag. 65. *Feſtum etiam, quod hodie Purificationis, olim, teſte Beda*, ὑπαπαντὴ *dicebatur, celebrat Homilia de Luminibus ſive ſecundis Epiphaniis D. Gregorius Nazianzenus.* Eadem aliorum etiam eſt ſententia. Sed nihil minus. *Purificatio* enim *Virginis*, Græcis ὑπαντὴ, ſive ὑπαπαντὴ; *Occurſus*, ut docemus in Ὑπαντὴ, ſecundo Februarii die celebratur: *Baptiſmi* verò *Chriſti feſtum* ſexto Januarii, tam apud Græcos, quàm Latinos celebratur. Id etiam maximè patet ex laudata Nazianzeni Oratione, in qua de Purificatione nullum omnino verbum facit, ſed de Baptiſmo duntaxat loquitur, atque etiam diſertis verbis ſub hujuſce Orationis initium, ut vidimus, *diem hunc Luminum pro principio Chriſti Baptiſmum accipere* ait.

II. *Proprietates.* De iis pauciſſima. Lux eſt optima, utiliſſima & ſuaviſſima. Theodoretus, quæſt. VII. in Geneſin, pag. 7. Τὸ φῶς πρὸς ἐργασίαν τε καὶ φιλοπονίαν συνεργεῖ τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ὑποδείκνυσι τὰ ὁρώμενα, καὶ τὸν τούτων ποιητὴν ὑμνεῖσθαι παρασκευάζει. *Lux hominum operibus & laboribus confert, & apparere facit ea quæ videntur, excitatque ad horum creatorem laudandum.* Greg. Nyſſenus Orat. IX. contra Eunomium, t. II. pag. 669. Τὸ φῶς λύει τὸν ἐκκρατοῦντα (lege, ἐπικρατοῦντα) ζόφον. *Lux caliginem prævalentem diſſipat.* Dracontius in Hexaëmeron, ſtatim poſt initium, pag. 351.

Lux jubar æthereum, lux noctis limes & umbræ;
Lux facies rebus cunctis, & lux elementis;
Lux genitis factisque calor, lux gratia Solis;
Lux decus aſtrorum, lux aurea cornua Lunæ;
Lux fulgor cœli, lux & primordia mundi,
Lux ſplendor flammæ, lux magni temporis index,
Lux honor agricolis, requies lux omnibus ægris, &c.

In verſu tertio, pro *Calor*, potiùs legendum, *Color*: ut apud Prudentium, Hymno II. pag. 42.

Caligo terræ ſcinditur
Percuſſa Solis ſpiculo;
Rebusque jam color redit,
Vultu nitentis ſideris.

Ambroſius lib. I. in Hexaëm. cap. IX. *Qui ædificium aliquod dignum habitaculo patrisfamiliâs ſtruere deſiderat, antequam fundamenta ponat, unde lucem ei infundat, explorat: & ea prima eſt gratia, quæ ſi deſit, tota domus deformi horret incultu. Lux eſt, quæ reliquos domus commendat ornatus.* Hinc illud veterum Græcorum, accenſo lumine, aut in menſas allato: Φῶς ἀγαθόν! Cœl. Rhodig. lib. XV. Ant. Lect. XV. Baſilius Seleucienſis, Orat. I. pag. 3. Ἀλλὰ γὰρ ὥσπερ οἶκον τέως ἀκόσμητον, παραγαγὼν ὁ Θεὸς τὸ σῶμα τῆς κτίσεως, μετὰ τοῦτο προσάγει τὴν διακόσμησιν, τῷ τοῦ μεγέθους θαύματι κάλλος ἀνάλογον μηχανώμενος. Ὥσπερ γὰρ οἱ τῶν ζωγράφων παῖδες προλευκαίνοντες τοὺς τοίχους, τὰ τῶν χρωμάτων ἄνθη διὰ τῆς τέχνης φυτεύουσιν· οὕτως ὁ δημιουργὸς πρὸς τὴν τοῦ κόσμου διακόσμησιν ἐπειγόμενος, φωτὶ πρῶτον λευκαίνει τοὺς τοίχους τῆς κτίσεως· Εἶπε γὰρ, φησὶν, ὁ Θεός· Γενηθήτω φῶς. *Etenim producto mundi corpore veluti domicilio hactenus inornato, Deus poſtea inducit ornamentum, parem cum magnitudinis miraculo pulchritudinem machinatus. Nam uti pictores antè parietes colorum floribus arte conſerunt: ita Creator ad ornatum mundi properans, luce primùm mundi parietes dealbat. Siquidem* dixit Deus, *inquit Moſes*, Fiat lux.

Φωταγωγικόν.

Φωταγωγὸς, *lucem adducens*, vel *afferens*. Heſychius: Φωταγωγὸς, ὁ τὸ φῶς φέρων. Apud Theodoretum Θεραπευτ. ſerm. X. Apoſtoli vocantur ξεναγοὶ, καὶ ποδηγοὶ, καὶ φωταγωγοὶ, *hoſpites, & duces, lucisque miniſtri.* Φωταγωγία eſt *illuminatio.* Idem Theodoretus, ibid. ſerm. I. de infidelibus Græcis ſcribit: ἔχουσι δὲ οἶμαι ἁμηγέπη ξυγγνώμην, οὔτε προφητικῆς δαδουχίας, οὔτε ἀποστολικῆς ἀπολαύσαντες φωταγωγίας, μόνην δὲ τὴν φύσιν ποδηγὸν ἐσχηκότες. *Digni ſunt autem, ut mihi quidem videtur, aliqua venia; cùm neque Prophetarum neque Apoſtolorum prævio lumine ducti fuerint, ſed natura tantùm duce uſi ſint.* Φωταγωγέω, *illumino, in rebus divinis inſtituo.* Ite-

rum Theodoretus, θεραπευτ. serm.IV. sub finem: Ὑπὸ τῆς ἀληθείας φωταγωγούμενοι. *A veritate illuminati, instituti, edocti.* Ammonius in Catena in cap.I. Joh.pag. 19. Ἡ σάρκωσις τοῦ μονογενοῦς φωταγωγεῖ τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τὴν ἀληθῆ θεογνωσίαν, καὶ πρὸς πᾶν εἶδος ἀρετῆς. *Incarnatio unigeniti hominibus facem præfert ad veram Dei cognitionem, & ad omne genus virtutum.* Hinc jam φωταγωγικὸς, quod Lexica omittunt, *illuminandi vim habens.* Φωταγωγικὴ τάξις apud Dionysium Areopagitam, Eccl. Hierarch. cap.I. num.VI. pag. 309. Τῶν ἱερέων φωταγωγικὴ τάξις. *Sacerdotum ordo illuminatorius.* Sic autem vocat ordinem sacerdotum, quos oportet concionibus populum illuminare, ignorantiam depellendo, & per virtutes viam ad cœlum ipsis ostendendo. Φωταγωγικὰ verò sunt *preces pro illuminatione:* Meursius φωταγωγάρια appellat: qua autoritate, nescio: ego certè in Typico, in Paracleticis, in Menologio & Triodio semper lego φωταγωγικόν. Φωταγωγικὰ ex Horologio Græcorum exhibet idem Cl.Meursius, quæ iisdem verbis leguntur in Paracleticis, & in Triodio: eo tantùm discrimine, quod, in gratiam Lectoris, notamus. Meursius ex Horologio ita proponit:

Λέγε τὰ φωταγωγάρια ταῦτα κατὰ ὀκτώηχον.

Ὁ τὸ φῶς ἀνατέλλων Κύριε, τὴν ψυχήν μου καθάρισον ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας. Paracletice & Triodium addunt: Πρεσβείαις τῶν ἀσωμάτων, καὶ σῶσόν με. ΗΧΟΣ Α.

Τὸ φῶς σου τὸ ἀΐδιον ἐξαπόστειλον Χριστὲ ὁ Θεὸς, καὶ φώτισον τὰ ὄμματα, τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας μου. In dictis additur: Πρεσβείαις τῶν ἀσωμάτων, καὶ σῶσόν με. ΗΧΟΣ Β.

Ἐξαπόστειλε τὸ φῶς σου Χριστὲ ὁ Θεὸς, καὶ φώτισον τὴν καρδίαν μου. In aliis additur: Πρεσβείαις τῆς θεοτόκου, καὶ σῶσόν με. ΗΧΟΣ Γ.

Ὁ τὸ φῶς ἀνατέλλων τῷ κόσμῳ σου, τὴν ἐν σκότει ψυχήν μου ὑπάρχουσαν, ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας καθάρισον. Additur in aliis: Πρεσβείαις τῆς θεοτόκου, καὶ σῶσόν με. ΗΧΟΣ Δ.

Φωτοδότα Κύριε ἐξαπόστειλον τὸ φῶς σου, καὶ φώτισον τὴν καρδίαν μου. Additur ut in præcedenti. ΗΧΟΣ ΠΛΑΓΙΟΥ Α.

Φῶς καταπεμψον ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, καὶ τὸ μέγα ἔλεος. Nihil additur.

Διέγειρόν με Κύριε πρὸς τὴν ὑμνῳδίαν, καὶ δίδαξόν με ποιεῖν τὸ θέλημά σου ἅγιε. Additur ut in præcedentibus. ΗΧΟΣ ΠΛΑΓΙΟΥ Β.

Φῶς ὑπάρχων Χριστὲ φώτισόν με ἐν σοί.

Φωταγωγικὸν verò, non φωταγωγάριον dici, ex sequentibus manifestum est. Typicum Sabæ cap. V. pag. 5. Τὸ φωταγωγικὸν, ὅτε ὑπάρχει ἀλληλούϊα. Menologium, mense Martio, sæpe habet, φωταγωγικὸν τοῦ ἤχου. Ita etiam Triodium.

Φωτεμβολέω.

Non habent Lexica. *Lucem immitto.* Clemens Alexandr. lib. V. Stromat. pag. 563. Ἔχει δέ τι καὶ ἄλλο αἴνιγμα ἡ λυχνία ἡ χρυσῆ, τοῦ σημείου τοῦ Χριστοῦ, οὐ τῷ σχήματι μόνῳ, ἀλλὰ καὶ τῷ φωτεμβολεῖν πολυτρόπως καὶ πολυμερῶς τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας. *Habet autem aliud quoque ænigma aureum candelabrum, non figurâ solâ, sed eo etiam modo, quòd lucem immittit multifariam multisque modis in eos, qui in ipsum credunt.*

Φωτίζω.

I. *In lucem profero, patefacio, manifesto.* Clemens Alex. Pædag. lib.I. cap.X. pag. 130. Ὁ Κύριος διὰ Ἱερεμίου φωτίζει τοῖς πλανωμένοις τὴν ἀλήθειαν. Interpres: *Dominus per Jeremiam illuminat eos, qui à veritate aberrant.* Quasi ἀλήθεια ad πλανωμένους, non ad φωτίζει referatur. Insulsè profectò. Tu vertes: *Dominus per Jeremiam errantibus patefacit veritatem.* Ita in Epictetum Arrianus, l. 4. ἀλήθειαν φωτίζειν, *veritatem in lucem proferre*, dixit. Suidas: Φωτίζειν, εἰς φῶς ἄγειν. *In lucem producere, proferre.* Et addit: Φωτίζειν τὸ κατὰ τὴν ἐντολὴν ἀπόρρητον. *In lucem proferre & patefacere illud arcanum, quod ipsis mandatum fuerat.* Hoc etiam sensu sumitur in N. Test. Sic I. Corinth. IV. v. 5. Ὁ Κύριος φωτίσει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους: *Dominus manifestabit; in lucem proferet abscondita tenebrarum.* Hic Theodoretus φωτίζειν explicat per γυμνοῦν; *aperire.* Et Theophylactus per ἀποκαλύπτειν, *revelare:* Nec aliter II. Timoth. I. v. 10. Φωτίσαντος ζωὴν καὶ ἀφθαρσίαν διὰ τοῦ εὐαγγελίου. *Qui in lucem produxit vitam & immortalitatem per Evangelium.* Ubi Oecumenius, pag. 769. φωτίσαντος exponit per φανερώσαντος; *qui manifestavit:* Theodoretus; προμηνύσαντος, *qui præsignificavit.* Suidas in πυρσεύω, ex Anonymo: Πῦρ ἐξάπτει. Καὶ πυρσεύω σοι τὴν σωτηρίαν; ἀντὶ τοῦ, ἐκφαίνω, καὶ ἀνάπτω; καὶ ἄνωθεν δεικνύω τὸ κάλλιστον. *Ignem accendit. Igne sublato signum dat è specula. Et; Tanquam accensa face tibi salutem ostendo, & facem accendo; & de superiore loco quod pulcherrimum est ostendo.* Vide ibidem plura.

II. *Metaphoricè* usurpatur *de spirituali mentis illuminatione*, & significat, *mentis oculos illumino, doceo.* Ps. XIX. v. 9. *Præceptum Domini lucidum*, ἡ ἐντολὴ Κυρίου τηλαυγὴς, φωτίζουσα ὀφθαλμοὺς, *illuminans oculos*, scil. mentis, hoc est, intellectum dans & cognitionem, tam divinæ voluntatis, quàm nostræ corruptionis. Theodoretus ad hunc locum, pag. 468. Ἡ ἐντολὴ φωτίζει τῆς διανοίας τὸ ὀπτικὸν, διδάσκουσα τί τὸν τῶν ὅλων θεραπεύει Θεόν. *Præceptum internos mentis oculos illuminat, docens quomodo universitatis Deus colatur.* Huc quadrat, quòd Aquila Ponticus verbum Hebræum הורה *docuit, instituit*, verbo φωτίζειν aliquoties reddidit; ut Exodi IV. v. 12. LXX. habent, συμβιβάσω σε, *instruam te;* Symmachus, ὑποδείξω, *ostendam;* Aquila verò, φωτίσω. Ps. CXIX. v. 33. הורני, doce me, Symmachus, ut observat Theodoretus, reddit, ὑπόδειξον, *ostende:* Aquila & Theodotio, φώτισον. Prov. IV. v. 4. LXX. ἐδίδασκόν με, *docebant me.* Aquila, ἐφώτιζόν με. Imò & ipsi LXX. verbum Hebr. הורה verbo φωτίζειν interpretati sunt Judic. XIII. v. 8. II. Reg. XII. v. 2. cap. XVII. v. 27. 28. Sic Hebr. VI. v. 4. verbum φωτισθῆναι, *illuminari*, pro, *edoceri & in Religione Christiana institui, lucem cœlestis veritatis agnoscere & percipere*, accipitur, ita ut φωτισθέντες, sint *illustrati luce veritatis ac Evangelii.* Plerique tamen Patres Græci & Latini locum istum referunt *ad Baptismum.* Loca produximus in voce Ἀναβάπτισις, num. II. 1. sub litera *b.* & in Ἀνασταυρόω, num. II. Φωτίζω apud veteres significat *per institutionem Catecheticam ad Baptismum præparo*, & γάλα illud ἄδολον instillo. Can. XLVI. Concilii Laodiceni: Ὅτι δεῖ τοὺς φωτιζομένους, τὴν πίστιν ἐκμανθάνειν, καὶ τῇ πέμπτῃ τῆς ἑβδομάδος ἀπαγγέλλειν τῷ ἐπισκόπῳ ἢ τοῖς πρεσβυτέροις. *Quòd oportet eos, qui ad Baptismum præparandi sunt, fidem ediscere, & quintâ feriâ hebdomadæ Episcopo aut Presbyteris renunciare.* Eadem repetit Can. LXXVIII. in Trullo. Ad quem Zonaras, pag. 190. Κελεύει τοὺς φωτιζομένους, ἤτοι τοὺς πρὸς τὸ φώτισμα ἑτοιμαζομένους καὶ κατηχουμένους, τὸ μυστήριον τῆς πίστεως ἐκμανθάνειν, καὶ τῇ πέμπτῃ ἡμέρᾳ ἑκάστης ἑβδομάδος ἀπαγγέλλειν, ἃ διὰ τῆς ἑβδομάδος ἔμαθον, τῷ ἐπισκόπῳ ἢ τοῖς πρεσβυτέροις. *Jubet*

bet eos, qui illuminantur, id est, eos qui ad Baptismum præparantur & initiantur, mysterium fidei ediscere, & quinta cujusque hebdomadæ die Episcopo vel Presbyteris recitare, quæ tota hebdomade didicerunt. Ita etiam hoc verbum exponit S. Maximus in cap. III. Dionysii Areopagitæ de cœlesti Hierarch. pag. 14. Τὰς προσιόντας δεῖ πρῶτον καθαίρεσθαι τῇ διδασκαλίᾳ τῶν διαιρετικῶν τῆς ἁμαρτίας ζυμφύρσεων. Εἶτα φωτίζεσθαι τῇ γνώσει τῶν θεοπνεύσων γραφῶν τὰ περὶ θεογνωσίας δόγματα, καὶ τότε τελειοῦσθαι τῷ τῆς παλιγγενεσίας λουτρῷ. *Accedentes oportet primò purgari doctrinâ eorum, quæ dissolvere queant peccati commixtiones: deinde illuminari per cognitionem à DEO inspiratarum scripturarum in decretis de DEI cognitione; & tum perfici regenerationis lavacro.* Idem ibidem ad verba Dionysii, τὰς μὲν φωτίζεσθαι; hæc notat: Σημείωσαι ὅτι τὸ φώτισμα πρὸ τοῦ βαπτίσματός ἐστι. *Nota; quòd illuminatio, institutio; præcedat Baptismum.* Athanasius in Synopsi Scripturæ, t. II. p. 8. usurpat pro *doceo, instituo*: ubi de Jojada regem Joas instituente, ἐφώτισεν αὐτὸν, instituit, *docuit eum.* Ita etiam Constitut. Apost. lib. II. cap. V. pag. 827. Ἐπιμελοῦ τοῦ λόγου ἐπίσκοπε; ἵνα ᾖ δυνατόν σοι πάντα κατὰ λέξιν ἑρμηνεύειν; καὶ ἐν πολλῇ διδαχῇ πλουσίως τρέφῃς καὶ φωτίζῃς τὸν λαόν σου τῷ φωτισμῷ τοῦ νόμου: *Meditare verbum Episcope, ut possis omnia ad verbum interpretari, & ut multâ doctrinâ affatim nutrias & instituas populum tuum; eum docendo doctrinam legis.* Basilius M. sub initium Homil. XXXI. pag. 631. Τοῖς τῆς διανοίας ὀφθαλμοῖς φωτισθέντες. *Mentis oculis illuminati.* Idem, Homil. XV. pag. 501. Τὸ Πνεῦμα πάντας φωτίζει πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ κατανόησιν. *Spiritus omnes ad agnitionem Dei illuminat*, id est, oculos mentis illuminat; ut Deum agnoscant.

III. Φωτίζω significat *illumino lumine Baptismi, baptizo.* Chrysostomus Homil. XLVI. in Acta, pag. 867. narrat, quodam tempore Presbyteros Baptismum negligenter quibusvis administrâsse, nullo delectu habito. Τῶν πρεσβυτέρων οὐδεὶς ἐφρόντιζεν, ἀλλ᾽ ἁπλῶς ἐποίησαν φωτισθῆναι ἀθρόον ἐν μιᾷ νυκτὶ μυριάδας πολλάς, καὶ ἁπλῶς ἐβαπτίζοντο πάντες, οὐδὲν εἰδότες. *Nullus Presbyterorum curabat* Baptismum, *sed leviter atque imperitè baptizari curabant confertim una nocte multas myriades: & simpliciter omnes baptizabantur, nihil scientes.* Greg. Nazianzenus, Oratione XXXIX. p. 632. de Christi Baptismo: Χριστὸς φωτίζεται, συναναστράψωμεν. Χριστὸς βαπτίζεται, συγκατέλθωμεν ἵνα καὶ συνανέλθωμεν. *Christus Baptismi lumine illuminatur, simul illustremur. Christus baptizatur, simul descendamus, ut simul etiam ascendamus.* Jobius in Biblioth. Photii Cod. CCXXII. pag. 595. Οἱ φωτιζόμενοι, ἑπτὰ ἡμέρας λαμπροφοροῦσι. *Baptizati septem diebus candidati incedunt.* Confer Λαμπροφορέω, num. II. Canon III. Concilii Laodiceni: Περὶ τοῦ μὴ δεῖν προσφάτως φωτισθέντας, προσάγεσθαι ἐν τάγματι ἱερατικῷ. *Quòd non oportet eos, qui recèns sunt baptizati, in ordinem sacerdotalem promoveri.* Quos Canon vocat προσφάτως φωτισθέντας, eos Balsamon, in ejus expositione, pag. 830. interpretatur, προσφάτως βαπτισθέντας, *recenter baptizatos.* Chrysostomus Homil. II. in II. ad Timoth. p. 338. Μὴ λέγωμεν κακῶς τοὺς διδασκάλους, μηδὲ ἀκριβολογώμεθα περὶ τούτων, ἵνα μὴ κακῶς ἑαυτοῖς διαθῶμεν. Τὰ ἡμέτερα ἐξετάζωμεν, καὶ οὐδένα ἐρῶμεν κακῶς. Αἰδεσθῶμεν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καθ᾽ ἣν ἡμᾶς ἐφώτισαν. *Ne doctores maledictis impetamus, neque eorum acta scrupulosè exploremus, ne nosmet ipsos potiùs lædamus. Nostra omnia discutiamus, nec cuiquam maledicamus. Revereamur diem illum, quo nos baptizârunt.* Greg. Nyssenus dicit, τῷ βαπτίσματι φωτίζεσθαι, *lumine Baptismi illuminari.* Hinc φώτισμα & φωτισμὸς, *Baptismus*: Ἀφώτιστος, *non baptizatus*: Νεοφώτιστος, *recens baptizatus.* De quibus suis vide locis. Latini etiam Scriptores verbo *illumino* eodem utuntur significatu. Cæsarius, lib. II. cap. XXV. *Illuminari per Baptismum.*

Φώτισμα & φωτισμός.

I. Hæ voces notant *spiritualem illuminationem mentis*, & *institutionem in rebus divinis, quæ Baptismum præcedit*, prorsus ut φωτίζω. Vide sub isto verbo, num. II. S. Maximus in cap. III. Dionysii Areopagitæ de cœl. Hierarch. pag. 14. Σημείωσαι, ὅτι τὸ φώτισμα πρὸ τοῦ βαπτίσματος. *Nota, quòd illuminatio præcedat Baptismum.* Clemens Alex. Strom. lib. V. pag. 578. Φωτισμὸς ἡ μαθητεία κέκληται, ἡ τὰ κεκρυμμένα φανερώσασα. *Disciplina dicta est illuminatio, ut quæ manifestavit occulta.* Chrysostomus, Homiliâ LXXII. t. VI. pag. 730. Μόνη ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος διδασκαλία καὶ λαμπάς ἐστιν εὐσεβείας, καὶ κήρυγμα θεογνωσίας, καὶ φωτισμὸς τῆς ἐνθέου διδασκαλίας. *Sola Spiritus sancti doctrina & fax est pietatis, & præconium cognitionis Dei, & illuminatio divinæ doctrinæ.* Cyrillus Alex. lib. X. in Joh. cap. IX. ad v. 17. cap. XVII. pag. 985. Οὐδ᾽ ἄχα τοῦ διὰ Πνεύματος φωτισμοῦ πρὸς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας ἴοι τις ἄν. *Nemo sine illuminatione Spiritus ad veritatis cognitionem pervenire potest.*

II. Notant *Baptismum.* Dionysius Areopagita, Hierarch. Eccles. cap. II. tit. part. II. pag. 214. Μυστήριον φωτίσματος. *Sacramentum illuminationis*, sive *Baptismi*: & deinceps pluribus de hoc sacramento agit. Theophylactus in cap. VIII. Marci, pag. 229. Φώτισμα λέγεται τὸ βάπτισμα. Ita sæpiùs vocatur à Greg. Nazianzeno, Orat. XL. quæ est εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα. Pag. 638. dicit: Τὸ φώτισμα λαμπρότης ἐστὶ ψυχῶν· τὸ φώτισμα, βοήθεια τῆς ἀσθενείας τῆς ἡμετέρας· τὸ φώτισμα, σαρκὸς ἀπόθεσις· τὸ φώτισμα, ὄχημα πρὸς Θεόν. *Baptismus est splendor animarum: Baptismus est infirmitatis nostræ adjumentum: Baptismus est carnis depositio: Baptismus est vehiculum ad DEUM.* Liturgia Præsanctificatorum, in Euchologio, pag. 76. Baptismum sæpe vocat φώτισμα. Ibi habetur Εὐχὴ ὑπὲρ τῶν πρὸς τὸ ἅγιον φώτισμα εὐτρεπιζομένων. *Oratio pro iis, qui ad sacrum Baptismum præparantur.* Ea verò talis est: Ἐπίφανον Δέσποτα τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ τοὺς πρὸς τὸ ἅγιον φώτισμα εὐτρεπιζομένους, καὶ ἐπιποθοῦντας τὸν τῆς ἁμαρτίας μολυσμὸν ἀποτινάξασθαι. Καταύγασον αὐτοὺς ἐν τῇ πίστει, στήριξον ἐν ἐλπίδι, τελείωσον ἐν ἀγάπῃ· μέλη τίμια τοῦ Χριστοῦ σου ἀνάδειξον, τοῦ δόντος ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν. *Illustra, Domine, faciem tuam super eos, qui ad sacrum Baptismum præparantur, & qui desiderant inquinamentum peccati excutere. Illumina eos in fide, confirma in spe, perfice in charitate: membra digna Christo tuo ostende, qui seipsum dedit redemtionis precium pro animabus nostris.* Cantacuzenus in historia: Ἀπὸ τοῦ ἁγίου φωτίσματος αὐτὸν ἀναδεξάμενος. *Qui eum è sancto Baptismo suscepit.* Chrysostomus Homil. XIII. in epist. ad Hebræos, pag. 504. Πολλοὺς οἶδα τοῦτο παθόντας ἐγώ, οἳ προσδοκίᾳ μὲν τοῦ φωτίσματος πολλὰ ἡμάρτανον· πρὸς δὲ τῇ ἡμέρᾳ τῆς τελευτῆς ἀπῆλθον κενοί. Ὁ γὰρ Θεὸς διὰ τοῦτο τὸ βάπτισμα ἔδωκεν, ἵνα λύσῃ τὰς ἁμαρτίας, οὐχ ἵνα αὐξήσῃ. *Novi multos, quibus hoc accidit, qui propter Baptismi exspectationem multa peccabant: in die autem mortis excesserunt inanes. Deus enim propterea dedit Baptisma, ut solvat peccata, non ut ea augeat.* Concilii Laodiceni Can. XLVII. Οἱ ἐν νόσῳ

παραλαμβάνοντες τὸ φώτισμα. *Qui in morbo Baptisma accipiunt.* Dionysius Exiguus interpretatur: *Qui in ægritudine percipiunt Baptisma.* In historia Anargyrorum, miraculo XXVII. pag. 496. de Martha quadam: Τῆς τοῦ ἁγίου φωτίσματος ἠξιώθη χάριτος. *Sancti Baptismatis donum accepit.* Cur autem Baptismus φωτίσματος nomine designetur, Justinus Martyr Apol. II. pag. 160. hanc reddit rationem: Καλεῖται τοῦτο τὸ λουτρὸν φωτισμὸς, ὡς φωτιζομένων τὴν διάνοιαν τῶν ταῦτα μανθανόντων. *Hoc lavacrum vocatur* Illuminatio, *quia mens eorum, qui hæc discunt, illuminatur.* Greg. Nazianzenus, Orat. XL. pag. 639. Baptismum φώτισμα καλοῦμεν, ὡς λαμπρότητα, *quia est splendor & claritas.* Dionysius Areopagita, cap. III. de Eccles. Hierarch. pag. 242. Τὴν ἱερὰν τῆς θεογενεσίας τελετὴν, ἐπειδὰν πρώτου φωτὸς μεταδίδωσι, καὶ πασῶν ἐστιν ἀρχὴ τῶν θείων φωταγωγιῶν, ἐκ τοῦ τελουμένου τὴν ἀληθῆ τοῦ φωτίσματος ἐπωνυμίαν ὑμνοῦμεν. *Sacram divinæ regenerationis initiationem, quòd primam lucem conferat, omniumque divinarum illustrationum principium existat, ex effectu illustrationis nomine celebramus.* Clemens Alexandr. Pædag. lib. I. cap. VI. pag. 93. Baptismus vocatur φώτισμα, δι' οὗ τὸ ἅγιον ἐκεῖνο φῶς τὸ σωτήριον ἐποπτεύεται, τουτέστι, δι' οὗ τὸ θεῖον ὀξυωποῦμεν, *illuminatio, per quam sanctam illam & salutarem lucem intuemur, hoc est, per quam id quod est divinum perspicimus.* Atque propter hunc effectum βάπτισμα & φώτισμα differunt: non enim omnis βαπτισμὸς est φωτισμὸς, neque omnes qui baptizantur illuminantur, licèt omnes qui illuminantur, ut plurimùm baptizentur. Hinc Chrysostomus, Homil CXVI. t. V. pag. 749. Οἱ αἱρετικοὶ βάπτισμα ἔχουσιν, οὐ φώτισμα· καὶ βαπτίζονται μὲν σώματι, ψυχῇ δὲ οὐ φωτίζονται· ὥσπερ γὰρ ὁ Σίμων ἐβαπτίσθη, ἀλλ' οὐκ ἐφωτίσθη· οὕτω καὶ αὐτοὶ ἀκολούθως εὑρίσκονται. *Hæretici Baptismum habent, non illuminationem: & baptizantur quidem corpore, in anima verò non illuminantur: quemadmodum enim etiam Simon baptizatus fuit, sed non illuminatus, ita etiam hi eodem modo reperiuntur.* Οἱ ἐπὶ τῶν φωτισμῶν τεταγμένοι κληρικοί. *Clerici, quibus baptizandi cura commissa est;* in Prato spirituali Joh. Moschi cap. CCVII. pag. 1158. Cur verò solus Baptismus φώτισμα appelletur, cùm etiam aliæ τελεταὶ illuminent, interrogat Pachymeres in cap. III. Areopagitæ de Hierarch. Eccles. pag. 266. & respondet, id fieri, διὰ τὸ εἶναι ταύτην πασῶν τῶν θείων φωταγωγιῶν ἀρχὴν, *quia sit omnium divinarum illustrationum principium.*

Φωτιστήριον.

Non habent Lexica. Quemadmodum φωτίζω & φώτισμα seu φωτισμὸς de Baptismo usurpantur: ita etiam φωτιστήριον, & notat *Baptisterium.* In Actis Concilii Carthag. pag. 118. Ἐν τῷ φωτιστηρίῳ τῆς κατὰ Κωνσταντινούπολιν ἁγιωτάτης καθολικῆς ἐκκλησίας καθεσθέντων τῶν ἁγιωτάτων ἐπισκόπων. *Cùm sanctissimi Episcopi sederent in Baptisterio sanctissimæ Catholicæ Ecclesiæ Constantinopolitanæ.* Act. V. Concilii sub Menna, pag. 720. Μαρίαν πολλάκις εἰσήγαγεν ἐν τῷ ἁγίῳ φωτιστηρίῳ. *Mariam sæpiùs introduxit ad sanctum baptisterium.* Οἱ ἐπὶ τοῦ φωτιστηρίου, *qui ad baptizandum constituti sunt;* in Prato spirituali Joh. Moschi, cap. CCVII. p. 1158.

Φωτοβολέω.

Non habent Lexia. Significat *lucem emitto.* Apud Gregentium, in Disputatione, Judæus dicit, τὰ στοιχεῖα ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ φωτοβολεῖν, *elementa in cœli firmamento lucem emittere.*

Φωτογονία.

Non habent Lexica. *Lucis generatio.* Dionysius Areopagita, epist. IX. num. I. pag. 797. Ἀπαυγασμάτων προαγωγικαὶ φωτογονίαι. *Lucigenæ splendorum fœcunditates.*

Φωτοφάνεια.

Non habent Lexica. Est *illustratio, lucis apparitio:* ex φῶς & φαίνω. Est enim illustratio divinæ cujusdam lucis apparitio, quam Areopagita aliàs ἔλλαμψιν vocat, & φωτοδοσίαν, id est, *lucis donationem.* Areopagita cap. I. de cœl. Hierarchia, statim post initium: Πᾶσα πατροκινήτου φωτοφανείας πρόοδος, εἰς ἡμᾶς ἀγαθοδότως φοιτῶσα, πάλιν ὡς ἑνοποιὸς δύναμις ἀνατατικῶς ἡμᾶς ἀναπληροῖ. *Omnis à Patre motæ illustrationis emanatio, in nos beneficè exundans, denuò ceu unifica vis, ad supera nos revocando implet.* Aliud exemplum vide apud Suidam in Ἐκπλαγής.

Φωτοφορέω.

Non habent Lexica. *Lumen fero.* Cyrillus Jerosol. Orat. de Simeone, p. 850. t. XIII. Bibl. Patrum: Οἱ τῶν ἐθνῶν λαοὶ φωτοφοροῦντες. *Exterarum nationum populi lumina ferentes.*

Φωτωνυμία.

Non habent Lexica. *Lucis nomen,* quando nimirum Deus vocatur lux. Dionysius Areopagita c. IV. de div. Nominibus, num. V. p. 468. Νῦν δὲ τὴν νοητὴν τἀγαθοῦ φωτωνυμίαν ἡμῖν ὑμνητέον, καὶ ῥητέον, ὅτι φῶς νοητὸν ὁ ἀγαθὸς λέγεται, διὰ τὸ πάντα μὲν ὑπερουράνιον νοῦν ἐμπιμπλάναι νοητοῦ φωτός· πᾶσαν δὲ ἄγνοιαν καὶ πλάνην ἐλαύνειν ἐκ πασῶν, αἷς ἂν ἐγγένηται ψυχαῖς. *Nunc autem intellectile boni à luce nomen nobis celebrandum est, & dicendum, quòd is, qui bonus est, lux intellectilis dicitur, quia omnem mentem supracœlestem implet lumine intellectili: omnem autem ignorantiam & errorem ex omnibus animis, in quibus est, ejicit.*

X.

Χαιρετισμός.

Non habent Lexica. Χαιρετίζω, *saluto, salvere jubeo.* Vide Thesaurum Stephani. Hinc χαιρετισμὸς, *amica compellatio, amica salutatio.* Gerasimus Vlachus in Thesauro suo: Χαιρέτισμα, χαιρετισμὸς, *salutatio,* ἀσπασμὸς, προσαγόρευσις. In hist. Concilii Florentini, sect. II. c. XXVI. pag. 23. Ἀπένειμαν οὖν ἐκεῖσε τοὺς ἁρμοδίους χαιρετισμούς. *Peregerunt igitur ibi amicas compellationes.* Et sect. IV. cap. XI. pag. 81. Προσείπομεν τῷ Δουκὶ τοῦ τοῦ Βασιλέως χαιρετισμὸν δι' ἑρμηνέως. *Salutem plurimam ab Imperatore per interpretem Duci impertivimus.*

Χαλαζοβολέω.

Χαλαζοβολέω, *grandine ferio, grandinem ejaculor.* Clemens Alex. Strom. lib. VI. p. 631. Χαλαζοβολήσειν μελλόντων τῶν νεφῶν. *Quando nubes grandinem sunt ejaculaturæ.*

Χαλκεύω.

Eam tantùm hujus verbi significationem observamus metaphoricam, quam Lexicographi reliquerunt intactam. Significat autem *confirmo, corroboro.* Cyrillus Alex. lib. X. in Johannem, ad v. 7. cap. XVI. p. 920.

Τῆς

Τὰς μαθητὰς εὑρήσομεν κεχαλκευμένους διὰ τοῦ Πνεύματος. *Discipulos deprehendemus confirmatos & corroboratos per Spiritum.* Chrysostomus Hom. III. de Lazaro: Ἡμεῖς διὰ τῶν προφητικῶν καὶ ἀποστολικῶν βιβλίων τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέραν χαλκεύομεν, καὶ διεστραμμένην διορθοῦμεν, καὶ παλαιωθεῖσαν ἀνακαινίζομεν. *Nos per Prophetarum & Apostolorum libros animam nostram cudimus quasi, fabricamur*, vel, *confirmamus, depravatamque corrigimus, & inveteratam renovamus.*

Χαλκοπρόσωπος.

Non habent Lexica. *Æream habens faciem*, de homine impudenti. Chrysostomus Homil. III. adversus Judæos, Jesaias ad populum Judaicum dicit, cap. XLVIII. v.4. Γινώσκω ὅτι σκληρὸς εἶ, καὶ νεῦρον σιδηροῦν ὁ τράχηλός σου, (τουτέστιν, ἀκαμπής) καὶ τὸ μέτωπόν σου χαλκοῦν, τουτέστιν, ἀναίσχυντον· οὕτω γοῦν καὶ ἡμῖν ἔθος πολλάκις, τοὺς ἐρυθριᾷν μὴ εἰδότας, χαλκοπροσώπους καλεῖν. Scio quòd durus es tu, & nervus ferreus cervix tua, *hoc est, inflexibilis*: & frons tua ærea, *hoc est, impudens. Sic & nos frequenter solemus eos, qui erubescere nesciunt*, χαλκοπροσώπους, *id est, æream habentes faciem appellare.* Latini dicunt *faciem, os, perfricare: homo perfrictæ frontis*, de eo, qui pudorem omnem abjecit, velut manu à vultu absterso pudore.

Χαρά.

I. *Explicatio vocis.* Hesychius: Χαρά, ἡδονή, ἀγαλλίασις, εὐφροσύνη. *Gaudium, voluptas, exultatio, lætitia.* Suidas: Χαρά, ἡδονή, εὐφροσύνη, τέρψις. *Gaudium, voluptas, lætitia, oblectatio.* Basilius M. Homil. περὶ εὐχαριστίας, p. 359. Ἡ χαρά, οἷον σκίρτημά τι ἐστὶ τῆς ψυχῆς ἐπαγαλλομένης τοῖς κατὰ γνώμην. *Gaudium velut exultatio quædam est subsilientis animæ & se diffundentis propter ea, quæ ex animi sententia obvenerunt.* Chrysostom. Hom. XXI. t.V. Χαρά ἐστι καταθυμίων πλήρωσις, καὶ ἡδέων ἀπόλαυσις, καὶ ἀνιαρῶν λήθη. *Gaudium est desideriorum impletio, & rerum suavium fruitio, tristium verò oblivio.*

II. *Divisio. Duplex* maximè *gaudium* est.

1. *Piorum.* De hoc Theodoretus in cap. LVII. Jesaiæ, pag. 125. Μόνη κυρίως ἂν εἴη χαρὰ ἡ ἐκ καμάτων τε καὶ θλίψεων ζωὴν αἰώνιον πραγματευομένη· ἀλλὰ καὶ χαρᾶς τῆς ἀληθινῆς πληροῦνται οἱ δικαιοπραγοῦντες, εἰς ἔργον αὐτοῖς προχωροῦντος τοῦ σκοποῦ, καὶ ἀταράχου μενούσης τῆς ψυχῆς, καὶ γαληνιαζούσης ἐν αὐτῇ. *Vera illa demum fuerit lætitia, quæ ex laboribus & angustiis vitam æternam acquirit. Sed & verâ lætitiâ replentur qui justitiam colunt, dum res illis ex voto succedunt, & omni perturbatione vacans animus, tranquillus manet in seipso.* Χαίρειν ἐν Κυρίῳ, ad Philipp. III. 1. & cap. IV. 4. *verum gaudium.* Theodoretus ad priorem locum, pag. 334. dicit χαίρειν ἐν Κυρίῳ esse πάσης θυμηδίας πνευματικῆς ἐμφορεῖσθαι, *omni lætitia spirituali impleri.* Et Theophylactus, pag. 603. Τὸ κατὰ κόσμον χαίρειν, οὐκ ἔστι χαίρειν, ἀλλ' ἐν Κυρίῳ καὶ αἱ θλίψεις χαρὰν ἔχουσι. *Gaudere secundùm mundum, non est gaudere, sed in Domino ipsæ etiam afflictiones gaudium habent.* Apud Basilium in reg. brev. Interrogat. CXCIII. pag. 600. Τῷ ἐπὶ τοῖς κατ' ἐντολὴν τοῦ Κυρίου εἰς δόξαν Θεοῦ γινομένοις χαίρειν, ἡ ἐν Κυρίῳ χαρά ἐστιν. *In his, quæ secundùm mandatum Domini fiunt, gaudere, est in Domino gaudere.* Chrysostomus Hom. XVI. in Acta, pag. 703. Χαίρειν ἐν Κυρίῳ. Αὕτη μεγίστη χαρά. Τοιαύτην καὶ οἱ ἀπόστολοι ἔχαιρον· χαρὰ κέρδος φέρουσα, ἡ ἀπὸ δεσμωτηρίων, ἡ ἀπὸ μαστίγων, ἡ ἀπὸ διωγμῶν, ἡ ἀπὸ τοῦ κακῶς ἀκούειν, ἡ ἀπὸ τῶν λυπηρῶν πάντως ἔχουσα τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ῥίζαν καὶ τὴν ὑπόθεσιν· ὅθεν καὶ εἰς χρηστὸν ἀπαντᾷ τέλος. *Gaudere in Domino. Istud maximum gaudium est, tali & Apostoli gaudebant, gaudium lucrum afferens, quod à vinculis, quod à flagellis, quod à persecutionibus, quod ab obtrectationibus, quod à mœstis omnino habet principium, & radicem, & occasionem: unde & felicem sortitur finem.* Cyrillus Alex. lib. X. in Johannem, ad v. 11. cap. XV. pag. 886. Πληρεστάτην ὄντως καὶ τελείαν εἶναι χαρὰν λογιζόμεθα, τὴν ἐν Θεῷ καὶ διὰ Θεόν, καὶ ἐπ' ἔργοις ἀγαθοῖς, διὰ τὸ πεπηγὸς καὶ ἀκλόνητον τῆς ἐλπίδος. *Plenissimum revera & perfectum gaudium esse censemus, gaudium in Deo & propter Deum, & ob opera bona, propter firmam & immotam spem.* De hoc gaudio etiam intelligenda illa Chrysostomi Homil. XLIII. t.VII. Ὅπου χαρά, ἀπέδρα τῶν δακρύων τὸ συγγενές· ὅπου χαρά, φεύγει τοῦ πένθους ἡ κατήφεια· ὅπου χαρά, λύπη οὐ πάρεστιν· ὅπου χαρά, εὐφροσύνης σύμβολα. *Ubi gaudium est, ibi exulat ex lacrymis ortus mœror: ubi gaudium, fugit luctûs tristitia: ubi gaudium, tristitia non adest: ubi gaudium, lætitiæ signa.*

2. *Impiorum.* Hoc est *gaudium mundi*, de quo Joh. XVI. v.20. Chrysostomus Homil. XVI. in Acta, pag. 703. Ἡ τοῦ κόσμου χαρὰ ἄρχεται μὲν ἀπὸ τῶν ἡδέων, τελευτᾷ δὲ εἰς τὰ λυπηρά· οὐκ ἔστι τὸν κατὰ κόσμον χαίροντα, ὁμοῦ καὶ κατὰ Θεὸν χαίρειν· πᾶς γὰρ ὁ κατὰ κόσμον χαίρων, ἐπὶ πλούτῳ χαίρει, ἐπὶ τρυφῇ, ἐπὶ δόξῃ, καὶ δυναστείᾳ, καὶ ἀλαζονείᾳ. *Gaudium mundi incipit quidem à suavibus, desinit autem in tristitiam. Fieri nequit, ut ille, qui secundùm mundum gaudet, simul etiam juxta Deum gaudeat. Omnis enim, qui juxta mundum gaudet, in divitiis gaudet, in deliciis, in vana gloria, in potentia, in arrogantia* Vide ibidem plura. Imperfectum est hoc gaudium. Cyrillus Alexandr. lib. X. in Joh. pag. 886. Ἀτελῆ χαρὰν τὴν ἐν κόσμῳ φαμέν, διά τε εὐπαράφορον, καὶ τὸ ἐφ' οἷς ἥκιστα ἐχρῆν τελουμένην ὁρᾶσθαι, τουτέστι, πράγμασι κοσμικοῖς, ἃ φαντασμάτων καὶ σκιᾶς ἐξίπταται δίκην. *Imperfectum gaudium, gaudium in mundo dicimus, tum propter ipsius inconstantiam, tum quia circa ea versatur, circa quæ minimè oportebat, id est, circa res mundanas, quæ visorum & umbræ instar evanescunt.*

Χαρακτήρ.

Χαρακτὴρ *personæ Dei* Patris est *Christus*, Filius Dei, ac Hebr. I. v.3. Id est, ut breviter exponit Piscator, persona, quæ personam Patris ad amussim refert: sicut imago ceræ impressa, ad amussim refert imaginem insculptam sigillo: hoc igitur titulo *metaphoricè* insignitur Christus. Vulgatus χαρακτῆρα vertit *figuram*, non satis expressè, ait Beza, nempe, quia *figura* latiùs patet, quàm *character*: omnis enim character est figura, sed non omnis figura est character, qui præter figuram hoc requirit, ut sit expressus ad archetypum. Atque ita veteres hanc vocem de Christo interpretantur. Suidas: Κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ ἀποστολικὴν παράδοσιν, τὸ πρόσωπον, ἤγουν ὁ χαρακτήρ, ὥς φησιν ὁ ἀπόστολος, τὸν Υἱὸν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, τουτέστι, πρόσωπον ὁμοούσιον τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρός. *Secundum Ecclesiasticam & Apostolicam traditionem, hypostasis est persona, id est, character, ut Apostolus dicit, Filium splendorem gloriæ, & characterem hypostaseos ejus, hoc est, personam ejusdem essentiæ, characteris, & hypostaseos Patris.* Theodoretus ad locum Apostoli p. 397. Character substantiæ ejus. Καθ' ἑαυτόν, φησιν, ὑφέστη-

φέστηκεν, ὅλον ἐν ἑαυτῷ δεικνὺς τὸν Πατέρα. Τοὺς γὰρ πατρικοὺς περίκειται χαρακτῆρας. *Per ſe, inquit, ſubſiſtit, totum in ſe Patrem oſtendens. In ſe enim paternos characteres continet.* Idem, in Epitome div. decret. cap.II. pag. 256. Ὁ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως καὶ τὸ ἀκριβὲς τῆς ὁμοιότητος δείκνυσι, καὶ τὸ τῶν ὑποστάσεων διδάσκει διάφορον. Character ſubſtantiæ, *& perfectam ſimilitudinem oſtendit, & perſonarum docet differentiam.* Chryſoſtomus Homil. II. in epiſt. ad Hebræos, pag. 436. ad locum Apoſtoli: Τί δέ φησι; Καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. Δηλῶν διὰ τῆς ἐπαγωγῆς, ὅτι ὥσπερ ἐστὶν ὁ Πατὴρ ἐνυπόστατος, καὶ πρὸς ὑπόστασιν οὐδενὸς δεόμενος· οὕτω καὶ ὁ Υἱός. Ἐνταῦθα γὰρ τὸ ἀπαράλλακτον δεικνὺς τοῦτό φησι, καὶ πρὸς τὸν ἰδιάζοντα χαρακτῆρα τοῦ πρωτοτύπου παραπέμπων σε, καὶ διδάσκων, ὡς ἐν ὑποστάσει ἐστὶ καθ' ἑαυτόν. *Quid autem dicit?* Et character ſubſtantiæ ejus. *Hac adjectione declarat, quòd, ſicut Pater per ſe ſubſiſtit, & ſuam ad ſubſtantiam nullius indiget: ita etiam Filius. Hîc enim eſſentiæ per omnia ſimilitudinem oſtendens, hoc dicit, & ad proprium characterem exemplaris te ablegans, & docens, eum per ſe ſubſiſtere.* Eodem modo Theophylactus, quem vide pag. 877. Greg. Nyſſenus contra Apollinarem, t II. pag. 47. 48. Ὁ τοῦ ἀνθρώπου χαρακτὴρ τὴν ἀνθρωπίνην ὑπόστασιν δείκνυσι· καὶ οἷος ὁ χαρακτὴρ, τοιαύτη πάντως καὶ ἡ ὑπόστασις. *Hominis character ſubſtantiam refert humanam: & qualis eſt character, talis utique & ſubſtantia.*

Χάρις.

I. Notat *gratiam*, quam Chryſoſtomus, Homil. XXXII. in epiſt. ad Romanos, vocat τὸ μέγιστον ὅπλον, τὸ τεῖχος τὸ ἄρρηκτον, τὸν πύργον τὸν ἄσειστον, *maxima arma, mœnia contra omnem ictum invicta, turrim inconcuſſam.* Præclarè Greg. Thaumaturgus, ſerm.I. in Annunciat. B. Virginis, pag. 11. Ὅπου Πνεῦμα ἅγιον, πάντα ἑτοίμως καλήρτισται· ὅπου θεία χάρις, πάντα τῷ Θεῷ δυνατά. *Ubi Spiritus ſanctus, cuncta promtè & incunctanter perficiuntur. Ubi divina adeſt gratia, omnia Deo ſunt poſſibilia.* Eodem referri poteſt illuſtris locus Joh. I. v. 16. Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος. *Ex plenitudine ipſius omnes accepimus, & gratiam pro gratia.* Quid ſit, χάριν ἀντὶ χάριτος, quæritur. Hæc non poſſunt accipi, quomodo illa apud Euripidem Helenâ: Χάρις γὰρ ἀντὶ χάριτος ἐλθέτω. *Beneficium pro beneficio rependatur.* Alii ergo volunt, χάριν ἀντὶ χάριτος, ſive *gratiam pro gratia* dici, *gratiam ſub ratione gratiæ acceptam:* atque ita Cajetanus. Alii, *gratiam cooperantem, pro gratia operante:* atque ita Hugo Cardinalis. Alii, *gratiæ augmentum pro bono uſu gratiæ,* atque ita idem Hugo & Piſcator. Alii, *gratiam vitæ pro gratia fidei:* ita Auguſtinus & Aquinas. Alii, *gratiam gloriæ pro gratia militiæ,* ut Bernhardus de tempor. ſerm. LXXXVIII. Alii, *gratiam mercedis pro gratia juſtitiæ,* ut Auguſtinus de grat. & lib. arbitrio, cap. VIII. Alii, *gratiam felicitatis, pro gratia ſanctificationis,* ut Gregorius in Pſ. pœnitent. VII. Alii, *gratiam glorificationis, pro gratia juſtificationis,* ut Fulgentius ad Monim. lib.I. Alii, *gratiam apud Deum, pro Dei gratia erga Chriſtum;* atque ita Ferus, Flaccius, Hemingius, Cruciger. Alii, *gratiam ei, quam Chriſtus ipſe apud ſe habet, analogam; quo modo ceræ ſigillum ſuæ geminam impertitur imaginem;* atque ita Zacharias Conſtantinop. Calvinus & Preſtonus. Alii, *gratiam ſpiritualem pro terreſtri.* Alii, *novam pro veteri,* ἀντὶ τῆς παλαιᾶς τὴν καινὴν, *ſive Evangelicam pro ea, quæ fuit veteris Teſtamenti;* atque ita Chryſoſtomus Homil. XIV. in Johannem, Theophylactus in cap.I. Joh. pag. 569. Euthymius, Auguſtinus, Lyranus, Janſenius, Scaliger, Heinſius, Beza. Alii *gratiam ſummam,* ut Oecolampadius. Alii, *uberrimam, copioſiſſimam;* ita Muſculus & Aretius: ſive, *gratiam gratiâ cumulatam;* ut Dunæus Anglus: quod & probat Piſcator; improbat Beza, quia phraſis iſtiusmodi apud nullum Scriptorem Græcum idoneum reperiatur exemplum, quo Hebræo חן על חן, χάρις ἀντὶ χάριτος reſpondeat. Verùm producit Dunæus ex Theognide iſtud, v. 342.

Τεθναίην δ' εἰ μή τι κακῶν ἄμπαυμα μεριμνῶν
Εὑροίμην, δοίης τ' ἀντ' ἀνιῶν ἀνίας.
Quin moriar, ſi nulla datur mihi meta malorum;
Triſtia ſed mihi pro triſtibus adjicias.

Planè ἀνίας ἀντ' ἀνιῶν dixit, quo modo χάριν ἀντὶ χάριτος. *A plenitudine,* inquit, *illius accepimus nos omnes & gratiam gratiæ accumulatam.* Hæc colligit Clar. Gatakerus, Adverſ. ſacr. c. XXVII. & tandem ſubjicit: Liceat tamen & noſtram ſententiam proponere: ſed quæ re ipſa tamen cum noviſſima iſta ferè eſt eadem. Χάριν ἀντὶ χάριτος, ſive *gratiam loco gratiæ,* exiſtimo *gratiam* eſſe *gratiæ quaſi ſuccenturiatam, & jugiter ſuccedentem, ſubinde novam.* Quomodo & ἀνίας ἀντ' ἀνιῶν Theognis, *triſtitia triſtibus, mœſta mœſtis, moleſta moleſtis, ſuccedentia,* ubi ſcilicet, ut Sophocles Ajace:

Πόνος πόνῳ πόνον φέρει.

Et, ut Senec. Herc. Fur. act. II.

Finis unius mali, gradus eſt alterius.

Quemadmodum de ſe Job, cap. X. 17. *Vices & exercitus ſunt contra me,* id eſt, afflictionum turmæ ſibi invicem ſuccedentes me oppugnant. Et David Pſ. XLII. 8. *Abyſſus abyſſum invocat; omnes fluctus & undæ tuæ ſuper me tranſeunt,* id eſt, mala malis ita ſuccedunt, ut unda excipit undam, ſive, *ut ulcus ſupervenit ulceri,* uti Celſus lib. V. c. XXVIII. Hujus etiam loci eſt illud Lucæ II. 52. de Chriſto: Προέκοπτε σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ, καὶ χάριτι παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις. *Profecit ſapientiâ & ſtaturâ, ac gratiâ: apud Deum & homines.* Multa de his verbis jam habes in voce Λόγος, ſub quarta Claſſe Hæreticorum Χριστομάχων, lit. c. Quæ ad vocem χάρις maximè ſpectant, ex Cl. Gatakero hîc adjicimus. Reſpexiſſe videtur Evangeliſta, quod ſuprà dixerat, v. 40. Τὸ δὲ παιδίον ηὔξανε, καὶ ἐκραταιοῦτο Πνεύματι, πληρούμενον σοφίας· καὶ χάρις Θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτό. *Crevit autem puer, & Spiritu corroborabatur, implebaturque ſapientiâ: & gratia Dei erat ſuper illum.* Verùm de hoc loco morantur nos interpretes plerique: ſiquidem vulgata verſio: *Et gratia Dei erat in illo:* quam qui ſequuntur, de *gratia habituali,* ut loquntur, ſive *infuſa, indita, immanente, inhærente* neceſſariò accipiunt. Quin & è noſtris Piſcator, *Gratiæ nomine intelligitur benedictio ex gratia ſeu favore profecta, & in Chriſtum collata.* Et Calvinus: *Generalior eſt,* inquit, *quæ ſequitur, locutio, gratiam Domini fuiſſe ſuper eum. Comprehendit enim, quicquid in ipſo excellentiæ reſplenduit.* Ita *ſapientiam* etiam ſub *gratiæ* vocabulo concludit. At Chemnitius Harmon. Evang. cap. XV. ita diſtinguit, ut σοφία ſignificet *dona in mente, & intellectu;* χάρις verò *in reliquis animæ viribus, in ſermonibus, geſtibus, actionibus.* Neutri accedo, inquit Gatakerus. Accerſunt, quod dictum eſt v. 25. de Simeone, Πνεῦμα ἅγιον ἦν ἐπ' αὐτὸν, hoc eſt, *donum prophetandi erat in illo.* Piſcator: *Spiritu ſancto præditus erat.* Caſtellio. Nec abnuerim, poſſe hoc de Simeone dici, quomodo de Chriſto ipſo dictum eſt Jeſ. LXI. 1. *Spiritus Domini eſt ſuper me,* quanquam & aliter quoque ſumi queat. Quaſi dicat, *Spiritus ſanctus eo tempore aderat illi,* vel etiam, *illi ſupervenerat:* quia ſequitur, *Spiritûs impulſu Templum intravit,* v. 27. Verùm hoc loco aliter ſumendum videtur, quòd *DEI gratia ſuper JESUM puerum extitiſſe*

per-

perhibetur. Nec verò probari poteſt, quòd Cajetanus, qui & Vulgatæ errorem animadvertit, *Gratia Dei erat ſuper illum, tanquam ſuperintendens, gubernans, & fovens illum.* Ad veritatem propiùs acceſſit Gualtherus noſter, apud quem hæc leguntur: *Quia dilectus ille Dei erat, & ex Patris decreto homo factus fuerat, fieri non potuit, quin aſſumtum quoq; ab illo hominem Pater ſingulari gratia donaret, quæ illum omnibus gratioſum atq; acceptum faceret.* Chemnitius verò in ſenſum genuinum imprudens illapſus, ubi ſuprà laudatis ſubjunxit; *Sermonibus, geſtibus, actibus Chriſti adhuc pueri omnibus* (manârunt autem iſta, tam à ſapientia, quæ eſt menti & intellectui, quàm à gratia illa, quæ aliis animæ facultatibus inſidet) *additam fuiſſe peculiarem quandam gratiam divinam*, ſenſum hunc eſſe; *quòd puer hic omnium oculos & animos in favorem, in gratiam ſui convertit, non vulgaribus humanis dotibus, ſicut aliquando in puerili ætate fieri ſolet, ſed ob divinam quandam gratiam in ſermonibus, geſtibus & actibus pueri hujus ſupra ætatem effulgentem: unde puer hic amabilis, gratus, & acceptus fuit, non tantùm cognatis & notis; nec tantùm, quòd in Templo ſapientiâ quæſtionum & reſponſionum, omnes Doctores in admirationem, imò quaſi in ſtuporem convertit; ſed quòd inde animadvertebatur, puerum hunc divina gratiâ ipſi Deo ſingulari ratione gratum & acceptum eſſe.* Quibus verbis noviſſimis Evangeliſtæ mentem quaſi acu, quod dicitur, quanquam aliud agens tetigiſſe videtur. *Gratia Dei erat ſuper eum*, hoc eſt, *ſingulari quadam ratione Deo gratus acceptusq; fuit*, ut χάρις θεοῦ iſtic non tam ſit χάρις παρὰ θεοῦ, *gratia à Deo*, quàm χάρις παρὰ θεῷ, *gratia apud Deum.* Poteſtque commodè hîc ita diſtingui χάρις, ſive *gratia*. Eſt *gratia*, χάρις συςατικὴ, ſive *diſpoſitio* ejusmodi, *quæ hominum animos affectusq; conciliet, & gratum, amabilem, acceptum apud alios faciat.* De qua Pſal.XLV.2. Ἐξεχύθη χάρις ἐν χείλεσί σου. Latin. *Diffuſa eſt gratia in labiis tuis: infuſa eſt labiis tuis*, Junius: *Effuſa eſt in labia tua*, Tigurini. Optimè Caſtellio: *Labra habes gratiâ perfuſa.* Sub Solomonis typo de Chriſto loquitur, de quo eodem ſenſu dictum legimus Lucæ IV. 22. Ἐθαύμαζον ἐπὶ τοῖς λόγοις τῆς χάριτος. *Stupebant ad ſermones gratiæ ipſius*, id eſt, *ad ſermones gratioſos*, ſive *iſtiusmodi gratiâ tinctos.* Et eſt χάρις προσδεκτικὴ, *gratia, quâ quis alium gratum acceptumq; habet:* quæ eſt prioris illius effectus familiaris, de ea agitur I.Reg. II.6.& Act. II.47. Nec minùs donum Dei iſta, quàm ſuperior illa, quod agnoſcit Moſes Exodi XI. 3. David Pſal.CVI.46. Et Salomon Proverb. III.34. *Humilibus, ſive manſuetis, dat gratiam.* De illa ſumunt Gualtherus & Chemnitius: de iſta mavult Gatakerus. Eâ planè formulâ à Luca de Chriſto hîc dicitur, καὶ χάρις θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτόν. quâ de Chriſtianis ab eodem dictum eſt Actor. IV.33. χάρις μεγάλη ἦν ἐπὶ πάντας αὐτούς. *Et gratia magna erat ſuper eos omnes*, id eſt, *magna fuit omnium gratia apud populum.* Piſcator: Gratioſos acceptosque admodum dicit fuiſſe, hos *apud homines*, illum *apud Deum*: hac autem *gratioſa exiſtimatione atq; acceptatione profeciſſe ampliusq; provectum* Chriſtum ſubjungit v. 52. *tam apud homines, quàm & apud Deum.* Quòd enim Eraſmus in hunc locum *anceps* eſſe ait, *an Chriſtum Evangeliſta ſentiat profeciſſe dotibus divinitus infuſis, an gratioſiorem fuiſſe factum commendatione virtutum in eo ſeſe proferentium*, tollit planè τὸ ἀμφίβολον, & huc trahit neceſſariò clauſula illa, παρὰ θεῷ καὶ ἀνθρώποις, *apud Deum & homines*: quæ ſenſum priorem omnino reſpuit. Itaq; rectè Illyricus in Gloſſa: *Quotidie fiebat probatior Deo & hominibus.* Et in Clave adhuc luculentiùs: *Quotidie gratior & acceptior factus eſt Deo & hominibus; ex eis nempe, quæ gerebat.* Ita Theophylactus, καὶ τῷ θεῷ εὐάρεςα ἔπραττε, καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἐπαινετά. *Ea agebat, quæ & Deo grata erant, & ab hominibus collaudata.* Ipſe Chriſtus de ſe, Joh.VIII.29. Ὅτι ἐγὼ τὰ ἀρεςὰ αὐτῷ ποιῶ πάντοτε. *Ea ſemper facio, quæ Patri ſunt grata*, Atq; ita Janſenius Concord.Evang cap.XII. *Nomen* gratiæ *hîc accipitur rectè pro acceptatione Dei, & favore, quo Filium ſuum, nosq; per illum ſibi gratos habet.*

II. Χάρις, & *Gratia*, à patribus ſæpe ponuntur.

1. *pro Baptiſmo.* Cyrillus Catech. Myſtag. IV. προσέρχεσθαι τῇ χάριτι. *Accedere ad gratiam*, id eſt, *ad Baptiſmum.* Greg. Nyſſenus, Orat. adverſus eos, qui Baptiſmum differunt, t.II. pag.220. Ὄρη καὶ νάπαι βαπτίσατε, δένδρα καὶ πέτραι καὶ πηγαὶ δότε τὴν χάριν. *Montes & ſylvæ baptizate, arbores, & rupes, & fontes conferte Baptiſmum.* Vide hunc locum in Ἀμύητος, num.I. Ita etiam *Baptiſmus* vocatur χάρισμα, ut mox docebimus.

2. *pro S. Cœna.* Cyrillus Jeroſ. Catech. Myſtag. IV. ait Solomonem Eccleſiaſtæ IX.7. cùm dicebat, *Vade, & comede in lætitia panem tuum, & bibe*, intellexiſſe *de pane ſpirituali*, αἰνιττόμενον τὴν χάριν, id eſt, *Sacramentum Cœnæ Domini.* Apud Cyrillum Alexand. ſæpe occurrunt hæ locutiones, τῆς θείας χάριτος μεταλαμβάνειν, & προσιέναι πρὸς τὴν οὐράνιον χάριν, de participatione Cœnæ Dominicæ. Simillimè apud Latinos, *venire ad gratiam.* Optatus, lib. V. de Euchariſtia loquens: *Veniunt gentes ad gratiam. Exhibet ille, qui invitare dignatus eſt: miniſterium exercet turba famulorum.* Id eſt, ſacerdotes. Partes ipſæ diſtribuendæ fidelibus ex pane fracto, *gratiæ* nomine veniebant, ut Auguſtini verba oſtendunt: *Unusquisq; accipit partem ſuam, unde & ipſæ* gratia *partes vocantur.* Sic *gratia ſalutaris*, apud Cyprianum de Lapſis. *Gratia communionis, & ſanctæ communionis gratia*, apud Gratianum è Concilio Toletano, De conſecratione, diſtinct IV. Can.II. Vide Cauſauboni Exercitat. XVI.num.XLVI.

Χάρισμα.

I. Χάρισμα ſignificat *donum.* Heſychius: Χάρισμα, δῶρον. *Donum.* Hoc ſignificatu frequenter uſurpatur in N.Teſtamento. Illuſtris imprimis locus I. Corinth. XII. 4. Διαιρέσεις χαρισμάτων εἰσί. Vulgatus: *Diviſiones gratiarum ſunt.* Beza: *Diſcrimina donorum ſunt.* Bullingerus ad hunc locum: χαρίσματα, *dona gratuita, id eſt omne id, quod Deus nobis confert gratuitò, maximè animi bona.* Euthymius ad Joh.IV. ex Chryſoſtomo: *Divinus ſpiritus, cùm unus ſit, variis operationibus gratiam ac virtutem dividit.* Auguſtinus ſerm.LXXII. de Temp. in re alia, eodem ſenſu: *Pictor eadem arte facit murem, quâ elephantem: diverſa opera, ſed ars una.* Ambroſius offic.lib.I. c.XLIV. *Alius diſtinguendæ lectioni aptior, alius pſalmo gratior, alius exorcizandis qui malo laborant ſpiritu ſolicitior, alius ſacrario opportunior habetur.* Theodoret. ad locum Apoſtoli, pag.179 Ἔδειξε πολλὰ μὲν καὶ διάφορα τὰ διδόμενα χαρίσματα. μίαν δὲ τὴν τούτων πηγήν. χαρίσματα δὲ καλεῖται, διὰ τὸ κατὰ θείαν δίδοσθαι φιλοτιμίαν. *Oſtendit multa & varia eſſe, quæ dantur dona, ſed unum eorum eſſe fontem:* Dona *autem vocantur, quòd ex divina dentur liberalitate.*

II. Χάρισμα ponitur pro *mercede* ſive *præmio*, ſed *ex gratia collato*, apud Apoſtolum, ad Romanos VI.23. quod ex ὀψωνίου, ſive *ſtipendii* contrapoſitione patet. Verba Apoſtoli ſunt: Τὰ γὰρ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος. τὸ δὲ χάρισμα τοῦ θεοῦ ζωὴ αἰώνιος. Ad ea Piſcator: *Non dicit,* ἡ δὲ ζωὴ αἰώνιος χάρισμα τοῦ θεοῦ ἐςὶ, *ſed,* τὸ δὲ χάρισμα τοῦ θεοῦ ζωὴ αἰώνιος. *Hoc eſt, ſtudium ſanctitatis, quod proficiſcitur ex dono Dei. Hoc enim poſcit antitheſis. Metonymia efficientis eſt. Eſt vita æterna, id eſt, affert*

ſecum vitam æternam. Phraſis metonymica, *qualis cap. VII.v.*7. Num lex peccatum, *ſc.parit?* *Confirmat hoc articuli diſpoſitio, ſententiarum antitheſis, ſcopus quæſtionis.* Hæc Piſcator, & Piſcatore prior Joh.Calvinus; à quo is mutuatus eſt. *Falluntur*, inquit, *qui hanc propoſitionem ſic convertunt*, Vita æterna eſt donum Dei: *quaſi juſtitia* (*vita æterna*, legendum putat Cl.Gatakerus, unde hæc habemus) *ſit ſubjectum*, *donum Dei ſit prædicatum, quia nihil ad antitheton ille ſenſus pertineret: verùm ut jam docuit*, *peccatum nonniſi mortem parere*; *ita nunc ſubjungit*, *quòd donum iſtud Dei*, *noſtra ſcilicet juſtificatio & ſanctificatio*, *vitæ æternæ beatitudinem nobis afferat. Vel*, *ſi mavis*, *quemadmodum mortis cauſa peccatum eſt*, *ita juſtitia*, *quâ per Chriſtum donamur*, *vitam æternam nobis reſtituit.* Verùm, ut rectè Beza obſervat, *Etiamſi in priore quidem enunciato, mors ſit ſubjectum*, *ſtipendium peccati*, *attributum*; *& ex adverſo*, *in poſteriore enunciato*, *vita æterna*, *ſubjectum*; *donum*, *attributum*, *conſtabit ſibi antitheſis.* Interpretationem loci quam tuentur illi, quod attinet; poſſent quidem exempla pharaſεως iſtiusmodi aptiora produci, quàm quod eſt à Piſcatore adductum; illud Joh. XII.50. Ἡ ἐντολὴ αὐτȣ̃ ζωὴ αἰώνιός ἐςι. *Mandatum ipſius eſt vita æterna*, id eſt, ad eam perducit, vel producit eam. Et ibid.c.XVII.3. Αὕτη δέ ἐςιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε. *Hæc eſt vita æterna, ut te cognoſcant.* Id eſt, tui cognitio vera vitam parit æternam. Verùm χάρισμα iſtic pro *ſanctitatis ſtudio*, coactum ſatis videtur: nec ad prædicationem figuratam & inſolentem confugere quicquam opus eſt, cùm ſimplex planè ad manum præſtò ſit. Tantum autem abeſt, ut antitheſεως ratio ſenſum hunc exigat, ut repudiet potiùs & reſpuat. Siquidem non *peccatum* & *gratia*, ſed *peccatum* & *Deus*, tanquam Domini aut Imperatores ſibi invicem adverſi, ut in prioribus, v.22. ita iſtic opponuntur. Tum illius *ſtipendio* iſtius χάρισμα. Itaq; τῷ ὀψωνίῳ ſive ſtipendio quod ex adverſo reſpondeat, & præmii quandam rationem habeat, χαρίσματ☉ nomine aliquid intelligi neceſſe eſt. Id Tertulliano nemo meliùs expreſſerit, qui de Reſurrect. carnis, cap. XLVII. p.585. *Stipendia enim delinquentiæ*, *mors*: *donativum autem Dei*, *vita æterna in Chriſto Jeſu Domino noſtro.* Annon primo ſtatim aſpectu deprehendis, quàm aptè & concinnè ſibi invicem reſpondeant, *ſtipendium* & *donativum?* Nam languidiùs Beza, *donum*; & Caſtellio, *beneficium.* Ita Ammianus Marcellinus hiſt.lib. XVII. cap. VIII. *Gallicanis ſudoribus miles exhauſtus nec donativum meruit*, *nec ſtipendium.* Quod Apoſtoli verbis enunciare licèret, ὔτε χάρισμα, ὔτε ὀψώνια ἔλαβεν. Iterum Tertullianus de præſcr.adv. hæreticos, c.XII. pag.333. *Quis miles ab infœderatis, ne dicam ab hoſtibus regibus*, *donativum & ſtipendium captat*; *niſi planè deſertor & transfuga & rebellis?* Qui & idem χαρίσματα paſſim *donativa* vertit. Adverſ. Marcionem lib. V.cap. VIII. pag. 790 *Dedit data filiis hominum*, *id eſt*, *donativa*, *quæ chariſmata dicimus.* Et ad uxorem, lib.1.cap. III. pag. 274. *Meliorum donativorum ſectatores ſimus*: quod Apoſtolus, I.Corinth. XII. 31. τὰ χαρίσματα τὰ κρείττονα dixit.Hic tamen quædam exemplaria pro *donativorum*, legunt *donationum.* Et ad hunc ipſum, qui præ manibus eſt, locum alludens, de corona militis cap.I. p. 288. *De martyrii candida*, *laurea meliùs coronatus*, *& donativum Chriſti in carcere exſpectat.* Sed & cum ſerie ac contextu reliquo diſſertationis Apoſtolicæ interpretationi huic optimè convenit. Scopus eſt Apoſtoli, ut ſuadeat *Deo* potiùs *inſervire & militare* (utramq; enim collationem vocabula illa ὅπλα & ὅπλα, v.13.& 19.inſinuant) quàm *peccato.* Ratio, quâ potiſſimùm id ſuadeat, ducitur à diſſimili prorſus & adverſa utriusq; *mercede.* Siquidem *ſtipendium*, quod ſuis rependit *peccatum*, *mors* eſt: *donativum* verò, quod ſuis *Deus* largitur, *vita* eſt, & ea quidem *æterna.* Tertullianus, ubi ſuprà, de Reſurrect.carnis, cap.XLVII. *Ita per totam hanc ſenſuum ſeriem ab injuſtitia & delinquentia membra noſtra divellens*, *& juſtitiæ & ſanctimoniæ adjungens*, *& transferens eadem à ſtipendio mortis ad donativum vitæ æternæ*, *carni utiq; compenſationem ſalutis repromittit*; *cui nullam omnino competiſſet imperari propriam ſanctimoniæ & juſtitiæ diſciplinam*, *ſi non ipſius eſſet & præmium diſciplinæ.* Itaque apud Suidam quod habetur, ὀψώνια, κέρδη, χαρίσματα, malim, inquit Gatakerus, inverſo ordine legere, ὀψώνια, χαρίσματα, κέρδη, ut *præmii*, ſive *lucri*, quòd ad *merentem* redeat, ſignificationem, utrumq; vocabulum hoc loco, quem & ſubjungit, obtineat, ὀψώνια & χαρίσματα. Sed nec illud omittendum, quod II.Maccab.XII. 45. vitæ ac beatitudinis piis in ſeculo futuro rependendæ præmium, vocabulo huic finitimo χαριςήριον nuncupari videtur, his verbis: τοῖς μετ᾽ ἐυσεβείας κοιμωμένοις κάλλιςον ἀποκείμενον χαριςήριον. Quod *donativum* optimè vertitur. Sive enim χάρισμα, ſive χαριςήριον dixeris, illud diſertè deſignatur, quod מתן שכר, *donum mercedis*, id eſt, *donativum*, vel *merces gratuita* Hebræorum doctoribus, ut R. Tarphoni in Pirke aboth, cap.II.16. & aliis alibi dicitur. Interim rectè veteres obſervant, χαρίσματ☉ nomine μισθὸν κατὰ χάριν, uti Apoſtolus loquitur ad Rom.IV.4. *mercedem gratioſam*, ſive gratuitò & ex gratia collatum deſignari. Atque ea ratione à *ſtipendio donativum* diſtinguitur. *Stipendium enim pro opere militiæ debitum redditur*, *non donatur*; inquit Auguſtinus Enchirid. cap.CIII. cùm *donativum* ex liberalitate Principis, munificentiam ſuam ſuis commendantis, exhibeatur. Unde etiam *liberalitas* vocatur à Tertulliano, in ipſo principio lib. de Corona militis: *Proximè facta eſt liberalitas præſtantiſſimorum Imperatorum.* Quam *liberalitatem* Rhenanus rectè interpretatur de *donativo* militibus dato. Ita Chryſoſtomus, Homiliâ XII. in epiſt.ad Romanos, quamvis ad præſentia is potiùs referre videatur: Εἰπὼν ὀψώνια ἁμαρτίας, ἐπὶ τῶν χρηςῶν ȣ̓ τὴν αὐτὴν ἐτήρησε τάξιν. ȣ̓ γὰρ εἶπεν, ὁ μισθὸς τῶν καλορθωμάτων ἡμῶν, ἀλλὰ, τὸ δὲ χάρισμα τȣ̃ θεȣ̃, δεικνὺς, ὅτι ȣ̓κ οἴκοθεν ἀπηλλάγησαν, ȣ̓δὲ ὀφειλὴν ἀπέλαβον, ȣ̓δὲ ἀμοιβὴν ἢ ἀντίδοσιν πόνων, ἀλλὰ χάριτι ταῦτα πάντα ἐγένοντο. *Peccati ſtipendia cùm nominâſſet*, *de bonis verba faciens non eundem ſervavit ordinem. Neq; enim dixit*, *merces rectè factorum veſtrorum*: *ſed, gratia autem Dei*; *oſtendens illos ſuo marte liberatos non eſſe*, *neq; debitum accepiſſe*, *nec retributionem aut remunerationem laborum, ſed omnia gratiâ obveniſſe.* Et Chryſoſtomi veſtigia premens Oecumenius, pag.296. Οὐκ εἶπεν, ὁ μισθὸς τῶν κατορθωμάτων, ἀλλὰ χάρισμα, δεικνὺς, ὅτι ȣ̓κ ἐκ καμάτων, ἀλλὰ κατὰ χάριν ἀπηλλάγησαν τῶν ἁμαρτιῶν. *Non dixit*, *merces rectè factorum*, *ſed donativum*, *oſtendens*, *quòd non propter labores*, *ſed ex gratia à peccatis fuerint liberati.* Et Theophylactus, pag.60. Οὐκ εἶπεν, ἡ ἀντιμισθία ἡ παρὰ τȣ̃ θεȣ̃, ἀλλὰ τὸ χάρισμα· ȣ̓ γὰρ ἀμοιβὴν ἢ ἀντίδοσιν πόνων ἐλάβετε, ἀλλὰ χάριτι ταῦτα πάντα ἐγένετο ἐν χριςῷ Ἰησȣ̃· αὐτὸς γὰρ ταῦτα ἐνήργησε. *Non dixit, merces quæ eſt à Deo, ſed donum. Non enim retributionem & remunerationem laborum accepiſtis*, *ſed ex gratia hæc omnia contigerunt in Chriſto Jeſu*: *ipſe enim hæc eſt operatus.* Meliùs Theodoretus ad eundem locum, pag.50. Ἐνταῦθα ȣ̓κ ἔφη μισθὸν, ἀλλὰ χάρισμα. θεȣ̃ γὰρ δῶρον, ἡ ζωὴ ἡ αἰώνι☉· κἂν γὰρ τὴν ἄκραν τις κατορθώσῃ δικαιοσύνην, ȣ̓κ ἀντιταλαντεύεται τοῖς προσκαίροις πόνοις τὰ αἰώνια ἀγαθά. *Hoc in loco non dicit* mercedem, *ſed* gratiam: *eſt enim Dei donum vita æterna. Etſi quis enim ſummam & abſolutam*

lutam justitiam præstiterit, bona tamen æterna laboribus temporaneis ex adverso in statera dependi non possunt. Optimè Augustinus de grat. & liber. arbitr. cap.IX. *Mors meritò stipendium; quia militiæ diabolicæ mors æterna, tanquam debitum, redditur. Ubi cùm posset dicere, & rectè dicere*, stipendium justitiæ vita æterna; *maluit dicere*, gratia Dei vita æterna; *ut hinc intelligeremus, non pro meritis nostris, Deum nos ad vitam æternam, sed pro sua miseratione perducere.* Et Fulgentius ad Monim. lib.I. *Cur mors stipendium, vita vero æterna gratia dicitur, nisi quia illa redditur, hæc donatur?* Alia loca ex Origene vide in Gatakeri Cinno, cap.VIII.extremo.

III. Χάρισμα notat *Baptismum.* Vocatur χάρισμα τῆς υἱοθεσίας, *gratia adoptionis*, à Theodoreto in epitome div. decret.c.XXVIII. t.IV.pag.316. Verba ejus sunt: Οὐδεὶς τῶν ἀμυήτων λέγειν τολμᾷ, Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, μήπω δεξάμενος τῆς υἱοθεσίας τὸ χάρισμα· ὁ δὲ τῆς τοῦ βαπτίσματος τετυχηκὼς δωρεᾶς, πατέρα καλεῖ τὸν θεὸν, ὡς εἰς τοὺς υἱοὺς τελέσας τῆς χάριτος. *Nullus eorum, qui non sunt initiati seu baptizati, dicere audet*, Pater noster, qui es in cœlis, *cùm adoptionis gratiam nondum acceperit. Qui autem Baptismi donum consecutus est, Deum Patrem vocat, tanquam in gratiæ filios adscitus.* Hujus verò appellationis hanc reddit caussam Greg.Nazianzenus, Orat. XL. pag.638. Χάρισμα, ὡς καὶ ὀφείλουσι διδόμενον. *Gratia* vocatur, *quia etiam debentibus datur.* Clariùs Clemens Alex. Pædag. lib. I. cap.VI. pag.93. Καλεῖται χάρισμα, ᾧ τὰ ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν ἐπιτίμια ἀνεῖται. *Vocatur gratia, quâ remittuntur pœnæ, quæ peccatis debentur.* Nempe Baptismus remissionis peccatorum est σύμβολον, & σφραγίς. Augustinus tract. VI. in ep. Johannis, pag 423. *Aliud est aqua sacramenti, aliud aqua quæ significat spiritum Dei. Aqua sacramenti visibilis est, aqua spiritûs invisibilis est: ista abluit corpus, & significat quod fit in anima: per illum spiritum ipsa anima mundatur & saginatur.* Χαρισικάριος, *præbendarius.* Balsamon ad Can.XIX. Concilii II.Nicæni, p.543. Ὁ δὲ εὑρισκόμενος λαμβάνων, ἢ καὶ διδοὺς, εἰ μὲν ἐστιν ἡγούμενος, ἵνα ἐκδιώκηται ἐκ τῆς ἡγουμενείας· εἰ δὲ χαρισικάριος, ἐνδιωχθήσεται ἀπὸ τῆς μονῆς. *Qui accipere vel dare*, sc. ἀποταγὰς, renunciationes, *inventus fuerit, si est quidem Monasterii præfectus, ex præfectura expellatur: sin autem præbendarius, è monasterio expelletur.* Et pag.544. Ἕξει γὰρ ἀκώλυτον ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης τὸ τάσσειν, ἤπερ οἱ χαρισικάριοι, κἂν ὑπομνήματα ἔχωσι. *Citra ullum enim impedimentum sanctissimo Patriarchæ licebit collocare, vel Præbendariis, etiamsi documenta habeant.* Hæc sunt ex Constitut. Alexii Comneni. *Præbendarius* verò est, qui *præbendam* accipit, ut exponitur in Gemma.

Χαριτόω.

Quemadmodum χάρις est *gratia, favor*: ita χαριτόω significat *gratiosum*, sive *amabilem reddo, facio*: χαριτόομαι, *gratiosus*, sive *amabilis fio*: κεχαριτωμένος, *gratiosus*, sive *amabilis factus.* Bis legitur hoc verbum in N.Testamento. Prior locus est ad Ephes.I.6. ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς. Vulgatus: *Gratificavit nos.* Beza: *Gratis effecit sibi gratos.* Erasmus: *Charos reddidit nos.* Posses commodè reddere: *Gratiosos reddidit, acceptos habuit.* Atque ita interpretantur veteres. Chrysostom.Homil.I. in hanc epist. pag.767. Ἧς ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς, φησίν· οὐκ εἶπεν, ἧς ἐχαρίσατο, ἀλλ' ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς· τουτέστιν, οὐ μόνον ἁμαρτημάτων ἀπήλλαξεν, ἀλλὰ καὶ ἐπεράστους ἐποίησε. *Quâ gratiosos nos reddidit, inquit. Non dixit*, ἧς ἐχαρίσατο, *quam gratis donavit, sed* ἐχαρίτωσεν, *id est, gratiosos reddidit. Hoc est, Non solùm liberavit à peccatis, sed etiam fecit amabiles, desiderabiles, ad sui amorem allicientes.* Id enim significat ἐπέραστος, juxta Hesychium, apud quem: Ἐπέραστος, ἐπιθυμητὸς, ἐράσμιος. Quomodo hoc factum sit, convenientissimo simili explicat Chrysostomus: Καθάπερ ἂν εἴ τις λαβὼν ψωραλέον τινὰ, καὶ λοιμῷ καὶ νόσῳ διεφθαρμένον, καὶ γήρᾳ, καὶ πενίᾳ, καὶ λιμῷ, εὐθέως εὔμορφον νεώτερον ἐργάσαιτο, πάντας ἀνθρώπους νικῶντα τῷ κάλλει, σφόδρα μὲν τὴν αὐγὴν ἀφιέντα ἀπὸ τῶν παρειῶν, καὶ τὰς μαρμαρυγὰς τοῦ ἡλίου ἀποκρύπτοντα ταῖς τῶν ὀφθαλμῶν βολαῖς, εἶτα ἐν αὐτῷ καταστήσειε τῷ τῆς ἡλικίας ἄνθει, καὶ μετὰ τοῦτο ἁλουργίδα περιβάλοι καὶ διάδημα καὶ πάντα τὸν κόσμον τὸν βασιλικόν· οὕτως ἐξήσκησε τὴν ψυχὴν ἡμῶν, καὶ καλὴν, καὶ ποθεινὴν, καὶ ἐπέραστον ἐποίησεν. ἐπιθυμοῦσι γὰρ ἄγγελοι παρακύψαι πρὸς τὴν τοιαύτην ψυχὴν, ἀρχάγγελοι, πᾶσαι αἱ ἄλλαι δυνάμεις. οὕτως ἡμᾶς καὶ ἐπιχαρίτας ἐποίησε, καὶ ἑαυτῷ ποθεινούς. *Quemadmodum enim si quis acceptum quempiam scabiosum, & peste, ac morbo senioque, & paupertate ac fame confectum & perditum, statim formosum fecerit juvenem, omnes homines pulchritudine vincentem, è genis quidem splendorem valde emittentem, & micantium oculorum ejaculationibus fulgores occultantem. Deinde eum constituerit in ipso flore ætatis, & postea eum purpurâ induerit, & diadema imposuerit, & omni ornatu ornârit regio: ita nostram instruxit & ornavit animam, pulchramque fecit, desiderabilem & amabilem. Cupiunt enim Angeli talem aspicere animam, Archangeli, & omnes reliquæ virtutes. Ita nos etiam reddidit gratiosissimos, & sibi desiderabiles.* Eodem modo Theophylactus, pag.502. qui, inter alia, verbum ἐχαρίτωσεν exponit, χαρίεντας καὶ ἐπεράστους ἐποίησε, *gratiosos & amabiles reddidit.* Theodoretus paucis: Ἀξιεράστους ἡμᾶς πεποίηκεν ὁ δεσποτικὸς θάνατος, δι' ἐκείνου γὰρ τὰς τῶν ἁμαρτημάτων ἀποθέμενοι κηλίδας, καὶ τῆς τοῦ τυράννου δουλείας ἀπαλλαγέντες, τοὺς τῆς εἰκόνος τῆς θείας ἀνελάβομεν χαρακτῆρας. *Dignos amore nos fecit mors Domini. Per illam enim, peccatorum depositis maculis, & à tyranni servitute liberati, divinæ imaginis characteres recepimus.* Et Oecumenius, pag.615. Ἐχαρίτωσε δὲ, πρῶτον μὲν ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, ἔπειτα δὲ ἐπεράστους ἐποίησεν ἀγγέλοις, ἀρχαγγέλοις, ταῖς ἄνω δυνάμεσι, τοῖς εὐηρεστηκόσιν αὐτῷ ἁγίοις, *Gratiosos reddidit, primò quidem in oculis suis, deinde verò amabiles fecit Angelis, Archangelis, virtutibus cœlestibus, sanctis, qui ipsi placent.* Ex his jam facilè patet omnibus, qui deposita omni præsumta opinione judicare student, quo sensu hoc ipsum verbum in posteriori loco, nempe Lucæ I. 28. sit accipiendum. Angelus B.Virginem ita compellat: χαῖρε κεχαριτωμένη. Vulgatus, Syrus, & Arabs: *Ave gratiâ plena.* Non temere repudianda hæc interpretatio. Neque est quòd vereamur, ne, si huic interpretationi locus detur, Virgo Maria suprà quàm par sit extollatur. *Gratia* omnem vel umbram meriti & dignitatis excludit: & *gratiâ plena* dicitur Virgo, non *effectivè*, sed *subjectivè*: non quòd plùs merita sit quàm aliæ fœminæ, vel quòd gratiam aliis conferre possit, sed quòd plùs ex divina benignitate acceperit, & consecuta fuerit. Nec est, quòd offendamur, audientes de B. Virgine dici; *Gratiâ plena*: cùm de Elisabetha quoq; dicatur, Lucæ I.41. *Repleta est spiritu sancto.* Optimè doctissimus Crusius: *Lucæ primo*, inquit, *vetus tralatio habet*, Ave gratiâ plena. *Hoc si idem sit quod* gratiosa, *seu*, quæ gratiam *invenerit*, *ferri potest. Verùm adversarii sic intelligunt, tanquam beata Virgo possit hominibus dare gratiam, aut apud Deum impetrare, ac proinde precibus nostris esse invocandam. Nos contrà intelligimus, hanc gratiam præ omnibus aliis fœminis à Deo datam ei fuisse, ut mater fieret seminis illius benedicti, quod initio statim post lapsum generi humano promissum fuerat.* Illa igitur χαῖρε κεχαριτωμένη, si vulgatam

tam versionem retinere nolimus, convenienter redduntur: *Ave gratiosissimè habita, acceptissima*, quæ in gratia atque existimatione apud Deum es singulari. Castellio nimis jejunè, *accepta*. Beza: *Gratis dilecta*. Piscator: *Gratiam nacta: ad verbum, gratiata*. Atque hanc versionem confirmant Angeli Gabrielis, qui optimus fuit interpres meritò censendus, verba mox sequentia, v. 30. quibus dicti ratio redditur, εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ θεῷ, *invenisti enim gratiam apud Deum*. Nec secus Sirach. XVIII. 17. ἀνὴρ κεχαριτωμένος, pro homine, qui cùm in summa sit apud homines æstimatione plus apud eos valeat hac ratione, quàm oratione blanda aut largitione etiam profusa alii. Nec aliter veteres interpretantur. Theophylactus, in cap. I. Lucæ, pag. 304. Ὅπερ ἄνω εἶπε, κεχαριτωμένη, ὥσπερ ἑρμηνεύων φησὶν, εὗρες γὰρ χάριν ἐνώπιον τοῦ θεοῦ· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ κεχαριτῶσθαι, τὸ εὑρεῖν χάριν παρὰ θεῷ, τουτέστιν, ἀρέσαι θεῷ. *Quod suprà dixit*, κεχαριτωμένη, *quasi interpretans dicit. Invenisti enim gratiam coram Deo. Hoc enim est* κεχαριτῶσθαι, *gratiam invenisse apud Deum, id est, Deo placere*. Potéstne quid dici luculentius? Quare si Theophylacto credimus, non aliter accipitur χάρις in participio κεχαριτωμένη, quàm in Hebraica loquendi formula, εὗρες χάριν. Sunt ex veteribus qui existimant, B. Virginem propterea vocari κεχαριτωμένην, quia Christum, gratiæ thesaurum, in utero gestaverit. Ita Greg. Thaumaturgus, serm. I. in Annunciat. Virginis, pag. 12. Κεχαριτωμένη, ἐπειδὰν μετ' αὐτῆς ὅλος ὁ θησαυρὸς τῆς χάριτος ἐναπέκειτο. *Gratiosissimè habita, quoniam cum ipsa totus gratiæ thesaurus reconditus erat*. Vide apud eundem plura. Sed hoc coactum est, nec cum verbi hujus significatione convenit, ut ex præcedentibus patet. Videri autem potest de hoc verbo Fullerus, Misc. lib. I. cap. VIII. pag. 61. Lud. de Dieu in cap. I. Lucæ, & Boisius, Anglus, in idem caput: Gatakerus in Cinno suo c. VIII.

Χαρτιατικόν.

Xylander in Notis ad Cedrenum: *Chartiaticum quid sit, sanè ignoro. Fortassis exactio fuit ad sustentationem scribarum & Cancellariæ, ut vocant*. Imò χαρτιατικὸν est *tributum pro chartis* institutum à Nicephoro Logotheta. Cedrenus, pag. 393. Τρίτη κακόνοια, ἐποπτεύεσθαι πάντας, καὶ ἀναβιβάζεσθαι τὰ τούτων δημόσια τέλη, παρέχοντας καὶ χαρτιατικοῦ ἕνεκα ἀνὰ κεράτια δύο. *Tertia mala excogitatio, omnium bona inspici, indeq; censum in publicum exigi jussit, nomine tributi pro chartis præterea exactis in singulos duobus ceratiis*. Jacobus Cujacius, lib. IV. observat. cap. XVIII. pag. 308. de hac voce ita scribit: Ex ratione pannicularia officialibus *chartiacum præstari*. Ulpianus scribit in l. Divus. D. de bon. damn. Ita enim legitur in P. Florentinis: quam lectionem confirmant hæc Zonaræ verba in Nicephoro, ἐπόπτας προεβάλλετο ἐπισκηπτῶν ἐπαύξειν σφᾶς τὰ δημόσια, ἀπαιτεῖσθαι δὲ καὶ ὑπὲρ χαρτιατικοῦ ἐπὶ τῷ νομίσματι δύο κεράτια. Est verò *chartiaticum* id, quod quasi pro chartis officialibus datur: sicut *Cerarium*, quod quasi pro cera apud Ciceronem, sicut *pulveraticum* sive *pulveratica*, honorarium, quod quasi pro labore & pulvere agrimensoribus datur, in Constitut. quadam Theodosii & Valentiniani, quæ apud Frontinum exstat.

Χαρτουλάριος.

Χαρτουλάριος. *Chartularius*. Onomasticon vetus: *Scriniarius*, χαρτουλάριος. Epist. XCIX. Photii inscripta est Γρηγορίῳ διακόνῳ καὶ χαρτουλαρίῳ τῷ Ἀμασιανῷ. *Gregorio Diacono & Chartulario Amasiano*. Chartulariorum ordinem triplicem fuisse notat Cl. Meursius Alius in Ecclesia, alius in Palatio, alius in exercitu occupatur. In Ecclesia quinque erant, pro numero τῶν ἐξωκατακοίλων. Quomodo fiant, docetur in Collect. Constitut. Eccles. ex lib. I. Cod. tit. II. sect. XXV. Γίνονται οἱ χαρτουλάριοι, ἡγουμένου λιβέλλου καὶ φέροντος ὑπογραφὴν τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ οἰκονόμου. *Chartularii libello præeunte fiunt, qui Patriarchæ & Oeconomi subscriptionem habeat*. Qui in palatio, ὁ μέγας dicebatur, dignitatemque habebat proximam Protostratori, præfectus cum eo equisonibus Imperatoris. Qui in exercitu erat, is militem conquirebat & conscribebat. Vide Gl. Meursii.

Χαρτοφύλαξ.

Chartophylax, præfectus chartarum, qui tabulas habet chartaceas ad jura Ecclesiæ pertinentes, chartarum custos, qui privilegia, & similia asservat, præfectus scriniorum, judex item caussarum Ecclesiasticarum & quæstionum matrimonialium, defensor in clericorum caussis, *veluti manus summi sacerdotis dextera*, sic enim appellat Codinus, ὡς δεξιὰ τοῦ ἀρχιερέως χείρ. Et Balsamon addit: Καὶ καλεῖται τοῦ πατριάρχου στόμα καὶ χείρ. *Et vocatur Patriarchæ os atq; manus*. De ejus officio Balsamon ad Can. IX. Concilii Nicæni II. pag. 509. Ὁ κατὰ καιροὺς χαρτοφύλαξ ἐνεργεῖ δικαίῳ τοῦ κατὰ καιροὺς ἁγιωτάτου πατριάρχου πάντα τὰ τούτῳ ἀνήκοντα, ὡς ἐπισκόπῳ· ἀφορίζει γὰρ, διορθοῦται ψυχικὰ σφάλματα, διακόνους καὶ ἱερεῖς ἐπιτρέπει χειροτονεῖσθαι, τὰ τῶν ἱεροτελεστιῶν πινάκια ἐκτίθεται, καὶ ἄλλα τοιαῦτά τινα. *Et qui hoc tempore est Chartophylax*, nempe Constantinopoli, *sanctissimi hujus temporis Patriarchæ jura omnia quæ ad eum pertinent, exercet, ut Episcopus: etenim excommunicat, animæ delicta corrigit: diaconos & sacerdotes ordinari permittit: sacrorum ministeriorum tabulas, seu indices exponit: & quædam hujusmodi alia*. Plura ex Glossario Meursii peti possunt.

Χάσδιον.

Χάσδιον, vel χασίδιον est *pileus*, qui non exsurgit in cacumen ut galerus: qualis fuit καταῖτυξ in militia Homerica. Il. κ'. v. 258.

---Ἀμφὶ δὲ οἱ κυνέην κεφαλῆφιν ἔθηκε
Ταυρείην ἄφαλόν τε καὶ ἄλοφον, ἥτε καταῖτυξ
Κέκληται. --- ---
--- *Et ejus capiti imposuit cassidem*
Taurinam sine cono, & sine crista, quæ καταῖτυξ
Vocatur.

Vide Lexica. Καταῖτυξ est depressum genus galeæ, & sine crista: φακιώλιον surrexit in turbinem vel elatum fastigium, planè contrarium χασδίῳ, quod nihil ultra capitis peripheriam efferebat in sublime. Insignis est locus in Achmetis Onirocriticis cap. XXVI. ad utriusque differentiam monstrandam, de quo vide Meursium in φακεώλιον. In hist. Conc. Florentini, sect. IV. cap. XXII. pag. 96. Ῥάβδους κατέχοντες πεντεσπιθαμιαίας χασδίοις κοκκίνοις ἐνδεδυμένας καὶ μέσον ἀργυροδιαχρύσῳ κεκοσμημένας μεσεμβολήματι. *Qui virgas gestabant quinq; palmos longas in summitate coccineis capitellis ad instar pileorum rotundis fultas, & in medio circuitu limbis argenteo deauratis perpulchrè intercalatas*. Hîc mirificè exprimitur χασδίῳ forma, dum pro capitellis in summo vertice baculorum ponitur, humilibus, rotundis, & ad naturam pileorum depressis. Vide Gl. Meursii.

Χειμάζομαι.

I. *Propriè tempestate jactor*: sed peculiariter hyberna tempestate, seu qualis hyeme in mari solet oriri. Act. XXVII. 18. Σφοδρῶς χειμαζομένων ἡμῶν. *Valide nobis tempestate jactatis*. Sic ναύτας χειμαζομένους *nautas*

nautas tempestate vexatos jactatosq; dixit etiam Lucianus. Vide Lexica vulgata.

II. *Metaphoricè* sæpe usurpatur de animo inconstante, fluctuante, & navis instar huc illuc jactato. Chrysostomus Homil. LIII. in Matth. pag. 341. Ἐννόησον, πῶς τῷ τρυφῶντος εἰκὸς χειμάζεσθαι τὴν διάνοιαν, ὅταν δόξης ἐφίηται τῆς ὑπερβαινούσης αὐτόν. *Considera, quantopere jactari oporteat animum hominis in deliciis vitam agentis, quando gloriam appetit ipsum excedentem.* Idem, Homil. CLXVI. t.V. pag.989. Μὴ ἀποστῶμεν τῆς ὁδοῦ· Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός, φησὶν ὁ Κύριος. Ὁ τοίνυν ἐκβαίνων ἐκ τῆς ὁδοῦ, πλανᾶται· ὁ ἔξω τῶν γραφῶν ὁδεύων, χειμάζεται. *Ne à via recedamus.* Ego sum via, *inquit Dominus. Qui igitur viam deserit, errat: qui extra scripturas incedit, fluctuat & jactatur.* Cyrillus Alexandr. ad v.39. cap.XI. Joh. pag.687. de Martha: Ὑπὸ ἀπιστίας αὕτη χειμάζεται τῇ ὑπερβολῇ τοῦ θαύματος. *Incredulitate fluctuat ob magnitudinem miraculi.* Basilius Seleuciensis: Ὑπ' ἀγνοίας τὸν λογισμὸν χειμαζόμενοι. *Præ ignorantia animorum fluctuatione agitati.* Confer Jacobi I. 6. Apuleius lib. de Socratis Deo: *Motu cordis, & salo mentis ad omnes cogitationum fluctus æstuare.* Seneca epist. LXXV. *Mutatio voluntatis indicat animum natare alibi, & alibi apparere, prout tulit ventus.* Eodem sensu *fluctuare* apud Ciceronem, IV. Acad. quæst. *Non debere eos in suo decreto, sicut in cæteris rebus fluctuare*; id est, marinorum fluctuum ritu huc atque illuc ventorum impetu commoveri. Apud eundem, *Fluctuans sententia.*

III. Hic maximè illud quæritur Quinam Can.XVII. Ancyrani Concilii vocentur χειμαζόμενοι. Verba Canonis sunt: Τοὺς ἀλογευσαμένους καὶ λεπροὺς ὄντας, ἤτοι λεπρώσαντας, τούτους προσέταξεν ἡ ἁγία σύνοδος, εἰς τοὺς χειμαζομένους εὔχεσθαι. Non uno modo vocem hanc accipiunt Interpretes.

1. Alii χειμαζομένους eos esse dicunt, *qui sub ferula literas divinas audiebant*, id est, pœnitentes, qui de integro, tanquam rudes & Catechumeni, erudiendi tradebantur. Atque hæc est sententia Balsamonis ad hunc Canonem, pag.780. Χειμαζόμενοι κληθήσονται κυρίως, οἱ ἐν τῷ νάρθηκι ἱστάμενοι, καὶ ἀκροώμενοι τῶν θείων γραφῶν, τόπον ἐπέχοντες χειμαζομένων, καὶ εἰς τὸν ἐκκλησιαστικὸν λιμένα τῆς σωτηρίας εἰσελθεῖν μὴ παραχωρούμενοι. Hybernantes *appellabuntur propriè, qui sunt in Narthece, & divinas scripturas audiunt, qui locum eorum tenent, qui* χειμαζόμενοι *vocantur, & in Ecclesiasticum salutis portum non admittuntur.* Sed si hæc explicatio valeret, nulla gravior pœna in peccatores, quorum hoc Canone XVII. fit mentio, statueretur, quàm in eos, de quibus præcedens Can.XVI. agit. At manifestum est, Concilium hoc graviorem in hos, quàm in alios pœnam statuere voluisse. Si verò nihil aliud hoc Can.XVII. jubetur, quàm utrosque divinis Concionibus interesse posse, quomodo horum delictorum genera distincta, aut dispares pœnas esse reperies? Deinde omnes omnino pœnitentes ante ὑπόπτωσιν, *substrationem*, scripturas cum Catechumenis audiebant, Ἀκρόασις enim, *auditio*, secundus erat gradus pœnitentiæ, quem decurrere, & per quem ad exitum pœnitentiæ pervenire omnes omninò tenebantur pœnitentes. Vide in Ἀκροάομαι & Ἀκρόασις. Quare nihil opus erat, à Concilio Ancyrano decerni, ut inter *Audientes* remanerent, quia pœnitentiam nequaquam explere potuissent ejusmodi impudici, quorum hoc Canone fit mentio, quin denuò scripturas sacras audissent. Cæterùm non magis rationi consentaneum est ἀκροωμένους vocari χειμαζομένους, quam προσκλαίοντας, vel ὑποπίπτοντας: imò hoc nomine citiùs προσκλαίοντες intelligerentur quàm ἀκροώμενοι, quòd pro foribus templi manerent, ibique continuis lacrymis; ἀκροωμένοις verò fores Ecclesiæ paterent cùm scripturæ legerentur. Denique verisimile est, his verbis, εἰς τοὺς χειμαζομένους εὔχεσθαι, judicium Synodi, pœnamque integram, non verò partem pœnæ contineri: at ἀκρόασις erat pars pœnæ & judicii, quod pœnitentes subibant. Nec tandem illud prætereundum, quòd Concilii Eliberini Can. LXXI. perpetuâ pœnitentiâ punit stupratores puerorum. Jam verò non minori animadversione digni sunt illi, qui Can. XVII. Ancyrano recensentur.

2. Alii χειμαζομένους eos esse dicunt, *qui pro templi foribus, sub dio, orare, & pœnitentiam agere cogebantur.* Qui ob gravia delicta; ut est fornicatio, aut adulterium, pœnitentiam agebant, aut eam petebant, sub quodam tecto pro templi foribus eos pœnitentiæ ritus, & exomologesim peragebant, id est, Presbyteris advolvebantur, caris Dei adgeniculabantur, veniam deprecabantur, cæteros denique fratres, ut sibi deprecatores essent, orabant. Verùm, qui graviora delicta, ut sunt quæ hoc Canone commemorantur, commiserant, quique perpetuam agerent pœnitentiam, non solùm ab Ecclesia, sed ab illo etiam tecto arcebantur, qui hîc χειμαζόμενοι videntur appellari. Tertulliani verba de Pudicitia, cap.IV. extremo, pag. 1001. *Reliquas autem libidinum furias impias & in corpora & in sexus, ultra jura naturæ, non modo limine, verùm omni Ecclesiæ tecto submovemus, quia non sunt delicta, sed monstra.* Atque hæc verissima videtur esse sententia.

3. Superest tertia eorum, qui per χειμαζομένους intelligunt *dæmoniacos.* Atque ita Interpres hujus Canonis, qui, εἰς τοὺς χειμαζομένους εὔχεσθαι, vertit, *inter eos orare, qui spiritu periclitantur immundo.* Ex Dionysio Exiguo, qui eodem modo. Ita etiam Crisconius. Martinus Bracarensis in Collect. Canonum, Can.LXXXI. *Inter dæmoniosos orare.* Ibidem: *Inter eos orare, qui tempestate jactantur, qui à nobis energumeni intelliguntur.* Ita Constitut. Apost. lib. VIII. cap. XII. pag.1021. in Liturgia Jacobi: Παρακαλοῦμέν σε ὑπὲρ τῶν χειμαζομένων ὑπὸ τοῦ ἀλλοτρίου· καὶ ὑπὲρ τῶν ἐν μετανοίᾳ ἀδελφῶν ἡμῶν· ὅπως τοὺς μὲν τελειώσῃς ἐν τῇ πίστει, τοὺς δὲ καθαρίσῃς ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦ πονηροῦ. *Oramus te pro iis, qui vexantur ab alieno spiritu: & pro fratribus in pœnitentia constitutis: ut hos quidem in fide perficias: illos verò purges ab operatione maligni illius.* Alexius Aristenus in Canon. XVII. Ancyranum; Χειμαζόμενοι δέ εἰσι κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον οἱ ὑπὸ πνεύματος πονηροῦ κατεχόμενοι· οἱ μετὰ τῶν πιστῶν οὐ συνεχωροῦντο εὔχεσθαι, ἀλλὰ τόπους εἶχον ἀφωρισμένους, καὶ ηὔχοντο ἐν αὐτοῖς. Χειμαζόμενοι *verò sunt, secundùm magnum Dionysium, qui à spiritu pravo vexantur: qui cum fidelibus orare non permittebantur, sed loca sibi habebant præscripta, in quibus orabant.* S. Maximus, scholiis in Dionysium Areopagitam, de Eccles. Hierarch. cap.VI. pag. 87. pro eodem accipit χειμαζομένους & ἐνεργουμένους. Græcorum Euchologium precum ordinem habet *in vexatos à spiritibus immundis*, quos vocat χειμαζομένους ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων καὶ ἐπηρεάζοντας, *vexatos à spiritibus immundis, & noxam inferentes.* Antiquissimum Euchologium Barberinæ Bibliothecæ, referente Morino, tit. CCCCLX. simpliciter habet, Εὐχὴ ἐπὶ χειμαζομένων ὑπὸ πνεύματος ἀκαθάρτου. Cyrillus Alexandr. in cap.XLII. Jesaiæ, pag. 544. etiam dicit, χειμαζόμενοι ὑπὸ πνεύματος πονηροῦ. *Mali spiritus fluctibus jactati.* Hi ergo per χειμαζομένους intelligunt eos, *qui immundis spiritibus agitantur*, qui-

quibus cùm quidam in Ecclesia locus, à fidelibus Catechumenis, pœnitentibus procul remotus assignaretur, in quo, cùm non vexarentur, orare possent. Juxta hos igitur hoc Canone Ancyrano, inter eosdem ejusmodi scelerati & perditi homines, tanquam impurissimi relegantur, & idem in Ecclesia locus, si precibus Dei iram mollire cuperent, præscribitur. *Inter hyemantes* igitur *orare* est inter Energumenos & eodem loco orare posse quemadmodum *Pœnitentes inter Catechumenos orare*, quæ loquendi formula frequentiùs occurrit in Canonibus, quâque nihil aliud significatur, quàm pœnitentibus potestatem fieri standi in Ecclesia cum Catechumenis, atque eodem loco & tempore orare posse, ita hos *ordinari & orare inter Energumenos*, nihil aliud est, quàm eis licere eodem loco preces suas offerre & orare. Zonaras verò ad hunc Canonem, p. 297. ingenuè fatetur, se nescire, quid sit εἰς τὰς χειμαζομένους εὔχεσθαι, *Dæmoniacos* tamen non esse, aliquot rationibus probare nititur. Verba ejus adscribo: Χειμαζομένους δέ τινες καλοῦσι τοὺς δαιμονῶντας. οὐκ οἶμαι δὲ τούτους λέγειν ἐνταῦθα τοὺς τῆς συνόδου πατέρας. Οἱ γὰρ δαιμονῶντες, ἢ δι' ὅλου μεμήνασι, καὶ οὐδέποτε εὔχονται ἀδιάλειπτον ἔχοντες τὴν μανίαν, ἢ ἐκ διαλειμμάτων πάσχουσι, καὶ ἐν τοῖς διαλείμμασιν ὅτε σωφρονοῦσι, καὶ μεταλαμβάνειν παραχωροῦνται, κατὰ τὸν γ'. κανόνα τοῦ Ἀλεξανδρέως Τιμοθέου. Εἰ οὖν τοῖς ἐκ διαλειμμάτων δαιμονῶσι συνεύξονται ἀδιαστίκτως οἱ ἀλογευσάμενοι, ἠπράκτησαν διὰ τούτου τοῦ κανόνος αἱ αἱρέσεις καὶ διαστίξεις τοῦ προλαβόντος κανόνος. Τί οὖν ἐστι τὸ, εἰς τοὺς χειμαζομένους εὔχεσθαι, οὐκ ἔχω εἰπεῖν. *Hybernantes verò nonnulli arreptitios dicunt; Sed ego eos hoc loco à Synodi Patribus intelligi, haud existimo. Arreptitii namque vel omnino furiosi sunt, ac perpetuò insanientes nullo unquam tempore precationi vacant; vel ex intervallis laborant, eisque interea, dum sui compotes sunt, ex Timothei Alexandrini Canone tertio, etiam communicare permissum. Quod si cum iis, qui ex intervallis à dæmone agitantur, sine discrimine bestiariis hujusmodi desultoribus precari concessum sit, quæcunque superiori Canone de variis peccantium ordinibus constituta fuerunt, hic Canon evertit. Quid sit igitur*, inter hybernantes orare, *haud facilè dixerim*. Ejusdem sententiæ est Balsamon, & Zonaram exscribit, pag. 780. Addit verò, χειμαζομένους eos esse, qui in Narthece stantes, sacrasque audientes scripturas, locum χειμαζομένων obtinent, neque in Ecclesiasticum salutis portum admittuntur. Verba ejus jam suprà produximus.

Χείρ.

Χεὶρ, *manus*, duobus maximè modis accipitur.

I. *Propriè*, pro membro illo notissimo corporis humani. Cur manus nobis à Deo sint datæ, docent nos Veteres. Greg. Nyssenus de Anima & Resurrect. t. III. pag. 251. Πρὸς τὸ ἔργον αἱ χεῖρες. *Manus datæ sunt ad operandum.* Chrysostomus Homil. LXVII. t. VI. Χεῖρες ἐδόθησαν, ἵνα ἀνατείνῃς αὐτὰς εἰς εὐχάς. *Manus datæ sunt, ut eas ad preces extendas.* Idem, Homil. X. in epist. ad Philippenses, p. 62. Θεός ἐποίησέ σοι χεῖρας, ταύτας αὐτῷ κέκτησο, μὴ τῷ διαβόλῳ, μὴ εἰς ἁρπαγὰς καὶ πλεονεξίας, ἀλλ' εἰς ἐντολὰς, καὶ εὐποιΐας, καὶ εἰς εὐχὰς ἐκτενεῖς ἀνατείνων αὐτὰς, εἰς τὸ τοῖς πεπτωκόσιν ὀρέγειν αὐτάς. *Deus tibi manus fecit: illas ipsi posside, non Diabolo, non ad rapinas & avaritiam, sed ad mandata, & beneficia, & assiduas preces eas extendens, ad lapsis porrigendam manum.* Gregorius Nazianzenus Orat. XL. pag. 666. Καλὸν τὰς χεῖρας τελειοῦσθαι, ὡς ἐν παντὶ τόπῳ ὁσίας αἴρεσθαι, καὶ δράσσεσθαι τῆς Χριστοῦ παιδείας, μή ποτε ὀργισθῇ Κύριος. *Præclarum est manibus lustrari, & in omni loco puræ attollantur, Christiquè disciplinam, ne irascatur Dominus, apprehendant.* Huc facit Apostoli præceptum I. Timoth. II. 8. ubi χεῖρας ὁσίους ἐπαίρειν jubemur. Vide in Εὐχὴ, num. VI 1. sub lit. *B. b.*

II. *Impropriè*, Sic μεταφορικῶς & καταχρηστικῶς tribuitur,

1. *Deo*, & notat ejus potentiam, auxilium, bonitatem, justitiam, &c. Suidas: Χεῖρας Θεοῦ, ὁ Δαυὶδ, τὴν τοῦ Θεοῦ προμήθειάν φησι. *Dei manus, David ipsam Dei curam & providentiam appellat.* Idem: Χεὶρ, ἡ βοήθεια, καὶ ἡ ἐξουσία, καὶ δύναμις. *Manus, auxilium, potestas, potentia.* Theodoretus in cap. XLV. Jesaiæ, pag. 109. Τὴν χεῖρα θεοπρεπῶς νοήσωμεν, μὴ σωματικὸν μόριον, ἀλλὰ θείαν ἐνέργειαν. Manum, *ut Deum decet, intelligamus, non corporeum membrum, sed operationem divinam.* Idem in Psal. LXXIV. ad v. 9. pag. 691. Χεὶρ Θεοῦ, ἡ ἐνέργεια. *Manus Dei, est operatio.* Idem, in Epitome div. decret. cap. I. pag. 251. dicit, *manum* vocari τῆς οἰκονομικῆς δυνάμεως ἐνέργειαν, *œconomicæ potestatis operationem.* Et mox, pag. seq. χεῖρα νοοῦντες, οὐ τὸ τοῦ σώματος μόριον, ἀλλὰ τὴν πάντα τεκτηναμένην καὶ κυβερνῶσαν ἐνέργειαν. *Per* manum *intelligentes, non corporis membrum, sed omnia fabricantem & gubernantem operationem.* Ibid. cap. IX. pag. 271. ad illa Psal. CXIX. Αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με, hæc habet: χεῖρας τοῦ Θεοῦ νοοῦμεν, οὐ σωματικά τινα μόρια, ἀλλὰ τὴν δημιουργικὴν αὐτοῦ δύναμιν. *Per* manus Dei *intelligimus, non corporea quædam membra, sed creatricem ejus potentiam.* Gregor. Nyssenus, Orat. VII. contra Eunomium, t. II. pag 629. Ἡ τῶν δακτύλων μνήμη ἐπὶ Θεοῦ, καὶ τῆς χειρὸς, καὶ τοῦ βραχίονος, οὐ τὴν ἐξ ὀστῶν καὶ νεύρων καὶ σαρκῶν καὶ συνδεσμῶν τοῦ μέλους κατασκευὴν ὑπογράφει τῷ λόγῳ· ἀλλὰ τὴν πρακτικὴν αὐτοῦ καὶ ἐνεργητικὴν δύναμιν τῷ τοιούτῳ διασημαίνει ὀνόματι. *Cùm digitorum fit mentio in Deo, &* manûs, *& brachii, non ex ossibus & nervis & carnibus & vinculis membri constitutionem sermone describit, sed activam ipsius & efficacem vim ac potestatem tali nomine significat.* Et Basilius Cæsar. lib. V. contra Eunomium, pag. 133. Χεῖρας ἀκούων Θεοῦ, τὸ ποιητικὸν αὐτοῦ γνώριζε σαφῶς. *Cùm* manus Dei *audis, vim faciendi ipsius planè cognoscas.* Damascenus, lib. I. orthod. fidei, cap. XIV. pag. 51. Χεῖρας Θεοῦ νοοῦμεν τὸ ἀνυστικὸν τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ. καὶ γὰρ ἡμεῖς τὰ χρειώδη, καὶ μάλιστα τιμιώτερα, διὰ τῶν οἰκείων κατορθοῦμεν χειρῶν. *Per* manus Dei *intelligimus efficacem virtutem operationis ejus. Nam nos utilia & maximè preciosa adminiculo manuum efficimus.* Cyrillus Alexandr. in cap XLIX. Jesaiæ, pag. 674. Πλειστάχου τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν χεῖρας ὀνομάζει Θεοῦ, τὰς δραστηρίους αὐτοῦ δυνάμεις, δι' ὧν εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα παρήνεγκε. *Multis in locis sacræ literæ* Dei manus *vocant actuosam ejus potentiam, quâ omnia ad esse perduxit.* Idem, lib. III. Glaphyr. in Genesin, pag. 104. Ἀεὶ παρὰ ταῖς θείαις γραφαῖς ἔργου καὶ κατορθωμάτων, ἤτοι πρακτικῆς ἐνεργείας σημεῖον χείρ. *Semper in divinis scripturis* manus *signum est operis & rectè factorum, id est, activæ vel efficacis operationis.* Vide etiam Eusebium, præparat. Evang. lib. VIII. pag. 221. & confer voces Βραχίων, num. II. & Δεξιά, num. II. 1. *Manum* verò *Dei* non tantùm esse signum *potentiæ*, sed etiam *vindictæ*, docet Didymus ad v. 11. c. I. Jobi, in Catena, pag. 34. Χεῖρα Θεοῦ διαφόρως ἐκληπτέον, ἢ τὴν κολαστικὴν, καὶ εἰς τοῦτο ὑπηρετικὴν δύναμιν, ἥτις καὶ σκεῦος ὀργῆς λέγεται, κατὰ τὸ, ἡ χείρ σου ἔθνη ἐξωλόθρευσεν· ἢ τὴν φρουρητικὴν, καὶ σκεπαστικὴν δύνα-

δύναμιν, ὡς τὸ, ἔπλασάς με, καὶ ἔθηκας ἐπ' ἐμὲ τὴν χεῖρά σου. Manus Dei *variè accipienda est: quædam enim est vindex, & ultionis administra potestas, quæ etiam vas iræ dicitur, de qua scriptum est*, Manus tua gentes disperdidit, *Psal. XLIV. 2. Alia verò, potestas ejus est, quæ munit & protegit: ad quam illud pertinet*, Formâsti me, & posuisti super me manum tuam, *Psal. CXXXIX. 5.*

2. *Filio Dei.* Sic Joh. III. 35: ubi Christus dicit: Ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱόν· καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. *Pater diligit Filium; & omnia dedit in manu ejus.* Ad quæ Ammonius in Catena in Joh. pag. 115: Χεῖρα ὧδε τὴν δύναμιν καλεῖ, ἣν ἔχει ὁ υἱὸς φυσικῶς, καὶ οὐ μεταληπτῶς, ὡς τοῦ ἀγαθοῦ παντὸς οὐσιωδῶς ὄντος ἐν Πατρὶ, καὶ ἐν δυνάμει νοουμένου τοῦ υἱοῦ. Λαμβάνει δὲ καὶ ὡς ἄνθρωπος ἣν εἶχεν ἐξουσίαν καὶ πρὸ τῆς σαρκώσεως ὡς Θεός. Manum *hîc appellat potentiam, quam Filius naturâ suâ, non autem potentiâ habet; Patre nimirum omne bonum essentialiter continente, Filioq; per virtutem intellecto. Accipit autem ut homo potestatem, quam etiam ante incarnationem habuit ut Deus.* Ita etiam Joh. X. 28. Οὐχ ἁρπάσει τὶς αὐτὰ ἐκ τῆς χειρός μου. Non rapiet eas quisquam de manu mea. Hîc Chrysostomus in Catena, pag. 272: Χεῖρα ὅταν ἀκούσῃς, μηδὲν αἰσθητὸν εἶναι νομίσῃς, ἀλλὰ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐξουσίαν. *Si* manum *audis, nihil sensibile suspiceris, sed virtutem ac potestatem.* Vide etiam in Βραχίων, num. III. & in Δεξιὰ, num. II. 3.

3. *Spiritui Sancto.* Protogenes, Episcopus Sardicensis, in Concilio Nicæno, parte II. cap. XX. pag. 132: Εἴωθεν ἡ γραφὴ ἢ χεῖρα ἢ βραχίονα καλεῖν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ. *Solet Scriptura vel* manum *vel brachium vocare Spiritum Dei Sanctum.*

Χειραγωγός.

Χειραγωγὸς, *qui manu ducit:* ut cæcum ducere solemus, cui viam præimus. Unde exponitur ὁδηγὸς τοῦ τυφλοῦ, *cæci dux.* Vide Lexica vulgata. Χειραγωγὸς etiam vocatur *patrinus, susceptor, sponsor, fidejussor, arbiter initiationis.* Dionysius Areopagita cap. II. de div. Nominib. sect. XI. pag. 428: Ὁ κοινὸς ἡμῶν καὶ τοῦ καθηγεμόνος ἐπὶ τὴν θείαν φωτοδοσίαν χειραγωγὸς, ὁ πολὺς τὰ θεῖα, τὸ φῶς τοῦ κόσμου. *Communis noster ac præceptoris nostri ad divinam illustrationem manuductor, qui multùm in divinis rebus exercitatus est, lux mundi.* Hinc χειραγωγέω, *manu duco.* Hesychius: Χειραγωγῶ, τῇ χειρὶ ἄγω. Chrysostomus Homil. I. t. V. pag. 1: Ὅσωπερ ἂν τῷ μεγέθει τῆς καλλονῆς τῶν κτισμάτων ἐνδιατρίψωμεν, τοσοῦτον πρὸς τὸν γενεσιουργὸν χειραγωγούμεθα. *Quò diligentiùs magnitudinem pulchritudinis rerum creatarum consideraverimus, eò magis ad creatorem deducimur.* Et Homil. XXII. tomi ejusd. pag. 135: Ἡ ψυχὴ οὐκ ἔστιν αὐτάρκης πρὸς τὴν τῶν οὐρανίων κατανόησιν αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν, ἀλλὰ τοῦ χειραγωγήσαντος αὐτὴν δεῖται. *Anima per se sibi non sufficit ad considerationem rerum cœlestium, sed manuductore indiget.* Idem, Homil. LXI. t. V: Ὁρῶ τὴν κτίσιν ἅπασαν, καὶ δι' αὐτῆς χειραγωγοῦμαι πρὸς τὸν δημιουργόν. *Video universas res creatas, & per eas manuducor ad earum opificem.*

Χείρεργον.

Non habent Lexica. *Opus manuum.* In Prato spirituali Joh. Moschi, cap. XIII. pag. 1062: Τὸ ἐμὸν χείρεργον τρέφει με. *Manus meæ nutriunt me.*

Χειριστής.

Non habent Lexica. Significat *dispensatorem, œconomum.* Hac voce usus est Cyrillus Alexandr. in

epist. ad Domnum, de sacerdotum quorundam audacia ita scribens: Βούλονται τοὺς μὲν οἰκονόμους τῆς ἐκκλησίας, ἤτοι τοὺς τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων χειριστὰς ἐκβαλεῖν, στῆσαι δὲ αὐτοὶ τοὺς κατὰ γνώμην ἰδίαν. *Volunt œconomos Ecclesiæ, aut certè Ecclesiasticarum rerum dispensatores, ejicere, & quosdam alios sibi propria autoritate constituere.*

Χειροβίωτος.

Henricus Stephanus in Thesauro suo fatetur, se vocem χειροβίοτος; ita enim scribit, pro χειροβίωτος, quemadmodum ἀποχειροβίωτος; nec apud Pollucem, nec apud alium invenisse. Est autem *victum manibus quærens, comparans.* Legitur apud Theodoretum, serm. IX. θεραπευτ. ubi, χειροβίωτοι ἄνθρωποι, καὶ ἄγροικοι, καὶ πενίᾳ ξυζῶντες. *Homines manibus victum comparantes, rudes, & pauperes.* Tales aliâs vocantur χειρογάστορες, χειροβοσκοὶ, & ἀποχειροβίωτοι. Hesychius: Χειροβοσκὸν, τὸν διὰ χειρῶν ζῶντα. *Manibus victum comparantem.* Idem: Χειρογάστορες, οἱ διὰ τῶν χειρῶν ζῶντες. Onomasticon vetus: *Mechanicus*, ἀποχειροβίωτος. Vocantur etiam χειρόβιοι. Suidas: Χειρόβιοι, οἱ ἐκ χειρῶν ζῶντες, καὶ ταῖς τέχναις προσκαθήμενοι. Λέγονται καὶ ἀποχειρόβιοι. *Qui manibus victum sibi parant, & qui artibus assident. Dicuntur etiam* ἀποχειρόβιοι, *id est, artifices, qui ex suis manibus vivunt, qui manu victum sibi quærunt.* Apostolus Paulus de se, Actorum XX. 34. Ταῖς χρείαις μου ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες αὗται. *Ad ea, quæ mihi opus erant, ministraverunt manus istæ.* Sensus est: Servum ad manus non habui, ipsæ manus meæ servierunt mihi. Cicero, lib. II. de natura Deorum: *Operis hominum, id est, manibus, cibi varietas invenitur & copia.*

Χειρόκμητος.

Manu laboratus, vel *elaboratus: manu factus.* Hesychius: Χειρόκμητα, χειροποίητα, ἤγουν ὑπὸ χειρῶν πεποιημένα. *Manibus facta, manibus elaborata.* Suidas: χειρόκμητα, ὑπὸ χειρῶν γεγλυμμένα· ἢ περιεξεσμένα. *Manibus elaborata, manibus sculpta vel circumpolita.* Philo de mundo, χειρόκμητα ἔργα, *opera manibus elaborata.* Cyrillus Alexand. in cap. III. Nahumi, pag. 504. Ψευδώνυμοι, καὶ τὴν τῆς θεότητος δόξαν ὑποκλέπτοντες οἱ χειρόκμητοι θεοὶ, ἀργύριον καὶ χρυσίον. *Mentiuntur nomen, & divinitatis gloriam suffurantur dii manufacti, argentum & aurum.* Idem quod χειρότευκτος, de quo mox.

Χειρότευκτος.

Non habent Lexica. Est autem χειροποίητος, vel χειρόκμητος, *manu-factus.* Cyrillus Alexandr. in cap. XIX. Jesaiæ, pag. 293. Ἔθος τοῖς ματαίων προσκυνηταῖς ὅρκιον ποιεῖσθαι τὸ ἑκάστῳ δοκοῦν τῶν τοῦ κόσμου στοιχείων· οἱ μὲν γὰρ τὸν οὐρανὸν ὀνομάζουσιν. οἱ δὲ τὸν ἥλιον. ἕτεροι δὲ καὶ τὰ ἐν σηκοῖς χειρότευκτα. *Est solenne vanitatum cultoribus, juramentum pro suo cujusque arbitratu, mundi elementis nuncupare. Alii enim cœlum nominant: alii solem: alii verò etiam in adytis manufacta.*

Χειροτονέω.

I. Τὸ χειροτονεῖν *in prima & propria significatione* designat *electionem, quæ fit per suffragia manuum extensione data:* notat *eligere per suffragia ad Episcopatum*, nimirum ex usu Ecclesiastico: atque talis electio etiam à populo olim facta, ut demonstravimus in voce Ἐπίσκοπος, num. II. 1. sub lit. b. α. Atque in hac significatione verbum χειροτονέω, & nomen χειροτονία,

de

de quo poſtea, diu in Eccleſia uſurpata fuerunt, ita ut non ſumerentur pro *ordinatione* ſeu *conſecratione ſolenni Epiſcopi*, quæ tantùm per Epiſcopos fiebat. Hinc apud Suidam, χειροτονήσαντες, ἐκλεξάμενοι. *Qui elegerunt.* Exemplis & teſtimoniis probemus, χειροτονεῖν nihil aliud declarare, quàm *conſtituere, creare, deſignare.* Patet hoc ex Act. XIV. 23. ubi de Paulo & Barnaba: χειροτονήσαντες αὐτοῖς πρεσβυτέρους κατ' ἐκκλησίαν. *Cùm illis conſtituiſſent Presbyteros per ſingulas Eccleſias.* Apud Chryſoſtomum, Homil. XXXII. in Matth. p. 218. hæc leguntur: Λανθανόντως ἑαυτὸν ἐμφαίνει τὸν τὸ κῦρος ἔχοντα. Εἰπὼν γὰρ, δεήθητε τοῦ κυρίου τοῦ θερισμοῦ, οὐδὲν δεηθέντων αὐτῶν οὐδὲ εὐξαμένων, αὐτὸς αὐτοὺς εὐθέως χειροτονεῖ. *Tectè indicat, ſe ipſum eſſe, qui autoritatem habeat. Nam cùm dixiſſet*, Rogate Dominum meſſis: *& illi nec rogarent, nec precarentur, ipſe eos ſtatim deſignat.* Inſigne eſt illud Maximi Tyrii de Darii equo herum ſuum ſolo hinnitu regem Perſarum creante: Δαρεῖον οὐ πρότερον προσεκύνησαν Πέρσαι, πρὶν αὐτὸν ἐχειροτόνησεν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ὑβριστὴς ἵππος. *Darium non priùs adorârunt Perſæ, quàm equus laſciviens regem illum creâſſet.* Heſychius: Χειροτονεῖν, καθιστᾶν, ψηφίζειν. *Conſtituere, decernere, eligere.* Socrates, hiſt. Eccl. lib. I. cap. XXXVIII. pag. 190. b. de Conſtantino M. loquens, filios ſuos in imperii conſortium aſſumente, ſic ſcribit: Τὸν τῷ πάππῳ ἐπώνυμον Κωνστάντιον ἐν τῇ εἰκοσαετηρίδι κατέστησε καίσαρα· τὸν δὲ νεώτερον Κώνσταντα ἐν τῇ τριακονταετηρίδι τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας ἐχειροτόνησεν. *Avo cognominem Conſtantium vigeſimo Imperii ſui anno Cæſarem conſtituit: juniorem verò Conſtantem anno trigeſimo deſignavit.* Hìc κατέστησεν & ἐχειροτόνησεν idem prorſus valent. Theodoretus Orat. VIII. de Providentia, pag. 413. introducit Joſephum ad heram ſuam, quæ ipſum ad laſciviam pellicere conabatur, dicentem: Ἁπάντων με τῶν κατὰ τὴν οἰκίαν κηδεμόνα κεχειροτόνηκεν ὁ δεσπότης, καὶ τὸν νεώνητον ἄνδρα ἡγεμονεύειν ἁπάντων ἐκέλευσε. *Me omnium quæ in domo ſunt curatorem dominus conſtituit, & nuper emtum novitiumque ſervum omnibus præeſſe juſſit.* Ita *de electione*, non *de ordinatione*, intelligendum hoc verbum Can. XIX. Antiocheni Concilii: Ἐπίσκοπον μὴ χειροτονεῖσθαι δίχα συνόδου καὶ παρουσίας τοῦ ἐν τῇ μητροπόλει τῆς ἐπαρχίας. *Epiſcopus ne eligatur abſque Synodo & præſentia Metropolitani provinciæ.* Zonaras ad præſentem Canonem, pag. 334. Σημειωτέον, ὅτι χειροτονίαν ὁ κανὼν ἐνταῦθα τὴν ψῆφον λέγει, οὐχὶ τὴν τελεσιουργίαν τοῦ ἐπισκόπου καὶ τὴν χειροθεσίαν. *Obſervandum eſt, præſentem Canonem* χειροτονίαν *vocare electionem, non conſecrationem Epiſcopi & manuum impoſitionem.* Balſamon quoque ad hunc Canonem, pag. 826. χειροτονεῖν explicat per ψηφίζεσθαι, *eligere.* Can. XIII. Cod. Eccleſiæ Africanæ, in verſione Græca, agit, περὶ τοῦ, μὴ ἐξεῖναι, ἐπίσκοπον, εἰ μὴ ἀπὸ πολλῶν, χειροτονεῖσθαι. *De eo, quòd non liceat Epiſcopi niſi à multis eligi.* Ubi Zonaras, pag. 402. Χειροτονίαν ἐνταῦθα, μὴ τὴν χειροθεσίαν καὶ καθιέρωσιν νοητέον, ἀλλὰ τὴν ψῆφον. *Per* χειροτονίαν *hìc non debet intelligi manuum impoſitio & conſecratio, ſed electio.* Ibid. χειροτονεῖν, τουτέστι, ψηφίζεσθαι τοὺς ἐπισκόπους. *Eligere Epiſcopos.* Eodem modo Balſamon ad hunc Canonem, pag. 611. Nec aliter poteſt accipi in quæſtionibus ad Nicetam Metropolitanum Theſſalonicenſem, in his verbis: Τελειοῦται χειροτονούμενος διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ ἀρχιερέως, καὶ διὰ τῆς ἐπ' αὐτὸν ἐπιφοιτήσεως τοῦ παναγίου πνεύματος, καὶ τῆς τῶν ἀχράντων μυστηρίων μεθέξεως. *Conſecratur electus per impoſitionem mannum Epiſcopi, & per acceſſum ſanctiſſimi Spiritûs ſuper eum, & per participationem impollutorum myſteriorum.* En hìc poſt χειροτονίαν, *electionem*, ſuccedit demum ἐπίθεσις τῶν χειρῶν, *impoſitio manuum*, & τελείωσις, *conſecratio.*

II. Χειροτονεῖν ſignificat *impropriè ordinare* ſeu *conſecrare*, ac proinde *ad ordinationem, initiationem in ſacris & inaugurationem* refertur. Can. I. Apoſtol. Ἐπίσκοπος χειροτονείσθω ὑπὸ ἐπισκόπων δύο ἢ τριῶν. *Epiſcopus à duobus vel tribus Epiſcopis ordinetur.* Hìc χειροτονεῖσθαι notat *impoſitionem manuum*, quæ ad ordinationem Epiſcoporum & Presbyterorum pertinet. Ad hunc Canonem Balſamon, pag. 233. Ὁ ἀποστολικὸς οὗτος κανὼν περὶ χειροτονίας διαλέγεται τῆς παρὰ ἀρχιερέως τελουμένης ἐπ' ἐκκλησίας. οὐ μὴν περὶ ψήφου. *Hic Canon Apoſtolicus loquitur de ordinatione, quæ fit ab Antiſtite in Eccleſia: non autem de electione.* Ita etiam Can. II. Πρεσβύτερος ὑπὸ ἑνὸς ἐπισκόπου χειροτονείσθω. *Presbyter ab uno Epiſcopo ordinetur.* Ad quem iterum Balſamon: Καὶ οὗτος ὁ κανὼν περὶ χειροτονίας ἀκολούθως νομοθετῶν παρίστησι καὶ τὸν πρὸ αὐτοῦ κανόνα ἐκλαμβάνεσθαι περὶ ἐπισκόπων χειροτονίας, οὐ περὶ ψήφου αὐτῶν. *Hic quoque præſens Canon de ordinatione conſequenter ſtatuens, probat etiam præcedentem Canonem accipi de ordinatione Epiſcoporum, non de eorum electione.* Balſamon in Collect. Conſtitut. Eccleſ. lib. III. ex Novellis, tit. I. Ἧττων τῶν τριάκοντα ἐτῶν μὴ χειροτονείσθω ἐπίσκοπος. *Epiſcopus minor annis triginta ne ordinator.* Confer vocem χειροτονία.

III. Χειροτονεῖν uſurpatur *de benedictione per orationem & impoſitionem manuum.* Ita accipitur, quando ſermo eſt de Diaconiſſis, ſubdiaconis, Lectoribus, cæteriſque miniſtris. Hoc ſenſu accipitur Conſtitut. Apoſtol. lib. III. cap. XI. pag. 896. Οὐκ ἐπιτρέπομεν πρεσβυτέροις χειροτονεῖν διακόνους, ἢ διακονίσσας, ἢ ἀναγνώστας, ἢ ὑπηρέτας, ἢ ᾠδοὺς, ἢ πυλωροὺς, ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἐπισκόποις. *Non permittimus Presbyteris ordinare Diaconos, vel Diaconiſſas, vel Lectores, vel Subdiaconos, vel Cantores, vel Oſtiarios, ſed ſolis Epiſcopis.* Can. XV. Concilii in Trullo: Ὑποδιάκονος μὴ ἥττων τῶν εἴκοσι ἐτῶν χειροτονείσθω. *Subdiaconus minor annis viginti ne ordinator.* Confer vocem χειροτονία, num. III. & vide in Διακόνισσα, num. V.

Χειροτονία & Χειροθεσία.

I. Χειροτονία ſumitur *pro electione*, ſeu *ſuffragii forma, quam in eligendis Epiſcopis ac Presbyteris vetus obſervavit Eccleſia.* Hæc autem vox, ut obſervat doctiſſimus Juſtellus ad Can. V. Laodicenum, ἀπὸ ἔξωθεν in Eccleſiam tranſlata eſt. Apud Athenienſes duplex erat ratio conſtituendi Magiſtratus: quidam enim per κλῆρον eligebantur, unde & κληρωταὶ ἀρχαὶ, *magiſtratus ſorte electi*: & locus, in quo deligebantur, κληρωτήριον dicebatur: quidam verò per χειροτονίαν, id eſt, porrectionem manuum, quæ in ſublime à populo dum aliquem probaret fieri ſolebat, & χειροτονηταὶ appellati ſunt. Id docet Demoſthenes contra Neæram, & Æſchines contra Cteſiphontem his verbis: *Magiſtratus*, inquit, *eſſe dicent eos, quos Theſmothetæ ſortiuntur in æde Theſei, & eos quos populus ſolet* χειροτονίᾳ, *porrectione manuum declarare.* Hunc etiam ſuffragii ferendi modum apud Romanos uſu receptum teſtatur Cicero in Orat. pro Flacco: *Sic ſunt expreſſa*, inquit, *iſta præclara quæ recitantur pſephiſmata, non ſententiis, neque autoritatibus declarata, nec jurejurando conſtricta, ſed porrigenda manu, profundendóque clamore multitudinis concitata.* Hinc lapſu temporis civilis appellatio verſa fuit in ſacram. Hac enim notione accipitur Can. V. Concilii Laodiceni, *pro electione* videli-

videlicet, *& suffragio populi*, in his verbis: Περὶ τοῦ, μὴ δεῖν τὰς χειροτονίας ἐπὶ παρουσίᾳ ἀκροωμένων γίνεσθαι. *Quòd non oporteat electiones fieri in præsentia audientium.* Balsamon ad hunc Canonem, pag. 831. Χειροτονίας ἐνταῦθα τὰς ψήφους ὀνομάζει ὁ κανών. *Χειροτονίας hîc Canon electiones nominat.* Zonaras ad Can. I. Apostolorum, pag. 1. πάλαι αὐτὴ ἡ ψῆφος χειροτονία ὠνόμαστο. ὅτε γὰρ τοῖς τῶν πόλεων πλήθεσιν ἐξῆν ἐκλέγεσθαι τοὺς ἀρχιερέας, συνήεσαν τὰ πλήθη· καὶ οἱ μὲν τόν δε ᾑροῦντο, οἱ δὲ τόν δε. ἵνα οὖν ἡ τῶν πλειόνων κρατοίη ψῆφος, λέγεται τείνειν τὰς χεῖρας, τοὺς τὴν ἐπιλογὴν ποιουμένους, καὶ διὰ τούτων ἀριθμεῖσθαι τοὺς ἕκαστον ψηφιζομένους, καὶ τὸν παρὰ τῶν πλειόνων αἱρούμενον, εἰς τὴν ἀρχιερωσύνην προκρίνεσθαι. κἀντεῦθεν ἐξελήφθη τῆς χειροτονίας τὸ ὄνομα. τούτῳ δὲ καὶ τῶν συνόδων πατέρες οὕτως εὑρίσκονται χρησάμενοι, καὶ τὴν ψῆφον χειροτονίαν καλέσαντες. Ἡ γὰρ ἐν Λαοδικείᾳ σύνοδος ἐν πέμπτῳ κανόνι φησί. Μὴ δεῖν τὰς χειροτονίας ἐπὶ παρουσίᾳ ἀκροωμένων γίνεσθαι. χειροτονίας δὲ τὰς ψήφους ὠνόμασαν. ἐν γὰρ τῇ τελεσιουργίᾳ τοῦ ἀρχιερέως μᾶλλον ἔθος πολλοὺς συνέρχεσθαι. ἐν δὲ ταῖς ψήφοις, διὰ τὸ εἰσάγεσθαι τινὰ αἰτιάματα τῶν ψηφιζομένων ἀνδρῶν, ἀπηγόρευται τὸ παρεῖναι τινὰς, καὶ ἀκροᾶσθαι τούτων. *Olim ipsum etiam suffragium nominatum est* χειροτονία. *Nam cùm populis civitatum licebat eligere sacrorum præfectos, conveniebat ipse populus, & alii quidem hunc, alii verò illum deligebant. Quatenus autem plurium suffragium vinceret, eligentes ferunt solitos extendere manus, & per manus ita porrectas numerabantur qui vel hunc vel illum delegissent, plurium verò suffragiis electum summo sacerdotio præficere.* Χειροτονίας *nomen hinc sumtum, quo sic etiam Synodorum Patres inveniuntur usi, suffragium nominantes* χειροτονίαν. *Laodicensis nempe Synodus in Canone quinto dicit*, Non oportere χειροτονίας in audientium præsentia fieri. Χειροτονίας *autem appellârunt suffragia. In plena quidem Pontificis approbatione seu consecratione magis obtinebat consuetudo, ut plures unà convenirent: sed in suffragiis ferendis, eò quòd electorum virorum crimina quædam proponerentur, aliquos vetatur adesse & hæc audire.* Vide etiam Balsamonem ad Can. I. Apostol. pag. 233. Confer, quæ habes in χειροτονέω, num. I. Zonaras ad Can. IV. Concilii Nicæni, pag. 52. χειροτονίαν hac significatione sumi docet. Ὁ τῆς συνόδου ταύτης κανὼν, inquit, κατάστασιν, καὶ χειροτονίαν τὴν ψῆφον ὀνομάζει. *Hujus Synodi Canon* κατάστασιν, *constitutionem &* χειροτονίαν *vocat suffragium, sive electionem per suffragia.* Iterum, Zonaras ad Can. V. Laodic. pag. 341. χειροτονίας ἐνταῦθα τὰς ψήφους ὠνόμασεν ὁ κανών. *Hic Canon* χειροτονίας *vocavit suffragia.* Hinc Hesychius: χειροτονία, ἐκλογή. *Electio.*

II. Χειροτονία notat *ordinationem, initiationem in sacris & inaugurationem.* Hinc Zonaras ad 1. Canon. Apostol. observat: Νῦν μὲν χειροτονία καλεῖται ἡ τῆς καθιερώσεως τοῦ ἱερᾶσθαι λαχόντος, τελεσιουργία τῶν εὐχῶν, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπίκλησις· ἀπὸ τοῦ τὸν ἀρχιερέα τείνειν τὴν χεῖρα εὐλογοῦντα τὸν χειροτονούμενον. *Nunc quidem* χειροτονία *vocatur perfectio precum, sanctique spiritus invocatio, dum sacerdotio quis initiatur, & consecrationem sortitur, ex eo dicta, quòd Pontifex extendat manum benedicendo homini ad sacra deligendo.* Eadem significatione usurpatur à Philostorgio, l.X. hist. Eccl. c.IV. p.136. ubi de Eunomianorum ab Arianis aversatione dicit, eos χειροτονίαν αὐτῶν μὴ προσίεσθαι, *ordinationem ab iis non admittere*, De hac ordinatione Chrysostomus Homil. LXII. t. VI. Διὰ τοῦτο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν ταῖς χειροτονίαις τῶν ἱερέων τὸ εὐαγγέλιον τοῦ χριστοῦ ἐπὶ κεφαλῆς τίθεται, ἵνα μάθῃ ὁ χειροτονούμενος, ὅτι τὴν ἀληθινὴν τοῦ εὐαγγελίου τιάραν λαμβάνει. καὶ ἵνα μάθῃ, εἰ καὶ πάντων ἐστὶ κεφαλὴ, ἀλλ' ὑπὸ τούτους πράττει τοὺς νόμους, πάντων κρατῶν, καὶ τῷ νόμῳ κρατούμενος. *Idcirco in Ecclesia in sacerdotum ordinationibus, Evangelium Christi capiti imponitur, ut discat is, qui ordinatur, veram se recipere Evangelii tiaram; atque ut discat, quamvis sit omnium caput, se tamen legibus istis subjici; & eum, qui omnibus imperet, legis imperio subesse.* Et Homil. XIV. in Acta, p. 690. Τοῦτο ἡ χειροτονία ἐστίν· ἡ χεὶρ ἐπίκειται τοῦ ἀνδρός· τὸ δὲ πᾶν ὁ θεὸς ἐργάζεται, καὶ ἡ αὐτοῦ χεὶρ ἐστιν ἡ ἁπτομένη τῆς κεφαλῆς τοῦ χειροτονουμένου, ἐὰν, ὡς δεῖ, χειροτονῆται. *Hoc est ordinatio: manus viro superponitur, totum autem Deus operatur, & illius est manus, quæ ejus qui ordinatur caput contingit, si, quemadmodum oportet, ordinatur.*

III. Χειροτονία notat *orationem super hominem, cui manus imponitur.* De ea Zonaras ad Can. CXVII. Carthaginens. pag. 492. Ἐν ταῖς χειροτονίαις ὁ ἀρχιερεὺς ἐπιτιθεὶς τὴν χεῖρα τῇ τοῦ χειροτονουμένου κεφαλῇ, οὕτω τὰς εὐχὰς ἐπιλέγει. *In chirotoniis Episcopus, imposita manu capiti ejus, qui ordinatur, sic recitat preces.* Huc facit in Euchologio, pag. 80. & seqq. χειροτονία τοῦ ἀναγνώστου καὶ ψάλτου. χειροτονία ὑποδιακόνου, χειροτονία διακόνου. Confer verbum χειροτονεῖν, num. III. & mox sub num. IV. numerum primum.

IV. Χειροθεσία olim fuit duplex.

1. Εὐλογίας, *benedictionis, non ordinationis*, seu *consecrationis*. Sic χειροθεσία *pro benedictione, non pro ordinatione* seu *consecratione* sumitur Can. XIX. Concilii Nicæni, ubi de Diaconissis, Canonem integrum exhibemus in voce Διακόνισσα, num. V. ubi vide. Sic Can. XV. Chalced. Διάκονον μὴ χειροτονεῖσθαι γυναῖκα πρὸ ἐτῶν τεσσαράκοντα, καὶ ταύτην μετὰ ἀκριβοῦς δοκιμασίας· ἡ δέ γε δεξαμένη τὴν χειροθεσίαν, &c. *Diaconissam mulierem ante quadragesimum annum* non initiari, *& eam cum accurata probatione. Postquam verò manuum impositionem acceperit*, &c. Hic χειροθεσία *pro impositione manuum benedictionis* accipitur, *non ordinationis.* Ita qui ab Hæreticis ordinati fuerant, si ad Ecclesiam reverterentur, non de novo ordinabantur apud Orthodoxos, sed ipsis pax dabatur impositione manuum privatâ & arcanâ, quam μυστικωτέραν χειροτονίαν appellat Theodoretus hist. Eccles. lib. I. cap. VIII. in epistola synodica, pag. 547. ubi agit de Meletianorum Episcopis, sive à Meletio ordinatis: Τοὺς δὲ ὑπ' αὐτοῦ κατασταθέντας, μυστικωτέρᾳ χειροτονίᾳ βεβαιωθέντας, κοινωνηθῆναι ἐπὶ τούτοις. *Eos autem, qui ab eo sunt constituti, arcanâ manuum impositione confirmatos, ad communionem his legibus admitti*, &c. Eadem habentur in Actis Concilii Nicæni I. parte II. pag. 176. An meliùs dixisset, μυστικωτέρᾳ χειροθεσίᾳ? Non enim ordinatio illa nova fuit, sed manuum simplex impositio, quâ veluti confirmabantur in officio, in quo ordinati fuerant à schismatico Meletio. Ut enim non integer, nec plenus Baptismus iterum conferebatur jam baptizatis ab hæreticis vel schismaticis, sed sola impositione manuum, aut chrismatione confirmabantur: (vide in voce Αἱρετικός, num. IV. sub lit. *A. c.*) ita ab hæretico ordinatus non iterum ordinabatur, sed tantùm confirmabatur μυστικωτέρᾳ χειροθεσίᾳ. Justinus resp. XIV. ad Orthodoxos, pag. 399. in Edit. Græco-Lat. ubi docet, non rebaptizari jam baptizatum ab hæreticis, neque ordinatos iterum ordinari: Τοῦ αἱρετικοῦ ἐπὶ τὴν ὀρθοδοξίαν ἐρχομένου τὸ σφάλμα διορθοῦται, τῆς μὲν κακοδοξίας, τῇ μεταθέσει τοῦ φρονήματος· τοῦ δὲ βαπτίσματος, τῇ ἐπιχρίσει τοῦ ἁγίου μύρου· τῆς δὲ χειροτονίας, τῇ χειροθεσίᾳ. *Hæretici ad orthodoxiam transeuntis lapsus corrigitur, pravæ quidem opinionis, mutatione senten-*

sententiæ: baptismi autem, unguenti sancti unctione: ordinationis verò, manuum impositione. Hæc est μυςικωτέρα χειροθεσία, quam ex hæresi resipiscentibus Clericis adhiberi solitam ab Orthodoxis Justinus & Theodoretus narrant. Eam vocat μυςικὴν χειροτονίαν Theodoretus, quasi *secretam & privatam ordinationem*, ut eam distingueret à publica, quæ præsentibus pluribus Episcopis & Presbyteris fiebat. Ita Can. VIII. Concilii Nicæni I. Περὶ τῶν ὀνομαζόντων μὲν ἑαυτοὺς καθαροὺς ποτὲ, προσερχομένων δὲ τῇ καθολικῇ καὶ ἀποςολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ὥςε χειροθετουμένους αὐτοὺς, μένειν οὕτως ἐν τῷ κλήρῳ. *De his, qui se Catharos nominant, si aliquando ad Catholicam & Apostolicam Ecclesiam redierint, visum est sanctæ & magnæ Synodo, ut accepta manuum impositione, sic in Clero maneant.* Olim ergo in Ecclesia manus imponebantur hæreticis resipiscentibus, quibus post exomologesim pax dabatur. Id etiam testatur Dionysius Alexandrinus apud Eusebium, hist. Eccles. lib. VII. cap. II. pag. 72. a. Παλαιοῦ γέ τοι κεκρατηκότος ἔθους ἐπὶ τῶν τοιούτων μόνῃ χρῆσθαι τῇ διὰ χειρῶν ἐπιθέσεως εὐχῇ. *Antiquus mos obtinuit, ut de talibus sola adhibeatur oratio per manuum impositionem.* Aurelius Carthaginensis Episcopus in Græca collectione Canonum Ecclesiæ Africanæ, Can. LVII. cùm de Donatistis ageretur: Ἀναθεματιζομένου τοῦ τῆς πλάνης ὀνόματος, διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῆς χειρὸς ἀναδεχθῶσιν εἰς τὴν μίαν ἐκκλησίαν. *Anathematizato nomine erroris recipiantur per manus impositionem in unam Ecclesiam.* Talis χειροθεσία etiam intelligitur, nimirum εὐλογίας, *benedictionis*, Actor. VIII. 17. per quam fideles in primitiva Ecclesia acceperunt spiritum sanctum: de qua Epiphanius hæresi XXI. pag. 29. Διὰ τῆς τῶν ἀποςόλων χειροθεσίας ἔλαβον πνεῦμα ἅγιον. *Per impositionem manuum Apostolorum acceperunt spiritum sanctum.*

2. Χειροτονίας, seu καθιερώσεως, *consecrationis*, ut ait Tharasius Patriarcha Constantinopol. Act. I. Concilii Nicæni II. tom. III. Conciliorum. *Impositionis manuum*, quæ ad ordinationem Episcoporum & Presbyterorum pertinet, meminit D. Paulus 1.Timoth. IV. 14. & cap. V. 22. Ad posteriorem locum Theodoretus: Ἐξετάζειν γὰρ πρότερον χρὴ τοῦ χειροτονουμένου τὸν βίον· εἶθ' οὕτω καλεῖν ἐπ' αὐτὸν τὴν χάριν τοῦ πνεύματος. *Oportet enim priùs examinare vitam ejus qui ordinatur, deinde in ipsum invocare gratiam spiritus.* Et Optatus Milevitanus lib. I. *In Donatum sunt hæ sententiæ latæ: quòd confessus sit, se rebaptizâsse, & Episcopis lapsis manus imposuisse, quod ab Ecclesia alienum est.* Hîc *impositio manuum* pro *ordinatione* sumitur, quam iterari non debere veteres judicârunt. Hunc significatum habet χειροθεσία Can. XXII. Antiocheno: Ἐπίσκοπον μὴ ἐπιβαίνειν ἀλλοτρίᾳ πόλει τῇ μὴ ὑποκειμένῃ αὐτῷ, ἐπὶ χειροτονίᾳ τινός. εἰ δὲ τολμήσειέ τις τοιοῦτο, ἄκυρον εἶναι τὴν χειροθεσίαν. *Episcopus non adeat alienam civitatem, quæ ei subjecta non est, ad alicujus ordinationem. Si autem quis tale quid ausus fuerit, irrita sit ejus ordinatio.* Balsamon ad Can. V. Synodi Laodicenæ, pag. 831· Ἐν τῷ πρώτῳ ἀποςολικῷ κανόνι ἡ χειροτονία εἰς χειροθεσίαν ἐκλαμβάνεται. *In primo Canone Apostolico* χειροτονία *sumitur pro impositione manuum*, id est, *pro ordinatione*. Confer verbum χειροτονέω, n.II. χειροτονία, hac significatione accceptæ, opponitur ἀναχειροτονία, & ἀναχειροτόνησις Can.XLVIII.Cod.Eccl. Africanæ, id est, *reordinatio*.

Χέρνιβον.

Non habet Glossarium Meursii. Χέρνιψ propriè *aquam significat, quâ manus abluuntur*: τὸ χέρνιβον, seu χερνίβιον, *vas in quo lavantur*: malluvium pro manibus, pelluvium pro pedibus: Græci utrumque una voce complectuntur. In Hist. Concilii Florentini, sect. X. cap. X. pag. 296. Εἶτα ἔδωκαν αὐτῷ δύο μεγάλα χέρνιβα. *Postea ei dederunt duo magna malluvia.* Et mox: Οὗ καὶ νιψαμένου καὶ ἐκμάξαντος τὰς χεῖρας τῇ ὀθόνῃ πάλιν ἐςράφη ὁ Φιλανθρωπινὸς, καὶ ἐλθὼν δέδωκε τὰ χέρνιβα καὶ τὴν ὀθόνην τοῖς δεδωκόσιν. *Cùm abluisset ac detersisset manus mantili, Philanthropinus in suum rediit locum, & malluvia cum mantili restituit primis porrigentibus.*

Χερνιβόξεςον.

A præcedenti voce ortum vocabulum, significat *malluvium politum.* Euchologium, pag. 81. Κελεύει δὲ ὁ ἀρχιερεὺς κομισθῆναι χερνιβόξεςον. *Jubet autem summus Sacerdos afferri malluvium politum.* Et paulò pòst: ὁμοίως δίδωσιν αὐτῷ τὸ χερνιβόξεςον. *Similiter dat ei malluvium politum.* Et: Κρατῶν τὸ Χερνιβόξεςον. *Tenens malluvium politum.* Vide Gloss. Meursii.

Χιτών.

I. *Explicatio vocis.* Veteres Glossæ: Χιτὼν, *tunica.* Hesychius: Χιτὼν, ἐσθὴς, θώραξ, ἱμάτιον ἀνδρικόν. *Tunica, vestis, vestis quæ pectus tegit, vestis virilis.* Theophylactus in cap. V. Matth. pag. 33. Χιτὼν κυρίως, τὸ παρ' ἡμῖν λεγόμενον ὑποκάμισον. *Tunica propriè dicitur, quam subuculam vel indusium vocamus.* Suidas: Χιτὼν, ἱμάτιον ἀνδρικόν. Vetus Homeri Scholiastes ad Il. β'. v. 42. Ἰςέον, ὅτι ἐπὶ μὲν ἀνδρὸς χιτῶνα λέγει. ἐπὶ γυναικὸς δὲ πέπλον.

II. *Divisio.* Ejus respectu χιτὼν, vel *tunica*, est

1. *Communis.* Huc pertinent

a. *Tunicæ protoplastorum*, de quibus Genes. III. 24. Καὶ ἐποίησε Κύριος ὁ θεὸς τῷ Ἀδὰμ καὶ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ χιτῶνας δερματίνους. *Et fecit Dominus DEUS Adamo & uxori ejus tunicas pelliceas*, vel *coriaceas.* De his verò variant veterum sententiæ.

α. Alii intelligunt *carnem*, alii *arborum cortices.* De utrisque sic Theodoretus, quæst. XXXIX. in Genesin, pag. 34. Οἱ μὲν ἀλληγοροῦντες τὴν θνητὴν σάρκα φασὶ τὰ δέρματα· ἄλλοι δέ τινες ἀπὸ φλοιῶν δένδρων τούτους τοὺς χιτῶνας κατεσκευάσθαι εἰρήκασιν· ἐγὼ δέ γε οὐδέτερον τούτων προσίεμαι. τὸ μὲν γὰρ περίεργον, τὸ δὲ ἄγαν μυθῶδες. τῆς γὰρ θείας γραφῆς καὶ πρὸ τῆς ψυχῆς τὸ σῶμα διαπεπλάσθαι φησάσης, πῶς οὐ μυθῶδες τὸ λέγειν, μετὰ τὴν παράβασιν τῆς ἐντολῆς σάρκα αὐτοὺς εἰληφέναι θνητήν; τὸ δέ γε πολυπραγμονεῖν, πόθεν τῷ θεῷ δέρματα, καὶ διὰ τοῦτο καινὸν εἶδος περιβολαίων ἐπινοεῖν, περιττὸν εἶναί μοι δοκεῖ. χρὴ τοίνυν ςέργειν τὰ γεγραμμένα, καὶ εἰδέναι ὡς οὐδὲν ἄπορον τῷ τῶν ὅλων δημιουργῷ, καὶ θαυμάζειν αὐτοῦ τὴν ἄπειρον ἀγαθότητα, ὅτι καὶ παραβεβηκότων ἐπιμελεῖται, καὶ δεηθέντων περιβολαίου, οὐ περιεῖδε γυμνούς. *Qui allegoriis delectantur, pelles ajunt esse carnem mortalem. Quidam verò alii è corticibus arborum tunicas istas paratas fuisse dixerunt. Ego verò neutrum horum approbo: hoc enim nimis curiosum, illud verò valde fabulosum. Cùm enim scriptura divina dixerit, corpus formatum esse ante animam, quomodo fabulosum non est, dicere Deum illis dedisse carnem mortalem post transgressionem mandati? Curiosè verò inquirere, unde pelles Deus habuerit, & ob id novam amictûs speciem excogitare, superfluum mihi esse videtur. In iis ergò acquiescendum, quæ scripta sunt, & sciendum, quòd omnium creatori nihil difficile & invium; & admirari oportet infinitam ejus bonitatem, quòd etiam delinquentium curam gerat, nec vestimentis necessariis carere nudos permittat.* Utramque hanc sententiam etiam proponit Athanasius, quæst. LV. ad Antiochum, t. II. pag. 352. Sed Theodoreti amplectitur. Οἱ μὲν φασιν, inquit,

inquit, ἐκ φύλλων δένδρων· οἱ δὲ πάλιν τὴν σάρκα ἡμῶν ταύτας τοὺς χιτῶνας εἶναι εἰρήκασιν. ἔδοξε δὲ ἑτέροις, τοῖς καὶ ἀληθεστέροις, ἐν ἀληθείᾳ χιτῶνας δερματίνους εἶναι τοὺς τῶν προπατόρων χιτῶνας. *Alii quidem dicunt, ex arborum foliis* sc. tunicas istas fuisse factas: *alii verò rursus, carnem nostram tunicas istas fuisse dixerunt. Aliis vero, qui etiam fide digniores, visum est, verè tunicas pelliceas esse primorum parentum tunicas.* De *carne* itidem accipit Greg. Nazianzenus, Orat. XXXVIII. pag. 619. Ἀδὰμ τοὺς δερματίνους ἀμφιέννυται χιτῶνας, ἴσως τὴν παχυτέραν σάρκα, καὶ θνητὴν, καὶ ἀντίτυπον. *Adam pelliceas tunicas induit, fortasse crassiorem carnem, & mortalem ac renitentem.* De *carne*, seu *corpore*, etiam interpretatur Origenes. Sic enim de eo Epiphanius hæresi LXIV. pag. 229. Ἐποίησεν αὐτοῖς χιτῶνας δερματίνους, καὶ ἐνέδυσεν αὐτοὺς, τὸ σῶμά φησιν ἐστί. *Fecit illis tunicas pelliceas, & induit eos, corpus est, inquit.* Et in Ancorato, pag. 494. de eodem: Τοῦτό φησι χιτῶνα δερμάτινον, τὸ σαρκῶδες τοῦ σώματος, ἢ αὐτὸ τὸ σῶμα μετὰ τὴν παρακοήν. *Hoc vocat tunicam pelliceam, carne præditum corpus, vel ipsum corpus post transgressionem.* De arborum corticibus tunicas accepit Diodorus in Catena MS. in Genesin, & apud Theodoretum, quæst. suprà laudata. Verba ejus sunt: Ἐζήτηται, τί ἐστι χιτῶνας δερματίνους; ἀλλ' εἰ μὲν ζώων σφαγέντων ἐξ αὐτῶν ἐγένοντο τὰ ἐνδύματα, εὔδηλον ὅτι ἐπέλιπε τὸ γένος τῶν σφαγέντων. ἄρτι μὲν τοῦ θεοῦ ἄρρεν τε καὶ θῆλυ πεποιηκότος, οὔπω δὲ οὐδενὸς τετογμένου· πρὸς τῷ κἀκεῖνο μὴ ἐνδέχεσθαι νομίζειν, ὅτι ζῶα σφάττεσθαι ἐκέλευσεν ὁ θεὸς, ὅτε μήπω κρεοφαγία ἦν ἐπιτετραμμένη τοῖς ἀνθρώποις. τοὺς μὴ ὄντας δὲ χιτῶνας ἔτι πλέον ἀπρεπὲς νομίζειν ὅτι παρήγαγεν ὁ θεὸς, ὃς ἐν τῇ τοῦ ἀνθρώπου ποιήσει τοῦ ποιεῖν τὶ μὴ ὂν ἀπεπαύσατο, ὡς ἐν τούτῳ τοῦ κόσμου παντὸς συμπεράνας τὴν ποίησιν· εὔδηλον οὖν, ὡς οὐδ' ἂν χιτῶνας δερματίνους ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παρήγαγεν. ἀλλὰ γὰρ ἠγνόησαν, ὡς ἔοικεν, οἱ περὶ τούτων ζητοῦντες, ὅτι δέρματα οὐ μόνον τὰ ἐκ τῶν ζώων ἀφαιρούμενα λέγεται, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκ τῶν δένδρων, ἃ καὶ φλοιοὺς ὀνομάζειν ἔθος τοῖς πολλοῖς· ἐκ δένδρων τοίνυν, ἐπιτηδείους πως φλοιοὺς ἐχόντων εἰς ἐνδυμάτων κατασκευὴν, ἐποίησαν οἱ περὶ τὸν Ἀδὰμ τὰ ἐνδύματα, τοῦ θεοῦ κατ' ἔννοιαν αὐτοῖς ὑποθεμένου, πῶς χρὴ τοῦτο ποιῆσαι. *Quæsitum est, quæ sint* vestes pelliceæ. *Nam si ex animalibus occisis facta sunt indumenta, perspicuum est, quòd occisorum animalium genus defecerit, cùm Deus paulò ante masculum & fœminam creâsset, nec adhuc ulli partus extitissent. Præterea nemo existimare potest, Deum animalia jugulari præcepisse, quando nondum esus carnium erat permissus hominibus. Multò minùs decet nos arbitrari, Deum vestes, quæ non erant, produxisse: qui homine creato desiit quicquam creare, quod non esset, quasi in ipso creationem universi mundi concludens. Constat igitur, Deum pelliceas vestes non creâsse ex nihilo. Sed fortasse ignorârunt, ut verisimile est, qui talia quærunt, quòd* δέρματα *non solùm illa dicuntur, quæ ab animalibus auferuntur, sed etiam quæ ab arboribus, quæ cortices vulgus appellare consuevit. Igitur Adam indumenta confecit ex arboribus habentibus cortices aptas ad vestimenta conficienda, Deo menti illius suggerente, quomodo id facere oporteat.* Mirum, unde hi habeant, δέρμα etiam *corticem* significare. Certè veteres Glossæ δέρμα dicunt esse *tergum, pellem.* Nec aliter Lexicographi. Et, si vel maximè Græca vox hoc significaret, repugnaret contextus originalis, in quo כתנות עור, *tunicæ pellis*, id est *pelliceæ.* עור nonnisi *de cute*, vel *pelle*, nunquam *de cortice* usurpatur. In eadem Catena Origenes sententiam, quam ipsi tribuit Epiphanius, rejicit, quando scribit: Λέγειν, τοὺς δερματίνους χιτῶνας οὐκ ἄλλους εἶναι, ἢ τὰ σώματα, πιθανὸν μὲν, καὶ εἰς συγκατάθεσιν ἐπισπᾶσθαι δυνάμενον· οὐ μὴν σαφὲς ὡς ἀληθές. εἰ γὰρ οἱ δερμάτινοι χιτῶνες σάρκες καὶ ὀστέα εἰσὶ, πῶς πρὸ τούτων φησὶν ὁ Ἀδάμ. Τοῦτο νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου; *Dicere, vestes illas pelliceas nihil aliud esse, quàm corpora, probabile quidem est, & ad assensionem eliciendam efficax; at non evidens quòd sit verum, si enim pelliceæ vestes sunt carnes & ossa, quomodo antea dixit Adam*, Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea? Idem infulsum esse dicit, asserere, Deum vestes pelliceas Protoplastis fecisse. De quo postea.

β. Alii per χιτῶνας δερματίνους intelligunt *mortalitatem.* Horum sententiam proponit & simul refutat Origenes in eadem Catena, his verbis: Τινὲς, δερματίνους χιτῶνας, τὴν νέκρωσιν, ἣν ἀμφιέννυται ὁ Ἀδὰμ, καὶ ἡ Εὔα, διὰ τὴν ἁμαρτίαν θανατωθέντες, ἀπεφήναντο τυγχάνειν. Οὐ πάνυ τι οὐδὲ αὐτοὶ εὐχερῶς δυνάμενοι παραστῆσαι, πῶς ὁ θεὸς, καὶ οὐχὶ ἁμαρτία, νέκρωσιν ἐμποιεῖ τῷ παραβεβηκότι. πρὸς τούτοις, ἀνάγκην ἔχουσι λέγειν, σάρκα καὶ ὀστέα τῷ ἰδίῳ λόγῳ μὴ εἶναι φθαρτὰ, εἴγε ὕστερον τὴν νέκρωσιν οἱ πατέρες ἡμῶν διὰ τὴν ἁμαρτίαν εἰλήφασι. *Nonnulli asseruerunt, vestes pelliceas esse mortalitatem illam, quâ circumdati sunt Adam & Eva, morti propter peccatum addicti. Sed isti non facilè probare possunt, quomodo Deus, & non multò magis peccatum, mortalitatem pariat transgressori. Præterea necesse est eos dicere, carnem & ossa propria ratione non esse corruptibilia, cùm postea patres nostri propter peccatum mortalitatis conditionem acceperint.*

γ. Sedulius dicit *Draconem*, seu Satanam, *Adamo & Evæ post lapsum ficulna tegmina dedisse;*

Dat nudis ficulna Draco mox tegmina victor.

Id verò non habet ex Contextu sacro, sed ex interpretatione Judæorum.

δ. Eorum tantùm vera est sententia, qui cum Scriptura asserunt, Deum Protoplastis tunicas fecisse pelliceas, iisque eos vestivisse. Hæc est sententia Theodoreti, ut sub lit. α. vidimus. Athanasius de Cruce & passione Domini, tom. I. pag. 1012. Ὅτε ἥμαρτε, καὶ λοιπὸν ἤμελλεν ἀποθνήσκειν, ἔλαβε δερματίνους χιτῶνας, ἐκ νεκρῶν ζώων γενομένους, σύμβολον ὄντας τῆς διὰ τὴν ἁμαρτίαν νεκρώσεως αὐτῷ προσγενομένης. *Cùm Adam peccâsset, & morti jam esset obnoxius factus, accepit* Deus *pelliceas tunicas, ex mortuis animalibus factas, quæ erant symbolum mortalitatis, in quam propter peccatum inciderat.*

b. ἐνδύσασθαι δύο χιτῶνας, *tunicis binis indui*, Marci VI. 9. atque adeò, *tunicas binas comparare*, Matth. X. 10. Lucæ IX. 3. Christus interdixit Apostolis, cùm primùm ipsos misit, ut denotaret, quòd parati & expediti esse deberent ad obeundam sibi demandatam provinciam. Duas tunicas habebant, qui se viæ accingerent. Vide Genes. XLV. 22. Christus verò vult, Apostolos tunicâ solâ eâ, quâ induti essent, viæ se tradere. Seneca epist. ad Lucilium LXXXVII. pag. 476. *Interim hoc me iter docuit, quàm multa haberemus supervacua.--- Cum paucissimis servis, quos unum capere vehiculum potuit, sine ullis rebus, nisi quæ corpore nostro continebantur, ego & Maximus meus biduum jam beatissimum agimus.* Dum ait, *nisi quæ corpore nostro continebantur*, voluit dicere, se duas non habuisse tunicas. Apulejus Herculis αὐτάρκειαν laudans in Apologia sua, *Cùm terras peragraret, neq; una pelle vestitior fuit, neq; uno baculo comitatior.* Confer vocem Μονοχίτων.

c. Ὁ ἔχων δύο χιτῶνας, μεταδότω τῷ μὴ ἔχοντι. *Qui habet duas tunicas, det non habenti,*

Lucæ III.11. ſic ad Epheſ. IV.28. μεταδιδόναι τῷ χρείαν ἔχοντι, *tribuere neceſſitatem patienti.* Δύο χιτῶνας præciſè intelligere non eſt neceſſe: ſed ſenſus eſt, ex divitiis, (nam per veſtes ſæpe denotantur divitiæ) quas Deus nobis largitur, partem aliquam in uſus pauperum eſſe erogandam. Rectè Theophylactus ad hunc locum Chriſti, pag. 325. Τοῖς ὄχλοις παραινεῖ προσέχειν τῇ ἐλεημοσύνῃ· τὸν ἔχοντα δύο χιτῶνας κελεύων μεταδοῦναι τῷ μὴ ἔχοντι. *Turbas admonet, ut eleemoſynæ vacent, jubens duas habentem tunicas dare non habenti.*

2. Χιτὼν ἄῤῥαφος, *tunica inconſutilis*, Joh. XIX. 23. Multa de hac tunica Viri docti. Vide Caſaubonum Exercitat. XVI. num. LXXXIV. Ferrarium apud Walæum in cap. XIX. Johannis. Juvat audire ſententiam Cl. Salmaſii, quam proponit ad Vopiſcum, pag. 400. Verba Vopiſci ſunt: *Cùm nonniſi rectas purpureas accepiſſent. Rectæ* hìc ſunt *tunicæ*. Heſychius: Ῥεκτὸς, ἀνδρεῖος χιτών. *Recta, tunica virilis.* Item: Ῥεκτῶν, ἀπομάκτρων, ἢ ἱματίων. Quæ vox Latina eſt, non Græca. Multas Latinas gloſſulas habet ille doctiſſimus Grammaticus, quas cum Græcis confundit, non monens, cui dialecto, vel idiomati debeantur; quod ſæpe impoſuit doctiſſimis Viris. *Rectas* Feſtus eſſe ait *veſtimenta virilia, quæ patres liberis ſuis conficienda curant ominis cauſſâ.* Quantum ad nominis rationem attinet, idem dictas eſſe autumat, *quòd in altitudinem & à ſtantibus texantur.* Iſidorus verò, *quòd ſurſum verſum texantur, & à ſtantibus.* Sic *ſurſum verſum texi*, & *in altitudinem*, de eodem genere texendi dicitur. Vetus autem fuit texturæ ratio, quâ ſtantes mulieres texebant. Grammatici notant ad illud Homericum Il. α. v. 31. ἱστὸν ἐποιχομένην, *telam percurrentem*, ἱστουργοῦσαν καὶ ὑφαίνουσαν, *texentem*: item, ὑφαίνουσαν· ὀρθαὶ γὰρ ὕφαινον. *Texentem: ſtantes enim texebant.* Sic vulgò linteones ſtantes texebant. Servius ad illud Virgili:

Arguto conjunx percurrens pectine telas.

Aut ictu pectinis, aut manu percurrens: aut quia apud majores ſtantes texebant; ut hodie linteones videmus. At *in altitudinem texere*, quid ſit, non omnibus notum. Igitur *ſurſum verſum texere*, vel *in altitudinem texere*, eſt, quod Græci dicunt, ἄνω ὑφαίνειν. Quem texendi modum omnibus gentibus fuiſſe uſitatum, præterquam Ægyptiis, narrat Herodotus, lib. II. Ὑφαίνουσιν οἱ μὲν ἄλλοι, ἄνω τὴν κρόκην ὠθέοντες. Αἰγύπτιοι δὲ κάτω. Nam ἄνω τὴν κρόκην ὠθεῖν, nihil aliud eſt, quàm ἄνω ὑφαίνειν, hoc eſt, *ſurſum verſum texere.* Ægyptii *deorſum verſum texebant*, qui tramam in inferiorem partem trudebant. Apud cæteras enim gentes cùm trama, vel fila infrà eſſent, in ſuperioribus texebatur veſtimentum: & ſic trama ſemper pectine ad ſuperiorem partem trudebatur & ducebatur. Atque id, *ſurſum verſus texere*, vel *in altitudinem texere*, vocabant. Contrario modo Ægyptii, ex ſuperioribus, ubi erant fila, vel licia, ad inferiora procedebant, ubi veſtimentum, vel tela, quæ texebatur, inerat. Inſignis eſt locus Theophylacti in cap. XIX. Joh. pag. 825. quem jam adduxit Caſaubonus Exercitat. XVI. ſect. LXXXIV. verborum tamen ejus ſenſum minimè eſt aſſecutus. Verba Theophylacti ſunt: Ἄλλοι δέ φασιν, ὅτι ἐν Παλαιστίνῃ ὑφαίνουσι τοὺς ἱστοὺς, οὐχ ὡς παρ' ἡμῖν ὄντων ἄνω μὲν τῶν μίτων, καὶ τοῦ στήμονος, κάτω δὲ ὑφαινομένου τοῦ πανίου, καὶ οὕτως ἀναβαίνοντος, ἀλλὰ τοὐναντίον, κάτω μέν εἰσιν οἱ μίτοι, ἄνω δὲ ὑφαίνεται τὸ ὕφασμα. *Alii autem dicunt, quòd in Palæſtina texant telas, non ut apud nos, apud quos ſuprà quidem ſunt licia, & ſtamen, infrà autem contexitur pannus, atque ita aſcendit: ſed contrario modo, infrà quidem ſunt licia, ſuprà verò texitur tela.* In his apertè diſtinguit Theophylactus morem Palæſtinorum in texendo à more Ægyptiorum. Illa enim verba, ὄντων ἄνω μὲν τῶν μίτων, κάτω δὲ ὑφαινομένου τοῦ πανίου, morem Ægyptiacum deſcribunt. Quæ autem ſequuntur, ἀλλὰ τοὐναντίον, κάτω μέν εἰσιν οἱ μίτοι, ἄνω δὲ ὑφαίνεται τὸ ὕφασμα, Palæſtinorum modum texendi ſignificat, quem illis communem fuiſſe cum cæteris gentibus affirmare poſſumus. Siquidem reliquæ gentes, ut ex Herodoto notatum, ἄνω τὴν κρόκην ὠθέουν. Oportet igitur hunc Theophylactum Ægyptium fuiſſe, qui notat diverſum genus texendi apud Ægyptios & Palæſtinos. Nam illa, οὐχ ὡς παρ' ἡμῖν, de Ægyptiis intelligenda: niſi velimus Græcos poſtea modum illum texendi Ægyptiorum uſurpâſſe. Ἀνακρούειν etiam dicebant de illo genere texturæ, quæ fit *in altitudinem*, vel *ſurſum verſus*. Et ἀνακρουστὰ vocabantur illo genere texta. Iſidorus Peluſiota, epiſtolâ LXXIV. lib. I. de Galilæis: καθ' οὓς καὶ μάλιστα τὸ τοιοῦτον φιλεῖ γίνεσθαι ἱμάτιον, τέχνῃ τινὶ, ὡς αἱ στηθοδεσμίδες, ἀνακρουστὸν ὑφαινόμενον. Quæ verba malè vertit Caſaubonus hoc modo: *Apud quos vel maximè indumentum ejuſmodi fieri ſolet, & arte quadam texi pectinem retrorſum impellendo; ut fit in faſciis pectoralibus.* Ἀνακρουστὸν ipſe vult eſſe, *arte quadam textum, pectinem retrorſum impellendo.* Imò ἀνακρουστὸν eſt in altitudinem textum. Et eandem rationem texendi innuit apud Galilæos Iſidorus, quam apud Palæſtinos Theophylactus. Ἀνακρούειν non ſemper eſt *retrahere*, & *retrorſum ducere.* Sed ἀνὰ in compoſitione τὴν ἄνω σχέσιν aliquando denotat, ut Grammatici loquuntur: Ut in ἀναβάλλειν, ἀνατίθεσθαι, & aliis infinitis. Sic in verbo ἀνακρούειν. Unde ἀνακρουστὸν, quod *in altitudinem eſt percuſſum & textum.* Et notandum, quod ait de faſciis pectoralibus, quæ ſic vulgò texi ſolerent. Ita enim Feſtus *reticula recta* vocat, quæ ſurſum verſus texta erant, non ſecus ac tunicæ rectæ, hoc eſt ad verbum, ἀνακρουστά. *Regillis tunicis albis, & reticulis luteis utrisque rectis, textis ſurſum verſum à ſtantibus pridie nuptiarum diem virgines indutæ cubitum ibant ominis cauſſâ, ut etiam in togis virilibus dandis obſervari ſolet.* Reticula non ſunt faſciæ pectorales, ſed capitales: & videntur eadem ratione, quâ στηθόδεσμα, texi ſolita: Græci κροκυφάντους & κροκυφάντια appellant. Obſervabis etiam, eam texturam, quæ ſurſum verſus fiebat, à ſtantibus factam; quæ fuit antiqua texendi ratio. Ægyptii, qui ex diametro oppoſitam texturæ formam ſequebantur, ſedentes texebant, & ab illis inſtitutum, ut à ſedentibus tela texeretur. Grammatici: Πρώτη δέ τις αἰγυπτία γυνὴ καθεζομένη ὕφανεν· ἀφ' ἧς καὶ αἰγύπτιοι Ἀθηνᾶς ἄγαλμα καθημένης ἱδρύσαντο. *Prima autem mulier quædam Ægyptia ſedens texuit; à qua etiam Ægyptii Minervæ ſimulachrum ſedentis poſuerunt.* Ægyptii, qui ſedentes texebant, iidem & deorſum verſus tramam impellebant, quam texendi rationem omnes poſtea Græci videntur imitati. Vetus autem illa conſuetudo, & in altum texendi, & quæ à ſtantibus peragebatur, apud ſolos linteones remanſit. Sed & in Galilæa, & apud Palæſtinos illo etiam genere texturæ, veſtimenta detexi moris erat, ut ex ſuprà citatis Iſidori & Theophylacti poteſt cognoſci. Antiquo autem illo more, quo ſtantes texebant, non pectine, ſed ſpathâ tela percutiebatur. Inſignis ad eam rem Heſychii locus, ſed leviter corruptus, & ſic legendus: Σπαθητὸν τὸ ὀρθὸν ὕφος, σπάθῃ κεκρουσμένον, οὐ κτενί. Ubi etiam notabis, ὀρθὸν ὕφος Græcis dici, quod ſurſum textum eſt, & à ſtantibus, ut Latini *rectas tunicas* dixerunt eo modo textas. Plinius de Caja Cæcilia: *Ea primùm texuit rectam tunicam, quales cum pura toga induuntur novæ nuptæ.* Inter veterem igitur & novam texendæ telæ rationem

hoc

hoc intererat, quòd veteres stantes, & sursum subtegmen impellentes, & spathâ percutientes telam texerent: at apud recentiores à sedentibus tela texebatur, & pectine feriebatur, ac subtegmen deorsum trudebatur, quod inventum Ægyptiorum fuit, atque inde ad Græcos Romanosque manavit. Utrumque genus eleganter descripsit & expressit Seneca. epist. XC. pag. 524. *Ecce Posidonius, ut mea fert opinio, unus ex iis qui plurimùm Philosophiæ contulerunt, dum vult describere primùm quemadmodum alia torqueantur fila, alia ex molli solutoq; ducantur: deinde quemadmodum tela suspensis ponderibus rectum stamen extendat, quemadmodum subtemen insertum quod duritiam utrinque comprimentis tramæ remolliat, spatha coire cogantur, & jungi, textricum quoque artem à sapientibus dixit inventam, oblitus postea repertum hoc subtilius genus, in quo*

Tela jugo juncta est, stamen secernit arundo.
Inseritur medium radiis subtemen acutis,
Quod lato feriunt insecti pectine dentes.

Habes utrumque texendi modum, per spatham & per pectinem. Tela, quæ jugo jungebatur, quam & *jugalem* vocat Cato, eam sedentes mulieres detexebant, & pectine feriebant. Quæ verò suspensis ponderibus rectum stamen extendebat, & ipsa *recta* erat, & à mulieribus stantibus & ambulantibus pertexi solebat. Meminit utriusque, *rectæ* scilicet & *jugalis*, Artemidorus lib. III. cap. XXXVI. Ἱσὸς ὄρθιος, κίνησιν καὶ ἀποδημίαν σημαίνει. χρὴ γὰρ περιπατεῖν τὴν ὑφαίνουσαν. ὁ δὲ ἕτερος ἱσὸς κατοχῆς ἐςὶ σημαντικὸς, ἐπειδὴ καθεζόμεναι ὑφαίνουσιν αἱ γυναῖκες, τὸν τοιοῦτον ἱσόν. *Tela recta motum & iter denotat: texentem enim ambulare oportet. Altera verò tela detentionis seu retentionis signum est, quoniam sedentes mulieres talem texunt telam.* De *recta tela* accipienda superiora Homeri, ἱσὸν ἐποιχομένη. Vide Grammaticos. Ut *ad rectas* revertamur, hac specie texturæ quidam ex antiquis Patribus textam fuisse Domini tunicam, τὴν ἄῤῥαφον scripserunt. De quo videndus Casaubonus. Ego verò, quoniam bellè se hîc dat occasio, non tenebo, quin moneam, tam veteres, quàm recentiores omnes in illa *inconsutili tunica* explicanda, tota regione aberravisse, & quomodo vox ἄῤῥαφος capienda esset, ignoravisse. Verba Evangelistæ sunt: Οἱ οὖν ςρατιῶται ἔλαβον τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ τὸν χιτῶνα· ἦν δὲ ὁ χιτὼν ἄῤῥαφος, ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντὸς δι᾽ ὅλου. Putârunt enim omnes, peculiare artificium, & texturæ speciem non vulgarem in tunica Domini notari à divo Johanne. Itaque nemo non hactenus desudavit quærendo & investigando, quânam ratione tale detexi potuerit vestimentum, quod suturam non habuisset: non posse enim per artem in tela hujusmodi vestem fieri. Sed frustrà fuere. Rationem tantùm tangit & indicat Evangelista, quare milites, divisis Domini palliis, solam ejus tunicam non diviserint: & eam quidem, quòd esset ἄῤῥαφος, & in totum textilis, ut sortirentur potiùs, quàm dividerent, aut scinderent, consilium inter se cepisse milites. Nec verò existimandum est, alterius generis tunicam gestavisse, præter vulgares, & vulgò texi solitas in Palæstina, & apud Galilæos: qui an specialem modum texendi habuerint, nescio. De illo certè, quem apud eos usitatum fuisse Isidorus & Theophylactus docent, ut nimirum in altitudinem texerent, & pectine succuterent vestimenta, jam ostendimus, eum non fuisse peculiarem Palæstinorum, sed cum multis gentibus communem: siquidem & Romanis frequens & usitatus fuerit, qui *rectas tunicas* eo genere textas vocabant. Potuerit igitur & eo modo fuisse texta Domini tunica, qui in illis tractibus & solitus & communis fuit. Nunc doceamus, quæ sit ἄῤῥαφος tunica, & quo sensu sit accipienda. Sciendum, ex tunicis alias fuisse χιςὰς apud Veteres, quæ & ῥαπτοὶ dicebantur & ζυμπορπητοί. alias ἀῤῥάφους, quæ ex toto tectæ conclusæque, & nulla parte sutiles scissilesque, quemadmodum sunt camisiæ nostræ, & interulæ, sive laneæ sint illæ, sive lineæ. χιςοὶ igitur χιτῶνες erant, qui ex utraque parte in humeris fibulâ stringebantur. Pollux: Ὁ δὲ χιςὸς χιτὼν περόναις κατὰ τοὺς ὤμους διείρτο. Περόνας illas ῥαφὰς etiam dicebant, & ῥαφίδας. quod studiosè velim observari: nam in eo nostræ hujus novæ interpretationis positum est fundamentum. Hesychius: Συμπορπητὸν, vel ζύμπορπον τὸν ῥαφαῖς συνειλημμένον κατὰ τοὺς ὤμους χιτῶνα. Hodie legitur, μὴ ῥαφαῖς contrario sensu verbi notioni. Σύμπορτον, vel συμπορπητὸν χιτῶνα vocat Hesychius, qui & χιςὸς dicebatur, & fibulis seu ῥαφαῖς altrinsecus in humeris comprehendebatur. Ῥαφαὶ sunt Hesychio, quæ Polluci περόναι. Idem Hesychius: Ἑτερομάσχαλος, χιτὼν δουλικὸς ἐργάτικος, ἀπὸ τοῦ τὴν ἑτέραν μασχάλην ἔχειν ἐῤῥαμμένην, *quòd alteram manuleam sutam haberet*, hoc est, fibulatam, vel nodo strictam. Ita enim hæc erat operaria servorum tunica, ut una quidem parte μασχάλην haberet, in quam brachium immitteretur, altera verò manuleam non haberet, sed in modum pallii amiciretur, & fibulâ necteretur. Etymologicum magnum: Ἐξωμὶς χιτὼν ἅμα τε καὶ ἱμάτιον. ἦν γὰρ ἑτερομάσχαλος. καὶ ἀναβολὴν εἶχεν, ἣν ἀνέδουν τῷ κοσύμβῳ. Sic emendamus illum Etymologi locum, in vulgatis inquinatissimum. Quam Hesychius ἐῤῥαμμένην μασχάλην dixit, hic autor *fibulâ stringi solitam, & nodo alligari* scribit. Nam id significat κόσυμβος, idem nempe quod κόμβος. Eustathius autem κομβίοις συνδεῖν, pro *fibulis stringere* exposuit, ad illud Homeri, Iliad. κ΄. v. 133.

Ἀμφὶ δ᾽ ἄρα χλαῖναν περονήσατο φοινικόεσσαν.
Lænamq; fibulis nexuit purpuream circum.
Ὅ ἐςι περόναις, ἤγουν κομβίοις συνέδησε.

Κομβίον igitur, vel κόμβος, & κόσυμβος idem. Simile verò loquendi genus apud autores Latinos observatur, ut *sutum* pro *fibulatum*, & *resutum* pro *resibulatum* dicerent. Vide etiam hæc Suetonii verba in Augusto: *Sumenti virilem togam tunica laticlavi resuta ex utraque parte ad pedes decidit. Resutam* ibi non est aliter exponere, quàm *resibulatam*, nodis scilicet solutis, quibus tenebatur in humeris ex utraque parte. χιςὴ enim fuit illa *laticlavi tunica* & ῥαπτή. nam ῥαπτὰς & συμπορπητὰς easdem fuisse tunicas, contrà quàm Vir doctissimus putavit, nos alibi pluribus probamus, & hîc jam non paucis ostendimus. Eas scilicet, quæ fibulis, hoc est, ῥαφαῖς continebantur, & stringebantur. Hinc ῥαφίδα, περόνην exponunt Grammatici. Hesychius: Ῥαφὶς, ὑπόδημα, περόνη. Idem: Περόνη, ῥαφίς. Et περονήσασθαι, πορπήσασθαι. Sanè cùm ῥάπτειν nihil aliud sit, ut Græci interpretantur, quàm τὰ διεσπαρμένα συνδεῖν, ut scilicet præstare fibulas, quæ in unum distantia jungunt, & diversas vestimenti partes colligunt inter se colligantque: συῤῥάπτειν περόναις apud Lucianum in Dialogo Ἔρωτες, est fibulis chlamydem connectere. Ὄρθριος ἀναςὰς ἐκ τῆς ἀζύγου κοίτης, τὴν ἱερὰν χλαμύδα τοῖς ἐπωμίοις περόναις συῤῥάψας, ἀπὸ τῆς πατρῴας ἑςίας ἐξέρχεται. Hinc ῥαφὴν Græci vocant vestis aperturam, quæ fibulis committitur. Pollux: Κωμικὴ δὲ ἐσθὴς, ἐξωμίς. ἔςι δὲ χιτὼν λευκὸς, ἄσημος, κατὰ τὴν ἀριςερὰν πλευρὰν ῥαφὴν οὐκ ἔχων. Ἐξωμὶς, de qua loquitur Pollux, erat, ut omnes sciunt, vestimentum

servile, ἑτερομάσχαλον, quod ab una parte μασχάλην in modum tunicæ habebat, ab altera, more pallii divisum erat & σχιστὸν, quà manus exerebatur, in humero fibulâ strictum. A sinistro latere dicit Pollux id vestimenti ῥαφὴν non habuisse, hoc est, ἄῤῥαφον fuisse, quòd in morem tunicæ, totum ab ea parte conclusum & contectum esset, & μασχαλωτόν. A dextro verò latere, quo scissile fuit, & adapertile, palliatim infibulabatur, & in humerum rejiciebatur: hoc est, quod ait Etymologicum magnum de exomide: καὶ ἀναβολὴν εἶχεν, ἣν ἀνέδουν τῷ κοσύμβῳ. Ab ea igitur parte σύῤῥαπτον fuit, id est, ζυμπορπητόν. Sic vestimentum illud cæcum, & nullos habens exitus, quo Clytemnæstra Agamemnomen è balneo exeuntem involvit, & involutum occidit, Lycophron scribit, nullas habuisse ῥαφὰς, id est, nullos exitus, aut aperturas, quibus caput emitteretur, aut brachia exererentur, pag. mihi 147.

Ὁ μὲν γὰρ ἀμφὶ χύτλα τὰς δυσεξόδους
Ζητῶν κελεύθους αὐχενιστῆρος βρόχου,
Ἐν ἀμφιβλήστρῳ συντεταργανωμένος
Τυφλαῖς ματεύσει χερσὶ κροσσωτοὺς ῥαφάς.

Ῥαφὰς vocat Lycophron vestis oras, quæ fibulis conferuntur & committuntur. κροσσωτοὺς autem appellat, quòd oræ vestium summæ, & mediæ, quæ in lateribus, vel ante pectus fibulis stringebantur, & infimæ fimbriatæ essent. Pollux ὀχθοιβοὺς vocari ait τῶν ῥαφῶν συμβολὰς in tunicis, ubi ῥαφαὶ sunt id, quod diximus. Nec enim ῥαφαὶ ibi accipiendæ suturæ vestium filo conceptæ, sed partes & oræ tunicarum, quæ fibulis inter se junguntur & committuntur. Hinc χιτῶνες ἄσχιστοι erant etiam ἄῤῥαφοι. De eo proinde genere tunicarum, quæ fibulis inter se junguntur, & committuntur, quæ fibulis stringuntur ex utraque parte, non fuisse Domini tunicam, indicare voluit Johannes, cùm dixit eam ἄῤῥαφον καὶ ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντὸν δι᾽ ὅλου. Ἐκ τῶν ἄνωθεν dixit, quòd in superioribus tunicæ partibus eæ ῥαφαὶ vel fibulæ locum magis haberent, quibus stricta tenebatur, & sedebat in humeris tunica. Sed & plerasque per totum & usque ad infimam oram nodis & fibulis fuisse ex utraque parte constrictas alibi docemus affatim. Ideò dixit ὑφαντὸν δι᾽ ὅλου, ut nulla sui parte scissuram, & ὑπόκομμα eam habuisse ostenderet, sed integram totam fuisse significaret. Tunicæ autem nostræ lineæ laneæque sunt ὑφαντοὶ δι᾽ ὅλου. Nec, quò minùs ita sint, prohibet, quòd consutæ sunt ex aliqua parte, & sarcinatricis acu conceptæ. Sarcinatricis enim acus idem facit, quod pecten textoris. Ἀκεστικὴν veteres ὑφαντικῆς εἶδος esse dixerunt. Sed & artem illam, quæ acu pingit, & varias in vestibus formas figurasque ludit, ad ὑφαντικὴν pertinere scripserunt, & ὑφαντικὴν appellârunt. Unde *acu colores intexere vestimentis*, & *phrygionis arte vestem texere* dicebant. Veteres autem ignoravisse artem illam, quâ hodie apud nos vestes confici moris est, cùm ex diversis pannis sectis, & ad modulum corporis, & invicem sutis, vestis exoritur, sunt qui tradant: sunt tamen etiam, qui non credant, & inter illos ego. Falluntur, inquam, qui putant, olim ex concisis pannis vestes minimè consui solitas, ut nunc mos est. Nam lineæ, quas vulgò *camisias* vocabant, quæ corporibus adstrictæ, & membris aptæ fiebant, nullo modo tales in tela fieri poterant. Manicatæ quoque tunicæ, & ἄῤῥαφοι, qualis erat Domini tunica, ex incisis partibus integrabantur, & acu consuebantur. Exempli gratiâ: in tunicis manicatis manicæ ex incisis pannis adsuebantur, nec tota tunica ullo modo cum suis manicis in tela fieri poterat. Brachæ quoque non aliter fieri poterant, quàm incisione ac sutura diversorum pannorum. At tunicæ, quas Græci σχιστὰς vocabant, & cætera id genus vestimenta, ut erant colobia Romanorum, & laticlaviæ tunicæ, quæ ex duabus plagulis constabant, in utroque latere per fibulas committi solitis, facilè in tela totæ fiebant, nec acum sarcinatricis requirebant. Domini verò tunicam ἄῤῥαφον ita fuisse dictam, quòd nullam habuerit suturam acu factam, qui putàrunt, valde errârunt. Ἄῤῥαφος ob eam rationem dicta est, quam posuimus: eam propterea non diviserunt milites, quia, si divisissent, perdidissent. Cui enim usui frusta ejus adhiberi potuissent? At pallium ejus, quod ζυμπορπητὸν fuit, & σχιστὸν, atque etiam ῥαπτὸν, rectè scindi in partes dividique potuit. Vestimenta enim id genus, quæ fibulis stringebantur, ut plerumque duplicia erant, sic & chlamydes, lænæ, pallia, tunicæ, pepli muliebres, & cæteræ vestes fibulatoriæ atque ἐμπορπηταὶ, duplices erant. Hinc mihi fit verisimile, non unam tantùm vestem à militibus fuisse divisam, sed duas: pallium nempe, & aliam vestem superariam, aut tunicam ἐπικάμισον, ut recentiores Græci dixere: atque ex his binis vestibus, duplicibus singulis, quatuor partes esse factas. Ultimam autem, quam tunicam propriè vocat Johannes, quòd esset ἄσχιστος καὶ ἄῤῥαφος, non divisere milites, sed sortiti sunt, vel micuerunt, ut qui vicisset, integram illam auferret, quæ scissa vel divisa nulli fuit usui futura. Hactenus Cl. Salmasius. Non piguit omnia ejus excerpere ad hanc rem verba, quia multa continent erudita, nec observationes ejus in Historiæ Augustæ scriptores in multorum manibus versantur. Sunt tamen viri docti, inter quos Ferrarius, quibus hæc Salmasii sententia non probatur. Ego interim nondum video incommoda inde emergentia, quæ eam rejiciendam evincant. Conferantur verba Salmasii & exceptiones Ferrarii, & inde judicium fiat. Multa, ut etiam hoc addamus, Veteres de hac Christi tunica, cur fuerit ἄῤῥαφος, cur non fuerit scissa. Paucis nos contenti erimus, quia ferè allegorica sunt, & minùs solida. Severus in Catena in cap. XIX. Johannis, p. 441. Ἄῤῥαφος, ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντὸς δι᾽ ὅλου. Τοῦτο δὲ καὶ μυστήριον ὑποφαίνει, δεικνύον ὡς ὁ κάτω γεννηθεὶς κατὰ σάρκα λόγος μονογενὴς, ἄνωθέν ἐστιν ἐκ Θεοῦ Πατρός. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ ἑκάστης ἀνθρωπίνης ψυχῆς σῶμα καθάπερ ἱμάτιον ὑπάρχει τι ζυμφυὲς, κατὰ τὸ εἰρημένον. Δέρμα δὲ καὶ κρέας με ἐνέδυσας, ὀστέοις δὲ καὶ νεύροις με ἐνείρας· οὕτω καὶ τὸ τοῦ σωτῆρος σῶμα χιτών τις νοούμενος ζυμφυὴς, διὰ τὸ ἀτρέπτως ἡνῶσθαι τῷ λόγῳ καθ᾽ ἕνωσιν φυσικήν. Ἄνωθεν ἦν ὑφαντὸν, τουτέστιν, ἐκ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπιφοιτήσεως, καὶ οὐκ ἐκ ἀνθρωπίνης σπορᾶς. Inconsutilis, desuper contexta per totum. *Hoc etiam aliquod mysterium insinuat, scilicet unigenitum Verbum in terris secundùm carnem natum, desuper esse ex Deo Patre. Cùm autem cujuslibet humanæ animæ corpus, quasi indumentum quoddam sit, illi cognatum, juxta illud*, Pelle & carnibus vestisti me, ossibus & nervis compegisti me: *ita quoque Salvatoris corpus, instar tunicæ cujusdam illi agnatæ, intelligitur, quòd immutabiliter naturali quadam unione Verbo conjunctum sit.* Desuper *autem erat* contextum, *id est, ex Spiritûs Sancti illapsu seu influxu, non verò ex humano semine.* Theophylactus in cap. XIX. Joh. pag. 825. Τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἄνωθεν μὲν ὑφάνθη· πνεῦμα γὰρ ἅγιον ἐπῆλθε, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπεσκίασε τῇ παρθένῳ· εἰ γὰρ καὶ ἀνθρώπου φύσιν ἀνέλαβε τὴν κάτω οὖσαν

καὶ

καὶ πεσοῦσαν, ἀλλὰ τῇ ἄνωθεν τοῦ ἁγίου πνεύματος χάριτι συνέστη, καὶ συνεπάγη ἡ θεία σάρξ. Τὸ τοίνυν ἅγιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἀμέριστόν ἐστι, τοῖς τέσσαρσι τοῦ κόσμου μέρεσι μεριζόμενον καὶ διαδιδόμενον. καταχερματιζόμενος γὰρ ἐν τοῖς καθ' ἕνα, καὶ τὴν ἑκάστου ψυχὴν ἁγιάζων μετὰ τοῦ σώματος ὁ μονογενὴς διὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς, ὁλοκλήρως καὶ ἀμερίστως ἐν ὅλοις ἐστὶν, ὑπάρχων πανταχοῦ, οὐδαμῶς γὰρ μεμέρισται, καθὰ καὶ Παῦλος βοᾷ. *Corpus Domini supernè quidem contextum est. Spiritus enim Sanctus venit super Virginem, & virtus Altissimi obumbravit eam. Licèt enim hominis naturam susceperit, quæ infrà est, & cecidit: tamen supernè Spiritus Sancti gratiâ constitit & compacta est divina caro. Igitur sanctum corpus Christi indivisibile est, & dividitur & communicatur quatuor orbis partibus. Distributus enim singulis, sed uniuscujusque animam sanctificans cum corpore per suam carnem unigenitus, & integer & indivisus in omnibus est, ubique existens: nunquam enim divisus est, sicut & Paulus clamat.* Theophanes Homil. XXVII. p. 209. Ὑπεδήλου δὲ ὁ χιτὼν τὴν ἁγίαν τοῦ λόγου σάρκα, ἣν σπέρμα καὶ ἡδονὴ οὐ συνέρραψεν, ἀλλ' ἄνωθεν ἦν ὑφανθεῖσα ἐκ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος χάριτος. Εἰ γὰρ καὶ κάτω γεγέννηται κατὰ σάρκα ὁ λόγος, ἄνωθεν ἦν ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. *Tunica verò sanctam Verbi carnem significabat, quam non consuerat semen & delectatio, sed ex gratia Sancti Spiritus erat supernè contexta. Quamvis enim in inferioribus Verbum secundùm carnem sit genitum, in supernis tamen ex Deo & Patre erat.*

Χλοοποιέω.

Non habent Lexica. *Herbam produco.* Cæsarius Dial. I. Interrog. XLIII. Ὕδατος τὸ χλοοποιεῖν καὶ σήπειν. *Aqua vim habet producendi herbas, & putrefaciendi.*

Χοῖρος.

I. *Explicatio nominis.* Χοῖρος, *porcus*, sumitur

1. *Propriè* Sic Matth. VIII. 31. Marci V. 12. & Lucæ VIII. 32. dæmones sine Christi permissione non sunt ausi invadere porcos. Ad quæ eleganter Chrysostomus, Homil. X. t. V. Edit. Paris. p. 160. Ὁ κατὰ χοίρων ἐξουσίαν οὐκ ἔχων, πῶς ἀνθρώπων ἐγρηγορότων καὶ νηφόντων, καὶ ὑπὸ Θεοῦ φυλαττομένων, καὶ βασιλέα οἰκεῖον ἡγουμένων αὐτὸν, κρατῆσαι δυνήσεται; *Qui ne in porcos quidem ullam potestatem habet, quo tandem pacto homines vigilantes, & sobrios, atque Dei septos præsidio, & qui regem suum illum putant, superare poterit?* Theophylactus in cap. V. Marci, pag. 214. Οὐδὲ κατὰ χοίρων ἐξουσίαν ἔχουσιν οἱ δαίμονες, καὶ πολλῷ μᾶλλον κατὰ ἀνθρώπων, εἰ μὴ συγχωρήσει ὁ Θεός. *Ne in porcos quidem potestatem habent dæmones, & multò minùs in homines, nisi Deus permittat.*

2. *Impropriè*, seu *metaphoricè*. Sic per χοίρους intelliguntur *infideles, impii, homines desperatæ malitiæ & impuritatis.* Chrysostomus Homiliâ XVI. in Genesin, ad locum Matth. VII. 6. Οὐ περὶ χοίρων, ἀλλὰ τοὺς χοιρώδεις τῶν ἀνθρώπων αἰνίττεται, καὶ ὁμοίως τοῖς ἀλόγοις ἐγκαλινδουμένους τῷ τῆς ἁμαρτίας βορβόρῳ. *Non de porcis* hîc loquitur Christus, *sed eos intelligit homines, qui porcinum vitæ genus sequuntur, & brutorum instar in peccati luto sese volutant.* Idem, Homiliâ XXIII. in Matth. per χοίρους dicit intelligi, τοὺς ἐν ἀκολάστῳ βίῳ διατρίβοντας διὰ παντὸς, *in luto infrenis luxuriæ jugiter commorantes.* Theophylactus in cap. VII. Matthæi: Χοῖροί εἰσιν οἱ πιστοὶ μὲν, βορβορώδη δὲ βίον ἔχοντες. *Porci sunt, qui quidem credunt, sed lutulentam & porcinam vitam degunt.* Photius epist. LIV. pag. 110. Χοῖροι, οἱ φιλήδονοι, καὶ δυσώδεις, καὶ ἐμπαθεῖς. *Porci, sunt voluptatibus dediti, malè olentes, & pravis affectibus dediti.* Isidorus Pelusiota, lib. I. epist. CXLIII. p. 45. Χοῖροι, οἱ πάθεσι συμφυρόμενοι, καὶ χοιρώδη βίον μετερχόμενοι. *Porci sunt, qui in vitiosis affectionibus volutantur, ac porcinum vitæ genus sequuntur.* Clemens Alexand. Stromat. lib. V. pag. 571. Ὁ χοῖρος φιλήδονον καὶ ἀκάθαρτον ἐπιθυμίαν τροφῶν, καὶ ἀφροδισίων λίχνον καὶ μεμολυσμένην ἀκολασίαν μηνύει, ἀεὶ κνησιῶσαν, ὑλικήν τε καὶ ἐν βορβόρῳ κειμένην, εἰς σφαγὴν καὶ ἀπώλειαν πιαινομένην. *Porcus animal voluptati deditum & immundum, ciborum cupiditatem, & salacem in re Venerea libidinem, & inquinatam significat intemperantiam, materialémque & in luto jacentem, & quæ ad cædem pinguescit atque interitum.* Huc etiam facit illud Joh. Chrysostomi, Homil. XII. in epist. ad Hebræos, p. 499. Ὥσπερ οἱ χοῖροι κάτω νεύουσι πρὸς τὴν γαστέρα κύπτοντες, καὶ τῷ βορβόρῳ ἐγκαλινδούμενοι. οὕτω καὶ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων βορβόρῳ χαλεπωτάτῳ ἑαυτοὺς μολύνοντες οὐκ αἰσθάνονται. *Sicut porci proni terram spectant, in ventrem inclinati, in cœno volutati: ita etiam multi homines teterrimo cœno se inquinantes, id non sentiunt.* Aliàs homines, ob pravos mores, cum bestiis comparari, docuimus in Ἀλώπηξ, in Γέννημα, num. II. & in voce Κύων. De loco Matth. VII. 6. *margaritas non esse projiciendas porcis*, actum in voce Μαργαρίτης, num. I.

II. *Usus porci, qui à Deo interdictus erat Judæis:* de quo Clemens Alexand. Pædag. lib. III. cap. XI. pag. 254. Χοιρείων ἀπηγόρευσε μεταλαμβάνειν ὁ πάνσοφος διὰ Μωσέως παιδαγωγὸς, τῷ λαῷ τῷ πρεσβυτέρῳ. ἐμφαίνων, μὴ δεῖν τοὺς Θεὸν ἐπιβοωμένους ἀκαθάρτοις ἀναμίγνυσθαι ἀνθρώποις, οἳ δίκην ὑῶν, ἡδοναῖς σωματικαῖς, καὶ δεισαλέαις τροφαῖς, καὶ γαργαλισμοῖς ἀσελγέσι κνησιῶντες, πρὸς ἀφροδίτης κακόχαρτον ἡδονὴν χαίρουσι. *Sapientissimus per Mosen Pædagogus seniori populo porcinis carnibus vesci prohibuit: significans, non oportere eos, qui Deum invocant, cum impuris versari hominibus, qui porcorum instar corporalibus voluptatibus, obscœnisque cibis, & impudicis titillationibus prurientes, damnosa Veneris voluptate perfunduntur.* Lactantius, Institut. lib. IV. cap. XVII. *Eodem etiam spectat carnis suillæ interdictio: à qua cùm Deus abstinere jussit, id potissimùm voluit intelligi, ut se à peccatis atque immunditiis abstinerent: est enim lutulentum hoc animal & immundum: nec unquam cœlum aspicit, sed in terra toto corpore projectum, & ore ventri semper & pabulo servit; nec ullum alium, dum vivit, præstare usum potest, sicut cæteræ animantes.-- Interdixit ergo, ne porcina carne uterentur, id est, ne vitam porcorum imitarentur, qui ad solam mortem nutriuntur: ne ventri ac voluptatibus servientes, ad faciendam justitiam inutiles essent, ac morte afficerentur. Item, ne se fœdis libidinibus immergerent sicut sus, quæ se cœno ingurgitat: vel, ne terrenis serviant simulachris ac se luto inquinent. Luto enim se obliniunt, qui deos, id est, qui lutum terramque venerantur.* Autor epistolæ de cibis Judaicis. cap. III. pag. 1065. apud Tertullianum: *Cùm Deus suem cibo prohibet assumi, reprehendit utique cœnosam, & luteam, & gaudentem vitiorum sordibus vitam, bonum suum non in animi generositate, sed in sola carne ponentem.* Vide etiam Theodoret. Therapeut. Serm. VII. p. 585.

Χορός.

Hæc vox duplici potissimùm modo sumitur:

1. *Propriè*, & notat *canentium atque saltantium collectam multitudinem.* Unde rectè Isidorus lib. I. de divinis officiis, cap. III. *Chorus est concinentium hominum, & in coronam orbemvè lætitiâ exultantium agmen.* De cantu olim, in sacris adhibito, & de Cantoribus à Davide insti-

institutis, nota res est. Notum est & illud, in Ecclesia hodieque Psalmodiam retineri, & quidem choro, quibusdam in locis, bifariam diviso. Illud autem fortasse non in vulgus notum, quem ea res auctorem habuerit. Id verò ostendimus in voce Ἀντίφωνον, num. II. Addimus hîc locum Suidæ, qui ita habet: Χορὸς, τὸ σύστημα τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ᾀδόντων. διῃρέθησαν δὲ οἱ χοροὶ τῶν ἐκκλησιῶν εἰς δύο μέρη, ἐπὶ Κωνσταντίου τοῦ υἱοῦ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου, καὶ Φλαβιανοῦ ἐπισκόπου Ἀντιοχείας, διχῆ τοὺς δαυιτικοὺς ψαλμοὺς ᾄδοντες. ὅπερ ἐν Ἀντιοχείᾳ πρῶτον ἀρξάμενον, εἰς πάντα περιῆλθεν τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα. *Chorus. In Ecclesiis cantantium cœtus. Ecclesiarum autem chori in duas partes divisi sunt sub Constantio, Constantini M. filio, & Flaviano Episcopo Antiocheno, bifariam Davidicos Psalmos canentes: quod Antiochiæ primùm cœptum, postea in omnes mundi fines exivit.* Cedrenus, pag. 249. Τῷ κγʹ ἔτει τοῦ Κωνσταντίου, Φλαβιανὸς ὁ Ἀντιοχείας, τοὺς τῶν ψαλλόντων χοροὺς διελὼν, ἐκ διαδοχῆς τὴν Δαυιτικὴν ἐδίδαξε πρῶτος ᾄδειν μελῳδίαν. *Anno XXIII. Constantii Flavianus, Episcopus Antiochenus, Cantorum choros dividens, primus instituit, ut Psalmi Davidici alternis canerentur.* Porrò choros psallentium creberrimè nominant sancti Patres: ut Chrysostomus Homil. XIV. in I. ad Timotheum, pag. 307. ubi etiam nocturnorum hymnorum meminit in Monasteriis cantari solitorum à monachis, οἵτινες τὸν ὕπνον ἀποθέμενοι διανίστανται, τοῦ προεστῶτος αὐτοὺς διεγείροντος, καὶ ἑστήκασι τὸν ἅγιον στησάμενοι χορὸν, καὶ τὰς χεῖρας εὐθέως ἀνατείναντες, τοὺς ἱεροὺς ᾄδουσιν ὕμνους, *qui excusso sopore surgunt, à præside suo excitati, adstantque sacro instituto choro, protinùsque expansis manibus sanctos concinunt hymnos.*

II. *Impropriè* notat *multitudinem amicè conspirantium in doctrina*, &c. Theodoretus præf. in Danielem, pag. 543. Εἰς τοσαύτην ἀναισχυντίαν ἤλασαν οἱ Ἰουδαῖοι, ὡς καὶ τοῦ χοροῦ τῶν προφητῶν τοῦτον τὸν Δανιὴλ ἀποχοιρίζειν. *Eò impudentiæ processerunt Judæi, ut à Prophetarum choro hunc Danielem segregent.* Ita *chorus divinarum potestatum*, χορὸς τῶν θείων δυνάμεων, apud Michaëlem Psellum in Zoroastrem. *Chori Angelorum*, apud B. Eligium, Hom. I. Sic *Apostolorum chorus* dicitur à Fulgentio, ad doctrinam eorum respiciente, quæ concordi veritatis sono omnem orbem terrarum personuit, lib. I. de Prædestinatione: *Ob hoc ipsum Apostolorum chorus, qui non spiritum hujus mundi acceperat, sed spiritum, qui ex Deo est, & ab ipso sibi eandem fidem poscebat augeri.* Serapion in lib. contra Manichæos: *Cùm autem chorum Apostolorum contemplabimur, intelligemus ex peccatoribus & profanis hominibus fuisse collectum.* Chrysostomus Homil. CVIII. t. VI. de Petro, Ὁ κορυφαῖος τοῦ χοροῦ τῶν μαθητῶν. *Chori discipulorum coryphæus.* Idem, Homil. II. in Psal. LI. de eodem: Ἡ κεφαλὴ τοῦ χοροῦ τῶν ἀποστόλων. *Caput chori Apostolici.* Homil. VI. in Acta: Ὁ κορυφαῖος τοῦ μακαρίου χοροῦ. *Præcipuus beati chori.* Vide in Κορυφαῖος, num. I. 2. Sic *chorus virtutum*. Emanuel Palæologus Orat. de educatione regia, cap. LXXIII. Βουλοίμην δ' ἂν ἔγωγε μὴ κεχωρίσθαι τούτου τοῦ χοροῦ, ἀγάπην καὶ μετριότητα. *Nolim ego ab hoc choro separari dilectionem & modestiam.* Chrysostomus Homil. XLVI. in Matth. pag. 300. Ἀλγῶ, ὅταν τῶν ἄλλων ἠμελημένων, τὴν νηστείαν νομίζητε ἀρκεῖν εἰς σωτηρίαν ὑμῖν, τὸ ἔσχατον τοῦ χοροῦ τῆς ἀρετῆς ἔχουσαν μέρος. *Doleo, quando omnibus aliis neglectis, existimatis jejunium, quod ultimum in choro virtutum occupat locum, vobis ad salutem sufficere.*

Χρήματα.

I. *Explicatio vocis.* Hesychius: Χρήματα, οἷς τις δύναται χρῆσθαι. Χρήματα vocantur, *quibus aliquis potest uti.* Veteres Glossæ: Χρήματα, *pecuniæ, divitiæ.* Hoc ipsum diligenter inculcant Patres, nimirum χρήματα dici ab usu legitimo. Chrysostomus Homil. LXXI. t. VI. Διὰ τοῦτο χρήματα λέγεται, ἵνα ἡμεῖς αὐτοῖς χρησώμεθα, καὶ μὴ ἐκεῖνα ἡμῖν. *Divitiæ propterea dicuntur* χρήματα, *ut nos illis utamur, non illæ nobis.* Idem, Homil. XIX. in Johannem, pag. 633. Χρήματα διὰ τοῦτο εἴρηται, ἵνα αὐτοῖς εἰς τὰς ἀναγκαίας χρώμεθα διακονίας, οὐχ ἵνα φυλάττωμεν. *Opes propterea dictæ sunt* χρήματα, *ut iis ad necessaria utamur ministeria, non ut eas asservemus.* Et Homil. LXXX. in Johan. pag. 893. Διὰ τοῦτο χρήματα λέγεται, ἵνα χρώμεθα εἰς δέον, οὐχ ἵνα φυλάττωμεν, καὶ κατορύττωμεν. τοῦτο γὰρ οὐκ ἔστι κτήσασθαι, ἀλλὰ κτηθῆναι. *Propterea* χρήματα *vocantur, ut iis rectè utamur, non ut asservemus & defodiamus: hoc enim non est possidere, sed possideri.* Homil. XI. in I. ad Timoth. pag. 292. Χρήματα λέγεται παρὰ τὸ κεχρῆσθαι, οὐ παρὰ τὸ κυρίους. Χρήματα *vocantur ab usu, non à dominio.* Concinit Theophylactus in cap. X. Marci, pag 246. Δεῖ μὴ ἔχειν τὰ χρήματα, τουτέστι, κατέχειν, ἀλλὰ χρῆσθαι αὐτοῖς εἰς δέον. Χρήματα γὰρ εἴρηται παρὰ τὸ εἰς χρῆσιν εἶναι τοῖς ἀνθρώποις, οὐχὶ παρὰ τὸ κατέχεσθαι. *Non oportet divitias habere, hoc est, continere, sed iis uti pro necessitate.* Χρήματα *enim, hoc est, opes dictæ sunt, quia usui sunt hominibus, non autem quòd detinendæ sint.* Hinc idem dicit in cap. XV. ad Romanos, pag. 151. Τὰ χρήματα κοινὰ πάντων, καὶ οὐ τῶν ἐχόντων μόνον. *Opes omnibus sunt communes, nec ad possessores tantùm pertinent.* Vide etiam Chrysostomum Homil. X. in I. ad Corinthios, p. 305. pluribus probantem, divitias non nobis esse servandas, sed etiam cum aliis communicandas.

II. *Usus divitiarum* in eo consistit, ut iis ad sublevandam pauperum egestatem utamur: tunc enim non erunt malæ, sed bonæ. Nam οὐχὶ τὰ χρήματα κακὰ, ἀλλ' οἱ ἔχοντες αὐτὰ διαβάλλεσθαι ἄξιοι, *divitiæ non sunt malæ, sed qui illas possident, digni sunt qui taxentur*, inquit Theophylactus in cap. X. Marci, pag. 246. Cavendum, ne sint injustæ divitiæ, de quibus idem Theophylactus in cap. XVI. Lucæ, pag. 454. Ἀδικίας χρήματα ἐκεῖνα ὀνομάζονται, ὅσα ὁ μὲν Κύριος δέδωκεν ἀναλίσκεσθαι εἰς χρείας ἀδελφῶν, καὶ ὁμοδούλων, ἡμεῖς δὲ ἑαυτοῖς παρακατέχομεν. *Injustitiæ dicuntur divitiæ, quas nobis Dominus in usus fratrum & conversorum insumendas dedit, nos autem nobis eas retinemus.* Plura vide in voce Πλοῦτος, num. III. IV. V.

Χρηματίζω.

I. Χρηματίζεσθαι, *pecuniam colligere*, seu *comparare, conquirere, quæstum facere.* Chrysostomus Homil. LXII. in Matth. pag. 399. Ὥσπερ τὸ χρηματίζεσθαι, φιλαργυρίας ἐναντίον· οὕτω πρὸ τὸ δόξης ἐπιτυχεῖν, τὸ δόξης ἐρᾶν. *Sicut avaritia acquisitioni pecuniarum contraria est: Sic cupiditas gloriæ, ad acquirendam gloriam parùm conducit.* Idem, Homil. XXXI. in Acta, pag. 788. Οὐκ ἔνι τῆς βασιλείας τυχεῖν, μὴ σταυρωθέντα. μὴ ἀπατῶμεν ἑαυτούς. Εἰ γὰρ ἐν πολέμῳ σωθῆναι οὐ δυνατὸν τρυφῶντα, καὶ χρηματιζόμενον, καὶ καπηλεύοντα, καὶ ῥᾳθυμοῦντα· πολλῷ μᾶλλον ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ. *Fieri nequit, ut regnum consequatur, qui non est crucifixus: ne seducamus nos ipsos. Si enim in bello servari non potest, qui in deliciis vivit, & lucri cupidior est, qui negotiatur & ignavus est: multò magis in hoc bello.* In Alexii Patriarchæ monumento apud

Zona-

Zonaram, pag. 794: Ἀπὸ ἐναγῶν, καὶ ἀπὸ ἐναγῶν ὁμοίως ζητῶν χρηματίζεσθαι. *Qui ex rebus simul sacris & profanis quæstum facere studet:* qui per fas & nefas ditescere studet. Isidorus Pelusiota: Ἐκ τῶν ἀλλοτρίων συμφορῶν χρηματίζεσθαι. *Ex alienis calamitatibus quæstum facere.* Suidas: Χρηματίζεσθαι, χρήματα πράττεσθαι. *Pecunias exigere, comparare, quæstum facere.* Idem: Χρηματίζεσθαι, πλουτεῖν. *Pecunias parare, divitem esse.* Extat etiam activum χρηματίζειν, pro χρήματα συλλέγειν, *pecuniam colligere,* apud Hesychium. Et in veteri Glossario: Χρηματίζω, *acquiro, pecuniam colligo.*

II. Χρηματίζω significat

a. *Nominor, vocor, appellor.* Ita sumitur Actor. XI. 26. Ἐγένετο δὲ πρῶτον χρηματίσαι ἐν Ἀντιοχείᾳ τοὺς μαθητὰς, χριστιανούς. *Factum est autem, ut primùm Antiochiæ discipuli nominarentur,* vel *appellarentur Christiani.* Χρηματίσαι hîc est ὀνομασθῆναι, προσαγορευθῆναι, λεχθῆναι, κληθῆναι. Oecumenius in epistolam Judæ: Ἀστέρες δὲ πλανῆται χρηματίζουσι καὶ αὐτοί. *Stellæ erraticæ dicuntur & ipsi,* sc. seductores. Vide etiam Roman. VII. 3.

b. *Nomino, voco, appello.* Ita usurpat Basilius M. Homil. in Psal. VII. pag. 137. Αὕτη δὲ ζυνήθεια τῆς γραφῆς καὶ τοὺς χείρονας sc. υἱοὺς, ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας χρηματίζειν μᾶλλον ἢ ἀπὸ τῶν πατέρων, καὶ τοὺς κρείττονας υἱοὺς ὀνομάζειν ἐκ τῆς χαρακτηριζούσης αὐτοὺς ἀρετῆς. *Hic autem mos est scripturæ, & pejores filios à peccato potiùs appellare quàm à patribus, & meliores à peculiari aliqua, quâ excellebant, virtute nominare.*

c. *Respondeo, loquor: divinitus admoneo.* Et χρηματίζομαι, *responsum accipio, divinitus admoneor, doceor.* Hesychius: Χρηματίζει, ἀποκρίνεται, λαλεῖ. *Respondet, loquitur.* Suidas, eodem modo: χρηματίζει, ἀποκρίνεται. Ad Hebr. XII. 25. Τὸν ἐπὶ γῆς παραιτησάμενοι χρηματίζοντα. *Recusantes eum, qui super terram loquebatur:* ita Vulgatus. Beza: *Qui loquebatur Dei nomine.* Erasmus ad hunc locum: Χρηματίζοντα, *id est, Qui oracula reddebat. Nec enim est simpliciter loqui, sed ex oraculo respondere.* Non malè Theophylactus ad hunc locum, pag. 1019. Ἐπὶ γῆς χρηματίζοντα, τὸν Μωσῆν λέγει, ἢ καὶ τὸν θεὸν, τὸν ἀπ' οὐρανοῦ μὲν καταβάντα, ἐπὶ γῆς δὲ ὅμως χρηματίζοντα διὰ Μωσέως. Ἐν γὰρ τῷ ὄρει τῷ Σινᾶ ἐχρημάτισε, τουτέστιν, ὡμίλησε, διελέχθη, διετάξατο. *Per eum, qui super terram oracula reddebat, Mosen intelligit, vel Deum, qui è cœlis quidem descendebat, super terram tamen oraculum reddebat per Mosen. In monte namque Sina* ἐχρημάτισεν, *hoc est, locutus est, disseruit, ordinavit.* Chrysostomus, Homil. XXXII. in epist. ad Hebræos, pag. 593. Χρηματίζοντα interpretatur νομοθετοῦντα, *sancientem, ordinantem, leges imponentem* vel *dantem.* Χρηματίζεσθαι est *divinitus moneri, Deo revelante aliquid discere, responsum accipere.* Ita Matth. II. 12. de Magis: Καὶ χρηματισθέντες κατ' ὄναρ. Vulgatus: *Et responso accepto in somnis.* Beza: *Et divinitus admoniti in somnio.* Non rejicienda vulgata hîc versio. Expendatur Ambrosii locus, quem citat Pricæus: *Angustæ mentes invitentur promissis, erigantur speratis mercedibus: bona mens, quæ sine responsi cœlestis syngrapha certamen arripuit, geminæ laudis fructum acquirit sibi.* Nec est, quòd regeratur, nullam præivisse interrogationem. Nam & ἀποκρίνεσθαι in N. Testam. sæpissimè usurpari, etsi nulla præcesserit interrogatio. notissimum est. Confer verbum Ἀποκρίνομαι. Theophylactus ad Matthæi locum, χρηματισθέντες explicat, παρὰ τοῦ θεοῦ ἀποκάλυψιν δεξάμενοι. *Postquam revelationem à Deo accepissent.* Et Justinus in Dialogo cum Tryphone, κατ' ἀποκάλυψιν κελευσθέντες *per revelationem jussi.* Similiter Lucæ II. 26. de Simeone: Καὶ ἦν αὐτῷ κεχρηματισμένον ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου. Beza: *Fueratque ipsi divinitus nunciatum à Spiritu Sancto.* Non admodum necessarium hîc *divinitus,* quia additur, *à Spiritu Sancto.* Vulgatus: *Et responsum acceperat à Spiritu Sancto.* Ubi *responsum* non est, quod datur interroganti, sed simpliciter *dictum, compellatio, indicatio,* ut apud Hebræos מענה. Syrus: *Et dictum erat illi.* Arabs: *Et indicatum fuerat ei.* Et Hebr. XI. 7. de Noacho: Πίστει χρηματισθείς. Vulgatus: *Responso accepto.* Beza: *Per fidem divinitus admonitus.* Ubi Theophylactus, pag. 990. Ἐχρηματίσθη παρὰ τοῦ θεοῦ, τουτέστιν, ἐδιδάχθη. *Edoctus fuit.* Theodoretus, κελευσθείς, *jussus.*

Χρηματισμός.

I. Χρηματισμὸς est *responsum divinum* seu *oraculum,* aut *mandatum.* Hesychius: Χρηματισμὸς, ὀπτασία, νομοθεσία. *Visio, legislatio,* vel *mandatum.* Ad Rom. XI. v. 4. Ἀλλὰ τί λέγει αὐτῷ ὁ χρηματισμός; Vulgatus & Beza: *Sed quid dicit illi divinum responsum?* Idem quod χρησμὸς, *oraculum.* Hesychius: Χρησμὸς, προφητεία, πρόῤῥησις, ὁ παρὰ θεοῦ διδόμενος λόγος. *Oraculum, vaticinium, prophetia, prædictio, oratio à Deo profecta.* Chrysostomus Homil. XXIII. in epist. ad Hebræos: Χρηματισμὸς, προφητεία ἐστίν. Et Theophylactus in cap. XI. ad Romanos, pag. 107. Χρηματισμός ἐστιν ἡ τοῦ θεοῦ ἐπιφάνεια καὶ ὁμιλία. *Divinum responsum, est apparitio Dei, colloquium.* Oecumenius in idem cap. pag. 336. dicit esse λόγον τοῦ θεοῦ, *orationem Dei.*

II. Χρηματισμὸς est æra. In fragmento Porphyrii, quod legitur in Chronico Eusebii, pag. 60. non semel Χρηματισμὸς ponitur pro *æra,* ut doctissimus Scaliger observat. Ideò quòd Hispanis erat *Æra Cæsaris,* id Græcis fuerit χρηματισμός. Sic χρηματισμὸς Ἀντιοχέων sæpe ab Evagrio dicitur *Æra Antiochensium Juliana.* Pro quo malè redditur à Christophorsono, *nominatio Antiochiæ,* aut *tempus, ex quo Antiochia nomen accepit.* Quod est ineptissimum. Nam verum quidem est, χρηματίζειν aliquando esse *nominari:* hîc verò aliud longè est. Significat enim *negotiationem, actum publicum,* hoc est, ex quo negotiationum ad contractum aliud tempus institutum est. Propterea ὁ χρηματισμὸς τῶν Σελευκιδῶν à Judæis vocatur ἀρίθμησις τῶν ζυμβολαίων, *Æra contractuum.* Vide Scaligeri Canon. Isagog. lib. III. p. 301.

Χρηματολαίλαψ.

Non habent Lexica. *Pecuniarum violentissimus raptor.* Ignatius, epist. ad Magnesios, pag. 58. Οἱ τῶν γυναικῶν φθορεῖς, ἢ τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμηταὶ, οἱ χρηματολαίλαπες. *Mulierum corruptores, alieníque appetentes, & pecuniarum violentissimi raptores.* Constitut. Apostol. lib. II. cap. XLIX. pag. 873. illum testem admittendum esse dicunt, qui non sit χρηματολαίλαψ, *pecuniarum violentus raptor.*

Χρῆσις.

Χρῆσιν significare *usum,* ex Lexicis notum: at notare *judicium,* seu *sententiam,* id minimè obvium. Hoc significatu legitur in Historia Eccles. Philostorgii, lib. VI. cap. I. pag. 82. Ὡς εὖ καὶ κατὰ καιρὸν τὴν ἱερὰν ἀνειπόντος χρῆσιν. *Quòd bene commodéque sacrum judicium pronunciásset.* Et sæpe in Bibliotheca Photii: ut Codice XXIX. pag. 17. ubi de Evagrio, ἔχει δὲ καὶ χρήσεις περὶ εἰκόνων. *Habet verò etiam sententias de imaginibus.* Hoc

sensu & Anastasii ecloga περὶ χρήσεων. Athanasius, epist. ad Serapionem, t.I. pag. 168. Ὁ υἱὸς ἄτρεπτός ἐστι, καὶ ἀναλλοίωτος ὡς ὁ πατήρ. Καὶ τοῦτο Παῦλος ὑπέμνησεν ἐκ τοῦ Δαυὶδ λαβὼν τὴν χρῆσιν· Καὶ σὺ κατ' ἀρχὰς Κύριε τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, &c. *Filius est immutabilis, nec ullam mutationem admittit, ut Pater. Atque hoc monuit Paulus ex Davide desumtâ sententiâ*, Psal. CII. 25. *Initio tu Domine terram fundâsti.*

Χρηστοεπέω.

Non habent Lexica. *Blandis verbis utor, blandè loquor:* idem quod χρηστολογέω. Sæpe legitur apud Cyrillum Alexandrinum. Ut in cap. III. Jesajæ, pag. 64. Περιφοιτῶντες οἱ Φαρισαῖοι τοὺς τῶν Ἰουδαίων οἴκους, χρηστοεπεῖν ἐπεχείρουν, ηὐλογημένον τε λαὸν ὠνόμαζον, καὶ κλῆρον Θεοῦ. *Pharisæi circumambulantes Judæorum domos, blandis utebantur verbis, & benedictum vocabant populum, atq; hæreditatem Dei.* In cap. XI. Jesajæ, pag. 195. Τοὺς χρηστοεπεῖν ᾑρημένους, οὐ μὴν ἔτι καὶ ἀγαθοὺς ὄντας κατὰ ἀλήθειαν, ἀποτόμοις ἐλέγχοις μεθίστη πολλάκις ἐπίγε τὸ βίον ἑλέσθαι σωφρονέστερον. *Qui blandè loqui volunt, neq; verè boni sunt, hos acerbissimis reprehensionibus convertit sæpe* (Christus) *ut vitam velint instituere moderatiùs.* In cap. III. Mich. pag. 408. Ψιλὸν ἐξ ὀμμάτων καταχέοντες δάκρυον, καὶ χρηστοεπεῖν ὑποκρινόμενοι. *Solas lacrymas profundentes, & bona simulatè loquentes.*

Χρηστολογέω.

Nec hoc verbum Lexica habent. Χρηστολογία est *blandiloquentia.* Ad Rom. XVI. 18. occurrit, ubi Theophylactus exponit; Κολακεία, ὅταν τὰ μὲν ῥήματα φιλίας ᾖ, ἡ δὲ διάνοια δόλου γέμουσα. *Adulatio, cùm verba quidem amicitiam sonant, mens verò fraude abundat.* Hinc χρηστολογέω, idem quod præcedens χρηστοεπέω. Cyrillus Alex. in cap. XI. Jesajæ, pag. 195. ad Luc. XX. 22. Ἄθρει ὅπως διελέγχει κολακεύοντας, καὶ χρηστολογοῦντας ἀποσείεται. *Ecce quomodo redarguat adulatores, & rejiciat blandis verbis utentes.*

Χρηστομαθής.

Non habent Lexica. Est, *bonarum rerum studiosus*, χρηστὰ μανθάνειν ἐσπουδακώς. Cyrillus Alexand. lib. III. in Joh. pag. 268. Χρηστομαθὴς λίαν ἡ ἐν τούτοις περιεργία καὶ ζήτησις. *Utilis & bona in his curiositas & inquisitio.* Idem, lib. VI. in Joh. pag. 588. Χρηστομαθεῖς καὶ λίαν ἐπιεικεῖς οἱ σοφώτατοι μαθηταί. *Bonarum rerum studiosi & valde lenes sapientissimi discipuli.* Clemens Alex. Stromat. lib. I. pag. 291. Καθάπερ ἐν γεωργίᾳ, οὕτω καὶ ἐν ἰατρικῇ, χρηστομαθὴς ἐκεῖνος, ὁ ποικιλωτέρων μαθημάτων ἁψάμενος, ὡς βέλτιον γεωργεῖν τε καὶ ὑγιάζειν δύνασθαι· οὕτω κἀνταῦθα χρηστομαθῆ φημι, τὸν πάντα ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν ἀναφέροντα. *Quemadmodum in agricultura, ita etiam in medicina, ille utiliter didicit, qui varias attigit disciplinas, ut possit meliùs colere & curare. Ita his etiam eum bene & utiliter eruditum existimo, qui omnia ad veritatem refert.*

Χρισιάζω.

Non habent Lexica. Significat *fuco oblino.* Ἀ χρίω, *ungo, illino, inficio.* Hinc χρίσις, *unctio*, & χρισιάζω, *fuco.* Cyrillus, præfat. in Thesaurum, de meretricibus: Τὰ ἐν ταῖς γυναιξὶν ἑταιριζόμενα, τὸ ἐκ τοῦ πράγματος αἶσχος τοῖς ἐξ ἐπινοίας ἀφανίζειν οἰόμενα τέχναις ὡραΐζεταί τε καὶ χρισιάζεται. *Meretrices rei ipsius turpitudinem arte industriaq; occultare putantes, ornant sese fucoq; illinunt.*

Χρῖσμα.

I. Χρῖσμα, *unctio*, notat *dona Spiritûs Sancti.* Sic accipitur I. Joh. II. 20. 27. ubi Oecumenius, pag. 198. Χρῖσμα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγει. *Unctionem dicit Spiritum Sanctum.* Hinc Deus dicitur *unxisse fideles*, II. Corinth. I. 21. Ὁ χρίσας ἡμᾶς Θεός. Ad quæ Theophylactus, p. 336. Ὁ Θεὸς ἔχρισεν ἡμᾶς καὶ ἐσφράγισε, τουτέστι, προφήτας, καὶ βασιλεῖς, καὶ ἱερεῖς εἰργάσατο· -- ὥσπερ οὖν τὸ παλαιὸν οἱ ἱερεῖς καὶ βασιλεῖς ἐχρίοντο τῷ ἐλαίῳ· οὕτω καὶ νῦν ἡμεῖς τῷ πνεύματι ἐχρίσθημεν· *Deus nos unxit & signavit, hoc est, Prophetas, & reges, & sacerdotes nos fecit. --- Quemadmodum igitur olim sacerdotes & reges ungebantur oleo: ita etiam nos nunc Spiritu uncti sumus.*

II. Notat *unctionem in Baptismo. Confirmatio* prioribus Ecclesiæ Latinæ temporibus ne de nomine quidem nota erat. Quis enim veterum Patrum meminit in hac ceremonia verbi *confirmare?* Non Tertullianus, non Cyprianus, non Ambrosius, non Augustinus, non Hieronymus, nec quisquam veterum Latinorum Patrum mentionem facit *Confirmationis* hoc significatu. Nec Græci verbum ullum habent, quod huic Latino respondeat. *Consignandi* voce utuntur Latini, Græci σφραγίζειν; Vide in Σφραγὶς, num. I. non *confirmandi.* In primitiva Ecclesia sola manuum impositione celebrabatur: atque ita debuit, siquidem referatur ad eam Apostolicam manuum impositionem, quâ baptizatis Spiritum Sanctum dabant. Pars pòstea Baptismi integrans habita est, sine qua nec perfectum eum censebant. Quod & ipsum quamvis antiquum sit respectu recentioris ævi, si tamen Apostolica tempora & instituta respiciantur, planè est novum. Multò enim recentius, quod nunc agitur, & ab instituto ipso, à quo derivata creditur hæc ceremonia, remotius, quòd Chrismationem simul cum impositione manuum conjungunt, & separatum à Baptismo sacramentum ex ea conficiunt. Tertulliani ævo baptizati de lavacro egressi statim ungebantur, & uncti impositionem manuum accipiebant. Sic enim ille lib. de Baptismo, cap. VII. pag. 389. *Exinde egressi de lavacro perunguimur benedicta unctione de pristina disciplina, qua ungui oleo de cornu in sacerdotium solebant.* Vide ibidem plura. De impositione manuum statim subjicit cap. VIII. *Dehinc*, inquit, *manus imponitur, per benedictionem advocans & invitans Spiritum Sanctum.* Hæ erant tres Baptismi, hoc est, unius sacramenti veluti partes: Lotio, unctio, & impositio manuum. Cypriani ævo idem servabatur. Vide locum ex eo adductum in voce Ἔλαιον, num. II. 2. Idem, epist. LXXIII. ad Jubajanum, pag. 182. occasione Samaritanorum credentium, dicit, Petrum & Johannem iis imposuisse manus, in ipsos, precibus habitis, Spiritum Sanctum effusum fuisse: & addit: *Quod nunc quoque apud nos geritur, ut qui in Ecclesia baptizantur, præpositis Ecclesiæ offerantur, & per nostram orationem ac manus impositionem Spiritum Sanctum consequantur, & signaculo Dominico consummentur.* Ultimus erat ac summus baptismi actus, quo & consummari credebatur & perfici, non verò confirmari. Hoc etiam novum fuit in isto ultimo actu baptismi, ut soli Episcopi eam consummationem tradere possent. Ideò si præsens esset Episcopus, statim cum ipso baptismo conferebatur; sin abesset, differebatur. Qui lotus tantùm fuisset, non integrum habere putabatur baptismum. Et ita accipiendi plerique loci in Concilio Eliberino, qui sine hac obser-

ratione vix intelliguntur. Can. XXXVIII. sic habet: *Peregrè navigantes, aut si Ecclesia in proximo non fuerit, posse fidelem, qui lavacrum suum integrum habet, nec sit bigamus, baptisare in necessitate infirmitatis positum Catechumenum, ita ut si supervixerit, ad Episcopum eum perducat, ut per manus impositionem perfici possit.* Can. LXXVII. *Si quis Diaconus regens plebem, sine Episcopo vel Presbytero aliquos baptisaverit, Episcopus eos per benedictionem perficere debebit.* In titulo hujus Canonis fit mentio *Confirmationis.* Sed recentia sunt illorum Canonum lemmata. Nam per ea tempora nomen *Confirmationis* inauditum fuit. In toto Oriente nulla *Confirmatio* separata fuit à Baptismo, sive per unctionem fieret, sive per solam manuum impositionem. Egressis è piscina sancti lavacri Catechumenis statim chrismatio adhibebatur ad Spiritum Sanctum accipiendum, ut constat ex Catechesi Cyrilli: Καὶ ἡμῖν ὁμοίως, ἀναβεβηκόσιν ἀπὸ τῆς κολυμβήθρας τῶν ἱερῶν ναμάτων, ἐδόθη τὸ χρίσμα. *Similiter etiam nobis, ascendentibus ex piscina sacrorum laticum, data est unctio.* Constat etiam ex Canone XLVIII. Laodiceno, qui ita habet: Ὅτι δεῖ τοὺς φωτιζομένους μετὰ τὸ βάπτισμα χρίεσθαι χρίσματι ἐπουρανίῳ. *Quòd oportet eos qui baptizantur, post baptisma inungi supercœlesti chrismate.* Balsamon, ex Zonara, ad huncce Canonem, pag. 846. Χρίσμα ἐκάλεσεν ὁ κανὼν τὸ ἅγιον μύρον, καὶ οὐχ ἁπλῶς χρίσμα, ἀλλ' ἐπουράνιον, ὡς διὰ τῶν ἁγίων εὐχῶν, καὶ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος ἁγιαζόμενον, καὶ ἁγιάζον τοὺς χριομένους, καὶ μετόχους αὐτοὺς ποιοῦν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. *Canon vocavit sanctum unguentum chrisma, & non simpliciter chrisma, sed supercœleste, ut quod per sanctas preces & invocationem Sancti Spiritus sanctificetur, & eos qui inunguntur, sanctificet, & regni cœlorum faciat participes.* Notandum, hoc dici de his, qui baptizantur, ὅτι δεῖ τοὺς φωτιζομένους μετὰ τὸ βάπτισμα χρίεσθαι. Hæc enim verba ostendunt, in ipso baptismo chrisma istud dari solitum è lavacro statim egressis. Hoc nihil simile habet cum ea impositione manuum, quâ Apostoli baptizatis Spiritum Sanctum dabant. Primùm nullo chrismate utebantur, sed solummodo baptizatis manus imponebant. Præterea non statim, nec in eodem actu baptizandi eam manuum impositionem adhibebant ad evocandum Spiritum Sanctum super baptizatos, sed iis, qui jamdudum baptizati fuerant, ut in eos Spiritus Sanctus descenderet, manus imponebant, ut patet ex Actor. VIII. 15. Præterea finis utriusque actionis diversus, hujus nempe chrismationis, & illius manuum impositionis, quæ ab Apostolis fiebat. Chrismate baptizati ungebantur, ut participes fierent regni Christi, dum scilicet eodem unguento linebantur, à quo ipsi Christo nomen. At per manuum impositionem Apostolorum baptizati recipiebant Spiritum Sanctum cujus superventum efficaciter sentiebant prophetando & linguis loquendo. Verùm audire tandem juvat veteres de hoc Chrismationis ritu, ut eò faciliùs intelligatur, quis ejus fuerit usus, quæ caussa. Jobius apud Photium, Cod. CCXXII. pag. 596. Καὶ γὰρ ἐνταῦθα πρῶτον μὲν βαπτιζόμεθα, εἶτα τῷ μύρῳ χριόμεθα, ἐκεῖθεν τοῦ τιμίου ἀξιούμεθα αἵματος. *Primò enim etiam hîc*, sub N. Testamento, *baptizamur, deinde unguento ungimur, inde precioso sanguine digni habemur.* Cyrillus Alexand. Catenâ in cap. IX. Joh. p. 285. hanc unctionem vocat κατηχήσεως & τελειώσεως χρίσμα. Ejus verba sunt: Ὅτε ἀρτιγενὲς προσάγεται βρέφος, ἢ τῆς κατηχήσεως τὸ χρίσμα λαβεῖν, ἤτοι τὸ τῆς τελειώσεως ἐπὶ τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι, ὁ προσάγων ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ Ἀμὴν ἀναφωνεῖ. *Si recens natus infans adducitur, vel ut institutionis unctionem accipiat, videlicet perfectionis unctionem in baptismo, eum adducens pro eo respondet Amen.* Olim Presbyteris non licebat χρίσμα conferre. Patet hoc ex epist. II. Photii, pag. 50. ubi de Bulgaris scribit: Ἀλλά γε δὴ, καὶ τοὺς ὑπὸ πρεσβυτέρων μύρῳ χρισθέντας, ἀναμυρίζειν αὐτοὶ οὐ πεφρίκασιν· Ἐπισκόπους ἑαυτοὺς ἀναγορεύοντες, καὶ τὸ τῶν πρεσβυτέρων χρίσμα ἄχρηστον εἶναι, καὶ εἰς μάτην ἐπιτελεῖσθαι, τερατευόμενοι. *Sed & chrismate inunctos à Presbyteris, denuò ungere non dubitant; seipsos Episcopos prædicantes, & Presbyterorum chrisma inutile esse, ac frustrà conferri, comminiscentes.* Hanc sententiam idem ibid. ita refutat: Οὐκ ἔξεστί, φασιν, ἱερεῦσι τοὺς τελουμένους μύρῳ ἁγιάζειν· ἀρχιερεῦσι γὰρ μόνοις ἐνομίσθη. Πόθεν ὁ νόμος, τίς δ' ὁ νομοθέτης; ποῖος τῶν ἀποστόλων; τῶν πατέρων δέ; ἀλλὰ τῶν συνόδων; ἢ ποῦ καὶ πότε συστᾶσα; τίνων δὲ κρατήσασα ψῆφος; οὐκ ἔξεστιν ἱερεῖ μύρῳ τοὺς βαπτιζομένους σφραγίζειν; οὐκοῦν οὐδὲ βαπτίζειν ὅλως; οὐδὲ ἱερᾶσθαι. *Non licet, inquiunt, baptizatos sacerdotibus oleo sanctificare: hoc enim solis lege concessum Episcopis. Verùm unde illa lex? quis legislator? Ecquis Apostolorum? quis Patrum? quæ Synodus? ubi gentium illa, vel quando coacta? quorum suffragiis sancita? Non licet sacerdoti baptizatos oleo consignare? Proinde nec baptizare omnino, nec sacra facere.* Habebant omnino olim jus baptizandi non soli Episcopi, sed etiam Presbyteri; ut docemus in voce Βάπτισμα, num. II. 2. sub lit. *a.* ac proinde iisdem licebat baptizatos ungere. Quidam hæretici, ad Ecclesiam Catholicam accedentes, non baptizabantur, sed ungebantur. Vide in Αἱρετικὸς, num. IV. sub lit. *A. c.* Chrisma non adhibebant Novatiani, de quibus Theodoretus, hæret. fab. lib. III. cap. V. pag. 229. 230. Τοῖς ὑπὸ σφῶν βαπτιζομένοις τὸ πανάγιον οὐ προσφέρουσι χρίσμα· διὰ τοι τοῦτο, καὶ τοὺς ἐκ τῆσδε τῆς αἱρέσεως τῷ σώματι τῆς ἐκκλησίας συναπτομένους χρίειν οἱ πανεύφημοι πατέρες προσέταξαν. *Illis, quos baptizant, sanctissimum chrisma non præbent. Propterea eos, qui ex hac hæresi corpori Ecclesiæ conjunguntur, laudatissimi Patres inungi præceperunt.* Vide de Chrismate Dionysium Areopagitam cap. IV. Eccles. Hierarch. pag. 280. & 281. & confer, quæ de eodem jam dicta sunt in Βάπτισμα, num. III. 1. sub lit. *A.* & in Ἔλαιον, num. II. 2. Diximus suprà, chrisma Apostolorum temporibus sola manuum impositione fuisse celebratum. Testem habemus ex recentioribus Simeonem Thessalonicensem, cujus hæc sunt ea de re verba: Τοῖς βεβαπτισμένοις ὑπὸ Φιλίππου, ὡς μόνον τὸ βάπτισμα δεξαμένοις, Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἐπετίθουν τὰς χεῖρας, καὶ ἐλάμβανον πνεῦμα ἅγιον. Ὃ δὴ τὸ μυστήριόν ἐστιν· ἡ γὰρ ἐπίθεσις τῶν χειρῶν τὸ μύρον παρεῖχεν, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἀποστόλοις ἐγίνετο, καὶ δι' αὐτῶν πολλοῖς ἄλλοις. Καὶ τότε μὲν ἐπίθεσις τῶν Χειρῶν αὐτό ἐστι τὸ ἡγιασμένον καὶ λεγόμενον μέγα μύρον. *A Philippo baptizati, ut qui solum baptisma suscepissent, Petro ac Johanne imponentibus manus, Spiritum Sanctum accipiebant. Quod sanè hoc mysterium est. Siquidem impositio manuum unguentum præbebat, ut & in Apostolis factum est, ac per ipsos multis aliis. Et tum quidem impositio manuum, ipsum est consecratum ac magnum unguentum appellatum.*

Χριστιανίζω.

Christianus sum, Christianum me esse profiteor. Origenes lib. V. contra Celsum, pag. 236. Παρὰ τῷ Παύλῳ, ἀκριβῶς τὰ Ἰουδαίων παιδευθέντι, καὶ ὕστερον ἐκ παραδόξου ἐπιφανείας Ἰησοῦ Χριστιανίσαντι, τοιαῦτ' ἐν τῇ πρὸς Κολοσσαεῖς λέλεκται. *Paulus, exquisitè doctus in Judæorum literis, ac post miraculosa apparitione Jesu Christianus factus, hæc in epistola ad Colossenses dicit.* Philostorgius, hist.

hist. Eccl. lib. II. cap. V. pag. 10. scribit, Urphilam πολὺν εἰς τὴν Ῥωμαίων διαβιβάσαι λαὸν, διὰ εὐσέβειαν ἐκ τῶν οἰκείων ἠθῶν ἐλαθέντας, χριστιανίσαι δὲ τὸ ἔθνος, *multum populum in solum Romanum traduxisse, ob pietatem propriis sedibus pulsum, gentemq́; illam Christianam factam esse.* Et pag. 12. de eodem Urphila: Ὑπὸ Εὐσεβίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἐπισκόπων χειροτονεῖται τῶν ἐν τῇ Γετικῇ χριστιανιζόντων. *Ab Eusebio, & ab iis, qui cum illo erant, Episcopis, ordinatus fuit Episcopus eorum, qui in Gothia Christiani erant.* Chronicon Constantinop. Ἐν τῇ πρώτῃ συνόδῳ Ἴβηρες ἐχριστιάνισαν. *In prima Synodo Hispani erant Christiani.* Apud Socratem, hist. Eccles. lib. VII. cap. XXXVII. pag. 275. b. οἱ ἀκριβῶς χριστιανίζοντες, *accuratè vitam Christianam sectantes*, attentiores sacro-sanctæ disciplinæ, de ascetis. Oecumenius in cap. VIII. Actorum, pag. 50. Πολλὴ ἡ σπουδὴ ὑπῆρχε τελείως χριστιανίζουσι περὶ τὸ αἰσθητὸν βάπτισμα. *Magnum fuit eorum circa externum baptismum studium, qui perfectè sunt Christiani.*

Χριστιανικός.

Non habent Lexica. *Christianus.* Theodoretus in Prologo θεραπευτ. Χριστιανικαὶ δόξαι. *Christianæ, seu Christianorum sententiæ.* Ibid. serm. II. Μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφάνειαν οὗτοι γενόμενοι, τῆς χριστιανικῆς θεολογίας πολλὰ τοῖς οἰκείοις ἀνέμιξαν λόγοις. *Hi*, philosophi quidam, *cùm fuerint post adventum Salvatoris nostri, multa Christianæ Theologiæ mysteria suis inseruerunt libris.* Τὸ χριστιανικὸν κήρυγμα, *doctrinæ Christianæ prædicatio*, apud Justinum M. resp. ad quæst. CX. Orthod. Apud eundem, χριστιανικαὶ ἀποκρίσεις, *Christianæ responsiones.*

Χριστιανισμός.

Χριστιανισμὸς est *professio religionis Christianæ.* Anonymus in vita Chrysostomi: Τοῦτο ὄντως χριστιανισμὸς, τὸ πιστεύειν ὀρθῶς καὶ ἀμέμπτως ἐμπολιτεύεσθαι. *Hic est verus Christianismus, rectè credere, & inculpatè vivere.* Greg. Nyssenus de professf. Christiana, t. III. pag. 271. Χριστιανισμός ἐστι τῆς θείας φύσεως μίμησις. *Christianismus est imitatio divinæ naturæ.* Et mox: Ἡ τοῦ χριστιανισμοῦ ἐπαγγελία ἐστὶ, τὸ εἰς τὴν ἀρχαίαν εὐκληρίαν ἐπαναχθῆναι τὸν ἄνθρωπον. *Christianismi professio est, ut homo reducatur ad pristinam & antiquam felicitatem.* Idem, Orat. I. in verbo, Faciamus hominem, t. I. pag. 150. Τί ἐστι χριστιανισμός; θεοῦ ὁμοίωσις κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἀνθρώπου φύσει. *Quid est professio religionis Christianæ? Cum Deo habere similitudinem, quatenus in naturam humanam cadit.* Variæ sunt veri Christianismi notæ & proprietates. Est *modestia.* Macarius, Homil. XV. pag. 222. Τὸ σημεῖον τοῦ χριστιανισμοῦ τοῦτό ἐστι, τὸ ὅπως τινὰ δόκιμον τῷ θεῷ, σπουδάζειν λανθάνειν ἀνθρώπους. *Hoc Christianæ religionis signum est, ut qui Deo probatus est, homines celare cupiat, &c.* Nota est *pax & charitas.* Chrysostomus Homil. XXXI. in epist. ad Hebræos, pag. 587. Πολλά ἐστι τὰ χαρακτηρίζοντα τὸν χριστιανισμόν· μᾶλλον δὲ πάντων, καὶ κρεῖττον ἁπάντων, ἡ πρὸς ἀλλήλους ἀγάπη, καὶ ἡ εἰρήνη. *Multa sunt, quæ Christianismum exprimunt: magis autem quàm omnia, & meliùs quàm omnia, mutua inter se dilectio & pax.* Ejusdem nota *vera fides.* Apud Greg. Nazianzenum, Orat. XX. pag. 349. dicit Basilius ad Modestum præfectum, οὐ προσώποις τὸν χριστιανισμὸν, ἀλλὰ πίστει χαρακτηρίζεσθαι, *non personarum dignitate, sed fide Christianismum insigniri.* Nec verò statim verus Christianus, qui se talem profitetur. Basilius M. epist. II. Canone XLV. pag. 772. Ἐάν τις τὸ ὄνομα λαβὼν τοῦ χριστιανισμοῦ, ἐνυβρίζῃ τὸν χριστὸν, οὐδὲν ὄφελος αὐτῷ ἀπὸ τῆς προσηγορίας. *Si quis accepto nomine Christianismi Christum contumeliâ afficit, nullam ille ex nudo nomine utilitatem habet.* Ac proinde non est lusus Christianismus. Chrysostomus, Homil. XLVI. t. V. pag. 305. Οὐκ ἔστι παίγνια ὁ χριστιανισμὸς, ἀγαπητοὶ, οὐδὲ πρᾶγμα πάρεργον. *Non est res ludicra, dilecti, Christianismus, nec opus negligenter & oscitanter faciendum.* Manichæorum secta vocatur ἑλληνίζων χριστιανισμός. Vide in Ἑλληνίζω, num. II.

Χριστιανός.

I. *Explicatio nominis.* *Christiani* vocantur

1. *Latissimè*, piè viventes & justè. Eusebius hist. Eccles. lib. I. cap. IV. pag. 5. a. docet, Abrahamum, & reliquos veteris Test. fideles, Christianos vocari posse: Πάντας ἐκείνους δικαιοσύνῃ μεμαρτυρημένους, ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ἀβραὰμ ἐπὶ τὸν πρῶτον ἀνιοῦσιν ἄνθρωπον, ἔργῳ χριστιανοὺς, εἰ καὶ μὴ ὀνόματι προσειπών τις, οὐκ ἂν ἐκτὸς βάλοι τῆς ἀληθείας. *Omnes illos justitiæ testimonium consecutos, si ab Abrahamo ad primum ascendamus hominem, si non nomine, saltem re ipsa si quis Christianos appellaverit, à vero minimè aberrabit.* Idem Eusebius, demonstr. Evang. lib. I. pag. 10. de Enocho dicit: Χριστιανικῶς, ἀλλ' οὐχὶ Ἰουδαϊκῶς ἔζησε. *Christiano, non Judæo dignam vixit vitam.* Et de Abrahamo: Δείκνυται, χριστιανικῶς, ἀλλ' οὐχὶ Ἰουδαϊκῶς βεβιωκώς. *Patet, eum Christiano, non Judaico more vixisse.* Chrysostomus, Hom. CXXI. t. V. p. 792. de iis, qui ad Abrahamum usque vixerunt: Τίνες ἦσαν; Ἕλληνες; ἀλλ' οὐ συγχωρεῖ ἡ πίστις· Ἕλληνες οὐκ ἦσαν, οὐ γὰρ ἀπιστίᾳ συνέζησαν, δαίμοσιν οὐκ ἐδούλευσαν, ξοάνοις οὐχ ὑπετάγησαν, τῇ πλάνῃ τῶν δαιμόνων ἀντέστησαν, οὐ δύνανται τοίνυν Ἕλληνες ὀνομάζεσθαι· ἀλλὰ τί ἦσαν; Ἰουδαῖοι; ἀλλ' οὐκ ἐδέξαντο τὸν νόμον, οὐκ ἐφύλαξαν σάββατα, οὐ παρετήρησαν βρωμάτων διαφορὰς, οὐκ εἶχον περιτομήν. Εἰ τοίνυν οἱ ἀρχαῖοι μήτε Ἕλληνες, μήτε Ἰουδαῖοι ἦσαν, εὑρέθη ἕτερον ὄνομα τὸ δυνάμενον αὐτοῖς ἁρμόσαι. Δῆλον ὅτι χριστιανοὶ οὐ τῇ προσηγορίᾳ, ἀλλὰ τῇ δυνάμει. *Quales erant? Gentilesne? sed non permittit fides. Non erant Gentiles: non enim fuerunt infideles, dæmonibus non servierunt, simulacris non fuerunt subjecti, imposturis dæmonum restiterunt. Proinde non possunt Gentiles vocari. Quid igitur erant? Judæi? Sed non acceperunt legem, non observârunt Sabbata, nec ciborum discrimina, non habuerunt circumcisionem. Si igitur veteres neq; Gentiles, neq; Judæi fuerunt, inventum est aliud nomen, quod ipsis potest aptari. Manifestum est, eos fuisse Christianos non nomine, sed potentiâ.* Imò sunt ex veteribus, qui Christianorum nomen ad ipsos etiam extendunt Gentiles. Id facit Justinus Martyr apologiâ ad Antoninum pium, pag. 153. Clemens Alexandr. Stromat. lib. V. VI. & VII. ut ostendit Cl. Casaubonus initio Exercitationis primæ adversus Casaubonum: & post eum Vossius Disputat. XXVI. quæ est de virtutibus Gentilium, Thesi XI. ubi etiam hanc sententiam solidè refutat: quò Lectorem ablegamus.

2. *Latè*, qui Religionem Christianam amplectuntur, & à Christo, Christiani, id est, uncti, appellantur. Hoc ipsis nomen primò impositum fuit Antiochiæ, ut testantur Acta, cap. XI. 26. Suidas: Χριστιανοί. Ἐπὶ Κλαυδίου βασιλέως Ῥωμαίων, Πέτρου τοῦ ἀποστόλου χειροτονήσαντος Εὐόδιον ἐν Ἀντιοχείᾳ, μετωνομάσθησαν οἱ πάλαι λεγόμενοι Ναζαραῖοι καὶ Γαλιλαῖοι, χριστιανοί. *Christiani. Sub Claudio Romanorum Imperatore, cùm Apostolus*

stolus Petrus Evodium Antiochiæ Episcopum ordinasset, qui olim vocabantur Nazaræi, & Galilæi, illi mutato nomine vocati sunt Christiani. Eadem habes apud eundem in voce Ναζηραῖος. Chrysostomus Homilia III. ad populum Antiochenum: Καθάπερ Πέτρος ἐν τοῖς ἀποστόλοις πρῶτος ἐκήρυξε τὸν Χριστὸν, οὕτως ἐν ταῖς πόλεσιν αὕτη πρώτη, ὥσπερ στέφανόν τινα θαυμαστὸν, τὴν τῶν χριστιανῶν ἀνεδήσατο προσηγορίαν. *Quemadmodum Petrus inter Apostolos primus prædicavit Christum, ita inter urbes hæc,* Antiochia, *prima, tanquam corona quadam mirabili, Christianorum appellatione fuit redimita.* Ignatius in epist. ad Magnesios, pag. 58. Ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐχρημάτισαν οἱ μαθηταὶ χριστιανοὶ, Παύλου καὶ Πέτρου θεμελιούντων τὴν ἐκκλησίαν. *Antiochiæ discipuli appellati sunt Christiani, cùm Paulus & Petrus fundarent Ecclesiam.* Vide etiam locum ex Epiphanio infrà, num. VI. 1. Cur verò Christiani vocemur, non tacent veteres. Theophylactus in cap. XV. Marci, pag. 283. Χριστιανοὶ λεγόμεθα, τουτέστι, κεχρισμένοι καὶ αὐτοὶ, ὥσπερ τότε οἱ βασιλεῖς ἐλέγοντο χριστοί. *Christiani dicimur, hoc est, uncti & ipsi, sicut tunc reges dicebantur uncti.* Theodoretus in caput LXII. Jesajæ, pag. 134. Οἱ τῷ Χριστῷ πεπιστευκότες, καινὴν προσηγορίαν ἐδέξαντο, οὐκ ἐξ Ἀβραὰμ, ἢ Ἰσραὴλ, Ἰουδαῖοι καλούμενοι, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ προσαγορευόμενοι τοῦ δεσπότου Χριστοῦ. Χριστιανοὶ γὰρ παρὰ πάντων καλοῦνται, οἵτε διὰ τοῦ παναγίου βαπτίσματος τὸν χριστὸν ἐνδυσάμενοι. *Qui crediderunt in Christum, novam appellationem susceperunt, non ex Abraham vel Israël Judæi nuncupati, sed ex ipso Christo domino nomen adepti. Christiani quippe ab omnibus nominantur, ut qui per sanctissimum baptisma Christum induerunt.* Gregorius Nyssenus de professione Christiana, tom. III. p. 270. Τῇ μετοχῇ τοῦ Χριστοῦ τὴν τοῦ χριστιανοῦ προσηγορίαν ἐσχήκαμεν. *Participatione Christi, Christiani appellationem adepti sumus.* Theophilus lib. I. ad Autolycum, pag. 248. Ἡμεῖς τούτου εἵνεκεν καλούμεθα χριστιανοὶ, ὅτι χριόμεθα ἔλαιον θεοῦ. *Propterea Christiani vocamur, quia unguento ungimur divino.* Macarius Homilia XVII. pag. 255. 256. Οἱ τέλειοι χριστιανοὶ, οἱ καταξιωθέντες ἐλθεῖν εἰς μέτρα τελειότητος, καὶ γενέσθαι ἐγγύτατοι βασιλέως, οὗτοί τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ πάντοτε ἀφιερωμένοι εἰσίν. Ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν προφητῶν τὸ χρίσμα ἦν ὅλον τιμιώτερον, ἐπειδὰν εἰς βασιλεῖς καὶ προφήτας ἐχρίοντο· οὕτω νῦν οἱ πνευματικοὶ τὸ ἐπουράνιον χρῖσμα χριόμενοι, γίνονται χριστιανοὶ κατὰ χάριν, ὥστε εἶναι αὐτοὺς βασιλεῖς καὶ προφήτας ἐπουρανίων μυστηρίων. *Christiani perfecti, qui digni censentur, qui ad gradum perfectionis perveniant, & regi proximi fiant, hi cruci Christi perpetuò consecrati sunt. Quemadmodum enim Prophetarum temporibus, unctio quippiam erat planè preciosum, cùm in Reges & Prophetas ungerentur: ita nunc spirituales, qui cœlesti unctione uncti sunt, per gratiam evadunt Christiani, ita ut ipsi sint Reges & Prophetæ cœlestium mysteriorum.* Cùm Macarius dicat, *unctione cœlesti unctos fieri Christianos*, non incommodè hîc tractabitur illa Quæstio, *Quando homo Christianus fiat?* Per chrismationem fieri Christianos, & hoc nomen tunc inde habere incipere à similitudine unguenti, quo unctus est Christus, plerique Patrum volunt. Id disertis asserit verbis Cyrillus Jerosolymitanus Catechesi IV. Νεοφωτ. pag. 105. Τούτου τοῦ ἁγίου χρίσματος καταξιωθέντες, καλεῖσθε χριστιανοὶ, ἐπαληθεύοντες τῇ ἀναγεννήσει καὶ τὸ ὄνομα. Πρὸ γὰρ τοῦ καταξιωθῆναι ὑμᾶς ταύτης τῆς χάριτος, ταύτης τῆς προσηγορίας κυρίως οὐκ ἦτε ἄξιοι, ἀλλ' ὁδεύοντες προεβαίνετε εἰς τὸ εἶναι χριστιανοί. *Postquam hanc sanctam consecuti estis unctionem, vocamini Christiani, unà cum regeneratione etiam nomen hoc confirmantes. Antequam enim hanc consecuti estis gratiam, hac appellatione propriè non eratis digni, sed eò procedere pergitis, ut sitis Christiani.* Ita etiam passim alii: non tamen omnes. Nam in quibusdam Ecclesiis Græcanicis, imò vel in plurimis prima die fiebant & dicebantur *Christiani*, quá crediderant, & se credere professi erant: sequenti die in Catechumenos conscribebantur: tertia exorcizabantur & insufflabantur: postea inter Catechumenos diu manebant audientes scripturas: postremò baptizabantur. Cum Baptismo autem simul comprehendebatur chrismatio, quia ultimus ejus erat actus. Constat hoc ex Canone VII. Constantinopolitano, qui de Montanistis & Sabellianis, aliisque hæreticis, hæc habet: Πάντας τοὺς ἀπ' αὐτῶν θέλοντας προστίθεσθαι τῇ ὀρθοδοξίᾳ, ὡς ἕλληνας δεχόμεθα, καὶ τὴν πρώτην ἡμέραν ποιοῦμεν αὐτοὺς χριστιανοὺς, τὴν δὲ δευτέραν κατηχουμένους, εἶτα τῇ τρίτῃ ἐξορκίζομεν αὐτοὺς μετὰ τοῦ ἐμφυσᾷν τρίτον εἰς τὸ πρόσωπον καὶ εἰς τὰ ὦτα· καὶ οὕτως κατηχοῦμεν αὐτοὺς, καὶ ποιοῦμεν χρονίζειν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἀκροᾶσθαι τῶν γραφῶν, καὶ τότε αὐτοὺς βαπτίζομεν. *Omnes quicunque ex his rectæ fidei adscribi volunt, velut Græcos admittimus: ac primo quidem die eos Christianos designamus, altero Catechumenos, deinde tertio die exorcizamus eos, ter simul in faciem eorum & aures insufflando. Et sic instituimus & erudimus eos, damusque operam, ut longo tempore in Ecclesia versentur, & audiant scripturas: & tunc eos baptizamus.* In Occidente similiter prima credendi professione fiebant Christiani, quam Concilium Eliberinum, Canone XLII. *fidem primam credulitatis* appellat. Prima illa fidei credulitate, cum impositione etiam manuum, quasi benedictione, recipiebantur inter Catechumenos, & Christiani tum demum dici incipiebant, ut liquet ex ejusdem Concilii Canone XLIV. Cùm Christiani hoc modo fierent, & hoc nomen mererentur ex prima fidei Christianæ professione, manuum impositione, tunc etiam benedictionem accipiebant. Et de hac manuum impositione, non de Confirmatione, planè intelligi debet Canon XXXIX. ejusdem Concilii: *Gentiles si in infirmitate desideraverint sibi manum imponi, si fuerit eorum ex aliqua parte vita honesta, placuit eis manum imponi, & fieri Christianos.* Ita etiam Can. VI. Concilii primi Arelatensis. Quod perperam *de Confirmatione* accipiunt viri doctissimi: non enim confirmabantur, qui ex Gentibus ad fidem accedebant priusquam baptizati essent. At Canon ille de his loquitur, qui ad fidem accessere, & conversi ex Gentilitate fuere, cùm in infirmitate essent. His manus imponebatur, & Christiani eo ipso fiebant, & postquam inter Catechumenos diu mansissent, si nimirum ex morbo illo convaluissent, tum demum baptizabantur. Prima igitur illa impositione manuum dicebantur *Christiani*, quæ ante Baptismum celebrabatur, ultima quâ perficiebantur, *fideles* ac *justi*. Vide in πιστὸς, num. II. 1. sub lit. *b. γ.* Unde & passim in vetustis illis Conciliis Occidentis *fidelis* idem est, qui Baptismum accepit. Hinc in Canone LIX. Concilii Eliberini *Christianus* & *fidelis* ita distinguuntur. *Christianus* est Catechumenus, qui ad fidem accedens manuum impositione prima meruit fieri Christianus: *fidelis*, qui integrum suum Baptismum acceperat, hoc est, qui manuum impositione ultima perfectus fuerat.

3. *Strictè*, Orthodoxi vocantur Christiani, & hære-

hæreticis opponuntur. Photius in Nomocan. tit. XII. cap. II. ex Constitut. I. tit. I. lib. I. Codicis: Ὁ μὴ δοξάζων τὴν ἁγίαν τριάδα ἐν μιᾷ θεότητι ἰσοδύναμον, οὔτε χριστιανὸς λέγεται, ἀλλὰ ἄφρων ἐστὶ, καὶ αἱρετικός. *Qui sanctam Trinitatem in una Deitate pari potestate præditam non credit, Christianus non dicitur, sed vesanus est & hæreticus.* Johannes Antiochenus in Nomocan. tit. XXXVI. pag. 644. Biblioth. Juris Canonici, hæc ita effert: Jubet hæc Constitutio, ἵνα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος μίαν θεότητα, μίαν οὐσίαν, μίαν δύναμιν εἶναι πιστεύωμεν. Καὶ οἱ μὲν οὕτω πιστεύοντες, χριστιανοὶ καλοῦνται· οἱ δὲ λοιποὶ ὡς αἱρετικοὶ ἀτιμοῦνται, *ut Patris, & Filii, & Spiritus Sancti unam divinitatem, unam essentiam, unam potestatem esse credamus. Et qui ita credunt, Christiani vocantur: reliqui verò, ut hæretici, infames habentur.* Balsamon & Johannes Antiochenus hanc legem sic acceperunt, quasi hæretici non sint Christiani. Certè Arriani & Nestoriani non dicuntur esse Christiani in lib. VI. Cod. de hæretic. quæ ex veteribus libris, monente Fabroto, sic emendanda: *Damnato portentuosæ superstitionis auctore Nestorio, nota congrui nominis ejus inuratur gregalibus, ne Christianorum appellatione abutantur: sed quemadmodum Arriani lege divæ memoriæ Constantini, ob similitudinem impietatis, Porphyriani à Porphyrio nuncupantur, sic ubique participes nefariæ sectæ Nestorii, Simoniani vocentur.* Quam emendationem confirmat Julius Pollux, Christianus scriptor, in Chronico nondum in lucem edito, his verbis: Καὶ Ἄρειον, καὶ τοὺς ὁμοίους ἀποκηρύττων, καὶ προστάττων Πορφυριανοὺς αὐτοὺς ὀνομάζεσθαι, καὶ ὑπ' αὐτῶν συγγραφέντα πυρὶ παραδοθῆναι. *Arrium & similes expellens, statuensque: ut & ipsi Porphyriani appellentur, & scripta eorum exurantur.* Ipse Constantinus in epistola ad Episcopos & populum, apud Socratem histor. Ecclef. lib. I. cap. IX. pag. 178. a. Νῦν ἔδοξεν Ἄρειον καὶ τοὺς Ἀρείου ὁμογνώμονας, πορφυριανοὺς μὲν καλεῖσθαι· ἵν' ὧν τοὺς τρόπους μεμίμηνται, τούτων ἔχωσι καὶ τὴν προσηγορίαν. *Nunc visum est, Arium, & idem cum ipso sentientes, Porphyrianos quidem appellandos esse, ut, quorum imitantur mores, eorum etiam appellationem habeant.* Legis hujus Constantini Magni mentio etiam in Actis Synodi Ephesinæ, pag. 273. Ἀρειανοὶ νόμῳ τοῦ τῆς θείας λήξεως Κωνσταντίνου, Πορφυριανοὶ διὰ τὸ ὅμοιον τῆς ἀσεβείας ἐκ Πορφυρίου προσαγορεύονται. *Ariani juxta legem gloriosæ memoriæ Constantini, Porphyriani propter similitudinem impietatis à Porphyrio nominantur.* Arrianos jam olim Patribus nequaquam Christianos fuisse visos, patet ex Athanasio, disputat. I. contra Arianos, pag. 125. disputat. II. pag. 156. & Orat. II. contra Arianos, p. 186. ad Serapionem, paginâ 367. Sic quoque autor Chronici Alexandrini, anno CCCLXXX. Grat. VI. & Theodosio A. A. Coss. apud Eusebium in Chronico, pag. 284. χριστιανὸν Ariano opponit: Παρεσκεύασεν αὐτὸν ἡ Ἰουστῖνα ἡ μητρυιὰ αὐτοῦ, ὡς χριστιανὸν ὄντα, σφαγῆναι· ἦν γὰρ ἐκείνη Ἀρειανή. *Justina, ejus noverca, curavit eum, quia Christianus fuit, trucidari: ipsa enim erat Ariana.* In Appendice ad Typicum Sabæ, pag. 139. Χριστιανός ἐστιν, ὁ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως βεβαίως κατέχων, καὶ φύλαξ ὑπάρχων τῶν ἀληθινῶν δογμάτων ἀκριβέστατος. *Christianus est, qui confessionem fidei firmiter retinet, & qui vera dogmata accuratissimè custodit.* Imò ex veterum Patrum sententia omnes hæretici Christianorum appellatione non censentur. Tertullianus de præscript. adv. hæreticos, cap. XXXVII. pag. 338. *Si enim hæretici sunt, Christiani esse non possunt.* Lactantius lib. IV. cap. XXX. *Cùm enim Phryges, aut Novatiani, aut Valentiniani, aut Marcionitæ, aut Anthropiani, aut Arriani, seu quilibet alii nominantur, Christiani esse desierunt hi, qui Christi nomine amisso, humana & externa vocabula induerunt.* Hieronymus in Apolog. III. adversf. Ruffinum: *Quid loquar de hæreticis, qui licèt foris sint, tamen se nominant Christianos?* Auctor libelli de lapsis ad Novatianum: *Qui enim aliquando Christiani, nunc Novatiani, jam non Christiani.* Sanctus Hilarius in libro ad Constantium A. sub initium: *Christianus sum, non Arrianus.*

II. *Synonymia.* Huc referimus *Christianorum nomina* & epitheta.

1. *ipsis in bonam partem tributa.* Vocati fuerunt θεραπευταί. Vide in θεραπευτής, num. III. & 1. Macarius Homil. XVI. pag. 248. Οἱ χριστιανοὶ ἄλλου αἰῶνός εἰσιν, υἱοὶ Ἀδὰμ τοῦ ἐπουρανίου, γέννημα καινὸν, τέκνα πνεύματος ἁγίου, ἀδελφοὶ χριστοῦ φωτεινοὶ, ὅμοιοι τῷ πατρὶ αὐτῶν Ἀδὰμ τῷ πνευματικῷ καὶ φωτεινῷ ἐκείνης τῆς πόλεως, ἐκείνου τοῦ γένους, ἐκείνης τῆς δυνάμεως· οὐκ εἰσὶ τοῦ κόσμου τούτου, ἀλλὰ ἄλλου κόσμου εἰσί. *Christiani alius seculi sunt, filii Adami cœlestis, progenies nova, filii Spiritus Sancti, præclari fratres Christi, spiritualis Adami patris sui similes, ac referentes splendorem civitatis illius, generis & virtutis: nequaquam sunt hujus mundi, sed alterius mundi sunt.* Vide ibidem plura. Ignatius in epist. ad Ephesios Christianos vocat θεοφόρους, πνευματοφόρους, ναοφόρους, ἁγνοφόρους, *Deo spirituque plenos, qui templum, qui sancta ferunt.* Vocantur à Photio epist. I. pag. 19. χριστώνυμος τοῦ θεοῦ λαός, *populus, qui à Christo sortitur nomen:* eodem sensu à Pachymere, præfat. in opera Dionysii Areopagitæ, pag. 33. χριστεπώνυμος λαός.

2. *in malam partem*, seu per contemtum usitatissimè vocabantur *Galilæi.* Auctor historiæ Damasceni: *Tunc Theodas ait regi: Audivi enim te certamen magnum egisse adversus Galilæos, & splendidissimo victoriæ diademate esse coronatum.* Ab Ethnicis, teste Chrysostomo, Homil. LXIII. tom. V. pag. 439. Τὸ τῶν Γαλιλαίων ἔθνος. *Galilæorum gens* vocabantur. Julianus eos Galilæos vocabat. Gregorius Nazianzenus Orat. III. pag. 81. de Juliano: Εὐθὺς καινοτομεῖ περὶ τὴν προσηγορίαν, Γαλιλαίους ἀντὶ χριστιανῶν ὀνομάσας τε καὶ καλεῖσθαι νομοθετήσας. *Statim novandum nobis cognomentum censuit, Galilæos pro Christianis nominans, atque, ut ita vocaremur, publica lege decernens.* Socrates, histor. Eccles. lib. III. cap. XII. pag. 222. a. Γαλιλαῖον εἰώθει ὁ Ἰουλιανὸς καλεῖν τὸν Χριστὸν, καὶ τοὺς χριστιανοὺς Γαλιλαίους. *Julianus solebat Christum vocare Galilæum, & Christianos Galilæos.* Theodoretus, histor. Eccles. lib. III. cap. XVI. pag. 655. de eodem: Τοὺς χριστιανοὺς Γαλιλαίους ὠνόμαζεν, ἀτιμίαν αὐτοῖς ἐκ τῆς προσηγορίας προσάψειν ἡγούμενος. *Galilæos vocitabat Christianos, hoc illis nomine infamiam se illaturum existimans.* Cap. IV. lib. ejusdem, pag. 643. Ἀπηγόρευσε τῶν Γαλιλαίων τοὺς παῖδας (οὕτω γὰρ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τοὺς θιασώτας ὠνόμαζε) ποιητικῶν, καὶ ῥητορικῶν, καὶ φιλοσόφων μεταλαγχάνειν λόγων. *Vetuit ne Galilæi (sic enim Salvatoris nostri sectatores vocitabat) poëticis, rhetoricis & philosophicis studiis operam darent.* Vocabantur etiam *Nazareni* & *Jessæi.* Epiphanius hæresi XXIX. pag. 56. Πάντες χριστιανοὶ Ναζωραῖοι τότε ἐκαλοῦντο. Γέγονε δὲ ἐπ' ὀλίγῳ χρόνῳ καλεῖσθαι αὐτοὺς Ἰεσσαίους, πρὶν ἢ ἐπὶ τῆς Ἀντιοχείας ἀρχὴν λάβωσιν οἱ μαθηταὶ καλεῖσθαι χριστιανοί. *Tunc omnes Christiani Nazaræi vocabantur. Contigit autem ut modico tempore appellati sint Jessæi, priusquam Antiochiæ inciperent discipuli vocari Christiani.* Prudentius verbis Datiani:

Vos

Vos Nazareni adsistite,
Rudémque ritum spernite.

A' Gentilibus appellati *Chrestiani.* Tertullianus in Apologetico, pag. 28. *sed & cùm perperam Chrestianus pronunciatur à vobis, de suavitate vel benignitate compositum est.* Justinus Martyr Apolog. II. pag. 136. Χρηςιανοὶ εἶναι κατηγορούμεθα· τὸ δὲ χρηςὸν μισεῖσθαι οὐ δίκαιον. *Chrestiani esse deferimur: atqui* χρηςὸν, hoc est, commodum & bonum *odisse, injustum est.* Lactantius lib. IV. cap. VII. *Ignorantium errore, mutatâ literâ,* Χρηςὸς *dici solet.*

III. *Præstantia hujus nominis: Christianorum gloria & dignitas.* Theodoreto χριςιανὸς est *novum* illud *nomen,* de quo Jes. LXV. 15. Sic enim ille ad hunc locum, pag. 140. in Jesajam: Καινόν ἐςιν ὄνομα, καὶ οὐ παλαιόν. Μετὰ γὰρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ δεσπότου χριςοῦ χριςιανοὶ προσηγορεύθησαν οἱ πιςεύσαντες· ἀντὶ δὲ πάσης τοῦτο προσφέρουσιν εὐφημίας οἱ ἄνθρωποι· ὅταν γὰρ ἐπαίρεσθαι βουληθῶσι, μετὰ τὰς πολλὰς εὐφημίας ἐπιλέγειν εἰώθασιν, ἀληθῶς χριςιανός· καὶ παρακαλοῦντες πάλιν εἰώθασιν λέγειν, ὡς χριςιανὸς ποίησον, ἃ πρέπει χριςιανῷ ποίησον· οὕτω εὐφημίας καὶ εὐλογίας προσηγορία μεςή. *Novum nomen est, non vetus, quia post adventum Christi Domini Christiani appellati sunt, qui crediderunt. Omnis porrò laudis vice hoc proferunt homines in medium. Cùm enim laudare voluerint, post multas commendationes concludere solent, Verè Christianus. Et rursus, cùm exhortari libet, dicere solent, Age ut Christianus, Fac quæ Christianum decent. Ita laudis & benedictionis plena est appellatio.* Gregorius Nyssenus contra Apollinarem, tomo III. pag. 261. vocat μέγα καὶ σεβάσμιον ὄνομα τῶν χριςιανῶν, *magnum & venerabile Christianorum nomen.* Gregorius Nazianzenus Orat. XVI. pag. 248. Τί ἡμεῖς; οἱ τὸ μέγα καὶ καινὸν ὄνομα κεκληρωμένοι, τὸ καλεῖσθαι ἀπὸ χριςοῦ τὸ ἅγιον ἔθνος, τὸ βασίλειον ἱεράτευμα, ὁ περιούσιος λαός, καὶ ἐξαίρετος, &c. *Quid nos? quibus magnum illud & novum nomen obtigit, ut à Christo nominemur, gens sancta, regale sacerdotium, populus selectus & peculiaris,* &c. Idem, Orat. XX. pag. 331. Ἡμῖν μέγα πρᾶγμα καὶ ὄνομα, χριςιανοὺς καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι. *Nobis magna res, & magnum nomen est, quod Christiani & sumus, & nominamur.* Macarius, Homil. V. pag. 79. Χριςιανῶν ἡ δόξα, καὶ τὸ κάλλος, καὶ ὁ πλοῦτος ὁ οὐράνιος ἀλάλητός ἐςι, καὶ μετὰ πόνου καὶ ἱδρώτων, καὶ δοκιμασιῶν, καὶ ἀγώνων πολλῶν πορίζόμενος, τὸ δὲ ὅλον χάριτι θεοῦ. *Christianorum gloria & splendor ac divitiæ cœlestes sunt ineffabiles: & labore atq; sudoribus, tentationibus, & certaminibus permultis comparantur. Quod quidem omne à gratia divina proficiscitur.* Iterum Nazianzenus, Orat. III. pag. 63. Μέγας κλῆρος, τὸ πατρῷον καλλώπισμα, οἱ ἐπώνυμοι τοῦ Χριςοῦ, τὸ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκλάμψαν ἔθνος, τὸ βασίλειον ἱεράτευμα, τὸ πολλῷ πόνῳ καὶ πολλοῖς ἱδρῶσι συναυξηθέν. *Magna illa hæreditas, ac patrium decus, illi qui à Christo cognomentum habent, gens illa toto passim orbe lucens, regale sacerdotium, multo labore multisq; sudoribus auctum.* Hinc Martyres, & alii Viri sancti, interrogati, quinam essent? responderunt, se Christianos esse, inque hoc nomine summam quæsiverunt gloriam. Lucianus Martyr; ut refert Chrysostomus, Homil. LXXV. t. V. quæ agit de ejus martyrio, pag. 532. varia interrogatus, πρὸς ἑκάςην πεῦσιν ἀπεκρίνατο, ὅτι χριςιανός εἰμι μόνον. Καὶ τοῦ δημίου λέγοντος, ποίας εἶ πατρίδος, τί ἐπιτήδευμα; τίνας ἔχεις προγόνους; ὁ δὲ πρὸς ἅπαντα ἔλεγεν, ὅτι χριςιανός εἰμι, *ad quamvis interrogationem respondebat, Ego tantum Christianus sum. Et carnifice dicente, quænam est patria tua, quod vitæ institutum? quos habes majores? Ille ad omnia respondit, Christianus sum.* Sanctus, Ecclesiæ Viennensis in Gallia Diaconus & martyr, interrogatus, Unde esset, liberne an servus? semper respondit, Χριςιανός εἰμι. *Christianus sum.* Id testatur epistola Ecclesiæ Viennensis & Lugdunensis apud Eusebium, histor. Ecclesf. lib. V. cap. I. pag. 45. b. In vita S. Gregorii hæc habentur: *Quodnam,* inquit Magnetius, *est nomen tuum, & quisnam es tu, qui tantum audaciæ præ te fers?* Ad quod ille: *Ego primo & præcipuo nomine Christianus appellor.* In passione Abundii: *Dixit Diocletianus ad Abundium, qui vocaris? Respondit Abundius presbyter, & dixit, primo nomine spirituali Christianus sum, & presbyter dicor; secundo verò corporali Abundius nuncupor, peccator, & servus servorum Domini nostri Jesu Christi.* Cæsarius, Gregorii Nazianzeni frater, quòd Christianus esset omnibus præferebat divitiis. De eo enim sic Nazianzenus Orat. X. pag. 166. Πολλῶν καὶ μεγάλων ὑπαρχόντων αὐτῷ, πρῶτον ἦν εἰς ἀξίωμα χριςιανὸν καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι, καὶ πάντα ὁμοῦ παιδιά τις ἐκείνῳ καὶ λῆρος, πρὸς ἓν τοῦτο κρινόμενα. *Cùm multa & magna ipsi suppeterent, ad dignitatem tamen hoc primum erat, quòd Christianus & esset, & nominaretur: sic ut alia omnia cum hoc uno collata, ludus quidam ac nugæ ipsi essent.* Hoc ipsum coram Juliano ursit, ibidem pag. 168. Μεγάλῃ καὶ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ τὸ χριςιανὸς εἶναί τε καὶ μένειν ἀνεκήρυξε. *Magna & clara voce Christianum se & esse, & semper fore pronunciavit.* Huc etiam referri potest exemplum Joviani, in locum Juliani ab exercitu designati Imperatoris: de quo Socrates, histor. Ecclesf. libro III. cap. XXII. pag. 225. b. Ἐβόα, μὴ βούλεσθαι λέγων βασιλεύειν ἀνθρώπων ἑλληνίζειν προαιρουμένων, αὐτὸς ὢν χριςιανός· ὡς δὲ ἐν φωνῇ κοινῇ πάντων ἐγένετο, ὁμολογοῦσα, καὶ αὐτοὺς εἶναι χριςιανοὺς, δέχεται τὴν βασιλείαν. *Clamabat, & dicebat, se nolle imperare hominibus Gentilium impietatem sectari volentibus, cùm ipse sit Christianus. Cùm igitur omnes communi voce profiterentur, se quoque Christianos esse, imperium suscipit.* Usthadares (Cedrenus, pag. 234. eum vocat Uthaxadum) eunuchus, Saporis Persarum regis pædagogus, ob religionis Christianæ professionem morti adjudicatus, id unum à Rege petit, ut publicè promulgetur, se non aliam ob caussam, quàm quòd Christianus esset, mori. Sic enim de eo Sozomenus, lib. II. cap. IX. pag. 25. a. Ἀντὶ πάντων ὧν πώποτε κεχαρισμένος ὑμῖν ἐγενόμην, ἀπόδος μοι ταύτην τὴν ἀμοιβὴν, τὸ μὴ δόξαι τοῖς ἀγνοοῦσι τιμωρίαν ὑπέχειν, ὡς ἄπιςον περὶ τὴν βασιλείαν, ἢ ἄλλως κακοῦργον καὶ ἀλλ' ὅπως τοῦτο δῆλον γενέσθαι, κήρυξ βοῶν σημανεῖ πᾶσιν, ὅτι Οὐσθαδάρης τὴν κεφαλὴν ἀποτέμνεται, μοχθηρὸς μὲν οὐδαμῶς ἔν τινι ἐν τοῖς βασιλείοις φανείς· χριςιανὸς δὲ ὢν, καὶ τὸν ἴδιον θεὸν ἀρνήσασθαι τῷ βασιλεῖ μὴ πειθόμενος. *Pro omnibus, quæ unquam vobis largitus sum, hanc mihi des retributionem, ne videar ignorantibus sustinere pœnam, quæ debetur perfidis erga regnum, vel aliàs facinorosis & damnatis. Atque ut hoc omnibus innotescat, præco omnibus significabit, Usthadarem capite plecti, non quidem, quod contra regnum quidquam deliquerit, sed quòd Christianus sit, & quòd Deum suum, regi obtemperans, abnegare noluerit.*

IV. *Nomini respondere debet vita.* Hoc urget Gregorius Nyssenus de perfecta Christiana forma, tom. III. pag. 277. Ἐπειδὰν τοῦ μεγίςου τε καὶ θειοτάτου καὶ πρώτου τῶν ὀνομάτων γέγονε παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ δεσπότου ἡμῖν κοινωνία, ὥςε τοὺς τῇ ἐπωνυμίᾳ τοῦ χριςοῦ τιμηθέντας χριςιανοὺς ὀνομάζεσθαι· ἀναγκαῖον ἂν εἴη, πάντα τὰ ἑρμηνευτικὰ τῆς

τοιαύτης φωνῆς ὀνόματα καὶ ἐν ἡμῖν καθορᾶσθαι· ὡς μὴ ψευδώνυμον ἐφ' ἡμῖν εἶναι τὴν κλῆσιν, ἀλλ' ἐκ τοῦ βίου τὴν μαρτυρίαν ἔχειν· οὐ γὰρ ἐκ τοῦ καλεῖσθαί τι τὸ εἶναι γίνεται· ἀλλ' ἡ ὑποκειμένη φύσις, οἵα δ' ἂν οὖσα τύχῃ, διὰ τῆς προσφυοῦς τοῦ ὀνόματος σημασίας γνωρίζεται. *Cùm omnium maximum, & divinissimum, & primum nomen Domini nostri bonitas nobis impertiverit, ut Christi cognomine decorati appellemur Christiani, necesse est, ut omnia nomina, quæ vocem hanc interpretantur, in nobis item conspiciantur expressa, ne falsò vocati Christiani videamur, sed ex vita testimonium habeamus. Neque enim ex appellatione res fiunt, sed earum subjecta natura, quæcunque tandem illa sit, apti nominis significatione declaratur.* Justinus M. Apologiâ II. pag. 136. Ὀνόματος προσωνυμία οὔτε ἀγαθὸν, οὔτε κακὸν κρίνεται ἄνευ τῶν ὑποπιπτουσῶν τῷ ὀνόματι πράξεων. *Nominis appellatione neque bonum quidquam, neque malum, sine factis sub nomen ipsum cadentibus, judicatur.* Ibidem, pag. 141. Οἳ δ' ἂν μὴ εὑρίσκωνται βιοῦντες ὡς ἐδίδαξεν ὁ χριστὸς, γνωριζέσθωσαν μὴ ὄντες χριστιανοὶ, κἂν λέγωσι διὰ γλώττης τὰ τοῦ Χριστοῦ διδάγματα. *Qui non ita vivere comperiuntur sicut Christus docuit, certum id documentum est, eos non esse Christianos, quamvis doctrinam Christi linguâ profiteantur.* Ignatius, epist. ad Magnesios, pag. 53. Πρέπον ἐστὶ μὴ μόνον καλεῖσθαι χριστιανοὺς, ἀλλὰ καὶ εἶναι· οὐ γὰρ τὸ λέγεσθαι, ἀλλὰ τὸ εἶναι, μακάριον ποιεῖ. *Decet, non modò vocari Christianos, sed etiam esse: nec enim dici, sed esse, beatum facit.* Balsamon ad CXI. Can. Cod. Eccles. Africanæ, pag. 729. Χριστιανὸς, ὁ μὴ ἀσκήσας πᾶσαν ἀρετὴν, ὀνόματι μόνῳ χριστιανὸς λέγεται, ἀλλ' οὐ πράγματι. *Christianus, qui non omnem exercuerit virtutem, solo nomine dicitur Christianus, sed non re.* Isidorus Pelusiota lib. IV. epist. XXXIV. pag. 430. Ὥσπερ τὸν φιλόσοφον οὐχ ἡ στολὴ καὶ βακτηρία δείκνυσιν, ἀλλ' ἡ παῤῥησία καὶ ἡ πολιτεία· οὕτω καὶ τὸν χριστιανὸν οὐ σχῆμα καὶ λόγος, ἀλλὰ τρόπος καὶ βίος τῷ ὀρθῷ λόγῳ ἐφάμιλλος. *Quemadmodum Philosophum non efficit pallium & baculus, sed libertas loquendi & vita proba atque honesta: ita & Christianum non facit habitus & oratio, sed vita & mores rectæ rationi consentientes.* Anastasius & Cyrillus in compendiario orthodoxæ fidei explicatione, pag. 425. Τί ἐστι χριστιανός; ὁ κατὰ θεὸν ζῶν, καὶ εὐσεβῶς, καὶ θεαρέστως, καὶ χρηστῶς πολιτευόμενος. *Quis est Christianus? Qui secundùm Deum vivit, & piè, & ex præscripto divino, atque probè vitam instituit.* Salvian. lib. IV. *Hoc sit Christiani hominis fides, ut qui Christiani nominis opus non agit, Christianus non esse videatur.* Ambrosius libro de dignitate Sacerdotii, cap. III. salubriter graviterque monet: *Quod sumus professione, actione potiùs quàm nomine demonstremus: ut nomen congruat actioni, & actio respondeat nomini, ne sit nomen inane & crimen immane.* Sic Cyprian. tract. III. de Concord. prælat. seu de unitate Ecclesiæ: *Cæterum credere se in Christum quomodo dicit, qui non facit, quod Christus facere præcepit? aut unde perveniet ad præmium fidei, qui fidem non vult servare mandati?* Ambrosius Serm. in Dominica de Abrahamo: *Non solùm in falsis verbis, sed etiam in simulatis operibus mendacium est. Mendacium namque est, Christianum se dicere, & opera Christiani non facere.* Confer quæ hîc sequuntur.

V. *Notæ veri Christiani.* Clemens Alexandrinus in Protreptico circa finem, pag. 76. Ὥρα ἡμῖν μόνον τὸν θεοσεβῆ, χριστιανὸν εἰπεῖν, πλούσιόν τε καὶ σώφρονα, καὶ εὐγενῆ· καὶ ταύτῃ εἰκόνα τοῦ θεοῦ μεθ' ὁμοιώσεως, καὶ λέγειν καὶ πιστεύειν, δίκαιον καὶ ὅσιον, μετὰ φρονήσεως γενόμενον ὑπὸ Χριστοῦ Ἰησοῦ, καὶ εἰς τοσοῦτον, ὅμοιον ἤδη καὶ θεῷ. *Nobis hoc nunc restat, ut dicamus, eum solum, qui est pius ac religiosus, esse Christianum, & divitem, & temperantem, & generosum, & ea ratione Dei imaginem cum similitudine, & dicere & credere justum est, & sanctum, ut qui à Christo Jesu factus sit cum prudentia, atque adeò jam quoque Deo similis.* Gregorius Nyssenus de perfecta Christiani forma, tom. III. pag. 278. Χαρακτῆρες τοῦ ὄντως χριστιανοῦ πάντα κἀκεῖνά ἐστιν, ὅσα περὶ τὸν χριστὸν ἐνοήσαμεν· ὧν ὅσα μὲν χωροῦμεν, μιμούμεθα, ὅσα δὲ οὐ χωρεῖ ἡ φύσις πρὸς μίμησιν, σεβόμεθά τε καὶ προσκυνοῦμεν. *Veri Christiani formam exprimunt illa omnia, quæ de Christo commemoravimus. Ex quibus ea, quæ capere possumus, imitamur: quæ verò in naturam nostram ad imitandum non cadunt, ea veneramur & colimus.* Ibidem, pag. 295. Τρία τὰ χαρακτηριζόμενα τοῦ χριστιανοῦ τὸν βίον ἐστὶ, πρᾶξις, λόγος, ἐνθύμιον. *Tria sunt, quæ vitam Christiani declarant, actio, sermo, cogitatio.* Macarius, Homil. V. pag. 79. Ἐν τούτῳ διαφέρουσιν οἱ ἀληθεῖς χριστιανοὶ παντὸς τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, καὶ πολλὴ διάστασις μεταξὺ ἀμφοτέρων τυγχάνει, ἐν τῷ τὸν νοῦν καὶ τὴν διάνοιαν πάντοτε ἐν τῷ οὐρανίῳ φρονήματι τυγχάνειν, καὶ τὰ αἰώνια ἀγαθὰ ἐνοπτρίζεσθαι διὰ τὴν μετουσίαν καὶ μετοχὴν τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου τῷ ἄνωθεν αὐτοὺς ἐκ θεοῦ γεγενῆσθαι, καὶ τέκνα θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ καὶ δυνάμει γενέσθαι κατηξιῶσθαι, &c. *In eo veri Christiani discrepant ab universo genere hominum, nec parvum est inter utrosque discrimen: nempe in eo, quòd animus atque intellectus Christianorum cogitationi cœlesti semper sit deditus, æternaque bona contempletur propter communicationem & participationem Spiritûs Sancti, quia desursum ex Deo nati sunt, & in veritate & potentia, filii Dei ut fierent digni sunt habiti, &c.* Vide ibidem plura, & confer numerum præcedentem.

VI. *Opposita.* Huc referimus

1. eos, *qui non à Christo, sed ab hominibus denominari volunt.* Contra tales Ignatius in epist. ad Magnesios, pag. 58. Γενώμεθα ἄξιοι τῆς ἐπωνυμίας ἧς εἰλήφαμεν· ὃς γὰρ ἂν ἄλλῳ ὀνόματι καλῆται πλεῖον τούτου, οὗτος οὐκ ἔστι τοῦ θεοῦ, &c. *Simus digni cognomento quod accepimus. Qui enim alio nomine appellatur præter hoc, hic non est Dei,* Prohibet hîc Ignatius alio nomine quàm *Christianorum* appellari. Hæreticorum enim est alio nomine quàm Christi sese insignire. Chrysostomus Homil. XXXIII. in Acta, pag. 799. Ἐκεῖνοι ἔχουσί τινας, ἀφ' ὧν καλοῦνται αὐτοῦ τοῦ αἱρεσιάρχου δηλονότι τὸ ὄνομα, καὶ ἑκάστη αἵρεσις ὁμοίως· παρ' ἡμῖν δὲ ἀνὴρ μὲν οὐδεὶς ἔδωκεν ἡμῖν ὄνομα, ἡ δὲ πίστις αὐτή. *Illi habent quosdam, à quibus denominantur, prout enim hæresiarchæ nomen est, ita & secta vocatur. Apud nos autem nullus quidem vir nomen dedit, sed fides ipsa.* Sic Hieronymus contra Luciferianos: *Sicubi audietis eos, qui dicuntur Christiani, non à Domino Jesu Christo, sed à quoquo alio nuncupari, ut Marcionitas, Valentinianos: scito, non Ecclesiam Christi, sed Antichristi esse Synagogam.* Gregorius Nazianzenus Orat. XXXI. pag. 506. Εἰ κτίσματι ἐλάτρευον, οὐκ ἂν χριστιανὸς ὠνομαζόμην. Εἰς τί γὰρ ὁ χριστιανὸς τίμιον; οὐχ ὅτι θεὸς ὁ χριστός; εἰ μὴ τοῦτο ὡς ἄνθρωπος πάθω, φιλίᾳ πρὸς αὐτὸν συγκεκραμένος. Καί τοι καὶ Πέτρον τιμῶ, ἀλλ' οὐκ ἀκούω Πετριανός· καὶ Παῦλον, Παυλιανὸς δὲ οὐκ ἤκουσα. Οὐ δέχομαι παρὰ ἀνθρώπων ὀνομάζεσθαι, παρὰ θεοῦ γεγονώς. *Si creaturam colerem, Christianus utique non appellarer. Cur enim Christiani nomen venerabile est? Annon quia Christus Deus? Nisi fortasse hoc humano more facio, amicitiâ nimirum cum eo conglutinatus. Atqui & Petrum honore prosequor: nec tamen Petrianus vocor: & Paulum, nec tamen Paulianus vocatus sum. Non fero, me ab hominibus*

bus nomen ducere, qui à Deo sum creatus. Vide ibidem sequentia. Theophylactus in I. Corinth. I. pag. 166: Χριστιανοὶ ἀπὸ Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἀπ' ἄλλου ἀνθρωπίνου ὀνόματος. *Christiani à Christo, non ab alio quopiam humano nomine.* Epiphanius hæresi XLII. pag. 161: Οὐ κηρύσσουσιν ἑαυτοὺς οἱ ἀπόστολοι, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν κύριον· διὸ οὐκ ἔνι αἵρεσις, οὐδὲ ἐκκλησία εἰς ὄνομα ἀποστόλων ἀνηγορευμένη· οὐδέ ποτε γὰρ ἠκούσαμεν ἢ Πετρίους, ἢ Παυλίους, ἢ Βαρθολομαίους, ἢ Θαδδαίους· ἀλλ' ἀπ' ἀρχῆς ἓν κήρυγμα πάντων τῶν ἀποστόλων, οὐκ αὐτοὺς κηρυσσόντων, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν κύριον· διὸ καὶ ὄνομα τῆς ἐκκλησίας οἱ πάντες ἔθεντο ἕν, οὐχ ἑαυτῶν, ἀλλὰ τοῦ κυρίου αὐτῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ Ἀντιοχείας ἀρξαμένων χριστιανῶν καλεῖσθαι, ὅπερ ἐστὶν ἡ μόνη καθολικὴ ἐκκλησία, οὐκ ἄλλο τι ἔχουσα, ἀλλὰ Χριστοῦ χριστιανῶν οὖσα ἐκκλησία, οὐ Χριστῶν, ἀλλὰ χριστιανῶν, τοῦ μὲν ἑνὸς ὑπάρχοντος, τῶν δὲ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς χριστιανῶν καλουμένων. *Non prædicant seipsos Apostoli, sed Jesum Christum Dominum. Quapropter non est hæresis, neque Ecclesia nomine Apostolorum prædicata. Nunquam enim audivimus Petrinos, aut Paulinos, aut Bartholomæanos, aut Thaddæanos. Sed ab initio una prædicatio omnium Apostolorum, non se ipsos prædicantium, sed Christum Jesum Dominum. Et ideo nomen quoque Ecclesiæ omnes unum indiderunt, non de se ipsis, sed Domini ipsorum Jesu Christi, cùm ab Antiochia cœperint Christiani vocari, hoc est, una sola Ecclesia Catholica, non aliud quid habens, sed Christi Christianorum Ecclesia existens, non Christorum, sed Christianorum, illo quidem uno existente, his verò ab uno Christianis appellatis.* Idem, hæresi LXX. pag. 352. de Audianis ita scribit: Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ φοβερὸν, τὸ παραλλάξαι ὄνομα χριστιανῶν τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, τῆς μὴ ἐχούσης ἐπίθετον ὄνομα, ἀλλὰ μόνον ὄνομα Χριστοῦ, καὶ χριστιανῶν, εἰς ὄνομα Αὐδίου καλεῖσθαι, συνθέσθαι τε καὶ ἀπαιτεῖσθαι σύνθημα ἀνθρωπίνης φύσεως, εἰ καὶ ἐπὶ τὸ ἀκραιφνὲς εἴη τῷ βίῳ, καὶ πάσῃ δικαιοσύνῃ τὸ τάγμα σεμνυνόμενον. *Atque hoc est horrendum illud, quod immutant nomen Christianorum sanctæ Ecclesiæ, quæ non habet impostititium nomen, sed solum nomen Christi: & quòd Christiani Audiani vocantur, assentiunturque in constitutionem humanæ naturæ, cujus ratio ab ipsis exigitur: etiamsi vitæ sinceritate & omni justitia is ordo sit ornatus.* Gregorius Nyssenus de perfecta Christiani forma, t. III. p. 275, 276: Τοῦ ἀγαθοῦ δεσπότου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ χαρισαμένου τὴν κοινωνίαν ἡμῖν τοῦ προσκυνουμένου ὀνόματος, ὥστε ἡμᾶς ἐκ μηδενὸς ἄλλου τῶν περὶ ἡμᾶς ὀνομάζεσθαι· κἂν πλούσιός τις ὢν τύχῃ, καὶ εὐπατρίδης, κἂν δυσγενὴς ᾖ ἢ πένης, καὶ ἐξ ἐπιτηδευμάτων τινῶν ἢ ἀξιωμάτων τὸ γνώριμον ἔχῃ, πάντων τῶν τοιούτων ὀνομάτων ἀργούντων, μίαν εἶναι κυρίαν κλῆσιν τοῖς εἰς αὐτὸν πεπιστευκόσι δεδώρηται, τὸ χριστιανοὺς ὀνομάζεσθαι. *Bonus Dominus noster Jesus Christus nos, qui in ipsum credimus, adorandi nominis sui participes fecit, ut, sive divites, sive nobiles, sive obscuri, sive inopes, sive doctrinæ aut dignitatis insignibus exornati simus, nulla tamen ex re, quæ nobis adsit, nominemur, sed his omnibus rejectis, de uno nomine ipsius propriè appellemur Christiani.* Et Athanasius Orat. II. contra Arianos, t. I. pag. 308: Οὐδὲ πώποτε λαὸς ἀπὸ τῶν ἐπισκόπων εἶχε τὴν ἐπωνυμίαν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Κυρίου, εἰς ὃν καὶ τὴν πίστιν ἔχομεν. Τῶν γοῦν μακαρίων ἀποστόλων, διδασκάλων ἡμῶν γενομένων, καὶ διακονησάντων τοῦ κυρίου εὐαγγέλιον, οὐκ ἐξ ἐκείνων ἐκλήθημεν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ χριστιανοὶ καὶ ἐσμὲν καὶ ὀνομαζόμεθα, Οἱ δὲ παρ' ἑτέρων ἔχοντες τὴν ἀρχὴν ἧς νομίζουσι πίστεως, ἐκείνων εἰκότως ἔχουσι καὶ τὴν ἐπωνυμίαν, ὡς αὐτῶν γενόμενοι κτῆμα. *Nullus unquam populus ab Episcopis nomen habuit, sed à Domino, in quem etiam credimus. Cùm igitur Apostoli beati, nostri sint facti doctores, nobisque Evangelium Christi ministraverint, non ab illis vocati sumus, sed à Christo Christiani & sumus, & nominamur. Qui verò ab aliis suæ quam putant fidei initium habent, eorum quoque meritò insigniuntur nomine, utpote qui illorum facti sunt hæredes.* Hic ergò obiter observetur impietas Bellarmini dicentis lib. IV. de Notis Ecclesiæ, cap. IV. pag. m. 220. t. II: *Papista deducitur à Papa, qualis fuit etiam Petrus, & Christus ipse, ut notum est.* Sic Christus, qui Dominus est Ecclesiæ suæ, in servi & ministri locum detruditur, quales omnes Papæ & Episcopi ex officio sunt, & de facto esse debent. Sic Papa Christo magis ac magis æquiparatur. Vide Notas Nicolai Vedelii in epist. ad Magnesios ab Ignatio scriptam, cap. X.

2. *Varias calumnias*, quibus Christiani olim fuerunt onerati. Athenagoras in Legat. pag. 6: Τρία ἐπιφημίζουσιν ἡμῖν ἐγκλήματα, ἀθεότητα, θυέστεια δεῖπνα, οἰδιποδείους μίξεις. *Trium flagitiorum infamis rumor de nobis spargitur: impietas quæ deos tollat, epulæ Thyesteæ, concubitus incesti.* Thyestæ & Oedipi fabulæ satis protritæ sunt. Vocant autem Thyesteas epulas, quibus caro humana devoratur: & Oedipodeos coitus, incestos. Justinus in Dialogo cum Tryphone, Tryphonem ita alloquitur: Μὴ καὶ ὑμεῖς πεπιστεύκατε περὶ ἡμῶν, ὅτι δὴ ἐσθίομεν ἀνθρώπους, καὶ μετὰ τὴν εἰλαπίνην ἀποσβεννύντες τοὺς λύχνους, ἀθέσμοις μίξεσιν ἐγκυλιόμεθα; *An vos etiam de nobis creditis, homines nos vorare; & post epulum, lucernis extinctis, nefario promiscuè concubitu involvi?* Quia dæmonum rejiciebant cultum, dicebantur ἄθεοι. Idem, Apolog. II: Ἐνθένδε καὶ ἄθεοι κεκλήμεθα. *Hinc etiam* ἄθεοι, hoc est, *nullorum deorum cultores cognominamur.* Ad quæ respondet: Ὁμολογοῦμεν τῶν τοιούτων νομιζομένων θεῶν ἄθεοι εἶναι, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ ἀληθεστάτου, καὶ πατρὸς δικαιοσύνης καὶ σωφροσύνης, καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν, ἀνεπιμίκτου τε κακίας θεοῦ. *Profitemur nos talium qui habentur deorum esse expertes, & atheos: sed non verissimi illius Dei, Patris videlicet justitiæ & castitatis, & virtutum aliarum, & ab omni vitiositatis mixtione & labe alieni, expertes.* Præfectus Damascenus, sub Imp. Maximino, infames mulierculas, ex foro raptas, minis eò adigere conatur, ut fateantur *se esse Christianas, & nefanda patrâsse scelera*, ἀθεμιτουργίας: Christianos ἐν αὐτοῖς τοῖς κυριακοῖς πράττειν τὰ ἀκόλαστα, *in ipsis templis fœdis sese dedere libidinibus*: ut refert Eusebius hist. Eccles. lib. IX. cap. V. pag. 101. b. Theophilus lib. III. ad Autolycum, pag. 266: dicebant Gentiles, apud Christianos κοινὰς ἁπάντων εἶναι τὰς γυναῖκας, *omnium uxores esse communes*, *eos* ταῖς ἰδίαις ἀδελφαῖς συμμίγνυσθαι, καὶ τὸ ἀθεώτατον καὶ ὠμότατον, πασῶν σαρκῶν ἀνθρωπίνων ἐφάπτεσθαι, *cum propriis sororibus misceri, &, quod summè impium & crudelissimum est, omnes humanas devorare carnes.* Bellorum, famis, aliarum calamitatum omnium dicebantur causæ; ut refert Eusebius hist. Eccles. lib. IX. cap. VII. pag. 102. Tertullianus in Apologetico, pag. 26: *Christianum hominem omnium scelerum reum, deorum, imperatorum, legum, morum, naturæ totius inimicum existimas.* Aliæ calumniæ passim sunt obviæ in scriptis Christianorum Apologeticis.

Χριστόγονος.

Non habent Lexica. *Christo genitus.* Clemens Alexand. in Hymno, pag. 268:

Χορὸς εἰρήνης, *Chorus pacis*,
Οἱ χριστόγονοι, *Christo geniti*,
Λαὸς σώφρων, *Populus modestus*,
Ψάλλωμεν ὁμοῦ Θεὸν εἰρήνης. *Psallamus simul Deum pacis.*

Χριστοκίνητος.

Non habent Lexica. *A Christo motus.* Gregorius Nyssenus de Occursu Domini, statim in principio, t. III. pag. 444: Παῦλος ὁ θεόληπτος νοῦς, ἡ χριστοκίνητος γλῶσσα. *Paulus, illa divinitus rapi solita mens, illa à Christo moveri solita lingua.*

Χριστομάθεια.

Non habent Lexica. *Disciplina Christi.* Ignatius in epist. ad Philadelphenses, pag. 101: Παρακαλῶ ὑμᾶς, μηδὲν κατ' ἐριθείαν πράσσετε, ἀλλὰ κατὰ χριστομάθειαν. *Obsecro vos, ut nihil per contentionem faciatis, sed omnia juxta Christi disciplinam.*

Χριστομάχος.

Χριστομάχος, *Christi oppugnator, qui contra Christum pugnat.* Basilius M. Homil. IX. in Hexaëm. pag. 122. post illa verba: Ποιήσωμεν ἄνθρωπον. *Faciamus hominem*: Ἀκούεις, ὦ χριστομάχε, ὅτι τῷ κοινωνῷ τῆς δημιουργίας προσδιαλέγεται, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν, ὃς φέρει τὰ σύμπαντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ; *Audis, ô tu, qui contra Christum pugnas, Deum ipsum, suum in creandis rebus socium alloqui, per quem fecit & secula, qui portat omnia verbo potentiæ suæ?* Χριστομάχον vocat Arium, & omnes ejus asseclas. Idem, Homil. XV. pag. 504: Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· ὢ τοῦ θαύματος. Τὸ ἦν, ἴσον δύναται τοῦ ἐν ἀρχῇ. Ποῦ ὁ βλάσφημος; ποῦ ἡ χριστομάχος γλῶττα, ἡ λέγουσα, ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν; In principio erat Verbum. *O rem mirabilem!* Erat, *idem valet atq; illud*, in principio. *Ubi est blasphemus? ubi lingua Christum oppugnans, dicens: Erat aliquando, quando non erat?* Sic frequenter Ariani apud Athanasium, & alios Patres, vocantur Χριστομάχοι.

Χριστός.

I. *Explicatio nominis.* Χριστοὶ, *uncti* vocantur

1. *in genere*, *a.* oleo uncti. Suidas: Χριστὸς, ὁ κεχρισμένος ἐν ἐλαίῳ. *Christus, unctus oleo.* Theophylactus in cap. I. Matthæi, pag. 4: Χριστοὶ ἐλέγοντο οἱ βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς· ἐχρίοντο γὰρ τῷ ἁγίῳ ἐλαίῳ τῷ ἀπὸ τοῦ κέρατος τοῦ ἐπιτιθεμένου τῇ κεφαλῇ ἀναβλύζοντι. *Uncti dicebantur reges & sacerdotes: inungebantur enim oleo sancto è cornu, quod capiti superponebatur, & distillabat.* Eusebius hist. Eccles. lib. I. c. IV. pag. 3. b. reges, Prophetas & sacerdotes Χριστοὺς appellari docet: Οὐ μόνους τοὺς ἀρχιερωσύνῃ τετιμημένους ἐλαίῳ σκευαστῷ χριομένους, τὸ τοῦ Χριστοῦ κατεκόσμει παρ' Ἑβραίοις ὄνομα, ἀλλὰ καὶ τοὺς βασιλέας, οὓς καὶ αὐτοὺς νεύματι θείῳ προφῆται χρίσαντες, εἰκονικούς τινας Χριστοὺς ἀπειργάζοντο· Ἤδη δὲ καὶ αὐτῶν τῶν προφητῶν τινὰς διὰ χρίσματος Χριστοὺς ἐν τύπῳ γεγονέναι παρειλήφαμεν. *Non solos summos sacerdotes, oleo artificiali inunctos, Christi nomen apud Hebræos ornabat, sed etiam reges, quos ipsos quoq; jussu divino ungentes Prophetæ, iconicos quosdam Christos efficiebant. Prophetarum quin etiam quosdam per unctionem christos in typo factos esse accepimus.*

b. Qui ad usum quempiam à Deo destinantur. Theodoretus ad v. I. cap. XLV. Jesajæ, pag. 108: Οὕτω λέγει Κύριος τῷ Χριστῷ μου Κύρῳ· Χριστοὺς ἡ θεία γραφὴ προσαγορεύει, οὐ μόνον τοὺς χριομένους, ἀλλὰ καὶ τοὺς εἰς τινὰ χρείαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων ἀφοριζομένους· οὕτω καὶ τῶν πρὸ τοῦ νόμου πατέρων μνημονεύσας ἔφη, Μὴ ἅπτεσθε τῶν Χριστῶν μου. Ἐνταῦθα μέντοι τὸν Κῦρον Χριστὸν ὠνόμασε, διδάσκων ὡς αὐτὸς αὐτὸν ἐχειροτόνησε βασιλέα. Sic dicit Dominus Christo meo Cyro. *Christos Scriptura sacra vocat non solùm eos, qui unguntur, sed etiam eos, qui ad usum quempiam ab universorum Deo deliguntur. Sic patrum, qui Legem præcesserunt, mentione facta dixit.* Nolite tangere christos meos. *Hoc sanè loco* christum *appellavit Cyrum, docens illum abs se creatum fuisse regem.* Idem Theodoretus ad Psal. CV. 15. verba, quæ hìc adducit, pag. 819. hæc habet: Χριστοὺς προσαγορεύει, οὐχ ὡς ἐλαίῳ κεχρισμένους, ἀλλ' ὡς ἐκλεκτοὺς γενομένους. Christos *appellat, non tanquam oleo unctos, sed tanquam electos factos.* Hoc tamen alii referunt ad fideles, ut jam videbimus.

c. Pii & fideles. Greg. Nazianzenus Orat. XXI. pag. 378: Χριστοὺς οἶδε καλεῖν ἡ γραφὴ, τοὺς ζῶντας κατὰ Χριστόν. *Scriptura eos, qui secundùm Christum vivunt,* christos *appellare solet.* Eusebius Demonstrat. Evangel. lib. I. pag. 9: Χριστοὺς ἐκείνους τοὺς πρὸ Μωσέως θεοφιλεῖς, ὥσπερ οὖν ἡμᾶς χριστιανοὺς, εὕροις ἂν κεκλημένους. *Illos, qui ante Mosen Deo chari fuerunt,* christos *fuisse appellatos reperies, quemadmodum nos Christiani vocamur.* Postea subjicit verba Psal. CV. 15. & subjicit: ὥστε καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ προσηγορίας ἡμῖν ὁμοίως ἐκοινώνουν. *Proinde nominis Christi appellationis æquè ac nos participes erant.* Confer vocem Χριστιανὸς, num. I. 1.

2. *In specie* Messias vocatur *Christus.* Suidas: Χριστὸς, ὁ κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν. *Christus, ille Dominus & Deus noster.* Hic observetur,

a. Quo sensu, & cur Χριστὸς, id est, *unctus* vocetur, cùm oleo materiali non sit unctus? *Per unctionem* intelliguntur *dona Spiritûs Sancti*, in naturam Christi humanam copiosissimè effusa. Vide in voce Ἔλαιον, num. I. 1. Chrysostomus in Psal. XLV. dicit Christum tunc fuisse unctum, ὅτε ὡς ἐν εἴδει περιστερᾶς τὸ πνεῦμα ἦλθεν ἐπ' αὐτὸν, *quando velut in specie columbæ Spiritus super eum venit.* Theodoretus in epitome divin. Decret. cap. XI. pag. 279: Δῆλον, ὡς διὰ τὸ χρίσμα τοῦ πνεύματος ὠνομάσθη χριστός· ἐχρίσθη δὲ οὐχ ὡς θεὸς, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος. *Manifestum est, quòd propter unctionem Spiritus appellatus sit* Christus. *Unctus autem est, non ut Deus, sed ut homo.* Idem, epist. CXLVI. pag. 1032: Χριστὸς κέκληται, ὡς κατὰ τὸ ἀνθρώπειον τῷ πνεύματι τῷ παναγίῳ χρισθεὶς, καὶ χρηματίσας ἀρχιερεὺς ἡμῶν, καὶ ἀπόστολος, καὶ προφήτης, καὶ βασιλεύς. Christus *appellatus est, tanquam Spiritu sanctissimo secundum hominem unctus, & vocatus Pontifex noster, & Apostolus, Propheta & Rex.* Basilius lib. V. contra Eunomium, t. II. pag. 117: Χριστὸς διὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν χρίσιν τὴν ἐν τῷ πνεύματι. *Christus propter Spiritum & unctionem, quæ est in Spiritu.* Theophylactus in cap. I. Matth. pag. 4: Λέγεται ὁ κύριος, Χριστὸς, καὶ ὡς βασιλεύς· ἐβασίλευσε γὰρ κατὰ τῆς ἁμαρτίας, καὶ ὡς ἱερεὺς, προσήγαγε γὰρ ἑαυτὸν θῦμα ὑπὲρ ἡμῶν· ἐχρίσθη δὲ καὶ αὐτὸς κυρίως τῷ ἀληθινῷ ἐλαίῳ, τῷ ἁγίῳ πνεύματι. *Dicitur Dominus,* Christus, *& ut rex, quia contra peccatum regnavit: & ut sacerdos, obtulit enim semetipsum sacrificium pro nobis: unctus autem est & ipse propriè vero oleo, nempe Spiritu Sancto.* Chrysostomus Homil.

Homil. I. in epist. ad Romanos, pag. 6: Χριςὸς ἀπὸ τῦ χρισθῆναι λέγεται, ὃ ϗ αὐτὸ τῆς σαρκὸς ἦν. Καὶ ποίῳ ἐλαίῳ ἐχρίσθη; ἐλαίῳ μὲν ὐκ ἐχρίσθη, πνεύματι δέ. Οἶδε δὲ ϗ τὺς τοιύτυς χριςὺς ἡ γραφὴ καλεῖν. τὸ γδ προηγύμενον ἐν τῇ χρίσει πνεῦμά ἐςι. διὸ ϗ τὸ ἔλαιον παραλαμβάνεται. Christus *dicitur, quòd sit unctus; quod & carnis erat. Et quo tandem oleo unctus est? oleo certè minimè est unctus, sed spiritu. Solet autem sacra Scriptura etiam hos vocare* Christos: *quod enim in ipsa unctione principem locum obtinet, Spiritus est: propterea etiam oleum assumitur.* Iterum Theophylactus in cap. I. ad Galatas, pag. 440: Χριςὸς ἀπὸ τῆς τῦ πνεύματ☉ χρίσεως, ἣν ὑπὲρ ἡμῶν ἐχρίσθη, ἁγιάσας τὴν φύσιν ἐν τῷ προσλήμματι, ϗ δὺς ἡμῖν ὕτως ὀνομάζεσθαι. Christus *à Spiritûs unctione, quâ pro nobis unctus est, sanctificans naturam nostram in assumta natura humana, ac nobis largiens ut sic nominemur.* Oecumenius in cap. I. ad Romanos, pag. 245: Τὸ χριςὸς τὴν τῦ πνεύματ☉ χρίσιν δηλοῖ. *Nomen* Christus *Spiritûs unctionem declarat.* Cyrillus Jerosol. Catech. Illuminat. X. pag. 99: Χριςὸς καλεῖται, ὐ χερσὶν ἀνθρωπίναις κεχρισμέν☉, ἀλλ' ὑπὸ τῦ πατρὸς ἀϊδίως εἰς τὴν ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀρχιερωσύνην χρισθείς. Christus *vocatur, non quòd manibus humanis sit unctus, sed à Patre ab æterno ad subeundum summum pro hominibus sacerdotium unctus.* Idem, Catech. III. Νεοφ. pag. 202: Ἐλαίῳ, ἢ μύρῳ σωματικῷ χριςὸς ὑπ' ἀνθρώπων ὐκ ἐχρίσθη, ἀλλ' ὁ πατὴρ αὐτὸν σωτῆρα προχειρισάμεν☉ τῦ παντὸς κόσμυ, πνεύματι ἔχρισεν ἁγίῳ. *Oleo, vel unguento corporali Christus ab hominibus non est unctus, sed Pater eum designatum Salvatorem totius mundi Spiritu Sancto unxit.* Et pag. 203: Ἐκεῖν☉ ἐλαίῳ νοητῷ ἀγαλλιάσεως ἐχρίετο, τυτέςι, πνεύματι ἁγίῳ, ἀγαλλιάσεως καλυμένῳ ἐλαίῳ, διὰ τὸ αἴτιον αὐτὸ τῆς πνευματικῆς τυγχάνειν ἀγαλλιάσεως. *Ille oleo spirituali lætitiæ ungebatur, hoc est, Spiritu Sancto, qui vocatur oleum lætitiæ, quia autor existit spiritualis lætitiæ.* Aliud tamen, sed valde ἀπροσδιόνυσον, etymon affert Justinus M. Apol. II. pag. 44. editionis Græco-Latinæ: Ὁ δὲ υἱὸς ἐκείνυ, ὁ μόν☉ λεγόμεν☉ κυρίως υἱὸς, ὁ λόγ☉ πρὸ τῶν ποιημάτων, ϗ συνὼν, ϗ γεννώμεν☉, ὅτε τὴν ἀρχὴν δι' αὐτῦ πάντα ἔκτισε ϗ ἐκόσμησε. χριςὸς μὲν κατὰ τὸ κεχρίσθαι, ϗ κοσμῆσαι τὰ πάντα δι' αὐτῦ τὸν θεὸν, λέγεται. *Filius verò ejus,* sc. Patris, *qui solus propriè dicitur Filius, Verbum simul cum eo ante creaturas nascens & existens, quoniam primitus per eum cuncta condidit & ornavit.* Christus *quidem ex eo, quòd per illum Deus omnia conformaverit atque ornaverit, appellatur.* Ita Interpres, Joannes Langus. Verùm γεννώμεν☉ non est *nascens*, sed qui *generatur*; & χρίεσθαι nihil minùs quam *conformari*. Eruditè ergo ad hunc locum Josephus Scaliger in Animadvers. ad Chronologica Eusebii: Quis non videt legendum ϗ συνὼν ϗ γινόμεν☉. Nam γεννώμεν☉, *qui generatur*, non *qui generatus est.* Si enim de Filii ante secula omnia generatione loqueretur, γεννηθεὶς dicendum fuisset, quia semel generatus est, & non generatur. Deinde illud συνὼν ostendit, de coæternitate Filii cum Patre, non de Filio ante secula genito loqui, cui consignificans verbum γενόμεν☉ adjectum. Neque verò quis argutulus objiciat discrimen inter γεννηθέντα & γινόμενον. Nam hîc γενόμεν☉ non est *factus*, sed ὢν, *qui jam erat.* Quod sequitur, *Christum dictum esse, quia Deus per eum condiderit omnia, & ornaverit,* tunc locum haberet, si τὸ χρίειν esset *condere & ornare.* Χριςὸς μὲν κατὰ τὸ κεχρίσθαι ϗ κοσμῆσαι. Legendum verò κατὰ τὸ ϗ χρίσαι. *Dictus Christus, quia Deus per eum unxerit & ornârit omnia.* Ego *ornandi* verbum quomodo applicem ad notionem τῦ χρίειν, non video, nisi pro κοσμῆσαι legeremus, κατὰ τὸ ϗ χρίσαι ϗ σμῆσαι, *unxerit & absterserit* omnia. Sed hoc divinare, non asserere. Hactenus Scaliger. Multò minus audiendi illi, qui volunt, ante incarnationem ex Virgine animam unitam esse Deo verbo, & ex eo tunc vocatum esse Christum. De illis sic Damascenus, lib. IV. orthod. fidei, cap. VI. pag. 288: Πότε ἐκλήθη χριςός; Οὐχ ὡς τινες ψευδηγορῦσι, πρὸ τῆς ἐκ παρθένυ σαρκώσεως ὁ νῦς ἡνώθη τῷ θεῷ λόγῳ, ϗ ἐκτοτε ἐκλήθη Χριςός. Τῦτο, τῶν Ὠριγένυς ληρημάτων τὸ ἀτόπημα, προϋπάρξιν ψυχῶν δογματίσαντ☉. *Quando vocatus est Christus? Non, ut quidam falsò adstruunt, ante incarnationem ex Virgine, anima unita est Deo Verbo, & ex eo tempore vocatus est Christus. Hæc enim est ex Origenis deliramentis absurda sententia, qui præexistentiam animarum docuit.* Vide ibidem reliqua.

b. Quid nomen Χριςὸς denotet? Theodoretus Dialog. III. Τὸ Χριςὸς ὄνομα ἐπὶ τῦ Κυρίυ ϗ σωτῆρ☉ ἡμῶν τὸν ἐνανθρωπήσαντα λόγον δηλοῖ. *Nomen* Christus *de Domino & Salvatore nostro usurpatum, denotat Verbum incarnatum.* Greg. Nyssenus Orat. VI. contra Eunomium t. II. pag. 598: Ἡ τῦ Χριςῦ προσηγορία τὴν βασιλείαν ἐνδείκνυται. Christi *appellatio regnum denotat.* Idem, de profess. Christiana, t. III. pag. 269: Τὸ τῦ χριςῦ ὄνομα, εἰ πρὸς τὸ σαφέςερόν τε ϗ γνωριμώτερον ῥῆμα μετενεχθείη, τὸν βασιλέα σημαίνει, τῆς ἁγίας γραφῆς τὴν βασιλικὴν ἀξίαν τῇ τοιαύτῃ φωνῇ κατά τινα ἰδιάζυσαν χρῆσιν ἐνδεικνυμένης. Christi *nomen, si ad clarius magisq; perspicuum & intellectu facilius verbum transferatur, regem significat, cùm sancta Scriptura hujusmodi voce, peculiari quodam usu, regiam indicet dignitatem.* Et tomo eod. de perfecta Christiani forma, pag. 277: Τῇ τῦ Χριςῦ προσηγορίᾳ κυρίως ϗ πρώτως τὸ βασιλικὸν διασημαίνεται κράτ☉. Christi *nomine propriè & primariò regium significatur imperium.* Theorianus Legat. Armen. pag. 8: Τὸ χριςὸς ὄνομα, κυρίως τὸ συναμφότερον δηλοῖ, θεὸν ὁμῦ ϗ ἄνθρωπον. *Nomen* Christus *utrumque denotat, Deum simul & hominem.* Damascenus lib. III. orthod. fidei, cap. III. pag. 182: Τὸ Χριςὸς ὄνομα τῆς ὑποςάσεως λέγομεν, ὐ μονοτρόπως λεγόμενον, ἀλλὰ τῶν δύο φύσεων ὑπάρχον σημαντικόν. *Nomen* Christus *hypostasis esse dicimus, non unimodè dictum, sed duarum naturarum esse significativum.*

c. Variæ phrases de Christo.

α. Εἶναι Χριςῦ, *esse Christi*, quod est, à Christo creatum esse, Christi creaturam esse: vel etiam, subjici Christo, tanquam Domino. Chrysostomus Homil. X. in I. ad Corinth. pag. 302: Ἡμεῖς τῦ Χριςῦ, ὡς ἔργον· ἡμεῖς τῦ Χριςῦ, ὡς ὑπ' αὐτῦ κατασκευασθέντες. *Nos Christi sumus, ut opus: nos Christi sumus, ut ab ipso creati.* Theophylactus in I. Corinth. III. pag. 190: Ἡμεῖς Χριςῦ, ὡς ἔργον αὐτῦ ϗ ποίημα. Ἡμεῖς δῦλοι ἐσμεν τῦ Χριςῦ, ϗ ποίημα. *Nos Christi sumus, velut opus ejus & figmentum. Nos servi Christi sumus & figmentum.* Basilius M. contra Sabellianos: Ἡμεῖς Χριςῦ λεγόμεθα, ὡς δῦλοι δεσπότυ. *Nos Christi esse dicimur, ut servi Domini.* Oecumenius in I. ad Corinth. III. pag. 401: Ἡμεῖς Χριςῦ, ὡς ἔργον ὄντες αὐτῦ ϗ ποίημα. *Nos Christi sumus, velut opus ejus & figmentum.* Vel, *Christi esse*, est ejus esse membrum, respectu naturæ humanæ: ejus esse figmentum, respectu naturæ divinæ. Ita Theodoretus in I. Corinth. III. pag. 136: Ἡμεῖς Χριςῦ, ὡς μὲν ἀνθρώπυ, μέλη· ὡς δὲ θεῦ ποιήματα. *Nos sumus Christi, ut hominis quidem, membra: ut Dei verò, figmenta.* Christi esse dicuntur fideles. Idem, in I. Corinth. XV. pag. 199. ad v. 23:

τοῦ Χριστοῦ καλεῖ, οὐ μόνον μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν νόμῳ καὶ πρὸ τοῦ νόμου ἐν εὐσεβείᾳ καὶ ἀρετῇ διαλάμψαντας. Christi *appellat, non solùm eos, qui post ejus incarnationem in ipsum crediderunt, sed eos etiam, qui in lege & ante legem pietate & virtute insignes fuerunt,*

β. Σὺν Χριστῷ εἶναι, *cum Christo esse*, est beatam & æternam vitam in cœlis agere cum Christo. Theodoretus ad I. Thessal. IV. 16. pag. 377: Ὥσπερ αὐτὸς ὁ δεσπότης ἐπὶ νεφέλης φωτεινῆς ἀνελήφθη· οὕτω καὶ οἱ εἰς αὐτὸν πεπιστευκότες, οἵ τε ἐκ νεκρῶν ἀνιστάμενοι, καὶ οἱ ἔτι περιόντες, ἐπὶ νεφελῶν ὀχούμενοι ὑπαντήσουσι τῷ τῶν ὅλων κριτῇ καὶ σὺν αὐτῷ διάγοντες τὸν ἀπέραντον αἰῶνα διατελέσουσι. *Sicut Dominus ipse in nube lucida assumtus est: ita etiam qui in ipsum crediderunt, tum qui ex mortuis resurgent, tum qui adhuc supererunt, nubibus subvecti obviam ibunt Judici universorum, & cum ipso erunt per infinita secula.* Ad eundem locum Theophylactus, pag. 705: Οἱ δίκαιοι ἁρπάζονται, καὶ οὕτω τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν καρποῦνται, τὸ πάντοτε συνεῖναι Χριστῷ. *Justi rapiuntur, atque hoc pacto summam bonorum referunt, nimirum, ut semper cum Christo sint.*

γ. Ἐν Χριστῷ εἶναι, *in Christo esse*, id est, per fidem Christo insitum esse. Sic Theophylactus illa, ad Roman. XVI. 7. Οἱ καὶ πρὸ ἐμοῦ γεγόνασιν ἐν Χριστῷ, *qui & ante me fuerunt in Christo*, interpretatur, οἱ πρὸ ἐμοῦ ἐπίστευσαν τῷ Χριστῷ. *Qui ante me crediderunt Christo.* Et Theodoretus ad eundem locum, Ἐπαινεῖ αὐτοὺς καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς πίστεως· Πρὸ ἐμοῦ γάρ, φησι, γεγόνασιν ἐν Χριστῷ· μετ' αὐτοὺς γὰρ ἐκλήθην ἐγώ. *Laudat eos etiam à tempore fidei:* Ante me enim, *inquit*, fuerunt in Christo: *post eos enim ego vocatus sum.* Iterum Theophylactus ad Rom. XVI. 11. Τοὺς ὄντας ἐν Κυρίῳ, τουτέστι, πιστούς. Qui sunt in Domino, *hoc est, fideles.* Theodoretus ad v. 21. cap. IV. ad Philippenses, pag. 341: Ἀσπάσασθε πάντα ἅγιον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Οὐ πᾶς ὁ ἑαυτὸν ἅγιον ὀνομάζων ἅγιός ἐστιν, ἀλλ' ὁ τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ πιστεύων, καὶ κατὰ τοὺς αὐτοῦ πολιτευόμενος νόμους. Salutate omnem sanctum in Christo Jesu. *Non quicunque se sanctum nominat, sanctus est, sed qui credit Domino Jesu, & qui vitam ex ejus legibus instituit.*

δ. Εἶναι διὰ Χριστοῦ, *esse per Christum*, id est, ab ipso redemtum esse. Ita I. ad Corinth. VIII. 6: Εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ. *Unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum.* Ad quæ Theodoretus, pag. 159: Τὸ, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ, οὐ τὴν δημιουργίαν, ἀλλὰ τὴν σωτηρίαν αἰνίττεται· δι' αὐτοῦ μὲν γὰρ τὰ πάντα, ἡμεῖς δὲ οἱ πεπιστευκότες δι' αὐτοῦ τῆς σωτηρίας τετυχήκαμεν. *Hoc,* & nos per ipsum, *non creationem, sed salutem significat. Per ipsum enim omnia, nos autem qui credidimus, per ipsum salutem sumus consecuti.* Et Theophylactus, pag. 226: Διὰ τοῦ Υἱοῦ τὰ πάντα εἰς τὸ εἶναι παρήχθη, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ εἰς τὸ εἶναι παρήχθημεν, καὶ εἰς τὸ εὖ εἶναι· τουτέστι, πιστοὶ γενέσθαι, καὶ ἐκ πλάνης πρὸς τὴν ἀλήθειαν μετελθεῖν. *Per Filium omnia ad esse perducta sunt, & nos per ipsum perducti sumus ut essemus, & ut benè essemus: hoc est, ut fideles efficeremur, atque ex errore ad veritatem traduceremur.*

d. In Christo duæ sunt naturæ distinctæ, sed non separatæ, neque confusæ, divina scilicet, & humana. Vide in voce φύσις, num. I. 2.

e. Varia elogia & epitheta. Chrysostomus Homil. CV. t. VI. de Christo scribit sequentia: Ὁ φοβερὸς ἐν βουλαῖς, ὁ πολυτίμητος μαργαρίτης καὶ προσδοκία τῶν ἐθνῶν, ἡ φωταγωγία τοῦ κόσμου, ἡ ἄνεσις τῶν θλιβομένων, ἡ λύσις τῶν δεδεμένων, ἡ λύτρωσις τῶν ἁμαρτιῶν, ἡ ἀνόρθωσις τῶν πεπτωκότων, τὸ ἰατρεῖον τῶν νοσούντων, ἡ ἐλπὶς τῶν ἀπηλπισμένων, ἡ βοήθεια τῶν καταπονουμένων, ἡ χαρὰ τῶν μετανοούντων, ἡ καταφυγὴ τῶν διωκομένων, ὁ νόμος τῆς ἐλευθερίας τῶν καταδυναστευομένων ὑπὸ τοῦ ἀλλοτρίου, ἡ σαγήνη ἡ μὴ θανατῶσα, ἀλλὰ ζωοποιοῦσα τοὺς ἐν τῇ ἁλμυρᾷ τοῦ κόσμου θαλάσσῃ βυθιζομένους, αἱ πηγαὶ τῶν ὑδάτων, τὰ θεμέλια τῆς οἰκουμένης. *Terribilis in consiliis, preciosa illa margarita & gentium exspectatio, illuminatio mundi, requies afflictorum, solutio vinctorum, redemtio peccatorum, erectio lapsorum, medicina ægrorum, spes desperantium, auxilium oppressorum, gaudium pœnitentium, refugium persecutione pressorum, Lex libertatis tyrannide oppressorum ab hoste, rete non occidens, sed vivificans in salso hujus mundi mari submersos, fontes aquarum, fundamenta orbis.* Greg. Nyssenus Orat. X. contra Eunomium, t. II. pag. 672: Πάντα γίνεται τοῖς σωζομένοις, ἵνα ἑκάστῳ πρόσφορον ἑαυτὸν ποιήσῃ· καὶ ὁδὸς, καὶ ὁδηγὸς, καὶ θύρα περιοχῆς, καὶ οἶκος καταφυγῆς, καὶ ὕδωρ ἀναπαύσεως, καὶ τόπος χλόης, ἣν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ νομὴν ὀνομάζει. *His qui salvantur omnia fit, ut unicuique seipsum commodum & idoneum reddat: & via, & viæ dux, & ostium septi, & domus refugii, & aqua refocillationis, & locus herbæ viridis, quam in Evangelio pascuum nominat.* Macarius, Homil. XXXI. pag. 423: Παράδεισος, ξύλον ζωῆς, μαργαρίτης, στέφανος, οἰκοδόμος, γεωργὸς, παθητὸς, ἀπαθὴς, ἄνθρωπος, Θεὸς, οἶνος, ὕδωρ ζῶν, πρόβατον, νυμφίος, πολεμιστὴς, πάντα ἐν πᾶσι Χριστός. *Paradisus, lignum vitæ, margarita, corona, architectus, agricola, patibilis, impatibilis, homo, Deus, vinum, aqua vivens, ovis, sponsus, bellator, omnia in omnibus Christus.* Chrysostomus Homil. II. in Matth. pag. 9. eum vocat Θεὸν ἀνθρωπίνῃ φύσει κρυπτόμενον, *Deum naturâ humanâ occultatum.* Eusebius hist. Eccles. lib. X. cap. IV. pag. 108. b. eum vocat τὸν θαυματουργὸν, τὸν μεγαλουργὸν, τὸν τῶν ὅλων δεσπότην, τὸν τοῦ σύμπαντος κόσμου δημιουργὸν, τὸν παντοκράτορα, τὸν πανάγαθον, τὸν ἕνα καὶ μόνον Θεὸν, *miracula edentem, grandium rerum autorem, omnium Dominum, totius mundi conditorem, omnipotentem, optimum, unum & solum Deum* Paulò pòst ab eo vocatur ὁ τῆς θεογνωσίας εἰσηγητὴς, ὁ τῆς ἀληθοῦς θεοσεβείας διδάσκαλος, ὁ τῶν ἀσεβῶν ὀλετὴρ, ὁ τυραννοκτόνος, ὁ τοῦ βίου διορθωτής. *Cognitionis Dei autor, veræ pietatis doctor, impiorum destructor, percussor tyrannorum, vitæ corrector.*

f. Ejus typi sunt varii: præcipuè

α. *Isaacus.* Clemens Alex. Pædag. lib. I. cap. V. pag. 91: Ἰσαὰκ τύπος τοῦ Κυρίου, παῖς μὲν ὡς υἱός· καὶ γὰρ υἱὸς ἦν Ἀβραὰμ, ὡς ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ· ἱερεῖον δὲ, ὡς ὁ Κύριος, ἀλλ' οὐ κεκάρπωται ὡς ὁ Κύριος· μόνον ἐβάστασε τὰ ξύλα τῆς ἱερουργίας ὁ Ἰσαὰκ, ὡς ὁ Κύριος τὸ ξύλον· ἐγέλα δὲ μυστικῶς, ἐμπλῆσαι ἡμᾶς προφητεύων χαρᾶς τὸν Κύριον, τοὺς αἵματι Κυρίου ἐκ φθορᾶς λελυτρωμένους· οὐκ ἔπαθε δὲ μόνον εἰκότως ἄρα ὁ Ἰσαὰκ τὰ πρωτεῖα τοῦ πάθους παραχωρῶν τῷ Λόγῳ, ἀλλὰ καὶ τοῦ Κυρίου τὴν θεότητα αἰνίττεται, μὴ σφαγείς· ἀνέστη γὰρ μετὰ τὴν κηδείαν ὁ Ἰησοῦς μὴ παθὼν, καθάπερ ἱερουργίας ἀφειμένος ὁ Ἰσαάκ. *Isaacus est typus & figura Domini: puer quidem ut filius: erat enim filius Abrahæ, quemadmodum Christus Dei: hostia autem sicut Dominus, sed non oblatus est ut Dominus. Ligna solùm sacrificii portavit Isaacus, ut lignum Dominus. Mysticè autem risit, prædicens fore, ut Dominus nos gaudio impleret, qui sanguine Domini ab interitu & corruptione liberati sumus. Solummodo autem jure Isaacus non est passus, qui primas passionis partes Verbo cesserit: quin etiam significat Domini divinitatem, dum non fuit occisus. Surrexit enim post justa facta funeris Jesus non passus,* quem-

quemadmodum Isaacus dimissus est è sacrificio. Chrysostomus Homil. X. t. V. pag. 47: Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη ὁ Χριστός· τοῦτο τύπος Ἰσαὰκ εἰς θυσίαν ἀγόμενος· ἐν ὀφθαλμοῖς ἡ σφαγή, καὶ οὐκ ἀπειθεῖ τῷ γεννήσαντι Ἰσαάκ· τύπος γὰρ ἦν Χριστοῦ, ὃς ὑπήκουσε πατρὶ μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Ἰσαὰκ καὶ τέκνον ἦν ἐν τούτῳ καὶ θῦμα· ὁμοίως καὶ ὁ Χριστὸς υἱὸς Θεοῦ καὶ ἀμνὸς ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· οὐ φείδεται τοῦ Ἰσαὰκ ὁ πατήρ, ἀλλ' οὐδὲ Θεὸς τοῦ Χριστοῦ· τριήμερον μετὰ τὴν θυσίαν ἡ μήτηρ ὁρᾷ ζῶντα τὸν Ἰσαάκ· τριήμερον καὶ ἡ ἐκκλησία ἄφθαρτον ὁρᾷ τὸν σωτῆρα. *Velut ovis ad mactationem ductus est Christus: hujus figura Isaacus ductus ad sacrificium. Coram oculis mactatio, nec tamen inobediens est Patri Isaacus: figura enim erat Christi, qui obediens fuit Patri usque ad mortem, mortem verò crucis. Isaacus in hoc & filius erat & victima: similiter & Christus filius Dei & agnus, qui tollit peccatum mundi. Non parcit Isaaco pater, sed neque Deus Christo. Tertio die post victimam mater vivum videt Isaacum: tertio etiam die Ecclesia incorruptibilem videt Salvatorem.* Vide etiam Nyssenum Orat. I. in Resurrect. Christi, statim post initium, t. III. pag. 383. & Theodoretum quæst. LXXIII. in Genesin, pag. 56.

β. *Moses* extendens manus. Greg. Nyssenus Orat. I. in Resurrect. Christi, t. III. pag. 383: Εἰ βούλει καὶ αὐτὸν τὸν Μωϋσέα λαβεῖν τῇ τῶν χειρῶν ἐκτάσει τὸν σταυρὸν διαγράφοντα, καὶ ὡς τῷ σχήματι τούτῳ τὸν Ἀμαλὴκ καταστρεφόμενον, ἔξεστί σοι βλέπειν ἐν τῇ ἀληθείᾳ τὸν τύπον, καὶ τῷ σταυρῷ τὸν Ἀμαλὴκ ὑποπίπτοντα. *Si vis ipsum etiam Mosen considerare, manuum extensione crucem describentem, eaq; forma Amalekitas in fugam vertentem, veritate figuram expressam, & Amalekitas cruci cedentes animadvertes.*

γ. *Iosua.* Chrysostomus Homil. II. in Matth. pag. 10: Ἐκεῖνος εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, οὗτος εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀγαθά· ἐκεῖνος μετὰ τὸ τελευτῆσαι Μωϋσέα, οὗτος μετὰ τὸ παύσασθαι τὸν νόμον· ἐκεῖνος ὡς δημαγωγὸς, οὗτος ὡς βασιλεύς. *Ille in terram promissionis* introduxit, *hic in cælum & ad bona in cælis reposita: ille post mortem Mosis, hic postquam Lex cessavit: ille tanquam populi dux, hic tanquam Rex.* Vide etiam Justinum M. in Dialogo cum Tryphone, pag. 109.

δ. *Ionas.* Hic imprimis illustris fuit typus Christi, ut ipse Dominus docet Matth. XII. 40. cap. XVI. 4. Lucæ XI. 30 Gregorius Nyssenus, postquam Orat. I. in Resurrect. Christi, t. III. aliquot recensuisset passionis Christi typos, tandem pag. 384. subjicit etiam exemplum Jonæ. Μᾶλλον δὲ τὸ πάντων γνωριμώτερόν τε καὶ φανερώτερον, ἐκ τοῦ προφήτου λάβωμεν, δι' οὗ προγράφεται σαφῶς τὸ μυστήριον, τὸν Ἰωνᾶν λέγω, τὸν ἀπαθῶς κατὰ τοῦ κήτους καταδυόμενον, καὶ δίχα πάθους ἐκ τοῦ κήτους ἀναδυόμενον, τὸν καὶ τρισὶν ἡμέραις καὶ τοσαύταις νυξὶν ἐν τοῖς κητώοις σπλάγχνοις τὴν ἐν ᾅδου διατριβὴν τοῦ κυρίου προδιαγράψαντα. *Imò verò illud è Propheta, quod apertissimum & clarissimum est, & quo mysterium planissimè declaratur, accipiamus, Ionæ nimirum exemplum, qui sine læsione in cetum ingressus, & sine molestia rursum egressus, cùm in ejus visceribus tribus diebus & totidem noctibus permansisset, Domini apud inferos commemorationem indicavit.*

II. Ad *accidentia propria* referimus, quòd

1. *fuit sine peccato.* Vide in Ἁμαρτία, sub num. II. & in Ἀναμάρτητος, num. II.

2. *se ipsum humiliavit, & servus factus est.* Theodoretus ad Matth. XX. 28. in Psal. CVII. pag. 848: Ὁ δοῦλος τοίνυν τῆς ληφθείσης φύσεως ὄνομα. οὐκ ἐπειδὴ ἂν δουλεύει ἐκείνη. πῶς γὰρ ἦγε τῷ Θεῷ συνημμένη λόγῳ, καὶ τὴν ἁπάντων δεξαμένη δεσποτείαν; ἀλλ' ἵνα δειχθῇ τῆς φύσεως αὐτῆς τὸ ἴδιον. οὐκ ἀξιώματος τοίνυν ἐνταῦθα τὸ δοῦλος, ἀλλὰ φύσεως δηλωτικόν. *Servus igitur assumtæ naturæ est nomen, non quòd illa serviret: quomodo enim id fieret, cùm esset cum Deo Verbo conjuncta, cumq; rerum omnium imperium accepisset? sed ut ipsius naturæ proprietas ostenderetur. Non dignitatem igitur nomen* servi *hoc in loco,* nempe Psal. CIX. 28. *declarat, sed naturam.* Vide in Μορφή, num. II. 2. Iterum Theodoretus in Psal. CX. pag. 850: Ἔλαβεν ὡς ἄνθρωπος, ὅπερ εἶχεν ὡς Θεός. οὐ γὰρ ταπεινὸς ὢν ὑψώθη, ἀλλ' ὕψιστος ὢν, καὶ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν μορφὴν δούλου λαβών. *Ut homo accepit, quod ut Deus habebat. Neque enim cùm humilis esset, sublimis effectus est: sed cùm altissimus esset, & in forma Dei, humiliavit semetipsum, formam servi accipiens,* Gregorius Nazianzenus, Orat. XVI. pag. 248: Μαθηταί ἐσμεν τοῦ ταπεινώσαντος ἑαυτὸν μέχρι τοῦ ἡμετέρου φυράματος, τοῦ δι' ἡμᾶς πτωχεύσαντος τὴν σάρκα ταύτην καὶ τὸ γεῶδες σκῆνος, καὶ ὀδυνηθέντος, καὶ μαλακισθέντος ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ἡμεῖς πλουτήσωμεν τὴν θεότητα. *Discipuli sumus ejus, qui usque ad naturam nostram sese dejecit, qui propter nos carnis hujus terreniq; tabernaculi paupertatem subiit, & nostrâ caussâ in doloribus & languoribus versatus est, ut nos divinitatis opes consequamur.*

3. *Quòd pro nobis mortuus:* & quidem

α. juxta quosdam Patres *pro omnibus sine discrimine.* Theodoretus in cap. II. ad Hebræos, ad v. 9. pag. 405: Ὑπὲρ ἁπάντων τὸ σωτήριον ὑπέμεινε πάθος. *Pro omnibus salutarem passionem sustinuit.* Basilius M. in Psal. XLVI. pag. 274: Ἐπεὶ ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων ἔμελλεν ὑψοῦσθαι πρὸς τὸν σταυρὸν, καὶ ὑπὲρ πάσης γῆς τὴν ὕψωσιν καταδέχεσθαι, διὰ τοῦτό φησιν, Ὑψωθήσομαι ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὑψωθήσομαι ἐν τῇ γῇ. *Quoniam pro hominibus in crucem exaltandus erat, & pro universa terra exaltationem erat suscepturus, propterea dicit: Exaltabor in gentibus, exaltabor in terra.* Macarius, Homil. XXIV: Εὐδόκησεν ὁ Κύριος ἐν τῇ ἐπιδημίᾳ αὐτοῦ παθεῖν ὑπὲρ πάντων. *Voluit Dominus in suo ad nos adventu pro omnibus pati.* Chrysostomus Homil. LXXXIII. t. V. pag. 569. dicit Christum propterea extra urbem passum esse, ἵνα μάθῃς, ὅτι καθολικὴ ἐστιν ἡ θυσία, ἵνα μάθῃς, ὅτι ὑπὲρ τῆς γῆς ἁπάσης ἐστὶν ἡ προσφορὰ, καὶ ὅτι κοινὸς τῆς φύσεως ἡμῶν ἁπάσης ἐστὶν ὁ καθαρισμὸς, *ut discas, universalem esse hanc victimam: ut discas, esse oblationem pro tota terra, & communem esse totius naturæ nostræ purgationem vel expiationem.* Gregorius Nazianzenus Orat. XXV. pag. 436: Τὰ Χριστοῦ πάθη, δι' ὧν ἀνεπλάσθημεν, οὐχ ὁ μὲν, ὁ δ' οὔ· πάντες δὲ οἱ τοῦ αὐτοῦ Ἀδὰμ μεταχόντες, καὶ ὑπὸ τοῦ ὄφεως παραλογισθέντες, &c. *Christi cruciatus, per quos omnes citra ullam exceptionem instaurati sumus, qui eidem Adamo participavimus, atq; à serpente in fraudem inducti,* &c. Idem, Orat. XLII. pag. 685: Τὸ μέγα καὶ ἄθυτον ἱερεῖον, ἵν' οὕτως εἴπω, ὅσον ἐπὶ τῇ πρώτῃ φύσει ταῖς νομικαῖς θυσίαις ἐγκαταμέμικται καὶ οὐ μικροῦ μέρους τῆς οἰκουμένης, οὐδὲ πρὸς ὀλίγον, ἀλλὰ παντὸς τοῦ κόσμου καὶ διαιωνίζον καθάρσιον. *Magna illa, &, quantum ad primam naturam, immactabilis, ut ita loquar, victima, legalibus sacrificiis immixta est, illa inquam non exiguæ cujusdam partis orbis terrarum, nec ad exiguum tempus, sed totius mundi nunquam intermoritura expiatio.* S. Maximus de Charitate, Cent. I. cap. LXXI: Χριστὸς, τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην εἰς ἡμᾶς ἐνδειξάμενος, ὑπὲρ ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος ἔπαθε, καὶ πᾶσιν ἐξ ἴσου τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως

ἐχαρίσατο. *Christus, suâ nobis ostensâ charitate, pro universo genere humano passus est, & omnibus ex æquo spem resurrectionis gratuito largitus est.* Origenes lib. IV. contra Celsum, pag. 179: Νυνὶ δὲ ὑπὲρ τῶν πανταχοῦ ἁμαρτωλῶν, ἵνα καταλίπωσι τὴν ἁμαρτίαν, καὶ πιστεύσωσι τῷ Θεῷ ἑαυτοὺς ἐπιδεδημηκέναι κεκήρυκται ὁ Ἰησοῦς. *Nunc pro omnibus, qui usquam sunt peccatoribus, ut relictis peccatis credant sese Deo, advenisse prædicatur Jesus.* Cyrillus Alexandr. Catenâ in cap. I. Johann. pag. 47: Ἀλλὰ τότε μὲν ἔσωζε μερικῶς, οὐκ εἰς ἅπαντας ἐκτείνων τὸν ἔλεον. Τύπος γὰρ ἦν καὶ σκιά. Νῦν δὲ ὁ ἀληθινὸς ἀμνὸς ὑπὲρ πάντων ἄγεται πρὸς σφαγὴν, ἵνα τοῦ κόσμου τὴν ἁμαρτίαν ἀνέλῃ, ἵνα καταργήσῃ τὸν θάνατον, ὑπὲρ πάντων ἀποθανὼν, ἵνα γένηται δεύτερος Ἀδὰμ, οὐκ ἀπὸ γῆς, ἀλλ' ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἀρχὴ γένηται τῇ ἀνθρώπου φύσει παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ λύσις φθορᾶς, καὶ πρόξενος αἰωνίου ζωῆς. Καταπιὼν γὰρ ὁ θάνατος τὸν ὑπὲρ πάντων ἀμνὸν, πάντας ἐξήμεσεν ἐν αὐτῷ τε καὶ σὺν αὐτῷ. *Veruntamen tunc quidem,* nempe sub veteri Testamento, *ex parte salutem attulit, at non ad omnes misericordiam extendit: figura enim erat ac umbra: nunc verò verus Agnus pro omnibus ducitur ad mactationem, ut mundi peccatum auferat, & mortem pro omnibus obeundo, mortem abroget, quò secundus Adam, non ex terra, sed è cœlo, omniumq; bonorum principium humano generi, solutio item interitûs, atq; æternæ vitæ conciliator existat. Cùm enim occisum pro omnibus Agnum mors absorpserit, simul etiam in ipso & cum ipso universos evomuit.* Idem, lib. XI. de Adoratione, pag. 396: Γέγονεν ὑπήκοος μέχρι θανάτου, τῆς ἐξ Ἀδὰμ ἀποταξίας ἀφανίζων τὰ ἐγκλήματα, καὶ τῆς εὐπειθείας τὴν εὐωδίαν ὡς ὑπὲρ ἁπάντων τε ἅμα καὶ ὑπὲρ ἑκάστου προσαγήοχε τῷ Θεῷ, καὶ πατρὶ, καὶ δι' αὐτοῦ σεσώσμεθα. *Factus est obediens usque ad mortem, nostræ ex Adamo contractæ defectionis abolendo culpam, obedientiæ gratum odorem tanquam pro omnibus simul & singulis Deo & Patri obtulit, & per eum servati sumus.*

b. Juxta alios verò, *pro solis electis & fidelibus.* Theodoretus ad v. 28. cap. IX. ad Hebræos, pag. 438: Ἐπισημήνασθαι δεῖ, ὅτι πολλῶν εἶπεν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας, καὶ οὐ πάντων· οὐ γὰρ πάντες ἐπίστευσαν. Τῶν οὖν πεπιστευκότων μόνων τὰς ἁμαρτίας διέλυσε. *Notandum est, quòd dixit, eum* multorum *peccata sustulisse, non* omnium: *non enim omnes crediderunt. Eorum ergo tantùm qui crediderunt peccata sustulit.* Theophylactus ad eundem locum ex Chrysostomi Homilia XVII. in Epistol. ad Hebræos, pag. 522. hæc habet: Τίνος ἕνεκεν εἶπε, πολλῶν, καὶ οὐ, πάντων; ἐπειδὰν μὴ πάντες ἐπίστευσαν. Ὁ μὲν γὰρ θάνατος αὐτοῦ ἀντίρροπος ἦν τῆς πάντων ἀπωλείας, καὶ ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ, ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν· οὐ πάντων δὲ τὰς ἁμαρτίας ἀνήνεγκε, διὰ τὸ μὴ θελῆσαι αὐτούς· ὥστε ἄχρηστον ἑαυτοῖς τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐποίησαν, ὃ καὶ φρίκης ἄξιον. *Quare dixit,* multorum, *& non,* omnium? *Quoniam non omnes crediderunt. Mors enim ejus fuit æquivalens omnium interitui, ac quantum in ipso est, pro omnibus mortuus est. Non omnium autem peccata sustulit, quia ipsi noluerunt. Proinde inutilem sibi Filii Dei mortem ipsi fecerunt; quæ res est sanè horrenda.* Addit tamen & sequentia Theophylactus: Εὗρον δὲ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ εἰς τὸ, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν παραγραφὴν ἐκδεχομένην τὸ, πολλῶν, ἀντὶ τοῦ, πάντων· πολλοὶ γὰρ καὶ οἱ πάντες. *Reperi autem in Evangelio ad ista* verba, ut animam suam in redemtionem daret pro multis, *annotationem accipientem illud,* multorum, *pro,* omnium. *Multi enim etiam sunt omnes.* Clemens Alexandr. lib. VII. Stromat. pag. 703: Πῶς δ' ἂν ἐστι σωτὴρ καὶ κύριος· εἰ μὴ πάντων σωτὴρ καὶ κύριος; ἀλλὰ τῶν μὲν πεπιστευκότων σωτὴρ, διὰ τὸ γνῶναι βεβουλῆσθαι· τῶν δὲ ἀπειθησάντων κύριος, ἔστ' ἂν ἐξομολογήσασθαι δυνηθέντες, οἰκείας καὶ καταλλήλου τῆς δι' αὐτοῦ τύχωσιν εὐεργεσίας. *Quomodo autem est Salvator & Dominus, si non est omnium Salvator & Dominus? sed est quidem Salvator eorum qui crediderunt, propterea quòd scire voluerint: eorum autem, qui non crediderunt, est Dominus, si, cùm potuerint confiteri, propriam & eis convenientem acceperint beneficentiam.* Theophylactus ad v. 20. cap. II. ad Galatas, pag. 459: Τοσαύτην δεῖ χάριν ὁμολογεῖν τῷ Χριστῷ ἕκαστον, ὅσην ἂν εἰ καὶ δι' αὐτὸν μόνον ἀπέθανεν· οἱ δὲ τῇ εὐεργεσίᾳ χρησάμενοι, οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύσαντές εἰσι μόνοι. *Tantas oportet unumquemque gratias reddere Christo, quantas, si pro ipso solo mortuus esset, exhiberet. Hujus autem beneficii participes sunt illi soli, qui in ipsum crediderunt.* Hæc ex Chrysostomo desumta sunt in cap. II. ad Galatas, pag. 735.

4. *etiam in veteri Testamento fuit notus.* Chrysostomus Homil. VIII. in Johannem, pag. 588: Οἱ τοῦ Θεοῦ φίλοι, καὶ θαυμαστοὶ, πάντες Χριστὸν ἐπέγνωσαν καὶ πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας. *Dei amici & admirabiles viri, omnes Christum cognoverunt etiam ante adventum ejus in carne.* Idem, Homil. CXI. t. V. pag. 716: Δύο διαθῆκαι, καὶ δύο παιδίσκαι, καὶ δύο ἀδελφαὶ τὸν ἕνα δεσπότην δορυφοροῦσι. Χριστὸς παρὰ προφήταις καταγγέλλεται, Χριστὸς ἐν καινῇ κηρύσσεται· οὐ καινὰ τὰ καινά· προέλαβε γὰρ τὰ παλαιά· οὐκ ἐσβέσθη τὰ παλαιά· ἡρμηνεύθη γὰρ ἐν τῇ καινῇ. *Duo sunt Testamenta, & duæ ancillæ, & duæ sorores, quæ Dominum unum, satellitum in morem, stipant. Christus apud Prophetas annunciatur: Christus in novo Testamento prædicatur: nova, non sunt nova: vetera siquidem præcesserunt: non extincta sunt vetera, in novo enim Testamento sunt exposita.* Idem, Homil. X. in epist. ad Ephesios, pag. 814: Εἷς κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα. Τί δέ ἐστιν ἓν σῶμα; οἱ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης πιστοὶ, καὶ ὄντες, καὶ γενόμενοι, καὶ ἐσόμενοι, πάλιν καὶ οἱ πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας εὐηρεστηκότες, ἓν σῶμά εἰσι. Πῶς; ὅτι κἀκεῖνοι τὸν Χριστὸν ᾔδεσαν. Πόθεν δῆλον; Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ὑμῶν, φησιν, ἠγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν, καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη. Καὶ πάλιν, εἰ ἐπιστεύσατε, φησι, Μωϋσῇ, ἐπιστεύσατε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψε, καὶ οἱ προφῆται· οὐκ ἂν δὲ ἔγραψαν περὶ οὗ ἠγνόουν ἃ ἔλεγον· εἰδότες δὲ αὐτὸν, καὶ προσεκύνουν. ὥστε κἀκεῖνοι ἓν σῶμα. *Unus Dominus, una fides, unum baptisma. Quid est autem unum corpus? Qui sunt ubique terrarum fideles, & fuerunt, & futuri sunt: rursus qui & ante Christi adventum placuerunt, unum sunt corpus. Quomodo? quoniam illi quoque Christum noverunt. Undénam hoc constat? Abraham pater vester, inquit, exultavit ut videret diem meum, & vidit, & gavisus est.* Et rursus: *Si crederetis Mosi, inquit, crederetis utique & mihi, de me enim ille scripsit, & Prophetæ. Non scripsissent autem, de quo ignorabant quæ dicebant. Cùm ipsum autem nôssent, etiam adorabant. Quamobrem illi quoque sunt unum corpus.* Gregorius Nazianzenus Orat. XXII. pag. 398: Ἅμα μυστικός τις καὶ ἀπόρρητος οὗτος ὁ λόγος, σφόδρα πιθανὸς, ἐμοὶ γοῦν, καὶ πᾶσι τοῖς φιλοθέοις, μηδένα τῶν πρὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας τελειωθέντων, δίχα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως τούτου τυχεῖν. Ὁ γὰρ λόγος, ἐπαρρησιάσθη μὲν ὕστερον

καιροῖς

καιροῖς ἰδίοις, ἐγνωρίσθη δὲ καὶ πρότερον τοῖς καθαροῖς τὴν διάνοιαν. *Mysticus simul & arcanus hic sermo est, mihi quidem, atque omnibus Dei amore praeditis, admodum probabilis: neminem videlicet eorum, qui ante Christi adventum consummati fuerunt, id sine fide in Christum esse consecutum. Quanquam enim Verbum suo postea tempore liberè promulgatum est, puris tamen animis etiam antè innotuit.*

III. *Pugnantia seu opposita.* Huc referimus omnes illos, qui

1. docuerunt. *Christum alium esse quàm Jesum.* Tales fuerunt Sethiani & Ophitae haeretici, de quibus Theodoretus haeret. fabul. lib. I. cap. XIV. pag. 205: Τὸν Ἰησοῦν ἄλλον λέγουσι παρὰ τὸν Χριστόν. Καὶ τὸν μὲν Ἰησοῦν ἐκ τῆς παρθένου γεννηθῆναι, τὸν δὲ Χριστὸν οὐρανόθεν εἰς αὐτὸν κατελθεῖν. *Jesum alium esse dicunt à Christo. Et Jesum quidem ex virgine natum esse, Christum autem de coelis in ipsum descendisse.* Eandem haeresin Simoni tribuit Oecumenius in I. Joh. cap. II. pag. 197: Σίμων ὁ ἀνόσιος ἐλήρει, ἄλλον εἶναι τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἄλλον τὸν Χριστόν· τὸν μὲν Ἰησοῦν, τὸν ἀπὸ τῆς ἁγίας Μαρίας, τὸν δὲ Χριστόν, τὸν ἐπὶ τοῦ Ἰορδάνου καταβάντα ἀπ' οὐρανοῦ. *Impius ille Simon nugabatur, alium esse quidem Jesum, & alium Christum. Jesum quidem esse eum, qui ex sancta Maria natus, Christum verò eum, qui apud Jordanem è coelo descendit.*

2. *qui se Christum appellarunt.* Tanta fuit Manetis impietas. De eo Theodoretus haeret. fab. lib. I. cap. XXVI. pag. 214: Ἐτόλμησεν ἑαυτὸν ὁ παμπόνηρος Χριστὸν προσαγορεῦσαι. *Ausus est nequissimus seipsum appellare Christum.* Eadem fuit impietas Dosithei Samaritani, de quo Theophylactus in cap. XXIV. Matth. pag. 142: Ἔλεγεν, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ ὑπὸ τοῦ Μωσέως προαγορευθεὶς προφήτης. *Dicebat, se esse Prophetam à Mose praedictum.*

3. docuerunt, *duas in Christo esse personas.* Vide in Φύσις, num. I. 2. sub lit. α. & in voce Λόγος, sub III. Classe Haereticorum, lit. *b.*

4. *unam post unionem naturam* statuerunt. Vide in Φύσις, num. I. 2. sub lit. β. & in Λόγος, sub Classe IV. Haereticorum, lit. *a.*

5. docuerunt, *carnem Christi non veram, sed putativam & phantasticam fuisse, adeoq; Christum non verè passum esse.* Vide in Λόγος, sub I. Classe Haereticorum, lit. *a.*

6. asseruerunt, *Christum sideream & aëream carnem habuisse.* Vide in Λόγος, sub I. Classe Haereticorum, lit. *b.*

Reliquas circa personam Christi haereses exhibemus in voce Λόγος, unde eas habere licet.

Χριστοτόκος.

Nestorius, Episcopus Constantinopolitanus, negavit B. Virginem appellandam esse θεοτόκον, quia sit χριστοτόκος. Theodoretus haeret. fab. lib. IV. cap. XII. pag. 245. de Nestorio scribit: Γίνεται αὐτῷ πρῶτον τῆς καινοτομίας ἐγχείρημα, τὸ μὴ δεῖν τὴν ἁγίαν παρθένον, τὴν τὸν θεὸν λόγον τεκοῦσαν ἐξ αὐτῆς σάρκα λαβόντα, θεοτόκον ὁμολογεῖν, χριστοτόκον δὲ μόνον. *Primus ei initae novitatis gradus fuit, non oportere sanctam Virginem, quae Dei Verbum peperit, quod ex ea carnem suscepit, Deiparam confiteri, sed Christiparam duntaxat.* Evagrius lib. I. cap. II. pag. 124. a: Nestorius dixit, Mariam non esse θεοτόκον, sed χριστοτόκον, & addidit, τὸν γενόμενον διμηναῖον, ἢ τριμηναῖον οὐκ ἂν θεὸν ὀνομάσαιμι. *Bimestrem, vel trimestrem non appellaverim Deum.* Damascenus lib. III. Orthod. fidei, cap. XII. pag. 221. 222: Χριστοτόκον δὲ οὐδαμῶς φαμὲν τὴν ἁγίαν παρθένον, διότι ἐπ' ἀναιρέσει τῆς θεοτόκος φωνῆς, ὁ μιαρὸς καὶ βδελυρὸς καὶ Ἰουδαιόφρων Νεστόριος, τὸ σκεῦος τῆς ἀτιμίας καὶ ἐπὶ ἀτιμίᾳ τῆς μόνης ὄντως τετιμημένης ὑπὲρ πᾶσαν κτίσιν θεοτόκου, κἂν αὐτὸς διαῤῥήγνυται σὺν τῷ πατρὶ αὐτοῦ τῷ Σατανᾷ, ταύτην τὴν προσηγορίαν ἐξεύρατο, ὡς ἐπηρεαζόμενην. *Christiparam autem nequaquam dicimus sanctam Virginem, quia ad tollendum vocabulum* θεοτόκος, id est, *Deipara, scelestus & abominabilis, atq; cum Judaeis sentiens Nestorius, vas illud ignominiae, & in contumeliam solius verè honoratae supra omnem creaturam Deiparae, tametsi ipse cum Patre suo Satana disrumpatur, hanc appellationem injuriosam, invenerit.* Posset tamen ipsa etiam B. Virgo appellari χριστοτόκος, nî Nestorii obstaret haeresis. Id docet Theorianus Legat. Armen. pag. 94. quando dicit, Ἠδυνάμεθα καὶ χριστοτόκον τὴν θεοτόκον καλεῖν· Χριστὸν γὰρ ἐγέννησε θεὸν καὶ ἄνθρωπον· τοῦτο γὰρ δηλοῖ κυρίως τὸ ὄνομα· ἀλλὰ διὰ τὸ κακῶς ἐκλαμβάνεσθαι παρὰ τοῦ Νεστορίου τὸ σημαινόμενον τοῦ ὀνόματος, ὡς βλάσφημον ἀπεδοκίμασαι παρὰ τῶν ἁγίων τὸ ὄνομα. *Potuissemus Deiparam etiam nominare Christiparam: peperit enim Deum & hominem: id enim propriè declarat nomen. Verùm, quia nominis significatio à Nestorio malè accipitur, tanquam blasphemum rejectum est hoc nomen à Sanctis.* Confer vocem Θεοτόκος, & Acta Synodi Ephesinae, pag. 3. 4.

Χριστοφόρος.

Χριστοφόρος, *Christigerulus, Christum ferens.* Ita ab Athanasio non semel vocatur sanctus Apostolus Paulus. Sic enim ille Orat. contra Gentes, t. I. pag. 6: Ἡ ψυχὴ ἀποστραφεῖσα τὴν πρὸς τὸν θεὸν ὁδὸν, ἁμαρτάνει, καὶ τὸ κακὸν ἑαυτῇ πλάττει, οὐχ ὁρῶσα, ὅτι πεπλάνηται τῆς ὁδοῦ, καὶ ἔξω γέγονε τοῦ τῆς ἀληθείας σκοποῦ, εἰς ὃν ὁ χριστοφόρος ἀνὴρ, ὁ μακάριος Παῦλος ἀποβλέπων ἔλεγε, κατὰ σκοπὸν διώκω ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως. *Anima, quae se avertit ab orbita Dei, peccat, & sibi ipsi viam aperit ad malum, non observans, quòd à via aberret, & à scopo veritatis procul absit, ad quem Christigerulus vir, beatus Paulus, respiciens dixit, scopum versus feror, ad palmam supernae vocationis.* Ab eodem, Orat. de incarnatione Christi, t. I. pag. 63: Paulus vocatur χριστοφόρος ἀνήρ, *vir Christum ferens.* Idem de passione & cruce Domini, t. I. pag. 1021: Ὁ χριστοφόρος ἀνὴρ ὡς θεὸς ἐστιν ἐπὶ γῆς, τοῖς μὲν ἀνθρώποις ἀνεξίκακος γενόμενος, πᾶσι δὲ, ὡς σὺν ἡλίῳ περιπολῶν, τὸν οὐράνιον ἐπιδεικνύμενος βίον. *Christigerulus vir tanquam Deus est in terra, erga homines quidem patiens existens, omnibus verò, veluti cum sole circumiens, coelestem vivens vitam.*

Χρονῖται.

Orthodoxi ab Eunomianis vocabantur χρονῖται. In epistola Aëtii, apud Athanasium Dial. II. de SS. Trinitate, t. II. pag. 192. haec habentur verba: Ἐν καιρῷ τοῦ ἐπενεχθέντος ἡμῖν διωγμοῦ ὑπὸ τῶν χρονιτῶν. *Tempore persecutionis adversus nos excitatae à Chronitis.* Ita autem ab iis falsò appellati fuisse videntur Orthodoxi, quasi novam & brevi tempore durantem de Deo doctrinam habuissent. Colligitur ex iis, quae paulò pòst, pag. 193. sequuntur. Ibi enim Orthodoxus Aëtium interrogat; Τίνας δὲ λέγεις χρονίτας; τοὺς

ἀπὸ

ἀπὸ τῶν ἁγίων ἀποςόλων μέχρι καὶ σήμερον αἰνῦντας πατέρα, καὶ υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα, ἢ τὰς ἀπὸ χθὲς καὶ σήμερον φανέντας, καὶ αἵρεσιν ἔχοντας, ἐάσαντας τὸ πατρὸς, καὶ υἱῦ ἅγιον ὄνομα; *Quos verò vocas Chronitas? Num eos, qui inde à temporibus sanctorum Apostolorum in hodiernum usq; diem laudant Patrem, & Filium & Spiritum sanctum, an verò eos, qui abs te heri demum & hodie orti, hæresin fovent, & Patris atque Filii sanctum nomen aversantur?*

Χρόνος.

I. Χρόνος, notat *tempus*, *temporis spatium*. Severianus: Χρόνος ἐςὶ μῆκος. *Tempus est spatium.* Gregorius Nyssenus Homil. VI. in Ecclesiasten, t. I. pag. 430: Κοινὸν πάντων μετρυμένων μέτρον, ὁ χρόνος ἐςὶν, ἐν ἑαυτῷ περιέχων τὰ πάντα. *Communis mensura omnium quæ sub mensuram cadunt, tempus est, in se omnia continens.* Mox: Χρόνος τοῖς πᾶσι τὸ γενικὸν μέτρον, ᾧ πᾶν τὸ γινόμενον παραμετρεῖται. *Tempus est omnibus mensura generalis, quæ quicquid fit & oritur, dimetitur.* Petrus Chrysologus sermone CIII: *Tempora eundo veniunt, esse incipiunt, dum desistunt.* Et χρόνος, tempus definitur numerus motûs, quoniam in nulla re, nisi in motu est. Theodorus Abucaras Opusculo XXXIV: Ἀριθμὸς γὰρ κινήσεώς ἐςιν ὁ χρόνος, ὥςε κατὰ μὲν πρῶτον λόγον ἐν κινήσει ἐςὶν ὁ χρόνος· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ κίνησις ἐν τῷ κινυμένῳ ἐςὶ, καὶ ὁ χρόνος ἄρα ἐν τῷ κινυμένῳ ἐςὶ διὰ μέσυ τῆς κινήσεως. *Tempus est numerus motûs. Itaq; secundùm priorem rationem tempus est in motu, cùmque motus sit in mobili, etiam tempus erit in mobili, mediante motu.* Ejus tres sunt partes, Gregorius Nyssenus Orat. I. de Oratione, t. I. pag. 715: Ἐν τρισὶ τμήμασι τὸ χρονικὸν μετρεῖται διάςημα, τῷ παρῳχηκότι, τῷ ἐνεςῶτι καὶ τῷ μέλλοντι. *In tres partes spatium temporis dividitur: in præteritum, præsens, & futurum.* Basilius M. Homil. I. in Hexaëmeron, pag. 7: Τοιῦτος ὁ χρόνος, ὗ τὸ μὲν παρελθὸν ἠφανίσθη, τὸ δὲ μέλλον ὔπω πάρεςι, τὸ δὲ παρὸν, πρὶν γνωσθῆναι, διαδιδράσκει τὴν αἴσθησιν. *Tale est tempus, cujus quidem præteritum evanuit, futurum verò nondum adest, præsens autem, antequam cognoscatur, sensum tuum fugit.*

II. Χρόνος & καιρὸς differunt. Severianus: Χρόνος μῆκός ἐςι, καιρὸς εὐκαιρία. *Χρόνος est spatium temporis, καιρὸς est opportunitas.* Cæsarius quæst. XXXV. pag. 66: Ἕτερον μὲν χρόνος, ἕτερον δὲ καιρός. Τὸ μὲν γὰρ μήκυς ὑπάρχει σημαντικὸν, τὸ δὲ εὐκαιρίας· ὐ γὰρ φαμὲν, χρόνος ἐπέςη ἀμήτυ ἢ τρυγητῦ, ἀλλὰ καιρὸς, ὐδὲ χρόνος γῆμαι τὴν νεάνιν, ἀλλὰ καιρός. *Aliud quid* χρόνος, *aliud verò* καιρός. *Illud namq; spatium, hoc verò opportunitatem denotat. Non enim dicimus* χρόνος *instat messis, vel vindemiæ, sed* καιρὸς, *neq; dicimus* χρόνος *est ducendi puellam, sed* καιρός. Olympiodorus ad v. I. cap. III. Ecclesiastæ, pag. 617: Χρόνος μέν ἐςι τὸ διάςημα καθ᾽ ὃ πράττεταί τι· καιρὸς δὲ, ὁ ἐπιτήδειος τῆς ἐργασίας χρόνος· ὥςε ὁ μὲν χρόνος καὶ καιρὸς εἶναι δύναται· ὁ δὲ καιρὸς ὐ χρόνος, ἀλλ᾽ εὐκαιρία τῦ πραττομένυ ἐν χρόνῳ γινομένη. *Χρόνος quidem est spatium illud, in quo fit aliquid: καιρὸς verò est opportunum tempus aliquid faciendi. Potest itaq;* χρόνος *quidem etiam esse* καιρός· καιρὸς *verò non est* χρόνος, *sed opportunitas temporis in rebus peragendis, quæ fit in tempore.* Confer vocem Καιρὸς, num. I.

III. Χρόνος notat *annum*. Gerasimus Vlachus in Thesauro suo: Χρόνος. *Annus.* ἐνιαυτὸς, ἔτος. In Hist. Concilii Florentini, sect. II. cap. VII. pag. 5: Χρόνοι παρῆλθον ἐγγὺς τριάκοντα. *Anni præterierunt propè triginta.* Sic *tempus* quoque usurpavit Sedulius Carm. Pasch. lib. I.

Aulica depasto mutans convivia fœno,
Pronus ab amne bibit, septenáque tempora lustrans
Omnibus hirsutus silvis & montibus errat.

Vide Gl. Meursii.

Χρυσάργυρον.

Ita vocatur tributi genus, quod pro suis pariter & brutorum animalium excrementis dare homines cogebantur. Illud sustulit Athanasius Silentiarius, teste Cedreno, pag. 294. ubi illud simul describit: Ἀφῆκε δὲ καὶ τὸ τέλος τῦ λεγομένυ χρυσαργύρυ· ὁ δὲ χρυσάργυρος τοιῦτόν τι χρῆμα ἦν. Πᾶς πενόμενος καὶ προσαιτῶν, καὶ πᾶσα πόρνη καὶ ἀπολελυμένη, καὶ πᾶς δῦλος ἢ ἀπελεύθερος, συνεισφορὰν ἐποιῦντο κοινὴν πρὸς τὸν δημόσιον, ὑπὲρ ὔρυ καὶ κοπρίας, κτηνῶν τε καὶ κυνῶν τῶν ἐν ἀγροῖς καὶ πόλεσι διατριβόντων. Καὶ ὁ μὲν ἄνθρωπος νόμισμα ἀργυρῦν συνεισέφερεν, ὁμοίως καὶ ἡ γυνή. Ἵππος δὲ ἡμίονος ἢ βῦς τὸ αὐτὸ συνεισέφερον, ὄνος δὲ ἢ κύων φόλλεις ἕξ. *Abolevit verò etiam tributum, quod* Chrysargyrum *dicebatur. Illud verò tributum tale erat. Quivis pauper & mendicus, quævis meretrix, quævis repudiata, quivis servus, quivis libertus, ærario aliquid pendebant, pro urina & fimo, pro jumentis & canibus in urbe & rure degentibus. Homo, sive mas esset, sive fœmina, nummum argenteum pendebat: tantundem equus, mulus & bos, asinus autem & canis obolos sex.* Qua verò occasione hoc tributum fuerit sublatum, Cedrenus ibidem docet. Vide Gl. Meursii.

Χρυσόβυλλον.

Χρυσόβυλλον, *aurea bulla.* Obvia vox est in hist. Concilii Florentini, sect. II. cap. XXIII. pag. 20: Χρυσόβυλλον δεδώκασιν ἐπὶ τύτοις. *Auream bullam ad horum confirmationem dederunt.* Sect. ead. cap. XXVI. pag. 24: Καὶ ἐπὶ τύτοις ἐδώκαμεν καὶ τὸ χρυσόβυλλον τῆς ἁγίας βασιλείας συ. *Et ut hæc rata fierent, auream bullam Majestatis tuæ obtulimus.* Himerio vocantur χρυσαῖ δέλτοι. Sic Wippo de vita Cunradi Salici, *aureas literas*, appellat. Confer Κηρόβυλλον, & vide Gl. Meursii.

Χρυσοκέφαλος.

Χρυσοκέφαλος, *qui caput habet auro redimitum.* In hist. Concilii Florentini, sect. III. cap. XX. pag. 66: Εἶτα μηνύσατο ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης τοῖς τοποτηρηταῖς μετ᾽ ἐμῦ τε καὶ τῦ χρυσοκεφάλυ ἵνα ἀναδέξωνται τὴν τοποτήρησιν τῶν πατριαρχῶν. *Posteà Imperator & Patriarcha accersiverunt Vicarios, qui cæterorum Patriarcharum loca in Concilio deberent capessere, per me & Chartophylacem* seu *magnum Scriniarium.* Et sect. IV. cap. XXIX. pag. 107: Δέδωκά σοι καὶ τὸ γράμμα μετὰ τῦ χρυσοκεφάλυ. *Tibi diploma porrexi in manum, ego & magnus Scriniarius.* Est ergò χρυσοκέφαλος epitheton magni Scriniarii. Patet ex Balsamonis scholio ad tit. VIII. Nomohan. Photii, cap. I. pag. 89: Ἔδει δὲ τὴν κεφαλὴν τῦ χαρτοφύλακος ὡς καδηναρίυ πατριαρχικῦ σκέπεσθαι μετὰ χρυσῆς τιάρας, ἥτις καὶ ἐν χαρτοφυλακίῳ ἀπόκειται. *Oportebat autem Chartophylacis caput, utpote Patriarchalis caddenarii, tegi aureâ tiarâ: quæ etiam in Chartophylacio sita est.*

Ita

Ita Interpres. Perperam verò καδηναρὶκ, pro καρδηναρὶκ, vel καρδιναλὶκ, *Cardinalis*. Licet omnes quinque Exocata cœli, seu Proceres Ecclesiæ; quasi Patriarchici Cardinales cluebant, in quorum censu Chartophylax numerabatur, tamen à cæteris in duobus præcipuè differebat: Patriarchalem equum solus Chartophylax jus habuit conscendendi, in quibusdam supplicationibus, & auream tiaram capite gestandi, quam apud se in solennitates reservabat: unde χρυσοκέφαλ☉ & χαρτοφύλαξ eadem sonant.

Χύμα.

Χύμα apud recentiores Græcos, ut docet Gerasimus Vlachus, est *proclivitas*, καλαφέρεια. Apud eosdem frequentissimè notat allocutionem latronis ad Christum in cruce factam. Apparet ex Marco Hieromonacho de dubiis Typici, cap. XXXIX. pag. 113: Ὡσαύτως ἡ ἐν τῇ ἐννάτῃ, ἄνευ τῆ σιχολογίας, μεθ' ἣν ψάλλομεν τὰ τυπικὰ, χύμα, ἤγȣν τὸ μνήσθητι ἡμῶν κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σȣ. Eadem habes etiam cap. XL. pag. 114. cap. XLI. pag. ead. cap. XLII. pag. 115. & cap. XLIII. pag. 116. Vide Glossarium Meursii.

Χωλεύω.

Χωλεύω *propriè* est *claudico*: apud Scriptores Ecclesiasticos *metaphoricè* frequenter usurpatur. Apud Chrysostomum, lib. I. πρὸς τȣ̀ς σκανδαλισθέντας, cap. X: Πρὸς τὴν πίσιν χωλεύειν. *Circa fidem claudicare.* Idem in Psal. XLIX. dicit, περὶ τὴν πίσιν χωλεύειν, *in fide claudicare.* Idem, Homil. II. in Genesin, tom. I. pag. 10. Περὶ τὰ δόγματα χωλεύειν. Verba ejus sunt: Κἂν δόγματα ἔχωμεν ὑγιῆ, βίȣ δὲ ἀμελῶμεν, ȣ̓δὲν ἡμῖν ὄφελ☉ ἔσαι τῶν δογμάτων· πάλιν, ἂν βίȣ μὲν ἐπιμελώμεθα, περὶ τὰ δόγματα δὲ χωλεύωμεν, ȣ̓δὲ ȣ̓́τως ἔσαι τὶ κέρδ☉ ἡμῖν. *Etiamsi sana habeamus dogmata, vitam verò negligamus, nihil ex dogmatibus utilitatis ad nos redundabit. Rursus, si vitæ quidem rationem habeamus, circa dogmata autem claudicemus, neque sic aliquod habituri sumus lucrum.* Idem in Psal. CXXVII. Τὰ τῆς μακαριότητ☉ αὐτῶ χωλεύει. *Ejus beatitudo claudicat.* Κἂν πλȣ́σι☉ μὲν ᾖ, τὸ σῶμα δὲ πεπηρωμέν☉, χωλεύει τὰ τῆς μακαριότητ☉ αὐτῷ, καὶ τῶν πενομένων ἐσὶν ἀθλιώτερ☉. *Si sit quidem dives, corpore verò mutilus, claudicat ejus beatitudo, & pauperibus miserior est.* Clemens Alexand. Stromat. lib. II. pag. 380: Χωλεύει τὰ τῆς γνώσεως. *Cognitio claudicat.* Eodem sensu verbum *Claudico* frequens. Cicero lib. III. de Oratore: *Verùm ut in versu vulgus, si est peccatum, videt: sic, si quid in nostra oratione quod claudicat, sentit.* Lib. I. de N. Deorum: *Tota res vacillat & claudicat.* Lib. V. Tuscul. *Beata vita, etiamsi ex aliqua parte claudicat, tamen ex multò majore parte obtinet nomen suum.*

Χωρεπίσκοπ☉.

Χωρεπίσκοποι dicti fuere *non regionum aut Parœciarum Episcopi*, ut vulgò sibi persuadent, τῆς χώρας ἐπίσκοποι, sed τῶν χωρῶν *villarum* aut *vicorum*, ut rectè interpretatur Dionysius Exiguus in Can. X. Antiocheno: *Qui in vicis, vel possessionibus Chorepiscopi nominantur.* Ex quibus constat, eum legisse in Græcis: Τȣ̀ς ἐν ταῖς χώραις ἢ κώμαις καλȣμένȣς χωρεπισκόπȣς. Pro quibus nunc perperam habemus: Τȣ̀ς ἐν ταῖς κώμαις ἢ ταῖς χώραις, ἢ τȣ̀ς καλȣμένȣς χωρεπισκόπȣς. Postea, ne vilesceret honor & dignitas nomenque Episcopi in istis vicariis Presbyteris, statutum est, ne vocarentur ἐπίσκοποι χωρῶν, vel χωρεπίσκοποι, sed περιοδευταὶ, id est, *Curatores.* Ita enim sanxit Canon. LVII. Concilii Laodiceni: Ὅτι ȣ̓ δεῖ ἐν ταῖς κώμαις καὶ ἐν ταῖς χώραις καθίςασθαι ἐπισκόπȣς, ἀλλὰ περιοδευτάς. Quod Exiguus interpretatur: *Quòd non oporteat in villulis, aut in agris Episcopos constitui, sed visitatores.* Χωρεπίσκοπον Damasus epist. IV. *villanum Episcopum* interpretatur. Erant autem, ex quorundam opinione, Archidiaconi. Sigebertus in Chronico: *Damasus Papa decrevit, ne quid contra Episcopos præsumant Archidiaconi, qui dicuntur Chorepiscopi.* Posteà ἔξαρχοι dici cœperunt. Scholiastes ad Canonem IX. Concilii Antiocheni: Χωρεπίσκοποι, οἱ νῦν λεγόμενοι ἔξαρχοι. Licebat autem illis ordinare Lectores, Subdiaconos, & Exorcistas; sed non Presbyteros, aut Diaconos. Patet ex Canone X. Antiocheno, qui ipsis concedit καθιςᾷν ἀναγνώςας καὶ ὑποδιακόνȣς καὶ ἐπορκιςὰς, καὶ τῇ τȣ́των ἀρκεῖσθαι προαγωγῇ, μήτε δὲ πρεσβύτερον, μήτε διάκονον χειροτονεῖν τολμᾷν. Ita etiam Can. XIII. Ancyranus: Χωρεπισκόποις μὴ ἐξεῖναι, πρεσβυτέρȣς ἢ διακόνȣς χειροτονεῖν. *Chorepiscopis non licere Presbyteros vel Diaconos ordinare.* Damasus P. R. epist. V: *Chorepiscopis non liceat Sacerdotes consecrare, nec Diaconos.* Leo I. P. R. epist. LXXXVIII. ad Episcopos Germaniæ & Galliæ de Chorepiscopis loquens: *Nam quamvis cum Episcopis plurima illis ministeriorum communis sit dispensatio, quædam tamen Ecclesiasticis regulis sibi prohibita noverint, sicut Presbyterorum & Diaconorum consecratio.* Poterant quoque dare literas εἰρηνικὰς, si irreprehensibiles essent & inculpati. Canon. VIII. Antiochenus: Τȣ̀ς δὲ ἀνεπιλήπτȣς χωρεπισκόπȣς διδόναι εἰρηνικὰς ἐπισολάς. *Chorepiscopi autem, qui sunt irreprehensibiles, dent literas pacificas.* Sunt, qui affirmant, illis curam etiam pauperum, fuisse demandatam. Damasus epist. V. de Chorepiscopis: *Quòd ipsi iidem sint qui & Presbyteri, sufficienter invenitur; quia ad formam & exemplum septuaginta inveniuntur priùs instituti. Sed quia, Deo gratias, modò necessarii, (sicut in primitiva Ecclesia propter studium quod erga pauperes exhibebant,) non sunt*, &c. Canon. XIII. Neo-Cæsariensis: Οἱ δὲ χωρεπίσκοποι, εἰσὶ μὲν εἰς τύπον τῶν ἑβδομήκοντα, ὡς δὲ συλλειτȣργοὶ, διὰ τὴν σπȣδὴν εἰς τȣ̀ς πτωχȣ̀ς, προσφέρȣσι τιμώμενοι. *Chorepiscopi autem, sunt quidem ad exemplum septuaginta* scil. discipulorum, *ut autem comministri, propter studium in pauperes offerunt honorati.* Balsamon ad hunc Canonem, pag. 797: Ἔδοξε τοῖς πατράσιν εἰς τύπον τῶν ἑβδομήκοντα μαθητῶν χωρεπισκόπȣς παρὰ τῶν ἐπισκόπων προβάλλεσθαι, ἐφ' ᾧ διὰ τȣ́των γίνεσθαι τὴν εἰς τȣ̀ς πτωχȣ̀ς διανομὴν καὶ δαπάνην τῶν κυριακῶν χρημάτων, καὶ πτωχικῶν λεγομένων. *Visum est patribus ad formam septuaginta discipulorum, Chorepiscopos ab Episcopis promoveri: ut per eos fieret pauperibus distributio & expensa dominicarum pecuniarum, & eorum, quæ πτωχικὰ*, seu *pauperum bona dicuntur.* Quod Damasus dicit, Chorepiscopis pauperum curam in primitiva Ecclesia demandatam fuisse, falsum est. Hoc munus Diaconorum fuit. Vide in Διάκον☉, num. II. 2. Vide Gl. Meursii.

Ψ.

Ψάλλω. Ψαλμός.

I. EXplicatio nominis, ubi quid *Psalmus* sit. Gregorius Nyssenus tract. II. in Psalmos, cap. III. t. I. pag. 295: Ψαλμός ἐσιν ἡ διὰ τȣ̃ ὀργάνȣ τȣ̃ μȣσικȣ̃ μελωδία. *Psalmus est modulatio per instrumentum musicum.* Basilius M. in Psal. XXIX. t. I. pag. 187: Ὁ ψαλμὸς, λόγ☉ ἐσὶ μȣσικὸς, ὅταν εὐρύθμως κατὰ τȣ̀ς ἁρμονικȣ̀ς λόγȣς πρὸς τὸ ὄργανον κρȣ́ηται. *Psalmus sermo est musicus,*

quando concinnè apteq; secundum harmoniæ rationem ad organum pulsatur.

II. *Psalmorum laus & utilitas.* Chrysostomus in Psal. CXLVII: Μυρίων ἀγαθῶν αἴτιον ὁ ψαλμός· ἀφίστησι γὰρ τὴν διάνοιαν τῆς γῆς, καὶ πτεροῖ τὴν ψυχὴν, κουφίζει καὶ μεταρσίους ποιεῖ. *Infinita bona nobis conciliat Psalmus: mentem enim à terra avellit, & animam quasi alatam efficit, erigit, & sublimes atq; excelsos efficit.* His gemina legas apud eundem in Psal. XLII: Οὐδὲν οὕτως ἀνίστησι ψυχὴν, καὶ πτεροῖ, καὶ τῆς γῆς ἀπαλλάττει, &c. Integrum locum habes sub verbo πτερόω. Idem, ad v. 3. Psal. CXXXV. Ψάλλατε τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ὅτι καλόν. *Psallite nomini ejus, quoniam pulchrum est;* hæc habet: Τοῦτό φησι, δεικνὺς ὅτι ἔχει τινὰ καὶ καθ' ἑαυτὸ ἡδονὴν τὸ πρᾶγμα μετὰ τῆς ὠφελείας· τὸ μὲν γὰρ κέρδος αὐτοῦ τὸ προηγούμενον, τὸ εἰς τὸν Θεὸν ὕμνους λέγειν, τὸ τὴν ψυχὴν ἐκκαθαίρειν, τὸ μετάρσιον ποιεῖν τὸν λογισμὸν, τὸ παιδεύεσθαι δόγματα ἀκριβῆ, τὸ φιλοσοφεῖν περὶ τῶν παρόντων, καὶ περὶ τῶν μελλόντων· ἔχει δὲ μετὰ τούτων διὰ τῆς μελῳδίας, καὶ ἡδονὴν πολλὴν καὶ παραμυθίαν τινὰ καὶ ἄνεσιν, καὶ σεμνὸν ποιεῖ τὸν ᾄδοντα· καὶ ὅτι τοιούτους ἐργάζεται, δῆλον ἐκ τοῦ τὸν μὲν τῶν ἑρμηνευτῶν εἰπεῖν, ὅτι εὐπρεπὲς, τὸν δὲ, ὅτι ἡδύ. Ἀμφότεροι δὲ τὰ ἀληθῆ λέγουσι· κἂν γὰρ μυριάκις ἀσελγὴς ὁ ψάλλων ᾖ, αἰδούμενος τὸν ψαλμὸν, κατακοιμίζει τῆς ἀσελγείας τὴν τυραννίδα, κἂν μυρίοις ᾖ κακοῖς βεβαρημένος, καὶ ὑπὸ ἀθυμίας κατεχόμενος, κατακηλούμενος ὑπὸ τῆς ἡδονῆς κουφίζει τὸν λογισμὸν, πτεροῖ τὴν διάνοιαν, καὶ μετάρσιον ἐργάζεται τὴν ψυχήν. *Hoc dicit, ostendens, rem ipsam habere quandam vel per se voluptatem unà cum utilitate conjunctam. Principale etiam ejus lucrum est, ad DEUM hymnos dicere quòd docet, quòd animam expurgat, cogitationem in altum extollit, vera & accurata dogmata docet, de præsentibus & futuris philosophatur. Habet autem cum his per melodiam, & multam voluptatem, & consolationem aliquam atq; recreationem, & facit eum, qui canit, gravem & venerandum. Quòd autem tales efficiat, clarum est ex eo, quòd alter quidem Interpretum dicit,* decorum: *alter verò,* suave. *Ambo verò vera dicunt. Etiamsi enim infinitis modis sit petulans is, qui canit, dum Psalmum reveretur, petulantiæ suæ tyrannidem sopit: licèt malis innumerabilibus sit oppressus, & ab ægritudine animi occupetur, dum à voluptate demulcetur, levat animum, extollit cogitationem, & animam in sublime evehit.* De eadem Psalmorum insigni utilitate idem Chrysostomus pluribus loquitur Homil. XXVIII. in epist. ad Romanos, pag. 218, 219, 220. Hom. CIV. t. V. quæ continet προθεωρίαν εἰς τοὺς ψαλμοὺς, pag. 678. Et Homil. CV. pag. 680. Clemens Alexandr. Pædag. lib. II. cap. IV. pag. 165. Ὁ Ψαλμὸς ἐμμελής ἐστιν εὐλογία καὶ σώφρων. ᾠδὴν πνευματικὴν ὁ Ἀπόστολος εἴρηκε τὸν ψαλμόν. *Psalmus est numerosa & modesta laudatio. Canticum spirituale Psalmum dixit Apostolus.* De Psalmorum utilitate agit etiam tota epistola Athanasii ad Marcellinum, t. I. paginâ 959. & seqq. Luculentissimum imprimis Psalmorum encomium habet Basilius M. Hom. I. in Psalmos, quæ continet proœmium in Psalmos: pag. 125, 126, 127. Verba ejus huc transferre non pigebit. Πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος, διὰ τοῦτο συγγραφεῖσα παρὰ τοῦ πνεύματος, ἵν', ὥσπερ ἐν κοινῷ τῶν ψυχῶν ἰατρείῳ, πάντες ἄνθρωποι τὸ ἴαμα τοῦ οἰκείου πάθους ἕκαστος ἐκλεγώμεθα. Ἴαμα γάρ, φησι, καταπαύσει ἁμαρτίας μεγάλας. Ἄλλα μὲν οὖν προφῆται παιδεύουσι, καὶ ἄλλα ἱστορικοί. καὶ ὁ νόμος ἕτερα, καὶ ἄλλα τὸ εἶδος τῆς παροιμιακῆς παραινέσεως. ἡ δὲ τῶν ψαλμῶν βίβλος τὸ ἐκ πάντων ὠφέλιμον περιείληφε. προφητεύει τὰ μέλλοντα· ἱστορίας ὑπομιμνήσκει· νομοθετεῖ τῷ βίῳ· ὑποτίθεται τὰ πρακτέα· καὶ ἁπαξαπλῶς κοινὸν ταμιεῖόν ἐστιν ἀγαθῶν διδαγμάτων, τὸ ἑκάστῳ πρόσφορον κατὰ τὴν ἐπιμέλειαν ἐξευρίσκουσα· τά τε γὰρ παλαιὰ τραύματα τῶν ψυχῶν ἐξιᾶται, καὶ τῷ νεοτρώτῳ ταχεῖαν ἐπάγει τὴν ἐπανόρθωσιν· καὶ τὸ νενοσηκὸς περιποιεῖται· καὶ τὸ ἀκέραιον διασώζει· καὶ ὅλως ἐξαιρεῖ τὰ πάθη, καθ' ὅσον οἷόν τε, τὰ ποικίλως ταῖς ψυχαῖς ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἐνδυναστεύοντα· καὶ τοῦτο μετά τινος ψυχαγωγίας ἐμμελοῦς καὶ ἡδονῆς σώφρονα λογισμὸν ἐμποιούσης· ἐπειδὴ γὰρ εἶδε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον δυσάγωγον πρὸς ἀρετὴν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, καὶ διὰ τὸ πρὸς ἡδονὴν ἐπιρρεπὲς τοῦ βίου καταμελοῦντας ἡμᾶς· τί ποιεῖ; τὸ ἐκ τῆς μελῳδίας τερπνὸν τοῖς δόγμασιν ἐγκατέμιξεν, ἵνα τῷ προσηνεῖ καὶ λείῳ τῆς ἀκοῆς τὸ ἐκ τῶν λόγων ὠφέλιμον λανθανόντως ὑποδεξώμεθα· κατὰ τοὺς σοφοὺς τῶν ἰατρῶν, οἱ τῶν φαρμάκων τὰ αὐστηρότερα πίνειν διδόντες τοῖς κακοσίτοις, μέλιτι πολλάκις τὴν κύλικα περιχρίουσι. Διὰ τοῦτο τὰ ἐναρμόνια ταῦτα μέλη τῶν ψαλμῶν ἡμῖν ἐπινενόηται, ἵνα οἱ παῖδες τὴν ἡλικίαν, ἢ καὶ ὅλως οἱ νεαροὶ τὸ ἦθος, τῷ μὲν δοκεῖν μελῳδῶσι, τῇ δὲ ἀληθείᾳ τὰς ψυχὰς ἐκπαιδεύωνται· οὔτε γὰρ ἀποστολικόν τις οὔτε προφητικὸν παράγγελμα τῶν πολλῶν καὶ ῥαθύμων ῥᾳδίως ποτὲ τῇ μνήμῃ κατασχὼν ἀπῆλθε· τὰ δὲ τῶν ψαλμῶν λόγια καὶ κατ' οἶκον μελῳδοῦσι, καὶ ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς περιφέρουσι· καί πού τις τῶν σφόδρα ἐκτεθηριωμένων ὑπὸ θυμοῦ, ἐπειδὰν ἄρξηται τῷ ψαλμῷ κατεπᾴδεσθαι, ἀπῆλθεν εὐθὺς τὸ ἀγριαῖνον τῆς ψυχῆς τῇ μελῳδίᾳ κατακοιμίσας. Ψαλμὸς γαλήνη ψυχῶν, βραβευτὴς εἰρήνης, τὸ θορυβοῦν καὶ κυμαῖνον τῶν λογισμῶν καταστέλλων· μαλάσσει μὲν γὰρ τῆς ψυχῆς τὸ θυμούμενον, τὸ δὲ ἀκόλαστον σωφρονίζει· Ψαλμὸς φιλίας συναγωγός· ἕνωσις διεστώτων· ἐχθραινόντων διαλλακτήριον· τίς γὰρ ἔτι ἐχθρὸν ἡγεῖσθαι δύναται μεθ' οὗ μίαν ἀφῆκε πρὸς τὸν Θεὸν φωνήν; ὥστε τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν τὴν ἀγάπην ἡ ψαλμῳδία παρέχεται, οἷον σύνδεσμόν τινα πρὸς τὴν ἕνωσιν τὴν συνῳδίαν ἐπινοήσασα, καὶ εἰς ἑνὸς χοροῦ συμφωνίαν τὸν λαὸν συναρμόζουσα. Ψαλμὸς δαιμόνων φυγαδευτήριον· τῆς τῶν ἀγγέλων βοηθείας ἐπαγωγή· ὅπλον ἐν φόβοις νυκτερινοῖς, ἀνάπαυσις κόπων ἡμερινῶν· νηπίοις ἀσφάλεια· ἀκμάζουσιν ἐγκαλλώπισμα· πρεσβυτέροις παρηγορία· γυναιξὶ κόσμος ἁρμοδιώτατος· τὰς ἐρημίας οἰκίζει, τὰς ἀγορὰς σωφρονίζει· εἰσαγομένοις στοιχείωσις, προκοπτόντων αὔξησις, τελειουμένων στήριγμα, ἐκκλησίας φωνή· οὗτος τὰς ἑορτὰς φαιδρύνει, οὗτος τὴν κατὰ Θεὸν λύπην δημιουργεῖ. Ψαλμὸς γὰρ καὶ ἐκ λιθίνης καρδίας δάκρυον ἐκκαλεῖται. Ψαλμὸς τὸ τῶν ἀγγέλων ἔργον, τὸ οὐράνιον πολίτευμα, τὸ πνευματικὸν θυμίαμα. Ὢ τῆς σοφῆς ἐπινοίας τοῦ διδασκάλου, ὁμοῦ τε ᾄδειν ἡμᾶς καὶ τὰ λυσιτελῆ μανθάνειν μηχανωμένου· ὅθεν καὶ μᾶλλόν πως ἐντυποῦται ταῖς ψυχαῖς τὰ διδάγματα· βίαιον γὰρ μάθημα οὐ πέφυκε παραμένειν, τὸ δὲ μετὰ τέρψεως καὶ χάριτος εἰσδυόμενον μονιμώτερόν πως ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐνιζάνει· τί γὰρ οὐκ ἂν μάθοις ἐντεῦθεν; οὐ τῆς ἀνδρίας τὸ μεγαλοπρεπές; οὐ τῆς δικαιοσύνης τὸ ἀκριβές; οὐ σωφροσύνης τὸ σεμνόν; οὐ τὸ τῆς φρονήσεως τέλειον; οὐ μετανοίας τρόπον; οὐχ ὑπομονῆς μέτρα; οὐχ ὅ, τι ἂν εἴποις τῶν ἀγαθῶν; ἐνταῦθα ἔνι Θεολογία τελεία· πρόρρησις τῆς διὰ σαρκὸς ἐπιδημίας Χριστοῦ· ἀπειλὴ κρίσεως· ἀναστάσεως ἐλπίς· φόβος κολάσεως· ἐπαγγελίαι δόξης· μυστηρίων ἀποκαλύψεις· πάντα, ὥσπερ ἐν μεγάλῳ τινὶ καὶ κοινῷ ταμιείῳ, τῇ βίβλῳ τῶν ψαλμῶν τεθησαύρισται. *Omnis scriptura divinitus inspirata & utilis, propterea à Spiritu sancto conscripta est, ut ex ea, tanquam è communi quapiam curandarum animarum officina, medelam suo quisque morbo salutarem atq; accommodam queat seligere.* Medicina enim, *inquit*, sedabit magna delicta. *Alia proinde nos ipsi Prophetæ erudiunt, alia Historici, alia Lex, & rursus alia species proverbialis exhortationis.* *Psal-*

Psalmorum verò liber omnem ex omnibus utilitatem complectitur: futura prædicit: historias in memoriam revocat: leges sancit vitæ: cuiq; agenda præscribit: utq; semel omnia expediam, commune quoddam promtuarium est omnis bonæ doctrinæ, providâ ac solerti curâ suâ excogitans, quid cuique nostrûm maximè conducat. Vetera enim animarum vulnera persanat, & recens vulnerato celerem affert correctionem: & morbo affectum pristinæ asserit valetudini: quod verò incolume est & integrum, id tuetur interim ac conservat: deniq; omnem prorsus vitiosæ affectionis intemperiem, quoad ejus fieri potest, tollit, quæ variis modis animis in vita hominum imperat: idq; cum quadam animi oblectatione moderata & voluptate honestas menti inserente cogitationes. Quoniam enim Spiritus sanctus vidit genus hominum ad virtutem difficulter duci posse, &, quòd propter proclivitatem ad voluptates, rectam vitam negligeremus, quid facit? Delectationem ex melodia ipsis doctrinis immiscuit, quò per delinitas ac permulsas aures, sermonum utilitatem clàm ac velut aliud agentes suscipiamus: planè juxta sapientum medicorum consuetudinem, qui his, qui cibos aversantur, austeriora pharmaca bibenda præbentes, melle sæpe poculum oblinunt. Propterea concinni psalmorum cantus nobis excogitati sunt, ut pueri ætate, aut etiam omnino moribus, canere quidem sibi videantur, revera autem animas erudiant. Neq; enim quisquam ex vulgo & segnioribus, apostolicum aliquod aut propheticum præceptum facilè unquam memoriâ complexus abiit: at Psalmorum oracula & domi canunt, & medio in foro secum circumferunt. Et sanè cùm quispiam animum præ ira valde efferatum habuerit, ubi primùm psalmum sibi incini percipit, mox ex animo operâ melodiæ discussa feritate abit serenior. Psalmus est tranquillitas animorum: arbiter ineundæ pacis, tumultus & undas cogitationum sedans ac compescens. Nam animæ partem irascibilem mollit, protervam verò castam facit. Psalmus amicitiæ est conciliator, unio dissidentium, pacis inter hostes stabiliendæ sequester est. Quis enim inimicum adhuc potest ducere eum, cum quo unam ad Deum vocem emisit? Quare etiam maximum bonorum, dilectionem, psalmodia suppeditat, velut nodum quendam ad unionem ipsum concentum excogitans, & ad unius chori consonantiam populum coaptans. Psalmus dæmones fugat, Angelicam tutelam conciliat, scutum est inter timores nocturnos, diurnorum requies laborum, infantibus securitas, in ætatis flore constitutis decus & ornamentum, senibus solatium, mulieribus mundus convenientissimus. Psalmo sequestri & velut parario ipsæ incoluntur solitudines: forenses strepitus moderatur psalmus ac temperat. Incipientibus erudiri primùm, elementaris est institutio psalmus, proficientibus augmentum, perfectis suffulciendis stabile firmamentum: vox est Ecclesiæ. Hic festivitates exhilarat, hic tristitiam quæ secundùm Deum est creat: Psalmus enim etiam ex lapideo corde lacrymas elicit. Psalmus Angelorum opus, cœlestis respublica, spiritualis suffitus. O sapiens Doctoris inventum, qui simul canere & utilia discere nos excogitavit! Unde etiam magis imprimuntur animis doctrinæ. Ita enim naturâ comparatum est, ut vix tantillum duret, quod invitus didiceris: cùm contrà id nescio quo pacto memoriæ insideat tenaciùs, quod cum peramœna quadam oblectatione & gratia irrepit atq; illabitur animo. Quid porrò non hinc possis edoceri? nónne fortitudinis magnificentiam? nónne exactam severitatem justitiæ? nónne temperantiæ gravitatem? nónne absolutam prudentiæ perfectionem? nónne pœnitentiæ modum? nónne patientiæ mensuram? nónne quicquid dicere possis bonorum? Hîc reconditus est perfectæ theologiæ thesaurus: prædictio adventûs Christi per carnem, minæ judicii: resurrectionis spes: terror intentati supplicii: promissiones gloriæ: mysteriorum revelationes. Omnia, velut in magno quodam & communi promtuario, in Psalmorum libro reposita sunt.

III. *Tempus & locus*; seu, quando, & ubi Psalmi canendi.

1. *Ad mensam canebantur & recitabantur Psalmi.* Chrysostomus in Psal. XLII: Ἐπειδὰν ὡς τὰ πολλὰ ἐν συμποσίοις ὁ διάβολος ἐφεδρεύει, μέθην, καὶ ἀδηφαγίαν ἔχων συμμαχοῦσαν αὐτῷ, καὶ γέλωτα ἄτακτον, καὶ ψυχὴν ἀνειμένην, μάλιστα τότε δεῖ καὶ πρὸ τραπέζης, καὶ μετὰ τράπεζαν ἐπιτειχίζειν αὐτῷ τὴν ἀπὸ τῶν ψαλμῶν ἀσφάλειαν, καὶ κοινῇ μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν παίδων ἀναστάντας ἀπὸ τοῦ συμποσίου, τοὺς ἱεροὺς ᾄδειν ὕμνους τῷ Θεῷ. *Cùm Diabolus ut plurimùm insidietur in conviviis, cùm ebrietatis, & ingluviei, risusq; profusi, & remissi animi auxilio utatur: tunc maximè oportet & ante mensam, & post mensam se munire Psalmorum præsidio, & simul cum uxore ac liberis surgentes à convivio, hymnos sacros DEO canere.* Vide ibidem plurima alia de Psalmis. Clemens Alexandr. Stromat. lib. VII. pag. 728: Θυσία τῷ Θεῷ ψαλμοὶ καὶ ὕμνοι παρὰ τὴν ἑστίασιν, πρό τε τῆς κοίτης. *Sacrificium Deo sunt psalmi & hymni, dum cibus sumitur, & antequam cubitum itur.* Idem, Pædag. lib. II. cap. IV. pag. 165: Καὶ παρὰ πότον καθήκει ψάλλειν τῷ Θεῷ τῶν αὐτοῦ μεταλαμβάνοντας κτισμάτων. *Etiam in potu ei decet psallere, cùm ejus creaturarum efficimur participes.* Et lib. VI. Stromat. pag. 659: Ἀμέλει καὶ παρὰ πότον ψάλλειν ἀλλήλοις συμπίνομεν, κατεπᾴδοντες ἡμῶν τὸ ἐπιθυμητικὸν, καὶ τὸν Θεὸν δοξάζοντες ἐπὶ τῇ ἀφθόνῳ τῶν ἀνθρωπείων ἀπολαύσεων δωρεᾷ, τῶν τε εἰς τὴν τοῦ σώματος, τῶν τε εἰς τὴν τῆς ψυχῆς αὔξησιν τροφῶν ἀϊδίως ἐπιχορηγηθῆναι. *Certè etiam in Convivio nobis invicem psallendo propinamus, nostram incantantes cupiditatem, & Deum glorificantes propter copiosam donationem eorum, quibus utuntur & fruuntur homines, & quòd perpetuò suppeditata fuerint nutrimenta ad augmentum corporis & animæ.*

2. *In conventibus maximè sacris psalmi canebantur.* Patet hoc ex I. Corinth. XIV. 26. Etiam mulieres id faciebant: quod successu temporis sublatum. Isidorus Pelusiota, epist. XC. lib. I. pag. 29: Οἱ ἀπόστολοι ψάλλειν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τὰς γυναῖκας συνετῶς συνεχώρησαν· ἀλλ᾽ ὡς πάντα εἰς τοὐναντίον ἐτράπη τὰ θεοφόρα διδάγματα, καὶ τοῦτο εἰς ἔκλυσιν, καὶ ἁμαρτίας ὑπόθεσιν τοῖς πλείοσι γέγονε, καὶ κατάνυξιν μὲν ἐκ τῶν θείων ὕμνων οὐχ ὑπομένουσι· τῇ δὲ τοῦ μέλους ἡδύτητι εἰς ἐρεθισμὸν παθημάτων χρώμενοι, οὐδὲν αὐτὴν ἔχειν πλέον τῶν ἐπὶ σκηνῆς ᾀσμάτων λογίζονται· χρὴ τοίνυν παύειν ταύτας καὶ τῆς ἐν ἐκκλησίᾳ ᾠδῆς. *Apostoli, ut mulieres in Ecclesiis canerent, sapienti consilio permiserunt. Verùm, ut omnia divina documenta in contrarium versa sunt, hoc quoque quàm plurimis in dissolutionem ac peccati occasionem cessit. Siquidem ex divinis hymnis non ingenti compunctione afficiuntur: verùm cantus suavitate ad irritandas & exstimulandas libidines abutentes, nihilo eam scenicis cantilenis præstantiorem esse existimant. Operæ precium igitur est, iis, ne deinceps in Ecclesia canant, interdicere.* Solos autem Davidis licebat publicè Psalmos recitare ac canere. Can. LIX. Concilii Laodiceni: Ὅτι οὐ δεῖ ἰδιωτικοὺς ψαλμοὺς λέγεσθαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. *Quòd non oportet privatos Psalmos in Ecclesia recitare.* Zonaras ad hunc Canonem, pag. 361: Ἐκτὸς τῶν ρν᾽· ψαλμῶν τοῦ Δαυὶδ, εὑρίσκονται καί τινες ἕτεροι λεγόμενοι τοῦ Σολομῶντος εἶναι, καὶ ἄλλων τινῶν, οὓς καὶ ἰδιωτικοὺς ὠνόμασαν, καὶ μὴ λέγεσθαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διετάξαντο. *Præter CL. Psalmos*

Psalmos Davidis, reperiuntur etiam alii, qui dicuntur esse Solomonis, & quorundam aliorum, quos etiam privatos nominârunt, & ne in Ecclesia recitentur, statuerunt. Eadem ad hunc Canonem habet Balsamon, pag. 850. Priscos Christianos, præter divina monumenta, psalmos quosdam & hymnos in Deum componere ac decantare solitos fuisse, testatur Eusebius lib. II. hist. Eccles. cap. XVII. pag. 16. b. ποιοῦσιν ᾄσματα, καὶ ὕμνους εἰς τὸν Θεὸν, διὰ παντοίων μέτρων καὶ μελῶν ῥυθμοῖς σεμνοτέροις χαράσσοντες. *Cantica & hymnos omni metrorum & rhythmorum genere in Dei honorem conficiunt.* Et lib. V. cap. XXVIII. pag. 56. b. Ψαλμοὶ δὲ ὅσοι, καὶ ᾠδαὶ ἀδελφῶν ἀπαρχῆς ὑπὸ πιστῶν γραφεῖσαι, τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ τὸν Χριστὸν ὑμνοῦσι θεολογοῦντες; *Quot sunt psalmi & hymni à fratribus fidelibus antiquitus perscripti, qui Christum Verbum Dei, verum Deum esse hymnis concelebrant?*

3. *Ubique & semper Psalmi possunt cani.* Basilius Cæsariensis epist. I. pag. 783: Τί μακαριώτερον τοῦ τὴν ἀγγέλων χορείαν ἐν γῇ μιμεῖσθαι; εὐθὺ μὲν ἀρχομένης ἡμέρας εἰς εὐχὰς ὁρμῶνται καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς γεραίρειν τὸν κτίσαντα; εἶτα ἡλίου καθαρῶς διαλάμψαντος ἐπ' ἔργα τρεπόμενον πανταχοῦ αὐτοῦ τῆς εὐχῆς συμπαρούσης: καὶ τοῖς ὕμνοις, ὥσπερ ἅλατι, παραρτύειν τὰς ἐργασίας; τὸ γὰρ ἱλαρὸν καὶ ἄλυπον τῆς ψυχῆς κατάστημα, αἱ τῶν ὕμνων παρηγορίαι χαρίζονται. *Quid beatius quàm hominem in terra concentum Angelorum imitari? ineunte statim die in orationes ire? in hymnis & canticis creatorem venerari? Exinde sole jam dilucescente converti ad opera, nusquam sine oratione? denique canticis tanquam sale condire actiones? siquidem hilarem alacremque animæ æquabilitatem hymnica cohortamenta conferunt.* Chrysostomus in Psalm. XLII: Κἂν χειροτέχνης ἦς, ἐν ἐργαστηρίῳ καθήμενος καὶ ἐργαζόμενος, δύνησῃ ψάλλειν· κἂν στρατιώτης ἦς, ἢ ἐν δικαστηρίῳ προσεδρεύων, δυνήσῃ τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖν. *Etsi fueris opifex, poteris in officina sedens & laborans psallere. Etsi miles sis, aut sedeas in judicio, poteris hoc ipsum facere.* Theodoretus præfat. in Psalmos: Ἔστιν ἰδεῖν τῶν μὲν ἄλλων θείων γραφῶν ἢ οὐδαμῶς, ἢ ὀλίγα, τῶν ἀνθρώπων μεμνημένους τοὺς πλείστους· τῶν δὲ πνευματικῶν τοῦ θεσπεσίου Δαυὶδ κρουμάτων πολλοὺς πολλάκις κἂν ταῖς οἰκίαις, κἂν ταῖς ἀγυιαῖς, κἂν ταῖς ὁδοῖς ἀπομεμνημένους, καὶ τῇ τοῦ μέλους ἁρμονίᾳ σφᾶς αὐτοὺς καταθέλγοντας, ἢ διὰ ταύτης τῆς θυμηδείας καρπουμένους τὴν ὠφέλειαν. *Licet videre plerosque homines, aut nihil, aut parum de aliis libris divinis mentionem facere; sed de spiritualibus divinis Davidis canticis multos sæpenumero, & in domibus, & in compitis, & in viis meminisse, cantusque modulatione se ipsos demulcere, & per hanc animi delectationem utilitatem consequi.*

IV. *Modus*, seu *quomodo canendum.* Id nos docet Apostolus ad Ephes. V. 19. quando nos jubet ψάλλειν ἐν τῇ καρδίᾳ τῷ κυρίῳ, *psallere in corde Domino.* Ad quem locum Theodoretus, p. 314: Τῇ καρδίᾳ ψάλλει ὁ μὴ μόνον τὴν γλῶτταν κινῶν, ἀλλὰ καὶ τὸν νοῦν εἰς τὴν τῶν λεγομένων κατανόησιν διεγείρων. *Corde canit, qui non solùm linguam movet, sed etiam mentem excitat ad eorum, quæ dicuntur, intelligentiam.* Et Theophylactus, pag. 555: Ψάλλειν ἐν τῇ καρδίᾳ, τοῦτ' ἔστι, μετὰ συνέσεως, καὶ μὴ ῥεμβομένης τῆς καρδίας· ὁ γὰρ προσέχων, ἐκεῖνος ἐν καρδίᾳ ψάλλει. In corde, *hoc est, cum intelligentia, & corde non vagabundo. Qui enim cum attentione canit, ille corde psallit.* Et Basilius M. in Psal. XXIX. pag. 190: Οὐκ εἴ τις τῷ στόματι προφέρει τὰ τοῦ ψαλμοῦ ῥήματα, οὗτος ψάλλει τῷ κυρίῳ· ἀλλ' ὅσοι ἀπὸ καρδίας καθαρᾶς ἀναπέμπουσι τὰς ψαλμῳδίας· καὶ ὅσοι εἰσὶν ὅσιοι σώζοντες τὴν πρὸς Θεὸν δικαιοσύνην, οὗτοι δύνανται ψάλλειν τῷ Θεῷ τοῖς ῥυθμοῖς τοῖς πνευματικοῖς ἁρμοζόντως ἀκολουθοῦντες. *Non si quis Psalmi verba ore proferat hic mox* Domino psallit: *sed quicunque corde puro enunciat psalmodiam, & quicunque sunt sancti justitiam erga Deum servantes, hi demum Domino psallere rhythmis spiritualibus concinno & consentaneo ordine poterunt.* In genere summa cum devotione hymnis celebrandum esse Deum, docet Chrysostomus Homil. IV. de Incomprehensibili, t.VI.pag.415.

V. *Opposita.* Huc referri debet impium facinus Pauli Samosateni, de quo Synodus Antiochena secunda in epist. ad Dionysium Romanum, & Maximum Alexandrinum, Episcop. in hist. Eccles. Eusebii, lib. VII. cap.XXX. pag.80. b. Ψαλμοὺς τοὺς μὲν εἰς τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν παύσας, ὡς δὴ νεωτέρους, καὶ νεωτέρων ἀνδρῶν συγγράμματα· εἰς ἑαυτὸν δὲ ἐν μέσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ, τῇ μεγάλῃ τοῦ πάσχα ἡμέρᾳ ψαλμῳδεῖν γυναῖκας παρασκευάζων, ὧν καὶ ἀκούσας ἄν τις φρίξειε. *Psalmos, qui in Domini nostri Jesu Christi honorem dicebantur, velut recentiores & recentiorum hominum, sustulit: de se ipso verò in media Ecclesia, magno Paschatis die, uxores psallere mandavit: quibus vel auditis meritò quis contremiscat.*

Ψαλμολογέω.

Non habent Lexica. Est autem ψαλμολογεῖν *psalmos scribere.* Cùm Apollinaristæ de Apollinarii Psalterio magnificè sentirent, dixit Nazianzenus Orat. LI. pag.745. Καὶ ἡμεῖς ψαλμολογήσομεν, καὶ πολλὰ γράψομεν καὶ μετρήσομεν. *Nos quoque Psalmos condemus, ac multa conscribemus, & versibus complectemur.*

Ψαλτὴρ, & Ψαλτήριον.

I. Ψαλτήριον est *instrumentum Musicum.* Suidas: Ψαλτήριον, ὄργανον μουσικὸν, ὃ καὶ ναῦλα καλεῖται. *Psalterium: instrumentum Musicum, quod etiam Naula vocatur.* Veteres Glossæ: Ψαλτήριον. *Sambucum.* Gregorius Nyssenus tract.II. in Psalmos, c. III. t.I. pag.295. Τὸ ψαλτήριον ὄργανόν ἐστι μουσικὸν ἐκ τῶν ἄνωθεν μερῶν τῆς κατασκευῆς ἀποτελοῦν τὸν ἦχον· ἡ δὲ τοῦ τοιούτου ὀργάνου μουσουργία ψαλμὸς λέγεται. *Psalterium est Musicum instrumentum, quod ex superioribus structuræ suæ partibus sonum edit; hujusque instrumenti concentus, appellatur Psalmus.* Eodem ferè modo Nicetas ex Athanasio in Catena in Psalmos; tomo II. Operum Athanasii, pag. 511. Ἔστι τὸ ψαλτήριον ὄργανον μουσικὸν δεκάχορδον, ἐκ τῶν ἄνωθεν μερῶν τῆς κατασκευῆς ἀποτελοῦν τὸν ἦχον, ἐναρμονίως τοὺς φθόγγους πρὸς τὴν ἐκ τῆς φωνῆς μελῳδίαν ἀποδιδόν. παρὰ μὲν Ἑβραίοις, Ναῦλα λεγόμενον, παρ' Ἕλλησι δὲ κιθάρα ὀνομαζόμενον. *Psalterium est instrumentum Musicum decem chordarum, quod ex superioribus structuræ suæ partibus sonum edit, concinnè sonos ad vocis melodiam reddens: quod apud Hebræos quidem,* naula, *apud Græcos verò* cithara *nominatur.* Posteriora confirmat Hesychius: quando scribit: Νάβλα, εἶδος ὀργάνου μουσικοῦ, ἢ ψαλτήριον, ἢ κιθάρα. *Nabla, species organi Musici, Psalterium, vel cithara.* Theodoretus, in I. Regum, pag.312. ad interrogationem, Τίνα διαφορὰν ἡ ναύλα πρὸς τὴν κινύραν ἔχει; *Quod est discrimen inter nablam & citharam?* respondet: Ἀνὰ δέκα μὲν φθόγγους καὶ αὕτη κἀκείνη ἔχει. Φασὶ δὲ τὴν μὲν ναύλαν δακτύλοις, τὴν δὲ κινύραν ἀνακρούεσθαι πλήκτρῳ. *Decem quidem sonos habet hæc & illa. Ajunt autem nablam quidem pulsari digitis, citharam autem plectro. Nablia*, Ovidio quoque in III. de Arte, est instrumentum musicum:

Disce autem duplici genialia nablia palma
Vertere: conveniunt dulcibus illa modis.

Est diminitivum à νάβλον, sive νάβλα. Meminit & Athenæus lib. IV. ubi Sopatrum usum docet. Scribit autem

autem per *b*, quod convenit cum origine Hebræa. Nam נבל est νάϐλον sive ναϐλίον. Pleraque organa Musica Græci accepere ab Orientalibus: quod & Politianus pluribus probat cap. XIV. Miscell. Cæterùm propter affinitatem literæ *b* & *u*, pro νάϐλον & νάϐλη, etiam dixere ναῦλον & ναύλα, ut vidimus.

II. Ψαλτὴρ & ψαλτήριον notat *Psalterium*, seu *Psalmorum Davidis librum*. Canon II. Concilii Nicæni secundi: Ὁρίζομεν, πάντα τὸν προάγεσθαι μέλλοντα εἰς τὸν τῆς ἐπισκοπῆς βαθμὸν, πάντως τὸν ψαλτῆρα γινώσκειν. *Decernimus, quemlibet ad Episcopalem gradum provehendum, Psalterium omnino nôsse.* Theodorus Lector in Eclogis ex hist. Eccles. pag. 550. b. de Leone, Οὗτος οὐδένα ἐχειροτόνει, τὸ ψαλτήριον μὴ γινώσκοντα. *Hic nullum ordinabat, qui Psalterium non nôsset.*

III. Ψαλτήριον, *Psalterium*, est liber Ecclesiasticus apud recentiores Græcos. Typicum cap. IV. Καὶ σχολάζει τὸ ψαλτήριον ἀπὸ τῆς μεγάλης πέμπτης μέχρι τοῦ σαββάτου τοῦ ἀντιπάσχα. *Et cessat Psalterium à magna Feria quinta usque ad sabbatum Antipaschæ.* In vita Palemonis Abbatis: Ἦν δὲ τοῦ ἁγίου γέροντος ἡ λειτουργία τοιαύτη· ἐν μὲν τῇ νυκτὶ ἔψαλλεν ὅλον τὸ ψαλτήριον καὶ τὰς ᾠδὰς ἀθορύϐως. *Erat verò sancti senis ministerium tale. Nocte canebat totum Psalterium & cantica sine ullo strepitu.* Et in vita sancti Theodosii: Καὶ ἐξέμαθε τό, τε ψαλτήριον, καὶ τὰς λοιπὰς θείας γραφάς. *Et addidicit Psalterium, & reliquas divinas scripturas.* Nullus alius liber in divinis officiis frequentior est. Continet verò meros Psalmos Davidicos, non mutato ordine, sed uti in sacris reperiuntur Bibliis, in certas tamen classes, plures vel pauciores Psalmos, pro Psalmorum longitudine, continentes, distinctos. Sectiones Græci vocant καθίσματα, ut suo loco docemus. Psalterii autem recitandi modum per totum annum hunc Græcorum Ecclesia, docente Allatio, servat. A' vigesima mensis Septembris singulis diebus tria καθίσματα recitant, in vesperis ea quæ sunt *ad Dominum*, Psalmumque, cui πολυέλεος nomen est, in pervigilio à Christi nativitate ad decimam quintam mensis Januarii, cùm solennitati Epiphaniæ Dominicæ finis imponitur. In Matutino bina καθίσματα, in Vesperis unum, adeò ut unaquaque hebdomada Psalterium universum percurratur. A' decima quinta Januarii κάθισμα in Matutino adjungunt, in Lychnico verò, ea quæ *ad Dominum* sunt, usque ad sabbatum Carnisprivii. Hebdomade verò Carnisprivii, subsequenteque, quæ ab edendo caseo Τυρινὴ dicitur, in Matutino duo, in Vesperis alterum, ut Fratres paululùm quiescant. At sex Quadragesimæ hebdomadibus singulis bis Psalterium recitatur. Sancta hebdomade semel tantùm dicitur, finitque Feriâ quartâ: à Feria quinta, usque ad sabbatum Antipaschæ, quæ est Dominica in Albis, silet. In pervigilio postmodum B. Thomæ, novâ nempe Dominicâ, quæ est in Albis, rursus inchoatur illius lectio, non tantùm diebus Dominicis, sed singulis etiam diebus; in Matutino scilicet, καθίσματα bina, in Vesperis unum, usque ad vigesimam mensis Septembris.

Ψάλτης.

Ψάλτης, *Cantor*. Can. XV. Laodicenus: Περὶ τοῦ, μὴ δεῖν πλέον τῶν κανονικῶν ψαλτῶν, τῶν ἐπὶ τὸν ἄμϐωνα ἀναϐαινόντων, καὶ ἀπὸ διφθέρας ψαλλόντων, ἑτέρους τινὰς ψάλλειν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. *Quòd non oportet præter Canonicos Cantores, qui ambonem ascendunt, & ex codice canunt, alios quoslibet canere in Ecclesia.* Zonaras ad hunc Canonem, pag. 345: Εὐταξίαν βούλονται οἱ τῆς συνόδου ἐν ταῖς ἐκκλησίαις φυλάττεσθαι· διὸ καὶ μὴ δεῖν εἶπον ψάλλειν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τὸν βουλόμενον, ἀλλὰ τοὺς ψάλτας τοὺς κανονικοὺς, τοὺς ἐν κλήρῳ δηλαδὴ τελαγμένους, τοὺς ἐν ἑκάστῃ ἐκκλησίᾳ κεχειροτονημένους, τοὺς ἀπὸ διφθέρας ψάλλοντας. *Bonum ordinem Patres hujus Synodi in Ecclesiis observari volunt. Propterea etiam dixerunt, non oportere quemlibet in Ecclesiis canere, sed Cantores Canonicos, in Clero nempe constitutos, in qualibet Ecclesia ordinatos, & ex codice canentes.* Ψάλλειν hoc loco est κατάρχεσθαι τῶν θείων ψαλτῳδημάτων· τὸ γὰρ συμψάλλειν καὶ λαϊκοὺς ἐπ' ἐκκλησίας οὐ κεκώλυται, *sancta cantica incipere. Neque enim vetitum est, quò minùs etiam laici in Ecclesia concinant:* Scribit ad hunc Canonem Balsamon, pag. 834. De eorum officio idem Balsamon ad Can. XXII. Laodic. pag. 837; Τοῖς ψάλταις διακονία ἐδόθη τὸ ψάλλειν. *Cantoribus ministerium datum est psallendi.* Πρωτοψάλτης est *primus Cantorum*, qui magno numero, & ad viginti quinque redacti à Justiniano. Verba ejus hæc sunt Novell. III. Θεσπίζομεν μὴ περαιτέρω μὲν ἑξήκοντα πρεσϐυτέρων κατὰ τὴν ἁγιωτάτην μεγάλην ἐκκλησίαν εἶναι, ἀναγνώστας δὲ ἑκατὸν δέκα, καὶ ψάλτας εἴκοσι πέντε. *Sancimus, ne in sanctissima magna Ecclesia plures sint quàm sexaginta Presbyteri, Lectores verò centum & decem, & Cantores viginti quinque.* Apud Latinos πρωτοψάλτης vocatur, *primicerius scholæ Cantorum*. Benno in vita Hiltebrandi: *Joannes, primicerius scholæ Cantorum, cum omnibus suis.* Codinus primum eum collocat in septimo quinario officiorum ecclesiasticorum. Censebatur verò inter Lectores. Joannes Episcopus Citri in Resp. Ἀναγνωστῶν δὲ ὀφφίκια ταῦτα· ὁ δομέστικος τοῦ δεξιοῦ χοροῦ, ὁ δομέστικος τοῦ ἀριστεροῦ, Λαοσυνάκτης ὁμοίως, ὁ παρά τινων λεγόμενος πρωτοψάλτης. *Lectorum verò officia hæc. Domesticus dextri chori, domesticus sinistri chori, similiter Laosynacta, qui à quibusdam dicitur Protopsaltes.* Confer vocem Δομέστικος, num. II. 1. Munus ejus, redigere in ordinem & numerum cantiones ac Cantores: item in universalibus vigiliis initium facere, dicendo ad Antistitem vel sacerdotem præsentem, Εὐλόγησον δέσποτα. Vide Gl. Meursii in Πρωτοψάλτης.

Ψαλτῴδημα.

Ψαλτῳδέω apud LXX. Interpretes est *laudes decanto*, & ψαλτῳδὸς, *laudum cantor*. Ab eadem origine ψαλτῴδημα, *cantus*; quod Lexicographi omittunt. Balsamon ad Can. XLI. Concilii in Trullo, pag. 410: Εἰς τὰς ἔξω γὰρ χώρας ἅμ' ἔπος ἅμ' ἔργον ἐγκλείεται, ὁ βουλόμενος δίχα ἐπισκοπικῆς ἐπιτροπῆς καὶ τῶν συνήθων ψαλτῳδημάτων. *In externis enim regionibus, è vestigio includitur qui vult includi, absque episcopali permissione & consuetis canticis.* Idem ad Can. LXXV. ejusd. Concilii, pag. 452: Διωρίσαντο οἱ πατέρες, μὴ γίνεσθαι τὰ ἱερὰ ψαλτῳδήματα διὰ τῶν βοῶν ἀτάκτων καὶ ἐπιτεταμένων, τὴν φύσιν παραϐιαζομένων. *Statuerunt Patres, non esse sacra canenda cantica inordinatis & intentis vociferationibus, & naturæ vim afferentibus.* Et ad Can. XV. Laod. pag. 834: Κατάρχεσθαι τῶν θείων ψαλτῳδημάτων. *Sancta cantica incipere.*

Ψευδοέπεια.

Ψευδοεπέω, *falsum* seu *mendacium dico*, *mentior.* Apud Hesychium, ψευδοεπήσωμεν, ψευδολογήσωμεν. Hinc ψευδοέπεια, *mendacium*: quod Lexicographi omittunt. Cyrillus Alexand. in cap. III. Habacuci, pag. 549: Λῆρος τοῦτο καὶ ψευδοέπεια. *Hoc est nugari & mentiri.*

Ψευδοεπέω.

Ex solo Hesychio afferunt Lexicographi. Sæpe legitur apud Cyrillum Alexandrinum. Exempla subjicimus. Ad v. 2. cap. I. Jesajæ, pag. 1: Ἀμήχανον ψευδοεπῆσαι Θεόν. *Fieri nequit, ut Deus falsum dicat.* Idem, in cap. X. Jesajæ, pag. 186: Οὐ γάρ ἐστι διαψεύδεσθαι τὴν ἀλήθειαν· ἐ ψευδοεπήσει Θεός. *Veritas non potest mentiri: Deus non dicet falsum.* In cap. III. Jonæ, pag. 382: Ἀκόλεθον ταῖς τῶν ἁγίων φωναῖς ἐπιψηφίζεσθαι τὴν ἀλήθειαν. Ψευδοεπήσεσι γὰρ ἥκιστά γε, τὸ τῆς ἀληθείας πλετήσαντες πνεῦμα. *Consequens est, sanctorum vocibus veritatem tribuere: nequaquam enim falsum proferent, qui spiritum veritatis affatim possident.*

Ψευδοεπής.

Non habent Lexica. *Falsa dicens. Falsiloquus.* Cyrillus Alexandr. in cap. IV. Jonæ, pag. 385. dicit Jonam fuisse iratum, ὅτι ψευδοεπὴς εἶναί τις καὶ βωμολόχος ἐδόκει, *quia falsiloquus & nugator esse videbatur.*

Ψευδοκατηγορία.

Non habent Lexica. Est *falsa accusatio.* Cyrillus Alexand. ad v. 18. cap. XI. Joh. pag. 681. de resuscitatione Lazari: Πολλῶν ὄντων ἐκεῖ, εἰκότως ἁπανταχόσε διεδόθη ὁ λόγος· τῶν μὲν θαυμαζόντων, τῶν δὲ διὰ φθόνον λαλέντων τὸ γεγονὸς, πρὸς τὸ διαβολὴν ποιῆσαι τῷ θαύματι διὰ ψευδοκατηγορίας. *Cùm multi ibi essent, meritò res ista apud omnes percrebuit: aliis quidem id, quod factum erat, mirantibus, aliis verò propter invidiam narrantibus, ut per falsam accusationem miraculo calumniam affingerent.*

Ψευδολατρεία.

Non habent Lexica. *Falsus cultus.* Cyrillus Alexandr. in cap. XL. Jesajæ, pag. 515: Ἀπεκομίσθησαν εἰς ψευδολατρίαν. *Ad falsum delapsi sunt cultum.* Et in cap. XLVIII. Jesajæ, pag. 644: Ψευδολατρίαν τοῖς ψευδωνύμοις προσάγειν θεοῖς. *Falsum cultum falsò nominatis adhibere diis.* Scribendum potiùs ψευδολατρεία.

Ψευδομυθέω.

Habent Lexica ex Hesychio, qui interpretatur per ψευδολογεῖν, *falsa* seu *mendacia loqui, mentiri.* Cyrillus Alexandr. in cap. VIII. Zachariæ, pag. 719: Ὑπισχνεῖται τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τὰ ὑπὲρ ἐλπίδα πολλάκις, ψευδομυθεῖ δὲ ἐδαμῶς. *Deus diligentibus se sæpe ea promittit, quæ spem superant, at nullo modo mentitur.*

Ψευδομυθία.

Suidas: Ψευδομυθία, ψευδολογία. *Falsiloquium, mendacium.* Cyrillus Alex. in cap. XXVII. Jesajæ, pag. 378: Οὐ ψευδομυθία τὸ χρῆμα. *Hæc doctrina non est falsa.*

Ψευδοποιέω.

Ψευδοποιΐα.

Non habent Lexica. Ψευδοποιέω, *falsa narro.* Clemens Alexandr. Pædag. lib. III. cap. IV. pag. 229: Οἱ ψευδοποιῦντες τὰς γυναῖκας, διημερεύεσι μετ' αὐτῶν μύθες ἐρωτικὲς ἀδολεσχῦντες, καὶ τὸ σῶμα, καὶ τὰς ψυχὰς αὐτῶν διακναίοντες ψευδεργίᾳ καὶ ψευδολογίᾳ. *Qui mulieribus falsa narrant, toto die cum eis versantur, amatorias fabulas nugaciter referentes, earumq; corpus & animas falsis factis, & verbis mendacibus enecantes.* Ψευδοποιΐα, *fallax fictio.* Idem Clemens, Pædag. lib. III. cap. II. pag. 220: Εἰ ἐδεμίαν εἰκόνα ὁ Μωσῆς παραγγέλλει ποιεῖσθαι τοῖς ἀνθρώποις, ἀντίτεχνον τῷ Θεῷ, πῶς ἂν εὐλόγως ποιοῖεν αἱ γυναῖκες αὗται, ζῴων κατὰ ἀνάκλασιν ἀπομιμέμεναι τὰς εἰκόνας· εἰς τὸ προσώπε τὴν ψευδοποιΐαν; *Si Moses præcipit hominibus, nullam facere imaginem, quæ Deum arte repræsentet: quomodo hæ rectè fecerint mulieres, quæ fallaci personæ fictione suas per reverberationem imitantur imagines.*

Ψευδοποιμήν.

Non habent Lexica. *Falsus Pastor.* Cyrillus Alexandr. in cap. LVI. Jesajæ, pag. 801: Ψευδοποιμένες, ἄνθρωποι τὸν νῦν κεκαυτηριασμένοι. *Falsi pastores, homines cauterio resectam habentes mentem.*

Ψευδοπροφητεύω.

Non habent Lexica. *Falsa vaticinor.* Cyrillus Alexandr. ad v. 28. cap. VII. Joh. pag. 449. de Judæis: Ἀληθινός ἐστιν ὁ πέμψας με, ἐ καθ' ἐκεῖνον δήπε τὸν ὑμέτερον τὸν φιλοψευδῆ, τετέστι, τὸν διάβολον, ἐ τὸ πνεῦμα λαβόντες, καὶ τὸ ψευδοπροφητεύειν ἀποτολμᾶτε. *Verus est, qui misit me, minimè similis illi vestro* patri, *mendaciorum amanti, id est, Diabolo, cujus cùm acceperitis spiritum, audetis etiam falsa vaticinari.*

Ψεῦδος.

I. *Explicatio nominis.* Hesychius: Ψεῦδος, ἀπάτη, πλάνη. *Mendacium, seductio, error.* Gregorius Nyssenus in vita Mosis, t. I. pag. 191: Ψεῦδός ἐστι φαντασία τις περὶ τὸ μὴ ὂν ἐγγινομένη τῇ διανοίᾳ, ὡς ὑφεστῶτος τε μὴ ὑπάρχοντος. *Falsitas est phantastica quædam circa id quod non est comprehensio, quasi subsistat quod non est.*

II. *Proprietas mendacii* est, quod facilè deprehendatur & refutetur; cùm contrà veritas constans sit & firma. Theodoretus præfat. in lib. III. hæret. fabul. pag. 226: Εὐδιάλυτον τὸ ψεῦδος, μόνιμον δὲ τῆς ἀληθείας τὸ κράτος. *Quod falsum est, facilè destruitur; firmæ autem & stabiles sunt veritatis vires.* Chrysostomus Homil. XXIX. in Joh. pag. 668: Οὐδὲν τῆς ἀληθείας φανερώτερον ἢ ἰσχυρότερον γένοιτ' ἄν, ὥσπερ τε ψεύδες ἐδὲν ἀσθενέστερον, κἂν μυρίοις παραπετάσμασι συσκιάζηται· εὐφωρότατόν τε γὰρ καὶ ἕτω γίνεται, καὶ καταρρεῖ ῥᾳδίως. *Nihil veritate manifestius vel robustius esse potest, quemadmodum nihil infirmius mendacio & falsitate, etsi mille involucris obtegatur: nam etiam sic facillimè deprehenditur, & nullo diffluit negotio.* Idem, Homil. LVIII. in Joh. pag. 794: Ἀλήθεια ἰσχυρὸν, ἀσθενὲς τὸ ψεῦδος· ἐκείνη μὲν γὰρ κἂν τῶν τυχόντων ἐπιλάβηται, λαμπρὲς αὐτὲς ἀποφαίνει· τῦτο δὲ, κἂν μετὰ τῶν ἰσχυρῶν ᾖ, ἀσθενεῖς αὐτὲς δείκνυσι. *Veritas fortis est, mendacium verò infirmum. Illa, etsi apud homines è vulgo sedem suam fixerit, eos reddit claros: hoc verò, etsi apud fortes commoretur, eos infirmos efficit.* Cyrillus Alexand. lib. X. de Adoratione, pag. 361: Νοσεῖ τὸ ψεῦδος οἴκοθεν μὲν τὸ ἄναλκι, κατακαλλύνεται δὲ πολλάκις τοῖς εἰσποιητοῖς ὡραϊσμοῖς, καθάπερ ἀμέλει καὶ τῶν γυναίων τὰ ἄσεμνα. *Mendacium quidem per se infirmum est, ornatur verò sæpiùs ascititiis pigmentis, haud secus atque procaces & impuræ mulierculæ.*

Ψεύστης.

Basilius Cæsariensis in Psal. CXV. pag. 315: Ψεύστης, ὁ μὴ ἐκ πίστεως βοηθέμενος, ἀλλ' οἴκοθεν ἐπὶ τὸν λόγον ἐρχόμενος, ταῖς ἀνθρωπίναις παρασκευαῖς πρὸς τὴν κατάληψιν τῆς ἀληθείας θαρρῶν, παραπολὺ τῆς ἀληθείας ἐκπίπτων. *Mendax est, quisquis non à fide.*

sed

sed à se ipso mutuatus auxiliarem verborum vim, ad dicendum prosilit, ad veritatis apprehensionem supellectili nitens atque apparatu humanæ eloquentiæ, cùm à veritate longissimè aberret. Quomodo verò ad Rom. III. 4. Πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης dicatur, ita explicat Greg. Nyssenus cap. X. de Virginitate, t.III. pag. 142: Πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης. Τοῦτο δέ ἐστιν, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος φωνῇ ἐπιτρέπων τὴν τοῦ ἀφράστου φωτὸς ἑρμηνείαν, ὄντως ψεύστης ἐστίν· οὐχὶ τῷ μισεῖν αὐτὴν, ἀλλὰ τῷ ἀσθενεῖν περὶ τὴν τοῦ νοηθέντος παράστασιν. Omnis homo mendax. *Hoc est, homo omnis, qui ineffabilis luminis interpretationem sermoni permittit, hic revera mendax est: non quia veritatem odit, sed quoniam ad ejus, quod mente comprehenditur, explicationem infirmus est.* Vide ibidem plura. Oecumenius in I. Joh. III. pag. 203: Ὁ ἄλλο μὲν λέγων, ἄλλο δὲ ποιῶν, μὴ σύμφωνον ἔχων τῷ λόγῳ τὴν πρᾶξιν, ψεύστης ἐστί. *Qui aliud quidem dicit, aliud verò facit, nec consentientem cum verbis habet actionem, mendax est.* Chrysostomus in Psal. CXVI. Τί ἐστι, πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης; οὐδεὶς οὖν ἀληθής; Πῶς οὖν ὁ Ἰὼβ ἀναγέγραπται ἄνθρωπος ἀληθινὸς, δίκαιος, θεοσεβής; τί δὲ καὶ περὶ τῶν προφητῶν ἐροῦμεν; εἰ γὰρ καὶ ἐκεῖνοι ψεῦσαι, καὶ, ἐψεύσαντο ἃ εἰρήκασι, πάντα οἴχεται· τί δὲ ὁ Ἀβραάμ; τί δὲ οἱ δίκαιοι πάντες; ὁρᾷς ὅσον ἐστὶ κακὸν τὴν λέξιν ἁπλῶς ἐκδέχεσθαι, καὶ μὴ τὰ νοήματα περισκοπεῖν; τί οὖν ἐστιν ὅ φησι· πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης; ὃ ἀλλαχοῦ φησιν, Ἄνθρωπος ματαιότητι ὡμοιώθη· ὃ καὶ ἕτερος προφήτης εἶπε, πᾶσα σὰρξ χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου, τουτέστιν, εὐτελέστατον πρᾶγμα, παραῤῥέον, σκιᾷ ἐοικὸς, ὀνείρατι, εἰκόνι τινί. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐχ ἁπλῶς εἰκάζων ταῦτα λέγω, ἕτερος ἑρμηνευτὴς εἶπε· Διάψευσμα· καὶ ἄλλος, Διαψεύδεται· καὶ ἕτερος, ἐκλείπει· πολὺ δὲ τοῦτο ἐκείνου διέστηκε· τὸ μὲν γὰρ ψεύδεσθαι, κακίας ἐστὶ τῆς κατὰ ψυχήν· τὸ δὲ ἐκλείπειν καὶ διαῤῥεῖν καὶ παραῤῥεῖν, καὶ ὄναρ εἶναι καὶ ἄνθος καὶ σκιὰν, τῆς κατὰ φύσιν εὐτελείας. Ταυτὸν γὰρ λέγει, ὡς ὅταν εἴπῃ· Ἐγὼ δὲ εἰμι γῆ καὶ σποδός· καὶ πάλιν τί ὑπερηφανεύεται γῆ καὶ σποδός; καὶ πάλιν ὡς ὅταν λέγῃ οὗτος ὁ προφήτης, τί ἐστιν ἄνθρωπος, ὅτι ἐμνήσθης αὐτοῦ; πανταχοῦ τῆς φύσεως τὸ εὐτελὲς δηλῶν, καὶ οὐδαμινόν· καὶ γὰρ ἐπὶ ληΐων λέγομεν. Τὰ λήϊα διεψεύσατο· τουτέστιν, οὐδὲν ἐκόμισεν ἄξιον τῆς ἐλπίδος· καὶ ὁ ἐνιαυτὸς διεψεύσατο, τοῦτο δὴ πάλιν δηλοῦντες· ἐπεὶ οὖν καὶ ὁ ἄνθρωπος πρᾶγμα οὐδαμινὸν καὶ εὐτελὲς, μάλιστα δὲ καὶ ἐπὶ τῆς συμφορᾶς τὰ τοιαῦτα φιλοσοφεῖν εἰώθαμεν, καὶ τῆς φύσεως τὴν ἀσθένειαν ἐπισκέπτεσθαι. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ οὗτος ἐν ἀθυμίᾳ γενόμενος, καὶ τὴν φύσιν ὁρῶν ἐλεγχομένην, καὶ τὴν εὐτέλειαν καὶ οὐδένειαν αὐτῆς πανταχόθεν διαδεικνυμένην, Πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης φησί· τουτέστιν, οὐδὲν ἄνθρωπος· διὸ καὶ ἀλλαχοῦ ἔλεγε. Μέντοιγε ἐν εἰκόνι διαπορεύεται ἄνθρωπος. *Quid est,* Omnis homo mendax: *Nemo ergo est verus? Quomodo ergo Job descriptus est vir verus, justus, religiosus? Quid verò dicemus de Prophetis? Si enim illi mendaces quoque, etiam in iis, quæ dixerunt, mentiti sunt, & omnia pereunt. Quid verò Abraham? Quid justi omnes? Vides quantum sit malum, dictionem simpliciter accipere, nec sensum considerare? Quid igitur est quod dicit,* Omnis homo mendax? *Id quod ipse dicit alibi:* Homo vanitati similis factus est. *Quod etiam alius Propheta dixit:* Omnis caro fœnum, & omnis gloria ejus quasi flos fœni, *hoc est, res vilissima, præterfluens, similis umbræ, somnio, imagini cuidam. Et ut scias, me non levi & simplici conjectura adductum hæc dicere, alius Interpres dixit,* Falsum & mendacium. *Alius autem,* Mentitur: *alius,* Fallitur: *alius,* Deficit. *Hoc autem multùm ab illo differt. Mentiri enim est vitii, quod in animo situm est: deficere autem & diffluere, & præterfluere, & esse somnium, umbram, & florem, significat naturæ vilitatem. Idem est enim quod id, quod alius dixit,* Ego sum terra & cinis. *Et alius,* Quid superbit terra & cinis? *Et rursus ut quando dicit hic Propheta,* Quid est homo, quòd memor es ejus? *ubiq; naturæ vilitatem, & eam nihil esse, significans. De segetibus enim dicimus, Ementitæ sunt segetes, hoc est, spem nostram fefellerunt, nec, ut sperabamus, tulerunt. Et, Annus est mentitus, hoc ipsum rursus declarantes. Quoniam ergo homo res est vilis, atq; adeò nihili (hac autem philosophia solemus uti maximè in calamitate, & quàm sit nihili natura, considerare) ideò ipse quoq; cùm esset animi anxius, & videret argui naturam, & quàm vilis esset & nihili, omni ex parte ostendit.* Omnis, *inquit,* homo mendax. *Hoc est, Homo nihil est. Quocirca alibi quoq; dicebat:* Verumtamen in imagine transit homo. Quicquid autem fit, ea videtur horum verborum convenientissima esse interpretatio, quæ ἄνθρωπον ψεύστην eum esse dicit, qui prorsus dubitat, vel multis dubitationibus conflictatur, nec valde timet, nec firmiter credit Deo. Nam & in sanctis horum vitiorum reliquiæ manent. Huc etiam referri posset vexatissimus ille locus Joh. VIII. 44. de Diabolo: Ὅτι ψεύστης ἐστὶ, καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Verùm cùm jam sufficienter sit examinatus in voce Πατὴρ, num. II. 2. sub lit. *a.* eò Lectorem ablegamus.

Ψήφισμα.

De hujus vocis significatione consulantur Lexica. Nos solum ejus usum paucis indicamus Ecclesiasticum. Ψηφίσματα sunt *suffragia*, quibus Episcopus eligitur. Johannes Antiochenus in Nomocan. ex Novell. CXXXVII. Justin. pag. 364: Χρὴ τὰ ψηφίσματα τῶν χειροτονουμένων ἐπισκόπων ὑπὸ τοῦ κλήρου καὶ τῶν πρωτευόντων ἐν ταῖς πόλεσι γίνεσθαι. *Oportet electiones Episcoporum fieri Cleri & primorum civitatum suffragiis.* Et Novell. CXXIII. Δίδωμι ἄδειαν τοῖς τὰ ψηφίσματα ποιουμένοις, &c. *Potestatem facio iis, qui in electionibus suffragia ferunt,* &c. Mox: Οἱ δὲ ὀφείλοντες τὰ ψηφίσματα ποιεῖν. *Qui verò suffragia ferre debent.* Ita frequenter. Eandem significationem habet ψῆφος. Vide de utraque voce exempla in Ἐπίσκοπος, num. II. 1. sub lit. *b.* *α.* *β.* & *γ.*

Ψοφοδέεια.

Non habent Lexica. Hesychius: Ψοφοδεὴς, δειλὸς, κενόφοβος, ὁ καὶ τοὺς ψόφους καὶ τὰ ἐλάχιστα φοβούμενος. *Meticulosus, timidus, inania timens, qui etiam strepitus & minima quæq; timet.* Hinc ψοφοδέεια, *inanis timor, timiditas.* Cyrillus Alexand. in cap. III. Nahumi, pag. 513: Εἶτα τῆς ψοφοδεείας τὴν αἰτίαν ἀποδιδοὺς, εὐφυᾶ ποιεῖται διήγησιν. *Statim hujus timiditatis causam afferens, scitam ponit narrationem.*

Ψυχαγωγέω.

Obvias hujus verbi significationes ex Lexicis petere licet. Aliquando verò ψυχαγωγεῖν ἑαυτὸν, est *sibi plaudere, sibi blandiri, sibi placere.* Hoc sensu usurpat Chrysostomus sub finem Homil. IV. in epist. ad Ephesios: Μὴ τοίνυν εἰκῇ ψυχαγωγῶμεν ἑαυτοὺς τοῖς τοιούτοις ῥήμασιν, ἀλλὰ προσέχωμεν, καὶ φροντίζωμεν τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας. Gentianus Hervetus vertit: *Ne nos ergo temere oblectemus & consolemur his verbis, sed attendamus, & salutis nostræ curam geramus.* Potuisset concinnius hoc modo reddere: *Ne igitur frustra blandiamur animo nostro hujusmodi verbis,* &c. Sic

Sic Cyprianus Serm. de lapsis: *Nec sibi, quò minùs agant pœnitentiam, blandiantur, &c.* Et epistolâ LV: *Sibi placent in justitia.* Idem: *Nec quisquam sic sibi blandiatur de puro & immaculato corde, ut innocentiâ suâ fretus medicinam non putet esse adhibendam vulneribus.* Et epist. LII: *Nec sibi in hoc novi hæretici blandiantur, quod se dicant idololatris communicare*, &c. Ambrosius lib. I. de Abrahamo, cap. IV. *Nemo blandiatur sibi de legibus hominum.* Lactantius lib. IV. cap. ult. *Neminem sibi oportet pertinaci concertatione blandiri.* Græci aliàs etiam dicunt ἑαυτὸν κολακεύειν. Vide in Κολακεύω.

Ψυχή.

Ψυχή, *anima*, *propriè* competit *corporibus viventibus.* Nempe,

1. *Animalibus in genere*, hoc est, *homini & bruto* simul. Hoc sensu frequenter sumitur apud Hebræos vox נפש. Vide Levit. XI. 10. 46. Genes. I. 24. II. 7. XII. 5. Ad exemplum Hebrææ vocis etiam Græca ψυχή eandem significationem recepit Apocal. XVI. 3: Καὶ πᾶσα ψυχὴ ζῶσα ἀπέθανεν ἐν τῇ θαλάσσῃ. *Omne animal vivens mortuum est in mari.* Vide Cl. Vorstii Philolog. sacræ lib. I. cap. IV. Huc etiam referri queat, quòd Græci animal lucernas circumvolitans, & flammam exitio suo appetens, ψυχὴν vocant. Hesychius: Ψυχή, πνεῦμα, καὶ ζωΰφιον πτηνόν. *Spiritus & insectum volatile.* Gloss. vetus cap. de Avibus, pag. 258: *Anima*, ψυχή. *Tabanus*, μύωψ. *Vespertilio*, νυκτερίς. Interpres Nicandri, φαλαίνας vocari ait ψυχάς. Φάλαινα autem, inquit, Ῥοδίων ἐστὶν ὄνομα· οὕτω γὰρ αὐτοὶ τὰ περὶ τοὺς λύχνους πετόμενα θηρία καλοῦσι φάλαινα, *cicindela, Rhodiorum vox est: ita enim illi circa lucernas volitantia insecta vocant.* Ejusdem Interpres dicit φάλαιναν vulgò vocari ψῶραν, καὶ ψυχήν, καὶ κανδηλόσβεστον, *pyraustam, & animam, & lychnos extinguentem* bestiolam.

2. *Homini specialiter.* Atque ita sumitur

א. *Impropriè*, idque

a. *Metonymicè*

α. *pro vita.* Huc pertinent locutiones

Τὴν ψυχὴν φιλεῖν, *animam diligere*; quod, per μείωσιν Hebræis familiarem, dicitur de iis, qui nihil habent hac vita charius; contrà, *non diligere animam suam* dicuntur illi, qui illam non dubitant periculis exponere, quoties id facto opus est: ut fecerunt Martyres. Chrysostomus Homil. in Joh. LXVII. pag. 837: Πῶς ὁ φιλῶν τὴν ψυχὴν, ἀπολέσει αὐτήν; ὁ τὰς ἐπιθυμίας αὐτῆς ποιῶν τὰς ἀτόπους, ὁ χαριζόμενος αὐτῇ παρὰ τὸ δέον. Τί δέ ἐστιν, ὁ μισῶν αὐτήν; ὁ μὴ εἴκων αὐτῇ τὰ βλάπτοντα κελευούσῃ. *Quomodo qui amat animam, perdet eam? Qui absurdis ejus cupiditatibus obtemperat, qui plus quàm decet ei indulget. Quid verò est*, Qui eam odit? *Qui ei noxia jubenti morem non gerit.* Theodorus Heracleota in Catena in cap. XII. Joh. ad v. 25. pag. 310: Ὁ θελήσας ἐνθάδε πρὸς ὀλίγων φείσασθαι τῆς ψυχῆς, ὄλεθρον αὐτῇ πρὸς τὸ μέλλον προξενεῖ. Ὁ δὲ ἀφειδήσας αὐτῆς ἐν τῷ παρόντι, καὶ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καταφρονήσας ζωῆς, τὴν ἄφθαρτον αὐτῆς ἀΐδιον ἐν τῷ μέλλοντι περιποιεῖ. *Qui hìc ad modicum tempus animæ suæ parcere vult, in futurum illi damnum accerset. Qui verò in præsenti illi non parcit, & vitam in hoc seculo contemnit, is ei immortalitatem comparat sempiternam in seculo futuro.* Ammonius ibidem: Ἐκεῖνός ἐστιν ὁ φιλῶν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν καὶ ἀπολλύων αὐτήν, ὁ τὰς ἐπιθυμίας αὐτῆς ποιῶν τὰς ἀτόπους· Ὁ δὲ μισῶν καὶ σώζων αὐτήν, ὁ μὴ πειθόμενος αὐτῇ ἐπιτατλούσῃ τὰ ἄτοπα. *Ille amat animam suam, & perdit eam, qui absurdis ejus indulget cupiditatibus. Quia autem odit & servat eam, is est, qui eidem absurda præcipiendi morem minimè gerit.*

Εὑρεῖν ψυχὴν καὶ ἀπολέσαι ψυχήν, *invenire animam, & perdere animam*, Matth. X. 39. quò etiam pertinet, σῶσαι καὶ ἀπολέσαι ψυχήν, *servare & perdere animam*, Matth. XVI. 25. Clemens Alex. Stromat. lib. II. pag. 407: Ὁ ἀπολέσας ψυχήν, σώσει αὐτήν· ἤτοι ῥιψοκινδύνως ὑπὲρ τοῦ σωτῆρος αὐτὴν ἐπιδιδοὺς, ὡς αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν πεποίηκεν· ἢ ἀπολέσας αὐτὴν ἐκ τῆς πρὸς τὸν συνήθη βίον κοινωνίας· ἐὰν γὰρ ἀπολῦσαι, καὶ ἀποσπᾶσαι, ἢ ἀφορίσαι (τοῦτο γὰρ ὁ σταυρὸς σημαίνει) τὴν ψυχὴν ἐθελήσῃς τῆς ἐν τούτῳ τῷ ζῆν τέρψεώς τε καὶ ἡδονῆς, ἕξεις αὐτὴν ἐν τῇ ἐλπίδι τῇ προσδοκωμένῃ, εὑρημένην καὶ ἀναπεπαυμένην. Qui perdiderit animam suam, servabit eam: *aut eam tradens, libenter adeundo pro Domino pericula: aut eam perdens, ex ea quæ est ei cum hac vita consuetudine. Si enim solvere, abducere, & segregare (id enim crux significat) animam volueris ab ea, quæ est in hac vita voluptate & oblectatione, habebis eam in ea, quæ exspectatur spe inventam & conquiescentem.* Theophylactus in cap. XVI. Matth. pag. 96: Εὑρίσκει τὴν ψυχὴν πρὸς τὸ παρὸν, τουτέστι, σώζει, ὁ ἀρνούμενος, ὃς καὶ ἀπόλλυσιν ὕστερον· ἀπόλλυσι δὲ τὴν ψυχήν, ἀλλ' ἕνεκεν τοῦ Χριστοῦ, ὃς μαρτυρήσει ὑπὲρ αὐτοῦ· ὃς καὶ εὑρήσει αὐτὴν ἐν ἀφθαρσίᾳ καὶ ζωῇ αἰωνίῳ. *Invenit animam ad præsens, hoc est, servat, qui negat, qui & postea perdit. Perdit autem animam, sed propter Christum, qui martyrium pro eo subit: qui & inveniet eam in incorruptibilitate & vita æterna.* Idem in cap. IX. Lucæ, pag. 369: Ὃς ἂν θέλῃ ζῆσαι κατὰ κόσμον, οὗτος ἀποθανεῖται κατὰ ψυχήν. *Qui voluerit vivere juxta mundum, hic morietur juxta animam.*

Ἐν ταῖς χερσὶν ἔχειν ἢ τιθέναι τὴν ψυχήν, *in manibus habere vel ponere animam*, proverbio dicitur is, qui in discrimen manifestum se vitamque suam conjicit. Vide Judic. XII. 3. I. Sam. XIX. 5. & cap. XXVIII. 21. Ita fur nocturnus & perfossor parietum cogitur exspectare necem à domino ædium sibi inferendam, cùm liceat furem nocturnum omni jure impunè occidere. Eleganter Chrysostomus, Homil. II. ad Ephesios: Τί γὰρ, εἰπέ μοι, δυσκολώτερον, τί δὲ ἀηδέστερον, τὰς νύκτας ἀγρυπνοῦντα περιϊέναι, καὶ τοίχους διορύττειν, καὶ ἐν σκότει βαδίζειν, καὶ τὴν ψυχὴν ἔχειν ἐν χερσὶ, καὶ πρὸς φόνον παρατετάχθαι, καὶ τρέμειν, καὶ τεθνηκέναι τῷ δέει, ἢ πόνοις προσέχειν καθημερινοῖς, καὶ ἀσφαλείας ἀπολαύειν μετὰ ἀδείας; *Quid enim, dic quæso, est difficilius, quid injucundius, noctésne obire vigilantem, & muros perfodere, & in tenebris ambulare, & animam habere in manibus, & instructum esse ad cædem, tremere atque mori metu: an quotidianis vacare laboribus, & in tuto esse cum securitate?* Idem, Homil. X. in I. ad Timoth. Ἃ καὶ τοὺς ἀρχομένους ἔχειν δεῖ, σταυροῦσθαι, καὶ ἐν ταῖς χερσὶν ἀεὶ ἔχειν τὴν ψυχήν. *Quæ etiam subditis necessariò inesse debent, scilicet circumferre crucem suam, atque in manibus semper habere animam.*

β. *Pro affectibus*, quales sunt *desiderium, cupiditas, voluntas, consensus, amor, spes, tristitia*, &c. Sic Psal. XLI. 3. Theodoretus dicit, παραδοῦναι εἰς ψυχὴν ἐχθρῶν, esse τὰς τῶν δυσμενῶν ἐπιβουλάς, *inimicorum insidias.* Ita Psal. CXXXI. 2. ὕψωσα τὴν ψυχήν μου, idem interpretatur. ὑψηλὴν ἔσχον διάνοιαν, *altam habui mentem.* Ad Ephes. VI. 6. ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐκ ψυχῆς, interprete Theophylacto, est, ἐκ πάσης τῆς δυνάμεως καὶ προθυμίας, *totis viribus & animi promtitudine.* Et ad Philipp. I. 27. Ὅτι στήκετε ἐν μιᾷ ψυχῇ, *quòd statis in una anima*, de concordia debet intelligi. Theophylactus ad h. l.

pag.

pag. 588. Ἐν μιᾷ ψυχῇ ἵσανται ὁμονοοῦντες καὶ ὁμοψυχοῦντες. *In una anima stant unanimes & concordes.* Theodoretus dicit intelligi συμφωνίαν καὶ τὴν ἐν τοῖς θείοις ὁμόνοιαν, *concordiam & in rebus divinis consensum.* Ad Coloss. III. 23. Καὶ πᾶν ὃ ἐὰν ποιῆτε, ἐκ ψυχῆς ἐργάζεσθε. *Et quodcunque facitis, ex animo operamini.* Theophylactus, pag. 669. Τὸ ἐκ ψυχῆς, τοῦτο ἐστι, τὸ μετ' εὐνοίας, μὴ μετὰ δουλικῆς ἀνάγκης, ἀλλὰ μετὰ ἐλευθερίας καὶ προαιρέσεως ποιεῖν. Ex animo, *hoc est, cum benevolentia, non cum servili coactione, sed liberè & voluntariò facere.* Huc etiam pertinet illud Actor. IV. 32. Τοῦ δὲ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία. *Multitudinis autem credentium erat cor unum & anima una.* Chrysostomus, Homil. XXXIII, in Genesin, ad hunc locum respiciens: Ἦν πάντων ἡ ψυχὴ μία· οὐκ ἐπειδὰν ψυχὴν μίαν εἶχον ἅπαντες· πῶς γὰρ ἐν διαφόροις σώμασιν ὄντες; ἀλλὰ τὴν ἐπιτεταμένην ἡμῖν ὁμόνοιαν ἐπιδείκνυσιν. *Omnium erat una anima: non quòd omnes unam animam haberent: quomodo enim illud in diversis corporibus fieri potuisset? sed summam ostendit concordiam.* Vide ad præsentem locum notata in voce Εἷς, num. I. 4. Ad hanc hujus vocis significationem etiam referri potest vox illa Salvatoris nostri, Matth. XXVI. v. 38. & Marci XIV. v. 34. Περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου. *Tristis est anima mea usq; ad mortem.* Similis locutio in Græco Jonæ IV. 9. Σφόδρα λελύπημαι ἐγὼ ἕως θανάτου. Theophylactus in cap. XXVI. Matth. pag. 164. Οἰκονομικῶς λυπεῖται καὶ ἀδημονεῖ, ὅπως πιστωθῇ ὅτι ἀληθῶς ἄνθρωπος ἦν. Τῆς γὰρ ἀνθρωπίνης φύσεως τὸ δειλιᾶν θάνατον, διότι, καὶ παρὰ φύσιν εἰσῆλθεν ὁ θάνατος, καὶ διὰ τοῦτο ἡ φύσις φεύγει τοῦτον. *Per dispensationem mœstus est & dolore afficitur, ut credatur verus esse homo. Humanæ enim naturæ est timere mortem, eò quòd præter naturam ingressa est mors, & propterea illam fugit natura.*

b. *Synecdochicè pro persona,* seu *toto homine.* Quemadmodum σῶμα aliquando notat *totum hominem,* ut docemus in ista voce, num. II. 1. ita Hebræis magis familiare est ab altera hominis parte, *anima* scilicet, *totum* appellare *hominem.* Augustinus lib. VII. de Trinitate, cap. III. *A parte meliore, id est, anima, totum dicitur, cùm anima & corpus sit totus homo.* In Novo Testamento hæc acceptio frequens. Roman. II. v. 9. Θλίψις καὶ στενοχωρία ἐπὶ πᾶσαν ψυχήν. *Tribulatio & angustia in omnem animam.* Cap. XIII. v. 1. Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* Vide etiam Actor. III. v. 23. 41. & consule Clar. Vorstii Philolog. sacr. part. I. cap. IV. Ita etiam Latini loquuntur. Tertullianus de Anima, cap. XIII. *Enimverò quis non animæ dabit summam omnem, cujus nomine totius hominis mentio titulata est?* Quantas animas pasco? *ait dives, non animos. Et animas salvas optat gubernator, non animos.* Cicero ad famil. lib. XIV. epist. XIV. *Vos, meæ charissimæ animæ, quàm sæpissimè ad me scribite.*

c. *Catachresticè pro corpore mortuo,* id est, cadavere & homine defuncto. Sic accipi potest vox ψυχὴ in illis Psal. XVI. v. 10. & Actor. II. v. 27. Οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδου. Quæ Beza in prima editione sua rectè interpretatus erat. *Non relinques cadaver meum in sepulchro.* Latini etiam autores *animæ* vocabulo hoc sensu utuntur. Virgil. lib. III. Æneid. *Animamq; sepulchro condimus.*

ℶ. *Propriè,* pro parte illa hominis præstantiore, hoc est, *pro anima rationali.* De qua sequentia distinctè veniunt consideranda:

I. *Explicatio nominis.* Apud Athanasium de Definitionibus, t. II. pag. 49. Ἡ ψυχὴ ἐκ τῆς οἰκείας ἐνεργείας ἔχει τὴν τῆς ψυχῆς προσηγορίαν. Ψύχειν γὰρ τὸ ζωοποιεῖν λέγεται· διὰ τοῦτο ἐκ τῆς ζωοποιοῦ ἐνεργείας ψυχὴ λέγεται, διὰ τὸ σῶμα ζωοποιεῖν. *Anima ex propria operatione nomen* ψυχὴ *sortita est.* Ψύχειν *enim significat vegetare. Propterea anima ob vitalem operationem* ψυχὴ *dicitur, quia corpus vegetat* vel *vivificat.* Ψύχω significat *refrigero, recreo, ventum facio:* an verò etiam ζωοποιῶ, incertum. Animam veteres ita definiunt, vel describunt. Suidas: Ψυχὴ, πνεῦμα νοερόν. *Anima, spiritus intelligens.* Greg. Nyssenus Orat. de Anima & Resurrectione, tom. III. p. 189. Ψυχή ἐστιν οὐσία γεννητὴ, οὐσία ζῶσα, νοερὰ, σώματι ὀργανικῷ καὶ αἰσθητικῷ δύναμιν ζωτικὴν καὶ τῶν αἰσθητῶν ἀντιληπτικὴν δι' ἑαυτῆς ἐνιεῖσα, ἕως ἂν ἡ δεκτικὴ τούτων συνέστηκε φύσις. *Anima est essentia generata, essentia vivens, intelligens, corporeis sensuum instrumentis vivendi, atq; ea, quæ cadunt sub sensus, percipiendi facultatem ac vim per sese suggerens & immittens, quamdiu capax earum rerum natura constare videtur.* Malè γεννητὴν οὐσίαν, *essentiam generatam* vocat, cùm sit οὐσία γενητὴ, *essentia creata;* ut pòstmodum, sub sequenti numero, videbimus. Æneæ Gazæi Theophrastus, paginâ 31. Ψυχή ἐστιν οὐσία λογικὴ, ἀεικίνητος, καὶ αὐτεξούσιος, ζωὴν ἐξ αὐτῆς ἔχουσα, καὶ σώματι χορηγεῖν δυναμένη. *Anima est essentia rationalis, quæ semper movetur, & est sui juris ac libera: quæ vitam ex se habet, & eam etiam corpori impertire potest.* Apud Athanasium, quæst. XVI. ad Antiochum, tom. II. pag. 336. Ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ, ἐστιν οὐσία νοερὰ, ἀσώματος, ἀπαθὴς, ἀθάνατος. *Anima hominis est essentia intelligens, incorporea, perturbationis expers, immortalis.* Quemadmodum Gazæus malè dixit, *animam habere vitam ex se,* ita hic autor eandem malè vocat ἀπαθῆ, nisi id de anima ante lapsum, & qualis à Deo creatur, intelligere velimus. Optimè Damascenus lib. II. orthodox. fidei, cap. XII. pag. 119. Ψυχή ἐστιν οὐσία ζῶσα, ἁπλῆ καὶ ἀσώματος, σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς κατ' οἰκείαν φύσιν ἀόρατος, ἀθάνατος, λογική τε καὶ νοερὰ, ἀσχημάτιστος, ὀργανικῷ κεχρημένη σώματι, καὶ τούτῳ ζωῆς, αὐξήσεώς τε, καὶ αἰσθήσεως, καὶ γεννήσεως παρεκτική. *Anima est substantia vivens, simplex & incorporea, & corporeis oculis secundùm naturam suam invisibilis, immortalis, rationalis, intelligens, figurâ carens, organico utens corpore: illi vitam, augmentationem, sensum & generationem impertiens.*

II. *Caussa efficiens,* seu creator animæ est *Deus,* ut scriptura passim testatur. Id testatur Psal. XXXIII. 15. ubi Theodoretus, pag. 520. Πῶς οἷόν τε ἀγνοεῖν τῆς ψυχῆς τὰ κινήματα τὸν ταύτην πεποιηκότα; *Quomodo potest fieri, ut, qui hanc animam fecit, motus ejus ignoret?* Hinc Deus Hebr. XII. v. 9. vocatur πατὴρ τῶν πνευμάτων, *Pater spirituum.* Theophylactus ad hunc locum, pag. 1011. Πατέρα πνευμάτων ἢ τῶν χαρισμάτων, καὶ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων, ἢ, ὅπερ καὶ οἰκειότερον, τῶν ψυχῶν. *Patrem spirituum, vel donorum, vel incorporearum virtutum dixit: vel, quod magis proprium est, animarum.* Deum animas quotidie adhuc creare, disertè testatur Æneas Gazæus in Theophrasto, pag. 29. Τὰς ἡμετέρας ψυχὰς λογικὰς οὔσας, ἔτι καὶ νῦν προβάλλεται παράδειγμα τῆς αὐτοῦ δυνάμεως, καὶ διδασκαλίαν τῶν προϋφεστηκότων ὡς ἐξ ἑνὸς δημιουργοῦ πάντα, καὶ ἐκ μιᾶς ἀρχῆς πᾶσα λογικὴ καὶ νοερὰ δύναμις καὶ οὐσία προῆλθε, καὶ ὅτι πρόεισι, μὴ ἀπιστήσητε εἰς ὑμᾶς αὐτοὺς νεωστὶ φυομένους ἀποβλέποντες. *Animas nostras rationis compotes, quotidie adhuc creat, videlicet indicium ipsius potentiæ: & documentum jam olim procreatarum facultatum originis: quam hi seu ratione, seu mente & intelligentia præditæ facultates*

tes & substantiæ, ex eodem omnes principio trahant. Ac quod hinc illæ quoque provenerint, & proveniant, facilè credetis, si in vos ipsos recens creatos animos converteritis. Vide ibidem plura. Cæsarius Dial. II. Interrogat. CII. Ὁ ἄνθρωπος ὄργανον γεννᾷ, τὴν δὲ ψυχὴν τὸ θεῖον ἐνίησιν. *Homo organum generat, animam autem immittit Deus.* Idem hoc ipsum fusè probat Dial. III. Interrogat. CXL. Eam à Deo creari sine peccato, & in corpore demum pollui, docuit Cyrillus Jerosolymitanus Catech. IV. Illuminat. pag. 16. Μάνθανε καὶ τοῦτο, πρὶν παραγένηται εἰς τὸν δὲ τὸν κόσμον ἡ ψυχὴ, οὐδὲν ἥμαρτεν, ἀλλ' ἐλθόντες ἀναμάρτητοι, νῦν ἐκ προαιρέσεως ἁμαρτάνομεν. *Disce etiam hoc, quòd anima ante suum in hunc mundum adventum nihil peccaverit: sed postquam venimus sine peccato, nunc voluntariè peccamus.* Creantur autem animæ simul cum corporibus, non ante ea. Id docet Theodoretus in Epitome div. Decret. cap. IX. pag. 272. Τὴν ψυχὴν ἁπλῆν εἶναι φαμὲν, καὶ λογικὴν, καὶ ἀθάνατον, οὐ μὲν προϋπάρχειν τοῦ σώματος. *Animam simplicem esse dicimus, & ratione præditam, & immortalem, non tamen ante corpus existere.* Ibid pag. 274. Ἡ ἐκκλησία, τοῖς θείοις πειθομένη λόγοις, λέγει, τὴν ψυχὴν συνδημιουργεῖσθαι τῷ σώματι, οὐκ ἐκ τῆς ὕλης τοῦ σπέρματος ἔχουσαν τῆς δημιουργίας ἀφορμὰς, ἀλλὰ τῇ βουλήσει τοῦ ποιητοῦ μετὰ τὴν τοῦ σώματος συνισταμένην διάπλασιν. *Ecclesia, divinis verbis obtemperans, dicit, animam unà cum corpore creari, non quæ ex seminis materia caussam habeat creationis, sed quæ creatoris voluntate post corporis existat formationem.* Lege ibidem sequentia. Idem Θεραπευτ. Serm. V. pag. 552. Ἅπαντες ξυμφώνως διδάσκουσιν, ἀπὸ γῆς μὲν καὶ ὕδατος καὶ τῶν ἄλλων στοιχείων διαπλασθῆναι τὸ σῶμα· τὴν δὲ ψυχὴν, οὐ προϋπάρχουσαν εἰς τοῦτο καταπεμφθῆναι. *Omnes uno consensu docent, ex terra & aqua cæterisque elementis humanum corpus effictum esse: animam vero, non antè existentem, in corpus immissam esse.* Severus in Catena in cap. IX. Johan. pagina 248. Ὅτι οὐ προϋπάρχουσιν αἱ ψυχαὶ, συνδημιουργοῦνται δὲ νεοπαγέσι ὥσπερ τοῖς σώμασι, δηλοῖ καὶ ὁ Προφήτης Ζαχαρίας λέγων περὶ τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ, Ὁ πλάσσων πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ. *Animas non existere ante corpora, sed recens efformatis simul per creationem infundi, Propheta quoque Zacharias testatur, dicens de universorum conditore Deo, qui fingit spiritum hominis in eo.*

Quamvis autem anima suum à Deo habeat ortum, non tamen est pars Dei, non est ex essentia Dei. Agapius quidam docuit τῆς θείας μοίρας τὴν ψυχὴν εἶναι, καὶ ὁμοούσιον τῷ θεῷ, *divinæ particulæ auram esse animam, & ejusdem naturæ cum Deo*; ut refert Photius in Bibliotheca sua, Cod. CLXXIX. pag. 404. Manichæi docuerunt, τὴν ψυχὴν εἶναι μέρος θεοῦ, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἀποσπασθεῖσαν, ἐν αἰχμαλωσίᾳ ἀρχόντων τῆς ἀντικειμένης ἀρχῆς τε καὶ ῥίζης καταβεβλῆσθαι ἐν τοῖς σώμασι, *animam esse Dei partem, & ab ipso avulsam, in captivitate principum oppositi principii ac radicis, in corpora conjectam*; ut refert Epiphanius, hæresi LXVI. pag. 270. Cerdo & Marcion; inquit Theodoretus in Epitome div. Decret. cap. IX. pag. 274. illud ἐμφύσημα, de quo Genes. II. 7. dixerunt esse μέρος τι τῆς θείας οὐσίας, *aliquam partem divinæ substantiæ.* Idem de ipsis asserit Chrysostomus, Homil. XIII. in Genesin. Iterum Theodoretus de Marcione in Epit. divin. Decret. cap. V. pag. 264. Κατὰ τὸν δυσσεβῆ Μαρκίωνος λόγον ὁμοούσιός ἐστιν ἡ ψυχὴ τοῦ πεποιηκότος Θεοῦ. *Secundùm impiam Marcionis sententiam, consubstantialis est anima Deo.* Hæc ex Gentilium hausta lacunis. Marcus Antoninus lib. II. de anima seu mente: Θείας ἀπομοίρας μέτοχος ὁ νοῦς. *Divinæ portionis particeps mens.* Ibidem: Τοῦ τὸν κόσμον διοικοῦντος ἀπόρροια. *Gubernatoris mundi effluvium.* Lib. V. Sect. XXVII. Τοῦ Διὸς ἀπόσπασμα. *Particula à Jove avulsa.* Senecæ epist. XCII. *Dei pars est.* Horatius Serm. lib. II. Sat. II.

- - - - - - *Divinæ particula auræ.*

Manilius, Astron. lib. II.

- - - - - - *Pars ipsa deorum est.*

Saniùs omnino Augustinus, epist. CLVII. *Animam, Dei non particulam esse, sed creaturam.* Et de animarum origine lib. I. cap. IV. & lib. III. cap. III. *Ab illo, non de illo factam.* Tertullianus de Resurrectione, cap. VII. pag. 569. *Deus verò animæ suæ umbram, Spiritus sui auram, oris sui operam vilissimo alicui commiserit capulo, & indignè collocando utique damnaverit?* Corpus hîc *capulum* animæ vocat, id est receptaculum. Eadem etiam voce utitur ibidem, cap. XXXII. *Quam capulum, quam sepulcrum.* Et cap. XXXVIII. *de capulis, de sepulcris*; sunt enim auctori hæc duo synonyma. Hinc illud Nonii Marcelli: *Sarcofagum, id est, sepulcrum, veteres* capulum *dici volunt, quòd corpora capiat.* Macarius, Homil. I. pag. 14. Οὔτε φύσεως τῆς θεότητός ἐστιν ἡ ψυχὴ, οὔτε φύσεως τοῦ σκότους τῆς πονηρίας, ἀλλ' ἐστι κτίσμά τι νοερὸν καὶ ὡραῖον, καὶ μέγα καὶ θαυμαστὸν, καὶ καλὸν ὁμοίωμα καὶ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ. *Neque naturæ divinæ est anima, neque rursum naturæ tenebrarum & nequitiæ: sed est creatura quædam intellectualis, speciosa, insignis, admiranda & præclara, similitudo & imago Dei.* Æneas Gazæus in Theophrasto, pag. 30. *Deus animam* ὁμοούσιον μὲν οὐ πεποίηκεν, ὁμοίαν δὲ καὶ οἷον εἰκόνα, *substantiæ quidem ejusdem secum non fecit, sed similem, & quasi imaginem.* Chrysostomus, Homil. II. in Acta, paginá 621. septem maximè rationibus eorum refutat sententiam, qui τὰς ψυχὰς ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ εἶναί φασι. 1. Βουλόμενοι δεῖξαι, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ τὰ κακὰ, ἕτερον τούτου ἀσεβέστερον εἰσάγουσιν, ὁμόχρονα γὰρ αὐτῷ, καὶ οὐδὲν αὐτῶν πρεσβύτερον τὸν Θεὸν λέγουσι, τὸ γέρας τὸ μέγα καὶ αὐτοῖς διδόναι τολμῶντες. *Dum probare nituntur, Deum esse malorum autorem, aliud magis etiam impium inducunt: fingunt enim, mala juxta temporis spatium æqualia Deo, prædicantes, hunc nihilo vetustiorem quolibet illorum: nec verentur his senectutem ac longævitatem immensam dare.* 2. Ἀνώλεθρον τὴν κακίαν φασίν· οὐ γὰρ τὸ ἀγέννητον ἀναιρεῖται. *Malitiam asseverant immortalem: neque enim interit, quod non nascitur.* 3. Ταύτῃ τοι πολεμοῦσι, μὴ αὐτοὶ ἑαυτοῖς, καὶ προσαγανακτεῖν τὸν Θεὸν μᾶλλον παρασκευάζουσιν. *In hoc ipsi secum pugnant, ac majorem æterni Numinis indignationem in se provocant.* 4. Τὴν ἄστατον ὕλην τοσαύτην ἐπιτηδειότητα ἔχειν διδόασι. *Materiæ, quæ non subsistit, tantam vim tribuunt.* 5. Τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ τὴν πονηρίαν αἰτίαν φασὶ γεγενῆσθαι, καὶ ὅτι χωρὶς ταύτης ὁ ἀγαθὸς οὐκ ἦν ἀγαθός. *Divinæ bonitatis caussam malitiam fuisse dicunt, & quòd absque hac bonus non fuerit bonus.* 6. Τὰς ὁδοὺς ἡμῖν ἀποκλείουσι τῆς θεογνωσίας. *Viam nobis præcludunt perveniendi ad cognitionem Dei.* 7. Τὸν Θεὸν εἰς ἀνθρώπους κατάγουσι, καὶ φυτὰ, καὶ ξύλα· εἰ γὰρ ἡ μὲν ἡμετέρα ψυχὴ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας ἐστὶν, ἡ δὲ μετενσωμάτωσις, καὶ εἰς σικυοὺς καὶ πέπονας ἐκβαίνει· ἄρα τοῦ Θεοῦ ἡ οὐσία εἰς σικυούς ἐστι. *Deum ad homines deducunt, imò ad plantas & ligna. Etenim si nostra anima pars est substantiæ divinæ, anima verò demigrat etiam in corpora cucurbitarum & peponum, sequitur, substantiam Dei etiam esse in cucurbitis.* Apud Athanasium: de Definit. tomo II. pag. 51. Μηδεὶς ὑπονοείτω, ὅτι τὸ πνεῦμα, ὅπερ ἐνεφύσησεν ὁ Θεὸς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἐκεῖνο ἐγένετο ψυχή· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο ψυχὴν ἐδημιούργησεν· εἰ γὰρ ἐκεῖνο τὸ πνεῦμα ψυχὴ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, τάχα ἐκ τῆς

οὐσίας

ὐσίας τοῦ Θεοῦ ἡ ψυχὴ ἔμελλεν εἶναι. Ἐὰν ὑπῆρχεν ἡ ψυχὴ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, διατί οὐκ ἔςι πάντοτε ἀναλλοίωτος, ἄτρεπτος, ὥσπερ ὁ Θεός; Ἐκεῖνος γὰρ λέγει· ὅτι αὐτὸς ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι. Ἡ δὲ ψυχὴ ποτὲ μὲν οὖσα μωρὰ, ποτὲ δὲ φρόνιμος. καὶ ποτὲ μὲν ἁμαρτωλὸς, ποτὲ δὲ δικαία. Ταῦτα ἔχουσα, πῶς δύναται λέγεσθαι ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ Θεοῦ; οὐκ ἔςι τοῦτο, οὐκ ἔςι. Τὸ δὲ ἐμφύσημα ἐκεῖνο ψυχὴν ἐδημιούργησεν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ λογικὴν, καὶ νοεράν. *Nullus existimet, spiritum, quem Deus homini insufflavit, factum esse animam. Absit. Sed spiritus ille creavit animam. Si enim spiritus iste anima in homine, fortasse ex substantia Dei anima futura fuisset. Si anima ex substantia Dei existebat, cur non semper est immutabilis & inconvertibilis, quemadmodum Deus? Ille enim dicit*: Ego ille ipse sum, nec mutor. *Anima verò modò stulta est, modò verò sapiens: & modò quidem peccatrix, modò verò justa. Hæc cùm habeat, quomodo ex Dei essentia eam esse dici potest? Hoc minimè est. Inflatio vero ista animam in homine creavit rationalem & intellectualem.*

III. *Proprietates animæ.*

1. Est *substantia spiritualis*, non corporea. Chrysostomus Homil. XIII. in Genesin: Οὐσία τὶς ἀσώματος καὶ ἀθάνατος ἡ ψυχή. *Anima est essentia quædam incorporea & immortalis.* Et Homil. XXII. eandem vocat οὐσίαν ἀσώματον. Theodoretus quæst. XXIII. in Genesin, pag. 25. Ἡ ψυχὴ πνεῦμά ἐςιν ἀόρατόν τε καὶ νοερὸν, κτιςὸν, τῆς τῶν σωμάτων ἀπηλλαγμένον παχύτητος. *Anima est spiritus invisibilis & intellectualis, creatus, expers crassitudinis corporeæ.* Gregorius Nyssenus de Anima, tom. II. pag. 108. Ἡ ψυχὴ οὐσία τίς ἐςιν ἀσώματος. *Anima essentia quædam incorporea est.*

Errant igitur,

a. qui eam corpus esse dicunt. Theodotus apud Clementem Alexandrinum, pag. 791. Καὶ ἡ ψυχὴ σῶμα. Ὁ γοῦν ἀπόςολος, Σπείρεται μὲν γὰρ σῶμα ψυχικὸν, ἐγείρεται δὲ σῶμα πνευματικόν. Πῶς δὲ καὶ κολαζόμεναι ψυχαὶ συναισθάνονται, μὴ σώματα οὖσαι; *Etiam anima corpus est. Apostolus enim inquit:* Seminatur quidem corpus animale, excitatur verò corpus spirituale. *Quomodo vero animæ, quæ puniuntur, sentiunt, si non sunt corpora?* Quomodo intelligendus locus Apostoli, qui habetur I. Corinth. XV. 44. docebitur in voce Ψυχικός. Macarius, Homil. IV. pag. 47. Ἕκαςον κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν σῶμά ἐςιν, ὁ ἄγγελος, ἡ ψυχὴ, ὁ δαίμων. ὅτι κἂν λεπτὰ ὦσιν, ὅμως ἐν ὑποςάσει καὶ χαρακτῆρι, καὶ εἰκόνι κατὰ τὴν λεπτότητα τῆς φύσεως αὐτῶν σώματα τυγχάνει λεπτὰ, ὥσπερ ἐν ὑποςάσει τοῦτο τὸ σῶμα παχύ ἐςιν. *Unumquodque pro natura sua corpus est, sive sit Angelus, sive anima, sive dæmon. Licèt enim hæc corpora tenuia sint, nihilominus in substantia; charactere & repræsentatione, pro subtilitate naturæ suæ, corpora sunt subtilia: quemadmodum & corpus istud secundùm suam substantiam crassum est.* Gregorius Nazianzenus, Orat. XLV. pag. 719. Ψυχὴν vocat τὸ βραχύτατον τῶν νοητῶν μόριον, *omnium earum rerum, quæ intellectu percipiuntur, brevissimum membrum.* Methodius in Biblioth. Photii, Cod. CCXXXIV. pag. 932. Αἱ ψυχαὶ ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ καὶ πατρὸς τῶν ὅλων, σώματα νοερὰ ὑπάρχουσαι, εἰς λόγῳ θεωρητὰ μέλη διακεκόσμηνται, ταύτην λαβοῦσαι τὴν διατύπωσιν. ὅθεν καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ, καθάπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου, καὶ τοῦ πλουσίου, καὶ γλῶσσαν, καὶ δάκτυλον, καὶ τὰ ἄλλα μέλη ἱςοροῦνται ἔχειν. *Animæ à creatore & Patre universorum corpora intellectualia conditæ, in membra, quæ ratione percipiuntur, exornatæ, hanc figuram acceperunt: unde apud inferos, ut in Lazaro & divite* videre est, *linguam, & digitum, & reliqua membra habere dicuntur.* Democritus & Epicurus, & omnes Stoici, σῶμα τὴν ψυχὴν ἀποφαίνονται, *animam corpus esse asseverant:* ut testatur Gregor. Nyssenus, tract. de Anima, statim ab initio, t. II. pag. 90.

b. qui Animam partim corpoream, partim incorpoream esse volunt. Gregorius Nyssenus, Hom. XI. in Canticum, tom. I. pag. 638. huc inclinat, quando scribit: Ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ δύο φύσεων μεθόριός ἐςιν, ὧν ἡ μὲν ἀσώματός ἐςι καὶ νοερὰ καὶ ἀκήρατος, ἡ δὲ ἑτέρα σωματικὴ, καὶ ὑλώδης, καὶ ἄλογος. *Anima humana est in confinio duarum naturarum, quarum altera quidem est incorporea, & intelligens, & in quam non cadit interitus: altera verò corporea, & materialis, & expers rationis.*

Quando verò quidam ex Patribus volunt, *animas esse corpora*, sunt qui sententiam eorum ita emolliunt, eos tum *corporis* voce non *propriè* uti, sed *impropriè*, pro *re verè existente.* Confer, quæ dicta sunt in voce Σῶμα, num. II. 2. in voce Ἄγγελος, num. 4. sub lit. *A. b.* ubi, *NOTA:* quo sensu Macarius animæ etiam membra tribuit, ut jam monuimus in voce Μέλος, num. II.

2. Est *substantia invisibilis.* Hoc ex eo sequitur, quia est ἀσώματος. Repete superiora. Clemens Alexandrinus Stromat. lib. VI. pag. 696. Ψυχαὶ ἀόρατοι, οὐ μόνον αἱ λογικαὶ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ζώων. *Animæ non cadunt sub aspectum, non solùm quæ sunt compotes rationis, sed etiam animæ aliorum animantium.* Vide in Ἀόρατος, num. II.

3. Est *spiritus separabilis, subsistens per se.* Hoc ex eo probatur, quia post mortem corporis piorum animæ deferuntur in cœlum, impiorum verò detruduntur ad inferos. Joh. Chrysostomus Orat. in XL. Martyres, tom. VIII. pag. 140. Ὅταν ἐξέλθῃ ψυχὴ δικαίου ἐντεῦθεν, παραπέμπεται διὰ χειρῶν ἀγγέλων, καὶ παριςῶσιν αὐτὴν ἐν τῇ βασιλίδι πόλει, ἥτις ἐςὶν ἡ ἄνω Ἱερουσαλήμ. *Anima justi, quando hinc excessit, Angelorum manibus defertur, qui eam sistunt in regia urbe, quæ est cœlestis Jerusalem.* Macarius Homil. XXII. pag. 311. 312. Ὅταν ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ σώματος ψυχὴ ἀνθρώπου, μυςήριόν τι ἐκεῖ μέγα ἐπιτελεῖται. ἐὰν γὰρ ᾖ ὑπεύθυνος ἐν ἁμαρτίαις, ἔρχονται χοροὶ δαιμόνων, καὶ ἄγγελοι ἀριςεροὶ, καὶ δυνάμεις σκότους παραλαμβάνουσι τὴν ψυχὴν ἐκείνην, καὶ κρατοῦσιν εἰς τὸ ἴδιον μέρος. --- καὶ ὅταν ἐξέλθωσιν οἱ ἅγιοι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τοῦ σώματος, οἱ χοροὶ τῶν ἀγγέλων παραλαμβάνουσιν αὐτῶν τὰς ψυχὰς εἰς τὸ ἴδιον μέρος, εἰς τὸν καθαρὸν αἰῶνα· καὶ οὕτως αὐτοὺς προσάγουσι τῷ Κυρίῳ. *Cùm anima decesserit è corpore hominis, tunc magnum quoddam ibi peragitur mysterium. Nam si fuerit illa peccati rea, accedunt chori dæmonum, & Angeli sinistri, ac potestates tenebrarum apprehendunt animam illam, & imperio suo subjugatam, in proprium locum pertrahunt.--- Et cùm sancti Dei servi è corpore exierint, chori Angelorum assumunt animas eorum in proprium locum, in purum seculum, atque sic eos ad Dominum adducunt.* Theophylact. in cap. VIII. Matth. pag. 45. Ἡ ψυχὴ ἐξελθοῦσα, οὐκ ἐν τῷ κόσμῳ πλανᾶται. αἱ μὲν γὰρ τῶν δικαίων, ἐν χειρὶ Θεοῦ· αἱ δὲ τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ αὐταὶ ἐνθένδε ἀπάγονται, ὡς ἡ τοῦ πλουσίου. *Anima egressa, in mundo non errat. Justorum enim animæ in manu Dei sunt: peccatorum verò & ipsæ hinc abducuntur, ut anima divitis.* Gregorius Nazianzenus Orat. X. paginâ 173. Πείθομαι σοφῶν λόγοις, ὅτι ψυχὴ πᾶσα καλή τε καὶ θεοφιλής,

λὴς, ἐπειδὰν τοῦ συνδεδεμένου λυθεῖσα σώματος ἐνθένδε ἀπαλλαγῇ, εὐθὺς μὲν ἐν συναισθήσει καὶ θεωρίᾳ τοῦ μένοντος αὐτὴν καλοῦ γενομένη, —θαυμασίαν τινὰ ἡδονὴν ἥδεται, καὶ ἀγάλλεται, καὶ ἵλεως χωρεῖ πρὸς τὸν ἑαυτῆς δεσπότην, &c. *Sapientum verbis adducor ut credam, pulchram omnem animam & Deo charam, postquam corporis vinculis soluta, hinc excesserit, protinus bonum, quod eam manet, persentientem & contemplantem, mirabili quadam voluptate affici, & exultare, & summa cum hilaritate ad Dominum suum tendere.* Cyrillus Alexandrinus in Catena in cap. XIX. Johan. pag. 443. Οὐκ ἐμφιλοχωροῦσι τοῖς μνήμασι τῶν ἁγίων αἱ ψυχαὶ, τρέχουσι δὲ μᾶλλον εἰς χεῖρας τοῦ πάντων πατρός· τῶν δὲ ἁμαρτωλῶν εἰς τὸν τῆς κολάσεως τόπον κατασπωμένων, τουτέστιν, εἰς ᾅδου. *Sanctorum animæ non commorantur in monumentis; sed potiùs ad universorum Patris manus properant: peccatorum verò ad locum supplicii, id est, ad inferos detruduntur.* Vide etiam fusè Chrysostomum, Homil. XXXVI. quæ est secunda in Lazarum, tom. V. pag. 236. 237. ad Dionysium Areopagitam, Hierarch. Ecclesiast. cap. VII. pag. 349.

Hîc tamen nec illud prætereundum, passivam receptamque veterum, ad nostrum usque seculum, sententiam fuisse, *Animas fidelium veteris Testamenti, non priùs in Paradisum fuisse receptas, quàm eum morte sua reserâsset Christus, primusque illum cum latrone esset ingressus.* Theophylactus in cap. XXVII. Matth. pag. 677. Χάρις τῷ κυρίῳ, ὅτι ἐκείνου ἀποθανόντος, καὶ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ εἰς χεῖρα τοῦ πατρὸς παρατεθέντος, ἔκτοτε καὶ αἱ τῶν ἁγίων ψυχαὶ εἰς χεῖρας τοῦ θεοῦ τίθενται, ἀλλ' οὐχ ὡς πρότερον ἐν τοῖς τοῦ ᾅδου μυχοῖς. *Gratia Domino, quòd, illo moriente & spiritum suum in manus Patris commendante, ex eo etiam tempore sanctorum animæ in manu Dei ponuntur, & non, ut priùs, in inferni penetralibus.* Et in cap. XV. Marci, pag. 285. Καὶ τοῦτο κατώρθωσεν ἡμῖν ὁ κύριος. τὸ, εἰς χεῖρας τοῦ θεοῦ ἀναβαίνειν τὰ τῶν ἁγίων πνεύματα. πρώην γὰρ ἐν ᾅδου πάντων αἱ ψυχαὶ ἐκρατοῦντο, ἕως οὗ ἦλθεν ὁ κηρύξας αἰχμαλώτοις ἄφεσιν. *Etiam hoc beneficium Christi est, quòd nunc sanctorum spiritus in manus Patris ascendunt, qui olim ab inferno tenebantur, donec veniret, qui prædicavit captivis remissionem.* Cyrillus Alexandrinus in Actis Ephesinis, pag. 167. Πάλαι μὲν ἀπαλλαττόμεναι τῶν σωμάτων, ἐν τοῖς ὑπὸ χθόνα μυχοῖς αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαὶ κατεπέμποντο, πληροῦσαι τὰ τοῦ θανάτου ταμεῖα. Ἐπειδὴ δὲ ὁ χριστὸς τὸ ἴδιον πνεῦμα παρέθετο τῷ πατρὶ καὶ ταύτην ἡμῖν ἀνεκαίνισε τὴν ὁδόν. *Olim quidem hominum animæ à corporibus liberatæ in terræ penetralia mittebantur, mortis receptacula implentes. Postquam verò Christus spiritum suum commendavit Patri, etiam nobis hanc reparavit viam.* Apud Athanasium, quæst. XIX. ad Antiochum, tom. II. pag. 338. Αἱ τῶν ἁμαρτωλῶν ψυχαὶ ἐν τῷ ᾅδῃ ὑπάρχουσιν, ὑποκάτω πάσης τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάττης εἰσίν. Αἱ δὲ τῶν δικαίων ψυχαὶ μετὰ τὴν χριστοῦ παρουσίαν, ὡς ἐκ τοῦ λῃστοῦ τοῦ ἐν τῷ σταυρῷ μανθάνομεν, ἐν τῷ παραδείσῳ ὑπάρχουσιν. *Animæ peccatorum in inferis existunt, infra omnem terram & mare sunt. Justorum verò animæ, post Christi adventum, quemadmodum ex latrone in cruce discimus, in Paradiso existunt.* Hieronymus ad Heliodorum in epitaphio Nepotiani: *Ante Christum Abraham apud inferos, post Christum latro in Paradiso.* Eandem sententiam clarè asserunt Augustinus lib. XX. de Civit. Dei cap. XV. Irenæus lib. V. cap. XXXI. Tertullianus lib. de Anima, cap. LV. Gregorius Thaumaturgus Orat. in Theophania. Basilius in Psal. XLVIII. Epiphanius hæresi LXXVII. pag. 434. Hæresi LXIX. pag. 337. Cyrillus Jerosolymitanus Catech. IV. & XIV. Ambrosius de domin. Incarnat. Sacram. cap. V. & de mysterio Paschæ cap. IV. & innumeri alii. Alios tamen aliter sensisse, jam audivimus. Verùm, hanc controversiam solidè tractatam vide apud Vossium Disputat. VI. quæ est de statu animæ.

4. Est *immortalis.* Immortalem esse probat Gregorius Thaumaturgus Disputat. de Anima, pag. 45. & 46. Hinc ψυχὴ à Photio, epist. I. pag. 1. vocatur ἀθάνατον καὶ θεοειδὲς πρᾶγμα, *res immortalis & divina.* Non ergo audiendi illi inter Arabes Christiani, qui, referente Eusebio, histor. Eccles. lib. VI. c. XXXVII. pag. 67. a. Ἔλεγον τὴν ἀνθρωπείαν ψυχὴν τέως μὲν κατὰ τὸν ἐνεστῶτα καιρὸν ἅμα τῇ τελευτῇ συναποθνήσκειν τοῖς σώμασι, καὶ συνδιαφθείρεσθαι· αὖθις δέ ποτε κατὰ τὸν τῆς ἀναστάσεως καιρὸν σὺν αὐτοῖς ἀναβιώσεσθαι. *Dicebant animam humanam tunc quidem in præsenti tempore unà cum corporibus mori & cum iis corrumpi: in posterum verò tempore resurrectionis unà cum corporibus in vitam redituras.* Eadem est sententia Tatiani Orat. ad Gentes, pag. 281. Samaritani etiam animarum immortalitatem negarunt, ut docemus in voce Σαμαρείτης, n. II. 2. Nec animæ immortalitati repugnat, quòd ei tribuitur mors: est enim mors spiritualis, quâ homines in peccatis dicuntur mortui: Vide in voce Θάνατος, num. II. 1. sub lit. *b.*

5. Est *pars hominis nobilissima & præstantissima.* Chrysostomus Homil. XCIX. tom. VI. animam vocat δέσποιναν, *dominam* corporis. Ejus verba sunt: Ἐὰν ἡ δέσποινα, ψυχὴ λέγω, πορνεύῃ, τί τὴν θεράπαιναν, τὴν γαστέρα φημὶ, μαστίζεις; *Si domina, animam intelligo, scortetur, quid famulam, ventrem dico, flagellas?* Vocatur θεότμητος ψυχὴ, ex *Deo decerpta anima*, à Gregorio Nysseno, Orat. II. tom. II. pag. 34. Basilius de abdicatione rerum, tom. II. pag. 244. Ὅσον διαφέρει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ τὰ ἐν οὐρανῷ τῶν ἐν γῇ, τοσοῦτον διαφέρει ψυχὴ σώματος. Ψυχὴ, οὐρανοῦ μίμημα. ἐν αὐτῇ γὰρ κατοικεῖ ὁ κύριος· σὰρξ δὲ ἐκ γῆς ὑπάρχει, ἐν ᾗ κατοικοῦσι θνητοὶ ἄνθρωποι, καὶ ἄλογα ζῶα. *Quantò nobilitate cœlum terrâ præstabilius est, & dignitate cœlestia terrenis præponderant, tantò, sine dubio, anima corpore præstantior est: siquidem ea cœli quasi imago quædam est: in ea enim habitat Dominus. At caro ex terra est, in qua mortales habitant homines, & rationis expertia animantia.* Macarius Homil. VII. pag. 105. de anima: Ἔχει εἰκόνα καὶ μορφὴν ὁμοιάζουσαν τῷ ἀγγέλῳ. ὥσπερ γὰρ οἱ ἄγγελοι ἔχουσιν εἰκόνα καὶ μορφὴν, καὶ ὥσπερ ὁ ἔξω ἄνθρωπος ἔχει εἰκόνα, οὕτω καὶ ὁ ἔσω εἰκόνα ἔχει ὁμοίαν τῷ ἀγγέλῳ καὶ τῷ ἔξω ἀνθρώπῳ μορφήν. *Habet utique imaginem ac formam accedentem ad similitudinem Angeli. Quemadmodum enim Angeli imaginem habent & formam, & sicut homo exterior imaginem habet: ita & homo interior imaginem habet, Angelo & exteriori homini similem.* Anima est Dei habitaculum. Idem Macarius Homiliâ XLIX. paginâ 559. Ὥσπερ ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἔκτισεν εἰς τὸ κατοικῆσαι τὸν ἄνθρωπον· οὕτω καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου ἔκτισεν εἰς ἰδίαν οἰκίαν, εἰς τὸ ἐνοικῆσαι καὶ ἀναπαῦσαι, ὡς ἐν ἰδίῳ οἴκῳ τῷ σώματι, ἔχων νύμφην καλὴν τὴν ἐράσμιον ψυχὴν, τὴν κατ' εἰκόνα αὐτοῦ πεποιημένην. *Sicut Deus creavit cœlum & terram, ut incolantur ab homine: ita etiam creavit corpus & animam hominis, in domicilium suum, ut habitet & requiescat in corpore, tanquam in domo sua: habens pro sponsa præclara dilectam animam, factam ad imaginem suam.* Est corporis auriga. Chrysostomus Homil. XXX. tom. V. pag. 183. Ὅπερ ἐστὶν ἡνίοχος ἅρματι, καὶ κυβερνήτης πλοίῳ,

πλοίῳ, καὶ μουσικὸς ὀργάνῳ, τοῦτο εἶναι τῷ γηΐνῳ τούτῳ σκεύει τὴν ψυχὴν ὁ πλάστης ἐνομοθέτησεν· αὕτη γὰρ κατέχει τὰς ἡνίας, καὶ κινεῖ τὰ πηδάλια, καὶ τὰς χορδὰς ἀνακρούεται, καὶ εὖ μὲν τοῦτο πράττουσα, τὸ παναρμόνιον τῆς ἀρετῆς ἀνακρούεται μέλος. *Quod auriga est currui, & gubernator navi, & musicus organo, id ipsum terreno huic vasi creator voluit esse animam. Illa enim moderatur habenas, & gubernacula movet, & chordas movet: atque hoc concinnè agendo, suavem harmoniam virtutis pulsat.* Est veluti citharœdus. Theophylactus in cap. VII. ad Romanos, pag. 62. Ἡ ψυχή ἐστιν οἷόν τις κιθαριστὴς, τὰ δὲ μέλη κιθάρα. *Anima est instar citharœdi, membra verò ut cithara.* In ea maximè elucet imago Dei. Vide Gregorium Nyssenum, Orat. II. tom. II. pag. 24. 25. 27. 28. 31. 32. Et confer vocem, Εἰκών, num. III. 3. Adde Macarium, Homil. XLVI. pag. 527. 528. Μέγα καὶ θεῖον ἔργον καὶ θαυμαστὸν ὄντως ἐστὶν ἡ ψυχή· ἐν γὰρ τῷ δημιουργῆσαι αὐτὴν, τοιαύτην ἐποίησεν ὁ θεὸς αὐτὴν, ὡς ἐν τῇ φύσει αὐτῆς μὴ ἐνθεῖναι κακίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν εἰκόνα τῶν ἀρετῶν τοῦ πνεύματος ἐποίησεν αὐτήν· ἔθηκεν εἰς αὐτὴν νόμους ἀρετῶν, διάκρισιν, γνῶσιν, φρόνησιν, πίστιν, ἀγάπην, καὶ τὰς λοιπὰς ἀρετὰς, κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ πνεύματος· ἔτι γὰρ καὶ νῦν ἐν τῇ γνώσει, καὶ φρονήσει, καὶ ἀγάπῃ, καὶ πίστει εὑρίσκεται, καὶ φανεροῦται αὐτῇ ὁ Κύριος. ἔθηκεν εἰς αὐτὴν διάνοιαν, λογισμοὺς, θέλημα, νοῦν ἡγεμόνα· ἐνεθρόνισεν ἐν αὐτῇ καὶ ἄλλην πολλὴν λεπτότητα· ἐποίησεν αὐτὴν εὐκίνητον, εὔπτερον, ἄκοπον· ἐχαρίσατο αὐτῇ τὸ ἐν ῥοπῇ ἔρχεσθαι καὶ ἀπέρχεσθαι, καὶ τοῖς φρονήμασι διακονεῖν αὐτῷ, ἔνθα τὸ πνεῦμα βούλεται· καὶ ἁπαξαπλῶς ἔκτισεν αὐτὴν τοιαύτην, ὥστε γενέσθαι εἰς νύμφην καὶ κοινωνικὴν αὐτοῦ, τοῦ αὐτὸν μετ' αὐτῆς κεκρᾶσθαι, καὶ ἓν πνεῦμα μετ' αὐτοῦ εἶναι. *Magnum revera divinúmque opus & admirandum est anima: utpote quam dum conderet Deus, talem creavit, ut cum illius natura nihil admisceret vitii: sed ad imaginem virtutum Spiritus fecit illam: & in ea collocavit leges virtutum, discretionem, scientiam, prudentiam, fidem, dilectionem, & reliquas virtutes, ad imaginem Spiritus. Siquidem adhuc in ea reperias nunc scientiam, prudentiam, dilectionem & fidem: eiq; manifestatur Dominus: in illa posuit intellectum, cogitationes, voluntatem, ac mentem ducem præcipuam. Constituit etiam in illa multiplicem aliam subtilitatem: fecit illam valde mobilem, volatilem & indefessam. Largitus est illi, ut momento ire redireq; possit: & mente inservire Domino, prout dictaverit Spiritus. Atque, ut semel dicam, talem creavit illam, ut illa sponsa sit ejus & socia: ut contemperetur cum illa & cum eo fiat unus spiritus.*

IV. *Opposita.* Huc referimus eorum sententiam, qui

1. Μετεμψύχωσιν, id est, transmigrationem animarum ex alio in aliud corpus docent, secundùm Pythagoræorum opinionem. Origenes in libro περὶ ἀρχῶν, ut refert Photius in Biblioth. Cod. VIII. pag. 9. μετεμψυχώσεις docuit. Olympiodorus in cap. III. Ecclesiastæ, pag. 625. Μανιχαῖοι μετεμψύχωσιν λέγοντες, τὴν ἀθάνατον ψυχὴν πάντα λέγουσιν ἐνδύεσθαι σώματα, καὶ λογικῶν, καὶ ἀλόγων, καὶ φυτῶν, καὶ ἑρπετῶν. *Manichæi metempsychosin docentes, dicunt animam immortalem omnia subire corpora tam hominum, quàm brutorum, plantarum quoque atque reptilium.*

2. Μετενσωμάτωσιν, id est, animæ in diversas corporum species migrationem somniant. Theodoretus hæret. fabul. lib. I. cap. XXVI. p. 214. de Manetis asseclis: Ψυχῶν μετενσωματώσεις λέγουσι γίνεσθαι, καὶ τὰς μὲν εἰς πτηνῶν, τὰς δὲ εἰς κτηνῶν, καὶ θηρίων, καὶ ἑρπετῶν σώματα καταπέμπεσθαι. *Animas in varia corpora transire dicunt, & has quidem in volucrum, alias in jumentorum, & ferarum, & serpentium corpora immitti.* Æneas Gazæus in Theophrasto, pag. 10. Αἰγυπτίοις δοκεῖ, τὴν αὐτὴν ψυχὴν καὶ ἄνθρωπον, καὶ βοῦν, καὶ κύνα, καὶ ὄρνεον, καὶ ἰχθὺν μεταμπίσχεσθαι. *Ægyptiis videtur, eandem animam cùm hominem, tum verò bovem, & canem, & avem, & piscem induere.* Vide ibidem plura.

3. *Animam ante corpus existere* statuunt. Olympiodorus ad v. 3. cap. IV. Ecclesiastæ, pag. 627. Ἐντεῦθέν τινες προϋπάρχειν τὴν ψυχὴν λέγουσι τοῦ σώματος. *Hinc quidam, animam ante corpus existere dicunt.* Ita Origenes cum asseclis, de quibus Photius epist. I. pag. 11. Προϋπάρχειν οὗτοι τὰς ψυχὰς τῶν σωμάτων ἐληρῴδουν, καὶ πολλὰ σώματα τὴν αὐτὴν μετενδύεσθαι. *Illi delirabant, animas ante corpora praeexstitisse, nec non unam & eandem animam multa corpora subingredi.* Harmenopulus de Sectis. sect. IX. pag. 562. de eodem Origene: Προϋπάρξιν τῶν ψυχῶν κατὰ τοὺς Ἕλληνας ἐδογμάτιζεν. *Animas ante corpora existere, secundùm Gentiles, docuit.* De eodem Epiphanius, hæresi LXIV. pag. 229. Τὴν ψυχὴν τὴν ἀνθρωπείαν λέγει προϋπάρχειν, ἀγγέλους δὲ ταύτας εἶναι καὶ δυνάμεις ἄνω, ἐν ἁμαρτίαις δὲ ἀμπλακησάσας, καὶ τούτου ἕνεκεν εἰς τιμωρίαν εἰς τοῦτο τὸ σῶμα κατακεκλεισμένας. *Animam humanam praeexistere dicit, esse autem has Angelos & virtutes supernas in peccatis constitutas, & hanc ob caussam in supplicium in hoc corpus inclusas.* Hic error ex Platonicorum deliriis emanavit, de quibus Theodoretus in Epitome div. Decret. cap. IX. pag. 272. Πυθαγόρας, καὶ Πλάτων, καὶ Πλωτῖνος, καὶ οἱ τῆς ἐκείνου συμμορίας, ἀθανάτους εἶναι συνομολογήσαντες τὰς ψυχὰς, προϋπάρχειν ταύτας ἔφασαν τῶν σωμάτων, καὶ δῆμον εἶναι τινὰ ψυχῶν ἀναρίθμων, καὶ τὰς πλημμελούσας εἰς σώματα καταπέμπεσθαι, ὥστε τῇ τοιᾷδε καθαρθείσας παιδείᾳ, πάλιν ἐπανελθεῖν εἰς τὸν ἴδιον χῶρον, τὰς δὲ κἀν τοῖς σώμασι παράνομον βίον ἀσπασαμένας, εἰς τὰ ἄλογα καταπέμπεσθαι ζῶα. *Pythagoras, & Plato, & Plotinus, & qui illius sunt secta, cùm immortales esse animas confiteantur, ante corpora existere illas dixerunt, & populum quendam esse innumerabilium animarum, & in corpora mitti eas quæ peccant, ut tali purgatæ disciplinâ, in proprium locum revertantur. Quæ verò etiam in corporibus iniquam vitam duxerint, in animalia ratione carentia demitti.* Confer verbum Σαρκόομαι. Hunc errorem pluribus ex professo refutat Cyrillus Alexandrinus lib. I. in Johannem cap. IX. pag. 72. & seqq.

4. *Animam corpus esse* docent. Vide suprà, num. III. 1. sub lit. *a.*

5. *Animam ab anima generari* nugantur. Hic fuit Apollinarii error, de quo Gregorius Nyssenus, lib. de Anima, tom. II. pag. 103. Ἀπολιναρίῳ δοκεῖ, τὰς ψυχὰς ἀπὸ τῶν ψυχῶν τίκτεσθαι, ὥσπερ ἀπὸ τῶν σωμάτων. προϊέναι γὰρ τὴν ψυχὴν κατὰ διαδοχὴν τοῦ πρώτου ἀνθρώπου εἰς τοὺς ἐξ ἐκείνου τεχθέντας, καθάπερ τὴν σωματικὴν διαδοχήν. μήτε γὰρ ἀποκεῖσθαι ψυχὰς, μήτε νῦν κτίζεσθαι. *Apollinario videtur, animas ab animis creari velut à corporibus* corpora. *Quippe animam procedere vult ex traduce per successionem à primo homine, ad eos qui nati sunt ex isto, instar corporeæ successionis. Neque enim animas servari conditas, neque nunc creari.* At hunc errorem ibidem, pag. 102. sic refutat Nyssenus: Εἰ ἐξ ἀλληλογονίας αἱ ψυχαὶ γίνονται, καὶ φθαρταί εἰσι, καθάπερ τὰ ἄλλα, τὰ ἐκ διαδοχῆς γένους γινόμενα. *Si animæ ex mutua procreatione fierent, etiam mortales essent, velut alia quæ generis successione fiunt.* Athenagoras

goras de Resurrectione mortuorum, pag. 60. Οὐ ψυχαὶ ψυχὰς γεννῶσαι, ἵν' τοῦ πατρὸς ἢ τῆς μητέρος οἰκειῶνται προσηγορίαν, ἀλλ' ἄνθρωποι ἀνθρώπους. *Non animæ animas gignunt, ut inde sibi vendicent nomen patris aut matris; sed homo hominem generat.*

6. *Animas eorum, qui violenta morte perierunt, dæmones fieri* dixerunt. Vide de his in voce Βιοθάνατος.

7. *Solas animas servari* volunt. Carpocratitæ, teste Epiphanio, hæresi XXVII. pag. 52. docuerunt, Ψυχῆς εἶναι μόνης σωτηρίαν, *salutem soli animæ obtingere.*

8. *Duas animas* homini tribuunt. Costantinus Chrysomalus, qui sub Joanne Comneno vixit, dixit: Πᾶς χριστιανὸς δύο ἔχει ψυχὰς, τὴν μὲν ἀναμάρτητον, τὴν δὲ ἁμαρτητικήν. *Omnis Christianus duas habet animas, aliam quidem à peccato immunem, aliam verò peccato obnoxiam.* Contra hunc congregata fuit Synodus à Leone Styppiota, Patriarcha Constantinopolitano.

9. *Animas post excessum è corporibus in hoc mundo apparere* affirmant. Apud Athanasium, tom. II. quæstio XXV. ad Antiochum, pag. 340. ita formatur: Ἆρα ἐπισκέπτονται τὸν βίον αἱ προλαβοῦσαι τῶν ἀνθρώπων ψυχαὶ, ἢ οὔ; *Num animæ hominum mortuorum invisunt & inspiciunt vitam?* Resp. Οὐδαμῶς. *Nequaquam, nullatenus.* Hîc notetur manifesta fraus: nam post illud, οὐδαμῶς, paucis interjectis, sequentia per parenthesin adduntur: Περὶ δὲ τῶν ψυχῶν τῶν ἁγίων οὐ χρὴ ἀμφιβάλλειν. Interpres pessima fide: *De animabus verò sanctorum non est dubitandum, nam & post mortem, & in judicii die cognoscunt omnia.* Ubi hæc postrema apparent in Græco? Et verò etiam Græcam de sanctis additionem esse suppositiam, ex sequenti quæstione luce meridiana clarius est. Illa enim talis est: Εἰ ταῦτα οὕτως, πῶς ἐπιφαίνονται οἱ ἅγιοι πολλάκις ἐν τοῖς ἑαυτῶν ναοῖς καὶ σοροῖς; *si hæc ita habent, quomodo apparent sancti sæpius in suis templis & sepulchris?* Certè, si de apparitionibus animarum sanctorum non esset dubitandum, qua, quæso, ratione hæc quæstio locum haberet? Ipsa etiam responsio clarè satis docet, Autorem istum, quisquis tandem sit, apparitiones animarum non credidisse. Ea sic habet: Αἱ ἐν τοῖς ναοῖς καὶ σοροῖς τῶν ἁγίων γινόμεναι ἐπισκιάσεις καὶ ὀπτασίαι, οὐ διὰ τῶν ψυχῶν τῶν ἁγίων γίνονται, ἀλλὰ διὰ ἀγγέλων ἁγίων μετασχηματιζομένων εἰς τὸ εἶδος τῶν ἁγίων. Πῶς γὰρ, εἰπέ μοι, μία οὖσα ψυχὴ τοῦ μακαρίου Πέτρου, ἢ Παύλου, δύναται κατ' αὐτὴν τὴν ῥοπὴν ἐν τῇ μνήμῃ αὐτοῦ ἐπιφανῆναι ἐν χιλίοις ναοῖς αὐτοῦ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ; *Sanctorum apparitiones, quæ in templis & sepulchris fiunt, non fiunt per animas sanctorum, sed per sanctos Angelos, qui in speciem sanctorum transfigurantur. Quomodo enim, dic quæso, anima beati Petri, vel Pauli, cùm una sit, eodem momento potest, dum ejus celebratur memoria, apparere in mille templis ejus in toto mundo.* Quid de Samuele à Pythonissa evocato sentiendum sit, docemus in voce Σαμουήλ.

Ψυχικός.

I. Hæc vox in scriptura usurpatur,

1. *de corpore*, quale in hac vita gestamus, I. Corinth. XV. v. 44. Ita explicat Theophylactus in hanc Epistolam, pag. 308. Ἔστι σῶμα ψυχικὸν ὃ νῦν ἔχομεν ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ. Est corpus animale: *quod jam habemus in præsenti vita.* Et Photius apud Oecumenium pag. 486. Ψυχικὸν σῶμα λέγει, τὸ γεῶδες καὶ βαρύ. ἢ ἁπλῶς, τὸ θνητὸν ἀνθρώπου σῶμα. Corpus animale *dicit, terrenum & grave: vel simpliciter, mortale hominis corpus.* Alii verò existimant, ψυχικὸν vocari, quia ab anima, non à Spiritu Dei regatur. Ita Theophylactus in I. Corinth. XV. pag. 308. Ψυχικὸν σῶμα, τὸ ὑπὸ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων διοικούμενον, καὶ ἐν ᾧ ἡ ψυχὴ τὸ κῦρος καὶ τὴν ἡγεμονίαν ἔχει. Corpus animale *est, quod animæ viribus gubernatur, & in quo anima dominatum & imperium habet.* Theodoretus in I. ad Corinth. XV. pag. 205. Ψυχικὸν καλεῖ, τὸ ὑπὸ τῆς ψυχῆς κυβερνώμενον. Animale *vocat, quod ab anima gubernatur.* Methodius apud Oecumenium in idem caput, pag. 487. Ψυχικὸν ἐκάλεσε, τὸ τῇ ψυχῇ καὶ οὐ πνεύματι ἁγίῳ διοικούμενον. Animale *vocat, quod ab anima, non à Spiritu Sancto regitur.*

2. *de homine non renato.* Suidas: Ψυχικὸν καλεῖ ὁ ἀπόστολος, τὸν τοῖς ἀνθρωπικοῖς λογισμοῖς τὰ πράγματα ἐπιτρέποντα, καὶ τὴν τοῦ πνεύματος ἐνέργειαν μὴ δεχόμενον. Animalem *vocat Apostolus eum, qui res humanis rationibus committit, & spiritus operationem non admittit.* Locus est I. Corinth. II. v. 14. ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ. *Animalis autem homo non percipit quæ sunt Spiritûs Dei.* Ad hunc locum Theodoretus, p. 131. Ψυχικὸν καλεῖ τὸν μόνοις τοῖς οἰκείοις ἀρκούμενον λογισμοῖς, καὶ τὴν τοῦ πνεύματος διδασκαλίαν μὴ προσιέμενον, οὔτε μὴν ἐπιγνῶναι δυνάμενον. Animalem *appellat eum, qui est contentus propriis cogitationibus, & spiritus doctrinam non admittit, sed neq; illam potest intelligere.* Theophylactus ad eundem locum, pag. 181. Ψυχικός ἐστιν ἄνθρωπος ὁ τὸ πᾶν τοῖς τῆς ψυχῆς λογισμοῖς διδοὺς, καὶ μὴ νομίζων δεῖσθαι τῆς ἄνωθεν βοηθείας, μηδὲ πίστει θέλων δέχεσθαί τι, ἀλλὰ πάντα μωρίαν ἡγούμενος τὰ μὴ ἀπόδειξιν ἔχοντα. *Animalis homo est, qui omnia animæ suæ ratiocinationibus tribuit, neque superno auxilio indigere se existimat, neque fide quicquam accipere vult, cæterùm stultitiam omnia arbitratur, quæ demonstrationem non admittunt.* Vide etiam Chrysostomum Homil. VII. in I. ad Corinthios, pag. 285. Chrysostomus apud Oecumenium, ad præsentem locum, pag. 394. Ψυχικός ἐστιν, ὁ κατὰ σάρκα ζῶν, καὶ μήπω τὸν νοῦν φωτισθεὶς διὰ τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ μόνην τὴν ἔμφυτον καὶ ἀνθρωπίνην σύνεσιν ἔχων, ἣν ταῖς ἁπάντων ψυχαῖς ἐμβάλλει ὁ δημιουργός. *Animalis est, qui secundùm carnem vivit, neq; adhuc à spiritu illuminatam mentem habet, sed qui solam insitam & humanam intelligentiam habet, quam creator omnium animis indit.* Theophylactus in caput I. Lucæ, pag. 309. Ψυχικὸν ἄνθρωπον λέγει τὸν κατὰ φύσιν ζῶντα, καὶ ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς διοικούμενον. Animalem hominem *dicit eum, qui juxta naturam vivit, & humanis rationibus regitur.* Et in cap. XIV. Lucæ, pag. 435. Πᾶς ἀνθρώπινα φρονῶν, καὶ μηδὲν τῶν ὑπὲρ φύσιν δυνάμενος νοῆσαι, ψυχικὸς λέγεται, ὡς ψυχῇ καὶ πνεύματι διοικούμενος. *Omnis qui humana sapit, & non valet intelligere ea quæ supra naturam*, animalis *dicitur, ut qui anima & spiritu gubernetur.* Et in caput VI. Johannis, paginâ 653. Ψυχικὸς ἄνθρωπος, τουτέστιν, ὁ λογισμοῖς ἀνθρωπίνοις καὶ ψυχικοῖς, ἤτοι φυσικοῖς ἑπόμενος. Animalis homo, *hoc est, qui sequitur cogitationes humanas & animales, sive naturales.* Isidorus Pelusiota epist. CXXVII. lib. IV. pag. 483. Ψυχικοὺς καλεῖ, τοὺς λογισμοῖς καὶ συλλογισμοῖς καὶ διαλογισμοῖς μᾶλλον ἐπερειδομένους, καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ συμφέρον ἐκ τούτων νομίζοντας εὑρίσκειν.

οἷοί εἰσιν οἱ παρ' ἕλλησι σοφοί. Animales vocat eos, qui ratiocinationibus, & syllogismis & disputationibus potius innituntur, & ex his se inventuros arbitrantur id, quod justum sit & utile: quales sunt sapientes apud Gentiles. Ita Judæ v. 19. Ψυχικοὶ, πνεῦμα μὴ ἔχοντες. Animales, spiritum non habentes. Ubi Oecumenius, pag. 231. ψυχικοὺς dicit esse, τοὺς κατὰ τὴν τοῦ κόσμου συμπεριφορὰν ζῶντας, qui juxta hunc mundum vivunt. Olympiodorus in cap. VI. Ecclesiastæ, pag. 643. Ψυχικός ἐστιν, ὁ θυμῷ καὶ ἐπιθυμίᾳ παρὰ τὸ δέον χρώμενος. Animalis homo est, qui ira & concupiscentia præter æquum utitur. Irenæus lib. V. cap. VI. Si defuerit animæ spiritus, animalis vere est, qui est talis.

II. Ψυχικοὶ, animales, Orthodoxi per contumeliam vocati à Tertulliano jam Montanista. Contra Psychicos scripsit librum de Jejuniis. Alibi quoque hoc nomine onerat orthodoxos. Lib. IV. adv. Marcionem, cap.XXII.pag.716. De quo inter nos & Psychicos quæstio est. Libro adv. Praxean, cap.I.pag.844. Et manet chirographum apud Psychicos, apud quos tunc gesta res est, exinde silentium. Et nos quidem postea agnitio Paracleti, atq; defensio, disjunxit à Psychicis. Et alibi sæpiùs. Quos verò, & cur sic appellet, exponit Rhenanus ad librum adv. Praxean his verbis: Non possum autem divinare, quos innuat hoc vocabulo, nisi fortè Orthodoxos nolentes commentitiam Montani Prophetiam recipere. Enimverò constat Montanum in sua conficta Prophetia damnâsse secundas nuptias, exegisse plures Quadragesimas, exegisse martyria, prohibuisse fugam in persecutione. Quorum primum cùm concedat Apostolus I. Corinth. VII. altera verò duo nusquam præcepta sint, tertium non interdictum legatur vel à Christo, vel ab Apostolis; meritò falsum Montani dogma damnavit Ecclesia. At Tertullianus, nimio studio castitatis, abstinentiæ, & martyrii, novam illam Prophetiam complexus est, nec jam ab Ecclesia damnatam detestatus: quæ res illi meritò odium concitavit. Unde Prophetiam Montanicam respuentes Psychicos, id est, animales vocat, ac si carnales dicat; tanquam novum spiritum Paracletum Montanicum agnoscentes spiritales fuerint, scilicet. Confer vocem πνευματικὸς, num. II. 2. sub lit. d. Tertullianum verò eos, qui Prophetiam respuebant Montanicam, vocare Psychicos, manifestè docet Clemens Alexandrinus, Strom. lib. IV. pag. 511. his verbis: Μὴ τοίνυν ψυχικοὺς ἐν ὀνείδους μέρει λεγόντων ἡμᾶς οἱ προειρημένοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Φρύγες· ἤδη γὰρ καὶ οὗτοι τοὺς τῇ νέᾳ προφητείᾳ μὴ προσέχοντας, ψυχικοὺς καλοῦσι. Ne ii ergo, qui priùs dicti sunt, probri loco nos Animales dicant: quin etiam Phryges: jam enim ii quoq; illos, qui novam non attendunt Prophetiam, Animales appellant. Quanquam hoc de Gnosticis, nequissimis & spurcissimis hæreticis, commodiùs intelligi possit, qui Christianos Catholicos arguebant quasi idiotas & nihil scientes, & Psychicos vocabant, eosque de seculo esse dicebant: semetipsos autem extollebant, spirituales & perfectos vocantes, & semina electionis: sicut de iis scripsit Irenæus, lib. I. cap. I. Confer vocem Γνωστικὸς, num. II.

III. Ψυχικὸν, apud recentiores Græcos, est eleemosyna. Gerasimus Vlachus in Thesauro suo: Ψυχικόν. Eleemosyna. Ἐλεημοσύνη. Ψυχικός. Beneficus. Ἀγαθοποιός. Ψυχικόρης. In egentes beneficus. Φιλόπτωχος. In historia Concilii Florentini, sect. IX. cap. II. pag. 251. Μόλις δὲ πότε ἐδόθη καὶ τὸ σιτηρέσιον, εἰπόντος τοῦ Καμεραρίου, ὡς ἠκούσαμεν παρὰ τοῦ πατριάρχου ὅτε δοθήτω, καὶ τοῦτο τὸ ψυχικὸν τοῦ Πάπα, ὥσπερ ἂν εἰ ἐῤῥίπτετο εἰς τὸ πέλαγος. Tandem verò difficulter prodiit stipendiorum solutio, non sine acerbissimo Camerarii dicterio, ut accepimus à Patriarcha: quem dixisse ferunt, Habeant sibi Græcorum mendicabula hanc Papæ eleemosynam, non meliùs collocatam, quàm si in mare præcipitaretur.

Ψυχοβλαβής.

Non habent Lexica. Animam damno afficiens. Theophylactus in cap. XIV. Lucæ, pag. 442. Οὐ δύναται Χριστοῦ εἶναι μαθητὴς ὁ μὴ ἀποτασσόμενος πᾶσιν· ἀλλ' εἰρηνεύων πρός τινα τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ψυχοβλαβῶν. Non potest Christi discipulus esse, qui non renunciat omnibus, sed pacem habet cum his, quæ in hoc mundo animas damno afficiunt.

Ψυχοδιάβατος.

Non habent Lexica. Animam penetrans, pertransiens. Timotheus, Jerosol. Presbyter, sermone de Simeone, ῥομφαίαν, de qua Lucæ II. vocat ῥομφαίαν ψυχοδιάβατον, gladium animam penetrantem, transeuntem: pag. 847. tomi XIII. Biblioth. Patrum.

Ψυχόω.

I. Propriè significat animo, animatum reddo, animam & vitam indo, vivum facio. Et ψυχοῦσθαι, animatum & vivum fieri, animam sumere. Veteres Glossæ: Ψυχῶ, animo. Theodoretus θεραπευτ. serm. V. de Mose: Περὶ γὰρ δὴ τοῦ ἐγκύμονος τοῦ ἔκ τινων πληγῶν ἀμβλωσκούσης, διαλεγόμενος, διαμορφοῦσθαι πρότερον ἐν τῇ νηδύϊ λέγει τὸ βρέφος· εἶθ' οὕτω ψυχοῦσθαι. Ubi enim de prægnante muliere mentionem facit quæ plagis affecta pariat abortivum, formari priùs in alvo matris infantem ait, at tunc deniq; animari. Chrysostomus Homil. CXLII. t. V. pag. 892. Τί εὐκοπώτερόν ἐστι, παρθένον τεκεῖν, καὶ μετὰ τὸ τεκεῖν παρθένον πάλιν μένειν· ἢ ῥάβδον εἰς ζῶον ψυχωθῆναι, καὶ ἀπὸ ζώου πάλιν ῥάβδον γενέσθαι; Quid facilius est, virginem parere, & post partum virginem manere: an verò virgam animalis instar animatam & vivam fieri, & ex animali rursus virgam fieri? Idem, Homil. in ascensionem Domini, de Tabitha: Νεκρὸν σῶμα τὰ τῶν χηρῶν δάκρυα ἐψύχωσε. Corpus mortuum viduarum lacrymæ vitæ restituerunt. Idem dicit carnem Domini nostri ἐψυχωμένην ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, animatam esse ex sancta Virgine. Athanasius Orat. contra Gentes, t. I. pag. 48. Νεύματι θείου καὶ πατρικοῦ λόγου ἁπλῶς πάντα ψυχοῦται καὶ κινεῖται. Nutu divini & paterni Verbi omnia animantur & moventur. Idem, Dial. IV. de SS. Trinitate, t. II. p. 239. Apollinarista de corpore Christi interrogat: Θείᾳ ἦν ἐμψυχίᾳ ψυχωθέν; Num divina animatione fuit animatum? Orthod. Σὺ γὰρ ἀθεεὶ ἐψυχώθης. Tu enim sine Deo fuisti animatus. Apoll. Φυσικῶς ἐψυχώθην. Naturaliter sum animatus. Cyrillus Alex. lib. I. de Adoratione, pag. 9. de corpore Adami: Ἐψυχοῦτο τὸ πλασουργηθὲν ἀῤῥήτῳ δυνάμει. Formata illa massa, ineffabili virtute animata fuit.

II. Impropriè. Calcar & stimulum addo. Theophylactus epist. I. Πάλαι γὰρ νεκρωθέντας ἡμᾶς τῷ ῥυπώδει βίῳ, ἐκ τῶν σῶν γραμμάτων πρὸς ἀρετὴν ἐψύχωσας. Tu enim nos olim vitâ sordidâ emortuos, literis tuis ad virtutem animâsti & excitâsti. Isidorus Pelusiota, epist. CXXI. lib. V. pag. 589. Λόγος πολὺς τοῖς ἐνθυμήμασι, καὶ ἐν τῷ συντόμῳ τὸ ἀπαράλειπτον ἔχων, ὑπὸ τοῦ καιροῦ μάλιστα ψυχωθείς. Oratio multis constans sen-

sententiis, &, quæ, licèt brevis sit, nihil tamen omittit, à tempore maximè animata. Theophanes Homil. I. pag. 2: Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οἷον σῶμα ἔξω τῷ λόγῳ τῆς ἑορτῆς, φέρε δὴ καὶ ταῖς ἔνδοθεν θεωρίαις τοῦτον ψυχώσωμεν. *Verùm hactenus dicta quasi corpus instituta de hoc festo die orationi sint: age ergo interiorum rerum considerationem quasi animam illi inseramus.*

Ψυχωφελής.

Vulgata Lexica ex Suida habent, apud quem: Ψυχωφελὲς καὶ ψυχωφέλεια. *Animam juvans, quod animæ prodest. Et Animæ utilitas.* Cyrillus Alex. lib. II. in Joh. cap. V. pag. 210. ad cap. V. v. 14: Πρόφασιν τῆς πρὸς αὐτὸν διαλέξεως τὸ ψυχωφελὲς ἐποιεῖτο παράγγελμα, μηκέτι πλημμελεῖν λέγων, &c. *Occasionem ejus alloquendi salutaris illa admonitio præbuit, quâ jam non ampliùs peccandum dixit.* Joh. Moschus, præfat. in Pratum spirituale: Τὰ ψυχωφελῆ τῶν πατέρων κατορθώματα. *Animas juvantia Patrum rectè facta.*

Ὠβλίας.

JAcobum Apostolum, minorem dictum, fratrem Domini, & primum Jerosolymis Episcopum, cognomento ὠβλίαν appellatum fuisse, tradit Eusebius, hist. Eccles. lib. II. cap. XXIII. pag. 19. a. ex Josepho, Hegesippo scribendum, his verbis: Διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ, ἐκαλεῖτο δίκαιος καὶ ὠβλίας, ὅ ἐστιν ἑλληνιστὶ περιοχὴ τοῦ λαοῦ καὶ δικαιοσύνη. *Ob eximiam justitiam ipsius, dictus est justus &* Oblias, *quod est Græcè* περιοχὴ τοῦ λαοῦ καὶ δικαιοσύνη, *munitio populi & justitia.* Idem docet Epiphanius, hæresi LXXVIII. pag. 438: Ἔσχε δὲ οὗτος ὁ Ἰωσὴφ πρωτότοκον τὸν Ἰάκωβον τὸν ἐπικληθέντα ὠβλίαν, ἑρμηνευόμενον τεῖχος, καὶ δίκαιον ἐπικληθέντα. *Habebat autem hic Josephus primogenitum Jacobum cognominatum* Obliam, *quod significat murum, & cognominatum justum.* Idem etiam repetit Jobius Monachus Commentar. lib. IX. apud Photium, Cod. CCXXII. pag. 641: Ὠβλίαν αὐτὸν τὸ πλῆθος, διὰ τὸ τῆς ἀρετῆς μέγεθος, καὶ τὴν πρὸς τὸ θεῖον παῤῥησίαν, τοῦτέστι, περιοχὴν καὶ σκέπην τοῦ λαοῦ, κατωνόμαζον. *Ipsum populus, propter virtutis magnitudinem, atq; agendi cum Deo libertatem,* Obliam, *hoc est, populi præsidium & protectionem, vocabat.* Corrigendus Pachymeres, qui in cap. VII. Dionysii Areopagitæ de Hierarch. Eccles. pag. 370: Ἰωβλίας γὰρ ὁ Ἰάκωβος, οἱονεὶ δίκαιος ἐπωνομάζετο. *Jacobus enim* Joblias, *quasi justus, cognominatus est.* Cùm verò litera β, in ὠβλίας, nimis abludat ad Hebræorum פ, quam vox Hebræa עפלעם, id est, *locus munitus, munitio, arx, turris populi, Ophleam*, refert, *Ophliam* dictum fuisse, & sic interpretamento Hegesippi, Epiphanii & Jobii satisfieri, docet Reinesius var. Lect. lib. III. cap. II. pag. 356. Doctissimus Anglorum, Nicolaus Fullerus, lib. III. miscell. sacr. cap. I. cognomen Apostoli petitum è commate ult. Psal. XXIX. & Ὀζλιάμ, *Oz-leam*, id est, *robur populo*, pronunciandum esse contendit, itaque Eusebium & Jobium emendare jubet. Acutè, & doctè, ut solet. At quia Judæis usitatum fuit cognomen *Ophliæ*; hoc enim Matthiam, Simonis atavi sui filium habuisse, Josephus lib. de vita sua commemorat; non erit inconveniens τὸ Ὠφλιάμ, à עפל & עם q. d. *arx populi*, Δημοσθένης, Λεωκράτης, vel τὸ *Ophlias*, Hebr. עפליה, quod est ὀχύρωμα τοῦ θεοῦ, vel ἀπὸ τοῦ θεοῦ, *munitio Dei, præsidium à Deo*, retinere. Neminem autem turbet, quòd Matthias iste à Josepho ὁ Ἠφλίου λεγόμενος, ab interprete *cum Aphliæ cognomine*, appellatur. Aspirationem enim ע, *Ain*, & cum rasura quadam gutturis proferendas literas Græci & Latini, ob barbarum & insolentem sonum, plerumque corruptè proferunt, ut fatetur D. Hieronymus Comment. in epist. ad Titum, audimusque modò per Latinorum vocalem primam, modò per secundam, modò per quartam geminam seu apicatam, hellanico ω respondentem exprimi. At cur apud Josephum Ἠφλίου est, non Ὠφλίου, inquis? Id factum ideò, quia is vocalem longam Cholem neglexit, solam aspirationis potestatem repræsentare contentus; uti Chaldæi quoque eam ipsam vocalem cum Kamez lato permutare solent.

Ὠδίν.

I. *Propriè.* Hesychius: Ὠδῖνες, τοκετοί. Suidas: Ὠδὶς, ἡ ἐκ τοῦ τοκετοῦ ὀδύνη. *Dolor ob partum, partûs dolor.* Theodoretus in Psal. CXVI. ad v. 3. pag. 866: Κυρίως ὠδῖνες καλοῦνται αἱ πρὸ τοῦ τόκου τῆς τικτούσης ὀδύναι. Ὠδῖνες *propriè vocantur illi dolores, qui partum parturientis præcedunt.*

II. *Impropriè*: & notat

1. *Summum dolorem, gravissimam afflictionem & calamitatem.* Chrysostomus in Psal. VII: Ὅπου ἐὰν βούληται ἡ γραφὴ ἀφόρητόν τινα ἡμῖν ὀδύνην ἐνδείξασθαι, τῷ ὀνόματι τῆς ὠδῖνος αὐτὴν ὑπογράφει. Διὸ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν. Ὠδῖνες ἔλαβον κατοικοῦντας Φιλιστιείμ, τουτέστι, φόβος, τρόμος, πόνος, ὀδύνη. Καὶ πάλιν ὁ Παῦλος. Ὅταν λέγωσιν. Εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, τότε αἰφνίδιος αὐτοῖς ἐφίσταται ὄλεθρος, ὥσπερ ἡ ὠδὶν τῇ ἐν γαστρὶ ἐχούσῃ. Ἐνταῦθα δύο αἰνίττεται, καὶ τὸ ἀφόρητον, καὶ τὸ ἀπροσδόκητον. Καὶ ὁ Ἐζεκίας. Ὅτι ἥκει ἡ ὠδὶν τῇ τικτούσῃ, ἰσχὺν δὲ οὐκ ἔχει τοῦ τεκεῖν, τὸν ἀφόρητον αὐτοῦ φόβον καὶ πόνον διὰ τῆς ὠδῖνος ἐνδεικνύμενος. *Quando vult Scriptura intolerabilem aliquem dolorem ostendere, eum partus doloris nomine describit. Proinde alibi dicit,* I. *Reg. V:* Pariendi dolores ceperunt habitantes Philistiim, *hoc est, timor, tremor, labor, & dolor. Et rursus Paulus, I. Thessal. V.* 3: Quando autem dixerint, Pax & securitas, tunc eis repentinus imminet interitus, quemadmodum dolor parturiendi ei, quæ uterum gerit. *Hic duo significat, & esse intolerabile, & esse inopinatum. Et Ezechias:* Venit dolor parturienti, non habet autem vim pariendi, *intolerabilem ejus timorem per dolorem partus indicans.* Huc pertinent ὠδῖνες ᾅδου, Psal. XVIII. 5. de quibus Theodoretus in hunc locum, pag. 455: Ὠδῖνας ᾅδου καὶ θανάτου καλεῖ θανατηφόρους κινδύνους. καθάπερ γὰρ αἱ ὠδῖνες, παρ' αὐτὸν γίνονται τὸν τόκον, οὕτω οἱ μέγιστοι κίνδυνοι τῷ θανάτῳ πελάζουσι. Dolores mortis & inferni *nuncupat internecina pericula. Quemadmodum enim dolores sunt prope ipsum partum: sic maxima discrimina ad mortem appropinquant.* Idem in Psal. CXVI. pag. 866: Ἐκ μεταφορᾶς ὠδῖνες ᾅδου προσαγορεύονται, αἱ αὐτῷ πελάζειν τῷ θανάτῳ παρασκευάζουσαι ξυμφοραί. *Ex translatione* dolores inferorum *vocantur illæ calamitates, quæ propè ipsam mortem ducunt.* Eadem habet Suidas. Hesychius: Ὠδῖνες, πόνοι, ἀλγηδόνες. *Labores, dolores.*

2. *Baptismum*, quia per illum regeneramur: hinc πνευματικαὶ ὠδῖνες, *Spiritualis partura.* Chrysostomus, lib. III. de Sacerdotio, cap. V. t. VI. pag. 17. de sacerdotibus scribit: Οὗτοι γάρ εἰσιν, οὗτοι, οἱ τὰς πνευματικὰς πιστευθέντες ὠδῖνας, καὶ τὸν διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐπιτραπέντες τόκον. *Hi enim sunt, hi sunt, inquam, quibus tum concredita est spiritualis partura, tum etiam per Baptismum partus commissus est.*

Ὠδίνω

Ὠδίνω.

Hoc verbum duplici maximè modo sumitur:

I. *Propriè*, & significat *à partu doleo, partûs doloribus crucior, parturio.* Veteres Glossæ: Ὠδίνω, *parturio.* Hesychius: Ὠδίνει, τίκτει, ἢ ἐγκυμονεῖ. *Parit, vel prægnans est, uterum fert.* Suidas: Ὤδινον, ἐνεκυμόνησαν, ἀπέτεκον. *Dolore partûs cruciabantur, parturierunt, pepererunt.* Usitata & ubique obvia significatio.

II. *Impropriè*, sic pastores Ecclesiæ dicuntur ὠδίνειν, vehementi cum dolore, solicitudine & labore parturire, ad doctrinam fidei, illos qui ab ea defecerunt, revocare & reducere ad Galatas IV. 19: Τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω. *Filioli mei, quos iterum parturio.* Ad quæ Theophylactus, pag. 475: πάλιν ὑμᾶς ὠδίνω, διὰ τῆς διδασκαλίας πάλιν ἀναγεννῶ. *Iterum vos parturio, per institutionem iterum regenero.* Oecumenius ad eundem locum, pag. 600: πάλιν ὑμᾶς ὠδίνω διὰ τῆς διδαχῆς. πάλιν γεννῶ διὰ τῆς κατηχήσεως. *Rursus vos parturio per doctrinam; rursum genero per instructionem catecheticam.*

Sed, ut distinctiùs hanc impropriam consideremus significationem, verbum ὠδίνω accipitur.

1. *in bonam partem.* Significat *vehementer cupio.* Chrysostomus Homil. III. de verbis Jesajæ, t. III. Edit. Paris. pag. 854: Αὐτοὶ δὲ τὰ κατὰ τὸν Ὀζίαν πρὸς ὑμᾶς ἐροῦμεν νῦν, παλαιὸν καταβάλλοντες χρέος, καὶ χρονίους ὠδῖνας ἀκροάσεως λύοντες· ὠδίνει γὰρ ἕκαστος ὑμῶν, εὖ οἶδ᾽ ὅτι, τῆς ἱστορίας ἀκοῦσαι ἐκείνης. *Ipsi verò nunc de Ozia disseremus, antiquum debitum solventes, & diuturna desideria audiendi implentes. Nam vehementer desiderat, sat scio, unusquisq; vestrum historiam illam audire.* Significat *procurare, conciliare, efficere.* Isidorus Pelusiota, epist. CCV. lib. III. pag. 337: Ἡ ἐνταῦθα ἀδοξία, δόξαν ἀθάνατον ὠδίνει· καὶ ἡ ἑκούσιος πενία, πλοῦτον οὐράνιον τίκτει. *Hujus vitæ ignominia nunquam intermorituram gloriam parturit: & ultrò suscepta paupertas cœlestes opes parit.* Chrysostomus: Ταῦτα τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ὠδίνει. *Hæc regnum cœlorum pariunt, conciliant.* Idem: Ταῦτα εὔκλειαν ἀθάνατον ὠδίνει. *Hæc immortalem pariunt gloriam.* Ita Cicero, *parere honores alicui, Laudem sibi parere, Parere alicui otium.* Theophanes Homil. III. pag. 18: Τὸ, ὑψωθῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, διττὸν ὠδίνει τὸν νοῦν. *Verba hæc,* Exaltari oportet filium hominis, *duplicem pariunt sensum.* Et Homil. XXIV. pag. 153: Διπλῆν ἀπορίαν ὠδίνει τὰ παρόντα. *Dupli em præsentia pariunt dubitationem.* Cyrillus Alex. Homil. Paschali XIII. pag. 180: Σκιὰ ὁ νόμος, καὶ τῆς ἀληθείας ὠδίνει τὴν μόρφωσιν. *Lex est umbra, & veritatis formam parit.*

2. *in malam partem.* Cyrillus Alexandr. lib. VI. in Joh. pag. 605. de Judæis: Ἀσύγκριτον ὠδίνοντες φθόνον κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ. *Summâ invidiâ flagrantes contra Salvatorem nostrum Christum.* Chrysostomus ad eos, qui scandalizati sunt, lib. I. de Josepho: Μετὰ τὴν ἐπιβουλὴν τῶν ἀδελφῶν, καὶ τὴν σφαγὴν, καὶ τὴν δουλείαν τὴν προτέραν, καὶ τὴν δευτέραν, πάλιν μοι θάνατος ἐμελετήθη, καὶ συκοφαντία τῆς προτέρας χαλεπωτέρα, καὶ ἐπιβουλὴ, καὶ ἔφοδος, καὶ δικαστήριον διεφθαρμένον, καὶ κατηγορία αἰσχύνην ἔχουσα πολλὴν, καὶ σφαγὴν ἡμῖν ὠδίνουσα. *Post fratrum insidias, & cædem, & servitutem, cùm priorem, tum posteriorem, rursus mortem mihi machinabantur, & calumniam priori graviorem, & insidias, atq; insultus, & judicium corruptum, & accusationem multa probra habentem, quæ nostram cædem parturiret.* Isidorus Pelusiota de Juda proditore: Ὤδινε τὴν ἐπιβουλὴν ὁ ἀλιτήριος. *Scelestus ille insidias parturiebat.* Theodoretus θεραπευτ. Serm. VI. Τὸν παμπόνηρον δαίμονα, τὸν τὴν ἁμαρτίαν ὠδίναντα, ἐξελάσαι τῆς γῆς καὶ παραπέμψαι τῷ ζόφῳ. *Nequissimum dæmonem, peccati autorem de terræ facie profligatum ad inferiorum tenebras relegare.* Et serm. V. pag. 77. Οἱ μὲν ταῦτα, οἱ δὲ ἐκεῖνα πρεσβεύοντες, οἱ δὲ τούτων τε κἀκείνων ἐναντίαν δόξαν ὠδίνοντες. *Alii quidem hæc, alii verò illa asserentes, alii rursus & his & illis contrariam opinionem parturientes.* Apud Suidam: Οἱ πολῖται ὤδινον κατ᾽ αὐτοῦ φθόνον γενναῖον. *Cives adversus ipsum gravem invidiam conceperunt & pepererunt.* Item: Ὠδίνων τὴν καθ᾽ ἡμῶν λοιδορίαν, ἄθρουν ἐξέχεας. *Parturiens contra nos maledicentiam, eam confertim effudisti.*

Ὠκυποδέω.

Non habent Lexica. Ὠκύπους, *pedibus celer.* Hinc ὠκυποδέω, *festino.* Cæsarius Dial. I. Τὰ γύναια ἐπὶ τὸ σωτήριον μνῆμα ὠκυποδοῦντα. *Mulierculæ ad Salvatoris sepulchrum cum festinatione contendentes.* Et Interrog. XCIX. ὠκυποδεῖν τὰ οὐράνια τέρματα, *celeri cursu peragrare cœlestes terminos.*

Ὠμοφαγία.

Habent quidem Lexica, sed sine autore. Ὠμοφάγος, *crudivorus, crudis cibis vescens.* Hesychius: Ὠμοβόρος, ὠμοφάγος. *Crudivorus.* Idem: Ὠμοφάγους δαῖτας, τοὺς τὰ ὠμὰ κρέα μερίζοντας καὶ ἐσθίοντας. *Crudas carnes dividentes & edentes.* Homerus, lupos & Leones vocat ὠμοφάγους. Vide Il. έ. v.782. ή. v. 256. λ'. v. 479. ό. v. 592. π'. v.157. Hinc ὠμοφαγία, *crudorum voratio, esus crudarum carnium.* Clemens Alexandr. in Admonit. ad Gentes, pag. 9. Διόνυσον μαινόλην ὀργιάζουσι Βάκχοι, ὠμοφαγίᾳ τὴν ἱερομανίαν ἄγοντες, καὶ τελίσκουσι τὰς κρεωνομίας τῶν φόνων. *Dionysium Mænolem orgiis Bacchi celebrant, crudarum carnium esu sacram agentes insaniam, & cæsarum carnium peragunt divulsionem.* Etiam Latinis est in usu vox *omophagia.* Arnobius lib. V. adv. Gent. *Bacchanalia etiam prætermittimus inania, quibus nomen* omophagiis *Græcum est, in quibus furore mentito, sequestrata pectoris sanitate circumplicatis vos anguibus, atq; ut vos plenos Dei nomine ac majestate doceatis, caprorum reclamantium viscera cruentatis oribus dissipatis.*

Ὠμοφόριον.

Ὠμοφόριον, *humerale.* Vestis Patriarcharum & Episcoporum. Euchologium in χειροτονίᾳ. Episcopi, pag. 88: Καὶ οὕτως ἐπιτίθησι τῷ χειροτονηθέντι τὸ ὠμοφόριον, λέγων, Ἄξιος. *Atq; ita ordinato imponit humerale, dicens, Dignus.* Zonaras in Constantino Copronymo: Ἀναστασίου βαδίζοντος ὄπισθεν τοῦ Γερμανοῦ Πατριάρχου, καὶ πατήσαντος τὸ ἐκείνου ὠμοφόριον, ἔφη. *Cùm Anastasius incederet pone Germanum Patriarcham, & ejus humerale calcâsset, dixit,* &c. Hildebertus de Offic. Missæ, vertit *Humerale.*

--- *Scapulas humerale tegebat*
Præsulis intrantis interiora sacri.

Referebat autem figuram Agni. Isidorus Pelusiota epist. CXXXVI. lib. I. pag. 41: Τὸ τοῦ ἐπισκόπου ὠμοφόριον ἐξ ἐρέας ὂν, ἀλλ᾽ οὐ λίνου, τὴν τοῦ προβάτου δορὰν σημαίνει, ὅπερ πλανηθὲν ζητήσας ὁ Κύριος, ἐπὶ τῶν οἰκείων

οἰκείων ὤμων ἀνέλαβεν. *Humerale Episcopi, quod ex lana non ex lino contextum est, ovis illius, quam Dominus aberrantem quæsivit, inventamque humeris suis sustulit, pellem designat.* Aliud erat Patriarchale, aliud Episcopale. Priori designabatur stola Aaronis, posteriori ovis perdita; habebatque etiam cruces intertextas, quæ ita imitandum esse Christum innuerent. Clarissimè Germanus in Hist. Eccles. pag. 150. Τὸ ὠμοφόριόν ἐστι τοῦ ἀρχιερέως, κατὰ τὴν στολὴν τοῦ Ἀαρὼν, ἥνπερ ἐφόρουν οἱ ἐν νόμῳ ἀρχιερεῖς, σουδαρίοις μακροῖς τὸν εὐώνυμον ὦμον περιτιθέντες, κατὰ τὸν ζυγὸν τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ. Τὸ δὲ ὠμοφόριον, ὃ περιβέβληται ὁ ἐπίσκοπος, δηλοῖ τὴν τοῦ προβάτου δορὰν, ὅπερ πλανώμενον εὑρὼν ὁ Κύριος, ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ ἀνέλαβε, καὶ σὺν τοῖς μὴ πεπλανημένοις ἠρίθμησεν. ἔχει δὲ καὶ σταυροὺς, διὰ τὸ καὶ τὸν Χριστὸν ἐπὶ τοῦ ὤμου βαστάσαι τὸν σταυρὸν αὐτοῦ. Ἔτι δὲ καὶ οἱ θέλοντες κατὰ Χριστὸν ζῆν, ἐπὶ τῶν ὤμων αἴρουσι τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, ὅ ἐστιν ἡ κακοπάθεια. σύμβολον γὰρ κακοπαθείας ὁ σταυρός. *Humerale est Pontificis, ad exemplum stolæ Aaronis, quam gestabant sub lege Pontifices, sudariis longis lævo humero circumponentes, ad significandum jugum mandatorum Christi. Humerale autem, quo Episcopus circumdatur, significat ovis pellem, quam errantem cùm Dominus invenisset, super humeris suis assumsit, & iis, quæ non erraverant, annumeravit. Habet autem & cruces, quia Christus super humero ipse quoque gestavit crucem suam. Præterea etiam qui volunt secundùm Christum vivere, super humeris tollunt crucem suam, id est, afflictionem: symbolum enim afflictionis crux est.* Vide Gl. Meursii. Latini etiam *pallium* vocant. Isidorus lib. X. Orig. cap. XXIV. *Pallium est, quo administrantium scapulæ conteguntur, ut dum administrant, expeditiùs discurrant.* Alcuinus: *Pallium Archiepiscoporum super omnia indumenta est, ut lamina in fronte Pontificis. Pallium nihil est aliud, nisi discretio inter Archiepiscopum & ejus suffraganeos.*

Ὤν.

Hæc vox Deo maximè competit, ejusque æternitatem notat. Suidas: Ὤν, ὑπάρχων. ἐπὶ δὲ Θεοῦ ὤν, ἤγουν ἀΐδιος. Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν. *Ens, existens. De Deo verò dictum* ὤν, *idem valet ac* ἀΐδιος, *æternus. Ego sum ille Deus æternus.* Justinus Martyr in Cohortatione ad Græcos: Θεὸς τὴν ἀϊδιότητα τῷ Μωϋσῇ σημῆναι θέλων, Ἐγώ εἰμι, ἔφη, ὁ ὤν, τῆς ὢν συλλαβῆς οὐχ ἕνα μόνον δηλούσης χρόνον, ἀλλὰ τοὺς τρεῖς, τόν τε παρεληλυθότα, καὶ τὸν ἐνεστῶτα, καὶ τὸν μέλλοντα. *Deus æternitatem Mosi significare volens, dixit,* Ego sum existens, *syllabâ* ὢν *non unum tantùm tempus declarante, sed tria, præteritum nempe, præsens & futurum.* Theodoretus quæst. I. in Genesin, pag. 3. Τὸ, ὁ ὤν, τοῦ ἀϊδίου δηλωτικόν ἐστιν. *Illud,* qui est, *æternitatem significat.* Chrysostomus Homil. III. in Johannem, pag. 567. Ὥσπερ τὸ ὄν, ὅταν μὲν περὶ ἀνθρώπων λέγηται, τὸν ἐνεστῶτα χρόνον δηλοῖ μόνον. ὅταν δὲ περὶ Θεοῦ, τὸ ἀΐδιον δείκνυσιν· οὕτω καὶ τὸ ἦν, περὶ μὲν τῆς ἡμετέρας λεγόμενον φύσεως, τὸν παρελθόντα χρόνον σημαίνει ἡμῖν, καὶ αὐτὸν τοῦτον πεπερατωμένον· ὅταν δὲ περὶ Θεοῦ, τὸ ἀΐδιον ἐμφαίνει. *Quemadmodum* ὂν, *si quidem de hominibus dicatur, præsens tantùm tempus notat: si verò de Deo, æternitatem ostendit: ita etiam vox* ἦν, *erat, de nostra quidem natura si dicatur, præteritum nobis tempus designat, idque circumscriptum; de Deo verò, æternitatem indicat.* Idem Homil. XV. in Johannem, pag. 614. Τὸ ὢν τοῦ ἀεὶ εἶναι σημαντικὸν, καὶ τοῦ ἀνάρχως εἶναι, καὶ κυρίως. *Hoc verbum,* qui est, *sempiternum, & sine principio, & verè ac propriè esse significat.* Theophylactus in cap. VIII. Johan. pag. 691. ad vers. 58. Πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγώ εἰμι. Αὕτη ἡ λέξις τὸ εἰμὶ ἐπὶ Θεοῦ κυριωτέρα, ἅτε τοῦ διηνεκῶς εἶναι καὶ ἀεὶ σημαντική, ὥσπερ οὖν καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐν τῇ παλαιᾷ ταύτῃ κέχρηται, Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν. *Antequam Abraham fuisset, ego sum. Istud verbum,* sum, *Deo propriè convenit, eò quòd perpetuus sit & sempiternus, id quod hoc verbum significat: sicut etiam Pater ejus in Veteri Testamento hoc verbo usus est.* Ego sum qui sum. Damascenus orthod. fidei lib. I. cap. XII. pag. 46. Δοκεῖ κυριώτερον πάντων τῶν ἐπὶ Θεοῦ λεγομένων ὀνομάτων εἶναι, ὁ ὤν. Καθὼς αὐτὸς χρηματίζων, τῷ Μωϋσεῖ ἐπὶ τοῦ ὄρους φησίν· ὁ ὢν ἀπέσταλκέ με πρὸς ὑμᾶς. ὅλον γὰρ ἐν ἑαυτῷ συλλαβὼν ἔχει τὸ εἶναι, οἷόν τι πέλαγος οὐσίας ἄπειρον, καὶ ἀόριστον. *Videtur maximè proprium inter omnia nomina esse, quæ de Deo dicuntur, illud,* qui est: *quemadmodum ipse dans responsum Mosi in monte dixit;* Qui est, misit me ad vos: *Totum enim in seipso comprehendens, habet ipsum esse, velut quoddam pelagus essentiæ infinitum & interminatum.*

Ὥρα.

Ὥρα notat *tempus rei alicui gerendæ vel opportunum, vel præstitutum;* quod & *tempestatem* Latini nuncupant. Hesychius: Ὥρα, καιρός. *Hora, tempus opportunum.* Cyrillus Alexandrinus lib. V. cap. I. in Johann. pag. 458. Τὴν ὥραν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς τὸν ἑκάστῳ πρέποντα πράγματι καιρὸν εὑρήσομεν. *Inveniemus,* horam *in divinis scripturis idoneum cuique rei tempus notare.* Pro *tempore opportuno* sumitur Matthæi XIV. v. 15. Ἡ ὥρα ἤδη παρῆλθε. *Præteriit tempestas,* sive *tempus* moræ opportunum. Roman. XIII. v. 11. Ὥρα ἡμᾶς ἤδη ἐξ ὕπνου ἐγερθῆναι. *Tempus est,* sive *tempestivum est, ut è somno excitemur;* ut expergiscamur. Hic ὥρα est καιρὸς, quemadmodum Theodoretus explicat: Ἀντὶ τοῦ, καὶ μάλιστα ὅτι ὁ καιρὸς οὐχ ὕπνου, ἀλλ' ἐγρηγόρσεως. *Quasi dicat, Et maximè quia non est tempus dormiendi, sed expergiscendi.* Suidas: Ὥρα, καιρὸς ἐπιτήδειος. *Hora, tempus opportunum.* Vide apud eundem exempla. Sumitur pro *præstituto tempore,* quod & προθεσμία nuncupatur, Johan. VII. vers. 30. Οὔπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ. *Nondum venerat tempus ejus,* præstitutum nempe, quo tradendus erat ad mortem. Anonymus in Catena ad hunc locum, pagina 213. Ὥραν ἐν τούτοις τὸν καιρὸν διαῤῥήδην φησὶ, δηλονότι τὸν τοῦ πάθους καὶ τὸν τοῦ τιμίου σταυροῦ. Horam *hîc perspicuè tempus vocat, passionis nimirum ac preciosæ crucis suæ.* Severus ibidem: Τοῦτο εἴρηται οὐχ ἵνα κατὰ τοὺς λήρους τῶν τοῦ αἰῶνος τούτου σοφῶν, ὥρας τινὸς νοήσωμεν ἀναγκαστικὴν ἀποκλήρωσιν, ἣν εἱμαρμένην καλοῦσι, βιαίως ἐπὶ τὸ παθεῖν ἄγειν αὐτὸν, ἀλλ' ἵνα τοὐναντίον μάθωμεν, ὅτι καὶ πολλάκις οἱ Ἰουδαῖοι προελόμενοι κατασχεῖν ἄκοντα, οὐ κατέσχον, ἀλλ' ὅτε αὐτὸς ἐβουλήθη, καὶ κατὰ τὴν ὥραν ἣν ἐδικαίωσε, καὶ ἡνίκα τὸ παθεῖν εὔκαιρον ἐλογίσατο. Πάντα γὰρ ἐξ ἀρχῆς κατὰ καιρὸν καὶ ἁρμοδίως διέθηκέ τε καὶ ᾠκονόμησε. Τὸ οὖν τῆς ὥρας ὄνομα, τὸ ἀκριβὲς τῆς προνοίας, καὶ τῆς σοφίας τοῦ Σωτῆρος ἐνδείκνυται, ὅτι οὐδὲ ἐν ἀκαρεῖ, οὐδὲ ἐν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ, κατὰ τὸ εὔκαιρον διασφάλλεται. ἀλλὰ πάντα ἐν τάξει καὶ προσηκόντως οἰκονομεῖ. *Id non secundùm sapientum hujus seculi nugas dictum, ut certam & inevitabilem horæ cujusdam necessitatem cogitemus, quam fatum vocant, quæ ipsum vi quadam ad patiendum adigat: sed contrà intelligamus, Judæos quidem sæpenumerò eum antea comprehendere conatos invitum, minimè cepisse, sed quando voluit, eaque horâ quâ ipse æquum esse duxit, ac passionem suam fore opportunam judicavit. Omnia enim ab initio, congruo quæque tempore disposuit atque ordinavit.* Horæ *ergo nomen, exactam Salvatoris providentiam*

tiam sapientiamq; declarat, ut quam ne punctum quidem, & brevissimum temporis momentum opportuni prætereat ac fallat, sed omnia eo, quo par est, & ordine & modo disponat. Ammonius ibidem: Διὰ τούτου μανθάνομεν, ὅτι ἑκὼν ἔπαθε, καὶ οὐκ ἐκ πλεονεξίας Ἰουδαϊκῆς συλληφθείς. Ὥραν δὲ λέγει τὴν εὐκαιρὸν τῶν πραγμάτων ἔκβασιν. *Hinc discimus, Christum sponte passum, & Judæorum viribus minimè superatum.* Horam *autem, vocat opportunam rerum executionem.* Eodem modo ὥρα notat tempus præstitutum Joh. XIII. 1. Ἐλήλυθεν αὐτοῦ ἡ ὥρα, *venit ejus hora*, nempe tempus passionis. Ad quæ Theodorus Heracleota, in Catena, pag. 330. Ὥραν πολλαχοῦ ὀνομάζει τὴν τοῦ πάσχα ἑορτὴν, ἐν ᾗ ἔδει αὐτὸν τὴν τοῦ πάθους οἰκονομίαν πληρώσαντα, καὶ ἑαυτὸν λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν προσενεγκόντα μεταβῆναι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου πρὸς τὸν Πατέρα. Horam *frequenter appellat festum Paschatis, quo passionis dispensationem erat consummaturus, & se ipsum pro nobis precium redemtionis oblaturus, ac deinde ex hoc mundo ad matrem commigraturus.* Ammonius ibidem: Ὥραν λέγει τὴν τοῦ πάσχα ἑορτὴν, καθ' ἣν πέπονθεν. Horam *vocat festum Paschatis, quo passus est.* Sic Socrates apud Platonem in apologia: Ἀλλὰ γὰρ ἤδη μοι ὥρα ἀπιέναι. *Nunc verò mihi instat tempus abeundi.* Iterum Joh. VIII. 20. Οὔπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ. *Nondum venerat hora ejus*, tempus præstitutum. Chrysostomus in Catena ad hunc locum, pag. 227. Οὔπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ, τουτέστιν, οὐδέπω καιρὸς ἐπιτήδειος, καθ' ὃν ἦλθε σταυρωθῆναι. Nondum venerat hora ejus, *hoc est, nondum aderat tempus passioni præstitutum.* Ammonius ibidem: Οὔπω ἦν καιρὸς, καθ' ὃν ἤθελε παθεῖν. *Nondum aderat tempus, quo pati volebat.* Theophylactus in cap. VIII. Joh. pag. 678. Ὁ ἐπιτήδειος καιρὸς τοῦ θανάτου αὐτοῦ οὔπω ἐνεστήκει, καθ' ὃν ἔμελλεν ἑαυτὸν δοῦναι. *Idoneum mortis tempus, quo se ipsum traditurus erat, nondum instabat.*

Ὡραιόμορφος.

Non habent Lexica. Est ὡραίαν ἔχων τὴν μορφὴν, *forma speciosus.* Chrysostomus Hom. de abnegatione Petri, t. VI. Edit. Paris. p. 628. Ὥσπερ ἐν τοῖς παροῦσιν ἄνθρωπος ὁ κουρευόμενος, καὶ ἀνώδυνος μένει καὶ ὡραιόμορφος εὐρίσκεται. οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς τὴν πληγὴν δεχόμενος ὡς κουρὰν ἐδέξατο, ὀδύνην μὴ ὑπομείνας καὶ τὴν εὐμορφίαν τῆς ἀναστάσεως δείξας. *Ut in nostra hac vita qui tondetur homo, & nullo dolore afficitur, & formâ speciosus apparet: ita quando vulnus Christus accipiens quasi tonsuram sustinuit, nec dolorem ullum perpessus est, & resurrectionis pulchritudinem indicavit.*

Ὡράριον.

Vide Ὀράριον.

Ὡρολόγιον.

Horologium est liber Ecclesiasticus apud Græcos, ita dictus, quòd Horas diurnas & Officia contineat: Latini *Diurnum* dicerent. Præter Horas & Mesoria, & quæ singulis Officiis necessariò dicuntur, ut Troparia, Psalmos, preces varias, habetur *Canon compunctivus, Canones Paracletici in B. Virginem, & Angelum custodem, & deprecatorius in omnes Angelos & sanctos, officium satis amplum sanctissimæ Communionis, & alia minora.* Demum annectuntur *Cyrilli Alexandrini* Oratio de exitu animæ & de secundo adventu, *Christophori Patritii Mitylenæi* Troparia Prosomia dicta totum annologium complectentia, *Paschalium* annorum quinquaginta quatuor, *Jonæ Gialeni* Selenodromium perpetuum, *Nicephori Paschalei* de jejuniis Græcorum tractatus, linguâ eorum vulgari.

Ὡς.

De hac particula istud monuisse sufficiet, eam aliquando *affirmandi vim* habere. Illustre exemplum hujus significationis occurrit Joh. I. 14. Καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός. *Et majestatem ejus vidimus majestatem ut unigeniti Patris.* In hoc loco torsit aliquantum antiquissimos Ecclesiæ scriptores τὸ ὡς, quòd hæretici in eo luderent, ac vulgò dicerent, οὐ μονογενοῦς μὲν, ἀλλὰ ὡς μονογενοῦς, *non unigeniti quidem, sed quasi unigeniti.* Unde veteres illud pro ὄντως, *revera*, positum volunt. Chrysostomus Homil. XII. in Johannem, pag. 600. ad hunc ipsum locum: Τὸ ὡς ἐνταῦθα οὐχ ὁμοιώσεώς ἐστιν, οὐδὲ παραβολῆς, ἀλλὰ βεβαιώσεως καὶ ἀναμφισβητήτου διορισμοῦ. ὡσανεὶ ἔλεγεν. Ἐθεασάμεθα δόξαν, οἵαν ἔπρεπε καὶ εἰκὸς ἦν ἔχειν μονογενῆ καὶ γνήσιον υἱὸν ὄντα τοῦ πάντων βασιλέως θεοῦ. *Particula ὡς hoc loco non est similitudinis, neque parabolæ, sed confirmationis, ac certissimæ definitionis. Quasi dixisset, Vidimus majestatem, qualem habere decebat unigenitum & germanum Filium omnium Regis Dei.* Theophylactus in cap. I. Joh. pag. 568. Τὸ ὡς ἐνταῦθα οὐχ ὁμοιώσεώς ἐστιν, ἀλλὰ βεβαιώσεως, καὶ ἀναμφισβητήτου διορισμοῦ. ὥσπερ βασιλέα βλέποντες μετὰ δόξης πολλῆς προερχόμενον, λέγομεν, ὅτι ὡς βασιλεὺς προῆλθεν, ἀντὶ τοῦ, ὡς ὄντως καὶ κατὰ ἀλήθειαν βασιλεὺς, οὕτως οὖν κἀνταῦθα τὸ ὡς μονογενοῦς ὀφείλομεν νοῆσαι, ἀντὶ τοῦ, ἡ δόξα, ἣν ἐθεασάμεθα, ὡς τῷ ὄντι κατὰ ἀλήθειαν υἱοῦ δόξα ἦν πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. *Hoc loco* ὡς *non est similitudinis, sed confirmationis & determinationis indubitatæ verbum: sicut cùm videmus Regem magna cum gloria venientem, dicimus, quòd velut rex processerit, hoc est, quòd verè sit Rex: ita etiam hoc loco illud, ut unigeniti, intelligere debemus, pro: Majestas, quam vidimus, revera fuit majestas Filii plena gratia & veritate.* Theophylactus in cap. II. ad Philippenses, pag. 594. Δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ τοῦ πατρὸς, ἀντὶ τοῦ, οἵαν πρέπει ἔχειν τὸν μονογενῆ. τὸ γὰρ, ὡς, σημαίνει καὶ δισταγμὸν, σημαίνει καὶ βεβαίωσιν. *Gloriam tanquam Unigeniti à Patre, hoc est, qualem decet habere unigenitum.* Ὡς *enim tum dubitationem significat, tum confirmationem.* Hoc ipsum etiam explicat Isidorus Pelusiota, epist. CCCCLXXIII. lib. I. pag. 119. his verbis: Εἰ ἐλαττώσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ σημεῖον νομίζουσιν οἱ κακόσχολοι, τὸ τῷ εὐαγγελιστῇ περὶ αὐτοῦ εἰρημένον, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς, ἐλαττοῦσθαι καὶ τὸν θεὸν εἰς ἀγαθότητα νομιζέτωσαν, τοῦ Δαβὶδ λέγοντος, Ὡς ἀγαθὸς τῷ Ἰσραὴλ ὁ θεός. Εἰ δὲ ἐνταῦθα κατ' ἐπίτασιν τὸ, ὡς ἀγαθὸς, εἴρηται, κἀκεῖσε τὸ, ὡς μονογενοῦς, κατὰ βεβαίωσιν καὶ ὁμοίωσιν γέγραπται. *Si Dei Filium hoc argumento imminui existimant homines malè feriati, quòd de eo ab Evangelista dictum est*, Gloriam tanquam unigeniti à Patre, *Dei quoque bonitatem propterea imminui existiment, quod David his verbis utatur*, Quam bonus Israëli Deus? *Quòd si hoc loco hæc verba*, Quàm bonus, *per amplificationem dicta sunt: illi quoque hæc verba*, Tanquam unigeniti, *per confirmationem ac similitudinem scripta sunt.* Tandem negari non potest, illud ὡς pro ἀληθῶς, poni. Exemplum est Hoseæ V. 10. Ἐγένοντο οἱ ἄρχοντες Ἰούδα ὡς μετατιθέντες ὅρια. Ubi Cyrillus Alex. ὅτι δὴ πάντως μεθιστᾶσιν ὅρια. *Facti sunt ut qui transferunt terminum*, hoc est, *omnino terminum transferunt.* Nec hoc latuit Rabbinos, qui Caph ibi, לאמתת הדבר, *ad confirmationem rei*, positum affirmant.

Ὡσαννά.

Ὡσαννὰ, vox compoſita eſt ex duabus vocibus He-
bræis, הושיעה נא, in unum contractis, & ſignifican-
tibus, *ſerva nunc.* Suidas: Ὡσαννὰ, δόξαν σημαίνει· καὶ γὰρ
ἄλλος Εὐαγγελιστὴς λέγει· Εἰρήνη τῷ υἱῷ Δαυίδ. Καὶ ὁ ἕτε-
ρος· Δόξα τῷ υἱῷ Δαυίδ· ὥστε τὸ, ὡσαννὰ, δόξαν ση-
μαίνει. Παρά τισι δὲ, Σῶσον δὴ, οὐκ ὀρθῶς. Hoſanna, *glo-
riam ſignificat. Nam alius Evangeliſta dicit;* Pax filio
Davidis. *Et alius:* Gloria filio Davidis. *Quamobrem
Hoſanna gloriam ſignificat. Apud quosdam verò eſt,* ſer-
va nunc: *ſed non rectè.* Imò verò ſignificat, *ſerva nunc,
ſalva quæſo,* ut linguæ Hebrææ gnari nôrunt. Malè
etiam apud Juſtinum M. Reſponſ. L. ad Orthodoxos,
pag.255. Ὡσαννὰ μεγαλωσύνη ὑπερκειμένη. Hoſanna, *ma-
gnificentia excellens.* Rectè Theophylactus in cap.XXI.
Matth. pag. 121. Τὸ ὡσαννὰ, οἱ μὲν λέγουσιν, ὅτι ὕμνον ἢ
ψαλμὸν σημαίνει, οἱ δὲ, ὃ καὶ ἀκριβέστερον, σῶσον δή. Hoſan-
na *quidam dicunt, quòd hymnum vel pſalmum ſignificet:
alii autem, quod etiam accuratius eſt, ſerva quæſo.* Et in
cap.XI.Marci, pag.252. Τὸ ὡσαννὰ, κατὰ μέν τινας σημαί-
νει, σῶσον δή· κατὰ δέ τινας σημαίνει, ὕμνος· πλὴν κρεῖττον
τὸ πρῶτον. Hoſanna *juxta quosdam ſignificat,* ſalva
obſecro: *juxta quosdam verò* hymnum.
*Rectius tamen eſt quod primò
dictum.*

SUPPLEMENTA

ET

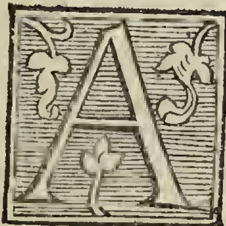
ADDITIONES

Authore Viro Cl.

JOH. HENRICO SUICERO

Joh. Casp. Filio.

Ad pag. 5. Ἀβίωτος, de hominibus post lapsum dicit Euseb. Lib. I. H. E. c. 2. p. 8. quod multo deteriores Adamo facti θηριώδη τινὰ τρόπον καὶ βίον ἀβίωτον instituerint. Valer. *Vitam vitæ expertem.*

p.5. Epiph. Serm. in Sepulchr. Christi, p.268. Abelem vocat τὸν πρωτόθνητον καὶ πρωτοδίκαιον ποιμένα, χριστοῦ ποιμένος τύπον τῆς ἀδίκου σφαγῆς.

p.8. De Abrahamo Epiph. Serm. in Sepulchr. Christi, p.268. ἐκεῖ Ἀβραὰμ ὁ χριστοπάτωρ θύτης, ὁ τὴν ξιφάξιφον ὁμοῦ, καὶ θνητάθνητον θεῷ θύσας θυσίαν πανόλβιον, qui Ense sine Ense, lethale sine letho sacrificium Deo obtulit.

p.10. Ἄβρωτος καὶ ἄποτος, qui nec edit, nec bibit. Epiph. in Physiol. pag. 203.

p.18. Ἀγάπη τὰ φλεγμαίνοντα μόρια τοῦ θυμοῦ θεραπεύει, πονηρὰς δὲ ἐπιθυμίας ἐπιῤῥεούσας ἵστησιν ἐγκράτεια. Dictum *Serapionis* Thmuitarum Episcopi apud Socrat. lib. 4. c. 23. p. 237.

p.17. Ἀγαμία. Ἑκουσίῳ γνώμῃ τὴν ἀγαμίαν ἀσκεῖν. Soz. lib. I. c. 12. pag. 419.

p.24. De Agapis seu Conviviis Christianorum consule *Sueur* ad Annum Ch. 364. Binos ex Tertulliano locos, quorum prior Apol. adv. gent. C. 39. posterior lib. ad Marc. occurrit, exhibet *Dillherr* in Elect. p. 74. 75. Vide etiam *Fessel. Advers.* Sacr. lib. I. Cap. 13.

p.28. Conf. *Fessel.* Adv. Sacr. lib. 10. c. 1. pag. 427. 428.

p.29. Ἀγγαρεύω, est ex villis & municipiis animalia ad vehendas sumere sarcinas, quod ἐν καιρῷ στρατοπέδου licitum fuisse docet Bald. *Walæus* in Evang. p. 55. ex *Salmasio.*

p.30. Ἄγγελος. De hac voce multis agit *Bynæus* de Natali J. Chr. p. 9-12. eamque etiam Gentilibus in usu fuisse demonstrat.

p.42. Angelis gentes esse subjectas docet Epiph. hær. 51. p. 456. 457. Immo in omnibus vicariam Deo operam præstare. hæres. 64. p. 544.

Inter Angelos esse ordinem imperantium & parentium docet *Theodor.* Orat. 7. de provid. pag. 403.

p.44. Inter Angelos esse generum ac veluti nationum divortia putat *Boclus* apud *Epiph.* hær. 64. pag. 556.

p.49. Ἀγεννητογενής. Ab ingenito genitus. Occurrit hæc vox in Epist. Arii ad Euseb. Nicom. in Theod. Hist. E. L. I. c. 4. p. 537.

Ἀγέννητος. Hoc esse πατρὶ οἰκεῖον ἀξίωμα multis docet Alexander in Epist. de Ario apud Theod. L. I. H. E. c. 3. p. 534. Οὐκ ἀπρεπὲς μὲν τῷ θεῷ, ἀλλ' εὐσεβὲς εἰς θεὸν τὸ τοῦ ἀγεννήτου ὄνομα, μηδαμοῦ δὲ ἐν θείᾳ γραφῇ ῥηθέν. Οὐδεὶς γὰρ μεμνηκὼς ποτὲ γεννητὸν ἐννέει θεόν. Epiph. hær. 76. p. 941.

Ἀγεώργητος. Τὸ ἀγεώργητον ἔθνος ἐγεώργησε προθύμως, συνεργὸν ἔχων τὴν θεόσδοτον χάριν, incultam gentem diligenter divinæ gratiæ ope nixus excoluit. Theod. L. I. c. 22. pag. 571. de Frumentis. p.53.

Ἁγιάζω, significat etiam *Sacra tracto.* Occurrit hæc significatio apud Theod. L. II. H. E. c. 13. pag. 609. ubi *Liberius* Constantio dicit: Μὴ διὰ τῶν ἐπισκόπων ἀμύνου τὴν ἔχθραν βασιλεῦ. αἱ γὰρ χεῖρες τῶν ἐκκλησιαστικῶν εἰς τὸ ἁγιάζειν εὐκαιρεῖν ὀφείλουσι. Noli per Episcopos inimicitias tuas vindicare: manus enim Episcoporum *sanctificationi* vacare debent. p.56.

Ἁγιαστεία, Consecratio. Epiph. de Expos. fid. pag. 1098. p.57.

Ἅγιοι frequenter vocantur *Cœlites*, quorum felicitatem pulcre describit Epiph. hær. 79. pag. 1056. p.61.

Epiphanius L. I. de Hæres. T. 2. Hær. 26. p. 97. Ἁγνείαν Christi dicit fuisse ἀμέτοχον σωμάτων καὶ ἀμιγῆ, id quod probat ex loco Joh. 20. Noli me tangere, &c. p.65.

Epiphanius Lib. I. Hæres. 30. p. 127. Adamum vocat τὸν πρῶτον πλασθέντα τε καὶ ἐμφυσηθέντα ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ ἐπιπνοίας. p.76.

Adam ἧττον τῆς θείας ἐντολῆς φροντίσας, εἰς τουτονὶ τὸν θνητὸν καὶ ἐπίκηρον βίον κατέπτωκε, καὶ τὴν ἐπάρατον ταυτηνὶ γῆν τῆς πάλαι ἐνθέου τρυφῆς ἀντικατηλλάξατο. Euseb. L. I. H. E. c. 2. p. 8. p.80.

Ἀδάμαστος, Epiphanius hær. 64. pag. 553. Angelos & mentes humanas dicit esse quædam ἀθάνατα καὶ ἀδάμαστα. p.81.

Ἀδελφός. Vide *Fessel.* Advers. S. Lib. 5. c. 11. p.84.

Ἅδης, Ἅδην nunquam *infernum* apud Hellenistas vel N. T. Scriptores, sed semper aut *mortem*, aut *statum post mortem* notare, asserit *Grotius* in Matth. cap. 16. p. 162. 163. p.88.

Confer *Sueurs* Historiam ad Ann. 395. pag. 500. p.89.

Epiphanius lib. I. de Hæres. p. 49. dicit Christum descendisse εἰς τὰ καταχθόνια ἐν θεότητι καὶ ψυχῇ. Vide quoque Socrat. l. 2. c. 37. p. 133. *Athanas.* apud *Epiphan.* hæres. 77. p. 1002. Conf. p. 1030. item in Expos. fid. p. 1099. p.92.

Ἀδιάκριτος. Πνεῦμα ἀδιάκριτον κεκτημένοι ἐν χριστῷ. Spiritum indivulsum possidentes in Christo. Ignat. ad Magnes. p. 62. p.96.

Ἀδριαντοπλαστία, statuarum confectio. Epiph. T. I. pag. 8. p.100.

Ἀδιόρθωτα ἀντίγραφα vocat Epiphan. in Anc. pag. 36. §. 31. Exemplaria SS. quæ correctoris temerarii manum non sunt passa. eand.

Azyma. Sabbatius Novatianorum Presbyter in hæc prorupit verba Ἐπικατάρατος ὁ ἔξω ἀζύμων τὸ πάσχα ποιήσας. Socrat. l. 7. c. 5. p. 342. qui hanc sententiam vocat ἀγροικικὴν πρόληψιν. p.105.

Ἄθεος,

Ad p. 109. "Αθεος, etiam *qui plura Numina colit* Atheus: Unde *Origenes* lib. I. contra Celsum, p. 5. Ἀθέου πολυθεότητος meminit.

eand. Ἀθλητής. Christus vocatur μέγας καὶ ἀκαταγώνιστος Ἀθλητής, ab Euseb. l. 5. c. 1. p. 162.

Martyres vocantur ἱερονῖκαι τῆς θεοσεβείας ἀθληταὶ, ab eod. lib. de Martyr. Palæst. c. 3. p. 321.

p. 112. Ἀΐδιος, πάντα λόγον οὐκ ἀΐδιον ὑπάρχει, ἀλλ' εἰ ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι καὶ τέλος ὑφέξει· ἀδύνατον γὰρ τὸ ἀρχὴν ἐχηκὸς διαιωνίζειν ἀϊδίως. Epiphan. hæres. 42. pag. 354.

Ἐν Θεῷ οὐ χρόνος, οὐ καιρὸς, οὐ στιγμὴ χρόνου, οὐκ ἄτομον ὥρας, οὐ ῥιπὴ ὀφθαλμοῦ, οὐ διανοίας μετέωρον (cogitationis motus) ἐνδέχεται. Id. in Ancorato. pag 10.

p. 120. Αἵρεσιν δὲ λέγομεν, τὴν λόγῳ τινὶ κατὰ τὸ φαινόμενον *ἀκολουθοῦσαν, ἢ δοκοῦσαν ἀκολουθεῖν καθ' ὃ εὐλόγως ἂν αἵρεσιν τὴν σκεπτικὴν καλοῖμεν, εἰ δὲ αἵρεσιν νοοῖμεν, πρόσκλισιν ἐν δόγμασιν ἀκολουθίαν ἔχουσιν, οὐκέτ' ἂν προσαγορεύοιτο αἵρεσις, οὐ γὰρ ἔχει δόγματα. Diogenes Laërt. in proœm. de Vita Philosoph.

p. 121. Caussas hæresium conjungit *Epiphan.* hæres. 75. pag. 905. quod nempe sint κενοδοξία, ἔπαρσις, ἐπιθυμία, ὄρεξις, ζῆλος πρὸς τοὺς πέλας, ἢ παροξυσμὸς, ἢ προπέτεια. Tandem addit τὸ δὲ πᾶν ἐκ Διαβόλου ἡ τύφλωσις.

p. 122. Cur Deus hæreses surgere permittat δυσχερὴς καὶ μακρὰ ἡ ἀπόδοσις, πότερον γυμνάσαι τὰ ἀγαθὰ τῶν δογμάτων βουλόμενος τῆς ἐκκλησίας, καὶ τὴν ἐπὶ τῇ πίστει προσγινομένην ἀλαζονείαν ἐκκόπτειν, ἢ ὅπως ποτὲ ἔχοι. Socrat. l. I. c. 22. p. 57.

p. 126. Epiphanius Hæres. 31. p. 193. de Valentinianis. Τὴν τάξιν καὶ τὸν εἱρμὸν τῶν γραφῶν ὑπερβαίνοντες, καὶ ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς λύοντες τὰ μέλη τῆς ἀληθείας, μεταφέρουσι, καὶ μεταπλάττουσι, καὶ ἄλλο ἐξ ἄλλου ποιοῦντες ἐξαπατῶσι πολλοὺς τῇ τῶν ἐφαρμοζομένων κυριακῶν λογίων κακοσυνθέτῳ σοφίᾳ.

p. 129. Contra *Dionysius* cœlesti voce fuit monitus, ut omnia legeret, quæcunque in manus venerint, quum sit διευθύνειν καὶ δοκιμάζειν ἕκαστα ἱκανὸς, ut memorat *Euseb.* lib. 3. c. 7. Ibidem Dionysii verba profert sequentia: Ego in libris hæreticorum legendis operam posui, χραίνων μὲν μου πρὸς ὀλίγον τὴν ψυχὴν ταῖς παμμιαροῖς αὐτῶν ἐνθυμήσεσιν, ὄνησιν δ' οὖν ἀπ' αὐτῶν ταύτην λαμβάνων, τὸ ἐξελέγχειν αὐτοὺς παρ' ἐμαυτῷ, καὶ πολὺ πλέον βδελύττεσθαι.

p. 130. De baptismo Hæreticorum multis agit *Sueur* in Hist. Eccles. ad Annum 255.

Dionysius ad Xystum Episc. Rom. scripsit, maximis Episcoporum conciliis decretum esse, ut qui ab Hæreticis ad Catholicam Ecclesiam accedunt, primo catechumeni fierent, εἶτα ἀπολούσασθαι καὶ ἀνακαθαίρεσθαι τὸν τῆς παλαιᾶς καὶ ἀκαθάρτου ζύμης ῥύπον. Euseb. l. 7. c. 5. p. 252.

p. 136. Αἰσχρορρημοσύνη. Αἰσχρορρημοσύνης ἀηδίαν ἀποστρέφειν. Soz. l. I. c. 12. p. 418.

p. 137. Causa prior est suo causato Ἀδιανόητον γὰρ καὶ πάσης ἀμαθίας ἀνάπλεων, τὸν αἴτιον γενόμενόν τινος, αὐτὸν μεταγενέστερον λέγειν τῆς ἐκείνου γενέσεως. *Alexander* Ep. in Epist. apud *Theod.* l. I. c. 3. p. 529.

p. 140. De voce עולם & Αἰὼν plenius disserit *Fessel.* Adv. Sacr. l. 3. c. 2. Item *Bynæus* de Nat. Chr. pag. 118-120.

Αἰὼν οὐκ οὐσία τίς ἐστιν ὑφεστῶσα, ἀλλὰ διάστημά τι χρόνου δηλωτικὸν, ποτὲ μὲν ἄπειρον, ποτὲ δὲ τῇ κτίσει συμμέτρον, ἄλλοτε τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ. Theod. hær. fab. lib. 5. c. 6. p. 264.

Ἀκαθαίρετος. Ἡ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία ἀκαθαίρετος μὲν ἀεὶ, κἂν πᾶς ὁ κόσμος αὐτῇ πολεμεῖν βούληται, νικηφόρος δὲ πάσης τῆς τῶν ἑτεροδόξων ἀσεβεστάτης ἐπαναστάσεως. Alexander in Epist. de Ario apud Theod. L. I. H. E. c. 3. p. 535. Ad p. 145.

Ἀκαταμάχητος, Ἀκαταπολέμητος, Ἀκαταμάχητος ἔνστασις inexpugnabilis constantia. Eus. de Mart. Pal. c. 11. p. 337. p. 153.

Τί πολεμοῖς τὸν ἀκαταπολέμητον, τί μάχῃ τῷ ἀκαταμαχήτῳ. Epiph. in Ancor. p. 20.

Arriana hæresis dicitur à Servatore nostro ἀκοινώνητος, excommunicata apud Sozom. l. 2. c. 30. pag. 491. p. 161.

Ἀκολουθία. Liberius Constantio dixit: Si condemnationem meruisse videbitur Athanasius, τότε κατὰ τὸν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας τύπον ἐξενεχθήσεται ἡ κατ' αὐτοῦ ψῆφος, tum in illum juxta ordinis Ecclesiastici formam sententia proferetur. Theod. l. 2. H. E. c. 13. p. 607. p. 163.

Ἀκούω, sæpe notat *parere, obtemperare,* ut exemplis comprobat *Fessel.* Adv. Sacr. lib. 8. c. 1. p. 211. p. 164.

De *Origene* Euseb. lib. 6. c. 3. p. 205. dicit quòd εἰς ἄκρον τῆς ὑπερβαλλούσης ἀκτημοσύνης fuerit evectus. *Valesius* reddit summum Evangelicæ paupertatis culmen. p. 173.

Ἀλεξητήριον. Ἀλεξητήρια τῶν δεδηγμένων καὶ προκαταληπτικὰ τῶν μελλόντων εἰς τοῦτο ἐμπίπτειν. Epiph. p. 185.

Ὁ τὴν ἀλήθειαν ἀγνοῶν οὐδὲ τὸν Θεὸν ἐπιγινώσκει. Constantini M. dictum. Soz. l. 2. c. 28. p. 487. p. 189.

Φίλη καὶ προτιμωτάτη πάντων ἡ ἀλήθεια. Ἐπαινεῖν τε χρὴ καὶ συναινεῖν ἀφθόνως, εἴ τι ὀρθῶς λέγοιτο. Ἐξετάζειν δὲ καὶ διευθύνειν εἴ τι μὴ φαίνοιτο ὑγιῶς ἀναγεγραμμένον, pulchra *Dionysii* Alex. est sententia apud Euseb. l. 7. c. 24. p. 271.

Ἡ ἀλήθεια ἀεὶ ἑδραία καὶ μὴ χρείαν ἔχουσα βοηθείας, ἀλλὰ αὐτοσύστατος καὶ παρὰ Θεῷ τῷ ὄντως ἀεὶ συνισταμένη. Epiphan. hæres. 44. p. 380. Conf. hær. 66. p. 627.

Ἀλλὰ quandoque poni pro εἰ μὴ, *nisi* docet *Fessel.* Adv. Sacr. lib. 4. c. 4. p. 335. p. 193

Ἀλληλοκτονία occurrit etiam apud Euseb. L. I. H. E. c. 2. pag. 9. ubi jungit Ἀλληλοφθορεῖν καὶ Ἀνθρωποβορεῖν. p. 194

Ἀλσοκόμος. Theod. Orat. 9. de Provid. pag. 428. Pios vocat Ἀλσοκόμους τοῦ θείου παραδείσου, *cultores divini Paradisi.* p. 201

Nullum hominem in hac vita ab omni peccato esse immunem expressè docet Boclus apud *Epiph.* hæres. 64. p. 548. Οὐδεὶς οὕτως ἁμαρτίας ἐκτὸς εἶναι ἑαυτὸν καυχήσηται, ὡς μηδὲ κἂν ἐνθυμηθῆναι τὸ σύνολον ὅλως τὴν ἀδικίαν. ὥστε συνέστηκε, συστέλλεσθαι μὲν καὶ κατευνάζεσθαι τῇ πίστει νῦν τὴν ἁμαρτίαν, εἰς τὸ μὴ οἴσαι καρποὺς βλαβηροὺς, οὐ μὴν ἀναιρεῖσθαι καὶ τῶν ῥιζῶν ἄχρις. Conf. p. 551. p. 20

Peccatum non esse à Deo pulchrè his verbis docet Epiphanius hæres. 36. p. 266. Οὐ δυνατὸν ἄνευ τοῦ Θεοῦ τι εἶναι, ἀλλ' ἡ μόνον ἡ ἁμαρτία οὐκ ἔχουσα ῥίζης, οὐδὲ εἰς τέλος μένουσα, ἐν ἡμῖν δὲ ἐπεισάκτως γινομένη, καὶ ἀφ' ἡμῶν πάλιν παυομένη. Nec contrarium inde sequitur, quod peccata in SS. prædicuntur, οὐ γὰρ ὅτι εἶπεν ἡ γραφὴ ποιοῦμεν. ἀλλ' ὅτι ἐμέλλομεν ποιεῖν, προεῖπεν ἡ γραφὴ, διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ πρόγνωσιν, καὶ ἵνα Θεὸς ἀγαθὸς ὑπάρχων, ἐπιφέρων δὲ τὴν ὀργὴν κατὰ τῶν ἁμαρτανόντων, μὴ ὑπολειφθῇ πάθει συνεχόμενος. Epiph. hær. 38. p. 287. Confer eundem hæres. 44. p. 380. p. 20

Ἡ ἁμαρ-

Ad 'Η ἁμαρτία οὐκ ἐςι τῆς φύσεως, ἀλλὰ τῆς κακῆς προαιρέσεως. *Theod.* Dial. I. p. 9. Item Tom. 4. p. 180.

p. 217. 'Αμαῦςι@. Vide *Epiph.* hæref. 73. p. 884.

p. 225. 'Αμεἰάθετ@. 'Αμεἰάθετ@ ἡμῖν ἡ ἀπὸ τῶν κρειττόνων ἐπὶ τὰ χείρω μεἰάνοια. Nobis à melioribus ad deteriora mutabilis mens non eft. Dictum Polycarpi apud *Eufeb.* l. 4. c. 15. p. 132.

p. 227. 'Αμετρόφων@. 'Αμετρόφωνοι προφῆται *loquaces* Prophetæ vocantur Montanus & ipfius femellæ. *Eufeb.* l. 5. c. 16. p. 181.

'Αμὴν, hujus vocabuli & ufum & emphafin ex *Petito* probe explicat *Wallæus* in Matth. p. 182. Vide etiam *Grotium* in Matth. p. 36.

p. 235. 'Αμυντήρια. Sic vocabantur *ungulæ ferreæ* quibus Martyres laniabantur, apud *Eufeb.* l. 8. c. 10. p. 303.

p. 238. Ad verbum 'Αναβαπτίζω vide *Sozom.* l. 6. c. 26.

p. 252. Μεγίςην ᾗ ἀνάγραπτον χάριν ἔχειν τινί. *Sozom.* l. 2. c. 15. p. 463.

p. 274. 'Αναίμακτ@. Conftantinus M. ad Saporem Perfarum Regem fcripfit: In Chriftianorum Religione nihil poffe reprehendi; εἴγε μόναις εὐχαῖς ἀναιμάκτοις πρὸς ἱκεσίαν Θεοῦ ἀρκοῦνται. *Sozom.* l. 2. c. 15. p. 463. Nos in Chrifto habere ἀναίμακτον θυσίαν docet *Epiph.* Serm. de Refurr. p. 278.

p. 277. 'Ανακεφαλαιόω. Aliam hujus verbi fignificationem deprehendimus apud Theodor. Dial. I. p. 34. 35. Ubi, de incarnatione Chrifti inter alia, ita fcribit: Cum ille (Adam) ex terra fumtus atque à Deo formatus fit, Ἔδει ᾗ τὸν ἀνακεφαλαιούμενον εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πεπλασμένον Ἄνθρωπον, τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ τῆς γεννήσεως ἔχειν ὁμοιότητα, quæ ita reddit Interpres: oportet utique eum qui hominem à Deo effictum in fe ipfo inftauraret, &c. Sed male: Rectius: oportuit hominem à Deo formatum & fecum in unum quafi redactum, &c. Id quod patet ex feq. p. 35. Hæc omnia (nempe fanguis & aqua ex latere fluentia) Symbola funt carnis è terra fumtæ, ἣν εἰς αὐτὸν ἀνακεφαλαιώσατο τὸ ἴδιον πλάσμα σώζων.

Epiphanius hæref. 31. p. 201. dicit Chriftum redituium ἐπὶ τὸ ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα.

p. 281. 'Αναλήψιμ@ τοῦ Σωτῆρ@ ἑορτή. *Socrat.* l. 7. c. 26. p. 368.

p. 285. In Epiftola Athanafii ad Jovianum de fidelibus defunctis dicitur, quod fint ἀναλύσαντες ἐν Κυρίῳ, lib. 4. H. E. *Theod.* c. 3. p. 662.

p. 291. 'Αναντίθετ@, cui contradici non poteft. *Epiph.* in Ancor. p. 54.

p. 303. 'Ανασκαλεύω. Occurrit hæc vox in Epiftola Eufebii Nicomedienfis apud *Theod.* l. 1. H. E. c. 5. p. 538.

p. 307. Subjectum refurrectionis fuiffe verum Chrifti corpus multis docet *Epiphanius* l. 1. de hæref. p. 49.

p. 313. Refurrectionem multis probat *Theod.* de hær. fab. lib. 5. c. 19. p. 293 -- 296.

eand. p. *Epiphanius* lib. 1. de hæref. p. 25. Refurrectionem fequentibus probat rationibus 1. quia fanguis Abelis etiam poft obitum dicitur clamaffe. 2. quia Enoch μετετέθη τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον. 3. quia Sara effœto utero fuppreffisque menftruis αὖθις ἀναζωογονουμένη εἰς καταβολὴν σπέρματ@, ᾗ ἡ πρεσβῦτις κυΐσκουσα τέκνον ob fpem venturæ aliquando refurrectionis. 4. quia Jacob & Jofeph de offibus folliciti ὡς οὐ περὶ ἀπολλυμένων ἐνετέλλοντο. 5. quia Aaronis virga germinavit & fructus protulit εἰς ἀνάςασιν φέρουσα. 6. quia Mofes Rubenitis benedicens ita loquitur: Vivat Ruben & non moriatur.

Vide eund. hæref. 56. p. 477. 478.

p. 314. De femine Proclus apud Epiphan. hæref. 64. pag. 560. Τὰ σπέρματα γυμνὰ ᾗ ἄσαρκα βάλλεται εἰς τὴν γῆν, ᾗ τελεσφορούμενα πάλιν ἀποδίδοται, κλ'.

Hoc fimile pulcherrime diductum vide in *Epiph.* hæref. 64. p. 550. Ad p. 315.

Epiphan. hæref. 64. p. 560. eand. p.

Vide etiam *Theodor.* in Epit. Div. Decret. c. 20. p. 296. 297. eand. p. 11.

'Ανάςασις. *Eufebius* H. E. p. 28. vocat ἀνάςασιν θνητὴν, *mortalem Refurrectionem*, quando fub lege frater fratri ex uxore vidua improli, femen excitabat. Verba ipfius notatu digna hæc funt: Ὅτι οὐδέπω δέδοται ἐλπὶς ἀναςάσεως σαφὴς, τὴν μέλλουσαν ἐπαγγελίαν ἀναςάσει ἐμιμοῦντο θνητῇ, ἵνα ἀνέκλειπτον μένῃ τὸ ὄνομα τοῦ μετηλλαχότ@.

'Ανατύπωσις. Hominem εἰς βελτίω ἀνατύπωσιν in refurrectione reformandum dicit *Epiph.* hæref. 37. p. 269. p. 323.

'Αναχαιτίζειν τῆς ἁμαρτίας τὴν ῥύμην. *Theod.* Orat. 7. de Provid. p. 403. p. 326.

'Ανέπαφ@, *Intactus.* *Theod.* tom. 4. p. 183. Cum Chriftus corpus & animam affumfiffet, fervavit illa τῶν τῆς ἁμαρτίας κηλίδων ἀνέπαφα. p. 337.

'Ανεπιλόγις@. De generatione Chrifti æterna dicit Theod. l. 1. H. E. c. 11. quod τρόπ@ τῆς γεννήσεως ἀνέκφρας@ ᾗ ἀνεπιλόγις@ πάσῃ γεννητῇ φύσει, *incomprehenfibilis.* p. 339.

'Ανεπίσκεπτ@. Οὐ γὰρ ἀνεπίσκεπτοι χάριτ@ Θεοῦ ἦσαν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἦν σύμβουλον αὐτοῖς, neque enim divina gratia eos deftituerat &c. De Alcibiade & aliis Martyribus, *Eufeb.* l. 5. c. 3. p. 168. p. 340.

'Ανεπισκοπησ@. Similem ferme locum reperias apud *Eufeb.* l. 8. c. 1. ubi dicit ante perfecutionem Diocletiani, tantam fuiffe Ecclefiæ corruptionem, ut de placando Numine ne quidem cogitarent, quin potius οἷά τινες Ἄθεοι ἀφροντιστα ᾗ ἀνεπίσκοπα τὰ καθ' ἡμᾶς ἡγούμενοι, alia quotidie aliis criminibus adjecerint. eand. p.

'Ανερμάτις@ ἐν θεοσεβείᾳ in pietate non firmatus. *Origen.* contr. Celf. lib. 1. p. 2. p. 342.

'Ανὴρ notat quandoque *Sponfum*, ut Matth. I, 16. vid. Bald. *Walæum* p. 7. p. 344.

'Ανέσπερ@. Chriftus pulchre dicitur; τὸ φῶς τὸ ἀνέσπερον. *Epiphan.* Serm. in Sep. Chr. p. 267. p. 343.

Præclara Sententia *Socratis*, lib. 6. c. 7. p. 311: 'Ακολουθεῖ ἐξ ἀνάγκης τῷ 'Ανθρωπομόρφῳ, τὸ 'Ανθρωποπαθές. Item *Epiphan.* hæref. 70. p. 815. πῶς δύναται εἶναι τὸ ὁρατὸν τῷ ἀοράτῳ παραπλήσιον; πῶς τὸ σωματικὸν τῷ ἀσωμάτῳ; πῶς τὸ ἁφὴν ἔχων τῷ ἀκαταλήπτῳ; p. 349.

'Ανομβρηλικός. Pater dicitur ἀνομβρηλικὸς πνεύματ@ ἁγίου apud *Epiphan.* hæref. 76. p. 944. p. 364.

De Eunomio & Aëtio vide *Sozom.* l. 6. c. 26. p. 365.

'Αντίγραφον. Σπουδαῖα ᾗ ἀρχαῖα ἀντίγραφα vocantur proba & vetufta exemplaria S. Scripturæ. *Eufeb.* p. 373.

'Αντιλήπτωρ. *Epiphan.* hæref. 59. p. 494. Deum pulchre vocat ἀντιλήπτορα τῆς ἀγαθοεργίας τῶν πιςῶν, ᾗ ἀπὸ τῶν παραπτωμάτων τελειότατα μετανοούντων, ᾗ ἐπιςρεφόντων, ᾗ μεταμελομένων. p. 376.

'Αντίληψις. Τὴν ἐπὶ πᾶσιν ἵλεω ᾗ εὐμενῆ τοῦ Σωτῆρ@ ἡμῶν ἀντίληψιν γραφῇ παραδίδοναι. *Eufeb.* H. E. lib. 1. c. 1. Valefius vertit propitium ac benignum *præfidium.*

'Αντιμίμημα. 'Αντιμίμημα τῶν ἐπιγείων δύνηται εἶναι πνευματικὰ ᾗ ἐπουράνια μεταλαμβανόμενα ὡς ἡμεῖς οὐκ οἴδαμεν. *Epiph.* hæref. 42. p. 345. p. 377.

Ad p. 380. Ἀντιπαρεξάγω. Philo à Cajo Caligula ignominiose repulsus Judæos confidere jussit. Γαΐου μὲν αὐτοῖς ὠργισμένου, ἔργῳ δὲ ἤδη τὸν Θεὸν ἀντιπαρεξάγοντος. Deum sibi hostem constituente. *Euseb.* H. E. p. 44.

p. 380. Ἀντιπαράθετος. Ἀντιπαράθεσις. Ex adverso comparatum habens. Vide *Epiph.* in Ancor. p. 12. 13.

p. 383. Epiphanius hæres. 55. p. 472.

Epiph. hæres. 51. p. 453. Agnum paschalem fuisse dicit ἀντίτυπον τοῦ Σωτῆρος. Idem Serm. de Resurr. p. 278. τοῦ νέου πάσχα ἀντὶ παλαιοῦ μυστήρια ἀντίτυπα commemorat.

Apud Origen. lib. 2. contr. Cels. p. 97. legimus Christum ἐν σώματι ἀντιτύπῳ excitatum fuisse.

p. 395. Ἀνύποιστος. Ἀνύποιστος θέα spectaculum minime tolerandum. *Euseb.* lib. 8. de Martyr. Palæst. c. 2. p. 320.

p. 397. Ἀνώλεθρος. Μόνον χρημάτων ἀήττητόν τε καὶ ἀνώλεθρον ἡ παρὰ χριστιανοῖς ἀρετὴ πέφυκεν. *Euseb.* l. 8. c. 14. p. 313. Regnum cœlorum pulchre vocatur ἀνώλεθρος βασιλεία, apud Theod. H. E. l. 2. c. 2. p. 585.) (ἐπίκηρος βασιλεία, caducum regnum. Ibid.

p. 405. De morte Judæ multis differit *Fesselius* Adv. Sacr. l. 1. c. 11. p. 63.

p. 412. Ἀπαράβατος apud *Epiphan.* hæres. 76. pag. 983. significat *immutabilem.* Verba sic se habent ἡ τριὰς μὲν ἐστιν ἀδέσποτος, τὰ δὲ ὑπ' αὐτῆς γενόμενα δεσπόζεται· καὶ ἡ μὲν μεταβάλλεται, ἡ δὲ ἀπαράβατον ἔχει τὴν φύσιν, κλ'.

p. 413. Ἀπαράθετος. *Incomparabilis.* Τὸ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ ἀπαράθετον. Ignat. ad Trall. p. 6.

Ἀπαράθραυστος. Ἡ ἐκ Θεοῦ συνεργία ἄμαχός ἐστι καὶ ἀπαράθραυστος. *Euseb.* de Vit. Const. lib. 1. cap. 27. p. 421.

p. 415. Vide *Sozom.* lib. 4. c. 22. p. 575.

p. 418. Ἀπαραποδίστως, adverb. Occurrit apud *Euseb.* H. E. p. 41. ubi dicit Evangelium per universum orbem ἀπαραποδίστως decurrisse.

p. 420. Ἀπαραφυλάκτως. Ἀπαραφυλάκτως τὴν πίστιν ἐξόμνυσθαι. Licenter fidem abnegare. *Euseb.* l. 4. c. 7. p. 120.

p. 421. Ἀπαρνησιθεΐα. Hanc docuit sequaces *Elxai*, cum negaret ullum esse crimen si quis persecutionis tempore idola veneretur, μόνον ἐν τῇ συνειδήσει μὴ προσκυνήσῃ. *Epiph.* l. 1. de hæres. p. 40.

p. 425. Τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης μὴ εἶναι λέγειν, συναιρεῖ καὶ τὸ πρωτότυπον φῶς, οὗ ἐστιν ἀπαύγασμα. Splendorem gloriæ qui negat, primariam lucem una tollit, cujus est splendor. Ita argumentatur Alexander in Epist. contra Arium apud *Theod.* l. 1. c. 3. p. 530.

p. 426. Ἀπαυθαδιάζομαι. Ἡ ἀνθρωπεία φύσις ὑπερφρονουμένη μὲν ἀπαυθαδιάζεται, καὶ εἰς φιλονεικίαν καὶ νεωτερισμοὺς καθίσταται· ἀπολαύουσα δὲ τῶν ἴσων, μετριάζειν καὶ ἐπὶ τῶν αὐτῶν μένειν φιλεῖ. Natura ita comparati sunt homines, ut despecti quidem *insolescant*, & contentioni ac rebus novis studeant; ubi vero æquum adepti sunt, moderate se gerant, & in eodem statu permaneant. *Sozom.* lib. 6. cap. 25. p. 672. 673.

Euseb. lib. 5. c. 16. p. 181. ἀπαυθαδισμένον πνεῦμα, arrogantissimum Spiritum tribuit Montano.

p. 428. Ἀπειρολόγος. Sermonis ignarus. *Epiphan.* Serm. in Fest. Palm. p. 256.

p. 432. Ἀπεριέργαστος, Hypostasis filii πάσῃ τῇ γεννητῇ φύσει ἀπεριέργαστος, καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ ἀπεριέργαστός ἐστι. Alexander in Epist. ad Alex. apud Theod. l. 1. H. E. c. 3. p. 533.

Ἀπερίεργος· φυσικὴ καὶ ἀπερίεργος φρόνησις, naturalis ac simplex prudentia. *Sozom.* lib. 1. cap. 12. p. 417.

Ἀπερίστατος. Χηρῶν ἀπεριστάτων ἐπίσκοπος καὶ ἐπίκουρος, viduarum omni patrocinio destitutarum curator atque auxiliator, vocatur Seleucus quidam Martyr apud Euseb. de Mart. Pal. cap. 2. p. 340. Ad p. 433.

Ἀπηρυθριασμένως. De Marcione dicit *Euseb.* l. 4. c. 11. p. 124. quod fuerit ἀπηρυθριασμένως βλασφημῶν, *impudentissime* blasphemans. p. 435.

Ἀπλήρωτος. *Epiphanius* hæres. 30. p. 162. Τὰ δικαιώματα τοῦ νόμου pulchre vocat ἀπλήρωτα.

Ἀπόδειξις. Quid sit ἀπόδειξις πνεύματος καὶ δυνάμεως, explicat Origen. contra Cels. lib. 1. p. 5. p. 441.

Ἀποκατάστασις. Ascensionem Christi vocat *Euseb.* lib. I. H. E. c. 2. Τὴν εἰς οὐρανοὺς ἔνθεον ἀποκατάστασιν.* ἕως τοῦ ἀποκαταστῆσαι αὐτοὺς εἰς Ἱερουσαλήμ; bis sie in Jerusalem angelanget. 3. Esdr. cap. 5. v. 2. Καὶ ἀπεκατέστησεν Ἀβραὰμ τῷ Ἐφρὼν τὸ ἀργύριον. Genes. 23, 16. p. 452.

Ἀποκεραμέω apud *Epiph.* in Physiol. p. 210. forte notat *tegula ferire.*

Ἀποκηρύσσω. Ἀπεκηρύχθησαν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀνεθεματίσθησαν. Alexander Episc. in Epistola de Arianis apud Soc. l. 1. c. 6. p. 12. edit. Vales.

Ἀποστάσιον. De Libellis repudii & ceremoniis in illius datione observari solitis. Vide *Dillherr.* Elect. p. 41. seq. p. 472.

Ἀποσύνακτος. *Epiph.* hær. 76. p. 916. p. 479.

Arius impie docebat Christum esse ξένον καὶ ἀλλότριον καὶ ἀπεσχοινισμένον τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας. Vide *Socrat.* l. I. c. 6. p. 11. edit. Vales.

Ἀποταξία. *Epiph.* hær. 75. p. 906.

Ἀπόσχισμα. Ἡ πρόσφατος τοῦ ἀποσχίσματος αἵρεσις vocatur Montani ψευδοπροφητεία apud *Euseb.* lib. 5. c. 16. p. 180.

Ad vocem Ἀποταγή. *Epiphan.* hæres. 40. p. 291. Ibid. p. 292. ἀποταξίαν vocat. p. 483.

Ἀποτρόπαιος. Locus in quo Arius vocatur ἀποτρόπαιος τόπος, locus fugiendus apud *Sozom.* lib. 2. c. 30. p. 491. p. 485.

Ἀπροσληπτικῶς. Τοῦτο πρέπον ἐστὶν ἀξιώματος οὐσίας Θεοῦ, τὸ ἀπροσληπτικῶς μὴ ἐπιδεῖσθαί τινος ἀξιώματος, ἀλλ' ἔχειν αὐτὸ ἀϊδίως ἐν τῇ ἰδίᾳ ταυτότητι. *Epiph.* hær. 76. p. 955. p. 496.

Ἀπροστάτευτος. Πόλις ἀπροστάτευτος, urbs rectore destituta. *Euseb.* p. 60. Hist. E.

Ἀραδιούργητος. Polycrates in dissensione de die Paschatis dixit, ἡμεῖς ἀραδιούργητον ἄγομεν τὴν ἡμέραν, nos *verum* ac *genuinum* agimus diem, apud *Euseb.* l. 5. c. 24. p. 191. p. 499.

Arii genus, mores & habitum describit *Epiph.* hæres. 69. p. 727. 729. p. 502.

Arius αὐτόχρημα (reipsa) εἰκών τε καὶ ἀνδριάς ἐστι τοῦ Διαβόλου. *Epiph.* hæres. 69. p. 734.

Arianos vocat δευτέρους κυριοκτόνους, καὶ ἀθετητὰς τοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ ἐνθέου θελειότητος. p. 737. Ἄνδρας παρανόμους καὶ χριστομάχους, Alexand. Episc. Alex. in Epist. apud Socrat. lib. 1. p. 10. Eorum hæresin appellat ἐσχάτην καὶ χριστομάχον αἵρεσιν. Docuerunt enim eodem teste ξένον τε καὶ ἀλλότριον καὶ ἀπεσχοινισμένον εἶναι τὸν λόγον τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας.

Ipse Arius Sententiam suam exponit in Epistola ad Eusebium Nicomed. apud Theod. lib. 1. H. E. c. 4. p. 537.

Epiph. hær. 69. Arii dogma vocat ἐμβεβροντημένην πίστιν, μᾶλλον δὲ ἀπιστίαν, καὶ κακοπιστίαν, p. 728.

Ἀρετὴ

Ad p. 505. Ἀρετὴ ἤθους καὶ τρόπων ἐστὶ κατορθώματα. *Constantinus* in Oratione ad Sanctos p. 572.

Monachus quidam dicebat Virtutem natura unicam esse, εἰδοποιεῖσθαι δὲ αὐτὴν ἐν ταῖς δυνάμεσι τῆς ψυχῆς, hoc addito simili; ut lumen solis figura caret; à fenestris tamen per quas intrat solet figuram accipere. Socrat. l. 4. c. 23. p. 236.

Quatuor esse virtutes cardinales *Gregorius* quidam Monachus dixit; φρόνησιν, sapientiam, cujus sit τὸ θεωρεῖν τὰς νοερὰς καὶ ἁγίας δυνάμεις δίχα τῶν λόγων. Fortitudinem, cujus sit τὸ ἐγκαρτερεῖν τοῖς ἀληθέσι καὶ πολεμούμενον, καὶ μὴ ἐμβατεύειν εἰς τὰ μὴ ὄντα. Temperantiam, cujus sit τὰ παρὰ τοῦ πρώτου γεωργοῦ δέχεσθαι σπέρματα, καὶ ἀπωθεῖσθαι τὸν ἐπισπορέα. Denique Justitiam, cujus sit τὸ κατ' ἀξίαν ἑκάστου λόγον ἀποδιδόναι. Socrat. l. 4. c. 23. p. 236.

p. 510. Ἀρνησίθεος. Ἀρνησίθεος κακία vocatur doctrina Pauli Samosateni à Patribus Synodi Antiochenæ apud Eusеb. l. 7. c. 29. p. 280.

p. 513. Ἀρρητοποιΐα. Ὑπερβολὴ αἰσχρουργίας καὶ ἀρρητοποιΐας. Euseb. p. 51.

p. 523. Ἀρχαῖος. Non semper *antiquum*, sive *priscum*, sed etiam πρῶτον *primum*, *præcedens* notare observat *Fessel.* Adv. Sac. lib. 4. c. 10. p. 387.

p. 532. Non esse *duo rerum principia* demonstrat *Epiphan* hæres. 40. p. 300. 301.

p. 532. Ἀρχηγέτης. Μυστηρίων Ἀρχηγέται vocantur *Apostoli* ab *Epiphan.* hæres. 79. p. 1060.

p. 533. Ἀρχιερεύς. Ita vocatos esse non solum qui summo Pontificatu fungebantur, verum etiam Principes 24. Sacerdotalium familiarum, docet *Grotius* in Matth. p. 17. Conf. Pol. Synops. in Matth. p. 53. 54.

p. 535. Ἀρχιερωσύνη. Sic vocat *dignitatem Episcopalem* Theod. l. 1. H. E. c. 1. quando de Alexandro Ecclesiæ Alexandrinæ Episcopo dicit, illum fuisse τῆς ἀρχιερωσύνης ἐγχειρισθέντα τοὺς οἴακας. Cap. 2. vocat ἀρχιερατικὴν λειτουργίαν. Similiter Sozom. l. 2. c. 17. p. 466. dicit; Athanasium οὐκ ἀθεεὶ pervenisse ἐπὶ τὴν ἀρχιερωσύνην.

p. 537. Ἄρχων. De magistratus institutione & necessitate vide *Theodor.* Orat. 7. de prov. p. 396. Ὁ Θεὸς τὴν ἀταξίαν τῆς ἁμαρτίας τῇ τάξει τῆς ἡγεμονίας ἐξήλασε, καὶ τὴν ἐκείνης πλεονεξίαν τῷ κανόνι τῆς νομοθεσίας ἐρρύθμισε. Id. Orat. 7. p. 398.

Cur Deus sæpe malis sævisque regimen committat, & quodnam subditorum tali in casu sit officium, docet *Theodor.* Orat. 7. de provid. p. 404.

p. 540. Apud Euseb. l. 6. c. 28. p. 228. Maximinus dicitur jussisse interficere τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν ἄρχοντας μόνους, ὡς αἰτίους τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον αἰτίας.

p. 543. Ἄσαρκος. De Martyre quodam dicit Euseb. lib. de Mart. palæst. c. 11. p. 338. ἄσαρκος ὥσπερ καὶ ἀσώματος, οὐδ' ἐπαΐειν ἔδοξε τῶν ἀλγηδόνων.

p. 547. Ἀσιάρχης. Mentio horum fit Actor. 19, 31. & pluribus de illis agit *Vales.* in notis ad Euseb. p. 72.

p. 548. Αὐτοπαρθένους ἀσκητρίας vocat Euseb. lib. de Mart. Pal. c. 5. pag. 326.

p. 549. Ἀσκός. Locum Matth. 9, 18. explicat quoque *Epiph.* hær. 42. p. 303.

p. 550. Ἆσμα. Καὶ τοῦτο δὲ προειπεῖν ἀναγκαῖον, ὡς τρία τοῦ Σολομῶντος ἐδιδάχθημεν εἶναι συγγράμματα, τὰς παροιμίας, καὶ τὸν ἐκκλησιαστὴν, καὶ τὸ ᾆσμα τῶν ᾀσμάτων, καὶ αἱ μὲν παροιμίαι τὴν ἠθικὴν ὠφέλειαν τοῖς βουλομένοις προσφέρουσιν; ὁ δὲ Ἐκκλησιαστὴς τῶν ὁρωμένων ἑρμηνεύει τὴν φύσιν, καὶ τοῦ παρόντος βίου τὸ μάταιον ἐκδιδάσκει, ἵνα μαθόντες αὐτῶν τὸ ἐπίκηρον, ὡς περιιόντων καταφρονήσαμεν, καὶ τῶν μελλόντων ὡς μενόντων ἐπιθυμήσωμεν. Τὸ δὲ ᾆσμα τῶν ᾀσμάτων τὴν μυστικὴν συνάφειαν τῆς νύμφης καὶ τοῦ νυμφίου διδάσκει: ὡς εἶναι τὴν πᾶσαν τοῦ Σολομῶντος πραγματείαν κλίμακά τινα, τρεῖς ἔχουσαν τοὺς βαθμούς; τὸν ἠθικὸν, τὸν φυσιολογικὸν, τὸν μυστικόν; δεῖ γὰρ τὸν εὐθὺς προσιόντα τῇ εὐσεβείᾳ, καθαρθῆναι πρότερον διὰ τῆς ἀγαθῆς πράξεως τὴν διάνοιαν, εἶθ' οὕτως κατοπτεῦσαι τῶν περιόντων τὸ μάταιον, καὶ τῶν δοκούντων τερπνῶν τὸ ἐπίκηρον; καὶ ἐνθένδεν λοιπὸν ἀναπτῆναι, καὶ τὸν νυμφίον ποθῆσαι, τὸν τὰ αἰώνια ἐπαγγελλόμενον ἀγαθά. Theodor. in Cantic. Cantic. p. 994.

Ἀστρολογίαν Epiphanius l. I. de hæres. p. 35. vocat ἀσύστατον καὶ φρενοβλαβῆ μωρολογίαν. Ad p. 561.

Ἄτεκνος. Epiph. in Vit. Boph. p. 238. Τὰ ὕδατα Ἱεριχὼ ἄτεκνα καὶ ἁλμυρὰ vocat. p. 568.

Ἀτεχνολόγητος. Τὸ ἁπλοῦν καὶ ἀτεχνολόγητον τῆς πίστεως. Theod. lib. 4. fab. hær. p. 244. p. 569.

Ἀτόλμητος. Epiph. hær. 76. p. 991. p. 570.

Ἄϋπνος. Deo tribuitur ἄϋπνος κατὰ τῶν ἀσεβῶν μισοπονηρία, insomnis adversus improbos semper armata severitas. Euseb. l. 9. c. 8. p. 352. p. 576.

Τὸ αὐτεξούσιον *Methodius* apud Epiphan. hæres. 64. sæpius vocat τὸ ἐφ' ἡμῖν, illudque nimium extollit his verbis: Ἐφ' ἡμῖν τὸ πιστεῦσαι κεῖται καὶ τὸ μὴ πιστεῦσαι. Ἐφ' ἡμῖν τὸ κατορθώσασθαι καὶ ἁμαρτήσασθαι, ἐφ' ἡμῖν τὸ ἀγαθοποιεῖν καὶ τὸ κακοποιεῖν. p. 577.

Liberum arbitrium fato opponit Epiphanius l. I. de hæres. p 35. 36. p. 578.

Αὐτοαγαθότης. Hæc vox etiam occurrit apud *Epiph.* hæres. 76. p. 959. p. 580.

Αὐτοδέσποτος. Apud *Epiph.* hær. 64. p. 552. homo dicitur αὐτοδεσπότῳ βουλῇ malitiam elegisse. p. 581.

Αὐτόματον. *Casus.* Ἐστὶ ὡς ἀληθῶς ἐπίφθεγμα τὸ αὐτόματον ἀνθρώπων ὡς ἔτυχε καὶ ἀλογίστως φρονούντων κλ. Vid. Constant. Orat. ad Cœl. Sanct. p. 575. p. 585.

Αὐτόματος. Αὐτόματα λουτρὰ, vocantur aquæ suapte natura calidæ. Sozom. lib. 2. c. 34. p. 495. p. 585.

Αὐτοπροαίρετος. Adami posteri dicuntur τὰ λογικὰ καὶ ἥμερα τῆς ἀνθρώπων ψυχῆς σπέρματα αὐτοπροαιρέτου κακίας ὑπερβολῇ corrupisse. Val. *Spontaneæ malitiæ facinoribus.* Euseb. lib. I. H. E. cap. 2. pag. 9. p. 586.

Αὐτοσύνεσις. Ita Christus vocatur apud *Epiphan.* hær. 77. p. 1024.

Αὐτοσύστατος, seipsum commendans. Ἡ ἀλήθεια αὐτοσύστατος ἐκ πολλῶν τεκμηρίων. *Epiph.* in Anc. p. 40. §. 35.

Αὐτουσία.) (Ἑτερουσία. Occurrit apud *Epiph.* sæpius. Vid. hær. 76. p. 959. Ibid. p. 976. Αὐτουσία ἐστὶν ὁ Θεὸς πατὴρ, καὶ ὁ Υἱός, καὶ ἅγιον πνεῦμα, καὶ οὐχ ἑτερουσία. p. 587.

Ἀφιέρωσις. Τῶν ἄρτι νεοπαγῶν προσευκτηρίων ἀφιερώσεις; oratoriorum recens constructorum *Consecrationes.* Euseb. l. 10. c. 3. p. 596.

Arsenius Monachus juniores monachos qui delinquerant à communione minime separabat, sed eos qui provecta essent ætate, λέγων ὅτι νέος ἀφορισθεὶς καταφρονητὴς γίνεται· ὁ δὲ προκύψας τῆς ἐκ τοῦ ἀφορισμοῦ ὠδίνης ταχεῖαν λαμβάνει τὴν αἴσθησιν. *Socrat.* l. 4. c. 23. p. 233. p. 600.

Ἀφυλλορόως. Ἐλαία κατάκαρπος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ ἀφυλλορόως πυκάζουσα, olea fructifera in domo Dei frondibus nequaquam defluens. *Epiph.* serm. in fest. palm. p. 252. p. 607.

Βαβυλών. *Euseb.* l. I. H. E. c. 2. p. 9. de structoribus turris Babylonicæ dicit, quod voluerint γῆν οὐρανῷ ἐπιτειχίζειν, καὶ μανίᾳ φρονήματος ἐκ τόπου αὐτὸν τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν πολεμεῖν. p. 613.

Ad
p. 622. Βαπτίζω. Plurima congessit huc spectantia Pol. in Synops. Matth. pag. 79. 80.
p. 629. De *Baptismo* multis agit *Sueur* in Hist. Eccl. ad Ann. 266. Grotius in Matth. p. 22. 23.
p. 638. De *baptismi fine* multis agit Theod. Hæret. fab. lib. 5. c. 18. pag. 292. & ostendit Baptismum non solum donare remissionem veterum peccatorum, sicque ut Messaliani docebant esse ξυρὸν τὰς προγεγενημένας ἀφαιρῦμενον ἁμαρτίας, verùm etiam esse arrham *futurorum bonorum*.
p. 647. Vid. Theod. Hæret. fab. lib. 5. cap. 18. p. 292.
p. 649. Theodoretus hæret. fab. lib. 5. cap. 28. pag. 316. Baptismum vocat τῆς υἱοθεσίας χάρισμα.
p. 662. Βαρβαρωνυμία. Epiph. lib. 1. t. 2. Hæres. 25. p. 78. de Nicolaitis: Φαντασιάζειν φιλοτιμȣμένη τȣ̀ς ἀπείρȣς διὰ τῆς τῶν ὀνομάτων ἐκπλήξεως, καὶ ἐπιπλάςȣ τῆς τȣ̃ ὀνόματος βαρβαρωνυμίας.
p. 668. De hoc *Regno œconomico* dicit Euseb. l. 1. H. E. c. 3. p. 13. quod Christus non fuerit ad illud ἀνδρῶν δορυφορίαις προαχθεὶς, hominum satellitio evectus.
Ἄναρχος καὶ ἀκατάπαυστος vocatur hæc Βασιλεία in Epistola Synodica Sardicensi apud *Theod.* lib. 2. c. 6. p. 593.
p. 678. Βεελζεβȣ́λ. Vide Grotium in Cap. 10. Matth. p. 112.
p. 694. IV. Βίος etiam notat *vitam Secularem* & βιȣ̃ν vitam secularem agere. Vid. *Vales.* in not. ad Euseb. p. 112. 113.
p. 707. Sic Valentinianus judicavit Deum Ambrosii ordinationem ἐπὶ ὁμονοίᾳ ἐκκλησίας βραβεύειν. Soz. l. 6. c. 24.
Βραβευτής. Ministri Evangelii pulchre vocantur βραβευταὶ εἰρήνης. Soz. l. 1. c. 19. p. 434.
p. 716. Addit autem verba sequentia, ȣ̓χ ἕνεκεν πολιτείας
lin. 49. προτρεπόμενοι, ȣ̓χ ἕνεκεν ἀρετῆς μείζονος καὶ βραβείων καὶ στεφάνων ἀλλὰ βδελυκτὰ τὰ ὑπὸ τȣ̃ Κυρίȣ γεγεννημένα ἡγȣ́μενοι. p. 410.
p. 718. Βύρσα. In fabula Didonis dicitur pro *Bozra*: quod arcem, munimentum notat. Vide not. ad Appian. t. I. p. 2.
p. 719. Βωμολόχος. Βωμολόχος ὁμιλία. Colloquium Sacrilegum. Alexander in Epist. de Ario apud Theod. l. 1. H. E. c. 3.
p. 724. Conjugii necessitatem Theod. Hæret. fab. l. 5. c. 7. simili à messe desumto probat: quia mors homines demetit, colonos requiri qui novam sementem faciant. Idem de Conjugio multis agit, Cap. 25. p. 307. seq.
Γαλιλαία.) De Galilæa Palæstinæ pluribus agit *Bynæus* de Natal. Christi. p. 21. seq.
p. 725. *Conjugium* esse *honestum* contra *Simonianos* docet Epiph. l. 1. tom. 2. p. 59.
p. 733. Epiphanius hæres. 59. p. 496. Expresse dicit Ecclesiam ὅπȣ ἀκριβεῖς Κανόνες οἱ ἐκκλησιαστικοὶ, non solum à Sacerdotio arcere, τȣ̀ς δευτέρῳ γάμῳ συναφθέντας, verum etiam non admittere τὸν ἔτι βιȣ̃ντα καὶ τεκνογονȣ̃ντα μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα ὄντα, nisi ab illius consuetudine se continuerit, vel ea orbatus fuerit, idque διὰ τὸ ὑπερβάλλον τῆς τιμῆς τῆς ἱερωσύνης.
p. 736. Conjugia fratrum cum sororibus cum genus humanum ab una stirpe propagandum esset, non fuisse παράνομα, sed talia demum fuisse facta πλατυνθέντων δὲ τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῆς γενεᾶς τȣ̃ Ἀδὰμ ἐπεκτεινομένης docet Epiph. hæres. 39. p. 287. 288.
p. 737. Valentiniani suas μυσταγωγίας πνευματικὸν γάμον vocabant, teste Euseb. l. 4. c. 11. p. 124.
p. 745. Γενεαλογία. In Genealogia Christi quomodo Matthæum & Lucam inter se conciliet *Eusebius*. Vide H. E. l. 1. c. 7. p. 21.

Γεννάω. De hac voce consule *Bynæum* de Nat. Chr. Ad
p. 138. 139. p. 753.
Duplicis generationis meminit *Epiph.* hæres. 66. p. 755.
p. 655.
Valentinus Bardesanes & alii, Christi ex virgine generationem dixerunt esse παροδικὴν *trajectitiam*, eo quod nihil ex virgine sumserit. Theod. præf. in Dial. tom. 4. p. 2.
Γέννησις notat 1. ortum vel originem, sive seriem generis. 2. &c. Hebraismo descriptionem illorum, quæ generationem sequuntur; vita acta, res gestas ut Genes. 27, 2.
Alexander in Epist. de Ario pulchre dicit hanc generationem ȣ̓ κατὰ τὰς τῶν σωμάτων ὁμοιότητας ταῖς τομαῖς, ἢ ταῖς ἐκ διαιρέσεων ἀπορροίαις, ἀλλ᾽ ἀῤῥήτως καὶ ἀνεκδιηγήτως factam esse. Theod. l. 1. H. E. c. 3. p. 533.
Facta hæc generatio ἀχρόνως, ἀκαταλήπτως, ἀπαθῶς, ἀχωρίστος. Vide apud Socrat. lib. 2. c. 19. & 30. Conf. *Epiph.* hær. 69. p. 750. & hær. 78. p. 1035.
De *generatione* filii Dei *æterna* vide pulchrum p. 757.
Epiph. locum hær. 76. p. 942. item p. 945.
Γεννητός. Filium γεννητὸν quidem, sed non κτιστὸν esse docet recte *Epiph.* hær. 76. p. 951.
Γῆ. *Terra.* Theod. Serm. 2. de pror. tom. 4. p. 335. p. 760.
eam vocat τὴν κοινὴν τροφὸν καὶ μητέρα καὶ τάφον.
Γῆρας. Γῆρας θανάτȣ προοίμιον. Theod. orat. 8. de Prov. p. 406.
Γινώσκειν, quod denotet mulieris cum Viro con- p. 761.
suetudinem pluribus illustrat Bynæus de Nat. Chr. p. 122--125.
Theod. Serm. 3. de pror. p. 352. de *Custodia Lin-* p. 765.
guæ paucis ita loquitur; Ἐπίθες ταύτῃ πύλας τὸν λόγον, καὶ πυλωρὸν τὸν τȣ̃ Θεȣ̃ φόβον.
Γνῶσις. Τὴν μὲν ἀπ᾽ ἀνθρώπων ἐπισυμβαίνȣσαν γνῶσιν p. 769.
προσεχὴς μελέτη καὶ γυμνασία κρείττονα ποιεῖ. Τὴν δὲ ἐκ Θεȣ̃ χάριτος ἐγγινομένην, δικαιοσύνη καὶ ἀοργησία καὶ ἔλεος. Socrat. l. 4. c. 23. p. 237. Dictum *Basilii Cappadocis.*
Christum non fuisse γόητα, contra Cels. probat p. 776.
Orig. lib. 1. p. 53. hoc argumento quia ȣ̓δεὶς τῶν γοήτων δι᾽ ὧν ποιεῖ ἐπὶ τὴν τῶν ἠθῶν ἐπανόρθωσιν καλεῖ τȣ̀ς θεασαμένȣς, καὶ λ.
Γραμματεύς. Scribarum officium præcipuum p. 781
fuisse ut Pontificibus assiderent una cum Senioribus in judiciis & publico Consilio, quod συνέδριον vocabant, multis probat *Vales.* in notis ad Euseb. p. 46. Conf. *Grotium* in Matth. p. 17. Bald. *Walæum* p. 15. in Matth. Pol. Synops. in Matth. p. 54.
Veritas. Οὐδεμία λέξις τῆς ἁγίας γραφῆς διαπίπτει. p. 794
Epiphan. lib. 1. hæres. 29. p. 118.
Αἱ κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν ἀληθεῖς καὶ ἄπλα- p. 797
στοι, καὶ ἀνωμολογημέναι γραφαὶ vocantur Eusebio lib. 3. H. E. c. 25. p. 97.
Tali dilemmate Theodotum & ipsius sequaces p. 801
recte ursit Euseb. l. 5. c. 28. p. 198. Ἢ γὰρ ȣ̓ πιστεύȣσι ἁγίῳ πνεύματι λελέχθαι τὰς θείας γραφὰς, καὶ εἰσὶν ἄπιστοι· ἢ ἑαυτȣ̀ς ἡγȣ̃νται σοφωτέρȣς τȣ̃ ἁγίȣ πνεύματος ὑπάρχειν, καὶ τί ἕτερον ἢ δαιμονῶσι.
Scripta Mosis & Prophetarum esse introductio- Ibid.
nem ad Christianismum docet Orig. lib. 2. contr. Cels. p. 59.
Γυναικάριον. De Ario & Achilla scribit Theod. l. 1. p. 80[illegible]
H. E. c. 3. quod quotidie seditiones concitaverint, mox δικαστήρια συγκροτȣ̃ντες δι᾽ ἐντυχίας γυναικαρίων ἀτάκτων ἃ ἠπάτησαν, mox τὸν χριστιανισμὸν διασύροντες ἐκ τȣ̃ περιτροχάζειν πᾶσαν ἀγυιὰν ἀσέμνως τὰς παρ᾽ αὐτοῖς νεωτέρας.
Δαιμόνια Platoni in Apologia Socratis sunt δαι- p. 81[illegible]
μονῶν πράγματα, ut ἀνθρωπεία ἀνθρώπων πράγματα:

Δαίμονες vero aut ipsi Dei, aut Deorum filii
spurii.
Ad Δαίμων semper in vituperio ponitur.) Contra-
p. 814. rium patet ex Actor.17,18. Apoc. 3, 13.
p. 828. Δεισιδαιμονία. Constantinus M. superstitionem
pulchre vocabat ἀπάτην καὶ ἀθεότητος πρόβολον. Vide
Euseb. l.4. de Vit. Const. c.29. p.540.
p. 836. Δένδρον. Epiph. in Physiol. p.222. distinguit inter
δένδρον κωφὸν καὶ ἀκάρδιον, arborem sideratam & inanem;
& inter δένδρον ὁλοκάρδιον, arborem solidam.
Δενδροκόλαψ, Picus. Epiph. in Physiolog. p.222.
p. 848. Δημώδης. Φύσει τὸ δημῶδες ἔνθερμον, plebs suopte
ingenio ferventior est. Socrat. l. 4. c.20. p.230.
Διαβολή. Ἰσχύει διαβολὴ ὅταν ὁ διαβάλλων ἀξιόπιστος
ᾖ. Socrat. l. 1. c.35. p.71.
p. 855. De voce Διαθήκη pluribus agit *Grotius* in Evang.
pag. 1.2.
p. 878. Διάλεξις. *Sisinnius* Nectarii Lector rectè dixit ὡς
αἱ διαλέξεις οὐ μόνον οὐχ ἑνοῦσι τὰ σχίσματα, ἀλλὰ καὶ φιλο-
νεικοτέρας τὰς αἱρέσεις ἀπεργάζονται. Hinc suasit ad
Schismata tollenda, ut διαλεκτικαὶ μάχαι fugiantur,
contra ἐκδόσεις τῶν παλαιῶν admittantur. Socrat. l.5.
c.10. p.267.
Quidam Laicorum ἀκέραιον τὸν νοῦν ἔχων in Synodo
Nicæna I. hæc protulit verba, ὁ Χριστὸς καὶ οἱ Ἀπόστολοι
οὐ διαλεκτικὴν ἡμῖν παρέδοσαν τέχνην, οὐδὲ κενὴν ἀπάτην,
ἀλλὰ γυμνὴν γνώμην πίστει καὶ καλοῖς ἔργοις φυλαττομένην.
Socrat. l.1. c.8. p.20.
p. 879. Διαμαστίγωσις. Eximius apud Tertullianum lo-
cus est de horrendo Lacedæmoniorum ritu ita ap-
pellato, ad Martyres, p. 430. "Nam quod ho-
"die apud Lacedæmonas solennitas maxima est
"Diamastigosis, i. e. flagellatio, non latet. In
"quo sacro ante aram nobiles quique adolescentes
"flagellis affliguntur astantibus parentibus & pro-
"pinquis, & uti perseverent adhortantibus. Orna-
"mentum enim & gloria deputabitur majore qui-
"dem titulo, si anima potius cesserit plagis, quàm
"corpus. Igitur si tantum terrenæ gloriæ licet de
"corporis & animi vigore, ut gladium, ignem,
"crucem, bestias, tormenta contemnant, sub
"præmio laudis humanæ possum dicere, modicæ
"sunt istæ passiones ad consecutionem gloriæ cœ-
"lestis & divinæ mercedis.,,
p. 889. Διαφωνία. Non omnem circa leviora dissensum,
communionem rumpere debere, graviter docet
Constantinus M. in Epist. ad Alex. & Arium, apud
Socrat. l. 1. c.7. p.17.
p. 892. Μονογαμίαν præfert Διγαμίæ Epiph. hæres.48. p.
410.411.
p. 893. Conf. Epiphan. hæres.59. p.496.
p. 904. De Origine Euseb. l.6. c.3. p. 205. Οἷον τὸν λόγον,
τοιόνδε φασὶ τὸν τρόπον, καὶ οἷον τὸν τρόπον, τοιόνδε καὶ
τὸν λόγον ἐπεδείκνυτο.
Valentinianus ad Episcopos: Ἴστε σαφῶς ὁποῖον
εἶναι προσήκει τὸν ἀρχιερωσύνης ἠξιωμένον, καὶ ὡς οὐ χρὴ
λόγῳ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ βίῳ τοὺς ἀρχομένους ῥυθμίζειν, καὶ πά-
σης ἀρετῆς ἑαυτὸν ἀρχέτυπον προτιθέναι, καὶ μάρτυρα ἔχειν
τῆς διδασκαλίας τὴν πολιτείαν. Theod. l. 4. H. E. c. 5.
p. 665.
p. 906. Δίδραχμα. Hoc in usum templi pensitatum fuisse
usque ad Vespasiani tempora docet *Grot.* in Matth.
p.170.171. *Tributum Cæsareum* fuisse contra asserit
Petitus apud *Wallæum* p.189.190.
p. 907. Διέξοδος, peculiarem habet significationem apud
Euseb. de Mart. Pal. c.11. p.336. quando Valentem
Æliæ urbis Diaconum à divinæ scripturæ peritia
commendans, dicit etiam sine codice potuisse
γραφῆς ἀπομνημονεῦσαι διεξόδους, integras paginas
memoriter recitare.
Δίκαιος. Conf. *Grotium* in Matth. p.9. Pol. Synops. Ad
in Matth. p. 35. p. 908.
Ἐδικαιώθησαν, hoc est, ut Siculi loquuntur, sup- p. 916.
plicio affecti sunt. Cicero in Verrem lib. 5. c. 57.
nam malefici & nocentes homines, cum pœnas
dant suorum injustorum factorum justi quodammo-
do fiunt, qui antea erant injusti & iniqui.
Διπλόη. Τὴν διπλόην τῆς λέξεως *Origenes* lib. I. contr. p. 922.
Cels. p. 15. Mosi tribuit & intelligit *Allegoriam*.
Ecclesia neminem propter fidem persequitur. Οὐκ p. 931.
εἰωθὸς διώκειν τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ, οὔτε μὴν ζήλῳ τῆς
ὀρθῆς πίστεως. *Socrat.* lib.7. c.3. p.340.
Δοκηταί. Sic vocabantur Hæretici *Cerdoniani*, p. 936.
qui negarunt Christum à Maria genitum, aut carne
revera fuisse vestitum, ἀλλὰ δοκήσει ὄντα, καὶ δοκήσει
πεφηνότα, δοκήσει δὲ τὰ ὅλα πεποιηκότα. Epiph. hæ-
res. 40. p. 300.
Δοκεῖ sæpe more Hebræorum πλεονάζει. Vid. Pol.
Synops. in Matth. p. 84.
Δοκίμιον, τὰ δοκίμια τῆς θεοσεβείας. *Epiph.* hæres. p. 937.
48. p.410.
Δολότροπος. Δολότροπα τεχνάσματα, impostùræ p. 939.
callidæ. *Epiph.* Serm. de Assumt. p. 288.
Δοῦλος. De servitute, Hebræorum servorum con- p. 959.
ditione, manumissione &c. multis differentem
vide *Fessel.* Advers. lib.3. c. 1.
Vide Theod. Dial.3. p. 123. Περιουσίαν ἐμφαίνει p. 968.
δυνάμεως τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον τροπῆς τὸ ἀδύνατον, Theod.
Dial. 3. p. 124.
Ἑαυτοῦ, ἑαυτοῖς. Quanquam proprie tertiæ per- p. 980.
sonæ sit, usurpatur tamen & in prima persona ut
Act.23, 14. Rom.8, 23. & 15, 1. Vide Pol. Synops.
in Matth. p.85.
Ἐγκίσσημα. Peccatum apud Epiph. hæres.79. p. p. 994.
1065. pulchre vocatur ἐγκίσσημα τοῦ ξύλου, fœtus ad
infelicem arborem conceptus.
Ἐγκράτεια. Etiam *abstinentiam à certis cibis* v. 9. p. 1001
carne notat; hinc Theod. p. 316. eam vocat κρεο-
φαγίας ἀποχήν. Dicit autem Ecclesiam nihil de tali
abstinentia præcepisse, neminemque τῶν εὐφρονούν-
των καταχρίνειν τὸν ἐσθίοντα.
Ἐθελοακρότης. Ἐθελοακρότης τῆς δικαιοσύνης, affecta- p. 1005
ta justitiæ perfectio. Epiph. in Ancor. p.19.
Ἔθος. De diversitate *Rituum Ecclesiasticorum* mul- p. 1006
tis agit *Sozom.* l.7. c.19. p. 734. ubi inter alia dicit
Εὔηθες εἶναι ἐθῶν ἕνεκεν ἀλλήλων χωρίζεσθαι περὶ τὰ καί-
ρια τῆς θρησκείας συμφωνοῦντες.
Εἴδησις, Alia est διὰ ἐννοίας καὶ διὰ ὁράσεως; alia πε- p. 1008
ρὶ χρήσεως καὶ ἐνεργείας. *Epiph.* hæres. 69. p.769.
Εἰ μή. Sæpe poni pro Conjunctione adversativa
ἀλλά, prout etiam ἐὰν μή, docet *Fessel.* Adv. Sacr.
lib.4 c.4. p.334.
Τὸν νῷ θεατὸν καὶ διανοίᾳ περιληπτόν, οὔτε μορφὴν ἐπιπο- p. 1012
θεῖ δι᾽ ἧς γνωρισθείη, οὔτε σχήματος ἀνέχεται, ὡς ἂν εἰ-
κόνος ἢ τύπου, *Constantinus* in Orat. ad Sanct. p. 571.
Origenes lib. I. contra Cels. p. 6. probat Heracliti p. 1017
dictum, λεσχηνεύειν τοῖς δόμοις τοὺς προσιόντας ὡς θεοῖς
τοῖς ἀψύχοις, *eos qui ad Deos inanimes accedant, per-
inde facere acsi fabulentur cum parietibus.* lib.2. p.131.
dicit templa & Imagines ἁρμόζειν μᾶλλον δαιμονίοις ἢ
τῷ Θεῷ. Christum quoque mentem ἀπὸ παντὸς αἰσθη-
τοῦ, οὐ μόνον φθαρτοῦ ἀλλὰ καὶ φθαρησομένου ad cultum
summi Dei traduxisse. Pulcherrimum locum vide
p.135.
Ideo quidam in *Anima* Imaginem Dei positam p. 1028
esse dicebant, quia sit ut Deus ἀόρατος, ἐνεργητική,

κινητική, διανοητική, λογιστική. Quos *Epiph.* hæres. 70. p. 815. his refutat verbis: Ὁ Θεὸς ἐπέκεινα μυριοταπλάσιον παρὰ τὴν ψυχὴν, καὶ ἔτι περιττότερός ἐστιν ἀκατάληπτος, καὶ ἀπερινόητος & quæ plura sequuntur.

Audæus, quod ad imaginem Dei creatus Adam dicitur, ἀποκρότως βούλεται ὁρίζειν εἶναι τοῦτο πληρούμενον κατὰ τὸ σῶμα. *Epiph.* hær. 70. p. 813.

Εἰκὼν ἀπηκριβωμένη καὶ ἀπαράλλακτος τοῦ πατρὸς vocatur Filius ab Alexandro in Epistola de Ario. Theod. l. 1. H. E. c. 3. p. 534. Vide ap. Socrat. l. 2. c. 10. p. 87. Synodi Antiochenæ fidei expositionem.

Acacius apud *Epiph.* hæres. 72. Christum similiter vocat Οὐσίας τε καὶ βουλῆς καὶ δυνάμεως καὶ δόξης ἀπαράλλακτον εἰκόνα. Item τὸ ἔκτυπον καὶ τρανὲς ἐκμαγεῖον τοῦ Θεοῦ τῆς οὐσίας. Plura vide ap. eundem *Epiph.* hær. 72. p. 839. 840. 841. Εἰκὼν vocatur οὐχ ὡς ἄψυχον ἐμψύχου, οὐδ' ὡς ἐνέργεια τέχνης, οὐδ' ὡς ἀποτέλεσμα ἐνεργείας; ἀλλ' γέννημα τοῦ γεννήσαντος. Idem hæres. 73. p. 880. Conf. hær. 76. p. 915.

Ad p. 1030 Εἱμαρμένη. Εἱμαρμένην Θεοῦ εἶναι προαίρεσιν, & quæcunque de *fato* à Gentilibus dicuntur, falsa esse pluribus demonstrat *Constantinus* in Orat. ad SS. p. 572.

Fatum Stoicorum *Epiphanius* l. 1. contra hæres. p. 13. ita oppugnat; Εἰ εἱμαρμένης τὸ σοφίζεσθαι, καὶ συνεθίζεσθαι, τὸ λογικὸν γεννᾶσθαι καὶ ἄλογον, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, παυσάσθωσαν νόμοι. Conf. eund. p. 35. ubi demonstrat *Judicium* & *Fatum* simul consistere non posse.

p. 1031 a. Εἰρεσιώνη. *Iresione* est oleæ ramus lana velatus, habens omnigenos terræ fructus dependentes, ut ait Suidas, qui deducit ab Ἔριον, lana. Talis fuit Atheniensium Iresione, i. e. fasciculus levis è plurium arborum frondibus & fructibus concinnatus quem gestabant. Herodotus in vita Homeri. In Samo hybernans Calendis, potentiorum ædes adiens aliquid accipiebat, canens hæc Carmina quæ Eresione, Εἰρεσιώνη, h. e. Ramalia vocabantur, ducente eum comitantéque aliquot puerorum indigenarum choro pag. 571. Talis fuit Judæorum Hoschanna, Lulaph, quam Josephus etiam εἰρεσιώνην appellat. Antiq. III. XIII. 81. Vide hic II. p. 1602.

p. 1044 *Epiphan.* hæres. 64. p. 531. Origenem vocat ἐρευνητὴν τῶν ἀνερευνήτων, καὶ ἐκβιβαστὴν τῶν ἐπουρανίων, quæ postrema ita vertit *Petavius*: *Scrutatorem qui cœlos ipsos prætergressus est.*

p. 1045 Ἐκδιαιτάομαι. Ταῖς παλαιαῖς ἀγωγαῖς ἐκδεδιῃτημένοι, priorum institutorum labe corrupti. Euseb. l. 1. H. E. c. 2. p. 9.

p. 1047 Ἔκθεσις. Bene olim *Sophronius* Paphlago, εἰ τὸ ἑκάστης ἡμέρας ἰδίαν ἐκτίθεσθαι βούλησιν, πίστεως ἐστὶν ἔκθεσις, ἐπιλείψει ἡμᾶς ἡ τῆς ἀληθείας ἀκρίβεια. Soz. l. 4. c. 22. p. 575.

Ἐκκήρυκτος. Hæc vox occurrit apud Euseb. l. 6. c. 43. de Novato, quem τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐκκήρυκτον ποιήσασθαι Ecclesiarum in Africa Antistites decreverunt.

p. 1049 Ἐκκλησία. De hac voce vide *Grot.* in Matth. c. 16. p. 161. 162. Ecclesia vocatur apud Euseb. l. 10. c. 4. p. 372. λόγων ἀγαθῶν ἑστία, σωφροσύνης παιδευτήριον, καὶ θεοσεβείας σεμνὸν καὶ θεοσεβὲς ἀκροατήριον.

p. 1059 Ecclesiam Navi similem esse docet *Epiph.* hæres. 60. p. 508.

Ἐκκλησία Ῥωμαίων, vocatur Ἀποστόλων φροντιστήριον καὶ εὐσεβείας μητρόπολις. Sozom. l. 3. c. 8. p. 508.

p. 1061 Ἐκκλησιαστικός. Tertiam significationem addit *Valesius* in notis ad *Euseb.* p. 42. nempe ut denotet eum qui in Clero constitutus est, & seculari seu laico opponitur.

Epiph. in Ancorato p. 13. expresse dicit Spiritum S. ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ procedere. Ad p. 1071

Ἐκτοπίζω. Gentiles Religionem Christianam vocabant νέαν καὶ ἐκτετοπισμένην, χθὲς καὶ οὐ πρότερον φανεῖσαν, novam & *peregrinam*. Euseb. H. E. l. 1. c. 2. p. 5. p. 1073

Ἔλεγχος. Ἐλέγχω. Conf. *Fessel.* Adv. S. l. 4. c. 2. p. 314. 315. p. 1081

Quinam pauperes Eleemosyna sint sublevandi, Atticus E. Const. docuit *Calliopium* Nicæensis Ecclesiæ presbyterum, his verbis, erogabis eam πάντως τοῖς ἀισχυνομένοις τὴν αἴτησιν, ἀλλ' οὐχὶ τοῖς ἐμπορίαν διὰ βίου τὴν γαστέρα προστεθεικόσι, qui omni vitæ suæ tempore ventrem ad quæstum proposuerunt. Μηδὲ θρησκείαν λογίσῃ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος, ἑνὸς καὶ μόνου γενόμενος τοῦ τρέφειν τοὺς πεινῶντας, ἀλλὰ μὴ λογισεύειν τοὺς τὸν ἡμέτερον τρόπον μὴ φρονοῦντας. *Socrat.* l. 7. c. 25. p. 366. p. 1084

Ἐλευθεροστομέω. Εὐγενεῖ καὶ ἀτρόμῳ γλώττῃ ἐλευθεροστομεῖν. Euseb. l. de Mart. Pal. c. 4. p. 324. p. 1089

Ἐμμανουήλ. Quot modis Christus *Immanuel* dicatur vid. *Fessel.* Adverf. Sacr. l. 6. c. 1. p. 8. Δηλοῖ τὸ ὄνομα τὸ μεθ' ἡμῖν Θεὸν, τὸν ἐνανθρωπήσαντα Θεὸν, τὸ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν ἀνειληφότα Θεὸν, τὸν ἑνωθέντα ταύτῃ Θεὸν, τὴν τοῦ Θεοῦ μορφὴν, καὶ τὴν τοῦ Δούλου μορφὴν ἐν ἑνὶ υἱῷ γνωριζωμένην. Theod. in def. p. 34. p. 1100

Ἐμπολιτεύω. De Beryllo testatur Euseb. l. 6. c. 33. quod docuerit Filium μὴ θεότητα ἰδίαν ἔχειν, ἀλλ' ἐμπολιτευομένην αὐτῷ μόνην τὴν πατρικὴν, paternam duntaxat in se residentem. p. 1101

Ἐμπορεία. Ἡ πολυτίμητος ἐμπορεία τοῦ νοητοῦ φωτὸς appellatur doctrina Christi ab Euseb. p. 52. p. 1101

Ἐμφέρεια. Ἐμφερής. Utraque vox de Filio usurpatur in Epist. Alexandri de Ario, apud Theod. l. 1. H. E. c. 3. p. 532. 533. Ubi Filius dicitur τὴν πατρικὴν ἐμφέρειαν ἀκριβῶς σώζειν. Item ἐμφερὴς τῷ πατρὶ εἶναι. p. 1103

Ἐμφύσημα. *Epiph.* Serm. in Sepulchr. Chr. *Imaginem* Dei per Christum restauratam vocat τὸ ἀρχαῖον ἐμφύσημα p. 274. p. 1104

Finem *Incarnationis* Phileas in Epistola ad Thmuitas apud Euseb. l. 8. c. 10. ita exponit: Novimus Dominum nostrum Jesum Christum ἐνανθρωπήσαντα δι' ἡμᾶς, ἵνα πᾶσαν μὲν ἁμαρτίαν ἐκκόψῃ, ἐφόδια δὲ τῆς εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν εἰσόδου ἡμῖν καταθῆναι. *Subsidia itineris.* p. 1108

Φασὶ δέ τινες ὅτι κοσμήσας αὐτὸν Κροῖσος παντοδαπῶς, καὶ καθίσας εἰς τὸν θρόνον, ἤρετο Σόλωνα, εἴτι θέαμα κάλλιον τεθέαται; ὁ δὲ ἀλεκτρυόνας εἶπε, φασιανοὺς, καὶ ταὼς, φυσικῷ γὰρ ἄνθει κεκόσμηνται, καὶ μυρίῳ καλλίονι. Diogen. Laert. in Vita Solon. conf. Matth. IV. 29. p. 1112 *

De hac unione hypostatica observanda regula Theodor. Dial. 3. pag. 151. Ἡ ἕνωσις κοινὰ ποιεῖ τὰ ὀνόματα. p. 1128

Ἐξαγκωνίζω. Impedio. Epiph. Serm. de Assumt. p. 289. p. 1132

De Helena matre Constantini M. scribit Theod l. 1. c. 17. p. 565. quod mortua sit ταῖς ἐξιτηρίοις αὐτὸν (Constantinum) ἐπικλύσασα εὐλογίαις, postquam eum in exitu vitæ usitata benedictione cumulasset. p. 1140

Ἐξοδίασις. Ἡ τῶν στρατιωτῶν ἐξοδίασις, militaris expeditio apud Theod. l. 2. H. E. c. 13. p. 609. p. 1141

De Ἐξομολογέσει consulatur *Sueur* Histor. ad Annum 213. p. 1144

Ἐπαγγελία. Δῆλον ὡς ἡ τοῦ Θεοῦ ἀμετάθετός ἐστιν ἐπαγγελία. Epiph. l. 1. Hæres. 29. p. 117. p. 1157

Ἔπαινος. Καθόλου ὁ ἔπαινος οὐκ εἰς καιρὸν γενόμενος βλάβη

βλάβην ἐπιφέρει τοῖς δεχομένοις· ταῖς γὰρ εὐφημίαις θαρρῦντες, καὶ τὸ πᾶν κατωρθωκέναι νομίζοντες, οὐχ ὁμοίως εἰς τὸ τῆς ἀρετῆς τρέχωσι στάδιον. *Theod.* in Jeſ. p. 18.

Ad p.1158 Ἐπαρκέω. De hac voce agit *Valeſ.* in not. ad Euſeb. p. 140.

p.1159 Ἐπελαφρίζω. Ἡ θεία δύναμις τοῖς ὀπισθεν χαλεπὸν ὑπὲρ εὐσεβείας ὑπομένουσιν ἐπελαφρίζουσα τοὺς πόνους καὶ τὴν προθυμίαν ἐπιῤῥωννῦσα παρίσταται. Euſeb. de Mart. Palæſt. c. 2. p. 320. *allevans*.

p.1160 Ἐπηρεάζω. De hac voce vide *B. Walæum* pag. 57. in Matth.

p.1163 Ἐπιβατήρια. Τὰ ἐπιβατήρια τῆς ἐκκλησίας ἐπιτελεῖν, feſtivitatem dedicationis peragere. *Socrat.* lib. 1. c. 28. p. 65.

Ἐπιδημία. Vide locum inſignem apud Origen. lib. 1. contr. Celſ. p. 43.

Ἐπιδικάζεσθαι. Ἐπιδικασία. De his vocibus videatur *Grotius* in Matth. p. 6. 7.

p.1167 Ἐπικαινοτομέω. Stephanus in lite de rebaptizandis Hæreticis ſtatuit μὴ δεῖν τι νεώτερον παρὰ τὴν κρατήσασαν ἀρχῆθεν παράδοσιν ἐπικαινοτομεῖν. *Euſeb.* l. 7. c. 3. p. 251.

p.1168 Ἐπίκληρος. Quænam puellæ apud Judæos fuerint ἐπίκληροι docet *Grotius* in Matth. p. 6.

p.1169 Ἐπιμέτρησις. Ἡ ἄνωθεν ἐπιμέτρησις, Dei diſpenſatio. *Sozom.* l. 1. c. 9. p. 413.

p.1174 Ἐπισκιάζω. De hac voce ex *Gomaro* docte diſſerentem vide *Bynæum* de Nat. Chr. p. 133. 134.

p.1184 Euſebius Pamphili in locum Euſtathii Antiocheni ſurrogatus, ſedem illam recuſavit. Νόμος γὰρ ἐκκλησιαστικὸς ἐκώλυε τὸν ἅπαξ ἡγησάμενον ἐκκλησίας, ἐπισκοπὴν ἄλλην μὴ μετιέναι. *Sozom.* l. 2. c. 19. p. 469.

p.1189 *Epiſtolæ formatæ*, τύποι vel τετυπωμέναι quæ fuerint, vide *le Moine* in Sylloge Tom. 2. p. 7.

p.1194 Ἐπιστρέφεια. Aliam ſignificationem habere videtur apud Euſeb. l. 7. c. 11. p. 258. ubi *Æmylianus* Præfectus in exilium abire juſſit conventus ſacros interdicit, his additis minis, οὐ γὰρ ἐπιλείψει ἡ δέουσα ἐπιστρέφεια, non enim deerit congrua *animadverſio*.

p.1198 De utraque *Chriſti Apparitione* agit Theod. lib. IV. p. 299.

p.1203 Ἐπίχειρα. Πᾶς πονηρίᾳ χρώμενος καταλληλα τὰ ἐπίχειρα δρέπεται. Theod. in Jeſ. p. 18.

p.1204 Ἐποφθαλμίζω, de Euſebio Nicomedienſi Socrat. l. 1. c. 3. p. 10. Ἐποφθαλμίσας τῇ ἐκκλησίᾳ Νικομηδέων, *Valeſius* vertit ad Nicomedienſem Epiſcopatum transgreſſus eſt.

Ἐπώδυνος. *Ammon* quidam Monachorum in Ægypto parens conjugi ſuæ caſtitatem ſuaſit, exponens illi ὅσα ὁ γάμος ἔχει φορτικὰ, ὅπως τε ἐπώδυνος ἡ μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς συμβίωσις. *Socrat.* lib. 4. c. 23. p. 232.

p.1206 Ἐργάζομαι. Hoc vocabulum ſæpius notare, *comparare*, *negotiari* docet *Feſſel.* Adv. S. lib. 4. c. 3. p. 325. 326.

p.1209 Ἔργον pro nummis, fœnore & uſura ſumi, unde ἐργολαβία, & ἐργολαβεῖν ad omnes quæſtus inhoneſtos transfertur; docet *Feſſel.* in Adv. S. l. 1. c. 1. p. 11.

p.1213 Ἐρόπτυσμα, *Sputum*. *Epiph.* in Ancor. p. 41.

Ἐρυθρὸς. *Mare erythræum* unde dictum. vid. *Feſſel.* Adv. S. lib. 4. c. 11. p. 388.

p.1216 Abraham αὐτόπτης καὶ ἑστιάτωρ ἠξίωται εἶναι τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. *Sozom.* l. 1. c. 1. p. 398.

p.1220 Εὐαγγέλιον. De hac voce conſule *Grotium* in Matth. p. 3.

p.1221 Πλήρωσις τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν τὸ ἀπερίσπαστον τοῦ Εὐαγγελίου. *Epiph.* hæreſ. 66. p. 669.

p.1224 Hoc Evangelium Matthæi fuiſſe litteris Hebraicis ſcriptum docet *Epiphan.* lib. 1. Hæreſ. 30. pag. 127. Conſentit *Grotius* in Matth. p. 4. Contrarium demonſtrat *Bald. Walæus* in Evang. p. 1. 2.

Εὐδοκητής, *approbator*. Pater apud *Epiph.* in expoſit. fidei, p. 1098. vocatur εὐδοκητὴς τῆς τοῦ υἱοῦ ἐνσάρκου παρουσίας. Ad p.1240

Εὐένδοτος, *mollis*, *tener*, der ſich bald ergiebt. p.1242 Occurrit apud *Euſeb.* l. 6. c. 41. p. 239.

De triplici Eunuchorum genere prolixe agit p.1255 *Epiph.* hæreſ. 58. p. 490. 491. 492.

Εὐπαράγωγος, *flexibilis*, der ſich leicht bereden p.1259 läßt. Occurrit apud *Euſeb.* lib. 6. c. 41. p. 239.

Εὑρεσιλογέω, idem quod εὑρεσιεπέω. Occurrit p.1293 apud *Euſeb.* H. E. p. 20. ubi in diſſenſu Matthæi & Lucæ de ſtirpe Chriſti, dicit τῶν πιστῶν ἕκαστος ἀγνοίᾳ τ' ἀληθοῦς εὑρεσιλογεῖν εἰς τοὺς τόπους πεφιλοτίμηται. *Valeſ.* Veras locorum interpretationes excogitare.

Εὔριπος. Εὔριπος γνώμη, animus mobilis, inconſtans. *Theod.* l. 2. H. E. c. 2. p. 585.

Εὐσέβεια. Διὰ τῆς εὐσεβείας καὶ ἡ εἰρήνη φυλάττεται, καὶ p. 1264 πόλεμος καταλύεται, καὶ πολέμιοι τρέπονται, καὶ ἀνίστανται τρόπαια, καὶ νίκη βραβεύεται. Theodoſius ad filios apud Theodor. l. 5. H. E. c. 25. p. 740.

Εὐφώρατος. Εὐφώρατον τὸ ψεῦδος, mendacium p. 1268 quod facile deprehenditur. *Theod.* lib. 2. H. E. c. 3. p. 586.

Solum Deum eſſe invocandum ex Antiquitate p. 1273 Eccleſiaſtica multis probat *Sueur* ad Annum 407.

Εὐχὴν καθαρὰν αἱμάτων καὶ ῥύπου commendat Conſtantinus M. in Epiſtola ad Saporem. Vid. *Sozom.* l. 2. c. 15. p. 464.

De precum efficacia *Conſtantinus* in Orat. ad Cœt. Sanct. p. 602. Ἀνίκητον χρῆμα ἡ δικαία προσευχή· καὶ οὐδεὶς ὁσίως λιτανεύων ἀποτυγχάνει τοῦ σκοποῦ· οὐδὲ γὰρ περιλείπεται κόσμος (h. in l. prætextus) ἀποτεύγματι.

Μέγα ὅπλον εὐχὴ τῆς ἐκκλησίας. *Epiph.* Serm. de Reſur. p. 281. Vide ibid. preces ferventes pro liberatione Eccleſiæ.

Ἐφέορτια. Celebritatis officia. *Epiph.* Serm. in p. 1288 Feſt. Palm. p. 257.

Ζιζάνια. De *hæreticis* *Theophilus* Antiochenſium p. 1298 Epiſcopus dicit, apud *Euſeb.* l. 4. c. 24. quod ζιζανίων δίκην τὸν εἰλικρινῆ τῆς Ἀποστολικῆς διδασκαλίας σπόρον corruperint.

Ζωγρέω. Vide *Feſſel.* Adv. Sacr. l. 5. c. 5. p. 435. p. 1301

Zona Symbolum Virginitatis. Unde *Zonam ſolvere* eſt virgineum florem delibare. Vide *Feſſel.* Adv. Sacr. l. 2. c. 24. p. 165. p. 1308

Homines cum Animantibus tum ratione Virtu- p. 1312 tutum, tum ratione Vitiorum comparari pulchre docet Theod. Serm. 5. de Provid. p. 367.

Εὐφραίνεσθαι ἐστὶ, μανθάνοντά τι καὶ φρονήσεως μεταλαμβάνοντα αὐτῇ τῇ διανοίᾳ; ἥδεσθαι δὲ, ἐσθίοντά τι, ἢ ἄλλο ἡδὺ πάσχοντα αὐτῷ τῷ σώματι. Plato in Protagor. p. 1316

Ἡδυπάθεια. Τῆς τῶν σωμάτων ἡδυπαθείας καταπτύ- p. 1317 σας, corporis voluptates deſpiciens. *Euſeb.* lib. de Mart. Palæſt. c. 4. p. 323.

Ἦθος. Τὰ ἤθη τὰ ἔθη ποιεῖ, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἀντεξούσιον. *Theod.* Orat. 7. p. 597.

Ἤπτα. Epiph. in Phyſiologo, dicit Vulturem p. 1334 τῇ ἤπτῃ τῆς γαστρὸς voracitate omnes aves ὑπερακοντίζειν p. 198.

Ἡρωδιανοί. Ita dicti qui Herodem Regem ſuſcepere pro Chriſto. *Dillher.* p. 81.

Ἠόκατος. *Evocatus*. Ita dicebantur milites ho- p. 1335 noratioris loci, qui confectis jam ſtipendiis dimiſſi, ad militiam evocabantur à Principe. *Valeſ.* in not. ad Euſeb. p. 50.

Θάλασ-

Ad Θάλασσα, quasi θάρασσα unde ταράσσω. *Fuller.*
p.1336 M. S. p. 233.
p.1337 Mors ἐδὲν ἄλλο ἢ διάκρισις καὶ διαχωρισμὸς ψυχῆς
1338 ἀπὸ σώματος. *Epiphan.* ex Proclo.

Mors alia est διὰ σώματος ἀπαλλαγῆς, alia διὰ καταδίκης. *Epiphan.* l. 1. de hæref. p. 26.

De *Morte*, quod inevitabilis pulchre *Sozom.* l. 2. c. 10. p. 458. Τῦτο ἄφυκτον παντὶ τικτομένῳ τέλος.

p.1341 De *morte piorum* commode dici potest, quod olim Proclus apud *Epiph.* hæres. 64. p. 547. de morte Adami dixit, nempe Deum illum mori voluisse, ἵνα διὰ τῆς λύσεως τῦ Σώματος ἢ τῆς διαιρέσεως ἡ ἁμαρτία κάτωθεν αὐτόπρεμνος πᾶσα διαφθαρῆ· ὡς μηδὲ κἂν βραχύτατον ῥίζης ἐαθῆναι μέρος, ἀφ' ὗ νέοι βλαστοὶ πάλιν ἁμαρτημάτων ἀναβλύζωνται. Conf. eund. p. 549.

p.1343 Martyrum mors. *Symeon* à Sapore occisus testimonio Scripturarum ostendebat ζωὴν μὲν ἀληθῶς εἶναι τὸ ὧδε ἀποθανεῖν· τὸ δὲ διὰ δειλίαν προδῦναι Θεὸν, ὁμολογυμένως θάνατον. *Sozom.* l. 2. c. 10. p. 458.

p.1345 Θατεράλητος, ex alia parte infirmus. *Euseb.* l. 3. H. E. c. 27. p. 99.

Θαῦμα. Θαυματυργός. Quomodo θαυματυργοὶ sint explorandi docet *Origen.* lib. 2. contr. Cels. p. 91.

p.1356 Θεάνθρωπος. Ἐςὶ Θεὸς ἄνθρωπος, ἀπὸ πατρὸς μὲν γεννηθεὶς ἀνάρχως ἢ ἀχρόνως. Ἄνθρωπος δὲ ἀπὸ Μαρίας, διὰ τὴν ἔνσαρκον παρυσίαν. *Epiph.* hæref. 54. p. 465.

p.1347 Θεηγόρος. Apostoli vocantur Θεηγόροι in Epistola Alexandri de Ario apud Theod. l. 1. H. E. c. 3. p. 518. Edit. Paris.

Θεήλατος. Ita vocatur *homo execrandus* apud *Epiph.* hæref. 42. p. 326.

p.1360 ὁ Θεόπαις. Ita Christum vocat *Epiph.* Serm. in Sepulchr. Chr. p. 261.

p.1363 De hac ἀποθεώσει pulchre *Euseb.* Edit. Vul. p. 71. Ἐὰν μὴ Ἀνθρώπῳ Θεὸς ἀρέσῃ, Θεὸς ἐ γίνεται· ἕτως καταγε τῦτο Ἄνθρωπον Θεῷ ἵλεον εἶναι προσήκει.

p.1365 *Epiph.* hæref. 51. p. 429. memorat τὴν τῦ ποιμένων διὰ τῦ Εὐαγγελισαμένων Ἀγγέλων Θεοπτίαν.

p.1369 Dei descriptionem egregiam habes apud Theodor. Tom. 4. hæref. fab. lib. 5. p. 250.

p.1371 Epitheta Dei. Ὁ Θαυματυργὸς, ὁ μεγαλυργὸς, ὁ τῦ ὅλων δεσπότης, ὁ τῦ σύμπαντος κόσμυ δημιυργὸς, ὁ παντοκράτωρ, ὁ πανάγαθος, ὁ εἷς καὶ μόνος Θεός. *Euseb.* l. 10. c. 4. p. 373.

p.1376 Θεὸς ὅλος ἔννοια, ὅλος θέλημα, ὅλος νῦς, ὅλος ὀφθαλμὸς, ὅλος ἀκοὴ, ὅλος πηγὴ πάντων τῶν ἀγαθῶν, ἢ ὐδενὸς εἴσω πάθυς περιέχεται. *Epiph.* hær. 33. p. 216. Vide similem locum hæref. 70.

IV. Unum esse Deum ex ἐναρμονίῳ τῶν πάντων ὁμονοίᾳ pulchre demonstrat Constant. in Orat. ad Sanctos p. 569.

p.1380 *Manus Dei* est τῆς οἰκονομικῆς δυνάμεως ἐνέργεια. *Theod.* hæret. fab. lib. 5. p. 251. Sive est ἡ τὰ πάντα τεκτηναμένη ἢ κυβερνῶσα ἐνέργεια. p. 252.

p.1381 Θεός ἐςιν ἀκατάληπτος, πνεῦμα ἀπερινόητον, πάντα περιέχων, ὑπ' ὐδενὸς περιεχόμενος. *Epiph.* hæref. 70. p. 820.

p.1385 Θεοσέβεια· ὐκ ἐπάναγκες ἡ θεοσέβεια, ἀλλὰ ἐκ προαιρέσεως ἡ Δικαιοσύνη. *Epiphan.* hæref. 60. p. 506.

p.1395 Θερμυργός. Paulus Pamphili in martyrio Socius, vocatur θερμυργότατος ἢ τῷ πνεύματι ζέων, *fervidus in agendo* & ardore Spiritus plenus apud *Euseb.* de Mart. palæst. c. 11. p. 336.

Θερμός. De hac voce ejusque usu agit *Fessel.* Adv. Sacr. lib. 2. c. 22. p. 160. 161.

De Thermis quas Theod. Serm. 2. de Provid. Tom. 4. p. 336. pulchre ἀχειροποιήτυς appellat locum insignem habes ibidem.

Θήρεθνον. *Epiph.* Serm. in fest. palm. p. 254. Ἴδε τὰ Ad
πρὶν θηρέθνα (gentes prius efferas) ἐν σοὶ τυγχάνοντα p. 1398
πρόβατα.

Θῆλυ. Allegorice *Epiphanius* hæref. 37. p. 269. ex- p. 1399
ponit quæ de serpente *mulierem* primo seducente leguntur: Τρέπεται ἐπὶ τὸ θῆλυ, τυτέςι, τὴν τῦ Ἀνθρώπων ἄγνοιαν, ἢ πείθει τὺς ἐν τῇ ἀγνοίᾳ, ἐπειδὴ ὐ δύναται τὸν στερεὸν λογισμὸν ἀπατῆσαι. Θηλυκοῖς γὰρ ἀεὶ νοήμασι προσπελάζει, ἡδονῇ τε ἢ ἐπιθυμίᾳ, τυτέςι, τῇ ἐν Ἀνθρώποις θηλυνομένῃ, ἢ ὐχὶ τῷ στερεῷ λογισμῷ, τῷ εὐλόγως τὰ πάντα νοῦντι, καὶ Θεὸν ἀπὸ τῦ κατὰ φύσιν νόμυ ἐπιγινώσκοντι.

Θηριομαχέω. Duobus modis hoc factum: aut e- p. 1400
nim aliquis cum bestiis pugnabat in Theatro, aut cum hominibus in bestias conversis. Ita Heraclitus Ephesius Epist. 1. ad Hermodorum Ephesiorum cives conversos esse in bestias, quippe qui se arment in mutuas cædes, quod ne Leones quidem faciant. Hinc Ephesii dicti sunt *bestiæ*, atque hoc est, quod Apostolus I. Cor. XV. 32. scribit, se pugnâsse cum bestiis ἐθηριομάχησα ἐν ἐφέσῳ, quod verbum in Concordantiis Stephani omissum est: Tales bestiæ fuerunt Demetrius cum asseclis, Actor. XIX. Quo sensu Ignatius ad Tarsenses scripsit: ἀπὸ Συρίας μέχρι ῥώμης θηριομαχῶ, ὐχ' ὑπὸ ἀλόγων θηρίων βεβρωσκόμενος, ἀλλ' ὑπ' ἀνθρωπομόρφων. A' Syria Romam usque cum bestiis depugno, non quòd à brutis feris devorer, sed à feris humanam gerentibus formam exagiter. Prioris generis mentio fit apud Josephum, quum ex devictâ gente Judaicâ Cæsareæ plurimi contra bestias depugnare debebant, ἐν ταῖς πρὸς τὰ θηρία μάχαις. Alia eorum ratio, qui bestiis objecti fuerunt dilaniandi παραβληθέντες, quales memorat B. Jud. VII. XX. priores armati, posteriores vincti, saltem nudi. Beza Erasmum vellicat, quòd Paulum feris bestiis objectum tradat, 1. Cor. XV. 32. quum non objectus fuerit, sed pugnaverit & ne pugnaverit quidem ad literam, sed Metaphoricè.

Θησαυρός. Forte ex Hebr. תשורה quod munus p. 140[illegible]
notat. I. Sam. 9, 7. Vide Pol. Synops. ad Matth. p. 59.

Θλίψις. Afflictiones Dionysius pulchre vocat γυ- p. 140[illegible]
μνάσιον ἢ δοκίμιον, apud *Euseb.* l. 7. c. 22. p. 269.

Θρῆνος. Ὃν ὐκ ἀνεκλήσατο λόγος, τῦτον πολλάκις p. 140[illegible]
διώρθωσε θρῆνος. *Theod.* in Jes. p. 4.

Θρησκεύσιμος. Τόποι θρησκεύσιμοι vocantur *loca religiosa*, apud *Euseb.* l. 7. c. 13. p. 262.

Θρόνος. De thronis Regum differentem consule p. 140[illegible]
Bynæum de Nat. Chr. p. 113 -- 116.

Ἀποςολικὸς θρόνος, item θρόνος πέτρυ vocatur se- p. 140[illegible]
des Episcopalis Romana. *Sozom.* l. 4. c. 15. p. 558.

Epiphanius l. 1. hæref. 29. p. 118. Θρόνος Δαβὶδ ἢ βασιλικὴ ἕδρα ἐςὶν ἡ ἐν τῇ ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ Ἱερωσύνη ὅπερ ἀξίωμα βασιλικόν τε ἢ ἀρχιερατικὸν ὁμῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνάψας ὁ Κύριος δεδώρηται τῇ ἁγίᾳ αὐτῦ ἐκκλησίᾳ, τὸν θρόνον μεταγαγὼν ἐν αὐτῇ τὸν τῦ Δαβὶδ· μὴ διαλείποντα εἰς τὸν αἰῶνα.

Ἐπισκοπικὸς θρόνος. *Sozom.* l. 7. c. 3. p. 706. Vi- p. 141[illegible]
de Soz. l. 1. c. 2. p. 403. & c. 17. p. 430.

Θυρίς. Θυρίδες ἡμῖν ὑπάρχυσι τὰ τῦ σώματος αἰσθη- p. 141[illegible]
τήρια, βλέμμα, ἀκοὴ, ἢ τὰ ἄλλα, δι' ὧν θάνατος εἰς ἡμᾶς εἰσπορεύεται εἰ δι' αὐτῶν ἁμαρτήσωμεν. *Epiph.* de hæref. l. 1. p. 27.

De *Sacrificiis* rectè dicit *Theod.* in Jes. p. 8. quod p. 142[illegible]
non προηγυμένως Judæis injuncta fuerint, sed ὥςε παιδαγωγίαν γενέσθαι τῆς ἄλλης ἐντεῦθεν αὐτοῖς πολιτείας.

Euseb. l. 4. de Vit. Const. c. 45. p. 449. preces vo- p. 142[illegible]
cat θυσίας ἀναίμυς ἢ μυστικὰς ἱερυργίας.

Hoc sensu scribit *Theod.* l. 1. H. E. c. 29. p. 581. p. 142[illegible]
Hiero-

Hierosolymam fuisse translatum τὸ θεῖον θυσιαστήριον βασιλικοῖς τε παραπετάσμασι καὶ κειμηλίοις λιθοκολλήτοις χρυσοῖς ornatum. *Altaria* hæc sive tabulas sacras fuisse ligneas ad V. usque seculum demonstrat Sueur ad Annum 368.

Ad p. 1430 *Jacobum* Domini fratrem appellatum fuisse, διὰ τὸ ὁμοδίαιτον, διὰ τὸ σύντροφον, διὰ τὸ ἐν τάξει ἀδελφοῦ αὐτὸν ἐσχηκέναι, δι' ἣν εἶχεν Ἰωσὴφ μόνον πρὸς τὴν Μαρίας γνησιότητα. κλ'. docet Epiph. hæres. 78. p. 1045. ubi simul multa ἄδηλα de eo memorat. Vide quoque, p. 1046.

p. 1438 Ἰδιότροπος. Ἰδιότροπον ὑπόστασιν habere filium demonstrat Alexander in Epist. apud Theod. l. 1. H.E. cap. 3.

p. 1441 In V. T. Sacerdotes debebant esse *corpore integro*, non par ratio N.T. τῇ γὰρ Ἐκκλησίᾳ σώματος μηδὲν μέλει ἢν ᾖ μόνον ἄρτιος ἢ τοῖς τρόποις ὁ Ἱερεύς. Soz. l. 6. c. 30. pag. 685.

p. 1444 Ἱερωσύνη. Christus dicitur ἀθάνατον καὶ ἀγήρω Ἱερωσύνην εἰς τὸν ἄπειρον αἰῶνα διακατέχειν. Euseb. l. 1. H. E. c. 3. p. 14.

p. 1445 Jerosolyma sæpissime vocatur Ecclesia N. T. variis de caussis, quas exponit *Fessel.* Adv. Sacr. l. 7. c. 1. p. 99.

p. 1447 Ἰησοῦς. Ὁ τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν δεύτερον αἴτιον (subdola hæc) ὁ τῆς θεογνωσίας εἰσηγητής. Ὁ τῆς ἀληθοῦς θεοσεβείας διδάσκαλος. Ὁ τῶν ἀσεβῶν ὀλετήρ. ὁ τυραννοκτόνος· ὁ τοῦ βίου διορθωτής. Euseb. l. 10. c. 4. p. 373. Ὁ τῶν ἀπεγνωσμένων Σωτὴρ, deploratorum servator.

De nomine Jesus prolixe & docte differentem vide *Bynæum* de natali Christi. p. 88. -- 99. Nempe primo scriptum הושע, dein Mose auctore יהושע, mox literis ה & ו usu detritis ישוע, tandem abjecto ע contracte ישו.

p. 1454 * Ἵνα, Platoni in Eytuphr. est *ubi*; adducit versum Homericum: ἵνα γὰρ δέος ἔνθα καὶ αἰδώς. ubi timor, ibi & pudor. Porro subjungit: Οὐ δοκεῖ μοι εἶναι, ἵνα δέος ἔνθα καὶ αἰδώς --- ἀλλ' ἵνα γε αἰδὼς ἔνθα καὶ δέος εἶναι. Item, οὐκ ἄρα ὀρθῶς ἔχει λέγειν, ἵνα γὰρ δέος ἔνθα καὶ αἰδὼς, ἀλλ' ἵνα μὲν αἰδὼς, ἔνθα καὶ δέος, οὐ μέν τοιγε ἵνα γε δέος πανταχοῦ αἰδώς; ἐπὶ πλέον γὰρ οἶμαι δέος αἰδοῦς, μόριον γὰρ δέους αἰδὼς, ὥσπερ ἀριθμοῦ περιττὸν, ὥστε οὐχ ἵνα περ ἀριθμὸς, ἔνθα καὶ περιττὸν, ἵνα δὲ περιττὸν, ἔνθα καὶ ἀριθμός. & quæ deinceps sequuntur.

p. 1458 Ἰσαάκ. Τῇ μιμήσει τετίμηται τῆς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θυσίας, δέσμιος παρὰ τοῦ πατρὸς τῷ βωμῷ προσαχθείς. Soz. l. 1. c. 1. p. 395.

p. 1457 Ἰούδας. Cajanos, qui laudabant Judam quasi saluti nostræ egregie consuluisset, ita refutat Epiph. hæres. 38. p. 281. Οὐ παρέδωκεν αὐτὸν (Christum) ἵνα γένηται ἡμῖν εἰς σωτηρίαν· ἀλλὰ κατὰ ἄγνοιαν, ζῆλον καὶ φιλαργυρίαν ἀρνησιθείας. Conf. p. 282.

De Juda proditore. Vid. Orig. l. 2. contr. Cels. p. 65.

p. 1468 De Joanne Baptista Epiphan. hær. 62. p. 516. ᾧ ἐδόθη τὸ μήνυμα τοῦ προκηρύγματος, καὶ ἡ ἑτοιμασία τῆς ὁδοῦ τοῦ Κυρίου.

p. 1476. Josephum *Epiph.* Serm. de Sepulchr. Christi pulchre vocat ἄνανδρον τῆς Μαρίας ἄνδρα. p. 262.

TOM. II.

pag. 1. Καθαιρετικόν. Libellus depositionis. Socrat. l. 2. cap. 1.

p. 8. Καθάρσιον. *Martyrius* quidam Cilix *Baptismum* & *Sacerdotium* vocavit καθάρσια τῶν ἁμαρτημάτων apud Soz. l. 7. c. 10. p. 716.

Καθιέρωσις. Quomodo templorum dedicatio fa- Ad
cta olim fuerit ex Euseb. Hist. Eccl. l. 10. c. 2. & 3. p. 11.
docet *Sueur* ad Annum 335.

Καινότης. Ἡ καινότης ἐπαινουμένη ἔτι μᾶλλον ἐπεδί- p. 18.
δου καὶ πρὸς νεωτερισμὸν εἷρπεν· ἀπαυθαδιάζομη τε καὶ τῶν πατρικῶν ὑπερφρονοῦσα, ἰδίους ἐτίθει νόμους· καὶ τὰ αὐτὰ τοῖς ἀρχαιοτέροις περὶ θεοῦ δοξάζειν οὐκ ἠξίου· ἀεὶ δὲ ξενὰ περινοοῦσα Δόγματα οὐκ ἠρέμει τῶν καινῶν καινοτέροις σπουδάζουσα. Sozom. l. 4. c. 27. p. 585.

Καινοφωνία. Ex usu vocabulorum ἀγράφων σχεδὸν p. 19.
ἡ πᾶσα γέγονε σύγχυσίς τε καὶ ἀκαταστασία τῶν Ἐκκλησιῶν. Socrat. l. 1. c. 8. p. 26. 27.

Ἄμεινον ἐστὶν ἀμαθέστερον διαλεγομένους ὀρθῶς περὶ θεοῦ δοξάζειν, ἢ καινότητας ὀνομάτων ἐπεισάγειν διαλεκτικῆς τερθρείας συγγενεῖς. Soz. l. 4. c. 17. p. 563.

Epiph. l. 1. Tom. 2. Hæres. 24. p. 72. οὐκ ἐνυπόστα- p. 21.
τον τὸ κακόν ἐστι. --- ἐπείσακτον δὲ διὰ προφάσεως ἑκάστῳ τῶν ποιούντων τὸ κακὸν ἔνεστιν.

Κακοπιστία. Epiph. in Ancor. pag. 13. Χείρων ἡ p. 24.
κακοπιστία τῆς ἀπιστίας. Rationem addit, quod hæc fidei accessione corrigatur; illa vero plerumque sit ἀκατόρθωτος.

Καλέω. Καλεῖσθαι quandoque significat *rem voce* p. 25.
indicatam consequi, ut Matth. 5, 9. 1. Joh. 3, 1. Vide Grotium in Matth. p. 32. sæpe in Sacris N. T. libris ponitur pro εἶναι, quod etiam τοῖς ἔξω familiare, ut multis docet Bynæus de Nat. Christi, p. 109.

De voce Κανών. vide Clariss. Christ. Iselii Differt. p. 37. *
de Canone N. T. ubi inter alia asserit, eam apud græcos Authores, haud raro istud in bilance denotare, quod latini examen (das Zünglí) vocant; Aristoph. in Ran. καὶ κανόνας ἐξοίσεις, καὶ πηχεῖς ἐπῶν: ad quæ Scholiastes: Κανών. κυρίως τὸ ἐπάνω τῆς τρυτάνης ὂν, καὶ εἰς ἰσότητα ταύτην ἄγων: eandem inter voces ἐν τῇ στατικῇ usurpari solitas posuit in Onom. Pollux. l. 4. c. 24.

Καπηλεύω. πωληθέντα πρὸ πρότερον ἔργα ἀλλότρια p. 41. *
παραδεχόμενοι, δεύτερον πωλοῦσι πάλιν οἱ κάπηλοι. Caupones nimirum emtas prius ab aliis res assumunt, quas secunda opera ipsi distrahant. Plato in Polit. Ubique etiam Plato per Κάπηλος, καπηλεύειν designat negotiatores, qui non sua opera vendunt, sed ab aliis facta emunt, ut rursus vendant, animo lucrandi: ita semper κάπηλον & αὐτόπωλον distinguit. Vide an Apostolus non hanc significationem sequatur.

Κατάλειμμα. Κατάλειμμα τοὺς εὐσεβείᾳ κοσμου- p. 52.
μένους προσαγορεύει. *Theod.* in Jes. p. 20.

Ad locum Gal. 3, 10. ita Epiph. Hær. 42. p. 350. τὸ p. 57.
ὑπὸ κατάραν εἶναι φησὶν ὅτι ἐν τῷ νόμῳ ἀπειλὴ ἐτύγχανε κατὰ τῆς τοῦ Ἀδὰμ παρακοῆς, ἕως ὅτε ἦλθεν ὁ ἄνωθεν ἐλθὼν, καὶ ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ φυράματος σῶμα ἀμφιάσας, μετέβαλε τὴν κατάραν εἰς εὐλογίαν.

Καταρτίζω. Vide *Fessel.* Adv. Sacr. lib. 1. cap. 3. p. 59.
p. 31. 32.

Κατηγορέω, κατήγορος. Pulchra est Theod. senten- p. 69.
tia lib. 1. H.E. c. 31. p. 582. Οὐ χρὴ μόνοις τοῖς κατηγοροῦσι πιστεύειν, κἂν ἄγαν ὦσιν ἀξιόχρεοι, ἀλλὰ θατέραν τῶν ἀκοῶν τῷ κατηγορουμένῳ φυλάττειν.

Catechumenorum quatuor genera recenset *Sueur* p. 72.
in Hist. E. ad Annum 216. p. 61.

Κενολατρεία, inanis cultus. Epiph. Hær. 78. p. 1055. p. 87.

Κενοτάφιον. Pythagoræi Cenotaphia extruebant illis, qui descissent à Philosophia, reflexo cursu ad vitam idioticam. Orig. l. 2. contr. Cels. p. 67.

Κεραίας *apices Litterarum* non vero *puncta vocalia* p. 89.
notare docet Grotius in Matth. p. 36.

Ad p. 105. Κίων. Alexander in Epist. de Ario Apostolos vocat τοὺς πάντων τῶν ἐν τῷ κόσμῳ κίονας. Vide Theod. l. 1. H.E. c.3. p.528. edit. Paris.

p. 110. Κλῆρος. De fortibus Athletarum agit *Vales.* in not. ad Euseb. p.88.89.

p. 113. Epiphanius de divina vocatione. Hær.48. p.415. Οὓς ἐκάλεσε, μετὰ προαιρέσεως κέκληκεν, οὐκ ἀνάγκην ἐπιβάλλων, οὐ κλοιὸν ἐπιτιθέμενος, dicit enim omnes sitientes venite ad me. Jes. 55. 1. Item si quis vult venire ad me &c. Matth.16, 24.

p. 120. Κοιλιοφορέω. in utero gesto. Epiph. t. 2. p.297.

p. 122. Cur Christiani soliti fuerint Sacra sua ad Martyrum sepulchra celebrare docet Euf.l.4. c.15.p.135. nempe εἰς τὴν τῶν προηθληκότων μνήμην, καὶ τῶν μελλόντων ἄσκησίν τε καὶ ἑτοιμασίαν.

p. 124. Κοινολογέω. Pater dicitur κοινολογούμενος τῷ υἱῷ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπογονίας, collocutus cum Filio de Hominis Creatione, dicens, Faciamus hominem, &c. Euf. l.1. H.E. c.2. p.6.

Κοινός. Κοινόω. Frequenter notat immundum ac sordidum. *Fessel.* Adv. S. lib.4. cap. 7. pag. 376. Locum Matth. 15, 11. illustratum vide apud *Grotium*, pag. 156.

p. 125. Κοινωνία ἰδιωμάτων. Pulchram Regulam vide apud Theod. Dial.2. p.72. Nempe cum de *Natura* loquimur sua cuique tribuenda esse, humanitati & Divinitati: cum autem de *Persona* sermo est, communia facienda esse, quæ naturarum sunt propria. Dial. 3. p.151. Κοινὰ τοῦ προσώπου γέγονε τὰ τῶν φύσεων ἴδια. Οὐ σύγχυσιν εἰργάσατο τῶν φύσεων ἡ κοινότης τῶν ὀνομάτων, p.152.

p. 137. Κολοφών. Soz. l. 6. c. 24. Agellium & quosdam alios Episcopos, dicit fuisse Novatianorum κυρίους, καὶ κολοφῶνας.

Κόλπος. Abrahæ sinum Epiph. Hær.42. pag.339. pulchre vocat ζωτικὸν κόλπον τῆς τοῦ Ἀβραὰμ μακαριότητος. Plurimas Phrases à *Sinu* desumtas explicat *Fessel.* Adv. S. l.4.c.9. p.378.

p. 140. Κομφέκτωρ. *Confectores* dicebantur qui bestias efferatas populo stragem minitantes, in amphitheatro conficiebant. Diversi hi erant à *Bestiariis*, qui cum bestiis pugnabant. Vid. *Vales.* in not. ad *Euseb.* p.72.

p. 146. Κορβᾶν. Sensum loci Matth. 15, 5. 6. multis illustrat *Grotius* pag. 154. 155. Seldenus ap. *Walæum* p.162. 163.

p. 151. Objectiones quasdam etiam solvunt S. Patres. 1. Christus dicit cœlum & terram transitura. Matth.24. David Cœlum fumi instar periturum. Psal.102, 27. Resp. Ἔθος ἀπώλειαν καλεῖν τὰς γραφὰς τὴν πρὸς τὸ ἄμεινον ἐκ ὅτε, καὶ εὐμορφότερον τροπὴν τοῦ πρόσθεν σχήματος. *Epiph.* Hær. 64. p 555.

p. 155. Κρᾶμα. Vinum aqua dilutum in SS. Cœnæ usu veteres adhibuisse patet ex Theod. Dial. 1. p.17.

p. 157. Κρατοτύραννος. Epiph. Serm. in Sep. Christi Satanam vocat τοῦ κράτους κρατοτύραννον, p.269.

p. 157. Εἰς τὸ κρεῖττον κομψευόμενοι, divino numini illudentes. Soz. l.4. c.14. p. 555. περὶ τοῦ κρείττονος λέγοντες εὐχερῶς τὰ παριστάμενα. Id. ibid.

p. 177. Κτίζω. Veteres Theologi & præcipue qui ante Concilii Nicæni tempora scripserunt, per vocabulum κτίζειν non solum *creationem* intellexerunt, sed omnem generaliter *productionem*, tam quæ ab æterno esset, quam illam quæ in tempore. Valef. in not. ad Euf.p.8. Sic Socrat. l.2. c.21. p.105. dicit in loco Solomonis Prov.8. τὸ ἔκτισε positum esse pro κατέταξε ἢ κατέστησε, & τὸ κτίζειν non semper notare τὸ γεγονὸς ἐξ ἀνυπάρξίας.

Κύησις. Christi conceptio vocatur ἄφραστος κύησις. Sozom. l.1.c.1. p.399. Ad p. 182.

Δέκα ἄνδρας Σπαρτιατῶν προσείλοντο αὐτῷ ξυμβούλους, ἄνευ ὧν μὴ κύριον εἶναι ἀπάγειν στρατιὰν ἐκ τῆς πόλεως. *Thucyd.* Hist. l.4. p.194.*

Λαικός. Etiam laici qui erant ἐπιτήδειοι πρὸς τὸ ὠφελεῖν τοὺς Ἀδελφοὺς permittentibus Episcopis imo rogantibus ad populum conciones habebant, ut ex Epistola Alexandri Episc. Hierosol. docet Euf. l.6. c.19. p.222. p. 209.

Conf. Forbef. lib. 7. Instruct. Theol. cap. 2. pag. 304. 305. p. 216.

De *reliquiarum cultu* prolixe agit *Sueur* ad Ann. 406. p. 223.

Sic Hesychius Monachus dicitur abstulisse τὸ λείψανον Præceptoris sui *Hilarionis*, illudque ex Cypro in Palæstinam deportasse, apud *Sozom.* l.3.c.14. p.519. eand. p.

Λήγατον, Legatum. *Epiph.* expos. fid. p.1084. p. 233.

Λιπαρός. Λιπαρὸν γῆρας, extrema Senectus. Euf. lib.6. c. 11. p.212. p. 247.

Λιτανεία. Supplicatio à λιτή, ῆς, supplicatio, supplices preces, obsecratio, & illud à λίσσειν, λίσσεσθαι, λίτεσθαι, λιτάζεσθαι & λιτανεύειν, idem quod ἱκετεύεσθαι, δέεσθαι. Sumitur vel generaliter pro precibus publicis & supplicationibus ad Deum, sive gratiarum actoriis, sive rogationibus tempore periculoso, famis, pestis, belli. Vel in specie pro illis processionibus quibus urbs, cœtus, corpus integrum Societatum progreditur cum labaris, cruce, hostia, pro pellendis à frugibus tempestatibus & ejusmodi. Apud Patres hoc speciali ore sensu non occurrit. Suidas. λιτανεία καὶ λιτὴ ἡ παράκλησις. In Ecclesia Judaica res usurpata, vox semel in sacris, aliquoties in Apocryphis occurrit. In Sacris Ps.XLIV.s.45.13. יְחַלּוּ עֲשִׁירֵי עָם, deprecabuntur divites populi, quod LXX. reddunt: Τὸ πρόσωπόν σου λιθανεύσουσιν οἱ πλούσιοι. Maccabaicus autem Scriptor pressiore sensu aliquoties adhibet posteriore libro & sequiore ævo, ἐποιοῦντο τὴν λιτανείαν 2. Maccab. III. 20. Rem ipsam quod attinet, ante tempora repositæ in Templum arcæ sub Tabernaculo portatili & mobili accidit tales processiones fieri, cumprimis quum ad aliam atque aliam sedem transferenda esset; aliter re se habente in Templo extructo, ubi locum habuit Psaltis verbum: Surge Domine in requiem tuam: Tu & arca Sanctificationis Tuæ. Psalm CXXXI. CXXXII. quod Chrysostomus, Augustinus, Theodoretus exponunt, ne amplius incertis sedibus vagaretur: Neque ex Templo ad pompam in processionibus perlatam eam esse legimus, imò sub secundo Templo non fuit. Apud Gentiles Litaniarum in specie dictarum usus longè fuit antiquissimus, frequentissimus & maximopere idololatricus. Homerus aliquoties usus est, λίσσομ᾽ ὑπὲρ θυέων, precor per sacra. Πάντας ἐλιτάνευε κυλινδόμενος κατὰ κόπρον: Omnibus supplicavit, volutus in cœno. Καὶ γάρ λιταί εἰσι Διὸς κοῦραι μεγάλοιο: Etenim Litæ, i. e. preces sunt Jovis magni filiæ, claudæque rugosæque, strabæque oculis. Apud Ælianum adolescens Atheniensis in Senatum venit, καὶ λιπαρήσας, enixè oravit, ut liceret sibi statuam Fortunæ emere. l. IX. c. 39. Cumprimis Litaniæ cum Processione publica fiebant in honorem Dianæ & Cereris,

Deûm

Deûm Matris, quæ ſi quis accuratius & prolixius noſſe deſideret, Du Choulino ampliſſime docebit: Annua magnæ Sata refer Cereri. Terque novas circum felix eat Hoſtia fruges. Virgil. & Ovidius. Illic accendit geminas pro lampade pinus. Proceſſionem illam, ritusque omnes hodiernis proceſſionibus Pontificiis omni modo ſimiles, ut nec ovum ovo ſimilius eſſe poſſit, deſcribit Apulejus Metamorphoſeon lib. XI. p. 282. ſ. editionis Plantinianæ 1600. Sed & ex Ethnicis auctoribus ritè hauſta confirmat Polyd. Vergilius de rerum Inventoribus lib. VI. cap. XI. pag. 455. "Hoc "Ethnici faciebant, dicente Virgilio de Didone, ob "inopinatum Trojanorum adventum gaudente:

"Sic memorat, ſimul Æneam in Regia ducit
"Tecta, ſimul divûm Templis indicit honorem.

"id eſt, ut ait Servius, juſſit fieri Supplicationes, "Ita Romani factitabant & aliæ pleræque gentes, "à quibus ad nos ritus ejusmodi dubio procul "manavit, nam in Supplicationum noſtrarum "pompa ſolent ludicra quædam præcedere h. e. "Ordo militaris, equitum, peditumve, vel effi-"gies aliqua arguta, loquax, ridicula, aut ma-"gnis malis latè dehiſcens, dentibusque ſonitum "faciens, valdè formidoloſa, ac aliæ oblectatio-"nes ludicræ vagari, in quibus prophetæ re-"præſentantur, alati pueri concinunt, chorus in-"ducitur fœminarum &c. & quod per partes ul-"terius Vergilius ille proſequitur. De Chriſtianorum Proceſſionibus tribus primis ſæculis apud Patres & Scriptores Eccleſiaſticos nihil occurrit, neque apud Græcos, neque apud Latinos; Caſalius ipſe Romanus non religione tantùm, ſed & natione Scriptor Sidonium Apollinarem citat lib. V. Epiſt. XIV. de hoc negotio ita ſcribentem: "Quicquid illud eſt, quod vel otio vel negotio "vacas, in Urbem tamen *Rogationum* contem-"platione revocabere, quarum nobis ſolemnita-"tem *primus* Mamertus pater & Pontifex Reveren-"diſſimo exemplo, utiliſſimo experimento inve-"nit, inſtituit invexit Vixit autem à hic Mamertus, ſub Juſtino Imperatore ſexto poſt Chriſtum natum ſæculo. Sed dum hoc Caſalius profitetur, uti illum iſthæc fateri neceſſe eſt, ipſe ſibi contradicit, quum paulò ante ita ſcribit: "Cœpit uſus Pro-"ceſſionum in Eccleſia à Conſtantini temporibus, "cum vidiſſet in ſomnis ſignum Crucis in Cœlo "ſplendidè collocatum, dictumque ſibi fuiſſet: O "Conſtantine! *In hoc vince.* Juſſit eruditos ex "auro & lapidibus pretioſis in vexillum ſanctæ Cru-"cis transformare ſignum, quod *Labarum* vocabatur. Ergo ſaltem tribus prioribus ſæculis nec labarum, nec proceſſio fuit; ergo circumgeſtatio illius non obtinuit; ergo proceſſionibus ejusmodi locus non fuit; ergo adhuc plus integro Sæculo uſque ad Mamertum Eccleſia ſine Litaniis ejusmodi Eccleſia Chriſtiana eo uſque fuit; ergo Litaniarum illarum origo nec ab Judæis, nec ad primos Chriſtianos deducenda eſt, ſed juxta horum aliorumque Scriptorum Pontificiorum confeſſionem tota ritui Ethnico debetur. Quod autem aliqui tacentes de eo Patres inferre audent, de eo adhuc aliquid dicendum nunc eſt. Tertullianum afferunt, ejusque nuda hæc verba citant: *Et proceſſio modeſta, & Eccleſia unica.* Libr. de præſcript. adv. hæreticos cap. 43. Sed quid hoc cum eo, quod hodie tanta ſuperſtitione cum Jovis ſui circumgeſtatione peragitur? Hieronymum afferunt ad Euſtoch. de Cuſtodia Virginit. Epiſt. XII. "Martyres tibi quærantur in cubicu-"lo tuo; nunquam deerit cauſa procedendi, ſi "ſemper quando neceſſe erit, proceſſura ſis; Eadem frivola ratio ex ſolius verbi procedendi inductione torta, quaſi de Litaniis & proceſſionibus publicis ſ. Rogationibus in honorem Sanctorum ageretur? Auguſtinum afferunt de Civit. Dei lib. XXII. cap. VIII. Sed legatur caput illud ab initio ad finem nihil de Litania Proceſſionali reperietur, procedimus ad Populum, ait, plena erat Eccleſia. Imò non poterat Auguſtinus in Eccleſia docere, niſi è domo in Eccleſiam procederet. Itaque de λιτανείαις, quales in Eccleſia Romana obtinent, apud Patres Græcos nihil, nihil apud Latinos quod cum modernis in paritatem venire poſſit, quod verò totum ex Gentiliſmo hauſtum ſit, præter ea quæ jam dicta ſunt, alius ex Pontificiis Abramus in Orat. Ciceronis pro Balbo pag. 690. 691. fuſiſſimè & clariſſimè docebit.

Λόγ☉. Apud Autores profanos ſæpiùs librum notare docet *Feſſel.* Adv. Sacr. l. 4. cap. 10. pag. 384. Ad p. 250.

Plato in Theoteuto, ἐπισήμην, definit; δόξα ὀρθὰ μετὰ λόγου. quam definitionem tamen, ut cæteras omnes, claudicare ſubtiliter diſputat. Ibi tres ſignificationes vocis λόγ☉ ſeu μετὰ λόγου proponit. 1. Τὸ τὴν αὐτοῦ διάνοιαν ἐμφανῆ ποιεῖν διὰ φωνῆς μετὰ ῥημάτων τε καὶ ὀνομάτων, ὥσπερ εἰς κάτοπτρον ἢ ὕδωρ τὴν δόξαν ἐκτυπούμενον εἰς τὴν διὰ τοῦ στόματ☉ ῥοήν. 2. Τὸ ἐρωθέντα τί ἕκαστον, δυνατὸν εἶναι τὴν ἀπόκρισιν διὰ τῶν στοιχείων ἀποδοῦναι τῷ ἐρομένῳ. id nimirum eſſe δόξαν ὀρθὰν habere; aut 3. Τὸ ἔχειν τί σημεῖον εἰπεῖν ᾧ τῶν ἁπάντων διαφέρει τὸ ἐρωτηθέν. *

Vide ſimilem ſententiam apud Sozom. l. 8. cap. 2. p. 756. p. 252.

Μονογενὴς καὶ πρωτογενὴς λόγ☉. Euſeb. l. 10. c. 4. p. 371. Λόγος ἀπ' οὐρανοῦ, ἐκ κόλπων πατρῴων γεγεννημένος ἀχρόνως καὶ ἀνάρχως. Epiph. l. 1. de Hæreſ. pag. 47. p. 253.

Euſeb. l. 1. H. E. c. 2. pag. 6. Chriſtum vocat τὸν θεῖον καὶ πρωτόγονον λόγον, divinum ac primogenitum verbum. p. 259.

Chriſtum cum carne animam rationalem aſſumſiſſe hac probat ratione Theod. Dial. 2. p. 48. 49. quia ὁ δημιουργὸς καινουργῆσαι τὴν ἀμαυρωθεῖσαν εἰκόνα θελήσας, ὅλην τὴν φύσιν γενεάρχου (Adami) ἀναλαβὼν πολλῷ τῶν προτέρων ἀμείνους ἐνετύπωσε χαρακτῆρας. p. 265.

Μάγ☉. Vide Synops. Poli in Matth. pag. 48. 49. p. 282

Μάγ☉. Τοὺς δὲ Μάγους περὶ δὲ θεραπείας θεῶν διατρίβειν, καὶ θυσίας καὶ εὐχὰς, ὡς αὐτοὺς μόνους ἀκουομένους, ἀποφαίνεσθαι τε περὶ οὐσίας θεῶν καὶ γενέσεως, οὓς καὶ πῦρ εἶναι, καὶ γῆν, καὶ ὕδωρ; τῶν δὲ ξοάνων καταγινώσκειν, καὶ μάλιστα τῶν λεγόντων ἄῤῥενας εἶναι θεοὺς καὶ θηλείας --- ἀσκεῖν τε καὶ μαντικὴν καὶ πρόῤῥησιν, καὶ αὐτοῖς θεοὺς ἐμφανίζεσθαι λέγοντες. Diogenes Laertius in Prooem. de Vit. Philoſ. ubi plura de Inſtitutis Magorum. *

Magos ex Arabia veniſſe docet Grotius in Matth. pag. 16. p. 283.

Ad p. 291. Maccabæi unde dicti fuerint, anquirit *Fuller.* Misc. Sacr. l. 2. c. 13. nempe vel à מכה plaga & בי per me; vel à כבה extinguere, ut extinctorem notet; vel à כאב, quasi dolorem adferens; Alii cum *Goodvvino* in Mose & Aar. deducunt à literis initialibus Exod. 15. 11. מי כמכה באלים יי. Vide p. 5.

p. 300. Μαρὰν ἀθά. Pluribus de hac formula differit *Dillherr.* in Elect. l. 2. c. 19. p. 276.

p. 303. Παρθένος ἄχραντος, incorrupta virgo. Epiph. l. 1. Hæres. 28. p. 115. Conf. Hæres. 42. pag. 352. item hær. 78. pag. 1038. Ἀρχηγὸς τῆς παρθενίας. hær. 78. pag. 1042. pag. 1043. scribit Mariam Matrem fuisse διὰ τὴν οἰκονομίαν, ἄχραντον δὲ διὰ τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν τιμὴν καὶ τὸ σκεῦος τὸ θαυμαστόν.

Epiph. Hær. 78. pag. 1054. probe monet ἀσφαλισώμεθα μὴ πῶς τὸ περισσοτέρως ἐγκωμιάσαι τὴν παρθένον γένηται τινι εἰς ἄλλο πρόσκομμα φαντασίας.

In Sermon. de Laudibus B. Virginis eam vocat μεγαλώνυμον καὶ ὁσίαν, καὶ ἀπειρόγαμον, καὶ θεοτόκον. p. 291. Item τριάδος νύμφην, τὸ πανάρρητον τῆς οἰκονομίας κειμήλιον, p. 292. Χωρὶς θεοῦ μόνε πάντων ἀνωτέρα ὑπάρχει, p. 293. Αὐτὴ οὐρανοῦ καὶ γῆς μεσίτης πέφυκεν ἑνότητα ποιήσασα. Ibid. Ἡ πύλη τῶν οὐρανῶν de qua Ezechiel cap. 44. Τὸ ἀλατόμητον ὄρος, τὴν ἀκρότομον ἔχουσα πέτραν χριστόν. p. 294.

Rursum p. 295. ita eam compellat, χαῖρε παναγία παρθένε ἡ τὸ πῦρ τῆς θεότητος ἀφλέκτως, ὡς νοερὰ βάτος, κατέχουσα. κ. λ.

Ἀμόλυντος ναός. Epiph. t. 2. pag. 297.

p. 306. Mariam post Christi partum Viro fuisse mixtam, qui statuunt, eos Epiph. hær. 78. pag. 1044. dicit ἐμπαροινεῖν εἰς τὴν ἁγίαν παρθένον, καὶ μὴ τιμᾷν τὸ τετιμημένον σκεῦος. Placet de perpetua Mariæ Virginitate ejusdem ἐπίκρισις, τί δὲ ὠφέλησεν ἡμᾶς, εἰ καὶ συνήφθη ὅπερ μὴ γένοιτο, περὶ τοῦ ζητεῖν; ποῖον δὲ μᾶλλον ἐστιν αἱρετώτερον, τὸ παραδοῦναι τὰ πράγματα τῷ θεῷ, ἢ βιάζεσθαι ἡμῖν τὰ χείρονα, pag. 1047.

p. 308. Collyridianorum hæresin pulchre Epiph. hær. 79. p. 1058. vocat εἰδωλοποιόν.

Maria erat templum Dei, non Deus templi: & ideo ille solus adorandus, qui operabatur in Templo. Ambros. l. 2. de Spir. S. cap. 12. Vide *Forbes.* Instr. l. 5. c. 7. p. 236.

p. 324. De voce Μέθη, μεθύειν & variis Ebrietatis modis differentem consule *Fessel.* in Adv. S. l. 3. c. 5. pag. 245.

p. 339. Longe plura vide apud Epiph. Hær. p. 471.

Melchisedek panem & vinum protulit, προτυπῶν τῶν Μυστηρίων τὰ αἰνίγματα, ἀντίτυπα τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Epiph. Hær. 55. p. 472.

p. 342. Conf. Theod. Dial. 2. p. 56. 57.

p. 343. Τὸν μὲν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν χριστὸν εὑρίσκομεν ἐνανθρωπήσαντα δι᾽ ἡμᾶς, ἵνα πᾶσαν μὲν ἁμαρτίαν ἐκκόψῃ, ἐφόδια δὲ τῆς εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν εἰσόδε ἡμῖν καταθῆται. Eufeb. l. 8. c. 10. p. 302.

Mediatoris nomen θεότητος καὶ Ἀνθρωπότητος εἶναι δηλωτικὸν probat Theod. Dial. 2. p. 56.

p. 353.* Cebetis Tab. §. 205. Ἐὰν ἡ μετάνοια αὐτῷ συναντήσῃ, ἐξαίρει αὐτὸν ἐκ τῶν κακῶν, καὶ συνίστησιν αὐτῷ ἑτέραν δόξαν, καὶ ἐπιθυμίαν, τὴν εἰς τὴν ἀληθινὴν παιδείαν ἄγουσαν.

Sozom. lib. 1. cap. 3. pag. 405. dicit ἐκ μετανοίας δεύτερον τελεῖσθαι καθαρμόν. Φιλάνθρωπον γὰρ ὄντα θεὸν συγγνώμην νέμειν τοῖς ἐπταικόσιν, εἰ μεταμεληθῶσι, καὶ ἔργοις ἀγαθοῖς τὴν μεταμέλειαν βεβαιώσι. Conf. præclarum Epiph. locum hæres. 59. p. 493.

Theodoretus Tom. IV. p. 313--316. multis pœnitentiam contra Novatianos defendit. Ad p. 357.

Chrysostomi dictum, χιλιάκις μετανοήσας εἴσελθε. Vide Socrat. l. 6. c. 21. p. 330.

De gradibus pœnitentiæ consulatur *Sueur* ad Annum. 213. p. 360.

Μετουσία. *Frumentius* primus Indis Christianorum nomen patefecit, καὶ σπέρμα παρέσχετο τῆς τοῦ Δόγματος μετουσίας. Soz. l. 2. cap. 24. pag. 479. p. 368.

Μίασμα. Μόνα μιάσματα τὰ ἁμαρτήματα. Soz. l. 1. c. 12. p. 418. p. 369.

Μίξις. Ἀκόλαστοι καὶ καταβεβλασκευμέναι μίξεις, intemperantes & dissoluti concubitus. Soz. l. 1. c. 8. p. 412. p. 370.

Μισθός. Non laudem hominum, sed divinas promissiones esse mercedem quam pii expectant, docet. Theod. Orat. 9. de Prov. p. 427.

His verbis Luc. 14, 26. Christus voluit ἐχ ἵνα μισῶμεν πατέρας, ἀλλ᾽ ἵνα μὴ ὑπαγώμεθα πατέρων καὶ μητέρων, (*aliquid deesse videtur) ἐπιταγὴν ἐλέρας πίστεως, ἢ τρόπῳ παρὰ τὴν τε Σωτῆρος διδασκαλίαν. p. 372.

Μνηστεύομαι. Cur Maria Josepho desponsata fuerit, caussas exponit *Bald. Walæus* in Evang. p. 8. De genuina vocis significatione pluribus agentem vide *Bynæum* de Natal. Christi p. 28-31. p. 372.

Μοναστήριον. Jam Seculo IV. quædam Monasteria facta fuisse σπήλαια ληστρικὰ docet Theod. l. 4. H. E. p. 670. p. 374.

Μοναχός. De Monachorum Origine, institutis &c. consuli poterit *Sueur* ad Ann. 317.

Quidam cuncta à Monachis ob quinque caussas fieri dixit, διὰ θεὸν, διὰ φύσιν, δι᾽ ἔθος, δι᾽ ἀνάγκην, διὰ ἔργον χειρῶν. Soc. lib. 4. cap. 23. pag. 236.

Hæc Monachorum instituta laudat l. 7. c. 17. p. 354. Τὴν συνεχῆ νηστείαν, τὸ ὀλίγα φθέγγεσθαι, τὴν ἀποχὴν τῶν ἐμψύχων, καὶ πολλὰ δὲ καὶ ἐλαίε. Eos quoque fuisse περὶ τοὺς πτωχοὺς σπεδαίους, & in carceribus detentos ἀόκνως invisisse, & pro multis apud Judices intercessisse: Exemplo Antonii hæc omnia probat Soz. l. 1. c. 13. pag. 420. seq. Plenius Monachorum instituta diducentem Vide lib. 3. c. 14. p. 517. lib. 6. c. 32. p. 691.

Monachi olim labore manuum victum quærebant. Hinc illa cujusdam sententia apud Socrat. l. 4. c. 23. p. 234. ὅτι ὁ μοναχὸς εἰ μὴ ἐργάζοιτο, ἐπίσης τῷ πλεονέκτῃ κρίνεται.) Vide Soz. l. 6. c. 28. p. 679. Conf. Epiphan. Hær. 70. p. 812.

Aridiore & æquabili victu utebantur. Hinc illud cujusdam apud Socr. l. 4. c. 23. p. 235. Τὴν ξηροτέραν καὶ μὴ ἀνώμαλον δίαιταν ἀγάπῃ συζευχθεῖσαν θᾶττον διάγειν τὸν μόναχον εἰς τὸν τῆς ἀπαθείας λιμένα.

Nefas ipsis erat ἀπειθεῖν τοῖς ἐπιταττομένοις. Soz. l. 6. c. 29. p. 684.

Extra urbes in locis à turba remotis degebant. Hinc Antonius Sozomeno teste l. 1. c. 13. p. 13. dicebat, τοὺς μὲν ἰχθύας τὴν ὑγρὰν οὐσίαν τρέφειν· μοναχοῖς δὲ κόσμον φέρειν τὴν ἔρημον. Ἐπίσης δὲ τὲς μὲν ξηρᾶς ἁπτομένες τὸ ζῆν ἀπολιμπάνειν. Τοὺς δὲ τὴν μοναστικὴν σεμνότητα ἀπολλύειν τοῖς ἄστεσι προσιόντας.

Mo-

Monachorum vestitum describit Sozom. l. 3. c. 14. p. 515. Induebant Διφθέρας exemplo Heliæ, habebant χιτῶνας ἀχειριδώτους, in capite κουκούλιον, ζώνην τὴν ὀσφῦν περισφίγγουσαν καὶ ἀναβολέα redimiculum humeros & brachia sustinens.

Ad p. 375. Μονογενής. Ex eo quod Christus sit unigenitus, non esse creatum probat Theod. Hæret. fab. l. 5. p. 253.

p. 376. Μονομέρεια. Occurrit hæc vox in Epistola Synodica Sardicensi apud Theod. l. 2. c. 6. p. 592. ubi acta contra Athanasium κατὰ μονομέρειαν confecta fuisse dicuntur.

p. 378. Μορφόχροος. Pulchram formam habens. Epiph. in Physiol. p. 205.

p. 381. Religionis Christianæ mysteria pulchre à Constantino M. vocata μυστήρια τῆς εὐμενείας τοῦ Θεοῦ. Soz. l. 2. c. 28. p. 488. ab Epiph. τὸ τῆς σωτηρίας ἡμῶν χριστοῦ ζωτικὸν μυστήριον. hær. 76. p. 958.

Καὶ νῦν φυλάσσοντες τὸν στρατιωτικὸν ὅρκον, ὅς ἐστι τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς σέμνον μυστήριον. Herod. lib. 8. cap. 7.

p. 385. Μωϋσῆς. Euseb. lib. 1. H. E. cap. 2. p. 9. dicit Deum per Mosen dedisse εἰκόνας καὶ σύμβολα Σαββάτου τινὸς μυστικοῦ καὶ περιτομῆς, ἑτέρωντε θεωρημάτων νοητῶν εἰσαγωγὰς, non vero αὐτὰς ἐναργεῖς τὰς μυσταγωγίας. Ipsius cultus vocatur συμβολικὴ λατρεία, p. 11.

p. 386. Ναζωραῖος. De Nazaræenis multis disserit Grotius in Matth. p. 4. 5.

Quomodo illud Matth. cap. 2. 23. intelligendum sit, docet idem pag. 21. Conf. Pol. Synops. in Matth. p. 68. 69.

Epiphan. hær. 40. p. 298. Ναὸν ἔλεγε τὸ ἴδιον σῶμα λυόμενον μὲν διὰ χειρῶν ἀνθρώπων, τουτέστιν ἀποκτεινόμενον.

p. 387. Fullerus M. S. lib. 2. cap. 9. probare conatur Templa Christianorum Apostolicis temporibus fuisse ædificata.

p. 392. Νεκρός. Quis sit sensus divinæ Legis, de non tangendo mortuo explicare conatur Epiph. l. 1. de Hær. pag. 26. 27. Nempe voluisse Deum innuere expiatione opus esse illis qui Christum occiderunt, donec ipsis dies occidat, ac nova Lux per Baptismum oriatur.

Mortuorum memorias commendat, & preces pro mortuis laudat, Epiph. Hær. 75. p. 911.

Ναυαγέω. Ναυαγία. Τὸν Ἄνθρωπον ναυαγήσαντα ἐφόρεσεν ὁ λόγος --- ἣν ἐκκρίτῳ ναυαγίᾳ κοσμηθεὶς ἐκ τῆς τοῦ κατοικοῦντος ἐν αὐτῷ θεότητος. Theod. Dial. 1. p. 38.

p. 397. Νεωτερισμός. Athanasius petente Eusebio ut Arianos reciperet, respondit, μὴ δεκτοὺς εἶναι τοὺς ἐπὶ νεωτερισμῷ τῆς ἀληθείας αἵρεσιν εὑρόντας. Soz. l. 2. c. 18. p. 468.

p. 402. Τετρὰς καὶ προσάββατον νηστεία ἐστὶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὡρισμένη. Epiph. hær. 75.

Tria apud veteres Christianos fuisse jejunandi genera; primum quartæ & sextæ feriæ; secundum quadragesimale; tertium strictissimum ὑπέρθεσις dictum, multis docet *Valef.* in not. ad Euseb. p. 106.

De jejuniis pluribus quoque agit *Sueur* in H. E. ad Annos 206. 364. 391. 392.

p. 405. Diversas fuisse τῶν ἀσιτιῶν ἐπιλύσεις, docet etiam Euseb. l. 5. c. 23. p. 190.

p. 408. Ἀνακόλουθόν ἐστι ἐν κυριακῇ νηστεύειν. Epiph. Exp. fid. p. 1105.

Epiph. in expos. fid. p. 1104. dicit in Ecclesia jejunia observari ὅπως ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν αἱ νηστεῖαι ἡμῖν εὐλόγιστοι θεῷ γένωνται, ut nobis expiandis sceleribus à Deo imputentur. Ad p. 409.

Νικόλαος. De Nicolao testatur Theodor. Hær. fab. lib. 3. pag. 226. 227. eum temperantia fuisse insignem, liberos τὴν ὑπὲρ φύσιν ἁγνείαν docuisse, filium habuisse ἤϊθεον cœlibem, & filias virgines permansisse. p. 410.

Νίπτω. De superstitiosa manuum lotione Judæis solemni vide Grot. in 15. cap. Matth. pag. 153. p. 411.

Νομοθετέω. Πανταχοῦ θεὸς νομοθετεῖ τὰ μὲν εἰς χρόνους: τὰ δὲ εἰς τύπους, τὰ δὲ εἰς ἀποκάλυψιν τῶν μελλόντων ἔσεσθαι ἀγαθῶν, ὧν ἐλθὼν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἔδειξε τὴν πλήρωσιν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. Epiph. Hær. 33. p. 225. p. 416.

Νόμον esse ὅ τις νομίζει, & politicas leges εἶναι τοῦ ὄντος ἐξεύρεσιν egregie demonstrat Plato, in Minos.

Epiphan. Hær. 42. p. 370. Νόμον vocat τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ῥίζαν τοῦ κηρύγματος. p. 420.

Epiphanius l. 1. de Hær. p. 18. Ἡ νομοθεσία ἡ ἐκ θεοῦ τοῖς Ἰουδαίοις δοθεῖσα παιδαγωγοῦ δίκην, ὡς ἦν παιδαγωγὸς ἦν ὁ νόμος, σωματικῶς μὲν διαστελλόμενος, πνευματικὴν δὲ ἔχων τὴν προσδοκίαν, ἐδίδασκε περιτέμνεσθαι, σαββατίζειν, ἀποδεκατοῦν, κλ'. p. 421.

Et pag. 19. Οἱ τύποι ἐν τῷ νόμῳ ἦσαν, ἡ δὲ ἀλήθεια, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. Ἐκεῖ γὰρ ἡ περιτομὴ ἡ σαρκικὴ ὑπηρετήσασα χρόνῳ ἕως τῆς μεγάλης περιτομῆς, τουτ᾽ ἐστι, τοῦ Βαπτίσματος τοῦ περιτέμνοντος ἡμᾶς ἀπὸ ἁμαρτημάτων, καὶ σφραγίσαντος ἡμᾶς εἰς ὄνομα θεοῦ. Καὶ ἦν ἐκεῖ Σάββατον κατέχων ἡμᾶς εἰς τὸ μέγα Σάββατον, τουτ᾽ ἐστιν, εἰς ἀνάπαυσιν Χριστοῦ, ἵνα ἐν Χριστῷ σαββατίσωμεν ἀπὸ ἁμαρτημάτων· καὶ ἦν ἐκεῖ πρόβατον ἄλογον θυόμενον, καθοδηγοῦν ἡμᾶς εἰς τὸ μέγα πρόβατον καὶ ἐπουράνιον ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ὑπὲρ ὅλου τοῦ κόσμου θυθέν.

Similia *Ptolomæus* in Epistola ad Florum habet, in quibus teste Epiphanio ἀληθεύει. Vid. Hær. 33. p. 220. Conf. 227.

In lege Ceremoniali omnia fuisse σωματικὰ docet Orig. l. 2. contr. Cels. p. 61. p. 425.

Epiphan. in Ancor. p. 82. §. 76. Mentem vocat ἡγεμόνα καὶ ἡνίοχον τοῦ παντὸς σκήνους, διακριτήν τε ἀγαθῶν καὶ φαύλων, δοκιμαστὴν τῶν ἐν ἡμῖν εὖ γινομένων. p. 432.

Pag. 84. dicit ὡς ὀφθαλμοὶ ἐν τῷ σώματι, οὕτως νοῦς ἐν ψυχῇ. Statim addit, eam esse τὸ ἐννοητικὸν τῶν Ἀνθρώπων.

Epiphan. in Ancor. p. 116. Noachum vocat λείψανον τοῦ κόσμου μετὰ τὸν κατακλυσμόν. p. 439.

Ξύλον nervum notare multis probat *Valef.* in not. ad Euseb. p. 75. 88. p. 447.

Οἰκέω. Verbum οἰκεῖν brevem sæpe moram in aliquo loco designare, docet *Fessel.* in Adv. S. lib. I. cap. 7. p. 456.

Οἰκονομία τῆς λατρείας apud Epiph. Hær. 75. vocatur cultus divinus, p. 906. p. 458.

Veteres Græci οἰκονομίαν vocarunt quicquid Christus in terris gessit ad procurandam salutem generis humani. Itaque ἡ πρώτη τοῦ Χριστοῦ οἰκονομία est incarnatio; sicut postrema οἰκονομία est passio. *Valef.* in not. ad Euseb. p. 4. p. 460.

Ὀλόγραφος. De hac voce vide *Valef.* in not. ad Euseb. p. 125. p. 471.

Ὀλόρριζος. Ὀλόρριζος δόξα, gloria firmiter fundata. Epiph. Tom. 2. p. 295.

Ad p. 481. Vide de voce ὁμοούσιος Epistolam Eusebii Cæsar. apud Theod. l. 1. H.E. c. 11. p. 554.

Ariani ὁμοούσιον esse dicebant, ὃ ἔκ τινός ἐστιν, ἢ κατὰ μερισμὸν, ἢ κατὰ ῥεῦσιν, ἢ κατὰ προβολήν. Socrat. l. 1. c. 8. p. 23.

Quam diversa de voce ὁμοούσιος multorum fuerint judicia vide apud Sozom. l. 3. c. 13. p. 515. Plures μήτε ὁμοούσιον, μήτε ὁμοιούσιον Christum dicendum esse putabant, ὡς μήδε ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς ἐγνωσμένων τῶν ὀνομάτων, καὶ ὑπὲρ νοῦν ἀνθρώπων ὂν οὐσίαν θεοῦ πολυπραγμονεῖν. Sozom. lib. 4. cap. pag. 554.

Cur Christum non vocemus ἀμαούσιον, sed ὁμοούσιον docet Epiph. hær. 73. p. 884.

Σύνδεσμον τῆς πίστεως ὁμοούσιον λέγειν. Epiph. in Ancor. p. 10.

p. 484. Conf. quæ in hanc rem habet Epiph. hær. 69. p. 796-798.

p. 485. Οὐκ ἐστὶν ἑτεροούσιος ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ ὁμοούσιος τῷ πατρί. Οὐ δύναται δὲ εἶναι ἑτεροούσιος τῷ γεγεννηκότι, οὐδὲ ταυτοούσιος, ἀλλὰ ὁμοούσιος. Epiphan. Hær. 65. pag. 615.

p. 490. Ὁμόστοιχος. Ὁμόστοιχος καὶ ὁμοούσιος ἐστὶν ἡ ἁγία Τριάς: ejusdem Ordinis & Substantiæ est SS. Trinitas. Epiphan. in Ancor. p. 67. §. 64.

Ὁμόφυλος, ὁμοῤῥόφιος, ὁμοτράπεζος. Hæc tria conjungit Theod. l. 1. H. E. c. 5. p. 540.

p. 489. Dionysius in quadam Epistola vocat fideles ὁμοσκήνους καὶ συμψύχους Ἀδελφούς. apud Euseb. l. 7. c. 21. p. 266.

p. 492. Nomen sæpe pro re poni, pluribus probat *Fessel.* Adv. Sacr. lib. 1. c. 18. p. 87.

Nomina Dei non sunt ὀνόματα θετὰ, ὡς εἰπεῖν, τῇ θεότητι, ἀλλ᾽ ὀνομασίαι δοξολογιῶν. Epiph. hær. 40. p. 296.

p. 495. Ὄνος. Unde putida gentilium calumnia, Christianos Asini caput adorare, nata sit, docet *Dillherr.* Elect. lib. 2. c. 13. p. 244.

Unde enata opinio, quod Dominus in præsepi ad bovem & asinum cubuerit, idem ostendit c. 15. p. 253. Nempe ex male reddito loco Hab. 3. 2. & conjuncto Jes. I. 3.

p. 497. Ὀπισθόδομος. De hac voce agit *Vales.* in not. ad Euseb. p. 99.

p. 499. Ὅρασις. Ὅρασις θεοῦ περιποιητικὴ ἀφθαρσίας. Euseb. p. 173.

p. 504. Ὄργια. Τὰ τοῦ θείου λόγου ὄργια, divini verbi mysteria. Eus. edit. Vales. p. 40.

Ὀργή. In Ira tria distinguenda τὸ πάθος, ἡ ὁρμὴ, καὶ ἡ συγκατάθεσις. Vide Grot. in Matth. pag. 41.

Ὀργίλος. Ille est, qui ὡς οὐ δεῖ, καὶ ἐφ᾽ οἷς οὐ δεῖ, καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ irascitur. Vid. Grot. in Matth. pag. 42.

p. 505. Ἡ καθ᾽ ἕκαστον τῶν ἁμαρτανόντων παρὰ θεοῦ ὀργὴ, οὐκ ἀπὸ πάθους ὁρμᾶται· ἀπαθὲς γὰρ τὸ θεῖον· ἐπιφέρει δὲ ὀργὴν κατὰ ἀνθρώπων, οὐ πάθει ληφθὲν ἀγανακτήσεως, οὐδὲ ὀργῇ ἡττηθὲν καὶ κρατούμενον· δείκνυσι γὰρ τὸ ἀπαθὲς ὁ θεὸς, προειπὼν τὴν ἐσομένην κρίσιν. κλ. Epiph. hær. 38. p. 281.

p. 509. Ὀρθοτομία. Ἀποστολικὴ ὀρθοτομία. Recta Apostolicæ fidei Doctrina. Euseb. l. 4. c. 3. p. 116.

Ὀρθόφρων. Orthodoxus. Sozom. l. 6. c. 15. de Valente. Ἐξεπόδαζε κακοῦν τοὺς ὀρθόφρονας.

Ὁρίζω. De hac voce agit plenius *Fessel.* Adv. Sacr. l. 1. c. 4. p. 36.

Cur Judæi sub femore manu posita juramenta præstiterint, docet *Fessel.* Adv. Sac. l. 2. c. 4. Ad p. 513.

Tactis Codicibus S. in primitiva Ecclesia seculo IV. jurarunt ut docet exemplum Evagrii apud Soz. l. 6. c. 30. p. 686.

Ὁρμαστός. De Thecla dicit Epiphan. hær. 78. p. 1048. quod habuerit ὁρμαστὸν εὐειδέστατον. p. 514.

Ὄρνις. Duas aves mundas Lev. 14. fuisse typum utriusque naturæ in Christo, mactatam τῆς θυομένης, dimissam τῆς οἰκειουμένης τὸ πάθος docet Theod. Dial. 3. p. 137.

Ἐν οὐρανῷ οὐ φθόνος, οὐ ζῆλος, οὐ παρανομία, οὐκ ἐναντιότης, οὐ στάσις, οὐχ ὄρκος, οὐχ ἁρπαγὴ, οὐδέ τι ἕτερον τῶν τοιούτων. Epiph. hær. 40. p. 294. p. 521.

Οὐσίας vocabulum ante Synodum Nicænam notabat ὑπόστασιν, ut ex Photio docet *Vales.* in not. ad Euseb. p. 6. p. 527.

Conf. Epiphan. Hær. 37. p. 274. p. 535.

Diabolum Epiphan. hær. 79. p. 1058. vocat ἐρεθιστικὸν θῆρ, incitatricem ad malum bestiam. 2. a. p. 535.

Πάθημα. De passionibus Christi pulchre *Epiph.* hær. 42. p. 343. Πάντα θέλων, καὶ οὐ μετὰ ἀνάγκης ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν δέδωκεν ὁ Χριστὸς πάσχων ἐν ἀληθείᾳ, οὐ κατὰ ἀσθένειαν, ἀλλὰ κατὰ προαίρεσιν εἰς ὑπογραμμὸν ἡμῶν, καὶ τὰ πρὸς τὸν Διάβολον, καὶ εἰς σωτηρίαν ἡμῶν ἐν τῷ πάθει τοῦ σταυροῦ, εἰς κατάκρισιν ἁμαρτίας, καὶ ἀθέτησιν τοῦ θανάτου. p. 541.

Παλιγγενεσία τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας vocatur secundus ejus adventus. Epiph. hær. 66 p. 699. p. 549.

Πανηγυρικὸν χωρίον vocatur locus in quo sacri cœtus habentur. Sic enim Dionysius scribit, πᾶς ὁ τῆς καθ᾽ ἕκαστον θλίψεως τόπος, πανηγυρικὸν ἡμῖν γέγονε χωρίον: Ἀγρὸς, ἐρημία, ναῦς, πανδοχεῖον, δεσμωτήριον. Euseb. l. 7. c. 22. p. 268. p. 560.

Πανηγεμών. Euseb. l. 1. H.E. cap. 2. pag. 6. Patrem vocat πανηγεμόνα, βασιλικῷ νεύματι προστάττοντα.

Παννυχία· Epiphan. statum mortuorum vocat πανώδυνον, καὶ κατηφῆ, ἐχθρόκρατον, ζοφερὰν καὶ πανέσπερον παννυχίαν· Serm. in Sepulchr. Christ. pag. 268.

De voce Papa consule *Fessel.* Adv. S. lib. 9. pag. 357. 358. p. 564.

Παραδειγματίζω. Conf. Poli Synops. in Matth. pag. 34. p. 570.

Apud Matthæum significat infamiam & contemtum) Contrarium docet Grotius in Matth. p. 9. p. 571.

De Rege Persarum narrat Xenophon in lib. de Administr. Domest. ἐν ὁπόσαις τε χώραις ἐνοικεῖ, καὶ εἰς ὁπόσας ἐπιστρέφεται ἐπιμελεῖται τούτων, ὅπως κῆποι τε ἔσονται, οἱ παράδεισοι καλούμενοι, πάντων καλῶν τε καὶ ἀγαθῶν μεστοὶ ὁπόσα ἡ γῆ φύειν ἐθέλει. p. 572.

Conf. Epiph. hær. 65. p. 572. p. 572.

Παράδοξος. Φιλεῖ ὁ θεὸς τὰς ἐκ παραδόξου μεταβάσεις βραβεύειν ἐπὶ τοῖς θείοις καὶ μεγίστοις πράγμασι. In divinis & maximis negotiis mutationes Deus facere solet præter omnium opinionem. Soz. l. 1. c. 1. p. 400. p. 576.

Παραδοξοποιός. Παραδοξοποιὸς δύναμις vocatur Christi ab Euseb. l. 1. H. E. c. 13. p. 31.

Παράδοσις. *In genere* notat omne δόγμα omnem διδαχὴν ut etiam τὰς παραινέσεις comprehendat; *Speciatim* autem apud Hebr. קבלה παράδοσις erat doctrina ἄγραφος. Vide *Grot.* in Matth. c. 15. pag. 152.

Παραίτιος.

Ad
p. 580. Παραίτιος. Τῶν ἀγαθῶν παραίτιος θεός. Bonorum auctor Deus. *Euseb.* l. 10. c. 3. p. 371.

p. 581. Παρακαταθήκην in loco Pauli 2. Timoth. l. 12. designare *animam* contendit *Fessel.* in Adv. S. lib. 3. c. 3. pag. 238.

p. 586. Παραλαμβάνω. Παράληψις. Ubi de sponso sponsaque sermo est, *domum ductionem* notat. *Grot.* in Matth. pag. 9.

p. 589. Παράστασις. Demonstratio. Euseb. l. 6. cap. 19. pag. 221.

Παραστατικός. παραστατικὰ φιλανθρωπίας τῆς ὅλων προνοίας. Euseb. H. E. argumenta quibus clementia divini Numinis commendatur.

p. 591. Παραχαράσσειν τὴν ἀλήθειαν. Euseb. lib. 4. c. 14. p. 128.

Salmasium corrigit. *Vales.* in not. ad Euseb. p. 62.

p. 592. Παρέκστασις. Est falsa vel ficta Ecstasis, ad furorem accedens, à dæmone procurata. Vide *Vales.* in not. ad Euseb. p. 98.

p. 593. Παρθενία. Hanc multis Conjugi suæ recens nuptæ suasit *Ammonius* Monachorum in Ægypto parens apud *Socrat.* l. 4. c. 23. p. 232. Inter alia dixit παρθενία παρὰ θεὸν εἶναι ποιεῖ. De παρθενία multis quoque agit *Epiphan. hær.* 61. p. 507-511. Inter alia dicit ἐφάμαρτον εἶναι μετὰ τὸ ὁρίσαι παρθενίαν, εἰς γάμον τρέπεσθαι. Hæref. 63. p. 523. dicit se intelligere παρθενίαν ἀληθεύουσαν, ἔνδοξον καὶ ἐνάρετον, οὐ μεμολυσμένην· Conf. hæref. 78. p. 1048. Vide ipsius Expos. fid. pag. 1103. Ἀγγελόμορφον παρθενίαν vocat Serm. de Assumt. p. 290.

Cælibes Sozom. l. 1. c. 9. vocat τοὺς παρθενίαν καὶ ἀπαιδίαν διὰ θεὸν ἀσκοῦντας. Epiph. hær. 63. p. 523. Cœlibatum vocat τὸν μέγαν χαρακτῆρα τῆς τῶν Ἀγγέλων μιμήσεως.

p. 594. Παρθένος, παρθενία, παρθενεύεσθαι, παρθενών. De hisce omnibus consule *Bynæum* de Natali Christi p. 24-27.

Παρθένος. Vide *Grot.* in Matth. p. 14. Pol. in Syn. in Matth. p. 41. 42. De loco Jes. VII. Epiph. hær. 30. p. 143. seq.

p. 595. Origen. contra Cels. lib. 1. p. 27. 28.

p. 596. Usque ad tempora Trajani mansit Ecclesia παρθένος καθαρὰ καὶ ἀδιάφθορος, ἐν ἀδήλῳ που σκότει φωλευόντων εἰσέτι τότε, τῶν, εἰ καί τινες ὑπῆρχον παραφθείρειν ἐπιχειρούντων τὸν ὑγιῆ Κανόνα τοῦ σωτηρίου κηρύγματος. Sed postquam sacer Apostolorum cœtus extinctus esset, τῆς ἀθέου πλάνης τὴν ἀρχὴν ἐλάμβανεν ἡ σύστασις, διὰ τῆς τῶν ἑτεροδιδασκάλων ἀπάτης. Tum enim γυμνῇ κεφαλῇ τῷ τῆς Ἀληθείας κηρύγματι τὴν ψευδώνυμον γνῶσιν ἀντικηρύττειν ἐπεχείρουν. Euseb. l. 3. c. 32. p. 104. 105.

Id. l. 4. c. 22. p. 142. ex Hegesippo adducit hæc verba. Διὰ τοῦτο ἐκάλουν τὴν ἐκκλησίαν παρθένον. οὔπω γὰρ ἔφθαρτο ἀκοαῖς ματαίαις.

p. 597. Παροδεύω. *Transeo.* *Basilius* M. ad Modestum Valentis præfectum οἰκῶ τὴν γῆν ὡς ἀεὶ παροδεύων, in terris dego quasi peregrinus. Sozom. lib. 6. cap. 16. p. 658.

Παροικία. De hac voce sequentia habet *Valesius* in not. ad Euseb. p. 4. Παροικία significat Ecclesiam apud Christianos Scriptores, idque ideo, quia Ecclesia in terris est inquilina & πάροικος, ejus autem patria & municipatus in cœlo est. Sumitur autem dupliciter. Interdum *generaliter* pro tota diœcesi, interdum *strictius* pro particulari Ecclesia in quam singuli fidelium adscripti sunt.

p. 605. Πάροχος. Ὁ τῶν ἀγαθῶν πάροχος, bonorum dator vocatur Deus apud Euseb. lib. 2. de Vit. Const. p. 454.

Ad

Πάσας. Conf. *Fessel.* Adv. Sacr. l. 1. c. 9. p. 607.

Pascha ἀναστάσιμον *Socrat.* l. 1. c. 9. vocat τῆς ἡμετέρας ἐλευθερίας ἡμέραν. p. 34 paulo ante nos παρ' αὐτῆς τὴν τῆς ἀθανασίας εἰληφέναι ἡμέραν. p. 33. *Epiph.* hæref. 69. p. 735. illud vocat τὴν ἁγίαν θεοῦ πανάρετον ἡμέραν. p. 621.

Multis de tempore Paschatis celebrandi agit Epiph. hær. 70. p. 822-826. p. 625.

Πάχω, παχητίαι, παχητιᾶν; παχητιασμὸς de rebus pudendis dici docet *Fessel.* Adv. Sacr. lib. 2. c. 26. p. 171. p. 629.

Τὰ πάτρια, notant tùm antiquitatem, tum leges. *Vales.* in not. ad Euseb. p. 74. p. 637.

Πατρονομέω. Occurrit hæc vox ap. Euseb. l. 3. c. 1. p. 483. Πατρονομούμενοι μᾶλλον, ἢ ἐπ' ἀνάγκαις ἀρχόμενοι, patria potestate potius, quam vi ac necessitate recti. p. 646.

Epiph. in Ancor. p. 138. Paulum vocat κήρυκα ἐθνῶν, καὶ πληρωτὴν Ἀποστολικῆς διακονίας. Theod. Tom. 4. p. 190. Paulum vocat σκηνοῤῥάφον. p. 649.

Περιγραφή. Περιγραφὴν ἐλάμβανε προφητεία. Eus. H. E. p. 18. completa videbatur Prophetia. Οὐσίας περιγραφὴ vocatur differentia sive proprietas personalis in SS. Trinitate, apud Euseb. l. 6. c. 33. quando de Beryllo dicit illum docuisse, Dominum ac servatorem nostrum μὴ προϋφεστάναι κατ' ἰδίαν οὐσίας περιγραφὴν, πρὸ τῆς ἐν Ἀνθρώποις ἐπιδημίας. p. 670.

Περιπέτασμα. In causis gravioribus, maxime criminalibus solebant περιπετάσματα ἐφέλκεσθαι, in levioribus autem removeri aut pandi. Vide *Fessel.* Adv. Sacr. lib. 1. cap. 1. pag. 6. Explicat p. 7. quid sit *ad velum sisti.* p. 682.

Christus vult nos φρονίμους εἶναι εἰς τὸ ἀγαθὸν, ἀκεραίους δὲ εἰς τὸ κακόν. Epiph. hæref. 37. p. 275. p. 684.

Ecclesia Christi in Cantico *Columba* vocatur, διὰ τὸ ἄκακον, καὶ ἥμερον, καὶ καθαρώτατον τοῦ ζώου. *Epiphan.* hæref. 35. p. 261. Alibi, nempe hæref. 37. p. 275. dicit hoc fieri διὰ τὸ ἄκακον, καὶ μακρόθυμον, καὶ ἀμνησίκακον τοῦ ζώου. p. 687.

Περισυλληπτικός, comprehendens, Epiph. Tom. 2. pag. 1. p. 692.

In hunc sensum scribit *Epiphanius* lib. 1. de Hæref. p. 17. Abrahami posteros ἐπὶ σώματος σφραγῖδα φέρειν ὑπομνήσεως χάριν καὶ ἐλέγχου, εἰς τὸ ἐμμένειν τῇ τοῦ πατρὸς αὐτῶν θεοσεβείᾳ. p. 693.

Circumcisio Christi. Cur Christus fuerit circumcisus rationem pandit Epiph. Hæref. 30. p. 153. p. 695.

Origenes apud Euseb. lib. 6. c. 25. p. 227. de Petro dicit, quod ei tanquam fundamento superstructa sit Ecclesia Christi, adversus quam nec ipsæ inferorum portæ prævaliturae sint. p. 710.

Petrum vocat Theod. l. 1. H. E. cap. 1. νικηφόρον ἀγωνιστήν. p. 711.

Πιστικός. Λόγος πιστικὸς apud *Origen.* lib. 1. contra *Cels.* p. 30. Theodoretus Therap. Serm. I. κατὰ δὲ τὸν ἡμέτερον λόγον, πίστις ἐστὶν ἑκούσιος τῆς ψυχῆς συγκατάθεσις, ἢ ἀφανοῦς πράγματος θεωρία, ἢ, περὶ τὸ ὂν ἔνστασις καὶ κατάληψις τῶν ἀοράτων τῇ φύσει σύμμετρος, ἢ διάθεσις ἀναμφίβολος ταῖς ψυχαῖς τῶν κεκτημένων ἐνεδρυμένη; δεῖται μέν τοι ἡ πίστις τῆς γνώσεως, οὔτε γὰρ πίστις ἄνευ γνώσεως, οὔτε γνῶσις δίχα πίστεως γένοιτο ἄν, ἡγεῖται μέν τοι τῆς γνώσεως ἡ πίστις, ἕπεται δὲ τῇ πίστει ἡ γνῶσις, ἔχεται δὲ τῆς γνώσεως ἡ ὁρμὴ, ἀκολουθεῖ δὲ ταύτῃ ἡ πρᾶξις, δεῖ γὰρ πιστεῦσαι πρῶτον ἐκμαθεῖν. γνόντα δὲ ὁρμῆσαι, ὁρμήσαντα δὲ πρᾶξαι; οὐδὲ γὰρ τὰ πρῶτα p. 724. *

πρῶτα στοιχεῖα μαθεῖν οἷόν τε, μὴ τῷ γραμματιστῇ πεπιστευκότα, ὅτι τοιῶσδε χρὴ τὸ πρῶτον ὀνομάζειν, καὶ τοιῶσδε τὸ δεύτερον, καὶ τ' ἄλλα ὡσαύτως; εἰ γὰρ δὴ εὐθὺς ἀντείποι φάσκων, μὴ χρῆναι ἄλφα τὸ πρῶτον προσαγορεῦσαι, ἀλλ' ἕτερον αὐτῷ ὄνομα ἐπιθεῖναι, οὐκ ἂν μάθοι τ' ἀληθὲς, ἀλλ' ἀνάγκη περιπλανᾶσθαι, καὶ τὸ ψεῦδος ὑπολαμβάνειν ἀλήθειαν; εἰ δὲ πιστεύσας τῷ διδασκάλῳ, κατὰ τοὺς ἐκείνου νόμους τὰ μαθήματα δέξαιτο, ἕψεται ὅτι τάχιστα τῇ πίστει ἡ γνῶσις.

• Plutarch. Πολιτικὰ παραγγέλματα; ἄνθρωπον ἀνθρώπῳ χειροήθη καὶ πρᾶον ἑκουσίως οὐδὲν ἀλλ' ἡ πίστις εὐνοίας καὶ καλοκαγαθίας δόξα καὶ δικαιοσύνης παρίστησιν; τοῦτο γὰρ μάλιστα τῆς πίστεως τῆς ψυχῆς τὸ μέρος ὦ πιστεύομεν ἀλώσιμόν ἐστι.

Ad p. 725. Quæ *fidei præcipua* sint *capita* recenset *Epiph.* hæref. 31. p. 202. Idem hær. 76. p. 932. doctrinam fidei similem semper manere docet. Hanc hæref. 77. p. 1008. vocat ἀπερίεργον, καὶ ἑδραίαν, καὶ ἀμεθακίνητον, καὶ δικαιοτάτην ἐν πᾶσιν.

Fidem pulchre describit. t. 2. p. 304.

p. 729. Ἐν πίστει οὐκέτι ψεῦδος. εἰ γὰρ ψεύδεται, οὐ πίστις. *Epiph.* hær. 42. p. 340.

p. 745. Πλάνη, πλανάω, πλανάομαι. Τὸ πεπλανημένον σοβαρὸν ἀεὶ καὶ πρὸς ἀπάτην ἕτοιμον. Τυφλὸν γὰρ ἡ κακία, καὶ ἀσύνετον ἡ πλάνη. *Epiph.* l. 1. de hær. p. 41.

Ἡ πλάνη κατ' αὐτὴν μὲν οὐκ ἐπιδείκνυται, ἵνα μὴ γυμνωθεῖσα γένηται καταφωρος. Πιθανῷ δὲ περιβλήματι πανούργως κοσμουμένη, καὶ αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀληθεστέραν ἑαυτὴν παρέχει διὰ τῆς ἔξωθεν φαντασίας τοῖς ἀπειροτέροις. Id. Hæref. 31. p. 173. Simile addit de *vitro* Smaragdum mentiente.

Πᾶσα πλάνη ἔσχε πρῶτον τὴν τύφλωσιν, ἔπειτα τὴν κενοφωνίαν. *Epiph.* Hæref. 53. p. 461.

p. 753. Πληρόω, συμπληρόω. Sæpe cum impleri dicuntur anni aut dies, non id intelligitur de impletione dierum anni, aut horarum diei, sed numeri ipsorum annorum vel diei. Ut Luc. 2, 21. 9, 51. Vide *Fessel.* Adv. Sacr. lib. 3. c. 1. p. 192. 193.

p. 758. Πλωτοποτάμιτος χώρα, Regio fluviis abundans. In vita *Epiphan.* p. 333.

p. 761. Ἀδικίας ἐφόδιον τοῦ πλούτου τὰ ῥεύματα. Theod. Serm. 6. de Provid. p. 378.

p. 764. Πνεῦμα, de vario hujus vocis in SS. usu multis agit *Bynæus* de Nat. Christi. p. 126.

De Spiritu omni recte dicit *Epiphan.* in *Ancor* p. 51. Πνεῦμα ῥύσιν οὐχ ὑφίσταται, οὐ τομὴν, οὐ συστολὴν, οὐ μείωσιν, οὐχ ἅπλωσιν (expansionem) οὔτε τι τῶν τοιούτων.

De Spiritu S. notatu digna sunt Epiphanii verba in Ancor. p. 78. §. 73. Τὸ πνεῦμα ὁ παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ μόνος ὁδηγὸς ἀληθείας, νόμων ἐξηγητὴς ἁγίων, πνευματικοῦ νόμου ὑφηγητὴς, προφητῶν καθηγητὴς, Ἀποστόλων διδάσκαλος, εὐαγγελικῶν δογμάτων φωστὴρ, ἁγίων ἐκλογεὺς, φῶς τὸ ἀληθινὸν ἐξ ἀληθινοῦ φωτός.

p. 769. *Spiritum* S. pulchre describit *Epiph.* hær. 74. pag. 898. Conf. Ancorat. pag. 11. Deitatem Spiritus demonstrat Theod Hæret. fab. lib. 5. cap. 3. p. 257.

p. 774. Διακονικὸν καὶ τρίτον τῇ τάξει, καὶ τῇ τιμῇ, καὶ τῇ οὐσίᾳ ἀλλότριον τὸ Πνεῦμα ἰσχυρίζοντο. Soz. l. 6. c. 22.

p. 787. Ποιεῖν ut Latinorum facere sæpius pro sacrificare sumi, docet *Fessel.* Adv. Sacr. lib. 4. c. 2. p. 303.

• Ποιεῖν Platoni libr. 11. de legibus est adoptare, & υἱὸς ποιητὸς est filius adoptivus. ὃν μὲν ἑτέρῳ ποιεῖσθαι διδῷ, quem (pater) alii adoptandum dederit: Παῖς μὴ ἐπί τινι κλήρῳ πεποιημένος, filius ad aliquam hæreditatem non vocatus seu adoptatus. Cum hac significatione non solum apud Platonem, sed etiam apud alios scriptores Græcos frequenter occurrit.

Ἔνθεος πολιτεία. Euseb. l. 4. c. 7. p. 121. Ad

Ἀποστολικὴ πολιτεία. Soz. l. 2. c. 14. p. 462. p. 797.

Ἡ κατὰ νόμους πολιτεία, vivendi ratio legibus ibid. consentiens vocatur gentilismus à Porphyrio apud Euseb. l. 6. c. 19. p. 220. hinc paulò post vocat Ἐθνικὸν τρόπον.

Πολυγαμία. Polygamiam fuisse licitam ἵνα αὐξηθῇ τὸ ἀνθρώπων τὸ γένος, asserit Theod. Tom. 4. pag. 307. p. 801.

Πολύτλητος. πολύτλητος ἀνδρία vocatur Martyrum constantia, in perferendis multiplicibus tormentis. Euseb. l. 5. p. 154. p. 804.

Lucæ verba ita explicat *Epiphan.* hær. 42. p. 336. p. 820. Κριτὴν λέγει τὸν Δημιουργὸν, πράκτορα δὲ ἕκαστον τῶν αὐτοῦ Ἀγγέλων, μέλλοντα ἀπαιτεῖν τοὺς ἁμαρτωλοὺς τὰ πεπραγμένα.

Πρεσβεύω. Τὸν θεῖον πρεσβεύειν λόγον, verbum Dei p. 824. prædicare. Euseb. Hist. Ecclef. lib. 1. c. 1. p. 3.

Πρεσβύτερος. Quinam inter Judæos fuerint p. 825. *Seniores*, quæ eorum *autoritas*, quod officium multis docet *Grot.* in c. 15. Matth. p. 152. 153. Item pag. 164.

Tarbula Symeonis Soror una cum famula *serra* p. 833. *bifariam secta* patibulo suffixa fuit. Soz. lib. 2. cap. 12. p. 460.

Προαρραβωνίζομαι. Occurrit hæc vox apud eund. Euseb. de vita Const. l. 1. p. 407. quando pulcre ita scribit: θεὸς ὁ κοινὸς τῶν ὅλων Σωτὴρ μείζονα ἢ κατὰ θνητοὺς λογισμοὺς τοῖς εὐσεβείας ἐρασταῖς ἀγαθὰ παρ' ἑαυτῷ ταμιευσάμενος, τὰ πρωτόλεια τῶν ἐπάθλων ἐνθένδε προαρραβωνίζεται primitias futurorum præmiorum in anteceffum quasi pignus dat in hoc seculo &c.

Πρόγνωσις. Etiam hominibus futurorum præ- p. 837. sciis tribuitur. Sic Soz. l. 1. c. 13. p. 421. dicit *Antonium* fuisse ἔμπλεων τῆς θείας προγνώσεως. Ubi porro monet in hoc veram felicitatem non consistere, sed ἐν τῷ σέβειν τὸν θεὸν καὶ τοὺς νόμους αὐτοῦ φυλάττειν. Addit S. Antonium hac de causa eum qui futura prævidere cupit hortatum esse, ut animam suam purget τοῦτο γὰρ δύνασθαι διορατικὴν τὴν ψυχὴν ποιεῖν, καὶ τῶν ἐσομένων ἐπιστήμονα, τοῦ θεοῦ τὸ μέλλον προαναφαίνοντος. Idem testatur *Pachomium* futura prævidisse. l. 3. c. 14. p. 518.

Πρόγονος. Χρὴ εἰδέναι τὴν φύσιν, καὶ τὸ ταύτης θνητόν p. 839. τε καὶ διαφέρον καὶ τὸν πρόγονον χοῦν (avitum pulverem ex quo orti sumus) ἐξ οὗ γεγόναμεν, καὶ εἰς ὃν ἀποῤῥέομεν. Theod. l. 5. H. E. c. 17. p. 726. 727.

Πρόληψις & Φιλονεικία in Veri inquisitione maxi- p. 843. me nocent & difficulter sanantur. Vide Orig. contr. Celf. l. 1. p. 40.

Ἀνέφικτος τῶν θείων πηδαλίων ὁ λόγος, Incom- p. 844. prehensibilis est divinæ Gubernationis ratio. Theod. Tom. 4. p. 277.

Epiph. hær. 64. p. 544. dicit Deum habere τὴν παντελικὴν καὶ γενετικὴν τῶν ὅλων πρόνοιαν ab ipso τὸ κύρος καὶ τὸ κράτος omnium dependere, & veluti navigium quoddam, τῷ τῆς σοφίας οἴακι ἀκλινῶς τὸ πᾶν διευθύνειν. p. 844.

De *Providentia* consule Theod. Serm. 10. Tom. 4. p. 275. Decem Sermonibus hanc materiam præclare tractat Tom. 4. inde à pag. 319-439. Inter alia hoc format Serm. 2. pag. 337. argumentum: Τί γὰρ

καὶ

καὶ πεποίηκε τούτων ἐπιμελεῖσθαι μὴ θέλων ; τίνος δὲ χάριν ἐ κήδεται ; ὡς δυνάμενος μὲν, ἐ βελόμενος δέ ; ἢ βέλεται μὲν ἐ δύναται δὲ κλ'.

Ad p. 847. Alia proprietas est quod sit παναγαθὸς καὶ φιλανθρωποτάτη ἡ τῶν ὅλων πρόνοια, optima & clementissima. Euseb. p. 51.

Τίς ἀξίως θαυμάσειε τῆς τε θεε προνοίας τὸ ἀγαθὸν, τὸ δυνατὸν, τὸ ἐν ἀπόροις εὔπορον. τὸ ἐν ἀμηχάνοις εὐμήχανον, τὴν μεγαλεργίαν, τὴν εὐπορίαν. Theod. Serm. I. de Provid. Tom. 4. p. 331.

eand. Epicurus ἀπρονοησίαν τῷ κόσμῳ εἰσηγήσατο. Vide Epiph. lib. I. de Hæres. p. 14. 15.

p. 852. De *Proseuchis* agit pluribus *Vales.* in not. ad Euseb. p. 28.

p. 853. Προσήλυτος. De *Proselytis* vide *Goodwinum* lib. I. cap. 3.

p. 857. De προσκυνήσει consule *Grot.* in Matth. pag. 17.

p. 859. Basilius M. mascule *Modesto* Valentis præfecto respondit, κτίσμα ὢν, ἐκ ἀνέξομαι τὸν ὅμοιον προσκυνεῖν καὶ θεὸν ὁμολογεῖν. Sozom. lib. 6. c. 16. pag. 658.

Πᾶν τὸ κτιςὸν ἐ προσκυνητόν. Epiph. hær. 64. p. 532.

p. 864. Προσφορὰς ἑτέρας ὑπὲρ τῶν ἐν νόμῳ προσενέγκαι τῷ θεῷ ἐπέτρεψεν ὁ χριςὸς, τετέςιν, Εὐσεβείας, καὶ ἀγαθότητος, ἁγνείας τε καὶ πολιτείας. *Epiph.* hær. 66. pag. 670.

p. 868. Τεκμήριοι πολλάκις τὴν τῆς ψυχῆς διάθεσιν τῶν προσώπων ἡ θέσις, κλ'. Theod. Orat. 8. de Provid. p. 414.

eand. Voce πρόσωπον ad distinguendum Patrem à Filio & utrumque à Spiritu S. etiam utitur *Epiph.* hær. 48. p. 414.

p. 870. Προφητεία. Aliam esse διὰ τύπε sive πραγμάτων, & aliam διὰ λόγε sive ῥημάτων multorum testimoniis probat *Grotius* in Matth. p. 11.

Τὸ περὶ μελλόντων ἀληθὲς τοῖς ἐκβάσεσι κρίνεται. Orig. lib. 2. Contr. Cels. p. 72.

Demonstrationem propheticam ἰσχυροτάτην vocat ἀπόδειξιν. p. 79.

p. 871. 872. Οἱ προφῆται τὰ εἰς χριςὸν τετυπωμένα προανεφώνησαν. *Epiphan.* hær. 40. pag. 301. Hinc hæres. 42. pag. 332. pulchre eos vocat προετοιμασὰς τῆς ἐνσάρκε αὐτε παρεσίας.

Ὁ προφήτης μετὰ καταςάσεως λογισμῶν καὶ παρακολεθήσεως ἐλάλει, καὶ ἐφθέγγετο ἐκ πνεύματος ἁγίε, τὰ πάντα ἐῤῥωμένως λέγων. *Epiphan.* hær. 48. pag. 404.

Apud Ægyptios summus Sacerdos, qui reliquis Sacerdotibus & Pastophoris præesset, & templorum reditus cæteris distribueret, dictus est *Propheta.* Vide *Vales.* in not. ad Euseb. p. 63.

p. 869. Πρωτευαγγέλιον. Ipsam vocem quamvis claram & per se intelligibilem & Græcam inter Græcos veteres nondum inveni; notat. *A.* Primum Evangelium à Deo ipso pronuntiatum in Paradiso, quod habemus Genes. III. 15. *B.* Hoc etiam nomine venit aliquis b. Jacobi Apostoli liber Apocryphus, illius qui filius Josephi & frater Domini dicitur, agit de Nativitate & rebus Mariæ, inter Orthodoxographa Monumenta Patrum, Bellarminus tamen de Script. Eccl. p. 32. *ab Ecclesia nunquam receptum* testatur, & Alstedius 600. pene annis hujus & Liturgiæ Jacobi à Christianis mentionem non factam. Hornbek. Miscell. Postum. I. 3132. Heideg. Enchirid. Biblian-drum illum librum edidisse Bezam multosque doctos offendebat, ut ipse suâ ad Bullingerum Epistola testis est.

Epiph. Serm. in Sep. Chr. Adamum vocat πρωτόκτιςον, καὶ πρωτόπλαςον, καὶ πρωτόθνητον. pag. 273. Ad p. 874.

Πρωτομάρτυρ. Sic de ipso Euseb. H. E. pag. 38. πρῶτος τὴν αὐτῷ φερώνυμον τῶν ἀξιονίκων τε χριςε μαρτύρων ἀποφέρεται ςέφανον. p. 875.

Ecclesia Christi vocatur ἡ τῶν πρωτοτόκων Ἐκκλησία apud Soz. l. 2. c. 30. p. 49. p. 883.

Πρωτότυπος. Πρωτότυποι γραφαὶ vocantur ab Euseb. l. 6. C. 16. contextus S. libri V.T. sermone Hebræo conscripti.

Πτεροκοπέω. Alis exuo. *Epiph.* Serm. de Assumt. p. 2?8. p. 884.

Πτερύγιον templi quid fuerit ex Spanhemio docet *Walæus* in Matth. p. 30. Vid. Pol. Synops. in Matth. p. 100. p. 886.

Πτωχοὶ εἰσὶ ταπεινοφρονεντες. *Epiphan. hær.* 66. p. 701. p. 888.

Πτωχοτροφεῖον. Talia olim ab Ecclesiarum Antistibus excitata, ut mutilatis & imbecillis ad victum necessaria suppeditentur. *Epiphan.* hær. 75. pag. 905. p. 889.

Πῦρ. In monte Ætna ὡς ἀπὸ πηγῆς ἀναδιδόμενον αὐτόματον παμφλάζει πῦρ. Sozom. lib. 2. cap. 24.

Ῥακά. De hac voce agit *Dillherr.* Elect. l. 2. c. 20. p. 298. *Walæus* in Matth. p. 45. p. 900.

Ῥαπίζω. De hac voce consule Casaubonum ap. Bald. *Walæum* p. 54.

Ῥήγιον. Ῥήγειον. Ignatius Ep. ad Philippenses p. 46. 146. edit. Vedelian. ἀπέςειλα ὑμῖν ταῦτά με τὰ γράμματα διὰ εὐφρανίε τε ἀναγνώςε ἀνδρὸς θεοτιμήτε καὶ πιςοτάτε, συντυχὼν περὶ ῥηγέονα ἀναγομένε ἐν πλοίῳ. Transmisi vobis literas meas per Euphranium, Lectorem, Virum à Deo honoratum, & fidum fortè nactus eum circa Regionem, cum jam navem ascensurus esset. Quæ Vedelius supposititia esse coarguit, hac ratione: quod nemo dixerit, quid sibi vox ῥηγέονος velit, conjecturam enim esse, quod quidam loci nomen esse putent. Si reliqua omnia pro sinceritate Ignatianæ Epistolæ in salvo essent, hæc vox mihi negotium non facesseret, potuit utique Rhegium Julium, extremus adversus Siculos portus fuisse. Unius literulæ immutatio nihil impedit. Scripsit ad Philippenses, vult ut Orationes fiant pro Antiochensibus, unde vinctus Romam trahebatur: Rhegium in via, uti vincto Paulo perinde κατηντήσαμεν εἰς ῥήγιον. Actor. XXVIII. 13. p. 902.

Roma vocatur ἡ μεγάλοπολις. in Orat. Constantini ad SS. Cœtum p. 598. p. 913.

Σαβαώθ. Hoc nomen non esse proprium ὄνομα, sed ὄνομα δοξολογίας τῆς θεότητος, existimat *Epiphan.* l. 1. de Hæres. Tom. 2. Hær. 26. p. 92. δύναμιν θεε ὑποφαίνων. p. 915.

Expresse dicit Euseb. l. I. H. E. c. 4. pag. 16. de Fidelibus ante Abrahamum & Mosen, quod neque σώματος περιτομή, neque Σαββάτων ἐπιτήρησις ipsis curæ fuerit. p. 917.

Epiph. hær. 30. p. 159. Christum vocat μέγα Σάββατον κ᾽ ἀΐδιον. p. 919. 920.

Σάββατον δευτερόπρωτον quid fuerit lepide explicat *Epiph.* hæres. 51. p. 452. 453.

De Sabbato pluribus agit *Epiphan.* hær. 66. pag. 702

702-705. Inter alia dicit licuisse Sabbatum λύειν ἐπὶ ἀγαθοεργίᾳ, id quod exemplo Josuæ probat totos septem dies Hierichuntis mœnia circumeuntis. *Item* cum nemo operatus fuisset, μόνον τὸ θυσιαστήριον οὐκ ἤργει. *Porro* Deum Sabbatum dedisse ἵνα ὁ ἄνθρωπος γινώσκῃ τὴν ἀνάπαυσιν, καὶ τῶν μελλόντων τὴν ἀνάπαυλαν. ἀντίτυπα γὰρ εἶναι ταῦτα τῶν ἐπουρανίων. *Tandem* abrogato illo Sabbato ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Κύριος τὸ μέγα σάββατον, ὅπερ ἐστὶ αὐτὸς ὁ Κύριος, ἡ ἀνάπαυσις ἡμῶν, καὶ ὁ σαββατισμός.

De Sabbati abrogatione ἀξιομνημόνευτα sunt verba *Epiph.* Hær.30. p. 159.

Ad Σαδδουκαῖος. De horum Origine & dogmatibus
p. 922. consule Poli Synops. in Matth. p. 82.
p. 925. Σάλπιγξ. Σάλπιγγες ἦσαν οἱ προφῆται. Σάλπιγξ δὲ μεγάλη ἡ ἁγία φωνὴ τοῦ Κυρίου ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ. *Epiph.* hær. 51. p. 454.
p. 930. Σανδάλιον. Quid fuerint *Sandalia* docet *Dillherr* in Elect. lib.2. c.16. p.259.
p. 934. Σαρκοφόρος. Valentinianus, Valens & Gratianus in Epist. ad Diœcesin Asianam scripta dicunt Christum esse θεὸν σαρκοφόρον, καὶ οὐκ ἄνθρωπον θεοφόρον. Theod. lib. 4. cap. 7. pag. 667. Conf. *Epiphan.* Hær. 42. p. 327.
p. 948. Σήκρητον. *Secretum*, quale seculares Magistratus habent. Euseb. lib. 7. cap. 30. pag. 280. *Cancellaria.*
p. 960. De hujus Simonis asseclis pulchrum vide locum apud Euseb. l.2. c. 1. p.39.40.
p. 964. Σιωπή. Non semper ad calumnias silendum, ἄτοπον γὰρ καθ' ἑαυτῶν δοῦναι τῇ συκοφαντίᾳ τὴν ἀπόδειξιν τῇ σιωπῇ. *Socrat.* p. 43. Sunt verba Eusebii Nicomediensis. Vid. Sozom. l. 2. c. 16. p.464.
p. 973. Σκινδαψός. Est genus instrumenti musici tetrachordi, quo mulieres præcipuè utebantur. Apud Diogen. Laërt. Timon de Zenone: Νοῦν δ' εἶχον ἐλάσσονα σκινδαψοῖο. Dillherr. Elect. p. 21.
p. 981. Σκυθισμός. Scythismus, pro Sectæ seu Hæreseos alicujus appellatione apud Epiphanium venit Scaliger in Notis ad Eusebium 250. 2. *Hujus Seculi homines* σκύθαι *à veteribus Patribus Ecclesiasticis vocantur, eorumque idolomania* σκυθισμὸς καὶ βαρβαρισμὸς, *Author Epiphanius. Extenditur usque ad tempora Abraham. Quanquam Epiphanio ab Adam ad diluvium* βαρβαρισμὸς *durâsse dicitur: à diluvio ad Abraham* σκυθισμός. *Sane videntur id ex interpretatione Apostolici dicti collegisse, ad Coloss. III. 11.* οὐ βάρβαρος, οὐ σκύθης, οὐχ' Ἕλλην, οὐ Ἰουδαῖος. *Nam hinc hæreses* nominat S. Epiphanius βαρβαρισμὸν, σκυθισμὸν, ἑλληνισμὸν, Ἰουδαϊσμόν. Contr. hær. l. 1. §. 8. p. 8. item 4. editionis Latinæ. Hi patres multam sibi in scribendo libertatem sumpserunt & ex meris vocibus finxerunt quæ ipsis sine alio fundamento in mentem venerunt.
p. 984. Christus vocatur ἡ πρὸ αἰώνων νοερὰ καὶ οὐσιώδης Σοφία ab Euseb. l. I. H. E. c. 2. p. 5. ἡ πρωτόγονος καὶ πρωτόκτιστος Θεοῦ σοφία, p. 9.
p. 991. Σοφιστής. Sophistas *Methodius* apud *Epiphan.* hær. 64. p. 564. pulchre vocat μιμητὰς εἰδώλων ἀληθείας, ἀλήθειαν μὴ γινώσκοντας, καθάπερ ζωγράφους.
p. 994. Σπέρμα. Τὰ προνοικὰ καὶ ἀποστολικὰ σπέρματα vocantur Religionis Christianæ fundamenta apud Euseb. l. 5. p. 176.
p.1006 *Crux* vocatur ab Eusebio l. I. de Vit. Const. c. 32. p. 424. Ἀθανασίας σύμβολον, item τρόπαιον τῆς κατὰ τοῦ θανάτου νίκης. Rursum νικητικὸν ἀλεξιφάρμακον p. 447. ζωῆς φυλακτήριον, p. 448. σωτήριον καὶ ζωοποιὸν σημεῖον. pag. 451. φοβητρὸν καὶ κακῶν ἀμυντήριον. Ibid.

Figuræ Crucis magnam Virtutem attributam fuisse docet *Dillherr.* in Elect. lib. 1. c. 25. pag. 156-162. Ad p. 1009

De inventione Crucis Vid. Sueur. ad Ann. 326. p. 1013

Στοιχεῖον. Μεγάλα στοιχεῖα magna lumina vocat Polycrates apud Euseb. l. 3. H. E. c. 31. *Johannem* ac Philippum Apostolos, &c. p. 1039

Στοιχείωσις εἰσαγωγική. Euseb. H. E. p. 75. prima elementa. p. 1040

Στολή. Ἀξιοτίμητος στολὴ vocatur Baptismus ap. Theod. l. 3. H. E. c. 1. p. 638.

Συγγενής. De hac voce consule *Bynæum* de Nat. Chr. p. 143-145. p. 1066

Epiph. hær. 65. p. 610. utitur voce ὑποκαταβαίνω, quando de divina συγκαταβάσει ita scribit; ὁ πατὴρ ἐν τοῖς προφήταις περὶ τοῦ Υἱοῦ σωματικοὺς ἔχων ὄγκους, νοηματικοὺς δὲ ἔχων λόγους, ὑποκαταβαίνων τὴν ἀσθένειαν τῆς ἀνθρωπότητος, εἰς αἴσθησιν παραστάσεως. p. 1068

Συγκατατίθεσθαι. Assentiri. Πολλῷ διαφέρει μετὰ λόγου καὶ σοφίας συγκατατίθεσθαι τοῖς δόγμασιν, ἤπερ μετὰ ψιλῆς τῆς πίστεως. *Origen.* contr. Cels. Lib. I. p. 12. p. 1074

Sacramenta vocat Euseb. l. 10. c. 3. p. 371. Σωτηρίου πάθους ἀπόρρητα σύμβολα, mystica salutaris passionis symbola. p. 1082

Συμφρατριάζω. De *Meletio* Socrates l. 1. c. 6. pag. 14. Συνελαμβάνετο τῷ Ἀρείῳ, κατὰ τοῦ Ἐπισκόπου συμφρατριάζων αὐτῷ. p. 1105

Συναγωγή. Vid. *Grotius* in Matth. pag. 29. 110. p. 1106

Hebr. dicitur עדה, & notat 1. Cœtum quemcunque. 2. Locum in quo conventus habetur, quæ loca alias dicta sunt διδασκαλεῖα, φροντιστήρια, προσευχαί. Primo cœperunt in Exilio Babylonico, quum templo carerent, &c. Vide Pol. Synops. in Matth. p. 111. 112.

Consule quoque *Sueur* ad Ann. 400. pag. 546-548. p. 1117

Συνέδριον. De *Synedriis.* Vide *Grotium* in Matth. 5. §. 22. p. 1151

De bona Conscientia vid. Sozom. lib. 8. pag. 794. p. 1152

Videatur *Vales.* in not. ad Euseb. pag. 156. 157. p. 1154

Patres Antiocheni inter alia Samosatenum carpunt, quod habuerit Mulieres συνεισάκτους, idque ideo, quia ex ejusmodi mulierum contubernio plures partim in præceps lapsi sint, partim in suspicionem venerint; addunt: Etiamsi quis concesserit, τὸ μηδὲν ἀσελγὲς ποιεῖν, tamen etiam τὴν ὑπόνοιαν τὴν ἐκ τοῦ τοιούτου πράγματος φυομένην vitandam fuisse, ne quem σκανδαλίσῃ, néve aliquos μιμεῖσθαι προτρέψηται. Vide Euseb. l. 7. c. 30. p. 282. p. 1158

Συνέρχεσθαι. Geminam habet significationem; vel enim *domicilii* vel *thori* designat conjunctionem. Vide Grot. in Matth. I. p. 9. p. 1160

Συνθήκη, Conventus. Οὐκ ἄλογον συνθήκας παρὰ τὰ νενομισμένα ποιεῖν τὰς ὑπὲρ Ἀληθείας. *Orig.* contr. Cels. lib. 1. p. 5. p. 1164

Σύνθημα, Tessera. De *tesseris*, unde dictæ, & quod aliæ *mutæ*, aliæ *vocales* fuerint differentem consule *Fesselium* in Adv. Sacr. lib. 1. c. 1. p. 9.

Ἄλλως

Ad p.1166 Ἄλλως οὐ δυνατὸν τὰ μεγάλα τῶν σκεμμάτων ἢ διὰ συνόδων κατορθώσασθαι, majoris momenti controversiæ non aliter, quam per Synodos componi possunt. Euseb. l. I. de Vit. Const. c. 51. p. 434.

De Synodis consulatur *Sueur* in Hist. Eccl. ad An. 314.

p.1190 Συντυχεῖν. Luc. 8. 19. colloqui, convenire notat. *Fessel.* Adv. Sacr. l. 4. c. 10. p. 385.

p.1192 Soz. l. 6. c. 6. p. 645. de Juliano dicit: Ἐφείσατο χριστιανῶν, ὁρῶν αὐτοὺς εὔκλειαν καὶ σύστασιν τοῦ δόγματος τοῖς κινδύνοις πορίζομένους. Commendationem religionis suæ.

Euseb. Edit. Vales. p. 41. Μὴ τῆς ἐξ ἀνθρώπων ἐπικρίσεώς τε καὶ συστάσεως ἡ σωτήριος τοῦ θείου κηρύγματος δεῖται διδασκαλία.

p.1196 Σφραγίζω. I. Impositionem manuum frequenter notari hac voce docet *Vales.* in not. ad Euseb. pag. 134.

p.1198 Σφραγίς. Vide *Vales.* in not. ad Euseb. p. 51.

Δεσποτικὴ σφραγὶς vocatur apud Theod. l. 4. H.E. c. 15. p. 681. ἁγία καὶ βασιλικὴ σφραγίς. *Epiph.* l. I. de Hæres. p. 50.

p.1202 *Dionysius ad Novatum* scripsit: Ἔδει καὶ πᾶν ὁτιοῦν παθεῖν, ὑπὲρ τοῦ μὴ διακόψαι τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἦν οὐκ ἀδοξοτέρα τῆς ἕνεκεν τοῦ μὴ εἰδωλολατρῆσαι γινομένης ἡ ἕνεκεν τοῦ μὴ σχίσαι μαρτυρία, κατ᾽ ἐμὲ δὲ καὶ μείζων. Euseb. l. 6 c. 43. p. 247.

p.1216 Σωμασκία. Ἄνδρες ἐντέχνοις τισὶ σωμασκίαις, παραδόξους ψυχαγωγίας τοῖς ὁρῶσι ἐνδεικνύμενοι; Viri qui exercitatis ante corporibus stupendæ exhibent artis suæ specimina. Euseb. l. de Mart. Palæst. c. 6. p. 326.

p.1225 Plato Dialogo VI. de Rep. Hunc qui voluptates *corporis spernit, neque pecuniæ cupidus est, appellat ἄνθρωπον σώφρονα.

In Charmide idem *Plato.* Τὸ γνῶθι σεαυτὸν definitionem σωφροσύνης esse tradit: Et illi σώφρων audit ὁ ἐπιστήμων ὧν τε οἶδεν, ὅτι οἶδεν, καὶ ὧν μὴ οἶδεν, ὅτι οὐκ οἶδε; qui intelligit se ea scire, quæ scit, & ea nescire, quæ nescit: vel σώφρων est, ὃς ᾔδει ἅτε ᾔδει, καὶ ἃ μὴ ᾔδει; τὰ μὲν ὅτι οἶδε, τὰ δὲ ὅτι οὐκ οἶδε, qui intelligit, quæ sciat & quæ nesciat; illa quod ea sciat, hæc quod ea nesciat. Confer Apostoli φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν, item μὴ ὑψηλοφρόνει.

p.1232 Ταμίας. Deus pulchre dicitur τῶν πολέμων εἶναι ταμίας, apud *Socrat.* l. 7. c. 22. p. 362. Item ὑγείας ταμίας ap. *Soz.* l. 2. c. 6. pag. 452.

p.1239 De Sepultura Consule *Sueur.* Hist. ad ann. 211.

Judæos cadavera Regum non cremasse, sed tantum aromata & supellectilem docet Dillherr. Elect. l. 2. c. 24. g. 322. Nec contrarium evincit Jabesitarum factum 2. Sam. 31. Illi enim Saulis & filiorum cadavera exusserunt, quia jam fœtore gravia, & à vermibus arrosa.

p.1246 De *precibus pro mortuis* agit *Sueur* ad Ann. 395. p. 583. & quæ *origo*, quis *finis* sive scopus illarum fuerit docte ex Antiquitate Ecclesiastica ostendit.

p.1252 Τεκνοκυΐσκω. Epiph. Hær. 78. pag. 1048. de Mose dicit, quod μετὰ τὸ προφητεῦσαι non amplius τεκνοκυΐσκει.

p.1263 Τελεσιουργία. Notat dedicationem templorum. Vide Soz. l. 4. c.22. p.573. c. 26. p.584.

p.1264 Τελετή. Euseb. l. 4. c. 11. p. 124. tribuit Valentinianis ἀτελέστους τελετὰς, καὶ μυσαρὰς μυσταγωγίας, profanas initiationes & abominanda mysteria.

Τελώνης. Hæc sunt desumta ex *Salmasio*, prout videbis apud *Bald. Walæum* in Matth. p. 58. De Publicanis vide *Goodwinum* in Mose & Aar. l. 1. c. 2. Ad p.1266

Τήγανον. *Craticula*, quid fuerit, docet *Vales.* in not. ad Euseb. p. 89 p.1274

Τλη πάθεια. Μοναστικὴ τληπάθεια, monastica tolerantia. Soz. l. 1. c. 13. p. 412. p.1275

Τράγος. Duos hircos fuisse typos duarum naturarum in Christo, τὸν ἀφιέμενον τῆς ἀπαθοῦς, τὸν δὲ σφαττόμενον τῆς παθητῆς ἀνθρωπότητος docet. Theod. Dial. 3. p. 136. p.1278

Usserii sententiam probat *Vales.* in not. ad Euseb. p. 142. p.1282

Trinitatem describit Epiph. T. 2. p. 304. p.1287

Μόνη ἡ Τριὰς ἐν ἀκαταληψίᾳ, καὶ ἐν δόξῃ ἀνεικάστῳ καὶ ἀκαταλήπτῳ. Epiphan. Hær. 70. p. 816.

Ἐνυπόστατον εἶναι τὸν πατέρα, ἐνυπόστατον τὸν Υἱὸν, ἐνυπόστατον τὸ ἅγιον Πνεῦμα solide demonstrat *Epiph.* hær. 57. p. 482. 483. pluribus hoc contra Sabellium prosequitur. hær. 62. p. 514. 515. Conf. Ancor. p. 15. p.1289

Τρία πρόσωπα ἀπερίγραφα, καὶ ἐνυπόστατα, καὶ ὁμοούσια, καὶ συναΐδια, καὶ αὐτοτελῆ. Epiph. hær. 72. pag. 843. Conf. hær. 74. p. 891. Τρία ἅγια, τρία συνάγια, τρία ὑπαρκτὰ, τρία συνύπαρκτα, τρία ἔμμορφα, τρία σύμμορφα, τρία ἐνεργὰ, τρία συνεργὰ, τρία ἐνυπόστατα, τρία συνυπόστατα, ἀλλήλοις συνόντα. κλ.

Idem in *Ancorato.* p. 12. Ἦν ἀεὶ πατὴρ καὶ ἦν ἀεὶ υἱὸς, οὐ συνάδελφος, ἀλλ᾽ υἱὸς γεννηθεὶς ἀνεκδιηγήτως, καὶ ὀνομαζόμενος ἀκαταλήπτως, σὺν πατρὶ δὲ ὢν ἀεὶ, μηδέποτε διαλείπων τοῦ εἶναι. Πατὴρ οὖν ἀγέννητος, καὶ ἄκτιστος, καὶ ἀκατάληπτος. Υἱὸς γεννητὸς, ἀλλὰ καὶ ἄκτιστος, καὶ ἀκατάληπτος. Πνεῦμα ἅγιον, ἀεὶ, οὐ γεννητὸν, οὐ κτιστὸν, οὐ συνάδελφον, οὐ πατράδελφον, οὐ προπάτορον, οὐκ ἔγγονον, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας Πατρὸς καὶ υἱοῦ, Πνεῦμα ἅγιον.

Rursum p. 28. Μονὰς ἐν τριάδι, καὶ τριὰς ἐν μονάδι, μονοειδῶς, μονωνύμως, εἷς Θεὸς πατὴρ ἐν Υἱῷ, υἱὸς ἐν πατρὶ σὺν ἁγίῳ πνεύματι. Conf. p. 71. §. 67. & p. 79 §. 73.

Locum Genes. I. *Faciamus hominem.* &c. sic eludere voluit *Photinus*, Deum sic allocutum *Verbum* suum, non *Filium*, sed recte respondet *Epiph.* hær. 71. p. 831. Οὔτις ποτὲ πρὸς τὸν ἐνδιάθετον αὐτοῦ λόγον, ἢ τὸν προφορικὸν ἐπιτείνεται τὴν συμβουλίαν, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἔμφυτον, καὶ ἅγιον αὐτοῦ λόγον τῆς μελλούσης τοῦ ἀνθρώπου δημιουργίας ποιεῖται τὴν μετὰ πάσης σοφίας ἐξήγησιν. Conf. in Ancor. p. 33 §. 28. p.1291

Ex loco Jes. 6. 3. *Epiph.* in Ancor. p. 31. Trinitatem demonstrat.

Conf. Epist. Damasi apud Soz. l. 6. c. 23. p.1296

Liberius Ep. Rom. scripsit ad Orientis Ecclesias Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ὁμόδοξον πρεσβεύει. Soz. l. 6. c. 22. p. 666. Id. cap. 23. dicit omnes Ecclesias Occidentis τριάδα ἰσότιμόν τε καὶ ἰσοδύναμον credidisse, *Maxentio* Mediolanensi Episc. excepto, qui ad Arii dogma propendebat. Conf. *Epiph.* hær. 72. p. 834. p.1299

Τρίφωτος, terlucidus. *Epiphan.* T. 2. pag. 296.

Σταυροειδὲς τρόπαιον, vocatur Constantini M. labarum à *Socrate* l. 1. c. 2. pag. 7. p.1315 p.1318

Pinytus Ecclesiæ Gnossiorum Episcopus monuit *Dionysium* Corinthiorum Episc. στερροτέρας ἤδη ποτὲ μεταδιδόναι τροφῆς, τελειοτέροις γράμμασιν εἰσαῦθις τὸν ὑπ᾽ αὐτῷ λαὸν ὑποθρέψαντα; ὡς μὴ διατέλους τοῖς γαλακτώδεσιν ἐνδιατρίβοντες λόγοις, τῇ νηπιώδει ἀγωγῇ λάθοιεν καταγηράσαντες. Euseb. l. 4. c. 23. p. 144. p.1323

Epiph. in Vit. Proph. pag. 245. de Amasia Bethelis Sacerdote scribit, quod Amosum συχνῶς τυμπανίσας ei insuper per insidias convitiatus sit. p.1329

Ad p.1338 De *Typis* observanda regula *Theod.* Dial. 2. p. 56. ὁ τύπος οὐκ ἔχει πάντα ὅσαπερ ἡ Ἀλήθεια. Conf. p. 59.

p.1339 Τύπος, peculiaris significatio occurrit in colloquio Liberii cum Constantio apud Theod. l. 3. cap. 13. p. 608. ubi Constantius dicit τὰ ἤδη τύπον ἐσχηκότα ἀναλύεσθαι οὐ δυνατόν ἐστι, quæ jam constituta sunt, refringi nequeunt.

p.1351 *Aqua Siloam.* Jes. 8. 6. quid sit, docet *Epiphan.* Hær. 35. pag. 261. esse doctrinam τοῦ ἀπεσταλμένου; hunc esse Christum à Patre missum. *Leniter hanc aquam fluere*, quia nihil contineat καινόφωνον ἢ ἐπίπλαστον. pag. 262. dicit Doctrinam Christi esse ἄδουπον (sine strepitu) καὶ ἀψοφοποιὸν, καὶ ἀφαντασίαστον, καὶ ἀκόμπαστον.

De *Aqua lustrali* vide *Sueur* ad Ann. 335.

p.1355 Quinam in *S. Sacr. Filii Dei* vocentur pluribus exponit *Bynæus* de Nat. Chr. p. 106.109.

* In Prophetis ubi Deus Prophetam alloquitur, sapissime illum appellat υἱὲ ἀνθρώπου; an Christus non huc respexerit, videant alii.

p.1359 De *Filiatione* secundæ Personæ pulchra sunt verba Alexandri in Epistola de Ario; Ἡ υἱότης αὐτοῦ κατὰ φύσιν τυγχάνουσα τῆς πατρικῆς θεότητος, ἀλέκτῳ ὑπεροχῇ διαφέρει τῶν δι' αὐτοῦ θέσει υἱοθετηθέντων. Theod. l. 1. H. E. c. 3. p. 530.

Idem ibid. vocat ipsius υἱότητα γνησιὰν καὶ ἰδιότροπον, καὶ φυσικὴν, καὶ κατεξαίρετον.

Epiphan. in Ancorato pag. 10. hæc habet: Υἱὸς ἀεὶ οὐ συναλοιφὴ ὢν τῷ πατρὶ, οὐ συνάδελφος, ἀλλ' υἱὸς γνήσιος ἐκ πατρὸς γεγεννημένος φυσικὸς υἱὸς, οὐ θετός. Υἱὸς ὁμοούσιος τῷ πατρὶ, οὐ συνούσιος, ἀλλ' ὁμοούσιος, κλ'. Pulcherrima apud eund. ibidem. pag. 24. vide.

Unigenitus est Filius. Hinc pulchre infert Epiph. in Ancor. pag. 53. Εἰ υἱός ἐστι μονογενὴς, οὐκ ἔστι τις ἴσος αὐτοῦ, οὔτε ἀντιπαράθετος, ὅμοιος ὢν τῷ υἱῷ ἐν υἱοῖς θεοῦ.

Cur vocetur Ἀγαπητὸς docet Ibid.

p.1362 Ex verbis Psaltis 110. 3. (vel juxta Græcos 109. 3.) *Ex utero ante luciferum genui te*, ita argumentatur pro Deitate Filii Alexander in Epistola sua de Ario: Τί δὲ καὶ τὸ ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε, οὐχὶ ἄντικρυς τῆς πατρικῆς μαιεύσεως, φυσικὴν ἐνδείκνυται υἱότητα, οὐ τρόπων ἐπιμελείᾳ καὶ προκοπῆς ἀσκήσει, ἀλλὰ φύσεως ἰδιώματι ταύτην λαχόντος. ὅθεν καὶ ἀμετάπτωτον ἔχει τὴν υἱότητα ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ πατρός. Theod. l. I. H. E. c. 3. p. 531.

p.1371 Theod. in Epit. div. Decret. p. 279. Ἠβουλήθη αὐτὴν τὴν ἡττηθεῖσαν φύσιν καταγωνίσασθαι τὸν ἀντίπαλον, καὶ τὴν νίκην ἀπολαβεῖν.

p.1373 Ὕλη. Materiam non esse τῷ δημιουργῷ σύγχρονον pulchre probat *Epiphanius* lib. 1. de Hæres. pag. 13. his rationibus, 1. quia sic esset καθ' ἑαυτὴν ἑαυτῆς δεσπόζουσα, καὶ οὐχ ὑποτασσομένη. 2. Εἰ ὁ δημιουργὸς παρὰ ταύτης λαμβάνει προβολὴν (quasi germinationem ut opus producere possit) ταύτην εὑρησάμενος, ἀδράνεια τις ἂν εἴη, καὶ ἔρανος διὰ ἀπορίαν τῷ προσποριζαμένῳ οὐκ ἀπὸ τῶν ἰδίων, ἀλλ' ἐξ ὑποκειμένων ἀλλοτρίων, ὅπως τὸ ἴδιον ὑποστήσεται δημιούργημα, nonnulla hæc esset imbecillitas, ac veluti egenti facta contributio, &c.

Idem hær. 36. pag. 265. Ὕλην alio sensu sumit, quum dicit eam esse τὴν ἐκ διανοίας φυομένην ῥυπαρὰν ἐνθύμησιν, καὶ βορβορώδεις λογισμοὺς τῆς ἁμαρτίας, addita hac ratione, φύονται γὰρ ὡς ἀπὸ πηλοῦ δυσοδμία τε καὶ ἀκάθαρτος ἀποφορὰ, *pestilens vapor.*

Ὑπέρμαχος. Ἡ τῆς Ἀληθείας ὑπέρμαχος δύναμις· Eus. l. 5. c. 16. p. 179. Ad p.1378

Ὑπερεόρτιος. Epiph. Serm. in Resurr. p. 277. festum resurrectionis vocat πασῶν τῶν ἑορτῶν ὑπερεόρτιον.

Ὑπερόμοιος. Epiph. Hær. 76. p. 914. dicit Filium esse Patri non solum ὅμοιον, sed ὑπερόμοιον, διὰ τὸ ταυτὸν εἶναι πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ἴσον πατρί. p.1379

Ὑπήλατα sunt medicamenta, quæ alvum subducunt, ex ὑπὸ & ἐλαύνω. Theod. Orat. 6. de prov. p. 391. p.1381

Ὑποκαταβαίνω, vide συγκαταβαίνω. p.1389

Μὴ ταρασσέτω τὸ τῶν ὑποστάσεων ὄνομά τινας. Διὰ τοῦτο γὰρ ὑποστάσεις οἱ ἀνατολικοὶ λέγουσιν, ἵνα τὰς ἰδιότητας τῶν προσώπων ὑφεστώσας καὶ ὑπαρχούσας γνωρίσωσι. Epiph. hær. 73. p. 863. p.1395

Quomodo ὑπόστασις ab οὐσία differat paucis docet Theod. Dial. I. Tom. 4. pag. 4. Ἡ οὐσία τὸ ὂν σημαίνει, καὶ τὸ ὑφεστὼς ἡ ὑπόστασις. κλ'. & pag. 6. Τὴν ὑπόστασιν καὶ τὸ πρόσωπον, καὶ τὴν ἰδιότητα ταυτὸν σημαίνειν φαμέν.

Locum Joh. 10. 30. *Ego & Pater unum sumus* pulchre explicat Alexander in Epist. de Ario quando ita scribit, τοῦτο φησὶν ὁ Κύριος οὐ πατέρα ἑαυτὸν ἀναγορεύων, οὐδὲ τὰς τῇ ὑποστάσει δύο φύσεις μίαν εἶναι σαφηνίζων. ἀλλ' ὅτι τὴν πατρικὴν ἐμφέρειαν ἀκριβῶς πέφυκε σώζειν ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς, τὴν κατὰ πάντα ὁμοιότητα αὐτοῦ ἐκ φύσεως ἀπομαξάμενος, καὶ ἀπαράλλακτος εἰκὼν τοῦ Πατρὸς τυγχάνων, καὶ τοῦ πρωτοτύπου ἔκτυπος χαρακτήρ. Theod. l. 1. H. E. c. 3. p. 532. p.1396

Hæretici patrem & filium unum esse dicebant, διὰ τὴν συμφωνίαν καὶ ὁμοουσίαν, quos refutat Synodus Sardicensis in Epist. apud Theod. l. 2. H. E. c. 6. p. 596.

Ὑποφήτης. Athanasius in Epist. Constantini vocatur τοῦ προσκυνητοῦ Νόμου ὑποφήτης, Venerandæ Legis interpres. Soz. l. 3. c. 2. p. 498. p.1399

Ὑποψήφιος. Τῇ δοκιμασίᾳ τοῦ Λαοῦ ὑποψήφιος ἦν, de Maximo Hierosol. Episc. Soz. l. 2. cap. 20. pag. 470.

Ὑψηγορία. Πανηγυρικὴ ὑψηγορία. *Socrat.* l. 1. c. 1. p. 5. p.1405

De *Pharisæis* conf. Pol. Synops. in Matth. p. 81. p.1417

Pharisæorum πολιτεία erat διάφορος, teste Epiph. in Ancor. p. 133. Habebant quoque σχήματα ἐθελοθρησκητικὰ τῆς ἐνδομενείας.

Φεγγοτόκος. Cœlum pulchre vocatur φεγγοτόκος οὐρανός. *Epiph.* de Assumt. Chr. p. 286. p.1421

De *osculis* Christianorum differit *Dillherr* Elect. l. 2. c. 4. pag. 180. In genere vero de *Osculis* & variis osculorum modis, speciebus &c. prolixe agit *Fessel.* Adv. S. l. 3. c. 7. p.1430

Φιλοπροεδρία. Τὴν ἐκκλησίαν παρὰ θεοῦ καὶ Ἀποστόλων μίαν παραδοθεῖσαν φιλονεικίαι καὶ φιλοπροεδρίαι εἰς πολλὰς διεμέρισαν. Soz. lib. 7. c. 2. pag. 706. edit. Vales. p.1433

Φιλονεικία & πρόληψις in veri agnitione plurimum obsunt, & difficulter evelluntur teste *Orig.* contr. Cels. l. 1. p. 40.

Φιλοσώματος. De Cerintho Euseb. l. 3. Hist. c. 28. φιλοσώματος ἦν καὶ πάνυ σαρκικός. p.1438

De *falsa Philosophia* Laicus quidam Confessor in Synodo Nicæna 1. dixit, Christum & Apostolos nobis non tradidisse διαλεκτικὴν τέχνην, οὐδὲ κενὴν ἀπάτην, ἀλλὰ γυμνὴν γνώμην, πίστει καὶ καλοῖς ἔργοις φυλαττομένην. Socrat. l. 1. c. 8. p. 20. p.1439

Reli-

Ad p.1441 Religionem Christianam Euseb. l. 6. c. 19. pag. 221. vocat ἔνθεον φιλοσοφίαν, quando de Ammonio dicit illum τὰ τῆς ἐν θείᾳ φιλοσοφίας ἀκέραια καὶ ἀδιάπτωτα ad extremum usque vitæ terminum retinuisse.

p.1463 Φραγελλόω. Flagellationis Judaicæ modum ex Buxtorfio describit *Dillherr.* Elect. lib. 2. c. 18. pag. 272. 273.

Φρόνημα. Πολλῶν γὰρ γενομένων καὶ μεγαλοφρόνων, οὐδεὶς ὃς οὐκ ὑπερβληθεὶς τῷ φρονήματι ὑπὸ σοῦ πέφευγε. Quamvis enim essent plures, iique qui de se magnifice sentirent, nullus tamen fuit, qui non à te fastu superatus excesserit. *Plato* Alcib. 1. ab init. Quæ sequuntur ostendunt φρόνημα, *fastum, insolentiam, arrogantiam* significare.

p.1465 *Epiph.* Φυλακτήρια fuisse putat πλατέα σήματα πορφύρας, purpureos clavos. lib. 1. de Hær. pag. 32. 33. Conf. in Ancor. p. 134.

Φυλακή, non *diurnas*, sed *nocturnas* esse *custodias* docet *Epiph.* hær. 42. p. 335.

p.1467 Φυλοκρινέω. Occurrit hæc Vox apud *Euseb.* l. 8. c. 4. p. 295. Φυλοκρινεῖν καὶ διακαθαίρειν τοὺς ἐν τοῖς στρατοπέδοις ἀναφερομένους, recensere ac lustrare eos, qui in exercitu merebant.

p.1469 Φύσις. Ἡ φύσις θείας ἐστὶ προστάξεως διάκονος, οὐκ ἀνθρωπίνης κελεύσεως ἐργάτης. *Constant.* in Orat. ad S. Cœtum. p. 597.

p.1480 Cur Deus φῶς vocetur docet *Fessel.* Adv. S. l. 7. c. 2. p. 135.

Deus Pater vocatur πρωτότυπον φῶς cujus Filius est ἀπαύγασμα. Vide Theod. lib. 1. H. E. c. 3. pag. 530.

Πρωτόκτιστον φῶς, Lux primigenia. Epiphan. hær. 76. p. 946.

p.1481 Φῶς προκόσμιον, æternum lumen. Euseb. H. E. l. 1. c. 1. p. 5.

Cur Filius Dei *Lux* vocetur, docet pluribus *Fessel.* Adv. S. l. 7. c. 2. p. 136. 137.

p.1488 Φωταγωγία. Εὐαγγελικὴ φωταγωγία, Doctrina Evangelii. Epiph. l. 1. de Hær. p. 51.

p.1495 Χαμαικοιτεία, humi cubatio. *Epiphan.* in Physiol. p. 219.

p.1496 Χαρακτήρ. Ex charactere de Libris Sacris judicabant veteres, & spurios ab illis hac nota discernebant: Ὁ τῆς φράσεως παρὰ τὸ ἦθος τὸ ἀποστολικὸν ἐναλλάττει χαρακτήρ. *Euseb.* lib. 3. cap. 25. pag. 98. Item καθαρὸν τῆς Ἀποστολικῆς ὀρθοδοξίας οὐκ ἀποσώζει τὸν χαρακτῆρα. c. 38. p. 110.

p.1503 De Voce χαριτόω prolixe agit *Bynæus* de Natal. Chr. p. 54-59.

p.1512 Χειρόγραφον. Chirographum quod Christus cruci affixit, carnem ipsius fuisse docet Theod. Tom. 4. pag. 186. hoc argumento, ἐν γὰρ τῷ σώματι πᾶς ἄνθρωπος, οἱονεί τινα γράμματα, πήγνυσι τὰς τῶν ἁμαρτημάτων κηλῖδας.

Χειροπιθεσία. *Novati* Ordinationem Cornelius apud Euseb. l. 6. cap. 43. vocat εἰκονικὴν καὶ ματαίαν χειροπιθεσίαν.

p.1514 De Χειροτονία multis agit *Selden.* l. 1. de Synedr. c. 14. p. 314. seq. Quomodo differant χειροτονία, χειροθεσία, καὶ ἔκτασις τῶν χειρῶν, docet *Goodwin* in Mos. & Aar. l. I. c. 5. p. 47. 48.

p.1515 De *Impositione manuum* consule *Sueur* Hist. ad An. 269. item ad A. 458. p. 467.

eand. Vocatur hæc μυστικωτέρα χειροτονία à Patribus Synodi Nicænæ II. apud Socrat. l. 1. c. 9. p. 28.

Χιλιονταετία. Occurrit hæc Vox apud Euseb. l. 3. Hist. c. 28. p. 100. Ad p.1518

Χιλιονταετηρίς. Apud *Epiph.* hær. 77. p. 1031.

Χήρανδρος. De Ecclesia Χριστοῦ *Epiph.* in Serm. Test. Psalm. οὐκέτι χήρανδρος ἀλλὰ θέανδρος ἐξανθοῦσα, non amplius vidua, sed Dei sponsa efflorescis. p. 253.

Χερουβείμ. *Epiph.* Serm. in Sepulchr. Chr. p. 266. *Cherubim* vocat ἑξαπτέρυγας θεοῦ ὑπουργούς. Τετράμορφα ζῶα. p. 296.

Sententiam hanc tenuit Methatius apud *Epiphan.* hær. 64. p. 546. p.1520

Ἄρρηκτον χιτῶνα vocat Alexander. apud Theod. l. 1. c. 3. H. E. p.1526

Χοροστασία. Tripudium. *Epiphan.* in Serm. in Fest. Palm. p. 254. p.1528

Χριστομάθεια. Λόγοι πλείστης χριστομαθείας ἔμπλεοι, Sermones utilissimæ eruditionis copia referti. Euseb. l. 6. c. 13. p. 215. p.1533

Χρίσμα. De *unctione* pluribus agit *Sueur* ad Ann. Chr. 267. 364.

Χριστεμπορία. Quando quis Christum quæstui habet. Theod. l. I. c. 3. p. 225. edit. *Paris.* p.1536

Χριστιανός. οἱ τὸ τοῦ σεσωκότος προσηγορίας τετυχηκότες. Theod. l. 3. c. 11. p. 649. p.1538

Pulchram subnectit Christiani descriptionem, quod sit ἀνὴρ διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ γνώσεως καὶ διδασκαλίας σωφροσύνῃ καὶ δικαιοσύνῃ, καρτερίᾳ τε βίου καὶ ἀρετῆς ἀνδρίᾳ, εὐσεβείας τε ὁμολογίᾳ ἑνὸς καὶ μόνου τοῦ ἐπὶ πάντων θεοῦ διαπρέπων. p. 16. in edit. Vales.

Ἡ Χριστιανῶν προσηγορία πρῶτον αὐθότι ὥσπερ ἀπ' εὐθαλοῦς καὶ γονίμου γῆς ἀναδίδοται. Euseb. H. E. pag. 42.

Veritatem Religionis Christianæ Origenes contra Celsum probat his argumentis. 1. Quia ipsius Professores, μέχρι θανάτου ἀγωνίζωνται ὑπὲρ χριστιανισμοῦ, pag. 21. 2. Quia Christus non ut *tyrannus* alios secum à Legum obedientia subduxit, nec ut *latro* manum suorum armavit, nec ut *opulentus* largitionibus allexit, sed ut *Doctor* divinus homines Deo conciliavit. p. 24.

Christianorum nomen apud Euseb. l. 5. c. 1. vocatur πάντιμος καὶ ἔνδοξος καὶ ζωοποιὸς προσηγορία. p. 160. p.1543

Χριστομαχέω. Occurrit hæc Vox in Epist. Alexandri de Ario; ἅπαξ προθέμενοι χριστομαχεῖν παρακρούονται καὶ τὰς φωνὰς τοῦ Κυρίου, κλ'. Soc. l. 1. c. 6. p. 12. edit. Val. p.1549

Χριστός. Triplex ipsius Officium Euseb. H. E. l. 1. c. 3. p. 12. ita exprimit, quod fuerit μόνος ἀρχιερεὺς τῶν ὅλων, καὶ μόνος ἁπάσης τῆς κτίσεως βασιλεύς, καὶ μόνος τῶν προφητῶν ἀρχιπροφήτης. p.1550

Πνεύματι χρίεται οὐχ ἡ ἀθέατος φύσις, ἀλλὰ τὸ ἡμῖν μονογενές. Theod. Dial. I. p. 43. ex *Flaviano* Conf. Tom. 4. p. 279.

Χριστοῦ ἐπιτυγχάνειν. Memorabilia sunt *Ignatii* verba, quum Romam deduceretur vinctus. Nunc Christi discipulus esse incipio, μηδὲν με ζηλῶσαι τῶν ὁρατῶν καὶ ἀοράτων, ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω. πῦρ καὶ σταυρός, θηρίων τε συστάσεις, σκορπισμοὶ ὀστέων, συγκοπαὶ μελῶν, ἀλυσμοὶ ὅλου τοῦ σώματος, κολάσεις τοῦ Διαβόλου εἰς ἐμὲ ἐρχέσθωσαν, μόνον ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω. Euseb. l. 3. c. 36. p. 107. p.1553

Reges uncti pulchre vocantur εἰκονικοί τινες χριστοί. Euseb. l. I. H. E. c. 3. p. 12. p.1555

Χριστοφόρος. οἱ χριστοφόροι μάρτυρες, apud Euseb. l. 8. c. 10. p. 302. p.1560

Ad Χρυσόστομος. Γένος ἦν τῶν εὐπατριδῶν, ἀγαθὸς τὸν βίον,
p.1562 λέγειν καὶ πείθειν δεινός. κλ'. Soz. l.8. c. 2.

Θείως πολιτευόμενος, τὸν ἐκ τῆς οἰκείας ἀρετῆς ἐνετίθει ζῆλον τοῖς ἀκροαταῖς. Ib.

Ἐπίσημος τοῖς μὲν εἰδόσι τῇ πείρᾳ τοῖς δὲ ἀγνοοῦσι, τῇ φήμῃ. Ib.

Ἐλεγκτικὸς τῇ φύσει καὶ κατὰ τῶν ἀδικούντων ἐν δίκῃ ἀγανακτῶν. Id. c. 3.

Ἦν ἄνθρωπος διὰ ζῆλον σωφροσύνης πικρότερος, καὶ πλέον ἐκ νέας ἡλικίας θυμῷ, μᾶλλον ἢ αἰδοῖ ἐχαρίζετο. καὶ διὰ τὴν ὀρθότητα βίου οὐκ ἀσφαλὴς πρὸς τὰ μέλλοντα. διὰ ἁπλότητα δὲ εὐχερής. Ἐλευθεροστομία τε πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας ἀμέτρως ἐκέχρητο. καὶ ἐν μὲν τῷ διδάσκειν πολὺς ἦν ὠφελῆσαι τὰ τῶν ἀκουόντων ἤθη. Ἐν δὲ ταῖς συντυχίαις ἀλαζονικὸς τοῖς ἀγνοοῦσιν αὐτὸν ἐνομίζετο. *Socrat.* l. 6. c. 3. p. 303.

p.1563 De *Chorepiscopis* consulatur *Sueur* in Hist. ad Ann. 341.

p.1574 Ψευδοπροφῆται. Pseudoprophetas & Pseudoapostolos ita describit Euseb.l.4.c.22.p.143.ex Hegesippo, οἵτινες ἐμέρισαν τὴν ἕνωσιν τῆς Ἐκκλησίας φθοριμαίοις λόγοις κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ κατὰ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ.

Ψοφοδεής. Ψοφοδεὴς καὶ δεισιδαιμονέστατος vocatur Ad
Maxentius apud Euseb. l. 8. c.14. p. 311. p.1576

Ψυχή. Anima duplex est ζωτικὴ sive φυτικὴ & λο- p.1577
γικὴ quam νοῦν vocant. *Apolinarius* hominem ἐκ τριῶν συγκεῖσθαι dixit, ἐκ σώματος, καὶ ψυχῆς τῆς ζωτικῆς, καὶ αὖ πάλιν ἐκ τῆς λογικῆς. *Theodoretus* vero Dial. 2. p.48. hanc ipsius sententiam impugnat.

Μετεμψύχωσις aliter vocatur ὁ τῶν ψυχῶν μεταγγισ- p.1587
μός, vide *Epiph.* de Hær. l. I. p. 13. ubi hanc transfusionem animarum refutat.

Olim in Arabia erant, qui docuerunt Animas κα- p.1589
τὰ τὸν ἐνεστῶτα καιρὸν, ἅμα τῇ τελευτῇ συναποθνήσκειν τοῖς σώμασι, καὶ συνδιαφθείρεσθαι. αὖτις δὲ ποτὲ κατὰ τὸν τῆς ἀναστάσεως καιρὸν, σὺν αὐτοῖς ἀναβιώσεσθαι. Vide Euseb. l.6. c.37. p. 233.

Christum non carnem solum, sed etiam Animam rationalem habere contra Apolinarium probat Theodor. Dial.2. p. 48.

Ὡσαννά. Vide *Dillherr.* lib. 7. Elect. cap. 20. pag. p.1601
299. seqq.

INDEX

Autorum tum Græcorum, tum Latinorum, quorum in hoc Thefauro frequenter fit mentio; addito etiam in plerisque loco & tempore impresſionis.

Biblio-

idem

Opta-

INDEX

Locorum Scripturæ, qui in toto hoc Opere vel laudantur, vel explicantur: ubi litera *a*, numeris præposita, priorem; *b* verò, posteriorem denotat tomum; numeri verò subsequentes, paginam designant.

Genesis.

Exodus.

Leviticus.

Numeri.

Deuteronomium.

Josua.

Judices.

Ruth.

I. Samuel.

II. Samuel.

I. Regum.

II. Regum.

I. Chronicorum.

II. Chronicorum.

Eſra.

Nehemias.

Eſther.

Job.

Pſalmi.

Proverbia.

Ecclesiastes.

Canticum.

Iesaias.

Ieremias.

Threni.

Ezechiel.

Daniel.

Hoſeas.

Ioël.

Amos.

Abdias.

Ionas.

Micheas.

Habacucus.

Zephonias.

Haggæus.

Zacharias.

Malachias.

Liber Sapientiæ.

Eccleſiaſticus, ſive Sirach.

Cap.XVII.

Tobias.

Baruch.

Epiſtola Ieremiæ.

Judith.

III. Eſræ liber.

Adjectiones ad librum Eſther.

Hiſtoria Suſannæ.

Hiſtoria Draconis.

I. Liber Maccabæorum.

II. Liber Maccabæorum.

III. Liber Maccabæorum.

Matthæus.

Marcus.

Lucas.

Johannes.

Acta Apostolorum.

Epist. ad Romanos.

I. ad Corinthios.

II. ad Corinthios.

Epist. ad Galatas.

Epist. ad Ephesios.

Epist. ad Philippenses.

Epist. ad Colossenses.

I. ad Thessalonicenses.

Epist. Jacobi.

I. Epist. Petri.

II. Epist. Petri.

I. Epist. Johannis.

II. Epist. Johannis.

III. Epist. Johannis

Epist. Judæ.

INDEX

Rerum præcipuarum, Thesauro Græco contentarum: ubi litera *a*, priorem, *b* verò posteriorem tomum denotat, numeri autem subjecti, paginarum numeros designant.

Ἀγάπαι

ἀπόστ-

B.

est

D.

quo-

voca-

G.

H.

quid,

I.

quo-

M.

N.

Resur-

eam

Scri-

T

Transi-

V.

X.

Z.

ACCLA-

ACCLAMATIO VOTIVA

Ad Opus

Pietate, Doctrinâ, Eruditione variâ elaboratiſſimum,
conſummatisſimum,
Rerum ſacrarum & ad Religionem, præſertim Chriſtianam
ſpectantium, Penu plenisſimum:

A

REVERENDO ET PRÆCLARISSIMO

VIRO,

IOH. CASPARO SVICERO,

Tigurino:

SS. LL. Profeſſore meritiſſ. celeberr.

Canonico dignisſimo

publico bono editum.

Ἔργον ἀπαρτίσθη μεγαλεῖον ἀγήραον αἰὲν,
Ὅ, τι κεν ἡ ΚΥΡΙΟΥ ϖρῶτον χάρις ἔμβαλε θυμῷ,
Καὶ θάρσει ἄρξαι, καὶ εὐπραγίῃφι τελέσσαι.
Ἠ θαυμαστὸς ἔφυ πόνος, ἀδύνατός τε καθ᾽ αὐτὸν
Ἀνδρὶ μόνῳ, πολυασχόλῳ ὄντι, ἅπαντι δ᾽ ἑτοίμῳ.
Οἴδαμεν ἐντεῦθεν τὴν θεῖαν ἄνωθεν ἀρωγὴν,
Ἧς κεν ἄνευ ὄτις μερόπων εὖ ἄρξεται οὐδὲν,
Οὔτε καλῶς κολοφῶν᾽ ἐπιθήσει ϖράγματι ἐσθλῷ.
Οὐκοῦν ϖρῶτα Θεῷ χάρις ὑψιμέδοντι διδοῖτο.
Εἶτα, τίς ἀρνήσει ἢ ἐπίφθονος, ἢ ἀμαθαίνων;
ΣΟΥΙΚΗΡΟΥ ἀρετῇ σπουδῇ τε ἀείσετ᾽ ἔπαινος.
Χαίρομαι, εὐχόμενος βίον ὄλβιον ἐς τὸν αἰῶνα!

Verſio.

EXactum eſt ingens Opus, ære perennius omni,
Gratia quod DOMINI primum ſuggeſſit, & auſu
Felici, & læto ſucceſſu expreſſit in orbem.
Mirandus labor eſt, & ineluctabilis uni
Pluribus adſtrictoque Viro, cunctisque parato.
Noſcimus hoc ipſo divina juvamina cœli:
Queîs ſine nemo hominum quicquam feliciter unquam
Aut incepit opus, læto aut abſolvere fine
Quivit: & hinc princeps debetur gloria JHOVÆ.
Poſtea, quis neget hoc, niſi iners atque invidus? omni
SVICERI ſtudium & virtus cantabitur ævo.
Gratulor: & publico, precor, ut ſis ſalvus in ævum!

JOH. RODOLFUS WETSTENIUS,
SS. Theol. D. & in Acad. Baſilienſi Prof.

